Digitized with financial assistance from
Observer Research Foundation
on 17 May, 2019

ARISTOTELIS

OPERVM

Tomus Secundus.

Ex Monasterio S. Dionysii Congregationis S. Mauri

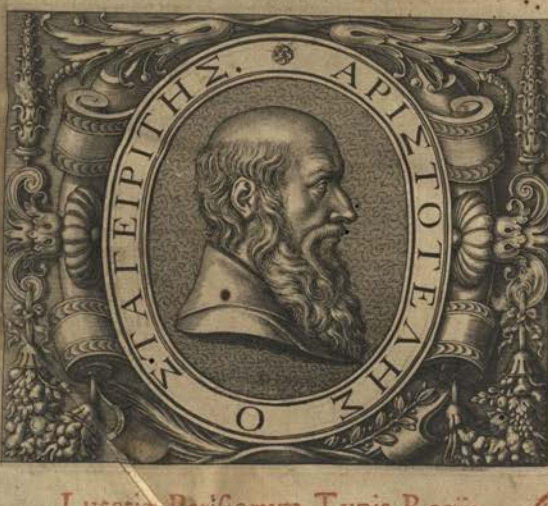
N QVO LIBRI ETHICORVM AD NICOMACHVM, decem; Maiorum Moralium, duo; Eudemiorum, ſeptem; de Virtutibus, vnus; de Republicâ, octo; Kyriaci Strozæ duo Politicorum; Oeconomicorum Ariſtotelis, duo; Rhet ricorum ad Theodecten, tres; ad Alexandrum, vnus; Poëticorum, vnus; ematum ſectiones triginta octo; Metaphyſicorum libri quatuordecim; de Plantis, du , de Secretiore parte Diuinæ Sapientiæ ſecundùm Ægyptios, quatuordecim, Græcè atinè continentur: quorum interpretes ſequens pagina exhibebit.

SSIT SYNOPSEΩS ANALYTICÆ VNIVERSÆ DOCTRINÆ RIPATETICÆ PARS ALTERA, IN OMNES POSTERORIS HVIVSCE Tomi libros, ſiue ij ſint Ariſtotelis, ſiue ſpurij aut aſcriptitij Item notæ & argumenta ad libros omnes Metaphyſicorum; Cum Serie nouâ quatuor poſtremorum.

Authore GVILLELMO DV-VALLIO *PontiZarano, Philoſophiæ Græcæ & Latinæ in Pariſienſi Academia Regio Profeſſore & Doctore Medico.*

79842

Adiecti ſunt ad Tomi Calcem Indices tres nouiſſimè aucti & locupletati.

Lutetiæ Pariſiorum Typis Regiis.

M. DCXIX.

CVM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI.

INDEX EORVM QVÆ POSTER

TOMO CONTINENTVR.

Ἠθικῶν Νικομαχείων,	ι'.	Ethicorum Nicomacheorũ lib.	X.	*D. Lamb*
Ἠθικῶν μεγάλων,	β'.	Magnorum Moralium,	II.	*G. Vall*
Εὐδημίων,	ζ'.	Eudemiorum,	VII.	*Jncerto in*
Περὶ ἀρετῶν,	α'.	De virtutibus,	I.	*Symone G*
Πολιτικῶν,	η'.	De republica,	VIII.	*D. Lamb*
Κυριακοῦ τοῦ Στρώζα πολιτικῶν,	β'.	Kyriaci Strozæ politicorum,	II.	*D. Lamb*
Οἰκονομικῶν,	β'.	De cura rei familiaris,	II.	*Ioachimo*
Ῥητορικῶν,	γ'.	Artis Rhetoricæ,	III.	*Antonio I*
Ῥητορικῶν πρὸς Ἀλέξανδρον,	α'.	Rhetorica ad Alexandrum,	I.	*Franciſco*
Περὶ ποιητικῆς,	β'.	De poëtica,	II.	*Antonio I*
Προβλημάτων τμήματα,	λη'.	Problematũ ſectiones,	XXXVIII.	*Theodoro*
Τῶν μετὰ τὰ φυσικά,	ν'.	Metaphyſicorum,	XIV.	*Beſſarion*
Περὶ φυτῶν,	β'.	De plantis.	II.	*Jncerto a*

De ſecretiore parte diuinæ ſapientiæ ſecundũ Ægyptios libri XIV. *Interpr. I.*

D. DOM. GVILLELMO DV VAIR

FRANCIÆ PROCANCELLARIO, ET LEXOVIENSIVM ANTISTITI,

GVILLELMVS DV-VAL, τιμὴν καὶ γέρας.

ORACVLVM Apollinis cùm olim Mileſii iuuenes de aureo illo tripode in Ionio mari à Cois piſcatoribus inuento conſulerent; breue hoc reſponſum acceperunt:

Τίς σοφίῃ πάντων πρῶτος, τούτου τρίποδ' αὐδῶ.

Huic Tripodem addico cui ſit Sapientia prima.

Tibi-ne (Procancellarie digniſſime,) optimæ illius Philoſophiæ quæ de moribus inſtituendis déque Iuſtitiâ, et virtute à principe Philoſophorum Ariſtotele deſcripta eſt, et tribus abſolutâ partibus Monaſticâ, Oeconomicâ, et Politicâ; ſacrum Tripodem conſecrarem; non fuit longâ conſultatione deliberandum; qui eâ palam virtute Sapientiáque inter Regni proceres emineas, vt vnus Tu, etiam optimi et ſapientiſſimi cuiuſque iudicio, digniſſimus fueris habitus; cui Iuſtitiæ principatum et præcipuam legum curam ex Nomophylacis honoratiore titulo Rex Chriſtianiſſimus committeret. Debebatur ſcilicet tuæ illi Sapientiæ ac probitati, quantam, niſi in Heroïbus, ipſa antiquæ virtutis ſecula non viderunt, ſublimis ille honorum Politicorum apex, ac Regiæ fere proxima dignitas; quam Te eò adhuc honorificentiùs feliciúſque tenere voluit volétque (quamdiu regni felicitatem Deus promouebit) Rex prudentiſſimus; quòd ſecundis cogitationibus ac conſiliis, quæ meliora eſſe ſolent, eidem fueris reſtitutus atque in eâ quodammodo confirmatus. Nouit quippe Princeps optimus fidem tuam, integritatem, prudentiam, quam et multos iam annos in auguſtiſſimo Aquarum ſextiarum Senatu Galliæ Narbonenſis experta fuerat, atque etiamnum magno ſuo commodo in dies experitur vniuerſa. Miramur verò omnes, ac venerabundi ſuſpicimus Eloquentiam tuam, ſeu ex viuâ voce accipimus, ſeu legimus ex ſcriptis tuis, politiore hoc ſeculo, æternáque poſterorum memoriâ digniſſimis. Obſtupeſcimus ad multiplicem illam tuam eruditionem ſiue πολυμάθειαν, et ad illa quibus vnicè refulges, ſcientiarum Philoſophicarum ac Theologiæ rara in politicis hominibus ornamenta, cum pari pietate coniuncta. Quoties in faciem hanc tuam excelſioris animi ſpeculum virtutiſque tuæ viuam imaginem oculos attollimus, altiorem fulgentioremq́; quàm cerni inter humana vulgò conſueuit, velut numinis occurſu obſtupefacti illico reſiſtimus, et vt vel vidiſſe fas ſit, taciti precamur. Quippe in ſuperciliis videmus dignam tanto magiſtratu grauitatem, in mento maieſtatem, in genis ſuauitatem et manſuetudinem, in oculis ſplendorem et gratiam, in fronte conſilium et ſapientiam, in toto vultu honeſtatem, viriléṁque pulchritudinem, vt te vel ſemel viſum nemo amabilem dicat, qui non ſimul iudicet venerabilem. Quòd ſi tua modeſtia patitur me id ingenuè et

candidè profiteri quod ipſe ſecreto ſenſu in me expertus ſum : vt primùm videre te atque etiam audire tantillum mihi licuit, cùm iam antè fama tua aures meas vix eius magnitudini pares impleuiſſet, viſus ſum in hac facie videre Sapientiam quaſi in ſuo tribunali magnificè conſidentem, et virtutum eximiarum ſatellitio ſtipatam, hinc iuſtitiâ, illinc fortitudine, hinc temperantiâ, prudentiâ, comitate et eloquentiâ pulchro diſcrimine lucentibus : vt ad tantæ Sapientiæ quaſi Deæ cuiuſpiam radios diuiniores derepentè excitatus, Virgilianum illud verens atque attonitus emiſerim:

O quam te memorem virgo; namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat.
Sis felix, noſtrúmque leues quæcunque laborem.

Itaque mirari deinceps deſii, quòd Te boni omnes tot tantiſque honorum titulis exornarent; quòd Te doctiſſimi quique Sapientiæ Corculum, Eccleſiæ columen, Franciæ oraculum, ſacræ Themidis Archimyſten, Legum ac Iuſtitiæ principem, flexanimum Neſtorem, Herculem Gallicum, virtutis ac literarum vindicem et patronum nominarent; quem ſcilicet ipſe longè maiorem, tantáque famâ ſuperiorem agnoſcerem. Imò verò eo Te nos potiùs loco ac honore habere par eſt (Vir Sapientiſſime) quo ſuum olim Moſem, Iſraëlitæ; Hermetem Triſmegiſtum, Ægyptij; Numam Pompilium, veteres Romani; Solonem, Athenienſes; Lycurgum, Lacedæmonij; Minoëm, Cretenſes; Phaleam Chalcedonij; Zaleucum, Locrenſes; Charondam, Siculi et Itali; Philolaum, Thebani; Androdamantem Rheginum Chalcidenſes Thracij celebrârunt.

Tibi ergo σοφωτάτῳ ϗ πολιτικωτάτῳ, *aureus meritò debetur Tripus; quem veteres non vt bellicæ fortitudinis præmium dumtaxat, ſed etiam vt Sapientiæ typum, imò et honorarium quoddam, vel ipſius Apollinis oraculo, vſurpârunt. Sed tripodem dico Philoſophiæ Ariſtoteleæ, non illius, quæ vel in ſolis animantibus occupata, auri octoginta talenta ab Alexandro Magno (ò dignum Philoſophiâ et Ariſtotele principem) obtinuit; ſed alterius cuiuſpiam longè ſanctioris, longè excellentioris : quæ ſcilicet tribus veluti innixa pedibus, Monaſticæ, Oeconomicæ, et Politicæ, vitam et mores inſtruit hominis cuiuſque ad virtutem et felicitatem; præcepta ponit et explicat familiis honeſtè gubernandis; ac demum ciuitates et Imperia optimis legibus inſtituit et adminiſtrat. Quo in genere cùm inſigniter excellas, legúmque Gallicarum ſecundùm Regiam auctoritatem teneas gubernacula, in virtutem, pietatem, iuſtitiam, publicáque regni commoda perpetuò intentus ac collimans : Ecce Tibi (Antiſtes vtriuſque ordinis illuſtriſſime) magni Ariſtotelis præſtantiſſimos,* τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων, *quibus Monaſtica inſtituta continentur;* τῶν οἰκονομικῶν, ϗ τῶν πολιτικῶν, *libros Synopſi noſtrâ quaſi breuiore Commentario nunc primùm illuſtratos offero, et libens merito, quæ eſt antiqua formula votorum, dono, dedico : munus quidem Genio tuo qui totus virtuti bonóque publico natus es, minimè vt ſpero, ingratum, atque eo forte an iucundius, quòd non modo dignitati tuæ ſit maximè conſentaneum; ſed etiam quòd ex ſanctiore Philoſophiâ diuini Ariſtotelis, cui par eſſe ingenio et ſapientiâ videris, petitum ſit. Accipe igitur dignum Te munus (Procancellarie integerrime) et Philoſophiam Regnorum cuſtodem ac directricem populorum, eâ æquitate amare perge, vt illius ſtudioſis ac exornatoribus fauorem tuum, ſi placet, nunquam deneges. Bene vale. Lutetiæ Pariſiorum, Idibus Nouembris Anno Dom. 1618.*

SYNOPSEOS ANALYTICAE VNIVERSAE DOCTRINAE PERIPATETICÆ

PARS ALTERA.

In quâ libri Ariſtotelis poſteriore hoc Tomo comprehenſi, Ethici Nicomachij, Ethici Maiores, Ethici Eudemij, Oeconomici, Politici, Rhetorici, Poëtici, Metaphyſici, & cæteri, etiam aſcriptitij, ſuo ordine omnes; illi quidem ſcholiis vberioribus, ac ferè commentariis, pro rerum dignitate & copiâ illuſtrantur; Hi verò breuioribus argumentis, & quaſi monogrammâ delineatione pro materiæ conditione perſtringuntur.

Auctore GVILLELMO DV-VAL *Pontiſarano, Philoſophiæ Græcæ & Latinæ, in Pariſienſi Academiâ Regio Profeſſore & Doctore Medico.*

Ad libros Ethicos Ariſtotelis

PRAEFATIO.

PRÆCLARE quidem & meo iudicio ſapienter Stoicę diſciplinæ principes, Philoſophiam, eiuſque partes varias populari quadam ratione, atque vt loquitur paſſim Ariſtoteles, ὡς τύπῳ, deſcribere olim aggreſſi, eam triplici potiſſimum imagine ac ſimilitudine, Agri ſcilicet, Oui, & Animalis expreſſerunt. Cum enim illi totam Philoſophiam dicerent eſſe veluti pulcherrimum quemdam & feraciſſimũ agrum, multis quidem refertum floſculis & fructibus, ſed viuo fortique ſepimento vndique circumuallatum; ſepem quidem aiebant eſſe Dialecticam; terram verò, flores, & arbores, Phyſicam; fructus denique Ethicam. De ouo itidẽ. Sic enim illi cum ouo poſſe Philoſophiam comparari dicebant, vt exterior pars, id eſt putamen ſiue teſta, Logicam; albumen, Ethicam; interior verò pars, id eſt vitellus, Phyſicam referre videretur. Cum animali autem longè perfectiùs ac elegantiùs. Oſſa enim & neruos eſſe Logicã; partes carnoſas & molles, Ethicam; animã verò, Phyſicam. Addit Diogenes Laertius iconẽ Philoſophiæ quartam, vrbẽ nimirũ ornatiſſimã optiméq; munitã, & quę ſecundũ rectã rationẽ ac iuſtitiæ leges adminiſtretur. Itavt Philoſophicæ ciuitatis mœnia muroſq; fortiſſimos velit eſſe Dialecticã; ciues, Phyſicã; leges, & morũ inſtituta, Ethicam. Rectè, inquã, id dictum & appoſitè, pręſertim ſi Sexti Empirici iudiciũ & interpretationẽ ſectemur, qui Diogenẽ vt parum fideliter & accommodatè Stoicorũ decreta atq; apodoſes referentẽ, arguens; vitellũ, in oui ſimilitudine, ad Ethicam; albumen verò (quod eſt, vt ille ait, vitelli alimentũ; quanquã eâ de re lis eſt, & diſſenſio inter Hippocratẽ & Ariſtotelẽ) ad Phyſicam; in Animalis autẽ comparatione, carnes & ſanguinem, ad Phyſicam; animã verò ad Ethicam reuocari debere contẽdit. Atq; id ita à Poſſidonio inſigni Stoico fuiſſe expoſitum aſſeuerat. Nec ſanè immerito. Cùm Philoſophia hæc morum, ἀπὸ τῶν ἠθῶν, id eſt, *à moribus*, ἠθικὴ, id eſt, *moralis*, nominata; inter ſcientias arteſque omnes purè naturales & humanas, principatum videatur obtinere; ſi nõ ex ratione contemplandi, aut methodi accuratioris, ſaltem ex vſu potiore, fructúque vberrimo, qui ex illâ in homines copioſiſſimè redundat. Vnde enim quæſo, vitæ probitas eſſe poteſt, vnde recta morũ inſtitutio, honeſtas, virtus; vnde ipſa hominũ beatitudo, & felicitas? Vnde familiarũ domorumq; prudens adminiſtratio, vnde regimina ciuitatũ, ars regnandi & imperandi, pax tranquillitaſque publica? Vnde tandẽ priuatũ ſingulorũ, commune omniũ, ſummumque bonum exiſtit, quàm ab vnâ illâ hominum ſingulari rectrice, ac morum

Lib. aduerſus Mathematicos.

Vult Hippocrates è vitello pullum fieri, Ariſtoteles ex albumine, lib. 3. de Gen. Animal. c. 2.

dominâ Philoſophiâ? Etenim Ethicæ nomẽ generali ſignificatu vt hîc ſumitur, omnes Philoſophiæ moralis partes ſpecieſque comprehendit: monaſticam (quæ ethica ſpecialis dicitur) œconomicam, & politicam: quæ tres ſic humanos mores actioneſque inſtruũt ad virtutem, ſummumque bonum; vt Monaſtica quidem priuatos, ſinguloſque homines inſtituat ad bene beatéque viuendum, etiam in eremo & ſolitudine, ſiue apud ſe ſolos; vnde nomen habuit ἀπὸ τοῦ μόνου, ab vno ſolo; Oeconomica verò quæ ἀπὸ τοῦ οἴκου καὶ νόμου nomen nacta eſt, id eſt, à domo, ſiue familia quam regit; homines erudiat, vt honeſtè ſe gerant in familiâ: quatenus ſcilicet cum alio, vel aliis in eâdem domo viuũt, vt herus cum ſeruo; maritus cum coniuge; pater cum liberis: Politica denique ciuibus leges præſcribat, & ciuitates, regna, imperiaque, iis moderetur ac temperet inſtitutis, quæ ad communem hominum omnium iure ſociatorum vtilitatem, ac ſummum reipublicæ bonum imò & Dei Opt. Max. cultum & gloriam per ſe referantur. Quibus profectò officiis nihil poteſt eſſe vtilius, iucundius, honeſtius, præſtantius, diuinius? Vſu ergo potiore, fructúque præcellit Ethica, Phyſicamque, Mathematicas, & alias inferiores artes dignitate vincit, ſolâ Theologiâ minor ac inferior: cum qua etiam, religionis, cuius & Politica maximè ſollicita eſt, vinculo arctiſſimè coniungitur. Atque hinc Socrates abiectis cæteris, vnam potiſſimum Ethicam coluiſſe dicitur; quòd ea virtuti homines totos addiceret, Deóque Optimo Maximo faciliùs conciliaret. Eſt igitur Ethica ſiue Philoſophia moralis, ſcientia practica, quæ mores hominum inſtruit, dirigitque in ſummum bonum, ſiue beatitudinem. Eſt, inquam, ſcientia: quia demonſtrationes continet non paucas de ſuo obiecto; vt quòd mores hominum ſint boni; quia fiunt ad mediocritatem virtutis, quæ eſt ſecundum rectam rationem, & prudentiæ legem conſtituta: quòd mali, quia à mediocritate illa rectæ rationis deflectunt. Item quòd virtus ſit difficilis; quia difficillimum tenere ſemper mediocritatem. Item quòd vitium fugiendum: quia eſt contra rectam rationem & honeſtatem: quæ demonſtrationes, vt & aliæ multæ, quæ ad mores ſpectant, claræ quidem ſunt; ſed non adeo certæ, & conſtantes, ac Mathematicæ, vel Theologicæ, vel Phyſicæ: quia nempe ſunt de iis, quæ ab humano iudicio arbitrióq; fere dependent, faciléque mutantur. Quanquam communes Ethicæ cõcluſiones certiores ſint particularibus. Eſt etiã Ethica omnis practica: quia verſatur circa praxes, quas dirigit; eiuſq; finis eſt εὖ πράττειν, καὶ εὖ ζῆν, bene agere & bene viuere. Eſt autem πρᾶξις, propriè, & vt hîc ſumitur, actio voluntatis, quæ fit ex libertate, cuius ſcilicet principium eſt electio. Tales enim actiones liberas & humanas, quæ verè & propriè dicuntur mores, inſtruit ethica; vt tandem per eas prudenter directas atque exercitas, obtineatur beatitudo, quã docuit Ariſtoteles, in actione animi virtute vtentis, in vita vndiq; perfecta eſſe repoſitam, vt ex l. 1. Ethic. mox apparebit. Hinc intelligitur materia ſiue obiectum ethicæ, nempe actio humana, quæ moralis dicitur, & fit ex electione. Item eiuſdem finis, ſiue hominis felicitas; quæ dicitur ſummum bonum, & finis vltimus.

Quid Monaſtica. *Quid œconomica.*

Diuiſio Ethicorum Ariſtotelis.

PHiloſophandi ratio omnis in tres partes à veteribus eſt diſtributa: in naturæ obſcuritatem, (ad quam fortè res Metaphyſicæ referri poſſunt, quæ per naturales etiam intelliguntur, quatenus non ſunt ſupernaturalis contemplationis) in differendi ſubtilitatem; in vitam atque mores. Prima Phyſica eſt ſeu potius ſcientia quælibet contemplatrix naturali lumine acquiſita. Secunda Logica. Tertia, Ethica. Ethica triplex. Monaſtica, quæ priuatum; Oeconomica, quæ domeſticum. Politica, quæ ciuem inſtruit. Sed Monaſtica dicitur propria & ſpecialis Ethica. Quamquam Ariſtoteles omnes illas ethicæ partes vno Politicæ nomine comprehendit. Vt ex c. 2. lib. 1. Ethic. colligitur, & c. vlt. lib. 10. eiuſdem operis. & c. 1. l. 1. Magnorum Moral. itavt Ethica generatim & Politica idem ſint, tributo ſcilicet cæteris præſtantioris partis nomine. Duæ enim priores in Politicam, quæ tertia eſt, & præſtantiſſima, ſponte tendunt ac diriguntur. Ethicã igitur propriè dictam, (quæ & Monaſticam continet, & communia etiam aliis partib. explicat documenta) tractat & abſoluit Ariſtoteles decẽ libris Ethicorum ad Nicomachũ; duob. Magnorum moraliũ; ſeptẽ ad Eudemũ; vno, de Virtutib. & vitiis: Oeconomicã verò duob. Politicã deniq; octo, quibus poſtremis, cum non fuerit doctrinæ ciuilis amplitudini ab ipſo Ariſtotele ſatisfactum, adiecit vir doctus Kyriacus Stroza duos, in ſupplementum. Sed cum horũ librorum grauiſſimi ſint decẽ ad Nicomachum, & octo illi Politici: qui non doctrinæ duntaxat, in rerum præſtantiſſimarum copiâ & varietate, ſed etiam docendi ra-

tione ac methodo reliquos ſuperent: æquum ſanè videtur, vt ſi quam vbertatem & copiam pati poteſt inſtitutæ Synopſeos ratio, in iſtis ſimus vberiores ac diligentiores: ita tamen vt cæteros intactos non prætereamus; ſed ſuis etiam notis ac luminibus, quantum res poſtulabit, illuſtremus, vt nihil ſit operum Ariſtotelis, quod non oculis ſaltem percurrendo luſtremus: atque etiam tibi, lector ornatiſſime, quaſi in expeditiore tabula videndum exhibeamus.

Summa Ethicorum ad Nicomachum.

DEcem hos libros ſcripſit Ariſtoteles ad Nicomachum filium, vt ei bene beatéque viuendi morumque doctrinam paterna beneuolentiâ & affectu exponeret. Vnde hi libri nomen habuerũt ἠθικῶν Νικομαχείων. Methodus quam hîc ſeruat, analytica eſt, ſiue reſolutionis, à fine ſcilicet ad media: quaſi à toto ad partes, ab effectu ad cauſam (habent enim media rationem cauſæ efficientis, quia per ea fit finis) procedendo. Vnde duæ omnino totius operis partes colligũtur. prior, de fine vltimo ſiue de felicitate; poſterior de mediis, quæ ad obtinendum finem conferunt. Agit autem de beatitudine primo & decimo libro; quia finis & primus eſt, intentione; & vltimus, executione.

Primo igitur libro diſſerit de felicitate ſiue vltimo hominis fine. Secundo, de virtute. Tertio, de principiis actionum humanarum, voluntario, inuoluntario. Item de fortitudine & temperantiâ. Quarto, de liberalitate, magnificentiâ, magnanimitate, modeſtiâ, manſuetudine, affabilitate, veritate, vrbanitate, verecundia. Quinto, de iuſtitiâ. Sexto, de virtutibus mentis, arte, prudentiâ, ſcientiâ, intelligentiâ, & ſapientia. Septimo, de virtute heroicâ, de feritate, continentia, incontinentia, conſtantia, mollitie animi. Octauo, de amicitia. Nono, de adiunctis amicitiæ, eiúſve conditionibus ac proprietatibus. Decimo, de felicitate practica, & theoretica, ſed de hac maximè, quæ ab habitu ſapientiæ proficiſcitur, & in rerum altiſſimarum, præclariſſimarum, ſcituque iucundiſſimarum contemplatione conſiſtit.

Liber primus Ethicorum.

COnſtat capitibus tredecim, in tres partes redactis. I. Docet eſſe finem vltimum ſiue ſummum bonum in rebus humanis. II. Proponit refutatque opiniones vulgi & ſapientũ de ipſo ſummo bono, ſiue beatitudine. III. Statuit in quo verè cõſiſtat felicitas.

Ad Cap. primum.

ORditur Ariſtoteles ſuo more ab illuſtri pronuntiato ſeu axiomate, vt ante omnia doceat in actionib. humanis, quæ ab vſu rationis & ex electione fiunt, Dari ſummũ bonum, ſiue finem vltimũ, quò illæ actiones dirigantur. Omnis, inquit, ars, methodus, actio, & conſilium ſiue electio ad bonum aliquod tendit, referturq;. Ideo bonum rectè olim definitum, quod omnia appetunt. Tum ponit finium differentiam, alios enim conſiſtere in actione, ſic modulatè canere, finis eſt Muſicæ; alios in opere, id eſt in re quadã quæ ex effectione ſequitur, & poſt eam remanet: ſic finis Architecturæ eſt domus; quia ex actione ædificandi ſequitur, & poſt eã manet. Vbi ergo opus quoddã ex actione ſequitur, ibi opera docet eſſe actionibus meliora & præſtantiora: nempe quia actio eſt propter opus, vt propter finẽ. Finis autẽ præſtantior eſt iis quæ ſunt propter finem. Statuit poſtea fines eſſe varios ac multiplices, iuxta actionũ, artium, & ſcientiarum varietatẽ: eſſe tamen inter aliquos ordinem & ſubalternationẽ, vt inter ipſas artes. Vnde ſicvt ordo eſt inter artem frænefactoriam, equeſtrem, militarẽ, & imperatoriam, itavt aliæ aliis vt præſtantioribus deſeruiant; ſic inter earumdem artium fines, eum eſſe ordinem; vt optabiliores ſint & pręſtantiores ij, qui ad Architectonicas, id eſt ad artes ſuperiores & aliarũ dominas pertinent. Cuius rei ratio eſt, quòd fines inferiorum artium ob finem ſuperioris expetantur. Quòd ſi datur, inquit, in actionib. humanis (hîc incipit c. 2. iuxta Perionium) finis quidã, quẽ propter ipſum velimus, & alia ob ipſum ſolum omnia: datur autem reuera (alioqui res abiret in infinitum, nulluſq; eſſet appetendi finis, & ſic vana eſſet & inanis appetitio, quod eſt abſurdũ) profectò erit finis ille vltimus, ſummum bonum, καὶ τὸ ἄριστον. De quo ſanè agere, Politicæ eſt; tanquã Architectonicæ & principis aliarum. Ex hoc loco colligitur hanc Ethicam, Politicę nomine comprehendi; cum velit Ariſtoteles hîc agi debere, & reuera agat de ſummo bono; de quo tamẽ agere ſolius eſſe Politicæ ſcribit. Deinde admonet non debere in moralibus (hîc incipit c. 3. Perionij) illud τὸ ἀκριβὲς, exactam ſcilicet methodum, requiri, ob eorum inconſtantiã, καὶ πλάνην; ſed ſatis eſſe eam docendi rationẽ, quæ rei ſubiectæ conueniat. Interim Politicæ, id eſt, Ethicæ totius, auditorem idoneum non eſſe iuuenem; quia eſt rerum actionúmque humanarum imperitus, carétque

οὗ πάντα ἐφίεται.

Finis eſt præſtantior mediis.

Datur finis vltimus, qui eſt ſummum bonum.

Moralia non requirunt exactam methodum

communium vitæ officiorum experientiâ; atque adeo de iis non poterit, vt par eſt, iudicare. De iis enim quæ quiſque nouit, bene iudicat. Sed & fruſtra Politicam audiet, cúm cupiditatibus ſuis indulgeat. Quod illa vetat. Reſpondeo tamen Ariſtoteli, ſi iuuenis non eſt οἰκεῖος ἀκροατὴς τῆς πολιτικῆς, cum eſſe ad hác præparandum & idoneum reddendum.

Nemo quippe *adeo fer⁹ eſt, qui nõ miteſcere poßit;*
Si modò culturæ patientem accommodet aurem.

Ad Cap. ſecundum.

PRofert veterum ſententias de ſummo bono. Aitque primò, in nomine omnes conſentire. Vocant enim illud καὶ οἱ πολλοὶ, vulgares homines; καὶ οἱ χαρίεντες, politiores ſcilicet & eruditi, εὐδαιμονίαν, beatitudinem: & putant omnes idem eſſe τὸ ζῆν καὶ τὸ πράττειν, *bene viuere & bene agere*, cum τὸ εὐδαιμονεῖν, beatum eſſe. Secundò, ait alios ſummum bonum reponere in voluptate; alios in diuitiis; alios in honoribus; alios in ſanitate; alios in ſapientiâ; alios in bono quodam per ſe tali, quod omnibus aliis cauſa ſit, cur bona ſint; id eſt, in ideâ boni, vt Plato volebat.

Ad Cap. tertium.

QVi in voluptate reponunt beatitudinem, vt vulgares & plebeij homines, ait eos ſectari voluptarium vitę genus & belluinum. Tum notat vitæ genus triplex, voluptarium, politicum, theoreticum. Et homines quidem politicos in honore quærere felicitatem. Eſſe tamen honorem euanidum nimis ac fugacem, & in honorante potiùs quàm honorato: felicitatem verò debere eſſe conſtãtem & ſtabilem; & reſidere in eo qui felix eſt. Sed & honor defertur virtutis gratiâ, quare virtus meliori iure rationem beatitudinis indueret. Atqui ne quidem virtus finis eſt vltimus vitæ ciuilis, cum ſit quid imperfectum. Virtus enim in dormiente & otioſo & calamitoſo eſſe poteſt. Non eſt ergo felicitas in voluptate corporis ſita, nec in honore, nec in virtute. De genere autem viuendi contemplatiuo, poſtea. Sed neque in diuitiis eſt felicitas, quia quæruntur ob aliud: ſuntque de genere vtilium, quæ aliò referuntur: at ipſa propter ſe ſolá expetitur felicitas.

Ad Cap. quartum.

REfutat Platonem in ideâ boni conſtituentem ſummum bonum. Licèt enim amicus ſit Plato, eſſe tamen veritatem cariorem, præſertim Philoſopho veritatis ſtudioſo. Docet ergo erraſſe ideo Platonem, quòd ideam non ponat, vbi prius eſt & poſterius, vt in numeris. Atqui in bonis prius & poſterius eſt (bonum enim in ſubſtantia eſt, in qualitate, & relatis: ſubſtantia autem prior eſt quouis accidente) ergo non erit Idea vlla boni. Sed neque ſummum bonum eſt, quod obtineri nequit. At idea non obtinetur, acquiritúrve. De ideis plura in Metaphyſicis.

Ad Cap. quintum.

STatuit ſummum bonum eſſe perfectum quid, propter ſe expetitum, rerum agendarum vltimum, ſibi ſufficientiſſimum, αὐτάρκες: Ita vt non tantùm ipſi ſoli beato ſit ſatis, ſed parentibus, liberis, coniugi, amicis, ciuibus, quia homo ad ſocietatem ciuilem natus eſt: licèt modus ſit adhibendus. Eſſe verò ſummũ bonum per ſe ſic optabile; vt ſi cum alio bono non ſit coniunctùm, non deſinat eſſe propter ſe maximè omnium optandum. Quanquam bonum additum bono, boni auget excellentiam. τέλειον, δι' αὑτὸ αἱρετὸν, ἔσχατον. Bonum bono additũ ſit maius.

Ad Cap. ſextum.

STatuit, beatitudinem eſſe reponendam in actione. Quia perfectio rerũ in actione conſiſtit. In actione, inquam, hominis vt homo eſt, propriâ, eáque excellentiſſimâ, & cum ratione coniunctâ, & præterea in vita perfectâ. Quare bonum hominis eſſe actionem animæ ſecundùm virtutem præſtantiſſimam, in vitâ perfectâ, & diuturnâ. Vna enim hirundo non facit ver. Beatitudo eſt τῆς ψυχῆς ἐνέργεια, κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ.

Ad Cap. ſeptimum.

COlligit rectè definitum fuiſſe ſummum bonum. Tum ſtatuit principiorum alia inductione cognoſci, alia ſenſu, alia ἐθισμῷ, *conſuetudine*. Bene ea debere definiri. Principiorum enim intelligentiam, magnum ad cætera pondus afferre. Et reuera principium videri plus quàm dimidium totius.

Ad Cap. octauum.

STatuit, bona alia eſſe fortunæ, ſiue externa, alia corporis, alia animi. Hæc eſſe optima: in iis ideo, ſi actiones ſunt, reponi felicitatem. Beatitudo enim vita eſt bene acta, ſiue bona actio, εὐζωΐα, καὶ εὐπραξία.

Ad Cap. nonum.

PVtauere alij beatitudinem eſſe virtutem, alij prudentiam, alij ſapientiam cum voluptate quadam. Ij ſanè, inquit Ariſtot. à nobis omni ex parte non diſſentiunt. Quia ſtatuimus in actione virtutis ſitam eſſe felicitatem. Vnde concluditur hác conſiſtere, nõ ἐν κτήσει, *in habitu*, ſeu poſſeſſione, ſed ἐν χρήσει, *in vſu*, id eſt actuali exercitio. Vt. n. in ludis Olympicis non pulcherrimi aut fortiſſimi quique corona donãtur, ſed qui certãt & vincũt; ſic coronâ felicitatis obtinẽt ij ſoli, qui rectè Beatitudo in vſu eſt.

faciunt, & honeſtis actionibus delectantur. Habet enim honeſta omnis actio voluptatem. Erit ergo felicitas quid optimum, pulcherrimum, iucundiſſimum, boniſque externis egẽs: Cùm actio præclara vix fieri ſine facultatibus poſſit, vt nec ſine amicis, generis nobilitate, potentiâ ciuili, pulchritudine, & ſimilibus. Hinc enim factum eſt vt idem eſſe quidam putent εὐτυχίαν, id eſt proſperitatem, cum εὐδαιμονίᾳ, id eſt, felicitate ipſâ.

Eget bonis externis.

Ad Cap. decimum.

STatuit, felicitatem à Deo eſſe; vel ſaltem eſſe quid diuinum καὶ θεόσδοτον. Parari tamen virtute, vel doctrinâ, vel ſtudio, non caſu. Rem enim omnium maximam & pulcherrimam fortunæ arbitrio permittere, λίαν πλημμελὲς, nefarium, & flagitioſum eſt maximè. Vnde colligit, animantes felicitatis non eſſe capaces; neque etiam pueros; quia hi per ætatem nondum virtutis actionem exercere poſſunt; illæ verò virtutis munia nunquam obeunt.

Felicitas θεῖόν τι.

Ad Cap. vndecimum.

PRoponit egregiam quæſtionem, de beatitudinis aſſecutione: an ſcilicet in hâc vitâ poſſit quis verè dici beatus? Dicebat enim Solon oportere finem videre. Cui forte concinit Poëta:

Ouidius.

Expectanda dies homini, dicique beatus
Ante obitum nemo, ſupremaque funera debet.

Nempe quia quandiu in hac mortali vitâ degimus, tandiu fortunæ telis ac periculis ſumus expoſiti: at beatus diu beatam vitam agere tutóque debet. Statuit tamen poſſe in hac vitâ beatitudinem obtineri. Vel enim fortunæ euentus proſperi erunt, & ſic ornabunt ſapientem ſiue beatum: vel aduerſi, & ſic acuent animum ſapientis, cúmque non ſine generoſitatis laude exercebunt. Tum docet affici beatum ſecunda vel aduerſa amicorum fortunâ. Imo & mortuos. Quanquam horum beatitudo aut miſeria non independeat. Ex hoc loco manifeſtè colligitur animæ rationalis immortalitas.

Afficiuntur mortui rebus amicorum.

Ad Cap. duodecimum.

STatuit non eſſe felicitatem de genere δυνάμεων, id eſt, *facultatum*; quibus ſcilicet bene vel malè vti liceat, vt ſunt bona fortunæ & corporis. Non eſſe etiam de genere τῶν ἐπαινετῶν, *bonorum laudalium*, vt ſunt virtutes: quia laudabile refertur ad aliud; & laus relatio eſt; at felicitas non refertur ad aliud. Sed eſſe de genere τῶν τιμίων, bonorum honorabilium & diuinorum: quia ſui gratia expetitur, & cæteris cauſa eſt vt ſint bona.

Felicitas eſt honorabilis.

Ad Cap. decimumtertium.

CVm ex antè dictis conſtet felicitatem eſſe actionem animi ſecundùm perfectam virtutem; ſtatuit de virtute dicendum eſſe: in quam omni ſtudio incumbit, qui verè Politicus eſt, cuius eſt hæc cura præcipua, vt ciues efficiat bonos. Vt autem medicus, qui oculos totúmque corpus curat, corporis naturam nôſſe debet: hinc enim τῶν ἰατρῶν οἱ χαρίεντες πολλὰ πραγματεύονται, περὶ τὴν τοῦ σώματος γνῶσιν, *politiores medici multum operæ ponunt in cognitione corporis*: Sic Politicus qui animum curat, animi notitiam aſſequi debet. Sunt verò animi partes, vel facultates duæ, vna rationis expers: altera rationis particeps, ſiue ipſamet ratio. Pars rationis expers, vel non poteſt rationi obtemperare, vt vis vegetatrix: vel poteſt, vt appetitus, qui in probis & continentibus rationi paret, in improbis (qui à probis in ſomno non differunt; hinc dictum inter beatos & miſeros dimidiâ vitæ parte, nihil intereſſe) reluctatur. Poſſe autem appetitum rationi obedire, ſatis indicant monitiones, reprehẽſiones, exhortationes, quibus vel abducimur à vitiis, vel ad virtutes incitamur. Vt verò pars animi duplex, mens, & appetitus: ſic virtus alia mentis, ſiue dianoëtica, vt ſapientia, intelligentia, prudentia: alia appetitus, ſiue ethica, id eſt moralis, vt liberalitas, temperantia. Eſſe autem habitus illos mentis, propriè virtutes, concludit, ex eo quòd ſint laudabiles. Sapiens enim ex ſapientiæ habitu laudatur, at omnis habitus laudabilis, virtus eſt.

Politicus animum nôſſe debet.

Animi partes duæ.

Liber ſecundus Ethicorum.

NOuem abſoluitur capitibus: vbi de origine ac definitione virtutis.

Ad Cap. primum.

DOcet virtutes mentis ſiue dianoëticas, ortum & incrementum capere à Doctrinâ, ideoque experientiâ & tempore indigere, vt eſt Aſtrologia: virtutes autem morales ſiue ethicas, acquiri conſuetudine, ἐξ ἔθους: vnde nomen habent. Per conſuetudinem autem intelliguntur mores, ſiue actiones rectæ rationi conſentaneæ. Vt enim virtutes morales extinguuntur actionibus vitioſis, ſic honeſtis generantur. Quare non ſunt à naturâ inſitæ virtutes, neque præter aut contra naturam: Sed ab exercitio honeſtarum actionum. Sic actio iuſta, iuſtitiam, actio fortis, fortitudinem generat.

Virtutes dianoëticæ ſunt ἐκ διδασκαλίας: ethicæ ἐξ ἔθους.

Ad Cap. ſecundum.

STatuit, actiones honeſtas & rectæ rationi conſentaneas in mediocritate poſitas eſſe; vitioſas, in exceſſu, vel defectu. Quod illuſtrat exemplo medico. Vt enim exercitationes vehementiores & immoderatæ; itémque remiſſiores & parcę, vires robúrque corporis minuunt: & poculenta etiam ac eſculenta, tam copioſiora quàm parciora ſanitatem lædunt: ſic exceſſus & defectus nimium & parum virtutem labefactant. Docet deinde internoſci habitus bene vel malè agendi, dolore & voluptate. Qui enim bene agendo delectatur, is virtutem ſiue habitum bene agendi poſſidet: qui autem malè agendo delectatur, vitium ſiue habitum contraxit malè agendi. Vnde ſequitur, virtutem moralem totam fere in dolore & voluptate occupari. Annotat illuſtre dictum Heracliti, χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ. Difficilius voluptati reſiſtere, quàm iracundiæ.

Actio honeſta in mediocritate conſiſtit.

Ad Cap. tertium.

STatuit, eum qui iuſtè & fortiter agit, iuſtum eſſe & fortem: & ad actionem virtutis præter executionem ſiue perfectionem operis, neceſſum eſſe, vt qui agit, ſciens prudenſque agat, ex deliberatione, alacriter & bono conſtantíque animo.

Ad Cap. quartum.

CVm in animo ſint tria, paſſio ſiue perturbatio, vt timor, audacia, & cæt. Facultas, vt appetitus, voluntas; & habitus, quo benè vel malè afficimur; Virtus autē in animo ſit: neque verò ea ſit perturbatio; neque facultas naturalis; cum perturbatio nec laudi detur, nec probro; neque ſimus naturâ probi vel improbi: virtus verò ſit laudabilis, & probum faciat denominétque, efficitur vt virtus ſub genere habitus contineatur.

Virtus eſt habitus.

Ad Cap. quintum.

STatuit, virtutem eſſe habitū non quemlibet, ſed eum quo homo bonus fiat & ſuo munere bene fungatur: itavt virtus, & rem cui ineſt, & eius actionem, faciat meliorem. Vnde neceſſe eſt virtutem in medio ſiue in moderatione vel mediocritate conſiſtere. Eſt verò medium aliud rei, ſiue Arithmeticum, quod æqualiter abeſt aut diſtat ab extremis: eſtque vbique ac ſemper idem, vt ſex, inter decem & duo. Ab vtroque enim extremo diſtat ſenarius æqualiter, nempe quatuor vnitatibus; aliud quoad nos: quod dicitur rationis, & Geometricum, vel proportionale, vt eſt ſenarius reſpectu duodenarij, & ternarij. Hoc igitur medium πρὸς ἡμᾶς, ad virtutem requiri docet, quod reuera medium eſt prudentiæ, inter nimium & parum. Vnde ſicut ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, exceſſus & defectus ad vitium, ſic μεσότης, mediocritas illa quoad nos, & quam recta ratio præſcribit, ad virtutem pertinet.

Medium aliud rei.

Aliud rationis, & πρὸς ἡμᾶς.

Ad Cap. ſextum.

DEfinit virtutem habitum electiuum in ea mediocritate conſiſtentem quæ eſt ad nos ratione definita, provt vir prudens definierit. Tum mediocritati vitia duo eſſe oppoſita docet, vnum ſecundum exceſſum; alterum ſecundum defectum. Sic fortitudini opponi audaciam, vt exceſſum; timorem, vt defectum; liberalitati profuſionem, vt exceſſum; auaritiam ſiue illiberalitatem, vt defectum. Denique ſtatuit non omnem actionem, nec perturbationem eſſe mediocritatis capacem, vt homicidium, impudentiam.

ἡ ἀρετὴ ἕξις ἐστὶ προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένη λόγῳ καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειεν.

Ad Cap. ſeptimum.

DEclarat inductione virtutum ſingularum, virtutem in mediocritate conſiſtere; vitium in duobus extremis.

Ad Cap. octauum.

DOcet primò, medium & extrema inter ſe comparata, ſibi mutuò aduerſari: ac proinde vitia extrema, & inter ſe & cum virtute pugnare. Secundò, virtutem cum vno extremo è duobus vitiis, comparatam, alteri ſimilem videri: ſic fortitudinem cum audacia comparatam, ſimilem ignauiæ videri, & contra. Tertiò, eſſe maiorem contrarietatem & pugnam inter duo vitia extrema ſimul comparata, quàm inter vitium vnum, & virtutem mediam. Quartò, maiorem eſſe affinitatem quorumdam extremorum cum medio, quàm aliorum. Sic audaciam magis accedere ad fortitudinem, quàm ignauiam: profuſionem ad liberalitatem, quàm illiberalitatem, vel auaritiam.

Ad Cap. nonum.

DIfficilem eſſe virtutem probat; quia conſiſtit in medio, eóque prudentiæ: tale autem medium nôſſe ac tenere eſt perdifficile. Conſiderandæ enim circunſtantiæ perſonarum, temporis. Videndum quantum donare oportet, quo modo, qua cauſa, & fine. Quod prudenter facere non eſt cuiuſvis. Vt ergo virtutis mediū aſſequaris, oportet ab eo extremo vitio te maximè deflectere, quod virtuti magis aduerſatur. Sic fugiēda maximè ignauia, vt ſis fortis. Videndum etiā cui vitio procliuior ſis. Ab eo enim reflectendum tibi eſt in alteram partem; & ſic fiet, vt vel in medio conſiſtas, vel non procul ab illo.

ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι.

Liber Tertius Ethicorum.

QVindecim vel, vt alij volũt, duodecim conſtat capitibus: vbi de voluntario, inuoluntario, electione, conſultatione, voluntate, volitione, fortitudine, & temperantiâ, quæ omnia ad duas partes referuntur: itavt prior ad generalem virtutis doctrinam pertineat; quæ habitus eſt electiuus ἕξις προαιρετικὴ, ad quam particulam explicandam neceſſaria eſt cognitio τοῦ ἑκουσίου, voluntarij, καὶ τοῦ ἀκουσίου, & inuoluntarij; poſterior autem ad fortitudinem & temperantiam, de quibus in fine libri ſigillatim.

Ad Cap. primum.

VT laudantur & vituperantur quæ ſponte facimus; ſic datur venia ijs quæ inuiti vel coacti præſtamus. Dicuntur inuoluntaria quæ fiunt vi, vel ignorantiâ. Violentum eſt cuius principium eſt extra rem quæ vim patitur, itavt res ſiue agens ſiue patiens nihil ad illud conferat concurrat-ve. vt vento vel tempeſtate ferri eò quò nolumus. Quę fiunt metu maioris mali, vel cauſâ honeſtatis, vt proijcere merces in mare metu naufragij, aliquid indecorum & turpe agere ob ſalutem parentum, Ea mixta ſunt, id eſt partim voluntaria, partim inuoluntaria. Simpliciter enim & abſolutè ſunt inuoluntaria; at hîc & nunc & poſitis talibus circunſtantijs & periculis ſunt voluntaria. Quædam ſunt veniâ digna, quædam excuſationem non habent, vt parentem necare: potiùs enim mors oppetenda eſt.

Ad Cap. ſecundum.

DOcet id non ſponte fieri, quod fit δι' ἄγνοιαν, per ignorantiam, id verò inuitè fieri, quod dolor & pœnitentia ſubſequitur. Itaque qui ita per ignorantiam agit, vt eum facti pœniteat, inuitum egiſſe; qui verò per ignorantiam ita egit, vt tamen eum poſtea non pœniteat, egiſſe non ſponte. Eſt autem aliud agere per ignorantiam, aliud agere ignorantem; Agit ebrius vel iratus dum interficit aliquem, ignorans; imo improbus quiſque & peccator ignorat quæ agere & non agere oportet, ſed non agit per ignorantiam, ſed per ebrietatem vel iram. Ignorantia autem rerum ſingularium, circunſtantiarum & facti, vt loquuntur, reddit actionem inuoluntariam, præſertim ſi actionem anteceſſit, vt ſi quis hoſtem ferire putans, filium interficiat, etſi dolor & pœnitentia ſubſequatur: alioqui ignorantia iuris legúmque vniuerſalium, quas vnuſquiſque ſcire tenetur, itemque ignorantia concomitans factum, vt in ebrio, in vitio ſunt; nec actionem faciunt inuoluntariam.

Quid agere inuitum, quid ignoranter, quid per ignorantiam.

Ad Cap. tertium.

DEfinit, ἑκούσιον, ſpontaneum, id cuius principium eſt in agẽte, res ſingulas, in quibus actio conſiſtit, cognoſcente. Statuit quæ irâ & cupiditate fiunt, non rectè dici eſſe inuoluntaria.

Ad Cap. quartum.

AGit περὶ προαιρέσεως, de conſilio ſiue electione: quam omnem ſtatuit eſſe voluntariam, ipſum tamen voluntarium ſiue ſpontaneum latiùs patere; cùm ſit in pueris & animantibus, in quibus non eſt electio. Item repentina, id eſt quæ ſubitò ac promptiſſimè fiunt, licèt ſint ſpontanea, non tamen eſſe ex conſilio ſiue electione. Deinde docet electionem non eſſe cupiditatem, nec iram: hæc enim conueniunt brutis, & aduerſantur conſilio. neque voluntatem, βούλησιν; quia conſilium eſt poſſibilium, voluntas impoſſibilium; vt immortalitatis: & conſilium ſiue electio eſt mediorum, id eſt eorum quæ ad finem conducunt: voluntas autem eſt finis. nec denique opinionem: quia opinio eſt contemplabilium, æternorum, veri, falſi; conſilium verò eſt eorum quæ à nobis fieri poſſunt, & quæ bona vel mala ſunt. Eſt ergo electio de genere eorum quæ ſponte fiunt, ſed cum ratione & intelligentiâ.

Pueri volunt, non eligunt.

Ad Cap. quintum.

DOcet iniri cõſilium de ijs de quibus vir mentis compos, non ſtolidus, conſultandũ eſſe iudicat, nõ de æternis, nec de conuerſionibus Solis, nec de conſtitutionibus anni, non de purè fortuitis, vt theſauri inuentione; non de alienis, & quæ ad nos non pertinent; ſed de ijs quæ cum ſub actionem cadant, in noſtrâ poteſtate ſunt ſita, neque ſemper eodem modo fiunt, itavt incertus ſit eorum exitus, ſintque non fines, ſed media ad fines obtinendos. Concludit, quòd cùm id de quo initur conſilium, ſub deliberationem, & appetitionem cadat; conſilium eſſe eatum rerum quæ in noſtrâ poteſtate ſunt appetitionẽ, ex conſultatione prouenientem. Nam ſimulatque conſultatio habita fuit, executionem appetimus.

Quarum rerum ſit conſilium.

Ad Cap. ſextum.

STatuit, voluntatem eſſe finis. Item voluntatis ſimpliciter obiectũ eſſe bonum,

illudque verum ac per ſe, licèt per accidens, & reſpectu huius aut illius voluntatis malè affectæ bonum apparens & fucatum & ſpecie tenus, poſſit eiuſdem obiectum appellari. Quod illuſtrat exemplo medico. Vnuſquiſque autem iudicat, vt affectus eſt.

Ad Cap. ſeptimum.

Vitia & virtus sūt in noſtrâ poteſtate.

DEcernit, virtutes & vitia in noſtrâ eſſe poteſtate & arbitrio. Hinc iure legiſlatores vitia caſtigare, virtutes remunerare: ad has excitare & adhortari: ab illis auocare. Quæ officia profectò inania eſſent & ridicula, ſi vitia & virtutes in noſtrâ non eſſent poteſtate.

Ad Cap. octauum.

Quoad actionem, non quoad habitum, niſi initio.

COlligit breui epilogo quæ hactenus de virtute docuit. Simulque annotat nos actionum ſiue honeſtarum ſiue vitioſarum dominos eſſe, à principio ad extremū, cum ſingula cognoſcimus; habituum, non item. horum enim ſolum principium in noſtrâ eſſe poteſtate.

Ad Cap. nonum. περὶ ἀνδρίας.

ἡ ἀνδρία.

SIngularum virtutum doctrinam orditur à fortitudine, quam definit mediocritatem *περὶ φόβους καὶ θάῤῥη, circa timores & audacias*. Eſt autē timor, mali expectatio. Metuimus infamiam, paupertatem, morbum, mortem, aliáque mala: ſed non in omnibus vir fortis verſatur. Neque enim timere oportet, quæ à vitio non naſcuntur, & quæ culpâ noſtrâ non contrahuntur. Cernitur fortitudo in metu magis quàm in audacia, id eſt in iis quæ incutiunt formidinem, quàm iis quæ pariunt audaciam. Gaudet virtus difficili: Vir fortis patienter aſperrima quæque tolerat; vt mortem: quâ nihil terribilius, ſed mortem glorioſam, quæ non ex morbo, non ex naufragio, aut ſimili caſu eſt, ſed quæ in bello honeſtè pro patriæ defenſione oppetitur. Talis enim mortis pericula à viro forti non metuuntur.

φοβερώτατον ὁ θάνατος.

Ad Cap. decimum.

VIrum fortem eſſe imperterritum, impauidúmque; quædam tamen timere, ſed vt oportet, & ratio poſtulat; quædam etiam perferre, ſed honeſti causâ: confidere etiam & aggredi, ſed vt par eſt. Hic enim eſt virtutis finis. Qui nihil metuunt ne terræ quidem motum, nec procellas, quales aiunt eſſe Celtas, ſiue Gallos, eos inſanos eſſe, vel doloris expertes. Qui nimium confidunt, *περὶ τὰ φοβερὰ*, in formidoloſis, eſſe *θρασεῖς*, audaces, arrogantes, & fortitudinis affectatores, præcipites, in ipſo tamen periculo tardiores ac pæne deficientes: fortes contrà in ipſis factis acres eſſe & celeres.

Ad Cap. vndecimum.

VErſari fortitudinem circa ea quæ audaciam mouēt, & terrorem incutiunt. *μαλακίαν εἶναι τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα, mollis animi eſſe, laborioſa fugere.* Veram fortitudinem eam eſſe, quæ ſuprà deſcripta eſt. Alias fingi ſpecies fortitudinis, vt ciuilem, quâ ciues fortes dicuntur, quòd ad pericula ſubeunda incitentur pœnis, probris, honoribus; coactam, quâ qui aliorum Imperio ſubſunt, arma ſumere coguntur: ſed hæ ſpecies fortitudinis & ſimiles non ſunt legitimæ.

Ad Cap. duodecimum.

IN formidoloſis & terribilibus verſari magis *τὴν ἀνδρίαν*, quàm in iis quæ audaciam præſtant. ideo fortitudinem dici rem laboris & moleſtiæ plenam, & iure laudari, cùm difficilius ſit res moleſtas toleranter pati, quàm à iucundis abſtinere. Itaque fortem virum in dolore magis, quàm in timore iudicari. Eum interim animo delectari, licèt corpore crucietur. Quāquam fieri poteſt vt mortem moleſtè ferat, maximéque doleat, cùm ſibi moriendum eſſe videt, non ob ignauiam, aut mortis honeſtæ metum, nunquam enim fortis à rectâ ratione diſcedit, ſed quia ſe vitâ digniſſimum eſſe cognoſcit: eſt enim ſui conſcia virtus. & quia videt ſe maximis bonis ſpoliari, & ſe virtutum vſu deinceps priuatum iri, quod verè moleſtum eſt.

Fortis in dolore cernitur.

Virtus ſui eſt conſcia.

Ad Cap. decimumtertium.

AGit reliquo libro *περὶ σωφροσύνης*, de temperantiâ, quam definit hoc capite mediocritatem *περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, circa voluptates & dolores*, ſiue orbationes voluptatum: ſed circa voluptates per ſe; dolores, per accidens. circa voluptates inquam, non animi, ſed corporis, præſertim eas quæ tactu & guſtu percipiuntur; quæque ad gulam & res venereas pertinent, & quas communes cum belluis habemus.

Ad Cap. decimumquartum.

VOcat intemperantiam *ἀκολασίαν*, quæ eſt altera vitioſitas oppoſita Temperantiæ: Intemperantem *ἀκόλαστον*, quem definit eum qui ita conſectatur voluptates, & ſuis trahitur cupiditatibus, vt dolore afficiatur, maximè cùm iis potiri nequit, & cū eas etiam concupiſcit. Semper enim coniuncta eſt cum dolore cupiditas. Tum alteram explicat vitioſitatem, quam, licèt proprio nomine careat, *ἀναισθησίαν* quaſi diceres ſtupo-

Qui ἀκόλαστος.

μετὰ λύπης γὰρ ἡ ἐπιθυμία.

ἡ ἀναισθησία.

rem, vel ſenſus carentiam, appellat: quia per eam redduntur homines omni voluptatis ſenſu ſpoliati, & ſtupidi; itavt nullo iucundo afficiantur. Inter intemperantem ergo & ſtupidum (talis autem ſtupor rariſſimè contingit) medius eſt ὁ σώφρων, temperans, qui rectam ſemper rationem in moderandis voluptatibus & doloribus tenet ſequitúrque.

Ad Cap. decimumquintum.

Intemperantia fœdior ignauiâ. INtemperantiam magis voluntariam eſſe, quàm ſit δειλία, ignauia oſtendit; quòd illa voluptatem ſectetur, hæc fugiat dolorem: voluptas autem magis ſit voluntaria. vnde ſtatuit intemperantiam eſſe turpiorem & fœdiorem ignauiâ. Admonet nomẽ Græcum, ἀκόλαστος, tranſlatum eſſe à pueris malè educatis & caſtigatis, ad ſignificandum intemperantem: ἀκόλαστος enim is dicitur, qui non emendatur, non coërcetur, non caſtigatur. Intemperans autem ægrè ac difficulter emendatur.

Liber quartus Ethicorum.

NOuem habet capita, vel vt aliis placet, quindecim. Prior diſtinctio magis arridet; Sic enim ſingulis nouem capitibus commode tractantur ſingulæ virtutes. 1. Liberalitas. 2. Magnificentia. 3. Magnanimitas. 4. Modeſtia. 5. Manſuetudo ſiue Lenitas. 6. Affabilitas. 7. Veracitas. 8. Vrbanitas. 9. Verecundia, quæ tamen poſtrema propriè virtus non eſt. Qui capita quindecim faciunt, tria conſumunt in magnanimitate explicandâ; tria in Magnificentiâ, tria in Liberalitate. Summa omnium eſt, τὴν ἐλευθεριότητα, Liberalitatem eſſe mediocritatem περὶ χρήματα, circa pecunias & dandas, & accipiendas: ſed potiùs dandas: beatius enim dare quàm accipere. Liberalem bono animo & optima quæque largiri, quibus oportet, & quomodo; Difficulter diuitem eſſe; Liberaliorem eſſe, qui bona à parentibus relicta habet, quàm qui labore ea comparauit. Vitioſitates liberalitati oppoſitas eſſe ἀσωτίαν prodigalitatem in exceſſu; & ἀνελευθερίαν auaritiam in defectu. Prodigum meliorem eſſe auaro, pluribus prodeſſe, faciliùs emendari. *ἡ ἐλευθεριότης. ἀσωτία. ἀνελευθερία.*

μεγαλοπρέπεια. Magnificentiam τῆς μεγαλοπρεπείας verſari in largitionibus, magníſq; ſumptibus & impenſis publicis, vt quę fiunt ad Dei gloriam, cuiuſmodi ſunt templa, ſacrificia, &c. magnifico opponi βάναυσον, ſuperbum, inſolentem, qui in res paruas, pecunias nimias ſtolidè inſumit, & μικροπρεπῆ ſordidum.

Magnanimitatem τὴν μεγαλοψυχίαν, eſſe mediocritatem circa magna, id eſt, circa ſummos honores, pro rectâ ratione expetendos & proſequendos. Magnanimum eſſe qui ſe rectè & meritò dignum iudicat ſummis quibuſque bonis & honoribus cùm reverâ iis ſit dignus. Huic opponi ἠλίθιον, ſtolidum, ἢ χαῦνον, aut ſuperbum, qui ſe immeritò dignum credit ſummis honoribus. Item μικρόψυχον, puſillanimem, qui ſe minoribus dignum quàm mereatur, exiſtimat. *μεγαλοψυχία.*

Modeſtiam, quæ proprio nomine caret, verſari circa honores mediocres pro rectâ ratione expetendos. Eandem eſſe rationem modeſtiæ ad magnanimitatem, quæ eſt liberalitatis ad magnificentiam. Modeſtiæ opponi φιλοτιμίαν, ambitionem: καὶ ἀφιλοτιμίαν, honoris nimium contemptum. Manſuetudinem, τὴν πρᾳότητα, eſſe mediocritatem περὶ ὀργάς, circa iracundiæ motus, quâ facilè & ſuauiter cum aliis hominibus verſamur. Huic opponi ὀργιλότητα, iracundiam; καὶ ἀοργησίαν, nimiam lenitatem. Qui iraſcuntur, alios quidem eſſe ὀργίλους, qui citò iraſcuntur, & citò placantur; alios ἀκροχόλους qui ſupra modum, omnibus ex cauſis, & celeriter iraſcuntur. Alios πικρούς, amaros, qui diu ſeruant iram, ac pænè ſunt implacabiles. Porro iram placari vltione: cùm vltio doloris loco voluptatem afferat: eos verò χαλεπούς, aſperos, difficiles, ſæuos, appellari, qui cùm non debeant, grauiùs & diutiùs iraſcũtur, neque placantur, niſi iniuriam vlti ſint. Hos ait maximè manſuetis & clementibus opponi, & communi hominum vitę ac conſuetudini non eſſe idoneos. *Modeſtia. ἡ πρᾳότης. Iratorum tres ſpecies.*

Affabilitatem mediocritatem eſſe in conuictu & vitæ conſuetudine, tam ſecundùm ſermones & dicta, quàm actiones. Huic opponi adulationem, & moroſitatem: adulari eos qui nimium laudant, neque vnquam cõtradicunt, qui ideo dicuntur ἄρεσκοι; eos verò eſſe moroſos, qui nimis reprehendunt, ſuntque cõtentioſi & peruicaces καὶ δύσκολοι. *Affabilitas ἐν ταῖς ὁμιλίαις.*

Veracitatem eſſe mediocritatem, qua quis vita, factis, & verbis verax eſt, καὶ ἀληθευτικός. Itavt ea quæ habet ingenuè & candidè confiteatur, neq; ea verbis augeat, aut extenuet. Contra hanc virtutem peccari generatim mentiendo, & verum nimis reticendo; ſpeciatim verò & in rebus propriis, per arrogantiam, plura & præclara quæq; ſibi præter *Veracitas.*

rationem attribuendo; & per diſſimulationem, ea quæ habentur, negando, vel extenuando.

εὐτραπελία. Vrbanitatem, εὐτραπελίαν, eſſe ludicræ & iocoſæ conuerſationis virtutem, ſiue mediocritatem in ludis & iocis (ludi autem actionum, ioci ſunt verborum) & qui hac virtute ſunt præditi, dici εὐτραπέλους, καὶ ἐπιδεξίους, vrbanos, dexteros: his verò opponi βωμολόχους, ſcurras, Gallicè bouffons; Item ἀγροίκους καὶ σκληρούς, ruſticos, agreſtes, inſulſos.

αἰδώς. Verecundiam paſſioni ſimiliorem eſſe quàm virtuti; illam eſſe φόβον τῆς ἀδοξίας, metum infamiæ; adoleſcentiæ conuenire & iuuentuti, quæ cùm paſſionibus agitetur, in multis peccat, à quibus pudore reuocatur. Ideo laudari pudorem in iuuene, non in ſene. Opponi verecundiæ impudentiam & ſtuporem.

ἐγκράτεια. Denique continentiam, quæ ἐγκράτεια dicitur, non eſſe virtutem, ſed quid virtuti admixtum: quâ de re poſtea.

Liber quintus Ethicorum.

QVindecim capita habet, vel vt alij volunt, vndecim; partes autem quatuor. 1. eſt de iuſtitiâ. 2. de iure. 3. de æquitate. 4. quæſtionem explicat, an quis poſſit ſibi iniuriam inferre.

Ad Cap. 1. 2. & 3.

DIſtinguuntur hac editione tria capita, quæ tamen in vnum redegit Perionius. In illis ſtatuit 1. Ariſtoteles agere, περὶ δικαιοσύνης, καὶ ἀδικίας, de iuſtitiâ & iniuſtitiâ: item περὶ δικαίου, de iure, ſiue de iuſto. Quo loco obſeruabis, ius diſtingui à iuſto, vt abſtractum à concreto, & ius eſſe, æqualitatem (*Quid ius & iuſtū.*) debiti cum merito: iuſtum autem eſſe ipſum debitum, vt eſt merito æquale.

ἡ δικαιοσύνη. 2. Definit iuſtitiam habitum animi, per quem res iuſtas faciunt voluntque homines, καὶ δικαιοπραγοῦσι; iniuſtitiam contrà, habitum, quo ἀδικοῦσι, iniuſtas res agunt, & volunt.

3. Monet obiter, facultatem & ſcientiam eſſe contrariorum; habitum moralem, v. g. virtutem, non ſic.

4. Vt iuſtus & iniuſtus duobus modis dicuntur; ſic dici iuſtitiâ & iniuſtitiam. Iniuſtū verò dici, vel qui leges violat; & hic vocatur παράνομος: vel qui plus aſſumit ſibi, quàm par ſit: & hic vocatur πλεονέκτης καὶ ὁ ἄνισος. Iuſtum, totidem modis, ius vero eſſe τὸ νόμιμον, quod lege ſancitum eſt, καὶ τὸ ἴσον, & quod æquum eſt.

5. Iuſtitiam vnam eſſe generalem & legalem; (*Iuſtitia legalis.*) quæ ſcilicet refertur ad bonum generale & publicum, legéſque ſeruat, & reſpicit: & hanc eſſe præſtantiſſimam virtutum. Itavt οὐθ' ἕσπερος, οὐθ' ἑῷος, οὕτω θαυμαστός; *neque veſper, neque lucifer tantâ homines admiratione afficiat.* Imo & de eâ dici ſoleat celebris verſiculus.

ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'στι,
Iuſtitia in ſeſe virtutes continet omnes.

Alteram particularem, (*Particularis.*) quæ non virtus vniuerſa eſt, vt legalis; ſed pars virtutis, id eſt ſpecies aliqua virtutis: per quam redditur vnicuique quod ſuum eſt, nec plus aſſumitur boni, aut minus mali, quàm par ſit, in iis quæ ad ſecundam vel aduerſam fortunam pertinent.

Ad Cap. quartum & quintum.

EX his duobus, vnicum facit caput Perionius, quod eſt ſuo ordine ſecundum. In illis igitur aperitur diſtinctio vtriuſque iuſtitiæ, legalis ſcilicet & particularis. Tum (*Iuſtitiæ particularis diſtributiua.*) diuiditur particularis in diſtributiuam, quæ honores vel pecunias iis diſtribuit, qui eiuſdem reipublicæ communione coniuncti ſunt: & commutatiuam, (quod genus vocat Ariſtoteles, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν) cuius duæ ſunt partes, pro ratione contractuum, ſiue συναλλαγμάτων; contractus (*Commutatiua.*) enim alij ſunt voluntarij, vt venditio, emptio, mutuum, &c. alij inuoluntarij, qui vel clandeſtini, vt furtum, adulterium; vel violenti & aperti, vt verbera, mors.

Ad Cap. ſextum, περὶ δικαίου.

AGit de iuſto ſiue de iure, quod docet eſſe æquum ſiue æquale, atque adeo medium inter iniqua, plus ſcilicet & minus. Si enim iniuſtum eſt iniquum, iuſtum æquum eſſe neceſſe eſt. Deinde ſtatuit ius conſiſtere in analogiâ quadam ſeu proportione, & in quatuor ſaltem verſari, in rebus ſcilicet duabus, & perſonis duabus, rationem ſiue proportionem aliquam inter ſe habentibus. Et ius quidem, vt æqualitas eſt, verſari circa res duas, plus nempè & minus; vt vero ius eſt, inter perſonas duas, quia vt æqualitas, ἰσότης, ad (*Æqualitas eſt rerū: iuſtitia hominum.*) res pertinet; ſic iuſtitia ad perſonas. Sed & ius eſſe analogum, & in proportione conſiſtere probat, ex ratione iuſtitiæ διανεμητικῆς, *diſtributiuæ*, quæ ſuum cuique tribuit, κατ' ἀξίαν, *pro dignitate* perſonæ. Tale enim ius ἀνάλογον dicitur: quanquam ratio hæc locum non habet in iuſtitiâ commutatiua, ſiue

ἐπανορθωτικῇ, quæ non perſonas reſpicit, ſed æqualitatem rerum. Annotat obiter analogiam eſſe non tantùm in numero monadico, id eſt mathematico, à rebus ſeparato, quem vocant numerum numerantem, vt ſunt vnum, duo, tria: de quo, libro 11. Metaphyſ. qui hactenus falsò habitus fuit 13. Sed etiam in numero omni non monadico & rebus inhærente: qui dicitur vulgo numeratus, vt eſt hominum multitudo, vel rerum aliarum. Probat, quia vbi ἰσότης, æqualitas, ibi eſt analogia, ſiue proportio: at in vtroque illo numero eſt æqualitas.

Quid numerus monadicus.

Ad Cap. ſeptimum.

STatuit proportionem ſiue analogiam iuſtitiæ diſtributiuæ eſſe Geometricam; cõmutatiuæ, Arithmeticam. Eſt vero Geometrica proportio ea in quâ ratio ſeu rationis comparatio, qualitas item & circunſtantiæ conſideratur: Arithmetica, in quâ ſpectatur quantitas, & res ipſa ſimpliciter & præcisè, vt cùm numeri inter ſe comparati æqualiter diſtant. Vt 2.3.4. vnitate. Proportioni Geometricæ, & Arithmeticæ addi ſolet Muſica ſiue Harmonica, vnde triplex medium. Geometricũ, in quo ſeruatur eadẽ ratio maioris termini ad medium, quæ medij ad extremum, vt 6. reſpectu 4. & 9. Arithmeticum, quod æquè ab extremis diſtat vt 9. reſpectu 6. & 12. vel 3. reſpectu 2. & 4. Muſicum, quod eadem maioris numeri parte à maiori numero ſuperatur, quâ ſuperat minoris numeri partem minorem. Vt 4. reſpectu 3. & 6. Exemplum proportionis Geometricæ eſt eiuſmodi, vt ſe habent 3. ad 6. ſic 5. ad 10. Arithmeticæ, vt ſe habent 2. ad 4. ita 4. ad 6. Harmonica autem analogia eſt, ſenarij. v. g. ad quaternarium, & duodenarium. Quâ enim numeri maioris parte ſuperatur ſenarius, nempe mediâ maioris numeri, à maiori numero, ſcilicet duodenario, eâdem, id eſt media minoris numeri, ipſum minorem numerum ſuperat, ſcilicet duabus vnitatibus. Sic ergo hæ proportiones Iuſtitiæ applicantur, vt Commutatiuæ quidem, quæ in contractibus conſiſtit, conueniat Arithmetica, quæ æqualitátem rerum præcisè conſiderat, nec rationem habet perſonarum aut dignitatis. Diſtributiuæ autem quæ honores & præmia diſtribuit, Geometrica; quæ perſonas reſpicit, merita, dignitatem. Legali denique rebuſque politicis ac publicis Harmonica. Repetit verò Ariſtoteles, ius eſſe medium quoddam; & confugere homines ad iudices, qui ſunt quaſi ius animatum, vt ad μεσιδίους, vel μεσιδίκους, id eſt, *mediatores*, qui ſcilicet res exæquent, & quaſi lineam diuidentes, æquas partes cuique tribuant. Vnde δίκαιον, ius, Græcis dicitur, quia δίχα ἐστὶν, id eſt in duo æqualia diuiſum (ac ſi diceres δίχαιον) & δικαστὴς iudex, quaſi διχαστὴς, diuiſor in partes duas æquales. Æquale enim eſt ius, vt quod medium eſt inter τὴν ζημίαν, καὶ τὸ κέρδος, *damnum & lucrum.*

Proportio Geometrica. Proportio Arithmetica.

Proportio harmonica.

Ad Cap. octauum.

REfellit Pythagoreos qui dixerunt, τὸ ἀντιπεπονθὸς, ſiue Talionem, eſſe abſolutè & ſimpliciter ius: ita vt in lege Talionis ius omne poſitum eſſe affirmarent. Eſt autem Talio reciproca quædam perpeſſio, in eo poſita, quòd quis tantum pati debeat, quantum egerit; tantum rependere, quantum abſtulerit. Talionem videtur probaſſe Moſes cùm dixit, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Sed in Talione ius omne poſitum non eſſe ſtatuit Ariſtoteles, docetque illam nec ad iuſtitiam diſtributiuam, nec correctricem poſſe referri. Et certè ſi magiſtratus aliquem percuſſerit, non eſt ille referiendus: vt ſi quis magiſtratũ percuſſerit, non modò verberãdus eſt, ſed ſupplicio caſtigandus. In his ergo lex Talionis non habet locum. Imo nec in cõmutationibus, quæ fiunt per res nõ tales, ſed diuerſiſſimas, vt calceum, domum, panem, vinum. Neque enim permutatur panis, pane, vinum, vino. Hoc loco annotat Ariſtoteles ad permutationes commodiſſimè inuentum fuiſſe nummum, vt nempe ſit rerum omnium quæ permutantur, menſura: Permutationum autem cauſam eſſe indigẽtiam ſiue vſum τὴν χρείαν. Nummum Græcè νόμισμα dici ἀπὸ τοῦ νόμου, à lege, quòd non natura ſed lege valeat. Talionem tamen locum aliquem habere in commerciis, ſed prius æqualitatem fieri debere. Hoc capite obſeruat Ariſtoteles templum Gratiarum in propatulo vrbis loco conſtitui ſolere, vt fiat remuneratio. Cæterùm de numo plura cap. 9. lib. 1. Politicorum.

Lex Talionis.

In Talione omne ius nõ eſt.

Quo fine ſit pecunia, ſiue nummus.

Ad Cap. nonum.

COlligit iuſtam actionem eſſe mediam inter facere & pati iniuriam. Iuſtitiam eſſe mediocritatem, non vt virtutes cæteras, ſed quia ſit medij; iniuſtitia autem extremorum. Nam duas diſtinctas vitioſitates nõ habet iuſtitia, in quarum medio conſiſtat, vt aliæ virtutes, nempe liberalitas quæ inter prodigalitatem & auaritiam; fortitudo inter audaciam & ignauiam media eſt. Iniuſtitia ſiquidem vitium eſt, vtrumque extre-

Iuſtitiæ opponitur vnicus iniuſtitia habitus.

mum,ſcilicet plus & minus, nimiũ & parum complectens. Quare licet Iuſtitia ratione obiecti, vt loquuntur ſcholæ, extrema habeat diuerſa,nempe plus & minus,inter quæ ius conſiſtit; ratione tamen habitus oppoſiti & vitioſi, vnicum habet extremum, ſcilicet iniuſtitiam; à quâ iniuria eſt propriè dicta.

Ad Cap. decimum.

Τίς ἄδικος. STatuit, eum qui iniuriam infert,tunc dici iniuſtum, ſi ſponte & conſultò ac ſine vllâ animi perturbatione intulerit; ſi verò non conſilio, nec certo animi iudicio; ſed ex quâdam perturbatione fecerit, eum quidem reuerâ iniuriam intuliſſe & iniuſtè feciſſe furando, adulterãdo, ſed nondum ideo iniuſtum eſſe aut dici debere: deinde de eo iure hîc ſe acturum declarat, quod eſt abſolutè & ſimpliciter tale,eſtque idem cum politico. Politicum autem iùs (quod latiùs patet apud Græcos,quàm Ciuile apud Latinos; *Ius politicum & ciuile differunt.* eſt enim politicum ius apud Græcos id quod commune eſt hominibus quadam ſocietate coniunctis; ciuile vero apud Latinos, eſt quod cuiuſque ciuitatis eſt proprium. Sic vendere,emere, &c. dicuntur Græcis politica; ciuilia Latinis non item: niſi vendere tantâ menſurâ, tali tempore. dicitur etiam ciuilis eſſe Romanis toga,pallium Græcis, & alia veſtimenti forma aliis ciuitatibus) ait eſſe illud, quod ſeruatur inter eos, qui liberi cum ſint & æquales proportione,vel numero, eadem ciuitate & legibus vtuntur, & ſocietate quadam coniuncti ſunt, vt rerum ad degendam vitam neceſſariarum copiis per ſe abundent. Tum Ius eſſe, vbi lex eſt;legem, vbi iniuſtitia. Vbi autem iniuſtitia, ibi eſſe & iniuriam. Facere iniuriam eſſe, ſibi plus *Intellige bona fortunæ.* eorum quæ abſolutè bona ſunt, tribuere, & minus eorum quæ abſolutè mala. Hominẽ ideo non imperare,ſed legem: cũ qui præeſt, *ἔστι δὲ ὁ ἄρχων φύλαξ τοῦ δικαίου.* eſſe iuris cuſtodem & æqui. Iuſtitiam eſſe totam in bonis alienis. Ius δεσποτικὸν herile, id-eſt domini in ſeruos, & πατρικὸν, patris in filios, politico eſſe ſimile, non idem. quia non eſt locus iniuſtitiæ, in rebus propriis: ſeruus autẽ eſt res domini propria,filius patris. Inter quos lex eſt communis,inter eoſdem eſſe imperandi & parendi æqualitatem. Inter virum & vxorem magis quàm inter patrem & filios, herum & ſeruos, iuris eſſe communitatem.

Ius politicum aliud naturale. Ius politicum aliud eſſe naturale, quod vbique eandem vim habet per ſe, non quòd ita viſum ſit, vel nõ viſum hominibus. Aliud νομικὸν, legale vel legitimum, quod lege con- *Aliud legale.* ſtitutum eſt, vel quod ab initio, nihil intererat, an ſic,vel aliter fieret; cum autem conſtitutum ſemel fuit,iam intereſt vt ſic vel ſic fiat, aut non fiat: vt Ioui capram,non duas oues immolare, & cætera quæ à Populis ſcita ſunt & decreta.

Porro pluribus modis poſſe alteri ab altero damnum inferri. 1. per inſcitiam & inopinatò, καὶ παραλόγως, & hoc dicitur, ἀτύχημα,infortunium. 2. Non inſcienter nec inopinatò,ſed tamen ſine malitiâ,nec de induſtriâ,& hoc dicitur ἁμάρτημα, peccatum. 3. *Infertur damnum multis modis.* Scienter quidem ſed non conſultò, aut ex antegreſſâ deliberatione,vt cum ex irâ, alius alium lædit: & hoc eſt ἀδίκημα, id eſt iniuſtè factum,ſiue iniuria. Non tamen ideo qui ſic alium læſit, iniuſtus & improbus dicitur, quia non de induſtriâ fecit, quod accommodatè linguâ Gallica dicitur, *à deſſein, de guet à pens, de ſang froid*: Sed ex animi perturbatione, & iracundiâ. τὰ γὰρ ἐκ θυμοῦ οὐκ ἐκ προνοίας κρίνεται. *Quæ ex irâ fiunt, non de induſtriâ facta iudicãtur.* Ratio eſt. Quia qui iratus agit, non prior læſit, ſed qui primò irritauit. 4. Scienter,deliberatè,conſultò, καὶ ἐκ προαιρέσεως; & qui ſic alteri damnum infert, is propriè ἄδικος, καὶ μοχθηρὸς, iniuſtus, impro- *Quis iniurius.* bus,iniuriuſque dicendus eſt: vt contra, qui ſponte & volens, & conſultò iuſtè agit, iuſtus. Porro quæ præter voluntatem fiũt, alia eſſe συγγνωμονικά, digna veniâ, vt quæ fiunt δι' ἄγνοιαν per ignorantiam; alia non, vt quæ non per ignorantiam fiunt. Quâ de re lib. 3. Ethic. hoc tamẽ loco veniâ dignas eſſe actiones eas ſignificat Ariſtoteles, quæ ex perturbatione fiunt & animi impetu; licèt enim ſcienter fiant, non malitioſè tamen, & malè deliberato animo fiunt. Quod diligenter eſt obſeruandum. Ipſi enim Iuriſperiti ſolent iram,amorem, ſimileſq; animi motus quodammodo excuſare, *l. aut facta. ff. de pœnis. l. quicquid. ff. de regulis iuris.*

A Cap. vndecimo ad decimumquartum.

EXplicat quaſdam quæſtiones. 1. Eſt an poſſit quis ſciens volenſque iniuſta pati. Certè poteſt. Nam in contractu poteſt quis minime coactus, deteriora ſibi aſſumere, & meliora alteri relinquere ſciẽs, volens. 2. An quis iniuriam pati poſſit ſciens,volens? Certè non poteſt. Nam iniuria nocet, malúmq; infert ei cui infertur. At nemo vult ſibi noceri,aut malum vt malum eſt, inferri; nemo enim malum cognitum ſub ratione mali appetit;ergo nemo iniuriam ſciens volenſque pati

pati poteſt. Non ergo volenti fit iniuria, ſi voluntas à prudentia directa eſt; ſi verò voluntas ab imprudentia & hebetudine oritur, fieri poteſt & ſæpe fit, in voluntariis cõtractibus, iniuria volenti: ſed qui vult per imprudentiam tantùm, ſiue per ignorantiam, & hebetudinem mentis, is non propriè cenſetur velle: voluntatis enim actio, ſiue electio à conſilio & cognitione mentis depẽdet. Hinc in brutis, pueris, ſtultis & phreniticis non eſt vlla actio voluntatis propriè dicta. 3. An qui iudex alteri tribuit præter eius dignitatem, & plus quàm mereatur, iniuſtè agat; an is qui accipit adiudicata? 4. An quis ſibi facere poſſit iniuriam? Dicendum ad tertiam; vtrumque, & qui dat, & qui accipit, poſſe agere iniuſtè, ſi adſint iniuſtitiæ conditiones. Quanquam conſtat eum, qui plus diſtribuit, facere iniuriam; eum verò, qui plus accipit, non ſemper. Quartam quæſtionem examinat capite vltimo. Monet tamen in 13. facile adeo non eſſe vnicuique, vt verè ac perfectè iuſtus ſit, vel iniuſtus, quia hæc ex habitu dependent, qui longa aſſuetudine comparatur. Concludit inter eos eſſe iura, inter quos eſt, eorum quæ abſolutè bona ſunt, τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, communis vſus; & in quibus poteſt exceſſus eſſe, vel defectus. Vbi per abſolutè bona intelligit bona fortunæ, vt ſuprà cap. 1. Idq; ex vſu loquendi. Quod ratio Gallicæ locutionis pulchrè indicat. Dum enim hominem aliquem diuitem eſſe ſignificamus, ita ſolemus loqui, *il a beaucoup de biens*. Etenim *bien*, vel *les biens*, in plurali ſimpliciter & ſine adiuncto ſignificant Gallis, bona fortunæ, ſiue diuitias.

Qui vult per ignorantiam, non propriè vult.

Ad Cap. decimumquartum.

AGit περὶ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, de æquitate, & æquo bono; docétque quo modo ſe habeat æquitas ad iuſtitiam, & æquum bonum ad ius. Statuit ea non omnino eſſe idem, neque tamen eſſe diuerſi generis. æquum bonum enim eſſe ius melius aliquo iure: ſic verò dici melius, vt non ſit alterius generis. Ad idem enim vtrumque refertur. Sed cùm τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἐπιεικὲς ambo bona ſint, melius eſſe τὸ ἐπιεικὲς, quod eſt æquum bonum, ſic à iure legali differens, quòd ſit eius ἐπανόρθωμα, correctio, emendatio, benigna interpretatio, ſupplementum. Nam quod lex ſiue ius legale prætermittit (quia enim generaliter præſcribit & abſolutè, fieri non poteſt, vt aliquid non prætermittat ob actionum, rerúmque humanarum varietatem, & infinitatem; cùm de omnibus & ſingulis non poſſit certò & in genere quidquam ſtatui) id ſupplet, corrigit, ac benignè interpretatur æquum bonum. Præſertim cùm nõ raro eueniat, ſummum ius, vt aiunt, eſſe ſummam iniuriam ſiue iniuſtitiam. Neque oporteat ſemper ſequi rigorem legis, vt loquuntur. Eſt ergo æquum bonum correctio legis, quatenus lex ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου, deficit in generali. Vnde æquitas iuſtitia quædam eſt, & is dicitur vir æquus & bonus, qui æquum bonum ſequitur, neq; durior eſt iuris interpres, ſiue ἀκριβοδίκαιος, aut in deteriorem partem iudicans, ſed de ſummo iure eiúſque rigore decedit, licèt ipſa lege nitatur.

Æquum bonum eſt correctio iuris legalis.

Ad Cap. decimumquintum.

SOluit quæſtionem cap. 12. propoſitam, an ſibi quis facere poſſit iniuriam. Docétque eum qui ſeipſum interficit, aut mutilat, iniuſtè agere, & iniuriam inferre Reipublicæ; quia leges violat; ſed non ſibi iniuriam facere; quia ſponte agit; at ſponte ſua nemo afficitur iniuriâ; vel, quod idem eſt, volẽti non fit iniuria. Illum verò ipſum, qui ſibi manus infert violentas, ciuitatem iniuriâ afficere & principem, probat, quia in eum ipſa reſpublica animaduertit, mulctáque & ignominiâ afficit. Quærit poſtea an deterius ſit iniuriam aut iniuſtum facere, quàm accipere vel pati. Reſpondet, facere, eſſe deterius. Concludit in nobis eſſe poſſe quandam iuſtitiæ & iniuſtitiæ formam, licèt non propriè; quia iuſtitia eſt ad alium: ſed impropriè & metaphoricè reſpectu diuerſarum partium, nempe rationis, iræ, & cupiditatis. Si enim ratio teneat imperium, & pareant cæteræ, vt ſeruus domino, filius patri, & ſuum quæque pars rectè exequatur officium, exurget iuſtitia; ſi verò partium vna, quidpiam inuita patiatur, lædatúrque ab alterâ, fiet quid iniuſtum, ſaltem metaphoricè. Sed de his, lib. 1. polit. cap. 6. pulcherrimè diſſerit Ariſtoteles, & Plato lib. 4. de Repub. & M. Tullius lib. 3. de Repub. Tãdem extremâ lineâ claudit tractationem de virtutibus morum: de quibus ſe hactenus dixiſſe breui epilogo ſignificat.

Qui ſe interficit iniuriam facit reipublicæ.

In nobis eſt aliqua iuſtitiæ ſpecies.

Liber ſextus Ethicorum.

TRedecim capitibus abſoluitur, vbi de virtutibus mentis, prudentiâ, ſcientiâ,

arte, intelligentiâ, & ſapientiâ; quæ in mente vt in ſubiecto, ſedéque propriâ reſident. Hunc autem librum compoſuit Ariſtoteles vt doceret accuratiùs, quid ſit recta ratio, λόγος ὀρθὸς, cuius mentionem fecerat in definitione virtutis, eoquòd recta ratio, id eſt prudentia, virtutis omnis lex & norma cenſeatur. Poteſt verò liber hic in quatuor partes accommodatè diſtribui; itavt 1. ſit de facultatibus animi. 2. De quinque illis habitibus mẽtis, ſiue virtutibus intellectualibus. 3. De prudentiæ partibus. 4. De fructu, vtilitate & dignitate prudentiæ & ſapientiæ.

Ad Cap. primum.

STatuit dicendum eſſe de rectâ ratione, quia hæc medium virtutis præſcribit inter nimium & parum. vt dictum eſt ſuprà cap. 6. l. 2. Ethic. nec ſufficit generatim hoc monuiſſe, quòd oporteat medium illud rectæ rationis amplecti. In practicis enim, vt in Therapeutica, id eſt arte curandi morbos, non ſufficiunt præcepta generalia; ſed ſpecialia enotanda ſunt. Debet ergo ſpeciatim & ex propriis notis recta ratio cognoſci. *Particularia in practicis ſunt deſignanda.*

Ad Cap. ſecundum.

VT recta ratio cognoſcatur, eius genus, nempe virtus ipſa eiúſque diuiſio cognoſci debet, itémque ſubiectum ſiue ſedes rectæ rationis, nempe animus. Docet ergo hoc cap. Ariſtoteles virtutes alias eſſe morales, alias mentales, τῶ ἤθους, καὶ τῆς διανοίας, vt lib. 1. cap. vltim. & lib. 2. cap. 1. *Diuiſio virtutum.* Tum animi duas etiam eſſe partes, vnam rationis participem, vt eſt ipſa mens, per ſe; & vterque appetitus, ſentiens ſcilicet & rationalis, participatiuè: alteram expertem, vt eſt facultas digerendi cibum. Et illam quidem eſſe adhuc duplicem, vnam ἐπιστημονικὴν, in qua vis eſt ſciendi, & hanc verſari in neceſſariis entibus. Quorum principia aliter habere non poſſunt: alteram λογιστικὴν, in qua vis eſt ratiocinandi, id eſt, deliberandi, ſiue conſultandi. τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταὐτόν: & hanc verſari in contingentibus, quæ aliter habere poſſunt. Poſtea ſtatuit agendum eſſe de optimo habitu ſeu virtute vtriuſque. His ita explicatis tria in animo eſſe ait, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent: Senſum, qui tamen principium non ſit, τῆς πράξεως: mentem, & appetitum. Deinde, quod in mente affirmatio eſt & negatio; hoc in appetitu eſſe perſecutionem & fugam: atque vt bonum ſit conſilium (ad *Diuiſio animi.*

quod virtus moralis eſt deſtinata) debere rationem eſſe veram, & rectum appetitum: itavt quod ratio affirmat & decernit, hoc appetitus perſequatur. *Quid requiratur vt bonum ſit conſilium.* Mentis Theoreticæ ſimpliciter eſſe verum vel falſum, non practicæ, nec poëticæ ſiue effectricis: practicæ autem, veritatem cum appetitu recto congruentem. Item principium effectiuum actionis eſſe τὴν προαίρεσιν, conſilium ſiue prælectionem. Conſilij verò capiendi principium eſſe appetitum, & rationem eam quæ finem ſpectat, & ad agendum eſt comparata. Rei factæ non eſſe conſilium, ſed futuræ. Quod factum eſt fieri non poſſe, ne diuina quidem virtute, vt factum non ſit. *Sententia Agathonis.* Ambarum animi partium, quæ rationis ſunt participes, opus eſſe veritatem: & qui habitus efficiunt, vt duæ illæ partes verum cognoſcant enuntiéntque, eſſe earum proprias virtutes, de quibus nunc dicendum.

Ad Cap. tertium.

STatuit eſſe quinque habitus ſiue virtutes mentis, quibus animus ἀληθεύει, verum ſentit, percipit, dicit, enuntiat, vel affirmando, vel negando; nempe artem, ſcientiam, prudentiam, ſapientiam, intelligentiam. *τέχνην, ἐπιστήμην, φρόνησιν, σοφίαν, νοῦν.* Tum exiſtimationem & opinionem poſſe falſum enuntiare.

Scientiam eſſe neceſſariorum & æternorum. Vel habitum demonſtratiuum, vt dictum eſt cap. 2. l. 1. poſter. Analyt.

Ad Cap. quartum.

DIſtinguit τὸ ποιητὸν, quod efficitur, ab eo quod cadit ſub actionem, dicitúrque τὸ πρακτόν. *Factibile differt ab agibili.* Licèt enim vtrumque poſſit aliter habere, & nomine τοῦ ἐνδεχομένου, contingentis, contineatur; vnum tamen v. g. τὸ πρακτὸν, ad mores pertinet, id eſt ad virtutes vel vitia: alterum verò ad artes. Vnde ποίησις, effectio, καὶ πρᾶξις, maximè differunt. Vt & vtriuſque habitus.

Definit artem habitum cum verâ ratione coniunctum, & ad efficiendum aliquid comparatum, vt eſt Architectura. *ἡ τέχνη.*

Inertiam verò, habitum effectiuum cum falſa ratione coniunctum. *ἡ ἀτεχνία.*

Ad Cap. quintum.

AGit περὶ τῆς φρονήσεως, de prudẽtia, quam definit habitum cum vera ratione coniunctum, & ad agendum comparatum, circa ea quæ homini bona vel mala ſunt. *ἡ φρόνησις.* Deinde ait prudentiam pertinere ad eam mentis vim, partémve, quæ δοξαστικὴ eſt ſiue λογιστική, opinatrix vel conſultatrix, vt ſuprà.

Ad Cap. ſextum.

τὸ νοῦ.

DEfinit τὸν νοῦν, intelligentiam, habitum principiorum, quo ſcilicet veritatem & firmitatem percipimus axiomatum, ſiue propoſitionum indemonſtrabilium, & immediatarum, quibus nituntur ſcientiæ, & demonſtratiuæ concluſiones.

Ad Cap. ſeptimum.

ἡ σοφία.

ADmonet, σοφίαν, ſapientiam, vulgò dici artis cuiuſque excellentiam & virtutem: ſed propriè & abſolutè eſſe ſcientiarum ἀκριβεστάτην, accuratiſſimam, & quæ non in concluſionibus tantùm, ſed in principiis etiam diligenter occupetur. Ita vt ſapientia ſit intelligentia ſimul & ſcientia rerum præſtantiſſimarum, τιμιωτάτων, & veluti ſcientiarum caput & princeps; qualis non eſt Politica, nec prudentia. Vtraque enim ſpectat vtilia, non Sapientia; quæ tota eſt in rebus admirandis, difficilibus, ac diuinis.

Ad Cap. octauum.

REdit ad prudentiam, cuius gratiâ multa hoc libro de aliis habitibus πάρεργα, cōgeſſerat. Hanc ait verſari in humanis de quibus conſilium eſſe poteſt. Debere eſſe non modò de vniuerſis, ſed de ſingulis. Quia actiones ſunt ſingularium. Politicam & prudentiam eſſe reipſa eundem habitum; differre tamen eſſentiali quadam ratione ſiue formaliter. Vtraque enim verſatur circa ea quæ homini bona ſunt, vtraque eſt virtus intellectualis, in mente reſidens, vt in ſubiecto: quo ſenſu vna non differt ab alterâ: ſed vſu & officio differt; quia politica rebus cōmunibus conſulit, prudentia priuatis. Ad politicam pertinere duplicem prudentiam; vnam, quæ in condendis legibus verſatur, & hæc dicitur νομοθετική: alteram quæ in legum executione, & hæc retinet commune nomen prudentiæ politicæ. Sed & prudentiam maximè eam eſſe, quâ vnuſquiſque ſibi vni proſpicit; atq; eam dici nomine etiam communi φρόνιμον. Illarum verò prudentiarum aliam eſſe, τὴν οἰκονομίαν, quâ domus gubernatur; aliam νομοθεσίαν, quâ leges conduntur; aliam πολιτικήν: cuius duæ ſint partes, βουλευτική, quæ conſultat; δικαστική, quæ iudicat.

ἡ πολιτικὴ καὶ φρόνησις ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις.

Prudentia multiplex.

Ad Cap. nonum.

Puer fieri poteſt mathematicus, non ſapiens, nec Phyſicus.

DIfficile eſſe conſequi prudentiam, & nôſſe quomodo ſuum quiſque negotium gerat; ideo iuuenes fieri facilè poſſe geometras & mathematicos, prudentes non item; quia nempe prudentia pendet ex vſu, rebúſque ſingularibus. Hinc à ſcientiâ diſtingui prudentiam. Eſt enim ſcientia vniuerſalium.

Ad Cap. decimum.

AGit de partibus prudentiæ, quæ ex eius officiis variis colliguntur. Eſt enim prudentiæ deliberare, ſeu conſultare, vnde εὐβουλία: iudicare, vnde σύνεσις, intelligentia, vel ſolertia, vel ſagacitas: & rectè ſentire, vnde γνώμη, ſententia; & intellectus moralis, vnde conſcientia, συντήρησις. Denique exequi. Hinc eorum virtus, qui cùm parum cōſilio valeant, optimè tamen exequuntur, quod præceptum fuit; ſed hæc cum proprio nomine careat, commune retinet.

Statuit igitur τὴν εὐβουλίαν, non eſſe ſcientiam. Scientia enim non deliberat; nec opinionem; quia non eſt ſemper recta: nec εὐστοχίαν, coniecturam; nec ἀγχίνοιαν, ſagacitatem; quia vtraque fit celeriter, & ſine deliberatione: εὐβουλία autem fit βραδέως, lentè. Maturè enim & cum ſufficienti morâ temporis conſultandum, licèt citò promptéque ſit exequendum. Itaque eubuliam eſſe vim bene conſulendi ac deliberandi de eo quod oportet, & quod vtile eſt, & ſeruatis circunſtantiis. Eam verò eſſe, vel abſolutam, quæ pertinet ad humanæ vitæ commune bonum; vel particularem & ſecūdùm quid, quæ ad artes refertur, putà ad medicinam, vel artem militarem. Prudentiam autem eſſe veram ὑπόληψιν, exiſtimationem eius ad quod eubulia dirigitur.

περὶ εὐβουλίας.

Ad Cap. vndecimum.

VT ad certitudinem valet Eubulia, ſic Syneſis ad iudicandum per opinionem.

Statuit enim Ariſtoteles, σύνεσιν, eſſe vim rectè iudicandi, de iis quæ ad prudentiam pertinent. Eſt enim hîc σύνεσις, inquit idem, quod εὐσυνεσία, recta intelligentia, diſtincta tamen à prudentiâ, vt imperfectum à perfecto. Imperat enim præcipitque prudentia; Syneſis ſiue intelligentia ſolùm iudicat.

ἡ σύνεσις.

Statuit deinde τὴν γνώμην, ſententiam, eſſe rectum viri æqui & boni, τοῦ ἐπιεικοῦς (de quo ſuprà l. 5.) iudicium: Viri, inquam eius, qui ad ignoſcendum ſit promptus & facilis ex æquo & bono.

ἡ γνώμη.

Ad Cap. duodecimum.

DOcet prædictos habitus eôdem referri, id eſt ad actiones ſingulares dirigendas; & eſſe ſimul cum prudentiâ, nec ab eâ diuelli poſſe. Prudentes enim eſſe συνετοὺς, εὐγνώμονας, συγγνώμονας. Eoſdem habitus eſſe nobis naturales. Admonet obiter non

minùs eſſe aſſentiendum verbis & opinionibus expertorum, ſenum, prudentium; quàm demonſtrationibus, quæ ſunt certiſſimæ. Illos enim oculo experientiæ, videre principia rerum agendarum.

Credendum expertis & ſeniorib.

Ad Cap. decimumtertium.

QVæ hoc vno capite editio hæc complectitur, ea duobus capitulis diſtinxit Perionius. Forte expeditiùs. Sed nos editionem hanc ſequimur. Adde quòd parui ſit momenti capitum diuiſio, quæ ad cuiuſque interpretis arbitrium fieri ſolet. Statuit igitur Ariſtoteles extremo hoc capite ſapientiam & prudentiam eſſe per ſe neceſſariò expetendas: cùm ſapientia ſit intellectus theoretici perfectio; prudentia, practici: & ab illâ dum in actu eſt, naſcatur felicitas; ab hac, actio bona perficiatur. Licèt enim moralis virtus finem honeſtum propoſitum habeat; prudentia tamen rectam rationem modúmque docet, propoſitum bonum obtinendi. Quare neminem verè prudentem eſſe, niſi qui bonus ſit; neminem verè bonum, niſi qui ſit prudens. Non eſſe verò prudentiam, ſed calliditatem & verſutiam (quæ dicitur πανουργία) ſi quis ingenioſè ac ſubtiliter mediis vtatur ad finem malum. Atque omnes quidem prudentes ideo dici δεινοὺς ſolertes, non autem πανούργους, callidos. Virtutem propriè eam eſſe, quæ bene agendi conſuetudine comparatur, & rectâ ratione dirigitur; huic quodammodo ſimilem eſſe virtutem naturalem, id eſt, diſpoſitionem & propenſionem ad bene honeſtéque agendum. Vnuſquiſque enim à natura procliuis eſt ad virtutem; ſed virtutem illam naturalem imperfectam eſſe & rudem, niſi accedat acquiſita, quam mens ſiue recta ratio dirigat. Si enim hæc abeſt, graues accident offenſiones, quales fere iis eueniunt, qui licèt corpore ſint firmo, videndi tamen ſenſu priuantur. Vt ergo in mẽte doxaſtica. i. opinatrice, ſe habent δεινότης καὶ φρόνησις, ſolertia & prudentia; ſic in eâ animi parte, quæ ethica dicitur, & ad mores pertinet, virtus naturalis, & illa principalis & propriè dicta; quæ poſterior ſine prudentiâ ſtare nequit. Hinc Socrates virtutes omnes prudentias eſſe dixit; non quòd omnis virtus verè ſit prudentia, ſed quòd nulla ſine prudentiâ, eſſe poſſit: cùm prudentia ſit rectæ rationis moderatrix; ſine rectâ autem ratione, nulla ſit virtus. Quòd ſi adeſt prudentia, aderunt & cum eâ cæteræ virtutes, iuxta illud Poëtæ Iuuenalis, *Nullum numen abeſt, ſi ſit prudentia.* Concludit non eſſe Prudentiam Sapientiâ excellentiorem; quia hæc eſt mentis theoreticæ; illa practicæ. Et prudentia imperat quidem & operatur in gratiam Sapiẽtiæ, non ipſi Sapientiæ. Itaque Prudentia eſt propter Sapientiam, non contrà: itavt hæc ſit veluti domina & princeps; illa autem miniſtra: quam ideo vocat cap. 35. lib. 1. Magnor. moral. ἐπίτροπον, præcipuam miniſtram Sapientiæ.

Sapientia eſt perfectio mentis theoreticæ, prudentia practicæ.

Omnes ad virtutem naturâ procliues.

Liber ſeptimus Ethicorum.

HAbet capita quatuordecim iuxta Perionium, ſed hæc editio ponit quindecim. Quorum ſumma in tres partes reducitur. 1. Eſt de virtute heroica. 2. De Continentia. 3. De voluptate & dolore.

Ad Cap. primum.

STatuit triplicem eſſe in moribus ſtatum vitioſum & fugiendum, nempe κακίαν, vitioſitatem, ἀκρασίαν incontinentiam, θηριότητα feritatem; triplicem honeſtum & laudabilem, nempe ἀρετὴν, virtutem vitioſitati oppoſitam; ἐγκράτειαν continentiam, incontinentiæ; ἀρετὴν ἡρωϊκὴν καὶ θείαν, virtutem heroïcam & diuinam, feritati ſiue immanitati. Heroïcam virtutem eſſe habitum virtute communi longè præſtabiliorem & excellentiorem, & veluti virtutis ſummum gradum, perfectiſſimum ac pæne diuinum. Feritatem contra, vitium deterrimum, & immanitati belluinæ ſimilem. Heroës dici qui virtute excellunt & bonitate præ cæteris; Feros & immanes, qui vitio fœdiſſimo, & humanæ naturæ maximè repugnanti ſunt infames & odioſi. Sic Nero à crudelitate ſumma, vitiiſque turpiſſimis, ferus & immanis iure dictus eſt, & humanæ naturæ peſtis, monſtrum, carnifex. Concludit dicendum περὶ ἀκρασίας, καὶ μαλακίας, καὶ τρυφῆς, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερίας, de incontinentiâ, mollitie, luxu, & de continentiâ & tolerantiâ. Atque hos quidem habitus, vt & vitia oppoſita, ſic ſe habere, vt nec ſint omnino iidem habitus, nec etiã diuerſa genera conſtituant.

Quid virtus heroica.

Quid feritas.

A *Cap. ſecundo ad duodecimum.*

DIfferit de continentiâ, incontinentiâ, & iis quæ ad vtramque pertinere videntur, ab hoc capite vſque ad vndecimum, excluſiuè, Perionij, incluſiuè, huius editionis.

Statuit 1. continentiam & tolerantiam ſiue conſtantiam eſſe in bonis & laudabilibus: incontinentiam ſiue impotentiam, &

περὶ ἐγκρατείας, & καρτερίας.

mollitiem in malis & vituperandis. 2. Continentem permanere in recta ſententiâ: incontinentem minimè. 3. Hunc mala quidem committere, ſed victum perturbatione; illum verò cupiditatibus, quas malas eſſe intelligit, non obtemperare. 4. Τὸν σώφρονα, temperantem iudicari continentem, & conſtantem ſiue tolerantem. 5. Controuerſum eſſe, an continens & conſtans ſit temperans; & an prudens incontinens eſſe poſſit. 6. Alios dici impotentes ſiue incontinẽtes, quoad iram: alios quoad honorem: alios quoad lucrum: qui videlicet in his tribus modum non ſeruant.

His ita ſuppoſitis, proponit miſcétque, tum alio quàm propoſuit ordine diſſoluit varias de continente & incontinente dubitationes. 1. Eſt, an qui rectè ſentit, ſiue per opinionem, ſiue per ſcientiam, incontinenter viuere queat, vel, quod idem eſt, agere impotenter, cùm ſciat non eſſe agendum. Reſpondet impotentem facere impotenter, partim ſcientem, partim ignorantem. Scit enim in vniuerſum, & in habitu, & ſecundùm iudicium Theoreticum (vt quidam loquuntur) ſed ſecundùm iudicium practicum & ratione vſus, id eſt cum ad agendum venit, vel, vt alij dicunt, ad minorem propoſitionem quę eſt ſingularis, de re hîc & nunc agenda, tunc dicitur impotens non ſcire; non ſcire inquam, ratione vſus, quia ſcientiâ vniuerſali, quam habet de non malè agendo, tunc non vtitur, quaſi ebrius eſſet vel dormiret. Vincitur enim & quaſi inebriatur perturbatione. 2. An continentia & incontinentia verſentur circa omnia? Reſpondet verſari in voluptatibus & doloribus, vt & mollitiem, & conſtantiam. 3. An intemperans ſit deterior incontinenti? & an reciprocentur continens & temperans? Reſpondet intemperantem eſſe deteriorem; quia inſanabilior eſt, permanétque in malo propoſito, abſque pœnitentiâ: incontinens verò non ſic, ſed pœnitentiâ ducitur: quare incontinentiam ſimilem eſſe epilepticis paroxyſmis, ſiue morbo ſacro, vel comitiali, qui non perpetuo aut continuò vexat affligítque, ſed redit per vices ſiue paroxyſmos, Gallicè, *par accez*; intemperantiam verò τῇ φθίσει καὶ ὑδέρῳ, tabi, & hydropi, qui morbi ſunt intermiſſionis expertes; cùm perpetuò ægros afficiant, ſintq; ferè inſanabiles. Ex quo ſequitur continentem & temperantem differre, nec omnino reciprocari: cùm hic ſit illo perfectior. 4. An continens in opinione

Sciens in vniuerſum non eſſe malè agendum, agit tamẽ malè, quaſi ſcientiæ immemor.

Intemperans eſt deterior incontinente.

Incontinentia ſimilis epilepſiæ, intemperantia hydropi. ex ca. 9.

perſiſtat? Reſpondet perſiſtere in recta ſententia per ſe; per accidens in opinióne quauis, atque adeo continentem eſſe per accidens pertinacem. Quiſquis enim per ſe in quauis opinione perſeuerat, verè pertinax, eſt καὶ ἰσχυρογνώμων. Eſſe verò eum pertinacem, qui propriæ ſententiæ amans eſt, vel qui indoctus, vel qui agreſtis. 5. An qui incontinens eſt, ſimul ſit & prudens? Reſpondet fieri hoc non poſſe. Quia prudens vt ſic & propriè eſt vir bonus; & ad rectè agendum idoneus & promptus; incontinens minimè. Poſſe tamen incontinentem eſſe ſolertem & callidum; ſicque aliquatenus videri prudentem: quia, ſolertia & calliditas mentiuntur prudentiam. Eſſe interim incontinentem & ciuitati ſimilem quæ bonas leges ſtatuat, ſed nullam ſeruet: nempe quia modo quodam ſcit quid agat, & cuius gratia.

A Cap. duodecimo ad finem libri.

Agit περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης, de voluptate & dolore. Quorum conſiderationem ait eſſe politicam & ethicam. Quia virtutes & vitia in voluptatibus & doloribus verſantur, & vita beata voluptatem comitem habet. Vnde τὸν μακάριον, beatum Græci nominauere, ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, à maximè gaudendo. Exponit ergo varias de voluptate ſententias; ſtatuitque voluptatem aliquam, ſi non omnem, eſſe in genere rerum bonarum; quia voluptas aliqua aduerſatur dolori alicui ſimpliciter malo, qualis eſt dolor ob alienam felicitatem conceptus. Et quia alioqui beatus carere deberet omni voluptate: at omnium iudicio felicitas iucunda eſt; vbi ſignificat voluptatem aliam eſſe animi, quæ ſcilicet actionem honeſtam, ipſamque virtutem, imò & felicitatem comitatur: aliam corporis, quæ propriè nomen voluptatis retinet; quia ad eam ſeſe homines frequentiùs applicant. Videri autem pleriſque corpoream voluptatem optabiliorem, quia triſtitiam & dolorem pellit: & quia plurimi homines alias puriores, quæ animi ſunt, non experiuntur. Sed eos ait eſſe reprehendendos, nō qui innoxias voluptates conſectentur, ſed qui damnoſas. Voluptates interim corporeas, non contrarias tantùm, id eſt quæ contrariis doloribus aduerſantur, vt eſt quies reſpectu motus, aut contra; aëris puri & liberioris, hortorum & amœnæ viriditatis fruitio, reſpectu mœſtæ habitationis, & carceris obſcuri; ſed & quaſlibet, ſi modò vehementes ſint, maximéque afficiant, triſtitiam doloréſque eiicere ac propulſare. Vbi

Vnde μακάριος.

Quædam voluptas bona eſt.

annotat, ea quæ actionem naturalem excitant, omnia iucunda eſſe natura. Sed idem non poſſe ſemper nobis eſſe iucundum: atque adeo humanas voluptates nō eſſe eaſdem, aut vniuſmodi: quia conſtamus partibus diuerſæ conditionis, neque natura noſtra ſimplex eſt. Hinc enim fieri, vt ſi quid vna pars faciat, id alteri præter naturam ſit. Ita vt voluptas vnius partis, putà animi, voluptati alterius, putà corporis, aduerſetur. Deum verò Opt. Max. vnâ & ſimplici voluptate potiri, quæ in eadem actione perpetuâ, eâque iucundiſſimâ (quæ eſt ſui æterna perfectiſſimáque contemplatio, ex l. 14. Metaph. qui falſo fuit hactenus 12. cap. 7. & 9.) conſiſtit, quia Dei natura ſimplex eſt. In quiete potiùs quàm in motu voluptatem eſſe poſitam. Mutationem eſſe omnium rerum iucundiſſimam, vt dixit Euripides in Oreſte, quia natura noſtra peruerſa eſt, mutabilis, & imperfecta, ideóque mutationem affectans, vt melius, ſi fieri poteſt, habeat. Nūnc enim hoc, nunc illud, nunc aliud volumus, quod certum eſt improbæ minúſque perfectæ naturæ argumentum. Quod ideo annotauit hoc loco Ariſtoteles, vt doceret humanas voluptates alias atque alias eſſe, nec perpetuas, ſibique ſimiles.

Humanæ voluptates variæ, diuina vnica.

Iucundiſſima mutatio.

Liber octauus Ethicorum.

περὶ φιλίας.

DE Amicitia eſt, vt & Nonus qui ſequitur. Sed in Octauo agitur de amicitiæ vi, natura, & partibus. In Nono de conſeruatione, & diſſolutione Amicitiæ, vbi & variæ quæſtiones de amante & amato exponuntur, de modo amandi, & de eo quod eſt in amicitia iucundiſſimum.

Conſtat Octauus liber quatuordecim capitibus, iuxta verſionem Perionij: ſexdecim, iuxta hanc editionem, & Dionyſij Lambini ordinem. Totus tamen liber ad tres partes reducitur. 1. Eſt de amicitia inter æquales. 2. De eadem inter inæquales. 3. De querelis & criminationibus, quæ in amicitia oriuntur.

Ad Cap. primum.

STatuit, περὶ φιλίας, de amicitia eſſe hoc loco diſſerendum; quia vel virtus eſt, vel cum virtute, & ad vitæ vſum maximè confert. Sic enim adoleſcentibus prodeſſe, ne peccent; ſenibus, vt colantur. Tuetur præterea ciuitates. Cuius ideo curam habent maiorem legiſlatores quàm Iuſtitiæ.

[illegible]

Ad Cap. ſecundum.

PRoponit veterum ſententias de vi & natura amicitiæ. Alios enim ait putaſſe amicitiam eſſe ſimilitudinem quandam. Vnde prouerbia, Graculus cum graculo, Pares cum paribus facillimè congregantur. Alios contra, eſſe diſſimilitudinem: hinc prouerbia illis contraria, Figulus figulo inuidet, & Qui pares ſunt, ferè ſunt inimici. Dixit Heraclitus, diſcordiam eſſe cauſam rerum, Empedocles, concordiam. Qua de re in Phyſicis. Hic enim quærendum, an inter omnes poſſit eſſe amicitia, & an ſit vnica amicitiæ ſpecies, an plures? Qui enim ideo vnicam eſſe putant, quòd recipiat magis & minus, non ſatis firmo nituntur argumento: quia res multæ magis & minus recipiunt, quæ non deſinunt propterea ſpecie diſtingui. Vt ergo hæc clarè intelligantur, agendum περὶ φιλητοῦ, de amabili, de eo ſcilicet quod amari dignum eſt. Eſt verò amabile triplex, ἀγαθὸν bonum, id eſt, hoc loco, honeſtum; ἡδὺ, iucundum; καὶ χρήσιμον, & vtile. Tum docet abſolutè amabile eſſe bonum; amabile verò cuique, quod cuique bonum. Non eſſe φιλίαν, amicitiam, ſed φίλησιν, amationem, circa res inanimatas. Propriè enim amicitiam eſſe tantùm, vbi eſt ἀντιφίλησις, mutua amoris reciprocatio; καὶ βούλησις ἀγαθοῦ, & beneuolentia. Differre verò τὴν εὔνοιαν, beneuolentiam ab amicitia; quòd amicitia ſit reciproca, & apertè ac vtrinque cognita; beneuolentia, minimè. Amicitiam igitur eſſe beneuolentiam mutuam, & apertam, propter bonum aliquod vtile, vel iucundum, vel honeſtum. Amicos autem eos, qui ſe mutua complectuntur beneuolentia, & quæ ſibi mutuò bona cupiunt euenire, ita vt hoc ſit vtrique cognitum, idque boni alicuius gratia.

Amabile triplex. honeſtum, iucundum, vtile.

Ibi amicitia vbi beneuolētia.

Ad Cap. tertium & quartum.

STatuit eſſe tres amicitiæ ſpecies, pro triplici ſpecie obiecti amabilis. Nempe vnam perfectam & abſolutè dictam, quæ inter bonos ac prudentes virtutis ſiue honeſtatis gratia initur: & duas imperfectiores ac ſecundùm quid & ex euentu: nempe eam quæ vtilitatem ſpectat, & aliam quæ iucunditatem ſectatur. Tum docet conſtantiorem & durabiliorem eſſe eam, quæ à virtute nata eſt. Et florere tantùm inter bonos ac prudentes, cæteras verò facilè diſſolui, & inter quoſuis poſſe reperiri. Perfectam illam amicitiam eſſe raram. Cùm ſint pauci viri perfectè boni, & talis

Amicitia triplex.

Honeſta amicitia conſtantior.

amicitia temporis requirat diuturnitatem, & vitæ conſuetudinem, vt alter alterum cognoſcat, ſeque vterque dignum amicitiâ iudicet. Eſſe enim veram parœmiam, Multos modios ſalis edendos, vt ſe mutuò nôrint homines.

Ad Cap. quintum.

COmparat genera amicitiarum. Docetque honeſtam amicitiam eſſe partim ſimilem cæteris, partim diſſimilem. Similem, quia continet iucundum & vtile. Boni enim viri ſibi mutuò iucundi ſunt & vtiles. Et quia amicitiæ vtiles & iucundæ honeſtam æmulantur; cùm ſcilicet diu interdum permaneant, vt illa: diſſimilem verò, quia honeſta nonniſi in bonis, cæteræ in quibuſuis reperiri poſſunt. Omnes enim vtilitate & voluptate capiuntur. Item honeſta non eſt obnoxia calumniis, vt cæteræ.

Ad Cap. ſextum.

HOneſtæ amicitiæ cultores eſſe ſimpliciter amicos; aliarum, per accidens & quatenus illis ſunt ſimiles. Amicos alios eſſe poteſtate & habitu tales, alios actu. Obſcurari amicitiam diuturnâ abſentiâ. Senes & auſteros homines non eſſe φιλικοὺς, amicitiæ idoneos: quia requirit amicitia iucunditatem, atque adeo vitæ ſocietatem. *Senes & auſteri non ſunt amicitiæ idonei.*

Ad Cap. ſeptimum.

AMorem ſiue φίλησιν, ſimilem eſſe perturbationi, amicitiam habitui, id eſt virtuti. Iuuenes citò fieri amicos; ſenes, ſeueros, ſuperciliosos, tetricos ſiue triſtes, non item. Quia hi ſunt δυσκολώτεροι, moroſiores, difficiliores, καὶ ἧττον ταῖς ὁμιλίαις χαίρουσι, minúſque colloquiis familiaribus delectantur. Potentes ac diuites vti ſolere amicis vulgaribus, vtilitatis ſcilicet ac voluptatis; non illis raris. Reciprocam eſſe amicitiã dum officia mutantur, mutuóque rependuntur, & ſic conſiſtere ἐν ἰσότητι, in æqualitate & iuſtitiâ quadam. *Diſcrimen amoris & amicitiæ.* *Amicitia in æqualitate.*

Ad Cap. octauum.

AMicitias vulgares, vtilitatis ſcilicet & voluptatis, ait vel eadem mutuò præſtare officia, vel aliud cum alio commutare, vt cum vtili iucundum: ideo eſſe poſitas in quadam æqualitate; ſed has non eſſe veras, longas, perfectáſque amicitias. Tum ſtatuit aliud amicitiæ genus, καθ᾽ ὑπεροχὴν, ſecundùm excellentiam, vt eſt amicitia patris erga filium; ſenioris erga iuniorem; viri erga vxorem; imperatoris ſiue regis erga ſubditum. vno verbo, inæqualium. Quæ tamen amicitiæ differunt maximè. Aliter enim vir vxorem diligit, quàm rex ſubditum. Hoc autem amicitiis inæqualium commune eſſe debet, vt plus diligatur qui præſtantior meliórque eſt. Si enim amatio pro dignitate fiat, inde exurget æqualitas quædam, quod certè amicitiæ proprium eſt. *Amicitia excellentiæ, & inæqualitate multiplex.*

Ad Cap. nonum.

STatuit, æqualitatem non eſſe eamdem in iuſtitiâ & amicitiâ. Iuſtitia enim præſtantior: nempe diſtributiua ſeruat proportionem Geometricam, & medium rationis ſequitur, habitâ ratione dignitatis perſonarum; Amicitia autem præſtantior, quæ ſcilicet eſt inter pares, vtitur proportione Arithmeticâ: & contra, quæ iuſtitia eſt imperfectior, nempe commutatiua, ſequitur proportionem Arithmeticam: Amicitia verò ignobilior, ea ſcilicet quæ eſt inter impares, Geometricam. Porro eſſe imparium amicitiam imperfectiorem patet; quia quò maior eſt conditionis, virtutis, ſapientiæ, fortunarum diſtantia, eò minor amicitia eſt. Multos amari velle potiùs quàm amare, nempe διὰ φιλοτιμίαν, propter honoris cupiditatem: hinc eſſe multos φιλοκόλακας, aſſentatorum amatores. Cùm ὁ κόλαξ, aſſentator, alius non ſit quàm ὑπερεχόμενος φίλος, inferior amicus. Melius eſſe amari quàm honorari. Amicitiam conſiſtere potiùs in amare ἐν τῷ φιλεῖν, quàm ἐν τῷ φιλεῖσθαι. Id teſtari maternam amicitiam erga liberos. *Non eſt par in iuſtitiâ & amicitiâ æqualitas.* *Multi φιλοκόλακες.*

Ad Cap. decimum.

AMicorum virtutem conſiſtere ἐν τῷ φιλεῖν. Eos qui ſe mutuò diligunt pro dignitate, eſſe firmos & conſtantes amicos. Quia æqualitatem hoc modo ſeruant, quę amicitiam conſtantem facit, præſertim ſi virtute nitatur. Viros bonos non peccare, nec permittere amicis vt peccent, aut ſint miniſtri peccatorum. Malos exiguo tempore eſſe amicos, quia inſtabiles, nec ſui ſimiles, vt ſunt boni. Vtiles & iucundos diutius malis perſiſtere, & quandiu vtilitates mutuæ & voluptates manent. Amicitiam vtilitatis è contrariis conſtare, vt è paupere & diuite, docto & indocto. Sic contrarium appetere contrarium, ſed per accidens. *Viri boni amicorum peccata nõ ferunt.* *Contrarium gaudet contrario per accidens.*

Ad Cap. vndecimum.

IVs & amicitiam in iiſdem & circa eadem verſari: in ſocietate enim vtrumque reperiri. Hinc ſocij vocantur amici, & ij omnes inter quos eſt communio aliqua. Vnde parœmia κοινὰ τὰ φίλων. *Amicorum omnia communia.* Vt amicitias, ſic & iura alia aliis eſſe maiora, & minora; alias etiam iniurias aliis

grauiores; pro ratione perſonarum: Cùm ſit grauius ſodalem pecuniâ fraudare, quàm ciuem. Omnes ſocietates politicam & ciuilem æmulari, eíque eſſe ſimiles, & ſub eâ compreheníſas, tanquã illius partes, cùm omnes bonum vtile quærant, vt ciuilis, quæ ab initio vtilitatis causâ fuit conſtituta. Licèt aliquæ etiam ſodalitates propter voluptatem inſtituantur, vt conuiuarum, ſaltatorum: Quæ etiam ſub Politicâ, quæ in ſacrificiis publicis otium & voluptatem quærit, continentur. Quales autem ſocietates, tales eſſe amicitias.

Societas omnis Politica æmula.

Ad Cap. duodecimum.

ESſe ſpecies tres τῆς πολιτείας, ſiue ciuilis regiminis; laudabiles & bonas, totidem vitioſas. Illas eſſe βασιλείαν, regnum, Ἀριστοκρατίαν, Optimatum principatum, & τιμοκρατικὴν, ἀπὸ τιμημάτων, ex cenſu poteſtatem, quam multi vocant communi nomine πολιτείαν, rempublicam. Earum optimam, eſſe regnum: deterrimam, Timocratiam. Has verò eſſe, τυραννίδα, quæ opponitur regno: degenerat enim regia poteſtas in Tyrannidem; ὀλιγαρχίαν, paucorum dominatum, eorúmque locupletiorum, in quam commutatur Ariſtocratia culpâ optimatum, & potentiorum bona indignis conferentium, & ſibi maximam partem vendicantium; δημοκρατίαν, populi dominationem, in quam Timocratia, quæ è multis inter ſe paribus qui cenſi ſunt, conſtat; facilè degenerat. Harum verò politicarum formarum ſimilitudines & exempla è familiâ peti poſſe. Nam paterna poteſtas in filios, ſimilis eſt regno. Quanquam peruerſa eſt Perſarum conſuetudo, quibus patria poteſtas eſt tyrannica: vtuntur enim filiis, vt ſeruis. Societas verò viri & vxoris Ariſtocratiæ ſimilis eſt, vterque enim pro ſuâ quiſque ratione imperat. Fraterna denique ſocietas Timocratiæ reſpondet, cùm ſint pares. Niſi multùm ætate diſtent. Atque vt formæ politicæ bonæ & laudabiles, cum bonis œconomicis comparantur; ſic & malæ cum malis.

Tres ſunt bonæ ſpecies regiminis: tres malæ. c. 7. li. 3. Polit.

Ad Cap. decimumtertium.

ESſe in republicâ amicitiæ tantumdem, quantum eſt iuris. Regiam amicitiam quâ ſcilicet rex ſubditos proſequitur, poſitam eſſe ἐν ὑπεροχῇ εὐεργεσίας, *in beneficentiæ excellentiâ*. Similem eſſe regem paſtori. Hinc Homerum vocâſſe regem Agamemnonem ποιμένα λαῶν. Regiæ amicitiæ ſimilem eſſe paternam. Viri & vxoris amicitiam eamdem eſſe cum Ariſtocratica, qua optimo cuique pro dignitate bona tribuuntur. Fraternam denique, ſimilem eſſe amicitiæ ſodalium. cùm ſint ferè pares & coætanei. In malis autem Reipublicæ formis ſiue ἐν παρεκβάσεσι, vt parum iuris, ſic & amicitiæ tantillum relinqui. Cum rebus inanimatis nec amicitiam nec ius eſſe; imo nec cum animatis, vt equo, boue; ſed neque cum ſeruo, quà ſeruus eſt; licèt quà homo eſt, poſſit inter eum & dominum amicitia, & ius intercedere.

Rex Paſtori ſimilis.

Iliad. B. Paſtorem populorũ.

Ad Cap. decimumquartum.

AMicitiam omnem in communicatione quadam conſiſtere, vt ciuium, hoſpitum, nauigantium. Hinc ſecludi συγγενικὴν καὶ ἑταιρικὴν, amicitiam conſanguineorum & ſodalium: quia vtraque minùs dependet à communicatione. Conſanguineorum amicitiam à paternâ totam pendere. Amicitiam viri & vxoris eſſe ſecundùm naturam; non quòd inſit prima ab origine, ſed quia principium vnde oritur eſt naturale, nempe procreatio ſobolis, vitæ ſocietas, auxilium mutuum, vtilitas, voluptas. Quod ſi homo natura politicum eſt animal, certè eò magis eſt συνδυαστικόν, coniugio aptum, quò prior eſt magiſque neceſſaria domus ciuitate. Coniugalem amicitiam iucundiorem fore, ſi virtus adeſt, & liberi procreentur, qui vinculi inſtar, parentes arctiùs iungunt.

Amicitia omnis in cõmunione eſt poſita.

Vincula amicitiæ cõiugalis, liberi.

Ad Cap. decimumquintum.

ORiri criminationes & querelas, quæ dicuntur τὰ ἐγκλήματα καὶ αἱ μέμψεις, in ea potiſſimùm amicitia, quæ vtilitatis cauſa eſt: in honeſta nunquam; in voluptaria parum. Vt vitetur criminatio, par pari eſſe referendum idque vltro, imò perinde ac ſi certa foret obligatio. Non eſſe tamen exigendam remunerationem ab amico, cum non poteſt beneficium rependere. In honeſta amicitia beneficium æſtimari ex animo dantis; in vtili, & vulgari, ex vtilitate.

Criminationes in honeſta amicitiâ nunquã, in aliis ſæpe.

Vulgus amicitias vtilitate probat. *Ouidius.*

Ad Cap. decimumſextum.

VT in amicitiis parium, ſic & imparium diſſidia interdum oriri & querimonias, cùm vterque ſibi plus æquo tribui poſtulat: deberi autem ſuperiori ac meliori plus honoris; egenti, plus vtilitatis & quæſtus. Amicitiam deſiderare quod præſtari poteſt, non quo quiſque ſit dignus. Sic enim meritos honores nemo reddere Deo & parentibus poteſt. Licere ſuperiori abdicare inferiorem, non contra. Pleroſque omnes velle beneficium accipere, ὡς πολλοὶ; dare autem, minimè.

Deo & parentibus paria nemo reddere poteſt.

Liber Nonus Ethicorum.

EST etiam de Amicitiâ, vt octauus, & conſtat capitibus duodecim, D. Lambino & Perionio: partibus tribus. I. Eſt de cauſis conſeruandæ & dirimendæ amicitiæ. II. De modo amandi amicos. III. Quòd beatus amicis egeat: & quid ſit ſuauiſſimum in amicitiâ.

Ad Cap. primum.

IMparium Amicitiam conſeruari proportione Geometricâ; non ſecus atque in republicâ remunerātur Artifices pro ſuâ quiſque dignitate. Sed menſuram, in republicâ eſſe numum, vt iam docuit lib. 5. Ethic. in Amicitiâ verò honeſtâ quidem, animum dantis; in aliâ fructum recipientis. In honeſtâ Amicitiâ nullas eſſe querelas; quia ſic amici, maximè largiuntur, & non exigunt; in aliâ, multas; quia vel non rependitur amor; vel fructus, aut ſaltem non is qui ſperatur. Vt ſi Citharœdo loco pecuniæ rependas cantilenam, vel citharæ ſonum, ſiue voluptatem pro voluptate. Vt vitentur criminationes, opus eſſe remuneratione: quam præcedere debet accepti beneficij æſtimatio. Et hæc quidem vel eſt ex pacto, vel non: ſi non ſit ex pacto, nec adhuc definita, eſſe eius qui beneficium accepit, non eius qui contulit, æſtimare. Quod conſilium fuit Protagoræ, mercedem à diſcipulis accipientis, quam illi æſtimarent, & id quidem meritò. Quia accipiens nouit beneficij magnitudinem: & emptoris eſt pretiū ſtatuere, non venditoris.

Honeſta amicitia animū dātis reſpicit, alia fructū recipientis.

Ad Cap. ſecundum.

VNicuique deferenda eſſe officia pro dignitate & merito; aliis alia. Hoc vt fiat, conſiderandas eſſe circunſtantias; habendam rationem magnitudinis, exiguitatis, neceſſitatis. Sic ſolui poſſe quæſtiones, ſintne patri omnia tribuenda? An ei parendum in omnibus; an potiùs, ſi filius æger eſt, medico? An amico potius ſuccurrendum, quàm viro bono? An potius referenda gratia bene merito, quàm ſodalis beneficio deuinciendus? Hoc certum eſſe: debere potius & prius gratiam referri, quàm dari beneficium, ſi par adeſt honeſtatis & neceſſitatis ratio. Singula ſingulis tribuenda, prout merentur. Honorandos parentes, ſed alium patri honorem deferendum, alium matri, alium nutrici. Senioribus aſſurgendum, loco cedendum.

Deferenda officia pro merito.

Aſſurgēdū ſenior.

Ad Cap. tertium.

CEſſante fine amicitiæ vtilis & voluptariæ, id eſt ſublata vtilitate & voluptate, videri diſſuendam amicitiam. Fictam amicitiam relinquendam. Item & honeſtam, ſi amicus ex probo euaſerit improbus. Prius tamen incumbendum in amici emendationem. Alioqui paulatim, non repente, dimittendum. Non debere autem dimitti, niſi ob ſingularem improbitatem. Niſi ſic fiat, hoſtem futurum capitalem, & inimicum infenſiſſimū, qui prius erat fidiſſimus amicus.

Amicum emendandum.

Ad Cap. quartum.

OFficia amicorum in amicos ex amore ſui emanare, vt ex fonte, lege, menſurâ. Itaque amorem ſui, eſſe menſuram officiorum erga alios, putà beneuolentiæ, beneficentiæ concordiæ. Ratio eſt, quia amicus eſt alter idem. Quare vt ipſi erga nos afficimur, ſic erga amicos affici debemus. *Diliges*, inquit Deus in libris ſacris, *proximum ſicut teipſum.* Atqui vnuſquiſque ſibi bene vult, benefacit, viuitque ſecum concorditer; ergo ſic erga amicum affectus eſſe debet. Sed hæc amicitiæ menſura æſtimari debet, ſecundum eum amorem ſui, quo ſe vir bonus ac virtute præditus proſequitur, qui amor primus eſt, purus, laudabilis, & cum rectâ ratione ſemper coniunctus. Primum enim & perfectum in quouis genere eſt menſura cæterorum. Alioquin improbi ſe verè non amant, cùm ſe non ament vt homines, ſed vt corporeis indulgentes voluptatibus. Vnde & ſibi ſæpius nocent, licèt ſibi prodeſſe videantur. Diſſident etiam à ſeipſis, & plena eſt eorum vita pœnitentiæ. Quòd ſi hoc miſerrimum eſt, danda eſt opera, vt omni ſtudio vitetur improbitas. Hoc capite annotauit Ariſtoteles Deum obtinere verum ſummúmque bonum, quod vocat τἀγαθόν.

Rectus & purus amor ſui eſt menſura, & lex amicitia erga alios.

Ad Cap. quintum.

BEneuolentiam, τὴν εὔνοιαν, eſſe amicitiæ honeſtæ principium, nec poſſe amicos fieri, qui priùs non fuerint beneuoli. Neminem enim amore capi, niſi qui forma ſpecieque fuerit prius delectatus. De beneuolentia dictum ſuprà.

Initiū amicitiæ beneuolētia.

Ad Cap. ſextum.

COncordiam, τὴν ὁμόνοιαν, pertinere ad amicitiam. Illam non eſſe ὁμοδοξίαν, conſenſum opinionum quemlibet, non verſari circa quodlibet. Videri eſſe politicam amicitiam. Reuera eſſe conſenſum virorum bonorum in rebus agendis. Poſſe eſſe concordiam inter ciues ſine amicitia. Sed hanc ſine illa, non poſſe.

ἡ ὁμόνοια.

Ad Cap. ſeptimum.

BEneficos, τοὺς εὐεργέτας, magis amare eos, quibus bene faciunt, quàm ab iis amentur. Non quòd benefactores ſint quaſi creditores, (qui ſcilicet ſuis debitoribus bene eſſe volunt vt ſuum recuperent: licèt non contra;) ſed quòd vnuſquiſque opus ſuum amet vehementiùs, vt in artificibus & poëtis videre eſt; qui paterno affectu, opera ſua amant: at qui ab alio beneficium accepit, eſt quaſi benefactoris opus. Honeſtatem vtilitate eſſe iucundiorem. Præſens gratius futuro & præterito. Qui labore bona quæſierũt, hæc eos magis amplecti. Dare beneficium laborioſius, quàm accipere, ergo carius. Matribus ideo cariores eſſe liberos quàm patribus, quòd labore matres filios pepererint, ſciántque certiùs ſuos eſſe. Idem eſſe iudicium de benefactoribus, erga eos quos beneficiis affecerunt.

Maior eſt amor in benefacere.

Cur liberi matribus cariores.

Ad Cap. octauum.

AN ſe quiſque, an alios maximè amare debeat, controuerſum eſſe, dubiúmque videri: cùm pro vtraque parte certari poſſit. Non debere enim ſe quemque ſummo amore diligere, hinc probari poteſt, quòd φίλαυτοι, malè audiant: & quia laudantur boni, quòd ſua commoda poſtponant amicorum rationibus. Item quia improbi & deprauati homines habeantur ſui amantiſſimi, omniáque ſuâ causâ agant. Debere verò ſe quemque diligere vehementer, ex eo patet quòd amicus ea optet amico, quæ ſibi: & amor ſui menſura ſit amoris, quo quis alterum proſequitur. Explicandam igitur controuerſiam diſtinctione amoris, quo ſe quis proſequi poteſt. Amor enim ſui duplex eſt, vt & pars duplex, ſuperior, nempe animus, mens, ratio; inferior, nempe corpus, vel cupiditas; poſſe ergo ſe quemque amare, imo & debere amore illo ſuperioris partis, qui in ſolo viro bono eſt, cùm ſit ipſe virtutis cultus, & amor bonorum animi; atque adeo virum bonum oportere ſui eſſe amantiſſimum, qui ſcilicet ita ſe amet, ita appetat vtilia & iucunda, vt nihil inhoneſtum iniuſtúm-ve vnquam faciat, aut cogitet, ſed ſibi ſemper aliiſque prodeſſe ſtudeat; ita vt virtutis amore paratus ſit ad mortem ipſam, pro patriâ, proque amicis conſtanter oppetendam. Non debere autem ſe quempiam amare amore partis inferioris, & neglectâ virtute & ſuâ, & aliorum, omnia in propriam transferre vtilitatem, cum aliorum etiam detrimento. Quod vulgus facere ſolet.

Οἱ φίλαυτοι.

Amor ſui duplex.

Oportet virum bonũ ſe maximè amare, vt ſic.

Ad Cap. nonum.

VIderi beatum amicis non egere. Quia bonis omnibus abundat: & quia alioqui egenus eſſet, atque adeo miſer. Contra, videri beatum amicis egere. Primo, quia indiget bonis externis. Secundo, quia conferre debet beneficia. Tertio, quia ſolus eſſet, ſolitudo autem miſera: cùm homo ciuile ſit animal & ſocietatem amet, quæ amicos requirit. Quæſtio tamen ſic ſoluitur. Vtiles amicos non eſſe beato neceſſarios; vt neque voluptarios, niſi fortè ad animi relaxationem: honeſtos autem videri neceſſarios. Primo, quia per ſe honeſta beato maximè conueniunt. Secundo, quia neceſſaria eſt aliqua iucunditas ad actionis diuturnitatem: nulla autem iucunditas (practica præſertim) haberi in ſolitudine poteſt, & amicorum penuriâ. Tertio, quia amicorum conſuetudo valet ad virtutis exercitationem: ſunt igitur illi Beato qui virtutẽ colit, maximè optabiles. Denique iucundiſſimum eſt ſentire ſe eſſe, ſe viuere, & præſertim viro bono & beato; ergo & ſentire, ſeu cognoſcere eſſe amicos: amicus enim eſt alter ipſe. Quare beatus eget amicis honeſtis & virtute præditis.

Beatus eget amicis, ſaltem honeſtis.

Ad Cap. decimum.

NOn oportere quemquam omnes habere amicos, neque etiam nullum. Debere vtiles eſſe paucos: quia difficile eſt multis vtilia ſuppeditare; & vita quæſtuoſa, laborioſa eſt. Item pauciores voluptarios; quia voluptas eſt quaſi condimentum, quod paucum eſſe debet in cibo. Honeſtos autem plures; non infinitos. Multitudo enim perturbat, & amicitiam diſtrahit minuitque. Quibus amici omnes, iis amicus nemo.

Amicorũ debet eſſe modus.

Ad Cap. vndecimum.

REquiri amicos in proſperâ & aduerſâ fortunâ; ſed in aduerſâ magis. Eſt enim amicorum præſentia iucunda, & quaſi dulce dolorum lenimen. Atque vt ſocietas ciuilis ad perfugium maximè inſtituta eſt, ſic & amicitia. Atque ad res quidem proſperas vocandos eſſe amicos; ad infelices, non facilè.

Ad Cap. duodecimum.

VT amantibus τοῖς ἐρῶσι, mutuus aſpectus eſt cariſſimus, ſic & amicis, conuerſatio, conſuetudo, & familiaritas eſt iucundiſſima. Quia ipſa amicitia eſt communitas quædam; & amicus eſt alter idem. Vnuſquiſque autem ſeipſo maximè delectatur. Nihil bonorum conuerſatione vtilius. Ideo optandam eorum amicitiam, cùm ſeſe mu-

Amicorũ conſuetudo iucundiſſima.

tuis gratíſque admonitionibus corrigant. Vitandam contrà malorum amicitiam, vt vitioſam, & inſtabilem, quæque in res malas ipsâ conſuetudine inducat.

Liber decimus Ethicorum.

NOuem habet capita, vt vult Perionius. Decem, vt Lambinus, & præſens editio. Reuocari autem poteſt totus liber in duas partes, vt Prior quinque primis capitibus comprehenſa, ſit de voluptate: Poſterior reliquis capitibus, de felicitate, tam practicâ, quàm Theoreticâ. Ideo autem de felicitate, quæ éſt ſummus finis, egit Ariſtoteles libro primo huius operis, & hoc decimo, qui vltimus eſt; quòd finis intentione naturæ, ſit primus, executione, vltimus.

Ad Cap. primum.

STatuit, de voluptate eſſe diſſerendum; quia nobis eſt familiariſſima, & ad virtutes pertinet, ac beatam vitam, & de illa quidem libro tertio iam egerat. Sed propter temperantiam, quæ ſcilicet guſtus & tactus voluptates moderatur. Item libro 7. propter continentiam: hoc autem libro de eadem tractat, vt pertinet ad felicitatem. Et quia alij eam ſummum bonum fecere, alij magnum malum.

Ad Cap. ſecundum.

EXplicat Eudoxi ſententiam, qui voluptatem credidit eſſe ſummum bonum, quatuor adductus argumentis. Primo, id ad quod omnia toto impetu feruntur, eſt ſummum bonum; ſed voluptas eſt eiuſmodi. Secundo, dolor eſt ſummum malum, cùm omnia dolorem refugiant, ergo voluptas quæ dolori aduerſatur, erit ſummum bonum. Tertio, appetitur voluptas propter ſe, & maximè, vt talis eſt. Quarto, voluptas addita cæteris bonis, facit ea longè meliora & optabiliora: ergo eſt optimum quid. Probaturſequi. quia quod adiunctum alteri id facit melius & optabilius, ipſum magis eſt expetendum ac longè melius. Et hanc quidem Eudoxi ſententiam confirmabat eius vita atque mores. Erat enim ille διαφερόντως σώφρων, *egregiè temperans.* Tum docet Eudoxum à Platone malè refutari. Ipſe verò Ariſtoteles non ſoluit Eudoxi rationes, vt certè aliqua ex parte eas videatur admittere: Quatenus, opinor, ex iis effici poſſe videtur, quaſdam voluptates eſſe bonas: quod intendit docere Ariſtoteles. Qui ideo in Platonem, Eudoxi reprehenſorem potius quàm in Eudoxum inuehitur. Plato enim idcirco voluptatem in bonis non eſſe contendebat: quòd non ſit qualitas, aut habitus, vt eſt virtus; item quòd nō ſit definita certo gradu, atque indiuiſibilis; volebant autem Pythagorei omne bonū eſſe definitum; Tertiò, quòd ſit motus, motus autem nō ſit de genere bonorum: eſt enim quid imperfectum, ſiue via ad perfectionem. Quartò, quod aliquæ voluptates ſint turpes. Sed has rationes refutat Ariſtoteles acerrimè. Negat enim voluptatem, licet qualitas non ſit, ideo bonam non eſſe. Quia felicitas non eſt qualitas, & tamen optima eſt. Item negat bonum omne eſſe certo gradu definitum & indiuiſibile. Sanitas enim, quæ eſt bonum quoddam, non eſt certo gradu definita, cùm intendatur & remittatur. Negat præterea voluptatem eſſe motum: cùm voluptati nō conueniat tarditas nec celeritas: & malè definierit Plato voluptatem, expletionem & ſatietatem eius quod naturæ eſt accommodatum; vt dolorem, indigentiam eius, quod natura deſiderat. Licèt enim fortè ſic res habeat in voluptatibus cibi & potus; illíque expletionem antecedat inanitas, & delectationem dolor; eſſe tamen alias voluptates, putà Mathematicas, quæ ex diſciplinâ & ſcientiis percipiuntur, item quæ ex odoratu, auditu, viſu, quas nullus dolor antecedit. Negat denique obſcœnas voluptates, verè eſſe voluptates, ſed videri tantùm hominibus malè affectis. Vbi diſtinguit voluptates honeſtas ab obſcœnis, illaſque non has, concludit eſſe optabiles & expetendas: non eſſe tamen voluptatem ſummum bonum. Hic obſerua, Perionium malè ex vno hoc 2. capite, duo feciſſe. Idem enim in illo tractatur.

Voluptatē eſſe ſummū bonū.

Refellitur Plato.

Capitum diuiſio Perionij mala.

Ad Cap. tertium.

STatuit voluptatem, vt & viſionem, fieri in inſtanti, & totam ſimul; non per partes aut ſucceſſiuè: Atque adeo non eſſe motum, cùm motus non fiat in momento temporis, ſed ſucceſſiuè, & motus non omni tempore ſit perfectus & abſolutus; voluptatis autem forma & eſſentia quouis tempore ſit perfecta & integra.

Ad Cap. quartum.

SVam cuique ſenſui tributam eſſe voluptatem; imo & intellectui, & contemplationi; vt quæque functio, ſiue actio perfectiſſima eſt (eſt autē eiuſmodi cùm quod agit, optimè diſpoſitum eſt) ita eſſe iucūdiſſimam. Actionem à voluptate perfici, non

eſſentiali perfectione, ſed accidentariâ, vt florens ætas perfici & ornari dicitur pulchritudine. Quandiu optimè habet facultas, & obiectum, tandiu in actione durare voluptatem. *Voluptas non poteſt perpetuò durare.* Non eſſe perpetuam voluptatem. Quia actio perpetua non eſt, ob facultatum viriumque laſſitudinem & infirmitatem. *Noua placent.* Noua delectationem parere: quia mouent animum ad agendum: cúmque principio maximè excitant: actionem verò ſequitur voluptas: ſed ſenſim remiſsâ actione, minuitur etiam voluptas. Omnes, voluptatem appetere; quia omnes vitam appetunt, vita autem ἐνέργειά τις ἐστί; *Actio quædam eſt*; quæ cùm perfecta eſt, iucunda etiam eſt. Vitam *Voluptas actionum condimentum.* & voluptatem eſſe coniunctas, ſed voluptatem eſſe vt condimentum, quo ad agendum inuitamur. Atque adeo actionem & vitam voluptate eſſe potiorem ac meliorem, vt finem medio.

Ad Cap. quintum.

DOcet primò voluptates ſpecie differre. Quia actiones ſpecie differunt, putà operationes mentis ab operationibus ſenſuum: voluptas enim actionem comitatur ac perficit: at perfectiones operationum ſpecie differētium, differunt etiam ſpecie. Item aliæ voluptates ſunt vitioſæ, aliæ laudabiles; *Voluptates diuerſæ ſunt.* aliæ puræ, vt quæ ſunt aſpectus; aliæ impuræ, vt quæ guſtus & tactus. Et Animalium alia aliis delectantur, cum ſint eorum actiones & officia diuerſa. Denique diuerſitas voluptatum in ipſis hominibus deprehenditur. Alios enim alia delectant, & eadem aliis grata, aliis iniucunda. *Trahit ſua quemque voluptas.* *Virgilius.* Docet ſecundò, ſolam voluptatem, quæ viro probo & ſapienti probatur, bonam eſſe: quia virtus & vir bonus menſura eſt rerum bonarum. Itaque optimas eſſe, veréque hominis quâ homo eſt, eas voluptates, quæ viri ſunt perfecti & beati; cùm beatus vir ſit optimus. Hoc capite dictum Heracliti refertur ὄνον σύρματα ἂν ἑλέσθαι μᾶλλον, ἢ χρυσόν. Aſinum ſtramen, ſiue culmos & paleas malle, quàm aurum.

Ad Cap. ſextum.

AGit de beatitudine, quam vocat τῶν ἀνθρωπίνων τέλος. Docetque primò, eam non eſſe ἕξιν, habitum, quia alioqui dormiens, & otioſus eſſet beatus. In vtroque enim habitus eſſe poteſt, id eſt vis & potentia ad bene agendum. *Beatitudo eſt in actione perfecti virtutis.* Secundò, conſiſtere in actione ea, quæ propter ſe expetitur, & à perfectâ virtute proficiſcitur. Tertiò, non conſiſtere in ludo rebúſ-ve ludicris; quia plerumque damnoſus eſt luſus, nec omnia ludendi gratiâ ſunt expetenda; nec viuendum, vt ludamus, ſed contra; licèt fortè aliter iudicent Tyranni & principes, qui ludum cæteris rebus anteponunt. Sed non eſt iis fides adhibenda: cùm ſpecie tenus non reuerâ ſint beati, nec ſint æqui iudices rerum optimarum. οὐ γὰρ ἐν τῷ δυναστεύειν ἡ ἀρετή, οὐδ᾽ ὁ νοῦς. *Non enim in principatu virtus aut mens neceſſariò poſita eſt.* Sed principes, vt & alij quilibet, etiam pueri, iudicant provt ſunt affecti. Alij enim alia iudicant, alia laudāt, æſtimant, *Bona ſunt, quæ viro bono bona videntur.* pro ſuo quiſque affectu. Ea tamen verè bona ſunt, honorata, iucunda; quæ à viro probo & ſapiente talia iudicantur. Quartò, docet partis ſiue facultatis, vt & hominis melioris ac præſtantioris, meliorem etiam eſſe ac præſtantiorem actionem; actionem autem, quò melior præſtantiorque eſt, eò ad beatitudinem eſſe accommodatiorem. Quintò, in voluptate ſitam non eſſe beatitudinem, quia voluptate quilibet, etiam ἀνδράποδον, *mancipium*, perfrui poteſt, æquè bene ac vir optimus. At mancipium nemo dixerit beatitudine potiri. In actione igitur virtutis ἡ εὐδαιμονία collocanda eſt.

Ad Cap. ſeptimum.

PErfectam abſolutámque felicitatem ſtatuit eſſe in contemplatione eâ repoſitam, quæ ex Sapientiâ proficiſcitur. Perfecta enim felicitas ea eſt, quæ in actione omnium perfectiſſimâ conſiſtit; *Theoretica felicitas perfectior.* atqui talis contemplatio eſt actio perfectiſſima; cùm ab ea facultate prodeat, ſcilicet mente, quæ eſt in homine optima & diuiniſſima, & ab eâ virtute nimirum Sapientiâ, quæ eſt omnium præſtantiſſima & iucundiſſima. Ergo perfecta felicitas in contemplatione conſiſtit, & hæc eſt felicitas quæ Theoretica nominatur. Dicitur verò mens omnium humanarum facultatum optima, *Mens facultas optima.* quia imperat, & diuina humanaque complectitur, eiúſque officia ſunt diuturniora. Sapientia autem virtutum præſtantiſſima; *Sapientia virtutum excellentiſſima.* quia voluptates continet puritate & diuturnitate ſuâ admirabiles; quia nulla virtus ſuâ ſorte magis eſt contenta; nulla minùs externorum bonorum egens. Fortis enim, temperans, & iuſtus multa externa requirunt; ſapiens nihil tale: ſed quaſi ſe ſolo contentus, cùm libet, ſuauiſſimè contemplatur, magnoque cum otio & animi tranquillitate. quod non facit, altera beatitudo, quæ practica dicitur & ciuilis. Actiones enim Politicæ ac præſertim militares, negotioſæ ſunt, & curis implicitæ. Sed & per mentem

mentem & ſapientiam, viuimus vitam propriè humanam; & maximè noſtram: atque adeo perfectiſſimam. Homo enim maximè eſt id quod eſt, per mentem, quia mens eſt quid in homine excellentiſſimum. Quod autem cuiuſque proprium eſt naturâ, idem & optimum cuiq; eſt & iucundiſſimum. Cum ergo vita illa mentis & ſapientiæ, ſit vtriuſq; functio, ſiue perfecta quædam iucundaque contemplatio, tum demum perfectè feliciterque viuemus, cum diuinæ illi contemplationi incumbemus: atque adeo vita illa contemplatiua erit beatiſſima.

Ad Cap. octauum.

Felicitas practica Theoreticã ſequitur. ALteram felicitatem, quæ practica eſt vel actuoſa, ſecundo poſt Theoreticam loco habendam eſſe decernit. Quia hæc, diuina eſt; illa, humana; quæ ſcilicet in humanis occupetur, & à prudentiâ cui humana proponuntur, dependeat. Item quia Theoretica paucioribus eget adiumentis, ſeque ipsâ magis contenta eſt quàm practica. Tertiò, quia qui ex ſapientiæ habitu contemplatur, Deo ſimilior eſt perpetuò contemplanti (non enim fingere oportet Deos dormientes, vt Endymionem, ſed aliquid operantes) quàm qui virtute Morali præditus eſt. *Sapiens Deo ſimilior, quam temperans, aut iuſtus.* Deus enim non exercet virtutum Moraliũ, putà temperãtiæ, officia, & φορτικὸς ἔπαινος ἐστι, *laudatio dijs contumelioſa*, dicere eos carere vitioſis cupiditatibus, cùm in Deos paſſiones non cadant. Contemplatur autem Deus perfectiſſimè. Cùm ergo is ſit beatiſſimus qui Deo ſimillimus; ſapiens verò ſiue contemplator Deo ſit ſimilior; erit profectò ſapiens beatiſſimus, longéque felicior eo, qui ex virtutis Ethicæ exercitio beatus nominatur.

Ad Cap. nonum.

STatuit, externa bona beato eſſe neceſſaria, οὐ γὰρ αὐτάρκης ἡ φύσις πρὸς τὸ θεωρεῖν. *Quia non eſt ſuis bonis contenta natura ad contemplandum.* Et certè conſtat beatus corpore & animo, non ergo ſolis eget animi bonis, ſed & corporis. Imo & fortunæ, ſine quibus ſalubriter & commodè viuere non licet. Sufficere tamen bonorum mediocritatem. Hoc loco egregiam gnomen, veréque auream ſententiam habet Ariſtoteles: τὸ δ᾽ ἀληθὲς ἐν τοῖς πρακτικοῖς ἐκ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου κρίνεται. ἐν τούτοις γὰρ τὸ κύριον. Veritas in rebus iis quæ ad actionem referuntur, ex operibus & vitâ, non verbis eorum qui de eâ diſſerũt, æſtimatur. In agendis enim vita factaque præcipua ſunt. Concludit caput inſigniore veriloquio, & quaſi Theologemate Chriſtiano. Sapientem & qui animum excolit, eſtque bene animo affectus, eſſe θεοφιλέστατον, Deo chariſſimum. atque à Deo beneficia accipere; hánceque etiam ob cauſam ſapientem eſſe beatiſſimum. Ex hoc loco vt ex cap. 8. lib. 2. Magnorum Moral. colligere eſt, Ariſtotelem, non modò diuinam prouidentiam, ſed etiam iuſtitiam, imo & charitatem erga homines agnouiſſe, quem doceat curam bonorum & ſapientum habere, eiſque præmia & beneficia conferre. Apertus eſt locus c. 1. l. de Diuinat. per Somn. vbi ait Deum, ſi ſomnia mitteret, viris melioribus & ſapientioribus miſſurum.

Ad Cap. decimum.

FInem in practicis docet non eſſe cognitionem, ſed actionem. Ideo non ſufficere doctrinam & præcepta de virtute, niſi in praxim redigantur, & vi[illegible]us exerceatur. *Præcepta de virtute fruſt à ſũt niſi exerceantur.* Ad virtutem amplectendam valere verba ſermonéſque apud bene natos adoleſcentes, non apud plebeiam multitudinem: quæ, non pudore, non vitiorum turpitudine, ſed metu & ſupplicio coercetur & deterretur à peccato.

Oderunt peccare boni, virtutis amore:
Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.

Vt quiſque fiat probus, requiri naturam, aſſuetudinem, doctrinam. Doctrinam eſſe inſtar ſeminis, quod terræ mandari non ſolet niſi excultæ. *Doctrina eſt ſemen. Animus ager.* Animus enim eſt velvti ager ſiue terra: is ergo excoli & exerceri debet, antequam morum doctrinam excipiat, atque ex eâ emolumentum capiat. Exerceri autem commodè animus poterit à teneris aſſueſcendo virtuti, boniſque moribus, ita vt diſcat honeſtate delectari, & turpitudine offendi. Sed cùm difficile ſit à puero virtuti aſſueſcere, niſi ipſa educatio legibus quibuſdam dirigatur; ſtatuit ad rectam educationem quadam legum conſtitutione opus eſſe: *Ad rectã educationẽ opus eſt lege.* Imò & omni ætati leges eſſe neceſſarias, quòd magna pars hominum neceſſitati potius quàm orationi pareat, & pœnâ magis quàm honeſtate ducatur. Leges autem cogant, & ſupplicij metu à vitiis auocent. Debere verò τοὺς νομοθετοῦντας, *legumlatores*, ſic ſe gerere in condendis legibus, vt bonos ad virtutem inuitent, τοῦ καλοῦ χάριν, honeſti gratiâ; malos autem & peruicaces, pœnâ ſupplicióque cohibeant; eos denique qui emendari & ſanari non poſſint, è Reipublicæ ſocietate exterminent. Cùm autem lex vim coactiuam habeat, *Lex cogit.* quippe quæ ſit ratio ab aliquâ prudentiâ, menteque

profecta, Illam idcirco Politicam poteſtatem putà Regiam, vel conſimilem, requirere, cùm non ſufficiat illa πατρικὴ πρόσταξις, *paternum imperium*, ſiue patris poteſtas, quæ non ita cogit, καὶ οὐκ ἔχει τὸ ἰσχυρὸν, οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον.

Viua lex odioſa. Annotat verò odioſam maximè eſſe legem eam quæ viua dicitur & loquens: éſtque ipſe princeps vel magiſtratus, dum verbo edictóque ſuo hominum cupiditatibus aduerſatur; quoniam vnuſquiſque rectorem aſperrimè patitur. Vnde ſtatuit eſſe præferendam legem ſcriptam, & quæ conſuetudine nititur: cùm hæc minùs ſit inuiſa aut odioſa. Admonet deinde, educationem & inſtitutionem liberorum apud ſolos Lacedæmonas à legislatore directam fuiſſe, apud alios verò, parentum curæ relictam. *Idoneus præceptor pater.* Eſſe verò patrem idoneum præceptorem, quia eum liberi amant, eique fidunt. Atque inſtitutionem, aliam quidem eſſe communem, & vniuerſalem; aliam ſingularem, quæ vni perſonę, verbi gratiâ, accommodatur. Vtramque in omni arte requiri, potiſſimùm in coniecturali, vt Ethicâ, & Medicinâ: ſed poſteriorem eſſe potiorem: cum in ſingularibus ſit actio; Et Medicus curet Calliam, non hominem, vt eſt 1. cap. lib. 1. Metaphyſ. Ad inſtituendos bonos mores, requiri artem Nomotheticam legum conditricem, quia legibus efficimur boni. Legibus porro ferendis, vt & Politicæ, cuius Nomothetica pars eſt, eum idoneum eſſe, qui non ſcientiâ tantùm floreat, ſed rerum vſu & experientiâ peritus euaſerit. Ideo vanos eſſe Sophiſtas qui Reipublicæ gerendæ artem ſe tradituros pollicentur, cùm ſint ἄπειροι, & rerum ciuilium rudes & inexperti, nihilque præter inanes Rhetoricas, argutias Sophiſticas, & legum inconditam multitudinem, collectionem indigeſtam ac veluti farraginem obtrudant. Enimvero vt Reipublicæ gerendæ ars ratióque expeditè ac feliciter doceatur, debent res ſiue opera Politica probè cognita eſſe & diiudicata. Vnuſquiſque enim de iis quæ nouit iudicare poteſt. Atqui operum Politicorum vt legum Sophiſtæ ſunt imperiti, cùm ij Rempublicam non attingant, neque rerum illarum vſu valeant. Malè ergo de gerendâ Republicâ diſſerent, nec de legibus benè poterunt iudicare. Eſto. Congerant illi ſexcenta præcepta, cùm tamen ea digerere, ordinare, applicare, vt par eſt, non poſſint, neque eorum idoneum vſum διὰ τὴν ἀπειρίαν, agnoſcant; artem nunquam poterunt rectè conſtruere. Artes ſiquidem practicæ & effectrices non cognitionem tantùm, ſed & vſum experientiámque requirunt. Hinc Medicinam dixit Galenus duobus veluti cruribus niti, vſu & cognitione; quod vulgò dicunt, Medicum debere & ſcientem eſſe & expertum. *Medicinæ crura, vſus, cognitio.* Hoc tamen loco vbi legum Sophiſticam collectionem condemnare, aut eam ſaltem parui facere, videtur Ariſtoteles, dixerim obiter non eſſe diligentiam hanc legum colligendarum vſque adeo contemnendam, præſertim ſi cum iudicio ac delectu fiat, & ſi cum aliquo rerum vſu coniungatur, atque ex probatiſſimis ac vſu peritiſſimis authoribus exſcribatur. Sic vtiliſſimum eſſet Platonis, Ariſtotelis & Ciceronis Politica ſcripta perlegere, floréſque delibare, ſi videlicet hoc genere ſtudiorum opus nunc haberemus. Imò & ipſe Ariſtoteles de rebus ciuilibus ſcripturus adeo diligens in hoc negotio fuit, vt centum quinquaginta octo ciuitatum leges & inſtituta collegerit, ſi M. Tullio & Diogeni Laërtio fidem habemus. *Lib. 5. de Finib.* Quanquam neque vſu deſtitutus fuit Ariſtoteles, qui octo annos in Philippi Macedonis Regiâ ſit verſatus, & Stagiritis ciuibus ſuis leges dederit. Sub finem capitis, libri, totiuſque operis, ad Nicom. ſignificat ſe περὶ τῆς νομοθεσίας, καὶ ὅλως περὶ πολιτείας, de ratione legum ferendarum, *Tranſitio ad libros Politicos.* & de omni Reipublicæ adminiſtrandæ formâ, ſcribere debere, quòd veteres doctrinam hanc prætermiſerint; atque etiam vt omnem de rebus humanis Philoſophiam ipſe perficiat abſoluátque. Tandem Methodum ponit tradendæ Politices. Qui locus conuincere videtur, poſt decem hos libros Ethicorum ad Nicom. ſtatim eſſe collocandos Politicos. licèt ante Politicos reponi ſoleant Moralia Magna & Eudemia. Sed oportet nos ſequi antiquũ ordinem librorum. Hæc igitur habet Ariſtoteles libris decem Ethic.

Summa Magnorum Moralium.

Opus hoc τῶν ἠθικῶν μεγάλων, interpretem quidem vnum, ſeu potiùs Metaphraſtem, Georgium Vallam Placentinum habet, qui illud perſpicuâ Latinitate donauit; commentatorem verò, ſiue etiam Paraphraſtem, quem viderim, nullum. *Nemo in Magna Moralia ſcripſit.* Cauſam eſſe puto, quòd totum opus eiuſdem ſit argumenti, cum decem illis libris Ethicorum ad Nicomachum; & ſtyli etiã facilioris; adeo vt quæ iam copioſe eleganter & accuratè libris Ethicorũ fuerunt pertractata, & à permultis iiſq; doctiſſimis commentatoribus illuſtrata, eadem in his duobus Magnorum Moralium

libris repetantur, & ſtylo, vt mihi quidem videtur, pinguiore & laxiore. Vt certè qui Ethicorum intelligentiam anticipauerit, is ſolâ lectione poſſit horum documenta comprehendere. Quanquam, vt verum fatear, egregia quædam in his explicantur, & notatu digniſſima, quæ in Ethicis dicta non ſunt. Sed quia de rebus ſunt iiſdem, & eiuſdem methodi ac inſtituti, ideo peculiares non habuerunt commentarios; neque iis profectò videntur indigere. Breuiſſimâ igitur Synopſi eorum argumenta perſtringam.

Liber prior Magnorum Moralium Ariſtotelis.

Conſtat capitibus triginta quinque.

PRimo aperit inſtitutum Ariſtoteles, ſtatuitque ſibi propoſitum eſſe agere de moribus. Mores autem ſpectare ad Politicam; Et eius partem primam, atque adeo Ethicam ſub Politicâ contineri; imo vero vniuerſam de Moribus diſputationem debere Politicam appellari. De virtute dicendum eſſe, non tantùm quid ſit, ſed quomodo poſſit comparari. Pythagoram erràſſe, qui virtutem vt alia omnia per numerum explicauit, dixeritque iuſtitiam eſſe ἀριθμὸν ἰσάκις ἴσον, numerum pariter parem, conſtantem ſcilicet è duobus numeris paribus, quorum alter per alterum fuerit multiplicatus. Socratem etiam minùs appoſitè virtutes ſcientias feciſſe; quia virtus ſcientia eſſe non poteſt, cùm non omnis virtus, ſit in mente, ſiue ἐν τῷ διανοητικῷ τῆς ψυχῆς μορίῳ, vt eſt ſcientia omnis; ſed quædam virtutes ſint in parte animæ irrationali, id eſt in appetitu, vt temperantia, fortitudo. Platonem vtrique animæ parti, tam rationali quàm irrationali ſuas tribuiſſe virtutes, & id quidem rectè. Sed cùm perperam καὶ παραλόγως, tractationem de bono per ſe, id eſt de ideâ boni, cum virtute coniunxiſſe. Hoc vnum ratum firmúmque inprimis eſſe, vt facultatum & ſcientiarum omnium, finem eſſe bonum, ita Politicæ, optimum. De bono igitur agendum quod noſtrum ſit & poſſit obtineri, non de illo Platonico & Ideali: Aut de bono tranſcendentali, quod eſt in omnibus Categoriis, & nullius artis eſt proprium.

[margin: περὶ ἠθῶν.] [margin: Nō omnis virtus eſt in mente.]

[margin: Diuiſio bonorum.] Secundo capite diſtinguit bona, in honorabilia, τίμια, quæ ait eſſe diuina, laudabilia ἐπαινετὰ, vt virtutes; καὶ δυνάμεις, facultates, ſiue bona externa & fortunæ.

Tertio, aliam bonorum profert diuiſionem, in bona animi, corporis, & fortunæ, ſiue externa. Bona animi diuidit in prudentiam, virtutem & voluptatem. Tum finem bonorum abſolutiſſimum docet eſſe felicitatem, quam ait conſiſtere ἐν τῷ εὖ πράττειν, καὶ εὖ ζῆν, vt lib. 1. Ethic.

Quarto, docet, virtutem in anima eſſe: noſque vt per animam viuere, ſic per virtutem bene viuere. Virtutem eſſe habitum optimum.

Quinto, animæ eſſe partes duas: rationalem vnam, irrationalem alteram. In illa eſſe prudentiam, ſolertiam, ſapientiam; in hac temperantiam, fortitudinem, & alias Morales. Virtutem Moralem exceſſu & defectu labefactari; vt in Ethicis Nicomachiis.

Sexto, virtutem eſſe in dolore & voluptate moderandis.

Septimo, in animâ eſſe perturbationes, facultates, habitus. Ad habitum pertinere virtutem: quæ conſiſtit in mediocritate.

Octauo, virtutem eſſe medium inter perturbationes: quæ ſunt vel ægritudines, vel voluptates.

Nono, mediocritati exceſſum & defectum opponi: in noſtrâ eſſe poteſtate bene vel male agere.

Decimo, res naturales ſimilia generare. Vt principium ſe habet, ita & principiatum.

Vndecimum caput, creditur eſſe Vallæ explicatio ad caput decimum de triangulo.

Duodecimo, ab homine eſſe propriè πρᾶξιν, actionem ſcilicet ex conſilio & electione profectam.

Decimo tertio, eſſe tres ὀρέξεως, appetitus, ſpecies, cupiditatem, iram, voluntatem.

Decimo quarto, videri incontinentem non agere ſponte, & ex voluntate; reuera tamen agere.

Decimo quinto & decimo ſexto, agitur de violentiâ & neceſſitate vt lib. 3. Ethic.

Decimo ſeptimo, de ſpontaneo & inuito.

Decimo octauo, de electione.

Decimo nono, de conſultatione, vt ibidē.

Vigeſimo, finem virtutis eſſe τὸ καλὸν, honeſtum. Vigeſimo primo, agitur de fortitudine vt 3. Ethic. Vigeſimo ſecundo, de Temperantiâ, vt ibidem. Vigeſimo tertio, de Manſuetudine. Vigeſimo quarto, & reliquis, vſque ad vigeſimum octauum; de liberalitate, illiberalitate, magnanimitate, magnificentiâ, vt lib. 4. Ethic.

Vigeſimo octauo, περὶ νεμέσεως, de indignatione, καὶ τοῦ νεμεσητικοῦ, & de indignabundo. Quem ait eſſe laude dignum, quia dolet bona indignis, & mala bonis euenire, eſtque medius inter φθονερὸν, inuidentem, καὶ χαιρέκακον, maleuolum.

Vigeſimo nono, περὶ σεμνότητος, de grauitate, quam definit τῆς αὐθαδείας ἀνὰ μέσον τε καὶ ἀρεσκείας, mediocritatem quæ verſatur inter propriam complacentiam, & alienam, vtramque nimiam. Sunt enim hæc vitia duo, nimiùm placere ſibi, & nimiùm aliis complacere.

Trigeſimo, περὶ αἰδοῦς, de verecundia, de quâ extremo cap. lib. 4. Ethicor. ad Nicom. diximus.

Trigeſimo primo, περὶ εὐτραπελίας, de Vrbanitate, de qua etiam lib. 4. Ethic. cap. 14.

Trigeſimo ſecundo, περὶ φιλίας, de amicitia, καὶ φίλου, & de amico. Quem ait eſſe medium inter aſſentatorem, plura alteri arrogantẽ; & infenſum, derogantem. Sed de amicitia actum eſt copioſè libris 8. & 9. Ethicor. ad Nicom.

Trigeſimo tertio, περὶ ἀληθείας, de veritate ſeu potiùs veracitate, ac quæ mediũ tenet inter εἰρωνείαν, diſſimulationem, καὶ ἀλαζονείαν, & iactationem ſiue arrogantiam. Quâ de re lib. 4. Ethic. cap. 13.

Trigeſimo quarto, περὶ δικαιοσύνης, de iuſtitia, de qua tam multa támque præclara lib. 5. Ethic. ad Nicom.

Trigeſimo quinto, repetit ex lib. 6. Ethic. diuiſionem partium ſiue facultatum animæ, in eam quæ rationis eſt particeps, & alteram, quæ eſt expers rationis. Tum hac relicta, illam duplicem facit, conſultatricem ſcilicet, quam vocat τὸ μέρος βουλευτικὸν, & ſcientificam, τὸ ἐπιστημονικόν. Tertiò vtramque diſtinguit ex obiectorum diuerſitate: vt enim ſenſus inter ſe differunt per ſonos, colores, odores, ſapores; & ab intellectu, quòd hic verſetur circa τὸ νοητὸν, intelligibile, illi verò circa τὸ αἰσθητὸν, ſenſibile: ſic facultas conſultatrix, à ſcientifica differt, quòd illa circa ſenſilia, mobilia, mutabilia, & quæ à nobis dependent, negotietur, hæc circa intellectilia & demonſtrabilia. Poſtea differit de virtutibus mentis, ſcientia, prudentia, arte, intelligentia, ſapientia, vt libro ſexto Ethicorum ad Nicom. Definit etiam τὴν ὑπόληψιν, exiſtimationem: quâ περὶ ἁπάντων ἐπαμφοτερίζομεν, de omnibus ambigimus, an ſic habeant, vel non. Concludit prudentiam eſſe Dominam & Architectonicam reſpectu virtutum Moralium. At reſpectu Sapientiæ eſſe miniſtram καὶ ἐπίτροπον, quaſi atrienſem ſiue præfectam, procuratricem, vicariam, Gallicè, *l'intendante*, quæ ſcilicet Dominæ Sapientiæ otium faciat, & procuret: vt dum ipſa Prudẽtia affectus cohibet & regit, Sapientia quaſi princeps placidè & ſuauiter ad opus ſuum accedat. Simile quid annotauit cap. vltimo lib. 6. Ethicorum ad Nicom.

Liber Poſterior

Magnorum Moralium Ariſtotelis.

ABſoluitur ſeptemdecim capitibus.

Primo, agit Ariſtoteles περὶ τῆς ἐπιεικείας, καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, de æquitate, & viro æquo, quem ait eum eſſe, qui de ſuo iure cedit, quod alioqui ſecundùm leges habet. Vt lib. 5. Ethic. ad Nicom. cap. 14. dictum eſt.

Secundo, περὶ εὐγνωμοσύνης, de moderatione in ferenda ſententia. malè enim vertit Valla modeſtiam, quæ propriè virtus eſt mediocritatem ſeruans, in honoribus expetendis; & quæ ſic ſe habet ad magnanimitatem, vt liberalitas ad magnificentiam. De qua modeſtia dictum eſt cap. 10. lib. 4. Ethic. ad Nicom. ſed hîc agit Ariſtoteles, de ea virtute, quæ cum æquitate coniuncta eſt, vt docet textus clariſſimus. Cæterùm de hac moderatione in iudicando actum iam eſt cap. 11. lib. 6. Ethic. *Error Georgij Valla in verſione Græci contextus.*

Tertio, περὶ εὐβουλίας, de bonâ conſultatione, quam etiam non ſatis accommodatè vertit Placentinus promptitudinem, quòd bona conſultatio prompta eſſe non debeat aut feſtinata, ſed matura & lenta. De hac verò actum adhuc fuit cap. 10. lib. 6. Ethicorum.

Quarto, περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, de continentia & incontinentia: de quibus etiam lib. 7. Ethic.

Quinto, περὶ θηριότητος, de feritate; quæ eſt ὑπερβάλλουσά τις κακία, inſignis & extraordinaria malitia: cuius contraria virtus, ſupra hominem eſt tanquam Heroïca & diuina. De qua cap. 1. lib. 7. Ethicor. Hoc loco notanda Ariſtotelis ſententia illuſtris: Deum omni virtute eſſe præſtantiorem: ideóque virtutem in Deo non eſſe, qua ſcilicet Deus egeat ad ſui perfectionem. Eſt enim natura perfectiſſimus.

Sexto, περὶ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας, de in-

continentia & continentia, vt ſuprà, & lib. 7. Ethicor.

Septimo, περὶ ἡδονῆς, de voluptate: de qua lib. 10, Ethicor. ſatis copioſè.

Octauo, περὶ εὐτυχίας, de proſperitate, ſiue de bonis externis, ſine quibus non poteſt eſſe felicitas. Sed περὶ τῶν ἀγαθῶν, de externis bonis, actum etiam eſt cap. 9. lib. 10. Ethicor. interim hîc docetur Naturam eodem ſemper, vel vt plurimùm, ordine ac modo operari, fortunam ἀτάκτως, temere, inordinatè, καὶ ὡς ἔτυχε. Ideo vbi mens plurima & ratio, ibi fortunæ minimum. Dominum eſſe Deum, & bona malaque meritis diſtribuere. Deum iniuſtum dicere, nefas.

οὗ πλεῖστος νοῦς, ἢ λόγος, ἐλάχιστον τύχη.

Nono, περὶ καλοκἀγαθίας, de honeſta probitate, per quam dicitur quis honeſtus & bonus, cùm eſt perfectè bonus: talis autem hic eſt apud quem ſimpliciter bona & honeſta, ſunt bona & honeſta.

Decimo, docetur κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, agere ex recta ratione eſſe, quando pars animæ irrationalis, rationalem non impedit, aut auocat ab actione ſua. In nobis eſſe partem vnam deteriorem: alteram, meliorem. Illam eſſe propter hanc, vt corpus propter animam.

Deterius eſt propter perfectius.

Vndecimo, agitur περὶ φιλίας, de amicitia, vt lib. 8. Ethic.

Duodecimo, περὶ φιλίας συγγενικῆς, de amicitia affinitatis, quæ ſcilicet inter affines & conſanguineos intercedit. Sed de hac dictum eſt octauo lib. Ethic. cap. 14.

Decimo tertio & decimo quarto, περὶ φιλαυτίας, de amore ſui, vt cap. 8. lib. 9. Ethicorum.

Decimo quinto, ſtatuitur eum qui bonis abundat, & nullius rei eſt egens, opus tamen amico habere, cuius adſpectu, colloquio & familiari conſuetudine fruatur; eſſe enim amicum, alterum ſe, in quo vt in ſpeculo ſe videre & nôſſe liceat: quod eſt in vita iucundiſſimum. Sed & beatum ſolum eſſe non debere, debere verò eſſe etiam beneficum. Quare amicis egere quibuſcum viuat, & quibus bene faciat. Sed hac de re actum eſt cap. 9. lib. 9. Ethic.

Amicus amici ſpeculum.

Decimo ſexto, ſtatuitur neque multos habendos eſſe amicos, neque paucos. Vt cap. 10. lib. 9. Ethic.

Decimo ſeptimo, concluditur vſum amicitiæ diuerſum eſſe pro diuerſitate amicitiæ.

Summa Moralium Ariſtotelis ad Eudemum.

QVâ cauſâ & beneuolentiâ adductus Ariſtoteles libros decem Ethicorum ſcripſerat ad Nicomachum filium, eâdem hos ſeptem ſcribere aggreſſus eſt ad Eudemum ſibi amicum & familiarem; vt nempe Eudemo viro probo & honeſtiſſimo ea explicaret, quæ ad doctrinam de moribus, ad fugam vitiorum, ad cultum virtutis, denique ad beatam vitam pertinent. Enimvero ſeptem hi libri, Eudemij ab Eudemo ad quem mittuntur, cognominati, eiuſdem ſunt argumenti ac inſtituti cum decem Nicomachiis: imo, & cum duobus Magnorum moralium nouiſſimè explicatis; vbi beatitudo, virtutes, vitia, & agendi principia exponuntur: neque enim tantùm diuerſa, aliá-ve non tractant Eudemij, ſed & eadem, iiſdémque fere verbis, de rebus iiſdem, ſæpius repetunt documenta; vt mirum non ſit, quòd interpretem ſiue commentatorem nullum, vt neque duo magnorum Moralium, obtinuerint, quorum ſcilicet doctrina καὶ πραγματεία, eiuſdem ſit generis & rationis cum doctrina Ethicorum à tot tantíſque auctoribus (quorum nomina in calce Tomi poſterioris legere licet ſeparato indice) ampliſſimis commentariis illuſtratâ. Sed neque cognitus eſt horum Eudemiorum Metaphraſtes, is nimirum qui eos Latinos fecerit, ſaltem omnes. Neque enim is fuit Leonardus Aretinus, qui Ethicorum libros tranſtulit; vt facilè ex vtriuſque verſionis ratione ac ſtylo colligi poteſt: itemque ex eo quòd verſio hæc Eudemiorum, Aretini tempora anteceſſerit: ſed Anonymus quidam, forte Baſilienſis, doctus tamen & in Ariſtotelis lectione non parum exercitatus, qui interim tres duntaxat priores & forte ſeptimum tranſtulit, cùm quartus, quintus & ſextus, qui iidem planè ſunt cum quinto, ſexto & ſeptimo Ethicorum ad Nicom. à Lambino fuerint tranſlati. Si igitur eadem cantet, doceátque his Eudemiis Ariſtoteles, cum iis quæ libris ſuperioribus enarrauit; atque etiam fere hîc ſcribat diſertiùs ac populariùs; abuti ſanè videremur otio & literis, crambemque coctam recoquere; ſi in iis exponendis eſſemus prolixiores. Satis ergo erit ſi ſumma ſequamur faſtigia rerum, & quaſi lambendo percurramus.

Liber primus Moralium Eudemiorum.

HAbet capita octo, vbi de beatâ vitâ. Primo ſtatuit εὐδαιμονίαν, felicitatem eſſe κάλλιστόν τι, καὶ ἄριστον ἁπάντων καὶ ἥδιστον, pulcherrimum, id eſt honeſtiſſimum quid, omniúmque optimum, atque etiam iucundiſſimum, contra Deli oraculum, quod hæc tria ſeiungebat, & ſimul eſſe poſſe negabat. Vbi citat Deliacum carmen, vt cap. 9. lib. 1. Ethic.

Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ' ὑγιαίνειν,
Πάντων δ' ἥδιστον, οὗ τις ἐρᾷ τὸ τυχεῖν.

Perpulchrum eſt iuſtum, valetudo eſt optima rerum, Dulce frui optatis.

Finem non ſpectare ἄφρονος σημεῖον. Secundo, docet eſſe inſignis ſtultitiæ argumentum, non referre vitam ſuam ad finem aliquem. Et debere omnes beatam vitam ſibi proponere vt finem; priúſque noſſe quid ſit.

Tertio, in beatitudine diiudicandâ, omittendas eſſe ægrorum, delirantium, puerorum, & vulgarium hominum ſententias, ἄτοπον γὰρ προσφέρειν λόγον τοῖς λόγου μηδὲν δεομένοις, ἀλλὰ πάθους. *Abſurdum ratione agere, cum iis qui rationem non merentur, ſed pœnam.*

Lib. 1. Ethic. cap. 3. Quarto, vitæ genera eſſe tria, Politicum, Philoſophicum, Voluptarium ſiue ἀπολαυστικόν. Politicos homines quærere actiones virtutis; Philoſophos, contemplationem veritatis; Voluptarios, corpoream voluptatem, vt beatitudinem.

Quinto, arduum eſſe ac difficile iudicare de iis quæ ſint optanda & eligenda, in vitâ hac mortali & miſerâ.

Valet in probando conſenſus omnium. Sexto, in probando plurimùm valere conſenſum omnium hominum· κράτιστον μὲν γὰρ, inquit, πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις. Rationes in quauis methodo, id eſt ſcientia, alias eſſe Philoſophicas, id eſt accuratas, demonſtratiuas; alias probabiles. Imperitiam, τὴν ἀπαιδευσίαν, eſſe, cùm quis iudicare non poteſt, aut diſcernere proprias rei rationes, à non propriis. Oportere interdum apparentibus argumentis inſiſtere.

Septimo, & octauo, beatitudinem eſſe bonorum humanorum ſummum, & præſtantiſſimum. Deo conuenire beatitudinem: Animantibus minimè. Non conſiſtere in ideâ. Nullas eſſe ideas. Vt lib. 1. Ethic. cap. 4.

Liber Secundus Eudemiorum.

HAbet capita vndecim. Vbi de beatitudine, virtute morali, & voluntario. Primò, ſtatuit beatitudinem in vitæ virtutiſque perfectæ functionibus eſſe repoſitam: vbi repetit multa ex cap. 3. lib. 1. Magnor. Moral. ex cap. 4. & 5. lib. 2. Ethicor. ex cap. 11. 12. & 13. lib. 1. eiuſdem operis.

Secundò, virtutem Ethicam circa iucunda & triſtia verſari. Eam conſuetudine augeri. Vt lib. 2. Ethicor. & lib. 1. Magnor. Moral.

Tertiò, virtutem tenere medium inter duo vitia extrema oppoſita. Quod declarat ἐκ τῆς ὑπογραφῆς, ex tabellâ in textu conſiderandâ. *Videatur tabula virtutum & vitiorũ in textu perſpicua.*

Quartò, virtutes alias eſſe rationalis partis, vt ſcientias; alias irrationalis, vt Morales. Mores ſequi inclinationem ad voluptates, vel dolores.

Quintò, virtutem Ethicam eſſe mediocritatem circa voluptates & dolores.

Sextò, virtutes & vitia eſſe voluntaria.

Reliquis capitibus agit de voluntario, inuoluntario, violento, electione: vbi repetit ex lib. 3. Ethicor. & 2. Itemque ex libr. 1. Magnorum Moralium.

Liber Tertius Eudemiorum.

HAbet capita ſeptem. Quorum primo de fortitudine, & ignauiâ, ſiue metu. περὶ τῆς ἀνδρείας, καὶ τῆς δειλίας; Secundo, περὶ σωφροσύνης καὶ τῆς ἀκολασίας, de Temperantiâ & intemperantiâ. Tertio, περὶ πρᾳότητος καὶ χαλεπότητος, de manſuetudine ſiue lenitate, & auſteritate, ſiue morum aſperitate. Quarto, περὶ ἐλευθεριότητος, de liberalitate, eiuſque vitiis. Quinto, περὶ μεγαλοψυχίας, de magnanimitate, eiuſque vitiis. Sexto, περὶ μεγαλοπρεπείας, de magnificentiâ. Septimo, de Nemeſi, verecundia, amicitia, veracitate, vrbanitate. Quibus omnibus capitibus, repetit ex lib. 3. & 4. Ethicor. & ex lib. 1. Magnorum Moralium fere omnia.

Reliqui libri Eudemiorum.

QVartus quidem, qui de iuſtitiâ eſt; Quintus, qui de rectâ ratione, & prudentiâ, de virtutibus etiam mentis, Scientiâ ſcilicet, arte, &c. Itẽ de Eubuliâ, Syneſi, gnome; & Sextus, qui de virtute heroïca, continentia, incontinentia, & voluptate; iiſdem ac totidẽ verbis & ordine eodem, niſi quòd interdum alia eſt capitum diſtinctio, leguntur inter libros Ethicorum ad Nicomachũ. Ita vt liber quartus Eudemiorum ſit quintus Ethicorum; Quintus Eudemiorum, ſit ſextus Ethicorum: & ſextus Eudemiorum, ſit ſeptimus Ethicorum. Vnde verſio quarti, quinti, & ſexti Eudemiorum eadem eſt planè cum verſione quinti, ſexti, & ſeptimi Ethicorum; & ab eodem interprete ſiue tranſlatore, Dionyſio ſcilicet Lambino. Septimus verò & poſtremus liber Eudemiorum, qui de amicitia eſt totus, verbis quidem ac ſententiarum ordine, ab octauo libro & nono Ethicorum, & à lib. ſecundo Magnor. moralium differt, ſed eandem reuerà doctrinam continet, ac repetit. Sed libri concluſio inſignis eſt, ſcilicet re nulla Deum indigere, & actionem, quæ Deum conſiderate maximè facit, ſiue quæ ad Dei contemplationem refertur, eſſe omnium præſtantiſſimam; cõtrariam verò, quæ ſcilicet Deum colere ac contemplari prohibet, peſſimam. Eſſe autem metam hanc, finémque animi longè excellentiſſimum, ita nempe addictum eſſe virtuti & contemplationi; vt non ſentiamus partem animæ alteram, putà ſentiẽtem, quatenus talis eſt, id eſt, vt nullas ſentientis appetitus (quem vocat partem alteram animæ) agitationes, cupiditates, motúſve importunos experiamur. Hic enim eſt virtutum humanarum apex vltimus. hæc ſumma perfectio, hic τῆς καλοκἀγαθίας ὅρος, inquit, hic τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν σκοπὸς, eſſe ſcilicet tam bene animo affectum; mẽtem habere adeo compoſitam, & puram, atque à perturbationum fluctibus liberam, vt nullum ne minimum quidem belluinæ partis, id eſt ſenſitiuæ, motum perſentiſcamus. Quæ ſententia planè diuina eſt, & digna quidem aureis literis inſcribi, ſed digniſſima quæ imis Chriſtianorum etiam hominum ſenſibus reponatur; quorum vota altiùs non feruntur, quàm vt victis ſenſuum illecebris & cupiditatibus, ſuam mens & ratio vitam tranquillè & ſua-uiter viuat: quę in virtutis cultu, deique beatifica contemplatione, vt in faſtigio felicitatis conſiſtit. Hîc mirare mecum lector candide, ſapientiam Ariſtotelis; quæ dubio procul in extremo illo generalis iudicij die, & ſæculorum conſummatione, impios, iniuſtóſque homines, impuros, libidinoſos, gulæ, & veneri deditos, ſuiſque omnino addictos cupiditatibus, manifeſtè condemnabit. Sic igitur finiunt Moralia Eudemia.

Inſignis Theologia Ariſtotelis & admiranda.

Libellus Ariſtotelis de Virtutibus et vitiis.

CAtalogus hic eſt potius, ſeriéſque breuiſſima quàm liber, virtutum & vitiorum; quorum ſcilicet ſummas definitiones, & officia propria, ex iis quæ hactenus vberrimè dicta & repetita ſunt in libris maioribus, ſummatim & veluti per quandam ἀνακεφαλαίωσιν, colligit, retexitque Ariſtoteles. Sub finem tamen obſeruat eleganter, virtutem inducere in animum, pulcherrimam quandam harmoniam, ex compoſitis motibus, & in modum probè redactis. Ita vt ex illa virtutis diatheſi & temperamento, animus fiat optimæ reipublicæ ſimillimus. Interim virtutis proprium eſſe; vt ſit benefica, beneuola, amica, clemens, facilis, manſueta, candida; τῆς δὲ κακίας, τἀναντία. Vitij, cõtraria.

A virtute mirabilis in animis harmonia, & pulchritudo inducitur.

Synopſis Politicorum Ariſtotelis.

VT Theologia ſiue Metaphyſica ἀρχικωτάτη τῶν ἐπιστημῶν, princeps ſumma ſcientiarum ab Ariſtotele dicta eſt ca. 2. lib. 1. Metaph. in genere contemplandi ſcilicet, ſiue Theoreticè, (vt ego quidem interpretor) & ratione cognitionis excellentiſſimæ, quæ de Deo eſt, rebúſque præſtantiſſimis, & conſtantiſſimis: ſic Politica ab eodem dicitur, κυριωτάτη, καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονική, maximè domina, & iure optimo omniũ ſcientiarum artiúmque imperatrix c. 1. lib. 1. Ethicorum ad Nicomachum, in genere agendi ſcilicet ſiue practicè, & quoad imperium ac directionem externam, ſeu ciuilem. Cap. 1. vel iuxta Perion. 2. lib. 1. Ethic. Τίνας γὰρ εἶναι χρεὼν τῶν ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἑκάστους μανθάνειν, καὶ μέχρι τίνος, αὕτη διατάττει. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων, ὑπὸ ταύτην οὔσας, οἷον στρατηγικὴν, οἰκονομικὴν, ῥητορικήν. Enimuero Politica præcipit decernitque de omnibus

Et cap. 12. li. 3. Polit.

Politica regina ſcientiarum practicè, & quoad externam directionem. ſcientiis, quaſnam ſcilicet ſcientias tractari oporteat in ciuitatibus, & quo fine, & quibus modis. Sed & videmus facultates artéſve nobiliſſimas ipſi Politicæ eſſe ſubiectas, vt militarem ſiue imperatoriam, œconomicam, & oratoriam. Quare vt artium omniũ propriè dictarum, itémque practicarum & moralium diſciplinarum abſolutè princeps eſt, ac regina Politica; Sic & ſcientiis contemplãtibus, vt Phyſicâ, imo & Theologiâ, dici poteſt aliquatenus, καὶ κατά τι, & ſecundùm quid illuſtrior, & ſuperior, quatenus ſcilicet certas quaſdam earum tradendarum leges, formuláſque ciuiles & externas tradit, vt quòd in tali loco, ab hoc vel illo profeſſore, tali horâ, tanto tempore doceantur. Hinc igitur honorificis titulis iiſque pluribus inſignita & decorata fuit Politica, quæ ab aliis ſapientiæ humanæ parens, ab aliis magiſtra legum; nunc ſcientia regum principum, imperatorum, nunc ἐπιστήμη καὶ δύναμις βασιλική, ſcientia, & facultas regia; nunc ars regnãdi, nunc τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας συνεκτικὸν, coagulum & nexus ſocietatis humanæ, aliàs ἐπιστήμη πασῶν ἐπιστατική, ſcientia directrix cæterarum, aliàs virtus omnium humanarum perfectiſſima à Socrate, Xenophonte, Platone, Plutarcho & aliis fuerit appellata. Neq; id quidem immeritò. Eſt enim Politica, Scientia hominum regendorum; vel ciuitatis ſeu reipublicæ iuſte ſapienterque adminiſtrandæ, vt videlicet ij qui in eadem republicâ, ciuitate, aut regno viuunt, omnes bene feliciterque habeant; virtutem non domi tantùm & erga ſuos, ſed palàm & publicè, erga principem, conciuéſque ſuos bono animo exerceant, ſalubriter degant, bonis externis non egeant, ſummáque tandem pace potiantur. Quibus officiis, & finibus, nihil profectò melius ac præſtantius eſſe poteſt, cùm iis publica ſalus, & felicitas totius humani generis contineatur. Habet verò nomen Politica, ἀπὸ τῆς πολιτείας, quæ vox ciuitatis ordinem & adminiſtrationem ſignificat, τάξιν τῆς πόλεως, vt infrà cap. 6 & 7. li. 3. Politic. loquitur Ariſtoteles: πόλις enim ciuitas eſt, vnde πολιτεία καὶ πολίτευμα, ciuitatis gubernatio, & πολίτης, id eſt ciuis. Vt ergo ciuitas eſt ciuium vnitas, ſiue hominum iure ſociatorum multitudo ritè congregata; ſic πολιτεία, vel reſpublica, eſt ipſa ciuitatis aut ciuium ordinatio, ſiue directio. Quanquam *πόλις.* ciuitas Ariſtoteli ſocietas eſt perfecta, multíſque vicis conſtans, omni genere bonorum abundans, & ad bene viuendum inſtituta ex cap. 2. lib. 1. Polit. Et ſocietatis quidem Politicæ origo prima à familiis eſt, ſiue *Ciuitas è domibus.* domibus, ex quibus ſcilicet amplificatis vici, & tandem ciuitates vrbéſque extiterunt. Ad ſocietatem verò ſeu ad vitæ communionem adducti fuere homines naturâ, indigentiâ, & iniuriis. Natura quidem, quia homo natura eſt animal politicum, & ſocietatis amãs. Indigentia, quia non habet vnus à ſe omnia, *Cauſæ ſocietatis Politicæ.* ſed aliorum opera, arte, & auxilio eget. Iniuriis, quia poſſunt homines alij ab aliis vexari, tam ab externis, quàm à domeſticis; & ſæpe ſæpius lites & controuerſiæ oriuntur: quæ vt dirimantur, & iniuriæ etiam depellantur, opus ſanè eſt lege, rege, iudice, magiſtratu prudente, iuſto & potente, cuius iudicio & auctoritate homines gubernentur. Hinc igitur ciuitas, hinc Politica, quæ ſcientia eſt hominum prudenter & iuſte regendorum, & cuius finis eſt Εὐνομία, publicaque hominum omnium beatitudo, atque adeo bonorum omnium maximum & abſolutiſſimum. Hæc vice proœmij.

Summa librorum Politicorum Ariſtotelis.

Rempublicam, ciuilíſque ſocietatis leges & optima inſtituta ampliſſimè ac pulcherrimè deſcripturus Ariſtoteles, diſciplinæ Politicæ initia ſumit ab explicatione partium ciuitatis: quas libro primo diligenter enotat ac diſtinguit, vbi de domo, familiâ, vico, viciniâ, viro, vxore, coniugio, hero, ſeruo, ſeruili imperio, arte quęſtuaria, re vxoria, & paterno imperio, vberrimè diſſerit. Tum pro ſua docendi ratione ac methodo, antequam ipſe ſtatuat de optimâ republicâ, & gubernandi formâ præſtantiore, proponit libro ſecundo varias reipublicæ, ſiue gubernationis Politicæ formas, quas nobiliſſimi quique legiſlatores tenuerunt, aut Philoſophi celebriores deſcripſerunt. Libro autem tertio agit de Ciuitate, & ciue, de republicâ, ſiue politiâ, eiúſque formis, ſiue generibus, regno ſcilicet (quod appellat nunc βασιλείαν, nunc μοναρχίαν) Ariſtocratiâ, & Politiâ: quæ tertia ratio regiminis commune nomen retinet. vbi etiam oppoſitas regiminũ formas, Tyrannidem, Oligarchiam, Democratiam perſtringit, & ſub finem libri maximè de regno pertractat.

Libro quarto agit de Republicâ, id eſt de Politia, tertia illa boni regiminis forma: item

de Democratia, ei oppoſita, Oligarchia etiã, & Tyrannide. His ſubiungit Senatus, Magiſtratus, & iudiciorum deſcriptionem.

Libro quinto, de cauſis mutationum, ſubuerſionum, conſeruationum reipublicæ, tractat ſapienter & copioſè.

Libro ſexto, de Democratia & Oligarchia iterum diſſerit; eo quòd ſuo tempore celebres eſſent hæ duæ regiminis formæ.

Libro ſeptimo & octauo, de optimo, gubernandi ſtatu, perfectáque republica egregiè & luculenter, & ex proprio ſenſu ac iudicio philoſophatur; docétque quibus in rebus optima & beatiſſima ciuium vita collocanda ſit. Vbi de ratione vrbium condendarum, earum ſitu & magnitudine, agro ad vrbem extruendam commodiſſimo, incolis ſiue ciuibus, publicorum locorum ædificatione, rectâ ciuium inſtitutione, matrimonio, eiuſve celebrandi tempore, liberis alendis, & educandis. Atq; hæc quidem exequitur ſeptimo libro.

Octauo autem de inſtitutione puerorum, & artibus iis quibus debeant informari; Grammatica, Gymnaſtica, Muſica. Sed per incommodè ac infeliciter accidit, vt hîc ſit finis Politicorum Ariſtotelis; & prima tantùm reipublicæ Ariſtoteleæ, ſinè quàm omnium quæ à veteribus deſcriptę ſunt, optimæ ac pulcherrimæ; inſtitutio, ætas, ac pueritia nobis hodie ſola ſuperſit, & pars quædam adoleſcentiæ. Reliqua enim profectò longè maiora, ampliora, & fortè omnium præclariſſima, vel temporum iniuria, vel incuria hominum, non ſine doctrinæ Politicæ damno interciderunt. Eſt igitur opus hoc Ariſtotelis πολιτικῶν, ſiue de Republica, μείουρον καὶ ἀτελὲς, mutilum quidem & imperfectum, ſed tamen præclarum, elegans, eximium, illuſtre, plenum doctrina, & ingenio, ſed & methodo & accurata deſcriptum, atq; etiam ſtylo faciliore, diffuſiore, ac liquidiore exaratum, & regum principúmque omnium otio ac lectione digniſſimum.

Liber primus Politicorum

ABſoluitur capitibus iuxta præſentem editionem, & Dionyſij Lambini verſionem, tredecim; iuxta Perionij, Ca.ii & Giphanij ordinationem, octo; ſed quæ in tres partes reduci poſſint. 1. Eſt de domo & vicis: quæ ſcilicet partes ſunt ciuitatis, quam hoc loco deſcripturus eſt Ariſtoteles. 2. De re domeſtica, ſiue περὶ τῆς οἰκονομίας, cuius tres formæ ſiue ſocietates explicantur, herilis; coniugalis, ſiue vxoria, & paterna, ſiue patria. 3. De arte quæſtuaria, ſiue de ratione rei quærendæ, quam Græci χρηματιστικὴν nominant. Quanquam ſic diſpoſita eſt rerum tractatio, vt poſt explicatam herilem ſocietatem, ſtatim de Chrematiſtica dicatur, deinde vero ad rem coniugalem & paternam ſermo conuertatur.

Ad Cap. primum.

ORditur ab illuſtri, vt ſolet, proloquio. Omnem ſcilicet ſocietatem eſſe propter bonum aliquod inſtitutam; vt hinc doceat ciuitatem ſiue ſocietatem ciuilem, quæ omnium eſt præcipua & nobiliſſima, eſſe propter bonum omnium ſummum & præſtantiſſimum inſtitutam. Tum arguit eos qui putant Politicum, Baſilicum, Oeconomicum, & Deſpoticum idem eſſe, & ſolo numero differre. Ait enim ſpecie & officiis differre. Tertiò methodum ponit cognoſcendæ ciuitatis, vt nimirum primò ſit diſpiciendum, quibus ex partibus ciuitas conſtet. Quo loco notat methodum Analyticam, & Syntheticam: ſed hanc hîc ſequi videtur. *πᾶσα κοινωνία ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν.*

Ad Cap. ſecundum.

REm Oeconomicam ſiue ſocietatem domeſticam expoſiturus, (eſt enim primus hic liber potiùs œconomicus quàm politicus) ſtatuit primò neceſſum eſſe eos coniugi, καὶ συνδυάζεσθαι, quorum alter ſine altero eſſe, ſeu viuere commodè non poteſt. Vt ſunt mas & fœmina, qui τῆς γενέσεως ἕνεκεν, procurationis gratia copulantur, naturæ inſtinctu, non ἐκ προαιρέσεως, ex conſilio, vt in cæteris animantibus. Ex quo colligit maris & fœminæ coniunctionem eſſe naturalem. *Coniunctio maris & fœminæ eſt naturalis.* Deinde docet ea etiam naturæ lege coniungi, quorum vnum natura imperat, alterum obtemperat. Illud autem imperare natura quod prudentia conſilióque præcellit; & mente plurimùm valet. *Prudentior naturâ imperat.* Obtemperare autem ſeu imperio ſubiici id quod corpus robuſtum a natura habet, vt poſſit ea præſtare quæ ſibi imperantur. Vnde ſignificat Herilem ſocietatem, quæ eſt inter herum imperantem, & ſeruum obtemperantem, ſi modò ille animo valeat, hic corpore, eſſe etiam naturalem. Vbi monet, fœminam diſtingui à ſeruo, per naturam: nempe quia fœminæ naturalis vſus eſt generatio; ſerui autem, miniſterium commune domus. Οὐδὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον χαλκοτύποι τὴν Δελφικὴν μάχαιραν πενιχρῶς. Nihil quippe natura facit tenuiter

Gladius Delphicus quid.

& parcè, vt fabri gladium Delphicum, quo ſacrificuli olim vtebantur in victimis mactandis, & carnifices in nocentibus percutiendis; ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν, ſed vnum (inſtrumentum ſupple,) ad vnum (vſum, ſupple) putà mulierem ad generationem, ſeruum ad miniſterium commune. Concludit ergo è duabus hiſce ſocietatibus, vxoriâ & ſeruili, familiam ſeu domum primò conſtare: Definitq; domum, ſocietatem in omnes vitæ dies conſtitutam, ſecundùm naturam. Cuius habitatores vocatos eſſe ait à Charondâ legiſlatore ὁμοσιπύους, *conuictores*, & eadem arca panariâ vtentes: vel ὁμοκάπνους, eodem foco etiam vtentes, ab Epimenide Cretenſi. Tum definit κώμην, vicum, primam ſocietatem è pluribus domibus conflatam, alicuius quidem boni & vſus gratia: ſed non quotidiani: quia qui in eodem vico manent, non quotidie ſibi adſunt, vt qui in eadem familiâ viuunt. Eſſe verò κώμην, vicum, ἀποικίαν οἰκίας, coloniam aliquam domus ſecundùm naturam, quæ contineat conſanguineos & collactaneos, ὁμογάλακτας, qui ſcilicet in eadem domo fuerunt priùs enutriti, deinde verò in alias domos, vnde vicus exiſtit, diſperſi, vni tamen antiquiori, id eſt patrifamilias obedientes. Hinc colligit imperiorum primum in ciuitatibus fuiſſe regnum. Cùm enim ciuiles ſocietates ortæ ſint è domeſticis, hæ autem, regio veluti imperio regantur (pater enim familias eſt veluti rex familiæ ſuæ) profectò ciuiles etiam ſocietates regno fuerunt principio adminiſtratæ. Accedit quòd Dij ipſi vni ſummo regi, id eſt Ioui, pareant, ſempérque olim paruerint. Ergo & homines principio regibus paruerunt, qui ſcilicet, vt ſpecie & figurâ, ſic & vitæ ac imperij modo, Diis ſe ſimiles arbitrantur. Poſtea definit τὴν πόλιν, ciuitatem (& hinc incipiunt quidam caput tertium) Societatem perfectam ex pluribus vicis conflatam, in quâ id omne quod ſatis eſt, perfectiſſimè inſit, & quæ orta quidem ſit viuendi cauſa: conſtituta autem permaneat bene viuendi cauſa. Addit ciuitatem eſſe ſecundùm naturam, vt priores ſocietates, è quibus conſtat. Hominem etiam naturâ eſſe πολιτικὸν ζῶον, animal ciuile. Cui ideo ſermo tributus ſit, ſcilicet ad iuſtitiæ cultum, & ad ius dicendum, vt animantibus vox ad moleſti & iucundi ſignificationem. Sermo enim ad vtilia & noxia confert, quæ ad iuſtitiam ſpectant. Quare ὁ ἄπολις, qui à ciuitate ſegregatus eſt, vel fera eſt, vel Deus, non homo: Qui ſcilicet vel ob morum feritatem non poſſit inter homines agere; vel ob αὐτάρκειαν, ſiue bonorum ſufficientem copiam, non egeat hominum ſocietate & auxilio. Concludit ciuitatis fundatorem maximorum bonorum auctorē fuiſſe, iuſtitiæ ſcilicet: vnde δίκη, iudicium, quod eſt πολιτικῆς κοινωνίας τάξις, *ciuilis ſocietatis ordo*, quo nihil melius, nihil excellentius. Hoc loco arma hominis vocat prudentiam & virtutem; atque nihil eſſe iuſto perfectóque homine melius; eodem iniuſto nihil deterius, præſertim armato.

ὁ οἶκος. — *ἡ κώμη.* — *ἡ πόλις.* — *Homo naturâ animal ciuile.* — *ἀνθρώπου ὅπλα φρονήσεις, καὶ ἀρετή.*

Ad Cap. tertium.

DIcturus περὶ οἰκονομίας, ab eius ſimpliciſſimis partibus orditur, quæ ſunt δεσπότης καὶ δοῦλος, dominus & ſeruus; καὶ πόσις καὶ ἄλοχος, & vir & vxor; καὶ πατὴρ καὶ τέκνα, & pater & liberi. Vnde exiſtunt rationes ſeu formæ tres domus ſiue familiæ, δεσποτική, γαμική, τεκνοποιητική. Quibus annumeratur χρηματιστική, id eſt, ratio rei nummariæ comparandæ, vel ars quæſtuaria. Dicendum ergo ante omnia de domino & ſeruo.

Societas familiaris triplex.

Ad Cap. *quartum.*

STatuit primò τὴν κτῆσιν, poſſeſſionem, ſiue rem familiarem, eſſe partem domus, cùm ſine re viuere nemo queat; atque adeo κτητικὴν, eſſe partem τῆς οἰκονομίας. Deinde vt cæterarum artium, ſic œconomicæ eſſe ſua inſtrumenta. Et horum quidem alia eſſe ἄψυχα, inanimata, vt gubernaculum nauis: alia ἔμψυχα, animata, vt eſt proræ præfectus: Seruum autem eſſe rem poſſeſſam, κτῆμα, & inſtrumentum animatum, καὶ ὑπηρέτην τῶν πρὸς τὴν πρᾶξιν, & miniſtrum eorum quę ad actionem & vitæ humanæ vſum pertinent, non quæ ad effectionem τῆς ποιήσεως. Quare ſeruum τὸν δοῦλον, eſſe ὄργανον πρακτικὸν, non ποιητικὸν, vt eſt gladius, dolabra: omninóque Domini, ſed ita vt ſit χωριστὸν, ſeparatum, non coniunctum, vt manus. Vnde definitur ſeruus inſtrumentum animatum, agens, & ſeparatum, non ſui ſed alieni iuris. Placet ſerui Apelleam deſcriptionem & picturam obiter attexere. Pinxit hominem aures aſininas habentem, vt ſignificaret ſeruum in audiendo domini conſilio tardum eſſe debere, non celerem, nec curioſum; item nares porcinas, vt diligentiam in ſentiendo & olfaciendo domini commodo exprimeret; manus etiã omni genere inſtrumentorum refertas, vt miniſtrandi animum ad omnia officia præparatum; ventrem macilentum, vt vitæ frugalitatem; pedes ceruinos, vt celeritatem & agilitatem corporis ad promptè exequen-

Res familiaris eſt pars domus. — *ὁ δοῦλος.*

dum; labia ſeris duabus clauſa & obſignata, vt fidem & taciturnitatem repræſentaret.

Ad Cap. quintum.

Eſt quædã naturalis ſeruitus.

STatuit eſſe ſeruitutem naturalem; ſiue quod idem eſt, quoſdam homines eſſe naturâ ſeruos; vt & quoſdam naturâ liberos & dominos. probationis formula eſt. Quæ ex multis partibus conſtant coniunctis vel diuiſis, in iis eſt vnum quid, quod per naturam imperat, & alterum quod paret. Atqui hominum ſocietas conſtat multis partibus diuiſis, id eſt diuerſis perſonis: ergo in hominum ſocietate erit vnum quid, quod imperet; alterum quod pareat. Sed ante probationẽ maioris quatuor Theoremata præmittit. 1. Imperare & parere eſſe neceſſarium & vtile. 2. Quædam ad imperandum, quædam ad parendum nata eſſe, & à primo ſui ortu ſic comparata. 3. Imperiorum plura & diuerſa eſſe genera. 4. Imperium aliud eſſe alio præſtantius. Sic imperium in homines nobilius eſſe imperio in beſtias. His poſitis probat allati ſyllogiſmi propoſitionẽ, tam in rebus inanimis, quàm animatis. In inanimis enim docet imperium eſſe harmonicum, quo ſcilicet partes inter ſe eleganter conſentiunt, itavt ipſa forma, harmonia & ratio diſpoſitionis ſit veluti imperans, materia autem ſiue res ipſæ diſpoſitæ, ſint vt obtemperans. In animatis verò tribus modis principatum reperiri: primò ratione partium, animæ ſcilicet & corporis: illam enim naturaliter imperare, hoc obtemperare. Et tale quidem imperium eſſe deſpoticum ſeu herile, id eſt quale domini in ſeruum; imperium autem mentis in appetitum, eſſe politicum & baſilicum. Secundò ratione ipſorum animalium inter ſe comparatorum: iis enim imperare hominem, vt eorum principem vel dominum. Tertiò ratione ſexus. Marem enim naturâ imperare, fœminam parêre. Si igitur hominum alij ab aliis diſtent, vt anima à corpore, vt beſtia ab homine, certè æquum erit, (vt inter hæc, ſic inter illos) eſſe naturalem quandam imperandi & parendi legem, adeo vt alij naturâ imperent, alij naturâ ſeruiant. Hos igitur ſic inter ſe eſſe diſtinctos, vt qui animo & ratione prudentiáque plurimum naturâ valent, lege naturæ ſint domini; qui verò corpore præpollent, atque eius vſu & officio ita excellunt, vt nihil ab iis aliud expectari poſſit melius ac præſtabilius, hi naturâ ſint ſerui, qui ſcilicet nati ſunt, vt non ſui ſint ſed alterius, & non ſuâ propriáque ratione & conſilio viuant, ſed alterius. Concludit naturam velle corpora, τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δούλων, liberorum & ſeruorum, diuerſa facere; hæc quidem ad vſus vitæ neceſſarios, & commune miniſterium idonea; illa autem erecta, & ad ciuilem vitam non ad officia corporis, comparata. Accidere tamen ſæpe contrarium; vt ſcilicet alij corpora, alij animos habeât, τῶν ἐλευθέρων.

Inſignia Theoremata.

Anima imperat corpori deſpoticè: mens appetitui politicè.

Qui mente valent domini ſunt naturâ: qui corpore, ſerui.

Ad Cap. ſextum.

Datur ſeruitus legalis.

STatuit eſſe ſeruitutem aliquam legitimam & ex hominum inſtituto, diuerſam ab eâ quæ naturalis dicitur. Quâ ſeruitutis diſtinctione poſitâ, excuſat eos qui negabant eſſe ſeruos à naturâ vllos. Significat enim eos de ſeruis bello captis, & legitimis, καὶ κατὰ νόμον, locutos fuiſſe. Quo ſenſu fatetur ipſe nullos eſſe naturâ ſeruos: Tales enim ſerui ſunt κατὰ συνθήκην, ex hominum communi pacto & inſtitutione, id eſt, vt loquuntur Iuriſconſulti, ex iure gentium. Quod eſt eiuſmodi, vt bello capta, ſint eorum qui vicerunt, atque adeò victi ſeruiant victoribus. Hanc tamen ſeruitutem ait nonnullos grauem & iniquam exiſtimâſſe, quòd iniuſtum videatur, ob ſolam potentiam alterum dominari, & ob ſolam imbecillitatem ſeruire alterum: deberi enim imperia virtuti, non potentiæ: Alios verò iuſtam putâſſe, quòd virtus τυγχάνουσα χορηγίας, inſtructa cõmeatu, & adiumentis ac viribus freta, maximè vim facere poſſit. Item quòd æquum ſit virtutem imperare: at virtus ſiue præſtantia quædam, & pugnandi fœlix dexteritas eſt in victore, quæ non eſt in victo. Sed ſapienter controuerſiam dirimit Ariſtoteles, cùm ait bellicam ſeruitutem ex parte iuſtam eſſe & ſecundùm quid, quatenus ſcilicet lege communi, & iure gentium, quod hoc loco τῆς ὁμολογίας nomine ſignificatur, eſt conſtituta; abſolutè autem, ὅλως, vniuersè & ſimpliciter non eſſe iuſtam. Primò quia fieri poteſt, vt bellum ſit iniuſtum; ergo quicquid ex tali bello continget, erit iniuſtum; At fieri poteſt vt ex tali bello ſequatur ſeruitus, itavt ij qui victi fuerint, aliis iniuſtè pugnantibus ſeruire cogantur: Talis igitur ſeruitus erit iniuſta. Secundò ſequeretur omnes bello captos & victos iure eſſe & dici debere ſeruos; at hoc abſurdum. Sic enim præſtantiſſimos quoſque, καὶ τοὺς εὐγενεστάτους, virtute, prudentiâ, fortitudine ac generis nobilitate illuſtres, liceret ſeruos appellare, ſi videlicet bello capti eſſent; quod ſanè videtur iniquum, cùm hi ſint naturâ & ſuo merito liberi ac domini. Hinc apparet, inquit, eſſe alios vbi-

Seruitus bellica ſeu legalis, aliquatenus iuſta, ſimpliciter non iuſta.

que ac ſemper ſeruos, qui ſcilicet tales ſunt naturâ; alios minimè. Item alios eſſe ſimpliciter ac vbique nobiles, alios οὐχ ἁπλῶς, ſed tantùm domi ſuæ, & ex parte, atque opinione. Quibus verbis docere intendit libertatem, & ſeruitutem, nobilitatem & ignobilitatem, non ex fortuna aut bello, ſed ex perfectione naturali, prudentiâ, virtute, aut contrariis eſſe æſtimandam. Quæ doctrina pulcherrima eſt, & in Ethnico Philoſopho admiranda, principatum & nobilitatem ad prudentiam & virtutem referente. Licèt idipſum ſatyricus poëta cecinerit.

Libertas, & nobilitas à virtute.

Iuuenalis.

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria; Nobilitas ſola eſt atque vnica virtus.

Concludit inter dominum & ſeruum natura amicitiam reperiri, communémque vtilitatem; nihil autem tale inter dominos & ſeruos ex bello, καὶ κατὰ νόμον, quia nempe illis, non his, natura ſic conſuluit, vt vtrumque ſuauiter vtilitérque coniunxerit; dum ſcilicet imperium domini ipſi domino commodum, & ſeruitutem ipſi ſeruo vtilem inſtituit, adeo vt iuſtiſſimum ſit & vtrique maximè conſentaneũ, vt hic ſeruiat, ille imperet.

Seruitus naturalis ipſi ſeruo vtilis.

Ad Cap. ſeptimum.

STatuit, τὴν δεσποτείαν, καὶ πολιτικὴν, imperium herile & ciuile differre: quòd ciuile ſit eorum qui natura ſunt liberi, herile autem ſeruorum. Item domeſticum ſit monarchicum, ſiue vnius præſtantioris; ciuile plurium, qui liberi ſint & æquales. Hic enim per ciuile imperium intelligendum eſt illud reipublicæ genus, quod politia dicitur, vbi multi ſunt imperantes, putà multiplices magiſtratus; & ciues omnes ſunt liberi, inter quos imperandi & parendi eſt viciſſitudo, vt inter pares. Tum docet dominum ſiue herum non ex ſcientiâ dominandi, aut poſſeſſione ſeruorum, ſed ex eorum vſu eſſe dominum: neque verò ſcientiam herilem, aut ſeruilem, magnum aut egregium quid continere: atque hinc fieri vt qui domini hac rei familiaris cura ſeſe poſſunt liberare, vt cùm ditiores ſunt, conſtituant ἐπίτροπον, ſiue procuratorem, Gallicè, *vn intendant*: Ipſi verò ad res grauiores animum adiungant: putà ad rempublicam, vel ad Philoſophiam, ἢ πολιτεύονται, ἢ φιλοσοφοῦσι. Hinc colligitur ſtudiorum philoſophicorum nobilitas.

Scientia herilis nihil ἐξαίρετον.

Ad Cap. octauum.

OEconomica eſt vel perſonarum, vt patrisfamilias, vxoris, liberorum, ſeruorum: vel rerum, vt ſunt poſſeſſiones & diuitiæ. Egit ſupra Ariſtoteles de Hero & ſeruis; itaque de vxore & liberis dicere deinceps oportebat; ſed quia τὴν κτητικὴν καὶ κτήματα, artem quæſtuariam, & poſſeſſiones ſiue res, iam ſuprà cap. 3. attigerat: ideo relicta in finem libri perſonarum conſideratione, res nunc explicat, & artem poſſidendi, quæ χρηματιστικὴ dicitur, ſiue rei nummariæ quærendæ ratio, doctè grauitérque pertractat, ſumpta hinc occaſione, quòd ſeruus ſit pars poſſeſſionis, vel res aliqua poſſeſſa.

Statuit igitur primò Chrematiſticam differre ab œconomica, quia vtriuſque ſint diuerſæ rationes & officia; cum illius ſit τὸ πορίσασθαι, quærere & ſuppeditare, huius τὸ χρήσασθαι, vti. Secundò quærit, an Chrematiſtica ſiue ars quæſtuaria ſit pars œconomicæ, vel eius famula, & adminiſtra. Reſpondet facta diſtinctione Chrematiſtices in Naturalem, & Artificialem. Ideo autem diuidit hoc modo Chrematiſticam, quòd res familiaris, vel à natura, vel ab arte ſuppeditetur ſine commerciis. Naturalem ergo quæſtuariam ſubdiuidit ſecundùm vitæ genera & modos. Hi verò alimentorum & victus differentia diiudicantur. Hinc enim animalia pro ratione diuerſa pabuli & victus, diuerſum etiam vitæ genus ac modum ſequuntur, vnde alia ἀγελαῖα, gregalia, vel congregata; alia σποραδικά, ſoliuaga, quæ ſparſim & vagè viuunt: hæc ſiquidem ſunt ζωοφάγα, & alia animalia deuorant; illa καρποφάγα, & fructus comedunt; alia ſunt παμφάγα, quæ omni genere pabuli veſcuntur. Tum docet eandem eſſe in hominibus rationem, quorum ſcilicet diuerſa ſint viuendi genera, quæ tamen ad tria potiſſimùm reducantur. Primum eſt νομάδων, paſtorum, quos ait eſſe hominum ἀργότατοι, pigerrimos, quibus ſcilicet victus contingat, ἀπὸ τῶν ἡμέρων ζῴων, à manſuetis & cicuribus animalibus ſine labore, ὥσπερ γεωργίαν ζῶσαν γεωργοῦντες, quaſi viuam agriculturam, pecora agendo, exercentibus. Secundum eſt venatorum, qui ἀπὸ θήρας ζῶσι, ex venatione viuunt, id eſt, captura θηρίων ἀγρίων. Vt enim primum vitæ genus eſt cicurum, ſic ſecundũ ferarum. Diſtinguit verò varias venationis ſeu capturæ ſpecies, λῃστείαν, latrocinium; ἁλιείαν, piſcatum; aucupium, & ferarum quadrupedum perſecutionem. Tertium eſt agricolarum, ſiue eorum qui victum petunt ex terræ frugibus & fructibus arborum, & qui ſic viuunt, ſunt quamplurimi. Et hæc viuendi genera à natura eſſe concludit. Vbi obiter annotat, ſtirpes eſſe in gratiam animalium, animalia autem

Chrematiſtica quærit, œconomica vtitur.

Quæſtuaria naturalis.

Vita paſtoritia.

Venatoria.

Agricultura.

Omnia propter hominem.

autem cætera propter hominem. Addit, πολεμικὴν, id eſt artem bellicam, eſſe κτητικῆς quandam ſiue artis quęſtuariæ ſpeciem; cùm ſit quædam venationis ſpecies, videlicet hominum eorum, qui cum ad parendum nati ſint, parère tamen nolunt. Tanquam tale bellum natura ſit iuſtum. Vnde quæſtionem antea propoſitam ſoluit. Chrematiſticen ſcilicet ſiue Cteticam naturalem, eſſe partem Oeconomicæ; illámq; eſſe neceſſariam Oeconomis, & Politicis. Atque interim veras diuitias eas eſſe, quæ ad naturalem illã Quæſtuariam pertinent, vt ſunt fruges, fructus, pecora, & ſimilia: nempe quia ſatis ſunt ad viuendum, & præterea finitæ ſunt. Veræ enim diuitię in infinitum abire non debent: alioqui nemo reuera diues vnquam diceretur, hominéſque omnes ſemper eſſent egeni ac pauperes. Falsò enim dixit Solon, πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα, non eſſe diuitiarum finem, niſi de diuitiis iis loquatur, quæ non quidem naturales, ſed potiùs humanæ ſunt & artificiales: quæ ſcilicet ex commerciis ac rerum permutationibus comparantur. De his enim verum eſt illud, quod dici ſolet,

Iuſtum eſt homines natura ſeruos bello venari.

Veræ diuitiæ ſunt à natura.

Finis opum nullus poſitus mortalibus ægris.

Sed tales diuitiæ vt ſunt pecuniæ, non ſunt veræ diuitiæ, vt dicet cap. ſequenti.

Ad Cap. nonum.

De artificiali Quæſtuariâ.

AGit de alio genere Cretices ſiue quæſtuariæ, quod ait maximè propriè dici Chrematiſticen, quæ nimirum ſit artificialis ratio rei quærendæ diuerſa à naturali ſuperiùs expoſitâ. Docet igitur primò rei cuiuſque poſſeſſæ, ἑκάστου κτήματος, eſſe vſus duos per ſe. Vnum quidem proprium rei quà talis eſt, vt eſt ὑποδέσεως, calceatio reſpectu τοῦ ὑποδήματος, calcei. Nam proprius vſus calcei eſt calceatio. Alterum non proprium licet per ſe. Vt eſt μεταβλητική, permutatio rei, putà calcei. Non enim calceo vti dumtaxat poſſumus ad calceationem, ſed etiam ἀλλαγῆς ἕνεκα, permutationis ergo, putà vendendo, ſiue calceum permutando, vt victum inde vel pecuniam comparemus. Permutatio igitur eſt vſus rei per ſe, nõ tamen proprius. Docet ſecundò indigentiam & copiam eſſe cauſas permutationis. Ideo enim fieri rerum permutationem, quod alij certis rebus abundent, alij egeant. Sic quia natio vna eget vino, & abundat tritico: altera cõtra; illa ſuum triticum commutat cum huius vino. Vnde ſit vtrique ſatis. Et hoc quidem modo, ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, ex eo quod eſt ſecundùm naturam, primùm ortã eſſe ait permutationem: Quia ſic ad vſus vitæ neceſſarios refertur, & ad id quod ſatis eſt. At τὴν καπηλικὴν, mercaturam non eſſe Quæſtuariæ naturalis, quia Quæſtuaria naturalis eſt propter neceſſaria & ea quæ ſunt ſatis: At mercatura quærit maiora & plura quàm quæ ſint ſatis. Docet tertiò, mercaturæ nullum eſſe vſum ἐν τῇ πρώτῃ κοινωνίᾳ, id eſt in primâ ſocietate, quæ eſt domus ſiue familia; quia in domo omnia ſunt communia. Non eſt autem mercaturæ locus, vbi eſt rerum communis vſus. Eſſe verò mercaturæ vſum in amplificata ſocietate, id eſt in vicis, & aliis ſocietatibus diſtinctis & ſeparatis: vbi ſcilicet rerum vſus & dominia diſtincta ſint. Hoc loco notandum venit vocabulum, καπηλική, quod nos mercaturam vertimus, ſumi ab Ariſtotele generatim, pro quâuis mercandi ratione, ſiue domi fiat, ſiue alibi, ſiue exportando, ſiue importando: ideóque malè nonnullos vertere cauponariam, quæ eſt mercatura domi facta. Sunt enim, vt obiter dicam ex Platone, tria mercaturæ genera αὐτοπωλικόν, quod eſt eorum, qui ſuas ipſi res & fructus vendunt, vt ruſtici & opifices, ἐμπορικόν, eorum qui merces exportant, vel important, quaſi peregrinantes; καπηλικόν, eorum qui domi ſuæ merces ſuas venditant. Docet quartò Numorum vſum rectè & ſapienter fuiſſe introductum, ad mercaturę ſcilicet facilitatem. Res enim pro rebus non ſemper dari & commutari facilè poſſunt: Præſertim cùm loca ſiue regiones à ſe inuicem longiſſime diſtant. Quare opus fuit communi quodam faciliq; inſtrumento, vt eſt numus, ad commoditatem permutationis; ſiue numus grauis eſſet, id eſt ferreus, vel argenteus, & definitæ magnitudinis ac ponderis, qualis fuit initio; ſiue ſignatus: id eſt certo charactere qui valoris eſſet index, notatus & diſtinctus, vt poſtea. Docet quintò ex Numi inſtitutione & vſu ſecutam artem pecuniæ accumulandæ, initio quidem ſimpliciorem ac minus aſtutam, ſed progreſſu temporis callidiorem, & lucri cupidiorem. Statuit tamen veras diuitias, non in re numariâ, ſiue pecuniæ copiâ conſiſtere, cum numus nõn naturâ ſed νόμῳ, id eſt lege, vnde nomen habet, tantùm valeat, & vtentium arbitrio mutetur, fiatque etiam interdum inutilis, imo & fame perire poſſit is, qui pecuniâ abundat; ſed à ſolâ naturâ ſuppeditari, agros ſcilicet, armenta, pecudes, ſyluas, vineas, &c. Hoc locô ait Ariſtoteles Artem omnem infinitè ſuum finem expetere, ſed tamẽ finitis certiſq; mediis vti ad

Copia & egeſtas ſunt cauſæ permutationis.

ἡ καπηλική.

In Sophiſtâ.

De Numo, lib. 5. Ethic. c. 5.

Ab inuentione numi auaritia.

Veræ opes à natura ſunt non à numo.

finem. Et artis quidem numariæ non eſſe finem in cogenda pecunia, œconomicæ verò eſſe certum finem: quia ſcilicet hæc naturalis eſt, illa artificialis. Cur verò in multis ſit diuitiarum cupiditas inexplebilis, cauſam eſſe docet vitæ cupiditatem infinitam & voluptatum. Natura enim quam diutiſſimè ſeipſam tueri ſtudet,& *Maxima pars hominũ decepta cupidine falſo*, voluptates ſine modo appetit. Viuere autem, lætari, laſciuire, ludere, aut quoquo modo deliciari ſine pecunia vel diuitiis, non licet. Hinc, *Virtus poſt nummos.* Hinc, *Quo plus ſunt potæ plus ſitiuntur aquæ.* Hinc, *Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit.* Hinc, *Omnibus itur ad aurum.* Hinc, *Aurea nunc verè ſunt ſecula.* Et,

In mundo ſummus rex eſt hoc tempore nummus.

Interim obſeruandæ Numi ſiue τοῦ νομίσματος, conditiones. Debet enim numiſma eſſe quantitate paruum: Principis charactere ſignatum: certo pondere & valore diſtinctũ: durum ſolidúmque, vt è metallo non facile ſolubili, rarum ac pretioſum: in minimas monetas pauperum cauſa diuiſum: Denique ad commutationes non ad turpe fœnus, ſiue nefandam vſuram deſtinatum.

Ad Cap. decimum.

STatuit Chrematiſticen ſubſeruire Oeconomicæ, nec tam partem eſſe quàm adminiſtram. Alioqui eodem iure ἰατρικὴν, medicinam dici debere partem œconomicæ, cùm par fere videatur vtriuſque in familia neceſſitas, nempe victus & ſanitatis. Quod etiam diceretur de artibus neceſſariis, ſutoria, ſartoria & ſimilibus. At nemo artes has licèt neceſſarias, meritò dixerit eſſe œconomicæ ſiue Artis regendæ domus veras partes. Sed tamen vt Oeconomi & Politici munus eſt, ſuorum ſanitati aliquo modo conſulere, aliquo autem modo non, ſed medici, cuius nempe proprium munus eſt ex arte mederi ;-(ſicut Oeconomi vel Politici curare, vt medicus accerſatur.) Sic ſanè & Oeconomi eſt aliquatenus curare vt res familiaris & pecunia ſuppetat; aliqua autẽ ratione minimè, ſed artis miniſtræ, τῆς χρηματιστικῆς, id eſt Chrematiſticæ: præſertim naturalis. φύσεως γὰρ ἐστὶν ἔργον, τροφὴν τῷ γεννηθέντι παρέχειν. Naturæ enim officium eſt alimẽtum exhibere rei generatæ. Et hæc Chrematiſtica ex frugibus, & animãtibus, ſanè quàm laudabilis eſt, honeſta, & ad œconomiam neceſſaria; ſed illa καπηλική, ſiue mercatura in permutando poſita iure vituperatur: Eóque magis, quò longiùs à finibus naturæ diſcedit, & hominum eorum arte, verſutia, & calliditate nititur, qui toti in numis congerendis, ac turpi quæſtu occupantur. Hinc meritò odioſa eſt Ars fœnerandi ſiue vſura (quæ ab Ariſtotele hoc loco vocatur ὀβολοστατική, quaſi obolum ſiue numum appendens) quia nempe à natura maximè recedit: quippe quæ è numo numum pariat. Inde enim Græci fœnus eleganter vocant τόκον, quaſi partum numi, vt & Latini fœnus tanquam fœtum ſeu fœturam pecuniæ pecuniam parientis, inquit apud Gellium Varro. At è numo numum generari, præter naturam eſt, cùm numus ſit quid ſterile, & ſola lege valeat. Sed & legitimus numi vſus fœnore violatur. Eſt enim ad rerum permutationem & commercij cauſa inſtitutus & tanquam rerum inſtrumentum; fœnore verò redditur ipſa res permutabilis. Locatur enim numus fœnore, vt equus, vt veſtis: Cùm fœnus fere nihil ſit aliud quàm locatio numorum. *Odioſa ars fœneran- di ſiue vſura, & [illegible] præter na- turam.*

Ad Cap. vndecimum.

HActenus de cognitione Chrematiſtices, ſiue artis rei quærendæ, nunc de vſu, quem morales diſciplinæ potiùs quærunt, quàm ſcientiam. Vſum ergo vt doceat Ariſtoteles, Quæſtuariam in tria genera diſtribuit, ſubtiliùs quàm antea. Nempe in Chrematiſticen naturalem, cuius vſum ait in re pecuariâ conſiſtere, & agriculturâ. Atque in illa quidem videndum, an ſit vtilius boues paſcere, an equos, an oues, & vbinam equi optimi, oues meliores naſcantur: In hac verò, ſcilicet Agricultura, quæ vel nuda eſt, ψιλή, id eſt frumentaria ſeu agraria; vel πεφυτευμένη, conſita, ſiue plantata arboribus, vineis, &c. videndum etiam vnde plus vtilitatis eſſe poſſit. Habendam præterea eſſe rationem, τῆς μελιττουργίας, καὶ τῶν ἄλλων ζώων τῶν πλωτῶν, ἢ πτηνῶν, mellificij, & animalium cæterorum aquatilium, volatilium, vnde quæſtum facere liceat: In Chrematiſticen μεταβλητικήν, permutatricem, cuius pars prima & maxima eſt ἐμπορία, mercatura. Huius verò tres partes, ναυκληρία, quæ fit ope nauium; φορτηγία, quæ fit plauſtris, vel iumentis onera portantibus; παράστασις, quæ domi, vel ibi vbi merces natæ ſunt. Pars autem ſecunda metabletices eſt τοκισμός, fœneratio. Tertia, μισθαρνία, operarum locatio. Eſt enim opera quaſi merx aliqua: quæ operaria pars eſt adhuc duplex: vel enim in opificiis artium conſiſtit, vel in ſolo corporis vſu artis experte, vt ſunt baiulorum operæ, lignatorum, ſcopariorum, meſſorum.

Diuiſiò Chrematiſtices in Naturalem, quæ vel conſiſtit in re pecuariâ Vel in agricultura nuda, & plantata.

Commutatricem.

Diuiſio mercaturæ.

Mixtam ſiue metallicam.

Denique in Chrematiſticen mixtã, quod genus medium eſt inter Metableticen, & Phyſicam; quod etiam dici poteſt metallicum; quia in metallis occupatur, vt & in ὑλοτομία, ſyluæ, ſeu materiæ ligneæ exciſione. Hoc autem tertium Chrematiſticæ genus medium eſſe ait inter primum & ſecundum, quòd aliquid naturæ habeat, nempe metalla, ligna; & aliquid artis, quia niſi metalla & ligna in ſupellectilem, gladios, pocula, conformentur; aut factâ permutatione in vſum vocentur ad cibum, ac nos alendos tuendóſque, omnino ſunt inutilia.

Diuiſio operarum humanarum.

His explicatis diſtinguit τὰς ἐργασίας, operas hominum in artificioſiſſimas, vbi minimum eſt fortunæ, ſed, intellige, mentis plurimum: ſordidiſſimas, vbi corpora fœdantur λωβῶνται. Maximè ſeruiles, vbi eſt plurimus corporis vſus, mentis ferè nullus. Denique maximè ignobiles, vbi nullus virtutis aut minimus vſus. Sola quippe virtus nobilitat. *Nobilitas quippe*, inquit M. Tullius *nihil aliud eſt quàm cognita virtus.*

Epiſt. ad Herennium.

Prudens Thaletis conſilium.

In fine capitis callidum & in arte conficiendæ pecuniæ imitandum Thaletis Philoſophi conſilium narrat. Cùm enim Thales Mileſius ex Aſtrologia vbertatem oliuarum futuram præuidiſſet, hyeme præcedente nõdum exactâ, officinas omnes olearias Mileti & Chi; paruo conduxit; quas tempore collectionis oliuarum cùm pro ſuo arbitratu multis ſimul & ſubitò quærentibus elocâſſet, magnam inde pecuniæ ſummam coëgit, quo inſigni facto nonnullis ipſi paupertatem Philoſophicam exprobrantibus demõſtrauit, ὅτι ῥᾴδιόν ἐστι πλουτεῖν τοῖς φιλοσόφοις ἂν βούλωνται, *facile eſſe Philoſophis, diteſcere cùm voluerint.* Ex quo colligit μονοπωλίαν, ſiue ſingularem certas merces vendendi facultatem, eſſe vnum è præceptis Chrematiſticis, quo propterea ciuitates quædam vtantur ad parandam pecuniam. Quanquam aiunt ſola publica μονοπωλία (dicitur enim etiam τὰ μονοπώλια, teſte Polluce lib. 7. cap. 2. ex Hyperide) iuſta eſſe; priuata autem iniuſta & vetita. Qua de re extat tit. C. de Monopoliis.

Ad Cap. duodecimum.

A Societate herili ſiue deſpotico imperio, tranſit ad paternum, & coniugale ſiue gamicum. Docétque primò virum in vxorem & filios imperium habere, vt in perſonas liberas, ſed imperare quidem vxori, ciuiliter, πολιτικῶς; liberis autem, regiè, βασιλικῶς. Debere verò vxori virum imperare probat, quia mari vt præſtantiori debetur naturæ lege imperium: quòd ſi contrarium accidat, præter naturam παρὰ φύσιν, eſſe. Accidit tamen fœminam imperare, cùm eſt marito prudentior, & fortior. Sed fortes prudentéſque fœminæ pauciſſimæ ſunt; quales narrantur Iuditha, Zenobia, Semiramis, Arctaphila, Lucretia, Amazones. Pari iure liberis debere patrem imperare demõſtrat; quia ſeniori & perfectiori debetur imperium. Tum explicat quomodo imperium mariti in vxorem ſit ciuili ſimile. Licèt enim in eo differant, quòd ciuile imperandi & parendi viciſſitudinem importet, ita vt qui nunc paret, poſſit imperare; & contra: hoc autem imperio viri in vxorem minùs conueniat, cùm naturâ vir ſemper imperet: in eo tamen conſentiunt, quòd vt in ciuili, magiſtratus differt à priuato σχήμασι, καὶ λόγοις, καὶ τιμαῖς, veſtitu ſiue ornatu aut cultu, vt Romæ togâ prætextâ; & ſermonibus, cùm ſermo magiſtratus grauior & ſeuerior ſit; priuati blandior & ſummiſſior, & honoris inſignibus, vt faſcibus lictoribus, & aliis eiuſmodi; ſic in gamico alius ſit mariti ornatus, alia oratio, alia obſeruantia, & honos; alius verò fœminæ, licèt alioqui ſint veluti pares, & conciues. Hic tangit Ariſtoteles ſed breuiſſimè, hiſtoriam peluis, ſiue vaſis ad lauandos pedes comparati, quod cùm Amaſis Ægyptiorum rex in editiore loco collocari iuſſiſſet, adoratum eſt ſtatim à ciuibus, licèt antea ſordidis vſibus inſeruiiſſet. Qua de re legendus Herodotus lib. 2. in Euterpe. Eſſe verò imperiũ in filios regium probat, quia imperare ex amicitia & antiquitate, κατὰ φιλίαν, καὶ κατὰ πρεσβείαν, eſt regij imperij ſpecies aliqua. Hinc enim Homerus Iouem vocauit patrẽ hominum & Deorum, ἀνδρῶν τε θεῶν τε, quia ſit antiquior, & ex amicitiâ imperet. Atqui pater imperat filiis, & ex amicitiâ, & ex antiquitate ſeu ætate maturiori. Sed & regem oportet naturæ perfectione præcellere, eſſe verò genere, id eſt ſpecificâ naturâ, eundem: Puta in apibus oportet regem eſſe apem, ſed apem grandiorem, pulchriorem, perfectiorem. At ſic ſe habet pater ad liberos: pater ergo reſpectu liberorum eſt quaſi rex.

Vir vxori; pater liberis imperat.

Peluis Amaſis.

Ad Cap. decimumtertium.

Cura oeconomi varia, pro rerum & perſonarũ varietate.

STatuit primò Oeconomum ſiue patrem familias maiorẽ habere curam hominũ & virtutis quàm rerum inanimatarũ, quæ in familia ſunt. Item liberorum, quàm ſeruorũ. Secundò diſputat de virtute imperantis & parentis, id eſt domini & ſerui, viri & vxoris, patris & filiorũ. Statuitq; in his omnibus eſſe

virtutes ſed modo diſſimili, & quantum cuique ad ſuum opus & officium ſit ſatis: ideóque in imperante eſſe moralem virtutem perfectam; in obtemperante verò tantam eſſe & talem, quantâ & quali opus eſt. Seruum interim nulla conſultandi facultate, nullâ prudentiâ eſſe præditum, qui ſcilicet naturæ conditione adeo ſit tardus & hebes, vt ſibi ipſe ſatis rectè non poſſit conſulere. De tali enim ſeruo hîc agit Ariſtoteles, qui alterius conſilio & prudentiâ regitur. Vxorem verò habere quidem illud βουλευτικὸν, conſultandi principium, ἀλλ' ἄκυρον: ſed imbecille. Imbecillitatem ſexus appellant iuriſperiti lib. 2. ff. ad Senatuſc. Velleian. Vlpian. in tit. de tutoribus in frag. in princ. Puerum denique eadem vi conſultandi eſſe præditum, ſed imperfectâ: quæ tamen ætatis progreſſu adoleſcat & tandem perficiatur. Ex quibus ſequitur non eſſe eandem viri ac fœminæ temperantiam aut iuſtitiam, ſed viri quidem iuſtitiam ad imperandum, fœminæ ad parendum eſſe accommodatam; vnóque verbo aliam viro virtutem, aliam mulieri, vt taciturnitatem, quæ virum non decet, conuenire. *Alia viri, alia vxoris, pueri, ſerui, virtus.* Addit Ariſtoteles non eſſe eandem ſerui & artificis virtutem; quia ſeruus ad agendum eſt naturâ deſtinatus, & vitæ domeſtica miniſteria; ad quæ virtus aliqua neceſſaria eſt: At opifex arte talis eſt, non naturâ, eſtque ad efficiendum comparatus: ad quod officium non eſt virtus moralis adeo neceſſaria. Quanquam & opifex aliqua virtute præditus eſſe debet, ſi non vt opifex, ſaltem vt ſeruus, & quatenus humanæ vitæ deſeruit ſecundùm ſuæ artis opus; præſertim cùm πολλάκις δ' ἀκολασίαν οἱ τεχνῖται ἐλλείπουσι τῶν ἔργων, Sæpius ob intemperantiam relinquunt artifices opera ſua. Admonet verò auctorem virtutis in ſeruo eſſe dominum, non magiſtrum ſeruilium operarum, dominum, inquam, qui ſeruum moneat, caſtiget, ipſi agenda præſcribat, eúmq; vſu paulatim reddat probum. Cæterum ſæpius magíſq; ſeruos eſſe caſtigandos, quàm liberos.

Concludit de vxoribus & liberis agendum eſſe in ipſa Reipublicæ tractatione. Cùm oporteat vxores bonas eſſe, liberos bonos, vt bona ſit ciuitas; illas quidem, quia ſunt liberorum capitum, ſiue virorum, qui ciuitatem cóſtituunt, pars dimidia: hos verò, quia ſunt Reipublicæ ſemina, è quibus tandem ciues oriantur. Et ſtatim propoſito dicendi alio initio tranſit ad Librum ſecundum.

Liber ſecundus Politicorum Ariſtotelis.

CONſtat duodecim capitibus, licet Perionius, Caſus, & Giphanius decem tãtùm conſtituant. In his enarrat atque etiam ad examen vocat Ariſtoteles varias Reipublicæ gerendæ formas & inſtituta, quæ ſua potiſſimũ ętate florebant, & vel in vſu erant, vel ſcripto tantùm ſiue doctrinâ tradebãtur à Philoſophis quibuſdam, vel à Politicis.

Ad Cap. primum.

VT optimam ciuilis ſocietatis formam exhibeat, ſtatuit eſſe priùs excutiendas inſigniores πολιτείας, & quibus bene moratæ ciuitates vtuntur, vt quid rectum in illis & quid in iis quæ ſuo tempore vigent, prauum ſit, intelligatur. Quo loco Rempublicam optimam, in qua ſcilicet omnia ea præſto ſunt, quæ ad vitam beatiſſimam deſiderantur, eleganter vocat μάλιστα κατ' εὐχὴν, maximè ex animi ſententia, Gallicè, *à plein ſouhait.*

Orditur ergo à ciuium communitate, docétque omnino neceſſum eſſe, vt inter ciues omnia ſint communia, vel quædam, vel nihil. Ac primùm quidem facilè ſtatuit non poſſe nihil eſſe ciuibus commune; quia ciuitas, κοινωνία τίς ἐστι, eſtque loco communi definita, & ipſi ciues ſunt vnius vrbis incolæ. *Ciuitas eſt quædam communitas.* Sed an omnia debeant eſſe communia, quæ eſſe poſſunt, in optimâ ciuitate, vt in Republicâ Platonis, liberi, vxores, poſſeſſiones; valde eſſe controuerſum.

Ad Cap. ſecundum.

SOcratis & Platonis ſententiam de vxorum, liberorum, bonorúmque omnium communione refutat, destructo eius fundamento, quod erat eiuſmodi: Optima eſt ea Reſpublica ſeu ciuitas, quæ coniunctior eſt, & magis vna; atqui Reſpublica per communitatem illam bonorum omnium eſt cõiunctior, & magis vna; ciues enim omnes coniunguntur arctiùs, eſtque inter eos vnio maior, cùm omnibus vtuntur vt ſuis. Ergo communio bonorum omnium in Republicâ, eſt optima. *Vxorum ſobolis & bonorum communitas refutatur.* Negat maiorem propoſitionem Ariſtoteles, & meritò. Quia nõ patitur ratio ciuitatis vel Reipublicę vt adeo ſit vna; neq; eius perfectio ſumma cõſiſtit in vnitate ſumma. Imo verò vnione deſtruitur: ſi enim ita vniretur, vt in domũ, (quæ magis vna eſt quàm ipſa Reſpublica) redigeretur; & adhuc in perfectiorem vnitatem procedendo, è domo vnâ, in vnum hominem, (qui magis vnus eſt quàm domus cuius eſt pars) reſolueretur, profectò ipſa reſpublica interiret. *Nimiâ vnione deſtruitur Reſpublica.*

Sed & reſpublica non tantùm naturâ & eſſentialiter, vt aiunt, eſt hominum multitudo, verumetiam hominum ſpecie, id eſt ordine, ſtatu, vitæq́; inſtituto differentium; ergo non adeo conſeruatur vnitate, vt Plato exiſtimauit. Accedit quòd ciuitas debeat eſſe bonis omnium generum cumulata, vt ſit αὐτάρκης. At vnitas illa ſumma, tollit diuerſa bonorum genera eorúmque copias reipublicæ neceſſarias. Ergo vnitas illa & communitas Platonica ciuitati ſeu reipublicæ eſt pernicioſa.

Ad Cap. tertium.

Lib. 5. de Republ. apud Platon.

PErgit in Platonicâ communitate refellenda, docétque non ideo ſequi ciuilem ſocietatem eſſe vnam, quòd omnes dicant, *meum & non meum*, vt putabat Socrates. Licèt enim poſſint omnes viri, verbi gratia, poſita rerum omnium etiam vxorum communitate, confuſe affirmare ſuum hoc eſſe, putà filium, vxorem, ſi nimirum collectiuè & in vniuerſum ſumantur; hoc tamen modo nõ exurget ſumma illa cõcordia, vnitas, & coniunctio, quam ipſe Socrates ſiue Plato deſiderat, quia ſic omnia erunt omnium in confuſo, & collectiuè vt aiunt, non ſingulorum, & diſtributiuè: vnde non emerget tanta cõcordia, tantúſque rerum amor & cura. Ἥκιστα γὰρ ἐπιμελείας τυγχάνει τὸ πλείστων κοινόν. *Quæ enim res communis eſt pluribus, ea negligi ſolet.* Vt hîc ait Ariſtoteles. Καὶ οἱ πολλοὶ θεράποντες ἐνίοτε χεῖρον ὑπηρετοῦσι τῶν ἐλαττόνων, *& plures famuli interdum deteriùs ſeruiunt, quàm ſi pauci fuerint.* Sed & illa communitas tollit cõſanguineorum, & propriæ ſobolis agnitionẽ, omnémque cognationem confundit. Cauſa etiam eſt parricidiorum, verberum, flagitiorum, inceſtuum, aliorúmque criminum, quæ non fierent omnino, aut ſaltem rariùs, ſi perſonæ ſe inuicem agnoſcerent. Imo & impunitatis debitæ; quia cùm non diſtinctè cognoſcantur patres, fratres, ſorores, filij, filiæ, non poſſunt etiam crimina inter tales perſonas perpetrata verè cognoſci, atque adeo nec iuſtè expiari. Ergo iniuſtiſſima eſt & perturbatiſſima Platonica illa vxorum liberorúmque communitas.

Communia negliguntur.

Ad Cap. quintum.

Tollenda bonorum cõmunio.

AGit de bonorum communitate, quam ſtatuit, contra Platonem, è Republica ſimpliciter tollendam eſſe. Eo quod litium & diſcordiæ ſit parens. Vix enim fieri poſſe, quin ſæpe in bonorum communione vnus fructuum plus capiat, alter plus laboris, vnde querelæ & diſſidia. Præterea ſi difficile eſt vnà viuere homines & in ſocietate, longè difficilius erit omnes bonorum communione gaudere: At illud difficile. Hoc enim declarant ſocij itineris, ἐκ μικρῶν προσκρούοντες ἀλλήλοις, qui ſæpe de leuiſſimis altercantur: item aſpera verba & clamores in noſtros famulos, quorum quotidiana opera vtimur. Offendimur enim potiùs in eos quibuſcum quotidie verſamur, quàm in alios. *Et nimia familiaritas parit contemptum.* Statuit ergo bona debere eſſe πῶς, id eſt aliquo modo communia, putà ſecundùm vſum. Sic enim κοινὰ τὰ φίλων, amicorum bona erunt communia; abſolutè autem καὶ ὅλως, propria. Atque adeo cõmunitatis & proprietatis commoda coniungentur. Proprietatis autem commoda ſunt vacuitas diſcordiarum, & maior rerum cura ac diligentia, vnde bonorum incremẽtum. Addit communitatem Platonicam homines inſigni bono deſtituere, ſcilicet voluptate, quam ex rerum dominio ac proprietate omnes concipiunt. Item & officia virtutum duarum abolere, temperantiæ ſcilicet & liberalitatis: cùm illius officium ſit ab aliena vxore abſtinere, quod tamen permittit Platonica communio, quæ nullam propriã vxorem admittit. Huius verò propria bona non communia largiri. Vt ergo harmoniam muſicam deſtruit, qui eam ad vnam vocem reducit, & τὴν συμφωνίαν facit ὁμοφωνίαν, ἢ τὸν ῥυθμὸν, βάσιν μίαν: ſic Socrates & Plato ciuitatem deſtruunt, qui eam nimis vnam faciunt; cùm ciuitas ex diſſimillimorum hominum conſenſu, putà mediis infimíſque ordinibus certa ratione temperatis, conſtituatur: quæ quidem ordinũ varietas & multitudo ſi tollatur, ciuitas interibit. Debet ergo ciuitas ſiue Reſpublica abſolutè eſſe multiplex, cùm ſit eſſentialiter multitudo πλῆθος, quodam autem modo vna, nempe διὰ τὴν παιδείαν, ſecundùm diſciplinam, & inſtitutionem, id eſt ſecundum iuſtitiæ præcepta, bonáſque leges. Sub finem capitis duplici nomine accuſat & reprehendit Socratem. 1. Quòd magiſtratus perpetuitatem inſtituerit, quæ ſeditionum ſit cauſa: indignè ſiquidem ferunt etiam plebeij & abiectiſſimi quique, nedum fortes & generoſi, eoſdẽ ſemper magiſtratibus præeſſe. Atq; hoc quidẽ voluiſſe Socratẽ Platonicum, ſi nõ expreſsè, & diſertè, ſaltem per cõſequentias, declarat ex eo quòd li. 3. de Repub. Plato tria hominum genera eſſe docet: quorum Primo Deus aurum à primo ortu inſtillet ac miſceat, id eſt animos perfectiores & diuiniores infundat, eóſque ſic ad

Difficile eſt homines placidè viuere ſimul.

Bona vſu debent eſſe communia, non abſolutè.

ſemper imperandum, tanquam perpetuos principes deſtinet; Secundo argentum, id eſt mediæ cuiuſdam perfectionis animos, quales futuri ſunt iuſtitiæ miniſtri & adiutores, ſeu milites & propugnatores. Tertio denique æs & ferrum, id eſt, animos mercenarios & populares, vt iis qui futuri ſunt opifices & agricolæ. Sic enim manifeſtum eſt voluiſſe Platonicum Socratẽ, alios ſemper imperare; alios ſemper obtemperare; cùm quæ à primo ortu tributa ſint hominibus, ea ſemper maneant, neq; nunc his, nũc aliis, ſed iiſdem ſemper aurum ſit à Deo donatum. Quod tamen inſigne eſt erratum in republicâ, quæ vexari ac perturbari ſeditionibus ſolet: niſi ſubinde magiſtratus commutentur, aut ciues publicorum honorum fiant viciſſim participes. 2. Reprehendit eundem Socratem, qui totam rempublicam & ciuitatẽ faciat beatam, partes autem ſeorſim ſumptas, vt agricolas, cuſtodes, imo & principes propriâ ſpoliet beatitudine. Abſurdum enim eſt totam ciuitatem eſſe beatam, cuius partes non ſint beatæ. Ex his concludit, Politicam Socratis plenam eſſe incommodis & difficultatibus.

Ad Cap. ſextum.

Refellitur altera Platonis Reſpublica.

Differit in alterum reipublicæ genus à Platone libris duodecim de legibus deſcriptum. Hactenus enim primum genus impugnauit. Exponit ergo in primis ſummam doctrinæ Platonicæ librorum decem de republicâ. Vbi arguit Platonem, qui multa neceſſaria de ciuium diſciplina & ſtudiis prætermiſerit, & parergis libros ſuos impleuerit. Duobus enim primis de Republicâ, Iuſtitiæ bona & vtilitates narrat; Septimo de Philoſophia & Ideis agit, Octauo & Nono de rerumpublicarum mutationibus. Decimo de expellendis vrbe poëtis, præmiis rectè factorũ, animæ immortalitate. Reliquis, nempe Tertio, Quarto & Quinto, & ſub finem Secundi de Reipublicæ deſcriptione. Ait verò hoc loco Ariſtoteles Platonem in perſonâ Socratis diuidere, τὸ πλῆθος τῶν οἰκούντων, multitudinem incolarum ſiue ciuium, in principes ſiue Rectores vel Magiſtratus; in adiutores ſiue milites, & in opifices, agricolas, mercatores: quæ tria perſonarum genera vocauit Plato, βουλευτικὸν, ἐπικουρικὸν, χρηματιστικόν. Obſeruat deinde Ariſtoteles Platonem libris de legibus prolixum eſſe in legũ conſtitutionibus enarrandis: de ipſa autem Republica, id eſt de ciuitatis deſcriptione, pauca enotaſſe. Cæterùm reipublicæ Platonicæ genus alterum, quod libris de legibus explicatum eſt, ad primum illud quod libris de republica traditum fuit, paucis exceptis reuocari. Communitatem enim improbat Plato libris de legibus, & de ſodalitatibus & armatorum numero aliter ſtatuit, quàm libris de Republ. His quippe vult eſſe eaſdem in ciuitate virorum & mulierum ſodalitates, eoſdemq; conuictus & menſas: itemque eſſe mille armatos; illis verò alias ſodalitates explicat, ſtatuítque debere alia menſa vti viros, alia fœminas; alia pueros & propinquos, itẽ eſſe quinque millia armatorum in ciuitate: ſed reliqua omnia ſunt eadem. Eſſe verò in ſecunda Platonis republicâ, vt & in prima ſuos nęuos, vitia & incommoda: & licèt Plato in Socraticis ſermonibus videatur egregius, elegans, & nouæ doctrinæ, ac quæſtionum affectator; non tamẽ eum rectè omnia definire & explicare, vt vel ex illo otioſorum numero ſane-quam nimio, & multò etiam ampliore, quem illo poſito oportet neceſſariò cõſtituere, mulierum & famulorum. Ad tot enim & tantos capiendos & enutriendos vix ſatis eſſet Babylonius ager, qui totum alioquin Aſſyriæ regnum complectebatur. Itaque hoc modo regnum potiùs quàm ciuitas vna exurgeret. Præclara igitur, κατ' εὐχὴν, Plato ſupponit, ſed quæ fieri nõ poſſunt, ἀδύνατα. Recitat poſtea Ariſtoteles & redarguit alia vitia eius reipublicæ, quam Plato libris de legibus deſcribit: vt quòd ciuitatem ſuam ab externis & hoſtibus nõ ſatis tutam præſtiterit; nullam rationem vicinorum habuerit; agrum iuſto minorem, nec ſatis amplum & feracem delegerit; malè & inique agri partes exæquauerit; liberorum procreationem, ciuiúmq; multitudinem indefinitam relinquens; diſcrimen imperantium & parẽtium præterierit; nec aliter differre debere magiſtratus ab iis qui parẽt docuerit, quàm ſtamen τὸ στημόνιον (quod ex meliore & firmiore lana fit) à ſubtegmine, ἐκ τῆς κρόκης, quod ex molliore conficitur. Item duas domos, vnam in media vrbe, alteram in extrema à ciuibus habitari præceperit. Hoc enim moleſtiſſimum. His ita expoſitis docet Ariſtoteles rempublicam illam ſecundam Platonis non eſſe optimæ proximam, quia conſtat Democratia & Tyrannide, quæ ſunt formæ gubernandi peſſimæ. Item quia ad Oligarchiam videatur tota inclinare; cùm illius plerique magiſtratus penes ditiores ſint, & maximi penes ditiſſimos, vt ex lib. 6. de legibus intelligere licet.

Lib. 5. de legibus.

Ad Cap. ſeptimum.

PHaleæ Chalcedonij politiam examinat, quæ bonorum æquationem adſtruebat, quòd eâ ciuiles motus ac ſeditiones reprimerentur; quæ ſcilicet propter bonorum inæqualitatem ſæpius ſolent excitari. Sed Phaleam arguit Ariſtoteles, qui bonorum modum definierit, liberorum & ciuium numerum, minimè. Hinc enim legis iniquitas manifeſta eſt, qua alij bona ſint habituri, alij non: itavt neceſſe ſit eam antiquari. Neque verò bonorum æqualitatem ad ſeditiones coercendas ſufficere docet Ariſtoteles, ſed opus eſſe ait modo & diſciplina, *potiuſque æquandas cupiditates quàm bona.* Sed & contendere fortes & nobiles de honorib⁹, ſi eos pro ſuo merito non obtineant, & ſi indigni iis exornentur. Sic enim apud Homerum conqueritur Achilles, Vlixi, ſe cæteris longè fortiorem, paria tamen præmia ferre ab Agamemnone. Iniuſtum quippe videtur ſi

Agit cõtra Phaleæ rempubl.

μᾶλλον δεῖ τὰς ἐπιθυμίας ὁμαλίζειν, ἢ τὰς οὐσίας.

Iliad. 9.

Fortis & ignauus pariliaſſiciantur honore.

Æquatio igitur bonorum & honorum non omni ex parte iuſta eſt & laudabilis. Sed & nihil definiuit Phaleas, de præſidio & copiis aduerſus exteros, rémque militarem & bonorum abundantiam neglexiſſe videtur, quę duo magni ſunt in Republica momenti.

Ad Cap. octauum.

HIppodami vitam moreſque primò deſcribit: Tum eius Politica inſtituta refert ac expendit, quæ erant eiuſmodi. Debere ciuitatem decem hominum millibus conſtare. Eandem oportere in tres partes diuidi, ſiue in tres hominum ordines, nempe artifices, agricolas, milites. Agrum etiam in partes tres, Sacram, quæ ad deorum cultum; Publicam ſiue communem, quæ ad alendos milites; Priuatam, quæ ad agricolas pertineret. Legum etiam tria debere genera conſtitui, cùm iudicia de tribus tantum fieri ſoleant; nempe de iniuria ſiue contumelia, damno, & morte, quorum primum eſt contra famam ſiue bonum honoris; ſecundum, contra opes & bona fortunæ; tertium, contra vitam & bona corporis. Item debere vnum quoddam principale δικαστήριον, ſiue ſupremum tribunal ac iudicium, in Republica inſtitui, quod ſit maximæ auctoritatis, ad quod ſcilicet vt ad optimum, fiat à minoribus iudiciis prouocatio. Quod hodie fit in Gallia: in qua litigantes & condemnati ab inferiore & ſubalterno, vt aiunt, iudice, appellant, prouocántque ad ſuperiorem magiſtratum, tandémque ad ſupremum Senatum, vt ad Κύριον δικαστήριον, à quo non liceat amplius prouocare. Præterea debere in foro iudiciali ſententiam ferri, non διὰ ψηφοφορίας, per calculos, ſed per πινάκιον, tabellam, in qua ſcribatur abſolutio, vel condemnatio, vel moderatio aliqua iudicij. Ad hæc debere præmia publicóſque honores iis decerni, qui vtile quidpiam Reipublicæ inuenerint. Liberos etiam eorum, qui pro patriæ defenſione in bello occubuerint, publicis ſumptibus eſſe alendos. Magiſtratus quoque omnes à populo eligendos. Populi autem nomine tres illos ordines, nimirum artifices, agricolas, & milites intelligendos. Denique electos ἐπιμελεῖσθαι κοινῶν, καὶ ξενικῶν, καὶ ὀρφανικῶν, debere curam habere rerum communium, peregrinarum, & pupillarium, quæ ſcilicet ad pupillos parentibus orbatos ſpectant. Ex his igitur inſtitutis nonnulla reprehendit Ariſtoteles, vt quòd agricolas, & opifices fecerit Hippodamus partes Reipublicæ, ſiue veros ciues. Sic enim oporteret eos ciuitatis honorib. & magiſtratibus exornari; cùm honorum participatio ſit veri ciuis præcipua nota, vt infrà docebit: At abſurdum eſt & indecorum opifices & agricolas gerere magiſtratum: præſertim cùm eos armis orbauerit Hippodamus. Sed & agricolæ inutiles ſunt ciuitati, eo modo quo eos inſtituit Hippodamus, cùm eos voluerit ſuos priuatim agros ſibi habere, cóſque colere, non militibus, ſed ſibi. Reprehendit etiam Ariſtoteles illam agri diuiſionem. Quis enim erit tandem qui publicum agrum colat? Non ipſi milites. Sic enim eſſent agricolæ, quod non vult Hippodamus. Non opifices, quia ſuis vacant officiis. Non agricolæ, quia ſuos habent agros ſibi excolendos. Reprehendit præterea tabellarum vſum in iudiciis ferendis, præſertim tertiæ, quæ moderationem iudicij afferret; hinc enim tolli diſcrimen inter iudicem & arbitrum: & magnam induci ſententiarum confuſionem. Denique illud de præmio nouæ inuentionis inſtitutum improbat, quòd calumniarum fons & cauſa eſſe poſſit. Sic enim vetera accuſarentur ab aliis, ab aliis verò noua reprehenderentur. Item daretur occaſio mutationis Reipublicæ, ſi videlicet præmium decernatur noua inſtituta inuenientibus. Si enim noua recipiantur, vetera vt abrogentur neceſſe eſt. At periculi plena eſt veterum inſtitutorum mutatio.

Leges Hippodami.

Vox Gallica, la Cour, eſt à voce Græcâ, κύριον.

Veri ciuis nota. Lib. 3. Polit. cap. 1.

Moribus antiquis ſtat res Romana viriſque. *Ennius.*

Hoc loco de legum & morum mutatione

diſſerit Ariſtoteles in vtramque partem, ſtatuit verò nullas leges ſiue ſcriptas, ſiue non ſcriptas, licèt aliquid incommodi contineant, quod tamen ſit leue, abrogandas aut mutandas eſſe. Niſi forte leges ſint manifeſtè ſtolidæ & barbaræ.

Mutatio legum periculoſa.

Ad Cap. nonum.

STatuit, initio in examinandis Politicis inſtitutionibus, videndum eſſe priùs, an ex optimæ regiminis formæ conſentiant, an non: deinde an ipſæ conſentiant, an repugnent ſibi? Hoc poſito docet omnes Politicos in eo conuenire, vt dicant ad optimam Rempublicam oportere ciues ab omnibus miniſteriis neceſſariis vt agrorum cultura, & illiberalibus ſordidiſque artibus ac opificiis liberos ac immunes eſſe. Sed de ratione ac modo quo commodè id fiat, valde eſſe difficile & inter multos controuerſum. Hinc occaſionem ſumit Rempublicam Spartanam, ſiue Lacedemoniorum inceſſendi, cuius hoc primum vitium notat, quòd peregrinos ad artes mechanicas & opificia cogerent, Ilotas verò, ſeruorum genus, ad agros colendos, aliáque miniſteria. Ex hoc enim inſtituto, ſeruorum & opificum ſeditiones oriri: licèt ob quaſdam cauſas in Cretâ tales ſeditiones non moueantur. Tum eiuſdem reipublicæ ſecundum vitium reprehendit, quòd licentiosiùs ſe gererent Lacænæ mulieres, vnde intemperantia, luxuria, auaritia. Quo loco ait gentes bellicoſas eſſe γυναικοκρατουμένας, mulierum poteſtati ſubiectas, præter Celtas, id eſt Gallos & Germanos, & ſi qui ſint alij præpoſteræ ac prorſus nefandæ veneri (quã hic vocat, τὴν πρὸς τοὺς ἄῤῥενας συνουσίαν) indulgentes, vt Thebani & Cretenſes: quos etiam maſculam venerẽ coluiſſe refert Sextus Empiricus. Tantum enim abeſt vt Galli ſuis vxoribus ſeruierint, viri alioquin bellicoſiſſimi; quin potius in eas, tanquam in ſeruos, jus vitæ & necis habuerint, vt ipſe Iulius Cæſar diſertis verbis teſtatur in bello Gallico. Non pigebit hic annotare egregium cuiuſdã Lacænæ acutum apophtegma, quæ teſte Plutarcho, cùm à peregina quadam interrogaretur, cur ſolæ Lacænæ viris imperarent? reſpondit, *Quia ſolæ Lacænæ viros pariunt.* Sed quam ob cauſam bellicoſæ gentes fere vxoribus pareant, dignum eſt inueſtigare. Huius ſanè rei cauſa duplex eſt. Prior, quòd viris bello occupatis, & à domo ſuâ abſentibus, vxores licenter ſe gerant domi, œconomiam arripiant, & domeſticum imperium ſibi fácile vendicent: poſterior, quòd viri bellicoſi in Venerem ſint procliues & vxorij. Hinc obſeruat Ariſtoteles Mythologos non temere Martem & Venerem coniunxiſſe. Hinc & fortaſſe Lacedæmonij ad Venerem & bellum propenſi, Venerem armatam (Pauſanias lib. 3. Lactantius lib. 1. inſtit. Chriſtian.) coluerunt. Sunt autem viri bellicoſi in Venerem procliues, quia fortes ſunt & robuſti, vt pote copiâ ſanguinis, ſpirituum, & caloris innati abundantes.

[illegible] in republica Lacedæmonia.

Quæ gentes mulierum poteſtati ſubiecta.

Sodomitæ Celtæ, Thebani.

Lib. 1. Pyrrhon. Hypotyp.

Lib. 6.

Cur bellicoſi pareãt vxoribus.

Quæ bello eſt habilis, Veneri quoq; cõuenit ætas.
Turpe ſenex miles, turpe ſenilis amor. *Ouidius.*

Poſtea aliud vitium Spartanorum accuſat, in bonorum diuiſione, quorum pars maior ceſſit mulieribus. Item reprehendit Ephoriam ſiue magiſtratum Ephororum, quòd Ephori etiam è plebe eligerẽtur: quòd iis Reges fere ſubiicerentur ob nimiam ipſorum Ephororum poteſtatem. Reprehendit & Senatum (quem vocabant γερουσίαν, vt Senatores γέροντας) eo quòd eſſent Senatores perpetui, & vſque ad ætatem decrepitam: quod vitioſum, eſt cùm mens & prudentia in ea ætate langueant. Improbat & regnum Spartanorum, quod non ex virtute deferretur, ſed eſſet hæreditarium. Damnat etiam ſumptus publicorum conuiuiorum, quę Lacedæmonij φιδίτια vocabant, quaſi φιλίτια, amicitiæ efficientia; nempe quia non de publico, ſed de priuatorum bonis & collationibus fierent. Sed & claſſis Spartanæ præfecturam perpetuam reiicit, vt cauſam diſcordiarum: cùm illa videatur eſſe quoddam alterum regnum. Perſtringit etiam Lycurgi conſilium vt iniquiſſimum: quod erat de Imperij ac dominatus prolatione & continuo incremento. Eo enim fine omnia ſua inſtituta referebat ad artem militarem. Vnde factum eſt, vt quandiu pugnarent Lacedæmones, tamdiu incolumes eſſent & florentes; ſed Imperium nacti, quia nullas pacis artes & ſtudia noſſent, ſuperbiâ, luxu, inſolentiâ & ſeditionibus inter ſe perierunt. Denique & hoc Spartanæ Reipublicæ peccatum accuſat, quòd nullum in eâ eſſet publicum ærarium, ad belli ſumptus neceſſarium.

Spartani in bello felices, in pace perditi.

Ad Cap. decimum.

CRetenſem Rempublicam Spartanæ affinem expendit; eiúſque vitia aliquot notat: vbi obiter Minois nefandum aperit conſilium de maſculorum concubitu, quem Minos permiſerat, vt relicto mulierum vſu, ſicque ſublatâ liberorum procreatione pauciores eſſent ciues, iiſque tenuis ager ſuffi-

Horribile conſilium Minois.

cerer. Docet verò Ephoris Spartanis ſimiles fuiſſe Cretenſes Coſmos, ſed hos è certis familiis eligi ſolitos, illos promiſcuè ex omni populo. Eſſe autem idem ferè apud Cretenſes Senatores vitium, quod in Spartanis, nempe perpetuitatem, atque à referendis rationibus immunitatem. Interim malè Cretenſem Rempublicam Coſmos ſuos abdicare, quippe quæ vel eos facto impetu eiiciat, vel ipſis poteſtatem faciat ſe vltro & ad arbitrium ſuo magiſtratu abdicandi. Quorum neutrum videtur conſentaneum. Illud enim factionem redolet; hoc autem non eſt tutum præceptum, certáve regula, cùm ex voluntate & arbitrio cuiúſque pendeat. Concludit peſſimum Politiæ Cretenſis vitium eſſe potentiorum petulantiam, qui ciuium multitudinem diſtrahunt, & cùm iudicia ſubire aut pœnas dare nolint, inter ſe digladiantur. Vnde fit vt non tam reſpublica ſit, quàm factio ſiue δυναστεία. Porro Cretenſem Rempublicam ſaluam & incolumem manere; non per ſe, id eſt, propter bonam illius adminiſtrationem quâ caret, ſed ex euentu, nimirum ratione ſitus & loci. Cùm enim à continente ſint diuiſi, non ita metuunt ab externis hoſtibus, qui ab ipſis, interiecto mari, maximè diſtant. Quæ cauſa eſt quòd perioeci, id eſt ſerui, vel ruſtici Cretenſium in officio ſuo contineantur, neque conſpirent in dominos cùm hoſtibus nimium remotis; quod tamen Ilotes ſæpius in Spartanos faciunt, propter hoſtium vicinitatem. Eſt igitur inſignis iſte locus de vrbis ſiue regionis ſitu, qui cauſa eſt conſeruationis & incolumitatis ex euentu. Quâ cauſâ hodie Veneti, Heluetii, & Angli conſeruantur. Sed non patitur inſtitutæ Synopſeos ratio me in his notis eſſe prolixiorem.

Cretenſium Rempublicā refutat. *Periœci qui.*

Ad Cap. vndecimum.

REmpublicam Carthaginenſem, Cretenſem, & Spartanam laudat tanquam affines & omnium ſui temporis celeberrimas, ſed maximè Carthaginenſem, quæ licèt ſit popularis, permaneat tamen ἐν τῇ τάξει τῆς πολιτείας, in ordine ſuo Politico: ſine ſeditione vlla, ſine tyrannide: quod argumentum eſt præclaræ inſtitutionis. Ait igitur ſimilem fuiſſe Carthaginenſem Spartanæ, quòd vt in hac erant Phiditia, ſic in illâ eſſent ſodalitates ſiue collegia Magiſtratuū, vel ciuium, opificum, mercatorum. Item vt in Spartana Ephori, ſic in Carthaginenſi centum quatuor viri, illis ſi non creandi modo, ſaltem poteſtate & imperio pares. Tertiò, vt Lacedæmone reges & γέροντες, ſic Carthagine fuiſſe reges & ſenes. Hoc tamen Spartanam Rempublicam à Carthaginenſi ſuperari, quòd in illâ reges ex vno eodemque Heraclidarum genere eſſent, iure hæreditario: in hac verò ex pluribus familiis, iiſque præſtantioribus & virtute clariſſimis eligerentur. Hoc loco præclaram de committendo imperio interſerit ſententiam, non eſſe plebeiis & humilibus viris magna Imperia committenda, cùm ſæpius noceant, vt ex Spartanâ Politiâ probat, quam Ephori è plebe aſſumpti perdiderunt.

In ordine permanere, ſignum eſt præclaræ inſtitutionis.

Aſperius nihil eſt humili, cum ſurgit in altum.

Notat poſtea Ariſtoteles vitia duo Carthaginenſi Reipublicæ propria. Prius, quòd quædam eius inſtituta Oligarchica fuerint, vt electio quinque-virorum à centum viris, & prorogatio ſiue continuatio magiſtratuū. Iidem enim ſemper erant centum viri, qui etiam poſt fiebant quinque-viri: quædam Democratica, vt quòd populus poteſtatem haberet examinandi Senatuſconſulta, & regum decreta, eaque probandi vel improbandi. Poſterius, quòd vni eidemque, eodem tempore, plures ac diuerſi magiſtratus mandarentur. Satius enim eſt vnum ab vno geri, & ſingulos à ſingulis, præſertim cùm magna eſt ciuitas, viriſque abundat idoneis. Vetuit Plato ne quis multas artes vnus exerceret.

Pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus.

Aliud iudicium eſt in paruâ & infrequenti ciuitate. Qua de re lib. 4. Polit. dicetur fuſiùs.

Ad Cap. duodecimum.

HActenus ferè de politicis legum ſcriptoribus, ſiue rerumpublicarum auctoribus. Sunt verò præter hos alii legiſlatores, qui ipſi Politici fuerunt, & rempublicam adminiſtrarunt, ſuiſque, vel aliis ciuitatibus iura legeſque dederunt, vt Minos, Lycurgus, Solon. Sed cùm de duobus primis etiam ſuprà dixerit, nunc de Solone, & Athenienſium Politiâ ab eo deſcriptâ diſſerit. Ait ergò laudatum fuiſſe Solonem, quòd Oligarchiam & paucorum tyrannidem ſuſtulerit, & æquabiliore ac temperatiore factâ Republicâ, inſtitutiſque partim Oligarchicis, vt Senatus Areopagitici creatione, qui ex ſelectis viris, & qui prius magiſtratu aliquo functi eſſent, conſtabat, partim Ariſtocraticis, vt magiſtratuum delegatione per ſuffragia, non per ſortes, qua de re lib. 4. partim Democraticis, vt populi iudiciis, fundata &

reformata, populum in libertatem vindicauerit. Eumdem vero vituperatum, quòd nimiam populo tribuerit in iudiciis poteſtatem, in quibus ſcilicet omnium pæne rerum poteſtatem eſſe voluit. Sic enim Demagogi quales fuere Pericles, Ephialtes, & alij, populo blandiri ſtudentes, principum auctoritatem minuebant, Areopagum labefactabant, & deterrimam Democratiam, populi potentiam amplificando, inuehebant. Solonem tamen excuſat Ariſtoteles, imò & eius inſtitutionem commendat, vt probam & laudabilem, quâ inter cætera, nullam fere poteſtatem infimæ plebi fecerit, nihilque cum illa prærerquam neceſſaria communicârit. Recidiſſe verò Athenienſem Rempublicam in extremam Democratiam non culpâ Solonis, ſed caſu quodam: eo quòd ſcilicet populus Athenienſis, Medorum & Perſarum in nauali certamine ad Salaminem celebri victoriâ elatus & ſuperbiens, magnam ſibi auctoritatem, rerumque ſummam attribuerit. Nominat poſtea Ariſtoteles alios Nomothetas, Zaleucum, qui Locris Epizephyriis populo Magnæ Græciæ, ſcripſit leges; Charondam, qui Siculis & Italis, ita tamen vt ſeuerus præcipuè fuerit in falſos teſtes; Onomacritum, qui in Cretâ verſatus eſt; Philolaum Thebanorum legiſlatorem, qui παιδοποιΐαν, ſiue παίδων θέσιν, adoptionem inſtituit, & bonorum inæqualitatem. Platonem, qui communitatem vxorum & bonorum, ſodalitates mulierum, ſobrietatem Sympoſiarcharum induxit; & milites præcepit eſſe ambidextros ἀμφιδεξίους. Draconē, qui nimia ſeueritate adductus, delictis fere omnibus pœnam capitalem indixit. Vnde leges illius non atramento ſed ſanguine ſcriptas eſſe dicebat Demades, vt refert Ariſtoteles lib. 3. Rhetoric. Quas tamen omnes exceptâ ea quæ de homicidio erat, Solon abrogauit. Pittacum, legum quidem auctorem non Reipublicæ adminiſtratæ, νόμων δημιουργὸν, οὐ πολιτείας, qui cùm eſſet vnus è Græciæ ſapientibus, hanc legem propoſuit, vt ebrij qui hominem pulſaſſent, & iniuria affeciſſent, duplione multarentur, id eſt, vt duplo grauiores pœnas darent, quàm ſi non ebrij pulſaſſent. Denique Androdamam Rheginum Italum, Chalcidenſium Thraciorum legiſlatorem, qui nullas leges proprias & peculiares tulit. Sic claudit Ariſtoteles librum ſecundum.

Idem vituperatus, cur.

Draconis leges non atramento ſed ſanguine ſcriptæ.

Liber Tertius Politicorum.

HAbet iuxta præſentem editionem, capita octodecim, licèt Perionius, Caſus, & Giphanius duodecim tantùm recenſeant, in quibus ex proprio ſenſu differit Ariſtoteles de Republica & Ciuitate: cuius partes libro primo, formas autem ſiue inſtituta varia, ex variis legiſlatorum ſcitis libro ſecundo enarrauit; reprehenſis iis quæ digna reprehenſione videbantur. Agit igitur hoc tertio libro de ciue, & ciuitate; de virtute ciuis, & viri boni, de generibus rerumpublicarum; de magiſtratibus; de regno & Ariſtocratiâ. Sed ſingula genera rerumpublicarum ordine perſequitur, ad librum vſque ſeptimum.

Ad Cap. primum.

DOcet primò omnem Politici & legiſlatoris curam in ciuitate eſſe poſitam. Secundo, πολίτευμα, id eſt Rempubl. eſſe τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων τάξιν τινά. Ordinem quemdam eorum, qui ciuitatem incolunt. *ἡ πολιτεία.* Tertiò, τὴν πόλιν, ciuitatem ex ciue, qui πολίτης dicitur, vt ex parte totum, debere cognoſci; cùm ciuitas ſit πολιτῶν πλῆθος, ciuium multitudo. Videndum igitur eſſe quid ſit ciuis ſimpliciter, propriè, καὶ ἁπλῶς. Sunt enim ciues nonnulli quadam ratione, πῶς, vt qui ciuitate donantur & ποιητοὶ, ſiue δημοποίητοι, factitij vocitantur, item pueri, & ſenes depontani quos vocat ἀφειμένους, id eſt dimiſſos, & muneribus publicis ſolutos, καὶ παρηκμακότας, effœtos. Ciuis ergo ἁπλῶς, & qui talis eſt optimo iure, optima lege, is dicitur qui non quidem eiuſdem domicilij, ſed iudicij etiam, magiſtratum & imperiorum eſt particeps. *Quis propriè ciuis.* Vbi diuidit magiſtratū in finitum ſiue temporaneum, vt olim erant omnes Romæ magiſtratus, qui certo tempore definiebantur, & infinitum ſiue perpetuum, vt erant apud Græcos iudex & concionator, ſiue ἐκκλησιαστής. Erat autem eccleſiaſtes is qui ius habebat deliberandi & ſententiam dicendi in concione, de rebus faciendis, vel non faciendis, ſiue vno verbo de futuris, de præteritis enim Eccleſiaſta non ſtatuebat, ſed ſolus δικαστής, iudex, vt notauit ipſe Ariſtot. lib. 1. Rhetor. *Quis Eccleſiaſtes.* Sed cùm ciues varij ſint pro varietate rerumpubl. Reſpublicæ autem ita differant ſpecie, vt aliæ ſint priores, aliæ poſteriores, rectæ enim vitioſis priores ſunt, vt regnum tyrannide; profectò alij erunt in alia Republica ciues,

nec poterit communis definitio ciuis exhiberi. Vnde quæ ciuis definitio iam poſita eſt, ſoli Democratiæ conuenit, vbi eſt concionum, iudiciorum, & magiſtratuum communis participatio. In aliis enim Rebuſpub. vel non eſt concionum vſus, vel non eſt iudiciorum libera communicatio. Non eſt igitur hîc definitus ciuis Ariſtocraticus, nec Baſilicus, ſed ſolus Democraticus. Quanquam nota Magiſtratuum omnibus Rebuſpublicis communis eſſe videtur; adeovt in quacunque Republica negari poſſit ciuis eſſe is, cui ad Magiſtratus via ſit intercluſa.

Ad Cap. ſecundum.

IMprobat vulgarem ciuis definitionem, quâ ciuis dicitur is, qui ex vtroque parente ciue natus eſt. Potius enim ciuem dicendum eſſe qui Reipublicæ & honorum ſit particeps, vt antea dictum eſt. Tum ſtatuit ciues eos reuera eſſe qui mutata Reipublicæ forma, imperij ſunt in eadem ciuitate participes: Iuſtè an iniuſtè, nil refert. Quidam enim iniuſtè gerunt Magiſtratum, qui tamen reuera gerunt Magiſtratum.

Ad Cap. tertium.

SIgnificat acta ciuitatis etiam ea dici quæ facta ſunt à ciuitate, licet eius forma ſiue Reſpublica poſtea mutata ſit; quia nempe ciuitas ſemper manet ciuitas, licet Politia mutata ſit. Sed an ſint acta eiuſdem ciuitatis mutata Politia, explicari non poteſt, niſi priùs intelligatur, quando ciuitas ſit dicenda eadem vel alia. Statuit verò ciuitatis identitatem vel diuerſitatem ex Politiâ ſeu ratione adminiſtrandi eſſe æſtimandam, non ex mœnibus; adeovt morte mutatis ciuibus, & aliis naſcentibus, iidem tamen ciues eadémque ciuitas, vt idem fluuius, idem fons, aliis licèt affluentibus & defluentibus aquis, manere cenſeantur, ſi eadem Reipublicę forma, & ratio, καὶ σύστασις, perſeueret; & contrà iiſdem viris in eadem vrbe manentibus, non tamen iidem propriè ciues, ſint eadémve ciuitas permaneat, ſed omnino diuerſa, ſi Reipublicæ forma immutetur. A formâ enim petenda eſſe rerum diſcrimina, non à materiâ. At in re Politicâ homines, agri, & loca ſunt veluti materia; ratio autem gubernandi, ſiue πολιτεία, vt forma. An verò immutatâ Reipublicæ formâ, veteribus pactis & fœderibus ſtandum ſit λόγος ἕτερος, alius eſt ſermo, inquit Ariſtoteles: eâ enim de re dicet poſtea. Notandum circa hoc caput, Vrbis nomen pro ciuitatis loco ſumi. quia vrbs ex loco æſtimatur; nomen verò ciuitatis potius vſurpari pro ciuium ordinatione & adminiſtratione. Ideo ſi ciues iidem maneant ſub eadem Politia, loco tamen diuidantur, & agrum mutent, vrbem quidem eos mutare, non ciuitatem, id eſt Rempublicam. Notatu etiam dignum eſt, quod de Babylone hîc ait Ariſtoteles, eam potiùs gentem, quàm ciuitatem videri. ob vaſtitatem, immenſamque magnitudinem: itavt cum ab hoſtibus, id eſt à Cyro capta eſſet, & iam tres dies prætereuntiſſent, nondum eam eſſe captam ſcirent ij, qui in media vrbe habitabant. Erat autem ambitus Babylonis ſexaginta mille paſſuum, vt narrant Herodotus lib. 1. & Strabo lib. 10.

Similis quæſtio fuit de naue Theſei. De quâ Plutarch. in Theſeo.

Babylon potius gens eſt, quàm ciuitas.

Ad Cap quartum.

STatuit, alium eſſe virum bonum, alium bonum ciuem abſolute loquendo, καὶ ἁπλῶς; ſeu quod idem eſt, non eſſe eamdem viri boni, & boni ciuis virtutem vniuersè & generatim. Nempe quia viri ſimpliciter boni virtus eſt vna perfecta, καλοκἀγαθία, dicta: quæ eſt Moralium virtutum catena & complexio perfecta: de qua in Ethicis, & lib. 7. Eudem. capite vltimo, ad bene viuendum comparata; At virtus boni ciuis non eſt eiuſmodi. Neque enim eſt vna perfecta: quia cùm Reipublicæ genera diuerſa ſint, neceſſe eſt ciuium etiam genera eſſe diuerſa, atque adeo diuerſas virtutes: cùm alius ſit ciuis bonus in regno, alius in Ariſtocratia, alius in alia: & ciuis bonus ea quæ ſunt ciuitatis, ſpectet; vir autem bonus, quæ ſunt abſolutè bona, honeſta, & laudabilia. Adde quòd in eadem Republica ciues non ſint planè iidem, ſed diſparis conditionis. Differunt enim viri à mulieribus, domini à ſeruis, Senatores à militibus; quorum vt tales ſunt, diuerſæ debent eſſe virtutes, vt & ſaltatorum; alia enim virtus eſt κορυφαίου, præſultoris; alia παραστάτου, qui ei proximus eſt: illius enim quàm huius ſicvt imperantis & priuati, virtus perfectior eſt. Docet poſtea poſſe ciuis alicuius, putà eius qui Magiſtratū gerat & aliis imperet, eamdem eſſe virtutem, quæ eſt viri boni; ſiue quod idem eſt, aliquem bonum ciuem, debere etiam eſſe virum bonum, ſaltem in optima quadam Republica, vt in Ariſtocratia; cuius principes dicuntur optimates, quòd ſint omnium optimi, id eſt non boni tantum ciues, ſed viri ſimpliciter boni, prudentes, iuſti, temperantes, & cæt. Vulgo enim dicimus Principem ſiue magiſtratum bonum, eſſe virum bonum & prudentem, τὸν ἄρχοντα

Vir bonus à bono ciue differt.

τοῦ σπουδαίου, ἀγαθὸν εἶναι καὶ φρόνιμον. Apparet ergo virtutem imperantis differre à virtute obtemperantis; imperantis autem & viri boni eſſe eamdem. Notanda interim eſt initio capitis egregia comparatio Reipublicæ cum naui. De qua legendus etiam eſt M. Tullius in Lælio, & lib. 12. Epiſt. ad Qu. Cornificium. Significat autem Ariſtoteles eſſe eamdem nautarum & ciuium rationem. *Vt nautarum ſic ciuium officia duo.* Vt enim nautarum officia ſunt duo; commune vnum, in proſpero curſu & ſalute nauis poſitum, σωτηρίαν τῆς ναυτιλίας, vocat; proprium alterum, vt remigis, remos ducere: gubernatoris, clauum tenere; proretæ, proram & nauim gubernare: ſic & ciuium duo ſunt munera & virtutes, vna publica & omnium communis, quæ ad publicæ ſalutis *Cōmune.* curam ſtudiúmque refertur. Altera ſpecialis, & ſingulorum propria, quæ ſecundùm *Speciale.* varios ciuium ordines & alias atque alias conditiones diſtinguitur. Sic enim aliud officium eſt Senatoris, aliud militis, aliud magiſtratus, aliud hominis priuati. ἡ δὲ φρόνησις ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη. *Prudentia autem imperantis virtus eſt ſola propria*, inquit, quia cæteræ, vt fortitudo, liberalitas, iuſtitia, temperantia, communes ſunt imperanti & obtemperanti; & in obtemperante ſatis eſt bona opinio de magiſtratu, vt eius iuſſa alacriter exequatur. Quo loco eleganter comparat obtemperantem cum aulopœo, id eſt tibiarum opifice, imperantem, cùm aulete, id eſt tibicine. Huic enim ille ſeſe accommodat.

Ad Cap. quintum.

DIſputat de opificibus, quos βαναύσους, vocat, an debeant illi in ciuibus numerari. Rationes vltro citroq; profert. Concludit in optimâ Republicâ ciues non eſſe mercatores operarios, & ſordidos artifices. Quanquam aliàs ciues ſint, vt in Democratiâ, & Oligarchiâ, præſertim ſi ſint diuites; aliàs non, vt in Ariſtocratiâ, ſi quæ ſit, inquit: in hac enim honores & dignitates ex merito & virtute deferuntur. Quod eſt rariſſimum & ferè in nullâ ſit ciuitate. Vnde irridet Bodinus Iuriſconſultus Gallus eos qui *Cap. 6. Method. Hiſtor.* de Ariſtocratico regimine tractant, quod nullibi ſeruetur. Et certè Ariſtoteles de Republicâ diſſerens, Democratiam ferè & Oligarchiam ſolet commemorare, vt communes. Recenſet poſtea varias ciuium ſpecies, pueros, viros, libertinos, opifices, mercatores, perfectos, imperfectos, natos, factitios. Statuit, eum verè ciuem eſſe, cui honores com- *Cap. 1. & 2.* municantur, vt ſuprà.

Ad Cap. ſextum.

DE Reipublicæ, quam πολιτείαν vocat, generibus & formis dicturus, definit primò ipſam Rempublicam, ordinem ciuitatis, cùm in aliis magiſtratibus, tum in eo maximè qui eſt omnium ſummus ac princeps. Deinde repetit ex primo libro, hominem eſſe animal Politicum natura, & ſocietatis amans. Adduci autem præterea ad vitæ ſocietatem, vt ex ea vtilitatem habeat & vitæ commoda. Hinc origo familiarum, vicorum, ciuitatum. Poſtea diſtinguit imperia ex vtilitate; quæ vel priuata eſt, vt in imperio deſpotico, in quo omnia ad domini propriam vtilitatem primò ac per ſe referuntur; per accidens ad ſerui commoda. Curat enim ſeruum herus non ſerui, ſed ſui gratia: vel communis, vt in imperio paterno, vxorio, & ciuili. *Imperium herile propriam vtilitatē ſpectat, paternū & ciuile communem.* Horum enim imperiorum finis per ſe eſt eorum qui obtemperant, ſalus & vtilitas, per accidens autem bonum imperantium; vel ſaltem communis & publica omnium tam parentium quàm imperantium vtilitas, ſed maximè eorum qui parent. Hinc concludit eas Reſpublicas, quæ communem ſpectant vtilitatem, eſſe rectas & ſimpliciter iuſtas; eas verò quæ imperantium ac principum commodis duntaxat conſulunt, vitioſas, καὶ παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν. *Recta eſt Reſpublica quæ communem ſpectat vtilitatem.* Quia nempe hæ deſpoticæ ſunt, & ſeruorum; illæ liberorum; cùm ciuitas ſit τῶν ἐλευθέρων κοινωνία; liberorum hominum non mancipiorum ſocietas.

Ad Cap. ſeptimum.

REcenſet Reipublicæ genera, quæ docet eſſe tria recta, praua totidem. & recta quidem eſſe βασιλείαν, Regnum, ſiue principatum vnius communi bono conſulentis; *Forma regiminum tres bonæ, tres malæ.* Ἀριστοκρατίαν, ſiue imperium optimatum, id eſt virorum ſelectiſſimorum & virtute præſtantium, publicam vtilitatem procurantium; πολιτείαν, Rempublicam communi nomine ſic dictam, ſiue Imperium populi publico bono proſpicientis. Praua autem eſſe his oppoſita, vt ſunt τυραννίς, ſiue dominatus vnius qui ſuam potiùs quàm ſuorum ſpectet vtilitatem; Ὀλιγαρχία, ſiue paucorum Imperium diuitum commoda quærentium; δημοκρατία, ſiue poteſtas plebeiæ multitudinis rem ad egentium & plebeiorum hominum commoditatem adminiſtrantis.

Ad Cap. octauum.

EXplicat pluribus verbis καὶ διὰ μακροτέρων, vt loquitur, quæ de Reipublicæ generibus dixit ſuprà; docétq. Tyrannidem

eſſe

Tyrannis eſt monarchia ſeruilis. eſſe monarchiam deſpoticam, in ciuilem ſocietatem, qualis ſcilicet poteſtas eſt in ſeruos. Item Oligarchiam eſſe cùm diuites dominantur; Democratiam, cùm egeni è plebe. Neque debere has ſpecies tam numero diuitum aut egenorum ęſtimari, quàm conditione. Ita vt Oligarchiæ nota ſit, cùm diuites ſiue nobiles & potentiores, vel pauci vel plures dominantur; Democratiæ verò, cùm pauperes & plebeij ſiue plures ſint, ſiue pauci. Quanquam rariſſimè contingit plurimos eſſe in Oligarchiâ; cùm nomen ipſum paucitatem ſignificet imperantium: & paucos in Democratiâ, cùm pauci pauperes vix poſſint imperium, ſummámque poteſtatem vſurpare.

Ad Cap. nonum.

LAudabant Athenienſes Democratiam, Lacedæmonij Oligarchiam vt iuſtas. Illi enim vt & Democratici omnes, dicebant inter pares libertate, omnia paria eſſe debere; Hi, inter pares potentiâ & diuitiis. Cùm igitur hi & illi æquitate quadam nitantur, iure quoque niti videntur. Reſpondet Ariſtoteles neutros verum dicere: Sed duas ob cauſas erràſſe. Prior eſt, quòd de ſeipſis iudicarent, σχεδὸν δ' οἱ πλεῖστοι φαῦλοι κριταὶ περὶ τῶν οἰκείων. *De propriis rebus mali iudices ſūt ferè multi.* Atque vt aiunt Iureconſulti, nemo in ſuâ causâ iudicare debet, aut iure poteſt. Poſterior, quòd ratiocinentur ex paralogiſmo & captione à dicto ſecundùm quid, ſeu ex parte, ad dictum ſimpliciter & omnino. Non enim rectè ſequitur eos qui aliquâ ex parte, putà libertate, vel diuitiis ſunt pares, ideo in omnibus eſſe pares. Statuit ergo, non diuitias, non libertatem, ſed virtutem eſſe in ciuitate τὸ κυριώτατον; atque adeo veros ciues eſſe non ditiſſimos, non nobiliſſimos, non liberrimos, ſed qui viri ſint optimi: quod probat à fine ciuitatis, quæ non vitæ, non mutui auxilij, non commerciorum, (alioqui disiunctiſſimæ nationes inter quas cōmercia ſunt, mutuáque auxilia, eiuſdem dicerentur eſſe ciuitatis) ſed benè beatéque viuendi causâ, id eſt ad virtutis cultum, cui adiuncta ſit ſufficiens externorum bonorum copia, eſt inſtituta. *Optimi ciues, viri optimi.*

Ad Cap. decimum.

DIſſerit de principatu ciuitatis, ſiue de ſummâ Reipublicæ, τὸ κύριον τῆς πόλεως, appellat. quæritque penes quem, vel in cuius manu ac poteſtate eſſe debeat, an in vnius optimi, an tyranni, an multorum arbitrio ac directione? Atque hanc quidem diſputationē toto ferè reliquo libro perſequitur. Hoc igitur capite omnium gubernationum ſiue principatuum incommoda declarat. Democratiæ quidem, quòd pauperes & plebeij manus iniiciant in bona locupletum, non ſine pernicie Reipublicæ. *Incommoda ſingulorum regiminum.* Oligarchiæ, quòd pauci principes ac ditiores plebem opprimant. Ariſtocratiæ, quòd pauci honoribus ſummis potiantur, plurimi relinquantur inglorij & inhonorati, quod incommodū in regno adhuc grauius eſt, vno ſolo imperante, cæteris omnibus relictis. Quòd ſi ad legem quis imperium referendum putet, nō ad regem, ſiue ad hominem; ſanè is incommoda prædicta ideo non effugiet: quia lex omnis neceſſariò erit vel Democratica, vel Oligarchica, vel alteri cuipiam principatui accommodanda.

Ad Cap. vndecimum.

STatuit ſatius eſſe, Imperij ſummam eſſe penes multos quàm paucos; dummodo illi multi, ſi nō ſinguli & diſtributiuè, ſaltem omnes & collectiuè, ſint viri boni, & illis paucis meliores, ita vt non ſinguli quidem ſeorſim ſumpti virtutibus omnibus ſint prędıti, ſed omnes ſimul, & vnus vnâ, alius aliâ virtute excellat. Quod documentū illuſtrat ſimilitudine cœnarum Symbolarum, quas vocat τὰ συμφορητὰ δεῖπνα, cum ſcilicet Symbolam partémve ſuam ſinguli contulerunt: ſunt enim hæ cœnæ meliores & lautiores, iis quæ ἐκ μιᾶς δαπάνης fiunt & inſtruuntur. *Ex vno ſumptu, meliùs, ex variis ſumptibus.* Tum docet non eſſe tutum multitudini maxima imperia ſummóſque magiſtratus committi; facilè enim iniuſtè & imprudenter agere; nullos autem prorſus eidem concedere, eſſe formidoloſum. Hinc enim ſeditiones. Itaque debere multitudinem βουλεύεσθαι καὶ κρίνειν, conſilij & iudiciorum eſſe participem. *Debet populum particeps eſſe iudiciorū.* Sic permiſiſſe Solonem, & alios Nomothetas, vt populus magiſtratuum creationi pręeſſet, iuſque haberet repoſcendi geſti magiſtratus rationes. Prodeſſe igitur multitudinem congregatam ciuitati, præſertim ſi melioribus adiungatur & ſapientioribus; non ſecus atque impurus cibus puro mixtus, totum nutrimentum reddit vtilius, quàm ſi eſſet paucum & purum nutrimentū: quia multum par eſt alendo corpori, paucum impar; ideoque illud hoc vtilius. Quæ comparatio an omnino ſit vera viderint Medici, quibus etiam cibus licèt puriſſimus in impuro corpore ſuſpectus eſt. τὰ μὴ καθαρὰ τῶν σωμάτων, ὁκόσον ἂν θρέψῃς, μᾶλλον βλάψεις, inquit Hippocrates. *Impura corpora quo plus nutrias, eò lædes magis. Aph. 10 sect. 2.* Examinat poſtea Ariſtoteles Solonis inſtitutū, quo conceſſum eſt populo ius eligendi & creādi magiſtratus, & rationes

repoſcendi: ad hæc enim officia iudicio & ſcientiâ opus eſſe, quibus caret populus. Inſerit digreſſioné de ſcientiis & artibus, in quib. tres fere perſonas eſſe ſcribit. Sic Medicum ait quodammodo eſſe triplicem, δημιουργὸν vnum, qui ſcilicet operatur & exercet Medicinam, ἀρχιτεκτονικὸν alterú, qui docet & præſcribit; tertium πεπαιδευμένον, vſu peritum, & expertum; vbi docet iudiciú non minùs pertinere ad vſu peritos, quàm ad ſcientes & doctos. Soluit ergo controuerſiam hoc pacto. Multitudinem quidem popularé ſigillatim ac diſtributiuè ſumptam, non poſſe rectè iudicare; vniuerſim tamé & collectiuè, collatis ſcilicet capitibus, & communicatis conſiliis, poſſe. Neque verò ad rectè iudicandum opus eſſe vt qui de reb. officiiſq; iudicant, ea perfectâ ſcientiâ teneant, aut etiam ipſi fecerint, vel exercuerint; ſatis enim eſſe vt vſu valeant & experientiâ. Sic enim qui reb. vtuntur, vt domo, calceo, veſte, æquè bene de iis iudicát, an bene vel malè confectæ ſint, atque interdum meliùs, quàm ipſi artifices. Pari igitur modo populum, licèt ipſe non gerat magiſtratum, quia tamen imperio magiſtratus vtitur, cui ſubeſt & obtemperat, rectè de eo iudicare, & plerumque meliùs quàm ipſos imperantes, qui ſua vitia non vident. Concludit imperiú penes leges potiùs eſſe debere, quàm penes homines, ſi eæ iuſtę ſunt. Eas autem eſſe iuſtas, quæ bonis rebuſpublicis, vt regno, Ariſtocratiæ, accommodantur; Iniuſtas, quæ contrà. Cæterùm quædam eſſe magiſtratus æquitati & arbitrio relinquenda; quia leges omnia non explicant aut comprehendunt. Hinc ἐπιείκεια, de quâ c. 14. l. 5. Ethic. ad Nic.

Populus collectiuè ſumptus poteſt iudicare.

Imperium eſſe penes leges.

Ad Cap. duodecimum.

STatuit bonum Politicę propoſitum tanquam finem, eſſe τὸ δίκαιον, ius. Tale autem ius eſſe id quod omnib. eſt vtile. Atque hoc quidé in confeſſo eſſe apud omnes, quòd ius ſit, quædam æqualitas, vt dictum eſt in Ethicis. Hinc enim quia æqualitas duplex, Arithmetica, & Geometrica, duo etiam conſtituta fuere genera iuris & iuſtitiæ, permutationis quidem, vnde iuſtitia commutatiua; & diſtributionis, vnde diſtributiua. Præterea omnes exiſtimare iuri eſſe conſentaneú, vt paria paribus tribuantur; ſed quia perperam vulgo diſcernitur & æſtimatur illa paritas: cùm alij eam libertate metiantur; alij diuitiis; alij genere; alij virtute: Scire oportet, inquit, quarum rerum ſit æqualitas, quarú inæqualitas; ſiue an qualibet re pares, vel impares debeant in republicâ de honorib. contédere. Decernit igitur Ariſtoteles in diſtribuédis reipublicæ honoribus, non eſſe rerum omnium ſpectandam æqualitatem, aut inæqualitaté; ſed eam tantùm quæ reipublicæ cóferat; vt enim in artibus; ſic & in Politicâ, vbi fit comparatio, vſus finiſq; eius rei, artiſve in quâ fit comparatio, ſpectari omnino debet; cætera auté, quæ nihil ad rem conferunt, relinquenda. Vnde ſicvti in arte tibiarum ſi duo certent, quorum alter optimè canat, ſit tamen plebeius; alter artis tibiarum ſit imperitus, nec aptè canere poſſit, qui tamen ſit nobilis, non huic imperito licèt nobili, ſed illi dari debét tibiæ meliores; quia nempe ad vſum artis, id eſt ad tibicinium, nihil iuuat nobilitas; ſic & in re ciuili non eſt habenda ratio eorum quę nihil ad ciuitatis bonum conferunt, vt proceritatis, vel formæ, niſi eæ virtutibus adiunctæ ſint. Hinc colligit non abs re de honoribus ciuilibus contendere nobiles, liberos, diuites, virtute præditos, & multos cum paucis comparatos. Hi enim omnes ius quoddam contentionis habere videntur: cùm nobilitas, libertas, diuitiæ, virtus, multitudo ad ciuitatem conferre credantur.

Lib. 5. c. 3. & 4.

Ad Cap. decimumtertium.

STatuit ex iis ciuibus ſuprà commemoratis, diuites quidem & nobiles ſiue ingenuos (quos & γενναιοτέρους, generoſiores vocat, quòd εὐγένεια, ἀρετὴ γένους, nobilitas, ſit virtus generis) ad hoc vt ſit ſimpliciter ciuitas, iure contendere: nam ad τιμήματα, id eſt tributa conferenda, opus eſt diuitibus; & ciuitas non eſt ſeruorum, ſed liberorum ſocietas; vt verò ſit beata ciuitas, iuſtiùs de honoribus Politicis virtutem contendere. Quòd ſi contingat in vnâ ciuitate omnes illos ordines concurrere, diuitum, nobilium, bonorum, multitudinis; dubium videri, cuinam potius ordini conferre publicos honores & magiſtratus oporteat? Reſpondet nullum ſatis eſſe idoneum ad omnes magiſtratus ſibi vendicandos, & ſtatim aliam mouet quæſtionem, é cuius ſolutione prior intelligatur; Debeátne leges rectiſſimæ vtilitatem bonorum ſpectare, an potius multitudinis? Statuit non hujus aut illius duntaxat ordinis vtilitatem, ſed omnium, id eſt totius Reipublicæ communem ſpectandam eſſe. Tum ciuem generatim ait eſſe eum, qui imperare viciſſim & parere poteſt, ὁ μετέχων τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. Eſſe verò in aliâ Republicâ alium, pro Reipublicæ varietate. Alius enim eſt ciuis Baſilicus, in regno; alius Democraticus, in Democratiâ. In optimâ au-

Spectandum commune omnium bonum.

tem eſſe eum, qui poſſit & velit præeſſe & ſubiici, imperare & parêre, propoſitâ ſibi vitæ ratione, quæ ſit virtuti conſentanea.

Supponit inſignem quæſtionem de honore ſummo, vel magiſtratu vni alicui præſtantiſſimo, aut paucis etiam excellentiſſimis, ſeu virtute, ſeu diuitiis, ſeu potentiâ & fauore ciuili, deferendo.

An vni excellentiſſimo tribuendum imperium.

An videlicet ſi vnus Heroice excellens & inſigniter bonus in ciuitate reperiatur, ei imperiũ in ciues alios ſit tribuendũ? Reſpondet affirmatiuè. Paribus n. paria tribuẽda ſunt, ergo imparib. imparia. Atqui huic vni Heroï, ſi quis eſt, ciuium aliorũ nemo par eſt, cùm ſit quaſi Deus inter homines; non ſunt ergo paria Heroï & ciuib. tribuenda. Atque adeo iniuſte agent ciues, ſi parem Heroï honorem ambiant, & imperium cum illo velint diuidere. Non ſecus ac ſi cum Ioue Dij imperium mundi partiri cuperent. Præterea in Heroem illum leges ferre ridiculum, qui inſigniter ſit optimus, & ipſe potius ſit lex. Hic citat Ariſtoteles apologum Antiſthenis: Suaſiſſe olim, dum comitia inter beſtias celebrarentur, lepores, vt omnibus ex æquo animantibus pares prædæ ſeu capturæ partes diuiderentur: At Leones reſpondiſſe, Debere priùs lepores docere, pares quoq; omnium animantium vires & robur fuiſſe in capiẽdâ prædâ. Sed fortè cùm argumentis agere nollent Leones, arreptos lepores ſic concionantes deuorarunt, vt hinc doceat Ariſtoteles, Non eſſe cum potentiorib. & Heroibus certandum, aut cum iis paria facienda.

Non eſſe cũ potentiore certandũ.

Annotat tamen illam virtutis vel potentiæ ciuilis excellentiam, ſuſpectam odioſamque fuiſſe ciuitatibus, e qua ſcilicet immutandæ Reipublicæ periculum immineat, atque hinc τὸν ὀστρακισμὸν, ſiue exilij ſententiam, quæ ὀστράκοις, id eſt teſtulis, quibus inſcribebatur eiiciendi nomen, ferebatur, Athenienſes inſtituiſſe; vt ſcilicet eum exilio pellerent, qui fortitudine, gloriave militari, aut inſigni iuſtitia & virtute, aut diuitiarum copia, aut amicorum multitudine, aut alia qualibet ciuili potentia reliquis ciuibus antecelleret.

Quid oſtraciſmus.

Sic & Argonautę, ſecum habere Herculem noluerunt, ὡς ὑπερβάλλοντα πολὺ τῶν πλωτήρων. Et hanc quidem opulentos Heroas, viroſque optimos, expellendi rationem in vitioſis rebuſpublicis, vt Democratia, Oligarchia, Tyrannide, nõ modò locum habere ait (quod ſcilicet ipſis iuſtũ videatur, eiſque ſatis ſit, vt quacunque via etiam improba in ſuo ſtatu conſeruẽtur) ſed etiam in bonis, communem alioquin vtilitatem ſpectantibus, poſſe reperiri, hinc probat.

Quòd alios vectores plurimum ſuperaret.

Quòd vt artifex partẽ vnam operis licèt abſolutè pulchram & optimã, vt pictor pedem animalis, nauium opifex puppim, Chorodidaſcalus vocem alicuius Muſici alioqui ſuauem, iuſto tamen grandiorem & altiorẽ non ſuſtinet; ſic & bonus Princeps aut Magiſtratus vnum aliquem iuſto maiorem ac potentiorem in ciuitate poteſt oſtraciſmo cohibere, maioris boni gratia, ne ſcilicet inde Reſpublica capiat detrimentũ. Conſulit tamen ita eſſe à principio Rempubl. temperandam, vt poſtea non egeat τοιαύτης ἰατρείας, tali medicinâ. Cùm verò duo ſint excellentiæ, τῆς ὑπεροχῆς, genera; vnũ virtutis, alterũ ciuilis potentiæ, vt opũ, & amicorũ; concludit ne in optima quidẽ republica nimiã opum, amicorũ, ciuiliſque fauoris ὑπεροχὴν, ferendam eſſe; virtutis verò præſtantiã omnino eſſe amandam & recipiendam vt optimam, eſſeque æquiſſimum, vt omnes viro excellenter optimo & ſapientiſſimo ſponte pareant; vel plurib. eiuſmodi, ſi qui extẽt, quos ſanè omnino expedit reges eſſe perpetuos, βασιλεῖς ἀϊδίους, cùm virtus ſit ciuitatis præſtantiſſimus ſcopus.

Virtutis excellentia recipiẽda.

Ad Cap. decimumquartum.

HActenus de Republica eiuſq; generib. in vniuerſum, deinceps de ſingulis ſpeciatim diſſerit; primò quidẽ de rectis, deinde de vitioſis. Hoc igitur reliquo libro de regno & ariſtocratia coniunctim pertractat, quia vtriuſq; finis eſt virtus; ſed parcè & leuiter de Ariſtocratia. Cùm autẽ docere inſtituat, & diligentiùs explicare, an regnum, quod vocat βασιλείαν, præſtabilius ſit, melius, & accõmodatius gubernandis, vel in ciuitate, vel regione qualibet, hominibus, quàm alia quæuis Politia: ſtatuit priùs eſſe regnorũ genera diſtinguenda. Atq; ea quidẽ omnino eſſe quinque, in quib. ſcilicet imperãdi modus diuerſus videatur. Primum ait eſſe Laconicũ, quod qui tenet belli dux eſt ſummus & imperator perpetuus; ita tamen vt penes eum non ſit ſumma rerũ omnium poteſtas, niſi dum extra fines Lacedæmonios exceſſerit.

Regni quinque genera.

Dicitur hoc regnum στρατηγία αὐτοκρατόρων, καὶ ἀΐδιος, ἡ διὰ βίου. Aliudq; eſt hæreditarium κατὰ γένος; aliud oprimũ, ſiue ex electione, αἱρετόν. Secundũ barbaricum imperio tyrannico & herili ſimile, hæreditarium, & lege apud barbaros conſtitutum, cum regia cuſtodia non tyrannica. Φυλακὴ δὲ βασιλικὴ, eſt cũ ciues armis ſuis regẽ cuſtodiunt, τυραννικὴ δὲ cum externi & alienigenæ.

Quid regia cuſtodia.

Tertium eſt Græcum vetus, Αἰσυμνητεία, dictum, quod alij electione creati & Αἰσυμνῆται vocati, perpetuò gerebant: alij cer-

to tempore,& ad certas res. Quartum Heroïcum, quod priſci illi Heroës vno populi conſenſu olim obtinebant ob res ab ipſis præclarè geſtas, & publica beneficia; eratq; ideo legitimum, voluntarium, imo & hæreditarium, & quidem penes eiuſmodi reges poteſtas erat belli, ſacrorum, & iudiciorum. Ad iudicia autem accedebant alij præſtito iureiurando, alij non præſtito, ὁ δὲ ὅρκος ἦν τοῦ σκήπτρου ἐπανάτασις. *Iuſiurandum autem erat ſceptri elatio.* Sed & ſolemne olim erat iurare per ipſum ſceptrum, vt fecit Achilles apud Homerũ. Legati etiã oraturi ſceptrũ tollebant. Quintũ abſolutũ, vt aiunt, ſimplex & ſummũ, quod qui gerit, πάντων εἷς κύριος ἐστὶ, omniũ vnicus eſt ſummúſq; dominus; eſtq; in ſuo regno, quòd in familiâ eſt paterfamilias.

Iliad. 1. *Iliad. 7.*

Ad Cap. decimumquintum.

REfert omnia regnorum genera ad duo, nempe ad abſolutũ, quod vocat eleganter παμβασιλείαν, & ad Laconicũ. Quod idem eſt ac ſi diceret regnũ aliud eſſe plenũ, & infinitum, ſiue planè legib. ſolutum & ſupremæ auctoritatis; aliud dependens, & legibus aſtrictum nec abſolutæ poteſtatis. Hoc poſito duas proponit quæſtiones. Prior eſt an è re ciuitatis ſit, aliquem in eâ eſſe Laconicum regem ſiue perpetuum belli ducem, eúmque ex certâ & illuſtri familiâ, aut è qualibet; & hanc relinquit. Poſterior an expediat ab vno principe gubernari, an verò conducat magis eſſe ſub optimarum legũ imperio. Et de hac doctè grauitérq; diſputat in vtramq; partẽ, nunc pro Rege, nũc pro lege. Pro Rege quidem, quia lex omnia non comprehẽdit, cùm vniuerſim decernat, nec ea quæ eueniũt poſſit dirigere. Legi igitur Rex eſt præferendus, qui legum defectum ſapienter ſuppleat. Hoc loco inſigne tradit documentum, in quauis arte ex ſcripto ſeu lege, imperare ſtultũ, ἠλίθιον. In Ægypto licere Medicis poſt diẽ quartum mouere, quòd ſi ante exactum quatriduum moueãt, ſuo periculo mouere. vbi notandum verbum κινεῖν Medicis vſitatum, maximè pro eo quod eſt purgans pharmacũ ad noxios humores expellendos, exhibere. Sic diuinus Senex Hippocrates, dum de purgatione decernit, verbum κινεῖν ſolet vſurpare, τὰ κρινόμενα, καὶ τὰ κεκριμένα ἀρτίως μὴ κινέειν, μηδὲ νεωτεροποιέειν, μήτε φαρμακείῃσι, μήτε ἄλλοισιν ἐρεθισμοῖσιν, ἀλλ' ἐᾷν. *Quæ iudicantur perfectè, & quæ exquiſitè ac ſufficienter ſunt iudicata, nullo modo mouenda, neque nouãda, neque medicamentis purgantibus, neque alijs irritamentis, ſed ſinenda.* Et alio loco πέπονα φαρμακεύειν καὶ κινέειν, μὴ ὠμά, μηδὲ ἐν ἀρχῇσι, ἢν μὴ ὀργᾷ. τὰ δὲ πλεῖστα οὐκ ὀργᾷ. *Concocta medicari & mouere, non cruda: nec in principijs vnquam, niſi turgeant humores; vt plurimum autem non turgent.* Pro lege verò ſic diſputat Ariſtoteles, Lex nõ eſt obnoxia perturbationibus, omníq; caret affectu, vt irâ, auaritiâ, fauore; At humanus animus pathematis & affectib. obnoxius eſt, ita vt qui legibus, is Deo; qui homini, is belluæ tradat imperiũ, inquit cap. 17. huius lib. & initio l. 1. Rhetor. Satius ergo eſt Legem quàm Regẽ imperare. Statuit verò, & Legem & Regem in bona Republica ſimul eſſe debere, illam quidem propter vniuerſalia, & ea quæ decerni poſſunt, hunc verò ſiue magiſtratũ, propter particulares euentus, & ea omnia quæ legẽ non poſſunt facilè definiri. Quærit autem an vni, an multis, eorum quæ lege nequeunt definiri, gubernatio & imperium permitti debeat; Reſpondet debere potius multis permitti, quàm vni. I. Quia de rebus ſingulis meliùs multi iudicant, quàm vnus. Vt ſplendidius eſſe epulum ſolet in quod multi ſymbolã contulerunt, vt dixit ſuprà. II. Quia multi iudices non adeo facilè corrumpuntur ac vnus; vt neque magnũ flumen aut aqua multa tam citò corrumpitur, atq; pauca. III. Quia vnius iudicio perturbato, ſiue ira, ſiue alia quadam paſſione, facilè iudicium corrumpitur: at in multitudine vix contingit omnes iratos eſſe, aut peccare. His expoſitis confert Regnum cum Ariſtocratiâ, & nunc vnius viri boni & ciuis boni imperium, plurium bonorum imperio antepoňit, quòd ſcilicet vnus ſit ἀστασίαστος, & à ſe diſſentire nequeat; plures verò στασιάζειν, diſſideant, & ſeditionibus facilè conflictentur: nunc Ariſtocratiã regno præfert, reſpondetq; viros bonos licèt plures, eſſe tamen in reb. bonis cõcordes; cùm animo ſint integro ac bene affecto, atq; adeo eſſe inſtar illius vnius; vnde concludit ciuitatib. optabiliorẽ eſſe Ariſtocratiã Regno. Quod etiam colligi poteſt ex antè dictis, vbi docuit multos minùs eſſe corruptelis obnoxios, quàm vnum. Atq; hinc infert regnum fuiſſe antiquiſſimum imperij genus, cùm faciliùs fuerit vnum bonum, ſapientem & beneficũ, quàm multos optimos initio reperire; præſertim cùm paruas vrbes in quibus plures optimi & excellentes eſſe non poterant, olim homines incolerent. Sed cùm multi virtute & ſapientia pares paulatim exiſterẽt, vrbéſq; fierent ampliores, repudiato vnius imperio, ſiue regno, cõmune potiùs imperiũ adamare cœperunt & mutuò que Ariſtocratię, & Reipu-

παμβασιλεία.

Regem legi præferendum.

Obſeruatio medica.

Aphor. 20 ſect. 1.

Aphor. 22 ſect. 1.

Legem regi præferendam.

Imo rex & lex inſimul eſſe debent.

Cap. 11. l. 3. Polit.

Multi vno meliores.

Origo imperiorum, & rerum publ.

blicæ eſt origo. Atq; hi virtute pares & pauci cùm defeciſſent, & ad diuitias animum *Ob turpe lucrum.* conuertiſſent, Oligarchiam δι' αἰσχροκέρδειαν, induxerunt: è quâ Tyrannis nata eſt, vno ſcilicet ex illis paucis reliquos opprimente, & imperium inuadente. Quod olim Romæ fecit Iulius Cæſar, Dionyſius Syracuſis, & alij alibi. Ex Tyrannide tandem orta eſt Democratia, paucorum ſcilicet poteſtate extinctâ: ſic enim multitudo fortior facta eſt, quæ ita in Tyrannum inuaſit, & popularem ſtatum amplificatis ciuitatibus, auctóque populo inuexit, vt difficile ſit aliam Politiam quàm Democraticam exiſtere.

Attexit Ariſtoteles duas quæſtiones. Prior eſt, an poſito regno tanquam optimo regimine, debeat regnum eſſe hæreditarium & à patre in filium tranſmitti. Poſterior, an regi vt fortiter regnet, opus ſit armorum vi, ſeu cuſtodiâ ac præſidio militum? Priorem clarè non ſoluit. Hoc tantùm ait, pernicioſum eſſe, degeneres regum filios, & à paternâ virtute deſciſcentes (quod haud rarò contingit iuxta illud ἡρώων παῖδες πήματα, *Heroüm filij noxæ*) regnum adminiſtrare; & tamen vix aliter fieri poſſe, quin pater amore naturali, quem Græci vocant στοργήν, impulſus, filio committat imperium. Ex quo crediderim non probare Ariſtotelem (tacitè tamen ob *Regna hæreditaria Ariſtoteli ſuſpecta.* Alexandrum Magnum Philippi Macedonis hæredem, in cuius regiâ multos annos verſatus eſt) regna hæreditaria, vt pote periculoſa, & peſtifera, ſi ad improbos vel ſtultos hæredes transferantur. Poſteriori autem non integrè ſatisfacit. Reſpondet enim de Rege Laconico, cui ſumma ſit poteſtas ex lege attributa, nihilque pleno ſuo arbitrio præter leges faciat, ei ſcilicet neceſſariam eſſe armorum vim & potentiam ad leges cuſtodiendas; ſed talem ac tantam, quà improbos coërceat, Rempublicam tamen non poſſit opprimere.

Ad Cap. decimumſextum.

PRobat vnius ſummum imperium, ſiue regnum illud abſolutum, quod ſuperiori capite vocarat παμβασιλείαν, non eſſe iuſtum, neque naturæ conſentaneum; atq; adeo melius & optabilius eſſe legem imperare, quàm vnum aliquem ciuem. Quod defendit aduer- *In Politica.* ſus Platonem, qui plus bonis viris, quàm bonis legibus tribuendum eſſe cenſet. Non eſſe igitur κατὰ φύσιν, id eſt ſecũdum legem naturæ, vnum eſſe ciuium omnium dominũ oſtendit. I. Quia iniuſtum eſt paribus, parem dignitatem non tribuere, vt paribus imparem; quemadmodum corporibus æqualibus inæqualem victum aut veſtẽ. Atqui ciues omnes ſunt pares: ergo iis impar dignitas non eſt tribuenda, id eſt vni ſummum imperium, cæteris nihil tale. Itaque iuſtius erit viciſſim omnes, cùm pares ſint, imperare, & obtemperare. Hoc autem à lege eſt quæ ordo eſt. Præſtabilius ergo legem imperare: ita tamen vt conſtituantur magiſtratus legibus ſubiecti, ſiue legum miniſtri & cuſtodes, quos hîc vocat νομοφύλακας, καὶ ὑπηρέτας τοῖς νόμοις, vt ſcilicet *Qui Nomophylaces.* ſeruandas leges curent, eaſque cùm opus fuerit, interpretentur, corrigant, & adhibitâ æquitate prudenter temperent. II. ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστί. *Lex eſt mens ſine cupiditate, aut perturbatione vllâ*; & qui legem (quidam hîc *Emendatio textus.* legunt νοῦν mentem, ſed vetus ſcriptura habet & rectè νόμον legem) præeſſe vult, is velle videtur, vt Deus imperet; qui hominem, feram; nempe ob paſſiones & animi motus varios quibus homo affici ſolet. Quod verò argumentum & exemplum ſuperiori capite allatum eſt, à Medicinâ, aliiſque artibus petitum, pro rege contra legem, præſtare ſcilicet, & eſſe expeditius iudicium & ſentẽtiam Medicorum & artificum vſu peritorum & expertorum, quàm doctrinam artiſque leges & præcepta ſequi, falſum eſſe ait: cùm expediat doctis vti, qui maximè ad officia ſua affectu nullo ducantur. Medici enim non odio aut gratiâ, ſed arte & prudẽtiâ, & honorarij causâ Medicinam faciunt: at in Politicis multus eſt gratiæ, odio, iræ, ambitioni locus. Quòd ſi Medicos ægri ſuſpicentur ab inimicis pecuniâ corruptos, illos ſtatim ægri dimittunt, & præceptis artis, καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων, & ex libris ſiue ſcriptis, curari malunt. Addit, Medicos, cùm ægrotant ipſi, alios Medicos acerſere, quaſi ſibi iure diffidentes. quòd difficile ſit in re ſuâ verũ diſcernere, apteque ac ſine quadã animi perturbatione, iudicare. Hoc loco diſtinguit leges in ſcriptas, & nõ ſcriptas; & has *Iuris ſcripti & non ſcripti meminit Ariſtot. 1. Rhetor.* quidẽ quæ conſuetudine & moribus receptæ ſunt, & à maioribus traditæ (quas ideo vocãt nonnulli traditiones) ait eſſe maioris auctoritatis; quib. ideo Magiſtratus, ſi nõ illis, ſit inferior. III. Plus vidẽt oculi, quàm oculus: Ergo plures boni & clarè videntes, id eſt prudentes, vno ſunt meliores. IV. Vno viro bono, duo boni ſunt meliores. Sed hæc duo argumenta vt & vltimum, pro Ariſtocratia potiùs, quàm pro lege concludũt: niſi dicamus in ſupplementum legũ, plures adhuc bonos Magiſtratus vno eſſe præſtabiliores, qui ſcilicet clariùs meliúſque leges interpretentur,

quàm vnus. Denique ipſa regnandi ratio quam reges ſeruant, manifeſtè probat Ariſtocratiæ præſtantiam, imo & neceſſitatem: illi enim amicos ſuos faciunt imperij ſui ſocios, dum eorum doctrinâ, prudentiâ, & conſilio vtuntur in rebus gerendis; At amici pares ſunt & ſimiles. Ergo cùm reges credát oportere amicos ſuos ſecú præeſſe & regnum adminiſtrare, vt reuerà fit, eo ipſo ſignificant pares & ſimiles ſimul debere dominari, præſertim ſi boni ſint & prudentiſſimi. Hoc argumentum efficax eſt pro Ariſtocratiâ.

Regnant ipſi reges ex conſilio prudentiũ.

Ad Cap. decimumſeptimum.

DOcet primò varias eſſe hominum ad Politiam propenſiones. Alios enim facilè ſeruili & deſpotico imperio ſubeſſe, vt ſunt barbari, de quibus l. 1. Polit. alios ſponte regio imperio parêre; alios ariſtocratico; alios ciuili. Secundò, tria bonæ reipublicæ genera, regnum, ariſtocratiam, & rempublicam eſſe ſecundùm naturam; alia verò tria his oppoſita, contra naturam. Tertiò, quæ ſuperiori capite dicta ſunt contra regnum, vera eſſe in republicâ ciuili & populari, quæ eſt bonarum poſtrema; quia ciues in eâ omnes pares ſunt, quibus ideo omnibus iniuſtum eſt, vnum imperare. Quartò, ſi quis vnus extet inter ciues, adeo illuſtris, & excellens, qui virtute, ſapientiâ, & conſilio reliquam multitudinem maximè ſuperet, cum debere Regem eſſe, & omnium dominum: & id quidem iure τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ὑπεροχῆς, præſtantiæ, cui ſummus honor omnium opinione eſt deferendus. Alioqui ſi nunc vir ille præſtantiſſimus imperaret, nunc viciſſim parêret, vt cæteri ciues, pars eſſet par & æqualis toti; vel etiam præſtaret toti, quod repugnat naturæ, eſtque iniuſtum & contra leges iuſtitiæ diſtributiuæ. Partem verò ſic totum ſuperaturam, hinc conſtat, quòd Heroïs illius virtus aliorum ciuium virtutes maximè ſuperet, ita vt harum reſpectu, illa ſit quoddam totum. Itaque ſi alius quiſpiam ciuis vno vllo Heroë longè quoad virtutis excellentiam inferior, ad imperium eueheatur, vel etiá plures non magis excellentes, & tunc Heros ille vnus ſubſit & pareat, profectò pars, nempe ciuis ille, vel vnus, vel plures ad imperij ſummos honores, tunc euecti, totú, nempe Heroem, non tantum æquabit, ſed & dignitate ſuperabit; quod eſt abſurdum & iniuſtum. Eſſet verò multò iniuſtius illum necare, vel in exilium eiicere, vel teſtæ iactu ſiue oſtraciſmo, de quo ſuprà, expellere. Debet ergo Heros ille, rex eſſe ſummus omniúmque ἁπλῶς dominus.

Optimo & ſapientiſſimo imperium deberi.

Cap. 13. d. 3.

Ad Cap. decimumoctauum.

COncludit iiſdem modis & artibus in optimâ republicâ, vt eſt Regnum & Ariſtocratia, ciuitatem & virum bonum inſtitui; cùm optimæ Reipublicæ ſcopus ſit virtus; atque adeo eamdem diſciplinam, inſtitutionem, & mores eoſdem eſſe, quibus vir bonus efficiatur, ſimulque Politicus, & Baſilicus, ſiue Reipublicæ adminiſtrandæ, vel regno idoneus.

Viri boni, & ciuis boni eadẽ eſt inſtitutio.

Liber quartus Politicorum.

HAbet capita ſedecim, vbi de Republicâ tertio genere rectæ πολιτείας, Democratiâ, Oligarchiâ, Tyrannide; Deinde de ſummis ciuitatum partibus, Senatu, Magiſtratu, & Iudiciis.

Ad Cap. primum.

STatuit, Politicum quatuor ſcire debere. Primum, quæ ſit optima Reipublicæ forma, & omnium ἁπλῶς præſtantiſſima. Secundum, quæ ſit optima pro rebus ſubiectis, & copiis præſentibus. Tertium, Rempublicam ſibi oblatam, qualiſcunque ſit, probè nôſſe; tam quomodo ab initio conſtituta fuerit, quàm quomodo iam conſtituta, poſſit diu conſeruari. Quartum, quæ Reſpublica ſeu Politia ſit inter homines communior, & pleriſque accommodatior. Hoc probat artium & ſcientiarum exemplo, quæ non particulares quidem ſint, vt ſunt luctatoria, & gladiatoria reſpectu Gymnaſticæ; Therapeutica externorum morborum & Therapeutica internorum, reſpectu Medicinæ, ſed quæ ſint perfectæ & totales & περὶ γένος, vt ipſa Gymnaſtica, Medicina. Hæ enim de ſuis obiectis quatuor illa eodem modo conſiderant. Medicina enim nôſſe debet, Primò optimum ſimpliciter ſanitatis gradum, & perfectam illam qualitatum ἰσονομίαν, corporis συμμετρίαν, partium cohæſionem & ordinem. Secundò, eam ſanitatis rationem, quæ in his & illis optima reperiatur, pro conditione ſubiectorum. Tertiò, quamlibet ſibi propoſitam, vt eam tueri poſſit aut emendare. Quartò, eam quæ communior ſit inter homines, vt circa eam, cùm opus erit, ex arte negotietur. Eamdem igitur eſſe in arte Politicâ rationem ſignificat, quæ ſcilicet ars ſit perfecta & totalis, quæ non κατὰ μέρος, de parte aliqua aut ſpecie vnâ Reipublicæ; ſed de omnibus generibus diſſerat, & gubernationum modos omnes ac diſcrimina accuratè perſequatur.

Quæ & quot oporteat ſcire Politicum.

Ad Cap. ſecundum.

REpetitis breui epilogo iis quæ ſuprà de Regno & Ariſtocratiâ, comuniq; Reipublicæ diuiſione in rectam & vitioſam docuerat; ſtatuit de tertio genere rectæ Reipublicæ quæ nomine totius ſolet ſignificari, deinceps eſſe conſiderandum: itémque de Oligarchiâ, Democratiâ & Tyrannide. Vbi notat vitioſarum peſſimam eſſe Tyrannidem, vt quæ ſit τῆς πρώτης καὶ θειοτάτης παρέκβασις, *primæ & diuiniſſimæ*, id eſt Regni, *digreſſio*: Democratiam verò inter malas μετριωτάτην. Tum futuræ tractationis methodum conſtituit; & quibus de rebus, quoque ordine ſit dicturus, explicat.

Tyrannis peſſima.

Moderatiſſimam.

Ad Cap. tertium.

PRobat eſſe diuerſas gubernationis ſeu Reipublicę formas, ex eo quòd ſint multæ partes ciuitatis, id eſt ciuium varij ordines: putà diuitum, pauperum, nobiliũ, ignobilium, armatorum, inermium: & de populo quidem alios eſſe agricolas, alios mercatores ſiue inſtitores, ἀγοραίους, alios opifices. Vbi notat, τῶν γνωρίμων, id eſt nobilium varios gradus, vnum ex diuitiis, & maximè eâ copiâ quæ πρὸς ἱπποτροφίαν, *ad equos alendos*, ſufficiat; alterum ex genere; tertium ex virtute. Hinc arguit eos qui duo tantùm Reipublicæ genera Oligarchiam & Democratiam, quaſi duos principes ventos, Aquilonem & Auſtrum; aut quaſi duo harmoniæ genera Dorium & Phrygium ſtatuerant, ad quæ alia referrentur. Etenim ex partium ciuitatis diſſimilitudine, quæ diuerſo modo gubernantur, Rerumpublicarum varietas debet æſtimari, de quâ dictum ſuprà, vbi tres rectæ, totidem vitioſæ ſtabilitæ fuerunt.

Nobilium gradus tres.

Ad Cap. quartum.

STatuit 1. definiendam eſſe Democratiam ex dominatu liberorum & pauperum, numero ſuperiorum: Oligarchiam ex imperio diuitum, & nobiliorum, numero paucorum. Notat obiter in Æthiopiâ ſupremos honores iis mandari ſolitos qui corporis magnitudine præſtant. Secundò repetit, plures eſſe Reipublicæ formas, quia ſunt diuerſæ partes ciuitatis, ſimilitudine petitâ à diuerſis formis ſiue ſpeciebus animalis, quæ tales conſtituuntur pro diuerſa partium ratione. Vt quia partes motui conſecratæ (vt partes nutritias & ſenſuum organa mittamus) variant in animali: ſunt enim pedes in homine, alæ in aue, pinnæ in piſce; & rurſus in homine bini pedes, in beſtiis ferè quaterni, & rurſus in quaternis alij fiſſi, alij ſolidi, ideo varia animalium genera diſtinguuntur; ſic in re ciuili variant Reſpublicæ ſecundùm genera, quæ etiam genera in ſuas alias ſpecies pro partium ciuitatis varietate & multiplici coniunctione diuiduntur. Comparat verò Ariſtot. alio loco, vt c. 10. lib. de comm. motu animal. animal cum ciuitate. Ibi enim ait animal eſſe, πόλιν εὐνομουμένην, *ciuitatem bonis legibus conſtitutam*. Tertiò ciuitatis partes enumerat, quas octo hîc quidem facit, libro autem ſeptimo ſex. Prima eſt agricolarum, quæ pars alimenta parat: Secunda opificum. Tertia mercatorum, ſiue tabernariorum. Quarta mercenariorum, vt baiulorum. Quinta militum. Sexta iudicum, qui ius cuique reddunt, quæ pars eſt veluti anima Reipublicæ. Septima diuitum, qui apud Græcos ſuis ſumptibus onera muneráque publica gerebant, quos ſumptus vocabant λειτουργίας, ideoque hanc partem vocat hoc loco Ariſtot. τὸ ταῖς οὐσίαις λειτουργοῦν. Octaua magiſtratuum, quam partem vocat, τὸ δημιουργικὸν, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς λειτουργοῦν. Aitque neceſſarios eſſe Reipublicæ, τοὺς λειτουργήσοντας τῇ πόλει ταύτην τὴν λειτουργίαν. Ex quo loco intelligitur λειτουργεῖν, eſſe idem quod publicum munus obire. Et λειτουργίαν, eſſe publicum miniſterium. Licèt Eccleſiaſtici ſcriptores vocabulum hoc vſurpent pro Eccleſiaſticâ functione, ſiue diuino miniſterio, eoque publico, vt pro ſupplicationibus, & miſſæ ſacrificio, ſacráque Euchariſtiâ. Quartò reprehendit Platonem, qui partes Reipublicæ eas tantùm conſtituat, quæ ad vſus neceſſarios requiruntur, non etiam ad liberales, & qui eodem loco ponat, ſutores, quo agricolas: qui omittat milites, iudices, conſiliarios, hos quidem omnino; illos verò, quamdiu ciuitatis imperium & ager non fuerit dilatatus. Quintò Democratiæ genera explicat diuiſis primò ciuibus in duas ſummas partes, plebem ſcilicet & nobiles. Et plebis quidem ſex partes facit, agricolas, opifices, mercatores, nauticos, mercenarios, & liberos, ſed non ex vtroque parente ciui natos. Nobilium verò quatuor ponit genera, ex diuitiis vnum, ex generis antiquitate alterum, ex virtute tertium, ex doctrinâ & eruditione quartum. Primum ergo Democratię genus, illud que maximè proprium eſt, in quo omnes ciuitatis incolæ etiam inquilini & aduenæ ita ſunt æquales, vt ſinguli honorum & magiſtratuum ſint participes, nec diuites maiori in pretio ſint, quàm pauperes. Secundum, in quo magiſtratus ſunt,

In Æthiopiâ principes ij ſunt, qui maiores corpore.

De differētiis, partibus, moribus animalium Ariſtot. lib. 1. & 2. ca. 1. de partibus animal. & lib. 1. c. 1. de Hiſtor. animal.

Liturgia quæ.

Copiæ deſeruicem.

Quid λειτουργία.

Plebeij ordines ſex.

Nobilium ordines quatuor.

Genera Democratiæ. ἀπὸ τῶν τιμημάτων, ex cenſibus, itavt in eo genere ij ciues, qui rem non habent, magiſtratum non obtineant. Tertium, in quo ciues ij rem gerunt, qui ſunt ἀνυπεύθυνοι, id eſt qui nihil habent quod eis obiiciatur, & quo excludatur, ita tamen vt lex dominetur. Quartum, vbi omnibus magiſtratum obtinere licet, dummodo ſint veri ciues, non nothi, non imperfecti, aut aſcititij, lege tamen ſemper dominante. Quintum, vbi præter prædicta paria, populus dominatur non lex. Quod fit dum multitudinis decreta, quæ dicuntur ψηφίσματα, recipiuntur, imperiúmq; teneant, adiuuantibus Demagogis, id eſt populi oratoribus; qui in ea Democratia in qua lex imperat, nulli ſunt: quòd ibi lex potius, quàm multitudo (quæ oratorum eloquentia facilè perſuadetur flectitúrque) teneat dominatum. Vnde quintum illud genus tyrannicum eſt. Quod enim ſunt erga Tyrannum κόλακες, adulatores, hoc ſunt erga populum (tunc μόναρχοι, ſi non ſigillatim & diſtributiuè, ſaltem collectiuè & vniuerſim ſumptum) oratores. Et quòd hîc decreta popularia, ſiue plebiſcita, ψηφίσματα, illic ſunt edicta ἐπιτάγματα: ideo Democratia hæc non eſt πολιτεία vera, atq; adeo nec propriè, nec κυρίως Democratia. Nempe quia vbi leges non imperant, non eſt politia. Cui Ariſtotelis ſententiæ concinit Chryſippus apud Iuriſconſultum lege 2. ff. de legib. Vbi ait legem eſſe omnium Dominam & Reginam, intellige ſcriptam, vel non ſcriptam; humanam, vel naturalem.

Ad Cap. quintum.

Genera oligarchiæ. DIſtinguit Oligarchiam in ſua genera. Primum ait eſſe, in quo magiſtratus dantur ex cenſibus adeo magnis, vt eorum participes eſſe nequeant pauperes, diuitibus longè plures. Secundum cùm ἐκ μὴ μακρῶν, (ſic enim legendum eſt in textu non μικρῶν, *Emendatio textus contra Lambinum.* vt Lambinus, cùm in hoc genere cenſus ſit priore maior, non tamen abſolutè magnus: Itavt in ſecundo plus Oligarchæ ſiue pauci dominatores ſibi ſumant, quàm in priore; licèt non multum ſimpliciter) ex non magnis cenſibus quidam alliguntur in magiſtratus, & in demortuorum locum ſufficiuntur & cooptantur. Tertium, in quo filius ſuccedit patri. Quartum, in quo maximi cenſus ratio habetur, legis nulla; itavt perpauci, contemptis legibus dominentur: quod genus δυναστείαν, vocant, vt ex cap. 11. huius lib. & ex lib. 5. patebit, eſtque tyrannicum.

Ad Cap. ſextum.

STatuit tot eſſe Democratiæ, quot Oligarchiæ genera, nempe vtriuſque quatuor. Primùm enim Democratiæ genus cap. 4. explicatum quaſi nullum, (quia inuſitatum & rariſſimum ſit aduenas etiam & inquilinos imperare) prætermittit. Deinde reddit rationem, cur in Democratiæ generibus priora ideo differant ab vltimo, quòd in hoc, popularis & plebeia multitudo imperet, in illis verò leges: nimirum quia in vltimo, merces propoſita ſit Rempublicam gerentibus; in prioribus, nihil. Atq; id quidem, quia in vltimo vberiora ſunt & ampliora publica vectigalia, priuatorum minora; in prioribus, contra; eo quòd ſcilicet hoc in maximis ciuitatibus reperitur, quarum maiora eſſe ſolent vectigalia; & in eo omnes infimi, & fæx ciuitatis dominatur, mercenarij, opifices, proletarij, quorum nullus vel exiguus eſt cenſus. At in prioribus: quia & minores ſunt vrbes, in iiſque agricolæ, paſtores, mercatores & nautici dominantur, fit vt publica vectigalia ſint minora, priuatorum maiora. Primi ergo Democratici ſuis rebus vacantes, imperium legibus facilè permittunt; vltimi autem inopiâ coacti, ad Rempublicam gerendam alliciuntur, mercede propoſitâ, atque vt inde vitam ſuſtentent. Dicuntur porro hîc pauperes σχολάζειν, otiari, quia non occupantur curis, quas diuitiæ afferunt. His ita de Democratiâ expoſitis, eodem ferè modo de generibus Oligarchiæ ſtatuit, rationémque affert, cur tria priora genera legibus adminiſtrentur, quartum paucorum arbitratu. Permittere ergo primos Oligarchicos quædam legibus, quia eorum ſint modicæ opes, id eſt non tantæ, vt iis otioſis eſſe liceat, aut curam rerum ſuarum non habere; nec tam exiguæ, vt ex publico ſint alendi. Secundos etiam, licet aliàs in defunctorum locum ſufficiant, aliquid tamen legibus relinquere, ſed minùs quàm priores, quia ditiores. Tertios non omnia adhuc omnino gerere ſuo arbitratu. Licet enim imperia tradant filiis, ea tamen his relinquere lege primùm conſtituta. At quartos nihil legibus relinquere: eſſéque vltimæ Democratiæ, & Tyrannidi ſimiles; quòd maximas poſſideant diuitias, ſintque ideo valde pauci magiſtratuum & imperij participes.

Ad Cap. ſeptimum.

AGit de Ariſtocratia, quam definit eam Reipublicæ adminiſtrandæ formam,

Quid Ariſtocratia, & quotuplex. quæ conſtat viris, non iis quidem ex hypotheſi, comparatè, aut ſecundùm quid, ſed omnino, & ſimpliciter & abſolutè bonis; in quâ ſcilicet ſolâ, veræ virtutis habeatur ratio, idémque ſit vir bonus abſolutè & ciuis bonus. In aliis enim neceſſum non eſt viros eſſe, bonos ſimpliciter, ſed bonos huic vel illi Reipublicæ. Deinde ponit quatuor Ariſtocratiæ genera: Primum optimum, in quo virtutis ſolius ratio habetur. Secundum, in quo virtutis & diuitiarum. Tertium, in quo virtutis & libertatis, ſeu populi. Quartum, in quo virtutis, diuitiarum, & populi ſeu libertatis.

Ad Cap. octauum.

AGit de Republicâ ſpeciatim dictâ, ſiue de tertio illo genere rectæ Reipublicę, quæ πολιτεία communi nomine vocatur; de quâ iam ſuprà li. 3. & infra etiam lib. 5. Hanc ſummatim & typo definit cinnum ſiue miſtionem aliquam μῖξιν, Oligarchiæ & Democratiæ, ſiue id gubernandi genus, in quo
Quid Reſpublica. ad Rempublicam gerendam, & magiſtratus capiendos aditus pateat tam pauperibus, quod eſt ex Democratia; quàm diuitibus, quod eſt ex Oligarchia. Docet deinde Rempublicam ſpecialem vocari interdum Democratiam, cùm ſcilicet pars popularis imperat; interdum Ariſtocratiam, cùm potentiores, nobiliores, & præſtantiores, quaſi in Oligarchia quadam dominantur. In Oligarchia enim præſtantes & claros dominari hinc eſſe perſpicuum, quòd diuites liberali educatione inſtituantur, ac nobilitate ſplendeant: quæ duæ res ad virtutem ſpectant. Nõ debere tamen ſpecialem eam Rempublicam, quæ ad Oligarchiam inclinet, vocari Ariſtocratiam, probat; quòd in Ariſtocratiâ ſint leges optimæ, καὶ εὐνομία, tanquam in optima regiminis forma; in Oligarchia non optimæ, tanquam in non optima. Vbi notat duplicem εὐνομίαν: Vnam quâ legib. ſcri-
Εὐνομία duplex. ptis pareatur; Alteram quâ leges bene ſcribantur. Præterea finis Ariſtocratiæ eſt virtus, atque in eâ honores ex virtute mandantur: finis verò Oligarchiæ, diuitiæ; vt Democratiæ; libertas. Differt ergo maximè Ariſtocratia ab Oligarchia. Ait poſtea ratum id fixúmque eſſe in omnibus Reipublicæ formis, quod maiori parti, id eſt pluribus qui imperant, viſum fuerit. Tum Rempublicam ſpecialem multis ciuitatibus communem & vſitatam eſſe: quia in multis ſunt locupletes & egentes. Item eandem Rempubl. diuitiis & libertate eſſe temperatam; quarum comes ſit εὐγένεια, nobilitas. ἡ γὰρ εὐ- Nobilitas
γένειά ἐστιν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετή. *Eſt quippe,* quid.
inquit, *nobilitas antiquæ diuitiæ, vel virtus.*

Ad Cap. nonum.

DEclarat modos quibus Reſpublica ſpecialis ex Oligarchia & Democratia tẽperatis, poſſit conſtitui, tanquam vtriuſque cinnus ac permiſtio. Illos autem tres facit, è quorum ſingulis, ſingula Reipublicæ ſpecialis genera colligit. Primus modus eſt, in quo ſic Oligarchia & Democratia temperantur, vt diuitibus quidem mulcta, ζημία, pauperi- Reipublicæ ſpecialis modi.
bus merces quædam attribuatur. Hinc primus cinnus ſiue primum Reipublicæ ſpecialis genus. Nam in Oligarchia diuitibus mulcta, pauperibus nulla merces ad iudicandum & deliberandum de Republicâ; contrà verò in Democratia pauperibus merces ſua propoſita eſt; diuitibus nulla mulcta. Horum ergo medium ac prædicta temperatio Reipublicæ primum genus faciet. Secũdus, in quo ex temperato ac mediocri cenſu aditus pateat ad honores & magiſtratus. In Oligarchia enim maximus cenſus requiritur ad imperij honores; in Democratia nullus, aut perexiguus. Hinc ſecundum Reipublicæ ſpecialis genus. Tertius, in quo Oligarchiæ & Democratiæ inſtituta miſcentur, & ſimul coniunguntur, vt deſignare magiſtratus electione & ſuffragiis, ex nullo cenſu. Eſt enim Oligarchicum magiſtratus deſignare ſuffragiis ex cenſu; Democraticum, ſine cenſu. Sumẽ enim de Oligarchia magiſtratuum deſignationem per electionem & ſuffragia; ex Democratia ex nullo cenſu: ex hoc cinno & mixtione facies tertium Reipublicæ ſpecialis genus. His explicatis admonet optimæ mixtionis primam notam eſſe, ſi Rempublicam eandem dicere poſſimus eſſe ſimul Democratiam & Oligarchiam, ita vt & vtraque & neutra videatur. Hoc enim accidere medio, in quo vtrumque extremum ineſſe videtur. Secundam, ſi per ſe conſeruetur ac probè ſubſiſtat.

Ad Cap. decimum.

AGit de Tyrannide, cuius genera tria Tyrannis
conſtituit. Primum, barbaricum. Se- triplex.
cundum, Æſymneticum. Vt enim hæc duo, Regna dicuntur, ſi ſint legitima, & in volentes; ſic & tyrannides appellantur, cùm ſeruilia ſunt, ſiue deſpotica, & ad imperantium libidinem geruntur. De quibus ſuprà, lib. 3. Tertium maximè proprium τῇ βασιλείᾳ ἀντίστροφον, in quo vnus ἀνυπεύθυνος, ſine prouocatione, aut correctione paribus imperat, iiſq;

ſe melioribus,& ad propriam,non ad eorum qui parent,vtilitatem; qui ideo inuiti parẽt.

Ad Cap. vndecimum.

DIſſerit de optimo Reipublicæ ſtatu ac regimine, ſiue de optima gubernationis Politicæ forma,quæ non ſimpliciter quidem ſit talis,cùm hæc κατ' εὐχὴν, dumtaxat & in voto ſit,aut idealis, potiúſque optari & intelligi, quàm apud homines reuerâ eſſe poſſit; ſed quæ pluribus ciuitatibus optima ſit,& accommodatiſſima ad eam beatam vitam, quam poſſint ciues obtinere. Statuit

Optima Reſpubl. ciuibus conſtat mediocribus. verò eam eſſe Rempublicam optimam, quæ ciuibus conſtat mediocribus, qui ſcilicet ſint nec nimiùm pauperes, nec diuites nimiùm,vtrique,vel ſinguli. Quia virtus eſt in mediocritate,ergo & beata vita: Reſpublica

Vita quædam eſt ciuitatis. autem βίος τίς ἐστι πόλεως. Sed & notum eſt, ciues opulentos eſſe inſolentiores & contumelioſos; pauperiores verò malitioſos, fraudulentos, & in rebus paruis maleficos. Et hos quidem neſcire imperare,ſed potiùs ſeruile imperium, quod ciuitati nocet, ſubire. Illos verò nulli imperio parêre,imperare autem deſpotico imperio. Erunt ergo præſtabiliores & meliores ij ciues qui erunt mediocres,cùm media fere ſint optima. Et præterea ciues illi medij faciliùs rationi obtemperent, neque aliena bona, vt pauperes, appetant; neque eorum facultatibus alij inhient. Non enim mediocrium ſed diuitum potiùs bona à pauperibus expetuntur. Hic citat verſum Phocylidis qui ſe medium ciuem optabat ob multa mediorum bona.

Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα, μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι.

Eſſe volo medius: medijs ſunt commoda multa.

Secura eſt vita mediocrium, quia neque ij aliis volunt inſidiari; neque iis alij inſidiantur. Optima igitur eſt ea Reſpublica quæ à mediocribus illis modeſtiſque ciuibus regitur; atque adeo beatiſſimæ ſunt eæ ciuitates, vbi media illa ciuium pars maior eſt atque potentior. Sed hoc Reipublicæ genus rarum eſſe docet, quia mediorum numerus eſt exiguus: itaque fieri vt ſi plebs ſuperet, exiſtat Democratia; ſi pauci ditiores præſtent,exoriatur Oligarchia. Atq; idcirco vt plurimum vigere Democratias, & Oligarchias: quæ ratio efficiat Ariſtoteles in his videatur diligentior. Cõcludit Democratiam & Oligarchiam eam optimam eſſe, quæ illi mediocrium Reipublicæ ſit proxima; vt deterrimam,quæ ſit ab eadem alieniſſima.

Ad Cap. duodecimum.

Præcepti Politicum. POnit Politicum præceptum inſigne. Debere ſcilicet plus potentiæ in ciuitate habere eam partem quæ Reipublicæ præſentis incolumitatem amet, eaque contenta ſit; quàm alteram, quæ eius formam manere nolit. Deinde in ciuitate duo eſſe, Qualitatem, nempe libertatem, diuitias, diſciplinã, nobilitatem, & Quantitatem,nempe multitudinis exuperantiam, ita vt vna interdum pars ciuium qualitate præſtet, altera quantitate. Sic enim contingit ignobiles & pauperes ſæpius præſtare quantitate ſiue numero: Nobiles & diuites, & virtutis cultores, qualitate. Hoc poſito ſtatuit ibi eſſe natam Democratiam, eámque ciuitati tunc optimam aduenire, vbi pauperum multitudo præſtat quantitate,pluſque poteſt quàm diuitum aut nobilium opes. Cùm verò diuites & nobiles præſtant, magíſque qualitate excellunt, quam ſuperentur quantitate, ibi vtiliſſimam eſſe Oligarchiam. Et tales Reſpublicæ dicuntur bonæ ex hypotheſi, id eſt reſpectu huius vel illius ciuitatis. Admonet hoc loco Ariſtoteles Politicum Nomothetam, vt leges ſic temperet, vt eas ad medios ciues,de quibus ſuprà,referat. Hinc enim futuram Rempublicam ſtabiliorem. Errare autem eos Politicos vehementer, qui Ariſtocraticas formas efficere volunt, plus tribuendo diuitibus quàm egenis: vel etiam quod deterius eſt, populum circumueniendo, & malis artibus à Reipublicæ adminiſtratione excludẽdo. Plus enim nocere Rei- *Plus nocẽt opes maximæ potiorum, quàm exigua bona pauperũ.*
publicæ locupletiorum & potentiorum diuitias,quàm exigua bona pauperum, & facile populum, cùm ſe à Republica excluſum & oppreſſum ſentit, in optimates inſurgere. Ἀνάγκη γὰρ χρόνῳ ποτὲ ἐκ τῶν ψευδῶν ἀγαθῶν, ἀληθὲς συμβῆναι κακόν. *Neceſſe enim eſt,* inquit, *progreſſu temporis aliquando ex falſis bonis, verum malum contingere.*

Ad Cap. decimumtertium.

DOlos callidáque conſilia,quibus in Oligarchia nobiles & opulenti contra plebeios & pauperes vtuntur,& viciſſim in Democratiã plebeij & tenuiores, contra opulentos, enarrat ac recenſet. Vt enim in Oligarchiâ locuplẽtes ſibi totam Republicã vendicent,& populum relinquant, quinque technas ſiue malas artes, σοφίσματα καὶ κατασκευάσματα vocat Ariſtoteles, ſtruunt, obtendúntque. Prima eſt περὶ ἐκκλησίας,in con- *Doli arteſque Oligarchiæ.*
cione ſiue Comitiis,ad quæ quidem comitia veniendi neceſſitas paucis, iiſque ditioribus imponitur; tenuioribus non item; illis ſcilicet indicta mulcta; his ſuo arbitrio relictis.

Nam hac arte ditiores omnem tandem comitiorum poteſtatem ad ſe trahunt: tenuiores verò decipiuntur, qui ſecum bene agi putant, ſi nullâ mulctâ à rebus opificiiſque ſuis diſtrahantur. 2. Eſt περὶ τὰς ἀρχάς, in magiſtratibus, quos diuitibus non licet eiurare ſeu recuſare, licet tenuioribus. 3. περὶ δικαστήρια, in iudiciis, quæ ſi non exerceant diuites, mulctâ affici grauiſſimâ, ſi tenuiores nullâ aut leuiſſimâ. 4. περὶ ὅπλων, in armis, quæ ſi non habeant ditiores, multantur; egentes, minimè. 5. περὶ γυμνασίων, in exercitatione corporum, quam ſi non faciant potentiores, etiam multantur; tenuiores non; atque adeo hi corpora ſua exercere, quod alioqui ſalubre eſt, negligunt. Sic ergo in Oligarchiâ potentiores imponunt populo. Sunt verò & Democratiæ ſui doli, machinæ ac fraudes contra ditiores & optimates, & illis contrariæ; vt quia Oligarchicis, mulcta ſemper ditioribus irrogatur; apud Democraticos, nulla ditioribus conſtituatur, imo tenuioribus mercedula ad Reipublicæ gerenda munia decernatur. Admonet tamen Ariſtoteles poſſe vtriuſque technas aſſumi, itáque temperari, vt Reipublicæ ſpeciali conferant. Sic ex Oligarchiâ poſſe ſumi mulctam diuitum, ſi abſint à comitiis, & iudiciis, &c. Ex Democratiâ mercedulam, quâ inuitentur tenuiores ad Reipublicę adminiſtrationem. Tum docet in Republicâ ſpeciali principatum eſſe penes milites. Item non poſſe exactè cenſum & bona horum ciuium definiri, habendam tamen eſſe rationem eorum qui ſunt Reipubl. participes. Rempublicam primam Græcorum, poſt abdicatos Reges, ex militibus conſtitiſſe, iiſque equitibus. Eſſe enim equitatum peditatu antiquiorem: quia tantam curam artémque non requirat equitatus, quàm peditatus: & in illo robur belli potius quàm in hoc conſiſtat. In fine capitis eorum quæ hoc libro hactenus fuere pertractata, breuem ſummam colligit.

Doli & conſi in Democratia.

In Republicâ ſpeciali imperium tenent milites.

Inſtruendi peditatus artem dicitur Pyrrhus probè tenuiſſe.

Ad Cap. decimumquartum.

Diſtinguit tres in omni Republica partes. Primam vocat, τὸ βουλευόμενον, eam ſcilicet quæ conſultat & deliberat de Republicâ; quam poſſumus Senatum nominare. Secundam ait eſſe, περὶ τὰς ἀρχάς, circa magiſtratus. Tertiam appellat, τὸ δικάζον, eam quæ verſatur in iudiciis. Harum verò partium principem ſtatuit eſſe Senatum, cuius ſcilicet ſit de iure belli & pacis, de ſocietatibus, fœderibus, legibus, morte, exilio, bonorum

περὶ πολέμου, εἰρήνης, συμμαχίας, διαλύσεως, νόμων, θανάτου, φυγῆς, δη-

publicatione, & rationibus referendis, deliberare. In his enim ſumma Reipublicæ poſita eſt. Docet igitur facultatem deliberandi in ciuitate de grauiſſimis hiſce rebus imo de omnibus, vel eſſe conceſſam omnibus, & ſic exiſtere δημοτικόν, ſiue populare inſtitutum, vel Senatum Democraticum, cuius varios notat modos: vel quibuſdam de omnibus, & ſic eſſe Senatum Oligarchicum: cuius etiam multa ſint genera, pro variis Oligarchię generibus: vel omnibus de quibuſdam: aut quibuſdam de certis rebus tantùm, vt ſi liceat omnibus quidem, de bello, pace, & repoſcendis rationibus decernere; de cæteris verò, Magiſtratibus ſiue ij ſint αἱρετοὶ, *electi*, ſiue κληρωτοὶ, *ſortitò facti*, & ſic eſſe Ariſtocraticum Senatum, vel Politicum, vel ex vtroque miſtum. Eſſe verò tunc Ariſtocraticum, quando electione & ſuffragiis deſignantur magiſtratus: Politicum, quãdo ſortitò creantur; miſtum, cùm vtroque modo. Rationem porro deſignandi ſortitò magiſtratus celebrari ſolitam, vel ſimpliciter ἁπλῶς; vt cùm nullo habito delectu candidatorum, eorum ſcilicet qui ambibãt petebántve magiſtratus, nomina omnia ſine diſcrimine in vrnam coniiciebantur: vel ex delectis ſeu prælatis ἐκ προκρίτων, vt cùm antequam ſors duceretur, eximij aliquot viri deligebantur, quorum nomina in vrnam conciciebantur. His explicatis ponit præcepta Democratica & Oligarchica, quod hæ Reſpublicæ ſuo tempore eſſent vſitatiores. Primum Democraticum, debere fieri in Senatu Democratico ſiue in conſiliis conciliiſque popularibus, quod in Oligarchiâ fit in iudicio, id eſt, mercedem tenuioribus, vt ad comitia veniant; mulctam ditioribus, niſi conueniant debere decerni. Atque hoc præceptum Democratiæ illi in qua populus ſuo arbitratu legibúſque ſpretis omnia gerit & adminiſtrat, eſſe valde neceſſarium. Secundũ quoſdam ſuffragio vel ſorte eſſe conſtituendos, qui de Republica deliberent: ita tamen vt non plures ex diuitibus quàm egenis, ſed ex omnibus ordinibus æquabiliter aſſumantur. Primum Oligarchicum, debere in Senatu Oligarchico quoſdam à plebe deligi; vel etiam magiſtratum creari (προβούλους vocant, rebus antè deliberandis præfectos, vel νομοφύλακας, quaſi legum & conſilij cuſtodes) qui cùm de rebus primi ſolíque deliberauerint, deliberata & ſtatuta referant ad populum, vt fiebat Romæ non quaſi à populo reſcindenda aut improbanda: hoc enim eſſet

μόνως, & περὶ εὐθυνῶν.

Magiſtratus vel eliguntur ſuffragiis, vel ſortito.

Præcepta Democratica.

Præcepta Oligarchica.

Democraticum; ſed ei prudenter ac benignè declaranda, vt hac arte conſiliorum publicorum factus particeps, nihil contra Reipublicæ ſtatum moliatur. Secundum, debere poteſtatem deliberādi omnibus ad Rempubl. aditum habentibus permitti; ſtatuendi verò, ſolis magiſtratibus. Tertium abſoluendi potentiam multis concedendam; cōdemnandi, ſolis magiſtratibus: quod contrario modo in ſpeciali Republica fieri ſolet.

Ad Cap. decimumquintum.

Dixit ſuperiori capite de Senatu ſiue principe illa parte ciuitatis, quæ conſultandi ac deliberandi de omnibus poteſtatem habet, deque Senatus variis pro Reipublicæ varietate, generibus; nunc agit de ſecunda parte, id eſt de magiſtratu; quæritque ante omnia quot in Republica debeant eſſe magiſtratus, & quarum rerum? de qua quæſtione in fine lib. 6. Item an perpetui eſſe debeant, diuturni, breues; annui, ſemeſtres, an biennales. An ab vno pluries geri debeant? ex quo genere hominum creandi; per quos ordines, & quomodo: Deinde definit magiſtratum cui ius eſt de quibuſdam deliberandi; iudicandi, & imperandi, ſed maximè imperandi. τὸ γὰρ ἐπιτάττειν ἀρχικώτερόν ἐστι. Tertio proponit quæſtiones. 1. Eſt, qui & quot magiſtratus ſint neceſſarij, qui minimè? 2. An vni vnus, an duo magiſtratus debeant ſimul & vno tempore mandari. 3. Quibus in magiſtratibus, plurium coniunctio commoda ſit & facilis. Reſpondet ad ſecundam adhibita ciuitatum diſtinctione. In magnis ſcilicet non eſſe vni homini plures magiſtratus mandandos, cùm ſatis multi ſint in populoſa vrbe, quibus ſinguli ſinguli mandentur. Maximè cùm officia meliùs ſingula ſiue vnū ab vno gerantur, quàm multa coniunctim, ſiue plura ab vno. In paruis autem debere vni plures mandari magiſtratus, propter hominum paucitatem: túncque magiſtratus eſſe, οἷ ὀβελισκολύχνια, *verulucernas*, quæ vna ex parte figendis & aſſandis carnibus; ex altera luminibus inſeruiant, vt ſuprà de Delphico gladio. Duas alias quæſtiones ſoluet libro ſexto. Interim quærit hoc loco, an ſecundùm loci varietatem, rerum etiam ac perſonarum, & Rerumpublicarum diſcrimina, debeant diſtingui magiſtratus. Reſpōdet non omnibus Rebuſpublicis (de præfectis enim locorum & perſonarum obſcurè ſtatuit, videtúrque tantùm ſubindicare in magnis ciuitatibus diſtinguendos eſſe maximè magiſtratus & ſecundùm loca, & ſecundùm perſonas; in paruis non item, ſed omnem curam ſiue διακοσμεῖν, *rectam ordinationem*, vni eſſe committendam) eoſdem cōuenire magiſtratus. Eſſe enim alios qui Democratiæ, alios qui Oligarchiæ, alios qui Ariſtocratiæ magis conueniant. Sic conſilium, & Senatores, Democratiæ; probulos, Oligarchiæ; Nomophylaces, & mulieribus puerisque præfectos, Ariſtocratiæ eſſe accommodatiores. In quâ ſcilicet Ariſtocratiâ bonæ inſtitutionis & virtutis ratio habeatur. Quo loco obiter ex Cornelio nepote monuerim, Græcas mulieres in conuiuium adhibitas non fuiſſe, niſi propinquorum; neque ſedere ſolitas niſi in interiore parte ædium, quæ γυναικωνῖτις vocabatur; quò accedebat nemo, niſi propinquâ coniunctus cognatione. Explicat poſtea Ariſtoteles modos creationis magiſtratuum, qui vel ſorte, vel electione vel vtraque conſtituuntur. Concludit non eſſe eadem poteſtatis genera in magiſtratibus, vt neque in exercitu, & in rebus forenſibus.

Ad Cap. decimumſextum.

Agit de iudiciis, parte tertia Reipubl. Ac primò exponit octo genera iudiciorū, ſiue Tribunalium, δικαστηρίων. Primum εὐθυντικόν, correctiuum, quod in eo conſiſtit vt rationes repetantur à magiſtratibus, an bene an ſecus ſe in ſuo magiſtratu geſſerint. Secundum, contra eos qui iniuſtè egerint in Rempubl. vt qui eam compilarint, aut fuerint depeculati. Tertium, contra eos, qui in ſtatum publicum quomodocumq; peccant, vt ſunt perduelles. Quartum, de mulctis & pœnis irrogatis, an magiſtratus ciuem nimiùm mulctauerit. Quintum de contractibus maioribus. Sextum φονικόν, de cæde, quò pertinent verbera, vulnera. Cuius cædis multi ſunt modi. Septimum ξενικόν, de peregrinis. Octauum de paruis contractibus, ab vna drachma vſq; ad quinque. Sic Athenis erant XL. viri qui cognitionem habebant decem tantùm drachmarum, vt narrat Pollux lib. 8. Deinde relinquit hæc de contractibus iudicia, item de cæde ſiue capitalia, & de peregrinis; ſtatuítque de ciuilibus potiùs eſſe dicendum, quæ ſcilicet magis pertinent ad ſtatum Reipublicæ; & vnde motus, & ſeditiones, niſi probè exerceantur, & Rerumpublicarum ſubuerſiones ſoleant excitari. Hoc poſito iudiciorum modos recenſet, & quarum Rerumpublicarum proprij ſint, explicat. Statuit igitur modum eligendi iudices, vel ex omnibus eſſe, vel ex quibuſdam, vel mixta

Marginal notes:

Magiſtratus eſt βουλεύσασθαι, κρῖναι, ἐπιτάξαι.

Lib. 4. de partibus animal. c. 6.

Lib. 1. Polit. cap. 2.

παιδονόμους, γυναικονόμους.

Octo iudiciorum genera.

mixta quadam ratione ex vtroque; idque aut ſorte ſiue ſortito; aut electione ſiue ſuffragio; aut partim ſorte, partim ſuffragio. Et ſi ex omnibus iudices eligantur, hoc eſſe Democraticum; ſi ex quibuſdam ſiue ex certo ordine, Oligarchicum; ſi partim ex certo ordine, partim ex omnibus ſiue ex populo, eſſe Ariſtocraticum & Politicum.

Liber quintus Politicorum.

Summa libri quinti.

ABſoluitur capitibus duodecim in duas partes redactis. Prior eſt de cauſis ſeditionum & ſubuerſionis Rerumpublicarum earum, quæ à pluribus adminiſtrantur, itémque ſalutis & conſeruationis earumdem. Poſterior de cauſis interitus ac deſtructionis eius Reipublicæ, quæ ab vno regitur, ſiue is Rex ſit, ſiue Tyrannus; itemque de cauſis & modis illius conſeruandæ. Omne enim imperium vel eſt vnius, vel plurium.

Ad Cap. primum.

Fons & origo ſeditionum.

STatuit principium & fontem motuum ac ſeditionum τῶν στάσεων, eſſe errorem, in iure, ſiue iniuſtam perſuaſionem ex eo ortam, quòd ciues licèt ius & æquum prætendant, neſciant tamen ipſum probe diſtinguere; ita vt ij qui quodam modo pares ſunt, putà liberi ratione libertatis in Democratiâ, se omnino & in omnibus pares putent, neminémque alteri credant eſſe præferendum. Et qui vna quadam re ſunt impares, putà ratione potentiæ & diuitiarum, vt in Oligarchia, omnino ſe impares eſſe credant; vnde æquum eſſe putant ſe ſolos debere dominari, cùm interim illi ex parte tantùm pares, hi ex parte etiam duntaxat ſint impares. Quare nituntur Reſpublicæ omnes iure quodam; ſed in eo ſimpliciter errant, eámque ob cauſam cùm ex hac perſuaſione quam vtraque habet, Democratia ſcilicet & Oligarchia, Reipublicæ non fiunt participes, στασιάζουσι, ſeditiones mouēt, quæ nihil aliud ſunt quàm inſolentes & ſuperbæ ciuium pluris ſe æſtimantium, quàm par ſit, à iure, & ſtatu Reipublicæ, declinationes: & cùm ij qui virtute præditi ſunt boníque ciues, & viri, ſi cum aliis conferantur, ſint ſimpliciter inæquales, omninóque ſuperiores, poſſintque ſuo iure ſeditiones excitare, cùm non diuitiis, non opibus, non generi, non potentiæ ciuili ſed virtuti debeatur principatus; ipſi tamen ſeditioſi non ſunt, nec Reipublicæ perturbatores: ſed potiùs nobiles ij, qui ſola virtute & diuitiis προγόνων, auorum ſuorum, ſunt illuſtres: Viri enim nobiles, qui non auitâ quidem, aut ea ſola, ſed ſua propria virtute ſplēdent inter cæteros, arma non aſſumunt contra Rempublicam; licèt alioquin virtute bellica præſtent, aliiſque copiis & inſtrumentis ad pugnandum neceſſariis abundét. Nempe quia virtute præſtantes ſeditionem, & Reipublicæ perturbationē maximè oderunt. Recenſet poſtea Ariſtoteles genera mutationum quibus ciuitatis ſtatus peruertitur, vel immutatur. Primum eſt cùm Reſpublica tranſit in aliud genus adminiſtrationis, vt cùm ex Democratia fit Regnum, ex Regno Tyrannis. Secundum cùm manente eadem Reipublicæ forma, mutantur principes, ſummíque magiſtratus transferuntur. Quod fit plerúmque ex ignauia, mollitie, vel ſtoliditate eorum qui dominantur generoſioribus. Tertium, cùm manente eadem forma, & iiſdem principibus, fit ipſe ſtatus intenſior & vehementior, vel remiſſior & mitior. Quartum, cum vnus magiſtratus antiquior tollitur, vel nouus inſtituitur. Tum admonet Democratiam & Oligarchiam eſſe frequentiores & vſitatiores Reſpublicas: quia nobiles bonóſque viros nuſquam gentium, centum reperias; egentes & improbos paſſim plurimos. Sed has tamen eſſe vitioſas quod docet euentus. Sunt enim parum ſtabiles aut diuturnæ, eo quod malè primùm fuerint inſtitutæ. ἀδύνατον γὰρ ἀπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἡμαρτημένου, μὴ ἀποβῆναι εἰς τὸ τέλος κακόν τι. Egregia eſt gnome quam hoc Alciati diſticho reddere poſſumus.

Varia genera mutationis Rerumpubl.

Rari boni.

Paruus error in principio, magnus fit in fine. Lib. 1. de Cœlo.

Auſpiciis res cœpta malis, bene cedere neſcit:
Felici quæ ſunt omine facta, iuuant.

Concludit, in ciuitate ſeruandam eſſe æqualitatem, non Arithmeticam tantùm, quæ ſi ſola eſt, ſubuertit Reſpublicas; ſed & Geometricam, quæ ex dignitate æſtimatur, vt illa ex æqualitate magnitudinis & multitudinis. Tutiorem porro eſſe Democratiam Oligarchia, quia in hac ſeditiones oriuntur, & paucorum principum inter ſe, & eorundem aduerſus populum. Item quia Democratia ſimilior eſt ei Reipublicæ, quæ ex mediocribus conſtat: at hæc omnium eſt ἀσφαλεστάτη, tutiſſima.

Ad Cap. ſecundum.

EXponit ſeditionum Politicarum cauſas generales, atq; primò conſiderandā eſſe erroneā illam opinionem ciuiū, quâ ſe pares

omnino, vel impares eſſe putent. Hinc enim fit vt vel paria omnia in ciuitate debere ſe obtinere credant; vel maiora aliis, atq; adeo ſi non obtineant, ſeditiones moueant. Quæ cauſa primo cap. fuit expoſita. Deinde videndum etiam, quarum rerum cauſa ciues commoueantur & diſſideant. Has ergo eſſe lucrum & honorem, & his contraria: hæc quidem, vt euitentur; illa, vt comparentur. Quod idem eſt ac ſi diceret pugnare aut diſſidere homines ob auaritiam & ambitionē. Poſtea recenſet communes cauſas ſeditionum, lucrum & honorem, vel ſi vis, indignationem aut inuidiam, quâ alij in alios ciues incitantur, quòd illi hos videant rebus & honoribus, alios quidem iuſtè, alios iniuſtè, abundare. Item contumeliam, metum, præſtantiam, contemptum, augmentum immoderatum, ſordidum vitæ genus, paruifactionem: vix enim aliter ὀλιγωρίαν, vertas, cùm incuriam, vt Lambinus vertit, non ſignificet: exiguitatem, diſſimilitudinem. His enim cauſis quaſi ſtimulis acerrimis exacerbati ciues, turbas & tumultus mouent.

[illegible] διὰ κέρδος, ἢ τιμὴν, δι' ὕβριν, φόβον, ὑπεροχὴν, καταφρόνησιν, αὔξησιν, ἐριθείαν, ὀλιγωρίαν, μικρότητα, ἀνομοιότητα.

Ad Cap. tertium.

QVæ capite ſuperiori breuiter de vndecim cauſis ſeditionum expreſſit; ea hoc & ſequenti, vberiùs exponit, & fere omnia adhibitis exemplis illuſtrat. Quo loco notandum ſeptem quidem priores cauſas eſſe præcipuas; quatuor verò poſteriores, remiſſiores; ita vt hæ ferè ſint abſque tumultu. Contumeliam ergo cauſam eſſe ſeditionum, cùm ſcilicet magiſtratus contumeliis afficiunt priuatos; item lucrum, cùm qui præſunt, publica bona depeculantur; vel etiam priuatorum fortunas inuadunt; honores etiam & imperia, cùm ea exhibentur indignis, vel cum multis non communicantur; docet eſſe quàm notiſſimum. Item nimiam vnius aut alterius ὑπεροχὴν, præſtantiam, ſiue in opibus, ſiue potentia, aut fauore ciuili; hinc enim quaſdam vrbes viros illos superexcellentes ſolitos ὀστρακίζειν, id eſt, oſtraciſmo ſeu teſtæ iactu in exilium relegare, vt dictum eſt ſuprà lib. 3. Politic. præterea metum, cùm ſcilicet vel imbecilliores metuunt ne iniuriâ afficiantur à potentioribus: vel cùm hi plebem timeat. Item contemptum, & magnum vnius cuiuſpiam Politici ordinis incrementum ac potentiam, qui locus in textu eſt illuſtris & longè pulcherrimus. Et has quidem ſeptem cauſas eſſe præcipuas mutationum, quæ etiam cum ſeditione ac motu fiant. Eſſe verò alias quatuor ſine motu; ἐριθείαν, vilitatem, ſiue contemptam vitæ rationem, vt ſi magiſtratus ſordidis abiectíſque plebeiis mandentur: hoc enim ęgrè ſtatim ferunt & indignantur honeſtiores: ὀλιγωρίαν, negligentiam ſiue paruifactionem, quæ eſt cùm negligenter mandantur magiſtratus, putà iis qui parum erga Rempubl. ſunt affecti. oportet enim eos qui præſunt, eſſe viros bonos, idoneos, & patriæ amantes: τὸ μικρὸν, exiguum, ſiue rem parui momenti, quæ ſi initio negligitur vt morbus, ſenſim obrepit, & creſcendo nocet.

Cap. 13. alias 9.

Liuius decade 1. paſſim.

Principiis obſta, ſerò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuêre moras. Ouidius.

Omne malum naſcens facilè opprimitur, inueteratum fit plerumque robuſtius, Et neglecta ſolent incendia ſumere vires. Cic. Philip. 1. Denique στασιωτικὸν ἐστὶ μὴ ὁμόφυλον, ad ſeditionem excitandam etiam valere, quod eſt extraneum ſeu non eiuſdem gentis, item quod eſt loco diuiſum, nec ſatis vnitum aut coniunctum. Diuiſio enim & diſſimilitudo nationis, & loci, etiam in eadem ferè vrbe, diuortia parit. Imo πᾶσα διαφορὰ διάστασιν ποιεῖ, omnis differentia ac diſſimilitudo diſcordiam creat. Sic in bello videmus foſſarum licèt paruarum interuallis diuelli & diſtrahi militum phalanges ſiue legiones. Sed vt locorum diſſimilitudo & gētis noxia eſt, & diſcordiam parit aliquam; ſic maiorem, diuitiarum & paupertatis; maximam, virtutis & vitij.

Ad Cap. quartum.

STatuit 1. Ex paruis rebus, ſiue leuibus de cauſis Reſpublicas interdum perturbari, vt ex re amatoria, ponit exemplum lectu dignum. 2. Diſſidia principum Reipublicę eſſe valde noxia. 3. Peruerti Rempubl. mutatione partium, ſiue ordinum ciuitatis. 4. Duos eſſe modos præcipuos euertendæ Reipublicæ, dolum & vim, qui modi in alios ſubdiuiduntur.

Ad Cap. quintum.

VNiuerſalis Reipublicæ mutādę & euertendæ cauſas hactenus expoſuit; nunc ſingulas id eſt ſingularum Rerumpubl. proprias aggreditur enarrare; ac primùm de Democratia ſtatuit eam peruerti & immutari, διὰ τὴν τῶν δημαγωγῶν ἀσέλγειαν, propter popularium oratorum, de quibus ſuprà, petulantiam; qui verbis ſuis populum commouent, & aduerſus principes inflammant. Mutari autem vel in Tyrannidem, vt olim; ſed aliàs etiam in Oligarchiam; aliàs in Tyrannidem; aliàs ex vna Democratiæ forma in alteram, vel meliorem, vel deteriorem. Lib. 4. Polit. cap. 4.

Ad Cap. ſextum.

Cauſæ euerſionis Oligarchiæ.

CAuſas ſubuertendæ Oligarchiæ ſtatuit eſſe duas pręcipuas: priorem, iniurias & contumeliam à paucis ditioribus & potentioribus factam & illatam populo; poſteriorem, ipſas principum paucorum inter ſe diſſenſiones.

Ad Cap. ſeptimum.

Ariſtocratia.

EXponit modos cauſáſque quibus Ariſtocratia ſubuerti ſolet. Primam ait eſſe, quòd in illa quaſi in Oligarchia pauci ſint honorum participes. Secundam, ſi ex optimatibus alij pauperiores, alij ſint locupletiores. Tertiam, ſi vnus nimiam habeat potentiam: Sic enim facilè Tyrannidem affectat. Quartam, δικαίου παρέκβασιν, *ſi iuris fiat tranſgreſſio*, quam cauſam communem ait eſſe Ariſtocratiæ & Politiæ. Cuius originem eò refert, quòd non fuerint, in Politiâ quidem, id eſt in Republica ſpeciali, probè temperatæ Democratia & Oligarchia, è quibus ipſa Politia conſtat; in Ariſtocratia verò, virtus cum ſtatu Democratico & Oligarchico. Poſtea docet omnes Reſpublicas in eam mutari ad quam magis inclinant, quòd pars potentior omnia tandem ad ſe trahat, ſoláque velit dominari: interdum tamen in contrariam: Vt Ariſtocratiam in Democratiam; cùm ſcilicet tenuiores ab optimatibus iniuriâ affecti, non contenti optimates repreſſiſſe, totam Rempubl. ad ſe trahunt, vt præmium victoriæ. Addit ſupradictis cauſis illud τὸ μικρὸν, de quo iam egit, cap. 2. & 3. huius lib. Concludit non tantùm per ſe, & per cauſas inteſtinas diſſolui & interire Reſpublicas, de quibus cauſis dixit hactenus; ſed & per accidens, & per cauſas externas; vt eſt vicinia aduerſarum ciuitatum; vel inſidiæ potentioris Reipublicæ, licet ſit remotior.

Pars potentior trahit omnia ad ſe.

ἢ δι' αὑτῶν, ἢ δ' ἔξωθεν.

Ad Cap. octauum.

AGit de cauſis τῆς σωτηρίας, conſeruationis & ſalutis Reipublicæ, tam communibus quàm propriis. Primam ait poſitam eſſe in exactâ legum obſeruatione, ita vt ne minimum quidem inſtitutum violetur aut immutetur. Secundam, ſi magiſtratus prudenter honeſtéque ſe gerant cùm & ſecum, tum maximè erga eos quibus imperant; itavt ſuo magiſtratu nullo modo abutantur. Tertiam, ſi qui præſunt, vigiles ſint & ſolliciti. Quartam, ſi concordes ſint principes, & eorum contentiones lege caueantur. Quòd ſi quædam oriantur, eæ quamprimum à viro Politico, non à quolibet dirimantur. Quintam, ſi cenſus recta & æquabilis ſit deſcriptio. Sextam, ſi neminem Reſpublica augeat præter modum, ſiue honoribus, ſiue diuitiis. Septimam, ſi creetur magiſtratus, qui ciuium vitam moréſque obſeruet, an accommodatè ſeſe gerant ciues ad Rempubl. an ſecus. Octauam, ſi ea cautio adhibeatur, vt nulla pars ciuitatis nimiùm excellat, floreátque honoribus, diuitiis, amicis. Nonam, ſi Reſpublica ita ſit temperata, vt qui præſunt, nullum ex imperio aut magiſtratu ſuo quæſtum lucrúmve faciant. Decimam, quæ vt aliæ duæ ſequentes, propriæ ſunt, ſi in Democratia & Oligarchia, qui obtemperant, iniurioſè aut contumelioſè non tractentur ab iis qui imperant, ſed potiùs ſuauiter & commodè. Vndecimam, ſi in iiſdem Rebuſpublicis hæreditates non teſtamento aut legatis, ſed iure cognationis, ſiue agnationis lege ab inteſtato deferantur: atq; ad vnum nonniſi vna. Duodecimam, ſi maiora tribuantur, aut paria bona iis qui Rempubl. non gerunt, vt in Oligarchiâ, populo; in Democratia, ditioribus paucis. Sic enim à ſeditione hoc quaſi Politico aſtu & dolo abducentur.

Cauſæ ſalutis Rerumpubl.

Ad Cap. nonum.

STatuit primò, eos qui ſummos gerunt magiſtratus, debere eſſe boni publici amantes; item debere officiorum ſui magiſtratus maximam habere ſcientiam & peritiam, δύναμιν τῶν ἔργων τῆς ἀρχῆς. Debere denique virtutem & iuſtitiam colere. Improbi enim quò plus poſſunt, eò plus nocent. vt dixit Plato lib. 1. de Republ. vbi Philoſophis tunc imperium permittit & magiſtratum, cùm in Republ. alij non ſunt viri boni. Secundò tradit inſigne præceptum ſeruandarum Rerumpubl. quæ ab optimis declinant, vt ſunt Oligarchia & Democratia; nimirum eſſe in iis adminiſtrandis diligenter tenendam mediocritatem; itavt in Democratiâ non omnia omnino Democratica ſint, nec in Oligarchiâ omnia purè Oligarchica: cùm ſummus in vtraque gradus valdè ſit periculoſus, eóq; melior ſit vtraque, quò remiſſior & moderatior. Nempe quia vtriuſque temperatio iuſtam facit mediocritatem, quâ Reſpublica conſeruatur. Si enim ſumma eſſet Democratia & intenſiſſima, populúſque omnia omnino ſuo arbitrio regeret ſine optimatibus; Si eſſet etiam abſolutiſſima Oligarchia, itavt pauci diuites omnia poſſent, ſuóque nutu res omnes ſoli gererent, nullâ reliquis ciuib. relictâ auctoritate, profectò neutra Reipublicæ nomen mereretur: cùm ſic vtraque vel ad paucorum, vel ad

Summa Oligarchia & Democratia periculoſa.

Lex anima eſt ciuitatis.

omnium libidinem, ſine legibus vllis adminiſtraretur, in quibus tamen mens & anima ciuitatis poſita eſt. Tertiò tradit aliud Politicum præceptum, longè optimum, debere in Democratiis oratores Demagogos fauere potentioribus, ac pro iis dicere, ſaltem videri; in Oligarchiis, contra. Alioqui fouere odia, mouere animos, & Rempublicam diuidere ac perturbare. Quod faciunt, qui in Oligarchiâ iurant contra populum. Conſultiùs agerent ſi contrariam iurandi formulam ſaltem ſimulando (quæ fallacia eſt Oligarchica) ſequerentur, palámque ac publicè profiterentur, ſe nullâ plebem iniuriâ affecturos. Quartò optimam ſeruandæ Reipubl. cautionem addit ſuprà dictis, nempe inſtitui accommodatè ad Rempublicam: ſiue ea ſit Democratica, ſiue Oligarchica. Oportere ſcilicet legibus & inſtitutis ciues eſſe aſſuefactos & quaſi educatos; vt iis ſeſe facilè omnes ſubiiciant, hincque Reſpublica ſubſiſtat & perſeueret. Neque enim ſeruitutem eſſe parêre legibus, ſeu viuere accommodatè ad Reipublicæ inſtituta, ſed ſalutem.

Parêre legi, ſeruitus non eſt, ſed ſalus.

Ad Cap. decimum.

DIſſerit de Monarchiâ ſiue de vnius imperio ac dominatu; ciuſque deſtruendæ cauſas primùm hoc capite enarrat; ſequenti de cauſis conſeruationis eiuſdem dicturus. Quo loco ſignificat μοναρχίαν, eſſe duplicem, regnum ſcilicet, quod vocatur βασιλεία, & Tyrannidem, quæ dicitur τυραννίς. De quibus dictum lib.3. Docet igitur primò eaſdem eſſe interitus & ſalutis cauſas in Monarchiâ ac in cæteris Rebuſpubl. quia Regnum Ariſtocratiam, Tyrannis verò vltimam Oligarchiam, ac Democratiam peſſimas formas imitatur. Vnde infert Tyrannidem eſſe omnium deterrimam Rempubl. & ſubditis pernicioſiſſimam, quæ ſcilicet ex vitiis duarum peſſimarum componi videatur. Secundò docet Regni & Tyrannidis originem diuerſam eſſe. Eligi quippe Regem ex bonis, ad bonos protegendos; Tyrannum ex plebe ad multitudinem contra bonos illuſtréſque defendendam. Tertiò alias Regis & Tyranni differentias ex textu faciles enotat. Vt quòd Rex vigilet ſtudeátque bono communi omnium: Tyrannus ſuam ſolius ſpectet vtilitatem, ditiorum bona occupando, & tenuiores labore fatigando. Quòd Regi virtus honeſtáſque ſit propoſita; Tyranno voluptas; illi honor, huic diuitiæ magis. Illi adſint cuſtodes ciues; huic exteri & mercenarij. Quartò docet commune eſſe Tyrannidi & Oligarchiæ ſectari diuitias, populum timere, eíque diffidere, eum vexare, diſpergere. Quintò commune etiam eſſe Tyrannidi & Democratiæ odiſſe optimates & principes viros: quò pertinet conſilium Periandri Thraſybulo datum, decuſſis ſummis ſpicarum capitibus. Significabat enim tollendos eſſe proceres ciuitatis, vt ſecurè dominaretur. Sexto eaſdem eſſe interitus & ſalutis Monarchiarum cauſas, quæ ſunt aliarum Rerumpubl. ſuprà expoſitæ. Pleróſque etenim ciues Monarchias inuadere ob iniuriam, metum, contemptum, &c. eo fine vt diuitiis & honoribus potiantur. Coniurationum verò, τῶν ἐπιθέσεων, alias eſſe in corpus principum, id eſt in perſonas ipſas Regũ & Tyrannorum; alias in imperium & ſtatum. Egregias interim hiſtorias de iniuriis Principum, ſiue ſtupro, ſiue verberibus illatarũ, itemque de iniuriarum vindictâ, & de metu, contemptu, plurima hoc loco narrat Ariſtoteles: in quibus ideo multum eum eſſe crediderim, quòd hiſtoriæ vulgò dicantur vitæ Politicæ ſpecula & imagines. Addit cauſis iam allatis interitus Monarchiarum, φιλοτιμίαν, gloriæ appetentiam; qua nonnulli licèt rariſſimi, æternæ famæ ſupra modum cupidiſſimi, Monarchas adoriuntur & interficiunt. Quo animo fuiſſe dicitur Scæuola, qui, vt narrat Liuius, loco regis Porſennæ, ſcriba errore obtruncato, deprehenſus, & ad Regẽ adductus, *Nec ad mortem*, inquit, *minus animi eſt, quàm ad cædem tuam: & facere & pati fortia, Romanum eſt: nec vnus in te ego hos animos geſſi: longus poſt me ordo eſt idem petentium decus; en tibi, quàm vile corpus ſit, iis qui magnam gloriam petunt*, &c. Poſtea docet Tyrannidem deſtrui, vel ab externa cauſa: Vt cum contrariæ formæ certant, putà Democratia cum Tyrannide: vel ab interna, vt cũ diſſentiunt qui imperij ſunt participes. Cauſas vero principes euerſionis Monarchiæ eſſe odium, contemptum, iram. Et quot tandem cauſæ ſunt euertendæ vltimæ Oligarchiæ, & vltimæ Democratiæ, tot eſſe Tyrannidis, quæ ſcilicet ex illis compoſita videatur. Sub finem capitis docet regnum externa cauſa non interire (intellige vt plurimùm, vel ſi iis copiis inſtructum ſit, quibus externis hoſtibus reſiſtat) ſed internis duabus. Priore quidem, ſi regni participes & hæredes diſcordent; poſteriore, ſi iidem maiorem quàm ferant leges, ſibi poteſtatem arrogent. Hoc enim eſt, Tyrannicè dominari.

Monarchia duplex.

Regis & Tyranni diſcrimina.

Cap. 2. & 3. huius lib.

Lege illuſtres hiſtorias in textu.

Mira Scæuolæ conſtantia.

Ad Cap. vndecimum.

ENarrat cauſas conſeruandæ Monarchię, tam Regni quàm Tyrannidis; quas generatim ait eſſe cauſis interitus contrarias. Tum ſpecialem cauſam conſeruandi regni aſſerit eſſe imperij moderationem, vt ſcilicet regnum non ſit adeo intenſum & abſolutum, & ab vno ſolo omnibus modis dependens. Nam *cui nimiùm licet, ei nimiùm libet: Sumúſque omnes deteriores licentia*, & eleganter Gallicè Iacobus Amyotus. *Terentius.*

Celuy auquel ce qu'il veut, loit,
Veut touſiours plus que ce qu'il doit.

Tertiò ponit duos modos conſeruandæ Tyrannidis, planè contrarios, ſæuitiam, & clementiam. Sæuitiam quidem præſtantes & generoſos viros tollendo; conuiuia, ſodalitates, diſciplinam, ſcholas prohibendo; item ea omnia remouendo, quæ notitiam mutuam, fidem, amicitiam & concordiam inter ciues poſſint efficere; & contrà procurando ea quæ odia & inimicitias inter illos foueant exciténtque; bona etiam ciuium minuendo, bellum gerendo, amicis ſuis diffidendo, mulierum imperium, licentiam ſeruorum, adulatorum fallaces blanditias permittendo; improborum & exterorum conſuetudinem amando, bonorum & generoſorum ciuium colloquia fugiendo. Denique nullum improbitatis genus omittendo. Quæ omnia eò videntur poſſe reuocari, vt velit Tyrannus ſubditos eſſe humiles, abiectos, puſillanimes, deinde, ἀπιστεῖν ἀλλήλοις, *ſibi inuicem diffidere.* *[...]ia eſt prior modus conſeruandæ tyrănidis.*

Tertiò, non poſſe res ſuas agere, quod vocat ἀδυναμίαν τῶν πραγμάτων. Et hic eſt prior modus, quo ſecundùm ſæuitiam & crudelitatem Tyrannis conſeruatur.

Poſterior modus priori planè oppoſitus, eſt Regia clementia, ſiue ratio imperandi ad regiam maximè accedens, ita vt hac ſola nota Tyrannis tunc à regno differat, quòd in illa non modò in volentes, ſed etiam in nolentes ac inuitos ſit imperium. In regno autem imperium ſit in omnes volentes. Tyrannum interim partim debere regia præſtare, partim multa præclara ſimulare, προσποιούμενον τὸ βασιλικὸν καλῶς, bene quod regium eſt, ſimulare. Videri bonum ærarij publici diſpéſatorem & cuſtodem potiùs quàm dominum, interim pecunia publica vti ad familiam ſuam tuendam, & ad bella. Cauendo autem diligenter ne in vſus eos pecuniam conuertat, propter quos populus ſtomachatur, vt profundendo largitiones in meretrices, peregrinos, hiſtriones, citharœdos. Reddere etiam populo rationes accepti & expenſi, non debere magnos argenti auríque theſauros colligere, ne ipſi à cuſtodibus, & præſidiariis militibus ſtruantur inſidiæ. Debere eſſe facilem & humanum, ita tamen vt grauis ſit, σεμνὸς, non arrogans. Debere etiam ſe continere, ſuámq; & ſuorum, imo omniũ libidinem coërcere ac reprimere, præſertim vxorum contumelias. Vti moderatè voluptatibus, aut ſaltem videri eas fugere: Quia ſobrius & vigil non facilè impetitur, ſed ebrius ac dormiens. Vrbem exornare. Simulare religionem prudentiſſimè. Alioqui ſi innoteſcat talis ſimulatio, maius imminere periculum. Viros optimos ac re aliquâ excellẽtes præmiis afficere, idque per ſe ipſum, improbos verò & nocentes caſtigare, per alios magiſtratus & iudices: vt ſic deuoluto in magiſtratum omni metu & odio, ipſe Tyrannus ſolam populi beneuolentiam, amorémque conciliet. De quo regnandi arcano legendus Ioan. Bodinus cap. 6. Methodi hiſtoricæ. Neminem etiam ſuorum ad nimiam potentiam prouehere. Ab iniuria ciuium cùm ab alia omni, tum ab his maximè, verberatione ſcilicet & ſtupro, abſtinere. Supplicia non contumelioſè aut petulanter, ſed paterno animo videri infligere. Ignominia quadam affectos, magnis honoribus mitigare & quaſi compenſare. Ab iis maximè ſibi cauere, qui cùm vitam & caput Tyranni petant, de ſua ipſorum vita aut morte nõ multùm ſunt ſolliciti. Hos autem contingit eſſe tales, qui ſe vel alios ſuos contumelioſè læſos putant. Dare præterea operam vt ciues, ſiue diuites, ſiue pauperes, credant ſe ſaluo imperio eſſe etiam ſaluos & incolumes. Item neutros ſinere ſibi inuicem eſſe iniurios. Interim potentiores ſibi conciliare, ſuóſque facere. Denique debere Tyrannum affectum eſſe ad virtutem præclarè, nec deprauatum, ſed ἡμιπόνηρον, *ſemimalum*, καὶ ἡμίχρηστον *ſemibonum*. Si enim eſſet omnino probus, perfectáque virtute præditus, iam non Tyrannus ſed Rex potiùs videretur. Diſcant interim reges ac principes ex hominis Pagani doctrina, quanti ſit momenti religio, virtus & iuſtitia ad feliciter imperandum. *Clemẽtia, poſterior.* *Simulatio religionum.*

Ad Cap. duodecimum.

STatuit primò ex omnibus Reipublicæ ſpeciebus, Oligarchiam & Tyrannidem minùs eſſe diuturnas. Cauſam non affert, quia facilem, ob vtriuſque malitiam & inſo- *Oligarchia & Tyrannis parum durant.*

lentiam. Sed ponit exempla præſertim de Tyrannide, cùm ait aliam alia breuiorem, aliam diuturniorem ob certas cauſas: ſed pleraſque eſſe breuiſſimas.

Secundò Platonis errata reprehendit de mutatione Rerumpublicarum ex lib. 8. de Republ. Primum, eſt quòd dixerit Plato ſiue Socrates apud Platonem loco citato; ideo Rempublicam omnem mutari, quòd omnia mutentur, nihilque in eodem ſtatu maneat, ſed omnia velut in orbem quendam continuò vertantur. Hæc enim ratio nimiùm eſt generalis. debuitque alia Politica & propria proferri. Hoc loco rationem viciſſitudinis rerum fuiſſe per numeros harmonicos à Platone explicatam ſignificat Ariſtoteles. Sed numeros non eſſe rerum cauſas docuit ipſe in Metaphyſicis, vt ibidem obſeruabimus. Admonet interim quoſdam ſic eſſe à naturâ comparatos, vt nullâ inſtitutione erudiri, boníque viri fieri queant. Secundũ, quòd dixerit Plato Reſpublicas inter ſe ordine commutari: hoc enim falſum, cùm interdum in contrarias, interdum in finitimas permutentur. Tertium, quòd de Tyrannide nihil ſtatuerit. Item quòd docuerit in Oligarchiâ duas eſſe Reſpublicas, vnam diuitum, alteram pauperum. Eſt enim Oligarchia vnum Reipublicæ genus. Deniq; quòd putauerit Oligarchiam ſemper conuerti in Democratiam, & ita de cauſis mutationum vtriuſque ſenſerit, quaſi vna ſit tantùm Oligarchiæ vel Democratiæ ſpecies. Falſum enim eſt illam in hanc ſemper commutari; & cùm multas ſpecies eſſe vtriúſque conſtet ex ſuprà dictis, eſt etiam neceſſum multas eſſe variáſque mutationis earum cauſas, ſingulis ſpeciebus accommodatas; cum aliæ aliis modis deſtruantur.

Lib.12.c.5. iuxta noſtram correctionem.

Lib.4.Polit.

Liber ſextus Politicorum.

HAbet capita octo, in tres redacta partes. Prima eſt de methodo & materia libri. Secunda, quæ eſt quaſi appendix ad librum quartum de Democratia & Oligarchia. Tertia, de magiſtratuum generibus.

Ad Cap. primum.

POnit initio breuem eorum quæ libro quarto & quinto de Summis illis Reipubl. partibus, conſilio ſiue Senatu (quam partem vocat κύριον τῆς πολιτείας, dominam Reipublicæ) magiſtratibus, & iudiciis; item de diſſolutione ſeu corruptione, & conſeruatione Rerumpubl. tradita ſunt, ἀνακεφαλαίωσιν, repetitionem. Tum declarat de quibus, & quo ordine ſit hoc libro dicturus: nempe de copulis ac tẽperationibus (συναγωγάς, hîc vocat, & συνδυασμούς, vt libro 4. συνθέσεις, μίξεις) Democratiæ & Oligarchiæ, & ſi quid ſuperſit explicandum de iiſdem Rebuſpublicis. Rem ergo auſpicatur à Democratiâ, de quâ agit quatuor ſequentibus capitibus; de Oligarchiâ illi contraria dicturus in ſexto. Democratiæ igitur inſtituẽdæ vtile eſſe docet, inſtituta omnia popularis gubernationis colligere, eáque copulare. Sic enim fore vt diuerſa Democratiæ genera conſtituantur, quæ ratio valet etiam in Oligarchiæ differentiis inueniendis. Eſſe verò diuerſa Democratiæ genera, partim ob populorum varietatem, partim ob diuerſos miſcendorum & coniungendorum inſtitutorum modos.

Cur Democratia multiplex.

Ad Cap. ſecundum.

STatuit primò ſcopum & finem omnis Democratiæ eſſe τὴν ἐλευθερίαν, libertatem ciuium. Secundò libertatis duas eſſe notas, imperandi & parendi viciſſitudinem. Vbi enim hæc non eſt, videtur potius inter ciues eſſe dominatus & ſeruitus quàm vera libertas. Et hæc nota maximè propria eſt: Deinde viuere, vt quiſque velit. Seruile enim eſt viuere, non vt velis. Ex quo concluditur, Democratiæ, quę libertatem & ius arithmeticum pro fundamento habet, totidem taléſque eſſe notas, imperij viciſſitudinem, & viuendi licentiam, è qua tamen poſteriore nata videatur ἀναρχία, ſiue, vt loquitur, τὸ μὴ ἄρχεσθαι, *non parere*, malum in ciuitate grauiſſimum. Tertiò, exponit Democratica inſtituta 1. Creare omnes magiſtratus ex omnibus. 2. Omnes imperare ſingulis (vniuerſis enim populus imperium tenet) & ſingulos viciſſim omnibus; quatenus illi ſinguli gerunt viciſſim magiſtratus, ſibi ab omnibus collectiuè ſumptis demãdatos. 3. Sorte creare magiſtratûs, vel quoſlibet, vel eos qui doctrinam peritiamque non deſiderant, ſiue experientiam. Nã in magiſtratibus iis creandis, qui artem, ſapientiam, vſúmve requirũt, vt eſt Prætura iuri dicundo, electioni & ſuffragiis potius quàm ſortib. locus eſſe debet. 4. Non eſſe mandandos magiſtratus ex cẽſu & diuitiis, vt fit in Oligarchiâ, niſi cenſus ſit perexiguus. 5. Nõ eſſe vni eundem magiſtratum bis mandandum, niſi bellicum. Expedit enim eundem ſæpius ducem deſignari, cuius virtus iam ſit explorata, præſertim cùm

Nota Democratiæ, imperare viciſſim, viuere ad arbitriũ.

Inſtituta Democratica.

pauci boni imperatores reperiantur. 6. Non debere eſſe diuturnos magiſtratus quantùm eorum ratio pati poſſit. 7. Debere omnes & ex omnibus, & de omnibus, aut de pleriſque, aut maximis & grauiſſimis rebus, vt de rationibus reddendis, de negotiis publicis iudicare. 8. Debere Eccleſiam ſiue comitia, vel concionem populi eſſe omnium dominam; magiſtratum nullius rei, vel minimarum & pauciſſimarum. Magiſtratuum autem maximè popularem eſſe βουλὴν conſilium, curiam, ſiue Senatum popularem, Græcorum quidem moribus accommodatum, ſed longè à Romano Senatu diuerſum, qui licèt interdum octingentis Senatoribus conſtaret, omnes tamen erant optimates. Vnde, vt obiter dicam, Romanus Senatus Ariſtocraticus potiùs erat, quàm Oligarchicus, vt & γερουσία Lacedæmoniorum, de quâ dictum lib. 2. huius operis. Ait verò Cap. 8. Ariſtoteles τὴν βουλὴν, eſſe magnæ poteſtatis, cùm nulla eſt plebi mercedula ſiue ſportula (ἐκκλησιαστικὸν καὶ δικαστικὸν Pollux appellat) propoſita: aliàs non magnæ, plebe ſcilicet omnia ad ſuam poteſtatem reuocante. 9. Quibuſdam magiſtratibus, vt iis quorum ſolemnia ſunt conuiuia, ſiue συσσίτια, mercedulam eſſe proponendam. Denique vt Oligarchica ſunt genus, diuitiæ, inſtitutio ſiue diſciplina: ſic horum contraria eſſe Demotica, generis obſcuritatem, paupertatem, ſordidáſque artes. Addit non debere eſſe perpetuum vllum magiſtratum, ſed hoc δημοτικὸν νομοθέτημα, ad ſextum poteſt reuocari.

Ad Cap. tertium.

PRoponit controuerſiam de iure populi in Democratiâ, quomodo illud debeat æſtimari. An ex eo, quod videtur maiori parti ciuium; an ex eo quod videtur optimatibus, vel locupletioribus paucis. Reſpondet ratum eſſe debere quod vtriſque viſum fuerit, aut pluribus. Sin contrariæ fuerint opiniones, quod plures ſelecti & ex pauperibus, & ex optimatibus probârint, id eſſe probandum. Sententiam tamen eam eſſe potiorem, quæ maiore cenſu nitatur. Sed debere diuitem vnum duobus tenuioribus reſpondere. Itaque ſi pro vna ſententia ſtent ſex diuites, & quinque pauperes; pro altera quatuor diuites & quindecim pauperes, potiorem eſſe horum ſententiam. Ratio eſt quia quatuor diuites octo pauperibus reſpondent, qui ſi cum aliis quindecim pauperibus coniungantur, facient viginti tres,

Quod locupletioribus & egenis viſum ſit aut pluribus, id ratũ in Democratia.

cùm interim prioris ſententiæ auctores ſeptemdecim tantùm faciant. Vno ſcilicet diuite pro duobus pauperibus numerato. Et hoc quidem modo communis ſententia locum habet, *Quod maiori parti viſum eſt, id ſtatum ratúmque eſſe debere.* Quòd ſi pares vtrinque fuerint opiniones, id quidem commune eſſe ait omnibus Rebuſpubl. non ſoli Democratiæ: tunc ergo inquit, ἢ ἀποκληρωτέον, *aut ſortibus agendum erit*; ἢ ἄλλό τι τοιοῦτον ποιητέον, *aut aliud quid tale faciendum.*

Ad Cap. quartum.

EX quatuor Democratiæ generibus, ſupra explicatis, ſtatuit primum eſſe omnium optimum, & antiquiſſimum; illud videlicet quod ex populi diuiſione in Agricolas, conſtituitur. Populum enim in diuerſas partes diuidi, agricolas ſcilicet, opifices, mercatores, milites, conſiliarios, diuites, magiſtratus iam ante libro quarto docuerat. Ratio eſt, quia Agricolæ & paſtores raro ad comitia conueniunt: malunt enim rebus ſuis vacare, quàm ſine ſpe mercedis vllâ ſeſe Reipublicæ negotiis implicare. Præſertim cùm ipſis neceſſaria non ſuppetant, reíque familiari amplificandæ toto ſtudio incumbant, & quæſtum potiùs quàm honores appetant. At ſæpe iam dictum eſt his libris, inutile eſſe & pernicioſum Reipubl. ſi multitudo popularis frequentior ſit in concionibus. Debere interim populo, ſi forte honoris cupiditate ducitur, poteſtatem & ius concedi creandorum magiſtratuum, & rationum ab iis repoſcendarum. Imo verò in quibuſdam Democratiis, vt in Mantineenſi, quoſdam viciſſim magiſtratus ex vniuerſo populo deligi ab ipſomet populo: quod inſtitutum ſanequam inſigne eſt & optimum. Vbi enim pars aliqua eſt ciuitatis honorum expers, ea cùm ſe contemni credit, facilè ſeditiones mouet. Eam igitur primam Democratiam bene habituram ait, ſi omnes quidem ciues eligant magiſtratus, & ab his rationes repetant, & iudicia exerceant; maximos tamen magiſtratus gerant optimi, iique ſelecti viri; ſed itavt ſummi magiſtratus ex ſummo cenſu & diuitiis, minores ex minore mandentur: vel ſi non pro cenſu ſeu ratione diuitiarum, atque vt loquitur ἀπὸ τιμημάτων, ſaltem iis tribuantur, quorum ea eſt dignitas, otium, & facultates, vt eos gerere pro dignitate poſſint. Quoniam verò optima eſt Democratia Agricolarum, exponit hoc loco Ariſtoteles modos, quibus ciues rei ruſticæ ſeu agriculturæ fieri poſſint ſtudio-

Lib. 4. Polit. cap. 4.

Quæ optima Democratia.

ſores, debere ſcilicet lege caueri, ne quis agrum paret ſaltem prope ciuitatem, niſi ad certum modum, certàm-ve quantitatem. Hinc enim ſingulos ciues ſuum quoſque agellum exculturos. Hoc lex Licinia apud Romanos conſtituerat, quæ vetuit ne plus quàm 500. iugera liceret poſſidere. Item vetandum, ne quis πρώτους κλήρους, primas agri ſui portiones (quæ ipſis ſorte obtigerunt in agrorum primâ partitione, olim à legiſlatoribus fieri ſolitâ) diuendat: Sic enim non ement ditiores; & vnuſquiſque ſui agelli dominus, eo excolendo occupabitur. Vetandum etiam, auctore Oxylo Rege Eliorum iuſtiſſimo, ne quis agrum ſuum mutuæ pecuniæ causâ oppignoret: Gallicè, *d'engager ou hypothecquer ſa terre.* Hac enim cautione agri continuatio ſiue amplificatio, quam ditiores obtinere poſſent, facilè impedietur. Statuit poſtea Democratiam paſtorum ſecundùm Georgicam, eſſe optimam; quia paſtoribus & agricolis multa ſint communia; & ſuprà, paſtores dixit viuam agriculturam exercere. Item quia res paſtoritia viros reddit fortes, robuſtos, & militiæ idoneos. Reliquas autem multitudines hominum, quibus aliæ Democratiæ conſtant, eſſe longè nequiores: eo quòd tabernarij, v. g. opifices, mercenarij opera ſua cum virtute non coniungant, in foro, & vrbe voluntentur, & ad comitia facilè veniant; vnde Reipublicæ perturbatio; cùm talis multitudo pariat confuſionem. Vnde obiter præcipit non eſſe in Tabernariorum Democratiâ conciones ſiue comitia celebranda, niſi agricolæ ſimul aduocentur. Tum quia hi illis ſunt meliores; tum etiam quòd ſic rariora futura ſint comitia; quia raro ruſticis per otium licet in rempublicam ſiue ciuitatem conuenire. His expoſitis ad alia pergit Democratiæ genera, ſed maximè ad vltimum omnium nequiſſimum, quòd media ex extremis facile queant intelligi. Vltimam ergo Democratiam ait non conuenire cuilibet ciuitati, nec poſſe diu permanere, niſi legibus bene ſapientérque temperetur. Illam enim facilè dilabi nimiâ plebis & Demagogorum licentia: poſſe tamen ſtabiliri & conſtitui primò ſi plebs ſuperet multitudine principes, atque etiam mediocres, ſeruato tamen modo; nimia enim plebis multitudo confuſionem parit, & principes irritat. Debere autem plebem numero eſſe ſuperiorem in tali Democratiâ conſtat ex regulâ generali Politicâ libro quinto expoſitâ,

Liuius lib. 6.

De Oxylo Strabo lib. 10. Geograph. & Pauſanias lib. 5.

Cap. 5. l. 1. Politic.

eam Reipublicæ partem, cuium-ve ordinem qui ſtatum præſentem ſaluum & incolumem velit, reliquis ordinibus debere eſſe maiorem & potentiorem. Secundò, ſi augeantur Tribus & Curiæ populares quas vocat φυλὰς καὶ φρατρίας, vt fecit Cliſthenes Athenis. Tertiò, ſi ſacra priuata & domeſtica conuertantur in publica; & omnibus communia. Quartò, vt omnes ciues nullo ſint diſcrimine ſeparati aut diſtincti. Quintò, vt familiaritas, ſiue peculiares potentiorum ac priſtinæ conſuetudines, factionéſque: (Gallicè, *les intelligences & veües particulieres des plus grands*) aboleantur. Denique ſi inſtituta tyrannica, de quibus libro quinto, obſeruentur; vt *licentia ſeruorum*, mulierum, puerorum. Item viuere, vt quiſque voluerit. Sic enim futuros multos, qui tali Reipublicæ opitulentur. ἥδιον γὰρ τοῖς πολλοῖς τὸ ζῆν ἀτάκτως, ἢ τὸ σωφρόνως. Pleriſque enim iucundiùs eſt, inordinatè ac licenter viuere, quàm temperanter & modeſte.

ἀναρχία δούλων.

Vita licentioſa iucundior.

Ad Cap. quintum.

PRæcipit Nomothetis, politiciſque viris, vt non tantùm de inſtituendâ, ſed maximè de conſeruandâ republicâ ſint ſolliciti. Iuxta illud,

Non minor eſt virtus, quàm quærere, parta tueri.
Caſus ineſt illic: Hic erit artis opus.

Deinde addit poſtremæ illius Democratiæ conſeruandæ præceptis hoc aliud, contra Demagogos ſuæ ætatis; quòd bona non debeant iudiciis publicari: Aut in ærarium publicum ſiue fiſcum referri, ſed in ſacrum. Sic enim fore vt populus qui diuitum bonis inhiat, non adeo ſit ad condemnationes procliuis, qui nihil vtilitatis ex condemnatione ſit percepturus; neque inde mitius agetur cum reis, qui æquali multâ afficientur. Ait verò curandum etiam eſſe, vt iudicia ſint pauciſſima: ſic enim minùs diuites vexabuntur. Futura autem iudicia publica pauciſſima, ſi graues pœnæ iniuſtis accuſatoribus ſtatuantur. Debere præterea omnes ciues vel ſaltem principes, bene erga Rempubl. eſſe affectos. Eam verò Comitiorum rationem eſſe debere, vt ſi nulla ſint publica vectigalia, nullique reditus, Græcè πρόσοδοι, comitia ſint rariora, & iudicia breuiora. Sic enim fore, vt minor ſit plebis auctoritas, & minori pecuniâ ſit opus ad ſportulas iudiciales, de quibus ſuprà paſſim lib. 2. 4. & 5. Interim eò ſpectare debere Democraticum, vt ne plebs in extremas paupertatis anguſtias redigatur, cùm ex populari

egeſtate iudicia corruptiſſima & iniquiſſima, calumniæ, frequentes conciones & multæ, publicationes bonorum, tributa ſiue collationes ditioribus impoſitæ proficiſcantur, & ſeditiones concitentur. Iuxta illud Silij Italici, *Et deforme malum ac ſceleri proclinis egeſtas.* Poſſe autem populum ab egeſtate liberari, ſi primò, egentibus vectigalia omnia diſtribuantur, vel viritim, ſiue ſingulis; vel tributim, ſiue ſingulis tribubus. Secundò, ſi pars aliqua populi, eáque tenuior, in colonias mittatur, vbi domibus & agris donetur. Tertiò, ſi principes vtantur tenuioribus ad certas operas, è quibus hi victum parent. Quartò, ſi ditiores vſum ſuarum poſſeſſionum; vt hortorum, agrorum, egentibus permittant, non dominium aut proprietatem. Quintò, ſi magiſtratus quidam ſorte mandentur, quidam ſuffragio; itavt illorum populus ſit particeps, qui hac arte in officio ſuo continebitur, vt pote honorum publicorum particeps; horum vero, optimates, virique ſelecti, generoſi, ſapientes, ditiores, qui ad præcipuos Reipublicæ magiſtratus, electione promoueantur.

Lib. 13.

Modi impediendæ paupertatis populi.

Ad Cap. ſextum.

AGit de Oligarchia inſtituenda. Quo in negotio longe breuior eſt, quàm in Democratia. Quia nempe quæ de Oligarchia dici poſſunt, facile ex iis quæ de Democratia expoſita fuerunt, colliguntur, cùm Oligarchia & Democratia ſibi inuicem ſint contrariæ, in quarum ſcilicet priore, pauci & ditiores; poſteriore, multi ac pauperiores imperent. Sic ergo genera Oligarchiæ comparari debere docet, vt optimum illius genus optimo generi Democratiæ reſpondeat; deinde ſuo ordine alia aliis, denique vltimum & peſſimum vltimæ & peſſimæ Democratiæ. Atque in prima quidem optimáque Oligarchia mandandos ſic primò eſſe magiſtratus, vt cenſus ac diuitiarum ratio habeatur, maioreſque magiſtratus ex maiori cenſu, adeóque ditioribus, mandentur; minores verò (quos hîc vocat ἀναγκαίους neceſſarios. ſic enim Ariſtoteles ſolet tenuiora & viliora quæque ἀναγκαῖα nominare, vt lib. 1. Politic. cap. 7. & lib. 1. Metaph. cap. 2.) ex minore cenſu. Nempe quia Oligarchiæ hoc proprium eſt, vt maior, cenſus ac diuitiarum, quàm virtutis aliarúmve rerum ratio habeatur: eſtque Oligarchiis vtiliſſimum quædam cum tenuioribus communicari, dummodo ἀρχαὶ κυρίαι τῆς πολιτείας, præcipui ſummique reipublicæ magiſtratus, penes ditiores maneant. Quòd ſi qui plebeij, honeſtiores tamen & meliores, ſufficientem cenſum diuitiáſque obtinuerint, eos poſſe etiam ad Reipublicæ gubernacula admitti, & in optimatium numerum referri. Sic enim ordinum laudabilem exiſtere contemperationem. Quæ ratio Romæ fuit olim obſeruata, vbi plebeiæ familiæ lege latâ patriciæ fiebant: Vt gens Tullia, vnde fuit Cicero, primùm plebeia, facta eſt deinde, Iuliâ lege patricia, vt Dio teſtatur. In ſecundâ autem Oligarchiâ intentionem eſſe adhibendam ſtatuit, itavt maior ad eam cenſus requiratur, & pauciores extent imperantes. Tertiam prætermittit, vt ex dictis, facilem. Vltimam verò ait eſſe δυναστικωτάτην, καὶ τυραννικωτάτην, eóque maiori cautione ac curâ opus habere, quò peior eſt ac omnium deterrima: non ſecus atque corpora morboſa πονηρῶς ἔχοντα, & naues fatiſcentes, ac hiantes: quæ eò diligentiùs curari debent, quò peiùs habere videntur. Concludit ciuium multitudinem Democratiis conuenire, paucitatem Oligarchiis cum bonâ ordinatione. Nam in Democratia ob multitudinem confuſio eſt.

Leges oligarchicæ.

μετ' τῆς εὐταξίας.

Ad Cap. ſeptimum.

DIſtinguit primò plebeiam multitudinem in quatuor partes: nempe in Agricolas, opifices, mercatores ſiue tabernarios, & mercenarios; quæ partes ad pacis tempora maximè pertinent. Secundò, diſtinguit ciuium qui bello ſint idonei, ordines totidem, ἱππικὸν, ὁπλιτικὸν, ψιλὸν, ναυτικὸν, equitatum, peditatum grauioris armaturæ, ordinem velitum, ſiue ferentariorum vel leuioris armaturæ, & ordinem naualium ſiue claſſiariorum. Tertiò, ſtatuit in ea regione Oligarchiam fortem ſiue grauiſſimam ac deterrimam poſſe conſtitui, in quâ equitatus facilis eſt, multique equos alere poſſunt, quos ſcilicet valde diuites eſſe oporteat. Quartò, ibi proximam Oligarchiam, quæ priori moderatior eſt, & magis popularis, poſſe fundari, vbi regio ad pedites grauioris armaturæ magis eſt accommodata: Eiuſmodi ſiquidem milites è locupletioribus potiùs eſſe quàm ex egentibus: cùm multis copiis & inſtrumentis opus ſit, ad grauem illam armaturam. Quintò, velites ſiue leuioris armaturæ milites, quos vocat ψιλὰ, quaſi nudos vel tenues; itémque nauticos ſiue claſſiarios, Democratiæ eſſe idoneos. Quod nempe velites & claſſiarij ſint è tenuioribus. Sed

Ciuium bello aptorum quatuor ordines.

ne ex velitibus & claſſiariis, ſi fortè ij in Republicâ Oligarchicâ abundent, illum exiſtat detrimentum, qui ſcilicet facilè Oligarchiam commutare poſſent in Democratiam, admonet velites equitum turmis, & peditum legionibus cautè prudentérque eſſe admiſcendos, quantum ſcilicet opus eſſe videbitur; atque eos quidem non ex ipsâ plebe, quæ ad Democratiam eſt procliuis, ſed ex locupletiorum nobiliorúmque familiis eſſe aſſumendos, eóſque idcirco à tenerâ ætate velitationibus ſiue leuioribus illis armorum officiis eſſe exercendos. Poſtea ponit inſtitutum Oligarchicum de adſciſcendis plebeiis ad reipublicæ adminiſtrationem: ſi videlicet cenſu maximo, & qui ad magiſtratus ſummos ſufficiat, inſtructi ſint, vel ſi certo tempore, putà decem aut viginti annis à ſordidis artibus abſtinuerint; vel ſi maximè idonei iudicentur, qui Rempubl. adminiſtrent. Addit in Republ. Oligarchicâ debere eos qui ſummos gerunt magiſtratus, onera ſumptuſque publicos, λειτουργίας vocat, magnificè ſuſtinere, magnas ſcilicet facere impenſas in ſacrificiis, operibus publicis, ædificiis, ſtatuis, templis, epulis, & ſimilibus vrbis ornamentis; vt hac arte & munificentia populus concilietur, atque à gerendo magiſtratu supremíſque honoribus tanta profuſione emptis prudenter arceatur. Quod præceptum ab iis minimè obſeruatum fuiſſe ait, qui ſui temporis Oligarchias tenebant, qui nimirum diuitias, quæſtum, & honorem pari ſtudio conſectarentur.

Ad Cap. octauum.

AGit de Magiſtratib. περὶ ἀρχῶν, corúmque generibus & partibus. Primò, quidem de ciuilibus. Secundò, de ſacris. Tertiò, de extraordinariis & rariorib. Supponit ante omnia inſigne documentum: Non poſſe ciuitatem ſtare ſine Magiſtratibus neceſſariis; vt nec rectè habitari, οἰκεῖσθαι καλῶς, ac feliciter, ſine iis qui pertinent ad εὐταξίαν, καὶ κόσμον, egregium ordinem & præclaram inſtitutionem atque exornationem, Gallicè, *au bel ordre & eſtabliſſement bien reiglé*. Ex quo documento colligitur diſtinctio magiſtratuum in neceſſarios, & non neceſſarios. Deinde repetit quod libro quarto dixerat: in paruis ciuitatibus paucos, in magnis plures neceſſarios eſſe magiſtratus. Nempe quia in paruis pauci ſint ad imperandum idonei, in magnis, plures. Vnde in illis neceſſariò multi magiſtratus vni mandantur; in his contra, nempe vnus vni. His ſuppoſitis recenſet neceſſarios magiſtratus, eóſque ciuiles. Primus eſt ἀγορανομία, *la preuoſté des Marchans*, vel vt ille ait ἀρχὴ περὶ τὴν ἀγοράν, magiſtratus circa forum occupatus, in reb. ſcilicet venalibus, in commerciis, & contractibus; ne quid dolo aut iniuſtâ menſurâ diuendatur, ſed ordo, modus, & fides vbique ſeruetur. Qui enim hos magiſtratus gerunt, dicuntur à Græcis ἀγορανόμοι. quaſi legem foro dantes. Secundum vocat ἀστυνομίαν, ſiue curam & directionem rerum vrbanarum, publicarum & priuatarum, vt ædificiorum, viarum, fontium, portuum. Huic magiſtratui obſeruat Dionyſius Lambinus parem fuiſſe Romanorum Ædilitatem maiorem: *la grande voyerie*. Sed veriſimilius eſt Romanos Ædiles tantum poteſtatis habuiſſe, quantum habebant apud Græcos Agoranomi, & Aſtynomi. Tertium appellare poſſumus, ἀγρονομίαν, ſiue curam agrorum & ſyluarum, eorumque quæ ſunt ἔξω τοῦ ἄστεος, *extra vrbem*: Quem magiſtratum qui gerunt, ἀγρονόμους, vel ὑλωρούς, dici annotat, quos etiam Plato φρουράρχους nominat: Latini verò vocant ſyluārum vel rei agrariæ prefectos: barbarè, foreſtarios (foreſtum enim aiunt ſyluam ſignificare, fortè quia ſylua ſit foras vel extra vrbem) Gallicè *Maiſtres des foreſts*. Coniungunt autem Galli aquarum & ſyluarum curam, vnde idem magiſtratus dicitur vulgo, *Maiſtre des eaux & des foreſts*. Poſſent fortaſſe haud inepta Latinitate Hylori dici ſaltuarij à ſaltibus, ſed domini ſaltuarij: nam in iure ciuili ſæpe nominantur ſerui ſaltuarij, *l. in instrumento* 12. §. *ſaltuarium. ff. de instructo vel instrument. leg.* Quartum magiſtratum qui gerunt vocat ἀποδέκτας καὶ ταμίας, quæſtores, theſaurarios, receptores, coactores publicorum redituum. Qui quintum, ἱερομνήμονας, ἐπιστάτας, μνήμονας, Latinè, Scribas, Actuarios, Tabellarios, Cancellarios, Notarios, Gallicè *Greffiers*, *Notaires*, longè maiori in honore olim habitos apud Græcos, quàm apud Romanos, vt teſtatur Cornelius Nepos. & ſcribarum quidem officia fuiſſe, vt apud eos inſtrumenta *In vitâ Eumenis.* contractuum, nuptiarum ſcilicet, tranſactionum, donationum conficerentur, item Senatuſconſulta, & ſententiæ iudicum, acta, tabellæque publicæ perſcriberentur, & aſſeruarentur. Sextum, ait eſſe eorum qui pœnas à damnatis exigunt, multas efflagitant, in carcerem & vincula coniiciunt; quem magiſtratum (Gallicè *Lieutenant Criminel*, *Preuoſt des Mareſchaux*) vt maximè neceſſarium ſic & difficillimum & odioſiſſimum eſſe

obſeruat, ideóque debere in plures viros quantum fieri poſſit, & viciſſim diuidi, præſertim in iuniores: alioqui ſi qui condemnârint, iidem exequantur, mulctámque exigant, ἀπέχθειαν ἕξει διπλῆν, *duplici inuidiâ laborabunt*. Vnde Chryſippus rogatus cur non gereret magiſtratum, reſpondit; *Quia ſi malè adminiſtrauerim, Diis diſplicebo: ſin bene, hominibus*. Addit Ariſtoteles ſex illis neceſſariis magiſtratibus hactenus enumeratis, alios non quidem minùs neceſſarios, ſed illuſtriores & honoratiores, & qui multam experientiam fidémque requirant. Quorum quoſdá verſari ait in cuſtodiédis tam pacis quàm belli tempore portis & mœnibus ciuitatis, alios ordinari ad bellicos vſus: hinc magiſtratus dici στρατηγοὺς καὶ πολεμάρχους. Alios cenſores eſſe, correctores, examinatores εὐθύνους, λογιστὰς, ἐξεταστὰς, rationum magiſtros, Gallicè, *Maiſtres des Comptes*, *Contreroolleurs*, apud quos qui magiſtratu abiiſſent ſuæ adminiſtrationis rationem reddere tenebantur. Sed præter hos eſſe vnum aliquem ſummæ auctoritatis, qui ἐφορείαν obtineat, vectigal & tributum exigat, præſit populo, cùm ipſe populus Reipublicæ ſummam tenet; & populum ad comitia conuocet. Et eos quidem qui hunc magiſtratum gerunt, dici προβούλους, prouiſores, conſules: vbi autem præeſt populus, dici eumdem magiſtratum βουλὴν, conſilium publicum, curiam, Senatum. Atque hæc de ciuilibus. Docet poſtea alios eſſe magiſtratus, ſacros ſcilicet & diuino cultui deſtinatos, vt ſacerdotes, ædituos, reges ſacrorum ſeu pontifices. Item alios rariores, & optimarum altáque pace ac otio fruentium ciuitatum proprios, nempe γυναικονομίαν, νομοφυλακίαν, παιδονομίαν, γυμνασιαρχίαν, rectam mulierum inſtitutionem, legum cuſtodiam, puerorum diſciplinam, gymnaſiorum præfecturam, curam Theatralem, ſiue ſpectaculorum; & ſimiles. Enimvero hos magiſtratus rariores vocamus, quia non ſunt ad ciuitatem abſolutè neceſſarij, licèt ſint honeſtiſſimi & rectæ rationi maximè conſentanei. Quippe cùm in iis tantùm ciuitatibus reperiantur, quæ beatiores ſunt, & maioris ornatus ac honeſtatis, τῆς εὐκοσμίας, appetentiores. Vbi obſeruat Ariſtoteles γυναικονομίαν, καὶ παιδονομίαν, non eſſe Democraticas: nempe quia in Democratiâ, vbi tenuiores imperant, viri vxoribus liberiſque vtuntur, vt ſeruis, neque iis præ egeſtate licet vxores natóſque morum magiſtris, aut præceptoribus tradere inſtituendos. Concludit ex magiſtratibus ſuprà commemoratis Nomophylaces quidem Ariſtocratiæ in quâ lex viget & virtus, eſſe accommodatos; Conſules autem ſiue προβούλους, Oligarchiæ; Conſilium autem publicum, ſiue Senatum, Græcè βουλὴν, Democratiæ. Sicque claudit tractatum de magiſtratibus.

Sacri magiſtratus.

Honeſtiores & rari magiſtratus.

Liber ſeptimus Politicorum.

Conſtat capitibus ſeptemdecim ad partes duas redactis. Prior eſt veluti prooemium à cap. 1. ad 4. vbi de Reipublicæ optimo ſtatu, atque adeo de vitâ optimâ, tam ciuitatis, quàm ſingulorum. Poſterior eſt ipſa tractatio, quæ etiam in duas partes diſtingui poteſt. Itavt prior quaſdam hypotheſes ſiue principia & fundamenta Reipublicæ Ariſtoteles iaciat, explicétque à cap. 4. vſque ad 13. Poſterior verò ipſam Ariſtoteleam Rempublicam aggrediatur, ab inſtitutione ciuium, à matrimonio, à puerorum educatione, idque à cap. 13. huius libri ad finem octaui, totiuſque operis. Ex quo facilè vnuſquiſque intelligere poterit maiorem fere & præſtantiorem Politicæ Peripateticæ partem intercidiſſe. Quæ ſcilicet in pueritiâ, & ſtudiis adoleſcentum deficiat, neque vlteriùs progrediatur. Quę cauſſa Kyriacum Strozzam virum clariſſimum & quàm doctiſſimum impulit, vt duos libros de religione & re militari his octo Ariſtotelicis annecteret in ſupplementum.

Summa libri ſeptimi.

Ad Cap. primum.

Dicturus deinceps de eâ Reipublicæ inſtitutione & formâ, quam ipſe ſuo iudicio optimam putat, (putat autem eſſe vel regnum, in quo vnus omni genere virtutum aliis ciuibus ſuperior, pro dignitate & merito dominetur, de quo lib. 3. vel potiùs, quia tale regnum rariſſimum eſt, Ariſtocratiam ſiue imperium optimatum, de quo ibidem.) Statuit primò, ei qui de optimâ Republicâ acturus eſt, ante omnia dicendum eſſe de vita beata & optima, ſiue quæ omnium maximè ſit expetenda: quia nempe qui optima Republ. vtuntur, optimè etiam viuunt, neque hæc duo disiungi debent aut poſſunt, vita beata, & optima Reſpublica. Secundò, ſupponit ex lib. 1. Ethicor. bona fortunæ, corporis, & animi ad beatam vitam eſſe neceſſaria: eúmque beatum non eſſe, nec dici, qui virtutis ſit expers, qui timeat περιπετομένας μυίας, *volitantes muſcas*, aut

qui ſit intemperans, imprudens, excors, inſanus; ſed qui potius contrariis virtutibus ſit prædirus. Imo verò beatiorem eſſe eum, qui virtute magis excellat, quàm qui aliis abundet bonis: cùm virtus ſit affectio animi. Animus autem & fortunæ & corporis bonis longè ſit præſtantior, καὶ ἁπλῶς, καὶ ἡμῖν, id eſt, *& ſimpliciter*, quia eſt perfectioris naturæ; *& quoad nos*, ſiue reſpectu noſtri, quia nihil habemus excellentius, melius, vtilius, animo, ſine quo rectè vtiliterque aliis bonis vti non poſſumus. Item quia animi gratiâ cætera bona expetantur. Tertiò, colligit tantum felicitatis eſſe in vnoquoque noſtrûm, quantum ineſt virtutis & prudentiæ, actionúmque ipſis conſentanearum; non autem quantum ineſt diuitiarum, aliorúm-ve bonorum externorũ. Quod probat Dei exemplo, quem ait non ob externa bona, ſed per ſe & naturâ ſuâ eſſe beatum. Quartò, ſtatuit iiſdem rationibus, quibus effectum eſt, vitam beatam optimámque ſingulorum, in virtutis & prudentiæ actione conſiſtere, concludi etiam poſſe ciuitatis ſeu Reipubl. optimam formam in exercitio virtutis eſſe poſitam: ita vt ea ſit beatiſſima optimáque Reſpublica, quæ optimè agat & ex virtute; neque vita, virtutes, & felicitas ſingulorum, aliæ ſint à vita, virtutibus & felicitate communi Reipublicæ, ſiue totius ciuitatis. Vbi tamen eam vitam deſiderat, quæ coniuncta ſit μετ' ἀρετῆς κεχορηγημένης; cum virtute, bonis aliis externis, ſcilicet & corporeis, mediocriter inſtructâ.

Qui virtute excellit, beatior eſt.

Deus per ſe beatus eſt.

Ad Cap. ſecundum.

STatuit in eo conſentire omnes Politicos, vt dicant Reipublicæ ſummum bonum in eadem re eſſe poſitum, in quâ ſit ſummum bonum, ſiue felicitas ſingulorum hominum. Sic qui felicitatem ſingulorum reponunt in diuitiis, eoſdem Rempublicam eam beatiſſimam facere, quæ diuitiis abundet. Qui in tyrannico dominatu, & ampliori poteſtate; Qui in virtute; pari modo. Tum proponit quæſtiones duas. Prior eſt de vitâ Politica ſiue actiua, & de Philoſophica ſiue contemplatiua, vtra ſit præſtabilior: qua de re decernet capite ſequenti. Poſterior quæ ſit ponenda omnium optima Reipubl. forma & adminiſtratio? Statuit deinde eam eſſe optimam Reipublicæ formam, ſecundùm quam vnuſquiſque optimè agat, beatéque viuat. Sed controuerſiam eſſe ait vtra ſit vita magis expetenda, practicá ne & ciuilis, an verò ea quæ à negotiis ciuilibus libera eſt & immunis, dicitúrque contemplatrix, vel Philoſophica? alterutram enim optimi quique ac præſtantes viri ſequi ſolent. Quanquam & alij putant ſolam eam Rempublicam beatam eſſe; quæ tyrannico & herili dominatu finitimis ſiue vicinis populis imperet, volentibus, nolentibus. Atque hoc dominandi fine propoſito pleraſque Reſpublicas & nationes totas ferè ad rem militarem ac bellum eſſe compoſitas, imo & honoraria quædam viris bellicoſis & ſtrenuis; ignominiam & pœnas ignauis indixiſſe. Sed hanc Politiam de tyrannico dominatu refutat Ariſtoteles, vt iniuſtam; quòd ſcilicet iniuſtum ſit nolentibus imperare, & omnibus heriliter; cùm omnes naturæ ſerui non ſint, ſed plerique natura liberi, quibus imperare heriliter, nefas eſt & contra naturam. Præterea poteſt optima eſſe & florentiſſima Reſpublica, quæ de bello non cogitet, aut dominatu in exteros, vt eſt ea quæ longiſſimè diſtat ab hoſtibus, altáque pace fruitur. Non eſt ergo Reſpublica illa ad dominandum finitimis, atque ad rem militarem comparata, omnium optima & beatiſſima. Eſto. Ars ſtudiumque rei militaris honeſtum ſit & laudabile, non tamen vt finis vltimus Reipublicæ, ſed vt medium illius protegendæ aſſumi debet & vſurpari. Concludit Politici & legiſlatoris munus eſſe, videre quid cuique conferat, ſitque optimum, ſiue quod idem eſt, ciuium beatitudinem ſcopum eſſe Politici.

Legendus cõtextus de præmiis ſtrenuorũ, & pœnis ignauorũ, apud varias gẽtes.

Ad Cap. tertium.

QVæſtionem de comparatione vitæ Ciuilis & Philoſophicæ ſuperiori capite propoſitam dirimit & explicat. Sed primum exponit rationes pro vtraque: pro Philoſophica quidem: Aiunt enim Philoſophi, vitam ciuilem eſſe ſeruilem, non libero homine dignam: quia qui præſunt, ſunt domini: qui parent, ſerui. Pro ciuili autem: aiunt quippe Politici bonam actionem, ſiue ἐνεργείας, idem eſſe cum optima & beata vita: Ergo quiſquis nihil aget, vt Philoſophus, qui otioſus eſt, & ſoli vacat contemplationi, is non erit beatus, vel quod idem eſt, optimam vitam non aget: Atque adeo vita ciuilis melior & beatior erit Philoſophica. Harum rationum arbiter & diſceptator Ariſtoteles, ait & Philoſophos & Politicos partim rectè dicere, partim non rectè. Philoſophos quidem in eo rectè ſentire, quòd dicant vitam liberi meliorem eſſe ſeruili: in eo autem non rectè, quòd putent omnem

Vtra excellentior ciuilis ne vita, an Philoſophica.

omnem dominatum & imperium eſſe deſpoticum ſiue ſeruile: Ciuile enim ſiue Politicum eo differt à ſeruili, quòd ſit in liberos. Item, quòd dicant τὸ ἀπρακτεῖν, otiari, nihil agere, melius eſſe τοῦ πράττειν. Hoc enim falſum eſt, cùm beatitudo in actione conſiſtat: & actiones virorum iuſtorum & temperantium magnos habeant & honeſtiſſimos vſus. Vnde concludit vitam beatam in bene agendo eſſe poſitã, & vt cõmuniter Reipublicæ, ſic & ſingulorum quicunq; ſint, vitam optimam eſſe eam quæ in actione poſita eſt. At Politicos in eo errare, quòd illi putent ſe ſolos actionibus, aut vitæ practicæ & actuoſæ incumbere, quia externis officiis, & Reipubl. negotiis, iudiciis, commerciis vacant; quaſi ad ſimpliciter rectè agendum externa aliqua publica & ſenſibilis actio requiratur. Hoc enim falſum eſt. Licet enim acta illa Politica & publica, iuſtitiam exercere, populum conuocare, ædificia, vicos, agros curare & ſimilia, vulgò dicantur praxes ſiue actiones, poſſumus tamen meliori iure Philoſophorum θεωρίας καὶ διανοήσεις, inquit Ariſtoteles, vocare actiones, vt pote perfectiores, & Architectonicas: præſertim cùm eos maximè agere omnes dicant, qui conſilium dant agendi, vel aliquid præcipiunt, aut quomodocunque præſcribunt, licèt ipſi opera & manu nihil moliantur aut efficiant. Quod certè de Philoſophis dici poteſt, qui doctrina & conſilio ſi non externis actionibus, poſſunt Rempubl. adiuuare. Quòd ſi, quia nullæ ſunt Philoſophi actiones externæ, ideo nullæ prorſus eſſent, profectò Dei, mundique totius actio nulla eſſet, cùm Deo & mundo nullæ, inquit Ariſtoteles, externæ actiones (putà vel extra ſe, vel humanis ſimiles, vt venditio, emptio, actio fortitudinis, temperantiæ) inſint aut conueniant; ſed internæ & quæ ſunt eorum propriæ. Dicere autem nullam Deo, mundóque toti conuenire actionem, falſum & impium eſt. Deus enim actus eſt purus & perfectiſſimus. Et vnumquódque in mundo eſt propter ſuum operari, ex lib. 1. de Cœlo. Concludit ex dictis eamdem eſſe optimam vitam ciuitatum ſiue Rerumpubl. in communi, & ſingulorum hominum in particulari: ſicque libri procemialia claudit.

Contemplationes & ratiocinationes.

Dei actio externa nulla.

Ad Cap. quartum.

QVæ reſtant de Politicis Ariſtotelis explicanda, ea ad partes duas referri commodè poſſunt. In priore enim, quæ ab hoc quarto capite vſque ad caput decimumſextum huius libri extenditur, quædam hypotheſes & velvti fundamenta optimæ ciuitatis, eiuſ-ve Reipubl. quæ ſit κατ' εὐχὴν, *ex animi ſententiâ & voto* iaciuntur: vt de ciuium multitudine, magnitudine ciuitatis, & totius agri ſiue territorij, de moribus & ingenio ciuium, de ſitu vrbis ad flumen, ad mare, vel alibi. In poſteriore autem, quæ eſt à cap. decimoſexto huius ſeptimi lib. ad octaui vſque & poſtremi finem, agitur de inſtitutis & legibus in Republicâ ſeruandis. Sed inſtitutionum Politicarum Ariſtotelis maxima & grauiſſima pars intercidit: vt alibi notauimus.

Hoc igitur capite ſupponit primò non poſſe eſſe optimam Rempubl. ἄνευ συμμέτρου χορηγίας, *ſine ſufficiente commeatu*, rerúmque certarum copiâ, vt eſt ciuium numerus, vbertas ſoli, clementia cœli, ſitus vrbis, & ſimilia. Secundò, ea bona eſſe optanda & ponenda, quæ poſſint obtineri. In quo errauit Plato, qui, vt Cicero loquitur, de Republicâ optauit potiùs quàm diſputauit, multáque poſuit in libris de Republ. planè ἀδύνατα. Tertiò, primam partem πολιτικῆς χορηγίας, eſſe ciuium multitudinem; ſecundam, locum ciuitatis. Quartò, ſtatuit magnitudinem ciuitatis non ex multitudine habitatorum æſtimandam eſſe, ſed ex potentiâ & facultate, quâ opus ſuum officium-ve poſſit optimè perficere, id eſt, ad felicitatem commodè peruenire. Ideóque magnam eam eſſe ciuitatem, quæ beata ſit; maiorem, quæ beatior; maximam, quæ beatiſſima. Quintò, etiamſi concederetur ex multitudine habitatorum æſtimari debere magnitudinem ciuitatis, quod tamen minimè eſt concedendum, non eſſe propterea ex qualibet multitudine, putà ſeruorum, inquilinorum, ſed eorum qui propriè ſunt partes ciuitatis, veríque ciues, vt ſunt viri boni, docti, diuites, nobiles, milites. Sextò, nimiam frequentiam & multitudinem hominum non poſſe feliciter boniſ-ve legibus gubernari, cùm multitudo nimia ordinis particeps non ſit: lex autem ordo ſit. Hoc enim præſtare diuinæ virtutis eſt, quæ rerum vniuerſitatem continet & gubernat. Septimò, ciuitatis, vt & aliarum rerum, animalium ſcilicet, plantarum, operum artificioſorum ſuam eſſe definitam magnitudinem ac modum: ideo non eſſe eam ciuitatem, quæ nimiùm paucis ciuibus conſtet: ſic enim non eſſe

Vndenam æſtimanda ciuitatis magnitudo.

ſeipſa contentam, vt eſſe debet; & quæ nimiùm multis: ſic enim gentem potiùs eſſe, quàm ciuitatem, cui nonniſi difficulter Politiam legéſque ſtatuere quis poſſit. Octauo, modum iuſtæ magnitudinis ciuitatum eſſe αὐτάρκειαν, bonorum ſufficientem copiam, & præterea vt magnitudo ſit εὐσυνόπτος, id eſt, quæ facilè cognoſci poſſit, ita vt ciues inter ſe bene noti ſint.

Ad Cap. quintum.

περὶ χώρας.

AGit de agro condendæ ciuitati opportuno, & de ſitu vrbis. Statuit, agrum debere eſſe πάμφορον, rerum omnium feracem; ita vt incolæ ex eo viuere poſſint, etiam nihil agentes, ἐλευθερίως ἅμα καὶ σωφρόνως, liberaliter & temperanter. Item hoſtibus δυσέμβολον, inacceſſum; incolis autem εὐέξοδον, acceſſu facilem. Denique εὐσυνόπτον, adſpectabilem, cui ſuccurri facilè poſſit. Poſtea ſitum ciuitatis eum eſſe debere ait, quo poſſit eſſe ciuitas particeps commodorum, quæ & à mari obueniunt & ab agris.

Ad Cap. ſextum.

περὶ τῆς τῆς θαλάσσης κοινωνίας.

DIſſerit de communione & commercio maris, in vtramque partem. Statuit verò commercium maris optimæ Reipublicæ eſſe vtile & commodum. Quòd ſi aliquid detrimenti timeatur, id legibus poſſe caueri, emporio nimirum ſiue loco mercaturæ deſtinato, ab vrbe, vt par eſt, diuiſo: ſic enim & commerciorum vtilitas erit, neque ipſi ciues in ciuitate degentes, externorum mercatorum vitiis corrumpentur. Admonet non debere eſſe multitudinem nauticam nimiùm multam, neque ſocios nauales, vt remiges, in numero ciuium eſſe habendos, ſaltem in optimâ Republicâ; cùm ſint de ordine opificum, quos omnes in optimâ Republ. à ciuium numero eſſe remouendos infrà capite nono demonſtrabit. Vbi ſignificat ſe nomine ſociorum naualium, non intelligere epibatas ſiue milites claſſicos, qui cùm liberi ſint, & rei nauticæ, ſociiſque præſint, non minimum nomen & locum habent in ciuitate.

Ad Cap. ſeptimum.

Quæ optima ciuiū indoles.

AGit de indole & naturâ ciuium optimæ Reipublicæ; Statuitque eos debere eſſe naturâ διανοητικοὺς καὶ θυμοειδεῖς, ingenioſos, acres, & animoſos. Hos enim ad virtutem eſſe εὐαγώγους, facilè tractabiles & propenſos. Vbi egregia quædam & ſcitu digna interſerit de moribus & ingenio Europæorum, Aſiaticorum, & Græcorum. Europæos enim & qui Frigidas regiones incolunt, vt Septentrionales, animoſos, id eſt, fortes, iracundos, generoſos, bellicoſos, audaces; ſed non ita pollere iudicio, intelligentiâ, ingenio, aut etiam florere ſcientiis & artibus; quippe qui calidiori ſanguine abundantes, arma potiùs quàm Muſas aut ſapientiæ ſtudia conſectentur, ingenióque ſint minùs acuto, & prudentia remiſſiore. Nempe quia in frigidis regionibus aër & cœlum craſſius eſt, & nubibus plerumque infeſtum, vnde cibus potúſque craſſior, nec ſatis purus, aut tenuis; Itémque ſpiritus ex aëre & ſanguine geniti, nebuloſiores nec ſatis lucentes, clari, & compoſiti, quales ad literas & Philoſophiam requiruntur. Eſſe verò Europæos, vt Gallos, & Septentrionales populos, audaces & generoſos teſtatur Liuius lib. 37. & 38. & Lucanus Poëta lib. 8.

In elligere oportet Europæos intimos, & maxime Septētrionales.

Europæi audaces & bellicoſi, ſed imprudentes.

Omnis in Arctois populus quicunque pruinis,
Naſcitur, indomitus bellis, & mortis amator.

Aſiaticos verò ingenio, arte & ſapientiâ, plurimum valere, ignauos tamen eſſe, molles, effœminatos, imbelles, & parum animoſos, ideóque perpetuo parêre ac ſeruire, cùm Europæi potiùs dominentur ob bellicam fortitudinem. Cuius rei ratio eſt, quòd Aſiatici ſiti ſint in cœlo calidiore, vnde fit vt exucci ſint, quippe qui tenuiore ac ſubtiliore aëre, cibóque vtantur, ex quo fit vt parum ſanguinis habeant, ideóque ſint timidi; & tamen prudentes & ingenioſi, quia ſanguis ille purior ſit; & ſpiritus ex eo itemque ex aëre geniti, ſubtiliores. Vnde Lucanus loco citato:

Aſiatici molles, ſed ingenioſi.

Quicquid ad Eoos tractus, mundiq; teporem
Labitur, emollit gentes clementia cœli.

Græcos verò vt medij ſunt inter Europæos, & Aſiaticos, ſic amborum virtutis eſſe participes, ideoque ſimul animoſos eſſe, fortes ingenioſos, ac prudentes. Ex quo fit vt Græci ſemper liberi ſint, & Rempubl. ſuam optimè adminiſtrent: Ita vt ſi vnam Politiam ſeruarent, omnibus gentibus poſſent facilè dominari. Sed quod hoc loco ſuis Græcis attribuit Ariſtoteles, non credit Cicero, & Romanis ſolis attribuendum putat. Sic ſuæ quiſque genti fauere plus æquo ſolet. Eſt tamen mens Ariſtotelis, vt doceat mores & ingenia ciuium & incolarum varia eſſe pro varietate cœli & ſoli. quod ſanè eſt veriſſimum. Non quaſi aſtra, aër, & cibi, externæque cauſæ neceſſario ac per ſe vitia aut virtutes in animos imprimant, quæ à libera hominum voluntate

Græci ſemper liberi.

Lib. 2. Quæſt. Tuſcul.

A cælo & ſolo ingenia & mores.

dependent, ſed quòd certas qualitates corporibus, eorúmque temperamentis inferant, quæ ad vitioſas vel honeſtas actiones animum diſponant, inclinent, promoueant. Aiunt enim Medici mores animi ſequi temperamentum corporis. Sic calor acer & multus in præcordiis animoſitatem excitat, fortitudinem acuit, ad iram prouocat, & audaciam; frigus autem ſiue mitis ac remiſſus calor, contra. Quâ de re legendi ſunt Plato lib. 5. de legib. in Timæo, in Menexeno, & lib. 8. de Republ. Hippocrates lib. de aëre, aquis, & locis. Plutarchus lib. 5. de Plac. Philoſ. c. 30. Galenus lib. 2. de Temperamentis, & lib. Quòd animi mores ſequantur temperam. corp. M. Tullius l. 5. de Diuinat. Apuleius lib. 2. de Aſino Aur. Vegetius lib. 1. de re Milit. c. 2. Polybius lib. 4. Apollonius Tyanæus apud Philoſtratum, Plinius lib. 2. c. 78. Ptolemæus lib. 2. Quadripartiti c. 2. & 3. eiúſque in eum locum interpretes Haly & Albumazar Introductorij lib. 3. & 5. & alij plurimi. Quòd verò de maioribus totius mundi partibus Europâ, Aſiâ, & mediâ ſuâ Græciâ dixit Ariſtoteles (videtur autem tres tantùm mundi partes agnoſcere, imò duas, cùm Græciam faciat intermediam & vtriúſque participem) idem vult eſſe accipiendum de ſingulis vnius regionis particulis, ita vt in Græciâ, alij ſint animoſi & fortes, alij ingenioſi & ſapientes, alij vtráque virtute floreant, ſecundùm cœli ſolique varietatem. Addit poſtea in textu, amicos & familiares ſibi notis & amicis aſperiores eſſe, atq; in eos magis exacerbari, cùm ab iis iniuriâ afficiuntur, quàm in alios ignotos; quia nimirum potiùs ab amicis illis & ſibi notis beneficium expectant, ſibíque illud deberi putant; cùm interim iniuriam recipiant: quod duplex eſt detrimentum. Hinc amicorum odia acerrima: fraterna bella aſperrima, vt conſtat de Abel & Cayn, Iacob & Eſaü, Romulo & Remo, Eteocle & Polynice fratribus.

χαλεποὶ γὰρ πόλεμοι ἀδελφῶν.

Ad Cap. octauum.

STatuit primò non omnia ad ciuitatem neceſſaria, eſſe partes ciuitatis; vt neque ea quæ neceſſaria ſunt, compoſitis naturalibus, putà animalibus, partes ſunt ipſorum. Sic enim cibus, potus, labor, ſomnus non ſunt partes animalium, licet ſint in iis neceſſaria. Secundò, ad omnem ciuitatem neceſſaria eſſe τροφὴν, alimentum; τέχνας, artes; ὅπλα, arma; χρήματα, pecunias; ἱερατείαν, Sacerdotium, ſiue curam religionis ac rerum diuinarum, quam pius vir Deíque cultor Ariſtoteles omnium primam eſſe debere ait, licèt eam quinto tantùm loco numeret. Denique κρίσιν, iudicium, ſiue iuſtitiæ exercitium. Nempe quia ciuitas aliquo horum orbata, non eſſet ſeipsâ contenta. Hinc concludit neceſſarios eſſe in ciuitate Agricolas, artifices, milites, opulentos, Sacerdotes & iudices.

Cura religionis prima eſſe debet in Republ.

Ad Cap. nonum.

STatuit in Democratiâ in quâ populus omnium dignitatum ius habet, vnum & eumdem poſſe eſſe agricolam, artificem, militem, diuitem, Sacerdotem, iudicem: in Oligarchia quæ Democratiæ contraria eſt, minimè. Tum in optima Republ. quæ ſcilicet vnam quærit virtutem, ciues non debere eſſe opifices, nec mercatores; cùm homines iſti vitam agant virtuti contrariam, & auaritiæ plenam; nec agricolas; cùm hi rei ruſticæ curis ſint addicti, nec poſſint vacare virtuti, actionibuſque Politicis, ad quas otium & quies requiritur. Tertiò, ſtatuit iiſdem hominibus mandari poſſe rem militarem, & iudiciorum poteſtatem, ſed diuerſo tempore, ætate, pro ratione dignitatis: Et rem quidem militarem committi debere iunioribus, quorum ætas robuſtior eſt: iudicia verò ſenioribus, qui prudentia valent. Quartò, ſtatuit ciues optimæ Reipubl. debere eſſe opulentos, vt commodiùs virtutem colant. Quintò, Agricolas & artifices non debere fieri Sacerdotes, ſed eos qui verè ſunt ciues, à quibus Deum coli eſt honorificentius. Ciuium autem ordines cùm duo ſint maximè, nimirum milites, & iudices, debere eos quibus ætate grandioribus otiari ac quieſcere licet, ad Sacerdotalem ac Pontificiam dignitatem promoueri. Nota, Lector Chriſtiane, Ethnici Philoſophi ſanctum & ſalubre præceptum de Sacerdotum conſecratione, & ordinatione: legitur enim in textu τῶν ἱερέων τάξις, ordo Sacerdotum, vult enim θεολογώτατος Philoſophus eos qui ad Sacerdotium euehuntur, eſſe vitæ probatæ, liberalioris & honeſtioris: item deſumi ex ordine ciuium, id eſt virorum ſelectiorum, quibus religione & virtute nihil ſit antiquius. Denique eſſe ætatis prouectioris & maturioris. Huc referri poteſt, quod dixit Pythagoricus ille, Regem debere eſſe bonum ςρατηγὸν, καὶ δικαστὴν, καὶ ἱερέα; qualis creditur fuiſſe Hermes ille Ægyptiorum, ideo τρισμέγιστος, ter maximus cognominatus.

Ciues optimæ Reipubl. non debent eſſe opifices, mercatores, agricolæ.

A Sacerdotio arceri debent artifices & agricolæ.

In lege Moſaica non quiuis fiebat Sacerdos.

Ad Cap. decimum.

DOcet vetus eſſe inſtitutum, vt ciuitas in certa hominum genera, vt in milites & agricolas diſtinguatur: Item, vt ſodalitates & conuiuia ſtatis temporibus celebrẽtur. Tum ait neceſſaria priùs eſſe inuenta, quàm ea quæ pertinent ad εὐσχημοσύνην, ornatum & elegantiam. Vtendum rectè inuentis. Quærenda quæ fuerunt omiſſa. Sumptus rerum diuinarum debere eſſe communes totius ciuitatis. Agri duas debere eſſe partes, publicam, & priuatam. Vtramque adhuc duplicem. Publicæ quidem vnam εἰς τὰς λειτουργίας, ad diuina officia; alteram, ad ſumptus conuiuiorum: priuatæ verò vnam, πρὸς ταῖς ἐσχατιαῖς, ad fines regionis, alteram, ad vrbem. Sic enim & vrbis & finium regionis ſinguli curam habẽbunt maiorem, & ab hoſtibus diligentiùs cauebunt. Quo loco Politicum quorumdam inſtitutum commemorat, qui ad conſilium de bello finitimis inferendo, vicinos indigenas non vocant, quorum ob rem priuatam ſuſpectum ſit conſilium. Addit optabile eſſe, vt qui agrum colunt, ſint ſerui diuerſarum nationum, imbelles ac minimè generoſi, ob metum rerum nouarum. Aut certe barbari, ſed ingenio naturâ ſeruili. Duos autem eorum oportere eſſe ordines, vnum priuatorum, qui ſcilicet priuatorum agros ſint exculturi; alterum publicorum, qui Reipublicæ ſiue communes agros araturi ſint.

Agri pars ad diuina officia debet pertinere.

Ad Cap. vndecimum.

STatuit, eũm debere eſſe vrbis ſitum, vt & continentis & maris commoditate abundet. Tum quatuor eſſe ſpectanda in ſitu vrbis; Valetudinem, quæ ab aëris & ventorum ſalubritate maximè dependet. Itaque vrbes ad orientem debere cõuerti: Politicas actiones, vt expeditiùs fiant: rem bellicam, ita vt vrbs ſit ciuib. εὐέξοδος; hoſtibus verò δυσπρόσοδος, καὶ δυσπερίληπτος. Deniq; aquarum & ſtagnorum, quæ ſuppetere debent, vel ex natura loci, vel ex amplioribus ciſternis, quas vocat ὑποδοχὰς ὀμβρίοις ὕδασιν ἀφθόνους καὶ μεγάλας, poſtea agit περὶ τόπων ἐρυμνῶν, *de locis munitis*, ſiue de mœnibus, turribus; docétque non eodem modo vrbibus conuenire, ſed pro diuerſo Reipubl. ſtatu, diuerſa eſſe: ſic arcem editam, ἀκρόπολιν, Oligarchico vel Monarchico ſtatui conuenire, ad cuſtodiam regis, vel principum; loci verò æquabilitatem ὁμαλότητα, Democratiæ: Ariſtocratiæ autem loca munitiora plura: quia hæc magnum requirit præſidium, ob inuidiam ambitioſorum; illa minimum: cùm omnes etiam pauperrimi, imperij ſummam teneant. Vult ergo Ariſtoteles munitam eſſe mœnibus vrbem, ad ornatum maiorem, ad ſalutem & ſecuritatem ciuium, & ad hoſtium terrorem. Miſcet nonnihil de priuatis ædificiis, in quibus extruendis ait debere & ſplendorem ſiue pulchritudinem, vt voluit Hippodamus, & robur ſiue firmitatem, vt veteres, conſiderari.

Facilis acceſſu.
Difficilis captu, vel obſeſſu.
Munienda mœnibus ciuitas.

Ad Cap. duodecimum.

STatuit primò in propugnaculis & turribus publicis, quibus vrbis mœnia diſtinguuntur, debere conuiuia publica apparari. Secundò, templa deorum, & præcipua palatia atque triclinia magiſtratuũ vno in loco eóq; idoneo, illuſtri, eminẽtiore, & munitiore debere ædificari, & in quem non conueniant mercatores, vel ſordidi opifices, vendẽdi gratiâ. Tertiò, iuxta templa & aulas magiſtratuum extrui debere ſenum gymnaſia. Rerum enim ſacrarum vicinia, & præſentia magiſtratuum reuerentiam ingenerat & metum legum. Quartò, debere profanum forum, in quo ſcilicet res vænales exponuntur, eo in loco conſtitui, qui ad merces è mari & agro importandas ſit commodior. Quintò, Triclinia, συσσίτια Sacerdotum debere propinqua eſſe ſacris ædibus ſiue templis; Magiſtratuum verò, iuxta forum profanum. Sextò, quæ in agris fiunt conuiuia ab agri præfectis, & Syluarum magiſtris, de quibus ſuprà lib. 6. c. 8. debere eadem ratione fieri, quâ in vrbe. Et templa inibi alia Diis, alia Heroibus eſſe conſecranda. Quo ex loco colligit Martinus Borrhaus Ariſtotelem agnouiſſe animorum immortalitatem, qui Heroibus, niſi eos in altero ſeculo viuere crederet, honorem aſſignandum non ſtatueret.

Si heroibus tẽpla, quidni & ſanctis in vera Chriſti religione?

Ad Cap. decimumtertium.

STatuit bene feliciterque cum hominibus agi, ſi & bonum finem ſibi rectè propoſitum habuerint; & actiones ſiue media ad finem illum conferentia inuenerint. nimirum in omni arte & ſcientiâ eſſe τὸ τέλος, καὶ τὰς εἰς τὸ τέλος πράξεις. Omnes beatitudinem appetere, ſed non omnes aſſequi: qui animo meliùs affecti ſunt, paucioribus egere vt ſint beati; qui deteriùs, pluribus. Eam ciuitatis adminiſtrationem eſſe optimam, è quâ beatitudo exiſtat. Hanc eſſe vſum actionémque virtutis perfectam, non ex hypotheſi, ſed ſimpliciter. Actionem verò virtutis ex hypotheſi perfectam, eſſe eam quæ neceſſariò fit, & quaſi coactè, ſed fit tamen propter bonum Politicũ, illúdq; honeſtum, vt eſt caſtigatio ſceleratorum ex Iuſtitiâ; optabilius

Actio ex hypotheſi perfecta, quæ?

enim eſſet ea non vti; ſi fieri honeſtè poſſet. Simpliciter verò, quæ abſolutè honeſta eſt ac per ſe, ſiue vt talis eſt, ita vt numeros omnes bonitatis habeat, fiatq; ob dignitatem, vt eæ quæ in honoribus & bonorum copiis verſantur. Virum bonum rectè & ſapienter vti paupertate & morbo, licet contraria beatitudinem comitentur. Nempe quia vir bonus quæcunque bona habet, ea per virtutem facit ſimpliciter bona. Bona externa, non eſſe cauſas beatitudinis, ſed inſtrumenta ciuitatis: opulentiam & copias fortunæ eſſe; virtutem verò & bonitatem ſcientiæ & conſilij. Eſſe verò ciuitatem bonam, ſi ciues omnes, qui adminiſtrationis debent eſſe conſortes, boni ſint. Vt omnes ciues boni ſint collectiuè, debere ſingulos bonos eſſe diſtributiuè. Fieri autem bonos, naturâ, conſuetudine, ratione.

Simpliciter perfecta, quæ.

φύσει, ἔθει, λόγῳ.

Ad Cap. decimumquartum.

AGit de diſciplinâ ciuium. Statuit inter eos debere eſſe imperandi & parendi viciſſitudinem: dummodo ſint idonei ac virtute præſtantes. Niſi fortè vnus aliquis eſſet tantò virtute & ſapiētiâ cæteris ſuperior, quantò Dij & Heroes hominibus præſtant. Æquum eſſe vt ſeniores imperent, iuniores pareāt. Neque id ægrè ferre debere iuniores: qui cùm iuſtam ætatem attigerint, imperabunt. Priùs parendum quàm imperandum. Animi duas eſſe partes, rationalem, & rationis expertē. Illam debere imperare, hanc obſequi. Semper enim quod deterius eſt, eius gratiâ eſſe, quod melius eſt. Rationalem eſſe Theoreticam, vel practicam. Vitam omnem eſſe diuiſam in negotium & otium, bellum & pacem. Actionum alias eſſe neceſſarias & vtiles, alias honeſtas. illas eſſe propter has, vt partem animi inferiorem, propter ſuperiorem. Ideo bellum ſuſcipiendum eſſe pacis gratiâ, negotium otij. Et quicquid fit, ad finem honeſtum & optimū eſſe à legiſlatore dirigendum. Et ſic pueros aliósque qui inſtitui debent, eſſe erudiendos. Malè Lacedæmonios, eorumq; Nomothetas, ad bellū, & opum, ac imperij amplificationem omnia ſua inſtituta retuliſſe. Hinc enim nō potuiſſe pace frui, ſed imperio potitos occidiſſe: quia cùm ad otium & pacem non fuiſſent inſtituti, ceſſante bello nitorem ſuū & firmitatem, βαφὴν, tincturam, colorem, immerſionem, Gallicè *la trempe*, Italicè, vt aduertit Petrus Victorius, *la tempera*, perdiderunt, vt ferrum quod niſi exerceatur, rubiginem contrahit. Hinc Scipio Naſica Carthaginem dirui noluit, ne Romani ad bellum nati otio & luxu perirent, vel deficiente externo hoſte, in ſeipſos arma conuerterent. Quare eodem vitio laborârunt Romani, quo Spartani.

τὸν μέλλοντα καλῶς ἄρχειν, ἀρχθῆναι φασὶ δεῖν πρῶτον.

Bellum ob pacē ſuſcipiendum.

Ad Cap. decimumquintum.

STatuit primò virtutes ad otium ſpectantes eſſe ciuitati neceſſarias. Sic ſcientias & artes, ſiue Philoſophiam ad pacem & otium requiri, vt fortitudinem & laborum tolerantiam ad bellum & negotia: temperantiā verò & iuſtitiam, ad vtrumq; tempus, ſed præſertim ad tempus pacis: Quo turpiſſimū eſt non poſſe ſe virum bonum & frugi præſtare, cùm in bello virtutem colas. quod erat vitium Spartanorum. Statuit ſecundò, debere priùs inſtitutionem fieri ex conſuetudine & moribus, quàm ex ratione, quia appetitus generatione prior eſt ratione. vt corpus animo. Et in pueris ſeſe priùs profert ira, & cupiditas, quàm ratio. Prior ergo eſſe debet corporis cultura, quàm animi; appetitionis quàm mentis: ſed ita vt corpus propter animum excolatur, appetitus propter mentem.

Philoſophia tempore pacis neceſſaria.

Corpus propter animū excoli debet.

Ad Cap. decimumſextum.

STatuit Nomothetæ munus eſſe, vt prouideat cogitétque de matrimonio feliciter ineundo, eo ſcilicet fine, vt optima fiant eorum qui aluntur, corpora; quorum cultus & educatio animi culturam debet antecedere. Itaque de tempore coniugij & de coniugum conditione debere eſſe ſollicitum. Spectandam eſſe filiorum ſucceſſionem, vt nec nimis ab ætate parentum diſtent: parentes enim ſexagenarij aut ſeptuagenarij, & filij quadriennes, vel ſeptuennes, aut circiter, ſe mutuis beneficiis nequeunt ſatis adiuuare; neque etiam propius accedant ad ętatem parentum. Hinc enim minor eſt filiorum erga parentes reuerentia; hinc diſcordiæ in familia. Docet verò terminum generationis, in viris quidem ad ſummum eſſe annum ſeptuageſimum; in mulieribus quinquageſimum. Adoleſcentulorum & iuniorum virginum cōiugia nō eſſe procreationi idonea. Quòd ſi generent, fœtus naſci imperfectiſſimos, & fœmellas potiùs quàm mares, nec ſine matris periculo. Præterea ex præmaturo coniugio reddi puellas ſalaciores, cùm grandiores fiunt: item corporis incrementum impediri. Annum ergo matrimonij in puellis eſſe circiter duodeuiceſimum, in maribus, triceſimumſeptimum. Tempeſtatem verò copulæ maritali aptiorem eſſe hyemalem. Audiendos hac in re Medicos, & Phyſicos. Mulieres grauidas debere alimento copioſiore

Lege l. 7. de Hiſtoria Anim. c.5. & 6.

Annus coniugij in puellis 18. in viris 37

vti, corpore mediocriter exerceri, peregrinari, inuiſere templa deorum, qui partubus præſunt: mente quieſcere, nec curis nimium occupari. Si fœtus naſcatur imperfectior, eum tolli debere ac relinqui. Lex eſto, inquit, μηδὲν πεπηρωμένον τρέφειν. Quòd ſi lex vetet fœtum exponi, definiri debere numerum liberorum. Et ſi plures liberi, quàm lex ferat, generari contingat; procurandum eſſe aborſum, ἐμποιεῖσθαι τὴν ἄμβλωσιν, antequam ſenſus & vita ſit in genitura: ſic enim nihil fiet impium: neque erit homicidium, vel occiſio rei vllius. Sed hæc Ariſtotelis ſententia, Deo, naturæ, & legibus repugnat. Sumus domini abſolutè & per naturam, non hominum (niſi ſecundùm quid) ſed plantarum & beſtiarum: quare licet quidem amputare & exurere ſtirpes, & catulos nimios abiicere, ſed non homines; quorum ſolus Deus abſolutè dominus eſt. Statuit poſtea, Seniores quinquaginta annis vel 55. non debere vacare tecnopœiæ ſiue generationi. Quia hinc fœtus naſcuntur imperfectiores. Quanquam valetudinis gratiâ, aut aliam ob cauſam, venerì etiam reliquo tempore, inquit, liceat indulgere; putà vt pax familiæ ſit maior. Ideo Solon trinam in menſe venerem lege ſanxit, vt notat Victorius. & ſi negligas vxoriam ὁμιλίαν, vxor negliget te. Concludit inhoneſtum eſſe ac illicitum adulterium, & pœnâ atque infamiâ caſtigandum.

Error Ariſtotelis de abortu procurando, & prole imperfectiore exponendâ.

Puniendũ adulterium.

Ad Cap. decimumſeptimum.

LIberos recens natos lacte nutriendos eſſe ſtatuit, ita tamen vt nutrix vino abſtineat, quod vt lac ſenum, ſic & puerorum venenum eſt. Item eſſe motu leuiter leuitérque exercendos, à diſtortione membrorum machinulis prohibendos, frigori aſſuefaciendos: Sic barbaros ſolere infantes primulum natos in flumen immergere; & Gallos Celtas leuioribus pānis ſuos puerulos integere, ad robur. Et hæc ad annum vſque tertium: à quo ad quintum vſque pueros exercendos luſionibus honeſtis, ingenuis, non laborioſis nec remiſſioribus, imo nec ſtudiis aut diſciplinis, quibus ſcilicet corporis incrementum prohibeatur. Interim lepidis ſed honeſtis & vtilibus fabellis eſſe à pædonomis retinendos. Non debere impediri pueros à clamoribus, & ploratu: his enim quaſi exercitationibus, corpora augeſcere, cùm ſpiritus retentio robur addat. A ſeruorum conſuetudine remouendos, domi vſque ad ſeptennium alendos, & à turpibus ſpectaculis, verbiſque obſcœnis, tunc maximè auocandos. Facta enim verbis ſuccedere. Quòd ſi qui contra leges peccauerint, caſtigandos eſſe. Debere ſtatuas, picturas, fabulos & comœdias turpes ac deformes prohiberi, vſque ad ætatem κατακλίσεως, & conuiuiorum publicorum. Tunc enim diſciplina eos continebit. Debere pueros inſtitui poſt annos ſeptem. Inſtitutionem verò diſtinguendam eſſe ſecundùm duos ſeptenarios, itavt vna ſit ab anno ſeptimo ad pubertatem; altera à pubertate vſque ad annum viceſimum primum. Sequendam naturæ diuiſionem. Omnem enim artem & doctrinam defectum naturæ ſupplere ac perficere, πᾶσα τέχνη, καὶ παιδεία τὸ προσλεῖπον βούλεται τῆς φύσεως ἀναπληροῦν. Quod ferè dixit lib. 2. Phyſic. cap. 8.

Lege c. 5. & 12. l. 7. de Hiſtor. Animal.

Germanos intelligit qui filios recens natos Rheno immergunt.

Clamor & ploratus prodeſt pueris.

Accubitus.

Liber octauus Politicorum.

ABſoluitur ſeptem capitibus, quæ tota ſunt περὶ παιδείας τῶν νέων, de rectâ adoleſcentulorum inſtitutione, deque Grammaticâ, Gymnaſticâ, Muſicâ, Graphicâ, ſeu arte pingendi: ſed maximè de Muſicâ & harmoniis.

Ad Cap. primum.

ADoleſcentulorum inſtitutioné curare diligenter debere Nomothetam hinc probat, quòd ea neglecta multa obueniant Rebuſpublicis incommoda; & ex eadem ſi optime fiat, naſcatur optima Politia. Tum ſtatuit, debere omnes pueros eadem inſtitutionis forma eâque publica erudiri, cùm talis inſtitutio ad vnum eumque publicum finem, id eſt ad commune bonum Reipubl. tendat. Naturale enim eſt partem excoli propter totum.

Magni momenti eſt inſtitutio puerorum.

Ad Cap. ſecundum.

STatuit inter ea quæ vitæ ſunt vtilia, diſcenda eſſe primò magis neceſſaria, quæ tamen non reddant diſcentes ſordidos, viles & illiberales, Gallicè *mechaniques & abiects.* Eas porro artes eſſe illiberales, quæ ineptum corpus reddunt, vel animum ad vilia deprimunt, neque diſponunt ad virtutis & honeſtatis officia. Tum ait non eſſe illiberale ſcientiis liberalibus animum adiungere, ſed μέχρι τινὸς, quadamtenus. Non enim decere ciues bonos, qui Reipublicæ curam ſunt habituri, nimios eſſe in ſcientiis. Interim ſtudere aut quidpiam aliud agere ſui cauſa, vel virtutis, vel amicorũ, non eſſe indecorum.

Noluit Ludouicus XI. Rex Gall. filiũ ſuũ Carolum VIII. literas ſcire.

aut illiberale: propter alios autem, vel ob lucrum hoc eſſe θητικὸν, καὶ δουλικὸν, mercenarium & ſeruile.

Ad Cap. tertium.

RΕcenſet artes 4. quæ diſcendæ ſunt adoleſcẽtulis, Grammaticam, & Picturam; ambas enim ad vitę vſum, vt ad loquendum, ſcribendum, ædificandum, locorum deſcriptiones & opera artificum diiudicanda, vitandam in emptione & venditione deceptionem, pulchritudinem corporis cognoſcendam multum valere. Quo loco notabis pingendi artem Ariſtotelis ætate fuiſſe percelebrem. Tum Gymnaſticam, ad corporis exercitationem, & ad fortitudinem conferre. Muſicam non tam ad ludum quàm ad honeſtum otium, quod negotio eſt prętantius & ſuauius. Vbi ait ludum & iocum potiùs ad negotia & labores referri, animi relaxandi gratiâ, quàm ad otium, quod beatitudinem honeſtamque voluptatem continet. Ludum enim, qui certo tempore vſurpandus eſt, tanquam medicamentum ad quietem; hanc, ad voluptatem referri & beatitudinem, quâ non potiuntur qui negotiis & curis ſunt impliciti. Addit ſub finem, non decere magnanimos vtilia vbique ſectari. Concludit, pueros Gymnaſticæ & Pædotribicæ committendos; illi quidem, vt corpora nuda exerceantur, ſicque fiant vegetiora, & ad functiones ſuas paratiora; huic verò, vt functiones & officia corporis perficiantur, putà ad arma tractanda, & vſum omnem belli.

ζητεῖν πανταχοῦ τὸ χρήσιμον ἥκιστα ἁρμόττει τοῖς μεγαλοψύχοις, καὶ τοῖς ἐλευθέροις.

Ad Cap. quartum.

REprehendit eos qui fortem illum athleticúmque habitum nimia Gymnaſtica aut Pædotribica pueris conciliant; quòd inde puerorum forma & pulchritudo defloreſcat, & eorum incrementa prohibeantur. Tum ait Lacedæmonas in eo peccare, quòd nimiis illis exercitiis feritatem & immanitatem velint pueris inducere: quaſi feritas faciat ad generoſitatem & fortitudinem. Hoc enim falſum eſt. Cùm videamus fortitudinem manſuetudini potiùs eſſe adiunctam in ipſis animalibus, vt elephantis, leonibus, equis, canibus, in quibus quædam apparent virtutum ſimulacra; hinc leones typi ſunt principum fortium & clementium. Nam lupi, dracones, tigres fera animalia fortitudine carent. Imo & feri illi homines qui carnes humanas vorant, ἀνθρωποφάγοι, ideo dicti, vt Caribeſij, & Caripuani, fortes non ſunt. Statuit igitur pueros leuiori ac leniori

Feræ animalia non ſunt fortia, ſiue generoſa.

gymnaſiâ exercendos vſque ad pubertatem, ne accretio impediatur. Tum per triennium aliis diſciplinis tradendos, quibus exactis poterunt ad ἀναγκοφαγίαν cogi, id eſt ad cibos Athletis neceſſarios, ſiue, vt alij legunt, ad ξηροφαγίαν, ſiccius ſolidiúſve alimẽtum, vt poſſint grandioribus exercitiis occupari, ita tamen vt eodem tempore corpore & mente non laborent. Corporis enim labor menti eſt impedimento; vt labor mentis, corpori.

Ad Cap. quintum.

AGit de Muſica vberiùs quàm antea. Quærit an ea ludi & quietis gratiâ debeat adhiberi; an virtutis & morum; an vitæ degẽdæ & prudentiæ? Diſſerit in vtrámque partem, & multa miſcet, eáque præclara. Statuit ludi & recreationis gratiâ Muſicam eſſe adhibendam, quæ naturalem voluptatem contineat, ideóq; omni ætati, omnibúſque moribus ſit gratiſſima. Item ad mores eam animúmque pertinere, cùm moueat affectus, faciatque ἐνθουσιασμόν, ſiue diuinam mentis permotionem: imò & conferre ad virtutem harmonia ſignificatam. Et figuras quidem viſáque ſimulacra, animum vtcunque mouere, ſed Muſicam multo potentiùs. Eſt enim in ipſa Muſica & modulatione motus, ad cor vſque, per aërem concentu plenum penetrans, quo motu carent imagines. Vbi obſeruat debere adoleſcentes picturas eas intueri, quæ mores exprimant, quales erant non Pauſonis, ſed Polygnoti qui hîc dicitur ἀγαλματοποιὸν ἠθικὸς, Pictor moralis, quia mores exprimebat. Docet poſtea aliter atque aliter animos affici harmonia, quæ provt varia eſt, ita & nunc mœrorem, nunc languorem & mollitiem parit, nunc moderatos & ſedatos animos reddit, vt Dorica; nunc diuino quodam motu concitat, percellit, rapit, vt Phrygia. Cùm ergo mores animúmque Muſica afficiat & præparet ad virtutem, ea pueros erudiendos eſſe concludit, præſertim cùm ſit iucundiſſima hæc diſciplina, & ab indole puerorum non aliena, ac demum affinitatem quandam, συγγένειαν, cum humano animo habeat: imo & tantam, vt dixerint πολλοὶ τῶν σοφῶν, Pythagorei ſcilicet & Platonici, animum, vel harmoniam eſſe, vel harmoniam habere. Quanquam ipſe Ariſtoteles opinionem hanc refutauerit l. 1. de animâ, vt ibi annotauimus.

Muſicæ commendatio.

Scaliger exercit. 302. n. 1.

Muſica humanæ menti affinis.

Ad Cap. ſextum.

STatuit, pueros ita eſſe Muſicæ præceptis & arte inſtituendos, vt eam etiam exerceant. Sic enim grandiores facti & hoc ſtu-

dium relinquentes, de aliorum arte peritiùs iudicabunt, vt-pote aliàs experti, & ipſi quamdiu pueritiam & pubertatis annos exigent, hac exercitatione iucundiſſima (quaſi Archytæ crepitaculo, ſiue crotalo infantibus ad luſum dari ſolito, *πλαταγὴν* vocat, Galli *vn hochet, vn cliquet à petites ſonnettes*) detinebuntur: ita tamen vt eam cum modo diſcant; nec plus in ea ſapiant, quàm par ſit, aut deceat honeſtos ac liberales. Imo nec quibuſuis vtantur inſtrumentis, vt tibiis, citharis, pectinibus, barbitis, heptagonis, & ſimilibus, quæ artem manúmque, *τῶν τεχνιτῶν καὶ χειρουργούντων*, id eſt ipſorum Muſicorum artificum, poſtulant. Hoc enim ſordidum eſſe ac illiberale. Ideo ingenioſè veteres fabulati ſunt, Mineruam tibias abieciſſe, quia fiſtulæ ſeu tibiæ nihil ad rectam mentis inſtitutionem conferrent: & præterea ſordidum eſt aliis canere, ob quæſtum. Honeſtiùs agebat Philoſophus ille qui auditore deſtitutus, ſe ſibi canere dicebat & Muſis.

Alexander Magnus à Philippo patre reprehenſus, quòd eximiè fidibus caneret. Plutarchus in Pericle.

Athenæus l. 14.

Ad Cap. ſeptimum.

Variæ cantuum ſpecies.

DIſtinguit triplicem harmoniam, vel tres ſpecies cantilenarum. Alias enim vocat Ethicas, quæ ad mores inſtituendos; alias practicas, quæ ad actiones & humana opera; alias enthouſiaſticas, quæ ad animos diuino quodam motu concitandos valent. Tum ſtatuit Muſicam ad varios vſus referri, nempe ad inſtitutionem ſiue diſciplinam, ad luſtrationem, ſiue purgationem, vel expiationem, *κάθαρσιν* vocat, (quæ eſt ſedatio affectuum ſacris cantibus perfici ſolita, de qua dicturum ſe pollicetur in Arte poëtica: quæ cùm tribus libris eſſet comprehenſa, ſuperfuit nobis vnicus in quo pauca de Catharſi dicuntur) Et ad vitam cum honeſta voluptate & animi relaxatione degendam. Tertiò ait omni harmonia vtendum eſſe, ſed nõ eodem modo. Ad inſtitutionem enim valere Ethicam; ad audiendi voluptatem conferre Practicam, & Enthouſiaſticam, aliis tamen canentibus, vel ludentibus. Quartò aptandam eſſe harmoniam auditori. Quintò Doriam ad mores conducere, quòd media ſit inter Lydiam, quæ ad actiones, operáve humana, & Phrygiam, quæ ad diuinos motus affectúſque concitandos pertinet. Vnde colligit Dorios cantus pueris conuenire. Sextò remiſſiorem harmoniam conuenire ſenibus, vt acriorem iunioribus. Denique & harmoniam Lydiam, puerorum ætati competere, quòd illa ornatum & diſciplinam contineat. Sic finit Politica ſua Ariſtoteles, quibus multa deeſſe, vel hinc apparet, quòd in puerorum inſtitutione adhuc verſetur. Conatus eſt Kyriacus Stroza Patricius Florentinus ea ſupplere quæ deeſſe videbantur, duobus libris Græcè & Latinè à ſe ad Ariſtotelis mirã imitationem editis: vbi agit de facultate militari, principali, & ſacerdotali. In quos ſuos libros ipſe poſuit argumentum ſatis clarum & facile. Quanquam Hubertus Giſanius Iuriſconſultus duos illos Strozæ libros non ſatis conuenienter inſtituto Ariſtotelis ſcriptos eſſe dicat.

Vſus Muſicæ.

In argumento ad lib. 7. Polit.

Synopſis Oeconomicorum Ariſtotelis.

RAtionem rei familiaris ac domeſticæ, quæ *οἰκονομικὴ*, dicitur, explicat Ariſtoteles duobus libris. Priore quidem ſex capitibus conſtante, vbi de diſcrimine Oeconomicæ & Politicæ, de partibus domus, de ratione opum acquirendarum, de officio coniugali, de ſeruis & hero. Poſteriore, qui per capita diſtinctus non eſt, & totus ferè hiſtoricus, de formis ſiue generibus Oeconomię.

Ad Cap. primum lib. 1.

DIſtinguit Oeconomicam à Politica nõ tantùm vt domum à ciuitate, ſeu penes obiecta; ſed quòd Politica multos requirat magiſtratus imperantes; Oeconomica verò vnum patremfamilias, quaſi ſit Monarchia. Tum Oeconomicam ait eſſe ex genere earum artium, quæ & opus faciunt ſuum, & eo vtuntur: cùm ipſa domum paret & inſtituat, eáque vtatur. Tertiò Oeconomicam geneſi & origine priorem eſſe Politicã, vt domum ciuitate.

Ad Cap. ſecundum.

REpetit quæ iam antè docuerat 1. Polit. de partibus domus. Curam Oeconomi primam debere eſſe agriculturæ, vt artium maximè naturalis & iuſtæ.

Cap. [illegible] & [illegible]

Ad Cap. tertium.

AGit de ſocietate coniugali, quam ait eſſe naturalem & neceſſariam: neq; tantùm vt vita propagetur, ſed vt bene traducatur, atque ex liberorum procreatione ſequatur vtilitas parentum, qui quod officium iunioribus liberis præſtitere, idem à liberis grandioribus, ipſi ſeniores facti recipiant; item vt ſpeciei cõſeruatio ſit perpetua. Tum Dei prouidentiam admiratur, qui ſocietatem viri & vxoris ſic inſtituit, vt licèt vtriuſque officia naturámque diſtinxerit, & quaſi contraria fecerit, in vnum tamen finem id

Dei prouidentiam miratur Ariſtoteles.

eſt in bonum familiæ ambo conſpirent. Sic virum eſſe vigilem fortiorem & robuſtiorem, vt bona parta tueatur, & acquirat foris, domúmque afferat; vxorem imbecilliorem & meticuloſam, vt bona conſeruet, & diſcat ſtare domi. Interim ab vtroque liberos procreari; ſed à matre educari ſiue nutriri, à patre inſtitui & erudiri.

Ad Cap. quartum.

Nefas v. xorem lædere. PRæcipit ne vxori maritus iniuriam inferat: Iuxta legem Pythagoræ prohibentis eam violare, quæ ad focum ſiue larem domus ſupplex confugerit. Eſſe enim larem, ſecuritatis locum & quaſi Aſylum. Inferre verò maritum iniuriam vxori, cùm adulteratur. Sic Venere vtendum, vt nec egeant præſentes, nec abſentes: ita vt ſiue adſit, ſiue abſit coniux, nihil vtrique deſit. Virginem *Ducenda virgo.* eſſe ducendam, iuxta Heſiodi carmen,

Παρθενικὴν δὲ γαμεῖν, ἵνα ἤθεα κεδνὰ διδάξῃς.

Vt mores doceas pulchros, tibi virgo ſit vxor.

Diſſimilitudinem morum deſtruere amicitias. Vitandum nimium in veſtibus ornatum. Vitam illam comptiorem Tragœdorum ſcenam redolere.

Ad Cap. quintum.

Seruorum diſtinctio. STatuit Oeconomum ante omnia ſeruos probos debere ſibi comparare. Eos vel eſſe ἐπιτρόπους, procuratores, vel ἐργάτας, operarios. Omnibus conuenire opus ſuum, caſtigationem, alimentum. Sed vino iis ferè interdicendum. Seruorum mercedem eſſe cibum. Finem verò, libertatem; quæ iis exacto certo tempore concedi debet.

Ad Cap. ſextum.

OEconomi partes ait eſſe, vt quærere, & quæſita ſeruare, iiſque prudenter vti poſſit. Nam

Ouidius. Claudianus. *Non minòr eſt virtus, quàm quærere, parta tueri.*

Plus eſt ſeruaſſe repertum,

Quàm quæſiſſe nouum.

Alioquin ἠθμῷ ἀντλεῖν τοῦτ' ἔστι, καὶ ὁ λεγόμενος τετρημένος πίθος. *Cribro aquam haurire eſt, vel pertuſum diceretur dolium*, quo Belides aquas in pœnam hauriunt apud inferos. Item vt poſſeſſiones (puta agros, hortos,) plures habere *Præcepta Oeconomica.* fructuoſas, quàm amœnas. Item quæ ſint diuerſi generis, vt ſi vna, nempe vitis pereat, alia ſeruetur, nempe ſeges, ſylua, pratum. Denique debere herum omnia videre: Oculus enim domini ſaginat equum. Domini veſtigia, agri ſterquilinium optimum. Debere herum à ſomno primum excitari, poſtremum cubare. Sanitatem ſpectandam. Domum ſic debere eſſe ſitam, vt æſtate ventis, hyeme ſoli exponatur. Locupletioribus familiis vtiliſſimum eſſe ianitorem. Denique ad expeditiorem vaſorum vſum & totius ſupellectilis, debere omnia ſuo loco diſponi, quod vocat τὸ Λακωνικόν, rationem Laconicam. Obſerua lector mutilum eſſe hunc Oeconomicum libellum, & quæ ſequuntur addita fuiſſe ab interpretibus, ab hac particulâ Græcâ, τὴν καλὴν, vel Latinâ, *probam mulierem*, &c. vſque ad lib. 2.

Ad librum ſecundum Oeconomicorum.

SVſpicio eſt non eſſe Ariſtotelis, ob ſtylum laxiorem, & hiſtoricam eorum qui arte pecunias pepererunt, enarrationem. Putat Leodegarius à quercu, Regius olim eloquentiæ profeſſor in Pariſienſi Academiâ clariſſimus, tres Oeconomicorum libros, Ariſtotelis nomine circumferri, & qui Latinitate ideo donati ſint; ſed ſecundum & tertium eſſe adulterinos. Vt vt res ſit, eſt hic liber bipertitus. In priore enim parte diſtin- *Summa huius libri.* guntur ſpecies quatuor Oeconomicæ, pro ratione perſonarum, & ordinum. Prima eſt Regia, quæ quadruplex, numorum, rerum exportandarum, importandarum, impendiorum ſiue ſumptuum. Satrapica, ſiue Præfectorum prouinciæ, cuius fructus petuntur ex agris ſiue ex decimis, ex regione in qua fodinæ ſunt auri, vel argenti, vel æris, ex mercatura, pecuaria. Politica ſiue ciuilis & publica, cuius fructus & vtilitates à regionis conditione pendent, mercaturis, ludis. Priuata, quæ multos habet modos rei familiaris amplificandæ, ex agris, ex operis, ex vſura pecuniæ. In parte poſteriori enarrantur artificia & conſilia eorum hominum, qui pecunias callidè olim plurimas collegerunt. Sed hæc ſola indigent lectione, vt intelligantur.

Ad libros Ariſtotelis de Arte Rhetoricâ.

SCripſit Ariſtoteles de Arte Rhetorica ad Theodecten Phaſelitanum, diſcipulum ſuum, inſignem Rhetorem & Philoſophum; (cuius defuncti memoriam ipſe celebrauit Alexander magnus publicis choreis & floribus ac corollis eius ſtatuę propria manu impoſitis, vt refert Plutarchus in vitâ Alexandri) & ad Alexandrum Magnum, vt conſtat ex epiſtola ipſius Ariſtotelis ad Alexan-

[library stamp]

drum, quæ in Rhetor. ad Alexand. eſt loco capitis primi. Ad Theodecten quidem, tres libros, quorum epigraphe eſt Ἀριστοτέλους τέχνης ῥητορικῆς. Ad Alexandrum verò vnicum, cuius inſcriptio eſt, ῥητορικὴ πρὸς Ἀλέξανδρον.

Summa lib. 1. Ac primo quidem libro ad Theodect. 15. capitibus conſtante Dialecticam & Rhetoricam inter ſe quaſi ſorores comparat. Tum definit Rhetoricam, facultatem in quaque re conſiderandi quod aptum eſt ad perſuadendum, περὶ τὸ πιθανόν, ſiue ad faciendam fidem. Fidem verò aliam ait eſſe circa ἄτεχνα, inartificioſa, quæ à nobis non excogitantur, ſed per ſe præſto ſunt, vt teſtes; aliam circa ἔντεχνα, artificioſa, quæ à methodo noſtráque arte pendent. Et orationem quidem tribus conſtare, oratore, quæſtione, auditore. Orationis verò tria eſſe genera, συμβουλευτικὸν, δικανικὸν, ἐπιδεικτικὸν, *deliberatiuum, iudiciale, demonſtratiuum*, de quibus agit ſigillatim, eorúmque obiectis, id eſt iis quæ cadunt in deliberationem, & quæ pertinent ad laudem ac vituperium, quæ ſunt generis demonſtratiui; & ad iniurias, accuſationes & defenſiones, quæ generis ſunt iudicialis.

II. Lib. 26. capitibus conſtante agit de mouẽdis affectibus, irâ, manſuetudine, amore, odio, metu, pudore, gratiâ, miſericordiâ, indignatione, inuidiâ, æmulatione ſiue zelo; *Summa lib. 2.* de moribus iuuenum, ſenum, virorum, nobilium, diuitum, potentium & fortunatorum. Poſtea de poſſibili, impoſſibili, facto, magnitudine, paruitate rerum, de exemplis, gnome ſiue ſententia agendorum, de enthymematibus, eorúmque locis, & ſolutionibus, denique de amplificatione ac diminutione.

III. Lib. 19. capitibus conſtante de partibus Rhetoricæ, elocutione, eiúſque generibus, de translatione, & proportione, ſubiectione ante oculos, de diſpoſitione, proœmiis demonſtratiuis, iudicialibus, deliberatiuis, *Summa lib. 3. ad Theod.* περὶ διαβολῆς, de criminatione, de narratione, quæ dicitur διήγησις; περὶ πίστεως de fide, ſeu confirmatione & refutatione, interrogatione, reſponſione, ridiculis, epilogo ſeu peroratione.

Libro autem illo vnico ad Alexandrum, præfatur primò de dignitate eloquentiæ ſeu *Summa libri Rhetor. ad Alexãd.* Rhetoricæ, quam vocat, τῶν λόγων φιλοσοφίαν, eámque Alexandro Rege digniſſimam diſertiſſimè demonſtrat. Tum explicat genera illa tria dicendi, deliberatiuum, demonſtratiuum & iudiciale. Poſtea agit de quæſtione & probationibus, de exemplis, coniecturis quas vocat τεκμήρια, de enthymematibus, de gnome, quam ait eſſe proprij ſenſus ac iudicij declarationem de rebus omnibus: De ſigno, argumento, probabili, teſtimonio, teſtibus, item περὶ βασάνων, id eſt de inuita conſcij hominis confeſſione, quæ vulgo quæſtio dicitur, *la queſtion, la gehenne*; de iureiurando, de præoccupatione, de poſtulatis, quæ ſcilicet ab auditore concedi poſtulat orator: De repetitione, ironia, facetiis, prolixitate orationis, figuris nominum, ſermonis proprietate, antithetis, adæquatione ſiue cõparari, ſimiliter cadente, exordiis, narratione, confirmatione, ſpeciebus ac modis ſuadendi, laudandi, vituperandi, præceptis accuſandi, & quærendi: in quibus omnibus non decet nos diutius morari, qui Philoſophica potius quàm Rhetorica ſectamur.

Ad librum Ariſtotelis de Poëtica.

FVit & Ariſtoteles artis Poëticæ vt Rhetoricæ peritiſſimus. Quippe qui de Poëticâ tres ediderit libros eruditione plenos ac pulcherrimos, vt teſtatur Petrus Victorius commentario ad cap. 7. lib. 8. Polit. vbi pollicetur Ariſtoteles dicturum ſe ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς, id eſt, in libris de arte Poëtica, περὶ καθάρσεως, de expiatione illâ, luſtratione ſiue purgatione animorum ſeu motuum animi, quæ ſacris cantibus perficitur. *Malè autem factum eſt,* inquit Victorius, *quòd cùm tres libros Ariſtoteles ſcripſerit* de Poëtica *primum tãtum eorum habeamus: reliquos vetuſtate amiſimus. Nam cùm polliceatur ſe vberius illic quàm hic fecerit, purgationem hanc explicaturum, multò plura ſunt, quæ hoc loco de ipſa tradit, quàm illa quæ in primo eorum librorum tetigit*, & cæt. Vnicus ergo hic nempe, ſeruatus eſt de Poëtica liber, viginti ſex capitibus conſtans, vbi *Omnis Poëſis eſt imitatio.* præmiſſa, vt ſolet, diſſerendi de Poëtica eiúſque formis Methodo, ſtatuit omnem Poëſim, Epopœiam, Tragœdiam, Comœdiam eſſe imitationes in numero ſiue rythmo, oratione, & harmonia. Vbi de pictoribus loquens ait Polygnotum meliores imitatum eſſe; Pauſonem deteriores, Dionyſium ſimiles. Inter Poëtas verò Homerum meliores imitatum eſſe, Cleophontem ſimiles, Hegemonem Thaſium & Nicocharim peiores. Tum de origine Poëſeos. Vbi notat *Homines imitatione delectantur.* hominem inter animalia eſſe ad imitandum accommodatiſſimũ, & imitatione maximè

gaudere. Poſtea agit de Comœdiâ, Epopœiâ, Tragœdia, earúmque differentiis; item de fabulis earúmque proprietatibus, De præſtantia Poëtarum, De chòro actionibus inſerto, elocutione Poëticâ, nominibus, vitiis Epopœiæ, & Tragœdiæ, de vtriuſque comparatione. Concludit Tragœdiam meliorem eſſe Epopœia. Sed de his plura non dicemus, qui Philoſophum non Poëtam inſtituere decreuimus. Quanquam non dedecet Philoſophum amare quodammodo fabulas, quia, vt fabula ex admirabilibus conſtat, ſic & Philoſophia ex admiratione nata eſt. διὸ καὶ φιλόμυθος ὁ φιλόσοφός πώς ἐστιν. ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων, inquit Ariſtoteles cap. 2. lib. 1. Metaphyſ.

Scripſit Scaliger eruditum opus de Poëtica.

Ad Problemata Ariſtotelis.

Cap. 4. lib. 1. Topic.

PRopoſitio & Problema, inquit Ariſtoteles, ſolo interrogandi modo differunt. Si enim interrogetur altera tantùm pars contradictionis, hoc modo, nonne animal eſt genus hominis? erit πρότασις, propoſitio: ſi verò vtraque pars, vt eſt-ne animal genus hominis, necne? erit problema. Sed hæc problematis acceptio ad hunc locum non pertinet. Non enim in hoc opere interrogat Ariſtoteles vtramque partem contradictionis; ſed tantùm varias de rebus variis quæſtiones proponit, quibus cauſas & rationes multorum effectuum partim ad medicinam, partim ad Phyſicam ſpectantium inquirit, ac deinde explicat. Itaque hoc loco problema eſt quæſtio quælibet, ſic tamen diſſoluta & explicata, vt non abſolutè & decretoriè, ſed cum quadam dubitandi aut interrogandi ſpecie definiatur, nempe per ὅτι, an quia. Quaſi nolit modeſtiſſimus Ariſtoteles rem audacter atque extremo quod aiunt, iudicio definire, velitque potiùs aliis aliter ſentiendi poteſtatem relinquere. Eſt igitur opus hoc problematum ab ipſo auctore Ariſtotele, in τμήματα (vt ait Scaliger exercit. 1. n. 3.) ſiue ſectiones triginta octo diſtributum, à Theodoro Gaza Latinitate donatas, & breuiſſimo elencho appoſitè diſtinctas. A Federico autem Turriſano in duas ſummas partes redactas, quarum prior, ἰατρικά, ſiue ea quæ ad Medicinam attinent, exponit; poſterior φυσικά. Quæ quia facilia ſunt, ſoláque lectione ferè poſſunt intelligi, præſertim ab homine Philoſopho, & qui in acroamaticis libris fuerit verſatus, ſatis erit per capita rerum quæ in iis explicantur, breuiter perſtringere, cùm plura non permittat ratio inſtitutæ Synopſeωs. Sunt ergo problemata hæc de morbis, cauſis morborum, de ſudore, vino, venere, labore, ſeſſione, ſympatheia, rigore, vibicibus, cicatricibus, affectionibus hominis, & animalium, voce, ſono, odoribus, regionibus, Sole, Luna, vmbris, affectionibus quibuſdam rerum inanimatarum, & animatarum; literarum ſtudio, Muſica, ſtirpibus, farina, fructibus, mari, aqua ſalſa, calida, aëre, ventis, metu, fortitudine, temperantia, iuſtitia, prudentia, intelligentia, ſapientia, oculis, auribus, ſternutatione, dentibus, lingua, ore, tactu, facie, toto corpore, & coloribus, quos Sol & mare immutant.

De quibus ſint problemata.

Præclara ſanè & curioſo lectore digna ſunt, quæ de his omnibus hoc loco tradit Ariſtoteles, in quæ ideo libens plura annotarem; ſed non adeo obſcura ſunt, & præterea vrgent nos maiora. Eſt enim nunc à Phyſicis ad Theologica tranſeundum.

Synopſis Analytica Metaphyſicorum Ariſtotelis.

De Metaphyſicæ præſtantia, obiecto, nominibus.

VT ſpecioſa Iris illa Thaumantias, lucidarum impreſſionum princeps, arcus Dei, nubium decus, diuini fœderis index & aëreæ regionis ſplendor, ac ornamentum, pulchritudinis ſuæ miracula repetit ex triplici diſcrimine colorum, punicei, viridis, & purpurei: Sic & ſcientia omnis in humanæ mentis cœlo, vt Iris in nube, fulgens, ſplendorem ſuum perfectionémque mutuatur ac deſumit ex tribus præſertim notis, nimirum ex ſubiecti præſtantia, ex docendi methodo & ſubtilitate, quam ἀκρίβειαν vocant, & ex vſu potiore. Ac tertia quidem nota præcellit Politica, vrbium cuſtos, & regnorum directrix; ſecunda artes Mathematicæ, quæ certiùs exactiúſque demonſtrant; prima denique ſcientia naturalis, quæ in ſubſtantiis corporibúſque natura, id eſt materia & forma conſtantibus, occupatur: præſtat inquam, obiecti dignitate Phyſica, eſtque ſuperior & honoratior Politicis, Mathematiciſque diſciplinis: Sed eandem ob notam, titulúmque obiecti præſtantioris, Phyſicam longè ſuperat, omnibúſq; ſcientiis infinita

Vt Iris dicta e admirationis filia, ſic & ſcientia ex admiratione nata dicitur 1. c. lib. 1. Metaph.

quadam ratione eminet ſacroſancta Theologia; quæ quicquid gloriæ & perfectionis habent diſciplinæ omnes humanæ & naturales, id totum, vt aureus numus viliores monetas, ſua amplitudine capit & complectitur; dum & res diuiniores contemplatur, & certiùs ſubtiliúſque demonſtrat: cùm rerum ſimpliciorum, immaterialium, & æternarũ, quas illa perſequitur, demõſtratio per ſe certior ſit & accuratior. Sed Theologia duplex eſt: Chriſtiana vna & ſupernaturalis, quæ fidei myſteria pertractat, & de Deo, rebúſque diuinis agit, vt per reuelationem hominibus innotuerunt: Peripatetica altera & naturalis, quam ethnici etiam Philoſophi, ſed Plato præſertim & Ariſtoteles, ſolo naturæ lumine illuſtrati tradiderunt: cùm de rebus incorporeis & à materia re & ratione, vt ſcholæ loquuntur, abſtractis, philoſophati ſunt. Harum enim rerum ſcientiam quæ ſine materia ſubſiſtunt, vocantúrque ideo ſubſtantiæ ſeparatæ, Theologiam appellarunt, quòd ea in cognitione Dei Opt Max. qui inter ſeparatas & ſpiritales ſubſtantias tenet principatũ, maximè occupetur & elaboret. Tametſi enim ens vt ens eſt, huius naturalis Theologiæ obiectum totale & adæquatum meritò ſtatuatur; principale tamen, à quo nomen habet, Deus eſt; de quo pauca licèt dixerit Ariſtoteles, (præclara tamen ea ſunt & admiranda ac pæne ſemper vera:) vel eo nomine dignus excuſatione & venia Philoſophus, ſi in vno aut altero lapſus fuerit: imò verò æterna laude celebrandus, quòd in tot tantiſque ſuperſtitionis ethnicę tenebris & erroribus, inter tot delirantium veterum tam ridiculas falſáſque opiniones ille vnus quaſi ſapientiæ Aquila, cæteris longè perſpicacior diuinitatis Solem vnum, ſpiritalem, infinitum, æternum, immutabilem, indiuiſibilem, Mundi totius Monarcham, primũ motorem ſapiẽtiſſimum, beatiſſimum optimum, maximum, viderit, agnouerit, demonſtrauerit: vt ex ſeptimo & octauo Phyſicorum & duodecimo vulgò, nobis decimoquarto, τῶν μετὰ τὰ φυσικά, apertè deprehenditur, aliíſq; pluribus locis. Relicta igitur ſupernaturali Theologia, quæ ex ſcripturis ſacris, ſanctíſque Eccleſiæ patribus eruitur & Philoſophiam tranſcendit, Peripateticam, vt ab Ariſtotele tradita eſt, perſtringere aggredimur. Quæ 6. & 11. Metaphyſ. Theologia nominatur, & c. 2. l. 1. ſapientia, alibi prima Philoſophia, ſcientia vniuerſalis, prudentia, aliarum Domina & princeps, vulgò autem Metaphyſica: quod nomen licèt Ariſtoteles nunquam vſurpauerit, ab interpretibus Alexandro Aphrodiſienſi, & Ioanne Philopono inuentum fuit, & ex inſcriptione Græca, τῶν μετὰ τὰ φυσικά. confictum. Cuius inſcriptionis hæc ratio eſt, quòd in hoc opere ea tractentur, quorum theoria poſterior eſt Doctrinâ naturali, ſaltem quoad nos; qui à corporum cognitione, rerúmque caducarum, in ſubſtantiarum immaterialium atque immortalium cõtemplationem prouehimur. Quanquam & hîc Phyſica & Logica multa permiſcentur. Sed inſtitutum Ariſtotelis eſt earum rerum cognitionem explicare, quæ nec ex materia compoſitæ ſunt, nec in ea exiſtunt, vt ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ, ſiue intelligentiæ, quarum princeps eſt Deus, & communiſſimorum attributorũ vt entis, vnius, veri, principij, cauſæ, totius, partis, neceſſarij, contingentis, eiuſdem, diuerſi, ſubſtantiæ, accidentis, & ſimilium, quæ rebus omnibus vel abſolutè, vel disiunctim conueniunt. Ex quo patet non genus quoddam entis hoc opere (vt in aliis ſcientiis) conſiderari, ſed ens vt ens eſt, quod ſuo ſignificatu omnia complectitur, quæ hîc generatim & ſecundùm communia attributa ſpectantur. De rebus enim ſecundùm proprias earum eſſentias agere, ſcientiarum eſt aliarum, quæ non ſunt vniuerſales, vt eſt Metaphyſica. Niſi fortè propriæ rerum rationes & eſſentiæ à materia ſint ſeparatæ. Sic enim de Dei & Angelorũ propria natura diſſerit ex profeſſo Metaphyſica, quia natura ſpiritalium à materia eſt ſeparata. Eſtque hæc ſpeculatio abſtractioni Metaphyſicæ, id eſt modo conſiderandi Metaphyſicæ proprio, conformis. Vt enim Phyſica abſtrahit à materia ſingulari, & in ſenſibili occupatur, Mathematica autem à ſenſibili abſtrahit, & in intelligibili, id eſt quãtitate à materia per cogitationem abſtracta verſatur: ſic Metaphyſica ab omni materia abſtrahit; à ſingulari quidem, quia res ſingulares materiales non cadunt ſub vllam ſcientiam; à ſenſibili, quia res naturales ſenſui ſubiectas non conſiderat, ſed Phyſica; ab intelligibili, id eſt quantitate, ſiue cõtinua, ſiue diſcreta, quia eam ſola conſiderat Mathematica. Vnde & re & ratione abſtrahere dicitur Metaphyſica à materia: Quia quod Metaphyſica ſpeculatur, id non tantùm materiæ expers eſſe oportet, ſed nullam in ſuo conceptu relationem, ordinémve ad materiam neceſſariò debet includere. Eſt igitur Metaphyſica, Scientia omnium præſtantiſſima,

Obiectum Metaphyſicæ.

Variæ à materia abſtractiones, faciũt varias ſcientias.

De materia ſenſibili, mobili, & intelligibili agit Ariſtoteles ca. 10. & 11. l. 7. Meta.

ſtantiſſima, vereq; ſapiētia, entis vt ens eſt rerúmq; diuinarum ac ſpiritaliū cōtemplatrix.

Ordo partitióque noua librorū Metaphyſicorum.

CErtant interpretes de numero & ſerie librorum Metaphyſicorum. Faciunt enim alij duodecim, vt Aphrodiſienſis, & D. Thomas, qui ideo in duodecim tantùm ſcripſere commentarios, alióſque tanquam ſuppoſititios reliquerūt, Theologiam Ariſtotelis libri duodecimi fine abſolutam eſſe arbitrati; vbi Dei vnitas concluditur & principiū multitudo condemnatur. Alij ferè omnes, quatuordecim recenſent, eâ ſerie & ordine digeſtos, vt duodecim illis prioribus, duos addant annectántque: in quibus de entibus Mathematicis, de Ideis, & numeris agitur. Ego verò vt liberè dicam quod ſentio: quatuordecim quidem Metaphyſicorum libros agnoſco, atque adeo non eſſe duos illos poſteriores ſpurios, vel ab hoc opere reiiciendos; cùm non modò ſint Ariſtotelis, vt ratio doctrinæ, ſtylúſque clarè demonſtrat, ſed & Metaphyſici inſtituti: quippe qui de Ideis, entibúſque Mathematicis ſint, vt principia rerum à Pythagoreis & Platonicis conſtituebantur; ſed eorum librorū ſeriem ordinémque vel temporum iniuriâ, vel interpretum incuriâ mutatum eſſe ac miſerè perturbatū facilè adducor vt credam; vnde ſecuta profectò fuerit eā doctrinę obſcuritas, confuſio ac pęne mutilatio, quam docti viri & notæ melioris hactenus hoc in opere iure accuſatunt. Quanquam enim duo iſti qui poſteriores vulgò habentur libri, ſcilicet 13. & 14. doctrinam per ſe bonam & præclaram contineant, ſi tamen idoneo loco, ſuóq; ordine minimè ſint diſpoſiti, parient profectò cum obſcuritate faſtidium. Quod peperiſſe hactenus etiam peritioribus ac melioribus Peripateticis mirum eſſe debet nemini, cùm eū, quem repoſcunt, quemque ipſis ſuus auctor parénſq; Ariſtoteles tribuit, locū ordinémq; non teneant. Duo igitur illi libri 13. & 14. qui hactenus poſteriores habiti ſunt, & de Ideis ac numeris agunt, ſic diſponi noſtro iudicio debent, vt ante eū qui vulgò vndecimus ſtatuitur, reponantur; ita vt qui decimus tertius erat, ſit nūc vndecimus; qui decimusquartus, erat, ſit nūc duodecim⁹; & viceuerſa, qui erat vndecimus, ſit nunc decimustertius; & qui duodecimus erat, ſit nūc decimusquartus ac poſtremus. Sic enim præclarè ſapientérque Theologiam ſuam, vt ſolet omnia, cōcludet Ariſtoteles, commonſtrato mundi naturęq; ordine, & primi optimíq; rerū omniū principij, Dei ſcilicet Opt. Max. (in quo cōſiſtere ac deſinere oportebat) vnitate confirmatâ. His enim de diuina mente, primáq; illa ęternâ, ac immobili, quam tanto ſtudio requirebat, ſubſtantiâ, ex proprio ſenſu expoſitis ac determinatis, nihil opus eſt de entibus Mathematicis, de numeris, ideiſve quidquā ſubiungere, vel odioſas eóq; loco inanes mouere controuerſias, quæ initio, & ante quæſtionis ſolutionem debuerūt explicari. Si ergo duo iſti libri eo ordine quē nūc ſtatuimus, reponantur; & qui XIII. erat, fiat XI. & qui erat XIV. fiat XII. longè pulchriùs omnia cohærebūt, doctrinæq; ſeries & ratio clarior fiet & illuſtrior. Imo verò id poſtulare methodū Ariſtotelis ex eo poſſum cōuincere, quòd ſoleat Ariſt. in quauis quæſtione propoſita, priùs veterū ſententias referre; deinde eas examinare, & quod rectè ab iis dictū eſt, accipere; quod malè, refutare: Tū quæ ſua ſunt exponere, confirmare, tandemq; ex proprio ſenſu concludere: nihilq; addere pretereà: at ſi duo illi libri de Ideis & numeris, eſsēt omniū poſtremi, vt hactenus habiti ſunt, ordo ille Ariſtotelicus & inſignis peruerteretur. In his.n. proponūtur, examinātur, cōfutanturq; ſententiæ veterū, penes entia Mathematica, ideas, & numeros quæ nō eſſe rerum principia demonſtrat ibidē Ariſtot. At verò in libro, qui habitus eſt hactenus ſecundū vulgatā ſeriem XII. propriā de rerum principiis ſententiā idē Ariſt. profert, remq; totā poſtremo cōcludit abſoluitq. Cùm ergo abſurdū ſit & ineptiſſimū, planéq; ab Ariſt. methodo alienū, quæſtionē proponere & eam exagitare, poſt eius determinationē: quęſtio autē de rerum principiis, & ſubſtantia immobili ac æternâ proponatur, & exagitetur libris ſecundū vulgatā ſeriē XIII. & XIV. eadē verò determinetur, libro ſecundū vulgatā ſeriem XII. (cui anteponendū eſſe eum qui vulgò eſt XI. nemo dubitat) profectò ſic erunt hi libri diſponēdi, vt qui hactenus fuit XIII. fiat XI. qui fuit XIV. fiat XII. & cōtrà qui fuit XI. fiat XIII. & qui fuit XII. fiat XIV. & poſtremus. Et hanc quidē nouā ſeriē omnino eſſe ex Ariſt. atq; adeo verā, facilè diligēs & ſtudioſus lector obſeruabit, ſi initiū lib. qui XIII. vulgò creditus eſt, expēdat, ſi etiā libros inter ſe cōferat: videbit enim quędā in XIII. vulgati ordinis in alium librū reiecta, XII. vulgato explicari. Itémq; multa eodem XII. accipi & ſupponi, vt iam alibi explicata, id eſt lib. illo 13. vel 14. Cùm enim c. 3. libri ex vulgata ſerie 13. dixiſſet Ariſt. in Ma-

Methodus Ariſtotelis quæ ſit, dixi in Apparatu ad Synopſim. Diſſertat. II pag. 17.

Series noua quatuor poſtremorū librorum Metaphyſicorum.

thematicis pulchrum & bonum eſſe, quia in immobilibus eſt etiam id cuius gratia, eâ de re ſe in aliis apertiùs dicturum ſubiunxit. Quod ſanè præſtat in 12. ſeriei vulgatæ, qui apud nos & ex rei veritate 14. & poſtremus eſt. Denique tres modi non entis accipiũtur in duodecimo vulgato, vt iam explicati in illo 14. c. 2. Sed hæc de nouo ordine quatuor poſteriorum librorum fient adhuc clariora & certiora in progreſſu noſtræ Synopſeos. Nunc ſummas libri cuiuſque percurramus. Diſtribuitur totum Metaphyſicæ opus in Præfationem, (quam alij duobus primis libris imo & tertiò contineri cenſent, cùm in huius primo capite quæ duobus primis expoſita erant, appellet Ariſtoteles, τὰ πεφροιμιασμένα, quaſi diceres prooemiata, & in eodẽ 3. lib. diſtribuat, cæteriſque libris diſtributa perſequatur: alij verò duobus primis capitibus; quibus ſcilicet ſapiẽtiæ, id eſt Metaphyſicæ, laus & commendatio contineatur) & Tractationem, quæ reliquo opere abſoluitur. Itaque in altera parte libri primi exponuntur & refutantur veterum opiniones de cauſis & principiis. 2. Liber eſt de veritate, & modo eam inueſtigandi. 3. Profert exagitátque varias quæſtiones in ſequentibus ſoluendas. 4. Explicat obiectum Metaphyſicæ eiuſq; paſſiones, & principia communia. 5. Terminos generales ad Metaphyſicã propriè pertinentes diſtinguit, principiũ, cauſam, elementum, naturam, neceſſarium, vnũ, ens, ſubſtantiam, &c. 6. Ens vt ens conſiderat. 7. De ente agit eiúſque in categorias diuiſione, & præſertim de ſubſtantia. 8. De principiis ſubſtantiæ materialis. 9. De potentia & actu, vero & falſo. 10. De vno & multis, contrariis, ſpecie diuerſis. 11. Qui ſcilicet hactenus fuit peruerſo ordine XIII. De entibus Mathematicis, ideis, numeris. 12. Qui etiam hactenus fuit XIV. ſed nũc noſtra opera & animaduerſione XII. de iiſdem etiam numeris & ideis; niſi quòd primò de principiorum contrarietate tangat, & æterna ex elementis conſtare non poſſe demonſtret. 13. Qui antea erat XI. De iis quæ ad ſapientiam pertinent, & an ſapientia ſit ſcientia vna an multiplex? De Phyſicâ etiam & Mathematicis, de motu, infinito, ex quibus gradum facit ad ſubſtãtias ſeparatas. 14. Qui hactenus fuit XII. Primò de ſubſtãtia, materia & forma, deinde de principe ſubſtantia, Deo ſcilicet optimo, maximo, in cuius vnitate feliciter opus totum claudit, & quaſi diuino quodam ſigillo obſignat. Quæ omnia æquum eſt pro ſua dignitate ſtylo diligentiore, & vberioribus ſcholis illuſtrare.

Ordo librorũ Metaphyſicorum præclariſſimè vt res ipſa docet reſtitutus.

Libri primi caput primum.

DEcem alij capita diſtinguunt, alij ſex, nos ſeptem. Quorum primo, cognitionis humanæ quæ per artem ſcientiámq; cõparatur, principia & origines explicantur. Tum ſtatuitur Metaphyſicam, quæ ſapientia dicitur, eſſe ſcientiam circa cauſas quaſdam & principia occupatam. Eſt verò diuini huius operis exordium ab excellenti pronũtiato petitum, quòd videlicet omnes homines ſcire deſiderent natura. Si enim hoc verum eſt, vt eſt profectò veriſſimum, erit ingens apud homines ſapientiæ deſiderium, quæ ſcientiarum eſt perfectiſſima: at hoc ipſum eſſe verum teſtatur ſenſuum amor. Si enim ſenſus amamus, quià per eos cognoſcimus, certè multo magis ſciẽtias appetemus, per quas longè perfectiùs cognoſcimus, quã per ſenſus. At amari ſenſus conſtat: hinc enim viſum & oculos habemus aliis ſenſibus cariores, quia per viſum plura cognoſcimus. Vix enim quidquam eſt in rerum natura, quod acies oculorum non percipiat. Sed ex cognitione ſenſitiua non fit memoria in omnibus Animalibus. Vnde fit vt alia prudentia, alia verò dociliora, μαθητικώτερα. Prudentia quidem, id eſt per naturalem inſtinctum ſagacia; quæ cùm docilia non ſint, ſonos audiunt, vt apes. Docilia verò & diſciplinæ capacia, quæ auditum habent & memoriam. Animalium ergo alia viuunt imaginatione & memoriâ, vt bruta; quæ his facultatibus ideò viuere dicuntur, quòd nihil iis habeant perfectius. Vnumquodque enim per id viuere dicitur quod in eo eſt præſtantiſſimum: alia autem vt homines, arte viuunt καὶ λογισμοῖς, & ratiocinationibus: & in his fit experientia ex memoriâ. Multæ enim recordationes eiuſdem rei, faciunt experientiam; â quâ ars & ſcientia oritur, hominum propria, ἡ μὲν γὰρ ἐμπειρία τέχνην ἐποίησεν, ἡ δ' ἀπειρία τύχην, *experientia enim artem fecit*, vt dixit Polus apud Platonem in Gorgia; *inexperientia verò fortunam & temeritatem.* Atque vt experientia fit ex multis eiuſdem rei recordationibus, ſic Ars ex multis cognitionibus & obſeruationibus experimentalibus, dum ſcilicet ex his vniuerſalis quædam, vnáque fit de ſimilibus exiſtimatio. Quod illuſtrare licet exemplo medico. Nam cognoſcere & exiſtimare huic homini, putà Calliæ, tali morbo laboranti, hoc remedium pro-

πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει.

Viſus cariſſimus, quia declarat plurima.

Ex memoriâ eſt experientia, ex hac ars.

fuiſſe, item Socrati, aliíſque ſingulis, experientiæ eſt; prodeſſe tamen abſolutè omnibus eâdem morbi ſpecie laborantibus, vt pituitoſis, bilioſis, aut cauſo, id eſt febre ardente laborantibus, hoc iam artis eſt. Experientia enim ſingularium eſt; Ars vniuerſalium. Hinc experientia freti ſæpius obtinēt quod intendunt, agúntque feliciùs quàm qui ſolâ ratione arte-ve nituntur, quia experientia tota eſt addicta actionibus. Quę omnes ſunt circa ſingularia: non enim medicus hominem in vniuerſum curat, ſed Calliam, id eſt hunc vel illum in particulari: vnde ſi medicus quid particulare ignoret, facilè à ſcopo ſanitatis aberrabit, licèt alioqui doctus ſit, & vniuerſalia Artis documenta probè teneat. Nempe quia ſanatio eſt rei ſanabilis, quæ eſt quid ſingulare. Sed ipſum ſcire magis conuenit Arti quàm experientiæ. Vnde ſicut hæc in agendo: ſic illa in ſciendo & contemplando excellit: & eos qui artium ſunt periti, ſapientiores exiſtimamus iis qui experientiam ſolam habent. ac ſi ob ſcientiam ſapientes denominentur. Cuius rei ratio eſt, quòd qui artem ſcientiam-ve tenet, cauſam ſciat, qui verò tantùm expertus eſt, neſciat. Hic enim cognoſcit quidem, τὸ ὅτι, quod res eſt, neſcit autem τὸ διότι, propter quid, ſiue cauſam: at ille cauſam nouit. Hinc architecti ſapientiores habentur opificibus, χειροτέχνων, quia hi ſine cognitione cauſæ operantur, at illi cauſas tenent. Scientis autem ſignum eſt poſſe docere, quia cauſas tenet: opifices verò docere non poſſunt, poſſunt ἀρχιτέκτονες. Et ſapientiam quidem verſari maximè circa cognitionem, neque per ſe ad vſum & actionem referri hinc conſtat, quòd cùm plures olim artes inuenirentur, quarum aliæ ad res vitæ neceſſarias, aliæ πρὸς διαγωγὴν, ad melius degendam vitam pertinebant, ij ſemper inuentores ſapientiores crederentur, quorum ſcientiæ ad vſum non referrentur, ſed ad nudam veritatis cauſarúmque cognitionem. Atque hinc factum eſſe, vt poſt inuentas artes neceſſarias &c. voluptarias, ſcientiæ illæ contemplatrices quæ ad profanos vſus non referuntur, inuentæ ſint, iiſque in locis, vbi licebat otiari, vt in Ægypto, vbi ſacerdotes Mathematicarum inuentores ex legis indulgentia otiabantur. Sed ſermo iſte omnis eò ſpectat, vt conſtet ſapientiam occupari in cognitione primarum cauſarum & principiorum, etiam ex communi omnium ſententiâ: cùm ab omnibus ſapientior iudicetur expertus, eo qui ſolum habet ſenſum; artifex, experto; architectus, opifice; Theoreticus, practico. Inſignem hanc gradationem obſerua, lector curioſe, & ex ea intellige ſapientiam à ſenſu dependere, præſertim ab auditu, qui diſciplinæ ſenſus ideo ab Ariſtotele dictus eſt. c. 1. l. de ſenſu & ſenſili, & qui hoc loco cum memoria requiri dicitur ad diſciplinam, id eſt, vt ex alio diſcamus audiendo. Nam viſus licèt per ſe plura manifeſtet, dicatúrque ideo ſenſus inuentionis: per accidens tamen, id eſt ratione ſermonum ſignificantium, qui à vocibus dependent, auditus omnia quæ ſunt percipit, viſúmque ſuperat. Qua de re dixi in meis notationibus ad c. 1. l. de ſenſu & ſenſili. Cæterùm de otio & vacatione ſacerdotum Ægyptiorum legendus D. Auguſtinus lib. 18. de ciuitate Dei, c. 39.

Experti agunt felicius.

αἱ δὲ πράξεις, καὶ γενέσεις περὶ τὸ καθέκαστόν εἰσι.

Sapientior Architectus opifice.

Ad Cap. ſecundum.

VT conſtet quorum principiorũ & cauſarum ſit ſapientia, ſex ſapientis tituli proponuntur. 1. Sapientem omnia ſcire, ὡς ἐνδέχεται, quantum fieri poteſt, & vniuerſim, non ſingulatim. 2. Scire ardua & difficilia. 3. Scire certiſſimè & accuratiſſimè. 4. Poſſe optimè docere & cauſas rerum explicare. 5. Eam tenere ſcientiam quæ ſui gratia, id eſt ob ſolam Theoriam expetitur, non ob quidpiam aliud. 6. Eſſe principem inter cæteros ita vt iis præſit & imperet, alij verò artifices illius præcepta ſequantur. Statuitur poſtea Metaphyſicam vel Metaphyſicum, id eſt eũ qui maximè præditus eſt ſcientia vniuerſali, his notis titulíſque refulgere. Quippe qui ſciat omnia quodãmodo, id eſt generatim, & vniuerſalia, quæ difficillima ſunt, quia lõgè à ſenſu diſtant, ſciat accuratiſſimè; quia circa prima verſatur & ſimpliciora & pauciora: aptiſſimus ſit ad docendum, quia tenet cauſas: ea ſcientia ſit inſtructus, quæ in re ſcitu digniſſima & maximè ſcibili occupatur. Quia res digniſſimæ ſcitu, & maximè ſcibiles, ſunt 1. cauſę, & principia prima, quorum eſt Metaphyſica. Deniq; principatum teneat inter alios: quia ſcientia cuius eſt cõpos, ſit architectonica & aliarum princeps; cùm in Theoriâ primarum cauſarum ſummíque finis, optimi ac præſtantiſſimi verſetur. Artes enim, artificéſque qui circa ſuperiores fines verſantur, imperant iis qui in inferioribus occupantur. Eſt ergo ſcientia hæc, ſapientia primorum principiorum & cauſarum contemplatrix. Neque enim poëtica ſiue effectrix eſſe poteſt: cùm inuenta fuerit præcedente admiratione, quæ

ἐπίστασθαι πάντα, χαλεπά, ἀκριβῶς.

Quid admiratio. eſt ſciendi quædam cupiditas, ex earum cauſarum ignoratione nata, quarum videntur effectus. Hæc enim eſt contemplatricis præſertim Philoſophiæ origo. Sic videntes primi Aſtronomi deliquia Solis & Lunę, & cauſas ignorantes, primò admirati ſunt, vnde & quomodo hæc fierent; itaque ſciendi deſiderio impulſi, cauſas inueſtigarunt; quas cùm didicerunt, deſierunt admirari, quia ſcientes facti ſunt. *Ex admiratione orta ſunt ſcientia.* Cùm igitur eo fine philoſophati ſint, vt ignorantiam abiicerent; & rerum ſcientiam ex cauſarum notitiâ conſequerentur; dubium non eſt quin ſcientiam ſui gratia, id eſt ſolius contemplationis, non vſus vel vtilitatis cauſa, perſecuti ſint. Ex fine ergo inuentionis apparet, Metaphyſicam eſſe Theoreticam. *Metaphyſica eſt Theoretica non effectrix.* Quod & teſtatur euẽtus; cùm poſt inuentas artes neceſſitatis, & voluptatis, omnéſque quæ ad vſum vitæ ſpectát, illa (quæ hîc φρόνησις, prudentia, per analogiam quandam non propriè, appellatur. Vt enim prudẽtia dux eſt, lux, lex, fax virtutum, honeſtarúmque actionum; ſic Metaphyſica Theoreticarum ſcientiarum) tandem ſine vlla vtilitatis ſpe quæſita fuerit: hinc eius poſſeſſio humana non eſt, ſed diuina. Neque eam homines habere ægrè Deus ferre poteſt, licèt ea maximè abundet præcellátque cùm in Deum nõ cadat inuidia. Stultè enim Simonides dixit relinquendam eſſe illam ſoli Deo, cùm non deceat hominem, eam relinquere ſcientiam, quæ ſibi congruat, ideſt menti, quâ homo eſt maximè. Vt ſcriptum eſt c. 7. & 8. l. 10. ethic. ad Nicom. Si ergo ſcientia hæc maximè diuina eſt, vt eſt, erit & τιμιωτάτη, præſtantiſſima; atque, vt ſic dicam, honorabiliſſima, cum honor maximis & diuiniſſimis debeatur. At duplici nomine diuina eſt, & quia eam Deus maximè habet, qui ſolus ſe, omniáque ad hanc ſcientiam pertinentia perfectiſſimè comprehendit; & quia in diuinis verſatur. Sint igitur aliæ ſcientię magis neceſſariæ, hac certè nulla melior ac præſtantior eſſe poteſt. Vt verò ab admiratione initium ſumpſit, quæ cauſarum eſt ignoratio, ſic in contrarium ire, ac in eo deſinere debet, id eſt in cauſarum & principiorũ cognitione conquieſcere. His enim perſpectis ceſſabit ädmiratio, vt fit cùm τῶν αὐτομάτων, (id eſt eorum quæ ſponte & per ſe moueri videntur, vt erant Dædali ſtatuæ, vt ſunt etiamnum præſtigiatorum, quos lib. de mundo vocat νευροσπάστας, Gallicè *ioüeurs de marionnettes,* lignei homunculi, depugnãtes, ſaltitantes;) machinas, libramenta, funiculos deteximus. Nam ſimulátq; cauſas deprehendimus, ampliùs non miramur, ſed quaſi contemnere incipimus.

A Cap. tertio ad ſeptimum, ſiue finem libri.

METhodus Ariſtotelis eſt in omni controuerſia, veterum opiniones præmittere; nec ſine cauſa; cùm facile ſit inuentis addere. Hoc igitur loco, vbi de cauſis primis agitur, eam obſeruat diligẽter, dum tertio, quarto, quinto, & ſexto capitibus primi huius libri, Antiquorum ſentẽtias de rerum primis cauſis, principiiſque recenſet: quas ſeptimo refellit. Imprimis ergo quatuor ponit genera cauſarum, formam ſeu rei ſubſtãtiam, quam vocat τὸ τί ἦν εἶναι, quod quid erat eſſe: materiam, efficientem, & finem. *4. Genera cauſarũ.* De quibus copiosè in 2. Phyſic. Deinde eo ordine progreditur in recenſendis veterum opinionibus, vt primò explicet eas quæ materialem cauſam adſtruxerunt. Secundò, eas quæ efficientem. Tertiò, eas quæ formalem. De finali verò nullas referat, cuius veterum nemo apertè meminit. Alij ergo aquá principium fecêre rerum omniũ, vt Thales Mileſius; alij aërem, vt Anaximenes, Diogenes Apolloniates; alij ignem, vt Hippaſus, Heraclitus; alij 4. elementa, vt Empedocles. *Variæ veterum opiniones de principiis.* Sed à materiali cauſa adducti fuere veteres ad perquirendam efficientem: cùm nihil ſeipſum faciat: licèt vtramq; nõ exactè pertractarint, ſed ἀμυδρῶς καὶ ἀσαφῶς, οἷον ἐν ταῖς μάχαις οἱ ἀγύμναστοι ποιοῦσι, *vt in prælijs inexercitati faciunt.* Dixerunt verò Pythagorici numeros eſſe rerum principia, quia ſunt naturâ rebus corporeis omnibus priores. Itaque omnia ad par & impar, quæ numerorũ principia ſunt, referre voluerunt. Quamquam horum nonnulli decem principiorum fecere συστοιχίας, ſiue coniugationes. Prima eſt finitum, infinitum. Secunda, impar, par. Tertia, vnum, multitudo. Quarta, dextrum, ſiniſtrum. Quinta, mas, fœmina. Sexta, quieſcẽs, motum. Septima, rectum, obliquum. Octaua, lumen, tenebræ. Nona, bonum, malum. Decima, quadratum, altera parte longius. *Decem iuga principiorum.* Et Pythagoricorum quidem doctrinam ſecutus eſt in multis Plato, ſed Ideas præterea confinxit propter ſcientias, quas quidem Ideas formas eſſe dicebat, ſpeciesve æternas, ſecundùm ſe & prorſus immutabiles, quæ à ſingularibus tamen participarentur. Vt eſſet v. g. Idea naturæ humanæ à ſingulis hominibus participata: quarum idearum cùm putauerit Plato magnum, paruum & vnitatem eſſe principia, illa quidem duo, materiæ, hãc,

formæ reſpondentia; putauit idem eadem tria eſſe omnium rerum principia. Sed ij omnes πολλαχῶς ἁμαρτάνουσι, multis modis peccant. Qui enim vnum materiale principium totius vniuerſi poſuere; in eo errant, quòd corporum duntaxat, non rerum incorporearum, quæ tamen extant in rerum natura, principia ſtatuant. Nam corporeum non poteſt eſſe rei incorporeæ principium. Item quòd cauſam vnde motus, nempe efficientem, ſupina nimis negligentia præterierint. *Refutantur veterum opiniones.* At Pythagorici malè numeros ponunt rerum principia, cùm numeri nullius motus & actionis, ſiue finiti illi ſint ſiue infiniti, pares, ſiue impares, poſſint eſſe cauſæ. Denique Plato perperam ideas induxit, atq; adeo tria earum, rerúmque omnium ſupra dicta principia. *Ideæ nil conferunt ad motũ, nec ad ſcientiam.* Quia nihil conferunt ideæ rebus ſenſibilibus ſiue ad motum, ſiue ad ſcientiam, ſiue ad eſſe. Non ad motum, vt ipſe Plato voluit qui ideas eſſe quietis gratia & immobilitatis arbitratus eſt: non ad ſcientiam nec ad eſſe. Quia ex ideis confuſio & difficultas maior exiſtit. Et quia ideæ non ſunt in ſenſibilibus, vt earum interna principia. Dicere autem ideas eſſe παραδείγματα, exemplaria rerum, quæ ab agentibus reſpiciantur, vt ad eorum imitationem res ſenſibiles fiant; κενολογεῖν ἐστι, καὶ μεταφορὰς λέγειν ποιητικάς, *nugari eſt, & metaphoras poëticas conſectari.* Nullum enim agens naturale cùm agit, ad ideas reſpicit, eo fine vt ad earum ſimilitudinem producat effectum. Sint enim, non ſint ideæ, poteſt certè quiduis ſimile ideæ fieri, licèt ad illius imaginem non exprimatur: vt contingit fieri hominem Socrati ſimilem, ſiue Socrates exiſtat, ſiue non, & licèt pater eum non generet imitatione Socratis: manes ergo ſunt ideæ; ſiue vt exemplaria ſumantur, ſiue vt principia eſſentialia rerum ſenſibilium. *Ideæ nullæ.* Cùm enim ſint ab iis ſeparatæ, nõ poſſunt eſſe eſſentialia earum principia. Eſſentiæ enim non ſeparantur à rebus quarum ſunt eſſentiæ.

Liber ſecundus Metaphyſicorum.

VIdetur hic liber Græcis interpretibus appendix quædam primi libri, quia admodum breuis eſt; ideoque inſcribitur vulgò ἄλφα τὸ ἔλαττον, primus minor, potiùs quàm integer ſecundus. Habet verò partes tres, capita totidem, quorum argumenta ſigillatim exponenda.

Ad Cap. primum.

PRima eſt libri pars, qua docetur cognitionem veritatis eſſe partim difficilem; quia nemo eam pro dignitate conſequi poteſt; & reuera ſinguli è priſcis ſapientibus ſi ſeorſim accipiãtur, vel nihil, vel parum eam tetigere: Partim facilem, quia nemo penitus ab ea deflexit, itavt nullam eius particulam attigerit. *Veritas partim difficilis, partim facilis.* Et licèt ſinguli pauca dixerint, omnes tamen collectiuè ſumpti, de ea ſatis multa tradiderunt. Sed cauſa difficultatis, non tam in rebus cognitis eſt, quàm in nobis. Vt enim ſe habent oculi veſpertilionum ad lumen diei; ſic mens noſtra ad res naturâ & per ſe notiſſimas: Quales ſunt ſubſtantiæ immateriales & æternę. *Cauſa difficultatis in nobis eſt.* Habenda gratia primis artium auctoribus, licèt rudioribus, nec reprehendendi qui pauca dixerint. Hoc fortè didicit Ariſtoteles ex initio lib. de diætâ, Hippocratis. Eſt Philoſophia, id eſt Metaphyſica, ſcientia veritatis contemplatrix. Contemplatricis enim finis, veritas; practicæ, opus. *Diuiſio Philoſophiæ.* Propter quod vnumquodque tale & illud magis: ſic ignis eſt magis calidus, quia propter vel per ipſum, alia vt aqua, lignum, calida ſunt. *Idem cap. 2. l. 1. poſter. Analyt.* Ergo id erit veriſſimum quod poſterioribus cauſa eſt vt ſint vera. Atque adeo principia eorum quæ æterna ſunt, erunt ſemper veriſſima. Quare vt vnúquodq; habet eſſe, ita & verum eſt. Proprietas igitur entis eſt veritas. Hinc quod eſt ſummè ens, vt Deus, eſt etiã ſummè verum.

Ad Cap. ſecundum.

SEcunda pars eſt libri, quâ docetur nõ dari progreſſum in infinitum in cauſis: Sed eſſe primas quaſdam & vltimas cauſas; tam κατὰ τὴν εὐθυωρίαν, ſecundùm progreſſionem rectam, id eſt in quouis genere cauſæ; quàm κατ' εἶδος, ſecundùm ſpeciem, id eſt in diuerſis generibus cauſarum; itavt non ſint cauſæ efficientes. v. g. numero infinitæ; nec ſint etiam genera cauſarum infinita. Enimverò ſi daretur infinita multitudo in cauſis efficientibus. v. g. ſumpto initio ab ea quæ cum effectu immediatè cohæret, dicitúrque vltima; ſequeretur omnes cauſas ſuperiores eſſe medias; nõ enim eſſent primæ, nec vltimæ: quia infra illas eſſet vltima, & ſupra quamlibet earum eſſet ſemper vna ſuperior; iamverò ſi eſſent mediæ omnes, nulla eſſet prima; quòd ſi nulla eſſet prima, nulla omnino eſſet, ne ipſa quidem vltima, quæ cum effectu proximè cohæret. Ergo ſi eſſet infinita cauſarũ multitudo, nulla eſſet, quod falſum. Nullã verò cauſam eſſe, ſi prima nõ ſit, patet:

Non datur infinitas cauſarum.

quia prima ſola & propriè cauſa eſt, cùm ſine prima cæteræ nihil efficiant, atque ab ea omnino dependeant in cauſando. Itavt hæ ſine illa non ſint cauſæ. Neque verò datur progreſſus in infinitum in cauſis materialibus; quia in generationibus datur reflexio, ſiue reditus ad eandem ſpecie materiam; vt cùm ex aëre fit aqua, ex aqua aër, fit ſemper regreſſus ad eandem ſpecie materiam: at vbi datur regreſſus ad eandem ſpeciem, non datur progreſſus infinitus. Non datur etiam infinitudo in cauſis finalibus, quia eſt vnus finis vltimus, vel non. Si eſt, habetur intentum; ſi non eſt, nullus planè erit finis: Sublato enim vltimo, cæteri tolluntur; cùm par ſit ratio finis vltimi ad reliquos, quæ cauſæ efficientis primæ ad cæteras efficientes. Quòd ſi non eſſet finis vltimus, nemo agere quicquam aggrederetur. Actio enim fit ob finem cognitum ab iis quæ intellectum habent. Neque etiam datur infinitudo in cauſis formalibus, & eſſentialibus attributis. Si enim non datur vna prima quidditas, definitio, eſſentia, forma, quæ ſit maximè eſſendi cauſa, & à quâ aliæ pendeant, omnes inferiores corruent. Deinde tolleretur ſciẽtia. Infinitæ enim formæ non poſſunt comprehendi, quia ſemper aliqua reſtaret intelligenda. Ex his ergo apparet non eſſe cauſas, in eodem genere, quodcumque ſit, infinitas. Quod ſi ita eſt, multò minus erunt genera cauſarum infinita: cùm infinitudo generum diuerſorum, ſciẽtiæ magis repugnet, quàm infinitudo indiuiduorum, vel diuerſarum ſpecierum eiuſdem generis.

Ad Cap. tertium.

ἄτοπον ἅμα ζητεῖν ἐπιστήμην, καὶ τὸν ἐπιστήμης τρόπον.

TErtia pars eſt, quâ diſcendi ratio, & modus veritatis inueſtigandæ explicatur, quem ante ſcientiam tenere oportet; cùm abſurdum ſit ſimul ſcientiam & ſciendi modum methodúmve quærere. Ex hoc loco colligunt interpretes Dialecticam, quæ modos formuláſque ſciendi tradit, ante alias ſcientias eſſe perdiſcendam. Rationes autem diſcendi, quæ hîc dicuntur ἀκροάσεις, quia diſcimus audiendo, conſuetudinem ſequuntur. Vt enim conſueuimus, ſic rem cenſemus exponendam. Vnde quidam per fabulas facilè inſtituuntur, quia iis ſunt aſſueti: alij per Mathematicam methodum; alij per exempla provt aſſueuere. Alioqui quæ præter conſuetudinem dicentur, obſcuriora videbuntur. Τὸ γὰρ σύνηθες γνωριμώτερον. *Conſuetum enim notius eſt.*

Liber tertius Metaphyſicorum.

COntinet capita ſex, quibus dubia, ſiue quæſtiones ſexdecim proponuntur, & in vtramque partem diſcutiuntur. Orditur autem Ariſtoteles ab inſigni eóque generali documento, quòd ſcilicet, in qualibet quæſtione & controuerſia oporteat priùs bene dubitare, id eſt, pro vtraque parte affirmante ſcilicet & negante, rationes diligenter examinãdo quęſtionem ambiguam facere. Dubitatio enim eſt veluti nodus ac vinculum mẽtis: quod ideo ſi ignoras, nõ ſolues. Nemo enim vinculum ſoluere poteſt, ſi illud ignoret. Deinde poſt dubitationes bene expoſitas, quæſtionem clarè cõcludere. Certa enim cognitio quæ dubitationem ſequitur, eſt ſolutio dubitationis. Prima igitur ἀπορία, eſt ſit-ne vnius ſcientię, an plurium, cauſas contemplari? Secunda, an ad hanc ſcientiã pertineant ſola ſimplicia, primáque ſubſtantiæ principia; an verò etiam cõplexa, ſiue axiomata. Tertia, an vna ſcientia de omnib. ſubſtantiis diſſerat. Quarta, ſitne ſubſtãtia quædam præter ſenſibilem. Has quæſtiones & duodecim alias in textu non obſcuras, proponit primò. Deinde in vtramque partem exagitat. Quod enim ad primam ſpectat, ſic eam diſcutit vt priùs probet, Non eſſe eiuſdem ſcientiæ agere de omnibus cauſarum generibus. Primò, quia non contrariantur. Secundò, quia deberet id præſtare ſcientia omnium accuratiſſima, quæ Mathematica eſt. At hæc non tractat cauſam efficientem nec finalem, cùm tota ſit in immobilibus, à quibus abeſt efficientiæ & finis, boníque ratio. Vbi enim finis, ibi actio; vbi actio, ibi motus. Nõ eſt autem motus in entibus Mathematicis. Atque ideo Mathematicas contemnebat, προεπηλάκιζεν, Ariſtippus Cyrenaïcæ ſectæ princeps (quem ſcribit Laërtius primum è Socratis auditoribus, exegiſſe à diſcipulis mercedem) quòd nullam boni malique rationem haberent. Sed eſſe eiuſdem ſcientiæ, cauſarum genera omnia cognoſcere, ex eo poſtea concludit, quòd ſi aliæ cauſæ ad alias ſcientias pertinerent, non conſtaret quænam dici deberet Sapientia ſiue Metaphyſica. Vna enim æquè ſapientia eſſet, atq; altera. Ad vnã ergo, id eſt ad Metaphyſicam, cauſæ omnes pertinent, quâ cauſæ ſunt & in vniuerſum. Alię quęſtiones vt nõ eodẽ ſemper ordine, quo propoſitæ ſunt, diſcutiuntur

Quid ſit καλῶς διαπορῆσαι.

Varia dubitationes, ſiue quæſtiones.

Diſcuſſio prima.

Cauſarum vniuerſalis cognitio ad Metaphyſicã ſpectat.

libro tertio, ſic nec eodē ordine ſequentibus libris ſoluuntur, quo diſputatę fuerūt: ſed vt res & doctrinæ occaſio ſeſe offert. Quod docebit librorum ſeries & doctrinæ progreſſus. Sed æquum opinor, erit, quæſtiones quæ hoc libro diſputantur, enotare, quarum fere omnium ſolutiones integræ ex aliis libris ſunt expectandæ. Quinta ergo eſt, an ſcientia hæc, in ſolâ ſubſtantiarum contemplatione verſetur, an etiam ſit de iis, quæ per ſe conueniunt, accidúntque ipſis ſubſtantiis. Sexta, an ſit huius ſcientiæ agere de eodem, diuerſo, ſimili, diſſimili, priori, poſteriori, & cæt. Septima, an genera ſint rerum principia. Octaua, an præter materiam, aliqua ſit per ſe cauſa. Nona, an eſſentia ſiue quidditas ſubſtantiæ materialis differat ab ipſo toto, id eſt à totâ materiali ſubſtantiâ, néc-ne. Decima, an principia formalia, & materialia numero definita ſint, an ſpecie. Vndecima, Sint-ne eadem an diuerſa corruptibilium & incorruptibilium principia. Duodecima, an vnum & ens ſint ipſæ rerum eſſentiæ. Decimatertia, an principia ſint vniuerſalia, an ſingularia. Decimaquarta, an principia ſint potentiâ, an actu. Decimaquinta, an principia ſint rerum cauſæ per motum ſiue mutationem, vt Phyſici cenſuerunt, an alio quodam modo, vt ſenſit Plato, qui res ſenſibiles eſſe & fieri dixit per participationem idearum. Decimaſexta, & poſtrema, an entia Mathematica, vt numeri, longitudines, figuræ, puncta, ſubſtantiæ ſint, néc-ne: &, ſi ſubſtantiæ, an à rebus ſenſibilibus ſeparatæ ſint, an non. Dubitationes ergo iſtas excutit ſigillatim hoc libro tertio, & nunc pro parte affirmante diſputat, nunc pro negante: eo fere modo reliquas, quo primam, de quâ diximus. Deciſiones verò & ſolutiones aliis libris, vt diximus, traduntur, pro re natâ, & ſine lege certi ordinis. Sic enim genio ſuo liberè indulget Ariſtoteles, ſine vllâ tamen rerum perturbatione.

Catalogus quæſtionū ſexdecim ſoluēdarū.

Liber quartus Metaphyſicorum.

HAbet octo capita, quorum primo declarat Metaphyſicæ obiectum, ſcilicet ens. Secundo, eius partes & proprietates. Reliquis, prima principia quibus in demonſtrando vtitur.

Ad Cap. primum.

CVm aliqua extet ſcientia, quæ ens vt ens eſt ſpeculetur, & ea quæ ei per ſe inſunt: Illa verò non poſſit eſſe vna quæpiam è particularibus, vt ſunt Mathematicæ, quia nulla earum, ens vt ens conſiderat, ſed eius particulam, putà numerum, vel magnitudinem, vel corpus ſenſibile, neceſſe eſt eſſe Metaphyſicam: quæ quia omnium eſt καθολικώτατον, vniuerſaliſſima, ens vt ens, tanquam obiectum totalę contemplatur, eiúſque primas cauſas, quâ ens, eſt perſequitur.

Ens vt ens eſt obiectū Metaphyſicæ.

Ad Cap. ſecundum.

VNius ſcientiæ eſt agere de ente, vt ens eſt. Licèt enim ens multis modis dicatur, diuerſáſque naturas ſignificet, atque adeo non ſit vnum vniuoce vel συνωνύμως, dicitur tamen de quodam ente primùm ac præcipue (id eſt de ſubſtantiâ, quæ vna natura eſt,) & de aliis entibus, id eſt, de Accidentibus per attributionem & ordinem ad illud, καὶ οὐχ ὁμωνύμως, & non æquiuocè, non figurate: itavt quemadmodum ſe habet ſanum ad ſanitatem, ſic ens ad ſubſtantiam; vt enim ſanum aliud dicitur, quia conſeruat ſanitatem, vt deambulatio; aliud, quia eam efficit, vt pharmacum; aliud, quia eius eſt ſignum, vt vrina, viuidus color; aliud denique, quia eam recipit continétque, vt animal, quod verè ac propriè ſanum eſt, & reſpectu cuius alia ſana denominantur: ſic ens aliud dicitur, quia eſt ſubſtantia; aliud, quia affectio ſubſtantiæ; aliud, quia via eſt ſiue motus ad ſubſtantiam; aliud, quia vel eiuſdem ſunt corruptiones, priuationes, qualitates, vel effectiua, generatiua, vel alio quouis modo ad ſubſtantiam pertinent. Quare licèt ens multipliciter dicatur, quia tamen dicitur de multis in ordine ad vnum principium, nempe ſubſtantiam: itavt cætera entia quodammodo eadem ratione conueniant, licet non ſimpliciter, ſed per communem quamdam attributionem ad ſubſtantiam, (quæ conuenientia dicitur analogia attributionis πρὸς ἕν, καὶ μίαν τινὰ φύσιν ἢ ἀρχήν) cenſetur ens ſic ſumptum, vnum, vnitate, non quidem ſynonymâ, qualis eſt in animali comparato cum homine & bruto; ſed analogicâ, qualis eſt in ſano cum omnibus iis quæ ſana denominantur, comparato. quæ vnitas cùm ſatis ſit, vt de ente prout ens eſt, ſcientia vna ſit. (hoc enim liquet de ſano, quod etſi tali dumtaxat vnitate ſit vnum, & de omnibus ſanis analogicè dicatur, id tamē non obſtat, quominùs omnia ſana ad vnam Medicinæ ſcientiam ſpectent) meritò ſtatuitur, vnius ſcientiæ eſſe, de ente vt ens eſt, agere. Hinc patet ſolutio quæſtionis quin-

Ens eſt analogum.

Solutio quintæ quæſtionis.

tæ: verſari ſcilicet hanc ſcientiam circa omnia entia vt entia ſunt, licet ens, vt ſubſtantiam & accidentia, modóſque complectitur, ſit tantùm analogum. Ita tamen ſcientia hæc de ente agit, quâ ens eſt, vt præcipuè de ſubſtantiâ agat, quippe quæ ſit primum ens, à quo alia dependeát vt ſint & denominentur entia. Atque vt objecti ſenſibilis genere vnius, vnus eſt ſenſus, (ſic enim omnium viſibilium, quæ in vno viſibilis genere conueniunt, vnus eſt videndi ſenſus) ita totius generis ſubiecti ſcibilis vna eſt ſcientia: quare, vt Grammatica omnes voces cognoſcit, ſic vna genere ſcientia erit circa omnes ſpecies entis; ſingulæ autem ſpecies ſcientiæ, circa ſingulas ſpecies entis. Hinc patet ſolutio tertiæ quæſtionis. Vt verò de ente eſt hæc ſcientia, ſic de vno; quia ens & vnum idem ſunt reipſa, licèt non vnius rationis. Hinc tot vnius ſpecies, quot entis: quarum quidditatem cognoſcere, eiuſdem generε eſt ſcientiæ, vt & agere de eodem, ſimili, & aliis eiuſmodi, atque etiam de oppoſitis. De omnibus autem ſub communi ratione entis agere Philoſophi eſt. In eo enim conueniunt Philoſophia, Dialectica, Sophiſtica, quòd agant de omnibus; Philoſophia quidem, id eſt Metaphyſica, neceſſariis rationibus; Dialectica, probabilibus; Sophiſtica, apparentibus.

Metaphyſica eſt præcipuè de ſubſtantia.

Solutio tertiæ.

Ad Cap. tertium.

AD vnam eandémque ſcientiam ſpectat agere de ſubſtantia vt ſubſtantia eſt, & de communibus principiis (quæ dicuntur in Mathematicis ἀξιώματα, Latinè dignitates, quia fide digna ſunt.) Cùm principia illa conſtent terminis communiſſimis, putà ente, vno, eodem, diuerſo, toto, parte, cauſa, & ſimilibus, quibus omnes ſcientiæ particulares vtuntur in proprias materias contractis. Ad Metaphyſicam pertinent principia firmiſſima, certiſſima, notiſſima. Quorum illud eſt primum, *Fieri non poteſt vt idem ſimul inſit & non inſit*: cùm ad illud omnes reuocentur demonſtrationes & opiniones, & impoſſibile ſit eumdem arbitrari, idem ſimul eſſe & non eſſe, ſimul & ſemel & reſpectu eiuſdem.

τὸ γὰρ αὐτὸ ἅμα ὑπάρχειν τε καὶ μὴ ὑπάρχειν ἀδύνατον τῷ αὐτῷ καὶ κατὰ τὸ αὐτό.

A Capite quarto, ad ſeptimum.

DEfendit Ariſtoteles tribus his capitibus primi principij ſuprà expoſiti firmitatem & veritatem, tam contra proteruos ſiue pertinaces qui illud negabant, quàm contra rudes & imperitos, quia διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν, ignorationem ſcilicet artis Analyticæ, primum illud ac prorſus indemonſtrabile principium, demonſtrare fruſtra conabantur. Eſt enim ἀπαιδευσία, ruditas, ſiue ineruditio, nil aliud quàm neſcire quarum rerum oporteat quærere demonſtrationem, & quarum non oporteat. Cui aduerſatur παιδεία, recta inſtitutio ſecundùm ſciendi modos, docendíque formulas. De quâ cap. 1. lib. 1. de partibus Animal. Non poſſe ergo primum illud notiſſimúmque principium demonſtrari probat, contra imperitos. Quia non eſt omnium demonſtratio, alioqui daretur in demonſtrationibus progreſſus infinitus, neque vnquam vlla demonſtratio abſolueretur, proindeque nulla eſſet: quod falſum. Si ergo quorumdam non ſit demonſtratio, maximè eorum, quæ ita ſunt certa & perſpicua, vt nullâ demonſtratione egeant: atqui principium illud primum eſt eiuſmodi. Quanquam licet redarguendo aduerſarium, demonſtrare, impoſſibile eſſe vt idem reſpectu eiuſdem ſimul ſit & non ſit, quod fiet argumento ad hominem, id eſt, ipſum arguendo ex propriis eius dictis. Si enim nihil dicat, relinquendus eſt quaſi ſtipes ſiue planta. Sed talis ad hominem demonſtratio, reuerà non eſt demonſtratio: non oſtenſiua, quia non fit ex notioribus, cùm ipſo primo principio nihil ſit notius: nec ducens ad incommodum, quia non deducit ad maius incommodum, quàm eſt illud quod ab aduerſario conceditur; nullum enim maius eſt nec abſurdius, quàm fateri idem eſſe & non eſſe ſimul. Quare qui primum principium ſuſcipit demonſtrandum, peccat in leges Analyticas, inciditque in vitium petitionis principij, probando idem per idem, vel notius per minus notum. Hinc rectè dixit Theophraſtus primi principij demonſtrationem eſſe violentam, ac præter naturam. Agit poſtea Ariſtoteles aduerſus pertinaces, qui negabant primum principium, vnde cogebantur admittere propoſitiones contradictorias ſimul eſſe veras, ſiue quod idem eſt, idem eſſe & non eſſe ſimul. Quod eſſe abſurdiſſimum demonſtrat, ſi modo non ſit ambiguitas in terminis, & certa ſit ac definita nominum ſignificatio. Alioqui enim homonymia tollit contradictionem. Sic enim certiſſimum eſt hominem vno modo proprioque ac vero ſumptum, non poſſe non eſſe animal bipes. Quia homo propriè eſt animal bipes. Alioqui homo propriè, non erit homo propriè, quo nihil falſius, nihil ſtultius. Et certè ſi contradi-

ἡ ἀπαιδευσία.

ἡ παιδεία.

Non poteſt primum principiũ demõſtrari.

ὅμοιος γὰρ φυτῷ ὁ τοιοῦτος.

Non poſſunt cõtradictoria eſſe

ſimul vera. ſic enim omnia ſimul eſſent vera & falſa.

ctoria ſimul eſſent vera, omnia eſſent vnum & idem: neque eſſet diſcrimen inter vera & falſa: vtraque enim ſimul eſſent vera & ſimul falſa; ſi videlicet idem de re omni affirmare & negare poſſemus. Ab hac verò abſurdiſſimâ opinione natus eſt Protagoræ Sophiſtæ error inſignis, qui omnia quæ videntur & quæ apparent, vera eſſe affirmauit. Si enim ita eſt, cùm diuerſis diuerſa & contraria videantur, ſequitur omnia ſimul eſſe æquè vera & falſa. Fuit autem Protagoras Philoſophus ille, quem ait Socrates apud Platonem in Menone iuuentutem inſtituiſſe per quadraginta annos magna nominis famâ, & pari quæſtu. Quòd ſi quærat Protagoras & eius ſectatores, quis nam ſtatui poſſit iudex veritatis, cùm diuerſis diuerſa videntur & oppoſita: reſpondet Ariſtoteles id non minus abſurdum eſſe, quàm ſi quis iudicem quæreret, qui vigilantes à dormientibus diſtingueret. Vt enim hoc per ſe notum eſt ſenſu; ita illud intellectu. Hi ergo mentis morbo ideo laborant, quòd quærant rationem eorum, quorum non eſt ratio: cùm non ſit demonſtratio principij demonſtratiui. Vel certè proterui ſunt, & ore tenus negant, quod ſciunt eſſe veriſſimum. Eſt itaque hoc certiſſimum, quòd oppoſitæ enunciationes non ſint ſimul veræ: & contradictio de eodem ſimul nequeat eſſe. vera vnde ſequitur fieri non poſſe, vt contraria eidem ſimul inſint, ſaltem perfectè καὶ ἁπλῶς, & ſimpliciter in gradu ſummo & intenſiſſimo, vt ſcholæ loquuntur.

Error Protagoræ.

Ad Cap. ſeptimum.

DEclarat defenditque veritatem primi principij affirmatiui, quod cum primo illo negatiuo, *Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe*, magnam habet affinitatem, licet non æquè latè pateat. Nam negatiuum in omni materiâ verum eſt, etiam de futuro contingenti; affirmatiuum autem, quod eſt eiuſmodi, *Neceſſe eſt quodlibet eſſe vel non eſſe*, ſiue quod eòdem recidit, Neceſſe eſt quodlibet de quolibet affirmari vel negari, non eſt verum in materiâ de futuro contingenti, ſumptis videlicet partibus contradictionis determinatè. Neutram enim neceſſum eſt, ſi credimus Ariſtoteli lib. de interpret. eſſe determinatè veram, vel falſam, ſed indeterminatè tantùm. Quare principium hoc affirmatiuum, non eſt abſolutè primum, ſed potiùs negatiuum. Eſſe tamen affirmatiuum veriſſimum, nec dari medium inter contradicentes propoſitiones, vt nec inter numerum parem & imparem, cùm neceſſe ſit omnem numerum eſſe parem vel imparem; probat ex veri falſique definitione. Verum enim, eſt dicere, id quod eſt, eſſe; aut quod non eſt, non eſſe: falſum, contra: ergo omnis propoſitio in quâ dicitur eſſe, vel non eſſe, vera eſt vel falſa: ſed nulla eſt propoſitio in quâ eſſe vel non eſſe, non dicatur. Omnis enim affirmat, vel negat. Ergo nulla propoſitio eſt, quæ vera non ſit vel falſa, atque adeo nullum erit medium. Proferuntur aliæ rationes, ſed hæc eſt inſtar omnium. cui addi poteſt, poſſe duobus tantùm modis reſponderi ad quæſtionem quamlibet non æquiuocam, eſt, non eſt. At inter hæc nullum eſt medium.

ἀνάγκη φάναι ἢ ἀποφάναι ἓν καθ' ἑνός.

Principiũ primũ affirmatiuũ.

Nulla eſt propoſitio, quæ non ſit vera vel falſa.

Ad Cap. octauum.

DOcet eos, qui enuntiationes contradictorias ſimul veras, & eos qui eaſdem ſimul falſas eſſe ſuſtinent, tollere veri & falſi, itémque motus & quietis diſcrimen: quo nihil abſurdius. Imò & repugnantia ſic concedere, vt ſeipſos refutent. Qui enim dicunt omnia eſſe vera, oppoſitam propoſitionem veram eſſe dicunt, eam ſcilicet quâ dicitur nihil eſſe verum, vel non omnia eſſe vera; & ſic negant omnia eſſe vera, atque adeo agunt contra ſe. Qui verò dicunt omnia eſſe falſa, ipſi ſe falſitatis arguunt, ſi aliquid affirment. Tolli autem motum, ſi omnia ſint vera, patet; quia per motum res mutatur: ergo propoſitio de priore ſtatu, nunc erit falſa. Tolli etiam quietem, ſi omnia ſint falſa, hinc conſtat, quòd ſi eſſet certus rerum ſtatus, poſſet eſſe de eo certo ſtatu vera quædam propoſitio: & ſic non omnia eſſent falſa. Non igitur quieſcunt omnia, nec mouentur etiam omnia perpetuò. Neque verò omnia interdum mouentur, interdum quieſcunt; datur enim in naturâ rerum primus motor, iſque ſempiternus, & prorſus immobilis. vt demonſtratum eſt cap. 5. & 6. lib. 8. Phyſic.

Qui dicũt omnia eſſe vera, vel omnia falſa, ipſi ſe refellunt.

Liber quintus Metaphyſicorum.

TRiginta capitulis communiſſimorum terminorum varias acceptiones modóſque multiplices exponit ac probè diſtinguit. Quod ſanè huius ſcientiæ, quæ maximè vniuerſalis eſt, proprium cenſetur officium: Cùm termini illi communes in omnibus ſcientiis artibúſque vſurpentur, pænéque rebus omnibus, quâ entia ſunt,

Summa libri quinti, quē vocant promptuarium Ariſtotelis.

conueniant;& licèt non admodum ſollicitus ſit Ariſtoteles, quem ſeruet in illâ communium terminorum declaratione ordinem, videtur tamen vtcumque naturæ ordinem ſecutus, qui à naturâ prioribus incipiat,& in poſterioribus deſinat. Enimverò differit primùm de diſtinctione principiorum & cauſarum entis. Deinde de diſtinctione entis, eiúſque partium; denique de diſtinctione proprietatum ſiue paſſionum entis.

A Capite primo, ad ſextum.

Ad cap. 1. *7. Modi principij.*

EXplicat primo cap. principij modos ſeptem. Primus eſt, quo principium dicitur id vnde motus incipit quomodocunque. Sic principium viæ ſeu motus, quo ex vno loco in alium mouemur, dicetur ille locus è quo primò exierimus. Secundus, vnde feliciter incipimus. Sic faciliora ſunt principia doctrinæ. Tertius, ex quo primo inſito aliud fit. Quartus, vnde motus, vt cauſa efficiens. Quintus & ſextus, iidem fere ſunt cum quarto, cùm efficiendi vi definiantur. Septimus, id vnde res cognoſcitur, vt axiomata, definitiones. *ἀξιώ.* Ex his principium definitur, id primum, vnde aliquid eſt, aut fit, aut cognoſcitur. Et principia quidem alia eſſe interna, vt ſunt materia & forma; alia externa, vt ſunt efficiens, & finis.

Ad cap. 2. Cap. 2. Genera & modi cauſarum explicantur, vt lib. 2. Phyſicor. cap. 3. aliiſque locis paſſim, vbi eos expoſuimus. Multa enim his libris alibi dicta retexit repetítque Ariſtoteles, vt in progreſſu videbitur.

Ad cap. 3. Cap. 3. Elementi acceptiones diſtinguuntur. Elementum aliud eſt vocis, eſtque litera vt A, B, aliud corporis, in quod corpora diuiduntur, vt in vltima, & ſpecie indiuiſibilia: communis acceptio eſt; quod primum cuique ineſt. De elementis dictum lib. de Gener. & Corrupt. & de Cœlo.

Ad cap. 4. Cap. 4. Naturam ſex modis accipi oſtenditur. Primo, pro viuentium generatione, & natiuitate. Secundo, pro primâ parte genitâ, vt eſt cor. Tertio, pro principio interno cuiuſque rei, vnde res habet vt moueatur per ſe primò, quo modo definita eſt natura ſecundo Phyſic. Quarto, pro materiâ. Quinto, pro formâ. Sexto, pro eſſentiâ qualibet. Sed propria acceptio naturæ eſt pro formâ, quia propter hanc materia & generatio dicitur natura.

Ad cap. 5. Cap. 5. Neceſſarium primò dicitur quod non eſt quidem cauſa rei, ſed ſine eo res eſſe nequit, vt reſpiratio, cibus ad vitam animalis. Secundò, ſine quo bonum non fit, vel malum non pellitur. Sic potio medicata neceſſaria eſt, vt morbus arceatur. Tertiò, quod eſt violentum. Quartò, & propriè quod aliter habere non poteſt. Vt Deum eſſe hominem, eſſe animal rationale.

Ad Cap. ſextum.

VNum dicitur vel per accidens, vel per ſe. Illud dicitur primò, cùm ſubiectum & accidens dicuntur vnum, vt Coriſcus & Muſicum: quia vnum alteri accidit. Secundo, cum duo accidentia dicuntur vnum, quia eidem ſubiecto inſunt, vt Muſicum & iuſtum ſunt vnum; quia ſimul ſunt in Coriſco, id eſt, in vno aliquo homine. *Vnum per ſe vel per accidens.* Addi poſſet tertius modus vnius per accidens, quo ſubiecta diuerſa, vnum dicantur propter vnum accidens, quo affecta ſint omnia. Sic Æthiopes dici poſſunt omnes vnum quid, ratione nigredinis. Vnum per ſe dicitur primò, ratione continuitatis. Alia autem continua ſunt per vinculi continuitatem, vt faſciculus; alia medio glutine, vt menſa; alia per ſe & naturâ, vt linea, brachium. Secundò, ratione ſubiecti formâ ſenſibili non differentis, licèt ſecundùm quantitatem ſit diuiſum, ſic omnes fluuij ſunt vnum ratione aquæ, omnia vina, vnum; licèt quantitate & loco differant. Explicari poteſt hæc vnitas per ſe ratione materiæ ſecundæ. Quæ ſcilicet formâ aliquâ ſenſibili affecta eſt, ita vt ea dicantur vnum, quorum materia ſecunda eſt eadem. Sic plures panes ex eadem farinæ maſſâ dicuntur vnum. Quia eorum, licèt diuerſi ſint, & figurâ vel coctione differant, eadem tamen eſt & vna materia ſecunda, ſcilicet farina. Tertiò, ea ſunt per ſe vnum, quorum vnum eſt genus, ſic homo, canis, equus, vnum ſunt in animali. Quartò, ea ſunt per ſe vnum, quorum eadem eſt definitio eſſentialis infima & ſpecifica, ita vt ſit indiuiſibilis in aliam definitionem eſſentialem ſpecificam. Sic indiuidua vnius infimæ ſpeciei vnum ſunt, quæ ſcilicet eamdem definitionem eſſentialem ſpecificam & vltimam habent. Quintò, ea ſunt propriè vnum, quæ re & ratione ſunt planè idem; vel quæ numero ſunt idem, vt Socrates & Socrates, ſiue hic homo, hic Philoſophus, oſtenſo eodem. Abſolutè autem & in vniuerſum quęcunque diuiſionem non habent, vt ſic, vnum ſunt, nempe quia vnitas conſiſtit in indiuiſione. Proprium vnius eſt, eſſe principium numeri: cuius ſcilicet ſit menſura. Omnis enim prima menſura cuiuſque generis, eſt eius principium. Quia ex menſurâ primâ res

primò cognoſcitur, id autem vnde res primò cognoſcitur, principium eſt. Cùm enim res primò ſit per principium, per illud tanquam per primum habet, vt cognoſcatur: quia vnde res primò habet vt ſit, inde primùm habet, vt cognoſcatur. Denique alia ſunt vnum numero, vt ea quorum materia vna eſt & ſingularis: alia ſpecie, quorum vna eſt eſſentia, ratio, definitio. Alia genere, quę ſunt eiuſdem Categoriæ, ſiue quorum eſt eadem prædicationis de primis ſubſtantiis, figura & ratio. Alia proportione & ſimilitudine ſiue analogia, quæ ſcilicet inter ſe comparata, eodem modo ſeſe habent, vt oculus, mens. Vt enim ſe habet oculus corporis ad corpus, ſic mens ad animam. Quæcunque autem ſunt numero idem & vnum, ſunt etiam ſpecie vnum, non contra. Et quæ ſpecie vnum, etiam genere, non contra. Quæ denique vnum genere, etiam analogia, non contra. Tot modis dicitur multiplex ſiue multa, quot vnum.

Vnum numero, ſpecie, genere, proportione.

Ad Cap. ſeptimum.

Ens τὸ ὂν κατὰ συμβεβηκός.

ENs vel eſt per accidens. Quod dicitur tribus modis: primo, cùm duo accidunt ſubſtantiæ, & vnum accidens dicitur de alio, vt Iuſtum eſt Muſicum. Secundo, cùm accidens dicitur de ſubiecto, vt homo eſt Muſicus. Tertio, cùm ſubiectum dicitur de accidente, vt Muſicú eſt homo: Vel per ſe, quod continet Categorias, ſubſtantiam, qualitatem, quantitatem, ad aliquid, & cæt. Et diuiſionem aliam in ens actu, & potentia, de qua lib. 9.

καθ' αὑτό.

Ad Cap. octauum.

οὐσία πολλαχῶς.

DIcitur ſubſtantia primo, corpus quodlibet ſimplex, ſenſibile, vt terra: imò & compoſitum, vt animalia, dæmonia. (Reponit autem dæmonia inter corpora, ex opinione Platonis, & loco exempli: putauit enim Plato dæmonia eſſe animalia ſubtiliſſimo corpore, & ratione prædita, & immortalia.) Secundo, cauſa formalis. Sic anima ſubſtantia dicitur animalis. Tertio, principium corporum ſenſibilium, ex mente Platonis & Pythagoreorum, ſic puncta, lineæ, ſuperficies, numeri, dicuntur ſubſtantiæ corporum ſenſibilium. Quarto, eſſentia & quidditas rei. Sic animal rationale dicitur ſubſtantia hominis.

A Capite nono, ad duodecimum.

Ad cap. 9.

EXponuntur nono capite modi eiuſdem & diuerſi, differentium & ſimilium. Idem dicitur vel per accidens, vt ens, vel per ſe, vt de vno ſuprà dictum eſt. Diuerſum, contra. Differentia omnia diuerſa, non contra; dicuntur primò, quæ cum aliquid idem ſint vel numero, vel ſpecie, vel genere, vel analogiâ, in aliquo tamen differunt, vt Socrates ſedens, & aliàs idem ſtans; vt Socrates & Plato; vt Socrates & equus; vt ens abſolutum & relatum. Secundò, quorum eſt diuerſum genus. Tertiò, differentiæ contrariæ. Quartò, quæ ſubſtantiâ differunt vt materia & forma. Similia dicuntur primo, quæ idem paſſa ſunt, vt ruborem ex irâ, pallorem ex morbo. Secundo, quæ plura eadem quàm diuerſa habent, vt fratres gemelli in multis ſimiles. Tertio, quorum qualitas vna, vt ſunt Æthiopes, vno colore affecti. Quarto, quæ pluribus aut præſtantioribus qualitatibus ſecundùm quas fit alteratio, affecta ſunt: vt duo vina eiuſdem coloris, odoris, ſaporis, facultatis. Diſſimilia autem dicuntur ἀντικειμένως, oppoſito modo.

Cap. 10. Notantur IV. genera oppoſitorum. Contradicentia ſcilicet, contraria, relatiua, priuatiua. De quibus in Categoriis cap. 10. *Ad cap. 10.*

Cap. 11. Modi prioris & poſterioris. De quibus etiam cap. 12. lib. Categor. Prius autem dicitur vel loco, vel tempore, vel motu, vel poteſtate, vel ordine, vel cognitione; (prioritas autem cognitionis, vel eſt ſecundùm rationem & intellectum, quomodo vniuerſalia priora ſunt cognitione, ſingularibus; partes, toto; paſſiones priorum, paſſionibus poſteriorum; vel ſecundùm ſenſum, quo modo ſingularia priora ſunt vniuerſalibus; totum, partibus;) vel denique naturâ, qui modus maximè proprius eſt, quo nimirum ea dicuntur priora, quæ naturali eſſendi ordine alia antecedunt, vel, vt aiunt logici, à quibus ad alia non reciprocatur eſſendi conſequentia, vt vnitas reſpectu binarij; Animal, reſpectu hominis; ſubſtantia, reſpectu accidentis. *Ad cap. 11.*

Ad Cap. duodecimum.

PRimum potentiæ genus eſt potentia actiua, quæ eſt principium motus, aut mutationis exiſtentis in re diuerſâ ab eâ in quâ ipſum eſt; aut ſi in eadem exiſtat, non per ſe in ea ſit, ſed per accidens. Exemplum principij, quod eſt in re diuerſa, ab ea quæ mutatur, eſt potentia ædificandi: eius autem quod eſt in eadem, ſed non per ſe, eſt ars Medicinæ; quæ licèt aliquando ſit in eo qui curatur, ægrotante ſcilicet, non eſt tamen in illo prout curatur; cùm accidat ei qui curatur, habere in ſe principium actiuum cura- *Quid potentia actiua.*

tionis, nempe medendi artem. Secundum genus eſt potentia paſſiua, quæ eſt principium paſſiuum, ſecundum quod aliud ab alio pati poteſt, vt aliud eſt ab ipſo. Tertium, eſt vis bene agendi. Quartum, vis quælibet, ſiue habitus, aut forma per quam res planè redduntur immutabiles; aut non facile mutabiles; vt durities inſignis, qualis ineſſe creditur adamanti, per quam adamas frangi vix poteſt. Potens dicitur totidem modis. Impotentia eſt στέρησις δυνάμεως, *priuatio potentiæ.*

Paſſiua. *Impotentia.*

A Capite decimotertio, ad decimumſextum.

Ad cap. 13. EXponitur cap. 13. quantitas, eiúſque ſpecies, & quæ ſint quanta per ſe, & per accidens. Quantitas ſiue quantum dicitur id quod diuidi poteſt in eas partes quibus conſtat, quarum vtraque (ſi duabus tantùm conſtet) vel ſingulæ, (ſi pluribus) vnum quid, & hoc aliquid aptæ ſint eſſe, id eſt, aptæ ſint vt deſignentur extra alias in ipſo toto. Quo pacto in binario lapidum, deſignari poſſunt ſeorſim vnitates duæ; & in linea duorum pedum, duo pedes. Quantitas duplex, multitudo, quæ diuiſibilis eſt in non continua; & magnitudo, quæ in continua. Magnitudo triplex: linea, ſiue longitudo; latitudo, ſiue ſuperficies; profunditas ſiue corpus. Per ſe quanta eſt linea, per accidens, Muſicum.

Diuiſio quantitatis.

Ad cap. 14. *ποιὸν πόσαχῶς.* Cap. 14. dicitur quale primò, ſubſtantiæ differentia, vt bipes, quadrupes, animalis. Secundò, rei ſeparatæ, immobilis, & Mathematicæ affectio. Tertiò, affectio ſubſtantiarum mobilium & Phyſicarum, vt calor, frigus, & quælibet patibilis qualitas. Quartò, virtus, vitium.

Ad cap. 15. *πρός τι.* Cap. 15. Dicuntur relata ſiue ad aliquid tripliciter, vel vt duplum ad dimidium; vel vt calefactiuum ad calefactibile; vel vt menſurabile ad menſuram, ſcibile ad ſcientiam, ſenſibile ad ſenſum. Relata primo modo fundantur in numero vel vnitate. Relata ſecundo modo, in potentiâ actiuâ vel paſſiuâ, vel actionibus. Relata tertio modo, à prioribus differunt, quòd priora à ſuis formis ex vtraque parte denominentur, duplum à duplicitate, dimidium à dimidietate, agens ab actione, patiens à paſſione: Hæc autem licet ita ſe habeant, vt vnum à ſuâ forma denominetur, vt menſura à menſuratione, ſcientia ab actu ſciendi: alterum tamen non denominatur à ſuâ formâ, ſed à ſuo correlatiuo, vt menſurabile à menſurâ, ſcibile à ſcientiâ, & cæt. Dicuntur etiam relata per ſe quorum genera ſunt ad aliquid, vt Medicinaratione ſcientiæ. Item & ea quæ in relatis per ſe ſunt, vt æqualitas in æquali, ſimilitudo in ſimili. Alia verò dicuntur relata per accidens, vt homo, album: ille quidem, quia accidit ei vt ſit æqualis, vel duplus; hoc, vt ſit etiam duplum.

A Capite decimoſexto, ad vigeſimumquartum.

PErfectum dicitur cap. 16. tripliciter, quantitate, cum nulla pars debitæ quantitatis deeſt. Virtute ſiue excellentiâ, cùm à nullo res in ſuo genere ſuperatur. Finis conſecutione, cùm finem, qui ſemper eſt optimum quid, obtinet. *Ad cap. 16.* *τέλειον.*

Cap. 17. Terminus dicitur quod eſt cuiuſque rei vltimum. Eſtque vel quantitatis continuæ; vel formæ magnitudinis, ſiue habentis magnitudinem; vel motus & actionis; vel ipſe finis, vel rei quidditas & eſſentia. *Ad cap. 17.* *πέρας.*

Cap. 18. Dicitur τὸ καθ' ὅ, ſecundùm quod, Primo formaliter: ſic ſecundùm id quod bonum eſt putà ſecundùm virtutem, homo dicitur bonus formaliter. Secundo, materialiter. Ita vt ſecundùm quod ſit id in quo primo res fieri apta eſt, vt in ſuperficie color. Imò tot modis dicitur ſecundum quod, quot cauſa. Per ſe autem ſiue ſecundùm ſe, Primò dicitur definitio eſſentialis integra. Secundò, quod eſt pars definitionis eſſentialis. Tertiò, primum rei cuiuſque ſubiectum, vt ſuperficies coloris. Quartò, cuius non eſt cauſa. Sic homo per ſe homo eſt. Quintò, quod ſoli ineſt, vt ſic: quo modo ſeparatum à materia, per ſe eſt. *Ad cap. 18.* *καθ' αὑτό.*

Cap. 19. Diſpoſitio eſt ordo rei partes habentis, aut ſecundùm locum, aut ſecundùm potentiam, aut ſecundùm ſpeciem. *Ad cap. 19.* *διάθεσις.*

Cap. 20. Modi habitus. 21. Paſſionis. 22. Priuationis. 23. Τοῦ ἔχειν, habendi, clarè ſatis explicantur in textu. Differt vero ἕξις, habitus ἀπὸ τοῦ ἔχειν, vt textus docet. Propriè ἕξις, eſt diſpoſitio bene vel malè ſubiectum afficiens. Habere verò multis dicitur modis, in textu facilibus. De quibus etiam dictum in Categoriis. *Ad cap. 20. 21. 22. & 23.*

A Capite vigeſimoquarto, ad trigeſimum.

DIcitur vnum ex aliquo fieri, cap. 24. vt ex materia, vel prima ſiue remota; vel ſecunda & proxima. Secundò, vt ex principio mouente. Tertiò, vt ex toto quodam compoſito. Sic elementa fiunt per reſolutionem ex mixto. Lapides ex domo. Quartò, vt ex parte ſpecies, homo ex bipede, ſyllaba ex elemento. Quinto, vt ex parte eius ex quo fit, ſic proles è ſemine parentum fit. Sexto, *Ad cap. 24.* *ἔκ τινος.*

Sextò, conſequenter ratione temporis: ſic quæ fiunt poſt alterum, ex eo fieri dicuntur, vt nox ex die, ex ſerenitate tempeſtas, ex Bacchanalibus Thargelia. Hæc enim, quæ feſta erant in honorem Apollinis, fiebant Februario menſe; illa Ianuario.

Ad cap. 25. μέρος.

Cap. 25. Pars primo, dicitur quantitatiua & integralis: quæ ad quantitatem ſpectat. Secundo, ſubiectiua, in quam forma aliqua ſine quantitate diuiditur, ſic ſpecies eſt pars generis. Tertio, eſſentialis Phyſica, vt materia, forma. Quarto, eſſentialis Metaphyſica. Sic genus eſt pars ſpeciei, itémque differentia.

Ad cap. 26. ὅλον.

Cap. 26. Totum primo dicitur quod eſt integrum. Secundo, generatim quod partes vnitas habet. Hinc totum aliud vniuerſale, quod partes ſubiectiuas continet, vt genus, ſpecies; totum integrale, quod partes integrales vnitas continet. Et totum eſſentiale, quod partes eſſentiales, ſiue Phyſicas, ſiue Metaphyſicas vnitas habet. Ratio totius magis conuenit naturalibus quàm artificioſis: vt & ratio vnius. Naturalia enim compoſita, ſunt magis vnum. Aliter vſurpatur omne, aliter totum. Illud enim multitudinem fere rerum diuiſarum ſignificat, hoc autem, vnius ex multis conſtitutionem.

Differunt omne & totum.

Ad cap. 27.

Cap. 27. Κολοβὸν, mutilum vt quid dicatur, debet eſſe diuiſibile; quia detractione vnius partis, fit res mutila. Item poſt mutilationem, debet permanere eſſeque idem ſecundùm ſubſtantiam. Tertio, habere partes certa ratione ſitas. Hinc Homogenea, vt aqua, non fiunt mutila, vt nec numeri. Quarto, eſſe continuum. Sed pars quâ ablatâ res fit mutila, debet primò, in re prominere, & quaſi explantari, vt brachium, pes: Ita vt non ſit de internis præcipuis & ad vitam neceſſariis. Secundò, debet non reſtitui naturaliter. Alioqui cerui, cùm cornua depoſuerunt, & calui homines, cùm ex morbo capillitium amiſere, mutili dicerentur: cornua enim ceruis, capilli hominibus renaſcuntur: At ſic nec cerui, nec homines mutili dicuntur.

Ad cap. 28. γένος.

Cap. 28. Genus primo ſumitur pro generatione continuâ rerum eiuſdem ſpeciei: puta hominum. Secundo, pro capite ſiue principio generationis. Tertio, pro genere ſubiecto, vt eſt ſuperficies reſpectu figurarum planarum. Quarto, pro eo quod primum eſt naturæ ordine in definitionibus, & in quid prædicatur, & cuius differentiæ ſint qualitates, id eſt, quod immediatè diuiditur per differentias quæ faciunt quale quid; quas qualitates eſſentiales vocant. Diuerſa genere propriè ſunt ea quæ, vel ſubiectum primum diuerſum habent, ſi ſubiectum habent, vt cœli, & elementa; vel corruptibile, & incorruptibile (quæ dicuntur diuerſa genere, cap. vltimo lib. 10. Metaphyſic. quia conſtant materiâ diuersâ, quæ genus Phyſicum eſt, ſubiectúmque primum;) ita vt alterum in alterum non reſoluatur, neque vtrúmque in idem: vel quæ ad diuerſas ſpectant Categorias, vt homo, candor. Categoriæ enim nec in ſe mutuò, nec in vnum quid reſoluuntur, vnum, inquam, vt commune genus & ſynonymum. Alioqui in ens reſoluuntur, quod tamen analogum eſt, nec verum genus. Obſerua curioſe lector, ex hoc textu colligi duo genera reſolutionis, Phyſicum vnum, quo corpora naturalia reſoluuntur in ea quibus conſtant: ſic mixta reſoluuntur in IV. Elementa; ſic elementa reſoluuntur in materiam & formam: Metaphyſicum alterum, quo indiuidua in ſpecies, ſpecies in genera reſoluuntur. quod fit non realiter, vt in mixtis Phyſicis, ſed ſolà intellectus operatione, è multis vnum methodo ſyntheticâ ſiue compoſitiuâ facientis, donec ad ſummum genus peruenerit.

Cap. 29. Falſum dicitur in rebus, in oratione, in homine. In rebus tripliciter. primò, ſi nunquam conuenire poſſunt, vel componi, vt diametrum eſſe commenſurabilem. Secundò, cùm res non ſunt actu compoſitæ, licèt poſſint componi & ſimul eſſe, vt Socratem ſedere, cùm non ſedet. Tertiò, cùm apparent res eſſe, nec ſunt reuerà; vt colores Iridis, ſimulacrum hominis cuiuſpiam: quod videri poteſt ipſe verus homo, cùm non ſit. Ratio autem ſiue oratio falſa eſt, quæ ſignificat quod non eſt. Homo denique falſus dicitur, qui ſectatur falſas orationes prudens, ſciens; vel aliis auctor eſt falſitatis & errorum.

Ad cap. 29. τὸ ψεῦδος.

Cap. 30. Accidens dicitur primo, quod fortuitum eſt. Vt inuentio theſauri, fodiendo. Secundò, quod per ſe eſt in vnoquoque, non tamen ad eſſentiam pertinet: & hoc quidem contingit eſſe ſempiternum, illud nunquam. Qua de re alibi, id eſt in 2. Phyſicor. vbi de caſu & fortuna. & in lib. 1. poſter. Analyt. cap. 30. vbi docetur non eſſe ſcientiam fortuitorum.

Ad cap. 30. συμβεβηκός.

Liber ſextus Metaphyſicorum.

TRibus conſtat capitibus, vel, vt alij volunt, duntaxat duobus: quibus primùm explicatur modus, quo Metaphyſica de ente agit, eiúſque principiis, partibus, & proprietatibus. Deinde reiiciuntur ab huius ſcientiæ conſideratione entia per accidens, & rationis: à conſideratione, inquam, principali, & per ſe. Debent enim entia per accidens, & entia Logica à Metaphyſica cognoſci, ſi non per ſe, & gratia ſui, ſaltem in gratiam entis veri, vnius, realis & per ſe, quod maximè ad Metaphyſicam pertinet.

Ad Cap. primum.

Cæteræ ſcientiæ de certo genere entis ſunt: Metaphyſica de ente vt ens eſt.

STatuitur cæteras ſcientias de certo entis genere pertractare, & circa cauſas & principia quædam verſari: Solam vero Metaphyſicam de ente, vt ens eſt, agere. Et Phyſica quidem verſatur circa ſubſtantiam mobilem & materialem; Mathematicæ puræ agunt de rebus reipſa mobilibus, & à materia ſenſibili re inſeparabilibus, ſed tamen ea ratione qua ſunt immobiles, & cogitatione ſeparatæ; vel quod idem eſt, provt in ſui conſideratione materiam ſenſibilem non includunt. Vt ergo Phyſica mobilium & inſeparabilium, Mathematica verò velvt immobilium & ſeparabilium; ſic Metaphyſica eſt reuera immobilium, æternorum, ſeparabilium & diuinorum contemplatrix. Vnde ſcientiâ Theoretica triplex. Phyſica, Mathematica, Theologica, quæ poſtrema dicitur etiam τιμιωτάτη, καὶ πρώτη φιλοσοφία, quia circa primam & excellentiſſimam ſubſtantiam verſatur, eam nempe quæ immobilis eſt & æterna, imo & circa ens vt ens eſt, vnde ſcientiarum vniuerſaliſſima perhibetur.

Theoretica ſcientia triplex.

Ad Cap. ſecundum.

PRoponitur entis ſimpliciter, id eſt vniuerſaliter, accepti tripartita diuiſio: in ens per Accidens & per ſe, (per ſe autem in Categorias diuiditur) in ens rationis (quod per verum & falſum intelligit) & reale; in ens potentiâ & actu. Deinde ſtatuitur entis per accidens non eſſe ſcientiam. Nulla enim ſcientia ſiue factiua ſit, ſiue actiua, ſiue contemplatrix, entia per accidens conſiderat, quæ prope ſunt infinita. Sic ars ædificandi non ſpectat iucunditatem, moleſtiam, vtilitatem, damnum, & alia quæ accidunt ædificiis; nec Geometria, ea quæ accidunt figuris, vt quòd ligneæ ſint vel plumbeæ, delectabiles, moleſtæ. Imo ens per accidens eſt ferè non ens, non habet cauſas per ſe, nec per ſe generatur aut corrumpitur: nec ſemper eſt, nec vt plurimum, nec neceſſariò: Scientia autem eſt de iis quæ vel ſunt ſemper, vel vt plurimum, & quæ veras cauſas habent per ſe ac propriè dictas.

Diuiſio entis.

Diuiſio ſcientiæ.

Entis per accidens nulla eſt ſcientia.

Ad Cap. tertium.

STatuitur primò, non dari cauſas per ſe entium per accidens. Cauſæ enim per ſe, producunt effectus per ſe, ac neceſſariò, itaque quicquid fiet, neceſſariò fiet, nihil per accidens, quod falſum. Sunt igitur entium per accidens, cauſæ etiam per accidens: quæ hîc dicuntur cauſæ generabiles & corruptibiles, abſque eo quod generentur & corrumpantur. Quia generatio & corruptio ad eas per ſe non terminatur, quà tales ſunt, licèt abſolutè generari & corrumpi dicantur, quatenus concurrunt cum cauſis per ſe & cum his miſcentur.

Statuitur ſecundò, illud entis genus, quod quia verum eſt, ens dicitur, ſicvti falſum, non ens; conſiſtere in compoſitione & diuiſione eâ, quæ per mentem fit, affirmando & negando: itavt ens illud verum, & ei oppoſitum falſum, omnino dependeant ab affirmatione & negatione. Verum enim illud tunc eſt, cùm vel affirmat mens ea coniuncta eſſe, quę reuerà coniuncta ſunt: vel negat eſſe diuiſa, quæ diuiſa ſunt: falſum autem, cùm contrà. Quare tale verum, & tale falſum, in mente ſunt, non in rebus. Neque enim eadem ratio eſt veri ac boni, falſi ac mali, itavt ſicvti dicimus hoc vel illud eſſe bonum vel malum in ſe, & nullâ habitâ mentis ratione; ſic dicamus hoc eſſe verum vel falſum, in ſe & nullo ſpectato ordine ad mentem; nam res bonæ dicuntur, quia vel ſunt in ſe perfectæ, vel alicui rei conuenientes, malæ, quæ contra, ſine vllo cum mente reſpectu aut comparatione. At nihil propriè ac ſimpliciter dicitur eſſe verum aut falſum, niſi habitâ ratione mentis affirmantis, vel negantis aliquid de aliquo. Ex quo patet verum & falſum non eſſe in primâ mentis operatione, quæ eſt apprehenſio ſimplicium & quidditatum, ſiue cognitio indiuiſibilium ex cap. 6. lib. 3. de Animâ, ſed in ſecundâ, cuius eſt componere affirmando, & negando diuidere: Atque adeo in tertiâ quæ argumentatio eſt, affirmatiuè, vel negatiuè concludens.

Verum & falſum ab affirmatione pendēt & negatione.

Statuitur tertiò, ens illud verum non eſſe in hâc ſcientiâ conſiderandum, vt neque ens per accidens. Illud quidem, quia eſt ens rationis, ſiue τῆς διανοίας τι πάθος, *mentis quædam affectio*; hoc verò, quia non habet definitam certámque cauſam. Adde quòd neutrum verè & propriè ens eſt ab aliis propriè dictis diſtinctum & ſeparatum, ſed cum his & in his ſpectatum.

Ens rationis nō ſpectat ad hāc ſcientiam, nec per accidens.

Statuitur quartò, hîc eſſe conſiderandum ens propriè ſumptum, vt ens eſt, eiúſq; principia & cauſas. Quibus ex verbis intelligi perſpicuè poteſt, Ariſtotelem hactenus præfari, atque adeo ſex ſuperiores libros non immeritò poſſe proœmiales appellari.

Liber ſeptimus Metaphyſicorum.

HAbet capita ſeptemdecim quibus de ente agitur, vt in Categorias diuiditur, maximè verò de ſubſtantiâ & definitione.

Ad Cap. primum.

REm aggreditur Ariſtoteles, & ad Metaphyſicum genus ſubiectúm-ve ſeſe tandem accingit, poſt longiſſimum apparatum, & præludia illa ampliſſima ſex prioribus libris expoſita.

Primo igitur capite, repetitâ diuiſione entis per ſe ac realis in prædicamenta, docet τὴν οὐσίαν, ſubſtantiam eſſe primum ens, primúmque adeo prædicamentum. Primò, quia ſubſtantia prædicatur in quid de primo ſubiecto, quod eſt ſuppoſitum, ſiue ſubſtantia ſingularis, vt eſt Socrates. Cætera verò entia nempe accidentia, non ſic, ſed in quale, aut quantum. Secundò, quia ſola ſubſtantia eſt per ſe ens; cetera verò entia ſunt per ipſam, quatenus ſcilicet ſunt illius affectiones, putà vel quantitates, vel qualitates, vel paſſiones. Deinde docet ſubſtantiam eſſe primum ens ratione, cognitione, tempore & naturâ: Ratione quidem ſiue definitione, quia cætera nempe accidentia definiuntur per ſubſtantiam. Cognitione, quia priùs ac potiùs quæruntur ſcientiæ de ſubſtantia, quàm de accidente: Et cognitio accidentis pendet à cognitione ſubſtantiæ. Tempore verò, quia datur ſubſtantia ſine accidentibus, vt Deus, &, vt quidam aiunt, Intelligentiæ, etiam ex ſententia Ariſtotelis; non dantur autem accidentia ſine ſubſtantia. Item quia ſubſtantia etiam materialis, tempore prior eſt quibuſdam ſaltem accidentibus, iis ſcilicet quæ ipſi accidunt, poſt exactum aliquod à ſua generatione tempus. Naturâ denique, quia ſubiectum prius eſt natura eo quod in ſubiecto ineſt: at ſubſtantia eſt ſubiectum accidentium. Obſeruandum tamen in textu veterum interpretum, vt Aphrodiſienſis, non legi φύσις, natura, & ideo vocabulum hoc forte eſſe adiectitium: præſertim cùm nulla prioritatis naturæ ratio reddatur in textu. Cum itaque ſubſtantia ſit prior accidente, natura, ratione, cognitione, tempore, atque omnino primum ens; de ea maximè, imo fere de ſola agendum eſſe concludit.

Subſtantia eſt primū ens.

Obſeruatio circa textum.

Ad Cap. ſecundum.

DOcet rationem ſubſtantiæ relucere maximè in corporibus Phyſicis, quæ ſubſtantiæ vocantur, vt & eorum partes. Tum eſſe quærendum, an ſint ſubſtantiæ ſeparatæ. Putaſſe nonnullos, terminos corporis, ſuperficiem, lineam, punctum, vnitatem, eſſe ſubſtantias: Alios, nihil eſſe præter ſenſibilia: Alios, eſſe ideas æternas. De quibus ſit conſiderandum, poſtquam ratio ſubſtantiæ fuerit deſcripta.

Ad Cap. tertium.

POnitur primò, quadripartita ſubſtantiæ diuiſio Ariſtotelis tempore recepta. Nam ſubſtantia cuiúſque rei dicebatur, vel ipſius rei eſſentia; vel idea ſpecieſ-ve ſeparata, quam vocat τὸ καθόλου, vniuerſale; vel eiuſdem rei genus. Vel denique ſubiectũ τὸ ὑποκείμενον, de quo alia dicuntur, ipſum autem de nullo. Et hoc maximè ſubſtãtia eſt. Eſt enim ipſa ſingularis ſubſtantia, quæ eſt baſis & fundamentum aliorum omnium. Cùm de ea dicantur omnia, & in ea inſint, vt conſtat ex Categoriis. Statuitur ſecundò, ſubiectum eſſe triplex, materiam, formam, compoſitum; & duo hæc eſſe magis entia, quàm materiam: Licet materia ſit verè ſubſtantia, cùm ſit ſubiectum primum & vltimum, aliiſque ſublatis quæ ſunt corporum affectiones, potentiæ vel quantitates, ipſa remaneat. Hæc autem materia prima eſt, quæ per ſe, neque quid, id eſt ſubſtantia completa, neque quantum eſt, neque aliud quoduis prædicamentum. Eius enim eſſe à quouis prædicamento differt. Quanquam non ideo dicenda eſt materia, ſubſtantia prima. Ad rationem enim ſubſtantiæ primæ requiritur, vt ſit ſeparabilis, id eſt, poſſit ſine aliis exiſtere, ac vi ſua perfectè ſubſiſtere. Item vt ſit hoc aliquid, id eſt, determinata perfectáque ſubſtantia, & ſingularis: at materia non poteſt à forma ſeparari, neque eſt hoc aliquid determinatum. Quare forma &

Subiectũ ſiue ſubſtantia triplex. Materia, forma, compoſitum. Vt dixit c. 1 l. 2. de Anima.

compoſitum magis ſunt ſubſtantiæ, quàm materia. Sed materia, quia quodammodo manifeſta eſt, ex eo ſcilicet quòd omnes eam agnoſcant, ſitque ſubiectum mutationis, & potentia ad omnes formas, relinquenda eſt; vt & compoſitum, quod materiâ & formâ notius eſt ac poſterius. (Nam poſteriora naturâ ſunt nobis clariora) de formâ autem, quæ eſt ἀπροσώπευτη, valde dubia, & obſcura, agendum. Cùm verò fateantur omnes, eſſe ſenſibiles quaſdam formas ſubſtantiáſ-ve, de his primò dicendum eſt.

Ad Cap. quartum.

STatuit eſſe de formis rerum ſenſibilium agendum, quatenus formæ nomen ſumitur pro quidditate rei, ſiue naturâ ſpecificâ. Tum eſſe à notioribus nobis ad notiora natura tranſeundum, vt dictum eſt c. 1. l. 1. Phyſic. Tertiò, Logicè priùs agendum de natura & quidditate rerum: Deinde Phyſicè. Agere autem Logicè eſt, cùm expenditur quidditas ex legibus definitionis; Phyſicè, cùm ex diſquiſitione partium rei, vt materiæ & formæ. Quem diſſerendi modum inſtituet lib. 8. hîc enim Logicum ſectatur: Vt hoc & ſequenti capite examinet quid ſit quod quid eſt, ſiue quidditas, & quorum. Sexto autem, an quidditas à rebus, quarum eſt quidditas, ſit diuerſa. Septimo, octauo, & nono, an requirantur quidditates, formæ-ve ſeparatæ, id eſt, ideæ ad generationem rerum ſenſibilium. Decimo, vndecimo, & duodecimo, ex quibuſnam vt è partibus, quidditas eiuſmodi rerum conſtituatur. Decimotertio, decimoquarto, decimoquinto & decimoſexto an vniuerſalia vt talia ſunt, earumdem rerum ſint quidditates. Tandem decimoſeptimo, an quidditas rerum ſenſibilium habeat rationem principij & cauſæ earum, nec-ne?

Quid agere Logicè.

Quid Phyſicè.

Breuis ſumma reliquorũ capitum.

De quidditate ergo ſtatuitur 4. cap. eam eſſe id quod res ipſa dicitur eſſe per ſe, vel id quod de ea per ſe dicitur. Sic verò per ſe accipiendum, vt ſubiectum non ponatur in definitione prædicati. Sic enim erit prædicatum de eſſentia: Quo pacto animal & rationale dicuntur de homine: quia homo in neutrius definitione ponitur. Vocatur autem hîc quod quid erat eſſe, & quod quid eſt, & quidditas, tota communis natura, eſſentiáque rei, quæ reſpondet definitioni. Vnde propriè eſſentia particularis & indiuidua, vt Socratis, non vocatur ab Ariſtotele quidditas; ſed cōmunis & ſpecifica omnium hominum natura. Supponitur poſtea ſubſtantias compoſitas & ſenſibiles quidditatem habere ſiue propriam definitionem, non entia per accidens, compoſita ſcilicet ex ſubiecto & accidente, vt eſt homo albus: licèt aliquo modo poſſint entia per accidens deſcribi & explicari. Imò verò poſſunt accidentia Categorica, quæ ſunt vnũ per ſe, & vnius naturæ, habere quidditatem & definitionẽ, non ſimpliciter vt ſubſtantia, ſed ſuo modo.

Quid quidditas, τὸ τί ἦν εἶναι.

Ad Cap. quintum.

POſitâ diſtinctione accidentium ſimplicium, eorum ſcilicet quæ certo ſubiecto non ſunt determinata, vt eſt albũ, concauũ, rectum; & coniunctorum, quæ certo ſubiecto definita & annexa ſunt, vt ſimum naſo; ſtatuit accidentia coniuncta, quæ per attributa rebus definitis extrinſeca explicantur, aut ſimpliciter definitionem ſiue quidditatem non habere, aut habere ſuo modo, vt ſuprà dictum eſt: Imò verò cùm accidẽtia ſimplicia dici poſſint coniuncta, ſi non reſpectu ſpecialium ſubiectorum, ſaltem generalium; quia omne accidens ſubiectum requirit: ſic enim album, licèt non hanc vel illam corporis ſpeciem ſibi vendicet, tanquam ſubiectum; corpus tamen vel ſuperficiem abſolutè requirit, cùm extra hæc non exiſtat: certè neque ſimplicia illa accidentia ſimpliciter definitionem habebunt, propriam ſcilicet & accuratam; atque adeo ſola ſubſtantia quidditatem ac definitionem habebit, aut maximè primò, & ſimpliciter.

Accidens ſimplex & coniunctũ.

Sola ſubſtãtia propriè ac ſimpliciter quidditatẽ habet.

Ad Cap. ſextum.

STatuit quidditatem rei non eſſe idem atque rem ipſam, in iis quæ per accidens dicuntur. Albus enim homo, & eſſe hominis albi differunt: at in iis quæ per ſe dicuntur, rem eiúſque quidditatem non eſſe naturas diuerſas, ſed planè idem & vnum.

Ad Cap. ſeptimum.

STatuit primò, ea quæ fiunt, vel naturâ, vel arte, vel caſu fieri: Ab aliquo, id eſt, ab agente; ex aliquo, id eſt, ex materiâ; & aliquid, id eſt, quid determinatum & ſingulare. Quicquid enim, fit ſingulare eſt. Secundò, generationes naturales eſſe eorum quæ naturâ conſtant, alias verò vocari ποιήσεις, effectiones, quę vel ab arte, vel à potentiâ, vt eſt vis trahendi corpora, vel à mente, id eſt, ingenioſè, ſine habitu tamen; proficiſcuntur. Tertiò, ea quæ caſu fiunt, referri ad ea quæ naturâ aut arte fiunt. Multa enim accidunt præter intentionem agentis, vt monſtra, & errores artificum: & in naturâ gignuntur quædam ex ſemine, quædam ſine ſemine, vt mus ex ſemine muris, & ex putredine;

Quicquid fit, fit naturâ, vel arte, vel caſu.

quanquam eadem ſunt ſpecie & natura. Quartò, ea arte fieri, quorum forma, εἶδος, idea, in animâ eſt: & formam hanc, quæ dicitur exemplar, eſſe quidditatem, & primam eſſentiam ſubſtantiam ve. Quia prior eſt, naturæ ordine, formâ eâ quæ ab artifice in materiam inducitur; cum huius illa ſit cauſa, & principium formale, quo Agens ſiue artifex operatur. Sic enim idea domus, quæ hîc dicitur domus ſine materiâ, eſt cauſa domus materiam habentis. Idea ſanitatis ſiue ſanitas vt cognita eſt, cauſa ſanitatis realis & veræ. Quintò, impoſſibile eſſe quicquam fieri è nihilo, ſed omnia fieri ex præiacente materiâ, licèt nomen materiæ non ſemper retineant, ſic ſtatua lignea non dicitur lignum, ſed ſtatua. A formâ enim exiſtit potius denominatio.

Ad Cap. octauum.

STatuit primò, materiam & formam propriè non fieri, ſed compoſitum. Secundò, ideas ſiue formas ſeparatas nil conferre ad generationem rerum naturalium. Neque vt cauſas efficientes, neque vt exemplares. Non vt efficientes: quia vniuerſalis cauſa (quæ in textu explicatur per globum, per domum, per hominem, per animal, abſtracta à ſingulis & in vniuerſum ſumpta) non poteſt res ſingulares, ſiue hoc aliquid generare. Cauſa enim non plus dat, quàm habet: at cauſa vniuerſalis & communis, qualis eſt idea Platonica, non eſt hoc aliquid, vel quid definitum & ſingulare: neque vt exemplares, vel vt exemplaria, quorum ſcilicet imitatione res fiant, quia ſufficit realis ſimilitudo generantis & rei genitæ, quæ ſemper in naturâ deprehenditur. homo enim hominem generat, niſi quid præter naturam fiat. Cùm ergo ad generationem ſatis ſit, quòd generans ſpecie idem procreet, ac realiter efficiat ſimile, ita vt ſit cauſa formæ in materiâ: fruſtra erunt ideæ vt exemplaria. Sed eâ de re iam dixit cap. 7. l. 1. huius operis.

Idea nil ad generationem.

Ad Cap. nonum.

STatuit primò, cauſam cur quædam & arte fiant & caſu, vt eſt ſanitas; quædam verò ſolâ arte, vt eſt domus, eſſe materiam: quæ cùm in artificiali generatione principatum teneat (materia enim arte factorum eſt ſubſtantia Phyſica, completa, principium motus & actionis habens; forma vero artificialis merum accidens eſt, ac fere figura iners) interdum à ſeipsâ velvti mouetur, ſine externo motore, ad id quod etiam ars poteſt efficere, vt in ſanatione humanum corpus; ita vt tunc quod ars facit, idipſum caſus facere poſſit: interdum verò non eſt apta ex ſe moueri, ſaltem eo modo, quem ars exigit; vt in ædificatione ſunt lapides, qui licèt apti ſint moueri deorſum, non tamen eo modo, vt ſimul conueniant & conſtruantur, ſicvt artificioſa conſtitutio domus exigit, vnde tunc quod ars facit, non facit caſus. Quis enim vidit vnquam aut audiuit domum aliquam caſu factam fuiſſe?

Materia cauſa eſt cur quædã fiant arte & caſu, quædã ſolâ arte.

Statuit ſecundò, omnia quodammodo fieri, ἐξ συνωνύμου (alij codices habent ὁμωνύμων, malè, quia de vniuocis, quæ & nomine & ratione conueniunt, hîc eſt ſermo, non de homonymis ſiue æquiuocis, quæ ſolo nomine conueniunt) id eſt, ex vniuoco ſeu ſimili, tam arte facta quàm naturalia, ſi modo per ſe fiant. Quæ enim per accidens fiunt, cùm ex Agentis intentione non fiant, neceſſum non eſt eſſe vniuoca, id eſt, agenti ſimilia. Vniuoca autem & ſimilia dicuntur, vel ſecundùm naturam, qui modus eſt principalis, vt filius & pater: vel ſecundùm partem ſeu artem potius, vt domus realis, & domus idealis, vel ſecundùm partem formæ, vt vir aliquâ ex parte ſanus, & quidpiam partem ſanitatis aduehens, vel ſecundùm virtutem, vt frictio cum calore & ſanitate collata. Nam motus confricationis virtute calorem habet, & ſanitatem. In iis ergo quæ per ſe fiunt, ſemper eſt quædam ſimilitudo cum efficientibus, ſiue, vt aiunt, vniuocatio. Agens enim formam ſuam quantum poteſt, vel aliquid ſui, communicare intendit effectui ſuo. Tertiò ſtatuit, proprium eſſe ſubſtantiæ generari ex ſubſtantiâ antecedente vniuocâ, eiuſdemque ſpeciei & actu exiſtente; ſic animal gigni ex animali eiuſdem ſpeciei: id tamen non eſſe neceſſum in accidentibus, quippe quæ non fiant ab vniuocis ſemper, vt ſubſtantiæ: cùm calor non ſemper à calore fiat, ſed interdum à motu locali, & frictione. Motus autem localis genere differt à calore, nedum ſpecie.

Emendatio contextus.

Omnia fere ex ſimili fiunt.

Ad Cap. decimum.

VT explicet an partes rei, earúm-ve rationes, in ratione ſeu definitione totius poni debeant; & num partes toto priores ſint, nec ne; diuidit primò partes in quantitatiuas & ſubſtantiales: & has quidem vt pote materiam & formam, ſignificat vel in commune ſumi poſſe, vt ſcilicet materia ſunt, vel forma abſolutè; vel ſub ratione particulari, vt ſcilicet materia eſt hæc, nempe ſenſibilis, vt hæc oſſa, hæ carnes, vel intelligi-

Diuiſio partium.

biliſ, vt hæc linea, hæc latitudo; & vt forma eſt hæc, vt Socratis. Et partes quidem ſubſtantiales in commune ſumptas, dici partes formæ, ſiue formales, ſeu potiùs ſpeciei, & totius quidditatis partes; (cùm nomine formæ non altera pars totius Phyſici, hîc debeat intelligi, ſed forma Metaphyſica, quæ propriè dicitur ſpecies ſiue ſpecifica eſſentia, vt homo, ſeu eſſentia humana completa) quo modo carnes & oſſa in commune & abſolutè dicuntur partes formales, id eſt, eſſentiæ & ſpeciei humanæ. Partes verò ſubſtantiales particulariter ſumptas, dici partes materiæ particularis ſiue materiales, quæ materia propria eſt indiuidui materialis, quod vocat Ariſtoteles σινόλον. Hoc poſito docet partes vno modo poni in definitione totius, altero minimè. Nam ſi ſumatur totum pro ſpecie, & partes pro partibus ſpeciei, eæ poni debent in definitione totius: quia per ſe ſpeciem conſtituunt. Si verò totum adhuc ſumatur pro ſpecie, partes verò pro partibus materialibus, ſeu potiùs materiæ particularis, vt nempe ſunt hæ, vel illæ, Socratis, vel Platonis, non debent tunc reponi partes in definitione totius, cùm ipſum per ſe non conſtituant, ſed ei accidant: quòd ſi totum ſumatur pro eo quod dicitur σινόλον, ſimul totum, eſtque indiuiduum materiale ſpeciem complectens cum materiâ particulari, itavt poſſet tale totum definiri (quod tamen fieri nequit cùm definitio non ſit ſingularium) tunc partes materiæ particularis ponendæ eſſent in definitione totius ſic ſumpti. Ex quo intelligitur partes formæ illius, ſcilicet totius quod ſpecies eſt, eſſe illo toto priores, cùm in illius definitione ponantur: partes verò materiæ ſeu indiuidui, cum ſpecie quidem collatas eſſe eâ poſteriores, cùm illi accidant; cum indiuiduo autem, eo eſſe priores, quatenus ipſum conſtituunt; quatenus tamen ſine earum partium quibuſdam eſſe poteſt (nam ſine digito & pede poteſt vir aliquis eſſe) eodem eſſe poſteriores. Obſerua obiter curioſe lector, hoc capite materiam dici per ſe ignotam; & aliam eſſe ſenſibilem & mobilem quæ motuî ſubiicitur; aliam intelligibilem, quæ res Mathematicas continet. Quod præterire nolui, vt ſcias diſtinctionem materiæ in ſingularem ſiue particularem, ſenſibilem, & intelligibilem, è qua ſumitur differentia ſcientiarum Theoreticarum ſecundùm varias abſtractiones, vt annotaui in prooemio ad hos libros, petitam eſſe ex doctrinâ Ariſtotelis, non ex inuentis interpretum, vt quidam parum verſati in lectione Ariſtotelis opinantur.

Partes ſubſtantiales vniuerſim ſunt partes formales & ſpeciei.

Partes ſubſtantiales particulariter, ſunt materiales.

ὕλη δ' ἡ μὲν αἰσθητή ἐστιν, ἡ δὲ νοητή. Sub fine cap. 10.

Ad Cap. vndecimum.

VT magis eluceat partium ſpeciei, quæ formales dicuntur, & partium indiuidui, quæ materiales, diſcrimen; atque adeo ratio definiendi vniuerſalia, quæ ſola definiuntur per partes formales, ſit tutior & expeditior; Statuit primò, quòd quoties forma in diuerſis ſpecie ſubiectis indifferenter eſſe cernitur, talium ſubiectorum partes non formales ſed materiales ſint habendæ: quia forma ab earum ſingulis poteſt ſeparari & ſine illis exiſtere. Sic partes aëris non ſunt partes formales circuli, ſed materiales; quia circulus non tantùm in aëre, ſed in ligno vel lapide exprimitur: potéſtque abſolutè ſine aëre & aliis, ſeorſim ſaltem ſiue ſingulatim non collectiuè ſumptis, exiſtere. Vnde patet pari iure digitum, pedem, imo & totum humanum corpus, vt eſt hoc particulare indiuiduum, non eſſe partes formales hominis, id eſt, ſpeciei humanæ, ſed tantùm materiales: cùm ſpecies humana ſine illis conſiſtat. Sed difficultatem parit, quòd ſæpius forma non cernatur extra certam materiam, ſed vni cuipiam alligata. Sic enim humana ſpecies non cernitur extra carnes & oſſa. Sic ergo dici poſſent hę partes formales; contrà autem, materiales; quia licèt extra has, apud nos non videatur ſpecies conſiſtere, nihil tamen fortaſſe prohibet id fieri extra nos, vt putauit Plato, qui ideo dixit carnes & oſſa non eſſe partes ſpeciei humanæ ſiue ideæ hominis, ſed materiales tantùm. Quod & Pythagorici dixere de materia intelligibili, id eſt, de quantitate continua, per quam ideo negabant eſſe definiendas figuras Mathematicas: imò nec lineam, cùm magnitudo ſit pars materialis, vnde per numerum eas debere definiri dicebant, & lineam ipſam dualitate definiebant. errant tamen: quia numeri non ſunt formæ ſpeciéſ-ve rerum. Sic enim linea & binarius eſſent idem ſpecie, cùm dualitate conſtituatur vtrumque. Statuit igitur ſecundò, res naturales non poſſe definiri ſine materia ſenſibili; Mathematicas, ſine intelligibili. Neutras tamen definiri per materiam ſingularem, ſed communem. Atque adeo materiam partéſque materiales in commune ſumptas eſſe formales & ſpecificas. Ex quo ſequitur à contrario partes has formæ, & formam ipſam vt ſingularis eſt, nomine partium materialium comprehendi. Ratio eſt,

Quæ partes ſint dicendæ formales, quæ non.

Numeri non ſunt formæ rerum.

quòd putauerit Ariſtoteles diſtinctionem materiæ eſſe in cauſa, vt indiuidua ſub ſpecie diſtinguantur; formam verò eſſe præcipuum id cui totum inter ſe ſimilitudo attribuitur. Circulus ergo ſine ære definitur, homo non ſine carnibus: Animal non ſine partibus ſeſe certò modo habentibus. Nō enim quæuis manus pars hominis exiſtit, ſed quæ poteſt opus perficere: ergo quæ animata eſt, pars eſt: quæ anima caret, pars non eſt.

Definitio partis humani corporis.

Ad Cap. duodecimum.

STatuit definitum eſſe vnum, licèt definitio conſtet genere & differentia, imo licèt ipſius definiti quidditas, quæ definitioni reſpondet, pluribus differentiis explicetur. Eſt enim ipſa definitio vna, & quod definitur vnum quid certæ naturæ. Atque vno verbo, ex genere & differentia proxima vnū ideo exurgit, quòd Genus ſimpliciter & abſolutè, atque in vniuerſum, non ſit aliud realiter diuerſum à ſpeciebus vel differētiis quibus per ſe ac proximè diuiditur, vt animal à rationali & irrationali, homine & bruto. Vel certè ſi aliud eſt, ſic tamen ſe habeat ad quālibet differentiam, vt materia ad formam ſubſtantialem, vnde vt ex materia & forma fit vnum per ſe Phyſicum, ſic ex genere & differentia vnum Metaphyſicum. Imo ex pluribus differentiis Generi adiunctis vnum etiam fieri putandum eſt, quatenus in alias differentias diuiditur ipſius Generis differētia, donec ad vltimam perueniatur, quæ ſpeciem infimam propriè definit, & ſuperiores ac genericas differentias determinat, vt forma materiam. Eſt enim hoc tritum in ſcholis, gradus eſſentiales inferiores determinare ſuperiores: vnde illi dicuntur actuales & determinantes, vt rationale & irrationale ad animal; ſenſitiuum & inſenſibile ad viuens; hi verò potentiales ac determinabiles, vt animal, viuens.

Definitio eſt vnum.

Gradus inferiores determinant ſuperiores.

Ad Cap. decimumtertium.

VT probet vniuerſale non eſſe quidditatem, cauſam, & eſſentiale principium rerum ſenſibilium, quod Plato credidit; demonſtrat hoc cap. vniuerſale non eſſe οὐσίαν, ſubſtantiam. Primò, quia ſubſtantia ſiue eſſentia propria eſt eius rei, cuius eſt ſubſtantia, ita vt aliis ineſſe non poſſit: at vniuerſale non eſt rei alicuius proprium, ſed commune. Non eſt ergo ſubſtantia. Secundò, ſubſtantia non dicitur de ſubiecto, ea ſcilicet, quæ per ſe ſubſiſtit, eſtque actu qualis eſt idea Platonis: at vniuerſale ſemper de ſubiecto dicitur. Tertiò, ſi vniuerſalia eſſent ſubſtantiæ, vna ſubſtantia erit plures; & viciſſim plures, erunt vna. Homo enim erit ſubſtantia animalis, & ſubſtantia rationalis, tum alia ſuperiora, & hæ omnes ſubſtantiæ erunt vna ſubſtantia animalis: at hoc abſurdum. Nullum ergo vniuerſale vt tale, ſubſtantia erit, ſiue hoc aliquid per ſe ſubſiſtens, (ſic enim Plato ſubſtantiam ſumit) ſed erit tale quidpiam in vno particulari, quale eſt in cæteris.

Vniuerſale non eſt ſubſtātia.

A Cap. decimoquarto, ad decimumſeptimum.

STatuit cap. 14. vniuerſalia non eſſe ſubſtantias à particularibus ſeparatas, ſibique Platonem ex eo contradicere, quòd dixerit ſpecies ſeparatas eſſe ab indiuiduis, & eas tamen genere & differentia conſtare affirmauerit. Qua enim ratione Plato ſpecies ab indiuiduis ſeparauit, eadem cogitur ſeparare genera & differentias: quod repugnat conſtitutioni ſpecierum ex generibus & differentiis.

Ad ca. 14.

Contra Platonis ideas.

Cap. 15. demonſtrat vniuerſalia, ſi ſubſtantiæ ſunt ab indiuiduis ſeparatæ, non poſſe definiri: quia nulla ſingularis ſubſtantia ſenſibilis poteſt definiri: atqui talia vniuerſalia, ideæ ſcilicet ſubſtantiarum ſenſibilium, ſingularia ſunt, & eiuſdem rationis cum ſenſibilibus. Ergo non poſſunt definiri.

Ad ca. 15.

Cap. 16. Probat vniuerſalia non eſſe ſubſtantias actu, ſed potentiâ. Nam vt ſubſtantia ſit actu, oportet vt habeat propriam operationem: & prætetea ſit ſubſtantia diſtincta & ſeparata à cæteris. Hinc enim pes, oculus, licèt proprias operationes habere cenſeantur (quamquam operatio toti potiùs tribuitur, quàm parti) non ſunt tamen actu ſubſtantiæ, ſed potentiâ: quia non ſunt diſtinctæ & ſeparatæ ab aliis partibus & à toto. Atqui vniuerſalia non ſunt ſeparata actu à ſingularibus, ſed in iis habent eſſe; & ipſis præterea ſingularibus operatio primò ac per ſe cōuenit, non vniuerſalibus: Non ſunt ergo vniuerſalia ſubſtantiæ actu, ſed potentiâ tantùm; cùm ſint per ſingularia, & eorum partes veluti materiales ac potentiales. Statuit poſtea ens & vnum vt communia ſunt, & abſtracta, non eſſe rerum ſubſtantias; intellige ſi ſumantur quaſi per ſe ſubſiſtentia, vt ideæ. Nam ſubſtantia vna numero non poteſt eſſe ſimul pluribus in locis: at quod commune eſt, ſimul eſt in pluribus locis: quare ens & vnum ſi in commune ſumantur, non erunt rerum ſingularium ſubſtantia, quæ eſt vna numero, imò nec ſeparata, cùm hæc ſit etiam ſingularis. Statuit tertiò

Ad ca. 16.

Error Platonis. Platonem in eo præſertim erràſſe, quòd ideam quamlibet in multis eſſe dixerit. hinc enim ſequitur vnum numero eſſe in multis numero, ſicque ſimul indiuiſum & diuiſum numero. quod repugnat. Concludit vniuerſalia non eſſe vere ſubſtantias, nec ſubſtantias conſtare ex ſubſtantiis actu, id eſt, ſingulares ſubſtantias non componi ex vniuerſalibus, vt ex ſubſtantiis actu, cùm ſint tantùm potentiâ, vt probatum eſt.

Ad Cap. decimumſeptimum.

Eſſentia eſt cauſa omnium attributorum. STatuit quidditatem eſſe principium & cauſam omnium eorum quæ de re dicuntur, & ſic eſſe in re, vt nec elementum ſit, nec conſtet elemẽtis, ſed ſit ſubſtantia quædam formalis, ſola ratione ſeparabilis. Docet verò in quæſtione propter quid, debere ſemper aliud de alio quæri, non idem de ſeipſo. Quærere enim cur homo ſit homo, imo & cauſam reddere, ineptum. Nempe quia quæſtio omnis, quandam de re dubitationem ſupponit: at nemo dubitat an idem ſit idem, vel cur homo ſit homo. *Prædicatũ debet aliud eſſe à ſubiecto.* Debet ergo prædicatum aliud eſſe à ſubiecto quæſtionis. Cui tamen quæſtioni propter quid, non aliter ſatisfieri poteſt, quàm reddendo rei eſſentiam ſiue quidditatem aut formam: Formam, inquam, vel Phyſicam, vel Metaphyſicam, quæ ſpecies eſt, totáque rei eſſentia. Vnde cùm forma & materia in ſimplicibus, id eſt in ſubſtantiis ſeparatis, minimè ſint, non eſt etiam talis queſtio propter quid, nec doctrina per talia principia, ſed alius quæſtionis modus, An ſit, quid ſit, quale ſit. Aduerte tamen de ſeparatis demonſtrationem poſſe fieri, & per entitatem intrinſecam; vt quatenus ſubſtantiæ ſunt, cùm hoc modo cum materialibus conueniant: *Demonſtratio virtualis.* & per cauſam virtualem, vt loquuntur Theologi, id eſt non tanquam per veram cauſam & entitatem internam ac priorem, ſed per aliquid quod ex noſtro intelligendi modo, priùs exiſtimetur, vt ſi quis demonſtret Deum eſſe æternum, quia eſt actus purus. Docet poſtea quidditatem materialium non eſſe elementum, nec ex elementis; quia quidditas eſt id quod res naturalis habet, præter elementa, partéſve materiales. Denique quidditatem illam eſſe hoc aliquid, ſiue ſubſtantiam & primam cauſam intrinſecam eſſendi, nempe formalem, & ſolâ ratione ſeparabilem: quia dat eſſe ſubſtantiæ primò, itavt eâ inductâ res ſit primò; eâ ablatâ, res non ſit: Materia, non ſic. Poſſunt enim remanere partes materiales, ex quibus res materialis, putà homo, aut caro conſtabat, nempe elementa; ipſa tamen carnis quidditate deſtructa.

Liber octauus Metaphyſicorum.

COnſtat capitibus ſex: quibus de quidditate rerum ſenſibilium Phyſicè diſſerit: de qua libro ſeptimo Logicè egerat. Vt annotauimus 4. cap. eiuſdem libri.

Ad Cap. primum.

REpetitis atque in ſummam collectis iis quæ libro ſuperiori & initio l. 4. & 6. de ſubſtantiâ maximè docuerat, Statuit de ſubſtantiâ ſenſibili priùs dicendum; deinde de ideis & Mathematicis, quas quidam eſſe dicunt præter ſenſibiles ſubſtantias. Docet ergo ſenſibiles omnes ſubſtantias conſtare materiâ. Materiam non eſſe quod quid actu, ſed potentiâ. Formam eſſe quod quid, & ratione ſeparabilem, id eſt poſſe vt ſimpliciter actus eſt, ſine materiâ intelligi; dantur enim actus quidam, vt ſubſtantiæ ſeparatæ, qui à materia non dependent. Compoſitũ ex his ſolum generari, ſolum corrumpi: eſſe reuerà materiam in rebus, quæ ſit ſubſtantia & ſubiectum oppoſitarum mutationum: eſſe materiam vnam, generationis & corruptionis, cui inſint aliæ omnes mutationes; alteram mutationis loci tantùm, quæ non ſit ſubiecta alterationi propriè dictæ, accretioni, aliíſve mutationibus; illam verò materiam poſſumus elementarem, ſublunarémve appellare; hanc, cœleſtem. *Solũ materiale cõpoſitum generatur ac corrũpitur.*

Ad Cap. ſecundum.

EXponitur Democriti ſententia, (vt c. 4. l. 1.) qui ſubiectum vnum & idem rerum omnium eſſe cenſuit; differre autem ῥυσμῷ, id eſt linguâ Abderitanâ, figurâ: Grecè enim ῥυσμός, fluxus eſt; τροπῇ, id eſt ſitu & poſitione ad ſenſum Democriti: propriè enim τροπὴ, conuerſio eſt. Denique διαθιγῇ, id eſt ordine. quamquam vox διαθιγῆς, contactum propriè ſignificat. *Iuxta Democritum res ſubiecto conueniunt, differunt verò figurâ, ſitu, ordine.* Redarguitur verò Democritus, quòd cùm contentus ſit accidentalibus differentiis, eæ verò ſint longè plures illis tribus, eas tamen non commemorauerit. Item quòd tales differentiæ non poſſint eſſe formæ ſubſtantiales, ſiue dare ſubſtantiis formalia principia eſſendi, cùm illæ facillimè mutentur, & ſimul eſſe poſſint. Statuitur tãdem diuerſarũ materierum eſſe diuerſas formas actuſve: & definitionem rerum, naturâ vel arte conſtantium, non eſſe legitimam; niſi materia ſimul & forma declarentur. *Definitio ex materiâ & formâ.*

Ad Cap. tertium.

CAp. 3. proponitur quæſtio, an ſubſtantiarum ſenſilium nomina ſignificent compoſitum, quod hîc vocatur κοινὸν, an ſolam formam: dubium enim non eſt non ſignificare ſolam materiam. v.g. an domus ſignificet ædificium è lapidibus, lateribus, &c. conſtructum, an tantùm formam domus. Reiicitur quæſtio ad dialecticos. Solutio eſt ex c. 4. huius lib. nomina illa primò ac præcipuè ſignificare compoſita, ſed ratione formarum, à quibus nomina ſumuntur. Statuitur formam eſſe priorem compoſito: Quia forma eſt ſuum eſſe, nec illud ab alio ſumit, compoſitum verò ſumit eſſe ſuum à formâ. Vnde forma eſt ratio eſſendi, compoſito; & ratio ſignificandi, vocabulo. Concurrere etiam formam ad totius compoſitionem, non vt aliquid præexiſtens, ſed vt id quod eſſe incipiat vnà cum ipſo toto. Refutatur error Antiſthenis & ſectatorum (quos vocat ἀπαιδεύτους, ineruditos, id eſt propriè, dialecticæ ignaros) dicentium nihil definiri poſſe: cùm oporteat, τὸν ὅρον εἶναι λόγον μακρόν, *definitionem eſſe ſermonem longum*, id eſt, conſtare pluribus verbis, & ea per quæ res definitur, debere adhuc definiri, ne ex ignotis ignotum declaretur. Itaque debere res declarari ſimilitudine & comparatione: vt argentum eſſe quid ſimile ſtanno, aut quale eſt ſtannum: quod appoſitè dicimus Gallicè, *c'eſt quelque choſe comme cela.* Hic inquam error refellitur, quòd licèt oratio definitiua omnis duabus ſaltem partibus conſtet, quarum altera ſit vt materia, altera vt forma; falſum tamen ſit omnia è quibus conſtat definitio, eſſe etiam definienda. Ad ea enim deuenitur quæ compoſita non ſunt, ſed prima & omnino ſimplicia, vt ſunt genera ſumma, & differentiæ omnes, quibus illa diuidûtur; quæ quidem genera ſumma & differentiæ non poſſunt definiri, licet deſcribi vtcunque poſſint, & explicari à poſteriori. Vt ergo neceſſum non eſt principia demonſtrationis demonſtrari, cum ſint prima, immediata, ac per ſe nota, ex 1. poſter. Analyt. c. 3. ſic neceſſe non eſt, terminos ſimplices & primos definiri. Statuitur denique ſubſtantias, formáſve, id eſt eſſentias & quidditates rerum, non eſſe quidem numeros, ſed ſimiles numeris. Vt enim numeri diuiduntur in vnitates indiuiſibiles: ſic eſſentiæ ſpecificæ reſoluuntur in prædicata indiuiſibilia, id eſt irreſolubilia in alia priora. v. g. in Genus ſummum & differentias. Nam definitiones infinitæ non ſunt, id eſt in infinitum diuiſibiles, vt nec numeri. Item vt numerorum ſpecies mutantur ſola vnitate addita, vel detracta: adde enim ternario vnitatem, vel detrahe, mutabis ſpeciem numeri, faciéſque vel quaternarium, vel binarium: ſic additione vel detractione differentiarum, eſſentię ſpeciéſve rerum mutantur. Adde enim animali rationale, vel detrahe ſenſitiuum, eſſentiam mutabis.

Forma prior eſt compoſito.

Refellitur Antiſthenes qui aiebat nihil poſſe definiri.

Termini primi ac ſimplices non definiuntur.

[illegible]

Eſſentia & definitiones ſunt ſimiles numeris.

Ad Cap. quartum.

DIxit ſuprà de quibuſdam formæ attributis, nunc, id eſt cap. 4. & 5. de materia quædam decernit, & in 4. quidem de materia agit, vt ex ea res conſtant, aut in eâ habẽt eſſe, in 5. autem vt ex eadem fiunt. Atque hæc ſanè Phyſica ſunt. Statuit ergo primùm rerum ſpecies propriam habere materiam, licèt omnes in prima & communi materiâ conueniant. Ea autem materia propria dicitur vulgò in ſcholis ſecunda, ſic videlicet vel ſic diſpoſita: licèt hoc loco prima dicatur: hîc enim prima, proxima eſt: ſic vocat Ariſtoteles pinguia & dulcia, πρώτην ὕλην τοῦ φλέγματος· χολῆς δὲ τὰ πικρά, primam materiam pituitæ; choleræ, amara. Deinde non eſſe vnius rei plures materias, niſi vna cõſtet altera, vt ſecundà quæ primam ſupponit. Tertiò, ex eadem ſecunda materia res diuerſas fieri propter cauſam efficientem, vt ex ligno arcam & lectum. 4. Cauſam efficientem eſſe ſpecie eandem, cùm, materiâ exiſtente diuerſa, effectus idem eſt: ſic ſtatuæ ligneæ vel æreæ eadem eſt cauſa efficiens, ſcilicet artifex. Nam ſi materia ſpecie diuerſa eſt, & cauſa efficiens ſpecie diuerſa, effectus neceſſariò ſpecie diuerſus eſt. Quintò in rebus caducis, quatuor cauſas reddi debere, eáſque proprias. Sextò, accidentia naturalia non conſtare materia è qua fiant, ſed in toto cõpoſito eſſe. Sic eclipſin è nulla materia conſtare, eſſe tamen in Luna ſubiectiuè. Sextò, formam accidẽtium eſſe ipſorum eſſentiam & definitionem: definiri tamen accidentia claré, cũ cauſa exponitur. Ex hoc loco colligere oportet definiri accidentia formaliter, & cauſaliter, eſſéque claram & accuratam definitionem, cùm ſimul vtroque modo definiuntur, vt ſi eclipſis Lunæ definiatur, priuatio luminis ob terræ interpoſitionem.

Species rerum propriam habent materiam.

Si materia ſpecie diuerſa eſt, & efficiẽs cauſa ſpecie diuerſa, effectus ſpecie differt.

Probè definiuntur accidentia formaliter & cauſaliter: Vt eclipſis Lunæ.

Ad Cap. quintum.

STatuit 1. ea ſola fieri ex materia quæ per ſe generantur & intereunt, vt ſunt compoſita. 2. Materiam in potentia eſſe ad for-

mas oppoſitas, ſed magis ad nobiliorem: quia appetit materia ardentiùs eas formas, quæ nobilius eſſe cōferunt. 3. Non dici perfectius materiam imperfecti, vt viuens, materiam mortui; vinum, aceti, licèt in deterius abeat: quia deteriora per accidens fiunt è nobilioribus, vt meliora per ſe ex imperfectioribus. Eſt enim naturæ ordo vt ab imperfecto incipiat, & ad perfectum progrediatur: ſi aliter fiat, per accidens fit ac præter naturam.

Ad Cap. ſextum.

PRoponitur quæſtio, cur definitio, id eſt, principia rei, quæ definitione explicantur, vt genus & differentia, materia & forma, itémque numeri, ſeu potiùs vnitates, è quibus numeri conſtant, ſint vnum. Nam omnium, quæ ſunt per ſe vnum, aliqua cauſa eſt, cur ſint vnum, hoc eſt cur partes vnum conſtituant. Hanc quæſtionem ſoluere Plato nō poteſt, qui Genus & differentiam credit eſſe ideas ſiue res per ſe ſubſiſtentes, atque omnino ſeparatas, & à ſe, & à ſpecie. Vnde pari ratione explicari non poteſt, quo pacto numeri, vt ſunt in rebus, dici poſſint vnum: cùm nihil ſit quod vnitates alioqui diſcretas iungat & vnum faciat. At facilè ſoluit Ariſtoteles, qui cùm Genus & differentiam, doceat non eſſe res à ſe inuicem ſeparatas, ſed potiùs naturali nexu cōiunctas, vt & materiam & formam; idcirco definitionem affirmat vnum eſſe, quòd conſtet iis principiis partibúſve quæ aptæ ſunt naturali quodam affectu & propenſione vniri inter ſe, & ſic vnum per ſe conſtituere. Semper enim in definitione, vna pars ſe habet vt materia, vel vt potentia; altera, vt forma, vel vt
Cur materia & forma, Genus & differentia vnum cōſtituant, licèt ſint plura, & diuerſa. actus. At actus ſiue forma perfectio eſt, potentia ſiue materia, id quod perficitur; eſt autem naturale vt perfectio ſiue id quod perficit & complet, cum eo quod perficitur, coniungatur. Cùm ergo naturaliter fiat vt materia & forma, Genus & differentia ſimul iungantur, & in vnam per ſe naturam quidditatémque coëant, mirum eſſe non debet, quòd definitio ex illis conſtans vna ſit. Sed quæ materiam non habent, nec ſenſibilem,
Subſtantiæ ſeparatæ ſunt per ſe vnum quid. nec intelligibilem, vt ſubſtantiæ ſeparatæ, per ſe primò ſunt vnum & ens tale, cùm ſint puri actus. Non debere verò ens & vnum poni in definitionibus, quia definitiones non excedunt genera ſumma; nec datur quidditas vna & Synonyma ſummis generibus conueniens, cùm ens non ſit genus Synonymum ſed analogum, vt alibi dictum eſt, nempe cap. 2. lib. 4. huius operis.

Liber nonus Metaphyſicorum.

COnſtat capitibus decem, vel, vt quibuſdam placet, duodecim, in tres partes redactis. Prima eſt de potentiâ, quæ ordine generationis prior eſt actu, in naturalibus. Secunda, eſt de Actu. Tertia, de comparatione vtriuſque: Quam ſequuntur quædam de vero & falſo documenta, ad calcem libri.

Ad Cap. primum.

STatuit primò poſt primi entis, id eſt ſubſtantiæ explicationem, agendum eſſe, περὶ δυνάμεως, καὶ τῆς ἐντελεχείας, *de potentia & actu.* Cùm verò potentia & actus in Phyſicis & mobilibus, itémque in immobilibus ſiue ſpiritalibus reperiantur, de potentia Phyſica & quæ rebus mobilibus ineſt, priùs eſſe diſſerendum. Relictis ergo potentiis æquiuocè & impropriè dictis, vt Mathematicis, & Logicis, quæ non repugnantiæ vulgò dicuntur, eas aſſumit, per quas res verè ac realiter agere vel pati poſſe dicuntur. Vt eſt vis actiua calefaciendi in igne, & potentia paſſiua aquæ, per quam poteſt calefieri: quæ ſimpliciter agendi aut patiendi, aut bene agendi vel bene patiendi principia dicuntur. Sta- *Potentia actiua, & paſſiua.*
tuit igitur ſecundò potentiam aliam actiuam eſſe, aliam paſſiuam, idque vel ſimpliciter, vel bene: & cæteras quidem reduci ad vnam primam, id eſt, ad actiuam ſimpliciter, quam definit principiū mutationis in alio, ſiue agendi in alio, aut quatenus aliud eſt. Potentia enim actiua omnis vim habet agēdi in alio, illudque mutandi, cùm nihil agat in ſeipſum, ſeq. propriè, vt idem eſt, immutet. Vnde additum eſt, aut quatenus aliud eſt. (Debet enim ſuppleri particula diſiunctiua, Aut, in textu) quia fieri poteſt, idem *Animaduerſio circa textum.*
agat in ſeipſum. Medicus enim poteſt ſe ægrum curare; ſed tunc aget in ſeipſum, non vt idem, ſed vt aliud eſt. Medicus enim curat ſe, quaſi eſſet quid aliud à Medico, & vt eſt æger: reuera enim aliud eſt eſſe Medicū, aliud ægrum. Statuit tertiò potentiam actiuam & paſſiuam eſſe quodammodo vnam: quia ſcilicet vnus eſt reipſa motus paſſionis & actionis, & neutra ſine altera eſſe poteſt; ſed ſimpliciter eſſe diuerſas: quia aliter definiuntur, & in diuerſis ſubiectis ſunt. Paſſiua enim in patiente eſt, actiua in agente. Vn- *Nihil patitur à ſeipſo.*
de nihil à ſeipſo patitur propriè, ſi modo vnum & idem ſit vbique partium, vt homogenea. Statuit quartò τὴν ἀδυναμίαν, impo- *ἀδυναμία.*

tentiam, eſſe priuationem potentiæ de quâ actum eſt, ideóque verſari vtramque circa idem, & eſſe in eodem.

Ad Cap. ſecundum.

Diuiſio τῆς δυνάμεως. STatuit primò potentias alias eſſe rationis expertes, vt vim calefaciendi; alias rationis participes, vt artes, tam eas quæ effectiuæ ſunt, quàm eas quæ ſcientiæ. Hæ enim ſunt cum ratione coniunctæ. Secundò, eſſe inter eas hoc diſcrimen, quòd potentiæ rationales, vt Medicina, ſint contrariorum, vt ſanitatis & morbi; vtrúmque enim facere poteſt medicus. Irrationales verò, vt calor, ſint vnius. Calor enim ſolum calorem producit. Tertiò, valere conſequentiam à bene facere, ad facere ſimpliciter, non contra. Sic, hic homo bene ſcribit, ergo ſcribit, bona eſt conſequentia; ſed, hic ſcribit, ergo bene ſcribit, non ſequitur.

Ad Cap. tertium.

REfutat Megaricos Zenonis diſcipulos, qui falsò potentias negabant præcedere & ſubſequi ſuos actus, ſed tantùm eſſe cùm actu operarentur. Primò, quia ædificatorem vocamus, qui licet actu non ædificet, facultatem tamen ædificandi ſibi comparauit, vel qui aliàs ædificauit. Secundò, animal nõ haberet ſenſum, niſi actu ſentiret, quod falſum: *Remanet potentia, licet non agat.* Senſus enim manet, licèt actu non fiat ſenſatio; cùm ſenſus ſit facultas. Tertiò, impoſſibile eſſet fieri, quod actu non fit; & quiſquis diceret aliquid fore quod nondum fit, mentiretur: Potentia ergo & actus diuerſa ſunt. *ἡ δύναμις.* Id verò, inquit, poſſibile eſt, cuius potentia, ſi ad actum reduci ponatur, nihil eueniet impoſſibile. Tum annotat Actus nomen ἐνέργειαν, καὶ ἐντελέχειαν, primò motum ſignificâſſe. Deinde actiones, quæ ſine motu fiunt, vt viſionem. Tertiò, qualitates mouentes & actiuas. Quartò, formas ſubſtantiales: ſed fortè actualem exiſtentiam primò debet actus ſignificare: quòd ſimpliciter ea eſſe dicamus actu ἐνέργεια, quæ actu exiſtunt. Eſſe propriè dicitur de eo quod actu eſt. Nam ea quæ potentia ſunt, ponuntur inter ea quę non ſunt.

Ad Cap. quartum.

STatuit errare eos qui putant aliquid eſſe poſſibile, nunquam tamẽ actu futurum, vel qui dicebãt dari potentias, quarum actus ſint impoſſibiles. Ex hoc enim ſequi, omnia eſſe poſſibilia; nihilque eſſe impoſſibile. Poſſibile enim dicitur id quod ex aliqua potẽtia ſequitur, aut ſequi poteſt. Si ergo nunquam ſequatur, & è potentia erumpat, non dicetur poſſibile. Res igitur poſſibilis debet tandem eſſe actu. *Poſſibile debet eſſe actu aliquando.* Porro in conſequentia neceſſaria & antecedente poſſibili ſemper efficitur conſequens poſſibile. Si ex A. puta ex homine, neceſſario ſequitur B, puta animal. Profectò ſi homo eſt poſſibilis, erit & animal poſſibile.

Ad Cap. quintum.

DIſtinguit tria genera potentiarum: alias enim eſſe naturales, vt ſenſus: alias conſuetudine parari, vt eſt facultas tibiis cãnẽdi: alias, diſciplinâ, vt artes. *Tria potẽtiarum genera.* Inter quas hoc eſt diſcrimen, quòd eæ quæ conſuetudine & diſciplina comparantur, præuias quaſdam operationes requirant, ſiue antecedentem exercitationem & ſtudium; quæ verò naturales ſunt & paſſiuæ, nullas antecedentes actiones poſtulent. Docet poſtea potentias naturales & rationis expertes, tunc neceſſariò in actum reduci, cùm actiuum & paſſiuum in debita ſunt propinquitate; nihilque eſt quod impediat. Potentias autem rationales, non ſic: quia poſitis omnibus ad agendum requiſitis poſſunt facere contraria: imo & agere & non agere ſi libet, idque ob inſitam libertatem, quæ in agendi & non agendi indifferentia maximè conſiſtit. Faciũt ergo appetitus vel electio, vt potentiæ rationales in actum exeant, idque κυρίως, id eſt, inſtar principis dominantis. Eſt enim agens liberum dominus ſui, ſuarúmque actionum. Non poteſt autem quis ſimul & ſemel eadémque ratione contraria facere, quia fertur potentia in certum quid, certo modo.

Ad Cap. ſextum.

AGit περὶ ἐνεργείας, de actu: docétque eſſe actum, cùm res quæ erat potentia, aliter eſt, quàm cùm erat potentia. Potentia autem eſſe dicitur, vt in ligno eſt Mercurius. Et actus quidẽ in vniuerſum ſic ſe habet ad potentiam in vniuerſum, vt ædificans ſiue qui actu ædificat, ad ædificatiuum; vigilans ad dormientem; videns ad eum qui claudit oculos, poteſt tamen videre. Sic enim actus in commune explicari debet, per actuum ſpecialium exempla. Actuum quidam exeũt è potentia ſua, vt viſio à viſu; quidam non, vt actualis diuiſio continui in partes infinitas. Quæ ſequuntur verba in textu (ἐπεὶ δὲ τῶν πράξεων, cum verò actionum, &c.) putantur a quibuſdam adiectitia, cùm non reperiantur in verſione Alexandri, nec Latinorum, niſi fortè vnius aut alterius è recentioribus; *Obſeruatio circa textum.* Sunt tamen in Græcis codicibus, & reuera congruunt textui & doctrinæ Ari-

ſtotelis. His enim docetur actiones alias eſſe perfectas, alias imperfectas: (Hic autē actio ſignificat quamlibet operationem, etiam actum ipſum contemplandi) Perfectas verò eſſe eas, quæ ad aliud non tendunt, vt ad terminum, vel finem, vel perfectionem; ſed ipſæ ſunt fines, vt videre, contemplari, & hæ propriè dicuntur ἐνέργειαι, actus. Imperfectas autem quæ ad aliud paulatim & ſucceſſiuè tendunt, vt ad extremum, ſiue vt ad terminum: itavt hæ actiones non ſint fines, ſed ad finem, vt τὸ ἰσχναίνειν, extenuari. Extenuatio enim tendit ad maciem. Et hæ dicuntur propriè motus, κινήσεις. Dignum ſcitu eſt, vocabula τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς ἐντελεχείας, actum ſignificare, & ex communi Ariſtotelis vſu æquè latè patère; ſi tamen vis eorum ſpectetur, ἐντελέχειαν, potiùs ſumi pro actu per modum habitus & formæ inſidente, itavt ἐντελέχεια, idem ſit quod perfectio in habitu ſeu habitualis, ſiue forma, vel ſubſtantialis, vt anima, vel accidentalis, vt candor, lumen, ſcientia; & quæ quodammodo ſine operatione poſſit eſſe: ἐνέργειαν verò, ſolam operationem, perfectam & completam ſignificare. Ex qua animaduerſione apparet actiones imperfectas non eſſe abſolutè dicendas ἐντελεχείας, multóque minùs ἐνεργείας.

Perfectæ actiones quæ.

Quæ imperfectæ.

Diſcrimē illuſtre τῆς ἐνεργείας & τῆς ἐντελεχείας.

Ad Cap. ſeptimum.

Quando res ſint in potentia proxima ad actum.

DOcet res dici in potentia proxima ad actum, ex parte quidem Agentis per intellectum, cum ex voluntate alicuius fieri poſſunt, nullo exteriùs impediente: vt ſi pictor artem habet, inſtrumenta, materiam, nec quid impediat quominus imago pingatur: ex parte autem agentis naturalis, cùm naturaliter fieri à cauſa quadam efficiente poſſunt, nullo extrinſecus prohibente, vt maturatio ſegetum, cùm Sol eſt in Cancro, nec imbribus impeditur. Ex parte autem patientis, cùm nihil eorum quæ in ſubiecto materiáve ſunt, impedit vim agentis. Porrò eorum quidem quæ voluntate & arte fiunt, principium effectiuum, eſt externum; ars enim & voluntas in agēte intellectiuo ſunt, non in rebus artificioſis; eorum verò quæ naturâ fiunt, internum eſt principium, nempe forma.

Ad Cap. octauum.

Actus prior eſt potentia.

STatuit actum omni omnino potentia priorem eſſe, atque adeo natura omni, quæ ſub potentia continetur, cùm ſit principium mutationis efficiendæ. Priorem, inquam, λόγῳ, οὐσίᾳ, χρόνῳ, *ratione, ſubſtantia ſiue eſſentia, & tempore*. Ratione quidem, quia potētia definitur per actum. Tempore, quia licet in eadem re numero, prior tempore ſit potentia quàm actus, priùs enim homo poteſt eſſe, quàm ſit actu: priùs poteſt eſſe doctus, quàm ſit: in diuerſis tamen rebus eiuſdem ſpeciei, actus tempore prior eſt potentiâ: cùm nihil fieri poſſit, & è potentia ad actum reduci, niſi ab Agente quod ſit actu.

Ratione. Tempore.

Eſſentia.

Probat poſtea, (hinc quidam, caput nouum incipiunt, ij ſcilicet qui 12. faciunt) Actum potentia priorem eſſe οὐσίᾳ, ſubſtantia. Primò, quia quod generatione poſterius eſt, id ſpecie, eſſentia, ſubſtantia prius eſt, ſiue perfectione. Vt vir, puero; homo, ſemine; ſemper enim generatio ſiue accidentalis ſit, ſiue ſubſtantialis, ab imperfecto rei ſtatu incipit, & ad perfectū procedit; atqui actus generatione potentia eſt poſterior; Omnis enim generatio procedit è potentia ad actū: quia in re eadem numero, prius tempore eſt eſſe potentiâ, quàm eſſe actu. Secundò, actus eſt finis potentiæ. Nam propter actum potentia eſt. Viſus enim non eſt propter videndi potentiam, ſed propter viſionem: Atqui finis vt generatione poſterior ſic & perfectior natura eſt, & prior intentione eo quod eſt propter ipſum: ergo actus qui potentiæ finis eſt, erit potentiâ prior, & naturâ ſiue ſubſtantiâ perfectior. Sed actio alia eſt vltimus potentiæ finis, vt viſio viſus; (quo loco notandum viſionem dici ὅρασιν, viſum verò, id eſt facultatem ipſam, ὄψιν:) alia, non vltimus, vt ædificatio; quæ non eſt ædificatricis potentiæ finis vltimus. Nam ipſa ædificatio ad alium finem tendit, putà ad domum. Itaque licèt duo hæc actionum genera dici poſſint fines ſuarum potentiarum, prioris tamen generis actiones magis propriè fines nominātur, quia ſunt vltimi. Hoc loco vita dicitur actus animæ; & felicitas, vita quædam. Dicitur & forma, actus. Eſſe vero actum ſubſtantia priorem potentia, probat ratione ducta à rebus æternis. Res enim æternæ, vt intelligentiæ & cœli ſubſtantia & perfectione eſſentiali priores ſunt caducis; atqui res æternæ vt tales, nunquam potentia ſunt, ſed ſemper actu; caducæ vero ſunt aliquando potentia, itavt eſſe & non eſſe poſſint. Hic notandum propoſitiones neceſſarias dici eſſe perpetuò veras, vt hominem eſſe animal rationale, docile, riſibile. Vnde colligendum eſt erraſſe nominales quoſdam philoſophos, qui voluerunt propoſitiones neceſſarias non eſſe ſimpliciter veras, niſi dum extrema ſunt actu, ſiue dum

Vide capi 1. lib. 1. Ethicor. ad Nicom.

res

res ipſæ exiſtunt. Res ergo æternæ & propoſitiones neceſſariæ primæ ſunt, & ab illis res caducæ; ab his veritas rerum dependet. Si enim illæ non eſſent, nihil eſſet.

Ad Cap. nonum.

In bonis melior eſt actus potentiâ: in malis, contra.

STatuit 1. actum in genere bonorum eſſe meliorem potentiâ: melius enim eſt eſſe ſanum, & ſapientem actu, quàm eſſe poſſe: in genere autem malorum, deteriorẽ: Eſt enim deterius, eſſe actu furem, vel homicidam, quàm poſſe eſſe. 2. In ſempiternis nullũ malum eſſe, nec peccatum. 3. Actum eſſe intelligentia & cognitione priorẽ potentiâ. Quod probat deſignationibus Mathematicis. Potentiam enim ex actu eſſe, inueniri & cognoſci. Hincque facientes cognoſcere per effectionem, rem quæ erat potentia. Ab intellectione quæ actus eſt, ſequitur rem poſſe intelligi.

Ad Cap. decimum.

Conueniũt verum & falſum rebus quâ res ſunt.

STatuit 1. id quod maximè propriè ens eſt, verum eſſe aut falſum: id eſt, veritatẽ vel falſitatem conuenire rebus quâ res ſunt. Loquitur autem de veritate & falſitate complexâ quæ fit componendo, id eſt propoſitione affirmante, vel diuidendo, id eſt, propoſitione negante. Vnde verum dicit intellectus, ſi eius iudicium rei conformetur; falſum, ſi contra: eſt enim in rebus compoſitio, & diuiſio, vt in intellectu. Vnde ſi intellectus res componat inter ſe (quod facit per affirmationem) vt reuera ſunt: vel diuidat vt reuera ſunt diuiſæ (quod per negationem facit) v. g. ſi dicat, homo eſt animal vel homo non eſt lapis; verum dicet; quia à parte rei, homo & animal ſimul cõiuncta ſunt: & homo & lapis, diuiſa: falſum autem ſi contra. 2. Verum & falſum eſſe in ſimplici rerum apprehenſione, ſed ſimpliciter, non complexè, id eſt non enuntiatiuè, itavt verum illud nil aliud ſit, quàm rem obiectam attingere, id eſt ſimpliciter percipere: falſum autem, ſi propriè hic locum haberet, non attingere, ſiue ignorare. Quanquam non dicitur ignoratio propriè falſitas. Vnde ſimplex apprehenſio vera quidem per ſe eſſe poteſt, falſa, nunquam: cùm falſitas requirat compoſitionem vel applicationem affirmantem, aut negantem. Hinc nos non decipi aut errare, circa ipſum quid eſt, ſiue in cõceptu definitiuo, qui ſimplex eſt: Niſi fortè per accidens, vt nempe malè definitio applicatur. Neq; etiã errare circa ſubſtãtias ſeparatas, ſiue ſimplices: quia ſunt ſimplices actus, ingenerabiles, & incorruptibiles. 3. Veritatem complexam & falſitatem eſſe poſſe de ſubſtantiis iiſdem ſeparatis. 4. Non poſſe eum aliquando decipi in notitia rerum immobilium ſiue immutabilium, qui eas ſemel immobiles exiſtimauerit. Vel enim ſemper verè iudicabit, vel ſemper errabit: Quia res immobiles ſemper ſunt eodem modo. Itaque viciſſitudo deceptionis, & veri falsíque iudicij, erit tantùm circa contingentia & mutabilia.

Veritas ſimplex.

Vera eſt per ſe ſimplex apprehenſio, non falſa.

Viciſſitudo erroris eſt circa ſola contingentia.

Liber decimus Metaphyſicorum.

DEcem cõſtat capitibus: vbi de vno maximè, de quo iam dictum eſt c. 6. l. 5. Metaphyſ. Hinc non pauca hoc libro, alibi dicta de vno, eodem, diuerſo, oppoſitis, repetuntur, auſim dicere, ad faſtidium. Occidit miſeros crambe repetita magiſtros.

Hic liber eſt repetitionum.

Ad Cap. primum.

PRimo igitur capite repetit Ariſtoteles modos vnius è c. 6. l. 5. Vt vnum dicatur maximè, quod continuum eſt natura, quod totum eſt, quod ſingulare, quod vniuerſale. Tum ſtatuit vnum in eo poſitum eſſe, quod ens reddat indiuiſibile & inſeparabile, vel loco, vel formâ ſeu ſpecie, vel mente ſeu ratione, vel toto & definito. Item vnũ eſſe mẽſuram rerũ omnium, vt vnitatem in numeris; pedem vnum in magnitudinibus, minimum motum ſimpliciſſimum & celerrimũ, & qui maximè vnus eſt, vt eſt motus primi mobilis, in aliis motibus; in Muſicâ dieſin, ſiue ſemitonum, in vocibus elementum, ſiue vocem minimam. Eſt enim ſemper menſura eiuſdem generis, ex lib. 1. de cœlo.

De vno.

μονὰς ἐστι ῥίζα πάντων, aiebat Triſmegiſtus.

Ad Cap. ſecundum.

REpetitur opinio Pythagoræ & Platonis, qui voluerunt vnum eſſe ſubſtantiã, qua vnum eſt. Statuitur nõ eſſe ſubſtantiam, ſed κατηγόρημα, id eſt quoddã attributum commune, quod de omnibus, vt ens, prædicatur.

Ad Cap. tertium.

STatuitur vni multa opponi, quadam cõtrarietatis ratione, quam alij oppoſitionẽ priuatiuã eſſe volũt, & ideo vnũ manifeſtari per multitudinẽ, vt indiuiſibile per diuiſibile, indiuiſum per diuiſa, vt priuatio declarari ſolet per habitũ, formámve oppoſitam. Eſt enim diuiſibile, indiuiſibili notius ſecũdùm ſenſum, vt multitudo, vnitate. Itẽ ad vnũ referri idẽ, æquale, ſimile; ad multa verò diuerſũ, inęquale, diſſimile. 3. Quę differũt, propriè differre genere, vel ſpecie. Ea autẽ genere differre, Phyſico ſupple, id eſt materia, quorum non eſt cõmunis materia, nec mutua generatio: vel etiã Metaphyſico ſubalterno, quia vnum ad corruptibilem ſubſtantiam perti-

net, alterum ad incorruptibilem. Specie verò, quorum idem genus. Dici autem id genus quo ambo quę differunt ſecundùm ſubſtantiam, idem dicuntur.

Ad Cap. quartum.

STatuitur contrarietatem eſſe differentiam maximam & perfectiſſimam. Contrarietatem tamen omnem reduci ad priuationem, & hanc quodammodo ad contradictionem: contraria omnia reduci ad vnum & multa.

Ad Cap. quintum.

QVærit quomodo vnum & multa opponantur, ſi verum eſt vni vnum eſſe contrarium. Obiter admonet, vtrum, πότερον, interrogare oppoſita. Eſt enim inepta interrogatio, vtrùm homo ſit, an verò albus? niſi ex hypotheſi, vt vter acceſſit? Cleon an Callias? Si pactum fuerit alterutrum eſſe venturum. Legitima autem eſt interrogatio, vtrùm homo ſit rationalis an non? Vni igitur opponi multa patet, quia æquali magnũ & paruum, ſiue maius & minus; & vni pauca & multa, quod dicitur ca. 6. opponuntur. Sed diuerſa eſt oppoſitionis ratio inter magnum & paruum, quæ ſunt relata, & inter æquale & inæquale, quæ contraria. Æquale ergo eſt quod neque magnum eſt neque paruum, aptum tamen eſſe tum magnum tum paruum. Itaque magno & paruo opponitur æquale, vt negatio priuatiua, ideóque in medio vtriuſque ſtat, cùm ſit neutrum: vt, in moralibus, dicitur id bono & malo oppoſitum inſtar negationis priuatiuæ, quod neque bonum neque malum eſt, ſed inter vtrumque medium, quod medium, nomen non habet.

Per vtrũ interrogantur oppoſita.

Ad Cap. ſextum.

PRoponit ſophiſma, contra id quod dictum eſt, vni multa opponi ſimpliciter. Hinc enim ſequi videtur, vnum eſſe paucũ, vel pauca; quia multa paucis opponuntur. Non enim multa paucis opponũtur vt pauca ſunt multa, ergo vt ſunt vnum. Et ſic pauca erunt vnum: atqui reuera pauca ſunt multa: ſaltem enim duo ſunt: duplex verò eſt multiplex: ergo ſic vnum erit multa. quod eſt ἀδύνατον. Solutio eſt vni multa opponi ſimpliciter, vt multa ſunt, ſumendo multa abſolutè & ſine vlla ſignificatione exceſſus, quomodo duo dicuntur multa ſimpliciter: quatuor autem ad duo comparatiuè, multa vel multum: & ſic pauca & multa ſeu potiùs paucum & multum, quę dicuntur ſecundùm exceſſum vel defectum, vni non opponi, nec ſic vnum eſſe paucum, cùm paucum ſit abſolutè multum, & ſaltem duo. Vel breuiùs pauca & multa eſſe inter ſe relata: & duo cũ quatuor vel pluribus comparata, eſſe pauca ſimpliciter, ſed eſſe primum multum; vel quod idem eſt, binarium eſſe vltimam paucitatem (nullum enim paucum minus eſt duobus in numeris) & primam multitudinem, vt patet; at verò vnum & multa eſſe contraria ſimpliciter.

Solutio ſophiſmatis.

Ad Cap. ſeptimum.

STatuitur 1. media contrariorum, ex contrariis eſſe; cùm media eiuſdem generis ſint atque ipſa contraria. Media autem eſſe in quæ oportet priùs rem mutari, quàm in extrema, vt ſunt inter colores puniceus & fuſcus, in quos oportet priùs rem mutari, quàm ex albo in nigrum tranſitus fiat. 2. Media eſſe inter oppoſita; non tamen inter cõtradicentia. Repetitur oppoſitorum quadripartita diuiſio. vt in lib. Categoriarum.

Media quæ.

Ad Cap. octauum.

STatuitur ſpecie differentia, ſub eodem genere conſtitui. Genus enim eſt quo ambo, id eſt duæ ſpecies oppoſitæ, ſunt idẽ, non ſecundùm accidens. Differentia autem diuerſitas eſt generis, quæ diuerſum hoc ipſum facit: ideo in eadem ſerie categoriæ omnia ſunt contraria, id eſt ſpecies eiuſdem generis contrariè ſibi opponuntur. Sed genus materia eſt ſpeciei, id eſt ſe habens inſtar materiæ.

Ad Cap. nonum.

STatuit mulierem à viro non differre ſpecie, licèt mas & fœmina ſint cõtraria, & differentia ſpecifica ſit contrarietas. Ratio eſt, quia ſexus maſculinus & fœmininus ſunt accidentia generis, id eſt animalis, propria; atque adeo materialia: at verò accidentia materialia & proprietates generi, qua genus eſt, conuenientes, licèt contrarietatem habeant in eodem genere, non poſſunt tamen ſpecificam differentiã inducere: quia eæ ſolæ cõtrarietates ſpecificam differentiam faciũt, quæ ex forma & ratione propria deſumuntur. Vnde patet homines albos non differre ſpecie à nigris, cùm eadem ſit ratio.

Mulier à viro non differt ſpecie.

Ad Cap. decimum.

STatuit corruptibile & incorruptibile eſſe ſpecie diuerſa: Quia ſunt contraria. Contraria enim ſpecie differunt: in concluſione tamen ponitur τῷ γένει, genere; pro τῷ εἴδει ſpecie. Quamquam & genere, aiunt nonnulli, hoc loco materiam deſignari, quæ eſt genus Phyſicum. Sed non ſi idem poteſt album eſſe & nigrum, quæ contraria

Corruptibile & incorruptibile ſpecie differunt.

ſunt; ideo etiam idem erit aut eſſe poterit corruptibile & incorruptibile: quia contrariorum ratio diſpar eſt, cùm alia ſint accidẽtia, vt album & nigrum; alia eſſentialia & planè neceſſaria, vt corruptibile & incorruptibile, quæ ſubiectis ſuis neceſſariò inſunt. Vnde ſequitur erràſſe idearum aſſertores, qui rerum corruptibilium ideas fecere incorruptibiles. Poſuerunt enim illi homines corruptibiles ſub genere vno ſeu potiùs ſpecie, vel ideâ vnâ hominis per ſe, & incorruptibilis; Quod manifeſtam inuoluit repugnantiam: Si verum eſt corruptibile & incorruptibile genere ſubalterno vel ſpecie differre.

Notantur Idearum aſſertores.

Liber vndecimus Metaphyſicorum, qui hactenus peruerſo ordine fuit decimustertius.

Librum hunc (quem viri graues & eruditi non eſſe Ariſtotelis, vt nec ſequẽtem; vel ſaltem non pertinere ad ſuperiores libros crediderunt) & eſſe reuerâ Ariſtotelis, & ad ſuperiores libros omnino pertinere, haud, opinor, obſcurè demonſtraui initio meæ Synopſeos in libros Metaphyſicos: vbi de ordine & partitione horum librorũ diſſerui. Quòd enim hic & qui eum conſequitur ſint Ariſtotelis, apertè probat non modò ſtylus & doctrinæ ratio, ſed maximè ipſius Ariſtotelis methodus ac inſtitutum; qui libris ſuperioribus diſertè ſignificauit ſe de entibus Mathematicis, & ideis dicturum. Quod his duobus manifeſtè præſtat, & exequitur. Eſt enim inſignis textus ex c. 1. lib. 8. Vbi de ſenſibilibus ſubſtantiis priùs agendum eſſe ſtatuit; deinde de ideis & Mathematicis. περὶ δὲ τῶν ἰδεῶν, inquit, καὶ τῶν μαθηματικῶν ὕστερον σκεπτέον. *De ideis & Mathematicis poſtea conſiderandum erit.* Hinc ipſe Aphrodiſienſis hos libros, vt ab Ariſtotele editos, citat in com. ad l. 12. c. 10. Eoſdem autem libros ad ſuperiores pertinere, ipſa etiam rerum tractatio methodúſque declarat, cùm ratio docendi poſtulet, ipſéque Ariſtoteles decreuerit, vt poſt ſenſibiles ſubſtantias, agatur de ideis & Mathematicis rebus, quas ſubſtantias eſſe, & rerum principia, Pythagorici & Platonici voluerunt. Nempe vt à ſenſibus & Mathematicis ad ſpiritales ſubſtãtias & ad harum tandem primam, ſupremámque, putà Deũ Opt. Max. rerum omniũ ſummũ principium, aſcendamus. Quanquã ſi docti illi viri ideo dixerint non pertinere hos duos libros ad ſuperiores, quòd non debeát ſequi duodecimum vulgò dictum, nec eſſe iuſtam eorum qui poſtremi vulgò habiti ſunt, cum illo qui etiam vulgò creditus eſt duodecimus, noſtro autem ordine eſt decimusquartus, connexionem; rectè quidem illi ſentiunt. Certum enim eſt illos duos, qui hactenus habiti fuere 13. & 14. non debere poſtremos numerari, & duodecimo vulgato ſubſtitui: ſed eum qui 13. habitus fuit, poſt decimum potiùs eſſe numerandum; tum reponendum alterum qui 14. habitus eſt; cùm doctrinæ ſeries & communio vtrumq; iungendum eſſe teſtetur; deinde collocandum eum qui hactenus fuit vndecimus, quem denique, is qui duodecimus fuit, conſequatur tanquam verè 14. & omnium poſtremus. Atque eum quidem qui 13. fuit, debere vndecimum ſtatui, vt eum ſtatuimus, præterquã quod loco citato demonſtraui, id inſuper declarat, quòd non ſit decimi cum vndecimo vulgato nobis 13. vlla iuſta connexio; ſit autem manifeſta eiuſdem decimi cum eo quem vndecimum facimus, per ideas coniũctio. Claudit enim Ariſtoteles librum decimum breui idearum commemoratione, & refutatione; de quibus libro ſequenti, id eſt hoc, nobis vndecimo, & alio ſequenti, fuſiùs agere debebat. Quaſi illa decimi clauſula de ideis, hunc quem vndecimum ſtatuimus, iungendum eſſe cum illo decimo, ſignificare voluerit: ſed & noſtrum illum ordinem eſſe verum ac legitimum declarabit doctrinæ progreſſus. Poſito igitur & reſtituto potiùs ordine librorum, ad doctrinæ breuem perſpicuamque declarationem accedo.

Ordo quatuor ſequentium librorum reſtitutus.

Conſtat vndecimus hic liber capitibus duodecim, quibus multa alibi in hoc opere dicta, repetuntur; quæ tamen omnia ad tres partes poſſunt reuocari. Prima eſt de magnitudinibus, quas ſtatuit Ariſtoteles per ſe nõ ſubſiſtere, nec à ſenſibilibus ſubſtantiis ſeparatas inueniri, neque etiam ineſſe ſenſibilibus, quaſi aliam naturam à magnitudinib. ſenſibilibus obtinentes; ſed eas tantùm eſſe ſenſibiles, quæ interim à ſenſibilib. ſubiectis, per cogitationem ſiue abſtractionẽ mentis, à Mathematico, putà à Geometra, ſeparẽtur, & ſic abſtractæ cõſiderentur. 2. Pars eſt de ideis Platonicis. 3. De numeris, quos nõ ſubſiſtere, nec alios à Mathematicis eſſe (qui omnes ex vnitatibus in rebus inuentis conſtant) nec eſſe rerum ſenſibilium principia concludit contra Pythagoreos. Atque adeo res ſenſi-

Summa libri vndecimi, qui erat falsò decimustertius.

biles conſtare ſolis ſenſibilibus, id eſt iis quæ reuera naturam ſenſibilium componunt, vt ſunt materia, quæ potentia eſt; & forma, quæ actus.

Ad Cap. primum.

SIgnificat ſcopum huius operis eſſe, ſubſtantiam aliquam immutabilem æternámque præter ſenſibiles, inuenire. Deinde proponendas veterum ſententias, vt ſi quid rectè dixerint, approbetur; ſi malè, reiiciatur. Ex quo loco apparet hactenus Ariſtotelem de ſubſtantia illa æterna non egiſſe, atque adeo librum qui vulgo 12. eſt, in quo de illa ſubſtantia diſſerit, non eſſe ordine priorem iſto & ſequenti, ſed omnium poſtremũ: ita tamen vt cum hoc iungi debeat is qui habitus eſt vndecimus: cùm hic ab illo ſeiungi non poſſit vt doctrinæ progreſſus oſtendit. 3. Duas eſſe opiniones, vnam eorum qui entia Mathematica numeros ſcilicet & lineas eſſe ſubſtantias voluerunt, ab iis quæ ſenſibiles ſunt, diſtinctas & ſeparatas: alteram eorum, qui ideas adſtruxere, quas rerum etiam principia eſſe affirmarunt.

Locus ordinem librorum probans.

Ad Cap. ſecundum.

STatuit primò neceſſum eſſe, quòd ſi ſint entia Mathematica, vt reuera ſunt, ea vel in ſenſibilibus eſſe, vt quidam dixere, vel ab iis eſſe ſeparata. Secundò, probat non eſſe in ſenſibilibus, tanquam aliud quid à naturâ & conditione ſenſibilium differens: vt iam lib. 3. expoſitum fuit. Sequeretur enim duo ſolida eſſe ſimul, vnum ſcilicet Phyſicum & ſenſibile, alterum Mathematicum, ſi videlicet Mathematica entia ſint in ſenſibilibus tanquam quid aliud ab his exiſtentia. Tertiò, probat eadem entia non eſſe à ſenſibilibus ſeparata. Si enim v. g. ſolida ſeparata ſint à ſenſibilibus, neceſſe eſt etiam ea quæ ſolidis priora ſunt, à ſenſibilibus ſeparentur, vt ſuperficies à ſenſibilibus ſuperficiebus, & conſequenter lineæ, & puncta, cùm ſit omnium ratio eadem: quod ſi ita eſt, ergo præter ſolida Mathematica, erunt aliæ ſuperficies, lineæ, puncta, à ſolido ſeparata, quia hæc ſimplicia ſunt & priora compoſitis. Vnde vt ſolida non ſenſibilia ſunt ſenſibilibus priora, ſic ſuperficies non ſenſiles, quæ componerent ſolida non ſenſibilia, erunt priores ipſis ſolidis, & ſimiliter lineæ & puncta. Et rurſus præter ſuperficiem non ſenſilem, componentem ſolidum Mathematicum, erit alia linea eam componens, & ipſa prior. Idem de puncto dici poteſt comparatione lineæ: atqui inde *ἄτοπος γίνεται ἡ σώρευσις, inepta ſit coacervatio.* Eadem verò eſt de numeris ratio, quorum infinita genera fierent. Non ſunt ergo entia Mathematica à ſenſilibus ſeparata: præſertim cùm ſi ſeparata eſſent, oporteret ea priora eſſe ſenſibilibus, quod abſurdum eſt. Corpora enim ſenſibilia priora ſunt ſecundùm eſſentiam ſubſtantiámque, omni ente Mathematico.

Non eſſe entia Mathematica in ſenſibilibus.

Nec ab iis ſeparata.

Ad Cap. tertium.

STatuit primò entia Mathematica, cùm ſeparata non ſint à ſenſilibus, nec in iis ſint vt ab iis diuerſa; non eſſe ſimpliciter, id eſt non eſſe ſubſtantias; ſed modo quodam, id eſt reuerà eſſe, in ſenſibilibus; nec diuerſam naturam, aut exiſtentiam ab illis ſortiri; verùm conſiderari à Mathematicis ſine ſenſibilibus; quæ eſt abſtractio Mathematica, per quam ſcilicet definitiones & demõſtrationes reuera traduntur de magnitudinibus ſenſibilibus, non tamen vt ſenſibiles ſunt, ſed vt ſimpliciter magnitudines: Qua in abſtractione mendacium non eſt. 2. Eſſe abſtractionem non tantùm in Arithmeticâ, & Geometriâ, ſed etiam in Aſtrologiâ, Muſicâ, Opticâ, Phyſicâ, Medicinâ, & quauis ſciẽtiâ. Nec immerito. Cùm enim abſtractio ſit, dum aliquid per ſe ac ſeorſim ab alio, cui nempe actu adiunctum eſt, conſideratur, hâc autem ratione vnumquodque clariùs, certiùs diſtinctiúſque cognoſcatur; mirum non eſt, quòd Scientiæ abſtractiones conſectentur. 3. Mathematicas eſſe etiam de bono & pulchro, quod perperam negauit Ariſtippus c. 2. l. 3. Metaphyſ. Agunt enim de ordine, & ſymmetriâ, quæ ad pulchritudinem ſpectant. *Sed de ratione pulchri dicemus apertius in aliis*, inquit Ariſtoteles, id eſt c. 7. libri, qui fuit hactenus 12. noſtro autem ordine eſt 14. ex quo clarè cõſtat hunc librum quem vndecimum facimus, debere eſſe priorem illo qui 12. falsò habitus eſt.

Abſtractio Mathematica.

Quid abſtractio.

Alius locus ordinem librorum à nobis reſtitutum, probans.

Ad Cap. quartum.

REfutat ideas, repetitque ea quæ de iis dixerat c. 6. l. 1. Metaphyſ. & alibi paſſim. Sed in repetitionibus non eſt immorãdum.

Ad Cap. quintum.

COntinuatur *ταυτολογία*, ſiue repetitio eorum quæ iam antè dicta fuere de ideis. Eas ſcilicet nihil conferre ad rerũ ſenſibilium tam æternarum, vt ſunt cœli, quàm corruptibilium, eſſentiam, neque etiam ad motum, nec ad ſcientiam. Cùm per ideas nõ ſint, nec fiant, nec conſtituantur, atque ideo non cognoſcantur res vllæ ſenſibiles. Itaque eſſe tollendas.

Ad Cap. ſextum & ſeptimum.

HOc cap. 6. & reliquis, imò & libro ſequenti, agit de numeris, ſeu potius de ideis numerorum, cùm de ideis vniuerſim c. 4. & 5. dixerit. Doctrinæ ſumma eſt, numeros non eſſe ſubſtãtias ſeparatas, ſiue ideas, quod exequitur ferè toto hoc reliquo libro, item non eſſe entium primas cauſas. Quod toto ferè libro ſequenti demonſtrat. Sed de numeris iam dixerat c. 7. l. 1. Metaphyſ. Poſitis ergo pluribus vnitatum & numerorum modis, & quòd vnitates vel ſint ſpecie differentes & inter ſe incomparabiles, vel eædem, & comparabiles, vt in numero Mathematico; vel vtrumque, vt in partibus numeri compoſiti: item quòd numerus ſit aliorum opinione ſeparatus; aliorum non; aliorũ idealis, aliorum Mathematicus. Statuit 7. cap. vnitates omnes eſſe combinabiles ſiue comparabiles; alioqui nullum eſſe numerũ. Cùm numerus omnis, qui ſolus Mathematicus eſt, fiat additione vnitatum.

Ad Cap. octauum.

DOcet abſurdum ſequi, ſi conſtituantur numeri habẽtes vnitates in ſe ipſis ſingulis indifferentes, differentes autem reſpectu vnius numeri ad alium. Hinc enim fiet eaſdem vnitates eſſe differentes & indifferẽtes. Etenim in numero denario, qui decem conſtat vnitatibus, & duobus quinariis: erũt vnitates ideo differentes, quod pertineant ad duos quinarios, qui ſunt duo numeri diſtincti: eædem verò vnitates decem, erunt eædem ſiue non differentes, quia pertinebunt ad eundem numerum, ſcilicet denarium, qui vnus eſt numerus.

Ad Cap. nonum.

Vnitates à numeris non differunt. DOcet, vnitates non differre à numeris. (niſi fortè vt partes à toto) differrent enim quantitate vel qualitate. Sed neutrum dici iure poteſt: quia vnitates quantitatem non habent; ſunt enim indiuiſibiles; nec qualitatem, quia qualitas affectióque omnis vnitate poſterior eſt. Numerum verò poſſe ab alio differre, quantitate, ex eo patet, quòd ſit diuiſibilis in vnitates. Quòd ſi vnitates inter ſe compararentur, eæ etiam nec quantitate, nec qualitate differre poterunt.

Ad Cap. decimum.

REfutat eorum opinionẽ qui ideas quidem tollebant omnes, ſed entia Mathematica numeróſque prima entia faciebant, & principium numerorum ſtatuebant eſſe ipſum vnum, vt ſubſtantiam quandam, aut ſeparatam à ſenſibilibus, aut ſecúdùm aliam naturam in ipſis exiſtentem. Quòd enim nõ poſſit eſſe vnum numerorum principium, patet; quia non eſt potior ratio, cur vnum ſit principium vnorum, quàm dualitas principium omnium dualitatum; trinitas trinitatum: atqui volunt illi, vnum eſſe principium vnorum: ergo coguntur fateri, dualitatem eſſe principium dualitatum; trinitatem, trinitatum. Probatur maior. Cur enim, ſi vna eſt eáque prima vnitas, non erit vna prima dualitas, vna prima trinitas?

Ad Cap. vndecimum.

PRoponit dubitationes. An vnitates quę ſeſe conſequuntur in numeris, vt eæ quæ ſunt in dualitate, vel trinitate, ſint conſequẽtes ad primam vnitatem, necne? An dualitas ſit prior vnitatibus, quæ ſunt conſequentes, & vtraque vnitatum prior, nempe & ea quæ ſit prima conſequens, & altera quæ hanc ſequitur? An conſtent magnitudines è magno & paruo, vt lineæ ex longo & breui, ſuperficies è lato & anguſto; corpora ex alto & humili? Nam longum & breue, latum & anguſtum, altum & humile ſpecies magni & parui habentur. Obſeruandum hoc loco prædictas magnitudines dici numeros poſterioris generis; quia ex numeris prioris generis, qui ſcilicet conſtant vnitatibus, conſtitutæ credebantur à multis. An magnitudo ſit è materia, an è puncto? An vnitas vna? an numerus finitus, an infinitus? ſed hìc videtur Ariſtoteles eos refellere, qui è numeris magnitudines componebant, & quæſtiones illas in refellendi finem proponere. Quanquam nõ ſoluit primas quæſtiones, imo nec eas exagitat. Concludit fieri non poſſe, vt numeri & *Proponit quæſtiones nec ſoluit.* magnitudines à rebus ſeparentur. Et authores de numeris diuerſa & pugnantia ſenſiſſe, falſáſque hypotheſes aſſumpſiſſe, vnde mirum non ſit eos aberràſſe. Cùm *difficile ſit ex iis quæ non rectè ſe habent, rectè differere.* Vt dixit Epicharmus poëta, χαλεπὸν δὲ ἐκ μὴ καλῶς ἐχόντων, καλῶς λέγειν.

Ad Cap. duodecimum.

REtexit controuerſiam de ideis, quas excuſſerat c. 6. l. 1. & c. 6. l. 4. Metaphyſ. & nouiſſimè c. 4. huius lib. has verò eſſe tollendas probat; quia eas ſimul vniuerſales & ſingulares faciebant, qui ipſas inducebant. Admonet tamen, magnam de ideis (de quibus ſe ſuprà egiſſe ait, id eſt l. 3. & 7. & alibi, vt obiter intelligas hunc librum eſſe Ariſtotelis) quæſtionem eſſe in vtramque partem, ſiue eæ nullæ ſint, ſiue aliquæ.

Nam ſi non ſint ſubſtantiæ ſeparatæ eo modo quo ſunt entia ſingularia; tolletur ea ſubſtantia de qua, inquit, dicere volumus, id eſt prima, æterna, immobilis, ab omni materia ſenſibili ſeparata, (ex hoc loco conuincitur hunc librum antecedere eum qui vulgato ordine habetur 12. nam in hoc 12. qui verè eſt 14. de ſubſtantia illa ſeparata agit Ariſtoteles, de quâ hîc ſtatuit ſe dicturum) ſi verò ſint, vel earum elementa ſiue principia erunt ſingularia, & ſic tot erunt tantùm entia, quot elementa; quod falſum. Item principia non erunt ſcibilia, omníſq; ſcientia tolletur; quæ duntaxat eſt vniuerſalium. Vel illa eadem principia erunt vniuerſalia; & ſic non ſubſtantiæ erunt priores ſubſtantiis, imò & harum principia. Vniuerſalia enim non eſſe ſubſtantias dictum eſt l. 7. c. 16. certúmque eſt ſolas ſingulares ſubſtantias verè ac propriè eſſe ſubſtantias. Dicendum primò nihil prohibere, quin ſint infinita ſimilia; & tamen nihil eſſe præter ſingularia: quia in ipſis ſunt elementa, non vt ſeparata, ſed vt ſunt in quouis indiuiduo, variis modis. Vnde non ſequitur tot tantùm eſſe entia, quot principia ſiue elementa. Sunt enim 4. elementa tantùm, ignis, aër, aqua, terra; mixta autem plurima: quia elementa variis modis exiſtunt in quouis mixto: ſunt tamen eadem inter ſe elementa, vt conueniunt in natura & ſpecie elementi. Dicendum ſecundò ſcientiam ſpectari in potétia, vel in actu, vt ſentire. (Putamus enim in textu, loco ἐπίστασθαι, quod eſt ſcire, reponendum eſſe αἰσθάνεσθαι, quod eſt ſentire. Nihil enim docetur ex diſtinctione ſcientiæ & ſcire, ſed ex comparatione ſenſus cum ſcientia, res declaratur, vt docet progreſſus & ratio contextus, in quo fit mentio viſus, dicitúrque, viſum per accidens vniuerſalem colorem videre. nempe quia hic color quem actu videt, color eſt) & ſcientiam quidem in potentiâ, quæ ſic eſt veluti materia & quid indefinitum reſpectu vniuerſalis, ipſum autem vniuerſale veluti forma, obiectúmve illius, eſſe de ipſo vniuerſali & indefinito per ſe; Scientiam vero in actu, ſiue actionem ſcientiæ hanc vel illam, & quæ determinata eſt, eſſe de re ſingulari & definita per ſe, licet de vniuerſali ſit per accidens, quatenus ſcilicet res ſingularis ſub vniuerſali continetur. Sic ergo non erit neceſſarium eſſe Ideas, ſubſtantiaſve ſeparatas; & ſcientia modo quodam erit vniuerſalis, modo quodam non erit.

Ordinis librorũ reſtitutio noſtra ex hoc adhuc loco probatur.

Emendatio contextus.

Scientia in potentia.

Scientia in actu.

Liber duodecimus Metaphyſicorum, qui hactenus falsò creditus fuit decimusquartus.

DOctrinæ ſeries, & Ariſtotelis inſtitutũ libri huius connexionem cum ſuperiore ſatis arguunt, eúmque debere eſſe duodecimum manifeſtè probāt. Decreuerat enim libro ſuperiore Ariſtoteles ſe eorum ſententias velle perſequi, qui ſubſtantias alias à ſenſibilibus conſtituebant, tanquam immobiles, & rerum principia eſſe dicebant. Has verò hoc libro examinat & refellit. Erant auté tres ſententię de numerorum conſtitutione differentes. 1. Platonis, numerum Mathematicum à ſenſilibus ſeparatum, itémque idealem, ad idearum conſtitutionem pertinentem, adſtruentis. 2. Aliorum, qui ſolum Mathematicum ſtatuebant à ſenſilibus ſeparatum. 3. Pythagoreorum, qui numerũ in rebus ſenſilibus admittebant, ſed diuerſæ à ſenſilibus naturæ. Hi enim philoſophi omnes numerum faciebant rerum principium, licèt alij aliter. Sed hos refutat Ariſtoteles, adductis maximè quatuor incommodis. 1. Quòd conſtituerent omne principium, elementũ. 2. Quòd in immobilibus ſtatuerent principia cõtraria. 3. Quòd facerent vnum omniũ principium, vt ſubſtantiam per ſe ſubſiſtentem. 4. Quòd eorum quidam conſtituerent numeros primas ſubſtantias & ſeparabiles: ſimiliter & Ideas. Ex tota autem diſputatione colligitur, Numerum non eſſe quid per ſe ſubſiſtens, & à rebus verè ſeparatum; ſed rebus immerſum. Poſſe tamen ab anima ſeu mente noſtra conſtitui, & diſtingui, quæ circa res ipſas numerum ſtatuit, vt tempus circa motum. Sunt igitur huius libri ſex capita, quibus iam actum agitur, & quod diſcuſſum fuerat, iterum ſub incudem diſputationis reuocatur, ideas nempe, maximè numerales, quæ ad numeros ſpectant, non eſſe rerum cauſas & principia. Hoc enim ſuperiore libro fuerat iam diſputatum.

Ratio ordinis.

Tres opiniones de numeris vt principiis rerũ.

Numerũ nõ eſt quid per ſe ſubſiſtens.

Ad Cap. primum.

PRimo hoc capite veteres redarguit, quòd cùm de ſubſtãtia illa quæ ad ideas, numeros, & entia Mathematica pertinet, diſſerent; principia vt in naturalibus, ſic in immobilibus ſubſtantiis, contraria cõſtituerent. Hoc enim falſum eſſe ſic demonſtrat. Nullum contrariũ poteſt eſſe omniũ principium abſolutè, primò ac ſimpliciter dictum, & quale hic quæritur: atqui illa immobilis

& Mathematica ſubſtantia eſt quid contrarium, vt volunt eius aſſertores, vel quamdam habet contrarietatem. Vni enim contrariatur multitudo, vt dicebant Pythagorei; æquali, quod eſt vnum, inæquale, vt dixit Plato: Ergo illa immobilis & Mathematica ſubſtantia ſiue idea ſit, ſiue non, principium rerum omnium eſſe non poterit. Maior propoſitio facilè probatur. Omne enim contrarium ſupponit aliquid ſe prius, putà ſubiectum ſiue materiam: hinc contraria ſemper de ſubiecto dicuntur, nullúmque eorum à ſubiecto poteſt ſeparari: at principium omnium primum, nihil ſe prius agnoſcit. Præterea ſubſtantiæ nihil eſt contrarium: ergo nullum contrarium poteſt eſſe principium, ſi principium ſubſtantia eſt, vt volunt. Docet poſtea alios aliter explicare contraria, Platonem quidem, materiam contrariorum alterum facere, alios vni opponere inæquale, itavt per vnum intelligant æquale, per inæquale, multitudinem. Alios ſimpliciter vni multa, alios magnum & paruum pro materiâ ſtatuere, & vnum pro formâ; alios multum & paucum; alios excedens & quod exceditur. Tum repetitur quod de vno paſſim dictum eſt, & lib. 10. vnum ſignificare menſuram; menſuram verò eamdem eſſe in omnibus & eiuſdem generis.

Subſtantia Mathematica nõ poteſt eſſe principiũ omnium.

Ad Cap. ſecundum.

Æterna nõ conſtant ex elementis.

STatuit æterna non poſſe ex elementis conſtare, cùm elementa materiam habeant; æterna non habeant, eam ſcilicet quæ ad eſſe & non eſſe fertur, ſiue ſecundùm quam contingit res ipſas non eſſe. Vnde colligit ideales numeros quos veteres illi principia faciebant, non eſſe elementa, aut non conſtare elementis; vel ſi elementis conſtant, aut ſunt elementa rerum, vt volebant, non eſſe æternos. Deinde repetit opinionem Parmenidis quòd ens ſit vnum: quam Pythagoreos fuiſſe perperam ac ſtultè ſecutos docet. ſed de Parmenide dixit cap. 2. lib. 1. Phyſic. & cap. 5. lib. 1. Metaphyſic. Denique refutat ideales numeros, quòd nullius rei cauſæ ſint, planéque inutiles. Vnde eorum non fit mentio in Arithmeticâ. Nullum enim theorema Arithmeticum eſt de numeris idealibus, ſed de iis qui reuerâ ſunt ſenſibiles, vel rebus ſenſibilibus poſſunt accommodari, licèt non vt ſenſibiles conſiderentur.

De Parmenide libello de Zenone.

Ad Cap. tertium.

DOcet non eſſe admittendum idealem numerum, cùm eius authores nec neceſſariis argumentis, nec poſſibilibus nitantur ſuppoſitionibus. Deinde Pythagoreos in tres velut ſectas diuiſos eſſe ſignificat. Alij enim putant numeros à rebus non eſſe ſeparatos, ſed res ipſas conſtare numeris, cùm affectiones numerorum ſint in concentu, ſiue harmoniâ Muſicâ, & in cœlo, & in rebus plurimis. Alij exiſtimant numeros eſſe ſeparatos, vt ſeruentur ſcientiæ: ſed hanc enodauit difficultatem cap. 12. lib. ſuperioris. Alij denique aiunt terminos ſiue extrema magnitudinum, vt punctum lineæ, lineam ſuperficiei, ſuperficiem ſolidi, eſſe ideas ſiue ſubſtantias ſeparatas, vel potiùs eſſe eorum ideas, quia termini ſunt & fines. Sed primi qui Phyſicam attingere videntur, ab hac methodo ſunt reiiciendi. Secundis autem ſatisfactum fuit ſuprà. Tertij ergo hinc ſunt refellendi, quòd termini illi non ſint ipſæ ſubſtantiæ, ſed earum circumſcriptiones. Secundò, quia ſequeretur pari iure terminorum finiúmque deambulationis & motus cuiuslibet eſſe ideas, ſi videlicet ideæ ſint punctorum & linearum, vt ſunt termini; at hoc abſurdum. Eſſe vero reprehenſione dignos, qui numeros è magno & paruo generari dixere, concludit, quòd æterna non generentur: numerus autem illorum iudicio, æternus ſit.

Secta Pythagoreorum.

Refellũtur.

Ad Cap. quartum.

PRoponit dubitationem, an aliquod è principiis à Pythagorâ & Platone poſitis, (id eſt numerus aliquis) tale ſit, quale id quod dicere, inquit, volumus, (id eſt de quo dicemus in lib. qui verè poſtremus eſt, & decimusquartus; ſed hactenus fuit duodecimus) nempe bonum, pulchrum, optimum. Reſpondet Theologos quoſdam recentiores, & antiquos Poëtas putâſſe bonum & pulchrum non eſſe in rerum principiis, ſed progreſſu temporis apparere: quo loco miſcet fabulas. Sed contrà ſenſiſſe Philoſophos, magos, ſapientes, qui primum principium fecere optimum. Quod ſanè dicitur veriſſimè, cùm ſit rationi conſentaneum, inquit, ſtatuere ipſum primum æternúmque principium, αὐταρκέστατον (εἶ) καὶ ἄφθαρτον, *ſibi ipſi ſufficientiſſimum eſſe, & incorruptibile.* Id eſt, omnino bonum & perfectiſſimum. quâ de re lib. 14. decernet. Vnde liquet verè eſſe decimúquartum & hoc decimoſecundo poſteriorem, eum qui habitus eſt huc vſque decimusſecundus. Sed errant, qui primum illud principium ideo aiunt eſſe bonum, quòd vnum ſit: itavt ratio boni conueniat primo

Æſtius locus ordinẽ librorũ à nobis poſitũ demonſtrans.

principio per ſubſtantiam vnius. Hoc enim licèt Ideales dicant, falſum ſanè eſt. Vnde conuinci hinc adhuc poſſunt, quòd ſi vnum per ſe bonum eſt, vt profitentur; multitudo ſit mala per ſe: vnde cùm numerus ſit multitudo, erit per ſe malus: ex quo ſequitur numerum non eſſe primum principium, quod ſcilicet eſt optimum ac perfectiſſimum. Concludit tot ideo abſurdis vrgeri Pythagoreos; quòd faciunt principium & elementum idem. Quòd contrarietatem principio ineſſe dicant, primo ſcilicet ac ſimpliciter dicto & rerum omnium. Quòd vnum ſtatuant omnium principium per ſe ſubſiſtens. Denique quòd eorum quidam faciant numeros ideas, ſubſtantiáſ ve ſeparatas.

Ad Cap. quintum.

STatuit errare Pythagoreos, quòd in principiis bonum non conſtituant. Item vniuerſi principia non eſſe ſic comparanda principio animalium, aut plantarum, id eſt ſemini imperfecto, quaſi ita res habeat in principio vniuerſi: & ex imperfectis omnino ſempérque fiant perfectiora. Nam & in ipsâ viuentium generatione principia perfecta ſunt, ita vt ſemen ſic non ſit primum principium, ſed animal. Homo enim hominem generat. Tertiò, locum non eſſe Mathematicorum ſolidorum, ſiue corporum; quia proprius eſt rerum ſingularium, quæ ideo loco ſeparabiles ſunt, Mathematica autem non ſunt alicubi. Quartò, debuiſſe Pythagoreos explicare, quomodo numeri ſint cauſæ ſubſtãtiarum. Quintò, numerum non eſſe formam rerum, ſed potiùs ad materiam pertinere; cùm rerum plurimarum miſtarum, (quæ ſunt vt numerus) ratio & modus, forma ſit; ipſáque forma non ſit numerus, ſed ratio numeri. Denique ad nullum cauſæ genus propriè referri.

Entia Mathematica nullibi ſūt.

Ad Cap. ſextum.

QVærit quidnam ſit illud, bene, quod à numeris certâ ratione miſtis, vel, vt aiunt, proportionatis, emergere creditur. Reſpondet in nullâ ratione ſeu proportione numerorum, bonum conſiſtere, & definitionem rationem-ve miſtionum, in additione numerorum conſiſtere, non in numeris. Nec melicratum fore melius, ſi per numerorum certas proportiones, vt per ter tria conficiatur. Vnde ſtatuit eſſentias viréſque rerum numeratarum non eſſe tribuendas numeris, vt cauſis. Inde enim ſequi poſſet multa & diuerſa eadem eſſe, cùm idem ſpecie numerus poſſet diuerſis obuenire: Atque adeo ineptiſſimos eſſe eos homines, qui omnia ad numeros referunt. Tum vnum non eſſe abſolutè idem in omnibus, vt Pythagorei ſupponebant, ſed analogum & ſecundùm proportionem. Denique concludit Mathematica non eſſe ſeparata à ſenſibilibus, neque eſſe cauſas & principia rerum.

Bonum in proportione numerorum non conſiſtit, vt ſunt forma iter numeri.

Numeri inanes & inefficaces.

Liber decimus tertius Metaphyſicorum

Qui hactenus ordine peruerſo fuit vndecimus.

ACcuſatur à multis Ariſtoteles ταυτολογίας, id eſt repetitionis earumdem rerum ac documentorum; ſed in hoc libro maximè vitium hoc, ſi vitium dici debet, deprehenditur. Cùm fere totus liber in iis conſumatur, quæ non tantùm primo, tertio, quarto ſextóque libro huius operis tradita fuerant: Sed etiam lib. 2. 3. 4. & 5. Phyſicorum ſatis explicata. Nos verò veniâ & excuſatione dignum putamus Ariſtotelem, imo & laude, quòd cùm prolixus fuiſſet in refellendis ideis, numeris, entibúſque Mathematicis, rediens tandem in viam atque ſcopum ſibi propoſitum de ſubſtantiis ſeparatis; hoc libro ea compendioſè repetiuerit, & quaſi in expeditam quamdam ἀνακεφαλαίωσιν, lectoris gratiâ redegerit, quæ tractationi poſtremæ de ſubſtantia æterna & immobili, quam libro ſequenti exequitur, conferre videbantur. Si quis enim rerum ſeriem, ac theorematum, quæ huc reuocat Ariſtoteles, paulò attentiùs conſiderauerit; facilè animaduertet, ea non immeritò doctrinæ illi, quæ libro vltimo inſignis traditur, fuiſſe præponenda, longéque illuſtriorem & clariorem ex eorum repetitâ explicatione, factam eſſe de primo rerum principio contemplationem. Quòd ſi quæſtiones quædam iam alibi propoſitæ, hic repetantur, eæ, inquit, Aphrodiſæus, vel omnino ſolutæ non fuerunt, vel non ſatis explicatæ. In difficilibus non eſt repetitio reprehendenda. Sunt igitur huius libri capita duodecim.

Decies repetita placebant.

Ad Cap. primum.

STatuit ſapientiam, id eſt Metaphyſicam, eſſe ſcientiam principiorum primorum. Deinde proponit quæſtiones duodecim ex cap. 2. & 3. libri tertij repetitas, quæ ex ſolutionibus intelligentur. Solutio primæ & ſecundæ, eſt Sapientiam eſſe vnam ſcientiam, quæ omnia etiam contraria contempletur;

Soluuntur quæſtiones libro tertio propoſitæ.

prout ad prima principia reuocantur. Tertiæ, eamdem agere de omnibus, & de ſubſtantiis generatim, ſed præſertim de ſeparatis. Quartæ, agere de omnibus rebus vt ſunt entia, præcipuè de ſubſtantiis, & earum affectionibus. Quintæ, agere de cauſis, earúmque generibus. Sextæ, agere de ſubſtantiis alterius naturæ à ſenſilibus, & rebus Mathematicis. Septimæ & octauæ, entia Mathematica non eſſe realiter à rebus ſenſilibus ſeparata, ſed ſolâ cogitatione. Nonæ, eſſe Metaphyſicæ, conſtituere obiectum Mathematicarum. Decimæ, eſſe Metaphyſicæ agere de vniuerſalibus principiis. Vndecimæ, eiuſdem eſſe agere de ente & vno: quæ tamen genera non ſint, ſed analoga. Duodecimæ, genera magis eſſe principia, quàm ſpecies: ſpecies tamen plura actu continere, quàm genera: quia ſpecies continent actu ſuas differentias, quas ſic genera non continent.

Ad Cap. ſecundum.

Quicquid eſt, eſt ſingulare.

POnit alias quæſtiones, de ſubſtantiis ſcilicet, quatuor; ſex de principiis. Solutio primæ eſt, quicquid eſt in naturâ rerum, eſſe ſingulare, ſed de ſingularibus poſſe in vniuerſum diſputari, ratione naturarum vniuerſalium, quæ in ipſis ſingularibus exiſtunt, non ſeorſim. Secundæ, eſſe alias ſubſtantias præter ſenſibiles, & illarum vnam hîc præcipuè requiri. Nullam tamen eſſe ideam. Tertiæ, tollendas ideas. Quartæ, materiam & formam non eſſe illam æternam, primámque ſubſtantiam, quæ hîc inueſtigatur. Solutio primæ, de principiis eſt, corruptibilium & perpetuorum idem eſſe vnúmque principium: & ea quæ ſunt principio primo viciniora, perpetuitatem obtinere; quæ verò magis diſſita, interire. Secundæ, ens & vnum dici principia, non vt cauſas perpetuas, ſeparatas & immobiles, ſed vt communia attributa, cùm non ſint hoc aliquid. Tertiæ, Mathematica non eſſe principia ſubſtantiarum. Quartæ, ſcientiam eſſe vniuerſalium; neque ideo quidquam impedire, quominus de ſubſtãtiis agat aliqua, iis etiam quarum ſint ſingularia principia. Quintæ, eſſe ſubſtantiam aliquam ſiue principium à materiâ omni ſeparatum; eſſe ſubſtantiam aliam cum materiâ; quæ ſcilicet conſtituit indiuidua ſenſibilia, quæ vocantur hîc tota ipſa, vel σύνολα, ſimul tota: non eſſe tamen omnia ſingularia ſenſibilia, corruptibilia; quia in omnibus non eſt materia, cum potentiâ contradictionis, ad eſſe & non eſſe, quæ ſola materia principium eſt corruptionis. Sextæ, principia externa, ſi prima omnino intelligantur, ad vnum reduci, nempe ad Deum; interna verò non eſſe vnum numero, ſed analogiâ vnum, vt materiam, formam, priuationem.

Vnum eſt omnium principium.

A Capite tertio, ad octauum.

CAp. 3. 4. 5. 6. & 7. Repetit ex lib. 4. & ſexti, initio quæ de diſcrimine Metaphyſicæ à Phyſicâ, & Mathematicis, aliiſque omnibus ſcientiis dixerat, & de dignitate eiuſdem. Eſſe illius agere de ente vt ens eſt; & de principiis communibus; item impoſſibile eſſe, idem ſimul eſſe & non eſſe. & alios hoc principium negâſſe ob imperitiam, alios ob pertinaciam. Eſſe ſcientiam aliquam vniuerſalem Phyſicâ & Mathematicis priorem, ſcilicet Metaphyſicam, quæ ſit de ſubſtantia ſeparata & immobili. Quæ omnia ſuis illis locis explicuimus.

Ad cap. 8.

Cap. 8. Repetit quæ de ente per accidens dixerat cap. 2. & 3. lib. 6. Metaphyſic. & cap. 30. lib. 5. Tum agit de vero Logico, cuius contrarium eſt falſum: & tale verum docet non pertinere ad Metaphyſicam, quia ens rationis eſt, & in ſola mente, obiectiuè ſcilicet, vt aiunt ſcholæ. Denique recenſet cauſas entis per accidens, fortunam ſcilicet & caſum, de quibus ea tradit, quæ iam cap. 4. 5. & 6. lib. 2. Phyſic. expoſuerat.

Ad cap. 9.

Cap. 9. Agit de motu, repetítque ea quæ tribus primis capitibus libri tertij Phyſicorum docuerat, de motus definitione, generibus, ſubiecto. Hîc tamen vocem τῆς ἐνεργείας, tribuit motui, quæ operationem propriè ſignificat; cùm lib. 3. Phyſicor. nomen ἐντελεχείας, quæ actum primum formámque potiùs ſignificat, eidem attribuiſſet. De motu vero hic agit, quia per motum ad ſubſtantiam illam mouentem, ſed immobilem & æternam, aſcendere oportet.

Ad cap. 10.

Cap. 10. Agit de infinito, eiúſque modis, vt cap. 4. & ſequentibus lib. 4. Phyſicor. Docétque infinitum actu, molis ſcilicet & quantitatis, non dari in rerum natura: infinitum autem potentia, quod vocant ſcholæ ſyncategorematicum, & quod in continui diuiſione cernitur; reperiri primò in magnitudine, deinde in motu, tertiò in tempore.

Ad cap. 11.

Cap. 11. Repetit quæ de motu & mutatione dixerat cap. 1. & 2. lib. 5. Phyſicor. ibi à nobis explicata, vt, mutari ſiue moueri rem, per accidens, ratione partis, & per ſe primò. tot modis mouens dici. Item motus

eſſe tres, ad qualitatem, ad quantitatem, ad locum. Non eſſe verò motum ad ſubſtantiam, quia motus eſt ad contraria & inter contraria: ſubſtantiæ autem nihil eſt contrarium. Immobile denique dici quod moueri planè ἀδυνάτον. Quod vix mouetur etiam multo tempore. Quod tardè incipit moueri. Quod natum eſt moueri, ſed tamen non poteſt, quando, vbi, & quomodo poſſet: & hoc ſolum propriè dici quieſcere: eſt enim quies priuatio motus in eo quod eſt motus ſuſceptiuum, vel quod naturâ moueri poteſt.

Ad cap. 12. Cap. 12. Explicat quæ dicantur eſſe ſimul loco, quæ ſeorſim, quæ ſe tangere; quid medium; quæ loco contraria ſint; quæ deinceps, & cætera ex cap. 3. lib. 5. Phyſic. repetita. Diſtinguit ſub finem, puncta ab vnitatibus, quòd in illis ſit tactus, ratione continui ſcilicet, in quo ſunt: in his minimè, cùm ſint deinceps poſitæ, & inter puncta ſit quid interiectum, nempe linea, nihil verò ſit medium inter vnitates.

Liber decimusquartus Metaphyſicorum

Qui hactenus violatâ ſerie operis, habitus vulgò fuit duodecimus.

HIc eſt totius operis poſtremus liber, veréque decimuſquartus, vt ex iis quæ ſuprà annotauimus, manifeſtè liquet, in quo propoſitum abſoluit Ariſtoteles de primo rerum omnium principio, ſiue de vnâ illâ æternâ & immobili ſubſtantiâ à quâ omnia, per quam omnia, ad quam omnia; id eſt de vno ſummóque Deo, in cuius gratiam omnis hæc quæ anteceſſit doctrina, tradita eſt; vt Alexander & Philoponus annotârunt. *Scopus & ſumma libri.* Vnde quia principium dicitur multis modis, materia enim, forma & priuatio principia ſunt; ideo de his in priori parte libri dicitur: tum etiam vt ab illis principiis principium immobile diſtingueretur: tum denique vt quæſtio ſuperioribus libris propoſita, an ſint eadem rerum omnium principia & cauſæ, expeditiùs ſolueretur. Et hæc ratio eſt, cur quinque primis capitibus huius libri, plurima repetiuerit Ariſtoteles ex lib. 7. & 8. Metaphyſicor. & lib. 1. Phyſicor. vbi de ente ſimpliciter, id eſt de ſubſtantiâ, multa iam tradiderat; quæ tamen huc reuocat recolligitque, inquit D. Thomas, vt tractationem de ſubſtantiis abſolueret. *Cur multa hic albnc repetat Ariſtoteles.* Sed quòd tam multa hoc & priore libro recoquat iterétque Ariſtoteles, hanc, præter cæteras, cauſam eſſe credibile eſt, quòd præ modeſtiâ videatur ingenij ſui viribus diffidere in tam arduâ æterni illius primíque entis, Dei ſcilicet, & aliarum ſubſtantiarum à materiâ ſeparatarum inueſtigatione: Ita vt ad hanc nonniſi timidè grauatéque accedat; & cùm pauca admodum ei ſuppetant, quæ de Deo & intelligentiis pro dignitate poſſit pronuntiare, (quinque enim tantùm ſequentia capita, eáque non tota conſumit in Theoriâ ſubſtantiarum ſpiritalium) de iis quæ iam vel hoc opere, vel alibi in Phyſicis docuerat, plurima inculcat retexítque, vt iis repetitis librorum paginas impleat; & hac arte ſuæ Theologiæ timidam modeſtámque ſuppleat breuitatem. *Timidus, & modeſtus & breuis eſt Ariſtoteles, in ſuâ Theologiâ.*

Conſtat ergo hic liber decem capitibus, in duas partes redactis. *Diuiſio libri.* Prior quinque capitibus continetur, vbi repetuntur quæ lib. 7. & 8. Metaphyſic. & lib. 1. Phyſic. ferè expoſita fuerant de ſubſtantiâ, materiâ, formâ, principiis & elementis ſenſibilium. Poſterior aliis quinque capitibus abſoluitur, vbi de Deo & ſubſtantiis immaterialibus.

Ad Tria priora capita libri poſtremi.

PRimo cap. ſtatuit Metaphyſicam eſſe de ſubſtantiâ, vt de obiecto, ſaltem principali; cùm ſubſtantia ſit primum & maximè ens, & hîc principia & cauſæ ſubſtantiarum quærantur. *Ad cap. 1.* Id enim aliqua ſcientia conſiderat, cuius principia perquirit. Imo verò ita ens eſt ſubſtantia, vt alia omnia, putà qualitates, motus, & cæt. inter entia vix ſint cenſenda. Hæc tetigit 7. lib. Metaph.

Ad cap. 2. Cap. 2. ſtatuit primò, ſubſtantias eſſe tres, ſenſibilem corruptibilem, ſenſibilem æternam, vt cœlum, & immobilem, de quâ alij alia dixêre. Secundo, ſenſibilem ſubſtantiam eſſe mutabilem: mutationem verò ex oppoſitis eſſe ſiue contrariis, formâ ſcilicet & priuatione, quibus ſubſtitui commune quoddam ſubiectum, nempe materiam, neceſſe ſit. Vnde tria ſenſibilium principia colliguntur, forma, priuatio, materia. vt 1. Phyſicor. dixit.

Ad cap. 3. Cap. 3. Statuit primò, materiam non fieri, nec formam, ſed compoſitum. Quod ferè dixit cap. 3. lib. 6. & cap. 8. lib. 7. Secundò, ſubſtantias fieri ex vniuocis: quod dixerat cap. 7. & 9. lib. 7. Metaphyſic. Tertiò, omnia fieri naturâ, vel arte, vel fortunâ, vel caſu; quod dixerat lib. 2. Phyſicor. & cap. 9. lib. 7. Metaphyſic. Quartò, cauſas efficientes ſiue mouentes exiſtere ante compoſitum quod

ſit, formas autem quæ dant eſſe rei, ſimul cum compoſito eſſe. Quintò, poſt diſſolutionem compoſiti Phyſici remanere animam intellectiuam, non alias animas. Ex hoc loco patet animam intellectiuam, ex Ariſtotelis ſententia non extitiſſe ante corpus, vt Plato exiſtimauit; neque etiam extincto corpore, extingui: atque adeo ex doctrina Ariſtotelis perſpicuè colligi animæ immortalitatem. Sextò, non eſſe ideas, neceſſarias ad generationem naturalium ſubſtantiarum compoſitarum, cùm homo generet hominem, id eſt hic ſingularis homo, alium ſingularem hominem: & res ſic ſe habeat in artefactis.

Intellectiua [illegible] immortalitate animæ.

Ad Cap. quartum.

Statuit cauſas, & principia rerum omniũ modo quodam eſſe eadem, id eſt analogicè & ſecundùm proportionem; alio modo diuerſa, ſiue non eadem ſynonymè, vnóque ac ſimplici modo. Deberent enim eſſe elementa ſiue principia eadem ſubſtantiarum, & aliorum generum entis ſiue Categoriarum, vt relatorum v. g. at hoc falſum eſt: nihil enim commune eſt ſaltem ſynonymè ſubſtantiæ & aliis Categoriis. Non ſunt ergo rerum omnium eadem ſimpliciter principia; ſed tantùm modo quodam, id eſt proportione quadã & ſimilitudine: Itavt quemadmodum in ſubſtantiis corporibúſ-ve ſenſibilibus, ſunt tria principia, forma, priuatio & materia in genere ſubſtantiæ; ſic quodammodo eadem ſint, (analogicè ſcilicet) principia, in generibus accidentium; ſint tamen illa principia, circa vnumquódque genus, verè diuerſa. Sic, vt in corpore Phyſico, putà homine generando, eſt anima, vt forma ſubſtantialis, vel, vt alij explicant, homo ipſe generandus, item non homo, vt priuatio; & corpus, vel ſemen, vt materia: ſic in qualitate, putà in colore, album erit vt forma; nigrum ſiue non album, vt priuatio; ſuperficies, vt materia. Item in illuminatione lumen, vt forma; tenebræ, vt priuatio; aër, vt materia. Quæ identitas aut conuenientia principiorum verè analogica eſt & proportionalis, non ſimpliciter eadem. Hinc patet ſolutio quæſtionis libro tertio, & vndecimo Metaphyſicor. propoſitæ, an cauſæ & principia rerum omnium eadem eſſent an diuerſa? Deinde ſtatuit tria eſſe rerum omnium ſenſilium elementa, id eſt principia analogica interna, materiam, formam, priuationem: Cauſas quatuor, his ſcilicet addendo efficientem, quę eſt principium externum. Prætermittit enim finalem, quæ non eſt principium niſi in efficientis intentione; & idealem ſiue exemplarem, quam non putat diſtingui à formali, quæ eſt in efficiente. Imo reuocat illas quatuor Cauſas, ad tres, quia formam & efficientem, licèt reipsâ differant, inter ſe conuenire ſignificat; quòd forma, quæ in efficiẽte eſt & per quam agit efficiens, tam naturale quàm artificioſum (forma autem agentis artificioſi eſt idea ſiue exemplar rei faciendæ in mente artificis) eiuſdem ſit rationis cum forma producta, tam naturali quàm arte facta. Sic enim eiuſdem rationis ſunt anima patris & filij, & domus idealis, atque forma domus realis. Niſi quòd hæc ſit in materia, illa ſine materia. Denique præter cauſas illas, ſtatuit eſſe primum quoddam mouens quod omnia moueat, de quo poſtea.

Non ſunt eadẽ ſimpliciter rerũ omniũ principia, ſed quodã modo, & analogicè.

Solutio quæſtionis l. 3 & 11. propoſitæ.

Tria principia.

Ad Cap. quintum.

Statuit primò, ſubſtantias eſſe cauſas rerum omnium. Subſtantiæ enim cauſæ ſunt ſubſtantiarum & accidentium, quæ hîc dicuntur οὐ χωριστά, *non ſeparabilia*, quia à ſubſtantiis nequeunt ſeparari. Vnde efficitur principia cauſáſque accidentium, vt motuum, affectionum, reuocari ad cauſas ſubſtantiarum; quia accidentia pendent à ſubſtantiis, vt ſint: at quicquid ab alio dependet, ab eiuſdem etiam cauſis dependeat neceſſe eſt. Secundò, principia cauſáſque rerum omnium eſſe eaſdem proportione quadam, prout ſcilicet in omni entis genere datur actus & potẽtia, quæ in ſuprà dicta principia cauſáſ ve formam, priuationẽ efficientem, materiámque cadunt. Nam tres priores ad actum referuntur, quarta ad potentiam. Tertiò, actum & potentiam alia eſſe in aliis rerum generibus: & in corruptibilibus recurrere vices actus & potentiæ, itavt homo v. g. vinum, caro, modò ſint potentia, modò actu, modò ſint, modò non ſint, in incorruptibilibus autem non ſic: cùm ſint perpetuò. neque ſint in potentia niſi quatenus motui ſubiiciuntur, & poſſunt hoc vel illo modo operari. Quartò, vniuerſalia non exiſtere, ſed ſingularia gigni à ſingularibus. Quanquam hominis vniuerſaliter ſumpti, homo vniuerſaliter ſumptus dici poſſit principium, vt effectus cauſæ reſpondeat, non tamen quòd reuerà extet homo vniuerſalis. Quintò, eadem eſſe omnium principia, vniuerſaliter loquendo, ſpecialiter, diuerſa. Dici etiam eadem ſecundùm analogiam, & qua-

Accidẽtia non ſeparantur à ſubſtantiã.

Corruptibilia nunc potẽtiã ſũt, nunc actu.

tenus principia accidentium dependent à principiis ſubſtantiarum.

Ad Cap. ſextum.

REperit primò, diuiſionem ſubſtantiarum ex cap. 2. huius libri, in duas naturales, vnam ſcilicet corruptibilem, vt animal: alteram ſempiternam, vt cœlum; & tertiam immobilem. Secundò, ſtatuit aliquam ſubſtantiam perpetuam, immobilem eſſe: Quod ſic probat. Subſtantiæ ſunt entia prima; ergo ſi omnes ſubſtantiæ ſunt corruptibiles, omnia erunt corruptibilia: at hoc falſum. Datur enim motus æternus, localis ſcilicet & circularis qui cœlo competit, quem ortum eſſe aliquando, aut corruptum iri, eſt ἀ-ΐδιον, vt & tempus. Si ergo tempus æternum eſt, vt motus; erit neceſſariò ſubſtantia quædam incorruptibilis & æterna: non tantùm ea in qua inſit ille æternus motus, cuius comes eſt tempus, nempe ipſum cœlum; ſed etiam vna quæpiam, quæ ita moueat, vt cùm ipſa ſit immobilis, ab æterno & in æternum moueat. Hoc enim eſt quod intendit Ariſtoteles, debétque demonſtrare. Quod iam fecerat lib. 8. Phyſicor. Statuit tertiò, ſubſtantiam illam æternam, & immobilem ſiue immutabilem ita motiuam effectiuámque eſſe, vt non tantùm potentiam mouendi habeat, ſed ſemper & in æternum actu mouerit, & moueat; ideóque nunquam eſſe, fuiſſe ve in potentia, ita vt aliquando actu non mouerit: quod Plato & alij quidam crediderunt, qui infinito tempore Deum otioſum fuiſſe dixerunt. Quos ideo falſitatis arguit Ariſtoteles, quòd fruſtra eſſet ea potentia quæ ad actum non reduceretur. & præterea non poſſet eſſe æternus motus: cuius ideo vt ſeruetur æternitas, oportet ſubſtantiam illam mouentem non tantùm æternam eſſe, neque tantùm perpetuò mouere actu; ſed ita ſe habere, vt non poſſit non mouere ſemper: ſitque actus purus & potentiæ expers. Si enim eſſet potentia, poſſet non mouere, ſicque motus non eſſet æternus. Hoc loco videtur Ariſtoteles docere, Deum ſiue primum motorem agere quicquid poteſt & ex neceſſitate naturæ. Quod tamen vt falſum fides catholica condemnat. Poteſt enim plurima Deus efficere, quæ actu non facit. Statuit quartò, ſubſtantias æterni motus effectrices eſſe materiæ expertes, quia actu ab æterno mouent, ſúntque omnis potentiæ expertes. Vocat quinto in quæſtionem, an actus ſit prior potentiâ, necne? Statuit in iis quæ interdum ſunt, interdum non, potentiam eſſe actu priorem: ſimpliciter tamen & abſolutè actum priorem eſſe potentiâ. Quia res non reducuntur è potentiâ ad actum, niſi per aliquid quod ſit actu. Non enim materia poteſt ſeipſam ad actum mouere. Sic lateres & ligna non mouent ſeipſa ad formam domus; nec ſanguis menſtruus ad formam animalis; ſed tam artefacta quàm naturalia egent aliquo quod ſit actu, putà causâ efficiente, actu exiſtente; putà generante, vel artifice. Concludit, quod ſi ſemper idem redeat circuitione aliquâ, id eſt ipſe motus circularis, qui continuus eſt ac perpetuò redit, debere idcirco eſſe aliquid quod ſit æternum, permaneatque ſemper idem, & eodem modo operetur: vt eſt ſubſtantia illa æterna & motrix prima, & primum cœlum: Quòd ſi ſit viciſſitudo generationum & corruptionum, vt verè eſt, huius viciſſitudinis cauſam eſſe non primum cœlum, quod eodem modo mouetur ſemper, ſed inferiores orbes, maximè verò Solem, acceſſu ſuo, vitam; receſſu, interitum rebus afferentem. Itaque cauſam cur res eodem ſemper modo fiant, eſſe primum cœlum; cur alio & alio, medios orbes, Solémque maximè, cur denique ſemper alio modo, vtróſque ſimul. Sed clariùs rem hanc expoſuit lib. 2. de ortu & inter. cap. 10. & 11. Si igitur ſic ſe habeant rerum generationes & principia, non erit profectò opus, ἄλλας ζητεῖν ἀρχὰς, *alia quærere principia*; litem ſcilicet & amicitiam Empedoclis, numeros Pythagoræ, ideas Platonis. Cùm autem poſitâ motus æternitate, eo modo quo nunc eſt ſtabilita, abſurda illa veterum placita, nempe quòd ex nocte infinitâ, id eſt ex informi materiâ, vel ex confuſâ congerie omnium, quæ erat illud decantatum chaos; vel è nihilo, ſiue non ente res vniuerſæ factæ fuerint, facilè refellantur: Hinc adhuc ad aſtruendam motus, rerúmque æternitatem perſuaderi nos debere colligit Ariſtoteles; atque adeo concludendum eſſe primum cœlum æternum eſſe, cùm æterno motu cieatur. Item quidpiam eſſe quod ſemper moueat, ipſúmque non moueatur, & quod æternum ſit, & ſubſtantia, & actus: actus, inquam, qui Græcè dicitur ἐνέργεια. Eſt enim vox τῆς ἐνεργείας, perfectionis ſignificatus, quàm vox τῆς ἐντελεχείας, vt ſuprà obſeruaui.

Datur aliqua immobilis & æterna ſubſtantia.

Subſtantia illa æterna ſemper mouit, ſemperque mouebit.

Subſtantiæ æterni motus effectrices, ſunt immateriales.

Actus prior eſt ſimpliciter potentiâ.

Viciſſitudo generationum & corruptionum eſt à cœlis inferioribus.

Cap. 6. l. 9. huius operis.

Ad Cap. ſeptimum. De Deo.

ILluſtre eſt hoc caput totúmque Theologicum, in quo ſcilicet Dei Opt. Max. ſummam

ſummam perfectionem, imperium, auctoritatem, immutabilitatem, ſimplicitatẽ, ſpiritalitatem, impaſſibilitatem, vitam denique optimam & iucundiſſimam, ſiue abſolutiſſimam, æternámque felicitatem aſſerit Ariſtoteles: quæ tamen Dei attributa iam ante collegerat paſſim in Phyſicis, præſertim l.8. Statuit igitur primò, mouens primum eo modo mouere, quo appetibile & intelligibile mouet: id eſt ita mouere, vt ipſum non moueatur, ſed maneat immobile. Sic enim v. g. ſenſibile ſenſum, appetibile appetitum, volibile ſeu βουλητὸν voluntatem, intelligibile intellectum, amabile amantem mouent, vt ipſa non moueantur. Sic veritas vel ſapientia animum Philoſophi mouet ad ſui perquiſitionem. Manet ſiquidem ſapientia non mota, licet animos ad ſe moueat alliciátque. & reuerâ motus, quo primum mouens mouet, eſt ille quo appetibile, & intelligibile & amabile mouet appetitum & intellectum intelligentiarum inferiorũ, quę licèt Phyſico motu ſint immobiles, mouentur tamen Metaphyſicâ & ſpiritali quadam ratione, à primâ illâ intelligentiâ, dum eam intelligunt, cognoſcunt, amant, eique ſimiles eſſe appetunt. Eſt enim illa prima intelligentia primum intelligibile, primum appetibile, primum amabile. Quod dum percipiunt aliæ intelligentiæ, ei cupientes aſſimilari, vt ſupremo fini, mouent ſuos orbes. Sed hęc ratio cauſandi ac mouendi eſt in genere cauſæ finalis. Vnde cùm hîc ſermo ſit de causâ efficiente primâ, res adhuc aliter debet explicari. Nempe motum primi agentis, vt eſt prima cauſa efficiens, conſiſtere in illius influxu, quo cum inferioribus intelligẽtiis in mouendo ſuo quoque orbe, efficienter concurrit. Quare efficientia primi motoris eſt applicatio virium inferiorũ mouentium ad ſuum quodque opus; quatenus primus motor cum illis actiuè & independẽter concurrit ad orbium inferiorum motiones. Quo loco notandum intelligentias non mouere cœlos ob rerum inferiorum generationes, vt propter finem verum & vltimum, (debet enim finis ſaltem vltimus, nobilior eſſe iis quæ ſunt ad finem) ſed ob ſummum illud bonum primúmque amabile, cuius tanquam finis vltimi ſimilitudinem affectant. Statuit ſecundò, eſſe finem in immobilibus. (Quod ſe explicaturum promiſerat Ariſtoteles l. 1. qui habitus fuit decimus tertius, ca. 3. Vnde apparet illum quem decimumtertium, hactenus omnes codices habuerũt, meritò à nobis huic qui decimusſecũdus habitus eſt,

Primum mouẽs, mouet vt intelligibile, & appetibile, id eſt vt finis.

Quomodo primus motor ſit cauſa efficiens motus cæleſtis.

Locus pro ordine librorum à nobis reſtitutus.

eſtque verè decimusquartus, fuiſſe præpoſitum). Nempe quia prima illa æternâq; intelligentia, quæ omnino immobilis eſt, finis rationẽ habet, non eius quidẽ qui motu Phyſico fiat & acquiratur, vt eſt forma in generatione; ſanitas in curatione; ſed eius qui iam præexiſtens, mouere aliquid poſſit. Reuerâ enim cùm ab æterno extiterit; mouet inferiores intelligentias. Statuit tertiò, primum mouẽs eſſe omnis expers mutationis: eſſe ens omnino & ſimpliciter neceſſarium, atque, vt neceſſarium eſt, eſſe principium. Quartò, à primo illo principio cœlum & naturam dependere; quia nempe ſine illo tanquam ſummo fine, & tanquam primo efficiẽte, nihil eſſe vel operari poteſt. Quintò, Deum perfectiſſimam vitã degere, id eſt, frui ſummâ felicitate eâq; perpetuâ & iucundiſſimâ: & hanc quidem abſolutiſſimam felicitatẽ Deo competere, ex eo quòd ipſe ſe intelligat & contẽpletur, ſummâ cum voluptate. Vt enim nos beati ſumus contemplatione, quæ tamen parũ durat; ſic Deus ſui infinitâ perfectiſſimáq; contemplatione in æternum eſt beatiſſimus, quod eſt, inquit, maximè admirandũ. Vnde cùm actus ille intellectionis vita ſit, eaque optima & æterna, Deus profectò vitâ viuet ſempiternâ & feliciſſimâ. Sextò, Deum eſſe viuens æternũ, optimúmque. Septimò, Errare eos, qui principio non ineſſe optimum & pulcherrimũ putauére. Hinc enim deceptos fuiſſe, quòd viderẽt ſemen imperfectum, eſſe plantarũ & animaliũ principiũ; neq; rationẽ haberẽt viuẽtis perfecti, à quo priùs prodire ſemen neceſſe eſt. Omne.n. ſemen à perfecto viuente præexiſtẽte elicitur. Octauò, dari æternã immobilẽmq; ſubſtantiã, à reb. ſenſibilib. ſeparatã, magnitudinis expertẽ, impartibilẽ, indiuiſibilẽ. Quia talis ſubſtãtia principium vt mouet infinito tempore, & nihil finitũ potentiã habet infinitã. Cùm ergo magnitudo omnis finita ſit vel infinita, & neutra conueniat ſubſtãtiæ illi æternæ ac immobili: non finita, quia magnitudo finita nõ poteſt mouere tempore infinito: non infinita, quia ea non datur, vt ex libro ſuperiore conſtat & ex Phyſicis. Certè erit æterna ſubſtantia expers omnis magnitudinis, atque adeo partium ac diuiſionis. Deniq; eamdem ſubſtantiam eſſe impaſſibilem & inalterabilem, id eſt, nulli paſſioni, mutationi, alterationi eſſe obnoxiam. Cùm enim motus localis circularis qui omnium primus eſt, non poſſit Deo conuenire, vt ſuprà demonſtratum fuit, cùm Deus ſit prorſus immobilis; certè alij

Primus motor immutabilis eſt, ab eo omnia dependent.

Eſt ſummè felix.

Eſt æternus & optimus.

Corporeæ molis expers.

Impaſſibilis.

motus qui paſſionem alterationém-ve inducunt, & locali ſunt poſteriores, in Deum cadere non poterunt. Ex his omnibus quæ ſapienter ab Ariſtotele de Deo dicta ſunt, placet hanc Dei definitionem Peripateticam colligere ſcitu digniſſimam. ὁ θεός ἐστιν οὐσία ἀΐδιος, καὶ ἐνέργεια ἄνευ δυνάμεως καὶ ὕλης, ἀ-

Dei definitio Ariſtotelica. μεγέθης, ἀμερής, ἀδιαίρετος, ἀπαθής, ἀναλλοίωτος, καθ' αὑτὴν νοητὸς, πρῶτον κινοῦσα, ἀκίνητος, ἀρχὴ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς φύσεως, διαγωγῆς ἀρίστης καὶ ἡδίστης. Deus eſt ſubſtantia æterna, & actus expers potentiæ, materiæ, magnitudinis, partis, diuiſionis, paſſionis, alterationis, per ſe intelligibilis, primùm mouens, immobilis, principium cœli & naturæ, vitámque degens optimam & iucundiſſimam. Mirare, Lector, hominis Ethnici Theologiam.

Ad Cap. octauum. De Intelligentiis.

STatuit præter primam illam ſubſtantiam primi cœli motricem, debere alias eſſe

Tot ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ, quot motus cælorum. ſubſtantias à materiâ ſeparatas, æternas, & immobiles, quæ præſideant lationibus, id eſt, motibus inferiorum orbium ſiue planetarum: ita vt quo numero & ordine conſtitutæ ſunt ſphæræ errantium ſtellarum, eorúmque motus & lationes, eodem etiam inter ſe diſpoſitæ ſint totidem ſubſtantiæ æternæ, mouentes, & immobiles. Atque adeo ex numero lationum colligendum eſſe numerum ſubſtantiarum mouentium. Numerum verò ſphærarum & lationem petendum eſſe ſtatuit ab Aſtrologiæ peritis: vnde ſtatim citat ſententias Eudoxi & Callippi inſignium ſuæ ætatis Aſtrologorũ, qui cùm

Intelligentiæ motrices ſunt 55. vel 47. varios motus planetarum animaduerterent, plures etiam ſphæras eſſe putârunt. Eudoxus quidem 26. Callippus 33. ipſe verò Ariſtoteles 55. videtur ſtatuere, è quo tamen numero ſi demantur motiones à Callippo Soli & Lunæ fortè perperam adiectæ, orbes omnes tam deferentes quàm reuoluentes manebunt 47. atque adeo iuxta hunc nume-

Mundus eſt vnus. rum erunt ſubſtantiæ motrices 47. Docet poſtea, cœlum, id eſt mundum, eſſe vnum numero, quia vnus eſt numero primus motor. Denique paternâ eſſe à & maioribus acceptam ſuæ ætatis opinionem, primas illas ſubſtantias cœlorum motrices eſſe Deos, quam opinionem diuinè dictam eſſe ſignificat: Cætera verò μυθικῶς, id eſt fabuloſè, fuiſſe narrata, vt quòd dij eſſent ἀνθρωποειδεῖς, humanâ ſpecie, aut qualibet aliâ animalis formâ: interim tamen hæc inuenta fuiſſe ad vulgi perſuaſionem, ad vſum legum, ad vitæ vtilitatem.

Ad Cap. nonum.

PRopoſitis de mente diuinâ, id eſt de primâ illâ æternáque ſubſtantiâ ſiue Deo, dubitationibus: Reſpondet primò, Deum actu intelligere, non potentiâ, vel potiùs eſſe ipſum actum intelligendi. *Deus eſt ipſe actus intelligẽdi.* Si enim nihil actu intelligeret, eſſétque ſimilis Endymioni dormienti, non eſſet quid præſtans aut diuinum: & præterea laborioſa ei eſſet intelligendi continuatio, ſi potentia ab actu diſtincta eſſet, vt in nobis; ſi ea, inquam, potentia in Deo eſſet, vt alia à ſe, aliis conceptibus poſſet intelligere, & ſic nõ eſſet ipſa intellectio Dei, ipſius Dei eſſentia. vt enim ambulare laborioſum eſt homini, quia non eſt hominis eſſentia: licèt alioquin ambulare ſit aliquando iucundum: ſic intelligere moleſtum eſſet Deo, ſi ipſum intelligere non eſſet Dei eſſentia. Quòd ſi ſtatuatur intelligere ſiue actum intelligendi eſſe ipſam Dei eſſentiam, vt ſtatui debet, certè non magis erit laborioſum Deo intelligere, quàm homini eſſe hominem. Deinde ſi diuinus intellectus potentiâ eſſet non actu, eſſet aliquid eo melius ac præſtantius, nempe ipſum intelligibile, τὸ νοούμενον, quòd nempe auctor eſſet intellectionis: at nihil eſt Deo præſtantius, ſiue diuino illo intellectu. Eſt igitur ſubſtantia illa æterna, Deus inquam, ſiue diuinus intellectus, ſua ipſius intelligendi operatio. Reſpondet ſecundò, Deum, mentém-ve diuinam, ſeipſam ſemper intelligere, ſolam ſcilicet & immediatè. Eſt enim res omniũ præſtantiſſima. Nam ſi aliud quidpiã à ſe intelligeret, cũ alia multa ſint & diuerſa, quorum quædam præclara & præſtantia ſunt, quædã vilia & abiecta, indignum ſanè eius maieſtate eſſet, quælibet intelligere, ſiue ſemper omnia intelligat, ſiue modò hoc, modò illud, præſertim cùm hæc intelligendi viciſſitudo, fieri non poſſet niſi cum mutatione & motu; cuius expers eſt mens diuina. Etenim melius eſt & honeſtius quędã non videre, vt turpia & vitioſa. *καὶ γὰρ μὴ ὁρᾶν ἔνια κρεῖττον ἢ ὁρᾶν.* Quare tenendum eſt Deum ſe ſolum vt quid optimum & diuiniſſimũ ſemper intelligere, nec vnquam ad alia tranſire, quorum cognitio vilis & abiecta eſt. Sed hoc loco lapſus eſt Ariſtoteles, qui rerum omnium notitiã Deo minimè conuenire profitetur. Hinc enim *Error Ariſtotelis.* manifeſtè colligeretur, Deum non videre actiones noſtras, neſcire quid in cœlo, quid in terrâ fiat, nihil intelligere nec cognoſcere eorum quæ extra ipſum fiunt, & multò minùs flagitia & peccata hominum, quibus nihil turpius eſt. At hæc aſſerere impium

eſt, & diuinam prouidentiam iuſtitiámque tollere. Neque verò dedecet diuinam maieſtatem mundum videre; rerum vices, generationem & interitum conſiderare, hominum etiam peccata cognoſcere; cùm nihil inde vitij aut impuritatis contrahat; vt

Deus cognitione malorũ nõ inquinatur, vt neque Sol illuſtratione cloacarũ.

neque Sol, dùm ſua luce terras mundúmque complet vniuerſum; & non tantùm Palatia regum, amœnos hortos, pratáque floribus ſplendentia; ſed etiam cloacas, & ſi quid his fœdius eſſe poteſt, radiis ſuis illuſtrat, propterea fœdari dicitur vel maculari. Obſeruandum tamen hîc non dixiſſe Ariſtotelem expreſſis verbis, Deum non intelligere omnia, ſed tantùm in vniuerſum dixiſſe, quòd melius ſit quædam non videre, quàm videre; putà res obſcuras ac turpes. & certè Ariſtoteles credidit Deum cognoſcere alia à ſe, imò omnia, vt colligitur ex c.5. l.1. de Anima, ex c.4. l.3. Metaph. ex c.2. l.1. Metaph. ex c. 8. l. 10. Ethic. ex l. 2. Rhetor. ex c. 10. l. 2. de Ortu & Inter. Eſt enim Deus ſapientiſſimus iudicio Ariſtotelis: item cognoſcit ſe eſſe cauſam & principium rerum omnium, ergo

Excuſatur Ariſtoteles.

ſcit omnia. Itaque fortè poſſet excuſari Ariſtoteles, qui ideo ſignificare viſus eſt hoc capite Deum alia à ſe non intelligere, nõ quòd ea non intelligat, ſed quia ea non intelligit actu intelligendi proprio & diuerſo ab eo, quo ſe ipſum intelligit: vel quòd eorum, quà talia ſunt, cognitione, præciſe non ſit beatus, ſed ſui ſola comprehenſione: intellectionem enim Dei vult eſſe beatificam: vel quòd ſecundùm modum noſtrum intelligendi, primariò & per ſe Deus ſe intelligat, ſitque ipſe ſuæ cognitionis obiectum principale, res autem cæteræ obiectum minùs principale; quæ ideo dicuntur non intelligi; non quòd reuerà non intelligantur, ſed quia ex modo noſtro intelligendi ad eas non fertur præcipuè diuina intellectio, licèt ſe & omnia Deus vnico actu ſimul & ſemel comprehendat. Vel denique ideo non dicatur intelligere turpia, quòd iis non delectetur, licèt interim verè ea intelligat. Hæc pro Ariſtotele dici poſſunt. Sed redeamus ad textum. Reſpondet tertiò, in non habentibus materiam, idem eſſe quod intelligit, & quod intelligitur, atque adeo & intellectionem. Vnde meritò dictum eſt Deum & eſſe actum intelligendi, & mentem, & id quod intelligitur, ſiue intelligibile; vel quod eodem recidit, in Deo intellectum, intellectionem & intelligi-

In Deo nulla compoſitio.

bile eſſe prorſus idem. Reſpondet quartò, in illo diuino intelligibili, id eſt Deo, nullã eſſe compoſitionem: Quia ſi quæ eſſet, mutaretur intellectus diuinus, intelligendo nunc vnam partem, nunc alterã. Deinde nullum immateriale diuiſibile eſt, ſiue compoſitũ ex partibus, vt mens humana; at illud diuinum intelligibile ſiue intellectus eſt expers materiæ. Concludit, Deum non ſucceſſiuè, tractúque temporis, aut per partes, ſeipſum intelligere, ſed totum ſimul eodémque ſemper modo, & in omnes æternitates.

Ad Cap. decimum.

HActenus de Deo, vt eſt ſummum intelligibile; nunc de eodem diſſerit, vt eſt ſummum vniuerſi mundi bonum. Statuit ergo Ariſtoteles, ſummum naturæ bonũ duobus modis poſſe cõſtitui, vel ratione ordinis, vel ratione Dei à quo pendet rerũ omnium ordo ἢ διακόσμησις. Vnde vt in exercitu duplex eſt præcipuum bonum, ordo ſcilicet & diſpoſitio militum, omniſque bellicæ ſupellectilis; & præterea dux ſiue imperator, à quo ipſa caſtrorum acies benè ordinata dirigitur ac dependet: ſic in mundo, rerum ordo admirabilis, aptiſſimáq; diſpoſitio ſummũ quidẽ bonum mundi eſt, formale ſcilicet & ipſis rebus inhærens: ſed longè præſtantius bonum eſt ipſa prima cauſa, æterna, immobilis, Deus ſcilicet optimus maximus, cuius conſilio & ineffabili ſapientiâ vniuerſus orbis pulcherrimè diſponitur, & perfectiſſimè adminiſtratur.

Ordo mũdi eſt eius formale bonũ, Deus ſummũ eiuſdẽ bonum efficiens.

Statuit ſecundò, res in mundo ſic eſſe ordinatas & conſtitutas, vt aliæ ad alias referantur, omneſque ad vnum ſint coordinatę, licèt diſpari modo: Non ſecus ac in amplâ & locuplete familiâ videmus officia præſcribi aliis diligentiùs, & plura, vt liberis: quorum curam maiorem habet pater-familias; aliis confuſiùs & pauciora, vt ſeruis; aliis adhuc negligentiùs, vt iumẽtis, cùm interim omnia ad vnum familiæ bonum referantur. Pari enim ordine res in vniuerſo diſpoſitæ ſunt, vt aliæ ſint conſtantioris ordinis, & eæ perfectiores ſunt, vt cœli; aliæ minùs rati atque firmi, vt res ſublunares; quæ tamen in commune bonum conſpirent vniuerſæ, & ab vno principio dependeant. Statuit tertiò, damnandas eſſe aliorum Philoſophorum ſententias, Empedoclis, Anaxagoræ, Platonis, Pythagoreorum, qui ex cõtrariis omnia fecere, vel ideas inanes adſtruxere, vel numeros inuexere, vt rerum principia (vnde patet antea dici debuiſſe de ideis & numeris, libris ſcilicet ſuperioribus: atque adeo hunc eſſe poſtremum omnium, ac verè decimũquartũ, vt antea probauimus, in quo ſcilicet omnia

Locus pro ordine librorum à nobis reſtituto.

concluduntur.) Illi enim multa conſtituerunt rerum principia, nec ſatis aptè vnita, connexáque; maximè verò Pythagorici, qui principia rerum dixerunt eſſe numeros, è quibus dicere aut explicare non poſſunt, quomodo vnum fieri poſſit, aut cur corpus & anima, forma & res ſit vnum, cùm omnis numerus ſit pluralitas. Niſi modum noſtrum explicandi ſequantur, quòd ſcilicet mouens eſt illud, quod facit hæc eſſe vnum. Cùm ergo numeri Mathematici inter ſe minimè cohæreant, & ſibi mutuò non conferant, neque etiam ſit inter illos ordo, niſi numerationis, non naturæ; ſintque vno verbo, plura, diſcreta, & diſſipata principia; neque ad vnum aliquod à quo pendeant, referantur, ij ſanè principia eſſe non poterunt. Sic enim vniuerſi eſſentia, naturáque eſſet ἐπεισοδιώδης, *malè cohærens*, vt fabula ſibi non conſentiens, aut tragœdia alienis, minimèque coniunctis rebus conſtans: at verò entia nolunt malè gubernari, à pluribus ſcilicet maléque cohærentibus principiis. Ergo vnum ſit rerum omnium principium neceſſe eſt, nempe Deus ille vnus, Opt. Max. *Vnus eſt Deus.* Neque enim bonum eſt imperium aut principatus multorum; præſertim cùm non conſentiũt inter ſe; alioquin Ariſtocraticum regimen malum non eſt, in quo conſentiunt optimates. Concludit igitur Ariſtoteles, abſoluítque Theologiam ſuam, Dei, primi-ve principij vnitate: in quam rem appoſitè citat illud Homericum ex 2. Iliad.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω.

Multos imperitare malum eſt. rex vnicus eſto.

Enim-vero vt Monarchia ſiue vnius dominatio & imperium præcellit, primúmque locum tenet, inter ciuilium & humanarum gubernationum formas, tanquam omnium optima & præſtantiſſima, vt Plato in Politico docuit, & ipſe Ariſtoteles cap. 2. lib. 4. Polit. diſertè profitetur; & natura ipſa in ſingulis rerum generibus eam videatur affectare; Leonem enim quadrupedum regem creauit, delphinum piſcium, aquilam auium, oliuam arborum, adamantem gemmarum, aurum metallorum, ignem elementorum, primam Sphæram cœlorum, Solem planetarum, & cæt. Profectò rationi conſentaneum eſt, vt entia omnia, totiúſque mundi vniuerſitas regimine etiam Monarchico, id eſt vnius Dei principatu gubernetur. Hæc eſt inſignis clauſula veréque diuina totius Philoſophiæ Ariſtotelis. Qui enim libri de plantis, & de ſecretiore parte diuinæ ſapientiæ ſecundùm Ægyptios, poſt hos metaphyſicos recenſentur, non ſunt Ariſtotelis. Ad quos nihilominus vel ſolius Ariſtotelis gratiâ, cuius nomine circumferuntur, ſtylum conuertere non dedignabimur, eorúmque ſummas non ſine legentium fructu perſtringere.

Finis Synopſeos librorum Metaphyſicorum Ariſtotelis.

Ad duos libros de Plantis Ariſtoteli adſcriptos.

PHyſicæ pars eſt egregia, longéque amœniſſima Tractatio de plãtis, quæ vno nomine φυτολογία dicitur: quam ideo ab Ariſtotele ſcriptam editámque non dubito; qui in aliis naturæ corporibus contemplandis tam diligens fuerit & accuratus. Imo verò qui περὶ φυτῶν, de plantis, dicturum ſe promiſerit extremo capite lib. 4. Meteororum, & ſub finem etiam lib. de Longitud. & breu. vitæ. & lib. 1. de Generat. Animal. c. 1. quo poſtremo loco de plantis ſingulare opus diſertè pollicetur. Quin & Laërtius duos de plantis libros ab Ariſtotele editos fuiſſe teſtatur: quos etiam citat Auerroës in primum Phyſic. Sed, vt ingenuè dicam quod ſentio, non extant vlli legitimi Ariſtotelis libri de plantis. Si qui enim eſſent, maximè hi duo. At hi duo planè ſpurij ſunt & illegitimi. Nec ſunt reuerâ Ariſtotelis; ſed Arabis cuiuſdam anonymi, qui Arabicâ linguâ eos ſcripſit, quos nunc Græcè & Latinè verſos habemus, vtróque modo male, vt ipſa lectio docet. *Hi duo de plãtis libri non ſunt Ariſtotelis.* Non eſſe autem Ariſtotelis laxior & incondita ſcribendi ratio, ſtylus, methodus, doctrina ipſa, oratio ſeu Græcæ locutionis idea ineptiſſimis ſcatens helleniſmis, fatuæ tandem digreſſiones ac pæne contradictiones, manifeſtiſſimè conuincũt. Quare ſimplex nimiùm fuit hactenus multorum fides ſeu potius credulitas, & Ariſtoteli contumelioſa, qui hoſce duos libros elegantiâ omni ac methodo deſtitutos, ipſius Ariſtotelis fœtum eſſe crediderunt; licèt enim Ariſtoteles paſſim dixerit ſe de plantis acturum; atque hinc forte adducti ſint nonnulli, vt hos libros crederent eſſe Ariſtotelis, ratio tamen & oratio, operis Genius & ingenium Ariſtotelis apertè contradicunt: & citiùs profectò Marſyas Apollo dicetur, quàm horum librorũ auctor ſit Ariſtoteles. Sed tamen nullus eſt tam malus liber, vt dixit Plinius, quin aliquâ

ex parte prodeſſe poſſit. Videamus ergo, ſed percurrendo, & ſummis labiis lambendo, ac cuſpide linguæ, vt canes Nilotici. Tantùm enim ſumma ſequi faſtigia rerum inſtituimus, cætera lectoris otio relinquentes.

Liber Prior de Plantis.

HAbet capita ſeptem. Vbi de plantarum vitâ, animâ, motu, appetitu, partibus, locis natalibus, foliis, ſuccis, fructibus, modis naturalibus & artificioſis, quibus eæ oriuntur & creſcunt; earum differentiis, & in alias ſpecies commutationibus. Alij tamen tria tantùm faciunt capita.

Ad cap. 1.

Primo igitur cap. Statuit auctor, vitam plantarum obſcuriorem eſſe ac minùs exploratam, quàm ſit vita animaliũ. Hæc enim ſe prodit per longè plures ac præſtantiores actus, nempe ſenſum, appetitum, motum localem; licèt veteres quidam dixerint plantas ſenſum habere. Hoc enim falſum eſſe docet, cùm non appareant organa ſenſuum in plantis, ſolúmq; vegetare, id eſt ali & creſcere videantur. Statuit ſecundò, inter animatũ & inanime non eſſe medium. Eſſe autem conchylia animalia cognitione carentia, ideóq; & plantas eſſe, & animalia. Sed turpiter errat Arabs iſte, qui conchylia ait eſſe animalia, & tamen carere cognitione. Omne enim animal ſenſum habet, & Zoophyta ipſa tactu & guſtu prædita ſunt: omnis autem ſenſus cognitio eſt. Hinc cognitio alia ſenſitiua eſt, alia intellectiua. Sed neque ſenſus cauſa eſt animalis, vt adhuc Pſeudariſtoteles iſte dicit, verùm animalis proprietas ſiue facultas. Ineptum eſt prǽterea quod ſubiũgit, animalium quædã ſexu fœmineo carere. Satis enim erat, imo melius, dixiſſe, ſexu. Nam vbi nõ eſt fœmineus, deeſt etiam maſculinus, cùm ſint relata; quorum vno ſublato, vt eſt in categoriis, alterum tolli; vno poſito, alterum poni neceſſe eſt. Puerilis etiam animaduerſio eſt, animalia eſſe diuerſorum colorum. Statuit tertiò, ſtirpes animam habere & alimentum trahere.

Error Auctorũ horũ librorum.

Alius error.

Ineptiæ quædã auctorũ.

Ad cap. 2.

Cap. 2. Decernit contra Anaxagoram, ſtirpes non reſpirare, vel ſpiritum non habere, non dormire, non vigilare, nõ habere ſexum vtrumque coniunctũ, contra Empedoclem. Sic enim fore plantam animali perfectiorẽ, in quo diuiſus eſt ſex us; ita vt aliud ſit mas, quod ſcilicet in alio generat; aliud fœmina, quod in ſe. Item plantam egere anni temporibus, vêre, Sole, (rectè enim dixit Anaxagoras Solem eſſe patrem ſtirpium, Terram matrem) animal non item, quod quouis fere tempore, æſtiuo, hyberno generatur. Plantã interim creatam eſſe in gratiam animalis. Denique calorem natiuum humorémque in plantis eſſe, quo abſumpto ἀσθενοῦσι, ægrotant; ſeneſcunt, marceſcunt. Errauit hoc loco Planudes in Latinâ verſione, qui verbum Græcum ἀσθενοῦσι, vertit, *valetudinem incurrunt*.

Emendatio contextus.

Ad cap. 3.

Cap. 3. Ponit ineptam plantarum diuiſionem (verſio Latina etiam mala eſt, quæ τινὰ τῶν φυτῶν vertit, quædam arbores) in eas quæ ſuccum habent, vt reſinam, gummi, myrrham, & gummi Arabicum. Diſtinguit enim (ſaltem in textu Græco, nam verſio Latina hoc præterijt) gummi Arabicum à gummi; vt ſi diceret quis, viuens aliud planta, aliud animal, aliud homo, praua eſſet diuiſio, & contra leges Logicas, quæ in diuiſione vetant vnum membrum ſub alio contineri: & in eas arbores quæ habent fila ſiue fibras, nodos, venas, ventrem, ſtipitem, corticem: vbi ait quaſdam totas ferè eſſe cortices. Sed non ponit exemplum. quia res eſt falſa. Videtur quidem arundo tota fere è cortice, intus vacua: Sed arbor non eſt. Falſum etiam eſt, quod addit. Fructus quarumdam arborum eſſe inter corticem & lignum. Sed nimis longus eſſem in hoc Augiæ ſtabulo repurgãdo. perge. Partes arborum aliæ ſimplices, inquit, vt humor, nodi, venæ; aliæ compoſitæ, vt rami, virgæ, folia, omnia tamen in omnibus non ſunt. Sed folia & virgæ videntur eſſe partes ramorum. Vt verò animalium partes aliæ ſimplices & ſimilares, vt oſſa, nerui, venæ, cutis; aliç compoſitæ & diſſimilares, vt oculus, brachium: ſic & plantarum. Nam cortex reſpondet cuti, radix ori, nodi neruis. & cæt. Et cortex quidẽ perſeuerat, folia verò, flores, fruct⁹ quotannis mutantur. Deniq; differre ſtirpes concludit multitudine, paucitate, magnitudine, paruitate, robore, infirmitate, ſiccitate, humiditate, figurâ, colore, raritate, denſitate, aſperitate, leuitate, augmento, decremento.

Falſitas auctorũ.

Ad cap. 4.

Cap. 4. Ait ſtirpium quaſdam edere fructus ſuper propriis foliis, quaſdam ſub eis: ficum partim ſuprà, partim infrà: Alias ferre fructus ſtipite ſuſpenſos & in trunco; alias à radice. & in aliis frondes, fructus, fibras concluſas eſſe & indiſtinctas. Sed hoc falſum eſt. Docet poſtea partes plantarũ eſſe eas maximè quæ augmentum capiunt, vt ſunt radix, virgæ, ſtipites, rami. Et quidem ῥίζα, *radix*, ea eſt inquit, quæ medium locum tenet

inter plantam & alimentum, eſtque vitæ cauſa, quia trahit alimentum. φυτὸς δὲ *ſtipes autem*, è terrâ prodit, hominis ſtaturæ ſimilis. *Surculi* verò παραφυάδες, è radice pullulant· κλάδοι, *rami* denique, è radice pullulant. Diuidi verò plantam in arborem, fruticem, herbam, & olus. Sed olus ſub herbâ continetur. Item plantas alias eſſe domeſticas & hortenſes, alias ſylueſtres: has plures, ſed immitiores fructus edere. Tandem naſci plantas alias in ſiccis locis, alias in montibus, in planitie, in humidis, in mari, in fluuiis, & cæt.

Prima diuiſio plãt.

Ad cap. 5. Cap. 5. Statuit plantas alias aliis locis delectari, alias ſoli mutationem ſiue tranſplantationem amare, alias odiſſe. Fructus etiam alios vno loco meliores, quàm in alio. Succos è fructibus expreſſos, alios eſſe potabiles, vt eſt ſuccus vuarum, pomorum; alios non. Differre ſuccos ſaporibus & viribus. Fructus alios aliter eſſe compoſitos, alios eſculentos, alios venenatos, alios citiùs, alios ſeriùs matureſcere. Differre coloribus.

Ad cap. 6. Cap. 6. Agit de ſtirpibus odoratis & aromaticis, quarum aliæ odoratæ ſunt in certis partibus, vt radice, vel flore, vel cortice: aliæ in omnibus vt balſamum. Deinde docet arbores alias è ſemine naſci, alias ſponte. Item, alias ſtirpes radicitus poſſe euelli & feliciter tranſplantari, & quaſi in colonias tranſmigrare: alias ſeorſim à terrâ creſcere, & ſolâ vi inſitâ; alias pæne omnes ſine terrâ non creſcere. Hic annotare placet, Cæſarem Scaligerum qui commentatus eſt in hos libros, affirmare, vidiſſe ſe herbam, Aloën dictam, multos iam annos laquearibus appenſam, adeo viridem, vt cum vegetiſſimâ agrorum herbâ contenderet. Tum agit auctor de modo artificiali, quo ſtirpes oriuntur, creſcúnt-ve, nempe de inſitione; eámque optimam eſſe ait, quæ fit ſimilium in ſimiles, vt prunorum in prunos. Item obſeruari affinitatem inter certas arbores, alioqui ſpecie diuerſas, vt inter pomos & piros. Fieri autem inter iſtas, felices inſitiones, licèt ſylueſtres hortenſibus inſerantur.

Aloë multis annis appēſa laquearibus, viriditatē retinuit.

Ad cap. 7. Cap. 7. Docet ſtirpes aliquas in alias ſpecies migrare & commutari: vel ob ætatem, vt cùm nux ſenio confecta mutatur in quercum, quod licet incompertum putet Scaliger, & reuerâ hoc loco non nominatur arbor in quam abit nux, Antonius tamen Mizaldus Medicus affirmat, in cap. 12. lib. 3. Secretorum hortorum: vel ob negligentiam, vt cùm calamentha in mentham degenerat: vel ob ſeminis conditionem, vt cùm è ſemine petroſelini exit alliaria; è tritico & linó lolium. Deinde ponit diſcrimen ſtirpium maſculinarum & fœminearum, quòd illæ denſiores ſint, duriores, pluribus ramis foliiſque inſtructæ, & celeriùs matureſcant. Concludit inueſtigandas plantarum proprietates, vt cur quædam venerem accendant, vt eruca, ſatyrium: cur eam aliæ extinguant, & refrigerando ſomnum accerſant, vt lactuca, portulaca, roſa: cur aliæ interficiant, vt Aconitum, Napellus.

Liber Poſterior de Plantis.

HAbet capita, vt quidam aiunt, duo; ſed meliùs, decem.

Ad cap. 1. Primo, ponit Arabs arboris vires tres, quas ſingulas capit arbor (aptiùs dixiſſet, planta: eſt enim propoſitio generalis) à ſingulis tribus elementis. Primam enim, per quam habet vt terræ affixa ſit, à terrâ repetit: ſecundam, per quam habet vt coaguletur & compingatur, ab aquâ: tertiam, per quam habet vnionem fixionis vel compactionis, ab igne. Sed cruda eſt, & aſpera hæc Phytologia & mutila. Omiſit enim aërem qui ſtirpes ambiens, eas refrigerat, miréque adiuuat, vt docet Ariſtot. lib. de Reſpiratione. Deinde docet ſtirpes citiùs creſcere quàm animalia, ob materiæ, id eſt terræ commodæ, viciniam. Tum ponit parerga, ſiue digreſſiones de ortu fontium & fluminum.

Reprehenditur auctor & meritò.

Ad cap. 2. Cap. 2. Citat pſeud-Ariſtoteles Meteora ſua. ſed imponit. Ideo non credemus hos libros eſſe Ariſtotelis; qui erroribus & inertiâ fracti ſunt & infarcti. miſcet autem hoc capite præter rem quæſtiones de fontibus, fluuiis, terræ motu, aëre, aquâ.

Ad cap. 3. Cap. 3. Ait generari herbas in terrâ, ex aquâ & rore cœleſti, dulci nõ ſalſo. Loca enim ſalſa arenoſa, vſta, ſicca fugiunt herbæ.

Ad cap. 4. Cap. 4. Ait naſci plantas in ſummâ aquâ, ex aquæ immotæ craſſitie, virtute Solis, vt eſt lenticula paluſtris ſiue aquę, & Nenuphar ſiue Nymphæa.

Ad cap. 5. Cap. 5. Ait interdum plantas in ſolidis lapidibus naſci ex aëre incluſo per reflexionem ſeipſum calfaciente, & humorem lapidis ſurſum trahente, tandémque exeunte vapore, vnde planta. Sed errat ſibique contradicit, qui ſcilicet antea dixerat è ſolido plantam non poſſe naſci: & qui dicat aërem, qui

Contradictio auctoris.

tenuiſſimus eſt, exitum non inuenire; humorem verò craſſiorem aëre, inuenire; & aërem deſcendere, humorem aſcendere.

Ad ca. 6. Cap. 6. Docet ad plantæ ortum & incrementum requiri certum ſemen, conuenientem locum, aquam moderatam, & aërem conſimilem. Tùm loca à ſole remotiora ſtirpium eſſe feraciora: quia Solis vicinia vrit & exiccat.

Ad c. 7. Cap. 7. Ait arbores tribus modis ferre fructus. Primò, ante folia. Secundò, cùm foliis. Tertiò, poſt folia. Sed non ponit exempla. Et certè quæ arbor fructum ferat ante frondes, neſcit Auerroës, neſcit Scaliger, neſciũt viri docti & rei herbariæ periti; qui tamen fatẽtur eſſe herbam, nomine Lyſimachiam, ſiliquoſam, quæ à ſiliquato fœtu præcoci, qui auctu & incremẽto florum eruptionem antecedit, quaſi proles parente prior, filius antę patrem nominatur. Ait poſtea eſſe plãtam aliam radicis expertem, aliam foliorum. Aliam ferre caulem ſine fructu & foliis. Vt eſt Chryſocome, de quâ Andreas Cæſalpinus c. 14. l. 12. de plantis. Hîc nota, tubera Gallicè *des truffes*, tota eſſe radices; & viſcum nullam habere radicem, nec epithymum, ſed aliis plantis innaſci, quarum diſpendio & ſumptibus viuant, diciq; ideo herbas paraſiticas. Item ſedum, aliáſque herbas, vt cæpas, ſeorſim viuere à terra ſine radice, ſaltem ad tempus. Denique eſſe iuncum ſine ramo, cuſcutam ſine folio, ficum ſine flore, Iridis florem ſine fructu, ſine vtroque Adiantum. *Notatu digna de certis plãtis.* Agit poſtea de ſpinis, quas ſub genere plantæ reponit. Eſſe verò in iis raritatem & frigidam humiditatem, quæ aſcendens concreſcat vi Solis. Sed falſum eſt ſpinas raritatem eam habere. Conſtat enim arbores ſpinoſas in eodem genere eſſe denſiores non ſpinoſis, vt in piro ſylueſtri translata, quæ aculeos & denſitatem deponit. Falſum eſt etiam ſpinoſas ſtirpes humiditate frigida abundare; in cinarâ enim ſiue articalo, eryngio, vrticâ, calor ſuperat frigus. *Errores auctoris.*

Ad c. 8. Cap. 8. Explicat colores plantarum, viridémque omnium ait eſſe communiſſimum; ita tamen vt albedo ſit intus, viriditas autem foris: Quia coctio intus eſt perfectior. Deinde ait tres eſſe modos figurarum plantæ. Aliam enim ſurſum prodire, aliam deorſum, aliam inter hæc, ſed delirat Arabs, qui locorum differentias vocat modos figurarum.

Ad c. 9. Cap. 9. Cauſam cur decidant folia ait eſſe promptam raritatem. Sed malè. Potiùs enim foliorum caſus obſtructioni & concretioni humoris & alimenti tribuendus eſt: quia frigus autumnale & hybernum denſat, obturátque oras venularum, per quas traducitur alimentum; vnde intercipitur alimentum, & concreſcit vna cum inſito plantæ humore in pedunculo folij. Hinc eſt quòd plantæ, πλατύφυλλαι, *latifoliæ*, citiùs φυλλορροεῖν, defrondeſcunt, quia pedunculos habent longiores, quos citò ſtrangulat frigus: Vnde neceſſum eſt humore congelato & alimenti viâ interclusâ, frondes contabeſcere & ſiccari, quæ ſcilicet ſine alimento conſiſtere nequeunt. Legendus Ariſtoteles c. 16. lib. 2. poſter. Analyt. *Cur plantæ latifoliæ defrõdiſcunt.* Interim ſciendum foliis non ſolere ſpoliari palmam, citrum, pinum, laurum, oliuam, abietem, taxum, vnedonem, terebinthum, cupreſſum, piceam, buxum, ilicem, myrtum, cedrum, iuniperum. *Quæ ſtirpes foliis non viduentur.* Pergit auctor, docétque ebenum petere fundum aquæ: quia eius partes valde compactæ ſunt, pori anguſtiſſimi & aëris expertes. *De ebeno Ariſtot. c. 7. l. 4. meteor.* Florem eſſe è materiâ plantæ ſubtiliſſimâ, incipiente coctione, ita vt flos ſit quaſi φλὸξ, vnde fortè nomen habet, id eſt ſubtilis flammula.

Ad ca. 10. Cap. 10. Agit de ſaporibus fructuum; aítque amaritudinem eſſe ab imperfectâ coctione humiditatis à calore, ſiue à cruditate; & ſi amarum apponatur igni, dulce euaſurum. Sed fallitur. nam abſinthium vetus, & cichoracea amariora ſunt nouellis: & amaritudo à calore eſt, vt docet Galenus & alij. Errat etiam dum ſubiungit humiditatem digerere. Hoc enim officium eſt caloris. Cõtradicit etiam ſibi, dum ait Myrobalanos arbores initio fructus dulces edere; cùm ſuprà dixerit, fructus initio acerbos eſſe & amaros. *Errores auctoris varij.* Denique ſub finem libri & capitis ſtatuit fructus Myrobalanorum eſſe in fine amaros, ob victoriam caloris & ſiccitatis: quę contradictio eſt ſuperiori aſſertioni oppoſita, quâ ſtatuit initio capitis amarum ſaporem eſſe ab imperfectâ coctione. Non ſunt igitur hi libri Sibyllæ folia, nec noſtri Apollinis, id eſt Ariſtotelis oracula, ſed Arabis cuiuſdam Pſeudariſtotelis, vel Pſeudotheophraſti infelices curæ. Pergamus ad cæteros de ſecretiore parte diuinæ Sap. meliùs de Philoſophia meritos.

Ad libros de Secretiore parte diuinæ ſapientiæ ſecundum Ægyptios, Ariſtoteli aſcriptos.

SInt ne hi quatuordecim libri inter Ariſtotelis opera recenſendi, videntur viri

quidam graues & docti addubitare. Iacobus Carpentarius Philoſophiæ profeſſor clariſſimus, & doctor Medicus, qui anno 1571. florebat Pariſiis, videtur ſuadere hos libros eſſe Ariſtotelis. Citat enim, inquit ille, eorum auctor ſua Metaphyſica, ſtatim initio lib. 1. & c. 7. l. 12. & libros de anima c. 10. l. 12. item libros de cœlo, quaſi horum ſit auctor, ita vt videri omnino velit Ariſtoteles. Sed & D. Thomas 14. libros ab Ariſtotele editos eſſe ait de ſubſtantiis ſeparatis, lib. de vnitate intellectus, contra Auerroem. Nicolaus etiam Fauentinus, lib. de animi immortalitate, & Stephanus Conuentius Bononienſis, lib. de aſcenſu mentis ad Deum, hos libros citant vt Ariſtotelicos. Sed hæ coniecturæ leuiores ſunt, quàm vt hominem verè Peripateticum & genio ingenióque Ariſtotelis aſſuetum eò adducant, vt credat horũ librorum authorem eſſe Ariſtotelem. Quòd enim eorum âuthor citet libros Ariſtotelis, tãquam ſuos, in eo fallacia eſt ac impoſtura, vt in ſuperioribus libris de plantis obſeruaui. nempe vt cariores habeantur & maioris fiant, ob ementiti nominis famam. Quòd verò nonnulli eos citent vt Ariſtotelicos, eo ipſo ſe in Ariſtotelis lectione parum verſatos ſignificant, qui eius ingenium, methodum, ſermonem, doctrinámque diſcernere non poſſint. Quod verò ſpectat ad D. Thomam ſcholaſticæ Theologiæ principem, & Peripateticæ philoſophiæ lumen columénque præcipuũ, veréque doctorem Angelicum; is ſanè non affirmauit loco illo proximè citato, hos 14. libros de quibus agitur, reuerà eſſe Ariſtotelis; ſed tantùm vidiſſe ſe quoſdam libros, quos aiebant eſſe Ariſtotelis, nondum in linguam Latinam conuerſos: vbi multa de Deo & animo in Phyſicis & Metaphyſicis non ſatis accuratè tractata contineri dicebantur. Neque profectò credidit vnquam D. Thomas hos libros eſſe Ariſtotelis: quos ſi legiſſet (legere autem non potuit aut interpretari, cùm vel Græcè vel Arabicè ſcripti eſſent, quas linguas vir alioquin ad miraculum doctus, non callebat) ſtatim à primis capitibus & periodis iudicâſſet non eſſe Ariſtotelis. Et certè ab homine potiùs Platonico ſiue Græco, ſiue Arabe, editos eſſe hinc conſtare poteſt, quòd toti ſcateant documentis Platonicis de Deo, diuinis formis ſiue ideis, de creatione rerum omnium, de intellectu, animo, mundo ideali ſiue intelligibili, ſpiritibus, & cæteris, de quibus vel nunquam locutus fuit Ariſtoteles; vel contrario potiùs

Docti viri putarũt hos libros eſſe Ariſtotelis.

modo, quàm hic auctor ſentiat. Itaque ſi iudicium noſtrum interponere licet, hi 14. libri non ſunt Ariſtotelis: Qui ſcilicet ab eius dictione, methodo, doctrinâ ſint alieniſſimi, vt perſpicuum erit legentibus; & præterea Græco ſermone Ariſtotelis proprio, ſcripti non extent. Neque enim Ariſtoteles Arabicâ linguâ ſcripſit vnquam, è qua tamen in Latinam conuerſi dicuntur. Quamquam hæc ratio non conuincit. Fateor enim potuiſſe Græcam Ariſtotelis editionem, ſi quæ fuiſſet, in Arabicam linguam primò conuerti, deinde ex Arabicâ in Latinam. Quod factum fuiſſe Carpentarius innuit, qui etiam horum librorum optimus interpres, eorundem Latinitatem poſtremus emendauit ac expoliuit. Eſt tamen in ſtylo & ratione doctrinę conſiſtendum, quã non eſſe Ariſtotelis meridiano Sole clarius eſt. Sint hæc paucula è multis argumenta. Statuit auctor horum librorum omnia à Deo eſſe creata, item animos hominum ante corpora fuiſſe conditos: deſcendere è mundo ſuperiore in inferiorem, & ob peccatum iungi cum corporibus: ibi pœnas luere; Dei leges ſubire; boni malíque naturam experientia diſcere; tandem corpora relinquere; in cœlos aſcendere ac reuerti; illic illuſtrari; puriſſimos eſſe; à corporea concretione liberrimos; perfectiſſimè & iucundiſſimè contemplari, ac denique eſſe in æternum beatos. Quis verò hæc vnquam in Ariſtotelis doctrina, libríſque eius genuinis ac legitimis obſeruauit? Imò quis non contrarias legit aſſertiones? Præſertim de creatione mundi & de animis hominum. Negat enim Ariſtoteles creationem, vt conſtat ex l. 8. Phyſic. & aliis locis: Mundúmque vt & motum, æternum eſſe affirmauit. Negat è nihilo aliquid vnquam factum eſſe, aut fieri poſſe. Negat animas antecedere corpora. Statuit ſiquidem formas omnes fieri & eſſe ſimul cum compoſito, vt liquet ex cap. 3. lib. 14. Metaph. qui hactenus falſò habitus eſt duodecimus. Sed & idem Ariſtoteles ibidem, alibique paſſim libris de Anima docet, omnes animas, excepta rationali, cum corporibus interire. At hic auctor c. 3. lib. 1. affirmat plantarum animas & belluarum non interire, ſed à corporibus ſeparatas in ſuperiorem mundum reuerti. Quod certè non modò Ariſtotelicum non eſt, ſed ſtultum & ridiculum. Quare licèt diuina præclaráque multa contineat hoc de ſecretiore parte diuinæ Ægyptiorum ſapientiæ opus: non tamen caret erroribus & Theo-

Non ſunt hi libri Ariſtotelis.

Doctrina horum librorum repugnat doctrinæ Ariſtotelis.

logicis & philoſophicis quamplurimis, quos potiùs ad ſomnia fabulaſque Platonicorum, aut ad deliria Arabum referre par eſt; quàm ad puram ſolidámque Ariſtotelis ſapientiam. Atque his fortè rationibus coactus Carpentarius, nec ſibi, nec aliis potuit perſuadere hos libros reuera eſſe Ariſtotelis. Neque auſus eſt de auctore quicquam ſtatuere; vt videre eſt in eius præfatione ad lectorem, in hoc poſteriore Tomo operum Ariſtotelis ad eoſdem libros.

Cùm autem clara perſpicuáque Latinitate hi libri donati fuerint, & argumentis illuſtribus ac expeditis, eiuſdem Carpẽtarij ſtudio & diligentiâ locupletati, itavt ſola lectione, & mediocri quadam attentione adhibita, haud difficulter poſſint intelligi, præſertim ab iis qui Platonicæ philoſophiæ ſacris iam fuerint initiati; nulla profectò ampliori declaratione opus eſſe iudicamus. Quanquam ne nihil dixiſſe videamur, atque etiam vt feſtinanti ac curioſo lectori gratum faciamus, librorum ſingulorum ſummas, præcipuáque documenta ſtrictim carptímque delibare non pigebit.

Ad lib. 1. Liber itaque primus 7. conſtat capitibus. Primò, aperitur inſtitutum quod eſt maximè Theologicum. Secundò, ſupponitur animum non eſſe corpus, non interire, eſſe immortalem, deſcendiſſe ab intelligibili mundo ad hunc ſenſibilem, cum mortali corpore fuiſſe coniunctum. Tertiò, Animũ eſſe in belluis & ſtirpibus, nec eum etiam interire. Quartò, probatur animi immortalitas popularibus argumentis. Quintò, animum è cœlo in corpus delabi ob peccatum. Sextò, docetur, Deum ſummum, ſimpliciſſimum, perfectiſſimum, dare vitam primò intellectui, deinde animo; tandem naturæ: eſſéque hæc tria rerum principia. Obſerua intellectum diſtingui ab animo, quòd illius ſit intelligere ſimpliciter & contemplari, ſiue extra corpus ſit, ſiue in corpore; huius verò informare corpus. Septimò, omnia eſſe à Deo in inſtanti, id eſt, ſine tempore, procreata.

Ad lib. 2. Liber ſecundus, capitibus 10. abſoluitur. quorum hæc ſunt decreta. Animum aliter contemplari, longéque perfectiùs in mundo ſuperiore, quàm in inferiore. Eſſe ſubſtantia ſimplicem, facultate multiplicem & viribus. Intellectum vniuerſa contemplari, non ſingularia. Intellectum & animum in mundo ſuperiore nõ mutari. Animum medium eſſe inter corpus & intellectum. Animi facultates, deſtinatas certáſque ſedes in corpore habere: Senſum audiendi in auribus, videndi in oculis, &c.

Liber tertius, ſeptem eſt capitum, in quibus ſtatuitur animum non eſſe corporeum: & repetuntur antè dicta de ordine intellectus, animi, naturæ. Concluditur animum eſſe actum, ſiue perfectionem corporis. *Ad lib. 3.*

Liber quartus, eſt etiam capitum 7. quibus docetur à corporeis ad intelligibilia eſſe aſcendendum. Materiam eſſe formæ omnis expertem, eius tamen auidam. Eſſe ideas, eſſe animos mirè pulchros. Spirituum varia genera. *Ad lib. 4.*

Liber quintus, ſex habet capita: quibus ſtatuitur data eſſe animalibus organa ſenſuum, vt declinent noxia, perſequantur vtilia. Deum agere non propriè ex deliberatione, ſed ex ſapientiâ, agere perfectiſſimo modo, ab omnibus aliis diſtincto. *Ad lib. 5.*

Liber ſextus, habet quinque cap. vbi dicitur quicquid à cœlo eſt, bonum eſſe. Fieri autem malum, dum inferioribus miſcetur. Effaſcinandi rationes duas eſſe. Vnam ex concordia, ſiue proportione rerum; alteram ex diſcordia. Vim autem effaſcinandi eſſe à cœlo. Virum probum faſcinatione eſſe ſuperiorem. Vitia noſtra eſſe ab animi effaſcinatione quadam. *Ad lib. 6.*

Liber ſeptimus, decem eſt capitum, de deſcenſu animorum in corpora, regreſſu in cœlum, rerum varietate, ordine, mundo ſenſibili, qui dicitur imago intelligibilis, eíque ſubiectus. *Ad lib. 7.*

Liber octauus, nouem habet cap. quibus docetur, eſſentias elementorum, eorúmque rationes in materia prima cõſiſtere. Ab anima mundi, quæ vbique diffuſa eſt, vitam omnia mutuari. Mundum intelligibilem longè perfectiorem eſſe ſenſibili. Motus intelligibilis mundi eſſe perpetuos, ac ſine ſucceſſione, aut viciſſitudine. Omnia eſſe in intellectu, vt in cauſa efficiente & conſeruatrice. *Ad lib. 8.*

Liber nonus primo capite caret, in aliis quinque explicantur functiones animi, eius aſcenſus ad mundum intelligibilem. Eſſe in Sole, Luna, ſtelliſque aliis animos proprios. *Ad lib. 9.*

Liber decimus habet capita 19. vbi confertur Deus cum creaturis. Intellectus primus infinitus cum ſecundo finito. Tum docetur differre res gradibus ſubſtantiarum & perfectionis. Animum in hac vita diuerſas conditiones induere. Omnia à Deo per verbum & intellectum fieri. Hic obſeruanda *Ad lib. 10.*

Nota documentũ chriſtianorum. Theologia quædam Chriſtiana. Mundum perfectum eſſe, nihilque ei addi poſſe. Comparandum Dei verbum cum ipſo Deo. Hìc explicatur doctrina de Dèo, fidei Chriſtianæ maximè conſentanea. Item cum vtroque mundo. Intellectum agentem rerum opificem per medium verbum à Deo manâſſe.

Ad lib. 11. Liber vndecimus conſtans capitibus 4. docet, à ſenſilibus ad cœleſtia eſſe aſcendendum. Senſum & intellectum in cognitionis modo differre. Deum per lucem ſignificari & exprimi maximè.

Ad lib. 12. Liber duodecimus habet 22. capita. Vbi docetur hominem animo & corpore conſtare. Seruire corpus animæ. Infinitam eſſe diſcendi cupiditatem homini inſitam, vnde eius infinita virtus colligatur, & immortalitas & ſimplicitas, & immaterialitas. Tum formas rerum terreſtrium & ſublunarium eſſe in mundo cœleſti, perfectiùs; ſed in intelligibili perfectiſſimè.

Ad lib. 13. Liber decimustertius, conſtat capitibus octo. Vbi ſtatuitur omnia licèt varia ab vno primóque ente ſcilicet Deo condita fuiſſe, per intellectum agentem, ſed diuerſis modis. Eſſe in inferioribus viciſſitudines generationum & corruptionum. Eſſe ordinem in omnibus naturalibus, &c.

Ad lib. 14. Liber decimusquartus, quindecim capitibus confert intellectum agentem & animum communem, ſiue animam mundi, cum primo rerũ creatore & opifice. Explicat lumen, quod ab intellectu effunditur in animum. Diſtinguit hominem intelligibilem à ſenſibili. Repetit multa priùs tradita. Exponit rerum ſenſilium varietatem. Statuit eas, ſua in intelligibili mundo exemplaria, ideáſque habere. Terram viuere, vita ſcilicet ea, quæ eſt ab anima mundi. Concludit eſſe certis gradibus ad contemplationem mundi intelligibilis aſcendendũ, & ad ſcientiam primi opificis: à quo omnia fuere procreata. Significat verò Auctor incognitus, ſe ea quæ hactenus ampliſſimis verbis tradidit, ex Platonicorum doctrina, itémque ex Babyloniorum, & Ægyptiorum ſapientia deſumpſiſſe. Atque hæc eſt horum librorum ſumma breuiſſima: quam ſic per puncta vt Geographi magnas vrbes ſolẽt, perſtrinxiſſe, & oportuit, & decuit; cùm ea tantùm quæ Ariſtotelis ſunt diligentiùs perſequi conſilium fuerit; & prætereà facilior ſit, pæne omnium quæ his libris non ſine inani & crebra repetitione imò & fabulis traduntur, comprehenſio, quàm quæ curas diligentiores, aut prolixiores requirat commentarios. Doctrinæ ſiquidem Peripateticæ Synopſin inſtituimus, non Ægyptiæ Sapientiæ, aut Theologiæ Platonicæ, quę quo altiùs aſcendit, quo diuiniora affectauit, eo turpiùs lapſa eſt, eo frequentiùs aberrauit à ſcopo veritatis. Quamquam, vt & ipſi Platoni, qui noſtri Ariſtotelis præceptor fuit eximius, ſuum decus meritóſque honores in hoc Synopſeos fine rependam, multa ſanè eáque præclara in eius libris extant de rebus diuinis, præceptiſque morum, doctrinæ Moſaïcæ & Chriſtianæ mirificè conſentanea; vt quòd docuerit Plato omnia à ſummo Deo eſſe creata, eum perſeuerantiæ ſiue durationis modum habitura, quem ſupremi opificis ſapientia præſcripſerit: quòd hominem Dei charagma eſſe, ſeu ad Dei imaginem è terra creatum affirmauerit: quòd dixerit felicitatem humanam in Dei aſſimilatione ac fruitione conſiſtere: item Deum eſſe rerum omnium menſuram, in primis verò ſi Deus quandoque hominem induat: quæ verba cognitionem aliquam Dominicæ incarnationis arguere videntur: quòd inenarrabile illud patris & filij in diuinis myſterium tetigerit; paradiſi delicias pinxerit: Expiatorium locum, quem nos purgatorium ignem vocamus, (pudeat hæreticos proteruè ac pertinaciter, atque etiam ignoranter eum negantes) agnouerit, in quo poſt mortem corporis, anima repurgatur, donec purgans illa flamma,

In Timæo, in Politica, Protagora, Menexeno, Critia, Philebo, Phædone, Theæteto, Phædro, legibus, epiſtolis, decimo de Republ. Charmide &c.

Concretam exemit labem, purúmque reliquit
Aethereum ſenſum, atq; auraï ſimplicis ignem.

Quòd infantilem limbum enotauerit: immortalitatis curam curis omnibus antepoſuerit: fortunæ bona diuitiáſque contempſerit: Animam puram piè ac integrè Deo offerendam reddendámque aſſeruerit. Denique, quod omnino mirum eſt, Chriſti Domini ineffabilem incarnationem, aduẽtum, doctrinámque euangelicam quodammodo præſagierit, cùm dixit, tantiſper ſuis acquieſcendum eſſe documentis ac commonitionibus, donec homine auguſtior quiſpiam, ſacratiórque ſeſe in terrarum oſtentet orbe, veritatis adyta fontéſque arcanos recluſurus, quem velut ducem inenarrabilem inſequantur omnes. Quis enim quæſo alius per illum, homine auguſtiorem & ſanctiorem, intelligi poteſt, quàm Chriſtus Dominus, Dei filius, Deus homo, Sapientia, veritáſque ipſa, & ſalutis humanæ auctor & inſtaurator? Sed hęc de Platonicis documẽtis, & Platone,

Idem ferè de Ariſtotele dicitur, vt monui in apparatu ad Synopſin, diſſertatione vndecima.

librísque iſtis quatuordecim Ariſtoteli falsò aſcriptis,curſim dicta ſufficiant. Atque adeo hic finis eſto noſtræ Synopſeos in omnes tam veros quàm aſcriptos Ariſtoteli libros, & tam poſteriore hoc Tomo, quàm illo priore comprehenſos. In quâ ſi ſæpiuſcule fuerimus breuiores,memineris quæſo lector erudite,nos Synopſin, id eſt breuiarium inſtituiſſe; ſi ſæpius ampliores,ſcias,velim,hoc nos rerum dignitati meritò tribuiſſe. Fruere interim philoſophico hoc munere, quale licèt exiguum nemo, φθόνος ἀπέστω καὶ νέμεσις, dedit hactenus. Qualecumque enim illud eſt, totum ad Dei gloriam referri volo, communémque ſtudioſorum omnium vtilitatem.

Finis Synopſeos Tomi poſterioris.

Ad Deum Opt. Max. Oratio Euchariſtica.

Tibi verò ſumme ac præpotens Deus,à quo omnia, per quem omnia, ad quem omnia, qui ἄλφα *es & ω μέγα, principium & finis,*

Πάντων γενέθλη, ἀρχὴ πάντων, πάντων τε τελευτή· Orph.

qui ſcrutans corda & renes hominum, ſolus καρδιογνώστης, *tuáque infinitâ luce abditiſſima quæque penetrans,*

Πάντ' ἐσορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις, καὶ πάντα βραβεύεις. Orph.

Vides omnia, audis omnia, regis omnia, & ad fines ſuos feliciſſimè perducis; Tibi, Sapientiæ, bonitatis, & iuſtitiæ æterno fonti, bonorum omnium primo auctori, Regi Regum, Domino Dominantium, iudici ſupremo, ſed patri etiam optimo, qui nobis totique mundo hoc es, quod gubernator & nauclerus eſt in triremi; rector in curru; choragus in ſpectaculis; præcentor in choris; conſul inter ciues; dux in exercitu; Agonotheta ſiue remunerator in certaminibus: Tibi,inquam, cuius intellectus ipſa eſt ſapientia; memoria, veritas; voluntas, amor & charitas; vita, immortalitas; actio, felicitas; qui diſponis omnia ſuauiter, attingis à fine ad finem fortiter, imis ſumma iungens, elementa ſine confuſione miſcens, mens prima, ens entium, cauſa cauſarum, Archetypum tui rerúmque omnium exemplar, artifex origóque initialis, idea idearum inimitabilis, ratio rationum, forma vniformis & omniformis, ſubſtantia immobilis & omnia mouens, in motu ſtatus, in tempore æternitas, in ſummis profunditas, ſummitas in profundis, in multitudine vnitas, in vnitate Trinitas, μονὰς ῥίζα πάντων: *Omnia in omnibus, ſphæra intelligibilis, cuius centrum vbique, circumferentia nullibi; omnia præſentiæ tuæ dulcedine, potentiæ efficaciâ, eſſentiæ immenſitate, fouens, excitans, replens, ſine qualitate bonus, ſine quantitate magnus, intra omnia non incluſus, extra omnia non excluſus, vbique mirabiliter regnans, te ipſo beatus, nullius egens, omnia donans, ſciens, faciens, ſolus nihilum mouens, ſine merce opifex, ſine diſpendio creator, ſine nocte dies, Sol ſine limite Occidentis, ſine nube iris, ſine proportione pulcher, in Trinitate ſimpliciſſimus, in maieſtate ſuauiſſimus, in ſeueritate clementiſſimus, perpetuò* θαυματουργὸς, *ſemper idem, ante omnia, poſt omnia, totus, vnus, ipſe, gloria tua, noſtráque & ſpirituum omnium. Tibi tali ac tanto, de quo cùm omnia dixerimus omnes, adhuc infinita remanebunt, Tibi,inquam,* βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀθανάτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ Θεῷ, *pro abſolutâ atque ad exitum perductâ hac noſtra philoſophicâ Synopſi; imo & pro veræ Philoſophiæ dono, quod tanquam diuinæ tuæ maieſtatis ſpeculum aliquod hominibus conceſſiſti, & orthodoxæ etiam fidei ad communem omnium ſalutem ſeruire voluiſti; denique pro beneficiis in me tuis, omnibus ſit gratiarum actio,* καὶ τιμὴ, καὶ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Marginal notes: Ariſtot. lib. de mundo. — Sapiẽt. 8. — Cælius Rhodig. — Triſmegiſtus. — D. Auguſtin. — Iul. Cæſar Scaliger. — D. Paul. 1. Tim. 1.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ ΤΟ Α.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM,

LIBER I.

CAPVT I.

ARGVMENTVM. ¶ *Prolegomena tria declarat. Primum, De ſubiecto philoſophiæ Ethicæ. Alterum, De modo illam tractandi & explicandi. Tertium, De auditore, & diſcipulo.*

DION. LAMBINO INTERPRETE.

OMNIS ars, omniſque docendi via, atque inſtitutio, itémque actio, & conſilium, bonum aliquod appetere videtur. Idcirco pulchrè veteres id eſſe bonum pronunciarũt, quod omnia appetunt. Sed videntur fines inter ſe diſcrepare. Alij enim ſunt muneris functiones, alij præter eas, opera quædam. Quarum autem rerum, præter actiones, aliqui ſunt fines, in his opera ſunt actionibus meliora natura. Cùm verò multæ ſint actiones, artes & ſcientiæ: tum multi quoque fines extiterunt. Nam medicinæ finis eſt, bona valetudo: artis ædificandarum nauium, nauis: artis imperatoriæ, victoria: rationis eius, quæ in re familiari tuenda verſatur, diuitiæ. Quæcunque autem artes huius generis vni alicui facultati ſubiectæ ſunt, vt equeſtri ea, quæ in frænis conficiendis occupata eſt, cæteræque omnes ad inſtrumenta equeſtria comparatæ: atque hæc ipſa equeſtris, omniſque actio militaris, arti imperatoriæ, itemque aliæ aliis: in iis omnibus fines earum, quæ principem locum obtinent, earum, quæ eis ſubiectæ ſunt, finibus ſunt optabiliores. Nam horum cauſa illi quoque expetuntur. Nihil porro intereſt, vtrum functiones ipſæ muneris actionum ſint fines, an præter has aliud quippiã: quemadmodum apparet in iis ſcientiis, quas ſuprà diximus. Si quis igitur eſt rerum, quæ in actionẽ cadunt, finis, quẽ propter ſe velimus, cætera autẽ propter hũc, nec omnia propter aliud eligamus (ſic enim res progredietur in infinitũ ita vt noſter omnis appetitus inanis & irritus ſit futurus) perſpicuũ eſt, hoc futurum ſummũ bonum atq; adeò bonorũ optimũ. Huius igitur cognitio magnũ etiam ad vitã degendã habet momentũ: & ſigno aliquo nobis tanquã ſagittariis propoſito, id, quod expetere nos oportet, facilius cõſequemur. Quod ſi ita eſt, dãda eſt opera, vt eius formã adũbremus, atq; vt quid ſit, & cuius ſciẽtiæ aut facultatis ſit finis, oſtendamus.

A

ΚΕΦΑΛ. α.

Προοίμιον τῆς ὅλης πραγματείας, τρία δὲ δηλοῖ. α. Ὅτι τοῦ τελειοτάτου ἀγαθοῦ ἐφίεται ἡ παροῦσα μέθοδος, πολιτικὴ οὖσα. β. Ὅτι τἀκριβὲς ἐν τοῖσδε τοῖς λόγοις οὐκ ἐπιζητητέον. γ. Ὅτι οὐδ' ὁ νέος τὴν ἡλικίαν, οὐδ' ὁ νεαρὸς τὸ ἦθος, τῆς πολιτικῆς ἐστιν οἰκεῖος ἀκροατής.

ΠΑΣΑ τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος· ὁμοίως δὲ πρᾶξίς τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινος ἐφίεσθαι δοκεῖ· B διὸ καλῶς ἀπεφήναντο τἀγαθὸν, οὗ πάντα ἐφίεται. Διαφορὰ δέ τις φαίνεται τῶν τελῶν· τὰ μὲν γάρ εἰσιν ἐνέργειαι· τὰ δὲ * παρὰ ταύτας, ἔργα τινά. ὧν δ' εἰσὶ τέλη τινὰ παρὰ τὰς πράξεις, ἐν τούτοις βελτίω πέφυκε τῶν ἐνεργειῶν τὰ ἔργα. πολλῶν δὲ πράξεων οὐσῶν, καὶ τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν, πολλὰ γίνεται καὶ τὰ τέλη. ἰατρικῆς μὲν γὰρ, ὑγίεια· ναυπηγικῆς δὲ, πλοῖον· στρατηγικῆς δὲ, νίκη· οἰκονομικῆς δὲ, πλοῦτος. ὅσαι δ' εἰσὶ τῶν τοιούτων ὑπὸ C μίαν τινὰ * δύναμιν (καθάπερ ὑπὸ τὴν ἱππικὴν * χαλινοποιητικὴ, καὶ ὅσαι ἄλλαι τῶν ἱππικῶν ὀργάνων εἰσίν· αὕτη δὲ καὶ πᾶσα πολεμικὴ πρᾶξις ὑπὸ τὴν στρατηγικήν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἄλλαι ὑφ' ἑτέρας·) ἐν ἁπάσαις δὲ τὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τέλη, πάντων ἐστὶν αἱρετώτερα τῶν * ὑφ' αὐτά· τούτων γὰρ χάριν κἀκεῖνα διώκεται. διαφέρει δ' οὐδὲν τὰς ἐνεργείας αὐτὰς εἶναι τὰ τέλη τῶν πράξεων, ἢ παρὰ ταύτας ἄλλο τι· καθάπερ ἐπὶ τῶν λεχθεισῶν ἐπιστημῶν. Εἰ δή τι τέλος ἐστὶ τῶν πρακτῶν, ὃ * δι' αὑτὸ βουλόμεθα, τὰ ἄλλα δὲ διὰ τοῦτο, καὶ μὴ πάντα δι' ἕ- D τερον αἱρούμεθα· (πρόεισι γὰρ οὕτω γ' εἰς ἄπειρον, ὥστ' εἶναι κενὴν καὶ ματαίαν τὴν ὄρεξιν) δῆλον ὡς τοῦτ' ἂν εἴη τἀγαθὸν, καὶ τὸ ἄριστον. * ἆρ' οὖν καὶ πρὸς τὸν βίον ἡ γνῶσις αὐτοῦ μεγάλην ἔχει ῥοπήν· καὶ καθάπερ τοξόται, σκοπὸν ἔχοντες, μᾶλλον ἂν τυγχάνοιμεν τοῦ δέοντος· εἰ δ' οὕτω, πειρατέον τύπῳ γε περιλαβεῖν αὐτὸ τί ποτ' ἐστὶ, καὶ τίνος τῶν ἐπιστημῶν ἢ δυνάμεων.

Magn. Morall. lib.1, cap.1.

* Vulg. παρ' αὐτάς.

* Vulgò ἀρετὴν. Vide Euſtr.

* F. ἡ χ. vel ἡ χαλιν.

* γρ. ὑπ' αὐτά.

* Vulg. δι' αὐτό.

* Vulg. ἄρα cum interro. nota.

* γρ. τ' ἂν. τῆς κ.
* γρ. δὴ ἡ πολ.

δόξειε δ' ἂν * τῆς κυριωτάτης καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς. τοιαύτη * δὴ καὶ ἡ πολιτικὴ φαίνεται. τίνας γὰρ εἶναι χρεὼν τῶν ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἑκάστους μανθάνειν, καὶ μέχρι τίνος, αὕτη διατάττει. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων ὑπὸ ταύτην οὔσας· οἷον στρατηγικήν, οἰκονομικήν, ῥητορικήν. χρωμένης * δὲ ταύτης ταῖς λοιπαῖς πρακτικαῖς τῶν ἐπιστημῶν, ἔτι δὲ νομοθετούσης τί δεῖ πράττειν, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τὸ ταύτης τέλος περιέχοι ἂν τὰ τῶν ἄλλων. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη τἀνθρώπινον ἀγαθόν. εἰ γὰρ καὶ ταὐτόν ἐστιν ἑνὶ καὶ πόλει, μεῖζόν γε καὶ τελειότερον τὸ τῆς πόλεως φαίνεται καὶ λαβεῖν καὶ σώζειν· ἀγαπητὸν μὲν γὰρ καὶ ἑνὶ μόνῳ· κάλλιον δὲ καὶ θειότερον ἔθνει καὶ πόλεσιν. ἡ μὲν οὖν μέθοδος τούτων ἐφίεται, πολιτική τις οὖσα. Λέγοιτο δ' ἂν ἱκανῶς εἰ κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην διασαφηθείη. τὸ γὰρ ἀκριβὲς οὐχ ὁμοίως * ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ἐπιζητητέον, ὥσπερ οὐδὲ ἐν τοῖς δημιουργουμένοις. τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥστε δοκεῖν νόμῳ μόνον εἶναι, φύσει δὲ μή. τοιαύτην δέ τινα πλάνην ἔχει καὶ τἀγαθά, διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλάβας ἀπ' αὐτῶν. ἤδη γάρ τινες ἀπώλοντο διὰ πλοῦτον, ἕτεροι δὲ δι' ἀνδρείαν. ἀγαπητὸν οὖν, περὶ τοιούτων καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, παχυλῶς καὶ τύπῳ τἀληθὲς ἐνδείκνυσθαι· καὶ περὶ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ ἐκ τούτων λέγοντας, τοιαῦτα καὶ συμπεραίνεσθαι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἀποδέχεσθαι χρεὼν ἕκαστον τῶν λεγομένων· πεπαιδευμένου γάρ ἐστιν ἐπὶ τοσοῦτον τἀκριβὲς ἐπιζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος, ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται. παραπλήσιον γὰρ φαίνεται, μαθηματικοῦ τε πιθανολογοῦντος ἀποδέχεσθαι, καὶ ῥητορικὸν ἀποδείξεις ἀπαιτεῖν. ἕκαστος δὲ κρίνει καλῶς ἃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής. καθ' ἕκαστον ἄρα * ὁ πεπαιδευμένος· ἁπλῶς δέ, ὁ περὶ πᾶν πεπαιδευμένος. διὸ τῆς πολιτικῆς οὐκ ἔστιν οἰκεῖος ἀκροατὴς ὁ νέος. ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων. οἱ λόγοι δὲ ἐκ τούτων καὶ περὶ τούτων. ἔτι δὲ τοῖς πάθεσιν ἀκολουθητικὸς ὤν, ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς. ἐπεὶ τὸ τέλος ἐστίν, οὐ γνῶσις, ἀλλὰ πρᾶξις. διαφέρει δ' οὐδὲν νέος τὴν ἡλικίαν, ἢ τὸ ἦθος νεαρός· οὐ γὰρ παρὰ τὸν χρόνον ἡ ἔλλειψις, ἀλλὰ * διὰ τὸ κατὰ πάθος ζῆν, καὶ διώκειν ἕκαστα. τοῖς γὰρ τοιούτοις ἀνόνητος ἡ γνῶσις γίνεται, καθάπερ τοῖς ἀκρατέσι. τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὀρέξεις ποιουμένοις καὶ πράττουσι, πολυωφελὲς ἂν εἴη τὸ περὶ τούτων εἰδέναι. καὶ περὶ μὲν ἀκροατοῦ, καὶ πῶς ἀποδεκτέον, καὶ τί προτιθέμεθα, πεφροιμιάσθω τοσαῦτα.

* Euſtrat. γρ. & Arg. vtraq. lectio defendi poteſt.

* Infrà cap. 6. Euſtr. ἐφ' ἑκάστου γένους.

* quidam ὁ καθ' ἕκαστον πεπαιδ. vel ὁ περὶ π. Sed ita omnes cod. & Euſtr. Vide initium libri pr. de part. anim. & Eth. ad Eudem. 1. 6.

* Metaph. li. 2. cap. 3.

A Et verò videri poſſit finis eſſe ſcientiæ reliquarum facultatum longè principis ac dominæ, cæteriſque maximè præeuntis, atque imperantis. Talis igitur etiam ciuilis videtur. Nam & quas in ciuitatibus ſcientias eſſe oporteat, & quas quiſque diſcere debeat, & quatenus, ſeu vſque ad quod tempus, ea ſtatuit, ac præſcribit. Facultates autem etiam eas, quæ ſummo in honore ſunt, vt artem imperatoriam, & rationem tuendæ rei familiaris, & bene dicendi facultatem, huic eſſe ſubiectas videmus. Quod ſi hæc reliquis omnibus artibus, quæ in actione verſantur, vtitur, legibúſque latis quid agendum, & à quibus abſtinendum ſit præſcribit: eius fine reliquarum artium fines contineri videantur. Itaque hoc erit ſummum hominis bonum. Nam & ſi idem vnius hominis & ciuitatis B bonum ſit, ciuitatis tamen bonum & cōſequi, & conſeruare, maius quiddam eſſe & perfectius videtur. Enimuerò præclarè nobiſcum agatur, ſi id, quod vel vni ſoli ſit vtile, reperire poſſimus: ſed longè profectò eſt id pulcrius ac diuinius quod gentibus & ciuitatibus vſui eſt. Huic igitur arti & via ſuſceptę inſtitutioni hæc ſunt propoſita, quæ ſequatur, & expetat, cum ſcientia quædam ciuilis ſit. In ea autem tractanda nihil deſiderari debeat, ſi pro rei ſubiectæ natura explicetur. Non enim in omni diſputationis ac ſermonis genere peræquè accurata ſubtilitas requirenda eſt: quemadmodum nec in operibus manufactis. C Atqui in iis rebus, quæ honeſtę, quæque iuſtæ ſunt, quas ciuilis ſcientia cōſiderat, tanta eſt diſſenſio, tantáque in eis verſatur erratio, vt lege tantummodo, non natura conſtare videantur. Eademque de bonis quoque controuerſia eſt, & idem error extitit, propterea quòd ex his multi detrimenta capiant. Aliis enim iam diuitiæ; aliis fortitudo corporis exitio fuit. Ergo ſatis erit, ſi cùm de rebus & ex rebus eiuſmodi verba facimus, rudem quandam veri formam adumbremus: & cùm de rebus, quę plurimùm eueniunt atque ex talibus diſputationem inſtituimus, talia quoque concludamus. Eodemque modo quęcunque ab alio dicuntur, accipi, probarique debent. Eſt enim hominis probè inſtituti tantam in vnoquoque genere ſubtilitatem deſiderare, quanta rei ipſius natura D recipit. Nihil enim videtur intereſſe, vtrum mathematicum, rationibus ad perſuadendum accommodatis vtentem feras, an ab oratore demonſtrationes poſtules. De iis autem, quę habet perſpecta & cognita, bene quiſque iudicat, & horum bonus eſt iudex. De ſingulis ergo rebus rectè iudicabit is, qui ſingulis in rebus eſt eruditus: abſolutè verò & viuersè de omnibus homo in omni doctrinę genere verſatus. Quocirca iuuenis ad ciuilem ſcientiam non eſt accommodatus auditor. Eſt enim actionū, quę in hac vita verſantur, imperitus. At ex his conſtat, & de his habetur hęc diſputatio. Præterea verò cùm affectibus animi ſeruiat, & obtemperet, inanem atque inutilem operam in audiendo ſumet, quādoquidem finis pruden- E tiæ ciuilis in actione, non in cognitione conſiſtit. Ætate autem ſit iuuenis, an moribus nouus & rudis, nihil refert. Non eſt enim culpa in tempore: ſed in eo, quòd perturbationi conuenienter & viuat, & vnumquidque perſequatur. Huiuſmodi enim hominibus, inutilis cognitio eſt, vt & incontinentibus. Iis verò, qui ratione ſuas appetitiones & actiones dirigunt, fructum vberrimum ferre poteſt. Ac de auditore quidem, qualis eſſe debeat, quoque modo accipiendum quidque ſit, & quid nobis ad dicendum ſit propoſitum, hæc proœmij loco dicta ſint.

A

CAPVT II.

¶ A fine vitæ humanæ, à beatitudine ſcilicet exorſus, nomen illius affert, & varias de ea veterum opiniones recenſet, examinandas proponit, examinis modum præſcribit.

IAm verò repetitis iis, quæ ſuprà diximus, quoniam omnis cognitio omnéque adeò conſilium, bonum aliquod expetit, dicamus quidnam illud ſit, quod ponimus à ciuili ſciẽtia expeti, & quod ſit omnium rerum, quæ in actione verſantur, ſummum bonum. De nomine quidem igitur inter plurimos ferè conuenit. Beatitudinem enim & multitudo & eruditi politique homines appellant. Bene autem viuere, & bene rem gerere, idem quod beatum eſſe exiſtimant. Sed quæ res ſit beatitudo, de ea re verò omnis controuerſia eſt: neque vulgus & ſapientes ſimiliter eam declarant. Alij enim aliquid eorum, quæ ſunt in promptu, & quæ manifeſta ſunt, eſſe volunt, vt voluptatem, aut diuitias, aut honorem, aliíque aliud. Sæpenumerò autem etiã vnus & idem aliud: æger enim bonam valetudinem, pauper diuitias. Cùm autem ſibi ipſis ignorantiæ conſcij ſint, eos admirantur, qui magna quædam, & ipſorum facultate ſuperiora, loquuntur. Quidam verò præter hæc complura bona, aliud quoddam per ſe bonum eſſe putabant, quod & his omnibus cur bona ſint, cauſa eſt. Atque omneis quidem opiniones expendere, fortaſſe operam inanem ſumere fuerit: ſatis autem erit, ſi eas potiſſimùm, quæ ſunt inſigniores, quæve aliqua ratione niti videntur, in medium proferamus. Sed hoc ignorare non debemus, intereſſe inter eas vias, quæ à principiis proficiſcuntur, & eas quæ ad principia ferunt. Rectè enim etiam Plato de hoc dubitabat, & quærebat vtrùm via à principiis ad fineis, an à finibus ad principia duceret: velut in ſtadio, vtrum ab iis qui præmia proponunt, ad calcem, an contrà. Initium enim ab iis rebus, quæ notæ ſunt, ſumendum eſt. Hæ autem dicuntur duobus modis: aliæ enim nobis notæ, aliæ per ſe & abſolutè notæ ſunt. Fortaſſe igitur nobis initium ab iis rebus ſumendum eſt, quæ ſunt nobis notæ. Quocirca quid de rebus honeſtis & iuſtis, &, vt ſemel dicam, de ciuilibus vtiliter auditurus eſt, eum oportet eſſe bene educatum, benéque moratum. Principium eſt enim ſcire, rem ita eſſe. Quod ſi ſit ſatis perſpicuum, cur ita ſit non magnoperè deſiderabitur. Homo autem eiuſmodi aut iam tenet principia, aut ea facilè percipere ac tenere poſſit. Cui verò neutrum horum ſuppetit, audiat Heſiodi verſus,

Optimus eſt ſeſe qui nouit cuncta magiſtro,
Ad finem vſque videns quæ ſemper ſunt meliora.
Et bonus ille etiam, qui paret rectè monenti.
At qui mentis inops aliorum audire recuſat
Conſilia, hic malus eſt, telluris inutile pondus.

CAPVT III.

¶ Opiniones aliorum examinat: & beatitudinem, nec in corporis voluptate, nec in honore, nec in virtute actiua nec in diuitiis poſitam eſſe oſtendit.

SEd nos eò, vnde digreſſi ſumus, orationem reuocemus. Nam ſummum bonum, & beatitudinem, non ſine ratione ex variis vitæ generibus exiſtimare videntur, vulgus quidem &

ΚΕΦΑΛ. β.

Ὅτι τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτῶν ἀγαθόν, οὗ ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἐστὶν εὐδαιμονία καὶ, τίς αὕτη. καὶ, ὅτι διαφέρουσιν οἱ λόγοι οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ἀρχάς, καὶ τίς ἡ διαφορὰ ἐν παρεκβάσει.

ΛΕγωμεν δὲ ἀναλαβόντες, ἐπειδὴ πᾶσα γνῶσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος ὀρέγεται, τί ἐστιν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι, καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτῶν * ἀγαθόν. ὀνόματι (* legit. Eust. ἀγαθῶν, & alibi, τὸ πρακτὸν ἀγαθόν.) B μὲν οὖν σχεδὸν ὑπὸ τῶν πλείστων ὁμολογεῖται· τὴν γὰρ εὐδαιμονίαν καὶ οἱ πολλοὶ, καὶ οἱ χαρίεντες λέγουσι· * τὸ δὲ εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ πράττειν, ταὐτὸν ὑπολαμβάνουσι τῷ εὐδαιμονεῖν. (* Magn. moral. lib. 1. cap. 4. & Eud. lib. 2. c.) περὶ δὲ τῆς εὐδαιμονίας, * τίς ἐστιν ἀμφισβητοῦσι· (* γρ. τί ἐστιν.) καὶ οὐχ ὁμοίως οἱ πολλοὶ τοῖς σοφοῖς ἀποδιδόασιν. οἱ μὲν γὰρ, τῶν ἐναργῶν τι καὶ φανερῶν, οἷον ἡδονὴν, ἢ πλοῦτον, ἢ τιμήν· ἄλλοι δὲ ἄλλο· πολλάκις δὲ, καὶ ὁ αὐτὸς ἕτερον· νοσήσας μὲν γὰρ, ὑγίειαν· πενόμενος δὲ, πλοῦτον· συνειδότες δὲ ἑαυτοῖς ἄγνοιαν τοὺς μέγα τι καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς λέγοντας θαυμάζουσιν. ἔνιοι δὲ ᾤοντο παρὰ C τὰ πολλὰ ταῦτα ἀγαθὰ, ἄλλο τι καθ' αὑτὸ εἶναι, ὃ καὶ τούτοις πᾶσιν αἴτιόν ἐστι τοῦ εἶναι ἀγαθά. * ἁπάσας μὲν οὖν ἐξετάζειν τὰς δόξας, ματαιότερον ἴσως ἐστίν· (* Eudem. lib. 1. cap. 5.) ἱκανὸν δὲ τὰς μάλιστα ἐπιπολαζούσας ἔχειν τινὰ λόγον. Μὴ λανθανέτω δ' ἡμᾶς ὅτι διαφέρουσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λόγοι, καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ἀρχάς. εὖ γὰρ καὶ Πλάτων ἠπόρει τοῦτο καὶ ἐζήτει, πότερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ἢ ἐπὶ τὰς ἀρχάς ἐστιν ἡ ὁδός· ὥσπερ ἐν τῷ σταδίῳ ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρας, ἢ ἀνάπαλιν. * ἀρκτέον μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν γνωρίμων· (* Poster. Analytic. 1. cap. 2. & alibi phyſ. 1. c. 1. Metaphyſ. li. 7. cap. 4.) ταῦτα δὲ διττῶς· τὰ μὲν γὰρ ἡμῖν, τὰ δὲ ἁπλῶς· ἴσως οὖν ἡμῖν γε ἀρκτέον ἀπὸ τῶν ἡμῖν γνωρίμων. διὸ δεῖ D τοῖς * ἔθεσιν ἦχθαι καλῶς τὸν περὶ καλῶν καὶ δικαίων, καὶ ὅλως τῶν πολιτικῶν ἀκουσόμενον ἱκανῶς. * ἀρχὴ (* γρ. ἤθεσιν. * γρ. ἀρχαί.) γὰρ τὸ ὅτι· καὶ εἰ τοῦτο φαίνοιτο ἀρκούντως, οὐδὲν προσδεήσει τοῦ διότι· ὁ δὲ τοιοῦτος ἢ ἔχει, ἢ λάβοι ἂν ἀρχὰς ῥᾳδίως· ᾧ δὲ μηδέτερον ὑπάρχει τούτων ἀκουσάτω τῶν Ἡσιόδου.

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς * αὐτὸς πάντα νοήσῃ, (* γρ. αὐτῷ.)
Φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾖσιν ἀμείνω·
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὅδ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.

E

ΚΕΦΑΛ. γ.

Ὅτι καλῶς τὴν εὐδαιμονίαν ἐκ τῶν βίων ὑπολαμβάνουσι. καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν εὐδαιμονία ἡδονὴ, οὔτε τιμὴ, οὔτ' ἀρετὴ, οὐδὲ πλοῦτος.

ΗΜεῖς δὲ λέγωμεν ὅθεν παρεξέβημεν· τὸ γὰρ ἀγαθὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὐκ ἀλόγως ἐοίκασιν ἐκ τῶν βίων ὑπολαμβάνειν· οἱ μὲν πολλοὶ

A καὶ φορτικώτατοι, τὴν ἡδονήν· διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν. * τρεῖς γάρ εἰσι μάλιστα οἱ προέχοντες, ὅ, τε νῦν εἰρημένος, καὶ ὁ πολιτικὸς, καὶ τρίτος ὁ θεωρητικός· οἱ μὲν οὖν πολλοὶ, παντελῶς * ἀνδραποδώδεις φαίνονται, βοσκημάτων βίον προαιρούμενοι· τυγχάνουσι δὲ λόγου, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις ὁμοιοπαθεῖν Σαρδαναπάλῳ· οἱ δὲ χαρίεντες καὶ πρακτικοὶ, τιμήν· τοῦ γὰρ πολιτικοῦ βίου σχεδὸν τοῦτο τὸ τέλος· φαίνεται δὲ ἐπιπολαιότερον εἶναι τοῦ ζητουμένου· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι ἢ ἐν τῷ B τιμωμένῳ· τἀγαθὸν δὲ οἰκεῖόν τι καὶ δυσαφαίρετον εἶναι μαντευόμεθα· ἔτι δὲ ἐοίκασι τὴν τιμὴν διώκειν; ἵνα πιστεύωσιν ἑαυτοὺς ἀγαθοὺς εἶναι· ζητοῦσι γοῦν ὑπὸ τῶν φρονίμων τιμᾶσθαι, καὶ παρ᾽ οἷς γινώσκονται, καὶ ἐπ᾽ ἀρετῇ· δῆλον οὖν ὅτι κατά γε τούτους ἡ ἀρετὴ κρείττων· τάχα δὲ καὶ μᾶλλον ἄν τις τέλος τοῦ πολιτικοῦ βίου ταύτην ὑπολάβοι· φαίνεται δὲ ἀτελεστέρα καὶ * αὕτη· δοκεῖ γὰρ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν, ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, καὶ πρὸς τούτοις κακοπαθεῖν καὶ ἀτυχεῖν τὰ μέγιστα. τὸν δὲ οὕτω ζῶντα οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειεν, εἰ μὴ θέσιν * διαφυ- C λάττων· καὶ περὶ μὲν τούτων ἅλις· ἱκανῶς γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις εἴρηται περὶ αὐτῶν. τρίτος δ᾽ ἐστὶν ὁ θεωρητικὸς, ὑπὲρ οὗ τὴν ἐπίσκεψιν ἐν τοῖς * ἑπομένοις ποιησόμεθα· ὁ δὲ * χρηματιστὴς, * βίαιός τις ἐστι· καὶ ὁ πλοῦτος δῆλον ὅτι οὐ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν· χρήσιμον γὰρ, καὶ ἄλλου χάριν· διὸ μᾶλλον τὰ πρότερον λεχθέντα, τέλη τις ἂν ὑπολάβοι· δι᾽ αὑτὰ γὰρ ἀγαπᾶται· φαίνεται δ᾽ οὐδ᾽ ἐκεῖνα· καίτοι πολλοὶ λόγοι πρὸς αὐτὰ καταβέβληνται· ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω.

Eudemiorum li 1.cap.4.

q. ἀνδραποδώδεις, φαίνονται C. lib. 3. cap. 1. & li. vlt. c.6.

γρ. αὐτή.

γρ. διαφυλάττων.

lib.10.

γρ. χρηματιστικός.

Duo cod. βίαιός τις ἐστι. Lamb.

ΚΕΦΑΛ. δ.

D

Ὅτι ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἔστι τὸ καθόλου ἀγαθὸν, κατὰ τοὺς κομίσαντας τὰς ἰδέας.

Eudemiorum lib.1. cap.8. Magnor. lib.1.ca.1.

ΤΟ δὲ καθόλου, βέλτιον ἴσως ἐπισκέψασθαι, καὶ διαπορῆσαι πῶς λέγεται, καίπερ προσάντους τῆς τοιαύτης γινομένης ζητήσεως, διὰ τὸ φίλους ἄνδρας εἰσαγαγεῖν τὰ εἴδη. δόξειε δ᾽ ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι, καὶ δεῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ [γε] τῆς ἀληθείας καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν, ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας· ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν, ὅσιον προτιμᾷν τὴν ἀλήθειαν· Οἱ δὲ * κομίσαν- E τες τὴν δόξαν ταύτην, οὐκ ἐποίουν ἰδέας ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἔλεγον, διόπερ οὐδὲ τῶν ἀριθμῶν ἰδέαν κατεσκεύαζον· τὸ δὲ ἀγαθὸν, λέγεται καὶ ἐν τῷ τί ἐστι, καὶ ἐν τῷ ποιῷ, καὶ ἐν τῷ πρός τι· τὸ δὲ καθ᾽ αὑτὸ καὶ ἡ οὐσία πρότερον τῇ φύσει, τοῦ πρός τι. παραφυάδι γὰρ τοῦτ᾽ ἔοικε, καὶ συμβεβηκότι τοῦ ὄντος· ὥστ᾽ οὐκ ἂν εἴη κοινή τις ἐπὶ τούτων ἰδέα· Ἔτι, ἐπεὶ * τἀγαθὸν ἰσαχῶς λέγεται τῷ ὄντι (καὶ γὰρ ἐν τῷ τί λέγεται, οἷον ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς· καὶ ἐν τῷ ποιῷ, αἱ ἀρεταί· καὶ ἐν τῷ

γρ. κομίσαντες.

γρ. τἀγαθόν.

A & ineptiſſimi ſtolidiſſimíque homines eſſe voluptatem. Itaque eam etiam vitam amplectuntur, quæ tota in perfruendis voluptatibus conſumitur. Tria enim ſunt vitæ genera, quæ maximè antecellunt, vnum quod modò diximus, alterum ciuile, tertium id quod in contemplatione & cognitione rerum verſatur. Ac multitudo quidem mancipiorum ſimillima eſt: vt quæ pecudum vitam cæteris anteponat: ſed probabili ratione, cur ita ſentiat, nititur, cóque patienter auditur, quod complures eorum, qui poteſtate & auctoritate prædíti ſunt, ſimilibus, atque Sardanapalus, animi affectibus ſeruiunt. Politici B vero homines, & ij, qui ad agendum ſe contulerunt, beatitudinem in honore poſitam eſſe putant. Ferè enim vitæ ciuili hic propoſitus finis eſt. Sed videtur eo, quem quærimus, infirmior, minúſque ſtabilis eſſe. Eſt enim honor ſitus in iis potiùs, qui honorem deferunt, quàm in eo, qui honore afficitur. At ſummum bonum, proprium quiddam, & eiuſmodi, quod haud facilè eripi poſſit, eſſe auguramur. Præterea vero honorem eò perſequi videntur, vt credant ſe ipſos bonos eſſe. Itaque coli ſe, atque honore affici à prudentibus, & ab iis, quibus noti ſunt, & virtutis nomine volunt. Perſpicuum igitur eſt, horum quidem iudicio virtutem honore melius C quiddam eſſe. Atque hanc potius fortaſſe aliquis vitæ ciuilis eſſe finem ſtatuerit. Sed hæc ipſa quoque imperfecta & manca quodammodo videtur eſſe. Contingere enim poſſe videtur, vt qui virtute ſit præditus, aut dormiat, aut in tota vita nihil agat, & præterea maximis in malis & calamitatib. verſetur. Eum autem, qui ita viuat, nemo in beatis numerauerit, niſi qui propoſitum admirabile & abhorrens à communibus hominum ſenſibus tueri velit. Ac de his quidem ſatis. Nam de eis abundè etiam in Encycliis dictum eſt. Tertium vitæ genus eſt quod in rerum contemplatione, cognitionéque conſumitur, quod poſterius conſiderabimus. Quæ autem vita in D pecuniæ quærendæ ſtudio verſatur, ea laborioſa eſt, miniméque vitalis: & profectò in diuitiis non eſt id bonum, quod quærimus, poſitum. Illæ enim vtiles ſunt duntaxat, & propter aliud expetendæ. Quapropter eos potius, quos ſuprà expoſuimus, fineis eſſe meritò quis exiſtimauerit. Propter ſe enim adamantur. Veruntamen ne illi quidem bonorum videntur eſſe fineis. Atqui multæ rationes ad ea oſtendenda ac probanda ſunt allatæ. Sed hæc miſſa faciamus.

CAP. IV.

Beatitudinem in Idearum theoria non eſſe poſitam, neque ideam ſummum eſſe bonum, contra Platonem contendit.

E VNiuerſum autem bonum conſiderare, quoquo modo dicatur, quærere, fortaſſe præſtiterit. tametſi nobis ſit hæc quæſtio lubrica ſanè atque ardua futura, propterea quod homines amici ideas introduxerunt. Fortaſſe autem præſtare, atq; adeo oportere videatur, veritatis tuendę cauſa, vel noſtra ipſorum decreta euertere, pręſertim cùm etiam nos philoſophi ſimus. Nam cùm vtraq; cara ſint, tum pium eſt amicis antiquiorem habere veritatem. Qui porro hanc opinionem attulerunt, non faciebāt earum rerum ideas, in quibus prius & poſterius aliquid eſſe dicerent. Itaque ne numerorum quidem ideam conſtituebant. At bonum & in ſubſtantia dicitur, & in qualitate, & in eo, quod ad aliquid refertur. Id autem, quod per ſe eſt, & ſubſtantia, eo, quod ad aliquid refertur, prius eſt natura. hoc enim arboris pullo, eique rei, quæ ei, quod eſt, accidit, ſimile eſt. Itaque nec poſſit in his eſſe idea aliqua communis. Præterea quoniam bonum totidem modis dicitur, quod id quod eſt (nam & in ſubſtantia dicitur, vt Deus & mens: & in qualitate, vt virtutes: & in

quanto, vt mediocritas: & in iis, quæ ad aliquid referuntur, vt vtilitas: & in tempore, vt occaſio: & in loco, vt domicilium, ſeu diuerſorium, & alia huius generis) perſpicuum eſt, commune aliquod & vnum bonum vniuerſum eſſe non poſſe. Non enim in omnibus categoriis, ſed in vna ſola diceretur. Præterea quoniam eorum omnium, quæ vna idea continẽtur, vna etiam ſcientia eſt: neceſſe quoq; eſſet, bona omnia vna ſcientia comprehendi. Nunc autem ſcientiæ plures ſunt etiam eorum, quæ vni categoriæ ſubiecta ſunt, vt occaſionis in bello, ars imperatoria: in morbo, medicinâ: & mediocritatis in victu, medicina: in laboribus ars ea, quę ad exercitationem corporis pertinet. Sed quærat aliquis, quid ſibi velit apud illos ipſum. Quidque quod appellant, cùm & in ipſum hominem, & in hominem, vna eademque quadret hominis definitio. Nam quà homo ſit ipſe homo, nihil different. Quod ſi ita eſt, nec quà bonum ſit. Neque verò eo quòd ſempiternum ſit, magis erit bonum, ſiquidem neque res candida diuturna, candidior eſt ea, quæ vnum diem candida eſt. Mihi verò probabilius de eo Pythagorei loqui videntur, qui vnum in bonorum ordine locant: quos & Speuſippus videtur eſſe ſecutus. Sed de his quidem non eſt hic proprius dicendi locus. De iis autẽ, quæ dicta ſunt, dubitatio quædam ſuboritur, propterea quia non de omni bono loquuti videamur: cùm dicatur vnum genus eorum, quæ per ſe expetuntur & amantur: horum verò aut efficientia, aut aliquo modo conſeruantia, aut contrariorum prohibẽdorum vim habentia, propter hæc, & alia ratione, bona appellentur. Perſpicuum igitur eſt, bona duobus modis dici poſſe, vno modo ea, quæ per ſe bona ſunt: altero ea, quæ propter hæc. Seiunctis igitur iis, quæ per ſe bona ſunt, ab vtilibus, vtrum illa vna idea contineantur, néene, videamus. Sed quænam per ſe bona habenda ſunt? an quæcunque vel ſola, & à cæteris deſerta, ſequimur: quale eſt ſapere, & videre, & nonnullæ voluptates, & honores? (hæc enim etſi propter aliud quippiam ſequimur, tamen in bonis per ſe fortaſſe numeranda ſunt) an nihil aliud erit per ſe bonum præter ideam? Erit igitur inanis idea. Quòd ſi hæc quoque in iis, quę per ſe bona ſunt, numerari debent, boni definitionem eandem neceſſe erit in eis omnibus elucere, vt in niue, & ceruſſa, candoris. At honoris, & prudentiæ, & voluptatis diſſimiles ac diſpares ſunt definitiones, quà bona ſunt. Non eſt igitur ſummum bonum commune quiddam, quod vna idea conſtet. Quonam igitur modo dicitur? Non enim ſimile eſt iis, quorum fortuito nomen eſt commune. An quia ab eo vno proficiſcuntur omnia? an quod in vnum omnia deſinũt? an potius proportione, ſcilicet vt in corpore videndi ſenſus, mens in animo, & aliud in alio? Sed hæc fortaſſe in præſenti ſunt omittenda. Nam ad diſputandum de iis ſubtilius, alia philoſophia accommodatior eſſe videatur. Similiter etiam de idea. Nam & ſi aliquod eſt vnum bonũ, quod communiter de multis dicatur, aut quod ſit ab aliis ſeiunctum, & ipſum per ſe: id nimirum nec in actionem humanam cadere, nec ab homine comparari poteſt. Nunc autem tale aliquid quęritur. Sed fortaſſe ſatius eſſe duxerit quiſpiam id cognitum habere ad ea bona, quæ poſſideri, quæque agi poſſunt, comparanda. Nam cum ipſum tanquam exemplar nobis propoſitum habebimus, facilius ea quoque quæ nobis bona ſunt, & cognoſcemus, & cognita conſequemur. Atqui probabiliter quidem hæc dicuntur, ſed à ſcientiis atque artibus plurimum videntur diſcrepare. Nam cùm aliquod bonum omnes expetant, & id quod deeſt requirant,

ποσῷ, τὸ μέτριον· καὶ ἐν τῷ πρός τι, τὸ χρήσιμον· καὶ ἐν χρόνῳ, καιρός· καὶ * ἐν τόπῳ δίαιτα, καὶ ἕτερα τοιαῦτα·) δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη κοινόν τι καθόλου καὶ ἕν· οὐ γὰρ ἂν ἐλέγετο ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις, ἀλλ' ἐν μιᾷ μόνῃ. Ἔτι δὲ, ἐπεὶ τῶν κατὰ μίαν ἰδέαν * μία καὶ ἐπιστήμη, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἦν (ἂν) μία τις ἐπιστήμη. νῦν δ' εἰσὶ πολλαὶ καὶ τῶν ὑπὸ μίαν κατηγορίαν· οἷον καιροῦ, ἐν πολέμῳ μὲν, στρατηγική· ἐν νόσῳ δὲ, ἰατρική· καὶ τοῦ μετρίου, ἐν τροφῇ μὲν, ἰατρική· ἐν πόνοις δὲ, γυμναστική. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, τί ποτε καὶ βούλονται λέγειν * αὐτοέκαστον εἴπερ ἔν τε αὐτοανθρώπῳ καὶ ἀνθρώπῳ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ ἀνθρώπου· ᾗ γὰρ ἄνθρωπος, οὐδὲν διοίσουσιν· εἰ δ' οὕτως, οὐδ' ᾗ ἀγαθόν· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῷ ἀΐδιον εἶναι, μᾶλλον ἀγαθὸν ἔσται, εἴπερ μηδὲ λευκότερον τὸ πολυχρόνιον τοῦ ἐφημέρου. πιθανώτερον δ' ἐοίκασιν οἱ Πυθαγόρειοι λέγειν περὶ αὐτοῦ, τιθέντες ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν συστοιχίᾳ τὸ ἕν· οἷς δὴ καὶ Σπεύσιππος ἐπακολουθῆσαι δοκεῖ. * ἀλλὰ, περὶ μὲν τούτων, ἄλλος * ἔστω λόγος. * Τοῖς δὲ λεχθεῖσιν ἀμφισβήτησίς τις ὑποφαίνεται, διὰ τὸ μὴ * περὶ παντὸς ἀγαθοῦ τοὺς λόγους * εἰρῆσθαι· λέγεσθαι δὲ καθ' ἓν εἶδος τὰ καθ' αὑτὰ διωκόμενα καὶ ἀγαπώμενα· τὰ δὲ ποιητικὰ τούτων, ἢ φυλακτικά πως, ἢ τῶν ἐναντίων κωλυτικὰ, διὰ ταῦτα λέγεσθαι, καὶ τρόπον ἄλλον. δῆλον οὖν ὅτι διττῶς λέγοιτ' ἂν τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ μὲν καθ' αὑτὰ, θάτερα δὲ διὰ ταῦτα. χωρίσαντες οὖν ἀπὸ τῶν ὠφελίμων τὰ καθ' αὑτὰ, σκεψώμεθα εἰ λέγεται κατὰ μίαν ἰδέαν. καθ' αὑτὰ δὲ ποῖα θείη τις ἄν; ἢ ὅσα καὶ μονούμενα διώκεται· οἷον τὸ φρονεῖν, καὶ ὁρᾶν, καὶ ἡδοναί τινες, καὶ τιμαί; ταῦτα γὰρ, εἰ καὶ δι' ἄλλο τι διωκόμεθα, ὅμως τῶν καθ' αὑτὰ ἀγαθῶν θείη ἄν τις. ἢ οὐδ' ἄλλο οὐδὲν, πλὴν τῆς ἰδέας; ὥστε μάταιον ἔσται τὸ εἶδος. εἰ δὲ καὶ ταῦτά ἐστι τῶν καθ' αὑτὰ, τὸν τἀγαθοῦ λόγον ἐν ἅπασιν αὐτοῖς τὸν αὐτὸν * ἐμφαίνεσθαι δεήσει, καθάπερ ἐν χιόνι καὶ ψιμυθίῳ τὸν τῆς λευκότητος. τιμῆς δὲ, καὶ φρονήσεως, καὶ ἡδονῆς, ἕτεροι καὶ διαφέροντες οἱ λόγοι ταύτῃ ᾗ ἀγαθά· οὐκ ἔστιν ἄρα τὸ ἀγαθὸν κοινόν τι κατὰ μίαν ἰδέαν. ἀλλὰ πῶς δὴ λέγεται; οὐ γὰρ ἔοικε τοῖς γε ἀπὸ τύχης ὁμωνύμοις. ἀλλ' ἆρά γε τῷ * ἀφ' ἑνὸς εἶναι, ἢ πρὸς ἓν ἅπαντα * συντελεῖν, ἢ μᾶλλον κατ' ἀναλογίαν; ὡς γὰρ ἐν σώματι ὄψις, ἐν ψυχῇ νοῦς, καὶ ἄλλο δὴ ἐν ἄλλῳ. ἀλλ' ἴσως ταῦτα μὲν ἀφετέον * τὸ νῦν· ἐξακριβοῦν γὰρ περὶ αὐτῶν, ἄλλης * ἂν εἴη φιλοσοφίας οἰκειότερον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς ἰδέας· εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ἕν τι * τὸ κοινῇ κατηγορούμενον ἀγαθὸν, ἢ χωριστόν τι αὐτὸ καθ' αὑτὸ, δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη πρακτὸν οὐδὲ κτητὸν ἀνθρώπῳ· νῦν δὲ τοιοῦτόν τι ζητεῖται. τάχα δέ τῳ δόξειεν ἂν βέλτιον εἶναι γνωρίζειν αὐτὸ πρὸς τὰ κτητὰ καὶ πρακτὰ τῶν ἀγαθῶν· οἷον γὰρ παράδειγμα, τοῦτ' ἔχοντες, * μᾶλλον εἰσόμεθα καὶ τὰ ἡμῖν ἀγαθά· κἂν εἰδῶμεν, ἐπιτευξόμεθα αὐτῶν. πιθανότητα μὲν οὖν * ἔχει τινὰ ὁ λόγος· ἔοικε δὲ ταῖς ἐπιστήμαις διαφωνεῖν, πᾶσαι γὰρ ἀγαθοῦ τινος ἐφιέμεναι, καὶ τὸ ἐνδεὲς ἐπιζητοῦσαι,

γρ. ἐν τῷ ποῦ, ἤ.
γρ. μία τις ἐπισ.
γρ. αὐτὸ ἕκαστον.
Metaphyſ. I. κεφ. 5.
γρ. ἀλλ. π. μ. αὐτ.
γρ. ἔσται.
Ibidem.
γρ. περὶ παντὸς τοῦ λ. γρ. ἀγαθοῦ.
γρ. εἰρῆσθαι.
γρ. τἀγαθά.
γρ. ἐπιφαίνεσθαι.
γρ. ἐφ' ἑνός.
γρ. συντείνειν.
γρ. ταυνῦ.
In Metaphyſ. multis locis.
γρ. καὶ κοινῇ κ.
γρ. τινὰ ἔχ.
Polit. 7. c. vlt.

παραλείπουσι τὴν γνῶσιν αὐτοῦ· καί τοι βοήθημα τηλικοῦτον ἅπαντας τοὺς τεχνίτας ἀγνοεῖν, καὶ μηδὲ ἐπιζητεῖν, οὐκ εὔλογον. ἄπορον δὲ καὶ τί ὠφεληθήσεται ὑφάντης ἢ τέκτων πρὸς τὴν αὑτοῦ τέχνην, εἰδὼς αὐτὸ τἀγαθόν; ἢ πῶς ἰατρικώτερος ἢ στρατηγικώτερος ἔσται, ὁ τὴν ἰδέαν αὐτὴν * τεθεαμένος; φαίνεται μὲν γὰρ οὐδὲ τὴν ὑγίειαν οὕτως ἐπισκοπεῖν ὁ ἰατρὸς, ἀλλὰ τὴν ἀνθρώπου, μᾶλλον δ' ἴσως τὴν τοῦδε· καθ' ἕκαστον γὰρ ἰατρεύει. καὶ περὶ μὲν τούτων, ἐπὶ τοσοῦτον * εἰρήσθω.

* γρ. διατεθειμένος.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Ὅτι τὸ ζητούμενον ἀγαθόν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία, ἣ τέλειόν τι καὶ αὔταρκες, τῶν πρακτῶν ἁπάντων οὖσα τέλος.

Πάλιν δ' ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὸ ζητούμενον ἀγαθὸν, τί ποτ' ἂν εἴη. φαίνεται μὲν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ πράξει καὶ τέχνῃ. ἄλλο γὰρ ἐν ἰατρικῇ, καὶ στρατηγικῇ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως. τί οὖν * ἑκάστης τἀγαθόν; ἢ οὗ χάριν τὰ λοιπὰ πράττεται; τοῦτο δ' ἐν ἰατρικῇ μὲν, ὑγίεια· ἐν στρατηγικῇ δὲ, νίκη· ἐν οἰκοδομικῇ δὲ, οἰκία· ἐν ἄλλῳ δὲ, ἄλλο· ἐν ἁπάσῃ δὲ πράξει καὶ προαιρέσει, τὸ τέλος· τούτου γὰρ ἕνεκα τὰ λοιπὰ πράττουσι πάντες. ὥστ' * εἴ τι τῶν πρακτῶν ἁπάντων ἐστὶ τέλος, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πρακτὸν ἀγαθόν. * εἰ δὲ πλείω, ταῦτα. μεταβαίνων δὴ ὁ λόγος εἰς τὸ αὐτὸ ἀφῖκται. τοῦτο δ' ἔτι μᾶλλον διασαφῆσαι πειρατέον. * ἐπεὶ δὴ πλείω φαίνεται τὰ τέλη, τούτων δ' αἱρούμεθά τινα δι' ἕτερα. οἷον πλοῦτον, αὐλοὺς, καὶ ὅλως τὰ ὄργανα· δῆλον ὡς οὐκ ἔστι πάντα τέλεια· τὸ δ' ἄριστον, τέλειόν τι φαίνεται. ὥστ' εἰ μέν ἐστιν ἕν τι μόνον τέλειον, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ ζητούμενον· εἰ δὲ πλείω, τὸ τελειότατον τούτων. τελειότερον δὲ λέγομεν τὸ καθ' αὑτὸ διωκτὸν τοῦ δι' ἕτερον· καὶ τὸ μηδέποτε δι' ἄλλο αἱρετὸν, τῶν καὶ καθ' αὑτὰ καὶ διὰ τοῦθ' αἱρετῶν· καὶ ἁπλῶς δὴ τέλειον τὸ καθ' αὑτὸ αἱρετὸν ἀεὶ, καὶ μηδέποτε δι' ἄλλο. τοιοῦτον δ' ἡ εὐδαιμονία μάλιστ' εἶναι δοκεῖ. ταύτην γὰρ αἱρούμεθα ἀεὶ δι' αὐτὴν, καὶ οὐδέποτε δι' ἄλλο· τιμὴν δὲ καὶ ἡδονὴν, καὶ νοῦν, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν αἱρούμεθα μὲν καὶ δι' αὐτά· (μηδενὸς γὰρ ἀποβαίνοντος, ἑλοίμεθ' ἂν ἕκαστον αὐτῶν) αἱρούμεθα δὲ καὶ τῆς εὐδαιμονίας χάριν, * διὰ τούτων ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμονήσειν. τὴν δ' εὐδαιμονίαν οὐδεὶς αἱρεῖται τούτων χάριν, οὐδ' ὅλως δι' ἄλλο· φαίνεται δὲ καὶ ἐκ τῆς αὐταρκείας τὸ αὐτὸ συμβαίνειν. τὸ γὰρ τέλειον ἀγαθὸν, αὔταρκες εἶναι δοκεῖ· τὸ δ' αὔταρκες λέγομεν, οὐκ αὐτῷ μόνῳ τῷ ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι, καὶ τέκνοις, καὶ γυναικὶ, καὶ ὅλως τοῖς φίλοις, καὶ πολίταις· * ἐπειδὴ φύσει πολιτικὸν ἄνθρωπος. τούτων δὲ ληπτέος ὅρος τις. ἐπεκτείνοντι γὰρ ἐπὶ τοὺς γονεῖς, καὶ τοὺς ἀπογόνους, καὶ τῶν φίλων τοὺς φίλους, εἰς ἄπειρον πρόεισιν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαῦθις ἐπισκεπτέον. τὸ δ' αὔταρκες τίθεμεν, ὃ μονούμενον, * αἱρετὸν ποιεῖ τὸν βίον καὶ μηδενὸς

* γρ. ἑκάστῃ.
* γρ. εἴ τι.
* L. εἰ δὲ, πλείω ταῦτα. μετ. Sic apud Euſtr. & ſequentia ſic legendū docent.
* Vulgò ἐπεὶ δὲ.
* γρ. ἢ δι' ἄλλο τι.
* Politic. lib. 1. c. 2.
* γρ. ἀρετὸν ἢ αἱρετόν.

A eius tamen cognitionem prætermittunt. Atqui non eſt veriſimile,aut cōſentaneum, artifices omnes tantum adiumentum fuiſſe ignoraturos, ac ne requiſituros quidem. Illud quoque maximè dubium & penè inexplicabile eſt, quid vtilitatis ad artem ſuam textor, aut faber ex ipſius ſummi boni cognitione conſecuturus ſit: aut quo tandem modo vel ad medendum, vel ad exercitum ducendum aptior ſit futurus is,qui ideam ipſam contemplatus fuerit? Videtur enim medicus ne valetudinem quidem hoc modo inſpicere, ſed hominis, immò fortaſſe huius hominis potius. Singulis enim hominibus medicinam adhibet. De his igitur hactenus dictum ſit.

CAPVT V.

B *Quid ſit Beatitudo, ex ſua opinione declarat: eámque primùm rudi definitione deſcribit.*

Nunc autem ad id bonum,quod quæritur reuertamur,& quid illud ſit, tandē videamus. Aliud enim in alia actione & arte videtur eſſe. Siquidem aliud eſt in medicina, aliud in arte imperatoria, & in reliquis artibus eodē modo. Quódnam igitur cuique actioni,artiq; bonum eſt? Nonne id cuius cauſa agūtur cætera? Hoc autem in medicina, bona valetudo eſt:in arte imperatoria,victoria:in arte ædificādi, domus:aliúdq; in alia. In omni autē actione & conſilio, C finis: quandoquidem huius cauſa omnes agunt reliqua. Quocirca ſi quis eſt omniū rerum,quæ in actione verſantur, finis, hoc erit bonū, quod in actionem cadit:ſin plures,hæc erunt bona. Sed dum huc & illuc vagatur oratio,eôdem reuoluta eſt. Verùm danda nobis opera eſt,vt hoc planiùs explicemus. Quoniam igitur plures vidētur eſſe fines,atque ex his aliquos propter alios expetimus, vt diuitias, tibias, & vno nomine inſtrumenta:perſpicuum eſt,nō omneis eſſe perfectos. Summum autem bonum perfectum quiddam videtur. Si quis ergo vnus vndiq; perfectus ſit,hoc erit bonū quod quærimus: ſin plures, horum abſolutiſſimum. Atqui quod propter ſe expetendum D eſt, eo, quod propter aliud expetitur, perfectius eſſe dicimus: & quod nunquam propter aliud,iis,quæ & propter ſe,& propter aliud eliguntur: deniq; abſolutè perfectū eſt id,quod propter ſe ſemper ſumitur atque eligitur, numquámq; propter aliud. Talis autem videtur eſſe in primis beatitudo. Hanc enim propter ſe ſemper & nunquā propter aliud optamus. At verò honorē,& voluptatē,& mentem ſanam,ac vegetā,& omnem virtutē,cùm propter ſe illas quidē ſequimur (nam etiam ſi nullū ex iis fructū percepturi eſſemus, tamen eorū vnumquidq; optaremus) tum verò beatitudinis cauſa expetimus,quòd exiſtimemus nos his adiumentis fretos atq; inſtructos beatos futuros. At beatitudinem nemo neq; harum, neq; alius omnino rei cauſa expetit. Idem porrò etiam ex ea copia, qua E per ſe ipſa homo contentus viuit, effici videtur. Id enim bonū,quod vndiq; perfectū eſt,ipſum per ſe ſatis eſſe, nullámq; rem externam deſiderare videtur. Satis eſſe autē ipſum per ſe id dicimus,non quod ipſi ſoli vitā ſoliuagam & ſolitariā agenti,ſed quod & parentib. & liberis,& côiugi,&(vt ſemel dicam)amicis & ciuibus ſatis eſt: quandoquidem homo ad vitā ſocietatémque ciuilē natus eſt. Verumtamen horū certus quidam conſtituendus finis eſt. Nam ſi porrigemus ad parenteis,ad poſteros,amicorúmque amicos, abibit res in infinitum. Sed de hoc quidem alio loco poſtea videbimus. Copiam autem per ſe ipſam abundè bonis omnibus cumulatam ponimus eam, quæ ab aliis bonis deſerta vitam efficit optabilem, nulliúſque

rei indigentem. Tale autem quiddam beatitudinem eſſe arbitramur: atque adeò maximè omnium optandam, etiam ſi cum alio bono non coniungatur. Quod ſi cum aliquo vel minimo bono coniungatur, erit nimirum optabilior magiſque ſumenda. Id enim, quod accedit, bonorum excellentiam gignit atque efficit. At quò bonum aliquod maius eſt, eò magis ſemper optandum. Hoc igitur perſpicuum eſt, beatitudinem, perfectum quiddam eſſe, & ſe ipſo contentum, boniſque omnibus per ſe cumulatum, cùm rerum omnium, quæ in actione poſitæ ſunt, ſit extremum.

CAP. VI.

Beatitudinis perfectiorem deſcriptionem inquirit.

SEd fortaſſe dicet aliquis, beatitudinem ſine controuerſia, ſummum bonum eſſe: verùm vt planiùs, quid ea ſit, oſtendamus, deſiderari. Hoc igitur facilè aſſequemur, ſi opus ac munus hominis ſumptum fuerit. Vt enim tibicini & ſtatuorum fictori, omnique adeò artifici, & omnino iis qui opus aliquod efficiũt, actionémque aliquam obeunt atque exercẽt, in opere ipſo bonum & perfectio conſiſtere videtur: ſic & homini, ſi quod eſt eius opus & munus, in eo ipſo bonum eius & bene viuere poſitum eſſe videatur. Ergo fabri & ſutoris aliqua ſunt opera, & aliquæ actiones: hominis erit nullum, atque ad deſidiam inertiámque natus reperietur? An potiùs vt oculi, manus, pedis, ſingularúmque adeò partium ſuum cuiuſque opus ac munus eſt, ſic hominis quoque præter hæc omnia, opus aliquod eſſe ſtatuemus? Quódnam igitur hoc tandem erit? Nam viuere quidem cum ſtirpibus & plantis ei videtur eſſe commune. At proprium hominis opus quæritur. Itaque vita alendi augendique vi ac facultate prædita, remouenda eſt. Quæ autem proximè ſequitur, in ea vis quædam ſentiendi videtur eſſe poſita. At etiam hæc communis nobis eſt cum equo, & boue & animantibus omnibus. Relinquitur ergo vita quædam, quæ ad actionem apta ſit, eius propria, quod ratione præditum eſt. Huius autem pars vna eſt, quæ rationi obtemperat, ipſa rationis expers: altera, quæ ratione prædita eſt, cogitandique munere fungitur. Sed cùm etiam hæc vita, ratione inſtructa, duobus modis dicatur, eam, quæ in functione muneris occupata eſt, ponere debemus. Hæc enim magis propriè dici videtur. Opus igitur hominis, erit functio muneris animi, rationi conſentanea, aut certè ratione non carens. Idem autem genere opus huius eſſe dicimus, & huius virtute præditi: quemadmodum citharœdi, & boni citharœdi. Et abſolutè hoc ita eſt in omnibus, ſi accedat ad opus excellentia ea, quæ è virtute eſt. Citharœdi enim eſt cithara canere: boni, bene canere. Quod ſi ita eſt, hominis quidem opus ac munus vitam quandam, eámque functionem animi & actionem cum ratione coniunctam: boni autem viri, bene & præclarè hoc munere fungi, ponere debemus. At ſua quidque virtute bene perficitur. Quod ſi ita ſe habet, hominis bonum erit functio muneris animi virtute directa: ac, ſi plures virtutes ſint, virtute optima ac perfectiſſima: & prætereà, in vita perfecta. Vt enim vna hirundo ver non efficit, nec dies vnus: ſic neque dies vnus, neque exiguum tempus efficit felicem ac beatum. Hoc igitur modo deſcriptum ſit ſummum bonum.

A καὶ μηδενὸς ἐνδεᾶ. τοιοῦτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι· ἔτι δὲ πάντων αἱρετωτάτην, μὴ συναριθμουμένην· συναριθμουμένην δὲ, δῆλον ὡς αἱρετωτέραν μετὰ τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἀγαθῶν· ὑπεροχὴ γὰρ * ἀγαθῶν γίνεται τὸ προστιθέμενον. * ἀγαθῶν δὲ τὸ μεῖζον, αἱρετώτερον ἀεί. τέλειον δή τι * φαίνεται καὶ αὔταρκες ἡ εὐδαιμονία, [πάντων] τῶν πρακτῶν οὖσα τέλος.

* γρ. ἀγαθοῦ.
* γρ. ἀγαθὸν δέ.
* γρ. καὶ αὐτ. φαίν.

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

B Ὅτι ἡ εὐδαιμονία καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν ἐστι ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ.

ΑΛλ' ἴσως, τὴν μὲν εὐδαιμονίαν τὸ ἄριστον λέγειν ὁμολογούμενόν τι φαίνεται· ποθεῖται δὲ ἐναργέστερόν τι ἐστιν * ἔτι λεχθῆναι· τάχα δὴ γένοιτ' ἂν τοῦτο, εἰ ληφθείη τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου. ὥσπερ γὰρ αὐλητῇ, καὶ ἀγαλματοποιῷ, καὶ παντὶ τεχνίτῃ, καὶ ὅλως ὧν ἐστιν ἔργον τι καὶ πρᾶξις, ἐν τῷ ἔργῳ δοκεῖ τὸ ἀγαθὸν C εἶναι καὶ τὸ εὖ· οὕτω δόξειεν ἂν καὶ ἀνθρώπῳ, * εἴπερ ἐστί τι ἔργον αὐτοῦ. πότερον οὖν, τέκτονος μὲν καὶ σκυτέως * ἐστὶν ἔργα τινὰ καὶ πράξεις· ἀνθρώπου δὲ οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ἀργὸν πέφυκεν; ἢ καθάπερ ὀφθαλμοῦ καὶ χειρὸς, καὶ ποδὸς, καὶ ὅλως ἑκάστου τῶν μορίων, φαίνεταί τι ἔργον· οὕτω καὶ (τοῦ ἀνθρώπου παρὰ πάντα ταῦτα θείη τις ἂν ἔργον; τί οὖν δὴ τοῦτ' ἂν εἴη ποτέ; τὸ μὲν γὰρ ζῆν, κοινὸν εἶναι φαίνεται καὶ τοῖς φυτοῖς· ζητεῖται δὲ τὸ ἴδιον. ἀφοριστέον ἄρα τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζωήν. ἑπομένη δὲ αἰσθητική τις ἂν εἴη· φαίνεται δὲ καὶ * αὕτη κοινὴ καὶ ἵππῳ, καὶ βοΐ, καὶ D παντὶ ζώῳ. λείπεται δὴ πρακτική τις τοῦ λόγον ἔχοντος. τούτου δὲ, τὸ μὲν, ὡς ἐπιπειθὲς λόγῳ· τὸ δ', ὡς ἔχον καὶ διανοούμενον. διττῶς δὲ καὶ ταύτης λεγομένης, τὴν κατ' ἐνέργειαν θετέον· κυριώτερον γὰρ αὕτη δοκεῖ λέγεσθαι. * Εἰ δ' ἐστὶν ἔργον ἀνθρώπου, ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον, ἢ μὴ ἄνευ λόγου· τὸ δ' αὐτό φαμεν ἔργον εἶναι τῷ γένει τοῦδε, καὶ τοῦδε σπουδαίου· ὥσπερ κιθαριστοῦ, καὶ σπουδαίου κιθαριστοῦ· καὶ ἁπλῶς δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων, προστιθεμένης τῆς κατ' ἀρετὴν ὑπεροχῆς πρὸς τὸ ἔργον· κιθαριστοῦ μὲν γὰρ, τὸ E κιθαρίζειν, σπουδαίου δὲ, τὸ εὖ. Εἰ δ' οὕτως, ἀνθρώπου * δὲ τίθεμεν ἔργον ζωήν τινα· ταύτην δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ * πράξεις μετὰ λόγου· σπουδαίου δ' ἀνδρὸς, εὖ ταῦτα καὶ καλῶς· ἕκαστον δὲ εὖ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεῖται· Εἰ δ' οὕτω, τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετήν· εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταὶ, κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην. * ἔτι δὲ ἐν βίῳ τελείῳ. μία γὰρ χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα· οὕτω δὲ οὐδὲ μακάριον καὶ εὐδαίμονα μία ἡμέρα, οὐδ' ὀλίγος χρόνος. περιγεγράφθω μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν ταύτῃ.

* Magnorũ Ethic. li. 1. ca. 4. & 5. Eudẽ. 2. li. c. 1.
* γρ. εἴπερ ἐστὶν ἔργον τι αὐτοῦ.
* γρ. εἰσίν.
* γρ. αὐτή.
* Argyr. & Lãb. ἐστὶν ἀνθ. ἔργ. ſed & vulgata lectio quam Cod. & Euſtr. confirmant, ferri poteſt.
* γρ. δὴ alij μέν.
* γρ. πράξεις.
* Magn. Moral. 1. cap. 4.

A

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Ὅτι δεῖ ὑποτυπῶσαι πρότερον, εἶθ' ὕστερον ἀναγράφειν ἐν τῇ ἐκβάσει διδασκ. καὶ πάλιν, ὅτι τὸ ἀκριβὲς οὐχ ὁμοίως ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ἐπιζητητέον· καὶ ὅτι μεγάλην πρὸς τὰ ἑπόμενα ῥοπὴν ἔχει τὸ καλῶς ὁρίζεσθαι.

Δεῖ γὰρ ἴσως ὑποτυπῶσαι πρότερον, εἶθ' ὕστερον ἀναγράψαι. δόξειε δ' ἂν παντὸς εἶναι προαγαγεῖν καὶ διαρθρῶσαι τὰ καλῶς ἔχοντα τῇ περιγραφῇ, καὶ ὁ χρόνος τῶν τοιούτων εὑρετὴς, ἢ συνεργὸς * ἀγαθὸς εἶναι· ὅθεν καὶ τῶν τεχνῶν γεγόνασιν αἱ ἐπιδόσεις· παντὸς γὰρ, προσθεῖναι τὸ ἐλλεῖπον. μεμνῆσθαι δὲ * καὶ τῶν προειρημένων χρή, καὶ τὴν ἀκρίβειαν μὴ ὁμοίως ἐν ἅπασιν ἐπιζητεῖν, ἀλλ' ἐν ἑκάστοις κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον οἰκεῖον τῇ μεθόδῳ. καὶ γὰρ τέκτων καὶ γεωμέτρης διαφερόντως ἐπιζητοῦσι τὴν ὀρθήν· ὁ μὲν γὰρ, ἐφ' ὅσον χρησίμη πρὸς τὸ ἔργον· ὁ δὲ, τί ἐστιν, ἢ ποῖόν τι· θεατὴς γὰρ τἀληθοῦς. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιητέον, ὅπως μὴ τὰ πάρεργα τῶν ἔργων πλείω γίγνηται. οὐκ ἀπαιτητέον δ' οὐδὲ τὴν αἰτίαν ἐν ἅπασιν ὁμοίως, ἀλλ' ἱκανὸν ἔν τισι τὸ ὅτι δειχθῆναι καλῶς· οἷον καὶ περὶ τὰς ἀρχάς· τὸ δ' ὅτι, πρῶτον καὶ ἀρχή. τῶν ἀρχῶν δ', αἱ μὲν ἐπαγωγῇ θεωροῦνται· αἱ δὲ, αἰσθήσει· αἱ δὲ, ἐθισμῷ τινι· καὶ ἄλλαι δὲ ἄλλως. μετιέναι δὲ πειρατέον ἑκάστας ᾗ πεφύκασι· καὶ σπουδαστέον ὅπως ὁρισθῶσι καλῶς. μεγάλην γὰρ ἔχουσι ῥοπὴν πρὸς τὰ ἑπόμενα. δοκεῖ οὖν πλεῖον ἢ τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς εἶναι ἡ ἀρχή, καὶ πολλὰ * συμφανῆ γίνεσθαι δι' αὐτῆς τῶν ζητουμένων.

* γρ. εἶναι ἀγαθός.

* Suprà cap. 1.

* Vulgò ἐμφανῆ.

CAPVT VII.

Methodi definitiuæ, qua Beatitudinis naturam inueſtigauit, cauſam affert.

PRimùm enim fuit adumbrandum atque informandum: deinde poſtea ſuis coloribus effingendum atque illuſtrandum erit. Cuiuſuis autem hominis eſſe videatur ea, quæ bene ſuis lineamentis deſcripta & conformata ſunt, dilatare, ſuiſque veluti membris & articulis diſtinguere: atque eiuſmodi re- B rum inuentor, aut certè adiutor eſſe tempus: vnde artes ipſæ ſic amplificatæ & propagatæ ſunt. Cuiuſlibet enim hominis eſt, id quod deeſt, addere. Verùm & ea meminiſſe nos oportet, quæ ſuprà dicta ſunt, & ſubtilitatem illam enucleatam non peræquè in omnibus eſſe requirendam: ſed in vnaquaque re pro materiæ ſubiectæ ratione, & quoad docendi via ac ratio patitur. Nam faber & geometra non eodem modo rectum angulum exquirunt: ſed ille quidem quatenus operi vſui eſt: hic autem quidnam ſit, & qualis, inquirit: nam in vero contemplando verſatur. Eodem igitur modo faciendum eſt & in cæteris omnibus, ne operum acceſſiones & ornamenta exiſtant operibus C ipſis longiora. Neque verò in omnibus æquè cauſa flagitanda eſt: ſed ſatis eſſe debet in quibuſdam, ſi benè demonſtratum ſit, ita eſſe: quemadmodum & in principiis. Rem ita eſſe autem, primum & principium eſt. Principiorum porrò alia inductione percipiuntur & cognoſcuntur, alia ſenſu, alia conſuetudine, alia aliter. Ea autem ſingula perſequi oportet, quemadmodum cuiuſque natura patitur, dandáque opera eſt, vt bene definiantur. Magnum enim momentum ad ea, quæ ſequuntur, afferunt. Principium igitur plus quàm dimidium totius videtur eſſe, multáque in quæſtione poſita eo cognito declarari.

ΚΕΦΑΛ. η.

Ὅτι ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ἐνέργεια διὰ πλειόνων δείκνυσι.

Σκεπτέον δὴ περὶ αὐτῆς, οὐ μόνον ἐκ τοῦ συμπεράσματος, καὶ ἐξ ὧν ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λεγομένων περὶ αὐτῆς. τῷ μὲν γὰρ ἀληθεῖ πάντα συνᾴδει τὰ ὑπάρχοντα· τῷ δὲ ψευδεῖ, ταχὺ διαφωνεῖ τἀληθές. νενεμημένων δὴ τῶν ἀγαθῶν τριχῇ· καὶ τῶν μὲν, ἐκτὸς λεγομένων, τῶν δὲ, περὶ ψυχὴν, καὶ σῶμα· τὰ περὶ ψυχὴν, κυριώτατα λέγομεν, καὶ μάλιστα ἀγαθά. τὰς δὲ πράξεις καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικὰς, περὶ (τὴν) ψυχὴν τίθεμεν. ὥστε καλῶς ἂν λέγοιτο κατά γε ταύτην τὴν δόξαν παλαιὰν οὖσαν καὶ ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων. ὀρθῶς δὲ καὶ ὅτι πράξεις τινὲς λέγονται καὶ ἐνέργειαι, τὸ τέλος. οὕτω γὰρ τῶν περὶ ψυχὴν ἀγαθῶν γίνεται, καὶ οὐ τῶν ἐκτός. συνᾴδει δὲ τῷ λόγῳ, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ εὖ πράττειν τὸν εὐδαίμονα· σχεδὸν γὰρ εὐζωΐα τις εἴρηται, καὶ εὐπραξία.

D

CAPVT VIII.

Beatitudinis deſcriptionem diſſoluere aggreditur: primámque adeò particulam, quòd Functio ſit muneris animi, auctoritate veterum confirmat.

ERgo de beatitudine videndum eſt non ex concluſione ſolùm, iiſque quibus ratio conſtat, ſed ex iis etiam quæ de ea feruntur. Nam cum vero congruunt omnia quæ in re inſunt: à falſo autem citò verum diſſidet, ac diſcrepat. Cum igitur bona treis in parteis ſint diſtributa, aliáque externa, alia animi, alia corporis dicantur: animi bona in primis & maximè propriè bona dicimus. Actiones autem & functiones muneris animi in animo colloca- E mus. Itaque cùm ex hac ſententia & vetere, & à philoſophis vno ore comprobata, rectè hoc à nobis dicitur: tum verò propterea quòd actiones & functiones muneris nonnullæ ipſius finis rationem vicémque obtinent. Sic enim efficitur, vt beatitudo in animi bonis, non in externis numeretur. Cum hac ratione congruit & illud, bene viuere & bene rem gerere virum beatum. Nam propemodum beatitudo vita quædam bene acta, & bona actio dicta eſt.

ΚΕΦΑΛ. θ.

Ὅτι ἡ εὐδαιμονία, ἐνέργεια ἐστὶ κατ' ἀρετήν.

Φαίνεται δὲ καὶ τὰ ἐπιζητούμενα περὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἅπαντα ὑπάρχειν τῷ λεχθέντι.

CAPVT IX.

Alteram Deſcriptionis particulam, quòd Beatitudo ſecundum virtutem ſit, illuſtrat: & Vtrum ſola virtus, an etiam externa bona concurrant, edißerit.

VIdentur etiam in eo, quod à nobis dictum eſt, ea omnia, quæ in beatitudine requiruntur, ineſſe.

Alij enim

Alij enim virtutem, alij prudentiam, alij ſapientiam A quandam, beatitudinem eſſe exiſtimant. Nonnulli hæc ipſa, aut horum aliquid cum voluptate coniungunt, aut voluptate ſeiungi nolunt. Alij etiam fœlicitatem externam complectuntur. Atque horum alia multi ac veteres, alia pauci & clari viri loquuntur: quorum neutros probabile eſt omni ex parte errare, ſed in vno aliquo ſaltem, aut in plurimis rectè ſentire. Ac cum iis quidem, qui vitam beatam eſſe dicũt omnem aut aliquam virtutem, noſtra congruit oratio. Functio enim muneris virtute perfecta ac directa, virtutis eſt. Sed multum fortaſſe intereſt, ſummum bonum in poſſeſſione, an in vſu poſitum eſſe putemus: in habitu, an in functione muneris. Accidere enim poteſt, vt habitus, qui inſit, nihil boni efficiat: vt in eo, qui B dormit, aut qui alio aliquo modo ocioſus ac feriatus eſt. De functione autem muneris idem dici non poteſt: aget enim neceſſariò, & rectè aget. Quemadmodũ autem in ludis Olympicis nõ pulcherrimus, aut valentiſſimus quiſque corona donatur, ſed qui certant: (ex his enim vincunt aliqui) ſic & ea, quæ ſunt in vita honeſta & bona, aſſequuntur & obtinent ij, qui rectè faciunt. Eſt quinetiam eorum vita per ſe iucunda, per ſeque delectat. Delectari enim in eorum numero ponitur, quæ ad animum pertinent. Cuius autem quiſque rei nomine ac ratione amans appellatur, ea delectatur, vt equo is, qui amat equos: ſpectaculo, ſpectaculis deditus. Similiter quoque rebus iuſtis lætatur is, qui iuſtitiam amore complectitur: & omnino rebus C omnibus, quæ cum virtute conſentiunt, is, cui virtus cara eſt. Et quidem quę res multitudini iucundę ſunt, eæ pugnant inter ſe, propterea quod non ſunt per ſe tales. Iis autem hominibus, qui ſtudioſi ſunt honeſtatis, ea ſunt iucunda, quæ natura iucunda ſunt. Quo in genere ſunt eæ, quæ virtuti congruunt, actiones. Itaque & his ſunt iucundæ, & per ſe iucundæ. Voluptate autem nihil eget eorum vita tanquam appẽdice quadam, ſed habet in ſe incluſam voluptatem. Nam præter ea quæ dicta ſunt, non eſt is vir bonus, qui honeſtis actionibus non delectatur. Neque enim quiſquam aut iuſtum dixerit eum, qui non ex iuſtè factis capiat voluptatem: aut liberalem, qui liberalibus actionibus D non delectetur: idémque de cæteris virtutibus ſentiendum. Quod ſi ita eſt, confitendum eſt, per ſe iucundas eſſe virtuti conſentaneas actiones. Sunt verò etiam bonæ & honeſtæ: & horum vnumquodque maximè, ſiquidem de iis verè iudicat vir bonus. Iudicat autem, quemadmodum diximus. Eſt igitur quiddam optimum, pulcherrimum, & iucundiſſimum beatitudo. Neque verò hæc ita diſtincta ſunt quemadmodum diſtinguit Deliacum epigramma:

Iuſtitia eſt formoſa, valetudo optima res eſt:
Dulce frui, cuius quenque perurit amor.

Inſunt enim hæc omnia in optimis muneris functionibus. Has autem, aut harum vnam optimã, beatitudinem eſſe diximus. Sed tamẽ bonis quoq; externis ege- E re videtur, vt diximus. Nefas eſt enim, aut certe difficile, eũ, cui nullę ſuppetunt facultates, res agere præclaras. Permulta enim gerũtur veluti inſtrumẽtis quibuſdã, amicorũ opera, & diuitiis, & potentia ciuili: & quędã res ſunt, quib. ſi careant homines, felicitatis ſplendorẽ obſcurãt, atq; inquinãt: vt nobilitas generis, proſpera liberorum ſoboles, pulchritudo. Neque enim admodum facile eſt ei vitam beatam conſequi, qui inſigniter deformis aut obſcuriſſimo loco natus, aut ſolitarius & orbus ſit. Ac multo etiam minùs fortaſſe, ſi cui ſint liberi omni vitiorum genere cooperti: vel cui amici, qui eſſent viri boni, exceſſerint è vita.

τοῖς μὲν γὰρ ἀρετή, τοῖς δὲ φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις εἶναι δοκεῖ· τοῖς δὲ ταῦτα, ἢ τούτων τι μεθ' ἡδονῆς, ἢ οὐκ ἄνευ ἡδονῆς. ἕτεροι δὲ καὶ τὴν ἐκτὸς * εὐετηρίαν συμπαραλαμβάνουσι. τούτων δέ, τὰ μὲν πολλοὶ καὶ παλαιοὶ λέγουσι, τὰ δὲ ὀλίγοι καὶ ἔνδοξοι ἄνδρες. οὐδετέρους δὲ τούτων εὔλογον διαμαρτάνειν τοῖς ὅλοις, ἀλλ' ἕν γέ τι, ἢ καὶ τὰ πλεῖστα κατορθοῦν. τοῖς μὲν οὖν λέγουσι τὴν πᾶσαν ἀρετήν, ἢ ἀρετήν τινα, συνῳδός ἐστιν ὁ λόγος· ταύτης γάρ ἐστιν ἡ κατ' αὐτὴν ἐνέργεια. διαφέρει δὲ ἴσως οὐ μικρὸν ἐν κτήσει ἢ χρήσει τὸ ἄριστον ὑπολαμβάνειν· καὶ ἐν ἕξει ἢ ἐνεργείᾳ. τὴν μὲν γὰρ ἕξιν ἐνδέχεται μηδὲν ἀγαθὸν ἀποτελεῖν ὑπάρχουσαν, οἷον τῷ καθεύδοντι ἢ καὶ ἄλλως πως ἐξηργηκότι· τὴν δ' ἐνέργειαν οὐχ οἷόν τε· πράξει γὰρ ἐξ ἀνάγκης, καὶ εὖ πράξει. ὥσπερ δὲ Ὀλυμπίασιν οὐχ οἱ κάλλιστοι καὶ ἰσχυρότατοι στεφανοῦνται, ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι· τούτων γάρ τινες νικῶσιν· οὕτω καὶ τῶν ἐν * τῷ βίῳ καλῶν κἀγαθῶν οἱ πράττοντες ὀρθῶς, ἐπήβολοι γίγνονται. ἔστι δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν καθ' αὑτὸν ἡδύς. τὸ μὲν γὰρ ἥδεσθαι, τῶν ψυχικῶν· ἑκάστῳ δ' ἐστὶν ἡδὺ πρὸς ὃ λέγεται φιλοτοιοῦτος· οἷον ἵππος μέν, τῷ φιλίππῳ· θέαμα δέ, * τῷ φιλοθεώρῳ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ δίκαια, τῷ φιλοδικαίῳ· καὶ ὅλως τὰ κατ' ἀρετήν, τῷ φιλαρέτῳ. τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς τὰ ἡδέα μάχεται, διὰ τὸ μὴ φύσει τοιαῦτ' εἶναι· τοῖς δὲ φιλοκάλοις ἐστὶν ἡδέα τὰ φύσει ἡδέα. * τοιαῦται δὲ αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις. ὥστε καὶ τούτοις εἰσὶν ἡδεῖαι, καὶ καθ' αὑτάς. οὐδὲν δὴ προσδεῖται τῆς ἡδονῆς ὁ βίος αὐτῶν, ὥσπερ περιάπτου τινός, ἀλλ' ἔχει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτῷ· πρὸς τοῖς εἰρημένοις γάρ, οὐδ' ἐστὶν ἀγαθὸς ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλαῖς πράξεσιν· οὔτε γὰρ δίκαιον οὐδεὶς ἂν εἴποι, τὸν μὴ χαίροντα τῷ δικαιοπραγεῖν· οὔτε ἐλευθέριον, τὸν μὴ χαίροντα ταῖς ἐλευθερίοις πράξεσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. εἰ δ' οὕτω, καθ' αὑτὰς ἂν εἶεν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδεῖαι· ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγαθαί γε καὶ καλαί, καὶ μάλιστα τούτων ἕκαστον, εἴπερ καλῶς κρίνει περὶ αὐτῶν ὁ σπουδαῖος· κρίνει δ' ὡς εἴπομεν· ἄριστον ἄρα καὶ κάλλιστον καὶ ἥδιστον ἡ εὐδαιμονία· καὶ οὐ διώρισται ταῦτα κατὰ τὸ Δηλιακὸν ἐπίγραμμα·

Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ' ὑγιαίνειν·
* Ἥδιστον δὲ πέφυχ' οὗ τις ἐρᾷ τὸ τυχεῖν.

ἅπαντα γὰρ ὑπάρχει ταῦτα ταῖς ἀρίσταις ἐνεργείαις· ταύτας δέ, ἢ μίαν τούτων τὴν ἀρίστην, εἶναι φαμὲν τὴν εὐδαιμονίαν. φαίνεται δ' ὅμως καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδεομένη, * καθάπερ εἴπομεν· ἀδύνατον γάρ, ἢ οὐ ῥᾴδιον, τὰ καλὰ πράττειν, ἀχορήγητον ὄντα. πολλὰ μὲν γὰρ πράττεται, * καθάπερ δι' ὀργάνων, καὶ διὰ φίλων, καὶ πλούτου, καὶ πολιτικῆς δυνάμεως. ἐνίων δὲ τητώμενοι, ῥυπαίνουσι τὸ μακάριον, οἷον εὐγενείας, εὐτεκνίας, κάλλους· οὐ πάνυ γὰρ εὐδαιμονικὸς ὁ τὴν ἰδέαν παναίσχης, ἢ δυσγενής, ἢ μονώτης, καὶ ἄτεκνος· ἔτι δ' ἴσως ἧττον, εἴ τῳ πάγκακοι παῖδες εἶεν, ἢ φίλοι, οἱ ἀγαθοὶ ὄντες τεθνᾶσι.

* ὑγείαν.

* Eudem. libr. 2. c. 1.

* γρ. φιλοθεάμονι

* γρ. τοιαῦται δ' αἱ ἀπ' αὐ.

Eudemiorum libro 1. cap. 1.

* γρ. ἐνίοτε γίνεται, & ſic, ἔνιοι δὲ τάχα ἄν τις ἱκανὰ...

* Suprà cap. 6.

* γρ. καθάπερ γίνεται δι'.

καθάπερ οὖν εἴπομεν, ἔοικε προσδεῖσθαι καὶ τῆς τοιαύτης εὐημερίας· ὅθεν εἰς ταὐτὸ τάττουσιν ἔνιοι τὴν εὐτυχίαν τῇ εὐδαιμονίᾳ· ἔνιοι δὲ τὴν ἀρετήν.

ΚΕΦΑΛ. ι.

Ἀπορία. Πότερόν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία μαθητόν, ἢ ἐθιστόν, ἢ ἄλλως πως ἀσκητόν. ἢ κατά τινα θείαν μοῖραν, ἢ καὶ διὰ τύχην παραγίνεται. Καὶ ὅτι δεῖ ἀρετῆς τελείας, καὶ βίου τελείου.

Ὅθεν καὶ ἀπορεῖται, πότερόν ἐστι μαθητόν, ἢ ἐθιστόν, ἢ ἄλλως πως ἀσκητόν· ἢ κατά τινα θείαν μοῖραν, ἢ καὶ διὰ τύχην παραγίνεται. Εἰ μὲν οὖν καὶ ἄλλο τι θεῶν ἐστι δώρημα ἀνθρώποις, εὔλογον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν θεόσδοτον εἶναι, καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρωπίνων ὅσῳ βέλτιστον. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως ἄλλης ἂν εἴη σκέψεως οἰκειότερον. Φαίνεται δὲ κἂν εἰ μὴ θεόπεμπτός ἐστιν, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν, καί τινα μάθησιν ἢ ἄσκησιν παραγίνεται, τῶν θειοτάτων εἶναι· τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἆθλον καὶ τέλος, ἄριστον φαίνεται, καὶ θεῖόν τι καὶ μακάριον. εἴη δ' ἂν καὶ πολύκοινον.* δυνατὸν γὰρ ὑπάρξαι πᾶσι τοῖς μὴ πεπηρωμένοις πρὸς ἀρετὴν, διά τινος μαθήσεως καὶ ἐπιμελείας. εἰ δ' ἐστὶν οὕτω βέλτιον, ἢ διὰ τύχην εὐδαιμονεῖν, εὔλογον ἔχειν οὕτως. εἴπερ τὰ κατὰ φύσιν, ὡς οἷόν τε κάλλιστα ἔχειν, οὕτω πέφυκεν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ κατὰ τέχνην, καὶ πᾶσαν αἰτίαν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀρίστην. τὸ δὲ μέγιστον καὶ κάλλιστον ἐπιτρέψαι τύχῃ, λίαν πλημμελὲς ἂν εἴη. συμφανὲς δ' ἐστὶ καὶ ἐκ τοῦ λόγου τὸ ζητούμενον. εἴρηται γὰρ ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ποιά τις. τῶν δὲ λοιπῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν ὑπάρχειν ἀναγκαῖον, τὰ δὲ συνεργὰ καὶ χρήσιμα πέφυκεν ὀργανικῶς· ὁμολογούμενα δὲ ταῦτ' ἂν εἴη καὶ τοῖς ἐν ἀρχῇ. τὸ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος, ἄριστον ἐτίθεμεν· αὕτη δὲ πλείστην ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ ποιούς τινας καὶ ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιῆσαι, καὶ πρακτικοὺς τῶν καλῶν. Εἰκότως οὖν οὔτε βοῦν, οὔτε ἵππον, οὔτε ἄλλο τι τῶν ζώων οὐδὲν, εὔδαιμον λέγομεν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν οἷόν τε κοινωνῆσαι τοιαύτης ἐνεργείας. διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν, οὐδὲ παῖς εὐδαίμων ἐστίν· οὔπω γὰρ πρακτικὸς τῶν τοιούτων διὰ τὴν ἡλικίαν· οἱ δὲ λεγόμενοι, διὰ τὴν ἐλπίδα μακαρίζονται. δεῖ γὰρ, ὥσπερ εἴπομεν, καὶ ἀρετῆς τελείας, καὶ βίου τελείου. πολλαὶ γὰρ μεταβολαὶ γίνονται καὶ παντοῖαι τύχαι κατὰ τὸν βίον· καὶ ἐνδέχεται τὸν μάλιστα εὐθηνοῦντα, μεγάλαις συμφοραῖς περιπεσεῖν ἐπὶ γήρως, καθάπερ ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς περὶ Πριάμου μυθεύεται. τὸν δὲ τοιαύταις χρησάμενον τύχαις, καὶ τελευτήσαντα ἀθλίως, οὐδεὶς* εὐδαιμονεῖ.

* γρ. βέλτιον,

* γρ. δυνατόν.

* Magn. libr. 1. cap. 4.

* γρ. εὐδαιμονίζει.

Talem igitur proſperitatem, vt diximus, vita beata deſiderare videtur. Ex quo fit, vt nonnulli eodem numero & loco beatitudinem habeant, atque ſecundam fortunam: nonnulli virtutem.

CAPVT X.

Ex præcedentis particulæ explicatione ortam quæſtionem diſſoluit, Qua ſcilicet ratione beatitudinem obtineamus.

VNde etiam naſcitur quæſtio, vtrum vel doctrina parari, vel conſuetudine quæri, vel alia quadam exercitatione comparari poſſit: an potiùs diuinitus, an etiam fortuitò obueniat. Et verò ſi quod aliud à diis munus eſt hominibus datum, profectò conſentaneum eſt, beatitudinem quoque à diis immortalibus donari, eóque maximè quod rerum humanarum eſt optima. Sed hoc fortaſſe ab eo, quod conſiderare inſtituimus, alienum eſt, neque huius diſputationis proprium. Illud quidem perſpicuum eſt, etiam ſi non ſit à diis immortalibus dono miſſa, ſed virtute ac doctrina aliqua, aut exercitatione pariatur, in rebus diuiniſſimis tamen eſſe numerandam. Virtutis enim præmium & finis, optima quædam res eſſe, & diuina, & beata videtur. Eadem etiam in medio erit poſita, vt cum multis communicetur. Poteſt enim contingere vel doctrina, vel ſtudio aliquo iis omnibus, qui non ſunt naturæ aut fortunæ vitio ad virtutem inepti, quaſi manci ac debiles. Quòd ſi ſic præſtat, quàm fortunæ temeritate beatum eſſe, certè ita eſſe probabile eſt: ſiquidem res naturales vt pulcherrimæ eſſe poſſunt, ita à natura procreatæ ſunt: idemque de iis, quæ ab arte & omni alia cauſa perficiuntur, iudicari debet, multóque maximè quæ à præſtantiſſima. Rem porrò omnium maximam & pulcherrimam arbitrio fortunæ permittere, valde nefarium, contumelioſum, ac flagitioſum fuerit. Atque etiam ex definitione beatitudinis, id quod quærimus, perſpicuum eſſe poteſt. Diximus enim eam eſſe cuiuſdammodi ex virtute, muneris animi functionem. Cætera autem bona alia præſtò eſſe neceſſe eſt: alia adiuuant & conducunt natura, inſtrumentorum inſtar. Atque hęc etiam cum iis, quæ initio diximus, conſentiunt. Ciuilis enim ſcientiæ finem, optimum eſſe ſtatuebamus: quæ magnam diligentiam adhibet, vt ciues certo quodam modo affectos, bonóſque & ad res honeſtas agendas idoneos reddat. Merito igitur neque bouem, neque equum, neque aliud animal vllum, beatum dicimus. Nulli enim eorum eſſe poteſt talis functionis communitas. Atque ob hanc cauſam ne puer quidem eſt beatus. Nondum enim per ætatem ad talia agenda ſatis aptus eſt. Qui autem beati dicuntur, propter ſpem, quam de iis habent homines, tales prædicantur. Opus eſt enim (vt diximus) cùm abſoluta virtute, tum vita integra & perfecta. Multę enim in vita rerum commutationes, variique caſus interueniunt: fierique poteſt vt cuius res hodie ſint valde ſecundæ, is maximis in ſenectute calamitatibus afficiatur: quemadmodum in heroicis de Priamo fabulantur Poetæ. Porrò qui taleis caſus fuerit expertus, miſeréque de hac vita deceſſerit, eum profectò nemo ducet beatum.

A

CAPVT XI.

Vltima definitionis particula, In vita perfecta, à Philoſopho declaratur: & duæ quæſtiones arduæ examinantur. Prior, Viuine an mortui (vt Solon voluit) beati ſint dicendi. Poſterior, An poſterorum res aduerſæ beatitudinem mortuorum labefactare queant.

NEmone igitur alius mortalium, quandiu manet in vita, beatus eſt iudicandus, ſed, Solonis ſententia, ſpectandum tempus ætatis extremum? Et hoc ita eſſe fatemur, etiámne beatus eſt tum, cùm exceſſerit è vita? An hoc quidem prorſus abſurdum eſt, nobis præ- B ſertim, qui beatitudinem, functionem quandam muneris eſſe dicimus? Quòd ſi nec nos eum beatum dicimus, qui mortuus eſt, nec hoc vult Solon, ſed tum denique hominem verè ac tutò beatum prædicari poſſe, tanquam iam extra omnium malorum atque infortuniorum diſcrimen poſitum: ne hoc quidem dubitatione vacat. Nam ſi etiá ei qui viuit, neq; ſentit, aliquid malum & bonũ eſt: aliquid videtur eſſe & mortuo: vt honores, & ignominiæ, & liberorum & omnino poſterorum res ſecundæ & aduerſæ. Difficultatem autẽ hæc quoque afferunt. Fieri enim poteſt, vt quem vita beata vſque ad ſenectutem proſecuta ſit, & qui ſupremũ vitæ diem conueniẽter actæ iam ætati obierit, cum mul- C tæ in poſteris mutationes ac varietates excipiãt, vt eorum alij boni ſint, eaque vita, quam merentur, potiantur, alij contra. Atque hoc perſpicuũ eſt, etiam magno ſpacio interiecto, magnam in eis morum ac fortunæ diſſimilitudinem ac varietatem, ſi cum parentib. conferantur, euenire poſſe. Abſurdum igitur fuerit, ſi vnà cum eis mortuus quoq; commutetur: fiatq; nunc beatus, nunc contrà miſer. Abſurdum verò etiam illud eſſet, res poſterorũ nihil, ne ad vllum quidem vſq; tempus, ad parentes pertinere. Sed redeundum eſt ad id, quod ex priore loco dubitatum eſt. Fortaſſis enim ex illo id quoq; quod poſterius quærebamus, intelligetur. Si igitur ſupremus vitæ dies expectandus eſt, & tum D quiſque beatus exiſtimandus eſt, cùm eum diem obierit, non quòd nunc beatus ſit, ſed quòd antea fuerit: nonne abſurdum eſt, cùm quis beatus eſt, tum id, quod in eo ineſt, de ipſo non verè dictum iri, ob hanc cauſam, quòd viuos beatos prędicare nolimus propter rerum commutationes, caſuumque varietates: & quia beatitudinem quidem firmum quiddã & propriè immutabile eſſe exiſtimemus, fortuna autem ſæpe ſeſe identidem conuertens, atque in orbem voluens, eoſdem homines feriat? Perſpicuum eſt enim, ſi fortunæ caſus ſequamur, nos eundem nunc beatũ, nunc contrà miſerum ſæpe eſſe dicturos, chamæleontem quendam, & parum ſtabili ſede collocatum, virum beatum noſtra oratione fingentes. An potius indignum atque E iniquum eſt, fortunæ varietatem & mobilitatem ſequi? Non enim bene vel malè viuendi ratio in hac poſita eſt, ſed fortunæ bona, & adiumenta quædam, humana vita deſiderat, quemadmodum diximus. Actiones autem virtuti conſentaneæ, beatitudinis dominæ ſunt, miſeriarum verò contrariæ. Atque huic rationi teſtimonio eſt hoc ipſum, de quo prius dubitatum eſt. Nulla enim in re humana tanta ineſt firmitudo, quanta in iis actionibus quæ cum virtute conſentiunt. Nam hæ vel ſcientiis ipſis ſtabiliores ac diuturniores eſſe videntur. Atque harum ipſarum vt quæque plurimi eſt, ita diutiſſimè permanet, propterea quòd in eis maximè & aſſiduè ætatem agunt beati: quæ videtur eſſe cauſa, cur nulla vnquam obliuione deleantur.

ΚΕΦΑΛ. ιά.

Ἀπορίαι δύο. α. Πότερον οὐδένα ἀνθρώπων εὐδαιμονιστέον, ἕως ἂν ζῇ· κατὰ Σόλωνα δὲ χρεὼν τέλος ὁρᾶν. β. Πότερον αἱ τῶν ἀπογόνων τύχαι καὶ τῶν φίλων συμβάλλονται πρὸς εὐδαιμονίαν.

Πότερον οὖν οὐδ᾽ ἄλλον οὐδένα ἀνθρώπων εὐδαιμονιστέον, ἕως ἂν ζῇ· κατὰ Σόλωνα δὲ χρεὼν τέλος ὁρᾶν; Εἰ δὲ δὴ καὶ θετέον οὕτως, ἆρά γε καὶ ἔστιν εὐδαίμων τότε ἐπειδὰν ἀποθάνῃ; ἢ τοῦτό γε παντελῶς ἄτοπον, ἄλλως τε καὶ τοῖς λέγουσιν ἡμῖν ἐνέργειάν τινα τὴν εὐδαιμονίαν; Εἰ δὲ μὴ λέγομεν τὸν τεθνεῶτα εὐδαίμονα, μηδὲ Σόλων τοῦτο βούλεται, ἀλλ᾽ ὅτι τηνικαῦτα ἄν τις ἀσφαλῶς μακαρίσειεν ἄνθρωπον, ὡς ἐκτὸς ἤδη τῶν κακῶν ὄντα καὶ δυστυχημάτων, ἔχει μὲν καὶ τοῦτο ἀμφισβήτησίν τινα· δοκεῖ γὰρ εἶναί τι τῷ τεθνεῶτι καὶ κακὸν καὶ ἀγαθόν, εἴπερ καὶ τῷ ζῶντι, μὴ αἰσθανομένῳ δέ, οἷον τιμαὶ καὶ ἀτιμίαι, καὶ τέκνων, καὶ ὅλως ἀπογόνων εὐπραξίαι τε καὶ δυστυχίαι. ἀπορίαν δὲ καὶ ταῦτα παρέχει· τῷ γὰρ μακαρίως βεβιωκότι μέχρι γήρως, καὶ τελευτήσαντι κατὰ λόγον, * ἐνδέχεται πολλὰς μεταβολὰς συμβαίνειν περὶ τοὺς ἐκγόνους, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν * ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ τυχεῖν βίου τοῦ κατ᾽ ἀξίαν· τοὺς δ᾽, ἐξ ἐναντίας. δῆλον δ᾽ ὅτι καὶ τοῖς ἀποστήμασι πρὸς τοὺς γονεῖς παντοδαπῶς ἔχειν αὐτοὺς ἐνδέχεται. ἄτοπον δὴ γίνοιτ᾽ ἄν, εἰ συμμεταβάλλοι καὶ ὁ τεθνεὼς καὶ γίνοιτο, ὁτὲ μὲν εὐδαίμων, πάλιν δὲ ἄθλιος. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ μηδὲν μηδ᾽ ἐπί τινα χρόνον συνικνεῖσθαι τὰ τῶν ἐκγόνων τοῖς γονεῦσιν. ἀλλ᾽ ἐπανιτέον ἐπὶ τὸ πρότερον ἀπορηθέν· τάχα γὰρ ἂν θεωρηθείη καὶ τὸ νῦν ἐπιζητούμενον ἐξ ἐκείνου. Εἰ δὴ τέλος ὁρᾶν δεῖ, καὶ τότε μακαρίζειν ἕκαστον, οὐχ ὡς ὄντα μακάριον, ἀλλ᾽ ὅτι πρότερον ἦν, πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ ὅτε ἐστὶν εὐδαίμων, μὴ ἀληθεύσεται κατ᾽ αὐτοῦ τὸ ὑπάρχον, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τοὺς ζῶντας εὐδαιμονίζειν διὰ τὰς μεταβολάς, καὶ διὰ τὸ μόνιμόν τι τὴν εὐδαιμονίαν ὑπειληφέναι, καὶ μηδαμῶς εὐμετάβολον· τὰς δὲ τύχας πολλάκις ἀνακυκλεῖσθαι περὶ τοὺς αὐτούς; δῆλον γὰρ ὡς εἰ συνακολουθοίημεν ταῖς τύχαις, τὸν αὐτὸν εὐδαίμονα, καὶ πάλιν ἄθλιον ἐροῦμεν πολλάκις, χαμαιλέοντά τινα τὸν εὐδαίμονα ἀποφαίνοντες, καὶ σαθρῶς ἱδρυμένον. ἢ τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν οὐδαμῶς * ὀρθόν; (οὐ γὰρ ἐν ταύταις τὸ εὖ ἢ κακῶς· ἀλλὰ προσδεῖται τούτων ὁ ἀνθρώπινος βίος, καθάπερ εἴπομεν) κύριαι δ᾽ εἰσὶν αἱ κατ᾽ ἀρετὴν ἐνέργειαι τῆς εὐδαιμονίας· αἱ δ᾽ ἐναντίαι, τοῦ ἐναντίου. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ νῦν διαπορηθέν. περὶ οὐδὲν γὰρ οὕτως ὑπάρχει * τῶν ἀνθρωπίνων βεβαιότης, ὡς περὶ τὰς ἐνεργείας τὰς κατ᾽ ἀρετήν. μονιμώτεραι γὰρ καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὗται δοκοῦσιν εἶναι· τούτων δ᾽ αὐτῶν, * αἱ τιμιώταται καὶ μονιμώταται, διὰ τὸ μάλιστα καὶ συνεχέστατα καταζῆν ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους. τοῦτο γὰρ ἔοικεν * αἴτιον τοῦ μὴ γίγνεσθαι περὶ αὐτὰ λήθην.

* Eudem. lib. 1. cap. 1.

* γρ. πολλαὶ μεταβολαὶ ἐνδέχεται.

* γρ. τῶν ἀγαθῶν εἶναι.

* Fort. ὀρθῆς, tranſlata interrogationis nota poſt τὸ ὀρθόν. Suprà, cap. 9.

* γρ. τῶν αἱ ἔργων β.

* γρ. αἱ τιμιώτεραι, καὶ μονιμώτεραι.

* γρ. αἴτιον.

ὑπάρξει δὴ τὸ ζητούμενον τῷ εὐδαίμονι, καὶ ἔσται διὰ βίου τοιοῦτος· ἀεὶ γὰρ, μάλιστα πάντων, πράξει καὶ θεωρήσει τὰ κατ' ἀρετήν, καὶ τὰς τύχας οἴσει κάλλιστα, καὶ πάντη πάντως ἐμμελῶς ὅγ', * ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς καὶ τετράγωνος ἄνευ ψόγου· πολλῶν δὲ * γενομένων κατὰ τύχην * διαφερόντων μεγέθει καὶ μικρότητι, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀντικειμένων, δῆλον ὡς οὐ ποιεῖ ῥοπὴν τῆς ζωῆς· τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλά, γινόμενα μὲν εὖ, μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσει· καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπικοσμεῖν πέφυκεν· καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν καλὴ καὶ σπουδαία γίνεται· ἀνάπαλιν δὲ συμβαίνοντα, θλίβει καὶ λυμαίνεται τὸ μακάριον· λύπας τε γὰρ ἐπιφέρει, καὶ ἐμποδίζει πολλαῖς ἐνεργείαις. ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλόν, * ἐπειδὰν φέρῃ τις εὐκόλως πολλὰς καὶ μεγάλας ἀτυχίας, μὴ δι' ἀναλγησίαν, ἀλλὰ γεννάδας ὢν καὶ μεγαλόψυχος. Εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνέργειαι κύριαι τῆς ζωῆς, καθάπερ εἴπομεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο τῶν μακαρίων ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα· τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ ἔμφρονα πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας εὐσχημόνως φέρειν, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἀεὶ τὰ κάλλιστα πράττειν· καθάπερ καὶ στρατηγὸν ἀγαθόν, τῷ παρόντι στρατοπέδῳ χρῆσθαι πολεμικώτατα· καὶ σκυτοτόμον, ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τεχνίτας ἅπαντας. Εἰ δ' οὕτως, ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων· οὐ μὴν μακάριός γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ. οὐδὲ δὴ * ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος· οὔτε γὰρ ἐκ τῆς εὐδαιμονίας κινηθήσεται ῥᾳδίως, οὐδ' ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων καὶ πολλῶν· * ἔκ τε τῶν τοιούτων οὐκ ἂν γένοιτο πάλιν εὐδαίμων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ· ἀλλ' εἴπερ, ἐν πολλῷ τινι καὶ τελείῳ, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν αὐτῷ γενόμενος ἐπήβολος. Τί οὖν κωλύει λέγειν εὐδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα, καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον, μὴ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ προσθετέον, καὶ βιωσόμενον οὕτω, καὶ τελευτήσοντα κατὰ λόγον; ἐπειδὴ τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν· τὴν εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν πάντη πάντως. Εἰ δ' οὕτω, μακαρίους μὲν ἐροῦμεν τῶν ζώντων οἷς ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ λεχθέντα· μακαρίους δέ, ὡς ἀνθρώπους· καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον διωρίσθω. Τὰς δὲ τῶν ἀπογόνων τύχας καὶ τῶν φίλων ἁπάντων, τὸ μὲν μηδοτιοῦν συμβάλλεσθαι, λίαν ἄφιλον φαίνεται, καὶ ταῖς δόξαις ἐναντίον. πολλῶν δὲ καὶ παντοίας ἐχόντων διαφορὰς τῶν συμβαινόντων· καὶ τῶν μὲν μᾶλλον συνικνουμένων, τῶν δ' ἧττον, καθ' ἕκαστον μὲν διαιρεῖν, μακρὸν καὶ ἀπέραντον φαίνεται· καθόλου δὲ λεχθὲν καὶ τύπῳ, τάχ' ἂν ἱκανῶς ἔχοι. Εἰ δὴ καθάπερ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀτυχημάτων, τὰ μὲν ἔχει τι βρῖθος καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν βίον, τὰ δ' ἐλαφροτέροις ἔοικεν· οὕτω καὶ τὰ περὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ἅπαντας. διαφέρει δὲ τῶν παθῶν ἕκαστον περὶ ζῶντας ἢ τελευτήσαντας συμβαίνειν πολὺ μᾶλλον, ἢ τὰ παράνομα καὶ δεινὰ προϋπάρχειν

* Vulgo perperam ἔτι ὡς ἀγαθὸς ἀληθῶς. Rhetor. ad Th. lib. 3. c. 11.

* γρ. γινομένων.

* γρ. καὶ διαφ.

* γρ. ὡς ἐπειδ.

* γρ. ποικίλος τε.

* γρ. ἐκ τῶν τοιούτων.

A Ineſſet ergo in beato id quod quærimus, taliſque in vita futurus eſt. Nam vel ſemper, vel omnium maximè ea & aget, & animo cernet, quæ cum virtute coniuncta ſunt, fortunæque caſus pulcherrimè, omniq; ex parte, & planè concinnè feret, vt verè vir bonus & ſine vituperatione quadratus. Sed cùm multa fortuito eueniant, eáque magnitudine & paruitate differant, perſpicuum eſt, ea fortunæ bona, itemque contraria, quæ parua ſint, nihil ad vitam momenti habere: magna autem fortunæ beneficia & multa, vitam beatiorem eſſe effectura. Nam & vnà ornamento ſuapte natura ſolent eſſe, & vſus eorum pulcher & bonus efficitur: contraria verò, vitam beatam in anguſtias redi- B gunt, & corrumpunt. Ægritudines enim animis inferunt, & multorum munerum functiones impediunt. Verumtamen etiam in his ſplendet atque elucet ipſum honeſtum, tum maximè, cùm qui multas & magnas calamitates fert leniter & placidè: non quòd doloris ſenſu careat, ſed quòd generoſi magnique ſit animi. Itaque ſi vitæ dominatum, ſummámque adeò poteſtatem obtinēt muneris functiones, vt diximus nullus beatus vllo pacto miſer eſſe poteſt. Nunquā enim quicquam aget odio dignum aut improbū. Nam qui verè bonus & bene ſanæ mentis eſt, eum putamus omneis fortunæ caſus decenter & ex perſonæ ſuæ dignitate ferre, ſempérque ex iis quæ ſuppetūt, res pulcher- C rimas agere: quomodo & bonum imperatorem eo exercitu, qui præſto eſt, ſemper vti bellicoſiſſimè: & ſutorem ex iis pellibus, quæ ad eum delatæ ſunt, calceum pulcherrimum conficere, eodemque modo cæteros artifices omneis. Quod ſi ita eſt, profectò vir beatus nunquam miſer ille quidem futurus eſt: haud facilè tamen beatus dici poterit, ſi in Priami calamitates inciderit. Neque vero varius & mutabilis. Nam vt neque facilè de beata vita poterit dimoueri, neque à quibuſlibet rebus aduerſis, ſed à magnis & multis: ſic neque talibus fortunæ caſibus afflictus rurſus breui tempore fieri poterit beatus: ſed ſi fiet, longo & iuſto temporis interuallo fiet, cùm magnarum & honeſtarum rerum interea compos fuerit effectus.

D Quid prohibet igitur, quominus eum dicamus beatum, qui ſuas actiones perfecta virtute dirigit, boniſque externis mediocriter inſtructus eſt, non ad quodlibet tempus, ſed per vitam perfectam? an eodem etiam addere debemus, qui ſit ita victurus, & mortem ei vitæ conuenienter obiturus? quandoquidem res futuræ nobis ſunt obſcuræ: beatitudinem autem, finem eſſe, & quiddam prorſus & omni ex parte perfectum ponimus. Quæ cùm ita ſint, beatos ex viuis dicemus eos, in quibus ea inſunt & inerunt, quæ à nobis ſuprà dicta ſunt: beatos autem, vt homines. Atque hæc quidem hactenus. Fortunam autem ſecundam & aduerſam poſterorum & amicorum omnium nihil beatum virum attingere, E cùm valde ab amicitia alienum eſſe, tum à communibus hominum opinionibus abhorrere videtur. Sed cùm multa quotidie euenta exiſtant, eorúmque magna ſit varietas, cúmque alia magis, alia minùs ad nos pertineant: ea quidem ſingillatim explicare, atque in parteis diſtribuere longum atque infinitum videtur: vniuersè autem oſtendere, ac veluti rudi imagine adumbrare, fortaſſe ſatis fuerit. Si igitur, vt res aduerſæ, quæ cuique accidunt, aliæ pondus aliquod & momentum habent ad vitam, aliæ ſunt leuiores: ſic eæ etiam quæ amicis omnibus. Et ſi multum intereſt, vtrum vnuſquiſque caſus acerbus viuis, an mortuis accidat: & longè quidem magis intereſt, quàm vtrùm facinora iniuſta & atrocia aliorum,

circa quæ tragœdia verſatur, iam olim perpetrata A ſint, an nunc primum perpetrentur. Colligenda hoc etiam modo erit differentia. Immò verò de hoc quærendum ac dubitandum eſt, vtrùm mortui boni alicuius aut mali ſint participes, necne. Apparet enim ex his, etiam ſi quid ad eos pertineat, quodcunque ſit illud, ſiue bonum, ſiue malum, perquàm id leue atque exiguum, vel abſolutè, vel illis eſſe. Sin aliter, at certè tantillum, ac tale, vt neque eos, qui non ſunt, beatos efficiat, neque beatitudinem iis, qui eam adepti ſunt, adimat. Videntur igitur res amicorum tum ſecundæ, tum aduerſæ, nonnihil ad mortuos pertinere: ſed ita & tantum, vt neque beatos non beatos efficiant, ne- B que quicquam aliud tale.

CAPVT XII.

Corollarij loco Beatitudinis accidens inueſtigat: Sitne è numero rerum laudabilium, an honorabilium.

HIs autem diſtinctis, reſtat vt de beatitudine videamus, vtrum habenda ſit in numero rerum laudabilium, an in earum potiùs, quæ honore dignæ ſunt. Eſt enim perſpicuum, eam non numerari in poteſtatibus. Videtur igitur id omne, quod laudabile eſt, ob eam cauſam laudari, quia ſit cuiuſdammodi, & ad aliquid quodammodo referatur. Nam iuſtum, fortem, & omnino virum bonum, ac virtutem, propter facta & actiones laudamus. Robuſtum, & eum, qui ad curſum aptus eſt, & vnumquemque aliorum, propterea laudamus, quòd à natura ſit comparatus, & quodammodo ad aliquod bonum & præſtantiam aliquam affectus eſt. Quod etiam declarat deorum laudes. Ridiculæ enim videntur cum ad nos referuntur. Atque hoc propterea accidit, quòd laudes, quemadmodum diximus, comparatione & relatione quadam conſtant. Quòd ſi laus talibus rebus tribuitur, nimirum perſpicuum eſt, rerum præſtantiſſimarum non eſſe laudem, ſed quiddam laude maius, & melius, quemadmodum & apparet. Nam & deos, beatos ac felices vſurpamus, & viros maximè diuinos vitam beatam degere dicimus. Itémque ea bona, quæ diuiniſſima ſunt, beata prædicamus. Beatitudinem enim nemo laudibus effert, vt iuſtitiam, ſed vt diuinius & melius quiddam ſuſpicit, & in rerum beatiſſimarum numero collocat. Videtur autem eleganter etiam Eudoxus cauſam voluptatis egiſſe, cùm primas parteis principémque locum dignitatis ei tribuere vellet. Nam quòd, cùm ſit ipſa in numero rerum bonarum, non laudetur, eo declarari putabat, eam rebus iis, quæ eſſent laudabiles, eſſe meliorem: talem autem eſſe Deum ac ſummum bonum: ad hæc enim cætera quoque referri. Nam virtuti quidem laus propriè tribuitur. Ab hac enim ad res honeſtas agendas idonei efficimur. Encomia autem, factorum ſunt potiùs, & eorum ſimiliter, quæ corporis, & eorum, quæ animi viribus obeuntur. Sed de his quidem ſubtiliùs ac limatiùs diſputare, eorum eſt magis, qui in encomiis ſcribendis occupati ſunt. Nobis autem ex iis, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, in bonis iis, quæ honore digna & perfecta ſunt, vitam beatam eſſe numerandam. Atque ita videtur eſſe etiam propter hanc cauſam, quod principium eſt. Huius enim gratiâ omnes reliqua omnia agimus. Principium autem, cauſamque cur cætera bona ſint, honore dignum & diuinum quiddam eſſe ducimus.

A ἐν ταῖς τραγῳδίαις ἢ πράττεσθαι. συλλογιστέον δὴ καὶ * ταύτην τὴν διαφοράν· μᾶλλον δ' * ἴσως τὸ διαπορεῖσθαι περὶ τοὺς κεκμηκότας, εἴ τινος ἀγαθοῦ κοινωνοῦσιν, ἢ τῶν ἀντικειμένων· ἔοικε γὰρ ἐκ τούτων εἰ καὶ διικνεῖται πρὸς αὐτοὺς ὁτιοῦν, εἴτ' ἀγαθὸν, εἴτε τοὐναντίον τι καὶ μικρὸν, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκείνοις εἶναι. εἰ δὲ μὴ, τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε μὴ ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας· μηδὲ τοὺς ὄντας μακαρίους ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον. συμβάλλεσθαι μὲν οὖν τι φαίνονται τοῖς κεκμηκόσιν αἱ εὐπραξίαι τῶν φίλων, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ δυσ- B πραξίαι. τοιαῦτα δὲ καὶ τηλικαῦτα, ὥστε μήτε τοὺς εὐδαίμονας μὴ εὐδαίμονας ποιεῖν, μήτ' ἄλλο τῶν τοιούτων μηδέν.

* κεκμηκότων.

* quidam τὸ διαπορεῖσθαι. euocendant ſine ratione & libris.

ΚΕΦΑΛ. ιϛ.

Πόρισμα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πότερα τῶν ἐπαινετῶν ἐστὶν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων.

ΔΙωρισμένων δὲ τούτων, ἐπισκεψώμεθα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πότερα * τῶν ἐπαινετῶν ἐστὶν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων. δῆλον γὰρ ὅτι τῶν γε δυνάμεων οὐκ ἔστι. C φαίνεται δὴ πᾶν τὸ ἐπαινετὸν τῷ ποιόν τι εἶναι, καὶ πρός τι πως ἔχειν, ἐπαινεῖσθαι. τὸν γὰρ δίκαιον, καὶ τὸν ἀνδρεῖον, καὶ ὅλως τὸν ἀγαθὸν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦμεν διὰ τὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις· καὶ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τὸν δρομικὸν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, τῷ ποιόν τινα πεφυκέναι, καὶ ἔχειν πως πρὸς ἀγαθόν τι καὶ σπουδαῖον. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν περὶ τοὺς θεοὺς ἐπαίνων. γελοῖοι γὰρ φαίνονται πρὸς ἡμᾶς ἀναφερόμενοι· τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὸ γίνεσθαι τοὺς ἐπαίνους δι' ἀναφορᾶς, ὥσπερ εἴπομεν. εἰ δ' ἐστὶν ὁ ἔπαινος τῶν τοιούτων, δῆλον ὅτι τῶν ἀρίστων οὐκ ἔστιν ἔπαινος· ἀλλὰ μεῖζόν τι καὶ βέλτιον, καθάπερ καὶ φαίνεται. D τούς τε γὰρ θεοὺς μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν· καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς θειοτάτους μακαρίζομεν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν· οὐδεὶς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπαινεῖ, καθάπερ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὡς θειότερόν τι καὶ βέλτιον μακαρίζει. δοκεῖ δὲ καὶ Εὔδοξος καλῶς συνηγορῆσαι περὶ τῶν ἀριστείων τῇ ἡδονῇ· τὸ γὰρ μὴ ἐπαινεῖσθαι τῶν ἀγαθῶν οὖσαν, μηνύειν ᾤετο ὅτι κρεῖττόν ἐστι τῶν ἐπαινετῶν· τοιοῦτον δὲ εἶναι τὸν θεὸν καὶ τἀγαθόν· πρὸς ταῦτα γὰρ καὶ τἄλλα ἀνα- E φέρεσθαι· ὁ μὲν γὰρ ἔπαινος, τῆς ἀρετῆς· πρακτικοὶ γὰρ τῶν καλῶν ἀπὸ ταύτης· τὰ δὲ ἐγκώμια, τῶν ἔργων· ὁμοίως καὶ τῶν σωματικῶν, καὶ τῶν ψυχικῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως οἰκειότερον ἐξακριβοῦν τοῖς περὶ τὰ ἐγκώμια πεπονημένοις. ἡμῖν δὲ δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, τῶν τιμίων καὶ τελείων. ἔοικε δ' οὕτως ἔχειν, καὶ διὰ τὸ εἶναι * ἀρχή· ταύτης γὰρ χάριν τὰ λοιπὰ πάντες πάντα πράττομεν· τὴν ἀρχὴν δὲ καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, τίμιόν τι καὶ θεῖον τίθεμεν.

* Magn. Moral. libr. cap. 2. Eudem lib. a. c. 1.

* ἀρχῆς.

A

ΚΕΦΑΛ. ιγ.

Περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς, καὶ περὶ ψυχῆς.

ΕΠεὶ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν, περὶ ἀρετῆς ἐπισκεπτέον· τάχα γὰρ οὕτως ἂν βέλτιον καὶ περὶ τῆς εὐδαιμονίας θεωρήσαιμεν. δοκεῖ δὲ καὶ ὁ κατ' ἀλήθειαν πολιτικὸς, περὶ ταύτην μάλιστα πεπονῆσθαι· βούλεται γὰρ τοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ποιεῖν, καὶ τῶν νόμων ὑπηκόους. παράδειγμα δὲ τούτων ἔχομεν, τοὺς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθέτας, καὶ εἴ τινες ἕτεροι τοιοῦτοι γεγένηνται. εἰ δὲ τῆς πολιτικῆς ἐστὶν ἡ σκέψις αὕτη, δῆλον ὅτι γίνοιτ' ἂν ἡ ζήτησις κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς προαίρεσιν. περὶ ἀρετῆς δὲ ἐπισκεπτέον, ἀνθρωπίνης δηλονότι. καὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον ἐζητοῦμεν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀνθρωπίνην. ἀρετὴν δὲ λέγομεν ἀνθρωπίνην, οὐ τὴν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν δὲ, ψυχῆς ἐνέργειαν λέγομεν. εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, δῆλον ὅτι δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πως τὰ περὶ ψυχήν. ὥσπερ καὶ τὸν ὀφθαλμοὺς θεραπεύσοντα, καὶ πᾶν σῶμα· καὶ μᾶλλον ὅσῳ τιμιωτέρα καὶ βελτίων ἡ πολιτικὴ τῆς ἰατρικῆς. καὶ τῶν ἰατρῶν * δ' οἱ χαρίεντες πολλὰ πραγματεύονται περὶ τὴν τοῦ σώματος γνῶσιν. θεωρητέον δὴ καὶ τῷ πολιτικῷ περὶ ψυχῆς. θεωρητέον δὲ τούτων χάριν, καὶ ἐφ' ὅσον ἱκανῶς ἔχει πρὸς τὰ ζητούμενα· τὸ γὰρ * ἐπὶ πλέον ἐξακριβοῦν, ἐργωδέστερον ἴσως ἐστὶ τῶν προκειμένων. λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις ἀρκούντως ἔνια· καὶ χρηστέον αὐτοῖς. οἷον, τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς εἶναι, τὸ δὲ λόγον ἔχον. ταῦτα δὲ πότερον διώρισται, καθάπερ τὰ τοῦ σώματος μόρια, καὶ πᾶν τὸ μεριστὸν, ἢ τῷ λόγῳ δύο ἐστὶν ἀχώριστα πεφυκότα, καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸ παρόν. τοῦ ἀλόγου δὲ, τὸ μὲν, ἔοικε κοινῷ καὶ φυτικῷ· λέγω δὲ τὸ αἴτιον τοῦ τρέφεσθαι, καὶ τοῦ * αὔξεσθαι· τὴν τοιαύτην γὰρ δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐν ἅπασι τοῖς τρεφομένοις θείη τις ἂν, καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις· τὴν αὐτὴν δὲ ταύτην καὶ ἐν τοῖς τελείοις· * εὐλογώτερον γὰρ ἢ ἄλλην τινά. ταύτης μὲν οὖν κοινή τις ἀρετὴ, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνη φαίνεται· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἐνεργεῖν μάλιστα τὸ μόριον τοῦτο, καὶ ἡ δύναμις αὕτη· ὁ δὲ ἀγαθὸς καὶ κακὸς, ἥκιστα * διάδηλοι καθ' ὕπνον· ὅθεν * φασὶν οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων. συμβαίνει δὲ τοῦτο εἰκότως *. ἀργία γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος τῆς ψυχῆς * ᾗ λέγεται σπουδαία καὶ φαύλη· πλὴν * εἴ πῃ κατὰ μικρὸν διικνοῦνταί τινες τῶν κινήσεων· καὶ ταύτῃ βελτίω γίνεται τὰ φαντάσματα τῶν ἐπιεικῶν, ἢ τῶν τυχόντων. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ἅλις. καὶ τὸ θρεπτικὸν ἐατέον, ἐπειδὴ τῆς ἀνθρωπικῆς ἀρετῆς ἄμοιρον πέφυκεν. ἔοικε * δὴ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς ἄλογος εἶναι, μετέχουσα μέντοι πῃ λόγου·

* γρ. δὲ καὶ.
* γρ. ἐπὶ πλεῖον.
* γρ. αὐξάνεσθαι.
* γρ. εὐλογώτερον.
* γρ. διάδηλος.
* Eudem. lib. 2. cap. 1.
* γρ. ἀργία.
* γρ. ᾗ.
* γρ. ὅταν.
* γρ. δὲ.

CAPVT XIII.

Ex Fine Formam vitæ beatæ deducit, Virtutem ſcilicet, cuius ſpecies ex Animæ facultatibus colligit.

SEd quoniam beatitudo, functio quædam perfectæ virtuti vndique abſolutæ congruens, animi eſt, de virtute videndum eſt. Sic enim fortaſſe & de beatitudine meliùs diſpicere poterimus. Atque is quidem, qui ad rempub. adminiſtrandam verè idoneus, in huius ſtudio maximè exercitatus eſſe videtur. Huc enim ſe parat, atque hoc ſtudet, vt ciueis ſuos, viros bonos, & legib. obedienteis efficiat. Quarum rerum B exemplum nobis ſuppeditãt Creteuſium & Lacedæmoniorum legumlatores, & ſi qui alij tales extiterũt. Quòd ſi hæc ciuilis ſcientię propria diſputatio eſt: nimirum ad id conſiliũ atq; inſtitutum, quod ab initio ſuſcepimus, quæſtio hęc erit accõmodata. De virtute autem videndũ eſt, humana ſcilicet. Nam cùm ſummum hominis bonum, tum beatitudinem humanam quærebamus. Virtutem porrò humanã appellamus, non corporis, ſed animi virtutẽ. Etenim beatitudinẽ functionẽ muneris animi dicebamus. Quòd ſi hec ita ſe habẽt: nimirum vt eum, qui oculos & totũ corpus curaturus eſt, oculorũ, totiuſq; corporis naturã oportet habere perſpectã: ſic, eum qui ad gubernacula reipub. aptus futurus eſt, ea, quæ ad animum pertinent C quodammodo ſcientia comprehẽdiſſe: atq; eo quidẽ magis, quo maiore honore digna, quàm medicina, ſcientia ciuilis eſt. At verò medici, qui ſunt politiores, multum ſtudij atq; operæ in cognitione corporis ponere conſueuerũt. Ergo ei quoque, qui ciuitatis regẽdæ peritus futurus eſt, in animi cognitionem cura atque opera multa conferenda eſt: conferẽda inquã harum rerũ gratia, & quatenus ſatis ſit ad ea, quæ quærimus. Namq; accuratiùs eius vim inquirere atq; explicare, maioris fortaſſe negotij ſit, quã ea ipſa, quæ nobis propoſita ſunt. De quo etiã in Exotericis diſputationib. ſatis copiosè dicuntur nonnulla, atq; eis vtendum eſt: exẽpli cauſa, vnã eſſe animi partem rationis D expertem, participẽ alteram. Quæ vtrũ diſtinctæ ſint, quemadmodũ corporis partes, & quicquid in parteis ſecari poteſt, an ratione duæ ſint, ſuapte alioqui natura indiuiſæ, vt in rotũda figura ea pars, quę cõuexa, & ea quæ concaua dicitur: ad id, quod nunc agimus, nihil refert. Eius autem partis, quæ rationis expers eſt, duæ aliæ partes intelliguntur: quarũ altera eius, quæ omnium cõmunis eſt, & quæ ſtirpib. propriè cõuenit, ſimilis eſt: eam dico, quæ alendi augendique corporis cauſa eſt. Talem enim animi vim cùm in iis omnibus, quæ aluntur, atque adeò in fœtibus immaturis atque imperfectis ponere licet: tum etiam in perfectis animantib. probabilius eſt enim hanc eandẽ eſſe, quàm aliam aliquã. Huius igitur virtus, omniũ communis, vt dixi, nõ hominis propria eſt: quippe cum in ſomnis E hæc particula atque hęc vis ſuo munere maximè fungatur. At bonus ab improbo in ſomno minimum diſcernitur. Hinc illud eſt, quod aiunt, inter beatos ac miſeros dimidiam vitæ partem nihil intereſſe. Eiuſque rei ratio probabilis, cur ita accidat, afferri poteſt. Somnus enim animi eſt ceſſatio, vacatióque ab opere, quà is bonus dicitur & malus, niſi ſi motus quidam perueniunt ac permanant ad aliquam eius partem: atque hac ratione bonorum quàm quorumlibet aliorum viſa ſunt meliora. Sed de his quidem ſatis: atque alendi vis prætermittenda eſt, quandoquidem virtutis humanæ expers eſt ſua natura. Videtur autem etiam altera animi vis, rationis quidem expers eſſe, quæ tamen aliquo modo eius eſt particeps.

Nam & continentis & incontinentis rationem, animique partem eam, quæ ratione prædita eſt, laudamus. Recta enim illa eſt, & ad optima facta hortatur, atque excitat. Apparet autem in eis etiam alia quædam pars à ratione auerſa naturâ, quæ rationi repugnat ac reluctatur. Planè enim vt reſolutæ corporis partes, cùm eas dextrorſum mouere animũ inducũt, in contrariam partem ſiniſtrorſum peruersè feruntur: ſic & in animo euenit. Abeunt enim in cõtrarias parteis incontinentium appetitiones. Sed in corporibus id, quod peruersè mouetur, oculis cernimus, in animo non cernimus: nihilominus autem fortaſſe exiſtimare debemus, in animo quoque aliquid ineſſe, quod à ratione ſit deuium, eique aduerſetur ac repugnet: quõd quomodo à ratione ſit aliud ac diuerſum, nihil refert. Rationis autem hoc quoque videtur eſſe particeps, vt diximus. Paret enim rationi in continente. At verò in viro forti ac temperante multo adhuc magis obtẽperare videtur. omnia enim in his vna penè dicam voce cum ratione conſentiunt. Apparet ergo, vim quoque rationis expertem eſſe duplicem. Nam quæ ad ſtirpeis propriè pertinet, nulla ex parte rationis eſt particeps: ea autem, quæ ad concupiſcendum, & omnino ad appetendum impellit, aliqua ex parte ratione prædita eſt, nempe quà ei paret atque obtemperat. Sic igitur dicere ſolemus, nos patris & amicorum rationem habere, non quomodo rerum mathematicarum. Rationi autem quodammodo parere animi partem rationis expertem cùm præceptio ac monitio, tum omnis reprehenſio atque exhortatio indicat. Quòd ſi fatendum eſt etiam hanc vim ratione eſſe præditam, erit & vis animi duplex rationis particeps: altera propriè, & vt habens eam in ſe ipſa: altera veluti filius, qui parentis dicto audiens eſt. Atque ex hac animi diuiſione ac differentia, virtutis quoque diſtinctio, partitióque naſcitur. Alias enim virtutes in cogitatione ac ratione poſitas eſſe dicimus: alias ad mores pertinere, quas moraleis appellamus. In ratione poſita ſunt ſapientia, intelligentia, prudentia: in moribus liberalitas, temperantia. Nam cùm de moribus alicuius loquimur, non illum ſapientem, aut intelligentem dicimus, ſed clementem ac lenem, aut temperantem. Laudamus autem ſapientem quoque ex habitu: at habitus eos, qui ſunt laudabiles, virtutum nominibus nuncupamus.

A τοῦ γὰρ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς τὸν λόγον, καὶ τῆς ψυχῆς τὸ λόγον ἔχον, ἐπαινοῦμεν· ὀρθῶς γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ βέλτιστα παρακαλεῖ. φαίνεται δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ ἄλλο τι παρὰ τὸν λόγον πεφυκός, ὃ μάχεταί τε καὶ ἀντιτείνει τῷ λόγῳ. ἀτεχνῶς γὰρ καθάπερ τὰ παραλελυμένα τοῦ σώματος μόρια εἰς τὰ δεξιὰ προαιρουμένων κινῆσαι, τοὐναντίον εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται· καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς οὕτως· ἐπὶ τἀναντία γὰρ αἱ ὁρμαὶ τῶν ἀκρατῶν. ἀλλ' ἐν τοῖς σώμασι μὲν ὁρῶμεν τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς, οὐχ ὁρῶμεν. ἴσως δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ ἐν τῇ ψυ-
B χῇ νομιστέον εἶναί τι παρὰ τὸν λόγον, ἐναντιούμενον τούτῳ καὶ ἀντιβαῖνον· πῶς δὲ ἕτερον, οὐδὲν διαφέρει. λόγου δὲ καὶ τοῦτο φαίνεται μετέχειν, ὥσπερ εἴπομεν· πειθαρχεῖ γοῦν τῷ λόγῳ τὸ τοῦ ἐγκρατοῦς. ἔτι δὲ ἴσως εὐηκοώτερόν ἐστι τὸ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· πάντα γὰρ ὁμοφωνεῖ τῷ λόγῳ. φαίνεται δὴ καὶ τὸ ἄλογον διττόν. τὸ μὲν γὰρ φυτικὸν οὐδαμῶς κοινωνεῖ λόγου· τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν καὶ ὅλως ὀρεκτικὸν, μετέχει πως, ᾗ κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. οὕτω δὴ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων φαμὲν ἔχειν λόγον, καὶ οὐχ ὥσπερ τῶν μαθηματικῶν. ὅτι δὲ
C πείθεταί πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, μηνύει καὶ ἡ νουθέτησις, καὶ πᾶσα ἐπιτίμησίς τε καὶ παράκλησις. εἰ δὲ χρὴ καὶ τοῦτο φάναι λόγον ἔχειν, διττὸν ἔσται καὶ τὸ λόγον ἔχον· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ, τὸ δὲ ὥσπερ τοῦ πατρὸς ἀκουστικόν τι. διορίζεται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτῶν, τὰς μὲν διανοητικὰς, τὰς δὲ ἠθικάς· σοφίαν μὲν καὶ σύνεσιν καὶ φρόνησιν, διανοητικάς· ἐλευθεριότητα δὲ καὶ σωφροσύνην, ἠθικάς. λέγοντες γὰρ περὶ τοῦ ἤθους, οὐ λέγομεν ὅτι σοφὸς, ἢ συνετὸς· ἀλλ' ὅτι πρᾶος, ἢ σώφρων· ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ
D τὸν σοφὸν κατὰ τὴν ἕξιν· τῶν ἕξεων δὲ τὰς ἐπαινετὰς, ἀρετὰς λέγομεν.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM, LIBER II.

CAP. I.

Virtutem ethicam conſuetudine & vſu acquiri oſtendit.

CVm ſint autem duo virtutum genera, vnum earum, quæ ab ratione & cogitatione proficiſcuntur, alterum earũ quas moraleis à moribus appellamus: illæ quidem, quæ in ratione poſitæ ſunt, magnam partem à doctrina ortum & incrementum habent. itaque cùm vſum, tum ſpacium tempúſque deſiderant. Moraleis autẽ ἐξ ἔθους, id eſt, ex more comparantur, à quo nomen quoque traxerunt, quod parum admodum ἀπὸ τοῦ ἔθους, id eſt, à more deflectit: ex quo etiam perſpicuum eſt, nullam virtutem moralem inſitam nobis eſſe à natura. Nihil enim eorum, quæ natura conſtãt, aliter atque natum

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων τὸ β.

ΚΕΦΑΛ. α.

E Ὅτι ἡ ἠθικὴ καὶ αἱ ἀρεταὶ οὔτε φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται, ἀλλ' ἐξ ἔθους περιγίνονται.

ΔΙΤΤΗΣ δὲ τῆς ἀρετῆς οὔσης, τῆς μὲν, διανοητικῆς, τῆς δὲ, ἠθικῆς· ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν· διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου· ἡ δὲ ἠθικὴ, ἐξ ἔθους περιγίνεται· ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔσχηκε, μικρὸν * παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους· ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων,

* Eudemiorum lib. 2. c. 2. & 2. & Magnorum lib. 1. c. 1. & 6.

* γρ. παρηγμένον.

ἄλλως ἐθίζεται· οἷον, ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος, οὐκ ἂν ἐθισθείη ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίζῃ τις, ἄνω ῥιπτῶν· οὐδὲ τὸ πῦρ, κάτω· οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων, ἄλλως ἂν ἐθισθείη. οὔτ' ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί· ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους. ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις * τὰς τούτων πρότερον κομιζόμεθα· ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν· ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν, ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι, τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν, ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν· τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν· οἷον* οἰκοδομοῦντες, οἰκοδόμοι γίνονται· καὶ κιθαρίζοντες, κιθαρισταί· οὕτω δὲ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες, δίκαιοι γινόμεθα· τὰ δὲ σώφρονα, σώφρονες· τὰ δ' ἀνδρεῖα, ἀνδρεῖοι. μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες, ποιοῦσιν ἀγαθούς· καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν· ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν, ἁμαρτάνουσι· καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας, ἀγαθὴ φαύλης. ἔτι, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετή, καὶ φθείρεται· ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί· ἀνάλογον δὲ καὶ οἱ οἰκοδόμοι, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν, ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς, κακοί· εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος· ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοί, ἢ κακοί. οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἄδικοι· πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ ἐθιζόμενοι * ἢ φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν, οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, οἱ δὲ δειλοί. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει, καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γάρ, σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται· οἱ δέ, ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι· οἱ μέν, ἐκ τοῦ οὑτωσὶ ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι· οἱ δέ, ἐκ τοῦ οὕτω. καὶ ἑνὶ δὴ λόγῳ, ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιὰς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις· οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ· μᾶλλον δέ, τὸ πᾶν.

* γρ. οἷον.

A est, aſſuefieri poteſt: vt lapis, qui deorſum fertur naturâ, nulla ratione aſſuefieri poſſit, vt ſurſum moueatur, ne ſi decies millies quidem quis eum ſurſum iaciens aſſuefacere conetur: neque ignis vnquam deorſum feratur: neque quicquam aliud eorum, quæ aliter à natura comparata ſunt, aliter aſſuefieri poſſit. Ergo neque naturâ, neque præter naturam nobis ingenerantur virtutes, ſed ſic affectis, vt ad eas ſuſcipiendas apti ſimus natura, perficiamur autem perpoliamurque more & conſuetudine. Præterea quæcunque nobis à natura obueniunt, eorum poteſtates priùs accipimus, poſteriùs functiones muneris obimus: quod in ſenſibus perſpici poteſt. Neque enim ex
B eo, quòd aut ſæpe aſpeximus, aut ſæpe audiuimus, ſenſus adepti ſumus: ſed contrà, cùm ſenſus haberemus, eis vſi ſumus, non quia vſi ſumus, habuimus. At virtutes conſequimur priùs virtutis muneribus functi: quomodo & in cæteris fit artib. Nam, quę nos oporret poſteaquàm didicerimus efficere, ea cùm efficimus, diſcimus: veluti ædificando fiunt ædium ædificandarum artifices: & fidibus canendo, fidicines. Itémque iuſtis actionib. exercendis, iuſti: temperantibus, temperantes; fortibus, fortes efficimur. Atque etiam hoc ipſum teſtantur ea, quæ in ciuitatibus factitari ſolent. Legumlatores enim ciuib. ad virtutem aſſuefaciendis, eos bonos efficiunt. Atque hæc qui-
C dem eſt omnium, qui leges fuerunt, mens & voluntas. Quotquot autem minùs rectè aſſuefaciunt, voto ſuo fruſtrantur. Atque hoc vno reipublicæ adminiſtrandæ forma altera ab altera differt, bona à vitioſa. Præterea ex iiſdem rebus virtus omnis naſcitur, per quas interit: ſimiliter & ars. Nam ex eo quòd fidibus canunt, & boni & mali fidicines euadunt: eadémque ratione ædificandi artifices, & reliqui opifices omnes. Nam ex eo quod bene ædificant, boni ſunt ædificandi artifices futuri: ex eo quòd male, mali. Quòd niſi ita ſe res haberet, nec magiſtro, qui doceret, opus eſſet, & omnes boni aut mali artifices naſcerentur. Eadem igitur & virtutum ratio eſt. Agendis enim iis rebus, quæ ab hominibus inter ipſos contrahi ſolent,
D alij iuſti, alij iniuſti efficimur. Et cùm ea, quæ in rebus horribilibus ac periculoſis habentur, agimus, ac ſubimus, aſſueſcimúſque ea aut timere, aut præſenti animo ferre, aliàs fortes, aliàs timidi euadimus. Similis eſt cupiditatum, irarúmque ratio. Alij enim temperantes & lenes, alij intemperantes & iracundi efficiuntur: hi quia ſic, illi quia aliter in iis verſantur. Atque vt vno verbo dicam, ex ſimilibus munerum functionibus atque actionibus ſimiles habitus oriuntur. Itaque danda opera eſt, vt actiones noſtras certo quodam modo conformemus. harum enim differentias habitus differentes ac diſpares conſequuntur. Non igitur parum refert, ſed permultum, vtrum ſic,
E an ſic, à pueris aſſueſcamus. Immò verò totum in eo poſitum eſt.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι ἐξ ὧν γίνεται ἡ ἀρετὴ ὑπὸ τούτων καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται, μὴ ὡσαύτως γινομένων· καὶ ὅτι περὶ ἡδονάς ἐστι καὶ λύπας.

* lib. 1. cap. 1. Ἐπεὶ οὖν ἡ παροῦσα πραγματεία οὐ * θεωρίας ἕνεκά ἐστιν ὥσπερ αἱ ἄλλαι· οὐ γὰρ ἵν' εἰδῶμεν τί ἐστιν ἡ ἀρετή, σκεπτόμεθα· ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα· ἐπεὶ οὐδὲν ἂν ἦν ὄφελος αὐτῆς· ἀναγκαῖον * ἐστὶ σκέψασθαι τὰ περὶ τὰς πράξεις,

* γρ. διασκέψασθαι.

CAPVT II.

Quali conſuetudine Virtus ethica comparetur, agendi ſcilicet, non contemplandi, demonſtrat.

Qvoniam igitur negotium, quod eſt in manibus, non cognitionis cauſa ſuſceptum eſt, vt alia, non enim quid ſit virtus quærimus vt cognoſcamus, ſed vt boni efficiamur: alioqui nihil ad beatitudinem conferret quemadmodum actiones obeundæ & exercendæ ſint,

conſiderandum eſt. In his enim ſitum eſt (quemadmodum diximus) vt habitus ſic vel ſic conformentur. Atque hoc quidem commune omnium eſt, & poſitum ſit, rectæ rationi conuenienter agere oportere: qua de re poſteriùs dicemus: tum etiam quid ſit recta ratio, & quomodo ad reliquas virtutes affecta ſit exponemus. Illud autem priùs conueniat, & confeſſum ſit, omnem quæ de rebus in agendò poſitis habetur, orationem rudiore quadam forma & adumbrata, non exquiſita neque accuratiùs expreſſa conſtare oportere, vt & initio diximus, quod ſermones materiæ ſubiectæ conuenientes ſint poſtulandi. Atqui quæ in actionib. verſantur, quæque ad aliquid conducũt, nihil firmitatis, nullámq; certam ſedem habent, quemadmodũ neque res ſalubres. Cùm ſit autẽ eiuſmodi ea, quæ ad genus vniuerſum pertinet, oratio: tum multò magis tenuitate ſubtili ac limata caretis, qui de reb. ſingularib. habetur, ſermo. Hæ enim neq; ſub artem, neque ſub præceptionem vllã cadunt: ſed eos qui in rebus agendis verſantur, ſemper oportet occaſionẽ intueri, atque obſeruare, quemadmodũ in arte medendi & gubernãdi fieri videmus. Veruntamen etiamſi talis ſit hæc, quã inſtituimus, oratio: danda tamẽ opera eſt, vt huic incõmodo ſubueniamus. Hoc igitur in primis animaduertendum ac ſciendum eſt, hæc talia ab eo, quod parũ, & ab eo, quod nimium eſt, corrũpi ac perimi ſolere natura: quemadmodum in viribus corporis & valetudine fieri videmus. Claris enim & perſpicuis exemplis ad ea, quę ſunt obſcura, declarãda, teſtimonij loco vtendum eſt. Nam & immoderatæ, & pauciores aut remiſſiores, quã par ſit, exercitationes, vireis minuunt, & corrumpunt. Itemq; poculenta & eſculenta ęquè copioſiora ac parciora valetudinem lædunt, ac perdunt. At verò moderata, efficiunt, augent, ac tuentur. Eodem igitur modo ſe res habet in temperãtia quoq; & fortitudine, aliiſq; virtutib. Nam vt qui fugit, & extimeſcit omnia, nihilque ſubit ac perfert, is timidus efficitur: ſic qui à nullo omnino periculo deterretur, ſed ad omnia ruit, audax: itemq; & qui omni genere voluptatis perfruitur, nullaq; ſeſe abſtinet, intemperans: & qui ab omnib. refugit, quemadmodum ſolent homines agreſtes, is veluti ſtipes quidam & ſenſus expers euadit. Nam vt temperantiam & fortitudinem perimit nimium & parum, ſic ſeruat mediocritas. Neque verò ſolùm ortus & incrementa & interitus habituum ex iiſdẽ, & ab iiſdem proficiſcuntur, ſed etiam muneris functiones in iiſdẽ verſari reperientur. Nam & in aliis quoq; quę manifeſtiora ſunt, ita vſuuenire conſueuit: veluti in virib. corporis. Vt enim ex eo naſcuntur, quòd quis multũ cibum capiat, multóſque labores excipiat ac perferat: ſic hoc vtrumq; maximè poteſt is efficere, qui viribus corporis pollet. Idem autem dę virtutibus ſentiendum. Nam quemadmodum prætermittendis & fugiendis voluptatib. temperantes efficimur: ſic temperantes effecti, voluptates maximè poſſumus aſpernari. Similis & fortitudinis ratio eſt. Nam & aſſueſcendo ea, quæ terribilia ſunt, pro nihilo putare, eaq; ſufferre ac perpeti, fortes euadimus: & fortitudinem conſecuti, maximè poterimus ea, quæ terrorem afferunt, ſubire ac perferre. Quales autem ſint habitus, voluptas quæ facta ſubſequitur, aut dolor, indicio eſſe debet. Nam qui ſe à corporis voluptatib. abſtinet, hócq; ipſo delectatur, is tẽperans: qui moleſtia ex eo afficitur, is eſt intemperans. Et qui res graueis & acerbas perfert, ex eóq; lætitiã capit, aut certè nulla moleſtia afficitur, fortis: qui moleſtia afficitur, timidus habendus eſt. Virtus enim moralis omnis in doloribus ac voluptatib. verſatur. Nam & voluptatis illecebris ad turpeis atq; improbas actiones

A πῶς πρακτέον αὐτάς· αὗται γάρ εἰσι κύριαι καὶ τοῦ ποιὰς γενέσθαι τὰς ἕξεις, καθάπερ εἰρήκαμεν. τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, κοινὸν * καὶ ὑποκείσθω. ῥηθήσεται δ' ὕστερον περὶ αὐτοῦ, καὶ τί ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς. ἐκεῖνο δὲ * προδιωμολογήσθω, ὅτι πᾶς ὁ περὶ τῶν πρακτῶν λόγος, τύπῳ καὶ οὐκ ἀκριβῶς ὀφείλει λέγεσθαι, ὥσπερ καὶ κατ' * ἀρχὰς εἴπομεν, ὅτι κατὰ τὴν ὕλην οἱ λόγοι ἀπαιτητέοι· τὰ δ' ἐν ταῖς πράξεσι καὶ τὰ συμφέροντα, οὐδὲν ἑστηκὸς ἔχει, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινά. τοιούτου δ' ὄντος τοῦ καθόλου λόγου, B ἔτι μᾶλλον ὁ περὶ τῶν καθ' ἕκαστα λόγος οὐκ ἔχει τἀκριβές· οὔτε γὰρ ὑπὸ τέχνην, οὔθ' ὑπὸ παραγγελίαν οὐδεμίαν * πίπτει. δεῖ δ' αὐτοὺς ἀεὶ τοὺς πράττοντας, τὰ πρὸς τὸν καιρὸν σκοπεῖν, ὥσπερ * καὶ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς ἔχει καὶ τῆς κυβερνητικῆς. ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιούτου τοῦ παρόντος λόγου, πειρατέον βοηθεῖν. πρῶτον οὖν τοῦτο θεωρητέον, ὅτι τὰ τοιαῦτα πέφυκεν ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθείρεσθαι (δεῖ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυρίοις χρῆσθαι) ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ὑγιείας ὁρῶμεν· τά τε γὰρ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια, καὶ τὰ ἐλ- C λείποντα, φθείρει τὴν ἰσχύν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ποτὰ καὶ τὰ σιτία πλείω καὶ ἐλάττω γινόμενα, φθείρει τὴν ὑγίειαν· τὰ δὲ σύμμετρα, καὶ ποιεῖ καὶ αὔξει καὶ σώζει. οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας ἔχει καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. ὅ, τε γὰρ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος, καὶ μηδὲν ὑπομένων, δειλὸς γίνεται· ὅ, τε μηδὲν ὅλως φοβούμενος, ἀλλὰ πρὸς πάντα βαδίζων, θρασύς. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μὲν πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων, καὶ μηδεμιᾶς ἀπεχόμενος, ἀκόλαστος· ὁ δὲ πάσας φεύγων, ὥσπερ οἱ ἄγροικοι, ἀναίσθητός τις. φθείρεται γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία ὑπὸ τῆς ὑπερ- D βολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως· ὑπὸ δὲ τῆς μεσότητος σώζεται. ἀλλ' οὐ μόνον αἱ γενέσεις, καὶ αἱ αὐξήσεις, καὶ αἱ φθοραί, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γίνονται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνέργειαι ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔσονται· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν φανερωτέρων οὕτως ἔχει· οἷον ἐπὶ τῆς ἰσχύος· γίνεται γὰρ καὶ ἐκ τοῦ πολλὴν τροφὴν λαμβάνειν, καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν· καὶ μάλιστα δύναται ταῦτα ποιεῖν ὁ ἰσχυρός. οὕτω δ' ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν· ἔκ τε γὰρ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν, γινόμεθα σώφρονες· καὶ γενόμενοι, μάλιστα δυνάμεθα ἀπέχεσθαι αὐτῶν. ὁμοίως δὲ καὶ E ἐπὶ τῆς ἀνδρείας· ἐθιζόμενοι γὰρ καταφρονεῖν τῶν φοβερῶν, καὶ ὑπομένειν αὐτά, γινόμεθα ἀνδρεῖοι· καὶ * γενόμενοι, μάλιστα δυνησόμεθα ὑπομένειν τὰ φοβερά. Σημεῖον * δὲ * ποιεῖσθαι τῶν ἕξεων, τὴν ἐπιγινομένην ἡδονὴν ἢ λύπην τοῖς ἔργοις· ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ αὐτῷ τούτῳ χαίρων, σώφρων· ὁ δὲ ἀχθόμενος, ἀκόλαστος· καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων, ἢ μὴ λυπούμενός γε, ἀνδρεῖος· ὁ δὲ λυπούμενος, δειλός. * περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετή. διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονήν, τὰ φαῦλα πράττο-

* γρ. ὑποκείσθω.

* γρ. προδιομολογείσθω. & προσθ.

* lib.1. c.1. & 7.

* γρ. ὑποπίπτει.

* Magn. Mor. lib.1. cap.5. Eudem. lib.2. c.3

* γρ. ἐθισθέντες.

* Vulgò δὲ δεῖ

* contra cod. fidem, & Ariſt. loquendi conſuetudinem.

* Magnorum lib.1. cap.6.

μὲν· διὰ δὲ τὴν λύπην, τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. διὸ δεῖ ἦχθαί πως εὐθὺς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησίν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἡ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστί. ἔτι δ' εἰ ἀρεταί εἰσι περὶ πράξεις καὶ πάθη· παντὶ δὲ πάθει καὶ πάσῃ πράξει ἕπεται ἡδονὴ καὶ λύπη· καὶ διὰ τοῦτ' ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας. * μηνύουσι δὲ καὶ αἱ κολάσεις γινόμεναι διὰ τούτων· ἰατρεῖαι γάρ τινές εἰσιν· αἱ δὲ ἰατρεῖαι διὰ τῶν ἐναντίων πεφύκασι γίνεσθαι. ἔτι, ὡς καὶ πρότερον εἴπομεν, πᾶσα ψυχῆς ἕξις, ὑφ' οἵων πέφυκε γίνεσθαι χείρων καὶ βελτίων, πρὸς ταῦτα καὶ περὶ ταῦτα τὴν φύσιν ἔχει· δι' ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας φαῦλαι γίνονται, τῷ διώκειν ταύτας καὶ φεύγειν, ἢ ἃς μὴ δεῖ, ἢ ὅτε οὐ δεῖ, ἢ ὡς οὐ δεῖ, ἢ ὁσαχῶς ἄλλως ὑπὸ τοῦ λόγου * διορίζεται τὰ τοιαῦτα. διὸ καὶ ὁρίζονται τὰς ἀρετὰς, ἀπαθείας τινὰς καὶ ἠρεμίας· οὐκ εὖ δέ, ὅτι ἁπλῶς λέγουσιν, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ, [* καὶ ὡς οὐ δεῖ,] καὶ ὅτε, καὶ ὅσα ἄλλα προστίθεται. ὑπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ τοιαύτη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, τῶν βελτίστων πρακτική· ἡ δὲ κακία, τοὐναντίον. γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν καὶ ἐκ τούτων φανερὸν ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν· τριῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις, καὶ τριῶν ὄντων τῶν εἰς τὰς φυγάς, * καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέος· καὶ τριῶν τῶν ἐναντίων, αἰσχροῦ, ἀσυμφόρου, λυπηροῦ. περὶ πάντα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς, κατορθωτικός ἐστιν· ὁ δὲ κακός, ἁμαρτητικός· μάλιστα δὲ περὶ τὴν ἡδονήν· κοινή τε γὰρ αὕτη τοῖς ζῴοις, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν παρακολουθεῖ· καὶ γὰρ τὸ καλὸν * καὶ συμφέρον, ἡδὺ φαίνεται. ἔτι δ' ἐκ νηπίου πᾶσιν ἡμῖν συντέθραπται· διὸ καὶ χαλεπὸν ἀποτρίψασθαι τοῦτο τὸ πάθος, ἐγκεχρωσμένον τῷ βίῳ. κανονίζομεν δὲ καὶ τὰς πράξεις, οἱ μὲν, μᾶλλον, οἱ δέ, ἧττον, ἡδονῇ καὶ λύπῃ. διὰ τοῦτ' οὖν ἀναγκαῖον, εἶναι περὶ ταῦτα τὴν * πᾶσαν πραγματείαν· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς τὰς πράξεις, εὖ ἢ κακῶς χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι. ἔτι δέ, χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ, καθάπερ φησὶν * Ἡράκλειτος· περὶ δὲ τὸ χαλεπώτερον ἀεὶ καὶ τέχνη γίνεται καὶ ἀρετή· καὶ γὰρ τὸ εὖ, βέλτιον ἐν τούτῳ. ὥστε καὶ διὰ τοῦτο περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας πᾶσα ἡ πραγματεία, καὶ * τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ πολιτικῇ· ὁ μὲν γὰρ εὖ τούτοις χρώμενος, ἀγαθὸς ἔσται· ὁ δὲ κακῶς, κακός. ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ὅτι ἐξ ὧν γίνεται, ὑπὸ τούτων καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται μὴ ὡσαύτως γινομένων, καὶ ὅτι ἐξ ὧν ἐγένετο, περὶ ταῦτα καὶ ἐνεργεῖ, εἰρήσθω.

* Eudem lib. 2. cap. 1.

* γρ. διορίζονται.

* Rhetor. ad A-les. cap. 2.

* γρ. καὶ τὸ.

* Fort. πᾶσαν τὴν πρᾶξιν vt mox, vel τὴν πραγματείαν. & ita Eustr.

* Eudemiorum lib. 2. cap. 7. & Politicorum libro 5. c. 11.

* γρ. καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ π.

ΚΕΦΑΛ. γʹ.

Ἀπορίας λύσις. Πῶς λέγεται ὅτι δεῖ τὰ δίκαια πράττοντας δικαίους γίνεσθαι· καὶ τὰ σώφρονα, σώφρονας.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πῶς λέγομεν ὅτι δεῖ, τὰ μὲν δίκαια πράττοντας, δικαίους γίνεσθαι· τὰ δὲ σώφρονα, σώφρονας· εἰ γὰρ πράττουσι τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα, ἤδη εἰσὶ δίκαιοι καὶ σώφρονες, ὥσπερ εἰ

A inuitamur, & doloris aculeis ab honeſtis auocamur ac deterremur. Itaque ſtatim à pueris (vt ait Plato) ita nos oportet quodammodo eſſe educatos & inſtitutos, vt, quibus rebus oportet, iis rebus & lætemur & doleamus. Hæc eſt enim recta inſtitutio. Præterea ſi in actionibus & perturbationibus virtutes ſunt occupatæ, omnem autem perturbationem, omnémq; actionem dolor ſequitur & voluptas: ob hanc quoq; cauſam virtus in voluptatib. & dolorib. verſabitur. Atq; hoc etiã ſupplicia indicãt, quę dolorib. inferẽdis conſtituũtur in maleficos. Curationes enim quædam ſunt. At curationes ex contrariis rebus adhiberi ſolent natura. Præterea, quemadmodum ſuprà diximus, quibus rebus omnis animi habitus deterior, ac melior fit natura, ad eas res
B eius natura pertinet, & in iis verſatur. At propter voluptates ac dolores vitioſi habitus in nobis innaſcuntur, quia & illas conſectamur, & hos fugimus, aut quas & quos non oportet, aut quando aut quomodo non oportet, aut quot modis aliis talia à ratione diſtinguũtur. Itaque & definiunt nonnulli virtutes vacuitates quaſdam perturbationum, animorúmque ſtatus quietos ac placatos. Veruntamen id eò minus rectè, quod ſimpliciter & abſolutè dicunt, nec adiungunt quomodo, & quo tempore oportet, & non oportet, & cætera, quæ addi conſueuerunt. Hoc ergo tanquam conceſſum ponitur, talem virtutem, quæ in voluptatibus ac doloribus verſatur, ad res optimas agendas idoneam eſſe: vitium autem contrà. Atque hæc eadem nobis
C eſſe poterunt etiam ex his, quæ iam dicemus, planiora. Nam cùm tria ſint, quæ ſequi & expetere ſolemus, honeſtum, vtile, iucundum: tria contraria, quæ fugimus, turpe, inutile, moleſtum: in his quidem omnibus vir bonus rectè facit, improbus, & vitioſus offendit ac labitur: maximè verò in voluptatibus. Omnium enim animantium communis eſt voluptas, eorúmque omnium, quæ ſub electionem veniunt, aſſidua comes eſt. Nam quicquid honeſtum, quicquid vtile eſt, id omne iucundum videtur. Præterea verò à teneris vnguiculis vnà nobiſcum educata eſt, atque idcirco hunc affectum animi, quo vita noſtra tincta & penitus imbuta eſt, eluere atque abſtergere difficile eſt. Iam verò no-
D ſtras actiones voluptatis ac doloris regula dirigimus, alij magis alij minus. Itaque neceſſe eſt totum hoc quod à nobis ſuſceptum eſt, negotium, in his rebus verſari. Non enim parum momenti ad actiones affert, rectè aut perperam lætari, vel dolere. Præterea difficilius eſt (vt ait Heraclitus) voluptati, quàm iracundiæ obſiſtere. At vt quidque difficillimum eſt, ita in eo maximè ars & virtus occupata eſt. In hoc enim melior eſt bonitas effectionis & actionis. Itaque etiam propter hanc cauſam negotium omne diſputationis moralis, prudentiæque ciuilis, in doloribus ac voluptatibus elaboratur. Nam qui in his rectè ſe gerit, is vir bonus: qui ſecus, improbus futurus eſt. Virtutem igitur in voluptatibus ac doloribus occupatam eſſe: & quibus ex rebus gignitur, ab eiſdem eam etiam augeri: &
E cùm eodem modo non efficiuntur, perimi: à quibus denique rebus ortum habuit, in eis quoque ſuo munere fungi, ita ſit à nobis explicatum.

CAPVT III.

Quæſtionem ex præcedenti capite ortam proponit, & iuſtè agendo iuſtos reddi, rectè dictum eſſe oſtendit.

SEd quęrat aliquid, quid ſibi velit hoc, quod dicimus, iuſtitię munerib. fungẽdis, iuſtos: temperãtiæ temperãteis effici oportere. Si enim iuſtas actiones obeunt, iam ſunt iuſti: ſi temperatas, temperãtes. Vt ſi ea,

quæ grammaticorum muſicorúmque ſunt propria officia explẽt, grammatici & muſici ſint, neceſſe eſt. Anne in artibus quidem ita eſt? Fieri enim poteſt, vt quiſpiam aliquid grammaticum efficiat & fortuitò & altero præeunte ac ſuggerẽte. Ergo ita denique grammaticus erit, ſi & grammatici munus aliquod obierit, & grammaticè, hoc eſt, ex arte grammatica, qua præditus eſt. Prætereà ne artium quidem ac virtutum ſimilis ratio eſt. Nam quæ ab artibus gignuntur, artis perfectionem in ſe ipſis incluſam habent. Satis eſt igitur ea certo quodam modo conformata effici. At quę ex virtutibus aguntur, non ſi ea cuiuſdammodi ſint, iuſtè aut temperanter aguntur: ſed ſi is quoque qui agit quodammodo conformatus agat: ac primùm quidem ſi ſciens: deinde ſi conſilio capto, & conſilio propter ea ipſa capto: poſtremò ſi firma, perpetua, & conſtanti voluntate agat. Hæc autem in artibus quidem acquirendis non opus adhiberi, ſed ſcire ſatis eſt. Ad virtutes verò comparandas cùm ſcientia parum aut nihil valeat, tum cætera non paruam vim habent, ſed multò maximam, atque adeò omnem: quæ quidem ex iteratis atque identidem repetitis iuſtis ac temperatis actionibus quæruntur. Res igitur iuſtæ ac temperatæ dicuntur, cùm tales ſunt, quales vir iuſtus ac temperans egerit. Iuſtus autem & temperans eſt, non qui has res gerit tantùm, ſed qui ita gerit, vt iuſti & temperantes homines ſolent. Rectè igitur dicitur, iuſtis ac temperatis actionibus iuſtos ac temperantes effici: his autem neglectis, neminem vnquam virum bonum futurum. Sed pleríque omnes cùm hæc agere non curent, ad verba confugientes, philoſophari ſe arbitrantur, itaque ſperant futurum, vt boni ſint: non multum ab ægris differentes, qui medicos ſtudioſè illi quidem ac diligenter audiunt: ſed nihil eorum, quæ ab illis præcipiuntur, facere volunt. Quemadmodum igitur illis nunquam corpus erit benè conſtitutum, dum ita curantur: ſic nec his animus, dum hoc modo philoſophantur.

CAPVT IV.

Definitio inſtrumento Virtutis naturam inueſtigans, Genus primò expedit: nec Perturbationem ſcilicet, nec Poteſtatem eſſe, ſed Habitum ſecundum electionem.

SEquitur iam deinceps, vt quid ſit virtus videamus. Quoniam igitur quæ in animo ingenerantur, tria ſunt, perturbationes, poteſtates, habitus: neceſſariò ex tribus vnum aliquod erit virtus. Perturbationes autem dico cupiditatem, iram, timorem, audaciam, inuidentiam, gaudium, amicitiam, odium, deſiderium, æmulationem, miſericordiam, & omnino ea omnia, quę ſequitur voluptas aut dolor. Poteſtates autem, quibus ad has perturbationes propenſi dicimur: vt quarum impulſu vel ad iraſcendum, vel ad dolendum, vel ad miſerendum procliues ſumus. Habitus verò ſunt, quibus aut benè aut malè aduerſus perturbationes affecti ſumus: veluti ſi ita affecti ſumus, vt vehementiùs aut remiſſiùs iraſcamur, malè affecti ſumus: ſi vt intra modum, benè: itémque in cæteris. Neque igitur virtutes, neque vitia, perturbationes ſunt: primùm quia ex perturbationibus nec boni, nec mali dicimur: ex virtutibus autem, aut vitiis, dicimur. Deinde quoniam perturbationes nobis nec laudi dantur, nec vitio. Neque enim qui timet, laudatur: neque qui iraſcitur: neque qui ſimpliciter iraſcitur, vituperatur: ſed qui certo modo. Propter virtutes verò & vitia laudamur, aut vituperamur. Deinde iraſcimur & timemus

A τὰ γραμματικὰ καὶ μουσικά, γραμματικοὶ καὶ μουσικοί. ἢ οὐδ' ἐπὶ τῶν τεχνῶν οὕτως ἔχει; ἐνδέχεται γὰρ γραμματικόν τι ποιῆσαι καὶ ἀπὸ τύχης, καὶ ἄλλου ὑποθεμένου. τότε οὖν ἔσται γραμματικός, ἐὰν καὶ γραμματικόν τι ποιήσῃ, καὶ γραμματικῶς· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐν *αὐτῷ γραμματικήν. ἔτι, οὐδ' ὅμοιόν ἐστιν ἐπί τε τῶν τεχνῶν, καὶ τῶν ἀρετῶν· τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν τεχνῶν γινόμενα, τὸ εὖ ἔχει ἐν ἑαυτοῖς. ἀρκεῖ οὖν ταῦτά πως ἔχοντα γενέσθαι· τὰ δὲ κατὰ τὰς ἀρετὰς γινόμενα, οὐκ ἐὰν αὐτά πως ἔχῃ, δικαίως ἢ σωφρόνως πράττεται, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὁ πράττων πως ἔχων πράττῃ· πρῶτον μὲν, ἐὰν B εἰδώς. ἔπειτ', ἐὰν προαιρούμενος, καὶ προαιρούμενος δι' αὐτά· τὸ δὲ τρίτον, καὶ ἐὰν βεβαίως, καὶ ἀμετακινήτως ἔχων, πράττῃ. ταῦτα δὲ, πρὸς μὲν τὸ τὰς ἄλλας *τέχνας ἔχειν, οὐ συναριθμεῖται· πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι. *πρὸς δὲ τὸ τὰς ἀρετὰς, τὸ μὲν εἰδέναι, μικρὸν ἢ οὐδὲν ἰσχύει· τὰ δ' ἄλλα, οὐ μικρὸν, ἀλλὰ τὸ πᾶν δύναται· ἅπερ καὶ ἐκ τοῦ πολλάκις πράττειν τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα περιγίνεται. τὰ μὲν οὖν πράγματα δίκαια καὶ σώφρονα λέγεται, ὅταν ᾖ τοιαῦτα, οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ σώφρων πράξειε· δίκαιος δὲ καὶ σώφρων ἐστὶν, οὐχ ὁ ταῦτα πράττων, ἀλ- C λὰ καὶ ὁ οὕτω πράττων, ὡς οἱ δίκαιοι καὶ οἱ σώφρονες πράττουσιν. εὖ οὖν λέγεται, ὅτι ἐκ τοῦ τὰ δίκαια πράττειν ὁ δίκαιος γίνεται· καὶ ἐκ τοῦ τὰ σώφρονα, ὁ σώφρων. ἐκ δὲ τοῦ μὴ πράττειν ταῦτα, οὐδεὶς ἂν οὐδὲ μελλήσειε γενέσθαι ἀγαθός. ἀλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν· ἐπὶ δὲ τὸν λόγον καταφεύγοντες, οἴονται φιλοσοφεῖν, καὶ οὕτως ἔσεσθαι σπουδαῖοι· ὅμοιόν τι ποιοῦντες τοῖς κάμνουσιν, οἳ τῶν ἰατρῶν ἀκούουσι μὲν ἐπιμελῶς, ποιοῦσι δ' οὐδὲν τῶν προσταττομένων. ὥσπερ οὖν οὐδ' ἐκεῖνοι εὖ ἕξουσι τὸ σῶμα, οὕτω θεραπευόμενοι· οὐδ' οὗτοι τὴν ψυχὴν, οὕτω φιλοσοφοῦντες.

* ἐν αὐτῷ.
* Argyr. ἕξεις ex Glossa vt videtur.
* γρ. πρὸς δὲ ἀρετάς.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

D

Περὶ ἀρετῆς, τί ἐστι· καὶ ὅτι οὔτε πάθος ἐστὶν, οὔτε δύναμις, ἀλλ' ἕξις.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ σκεπτέον· ἐπεὶ οὖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, τρία ἐστὶ, πάθη, δυνάμεις, ἕξεις, τούτων τι ἂν εἴη ἡ ἀρετή. λέγω δὲ, πάθη μὲν, ἐπιθυμίαν, ὀργὴν, [θυμὸν,] φόβον, θράσος, φθόνον, χαρὰν, φιλίαν, μῖσος, πόθον, ζῆλον, *ἔλεον, ὅλως οἷς ἕπεται ἡδονὴ ἢ λύπη· δυνάμεις δὲ, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα, οἷον καθ' ἃς δυνατοὶ ὀργισθῆναι, ἢ λυπηθῆναι, ἢ ἐλεῆσαι· ἕξεις δὲ, καθ' ἃς E πρὸς τὰ πάθη ἔχομεν εὖ ἢ κακῶς, οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, εἰ μὲν σφοδρῶς ἢ ἀνειμένως, κακῶς ἔχομεν· εἰ δὲ μέσως, εὖ· ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα. πάθη μὲν οὖν οὐκ εἰσὶν, οὔθ' αἱ ἀρεταὶ, οὔθ' αἱ κακίαι, ὅτι οὐ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπουδαῖοι ἢ φαῦλοι· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς ἢ κακίας λεγόμεθα· καὶ ὅτι, κατὰ μὲν τὰ πάθη, οὔτ' ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα· οὐ γὰρ ἐπαινεῖται ὁ φοβούμενος, οὐδὲ ὁ ὀργιζόμενος· οὐδὲ ψέγεται ὁ ἁπλῶς ὀργιζόμενος, ἀλλ' ὁ πῶς· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. ἔτι, ὀργιζόμεθα μὲν καὶ φοβούμεθα,

Magn. Moral. libr. 1. cap. 7. Eud. lib. 2. c. 2.
* γρ. ἔλεος.

ἀπροαιρέτως· αἱ δὲ ἀρεταὶ προαιρέσεις τινὲς, ἢ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως. πρὸς δὲ τούτοις, κατὰ μὲν τὰ πάθη κινεῖσθαι λεγόμεθα. κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, οὐ κινεῖσθαι, ἀλλὰ διακεῖσθαί πως. διὰ * ταῦτα δὲ, οὐδὲ δυνάμεις εἰσίν· οὔτε μὲν ἀγαθοὶ λεγόμεθα τῷ δύνασθαι * πάσχειν ἁπλῶς, οὔτε κακοί· οὔτε ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα. καὶ ἔτι, δυνατοὶ μέν, ἐσμὲν φύσει· ἀγαθοὶ δὲ ἢ κακοὶ, οὐ γινόμεθα φύσει· εἴπομεν δὲ περὶ τούτου πρότερον. Εἰ οὖν μήτε πάθη εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ, μήτε δυνάμεις, λείπεται ἕξεις αὐτὰς εἶναι. ὅ, τι μὲν οὖν ἐστι τῷ γένει ἡ ἀρετὴ, εἴρηται.

* γρ. ταῦτα.

* γρ. [illegible]

ΚΕΦΑΛ. έ.

Ποία τις εἴη ἡ ἀρετὴ ἕξις.

Δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἕξις, ἀλλὰ καὶ ποία τις. ῥητέον οὖν ὅτι πᾶσα ἀρετὴ, οὗ ἂν * ᾖ ἀρετὴ, αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν· οἷον ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ, τόν τε ὀφθαλμὸν σπουδαῖον ποιεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῇ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν. ὁμοίως ἡ τοῦ ἵππου ἀρετὴ, ἵππον τε σπουδαῖον ποιεῖ, καὶ ἀγαθὸν δραμεῖν, καὶ ἐνεγκεῖν τὸν ἐπιβάτην, καὶ μεῖναι τοὺς πολεμίους. Εἰ δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχει, καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη ἂν ἕξις, ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται, καὶ ἀφ' ἧς εὖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει. πῶς δὲ τοῦτ' ἔσται, ἤδη μὲν εἰρήκαμεν· ἔτι δὲ καὶ ὧδε ἔσται φανερὸν, ἐὰν θεωρήσωμεν ποία τίς ἐστιν ἡ φύσις αὐτῆς. ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον, τὸ δ' ἔλαττον, τὸ δ' ἴσον· καὶ ταῦτα, ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἢ πρὸς ἡμᾶς· τὸ δ' ἴσον, μέσον τι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως. λέγω δὲ, τοῦ μὲν πράγματος μέσον, τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ ταὐτὸ πᾶσι· πρὸς ἡμᾶς δὲ, ὃ μήτε πλεονάζει, μήτε ἐλλείπει [τοῦ δέοντος.] τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ τὸ αὐτὸ πᾶσι· οἷον εἰ τὰ δέκα, πολλά· τὰ δὲ δύο, ὀλίγα· τὰ ἓξ, μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσῳ γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται. τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς, οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μναῖ φαγεῖν, πολὺ· δύο δὲ, ὀλίγον· ὁ ἀλείπτης ἓξ μνᾶς * προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ, ἢ ὀλίγον. Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων, πολύ· ὁμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει· τὸ δὲ μέσον ζητεῖ, καὶ τοῦθ' αἱρεῖται. μέσον δὲ, οὐ τὸ τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς. Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα, καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα (ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις, ὅτι οὔτ' ἀφελεῖν ἐστιν, οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως φθειρούσης τὸ εὖ· τῆς δὲ μεσότητος, σωζούσης·) οἱ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται· ἡ δὲ ἀρετὴ, πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἡ φύσις· τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική·

* γρ. ἂν.

Eudem. lib. 2. cap. 3.

* γρ. συντάξει.

A inconſultò: at virtutes, aut conſilia quædam ſunt, aut non ſine conſilio. Poſtremò perturbationibus moueri dicimur: virtutibus & vitiis non moueri, ſed quodammodo conformari. Propter has porrò cauſas nec ſunt poteſtates. Neque enim eo quòd patiendi poteſtate præditi ſumus ſimpliciter, boni vel mali dicimur: neque laudamur aut vituperamur. Deinde poteſtates inſunt in nobis natura: boni autem vel improbi non ſumus natura: qua de re ſupra diximus. Quòd ſi virtutes nec perturbationes ſunt, nec poteſtates, relinquitur vt ſint habitus. Quid igitur ſit virtus genere, diximus.

B

CAPVT V.

Differentiam ad virtutis definitionem conſtituendam inquirit.

SEd non ſatis eſt ita dicere, virtutem habitum eſſe: verùm etiam oſtendendum, qualis ſit habitus. Dicendum igitur eſt virtutem omnem, & id, cuius ipſa virtus ſit, bene affectum reddere, & opus eius ornare ac perpolire: exempli gratiâ, virtus oculi cùm oculum ipſum probum efficit, tum aptum ad ſuum munus explendum. Virtute enim oculi bene cernimus. Itémque virtus equi, cùm equum bonum efficiat, tum ad currendum, equitémque vehendum, & ad C hoſteis expectandos expeditum ac paratum. Quod ſi ita eſt in omnibus, hominis profectò virtus, habitus erit, quo homo & bonus fiat, & ſuo munere bene fungatur. Atque hoc quidem quónam modo futurum ſit, cùm iam anteà diximus, tum etiam magis perſpicuum ita eſſe poterit, ſi, qualis ſit virtutis natura, conſiderabimus. Licet igitur in omni re continente ac diuidua, & plus, & minus & æquale ſumere: eáque vel ex ipſa re iudicantur, vel ad nos referuntur. Æquale autem, quiddam medium eſt inter nimium & parum. Iam rei medium appello, quod æqualiter abeſt ab vtroque extremo: quod quidem vnum & idem eſt omnibus. Medium porro ad nos, id quod nec ſuperat, nec deſerit id, quod oportet adeſ- D ſe. Hoc autem nec vnum omnibus nec idem eſt. Exempli cauſa, ſi decem, multa: duo, pauca ſunt: ſex, rei media ſumere conſueuerunt: æqualiter enim ſuperant & ſuperantur. Atque hoc medium eſt proportione arithmetica. At quod nobis medium eſt, non ita ſumendum eſt. Non enim ſi decem libras comeſſe nimium ſit, duas parum: ſex libras alipta præſcribet. Eſt enim hoc quoque fortaſſe multum, vel parum ei, qui ſit cibum capturus. Miloni enim parum: ei qui nunc primùm incipit exerceri, multum. Similitérque de curſu & luctâ ſentiendum. Itaque ſciens omnis, nimium & parum fugit: mediocritatem exquirit, atque hanc exoptat: mediocritatem, inquam, non rei, ſed eam, quæ nobis eſt E mediocritas. Quòd ſi ſcientia omnis ita demum benè ſuum munus explet, & abſoluit, ſi mediocritatem ſibi ob oculos proponat, ad eamque ſua opera reuocet ac dirigat (ex quo ea opera quæ ſcitè & affabrè facta ſunt, hac ad extremum oratione commendare ſolent, nec eis quicquam detrahi, nec addi poſſe: quaſi nimium & parum omnem perfectionem artis corrumpat & perimat, conſeruet mediocritas:) tum etiam boni artifices, vt quidem dicimus, in ſuis operibus efficiendis hanc intuentur & ſpectant) virtus autem omni arte limatior ac melior eſt (quemadmodum & natura) ea profectò medium veluti collineando petat & deſtinet, neceſſe eſt.

De ea

De ea autem virtute loquor, quæ ad mores pertinet. Hæc enim in perturbationibus atque actionibus verſatur, in quibus eſt & nimium & parum & mediocritas: vt timere, fidere, concupiſcere, odiſſe atque aſpernari, iraſci, miſereri, & (vt ſemel dicam) gaudere & dolere poteſt quiſque nimiùm & parum, atque vtrunque non rectè. at verò quo tempore, & propter quam cauſam, & quibus & cuius rei gratia, & quomodo oportet his affectibus commoueri, id ſanè & medium eſt, & optimum, quod in virtute ſitum eſt. Eodem quoque modo in actionibus nimium, parum, medium reperitur. Virtus autem in perturbationibus & actionibus verſatur: in quibus nimium, & parum, & peccata ſunt, & vituperantur: mediocritas & laudi datur, & rectè factum eſt. At hæc ambo ſunt virtutis. Eſt ergo virtus mediocritas quædam, cùm mediocritatem veluti ſignum quoddam ſibi propoſitum petat ac deſtinet. Præterea peccare multis modis poſſumus: (Malum enim, vt Pythagorei coniectura quadam conſequebantur, eſt infiniti atque interminati: bonum finiti & terminati.) at rectè facere vno modo. (Itaque etiam hoc difficile eſt, illud verò facile: à ſcopo ſcilicet aberrare facile eſt, ſcopum ferire, difficile). Ob has igitur cauſas nimium & parum ad vitium pertinent: mediocritas ad virtutem.

Vno namque boni, cunctimodiſque mali, vt inquit ille.

CAPVT VI.

Virtutis definitionem colligit, eamque porrò diſſoluere, & ſingulas eiuſdem particulas declarare incipit: Primo certè loco Medium generatim explicat.

Eſt igitur virtus habitus ad conſilium agendi capiendum aptus & expeditus, in ea mediocritate poſitus, quæ ad nos comparatur, quæque ratione eſt definita, & vt prudens definiret. Mediocritas autem ſeu medium eſt duorum vitiorum: vnius, quod ex nimio, alterius quod ex eo quod parum eſt, naſcitur. Atque etiam idcirco mediocritas eſt, quòd alia vitia deſerunt id quod fieri debet, tum in perturbationibus tum in actionibus: alia ſuperant: virtus autem medium & inuenit & ſequitur. Quocirca virtus ex ſua eſſentia & ratione, quæ quid ſit res declarat, medium, ſeu mediocritas, eſt: ex præſtantia autem & perfectione, ſummum. Verùm non omnis actio, nec omnis perturbatio mediocritatem recipit. Sunt enim quædam quorum nominibus ſtatim vitium eſt implicatum, vt maleuolentia lætans alieno malo, impudentia, inuidentia: & in actionibus, adulterium, furtum, cædes. Hæc enim omnia, & quæ ſunt huius generis, ſic appellãtur, quòd ipſa mala ſint, non eorum immoderationes, aut paucitates. Numquam igitur fieri poteſt, vt in his rectè fiat, ſed ſemper peccatur: neque in talibus rectè aut non rectè faciendi vis in eo poſita eſt, vt cum qua, & quo tempore, & quo modo adulterium facere oporteat, animaduertatur, ſed ſimpliciter & abſolutè quiduis horum admittere, peccare eſt. Quamobrem mediocritatem ſeu medium in his poſtulare, ſimile ſit ac ſi quis in iniuria facienda, & in vita ignaua & intemperata, mediocritatem, nimium & parum quærat. Nam hac quidem ratione, eſſet nimij, & eius, quod parum eſt, modus ac mediocritas, & nimij nimium, & eius quod parum eſt, aliquid parum. Sed quo modo temperantiæ ac fortitudinis nec nimium eſt, nec parum (propterea quòd medium quodammodo eſt ſummum) ſic ne illorum quidem mediocritas eſt, nec nimium, nec parum: ſed vt quidque admiſſum fuerit, ita peccatum eſt. Omnino enim nec nimij, nec eius quod eſt parum, mediocritas eſſe poteſt, nec mediocritatis nimium & parum.

A λέγω δὲ τὴν ἠθικήν· αὕτη γάρ ἐστι περὶ πάθη καὶ πράξεις, ἐν δὲ τούτοις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον· οἷον καὶ φοβηθῆναι, καὶ θαρρῆσαι, καὶ ἐπιθυμῆσαι, καὶ ἀποστραφῆναι, καὶ ὀργισθῆναι, καὶ ἐλεῆσαι, καὶ ὅλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἐστὶ καὶ μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ ἀμφότερα οὐκ εὖ. τὸ δ' ὅτε δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς, καὶ πρὸς οὕς, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ * ἐστὶ τῆς ἀρετῆς. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον. ἡ δὲ ἀρετή, περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν· ἐν B οἷς, ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἁμαρτάνεται, καὶ ἡ ἔλλειψις ψέγεται, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ' ἄμφω, τῆς ἀρετῆς. μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή, στοχαστική γε οὖσα τοῦ μέσου. ἔτι, τὸ * μὲν ἁμαρτάνειν, * πολλαχῶς ἐστι· τὸ γὰρ κακόν, τοῦ ἀπείρου, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι εἴκαζον· τὸ δ' ἀγαθόν, τοῦ πεπερασμένου· τὸ δὲ κατορθοῦν, μοναχῶς· διὸ καὶ τὸ μὲν ῥᾴδιον, τὸ δὲ χαλεπόν· ῥᾴδιον μὲν, τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ· χαλεπὸν δὲ, τὸ ἐπιτυχεῖν. καὶ διὰ ταῦτ' οὖν, τῆς μὲν κακίας, ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις· τῆς δὲ ἀρετῆς, ἡ μεσότης.

C Ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἁπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

* γρ. ὃ
* Magnor. lib. 1. cap. 25.
* Metaphy. lib. 1. cap. 5.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ποία τις εἴη μεσότης ἡ ἀρετή.

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε. μεσότης δὲ δύο κακιῶν· τῆς μὲν, καθ' ὑπερβολήν· τῆς δὲ, κατ' ἔλλειψιν. καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν, ἐλλείπειν· τὰς δ', ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος, ἔν τε τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν ταῖς πράξεσι· τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὑρίσκειν καὶ αἱρεῖσθαι. διὸ, κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν D καὶ τὸν λόγον τὸν τί ἦν εἶναι λέγοντα, μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετή· κατὰ δὲ τὸ ἄριστον καὶ τὸ εὖ, ἀκρότης. οὐ πᾶσα δ' ἐπιδέχεται πρᾶξις, οὐδὲ * πᾶν πάθος, τὴν μεσότητα· ἔνια γὰρ εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος· οἷον ἐπιχαιρεκακία, ἀναισχυντία, φθόνος· καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων, μοιχεία, κλοπή, ἀνδροφονία· πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, λέγεται τῷ αὐτὰ φαῦλα εἶναι, ἀλλ' οὐχ αἱ ὑπερβολαὶ αὐτῶν, οὐδὲ αἱ ἐλλείψεις. οὐκ ἔστιν οὖν οὐδέποτε περὶ αὐτὰ κατορθοῦν, ἀλλ' ἀεὶ ἁμαρτάνειν· οὐδ' ἔστι τὸ εὖ, ἢ μὴ εὖ, E περὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν τῷ ἣν δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὡς μοιχεύειν· ἀλλ' ἁπλῶς τὸ ποιεῖν ὁτιοῦν τούτων, ἁμαρτάνειν ἐστίν. ὅμοιον οὖν τὸ ἀξιοῦν καὶ περὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ δειλαίνειν καὶ ἀκολασταίνειν εἶναι μεσότητα, καὶ ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν· ἔσται γὰρ οὕτω γε, ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης, καὶ ὑπερβολῆς ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις ἐλλείψεως. ὥσπερ δὲ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, διὰ τὸ τὸ μέσον εἶναι πως ἄκρον, οὕτως οὐδὲ ἐκείνων μεσότης, οὐδὲ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ἀλλ' ὡς ἂν πράττηται, ἁμαρτάνεται· ὅλως γὰρ οὔθ' ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης ἐστίν, οὐδὲ μεσότητος ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις.

* γρ. πᾶν ψυχῆς πάθος

A

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Διαγραφὴ τῶν τε ἀρετῶν καὶ τῶν κακιῶν.

Δεῖ δὲ, τοῦτο μὴ μόνον καθόλου λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς καθ' ἕκαστα ἐφαρμόττειν. ἐν γὰρ τοῖς περὶ τὰς πράξεις λόγοις, οἱ μὲν καθόλου, * κενώτεροί εἰσιν· οἱ δὲ ἐπὶ μέρους, ἀληθινώτεροι· περὶ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα αἱ πράξεις· δέον δὲ ἐπὶ τούτων συμφωνεῖν. ληπτέον οὖν ταῦτα * ἐκ τῆς διαγραφῆς. * Περὶ μὲν οὖν φόβους καὶ θάῤῥη, ἀνδρία μεσότης· τῶν δ' ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος. * πολλὰ δ' ἐστὶν ἀνώνυμα· ὁ δ' ἐν τῷ θαῤῥεῖν ὑπερβάλλων, θρασύς· ὁ δὲ, τῷ μὲν φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, τῷ δὲ θαῤῥεῖν ἐλλείπων, δειλός. περὶ ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας * οὐ πάσας, ἧττον δὲ καὶ περὶ τὰς λύπας, μεσότης μὲν, σωφροσύνη· ὑπερβολὴ δὲ, ἀκολασία. ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς οὐ πάνυ γίνονται· διόπερ οὐδ' οὗτοι ὀνόματος τετυχήκασιν· ἔστωσαν δὲ ἀναίσθητοι. * περὶ δὲ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν, μεσότης μὲν ἐλευθεριότης· ὑπερβολὴ δὲ καὶ ἔλλειψις, ἀσωτία καὶ ἀνελευθερία. ἐναντίως δὲ * αὐταῖς ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ μὲν γὰρ ἄσωτος, ἐν μὲν προέσει ὑπερβάλλει, ἐν δὲ λήψει ἐλλείπει· ὁ δὲ ἀνελεύθερος, ἐν μὲν λήψει ὑπερβάλλει, ἐν δὲ προέσει ἐλλείπει. νῦν μὲν οὖν τύπῳ καὶ ἐπὶ κεφαλαίῳ λέγομεν, ἀρκούμενοι αὐτῷ τούτῳ· ὕστερον δὲ ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν διορισθήσεται. * περὶ δὲ τὰ χρήματά εἰσι καὶ ἄλλαι διαθέσεις, μεσότης μὲν, μεγαλοπρέπεια· ὁ γὰρ μεγαλοπρεπὴς διαφέρει ἐλευθερίου· ὁ μὲν γὰρ, περὶ μεγάλα· ὁ δὲ περὶ μικρά· ὑπερβολὴ δὲ, ἀπειροκαλία καὶ βαναυσία· ἔλλειψις δὲ, μικροπρέπεια· διαφέρουσι δὲ αὗται τῶν περὶ τὴν ἐλευθεριότητα· ᾗ δὲ διαφέρουσιν, ὕστερον ῥηθήσεται. * περὶ δὲ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν, μεσότης μὲν, μεγαλοψυχία· ὑπερβολὴ δὲ, χαυνότης τις λεγομένη· ἔλλειψις δὲ μικροψυχία· ὡς δ' ἐλέγομεν ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τὴν ἐλευθεριότητα, περὶ μικρὰ διαφέρουσαν, οὕτως ἔχει τις καὶ πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, περὶ τιμὴν οὖσαν μεγάλην, αὐτὴ περὶ * μικρὰν οὖσα· ἔστι γὰρ, ὡς δεῖ ὀρέγεσθαι τιμῆς, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον. λέγεται δὲ, ὁ μὲν ὑπερβάλλων ταῖς ὀρέξεσι, φιλότιμος· ὁ δ' ἐλλείπων, ἀφιλότιμος· ὁ δὲ μέσος, ἀνώνυμος. ἀνώνυμοι δὲ καὶ αἱ διαθέσεις· πλὴν ἡ τοῦ φιλοτίμου, φιλοτιμία· ὅθεν ἐπιδικάζονται οἱ ἄκροι τῆς μέσης χώρας. καὶ ἡμεῖς δὲ, ἔστι μὲν ὅτε τὸν μέσον, φιλότιμον καλοῦμεν· ἔστι δ' ὅτε, ἀφιλότιμον· καὶ ἔστιν ὅτε μὲν ἐπαινοῦμεν τὸν φιλότιμον, ἔστι δ' ὅτε τὸν ἀφιλότιμον. διὰ τίνα δ' αἰτίαν τοῦτο ποιοῦμεν, ἐν * (τοῖς ἑξῆς ῥηθήσεται). νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν λέγωμεν κατὰ τὸν ὑφηγημένον τρόπον. ἔστι δὲ καὶ περὶ ὀργὴν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης. * σχεδὸν δὲ ἀνωνύμων ὄντων αὐτῶν, τὸν μέσον πρᾶον λέγοντες, τὴν μεσότητα πρᾳότητα καλέσωμεν·

* γρ. κενότεροι

* Hic deſideratur dubio procul Ariſtotelica διαγραφὴ, cuius explicatio eſt, quod ſequitur. Amiſſam διαγραφὴν poſſumus reparare ex Eud. l. 2. ca. 3.

* Infra li. 3. c. 9. & ſeq.

* Ex verbis Euſtratij in hunc locum ſuſpicari licet deeſſe poſt vocē ἀνώ. aliquid. Sic Euſtr. [illegible]

* Quod igitur nit, φησι, ſuſpicionem mouet, niſi aliò reſpexit.

* Lege ᾗ πάσας δὲ, vel οὐ μὴν τ. & referat ad ἡδονάς, ac fortaſſe aliter ſcripſerat Ariſt. vide lib. 3. cap. 13. quæ inſeruntur iſto loco in pleriſque editionibus ex gloſſa & Euſtratij interpretatione ſunt profecta.

* Lib. 4. cap. 1.

* γρ. κατ' αὐτὰς

* Lib. 4. c. 4.

* Lib. 4. c. 7.

* γρ. μικρᾶς

* Lib. 4. c. 10.

* Lib. 4. c. 11.

CAPVT VII.

Μεσότητα in ſpecie declarat, & in ſingulis virtutibus dari, inductione oſtendit.

NOn ſolùm autem hoc vniuersè dicendum eſt, ſed etiam ad ſingulas virtutes accommodandum. Sermones .n. qui habentur de actionibus, ij qui ad genus vniuerſum pertinent, aliquanto ſunt inaniores: qui verò parteis & res ſingulareis explicant, veriores. In reb. enim ſingularibus conſiſtunt actiones. Cum his autē oportet orationem congruere. Hæc igitur ex deſcriptione ſumenda, & intelligenda ſunt. Ac fortitudo B quidem mediocritas eſt, in metu & confidentia occupata. Eorum autem, qui modum ſuperāt, is, qui timoris vacuitate ſuperat, caret nomine (ſunt autem multa, quæ nomine carent) qui verò fidendo modū ſuperat, audax appellatur. Qui autem metuendo vltra modū progreditur, & fidendo modum deſerit, ignauus. Iam verò in voluptatibus & moleſtiis, non omnibus, ſed in iis quæ ad corpus pertinent, atque harum in eis maximè, quæ in tactu verſantur, minùs autem in doloribus quàm in voluptatibus, mediocritas, temperantia eſt; nimiū, intemperantia. In voluptatib. porrò qui eo peccent, quòd eas parum expetant, rarò reperiuntur. Ita ne nomen quidem conſecuti ſunt: ſed appellentur ſanè ſenſus expertes. In donandis autem & accipiendis C pecuniis, mediocritas quidē eſt ea, quæ liberalitas dicitur: nimium autem & parum, effuſio & illiberalitas. Eas autem, quas dixi, mediocritates, contraria inter ſe ratione vitioſi homines & ſuperant, & deſerunt. Prodigus. n. in profundenda pecunia vltra modū prodit: in accipiēda modum deſerit. Illiberalis, in accipienda immoderatus eſt, in profundenda parcior, ac reſtrictior. Hæc igitur nūc quidē velut adumbramus, ſummatimq; perſtringimus, in præſenti hoc ipſo contenti: poſteriùs autem enucleatiùs ac ſubtiliùs ea diſtinguemus. In pecuniis autē aliæ quoq; verſantur animi affectiones, quarū mediocritas magnificentia nominatur. Magnificus. n. eo differt à liberali, quod ille in magnis, D hic in paruis verſetur. Nimiū, ἀπειροκαλία, id eſt, elegātię inſcientia, & βαναυσία, id eſt, operaria quędam in ſumptu faciendo inſolentia: parū, μικροπρέπεια, id eſt, indecora in ſumptu faciendo parcimonia: differúntq; hę ab iis quę ad liberalitatem pertinent. Quid differant autē, poſteriùs dicemus. Iam vero ea quæ in honore & infamia verſatur, mediocritas, animi magnitudo nuncupatur: nimium χαυνότης à Græcis appellatur, à nobis elatio animi, aut ſuperbia in animis extollēdis nominetur: parū, humilis & demiſſus animus. Quam autē comparationē habere dicebamus cum magnificentia liberalitatē, eo differentē, quod in paruis verſetur: eandē habet cū animi magnitudine, quæ in magno honore vertitur, virtus quædam altera, quæ in paruo eſt occupata. Eue- E nire enim poteſt, vt quis & pro eo ac ſatis eſt, honorem expetat, & vt nimiū & parū expetat. Qui autē honoris cupiditate modū ſuperat, ambitioſus: qui deſerit, contēptor honoris appellatur: medius nomine caret: atq; etiam affectiones ipſæ carēt nomine, præterquam ambitioſi, cuius vitioſitas ambitio nominatur. Hinc extremi de medio loco concertant ac litigant. Atque adeo nos ipſi eum, qui medius eſt, nunc ambitioſum, nunc honoris contemptorem appellamus: & aliquando ambitioſum, aliquando honoris contemptorem laudamus. Quod quamobrem faciamus, in iis quæ deinceps ſequentur, explicabimus. Nunc vero eo quo cœpimus modo de cæteris dicamus. Eſt autem etiam in ira nimium, parum, mediocritas: ſed cùm ea ferè nomine vacet, medium, clementem ac lenem mediocritatem, clementiā ac lenitatē nominabimus:

extremorum verò is, qui modũ ſuperat, iracundus, vitiumq; iracundia dicatur: qui deſerit, lentus quidã, & vitium lentitudo appelletur. Iam verò ſunt & tres aliæ mediocritates, quæ tametſi ſimilitudine quadã inter ſe conueniant, differunt tamen. Omnes.n. in ſermonum & actionũ communitate verſantur: ſed hoc differunt, quod vna in veritate ea, quæ in eis ipſis reb. ineſt, vertitur: aliæ duæ in earũ iucunditate poſitæ ſunt. Atq; huius quidẽ iucunditatis altera pars in ioco, altera in iis omnib. quæ in hac vita quotidiana vſuvenire ſolent, cernitur. Quamobrẽ de his quoq; nobis pauca dicẽda ſunt, vt in omnib. reb. mediocritatẽ eſſe laudandam, extrema autẽ neq; recta neq; laudanda, immo verò vituperanda, planius intelligamus. Tametſi igitur permulta ſint ex his, quæ careant nomine: danda tamen opera eſt, vt eorum, quemadmodũ & aliorum, nomina fingamus, tum perſpicuitatis gratia, tum vt aptior ac facilior ſit ad conſequendũ ſeries orationis. In veritate igitur is, qui mediocritatem tuetur ac retinet, verax* quidã; & mediocritas, veritas appelletur: ſimulatio autem, quæ rem auget, & maiorẽ facit, arrogantia, & qui ea affectus eſt, arrogãs: ea verò, quę de ſe detrahit, reiq; veritatẽ extenuat, diſſimulatio, & qui ea vti ſolet, diſſimulator vocetur. In iucunditate porrò ea, quæ in ioco cernitur, is, qui mediocritatẽ & modũ ſeruat, facetus aut vrbanus, & affectio vrbanitas nominetur: nimiùm ſcurrilis dicacitas, & qui ea affectus eſt, ſcurra: qui modum deſerit, ruſticus quidã ſeu agreſtis, atq; inſulſus, & habitus, ruſticitas atq; inſulſitas. In altera autem iucunditate ea, quæ in vitæ communione locũ habet, is qui ſe ita iucundũ præſtat, vt debet, amicus, & mediocritas amicitia nominetur: qui modũ ſuperat, ſi nullo ſuo commodo adductus, placendi ſtudioſus, ſeu blandus: ſin ſuæ vtilitatis cauſa, aſſentator: qui deſerit, ſeſeque omnibus in rebus inſuauẽ atque acerbũ præbet, is pugnax quidã in contentionibus, difficiliſq; nominetur. Atque etiã in perturbationibus, iiſq; rebus, quę ad perturbationes pertinent, mediocritates inſunt. Verecundia enim non eſt illa quidẽ virtus, veruntamen laudatur etiã is, qui verecundus eſt. His enim in reb. alius dicitur medius, is, quem modò diximus: alius, qui modum ſuperat, tanquam obſtupefactus, & pudore conſternatus, qui nulla in re nõ verecundatur: qui autem modum deſerit, quẽmque nihil omnino pudet, impudens: medius autem ille pudens, ac verecundus. Indignatio verò mediocritas eſt, inter inuidentiam & maleuolentiã malis alienis lætantem, interiecta. Verſantur autem in moleſtiis ac voluptatib. ob ea commoda ſuſceptis, quæ alteri obtigerũt. Nam qui ad indignandum propenſius eſt, is dolet eorum rebus ſecundis, qui eis indigni ſunt. Inuidus hunc ſuperans, reb. omnium ſecundis contabeſcit. At maleuolus alienis malis lætans, ex incommodis aliorum non modò moleſtia ac dolore non afficitur, verùm etiam voluptate perfunditur. Sed de his quidem alibi ſuo loco ac tempore dicemus. De iuſtitia autem, quoniam non ſimpliciter, nec vno modo dicitur, deinceps diuiſione eius in duas parteis facta, quemadmodum ambæ ſint mediocritates, oſtendemus: itémque de virtutibus iis, quæ rationem attingunt, diſſeremus.

A τῶν δ᾽ ἄκρων, ὁ μὲν γὰρ ὑπερβάλλων, ὀργίλος ἔστω· ἡ δὲ κακία, ὀργιλότης· ὁ δὲ ἐλλείπων, ἀόργητός τις· ἡ δ᾽ ἔλλειψις, ἀοργησία. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς μεσότητες, ἔχουσαι μέν τινα ὁμοιότητα πρὸς ἀλλήλας, διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων. πᾶσαι μὲν γάρ εἰσι περὶ λόγων καὶ πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δὲ, ὅτι, ἡ μὲν, ἐστὶ περὶ τὸ ἀληθὲς τὸ ἐν αὐτοῖς· αἱ δὲ, περὶ τὸ ἡδύ· τούτου δὲ, τὸ μὲν, ἐν παιδιᾷ· τὸ δὲ, ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον. ῥητέον οὖν καὶ περὶ τούτων, ἵνα μᾶλλον κατίδωμεν ὅτι ἐν πᾶσιν ἡ μεσότης ἐπαινετόν· τὰ δ᾽ ἄκρα, οὔτε ὀρθὰ, οὔτε ἐπαινετὰ, ἀλλὰ B ψεκτά. ἔστι μὲν οὖν καὶ τούτων τὰ πλείω ἀνώνυμα· πειρατέον δ᾽ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, αὐτοὺς ὀνοματοποιεῖν, σαφηνείας ἕνεκεν, καὶ τοῦ εὐπαρακολουθήτου. περὶ μὲν οὖν τὸ ἀληθὲς, ὁ μὲν μέσος, ἀληθής τις· καὶ ἡ μεσότης, ἀλήθεια λεγέσθω· ἡ δὲ προσποίησις, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ μεῖζον, ἀλαζονεία· καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν, ἀλαζών· ἡ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον, εἰρωνεία, καὶ εἴρων.* περὶ δὲ τὸ ἡδὺ, τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ, ὁ μὲν μέσος, εὐτράπελος· καὶ ἡ διάθεσις, εὐτραπελία· ἡ δ᾽ ὑπερβολὴ, βωμολοχία· καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν, βωμολόχος· ὁ δ᾽ ἐλλείπων, ἄγροικός τις· καὶ ἡ ἕξις, C ἀγροικία. * περὶ δὲ τὸ λοιπὸν ἡδὺ τὸ ἐν τῷ βίῳ, ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδὺς ὢν, φίλος· καὶ ἡ μεσότης φιλία· ὁ δ᾽ ὑπερβάλλων, * εἰ μὲν οὐδενὸς ἕνεκα, ἄρεσκος· εἰ δ᾽ ὠφελείας τῆς αὐτοῦ, κόλαξ· ὁ δ᾽ ἐλλείπων καὶ ἐν πᾶσιν ἀηδὴς, δύσερίς τις καὶ δύσκολος. * εἰσὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη, μεσότητες· ἡ γὰρ αἰδὼς, ἀρετὴ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐπαινεῖται δὲ καὶ ὁ αἰδήμων· καὶ γὰρ ἐν τούτοις, ὁ μὲν, λέγεται μέσος· ὁ δ᾽, ὑπερβάλλων, ὡς καταπλὴξ, ὁ πάντα αἰδούμενος· ὁ δ᾽ ἐλλείπων, ἢ ὁ μηδὲ ὅλως, ἀναίσχυντος· ὁ δὲ μέσος, αἰδήμων. νέμε- D σις δὲ, μεσότης φθόνου καὶ ἐπιχαιρεκακίας. εἰσὶ δὲ περὶ λύπην καὶ ἡδονὴν τὰς ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τοῖς πέλας γινομένας· ὁ μὲν γὰρ νεμεσητικὸς, λυπεῖται ἐπὶ τοῖς ἀναξίως εὖ πράττουσιν· ὁ δὲ φθονερὸς ὑπερβάλλων τοῦτον, ἐπὶ πᾶσι λυπεῖται· ὁ δ᾽ ἐπιχαιρέκακος, τοσοῦτον ἐλλείπει τοῦ λυπεῖσθαι, ὥστε καὶ χαίρειν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων * καὶ ἄλλοθι καιρὸς ἔσται· περὶ δὲ δικαιοσύνης, ἐπεὶ οὐχ ἁπλῶς λέγεται, μετὰ ταῦτα διελόμενοι, περὶ ἑκατέρας * ἐροῦμεν, πῶς μεσότητές εἰσιν· * ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν λο- E γικῶν ἀρετῶν.

* Lib. 4. c. 13.
* Lib. 4. c. 14.
* Lib. 4. c. 12.
* τῇ μὲν οὐδ. & ἡ ὠφ.
* Lib. 4. c. 15.
* Eudem. lib. 3. c. 7.
* Infra lib. 5.
* Initio lib. 6.

CAPVT VIII.

Mediocritatis primum accidens declarat: Quomodo ſuis extremis opponatur: & quomodo extrema inter ſe pugnent.

CVm ſint autem affectiones tres, nempe duo vitia, quorum alterum modum ſuperat, deſerit alterum: vna virtus, quę mediocritas eſt: omnes inter ſe quodammodo pugnant. Nam extremæ & cum media, & inter ſe pugnant, & cum extremis media.

ΚΕΦΑΛ. η.

Ὅτι δύο μὲν κακιῶν οὐσῶν, μιᾶς δὲ ἀρετῆς, πᾶσαι πάσαις ἀντίκεινταί πως.

Τριῶν δὲ διαθέσεων οὐσῶν, δύο μὲν κακιῶν, τῆς μὲν, καθ᾽ ὑπερβολὴν· τῆς δὲ, κατ᾽ ἔλλειψιν· μιᾶς δὲ ἀρετῆς τῆς μεσότητος, πᾶσαι πάσαις ἀντίκεινταί πως· αἱ μὲν γὰρ ἄκραι, καὶ τῇ μέσῃ, καὶ ἀλλήλαις ἐναντίαι εἰσίν· ἡ δὲ μέση, ταῖς ἄκραις.

* Magn. l. 2. c. 9.

ὥσπερ γὰρ τὸ ἴσον, πρὸς μὲν τὸ ἔλαττον, μεῖζον· πρὸς δὲ τὸ μεῖζον, ἔλαττον· οὕτως αἱ μέσαι ἕξεις, πρὸς μὲν τὰς ἐλλείψεις, ὑπερβάλλουσι· πρὸς δὲ τὰς ὑπερβολάς, ἐλλείπουσιν, ἔν τε τοῖς πάθεσι, καὶ ταῖς πράξεσιν. ὁ γὰρ ἀνδρεῖος, πρὸς μὲν τὸν δειλόν, θρασὺς φαίνεται· πρὸς δὲ τὸν θρασύν, δειλός. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων, πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον, ἀκόλαστος· πρὸς δὲ τὸν ἀκόλαστον, ἀναίσθητος. ὁ δ' ἐλευθέριος, πρὸς μὲν τὸν ἀνελεύθερον, ἄσωτος· πρὸς δὲ τὸν ἄσωτον ἀνελεύθερος. διὸ καὶ ἀπωθοῦνται * τὸν μέσον οἱ ἄκροι, ἑκάτερος πρὸς ἑκάτερον, καὶ καλοῦσι τὸν ἀνδρεῖον, ὁ μὲν δειλός, θρασύν, ὁ δὲ θρασύς, δειλόν. καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνάλογον. οὕτω δ' ἀντικειμένων ἀλλήλοις τούτων, * πλείων ἐναντιότης ἐστὶ τοῖς ἄκροις πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς τὸ μέσον. πορρωτέρω γὰρ ταῦτα ἀφέστηκεν ἀλλήλων, ἢ τοῦ μέσου· ὥσπερ τὸ μέγα, τοῦ μικροῦ· καὶ τὸ μικρόν, τοῦ μεγάλου· ἢ ἄμφω, τοῦ ἴσου. ἔτι, πρὸς μὲν τὸ μέσον ἐνίοις ἄκροις ὁμοιότης τις φαίνεται, ὡς τῇ θρασύτητι πρὸς τὴν ἀνδρείαν. καὶ τῇ ἀσωτίᾳ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα· τοῖς δὲ ἄκροις πρὸς ἄλληλα πλείστη ἀνομοιότης· τὰ δὲ πλεῖστον ἀπέχοντα ἀλλήλων, ἐναντία ὁρίζονται· ὥστε καὶ μᾶλλον ἐναντία, τὰ πλεῖον ἀπέχοντα· πρὸς δὲ τὸ μέσον ἀντίκειται, ἐφ' ὧν μὲν μᾶλλον, ἡ ἔλλειψις, ἐφ' ὧν δέ, ἡ ὑπερβολή. οἷον ἀνδρείᾳ μέν, οὐχ ἡ θρασύτης, ὑπερβολὴ οὖσα· ἀλλ' ἡ δειλία, ἔλλειψις οὖσα· τῇ δὲ σωφροσύνῃ, οὐχ ἡ ἀναισθησία, ἔνδεια οὖσα· ἀλλ' ἡ ἀκολασία, ὑπερβολὴ οὖσα. διὰ δύο δ' αἰτίας τοῦτο συμβαίνει· μίαν μέν, τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· τῷ γὰρ ἐγγύτερον εἶναι καὶ ὁμοιότερον τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ μέσου, οὐ τοῦτο, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀντιτίθεμεν μᾶλλον· οἷον, ἐπεὶ ὁμοιότερον εἶναι δοκεῖ τῇ ἀνδρείᾳ ἡ θρασύτης καὶ ἐγγύτερον· ἀνομοιότερον δέ, ἡ δειλία· ταύτην μᾶλλον ἀντιτίθεμεν· τὰ γὰρ ἀπέχοντα πλεῖον τοῦ μέσου, ἐναντιώτερα δοκεῖ εἶναι. μία μὲν οὖν αἰτία αὕτη, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· ἑτέρα δέ, ἐξ ἡμῶν αὐτῶν. πρὸς ἃ γὰρ αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμέν πως, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τοῦ μέσου φαίνεται· οἷον, αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμεν πρὸς τὰς ἡδονάς· διὸ εὐκατάφοροί ἐσμεν μᾶλλον πρὸς ἀκολασίαν, ἢ πρὸς κοσμιότητα. ταῦτ' οὖν μᾶλλον ἐναντία λέγομεν, πρὸς ἃ ἡ ἐπίδοσις μᾶλλον γίνεται· καὶ διὰ τοῦτο, ἡ ἀκολασία, ὑπερβολὴ οὖσα, ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῇ σωφροσύνῃ.

* γρ. τὸ μέσον

* γρ. πλείω

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ὅτι ἡ ἀρετὴ στοχαστικὴ οὖσα τοῦ μέσου τοῦ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσι, τῶν χαλεπωτάτων ἐστί· καὶ τί δεῖ ποιεῖν τοὺς αὐτῆς ἐπιθυμοῦντας.

ΟΤι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ μεσότης, καὶ πῶς, καὶ ὅτι μεσότης δύο κακιῶν, τῆς μέν, καθ' ὑπερβολήν· τῆς δέ, κατ' ἔλλειψιν· καὶ ὅτι τοιαύτη ἐστὶ διὰ τὸ στοχαστικὴ τοῦ μέσου εἶναι τοῦ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσι, ἱκανῶς εἴρηται· * διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι· ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν, ἔργον· οἷον, κύκλου τὸ μέσον, οὐ παντὸς

* Magnor. li. 1. cap. 9.

A Quemadmodum enim ſi id, quod æquale eſt, cum eo, quod minus eſt, comparetur, maius eſt: ſi cum maiore, minus: ſic medij habitus, ſi cum iis qui modum deſerunt, comparentur, ſuperant: ſi cum iis, qui ſuperant, deſerunt: tum in perturbationibus tum in actionibus. Fortis enim ad ignauum, audax, ad audacem, ignauus ac timidus videtur. Similiterque temperans, ad eum quem ſenſus expertem diximus, intemperans: ad intemperantem, ſenſus expers habetur. Liberalis autem ſi cum illiberali conferatur, prodigus: ſi cum prodigo, illiberalis exiſtimatur. Idcirco & medium vterq; extremorum alter ad alterum propulſat, fortemque timidus audacem, audax timidum nominat: & ita æqua proportione ſe res habet in aliis. Cùm hæc autem ita B pugnent inter ſe, tum maior extremorum inter ſe, quàm cum medio pugna eſt: quandoquidem longiùs abeſt alterum ab altero, quàm vtrumque à medio: quemadmodum magnum à paruo, & paruum à magnó longiùs remotum eſt, quàm vtrumque ab æquali. Præterea verò quibuſdam extremis cum medio ſimilitudo quædam intercedere videtur: vt audaciæ cum fortitudine, profuſioni cum liberalitate: extremis autem maxima eſſe inter ſe diſſimilitudo. At ea, quæ plurimum diſtant inter ſe, definiuntur eſſe contraria. Itaque etiam magis contraria ſunt, quæ longiùs inter ſe disiuncta ſunt. Cum medio autem parum in nonnullis magis pugnat, in quibuſdam nimium: vt fortitudini non audacia, quæ modum ſuperat, ſed ignauia, C quæ deſerit, maximè aduerſatur. At cum temperantia non immanitas illa in voluptatibus aſpernandis ſenſus expers, quæ modum deſerit, ſed intemperantia, quæ ſuperat, maximè pugnat. Quod quidem duabus de cauſis accidit. Quarum altera ex ipſa re ducitur: nam quia propius abeſt alterum extremum à medio, eique ſimilius eſt, idcirco non hoc, ſed contrarium potiùs illi opponimus: verbi gratia, quoniam fortitudini ſimilior & propior eſſe videtur audacia, diſſimilior ignauia, propterea hanc potius quàm illam, ei opponimus. Quæ enim longiùs abſunt à medio, videntur eſſe magis contraria. Atque hæc quidem cauſa ex ipſa re trahitur. Altera eſt, quæ à nobis ipſis ducitur. Nam ad D quæ vitia procliuiores ſumus naturâ, ea medio magis contraria videntur eſſe: vt, quia nos ad voluptates natura finxit proniores, idcirco ad intemperantiam faciliùs quàm ad temperantiam impellimur, ac prolabimur. Quapropter hæc magis contraria dicuntur, ad quæ progreſſio magis fieri ſolet. Atque ideò intemperantia, quæ nimius habitus eſt, temperantiæ contraria magis eſt, quàm alterum extremum.

CAPVT IX.

Alterum Mediocritatis accidens, Difficultatem ſcilicet, enarrat: eiúſque ſuperandæ modum præſcribit.

E VIrtutem igitur eam, quæ moralis appellatur, medium ſeu mediocritatẽ eſſe, & quomodo ſit mediocritas, ac duorum vitiorum eſſe mediocritatẽ, quæ ſunt nimium & parum: talem denique eo eſſe, quòd eam mediocritatem, quæ in perturbationibus atque actionibus ineſt, ſibi propoſitam habeat, tanquam ſignum, ſatis demonſtratũ eſſe arbitror. Quocirca etiã difficile atq; operoſum eſt, virtute eſſe præditũ. Magni enim negocij eſt in vnaquaque re medium conſequi: vt circuli punctum medium reperire non cuiuſlibet.

ſed ſcientis atque intelligentis hominis eſt. Itémque A iraſci, & pecuniam donare, & ſumptum facere, cuiuſlibet hominis eſt, & facile: iraſci verò & pecuniam donare, cui, & quantum, & quo tempore, & cuius rei cauſa, & quomodo iraſcendum ac donandum eſt, neque cuiuſlibet hominis, neque facile eſt. Quæ quidem eſt cuiuſque rei abſolutio & perfectio, eaque rara ac laudabilis eſt: omne autem rarum ac laudabile, præclarum atque honeſtum eſt. Oportet igitur eum, qui medium veluti collineãdo petit, primùm omnium ſe ab eo, quod magis contrarium eſt, longiſſimè remouere: quemadmodum & ſuadebat Calypſo,

Tu procul à fumo & fluctu prohibeto carinam.

Extremorum enim alterum maius peccatum eſt, alterum minus. Quoniam igitur medium aſſequi B ſummæ difficultatis eſt, ſecunda (vt aiunt) nauigatione, minima de malis, hoc autem hac ratione continget maximè, quam oſtendebamus. Videndum eſt autem, ad quæ vitia ſimus etiam ipſi proniores. Alij enim ad alia procliuiores ſumus natura. Quod quidem ex ea voluptate & ea ægritudine, qua afficimur, facilè cognoſci poterit. Sed nos ipſos ab ea in contrariam partem oportet abſtrahere. Nam cùm longiſſimè nos à peccato remouerimus, ad id, quod medium eſt, veniemus. Quod ſanè faciunt ij, qui ligna diſtorta dirigunt. In omni autem negotio quicquid iucundum eſt, ipſamque adeò voluptatem, ſummo ſtudio vitare oportet. Eius enim non incorrupti iudices ſumus. C Quocirca quemadmodum erga Helenam ſenes illi fuerunt animati, ſic & nos oportet in voluptatem animatos eſſe, rebúſque omnibus illorum vocem ſubiicere. Nam cùm eam ita amandabimus, miſſamque faciemus, leuiùs peccabimus. His igitur faciendis (vt eorum, quæ dixi, ſummam faciam) mediocritatem facillimè aſſequemur. Eſt tamen & hæc ratio fortaſſe difficilis & laborioſa, præſertim in rebus ſingularibus. Neque enim facile eſt diſtinguere, quónam modo, quibus hominibus, quibus de cauſis, & quandiu ſit iraſcendum. Nos enim interdum eos homines, qui parum iraſcuntur, laudamus & lenes appellamus: interdum eos, qui grauiter ſuccenſent, animóque virili hos eſſe dicimus. At qui paulum à perfectione deflectit, D ſiue modum aliquantulum ſuperet, ſiue aliquantulum deficiat, non vituperatur: ſed is tantùm, qui longiùs, quàm par ſit, ab eo diſcedit. Hic enim non ignoratur, neque obſcurus eſt. Quatenus autem, & quantum iraſcatur is, qui vituperabilis eſt, non eſt facile oratione definire, vt neque aliud quidquam eorum, quæ ſenſibus ſubiecta ſunt. Quæ ſunt autem huiuſmodi, in rebus ſingularibus poſita ſunt, ac de iis iudicat ſenſus. Hoc igitur, quod hactenus à nobis dictum eſt, oſtendit ac declarat, mediocrem habitum in omnibus eſſe laudabilem. Declinandum eſt autem nunc ad nimium, nunc ad id quod eſt parum. Sic enim id, quod medium & perfectum eſt, facillimè conſequemur.

A ἀλλὰ τοῦ εἰδότος· οὕτω δὲ, καὶ τὸ μὲν ὀργισθῆναι παντὸς, καὶ ῥᾴδιον· καὶ τὸ δοῦναι ἀργύριον καὶ δαπανῆσαι· τὸ δὲ ᾧ, καὶ ὅσον, καὶ ὅτε, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς, * οὐκ ἔτι παντὸς, οὐδὲ ῥᾴδιον· * διόπερ ἐστὶ τὸ εὖ, καὶ σπάνιον, καὶ ἐπαινετὸν, * καὶ καλόν. διὸ δεῖ τὸν στοχαζόμενον τοῦ μέσου, πρῶτον μὲν ἀποχωρεῖν τοῦ μᾶλλον ἐναντίου, καθάπερ καὶ ἡ Καλυψὼ παραινεῖ τὸ,

––– * τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔεργε
Νῆα. –––

τῶν γὰρ ἄκρων, τὸ μὲν, ἐστὶν ἁμαρτωλότερον· τὸ δὲ, ἧττον. ἐπεὶ οὖν τοῦ μέσου B τυχεῖν, ἄκρως χαλεπὸν, κατὰ τὸν δεύτερον φασὶ πλοῦν, τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν. τοῦτο δ' ἔσται μάλιστα τοῦτον τὸν τρόπον ὃν λέγομεν· σκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς ἃ καὶ αὐτοὶ εὐκατάφοροί ἐσμεν· ἄλλοι γὰρ πρὸς ἄλλα πεφύκαμεν. τοῦτο δ' ἔσται γνώριμον ἐκ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης τῆς γινομένης περὶ ἡμᾶς. εἰς τοὐναντίον δ' ἑαυτοὺς ἀφέλκειν δεῖ· πολὺ γὰρ ἀπάγοντες τοῦ ἁμαρτάνειν, εἰς τὸ μέσον ἥξομεν· ὅπερ οἱ τὰ διεστραμμένα τῶν ξύλων ὀρθοῦντες, ποιοῦσιν. ἐν παντὶ δὲ μάλιστα φυλακτέον τὸ ἡδὺ, καὶ τὴν ἡδονήν· οὐ γὰρ ἀδέκαστοι κρίνομεν αὐτήν. ὅπερ οὖν * οἱ δημογέροντες C ἔπαθον πρὸς τὴν Ἑλένην, τοῦτο δεῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονήν· καὶ ἐν πᾶσι τὴν ἐκείνων ἐπιλέγειν φωνήν· οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀποπεμπόμενοι, ἧττον ἁμαρτησόμεθα. ταῦτ' οὖν ποιοῦντες, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν μάλιστα δυνησόμεθα τοῦ μέσου τυγχάνειν. χαλεπὸν δὲ ἴσως τοῦτο καὶ μάλιστ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον· οὐ γὰρ ῥᾴδιον διορίσαι, πῶς, καὶ τίσι καὶ ἐπὶ ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον. καὶ γὰρ ἡμεῖς, ὁτὲ μὲν, τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πράους φαμὲν· ὁτὲ δὲ, τοὺς χαλεπαίνοντας, * καὶ ἀνδρώδεις ἀποκαλοῦμεν. ἀλλ', ὁ μὲν μικρὸν τοῦ εὖ παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται. οὔτ' ἐπὶ D τὸ μᾶλλον, οὔτ' ἐπὶ τὸ ἧττον· ὁ δὲ πλέον· οὗτος γὰρ οὐ λανθάνει· ὁ δὲ μέχρι τίνος, καὶ ἐπὶ πόσον ψεκτὸς, οὐ ῥᾴδιον τῷ λόγῳ ἀφορίσαι· οὐδὲ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν· τὰ δὲ τοιαῦτα, ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις· τὸ μὲν ἄρα τοσοῦτον, * δῆλον ὅτι ἡ μέση ἕξις ἐν πᾶσιν ἐπαινετή· ἀποκλίνειν δὲ δεῖ, ποτὲ μὲν, ἐπὶ τὴν ὑπερβολήν· ποτὲ δὲ, ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν· οὕτω γὰρ ῥᾷστα τοῦ μέσου καὶ τοῦ εὖ τευξόμεθα.

* ἢ π[illegible]
* Quidã codd. [illegible], corrupto loco ob finem loci præced.
* ἢ. [illegible]
* Odyss. μ. Vide Lamb.
* Ιλιάδ. γ.
* Sic leg. vt in ſimili loco 4.11.

E

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER III.

CAPVT I.

In Virtutis definitione membratim explicanda perſtat. ἕξιν eſſe ſuperiore libro docuerat: quæ prima particula definitionis erat. Nunc vt προαιρετικὴν quoque oſtendat eſſe (quæ ſecunda particula eſt) προαίρεσιν eiuſdem definitionem inquirit. Cuius genus cùm ſit τὸ ἑκούσιον, id quod ſponte fit, & hoc ipſum ignotum: ex contrario ἀκουσίῳ, quod inuitè fit, declarandum erit. Itaque propoſita τοῦ ἀκουσίου definitione, prima eiuſdem particula, violentum ſcilicet, exponitur.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων τὸ Γ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον διορίσαι ἀναγκαῖον, τοῖς περὶ ἀρετῆς ἐπισκοποῦσι· καὶ ὅτι τοῦ ἀκουσίου τὸ μὲν βίᾳ, τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν. καὶ τί τὸ βίαιον.

Magn. lib. 1. c. 3.
Eudem li. 2. c. 3.

A Τῆς ἀρετῆς δὴ περὶ πάθη τε καὶ πράξεις οὔσης· καὶ ἐν μὲν τοῖς ἑκουσίοις, ἐπαίνων καὶ ψόγων γενομένων· ἐν δὲ τοῖς ἀκουσίοις, συγγνώμης, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐλέου· τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον ἀναγκαῖον ἴσως διελεῖν τοῖς περὶ * ἀρετῆς ἐπισκοποῦσι. χρήσιμον δὲ καὶ τοῖς νομοθετοῦσι, πρός τε τὰς τιμὰς καὶ τὰς κολάσεις. δοκεῖ δὴ ἀκούσια εἶναι, τὰ βίᾳ ἢ δι' ἄγνοιαν γινόμενα· βίαιον δέ, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν, τοιαύτη οὖσα, ἐν ᾗ μηδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων, ἢ ὁ πάσχων· οἷον, εἰ πνεῦμα * κομίσαιτό ποι, ἢ ἄνθρωποι κύριοι ὄντες. B ὅσα δὲ διὰ φόβον μειζόνων κακῶν πράττεται, ἢ διὰ καλόν τι· οἷον, εἰ τύραννος προστάττοι αἰσχρόν τι πρᾶξαι, κύριος ὢν γονέων καὶ τέκνων· καὶ πράξαντος μὲν, σώζοιντο· μὴ πράξαντος δὲ, ἀποθνήσκοιεν· ἀμφισβήτησιν ἔχει, πότερον ἀκούσιά * ἐστιν, ἢ ἑκούσια. τοιοῦτον δέ τι συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἐν τοῖς χειμῶσιν ἐκβολάς· ἁπλῶς μὲν γὰρ, οὐδεὶς λαμβάνεται ἑκών· ἐπὶ σωτηρίᾳ δὲ αὑτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν, ἅπαντες οἱ νοῦν ἔχοντες. μικταὶ μὲν οὖν εἰσιν αἱ τοιαῦται πράξεις· ἐοίκασι δὲ μᾶλλον ἑκουσίοις· αἱρεταὶ γάρ εἰσι τότε ὅτε πράττονται. C τὸ δὲ τέλος τῆς πράξεως, κατὰ τὸν καιρόν ἐστι· καὶ τὸ ἑκούσιον δὴ καὶ τὸ ἀκούσιον, ὅτε πράττει, λεκτέον· πράττει δὲ ἑκών· καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ κινεῖν τὰ ὀργανικὰ μέρη ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐν αὐτῷ ἐστιν· ὧν δ' ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχή, ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν, καὶ μή· ἑκούσια δὴ τὰ τοιαῦτα· ἁπλῶς δ', ἴσως ἀκούσια· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἕλοιτο καθ' αὑτὸ τῶν τοιούτων οὐδέν. ἐπὶ ταῖς πράξεσι δὲ ταῖς τοιαύταις ἐνίοτε καὶ ἐπαινοῦνται, ὅταν αἰσχρόν τι ἢ λυπηρὸν ὑπομένωσιν ἀντὶ μεγάλων καὶ καλῶν· ἂν δ' ἀνάπαλιν, ψέγονται· τὰ γὰρ αἴσχισθ' ὑπομεῖναι, ἐπὶ μηδενὶ καλῷ, ἢ μετρίῳ, * φαύλου. D ἐπ' ἐνίοις δ', ἔπαινος μὲν οὐ γίνεται· συγγνώμη δ', ὅταν διὰ τοιαῦτα * πράξῃ τις ἃ μὴ δεῖ, ἃ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερτείνει, καὶ μηδεὶς ἂν * ὑπομείναι. ἔνια δ' ἴσως οὐκ ἔστιν ἀναγκασθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον * ἀποθανητέον, παθόντα τὰ δεινότατα. καὶ γὰρ τὸν Εὐριπίδου Ἀλκμαίωνα γελοῖα φαίνεται τὰ ἀναγκάσαντα μητροκτονῆσαι. ἔστι δὲ χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρῖναι, ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον, καὶ τί ἀντὶ τίνος * ὑπομενετέον· ἔτι δὲ χαλεπώτερον τὸ ἐμμεῖναι τοῖς γνωσθεῖσιν· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολύ ἐστι τὰ μὲν προσδοκώμενα, λυπηρά· τὰ δ' * ἀναγκαζόμενα, αἰσχρά· E ὅθεν ἔπαινοι καὶ ψόγοι γίνονται περὶ τοὺς ἀναγκασθέντας, ἢ μή. τὰ δὴ ποῖα, φατέον βίαια; ἢ ἁπλῶς μέν, ὁπότ' ἂν ἡ αἰτία ἐν τοῖς ἐκτὸς ᾖ, καὶ ὁ πράττων μηδὲν συμβάλληται; ἃ δὲ, καθ' αὑτὰ μὲν, ἀκούσιά ἐστι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε αἱρετά, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ πράττοντι, καθ' αὑτὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι· νῦν δὲ ἀντὶ τῶνδε, ἑκούσια. μᾶλλον δὲ ἔοικεν ἑκουσίοις· αἱ γὰρ πράξεις, ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα· ταῦτα δὲ, ἑκούσια.

* γρ. ὁρίσαι.
* γρ. κομίσαι.
* γρ. ἑκούσια.
* γρ. φαῦλον.
* γρ. πράξει.
* γρ. ὑπομεῖναι.
* γρ. ἀποθανετέον.
* γρ. ὑπομενητέον.
* γρ. ἀναγκάζονται.

A Cvm igitur virtus in perturbationibus & actionibus verſetur, cúmque in iis rebus quas ſponte ſuſcipimus, laudes & vituperationes locum habeant: iis autem quas inuiti facimus, venia atque etiam interdum miſericordia tribuatur: neceſſe eſt fortaſſe, iis qui virtutis vim naturámque quærunt, id, quod ſponte, & id quod inuitè fit, definire ac diſtinguere. Atque hæc oratio latoribus legum quoque tum ad honores bene meritis de republ. decernendos, tum ad ſupplicia in improbos conſtituenda, vtilis eſt futura. Ea igitur ſuſcipere dicimur inuiti, quæ aut vi coacti, aut per inſcientiam aguntur. B Eſt autem id violentum, cuius principium extrà eſt, atque eiuſmodi, vt nihil adiumenti afferat is, qui agit, aut qui patitur: vt ſi quò ventus detulerit, aut ij homines, quorum ſub poteſtate ſumus. Quæcunque verò maiorũ malorũ metu, vel honeſti alicuius cauſa aguntur (verbi gratia, ſi quis tyrannus, cuius in manu parentum & liberorum vita poſita ſit, alicui, vt turpe quippiam faciat, imperet, ita vt illi, ſi agat, ſalui ſint: ſi non agat, moriantur) vtrùm hæc ſponte, an inuitè fiant, ambigi poteſt. Eadémque de iacturis, quæ tempeſtate in mari coorta fieri ſolent, cõtrouerſia eſſe poteſt. Simpliciter enim & abſolutè nemo ſua ſponte rerum ſuarum iacturam facit: ſed ſua ac cæterorum ſalutis cauſa C omnes faciunt, qui modo ſanæ mentis ſint. Mixtæ igitur ſunt tales actiones: ſed tamen eis, quæ ſpõte aguntur, ſimiliores eſſe vidẽtur. Sunt enim optabiles & eligendæ, tum cùm aguntur. Actionis autem finis ſecundùm opportunitatem temporis eſt. Sponte quin etiam agi aliquid vel inuitè dicendũ eſt, tum cùm agitur. At ſponte agit. In eo enim eſt partium mouendarum, earum, quæ inſtrumentorũ locum obtinent in huiuſmodi actionibus, principium. Quarum autẽ rerũ in aliquo principia inſunt, earum quoq; agendarũ, vel non agendarum, penes eum poteſtas eſt. Hæc igitur talia ſponte aguntur. Simpliciter autem fortaſſis inuitè. Nemo enim quicquam tale ipſum propter ſe optauerit. Iam verò in talibus actionib. homines interdũ laudib. effe- D runtur, cùm magnarũ atq; honeſtarum rerũ cauſa turpitudinem aut moleſtiã aliquam ſubierint, ac pertulerint: quòd ſi aliter faciant, vituperantur. Nam res turpiſſimas nullius honeſtæ rei, aut mediocris gratia ſufferre, improbi hominis eſt. Sunt deinde quædam alia, propter quæ laus quidem nulla tribuitur, ſed venia datur duntaxat, cùm ea quis egerit, quę non ſint agenda, iis rebus compulſus, quæ humanam naturam ſuperãt, quáſque nemo perferre queat. Sunt autẽ fortaſſe nonnulla eiuſmodi, vt nulla vi aut neceſſitate coacti ea agere debeamus, potiúſque nobis mors ſit oppetenda, grauiſſimiq; cruciatus perferendi. Etenim ridicula videntur ea, quæ Alcmæonem Euripidis, vt matrem in- E terficeret, impulerunt. Difficile eſt autem interdum quid cui anteponẽdum ſit, quidque pro quo perferendum, iudicare: difficilius verò etiam eſt in eo, quod decretum ſit, perſtare ac perſeuerare. Ferè enim ea quidem quæ expectantur, moleſta ſunt: ea autem, ad quæ impelluntur homines, turpia. Hinc laudes & vituperationes eos qui ad agendum neceſſitate coacti fuerunt, conſequuntur, aut non conſequũtur. Quænam igitur violenta ſunt dicenda? An ſimpliciter & propriè, cùm cauſa in eis eſt, quæ ſunt extra, & is qui agit, nihil operæ ad actionem confert? Quæ autem per ſe quidem inuitè ſuſcepta ſunt, ſed hoc tempore, & in horum locum optabilia: quorũ deniq; principiũ eſt in eo, qui agit: ea per ſe quidẽ inuitè ſuſcepta ſunt, verũ hoc pũcto tẽporis, & in horũ locũ ſponte ſuſcepta: iis tamen, quæ ſpõte ſuſcipiũtur, ſunt ſimiliora. Nã in reb. ſingularib. verſãtur actiones. At res ſingulares, ſpõte agũtur.

Quæ autem quibus optabiliora ſint, non eſt facile verbis oſtendere. Multæ enim ſunt in rebus ſingularibus differentiæ. Quòd ſi quis dicat, ea quæ iucunda ſunt, eſſe violenta (cogere enim, cùm extra ſint) hac ratione erunt omnia violenta. Horum enim gratia agunt omnes omnia. Et qui vi aliqua coacti atque inuiti agunt, moleſtè ferunt: qui autem iucundo ad agendum inuitantur, cum voluptate & iucundè agunt. Ridiculum igitur fuerit, ea, quæ extrà ſunt, accuſare, non ſeipſum potiùs, qui à talibus rebus facilè capiatur: & rerum quidem honeſtarum, in ſe ipſum: turpium, in iucunda cauſam conferre. Violentum igitur id eſſe videtur, cuius principium extrà eſt, cùm id, cui vis affertur, nullam operam conferat.

CAPVT II.

Altera particula in definitione τοῦ ἀκουσίου adhibita, nempe Per inſcientiam factum, explicatur.

QVod autem fit per inſcientiam, fit omne illud quidem non ſponte. Inuitè autem id ſanè fieri dicendum, quod ſubſequitur dolor, cuiúſque eum, qui egit, pœnitet. Nam qui per inſcientiam quidlibet egerit, neque ex ea actione dolore afficiatur, ſponte ille quidem non egit, vtpote quod neſciebat: neque rurſum inuitus, quippe qui dolore non afficiatur. Eorum igitur, qui per inſcientiam agunt, is, quem facti pœnitet, inuitus egiſſe videtur: quem verò non pœnitet, quoniam alius eſt ab illo, egiſſe non ſponte dicatur. Satius eſt enim hunc, quandoquidem differt ab altero, nomen proprium habere. Aliud eſt autem per inſcientiam agere, quàm inſcientem. Ebrius enim aut iratus agere per inſcientiam non videtur, ſed propter aliquid eorum, quæ dicta ſunt: nec ſciens verò, ſed inſciens, atque ignorans. Ignorat igitur ſanè improbus omnis, quænam ſint agenda, & à quibus ſit abſtinendum: propterque hoc adeo peccatum, homines efficiuntur iniuſti, & (vt ſemel dicam) mali. Actum autem ab inuito dici debet, non ſi quis, quod expedit, neſciat. Non enim ea inſcientia, quæ in conſilio verſatur, cauſa eſt, cur id, quod agitur, actum eſſe inuitè dicatur, ſed improbitatis: neque rerum vniuerſarum inſcientia, quoniam hæc vitio datur: ſed rerum ſingularium, in quibus omnis actio verſatur. In his enim venia & miſericordia locum habent: & qui harum aliquam ignorat, inuitus agit. Non erit igitur fortaſſis incõmodum, quæ & quot eæ ſint diſtinguere. Sunt ergo hæc, quis, & quid agat, & in qua re verſetur aut inſit actio. Interdum verò & quo, veluti inſtrumento: & cuius rei cauſa, verbi gratia, ſalutis: & quomodo, vt leniter, an vehementer. Hæc igitur omnia nemo ignorauerit, ſi modò non inſaniat. Perſpicuum verò eſt neque eum, qui agit, ei ignotum fore. Qui enim ſeipſum ignoret? Sed accidere poteſt, vt quis, quid agat, ignoret: vt ij, qui aliquid arcani enunciant, aiunt, ſibi ex ore excidiſſe: aut ſe neſciuiſſe res eſſe tacẽdas ac reconditas, vt Æſchylus myſteria: aut cùm oſtendere vellet quiſpiam, de manibus emiſit, vt is, qui catapultam. Fieri autem poteſt, vt aliquis filium hoſtem eſſe exiſtimet, vt Merope: & haſtam ſphæræ in modum eſſe obtuſam, quæ mucronem habeat acutũ: aut lapidem eſſe pumicem: & vt interficiat, qui ſalutis cauſa verberabat: & vt pulſet is, qui oſtendere aut tangere volebat, vt pugiles qui ſummis manibus dimicant. Cùm in his igitur omnib. inſcientia verſetur, in quibus actio conſiſtit, is, qui eorum aliquid ignorauit, inuitus feciſſe videtur: ac multo quidem maximè in iis, quæ principem locum obtinent. Ea autem principem locum videntur obtinere, in quibus & actio conſiſtit, & id, cuius gratia actio ſuſcipitur. Cùm igitur ex tali inſcientia inuitè factum nominetur, tum præterea actionem moleſtam eſſe oportet, eiúſque illum qui agit, pœnitere.

A πῶς δεῖ ἀντὶ ποίων αἱρετέον, οὐ ῥᾴδιον ἀποδοῦναι· πολλαὶ γὰρ διαφοραί εἰσιν ἐν τοῖς καθ᾽ ἕκαστα. εἰ δέ τις τὰ ἡδέα * καὶ τὰ καλὰ φαίη βίαια εἶναι, * ἀναγκάζειν γὰρ, ἔξω ὄντα, πάντα ἂν εἴη οὕτω βίαια. τούτων γὰρ χάριν πάντα πάντες πράττουσι. καὶ οἱ μὲν βίᾳ, καὶ ἄκοντες, * λυπηρῶς· οἱ δὲ * διὰ τὸ ἡδύ, μεθ᾽ ἡδονῆς. γελοῖον δὴ τὸ αἰτιᾶσθαι τὰ ἐκτός, ἀλλὰ μὴ αὑτόν, εὐθήρατον ὄντα ὑπὸ τῶν τοιούτων. καὶ τῶν μὲν καλῶν, ἑαυτόν· τῶν δ᾽ αἰσχρῶν, τὰ ἡδέα. ἔοικε δὴ τὸ βίαιον εἶναι, οὗ B ἔξωθεν ἡ ἀρχή, μηδὲν συμβαλλομένου τοῦ βιασθέντος.

γρ. ... — γρ. ... ἀναγκάζει. — γρ. λυπηρά. — γρ. διὰ τὸ ἡδὺ καὶ καλόν.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Περὶ ἀκουσίου τοῦ δι᾽ ἄγνοιαν γινομένου.

ΤΟ δὲ δι᾽ ἄγνοιαν, οὐχ ἑκούσιον μὲν ἅπαν ἐστίν· ἀκούσιον δέ, τὸ ἐπίλυπον καὶ * ἐν μεταμελείᾳ. ὁ γὰρ δι᾽ ἄγνοιαν πράξας ὁτιοῦν, μηδὲν δὲ δυσχεραίνων ἐπὶ τῇ πράξει, ἑκὼν μὲν οὐ πέπραχεν, ὅ γε μὴ ᾔδει· οὐδ᾽ αὖ ἄκων, μὴ λυπούμενός γε. τοῦ δὴ δι᾽ ἄγνοιαν, ὁ μὲν ἐν μεταμελείᾳ, ἄκων δοκεῖ· ὁ δὲ μὴ μεταμελόμενος, ἐπεὶ ἕτερος, ἔστω οὐχ ἑκών. ἐπεὶ γὰρ διαφέρει, C βέλτιον ὄνομα * ἔχειν ἴδιον. ἕτερον δὲ ἔοικε καὶ τὸ δι᾽ ἄγνοιαν πράττειν, τοῦ * ἀγνοοῦντα ποιεῖν. ὁ γὰρ μεθύων, ἢ ὀργιζόμενος, οὐ δοκεῖ δι᾽ ἄγνοιαν πράττειν, ἀλλὰ διά τι τῶν εἰρημένων· οὐκ εἰδὼς δέ, ἀλλ᾽ ἀγνοῶν. ἀγνοεῖ μὲν οὖν πᾶς ὁ μοχθηρὸς ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ὧν ἀφεκτέον· καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἁμαρτίαν, ἄδικοι καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται. τὸ δ᾽ ἀκούσιον βούλεται λέγεσθαι, οὐκ εἴ τις ἀγνοεῖ τὸ συμφέρον. οὐ γὰρ ἡ ἐν τῇ προαιρέσει ἄγνοια, αἰτία τοῦ ἀκουσίου, ἀλλὰ τῆς μοχθηρίας· οὐδ᾽ ἡ καθόλου· ψέγονται γὰρ διά γε ταύτην· ἀλλ᾽ ἡ καθ᾽ ἕκαστα, ἐν οἷς καὶ περὶ ἃ ἡ πρᾶξις. ἐν τούτοις D γὰρ καὶ ἔλεος, καὶ συγγνώμη· ὁ γὰρ τούτων τι ἀγνοῶν, ἀκουσίως πράττει. ἴσως οὖν οὐ χεῖρον διορίσαι αὐτά, τίνα, καὶ πόσα ἐστί, τίς τε δή, καὶ τί, καὶ περὶ τί, ἢ ἐν τίνι πράττει· ἐνίοτε δὲ καὶ τίνι, οἷον ὀργάνῳ· καὶ ἕνεκα τίνος, οἷον σωτηρίας· καὶ πῶς, οἷον ἠρέμα, ἢ σφόδρα. ἅπαντα μὲν οὖν ταῦτα οὐδεὶς ἂν ἀγνοήσειε, μὴ μαινόμενος· δῆλον δέ, ὡς οὐδὲ τὸν πράττοντα· πῶς γὰρ ἑαυτόν γε; ὃ δὲ πράττει, ἀγνοήσειεν ἄν τις, οἷον, λέγοντές φασιν ἐκπεσεῖν * αὐτούς, ἢ οὐκ εἰδέναι ὅτι ἀπόρρητα ἦν, ὥσπερ Αἰσχύλος τὰ μυστικά· * ἢ δεῖξαι βουλόμενος, ἀφεῖ- E ναι, ὡς ὁ τὸν καταπέλτην. οἰηθείη δ᾽ ἄν τις καὶ τὸν υἱὸν πολέμιον εἶναι, ὥσπερ ἡ Μερόπη· καὶ ἐσφαιρῶσθαι τὸ * λελογχωμένον δόρυ, ἢ τὸν λίθον κίσηριν εἶναι· καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ παίσας, ἀποκτεῖναι ἄν· καὶ δεῖξαι βουλόμενος, ὥσπερ οἱ ἀκροχειριζόμενοι, πατάξειεν ἄν. περὶ πάντα δὴ ταῦτα τῆς ἀγνοίας οὔσης, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, ὁ τούτων τι ἀγνοήσας, ἄκων δοκεῖ πεπραχέναι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κυριωτάτοις· κυριώτατα δ᾽ εἶναι δοκεῖ, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, καὶ οὗ ἕνεκα. τοῦ δὴ κατὰ τὴν τοιαύτην ἄγνοιαν ἀκουσίου λεγομένου, ἔτι δεῖ τὴν πρᾶξιν λυπηρὰν εἶναι, καὶ ἐν μεταμελείᾳ.

Eudem. li. 2. c. 9. — γρ. ἐν μεταμελείᾳ ὄν. — γρ. ἔχει. — γρ. τὸ ἀγνοοῦντα ... ὁ γὰρ μεθ. — γρ. αὐτοῖς. — quidam codd. ἢ δεῖξαι β. — γρ. λελογχωμένον.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ τοῦ ἑκουσίου.

Ὄντος δ᾽ ἀκουσίου, τοῦ βιαίου καὶ δι᾽ ἄγνοιαν, τὸ ἑκούσιον δόξειεν ἂν εἶναι, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἰδότι τὰ καθ᾽ ἕκαστα ἐν οἷς ἡ πρᾶξις· ἴσως γὰρ οὐ καλῶς λέγεται τὸ, ἀκούσια εἶναι τὰ * διὰ θυμὸν, ἢ δι᾽ ἐπιθυμίαν. πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲν ἔτι τῶν ἄλλων ζώων ἑκουσίως πράξει, οὐδ᾽ οἱ παῖδες. εἶτα, πότερον οὐδὲν ἑκουσίως πράττομεν τῶν δι᾽ ἐπιθυμίαν, ἢ θυμόν; ἢ, τὰ καλὰ μὲν, ἑκουσίως· τὰ δ᾽ αἰσχρὰ, ἀκουσίως; ἢ γελοῖον, ἑνός γε αἰτίου ὄντος; ἄτοπον δὲ ἴσως, τὸ * ἀκούσια φάναι, ὧν δεῖ ὀρέγεσθαι. δεῖ δὲ καὶ ὀργίζεσθαι ἐπί τισι, καὶ ἐπιθυμεῖν τινῶν· οἷον, ὑγιείας καὶ μαθήσεως. δοκεῖ δὲ, τὰ μὲν ἀκούσια, λυπηρὰ εἶναι· τὰ δὲ κατ᾽ ἐπιθυμίαν, ἡδέα. ἔτι δὲ, τί διαφέρει * τῷ ἀκούσια εἶναι τὰ κατὰ λογισμὸν ἢ θυμὸν ἁμαρτηθέντα; φευκτὰ μὲν γὰρ ἄμφω. δοκεῖ δὲ οὐχ ἧττον ἀνθρωπικὰ εἶναι τὰ ἄλογα πάθη. * αἱ δὲ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας. ἄτοπον δὴ τὸ τιθέναι ἀκούσια ταῦτα.

* γρ. ἢ διὰ θ.
* γρ. ἑκούσια
* Lamb. leg. ἢ ᾗ διαφ. τὰ ἀκ. εἶ. τὰ κατὰ λογισμὸν τὰ κατὰ θυμὸν ἁμ.
* γρ. ἢν καὶ αἱ π.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ προαιρέσεως· ὅτι οὔτε ἐπιθυμία ἐστὶν, οὔτε θυμὸς, οὔτε βούλησις, οὔτε δόξα. καὶ ὅτι τὸ προαιρετὸν ἑκούσιόν ἐστι προβεβουλευμένον.

Magn. li.1.c.18. Eudem. libr. 2. cap.10.

Διωρισμένων δὲ τοῦ τε ἑκουσίου καὶ τοῦ ἀκουσίου, περὶ προαιρέσεως ἕπεται διελθεῖν· οἰκειότατον γὰρ εἶναι δοκεῖ τῇ ἀρετῇ καὶ μᾶλλον τὰ ἤθη κρίνειν τῶν πράξεων· ἡ προαίρεσις * δὴ, ἑκούσιον μὲν φαίνεται· οὐ ταὐτὸν δὲ, ἀλλ᾽ ἐπὶ πλέον τὸ ἑκούσιον· τοῦ μὲν γὰρ ἑκουσίου, καὶ παῖδες καὶ τὰ ἄλλα ζῷα κοινωνεῖ· προαιρέσεως δ᾽, οὔ· * καὶ τὰ ἐξαίφνης, ἑκούσια μὲν λέγομεν· κατὰ προαίρεσιν δ᾽ οὔ. οἱ δὲ λέγοντες αὐτὴν, ἐπιθυμίαν, ἢ θυμὸν, ἢ βούλησιν, ἤ τινα δόξαν, οὐκ ἐοίκασιν ὀρθῶς λέγειν. οὐ γὰρ κοινὸν ἡ προαίρεσις καὶ τῶν ἀλόγων· ἐπιθυμία δὲ, καὶ θυμός. καὶ ὁ ἀκρατὴς, ἐπιθυμῶν μὲν, πράττει· προαιρούμενος δὲ, οὔ· ὁ ἐγκρατὴς δ᾽ ἀνάπαλιν, προαιρούμενος μὲν, ἐπιθυμῶν δ᾽ οὔ. καὶ προαιρέσει μὲν ἐπιθυμία ἐναντιοῦται· ἐπιθυμία δ᾽ ἐπιθυμίᾳ οὔ· καὶ ἡ μὲν ἐπιθυμία, ἡδέος * καὶ ἐπιλύπου· ἡ προαίρεσις δ᾽, οὔτε λυπηροῦ, οὔθ᾽ ἡδέος· θυμὸς δ᾽ ἔτι, ἧττον. ἥκιστα γὰρ τὰ διὰ θυμὸν, κατὰ προαίρεσιν εἶναι δοκεῖ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησίς γε· καίπερ σύνεγγυς * φαινόμενον· προαίρεσις μὲν γὰρ οὐκ ἔστι τῶν ἀδυνάτων· καὶ εἴ τις φαίη προαιρεῖσθαι, δοκοίη ἂν ἠλίθιος εἶναι· βούλησις δ᾽ ἐστὶ τῶν ἀδυνάτων, οἷον ἀθανασίας. καὶ ἡ μὲν βούλησίς ἐστι καὶ περὶ τὰ μηδαμῶς * δι᾽ αὐτοῦ πραχθέντα ἄν· οἷον, ὑποκριτήν τινα νικᾶν, ἢ ἀθλητήν· προαιρεῖται δὲ τὰ τοιαῦτα οὐδεὶς, ἀλλ᾽ ὅσα οἴεται ἂν γενέσθαι δι᾽ αὐτοῦ. ἔτι δ᾽, ἡ μὲν βούλησις, τοῦ τέλους ἐστὶ μᾶλλον· ἡ δὲ προαίρεσις, τῶν πρὸς τὸ τέλος.

* γρ. δέ
* γρ. καὶ ἐπιλύπου· ἡ προαίρεσις δ᾽, οὔτε λυπηρά,
* γρ. φαινομένη.
* γρ. δι᾽ αὐτοῦ, & δι᾽ αὐτῶν

A

CAPVT III.

Τὸ ἑκούσιον per ſe explicatur.

QVoniam autem id inuitè factum dicitur, quod eſt violentum, & quod per inſcientiam admiſſum eſt: ſponte factũ eſſe videri poſſit id, cuius principium eſt in eo qui agit, res ſingulareis eas, in quibus actio conſiſtit, non ignorante. Fortaſſe enim non rectè illud dicitur, ea eſſe inuitè facta, quæ vel ira vel cupiditate hortante fiunt. Nam primùm ſi hoc ita erit, nulla præterea aliarum animantiũ ſponte agent, ac ne
B pueri quidem. Deinde nihilne eorum, quæ ira vel cupiditate incitati agimus, ſponte agimus? an verò honeſta ſponte, turpia inuiti? An hoc ridiculum eſt, cùm præſertim vna ſit vtrorumque cauſa? Abſurdum verò fortaſſe etiam fuerit, ea inuitè facta dicere, quæ ſunt appetenda. Atqui & ob aliquas cauſas iraſcendum eſt, & quędam ſunt cupienda: vt bona valetudo, & doctrina. Iam verò quæ inuitè fiunt, moleſtiam: quæ ex cupiditate verò, voluptatem videntur afferre. Præterea quamobrem ea peccata, quæ ira commiſſa ſunt, ab iis, quæ ratione peccantur, eò differant, quòd inuitè facta ſint? Vtraque enim ſunt fugienda. Neque verò perturbationes rationis expertes, minùs humanæ videntur
C eſſe. Actiones autem hominis tum ab ira tum à cupiditate naſcuntur. Abſurdum igitur fuerit, hæc in iis, quæ inuitè fiunt, numerare.

CAPVT IV.

Differentiam ad rudem definitionem τῆς προαιρέσεως conſtituendam inquirit.

DIſtinctis igitur iis, quæ ſponte, & quæ inuitè fiunt, ſequitur vt de conſilio dicamus. Nam & virtuti coniunctiſſima res eſt, & ab eo magis, quàm ab actionibus, mores diiudicari videntur. Ac videtur ſanè conſilium, eſſe quiddam ſponte ſuſceptum: non tamen eſt idem: ſed id quod ſponte fit, latiùs patet. Eius
D enim quod ſponte fit, & pueri ſunt participes, & reliqua animalia, ſed non conſilij. Tum repentina ſponte quidem noſtra ſuſcipi dicuntur: conſultò autem nequaquam. Qui autem dicunt conſilium eſſe cupiditatem, aut iram, aut voluntatem, aut opinionem aliquam, non ſatis rectè dicere videntur. Conſilium enim non eſt eorum commune, quæ ſunt rationis expertia: cupiditas autem & ira maximè. Præterea incontinens à cupiditate quidem impulſus agit, ſed non conſilio capto: continens contrà conſilio capto, non cupiditate impulſus. Et conſilio contraria eſt cupiditas: cupiditati autem cupiditas nequaquam. Tum cupiditas & iucundi eſt, & cum moleſtia coniuncta: conſilium, neque iucundi, neque cum moleſtia coniun-
E ctum. Multo autem minus ira eſt. Nam quæ per iram fiunt, conſilio minimę conſentanea eſſe videntur. Neque verò voluntas eſt, etiam ſi ei finitimum eſſe videatur. Conſilium enim non eſt eorum, quæ fieri non poſſunt: & ſi quis dicat ſe talium rerum agendarum conſilium cepiſſe, ſtultus eſſe videatur. Voluntas autem etiam eorum eſt, quę contingere nemini poſſunt: verbi gratia, immortalitatis. Præterea voluntas etiam ad ea pertinet, quæ nullo modo is qui vult, per ſe agere poſſit: vt ſi quis velit hiſtrionem illum, vel athletam ſuperiorem diſcedere. At nemo talium rerum conſilium capit, ſed earum duntaxat, quas per ſe effici poſſe arbitratur. Præterea voluntas eſt vltimi ac finis: conſilium autem eorum, quæ ad finem conferunt.

Verbi gratia, bene valere volumus: conſilium autem capimus eas res adhibere, quibus bene valeamus. Et beati eſſe volumus, atque hoc nos velle dicimus: ſed conſilium nobis captum eſſe, vt beati ſimus, neque dicimus, neque conuenit ita loqui. Omnino enim conſilium ad eas res pertinet, quæ ſunt in noſtra poteſtate. Neque verò erit opinio. Ad omnia enim pertinere videtur opinio, nec minùs ad ea, quæ æterna ſunt, queque à nobis fieri non poſſunt, quàm quæ in nobis ſita ſunt. Præterea verò & falſo diuiditur ac diſtinguitur, non bono ac malo. At conſilium his potiùs quàm illis. Idem igitur, quod vniuerſam opinionem, eſſe conſilium, fortaſſe ne dicere quidem quiſquam conabitur. at neque idem quod quandam opinionem. Nam eo quòd conſilium nobis captum ſit, vt bona vel mala ſequamur, cuiuſdammodi ſumus: ſed eo quod opinemur, non item. Et conſilium capimus vel adipiſcendi, vel fugiendi, vel tale quiddam faciendi. Opinamur autem quid ſit, aut cui conducat, aut quemadmodum: adipiſci certè, aut fugere, non admodum opinamur. Et conſilium eo laudatur, quòd eius rei ſit, quę agenda eſt, vel quòd rectè conſilium captum ſit: at opinio, quòd verè quis opinetur. Præterea conſilium capimus earum rerum agendarum, quas maxime exploratum habemus eſſe bonas: ſed ea opinamur, quæ non admodum nobis nota, nec explorata ſunt. Poſtremo non iidem videntur de rebus optimis conſilium capere atque opinari: ſed nonnulli meliùs quidem opinari, verùm animi vitio corrupti ea neque ſequi, neque ſumere, quæ ſequi ac ſumere oportet. Vtrùm verò opinio conſilium antecedat, an ſubſequatur, nihil refert. Non enim nobis propoſitum eſt hoc conſiderare: ſed vtrùm idem ſit, quod aliqua opinio. Quænam igitur, aut qualis res eſt, quandoquidem nihil eſt eorum, quæ ſupra dicta ſunt? Et ſanè videtur quiddam eſſe quod ſponte fiat. Verùm non quicquid ſponte fit, de eo conſilium captum eſt. ſed id vtique de quo priùs conſultatum eſt. Conſilium enim cum ratione & cognitione coniunctum eſt. Quod quidem nomine ipſo ſignificatur. προαιρετὸν enim dicitur, tanquam præ cæteris optabile & ſumendum.

CAPVT V.

Definitio προαιρέσεως perfectior ex rudi illa in præcedentibus poſita, deducitur.

SEd vtrùm conſultant de omnibus rebus homines, omniaque in conſultationem cadunt: an de quibuſdam conſultari non debet? Ac fortaſſe id quidem in conſultationem venire dicendum eſt, non de quo ſtolidus aliquis aut inſanus conſultauerit: ſed de quo is, qui mentis eſt compos. De rebus æternis autem conſultat nemo: vt de mundo, aut de diametro & latere, quoniam nulla dimenſione inter ſe conuenire poſſunt. Neque verò de iis, quæ cùm perpetuò moueantur, eodem ſemper modo fiunt: ſiue neceſſitate, ſiue natura, ſiue propter aliquam cauſam: vt de ſolis conuerſionibus atque ortibus: nec de iis, quæ alias aliter fiunt, vt de ſiccitatibus & imbribus: neque de iis, quæ fortuitò eueniunt, vt de theſauri inuentione. Immo ne de omnibus quidem rebus humanis: verbi gratia, Quemadmodum Scythæ optime ſuam remp. adminiſtrare poſſint, nemo Lacedæmoniorum conſultat. Nihil enim horum per nos effici queat. At de iis conſultamus, quæ cùm ſub actionem cadant, tum in noſtra poteſtate ſunt. Hæc autem etiam ſunt reliqua. Etenim rerum omnium cauſæ videntur eſſe, natura, neceſſitas, fortuna: adde præterea, mentem, & quicquid per hominem agit. Singuli autem homines de iis conſultant ac deliberāt quæ ab ipſis agi poſſunt.

οἷον, ὑγιαίνειν βουλόμεθα, προαιρούμεθα δὲ δι' ὧν ὑγιανοῦμεν· καὶ εὐδαιμονεῖν βουλόμεθα μὲν καὶ φαμέν· προαιρούμεθα δὲ λέγειν, οὐχ ἁρμόζει. ὅλως γὰρ ἔοικεν ἡ προαίρεσις περὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν εἶναι· οὐδὲ δὴ δόξα ἂν εἴη. ἡ μὲν γὰρ δόξα δοκεῖ περὶ πάντα εἶναι, καὶ οὐδὲν ἧττον περὶ τὰ ἀΐδια καὶ τὰ ἀδύνατα, ἢ τὰ ἐφ' ἡμῖν· καὶ τῷ ψευδεῖ καὶ ἀληθεῖ διαιρεῖται, οὐ τῷ κακῷ καὶ ἀγαθῷ· ἡ δὲ προαίρεσις τούτοις μᾶλλον. ὅλως μὲν οὖν δόξῃ ταὐτὸν, ἴσως οὐδὲ λέγει οὐδείς. ἀλλ' οὐδὲ τινί· τῷ γὰρ προαιρεῖσθαι τἀγαθὰ ἢ τὰ κακὰ, ποιοί τινές ἐσμεν· τῷ δὲ δοξάζειν οὔ. καὶ προαιρούμεθα μὲν λαβεῖν ἢ φυγεῖν, ἤ τι τῶν τοιούτων· δοξάζομεν δὲ, τί ἐστιν ἢ τίνι συμφέρει, ἢ πῶς· λαβεῖν δὲ ἢ φυγεῖν, οὐ πάνυ δοξάζομεν. καὶ ἡ μὲν προαίρεσις ἐπαινεῖται, τῷ εἶναι οὗ δεῖ μᾶλλον, ἢ τῷ ὀρθῶς· ἡ δὲ δόξα, τῷ ἀληθῶς. καὶ προαιρούμεθα μὲν, ἃ μάλιστα ἴσμεν ἀγαθὰ ὄντα· δοξάζομεν δὲ, ἃ οὐ πάνυ ἴσμεν. δοκοῦσί τε οὐχ οἱ αὐτοὶ προαιρεῖσθαι τὰ ἄριστα καὶ δοξάζειν· ἀλλ' ἔνιοι, δοξάζειν μὲν ἄμεινον· διὰ κακίαν δὲ, αἱρεῖσθαι οὐχ ἃ δεῖ. εἰ δὲ προγίνεται δόξα τῆς προαιρέσεως, ἢ παρακολουθεῖ, οὐδὲν διαφέρει· οὐ τοῦτο γὰρ σκοποῦμεν· ἀλλ' εἰ ταὐτόν ἐστι δόξῃ τινί. τί οὖν ἢ ποῖόν τι ἐστὶν, ἐπειδὴ τῶν εἰρημένων οὐθέν ἐστιν; ἑκούσιον μὲν δὴ φαίνεται· τὸ δ' ἑκούσιον, οὐ πᾶν προαιρετόν. ἀλλ' ἆρά γε τὸ προβεβουλευμένον· ἡ γὰρ προαίρεσις, μετὰ λόγου καὶ διανοίας. ὑποσημαίνειν δ' ἔοικε καὶ τοὔνομα, ὡς ὂν πρὸ ἑτέρων αἱρετόν.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Περὶ βουλευτῶν καὶ βουλεύσεως, καὶ προαιρετῶν, καὶ ὅτι ἡ προαίρεσις, βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν.

ΒΟυλεύονται δὲ πότερα περὶ πάντων, καὶ πᾶν βουλευτόν ἐστιν, ἢ περὶ ἐνίων οὐκ ἔστι βουλή; λεκτέον δ' ἴσως βουλευτὸν, οὐχ ὑπὲρ οὗ ἂν τις βουλεύσαιτο ἠλίθιος, ἢ μαινόμενος· ἀλλ' * ὑπὲρ ὧν ὁ νοῦν ἔχων. περὶ δὲ τῶν ἀϊδίων, οὐδεὶς βουλεύεται. οἷον, περὶ τοῦ κόσμου, ἢ τῆς διαμέτρου καὶ τῆς πλευρᾶς, ὅτι ἀσύμμετροι· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει, ἀεὶ δὲ κατὰ ταὐτὰ γινομένων, εἴτ' ἐξ ἀνάγκης, εἴτε φύσει, ἢ διά τινα ἄλλην αἰτίαν, οἷον * τροπῶν, καὶ ἀνατολῶν· οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως, οἷον αὐχμῶν καὶ ὄμβρων· οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης, οἷον, θησαυροῦ εὑρέσεως· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπικῶν πάντων· οἷον, πῶς ἂν Σκύθαι ἄριστα πολιτεύοιντο, οὐδεὶς Λακεδαιμονίων βουλεύεται· οὐ γὰρ γένοιτ' ἂν τούτων δι' ἡμῶν οὐθέν. βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν * πρακτῶν· ταῦτα δὲ καὶ ἔστι λοιπά. αἰτίαι γὰρ δοκοῦσιν εἶναι, φύσις, καὶ ἀνάγκη, καὶ τύχη· ἔτι δὲ νοῦς καὶ πᾶν τὸ δι' ἀνθρώπου. τῶν δ' ἀνθρώπων ἕκαστοι βουλεύονται περὶ τῶν δι' αὐτῶν πρακτῶν.

* γρ. ὑφ' ὧν
* γρ. ἀεὶ τρ.
* γρ. καὶ πρακτῶν

καὶ περὶ μὲν τὰς ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκεις τῶν ἐπιστημῶν, οὐκ

* Magn. l. 1. c. 18. ἔστι βουλή· οἷον, * περὶ γραμμάτων· οὐ γὰρ διστάζομεν, πῶς γραπτέον· ἀλλ' ὅσα γίνεται δι' ἡμῶν, μὴ ὡσαύτως δ' ἀεί, περὶ τούτων βουλευόμεθα· οἷον, περὶ τῶν κατ' ἰατρικήν, * ἢ χρηματιστικήν, καὶ περὶ κυβερνητικὴν μᾶλλον ἢ γυμναστικήν, ὅσῳ ἧττον διηκρίβωται. καὶ ἔτι περὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως. μᾶλλον δὲ καὶ περὶ τὰς τέχνας ἢ τὰς ἐπιστήμας· μᾶλλον γὰρ περὶ αὐτὰς διστάζομεν. τὸ βουλεύεσθαι δ' ἐν τοῖς ὡς * ἐπὶ τὸ πολύ, ἀδήλοις δὲ πῶς ἀποβήσεται, καὶ ἐν οἷς ἀδιόριστον. συμβούλους δὲ παραλαμβάνομεν εἰς τὰ μεγάλα, ἀπιστοῦντες ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οὐχ ἱκανοῖς διαγνῶναι. βουλευόμεθα δ' οὐ περὶ τῶν τελῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη. οὔτε γὰρ ἰατρὸς βουλεύεται, εἰ ὑγιάσει· οὔτε ῥήτωρ, εἰ πείσει· οὔτε πολιτικός, εἰ εὐνομίαν ποιήσει· οὐδὲ τῶν λοιπῶν οὐδεὶς περὶ τοῦ τέλους· ἀλλὰ θέμενοι τέλος τι, πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται, σκοποῦσι. καὶ διὰ πλειόνων μὲν φαινομένου γίνεσθαι, διὰ τίνος ῥᾷστα καὶ κάλλιστα ἐπισκοποῦσι· δι' ἑνὸς δὲ ἐπιτελουμένου, πῶς διὰ τούτου ἔσται, κἀκεῖνο διὰ τίνος, ἕως ἂν ἔλθωσιν ἐπὶ τὸ πρῶτον αἴτιον, ὃ ἐν τῇ εὑρέσει ἔσχατόν ἐστιν. ὁ γὰρ βουλευόμενος ἔοικε ζητεῖν καὶ ἀναλύειν τὸν εἰρημένον τρόπον, ὥσπερ διάγραμμα. φαίνεται δέ, ἡ μὲν ζήτησις, οὐ πᾶσα εἶναι βούλευσις, οἷον αἱ μαθηματικαί. ἡ δὲ βούλευσις πᾶσα, ζήτησις· καὶ τὸ ἔσχατον ἐν τῇ ἀναλύσει, πρῶτον εἶναι ἐν τῇ γενέσει. κἂν μὲν ἀδυνάτῳ ἐντύχωσιν, ἀφίστανται· οἷον, εἰ χρημάτων δεῖ, ταῦτα δὲ μὴ οἷόν τε πορισθῆναι. ἐὰν δὲ δυνατὸν φαίνηται, ἐγχειροῦσι πράττειν. δυνατὰ δέ, ἃ δι' ἡμῶν γένοιτ' ἄν· τὰ γὰρ διὰ τῶν φίλων, δι' ἡμῶν πως ἐστίν· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐν ἡμῖν. * ζητεῖται δ', ὁτὲ μέν, τὰ ὄργανα· ὁτὲ δέ, ἡ χρεία αὐτῶν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὁτὲ μέν, δι' οὗ· ὁτὲ δέ, πῶς, ἢ διὰ τίνος. ἔοικε

* γρ. δὲ * δή, καθάπερ εἴρηται, ἄνθρωπος εἶναι ἀρχὴ τῶν πράξεων· ἡ δὲ βουλή, περὶ τῶν αὐτῷ πρακτῶν· αἱ δὲ πράξεις, ἄλλων ἕνεκα. οὐκ ἂν οὖν εἴη βουλευτὸν τὸ τέλος, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὰ τέλη. οὐδὲ δὴ τὰ καθ' ἕκαστα, οἷον εἰ ἄρτος τοῦτο, ἢ * πέπεπται, * ἢ πεποίηται ὡς δεῖ. αἰσθήσεως γὰρ

* γρ. πέπεπται

* γρ. ἢ πεποίηται. ſed plerique codd. hæc non agnoſcunt. ταῦτα. εἰ δὲ ἀεὶ * βουλεύσεται, εἰς ἄπειρον ἥξει. βουλευτὸν δὲ καὶ προαιρετὸν τὸ αὐτό· πλὴν ἀφωρισμένον ἤδη

* γρ. βουλεύσηται, τὸ προαιρετόν· τὸ γὰρ ἐκ τῆς βουλῆς προκριθέν, προαιρετόν ἐστι. παύεται γὰρ ἕκαστος ζητῶν, πῶς πράξει, ὅταν εἰς αὑτὸν ἀναγάγῃ τὴν ἀρχήν, καὶ αὐτοῦ εἰς τὸ ἡγούμενον· τοῦτο γὰρ τὸ προαιρούμενον. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, ἃς * Ὅμηρος ἐμιμεῖτο· οἱ

* Iliad. β.

* γρ. ἀνήγγελον γὰρ βασιλεῖς, ἃ προέλοιντο, * ἀνήγγελλον τῷ δήμῳ. ὄντος δὲ τοῦ προαιρετοῦ, βουλευτοῦ, ὀρεκτοῦ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἡ προαίρεσις ἂν εἴη βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν· ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι γὰρ κρίναντες, ὀρεγόμεθα κατὰ τὴν βούλευσιν. ἡ μὲν οὖν προαίρεσις τύπῳ εἰρήσθω, καὶ περὶ ποῖά ἐστι, καὶ ὅτι τῶν πρὸς τὰ τέλη.

A Neque verò in ſcientiis exquiſitis, ſuáque vi contentis, conſultationi locus eſt: verbi gratia, de literis non conſultamus, non enim quomodo ſcribendum ſit, ambigimus. Sed de iis, quæ, tametſi opera noſtra fiant, non tamen ſemper eodem modo fiunt: vt de iis, quæ ad medicinam, & ad artem pecuniæ quærendæ pertinent: & in arte gubernandarum nauium potiùs quàm in ratione corporum exercendorum dubitare ſolemus, quanto minùs illa quàm hæc enucleatis & exquiſitis præceptionibus abſoluta eſt: & prætereà item de reliquis. Magis autem in artibus, quàm in ſcientiis conſultationi locus eſt. In eis enim ſæpius ambigere

B ſolemus. Conſultandi autem ratio in iis locum habet, quæ plerunque vſuveniunt, cùm eorum exitus incertus ſit, & in quibus nihil eſt definiti. Itaque ad res magnas conſiderandas alios in conſilium adhibemus, nobis ipſis diffidentes, quaſi minùs ad eas diſpiciendas ac diiudicandas idoneis. Conſultamus autem non de finibus, ſed de iis quæ ad fines pertinent. Neque enim aut medicus, an ſanaturus ſit, conſultat, aut orator, an perſuaſurus, aut vir ad remp. adminiſtrandam aptus, an bonis legibus ciuitatem temperaturus, neque alij denique artifices de fine deliberant: ſed omnes propoſito ſibi certo aliquo fine, quemadmodum, & quibus rebus eum poſſint aſſequi, cogitāt. Ac, ſi pluribus modis ac rationibus id quod volunt, confici poſſe videa-

C tur, qua facillimè & optimè confici poſſit, inſpiciunt. Sin autem vna ratione commodè poſſit abſolui, qua via ad illam perueniant, & qua ad hanc, eò vſque dum ad primam cauſam peruęnerint, quæ inuentione eſt vltima. Qui conſultat enim, inquirere ac retexere velvti deſcriptionem quandam mathematicam videtur, quemadmodum dictum eſt. Sed illud certè apparet, non omnem quæſtionem eſſe conſultationem, vt ſunt quęſtiones mathematicę: conſultationē verò omnem, eſſe quæſtionem. Illud etiam planum eſt, quod eſt retexenti poſtremum, id eſſe agenti primum. Quòd ſi ij, qui acturi ſunt, in aliquid inciderint, quod fieri nequeat, tum ab eo deſiſtunt: veluti ſi pecunia ſit opus, ciúſque expediendæ nulla ratio inueniri poſſit. Sin au-

D tem alicunde ſuppeditari poſſe videatur, tum ad agendum aggrediuntur. Fieri autem poſſe dicuntur ea, quę noſtra opera effici poſſunt. Nam quæ amicorum ſtudio & opera tranſiguntur, noſtra opera quodammodo fieri videntur. Principium enim in nobis eſt. Quæruntur autem aliquando inſtrumenta, aliquando eorum vſus: itemque in reliquis, interdum cuius opera, aliquando quomodo, aut qua via res explicari poſſit. Ac videtur ſanè homo, quemadmodum dictum eſt, actionum eſſe principium. Conſultatio autem eſt iis de rebus, quæ à quoque agi poſſunt. At actiones aliarum rerum cauſa ſuſcipiuntur. De fine igitur conſultari

E non poteſt, ſed de iis, quæ ad fineis pertinent. Neque de rebus ſingularibus: verbi gratia, ſitne hoc panis, aut ſitne ita piſtus vt oportet. Hæc enim ſenſu iudicantur. Quòd ſi ſemper conſultauerit, abibit in infinitum. Id autem de quo conſultatur, & id de quo conſilium captum eſt, eadem ſunt inter ſe: niſi quòd definitum iam ac deciſum eſt id, de quo conſiliū capitur. Quod enim conſultatione adhibita reliquis præpoſitum eſt, id eſt de quo conſiliū captum eſt. Nam quemadmodum ſit quiſq; acturus, tum quærendi finem facit, cùm principium ad ſeipſum, & ad eam ſui partem, quæ præeſt atq; imperat, reuocarit. Hæc enim eſt, quæ conſilium capit. Quod ex veteribus quoq; reip. adminiſtrandę formis, quas Homerus imitabatur, perſpici poteſt. Nam quib. de reb. reges conſiliū ceperant, eas populo renunciabant. Quoniam autē id, de quo conſilium capitur, ſub deliberationem & appetitionem cadit, cùm ſit ex numero earum rerū quæ in nobis ſitæ ſunt: conſiliū erit, earum rerum, quæ in noſtra poteſtate ſunt, appetitio ex conſultatione proueniens. Nam poſteaquā conſultatione adhibita iudicauimus, tum ei cōſultationi conuenienter appetimus. Ac conſilium quidem quid ſit, quibuſq; in reb. verſetur, earum deniq; rerum eſſe, quę ad fines pertineat, ſic à nobis veluti adumbrando expoſitum ſit.

CAPVT VI.

Definitione [illegible] *explicata, ex illius natura deinceps quæſtionem ſoluit: Vtrum id quod ſub voluntatem cadit, verè bonum ſit, nécne.*

VLtimi autem ſeu finis eſſe voluntatem, dictum eſt: ſed alij eius eſſe, quod bonum eſt, alij eius quod videtur bonum, exiſtimant. Atqui eorum ratione, qui id quod ſub voluntatem cadit, dicunt eſſe verum bonum, euenit vt id, quod vult is qui minùs rectè eligit, non cadat ſub voluntatem. Nam ſi ſub voluntatem cadit, erit & bonum: at erat, ſi caſus ita tulit, malum. Eorum autem ſententia, qui id quod ſub voluntatem cadit, ſpecie duntaxat bonum eſſe dicunt: nihil erit, quod ſub voluntatem cadat, natura, ſed quod cuique videbitur. Atqui aliud alij videtur, &, ſi caſus ita tulerit, etiam contraria. Quòd ſi hæc minùs probanda ſunt, dicendúmne eſt, abſolutè & reuera ſub voluntatem cadere verum bonum: ſed ſub cuiuſque voluntatem cadere id, quod ſpeciem boni habeat? Viro bono igitur id eſſe voluntati optabile, quod reuera bonum eſt: vitioſo autem, quicquid fors obtulerit? Vt & corporibus, bene quidem conſtitutis, ſalubria ſunt ea, quę reuera talia ſunt: morboſis autem & ægris alia: itemq; amara, dulcia, calida, grauia, & cæterorum vnumquidque. Nam & verè de ſingulis rebus iudicat vir bonus, & ei ſtatim quod in quaque re veri eſt, elucet. Ex vnoquoque enim habitu propria ſibi quiſque honeſta & iucunda fingit. Atque eo ipſo fortaſſe longè præſtat reliquis vir bonus, quòd ſingulis in rebus verum perſpicit, quaſi earum norma ſit ac menſura. Multitudini autem fucum facere videtur voluptas: quippe quæ, cùm bonum non ſit, boni ſpeciem præ ſe ferat. Itaque iucundum ſequitur, vt bonum: dolorem autem fugit, vt malum.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Περὶ βουλήσεως καὶ βουλητοῦ.

Ἡ Δὲ βούλησις, ὅτι μὲν τοῦ τέλους ἐστὶν, εἴρηται. δοκεῖ δὲ τοῖς μὲν, τἀγαθοῦ εἶναι· τοῖς δὲ, τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ. συμβαίνει δὲ, τοῖς μὲν τὸ βουλητὸν τἀγαθὸν λέγουσι, μὴ εἶναι βουλητὸν ὃ βούλεται ὁ μὴ ὀρθῶς αἱρούμενος· εἰ γὰρ ἔσται βουλητὸν, καὶ ἀγαθόν· ἦν δὲ, εἰ οὕτως ἔτυχε, κακόν. τοῖς δ' αὖ τὸ φαινόμενον ἀγαθὸν, τὸ βουλητὸν λέγουσι, μὴ εἶναι φύσει βουλητὸν, ἀλλ' ἑκάστῳ τὸ δοκοῦν. ἄλλο δ' * ἄλλῳ φαίνεται· καὶ εἰ οὕτως ἔτυχε, τἀναντία. εἰ δὲ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, * ἆρα φατέον, ἁπλῶς μὲν καὶ κατ' ἀλήθειαν, βουλητὸν εἶναι τἀγαθόν· ἑκάστῳ δὲ, τὸ φαινόμενον· τῷ μὲν οὖν σπουδαίῳ, τὸ κατ' ἀλήθειαν εἶναι· τῷ δὲ φαύλῳ, τὸ τυχόν· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων, τοῖς μὲν εὖ διακειμένοις, ὑγιεινά ἐστι τὰ κατ' ἀλήθειαν τοιαῦτα ὄντα· τοῖς δ' ἐπινόσοις, ἕτερα· ὁμοίως δὲ καὶ πικρὰ καὶ γλυκέα, καὶ θερμὰ, καὶ βαρέα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα· ὁ σπουδαῖος γὰρ ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, καὶ ἐν ἑκάστοις τἀληθὲς αὐτῷ φαίνεται· καθ' ἑκάστην γὰρ ἕξιν, ἴδιά ἐστι καὶ καλὰ καὶ ἡδέα. καὶ διαφέρει πλεῖστον ἴσως ὁ σπουδαῖος, τῷ τἀληθὲς ἐν ἑκάστοις ὁρᾶν, ὥσπερ κανὼν καὶ μέτρον αὐτῶν ὤν· τοῖς πολλοῖς δὲ ἡ ἀπάτη διὰ τὴν ἡδονὴν ἔοικε γίνεσθαι· οὐ γὰρ οὖσα, ἀγαθὸν φαίνεται. αἱροῦνται οὖν τὸ ἡδὺ, ὡς ἀγαθόν· τὴν δὲ λύπην, ὡς κακὸν, φεύγουσι.

* γρ. ἄλλῳ·
* γρ. ἄρα

CAPVT VII.

Alteram quæſtionem declarat: Vtrùm nemo ſponte ſua improbus exiſtat.

QVoniam igitur finis ſub voluntatem cadit, de iis autem quæ ad finem pertinent, & conſultari & conſilium capi poteſt: conſequens eſt, vt, quæ in eis vertuntur actiones, & conſilio conſentaneæ ſint & ſponte obeantur. At functiones & munera virtutum in his vertuntur. Itaque virtus in noſtra eſt poteſtate. Similiter & vitium. Quas enim res agere in nobis ſitum eſt, eaſdem non agere poſſumus: & quas non agere in nobis ſitum eſt, earundem quoque agendarum, poteſtas noſtra eſt. Itaque ſi quid agere, quod honeſtum ſit, in nobis ſitum eſt, non agere quoque, cùm id non agere turpe ſit, in nobis erit ſitum: & ſi non agere, quia non agere honeſtum ſit, in noſtra poteſtate eſt, agere quoque quod actu turpe ſit, in nobis erit ſitum. Quòd ſi honeſta & turpia agere noſtri arbitrij eſt, ſimiliterq; non agere (hoc autem erat, bonos & malos eſſe) noſtri quoque arbitrij erit profectò, vt probi & improbi ſimus. Iam verò quod dicitur,

Sponte improbus nemo, nec inuitus beatus vllus eſt,

partim falſum, partim verũ eſſe videtur. Nam inuitus beatus eſt nemo, vitioſitas autem ſpõte noſtra contrahitur: alioquin ea, quæ iam nunc dicta ſunt, erũt in dubiũ & controuerſiã vocanda, negandùmq; erit hominem eſſe principiũ ac parentẽ actionum, tanquã & liberorũ. Quod ſi hæc nobis probantur, & vera videtur, neque ea poſſumus ad alia principia capitáque præter quam ad ea quæ in nobis inſunt, reuocare: profectò quarum rerum principia in nobis inſunt, eæ res quoque in nobis ſitæ ſunt, noſtráque ſponte ſuſcipiuntur. Teſtimonio ſunt his cùm ea quæ priuatim à ſingulis, tum ea quæ publicè à latoribus legum fieri ſolent.

ΚΕΦΑΛ. ζʹ.

Πότερον τῶν ἐφ' ἡμῖν ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία.

ΟΝτος δὴ, βουλητοῦ μὲν, τοῦ τέλους· βουλευτῶν δὲ καὶ προαιρετῶν, τῶν πρὸς τὸ τέλος, αἱ περὶ ταῦτα πράξεις, κατὰ προαίρεσιν εἶεν ἂν, καὶ ἑκούσιοι· αἱ δὲ τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι, περὶ ταῦτα· ἐφ' ἡμῖν δὴ καὶ ἡ ἀρετὴ, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία. ἐν οἷς γὰρ ἐφ' ἡμῖν * τὸ πράττειν, καὶ τὸ μὴ πράττειν· καὶ ἐν οἷς τὸ μὴ, καὶ τὸ ναί· ὥστ' εἰ τὸ πράττειν, καλὸν ὂν, ἐφ' ἡμῖν ἐστί· καὶ τὸ μὴ πράττειν, ἐφ' ἡμῖν ἔσται, αἰσχρὸν ὄν. καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν, καλὸν ὂν, ἐφ' ἡμῖν· καὶ τὸ πράττειν, αἰσχρὸν ὂν, ἐφ' ἡμῖν. εἰ δ' ἐφ' ἡμῖν τὸ τὰ καλὰ πράττειν, καὶ τὰ αἰσχρὰ, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μὴ πράττειν· τοῦτο δὲ ἦν, τὸ ἀγαθοῖς καὶ κακοῖς εἶναι· ἐφ' ἡμῖν ἔσται τὸ ἐπιεικέσι καὶ φαύλοις εἶναι. * τὸ δὲ λέγειν ὡς

Οὐδεὶς ἑκὼν πονηρὸς, οὐδ' ἄκων * μάκαρ·

ἔοικε, τὸ μὲν, ψευδεῖ· τὸ δ', ἀληθεῖ· μακάριος μὲν γὰρ οὐδεὶς ἄκων· ἡ δὲ μοχθηρία, ἑκούσιον. ἢ τοῖς γε νῦν εἰρημένοις ἀμφισβητητέον, καὶ τὸν ἄνθρωπον οὐ φατέον ἀρχὴν εἶναι, οὐδὲ γεννητὴν τῶν πράξεων, ὥσπερ καὶ τέκνων. εἰ δὲ ταῦτα φαίνεται, καὶ μὴ ἔχομεν εἰς ἄλλας ἀρχὰς ἀναγαγεῖν παρὰ τὰς ἐφ' ἡμῖν· ὧν καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐφ' ἡμῖν, καὶ αὐτὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἑκούσια. * τοιούτοις δ' ἔοικε μαρτυρεῖσθαι καὶ ἰδίᾳ ὑφ' ἑκάστων, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν νομοθετῶν·

* γρ. τὰ καλὰ πράττειν
* Magnor. lib. 1. cap. 9.
* γρ. μάκαρς
* γρ. τούτοις

* γρ. τὰ μοχ.

κολάζουσι γὰρ καὶ τιμωροῦνται τοὺς δρῶντας *μοχθηρὰ, ὅσοι μὴ βίᾳ, ἢ δι᾽ ἄγνοιαν, ἧς μὴ αὐτοὶ αἴτιοι. τοὺς δὲ τὰ καλὰ πράττοντας τιμῶσιν· ὡς τοὺς μὲν προτρέψοντες, τοὺς δὲ κωλύσοντες. καίτοι περὶ ὅσα μήτ᾽ ἐφ᾽ ἡμῖν ἐστὶ, μήθ᾽ ἑκούσια, οὐδεὶς προτρέπεται πράττειν· ὡς οὐδὲν πρὸ ἔργου ὄντος πεισθῆναι *μὴ θερμαίνεσθαι, ἢ ἀλγεῖν, ἢ πεινῆν, ἢ ἄλλ᾽ ὁτιοῦν τῶν τοιούτων· οὐδὲν γὰρ ἧττον πεισόμεθα αὐτά· καὶ γὰρ ἐπ᾽ αὐτῷ τῷ ἀγνοεῖν κολάζουσιν, ἐὰν αἴτιος εἶναι δοκῇ τῆς ἀγνοίας. οἷον, τοῖς μεθύουσι διπλᾶ τὰ ἐπιτίμια· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐν *αὐτῷ· κύριος γὰρ *τοῦ μὴ μεθυσθῆναι· τοῦτο δ᾽ αἴτιον τῆς ἀγνοίας· καὶ τοὺς ἀγνοοῦντάς τι τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ἃ δεῖ ἐπίστασθαι, καὶ μὴ χαλεπά ἐστι, κολάζουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅσα δι᾽ ἀμέλειαν ἀγνοεῖν δοκοῦσιν, ὡς ἐπ᾽ αὐτοῖς ὂν τὸ μὴ ἀγνοεῖν· τοῦ γὰρ ἐπιμεληθῆναι κύριοι. ἀλλ᾽ ἴσως τοιοῦτός τίς ἐστιν, ὥστε μὴ ἐπιμεληθῆναι· ἀλλὰ τοῦ τοιούτους γενέσθαι αὐτοὶ αἴτιοι, ζῶντες ἀνειμένως, καὶ τοῦ ἀδίκους ἢ ἀκολάστους εἶναι, οἱ μὲν, κακουργοῦντες, οἱ δὲ, ἐν πότοις καὶ τοῖς τοιούτοις διάγοντες· αἱ γὰρ περὶ ἕκαστα ἐνέργειαι, τοιούτους ποιοῦσι. τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῶν μελετώντων πρὸς ἡντινοῦν ἀγωνίαν ἢ πρᾶξιν· διατελοῦσι γὰρ ἐνεργοῦντες. τὸ μὲν οὖν ἀγνοεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν περὶ ἕκαστα αἱ ἕξεις γίνονται, κομιδῇ ἀναισθήτου. ἔτι δ᾽ ἄλογον, τὸν ἀδικοῦντα μὴ βούλεσθαι ἄδικον εἶναι· ἢ τὸν ἀκολασταίνοντα, ἀκόλαστον. Εἰ δὲ μὴ ἀγνοῶν τις πράττει, ἐξ ὧν ἔσται ἄδικος, ἑκὼν ἄδικος ἂν εἴη, οὐ μὴν ἐάν γε βούληται, ἄδικος ὢν παύσεται, καὶ ἔσται δίκαιος· οὐδὲ γὰρ ὁ νοσῶν, ὑγιής· καὶ εἰ οὕτως ἔτυχεν, ἑκὼν *νοσεῖ, ἀκρατῶς βιοτεύων, καὶ ἀπειθῶν τοῖς ἰατροῖς. τότε μὲν οὖν ἐξῆν αὐτῷ μὴ νοσεῖν· προεμένῳ δὲ, οὐκέτι· ὥσπερ οὐδ᾽ ἀφέντι λίθον, ἔτι αὐτὸν δυνατὸν ἀναλαβεῖν· ἀλλ᾽ ὅμως ἐπ᾽ αὐτῷ *τὸ βαλεῖν καὶ ῥῖψαι· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐπ᾽ αὐτῷ. οὕτω δὲ καὶ τῷ ἀδίκῳ, καὶ τῷ ἀκολάστῳ, ἐξ ἀρχῆς μὲν, ἐξῆν τοιούτοις μὴ γενέσθαι· διὸ ἑκόντες εἰσί· γενομένοις δὲ οὐκέτι ἔξεστι μὴ εἶναι. οὐ μόνον δὲ αἱ τῆς ψυχῆς κακίαι ἑκούσιοί εἰσιν, ἀλλ᾽ ἐνίοις καὶ αἱ τοῦ σώματος, οἷς καὶ ἐπιτιμῶμεν· τοῖς μὲν γὰρ διὰ φύσιν αἰσχροῖς οὐδεὶς ἐπιτιμᾷ· τοῖς δὲ, δι᾽ ἀγυμνασίαν καὶ ἀμέλειαν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀσθένειαν, *καὶ αἶσχος, καὶ πήρωσιν· οὐδεὶς γὰρ ἂν ὀνειδίσειε τυφλῷ φύσει, ἢ ἐκ νόσου, ἢ ἐκ πληγῆς· ἀλλὰ μᾶλλον ἐλεήσαι· τῷ δ᾽ ἐξ οἰνοφλυγίας, ἢ ἄλλης ἀκολασίας, πᾶς ἂν ἐπιτιμήσαι. τῶν δὴ περὶ τὸ σῶμα κακιῶν, αἱ μὲν ἐφ᾽ ἡμῖν, ἐπιτιμῶνται· αἱ δὲ μὴ ἐφ᾽ ἡμῖν, οὔ. Εἰ δ᾽ οὕτω, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἱ ἐπιτιμώμεναι τῶν κακιῶν, ἐφ᾽ ἡμῖν ἂν εἶεν. Εἰ δέ τις λέγοι ὅτι πάντες ἐφίενται τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ, τῆς δὲ φαντασίας οὐ κύριοι, ἀλλ᾽ ὁποῖός ποθ᾽ ἕκαστός ἐστι, τοιοῦτο καὶ τὸ τέλος φαίνεται αὐτῷ·

* γρ. αὐτῷ & κύριοι

* γρ. τῷ μεθυσθ.

* γρ. ποιεῖ

* γρ. τὸ λαβεῖν

* Lamb. καὶ αἶσχος abeſſe mallet.

A Eos enim, qui res flagitioſas atque improbas admittunt, caſtigant ſupplicióque afficiunt, ſi modò non per vim aut per inſcientiam quæ ipſorum culpa contracta non ſit, admiſerint: eos autem, qui res honeſtas & præclaras gerunt, honoribus & præmiis ornant: quaſi hos excitaturi, illos à maleficio deterrituri. Atqui ad eas actiones excitat nemo, quæ neque à nobis poſitæ ſunt, neque ſponte noſtra obeuntur: perinde quaſi nihil profuturum ſit perſuaſum nobis eſſe, vt ne vel caleamus, vel doleamus, vel eſuriamus, vel aliquid aliud tale. Nihilo enim minùs ea perferimus. Nam etiam propterea quòd quippiam ignoratum ſit, caſtigant latores legum, ſi quis ſibi ipſe ſuæ inſcientiæ cauſa eſſe videatur: verbi gratia, in ebrios duplex B pœna conſtituta eſt: principium enim in ipſis eſt. Nam ſitum in eis erat, ne ebrij fierent. Ebrietas autem cauſa inſcientiæ eſt. Præterea in eos, qui aliquid ignorant eorum quæ legibus ſancita ſunt, quæ & ſcienda, neque cognitu difficilia ſint, animaduertunt. Idémque fit in cæteris, quæ negligentia ſua videntur ignorare, cùm liceat ipſis non ignorare. Poterant enim ſibi, vt diligentiam adhiberent, imperare. Sed eiuſmodi eſt aliquis fortaſſe, vt diligentiam adhibere non poſſit. Verùm cur tales extiterint, cauſam ipſi ſuſtinent, quippe qui negligenter ac diſſolutè viuant: & cur iniuſti atque intemperantes ſint, cauſa in ipſis conſiſtit: vt potè quorum alteri in maleficiis, alteri in compotationibus & id genus nequitiis ætatem conſumant. C Nam quales ſunt in quaque re collocatæ actiones, tales eos, qui agunt, efficiunt. Quod ex iis perſpicuum eſſe poteſt, qui ſe in quouis certamine aut actione exercent. Nunquam enim certare atque agere intermittunt. Ignorare igitur è ſtudiis & actionibus in quaque re poſitis habitus gigni, hominis eſt ſenſu ferè carentis. Præterea hoc ipſum à ratione alienum eſt, eum, qui iniuſtè alterum lædat, iniuſtum: & qui intemperanter viuat, intemperantem effici nolle. Si quis igitur ſciens eas res agat, quibus euadat iniuſtus, ſponte ſua profectò efficiatur iniuſtus. Neque ſi velit tamen, eſſe deſinat iniuſtus, & iuſtus ſit. Nam ne æger quidem ſanus ac validus ſit, cùm voluerit: etiam ſi fortè ſponte D ſua ægrotet, quippe qui & incontinenter viuat, & medicorum præceptum conſiliúmque aſpernetur. Tunc igitur ei integrum erat in morbum non incidere. At poſteaquam ſeſe effudit, ac proiecit, id iam deſiit eſſe integrum. Quemadmodum nec is, qui lapidem miſit, retrahere eum iam poteſt: erat tamen in eius poteſtate, lapidem in manum ſumere ac iacere: principium enim in ipſo eſt. Sic & iniuſto atque intemperanti homini ab initio licebat talibus non eſſe: idcirco ſua voluntate tales ſunt: poſteaquam verò tales facti ſunt, non poſſunt non eſſe. Non ſolùm autem animi vitia ſponte cõtrahuntur, ſed in nonnullis etiam, corporis: quos etiam reprehendere ſolemus. Nam qui ſunt deformes natura, eos reprehẽdit nemo: ſed eos demum, qui propterea quòd exercitationes corporis prætermittunt, & valetudinem non curant, id mali contra- E xerunt. Similis eſt imbecillitatis, deformitatis, & debilitatis ratio. Nemo enim cæcitatem ei, qui vel natura, vel morbo, vel ictu aliquo cæcus ſit, probri loco obiiciat: quin eius miſereatur potiùs: ſed qui ex ebrioſitate, aut aliqua alia intemperantia cæcitatem contraxerit, eum nemo eſt qui non reprehenſione dignum duxerit. Quæ ergo vitia corporis in noſtra poteſtate ſunt, ea reprehenduntur: quæ nõ ſunt, nõ reprehenduntur. Quod ſi ita eſt, in cæteris quoq; reb. omnib. ea quæ reprehenduntur vitia in noſtra poteſtate eſſe reperiẽtur. Quòd ſi quis dixerit, id quemq; expetere, quod ſibi videatur bonũ, verùm nõ in cuiuſq; poteſtate viſionem eſſe ſitã, ſed qualis quiſque ſit, talem ei finem videri:

Immò verò ſi ſibi quiſque ingenerandi habitus quodammodo cauſa eſt, erit & viſionis profectò ſibi ipſe quodammodo cauſa. Sin autem flagitij admittendi ſibi cauſa eſt nemo, ſed ignoratione finis in flagitio quiſque verſatur, exiſtimans hoc genere vitæ ſe maximo bono potiturum: & ſi appetitionem finis nemo ſibi ſuo arbitratu adoptare poteſt, ſed ita natus quiſque ſit oportet, vt quaſi aciem mentis habeat, qua & rectè iudicare, & id quod verè bonum eſt, ſumere atque optare poſſit; & ſi is eſt bene informatus à natura, cui hoc naturæ beneficio bene conſtitutum eſt: (rem enim maximam & pulcherrimam, quámque ab alio neq; conſequi, neque diſcere poſſit, ſed qualiſcunque à natura facta eſt, talem obtinebit: cámque bene & pulchrè à natura factam & compoſitam eſſe, ea demum perfecta & vera fuerit naturæ bonitas) ſi igitur hæc vera ſunt, quamobrem virtus magis quàm vitium noſtra ſponte ac volũtate ſuſcipietur? Vtrique.n. & viro bono, & improbo homini, vel natura, vel quolibet alio modo, finis & videtur, & poſitus eſt: reliqua verò omnia ad hũc referentes agunt, quoquo modo agant. Siue igitur finis, qualiſcunq; ille ſit, nõ videtur vnicuiq; natura, ſed aliquid etiã eſt penes eum, qui agit: ſiue, vt finis naturalis ſit, eò tamen quod vir bonus reliquas res ſua ſpõte gerit, virtus ſponte ſuſcipitur: nihilominus profectò vitiũ quoq; ſponte contrahetur. Æquè.n. in homine malo, vt in bono viro, ineſt, hoc vt per ſe agere poſſit: etiamſi minus inſit, vt finem per ſe videre poſſit. Si autem, quemadmodum dicimus, virtutes ſponte noſtra comparantur (etenim habituum cauſas ipſi adiuuamus, ex eóque quòd ſic vel ſic affecti ſumus, talem nobis finem proponimus) profectò vitia quoque ſponte noſtra contrahentur. Similis enim vtrorumque ratio eſt.

CAPVT VIII.

Repetit breuiter omnia ea, quæ de Virtute hactenus generatim dicta fuère.

AC de virtutibus quidem vniuersè à nobis dictum eſt, earúmque genus rudi quadam imagine informatum atque adumbratum eſt: nimirum eſſe mediocritates, & habitus: & à quibus rebus gignuntur ij habitus, etiam ad eas res agendas valere, idque per ſe: & eſſe in nobis ſitos, & noſtra ſpõte ſuſcipi, & ita, vt recta ratio præſcripſerit. Sed aliter actiones noſtra voluntate ſuſcipi dicuntur, aliter habitus. Actionum.n. à principio ad extremum domini ſumus, cùm rerum ſingularium cognitionem habemus: habituum verò principium duntaxat in noſtra poteſtate eſt. At rerum ſingularium acceſſio nota nõ eſt: vt in morbis euenit: verùm quia ſic, aliterve tractare res ſingulareis nobis licebat, idcircò habitus noſtra ſponte ſuſcipi dicuntur.

CAPVT IX.

De Virtutibus in ſpecie acturus, Fortitudinem primùm definit: ſubinde definitionis particulam, differentiæ loco poſitam (quod circa φόβους & θάῤῥη *verſetur) explicat.*

DE ſingulis igitur virtutibus diſputationem à capite repetitam ordiamur, quæ ſint, & qualibus in rebus verſentur, & quomodo ſint virtutes. Eodem verò negocio, quot ſint numero virtutes, planum fiet. Ac primùm de fortitudine dicamus. Fortitudinem igitur eſſe mediocritatem, quæ in formidine & fiducia vertitur, iam anteà diximus. Timemus autem nimirum ea omnia, quæ exterrent, quæ vno verbo mala ſunt. Itaque & metum definiunt mali expectationem. Ea igitur metuimus omnia, quæ mala ſunt, vt infamiam, paupertatem, morbum, ſolitudinem, vitámque ſine amicis, mortem. Non tamen videtur in his omnibus vir fortis verſari.

A εἰ μὲν οὖν ἕκαστος ἑαυτῷ τῆς ἕξεώς ἐστί πως αἴτιος, καὶ τῆς φαντασίας ἔσται πως αὐτὸς αἴτιος· εἰ δὲ μηδεὶς αὑτῷ αἴτιος τοῦ κακὰ ποιεῖν, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν τοῦ τέλους ταῦτα πράττει, διὰ τούτων οἰόμενος αὑτῷ τὸ ἄριστον ἔσεσθαι· ἡ δὲ τοῦ τέλους ἔφεσις, οὐκ αὐθαίρετος, ἀλλὰ φῦναι δεῖ, ὥσπερ ὄψιν ἔχοντα, ᾗ κρινεῖ καλῶς, καὶ τὸ κατ' ἀλήθειαν ἀγαθὸν αἱρήσεται. καὶ ἔστιν εὐφυής, ᾧ τοῦτο καλῶς πέφυκε· (τὸ γὰρ μέγιστον, καὶ κάλλιστον, καὶ ὃ παρ' ἑτέρου μὴ οἷόν τε λαβεῖν, μηδὲ μαθεῖν, ἀλλ' οἷον ἔφυ, τοιοῦτον ἕξει· καὶ τὸ εὖ καὶ τὸ καλῶς τοῦτο πεφυκέναι, ἡ τελεία καὶ ἀληθινὴ ἂν εἴη εὐφυΐα·) εἰ δὴ ταῦτ' ἐστὶν ἀληθῆ, τί μᾶλλον ἡ B ἀρετὴ τῆς κακίας ἔσται ἑκούσιον; ἀμφοῖν γὰρ ὁμοίως, τῷ ἀγαθῷ, καὶ τῷ κακῷ, τὸ τέλος φύσει ἢ ὁπωσδήποτε φαίνεται καὶ κεῖται· τὰ δὲ λοιπὰ πρὸς τοῦτ' ἀναφέροντες, πράττουσιν, ὁπωσδήποτε. εἴτε δὴ τὸ τέλος μὴ φύσει ἑκάστῳ φαίνεται οἱονδήποτε, ἀλλά τι καὶ * παρ' αὐτό ἐστιν· εἴτε, τὸ μὲν τέλος φυσικόν, * τῷ δὲ τὰ λοιπὰ πράττειν ἑκουσίως τὸν σπουδαῖον, ἡ ἀρετὴ ἑκούσιόν ἐστιν. οὐθὲν ἧττον καὶ ἡ κακία ἑκούσιον ἂν εἴη· ὁμοίως γὰρ καὶ τῷ κακῷ ὑπάρχει τὸ δι' αὐτὸν ἐν ταῖς πράξεσι· * καὶ εἰ μὴ, ἐν τῷ τέλει. εἰ οὖν ὥσπερ λέγεται, C ἑκούσιοί εἰσιν αἱ ἀρεταί (καὶ γὰρ τῶν ἕξεων συναίτιοί πως αὐτοί ἐσμεν· καὶ τῷ ποιοί τινες εἶναι, τὸ τέλος τοιόνδε τιθέμεθα) καὶ αἱ κακίαι ἑκούσιοι ἂν εἶεν· ὁμοίως γάρ.

* γρ. παρ' αὐτῷ
* γρ. τὰ δὲ λοιπά
* γρ. καὶ ἐν τῷ τ. etiã apud Euſtr. al. εἰ μὴ ἐν τῷ τι

ΚΕΦΑΛ. η.

Ανακεφαλαίωσις τῶν περὶ ἀρετῆς εἰρημένων.

ΚΟινῇ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν εἴρηται ἡμῖν τό, τε γένος τύπῳ, ὅτι μεσότητές εἰσιν, καὶ ὅτι ἕξεις, ὑφ' ὧν τε γίνονται, καὶ ὅτι τούτων, πρακτικαί, καὶ καθ' αὑτάς· καὶ ὅτι ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἑκούσιοι, D καὶ οὕτως ὡς ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος προστάξῃ. οὐχ ὁμοίως δὲ αἱ πράξεις ἑκούσιοί εἰσι, καὶ αἱ ἕξεις· τῶν μὲν γὰρ πράξεων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κύριοί ἐσμεν, εἰδότες τὰ καθ' ἕκαστα· τῶν ἕξεων δέ, τῆς ἀρχῆς· τῶν καθ' ἕκαστα δέ, ἡ * πρόσθεσις οὐ γνώριμος, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀῤῥωστιῶν· ἀλλ' ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἦν, οὕτως ἢ μὴ οὕτω χρήσασθαι, διὰ τοῦτο ἑκούσιοι.

* γρ. προσθήκη

ΚΕΦΑΛ. θ.

Περὶ ἑκάστης ἀρετῆς χωρὶς σκεψόμενος, ἄρχεται ἀπὸ τῆς ΑΝΔΡΙΑΣ, καὶ περὶ ποῖα αὕτη.

E ἈΝαλαβόντες δὴ περὶ ἑκάστης, εἴπωμεν τίνες εἰσί, * καὶ περὶ ποῖα, καὶ πῶς· ἅμα δ' ἔσται δῆλον καὶ πόσαι εἰσί· καὶ πρῶτον περὶ ἀνδρίας. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ φόβους καὶ θάῤῥη, ἤδη καὶ πρότερον * εἴρηται. φοβούμεθα δέ, δηλονότι τὰ φοβερά· ταῦτα δ' ἐστὶν ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κακά· διὸ καὶ τὸν φόβον ὁρίζονται προσδοκίαν κακοῦ. φοβούμεθα μὲν οὖν πάντα τὰ κακά· οἷον ἀδοξίαν, πενίαν, νόσον, ἀφιλίαν, θάνατον. ἀλλ' οὐ περὶ πάντα δοκεῖ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι·

* γρ. ἢ ποῖαι. ἢ πῶς
* γρ. εἴρηται φαινόμενον γὰρ καὶ φοβούμενοι.

* Suprà l. 2. c. 7. Magnorum lib. 1. cap. 21. Eudem. li. 3. c. 4.

ἔνια γὰρ * καὶ δεῖ φοβεῖσθαι, καὶ καλόν· τὸ δὲ μὴ, αἰσχρόν, οἷον ἀδοξίαν· ὁ μὲν γὰρ φοβούμενος, ἐπιεικὴς καὶ αἰδήμων· ὁ δὲ μὴ φοβούμενος, ἀναίσχυντος. λέγεται δ' ὑπό τινων ἀνδρεῖος, κατὰ μεταφοράν· ἔχει γάρ τι ὅμοιον τῷ ἀνδρείῳ· ἄφοβος γάρ τις καὶ ὁ ἀνδρεῖος. πενίαν δ' ἴσως οὐ δεῖ φοβεῖσθαι, οὐδὲ νόσον, οὐδ' ὅλως ὅσα μὴ ἀπὸ κακίας, μηδὲ δι' αὐτόν. ἀλλ' οὐδ' ὁ περὶ ταῦτα ἄφοβος, ἀνδρεῖος. λέγομεν δὲ καὶ τοῦτον καθ' ὁμοιότητα. ἔνιοι γὰρ ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις δειλοὶ ὄντες, ἐλευθέριοί εἰσι, καὶ πρὸς χρημάτων ἀποβολὴν εὐθαρσῶς ἔχουσιν. οὐδὲ δὴ εἴ τις ὕβριν περὶ παῖδας καὶ γυναῖκα φοβεῖται, ἢ φθόνον, ἤ τι τῶν τοιούτων, δειλός ἐστιν. οὐδ' εἰ θαρρεῖ, μέλλων μαστιγοῦσθαι, ἀνδρεῖος. περὶ ποῖα οὖν τῶν φοβερῶν ὁ ἀνδρεῖος; ἢ περὶ τὰ μέγιστα; οὐδεὶς γὰρ ὑπομενετικώτερος τῶν δεινῶν. φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος· πέρας γάρ· καὶ οὐδὲν ἔτι τῷ τεθνεῶτι δοκεῖ, οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακὸν εἶναι. δόξειε δ' ἂν οὐδὲ περὶ θάνατον τὸν ἐν παντὶ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· οἷον, ἐν θαλάττῃ, ἢ ἐν νόσοις. ἐν τίσιν οὖν; ἢ ἐν τοῖς καλλίστοις; τοιοῦτοι δὲ οἱ ἐν πολέμῳ· ἐν μεγίστῳ γὰρ καὶ καλλίστῳ κινδύνῳ. ὁμόλογοι δὲ τούτοις εἰσὶ καὶ αἱ τιμαὶ αἱ ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ παρὰ τοῖς μονάρχοις. κυρίως δὴ λέγοιτ' ἂν ἀνδρεῖος, ὁ περὶ τὸν καλὸν θάνατον ἀδεὴς, καὶ ὅσα θάνατον ἐπιφέρει ὑπόγυια ὄντα. τοιαῦτα δὲ μάλιστα τὰ κατὰ πόλεμον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν θαλάττῃ καὶ ἐν νόσοις ἀδεὴς ὁ ἀνδρεῖος· οὐχ οὕτω δ' ὡς οἱ θαλάττιοι· οἱ μὲν γὰρ ἀπεγνώκασι τὴν σωτηρίαν, καὶ τὸν θάνατον τὸν τοιοῦτον δυσχεραίνουσιν· οἱ δὲ, εὐέλπιδές εἰσι παρὰ τὴν ἐμπειρίαν. ἅμα δὲ καὶ ἀνδρίζονται, ἐν οἷς ἐστιν ἀλκὴ, ἢ καλὸν τὸ ἀποθανεῖν· ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ φθοραῖς οὐδέτερον ὑπάρχει.

ΚΕΦΑΛ. ί.

Πῶς μεσότης ἡ ἀνδρεία.

Τὸ δὲ φοβερὸν, οὐ πᾶσι μὲν τὸ αὐτό· λέγομεν δὲ εἶναι καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον. τοῦτο μὲν οὖν παντὶ φοβερὸν τῷ γε νοῦν ἔχοντι· τὰ δὲ κατ' ἄνθρωπον, διαφέρει μεγέθει, καὶ τῷ μᾶλλον καὶ τῷ ἧττον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ θαρραλέα. ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἀνέκπληκτος, ὡς ἄνθρωπος. φοβήσεται μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα· ὡς δεῖ δὲ, καὶ ὡς ὁ λόγος ὑπομενεῖ, τοῦ καλοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ τέλος τῆς ἀρετῆς. ἔστι δὲ μᾶλλον καὶ ἧττον ταῦτα φοβεῖσθαι· καὶ ἔτι, τὰ μὴ φοβερὰ, ὡς τοιαῦτα φοβεῖσθαι. γίνεται δὲ τῶν ἁμαρτιῶν ἡ μὲν, ὅτι οὐ δεῖ· ἡ δὲ, ὅτι οὐχ ὡς δεῖ· ἡ δὲ, ὅτι οὐχ ὅτε, ἤ τι τῶν τοιούτων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ θαρραλέα. ὁ μὲν οὖν ἃ δεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα, ὑπομένων καὶ φοβούμενος, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, ὁμοίως δὲ καὶ θαρρῶν, ἀνδρεῖος· * κατ' ἀξίαν γὰρ, καὶ ὡς ἂν ὁ λόγος, πάσχει καὶ πράττει ὁ ἀνδρεῖος. τέλος δὲ πάσης ἐνεργείας ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἕξιν. καὶ τῷ ἀνδρείῳ δὲ, ἡ ἀνδρεία, καλόν. τοιοῦτον δὴ καὶ τὸ τέλος· ὁρίζεται γὰρ ἕκαστον τῷ τέλει.

* γρ. κατ' ἕξιν

A Aliqua enim ſunt pertimeſcenda, eáque & pertimeſcere honeſtũ, & contemnere turpe eſt, vt infamiam. Nam qui eam metuit, is & probus eſt, & pudẽs: qui verò non metuit, impudens. Sed is à nonnullis fortis appellatur, ex quadam tranſlatione ſermonis, quoniam quiddam habet forti ſimile: ab omni enim metu liber & ſolutus eſt etiam vir fortis. Paupertatem verò pertimeſcere fortaſſe non oportet, neque morbum, neque ea omnia, vt ſemel dicam, quæ neq; à vitio naſcuntur, neque culpa noſtra contrahuntur. Sed neque is, qui in his ſe à metu vacuum præſtiterit, fortis eſt dicendus. Fortem tamen hunc quoque ex ſimilitudine dicimus. Nonnulli enim, cùm in belli periculis timidi ſint, atq; B ignaui, liberales ſunt tamen, & in pecunia amittenda fidẽti ac præſenti ſunt animo. Neq; verò ſi quis contumeliam in liberos & vxorem extimeſcit, vel inuidiam, vel aliquid eius generis, timidus eſt: neque fortis, qui animo confidit tum, cùm ſe flagellis verberatum iri videat. Quibus ergo in rebus formidoloſis vir fortis cernitur? Nonne in maximis? Nec enim quiſquam fortius horribileis & aſperas patientius tolerat. Omnium autem rerum nihil horribilius morte eſt. Nam omnium rerum eſt extremum: nihilque reliquum eſſe mortuo videtur, neque bonum, neque malum. Sed nõ in omni mortis genere vir fortis cernitur, vt ſi quis & in mari naufragio pereat, vel morbis conficiatur. In quonam C igitur? Nonne in eo, quod pulcherrimũ eſt? At tale eſt id quod in bello oppetitur. In maximo enim & pulcherrimo periculo mors oppetitur. Teſtantur & comprobant hæc, quæ dicimus, honores ij, qui & in liberis ciuitatibus, & apud reges eis qui in bello ceciderunt, decernuntur. Quocirca fortis propriè dici poſſit is, qui nec morte honeſta, nec iis impendentib. atq; inſtãtib. quæ mortẽ afferũt, perterretur: cuiuſmodi ſunt ea maximè, quæ in bello accidũt. Veruntamen tum in mari, tum in morbis vir fortis vacuus eſt ille quidẽ à metu: ſed non vt nautę. Fortes .n. cùm de ſalute ſua deſperant, tum genus hoc mortis ægrè ferunt: nautas vſus & experientia confirmauit, beneq; ſperare docuit. Simúlq; illi fortem animũ præſtant iis in rebus, in quib. aut vi- D ribus opus eſt, aut excedere de vita eſt honeſtum: quorum neutrum in his generibus interitus reperitur.

CAPVT X.

Particulam in Fortitudinis definitione generis loco poſitam, quòd ſcilicet μεσότης *ſit, elucidat, & veræ mediocritatis rationem docet.*

HOrribile autem non omnib. vnum & idem eſt. Eſtq; aliquid, quod hominis conſtantiã ſuperat, quod omnibus, qui ſanæ mentis ſunt, terrorem inijcit. Quæ autem homini tolerabilia ſunt, ea magnitudine differunt, eóque quòd alia aliis terribiliora ſunt, alia leuiora. Eodémque ſeſe habent modo ea, quæ fiduciam afferunt. Vir autem fortis imperterritus atq; im- E pauidus eſt, vt homo. Proinde hæc talia quoque pertimeſcet: ſed ita vt oportet, & vt ratio poſtulat, ſubibit ac perferet honeſti cauſa. Hic enim virtutis finis eſt. Fieri autem poteſt, vt hæc quis & magis, & minus, quàm debet, extimeſcat, & præterea vt quæ non ſunt formidoloſa, perinde ac ſi talia ſint, metuat: peccata autem committuntur alia, quòd id agitur, quod non oportet: alia, quòd non vt oportet: alia, quòd non quo tempore oportet, aut aliquid huiuſmodi. Idem & de iis quæ fiduciam afferunt, ſentiendum. Qui igitur ea, quæ oportet, & cuius rei cauſa oportet, & vt oportet, perfert & metuit, fortis eſt: itemque & qui confidit. Nam pro rei dignitate, & quo tempore par eſt, & vt ratio poſtulat, patitur & agit vir fortis. Omnis autem actionis finis eſt id quod habitui conuenit. At viro forti fortitudo honeſtum quiddam eſt. Talis igitur eſt & finis. Suo enim quidq; fine definitur ac terminatur

Honeſti igitur cauſa vir fortis & ſuffert & agit omnia, A quæ fortitudini conſentanea ſunt. Ex iis autem, qui modum ſuperant, is, qui metus vacuitate ſuperat, caret nomine: eſſe autem multa, quibus impoſita nomina non eſſent, ſuprà diximus. Sed appellari poterit vel inſanus quidam, vel doloris omnis expers, ſi nihil metuat, neque terræmotum, neq; procellas, qualeis aiunt eſſe Gallos. Qui autem in eo modum ſuperat, quòd in rebus formidoloſis præfidat, audax eſt. Atque audax, etiam arrogans eſſe, ſibiq; fortitudinis laudem ſumere videtur. Itaque quo ille animo eſt in reb. formidoloſis, eodem vult hic videri. Quibuſcunq; igitur rebus poteſt, eum imitatur. Ita fit etiam, vt pleriq; eorum timiditatem habeant cum audacia coniunctam. Nam cùm in his ſe iactent, audaciamq; oſtentent, res formi- B doloſas tamen non perferunt. At qui metuendo modum ſuperat, is ignauus timidúſq; nominatur. Nam & quæ metuenda non ſunt, & quemadmodum nõ ſunt, metuit: omniáq; eiuſdẽ generis eum comitantur. confidendo quoq; modum deſerit. Sed cùm in dolorib. ac moleſtiis modum ſuperat, magis ſeſe indicat ac prodit. Ab omni igitur ferè ſpe derelictus eſt ignauus: omnia enim pertimeſcit. Fortis verò cõtra. hominis eſt enim bona ſpe freti, beneq; ſperantis, confidere. In iiſdẽ igitur rebus timidus, audax, & fortis verſantur: ſed non eodem modo in eas affecti ſunt. Illi. n. modum tranſeunt, ac deſerũt: hic mediocritatẽ ſeruat, ſeſeq; in his ita, vt debet, gerit. Atq; audaces ſanè præproperi ſunt, ac præcipites, periculumq; antequam in periculo ver- C ſentur, adire volunt: in ipſo autẽ periculo ſunt tardiores, & à ſententia deſiſtunt. At viri fortes in factis ipſis acres ſunt, & celeres: ante facta, ſedati & quieti.

CAPVT XI.

Non veræ mediocritatis, quæ ipſa tamen Fortitudinem æmulatur, ſpecies recenſet.

QVemadmodum igitur diximus, Fortitudo mediocritas eſt, quæ verſatur cùm in eis quæ fiducia complent animos, tum in iis quæ terrorem afferunt, non omnibus, ſed iis quæ ſuprà diximus: eáq; ſumit ac perfert, vel quia perferre, honeſtũ, vel quia non perferre, turpe eſt. Mori autem fugientem vel paupertatem, vel amorem, vel ægritudinem aliquam, non eſt D viri fortis, ſed ignaui potiùs. Mollis enim animi eſt, res ærumnoſas & laborioſas fugere. At ille non ob id quod honeſtum ſit, ſed quòd malum fugere ſtudeat, mortem ſubit ac perfert. Ac fortitudo quidem talis quædam res eſt. Eius autem & alij quinque modi feruntur. Quorum primus eſt eius quæ ciuilis appellatur. Ad illam enim, quæ verè & propriè fortitudo eſt, proximè videtur accedere. Videntur enim ciues pericula ſubire, cùm legitimis pœnis atque ignominiis compulſi, tum honoribus ac præmiis inuitati. Atque ob eam cauſam apud eos maximè viri fortiſſimi repeniuntur, apud quos & infamia notantur ignaui, & honore afficiuntur viri fortes. Ac taleis quidem facit Homerus, verbi gratia, Diomedem & Hectorem:

E

Primus Polydamas turpi me labe notabit.

Et Diomedes,

Namque Hector Troiana inter ſic agmina dicet,
Tydides à me.---

Hæc autem ſimilis videtur ei quæ primo loco à nobis poſita eſt, quoniã eius effectrix virtus eſt. Pudor enim, & honeſti appetitio, videlicet honoris, & dedecoris, quod turpe eſt, fuga, eam efficiunt. Eundem autem in numerũ referre licet eos, qui ab iis quorũ ſub imperio ſunt, fortes eſſe coguntur. Sed hi eo ſunt illis deteriores, quòd non pudore adducti, ſed metu coacti id faciunt: nec eo quòd turpitudinẽ, ſed quòd dolorem fugiant,

καλοῦ * δὴ ἕνεκα ὁ ἀνδρεῖος ὑπομένει καὶ πράττει τὰ κατὰ τὴν ἀνδρίαν. τῶν δὲ ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος· εἴρηται δ' ἡμῖν ἐν τοῖς πρότερον, ὅτι πολλά ἐστιν ἀνώνυμα· εἴη δ' ἄν τις μαινόμενος ἢ ἀνάλγητος, εἰ μηδὲν φοβοῖτο, μήτε σεισμὸν, μήτε τὰ κύματα, καθάπερ φασὶ τοὺς Κελτούς. ὁ δὲ τῷ θαρρεῖν ὑπερβάλλων περὶ τὰ φοβερὰ, θρασύς. δοκεῖ δὲ καὶ ἀλαζὼν εἶναι ὁ θρασὺς καὶ προσποιητικὸς ἀνδρίας. ὡς οὖν ἐκεῖνος περὶ τὰ φοβερὰ ἔχει, οὕτως οὗτος βούλεται φαίνεσθαι. ἐν οἷς οὖν δύναται, μιμεῖται. διὸ καὶ εἰσὶν οἱ πολλοὶ αὐτῶν θρασύδειλοι· ἐν τούτοις γὰρ θρασυνόμενοι, τὰ φοβερὰ οὐχ ὑπομένουσιν. ὁ δὲ τῷ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, δειλός· καὶ γὰρ ἃ μὴ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖ αὐτῷ. ἐλλείπει δὲ καὶ τῷ θαρρεῖν· ἀλλ' ἐν ταῖς λύπαις ὑπερβάλλων, μᾶλλον καταφανής ἐστι. δύσελπις δή τις, ὁ δειλός. πάντα γὰρ φοβεῖται· ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἐναντίος· τὸ γὰρ θαρρεῖν, εὐέλπιδος. * περὶ ταὐτὰ μὲν οὖν ἐστιν ὅ, τε δειλὸς, καὶ ὁ θρασὺς, καὶ ὁ ἀνδρεῖος· διαφόρως δ' ἔχουσι πρὸς αὐτά· οἱ μὲν γὰρ, ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ δὲ μέσως ἔχει, καὶ ὡς δεῖ· καὶ οἱ μὲν θρασεῖς, προπετεῖς, * καὶ βουλόμενοι πρὸ τῶν κινδύνων, ἐν αὐτοῖς ἀφίστανται· οἱ δ' ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς· πρότερον δ', ἡσύχιοι.

* γρ. δὲ

* γρ. περὶ ταῦτα

* γρ. πρὸ τῶν κινδύνων κινδυνεύειν, ἐν

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Ὅτι πολλοὶ τρόποι τῆς δοκούσης μὲν, οὐκ οὔσης δὲ ἀνδρίας, οἷον πολιτικὴ ἀνδρία, ἐμπειρία, θυμὸς, εὐελπιστία, ἄγνοια.

ΚΑθάπερ οὖν εἴρηται, ἡ ἀνδρία μεσότης ἐστὶ περὶ θαρραλέα καὶ φοβερὰ, ἐν οἷς εἴρηται, καὶ ὅτι καλὸν αἱρεῖται καὶ ὑπομένει· ἢ ὅτι αἰσχρὸν τὸ μή. τὸ δ' ἀποθνήσκειν, * φεύγοντα πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἤ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ· μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα· καὶ οὐχ ὅτι καλὸν, ὑπομένει, ἀλλὰ φεύγων κακόν. ἔστι μὲν οὖν ἡ ἀνδρία τοιοῦτόν τι. λέγονται δὲ καὶ ἕτεραι κατὰ πέντε τρόπους· πρῶτον μὲν, ἡ πολιτική· μάλιστα γὰρ ἔοικε· δοκοῦσι γὰρ ὑπομένειν τοὺς κινδύνους οἱ πολῖται, διά τε τὰ ἐκ τῶν νόμων ἐπιτίμια, καὶ τὰ ὀνείδη, καὶ διὰ τὰς τιμάς· καὶ διὰ τοῦτο ἀνδρειότατοι δοκοῦσιν εἶναι, παρ' οἷς οἱ δειλοὶ ἄτιμοι, οἱ δ' ἀνδρεῖοι ἔντιμοι. τοιούτους δὲ καὶ Ὅμηρος ποιεῖ, οἷον τὸν Διομήδη, καὶ τὸν Ἕκτορα.

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει. — Iliad. χ.

καὶ Διομήδης,

Ἕκτωρ γάρ ποτε φήσει ἐνὶ Τρώεσσ' ἀγορεύων, — Iliad. θ.
Τυδείδης ὑπ' ἐμεῖο.

ὡμοίωται δ' αὕτη μάλιστα τῇ πρότερον εἰρημένῃ, ὅτι δι' ἀρετὴν γίνεται· δι' αἰδῶ γὰρ, καὶ διὰ καλοῦ ὄρεξιν· τιμῆς γὰρ· καὶ φυγὴν ὀνείδους, αἰσχροῦ ὄντος. τάξαι δ' ἄν τις καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀναγκαζομένους εἰς ταὐτό· χείρους δ', ὅσῳ οὐ δι' αἰδῶ, ἀλλὰ διὰ φόβον αὐτὸ δρῶσι, καὶ φεύγοντες, οὐ τὸ αἰσχρὸν ἀλλὰ τὸ λυπηρόν·

* Theognis. Χρὴ πενίην φεύγοντα καὶ εἰς μεγακήτεα πόντον ῥίπτειν, ἢ πετρῶν, Κύρνε, κατ' ἠλιβάτων.

ἀναγκάζουσι γὰρ οἱ κύριοι, ὥσπερ *ὁ Ἕκτωρ,

*Ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης πτώσσοντα νοήσω,
Οὔ οἱ ἄρκιον ἐσσεῖται φυγέειν κύνας.--

καὶ οἱ *προστάττοντες, κἂν ἀναχωρῶσι, τύπτοντες, τὸ αὐτὸ δρῶσι, καὶ οἱ πρὸ τῶν τάφρων καὶ τῶν τοιούτων *παρατάττοντες· πάντες γὰρ ἀναγκάζουσι. δεῖ δ', οὐ δι' ἀνάγκην ἀνδρεῖον εἶναι, ἀλλ' ὅτι καλόν. δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐμπειρία ἡ περὶ ἕκαστα, ἀνδρεία τις εἶναι· ὅθεν καὶ ὁ Σωκράτης ᾠήθη ἐπιστήμην εἶναι τὴν ἀνδρείαν. τοιοῦτοι δέ, ἄλλοι μὲν ἐν ἄλλοις· ἐν τοῖς πολεμικοῖς δ', οἱ στρατιῶται· δοκεῖ γὰρ εἶναι πολλὰ κενὰ τοῦ πολέμου, ἃ μάλιστα συνεωράκασιν οὗτοι· φαίνονται δὴ ἀνδρεῖοι, ὅτι οὐκ ἴσασιν οἱ ἄλλοι οἷά ἐστιν. εἶτα ποιῆσαι καὶ μὴ παθεῖν μάλιστα δύνανται ἐκ τῆς ἐμπειρίας, καὶ φυλάξασθαι, καὶ πατάξαι, δυνάμενοι χρῆσθαι τοῖς ὅπλοις· καὶ τοιαῦτα ἔχοντες, ὁποῖα ἂν εἴη καὶ πρὸς τὸ ποιῆσαι, καὶ πρὸς τὸ μὴ παθεῖν κράτιστα. ὥσπερ οὖν ἀνόπλοις ὡπλισμένοι μάχονται, καὶ ἀθληταὶ ἰδιώταις· καὶ γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγῶσιν οὐχ οἱ ἀνδρειότατοι μαχιμώτατοί εἰσιν, ἀλλ' οἱ μάλιστα ἰσχύοντες, καὶ τὰ σώματα ἄριστα ἔχοντες. οἱ στρατιῶται δέ, δειλοὶ γίνονται, ὅταν ὑπερτείνῃ ὁ κίνδυνος, καὶ λείπωνται τοῖς πλήθεσι καὶ ταῖς παρασκευαῖς· πρῶτοι γὰρ φεύγουσι· τὰ δὲ πολιτικὰ μένοντα ἀποθνήσκει· ὅπερ κἀπὶ *τῷ Ἑρμαίῳ συνέβη. τοῖς μὲν γάρ, αἰσχρὸν τὸ φεύγειν· καὶ ὁ θάνατος τῆς τοιαύτης σωτηρίας αἱρετώτερος· οἱ δέ, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκινδύνευον, ὡς κρείττους ὄντες· γνόντες δέ, φεύγουσι, τὸν θάνατον μᾶλλον τοῦ αἰσχροῦ φοβούμενοι. ὁ δ' ἀνδρεῖος, οὐ τοιοῦτος. καὶ τὸν θυμὸν δὲ ἐπὶ τὴν ἀνδρείαν ἐπιφέρουσιν· ἀνδρεῖοι γὰρ εἶναι δοκοῦσι καὶ οἱ διὰ θυμόν, ὥσπερ τὰ θηρία, ἐπὶ τοὺς τρώσαντας φερόμενοι, ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς· *ἰτητικώτατον γὰρ ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους· ὅθεν καὶ Ὅμηρος,

--σθένος ἔμβαλε θυμῷ· καί,
--μένος καὶ θυμὸν ἔγειρε.-- καί,
Δριμὺ δ' ἀνὰ ῥῖνας μένος-- καί,
--ἔζεσεν αἷμα.

πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα ἔοικε σημαίνειν τὴν τοῦ θυμοῦ ἔγερσιν, καὶ ὁρμήν. οἱ μὲν οὖν ἀνδρεῖοι, διὰ τὸ καλὸν πράττουσιν· ὁ δὲ θυμός, συνεργεῖ αὐτοῖς· τὰ θηρία δέ, διὰ λύπην· διὰ γὰρ τὸ πληγῆναι ἢ φοβεῖσθαι· ἐπεὶ ἄν γε ἐν ὕλῃ [ἢ ἐν ἕλει] ᾖ, οὐ προσέρχονται· οὐ δή ἐστιν *ἀνδρεία, τὸ ὑπ' ἀλγηδόνος καὶ θυμοῦ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον ὁρμᾶν, οὐθὲν τῶν δεινῶν προορῶντα· ἐπεὶ οὕτω γε, κἂν οἱ ὄνοι ἀνδρεῖοι ἂν εἶεν πεινῶντες· τυπτόμενοι γὰρ οὐκ ἀφίστανται τῆς νομῆς· καὶ οἱ μοιχοὶ δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τολμηρὰ πολλὰ δρῶσιν. *οὐ δή ἐστιν ἀνδρεία, *τὰ δι' ἀλγηδόνος ἢ θυμοῦ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον. φυσικωτάτη δὲ ἔοικεν ἡ διὰ τὸν θυμὸν εἶναι, καὶ προσλαβοῦσα προαίρεσιν, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἀνδρεία εἶναι. καὶ οἱ ἄνθρωποι δή, ὀργιζόμενοι μέν, ἀλγοῦσι· τιμωρούμενοι δ', ἥδονται· οἱ δὲ διὰ ταῦτα μαχόμενοι, μάχιμοι μέν, οὐκ ἀνδρεῖοι δέ· οὐ γὰρ διὰ τὸ καλόν, οὐδ' ὡς ὁ λόγος, ἀλλὰ διὰ τὸ πάθος· παραπλήσιον δ' *ἔχουσί τι. *οὐδὲ δὴ οἱ εὐέλπιδες ὄντες, ἀνδρεῖοι·

* Iliad. o.
* Iliad. β. vide Zuingerum.
* γρ. προστάττοντες,
* γρ. παρατάττοντες
* γρ. τῷ Ἑρμαίῳ τῷ ἐν Κορώνῃ τῆς Βοιωτίας συμ. gloſſa Euſtr.
* γρ. ἱκανώτατον, & ſic apud Euſtr. ſed vulgata lectio magis Attica. reliquæ lectiones omnes falſæ ſunt.
Iliad. π.
Iliad. ε.
Odyſſ. ω. vide Euſtr. & Zuin.
* γρ. ἀνδρεία, διὰ τὸ ὑπ' ἀλγ.
* γρ. οὐ δὴ ἀνδρεία
* γρ. διὰ τὸ ὑπ' ἀλγ. ἢ θυμ. ἐξ. π. τ. κίνδυνον ὁρμᾶν. ſic fere Euſtr.
* γρ. ἔχουσί τι οἱ κατ' ἐλπίδα. & ita legit Euſtr.
* γρ. οὐδὲ δὴ

A Cogunt enim ij, penes quos eſt poteſtas: vt Hector,

Quem procul à pugna ſeſe ſubducere cernam,
Non tamen hic auium atque canum minus eſca iacebit.

Cogunt etiam ij, qui in primo ordine locant, & ſi retrocedant illi, verberant. Idem faciunt & qui ante foſſas, & alias huius generis munitiones, diſponunt. Namque omnes hi cogunt. Sed par eſt, honeſto excitatum fortem eſſe, non vi aut neceſſitate coactum. Atque etiam vſus in quaque re nomen ſibi fortitudinis vendicat. Ex quo & Socrates fortitudinem ſcientiam eſſe putabat. Atque vſu periti & exercitati alij quidē ſunt aliis in rebus, ſed in bellicis milites. Nam multi B videntur eſſe belli terrores inanes, quos hi experiendo maximè perſpectos habent & cognitos. Quocirca fortes propterea habentur, quòd alij quales ſint terrores illi, non intelligunt. Deinde cùm aduerſarios damnis afficere, nulloque ipſi detrimento affici, vſu & conſuetudine maximè poſſint, tum ictus vitare, & hoſtem ferire in primis: quippe qui & armis expeditiſſime poſſunt vti, & huiuſmodi armis inſtructi ſunt, quæ ad damnum hoſti inferendum, & à ſe propulſandum, maximè valent. Quocirca fit, vt cum inermibus armati, & vt athletæ cum luctandi imperitis, decertent. Namque etiam in talibus certaminibus non fortiſſimus quiſque pugnaciſſimus eſt, ſed qui plurimùm viribus valet, corporéque C eſt præſtantiſſimo. At verò milites tum ignaui fiunt, cùm & periculum maius eſt, quàm vt poſſint obſiſtere, & copiis atque apparatu ſunt inferiores. primi enim terga vertunt. ciuiles autem copiæ pugnantes occidunt. Id quod in Hermæo contigit. Nam & fuga ciuibus turpis, & mors tali ſalute optabilior eſt. Illi verò initio pugnæ ſeſe periculis offerunt, perinde ac ſi meliores ſint: at cognito periculo ſalutem fuga petunt, mortem peius turpitudine pertimeſcentes. Talis autem vir fortis eſſe non ſolet. Porrò autem iram quoque fortitudini adſcribunt. Fortes enim videntur eſſe etiam ij, qui ira concitati tanquam belluæ in eos irruunt qui vulnerarunt: quoniam fortes, ſunt etiam iracundi. Maximum enim ad pericula adeunda calcar ira D admouet. Ex quo & Homerus,

--vireis addidit ira. & illud,
--bilem conciuit & iram. &,
Acris per nareis ſubiit furor.-- &,
--toto feruebat corpore ſanguis.

Hæc enim omnia celeritatem atque impetum animi concitati ſignificare videntur. Fortes igitur honeſti cauſa reis omneis gerunt, eóſque ira adiuuat; belluæ autem dolore affectæ. Nam vel quòd ictæ fuerunt, vel quòd metuunt. Nam ſi ſint in ſylua, aut palude, neminem aggrediuntur. Non igitur eo fortes dicendæ ſunt, quòd dolore & ira incitatæ periculum adeant, nihil E eorum quæ grauia & periculoſa ſunt, providentes. Nam iſto quidem modo aſinos, forteis dicere liceb[illegible], cùm eſuriunt, quoniam ne verberibus quidem a paſtu dimouentur: & adulteri cupiditate inflammati, multa faciunt audacius. Non igitur fortia ſunt ea, quæ dolore vel ira elata, ſeſe in diſcrimen offerunt. Videtur autem ea fortitudo maximè naturalis eſſe, quam ira excitauit: & ſi conſilium, idque cuius cauſa res fit, aſſumpſerit, verè fortitudo poterit appellari. Porrò & homines cùm iraſcuntur, dolore: cùm iniuriam acceptam vlciſcuntur, voluptate afficiūtur. At qui his cauſis impulſi periculum adeunt, pugnaces illi quidem, ſed non fortes appellandi ſunt. Non enim propter honeſtum, neque ita, vt ratio monet, id faciunt, ſed perturbatione cōcitati: verùm ſimile quiddā habent. Sed nec ij, qui bona ſpe freti ſunt, fortes ſunt habendi.

Nam propterea quòd & ſæpius,& multos vicerunt, in periculis fidunt. Eo autem ſunt ſimiles, quòd vtrique fiducia præditi ſunt. Veruntamen fortes propter eas cauſas,quas diximus,fidũt:hi, quia animũ induxerunt ſe viribus eſſe omnium præſtantiſſimos,nihilq; incommodi viciſſim accepturos. Ac tale quiddam faciunt etiam ij qui ebrij facti ſunt. Nam bona ſpe eriguntur. Cùm vero alia,quàm ſperauerunt,eis euenerint,diffugiunt. Erat autem viri fortis,quæ formidoloſa homini & ſunt,& videntur,ea ob eam cauſam perferre,quia & perferre, honeſtum ſit,& non perferre,turpe. Itaque viri fortioris eſſe videtur, in repentinis terroribus ſeſe imperterritum,miniméque perturbatũ prebere,quàm in prouiſis: vel quia hæc animi conſtãtia magis ab animi habitu proficiſcitur,vel etiam quia minùs præparationis habet. Nam quæ multo antè proſpecta ſunt, in iis quiuis animi agitatione & ratione conſilium ceperit:at in repentinis, habitu. Fortes porrò videntur ij quoque qui periculum ignorant: nec longè abſunt ab iis,qui bona ſpe ad audendum prouehuntur. Hoc quidem certè ſunt deteriores, quòd nihil ſplendoris, nihilque dignitatis in his elucet: in illis verò plurimum. Itaque illi aliquantulum temporis permanent in incepto:hi autem decepti,& in errorem inducti, ſtatim, vt aliud eſſe,quàm putauerint,cognouerũt, fugiũt:quod Argiuis accidit, qui in Lacedæmonios pro Sicyoniis inciderunt. Ac verè fortes quidem,& ij qui ſimilitudinem fortium gerunt,quales ſint, diximus.

CAPVT XII.

Accidentia Fortitudinis contraria,ex obiecto & fine eiuſdem deducit.

SEd cùm in fiducia metúq; verſetur fortitudo, non tamen peræquè in vtroque: ſed in reb. formidoloſis magis cernitur. Nam qui in his omni animi motu ac perturbatione vacat,quiq; in eis ita affectus eſt animo,vt debet,is fortior eo eſt,qui in iis rebus,quæ fiduciam afferunt,conſtantiam retinet. Ex eo igitur fortes appellantur,vt ſuprà à nobis dictum eſt, quòd res moleſtas atq; aſperas fortiter ferant. Itaque etiam doloris & moleſtiæ plena res eſt fortitudo, eaq; iure laudatur. Difficilius.n.eſt res moleſtas tolerantem pati,quã ſeſe à iucundis abſtinere. Verũtamẽ fortitudinis finis poſſit videri iucundus,ſed ab iis rebus,quæ circunſtãt,obſcurari ac penè deleri: cuiuſmodi quiddam in ludis gymnicis accidit. Pugilibus.n. finis ipſe,cuius cauſa decertãt,iucundus eſt,vt corona, & honores: at plagæ & verbera, omnis deniq; labor, cùm ex carne conſtent, dolore moleſtiáq; eos afficit: quoniã autẽ multa ſunt laborioſa & moleſta,finis, qui tenuis & exiguus eſt,nihil iucunditatis in ſe incluſum habere videtur. Quod ſi talis quoque eſt fortitudinis ratio,& natura: mors & vulnera forti viro moleſtiam etiã inuito ſunt allatura: ea tamen omnia ſubibit ac perferet, quia & perferre, honeſtũ,& non perferre,turpe eſt. Atq; idem quo virtutibus omnibus inſtructior fuerit, & quo beatior, eo moleſtiùs mortem feret. Nam cùm vir talis vita ſit digniſſimus, tum ſciens ac prudens maximis bonis ſpoliatur. At hoc moleſtum. Nihilominus tamen ſeſe virum fortem præſtat: atque eo fortaſſe magis, quòd illis omnibus id quod in bello honeſtum eſt, anteponit. Neque verò hoc in omnibus virtutibus ineſt, vt earum muneribus liceat iucundè perfungi, niſi quoad finem attingunt. Nihil autem prohibet fortaſſe,minùs præſtantes eſſe milites eos qui verè fortes ſunt, iis qui & minùs fortes ſunt, & nihil aliud boni habent.

A διὰ γὰρ τὸ πολλάκις καὶ πολλοὺς νενικηκέναι, θαρροῦσιν ἐν τοῖς κινδύνοις. παρόμοιοι δὲ, ὅτι ἄμφω θαρραλέοι. ἀλλ' οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, διὰ τὰ προειρημένα θαρραλέοι· οἱ δὲ, διὰ τὸ οἴεσθαι * κρείττους εἶναι, καὶ μηδὲν ἀντιπαθεῖν. τοιοῦτον δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ μεθυσκόμενοι· εὐέλπιδες γὰρ γίνονται. ὅταν δὲ αὐτοῖς μὴ συμβῇ τοιαῦτα, φεύγουσιν· ἀνδρείου δ' ἦν, τὰ φοβερὰ ἀνθρώπῳ ὄντα καὶ φαινόμενα, ὑπομένειν, ὅτι καλὸν· καὶ αἰσχρὸν, τὸ μή· διὸ καὶ * ἀνδρειοτέρου δοκεῖ εἶναι, τὸ ἐν τοῖς αἰφνιδίοις φόβοις, ἄφοβον καὶ ἀτάραχον εἶναι, ἢ ἐν τοῖς προδήλοις· ἀπὸ ἕξεως γὰρ μᾶλλον, B ἢ καὶ ὅτι ἧττον * ἐκ παρασκευῆς· τὰ προφανῆ μὲν γὰρ, κἂν ἐκ λογισμοῦ καὶ λόγου τις προέλοιτο· τὰ δ' ἐξαίφνης, κατὰ τὴν ἕξιν. ἀνδρεῖοι δὲ φαίνονται καὶ οἱ ἀγνοοῦντες, καὶ εἰσὶν οὐ πόρρω τῶν εὐελπίδων. χείρους δ', ὅσῳ ἀξίωμα οὐδὲν ἔχουσιν· ἐκεῖνοι δέ· διὸ καὶ μένουσί τινα χρόνον· οἱ δ' ἠπατημένοι, ἐὰν γνῶσιν ὅτι ἕτερον, ἢ ὑποπτεύσωσι, φεύγουσιν· ὅπερ οἱ Ἀργεῖοι ἔπαθον περιπεσόντες τοῖς Λάκωσιν, ὡς Σικυωνίοις. οἵ τε δὴ ἀνδρεῖοι εἴρηνται ποῖοί τινες, καὶ οἱ δοκοῦντες ἀνδρεῖοι.

* γρ. κρατίους
* γρ. ἀνδρειότερον
* γρ. ἐκ τῆς π.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

C

Ὅτι ἡ ἀνδρία περὶ θάρρη καὶ φόβους οὖσα, μᾶλλόν ἐστι περὶ τὰ φοβερά· καὶ ὅτι οὐχ ἡδέως ἐνεργεῖ ὁ ἀνδρεῖος, πλὴν ἐφ' ὅσον τοῦ τέλους ἐφάπτεται.

ΠΕρὶ θάρρη δὲ καὶ φόβους ἡ ἀνδρία οὖσα, οὐχ ὁμοίως περὶ ἄμφω ἐστὶν, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τὰ φοβερά· ὁ γὰρ ἐν τούτοις ἀτάραχος, καὶ περὶ ταῦθ' ὡς δεῖ ἔχων, ἀνδρεῖος μᾶλλον, ἢ ὁ περὶ τὰ θαρραλέα. τῷ δὴ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν, ὡς εἴρηται, ἀνδρεῖοι λέγονται· D διὸ καὶ ἐπίλυπον ἡ ἀνδρία, καὶ δικαίως ἐπαινεῖται· χαλεπώτερον γὰρ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν, ἢ τῶν ἡδέων ἀπέχεσθαι. οὐ μὴν ἀλλὰ δόξειεν ἂν εἶναι τὸ κατὰ τὴν ἀνδρίαν τέλος ἡδύ· ὑπὸ τῶν κύκλῳ δὲ, ἀφανίζεσθαι· οἷον κἀν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι γίνεται· τοῖς γὰρ πύκταις τὸ μὲν τέλος ἡδὺ, οὗ ἕνεκα, ὁ στέφανος καὶ αἱ τιμαί· τὸ δὲ τύπτεσθαι, ἀλγεινὸν, εἴπερ * σάρκινοι, καὶ λυπηρὸν, καὶ πᾶς ὁ πόνος· διὰ δὲ τὸ πολλὰ ταῦτ' εἶναι, μικρὸν ὂν τὸ οὗ ἕνεκα, οὐδὲν ἡδὺ φαίνεται ἔχειν. εἰ δὴ τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ περὶ τὴν ἀνδρίαν, ὁ μὲν θάνατος καὶ τὰ τραύματα, λυπηρὰ τῷ ἀνδρείῳ, καὶ ἄκοντι ἔσται· * ὑπομένει δὲ αὐτὰ, ὅτι καλὸν, ἢ ὅτι αἰσχρὸν τὸ μή. καὶ ὅσῳ ἂν E μᾶλλον τὴν ἀρετὴν ἔχῃ πᾶσαν, καὶ εὐδαιμονέστερος ᾖ, μᾶλλον ἐπὶ τῷ θανάτῳ * λυπηθήσεται. τῷ τοιούτῳ γὰρ μάλιστα ζῆν ἄξιον, καὶ οὗτος μεγίστων ἀγαθῶν ἀποστερεῖται εἰδώς· λυπηρὸν δὲ τοῦτο· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἀνδρεῖος· ἴσως δὲ καὶ μᾶλλον, ὅτι τὸ ἐν τῷ πολέμῳ καλὸν ἀντ' ἐκείνων αἱρεῖται. οὐ δὴ ἐν ἁπάσαις ταῖς ἀρεταῖς τὸ ἡδέως ἐνεργεῖν ὑπάρχει, πλὴν ἐφ' ὅσον τοῦ τέλους ἐφάπτεται· στρατιώτας δὲ οὐδὲν ἴσως κωλύει μὴ τοὺς τοιούτους κρατίστους εἶναι· ἀλλὰ, τοὺς ἧττον μὲν ἀνδρείους, ἄλλο δ' ἀγαθὸν μηδὲν ἔχοντας.

* γρ. σάρκινοι
* γρ. ὑπομένει
* γρ. λυπήσεται.

ἕτοιμοι γὰρ οὗτοι πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸν βίον πρὸς μικρὰ κέρδη καταλλάττονται. περὶ μὲν οὖν ἀνδρείας, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω· τί δ' ἐστὶν, οὐ χαλεπὸν τύπῳ γε περιλαβεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας. Ὅτι περὶ σωματικάς εἰσιν ἡδονάς· οὐ πάσας δὲ, ἀλλὰ περὶ τὰς τοιαύτας, ὧν καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα κοινωνεῖ, ἁφὴν δηλαδὴ καὶ γεῦσιν.

Magnorum libro 1. c. 22. Eudem. libro 3. cap. 2.

B Μετὰ δὲ ταύτην, περὶ σωφροσύνης λέγωμεν· δοκοῦσι γὰρ τῶν ἀλόγων μερῶν αὗται εἶναι αἱ ἀρεταί. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, εἴρηται ἡμῖν· ἧττον γὰρ καὶ οὐχ ὁμοίως ἐστὶ περὶ τὰς λύπας. ἐν τούτοις δὲ καὶ ἡ ἀκολασία φαίνεται. περὶ ποίας οὖν τῶν ἡδονῶν, νῦν ἀφορίσωμεν. διῃρήσθωσαν δὲ αἱ ψυχικαὶ καὶ αἱ σωματικαί· οἷον, φιλοτιμία, φιλομάθεια· ἑκάτερος γὰρ τούτων χαίρει, οὗ φιλητικός ἐστιν, οὐθὲν πάσχοντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς διανοίας· οἱ δὲ περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, οὔτε σώφρονες, οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· ὁμοίως δὲ, οὐδ' οἱ περὶ τὰς ἄλλας ὅσαι μὴ σωματικαί εἰσι· τοὺς γὰρ φιλομύθους, καὶ * διηγητικοὺς, καὶ περὶ τῶν τυχόντων κατατρίβοντας τὰς ἡμέρας, ἀδολέσχους, ἀκολάστους δ' οὐ λέγομεν· οὐδὲ τοὺς λυπουμένους ἐπὶ χρήμασιν ἢ φίλοις. περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν ἡ σωφροσύνη· οὐ πάσας δὲ οὐδὲ ταύτας· οἱ γὰρ χαίροντες τοῖς διὰ τῆς ὄψεως, οἷον * χρώμασι, καὶ σχήμασι, καὶ γραφῇ, οὔτε σώφρονες, οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· καίτοι δόξειεν ἂν εἶναι, καὶ ὡς δεῖ χαίρειν καὶ τούτοις, καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀκοήν· τοὺς γὰρ ὑπερβεβλημένως χαίροντας μέλεσιν ἢ ὑποκρίσει, οὐδεὶς ἀκολάστους D λέγει· οὐδὲ τοὺς ὡς δεῖ, σώφρονας· οὐδὲ τοὺς περὶ τὴν ὀσμὴν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· τοὺς γὰρ χαίροντας μήλων, ἢ ῥόδων, ἢ θυμιαμάτων ὀσμαῖς, οὐ λέγομεν ἀκολάστους· ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς μύρων καὶ ὄψων· χαίρουσι γὰρ τούτοις οἱ ἀκόλαστοι, ὅτι διὰ τούτων ἀνάμνησις γίνεται αὐτοῖς τῶν * ἐπιθυμητῶν. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τοὺς ἄλλους ὅταν πεινῶσι χαίροντας ταῖς τῶν βρωμάτων ὀσμαῖς· τὸ δὲ τοιούτοις χαίρειν, ἀκολάστου· τούτῳ γὰρ * ἐπιθυμητὰ ταῦτα· οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ζώοις κατὰ ταύτας τὰς αἰσθήσεις ἡδονὴ, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· οὐδὲ γὰρ ταῖς ὀσμαῖς τῶν λαγωῶν αἱ κύνες χαίρουσιν, ἀλλὰ τῇ βρώσει· τὴν δ' αἴσθησιν ἡ ὀσμὴ ἐποίησεν· οὐδὲ ὁ λέων τῇ φωνῇ τοῦ βοὸς, ἀλλὰ τῇ ἐδωδῇ· ὅτι δὲ ἐγγύς ἐστι, διὰ τῆς φωνῆς ᾔσθετο· καὶ χαίρειν δὴ ταύτῃ φαίνεται. ὁμοίως δὲ οὐδ' ἰδὼν ἢ εὑρὼν ἔλαφον, ἢ ἄγριον αἶγα, ἀλλ' ὅτι βορὰν ἕξει. περὶ τὰς τοιαύτας δὴ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀκολασία ἐστίν· ὧν καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα κοινωνεῖ. ὅθεν ἀνδραποδώδεις καὶ θηριώδεις φαίνονται· αὗται δ' εἰσὶν ἁφὴ καὶ γεῦσις· φαίνονται δὴ καὶ τῇ γεύσει ἐπὶ μικρὸν ἢ οὐδὲν χρῆσθαι·

* γρ. διηγηματικούς,

* γρ. χρώμασι & σχήμασι, Euſtr.

* γρ. ἐπιθυμιῶν

* γρ. τούτων γὰρ ἐπιθυμήματα

A Hi enim ad pericula ſubeunda parati ſunt, vitámque cum paruo quæſtu paciſcuntur & commutant. Ac de fortitudine quidem hactenus. Quid ſit autem, non eſt difficile, ex iis quæ dicta ſunt, rudi quadam forma deſcripta atque adumbrata cognoſcere.

CAPVT. XIII.

Temperantiæ definitionem affert. Definitionũ particulas duas, differentiam conſtituentes, quòd ſcilicet circa Voluptates atque Dolores verſetur, explicat.

SEquitur iam, vt de temperantia diſſeramus. Hæ namque virtutes earũm animi partium videntur B eſſe, quæ ſunt rationis expertes. Temperantiam igitur mediocritatem eſſe, quæ verſatur in voluptatibus, iam à nobis dictum eſt. Minùs enim, nec eodem modo in doloribus verſatur. In his autem intemperantia quoque vertitur. Nunc igitur quibus in voluptatibus verſetur, facta earum diſtinctione, explicemus. Ac primùm conſtituatur hæc voluptatum partitio, vt aliæ ſint animi, aliæ corporis. Vt honoris cupiditas, & diſcendi ſtudium: vterq; enim horũ eo delectatur, cuius amore & ſtudio tenetur, cùm corpus nihil afficiatur, ſed vis cogitandi potiùs. Qui autem huiuſmodi voluptatibus dediti ſunt, nec temperãtes, nec intemperantes nominantur. Itémque neque ij, qui in aliis occupa- C ti ſunt, quæ ad corpus non pertinent. Nam qui fabellarum cupiditate, ſtudióq; rerum narrandarũ ducuntur, & qui in rebus, quas caſus obtulerit, totos dies cõterunt, eos loquaceis, nugaceis, & non intemperanteis dicere ſolemus. Nec eos quidem, qui ex pecuniarum iactura, vel amicorum obitu, maiorem dolorẽ capiunt. In corporis autem voluptatibus intemperantia vertatur neceſſe eſt: ſed ne in his quidem omnibus. Nam qui delectantur iis rebus, quæ aſpectu ſentiuntur, vt coloribus, figuris, pictura, nec temperantes appellantur, nec intemperantes. Atqui fieri poſſe videtur, vt etiam his rebus & ita vt oportet, & ſupra atque infra modum delectemur. Idémque de iis, quæ ad auditum pertinent, ſentiendum. Neque enim quiſquam eos, D qui ſupra modum cantilenis, vel hiſtrionum geſtu lætantur, intemperãteis: aut eos, qui intra modum, temperanteis appellat. Nec eos, qui iis rebus, quæ ſub odoratum cadunt, delectantur, niſi ex euentu. Non enim eos, qui malorum, aut roſarum, aut ſuffimentorum capiuntur odoribus, intemperanteis dicimus: ſed eos potiùs, qui vnguentorum & obſoniorum. his enim gaudent intemperantes, propterea quòd eis hæc ipſa earum rerum, quas concupiſcere ſolent, memoriam refricant. Cernere autem licet etiã alios, cùm eſuriunt, ex ciborum odore capere voluptatem. Talibus autem rebus delectari, hominis eſt intemperãtis. Nam intemperans hæc concupiſcere ſolet. Iam verò his ipſis ſen- E ſibus ne cætera quidem animalia percipiunt voluptatem, niſi ex euentu. Nam neque leporum odore delectantur canes, ſed cibo: ſenſum porrò odor commouit, atque excitauit. Neque leo bouis voce, ſed eſca: ex voce autem eum propinquum eſſe ſenſit: quo fit, vt hac delectari videatur. Similiter autem, nec ceruo viſo, capreáve reperta lætatur, ſed quia ſe nactum eſſe videt, quod edat. Vertuntur igitur temperantia & intemperantia in huiuſmodi voluptatibus omnibus, quæ nobis ſunt etiam cum reliquis animantibus communes. Ex quo ſeruileis eas & belluinas eſſe iudicare licet. Hæ autẽ ſunt tactus & guſtatus voluptates. Ac videntur ſanè etiam guſtatu parum admodum, aut prorſus nihil intemperantes vti.

De ſaporibus enim propriè ſuóque iure guſtatus iudicat: quod faciunt ij, qui vina explorant, & obſonia condiunt. Non admodum autem, aut nihil planè ſaporib. delectantur intemperantes, ſed ipſa perceptione alimenti: quam profectò totam tactus efficit, cùm in eſculentis & poculentis, tum in iis rebus, quæ venereæ appellantur. Quapropter & collum ſibi quidam, obſoniorum gurges atq; helluo, gruis collo lõgius optauit, vt qui tactu maximam capiebat voluptatẽ. Omnium igitur ſenſuum maximè communis eſt is ſenſus, in quo ſita intemperantia eſt: meritóque vt turpis & flagitioſa, maledicti loco obiicienda videatur, propterea quia ineſt in nobis, non qua homines, ſed qua animalia ſumus. His igitur talibus delectari, eáque vehementiùs amare, belluarũ eſt. Nam exceptæ ſanè ſunt omnium quæ tactu percipiũtur, liberaliſſimæ voluptates: cuiuſmodi ſunt eæ quæ in gymnaſiis fricatione & calefactione gignuntur. Non enim intemperantis hominis tactus per totum corpus pertinet, ſed quibuſdam partibus circumſcribitur. Cupiditatum autem aliæ communes eſſe videntur, aliæ propriæ & aſcitæ; vt cibi cupiditas, naturalis eſt. Omnes enim, cùm indigent, alimentum vel ſiccum vel humidum appetunt, aliquando vtrunque, lectũmq; iugalem (vt ait Homerus) adoleſcens, & qui floret ætate. At hoc vel illud alimentum, non iam omnes, neque eadem omnes deſiderant. Itaq; hoc propriè noſtrum videtur eſſe. Veruntamen habet quiddam etiam à natura inſitum. Alij enim aliis delectantur, & quoſdam ex iis quæ offeruntur quædam magis delectant. In naturalibus igitur cupiditatibus offendunt, & labuntur pauci, atque in vno, nempe in eo quod nimium eſt. Nam eſſe aut bibere quæ fors obtulerit, quoad plenior ſis quàm naturæ neceſſitas poſtulat, nihil aliud eſt, quàm modum naturæ conuenientem copia ſuperare. Naturalis enim cupiditas eſt, id quod deeſt, explere velle. Itaque appellantur hi γαστρίμαργοι, id eſt, ventri vſque ad inſaniam indulgentes, tanquam eum præter modum implentes. Ac tales quidem euadunt ij, qui ſeruili admodum ingenio præditi ſunt. At verò in propriis voluptatibus complures & multis modis peccant. Nam cùm huius aut illius rei amantes eo dicantur, vel quòd iis rebus delectentur, vel quòd ita vt vulgus, vel quòd non ita vt oportet, vel quòd non qua parte oportet: intemperantes omnibus in rebus modum ſuperant. Nam & quibus rebus non oportet, quæ ſcilicet odio dignę ſunt, delectantur: & ſi maximè quibuſdã talibus reb. delectari oporteat, magis tamen quàm oportet, & ita vt multitudo, delectantur. Id ergo nimium, quod in voluptatibus vertitur, eſſe intemperantiam, ob eámque cauſam eſſe vituperabile, perſpicuum eſt. In doloribus autem non, vt vir fortis, ſic temperans, eo quòd dolores perferat: nec intemperans, eo quòd non perferat, appellatur. Sed eo intemperans dicitur, quòd ægriùs quàm debet, ferat, nullam ſe corporis percipere voluptatem. Et verò ei dolorem affert voluptas. Temperans autem dicitur cùm ob id, quòd ſe carere voluptatibus non moleſtè ferat, tum quòd aſpernetur & prætermittat id quod iucundum eſt.

CAPVT XIV.

Tertiam particulam, quæ Genus Temperantiæ continebat, Mediocritatem ſcilicet, enarrat.

INtemperans igitur omnia quæ iucunda ſunt, concupiſcit, aut certè quæ iucundiſſima: atque à cupiditate trahitur, vt hæc cæteris habeat potiora: Quapropter dolore angitur & cùm voluptatibus potiri non poteſt, & cùm eas concupiſcit. Semper enim cum dolore cupiditas coniuncta eſt: tametſi abſurdum videatur, propter voluptatem dolore affici.

A τῆς γὰρ γεύσεώς ἐστιν ἡ κρίσις τῶν χυλῶν· ὅπερ ποιοῦσιν οἱ τοὺς οἴνους δοκιμάζοντες, καὶ τὰ ὄψα ἀρτύοντες· οὐ πάνυ δὲ χαίρουσι τούτοις, ἢ οὐχ οἵ γε ἀκόλαστοι, ἀλλὰ τῇ ἀπολαύσει, ἣ γίνεται πᾶσα δι' ἁφῆς καὶ ἐν τοῖς σιτίοις, καὶ ἐν ποτοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις λεγομένοις· διὸ καὶ ηὔξατό τις, * Φιλόξενος ὁ Ἐρύξιος] ὀψοφάγος ὤν, τὸν φάρυγγα αὐτοῦ μακρότερον γεράνου γενέσθαι, ὡς ἡδόμενος * τῇ ἁφῇ. κοινοτάτη δὴ τῶν αἰσθήσεων καθ' ἣν ἡ ἀκολασία· καὶ δόξειεν ἂν δικαίως ἐπονείδιστος εἶναι, ὅτι οὐχ ᾗ ἄνθρωποί ἐσμεν, ὑπάρ- B χει, ἀλλ' ᾗ ζῷα. τὸ δὴ τοιούτοις χαίρειν καὶ μάλιστα ἀγαπᾷν, θηριῶδες· καὶ γὰρ αἱ ἐλευθεριώταται τῶν διὰ τῆς ἁφῆς ἡδονῶν, ἀφῄρηνται, οἷον, αἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις διὰ * τρίψεως καὶ τῆς θερμασίας γινόμεναι· οὐ γὰρ περὶ πᾶν τὸ σῶμα ἡ τοῦ ἀκολάστου ἁφή, ἀλλὰ περί τινα μέρη. Τῶν δ' ἐπιθυμιῶν, αἱ μὲν, κοιναὶ δοκοῦσιν εἶναι· αἱ δ', ἴδιοι καὶ ἐπίθετοι· οἷον, ἡ μὲν τῆς τροφῆς, φυσική· πᾶς γὰρ ἐπιθυμεῖ, ὅταν ἐνδεὴς ᾖ, ξηρᾶς ἢ ὑγρᾶς τροφῆς· ὅτε δ', ἀμφοῖν, καὶ εὐνῆς, φησὶν * Ὅμηρος, ὁ νέος καὶ ἀκμάζων· τὸ δὲ τοιᾶσδε, ἢ τοιᾶσδε, οὐκέτι πᾶς, οὐδὲ τῶν αὐτῶν. διὸ φαίνεται ἡμέτερον εἶναι. C οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει γέ τι καὶ φυσικόν· ἕτερα γὰρ ἑτέροις ἐστὶν ἡδέα· * καὶ ἔνια πᾶσιν ἡδίω τῶν τυχόντων. ἐν μὲν οὖν ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμίαις, ὀλίγοι ἁμαρτάνουσι· καὶ ἐφ' ἕν, ἐπὶ τὸ πλεῖον· τὸ γὰρ ἐσθίειν τὰ τυχόντα, ἢ πίνειν, ἕως ἂν ὑπερπλησθῇ, ὑπερβάλλειν ἐστὶ τὸ κατὰ φύσιν τῷ πλήθει· ἀναπλήρωσις γὰρ τῆς ἐνδείας, ἡ φυσικὴ ἐπιθυμία· διὸ λέγονται οὗτοι γαστρίμαργοι, ὡς παρὰ τὸ δέον πληροῦντες αὐτήν. τοιοῦτοι δὲ γίνονται οἱ λίαν ἀνδραποδώδεις. περὶ δὲ τὰς ἰδίας τῶν ἡδονῶν, πολλοὶ καὶ πολλαχῶς ἁμαρτάνουσι· τῶν γὰρ φιλοτοιούτων λεγομένων, ἢ τῷ χαίρειν οἷς μὴ δεῖ, ἢ τῷ μᾶλλον, D ἢ ὡς οἱ πολλοί, ἢ μὴ ὡς δεῖ, ἢ μὴ ᾧ δεῖ· κατὰ πάντα δ' οἱ ἀκόλαστοι ὑπερβάλλουσι· καὶ γὰρ χαίρουσιν ἐνίοις οἷς οὐ δεῖ· μισητὰ γάρ· * καὶ εἴ τισι δεῖ χαίρειν τῶν τοιούτων, μᾶλλον ἢ δεῖ, * καὶ ὡς οἱ πολλοὶ χαίρουσιν. ἡ μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς ὑπερβολή, ὅτι ἀκολασία, καὶ ψεκτὸν, δῆλον. περὶ δὲ τὰς λύπας, οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας, τῷ ὑπομένειν λέγεται σώφρων· * οὐδ' ἀκόλαστος, τῷ μή· ἀλλ' ὁ μὲν ἀκόλαστος, τῷ λυπεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, ὅτι τῶν ἡδέων οὐ τυγχάνει· καὶ τὴν λύπην δὲ ποιεῖ αὐτῷ ἡ ἡδονή· ὁ δὲ σώφρων, τῷ μὴ λυπεῖσθαι τῇ ἀπουσίᾳ, καὶ τῷ ἀπέχεσθαι τοῦ ἡδέος.

* Eudem. libr. 3. cap. 2.
* γρ. τῇ ἁφῇ, ὡς ἡ ἁφὴ κοινοτάτη δὴ, etiã apud Euſtr.
* Probl. ſect. 37. 3. 5. & 6.
* Ἰλιάδ. ω. Vict. Var. lect. lib. 18. cap. 11.
* γρ. καὶ ἔνια πᾶσιν ἡ. Euſtr.
* γρ. κἂν ἐπί τισι
* γρ. ἢ ὡς
* γρ. ὁ δ' ἀκόλ.

E

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Ὅτι ὁ μὲν ἀκόλαστος ἐπιθυμεῖ ἁπάντων τῶν ἡδέων· ἐλλείπει δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς ὁ ἀναίσθητος, εἴ τις ἄρα τοιοῦτος· ὁ δὲ σώφρων, μέσως περὶ ταῦτ' ἔχει.

Ὁ Μὲν οὖν ἀκόλαστος, ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων πάντων, ἢ τῶν μάλιστα, καὶ ἄγεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας· ὥστε ἀντὶ τῶν ἄλλων ταῦθ' αἱρεῖσθαι· διὸ * καὶ λυπεῖται, καὶ ἀποτυγχάνων, καὶ ἐπιθυμῶν· μετὰ λύπης γὰρ ἡ ἐπιθυμία· ἀτόπῳ δὲ ἔοικε τὸ δι' ἡδονὴν λυπεῖσθαι.

ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς, καὶ ἧττον ἢ δεῖ χαίροντες, οὐ πάνυ γίνονται· οὐ γὰρ ἀνθρωπική ἐστιν ἡ τοιαύτη ἀναισθησία· καὶ γὰρ τὰ λοιπὰ ζῶα, διακρίνει τὰ βρώματα, καὶ τοῖς μὲν, χαίρει· τοῖς δ', οὔ. εἰ δέ τῳ μηδέν ἐστιν ἡδὺ, μηδὲ διαφέρει ἕτερον ἑτέρου, πόρρω ἂν εἴη τοῦ ἄνθρωπος εἶναι· οὐ τέτευχε δὲ ὁ τοιοῦτος ὀνόματος· διὰ τὸ μὴ πάνυ γίνεσθαι. ὁ δὲ σώφρων, μέσως περὶ ταῦτ' ἔχει· οὔτε γὰρ ἥδεται, οἷς μάλιστα ὁ ἀκόλαστος· ἀλλὰ μᾶλλον δυσχεραίνει· οὔτε ὅλως οἷς μὴ δεῖ, οὔτε σφόδρα τοιούτῳ οὐδενί· οὔτε ἀπόντων λυπεῖται· οὐδ' ἐπιθυμεῖ, ἢ μετρίως· οὐδὲ μᾶλλον ἢ δεῖ· οὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὅλως τῶν τοιούτων οὐδενός· ὅσα δὲ πρὸς ὑγίειάν ἐστιν, ἢ πρὸς εὐεξίαν, ἡδέα ὄντα, τούτων * ὀρέγεται μετρίως καὶ ὡς δεῖ· καὶ τῶν ἄλλων ἡδέων, μὴ ἐμποδίων τούτοις ὄντων, ἢ παρὰ τὸ καλὸν, ἢ ὑπὲρ τὴν οὐσίαν· ὁ γὰρ οὕτως ἔχων, μᾶλλον ἀγαπᾷ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς τῆς ἀξίας· ὁ δὲ σώφρων οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος.

ΚΕΦΑΛ. ιε.

Πορίσματα β. α. Ὅτι ἑκουσίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας. β. Ὅτι τὸ ὄνομα τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπὶ τὰς παιδικὰς ἁμαρτίας φέρομεν, ὅθεν καὶ μετηνέχθη.

Ἑκουσίῳ δὲ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας. ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονὴν, ἡ δὲ διὰ λύπην· ὧν, τὸ μὲν αἱρετὸν, τὸ δὲ, φευκτόν. καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν· ἡ δὲ ἡδονὴ, οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ· μᾶλλον δὲ, ἑκούσιον· διὸ καὶ ἐπονειδιστότερον· καὶ γὰρ ἐθισθῆναι ῥᾷον πρὸς αὐτά· πολλὰ γὰρ ἐν τῷ βίῳ τὰ τοιαῦτα· καὶ οἱ ἐθισμοὶ, ἀκίνδυνοι. ἐπὶ τῶν φοβερῶν δ' ἀνάπαλιν· δόξειε δ' ἂν οὐχ ὁμοίως ἑκούσιον ἡ δειλία εἶναι τοῖς καθ' ἕκαστον· αὐτὴ μὲν γὰρ ἄλυπος· ταῦτα δὲ διὰ λύπην ἐξίστησιν· ὥστε καὶ τὰ ὅπλα ῥιπτεῖν, καὶ τὰ ἄλλα ἀσχημονεῖν· διὸ καὶ δοκεῖ βίαια εἶναι. τῷ δ' ἀκολάστῳ ἀνάπαλιν, τὰ μὲν καθ' ἕκαστα, ἑκούσια· ἐπιθυμοῦντι γὰρ καὶ ὀρεγομένῳ· τὸ δ' ὅλον, ἧττον· οὐδεὶς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἀκόλαστος εἶναι. τὸ δ' ὄνομα τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπὶ τὰς παιδικὰς ἁμαρτίας φέρομεν· ἔχουσι γάρ τινα ὁμοιότητα· πότερον δὲ ἀπὸ ποτέρου καλεῖται, οὐθὲν πρὸς τὰ νῦν διαφέρει. δῆλον δ', ὅτι τὸ ὕστερον ἀπὸ τοῦ προτέρου. οὐ κακῶς δ' ἔοικε μετενηνέχθαι· κεκολάσθαι γὰρ δεῖ τὸ τῶν αἰσχρῶν ὀρεγόμενον καὶ πολλὴν αὔξησιν ἔχον· τοιοῦτον δὲ μάλιστα ἡ ἐπιθυμία, καὶ ὁ παῖς· κατ' ἐπιθυμίαν γὰρ ζῶσι καὶ τὰ παιδία· καὶ μάλιστα ἐν τούτοις ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις· εἰ οὖν μὴ ἔσται εὐπειθὲς καὶ ὑπὸ τὸ ἄρχον, ἐπὶ πολὺ ἥξει· ἄπληστος γὰρ ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις, καὶ πανταχόθεν τῷ ἀνοήτῳ· καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας ἐνέργεια αὔξει τὸ συγγενὲς, κἂν μεγάλαι καὶ σφοδραὶ ὦσι· καὶ τὸν λογισμὸν ἐκκρούουσι· διὸ δεῖ μετρίας αὐτὰς εἶναι καὶ ὀλίγας, καὶ τῷ λόγῳ μηδὲν ἐναντιοῦσθαι. τὸ δὲ τοιοῦτον, εὐπειθὲς λέγομεν καὶ κεκολασμένον.

A Iam qui in expetendis voluptatibus modum deſerant, minúſq; quàm oportet iis delectentur, rarò exiſtunt. Non eſt. n. humanus huiuſmodi ſtupor, omni penè ſenſu hominem ſpolians. Nam cætera quoq; animalia pabulum à pabulo diſcernunt, híſq; delectantur, illis non item. Quòd ſi cui nihil ſit iucundũ, nihilq; inter hoc & illud interſit, is profectò ab humanitate fuerit remotiſſimus. Quoniam igitur qui talis ſit, non admodũ reperitur, ſuo nomine non eſt appellatus. Temperans autẽ in his rebus mediocriter & moderatè affectus eſt. Nam neq; iis delectatur, quib. maximopere Intemperãs, ſed offenditur potiùs: neq; omnino, quib. ex reb. capienda voluptas non eſt, ex iis capit volupta-B tem: neque vlla re tali vehementer delectatur: neque ſi eæ res abſint, diſcruciatur, neque eas concupiſcit, aut certè moderatè, neque magis quàm debet, neque quo tempore non debet, neque omnino quicquam tale. Quæcunque autem ita iucunda ſunt, vt eadem ad bonam valetudinem, vel optimum corporis habitum pertineãt, ea modicè, &, vt debet, concupiſcit, cæteráque quæ his non ſunt impedimento, aut quæ ab honeſto non abhorrent, aut quib. res familiaris non exhauritur. Nam qui ita animo affectus eſt, is vehementiùs, quàm par ſit, taleis voluptates amplectitur. At tẽperãs talis non eſt, ſed rectæ rationi paret, atq; obtemperat.

CAPVT XV.

C *Quæſtiones duæ explicantur, altera de Intemperantiæ Natura, altera de eiuſdem Nomine.*

Videtur autem intemperantia magis quàm timiditas, ſponte ac voluntate ſuſcipi. Illa enim propter voluptatem, hæc propter dolorem: quorum alterum optabile eſt, alterum fugiendum. Ac dolor quidem naturam eius, qui angitur, de ſuo ſtatu deturbat, & interimit: voluptas autem nihil tale facit. A voluntate igitur magis pendet. Eáque propter probroſior ac flagitioſior eſt. Nam & facilius eſt rerum iucundarum mediocritati ſeruandæ aſſuefieri: multa enim huiuſmodi in vita quotidiana occurrunt: & aſſueſcẽdi exercitatio ac meditatio periculo vacat. In rebus autem formidoloſis contra euenit. Sed aliter timiditas ſpon-D te contrahitur, aliter res ſingulareis ſponte noſtra, extimeſcimus. Illa enim expers doloris eſt: hæ doloris magnitudine homines exterrent, & ne ſint ipſi apud ſe, efficiunt, adeò vt arma abiiciant, aliáque ſuæ perſonæ indecora faciant. Itaque videntur eſſe violentæ. Contrà fit in intemperante. Res enim ſingulares ſponte ab eo ſuſcipiuntur, nempe concupiſcente atque appetente: vniuerſum verò genus, minùs: intemperans enim eſſe cupit nemo. Nomen autem intemperantiæ etiam ad errata puerilia transferimus. Ineſt enim in his quædam ſimilitudo. Vtrum autem ab vtro ſit appellatum, ad inſtitutum noſtrum nihil refert. Perſpicuum illud quidem eſt, à priore poſterius eſſe nomi-E natum. Nec malè ſanè translatio videtur eſſe facta. Id enim caſtigandum & coercendum eſt, quod turpia concupiſcit, & quod impunitate amplificatur & prorogatur. Quales ſunt maximè cupiditas, & puer. Nam etiam pueri cupiditatem tanquam vitæ ſuæ ſequuntur ducem, maximéque in his rerum iucundarum appetitio dominatur. Itaque ſi non parebit rationi, neque ſub eius erit imperio, ſerpet & manabit latiùs. Nam cùm ſit inexplebilis rerum iucundarum appetitio, maximéque in ſtulto & amente: tum cupiditatis vſus vireis eius, quod cognatum eſt, amplificat, adeò, vt ſi magnæ ſint & vehementes cupiditates, mentem ac rationem de ſua ſede detrudere ac deturbare poſſint. Danda igitur opera eſt, vt mediocres ſint & modicæ, neque quicquam rationi aduerſentur. Atque hoc ipſum eſt, quod obediens & caſtigatum dicimus.

Vt enim puer è cuſtodis & magiſtri præſcriptione viuere: ſic & vis concupiſcendi obtemperare rationi debet. Quocirca debet in viro temperante cum ratione concinere ea pars animi, quæ ad concupiſcendum valet. Vtrique enim propoſitum honeſtum eſt: appetitque temperans, quæ oportet omnia, & quemadmodum, & quo tempore oportet: quæ quidem eſt etiam rationis lex atque inſtitutio. Ac de temperantia quidem hactenus.

A ὥσπερ γὰρ τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδαγωγοῦ ζῆν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν κατὰ τὸν λόγον. διὸ δεῖ τοῦ σώφρονος τὸ ἐπιθυμητικὸν συμφωνεῖν τῷ λόγῳ· σκοπὸς γὰρ ἀμφοῖν τὸ καλόν. καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ σώφρων ὧν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε· οὕτω δὲ τάττει καὶ ὁ λόγος. ταῦτ' οὖν ἡμῖν εἰρήσθω περὶ σωφροσύνης.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM

LIBER IV.

CAPVT I.

Liberalitatem definit. Mox primam definitionis particulam, quæ differentiæ loco adhibita fuit (περὶ χρήματα ſcilicet) explicat.

DEinceps de Liberalitate dicamus. Videtur autem eſſe mediocritas in pecuniis occupata. Nam laudem inuenit homo liberalis, non in rebus bellicis, neque in quibus temperans, neque rurſus in iudiciis: ſed in donatione & acceptione pecuniæ: veruntamen magis in donatione. Pecunias autem appellamus omnia, quorum æſtimationem metitur nummus. Iam verò aſotia (hoc eſt profuſio aut luxuria) & illiberalitas, ſunt in pecunia nimium & parum. Atq; illiberalitatem quidem ſemper iis adſcribimus, qui nimio pecuniarum ſtudio tenentur. Aſotiam autem attribuimus interdum hominibus intemperantibus, profuſionem cum libidine contexentes. Incontinentes enim & eos, qui in libidinem atque intemperantiam ſumptus immenſos faciunt, aſotos (hoc eſt, prodigos, vel profuſos, vel luxurioſos) appellamus. Quare & improbiſſimi videntur eſſe: nam multis ſimul vitiis cooperti ſunt. Non igitur proprio nomine appellantur. Aſotus enim propriè is videtur eſſe, qui vno vitio affectus eſt, nimirum eo, quod rem familiarem perdat & conſumat. Nam qui per ſe ſuaque opera perit, is eſt aſotus. Videtur porrò exitium quoddam ſui ipſius eſſe etiam facultatum interitio, quaſi ex his tota viuendi ratio pendeat. Profuſionem igitur hoc modo accipimus. Quarum autem rerum vſus aliquis eſt, iis & rectè & perperam vti liberum ac ſolutum eſt. At diuitiæ in bonis vtilibus numerantur. Iam qui propria cuiuſque rei virtute præditus eſt, is ea re optimè vtitur. Optimè igitur & diuitiis vtetur is, qui virtutem eam, quæ ad pecuniarum vſum pertinet, conſecutus erit. Atque hic eſt liberalis. Videtur autem pecuniarum vſus eſſe, ſumptus & donatio. Acceptio verò, cuſtodia quærentis eſt potius, quàm vtentis. Itaque hominis liberalis eſt magis, quibus largiendum eſt, largiri, quàm & à quibus accipiendum eſt, accipere, & à quibus accipiendum non eſt, non accipere. virtutis. n. propriũ magis eſt bene mereri, quàm beneficiũ accipere: & res honeſtas ac præclaras gerere, magis quàm turpitudinẽ non admittere. Minimè autem illud quidẽ obſcurũ aut dubiũ eſt, quin & donationem, beneficiũ conferre, rẽſq; honeſtas agere: & acceptionem, beneficio affici, aut ſe à turpib. actionibus abſtinere, comitetur. Præterea ei qui donat, habetur gratia, non ei qui non accipit: potiúſque laus illi quàm huic tribuitur. Tum facilius eſt, non accipere, quàm dare. Suum enim quiſque minùs libenter profundere vult, quàm non accipere alienum. Deinde liberales dicuntur ij, qui largiuntur: qui non accipiunt autem,

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ

Νικομαχείων τὸ Δ.

B

ΚΕΦΑΛ. α΄.

Περὶ ἐλευθεριότητος καὶ ἀνελευθερίας, καὶ ἀσωτίας, καὶ χρήσεως ὀρθῆς τῶνδε τῶν ὀνομάτων.

ΛΕΓΩΜΕΝ δ' ἑξῆς περὶ ἐλευθεριότητος· δοκεῖ δὲ εἶναι ἡ περὶ χρήματα μεσότης. ἐπαινεῖται γὰρ ὁ ἐλευθέριος, οὐκ ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὐδ' ἐν οἷς ὁ σώφρων, οὐδ' αὖ ἐν ταῖς κρίσεσιν, ἀλλὰ περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν· (Magnorum lib. 1. cap. 24. Eudem. li. 3. c. 4.)
C μᾶλλον δ' ἐν τῇ δόσει. χρήματα δὲ λέγομεν πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται. * ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀσωτία (* Infrà cap. 3.) καὶ ἡ ἀνελευθερία περὶ χρήματα ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις· καὶ τὴν μὲν ἀνελευθερίαν προσάπτομεν ἀεὶ τοῖς μᾶλλον ἢ δεῖ περὶ χρήματα σπουδάζουσι· τὴν δ' ἀσωτίαν ἐπιφέρομεν ἐνίοτε συμπλέκοντες τοῖς ἀκολάστοις.] τοὺς γὰρ ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίαν δαπανηροὺς, ἀσώτους καλοῦμεν· διὸ καὶ φαυλότατοι δοκοῦσιν εἶναι· πολλὰς γὰρ ἅμα κακίας ἔχουσιν. οὐ δὴ οἰκείως προσαγορεύονται. βούλεται γὰρ ἄσωτος εἶναι, ὁ ἕν τι κακὸν ἔχων, * τὸ (* γρ. τὸ φθείρειν)
D φθείρειν τὴν οὐσίαν. ἄσωτος γὰρ ὁ δι' αὑτὸν ἀπολλύμενος· δοκεῖ δὲ ἀπώλειά τις αὑτοῦ εἶναι καὶ ἡ τῆς οὐσίας φθορὰ, ὡς τοῦ ζῆν διὰ τούτων ὄντος. οὕτω δὴ τὴν ἀσωτίαν ἐκδεχόμεθα· ὧν δέ ἐστι χρεία τις, ἔστι τούτοις χρῆσθαι καὶ εὖ, καὶ κακῶς. ὁ πλοῦτος δ' ἐστὶ τῶν χρησίμων. ἑκάστῳ δ' ἄριστα χρῆται, ὁ ἔχων τὴν περὶ ἕκαστον ἀρετήν. καὶ πλούτῳ δὴ χρήσεται ἄριστα, ὁ ἔχων τὴν περὶ τὰ χρήματα ἀρετήν. οὗτος δ' ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος. χρῆσις δ' εἶναι δοκεῖ χρημάτων δαπάνη καὶ δόσις· ἡ δὲ λῆψις, καὶ ἡ φυλακὴ, κτῆσις μᾶλλον. διὸ μᾶλλόν ἐστι τοῦ ἐ-
E λευθερίου τὸ διδόναι οἷς δεῖ, ἢ λαμβάνειν ὅθεν δεῖ, καὶ μὴ λαμβάνειν ὅθεν οὐ δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν, ἢ τὸ εὖ πάσχειν, καὶ τὰ καλὰ πράττειν μᾶλλον, ἢ τὰ αἰσχρὰ μὴ πράττειν. οὐκ ἄδηλον δ', ὅτι τῇ μὲν δόσει ἕπεται τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ καλὰ πράττειν· τῇ δὲ λήψει, τὸ εὖ πάσχειν, ἢ μὴ * αἰσχροποιεῖν· καὶ ἡ χάρις τῷ διδόντι, οὐ τῷ μὴ (* γρ. αἰσχροπραγεῖν) λαμβάνοντι· καὶ ὁ ἔπαινος δὲ μᾶλλον. καὶ ῥᾷον δὲ τὸ μὴ λαμβάνειν τοῦ * διδόναι. τὸ γὰρ οἰκεῖον ἧττον προΐενται (* γρ. διδόναι) μᾶλλον, ἢ * οὐ λαμβάνουσι τὸ ἀλλότριον. καὶ ἐλευθέριοι δὲ λέγονται οἱ διδόντες· οἱ δὲ μὴ λαμβάνοντες,

οὐκ εἰς ἐλευθεριότητα ἐπαινοῦνται· ἀλλ' οὐχ ἧττον εἰς δικαιοσύνην. οἱ δὲ λαμβάνοντες οὐδὲ ἐπαινοῦνται πάνυ. φιλοῦνται δὲ σχεδὸν μάλιστα οἱ ἐλευθέριοι τῶν ἀπ' ἀρετῆς· ὠφέλιμοι γάρ· τοῦτο δὲ ἐν τῇ δόσει.

ΚΕΦΑΛ. β.

Τίς ὁ ἐλευθέριος, καὶ τίνες αἱ κατ' ἐλευθεριότητα πράξεις.

Αἱ δὲ κατ' ἀρετὴν πράξεις καλαί, καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα. καὶ ὁ ἐλευθέριος οὖν δώσει τοῦ καλοῦ ἕνεκα καὶ ὀρθῶς. οἷς γὰρ δεῖ, καὶ ὅσα, καὶ ὅτε, καὶ * τἆλλα ὅσα ἕπεται τῇ ὀρθῇ δόσει· καὶ ταῦτα ἡδέως ἢ ἀλύπως· τὸ γὰρ κατ' ἀρετὴν ἡδὺ ἢ ἄλυπον, ἥκιστα δὲ λυπηρόν. ὁ δὲ διδοὺς οἷς μὴ δεῖ, ἢ μὴ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ διά τινα ἄλλην αἰτίαν, οὐκ ἐλευθέριος, ἀλλὰ ἄλλος τις ῥηθήσεται· οὐδ' ὁ λυπηρῶς. μᾶλλον γὰρ ἕλοιτ' ἂν τὰ χρήματα τῆς καλῆς πράξεως· τοῦτο δ' οὐκ ἐλευθερίου. οὐδὲ λήψεται δέ, ὅθεν μὴ δεῖ. οὐ γάρ ἐστι τοῦ μὴ τιμῶντος τὰ χρήματα ἡ τοιαύτη λῆψις. οὐκ ἂν εἴη δὲ οὐδ' αἰτητικός. οὐ γάρ ἐστι τοῦ εὖ ποιοῦντος εὐχερῶς εὐεργετεῖσθαι. ὅθεν δὲ δεῖ, λήψεται· οἷον ἀπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων, οὐχ ὡς καλόν, ἀλλ' ὡς ἀναγκαῖον, ὅπως ἔχῃ διδόναι. οὐδὲ ἀμελήσει τῶν ἰδίων, βουλόμενός γε διὰ τούτων τισὶν ἐπαρκεῖν. οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι δώσει, ἵνα ἔχῃ διδόναι οἷς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ οὗ καλόν. ἐλευθερίου δέ ἐστι σφόδρα καὶ τὸ ὑπερβάλλειν ἐν τῇ δόσει, ὥστε καταλείπειν ἑαυτῷ ἐλάττω· τὸ γὰρ μὴ ἐπιβλέπειν ἐφ' ἑαυτόν, ἐλευθερίου. κατὰ τὴν οὐσίαν δ' ἡ ἐλευθεριότης λέγεται. οὐ γὰρ ἐν τῷ πλήθει τῶν διδομένων τὸ ἐλευθέριον, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ διδόντος ἕξει. αὕτη δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν δίδωσιν. * οὐθὲν δὲ κωλύει ἐλευθεριώτερον εἶναι τὸν τὰ ἐλάττω διδόντα, ἐὰν ἀπὸ ἐλαττόνων διδῷ. ἐλευθεριώτεροι δὲ εἶναι δοκοῦσιν οἱ μὴ κτησάμενοι, ἀλλὰ παραλαβόντες τὴν οὐσίαν. ἄπειροί τε γὰρ τῆς ἐνδείας· καὶ πάντες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὰ αὑτῶν ἔργα, ὥσπερ οἱ γονεῖς καὶ οἱ ποιηταί. πλουτεῖν δ' οὐ ῥᾴδιον τὸν ἐλευθέριον, μήτε ληπτικὸν ὄντα, μήτε φυλακτικόν· προετικὸν δέ, καὶ μὴ τιμῶντα * δι' αὑτὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἕνεκα τῆς δόσεως· διὸ ἐγκαλεῖται * τῇ τύχῃ, ὅτι οἱ μάλιστα ἄξιοι ὄντες, ἥκιστα πλουτοῦσι. συμβαίνει δὲ οὐκ ἀλόγως τοῦτο. οὐ γὰρ οἷόν τε χρήματ' ἔχειν μὴ ἐπιμελούμενον, ὅπως ἔχῃ, ὥσπερ οὐδ' ἐπὶ τῶν ἄλλων. * οὐ μὴν δώσει γε οἷς οὐ δεῖ, οὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. οὐ γὰρ ἂν ἔτι πράττοι κατὰ τὴν ἐλευθεριότητα· καὶ εἰς ταῦτα ἀναλώσας, οὐκ ἂν ἔχοι εἰς ἃ δεῖ ἀναλίσκειν. ὥσπερ γὰρ εἴρηται, ἐλευθέριός ἐστιν ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν δαπανῶν, καὶ εἰς ἃ δεῖ· ὁ δὲ ὑπερβάλλων, ἄσωτος. διὸ τοὺς τυράννους οὐ λέγομεν ἀσώτους. τὸ γὰρ πλῆθος τῆς κτήσεως οὐ δοκεῖ ῥᾴδιον εἶναι ταῖς δόσεσι καὶ ταῖς δαπάναις ὑπερβάλλειν. τῆς ἐλευθεριότητος δὴ μεσότητος οὔσης περὶ χρημάτων δόσιν καὶ λῆψιν·

* γρ. τῶν ἄλλων

* γρ. ἂν οὐδὲν κωλύει

* γρ. δι' αὐτὸν

* Lamb. ἡ τύχη

* γρ. ἡμῖν

non liberalitatis, ſed iuſtitiæ potiùs nomine laudantur. At qui accipiunt, non admodum ſanè laudantur. Iam verò omnium hominum, qui virtutis nomine cari ſunt, maximè diliguntur liberales: nam proſunt aliis: hoc autem in donatione ſitum eſt.

CAPVT II.

Alteram definitionis particulam (quod Liberalitas [illegible] ſit) explicat, eiuſque rationem docet.

Actiones autem ex virtute, & honeſtæ ſunt, & honeſti gratia ſuſcipiuntur. Dabit igitur liberalis honeſti cauſa, & rectè dabit. Nam & quibus dandum eſt, & quantum, & quo tempore, & cætera omnia adhibebit, quæ rectam dandi rationem conſequuntur: eáque libenter & iucundè præſtabit, aut certè non grauatè. Nam quod virtuti conuenienter geritur, aut iucundum eſt, aut à moleſtia vacuum: moleſtum autem minimè. At qui dat vel quibus dandum non eſt, vel non honeſti gratia, ſed alia [illegible] cauſa impulſus, hic non eſt liberalis, ſed aliquo alio nomine appellabitur. Atque adeò ne is quidem, qui grauatè dat. Hic enim pecuniam honeſtis actionibus anteponet: quod minimè conuenit liberali. Nec verò vnde non oportet, accipiet liberalis. Nam hoc accipiendi genus non eſt eius, qui pecuniam nihil æſtimat. Nec erit in poſcendo procax. Non enim hominis eſt benefici, facilè beneficium accipere. Accipiet tamen vnde debebit: verbi gratia, de ſuis bonis & fructibus: non quòd honeſtum ſit, ſed quòd neceſſarium, vt habeat dandi facultatem. Nec ſuam rem familiarem negliget: quippe qui velit ex hac aliquibus commodare, eiſque ſuppeditare, quæ deſiderant. Neque quibuſlibet largietur, vt ſuppetat ei quod largiri poſſit, quibus oportet, & quo tempore, & vbi honeſtum eſt. Magnoperè autem proprium eſt hominis liberalis, ita in dando modum ſuperare, vt ſibi pauciora relinquat. Nam ſui rationem non habere, liberalis eſt. Iam verò ex facultatibus & penditur & appellatur liberalitas. Non enim in multitudine eorum quæ dantur, ſed in habitu eius qui dat, ſita vis eſt liberalitatis. Hic autem dat pro facultatibus. Nihil ergo prohibet eum eſſe liberaliorem, qui pauciora donet, ſi modo ex paucioribus donet. Videntur porro liberaliores eſſe, qui ſuas facultates non quæſiuerunt, ſed ab aliis partas acceperunt. Egeſtatis enim incommodum non ſunt experti. Præterea ſua cuique facta ſunt cariora, vt parentibus & poetis. Difficile eſt autem liberalem diuitem eſſe, quippe qui nec ad accipiendum ſit attentus, nec ad cuſtodiendum pertinax, ſed ad profundendum facilis ac paratus, & pecuniam non ſua, ſed beneficij conferendi cauſa, magni æſtimans. Idcirco & vulgus criminari fortunam ſolet, quòd minimè omnium diuites ſunt, qui diuitiis & copiis rei familiaris ſunt digniſſimi. Sed hoc non temerè contingit. Neque enim fieri poteſt, vt pecuniis abundet is, qui nullam diligentiam, vt pecunioſus ſit, adhibet: quemadmodum neque quicquam aliud ſine ſtudio ac diligentia comparatur. Non tamen aut quibus non debet, aut quo tempore non debet, aut cæteris id genus honeſti formulis neglectis, dabit. Non enim iam liberalitati conuenienter ageret: &, ſi ſumptũ in hęc faceret, vnde impenderet in ea quæ ſumptum deſiderant, non haberet. Eſt enim is liberalis (vt diximus) qui & pro facultatibus, & quas in res oportet, ſumptum facit: qui autem modum tranſit, aſotus. Itaque reges aſotos dicere non ſolemus. Rerum enim quas poſſident, vim & copiam, non videtur eſſe facile donationibus & ſumptibus ſuperare. Quoniam igitur liberalitas, mediocritas eſt, quæ in dandis, & accipiendis pecuniis vertitur:

largietur & impendet liberalis in eas res, in quas debet, & quantum debet, non aliter in paruis quàm in magnis: atque hęc faciet libenter & iucundè: pręterea vnde & quantum accipere debet, accipiet. Nam cùm virtus hæc mediocritas ſit ad vtrunque pertinens: vtrunque, quemadmodum debet, adminiſtrabit. Bonam enim donationem ſimilis conſequitur acceptio: quæ autem ſimilis non eſt, contraria eſt. Quæ igitur ſe mutuò conſequuntur, ſimul in eodem ineſſe poſſunt: contrarias in eodem ineſſe non poſſe, perſpicuum eſt. Quod ſi ei euenerit, vt contrà atque oporteat, aut præter honeſtum, ſumptum faciat, ægrè feret ille quidem, ſed modicè, & quemadmodũ debet. Virtutis eſt enim, & quibus rebus, & quomodo lætandum & dolendum eſt, lætari ac dolere. In ſocietate autem rei pecuniariæ facilem ſe ac commodum præbet liberalis. Quoniam igitur pecuniam contemnit, ad accipiendum iniuriam expoſitus eſt. Magis tamen grauatur, ſe, cùm res poſtularet, ſumptũ non feciſſe, quàm, cùm facere non oporteret, feciſſe, moleſtè fert: neque ei probatur Simonides.

CAPVT III.

Vitia duo extrema, liberalitati oppoſita, explanat, Aſotiam & illiberalitatem.

PRodigus autem etiam in his offendit. Nam neque gaudet, neque dolet quibus aut quomodo debet: quod ex iis quæ poſterius dicentur à nobis, planũ fiet. Atque hoc quidem iam diximus, profuſionem & illiberalitatem, nimium eſſe & parum: idque vtrumque in duobus conſiſtere, in donando ſcilicet, & accipiendo. Nam & ſumptum in genere donationis locamus, illúmq; huius nomine volumus contineri. Ac profuſio quidem donando, & non accipiẽdo, modum ſuperat: accipiendo autem deſerit. Illiberalitas verò donando modum deſerit, accipiendo ſuperat, præterquam in paruis. Ea igitur, quæ profuſionis propria ſunt, non admodum copulantur, neque vnà augeſcunt. Non enim facile eſt, eum qui à nemine accipiat, omnibus donare. Nam celeriter deficiũt eos facultates, qui cùm ſint priuati, plus æquo largiuntur: qui quidem & aſoti videntur eſſe. Deinde hic talis videtur nõ paulo melior eſſe auaro: facilè enim poteſt ad ſanitatem reuerti, & ætatis maturitate correctus, & inopia coactus: poteſt etiam ad mediocritatem peruenire. In eo enim inſunt ea omnia, quæ conueniunt liberali. Nam & donat, & non accipit. Sed neutrum neque vt debet, neque bene. Quòd ſi huic rei aſſueſcat, aut aliqua alia ratione immutetur, iam ſit liberalis. Nam & quibus erit dandum, dabit: neq; vnde accipere nefas erit, accipiet. Itaque non malè moratus eſſe videtur. Non enim improbi, neque humilis aut degeneris hominis eſt, ſed ſtulti potiùs, largiendo & non accipiendo modum ſuperare. Qui igitur hoc modo prodigus eſt, is auaro multo melior videtur eſſe, cùm propter eas cauſas, quas diximus, tum quòd hic iuuat multos, ille neminẽ, atq; adeò ne ſeipſum quidẽ. Sed pleriq; prodigi, quemadmodum à nobis dictum eſt, & vnde non debent, accipiunt, & eo ipſo ſunt illiberales. Efficiuntur autem ad accipiẽdum faciles ac propẽſi, propterea quòd cùm ſumptus facere velint, hoc aſſequi non facilè poſſunt. Nam citò deficiunt eos rei familiaris copiæ. Aliunde igitur, quàm de ſuo, largiri aliis & ſuppeditare coguntur. Simúlq; quia nullã honeſti rationẽ ducũt, ſine religione, nullóq; diſcrimine vndiq; corradũt. Largiendi. n. cupiditate flagrãt: quomodo, aut vnde largiantur, ſúſque déque habent. Quare ne liberales quidẽ ſunt eorũ donationeſ.

A ὁ ἐλευθέριος καὶ δώσει καὶ δαπανήσει εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, ὁμοίως ἐν μικροῖς καὶ μεγάλοις, καὶ ταῦτα ἡδέως· καὶ λήψεται ὅθεν δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ περὶ ἄμφω οὔσης μεσότητος, ποιήσει ἀμφότερα ὡς δεῖ. ἕπεται γὰρ τῇ ἐπιεικεῖ δόσει ἡ τοιαύτη λῆψις· ἡ δὲ μὴ τοιαύτη, ἐναντία ἐστίν. αἱ μὲν οὖν ἑπόμεναι γίγνονται ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ· αἱ δὲ ἐναντίαι, δῆλον ὡς οὔ. ἐὰν δὲ παρὰ τὸ δέον, καὶ τὸ καλῶς ἔχον συμβαίνῃ αὐτῷ ἀναλίσκειν, *λυπηθήσεται· μετρίως δὲ, καὶ ὡς δεῖ. τῆς ἀρετῆς B γὰρ καὶ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐφ᾽ οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. καὶ εὐκοινώνητος δ᾽ ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος εἰς χρήματα. δύναται γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ τιμῶν γε τὰ χρήματα· καὶ μᾶλλον ἀχθόμενος, εἴ τι δέον μὴ ἀνάλωσεν, ἢ λυπούμενος, εἰ μὴ δέον τι ἀνάλωσε, καὶ τῷ Σιμωνίδῃ οὐκ ἀρεσκόμενος.

* γρ. λυπήσεται.

ΚΕΦΑΛ. γ´.

Τίς ὁ ἄσωτος καὶ τίς ὁ ἀνελεύθερος· καὶ τίνες αἱ κατ᾽ ἀσωτίαν καὶ ἀνελευθερίαν πράξεις.

C ΟΔ᾽ ἄσωτος καὶ ἐν τούτοις διαμαρτάνει· οὔτε γὰρ ἥδεται ἐφ᾽ οἷς δεῖ, οὔτε ὡς δεῖ· οὔτε λυπεῖται. ἔσται δὲ προϊοῦσι φανερώτερον. *εἴρηται δ᾽ ἡμῖν ὅτι ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις εἰσὶν, ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία, καὶ ἐν δυσὶν, *ἐν δόσει καὶ λήψει. καὶ τὴν δαπάνην γὰρ εἰς τὴν δόσιν τίθεμεν. ἡ μὲν οὖν ἀσωτία, τῷ διδόναι καὶ μὴ λαμβάνειν ὑπερβάλλει, τῷ δὲ λαμβάνειν ἐλλείπει· ἡ δὲ ἀνελευθερία, τῷ διδόναι μὲν ἐλλείπει, τῷ λαμβάνειν δ᾽ ὑπερβάλλει, πλὴν ἐπὶ μικροῖς. τὰ μὲν οὖν τῆς ἀσωτίας οὐ πάνυ *συνδυάζεται· οὐ γὰρ ῥᾴδιον μηδαμόθεν λαμβάνοντα, πᾶσι διδόναι. ταχέως γὰρ ἐπιλείπει ἡ οὐσία τοὺς διδόντας ἰδιώτας· οἵπερ καὶ δοκοῦσιν D ἄσωτοι εἶναι. *ἐπεὶ ὅ γε τοιοῦτος *δόξαι ἂν οὐ μικρῷ βελτίων εἶναι τοῦ ἀνελευθέρου. εὐίατός τε γάρ ἐστι, καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας, καὶ ὑπὸ τῆς ἀπορίας, καὶ ἐπὶ τὸ μέσον δύναται ἐλθεῖν. ἔχει γὰρ τὰ τοῦ *ἐλευθερίου· καὶ γὰρ δίδωσι, καὶ οὐ λαμβάνει· οὐδέτερον δ᾽ ὡς δεῖ, οὐδ᾽ εὖ. εἰ δὴ τοῦτο ἐθισθείη, ἤ πως ἄλλως μεταβάλλοι, εἴη ἂν ἐλευθέριος. δώσει γὰρ οἷς δεῖ, καὶ οὐ λήψεται ὅθεν οὐ δεῖ. διὸ καὶ δοκεῖ οὐκ εἶναι φαῦλος τὸ ἦθος· οὐ γὰρ μοχθηροῦ, οὐδὲ ἀγεννοῦς, τὸ E ὑπερβάλλειν διδόντα καὶ μὴ λαμβάνοντα· ἠλιθίου δέ. ὁ δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἄσωτος, πολὺ δοκεῖ βελτίων τοῦ ἀνελευθέρου εἶναι, διά τε τὰ εἰρημένα, καὶ ὅτι ὁ μὲν ὠφελεῖ πολλοὺς, ὁ δὲ οὐδένα· ἀλλ᾽ οὐδὲ αὑτόν. ἀλλ᾽ οἱ πολλοὶ τῶν ἀσώτων, καθάπερ εἴρηται, καὶ λαμβάνουσιν ὅθεν μὴ δεῖ, καὶ εἰσὶ κατὰ τοῦτο ἀνελεύθεροι. ληπτικοὶ δὲ γίνονται, διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν ἀναλίσκειν, εὐχερῶς δὲ τοῦτο ποιεῖν μὴ δύνασθαι. ταχὺ γὰρ ἐπιλείπει αὐτοὺς τὰ ὑπάρχοντα. ἀναγκάζονται οὖν ἑτέρωθεν πορίζειν. ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ μηδὲν τοῦ καλοῦ φροντίζειν, ὀλιγώρως καὶ πάντοθεν λαμβάνουσι. διδόναι γὰρ ἐπιθυμοῦσι· τὸ δὲ πῶς, ἢ πόθεν, οὐδὲν αὐτοῖς διαφέρει. διόπερ οὐδὲ ἐλευθέριοι αἱ δόσεις αὐτῶν εἰσίν.

* Lib. 4 c. 1.
* γρ. ἐν λήψει καὶ δόσει.
* γρ. συναύξεται & in q. συνδυάζεται
* Quin. ἐπεὶ ὅ γ.
* γρ. δόξειεν
* γρ. ἐλευθερίου

οὐ γὰρ καλαί, οὐδὲ τούτου αὐτοῦ ἕνεκα, οὐδὲ ὡς δεῖ· ἀλλ' ἐνίοτε οὓς δεῖ πένεσθαι, τούτους πλουσίους ποιοῦσι, καὶ τοῖς μὲν μετρίοις τὰ ἤθη, οὐδὲν ἂν δοῖεν· τοῖς δὲ κόλαξιν, ἢ τινα ἄλλην ἡδονὴν πορίζουσι, πολλά. διὸ καὶ ἀκόλαστοι αὐτῶν εἰσιν οἱ πολλοί. εὐχερῶς γὰρ ἀναλίσκοντες, καὶ εἰς τὰς ἀκολασίας δαπανηροί εἰσι, καὶ διὰ τὸ μὴ πρὸς τὸ καλὸν ζῆν, πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀποκλίνουσιν. ὁ μὲν οὖν ἄσωτος ἀπαιδαγώγητος γενόμενος, εἰς ταῦτα μεταβαίνει· τυχὼν δ' ἐπιμελείας, εἰς τὸ μέσον καὶ τὸ δέον ἀφίκοιτ' ἄν. ἡ δ' ἀνελευθερία, ἀνίατός ἐστι. δοκεῖ γὰρ τὸ γῆρας καὶ πᾶσα ἀδυναμία ἀνελευθέρους ποιεῖν, καὶ συμφυέστερον τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀσωτίας. οἱ γὰρ πολλοὶ φιλοχρήματοι μᾶλλον, ἢ δοτικοί. καὶ διατείνει δὲ ἐπὶ πολύ, καὶ πολυειδές ἐστι. πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς ἀνελευθερίας εἶναι. ἐν δυσὶ γὰρ οὖσα, τῇ τε ἐλλείψει τῆς δόσεως, καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς λήψεως, οὐ πᾶσιν ὁλόκληρος παραγίνεται, ἀλλ' ἐνίοτε χωρίζεται· καὶ οἱ μὲν τῇ λήψει ὑπερβάλλουσιν, οἱ δὲ τῇ δόσει ἐλλείπουσιν. οἱ μὲν γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις προσηγορίαις, οἷον φειδωλοί, γλίσχροι, * κίμβικες, πάντες τῇ δόσει ἐλλείπουσι· τῶν δὲ ἀλλοτρίων οὐκ ἐφίενται, οὐδὲ βούλονται λαμβάνειν· οἱ μὲν διά τινα ἐπιείκειαν καὶ εὐλάβειαν τῶν αἰσχρῶν. δοκοῦσι γὰρ ἔνιοι, ἢ φασί γε, διὰ τοῦτο φυλάττειν, ἵνα μή ποτε ἀναγκασθῶσιν αἰσχρόν τι πρᾶξαι. τούτων δὲ καὶ ὁ κυμινοπρίστης, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος. ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τοῦ μηδενὶ ἂν δοῦναι. οἱ δ' αὖ, διὰ φόβον ἀπέχονται τῶν ἀλλοτρίων, ὡς οὐ ῥᾴδιον τὸν αὐτὸν μὲν τὰ ἑτέρων λαμβάνειν, τὰ δὲ αὐτοῦ ἑτέρους μή. ἀρέσκει οὖν αὐτοῖς, τὸ μήτε λαμβάνειν, μήτε διδόναι· οἱ δ' αὖ κατὰ τὴν λῆψιν ὑπερβάλλουσι τῷ πάντοθεν λαμβάνειν καὶ πᾶν· οἷον οἱ τὰς ἀνελευθέρους ἐργασίας ἐργαζόμενοι, καὶ πορνοβοσκοί, καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, καὶ τοκισταί, καὶ τὰ μικρὰ ἐπὶ πολλῷ. πάντες γὰρ οὗτοι ὅθεν οὐ δεῖ λαμβάνουσι, καὶ ὁπόσον οὐ δεῖ. κοινὸν δ' ἐπ' αὐτοῖς ἡ αἰσχροκέρδεια φαίνεται. πάντες γὰρ ἕνεκα κέρδους καὶ τούτου μικροῦ, ὀνείδη ὑπομένουσι. τοὺς γὰρ τὰ μεγάλα μὴ ὅθεν δεῖ, λαμβάνοντας, μηδὲ ἃ δεῖ, * οὐ λέγομεν ἀνελευθέρους· οἷον τοὺς τυράννους, πόλεις πορθοῦντας καὶ ἱερὰ συλῶντας· ἀλλὰ πονηροὺς μᾶλλον καὶ ἀσεβεῖς, καὶ ἀδίκους. ὁ μέντοι κυβευτής, καὶ ὁ λωποδύτης, καὶ ὁ λῃστής, τῶν ἀνελευθέρων εἰσίν. αἰσχροκερδεῖς γάρ. κέρδους γὰρ ἕνεκα ἀμφότεροι πραγματεύονται καὶ ὀνείδη ὑπομένουσι· καὶ οἱ μὲν κινδύνους τοὺς μεγίστους, ἕνεκα τοῦ λήμματος· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν φίλων κερδαίνουσιν, οἷς δεῖ διδόναι. ἀμφότεροι δὴ ὅθεν οὐ δεῖ κερδαίνειν βουλόμενοι, αἰσχροκερδεῖς. καὶ πᾶσαι δὴ αἱ τοιαῦται λήψεις ἀνελεύθεροι. εἰκότως δὲ τῇ ἐλευθεριότητι ἀνελευθερία ἐναντίον λέγεται. μεῖζόν τε γάρ ἐστι κακὸν τῆς ἀσωτίας, καὶ μᾶλλον ἐπὶ ταύτην ἁμαρτάνουσιν, ἢ κατὰ τὴν λεχθεῖσαν ἀσωτίαν. περὶ μὲν οὖν ἐλευθεριότητος καὶ τῶν ἀντικειμένων κακιῶν, τοσαῦτ' εἰρήσθω.

*Magn.l.1.c.25.

* γρ. [illegible]

A Nam nec honeſtæ ſunt, nec honeſti cauſa fiunt, nec vt par eſt: ſed interdum quos homines oporteat in paupertate ætatem agere, hos collocupletant: & cùm iis, qui temperatis & probatis ſint moribus nihil donent, in aſſentatores aliarúmve voluptatum miniſtros multa largiter effundunt. Itaque & plerique eorum ſunt intemperantes. Nam cùm facile impendant, etiam in res obſcœnas, & ab intemperantia natas, ſumptuoſi ſunt: & quia vitam ſuam honeſti regula non dirigunt, ad voluptates propenſiores euadunt. Prodigus igitur, ſi cuſtode & magiſtro careat, in hęc delabitur: alicuius autem cura & diligentia nixus, ad mediocritatem, & ad id quod oportet, perueniat. Illiberalitas autem atque auaritia, inſanabilis eſt. Videtur enim ſenectus &

B omnis imbecillitas illiberaleis efficere: eáque magis in hominibus innaſcitur, quàm profuſio. Nam plerique omnes pecuniæ ſtudio ducuntur potiùs, quàm ad largiendum prompti ſunt. Tum etiam latiſſimè manat, & eſt multiplex. Multa enim genera, multiq; modi auaritiæ videntur eſſe. Cùm enim in duabus rebus vertatur, & in dando infra modum, & ſupra modum accipiendo, haud quaquam integra eſt in omnibus ſed interdum diuellitur, ac ſeiungitur, aliique reperiuntur, qui accipiendo modum ſuperant, alij qui dando deſerunt. Nam in quos quadrant tales appellationes, verbi gratia, parci, tenaces, ſordidi: omnes hi in largiendo modum deſerunt. Sed aliena nec appetunt,

C nec accipere volunt, alij quidem æquitate & bonitate quadam, rerúmque turpium cauendarum ſtudio adducti. Videntur enim nonnulli, aut certè dicunt, ſe idcirco ſua ſeruare ac tenere, vt ne quid aliquando turpe admittere cogantur. Horum in numero eſt & cuminiſector, & quiſquis talis eſt, qui ex eo nomen traxit, quòd ſupra modum à dando abhorreat. Alij autem metu deterriti ſe à rebus alienis abſtinent: perinde quaſi non ſit facile, eum, qui aliena tollat, ſua ab aliis intacta retinere. Placet igitur eis, neque ab aliis accipere, neque aliis dare. Alij rurſus in accipiendo ſunt nimij, quia vndique & quidlibet accipiunt: quales ſunt ij, qui illiberaleis operas præſtant, ſordidáſque arteis exercent, & lenones, & omnes huius notæ ho-

D mines, & fœneratores, & ij, quibus exiguum lucrum magna mercede conſtat. Hi enim omnes à quib. non debent, & quantum non debent, auferunt. Communis autem eorum videtur eſſe lucri turpitudo. Omnes enim propter quæſtum, eúmque exiguum, turpitudinem ac dedecus ſubeunt. Nam qui magna, & à quibus, & quæ non debent, auferunt, quales ſunt tyranni, qui vrbeis euertunt, templáque expilant: eos non auaros, ſed improbos potiùs, & impios, & iniuſtos dicimus. Iam alcator, & graſſator, qui obuios ſpoliat, & latro, in numero illiberalium ſunt habendi. nam turpem quæſtum conſectantur. Quæſtus enim cauſa vtrique in negotio verſantur, & dedecora ignominiáſque

E perferunt. Atqui hi quidem lucri gratia maximis in periculis verſantur: illi ab amicis, quibus donare debebant, lucrum faciunt. Vtrique igitur quoniam ab iis, à quibus non debent, lucrum captant, turpis quæſtus ſtudioſi dicendi ſunt: omnéſque tales accipiendi rationes & viæ ſunt illiberales. Meritò autem illiberalitas liberalitati contraria eſſe dicitur. Nam cùm malum ſit profuſione maius, tum faciliùs ac ſæpius in hac quàm in illa quam diximus, profuſione homines offendunt. Ac de liberalitate quidem, iiſque vitiis quæ cum ea pugnant, hactenus.

CAPVT

A

CAPVT IV.

Magnificentiæ definitionem affert: eiuſque duas particulas, τὸ πρέπον ſcilicet & τὸ μέγεθος enarrat.

SEquitur vt & de magnificentia diſſeramus. Nam ea quoque virtus quædam videtur eſſe in pecuniis occupata. Verùm non, vt liberalitas, ad omneis pecuniarias actiones, ſed ad ſumptuarias duntaxat pertinet. In his autem liberalitatem magnitudine ſuperat. Nam vt nomen ipſum ſubindicat, ſumptus eſt in rebus amplis & magnis decorus. Magnitudo autem ad aliquid refertur. Neq; enim ſumptus idem trietarchum decet, & ſpectaculorum præfectum. Decorum igitur & perſonæ, quæ impendit, & rei in quam impendit, & pecuniæ quæ impenditur, ſpectatur. Qui autem ſumptus facit in res paruas, vel mediocreis, pro earum rerũ dignitate, is non dicitur magnificus: vt qui dicebat,

---*mendicóque vago dare ſæpe ſolebam.*

ſed is demum, qui [illegible] magnas. Nam qui magnificus eſt, idem eſt liberalis: ſed qui liberalis eſt, non continuò eſt magnificus. Huius autem talis habitus, id quod eſt parum, indecora parcimonia appellatur: nimium, operaria quædam in ſumptu faciendo inſolentia, & elegantiæ inſcientia: & quotquot ſunt tales vitiorum appellationes, quæ modum ſuperant, non magnitudine ſumptus quem faciunt, ſed quòd in iis rebus ſplendorem oſtentant, in quibus, & quomodo non oportet. Verùm de iis poſteriùs dicemus. Magnificus autem homini ſcienti ſimilis eſt. Et decorum in animo cernere, & magnos ſumptus concinnè facere poteſt. Namque (vt initio diximus) omnis habitus actionibus, iiſq; rebus, quarum eſt habitus, terminatur. Sumptus autem viri magnifici, magni ſunt & decori. Talia quoque ſunt eius opera. Sic enim ſumptus magnus erit, ſi ad opus accommodatus ac decorus fuerit: ita vt & opus ſumptu dignũ ſit, & opere ſumptus, aut etiam ſuperior. Hæc etiam talia vir magnificus impendet honeſti gratia. Hoc enim omnium virtutum commune eſt. Et prætereà iucundè ac prolixè. Nam ſubtiliùs rationes ſubducere, & omnia ad calculum reuocare, hominis eſt parcimoniam indecoram ſectantis. Atque etiam quo modo opus quàm pulcerrimum, & quàm maximè decorum potius, quàm quanti, & qua ratione minimo efficiatur, cogitabit. Neceſſariò quoq́ue liberalis erit vir magnificus. Impēdet enim etiam liberalis & quæ oportet, & vt oportet. Sed in his quicquid magni eſt, magnifici proprium eſt, veluti magnitudo liberalitatis circa hæc verſantis. Quin etiam pari impenſa opus efficiet, quod magnificentia præſtet. Non enim eadem poſſeſſionis atque operis virtus eſt. Nam poſſeſſionis virtus eſt, vt ſit plurimi æſtimanda, pretioſiſſima & cariſſima, vt aurum: operis autem, vt magnitudine præſtet, & pulcritudine excellat. Eius enim operis, quod tale eſt, ſpectatio, admiratione ſpectatores afficit. Quod autem magnificum eſt, id admirabile eſt. Operis igitur virtus ac præſtantia eſt, magnificentia quæ in magnitudine conſiſtit.

CAPVT V.

Tertiam particulam in definitione Magnificentiæ poſitam, τὴν δαπάνην videlicet, exponit.

SVmptus autem quidam ſunt, quos amplos & honoratos dicimus; verbi gratia, dona quæ ſuſpenduntur in templis, diiſque dicantur: & conſtructiones templorum, & ſacrificia: itémque ea omnia, quæ in id

ΚΕΦΑΛ. δ.

Περὶ μεγαλοπρεπείας, καὶ τίνι διαφέρει τοῦ ὅ, τε ἐλευθέριος, καὶ ὁ μεγαλοπρεπής.

ΔΟξειε δ' ἂν ἀκόλουθον εἶναι καὶ περὶ μεγαλοπρεπείας διελθεῖν. δοκεῖ γὰρ καὶ αὐτὴ περὶ χρήματά τις ἀρετὴ εἶναι. οὐχ ὥσπερ δ' ἡ ἐλευθεριότης διατείνει περὶ πάσας τὰς ἐν χρήμασι πράξεις, ἀλλὰ περὶ τὰς δαπανηρὰς μόνον· ἐν τούτοις δ' B ὑπερέχει τῆς ἐλευθεριότητος μεγέθει. καθάπερ γὰρ τοὔνομα αὐτὸ ὑποσημαίνει, ἐν μεγέθει πρέπουσα δαπάνη ἐστί· τὸ δὲ μέγεθος πρός τι. οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ δαπάνημα τριηράρχῳ καὶ ἀρχιθεώρῳ. τὸ πρέπον δὴ πρὸς αὐτόν, καὶ ἐν ᾧ,* καὶ περὶ ἅ. ὁ δ' ἐν μικροῖς ἢ ἐν μετρίοις κατ' ἀξίαν δαπανῶν, οὐ λέγεται μεγαλοπρεπής· οἷον τὸ,

--πολλάκι δόσκον ἀλήτῃ·

ἀλλ' ὁ ἐν μεγάλοις, οὕτως. ὁ μὲν γὰρ μεγαλοπρεπής, ἐλευθέριος· ὁ δ' ἐλευθέριος, οὐθὲν μᾶλλον μεγαλοπρεπής. τῆς τοιαύτης δ' ἕξεως, ἡ μὲν ἔλλειψις, μικροπρέ- C πεια καλεῖται· ἡ δ' ὑπερβολή, βαναυσία καὶ ἀπειροκαλία, καὶ ὅσαι τοιαῦται οὐχ ὑπερβάλλουσαι τῷ μεγέθει περὶ ἃ δεῖ, ἀλλ' ἐν οἷς οὐ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, λαμπρυνόμεναι. ὕστερον δὲ περὶ αὐτῶν ἐροῦμεν. ὁ δὲ μεγαλοπρεπής, ἐπιστήμονι ἔοικε, τὸ πρέπον γὰρ δύναται θεωρῆσαι, καὶ δαπανῆσαι μεγάλα ἐμμελῶς. ὥσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, ἡ ἕξις ταῖς ἐνεργείαις ὁρίζεται, καὶ ὧν ἐστίν. αἱ δὲ τοῦ μεγαλοπρεποῦς δαπάναι, μεγάλαι καὶ πρέπουσαι. τοιαῦτα δὴ καὶ τὰ ἔργα. οὕτω γὰρ ἔσται μέγα δαπάνημα καὶ πρέπον τῷ ἔργῳ· ὥστε τὸ μὲν ἔργον, τῆς δαπάνης ἄξιον δεῖ εἶναι· τὴν δὲ δαπάνην, τοῦ ἔργου, ἢ καὶ ὑπερ- D βάλλειν. δαπανήσει* δὴ τὰ τοιαῦτα ὁ μεγαλοπρεπὴς τοῦ καλοῦ ἕνεκα. κοινὸν γὰρ τοῦτο ταῖς ἀρεταῖς. καὶ ἔτι ἡδέως καὶ προετικῶς. ἡ γὰρ ἀκριβολογία, μικροπρεπές. καὶ πῶς κάλλιστον καὶ πρεπωδέστατον, σκέψαιτ' ἂν μᾶλλον, ἢ* πόσου, καὶ πῶς ἐλαχίστου. ἀναγκαῖον δὴ καὶ ἐλευθέριον τὸν μεγαλοπρεπῆ εἶναι. καὶ γὰρ ὁ ἐλευθέριος δαπανήσει ἃ δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. ἐν τούτοις δὲ τὸ μέγα τοῦ μεγαλοπρεποῦς, οἷον μέγεθος·* περὶ ταῦτα τῆς ἐλευθεριότητος οὔσης, καὶ* ἀπὸ τῆς ἴσης δαπάνης, τὸ ἔργον ποιήσει μεγαλοπρεπέστερον. οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἀρετὴ κτήματος καὶ ἔργου. κτῆμα μὲν γὰρ τὸ πλείστου ἄξιον καὶ τιμιώτατον, οἷον χρυσός· ἔργον δέ, τὸ E μέγα καὶ καλόν. τοῦ γὰρ τοιούτου ἡ θεωρία θαυμαστή· τὸ δὲ μεγαλοπρεπές, θαυμαστόν. καὶ ἔστιν* ἀρετὴ ἔργου, μεγαλοπρέπεια ἐν μεγέθει.

Magnor. lib. 1. cap. 27. Eud. lib. 3. ca. 9.

* γρ. καὶ περὶ ἅ.

Odyss. τ. v. 79.

* γρ. δὴ

* γρ. πόσου καὶ πῶς ἐλαχίστου. minùs rectè.

* γρ. περὶ ταῦτα δὲ τῆς

* γρ. ἀπὸ τῆς αὐτῆς

ΚΕΦΑΛ. ε.

Τίνες αἱ κατὰ μεγαλοπρέπειαν πράξεις.

ΕΣτι δὲ τῶν δαπανημάτων, οἷα λέγομεν τὰ τίμια· οἷον, τὰ περὶ τοὺς θεοὺς ἀναθήματα, καὶ κατασκευαί, καὶ θυσίαι· ὁμοίως δὲ καὶ ὅσα περὶ πᾶν

Ὃ δαιμόνιον, καὶ ὅσα πρὸς τὸ κοινὸν εὐφιλοτίμητά ἐστιν, οἷον εἴ που χορηγεῖν οἴονται δεῖν λαμπρῶς, ἢ τριηραρχεῖν, ἢ καὶ ἑστιᾶν τὴν πόλιν. ἐν ἅπασι δ' ὥσπερ εἴρηται, καὶ πρὸς τὸν πράττοντα ἀναφέρεται τὸ τίς ὢν καὶ τίνων ὑπαρχόντων. ἄξια γὰρ δεῖ τούτων εἶναι, καὶ μὴ μόνον τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ποιοῦντι πρέπειν. διὸ πένης μὲν οὐκ ἂν εἴη μεγαλοπρεπής· οὐ γὰρ ἔστιν ἀφ' ὧν πολλὰ δαπανήσει πρεπόντως· ὁ δ' ἐπιχειρῶν, ἠλίθιος. παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ, καὶ τὸ δέον κατ' ἀρετὴν δὲ τὸ ὀρθῶς. πρέπει δὲ καὶ οἷς τὰ τοιαῦτα προϋπάρχει δι' αὐτῶν, ἢ διὰ τῶν προγόνων, ἢ ὧν αὐτοῖς μέτεστι· καὶ τοῖς εὐγενέσι, καὶ τοῖς ἐνδόξοις, καὶ ὅσα τοιαῦτα. πάντα γὰρ ταῦτα μέγεθος ἔχει καὶ ἀξίωμα. μάλιστα μὲν οὖν τοιοῦτος ὁ μεγαλοπρεπὴς, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις δαπανήμασιν ἡ μεγαλοπρέπεια, ὥσπερ εἴρηται· μέγιστα γὰρ καὶ ἐντιμότατα· τῶν δὲ ἰδίων, ὅσα εἰσάπαξ γίνεται· οἷον γάμος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον, καὶ εἰ περί τι πᾶσα ἡ πόλις σπουδάζει, ἢ οἱ ἐν ἀξιώματι· καὶ περὶ ξένων δὲ ὑποδοχὰς, καὶ ἀποστολὰς, καὶ δωρεὰς καὶ ἀντιδωρεάς· οὐ γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανηρὸς ὁ μεγαλοπρεπὴς, ἀλλ' εἰς τὰ κοινά· τὰ δὲ δῶρα τοῖς ἀναθήμασιν ἔχει τι ὅμοιον. μεγαλοπρεποῦς δὲ καὶ οἶκον κατασκευάσασθαι πρεπόντως τῷ πλούτῳ· κόσμος γάρ τις καὶ οὗτος. καὶ περὶ ταῦτα μᾶλλον δαπανᾶν, ὅσα πολυχρόνια τῶν ἔργων· κάλλιστα γὰρ ταῦτα· καὶ ἐν ἑκάστοις τὸ πρέπον. οὐ γὰρ ταὐτὰ ἁρμόζει θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, οὐδ' ἐν ἱερῷ καὶ τάφῳ. καὶ ἐπεὶ τῶν δαπανημάτων ἕκαστον μέγα ἐν τῷ γένει, καὶ μεγαλοπρεπέστατον μὲν τὸ ἐν μεγάλῳ μέγα, ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐν τούτοις μέγα. καὶ διαφέρει τὸ ἐν τῷ ἔργῳ μέγα, τοῦ ἐν τῷ δαπανήματι. σφαῖρα μὲν γὰρ ἢ λήκυθος ἡ καλλίστη, ἔχει μεγαλοπρέπειαν παιδικοῦ δώρου· ἡ δὲ τούτου τιμὴ, μικρὸν καὶ ἀνελεύθερον. διὰ τοῦτό ἐστι τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἐν ᾧ ἂν ποιῇ γένει, μεγαλοπρεπῶς ποιεῖν. τὸ γὰρ τοιοῦτον οὐκ εὐυπέρβλητον, καὶ ἔχον κατ' ἀξίαν τοῦ δαπανήματος. τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλοπρεπής.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ τοῦ βαναύσου καὶ τοῦ μικροπρεποῦς.

Ὁ Δ' ὑπερβάλλων καὶ βάναυσος, τῷ παρὰ τὸ δέον ἀναλίσκειν, ὑπερβάλλει, ὥσπερ εἴρηται. ἐν γὰρ τοῖς μικροῖς τῶν δαπανημάτων, πολλὰ ἀναλίσκει, καὶ λαμπρύνεται παρὰ μέλος· οἷον ἐρανιστὰς γαμικῶς ἑστιῶν, καὶ κωμῳδοῖς χορηγῶν, ἐν τῇ παρόδῳ πορφύραν εἰσφέρων, ὥσπερ οἱ Μεγαρεῖς. καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ποιήσει, οὐ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ τὸν πλοῦτον ἐπιδεικνύμενος, καὶ διὰ ταῦτα οἰόμενος θαυμάζεσθαι· καὶ οὗ μὲν δεῖ πολλὰ ἀναλῶσαι, ὀλίγα δαπανῶν· οὗ δ' ὀλίγα, πολλά. ὁ δὲ μικροπρεπὴς, περὶ πάντα ἐλλείψει, καὶ τὰ μέγιστα ἀναλώσας, ἐν μικρῷ τὸ καλὸν ἀπολεῖ·

A quodcunque diuinum eſt, impenduntur: & quæcunque in remp. honeſtæ laudis ſtudio conferuntur: vt ſi cubi ludos ſe ſplendidè facere, aut triremium præfecturam de ſuo adminiſtrare, aut epulum præbere ciuitati putent oportere. In omnib. autem, vt dictum eſt, eius qui agit, habenda ratio eſt, qui ſit, & quæ ſint eius facultates. Sumptus enim digni facultatibus eſſe debent, neque opus ſolùm, ſed etiam eum, qui facit, decere. Quocirca nemo pauper, magnificus eſſe queat, quia non habet vnde ſumptus conuenienter & decorè facere poſſit: & qui conetur, ſtultus ſit habendus: quoniam & præter dignitatē, & præter id quod fieri oporteat, conetur. Quicquid autem rectè fit, id omne ex virtute fit. Decet porrò magnificè facere cùm eos, qui-
B bus res huiuſmodi vel ipſorum labore & virtute partæ ſunt, vel à maioribus, aut iis, quibuſcum aliqua neceſſitudine coniuncti ſunt, relictæ: tum honeſto loco natos tum claros viros: eos denique qui tali aliqua laude antecellunt. Ineſt enim in his omnibus amplitudo quædam, & dignitas. Talis igitur eſt maximè vir magnificus: & in huius generis ſumptibus magnificentia, vt diximus, elucet. Maximi ſunt enim & honore digniſſimi. In priuatis autem ſumptibus iis, qui ſemel fiunt, etiam locū habet: quales ſunt nuptiæ, & ſi quid eius generis eſt: & ſi qua in re vel tota ciuitas ſtudioſè occupata eſt, vel ij, qui dignitate præſtant. In recipiendorum quoque hoſpitum & dimittendorum officio,
C in donis & remunerationibus. Non enim in ſeipſum ſumptuoſus eſt vir magnificus, ſed in rem communem & publicam. Dona autem ſimile quiddam iis rebus habent, quæ diis conſecrãtur, & ante eorum ſimulacra ſuſpenduntur. Eſt etiam viri magnifici domum ita exædificare, vt eius ſpecies diuitiis conueniat (aliquid enim ex hac quoq; ornamenti comparatur) & in ea opera potius pecuniam impendere, quæ diuturna ſunt futura (ſunt enim hęc pulcherrima) & in vnoquoque decorum ſeruare. Non enim eadem diis atq; hominibus conueniunt, neque eodem ſumptu fanum & ſepulchrum ędificandum eſt. Ac ſumptus quidem ſuo quiſq; in genere magnus. Et cùm ſit illud magnificentiſſimū, quod in magno magnū eſt: tum hîc ſumptus,
D qui in his reb. magnus eſt. Intereſt n. inter id quod eſt in opere magnū, & id quod eſt in ſumptu. nam pila vel ampulla pulcherrima doni puerilis magnificentiam illa quidem obtinet, ſed huius pretium exiguum & illiberale eſt. Itaque magnifici eſt, cuiuſcunque generis opus efficiat, magnificè facere. Nam nec id quod erit eiuſmodi, facilè ſuperari poterit, & ſumptus magnitudini reſpondebit. Talis igitur eſt vir magnificus.

CAPVT VI.

Extrema duo vitia Magnificentiæ oppoſita declarat.

QVi autem modum ſuperat, & is, quem mechanicè in ſumptu faciendo inſolentem dixi-
E mus, eo ſuperat, quòd ſecus ac debet, impendit. In res enim paruas, & quæ paruum ſumptum deſiderant, multam pecuniam inſumit, ſplendoremque ac magnificentiam oſtentat inconcinnè, atque inuenuſtè: exempli gratia, nuptiali apparatu eos accipit, qui ſymbolam in cœnā dederunt: & comœdis dux chori præpoſitus, ad chori ingreſſum exornādum purpuram confert, quemadmodum facere conſueuerunt Megarenſes. Atque huiuſmodi omnia faciet, non honeſti, ſed oſtentandarum diuitiarum cauſa, & quòd ſe his rebus homines admiratione affecturum ſperat. Et quas in res multa impēdere debet, in iis

ſumptū exiguū faciet: vbi parua impēſa deſideratur, ibi larg⁹ & profuſus erit. Homo autē indecorè parc⁹, in omni re modū deſeret, maximàque pecunia conſumpta, in paruo honeſtum omne perdet, atque extinguet.

quicquid facturus eſt, procraſtinans, & cunctabundus efficiet, & qua ratione quàm minimo ſumptu id conficere poſſit, conſiderabit, & in his lamentabitur, & ingemiſcet, omniáque ſe efficere maiora, quàm oporteat, arbitrabitur. Sunt igitur hi habitus vitia: nullam tamen turpitudinis aut dedecoris notam inurũt, quia nec alteri damnum inferunt, nec admodum ſunt deformes.

CAPVT VII.

De Magnanimitatis natura & eſſentia agit.

MAgnitudo animi autem magnis in rebus, vt & nomen ipſum declarat, elucere videtur. Ac primùm ſanè quales ſint hæ res, intelligamus. Nihil porrò intereſt, vtrùm ipſum animi habitum, an eum, qui eo ſit præditus, conſideremus. Magno autem animo habendus videtur is, qui magna ſe mereri exiſtimat, idque ſuo merito. Qui enim præter meritum ac dignitatem id facit, ſtolidus eſt. At eorum, qui virtutem colunt, nemo ſtolidus eſt, nemo mente captus. Eſt igitur magno is animo, quem nos deſcripſimus. Qui enim ſeipſum, cùm paruis rebus atque honoribus dignus ſit, paruis quoque dignum iudicat, hic modeſtus habendus eſt, non magnanimus. Animi enim magnitudo in magnitudine ſita eſt: quemadmodũ & in magno corpore, pulchritudo. Breuis autem ſtaturæ homines, venuſti ac lepidi ſunt quidem illi, aptáque membrorum conuenientia & proportione præditi, ſed pulchri non item. Qui verò magna ſe meritum eſſe putat, immeritò tamen, elatus ac ſuperbus eſt. Quiſquis autem maiora ſibi deberi, quàm quibus dignus ſit, arbitratur, non continuò ſuperbus eſt. Verùm qui ſe minoribus dignum, quàm mereatur, exiſtimat, is anguſto & humili animo eſt, ſiue magnis, ſiue mediocribus, ſiue paruis dignus etiã minora ſibi tribui putet oportere: maximè verò ſi qui magnis dignus eſt, iis ſe indignum putet. Quid enim eum facturũ putemus, ſi hiſce non eſſet dignus? Magnanimus igitur magnitudine eſt ille quidem ſummus: ſed eo, quòd ita vt oportet, de ſuis meritis iudicat, medius. Iis enim, quæ ipſius dignitati meritiſque reſpondent, ſeipſum dignum iudicat: alij modum ſuperant & deſerunt. Ergo ſi ſe magnis eſſe dignum meritò exiſtimat, & maximè, ſi maximis: in vna re potiſſimùm ſanè verſabitur. Quænam igitur ſit huiuſmodi res, ex dignitate intelligamus. Iam dignitatis nomẽ ad externa bona refertur. Hoc autem maximum locare debeamus, quod & diis immortalibus tribuimus, & ij omnes, qui in exiſtimatione magna habentur, expetunt: quod eſt deniq; rerum pulcherrimè geſtarum præmium. At honos tale quiddam eſt. Hoc enim eſt externorum bonorum maximum. In honore igitur & infamia ſic ſe gerit vt oportet, vir magni animi. Neque verò verbis aut ratione opus eſt ad docendum, viros magnanimos in honore verſari. Honore enim maximè magni viri ſe dignos eſſe exiſtimant: ſed pro eo ac merentur. At qui demiſſo & humili animo eſt, is modum deſerit, ſiue ipſius perſona, ſiue magnanimi exiſtimatio ſpectetur. Superbus autem, ſi eius perſonam ſpectes, ſuperat: non, ſi eum cum viro magnanimo conferas. Quòd ſi magnanimus maximis ſit honoribus dignus, ille profectò ſit vir optimus ac præſtantiſſimus. Nam quo quiſque melior eſt, eo maiore præmio atque honore dignus eſt, & quidem optimus quiſque maximo. Verè igitur magnanimus, vir bonus ſit neceſſe eſt. Atque etiam quod in quaque virtute magnum & amplum eſt, viri magnanimi eſſe videatur. Neque conueniat magnanimo dimiſſis manibus fugere, neque iniuriã cuiquam facere. Quid eſt enim cur turpe aliquid admittat, cui nihil ſit magnum? Atque ei quidem, qui res ſingillatim inſpiciat, prorſus ridiculus eſſe videatur magnanimus, ſi nõ ſit idem vir bonus.

A καὶ ὅ,τι ἂν ποιῇ, μέλλων, καὶ σκοπῶν πῶς ἂν ἐλάχιστον ἀναλώσαι· καὶ ταῦτ᾽ ὀδυρόμενος, καὶ πάντ᾽ οἰόμενος μείζω ποιεῖν, ἢ δεῖ. Εἰσὶ μὲν οὖν αἱ ἕξεις αὗται, κακίαι· οὐ μὴν ὀνείδη γ᾽ ἐπιφέρουσι, διὰ τὸ μήτε βλαβεραὶ * τῷ πέλας εἶναι, μήτε λίαν ἀσχήμονες. * γρ. τοῖς πέλας

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ μεγαλοψυχίας, ὅτι περὶ τιμάς ἐστι μάλιστα.

B Η δὲ μεγαλοψυχία, περὶ μεγάλα μὲν καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἔοικεν εἶναι. περὶ ποῖα δ᾽ ἐστί, πρῶτον λάβωμεν. διαφέρει δ᾽ οὐδὲν τὴν ἕξιν, ἢ τὸν κατὰ τὴν ἕξιν, σκοπεῖν. δοκεῖ δὲ μεγαλόψυχος εἶναι ὁ μεγάλων αὑτὸν ἀξιῶν, ἄξιος ὤν. ὁ γὰρ μὴ κατ᾽ ἀξίαν αὐτὸ ποιῶν, ἠλίθιος. τῶν δὲ κατ᾽ ἀρετὴν οὐδεὶς ἠλίθιος, οὐδ᾽ ἀνόητος. μεγαλόψυχος μὲν οὖν ὁ εἰρημένος. * ὁ γὰρ μικρῶν ἄξιος, καὶ τούτων ἀξιῶν ἑαυτόν, σώφρων, μεγαλόψυχος δ᾽ οὔ. ἐν μεγέθει γὰρ ἡ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι· οἱ μικροὶ δ᾽ ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ᾽ οὔ. ὁ δὲ μεγάλων αὑτὸν ἀξιῶν, ἀνάξιος ὤν, χαῦνος· ὁ δὲ **C** μειζόνων ἢ ἄξιος, οὐ πᾶς χαῦνος· ὁ δ᾽ ἐλαττόνων ἢ ἄξιος, μικρόψυχος, ἐάν τε μεγάλων, ἐάν τε μετρίων, ἐάν τε καὶ μικρῶν ἄξιος ὤν, ἔτι ἐλαττόνων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, καὶ μάλιστ᾽ ἂν δόξειεν ὁ μεγάλων ἄξιος. τί γὰρ ἂν ἐποίει, εἰ μὴ * τοιούτων ἦν ἄξιος; ἔστι δὴ ὁ μεγαλόψυχος, τῷ μὲν μεγέθει ἄκρος· τῷ δὲ, ὡς δεῖ, μέσος. τοῦ γὰρ κατ᾽ ἀξίαν ἑαυτὸν ἀξιοῖ· οἱ δ᾽ ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν. Εἰ δὲ δὴ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, ἄξιος ὤν, καὶ μάλιστα τῶν μεγίστων, περὶ ἓν μάλιστ᾽ ἂν εἴη. [τί δ᾽ οὖν τοῦτ᾽ ἐστιν, ἐκ τῆς ἀξίας ληπτέον.] ἡ δ᾽ ἀξία λέγεται πρὸς τὰ ἐκτὸς ἀγαθά. μέγιστον δὲ τοῦτ᾽ ἂν θείημεν, ὃ τοῖς θεοῖς ἀπονέμο- **D** μεν, καὶ οὗ μάλιστα ἐφίενται οἱ ἐν ἀξιώματι, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἆθλον· τοιοῦτον δ᾽ ἡ τιμή. μέγιστον γὰρ δὴ τοῦτο τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. περὶ τιμὰς δὴ καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστιν, ὡς δεῖ. καὶ ἄνευ δὲ λόγου φαίνονται οἱ μεγαλόψυχοι περὶ τιμὴν εἶναι. τιμῆς γὰρ μάλιστα οἱ μεγάλοι ἀξιοῦσιν ἑαυτούς, κατ᾽ ἀξίαν δέ· ὁ δὲ μικρόψυχος ἐλλείπει καὶ πρὸς αὑτόν, καὶ πρὸς τὸ τοῦ μεγαλοψύχου ἀξίωμα. ὁ δὲ χαῦνος, πρὸς ἑαυτὸν μὲν ὑπερβάλλει· οὐ μὴν τόν γε μεγαλόψυχον· ὁ δὲ μεγαλόψυχος, εἴπερ τῶν μεγίστων ἄξιος, ἄριστος ἂν εἴη. μείζονος γὰρ ἀεὶ ὁ βελτίων ἄξιος, καὶ μεγίστων ὁ ἄριστος. τὸν ὡς ἀληθῶς ἄρα **E** μεγαλόψυχον, δεῖ ἀγαθὸν εἶναι. καὶ δόξειε δ᾽ ἂν εἶναι μεγαλοψύχου, τὸ ἐν ἑκάστῃ ἀρετῇ μέγα. οὐδαμῶς τ᾽ ἂν ἁρμόζοι μεγαλοψύχῳ φεύγειν * παρασείσαντι, οὐδ᾽ ἀδικεῖν. τίνος γὰρ ἕνεκα πράξει αἰσχρά, ᾧ οὐδὲν μέγα; * καθ᾽ ἕκαστα δ᾽ ἐπισκοποῦντι πάμπαν γελοῖος φαίνοιτ᾽ ἂν ὁ μεγαλόψυχος, μὴ ἀγαθὸς ὤν.

Magnorum li. 1. c. 26.
Eudem. l. 3. c. 5.
* γρ. ὁ δὲ μικρ.
* γρ. τοιούτων
* γρ. παρασείσαντα & παρασείοντα. malè.
* γρ. καθ᾽ ἕκαστον

A οὐκ εἴη δ' ἂν οὐδὲ τιμῆς ἄξιος, φαῦλος ὤν. τῆς ἀρετῆς γὰρ ἆθλον ἡ τιμή, καὶ ἀπονέμεται τοῖς ἀγαθοῖς. *ἔοικε μὲν οὖν ἡ μεγαλοψυχία, οἷον κόσμος τις εἶναι τῶν ἀρετῶν. μείζους γὰρ αὐτὰς ποιεῖ, καὶ οὐ γίνεται ἄνευ ἐκείνων. διὰ τοῦτο χαλεπὸν τῇ ἀληθείᾳ μεγαλόψυχον εἶναι. οὐ γὰρ οἷόν τε ἄνευ καλοκἀγαθίας. μάλιστα μὲν οὖν περὶ τιμὰς καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστι· καὶ ἐπὶ μὲν ταῖς μεγάλαις, *καὶ ὑπὸ τῶν σπουδαίων μετρίως ἡσθήσεται, ὡς τῶν οἰκείων τυγχάνων. ἢ καὶ ἐλαττόνων. ἀρετῆς γὰρ παντελοῦς οὐκ ἂν γένοιτο ἀξία τιμή. οὐ μὴν ἀλλ' ἀποδέξεταί γε, τῷ μὴ ἔχειν αὐτοὺς μείζω αὐτῷ ἀπονέμειν. τῆς δὲ B παρὰ τῶν τυχόντων καὶ ἐπὶ μικροῖς, πάμπαν ὀλιγωρήσει· οὐ γὰρ τούτων ἄξιος. ὁμοίως δὲ καὶ ἀτιμίας. οὐ γὰρ ἔσται δικαίως περὶ *αὐτόν. μάλιστα μὲν οὖν ἐστιν ὥσπερ εἴρηται, ὁ μεγαλόψυχος περὶ τιμάς. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ πλοῦτον καὶ δυναστείαν, καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν μετρίως ἕξει, ὅπως ἂν γίνηται. καὶ οὔτ' εὐτυχῶν περιχαρὴς ἔσται, οὔτε ἀτυχῶν περίλυπος. οὐδὲ γὰρ περὶ τιμὴν οὕτως ἔχει, ὡς μέγιστον ὄν. αἱ γὰρ δυναστεῖαι καὶ ὁ πλοῦτος διὰ τὴν τιμήν ἐστιν αἱρετά. οἱ γοῦν ἔχοντες αὐτά, τιμᾶσθαι δι' αὐτῶν βούλονται. ᾧ δὴ καὶ ἡ τιμὴ μικρόν C ἐστι, τούτῳ καὶ τἄλλα.

* γρ. ἔοικεν οὖν

* γρ. καὶ τῆς ὑπὸ

* γρ. αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛ. η.

Τίνες αἱ κατὰ μεγαλοψυχίαν πράξεις.

ΔΟκεῖ δὲ καὶ τὰ εὐτυχήματα συμβάλλεσθαι πρὸς μεγαλοψυχίαν. οἱ γὰρ εὐγενεῖς ἀξιοῦνται τιμῆς· καὶ οἱ δυναστεύοντες, ἢ οἱ πλουτοῦντες· ἐν ὑπεροχῇ γάρ· τὸ δ' ἀγαθῷ ὑπερέχον πᾶν, ἐντιμότερον. διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα μεγαλοψυχοτέρους ποιεῖ· τιμῶνται γὰρ ὑπό τινων. κατ' ἀ- D λήθειαν δὲ ὁ ἀγαθὸς μόνος *τιμητός· ᾧ δ' ἄμφω ὑπάρχει, μᾶλλον ἀξιοῦνται τιμῆς· οἱ δ' ἄνευ ἀρετῆς τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἔχοντες, οὔτε δικαίως ἑαυτοὺς μεγάλων ἀξιοῦσιν, οὔτε ὀρθῶς μεγαλόψυχοι λέγονται· ἄνευ γὰρ ἀρετῆς παντελοῦς οὐκ ἔστι ταῦτα. ὑπερόπται δὲ καὶ ὑβρισταὶ καὶ τὰ τοιαῦτα *ἔχοντες, κακοὶ] γίνονται. ἄνευ γὰρ ἀρετῆς οὐ ῥᾴδιον φέρειν ἐμμελῶς τὰ εὐτυχήματα. οὐ δυνάμενοι δὲ φέρειν καὶ οἰόμενοι τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, ἐκείνων μὲν καταφρονοῦσιν· αὐτοὶ δὲ ὅ,τι ἂν τύχωσι, πράττουσι. μιμοῦνται γὰρ τὸν μεγαλόψυχον, οὐχ ὅμοιοι ὄντες, τοῦτο δὲ δρῶσιν ἐν οἷς δύνανται· τὰ μὲν οὖν κατ' ἀρε- E τὴν οὐ πράττουσι· καταφρονοῦσι δὲ τῶν ἄλλων. ὁ δὲ μεγαλόψυχος, δικαίως καταφρονεῖ. δοξάζει γὰρ ἀληθῶς· οἱ δὲ πολλοί, τυχόντως. οὐκ ἔστι δὲ *μικροκίνδυνος, οὐδὲ φιλοκίνδυνος, διὰ τὸ ὀλίγα τιμᾶν· μεγαλοκίνδυνος δέ. καὶ ὅταν κινδυνεύῃ, ἀφειδὴς τοῦ βίου, ὡς οὐκ ἄξιον ὂν πάντως ζῆν. καὶ οἷος εὖ ποιεῖν, εὐεργετούμενος δ' αἰσχύνεται. τὸ μὲν γὰρ

* γρ. τιμητέος.

* γρ. ἔχοντες κακοὶ γίν.

* γρ. μικροκίνδυνος,

A Quin ne honore quidem dignus erit, ſi ſit malus & nequam. Præmium enim virtutis eſt honos, & tribuitur viris bonis. Quocirca videtur animi magnitudo quaſi quoddam virtutum omnium eſſe ornamentum. Nam & maiores eas amplioréſque facit, & ſine illis conſtare nullo modo poteſt. Atque ob hanc cauſam qui reipſe magno ſit animo, non facilè reperias: quippe qui ſine eximia quadam bonitate talis eſſe non poſſit. In honoribus igitur & ignominijs vir magni animi maximè cernitur. Ac magnis quidem honoribus, & iis qui à viris bonis deferentur, modicè delectabitur: tanquam ſuos ſibique accommodatos, aut etiam ſuâ virtute minores & inferiores conſecutus. Virtuti enim omnibus ſuis numeris perfectæ & abſolutæ non facilè par vllus B honos reperiri queat. Verumtamen eos æquo animo accipiet vel ob hanc cauſam, quòd illi non poſſint ei tribuere maiora. Eum autem honorem, qui & à quibuslibet, & ob res paruas tribuetur, prorſus negliget, atque aſpernabitur: hos enim non meretur. Itemque ignominiam atque infamiam contemnet, quia in eum iure cadere non poterunt. Maximè igitur & potiſſimùm in honoribus verſatur vir magnanimus. Verumtamen in diuitiis quoque & principatu, in omni denique ſecunda atque aduerſa fortuna quicquid acciderit, in eo ſe moderatum præbebit: neque in rebus ſecundis lætitia efferetur, neque in aduerſis mœrore contrahetur. Nam ne in honorem quidem ſic animatus eſt: qui tamen quàm maxima res eſt. Principatus C enim & diuitiæ propter honorem ſunt optabilia. Nam qui hæc bona conſecuti ſunt, his ipſis honore affici volunt. Cui igitur honos in rebus paruis numeratur, huic ne cætera quidem magna erunt.

CAPVT VIII.

Magnanimitatis accidentia deſcribit.

OB idipſum verò magnanimi etiam aliorum contemptores videntur eſſe. Videntur autem res ſecundæ ad animi magnitudinem conferre. Nam & honeſto ſummóque loco nati, honore digni putantur: & D ij, qui principatum obtinent, aut opulenti, quoniam cæteris antecellunt. Quo quicque porrò bono aliquo magis excellit, eo honoratius eſt. Itaque etiam his talibus homines animi maioris efficiuntur: à nonnullis enim honorem conſequuntur. Sed ſi verum quærimus, ſolus vir bonus afficiendus honore eſt. Cuius autem virtuti coniuncta fortuna eſt, is honore dignior habetur. Quibus verò ſine virtute talia bona contigerunt, hi neque ſe ipſos magnis honoribus dignos meritò exiſtimant, neque rectè magnanimi appellantur. Hæc enim ſine virtute integra, atque vndique perfecta, conſtare nullo modo poſſunt. Sed aliorum contemptores ac ſuperbi & contumelioſi euadunt ij, qui talibus copiis circunfluunt. Difficile eſt enim ſine E virtute res ſecundas compoſitè concinnéque ferre. Cùm porrò ferre non poſſint, ſeſéque cæteris præſtare exiſtiment, tum illos contemnunt, tum ipſi quicquid fors tulerit, agunt. Virum magnanimum enim imitantur, cùm ſint ei diſſimiles. Quibuſcunque autem in rebus poſſunt, hoc faciunt. Nec ea igitur quæ virtuti conſentanea ſunt, agere ſtudent, & alios tamen faſtidioſè deſpiciunt. Magnanimus autem non iniuria deſpicit. De rebus enim verè opinatur & iudicat.

At vulgus quomodocumque ſors tulerit, opinatur. Iam verò neque ſeſe offert ad caſus paruorum periculorum, neque periculi adeundi cupidus eſt: quoniam pauca ſunt, quæ magni faciat. Magnis autem periculis ſeſe obiicit: & cùm in diſcrimine verſatur, vitæ non parcit, perinde quaſi planè indignum ſit, eum in vita manere. Et cùm eo ſit animo, vt libenter beneficium in alios conferat, tum ſi accipiat, erubeſcit. Illud enim

A præſtantis & excellentis hominis eſt, hoc inferioris. Idem beneficium maiore menſura quàm accepit, remetiri conſueuit. Sic enim is, qui de eo prior bene meritus eſt, etiam ei debebit, & beneficio deuinctus erit. Præterea videntur magnanimi meminiſſe, quos beneficio affecerint: à quibus autem acceperint, non item. Eſt enim is qui beneficium accepit, eo, qui dedit, inferior. At vult magnanimus excellere. Atque illa quidem audit libentiſſime ac iucundiſſimè, hæc grauatè. Itaque neque Thetis Ioui ſua in eum beneficia commemorat: neque Lacedæmonij Athenienſibus, ſed quæ ab illis acceperunt. Eſt etiam magnanimi, neminem, aut vix quemquam rogare, & libenter alteri operam dare atque inſeruire. Atque in eos quidem, qui B aliqua dignitate præditi ſunt, quorúmque res valde ſunt ſecundæ, magnum ſe atque excelſum: in eos verò, quorum mediocris fortuna eſt, modeſtum ac moderatum præbere. Illis enim antecellere difficile & amplum: his facile eſt: & inter illos gloriari, generoſi hominis eſt: inter humiles autem & infimos, ridiculum atque ineptum eſt: quemadmodum in imbecillos vireis ſuas expromere atque experiri. Eſt & eiuſdem ad ea non ire, quæ ſunt honorata, aut in quibus alij principem locum obtinent. Præterea ceſſatorem & cunctatorem eſſe, niſi vbi aut magnus honor proponatur aut magna res agatur: deinde res gerere, paucas illas quidem, ſed magnas, & omnium ſermone famáque celebrandas. Iam verò & apertas cum inimicitias C gerere, & apertè amare neceſſe eſt: timentis eſt enim, fronte occultare ſententiam. Deinde maiorem veritatis quàm opinionis curam habere. Tum apertè & dicere & agere omnia. Apertus enim & liber eſt, quia contemptor aliorum. Contemptor eſt autem aliorum, quia liber & veritatis ſtudioſus: niſi vbi diſſimulanter loquitur. Eſt autem diſſimulator in vulgus. Eſt & eiuſdem, alterius nutu atque arbitratu viuere non poſſe, niſi amici. Seruile enim eſt. Itaque vt aſſentatores omnes, mercenarij quidam ſunt: ſic humiles & demiſſi homines, aſſentatores. Neque facilè admiratur. Nihil enim ei magnum eſt. Neque meminit iniurias. Viri enim magnanimi non eſt, memorem eſſe, præſertim verò malorum, ſed ea potiùs pro nihilo putare. Neque D de hominibus loquitur: quippe qui nec de ſe, nec de cæteris prædicaturus eſt. Nam neque vt laudetur, magnopere ſolicitus eſt, neque vt alij vituperentur. Nec rurſus laudator eſt: & ob eandem cauſam neque maledicus, ne in inimicos quidem, niſi contumelia accepta. In iis autem rebus, quæ aut neceſſariæ, aut exiguæ ſunt, minimè queribundus eſt, neque ſupplex. Eſt enim hominis nimium ſtudium nimiámque curam in res humanas conferentis, ſic affectum eſſe. Atque etiam ita comparatus eſt, vt res pulcras & eleganteis, eaſdémque ſterileis, poſſidere malit, quàm vtileis & fructuoſas. Hoc enim magis proprium hominis eſt ſe E ipſo contenti, & bonorum omnium copia per ſe cumulati. Motum etiam magnanimi viri tardum futurum eſſe credibile eſt, vocem grauem, orationem ſtabilem ac ſedatam. Neque enim feſtinare ſolet is, qui paucis rebus ſtudet: neque vehementer contendit, cui nihil magnum eſſe videtur. Propter has cauſas autem & vox acuta, & celer ingreſſus eſſe ſolet.

CAPVT IX.

Vitia duo Magnanimitati oppoſita explicat.

AC magnanimus quidem talis eſt. Qui autem modum deſerit, is anguſto paruóque animo dicitur: qui ſuperat, elatus ac ſuperbus. Qui ſanè minimè mali videntur eſſe (nihil enim maleficij in quenquam admittunt) verumtamen peccant.

A ὑπερέχοντος, τὸ δὲ ὑπερεχομένου· καὶ ἀντευεργετικὸς πλειόνων. οὕτω γὰρ προσοφλήσει ὁ ὑπάρξας, καὶ ἔσται εὖ πεπονθώς. δοκοῦσι δὲ καὶ μνημονεύειν, οὓς ἂν ποιήσωσιν εὖ· ὧν δ' ἂν πάθωσιν, οὔ. ἐλάττων γὰρ ὁ παθὼν εὖ, τοῦ ποιήσαντος. βούλεται δὲ ὑπερέχειν. καὶ τὰ μὲν ἡδέως ἀκούει, τὰ δ' ἀηδῶς. * διὸ καὶ τὴν Θέτιν οὐ λέγειν τὰς εὐεργεσίας τῷ Διΐ· οὐδ' οἱ Λάκωνες πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ' ἃ πεπόνθεσαν εὖ. μεγαλοψύχου δὲ καὶ τὸ μηδενὸς δεῖσθαι, ἢ μόγις· ὑπηρετεῖν δὲ προθύμως· καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι καὶ εὐτυχίαις, μέγαν εἶναι. πρὸς δὲ τοὺς B μέσους, μέτριον. τῶν μὲν γὰρ ὑπερέχειν, χαλεπὸν καὶ σεμνόν· τῶν δὲ, ῥᾴδιον· καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν σεμνύνεσθαι, οὐκ ἀγεννές· ἐν δὲ τοῖς ταπεινοῖς, φορτικὸν, ὥσπερ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ἰσχυρίζεσθαι· καὶ εἰς τὰ ἔντιμα μὴ ἰέναι, ἢ οὗ πρωτεύουσιν ἄλλοι· καὶ ἀργὸν εἶναι καὶ μελλητὴν, ἀλλ' ἢ ὅπου τιμὴ μεγάλη ἢ ἔργον· καὶ ὀλίγων μὲν πρακτικὸν, μεγάλων δὲ καὶ ὀνομαστῶν. ἀναγκαῖον δὲ καὶ φανερόμισον εἶναι καὶ φανερόφιλον. τὸ γὰρ λανθάνειν, φοβουμένου· καὶ μέλειν τῆς ἀληθείας μᾶλλον ἢ τῆς δόξης, καὶ λέγειν καὶ πράττειν φανερῶς· * καταφρονητικοῦ γὰρ, διὸ παρρησιαστικὸς. παρ- C ρησιαστικοῦ δὲ, διὸ καταφρονητικὸς καὶ ἀληθευτικός· πλὴν ὅσα μὴ δι' εἰρωνείαν. εἴρωνα δὲ πρὸς τοὺς πολλούς, καὶ πρὸς ἄλλον μὴ δύνασθαι ζῆν, ἀλλ' ἢ πρὸς φίλον. δουλικὸν γάρ. διὸ καὶ πάντες οἱ κόλακες, θητικοί· καὶ οἱ ταπεινοὶ, κόλακες. οὐδὲ θαυμαστικός. οὐθὲν γὰρ μέγα αὐτῷ ἐστιν. οὐδὲ μνησίκακος. οὐ γὰρ μεγαλοψύχου τὸ ἀπομνημονεύειν, ἄλλως τε καὶ κακά· ἀλλὰ μᾶλλον παρορᾶν. οὐδ' ἀνθρωπολόγος· οὔτε γὰρ περὶ αὑτοῦ ἐρεῖ, οὔτε περὶ ἑτέρου. οὔτε γὰρ ἵνα ἐπαινῆται, μέλει αὐτῷ, οὔθ' ὅπως οἱ ἄλλοι ψέγωνται, οὐδ' αὖ ἐπαινετικός ἐστι. διόπερ οὐδὲ κακολόγος, οὐδὲ τῶν D ἐχθρῶν, εἰ μὴ δι' ὕβριν· καὶ περὶ ἀναγκαίων ἢ μικρῶν ἥκιστα ὀλοφυρτικὸς καὶ δεητικός. σπουδάζοντος γὰρ οὕτως ἔχειν περὶ ταῦτα· καὶ οἷος κεκτῆσθαι μᾶλλον τὰ καλὰ καὶ ἄκαρπα τῶν καρπίμων καὶ ὠφελίμων· αὐτάρκους γὰρ μᾶλλον. καὶ κίνησις δὲ βραδεῖα τοῦ μεγαλοψύχου δοκεῖ εἶναι, καὶ φωνὴ βαρεῖα, καὶ λέξις στάσιμος· οὐ γὰρ σπευστικὸς, ὁ περὶ ὀλίγα σπουδάζων· οὐδὲ σύντονος, ὁ μηθὲν μέγα οἰόμενος. ἡ δ' ὀξυφωνία καὶ ἡ ταχύτης, διὰ τούτων. τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλόψυχος.

E

Ἰλιάδ. α.
* γρ. ἡ Θέτις οὐ λέγει

*Manuſcriptus quidam ita habet, παρρησιαστικοῦ γάρ. διὸ καταφρονητικός. καταφρονητικοῦ γάρ. διὸ παρρησιαστικός. Alij, παρρησιαστὴς γὰρ, διὰ τὸ καταφρονητικὸς εἶναι. καταφρονητικὸς δὲ, διὸ παρρησιαστικός. Victorius.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ τοῦ μικροψύχου καὶ τοῦ χαύνου.

ὉΔ' ἐλλείπων, μικρόψυχος· ὁ δ' ὑπερβάλλων, χαῦνος. οὐ κακοὶ μὲν οὖν δοκοῦσιν εἶναι οὐδ' οὗτοι. οὐ γὰρ κακοποιοί εἰσιν· ἡμαρτημένοι δέ.

ὁ μὲν γὰρ μικρόψυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν, ἑαυτὸν ἀποστερεῖ ὧν ἄξιός ἐστι· καὶ ἔοικε κακὸν ἔχειν τι, ἐκ τοῦ μὴ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τῶν ἀγαθῶν, καὶ *ἀγνοεῖν δ' ἑαυτόν· ὠρέγετο γὰρ ἂν ὧν ἄξιος ἦν, ἀγαθῶν γε ὄντων. οὐ μὴν ἠλίθιοί γε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσιν εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον *ὀκνηροί. ἡ τοιαύτη δὲ δόξα δοκεῖ καὶ χείρους ποιεῖν· ἕκαστοι γὰρ ἐφίενται τῶν κατ' ἀξίαν. ἀφίστανται δὲ καὶ τῶν πράξεων τῶν καλῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ὡς ἀνάξιοι ὄντες· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. οἱ δὲ χαῦνοι, ἠλίθιοι, καὶ ἑαυτοὺς ἀγνοοῦντες, καὶ ταῦτ' ἐπιφανῶς· ὡς γὰρ ἄξιοι ὄντες, τοῖς ἐντίμοις ἐπιχειροῦσιν, εἶτα ἐξελέγχονται· καὶ ἐσθῆτι κοσμοῦνται, καὶ σχήματι, καὶ τοῖς τοιούτοις· καὶ βούλονται τὰ εὐτυχήματα φανερὰ εἶναι αὐτῶν, καὶ λέγουσι περὶ αὐτῶν, ὡς διὰ τούτων τιμηθησόμενοι. ἀντιτίθεται δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἡ μικροψυχία μᾶλλον τῆς χαυνότητος· καὶ γὰρ γίνεται μᾶλλον, καὶ χεῖρόν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν μεγαλοψυχία, περὶ τιμήν ἐστι μεγάλην, ὥσπερ εἴρηται.

* γρ. ἀγνοεῖ

* γρ. νωθροί

ΚΕΦΑΛ. ι.

Περὶ φιλοτιμίας καὶ ἀφιλοτιμίας, καὶ τῆς ἀνωνύμου μεσότητος.

Ἔοικε δὲ καὶ περὶ ταύτην εἶναι ἀρετή τις, καθάπερ ἐν τοῖς πρώτοις ἐλέχθη, ἣ δόξειεν ἂν παραπλησίως ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, ὥσπερ καὶ ἡ ἐλευθεριότης πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν. ἄμφω γὰρ αὗται, τοῦ μὲν μεγάλου ἀφεστᾶσι· περὶ δὲ τὰ μέτρια καὶ τὰ μικρὰ διατιθέασιν ἡμᾶς ὡς δεῖ. ὥσπερ δὲ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων, μεσότης ἐστί, καὶ ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις· οὕτω καὶ ἐν τιμῆς ὀρέξει, τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον, καὶ τὸ ὅθεν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. τόν τε γὰρ φιλότιμον ψέγομεν, ὡς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὅθεν οὐ δεῖ, τῆς τιμῆς ἐφιέμενον· τόν τε ἀφιλότιμον, ὡς οὐδ' ἐπὶ τοῖς καλοῖς προαιρούμενον τιμᾶσθαι. ἔστι δ' ὅτε τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνδρώδη καὶ φιλόκαλον· τὸν δὲ ἀφιλότιμον, ὡς μέτριον καὶ σώφρονα, ὥσπερ καὶ ἐν *τοῖς πρώτοις εἴπομεν. δῆλον δ' ὅτι *πλεοναχῶς τοῦ φιλοτοιούτου λεγομένου, οὐκ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀεὶ φέρομεν τὸν φιλότιμον· ἀλλ' ἐπαινοῦντες μέν, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοί· ψέγοντες δέ, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ. ἀνωνύμου δ' οὔσης τῆς μεσότητος, ὡς ἐρήμης, ἔοικεν ἀμφισβητεῖν τὰ ἄκρα. ἐν οἷς δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον. ὀρέγονται δὲ τιμῆς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον. ἔστι δὴ καὶ ὡς δεῖ. ἐπαινεῖται γοῦν ἡ ἕξις αὕτη, μεσότης οὖσα περὶ τιμὴν ἀνώνυμος. φαίνεται δὲ πρὸς μὲν τὴν φιλοτιμίαν, ἀφιλοτιμία· πρὸς δὲ τὴν ἀφιλοτιμίαν, φιλοτιμία· πρὸς ἀμφότερα δέ, ἀμφότερά πως. ἔοικε δὲ τοῦτ' εἶναι καὶ *περὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. ἀντικεῖσθαι δ' ἐνταῦθα οἱ ἄκροι φαίνονται, διὰ τὸ μὴ ὠνομάσθαι τὸν μέσον.

* Lib.2. c.7.

* Vide li.3.c.13. ſub finem.

* Lib.2.c.8.9.

A Nam qui demiſſo paruóque animo eſt, cùm ſit bonis dignus, ipſe ſe iis fraudat, quæ meretur. Videtúrque mali quiddam in hoc ineſſe, ex eo quòd ſeſe bonis indignum eſſe arbitratur: atque adeò ſeipſum ignorare. Nam ni ita eſſet, ea expeteret, quibus dignus eſt, cùm bona ſint. Tales homines tamen ſtulti non videntur eſſe, ſed pigri potiùs & ſegnes. Talis autem opinio, quam de ſe ipſis habent, etiam deteriores eos efficere videtur. Ea enim, quæ meretur, quiſque expetere conſueuit. Proinde ab honeſtis actionibus & ſtudiis, quaſi indigni ſint, itémque à bonis externis longè refugiunt. Superbi autem cùm ſtulti ſint, tum ſeipſos quoque ignorant, neque id obſcurè. Nam B perinde quaſi digni ſint, res amplas & honoratas conantur ac ſuſcipiunt: deinde ſe ipſi, quales ſint, indicant, & ab aliis coarguuntur. Tum verò ex veſtitu, ex habitu geſtúque corporis, & conſimilibus aliis ornatum ſibi quærunt, ſuáſque res ſecundas omnibus notas & manifeſtas eſſe volunt, & de ſe ipſi prædicant: quaſi ex his honorem conſecuturi. Magis autem animi magnitudini aduerſatur humilitas, & demiſſio animi, quàm elatio ac ſuperbia. Nam crebrior eſt, & deterius malum.

CAPVT X.

Virtutem circa paruos honores verſantem, cum ſuis extremis enarrat.

C ANimi igitur magnitudo in magno honore verſatur, quemadmodum oſtendimus. Videtur autem etiam in hoc alia quædam virtus eſſe occupata, vt in ſuperioribus diximus, quæ parem ad animi magnitudinem, rationem habere videatur, atque ad magnificentiam liberalitas. Nam cùm ambæ hæ virtutes à magno remotæ ſint, tum in rebus mediocribus & paruis nos ita, vt par eſt, afficiunt. Vt in accipiendis autem & dandis pecuniis locum habent mediocritas, nimium & parum: ſic etiam honos, & vehementiùs, & minùs quàm oportet, & rurſum vnde, & quo modo expetendus eſt, expeti poteſt. Nam & ambitioſum vi- D tuperamus, tanquam nimia honoris cupiditate inflammatum, honorémque vnde non oportet aucupantem: & honoris contemptorem, tanquam ne ex honeſtis quidem rebus honoris adipiſcendi conſilium capientem. Interdum autem ambitioſum quidem laudamus, vt virum fortem & honeſtatis ſtudioſum: honoris verò contemptorem, tanquam modeſtum & temperantem, vt etiam ſuprà diximus. Perſpicuum eſt autem, cùm multis modis quis huius vel illius rei amans dicatur, non reſpectu eodem ſemper φιλοτίμου nomen efferri: ſed ſi laudemus, de eo, qui ſtudioſior ſit honoris quàm vulgus: ſin vituperemus, de eo qui ſtudioſior ſit quàm oporteat. Quoniam autem mediocritas vacat nomine, idcirco fit vt extrema de eius poſ- E ſeſſione, quaſi de loco vacuo ac deſerto, ambigant & concertent. Cæterùm quibus in rebus nimium reperitur, & parum, in iis etiam medioctitas. At honorem homines & nimiùm expetunt, & parum. Eum igitur quoque expetere licet intra modum, & vt oportet. Laudatur itaque hic habitus: qui mediocritas eſt in honore expetendo occupata, non nominata. Videtur autem, ſi cum ambitione comparetur, honoris contemptio: ſi cum honoris contemptione, ambitio: ſed cum vtraque comparata, vtriuſque ſpeciem quodammodo præ ſe fert. Quod etiam in reliquis virtutibus apparet. Pugnare autem hic videntur inter ſe extremi, quia ei, qui medius eſt, nomen impoſitum non eſt.

CAPVT XI.

Lenitatem, quæ in ira moderanda verſatur, cum contrarys vitys declarat.

LEnitas autem, mediocritas eſt, quæ in iris verſatur. Sed quia medius vacat nomine, ac ferè etiam extremi, medio lenitatem adſcribimus, ad id quod eſt parum, propendentem, quod ipſum nomine vacat. Nimium autem iracundia dici poteſt. Perturbatio enim ira eſt, cuius multæ & variæ cauſæ ſunt efficientes. Atque is quidem, qui, quibus de rebus, quibúſque hominibus oportet, iraſcitur: præterea verò & quemadmodum, quo tempore, & quandiu oportet, laudatur. Manſuetus igitur ac lenis appellari poterit, ſi modò lenitas laudabilis eſt. Ea enim videtur eſſe manſueti & lenis hominis natura, vt & ab omni animi tumultu ſit liber ac ſolutus, nec ſe à perturbatione trahi patiatur, ſed vt ratio præceperit, ita & his de cauſis, & tandiu iraſcatur, & ægrè ferat. Peccare autem videtur in eam partem, quæ eſt infra modum. Non enim ad vlciſcendum implicatus eſt homo lenis, ſed potiùs ad ignoſcendum propenſus. Parum autem, ſiue lentitudinem, ſiue quo alio nomine placet appellare, vituperatur. Nam cùm ij, qui non ſuccenſent ob eas cauſas ob quas ſuccenſere debent, ſtulti videantur: tum ij, qui non quo modo, nec quo tempore, neque quibus debent. Videtur enim hic prorſus ſenſu carere, neque vnquam condoleſcere: cúmque non iraſcatur, non facilè ad propulſandam iniuriam excitari. Deinde verò aliorum in ſe & in ſuos contumelias perpeti ac negligere, mancipiorum eſt. Nimium autem in omnibus quidem peccandi modis contrahitur. Nam & quibus, & propter quas cauſas iraſci non debemus, & vehementiùs quàm debemus, & citiùs & diutiùs quàm oportet, iraſcimur. Non tamen hæc in vno inſunt omnia. Fieri enim non poſſit, vt inſint. Nam cùm malum omne per ſe perdat atque interimat, tum ſi integrum ſit, intolerabile efficitur. ὀργίλοι igitur ſunt illi quidē irritabiles, celeriterq; iraſcũtur, & quib. & propter quas cauſas non oportet, & vehemētiùs quàm oportet: ſed iidem ſunt placabiles, iraſcēdiq; finē citò faciũt, quod quidē eſt in illis vel optimum. Atq. hoc eis propterea accidit, quia iram nō comprimunt, neq. cohibent, ſed ſtatim iniuriā acceptā referunt (& hac ratione irā ſuam produ̅t) propter animi concitati celeritatē: deinde iraſci deſinũt. Ἀκρόχολοι autē ſupra modũ ſunt celeres, & ad omnia, & omnib. de cauſis iracũdia exardeſcunt: vnde & nomen natum eſt. At Πικροὶ, ſiue amari, propemodum ſunt implacabiles, diúq; in iracundia perſeuerãt. Iram enim continent & cōprimunt: quæ tum quieſcit, cùm iniuriā vlti fuerint. Vltio. n. irā ſedat, doloris loco voluptatē afferens. Quod ſi aſſequi nō poſſint, graui onere premũtur. Iam quia onus eorum nō eſt aliis notum, nemo eis, vt ſe placabileis præbeant, perſuadet. Ad iram autem in ſe ipſo concoquendā tempore opus eſt. Eſt quinetiam hoc hominum genus cùm ſibi ipſi moleſtiſſimum, tum amiciſſimis. Χαλεποὺς autem, hoc eſt, ſæuos & aſperos, eos appellamus, qui & propter quas cauſas non debent, & grauiùs & diutiùs quàm debēt, iraſcuntur, & qui nunquã placantur, niſi iniuriā vlti ſint, vel etiā eos, quib. irati ſunt, caſtigarint. Lenitati autē magis opponimus nimiũ, quàm parum. Frequētius. n. eſt: quandoquidē hominibus vſitatius & ſolemnius eſt iniuriam vlciſci. Præterea ſæui & aſperi homines, ad conuictum, vitæque cōſuetudinem minùs accommodati ſunt. Sed quod etiā ſuprà dictum eſt, ex iis quoq; quæ nunc dicimus, intelligi poteſt, non eſſe facile oratione diſtinguere, quomodo, & quibus hominibus, & quib. de cauſis, & quãdiu ſit iraſcendum, & quoúſque quis in iracundia perſeuerans rectè faciat, aut peccet.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ πρᾳότητος, καὶ ἄλλων τῶν περὶ τὴν ὀργὴν ἕξεων.

A Πρᾳότης δ' ἐστὶ μὲν μεσότης περὶ ὀργάς· ἀνωνύμου δ' ὄντος τοῦ μέσου, σχεδὸν δὲ καὶ τῶν ἄκρων, ἐπὶ* τὸν μέσον τὴν πρᾳότητα φέρομεν, πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἀποκλίνουσαν, ἀνώνυμον οὖσαν· ἡ δ' ὑπερβολή, ὀργιλότης τις λέγοιτ' ἄν. τὸ μὲν γὰρ πάθος ἐστὶν ὀργή· τὰ δ' ἐμποιοῦντα, πολλὰ καὶ διαφέροντα. ὁ μὲν οὖν ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οἷς δεῖ ὀργιζόμενος, ἔτι δὲ καὶ ὡς
B δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὅσον χρόνον, ἐπαινεῖται· πρᾷος δὴ οὗτος ἂν εἴη, εἴπερ ἡ πρᾳότης ἐπαινεῖται· βούλεται γὰρ ὁ πρᾷος, ἀτάραχος εἶναι, καὶ μὴ ἄγεσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους· ἀλλ' ὡς ἂν ὁ λόγος τάξῃ, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτοις, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον χαλεπαίνειν. ἁμαρτάνειν δὲ δοκεῖ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν. οὐ γὰρ τιμωρητικὸς ὁ πρᾷος, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικός. ἡ δ' ἔλλειψις, εἴτ' ἀοργησία τίς ἐστιν, εἴθ' ὅ,τι δή ποτε, ψέγεται. οἱ γὰρ μὴ ὀργιζόμενοι ἐφ' οἷς δεῖ, ἠλίθιοι δοκοῦσιν εἶναι, καὶ οἱ μὴ ὡς δεῖ, μηδ' ὅτε, μηδὲ οἷς δεῖ. δοκεῖ γὰρ οὐκ αἰσθάνεσθαι, οὐδὲ λυπεῖσθαι,* μὴ ὀργιζόμε-
C νός τε, οὐκ εἶναι ἀμυντικός. τὸ δέ, προπηλακιζόμενον ἀνέχεσθαι, καὶ τοὺς οἰκείους περιορᾶν, ἀνδραποδῶδες. ἡ δ' ὑπερβολὴ κατὰ πάντα μὲν γίνεται· καὶ γὰρ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θᾶττον, καὶ πλείω χρόνον· οὐ μὴν ἅπαντά γε τῷ αὐτῷ ὑπάρχει. οὐ γὰρ ἂν δύναιτο εἶναι· τὸ γὰρ κακὸν* καὶ αὑτὸ ἀπόλλυσι· κἂν ὁλόκληρον ᾖ, ἀφόρητον γίνεται. οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι, ταχέως μὲν ὀργίζονται, καὶ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ· παύονται δὲ ταχέως· ὃ καὶ βέλτιστον ἔχουσι. συμβαίνει δὲ αὐτοῖς τοῦτο, ὅτι οὐ κατέχουσι τὴν ὀργήν, ἀλλ' ἀνταποδιδόασιν· ᾗ φανεροί εἰσι
D διὰ τὴν ὀξύτητα· εἶτα ἀποπαύονται. ὑπερβολῇ δ' εἰσὶν οἱ ἀκρόχολοι ὀξεῖς καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί· ὅθεν καὶ τοὔνομα. οἱ δὲ πικροί, δυσδιάλυτοι. καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται· κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν. παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν* ἀνταποδιδῷ. ἡ γὰρ τιμωρία παύει τῆς ὀργῆς· ἡδονὴν ἀντὶ τῆς λύπης ἐμποιοῦσα. τούτου δὲ μὴ γινομένου, τὸ βάρος ἔχουσι. διὰ γὰρ τὸ μὴ ἐπιφανὲς εἶναι, οὐδὲ συμπείθει αὐτοὺς οὐδείς. ἐν αὑτῷ δὲ πέψαι τὴν ὀργήν, χρόνου δεῖ. εἰσὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς ὀχληρότατοι, καὶ τοῖς μάλιστα φίλοις. χαλεποὺς δὲ λέγομεν, τοὺς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ
E χαλεπαίνοντας, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλλαττομένους ἄνευ τιμωρίας* ἢ κολάσεως· τῇ πρᾳότητι δὲ μᾶλλον τὴν ὑπερβολὴν ἀντιτίθεμεν. καὶ γὰρ μᾶλλον γίνεται· ἀνθρωπικώτερον γὰρ τὸ τιμωρεῖσθαι. καὶ πρὸς τὸ συμβιοῦν οἱ χαλεποὶ χείρους. ὃ δὲ καὶ ἐν* τοῖς πρότερον εἴρηται, καὶ ἐκ τῶν λεγομένων δῆλον. οὐ γὰρ ῥᾴδιον διορίσαι τὸ πῶς, καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον, καὶ μέχρι τινὸς ὀρθῶς ποιεῖ τις ἢ ἁμαρτάνει.

* γρ. τὴν μέσην
* Magn. l.1.c.11. Eudem. li.3.c.3.
* γρ. μὴ ὀργ. δὲ.
* γρ. καὶ καθ' ἑαυτό
* γρ. ἀνταποδιδῶσιν.
* γρ. ἢ καί
* Lib.2.c.vlt.

ὁ μὲν γὰρ μικρὸν παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται, οὔτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον, οὔτ' ἐπὶ τὸ ἧττον. ἐνίοτε γὰρ τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πράους φαμέν· καὶ τοὺς χαλεπαίνοντας ἀνδρώδεις, ὡς δυναμένους ἄρχειν. ὁ δὴ πόσον καὶ πῶς παρεκβαίνων, ψεκτός, οὐ ῥᾴδιον τῷ λόγῳ ἀποδοῦναι. ἐν γὰρ τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. ἀλλὰ τό γε *τοσοῦτον δῆλον, ὅτι ἡ μὲν μέση ἕξις, ἐπαινετή, καθ' ἣν οἷς δεῖ ὀργιζόμεθα, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα· αἱ δὲ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, ψεκταί· καὶ ἐπὶ μικρὸν μὲν γινόμεναι, ἠρέμα· ἐπὶ πλέον δὲ, μᾶλλον· ἐπὶ πολὺ δὲ, σφόδρα. δῆλον οὖν ὅτι τῆς μέσης ἕξεως ἀνθεκτέον. αἱ μὲν οὖν περὶ τὴν ὀργὴν ἕξεις εἰρήσθωσαν.

* γρ. τοῦτον

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ ἀρέσκων καὶ δυσκόλων, καὶ τῶν κατὰ τὴν μέσην ἕξιν φίλων.

ΕΝ δὲ ταῖς ὁμιλίαις καὶ τῷ συζῆν, καὶ λόγων καὶ πραγμάτων κοινωνεῖν, οἱ μὲν, ἄρεσκοι δοκοῦσιν εἶναι, οἱ πάντα πρὸς ἡδονὴν ἐπαινοῦντες, καὶ οὐθὲν ἀντιτείνοντες, ἀλλὰ δὴ οἰόμενοι δεῖν ἄλυποι τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἶναι. οἱ δ' ἐξ ἐναντίας τούτοις πρὸς πάντα *ἀντιτυποῦντες, καὶ τοῦ λυπεῖν οὐδ' ὁτιοῦν φροντίζοντες, δύσκολοι καὶ δυσέριδες καλοῦνται. ὅτι μὲν οὖν αἱ εἰρημέναι ἕξεις, ψεκταί εἰσιν, οὐκ ἄδηλον· καὶ ὅτι ἡ μέση τούτων ἐπαινετή, καθ' ἣν ἀποδέξεται ἃ δεῖ καὶ ὡς δεῖ. ὁμοίως δὲ καὶ δυσχερανεῖ. ὄνομα δὲ οὐκ ἀποδέδοται αὐτῇ τι· ἔοικε δὲ μάλιστα φιλίᾳ. τοιοῦτος γάρ ἐστιν ὁ κατὰ τὴν μέσην ἕξιν, οἷον βουλόμεθα λέγειν τὸν ἐπιεικῆ* φίλον, τὸ στέργειν προσλαβόντα. διαφέρει δὲ τῆς φιλίας, ὅτι ἄνευ πάθους ἐστὶ καὶ τοῦ στέργειν, οἷς ὁμιλεῖ. *οὔτε γὰρ τῷ φιλεῖν ἢ ἐχθαίρειν, ἀποδέχεται ἕκαστα ὡς δεῖ, ἀλλὰ τῷ τοιοῦτος εἶναι. ὁμοίως γὰρ πρὸς ἀγνῶτας καὶ γνωρίμους, καὶ συνήθεις καὶ ἀσυνήθεις αὐτὸ ποιήσει, πλὴν καὶ ἐν ἑκάστοις ὡς ἁρμόζει· οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν, οὐδ' αὖ λυπεῖν. καθόλου μὲν οὖν εἴρηται, ὅτι ὡς δεῖ ὁμιλήσει· ἀναφέρων δὲ πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον, στοχάσεται τοῦ μὴ λυπεῖν, ἢ συνηδύνειν. ἔοικε μὲν γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι τὰς ἐν ταῖς ὁμιλίαις γινομένας. τούτων δ' ὅσας μὲν αὐτῷ ἐστὶ μὴ καλὸν ἢ βλαβερὸν συνηδύνειν, δυσχερανεῖ, καὶ προαιρήσεται λυπεῖν. κἂν τῷ ποιοῦντι δὲ ἀσχημοσύνην φέρῃ, καὶ ταύτην μὴ μικράν, ἢ βλάβην· ἡ δ' ἐναντίωσις μικρὰν λύπην· οὐκ ἀποδέξεται, ἀλλὰ δυσχερανεῖ. διαφερόντως δ' ὁμιλήσει τοῖς ἐν ἀξιώμασι, καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ μᾶλλον ἢ ἧττον γνωρίμοις. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας διαφοράς, ἑκάστοις ἀπονέμων τὸ πρέπον· καὶ καθ' αὑτὸ μὲν αἱρούμενος τὸ συνηδύνειν· λυπεῖν δὲ εὐλαβούμενος· τοῖς δὲ ἀποβαίνουσιν, ἐὰν ᾖ μείζω, συνεπόμενος· λέγω δὲ τῷ καλῷ καὶ τῷ συμφέροντι. καὶ ἡδονῆς δὲ ἕνεκα τῆς εἰσαῦθις μεγάλης, μικρὰ λυπήσει.

* γρ. ἀντιτείνοντες,

* γρ. ἢ φίλον

* γρ. οὐ γὰρ

A Qui enim paulum nimiùm ſiue in quiddam à modo, ſiue in id quod eſt paruin, degreditur, nõ vituperatur. Interdum enim eos qui modum deſerunt, laudamus, manſuetóſq; ac leneis appellamus: interdum eos, qui grauiter iraſcũtur, eſſe animò virili dicimus, tanquam ad imperandum idoneos. Quàm longè igitur & quomodo à modo deflectens aliquis ſit vituperabilis, non eſt facile verbis definire. In rebus enim ſingularibus, & ſenſu, iudicium huius rei ſitum eſt. Sed illud certè perſpicuum eſt, medium habitum eſſe laudabilem, per quem, & quibus, & propter quas cauſas, & quomodo oportet, iraſcimur, cęteráque id genus omnia: nimium B autem & parum, vituperabilia, quæ ſi non longè abſunt à medio, leuiter: ſi longiùs, grauiter: ſi longiſſimè, grauiſſimè ſunt vituperanda. Perſpicuum igitur eſt, medium habitum diligenter eſſe retinendum. Atque ij animi habitus, qui in ira verſantur, hactenus ſint à nobis explicati.

CAPVT XII.

Ex tribus virtutibus ὁμιλητικαῖς *primam nomine carentem explicat: quam Latini Popularitatem, Facilitatem, Familiaritatem, Affabilitatem appellare videntur.*

IN congreſſu autem hominum, & vitæ quotidianæ conſuetudine, deniq; in ſermonum ac factorũ communicatione, alij blandi ſeu placẽdi ſtudioſi videntur eſſe: qui vt ſint voluptati, laudant omnia, nulláq; in re C aduerſantur, ſed putant, ſe eos, quibuſcum quotidie congrediuntur, nullo modo offendere oportere. Alij contrà, qui in omni re aduerſantur, neque magnopere laborant, ne quem offendant, appellantur moroſi, & in contẽtionibus pugnaces ac peruicaces. Hi igitur (quos diximus) animi habitus, nimirum ſunt vituperabiles, horúmque medius laudabilis: quo vir bonus ea omnia, quæ probanda, & vt probanda ſunt, probabit, offendetúrque contrariis. Nomẽ autem ei nullum impoſitum eſt: ſed ad amicitiæ ſimilitudinem proximè videtur accedere. Namq; hoc medio animi habitu præditus eſt, cuiuſmodi hominem commodum & bonum amicum ſignificamus, cùm amandi affectum aſſumpſerit. Eo autem differt ab amicitia, quòd animi motu, amoriſq; D affectu in eos, quibuſcum verſatur, caret. Non enim eo quòd vel amet, vel oderit, vnumquidque vt oportet, approbat: ſed quia eo ingenio eſt, idque inſtituendæ vitæ conſilium cepit. Æquè enim hanc facilitatẽ erga notos atq; ignotos, ęquè erga eos, quorũ conſuetudine vtitur, atq; eos, quibuſcum nulla cõſuetudine coniunctus eſt, adhibebit: ſed ita, vt cuiq; conueniet. Non.n. æquè conuenit, homines cõſuetudine & familiaritate cõiunctos, atq; alienos, vereri & obſeruare: neq; rurſus offendere. Vniuersè igitur iam dictũ eſt, eum cum hominib. ita, vt debet, verſaturum & communicaturum: ſed tamen ad honeſtũ & vtile ſuas actiones referens, E hunc ſibi ſcopum propoſitũ habebit, ne quẽ offendat, aut vt delectet potiùs. In iis. n. voluptatib. ac moleſtiis verſari videtur, quę ex ſermonibus & cœtib. hominum capiuntur. Quando autem non niſi cũ turpitudine aut etiã cum damno delectare poteſt, eã obſecũdationem improbabit ac reſpuet, multóque malet offendere. Quòd ſi quid erit, quod ei, qui faciat, dedecori ſit, aut damno non paruo: aduerſando autẽ, leui illũ moleſtia afficiat: factũ illud turpe aut damnoſum non probabit, ſed improbabit potiùs, ac moleſtè feret. Aliter autẽ cũ iis cõmunicabit & loquetur, qui dignitate aliqua præditi ſũt: aliter cũ infimis, & forte fortuna oblatis hominibus: aliter cũ notioribus: aliter cũ minùs notis. ſimiliterq; in aliis diſſimilitudinib. ſuum cuiq; tribuet decorũ. Ac delectationem quidẽ per ſe ſequetur atq; eliget: offenſionẽ verò vitabit: iis autẽ quæ ſunt euentura, ſi maiora ſint, adhæreſcet, honeſto inquam & vtili, deniq; magnæ in poſterũ voluptatis cauſa leuiter offendet.

A Talis igitur medius eſt, quamuis non nominatus. Eorum autem, qui delectant, is, qui nihil aliud ſibi proponit quod aſſequi velit, quàm vt ſit iucundus: blandus, & placendi ſtudioſus appellatur. Qui verò id facit, vt aliquam ex eo vtilitatem capiat, quę vel in pecunia, vel in iis rebus quæ pecunia æſtimantur, poſitæ ſunt, aſſentator. At eũ qui omnibus offenditur, moroſum, & in contentionibus pugnacem diximus appellari. Pugnare autem idcirco inter ſe vidẽtur extrema, quia mediocritati nomen impoſitum non eſt.

ὁ μὲν οὖν μέσος, τοιοῦτός ἐστιν· οὐκ ὠνόμασται δέ. τοῦ δὲ συνηδύνοντος, ὁ μὲν τοῦ ἡδὺς εἶναι στοχαζόμενος, μὴ διά τι ἄλλο, ἄρεσκος· ὁ δ' ὅπως ὠφέλειά τις αὐτῷ γίνηται εἰς χρήματα, καὶ ὅσα διὰ χρημάτων, κόλαξ. ὁ δὲ πᾶσι δυσχεραίνων, εἴρηται ὅτι δύσκολος καὶ δύσερις. ἀντικεῖσθαι δὲ φαίνεται τὰ ἄκρα ἑαυτοῖς, διὰ τὸ ἀνώνυμον εἶναι τὸ μέσον.

CAPVT XIII.

B *Virtutem ἀνώνυμον alteram (quam Studium veritatis, Integritatem & Candorem appellare quis poſſet) cum ſuis extremis, circa mendacium occupatis, declarat.*

ΚΕΦΑΛ. ιγ΄.

Περὶ τοῦ ἀλαζόνος, καὶ τοῦ εἴρωνος, καὶ μέσου τοῦ ἀληθευτικοῦ.

IN iiſdem autem ferè arrogantiæ quoque mediocritas vertitur. hæc verò etiam nomine vacat. Non erit autem incommodum, taleis quoque habitus perſequi. Nam & planiùs ea quæ ad mores pertinent, cognoſcemus, ſingulis explicatis: & virtutes, mediocritates eſſe, magis erit nobis perſuaſum ac probatum, cùm ita eſſe in omnibus perſpexerimus. De iis igitur, qui in conuictu vitæque ſocietate voluptatem & offenſionem eorum, quibuſcum verſantur, ſpectant, dictũ eſt. Nunc de iis, qui veritatem colunt, aut mentiuntur, idque verbis pariter ac factis, & ſimulatione, pauca dicẽ- C da ſunt. Videtur igitur glorioſus ſeu arrogans res ſibi glorioſas vendicare ſolere, quę non inſunt, quæq; ſunt iis, quæ inſunt, maiores. Diſſimulator cõtrà, vel ea quę inſunt negare, vel minora fingere, atq; extenuare. Medius verò cùm ſingulis in reb⁹ ſui iuris atq; arbitrij ſit, vita & oratione verax eſſe: qui ea, quæ habet, in ſe ineſſe confitetur, neq; ea verbis auget, neq; extenuat. Nihil autẽ obſtat, quominus quis hæc ſingula & alicuius, & nullius rei cauſa faciat. Qualis verò quiſque eſt, talis eius & actio & oratio eſt, talis denique & vita: niſi rei alicuius agat & loquatur gratiâ. Per ſe autem mendacium quidem malum & vituperabile eſt: verum autem, honeſtum & laudabile. Ita & verax cùm ſit me- D dius, laudabilis eſt: at qui mentiuntur, ambo ſunt illi quidem vituperandi, ſed magis arrogans. De vtroque autem dicamus, ac primùm de veraci. Non enim de eo loquimur, qui in confeſſis & manifeſtis, neque de eo, qui in rebus, quæ ad iniuſtitiam iuſtitiámve pertinẽt, verus eſt (alius enim *hæc* ſunt fortaſſe virtutis) ſed de eo, qui quibus in rebus nihil refert, vtrum ſit eiuſmodi necne, tum in oratione, tum in vita, veritatem colit & ſequitur, eo ipſo quòd tali animi habitu ſit præditus. Talis autem qui eſt, vir bonus non immeritò videri poſſit. Nam qui veritatem amat, veráque loquitur, quibus in rebus id facere nihil attinet: is multo magis in iis verè loquetur in quibus magnopere referet. Mẽ- E dacium enim vt turpe fugiet, ac vitabit, quod iam etiã per ſe ſuaptéque natura fugiebat. At talis vir laudabilis eſt. Ad extenuandam autem rerum veritatem propenſior eſt: concinnius enim hoc eſſe videtur: quoniam omne nimium, graue & odioſum eſt. Qui verò maiora ſibi, quàm quę inſunt, tribuit, ac vendicat, nullius rei cauſa: eſt ille quidẽ improbo ſimilis (non enim mendacio delectaretur) verumtamen leuis hominis potiùs ac nugatoris, quàm mali ſimilitudinem gerere videtur. Quòd ſi alicuius rei gratia faciat, is, qui gloriæ vel honoris cauſa facit, non eſt valde vituperandus, vt arrogans: at qui pecuniæ, aut aliarum rerum, quæ pecuniæ loco ſunt, multo turpior eſt. Non autem vi ac poteſtate, ſed conſilio & inſtituta ratione vitæ, intelligitur arrogans. Ex habitu enim, & eo quia talis ſit, arrogans eſt. quomodo & mendax,

ΠΕρὶ τὰ αὐτὰ δὲ σχεδόν ἐστι καὶ ἡ τῆς ἀλαζονείας μεσότης. ἀνώνυμος δὲ καὶ αὐτή. οὐ χεῖρον δὲ καὶ τὰς τοιαύτας ἐπελθεῖν. μᾶλλόν τε γὰρ ἂν εἰδείημεν τὰ περὶ τὸ ἦθος, καθ' ἕκαστον διελθόντες· καὶ μεσότητας εἶναι τὰς ἀρετὰς πιστεύσαιμεν ἄν, ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχον συνιδόντες· ἐν δὴ τῷ συζῆν οἱ μὲν πρὸς ἡδονὴν καὶ λύπην ὁμιλοῦντες, εἴρηνται· περὶ δὲ τῶν ἀληθευόντων τε καὶ ψευδομένων εἴπωμεν, ὁμοίως ἐν λόγοις καὶ πράξεσι καὶ τῷ προσποιήματι. δοκεῖ * δὴ ὁ μὲν ἀλαζὼν, προσποιητικὸς τῶν ἐνδόξων εἶναι, καὶ μὴ ὑπαρχόντων, καὶ μειζόνων ἢ ὑπάρχει· ὁ δὲ εἴρων ἀνάπαλιν, ἀρνεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα, ἢ ἐλάττω ποιεῖν· ὁ δὲ μέσος * αὐθέκαστός τις ὤν, ἀληθευτικὸς καὶ τῷ βίῳ καὶ τῷ λόγῳ, τὰ ὑπάρχοντα ὁμολογῶν εἶναι περὶ αὐτόν, καὶ οὔτε μείζω, οὔτε ἐλάττω. ἔστι δὲ τούτων ἕκαστα, καὶ ἕνεκά τινος ποιεῖν καὶ μηδενός. ἕκαστος δὲ οἷός ἐστι, τοιαῦτα * λέγει καὶ πράττει, καὶ οὕτω ζῇ, ἐὰν μή τινος ἕνεκα πράττῃ. καθ' αὑτὸ δὲ τὸ μὲν ψεῦδος, φαῦλον καὶ ψεκτόν· τὸ δὲ ἀληθὲς, καλὸν καὶ ἐπαινετόν. οὕτω δὲ καὶ ὁ μὲν ἀληθευτικὸς, μέσος ὤν, ἐπαινετός. οἱ δὲ ψευδόμενοι, ἀμφότεροι μὲν ψεκτοί· μᾶλλον δ' ὁ ἀλαζών. περὶ ἑκατέρου δ' εἴπωμεν· πρότερον δὲ περὶ τοῦ ἀληθευτικοῦ. οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν· οὐδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν ἢ δικαιοσύνην συντείνει· ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς· ἀλλ' * ὃς ἂν μηδενὸς τοιούτου διαφέροντος, καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν βίῳ ἀληθεύῃ, τῷ τὴν ἕξιν τοιοῦτος εἶναι. δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος ἐπιεικὴς εἶναι. ὁ γὰρ φιλαλήθης, καὶ ἐν οἷς μὴ διαφέρει, ἀληθεύων, ἀληθεύσει καὶ ἐν οἷς διαφέρει ἔτι μᾶλλον. ὡς γὰρ αἰσχρὸν, τὸ ψεῦδος εὐλαβήσεται, ὅγε καὶ καθ' αὑτὸ ηὐλαβεῖτο· ὁ δὲ τοιοῦτος ἐπαινετός. ἐπὶ τὸ ἔλαττον δὲ μᾶλλον τοῦ ἀληθοῦς ἀποκλίνει. ἐμμελέστερον γὰρ φαίνεται, διὰ τὸ ἐπαχθεῖς τὰς ὑπερβολὰς εἶναι. ὁ δὲ μείζω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος μηδενὸς ἕνεκα, φαύλῳ μὲν ἔοικεν· οὐ γὰρ ἂν ἔχαιρε τῷ ψεύδει· μάταιος δὲ φαίνεται μᾶλλον ἢ κακός. εἰ δ' ἕνεκά τινος, ὁ μὲν δόξης ἢ τιμῆς, οὐ λίαν ψεκτὸς, ὡς ἀλαζών· ὁ δὲ ἀργυρίου, ἢ ὅσα εἰς ἀργύριον, ἀσχημονέστερος. οὐκ ἐν τῇ δυνάμει δ' ἐστὶν ὁ ἀλαζών, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει. κατὰ τὴν ἕξιν γὰρ, καὶ τῷ τοιόσδε εἶναι, ἀλαζών ἐστιν· ὥσπερ καὶ ψεύστης.

Magn. lib. 1. ca. 33. Eudem. l. 3. c. 7.

* γρ. δὲ

* γρ. αὐθέκαστος minùs rectè.

* γρ. πράττῃ, ἢ μὴ

* γρ. ἐν οἷς & ἀληθεύῃ,

ὁ μὲν τῷ ψεύδει αὐτῷ χαίρων, ὁ δὲ δόξης ὀρεγόμενος ἢ κέρδους. οἱ μὲν οὖν δόξης χάριν ἀλαζονευόμενοι, τὰ τοιαῦτα προσποιοῦνται, ἐφ' οἷς ἔπαινος ἢ εὐδαιμονισμός· οἱ δὲ κέρδους, * ὧν ἀπόλαυσίς ἐστι τοῖς πέλας, καὶ ἃ διαλαθεῖν ἔστι μὴ ὄντα, οἷον ἰατρὸν ἢ μάντιν σοφόν. διὰ τοῦτο οἱ πλεῖστοι προσποιοῦνται τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλαζονεύονται. ἔστι γὰρ ἐν αὐτοῖς τὰ εἰρημένα. οἱ δ' εἴρωνες ἐπὶ τὸ ἔλαττον λέγοντες, χαριέστεροι μὲν τὰ ἤθη φαίνονται. οὐ γὰρ κέρδους ἕνεκα δοκοῦσι λέγειν, ἀλλὰ φεύγοντες τὸ * ὀγκηρόν. μάλιστα δὲ καὶ οὗτοι τὰ ἔνδοξα ἀπαρνοῦνται· οἷον καὶ Σωκράτης ἐποίει. οἱ δὲ καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ φανερὰ προσποιούμενοι, βαυκοπανοῦργοι λέγονται, καὶ εὐκαταφρόνητοί εἰσι. καὶ ἐνίοτε ἀλαζονεία φαίνεται, οἷον ἡ τῶν Λακώνων ἐσθής. καὶ γὰρ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ λίαν ἔλλειψις, ἀλαζονικόν. οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ, καὶ περὶ τὰ μὴ λίαν ἐμποδὼν καὶ φανερὰ εἰρωνευόμενοι, χαρίεντες φαίνονται. ἀντικεῖσθαι δ' ὁ ἀλαζὼν φαίνεται τῷ ἀληθευτικῷ· χείρων γάρ.

* γρ. ὧν ἡ ἀπ.

* γρ. ὀχληρόν.

A Alius enim mẽdacio ipſo delectatur: alius verò gloriæ quæſtúsve cauſa ſibi plus quàm par eſt, ſumit atque arrogat. Atque ij quidem, qui cupiditate gloriæ incenſi ſibi plus æquo tribuunt: ea ſibi vendicant, propter quę homines vel laudari, vel beati prædicari ſolent. Qui autẽ quæſtus cauſa id faciunt, ea ſibi ſumunt, quæ aliis fructum ac voluptatem afferũt, & in quibus tenebras aliis licet offundere, ne videre poſſint, cum non eſſe talem, qualẽ ſe eſſe profiteatur: verbi gratia, medicũ, aut vatem, aut ſophiſtam. Atque ob hanc cauſam cõplures talia in ſe ineſſe ſimulant, taliáque ſibi arrogãt. In eis enim ea reperiũtur, quæ à nobis dicta ſunt. Diſſimulatores autem, qui ſua omnia verbis eleuant, mo-B ribus videntur illi quidem eſſe politioribus. Non enim lucri cauſa ita loqui vidẽtur, ſed quòd elationem animi iactationémq; fugiant. Maximè autem etiã hi glorioſa omnia de ſe negant: quod faciebat & Socrates. Qui verò res paruas, & in promptu poſitas diſſimulãt, verſuti ſeu delicati veteratores appellantur: ſuntq; hi abiecti & contẽpti homines. Atque adeò interdum hoc vitiũ arrogantiæ ſimilitudinem gerit, qualis eſt Lacedæmoniorum veſtitus. Nam ſibi & nimium aſſumere, & parum admodum tribuere, de ſeq; omnia detrahere, arrogantis eſt. Qui verò intra modum diſſimulatione vtuntur, eáque diſſimulant, quę non admodum nota, neque in promptu ſunt poſita, ij politi homines vi-C dentur. Arrogans autem potiùs quàm diſſimulator, veraci videtur opponi. Deterior enim eſt.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ τοῦ βωμολόχου, καὶ τοῦ ἀγροίκου ἢ δυστραπέλου, καὶ μέσου τοῦ εὐτραπέλου, ἢ ἐπιδεξίου.

Magnor. lib. 1. cap. 31. Eudem. l. 3. c. 7.

Οὔσης δὲ καὶ ἀναπαύσεως ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν ταύτῃ διαγωγῆς μετὰ παιδιᾶς, δοκεῖ καὶ ἐνταῦθα εἶναι ὁμιλία τις ἐμμελής, καὶ οἷα δεῖ λέγειν, καὶ ὡς· ὁμοίως δὲ καὶ ἀκούειν. διοίσει δὲ καὶ τὸ * ἐν τοιούτοις λέγειν, ἢ τοιούτων ἀκούειν. δῆλον δ' ὡς καὶ περὶ ταῦτα ἐστὶν ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις τοῦ μέσου. οἱ μὲν οὖν τῷ γελοίῳ ὑπερβάλλοντες, βωμολόχοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ φορτικοί, γλιχόμενοι πάντως τοῦ γελοίου, καὶ μᾶλλον στοχαζόμενοι τοῦ γέλωτα ποιῆσαι, ἢ τοῦ λέγειν εὐσχήμονα, καὶ μὴ λυπεῖν τὸν σκωπτόμενον· οἱ δὲ μήτ' αὐτοὶ ἂν εἰπόντες μηθὲν γελοῖον, τοῖς τε λέγουσι δυσχεραίνοντες, ἄγροικοι καὶ σκληροὶ δοκοῦσιν εἶναι· οἱ δὲ ἐμμελῶς παίζοντες, εὐτράπελοι προσαγορεύονται, οἷον εὔτροποι. τοῦ γὰρ ἤθους αἱ τοιαῦται δοκοῦσι κινήσεις εἶναι. ὥσπερ δὲ τὰ σώματα ἐκ τῶν κινήσεων κρίνεται, οὕτω καὶ τὰ ἤθη. ἐπιπολάζοντος δὲ τοῦ γελοίου, καὶ τῶν πλείστων χαιρόντων τῇ παιδιᾷ, καὶ τῷ σκώπτειν μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ οἱ βωμολόχοι εὐτράπελοι προσαγορεύονται, ὡς χαρίεντες. ὅτι δὲ διαφέρουσι, καὶ οὐ μικρόν, ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον. τῇ μέσῃ δ' ἕξει οἰκεῖον καὶ ἡ ἐπιδεξιότης ἐστί. τοῦ δ' ἐπιδεξίου ἐστὶ τοιαῦτα λέγειν καὶ ἀκούειν, οἷα τῷ ἐπιεικεῖ καὶ ἐλευθερίῳ ἁρμόττει· ἔστι γάρ τινα πρέποντα τῷ τοιούτῳ λέγειν ἐν παιδιᾶς μέρει, καὶ ἀκούειν· καὶ ἡ τοῦ ἐλευθερίου παιδιὰ διαφέρει τῆς τοῦ ἀνδραποδώδους, καὶ αὖ τοῦ πεπαιδευμένου καὶ ἀπαιδεύτου. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν καινῶν. τοῖς μὲν γὰρ ἦν γελοῖον, ἡ αἰσχρολογία· τοῖς δὲ μᾶλλον, ἡ ὑπόνοια.

* γρ. ἐν τοῖς ποίοις.

CAPVT XIV.

Ludicræ conuerſationis virtutem, Vrbanitatem ſcilicet, quæ inter ὁμιλητικὰς *tertia & poſtrema eſt, cum ſuis extremis narrat.*

SEd cùm ſit in vita ſuus etiam requieti locus, atque in hac temporis aliquid cum ludo & ioco ponere liceat: hic quoque videtur conuerſatio quædam apta & concinna conſiſtere: vt, cùm talia dicantur, qualia, & quemadmodum dici debent, tum etiam audiantur. Intererit autem etiam inter qualeis quis loquatur, qualeis ve loquenteis audiat. Iam verò perſpicuum eſt, in his & nimium eſſe & parum: quorum D vtrumque abeſt à medio. Atque ij quidem, qui riſu mouendo vltra modũ prodeunt, ſcurræ videntur eſſe, & ridiculi, contemptique homines, qui ridiculorum ſingulari cupiditate ac deſiderio affecti ſunt, magiſq; ſibi hunc ſcopũ propoſitum habent, vt riſum moueãt quàm vt honeſta ac decora loquantur, nec eius, in quem falsè dicunt, animum offendant. Qui autem nec ipſi quicquam ridiculè, falſéque dicere queunt, & iis, qui dicunt, infenſi ſunt, agreſtes & inſulſi homines habendi ſunt. At qui concinnè & lepidè ſalibus & iocis vtuntur, εὐτράπελοι, faceti aut vrbani nominantur, quaſi εὔτροποι flexibili ac verſatili ingenio præditi. Ingenij enim & morum tales motus videntur eſſe. Quemadmodum autem corpora ex motibus E iudicantur, ita & mores. Iam verò cùm ſales & ridicula increbruerint, compluréſque iocis & falsè dictis magis quàm par ſit, delectentur: fit vt ſcurræ, faceti appellentur, tanquam humanitate politi homines. Sed ex iis quæ diximus, multũ inter eos intereſſe, perſpicuũ eſt. Medio autem habitui etiam ea quæ dexteritas appellatur, accõmodata eſt. Dexteri porrò hominis eſt, ea & dicere, & audire, quæ viro bono ac libero conueniunt. Sunt enim quædam, quæ talem virum ioco deceat & dicere, & audire. Magnum quoque inter ingenuo dignum & ſeruilem iocũ, interuallum interiectum eſt: magnum inter eruditi iocum, & ineruditi. Quod quidem ex veteribus & nouis comedijs cuiuis intelligere licet. Illis enim ridicula res erat verborum obſcœnitas: his ſententia potiùs verbis tecta.

Inter hæc autem ad ſpeciem honeſtam ac decoram multum intereſt. Vtrùm igitur is, qui bene in alterum dicta ſalſa dicit, ex eo definiendus eſt, quòd ea dicat, quæ liberum decent? an quòd eum, qui audit, non offendat, aut etiam delectet? An verò hoc quoq; incertum, nec definitum eſt? alia enim aliis odioſa ſunt, & iucunda. Talia autem etiam audiet. Nam quæ quiſque æquo animo audit, hæc facere quoque videtur. Non igitur quiduis faciet. Salsè dictum enim, quoddā maledicti genus eſt. At latores legum quædam maledicti loco obiicere vetant. Sed oportebat eoſdem fortaſſe vetare quoque ne quiduis in alterum ſalsè dicere liceret. Homo igitur politus & ingenuus ſic erit affectus, perinde ac ſi ipſe ſibi lex ſit. Ac medius quidē talis eſt, ſiue dexter, ſiue facetus, ſiue vrbanus appellandus ſit. Scurra autem ridiculo moderari nō poteſt, cùm nec ſibi, nec aliis parcat, dūmodo riſum moueat: cùm talia denique dicat, quæ humanitate politus homo nunquam dixerit; nonnulla autem etiam eius aures reſpuerint. Agreſtis autem ille & ruſticus atque inſulſus ad taleis congreſſiones prorſus ineptus & inutilis eſt. Nam cùm ipſe nihil ad ea operæ conferat, tum omnibus offenditur. Videntur autem ad hominum vitam requies & iocus eſſe neceſſaria. Tres igitur ſunt illæ, quas diximus, in vita mediocritates: quæ omnes in quorundam ſermonum & actionum communitate verſantur. Sed eo differunt, quod vna in veritate, reliquæ duæ in iucunditate ſitæ ſunt. Atque harum ipſarum, quæ ad iucunditatem pertinent, altera in iocis, altera in congreſſionibus, reliquæque vitæ communitatibus vertitur.

CAPVT XV.

De affectionibus iis, quæ Habituum ethicorum ſpeciem habent cùm habitus non ſint, agit.

DE verecundia autem, quaſi virtus ſit aliqua, non attinet dicere. Perturbationi enim, quàm habitui ſimilior eſt. Definitur itaque infamiæ metus quidam. Exiſtit autem ſimiliter, atque metus, qui in rebus formidoloſis verſatur. Erubeſcunt enim ij, qui pudore afficiuntur: palleſcūt autem, qui mortem extimeſcūt. Apparet igitur, vtrunque quodammodo ad corpus pertinere. Quod quidem perturbationis potiùs quàm habitus proprium videtur eſſe. Non omni porrò ætati, ſed adoleſcentiæ, hæc perturbatio conuenit. Nam qui hac ætate ſunt, pudenteis & verecundos eſſe putamus oportere: quia cùm eorum vita aſſiduis perturbationibus agitetur, multa peccent, à quibus pudore reuocantur. Iuuenes itaque laudamus eos, qui ſunt pudentes: ſenem verò quòd facilè pudore afficiatur, nemo laudauerit. Nihil enim eum arbitramur agere oportere eorum propter quæ pudor exiſtere ſolet. Nam nec viri boni eſt pudor, ſi quidem ex rebus malis naſcitur. Res enim huiuſmodi ne agendæ quidem ſunt. Nihil verò refert, vtrùm alia ſint re turpia, alia opinione. Neutra enim ſunt agenda. Ergo pudore affici non oportet. Præterea verò improbi hominis eſt, talem eſſe, vt turpe aliquid agat. Ita autem animatum eſſe aliquem, vt ſi quid tale admiſerit, pudore afficiatur, atque ob hanc cauſam ſe virum bonum eſſe putare, abſurdum eſt. Eorum enim, quæ ſponte noſtra agimus, nos pudet. At vir bonus nunquā quicquā mali ſponte ſua admittet. Sed tamen ex conditione pudor poteſt bonum videri. Nam ſi quid turpe admittat, pudore afficiatur. Sed hoc non ineſt in virtutibus. Neque verò ſi impudentem eſſe nullóq; pudore à turpibus actionibus reuocari malum eſt: idcirco turpia agentem pudore affici, bonū erit. Iam verò ne continentia quidē virtus eſt, ſed quiddā virtutis habet admixtū: de qua poſteriùs dicemus. Nunc autem de iuſtitia diſſeramus.

Διαφέρει δ' οὐ μικρὸν ταῦτα πρὸς εὐσχημοσύνην. πότερον οὖν τὸν εὖ σκώπτοντα ὁριστέον τῷ λέγειν ἃ πρέπει ἐλευθερίῳ, ἢ τῷ μὴ λυπεῖν τὸν ἀκούοντα, ἢ καὶ τέρπειν; ἢ καὶ τό γε τοιοῦτον, ἀόριστον. ἄλλο γὰρ ἄλλῳ μισητόν τε καὶ ἡδύ. τοιαῦτα δὲ καὶ * ἀκούσεται. ἃ γὰρ ὑπομένει ἀκούων, ταῦτα καὶ ποιεῖν δοκεῖ. οὐ δὴ πᾶν * ποιήσει. τὸ γὰρ σκῶμμα, λοιδόρημά τι ἐστίν. οἱ δὲ νομοθέται, ἔνια λοιδορεῖν κωλύουσιν. ἔδει δ' ἴσως καὶ σκώπτειν. ὁ δὴ χαρίεις καὶ ἐλευθέριος, οὕτως ἕξει, οἷον νόμος ὢν ἑαυτῷ. τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μέσος ἐστὶν, εἴτ' ἐπιδέξιος, εἴτ' εὐτράπελος λέγεται. ὁ δὲ βωμολόχος, ἥττων ἐστὶ τοῦ γελοίου, καὶ οὔτε ἑαυτοῦ, οὔτε τῶν ἄλλων ἀπεχόμενος, εἰ γέλωτα ποιήσει· καὶ τοιαῦτα λέγων, ὧν οὐδὲν ἂν ὁ χαρίεις εἴποι. ἔνια δ' οὐδ' ἂν ἀκούσαι. ὁ δ' ἄγριος, εἰς τὰς τοιαύτας ὁμιλίας ἀχρεῖος. οὐδὲν γὰρ συμβαλλόμενος, πᾶσι δυσχεραίνει. δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ παιδιὰ ἐν τῷ βίῳ εἶναι ἀναγκαῖον. τρεῖς οὖν αἱ εἰρημέναι ἐν τῷ βίῳ μεσότητες· εἰσὶ δὲ πᾶσαι περὶ λόγων τινῶν καὶ πράξεων κοινωνίαν. διαφέρουσι δ', ὅτι ἡ μὲν περὶ ἀλήθειάν ἐστιν, αἱ δὲ περὶ τὸ ἡδύ. τῶν δὲ περὶ τὴν ἡδονὴν, ἡ μὲν ἐν ταῖς παιδιαῖς, ἡ δ' ἐν ταῖς κατὰ τὸν ἄλλον βίον ὁμιλίαις.

* γρ. ἀκούσεται ἄν.
* γρ. λέξει. al. ποιήσει λέξει.

ΚΕΦΑΛ. ιε.

Περὶ αἰδοῦς· ὅτι πάθει μᾶλλον ἔοικεν ἢ ἕξει.

ΠΕρὶ δὲ αἰδοῦς ὥς τινος ἀρετῆς, οὐ προσήκει λέγειν. πάθει γὰρ μᾶλλον ἔοικεν, ἢ ἕξει. ὁρίζεται γοῦν φόβος τις ἀδοξίας. ἀποτελεῖται δὲ τῷ περὶ τὰ δεινὰ φόβῳ παραπλήσιον ἔρυθραίνονται γὰρ οἱ αἰσχυνόμενοι· οἱ δὲ τὸν θάνατον φοβούμενοι, ὠχριῶσι. σωματικὰ δὴ φαίνεταί πως εἶναι ἀμφότερα. ὅπερ δοκεῖ πάθους μᾶλλον ἢ ἕξεως εἶναι. οὐ πάσῃ δ' ἡλικίᾳ τὸ πάθος ἁρμόζει, ἀλλὰ τῇ νέᾳ. οἰόμεθα γὰρ δεῖν τοὺς τηλικούτους, αἰδήμονας εἶναι, διὰ τὸ πάθει ζῶντας, πολλὰ ἁμαρτάνειν, ὑπὸ τῆς αἰδοῦς δὲ * κωλύεσθαι. καὶ ἐπαινοῦμεν, τῶν μὲν νέων τοὺς αἰδήμονας· πρεσβύτερον δ' οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, ὅτι αἰσχυντηλός. οὐθὲν γὰρ οἰόμεθα δεῖν αὐτὸν πράττειν ἐφ' οἷς ἐστιν αἰσχύνη. οὐδὲ γὰρ ἐπιεικοῦς ἐστιν ἡ αἰσχύνη, εἴπερ γίγνεται ἐπὶ τοῖς φαύλοις· οὐδὲ γὰρ πρακτέον τὰ τοιαῦτα. εἰ δ' ἐστὶ τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσχρὰ, τὰ δὲ κατὰ δόξαν, οὐδὲν διαφέρει. οὐδέτερα γὰρ πρακτέα· ὥστ' οὐκ αἰσχυντέον. φαύλου δὲ καὶ τὸ εἶναι τοιοῦτον, οἷον πράττειν τι τῶν αἰσχρῶν. τὸ δ' οὕτως ἔχειν, ὥστ' εἰ πράξειέ τι τῶν τοιούτων, αἰσχύνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτ' οἴεσθαι ἐπιεικῆ εἶναι, ἄτοπον. ἐπὶ τοῖς ἑκουσίοις γὰρ ἡ αἰδώς. ἑκὼν δὲ ὁ ἐπιεικὴς οὐδέποτε πράξει τὰ φαῦλα. εἴη δ' ἂν ἡ αἰδὼς ἐξ ὑποθέσεως ἐπιεικές. εἰ γὰρ πράξαι, αἰσχύνοιτ' ἄν. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο περὶ τὰς ἀρετάς. εἰ δὲ ἡ ἀναισχυντία φαῦλον, καὶ τὸ μὴ αἰδεῖσθαι τὰ αἰσχρὰ πράττειν, οὐδὲν μᾶλλον * τὸν τοιαῦτα πράττοντα αἰσχύνεσθαι, ἐπιεικές. οὐκ ἔστι δ' οὐδ' ἡ ἐγκράτεια ἀρετὴ, ἀλλά τις μικτή. δειχθήσεται δὲ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ὕστερον. νῦν δὲ περὶ δικαιοσύνης εἴπωμεν.

Magnor. lib. 1. cap. 30.
Eudem. l. 3. c. 7.

* γρ. [illegible]
* γρ. τοι ταῦτα

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων τὸ Ε.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας ὑπογραφή. καὶ ὅτι οὐ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ἐπί τε ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων, καὶ ἐπὶ τῶν ἕξεων.

Magnor. lib. 1. cap. 34. Eud. in lib. 4.

ΠΕΡΙ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας B σκεπτέον, περὶ ποίας τε τυγχάνουσιν οὖσαι πράξεις, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη· καὶ τὸ δίκαιον, τίνων μέσον. ἡ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. ὁρῶμεν δὴ πάντας τὴν τοιαύτην ἕξιν βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ᾽ ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσί, καὶ ἀφ᾽ ἧς δικαιοπραγοῦσι, καὶ βούλονται τὰ δίκαια. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ᾽ ἧς ἀδικοῦσι, καὶ βούλονται τὰ ἄδικα· διὸ καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ, ὑποκείσθω ταῦτα. οὐδὲ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ἐπί τε τῶν C ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων, καὶ ἐπὶ τῶν ἕξεων. δύναμις μὲν γὰρ καὶ ἐπιστήμη, δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι. ἕξις δ᾽ ἡ ἐναντία τῶν ἐναντίων οὔ· οἷον, ἀπὸ τῆς ὑγιείας οὐ πράττεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον. λέγομεν γὰρ ὑγιεινῶς βαδίζειν, ὅταν βαδίζῃ ὡς ἂν ὁ ὑγιαίνων. πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται ἡ ἐναντία ἕξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας· πολλάκις δὲ αἱ ἕξεις, ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων. ἐάν τε γὰρ ἡ εὐεξία ᾖ φανερά, καὶ ἡ καχεξία φανερὰ γίνεται· καὶ ἐκ τῶν εὐεκτικῶν ἡ εὐεξία, καὶ ἐκ ταύτης τὰ εὐεκτικά. εἰ γάρ ἐστιν ἡ εὐεξία πυκνότης σαρκός, ἀνάγκη καὶ τὴν καχεξίαν εἶναι μανό- D τητα σαρκός· καὶ τὸ εὐεκτικόν, τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. ἀκολουθεῖ δ᾽ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐὰν θάτερα πλεοναχῶς λέγηται, καὶ θάτερα πλεοναχῶς λέγεσθαι· οἷον, εἰ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἄδικον.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι πλεοναχῶς λέγονται, ἥτε δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία.

ἜΟικε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἀδικία· ἀλλὰ διὰ τὸ σύνεγγυς εἶναι τὴν ὁμωνυμίαν αὐτῶν, λανθάνει· καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν πόῤῥω E δήλη μᾶλλον. ἡ γὰρ διαφορὰ πολλή, ἡ κατὰ τὴν ἰδέαν· οἷον ὅτι καλεῖται κλεὶς ὁμωνύμως, ἥ τε ὑπὸ τὴν αὐχένα τῶν ζώων, καὶ ᾗ τὰς θύρας κλείουσιν. εἰλήφθω δή, ὁ ἄδικος ποσαχῶς λέγεται. δοκεῖ δὲ ὅ,τε παράνομος, ἄδικος εἶναι, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἄνισος· ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὅ,τε νόμιμος, καὶ ὁ ἴσος· τὸ μὲν δίκαιον ἄρα, τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον· τὸ δ᾽ ἄδικον τὸ παράνομον, καὶ τὸ ἄνισον. * ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ὁ ἄδικος, περὶ τἀγαθὰ ἔσται, οὐ πάντα.

* γρ. ἴσου καὶ παρα.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER V.

CAPVT I.

Rudem Iuſtitiæ & Iniuſtitiæ tractationem, eámque generalem, aggreditur.

DE iuſtitia autem & iniuſtitia hoc videndum eſt, quibus in actionibus verſentur, quænam mediocritas ſit iuſtitia: quarum denique rerum medium ſit ius. Quibus in rebus exquirendis & explicandis, eadem atque in ſuperioribus via rationéque vtamur. Videmus igitur, cum animi habitum, quo ad res iuſtas gerendas homines efficiuntur idonei, quóque res iuſtas & agunt, & volunt, ab omnibus iuſtitiam intelligi atque appellari ſolere: eodémque modo iniuſtitiam habitum eſſe, quo & iniuriam faciunt, & res iniuſtas volunt. Itaque hæc primùm nobis quoque veluti quadam imagine adumbrata, poſita ſint & conceſſa. Neque enim ita ſe res habet in ſcientiis & facultatibus, ſeu poteſtatibus, vt in habitibus. Facultas enim ſeu poteſtas, & ſcientia, eadem contrariorum videtur eſſe: habitus autem contrariorum non idem eſt. verbi gratia, à bona valetudine non aguntur contraria, ſed ea quæ ſunt bonæ valetudinis propria duntaxat. Dicimus enim, aliquem valenter ambulare, cùm ita ambulat, vt is qui bene valet. Sæpenumero igitur ex contrario habitu habitus intelligitur contrarius: ſæpe ex rebus habitui ſubiectis. Nam ſi bona corporis habitudo & firma conſtitutio nota ſit, nota erit etiam mala: & cognitis iis quæ firmam corporis conſtitutionem efficiunt, firma quoque corporis conſtitutio erit cognita: & rurſus ex hac ipſa, ea quæ bonam corporis habitudinem efficiunt. Si enim bona corporis habitudo, ſoliditas carnis eſt: neceſſe eſt malam corporis habitudinem, carnis raritatem eſſe: & quod vim habet efficientem firmæ corporis conſtitutionis, id ad carnis ſoliditatem gignendam neceſſariò valebit. Plerunque autem ſequitur, vt ſi altera pluribus modis dicantur, alterorum quoque multi ſint ſignificandi modi: verbi gratia, ſi multæ ſint iuſti ſignificationes, erunt & iniuſti multæ.

CAPVT II.

Rudem Iuſtitiæ tractationem, eámque ſpecialem ſubiungit: & duas Iuſtitiæ ſpecies ex ipſius nominis ſignificatione elicit.

MVltis autem modis iuſtitia & iniuſtitia dici videntur. Sed quia valde eſt propinqua earum nominis communitas, & ſimilitudo, iccirco obſcurior eſt, neque ita, vt in iis quæ longe inter ſe diſtant, apparet. Magna enim differentia eſt ea, quæ ex ſpecie eſt. exempli gratia, clauis apud Græcos vno & communi nomine appellatur, & ea pars quæ ceruicibus animalium ſubeſt, & ea qua oſtia claudunt. Hoc igitur ſumptum ſit, quot modis homo iniuſtus dicatur. Et verò videtur iniuſtus eſſe & is, qui contra legem committit, & is, qui ſibi plus vendicat, quàm par ſit, quiq; inæqualis eſt. Ex quo perſpicuum eſt, iuſtum quoque futurum & eum, qui legibus pareat, & eum qui æquus ſeu æqualis ſit. Ius igitur erit tum id, quod legibus ſancitur, quod legitimum appellant, tum id, quod æquum eſt: & contrà iniuria, tum id quod in legem committitur, tum id quod iniquum eſt. Quoniam autem iniuſtus etiã plus bonorũ quàm par ſit, ſibi depoſcit ac vendicat; in bonis erit occupatus, nõ omnibus,

ſed in

ſed in iis duntaxat, in quibus ſecunda & aduerſa fortuna locum habet: quæ ſunt bona ſimpliciter & abſolutè quidem illa ſemper, ſed huic vel illi non ſemper. Homines autem hæc votis omnibus expetúntque ac perſequuntur: quod facere non oportet, ſed optare ſanè, vt quæ ſimpliciter bona ſunt, ea nobis quoque bona ſint: eligere autem ac ſumere, quæ nobis ſunt bona. Sed iniuſtus non ſemper id quod plus eſt, eligit, verumetiam quod minus eſt, in iis quæ abſolutè mala ſunt. Sed quia videtur etiam minùs malum quodammodo bonum eſſe: cupiditas autem eius, quod plus eſt, boni cupiditas eſt: iccirco videtur ille eſſe eius quod plus eſt, appetens & cupidus. Porrò iniquus etiam contra legem peccat. Nam hoc ipſum quod peccatum in legem dicimus, omnem iniuſtitiam continet, omniſque iniuſtitiæ commune eſt.

CAPVT III.

Ex ſpeciebus Iuſtitiæ priorem, quæ Legitima & Vniuerſalis dicitur, deſcribit.

QVoniam autem eum, qui contra leges committit, iniuſtum eſſe diximus: qui verò leges ſeruat, iuſtum: perſpicuum eſt, ea omnia, quæ legitima ſunt, quodammodo eſſe iuſta. Nam cùm ea, quæ à ſcientia legum ferendarum deſcripta & definita ſunt, legitima ſunt, tum vnumquodque horum ius eſſe dicimus. Leges autem omnibus de rebus ita loquuntur, vt vel communem omnium vtilitatem ſpectent, vel optimorum, vel eorum, penes quos ſumma rerum eſt poteſtas: & vel ſecundùm virtutem, vel ſecundùm quem alium modum talem. Quocirca vno modo iura appellamus ea, quæ vitam beatam, eiúſque parteis, ciuili ſocietate conciliare & conſeruare poſſunt. Ac lex quidem & viri fortis muneribus fungi iubet, vt locum atque ordinem in acie tenere, neque fugere neque arma abiicere: & temperantis, vt non adulterari, neque cuiquam ſtuprum inferre: & lenis ac manſueti, vt neminem verberare, neque cuiquam maledicere. Itémque in cæteris virtutibus ac vitiis, partim iubendo partim vetando, rectè quidem ea lex, quæ rectè ac ſalutariter: perperam autem, quæ negligenter & inconſideratè lata eſt. *Hæc* igitur iuſtitia, virtus eſt illa quidem perfecta, non tamen ſimpliciter, neque abſolutè, ſed ſi ad alterum referatur. Atque ob hanc cauſam ſæpe omnium præſtantiſſima virtutum videtur eſſe iuſtitia: neque veſper neque lucifer tanta homines admiratione afficere. Tum ſolemus hoc vti prouerbio:

Iuſtitia vna alias virtutes continet omneis.

Ac perfectiſſima virtus eſt, quia perfectæ virtutis vſus eſt. Ideo autem perfecta eſt, quia qui ea præditus eſt, etiam cum aliis, & erga alios, non ſecum ſolùm, virtutem colere poteſt. Plerique enim in ſuis quidem rebus vti virtute poſſunt, in iis autem, quas cum altero contraxerunt, non poſſunt. Quocirca præclarè Biantis illud videtur eſſe dictum: Magiſtratus virū declarabit. Nam qui magiſtratum gerit, is iam cum altero rationem habet, & in communione vitæ verſatur. Atque ob hanc eandem cauſam ſola ex omnibus virtutibus iuſtitia alienum videtur eſſe bonum, quia ad alterum refertur ac pertinet. Aliorum enim vtilitati conſulit, nempe aut principis, aut reipubl. Deterrimus igitur ille quidem habendus eſt, qui improbitate in ſe vtitur, & in amicos: optimus autem, non qui ſecum & ſibi, ſed qui cum aliis, & erga alios virtutem colit. Hoc enim difficile atque operoſum eſt. Ergo hæc iuſtitia non virtutis pars eſt, ſed virtus vniuerſa: neque ei contraria iniuſtitia pars vitij eſt, ſed vitium integrum atque vniuerſum.

ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία, καὶ ἀτυχία, ἃ ἔστι μὲν ἁπλῶς αἰεὶ ἀγαθά· τινὶ δὲ οὐκ αἰεί. οἱ δ᾽ ἄνθρωποι ταῦτα εὔχονται καὶ διώκουσι· δεῖ δ᾽ οὔ· ἀλλ᾽, εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, καὶ αὐτοῖς ἀγαθὰ εἶναι· αἱρεῖσθαι δὲ, τὰ αὐτοῖς ἀγαθά. ὁ δ᾽ ἄδικος οὐκ αἰεὶ τὸ πλέον αἱρεῖται· ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον, ἐπὶ τῶν ἁπλῶς κακῶν· ἀλλ᾽ ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, τοῦ δ᾽ ἀγαθοῦ ἐστὶν ἡ πλεονεξία· διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. ἔστι δὲ ἄνισος· τοῦτο γὰρ περιέχει * καὶ κοινόν· καὶ παράνομος· τοῦτο γὰρ ἡ παρανομία, ἤτοι ἡ ἀνισότης, περιέχει πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ κοινόν ἐστι πάσης ἀδικίας.

* γρ. καὶ κοινόν. τὸ γὰρ ἄνισον ἔχει τὸ πλεῖον καὶ τὸ ἔλαττον

ΚΕΦΑΛ. γʹ.

Περὶ τοῦ παρανόμου, καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἣ τελεία ἐστὶν ἀρετή.

ΕΠεὶ δ᾽ ὁ παράνομος, ἄδικος ἦν· ὁ δὲ νόμιμος, δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστί πως δίκαια· τά τε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς, νόμιμά ἐστι· καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον εἶναι φαμέν. οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι περὶ ἁπάντων, στοχαζόμενοι, ἢ τοῦ κοινῇ συμφέροντος πᾶσιν, ἢ τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς κυρίοις, ἢ κατ᾽ ἀρετὴν, ἢ κατ᾽ ἄλλον τινὰ τρόπον τοιοῦτον· ὥστε, ἕνα μὲν τρόπον δίκαια λέγομεν, τὰ ποιητικὰ, καὶ φυλακτικὰ τῆς εὐδαιμονίας, καὶ τῶν μορίων αὐτῆς, τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. προστάττει δ᾽ ὁ νόμος, καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν. οἷον, μὴ λείπειν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα· καὶ τὰ τοῦ σώφρονος, οἷον, μὴ μοιχεύειν, μηδὲ ὑβρίζειν· καὶ τὰ τοῦ πράου, οἷον, μὴ τύπτειν, μηδὲ κακηγορεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας, τὰ μὲν κελεύων, τὰ δ᾽ ἀπαγορεύων· ὀρθῶς μὲν, ὁ κείμενος ὀρθῶς· χεῖρον δὲ, ὁ ἀπεσχεδιασμένος. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, ἀλλ᾽ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον· καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη· καὶ οὔθ᾽ ἕσπερος, οὔθ᾽ ἑῷος, οὕτω * θαυμαστός. καὶ παροιμιαζόμενοί φαμεν,

* γρ. θαυμαστόν.

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ᾽ ἀρετή ᾽στι, — Theogn. 147.

καὶ τελεία μάλιστα ἀρετὴ, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐστι. τελεία δ᾽ ἐστὶν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ᾽ οὐ μόνον καθ᾽ αὑτόν· πολλοὶ γὰρ, ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ δύνανται χρῆσθαι· ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον, ἀδυνατοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο εὖ δοκεῖ ἔχειν τὸ τοῦ Βίαντος, ὅτι ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δείξει· πρὸς ἕτερον γὰρ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἤδη ὁ ἄρχων. διὰ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο, καὶ * ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη, μόνη τῶν ἀρετῶν, * ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστιν· ἄλλῳ γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει, ἢ ἄρχοντι, ἢ * κοινῷ. κάκιστος μὲν οὖν * ὁ πρὸς αὑτὸν, καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ· ἄριστος δ᾽ οὐχ ὁ πρὸς αὑτὸν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ᾽ ὁ πρὸς ἕτερον· * τοῦτο γὰρ ἔργον χαλεπόν. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ᾽ ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδ᾽ ἡ ἐναντία ἀδικία, μέρος κακίας, ἀλλ᾽ ὅλη κακία.

* Infrà cap. 10.
* γρ. ὅτι καὶ
* γρ. κοινωνῷ. & ita in Eudem.
* γρ. ὁ καὶ πρ.
* Fort. τοῦτο γὰρ ἔργον. αὐ. vt ſæpe alibi. vox autē χαλεπὸν ex gloſſa pridem in contextū irrepſiſſe videtur. Ita tamen etiam in Eudem.

τὸ δὲ διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. ἔστι μὲν γὰρ ἡ αὐτή· τὸ δ' εἶναι, οὐ τὸ αὐτό· ἀλλ', ᾗ μὲν πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη· ᾗ δὲ τοιάδε *ἕξις ἁπλῶς, ἀρετή.

* γρ. ἕξις, ἁπλῶς ἀρ.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ τῆς ἐν μέρει δικαιοσύνης, ἥπερ τῇ προτέρᾳ συνώνυμος.

Ζητοῦμεν δέ γε τὴν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην· ἔστι γάρ τις, ὡς φαμέν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. σημεῖον δὲ ὅτι ἔστι· κατὰ μὲν γὰρ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, ἀδικεῖ μέν, πλεονεκτεῖ δ' οὐδέν· οἷον ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα, διὰ δειλίαν· ἢ ὁ κακῶς εἰπών, διὰ χαλεπότητα· ἢ οὐ βοηθήσας χρήμασι, δι' ἀνελευθερίαν· ὅταν δὲ πλεονεκτῇ, πολλάκις κατ' οὐδεμίαν τῶν τοιούτων. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δέ γέ τινα· ψέγομεν γὰρ* καὶ κατ' ἀδικίαν. ἔστιν ἄρα γέ τις ἄλλη ἀδικία, ὡς μέρος τι τῆς ὅλης, καὶ ἄδικόν τι ἐν μέρει τοῦ ὅλου ἀδίκου, τοῦ παρὰ τὸν νόμον. ἔτι, εἰ ὁ μὲν τοῦ κερδαίνειν ἕνεκα μοιχεύοι καὶ προσλαμβάνοι· ὁ δέ, προστιθεὶς καὶ ζημιούμενος δι' ἐπιθυμίαν· οὗτος μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης· ἐκεῖνος δ', ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ. δῆλον ἄρα ὅτι διὰ τὸ κερδαίνειν· ἔτι, περὶ μὲν τἆλλα πάντα ἀδικήματα γὰρ ἡ ἐπαναφορὰ ἐπί τινα μοχθηρίαν αἰεί· οἷον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐγκατέλιπε τὸν παραστάτην, ἐπὶ δειλίαν· εἰ δὲ ἐπάταξεν, ἐπὶ ὀργήν· εἰ δ' ἐκέρδανεν, ἐπὶ οὐδεμίαν μοχθηρίαν, ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν· ὥστε φανερὸν ὅτι ἐστί τις ἀδικία παρὰ τὴν ὅλην ἄλλη ἐν μέρει, συνώνυμος· ὅτι ὁ ὁρισμὸς ἐν τῷ αὐτῷ γένει· ἄμφω γὰρ ἐν τῷ πρὸς ἕτερον ἔχουσι τὴν δύναμιν· ἀλλ', ἡ μὲν περὶ τιμήν, ἢ χρήματα, ἢ σωτηρίαν, ἢ εἴ τινι *ἔχομεν ἑνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν ταῦτα πάντα· καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους, ἡ δὲ περὶ ἅπαντα περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος.

* γρ. ἔχοιμεν

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ἔτι περὶ δικαιοσύνης τῆς ἐν μέρει καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς.

Ὅτι μὲν οὖν εἰσὶ δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ἔστι τις καὶ ἑτέρα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετήν, δῆλον· τίς δὲ* καὶ ὁποία τις, ληπτέον. *διώρισται δὴ τὸ ἄδικον, τό, τε παράνομον, καὶ τὸ ἄνισον· τὸ δὲ δίκαιον, τό, τε νόμιμον καὶ τὸ ἴσον. κατὰ μὲν οὖν τὸ παράνομον, ἡ πρότερον εἰρημένη, ἀδικία ἐστίν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλέον οὐ ταὐτόν, ἀλλ' ἕτερον, ὡς μέρος *πρὸς ὅλον· (τὸ μὲν γὰρ πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δ' ἄνισον οὐ πᾶν πλέον) καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταὐτά, ἀλλ' ἕτερα ἐκείνων· τὰ μέν, ὡς μέρη· τὰ δ', ὡς ὅλα·

* γρ. ἢ τίς
* Suprà cap. 2.
* γρ. τὸ παράνομον
* γρ. πρὸς ὅλον. τὸ μὲν γὰρ ἄνισον ἅπαν παράνομον, τὸ δὲ παράνομον, οὐχ ἅπαν ἄνισον. Sic ferè in Eudem. Locus eſt perturbatus: & quidem iam olim, vt ex Gr. interpr. lectione apparet. Interpretum pro ſua libidine quiſque verba immutat, adiicit, adimit.

A Quid interſit autem inter virtutem, & hanc iuſtitiam, ex iis quæ diximus, perſpicuum eſt. Eſt enim eadem illa quidem, ſed eius eſſentia non eſt eadem: verùm quà cum altero rationem habet, iuſtitia eſt: quà talis quidam habitus eſt, abſolutè virtus eſt.

CAPVT IV.

Alteram Iuſtitiæ ſpeciem, quæ particularis dicitur, & æqualitate veluti forma continetur, enarrat.

Iuſtitiam autem quærimus, eam quæ pars virtutis eſt. Eſt enim aliqua, vt dicimus. Itémque iniuſtitiam, eam quæ in partibus vitij numeratur. Aliquam porrò B eſſe huiuſmodi, argumento eſt, quòd qui agit aliquid eorum, quæ ad cætera vitia pertinent, facit ille quidem iniuſtè, ſibi tamen plus boni quàm oportet, non ſumit, aut vendicat: verbi gratia, qui clypeum abiecit propter ignauiam, aut qui maledixit alteri ira incenſus, aut qui pecunia nō eſt alicui opitulatus ob illiberalitatem. Cum autem ſibi plus boni ſumit, aut vendicat, quàm oportet, ſæpe nullo tali vitio, certè non omnibus peccat: & tamen peccat. Nam & hunc iniuſtitiæ nomine vituperamus. Eſt igitur alia quædam iniuſtitia tanquam iniuſtitiæ pars quædam vniuerſæ: itémque iniuſtum quoddam, vt totius pars iniuſti, eius, quod contra leges committitur. Præterea ſi quis quæſtus cauſa adulterium C committat, mercedémq; etiam ferat, alius autem cupiditate inflammatus idem faciat, dans etiam aliquid de ſuo, iacturámque rei ſuæ faciens: hic quidem intemperans potiùs, quàm plus ſibi ſumens & vendicans eſſe videtur: ille autem iniuſtus, ſed non intemperans: propterea ſcilicet, quia quæſtus cauſa faciat. Præterea in cæteris quidem omnibus iniuſtè factis, ſi quid peccetur, id ſemper ad aliquod genus improbitatis refertur: verbi cauſa, ſi quis adulterium commiſit, ad intemperantiam: ſi eum, qui in acie proximus locatus erat, deſeruit, ad timiditatem: ſi quem pulſauit, ad iracundiam: ſed ſi quæſtum fecit, ad nullum aliud vitium, niſi ad iniuſtitiam refertur. Perſpicuum igitur eſt, prȩter vniuerſam iniuſtitiam, aliam quandam eſſe eius partem, vno D eodémque nomine appellatam: quoniam eodem genere vtriuſque definitio continetur. Vtriuſque enim vis in eo poſita eſt, vt ad alterum referatur. Sed hæc quidem in honore verſatur, aut pecunia, aut ſalute, aut ſi quo vno nomine hæc omnia complecti poſſimus: & propter voluptatem ſuſcipitur eam, quæ è lucro proficiſcitur: illa autem in iis omnibus in quibus vir bonus occupatus eſt.

CAPVT V.

Exactiorem enarrationem iuſtitiæ rudi ſubtexit: Vniuerſalem iuſtitiam obiter attingens: Particularis verò ſpecies diſtinctè recenſens.

Iuſtitias ergo pluréis eſſe, aliámque quandam præter vniuerſam virtutem eſſe, perſpicuum eſt. quæ E ſit porrò & qualis, eſt intelligendum. Hæc igitur à nobis propoſita eſt Iniuriæ diſtinctio, vnam eſſe, quæ contra leges infertur: alteram, quæ ab æquitate, ſeu æqualitate remota eſt: itémque Ius eſſe vnum legitimum, æquale alterum. Atque ex ea quidem, quæ contra leges infertur, iniuria, ſuperior iniuſtitia & orta & appellata eſt. Verùm quoniam non eſt idem iniquum, ſeu inæquale, ſeu ab æquitate remotum, quod plus, ſed aliud ad aliud relatum, vt pars ad totum (quicquid enim plus eſt, iniquum ſeu inęquale eſt: ſed non quicquid eſt iniquum, plus eſt) quoniámque itidem iniquitas, & ea iniuria, quȩ fit contra leges, non ſunt idem (nam quicquid iniquum eſt, contra leges committitur: ſed non quicquid contra leges committitur, continuò eſt iniquum) efficitur vt hȩc iniuria, & hȩc iniuſtitia, non ſint eædem, atque illȩ, ſed ab illis differāt, partiúmque rationem ad tota obtineant.

Hæc enim iniuſtitia totius iniuſtitiæ pars eſt: itémque totius iuſtitiæ hæc iuſtitia. Itaque & de iuſtitia ea dicendum eſt, quæ generi ſubiecta eſt, & de iniuſtitia, quæ illius iniuſtitiæ pars eſt: eodémque modo de iure atque iniuria. Eam igitur iuſtitiam, eamque iniuſtitiam, quæ in eodem atque virtus vniuerſa vitiúmque vniuerſum, ordine locatæ ſunt, quarum altera totius virtutis, altera totius vitij vſus eſt cum altero, prætermittamus. Ius quoque & iniuria, quæ ſunt his conſentanea, quonam modo diſtinguenda & diſcernenda ſint, non eſt obſcurum. Nam pleraque ferè iura legitima, ea officia ſunt, quæ ab vniuerſa virtute præſcribuntur. Vnicuique enim virtuti conuenienter viuere lex iubet, & vnumquodque vitium ſequi vetat. Cauſæ autem efficientes virtutis vniuerſæ, ſunt ea omnia iura legitima, quę legibus de diſciplina ad remp. vtili, comprehenſa, deſcripta, & conſtituta ſunt. Sed de diſciplina quidem cuiuſque priuata, qua quis abſolutè vir bonus eſt, vtrùm ſit prudentiæ ciuilis, an alius faculta[illegible]ipere, poſteriùs erit diſputandum. Non eſt enim fortaſſis idem, virum bonum eſſe, & bonum ciuem, in quouis adminiſtrandæ reipub. genere. Eius autem iuſtitiæ, quæ vt pars ſubiecta generi eſt, iuriſque eius, quod ei conſentaneum eſt, vna ſpecies eſt, quæ in diſtributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ inter eos diuidi poſſunt, qui eiuſdem reipubl. communione inter ſe coniuncti ſunt, verſatur: in his enim eſt, vt alter cum altero & æquum & iniquum conſequatur. Altera, quæ in rebus contrahendis vim corrigendi atque emendandi habet. Huius porrò duæ ſunt partes. Contractuum enim alij ſponte noſtra, alij nobis inuitis fiunt. Sponte fiunt, exempli cauſa hi, venditio, emptio, mutuum, fideiuſſio, commodatum, depoſitum, locatio, & conductio. Dicuntur verò ſponte fieri, quia horum contractuum principium noſtra ſponte inſtituitur. Eorum autem, qui nobis inuitis fiunt, alij ſunt clandeſtini, vt furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, ſerui alieni deceptio, aut corruptio, cædes dolo commiſſa, falſum teſtimonium: alij ſunt violenti, vt verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia.

CAPVT VI.

Particularis Iuſtitiæ propoſitas ſpecies explicaturus, communem illarum naturam prius enarrat.

QVoniam autem & iniuſtus, iniquus: & iniuria, iniquitas eſt: perſpicuum eſt, aliquod eſſe etiam eius quod iniquum eſt, medium. hoc autem eſt æquum ſeu æquale. In quacunque enim actione plus eſt & minus, in ea æquum quoque ſeu æquale reperitur. Si igitur iniuria eſt iniquitas, ſeu inæqualitas: ius erit æqualitas. Quod, etiamſi ratio cur ita ſit, non afferatur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale, medium eſt: ius quoque medium quoddam erit. Atque æquale quidem in duobus minimùm reperitur. Quare neceſſe eſt, ius quod & medium eſt, & æquale, & ad aliquid referri, & quibuſdam ius eſſe. Ac quà medium eſt, aliquorum eſt quæ quidem ſunt plus & minus: quà æquale, in duobus conſiſtit: quà ius, aliquibus eſt ius. Neceſſariò igitur ius in quatuor minimùm verſatur. Nam & quibus vt ſit ius accidit, duo ſunt: & in quibus ius ipſum ſitum eſt, res duæ. Atque eadem erit æqualitas & eorum quibus ius tribuitur, & earum rerum in quibus ius conſiſtit. Nam vt res illæ, in quibus ius poſitum eſt, ſe habent, ſic & illi quib. ius tribuitur. Niſi enim ſint æquales, nō habebunt æqualia.

μόριον γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. ὥστε καὶ περὶ τῆς ἐν μέρει δικαιοσύνης * καὶ ἀδικίας λεκτέον, καὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου ὡσαύτως. ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν * τεταγμένη δικαιοσύνη καὶ ἀδικία· ἡ μὲν, τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἄλλον· ἡ δὲ, τῆς κακίας, ἀφείσθω· καὶ τὸ δίκαιον δὲ καὶ τὸ ἄδικον τὸ κατὰ ταύτας, φανερὸν ὡς διοριστέον· σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς * προστεταγμένα ἐστί· καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν προστάττει ζῆν, καὶ καθ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος. τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς ἐστι τῶν νομίμων ὅσα νενομοθέτηται περὶ * παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. περὶ δὲ τῆς καθ' ἕκαστον παιδείας, καθ' ἣν ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πολιτικῆς ἐστιν, ἢ ἑτέρας, * ὕστερον διοριστέον· οὐ γὰρ ἴσως ταὐτὸν ἀνδρί τε ἀγαθῷ εἶναι, καὶ πολίτῃ παντί. τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου, ἓν μέν ἐστιν εἶδος, τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς, ἢ τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ τῶν ἄλλων, ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας· ἐν τούτοις γὰρ ἔστι καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου· ἓν δὲ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. τούτου δὲ μέρη δύο. τῶν γὰρ συναλλαγμάτων, τὰ μὲν ἑκούσιά ἐστι· τὰ δὲ, ἀκούσια. ἑκούσια * τὰ τοιάδε, οἷον πρᾶσις, ὠνή, δανεισμός, ἐγγύη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις· ἑκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων, ἑκούσιος. τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μὲν, λαθραῖα· οἷον κλοπή, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγεία, * δουλαπατεία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· τὰ δὲ, βίαια, οἷον αἰκία, δεσμός, θάνατος, ἁρπαγή, πήρωσις, κακηγορεία, προπηλακισμός.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Ὅτι τὸ δίκαιον, ἀνάλογόν τι, ἀναλογία δὲ πᾶσα, εἴτε διῃρημένη, εἴτε συνεχής, ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. ὥστε καὶ τὸ δίκαιον ὁμοίως.

ΕΠεὶ δ' ὅ,τε ἄδικος ἄνισος, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δῆλον ὅτι καὶ μέσον τί ἐστι τοῦ ἀνίσου. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον. ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει ἐστὶ τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον, ἐστὶ καὶ τὸ ἴσον. εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ ἄνευ λόγου δοκεῖ πᾶσιν· ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, τὸ δίκαιον μέσον τι ἂν εἴη. ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσίν· ἀνάγκη τοίνυν τὸ δίκαιον μέσον τε καὶ ἴσον εἶναι, καὶ πρός τι, καὶ τισί· καὶ ᾗ μὲν μέσον, τινῶν· ταῦτα δ' ἐστὶ, πλεῖον καὶ ἔλαττον· ᾗ δὲ ἴσον ἐστί, * δυοῖν· ᾗ δὲ δίκαιον, * τισίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν· οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύο ἐστί· καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. καὶ ἡ αὐτὴ ἔσται ἰσότης, οἷς, καὶ ἐν οἷς· ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει * τὰ ἐν οἷς, οὕτω κἀκεῖνα ἔχει· εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἕξουσιν·

* γρ. ἢ περὶ τῆς ἐν μέρει ἀδικίας.
* γρ. τεταγμένη, sed ita alibi.
* γρ. προστεταγμένα.
* γρ. παιδείας τῆς πρ.
* Polit. lib. c. 3.
* γρ. μὲν γὰρ τ.
* γρ. δουλαπατία, minus rectè.
* γρ. ἐν δυσί.
* Lege, καὶ [illegible] Græcus interp. [illegible] Vetus interpres ita legit, & hoc amplius addit, πρὸς ἄλλους γάρ ἐστι.
* γρ. τὰ οἷς.

ἀλλ' ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν ἢ A ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα * ἔχωσι καὶ νέμωνται. ἔτι, ἐκ τοῦ κατ' ἀξίαν τοῦτο δῆλον. τὸ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς * διανομαῖς, ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν τινὰ δεῖν εἶναι· τὴν μέντοι ἀξίαν, οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες ὑπάρχειν· ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ, ἐλευθερίαν· οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ, οἱ μὲν,] πλοῦτον· οἱ δ', εὐγένειαν· * οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ, ἀρετήν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον, ἀνάλογόν τι. τὸ γὰρ ἀνάλογον, οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ· ἡ γὰρ ἀναλογία, ἰσότης ἐστὶ * λό- B γου, καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. ἡ μὲν οὖν διῃρημένη, ὅτι ἐν τέτταρσι, δῆλον· ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχής· τῷ γὰρ ἑνὶ ὡς δυσὶ χρῆται, καὶ δὶς λέγει· οἷον ὡς ἡ τοῦ α, πρὸς τὴν τοῦ β· οὕτως καὶ ἡ τοῦ β, πρὸς τὴν τοῦ γ. δὶς οὖν ἡ τοῦ β, εἴρηται· ὥστε ἐὰν ἡ τοῦ β, τεθῇ δὶς, τέτταρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. ἔστι δὲ καὶ τὸ δίκαιον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός· διῄρηνται γὰρ ὁμοίως, * οἷς τε, καὶ ἅ. ἔσται ἄρα ὡς ὁ α ὅρος πρὸς τὸν β, οὕτως ὁ γ πρὸς τὸν δ. καὶ ἐναλλὰξ ἄρα, ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ. ὥστε καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον· ὅ- C περ ἡ νομὴ συνδυάζει * κἂν οὕτως συντεθῇ, δικαίως συνδυάζει.

* γρ. ἔχωσι ἢ νέμονται.
* γρ. νομαῖς.
* γρ. οἱ δὲ.
* γρ. λόγων.
* γρ. οἷς τε νέμεται ἢ ἃ νέμεται.
* γρ. κἂν ὧδε.

A Sed hinc prælia, querelæque & expoſtulationes, cùm aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia conſequuntur atque obtinent. Præterea ex eo quod cuique pro ſua dignitate tribuitur, hoc perſpicuum eſt. Nam quòd ius in diſtributionibus poſitum eſt, id fatentur omnes pro cuiuſq; dignitate eſſe oportere. Verùm dignitatem non eandem omnes dicūt eſſe: ſed qui forma reipub. adminiſtrādæ populari vtuntur, libertatem: eorum, qui paucorum principatu, alij diuitias, alij nobilitatem generis: ij autem, apud quos reip. præſunt optimates, virtutem. Ius igitur proportione & comparatione quadam conſtat. Non enim ſolùm eius numeri, quo aliquid numeramus, proprium eſt, proportione conſta- B re: ſed etiam eius, qui vniuersè & omnino numerus eſt. Proportio enim rationis eſt æqualitas, quæ in quatuor minimùm reperitur. Diſiunctam igitur proportionem in quatuor conſiſtere, non obſcurum eſt, ſimilitérque continuatam, ſeu continentem. Hæc enim loco duorum, vno vtetur, & bis vnum ſumet: exempli gratia, quæ proportio eſt primæ lineæ ad ſecundam, eadem ſecundæ ad tertiam. Bis igitur ſecunda ſumpta eſt. Quare ſi linea ſecunda bis poſita fuerit, quatuor erunt proportione inter ſe comparata. Eſt autem & ius minimùm in quatuor, eademque eius ratio eſt. Diſiuncti ſunt enim ſimiliter & ij, quibus ius tribuitur, & eæ res, quæ diſtribuuntur. Itaque quæ erit extremi A ad ex- C tremum B proportio, eadem extremi C ad extremum D. Alterna igitur ratione, vt extremum A ad extremum C, ſic B ad D. Ergo & totum cum toto comparabitur: idque diſtributio copulat: & verò ſi ita inter ſe componantur, iuſtè copulat.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ δικαιοσύνης, τῆς τε διανεμητικῆς, καὶ τῆς διορθωτικῆς.

Ἡ Ἄρα τοῦ α ὅρου τῷ γ, καὶ ἡ τοῦ β, τῷ δ σύζευξις, τὸ ἐν διανομῇ δίκαιόν ἐστι, καὶ μέσον τὸ δίκαιον * τουτέστι τοῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον· τὸ γὰρ ἀνάλογον, μέσον· τὸ δὲ δίκαιον, ἀνάλογον. καλοῦσι δὲ τὴν τοιαύ- D την ἀναλογίαν, γεωμετρικὴν οἱ μαθηματικοί. ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἑκάτερον πρὸς ἑκάτερον. ἔστι δ' οὐ συνεχὴς αὕτη ἡ ἀναλογία. οὐ γὰρ γίνεται εἷς ἀριθμῷ ὅρος, ᾧ καὶ ὅ. τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, ἀνάλογον· τὸ δ' ἄδικον, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. γίνεται ἄρα, τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων συμβαίνει· ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, πλέον ἔχει· ὁ δ' ἀδικούμενος, ἔλαττον τοῦ ἀγαθοῦ. ἐπὶ δὲ τοῦ κακοῦ, ἀνάπαλιν· ἐν ἀγαθοῦ γὰρ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν, πρὸς τὸ μεῖζον κακόν· ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν, μᾶλλον αἱρετὸν E τοῦ μείζονος· τὸ δ' αἱρετὸν ἀγαθὸν, * καὶ τὸ μᾶλλον, μεῖζον. τὸ μὲν οὖν ἓν εἶδος τοῦ δικαίου, τοῦτ' ἔστι. Τὸ δὲ λοιπὸν ἓν, τὸ διορθωτικὸν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἑκουσίοις, καὶ τοῖς ἀκουσίοις. τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον, ἄλλο εἶδος ἔχει τοῦ προτέρου· τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον τῶν κοινῶν, ἀεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐστὶ τὴν εἰρημένην· καὶ γὰρ ἀπὸ χρημάτων κοινῶν, ἐὰν γίγνηται ἡ διανομὴ, ἔσται κατὰ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν, ὅνπερ ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὰ εἰσενεχθέντα· καὶ τὸ ἄδικον, τὸ ἀντικείμενον τῷ δικαίῳ τούτῳ, παρὰ τὸ ἀνάλογόν ἐστι.

* Pridē corruptus locus. Vetus interpr. ita legit, καὶ μέσον τὸ δίκαιον τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἄδικον, παρὰ τὸ ἀνάλ. Argyrop. καὶ μέσον τοῦτ' ἐστὶ τὸ παρὰ τ. Optimè. Nam quod manuſſ. quidā habent, τοῦτ' ἐστὶ τοῦ πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, παρὰ τὸ ἀν. gloſſa eſt ex Græc. cōm. deprompta.

* γρ. καὶ τὸ μεῖζον, μᾶλλον.

CAPVT VII.

Particularis Iuſtitiæ ſpecierum, Diſtributiuæ ſcilicet & Correctiuæ, naturam cuiuſque propriam declarat.

EXtremi igitur A cum extremo C, & extremi B cum extremo D coniugatio, ius illud eſt, quod in diſtributione conſiſtit: & ius eſt iniuriæ medium, id eſt, eius rei, quæ à proportione remota atque auerſa eſt. D Nam quod proportione conſtat, medium eſt. Ius autem proportione conſtat. Appellant porro mathematici talem proportionem, geometricam. In geometrica enim proportione euenit, vt quomodo vtrumque cum vtroque, ſic totum cum toto comparetur. Non eſt autem continens hæc proportio. Non enim fit extremum vnum numero is, cui tribuitur, & res, quæ tribuitur. Ex his igitur ſatis intelligitur, hoc ius proportione conſtare: iniuriam autem, à proportione alienam atque auerſam eſſe. Quo fit, vt alterum ſit plus, alterum minus. Quod quidem etiam in factis reperitur. Nam is qui iniuriam facit, plus boni ſibi ſumpſit ac vendicauit, quàm oportet: ei, qui afficitur iniuria, minùs boni obtigit. E Contrà fit in malo: boni enim rationem obtinet leuius malum, ſi cum grauiore malo comparetur. Nam leuius malum, optabilius grauiore eſt. At quod optabile & expetendum eſt, id bonum eſt: & quo quidque optabilius eſt, eo maius bonum eſt. Atque hoc ſanè iuris vnum genus eſt. Reliquum autem alterum eſt id, quod ad corrigendum & emendandum valet: verſatúrque in rebus & ſponte & inuitè contractis. Huius autem iuris forma alia eſt à priore. Ius enim, quod in diſtribuendis rebus communibus vertitur, ſemper ea quam dixi proportione conſtat. Nam ſi pecuniæ communis diſtributio fiat, eadem ratione vtendum erit, quam habent inter ſe res eæ quæ ab vnoquoque in medium allatæ ſunt: eáque iniuria, quæ huic iuri opponitur, à proportione remota atque auerſa eſt.

Ius autem, quod in contractibus verſatur, eſt illud quidem æquale quiddam: & iniuria, inæquale: verùm non illa proportione, ſed arithmetica. Nihil enim refert, vtrùm vir bonus malum hominem fraudarit, an malus homo virum bonum: neque vtrùm vir bonus, an malus homo adulterium fecerit: ſed damni tantùm differentiam intuetur lex, iiſque vtitur tanquam æqualibus, faciatne hic iniuriam, ille iniuria afficiatur: & an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaque hanc iniuriam quæ inæqualitas eſt, iudex exæquare conatur. Nam cùm hic percuſſus fuerit, ille percuſſerit, aut etiam occiderit, hic autem mortuus ſit; perpeſſio & actio in parteis inæqualeis diuiſa eſt: ſed damno & B multâ conatur iudex exæquare, de lucro detrahens. Nam (vt ſemel & ſimpliciter dicam) in talibus, etiam ſi quibuſdam nomen non conueniat, lucrum appellatur, verbi gratia, in eo, qui percuſſerit: in eo qui percuſſus fuerit, damnum. Sed cùm perpeſſionem menſus fuerit iudex, hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem, quæ ſunt plus & minùs, æquale eſt medium. Lucrum autem & damnum illud quidem plus eſt, hoc autem minùs, contrariè: boni plus, & minùs mali, lucrum: contrarium, damnum: quorum medium, eſſe æquale, modò demonſtrabamus, id quod ius eſſe dicimus. Erit igitur id ius, quod ad corrigendum & ad emendandum valet, damni & lucri medium. Itaque & cùm aliqua de re inter ſe am- C bigunt, ad iudicem confugiunt. Adire autem ad iudicem, adire ad ius eſt. Nihil enim videtur aliud eſſe iudex, quàm ius animatum. Quærúntque iudicem medium: & vocant eos nonnulli μεσιδίους, id eſt, medium diuidenteis, ſeu medium adiudicanteis: perinde quaſi facile futurum ſit, vt ius ſuum obtineant, ſi medium conſequantur. Ius ergo medium quiddam eſt, ſiquidem etiam iudex medius eſt: ac iudex quidẽ exæquat, & veluti lineã in duas parteis inæqualeis ſecta, quo maior pars dimidiam ſuperat, hoc de illa detrahit, & ad partem minorem addit. Toto autem in duas parteis æqualeis diuiſo, tum ſe ſuum dicũt obtinere, cùm parteis æqualeis abſtulerint. Eſt autem æquale, medium rei maioris & minoris, proportione arithmetica: D propteréque hanc adeo cauſam ius à Græcis δίκαιον appellatur, quia δίχα ἐστίν, id eſt, in duo æqualia diuiſum eſt, perindè ac ſi quis dixerit δίχαιον: & δικαστὴς nominatus eſt, quaſi διχαστής, quæ vox eum ſignificaret, qui rem in duas partes æqualeis ſecat. Nam ſi cùm duę res ſint æquales, id quod ab vna fuerit detractum, addatur alteri: his duobus hæc illam ſuperabit. Si enim detractum quidem vni rei fuiſſet, non autem etiam alteri additum, vno duntaxat altera alteram ſuperaret. Mediam igitur ea res, cui acceſſit aliquid, vno ſuperat: & media eam, cui quippiam detractum eſt, vno. Ex hoc itaque cognoſcemus & quid ei, qui plus habet, detrahendum ſit: & quid ei, qui minùs, addendum. Nam quo res media minorem ſuperât, id ei, quæ minùs habet, addendum eſt: quo media ſuperatur, id maximè detrahendum. Sint tres lineæ, AA, BB, CC, inter E ſe æquales. Lineæ AA detracta ſit pars AE, addatúrque ad lineam CC, ſitque ea pars, CD. Ita tota linea DCC lineam EA, ſuperabit linea CD, & linea CF. Ergo & lineam BB, linea CD.

A E A
B B
C F C D

Hoc autẽ ineſt etiam in aliis artibus. Tollerentur.n. & conciderẽt, niſi quantũ & quale id quod efficiẽdi vim habet, efficeret, tãtũdẽ & tale perpeteretur id quod patitur. Nata autẽ & trãslata sũt hęc nomina, dãnũ & lucrũ,

Τὸ δὲ ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἐστὶ μὲν ἴσον τι, καὶ τὸ ἄδικον, ἄνισον· ἀλλ᾽ οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικήν. οὐθὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικὴς φαῦλον ἀπεστέρησεν, ἢ φαῦλος ἐπιεικῆ. οὐδ᾽ εἰ ἐμοίχευσεν ἐπιεικὴς ἢ φαῦλος· ἀλλὰ πρὸς τοῦ βλάβους τὴν διαφορὰν μόνον βλέπει ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις· εἰ ὁ μὲν, ἀδικεῖ· ὁ δ᾽, ἀδικεῖται· καὶ εἰ ὁ μὲν, ἔβλαψεν· ὁ δὲ, *βέβλαπται. ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο, ἄνισον ὄν, ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής· καὶ γὰρ ὅταν, ὁ μὲν πληγῇ, ὁ δὲ πατάξῃ, ἢ καὶ B κτείνῃ, ὁ δ᾽ ἀποθάνῃ, διῄρηται τὸ πάθος, καὶ ἡ πρᾶξις εἰς ἄνισα· ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. λέγεται γὰρ, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐπὶ τοῖς *τοιούτοις, κἂν εἰ μή τισιν οἰκεῖον ὄνομα* εἴη, τὸ κέρδος, οἷον τῷ πατάξαντι, καὶ ἡ ζημία τῷ παθόντι· ἀλλ᾽ ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται, τὸ μὲν, ζημία· τὸ δὲ, κέρδος. ὥστε, τοῦ μὲν πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττονος τὸ ἴσον, μέσον· τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν, πλέον· τὸ δ᾽ ἔλαττον, ἐναντίως· τὸ μὲν, τοῦ ἀγαθοῦ πλέον· τοῦ *κακοῦ δὲ ἔλαττον, κέρδος· τὸ δ᾽ ἐναντίον, ζημία· *ὧν ἦν μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον· ὥστε, τὸ C μὲν ἐπανορθωτικὸν, δίκαιον ἂν εἴη, τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσι· τὸ δ᾽ ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, ἰέναι ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον· ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷον *δίκαιον ἔμψυχον· καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέσον· καὶ καλοῦσιν ἔνιοι *μεσιδίους, ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. μέσον ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής· ὁ δὲ δικαστὴς ἐπανισοῖ· καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ᾧ τὸ μεῖζον τμῆμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, τοῦτ᾽ ἀφεῖλε, καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι προσέθηκεν· ὅταν δὲ δίχα διαιρεθῇ τὸ ὅλον, τότε φασὶν ἔχειν τὸ αὑτοῦ, ὅταν λάβωσι τὸ ἴσον. τὸ δ᾽ D ἴσον, μέσον ἐστὶ τῆς μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν· διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν· ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον· καὶ ὁ δικαστής, διχαστής. ἐπειδὰν γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θατέρου, πρὸς θάτερον δὲ προστεθῇ, δυσὶ τούτοις ὑπερέχει τὸ ἕτερον· εἰ γὰρ ἀφῃρέθη μὲν, μὴ προσετέθη δὲ, ἑνὶ γ᾽ ἂν μόνον ὑπερεῖχε. τοῦ μέσου ἄρα ἑνὶ, καὶ τὸ μέσον, *τὸ ἀφ᾽ οὗ ἀφῃρέθη, ἑνί. τούτῳ ἄρα γνωριοῦμεν, τί τε ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ τοῦ πλέον ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ μὲν γὰρ τὸ μέσον ὑπερέχει, τοῦτο προσθεῖναι δεῖ τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ δ᾽ ὑπερέχεται, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ μεγίστου. ἴσαι αἱ ἐφ᾽ ὧν, αα, ββ, γγ, E ἀλλήλαις· ἀπὸ τῆς αα, ἀφῃρήσθω τὸ αε, καὶ προσκείσθω τῇ γγ, τὸ ἐφ᾽ ὧν γδ. ὥστε ὅλη ἡ δγγ, τῆς αε, ὑπερέχει τῷ γδ, καὶ τῷ γζ· τῆς ἄρα ββ, τῷ γδ.

α ε α
β β
γ ζ γ δ

ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν τοῦτο· ἀνῃροῦντο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν καὶ ὅσον καὶ οἷον· καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτο, καὶ τοιοῦτο. ἐλήλυθε δὲ *τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἥ τε ζημία καὶ τὸ κέρδος,

* γρ. βλάπτεται.
* γρ. τοιούτοις, καὶ
* γρ. δικαίῳ.
* γρ. τὸ δὲ τοῦ κακοῦ ἔλαττον, κ.
* γρ. ὧν δὴ μέσον
* γρ. ἔμψυχον δίκ.
* γρ. μεσοδίκους, malè. Nam μεσιδίους agnoſcit Heſych. & Ariſt. Politic. l.5. c.6. ea voce vtitur. Exſtat etiã apud Phrynicũ vox μεσιδιοῦσθαι.
* γρ. γὰρ [illegible]

ἐκ τῆς ἑκουσίου ἀλλαγῆς. τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν ἢ τὰ ἑαυτοῦ, κερδαίνειν λέγεται· τὸ δ' ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς, ζημιοῦσθαι· οἷον ἐν τῷ πωλεῖν καὶ ὠνεῖσθαι, καὶ ἐν ὅσοις ἄλλοις ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος. ὅταν δὲ μήτε πλέον μήτ' ἔλαττον, ἀλλ' αὐτὰ δι' αὐτῶν γένηται, τὰ αὐτῶν φασιν ἔχειν, καὶ οὔτε ζημιοῦσθαι, οὔτε κερδαίνειν. ὥστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι * τῶν παρὰ τὸ ἑκούσιον, τὸ ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον.

* Eustratius τῶν παρὰ τὸ ἑκ. eum vide.

ΚΕΦΑΛ. η.

Περὶ τοῦ ἀντιπεπονθότος. ὅτι οὐ καλῶς οἱ Πυθαγόρειοι ἁπλῶς ὡρίζοντο τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ, δέον προσθεῖναί τι.

Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι ἁπλῶς δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον, τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς, * οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν (καίτοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον,

Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο)

πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ· οἷον εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι· καὶ εἰ ἄρχοντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῆναι μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι. ἔτι, * τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς, κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα· τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις· ἢ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν· εἰ δὲ μή, δουλεία δοκεῖ εἶναι, εἰ μὴ ἀντιποιήσει· ἢ τὸ εὖ· εἰ δὲ μή, μετάδοσις οὐ γίνεται· τῇ μεταδόσει δὲ συμμένουσι. διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν * ἐμποδὼν ποιοῦνται, ἵνα ἀνταπόδοσις ᾖ· τοῦτο γὰρ χάριτος ἴδιον· ἀνθυπηρετῆσαι γὰρ δεῖ τῷ χαρισαμένῳ, καὶ πάλιν αὐτὸν ἄρξαι χαριζόμενον. ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν * τὴν κατ' ἀναλογίαν ἡ κατὰ διάμετρον σύζευξις. οἷον οἰκοδόμος ἐφ' ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ' ᾧ β, οἰκία ἐφ' ᾧ γ, ὑπόδημα ἐφ' ᾧ δ.

α	β
οἰκοδόμος	σκυτοτόμος.
γ	δ
οἰκία	ὑπόδημα.

δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σκυτοτόμου * τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ μεταδιδόναι * τὸ αὐτοῦ. ἐὰν οὖν πρῶτον ᾖ τὸ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἶτα τὸ ἀντιπεπονθὸς γένηται, ἔσται τὸ λεγόμενον. εἰ δὲ μή, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει. οὐθὲν γὰρ κωλύει κρεῖττον εἶναι τὸ θατέρου ἔργον, ἢ τὸ θατέρου. δεῖ οὖν ταῦτα ἰσασθῆναι. * ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἀνῃροῦντο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν καὶ ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον.]

* γρ. καὶ ἐφαρμόττον [illegible] ἐπὶ τὸ [illegible] οὔτ' ἐπὶ τὸ [illegible] [illegible] ἐπὶ τὸ δ. quæ neque Græcus interpr. neque vet. interp. agnoſcunt, Hoc [illegible] Græc. interpr.

* γρ. τὸ ἀκούσιον καὶ τὸ ἑκούσιον

* γρ. πρόχειρον. ex gloſſa ſcilicet.

* γρ. ἡ ἀναλογίας,

* γρ. τὸ ἐκείνου ἔργον.

* γρ. τὸ αὐτοῦ.

* Incluſa etiam in ſuperiori capite habentur: Græcus interpr. non videtur hic agnoſcere.

A ab eo contractu qui ſponte initur. Nam plùs ſuo obtinere, lucrum facere appellatur: minùs autem quàm quod initio ſuppetebat, habere, damno affici: vt fit in rebus vendendis & emendis, aliiſque contractibus, in quibus per legem licet impunè ſuis rationibus conſulere, lucrúmque facere. Vbi verò neque plùs neque minùs habent, ſed paria paribus reſpondent, tunc ſe ſua dicunt habere, & neque damnum accepiſſe, neque quicquam lucri feciſſe. Itaque lucri cuiuſdam & damni, quæ non ſponte, ſed præter voluntatem obuenerint, medium, ius eſt; vt tantundem vterque eorum qui contrahunt, habeat poſteriùs, quantum priùs habuit.

B

CAPVT VIII.

Specierum Particularis Iuſtitiæ naturam ex accidente declarat: ex eo ſcilicet, quòd Ius talione videtur conſtare. Itaque difficilem illam quæſtionem, Vtrùm Ius talionis, ſimpliciter Ius ſit, tractat.

Videtur autem quibuſdam Talio quoque, id eſt, reciproca quædam perpeſſio, ius eſſe ſimpliciter, & abſolutè, quemadmodum Pythagorei dixerunt. Definiebant enim ius abſolutè, id quod quis à ſe factum, viciſſim ab altero pateretur, id eſt, talionem, ſeu mutuam perpeſſionem. Ius talionis porrò neque ad id ius, quod in diſtributione bonorum verſatur, neque
C ad id, quod ad emendationem factorum valet, accommodari poteſt. qui etiam ius Rhadamanthi hoc fuiſſe videntur ſignificare,

Si quis, quod fecit, patiatur, ius erit æquum.

Multis enim locis à iure diſſidet ac diſcrepat: veluti, ſi quis magiſtratum gerens, aliquem pulſauerit, non eſt referiendus: & ſi quis eum, qui magiſtratum gerat, pulſauerit, non modò verberandus, ſed etiam caſtigandus eſt. Præterea permultum intereſt inter id quod ſponte noſtra, & id quod inuitè facimus. Sed in communitatibus rerum contrahendarum ac permutandarum ſanè tale ius, quod reciprocam perpeſſionem ſeu talionem nominant, proportione, non æqualitate ciuilem
D ſocietatem continet. Factis enim proportione reciprocis, manet coniunctio ciuitatis. Aut enim malum acceptum reponere conatur (quod ſi non liceat, ſeruitus eſſe videtur, iniuriam referre non poſſe) aut ei, qui benè meritus ſit, referre gratiam volunt: quod ſi non fiat, ſublata eſt rerum communicatio, & officiorum quaſi mutuatio. At rerum communicatione officiorúmque mutuatione ſocietas & coniunctio ciuium manet. Itaque & Gratiarum templum in propatulo vrbis loco conſtituitur, vt ſit remuneratio. Hoc enim gratiæ proprium eſt. Nam ei, qui beneficium dederit, referẽdum beneficium eſt: & is rurſus alterum beneficio prouocare debet. Facit autem remunerationem proportione conſtantem ea quæ mediis tranſuerſis lineis fit,
E coniugatio. Exempli cauſa, ſit ædificiorum opifex A, ſutor B, domus C, calceus D.

A. *Ædificiorum opifex*	B. *Sutor*
C. *Domus*	D. *Calceus.*

Ædificiorum opificem igitur oportet à ſutore opus illius ſumere, eique viciſſim ſuum impertiri. Ergo ſi primùm æqualitas ſit ea, quæ proportione conſtat, deinde reciproca perpeſſio ſeu talio fiat (id eſt, tantumdem accipiatur, quantum datum ſit) extabit id quod à nobis dicitur. ſin minùs, neque erit æqualitas, neque manebit ſocietas. Nihil enim prohibet quominus vnius opus alterius opere ſit præſtabilius. Hæc igitur exæquata ſint oportet. Quod idem fit in aliis artibus. Tollantur enim funditus, & concidant, niſi & quantum & quale id quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem & tale accipiat id quod patitur.

Non enim ex duobus medicis ſocietas cõſtare poteſt, A ſed ex medico & agricola, & omnino ex diuerſis & diſſimilib. atque inæqualibus, quos tamen oportet exæquari. Quapropter quarum rerum fit permutatio, eas res oportet eſſe eiuſmodi, vt inter ſe quodammodo comparari poſſint. Atque ad hanc rem, nummus quæſitus & comparatus eſt, qui omnium rerum quodammodo ſit medius, ſeu menſura. Nam res omneis metitur: quare & nimium & parũ metitur. Quot igitur calcei domui vel alimento ſunt æquales. Oportet ergo, quam proportionẽ & comparationẽ habet ædificandi artifex ad ſutorem, tot numero calceos cum domo aut alimento comparari. Nam ſi hoc non ita fiet, neq; erit permutatio, neq; cõmunitas. Non poterunt autẽ comparari, niſi quodammodo ſint æqualia. Ergo quemad- B modum ſupra dixi, vnum quiddam eſſe oportet, quod cætera omnia metiatur. Hoc autẽ re quidẽ vera vſus, ſeu indigentia eſt, quæ omnia continent. Nam ſi nulla re egerent homines, aut ſi nõ ſimiliter egerẽt: vel nulla, vel non eadẽ eſſet permutatio. Sed in indigentiæ locũ ex hominũ quaſi compacto & conuento quodammodo ſucceſſit nummus: atq; ob hãc cauſam νόμισμα vocatur à Græcis, ἀπὸ τοῦ νόμου id eſt à lege: quia nõ natura, ſed lege valeat, ſitq; in nobis ſitum eum immutare, inutilemq; reddere. Erit igitur tum perpeſſio mutua & reciproca, cùm res fuerint exæquatæ. Itaq; quam rationẽ obtinet agricola ad ſutorẽ, eandem rationẽ habere debet ſutoris opus ad opus agricolæ. Sunt autem tum in figuram proportionis deducendi, cùm permutaturi C ſunt. Quod ſi non fiet, alterum extremum vtramque exuperantiam habebit. Veruntamen cùm ſuas res habent, ita ſunt æquales inter ſe, ac ſocij, quia hæc æqualitas in eis effici poteſt. Agricola A, alimentum C, ſutor B, opus ſutoris exæquatum cum alimento D.

A. Agricola *B. Sutor*

C. Alimentum *D. Opus ſutoris cum alimento exæquatum.*

Quòd ſi hoc modo non liceret, viciſſim perpeti ſeu accipere, nulla ſocietas eſſet, nulla communitas. Indigentia autem ſocietatem hominum contineri, tanquam vno quodam, quod vinculi inſtar ſit, ex eo perſpici poteſt, quòd vbi aut neuter eget re alterius, aut D alter eorum non eget, permutatio inter eos contrahi non ſolet: quemadmodum cum eius quod quis habet, alter indiget, vt puta vini, exportandi frumenti ſit poteſtas. Hoc igitur oportet exæquatum eſſe. In permutationem futuram autem, ſi forte re aliqua nunc non egeamus, tunc eius nobis facultatem & copiam fore cum egebimus, veluti ſponſor nummus intercedit. Oportet enim vnicuique eam rem qua egeat, accipere licere, vbi nummum attulerit. Sed idem nummo quoque interdum accidit: non enim ſemper æqualem vim habet. Veruntamen immutabilior ac ſtabilior permanere ſolet. Itaque debent eſſe res omnes æſtimatæ. Sic enim rerum permutatio ſemper futura eſt. Quod ſi erit permutatio, erit & ſocietas. Nummus E igitur poſteaquam veluti menſura, res apta quadam compoſitione & conuenientia concordeis inter ſe & conſentienteis reddidit, eas exæquat. Nam neque ſi non fuiſſet permutatio, ſocietas cõſtare potuiſſet: neq; ſine æqualitate permutationi locus vnquã fuiſſet: neq; ſine apta quadam rerũ compoſitione, & conuenientia, æqualitati. Res igitur inter ſe tam diſſimiles ac diſpares, ſi verum quærimus, nulla communi menſura inter ſe conuenire, nec cohærere poſſunt: ſed quod ad vtilitatem indigentiamq; attinet, ſatis commodè poſſunt. Quare vnum quiddam extare neceſſe eſt, idq; hominum inſtituto, & ex cõditione. Quapropter νόμισμα appellatur. Nummus n. res inter ſe diſpares, apta quadã compoſitione & conuenientia concordeis efficit. Nibil eſt enim, quod non metiatur nummus. Sit domus A, minæ decem B, lectus C. A igitur dimidiũ B fuerit,

A οὐ γὰρ ἐκ δύο ἰατρῶν γίνεται κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἑτέρων καὶ οὐκ ἴσων· ἀλλὰ τούτους δεῖ ἰσασθῆναι. διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι, ὧν ἐστιν ἀλλαγή. ἐφ' ὃ τὸ νόμισμ' ἐλήλυθε, καὶ γίνεταί πως * μέτρον. πάντα γὰρ μετρεῖ, ὥστε καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν, πόσα ἄττα δὴ ὑποδήματα ἴσον οἰκίᾳ, ἢ τροφῇ. δεῖ τοίνυν ὅπερ ὁ οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον, τοσαδὶ ὑποδήματα πρὸς οἰκίαν, ἢ τροφήν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλλαγή, οὐδὲ κοινωνία. τοῦτο δ', εἰ μὴ ἴσα εἴη πως, οὐκ ἔσται. δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα B μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον. τοῦτο δ' ἐστὶ τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία, ἣ πάντα συνέχει. εἰ γὰρ μηθὲν δέοιντο, ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγή, ἢ οὐχ ἡ αὐτή. οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην· καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστί, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβαλεῖν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. ἔσται δὴ ἀντιπεπονθός, ὅταν ἰσασθῇ, ὥστε ὅπερ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, * τὸ ἔργον τὸ τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ. εἰς σχῆμα δὲ ἀναλογίας * δεῖ ἄγειν, ὅταν ἀλλάξωνται. εἰ δὲ μή, ἀμφοτέρας ἕξει τὰς ὑπεροχὰς τὸ ἕτερον C ἄκρον· ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ αὐτῶν, οὕτως ἴσοι καὶ κοινωνοί, ὅτι αὕτη ἡ ἰσότης δύναται * ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. γεωργὸς α, τροφὴ γ, σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἰσασμένον δ,

* γρ. μέσον.
* γρ. ὅταν τὰ ἔργα τοῦ σκυτ.
* γρ. οὐ δεῖ. malè.
* γρ. ἀπ' αὐτῶν

α. γεωργός. β. σκυτοτόμος.

γ. τροφή. δ. σκυτοτόμου ἔργον τῇ τροφῇ ἰσασμένον.

εἰ δ' οὕτω μὴ ἦν ἀντιπεπονθέναι, οὐκ ἂν ἦν κοινωνία. ὅτι δ' ἡ χρεία συνέχει ὥσπερ ἕν τι ὄν, δηλοῖ ὅτι ἂν μὴ ἐν χρείᾳ ὦσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφότεροι, * ἢ ἅτε- D ρος, οὐκ ἀλλάττονται, ὥσπερ ὅταν οὗ ἔχει αὐτὸς * δέηταί τις, οἷον οἴνου διδόντες σίτου ἐξαγωγήν. δεῖ ἄρα τοῦτο ἰσασθῆναι. ὑπὲρ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δεῖται, ὅτι ἔσται, ἐὰν δεηθῇ, τὸ νόμισμα οἷον ἐγγυητής ἐστιν ἡμῖν· * δεῖ γὰρ τοῦτο φέροντι εἶναι λαβεῖν. πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο τὸ αὐτό. οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσον δύναται. ὅμως δὲ βούλεται μένειν μᾶλλον. διὸ δεῖ πάντα τετιμῆσθαι· οὕτω γὰρ ἔσται ἀεὶ ἀλλαγή. εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία· τὸ δὴ νόμισμα, ὥσπερ * μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν, ἰσάζει· οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν· οὔτ' ἀλ- E λαγή, ἰσότητος μὴ οὔσης· οὔτ' ἰσότης, μὴ οὔσης συμμετρίας. τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ, ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα, σύμμετρα γενέσθαι· πρὸς δὲ τὴν χρείαν, ἐνδέχεται ἱκανῶς. ἓν δή τι δεῖ εἶναι· τοῦτο δὲ ἐξ ὑποθέσεως· διὸ νόμισμα καλεῖται· τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι. * οἰκία ἐφ' ἧς α, μναῖ δέκα β, κλίνη γ, τὸ δὴ α, τοῦ β ἥμισυ,

* γρ. ὁ ἅτερος,
* γρ. οὐ δέωνται
* γρ. ἐστι
* γρ. μέτρῳ. Gr. interpr. vtramque lectionem agnoſcere videtus, non vno loco.
* γρ. οἰκία ε

εἰ πέντε μνῶν ἀξία ἡ οἰκία * ἢ ἴσον· ἡ δὲ κλίνη ἢ [illegible] ζων μέρος τὸ γ, * τοῦ β. δῆλον τοίνυν πόσαι κ[illegible] ἴσον οἰκίᾳ, ὅτι πέντε. ὅτι δ' οὕτως ἡ ἀλλαγὴ ἦν, [illegible] τὸ νόμισμα εἶ, δῆλον· διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ κ[illegible] πέντε ἀντὶ οἰκίας, * ἢ ὅσου αἱ πέντε κλῖναι.

* γρ. ἢ ἴσων·
* γρ. τοῦ β νομίσματι.
* γρ. ἢ ὅσου

A. ſi domus quinque minarum ſit, aut tanti, quanti quinque minæ ſunt: c autem lectus, ipſius B decima pars intelligatur. Perſpicuum igitur eſt, quot lecti domui ſint æquales, nempe quinque. Sic autem rerum permutationem fieri ſolitam eſſe ante nummi vſum, non eſt obſcurum. Nihil enim intereſt, vtrùm lecti quinque, an quod tanti ſit quanti lecti quinque, pro domo detur.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ἀνακεφαλαίωσις τῶν περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας μέχρι τοῦδε εἰρημένων.

ΤΙ μὲν οὖν τὸ ἄδικον, καὶ τί τὸ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτι * ἡ B δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ, πλέον ἔχειν· τὸ δὲ, ἔλαττόν ἐστιν. ἡ δὲ δικαιοσύνη, μεσότης ἐστὶν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς πρότερον ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι * μέσου ἐστίν· ἡ δὲ ἀδικία, τῶν ἄκρων. καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη, * ἐστὶ καθ' ἣν ὁ δίκαιος λέγεται πρακτικὸς κατὰ προαίρεσιν τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὐτῷ πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον· οὐχ οὕτως, ὥστε τοῦ μὲν αἱρετοῦ, πλέον αὑτῷ· ἔλαττον δὲ, τῷ πλησίον. τοῦ βλαβεροῦ δὲ, ἀνάπαλιν, ἀλλὰ τοῦ ἴσου τοῦ κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον. ἡ δ' C ἀδικία τοὐναντίον τοῦ ἀδίκου. τοῦτο δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τοῦ ὠφελίμου ἢ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον· διὸ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν· ἐφ' αὑτοῦ μὲν, ὑπερβολῆς τοῦ ἁπλῶς ὠφελίμου· ἐλλείψεως δὲ, τοῦ βλαβεροῦ. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων, τὸ μὲν ὅλον, ὁμοίως· * τὸ δὲ παρὰ τὸ ἀνάλογον, ὁποτέρως ἔτυχε· τοῦ δὲ ἀδικήματος, τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαί ἐστι· τὸ δὲ μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τίς ἑκατέρας ἐστὶν ἡ φύσις, εἰρήσθω τοῦτον τὸν τρόπον. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου κα- D θόλου.

* γρ. ἢ ἡ.
* γρ. μέσου ἐστὶ, τοῦ ...
* γρ. ἕξις καθ' ἣν
* Græcus interpr. τὸ δὲ τ. quem vide.

CAPVT IX.

Per ἀνακεφαλαίωσιν breuiter colligit omnia ea, quæ de Iuſtitia & Iniuſtitia hucuſque dicta ſunt.

QVid igitur ſit iniuria, quid ius, & quam rationem talio ſeu reciproca perpeſſio ad ius habeat, ſuprà B explicatum eſt. His autem diſtinctis, perſpicuum eſt, iuſtam actionem inter id quod eſt facere & accipere iniuriam, mediam eſſe. illud enim plus obtinere eſt, hoc minùs. Iuſtitia porrò mediocritas eſt, non quomodo virtutes ſuperiores: ſed quia medij eſt; iniuſtitia autem, extremorum. Præterea iuſtitia virtus eſt, qua homo iuſtus, aptus dicitur, tum ad agendum conſultò id quod iuſtum eſt, tum ad ius tribuendum, & ſibi, ſi cum altero contrahat, & alteri cum altero contrahenti, non ita vt ſibi plus eius quod optabile eſt, minùs alteri: & contrà ſibi minùs damni, plus alteri: ſed ſibi & aliis id quod æquum proportione eſt, tribuat: itémque erga alium obſeruet cum alio comparatum ſiue con- C trahentem. Contrà iniuſtitia vitium eſt, quo ad id quod iniuſtum eſt, conſultò agendum, nobiſque & aliis tribuendum, apti ſumus. Hoc autem eſt nimium & parum commodi aut incommodi, à proportione alienum ac disiunctum. Itaque iniuſtitia eſt nimium & parum, quia eſt & eius, quod nimium eſt, & eius, quod parum: cùm quis in ſua quidem cauſa nimium rei abſolutè vtilis ſibi tribuit, inutilis & damnoſæ parum. In aliorum autem negotio generaliter ad eundem modum ſe gerit: ſed quod ad iniquum, quod à proportione remotum eſt, attinet, vtcunque modo caſus tulerit. Iniuſtè facti autem cùm duo ſint extrema, minus extremum iniuriam accipere eſt, maius autem iniuſtè facere. De iuſtitia igitur, & D iniuſtitia, quænam ſit vtriuſque natura, hoc modo dictum ſit: itémque de iuſto & iniuſto vniuerſim.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ὅτι τοῦ δικαίου τὸ μέν ἐστι πολιτικὸν, τὸ δὲ μή· πάλιν δὲ, τοῦ πολιτικοῦ δικαίου τὸ μὲν φυσικόν ἐστι, τὸ δὲ νομικόν. καὶ τίς ὁ ὄντως ἄδικος.

ΕΠεὶ δ' ἐστὶν ἀδικοῦντα μήπω ἄδικον εἶναι, ὁ ποῖα ἀδικήματα ἀδικῶν ἤδη ἄδικός ἐστιν ἑκάστην ἀδικίαν, οἷον κλέπτης, ἢ μοιχὸς, ἢ λῃστής; οὕτω μὲν οὐδὲν διοίσει; καὶ γὰρ ἂν συγγένοιτο γυναικὶ, εἰδὼς τὸ ᾗ, ἀλλ' οὐ διὰ προαιρέσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ διὰ E πάθος. ἀδικεῖ μὲν οὖν· ἄδικος δ' οὐκ ἔστιν· οἷον οὐδὲ κλέπτης, ἔκλεψε δέ· οὐδὲ μοιχὸς, ἐμοίχευσε δέ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τὸ ζητούμενόν ἐστι καὶ τὸ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐπὶ κοινωνῶν βίου πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρκειαν, ἐλευθέρων καὶ ἴσων, ἢ κατ' ἀναλογίαν ἢ κατ' ἀριθμόν·

CAPVT X.

Ad quæſtiones nunc accedit. Quarum prima eſt de Habitu: Ex quibuſnam actionibus iniuſtus appellari debeat.

SEd quoniam fieri poteſt, vt is, qui iniuſtè facit, nondum tamen ſit iniuſtus: quibúſnam iniuſtè factis iam iniuſtus eſt in vnoquoque iniuſtitiæ genere? E An vt fur, aut adulter, aut latro? An ſic nihil intererit? Namque fieri poteſt, vt quis cum aliqua muliere rem habeat, ſibi nota quidem illa, verumtamen non conſultò, ſed perturbatione & libidine inflammatus. Facit igitur hic quidem iniuſtè, ſed non idcirco iniuſtus eſt. Quemadmodum nec fur eſt, etiam ſi furatus ſit: nec adulter, etiam ſi adulterium commiſerit: itémque in cæteris. Quomodo igitur affecta ſit reciproca perpeſſio ſeu talio ad ius, dictum eſt antea. Sed ſciendum eſt, ius id quod quærimus, & ſimpliciter ius eſſe, & ius ciuile. Eſt autem inter eos qui communitate & ſocietate vitæ inter ſe coniuncti ſunt, homines liberos & æqualeis vel proportione, vel numero, vt rerum ad vitam degendam neceſſariarum copiis per ſe abundent, nihilque foris requirant.

A Itaque quibus hoc non eſt, eis inter ipſos non eſt ius ciuile, ſed ius quoddam, & ex illius ſimilitudine ſic appellatum. Communi enim iure vtuntur ij quibus & lex inter ipſos communis eſt. Lex autem eorum communis eſt, quorum & iniuſtitia eſt. Iudicium enim, iuris & iniuriæ diſceptatio eſt. Inter quos autem iniuſtitia locum habet, inter hos & iniuriæ faciendæ locus eſſe poteſt. Quibus autem inter ipſos iniuriæ faciendæ locus eſt, non continuò in iis omnibus iniuſtitia reperitur. Eſt autem iniuriam facere, eorum quæ abſolutè bona ſunt, ſibi plus tribuere: minúſque eorum quæ abſolutè mala. Itaque hominem non ſinimus imperare, ſed legem aut rationem: quia hoc ille ſibi facere conſueuit, fitque tyrannus. Eſt autem is, qui præeſt, iuris cuſtos. quod ſi iuris, ergo & æqualitatis. B Iam verò quoniam ſi quis iuſtus ſit, nihilo plus ad eum boni, quàm ad cæteros, videtur perueniſſe (non enim eorum quæ abſolutè bona ſunt, plus ſibi quàm aliis tribuit, niſi ex proportione quadam ei debeatur) idcirco alteri laborat: & ob hanc cauſam bonum alienum dicunt eſſe iuſtitiam, quemadmodum & antè dictum eſt. Danda igitur ei merces aliqua eſt. Hæc autem eſt honos & decus. Qui verò his contenti non ſunt, hi fiunt tyranni. Ius autem vel domini in ſeruos, vel patris in liberos, non eſt idem atque hæc, ſed tamen ſimile. Neque enim cuiquam in ſua iniuſtitiæ locus eſſe poteſt abſolutè. Atqui poſſeſſio, ſeu mancipium, & liberi vſque eò dum parui ſint, neque à patre ſeiuncti, partis inſtar ſunt: ſe ipſum autem nemo damno afficit conſultò. C Non eſt igitur cuiquam in ſe ipſum iniuſtitiæ locus. Ex quo efficitur, neque iniuriæ, neque iuri ciuili locum eſſe. Lege enim ius conſtare, in iiſque locum habere, apud quos legem eſſe communem patitur natura, dicebamus. Hos autem eſſe docuimus, quibus eſt inter ipſos imperandi & parendi æqualitas. Itaq; inter virum & vxorem, magis quàm inter patrem & liberos, dominum & ſeruum, iuris eſt communitas. Hoc enim ius eſt ad tuendam rem familiarem pertinens: quod aliud eſt à ciuili. Ius ciuile autem aliud naturale eſt, aliud legitimũ. Naturale quod vbiq; gentium idem valet, non quia ita vel decretum ſit, vel non decretum. Legitimum autem, quod ab initio, hoc an illo modo fiat, nihil refert: D cùm conſtitutum fuerit verò, tũc demum refert: quale eſt illud, mina captiuũ redimere: aut illud, capram Ioui immolare, non oueis: prætereà leges omnes quas de rebus ſingularibus ferunt, vt Braſidæ ſacra facere: & quæcunq; à populis ſcita & decreta ſunt. Exiſtimant autem nonnulli, iura omnia eſſe huiuſmodi, id eſt, legitima, quoniam id, quod conſtat natura, immobile atq; immutabile eſt, & vbiq; eandem vim habet: quemadmodum ignis & hic, & apud Perſas vrit: iura autem quotidie vident immutari. Sed hoc nõ ita eſt omni quidẽ ex parte: eſt certè ex aliqua. Et ſanè apud Deos fortaſſe, haudquaquam aliter ſe res habet: ſed apud nos eſt profectò aliquid etiam naturale, mutabile, non tamen omne. Veruntamen nihilominus aliud natura valet, aliud non E natura. Sed quodnam, & quale etiam eorum, quæ aliter euenire, quæque mutari poſſunt, natura valeat, & quod non natura valeat, ſed lege & conſenſu, ſi quidem ambo peræquè ſunt mutabilia, ex iis quæ afferam, cognoſcere licebit: cæteriſque rebus eadem diſtinctio poterit accommodari. Manus enim dextra, valentior eſt ſiniſtra, natura. Atqui euenire poteſt, vt aliqui ſiniſtra perinde vt dextera vtantur. Iam verò quæ iura ex conſenſu & vtilitate hominũ nata ſunt, ea menſuris ſimilia ſunt. Neq; enim omnibus in locis ſunt æquales vini triticiq; menſuræ: ſed apud eos qui emunt, maiores: apud eos qui vendunt, minores. Itémq; iura nõ naturalia, ſed

A ὥστε ὅσοις μὴ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι τούτοις πρὸς ἀλλήλους τὸ πολιτικὸν δίκαιον, ἀλλά τι δίκαιον καὶ καθ' ὁμοιότητα· ἔστι γὰρ δίκαιον, * ἐν οἷς καὶ νόμος πρὸς αὐτούς· νόμος δ', ἐν οἷς ἀδικία· ἡ γὰρ δίκη, κρίσις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου· ἐν οἷς δ' ἀδικία, καὶ τὸ ἀδικεῖν ἐν τούτοις· ἐν οἷς δὲ τὸ ἀδικεῖν, οὐ πᾶσιν ἀδικία· τοῦτο δ' ἐστὶ, τὸ πλέον αὑτῷ νέμειν τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔλαττον δὲ τῶν ἁπλῶς κακῶν. διὸ οὐκ ἐῶμεν ἄρχειν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν λόγον· ὅτι ἑαυτῷ τοῦτο ποιεῖ, καὶ γίνεται τύραννος. ἔστι δὲ ὁ ἄρχων, φύλαξ τοῦ δικαίου· εἰ δὲ τοῦ δικαίου, B καὶ τοῦ ἴσου. ἐπεὶ δ' οὐθὲν αὐτῷ πλέον εἶναι δοκεῖ, εἴπερ δίκαιος· οὐ γὰρ νέμει πλέον τοῦ ἁπλῶς ἀγαθοῦ αὑτῷ, εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν ἀνάλογόν ἐστι· διὸ ἑτέρῳ * ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ἀλλότριον εἶναί φασιν ἀγαθὸν τὴν δικαιοσύνην, καθάπερ ἐλέχθη καὶ * πρότερον. μισθὸς τις ἄρα δοτέος. τοῦτο δὲ, τιμὴ καὶ γέρας· * ὅτις δὲ μὴ ἱκανὰ τὰ τοιαῦτα, οὗτοι γίνονται τύραννοι. τὸ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ τὸ πατρικὸν, οὐ ταυτὸ τούτοις, ἀλλ' ὅμοιον· οὐ γάρ ἐστιν ἀδικία πρὸς τὰ αὑτοῦ ἁπλῶς. τὸ δὲ κτῆμα καὶ τὸ τέκνον, ἕως ἂν ᾖ πηλίκον, καὶ μὴ χωρισθῇ, C ὥσπερ μέρος αὐτοῦ. αὑτὸν δ' οὐδεὶς προαιρεῖται βλάπτειν· διὸ καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία πρὸς αὑτόν· οὐδ' ἄρα ἄδικον, οὐδὲ δίκαιον τὸ πολιτικόν· κατὰ νόμον γὰρ ἦν, καὶ ἐν οἷς ἐπεφύκει εἶναι νόμος· οὗτοι δ' ἦσαν, οἷς ὑπάρχει ἰσότης τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι· διὸ μᾶλλον πρὸς γυναῖκά ἐστι δίκαιον, ἢ πρὸς τέκνα καὶ κτήματα· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον· ἕτερον δὲ ἐστὶ καὶ τοῦτο τοῦ πολιτικοῦ. Τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μὲν φυσικόν ἐστι· τὸ δὲ, νομικόν· φυσικὸν μὲν, τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή· νομικὸν δὲ, ὃ ἐξ ἀρ- D χῆς μὲν οὐθὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως· ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει. οἷον τὸ μνᾶς λυτροῦσθαι, * ἢ τὸ αἶγα θύειν, ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα. ἔτι, ὅσα ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα νομοθετοῦσιν· οἷον, τὸ θύειν Βρασίδᾳ, καὶ τὰ ψηφισματώδη. δοκεῖ δὲ ἐνίοις πάντα εἶναι τοιαῦτα, ὅτι, τὸ μὲν φύσει, ἀκίνητον καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν· ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Πέρσαις καίει· τὰ δὲ δίκαια κινούμενα ὁρῶσι. τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν οὕτως ἔχον, ἀλλ' ἔστιν ὡς. καί τοι παρά γε τοῖς θεοῖς ἴσως οὐδαμῶς ἄλλως ἔχον· παρ' ἡμῖν δ', ἔστι μέν τι καὶ * φύσει κινητόν· οὐ μέν τοι πᾶν. ἀλλ' E ὅμως ἐστὶ, τὸ μὲν, φύσει· τὸ δὲ, οὐ φύσει. ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ ποῖον οὔ· ἀλλὰ νομικὸν καὶ συνθήκῃ, εἴπερ ἄμφω κινητὰ ὁμοίως, δῆλον· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁ αὐτὸς ἁρμόσει διορισμός. φύσει γὰρ ἡ δεξιὰ κρείττων· καί τοι ἐνδέχεταί τινας ἀμφιδεξίους γενέσθαι. τὰ δὲ κατὰ συνθήκην, καὶ τὸ συμφέρον τῶν δικαίων, ὅμοιά ἐστι τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ πανταχοῦ ἴσα τὰ οἰνηρὰ καὶ σιτηρὰ μέτρα, ἀλλ' οὗ μὲν ὠνοῦνται, μείζω· οὗ δὲ πωλοῦσιν, ἐλάττω. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μὴ φυσικὰ, ἀλλ'

* ὢ deeſt in q. c.

* γρ. ποιεῖ.

* Suprà cap. 3.

* γρ. ὅτῳ.

* quidam emend. αἶγα Διῒ θύειν, ἀλλὰ μὴ πρόβατα.

* γρ. φυσικόν.

A ἀνθρώπινα δίκαια, οὐ ταὐτὰ πανταχοῦ, ἐπεὶ οὐδ' αἱ πολιτεῖαι· ἀλλὰ μία μόνον πανταχοῦ κατὰ φύσιν ἡ ἀρίστη. τῶν δὲ δικαίων καὶ * νομίμων ἕκαστον ὡς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα ἔχει· τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα, πολλά· ἐκείνων δὲ, ἕκαστον ἕν· καθόλου γάρ. διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα καὶ τὸ ἄδικον, καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ δίκαιον· ἄδικον μὲν γάρ ἐστι τῇ φύσει, ἢ τάξει· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, * ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστι· πρὶν δὲ πραχθῆναι, οὔπω, ἀλλ' ἄδικον. ὁμοίως δὲ καὶ δικαίωμα· καλεῖται δὲ καὶ τὸ κοινὸν, μᾶλλον δικαιοπράγημα· δικαίωμα δὲ, τὸ ἐπανόρθωμα τοῦ ἀδικήματος. B καθ' ἕκαστον δὲ αὐτῶν, ποῖα τε εἴδη καὶ πόσα, καὶ περὶ * ποῖα τυγχάνει ὄντα, ὕστερον ἐπισκεπτέον. Ὄντων * δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων, ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἑκών τις αὐτὰ πράττῃ· ὅταν δὲ ἄκων, οὔτ' ἀδικεῖ, οὔτε δικαιοπραγεῖ, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷς γὰρ συμβέβηκε δικαίοις εἶναι ἢ ἀδίκοις, πράττουσιν. ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιοπράγημα ὥρισται τῷ ἑκουσίῳ, καὶ ἀκουσίῳ· ὅταν γὰρ ἑκούσιον ᾖ, ψέγεται· ἅμα δὲ καὶ ἀδίκημα τότε ἐστίν· ὥστε ἄδικον τι ἔσται μὲν, ἀδίκημα δὲ οὔπω, ἐὰν μὴ τὸ ἑκούσιον προσῇ. C λέγω δὲ, ἑκούσιον μὲν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, ὃ ἄν τις τῶν ἐφ' αὐτῷ ὄντων εἰδὼς, καὶ μὴ ἀγνοῶν, πράττῃ μήτε ὃν, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα· οἷον τίνα τύπτει, καὶ τίνι, καὶ τίνος ἕνεκα· κἀκείνων ἕκαστον, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, μηδὲ βίᾳ· ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τύπτοι ἕτερον· οὐχ ἑκὼν δέ· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ. ἐνδέχεται δὲ τὸν τυπτόμενον πατέρα εἶναι, τὸν δ', ὅτι μὲν ἄνθρωπος, ἢ τῶν παρόντων τις γινώσκειν· ὅτι δὲ πατὴρ, ἀγνοεῖν· ὁμοίως δὲ τὸ τοιοῦτον διωρίσθω καὶ * ἐπὶ τοῦ οὗ ἕνεκα, καὶ περὶ τὴν πρᾶξιν ὅλην· D * τὸ δὴ ἀγνοούμενον, ἢ μὴ ἀγνοούμενον μὲν, μὴ ἐπ' αὐτῷ δὲ ὂν, * ἢ βίᾳ, ἀκούσιον· πολλὰ γὰρ καὶ τῶν φύσει ὑπαρχόντων εἰδότες καὶ πράττομεν καὶ πάσχομεν, ὧν οὐθὲν οὔτε ἑκούσιον, οὔτε ἀκούσιόν ἐστιν. οἷον τὸ * γηρᾶν, ἢ ἀποθνήσκειν. ἔστι δ' ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ τῶν δικαίων, * τὸ κατὰ συμβεβηκός· καὶ γὰρ ἂν τὴν παρακαταθήκην ἀποδοίη τις ἄκων καὶ διὰ φόβον, οὔτε δίκαια πράττειν, οὔτε δικαιοπραγεῖν φατέον· ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ἀναγκαζόμενον καὶ ἄκοντα τὴν παρακαταθήκην μὴ ἀποδιδόντα, κατὰ συμβεβηκὸς φατέον ἀδικεῖν, καὶ τὰ ἄδικα πράττειν· τῶν δὲ ἑκουσίων, τὰ μὲν προελόμενοι πράττομεν, τὰ δ' οὐ προελόμενοι· E προελόμενοι μὲν, ὅσα προβουλευσάμενοι· ἀπροαίρετα δὲ, ὅσα ἀπροβούλευτα. τριῶν * δὴ οὐσῶν βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἁμαρτήματά ἐστιν, ὅταν * μήτε ὃν, μήτε ὡς, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα ὑπέλαβε, ταῦτα πράξῃ· ἢ γὰρ, οὐ βάλλειν, ἢ οὐ τούτῳ, ἢ οὐ τοῦτον, ἢ οὐ τούτου ἕνεκα ᾠήθη· ἀλλὰ συνέβη οὐχ οὗ ἕνεκα ᾠήθη· οἷον, οὐχ ἵνα τρώσῃ, ἀλλ' ἵνα κεντήσῃ, ἢ οὐχ ὃν, ἢ οὐχ ὥς. ὅταν μὲν οὖν παραλόγως ἡ βλάβη γένηται, ἀτύχημα·

Zuing. νομικῶν

* γρ. ἀλλ' ἄδικον ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστιν.

* γρ. τίνα

* γρ. δή

* γρ. περὶ τῶν vel τὸ οὗ

* γρ. τὸ δὲ ἀγ.

* Græc. interp. Δεῖ δὲ ἐν τῇ λέξει τῇ ἢ βίᾳ ... ἀναγράφειν ἵνα ᾖ, ἀλλὰ βίᾳ.

* γρ. ἐγήρασ,

* γρ. καὶ τὸ κ.

* γρ. δ' οὐσῶν

* γρ. μήτε ὃ. & ita vetus interp.

A humana, non ſunt omnibus in locis eadem. Nam ne reip. quidem regendæ forma, vna & eadem eſt apud omneis: ſed vna duntaxat vbique conſentanea naturæ eſt, ea quæ optima. Iam vnumquodque ius, & vnumquodque legitimum eandem rationem habet ad hominum actiones, quam res vniuerſæ ad ſingulareis. Nam quæ aguntur, multa ſunt: ſed vnumquidq; illorũ vnum. Eſt enim vniuerſum quiddam. Differt autem & ab iniuria iniuſtè factum, & à iure iuſtum officium, ſeu iuſtè factum, quo alter ius ſuum obtinet, iuſtúſque ex iniuſto redditur. Nam iniuria, vel natura vel conſtitutione iniuria eſt. Hæc eadem cùm illata fuerit, iniuſtè factũ eſt, priuſquam illata ſit, nondum iniuſtè factum eſt, ſed in- B iuria. Eadémq; iuſti officij ſeu iuſtè facti ratio eſt. Quod commune eſt autẽ, id magis proprio nomine iuſta actio appellatur. Iuſtum officium autem, ſeu iuſtè factum, correctio & emendatio iniuſtè facti, ſeu iniuriæ alteri illatæ eſt. Quæ ſint autem cuiuſque eorum genera, & partes, & quot ſint, & in quibus verſentur, poſteriùs nobis erit videndum. Iam cùm iuſta & iniuſta ea ſint, quæ ſunt à nobis expoſita, tum & facit quiſque iniuſtè, & iuſtè agit, cùm ea ſponte ſua agit. Cùm verò inuitus, neque iniuſtè facit, neque iuſtè agit, niſi ex euentu. Ea enim agit, quibus euenit, vt iuſta vel iniuſta ſint. At iniuſtè factum, iuſtamque actionem, id quod ſponte & inuitè actũ eſt, definit ac terminat. Nam cùm quid ſponte C fit, tum & vituperatur, & ſimul iniuſtè factum eſt. Erit ergo aliquid iniuſtum, quod nondum erit iniuſtè factum, niſi eò acceſſerit, vt ſponte factum ſit. Sponte autem fieri dico, quemadmodum & ſuprà à nobis dictum eſt, id quod quis in ſua poteſtate poſitum facit ſciens, neque eum, quem iniuria afficit, ignorans, neque quo quaſi inſtrumento, neque cuius rei gratia: verbi cauſa, quem verberet, quare verberet, cuius denique rei cauſa verberet: atque illorum vnum quidque fiat, neque ex euentu, neq; vi: veluti ſi quis alicuius manu apprehenſa, alterum verberet. At ſponte non verberauit is cuius eſt manus. Non enim in eo ſitum fuit. Contingere autem poteſt, vt pater ſit is qui pulſatur: is qui pulſat verò, illum eſſe hominem duntaxat, aut eorum aliquem, qui D adſunt, ſciat, patrem eſſe neſciat. Similis autem diſtinctio in eo, cuius cauſa res agitur, adhibita ſit, in tota denique actione. Quod igitur ignoratur, aut cùm minimè ignoretur, tamen vel in eius, qui agit, poteſtate non eſt, vel ei vis affertur; id ab inuito agi dicitur. Nam multa ſanè eorum, quæ natura nobis affert, ſcientes & agimus & patimur: quorum nihil nec ſponte noſtra, nec nobis inuitis fieri dicendũ eſt, vt ſeneſcere, aut mori. In rebus iuſtis autem æquè atq; in iniuſtis, euenta locum habent. Nã ſi quis depoſitũ reddiderit inuitus, & metu coactus, is neque iuſto officio fungi, neque rem iuſtam agere dicendus eſt, niſi ex euentu: itémq; qui neceſſitate coactus, & inuitus depoſitum non reddit, is ex euentu iniuriam facere, réſq; iniuſtas agere dicendus eſt. Eorum autem, E quæ ſponte aguntur, alia cõſilio capto agimus, alia conſilio non capto. Conſilio capto agimus, quæ re priùs deliberata: non capto conſilio, quæ re non antè deliberata agimus. Iam cùm in ſocietate generis humani tria ſint damnorum genera: ea quidem cum inſcientia cõiuncta ſunt errata, cùm quis, aut quẽ minimè exiſtimauit percutiendo, aut quomodo nõ putauit, aut quo inſtrumento non putauit, aut cuius rei gratia nõ putauit, hæc egerit. Nam aut ſe non percuſſurum, aut non hoc inſtrumento, aut non hunc, aut nõ huius rei cauſa, arbitratus eſt, verùm accidit nõ id, cuius ſe facere exiſtimauit, ſed longè aliud: verbi gratia, non vt vulneraret, ſed vt pungeret, ferrum ſtrinxit: aut non eum, quem putauit, vulnerauit: aut non quomodo voluit. Cum igitur nec opinato damnum illatũ fuerit, Infortunium nominatur:

A Cùm autem non nec opinatò quidem illud, ſed tamen non malitioſè, Erratum, ſeu Peccatum eſt. Peccat enim tum quiſque cùm in ipſo cauſæ principium ineſt: infortunatus eſt, cùm principium extrà eſt. Vbi verò quis ſciens læſit alterum, ſed deliberatione non antegreſſa, iniuſtè factum eſt: exempli cauſa, quæcunque vel ab ira, vel ab aliis affectibus, qui cùm aut neceſſarij ſint, aut naturales, hominibus accidunt. Nam qui in his impulſi lædunt alterum, & qui his peccant, iniuriam illi quidem faciunt, & hæc ſunt iniuſtè facta: nondum tamen propter hæc iniuſti, neque improbi ſunt: Non enim malitioſè damnum illatum eſt. Cùm autem conſilio capto, & de induſtria, tum & iniuſtus & improbus eſt dicendus. B Quapropter rectè, Quæ per iram fiunt, non de induſtria facta iudicantur. Non enim prior lædit is, qui iratus facit: ſed qui laceſſiuit, atque irritauit. Præterea non eſt controuerſia de facto, ſed de iure. Ob iniuſtitiæ enim ſpeciem animo obiectam ira commouetur. Neque enim hic de facto controuerſia eſt, vt in rebus contrahendis, inter eos qui contraxerunt (quorum neceſſe eſt alterum eſſe improbum, niſi obliti id faciant) ſed de facto vnum & idem ſentientes, de iure diſſentiunt atque ambigunt. At qui cogitatò læſit alterum, non ignorat. Itaque qui ab irato læſus eſt, iniuriam ſe accepiſſe putat: qui iratus læſit, nullam ſe feciſſe iniuriam exiſtimat. Quòd ſi quis conſultò damnum inferat: iniuriam facit: & qui C his iniuriis inferendis iniurius eſt, iniuſtus eſt, cùm vel à proportione, vel ab æqualitate diſceſſerit. Itémque iuſtus eſt tum cùm conſultò iuſtè agit. Iuſtè agit autem, ſi modo ſponte & voluntate ſua agat. Eorum autem, quæ iniuſtè fiunt, alia venia digna ſunt, alia non item. Quæcunque enim non ſolùm inſcientes, ſed etiam per inſcientiam peccant homines, iis ignoſcendum eſt: quæcunque verò non propter inſcientiam peccant, ſed quamuis inſcientes, tamen perturbationibus nec naturalibus nec humanis incitati, iis non eſt ignoſcendum.

CAPVT XI.

D

Quæſtiones de Actionibus aggreditur, tres numero. Quarum prima eſt de eo qui iniuriam patitur: Vtrùm quis ſponte ſua ab alio poſſit iniuria affici.

DVbitare autem poſſet aliquis, ſi modo ſatis diſtinctè de accipienda & facienda iniuria à nobis diſputatum eſt: primùm quidem vtrùm ita ſe res habeat, vt dixit Euripides, cuius hæc ſunt abſurdè ſanè dicta:

Matrem vt meam necauerim, pauci loquar,
Volens volentem, vel volentem non volens.

E Quæri enim poteſt, vtrùm poſſit quiſquam verè iniuriam ſua voluntate accipere, necne: ſed potiùs omnis inuito fiat iniuria: quemadmodum & quiſquis iniuriam facit, ſponte facit. hoc eſt, vtrùm omnis iniuria accipiatur vel hoc, vel illo modo (quemadmodum & iniuriam quiſque ſua voluntate facit) an aliqua ſit, quam quis ſua ſponte accipit: aliqua, quam inuitus. Atq; hoc idem de iure obtinendo quæri poteſt. Quiſquis enim iuſtè agit, ſponte agit. Itaq; conſentaneũ eſt, vtraq; ſimiliter inter ſe opponi, iniuriam accipere, & ius ſuum obtinere: vt vtrunq; vel ſpõte perferatur atq; obtineatur, vel inuitè. Sed abſurdũ videri poſſit etiã in ſuo iure obtinẽdo, ſi omnis qui ius ſuũ obtinet, ſponte obtineat. Nõnulli n. ius ſuũ obtinent non ſua volũtate. Tum verò hoc quoque cuipiam dubiũ eſſe poſſit, vtrùm quiſquis aliquid iniuſti pertulit, iniuriam accepiſſe dicendus ſit: an verò, vt in agendo, ſic ſe res habeat etiam in perpetiendo.

A ὅταν δὲ μὴ παραλόγως, ἄνευ δὲ κακίας, ἁμάρτημα· ἁμαρτάνει μὲν γάρ, ὅταν * ἐν ἑαυτῷ ἡ ἀρχὴ ᾖ τῆς αἰτίας· ἀτυχεῖ δέ, ὅταν ἔξωθεν. ὅταν δέ, εἰδὼς μέν, μὴ προβουλεύσας δέ, ἀδίκημα· οἷον, ὅσα τε διὰ θυμόν, καὶ ἄλλα πάθη, ὅσα ἀναγκαῖα ἢ φυσικά, συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις· ταῦτα γὰρ βλάπτοντες καὶ ἁμαρτάνοντες, ἀδικοῦσι μέν, καὶ ἀδικήματά ἐστιν· οὐ μέντοι πω ἄδικοι διὰ ταῦτα, οὐδὲ πονηροί· οὐ γὰρ διὰ μοχθηρίαν ἡ βλάβη· ὅταν δ' ἐκ προαιρέσεως, ἄδικος καὶ μοχθηρός· διὸ καλῶς * τὰ ἐκ θυμοῦ οὐκ ἐκ προνοίας κρίνεται· οὐ γὰρ ἄρχει B ὁ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ ὀργίσας. ἔτι δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ γενέσθαι ἢ μή, ἀμφισβητεῖται· ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου· * ἐπὶ φαινομένῃ γὰρ ἀδικίᾳ ἡ ὀργή ἐστιν· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς συναλλάγμασι περὶ τοῦ γενέσθαι ἀμφισβητοῦσιν, ὧν ἀνάγκη τὸν ἕτερον εἶναι μοχθηρόν, ἂν μὴ διὰ λήθην αὐτὸ δρῶσιν· ἀλλ' ὁμολογοῦντες περὶ τοῦ πράγματος, περὶ τοῦ ποτέρως δίκαιον ἀμφισβητοῦσιν· ὁ δ' ἐπιβουλεύσας οὐκ ἀγνοεῖ· ὥστε, ὁ μὲν οἴεται ἀδικεῖσθαι, ὁ δ' οὔ· ἂν δ' ἐκ προαιρέσεως βλάψῃ, ἀδικεῖ. καὶ κατὰ ταῦτα ἤδη C τὰ ἀδικήματα ὁ ἀδικῶν, ἄδικος, ὅταν παρὰ τὸ ἀνάλογον * ᾖ, ἢ παρὰ τὸ ἴσον. ὁμοίως δὲ καὶ δίκαιος, ὅταν προελόμενος δικαιοπραγῇ. δικαιοπραγεῖ δέ, ἂν μόνον ἑκὼν πράττῃ. τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μέν ἐστι συγγνωμονικά, τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά· ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ καὶ δι' ἄγνοιαν ἁμαρτάνουσι, συγγνωμονικά· ὅσα δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες μέν, διὰ πάθος δέ, μήτε φυσικόν, μήτ' ἀνθρώπινον, οὐ συγγνωμονικά.

* γρ. ἐν αὐτῷ
* Zuing. Τὰ ἐκ θυμοῦ & putat eſſe ſe[...]narium ex aliquo poeta.
* γρ. ἐπὶ φαινομένῃ γὰρ ἀδικίᾳ

ΚΕΦΑΛ. ιδ.

Ἀπορία. Πότερον τὸ ἀδικεῖσθαι ἑκούσιον ἢ ἀκούσιον καὶ ὅτι οὐχ ἑκούσιον.

ΑΠορήσειε δ' ἄν τις, εἰ ἱκανῶς διώρισται περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι καὶ τοῦ ἀδικεῖν. πρῶτον μέν, εἰ ἔστιν ὥσπερ * Εὐριπίδης εἴρηκε, λέγων * ἀτόπως,

Μητέρα κατέκτα τὴν ἐμήν· βραχὺς * λόγος,
Ἑκὼν ἑκοῦσαν, ἢ θέλουσαν οὐχ ἑκών.

πότερον γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔστιν, ἑκόντα ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ· E ἀλλ' ἀκούσιον ἅπαν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν * πᾶν ἑκούσιον. καὶ ἆρα ἅπαν οὕτως ἢ ἐκείνως, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν * πᾶν ἑκούσιον, ἢ τὸ μὲν, ἑκούσιον, τὸ δ', ἀκούσιον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦσθαι· τὸ γὰρ δικαιοπραγεῖν πᾶν ἑκούσιον· ὥστ' εὔλογον ἀντικεῖσθαι ὁμοίως καθ' ἑκάτερον, τό, τ' ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἑκούσιον, ἢ * ἀκούσιον εἶναι. ἄτοπον δ' ἂν δόξειε καὶ ἐπὶ τοῦ * δικαιοῦσθαι, εἰ ἅπαν ἑκούσιον· ἔνιοι γὰρ * δικαιοῦνται οὐχ ἑκόντες. ἐπεὶ καὶ τόδε διαπορήσειεν ἄν τις, πότερον ὁ τὸ ἄδικον πεπονθώς, ἀδικεῖται πᾶς· ἢ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ πράττειν, καὶ ἐπὶ τοῦ πάσχειν ἐστί·

* γρ. ἀπορήσειε
* διωρίσθαι τε Grecus interpr.
* γρ. ἀτόπως. f. ἀτόπως. nam illud ἀτόπως etſi ab omnib. interpr. probatum, meritò fuerit ſuſpectum.
* γρ. λόγος,
* γρ. ἢ πᾶν
* γρ. ἑκούσιον ἅπαν
* γρ. ἀδικεῖσθαι,
* γρ. ἀδικοῦνται

* γρ. κατὰ συμβεβηκός. ἐνδέχεται γὰρ
* Zuing. καὶ ἐπὶ τῶν ἀδικ.
* γρ. ἐπὶ τοῦ δ.
* γρ. μὴ ἀδικοῦντός τινος
* γρ. καὶ ᾧ,
* γρ. ἀλλ' οὐδ' ὁ ἀκρ.
Iliad. ζ.

* κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ ἐνδέχεται ἐπ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν τῶν δικαίων· ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι * καὶ ἐπὶ τῶν ἀδίκων· οὐ γὰρ ταὐτὸν, τὸ τὰ ἄδικα πράττειν, τῷ ἀδικεῖν· οὐδὲ τὸ ἄδικα πάσχειν, τῷ ἀδικεῖσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ * ἐπὶ τοῦ δικαιοπραγεῖν καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι, * μὴ ἀδικοῦντος· ἢ δικαιοῦσθαι, μὴ δικαιοπραγοῦντος. Εἰ δ' ἐστὶν ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα τινά· τὸ δ' ἑκόντα, εἰδότα καὶ ὃν, * καὶ ᾧ, καὶ ὥς· ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν βλάπτει αὐτὸς αὑτὸν, ἑκὼν τ' ἂν ἀδικοῖτο, καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἕν τι τῶν ἀπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι, ἑκὼν ἄν τις δι' ἀκρασίαν ὑπ' ἄλλου βλάπτοιτο ἑκόντος. ὥστ' εἴη ἂν ἑκόντ' ἀδικεῖσθαι. ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμὸς, ἀλλὰ προσθετέον τῷ βλάπτειν, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς, τὸ παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν; βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκὼν, καὶ τὰ ἄδικα πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών· οὐδεὶς γὰρ βούλεται, * οὐδ' ὁ ἀκρατής· ἀλλὰ παρὰ τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ βούλεται οὐδεὶς, ὃ μὴ οἴεται εἶναι σπουδαῖον· ὁ δ' ἀκρατὴς, ἃ οὐκ οἴεται δεῖν πράττειν, πράττει· ὁ δὲ τὰ αὑτοῦ διδοὺς, ὥσπερ Ὅμηρός φησι δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει,

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων,

οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ διδόναι· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τὸν ἀδικοῦντα δεῖ ὑπάρχειν. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑκούσιον, δῆλον.

ΚΕΦΑΛ. ιβʹ.

Ἀπορία. Πότερόν ποτε ἀδικεῖ ὁ νείμας παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλέον, ἢ ὁ ἔχων.

* γρ. πλεῖον δ' ἔτ.
* ἃ deest in q. c.
* γρ. τοῦ ἐπιτ.

Ἔτι δ', ὧν προειλόμεθα, δύο ἐστὶν εἰπεῖν, πότερόν ποτε ἀδικεῖ ὁ νείμας παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλέον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ εἰ ἔστιν αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. Εἰ γὰρ ἐνδέχεται τὸ πρότερον λεχθὲν, καὶ ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ ἔχων τὸ πλέον. Εἴ τις * πλέον ἑτέρῳ ἢ αὑτῷ νέμει, εἰδὼς καὶ ἑκὼν, οὗτος αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δοκοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπιεικὴς, ἐλαττωτικός ἐστιν. ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλοῦν; ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ ἔτυχεν, ἐπλεονέκτει· οἷον δόξης, ἢ τοῦ ἁπλῶς καλοῦ. ἔτι λύεται * καὶ κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀδικεῖν· οὐθὲν γὰρ παρὰ τὴν αὐτοῦ πάσχει βούλησιν· ὥστε οὐκ ἀδικεῖται, διά γε τοῦτο· ἀλλ' εἴπερ, βλάπτεται μόνον. Φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ τὸ πλέον ἔχων ἀεί· οὐ γὰρ ᾧ τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ· ἀλλ' ᾧ τὸ ἑκόντα τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως, ἥ ἐστιν ἐν τῷ διανέμοντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λαμβάνοντι. ἔτι ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ ἔστιν ὡς τὰ ἄψυχα κτείνει, καὶ ἡ χεὶρ, καὶ ὁ οἰκέτης * ἐπιτάξαντος, οὐκ ἀδικεῖ μὲν, ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. ἔτι, εἰ μὲν ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ νομικὸν δίκαιον,

A Contingere enim poteſt, vt quis ex euentu in vtroque rerum iuſtarum ſit particeps. Fieri autem ſimiliter poſſe, vt quis rerum iuſtarum ſit particeps, perſpicuum eſt. Non enim idem eſt, res iniuſtas agere, atque iniuriam facere: neque res iniuſtas perferre, atque iniuriam accipere. Idémque de re iuſtè agenda, & de iure ſuô obtinendo ſentiendum. Nam fieri non poteſt, vt quiſquam iniuriam accipiat, niſi ſit qui faciat: aut vt ius ſuum obtineat, niſi ſit qui iuſtè agat, iuſtique iudicis munere fungatur. Quòd ſi iniuriam facere, ſimpliciter eſt alicui ſponte ſua nocere: ſponte autem nocere, eſt ſcientem & cui, & quo, & quo modo noceat: incontinens autem ſponte ſua ſibi ipſe nocet: ergo ſponte ſua iniuria afficietur, & fieri poterit, vt quis ſe ipſo B iniuria afficiat. Atque hoc etiam vnum eſt ex iis quæ dubitantur & quæruntur, fierine poſſit, vt quis ſibi ipſe iniuriam faciat. Præterea poteſt aliquis ſponte ſua propter incontinentiam ſuam ab altero eius voluntate damno affici. Itaque fieri poterit, vt quis ſponte ſua iniuria afficiatur. Aut non eſt recta ſuperior definitio? illiſque verbis, Nocere ſcientem & cui, & quo, & quomodo noceas: addenda ſunt hæc, Contra illius voluntatē? Damno igitur ſua ſponte quiſpiam affici, réſque iniuſtas perferre & perpeti poteſt: iniuriam autem ſua ſponte accipere nemo poteſt. Nemo enim vult iniuriam accipere: ac ne incontinens quidem: ſed præter ſuam voluntatem agit. Nam nec vult quiſquam, quod non arbitratur eſſe bonum. At incontinens id quod agendum C eſſe non putat, agit. Neque verò qui dat ſua (quemadmodum ſcribit Homerus Glaucum Diomedi dediſſe,

Aurea dat pretio arma boues æquantia centum:
Aerea fert nihilóque nouem meliora iuuenci)

iniuria afficitur. In eius enim poteſtate ſitum eſt dare, aut non dare. At iniuriam accipere, non eſt in eius, qui accipit, poteſtate ſitum, ſed adſit is oportet, qui iniuriam faciat. Iniuriā igitur accipere, non eſſe quippiam quod ſponte ſuſcipiatur, ex his intelligi poteſt.

CAPVT XII.

Secunda quæſtio eſt de eo qui iniuria alios afficit: Vtrùm is, qui aliis plus, ſibi minus tribuit, iniuriam faciat: an is potius, qui plus minúſve recipit.

D Sed ex iis quæ propoſuimus, duo nobis reſtant explicanda: vtrùm iniuriam faciat, iſne, qui plus alicui tribuit præter eius meritum ac dignitatem, an is, qui plus conſecutus eſt: & fierine poſſit vt quis ſibi ipſi iniuriam faciat. Nam ſi contingere poteſt id quod priore loco dictum eſt, vt is qui plus tribuit, faciat iniuriam, non is qui plus obtinuit: ſequitur, vt ſi quis plus alteri quàm ſibi tribuat ſciens, & ſua voluntate, is ſe ipſe iniuria afficiat: Id quod modeſti homines facere conſueuerunt: nam vir bonus de ſuo iure libenter & facilè aliis concedere ſolet. An ne hoc quidem ſimplex eſt? Nam plus ſibi alterius boni, ſi caſus ita tulit, vendicauit, veluti gloriæ, aut eius quod abſolutè honeſtum eſt. Præ- E terea ex definitione eius quod eſt iniuriam facere, hoc diſſoluitur. Nihil enim ei accidit præter ipſius voluntatem. Quare non iccirco iniuria afficitur, ſed, vt hoc demus, damno afficitur duntaxat. Perſpicuum autem etiam illud eſt, eum quidem, qui plus diſtribuit, facere iniuriā: ſed eum, qui plus obtinet, nō ſemper. Non .n. is, in quo id ineſt quod iniuſtū eſt, iniuriā facit, ſed is in quo ſponte hoc facere, hoc eſt, à quo actionis principiū proficiſcitur: quod ſanè eſt in eo qui diſtribuit, nō in eo qui capit. Preterea quoniā facere multis modis dicitur, & vſuvenit vt inanima quoq; interficiant, & manus, & ſeruus, domini iuſſu: nō quidē iniuriā faciūt, ſed tamen res iniuſtas faciunt. Præterea ſi quis ignorans iudicauit, neq; facit iniuriam, quod ad ius legitimum attinet, neque

neque iudicium iniuſtum eſt: ſed eſt veluti iniuſtum. Nam ius legitimum aliud eſt ab illo primo. Quòd ſi ſciens iniuſtè iudicauit, iam ipſe quoque plus conſecutus eſt, vel in eo quòd gratiam iniit ab altero, vel in eo quòd inimicitias ſuas vltus eſt. Quemadmodum igitur ſi quis iniuriæ factæ ſit ſocius ac particeps: ſic etiam in illis, is qui propter hæc iniuſtè iudicauit, plus obtinere intelligitur. Nam & in illis qui agrum alteri adiudicauit, is non agrum ſed pecuniam accepit.

CAPVT XIII.

Secundæ quæſtioni, corollarij loco duæ aliæ quæſtiones annectuntur. Quarum prior eſt: Vtrùm in noſtra poteſtate ſit, iniuriam facere, iniuſtéve agere: & ſimiliter, Vtrùm iuris & iniuriæ cognitio facilis ſit, & quorumuis hominum, ſicuti vulgus arbitratur.

HOmines autem in ſua poteſtate poſitum eſſe putant, iniuriam facere, eóque eſſe facile, iuſtum eſſe. Sed non ita eſt. Nam cum vicini vxore rem habere, & alterum verberare, & manu pecuniam largiri, tum facile eſt, tum in eorum, qui faciũt, poteſtate ſitum eſt. Sed ſic affectos hęc facere, neque in eorum poteſtate ſitum eſt. Itémque iuſta & iniuſta noſſe, nullius Sapientiæ eſſe putant: quia ea, de quibus loquuntur leges, intelligere difficile non eſt. Verùm hęc non ſunt iuſta, niſi ex euentu: ſed cùm certo quodam modo & aguntur & diſtribuuntur, tum iuſta ſunt. Hoc autem maius opus eſt, quàm res ſalubreis cognoſcere. Nam illic quoque mel, vinum, veratrum, vſtionem, & ſectionem noſſe facile eſt: ſed quomodo, & cui, & quando ad ſanitatem adhibenda ſint, cognoſcere, ita magnum & operoſum eſt, vt medicum eſſe. Propter hanc ipſam cauſam non minùs iuſti quàm iniuſti hominis eſſe putant, iniuriam facere: quia iuſtus non minùs quàm iniuſtus, immò verò magis, vnum quodq; horum agere poſſit. Nam & hunc cum aliena vxore rem habere, alterúmque verberare, & virum fortem clypeum abiicere, & tergo verſo in vtramuis partem currere poſſe dicunt. Atqui ignauum eſſe, & iniuriam facere, non eſt hæc facere niſi ex euentu, ſed ſic affectum facere: quemadmodum mederi & ſanare, non eſt ſecare, aut non ſecare, medicamento purgare, aut non purgare: ſed ſic affectum hęc præſtare. In his autem iura locum habent, inter quos eorum quę abſolutè bona ſunt, communitas eſt, & quibus horum nimium & parum eſſe poteſt. Aliis enim non eſt eorum nimium, vt fortaſſe diis: aliis nulla prorſus eorum particula vtilis eſt, nempe hominibus inſanabilibus, & omni vitiorum genere contaminatis ſed omnia nocent: aliis aliquatenus vtilia ſunt. Atque hoc humanum eſt.

CAPVT XIV.

Corollarij poſterior quæſtio, de Aequitate: Sitne eadem an diuerſa à Iuſtitia, de qua hic agimus.

SEquitur vt de æquitate, & de æquo bono dicamus, quam rationem æquitas ad iuſtitiam, quam æquum bonum ad ius habeat. Namque propiùs intuentibus, neque vt idem omnino, neque vt aliud genere videtur. Atque interdum æquum bonum laudamus, eúmque virum, qui æquus & bonus eſt. Quinetiam hoc nomen ad alia laudando transferimus, pro bono τὸ ἐπιεικέστερον vſurpando, melius ſcilicet quid ſignificantes. Interdum rationem ſequentibus abſurdum videtur, æquum bonum, cùm ſit vnum quiddam à iure diuerſum, eſſe laudabile.

A οὐδ' ἄδικος ἡ κρίσις ἐστίν· ἔστι δ', ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ πρῶτον. εἰ δὲ γινώσκων ἔκρινεν ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτός, ἢ χάριτος, ἢ τιμωρίας. ὥσπερ οὖν κἂν εἴ τις μερίσαιτο τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὁ διὰ ταῦτα κρίνας ἀδίκως, πλέον ἔχει. καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων ὁ τὸν ἀγρὸν κρίνας, οὐκ ἀγρὸν, ἀλλ' ἀργύριον ἔλαβεν.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ὅτι οὐκ ἐφ' ἡμῖν τὸ ἀδικεῖν, καὶ οὐ ῥᾴδιον τὸ δίκαιον.

B ΟΙ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν. διὸ καὶ τὸ δίκαιον εἶναι ῥᾴδιον. τὸ δ', οὐκ ἔστι· συγγενέσθαι μὲν γὰρ τῇ τοῦ γείτονος, καὶ πατάξαι τὸν πλησίον, καὶ δοῦναι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥᾴδιον, καὶ ἐπ' αὐτοῖς. ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν, οὔτε ῥᾴδιον, οὔτ' ἐπ' αὐτοῖς. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δίκαια, καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι, ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν ξυνιέναι. ἀλλ' οὐ ταῦτ' ἐστὶ τὰ δίκαια, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ πῶς πραττόμενα καὶ πῶς νεμόμενα, δίκαια. τοῦτο δὲ πλέον ἔργον, ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι. C ἐπεὶ, κἀκεῖ μὲν μέλι καὶ οἶνον καὶ ἐλλέβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον, ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαι πρὸς ὑγίειαν, καὶ τίνι, καὶ πότε, τοσοῦτον ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶναι. δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου οἴονται εἶναι οὐθὲν ἧττον τὸ ἀδικεῖν· ὅτι οὐθὲν ἧττον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δύναιτ' ἂν ἕκαστον πρᾶξαι τούτων. καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικὶ, καὶ πατάξαι, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα ἀφεῖναι, καὶ στραφεὶς * ἐφ' ὁποτερονοῦν τρέχειν. ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὸ ταῦτα ποιεῖν ἐστι, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἐστιν, ὥσπερ * καὶ τὸ ἰατρεύειν D καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ ὡδί. ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔχουσι δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἐν τούτοις καὶ ἔλλειψιν. τοῖς μὲν * γὰρ οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ αὐτῶν, οἷον * ἴσως τοῖς θεοῖς· τοῖς δ' οὐθὲν μόριον ὠφέλιμον τοῖς ἀνιάτοις καὶ κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλάπτει· τοῖς δὲ, μέχρι τοῦ * διὰ τοῦτ', ἀνθρώπινόν ἐστι.

* γρ. ἐφ' ὁποτερονοῦν
* γρ. γὰρ ἔστιν
* γρ. ἴσως θεοῖς.
* Vetus interp. & Argyr. ἢ πῆ.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς. Ὅτι τὸ ἐπιεικὲς δίκαιον μὲν, οὐ τὸ κατὰ νόμον δὲ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. ἡ δ' ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τίς ἐστι, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

E ΠΕρὶ δὲ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει, ἡ μὲν ἐπιείκεια πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ' ἐπιεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ὡς ταὐτὸν ἁπλῶς, οὔθ' ὡς ἕτερον τῷ γένει φαίνεται σκοπουμένοις· καὶ, ὁτὲ μὲν, τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν, καὶ ἄνδρα τὸν τοιοῦτον· ὥστε καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες μεταφέρομεν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἐπιεικέστερον, ὅτι βέλτιον, δηλοῦντες· ὁτὲ δὲ, τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς παρὰ τὸ * δίκαιόν τι ὂν, ἐπαινετόν ἐστιν.

* γρ. δίκ. ὂν καί,

g

* ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἄμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν συμβαίνει διὰ ταῦτα περὶ τὸ ἐπιεικές. ἔχει δ' ἅπαντα τρόπον τινὰ ὀρθῶς, καὶ οὐδὲν ὑπεναντίον ἑαυτοῖς· τό, τε γὰρ ἐπιεικὲς, δικαίου τινὸς ὄν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐχ ὡς ἄλλο τι γένος ὄν, βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικές· * καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττον τὸ ἐπιεικές. ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ ἐπιεικὲς, δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ τὸ κατὰ τὸν νόμον δέ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. αἴτιον δ', ὅτι, ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς· περὶ ἐνίων δὲ, οὐχ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε δὲ ὀρθῶς, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον· καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἁμάρτημα, οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματός ἐστιν. εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη τοιαύτη ἐστίν. ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ἐπὶ τούτοις παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ᾗ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἥμαρτεν ἁπλῶς εἰπών, ἐπανορθοῦν τὸ ἐλλειφθὲν, ὃ κἂν ὁ νομοθέτης οὕτως ἂν εἴποι, ἐκεῖ παρών· καὶ εἰ ᾔδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. διὸ δίκαιον μέν ἐστι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου· οὐ τοῦ ἁπλῶς δὲ, ἀλλὰ τοῦ διὰ τὸ ἁπλῶς ἁμαρτήματος. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου. τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον θέσθαι νόμον· ὥστε ψηφίσματος δεῖ· τοῦ γὰρ ἀορίστου, ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος κανών· πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών· καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐπιεικές, * καὶ τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος * βέλτιον δικαίου δῆλον. φανερὸν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστιν. ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς, καὶ πρακτικὸς, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθὸν, ἐπιεικής ἐστι· καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

* Iamb. ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐκ ὂν δίκαιον ἄλλο, ἢ εἰ ἄ. vetus interpr. legit, ἢ τὸ ἐπιεικὲς ἄλλο.

* γρ. καὶ ἀμ.

* γρ. δὲ ἔστι τὸ δ.

* γρ. βέλτιόν ἐστι δ.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Ἀπορίαι β. α, Πότερον ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ. β, Πότερον μεῖζον κακὸν, ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι.

Πότερον δὲ ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· τὰ μὲν γάρ ἐστι τῶν δικαίων, τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένα· οἷον, οὐ κελεύει ἑαυτὸν ἀποκτεννύναι ὁ νόμος· ἃ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει ἔτι, ὅταν παρὰ τὸν νόμον βλάπτῃ, μὴ ἀντιβλάπτων, ἑκὼν ἀδικεῖ. ἑκὼν δὲ, ὁ εἰδὼς * καὶ ὃν] καὶ ᾧ, καὶ ὡς. ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος· ἀδικεῖ ἄρα· ἀλλὰ τίνα;

* desunt in q.c.

A Nam vel ius non eſt bonum, vel æquum bonum non eſt bonum, ſi à iure aliud ac diuerſum eſt: vel ſi vtrunque bonum eſt, idem eſt. Tota igitur de æquo bono quæſtio ex his propemodum cauſis naſcitur. Sed hæc omnia quodammodo bene habent: nec quicquam eorum eſt, quod ſecum pugnet. Nam æquum bonum iure quodam melius ius eſt: neque ita iure melius eſt, vt ſit aliud quoddam genus. Idem ergo eſt, ius & æquum bonum: cúmque ambo ſint bona, melius eſt æquũ bonum. Sed hinc nata dubitatio eſt, quod quáuis æquum bonum, ius ſit, non eſt tamen ius lege conſtitutum, aut legitimum, ſed iuris legitimi correctio. Cuius rei hæc cauſa eſt, quòd lex omnis generalis eſt: de quibuſdam autem rebus vniuersè & generaliter rectè præcipi non B poteſt. Itaque quibus in rebus legis vocem vniuerſam ac generalem eſſe neceſſe eſt, id autem non ſatis rectè fieri poteſt: in eis id ſumit lex, quod plerumque ſolet euenire: quamuis id quod in hoc peccatur, ſatis intelligat. Nec tamen idcirco minùs recta eſt. Non enim culpa legis eſt, neque eius qui legem tulit, ſed naturæ rerum. Earum enim rerum, quæ in actionem cadunt, talis materia eſt. Cùm igitur lege generaliter locuta, aliquid euenit poſtea præter genus illud vniuerſum: tunc par eſt, qua prætermiſit aliquid lator legis, & peccauit in eo quod abſolutè locutus eſt, id quod deeſt, quódq; omiſſum eſt, corrigere: quòd etiam lator legis, ſi illic adeſſet, ita eloqueretur, & de quo legem tuliſſet, ſi præſciuiſſet. Itaque cùm æquum bonũ, ius ſit, tum quodam C iure melius eſt, non eo quod abſolutè ius eſt, ſed eo peccato, quod ex ſimplici & generali ſermone natum eſt. Denique hæc æqui boni vis ac natura eſt, vt legis correctio ſit, quà aliquid ei deeſt, propterea quòd generaliter loquitur. Hæc enim cauſa eſt, cur non omnia lege ſint comprehenſa, quod de quibuſdam lex ferri non poteſt: plebiſcito igitur opus eſt. Rei enim non definitæ infinita quoque regula eſt, vt & ſtructuræ Leſbiæ regula plumbea eſt. Nam ad lapidis figuram torquetur & inflectitur, neque regula eadem manet: ſic & populi ſcitum ad res quotidianas accommodari & transferri ſolet. Quid ſit igitur æquum bonũ, quid ius, quo denique iure melius ſit æquum bonum, ex his perſpicuum eſt. Ex hoc autem etiam apparet, quis ſit vir æquus & bonus. Nam qui conſilium huiuſmodi cepit, D vt hæc ſequatur, quique ad ea ipſa agenda aptus eſt: & qui non eſt iuris interpres in ſua cauſa durior, neque in deteriorem partem propenſus atque implicatus, ſed de ſuo iure concedit potiùs, etiam ſi legis auxilio niti poſſit: is eſt æquus bonus: & hic habitus æquitas appellatur, quæ iuſtitia quædam eſt, non alius quidam habitus.

CAPVT XV.

Tertia quæſtio explicatur. Vtrùm quis ſeipſum iniuria poſſit afficere. Cui corollarij loco etiam iſta annectitur: Vtrùm iniuriam inferre, an pati, grauius ſit malum.

E EX iis autem, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, vtrùm fieri poſſit, vt quis ſibi ipſe faciat iniuriam, necne. Nam quæ omni virtuti congruentia à lege conſtituta ſunt, ea in iuribus ſunt habenda. Exempli gratia, non iubet lex ſeipſum interficere: & quæ non iubet lex, ea vetat. Præterea cùm quis contra legem nocet alteri, nullo ab eo incommodo accepto, ſponte facit iniuriam. Sponte autem facit, qui ſciens, cui, & quomodo faciat, iniuriam facit. At qui ira impulſus ſibi ipſe mortem conſciſcit, hoc ſponte facit contra rectam legẽ, quod lex nõ permittit. Iniuriã igitur facit. Sed cui?

Nónne ciuitati, non ſibi? Sponte enim hunc caſum ſubit, ac perfert. At ſponte ſua nemo afficitur iniuria. Itaque & multat eum ciuitas, & ignominia afficit, qui ſe ipſe exanimauit, vt qui ciuitatem iniuria afficiat. Præterea ex eo quòd iniuſtus eſt is, qui iniuſtè facit tantùm, & non prorſus improbus, fieri non poteſt, vt quiſquam ſibi ipſe iniuriam inferat. Hoc enim aliud eſt ab illo. Nam iniuſtus ita quodammodo improbus eſt, vt ignauus: non vt is, qui omni genere improbitatis affectus eſt. Itaque ne hac improbitate quidem ſibi iniuriam facit: alioqui idem eidem decedere ſimul & accedere poſſet: quod fieri nullo modo poteſt, ſed ſemper in pluribus ius & iniuriam eſſe neceſſe eſt. Præterea iniuriam facere, cùm à voluntate & conſilio proficiſcitur, tum etiam tempore prius eſt. Nam qui malo accepto malum refert, iniuriam facere non videtur. At qui ſe iniuſtè lædit, eadem ipſe & patitur ſimul & facit. Deinde acciperet aliquis ſponte ſua iniuriam. His accedit, quòd nemo ſine ſingularibus & certis iniuriarum generibus iniuriam facit. At vxorem ſuam nemo adulterat, nemo parietem ſuum perfodit, nemo rei ſuæ furtum committit. Poſtremò in ſumma, ſibi quenquam iniuriam facere, refellitur ex iis quæ à nobis deciſa ſunt, quòd nemo poſſit ſponte ſua iniuriam accipere. Iam verò ne illud quidem obſcurum eſt, vtrumque eſſe malum, accipere, & facere iniuriam. Alterum enim minùs, alterum plus obtinere medio eſt. Quod ſimilem rationem obtinet, atque in medicina quidem id quod ad bonam valetudinem pertinet: in arte autem corporum exercendorum id quo firma corporis conſtitutio comparatur. Verumtamen deterius iniuriam facere eſt. Namque iniuriam facere, cum vitio coniunctum, & vituperandum eſſe dicebamus: & cum vitio quidem vel perfecto atque integro, & quod ſimpliciter tale eſt, vel eo, quod ei finitimum eſt. Non enim quicquid ſponte fit, coniunctum cum iniuſtitia eſt: accipere iniuriam autem, vitio & iniuſtitia vacat. Per ſe igitur leuius malum eſt, accipere iniuriam: quamuis ex euentu grauius eſſe nihil prohibeat. Sed de hoc ars non laborat: quin lateris dolorem ſemper eſſe dicit morbum, pedis offenſione grauiorem: & tamen ex euentu, pedis offenſio, morbo lateris maius malum poterit eſſe: vt ſi cui offenſo pede euenerit, vt propterea quòd ceciderit, capiatur ab hoſtibus, & occidatur. Ex tráslatione autem ſermonis, & ſimilitudine quadam, poterit eſſe non ipſi ſecum, ſed ſui partium aliquibus inter ipſas quędam iuris communitas: verùm non omnis iuris, ſed vel eius, quo dominus in ſeruum, vel eius, quo paterfamilias in familiam ſuam vti ſolet. His enim rationibus ea pars animi, quæ rationis eſt particeps, ab ea diſtat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipſa reſpiciunt, & hoc reſpectu videtur homini quoque in ſe ipſum iniuſtitiæ locus eſſe: quia fieri poteſt vt in his partibus aliquid à ſuis appetitionibus alienum ac diuerſum perferat. Itaque etiam in animi partibus inter ipſas, vt inter eum qui præeſt, & eum qui paret imperio, ius aliquod intercedere videtur. De iuſtitia igitur aliiſque virtutibus, quæ ad mores pertinent: cum hac diſtinctione ſic à nobis explicatum ſit.

A ἢ τὴν πόλιν, αὐτὸν δ' οὔ; ἑκὼν γὰρ πάσχει, ἀδικεῖται δ' οὐθεὶς ἑκών. διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ, καί τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι. ἔτι καθ' ὃ ἄδικος * ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι αὑτόν. τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου. ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρὸς, ὥσπερ ὁ δειλός· οὐχ ὡς ὅλην ἔχων τὴν πονηρίαν· ὥστ' οὐδὲ κατὰ ταύτην ἀδικεῖ· ἅμα γὰρ τῷ αὐτῷ ἂν εἴη, ἀφῃρῆσθαι καὶ προσκεῖσθαι τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ' ἀεὶ ἐν πλείοσιν ἀνάγκη εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. B ἔτι δὲ, ἑκούσιόν τε καὶ ἐκ προαιρέσεως, καὶ πρότερον. ὁ γὰρ διότι ἔπαθε, καὶ τὸ αὐτὸ ἀντιποιῶν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δὲ αὑτὸν, τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάσχει καὶ ποιεῖ. ἔτι, εἴη ἂν ἑκόντα ἀδικεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις, ἄνευ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων, οὐθεὶς ἀδικεῖ· μοιχεύει δὲ οὐδεὶς τὴν ἑαυτοῦ· οὐδὲ τοιχωρυχεῖ τὸν ἑαυτοῦ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτοῦ. ὅλως δὲ λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, κατὰ τὸν διορισμὸν τὸν περὶ τοῦ * ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ἄμφω μὲν φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν. τὸ μὲν γὰρ, ἔλαττον· τὸ δὲ, C πλεῖον ἔχειν ἐστὶ τοῦ μέσου· * ὥσπερ * ὑγιεινὸν μὲν, ἐν ἰατρικῇ· * εὐεκτικὸν δὲ, ἐν γυμναστικῇ· ἀλλ' ὅμως χεῖρον τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, καὶ ψεκτὸν ἦν· καὶ κακίας, ἢ τῆς τελείας καὶ ἁπλῶς, ἢ ἐγγύς· οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον, μετὰ ἀδικίας· τὸ δ' ἀδικεῖσθαι, ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας. καθ' αὑτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι, ἧττον φαῦλον· κατὰ συμβεβηκὸς δ', οὐθὲν κωλύει * εἶναι μεῖζον κακόν· ἀλλ' οὐδὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρῖτιν λέγει μείζω νόσον προσπταίσματος. καί τοι γένοιτ' ἄν ποτε θάτερον κατὰ συμβεβηκὸς, εἰ προσπταίσαντα D διὰ τὸ πεσεῖν συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. κατὰ μεταφορὰν δὲ καὶ ὁμοιότητά ἐστιν οὐκ αὐτῷ πρὸς αὑτὸν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν αὐτοῦ τισίν· οὐ πᾶν δὲ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ δεσποτικὸν, ἢ τὸ οἰκονομικόν. ἐν τούτοις γὰρ τοῖς λόγοις διέστηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. εἰς ἃ δὴ βλέπουσι,* καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὑτὸν, ὅτι ἔστιν ἐν τούτοις πάσχειν τι παρὰ τὰς ἑαυτῶν ὀρέξεις. ὥσπερ οὖν ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ εἶναι πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τούτοις. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

* γρ. νόμον

* Lamb. ἀκουσίως vel ἑκ. ὑφίστα ἀδικεῖσθαι.

* Lamb. ex manuſcr. ἔστιν ὥσπερ,

* γρ. ὑγιεινοῦ

* γρ. εὐεκτικοῦ

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων τὸ Ζ.

ΚΕΦΑΛ. α΄.

Ὅτι, ἐπεὶ τὸ μέσον, ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος λέγει, σκεπτέον περὶ τούτου καὶ πῶς.

* Lib.2.c.6.

ΕΠΕΙ δὲ τυγχάνομεν * πρότερον εἰρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι μὴ τὴν ὑπερβολὴν, μήτε τὴν ἔλλειψιν· B τὸ δὲ μέσον ἐστὶν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διέλωμεν· * ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἕξεσι, * καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἔστι τις σκοπὸς πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, ἐπιτείνει καὶ ἀνίησι· * καί τις ἐστὶν ὅρος τῶν μεσοτήτων, ἃς μεταξύ φαμεν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, οὔσας κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ἔστι δὲ, τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μὲν, οὐθὲν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιμελείαις περὶ ὅσας ἐστὶν ἐπιστήμη, τοῦτο ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πλείω, οὔτε ἐλάττω δεῖ πονεῖν, οὐδὲ ῥαθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, C καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος· τοῦτο δὲ μόνον ἔχων ἄν τις, οὐθὲν ἂν εἰδείη πλέον· οἷον ποῖα δεῖ * προσφέρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἴποι, ὅτι ὅσα ἡ ἰατρικὴ κελεύει, καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. διὸ δεῖ καὶ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἕξεις, μὴ μόνον * ἀληθῶς εἶναι τοῦτ᾽ εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον, τίς τε ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς ὁ ὅρος.

* γρ. ἐν ἁπάσαις
* γρ. ὡς ἐπὶ τ.
* γρ. καί τις ὅρος ἐστὶ τ.
* γρ. ἀληθὲς

ΚΕΦΑΛ. β΄.

Ὅτι τοῦ λόγον ἔχοντος τῆς ψυχῆς μέρους, δύο μέρη ἐστὶ τῷ γένει ἕτερα· τὸ μὲν ἐπιστημονικόν· τὸ δὲ λογιστικόν. καὶ τίς ἡ ἑκατέρου τούτων βελτίστη ἕξις. D

Lib.1.c.vlt. & lib.2.c.1. Magno.mor.li.1.c.35.
* γρ. τὰς δὲ

ΤΑς δὴ τῆς ψυχῆς ἀρετὰς * διελόμενοι, καὶ τὰς μὲν, εἶναι τοῦ ἤθους ἔφαμεν· τὰς δὲ, τῆς διανοίας. περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληλύθαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, περὶ ψυχῆς πρῶτον εἰπόντες, λέγωμεν οὕτως. πρότερον μὲν οὖν ἐλέχθη δύο εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τό, τε λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον· νῦν δὲ περὶ τοῦ λόγον ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον. καὶ ὑποκείσθω δύο τὰ λόγον ἔχοντα, ἓν μὲν, ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, ὧν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν· ἓν δὲ, * ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα· πρὸς γὰρ τὰ τῷ γένει ἕτερα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τῷ γένει, E τὸ πρὸς ἑκάτερον πεφυκός, * εἴπερ καθ᾽ ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα ἡ γνῶσις ὑπάρχει αὐτοῖς· λεγέσθω δὲ τούτων, τὸ μὲν, ἐπιστημονικόν· τὸ δὲ, λογιστικόν· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι, ταὐτόν· οὐδεὶς δὲ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. ὥστε τὸ λογιστικόν ἐστιν ἕν τι μέρος τοῦ λόγον ἔχοντος. ληπτέον ἄρα, ἑκατέρου τούτων τίς ἡ βελτίστη ἕξις. αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἡ δ᾽ ἀρετὴ, πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον. Τρία δή ἐστιν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις·

* γρ. τῶν ἃ ἐνδέχεται. pr.
* De animo l.1.c.1.& lib.3.c.4.& 8.3.
Lib.3.c.1.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER VI.

CAPVT I.

De recta ratione, ciúſque moderatrice Prudentia, & agendum eſſe, & modum agendi oſtendit.

QVONIAM autem ſuprà diximus, medium eſſe deligendum, non nimium, neque parum: medium autem ita eſſe, vt recta ratio præſcribit: de hoc diſtinctiùs diſſeramus. In omnib. enim, quos dixi, habitibus, quemadmodũ & in aliis rebus, ſcopus aliquis ineſt, quem ſpectans is qui rationis eſt particeps, intendit aliquid, & remittit: ac terminus aliquis eſt mediocritatum, quas inter nimium & parum interiectas eſſe dicimus, rectæ rationi conſentaneas. Quod cùm ita dicitur, eſt illud quidem verum, ſed non ſatis apertum. Namque in cæteris ſtudiis atque exercitationibus, in quibus ſcientia aliqua verſatur, licet hoc quidem verè dicere, neque plùs neque minùs laboris aut deſidiæ, quàm res poſtulet, ſuſcipiendum eſſe, ſed omnia mediocriter, & vt recta ratio præſcribit, eſſe facienda. Verùm qui hoc tantùm perceptum & cognitum habeat, nihil eo ampliùs ſciat: exempli cauſa, ſi quis quærenti, qualia alendo & curando corpori ſint adhibenda, reſpondeat, quæ ars medendi præcipit, & vt is, qui ea præditus eſt, præcipit. Quapropter etiam in habitibus animi non ſolùm hoc eſſe verè dictum, ſed etiam diſtinctum atque explicatum eſſe oportet, quæ ſit recta ratio, quæque huius definitio.

CAPVT II.

Habitus intelligentiæ vniuerſim cuius animæ partis, qui & quales ſint, enarrat.

ATque animi quidem virtutes ita diſtribuimus, vt alias morum, alias cogitationis eſſe diceremus. Eas igitur quæ ad mores pertinent, perſecuti ſumus: de cæteris autem tum diſſeramus, cùm pauca fuerimus priùs de animo locuti. Dictum eſt ſuprà, duas eſſe animi parteis; alteram rationis participem, expertem alteram. Nunc autem eius partis, quæ ratione prædita eſt, facienda eodem modo diuiſio eſt. Atque hoc poſitum ſit, duas eſſe animi parteis ratione præditas: vnam, qua res eas cernimus, quarum principia aliter ſeſe habere non poſſunt: alteram, qua eas quæ hoc vel illo modo poſſunt euenire. Ad ea enim, quorum non eſt idem genus, intelligenda, partium quoque animi eam quæ ad vtrunque apta ſit natura, oportet genere differre: ſiquidem eis ex ſimilitudine quadam atque affinitate cognitio comparatur. Appellatur autem harum altera, pars in qua vis ineſt ſciendi: altera, quæ ad ratiocinandum valet. Nam conſultare & ratiocinari, idem ſunt. Iam verò nemo de iis conſultat, quæ aliter euenire non poſſunt. Itaque ea quæ ad ratiocinandum valet, vna quædam pars eſt eius animi partis quæ ratione prædita eſt. Intelligendũ igitur eſt, vtriuſque harum partium quis optimus ſit habitus. Hic enim vtriuſque virtus eſt. At virtus ad ſuum quæq; opus. Tria autem ſunt in animo, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent, ſenſus, mens, appetitus:

A quanquam ex his tribus, ſenſus, nullius actionis principium eſt. Quod ex eo perſpicuum eſt; quòd tametſi beſtiæ ſenſu ſint præditæ, actionis tamen communionem non habent. Quod eſt autem in cogitatione affirmatio & negatio, hoc eſt in appetitu rei alicuius perſecutio & fuga. Quare quoniam virtus quæ ad mores pertinet, habitus eſt ad conſilium capiendum expeditus: conſilium autem appetitus eſt ad conſultationem accommodatus: idcirco, ſi conſilium bonum eſſe volumus, oportet & rationem eſſe veram, & appetitum rectum, eadémque & illam affirmare, & hunc perſequi. Hæc igitur cogitatio & veritas ad agendum valet. Cogitationis autem eius, quæ ad res contemplandas, non ad
B agendas, neque ad efficiendas valet, præſtantia & vitium, eſt verum & falſum. Omnis enim animi partis ſeu poteſtatis ad cogitandum valentis, hoc proprium opus ac munus eſt. Eius autem animi partis, quæ ad agendum & cogitandum valet, opus eſt veritas conſpirans & congruens cum appetitu recto. Actionis igitur principium conſilium eſt, principium, inquam, vnde motus proficiſcitur, non cuius gratia res agitur. Conſilij autem capiendi principium, eſt appetitus & ratio ea, quæ finem aliquem ſibi propoſitum habet: eo quòd neque ſine mente & cogitatione, neque ſine habitu eo, qui ad mores pertinet, conſilium eſſe poſſit. Nam neque bona perfectáque actio, neque ei contraria, ſine cogitatione & moribus conſtare poteſt. Cogitatio autem
C ipſa nihil mouet, niſi ea, quæ alicuius rei gratia comparata eſt, & quæ ad agendum eſt idonea. Hæc enim etiam ei quæ ad efficiendum valet, præeſt. Nam quiſquis aliquid efficit, alicuius rei ſingularis cauſa efficit: neque abſolutè id quod efficitur, finis eſt, ſed ad aliquid refertur, & alicuius eſt. Quod idem de eo quod in actionem cadit, dici non poteſt. Actionis enim vltimum eſt perfecta actio, id eſt, res bene geſta. Appetitio autem, vltimi eſt. Conſilium itaque aut mens eſt ad appetendum excitans, aut appetitus cogitandi vim habens: principiúmque tale homo eſt. Nullius autem rei iam factæ conſilium capi poteſt. Verbi gratia, nemo conſilium capit, Ilium euertiſſe. Nam neque de re præterita deliberat quiſquam, ſed de futura, & ea quæ fieri
D poteſt. Quod factum eſt autem, vt ſit infectum, fieri non poteſt. Itaque rectè Agatho,

Hoc nanque duntaxat, negatum etiam Deo eſt,
Quæ facta ſunt, infecta poſſe reddere.

Quocirca ambarum animi partium quæ ad cogitandum valent, opus eſt veritas. Qui igitur habitus efficiunt, vt vtraque pars verum enunciet, hi ſunt vtriuſque virtutes.

CAPVT III.

Habituum intelligentiæ quinque ſpecies ſubducit: & primam ex illis Scientiam enarrat.

E PRincipio igitur altiùs repetito, de iis rurſum diſſeramus. Ac ſint ſanè quinque numero, quibus animus verum enunciat vel aiendo vel negando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapientia, Mens ſiue intelligentia. Nam Exiſtimatione & opinione vt mentiatur animus, euenire poteſt. Ac ſciẽtia quidem quid ſit, ex hoc perſpicuum eſſe poteſt, ſi rei veritatem ſubtiliter exquirere, non ſimilitudines conſectari volumus: quòd omnes exiſtimamus, euenire non poſſe vt id quod ſcimus, aliter ſeſe habeat. Quæ autẽ ſeſe aliter habere poſſunt, ea cùm longè à conſpectu remota ſint, ſint, néc ne ſint, obſcurum eſt. Ergo quod ſcientia comprehendi poteſt, neceſſariò eſt. Ex quo efficitur vt æternum ſit.

A τούτων δ' ἡ αἴσθησις, οὐδεμιᾶς ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τῷ τὰ θηρία αἴσθησιν μὲν ἔχειν, πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖν. *ἔστι δ' *ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ' ἐν ὀρέξει δίωξις καὶ φυγή· ὥστ' ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ ἀρετή, ἕξις προαιρετική· ἡ δὲ προαίρεσις, ὄρεξις βουλευτική· δεῖ διὰ ταῦτα, τόν τε λόγον ἀληθῆ εἶναι, καὶ τὴν ὄρεξιν ὀρθήν, εἴπερ ἡ προαίρεσις σπουδαία· καὶ τὰ αὐτά, τὸν μὲν φάναι· τὴν δέ, διώκειν. αὕτη μὲν οὖν ἡ διάνοια καὶ ἡ ἀλήθεια, πρακτική. τῆς δὲ θεωρητικῆς
B διανοίας, καὶ μὴ πρακτικῆς, μηδὲ ποιητικῆς, τὸ εὖ καὶ κακῶς, τἀληθές ἐστι καὶ ψεῦδος· τοῦτο γάρ ἐστι παντὸς διανοητικοῦ *ἔργον· τοῦ δὲ πρακτικοῦ καὶ διανοητικοῦ, ἡ ἀλήθεια, ὁμολόγως ἔχουσα τῇ ὀρέξει τῇ ὀρθῇ. πράξεως μὲν οὖν ἀρχή, προαίρεσις, ὅθεν ἡ κίνησις, ἀλλ' οὐχ οὗ ἕνεκα· προαιρέσεως δέ, ὄρεξις καὶ λόγος ὁ ἕνεκά τινος· διὸ οὔτ' ἄνευ νοῦ καὶ διανοίας, οὔτ' ἄνευ ἠθικῆς ἐστιν *ἕξεως ἡ προαίρεσις· εὐπραξία γὰρ καὶ τὸ ἐναντίον ἐν πράξει, ἄνευ διανοίας καὶ ἤθους οὐκ ἔστι. διάνοια δ' *αὐτὴ οὐθὲν κινεῖ, ἀλλ' ἡ ἕνεκά του καὶ πρακτική· αὕτη γὰρ
C καὶ τῆς ποιητικῆς *ἄρχει· ἕνεκα γὰρ *του ποιεῖ πᾶς ὁ ποιῶν, καὶ οὐ τέλος ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι, καὶ τινὸς τὸ ποιητόν, ἀλλ' οὐ τὸ πρακτόν· ἡ γὰρ εὐπραξία, τέλος· ἡ δ' ὄρεξις, τούτου· διό, ἢ ὀρεκτικὸς νοῦς ἡ προαίρεσις, ἢ ὄρεξις διανοητική· καὶ ἡ τοιαύτη ἀρχή, ἄνθρωπος. οὐκ ἔστι δὲ προαιρετὸν οὐδὲν γεγονός. οἷον, οὐθεὶς προαιρεῖται Ἴλιον πεπορθηκέναι· οὐδὲ γὰρ βουλεύεται περὶ τοῦ γεγονότος, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐσομένου, καὶ ἐνδεχομένου· τὸ δὲ γεγονός, οὐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι· διὸ ὀρθῶς Ἀγάθων,

D Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,
Ἀγένητα ποιεῖν ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα.

ἀμφοτέρων δὴ τῶν νοητικῶν μορίων ἀλήθεια τὸ ἔργον. καθ' ἃς οὖν ἕξεις μάλιστ' ἀληθεύει ἑκάτερον, αὗται αἱ ἀρεταὶ ἀμφοῖν.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι πέντε ἐστὶ τὸν ἀριθμὸν οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῷ καταφάναι ἢ ἀποφάναι, περὶ ὧν εἰρήσεται. πρῶτον δὲ περὶ Ἐπιστήμης.

E ἈΡξάμενοι οὖν ἄνωθεν, περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν. ἔστω δὴ οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῷ καταφάναι ἢ ἀποφάναι, πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ' ἐστί, τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς. ὑπολήψει γὰρ καὶ δόξῃ ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι. ἐπιστήμη μὲν οὖν τί ἐστιν, ἐντεῦθεν φανερόν, εἰ δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, καὶ μὴ ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησι· πάντες γὰρ ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν. τὰ δ' ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τοῦ θεωρεῖν γένηται, λανθάνει εἰ ἔστιν, ἢ μή. ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶ τὸ ἐπιστητόν· ἀΐδιον ἄρα

* De animo li. 3. cap. 7.
* γρ. ὥσπερ
* γρ. ἔργων
* γρ. ὀρέξεως
* γρ. αὕτη
* γρ. ἄρχει
* γρ. ποιεῖ

τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης *ὄντα ἁπλῶς, ἀΐδια πάντα· τὰ δ' ἀΐδια, *ἀγένητα καὶ ἄφθαρτα. ἔτι, διδακτὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιστητὸν, μαθητόν· ἐκ προγινωσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία. ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς *ἀναλυτικοῖς ἐλέγομεν· ἡ μὲν γὰρ, δι' ἐπαγωγῆς· ἡ δὲ, συλλογισμῷ. ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ *ἀρχή ἐστι καὶ τοῦ καθόλου· ὁ δὲ συλλογισμὸς, ἐκ τῶν καθόλου. εἰσὶν ἄρα ἀρχαὶ, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμὸς, ὧν οὐκ ἔστι συλλογισμός. ἐπαγωγὴ ἄρα. ἡ μὲν ἄρα ἐπιστήμη ἐστὶν ἕξις ἀποδεικτικὴ, καὶ ὅσα ἄλλα *προσδιοριζόμεθα ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς· ὅταν γάρ πως πιστεύῃ, καὶ γνώριμοι αὐτῷ ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, ἐπίσταται. εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τοῦ συμπεράσματος, κατὰ συμβεβηκὸς ἕξει τὴν ἐπιστήμην. περὶ μὲν οὖν ἐπιστήμης, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

* γρ. ὄντα, ἁπλῶς ἀΐδ. mutata diſtinctione.
* γρ. ἀγέννητα
* Analyt. poſte. lib. 1. cap. 1.
* γρ. ἀρχῆς ἐστι. q. codd. ἀρχή ἐστι.
* Malim, προσδιορισάμεθα, vt paulo antè ἐλέγομεν.

ΚΕΦΑΛ. δ.

Ὅτι τοῦ ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, τὸ μὲν ποιητὸν, τὸ δὲ πρακτόν. εἶτα περὶ τέχνης, ἥ τις τὸ δεύτερόν ἐστι τῶν πέντε.

Magn. li. 1. c. 35. vide c. ſeq.

ΤΟῦ δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, ἔστι τι καὶ ποιητὸν καὶ πρακτόν. *ἕτερον δ' ἐστὶ, ποίησις, καὶ πρᾶξις. πιστεύομεν δὲ καὶ περὶ αὐτῶν καὶ τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις· ὥστε καὶ ἡ μετὰ λόγου *ἕξις πρακτικὴ, ἕτερόν ἐστι τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως. καὶ οὐδὲ περιέχεται ὑπ' ἀλλήλων· οὔτε γὰρ ἡ πρᾶξις, ποίησις· οὔτε ἡ ποίησις, πρᾶξίς ἐστιν. ἐπεὶ δ' ἡ οἰκοδομικὴ, τέχνη τίς ἐστι, καὶ ὅπερ ἕξις τις μετὰ λόγου ποιητικὴ, καὶ οὐδεμία οὔτε τέχνη ἐστὶν, ἥτις οὐ μετὰ λόγου ποιητικὴ ἕξις ἐστιν, οὔτε τοιαύτη, ἣ οὐ τέχνη, ταὐτὸν ἂν εἴη τέχνη καὶ ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική. ἔστι δὲ τέχνη, πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν ὅπως ἂν γένηταί τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι· καὶ ὧν *ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ· οὔτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, ἢ γινομένων, ἡ τέχνη ἐστίν· οὔτε τῶν κατὰ φύσιν· ἐν αὑτοῖς γὰρ ἔχουσι ταῦτα τὴν ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ ποίησις καὶ πρᾶξις, ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως, ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι. καὶ τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτά ἐστιν ἡ τύχη, καὶ ἡ τέχνη, καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησί,

Τέχνη τύχην ἔστερξε, καὶ τύχη τέχνην.

ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὥσπερ εἴρηται, ἕξις τις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική ἐστιν· ἡ δ' ἀτεχνία, τοὐναντίον, μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

Metaphyſ. li. 6. cap. 1.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Περὶ φρονήσεως, ἥ τις τὸ τρίτον ἐστὶ τῶν πέντε.

ΠΕρὶ δὲ φρονήσεως, οὕτως ἂν λάβοιμεν, θεωρήσαντες τίνας δὴ λέγομεν τοὺς φρονίμους. *δοκεῖ δὴ φρονίμου εἶναι, τὸ δύνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὐτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, οἷον ποῖα πρὸς ὑγίειαν ἢ ἰσχύν·

* γρ. δοκεῖ δέ

A Nam quæ neceſſariò ſunt ſimpliciter, ea ſunt æterna omnia. Æterna autem quæ ſunt, ea neque vnquam orta ſunt, neque interire poſſunt. Præterea ſcientia omnis ſub doctrinam cadere videtur: & quicquid ſub ſcientiam cadit, diſcendo percipi poteſt. Iam vero ex quibuſdam rebus antè cognitis, omnis doctrina gignitur: quemadmodum & in Analyticis dicebamus. Alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur. Atque inductio quidem, principium eſt, & vniuerſi eſt. Ratiocinatio autem ex vniuerſis conſtat. Sunt ergo principia aliqua, ex quibus conſtituitur ratiocinatio, quorum nō eſt ratiocinatio. Eſt igitur eorum inductio. B Scientia ergo habitus eſt ad rem demonſtrandam idoneus, & cætera omnia quæ in Analyticis ad definitionem addidimus. Cùm enim rem ita eſſe quodammodo credit aliquis, & nota ſunt ei principia, tum ſcire dicitur. Nam ſi non erunt concluſione notiora, ex euentu partam ſcientiam habebit. Ac de ſcientia quidem cum hac diſtinctione à nobis dictum ſit.

CAPVT IV.

Secundo loco de Arte diſputat: prius tamen vniuerſim de Habitibus circa res contingentes verſantibus pertractat.

C EOrum autem, quæ aliter euenire poſſunt, aliud eſt, quod ſub effectionem venit: aliud, quod ſub actionem. Differt autem ab actione effectio (Exotericis autem ſermonibus hac etiam in re credendum eſt) Itaque & habitus cum ratione coniunctus ad agendum idoneus ab eo differt, qui cùm ad efficiendum valeat, cum ratione coniunctus eſt: neuterque ab altero continetur. Nam neque actio, effectio: neque effectio, actio eſt. Quoniam autem ædificandi facultas, ſeu poteſtas, ars quædam eſt, atque idipſum, quod habitus quidam cum ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus: neque ars vlla eſt, quæ non ſit habitus cum ratione coniunctus ad faciendum idoneus: neque vllus talis habitus eſt, qui non ſit ars: idem erunt ars, & habitus ad faciendum idoneus cum vera ratione coniunctus. Ars au- D tem omnis in origine & molitione rei occupata eſt, idque molitur & exſpectat, vt aliquid fiat eorum, quæ eſſe & non eſſe poſſunt, quorúmque principium in eo qui facit, non in eo quod fit, poſitum eſt. Nam neque eorum, quæ neceſſariò vel ſunt, vel fiunt, ars eſt: neque eorum, quæ natura conſtant. Hæc enim in ſeipſis incluſum habent principium. Quoniam autem effectio & actio inter ſe differunt, neceſſe eſt, artem, effectionis eſſe, non actionis: in iiſdemque rebus quodammodo ars & fortuna verſantur: quemadmodum ait & Agatho,

Fortuna vt artem, ſic & ars fortunam amat.

Ars igitur (vt dictum eſt) habitus eſt quidam cum vera ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus. Inertia contrà, habitus cum ratione falſa coniunctus, E ad efficiendum idoneus, in eo, quod aliter euenire poteſt, occupatus.

CAPVT V.

Tertio loco de Prudentia diſſerit.

DE prudentia autem ſic optimè cognoſcemus, ſi, quos prudenteis appellemus, perceperimus. Ac prudentis quidem videtur eſſe, in iis quæ ſibi bona, & ex vſu ſunt, non ſingillatim, verbi gratia, quænam ad bonam valetudinem, aut ad vireis,

ſed vniuerſè, quæ ad bene beatéque viuendum conducant, bene conſultare poſſe. Cuius rei argumentum eſt, quòd prudenteis in re aliqua dicimus eos, qui bene ratiocinando, quo modo ad honeſtum finem perueniant, aſſequuntur, in iis quæ arte non continentur. Quocirca qui ad conſultandum ingenio valet; is & prudens omnino, & vniuerſè fuerit. Conſultat autem iis de rebus nemo, quæ aliter ſeſe habere, quæve ab ipſo agi non poſſunt. Quare ſi ſcientia omnis cum demonſtratione coniuncta eſt: & ſi quorum principia aliter ſeſe habere poſſunt, eorum non eſt demonſtratio (omnia enim ſeſe aliter quoque habere poſſunt) ſi denique de iis quæ neceſſariò ſunt, conſultari non poteſt: neque ſcientia, neque ars, erit prudentia. Scientia, quia quod ſub actionem venit, ſeſe aliter habere poteſt. Ars, quia aliud actionis, aliud effectionis eſt genus. Reſtat igitur, vt ea ſit habitus cum ratione vera coniunctus, ad agendum idoneus, in iis occupatus, quæ homini bona & mala ſunt. Effectionis enim alius quàm effectio, finis eſt: actionis verò non ſemper alius ab actione finis eſt. Eſt enim ipſa res bene geſta, ſeu perfecta actio, actionis finis. Ac propter hanc cauſam Periclem, cæteróſque taleis viros, prudenteis eſſe arbitramur, quòd ea, quæ ſibi hominumque generi bona ſunt, diſpicere ac prouidere poſſunt: qualeis eſſe putamus eos, qui rei familiaris tuendæ, reique publicæ adminiſtrandæ periti ſunt. Ex quo nomen inuenit σωφροσύνη, tanquam prudentiæ conſeruatrix. Talem autem exiſtimationem tuetur & conſeruat. Non enim omnem exiſtimationem corrumpunt neque deprauant dolor & voluptas: exempli cauſa triangulum duobus rectis pares angulos habere, aut nō habere: ſed eas duntaxat, quæ ad id quod ſub actionem venit, pertinent. Eorum enim quæ ſub actionem veniunt, principia ſunt eæ res, quarum rerum gratia ſuſcipiuntur ea quæ ſub actionem veniunt. Qui autem voluptate aut dolore corruptus eſt, ei ſtatim principij videndi facultas eripitur: neque is animo cernere poteſt, ſe huius rei cauſa, & propter hanc cauſam omnia optare atque agere oportere. Vitium enim, principij delēdi ac perimendi vim habet. Quapropter neceſſe eſt prudentiam habitum eſſe cum ratione vera coniunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Artis porrò virtus eſt: prudentiæ autem non eſt. Et qui ſua voluntate in arte titubarit atque offenderit, ei eſt ante ferēdus, qui inuitus: in prudentia contrà deterior eſt is, qui ſponte ſua offenderit, quemadmodum & in virtutibus. Perſpicuum igitur eſt, eam, virtutem eſſe quandam, non artem. Cùm ſint autem duæ animi partes rationis participes, eius partis, quæ ad opinandum valet, virtus eſt prudentia. In iis enim, quæ aliter ſeſe habere poſſunt, & opinio & prudentia verſatur. Sed nec habitus eſt cum ratione coniunctus tantùm. Idque ex eo perſpici poteſt, quòd huiuſcemodi habitum delere poteſt obliuio, non poteſt prudentiam.

ἀλλὰ, ποῖα πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλον. σημεῖον δ', ὅτι καὶ τοὺς περί τι φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι σπουδαῖον εὖ λογίσωνται, ὧν μή ἐστι τέχνη. ὥστε καὶ ὅλως ἂν εἴη φρόνιμος, ὁ βουλευτικός. βουλεύεται δ' οὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῷ πρᾶξαι· ὥστ' εἴπερ, ἐπιστήμη μὲν, μετὰ ἀποδείξεως· ὧν δ' αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τούτων μή ἐστιν ἀπόδειξις· πάντα γὰρ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν, καὶ οὐκ ἔστι βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· οὐκ ἂν εἴη ἡ φρόνησις ἐπιστήμη, οὐδὲ τέχνη· ἐπιστήμη μὲν, ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν· τέχνη δ', ὅτι ἄλλο * τὸ γένος πράξεως, καὶ ποιήσεως. λείπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι, ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως, ἕτερον τὸ τέλος· τῆς δὲ πράξεως, * οὐκ ἀεί· ἔστι γὰρ * αὐτὴ ἡ εὐπραξία τέλος. διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους, φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὑτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις, δύνανται θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ πολιτικούς· ἔνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην τούτῳ προσαγορεύομεν τῷ ὀνόματι, ὡς σώζουσαν τὴν φρόνησιν. σώζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν. οὐ γὰρ πᾶσαν ὑπόληψιν διαφθείρει, οὐδὲ διαστρέφει τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ λυπηρόν· οἷον, ὅτι τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, ἢ οὐκ ἔχει· ἀλλὰ τὰς περὶ τὸ πρακτόν· αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτῶν, τὸ οὗ ἕνεκα τὰ πρακτά· τῷ δὲ διεφθαρμένῳ δι' ἡδονὴν, ἢ λύπην, εὐθὺς οὐ φαίνεται ἡ ἀρχή. οὐδὲ * δεῖν τούτου ἕνεκα, οὐδὲ διὰ τοῦθ' αἱρεῖσθαι πάντα καὶ πράττειν· ἔστι γὰρ ἡ κακία, φθαρτικὴ ἀρχῆς· ὥστ' ἀνάγκη τὴν φρόνησιν ἕξιν εἶναι μετὰ λόγου * ἀληθοῦς, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικήν. ἀλλὰ μὴν, * τέχνης μὲν ἔστιν ἀρετή· φρονήσεως δ', οὐκ ἔστι. καὶ ἐν μὲν τέχνῃ ὁ ἑκὼν ἁμαρτάνων, αἱρετώτερος· περὶ δὲ φρόνησιν, ἧττον, * ὥσπερ καὶ περὶ τὰς ἀρετάς. δῆλον οὖν ὅτι ἀρετή τις ἐστὶ, καὶ οὐ τέχνη. δυοῖν δ' ὄντοιν μεροῖν τῆς ψυχῆς τῶν λόγον ἐχόντων, θατέρου ἂν εἴη ἀρετὴ, τοῦ δοξαστικοῦ· ἥ τε γὰρ δόξα, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν ἐστὶ, καὶ ἡ φρόνησις· ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἕξις μετὰ λόγου μόνον. σημεῖον δ', ὅτι λήθη, τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεώς ἐστι· φρονήσεως δ', οὐκ ἔστιν.

* γρ. τὸ τέλος
* γρ. καὶ ἂν οὐ
* γρ. αὐτῇ
* γρ. δεῖ
* γρ. ἀληθῆ
* Doctiſſ. q. viri emendant τέχνης μὲν καὶ ἐστιν ἀρετή. φρονήσεως δέ. prorſus contra Ariſtotelis mentem. vide Magnor. l. 1. c. 35. & paſſim τέχνῃ ἀρετὴν tribuit Ariſtot. nō φρονήσει.
* γρ. αἷς

CAPVT VI.

Quarto loco de Mente ſiue Intelligentia verba facit.

QVoniam autem ſcientia exiſtimatio eſt de rebus vniuerſis, iiſque, quæ neceſſariò ſunt: quoniamque rerum, quæ ſub demonſtrationem cadunt, omniſque adeò ſcientiæ ſunt aliqua principia (cum ratione enim coniuncta ſcientia eſt) conſentaneum eſt principij earum rerum, quæ ſcientia comprehendi poſſunt, neque ſcientiam eſſe, neque artem, neque prudentiam. Nam quod ſcientia comprehendi poteſt, demonſtrari poteſt: ars autem & prudentia in iis rebus verſantur, quæ ſeſe aliter poſſunt habere.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ τοῦ νοῦ, ὅσπερ ἐστὶ τὸ τέταρτον τῶν πέντε.

ΕΠεὶ δ' ἡ ἐπιστήμη περὶ τῶν καθόλου ἐστὶν ὑπόληψις, καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· εἰσὶ δ' ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν καὶ πάσης ἐπιστήμης· μετὰ λόγου γὰρ ἡ ἐπιστήμη· τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιστητοῦ, οὔτ' ἂν ἐπιστήμη εἴη, οὔτε τέχνη, οὔτε φρόνησις· τὸ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν, ἀποδεικτόν· αἱ δὲ τυγχάνουσιν οὖσαι περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν·

οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστί· τοῦ γὰρ σοφοῦ, περὶ ἐνίων ἔχειν ἀπόδειξίν ἐστιν. Εἰ δὴ οἷς ἀληθεύομεν, καὶ μηδέποτε διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, καὶ φρόνησίς ἐστι, καὶ σοφία, καὶ νοῦς· τούτων δὲ * τριῶν μηδὲν ἐνδέχεται εἶναι (λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην) λείπεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

* γρ. τῶν τριῶν

A Nec ſapientia quidem harũ rerum eſſe poteſt. Sapientis enim eſt, nonnullarum rerum demonſtrationem expedire poſſe. Si igitur nihil eſt, quo verum enunciemus, nunquámque mentiamur, tum in iis rebus, quæ poſſunt non aliter ſeſe habere, tum in iis quæ poſſunt, præter ſcientiam, prudentiam, ſapientiam, & mentem ſeu intelligentiam: nullum autem ex his tribus, principiorum eſſe poteſt (tria dico, prudentiam, ſapientiam, ſcientiam) relinquitur, vt mens ſit principiorum.

ΚΕΦΑΛ. ζ΄.

CAPVT VII.

Περὶ σοφίας, ἥτις ἐστὶ τῶν προειρημένων πέντε τὸ ἔσχατον.

B *Quinto loco Sapientiam omnium habituum præſtantiſſimam, & per ſe, & comparatione prudentiæ, declarat.*

ΤΗν δὲ σοφίαν ἔν τε ταῖς τέχναις, τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν· οἷον, Φειδίαν, λιθουργὸν σοφόν· καὶ Πολύκλειτον, ἀνδριαντοποιόν· ἐνταῦθα μὲν οὖν οὐθὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστίν. εἶναι δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως οὐ κατὰ μέρος, * οὐδ᾽ ἄλλο τι ἢ σοφούς, ὥσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ Μαργίτῃ,

Τὸν δ᾽ οὔτ᾽ ἄρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν, οὔτ᾽ ἀροτῆρα,
Οὔτ᾽ ἄλλως τι σοφόν.

ὥστε δῆλον ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη ἂν τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. ὥστ᾽ εἴη ἂν ἡ σοφία, νοῦς καὶ ἐπιστήμη, καὶ ὥσπερ κεφαλὴν ἔχουσα * ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων· ἄτοπον γὰρ εἴ τις τὴν ἐπιστήμην, πολιτικήν, ἢ τὴν φρόνησιν, σπουδαιοτάτην οἴεται εἶναι, εἰ μὴ τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἄνθρωπός ἐστιν. Εἰ δή, ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον ἀνθρώποις καὶ ἰχθύσι, τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταὐτὸ ἀεί, καὶ τὸ σοφὸν ταὐτὸ πάντες ἂν εἴποιεν· φρόνιμον δὲ ἕτερον· τὸ γὰρ περὶ * αὐτὸ ἕκαστα * εὖ θεωροῦν, φαῖεν ἂν * εἶναι φρόνιμον, καὶ τούτῳ ἐπιτρέψειαν αὐτά. διὸ καὶ τῶν θηρίων * ἔνια φρόνιμά φασιν εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὑτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δύναμιν προνοητικήν. φανερὸν δή, ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἡ πολιτική, καὶ ἡ σοφία, ἡ αὐτή· Εἰ γὰρ τὴν περὶ τὰ ὠφέλιμα τὰ αὑτοῖς ἐροῦσι σοφίαν πολλαὶ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ τὸ ἁπάντων ἀγαθὸν τῶν ζώων ἀλλ᾽ ἑτέρα περὶ ἕκαστον· Εἰ μὴ καὶ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων· Εἰ δ᾽, ὅτι βέλτιστον ἄνθρωπος τῶν ἄλλων ζώων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολὺ θειότερα τὴν φύσιν, οἷον * τὰ φανερώτατά γε, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει· διὸ Ἀναξαγόραν, καὶ Θαλῆν, καὶ τοὺς τοιούτους, σοφοὺς μέν, φρονίμους δ᾽ οὔ φασιν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντα αὑτοῖς, καὶ περιττὰ μέν, καὶ θαυμαστά, καὶ χαλεπά, καὶ δαιμόνια εἰδέναι αὐτούς φασιν· ἄχρηστα δ᾽, ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν.

* γρ. [illegible] Sic omnes ferè codd. vide Euſtr.

* γρ. ἐπιστήμην, vide Lamb. Ann.

* Lamb. αὐτῷ ἕκαστα, coniunctim. vide eius Annot.

* γρ. τὸ εὖ.

* Metaphy. l. 1. c. 1. & alibi.

SApientiam autem in artibus, iis attribuimus, qui cuiuſque artis ſunt peritiſſimi: vt Phidiam, ſapientem lapidum ſculptorem: Polycletum, ſapientem ſtatuarum fictorem dicimus: nihil hic aliud per ſapientiam, quàm artis virtutem ſignificantes. Nonnullos autem vniuersè ſapienteis eſſe arbitramur: non ſingillatim: neque quicquam aliud quàm ſapienteis: quemadmodum ait Homerus in Margite,

Hic neque foſſor erat, nec arator munere diuûm,
Nec ſapiens vlla in re alia.

Quapropter perſpicuum eſt, ſcientiarum omnium limatiſſimam & abſolutiſſimam eſſe ſapientiam. C Sapientem igitur oportet non ea ſolùm intelligere, quæ ex principiis colliguntur, ſed etiam in principiis verſantem de iis verè loqui, veréque ſentire. Itaque ſapientiam dicere licebit eſſe tum mentem, tum ſcientiam: ac ſcientiam quidem rerum honoratiſſimarum, quaſi capitis inſtar obtinentem. Abſurda ſit enim eius ſententia, qui ſcientiam ciuilem aut prudẽtiam, omnium optimam eſſe putet: niſi fortè rerum omnium, quæ in mundo ſunt, homo ſit res vna præſtantiſſima. Quòd ſi ſalubre ac bonum, aliud eſt hominibus, aliud piſcibus: album autem & rectum ſemper eſt idem: idem quoque ſemper eſſe dicent omnes, id quod ſit ſapientia præditum; prudens, aliud & diuerſum. D Quod enim ſingulis in rebus pro cuiuſque rei natura præſtantiam, ſeu bonitatem actionis perſpicit, id prudens eſſe dixerint, & eas res huic commiſerint. Itaque & beſtias quaſdam prudenteis eſſe dicunt, nempe eas, quæ rerum ad vitam neceſſariarum prouidendarum facultatem habere videntur. Ciuilem autem ſcientiam non eſſe eandem, atque ſapientiam, minimè obſcurum eſt. Nam ſi ſapientiam dicent eſſe eam, quæ in ſuis cuique emolumentis comparandis ſit occupata, multę reperiuntur ſapientię. Non enim vna eſt, quæ verſetur in omnium animantium bono, ſed in ſingulis alia atque alia: niſi fortè de omnibus, quæ ſunt in rerum natura, etiam medicina vna eſt. Neque verò quicquam ad rem attinet, quòd homo reliquorum animalium quiddam ſit quàm optimum. E Sunt enim & alia homine multo diuiniora natura: vt ea quæ omnibus maximè ſunt in conſpectu, ex quibus hic mundus conflatus & coagmentatus eſt. Ex iis igitur, quæ diximus, perſpicuum eſt, ſapientiam eſſe earum rerum quæ ſunt honore digniſſimæ natura, ſcientiam, & mẽtem, ſiue intelligentiam. Quocirca Anaxagoram, Taletem, cæteróſque taleis viros, ſapienteis quidem eſſe dicunt, prudenteis verò nequaquam, cùm videant, eos, quæ ſibi vtilia ſint, ignorare: atque eos fatentur recondita atque eximia quædam, & admirabilia, & difficilia, & diuina tenere, ſed inutilia: quia humana bona non quærunt.

CAPVT VIII.

Poſt vniuerſalem omnium habituum intelligentiæ declarationem, deſcendit nunc ad perfectiorem Prudentiæ enarrationem, cuius ergò hæc diſputatio inſtituta fuit. Imprimis autem naturam eius paucis explicat. Subinde ſpecies materiales diuiſione proponit.

PRudentia verò in rebus humanis, iiſque, de quibus conſultari poteſt, verſatur. Prudentis enim hoc maximè proprium munus eſſe dicimus, bene conſultare. De iis autem conſultat nemo, quæ aliter ſeſe habere non poſſunt, neque de iis, quorum non eſt finis aliquis, nempe bonum quod in actionem veniat. bonus autem conſultator eſt abſolutè, qui id quod homini eſt, eorum quæ in actionem veniunt, optimum, rationem conſequi & explicare poteſt: Neque verò rerum vniuerſarum modò prudentia eſt, ſed debent etiam ei eſſe notæ res ſingulares. Ad agendum enim idonea eſt. In rebus ſingularibus autem omnis actio verſatur. Itaque cùm hic nonnulli inſcij ſunt ad agendum ſcientibus aptiores & compoſitiores, tum in aliis rebus ij qui ſunt vſu periti. Nam ſi quis ſciat, carneis leueis eſſe ad concoquendum facileis & ſalubreis, leues autem quæ ſint, ignoret, bonam valetudinem non efficiet: ſed is potiùs efficiet, qui auium carneis ſcit eſſe leueis & ſalubreis. Prudentia autem in agendo poſita eſt. Danda igitur opera eſt, vt vel vtramque cognitionem habeamus, vel hanc potiùs quàm illam. Erit autem hic quoque princeps quædam, & quaſi familiam ducens cognitio. Ciuilis ſcientia autem & prudentia ſunt illæ quidem idem habitus: ſed natura, qua ſunt, tamen & eſſentia non eſt eis eadem. Atque eius ſcientiæ, quæ ad ciuitatem pertinet, altera pars eſt tanquam princeps & domina prudentia, quæ eſt legum ſcribendarum ratio & facultas: altera quemadmodum ſingularia, communi nomine Ciuilis appellatur: cuius omnis opera in agendo & conſultando conſumitur. Populi ſcitum enim ſub actionem venit, tanquam extremum. Itaque hos ſolos rempub. adminiſtrare dicunt. Hi enim ſoli, vt operarij quidam, in rebus gerendis verſantur. Ea autem etiam videtur eſſe prudentia maximè, qua ſibi quiſque, & vni proſpicit: & hæc communi nomine appellatur prudentia. Illarum autem alia rei familiaris tuendæ & procurandæ ratio, alia ſcientia legum ferendarum, alia ciuilis. Atque huius pars altera ad conſultandum pertinet, ad iudicandum altera.

CAPVT IX.

Species Prudentiæ materiales examinat.

GEnus igitur quoddam cognitionis eſſe videatur, ſua ſcire, ſibique vtilia. Verùm de hoc ipſo magna eſt controuerſia. Ac videtur ſanè is, qui ſua, quæque ad ſe pertinent, habet cognita, & in eis verſatur, prudens eſſe: at ij, qui ſe ad rempublicam contulerunt, multarum actionum ſtudio, rerumque alienarum cura diſtineri. Idcirco & Euripides,

Prudentem enim qui me putet mortalium,
Cui ſuppetebat abſque vllo negotio
In totius turba numerato exercitus
Sortem parem obtinere ſapientiſſimo?
Præſtantiores nanque, & eos qui pluribus
Se rebus implicant, malè odit Iupiter.

Quærunt enim vulgò id quod ſibi bono eſt, idq; vnum agere ſe arbitrãtur oportere. Ex hac igitur opinione natum eſt, hos eſſe prudentes. Atqui ſuum negotiũ noſſe atq; agere ſine rei familiaris reiq; publicæ cura, fortaſſe nemo poſſit. Præterea quomodo ſuũ quiſq; negotiũ gerere debeat, obſcurum eſt, & res eget cõſideratione.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ φρονήσεως σκοπεῖ ἀκριβέστερον, διαφορὰ αὐτῆς εἴδη ἐκτιθέμενος.

ἩΔὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἔστι βουλεύσασθαι. τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναί φαμεν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι. βουλεύεται δ' οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδ' ὅσων μὴ τέλος τί ἐστι, καὶ τοῦτο πρακτὸν ἀγαθόν. ὁ δὲ ἁπλῶς εὔβουλος, ὁ τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπῳ τῶν πρακτῶν στοχαστικὸς κατὰ τὸν λογισμόν. οὐδ' ἐστὶν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γάρ. ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα· διὸ καὶ ἔνιοι οὐκ εἰδότες, ἑτέρων εἰδότων πρακτικώτεροι, * καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ ἔμπειροι· εἰ γὰρ εἰδείη, ὅτι τὰ κοῦφα εὔπεπτα κρέα καὶ ὑγιεινά, ποῖα δὲ κοῦφα ἀγνοοῖ, οὐ ποιήσει ὑγίειαν, ἀλλ' ὁ εἰδώς, ὅτι τὰ ὀρνίθεια κοῦφα καὶ ὑγιεινά, ποιήσει μᾶλλον· ἡ δὲ φρόνησις πρακτική· ὥστε δεῖ ἄμφω ἔχειν, ἢ ταύτην μᾶλλον· εἴη δ' ἄν τις * καὶ ἐνταῦθα ἀρχιτεκτονική. Ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτική, καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις· τὸ μέντοι εἶναι, οὐ τὸ αὐτὸ αὐταῖς. τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετική· ἡ δέ, ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα, πολιτική· αὕτη δὲ πρακτική, καὶ βουλευτική. τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτόν, ὡς τὸ ἔσχατον. διὸ πολιτεύεσθαι τούτους μόνον λέγουσι· μόνοι γὰρ πράττουσιν οὗτοι, ὥσπερ οἱ χειροτέχναι· δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστ' εἶναι * ἡ περὶ αὐτὸν καὶ ἕνα· καὶ ἔχει αὕτη τὸ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις· ἐκείνων δέ, ἡ μέν, οἰκονομία· ἡ δέ, νομοθεσία· ἡ δέ, πολιτική· καὶ ταύτης, ἡ μέν, βουλευτική· ἡ δέ, δικαστική.

* Metaphyſ. l. 1. cap. 1.

* Vide l. 1. c. 1.

* Euſtrat. ἡ περὶ τὸ αὐτόν

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Φρονήσεως εἴδη τινὰ διὰ πλειόνων διασαφεῖ. καὶ τίς ἡ διαφορὰ φρονίμου τε καὶ σοφοῦ, καὶ φρονήσεως καὶ νοῦ.

ΕἾδος μὲν οὖν τι ἂν εἴη * γνώσεως, * τὸ αὑτῷ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχει διαφορὰν πολλήν· καὶ δοκεῖ ὁ τὰ περὶ αὑτὸν εἰδὼς καὶ διατρίβων, φρόνιμος εἶναι· οἱ δὲ πολιτικοί, * πολυπράγμονες· διὸ καὶ * Εὐριπίδης,

Πῶς δ' ἂν φρονοίην, ᾧ παρῆν ἀπραγμόνως
Ἐν τοῖσι πολλοῖς * ἠριθμημένῳ στρατοῦ,
* Ἴσον μετασχεῖν;
Τοὺς γὰρ περιττούς, καί τι πράσσοντας πλέον.

ζητοῦσι γὰρ τὸ αὑτοῖς ἀγαθόν, καὶ οἴονται τοῦτο δεῖν πράττειν. ἐκ ταύτης οὖν τῆς δόξης ἐλήλυθε τὸ τούτους φρονίμους εἶναι. καίτοι ἴσως οὐκ ἔστι * τὸ ἑαυτοῦ εὖ ἄνευ οἰκονομίας, οὐδ' ἄνευ πολιτείας. ἔτι δέ, * τὸ αὑτοῦ πῶς δεῖ διοικεῖν, ἄδηλον καὶ σκεπτέον.

* γρ. φρονήσεως· idque iam olim vt Euſtrat. annotat.

* γρ. τὸ αὑτῷ εἰδ.

* γρ. φιλοπράγμονες, inquit Euſtrat.

* γρ. ἠριθμημένῳ· quidam carmē implēt ex Plut. Ἴσον μετασχεῖν τῷ σοφωτάτῳ τύχης. & poſt πλέον adiiciunt ζῶσι μ... non neceſſariò. Vide Euſtr. & Theod. canteri Var. lect. li. 1. c. 1.

* γρ. τὸ αὑτοῦ εἰδέναι. & τὸ αὑτοῦ εὖ ἄ.

* γρ. τὰ αὑτοῦ

σημεῖον δ' ἐστὶ τοῦ εἰρημένου, καὶ διότι γεωμετρικοὶ μὲν νέοι καὶ * μαθηματικοὶ γίνονται, καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα· φρόνιμος δ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. αἴτιον δ', ὅτι καὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γίνεται γνώριμα ἐξ ἐμπειρίας· νέος δ' ἔμπειρος οὐκ ἔστι· πλῆθος γὰρ χρόνου * ποιεῖ τὴν ἐμπειρίαν· ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἄν τις σκέψαιτο, διὰ τί, * μαθηματικὸς μὲν παῖς γένοιτ' ἄν, σοφὸς δὲ, ἢ φυσικὸς, οὔ· * ἢ ὅτι, τὰ μὲν δι' ἀφαιρέσεώς ἐστι· τῶν δ', αἱ ἀρχαὶ, ἐξ ἐμπειρίας. καὶ τὰ μὲν οὐ πιστεύουσιν οἱ νέοι, ἀλλὰ λέγουσι· τῶν δὲ, τὸ τί ἐστιν, οὐκ ἄδηλον. ἔτι, ἡ ἁμαρτία, ἢ περὶ τὸ καθόλου ἐν τῷ * βουλεύσασθαι, ἢ περὶ τὸ καθ' ἕκαστον. ἢ γὰρ, ὅτι πάντα τὰ βαρύσταθμα ὕδατα, φαῦλα· ἢ ὅτι τοδὶ βαρύσταθμον. ὅτι δ' ἡ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, φανερόν· τοῦ γὰρ ἐσχάτου ἐστὶν, ὥσπερ εἴρηται· τὸ γὰρ πρακτὸν τοιοῦτον. ἀντίκειται * μὲν δὴ τῷ νῷ * ὁ μὲν γὰρ νοῦς, τῶν ὅρων, ὧν οὐκ ἔστι λόγος· ἡ δὲ, τοῦ ἐσχάτου, οὗ οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη, ἀλλ' αἴσθησις· οὐχ ἡ τῶν ἰδίων, ἀλλ' οἵᾳ αἰσθανόμεθα, ὅτι τὸ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ἔσχατον, τρίγωνον· στήσεται γὰρ κἀκεῖ. ἀλλ' αὕτη μᾶλλον αἴσθησις * ἡ φρόνησις· * ἐκείνης δὲ, ἄλλο εἶδος.

* γρ. μαθητικοί

* γρ. ποιεῖ

* γρ. μαθηματικὸς

* Metaphy. lib. 5. cap. 1. & li. 13.

* γρ. βουλεύεσθαι,

* γρ. ἀπλῶς & ἀντίκειται.

* Li. 3. de animo, cap. 6.

* γρ. ἢ φρόν. vide Lamb. annot.

* γρ. ἐκείνη δ'.

ΚΕΦΑΛ. Ι.

Περὶ εὐβουλίας.

Magnorum li. 1. cap. 3.

ΤΟ ζητεῖν δὲ, καὶ τὸ βουλεύεσθαι διαφέρει· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι, ζητεῖν τί ἐστι. δεῖ δὲ διαλαβεῖν καὶ περὶ εὐβουλίας, τί ἐστι, πότερον ἐπιστήμη τις, ἢ δόξα, ἢ εὐστοχία, ἢ ἄλλο τι γένος. ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ζητοῦσι περὶ ὧν ἴσασιν· ἡ δ' εὐβουλία, βουλή τις ἐστίν· ὁ δὲ βουλευόμενος, ζητεῖ καὶ λογίζεται· ἀλλὰ μὴν, οὐδ' εὐστοχία· ἄνευ τε γὰρ λόγου, καὶ ταχύ τι ἡ εὐστοχία. * βουλεύονται δὲ πολὺν χρόνον, καὶ φασὶ, πράττειν μὲν δεῖν ταχὺ τὰ * βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως. ἔτι, ἡ ἀγχίνοια ἕτερον, καὶ ἡ εὐβουλία· ἔστι δὲ εὐστοχία τις, ἡ ἀγχίνοια. οὐδὲ δὴ δόξα, ἡ εὐβουλία οὐδεμία. ἀλλ' ἐπεὶ, ὁ μὲν κακῶς βουλευόμενος, ἁμαρτάνει· ὁ δὲ εὖ, ὀρθῶς βουλεύεται· δῆλον ὅτι ὀρθότης τις ἡ εὐβουλία ἐστίν· οὔτ' ἐπιστήμης δὲ, οὔτε δόξης· ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὀρθότης· οὐδὲ γὰρ ἁμαρτία· δόξης δ' ὀρθότης, ἡ ἀλήθεια. ἅμα δὲ καὶ ὥρισται ἤδη πᾶν οὗ δόξα ἐστίν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ λόγου ἡ εὐβουλία· διανοίας ἄρα λείπεται· αὕτη γὰρ οὔπω φάσις· καὶ γὰρ ἡ δόξα, οὐ ζήτησις, ἀλλὰ φάσις τις ἤδη. ὁ δὲ βουλευόμενος, ἐάν τε εὖ, ἐάν τε κακῶς βουλεύηται, ζητεῖ τι, καὶ λογίζεται. ἀλλὰ ὀρθότης τίς ἐστιν ἡ εὐβουλία, βουλῆς· διὸ ἡ βουλὴ ζητητέα πρῶτον τί, καὶ περὶ τί. ἐπεὶ δὲ ἡ ὀρθότης πλεοναχῶς, δῆλον ὅτι οὐ πᾶσα· ὁ γὰρ ἀκρατὴς καὶ ὁ φαῦλος ὃ προτίθεται ἰδεῖν ἐκ τοῦ λογισμοῦ, τεύξεται· ὥστε ὀρθῶς ἔσται βεβουλευμένος, κακὸν δὲ μέγα * εἰληφώς· δοκεῖ δὲ ἀγαθόν τι, τὸ εὖ * βουλεύεσθαι· ἡ γὰρ τοιαύτη ὀρθότης βουλῆς, εὐβουλία, ἡ ἀγαθοῦ τευκτική.

* γρ. βουλεύονται δὲ

* γρ. δόξαντα,

* γρ. ἀπειληφώς.

* γρ. βεβουλεῦσθαι.

A Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd iuuenes, & geometræ, & mathematici, & talibus diſciplinis eruditi fiunt, prudentes non fiunt. Cauſa hæc eſt, quòd etiam in rebus ſingularibus prudentia vertitur, quarum cognitio vſu comparatur. Adoleſcens autem vſum verum non habet, quippe quem temporis longinquitas ſit allatura. (Nam hoc quoque conſideratione dignum eſt, quamobrem puer mathematicus effici poſſit, ſapiens aut phyſicus non poſſit. An quòd illa à materia diuulſa ac ſegregata ſunt: horum principia ex vſu & experientia naſcuntur? & quòd his non aſſentiuntur, neque fidem habent iuuenes, ſed ea dicunt tantùm: quid ſint illa autem, non eſt obſcurum?) Præterea quicquid in B conſultando peccatur, vel ad res vniuerſas pertinet, vel ad ſingulareis. Nam vel omneis aquas graueis, eſſe inſalubreis, vel hanc eſſe grauem. Prudentiam autem, non eſſe ſcientiam, perſpicuum eſt: extremi enim eſt, vt dictum eſt. Tale enim eſt id quod ſub actionem venit. Menti igitur ſeu intelligentiæ opponitur. Mens enim eorum terminorum eſt, quorum ratio afferri non poteſt. Prudentia extremi, quod non ſcientia, ſed ſenſu percipitur: non illo, cui propriæ ſunt attributæ qualitates, quas ſentiat: ſed eo, quo ſentimus hoc extremum in mathematicis, eſſe triangulum. Nam illic quoque inſiſtit. Verumtamen prudentia ſenſus eſt potiùs. Illius autem alia forma, aliaque notio eſt.

C

CAPVT X.

Formales Prudentiæ ſpecies aggreditur. Et primo loco εὐβουλίαν *declarat, quæ de rebus agendis conſultat.*

QVærere autem & conſultare, inter ſe differunt. Nam conſultare, aliquid quærere eſt. Sed etiam de bona conſultatione, quid ſit, diſtinctione adhibita videndum eſt, vtrùm ſcientia aliqua ſit, an opinio, an bona coniectura, an aliud quoddam genus. Ac primum ſanè non eſt ſcientia. Nam de iis quæ ſciuntur, quæri non ſolet. At bona conſultatio, conſultatio eſt. Qui autem aliqua de re conſultat, quærit & ratiocinatur. Iam verò neque coniectura eſſe poteſt. Nam cùm bona D coniectura ſine ratione fiat, tum celere quiddam eſt. In conſultando autem multum temporis conſumitur: aiúntque, id de quo conſultaueris, celeriter eſſe agendum, ſed ſpiſsè lentéque conſultãdum. Præterea aliud eſt ſagacitas, aliud bona conſultatio. Sagacitas autem, bona coniectura quædam eſt. Neque verò vlla bona conſultatio, opinio eſt. Sed quoniam qui malè conſultat, peccat: qui bene, rectè conſultat: perſpicuum eſt, bonam conſultationem quoddam rectum eſſe: ſed neque ſcientiæ tamen, neque opinionis rectum eſt. Scientiæ enim nullum eſt rectum, nam neq; eius eſt vlla prauitas. Opinionis autem rectum eſt veritas. Simúlque id omne cuius eſt opinio, deciſum iam ac tranſactum eſt. E Sed neque ſine ratione bona conſultatio eſt. Cogitatione igitur eſt inferior. Hæc enim nondum enuntiatio eſt. Nam & opinio, non quæſtio, ſed quędam iam enuntiatio eſt. At qui conſultat, ſiue bene, ſiue malè conſultet, is quærit aliquid, & ratiocinatur. Sed profectò bona conſultatio, rectum quoddam conſultationis eſt. Ea propter quid ſit conſultatio, quærendum primò eſt, & in quo verſetur. Sed quoniam rectum multis modis dicitur: non omne rectum bonam conſultationem eſſe perſpicuum eſt. Incontinens enim & malus homo, quod ſibi propoſuerint ad inſpiciẽdum, ratiocinatione conſequentur. Itaque rectè conſultaſſe videbuntur, ſed magno malo accepto. At bene conſultare, bonum quoddam videtur eſſe. Id enim conſultationis rectum, quod ad boni adeptionem valet, bona conſultatio eſt.

Sed fieri poteſt, vt quis etiam ratiocinatione falsò concluſa bonum adipiſcatur: & id quidem, quod facto opus eſt, conſequatur, non autem qua ratione oporteat, ſed medius ratiocinationis terminus falſus ſit. Itaque ne ea quidem bona conſultatio eſt, qua conſequitur quidem aliquis quod oportet, ſed nō qua ratione oportebat. Præterea contingere poteſt, vt alius diu, alius celeriter conſultando, id quod vult, aſſequatur. Nondum igitur ne illa quidem bona conſultatio eſt. Sed id conſultationis rectum erit, quod ad vtilitatē, & ad id quod oportet, obtinendum, quo modo, & quo tempore obtineri debet, accommodatum eſt. Præterea licet & abſolutè bene conſultare, & ad certum aliquem finem conſultationem referre. Ac bona ſanè conſultatio abſolutè ea eſt, quæ propoſito ſibi abſoluto, & totius vitæ humanæ communi fine, bene procedit: quędam autem bona conſultatio eſt, quæ certum aliquem & proprium finem ſpectat. Quòd ſi bene conſultare, prudētium eſt, bona conſultatio rectum quoddam conſultationis erit, ad vtilitatem accommodatum, ad aliquem finem relatum, cuius ipſa prudentia eſt vera exiſtimatio.

A ἀλλ' ἔστι καὶ * τούτου ψευδεῖ συλλογισμῷ τυχεῖν· καὶ ὃ μὲν δεῖ ποιῆσαι, * τυχεῖν· δι' οὗ δὲ, οὔ. ἀλλὰ ψευδῆ τὸν μέσον ὅρον εἶναι· ὥστ' οὐδ' αὐτή πω εὐβουλία, καθ' ἣν, οὗ δεῖ μὲν τυγχάνει, οὐ μὲν τοι δι' οὗ ἔδει. ἔτι, ἔστι πολὺν χρόνον βουλευόμενον τυχεῖν· τὸν δὲ, ταχύ. οὔκουν, οὐδ' ἐκείνη πω εὐβουλία· ἀλλ' ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, καὶ οὗ δεῖ, καὶ ὡς, καὶ ὅτε. ἔτι, ἔστι καὶ ἁπλῶς εὖ βεβουλεῦσθαι, καὶ πρός τι τέλος. ἡ μὲν δὴ ἁπλῶς, ἡ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἁπλῶς κατορθοῦσα· ἡ δέ τις, ἡ πρός τι τέλος. εἰ δὴ τῶν φρονίμων τὸ εὖ * βουλεύεσθαι, B ἡ εὐβουλία εἴη ἂν ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ συμφέρον * πρός τι τέλος, οὗ ἡ φρόνησις ἀληθὴς ὑπόληψις ἐστιν.

* γρ. τοῦτο
* γρ. τυχεῖν τοῦτο.
* γρ. βεβουλεῦσθαι.
* γρ. πρὸς τὸ τ.

CAPVT XI.

Alteram Prudentiæ formalem differentiam perſequitur, quæ de rebus actis iudicat, & in Σύνεσιν *atque* Γνώμην *dimiditur.*

Σύνεσις autem, hoc eſt, intelligentia, & Ἀσυνεσία, hoc eſt, ſtultitia, ſiue tarditas, ex quibus intelligentes & ſtulti nominantur: neque idem prorſus eſt, quod C ſcientia, aut opinio: omneis enim eſſent intelligentes: neque vna aliqua ex ſcientiis ſingularibus: vt medicina: in cognitione enim rerum ſalubrium, aut in curanda valetudine verſaretur: aut geometria: nam in magnitudinibus eſſet occupata. Neque enim intelligentia earum rerum eſt, quæ ſemper ſunt, nunquámque mouentur: neque vllius earum quæ oriuntur: ſed earum de quibus dubitari & conſultari poteſt. Quapropter in iiſdem ſanè rebus in quibus & prudentia, verſatur: ſed tamen non eſt idem intelligentia, quod prudentia. Habet enim vim quandam præcipiendi atque imperandi prudentia (nam propoſitus ei finis eſt, quid agendum ſit, aut non agendum) intelligentia autem, iudicandi ſolùm. D Idem eſt enim intelligentia, quod εὐσυνεσία, id eſt, bona intelligentia. Nam qui ſunt intelligētes, iidem quoque ſunt bene intelligentes. Intelligentia autem neque habere prudentiam eſt, neque conſequi. Sed vt is, qui diſcit, tum intelligere dicitur, cùm ſcientia vtitur: ſic & cùm quis opinione vtitur, alio loquente, ad iudicandum iis de rebus, de quibus prudentia iudicat, & probè iudicandum. bene enim & probè, idem ſunt. Atque hinc natum eſt intelligentiæ nomen: ex qua bene intelligentes appellantur, ex ea ſcilicet quæ eſt in diſcendo, intelligentia. Sæpenumero enim diſcendi verbum pro eo quod eſt intelligere, vſurpamus. Ea autem quæ γνώμη, hoc eſt, ſententia, appellatur (ex qua quoſdam εὐγνώμονας, id eſt, in ſententia ferenda moderatos, nomi- E nant, & γνώμην ἔχειν, hoc eſt, ſententiæ dicendæ facultate præditos dicimus) eſt viri boni & moderati rectum iudicium. Cuius rei hoc argumento eſt, quòd virum æquum bonum ac moderatum ad conſentiendum (id eſt, ad ignoſcendum) promptum ac propenſum dicimus: & equum bonum eſſe, in nonnullis delictis ſententiam ſeu conſenſum accommodare (id eſt, ignoſcere, ac veniam dare.) Atque hic conſenſus (id eſt, venia quę datur errato) ſententia eſt ad iudicandum ex æquo & bono apta, & recta: recta autem ea eſt, quæ hominis veri eſt.

ΚΕΦΑΛ. ια.

Περὶ ξυνέσεως ἢ εὐξυνεσίας, καὶ γνώμης ἢ εὐγνωμοσύνης.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀσυνεσία, καθ' ἃς C λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνέτους, οὔτε ὅλως τὸ αὐτὸ ἐπιστήμῃ, ἢ δόξῃ· πάντες γὰρ ἂν ἦσαν συνετοί· οὔτε τις μία τῶν κατὰ μέρος ἐπιστημῶν, * οἷον ἡ ἰατρική· περὶ γὰρ ὑγιεινῶν ἂν ἦν· ἡ γεωμετρία· περὶ μεγέθη γάρ· * οὔτε γὰρ περὶ τῶν ἀεὶ ὄντων καὶ ἀκινήτων ἡ σύνεσίς ἐστιν, οὔτε περὶ τῶν γιγνομένων * ὁτουοῦν· ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις καὶ βουλεύσαιτο· διὸ, περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστίν. οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸν σύνεσις καὶ φρόνησις· ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, ἐπιτακτική ἐστι· τί γὰρ δεῖ πράττειν ἢ μή, τὸ τέλος αὐτῆς ἐστιν· ἡ δὲ ξύνεσις, κριτικὴ μόνον· D ταὐτὸ γὰρ ξύνεσις καὶ εὐξυνεσία· καὶ γὰρ οἱ συνετοὶ, καὶ εὐσύνετοι. ἔστι δ', οὔτε τὸ ἔχειν τὴν φρόνησιν, οὔτε τὸ λαμβάνειν, ἡ σύνεσις· ἀλλ' ὥσπερ τὸ μανθάνειν λέγεται συνιέναι, ὅταν χρῆται τῇ ἐπιστήμῃ, οὕτως ἐν τῷ χρῆσθαι τῇ δόξῃ ἐπὶ τὸ κρίνειν περὶ τούτων, περὶ ὧν ἡ φρόνησίς ἐστιν, ἄλλου λέγοντος, καὶ κρίνειν καλῶς· τὸ γὰρ εὖ, τῷ καλῶς ταὐτό. καὶ ἐντεῦθεν ἐλήλυθε τοὔνομα ἡ σύνεσις, καθ' ἣν εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐν τῷ μανθάνειν· λέγομεν γὰρ τὸ μανθάνειν, συνιέναι πολλάκις. * Ἡ δὲ καλουμένη γνώμη, καθ' ἣν * εὐγνώμονας καὶ ἔχειν φαμὲν γνώμην, ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς ἐστι κρίσις ὀρθή. σημεῖον E δέ· τὸν γὰρ ἐπιεικῆ *, μάλιστά φαμεν εἶναι συγγνωμονικόν· καὶ ἐπιεικὲς, τὸ ἔχειν περὶ ἔνια συγγνώμην· ἡ δὲ συγγνώμη, γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς ὀρθή· ὀρθὴ δὲ, ἡ τοῦ ἀληθοῦς.

* γρ. οἷον ἡ ἰατρικὴ περὶ ὑγιεινῶν, ἢ γεωμετρία περὶ μεγέθη.
* γρ. ὁτουοῦν.
* γρ. οὔτε γὰρ π.
* Magn. l. 4. c. 11
* γρ. εὐγνώμονας

A

ΚΕΦΑΛ. ιβ´.

Τίς ἡ κοινωνία τῶν ἄρτι εἰρημένων ἕξεων.

Εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἕξεις * αὗται εὐλόγως εἰς ταὐτὸ τείνουσαι· λέγομεν γὰρ γνώμην, καὶ σύνεσιν καὶ φρόνησιν, καὶ νοῦν, ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς ἐπιφέροντες γνώμην ἔχειν, καὶ νοῦν ἤδη, καὶ φρονίμους, καὶ συνετούς· πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται τῶν ἐσχάτων εἰσὶ καὶ τῶν * καθ᾿ ἕκαστον· καὶ ἐν μὲν τῷ κριτικὸς εἶναι περὶ ὧν ὁ φρόνιμος, συνετὸς, καὶ εὐγνώμων, ἢ συγγνώμων· τὰ γὰρ ἐπιεικῆ, κοινὰ τῶν ἀγαθῶν * ἁπάντων ἐστὶν ἐν τῷ πρὸς ἄλλον. ἔστι δὲ τῶν καθ᾿ ἕκαστα καὶ τῶν ἐσχάτων, ἅπαντα τὰ πρακτά· καὶ γὰρ τὸν φρόνιμον δεῖ γινώσκειν αὐτά. καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ γνώμη περὶ τὰ πρακτά· ταῦτα δ᾿ ἔσχατα. καὶ ὁ νοῦς, τῶν ἐσχάτων ἐφ᾿ ἀμφότερα· καὶ γὰρ τῶν πρώτων ὅρων, καὶ τῶν ἐσχάτων, νοῦς ἐστὶ, καὶ οὐ λόγος· * ὁ μὲν κατὰ τὰς ἀποδείξεις, τῶν ἀκινήτων ὅρων καὶ πρώτων. ὁ δ᾿ * ἐν ταῖς πρακτικαῖς, τοῦ ἐσχάτου καὶ ἐνδεχομένου καὶ τῆς ἑτέρας προτάσεως· ἀρχαὶ γὰρ * τοῦ οὗ ἕνεκα αὗται· ἐκ τῶν καθ᾿ ἕκαστα γὰρ τὸ καθόλου. τούτων οὖν δεῖ ἔχειν αἴσθησιν· αὕτη δ᾿ ἐστὶ νοῦς. διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι ταῦτα καὶ φύσει, σοφὸς μὲν οὐδείς· γνώμην δ᾿ ἔχειν, καὶ σύνεσιν, καὶ νοῦν. σημεῖον δ᾿ ὅτι καὶ ταῖς ἡλικίαις οἰόμεθα ἀκολουθεῖν· καὶ ἥδε ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει καὶ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὔσης· διὸ καὶ ἀρχὴ, καὶ τέλος, νοῦς· ἐκ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ περὶ τούτων· ὥστε δεῖ προσέχειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων. διὰ γὰρ τὸ ἔχειν * ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα, ὁρῶσι τὰς ἀρχάς. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις, καὶ περὶ τίνα τυγχάνει ἑκατέρα οὖσα, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ἀρετὴ ἑκατέρα, εἴρηται.

* γρ. καθ᾿ ἕκαστα.
* γρ. πάντων
Suprà cap. 9.
* γρ. καὶ ὁ μὲν
* γρ. ἐν ταῖς πρακτικαῖς. q. codd. ἐν ταῖς πρακταῖς.
* γρ. τοῦ οὗ ἕν.
* γρ. τὸ ἐκ τ.

ΚΕΦΑΛ. ιγ´.

Ἀπορίαι β´ περὶ φρονήσεως καὶ σοφίας. α, τί χρήσιμοί εἰσιν. β´, ὁποτέρα τούτων θατέρας ἐστὶν ὑπερέχουσα.

Magn. l. 1. c. 35.

Διαπορήσειε δ᾿ ἄν τις περὶ αὐτῶν τί χρήσιμοί εἰσιν· ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρεῖ ἐξ ὧν ἔσται εὐδαίμων ἄνθρωπος· οὐδεμιᾶς γάρ ἐστι γενέσεως· ἡ δὲ φρόνησις, τοῦτο μὲν ἔχει· ἀλλὰ τίνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς; εἴπερ, ἡ μὲν φρόνησίς ἐστιν, ἡ περὶ τὰ δίκαια, καὶ καλὰ, καὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπῳ. ταῦτα δ᾿ ἐστὶν, ἃ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός ἐστι πράττειν· οὐδὲν δὲ πρακτικώτεροι τῷ εἰδέναι αὐτά ἐσμεν, εἴπερ ἕξεις αἱ ἀρεταί εἰσιν· ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινὰ, οὐδὲ τὰ εὐεκτικά, ὅσα μὴ τῷ ποιεῖν, ἀλλὰ τῷ ἀπὸ τῆς ἕξεως εἶναι λέγεται· οὐθὲν γὰρ πρακτικώτεροι τῷ ἔχειν τὴν

CAPVT XII.

Formales Prudentiæ ſpecies ſiue differentias, quas hactenus deduxit, confirmat: eáſque ad eundem habitum reduci oſtendit.

MErito autem hi omnes habitus eôdem pertinẽt. Nam ſententiam, intelligentiam, prudentiam, mentem ſanam ac vegetam iiſdem attribuentes, ſentẽtiæ dicendæ facultate præditos eſſe, & mentis ſanitate præſtare, & prudenteis & intelligẽteis dicimus. Omnes enim hæ animi poteſtates, ſunt extremorum & rerum ſingularium. Atque in eo quidem, quòd aptus ſit ad iudicandum iis de rebus, de quibus iudicat prudens, ſpe-
B ctatur homo συνετὸς ſiue intelligens, & εὐγνώμων in ſententia ferenda moderatus, aut συγγνώμων ad conſentiendum, id eſt, ignoſcendum, facilis & propenſus. Æqua bona enim omnium virorum bonorum communia ſunt in ea re quæ cum altero contrahitur. In ſingularium autem & extremorum numero habenda ſunt ea omnia quæ ſub actionem veniunt. Ea enim viro prudenti nota eſſe debent. Intelligentia autem & ſententia in iis quæ ſub actionem veniũt, verſantur, quę ſunt extrema. Et mens extremorum eſt in vtramque partem. eſt enim mens & primorum terminorum, id eſt, principiorum vniuerſalium, & extremorum, id eſt, ſingularium, non ratio: ea mens quidem, quæ in demonſtrationibus occupata
C eſt, immobilium & primorum terminorum: altera autem, quæ in artibus ad agendum vtilibus verſatur, extremi, & eius quod eſſe & non eſſe poteſt, & alîus pronuntiati. Hæc enim pronuntiatorum genera, eius, cuius gratiâ res agitur, principia ſunt. Nam ex ſingularibus oriuntur & conſtant vniuerſa. Singularium igitur ſenſu præditum eſſe oportet. At hic ſenſus, mens eſt. Quocirca videntur hæc etiã à natura nobis tributa: & cùm ſapiens nemo ſit natura, tamen & ſententiæ dicẽdæ facultate præditus eſt, & eſt intelligens, & mentis ſanitate atque acumine valet quiſque natura. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd hos habitus ætatum ſocios, & comites, & veluti aſſeclas eſſe arbitramur. Itáque loqui ſolemus, hęc ætas mentis ſanitate atque acumine
D valet, & ſententię dicẽdæ facultate prædita eſt: perinde quaſi horum ſit effectrix & cauſa natura. Eandẽ quoq; ob cauſam mens principium & finis eſt: ex his enim cõſtant, & de his ſunt demonſtrationes. Itaque vſu peritorum, & ſenum, aut prudentiũ pronuntiatis, atque opinionibus quæ demonſtrari non poſſunt, non minùs quàm demonſtrationibus attendendũ atq; obtemperãdum eſt. Nam quoniam vſu oculũ quendam conſecuti ſunt, principia facilè cernunt. Quid ſit igitur ſapiẽtia, & prudentia, & in quib. vtraque verſetur, & vtramque non eſſe eiuſdem animi partis virtutem, dictum eſt.

CAPVT XIII.

Quæſtiones duas arduas, alteram de Vſu: alteram de dignitate Prudentiæ explicat.

E SEd quærat aliquis, quam vtilitatem afferant. Sapiẽtia enim nihil eorũ conſiderat, quibus homo beatus ſit futurus; quia nullam ad rem, quæ oriatur, quæve agatur, vtilis eſt. Prudentia autem habet hoc illa quidẽ, ſed quid ea opus eſt? ſi quidem prudentia eſt, ea quæ in rebus iuſtis & honeſtis, hominique bonis atq; vtilibus, occupata eſt: hæ autem res ſunt, quas adminiſtrare atque agere viri boni eſt? Nihilo quoq; ad agendum nos efficiet aptiores earum cognitio, ſi quidem virtutes habitus ſunt: quemadmodum neque earum rerum, quæ ad bonam valetudinem, aut ad bonam corporis conſtitutionem pertinent, quæcunque ita dicuntur, nõ quòd efficiendi vim habeãt, ſed quòd ab habitu proficiſcantur: nihilo enim ad agendum aptiores ſumus, quòd medicinam,

medicinam, aut artem exercendorum corporum teneamus. Quod ſi non propter has cauſas prudens ſtatuendus eſt, ſed vt probi efficiamur: certe iis qui iam probi ſunt, nihil profutura prudentia eſt. Præterea nec iis qui virtute præditi non ſunt. Nihil enim refert, vtrùm ipſi prudentes ſint, an prudentibus obtemperent. Hoc enim ſatis fuerit, quemadmodum ſatis eſt in valetudine curanda. Nam tametſi valere velimus, non tamen medicinam diſcimus. Præterea abſurdum eſſe videatur, prudentiam, maiorem, quàm ſapientiam, dominatum obtinere, cùm ea ſit deterior. Nam ea quæ efficit, in vnaquaque re agenda præeſt, atque imperat. De his igitur nunc dicendum eſt. Adhuc.n. de iis duntaxat quęſiuimus. Ac primùm quidem dicimus, eas virtutes per ſe neceſſariò eſſe optabileis & expetendas, cũ vtraque vtriuſque partis animi virtus ſit, etiamſi neutra earum quicquam efficiat. Deinde efficiũt illæ quidem, veruntamen non vt valetudinem medicina, ſed vt valetudo, ſic ſapientia vitam beatam. Nam cùm ſit pars vniuerſæ virtutis, eo quòd ineſt vt habitus, & quòd ſuo munere fungitur, beatum facit. Præterea ex prudentia, atque ex ea virtute quæ ad mores pertinet, opus abſoluitur. Virtus enim ſcopum qui proponitur agenti, rectum efficit: prudentia verò ea quæ ad ſcopum referuntur, & quæ conducunt. Quartæ autem animi partis in qua vis ineſt alendi, nulla talis virtus eſt. Non eſt enim in ea poſitum vt agamus, vel non agamus. Sed quod ſuprà obiectum eſt, nihilo nos aptiores ad res honeſtas & iuſtas ꝑ prudentia effici, paulo altiùs nobis huius rei repetendum principium eſt, hinc ordientibus. Quemadmodum enim quoſdam qui res iuſtas agunt, nondum iuſtos eſſe dicimus, vt qui ea quæ legibus conſtituta & præſcripta ſunt, faciunt vel inuiti, vel ignorantia, vel propter aliud quippiam, non propter ipſa (at qui agunt ea quæ ſunt agenda, & quæ virum bonum oportet agere) ſic par eſt, vt videtur, vnumquemque certo quodam modo affectum quidque agere, vt ſit bonus: dico autem, verbi gratia, propterea quòd tale conſilium ceperit, & earum rerum, quæ aguntur, cauſa. Conſilium igitur rectum virtus efficit. Ea autem diſpicere, quæ illius cauſa agi conſueuerunt, hoc non virtutis, ſed cuiuſdam alterius facultatis munus eſt. De quibus accuratiùs & planiùs eſt dicendum. Eſt igitur vis, ſeu poteſtas quædam, quam Solertiam vocant. Hæc autem eiuſmodi eſt, vt ea quæ ad ſcopum propoſitum pertinent, agere & conſequi poſſit: ac ſi ſcopus quidem honeſtus ſit, laudabilis: ſin malus ac turpis, Verſutia eſt nominanda. Proinde & prudenteis & verſutos dicimus δεινοὺς, hoc eſt, ſolertes. Prudentia porrò non eſt, hæc poteſtas, ſed tamen non ſine hac poteſtate. Habitus autem huic quaſi animi oculo ingeneratur non ſine virtute, vt & dictum eſt, & perſpicuum eſt. Ratiocinationes enim eæ quæ rerum ſub actionem venientium principium continent, eo ſunt eóque valent, quod finis talis eſt, & quòd eſt optimum bonorum, quodcunque illud tandem ſit. Eſto enim, verbi gratia, aliquid forte fortuna oblatum. Hoc autem non niſi viro bono apparet. Peruertit enim & deprauat iudicium rationis vitioſitas, efficitque vt de principiis ad agendum aptis falſum iudicemus. Ex quo perſpici poteſt, fieri non poſſe, vt quis ſit prudens, quin idem ſit vir bonus. Rurſus igitur nobis de virtute videndum eſt. Nam vt prudentia ſolertiæ ſimilis eſt, non eadem: ſic & virtus ea, quæ proprie & præcipuè virtus eſt, cum virtute naturali comparatur. Singuli enim mores in omnibus hominibus quodammodo videntur ineſſe natura.

A ἰατρικὴν ἢ γυμναστικὴν, ἐσόμεθα. Εἰ δὲ μὴ τούτων χάριν φρόνιμον θετέον, *ἀλλὰ τοῦ γίνεσθαι, τοῖς οὖσι σπουδαίοις οὐθὲν ἂν εἴη χρήσιμος· ἔτι δὲ, οὐδὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν. οὐθὲν γὰρ διοίσει αὐτοὺς ἔχειν, ἢ ἄλλοις ἔχουσι πείθεσθαι. ἱκανῶς τ' ἔχοι ἂν ἡμῖν ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ὑγίειαν· βουλόμενοι γὰρ ὑγιαίνειν, ὅμως οὐ μανθάνομεν ἰατρικήν. πρὸς δὲ τούτοις, ἄτοπον ἂν εἶναι δόξειεν, εἰ χείρων τῆς σοφίας οὖσα, κυριωτέρα αὐτῆς ἔσται· ἡ γὰρ ποιοῦσα, ἄρχει, καὶ ἐπιτάττει περὶ ἕκαστον. *περὶ δὴ τούτων λεκτέον· νῦν μὲν γὰρ ἠπόρηται περὶ αὐτῶν μόνον. πρῶτον μὲν οὖν λέγω- B μεν, ὅτι καθ' αὑτὰς ἀναγκαῖον αἱρετὰς αὐτὰς εἶναι, ἀρετάς γ' οὔσας, *ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου· καὶ εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδ' ἑτέρα αὐτῶν. ἔπειτα καὶ, ποιοῦσι μὲν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ δὲ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς *ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν· μέρος γὰρ οὖσα τῆς ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κατὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ, τὸν σκοπὸν ποιεῖ ὀρθόν· ἡ δὲ φρόνησις, τὰ πρὸς τοῦτον. τοῦ δὲ τετάρτου* μορίου τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, τοῦ θρεπτικοῦ· οὐθὲν γὰρ ἐπ' αὐτῷ* πράττειν. περὶ δὲ τοῦ μηδὲν εἶναι πρακτικωτέ- C ρους διὰ τὴν φρόνησιν, τῶν καλῶν, καὶ δικαίων, μικρὸν ἄνωθεν ἀρκτέον, λαβόντας ἀρχὴν ταύτην. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ δίκαια λέγομεν πράττοντάς τινας οὔπω δικαίους εἶναι, οἷον, τοὺς τὰ ὑπὸ τῶν νόμων τεταγμένα ποιοῦντας, ἢ ἄκοντας, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἢ δι' ἕτερόν τι, καὶ μὴ δι' αὐτά· καίτοι πράττουσί γε ἃ δεῖ, καὶ ὅσα χρὴ τὸν σπουδαῖον· οὕτως ὡς ἔοικεν, ἔστι τὸ πῶς ἔχοντα πράττειν ἕκαστα, ὥστ' εἶναι ἀγαθόν· λέγω δὴ, οἷον, διὰ προαίρεσιν, καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραττομένων. τὴν μὲν οὖν προαίρεσιν ὀρθὴν ποιεῖ ἡ ἀρετή· τὸ δ' ὅσα ἐκείνης ἕνεκα πέφυκε πράττεσθαι, D οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἑτέρας δυνάμεως. λεκτέον δ' ἐπιστήσασι σαφέστερον περὶ αὐτῶν. ἔστι δὴ τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δέ ἐστι τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποτεθέντα σκοπὸν συντείνοντα, δύνασθαι ταῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτῶν. ἂν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ᾖ καλὸς, ἐπαινετή ἐστιν· ἂν δὲ φαῦλος, πανουργία. διὸ καὶ τοὺς φρονίμους, δεινοὺς, καὶ οὐ πανούργους φαμὲν εἶναι. ἔστι δὲ ἡ φρόνησις οὐχ ἡ δύναμις, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης. ἡ δ' ἕξις τῷ ὄμματι τούτῳ γίνεται τῆς ψυχῆς, οὐκ ἄνευ ἀρετῆς, ὡς εἴρηταί τε, καὶ ἔστι δῆλον· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρα- E κτῶν ἀρχὴν ἔχοντές εἰσιν· ἐπειδὴ τοιόνδε τὸ τέλος, καὶ τὸ ἄριστον, ὅτι δή ποτε ὄν· ἔστω γὰρ λόγου χάριν τὸ τυχόν· τοῦτο δ' εἰ μὴ τῷ ἀγαθῷ, οὐ φαίνεται· διαστρέφει γὰρ ἡ μοχθηρία, καὶ διαψεύδεσθαι ποιεῖ περὶ τὰς πρακτικὰς ἀρχάς. ὥστε φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι, μὴ ὄντα ἀγαθόν. Σκεπτέον δὴ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς· καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ παραπλησίως ἔχει, ὡς ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα· οὐ ταὐτὸν μὲν, ὅμοιον δέ· οὕτω καὶ ἡ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν κυρίαν· πᾶσι γὰρ δοκεῖ ἕκαστα τῶν ἠθῶν ὑπάρχειν φύσει πως.

* γρ. ἀλλὰ τῷ.
* γρ. περὶ δὲ.
* γρ. ἑκατέρας.
* γρ. ἡ ὑγίεια τοῦ ὑγιαίνειν.
* De animo li. 2. c. 2. & alibi.
* γρ. πρᾶξαι ἢ μὴ πρᾶξαι.
* Libro 5.

καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ τἆλ-
λα ἔχομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς· ἀλλ' ὅμως ζητοῦμεν
ἕτερόν τι, τὸ κυρίως ἀγαθὸν εἶναι· καὶ τὰ τοιαῦτα
* γρ. ἄλλως ὑπάρχειν * ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν· καὶ γὰρ παισὶ καὶ θη-
ρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρχουσιν ἕξεις· ἀλλ' ἄνευ νοῦ
βλαβεραὶ φαίνονται οὖσαι, πλὴν τοσοῦτον ἔοικεν
ὁρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ * σώματι ἰσχυρῷ ἄνευ ὄψεως κι-
* γρ. [illegible] νουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, διὰ τὸ μὴ
* γρ. οὕτω γὰρ καὶ ἐν- ἔχειν ὄψιν, οὕτω καὶ * ἐν τούτοις· ἐὰν δὲ λάβῃ νοῦν, ἐν
ταῦθα· ἐὰν λάβῃ τῷ πράττειν διαφέρει. ἡ δ' ἕξις ὁμοία οὖσα, τότ'
νοῦν δ. & ita ἔσται κυρίως ἀρετή. ὥστε καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικοῦ
Euſtr. δύο ἐστὶν εἴδη, δεινότης, καὶ φρόνησις· οὕτως ἐπὶ τοῦ
ἠθικοῦ, δύο ἐστί· τὸ μὲν, ἀρετὴ φυσική· τὸ δ', ἡ κυ-
ρία· καὶ τούτων, ἡ κυρία οὐ γίνεται ἄνευ φρονήσεως.
διόπερ φασὶ, πάσας τὰς ἀρετὰς, φρονήσεις εἶναι· καὶ
Σωκράτης, τῇ μὲν, ὀρθῶς ἐζήτει· τῇ δ', ἡμάρτανεν·
ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ᾤετο εἶναι πάσας τὰς ἀρετὰς, ἡ-
μάρτανεν· ὅτι δ' οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλε-
γε. σημεῖον δέ. καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὁρίζωνται
τὴν ἀρετὴν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες καὶ
πρὸς ἅ ἐστι, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ', ὁ κατὰ
τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαν-
τες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις, ἀρετή ἐστιν ἡ κατὰ τὴν φρόνη-
σιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταβῆναι. οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν
* γρ. ἀλλ' ἡ μ. ὀρθὸν λόγον, * ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις,
ἀρετή ἐστιν. ὀρθὸς δὲ λόγος περὶ τῶν τοιούτων, ἡ φρό-
νησίς ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤ-
ετο εἶναι· ἐπιστήμας γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δὲ, μετὰ λό-
γου. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐχ οἷόν τε
ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως· οὐδὲ φρόνιμον,
ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς.| ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ταύτῃ
λύοιτ' ἄν, ᾧ διαλεχθείη τις ἄν, ὅτι χωρίζονται ἀλ-
λήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς
ἁπάσας· ὥστε, τὴν μὲν ἤδη, τὴν δ' οὔπω εἰλη-
* γρ. τοῦτο μὲν γὰρ κατὰ τὰς φ. φὼς, ἔσται· * τοῦτο γὰρ, κατὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἀρε-
τὰς, ἐνδέχεται· καθ' ἃς δὲ ἁπλῶς λέγεται ἀγαθὸς,
οὐκ ἐνδέχεται. ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ οὔσῃ, πᾶσαι
ὑπάρξουσι. δῆλον δὲ, κἂν εἰ μὴ πρακτικὴ ἦν,
* γρ. ἔδει τε ὅτι * ἔδει ἂν αὐτῆς διὰ τὸ τοῦ μορίου ἀρετὴν εἶναι. καὶ
ὅτι οὐκ ἔσται ἡ προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονήσεως, οὐδ'
ἄνευ ἀρετῆς· ἡ μὲν γὰρ, τὸ τέλος· ἡ δὲ, τὰ πρὸς
τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γέ
ἐστι τῆς σοφίας, οὐδὲ τοῦ βελτίονος μορίου· ὥσπερ οὐ-
δὲ τῆς ὑγιείας ἡ ἰατρική· οὐ γὰρ χρῆται αὐτῇ· ἀλλ'
ὁρᾷ ὅπως γένηται. ἐκείνης οὖν ἕνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ'
οὐκ ἐκείνῃ. ἔτι, ὅμοιον κἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν
* γρ. ἄρχειν φαίη * ἄρχειν τῶν θεῶν, ὅτι ἐπιτάττει περὶ πάντα τὰ
ἐν τῇ πόλει.

A Namque ad iuſtitiam, temperantiam, fortitudinem, cæteráſque virtutes, apti atque habiles ſumus, cùm primùm naſcimur. Sed tamen aliud quiddam, quod propriè bonum ſit, requirimus, & virtutes eiuſmodi aliter in nobis ineſſe volumus. In pueris enim & beſtiis naturales inſunt habitus: ſed ſine mente detrimentum videntur afferre. Atque hoc ex ſimilitudine corporis humani perſpici poteſt. Nam vt robuſto & valido corpori, quod ſine videndi ſenſu mouetur, graues offenſiones accidunt, propterea quòd videndi ſenſu careat: ſic ſe res habet in iis animi bonis quæ à natura tribuuntur. Quòd ſi mentem adepta fuerint, incredibile eſt quanto in agendo cæteris antecellant. Habitus autem cùm ſimilis illis extiterit, tunc propriè virtus erit. Itaque B quemadmodum in ea parte animi, quæ ad opinandum valet, duæ ſunt formæ, ſolertia & prudentia: ita & in ea quæ moribus attributa eſt, duæ, quarum altera eſt virtus naturalis, altera, ea quæ præcipuè & propriè virtus appellatur. Quarum hæc, quæ præcipuè virtus eſt, ſine prudentia conſtare non poteſt. Itaque virtutes omneis, prudentias eſſe dicunt. Et Socrates quidem partim rectè quærebat, partim errabat. Nam quòd virtutes omneis, prudẽtias eſſe putabat, in hoc errabat: quòd autem eas non vacare prudentia arbitrabatur, pulchrè dicebat. Cuius rei hoc argumentũ eſt, quòd nunc omnes, cùm virtutem definiũt, poſteaquam eam habitum eſſe dixerunt, & in quibus verſetur docuerunt, addunt, Rectæ rationi conſentaneum. Recta autem ratio eſt ea cui C prudentia moderatur. Ergo omnes quodammodo videntur augurari, talem habitum prudentiæ conſentaneum, eſſe virtutem. Veruntamen paulum immutanda hæc definitio eſt. Non enim rectæ rationi cõſentaneus ſolùm, ſed etiam cum recta ratione cõiunctus habitus, virtus eſt. Prudentia autem, recta talibus de rebus ratio eſt. Itaque Socrates virtutes rationes eſſe exiſtimabat: omnes enim, ſcientias eſſe: nos autem cum ratione cõiunctas. Ex his igitur, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, nec ſine prudentia quenquam propriè virum bonũ eſſe poſſe, nec prudentem ſine virtute ea quę ad mores pertinet. Sed & hoc eodem modo dilui ac refelli poteſt ea ratio, qua diſputare poſſit aliquis, virtutes inter ſe ſeparari. Non enim idem ad omneis virtutes aptiſſimus eſt natura. Itaque hanc iam adeptus eſt, illam autem non- D dum erit cõſecutus. Nam in iis quidem virtutibus quæ à natura ingenerantur in nobis, hoc euenire poteſt: in iis autem ex quibus abſolutè vir bonus nominatur, non poteſt. Vnà enim cum prudentia, quæ vna eſt, cæteræ omnes præſtò aderunt. Perſpicuum eſt autem, etiamſi ad agendum nullam vim haberet, eam tamen neceſſariam futuram: quia partis animi virtus eſt: & quia conſilium ſine prudentia, ſinéque virtute non erit rectum. Hæc enim vt finem, illa vt ea quæ ad finem pertinent, agamus, efficit. At verò neque in ſapientiam dominatur, neque animi particulæ melioris habitus eſt: quẽadmodum neque medicina bonæ valetudinis principatum habet. Non enim ea vtitur, ſed vt exiſtat, & adſit, operam dat. Illius igitur cauſa præcipit atque imperat, E non illi. Præterea ſub prudentiæ imperio, ſapientiam eſſe dicere, ſimile eſt, vt ſi quis dicat, ſcientiam ciuilem Diis immortalibus præeſſe, quia omnia inſtituat ac pręcipiat, quæ ſunt in ciuitate.

A.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER VII.

CAPVT I.

Genera recenſet eorum quæ per ſe in moribus expetenda ſunt, vel fugienda: & porrò de Diſpoſitionibus ethicis agendum eſſe monet.

SEquitur nunc vt alio initio facto dicamus, eorum, quæ in moribus fugienda ſunt, tria eſſe genera, vitioſitatem, incontinentiam, feritatem. B Ac duorum quidem primorum contraria, nota ſunt. Alterum enim virtutem, alterum continentiam appellamus. Feritati autem aptiſſimè dicere poſſimus opponi eam quæ ſupra nos eſt, heroicam quandam ac diuinam virtutem: quemadmodum Priamum Homerus de Hectore loquentem facit, quoniam bonitate ac virtute præſtabat,

——námque illum haud eſſe putares
Mortali genitore ſatum, at genus eſſe deorum.

Itaque ſi (vt aiunt) propter excellentiam præſtantiámque virtutis, Dij ex hominibus efficiuntur, talis erit profectò is animi habitus qui habitui illi ferino opponitur. Nam vt feræ neque vitium, neque virtus eſt, ſic neque Dei: C ſed hic quidem habitus virtute preſtabilius & honoratius quiddam eſt, ille autem aliud quoddam à vitio genus eſt. Verùm quoniam raro admodum euenit, vt vir diuinus exiſtat (quemadmodum Lacones cum ſolent diuinum appellare & ſalutare, quem magnopere admirantur: O virum diuinum, inquiunt:) ſic inter homines raro aliquis reperitur feritate belluarum ſimilis natura: ſed ſi quis, is maximè apud barbaros exoritur. Nonnullas autem huiuſmodi immanitates, morbi & membrorum debilitationes pariunt. Atque eos homines, qui vitio cæteris antecellunt, turpi atque infami nomine feros & immaneis appellamus. Sed de hac quidem animi affectione nobis erit aliquid poſterius dicendum. De vitioſitate autem ſuprà diximus. D Nunc de incontinentia, & mollitia, & luxu, dicendum eſt, itémque de continentia & tolerantia. Non enim de vtraque perinde exiſtimandum eſt, aut quaſi iidem habitus ſint, atque virtus & vitium, aut quaſi diuerſa ſint genera. Oportet autem, quod in aliis facere ſolemus, propoſitis primùm iis quæ ſunt in promptu, atque in quæſtionem dubiúmque reuocatis, ita explicare atque oſtendere: maximè quidem omnia, quæ hominum opinionibus comprobata de his animi perturbationibus feruntur: ſin minùs, at certè plurima & præcipua. Nam ſi ea quæ difficilia & impedita ſunt, diſſoluantur, atque expediantur, & relinquantur ea quæ probabilia & opinionibus hominum recepta ſunt, ſatis hoc fuerit à nobis declaratum.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων τὸ Η.

ΚΕΦΑΛ. α.

Ὅτι περὶ ἀκρασίας καὶ μαλακίας, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερίας σκεπτέον.

Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιησαμένους ἀρχήν, ὅτι τῶν περὶ τὰ ἤθη φευκτῶν, * τρία ἐστὶν εἴδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης· τὰ δ' ἐναντία, τοῖς μὲν δυσὶ, δῆλα· τὸ μὲν γὰρ, ἀρετὴν· τὸ δὲ, ἐγκράτειαν καλοῦμεν· πρὸς δὲ τὴν θηριότητα, * μάλιστ' ἂν ἁρμόττοι λέγειν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν, ἡρωϊκήν τινα καὶ θείαν, ὥσπερ Ὅμηρος περὶ Ἕκτορος πεποίηκε λέγοντα τὸν Πρίαμον· ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθὸς,

——οὐδὲ ἐῴκει
Ἀνδρός γε θνητοῦ παῖς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

ὥστ' εἰ, καθάπερ φασὶν, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται * θεοὶ δι' ἀρετῆς ὑπερβολὴν, τοιαύτη τις ἂν εἴη δηλονότι ἡ τῇ * θηριώδει ἀντιτιθεμένη ἕξις· καὶ γὰρ ὥσπερ οὐδὲ θηρίου ἐστὶ κακία, οὐδ' ἀρετὴ, οὕτως οὐδὲ θεοῦ· ἀλλ' ἡ μὲν, τιμιώτερον ἀρετῆς· ἡ δὲ, ἕτερόν τι γένος κακίας. ἐπεὶ δὲ σπάνιον καὶ τὸ θεῖον ἄνδρα εἶναι, καθάπερ οἱ Λάκωνες εἰώθασι προσαγορεύειν, ὅταν ἀγασθῶσι σφόδρα του, * Σεῖος ἀνὴρ φασὶν· οὕτω καὶ ὁ θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις * σπάνιος. μάλιστα δὲ ἐν τοῖς βαρβάροις ἐστί· γίνεται δ' ἔνια καὶ διὰ νόσους καὶ πηρώσεις· καὶ τοὺς διὰ κακίαν δὲ τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλοντας, οὕτως ἐπιδυσφημοῦμεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως, ὕστερον ποιητέον τινὰ μνείαν. περὶ δὲ κακίας εἴρηται πρότερον· περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερίας· οὔτε γὰρ * ὡς περὶ τῶν αὐτῶν ἕξεων τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ μοχθηρίᾳ, ἑκατέραν αὐτῶν ὑποληπτέον, οὔθ' ὡς ἕτερον γένος. δεῖ δὴ, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τιθέντας τὰ φαινόμενα, καὶ πρῶτον διαπορήσαντας, οὕτω δεικνύναι· μάλιστα μὲν πάντα τὰ ἔνδοξα, περὶ ταῦτα τὰ πάθη· εἰ δὲ μὴ, τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα· ἐὰν γὰρ λύηταί τε τὰ δυσχερῆ, καὶ καταλείπηται τὰ ἔνδοξα, δεδειγμένον ἂν εἴη ἱκανῶς.

* Magn. libr. 2. c. 4.
* γρ. μάλιστ' ἄν τις ἁρμόσειεν λέγειν. etiã apud Asp.
Ἰλιάδ. ω.
* γρ. θεοί
* γρ. θηριωδίᾳ
Magn. li. 2. c. 5.
* γρ. Θεῖος
* Quidã codd. φύσει ex. cuius lectionis veſtigia retinent codices qui inſerunt φύσει in hãc ſent. Videtur autẽ retinenda vox φύσει, vt ſit ἀπάνιος, φύσει & [illegible], &c.
* Guil. Canter. Nou. lect. lib. 4. c. 27. emẽdat ὥσπερ περὶ τῶν αὐτῶν.

E

CAPVT II.

Diſpoſitionum Ethicarum formalem rationem traditurus, aliorum opiniones primùm recenſet, & ſex placita proponit.

VIdetur enim continentia & tolerantia in numero rerum bonarum & laudabilium eſſe: incontinentia autem & mollitia in malarum & vituperabilium. Idémque eſſe continens, & qui facilè in eo permanet, quod ratio præcipit: idem quoque incontinens, atque is qui facilè deſciſcit à iudicio rationis.

ΚΕΦΑΛ. β.

Τὰ λεγόμενα περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας.

Δοκεῖ δὴ ἥ τε ἐγκράτεια καὶ καρτερία, τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· ἡ δὲ ἀκρασία τε καὶ μαλακία, τῶν φαύλων τε καὶ ψεκτῶν· καὶ ὁ αὐτὸς ἐγκρατὴς καὶ ἐμμενετικὸς τῷ λογισμῷ, καὶ ὁ μὲν ἀκρατὴς καὶ ἐκστατικὸς τοῦ λογισμοῦ.

Magn. li. 2. c. 6.

καὶ ὁ μὲν ἀκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλα, πράττει διὰ πάθος· ὁ δ' ἐγκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλαι αἱ ἐπιθυμίαι, οὐκ ἀκολουθεῖ διὰ τὸν λόγον. καὶ τὸν σώφρονα μὲν, ἐγκρατῆ καὶ καρτερικόν· τὸν δὲ τοιοῦτον, οἱ μὲν, πάντα σώφρονα· οἱ δ', οὔ· καὶ τὸν ἀκόλαστον, ἀκρατῆ, καὶ τὸν ἀκρατῆ, ἀκόλαστον, συγκεχυμένως· οἱ δὲ, ἑτέρους εἶναί φασι. τὸν δὲ φρόνιμον, ὁτὲ μὲν, οὔ φασιν ἐνδέχεσθαι εἶναι ἀκρατῆ· ὁτὲ δὲ, ἐνίους φρονίμους ὄντας καὶ δεινοὺς, ἀκρατεῖς εἶναι. ἔτι, ἀκρατεῖς λέγονται, καὶ θυμοῦ, καὶ τιμῆς, καὶ κέρδους. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα, ταῦτ' ἐστίν.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ἀπορίαι ποικίλαι, περὶ τὰ ἄρτι εἰρημένα συμβαίνουσαι.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς, ἀκρατεύεταί τις. ἐπιστάμενον μὲν οὖν οὔ φασί τινες οἷόν τε εἶναι· δεινὸν γὰρ ἐπιστήμης ἐνούσης, ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἄλλο τι κρατεῖν, καὶ περιέλκειν αὐτὴν ὥσπερ ἀνδράποδον. Σωκράτης μὲν γὰρ ὅλως ἐμάχετο πρὸς τὸν λόγον, ὡς οὐκ οὔσης ἀκρασίας· οὐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς· καὶ δέον ζητεῖν περὶ τὸ πάθος, εἰ δι' ἄγνοιαν, τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας. * ὅτι γὰρ οὐκ οἴεταί γε ὁ ἀκρατευόμενος, πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν. εἰσὶ δέ τινες, οἳ, τὰ μὲν, συγχωροῦσι· τὰ δ', οὔ. τὸ μὲν γὰρ ἐπιστήμης μηδὲν εἶναι κρεῖττον, ὁμολογοῦσι· τὸ δὲ μηθένα πράττειν παρὰ τὸ δόξαν βέλτιον, οὐχ ὁμολογοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο, τὸν ἀκρατῆ φασιν οὐκ ἐπιστήμην ἔχοντα, κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ δόξαν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε δόξα, καὶ μὴ ἐπιστήμη, μηδ' ἰσχυρὰ ὑπόληψις ἡ ἀντιτείνουσα, ἀλλ' ἠρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς διστάζουσι, συγγνώμη, * τῷ μὴ * ἐμμένειν ἐν ταύταις πρὸς ἐπιθυμίας ἰσχυράς· τῇ δὲ μοχθηρίᾳ οὐ συγγνώμη, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενὶ τῶν ψεκτῶν. φρονήσεως ἄρα ἀντιτεινούσης· αὕτη γὰρ ἰσχυρότατον. ἀλλ' ἄτοπον· ἔσται γὰρ ὁ αὐτὸς ἅμα φρόνιμος καὶ ἀκρατής· φήσειε δ' ἂν οὐδεὶς φρονίμου εἶναι τὸ πράττειν ἑκόντα τὰ φαυλότατα. πρὸς δὲ τούτοις δέδεικται πρότερον, ὅτι πρακτικός γε ὁ φρόνιμος· τῶν ἐσχάτων γάρ τις, καὶ τὰς ἄλλας ἔχων ἀρετάς. ἔτι, εἰ μὲν ἐν τῷ ἐπιθυμίας ἔχειν ἰσχυρὰς καὶ φαύλας, ὁ ἐγκρατής, οὐκ ἔσται ὁ σώφρων ἐγκρατής· οὐδὲ ὁ ἐγκρατὴς, σώφρων· οὔτε γὰρ * τὸ ἄγαν, σώφρονος, οὔτε τὸ φαύλας ἔχειν. ἀλλὰ μὴν δεῖ γε· εἰ μὲν γὰρ χρησταὶ αἱ ἐπιθυμίαι, φαύλη ἡ κωλύουσα ἕξις μὴ ἀκολουθεῖν· ὥστε ἡ ἐγκράτεια, οὐ πᾶσα σπουδαία· εἰ δ' ἀσθενεῖς καὶ μὴ φαῦλαι, οὐθὲν σεμνόν· οὐδ' εἰ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐθὲν μέγα. * ἔτι, εἰ πάσῃ δόξῃ ἐμμενετικὸν ποιεῖ ἡ ἐγκράτεια, φαύλη, οἷον εἰ καὶ τῇ ψευδεῖ· καὶ εἰ πάσης δόξης ἡ ἀκρασία ἐκστατικὴ,

* γρ. [illegible] apud Aſpaſ.

* γρ. ἐν τῷ μ.

* Sic cod. mſſ. & Gr. interp. vulgò ἐν ταύταις μένειν.

* Quidã codd. [illegible]

* Infrà c. 10.

A Atque incontinens quidem ſciens res eſſe malas, agit eas tamen perturbatione animi concitatus: continens autem, quia cupiditates eſſe turpeis & malas intelligit, à ratione reuocatus, eas non ſequitur. Ac temperantem quidem, continentem & tolerantem eſſe volunt: eum autem, qui talis ſit, eſſe per omnia temperantem alij aiunt, alij negant: itémque intemperantem alij incontinentem, & incontinentem intemperantem confusè dicunt eſſe: alij eos inter ſe differre volunt. Prudentem verò interdum negant vllo modo incontinentem eſſe poſſe: interdum nonnullos, qui prudentes ſint & ſolertes, incontinenteis eſſe. Præterea dicuntur iræ, & honoris, & lucri incontinentes. Atque hæc quidem ſunt, quę de his virtutibus ac vitiis, crebris hominum ſermonibus vſurpantur.

B

CAPVT II.

Sex placita aliorum, ſuperiore capite propoſita, exagitat: & quid alii in iis reprehendant, enarrat.

DVbitare autem poſſit aliquis, quomodo is, qui de rebus rectè exiſtimat, incontinẽter viuere queat. Qui ſcit igitur, vt incontinenter viuat, fieri poſſe negant nonnulli. Graue enim ac difficile fuerit, vt arbitrabatur Socrates, in quo inſit ſciẽtia, in eo aliud quippiam dominari, & huc & illuc eum, quaſi mancipium, trahere. Socrates enim perinde quaſi nulla ſit incontinentia, omnino rationem eorum qui aliquam ſtatuebant, oppugnabat. Neminem enim, qui bene de rebus exiſtimaret, quicquam aliud quàm quod ſit optimum, C agere: ſed ſi agat propter inſcientiam agere. Hæc igitur ratio ea in controuerſiam reuocat, quæ ſunt in promptu, quæque perſpicuè apparent: & quærendum eſt, ſi perturbatio incontinentis ab inſcientia proficiſcitur, quis ſit hic inſcientiæ modus. Incontinentem enim, id quod agit, non putare agendum eſſe priùs quàm perturbatione concitetur, perſpicuum eſt. Sunt autem nonnulli qui alia ex his concedunt, alia non item. Nihil enim ſcientia potentius eſſe fatentur. Neminem autem quicquam præter id quod ei potius eſſe viſum eſt, agere, non fatentur. Atque ob hanc cauſam dicunt, incontinentem non ſcientia præditum, ſed opinione duntaxat imbutum, à voluptatibus ſuperari. Atqui ſi opinio eſt incontinentis, non ſcientia: neque firma D exiſtimatio, quæ aduerſetur, & obſiſtat cupiditati, ſed infirma & imbecilla, vt iis contingit, quorum in dubio eſt animus: profectò ei ignoſci debet, ſi in ea non permaneat aduerſus vehementeis & firmas cupiditates. Improbitati verò non eſt ignoſcendum, neque vlli cuiquam rei vituperabili. Superatur igitur à cupiditate incontinens, prudentia reclamante & repugnante. Hæc enim potentiſſima quædam res eſt. At hoc abſurdum. Erit enim ſimul idem prudens & incontinens. Nemo autem prudentis eſſe dixerit, ſua voluntate res improbiſſimas admittere. Præterea ſuprà docuimus, qui ſit prudens, eundem ad agendum eſſe aptiſſimum: quippe qui in extremis, id eſt, in rebus ſingularibus verſetur, aliiſque virtutibus ornatus ſit. Præterea ſi E in eo ſitus eſt continens, vt vehementibus & malis cupiditatibus incendatur: non erit profectò temperans continens, neque continens temperans. Nam neque immoderatum quicquam, neque malis cupiditatibus affici, temperantis eſt. Atqui ita eſſe oportet. Nam ſi bonæ ſint cupiditates, malus eſt habitus qui prohibet ſequi. Itaque non omnis erit bona continentia. Quòd ſi ſint imbecillæ, neque malæ, non erit glorioſum eas vincere: ſi malæ & imbecillæ, non magnum. Præterea ſi in omni opinione perſeuerantem efficit continentia, mala eſt: puta ſi etiam in falſa. Et ſi incontinentia de omni opinione facilè demouebit,

erit aliqua bona incontinentia. Exempli cauſa, Sophoclis Neoptolemus in Philoctete laudandus eſt, qui non maneat in iis quæ perſuaſerat ei Vlyſſes, quia ei mentiri ſit moleſtum. Præterea ſophiſtarum ratio, quam mentientem vocant, dubitationem affert penè inexplicabilem. Nam quia volunt aduerſariũ adigere ad aſſentiendum rebus inopinatis, & abhorrentib. ab opinione populari, vt ſi aſſecuti fuerint, quod volũt, ſolertes & acuti eſſe videantur: ratiocinatio ea quæ collecta eſt, dubitationem parit inexplicabilem. Vincta enim mens eſt, cùm ille neque vult inſiſtere, quia id quod concluſum eſt, non probat: neque longiùs progredi poteſt, propterea quòd rationem diſſoluere nequit. Euenire autem ex aliqua ratione poteſt, vt imprudentia cum incontinentia ſit virtus. Contra enim facit atque exiſtimat, propter incontinentiam. Exiſtimat autem ea quæ bona ſunt, eſſe mala neq; eſſe agẽda. Ita quæ bona ſunt, acturus eſt, non quæ mala. Præterea qui ea quæ iucunda ſunt, eo ipſo quod ita perſuaſum habeat, taléque conſilium cepetit, agit & perſequitur, is eo melior videatur, qui non ratione, ſed incontinentia ad turpitudinem aliquam impellatur. Faciliùs enim ſanari poteſt, quia de ſententia poſſit demoueri. In incontinentem autem quadrat id quod tritum eſt omnium ſermone prouerbium,

Quid adhibendum eſt cùm premit fauces aqua?

Si enim perſuaſum ei eſſet vt ea quę agit, ageret: ſimulatque ei diſſuaſum eſſet, de ſententia deſiſteret. Nunc autem tametſi non ſit ei perſuaſum, talia agit tamen. Præterea ſi in omnibus verſatur incontinentia & continentia, quis abſolutè incontinens eſt? Nemo enim omni genere incontinentię affectus eſt. At aliquos eſſe dicimus incontinenteis abſolutè.

CAPVT IV.

De Diſpoſitionibus Ethicis ex ſua ſententia nunc agit, inſtrumento ſyllogiſtico. Namque tres quæſtiones de earundem natura proponit: & vt ſolutio facilior ſit, duas hypotheſes generales ſtatuit.

ET hæ quidem tales quædam ſunt difficultates, quæ dubitationem afferunt: quarum aliæ tollendæ, aliæ relinquendæ ſunt. Difficultatis enim & dubitationis diſſolutio, inuentio eſt. Primùm igitur videndum eſt, vtrùm ſcientes peccent incontinentes, néene: & quemadmodum ſcientes. Deinde quibus in rebus incontinens & continens locandus ſit: id eſt, vtrùm in omni voluptate & dolore, an in certis voluptatibus ac doloribus. Continenſque & patiens, vtrùm idem ſint, an differant: itémque de aliis omnib⁹, quę ſunt huic diſputationi quaſi cognata. Hinc autem ducitur huius orationis initium, vtrùm continens & incontinens appellentur ac differant inter ſe, ex iis rebus, in quibus verſantur, an ex animorum habitu: hoc dico, vtrùm incontinens eo ſolùm ſit incontinens, quòd in his aut illis verſetur, néene: an verò quòd ſic vel ſic affectus ſit, néene: an potiùs ex vtriſque. Deinde vtrùm in omnibus verſetur incontinentia & continentia, néene. Non enim in omnibus verſatur is qui abſolutè eſt incontinens, ſed in quibus intemperans: neque eo dicitur, quòd abſolutè in hęc affectus ſit (idem enim eſſet incontinentia, quod intemperantia) ſed quòd hoc modo ſit affectus. Nam intemperans quidem cupiditatibus ſeruit conſilio capto, exiſtimans pręſentem iucunditatem ſequi oportere. Incontinens autem non exiſtimat ille quidem, ſed ſequitur tamen.

A ἔσται τις σπουδαία ἀκρασία· οἷον ὁ Σοφοκλέους Νεοπτόλεμος ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ· ἐπαινετὸς γὰρ, οὐκ ἐμμένων οἷς ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, διὰ τὸ λυπεῖσθαι ψευδόμενος. ἔτι, ὁ σοφιστικὸς λόγος ψευδόμενος, ἀπορία· διὰ γὰρ τὸ παράδοξα βούλεσθαι ἐλέγχειν, ἵνα δεινοὶ ὦσιν, ὅταν ἐπιτύχωσιν, ὁ γενόμενος συλλογισμὸς ἀπορία γίνεται· δέδεται γὰρ ἡ διάνοια, ὅταν μένειν μὲν μὴ βούληται, διὰ τὸ μὴ ἀρέσκειν τὸ συμπερανθέν· προϊέναι δὲ μὴ δύνηται, διὰ τὸ λῦσαι μὴ ἔχειν τὸν λόγον. συμβαί-
B νει δή ἔκ τινος λόγου ἡ ἀφροσύνη μετ᾽ ἀκρασίας ἀρετή· τἀναντία γὰρ πράττει ὧν ὑπολαμβάνει, διὰ τὴν ἀκρασίαν. ὑπολαμβάνει δὲ τἀγαθὰ κακὰ εἶναι, καὶ οὐ δεῖν πράττειν· ὥστε τἀγαθὰ καὶ οὐ τὰ κακὰ πράξει. *ἔτι, ὁ τῷ* πεπεῖσθαι πράττων καὶ διώκων τὰ ἡδέα, καὶ προαιρούμενος, βελτίων ἂν δόξειεν εἶναι τοῦ μὴ διὰ λογισμὸν, ἀλλὰ δι᾽ ἀκρασίαν· εὐιατότερος γὰρ διὰ τὸ μεταπεισθῆναι ἄν. ὁ δ᾽ ἀκρατὴς ἔνοχος τῇ παροιμίᾳ ἐν ᾗ φαμὲν,

Ὅταν τὸ ὕδωρ* πνίγῃ, τί δεῖ* ἐπιπίνειν;

C εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐπέπειστο* ἃ πράττει, μεταπεισθεὶς ἂν ἐπαύσατο· νῦν δὲ πεπεισμένος, οὐδὲν ἧττον ἄλλα πράττει. ἔτι, εἰ περὶ πάντα ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια, τίς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής; οὐδεὶς γὰρ ἁπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας. φαμὲν δ᾽ εἶναί τινας ἁπλῶς.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Προδιασκευὴ πρὸς τὰ ἑξῆς.

ΑΙ μὲν οὖν ἀπορίαι τοιαῦταί τινες συμβαίνουσι. τούτων δὲ, τὰ μὲν ἀνελεῖν δεῖ· τὰ δὲ καταλι-
D πεῖν· ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας, εὕρεσίς ἐστι. Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, πότερον εἰδότες ἢ οὔ, καὶ πῶς εἰδότες· εἶτα, περὶ ποῖα τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἐγκρατῆ θετέον. λέγω δὲ, πότερον περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, ἢ περὶ τινὰς ἀφωρισμένας· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικὸν, πότερον ὁ αὐτὸς, ἢ ἕτερός ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα συγγενῆ τῆς θεωρίας ἐστὶ ταύτης. ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς σκέψεως, πότερον ὁ ἐγκρατὴς καὶ ἀκρατής εἰσι, τῷ περὶ ἃ, ἢ τῷ πῶς ἔχοντες τὴν διαφοράν· λέγω δὲ πότερον τῷ περὶ ταδὶ εἶναι μόνον ἀκρατὴς ὁ ἀκρατὴς, ἢ οὔ· ἀλλὰ τῷ
E ὡς, ἢ οὔ, ἀλλὰ τῷ ἐξ ἀμφοῖν· ἔπειτ᾽, εἰ περὶ ἅπαντ᾽ ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ ἐγκράτεια, ἢ οὔ· οὔτε γὰρ περὶ ἅπαντά ἐστιν ὁ ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἀλλὰ περὶ ἅπερ ὁ ἀκόλαστος, οὔτε τῷ πρὸς ταῦτα ἁπλῶς ἔχειν· ταὐτὸν γὰρ ἂν ἦν τῇ* ἀκολασίᾳ· ἀλλὰ τῷ ὡδὶ ἔχειν· ὁ μὲν γὰρ, ἄγεται προαιρούμενος, νομίζων ἀεὶ δεῖν τὸ παρὸν ἡδὺ διώκειν· ὁ δ᾽ οὐκ οἴεται μὲν, διώκει δέ.

* Vide infr. c. 9.
* γρ. πεπεῖσθαι
* γρ. τί φάρυγγα πν.
* γρ. ἂν πίνει.
* Subaudi κακὰ εἶναι. Aſpaſ. Q. codd. εἰ μὲν γὰρ ἐπ. ἃ πράττει, μ. ἂν ἐπ. νῦν δὲ πεπ. οὐδὲν ἧττον ἄλλα πράττει. quam lectionẽ ſequitur Iamb. vide eandẽ ſententiam Magn. lib. 2. cap. 6.
* γρ. ἀκρασίᾳ

A

ΚΕΦΑΛ. ε.

Περὶ τοῦ, εἰδότα, καὶ μή, καὶ πῶς εἰδότα ἐνδέχεται ἀκρατεύεσθαι.

ΠΕρὶ μὲν οὖν τοῦ δόξαν ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ ἐπιστήμην εἶναι, παρ' ἣν ἀκρατεύονται, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον· ἔνιοι γὰρ τῶν δοξαζόντων, οὐ διστάζουσιν, ἀλλ' οἴονται ἀκριβῶς εἰδέναι. Εἰ οὖν διὰ τὸ ἠρέμα πιστεύειν, οἱ δοξάζοντες, μᾶλλον τῶν ἐπισταμένων, παρὰ τὴν ὑπόληψιν πράξουσιν, οὐθὲν διοίσει ἐπιστήμη δόξης· ἔνιοι γὰρ πιστεύουσιν οὐδὲν ἧττον οἷς δοξάζουσιν, ἢ ἕτεροι οἷς ἐπίστανται· δηλοῖ δὲ Ἡράκλειτος. ἀλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ ἐπίστασθαι· καὶ γάρ, ἔχων μέν, οὐ χρώμενος δὲ τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ὁ χρώμενος, λέγεται ἐπίστασθαι· διοίσει τό, ἔχοντα μέν, * μὴ θεωροῦντα δέ, πράττειν ἃ μὴ δεῖ πράττειν, τοῦ, ἔχοντα καὶ θεωροῦντα. τοῦτο γὰρ δοκεῖ δεινόν, ἀλλ' οὐκ εἰ μὴ θεωρῶν. ἔτι, ἐπεὶ δύο τρόποι τῶν προτάσεων, ἔχοντα μὲν ἀμφοτέρας, οὐθὲν κωλύει πράττειν παρὰ τὴν ἐπιστήμην· χρώμενον μέντοι τῇ καθόλου, ἀλλὰ μὴ τῇ κατὰ μέρος· * πρακτὰ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα. διαφέρει δὲ καὶ τὸ καθόλου· τὸ μὲν γάρ, ἐφ' ἑαυτοῦ· τὸ δ', ἐπὶ τοῦ πράγματός ἐστιν· οἷον, ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρά, καὶ ὅτι οὗτος ἄνθρωπος. ἢ ὅτι ξηρὸν τὸ τοιόνδε· ἀλλ' εἰ τόδε τοιόνδε, ἢ οὐκ ἔχει, ἢ οὐκ ἐνεργεῖ. * κατά γε δὴ τούτους διοίσει τοὺς τρόπους ἀμήχανον ὅσον· * ὥστε δοκεῖν, οὕτω μὲν εἶναι μηθὲν ἄτοπον, ἄλλως δὲ θαυμαστόν. ἔτι, τὸ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην, ἄλλον τρόπον τῶν νῦν ῥηθέντων ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις· * ἐν τῷ γάρ, ἔχειν μέν, μὴ χρῆσθαι δέ, διαφέρουσαν ὁρῶμεν τὴν ἕξιν· ὥστε καὶ ἔχειν πως, καὶ μὴ ἔχειν· οἷον, τὸν καθεύδοντα, καὶ μαινόμενον, καὶ οἰνωμένον. ἀλλὰ μὴν οὕτω διατίθενται οἵ γε ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· θυμοὶ γάρ, καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων, καὶ ἔνια τῶν τοιούτων, ἐπιδήλως καὶ τὸ σῶμα μεθιστᾶσιν· ἐνίοις δὲ καὶ μανίας ποιοῦσι. δῆλον οὖν ὅτι ὁμοίως ἔχειν λεκτέον τοὺς ἀκρατεῖς τούτοις. τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους τοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, * οὐδὲν σημεῖον. καὶ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πάθεσι τούτοις ὄντες, ἀποδείξεις καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· καὶ οἱ πρῶτον μαθόντες, συνείρουσι μὲν τοὺς λόγους· ἴσασι δ' οὔπω· δεῖ γὰρ * συμφυῶναι· τοῦτο δὲ χρόνου δεῖ· ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, οὕτως ὑποληπτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευομένους. ἔτι, καὶ ὧδε φυσικῶς ἄν τις ἐπιβλέψειε τὴν αἰτίαν· ἡ μὲν γάρ, καθόλου δόξα· ἡ δ' ἑτέρα, περὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν, ὧν αἴσθησις ἤδη κυρία· ὅταν δὲ μία γένηται ἐξ αὐτῶν, ἀνάγκη τὸ συμπερανθέν, ἔνθα μὲν φάναι τὴν ψυχήν, ἐν δὲ ταῖς ποιητικαῖς πράττειν εὐθύς· οἷον, εἰ παντὸς γλυκέος γεύεσθαι δεῖ, τουτὶ δὲ γλυκύ, ὡς ἕν τι τῶν καθ' ἕκαστον, ἀνάγκη τὸν δυνάμενον καὶ μὴ κωλυόμενον, ἅμα * τοῦτο καὶ πράττειν.

* γρ. μὴ θεωρ. δέ, καὶ τὸ θεωροῦντα, ἃ μὴ δεῖ, τῷ. Sic Aſpaſ.

* γρ. πρακτὰ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα.

* γρ. κατά τι.

* γρ. ὥστε δοκεῖν μὲν ὅπως εἰδέναι μηθὲν ἄτοπον.

* γρ. ἐν γὰρ τῷ ἔχειν.

* γρ. οὐδὲν σημεῖον τοῦ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν ἐπιστήμην. quæ non agnoſcit Aſpaſ.

* γρ. συμφυῆναι [illegible]. ſic Aſpaſ.

CAPVT V.

Quæſtiones tres propoſitas ſuperiore capite, nunc in ſpecie declarare aggreditur. Primam autem hoc capite examinat.

SI quis igitur dicat, veram opinionem eſſe, non ſcientiam, præter quam incontinenter homines viuunt: nihil refert ad rem de qua diſputamus. Nonnulli enim eorum qui aliqua de re opinantur, non ſunt incerti, neque dubij, ſed certò ſe rem ſcire exiſtimant.* Si igitur ij qui opinãtur, propterea quòd leuiter & imbecillè credunt ita rem eſſe, de qua opinantur, faciliùs quàm qui ſciunt, contra atque exiſtimant, agent: nihil inter ſcientiam & opinionem intererit. B Nonnulli enim non minorem fidem habent iis quæ opinantur, quàm alij iis quæ ſciunt: quod declarat Heraclitus. Sed quoniam ſcire dupliciter dicimus (nam & is qui ſcientia præditus eſt, nec ea vtitur: & is qui vtitur, ſcire dicitur) intererit vtrùm is qui cùm ſcientia præditus ſit, ea non cernit nec contemplatur animo, quæ ſcientia comprehendit, an is qui reipſa ea quæ ſcit, animo contemplatur, agat quæ non ſunt agenda. Mirum enim hoc videatur, ſi quis in eorum, quæ ſcit, cogitatione & contemplatione defixus, non ſi is, qui id quod ſcit, non cernit animo, aliena à ſcientia agat. Præterea quoniam duo ſunt enuntiationum genera, nihil prohibet, quominus is, qui vtrumque genus tenet, aliquid præter C ſcientiam agat: dum enuntiatione vniuerſa & generali vtitur, non ea quæ ad res ſingulareis pertinet. Res enim ſingulares tantùm ſub actionem veniunt. Iam verò etiam ipſius vniuerſi ſunt aliquæ differentiæ. Aliud eſt enim, quod in ſeipſo vertitur, aliud, quod ad rem accommodatur: verbi gratia, omni homini ſicca prodeſſe, & hunc eſſe hominem. vel quicquid tale ſit, ſiccum eſſe: verùm ſitne hoc tale, aut neſcit, aut, ſi ſcit, ſcientis munere non fungitur. Incredibile igitur eſt, quantum hæc duo genera inter ſe differant: adeò vt ſi quis ita ſciens peccet, nihil abſurdi ſit: ſin illo modo, valde mirum. Præterea alio modo fieri poteſt, vt homines ſcientia præditi ſint, quàm quos modos paulo antè expoſuimus. Nam eius, qui ſcientiam habet, neque ea vtitur, habitum magnopere diſcrepare videmus, adeò vt ha- D bere quodammodo, & non habere videatur: qualis eſt is qui dormit, & furioſus, & vinolentus.* Atqui homines aliqua animi perturbatione concitati, ita vt illi, ſunt affecti. Iræ enim, & rerum venerearum cupiditates, & nonnullæ huiuſmodi animi perturbationes, perſpicuè corpus quoque ipſum immutant: nonnullis hominibus etiam furores immittunt. Nimirum igitur dicendum eſt, ſimiliter atque hos, affectos eſſe incontinentes. Nec verò ſi quis rationes & ſententias à ſcientia ductas & profectas pronunciet, ſatis ſigni ſit eum ſcientiæ conuenienter agere. Nam qui his animi perturbationibus æſtuant, demonſtrationes, & verſus Empedoclis recitant: & qui primùm didicerunt, ſermones illi quidem connectunt, ſed nondum intelligunt. Oportet enim illa E vna cum ætate adoleſcere: cui rei tempore opus eſt. Quocirca vt hiſtriones, ſic exiſtimãdi ſunt loqui etiam incontinentes. Præterea hoc etiam modo huius rei cauſam ex natura ſpectare licet. Nam cùm opiniones aliæ ſint de rebus vniuerſis, aliæ de ſingularibus, quarũ ſenſus arbiter ac dominus eſt: neceſſe eſt, vbi ex duab. vna effecta ſit, in iis quidem quæ ſunt cognitionis, animum, id quod concluſum eſt, enuntiare & affirmare: in iis autem quæ ſub actionẽ veniunt, ſtatim agere. Vt ſi omne dulce guſtãdum eſt: hoc autem eſt dulce, tanquã vnum de ſingularibus: neceſſe eſt, eum qui poſſit, quique non prohibeatur, ſimul atque dictum ſit, etiam agere.

Cùm igitur ineſt vniuerſa opinio, quæ guſtare prohibet: ſecunda, omnia dulcia eſſe iucunda: & tertia, hoc eſſe dulce (hæc autem eſt quæ agit) & inhæret fortè cupiditas: opinio quidem illa prima hoc fugere iubet, cupiditas autem aliò trahit. Poteſt enim vnamquamque animi partem commouere. Ita fit vt à ratione & opinione quodammodo naſcatur incontinentia: non quòd opinio per ſe ſit rationi contraria, ſed ex euentu. Cupiditas enim, non opinio, rectæ rationi aduerſatur. Quocirca etiam propter hanc rationem, beſtiæ non ſunt incontinentes: quia non habent rerum vniuerſarum exiſtimationem, ſed ſingularium viſionem, & memoriam. Quo pacto autem inſcientia depulſa ſcientiam recuperet incontinens, eadem & communis ratio eſt ebriorum ac dormientium, non huius perturbationis propria: quæ ab iis audienda eſt, qui de natura rerum diſputant. Quoniam igitur vltima enunciatio, eius quod ſub ſenſum cadit, opinio eſt, actionumque domina eſt, atque arbitra: hanc aut non habet is qui in perturbatione eſt, aut certè ſic habet, vt eam habere non ſit ſcire, ſed vinolentorum more verſus Empedoclis recitare. Et quoniam non eſt vniuerſus, neque ſimilem vim habet ad ſcientiam efficiendam terminus vltimus, atque id quod vniuerſum eſt: non immeritò etiam videtur id quod quærebat Socrates, euenire. Non enim tum cùm præſto eſt illa, quæ verè & propriè videtur eſſe ſcientia, exiſtit perturbatio, neque ea ſcientia à perturbatione conuellitur, ſed cùm adeſt ea quæ ſenſu continetur. De eo igitur, qui ſciens, aut inſciens, ſit incontinens: & quomodo vt ſciens incontinenter viuat, fieri poſſit, hactenus à nobis dictum ſit.

A ὅταν οὖν ἡ μὲν καθόλου ἐνῇ, ἡ κωλύουσα γεύεσθαι· ἡ δὲ, ὅτι πᾶν τὸ γλυκὺ, ἡδύ· τουτὶ δὲ, γλυκύ· αὕτη δὲ ἐνεργεῖ· *τύχῃ δὲ ἐπιθυμία ἐνοῦσα, ἡ μὲν λέγει φεύγειν τοῦτο· ἡ δὲ ἐπιθυμία ἄγει· κινεῖν γὰρ ἕκαστον δύναται τῶν μορίων· ὥστε συμβαίνει ὑπὸ λόγου πως καὶ δόξης ἀκρατεύεσθαι· οὐκ ἐναντίας δὲ καθ᾽ αὑτὴν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, ἐναντία, ἀλλ᾽ οὐχ ἡ δόξα, τῷ ὀρθῷ λόγῳ· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο τὰ θηρία οὐκ ἀκρατῆ, ὅτι οὐκ ἔχει *καθόλου ὑπόληψιν, ἀλλὰ τῶν καθ᾽ ἕκαστα φαντασίαν καὶ μνήμην. πῶς δὲ λύεται ἡ ἄγνοια, καὶ B πάλιν γίνεται ἐπιστήμων ὁ ἀκρατὴς, ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ οἰνωμένου καὶ καθεύδοντος, καὶ οὐκ ἴδιος τούτου τοῦ πάθους, ὃν δεῖ παρὰ τῶν φυσιολόγων ἀκούειν. ἐπεὶ δ᾽ ἡ τελευταία πρότασις, δόξα τε αἰσθητοῦ, καὶ κυρία τῶν πράξεων, ταύτην ἢ οὐκ ἔχει ὁ ἐν τῷ πάθει ὢν, ἢ οὕτως ἔχει, ὡς οὐκ ἦν *τὸ ἔχειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ λέγειν, ὥσπερ ὁ οἰνωμένος τὰ Ἐμπεδοκλέους· καὶ διὰ τὸ μὴ καθόλου, μηδ᾽ ἐπιστημονικὸν ὁμοίως εἶναι δοκεῖν τῷ καθόλου τὸν ἔσχατον ὅρον· καὶ ἔοικεν ὃ ἐζήτει Σωκράτης, συμβαίνειν· οὐ γὰρ τῆς κυρίως εἶναι δοκούσης ἐπιστήμης παρούσης, γίνεται τὸ πάθος· οὐδ᾽ αὕτη περιέλκεται διὰ τὸ πάθος, C ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς. περὶ μὲν οὖν τοῦ, εἰδότα, καὶ μὴ, καὶ πῶς εἰδότα ἐνδέχεται ἀκρατεύεσθαι, τοσαῦτα εἰρήσθω.

* γρ. τύχῃ δὲ ἐπιθυμία ἐνοῦσα, ἡ μὲν [illegible]

* γρ. τῶν καθ.

* γρ. τὸ ἔχειν.

CAPVT VI.

Quæſtionem ſecundam declarat.

DEinceps vtrùm ſit aliquis abſolutè incontinens, an omnes ex parte, & certæ rei ſint incontinenteis: tum, ſi quis eſt abſolutè incontinens, in quibus verſetur, dicendum eſt. continenteis igitur & patienteis, incontinenteis & molleis in voluptatibus & doloribus verſari perſpicuum eſt. Quoniam autem eorum quæ voluptatem efficiunt, alia ſunt neceſſaria, alia per ſe expetenda quidem illa, ſed eiuſmodi, vt ſupra modum experi poſſint (ſunt autem neceſſaria ea quæ ad corpus pertinent, ea inquam, quæ in victu & rerum venerearum vſu poſita ſunt, cæteráque huius generis, quæ ad corpus referuntur, in quibus intemperantiam & temperantiam locauimus. quæ verò cùm minimè neceſſaria ſint, per ſe tamen ſunt optabilia & expetenda ſunt, verbi gratia, victoria, honos, diuitiæ, taliáque bona & iucunda.) Eos igitur qui in his præter rectam rationem, quæ in ipſis ineſt, modum ſuperant, abſolutè quidem incontinenteis non dicimus, ſed cum adiectione, pecuniæ incontinenteis, lucri, honoris, iræ: abſolutè autem nequaquam, tanquam ab illis differant, & ex quadam ſimilitudine ſic appellentur: vt cuidam Olympiorum victori, Ἄνθρωπος, id eſt, Homo, nomen erat: communis enim illius appellatio ac ratio à propria paulo differebat, ſed alia tamen erat. cuius rei hoc argumentum eſt, quòd incontinentia vituperatur non ſolùm vt peccatum, ſed etiam vt vitium quoddam aut ſimpliciter & abſolutè, aut aliqua ex parte: horum autem, quos proximè poſui, incontinentium nemo ſic vituperatur. Eorum verò, qui in corporis voluptatibus perfruendis volutantur, iis, in quib. temperantem atque intemperantem verſari dicimus:

ΚΕΦΑΛ. ϛ΄.

Περὶ τοῦ ἀκρατοῦς, τοῦ τε ἁπλῶς, καὶ τοῦ κατὰ μέρος καὶ περὶ θηριωδίας.

ΠΟτερον δέ ἐστί τις ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἢ πάντες κατὰ μέρος· καὶ εἰ ἔστι, περὶ ποῖά ἐστι, λεκτέον ἐφεξῆς. ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονὰς καὶ λύ- D πας εἰσὶν οἵ τ᾽ ἐγκρατεῖς καὶ καρτερικοὶ, καὶ ἀκρατεῖς καὶ μαλακοὶ, φανερόν. ἐπεὶ δ᾽ ἐστὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα, τῶν ποιούντων ἡδονήν· τὰ δ᾽, αἱρετὰ μὲν καθ᾽ αὑτὰ, ἔχοντα δ᾽ ὑπερβολὴν, ἀναγκαῖα μὲν, τὰ σωματικά· λέγω δὲ τὰ τοιαῦτα, τά τε περὶ τὴν τροφὴν, καὶ τὴν τῶν ἀφροδισίων χρείαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωματικῶν, περὶ ἃ τὴν ἀκολασίαν ἔθεμεν καὶ τὴν σωφροσύνην· τὰ δ᾽, ἀναγκαῖα μὲν, οὔ· αἱρετὰ δὲ, καθ᾽ αὑτά· λέγω δὲ, οἷον νίκην, τιμὴν, πλοῦτον, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡδέων· τοὺς μὲν οὖν πρὸς ταῦτα παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπερβάλλοντας τὸν *ἐν αὑτοῖς, ἁπλῶς μὲν E οὐ λέγομεν ἀκρατεῖς· προστιθέντες δὲ τὸ χρημάτων ἀκρατεῖς, καὶ κέρδους, καὶ τιμῆς, καὶ θυμοῦ· ἁπλῶς δ᾽, οὔ· ὡς ἑτέρους καὶ καθ᾽ ὁμοιότητα λεγομένους· ὥσπερ *Ἄνθρωπος ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκώς· ἐκείνῳ γὰρ ὁ κοινὸς λόγος τοῦ ἰδίου μικρῷ διέφερεν. ἀλλ᾽ ὅμως ἕτερος ἦν· σημεῖον δέ· ἡ μὲν γὰρ ἀκρασία ψέγεται, οὐχ ὡς ἁμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς κακία τις, ἢ ἁπλῶς οὖσα, ἢ κατά τι μέρος· τούτων δ᾽ οὐδείς. τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, περὶ ἃς λέγομεν τὸν σώφρονα καὶ ἀκόλαστον·

* γρ. ἐν αὑτοῖς.

* γρ. Ἄνθρωπος, malè omnino.

ὁ μὴ τῷ προαιρεῖσθαι τῶν τε ἡδέων διώκων τὰς ὑπερβολάς, καὶ τῶν λυπηρῶν φεύγων, πείνης, καὶ δίψης, καὶ ἀλέας, καὶ ψύχους, καὶ πάντων τῶν περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν διάνοιαν, ἀκρατὴς λέγεται, οὐ κατὰ πρόσθεσιν, ὅτι περὶ τάδε, καθάπερ ὀργῆς, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ * μαλακοὶ λέγονται περὶ ταύτας· περὶ ἐκείνων δὲ οὐδεμίαν· καὶ διὰ τοῦτ' εἰς ταὐτὸ τὸν ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον τίθεμεν, καὶ ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων οὐδένα· διὰ τὸ περὶ τὰς αὐτάς πως ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι· οἱ δ', εἰσὶ μὲν περὶ ταὐτά, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως εἰσίν· ἀλλ', οἱ μέν, προαιροῦνται· οἱ δ', οὐ προαιροῦνται· διὸ μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις * μὴ δ' ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, διώκει τὰς ὑπερβολάς, καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ * τοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα· τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσειεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανική, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά; ἐπεὶ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἡδονῶν, αἱ μέν, εἰσὶ * τῷ γένει καλῶν καὶ σπουδαίων· τῶν γὰρ ἡδέων ἔνια, φύσει αἱρετά· τὰ δ', ἐναντία τούτων· τὰ δέ, μεταξύ, καθάπερ διείλομεν πρότερον· οἷον, χρήματα, καὶ κέρδος, καὶ νίκη, καὶ τιμή· πρὸς ἅπαντα δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ μεταξύ, οὐ τῷ πάσχειν καὶ ἐπιθυμεῖν καὶ φιλεῖν ψέγονται, ἀλλὰ τῷ πῶς, καὶ ὑπερβάλλειν· διό, ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον ἢ κρατοῦνται, ἢ διώκουσι τῶν φύσει τι καλῶν καὶ ἀγαθῶν, οἷον οἱ περὶ τιμὴν καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ σπουδάζοντες, ἢ περὶ τέκνα καὶ γονεῖς. καὶ γὰρ ταῦτα, τῶν ἀγαθῶν· καὶ ἐπαινοῦνται οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες· ἀλλ' ὅμως ἐστί τις ὑπερβολὴ καὶ ἐν τούτοις, εἴ τις ὥσπερ ἡ Νιόβη μάχοιτο καὶ πρὸς τοὺς θεούς· ἢ ὥσπερ Σάτυρος ὁ φιλοπάτωρ ἐπικαλούμενος περὶ τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἐδόκει μωραίνειν· μοχθηρία μὲν οὖν οὐδεμία * περὶ ταῦτ' ἐστί, διὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι φύσει τῶν αἱρετῶν ἕκαστόν ἐστι δι' αὑτό· φαῦλαι δὲ καὶ φευκταὶ αὐτῶν εἰσιν αἱ ὑπερβολαί. ὁμοίως δέ, οὐδ' ἀκρασία· ἡ γὰρ ἀκρασία, οὐ μόνον φευκτόν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψεκτῶν ἐστι. δι' ὁμοιότητα δὲ τοῦ πάθους προσεπιτιθέντες τὴν ἀκρασίαν, * περὶ ἑκάστου λέγουσιν, οἷον κακὸν ἰατρόν, καὶ κακὸν ὑποκριτήν, ὃν ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποιεν κακόν· * ὥσπερ οὐδ' ἐνταῦθα, διὰ τὸ μὴ κακίαν εἶναι ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ ἀνάλογον ὁμοίαν· οὕτω δηλονότι κἀκεῖ ὑποληπτέον· μόνον ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν εἶναι, ἥτις ἐστὶ περὶ ταὐτὰ τῇ σωφροσύνῃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ, περὶ δὲ * θυμόν, καθ' ὁμοιότητα λέγομεν· διὸ καὶ προστιθέντες ἀκρατῆ θυμοῦ, ὥσπερ τιμῆς καὶ κέρδους, φαμέν. Ἐπεὶ δ' ἔστιν, ἔνια μέν, ἡδέα φύσει· καὶ τούτων, τὰ μέν, ἁπλῶς· τὰ δέ, κατὰ γένη καὶ ζῴων καὶ ἀνθρώπων· τὰ δ', οὐκ ἔστιν· ἀλλά, τὰ μέν, διὰ πηρώσεις· τὰ δέ, δι' ἔθη * γίνεται· τὰ δέ, διὰ μοχθηρὰς φύσεις, ἔστι καὶ περὶ τούτων ἕκαστα παραπλησίας ἰδεῖν ἕξεις.

* γρ. ἀκόλαστοι. & ita Græcus paraphraſtes, quē vide.
* γρ. μὴ ἐπ.
* γρ. τοῦτον
* γρ. τῷ γ.
* γρ. περὶ ταῦτ'
* γρ. περὶ ἕκαστον
* γρ. ὥσπερ οὖν οὐδ'
* γρ. θυμοῦ
* γρ. γίνονται

A qui non eo quòd id conſilij ceperit, rerum iucundarum nimium ſequitur, & rerum moleſtarum nimium fugit, vt famis, ſitis, caloris, frigoris, earúmque omnium, quæ ad tactum guſtatúmque pertinent, ſed præter conſilium & cogitationem: is incontinens dicitur, non cum adiectione huius vel illius rei, vt iræ, ſed ſimpliciter tantùm. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd qui harum rerum nimium ferre non poſſunt, molles dicuntur, non qui ab illarum nimio vincuntur. Atque ob hanc cauſam in eadem re incontinentem & intemperantem locamus, itémque continentem & temperantem, quia in eiſdem quodammodo voluptatibus & doloribus verſantur: ſed illorum neminem. B Verùm quamuis hi in iiſdem verſentur, non eodem modo tamen: ſed intemperantes conſilium ceperunt ita viuendi: incontinentes non item. Itaque potiùs eum intemperantem appellauerimus, qui ne cupiens quidem, aut leui certè cupiditate affectus, immoderatas voluptates perſequitur, & mediocreis dolores fugit: quàm eum qui idem agat, magnis & indomitis cupiditatibus incenſus. Quid enim faciat ille, ſi acris & vehemens aliqua cupiditas accedat, & ob rerum neceſſariarum penuriam ingens & vehemens dolor excruciet? Quoniam autem cupiditatum & voluptatum aliæ ſunt genere honeſtæ & bonæ (nam iucundorum aliqua ſunt natura expetenda: alia his contraria: alia his interiecta, C quemadmodum ſuprà partiti ſumus, vt pecunia, lucrum, victoria, honor) in his igitur omnibus, cæteriſque eiuſdem generis, & mediis, non quòd afficiantur, & cupiant, & ament homines, vituperantur: ſed quòd hoc modo cupiant, vel ament, & quòd modum ſuperent. Quocirca qui ſecus ac monet ratio, aut vincuntur, aut perſequuntur aliquod natura bonum, atque honeſtum: quemadmodum etiam qui nimio honoris, aut liberorum, & parentum amore ſtudióque ducuntur. Nam hæc quoque in numero bonorum habenda ſunt, & qui hæc ſtudioſè colunt atque expetunt, etiam laudantur. Veruntamen eſt etiam in his aliquod nimium, ſi quis, vt Niobe, etiam cum diis pugnet, aut vt Satyrus ille, qui patris D amans vocatus eſt, immodico patris amore afficiatur, valde enim deſipere videbatur. Vitium igitur in his nullum eſt, propterea quòd, vt dixi, vnumquidque eorum per ſe expetendum eſt natura: ſed eorum nimiæ atque immoderatæ cupiditates malæ ſunt, ac fugiendæ. Similiter autem nulla incontinentia. Incontinentia enim non ſolùm fugienda res eſt, verumetiam in his rebus numeratur, quæ ſunt vituperabiles. Propter ſimilitudinem autem perturbationis, adiectione præterea facta rei, cuius incontinentia eſt, ita cuiuſque rei incontinentiam dicere ſolent, quemadmodum malum medicum, & malum hiſtrionem, quem abſolutè nemo malum dixerit. Vt igitur hîc non dicuntur ſimpliciter mali, quia non eſt vitium medici, E aut hiſtrionis, ſed proportione quadam vitio ſimile: ſic nimirum & illic exiſtimare debemus duntaxat eam eſſe incontinentiam, & continentiam, quæ in iiſdem atque temperantia & intemperantia, verſatur. In ira autem ex ſimilitudine quadam aliquem dicimus incontinentem. Itaque etiam cum adiectione dicimus iræ incontinentem, quemadmodum honoris, & lucri. Sed quoniam aliqua ſunt iucunda natura, eorúmque alia ſimpliciter & abſolutè, alia diuerſis animantium atque hominum generibus iucunda ſunt: alia non ſunt iucunda naturâ, ſed partim propter debilitationes corporum, partim propter conſuetudinem, partim propter vitioſas naturas fiunt iucunda: licet etiam in his ſingulis conſimileis habitus animaduertere.

Voco autem immaneis, & ferinos habitus, qualis erat A eius mulieris, quam dicunt grauidis mulieribus apertis ac perfectis, pueros deuorare ſolitam: aut qualibus rebus efferatos quoſdam circa Pontum populos delectari ferunt, alios ſcilicet crudis, alios humanis carnibus: alios, liberos ſuos inter ſe mutuos in epulas dare: aut quale eſt id quod vulgò de Phalaride dicitur. Ferini igitur ſunt hi habitus. Alij autẽ propter morbos & furores nonnullis innaſcũtur: qualis ille fuit, qui matrem immolauit, & comedit, & qui conſerui iecur. Alij morboſi ſunt, qui ex conſuetudine proficiſcuntur, vt pilorum euulſiones, & vnguium corroſiones, carbonũ quoque & terræ: præterea venereorum vſus cum maſculis. Nãque hæ cupiditates aliis naturales ſunt, aliis ex conſuetudine naſcuntur, vt qui à pueris conſueuerunt. At- B que eorum quidem, quibus natura cauſam præbet, incontinentem quẽquam nemo dixerit: quemadmodum neque mulieres, quòd in complexu venereo non agãt, ſed patiantur. Eademque ratione neque eos qui ex cõſuetudine vitium morbo ſimile contraxerunt. His igitur ſingulis animi malis tentari, extra vitij terminos ac fineis egredi eſt: quemadmodum & feritate ad belluarum naturam proximè accedere. His autem tentatum atque affectum ſuperiorem eſſe, aut inferiorem, non ſimplex continentia, aut incontinentia eſt, ſed ex ſimilitudine: quemadmodum & eum, qui in ira hoc modo affectus eſt, vt vincatur, huius perturbationis incontinentem, incontinentem autem dicere non debemus. Omnis enim modum ſuperans vitioſitas & amentia, & C timiditas, & intemperantia, & ſæuitia, vel ferina eſt, vel morboſa. Nam qui naturâ talis eſt, vt omnia extimeſcat, etiamſi mus ſtridorem ediderit, ferina quadam timiditate timidus eſt. Alius erat, qui felem morbo affectus metuebat. Et ex amentium numero, ij, qui naturâ ſtulti & inconſiderati ſunt, ſenſúque duntaxat viuunt, ferarum ſunt ſimiles: quemadmodum nonnullæ longinquorum barbarorum nationes. Qui verò propter morbos veluti comitialeis, vel furores, ij ſunt morboſi. Nihil obſtat autem, quominus aliquis interdum his vitiis affectus ſit tantùm, ſed non vincatur. hoc dico: vt ſi Phalaris, cùm puſionem concupiſcat vel ad edendum, vel ad potiendum abſurda rerum venereorum voluptate, ſe cohibeat & contineat. Neque verò quicquam obſtat, quominus etiam vincatur, non ſo- D lùm affectus vitio ſit. Quemadmodum igitur & improbitas alia abſolutè dicitur improbitas, ea quæ in hominem cadit: alia cum adiectione, quia improbitas ferina, aut morboſa, non abſolutè: ſic nimirum & incontinentia eſt alia ferina & immanis, alia morboſa. Simpliciter autem & abſolutè ea ſola quæ humanæ intemperantiæ conuenit.

CAPVT VII.

Quæſtiones quaſdam, ſecundæ quæſtioni affines & connexas proponit atque ſoluit.

E INcontinentiam igitur & continentiam in eiſdem verſari, in quibus intemperantia & temperantia: in aliiſque aliud incontinentiæ genus ſitum eſſe, quod ex tranſlatione nominis, non abſolutè dicitur, perſpicuum eſt. Nunc autem & iræ, quàm cupiditatum, minùs eſſe turpem incontinentiam cognoſcamus. Videtur enim ira illa quidem aliqua ex parte rationem, ſed negligenter & confuſè audire, miniſtrorum præproperorum more, qui priuſquam id omne, quod dicitur, audierint,

A λέγω δὲ τὰς θηριώδεις, οἷον * τὴν ἄνθρωπον, ἣν λέγουσι τὰς κυούσας ἀνασχίζουσαν, τὰ παιδία κατεσθίειν· ἢ οἵοις φασὶ χαίρειν ἐνίους τῶν ἀπηγριωμένων περὶ τὸν Πόντον, τοὺς μὲν, ὠμοῖς, τοὺς δὲ, κρέασιν * ἀνθρώπων· τοὺς δὲ, τὰ παιδία δανείζειν ἀλλήλοις εἰς εὐωχίαν· ἢ τὸ περὶ Φάλαριν λεγόμενον· αὗται μὲν, θηριώδεις· αἱ δὲ, διὰ νόσους γίνονται καὶ μανίας ἐνίοις· ὥσπερ ὁ τὴν μητέρα καθιερεύσας, καὶ φαγών· καὶ ὁ τοῦ συνδούλου τὸ ἧπαρ. αἱ δὲ, νοσηματώδεις, ἢ ἐξ ἔθους· οἷον, * αἱ τῶν τριχῶν τίλσεις, καὶ ὀνύχων τρώξεις· ἔτι δ', ἀνθράκων, καὶ γῆς· πρὸς δὲ τούτοις, ἡ τῶν ἀφροδισίων τοῖς ἄρρεσι· τοῖς μὲν γὰρ, B φύσει, τοῖς δ', ἐξ ἔθους συμβαίνουσιν· οἷον, τοῖς ὑβριζομένοις ἐκ παίδων. ὅσοις μὲν οὖν φύσις αἰτία, τούτους μὲν, οὐδ' ἂν εἷς εἴποι ἀκρατεῖς· ὥσπερ οὐδὲ τὰς γυναῖκας, ὅτι οὐκ ὀπυίουσιν, ἀλλ' ὀπυίονται· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς νοσηματωδῶς ἔχουσι * δι' ἔθος. τὸ μὲν οὖν ἔχειν ἕκαστα τούτων, ἔξω τῶν ὅρων ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ καὶ ἡ θηριότης. τὸ δ' ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι, οὐχ ἡ ἁπλῆ ἀκρασία, ἀλλ' ἡ καθ' ὁμοιότητα. καθάπερ καὶ τὸν περὶ τοὺς θυμοὺς ἔχοντα τοῦτον τὴν ἕξιν * τοῦ πάθους ἀκρατῆ δ' οὐ λεκτέον. πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ C δειλία, καὶ ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν, θηριώδεις, αἱ δὲ, νοσηματώδεις εἰσίν· ὁ μὲν γὰρ φύσει τοιοῦτος, οἷος δεδιέναι πάντα, κἂν ψοφήσῃ μῦς, θηριώδη δειλίαν δειλός· ὁ δὲ, τὴν γαλῆν ἐδεδίει, διὰ νόσον· καὶ τῶν ἀφρόνων, οἱ μὲν, ἐκ φύσεως ἀλόγιστοι καὶ μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες, θηριώδεις, ὥσπερ ἔνια γένη τῶν πόρρω βαρβάρων· οἱ δὲ, διὰ νόσους, οἷον τὰς ἐπιληπτικὰς, ἢ μανίας, νοσηματώδεις. τούτων δ', ἔστι μὲν ἔχειν τινὰ ἐνίοτε μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δέ· λέγω δὲ, οἷον, εἰ Φάλαρις κατεῖχεν, ἐπιθυμῶν παιδίου φαγεῖν, ἢ πρὸς ἀφροδισίων ἄτοπον ἡδονήν. ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι, μὴ μόνον ἔχειν· ὥσπερ D οὖν καὶ μοχθηρία, ἡ μὲν κατ' ἄνθρωπον, ἁπλῶς λέγεται μοχθηρία· ἡ δὲ κατὰ πρόσθεσιν, ὅτι θηριώδης, ἢ νοσηματώδης· ἁπλῶς δ', οὔ· τὸν αὐτὸν * τρόπον δῆλον, ὅτι καὶ ἀκρασία ἐστὶν, ἡ μὲν, θηριώδης, ἡ δὲ, νοσηματώδης· ἁπλῶς δὲ, ἡ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολασίαν μόνη.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Ὅτι αἴσχιον ἡ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία τῆς περὶ τὸν θυμόν, καὶ ἐπὶ τέλει σύγκρισις κακίας καὶ θηριότητος.

E ΟΤι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτειά ἐστι μόνον περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη· καὶ ὅτι περὶ τὰ ἄλλα ἐστὶν ἄλλο εἶδος ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφορὰν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, δῆλον. Ὅτι δὲ καὶ ἧττον αἰσχρὰ ἀκρασία ἡ τοῦ θυμοῦ, ἢ ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν, θεωρήσωμεν· ἔοικε γὰρ ὁ θυμὸς, ἀκούειν * μέν τι τοῦ λόγου, παρακούειν δέ· * καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν διακόνων, οἳ πρὶν ἀκοῦσαι πᾶν τὸ λεγόμενον,

* γρ. τὴν αὐτὴν, τὴν κακουμένην Λαμίαν περὶ τὸν Πόντον. ſuprà gloſſa ex Græco interp.
* γρ. ἀνθρωπίνοις.
* Magnorum lib. 2. c. 6.
* ἐξ ἔθους.
* Lege cũ Lambino, τοῦτον τὸν τρόπον ἀκρατῆ, ἀκρατῆ δ' ἁ. Sic Græcus paraphr.
* γρ. αὐτὸν δὴ τρ.
* γρ. μέν τι.
* Magn. l. 2. c. 6.

ἐκθέουσι, εἶτα ἁμαρτάνουσι* τῆς προστάξεως· καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτοῦσιν· οὕτως ὁ θυμὸς, διὰ θερμότητα καὶ ταχυτῆτα τῆς φύσεως, ἀκούσας μὲν, οὐκ ἐπίταγμα δὲ ἀκούσας, ὁρμᾷ πρὸς τὴν τιμωρίαν· ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ ἡ φαντασία, ὅτι ὕβρις ἢ ὀλιγωρία, ἐδήλωσεν· ὁ δ', ὥσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιούτῳ πολεμεῖν, χαλεπαίνει δὴ εὐθύς· ἡ δ' ἐπιθυμία, ἐὰν μόνον εἴπῃ ὅτι ἡδὺ, ὁ λόγος, ἢ ἡ αἴσθησις, ὁρμᾷ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν· ὥσθ', ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως· ἡ δ' ἐπιθυμία, οὔ· αἰσχίων οὖν· ὁ μὲν γὰρ, τοῦ θυμοῦ ἀκρατὴς, τοῦ λόγου πως ἡττᾶται· ὁ δὲ, τῆς ἐπιθυμίας, καὶ οὐ τοῦ λόγου. ἔτι, ταῖς φυσικαῖς συγγνώμη μᾶλλον ἀκολουθεῖν ὀρέξεσι, ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμίαις ταῖς τοιαύταις μᾶλλον, ὅσαι κοιναὶ πᾶσι, καὶ ἐφ' ὅσον κοιναί· ὁ δὲ θυμὸς, φυσικώτερον, καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων· ὥσπερ ὁ ἀπολογούμενος, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι· καὶ γὰρ οὗτος, ἔφη, τὸν ἑαυτοῦ· κἀκεῖνος, τὸν ἄνωθεν· καὶ τὸ παιδίον δείξας, καὶ οὗτος ἐμὲ, ἔφη, ὅταν ἀνὴρ γένηται· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν· καὶ ὁ ἑλκόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, παύεσθαι ἐκέλευε πρὸς ταῖς θύραις· καὶ γὰρ αὐτὸς ἑλκύσαι τὸν πατέρα μέχρις ἐνταῦθα. ἔτι, ἀδικώτεροι οἱ ἐπιβουλότεροι. ὁ μὲν οὖν θυμώδης, οὐκ ἐπίβουλος, οὐδ' ὁ θυμὸς, ἀλλὰ φανερός· ἡ δ' ἐπιθυμία, καθάπερ τὴν Ἀφροδίτην φασί,

Δολοπλόκου γὰρ Κυπρογενοῦς. καὶ

— τὸν κεστὸν ἱμάντα Ὅμηρος, — Ἰλιάδ. ξ.

Πάρφασις, ἥ τ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονέοντος.

ὥστ' εἴπερ ἀδικωτέρα καὶ αἰσχίων ἡ ἀκρασία αὕτη, τῆς περὶ τὸν θυμόν ἐστι, καὶ ἁπλῶς ἀκρασία, καὶ κακία πως. ἔτι, οὐδεὶς ὑβρίζει λυπούμενος· ὁ δ' ὀργῇ ποιῶν πᾶς, ποιεῖ λυπούμενος· ὁ δ' ὑβρίζων, μεθ' ἡδονῆς. εἰ οὖν οἷς ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικώτερα, καὶ ἡ ἀκρασία ἡ δι' ἐπιθυμίαν· οὐ γάρ ἐστιν ἐν θυμῷ ὕβρις. ὡς μὲν τοίνυν αἰσχίων ἡ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία, τῆς περὶ τὸν θυμὸν, καὶ ὅτι ἔστιν ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικὰς, δῆλον. αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς ληπτέον. ὥσπερ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχὰς, αἱ μὲν, ἀνθρωπικαί εἰσι καὶ φυσικαὶ, καὶ τῷ γένει, καὶ τῷ μεγέθει· αἱ δὲ, θηριώδεις· αἱ δὲ, διὰ πηρώσεις, καὶ νοσήματα· τούτων δὲ περὶ τὰς πρώτας, σωφροσύνη καὶ * ἡ ἀκολασία μόνον ἐστί· διὸ καὶ τὰ θηρία οὔτε σώφρονα, οὔτε ἀκόλαστα λέγομεν, ἀλλ' ἢ κατὰ μεταφορὰν· καὶ εἴ τινι ὅλως ἄλλο πρὸς ἄλλο διαφέρει γένος τῶν ζῴων ὕβρει καὶ σιναμωρίᾳ, καὶ τῷ παμφάγον εἶναι· οὐ γὰρ ἔχει προαίρεσιν, οὐδὲ λογισμὸν, ἀλλ' ἐξέστηκε τῆς φύσεως, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων. ἔλαττον δὲ θηριότης, κακίας· φοβερώτερον δέ· οὐ γὰρ διέφθαρται τὸ βέλτιστον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, * ἀλλ' οὐκ ἔχει. ὅμοιον οὖν, ὥσπερ ἄψυχον * συμβάλλειν πρὸς ἔμψυχον, πότερον κάκιον·

* γρ. τῆς πράξεως.

* γρ. ἡ ἀκρασία

* γρ. ἀλλ' ἢ μὴ ἔχει.

* γρ. συμβάλλειν

A exiliunt, deinde ab actione aberrant: & vt canes, qui priuſquam attenderint, vtrùm ſit amicus, nécne, ſi quis modò foreis pulſauerit, aut ſtrepitum aliquem ediderit, latrant: ſic ira propter feruorem & celerem naturæ motum, audit illa quidem rationem, ſed imperio non exaudito, ad pœnas repetendas omni impetu fertur. Ratio enim, aut viſio, contumeliam vel contemptum in facto ineſſe indicauit: illa proinde ac ſi ratiocinando concluſerit, huic tali, qui contumelia affecerit, vel contempſerit, bellum inferre oportere, continuò ſæuit, atque excandeſcit. Cupiditas autem, ſi ratio deprauata, vel ſenſus illud eſſe iucundum dixerit modò, ad perfruendam voluptatem incitatur. Ita rationem ira quodammodo ſequitur: cupiditas verò
B minimè. Hæc igitur turpior illa eſt. Nam iræ incontinens, à ratione quodammodo ſuperatur: ille autem alter à cupiditate, non à ratione. Præterea ignoſcendum ei magis eſt, qui naturaleis appetitiones ſequitur. Nam & iis cupiditatibus danda venia eſt, quæ ſunt omnium communes, & quatenus ſunt communes. Ira autem & ſæuitia magis naturalis eſt, quàm cupiditates immoderatæ, miniméque neceſſariæ: vt ille, qui hac defenſione, cur patrem verberaret, vtebatur. Nam iſte (inquit) ſuum verberauit, & ille ſuum, & hic quoque me, vir factus, verberabit, paruulo filio ſuo demonſtrato. Eſt enim hoc nobis cognatum. Et qui à filio trahebatur, trahendi finem facere iubebat ad foreis.
C Nam à ſe quoque vſque ad hunc locum, patrem ſuum tractum eſſe. Præterea quo quiſque occultior & inſidioſior eſt, eo eſt iniuſtior. At homo iracundus minimè eſt inſidiator: neque ira ipſa, immò verò aperta. Cupiditas autem fallax & inſidioſa, quemadmodum aiunt eſſe Venerem,

Nectentiſque dolos Veneris.

&, vt ait Homerus:

Dixi: tum niueo ceſtum de pectore ſoluit,
In quo ſermo inerat blandus, qui mente ſagaci
Quamuis prudenteis ſpoliat.

Quare ſi iniuſtior, ergo & turpior hæc incontinentia erit quàm quæ in ira verſatur: eritque adeo hæc abſolute incontinentia, & quodammodo vitioſitas. Præterea nemo dolens ſtuprum infert al-
D teri. At qui ira incitatus aliquid facit, dolens facit: qui ſtuprum infert, cum voluptate infert. Si igitur ea quæque ſunt iniuſtiſſima, propter quæ iure optimo iraſcimur: profectò incontinentia ob cupiditatem ſuſcepta iniuſtior eſt. Non ineſt enim in ira voluptuaria libido. Incontinentiam igitur eam, quæ in cupiditatibus verſatur, iræ incontinentia turpiorem eſſe: continentiámque & incontinentiam in cupiditatibus & corporis voluptatibus verſari, perſpicuum eſt. Harum autem ipſarum differentiæ ſunt cognoſcendæ. Nam quemadmodum initio à nobis dictum eſt, aliæ ſunt humanæ & naturales tum genere tum magnitudine: aliæ immanes & ferinæ: aliæ ex corporis debilitationibus & morbis natæ. Quarum in primis verſan-
E tur temperantia duntaxat, & intemperantia. Itaque neque temperanteis, neque intemperanteis beſtias dicimus, niſi per tranſlationem ſermonis, etiamſi omnino amantiũ genus aliud ab alio libidine, & profuſa ad rem veneream petulantia, & omnium rerum edacitate differat. Non enim conſilium vllum habent, nullâque rationis agitatione prædita ſunt, ſed à natura deſciuerunt, vt homines furioſi. Eſt autem feritas minus malum quidem vitioſitate, ſed horribilius tamen. Neque .n. corruptũ eſt in illis, id quod eſt optimũ, quomodo in homine, ſed eo carent. Simile igitur eſt, vt ſi inanimũ cũ animato cõferatur, vtrũ ſit peius:

A Innocentior enim minúſque pernicioſa ſemper improbitas eius eſt, quod principium non habet. Mẽs autem principium eſt. Simile igitur eſt, vt ſi iniuſtitiam cum homine iniuſto conferas. Nam fieri poteſt, vt vtrumque altero ſit peius. Infinitis certè partibus plura mala intulerit homo vitioſus & improbus, quàm fera.

CAPVT VIII.

Tertiam quæſtionem explicat.

B IN voluptatibus autem & doloribus, quæ tactu & guſtatu percipiuntur, itémque in earum cupiditatibus & fugis (in quibus temperantia & intemperantia ſuprà poſita eſt) poteſt quis ita affectus eſſe, vt etiam ab eis vincatur, quibus plerique ſunt ſuperiores: poteſt rurſus fieri vt etiam eas vincat à quibus vulgus ſuperatur. Horum autem is qui à voluptatibus vincitur, incontinens: qui voluptatum victor eſt, continens: & qui doloribus eſt inferior, fractus & mollis: qui ſuperior, patiens dicendus eſt. Sunt autem maximæ partis hominum habitus inter hos interiecti, quamuis ad vitioſos magis vergere videantur. Quoniam autem voluptates aliæ ſunt neceſſariæ, aliæ non neceſſariæ, & illæ quidem vſque ad aliquem finem neceſſariæ: earum veC rò neque nimium, neque parum ſunt neceſſaria (ſi militérque de cupiditatibus & doloribus eſt ſentiendum) qui iucunditates aut immoderatas, aut immoderatè ſequitur, ſi propterea quòd conſilium cepit huiuſmodi, & propter ipſas, non propter aliud quicquam, quod ex eis redeat, is intemperans eſt. Hunc enim neceſſe eſt non facilè factorum ſuorum pœnitere. Itaque inſanabilis eſt. Nam qui ita natura comparatus eſt, vt eum non pœniteat, is ad ſanitatem nunquam reuertitur. Qui autem modum deſerit in expetendis voluptatibus, huic opponitur. At medius, temperans nominatur. Similitérque intemperans eſt, qui dolores corporis fugit: non quia vincatur, ſed quia conſilium ceperit ita viuendi. EoD rum autem qui conſilium non ceperunt ita viuendi, alius propter voluptatem quóuis impellitur: alius quia dolorem fugit, ex cupiditate naſcentem. Itaque inter ſe differunt. Nemo eſt autem, cui non videatur deterior is, qui nulla aut leui cupiditate affectus, turpe aliquid admittat, quàm qui vehementi: & qui non iratus alterũ pulſet, quam qui idem faciat ira incitatus. Quid enim faceret commotus ac perturbatus? Itaque deterior eſt incontinente, intemperans. Eorum igitur, qui ſuprà à nobis dicti ſunt, alter magis eſt mollis, alter incontinens. Opponitur autem incontinenti continens, molli patiens. Patientia enim eſt in reſiſtendo, continentia in vincendo. Aliud eſt autem reſiſtere, aliud E vincere: quemadmodum aliud eſt non vinci, aliud vincere. Quare & continentia optabilius quiddam eſt quàm patientia. Iam verò qui modum deſerit in iis quibus plerique obſiſtunt, & obſiſtere poſſunt, is mollis & delicatus eſt. Deliciæ enim mollities quædam eſt: vt qui veſtem trahit, ne quid in ea attollenda laboris ſuſcipiat, ac doloris: & cùm ægrum imitetur, miſerum ſe eſſe non arbitratur, qui tamen miſero ſit ſimilis. Itémque de continentia & incontinentia ſentiendum. Neque enim ſi quis à vehementibus & immodicis voluptatibus aut doloribus ſuperetur, mirum debeat videri: immò verò venia ſit dignus, ſi obſiſtendo vincatur: vt Theodectæ Philoctetes à vipera percuſſus, vel Carcini Cercyon in Alope:

A * ἀσινεστέρα γὰρ ἡ φαυλότης ἀεὶ, ἡ τοῦ μὴ ἔχοντος ἀρχήν· ὁ δὲ νοῦς, ἀρχή. παραπλήσιον οὖν τὸ συμβάλλειν ἀδικίαν πρὸς ἄνθρωπον ἄδικον· ἔστι γὰρ ὡς ἑκάτερον κάκιον. * μυριοπλάσια γὰρ ἂν * κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακὸς, θηρίου.

ΚΕΦΑΛ. η.

Ἀκρασίας, ἐγκρατείας, καρτερίας, μαλακίας, καὶ ἀκολασίας διαφοραὶ ποικίλαι καὶ διαιρέσεις.

B ΠΕρὶ δὲ τὰς δι' ἁφῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ἐπιθυμίας καὶ φυγὰς, περὶ ἃς ἥ τε ἀκολασία καὶ ἡ σωφροσύνη διωρίσθη πρότερον· ἔστι μὲν οὕτως ἔχειν, ὥστε ἡττᾶσθαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ κρείττους· ἔστι δὲ κρατεῖν, καὶ ὧν οἱ πολλοὶ ἥττους. τούτων δὴ, ὁ μὲν περὶ ἡδονὰς, ἀκρατής· ὁ δ', ἐγκρατής· ὁ δὲ περὶ λύπας, μαλακός· ὁ δὲ, καρτερικός· μεταξὺ δὲ ἡ τῶν πλείστων ἕξις, κἂν εἰ ῥέπουσι μᾶλλον πρὸς τὰς χείρους. ἐπεὶ δ' ἔνιαι τῶν ἡδονῶν, ἀναγκαῖαί εἰσιν· αἱ δ', οὔ· μέχρι τινός· αἱ δ' ὑπερβολαὶ, οὔ, οὐδ' αἱ ἐλλείψεις· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐπιθυμίας ἔχει καὶ λύC πας· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων, ἢ καθ' ὑπερβολὰς * ἢ διὰ προαίρεσιν, καὶ δι' αὐτὰς, καὶ μηδὲν δι' ἕτερον ἀποβαῖνον, ἀκόλαστος· ἀνάγκη γὰρ * τοῦτον μὴ εἶναι μεταμελητικόν· ὥστ' * ἀνίατος· ὁ δὲ ἐλλείπων, ὁ ἀντικείμενος· ὁ δὲ μέσος, σώφρων. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ φεύγων τὰς σωματικὰς λύπας, μὴ δι' ἧτταν, ἀλλὰ διὰ προαίρεσιν. τῶν δὲ μὴ προαιρουμένων, ὁ μὲν, ἄγεται διὰ τὴν ἡδονήν· ὁ δὲ, διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύπην, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας· ὥστε διαφέρουσιν ἀλλήλων. * παντὶ δὲ ἂν δόξειε χείρων εἶναι, εἴ D τις μὴ ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, πράττοι τι αἰσχρὸν, ἢ εἰ σφόδρα ἐπιθυμῶν· καὶ εἰ μὴ ὀργιζόμενος * τύπτοι, ἢ εἰ ὀργιζόμενος· τί γὰρ ἂν ἐποίει, ἐν πάθει ὤν; διὸ ὁ ἀκόλαστος, χείρων τοῦ ἀκρατοῦς. τῶν δὴ λεχθέντων, τὸ μὲν, μαλακίας εἶδος μᾶλλον· * ὁ δὴ, ἀκρατής. ἀντίκειται δὲ, τῷ μὲν ἀκρατεῖ, ὁ ἐγκρατής· τῷ δὲ μαλακῷ, ὁ καρτερικός· τὸ μὲν γὰρ καρτερεῖν, ἐστὶν ἐν τῷ ἀντέχειν· ἡ δὲ ἐγκράτεια, ἐν τῷ κρατεῖν. ἕτερον δὲ τὸ ἀντέχειν καὶ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἡττᾶσθαι τοῦ νικᾶν· διὸ καὶ αἱρετώτερον ἐγκράτεια καρτερίας ἐστίν. ὁ δὲ E ἐλλείπων, πρὸς ἃ οἱ πολλοὶ καὶ ἀντιτείνουσι, καὶ δύνανται, οὗτος μαλακὸς καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ἡ τρυφὴ, μαλακία τίς ἐστιν. * ὃς ἕλκει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ αἴρειν λύπην· καὶ μιμούμενος τὸν κάμνοντα, οὐκ οἴεται ἄθλιος εἶναι, ἀθλίῳ ὅμοιος ὤν. ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ περὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν· οὐ γὰρ εἴ τις ἰσχυρῶν καὶ ὑπερβαλλουσῶν ἡδονῶν ἡττᾶται, ἢ λυπῶν, * θαυμαστὸν, ἀλλὰ καὶ συγγνωμονικὸν, εἰ ἀντιτείνων, ὥσπερ ὁ Θεοδέκτου Φιλοκτήτης ὑπὸ τοῦ ἔχεως πεπληγμένος· ἢ ὁ Καρκίνου ἐν τῇ Ἀλόπῃ Κερκύων,

* γρ. ἀσινεστέρα sed ex glossa.
* γρ. μυριοπλάσια
* γρ. κακοποιήσειεν
* Zuing. εἰ διὰ πρ.
* γρ. τοῦτον
* γρ. ἀνίατος· ὁ γὰρ μὴ μεταμελητικὸς, ἀνίατος.
* γρ. πάντη
* γρ. τύπτει
* γρ. ὁ δ' ἀκόλαστος. Vetus interpr. ſic reperiſſe in ſuis videtur, ὁ δ' ἀκόλαστος, ἀκόλαστος δὴ ἀντίκειται σώφρων, ἀντίκειται δὲ τῷ μὲν ἀκρατεῖ ὁ ἐγκρατής. Victorius.
* γρ. ὡς ἕλκει
* γρ. θαυμαστὸν ἀλλὰ συγγνωμονικόν.

καὶ ὥσπερ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γέλωτα, ἀθρόον A ἐκκαγχάζουσιν, οἷον συνέπεσε Ξενοφάντῳ. ἀλλ' εἴ τις πρὸς ἃς οἱ πολλοὶ δύνανται ἀντέχειν, τούτων ἡττᾶται, καὶ μὴ δύναται ἀντιτείνειν, μὴ διὰ φύσιν τοῦ γένους, ἢ διὰ νόσον, * οἷον ἐν τοῖς * Περσῶν βασιλεῦσιν ἡ μαλακία διὰ τὸ γένος, καὶ ὡς τὸ θῆλυ πρὸς τὸ ἄρρεν διέστηκε. δοκεῖ δὲ καὶ ὁ παιδιώδης, * ἀκόλαστος εἶναι· ἔστι δὲ μαλακός· ἡ γὰρ παιδιά, ἄνεσίς ἐστι, εἴπερ οὖν ἀνάπαυσις· τῶν δὲ πρὸς ταύτην ὑπερβαλλόντων, ὁ παιδιώδης ἐστίν. ἀκρασίας δέ, τὸ μέν, προπέτεια· τὸ δέ, ἀσθένεια· οἱ μὲν γὰρ βουλευσάμενοι, οὐκ ἐμμένουσιν οἷς ἐβουλεύσαντο, διὰ B τὸ πάθος· οἱ δέ, διὰ τὸ μὴ βουλεύσασθαι, ἄγονται ὑπὸ τοῦ πάθους· ἔνιοι γάρ, ὥσπερ οἱ * προγαργαλίσαντες, οὐ γαργαλίζονται, οὕτω καὶ * προαισθόμενοι, καὶ προϊδόντες, καὶ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λογισμόν, οὐχ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ πάθους· οὔτ' ἂν ἡδὺ ᾖ, οὔτ' ἂν λυπηρόν. μάλιστα δ' οἱ ὀξεῖς καὶ μελαγχολικοί, τὴν προπετῆ ἀκρασίαν εἰσὶν ἀκρατεῖς· οἱ μὲν γάρ, διὰ τὴν ταχύτητα, οἱ δέ, διὰ τὴν σφοδρότητα, οὐκ ἀναμένουσι τὸν λόγον, διὰ τὸ ἀκολουθητικοὶ εἶναι τῇ φαντασίᾳ.

* γρ. ὥσπερ
* γρ. Σκυθῶν
* Zuing. ἀκρατὴς εἶναι.
* γρ. προγαργαλισθέντες.
* γρ. προαισθανόμενοι,

& vt qui riſum comprimere conantes, vniuerſum profundunt, quod Xenophanto accidit: ſed ſi quis quibus voluptatibus multi poſſunt obſiſtere, ab iis ſuperetur, neque poſſit contrà niti, non propter generis naturam, aut morbum, quemadmodum Perſarum regibus mollities propter genus innata eſt, & vt fœmina à mare diſtat. Atque etiam is qui ludo & ioco magnopere deditus eſt, videtur eſſe iſitemperans. Sed mollis eſt potiùs. Ludus enim, remiſſio animorum eſt, ſiquidem eſt requies. In his autem, qui modum iocandi ac ludendi ſuperant, iocoſus numeratur. Incontinentia autem alia eſt feſtinatio præceps, alia imbecillitas. Alij enim poſteaquam deliberauerunt, non conſtant in eis quæ deliberata ſunt, propter perturbationem: alios autem, quia non conſultarunt, neque deliberarunt, quòuis trahit ac rapit perturbatio. Nonnulli enim, vt ij qui ſe ipſi antè titillarint, non titillantur ab alio: ſic quia præſenſerunt ac præuiderunt, ſeipſos denique ac rationis iudicium antè expergefecerunt, à perturbatione non vincuntur, ſiue iucunditatem oſtẽtet, ſiue dolorem intentet. Maximè autem & ij, quos acuta, & ij quos atra bilis vexat, præcipiti illa incontinentia ſunt incontinentes. Illi enim propter celeritatem, hi propter acrimoniam ſeu vehementiam, rationem non opetiuntur, quòd ſpecies animo oblatas, viſionéſque facilè ſequantur.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ ἀκρατείας καὶ κακίας, καὶ ἀκρατοῦς καὶ ἀκολάστου· ὅτι μᾶλλον ἀνίατος ὁ ἀκόλαστος, καὶ ὅτι βελτίων αὐτοῦ ὁ ἀκρατής.

CAPVT IX.

C *Ad confirmationem eorum quæ de formali ratione Diſpoſitionum ethicarum dicta ſunt, ſex illa Placita, quæ ſuprà cap. 2. propoſuerat, examinare & explicare aggreditur, vt verum vero ſemper conſonare demonſtretur. Et hoc quidem capite Primum declarat.*

Ἔστι δέ, ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὥσπερ * ἐλέχθη, οὐ μεταμελητικός· ἐμμένει γὰρ τῇ προαιρέσει· ὁ δ' ἀκρατής, μεταμελητικὸς * πᾶς. διὸ οὐχ * ὥσπερ ἠπορήσαμεν, οὕτω καὶ ἔχει· ἀλλ', * ὁ μέν, ἀνίατος· ὁ δέ, ἰατός· ἔοικε γάρ, ἡ μὲν μοχθηρία, τῶν νοσημάτων οἷον ὑδέρῳ καὶ φθίσει· ἡ δὲ ἀκρασία, τοῖς ἐπιληπτικοῖς· ἡ μὲν γάρ, συνεχής· ἡ δέ, οὐ συνεχὴς πονηρία. καὶ ὅλως δέ, ἕτερον τὸ γένος ἀκρασίας καὶ κακίας· ἡ μὲν γὰρ κακία, λανθάνει· ἡ δὲ ἀκρασία, οὐ λανθάνει. αὐτῶν δὲ D τούτων βελτίους οἱ ἐκστατικοί, ἢ οἱ τὸν λόγον ἔχοντες μέν, μὴ ἐμμένοντες δέ· ὑπ' ἐλάττονος γὰρ πάθους ἡττῶνται, καὶ οὐκ ἀπροβούλευτοι, ὥσπερ * ἕτεροι· ὅμοιος γὰρ ὁ ἀκρατής ἐστι τοῖς ταχὺ μεθυσκομένοις, καὶ ὑπὸ ὀλίγου οἴνου, καὶ ἐλάττονος ἢ ὡς οἱ πολλοί. ὅτι μὲν οὖν κακία ἡ ἀκρασία οὐκ ἔστι, φανερόν· ἀλλά πῃ ἴσως· τὸ μὲν γάρ, παρὰ προαίρεσιν· τὸ δέ, κατὰ προαίρεσίν ἐστιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅμοιόν γε κατὰ τὰς πράξεις, ὥσπερ τὸ Δημοδόκου E εἰς Μιλησίους· Μιλήσιοι γάρ, ἀξύνετοι μὲν οὐκ εἰσί· δρῶσι δέ, οἷάπερ οἱ ἀξύνετοι, καὶ οἱ ἀκρατεῖς, ἄδικοι μὲν οὐκ εἰσίν, ἀδικοῦσι δέ. ἐπεὶ δ', ὁ μέν, τοιοῦτός ἐστιν, * οἷος μὴ διὰ τὸ πεπεῖσθαι διώκειν τὰς καθ' ὑπερβολὴν καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον σωματικὰς ἡδονάς· ὁ δέ, πέπεισται, διὰ τὸ τοιοῦτος εἶναι, οἷος διώκειν αὐτάς. ἐκεῖνος μὲν * οὖν, εὐμετάπειστος, * ὁ δ' οὔ· ἡ γὰρ ἀρετὴ καὶ μοχθηρία τὴν ἀρχήν,

* Superiore ca.
* γρ. πῶς.
* Suprà cap. 3.
* γρ. ὁ μὲν ἰατός (vel ἰατός) ὁ δὲ ἀνίατος.
* γρ. ἄπειροι.
γρ. οἷος διὰ τὸ μὴ πεπ. δ.
* γρ. οὗτος δ' οὔ.

INcontinentem autem, vt ſuprà diximus, non facilè ſuorum factorum pœnitet. Perſtat enim in conſilio ſuſcepto. Incontinens autem omnis, eiuſmodi eſt quodammodo, vt eum facilè pœniteat. Itaque non ita ſe res habet, vt ſuprà dubitauimus: ſed hic quidem ſanabilis eſt, ille autem inſanabilis. Similis enim eſt vitioſitas aquæ inter cũtem, & tabi: incontinentia autem morbis comitialibus. Illa D enim aſſidua & perpetua eſt: hæc non eſt perpetua improbitas. Atque in ſumma aliud eſt incontinentiæ genus, aliud vitioſitatis. Vitioſitas enim latet: non latet incontinentia. Horum autem ipſorum ij ſunt meliores, qui facilè de ſententia deducuntur, quàm qui ratione in conſilium adhibita, in ea non perſtant. Hi enim primùm à minore perturbatione ſuperantur: deinde non ſine deliberatione antegreſſa, vt illi alteri. Similis eſt enim incontinens hic, quem imbecillum diximus, iis qui citò, & modico vino, & pauciore quàm vulgus, fiunt ebrij. Incontinentiam igitur non eſſe vitioſitatem, perſpicuum eſt, niſi fortè aliqua ratione. Hæc enim à conſilio auerſa eſt: illa conſilio congruit. In actioni- E bus tamen reperiuntur ſimiles: quale illud eſt Demodoci in Mileſios: Mileſij non ſunt illi quidem ſtulti, ſed tamen eadem faciunt, quæ ſtulti: ſic incontinentes non ſunt illi quidem iniuſti, ſed iniuſtè faciunt tamen. Quoniam autem incontinens eiuſmodi eſt vt non quòd ita ſibi perſuaſerit, immoderatas & à recta ratione alienas ſequatur corporis voluptates; intemperans verò ſibi perſuaſit ita viuendum eſſe, quia talis eſt, vt eas ſequatur: ergo ille facilè de ſententia deducetur, hic non item. Nam vt virtus principium tuetur & conſeruat:

ita vitioſitas perdit atque extinguit. In actionibus autẽ id cuius gratia illæ ſuſcipiuntur, principium eſt: vt in Mathematicis ea quæ poſita & conceſſa ſunt. Neque igitur illic principia ratione doceri poſſunt: neque hic: ſed virtus aut naturalis, aut ea, quæ ex cõſuetudine cõparatur, rectè ſentiendi de principio magiſtra eſt. Temperans igitur eſt is qui talis eſt. intemperans autem, qui ei contrarius. Eſt porrò aliquis alius, qui propter perturbationem à recta ratione auerſus, de conſilio quaſi de gradu deijcitur: quem quidẽ perturbatio hactenus ſuperat, vt non agat quod monet & preſcribit ratio: ſed vt talis ſit, vt ſibi perſuadeat impudenter & improbè perſequendas eſſe huius generis voluptates, non ſuperat. Hic eſt incontinens, intemperante melior, neque abſolutè improbus. Salua enim res eſt ea quæ omnium eſt optima, principium. Alter eſt huic cõtrarius, qui in ſententia permanet, quique propter animi perturbationem, de eo quod conſtituit, non depellitur. Ex iis igitur perſpicuum eſt, hunc habitum eſſe bonum: illum, malum & vitioſum.

CAPVT X.

Secundum placitum enarrat.

VTrùm igitur continens ſit is, qui in qualibet ratione, & in quolibet conſilio perſtat: an is demum qui in recto conſilio. Et vtrùm is incontinens, qui in quolibet conſilio, atque in quauis ratione non permanet, an is, qui in ratione falſa, & in conſilio minus recto, quemadmodum ſupra à nobis dubitatum eſt: An ex euentu quidem in quauis ratione & in quouis conſilio: per ſe autem in vera ratione & recto conſilio permaneat continens, non permaneat incontinens, videamus. Si quis enim illud propter hoc optet & expetat, aut perſequatur, per ſe quidem hoc perſequi & optare dicendus eſt, ex euentu verò, illud prius. Per ſe autem, ſimpliciter & abſolutè intelligi volumus. Itaque accidere poteſt, vt in qualibet opinione ille permaneat, hic ex qualibet depellatur: abſolutè autem in vera ille permanet, hic non permanet. Sunt autem quidã, qui in opinione ſua facilè perſeuerant: atque hi ſunt, quos in ſententia obſtinatos & pertinaceis appellamus: quales ſunt ij qui ægrè ſibi aliquid à quoquã perſuaderi patiuntur, quique non facilè de ſententia deducuntur: qui ſimile quiddam habẽt continenti, vt prodigus liberali, & audax fidenti: ſed in multis ab eo diſcrepant. Continens enim propter perturbationem & cupiditatem, ſententiam non mutat. Nam vbi fors ita tulerit, facilè ſibi fidem fieri patietur. Pertinax autem & in ſententia obſirmatus, de ſententia non decedit, etiam ſi ſuadeat ratio. Deinde magna pars hominum cupiditates vltrò arceſſit, ac recipit, ſeſeque à voluptatibus duci facilè patitur. Obſirmati autem in ſententia ſunt ij, qui præcipuas quaſdam ſententias in animum induxerunt, indoctique & agreſtes homines. Atque ij quidem, qui præcipuas ſententias in animum induxerunt, propter voluptatem ac dolorem ſunt pertinaces. Lætantur enim cùm vincunt, ſi de ſentẽtia ſua non deducantur: & grauiter moleſtéque ferunt, ſi ſua veluti decreta reſcindantur atque infirmentur. Itaque incontinenti, quàm continenti, ſunt ſimiliores. Sũt autem nonnulli, qui non perſtant in eis quæ ipſi decreuerunt & comprobarunt, ſed non propter incontinentiam: vt in Sophoclis Philoctete Neoptolemus. Atqui propter voluptatem in ſententia non perſtitit: at honeſtam. Nam vera loqui, erat ei pulchrum, atque honeſtum: perſuaſum autem ei fuerat ab Vlyſſe, vt mentiretur. Non enim quiſquis voluptate adductus aliquid agit, intemperans eſt, neque improbus, neque incontinens: ſed qui turpi.

A ἡ μὲν, φθείρει, ἡ δὲ, σώζει· ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὗ ἕνεκα, ἀρχή· ὥσπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς αἱ ὑποθέσεις. οὔτε δὴ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν ἀρχῶν, οὔτε ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀρετή, ἢ φυσική, ἢ * ἠθικὴ τοῦ ὀρθοδοξεῖν περὶ τὴν ἀρχήν. σώφρων μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος· ἀκόλαστος δὲ, ὁ ἐναντίος. ἔστι δέ τις διὰ πάθος ἐκστατικὸς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὃν, ὥστε μὲν μὴ πράττειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, κρατεῖ * τὸ πάθος· ὥστε δ' εἶναι τοιοῦτον οἷον πεπεῖσθαι διώκειν * ἀνέδην δεῖν τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, οὐ κρατεῖ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀκρατὴς, * βελτίων τοῦ ἀκολάστου· οὐδὲ φαῦλος ἁπλῶς· B σώζεται γὰρ τὸ βέλτιστον, ἡ ἀρχή. ἄλλος δ' ἐναντίος, ὁ ἐμμενετικὸς, καὶ οὐκ ἐκστατικὸς, διά γε τὸ πάθος. φανερὸν δὴ ἐκ τούτων ὅτι ἡ μὲν, σπουδαία ἕξις· ἡ δὲ, φαύλη.

* χ. ἰδίω
* χ. διὰ τὸ πάθος.
* γρ. ἀναιδῶς
* γρ. βελτίων ὤν

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Πότερον πάσῃ δόξῃ ποιεῖ ἐμμενετικὸν ἡ ἐγκράτεια, ἡ δ' ἀκρασία πάσης δόξης ἐκστατικόν.

ΠΟτερον οὖν ἐγκρατής ἐστιν ὁ ὁποιῳοῦν λόγῳ καὶ ὁποιᾳοῦν προαιρέσει ἐμμένων, ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ· καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁποιᾳοῦν μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁποιῳοῦν λόγῳ, * ἢ ὁ μὴ τῷ ψευδεῖ λόγῳ, καὶ τῇ προαιρέσει τῇ ὀρθῇ, ὥσπερ C * ἠπορήθη πρότερον, ἢ * κατὰ συμβεβηκὸς ὁ ὁποιᾳοῦν· καθ' αὑτὸ δὲ τῷ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν, ἐμμένει· ὁ δὲ, οὐκ ἐμμένει. Εἰ γάρ τις τοδὶ διὰ τοδὶ αἱρεῖται ἢ διώκει, καθ' αὑτὸ μὲν, τοῦτο διώκει καὶ αἱρεῖται· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, τὸ πρότερον. ἁπλῶς δὲ λέγομεν, τὸ καθ' αὑτό· ὥστε ἔστι μὲν ὡς ὁποιᾳοῦν δόξῃ, ὁ μὲν, ἐμμένει· ὁ δὲ, ἐξίσταται· ἁπλῶς δὲ, * τῇ ἀληθεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἱ ἐμμενετικοὶ * τῇ δόξῃ· Εἰσὶ δ' οὓς καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, οἱ δυσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι· οἳ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρατεῖ· ὥσπερ ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς D τῷ θαρραλέῳ· Εἰσὶ δ' ἕτεροι κατὰ πολλά· ὁ μὲν γὰρ διὰ πάθος καὶ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβάλλει, ὁ ἐγκρατής· ἐπεὶ εὔπειστος, ὅταν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατής· ὁ δὲ, οὐχ ὑπὸ λόγου· ἐπεὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς * καὶ ἄγροικοι· οἱ μὲν ἰδιογνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπείθωνται· καὶ λυποῦνται ἂν ἄκυρα τὰ αὐτῶν ᾖ, ὥσπερ ψηφίσματα· ὥστε μᾶλλον τῷ ἀκρατεῖ ἐοίκασιν ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. Εἰσὶ δέ τινες οἳ τοῖς δόξασιν E οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασίαν, οἷον ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ * τοῦ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτόλεμος· καί τοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλήν. τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν ἦν· ἐπείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθαι· οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονήν τι πράττων, ἐστὶν ἀκόλαστος, οὔτε φαῦλος, οὔτε ἀκρατής· ἀλλ' ὁ δι' αἰσχράν.

* γρ. ἢ ὁ τῷ ψ. λόγ. καὶ τῇ πρ. τῇ μὴ ὀρ.
* Suprà cap. 3.
* γρ. κατὰ μὲν.
* γρ. ὁ τῇ ἀ.
* γρ. τῇ δόξῃ εἰσίν. οὓς καλ. sic Aſpaſ.
* γρ. ὁ ἐγκρ.
* γρ. τῷ

A

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Λύσεις περιέχει τὸ κεφάλαιον πολλῶν ἀποριῶν τῶν πρότερον ἀπορηθεισῶν.

Ἐπεὶ δ' ἐστί τις καὶ τοιοῦτος οἷος ἧττον ἢ δεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρειν, καὶ οὐκ ἐμμένων τῷ λόγῳ, ὁ τοιοῦτος τούτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς μέσος ὁ ἐγκρατής· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ, διὰ τὸ μᾶλλόν τι· οὗτος δὲ, διὰ τὸ ἧττόν τι· ὁ δ' ἐγκρατὴς, ἐμμένει, καὶ οὐδὲ* δι' ἕτερον μεταβάλλει. δεῖ δ', εἴπερ ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαύλας εἶναι, ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανεράν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. Ἐπεὶ δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τοῦ σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἠκολούθηκεν· ὅ, τε γὰρ ἐγκρατὴς οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον, διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν, καὶ ὁ σώφρων· ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων· ὁ δ', οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας. καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον· ὁ δ', οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. Ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφότεροι δὲ τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν, καὶ οἰόμενος δεῖν, ὁ δ' οὐκ οἰόμενος. Οὐδ' ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος καὶ σπουδαῖος τὸ ἦθος δέδεικται ὤν. ἔτι, οὐ τῷ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τῷ πρακτικός. ὁ δ' ἀκρατὴς, οὐ πρακτικός. Τὸν δὲ δεινὸν οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι· διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε* φρόνιμοι εἶναί τινες, ἀκρατεῖς δὲ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον* ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· καὶ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. Οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος· καὶ ἑκὼν μὲν. τρόπον γάρ τινα εἰδὼς, καὶ ὃ ποιεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα· πονηρὸς δ', οὔ· ἡ γὰρ προαίρεσις, ἐπιεικής· ὥσθ' ἡμιπόνηρος, καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος.* ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν, οὐκ ἐμμενετικὸς οἷς ἂν βουλεύσηται· ὁ δὲ, μελαγχολικὸς, οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως. καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δὲ οὐδενὶ, ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν·

Ἡ πόλις *ἐβούλεθ', ἣ νόμων οὐδὲν μέλει.

ὁ δὲ πονηρὸς, χρωμένῃ μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δὲ χρωμένῃ. Ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ, ἐμμένει μᾶλλον· ὁ δ', ἧττον τῆς τῶν πλείστων δυνάμεως. εὐιατοτέρα δὲ τῶν ἀκρασιῶν, ἣν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύονται, τῶν βουλευσαμένων μὲν, μὴ ἐμμενόντων δέ· καὶ οἱ δι' ἐθισμοῦ ἀκρατεῖς, τῶν φυσικῶν· ῥᾷον γὰρ ἔθος μετακινῆσαι φύσεως· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ ἔθος χαλεπὸν, ὅτι τῇ φύσει ἔοικεν, ὥσπερ καὶ Εὔηνος λέγει,

* γρ. δι' ἑκάτερον

* γρ. φρόν. μὲν εἶ.

* Lib. 6. c. 13.

* Suprà cap. 8. ſub finem.

* Argyr. & Lab. ἴσως.

CAPVT XI.

Tertium, Quartum, & Quintum placitum dilucidat.

Qvoniam autem eſt etiã aliquis eiuſmodi, qui minùs quàm debeat, corporis voluptatibus delectetur, & qui in ratione non permaneat: inter hũc & incõtinentẽ, medius continens locatus eſt. Incõtinens enim propterea ſeſe in rationis gyro non cõtinet, quia magis quàm par eſt voluptatibus delectatur: hic autẽ nomine vacans, propterea quòd minùs delectatur. Continẽs autem in ratione permanet, neque propter alterutrũ ſententiam mutat.

B Neceſſariò autem ſi continẽtia bonum eſt, ambo habitus contrarij mali ſunt, quemadmodũ apparet: ſed quia alter in paucis, & raro reperitur, iccirco vt temperantia intemperantiæ dũtaxat videtur aduerſari, ſic & incontinẽtiæ cõtinentia. Sed quandoquidem ex ſimilitudine multa dicuntur, tẽperantis quoque cõtinentia ex ſimilitudine quadam ducta eſt. Nam & cõtinens & temperãs eiuſmodi ſunt, vt nihil à ratione faciant alienum propter corporis voluptates: ſed hoc intereſt, quòd ille prauis afficitur cupiditatibus, hic non item: & hic eiuſmodi eſt, vt nulla re delectetur præter rationem: ille eiuſmodi, vt delectetur quidem, ſed non vt trahatur. Similes ſunt quoque inter ſe incontinens

C & intemperans. Et cùm inter ſe alioquin differant, ambo corporis delectationes perſequuntur: ſed hic ita vt exiſtimet eas ſequi oportere, ille ita vt non exiſtimet. Neque verò fieri poteſt vt idem vnà prudens ſit, & incontinens. Nam prudentem etiam bonum virum ſimul eſſe oſtendimus. Præterea non ex eo ſolùm prudẽs aliquis eſt, quòd ſciat, ſed ex eò etiam quòd ad res agẽdas idoneus ſit. At incontinẽs ad agendũ ineptus eſt. Solertem autem nihil prohibet incontinẽtem eſſe. Itaq; etiã videntur interdum nonnulli prudentes eſſe, & tamẽ incontinentes: quia ſolertia differt à prudentia eo modo quomodo ſuperiore libro diximus: & propterea quia ratione ſunt duo illa quidẽ finitima, ſed conſilio differũt. Neque etiam incontinens inſtar eius eſt, qui ſcit, eáque

D quæ ſcit, re conſiderat, & animo contemplatur: ſed eius qui dormit, vel qui vino obrutus eſt. Et verò ſua ſponte facit quidem ille: facit enim quodãmodo ſciẽs & quid & cuius rei gratia faciat: ſed improbus non eſt tamen. Cõſilium enim eius bonum eſt. Itaque dimidia ex parte malus eſt. Neque iniuſtus eſt: quoniam non eſt ſubdolus, aut inſidioſus. Incontinentium enim aliqui non perſtant in eis quæ deliberarint: ij autem, qui atra bile laborant, ne ad conſultãdum quidem vlla ex parte apti ſunt. Similis igitur eſt incontinẽs ei ciuitati, quæ omnia quidem decernit, quæ ſunt decernendã, legeſque habet bonas atque vtileis, ſed nulla earũ vtitur: quemadmodum Anaxandrides falsè dixit,

E *Conſultat, à qua ſpernitur lex, ciuitas.*

Malus autem ei ſimilis eſt, quæ legibus vtitur, ſed malis vtitur. Verſatur autem incontinentia & continentia in eo quod magnæ partis hominum habitum ſuperat. Cõtinens enim magis, incontinens minùs quàm maxima pars hominum poſſit, in recta ratione permanet. Ea autem incontinentia ſanabilior eſt, quæ ineſt in incontinentibus atra bile affectis, quàm eorum qui in eo quod deliberarunt, non permanent: faciliúſque ſanari poſſunt, qui ex conſuetudine, quàm qui ex natura incontinentiam contraxerunt. Faciliùs eſt enim conſuetudinem mutare, quàm naturam. Propterea enim & conſuetudinem mutare difficile eſt, quia naturæ ſimilis eſt: quemadmodum ait Euenus,

A *Multos, quod partum eſt meditando, permanet annos,*
Atque in naturam tandem conuertitur vſus.

Quid igitur ſit continentia, quid incontinentia: quid tolerantia, & mollities: & quam inter ſe hi habitus rationem habeant, hactenus à nobis expoſitum eſt.

CAPVT XII.

De materia ethicis Diſputationibus ſubiecta, de Voluptate ſcilicet & Dolore, agendum eſſe monet. Inprimis autem vulgatas opiniones de Voluptate recenſet: eaſdémque argumentis confirmat.

DE voluptate autem & dolore cognoſcere eius hominis eſt, qui in ciuilis prudentiæ ſtudio ſe B verſari profitetur. Hic enim vltimi bonorum omnium magiſter, & veluti architectus eſt: quod intuentes, vnumquidque partim malum partim bonum ſimpliciter dicere ſolemus. Præterea verò neceſſariò nobis de iis diſputandum & conſiderandum eſt. Nam cùm virtutes & vitia, quæ ad mores pertinent, in voluptate ac doloro locauimus: tum plerique vitam beatam cum voluptate copulatam eſſe dicunt. *Itaque & μακάριον, beatum, ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, à maxime gaudendo, nominarunt. Primùm igitur ſunt qui nullam voluptatem bonum eſſe cenſent, neque per ſe, neque ex euentu: non enim idem eſſe bonum & voluptatem. Alij nonnullas* eſſe bonas, multas verò malas. Tertij diſputant, etiamſi voluptates omnes ſint bonum, non poſſe fieri tamen, vt ſummum bo- C num ſit voluptas. Omnino igitur non eſt bonum: quia voluptas omnis ad naturam ortus eſt,* qui ſenſu percipi poſſit. At nullus ortus finibus eſt cognatus: vt nulla ædificatio cum ædibus cognationem habet. Præterea temperans fugit voluptates: tum prudens indolentiam perſequitur, non voluptatem. Deinde prudenter ſentiendi facultatem impediunt voluptates, eóque magis, quo quiſque magis delectatur; qualis eſt ea quæ ex rebus venereis percipitur. In ea voluptate enim neminē quicquam animo agitare, aut ratione explicare poſſe. Præterea voluptatis ars nulla eſt. atqui quicquid eſt bonum, artis opus eſt. Tum verò voluptates pueri & beſtiæ perſequuntur. Non omneis autem eſſe bonas, id D declarat, quòd ſunt etiam aliquæ turpes, & quæ vitio vertuntur, & quæ damnum afferūt. Quædam enim eorum quæ iucunda ſunt, morbos gignunt. Iam verò neque ſummum bonum eſt voluptas, quia non finis, ſed ortus eſt. Atque hæc ferè ſunt quæ contra voluptatem diſputantur.

CAPVT XIII.

Opiniones tres de Voluptate, contrariis aduerſariorum argumentis impugnat.

EX his autem non effici, vt neque bonum, neque ſummum bonum ſit voluptas, ea quæ dicemus, de- E clarabunt. Primùm, quia cùm duobus modis dicatur bonum: vnúmque ſit, quod abſolutè & per ſe bonum eſt: alterum, quod alicui eſt bonum: eandem partitionem ſequentur & naturæ, & habitus: eandem igitur & motiones, & ortus. Et quæ *malæ videntur voluptates, earum aliæ ſunt ſimpliciter malæ, ſed alicui non malæ, immò huic optabiles: aliæ ne huic quidem ſunt optabiles, ſed aliquando, & non diu: non ſunt tamē optabiles. Hæ autem ne ſunt quidem voluptates, ſed videntur, nempe quotquot cum dolore aliquo coniunctæ ſunt, & quæ curationis cauſa adhibentur, vt ægrotorum.

A Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμμεναι φίλε· καὶ δὴ
Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

τί μὲν οὖν ἐστὶν ἐγκράτεια, καὶ τί ἀκρασία, καὶ καρτερία καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

ΚΕΦΑΛ. ιβʹ.

Ὅτι δεῖ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι. Πρῶτον δὲ τὰ λεγόμενα περὶ ἡδονῆς ὑπ' ἄλλων ἐκτίθεται.

ΠΕρὶ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι, τοῦ τὴν B πολιτικὴν φιλοσοφοῦντος· οὗτος γάρ, τοῦ τέλους ἀρχιτέκτων, πρὸς ὃ βλέποντες, ἕκαστον, τὸ μὲν, κακόν, τὸ δ', ἀγαθὸν ἁπλῶς λέγομεν. ἔτι δέ, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπισκέψασθαι περὶ αὐτῶν· τήν τε γὰρ ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν τὴν ἠθικὴν περὶ λύπας καὶ ἡδονὰς ἔθεμεν· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οἱ πλεῖστοι μεθ' ἡδονῆς εἶναί φασι· διὸ καὶ τὸν μακάριον ὠνομάκασιν * ἀπὸ τοῦ χαίρειν. Τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ εἶναι ἀγαθόν, οὔτε καθ' αὑτό, οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ εἶναι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν. Τοῖς δ', ἔνιαι μὲν εἶναι, αἱ δὲ πολλαί, φαῦλαι. Ἔτι δέ, τούτων τρίτον, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθόν, ὅμως C μὴ ἐνδέχεσθαι εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. Ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθόν· ὅτι πᾶσα ἡδονὴ γένεσίς ἐστιν εἰς * φύσιν αἰσθητή· οὐδεμία δὲ γένεσις συγγενὴς τοῖς τέλεσιν· οἷον οὐδεμία οἰκοδόμησις οἰκίᾳ. Ἔτι, ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς. ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ. Ἔτι, ἐμπόδιον τοῦ φρονεῖν αἱ ἡδοναί· καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον· οἷον τὴν τῶν ἀφροδισίων· οὐδένα γὰρ ἂν δύνασθαι νοῆσαί τι ἐν αὐτῇ. Ἔτι, τέχνη οὐδεμία ἡδονῆς· καίτοι πᾶν ἀγαθόν, τέχνης ἔργον. Ἔτι, τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς. Τοῦ δὲ D μὴ πάσας σπουδαίας· ὅτι εἰσὶ καὶ αἰσχραὶ καὶ ὀνειδιζόμεναι, καὶ ἔτι βλαβεραί· νοσώδη γὰρ ἔνια τῶν ἡδέων. * ὅτι δ' οὐκ ἄριστον ἡ ἡδονή· ὅτι οὐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις· τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν ταῦτ' ἐστίν.

ΚΕΦΑΛ. ιγʹ.

Ὅτι οὐ συμβαίνει διὰ τὰ πρότερον εἰρημένα τὴν ἡδονὴν μὴ εἶναι ἀγαθόν, μηδὲ τὸ ἄριστον.

ὍΤι δ' οὐ συμβαίνει διὰ ταῦτα μὴ εἶναι ἀ- E γαθόν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶνδε δῆλον. πρῶτον μέν, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν διχῶς· τὸ μὲν γάρ, ἁπλῶς· τὸ δέ, τινί· καὶ αἱ φύσεις καὶ αἱ ἕξεις ἀκολουθήσουσιν. ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις ἀκολουθήσουσι· καὶ αἱ φαῦλαι δοκοῦσαι, αἱ μέν,] ἁπλῶς φαῦλαι τινὶ δ', οὔ· ἀλλ' αἱρεταὶ τῷδε· ἔνιαι δ', οὐδὲ τῷδε, ἀλλά ποτε καὶ ὀλίγον χρόνον· αἱρεταὶ δ', οὔ· αἱ δέ, οὐδ' ἡδοναί, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μετὰ λύπης, καὶ ἰατρείας ἕνεκεν· οἷον αἱ τῶν καμνόντων.

Suſpecta quibuſdam eſt iſto loco tota hæc de voluptate diſputatio, quæ librū hūc claudit. Nam propri⁹ eius diſputationis locus eſt libro decimo: vbi philoſophus de voluptate tractat ex profeſſo & accuratiùs. Nō ſolet autē Ariſt. in eodem opere ex profeſſo rem eandem bis explicare: tā multis præſertim. Neque ſanè aut in Magnis mor. aut Eudemiis, de voluptate duob. locis ab eo actum. Fortaſſe igitur ex Eudemiis malè fuerūt iſta iam olim huc à quibuſdā trāſlata, qui quū viderēt ſept. hunc librū eundē prorſus eſſe cū ſexto illius operis: niſi quòd hæc ampliùs textus Eudemiorū haberet quàm iſte: aſſuēda illa hîc quoque putārt: haud animaduertentes ibi quidē neceſſariò iſta legi: quia nō alibi in Eudemiis hæc tractantur; hîc nō ita: quū alius locus in hoc opere ei quæſtioni ſit deſtinat⁹. Atque vt hoc probabiliter dici poteſt: ſic nec aliter ſentientibus ſuæ rationes deſunt, de quibus aliàs.

* γρ. ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν.

* γρ. φύσιν αἰσθητήν. ... γρ. ... ſed ... leg. vt ex ſeq. c. liquet. etſi aliter ſemper in Græca interpr. cum hîc, tum lib. 10.

* γρ. ἐν.

Ἔτι, ἐπεὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ μὲν ἐνέργεια, τὸ δ' ἕξις, κατὰ συμβεβηκὸς, αἱ καθιστᾶσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἕξιν, ἡδεῖαί εἰσιν. ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς *ὑπολύπου ἕξεως καὶ φύσεως· ἐπεὶ καὶ ἄνευ λύπης καὶ ἐπιθυμίας εἰσὶν ἡδοναί· οἷον αἱ τοῦ θεωρεῖν ἐνέργειαι τῆς φύσεως οὐκ ἐνδεούσης. σημεῖον δ', ὅτι οὐ τῷ αὐτῷ ἡδεῖ χαίρουσιν, ἀναπληρουμένης τε τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας· ἀλλὰ καθεστηκυίας μὲν, τοῖς ἁπλῶς ἡδέσιν· ἀναπληρουμένης δὲ καὶ τοῖς ἐναντίοις· καὶ γὰρ ὀξέσι καὶ πικροῖς χαίρουσιν· ὧν οὐδὲν οὔτε φύσει ἡδὺ, οὔθ' ἁπλῶς ἡδύ· ὥστε οὐδ' αἱ ἡδοναί· ὡς γὰρ τὰ ἡδέα πρὸς ἄλληλα συνέστηκεν, οὕτω καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων. Ἔτι, οὐκ ἀνάγκη ἕτερόν τι εἶναι βέλτιον τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ τινές φασι τὸ τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν αἱ ἡδοναί, οὐδὲ μετὰ γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ τέλος· οὐδὲ γινομένων συμβαίνουσιν, ἀλλὰ χρωμένων· καὶ τέλος, οὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελείωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως. διὸ καὶ οὐ καλῶς ἔχει τὸ αἰσθητὴν γένεσιν φάναι εἶναι τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ μᾶλλον λεκτέον ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως· ἀντὶ δὲ τοῦ αἰσθητὴν, ἀνεμπόδιστον. δοκεῖ δὲ γένεσίς τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθόν· τὴν γὰρ ἐνέργειαν γένεσιν οἴονται εἶναι· ἔστι δ' ἕτερον. τὸ δ' εἶναι φαύλας ὅτι νοσώδη ἔνια ἡδέα, τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινὰ, ἔνια φαῦλα πρὸς χρηματισμόν. ταύτῃ οὖν φαῦλα ἄμφω, ἀλλ' οὐ φαῦλα, κατά γε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν ποτὲ βλάπτει πρὸς ὑγίειαν· ἐμποδίζει δὲ, οὔτε φρονήσει, οὔθ' ἕξει οὐδεμιᾷ ἡ ἀφ' ἑκάστης ἡδονὴ, ἀλλ' αἱ ἀλλότριαι· ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν καὶ μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσουσι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν. Τὸ δὲ, τέχνης μὴ εἶναι ἔργον μηδεμίαν ἡδονὴν, εὐλόγως συμβέβηκεν. οὔτε γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς τέχνη ἐστὶ, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως· καίτοι καὶ ἡ μυρεψικὴ τέχνη, καὶ ἡ ὀψοποιητικὴ, δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι. Τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τὸν ἄλυπον βίον, καὶ τὸ τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκειν, τῷ αὐτῷ λύεται πάντα. ἐπεὶ γὰρ εἴρηται πῶς ἀγαθαὶ ἁπλῶς, καὶ πῶς οὐκ ἀγαθαὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναί, τὰς τοιαύτας τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ τὴν τούτων ἀλυπίαν ὁ φρόνιμος, τὰς μετ' ἐπιθυμίας καὶ λύπης, καὶ τὰς σωματικάς· τοιαῦται γὰρ αὗται· καὶ τὰς τούτων ὑπερβολὰς, καθ' ἃς ὁ ἀκόλαστος, ἀκόλαστος. διὸ ὁ σώφρων φεύγει ταύτας· ἐπεὶ εἰσὶν ἡδοναὶ καὶ σώφρονος.

* γρ. ὑπολοίπου, ait Aſpaſius, qui vtráque lectionē agnoſcit, & interpretatur.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Ὅτι ἀγαθόν πως ἡ ἡδονή, δείκνυσι, λύων τὰς ἐναντίας δόξας.

ΑΛλὰ μὴν ὅτι καὶ ἡ λύπη κακόν, ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν. ἡ μὲν γὰρ ἁπλῶς κακόν· *ἡ δὲ, τῇ, τῷ ἐμποδιστική· τῷ δὲ φευκτῷ τὸ ἐναντίον, ᾗ φευκτόν τι καὶ κακόν, ἀγαθόν· ἀνάγκη οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. *ὡς γὰρ Σπεύσιππος ἔλυεν, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις·

* γρ. ἡ δὲ, τῷ πῃ ἐμπ.

* Lib. 10. c. 2.

A Præterea cùm bonum aliud ſit muneris functio, aliud habitus: eæ voluptates, quæ in naturalem habitum reſtituunt, ex euentu iucundæ ſunt. Ineſt autem in cupiditatibus functio habitus & naturæ aliqua re carentis. Sunt enim etiam aliquæ doloris & cupiditatis expertes voluptates: quales ſunt functiones muneris in contemplando occupatæ, natura nihil deſiderante, nullaque re egente. Illas autem non eſſe veras voluptates, argumento eſt, quòd non iiſdem rebus iucundis delectantur homines, cùm expletur, & cùm in ſuo ſtatu eſt natura. Sed natura conſtituta, rebus delectantur abſolutè iucundis: cùm expletur verò, etiam contrariis. Acribus enim & amaris gaudēt: quorum nihil eſt neque natura, neque abſolutè iucundum. Ergo ne voluptates B quidē. Vt, n. ea quæ iucunda ſunt, inter ſe comparātur, ſic & eæ quæ ab his oriuntur, voluptates. Nec verò neceſſe eſt aliud quicquam voluptate melius eſſe, vt aiunt nonnulli, finem ortu eſſe meliorem. Voluptates enim non ſunt ortus: ne omnes quidem ſunt cùm ortu coniunctę: ſed muneris functiones potiùs, & finis. Nec cùm gignuntur res aliquæ, ſed cùm aliquibus rebus vtimur, eueniunt atque exiſtunt voluptates: neque omnium voluptatum finis, quiddam ab illis diuerſum eſt, ſed earum quæ ad naturæ perfectionem perducunt. Quapropter neque rectè dicunt voluptatem ortū ſiue generationem eſſe, quæ ſenſu percipi poſſit: ſed dicēdum fuit potiùs, eſſe functionē muneris habitus cū natura conſentientis: & in locum illorū verborū, Quæ ſenſu perci- C pi poſſit, ſubſtituendū eſt, Nō impeditā. Iccirco autem ortum quendam eſſe exiſtimant, quia propriè bonū eſt: Nam functionem muneris ortum eſſe arbitrantur. Sed aliud eſt. Quod autem declarari ex eo putant voluptates eſſe malas, quia nonnulla iucunda morbos pariunt: eadem ratio & contra ſalubria facit, quia nonnulla eorum ſunt ad pecuniam quærendam inutilia. Hac igitur ratione erunt vtraque mala: ſed non iccirco mala ſunt. Nam etiam cauſas rerum animo contemplari, & diſcere, nocet interdum valetudini. Sed neque prudentiam, neque vllum alium habitum voluptas impedit, ea quæ ab vnoquoque habitu proficiſcitur: ſed quæ ſunt alienæ. Eæ enim quæ ex contemplatione rerū & diſciplina manant voluptates, efficient vt magis ac magis cōtem- D plemur, & diſcamus. Nullam verò voluptatis artem eſſe, non eſt mirum: neque id ſine ratione accidit. Nā neque vllius functionis ars eſt, ſed facultatis potiùs: quāquam vnguentaria & culinaria videntur eſſe voluptatis artes. Quod verò aiunt, temperantem fugere voluptates, & prudentem ſequi vitam à dolore vacuam: pueros autem & beſtias voluptates conſectari: eadem ratione hæc omnia diſſoluuntur. Nam quoniam expoſuimus, quemadmodum ſint abſolutè bonæ voluptates, & quemadmodum non omneis bonæ: has taleis pueri & beſtiæ perſequuntur, harumque indolentiam vir prudens: eas, inquam, quæ cum cupiditate & dolore coniunctæ ſunt, & quæ ad corpus pertinent (ſunt enim hæ huiuſmodi) earúmque immoderationes, ex quibus in- E temperans & dicitur & eſt intemperans. Quo fit, vt has fugiat temperans. Nam ſunt & temperantis propriæ quædam voluptates.

CAPVT XIV.

Ex ſua porrò ſententia opiniones vulgatas de Voluptate examinat, Primam ſcilicet, Tertiam & Secundam.

INter omneis porrò conuenit, malum eſſe dolorem, ac fugiendum. Alius enim abſolutè malum eſt, alius aliquo modo, nempe quòd impedit. Quod autē rei fugiendæ contrarium eſt, quà fugienda & mala, bonū eſt. Neceſſariò igitur bonum quiddā eſt voluptas. Neque enim ea qua vtebatur Speuſippus, diſſolutio quadrat:

vt maius minori & æquali contrarium eſt, ſic voluptati duo eſſe contraria, & dolorem, & id quod medium eſt. Non enim dixerit, voluptates idem eſſe quod aliquod malum. Iam verò nihil prohibet, ſi nonnullæ voluptates malæ ſunt, quominus aliqua voluptas ſit ſummum bonum: quemadmodum & ſcientia aliqua eſt optima, etiam ſi aliquæ ſint malæ. Immò verò fortaſſe & neceſſe eſt, ſiquidem vniuſcuiuſque habitus functiones liberæ ſunt, & non impeditæ, ſiue omnium habituũ functio beatitudo eſt, ſiue alicuius eorum, modò non ſit impedita, eam maximè eſſe expetendam. At hoc eſt voluptas. Itaque erit aliqua voluptas ſummum bonum, cùm ſint multæ, ſi fors ita ferat, abſolute malæ. Atque ob hanc cauſam, vitam beatam, iucundam eſſe omnes exiſtimant, & beatitudinem cũ voluptate connectunt, non iniuria. Nulla enim muneris functio, ſi impediatur, perfecta eſſe poteſt. At beatitudo in perfectis rebus numeratur. Quocirca & corporis & externa bona, & fortunam quoque ne hæc impediantur, deſiderat beatus. Qui autem ei qui in rota crucietur, & qui maximis calamitatibus afficiatur, beato eſſe licere dicunt, modo vir bonus ſit, nihil dicunt, ſiue ſua ſponte, ſiue inuiti dicant. Propterea autem quod fortunam deſiderat, quibuſdam videtur idem eſſe vita beata, atque ſecũda fortuna, cùm longè aliud ſit. Nam etiam ipſa, ſi ſit immoderata, impedimento eſt vitę beatæ: nec ea iam fortaſſe ſecunda fortuna iure nominatur. Ea enim circumſcribitur ac definitur ex ipſius cum vita beata comparatione. Et quod omnes & beſtiæ & homines perſequuntur voluptatem, argumento eſt, eam *quodammodo eſſe ſummum bonum.

Fama autem haud dubiè non funditus interit illa,
Quam multi celebrant populi.

Sed quoniam neque eadẽ natura, optima: neque idem habitus, optimus eſt, nec videtur: ne eandem quidem ſequuntur omnes voluptatem: ſed omnes tamen voluptatem. Fortaſſe verò etiam ſequuntur non eam, quam putant, neque eam, quam dixerint, ſed eandem. In omnibus enim diuinum quiddam ineſt natura. Sed nominis hæreditas venit ad corporis voluptates, propterea quòd plerumque ſeſe ad eas homines applicant, earúmque ſunt omnes participes. Quia igitur hæ ſolæ notæ ſunt, iccirco has ſolas putant eſſe voluptates. Perſpicuum autem etiam illud eſt, ſi neque voluptas, neque functio muneris, bonum ſit, virum beatum iucundè non victurum. Quamobrem enim ea deſideretur, ſi non ſit bonum? Immò verò fieri etiã poterit, vt in dolore ac moleſtia ætatem agat. Nam neque dolor erit malum, ſiquidem neque voluptas bonum. Itaque cur eum fugiat? Nihilo verò erit iucundior viri boni vita, niſi etiam eius muneris functiones ſint iucundiores. Iam verò de corporis voluptatibus ij inſuper conſiderare debent, qui nonnullas voluptates dicũt magnopere eſſe expetendas, quales ſunt honeſtæ: non autem eæ quæ ad corpus pertinent, & in quibus verſatur intemperans. Cur igitur dolores his voluptatibus contrarij mali ſunt? Malo enim contrarium, bonum eſt. An ita dicendum, eas eſſe bonas, quæ ſint neceſſariæ, quia etiam id quod non eſt malum, bonum eſt? An vſque ad aliquem finem bonæ ſunt? Nam quibus in habitibus ac motibus, eius, quod eſt melius, nimium non reperitur, ne eorum voluptatis quidem nimium eſt: quorum autem nimium reperitur, voluptatis quoque nimium reperitur. Corporis autem bonorum aliquod eſt nimium, & malus quiſque ex eo eſt, quod immoderatas voluptates ſequatur, non quòd neceſſarias. Delectantur enim omnes quodammodo opſoniis, vino, & rebus venereis, ſed non ita vt oportet.

A ὥσπερ τὸ μεῖζον τῷ ἐλάττονι, καὶ ἴσῳ ἐναντίον· οὐ γὰρ ἂν φαίη ὅπερ κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν. ἄριστόν * χ. φαῖεν
δ' οὐδὲν κωλύει ἡδονήν τινα εἶναι, εἰ ἔνιαι φαῦλαι ἡδοναί, ὥσπερ καὶ ἐπιστήμην τινά, ἐνίων φαύλων οὐσῶν. ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, εἴπερ ἑκάστης ἕξεώς εἰσιν ἐνέργειαι ἀνεμπόδιστοι, εἴθ' ἡ πασῶν ἐνέργειά ἐστιν εὐδαιμονία, εἴτε ἡ τινὸς αὐτῶν, ἂν ᾖ ἀνεμπόδιστος, αἱρετωτάτην εἶναι· τοῦτο δ' ἐστὶν ἡδονή. ὥστε εἴη ἄν τις ἡδονὴ τὸ ἄριστον, τῶν πολλῶν ἡδονῶν φαύλων οὐσῶν, εἰ ἔτυχεν, ἁπλῶς· καὶ διὰ τοῦτο πάντες τὸν εὐδαίμονα, ἡδὺν οἴονται βίον εἶναι, καὶ ἐμπλέκουσι
B τὴν ἡδονὴν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εὐλόγως· οὐδεμία γὰρ ἐνέργεια τέλειος, ἐμποδιζομένη· ἡ δ' εὐδαιμονία, τῶν τελείων· διὸ προσδεῖται ὁ εὐδαίμων τῶν ἐν σώματι ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐκτός, καὶ τῆς τύχης, ὅπως μὴ ἐμποδίζηται ταῦτα. οἱ δὲ τὸν τροχιζόμενον καὶ τὸν δυστυχίαις μεγάλαις περιπίπτοντα, εὐδαίμονα φάσκοντες εἶναι, ἐὰν ᾖ ἀγαθός, ἢ ἑκόντες ἢ ἄκοντες, οὐδὲν λέγουσι. διὰ δὲ τὸ προσδεῖσθαι τῆς τύχης, δοκεῖ τισι ταὐτὸν εἶναι ἡ εὐτυχία τῇ εὐδαιμονίᾳ, οὐκ οὖσα· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ὑπερβάλλουσα, ἐμπόδιός ἐστι, καὶ ἴσως οὐκ ἔτι εὐτυχίαν καλεῖν
C δίκαιον· πρὸς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ὅρος αὐτῆς. καὶ τὸ διώκειν δὲ ἅπαντα καὶ θηρία καὶ ἀνθρώπους τὴν ἡδονήν, σημεῖόν τι τοῦ εἶναί πως ἄριστον αὐτήν.

Φήμη δ' οὔ τι γε πάμπαν ἀπόλλυται, * ἥν τινα λαοὶ Hesiodus.
Πολλοὶ φημίζουσι. * χ. ἥν τινα πολλοὶ λαοὶ φημίζουσι.

ἀλλ' ἐπεὶ οὐχ ἡ αὐτή, οὔτε φύσις, οὔθ' ἕξις ἡ ἀρίστη, οὔτ' ἔστιν, οὔτε δοκεῖ, οὐδ' ἡδονὴν διώκουσι τὴν αὐτὴν πάντες· ἡδονὴν μέντοι πάντες. ἴσως δὲ καὶ διώκουσιν οὐχ ἣν οἴονται, οὐδ' ἣν ἂν φαῖεν, ἀλλὰ τὴν αὐτήν. πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον. ἀλλ' εἰλήφασι
D γε τὴν τοῦ ὀνόματος κληρονομίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναί, διὰ τὸ πλειστάκις τε παραβάλλειν εἰς αὐτάς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. διὰ τὸ μόνας οὖν γνωρίμους εἶναι, ταύτας μόνας οἴονται εἶναι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθόν, καὶ ἡ ἐνέργεια, οὐκ ἔσται ζῆν ἡδέως τὸν εὐδαίμονα· τίνος γὰρ ἕνεκα δέοι ἂν αὐτῆς, εἴπερ μὴ ἀγαθόν; ἀλλὰ καὶ λυπηρῶς ἐνδέχεται ζῆν; οὔτε κακὸν γάρ, οὔτε ἀγαθόν, ἡ λύπη, εἴπερ μηδ' ἡδονή· ὥστε διὰ τί ἂν φεύγοι; οὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τοῦ σπουδαίου, εἰ μὴ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ. Περὶ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπισκε-
E πτέον * τοῖς λέγουσιν, ὅτι * ἔνιαι ἡδοναὶ αἱρεταὶ σφόδρα, οἷον αἱ καλαί, ἀλλ' οὐχ αἱ σωματικαί, καὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος. διὰ τί οὖν αἱ ἐναντίαι λῦπαι, μοχθηραί; κακῷ γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον. ἢ οὕτως ἀγαθαὶ * αἱ ἀναγκαῖαι, ὅτι καὶ τὸ μὴ κακὸν ἀγαθόν ἐστιν, ἢ μέχρι του ἀγαθαί; τῶν μὲν γὰρ ἕξεων καὶ κινήσεων ὅσων μὴ ἔστι τοῦ βελτίονος ὑπερβολή, οὐδὲ τῆς ἡδονῆς· * ὅσων δ' ἔστι, καὶ τῆς ἡδονῆς ἐστι. τῶν δὲ σωματικῶν ἀγαθῶν ἔστιν ὑπερβολή· καὶ ὁ φαῦλος, τῷ διώκειν τὴν ὑπερβολήν * ἐστιν, ἀλλ' οὐ τὰς ἀναγκαίας· πάντες γὰρ χαίρουσί πως καὶ ὄψοις, καὶ οἴνοις, καὶ ἀφροδισίοις, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ.

* χ. πῶς λ.
* χ. εἶναί γε.
* χ. ὡς αἱ ἀναγκαῖαι.
* χ. ὁπόσων
* Vetus interp. addit. φαῦλός ἐστι, ἢ τὰ ἀφροδίσια.

ἐναντίως δὲ ἐπὶ τῆς λύπης· οὐ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν φεύγει, ἀλλ' ὅλως· οὐ γάρ ἐστι τῇ ὑπερβολῇ λύπη ἐναντία, * ἀλλ' ἢ τῷ διώκοντι τὴν ὑπερβολήν.

* γρ. ἀλλ' ἢ τῷ δ.

ΚΕΦΑΛ. ιδ.

Ἔτι περὶ ἡδονῆς δηλοῖ ὅτι τί τοῖς ἀποκρίνουσιν αὐτὴν τὸ ἀγαθόν, αἴτιον τῆς ψευδοῦς ὑπολήψεως ἐγένετο.

Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον τοῦ ψεύδους· τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς B τὴν πίστιν· ὅταν γὰρ εὔλογον φανῇ τὸ διὰ τί φαίνεται ἀληθές, οὐκ ὂν ἀληθές, πιστεύειν ποιεῖ τῷ ἀληθεῖ μᾶλλον· ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ αἱρετώτεραι. πρῶτον μὲν οὖν δὴ ὅτι ἐκκρούει τὴν λύπην· καὶ διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῆς λύπης, ὡς οὔσης ἰατρείας, τὴν ἡδονὴν διώκουσι τὴν ὑπερβάλλουσαν, καὶ ὅλως τὴν σωματικήν· σφοδραὶ δὲ γίνονται αἱ ἰατρεῖαι· διὸ καὶ διώκονται διὰ τὸ παρὰ τὸ ἐναντίον φαίνεσθαι. καὶ οὐ σπουδαῖον δὴ δοκεῖ ἡ ἡδονή, διὰ δύο ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται· ὅτι, αἱ μὲν, φαύλης φύσεώς εἰσι πράξεις, ἢ ἐκ γενετῆς, ὥσ- C περ θηρίου· ἢ δι' ἔθος, οἷον αἱ τῶν φαύλων ἀνθρώπων. αἱ δ', ἰατρεῖαι, ὅτι ἐνδεοῦς, καὶ ἔχειν βέλτιον ἢ γίνεσθαι· αἱ δὲ συμβαίνουσι τελειουμένων. κατὰ συμβεβηκὸς οὖν σπουδαῖαι. ἔτι, διώκονται διὰ τὸ σφοδραὶ εἶναι, ὑπὸ τῶν ἄλλαις μὴ δυναμένων χαίρειν· αὐτοὶ γοῦν αὑτοῖς δίψας τινὰς παρασκευάζουσι. ὅταν μὲν οὖν ἀβλαβεῖς, ἀνεπιτίμητον· ὅταν δὲ βλαβεράς, φαῦλον· οὔτε γὰρ ἔχουσιν ἕτερα, ἐφ' οἷς χαίρουσι· τό, τε μηδέτερον πολλοῖς λυπηρόν, διὰ τὴν φύσιν· ἀεὶ γὰρ πονεῖ τὸ ζῷον, ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ λέγουσι μαρτυροῦσι, τὸ ὁρᾶν, τὸ ἀκούειν, φάσκοντες εἶναι λυπηρόν· ἀλλ' D ἤδη συνήθεις ἐσμέν, ὥς φασιν. ὁμοίως δ', ἐν μὲν τῇ νεότητι, διὰ τὴν αὔξησιν, ὥσπερ οἱ οἰνωμένοι διάκεινται, καὶ ἡδὺ ἡ νεότης· οἱ δὲ μελαγχολικοὶ τὴν φύσιν, ἀεὶ δέονται ἰατρείας· καὶ γὰρ τὸ σῶμα δακνόμενον διατελεῖ διὰ τὴν κρᾶσιν· καὶ ἀεὶ ἐν ὀρέξει σφοδρᾷ εἰσιν· ἐξελαύνει δὲ ἡδονὴ λύπην, ἥ τε ἐναντία, καὶ ἡ τυχοῦσα, ἐὰν ᾖ ἰσχυρά· καὶ διὰ ταῦτα ἀκόλαστοι καὶ φαῦλοι γίνονται. αἱ δ' ἄνευ λύπης, οὐκ ἔχουσιν ὑπερβολήν· αὗται δέ, αἱ τῶν φύσει ἡδέων, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. λέγω δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἡδέα τὰ ἰατρεύοντα· ὅτι γὰρ συμβαίνει ἰατρεύεσθαι τοῦ ὑπομένοντος ὑγιοῦς E πράττοντός τι, διὸ τοῦτο ἡδὺ δοκεῖ εἶναι. φύσει δ' ἡδέα, ἃ ποιεῖ πρᾶξιν τῆς τοιᾶσδε φύσεως. οὐκ ἀεὶ δ' οὐθὲν ἡδὺ τὸ αὐτό, διὰ τὸ μὴ ἁπλῆν εἶναι ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀλλ' ἐνεῖναί τι καὶ ἕτερον, καθὸ φθαρτά· ὥστε ἄν τι θάτερον πράττῃ, τοῦτο τῇ ἑτέρᾳ φύσει παρὰ φύσιν· ὅταν δ' ἰσάζῃ, οὔτε λυπηρὸν δοκεῖ, οὔθ' ἡδὺ τὸ πραττόμενον· ἐπεὶ εἴ του ἡ φύσις ἁπλῆ εἴη, ἀεὶ ἡ αὐτὴ πρᾶξις ἡδίστη ἔσται. διὸ ὁ θεὸς ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν· οὐ γὰρ μόνον κινήσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἀκινησίας· καὶ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἠρεμίᾳ ἐστίν, ἢ ἐν κινήσει.

A Contrà fit in dolore. Nam non fugit quiſque immoderatum dolorem, ſed omnino dolorem. Non enim nimio dolor eſt contrarius, niſi ei qui nimium conſectatur.

CAPVT XV.

Secundam opinionem de Voluptate examinat.

QVoniam autem non ſolùm oratio vera eſſe debet, verùm etiam cauſa, cur falſa pro veris habita ſint, aperienda eſt (hoc enim ad fidem faciẽdum valet: nam cùm probabilis ratio viſa fuerit, quamobrem viſum ſit aliquid verum, quod verum non eſſet, tum magis adducimur vt vero fidem habeamus) iccirco exponenda ratio eſt, B cur voluptates corporis magis expetendæ videntur. Primùm igitur voluptatem corporis, tum quia dolorem diſcutit, tum propter immoderatos dolores, tanquam medicamentum, & curationem quandam, perſequuntur. Curationes autem omnes ſunt vehementes, eóque ſtudioſè quæruntur, quia videntur cum ſuo contrario pugnare. Econtra verò non eſſe bonũ voluptas, duabus videtur iiſdem de cauſis, vt dictum eſt: partim quia voluptates ſunt vitioſæ naturę actiones, aut in primo animantis ortu, vt ferarum: aut propter conſuetudinem, vt vitioſorum hominum: partim quia curationes ſunt eius quod aliquid deſiderat: & poſſidere quàm acquirere præſtat. Hæc autem percipiuntur, cùm explen- C tur cupiditate, & cùm ij, qui illas deſiderant, in perfectam naturam reſtituũtur. Ex euentu igitur bonę ſunt. Præterea conſectantur eas, quia ſunt vehemẽtes, ij quibus aliæ oblectationes non ſuppetũt. Itaque ſitim quãdam ſibi ipſi quærunt, atque arceſſunt. Vbi igitur innoxias ſequuntur, nõ eſt reprehendendũ: vbi damnoſas & pernicioſas, malum. Nam neque alia habẽt, quibus delectentur, & ſi neutrũ præſtò ſit, multi dolore moleſtiãque afficiuntur propter naturam. Perpetuo enim labore defatigatur animal, vt etiã libri de natura ſcripti teſtantur: in quibus ſcriptũ eſt, videre & audire, laborioſum ac moleſtum eſſe: ſed quotidiana cõſuetudine fieri, vt minùs ſentiamus, vt aiunt. Itémque in adoleſcẽtia quidẽ, propterea quòd ea ætate corpus magnitudinem D & vireis colligit, ſic afficiũtur homines, vt vinolenti: & ætas iuuenum, iucundum quiddã eſt. Qui autẽ ab atra bile affli̇ctantur natura, ſemper egent curatione. Corpus enim eorũ aſſiduè vellicatur, ac mordetur, propter tẽperationem, ſemperque in vehemẽti appetitione verſantur. Voluptas autẽ dolorem eijcit ac propulſat, tum ea quæ cõtraria eſt, tum quælibet alia, ſi valida ſit & vehemens. Et propter has cauſas, efficiuntur intẽperantes & vitioſi. Quæ autẽ doloris ſunt expertes voluptates, ea nihil habẽt nimium, nihil immoderatum. Atque eæ ſunt, quæ ex rebus, natura non euentu iucundis, proficiſcuntur. Ea autẽ euentu iucũda appello, quæ curationis cauſa adhibentur. Nam quia euenit vt medicamẽto curetur aliquis, parte ea, quæ ſana atque integra ſubeſt, E aliquid agente, iccirco hoc videtur eſſe iucundum. Naturà autẽ iucunda ea dico, quæ talis naturæ actionẽ eliciunt, atque expromunt. Iã verò nihil idẽ nobis ſemper eſt iucundum, quia ſimplex non eſt noſtra natura: ſed ineſt in ea etiam aliquid alterum ac diſpar, ex quo intereat neceſſe eſt. Itaque ſi quid agat altera pars, hoc alteri naturæ præter naturam eſt. Cùm verò exæquatæ ſunt ambę partes, neque moleſtum, quod agitur, neque iucundum videtur. Nam ſi cuius natura ſimplex ſit, eadem actio ſemper erit iucundiſſima. Itaque ſemper vna & ſimplici Deus voluptate potitur. Nõ enim motionis tantùm functio eſt aliqua, ſed etiam vacuitatis à motione, magíſque eſt in quiete quàm in motu voluptas.

Mutatio autem rerum omnium dulciſſima eſt, vt ait Poëta, propter improbitatem quandam hominum. Quemadmodum enim homo vitioſus ingenio mobili ac mutabili eſt: ſic ea natura, quæ mutationem deſiderat, mala ac vitioſa eſt. Non enim ſimplex, neque bona eſt. De continentia igitur, & incontinentia, de voluptate ac dolore, quid ſit eorum vnumquidque, quoque modo eorum alia bona alia mala ſint, dictum eſt. Reſtat vt de Amicitia dicamus.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM

LIBER * VIII.

CAPVT I.

De amicitia diſſerere, quoniam illa virtutis & vitiorum adiunctum ſit, Ethici philoſophi proprium eſſe demonſtrat.

His autem expoſitis, deinceps nobis de amicitia eſt diſſerendum. Etenim aut virtus quædam eſt, aut cum virtute cōiuncta. Præterea res eſt ad vitam degendam maxime neceſſaria. Nemo enim eſt, qui ſine amicis vitam ſibi optabilem eſſe ducat, etiamſi cæterorum bonorum omniū copia circumfluat. Nam etiam ij qui diuitiis, imperiis, & potentia inſtructi atque ornati ſunt, maximè videntur amicorum officium operámque deſiderare. Quem enim fructum afferat huiuſmodi rerum proſperitas, ſublata beneficentia: quæ & in amicos confertur maximè, & ſummis laudibus, cùm in amicos vſurpatur, digniſſima eſt? aut quónam modo ſine amicis cuſtodiri, incolumiſque ſeruari poſſit? Nam quanto maior eſt, tāto pluribus caſibus & periculis propoſita eſt. Iam in paupertate, cæteriſque rebus aduerſis, vnicum perfugium, amicos eſſe putant. Atque adoleſcentibus opitulatur amicitia, ne quid peccent: ſenibus, vt colantur, & vt quibus ipſi in rebus agendis intereſſe non poſſunt propter ætatis infirmitatem, eæ ab amicis conficiantur ac tranſigantur: iis, quorum ætas floret, vt res magnas & præclaras gerant:

Atque duo cùm vnà carpunt iter, alter abundat
Conſilio, quod ſæpe comes non explicat alter.

Ambo enim agendi atque intelligendi maiorem habēt facultatem. Ac videtur ſanè in eo quod procreauit, in id quod procreatū eſt, ineſſe amicitia naturâ: neque id ſolùm in hominibus, verùm etiā in auibus, & plurimis animalibus, pariter in iis quæ ſunt eiuſdem generis, ac gentis inter ſe, ſed in hominibus maximè. Ex quo eos qui apud Græcos ab hominū amore nomen traxerunt, humaniq; à nobis, φιλάνθρωποι ab illis appellantur, laudare cōſueuimus. Cernere etiam licet in erroribus, quam ſit omnis homo homini accommodatum quiddam atque amicū. Videtur autem amicitia etiā ciuitates continere, maioriſque quàm iuſtitia, latoribus legum, curę eſſe. Nam & cōcordiam, quæ amicitiæ ſimillima ac gemina eſt, ſummopere expetunt, & ſeditionem ei inimicam omni ſtudio eijciunt, atque exterminant. Et ſi ciues inter ſe amicitiā colant, nihil ſit quamobrem iuſtitiā deſiderent: at ſi iuſti ſint, tamen amicitiæ acceſſionem requirāt. Et id, quod ex omnibus iuribus maximè ius eſt, ad amicitiam videtur pertinere. Neque verò neceſſaria ſolùm res eſt, verumetiam honeſta. Nam & eos laudamus, qui amicos amant, & amicorum multitudo in rebus pulchris atque honeſtis numeratur. Præterea nonnulli eoſdem viros, bonos & amicos eſſe putant.

A μεταβολὴ δὲ, πάντων * γλυκύτατον, κατὰ τὸν ποιητὴν, διὰ πονηρίαν τινά· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος εὐμετάβολος, ὁ πονηρός· καὶ ἡ φύσις, ἡ δεομένη μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἁπλῆ, οὐδ᾽ ἐπιεικής. περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης, εἴρηται, καὶ τί ἕκαστον, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ αὐτῶν ἐστὶ· τὰ δὲ κακά· λοιπὸν δὲ καὶ περὶ φιλίας ἐροῦμεν.

* γρ. γλυκύ. vt apud Eurip. in Oreſte.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ

Νικομαχείων τὸ Θ.

B

ΚΕΦΑΛ. α.

Ὅτι περὶ φιλίας σκεπτέον, καὶ ἔπαινος αὐτῆς.

Μετὰ δὲ ταῦτα, περὶ φιλίας ἕποιτ᾽ ἂν διελθεῖν· ἔστι γὰρ ἀρετή τις, ἢ μετ᾽ ἀρετῆς. ἔτι δ᾽, ἀναγκαιότατον εἰς τὸν βίον· ἄνευ γὰρ φίλων, οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο ζῆν, * ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα· καὶ γὰρ πλουτοῦσι, καὶ ἀρχὰς καὶ δυναστείας κεκτημένοις δοκεῖ C μάλιστα φίλων εἶναι χρεία· τί γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης εὐετηρίας, ἀφαιρεθείσης εὐεργεσίας; ἣ γίγνεται μάλιστα καὶ ἐπαινετωτάτη πρὸς φίλους, ἢ πῶς ἂν τηρηθείη καὶ σώζοιτο ἄνευ φίλων; ὅσῳ γὰρ πλείων, τοσούτῳ ἐπισφαλεστέρα. ἐν πενίᾳ δὲ καὶ ταῖς λοιπαῖς δυστυχίαις, μόνην οἴονται καταφυγὴν εἶναι τοὺς φίλους· καὶ νέοις δὲ πρὸς τὸ ἀναμάρτητον, καὶ πρεσβυτέροις πρὸς θεραπείαν, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῆς πράξεως * δι᾽ ἀσθένειαν βοηθείας· τοῖς τ᾽ ἐν ἀκμῇ, πρὸς τὰς καλὰς πράξεις,

* - Σύν τε δύ᾽ ἐρχομένω.

D καὶ γὰρ νοῆσαι καὶ πρᾶξαι δυνατώτεροι. φύσει τ᾽ ἐνυπάρχειν ἔοικε πρὸς τὸ γεγεννημένον * τῷ γεννήσαντι· καὶ οὐ μόνον ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἐν ὄρνισι, καὶ * ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ζώων, καὶ τοῖς ὁμοεθνέσι πρὸς ἄλληλα· καὶ μάλιστα τοῖς ἀνθρώποις· ὅθεν τοὺς φιλανθρώπους ἐπαινοῦμεν. ἴδοι δ᾽ ἄν τις καὶ ἐν ταῖς πλάναις, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. ἔοικε δὲ καὶ τὰς πόλεις συνέχειν ἡ φιλία· καὶ οἱ νομοθέται μᾶλλον περὶ αὐτὴν σπουδάζειν, ἢ τὴν δικαιοσύνην· ἡ γὰρ ὁμόνοια, ὅμοιόν τι τῇ φιλίᾳ ἔοικεν εἶναι. ταύτης δὲ μάλιστα ἐφίενται· καὶ τὴν στάσιν ἔχθραν οὖσαν, μά- E λιστα ἐξελαύνουσι. καὶ φίλων μὲν ὄντων, οὐδὲν δεῖ δικαιοσύνης· δίκαιοι δὲ ὄντες, προσδέονται φιλίας· καὶ τῶν δικαίων τὸ μάλιστα φιλικὸν εἶναι δοκεῖ. οὐ μόνον δὲ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ καλόν. τοὺς γὰρ φιλοφίλους ἐπαινοῦμεν· ἥ τε * φιλοφιλία δοκεῖ τῶν καλῶν ἕν τι εἶναι. ἔτι, καὶ ἔνιοι τοὺς αὐτοὺς ἄνδρας οἴονται ἀγαθοὺς εἶναι καὶ φίλους.

Magn. l. 2. c. 11. Eudem. l. 8. c. 1.

* γρ. δι᾽ ἀσθένειαν βοηθεῖ. Sic Lamb. Iliad. κ.

* Lego καὶ τῷ γεγεννημένῳ τὸ γεννῆσαν, mutata diſtinctione & tranſpoſitis vocalis & γρ.

* Quidam cod. τῶν ζῴων· ἐν δὲ τοῖς τῶν ἀνθρώπων.

* γρ. πολυφιλία, ſicut alibi in πολυπραγμοσύνη & φιλοπραγμοσύνη, variant codd.

79842

ΚΕΦΑΛ. β΄.

Περὶ φιλίας τὰ ὑπὸ ἄλλων εἰρημένα ἀφεὶς, αὐτὸς σκοπεῖν ἄρχεται ἀκριβῶς· ἔπειτα δὲ περὶ τοῦ φιλητοῦ καὶ τῆς φιλίας ἀρχῆς, εὐνοίας, διαπορεῖ.

Διαμφισβητεῖται δὲ περὶ αὐτῆς οὐκ ὀλίγα· οἱ μὲν γὰρ ὁμοιότητά τινα τιθέασιν αὐτὴν, καὶ τοὺς ὁμοίους φίλους· ὅθεν * τὸν ὅμοιόν φασιν ὡς τὸν ὅμοιον, καὶ κολοιὸν ποτὶ κολοιὸν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. οἱ δ᾽, ἐξ ἐναντίας, * κεραμεῖς πάντας τοὺς τοιούτους ἀλλήλοις φασὶν εἶναι· καὶ περὶ αὐτῶν τούτων ἀνώτερον ἐπιζητοῦσι καὶ φυσικώτερον. Εὐριπίδης μὲν φάσκων· Ἐρᾶν μὲν ὄμβρου γαῖαν ξηρανθεῖσαν· ἐρᾶν δὲ σεμνὸν οὐρανὸν, πληρούμενον ὄμβρου, πεσεῖν εἰς γαῖαν. καὶ Ἡράκλειτος, τὸ ἀντίξουν συμφέρον, καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν, καὶ πάντα κατ᾽ ἔριν γίνεσθαι. ἐξ ἐναντίας δὲ τούτοις, ἄλλοι τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τὸ γὰρ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου ἐφίεσθαι. τὰ μὲν οὖν φυσικὰ τῶν ἀπορημάτων * ἀφείσθω· οὐ γὰρ οἰκεῖα τῆς παρούσης σκέψεως. ὅσα δ᾽ ἐστὶν ἀνθρωπικὰ, καὶ ἀνήκει εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰ πάθη, ταῦτ᾽ ἐπισκεψώμεθα· οἷον, πότερον ἐν πᾶσι γίνεται ἡ φιλία, ἢ οὐχ οἷόν τε μοχθηροὺς ὄντας, φίλους εἶναι· καὶ πότερον ἓν εἶδος τῆς φιλίας ἐστὶν, ἢ πλείω· οἱ μὲν γὰρ ἓν οἰόμενοι, ὅτι ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, οὐχ ἱκανῷ πεπιστεύκασι σημείῳ· δέχεται γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, καὶ τὰ ἕτερα τῷ εἴδει. εἴρηται δ᾽ ὑπὲρ αὐτῶν * ἔμπροσθεν. Τάχα δ᾽ ἂν γένοιτο φανερὸν περὶ αὐτῶν, γνωρισθέντος τοῦ φιλητοῦ· δοκεῖ γὰρ οὐ πᾶν φιλεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ φιλητόν· τοῦτο δ᾽ εἶναι ἀγαθὸν, ἢ ἡδὺ, ἢ χρήσιμον. δόξειε δ᾽ ἂν χρήσιμον εἶναι δι᾽ οὗ γίνεται ἀγαθόν τι ἢ ἡδονή. ὥστε φιλητὰ ἂν εἴη τἀγαθόν τε καὶ τὸ ἡδὺ, ὡς τέλη. πότερον οὖν τἀγαθὸν φιλοῦσιν, ἢ τὸ αὑτοῖς ἀγαθόν; διαφωνεῖ γὰρ ἐνίοτε ταῦτα. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὸ ἡδὺ αὐτό. δοκεῖ δὲ καὶ τὸ αὑτῷ ἀγαθὸν φιλεῖν ἕκαστος· καὶ εἶναι, ἁπλῶς μὲν τἀγαθὸν, φιλητόν· ἑκάστῳ δὲ, τὸ ἑκάστῳ. φιλεῖ δὲ ἕκαστος, οὐ τὸ ὂν αὑτῷ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον. διοίσει δ᾽ οὐδέν· ἔσται γὰρ τὸ φιλητὸν φαινόμενον. τριῶν δ᾽ ὄντων δι᾽ ἃ φιλοῦσιν, ἐν μὲν τῇ τῶν ἀψύχων φιλήσει, οὐ λέγεται φιλία· οὐ γάρ ἐστιν ἀντιφίλησις, οὐδὲ βούλησις ἐκείνων ἀγαθοῦ· γελοῖον γὰρ ἴσως τῷ οἴνῳ βούλεσθαι τἀγαθά· ἀλλ᾽ εἴπερ, σῴζεσθαι βούλεται αὐτὸν, ἵνα αὐτὸς ἔχῃ. τῷ δὲ φίλῳ φασὶ δεῖν βούλεσθαι τἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα· τοὺς δὲ βουλομένους οὕτω τἀγαθὰ, εὔνους λέγουσιν, ἂν μὴ τὸ αὐτὸ καὶ παρ᾽ ἐκείνου γίγνηται· εὔνοιαν γὰρ ἐν ἀντιπεπονθόσι φιλίαν εἶναι, ἢ προσθετέον τὸ μὴ λανθάνουσαν· πολλοὶ γάρ εἰσιν εὖνοι οἷς οὐχ ἑωράκασιν, ὑπολαμβάνουσι δὲ ἐπιεικεῖς εἶναι ἢ χρησίμους· τοῦτο δὲ * αὐτὸ, κἂν ἐκείνων τις πάθοι πρὸς τοῦτον. εὖνοι μὲν οὖν οὗτοι φαίνονται ἀλλήλοις· φίλους δὲ πῶς ἄν τις εἴποι, λανθάνοντας ὡς ἔχουσιν ἑαυτοῖς;

* Οἱ δέ, φ. ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον.

* Hesiod. & κεραμεὺς κεραμεῖ.

* χ. ἀφείσθω.

* Aspasius ἔοικε δὲ εἰρῆσθαι ἐν τοῖς ἐκπεπτωκόσι τῶν Νικομαχείων. quasi interciderit pars aliqua huius operis.

* κ. ταὐτὸ.

CAPVT II.

Amicitiæ theoriam aggreditur. Aliorum opiniones phyſicas reijcit, ethicas admittit. Quæſtiones duas proponit, veterúmque ſententias confutat. Suam inde opinionem interpoſiturus, cauſas amicitiæ generatim enarrat, & definitionē colligit.

A SEd de ea magna multis in rebus controuerſia eſt. Alij enim eam eſſe ſimilitudinem quandã ſtatuunt, & ſimileis, amicos. Ex quo prouerbia nata ſunt: Semper ſimilem ad ſimilem: &, Graculus cum graculo: & cætera huius generis. Alij contra, hos taleis figulos inter ſe dicunt omneis eſſe. Ac de his ipſis diſputationem B altius & magis à natura repetunt: primùm Euripides, qui ita loquitur,

Tellus quidem imbrem amat, ubi campus aridus
Ob ſiccitatem ſterilis humore indiget:
Cælum at beatum, cùm refertum eſt imbribus,
Ardet cadendi mira in humum libidine.

Deinde Heraclitus, Contrarium idem vtile: &, Ex reb. diſſimilib. pulcerrimum concentum exiſtere: &, Ex diſcordia naſci omnia. Aduerſantur his cũ alij multi tum Empedocles. Simile. n. eius, quod ſimile eſt, deſiderio teneri. Dubitationes igitur eas quę ſunt naturaleis, miſſas faciamus. non. n. huic diſputationi conueniunt. Eas autem, quæ ad homines, eorúmque mores & perturbationes pertinēt, videamus: quales ſunt hæ, C Vtrùm inter omneis poſſit eſſe amicitia, an inter malos nõ poſſit: &, Vtrùm ſit vnum genus amicitiæ, an plura. Qui enim ob eam cauſam vnum eſſe putant, quia amplificationem & diminutionem recipit, non ſatis firmo nituntur argumento. Recipiunt enim amplificationem & diminutionem multa, quæ tamen ſpecie & forma differũt, de quibus ſuprà dictum eſt. Hæc autem fortaſſe plana fient, ſi, quid ſit amabile, fuerit cognitum. Non enim omnia videntur amari, ſed id dumtaxat, quod amabile eſt: cuiuſmodi eſt id, quod vel bonum, vel iucundum, vel vtile eſt. Id autem vtile videtur, quo aut aliquod bonum, aut voluptas comparatur. Itaque amabilia ſunt bonum & iucundum, tanquã fines. Vtrùm igitur id quiſque diligit, quod abſolute bonum eſt, an quod ſibi eſt bonum? quoniam hæc nonnunquam inter ſe diſcrepant. Itémque D de ipſo iucundo ambigi poteſt. Videtur autem & id quiſque amare quod ſibi bonum eſt: & abſolutè quidem amabile eſſe bonum, cuique verò amabile, quod cuique bonum eſt. Amat igitur vnuſquiſque non quod ſibi reapſe bonum eſt, ſed quod videtur. Neque quidquã intererit. Erit enim amabile, quod bonũ eſſe videbitur. Cùm ſint autē tria, in quibus ineſt cauſa cur amentur, in inanimorum amatione amicitiæ nomen non vſurpatur. Nam neque mutuò amant, neque illis quiſquam vult bene euenire. Rideatur enim fortaſſe, ſi quis dicat ſe vino bene euenire velle: ſeu vt quàm liberaliſſimè agamus, dabimus ei, vt velit vinum ſaluum & incorruptum manere, vt ipſe habeat. Atqui amico bene cupere eius cauſa, non ſua, aiunt oportere. Qui E autem ita volunt amico bene euenire, eos beneuolos appellant, ſi non idem etiam ab illo referatur. Amicitiam enim eſſe beneuolentiam in iis qui inter ſe par pari referunt. Niſi fortè eò addendum eſt, Non occultam, neque incognitam. Multi enim eos quos nũquam viderunt, beneuolentia complectuntur, quia viros bonos eſſe aut ſibi vtileis fore exiſtimant. Quòd ſi eodem modo illorum aliquis in hunc ſit affectus, beneuolentia quidem inter eos intercedere videtur: ſed amicos quamobrem quiſpiam eos dicat, quorum alter de alterius in ſe animo nihil explorati habet?

Ergo vt ſint amici, eos oportet ſe mutuò beneuolentia comprehendere, velléque alterum alteri bona euenire: ita vt hoc vtrique perſpectum ſit & cognitum, propter vnum aliquod eorum, quæ dicta ſunt.

CAPVT III.

Species & differentias Amicitiæ, ex cauſis ſuis deductas explicare aggreditur, & plures eſſe ſpecies Amicitiæ materiales oſtendit. Ex his duas, quæ propter voluptatem aut vtilitatem cōtrahuntur, hoc capite enarrat.

SEd cùm hæc tria, quæ amari ſolere dicimus, genere inter ſe differant: amationes quoque differunt, & amicitiæ. Sunt enim tria amicitiæ genera, quæ rebus amabilibus pari numero reſpondent. Eſt enim ſua cuiuſque generis mutua amatio, nō obſcura neque incognita. Iam verò qui inter ſe amant, alter alteri omnia bene euenire volunt, quà amant. Atque ij quidem, qui vtilitatis cauſa amant inter ſe, nō propter ſe, neque ſua cauſa inter ſe amant, ſed quà quippiam boni alteri ab altero proficiſcitur. Eorum qui propter voluptatē, amicitiam inter ſe compararunt, ſimilis ratio eſt. Non enim facetos & vrbanos propterea diligimus, quia cuiuſdammodi ſunt: ſed quia nos delectant. Denique & qui vtilitatis cauſa amicitia inter ſe iuncti ſunt, propter id quod ipſis bonum eſt, diligunt: & quos voluptas ad amādum excitat, amicitiam iucundo metiuntur: nec is, qui amatur, quà eſt, amatur, ſed quà vtilis, aut iucundus eſt. Ex euentu igitur conſtant hæ amicitiæ: non enim quà eſt is, qui diligitur, quicunque ſit, amatur: ſed quà illi vtilitatem aliquam præbet, ac ſuppeditant, hi voluptatem. Quocirca facilè tales amicitiæ dirimuntur, cùm ij ſimiles non permaneant. Nam ſi non ampliùs ſint iucundi, aut vtiles, amandi finem faciunt. Vtile autem nō idem permanet, ſed aliud aliàs efficitur. Eo igitur, quod amicitiam contraxerat, diſſoluto, amicitia quoque diſſoluitur, perinde ac ſi amicitia cum illis rebus eſſet inſtituta. Cuius generis amicitia maximè in ſenibus cernitur. Nam neque qui hac ætate ſunt, in amicitiis iucundum ſequuntur, ſed vtile: neque ex iuuenibus & ætate florentibus, ij qui emolumento ducuntur. Non admodum autem tales ſocietate vitæ inter ſe coniunguntur. Nam interdum ne iucundi quidem ſunt. Neque igitur talium conſuetudinem deſiderant, niſi ſint vtiles. Nam tantiſper ſeſe iucundos præbent, quamdiu ſe commodum aliquod conſecuturos eſſe ſperant. Atque in hoc genere hoſpitalis quoque amicitia locatur. Iuuenum autem amicitia voluptatis cauſa cōparari videtur. Nam cùm affectibus & perturbationibus animi in vita obtēperant, tum id quod ſibi iucundum quódque præſens eſt ſequuntur maximè. Quia autem mutata ætate, mutantur & ea quæ ſunt iucunda, idcirco celeriter & amici fiunt, & amare deſinunt. Nam eorum amicitia vnà cum eo quod eis iucundum eſt, immutatur, atque euaneſcit. Talis autem voluptatis mutatio celeris eſt. Ad amorem autem etiam procliues & propenſi ſunt adoleſcentes. Nam magna ex parte rem amatoriam regit & gubernat perturbatio: parit atque efficit voluptas. Amant igitur, citoque amandi finem faciunt, ita vt ſæpe vno eodémque die voluntatem mutent. Volunt autem hi totos dies vnà traducere, vitæque ſocietate coniungi: quia hac ratione id eis cōtingit, quod amicitiæ maximè conuenit.

CAPVT IV.

Tertiam ſpeciem materialem Amicitiæ, quæ virtutis ergo ſuſcipitur, explicat.

AT virorum bonorum & virtute ſimilium perfecta amicitia eſt. Hi enim ſe mutuò ſimiliter bonis affici volunt, quà ſunt boni: boni autem ſunt per ſe.

A δεῖ ἄρα εὐνοεῖν ἀλλήλοις, καὶ βούλεσθαι τἀγαθὰ μὴ λανθάνοντας δι᾽ ἕν τι τῶν εἰρημένων.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ὅτι φιλίας εἴδη τρία. πρώτη μὲν ἡ διὰ τὸ χρήσιμον· δευτέρα δὲ, ἡ διὰ τὸ ἡδύ.

ΔΙαφέρει δὲ ταῦτα ἀλλήλων εἴδει· καὶ αἱ φιλήσεις ἄρα, καὶ αἱ φιλίαι· τρία γὰρ ἐστὶν εἴδη τῆς φιλίας, ἰσάριθμα τοῖς φιλητοῖς· καθ᾽ ἕκαστον γὰρ ἐστὶν ἀντιφίλησις οὐ λανθάνουσα. οἱ δὲ φιλοῦντες ἀλλήλους, βούλονται τἀγαθὰ ἀλλήλοις ταύτῃ ᾗ
B φιλοῦσιν. οἱ μὲν οὖν διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες ἀλλήλους, οὐ καθ᾽ αὑτοὺς φιλοῦσιν, ἀλλ᾽ ᾗ γίγνεταί τι αὐτοῖς παρ᾽ ἀλλήλων ἀγαθόν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δι᾽ ἡδονήν· οὐ γὰρ τὸ ποιούς τινας * εἶναι ἀγαπῶσι τοὺς εὐτραπέλους, ἀλλ᾽ ὅτι ἡδεῖς αὑτοῖς. οἵ τε δὴ διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες, διὰ τὸ αὑτοῖς ἀγαθὸν στέργουσι· καὶ οἱ δι᾽ ἡδονὴν, διὰ τὸ αὑτοῖς ἡδύ. καὶ οὐχ ᾗ ὁ φιλούμενός ἐστιν, ἀλλ᾽ * ᾗ χρήσιμος, ἢ ἡδύς. κατὰ συμβεβηκός τε δὴ αἱ φιλίαι αὗταί εἰσιν· οὐ γὰρ ᾗ ἐστιν, ὅς ποτέ ἐστιν ὁ φιλούμενος, ταύτῃ φιλεῖται, ἀλλ᾽ ᾗ πορίζουσιν· οἱ μὲν ἀγαθόν τι· οἱ δ᾽, ἡδονήν. εὐδιά-
C λυτοι δὴ αἱ τοιαῦταί εἰσι, μὴ διαμενόντων αὐτῶν ὁμοίων· ἐὰν γὰρ μηκέτι ἡδεῖς ἢ χρήσιμοι ὦσι, παύονται φιλοῦντες. τὸ δὲ χρήσιμον οὐ διαμένει, ἀλλ᾽ ἄλλοτε γίγνεται ἄλλο. ἀπολυθέντος οὖν δι᾽ ὃ φίλοι ἦσαν, διαλύεται καὶ ἡ φιλία, ὡς οὔσης τῆς φιλίας πρὸς ἐκεῖνα. μάλιστα δὲ ἐν τοῖς πρεσβύταις ἡ τοιαύτη φιλία δοκεῖ γίνεσθαι· οὐ γὰρ τὸ ἡδὺ οἱ τηλικοῦτοι διώκουσιν, ἀλλὰ τὸ ὠφέλιμον· καὶ τῶν ἐν ἀκμῇ καὶ νέων, ὅσοι τὸ συμφέρον διώκουσιν. οὐ πάνυ δ᾽ οἱ τοιοῦτοι οὐδὲ συζῶσι μετ᾽ ἀλλήλων· ἐνίοτε γὰρ οὐδ᾽ εἰσὶν ἡδεῖς· οὐδὲ δὴ προσδέονται τῆς τοιαύτης ὁμιλίας, * ἐὰν μὴ ὠφέλιμοι ὦσιν· ἐπὶ τοσοῦτον γάρ
D εἰσιν ἡδεῖς, ἐφ᾽ ὅσον ἐλπίδας ἔχουσιν ἀγαθοῦ, εἰς ταύτας δὲ καὶ τὴν ξενικὴν τιθέασιν. ἡ δὲ τῶν νέων φιλία δι᾽ ἡδονὴν εἶναι δοκεῖ· κατὰ πάθος γὰρ οὗτοι ζῶσι, καὶ μάλιστα διώκουσι τὸ ἡδὺ αὑτοῖς καὶ τὸ παρόν. τῆς ἡλικίας δὲ μεταπιπτούσης, καὶ τὰ ἡδέα γίνεται ἕτερα· διὸ ταχέως γίγνονται φίλοι καὶ παύονται. ἅμα γὰρ τῷ ἡδεῖ ἡ φιλία μεταπίπτει. τῆς δὲ τοιαύτης ἡδονῆς ταχεῖα ἡ μεταβολή. καὶ ἐρωτικοὶ δὲ οἱ νέοι· κατὰ πάθος γὰρ καὶ δι᾽ ἡδονὴν τὸ πολὺ * τῆς ἐρωτικῆς· διόπερ φιλοῦσι, καὶ ταχέως παύονται, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας μεταπίπτοντες. συνημε-
E ρεύειν δὲ καὶ συζῆν οὗτοι βούλονται· γίνεται γὰρ αὐτοῖς τὸ κατὰ φιλίαν οὕτως.

* γρ. τὸ ἔχειν.
* γρ. ἐὰν δὲ ὠφέλιμοι.
* γρ. τῆς ἐρωτικῆς. ait Aſpaſius.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Τρίτον φιλίας εἶδος, τὸ τῆς τελείας καὶ κατ᾽ ἀρετήν.

ΤΕλεία δ᾽ ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία καὶ κατ᾽ ἀρετὴν ὁμοίων· οὗτοι γὰρ τἀγαθὰ ὁμοίως ἀλλήλοις βούλονται, ᾗ ἀγαθοί· ἀγαθοὶ δ᾽ εἰσὶ καθ᾽ αὑτούς.

οἱ δὲ βουλόμενοι τἀγαθὰ τοῖς φίλοις ἐκείνων ἕνεκα, μάλιστα φίλοι· δι' αὑτοὺς γὰρ οὕτως ἔχουσι, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός· * διαμένει οὖν ἡ τούτων φιλία, ἕως ἂν ἀγαθοὶ ὦσιν. ἡ δ' ἀρετὴ μόνιμον. καὶ ἔστιν ἑκάτερος ἁπλῶς ἀγαθός, καὶ τῷ φίλῳ· οἱ γὰρ ἀγαθοί, καὶ ἁπλῶς ἀγαθοί, καὶ ἀλλήλοις ὠφέλιμοι. ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς· οἱ ἀγαθοὶ γὰρ καὶ ἁπλῶς ἡδεῖς, καὶ ἀλλήλοις. ἑκάστῳ γὰρ καθ' ἡδονήν εἰσιν αἱ οἰκεῖαι πράξεις, καὶ αἱ τοιαῦται· τῶν ἀγαθῶν δέ, τοιαῦται ἢ ὅμοιαι. ἡ τοιαύτη δὲ φιλία, μόνιμος εὐλόγως ἐστί· συνάπτει γὰρ ἐν αὐτῇ πάνθ' ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν· πᾶσα γὰρ φιλία δι' ἀγαθόν ἐστιν, ἢ δι' ἡδονήν, ἢ ἁπλῶς, ἢ τῷ φιλοῦντι, καὶ καθ' ὁμοιότητά τινα. ταύτῃ δὲ πάντα ὑπάρχει τὰ εἰρημένα καθ' αὑτούς. ταύτῃ γὰρ * ὅμοια καὶ τὰ λοιπά, τό, τε ἁπλῶς ἀγαθόν, καὶ ἡδὺ * ἁπλῶς ἐστι. μάλιστα δὲ ταῦτα φιλητά· καὶ τὸ φιλεῖν δὲ καὶ ἡ φιλία ἐν τούτοις μάλιστα καὶ ἀρίστη. σπανίας δ' εἰκὸς τὰς τοιαύτας εἶναι· ὀλίγοι γὰρ οἱ τοιοῦτοι. ἔτι δέ, προσδεῖται * χρόνου καὶ συνηθείας· κατὰ τὴν παροιμίαν γὰρ οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους, πρὶν τοὺς λεγομένους ἅλας συναναλῶσαι· οὐδ' ἀποδέξασθαι δὴ πρότερον, οὐδ' εἶναι φίλους, πρὶν ἑκάτερος ἑκατέρῳ φανῇ φιλητός, καὶ πιστευθῇ. οἱ δὲ ταχέως τὰ φιλικὰ πρὸς ἀλλήλους ποιοῦντες, βούλονται μὲν φίλοι εἶναι, οὐκ εἰσὶ δέ, εἰ μὴ καὶ φιλητοί, καὶ τοῦτ' ἴσασι. βούλησις μὲν οὖν ταχεῖα τῆς φιλίας, φιλία δ' οὔ.

* γρ. διαμένει οὖν ἀλλ' ἡ τ.

* γρ. ὅμοιοι. vtráque lect. Græcus interpr. agnoſcit, & interpretatur.

* γρ. ἁπλῶς ἐστι μάλιστα δὲ ταῦτα φιλητά.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Σύγκρισις τῶν τριῶν τῆς φιλίας εἰδῶν.

Αὕτη μὲν οὖν καὶ κατὰ τὸν χρόνον, καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ τελεία ἐστί, καὶ κατὰ πάντα ταῦτα γίνεται, καὶ * ὁμοία ἑκατέρῳ παρ' ἑκατέρου· ὅπερ δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν. Ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδύ, ὁμοίωμα ταύτης ἔχει· καὶ γὰρ οἱ ἀγαθοί, ἡδεῖς ἀλλήλοις· ὁμοίως δὲ * καὶ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον· καὶ γὰρ τοιοῦτοι ἀλλήλοις οἱ ἀγαθοί. μάλιστα δὲ καὶ ἐν τούτοις αἱ φιλίαι διαμένουσιν, ὅταν τὸ ἴσον γίνηται παρ' ἀλλήλων, οἷον ἡδονή· καὶ μὴ μόνον οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, οἷον τοῖς εὐτραπέλοις, καὶ μὴ ὡς ἐραστῇ καὶ ἐρωμένῳ· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἥδονται οὗτοι, ἀλλ' ὁ μὲν * ὁρῶν ἐκεῖνον, ὁ δὲ θεραπευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ· ληγούσης δὲ τῆς ὥρας, ἐνίοτε καὶ ἡ φιλία λήγει· τῷ μὲν γάρ, οὐκ ἔστιν ἡ ὄψις ἡδεῖα· τῷ δέ, οὐ γίνεται ἡ θεραπεία. πολλοὶ δ' αὖ διαμένουσιν, ἐὰν ἐκ τῆς συνηθείας τὰ ἤθη στέρξωσιν, ὁμοήθεις ὄντες. οἱ δὲ μὴ τὸ ἡδὺ ἀντικαταλλαττόμενοι, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς, καὶ εἰσὶν ἧττον φίλοι, καὶ διαμένουσιν. οἱ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον ὄντες φίλοι, ἅμα τῷ συμφέροντι διαλύονται. οὐ γὰρ ἀλλήλων ἦσαν φίλοι, ἀλλὰ τοῦ λυσιτελοῦς. δι' ἡδονὴν μὲν οὖν, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ φαύλους ἐνδέχεται φίλους ἀλλήλοις εἶναι, καὶ ἐπιεικεῖς φαύλοις, καὶ * μηδέτερον ὁποιῳοῦν· δι' * αὑτοὺς δὲ δῆλον ὅτι μόνους τοὺς ἀγαθούς·

* γρ. ὅμοια

* γρ. ἡ διὰ τ.

* κ. ὁρῶν ἐκεῖνον,

* κ. αὐτὴν

A Iam qui bona amicis optant, benéque cupiunt illorum cauſa, ij maximè ſunt amici. Sunt enim hoc animo per ſe; non ex euentu. Manet igitur horum amicitia tandiu quamdiu boni ſunt. Virtus autem diuturna quædam res eſt, & maximè ſtabilis. Eſtque vterque ſimpliciter, abſolutéque bonus, & amico. Nam viri boni & abſolutè boni ſunt, & inter ſe vtiles. itémque iucundi: quandoquidem boni, & abſolutè iucundi, & inter ſe iucundi ſunt. Suæ enim cuique & tales, qualis quiſque eſt, voluptati ſunt actiones. Bonorum autem tales aut ſimiles ſunt actiones. Talis porrò amicitia meritò firma ac ſtabilis eſt. Omnia enim concurrunt in ea quæ in amicis eſſe debent. Nam omnem amicitiam vel bonum aliquod contrahit, vel voluptas: & vtrumque horum vel B abſolutè, vel ei qui amat, & ex ſimilitudine quadam. In hac autem ea inſunt omnia, quæ iam dicta ſunt, per ſe. Nam hac ſimiles, etiam cæteris rebus inter ſe ſunt ſimiles. Iam quod abſolutè bonum eſt, id abſolutè quoque eſt iucundum. Hæc autem amabilia ſunt maximè. Et amare igitur in eis viget maximè, & amicitia, eáque optima. Probabile autem eſt taleis amicitias eſſe raras. Magna eſt enim talium virorum paucitas. Præterea tépore & conſuetudine vitæ opus eſt. Verum enim illud prouerbium eſt, Multos modios ſalis ſimul edendos eſſe vt ſe homines inter ſe norint. Neque quéquam in amicitiam recipere, probaréque oportet, neque vllos inter ſe amicos eſſe, priuſquam alter alteri dignus, qui ametur, dignuſque cui fides habeatur, viſus fuerit. Qui verò C cito ea quæ amicitiæ propria ſunt, inter ſe faciunt, amici illi quidem eſſe volunt, ſed non ſunt tamē, niſi etiam digni ſint, qui amentur, idque habeant exploratum. Amicitiæ igitur conciliandæ voluntas celeriter illa quidem ſuſcipitur, ſed non ſtatim amicitia naſcitur.

CAPVT V.

Species Amicitiæ materiales inter ſe confert: eáſque diuerſas eſſe oſtendens, quæſtioni poſteriori cap. 2. propoſitæ ſatisfacit.

HÆc igitur & tempore, & reliquis rebus perfecta & cumulata eſt, & his omnibus conſtat: ſimilis denique vtrique ab altero eſt: quod in a- D micis ineſſe debet. Ea autem, quæ iucundi cauſa comparatur amicitia, huic ſimilis eſt. Boni viri enim inter ſe iucundi ſunt. Itémque ea quam vtilitas emolumentúmque conflauit. Tales enim ſunt inter ſe viri boni. Maximè autem & in his amicitiæ permanent, cùm par pari inter ſe referunt, verbi gratia, voluptatem: neque hoc modo ſolùm, ſed ex vna & eadem re, vt fit inter vrbanos ac facetos: non vt inter amatorem, eúmque qui amatur. Non enim iiſdem rebus hi delectantur: ſed amator illius amore: is qui amatur, amatoris ergà ſe ſtudio atque obſeruantia. Forma porrò euaneſcente, interdum euaneſcit quoque amicitia. Illi enim eius qui amatur, facies definit eſſe iucunda: E hic ab illo non ampliùs colitur, neque obſeruatur. Plerique autem in amicitia permanent, ſi conſuetudine vitæ adhibita mores dilexerint, cùm ſint inter ſe moribus ſimiles. Qui autem in rebus amatoriis non iucundum ſed vtile permutant, cùm minùs amici ſunt, minùs diu in eadem inter ſe voluntate permanent. Qui verò vtilitatis cauſa ſunt amici, vtilitate ſublata dirimuntur. Non enim ſe mutuò amabāt, ſed emolumentum. Propter voluptatem autem atque vtilitatem, & malis inter ſe, & bonis cū malis, & neutris cum qualibuſcumque amicitia intercedere poteſt. Sed propter ſe nimirum amici ſunt inter ſe ſoli viri boni,

A Mali.n.familiaritate mutua nõ delectantur, niſi aliquã vtilitatem alter ab altero percipiat. Et verò ſola bonorum virorũ amicitia criminationibus & calũniis vacat. Non.n.facile eſt quicquã alicui de eo credere, quẽ ipſe diu probaris ac ſpectaris. Præterea fides habetur horum alteri ab horũ altero maxime: ſummaque ab vtroq; diligentia adhibetur, ne alteri ab altero iniuria inferatur: cæteráque omnia in his inſunt, quæ vera amicitia poſtulat. In aliis autem ſodalitatibus ac ſocietatibus nihil prohibet quominus huiuſmodi mala incidant. Quoniam igitur homines appellant amicos & eos qui vtilitate ad amandum ducuntur, vt ciuitates (inter ciuitates enim vtilitatis cauſa ſocietates bellicæ contrahi videntur) & eos qui voluptate eodem inuitantur, vt pueri:
B fortaſſe nos quoque tales, amicos appellare, complurâque amicitiæ genera ponere debemus: ac primo ſanè loco propriè eam amicitiam nominare, quæ eſt inter bonos, quà boni ſunt: reliquas ex ſimilitudine. Amici enim ſunt ea ratione, qua eſt in eis boni quippiam, & aliquid boni ſimile. Iucũdum enim bona quædam res eſt iis qui rebus iucundis ducuntur. Sed hæ amicitiæ non ſæpe copulatæ reperiuntur, neque iidem inter ſe fiunt amici propter vtilitatem, ac iucunditatem. Nam non admodum copulantur, neque vnà cohærent, quæ ex euentu conſtant.

CAPVT VI.

Ex materialibus ſpeciebus priorem quæſtionem ſolacre aggreditur. Quinam quibuſnam, quo amicitiæ genere
C *amici eſſe poſsint. In primis autem ex perſonarum Qualitate hoc deducit.*

CVm ſit autem in hæc genera amicitia diſtributa, mali quidem propter voluptatem aut vtilitatem inter ſe erunt amici, quando ſunt hac ratione veris amicis ſimiles: boni autem propter ſe amici futuri ſunt: quà enim boni ſunt. Hi igitur abſolutè ſunt amici: illi ex euentu, & eo quòd his ſint ſimiles. Quemadmodum autem in virtutibus, alij habitu, alij re & functione muneris boni nominantur: ſic & in amicitia alij mutua vitæ conſuetudine & conuictu inter ſe delectantur, vtilitatéſque alter alteri ſuppeditant: alij verò aut dormientes, aut locorum interuallo diſiuncti, amicitiæ muneribus non funguntur quidem illi, ſed ita tamen ſunt animati, vt fungi
D poſſint. Non enim locorum interualla amicitias ſimpliciter dirimunt, ſed muneris functionem. Quod ſi diuturna fuerit abſentia, efficere videtur vt amicitiam quoque inobſcuret obliuio. Ex quo dici ſolet,

Neglectum alloquium multos diſiunxit amicos.

Sed nec ſenes, nec auſteri, ad amicitiam eſſe idonei videntur. Nam apud eos non multum loci voluptati relictum eſt. Nemo autem neque cum eo, qui grauis ac moleſtus eſt, neque cum eo, qui non eſt iucundus, dies totos conſumere poteſt. Et dolorem enim maxime fugere, & iucunditatem expetere videtur natura. Iam verò qui inter ſe probati & accepti ſunt, nec communi vitæ conſuetudine deuinciuntur tamen, beneuolis
E quàm amicis ſunt ſimiliores. Nihil eſt enim amicorum tam proprium, quàm vitæ ſocietate coniungi. Nam vtilitatem quidem egentes expetunt: vitæ autem conſuetudinem etiam diuites ac beati. Solitaria enim vita his minimè omnium conuenit. At vnà viuere non poſſunt, qui nec iucundi ſunt, nec iiſdem rebus delectantur: quod habere videtur maxime ſodalitas.

A οἱ γὰρ κακοὶ οὐ χαίρουσιν ἑαυτοῖς, εἰ μή τις ὠφέλεια γίγνοιτο. καὶ μόνη δὲ ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία ἀδιάβλητός ἐστιν· οὐ γὰρ ῥᾴδιον οὐδενὶ πιστεῦσαι περὶ τοῦ ἐν πολλῷ χρόνῳ ὑπ' αὐτοῦ δεδοκιμασμένου, καὶ τὸ πιστεύειν ἐν τούτοις, καὶ τὸ μηδέποτ' ἂν ἀδικῆσαι, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῇ ὡς ἀληθῶς φιλίᾳ ἀξιοῦται. ἐν δὲ * ταῖς ἄλλαις οὐδὲν κωλύει γίνεσθαι τὰ τοιαῦτα. * ἐπεὶ οὖν οἱ ἄνθρωποι λέγουσι φίλους καὶ τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον, ὥσπερ αἱ πόλεις· δοκοῦσι γὰρ αἱ συμμαχίαι ταῖς πόλεσι * γίγνεσθαι ἕνεκα τοῦ συμφέροντος· καὶ τοὺς δι' ἡδονὴν ἀλλήλους στέργοντας,
B ὥσπερ οἱ παῖδες· ἴσως λέγειν μὲν δεῖ καὶ ἡμᾶς φίλους τοὺς τοιούτους. εἴδη δὲ καὶ τῆς φιλίας πλείω, καὶ πρώτως μὲν καὶ κυρίως τὴν τῶν ἀγαθῶν ᾗ ἀγαθοί· τὰς δὲ λοιπὰς, καθ' ὁμοιότητα. * ᾗ γὰρ ἀγαθόν τι καὶ ὅμοιον ἐν, ταύτῃ φίλοι· καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ, ἀγαθόν τι τοῖς φιληδέσι. οὐ πάνυ δὲ αὗται συνάπτουσιν, οὐδὲ γίνονται οἱ αὐτοὶ φίλοι διὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡδύ· οὐ γὰρ πάνυ * συνδυάζεται τὰ κατὰ συμβεβηκός.

* γρ. ταῖς ἀλλαις ἑταιρείαις
* γρ. ἐπεὶ γὰρ
* γρ. γίνεσθαι
* γρ. ᾗ δ' ἀγαθοί, εἶναι μὲν ἁπλῶς φίλοι.
* γρ. συνδυάζει.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

C Τίνες εἰσὶ φίλοι.

Εἰς ταῦτα δὲ τὰ εἴδη τῆς φιλίας νενεμημένης, οἱ μὲν φαῦλοι ἔσονται φίλοι δι' ἡδονὴν ἢ τὸ χρήσιμον, ταύτῃ ὅμοιοι ὄντες· οἱ δ' ἀγαθοὶ, δι' αὑτοὺς φίλοι· ᾗ γὰρ ἀγαθοί. οὗτοι μὲν οὖν ἁπλῶς φίλοι· ἐκεῖνοι δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ τῷ ὡμοιῶσθαι τούτοις. Ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν οἱ μὲν, καθ' ἕξιν· οἱ δὲ, κατ' ἐνέργειαν ἀγαθοὶ λέγονται, οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας· οἱ μὲν γὰρ συζῶντες, χαίρουσιν ἀλλήλοις, καὶ πορίζουσι τἀγαθά· οἱ δὲ καθεύδοντες, ἢ κεχωρισμένοι τοῖς τόποις, οὐκ ἐνεργοῦσι μὲν, οὕτω δ' ἔχουσιν, ὥστε ἐνεργεῖν φιλικῶς· οἱ
D γὰρ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. ἐὰν δὲ χρόνιος ἡ ἀπουσία γίνηται, καὶ τῆς φιλίας * δοκεῖ λήθην ποιεῖν· ὅθεν εἴρηται,

Πολλὰς δὴ φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν.

οὐ φαίνονται δ' οὔθ' οἱ πρεσβῦται, οὔθ' οἱ στρυφνοὶ, φιλικοὶ εἶναι· βραχὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς· οὐδεὶς δὲ δύναται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ, οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ· μάλιστα γὰρ ἡ φύσις φαίνεται, τὸ μὲν λυπηρὸν φεύγειν, ἐφίεσθαι δὲ τοῦ ἡδέος. οἱ δ' ἀποδεχόμενοι ἀλλήλους, μὴ συζῶντες δὲ, εὔνοις ἐοίκασι μᾶλλον ἢ φίλοις. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ φίλων, ὡς τὸ συζῆν· ὠ-
E φελείας μὲν γὰρ οἱ ἐνδεεῖς ὀρέγονται· συνημερεύειν δὲ καὶ οἱ μακάριοι· μονώταις μὲν γὰρ εἶναι τούτοις ἥκιστα προσήκει· συνδιάγειν δὲ μετ' ἀλλήλων οὐκ ἔστι μὴ ἡδεῖς ὄντας, μηδὲ χαίροντας τοῖς αὐτοῖς, ὅπερ ἡ ἑταιρικὴ δοκεῖ ἔχειν.

* γρ. δοκεῖ ἀποποιεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Τίνας τισὶ φίλους γίνεσθαι οὐ ῥᾴδιον· καὶ περὶ πολυφιλίας.

ΜΑλιστα μὲν οὖν ἐστὶ φιλία, ἡ τῶν ἀγαθῶν, καθάπερ πολλάκις εἴρηται· δοκεῖ γὰρ φιλητὸν μὲν καὶ αἱρετὸν τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν ἢ ἡδύ· ἑκάστῳ δὲ τὸ αὑτῷ τοιοῦτον· ὁ δ' ἀγαθὸς, τῷ ἀγαθῷ, δι' ἄμφω ταῦτα. ἔοικε δ', ἡ μὲν φίλησις, πάθει· ἡ δὲ φιλία, ἕξει· ἡ γὰρ φίλησις, οὐχ ἧττον πρὸς τὰ ἄψυχά ἐστιν. ἀντιφιλοῦσι δὲ μετὰ προαιρέσεως· ἡ δὲ προαίρεσις ἀφ' ἕξεως· καὶ τἀγαθὰ βούλονται τοῖς φιλουμένοις ἐκείνων ἕνεκα, οὐ κατὰ πάθος, ἀλλὰ καθ' ἕξιν· καὶ φιλοῦντες τὸν φίλον, τὸ αὑτοῖς ἀγαθὸν φιλοῦσιν. ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος γενόμενος, ἀγαθὸν γίνεται ᾧ φίλος. ἑκάτερος οὖν φιλεῖ τε τὸ αὑτῷ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἴσον ἀνταποδίδωσι τῇ βουλήσει καὶ * τῷ εἴδει· λέγεται γὰρ φιλότης ἡ ἰσότης. μάλιστα δὴ τῇ τῶν ἀγαθῶν ταῦτα ὑπάρχει. Ἐν δὲ τοῖς στρυφνοῖς καὶ πρεσβυτικοῖς ἧττον γίνεται ἡ φιλία, ὅσῳ δυσκολώτεροί εἰσι, καὶ ἧττον ταῖς ὁμιλίαις χαίρουσι· ταῦτα γὰρ δοκεῖ μάλιστ' εἶναι φιλικὰ, καὶ ποιητικὰ φιλίας· διὸ, νέοι μὲν γίνονται φίλοι ταχὺ, πρεσβῦται δ' οὔ· οὐ γὰρ γίνονται φίλοι, οἷς ἂν μὴ χαίρωσιν· ὁμοίως δ' οὐδ' οἱ στρυφνοί· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι, εὖνοι μέν εἰσιν ἀλλήλοις. βούλονται γὰρ τἀγαθὰ, καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὰς χρείας· φίλοι δ' οὐ πάνυ εἰσὶ, διὰ τὸ μὴ συνημερεύειν μηδὲ χαίρειν ἀλλήλοις· ἃ δὴ μάλιστα εἶναι δοκεῖ φιλικά. πολλοῖς δ' εἶναι φίλον, κατὰ τὴν τελείαν φιλίαν οὐκ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδ' ἐρᾶν πολλῶν ἅμα· ἔοικε γὰρ ὑπερβολῇ τὸ τοιοῦτο· τὸ δὲ πρὸς ἕνα πέφυκε γίνεσθαι. πολλοὺς δ' ἅμα τῷ αὐτῷ ἀρέσκειν σφόδρα, οὐ ῥᾴδιον, ἴσως δ' * οὐδ' ἀγαθὸν εἶναι. δεῖ δὲ καὶ ἐμπειρίαν λαβεῖν, καὶ ἐν συνηθείᾳ γίνεσθαι, ὃ παγχάλεπον. διὰ τὸ χρήσιμον δὲ καὶ τὸ ἡδὺ, πολλοῖς ἀρέσκειν ἐνδέχεται· πολλοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ αἱ ὑπηρεσίαι. τούτων δὲ μᾶλλον ἔοικε * φιλία ἡ διὰ τὸ ἡδὺ, ὅταν ταὐτὰ ὑπ' ἀμφοῖν γίνηται, καὶ χαίρωσιν ἀλλήλοις, ἢ τοῖς αὐτοῖς· οἷαι τῶν νέων εἰσὶν αἱ φιλίαι· μᾶλλον γὰρ ἐν ταύταις τὸ ἐλευθέριον. ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἀγοραίων· καὶ οἱ μακάριοι δὲ, χρησίμων μὲν οὐδὲν δέονται, ἡδέων δέ. συζῆν μὲν γὰρ βούλονταί τισι· τὸ δὲ λυπηρὸν, ὀλίγον μὲν χρόνον φέρουσι, συνεχῶς δ' οὐδεὶς ἂν ὑπομείναι, οὐδ' αὐτὸ τἀγαθὸν, εἰ λυπηρὸν αὐτῷ εἴη· διὸ τοὺς φίλους ἡδεῖς ζητοῦσι. δεῖ δὲ ἴσως καὶ τοὺς ἀγαθοὺς τοιούτους ὄντας, καὶ ἔτι αὐτοῖς· οὕτω γὰρ αὐτοῖς ὑπάρξει ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις. οἱ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις διῃρημένοις φαίνονται χρῆσθαι τοῖς φίλοις· ἄλλοι γὰρ αὐτοῖς εἰσὶ χρήσιμοι, καὶ ἕτεροι ἡδεῖς, ἄμφω δ' οἱ αὐτοὶ οὐ πάνυ· οὔτε γὰρ ἡδεῖς μετ' ἀρετῆς ζητοῦσιν, οὔτε χρησίμους εἰς τὰ καλὰ,

* γρ. τῷ ἡδεῖ.

* γρ. καὶ ἀγαθοὺς εἶναι.

* γρ. φιλίᾳ.

A

CAPVT VII.

In perſonis amicorum Quantitate obſeruata, non omnes omnibus amicos eſſe poſſe oſtendit, ſiue magnitudinem, ſiue numerum ſpectes.

ESt igitur amicitia bonorũ maximè amicitia, quemadmodum ſæpiùs iam dictũ eſt. Nam cùm id amabile & optabile videatur, quod abſolutè bonũ aut iucũdum eſt: tum id cuique amabile eſt, quod ei tale eſt. At vir bonus viro bono propter horum vtrũque amabilis eſt. Videtur autẽ amatio perturbationi ſimilis eſſe: habitui amicitia. Amatio enim etiam in res inanimas cõfertur: redamare autẽ cum conſilio coniunctũ eſt, quod B ab habitu proficiſcitur. Præterea bonis affici volumus eos, quos amamus, illorum cauſa, non perturbatione aliqua incitati, ſed ex habitu. Et qui amicum diligunt, id quod ſibi bono eſt, diligunt. Nam vir bonus amicus alicui factus, ei ipſi cui amicus eſt, bonum eſt. Vterque igitur cùm id quod ſibi bono eſt, diligit, tũ par pari refert, & voluntate & genere. Nam vulgò dici ſolet, æqualitatem amicitiam eſſe. Maximè verò in amicitia virorum bonorum hæc inſunt. Inter auſteros autem & ſenes eo minùs amicitia conciliatur, quò ſunt difficiliores, minúſque hominum congreſſu & ſermone delectantur. Hæc enim & propria ſunt amicitiæ maximè & ad eam conglutinandam plurimùm valent. Itaque citò fiũt iuuenes amici; ſenes non item: non enim fiunt iis amici, C quibus non delectantur. ſimiliter neque acerbi, triſteſque natura. Sed tales homines ſanè beneuoli inter ſe eſſe poſſunt (bene enim alter alteri omnia volunt euenire, præſtóque adſunt, atque occurrũt in rebus dubiis, & temporibus difficilibus) ſed non admodum ſunt amici, quia neque vnà totos dies commorantur, neque alter alterius moribus delectatur: quæ maximè videntur amicitiæ conuenire. Sed perfecta, cum multis amicitia nemini intercedere poteſt: ſicut fieri non poteſt vt quis multarũ amore vno tẽpore captus ſit. Nã perfectè amare, nimio ſimile eſt. Hoc autem vt cum vno duntaxat ſuſcipiatur, patitur natura: Tum verò multos vno tempore vni vehementer placere, haud facile eſt: fortaſſe verò neque bonos eſſe. Oportet autem & periculũ fa- D cere, & conſuetudine ſermonis & vitæ cũ eis coniungi: quod eſt omnium difficillimũ. Propter vtilitatem autẽ & iucunditatem, vt quis multis placeat, fieri poteſt. Nã & huius generis hominum magna copia eſt, & breui tempore duo illa ſuppeditari poſſunt. Harum autem duarum ea magis amicitiæ ſimilitudinem gerit, quæ iucundi cauſa inſtituta eſt, cùm eadem ab altero alteri præſtantur, & alter altero delectatur, aut vterque eiſdẽ: quales amicitiæ iuuenum ſunt. Magis enim elucet in his ingenium quoddam liberale. At ea, quæ propter vtile comparatur, eorum eſt qui mercaturam faciunt. Et diuites ac beati, non vtileis ſed iucũdos amicos deſiderant. Viuere enim cum aliquibus volũt: id autem, quod dolorem ac moleſtiam affert, ferunt illi quidem ad bre- E ue quoddam tempus: perpetuò verò qui perferre poſſit, reperias neminem: immò ne ipſum quidem bonum, ſi ei moleſtum ſit. Itaque iucundos amicos quærũt. Sed fortaſſe & bonos quærere oportet, qui tales ſint, atque etiã amicis tales. Sic enim eis illa ſuppetẽt, quibus amici inſtructi atque ornati eſſe debent. Qui verò ſunt auctoritate aliqua & poteſtate præditi, diſtinctis ac diuiſis amicis vti videntur. Alij enim ſunt eis vtiles, alij ſuaues ac iucundi. Non admodum autem iidem vtilium ac iucundorum parteis agunt. Nam neque eos iucundos quærunt, qui iucundum cum virtute coniunxerint: neque eos vtileis, qui ad res honeſtas ſibi vſui eſſe poſſint: ſed iu-

ſed iucūdos quidem, qui ſint faceti atque vrbani, quoniam iucūdi deſiderio tenentur: vtileis autem, qui ſint ſolertes & habiles ad id quod imperatum ſit, agendum. Hæc autem non admodum in eodem reperiuntur. Atqui iucundum ſimul & vtilem, bonum virum eſſe diximus. Verùm homini dignitate ac potentia præſtanti, talis non facilè ſit amicus, niſi etiam ille potentia præſtās virtute ſuperetur. Nam ſi hoc non ita ſit, non æquatur proportione cum illo præſtantiore is qui ſuperatur. Rarò admodum autem tales homines reperiri ſolent.

CAPVT VIII.

Ex formali ratione Amicitiæ quæſtiones duas explicare aggreditur: adeóque Formales ſpecies Amicitiæ inter ſe differētes eſſe oſtendit, alteram κατ' ἰσότητα, alteram καθ' ὑπεροχὴν: vt poſteriori quæſtioni, de ſpeciebus iam pridem propoſitis, ſatisfiat.

IN æqualitate igitur eæ quas ſuprà diximus, amicitiæ poſitæ ſunt. Aut eadem enim ab vtroque præſtantur, eadémque alter alteri vult euenire: aut aliud cum alio commutant: verbi gratia, cū vtilitate voluptatem. Has autem minùs eſſe amicitias, minúſque diu permanere dictum eſt: videntúrque propter eiuſdem rei ſimilitudinem ac diſſimilitudinem, & eſſe amicitiæ, & non eſſe. Ex ſimilitudine enim eius amicitiæ, quæ virtute cōſtat, amicitiæ ſimilitudinem gerunt. Ineſt enim in altera iucundū, vtile in altera. Hæc autem inſunt & in illa. Sed eo quòd illa criminationum & calumniarū expers eſt, & firma penè ad perpetuitatem: hæ autem celeriter intercidunt, aliiſque multis rebus differunt: non videntur amicitiæ, propter illius diſſimilitudinem. Aliud autem amicitiæ genus eſt, quod in excellētia poſitum eſt: velvti quæ patri intercedit cum filio, ſeni cū iuuene, viro cū vxore, omni deníque qui præeſt, cū eo qui imperio parere debet. Sed hæ quoque inter ſe differūt. Non.n. eadem parentū cū liberis, atque eorum qui præſunt, cū iis qui ſub imperio ſunt: ſed neque eadē patris cū filio, quæ filij cū patre: neque eadem viri cū vxore, quæ vxoris cū viro amicitia eſt. Alia enim cuiuſque horū virtus eſt, aliæ ſunt partes, alia denique ea propter quæ amāt. Aliæ ſunt igitur & amationes, & amicitiæ. Eadē igitur vtrique ab altero neque præſtantur, neque ſunt poſtulanda. Cùm verò iis qui procrearunt, ea, quæ parētibus debēt, liberi tribuūt, viciſſimque filiis parentes, quæ debēt liberis: tū firma & æquabilis talis amicitia futura eſt. Proportione autem in omnibus iis amicitiis quæ in excellentia poſitæ ſunt, amatio debet extare: vt ſcilicet is qui potior eſt, ametur magis quàm amet: & is qui plus vtilitatis affert: itémque cæteri ſinguli. Cùm enim amatio ſit pro dignitate, quodāmodo extat æqualitas: quod amicitiæ proprium eſſe videtur.

CAPVT IX.

Quomodo & quatenus in formalibus Amicitiæ ſpeciebus ἰσότης & ἴσον ſiue [illegible], inſit, declarat.

NOn ita porrò ſe habet in reb⁹ iuſtis, vt in amicitia, æqualitas. Etenim in reb. iuſtis primo loco ponitur æqualitas ea quæ pro cuiuſque dignitate eſt: ſecūdò ea qua æqualē numero aut magnitudine ſinguli partē ferūt. In amicitia contrà primo loco ſtatuitur id æquale, quo parē magnitudine quiſque partē cōſequitur: ſecūdò id quo rata cuique pars pro ſua cuiuſque dignitate tribuitur. Quod ex eo perſpici poteſt, ſi magna ſit virtutis, aut vitij, aut copiæ, aut alius alicuius rei diſtātia. Nō enim iam amici ſunt, immò ne æquū quidē eſſe iudicāt.

A ἀλλὰ τοὺς μὲν εὐτραπέλους τοῦ ἡδέος ἐφιέμενοι· τοὺς δὲ δεινοὺς, πρᾶξαι τὸ ἐπιταχθέν. ταῦτα δ᾽ οὐ πάνυ γίνεται ἐν τῷ αὐτῷ. ἡδὺς δὲ καὶ χρήσιμος ἅμα εἴρηται ὅτι ὁ σπουδαῖος· ἀλλ᾽ ὑπερέχοντι οὐ γίνεται ὁ τοιοῦτος φίλος, ἂν μὴ καὶ τῇ ἀρετῇ ὑπερέχηται· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἰσάζει ἀνάλογον * ὑπερεχόμενος. οὐ πάνυ δὲ εἰώθασι τοιοῦτοι γίνεσθαι. * γρ. ὁ ὑπερεχ.

ΚΕΦΑΛ. η΄.

Ὅτι τῶν φιλιῶν, αἱ μὲν ἐν ἰσότητι, αἱ εἰρημέναι, αἱ δὲ καθ᾽ ὑπεροχήν.

B Εἰσὶ δὲ αἱ εἰρημέναι φιλίαι ἐν ἰσότητι· τὰ γὰρ αὐτὰ γίνεται * ἀπ᾽ ἀμφοῖν, καὶ βούλονται ἀλλήλοις, ἢ ἕτερον ἀνθ᾽ ἑτέρου ἀντικαταλλάττονται, οἷον ἡδονὴν ἀντ᾽ ὠφελείας. ὅτι δὲ καὶ ἧττόν εἰσιν αὗται αἱ φιλίαι καὶ μένουσιν, εἴρηται· δοκοῦσι δὲ καὶ δι᾽ ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα ταὐτοῦ εἶναί τε καὶ οὐκ εἶναι φιλίαι· καθ᾽ ὁμοιότητα γὰρ τῆς κατ᾽ ἀρετὴν φαίνονται φιλίαι· ἡ μὲν γὰρ, τὸ ἡδὺ ἔχει· ἡ δὲ, τὸ χρήσιμον· ταῦτα δ᾽ ὑπάρχει κἀκείνῃ· τῷ δὲ τὴν μὲν * ἀδιάβλητον εἶναι καὶ μόνιμον, ταύτας δὲ ταχέως μεταπίπτειν, ἄλλοις τε διαφέρειν πολλοῖς, οὐ φαίνονται φιλίαι δι᾽ ἀνομοιότητα ἐκείνοις. Ἕτερον δ᾽ ἐστὶ φιλίας εἶδος, τὸ καθ᾽ ὑπεροχήν· οἷον πατρὶ πρὸς υἱὸν, καὶ ὅλως πρεσβυτέρῳ πρὸς νεώτερον, ἀνδρί τε πρὸς γυναῖκα, καὶ παντὶ ἄρχοντι πρὸς ἀρχόμενον. διαφέρουσι * δ᾽ αὗται καὶ ἀλλήλων· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἄρχουσι πρὸς ἀρχομένους· ἀλλ᾽ οὐδὲ πατρὶ πρὸς υἱὸν, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα· οὐδ᾽ ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα· ἑτέρα γὰρ ἑκάστῳ τούτων ἀρετὴ, καὶ τὸ ἔργον· ἕτερα δὲ καὶ δι᾽ ἃ φιλοῦσιν. ἕτεραι οὖν καὶ αἱ φιλήσεις, καὶ αἱ φιλίαι. τὰ D αὐτὰ μὲν δὴ οὔτε γίνεται ἑκατέρῳ παρὰ θατέρου, οὔτε δεῖ ζητεῖν. ὅταν δὲ γονεῦσι μὲν τέκνα ἀπονέμῃ ἃ δεῖ τοῖς γεννήσασι, γονεῖς δὲ υἱέσιν ἃ δεῖ τοῖς τέκνοις, μόνιμος ἡ τῶν τοιούτων καὶ ἐπιεικὴς ἔσται φιλία. ἀνάλογον δ᾽ ἐν ἁπάσαις ταῖς καθ᾽ ὑπεροχὴν οὔσαις φιλίαις, καὶ τὴν φίλησιν δεῖ γίνεσθαι· οἷον τὸν ἀμείνω μᾶλλον φιλεῖσθαι, ἢ φιλεῖν, καὶ τὸν ὠφελιμώτερον, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ὁμοίως· ὅταν γὰρ κατ᾽ ἀξίαν ἡ φίλησις γίνηται, τότε γίνεταί πως ἰσότης· ὃ δὴ τῆς φιλίας εἶναι δοκεῖ.

* γρ. ἐν ἀμφοῖ.
* γρ. ἀμετάβλητοι.
* γρ. δὲ καὶ αὐ.

ΚΕΦΑΛ. θ΄.

E Περὶ τῆς ἐν τῇ φιλίᾳ ἰσότητος, καὶ περὶ τοῦ φιλεῖν ἢ φιλεῖσθαι, τίνι διαφέρει.

ΟΥχ ὁμοίως δὲ τὸ ἴσον, ἔν τε τοῖς δικαίοις, καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ φαίνεται ἔχειν· ἔστι γὰρ ἐν μὲν τοῖς δικαίοις, ἴσον πρώτως τὸ κατ᾽ ἀξίαν· τὸ δὲ κατὰ ποσὸν, δευτέρως· ἐν δὲ τῇ φιλίᾳ, τὸ μὲν κατὰ ποσὸν πρώτως· τὸ δὲ κατ᾽ ἀξίαν, δευτέρως. δῆλον δ᾽, ἐὰν πολὺ διάστημα γίνηται ἀρετῆς, ἢ κακίας, ἢ εὐπορίας, ἤ τινος ἄλλου· οὐ γὰρ ἔτι φίλοι εἰσὶν, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἀξιοῦσιν.

ἐμφανέστατον δὲ τοῦτ' ἐπὶ τῶν θεῶν· πλεῖστον γὰρ οὗτοι πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχουσι. δῆλον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων· οὐδὲ γὰρ τούτοις ἀξιοῦσιν εἶναι φίλοι οἱ πολὺ καταδεέστεροι, οὐδὲ τοῖς ἀρίστοις, ἢ σοφωτάτοις οἱ μηδενὸς ἄξιοι. ἀκριβὴς μὲν οὖν * ἐν τοιούτοις οὐκ ἔστιν ὁρισμὸς, ἕως τίνος οἱ φίλοι· πολλῶν γὰρ ἀφαιρουμένων, ἔτι μένει· πολὺ δὲ * χωρισθέντος, οἷον τοῦ θεοῦ, οὐκ ἔτι. ὅθεν καὶ ἀπορεῖται, μή ποτ' οὐ βούλονται οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, οἷον θεοὺς εἶναι· οὐδὲ γὰρ ἔτι φίλοι ἔσονται αὐτοῖς· οὐδὲ δὴ ἀγαθά. * οἱ γὰρ φίλοι τἀγαθά. Εἰ δὴ καλῶς εἴρηται, ὅτι ὁ φίλος τῷ φίλῳ βούλεται τἀγαθὰ ἐκείνου ἕνεκα, μένειν ἂν δέοι, οἷός ποτ' ἐστὶν ἐκεῖνος· ἀνθρώπῳ δὲ ὄντι βουλήσεται τὰ μέγιστα εἶναι ἀγαθά· ἴσως δ' οὐ πάντα· αὑτῷ γὰρ μάλισθ' ἕκαστος βούλεται τἀγαθά. Οἱ πολλοὶ δὲ δοκοῦσι διὰ φιλοτιμίαν βούλεσθαι φιλεῖσθαι μᾶλλον ἢ φιλεῖν· διὸ φιλοκόλακες οἱ πολλοί. ὑπερεχόμενος γὰρ φίλος, ὁ κόλαξ, ἢ προσποιεῖται τοιοῦτος εἶναι, καὶ μᾶλλον φιλεῖν ἢ φιλεῖσθαι· τὸ δὲ φιλεῖσθαι, ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τοῦ τιμᾶσθαι, οὗ δὴ οἱ πολλοὶ ἐφίενται. οὐ δι' αὑτὸ δ' ἐοίκασιν αἱρεῖσθαι τὴν τιμὴν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ, οἱ μὲν πολλοὶ, ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις τιμώμενοι διὰ τὴν ἐλπίδα· οἴονται γὰρ τεύξεσθαι παρ' αὐτῶν, ἄν του δέωνται· ὡς * δὴ σημείῳ τῆς εὐπαθείας χαίρουσι τῇ τιμῇ. οἱ δ' ὑπὸ τῶν ἐπιεικῶν καὶ εἰδότων ὀρεγόμενοι τιμῆς βεβαιῶσαι τὴν οἰκείαν δόξαν περὶ αὑτῶν ἐφίενται. χαίρουσι δὴ, ὅτι εἰσὶν ἀγαθοὶ, πιστεύοντες τῇ τῶν λεγόντων κρίσει. τῷ φιλεῖσθαι δὲ καθ' αὑτὸ χαίρουσι· διὸ δόξειεν ἂν κρεῖττον εἶναι τοῦ τιμᾶσθαι, καὶ ἡ φιλία * καθ' αὑτὴν αἱρετὴ εἶναι. δοκεῖ δὲ ἐν τῷ φιλεῖν μᾶλλον ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι εἶναι. σημεῖον δὲ, αἱ μητέρες τῷ φιλεῖν χαίρουσαι. ἔνιαι γὰρ διδόασι τὰ ἑαυτῶν τρέφεσθαι, καὶ φιλοῦσι μὲν εἰδυῖαι, ἀντιφιλεῖσθαι δ' οὐ ζητοῦσιν, ἐὰν ἀμφότερα μὴ ἐνδέχηται· ἀλλ' ἱκανὸν αὐταῖς ἔοικεν εἶναι, ἐὰν ὁρῶσιν εὖ πράττοντας· καὶ αὐταὶ φιλοῦσιν αὐτοὺς, κἂν ἐκεῖνοι μὴ δύνωνται τῇ μητρὶ ἃ προσήκει ἀπονέμειν, διὰ τὴν ἄγνοιαν.

* γρ. ἐν πόσοις

* γρ. χωρισθέντος

* zuing. ἢ γὰρ φ. contra fidem codd. nec neceſſariò.

* γρ. δὲ

* γρ. ἢ καθ' αὑ.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Τίνες οἱ μόνιμοι φίλοι. καὶ πῶς ἐξ ἐναντίων δοκεῖ φιλία γίγνεσθαι.

Μᾶλλον δὲ τῆς φιλίας οὔσης ἐν τῷ φιλεῖν, καὶ τῶν φιλοφίλων ἐπαινουμένων, φίλων ἀρετὴ τὸ φιλεῖν ἔοικεν· ὥστε ἐν οἷς τοῦτο γίγνεται κατ' ἀξίαν, οὗτοι μόνιμοι φίλοι, καὶ ἡ τῶν τοιούτων φιλία. οὕτω δ' ἂν καὶ οἱ ἄνισοι μάλιστ' εἶεν φίλοι. ἰσάζοιντο γὰρ ἄν. ἡ δὲ ἰσότης καὶ ὁμοιότης, φιλότης, καὶ μάλιστα μὲν ἡ τῶν κατ' ἀρετὴν ὁμοιότης· μόνιμοι γὰρ ὄντες καθ' αὑτοὺς, καὶ πρὸς ἀλλήλους μένουσι, καὶ οὔτε δέονται φαύλων, οὔθ' ὑπηρετοῦσι τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ διακωλύουσι· τῶν ἀγαθῶν γὰρ μήτ' αὐτοὺς ἁμαρτάνειν, μήτε τοῖς φίλοις ἐπιτρέπειν ὑπηρετεῖν· οἱ δὲ μοχθηροὶ, τὸ μὲν βέβαιον οὐκ ἔχουσιν·

A Idque in Diis maximè apparet. Omnibus enim bonis longè antecellunt. Perſpicuum idem eſt etiam in regibus. Nam ad eorum amicitiam ne aſpirare quidem conantur ij qui multo ſunt inferiores. Neque præſtantiſſimorum, aut ſapientiſſimorum virorum amicitiam expetunt contemptiſſimi, nulliúſque pretij homines. Cõſtitui igitur in his ſubtilis terminus non poteſt, quatenus progredi amicitia poſſit. Nã ſi multa ab altero detrahantur, manet etiamnum amicitia: ſin longiore interuallo inter ſe diſiuncti ſint, vt homo à Deo, non iam manet. Ex quo etiam quæri ſolet, velintne amicos amicis bonis quàm maximis affici, verbi gratia, Deos eſſe. Non enim iam amici ſunt eis futuri. Neque verò etiam B bona: amici enim bona. Quòd ſi pulchrè hoc dictũ eſt, ſuo quenque amico bona optare illius cauſa, profectò maneat oportet, qualiſcũque tãdem ille ſit. Ei igitur vt homini, maxima bona volet euenire, ſed fortaſſe non omnia: ſibi enim maximè vult quiſque bona euenire. Plerique autem honoris ſtudio ducti malle videntur amari, quàm amare, Itaque magna pars hominũ aſſentatorum amatrix & cupida eſt. Eſt enim aſſentator, amicus inferior, ſeu qui ab altero ſuperatur, vel certè ſeſe talem eſſe ſimulat, amaréque magis quàm amari. Amari autẽ & honore affici, cuius rei plerique ſunt cupidiſſimi, finitima eſſe videtur. Verùm honorem non propter ſe expetere videntur, ſed ex euentu. Vulgus enim lætatur, cùm ab iis, qui poteſtate & imperio præditi ſunt, C honore afficitur, propter ſpem: exiſtimat enim futurũ, vt ſi qua re egeat, ab illis conſequatur. Honore igitur, quaſi beneficij accipiendi argumento & pignore, delectatur. Qui verò à viris probis, & iis, quibus noti ſunt, honorem expetunt, ſuam de ſe ipſis opinionem ſtabilire & confirmare geſtiunt. Se igitur bonos eſſe gaudent, eorum iudicio, qui id dicunt, fidem habentes. Se amari autem gaudent per ſe. Itaque carum eſſe atque amari, melius eſſe videatur, quàm honore affici, amicitiáque per ſe eſſe optabilis & expetenda. Magis autem ea conſiſtere videtur in eo vt quis amet, quàm in eo vt ametur. Atq; hoc ipſum matres indicant, quæ eo ipſo quòd amant, magnopere lætantur. Nonnullæ enim filios ſuos dant alendos, eóſque ſcientes ex ſe natos, amant, nec vt D ab eis redamentur, magnopere laborant, ſi fieri vtrumque non poſſit: ſed ſatis habent ſi videant eos frui ſecũda fortuna: denique nihilominus eos diligũt, quamuis illi non poſſint matri, propterea quòd eam non norunt, quæ conuenit tribuere.

CAPVT X.

Ex formalibus Amicitiæ ſpeciebus priorem quæſtionem illuſtrat, & quinam inter ſe amici eſſe poſſint, oſtendit.

CVm autẽ in eo vt amemus, magis quàm in eo vt amemur, amicitia cõſiſtat, laudentúrque ii qui ſuos E amicos amore complectuntur: probabile eſt, amicorum vim ac virtutem in eo vt ament, eſſe ſitã. Itaque in quibus hoc fit pro dignitate, ij ſtabiles ac firmi permanẽt amici: taliúmque amicitia integra & incolumis eſt permanſura. Atque hoc modo etiam homines inter ſe inæquales, maximè fieri poſſint amici. Sic enim poſſint exæquari. Æqualitas autem & ſimilitudo, amicitia eſt: maximáque eorũ, qui virtute ſimiles ſunt, ſimilitudo. Nam cùm hi maneant ex ſe ipſis firmi ac ſtabiles, tum inter ſe firmitatẽ tuentur ac retinẽt: neque res malas deſiderãt, neque ſe talium rerum miniſtros præbent: immò verò penè dicam, etiam eas prohibent, ac reprimũt. Virorum enim bonorum eſt, neque peccare, neque amicis permittere vt peccatorum ac flagitiorum ſint adminiſtri.

Mali verò cùm ſtabile nihil habeant, quippe qui ne ſui quidem ſimiles permaneant: tum ad perexiguum tempus amicitiam inter ſe tuentur, mutua improbitate delectati. Vtiles autem ac iucundi, diutiùs permanent. Tamdiu enim manent, quoad vtilitates ac voluptates mutuò ſuppeditent. Ea autem amicitia, quam vtilitas conſtituit, ex contrariis maximè conſtare videtur: vt cùm pauper diuiti, doctus indocto fit amicus. Nam qua quiſque re fortè fortunâ eget, eam ab altero expetens, alio genere illum remuneratur. Ad hunc numerum, amatorem, & eum qui amatur, formoſum ac deformem licet aggregare. Quocirca videntur interdum & amatores ridiculi, cùm eos, quos amant, ſibi in amore reſpondere volunt. Et certè ſi æquè digni ſint, qui amentur, iure & volunt & poſtulant: ſin nihil tale habeant, ridiculum fit id poſtulare. Fortaſſe verò neque res contraria contrariam per ſe deſiderat, ſed ex euentu. Appetitio autem, medij eſt. Hoc enim bonum eſt. Verbi gratia, rei aridæ bonum eſt, non humidam fieri, ſed ad mediocritatem peruenire: item rei calidæ, & cæteris. Sed hæc omittantur ſanè. Sunt enim ab inſtituto noſtro alieniora.

CAPVT XI.

Quæſtionem priorem de Amicitiæ ſpeciebus explicat, eáſque varias eſſe longa Reſolutione oſtendit, cuius quatuor priora membra hoc capite declarantur.

VIdentur autem, quemadmodum principio dictum eſt, tum ad eadem pertinere ius & amicitia, tum in iiſdem verſari. Nam in omni ſocietate aliquod ius, & verò amicitia aliqua reperitur. Itaque quaſi amicos appellant & eos quibuſcum nauigant, & commilitones; itémque eos quibuſcum aliquam ſocietatem inierunt. Quanta porro communio eſt, tam latè patet & amicitia. Nam tam latè quoque ius patet. Et prouerbium circumfertur, Amicorum omnia communia, rectè admodum. In ſocietate enim & communione poſita amicitia eſt. Sunt autem fratribus quidem & ſodalibus omnia inter ipſos communia: reliquis autem certa quædam ac diſtincta, aliiſque plura, aliis pauciora. Nam & amicitiæ aliæ magis aliæ minùs ſunt amicitiæ. Differunt autem & iura. Non enim eadem ſunt patribus cum liberis, quæ fratribus inter ipſos: neque ſodalibus, & ciuibus: ſimilitérque ſe res habet in aliis amicitiis. Aliæ igitur ſunt & iniuriæ horum ſingulorum inter ſe, ex eóque ſumunt incrementum, quòd amicioribus inferuntur: exempli gratia, ſodalem pecunia fraudare grauius eſt, quàm ciuem: & fratri non ſuccurrere, quàm alieno: & parentem verberare, quàm quemlibet alium. Solet autem vnà cum amicitia etiam ius amplificari natura, perinde quaſi in iiſdem rebus conſiſtant, & æquè latè pateant. Omnes autem ſocietates ciuilis ſocietatis partibus ac membris ſunt ſimiles. Vnà enim iter faciunt, & congregantur homines, cùm emolumenti alicuius gratia, tum vt aliquid quærant & parent eorum quæ ad victum cultúmque pertinent. Iam verò etiam ſocietas ciuilis, & ab initio vtilitatis cauſa conſtituta videtur eſſe, & permanere. Hoc enim legum latores & ſibi tanquam ſcopum proponunt, & ius eſſe dicunt, quod communiter & reip. vtile eſt. Cæteræ igitur ſocietates pro ſua quæque parte vtile expetunt: verbi gratia, nautæ id quod ex nauigatione quæritur, vt pecuniam conficiant, aut aliquid tale conſequâtur:

οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς διαμένουσιν ὅμοιοι ὄντες· ἐπ' ὀλίγον δὲ χρόνον γίγνονται φίλοι, χαίροντες τῇ ἀλλήλων μοχθηρίᾳ. οἱ χρήσιμοι δὲ καὶ ἡδεῖς, ἐπὶ πλεῖον διαμένουσιν· ἕως γὰρ ἂν πορίζωσιν ἡδονὰς *καὶ ὠφελείας ἀλλήλοις. Ἐξ ἐναντίων δὲ, μάλιστα μὲν δοκεῖ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον γίγνεσθαι φιλία· οἷον, πένης πλουσίῳ, ἀμαθὴς εἰδότι. οὗ γὰρ τυγχάνει τις ἐνδεὴς ὤν, τούτου ἐφιέμενος, ἀντιδωρεῖται ἄλλο. ἐνταῦθα δ' ἄν τις ἕλκοι καὶ ἐραστὴν καὶ ἐρώμενον, καὶ καλὸν, καὶ αἰσχρόν. διὸ φαίνονται καὶ οἱ ἐρασταὶ γελοῖοι ἐνίοτε, ἀξιοῦντες φιλεῖσθαι ὡς φιλοῦσιν. ὁμοίως δὴ φιλητοὺς ὄντας ἴσως ἀξιωτέον· μηδὲν δὲ τοιοῦτον ἔχοντας, γελοῖον. ἴσως δὲ οὐδὲ ἐφίεται τὸ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου καθ' αὑτὸ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· ἡ δ' ὄρεξις, τοῦ μέσου ἐστί. τοῦτο γὰρ ἀγαθὸν, οἷον τῷ ξηρῷ, οὐχ ὑγρῷ γίνεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸ μέσον ἐλθεῖν, καὶ τῷ θερμῷ, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω· καὶ γάρ ἐστιν ἀλλοτριώτερα.

* γρ. ἢ ὠφέλεια.

ΚΕΦΑΛ. ια.

Ὅτι ἐν ἁπάσῃ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, καὶ φιλία· διαφέρει δὲ τὰ δίκαια.

ΕΟικε δὲ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, περὶ *ταὐτὰ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς εἶναι, ἥ τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον· ἐν ἁπάσῃ γὰρ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, καὶ φιλία δέ. προσαγορεύουσι γοῦν ὡς φίλους, τοὺς σύμπλους, καὶ τοὺς συστρατιώτας· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις κοινωνίαις. καθ' ὅσον δὲ κοινωνοῦσιν, ἐπὶ τοσοῦτόν ἐστι φιλία· καὶ γὰρ * καὶ τὸ δίκαιον. καὶ ἡ παροιμία, Κοινὰ τὰ φίλων, ὀρθῶς· ἐν κοινωνίᾳ γὰρ ἡ φιλία. ἔστι δὲ, ἀδελφοῖς μὲν καὶ ἑταίροις, πάντα κοινά· τοῖς δὲ ἄλλοις, ἀφωρισμένα· καὶ τοῖς μὲν, πλείω· τοῖς δὲ, ἐλάττω· καὶ γὰρ τῶν φιλιῶν, αἱ μὲν, μᾶλλον· αἱ δὲ, ἧττον. διαφέρει δὲ καὶ τὰ δίκαια· οὐ γὰρ ταὐτὰ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀλλήλους, οὐδ' ἑταίροις καὶ πολίταις· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων *φιλιῶν. ἕτερα δὴ *καὶ τὰ ἄδικα πρὸς ἑκάστους τούτων, καὶ αὔξησιν λαμβάνει τῷ μᾶλλον *πρὸς φίλους εἶναι· οἷον χρήματα ἀποστερῆσαι ἑταῖρον, δεινότερον, ἢ πολίτην· καὶ μὴ βοηθῆσαι ἀδελφῷ, ἢ ὀθνείῳ· καὶ πατάξαι πατέρα, ἢ ὁντινοῦν ἄλλον. αὔξεσθαι δὲ πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα, καὶ ἐπ' ἴσον διήκοντα. αἱ δὲ κοινωνίαι *πᾶσι μορίοις ἐοίκασι τῆς πολιτικῆς· συμπορεύονται γὰρ ἐπί τινι συμφέροντι, καὶ πορίζόμενοί τι τῶν εἰς τὸν βίον· καὶ ἡ πολιτικὴ δὲ κοινωνία, τοῦ συμφέροντος χάριν δοκεῖ καὶ ἐξ ἀρχῆς συνελθεῖν, καὶ *διαμένειν· τούτου γὰρ καὶ οἱ νομοθέται στοχάζονται, καὶ δίκαιον εἶναί φασι τὸ κοινῇ συμφέρον. αἱ μὲν οὖν ἄλλαι κοινωνίαι κατὰ μέρη τοῦ συμφέροντος ἐφίενται· οἷον, πλωτῆρες μὲν, τοῦ κατὰ τὸν πλοῦν, *ἢ πρὸς ἐργασίαν χρημάτων, ἤ τι τοιοῦτον.

* γρ. τὰ αὐτά.
* & deeſt in q. codd.
* γρ. φίλων.
* γρ. τὰ δίκαια πρὸς ἑκ. apud Aſpaſ. in ed. Ven. τὰ δίκαια & ἄδικα πρ. Ipſe Aſp. cum pleriſq. codd. τὰ δίκαια legiſſe videtur.
* γρ. πρὸς τὸν φ.
* γρ. πᾶσαι.
* γρ. διαμένει.
* γρ. περὶ ἐργασίαν χρημάτων, ἢ πόριμόν τι.

* χ. συστρατιῶται * στρατιῶται δὲ, τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον, εἴτε χρημάτων, εἴτε νίκης, ἢ πόλεως ὀρεγόμενοι. ὁμοίως δὲ καὶ φυλέται καὶ δημόται. ἔνιαι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι᾽ ἡδονὴν δοκοῦσι γίγνεσθαι, θιασωτῶν καὶ ἐρανιστῶν· αὗται γὰρ θυσίας ἕνεκα καὶ συνουσίας. πᾶσαι δ᾽ αὗται ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐοίκασιν εἶναι· οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ᾽ εἰς ἅπαντα τὸν βίον, θυσίας τε ποιοῦντες, καὶ περὶ ταύτας συνόδους, τιμάς τε ἀπονέμοντες τοῖς θεοῖς, καὶ ἑαυτοῖς ἀναπαύσεις πορίζοντες μεθ᾽ ἡδονῆς· αἱ γὰρ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδάς, οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς. πᾶσαι δὴ φαίνονται αἱ κοινωνίαι, μόρια τῆς πολιτικῆς εἶναι· ἀκολουθήσουσι δὲ αἱ τοιαῦται φιλίαι ταῖς τοιαύταις κοινωνίαις.

ΚΕΦΑΛ. ιβʹ.

Ἐπεὶ πᾶσαι αἱ κοινωνίαι μόρια τῆς πολιτικῆς, τὰ τῆς πολιτείας, καὶ τὰς τούτων παρεκβάσεις ἐκτίθεται· καὶ ὅτι ὁμοιώματα αὐτῶν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις.

Politic.l.3.c.7. Πολιτείας δέ ἐστιν εἴδη τρία· ἴσαι δὲ καὶ παρεκβάσεις, οἷον φθοραὶ τούτων. εἰσὶ δ᾽, αἱ μὲν πολιτεῖαι, βασιλεία τε καὶ ἀριστοκρατία· τρίτη δ᾽, ἡ ἀπὸ τιμημάτων, ἣν τιμοκρατικὴν λέγειν οἰκεῖον φαίνεται· πολιτείαν δ᾽ αὐτὴν εἰώθασιν οἱ πλεῖστοι καλεῖν. τούτων δὲ, βελτίστη μὲν, ἡ βασιλεία· χείριστη δ᾽, ἡ τιμοκρατία. παρέκβασις δὲ, βασιλείας μὲν, τυραννίς· ἄμφω γὰρ μοναρχίαι· διαφέρουσι δὲ πλεῖστον· ὁ μὲν γὰρ

* γρ. ἑαυτῷ τύραννος, * τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ· ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ τῶν ἀρχομένων· οὐ γάρ ἐστι βασιλεὺς, ὁ μὴ αὐτάρκης, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχων· ὁ δὲ τοιοῦτος, οὐδενὸς προσδεῖται. τὰ ὠφέλιμα οὖν αὑτῷ μὲν οὐκ ἂν σκοποίη, τοῖς δὲ ἀρχομένοις· ὁ γὰρ μὴ τοιοῦτος, * κληρωτὸς ἄν τις εἴη βασιλεύς· ἡ δὲ τυραννὶς, ἐξ ἐναντίας ταύτῃ· τὸ γὰρ ἑαυτῷ ἀγαθὸν διώκει· καὶ φανερώτερον ἐπὶ ταύτης, ὅτι χείριστη· * κάκιστον γὰρ τὸ ἐναντίον τῷ βελτίστῳ. μεταβαίνει δὲ ἐκ βασιλείας εἰς τυραννίδα· φαυλότης γάρ ἐστι μοναρχίας ἡ τυραννίς· ὁ δὲ μοχθηρὸς βασιλεὺς, τύραννος γίνεται. ἐξ ἀριστοκρατίας δὲ, εἰς ὀλιγαρχίαν, κακίᾳ τῶν ἀρχόντων, οἳ νέμουσι τὰ τῆς πόλεως παρὰ τὴν ἀξίαν καὶ πάντα, ἢ τὰ πλεῖστα τῶν ἀγαθῶν, ἑαυτοῖς, καὶ τὰς ἀρχὰς ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς, περὶ πλείστου ποιούμενοι τὸ πλουτεῖν· ὀλίγοι δὴ ἄρχουσι καὶ μοχθηροὶ ἀντὶ τῶν ἐπιεικεστάτων. ἐκ δὲ δὴ τιμοκρατίας εἰς δημοκρατίαν· σύνοροι γάρ εἰσιν αὗται· πλήθους γὰρ βούλεται καὶ ἡ τιμοκρατία εἶναι, καὶ ἴσοι πάντες οἱ ἐν τῷ τιμήματι· ἥκιστα δὲ μοχθηρόν ἐστιν ἡ δημοκρατία· ἐπὶ μικρὸν γὰρ παρεκβαίνει τὸ τῆς πολιτείας εἶδος. μεταβάλλουσι μὲν οὖν μάλιστα οὕτως αἱ πολιτεῖαι. ἐλάχιστον γὰρ οὕτω καὶ ῥᾷστα μεταβαίνουσιν. Ὁμοιώματα δ᾽ αὐτῶν καὶ οἷον παραδείγματα λάβοι τις ἂν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις· ἡ μὲν γὰρ πατρὸς πρὸς υἱεῖς κοινωνία, βασιλείας ἔχει σχῆμα·

* γρ. κληρ. ἄν τις εἴη μᾶλλον ἢ βασιλεύς, κληρ. ἄν τις εἴη ἢ βασ.

* γρ. κακ. δὲ τὸ,

A commilitones, id quod bello paratur, ſiue pecuniam concupiſcant, ſiue victoria potiri, ſiue vrbem aliquam expugnare cupiant: itémque tribules, & populares. Nõnullæ autem ſocietates propter voluptatem comparari videntur, vt eorum qui vnà epulantur, ac ſaltant: & eorum qui pro rata cuiuſque parte ſymbolas in cõuiuium conferunt. Hæ enim partim ſacrificij, partim & cõuentus & conuictus cauſa comparantur. Omnes autem tales ciuili ſocietati ſubiectæ eſſe videntur. Nõ enim præſentem vtilitatem, ſed eam quæ ad omnem vitam pertinet, ciuilis ſocietas expetit: vt cùm ciues vnà ſacra faciunt, & ad ea celebranda vnà conueniunt, & congregantur, honoréſque diis immortalibus tribuunt, & ſibi requiem cum voluptate coniunctam præbent. Veriſimile eſt enim, priſca ſacrificia, cœtúſque & conuentus, B qui ſacrificiorum cauſa habebantur, collectis iam fructibus, vt primitias quaſdam, fuiſſe inſtituta. His enim temporibus maximè ab opere ceſſabant. Apparet igitur ſocietates omneis ciuilis ſocietatis eſſe mẽbra. Quales autem fuerint ſocietates, tales amicitiæ conſequentur.

CAPVT XII.

Quintum Reſolutionis membrum declarat.

ADminiſtrãdæ porrò reipubl. tria ſunt genera, totidemque ab illis ſiue degreſſiones, ſiue declina- C tiones, quaſi harum peſtes, & interitus. Sunt autem reip. adminiſtrandæ formæ, Regnum, Optimatum principatus, & Poteſtas ex cenſu, quam Timocraticam non ineptè poſſumus appellare: ſed eam plurimi ſolent Politiam ſiue Rempublicam nominare. Harum autem omnium, Regnum eſt optima: Timocratia, deterrima. Declinatio autem à regno, Tyrannis eſt. In vtraque enim penes vnum ſumma rerum eſt poteſtas. Sed plurimùm tamen inter ſe differunt. Tyrannus enim ſuam: Rex eorum quibus imperat, vtilitatem ſpectat. Etenim Rex non eſt, cui ſua non ſatis ſunt, quique non omnium bonorum copia antecellit. At qui talis eſt, nihil præterea deſiderat. Itaque non ſua, ſed eorum quibus præeſt, commoda intuebitur, ſibique D proponet. Nam qui talis non fuerit, Rex quidam ſortitò factus videatur. Huic aduerſatur Tyrannis: nã quod ſibi expedit, ſequitur. Atque hãc eo magis perſpicuũ eſt eſſe deterrimã, quod .n. optimo eſt contrariũ, peſſimum. Ex Regno autẽ in Tyrãnidem degenerat. Nam monarchiæ vitiũ, Tyrannis eſt. Rex malus autẽ, Tyrãnus efficitur. Ex optimatum poteſtate verò, in Paucorum principatum fit commutatio, eorum qui præſunt, culpa, qui res ciuitatis diſtribuunt indignis: omnia bona, aut multo maximam eorum partem ſibi vendicant: magiſtratus iiſdem ſemper deferunt, diuitias rebus ferè omnibus anteponentes: ita fit vt pauci magiſtratũ gerãt iíq; improbi ac vitioſi, pro viris optimis atque æquiſſimis. Ex Timocratia autem in Popularem ſtatum fit conuer- E ſio. Sunt enim hæ reip. inadminiſtrãndæ formæ inter ſe finitimæ. Nam etiã ex cenſu Poteſtas natura ſua multitudinis videtur eſſe: omnéſque qui cenſi ſunt, inter ſe ſunt pares & æquales. Sed minimùm omnium vitioſa Popularis poteſtas eſt, quia paululum admodũ ab ea reipublicæ forma, quã Politiam Græci nominant, deflexit. Ac reipub. quidẽ regendæ formæ hoc maximè modo cõmutari ſolent. Sic enim minima & facillima mutatio eſt. Earum autem ſimilitudines, & veluti exempla, ex familiis priuatis ſumere licet. Patris enim cum filiis ſocietas, regni ſpeciem quandam præ ſe fert.

Nam filij patri curæ ſunt. Hinc & Homerus Iouem, patrem appellat. Patriam enim poteſtatem regnum proximè videtur imitari. Sed apud Perſas patria poteſtas eſt tyrannica. (Vtuntur enim liberis ſuis, vt ſeruis.) Et domini in ſeruos imperium, tyrannicum. (In eo enim negotium domini agitur, eiúſque vtilitati conſulitur.) Atque hoc ſanè rectum eſt: ſed Perſicum, deprauatum ac peruerſum. Eorum enim qui differunt, imperia quoque differre debent. Iam viri & vxoris ſocietas, ad optimatum principatum proximè videtur accedere. Pro dignitate enim vir imperat, in iiſq; rebus imperat, in quibus virum oportet imperare: & quæ mulieri côueniunt, ei permittit. Quòd ſi vir in omnib. dominetur, in paucorum poteſtatem fit commutatio. Id enim faciet præter dignitatem, non quà melior eſt. Interdum verò fit, vt mulieres imperẽt, eæ ſcilicet quibus ampliſſimæ venerunt hæreditates. Nô igitur tum ex virtute, ſed propter diuitias & potentiam imperatur, quemadmodum in paucorum principatu. Ex cenſu Poteſtati autem fraterna ſocietas ſimilis eſt. Sunt enim pares, niſi quoad ætatibus inter ſe differunt. Quocirca ſi multùm inter ſe diſtent ætatibus, iam amicitia fraterna conſtare nô poteſt. Eſt autem popularis poteſtas quidem cùm in iis familiis maximè, quæ domino carent (hic enim ex æquo omnes imperant) tum in quibus imbecillus eſt is qui imperat, ſuáque cuique datur auctoritas & licentia.

CAPVT XIII.

Reſolutionis collectionem exponit.

In vnaquaque autem reip. adminiſtrandæ forma eatenus ſuos fines proferre videtur amicitia, quatenus & ius. Ac quæ regi ſanè cum iis qui in regno viuunt, intercedit, in quadam beneficij excellentia poſita eſt. Bene enim meretur de iis quibus imperat, ſi cùm ſit bonus, curam eorum habeat, tanquam ouium paſtor, vt ſint fortunati ac beati. Vnde & Homerus Agamemnonem, paſtorem populorum appellauit. Talis eſt autem & paterna amicitia, niſi quòd magnitudine beneficiorum præſtat. Eſt enim pater filio cauſa cur ſit: quæ videtur eſſe res omnium maxima: idémque alendum & erudiendum curauit. Atque hæc eadem auis & maioribus tribuuntur. Ad imperandum enim apti ſunt natura, & pater liberis, & aui nepotibus, & rex iis qui ſub regno ſunt. In excellentia igitur etiam hæ amicitiæ poſitæ ſunt. Itaque etiam parentibus tribuitur honos. Ius igitur in his non idem verſatur, ſed id pro dignitate eſt. Talis enim & horum amicitia eſt. Iam viri & vxoris amicitia eadem eſt, atque ea quæ in optimatum principatu. Ex virtute enim res tota penditur, & plus boni meliori tribuitur, & quod cuique aptum & accommodatum eſt. Idem porrò & de iure ſentiendum. Fratrum autem amicitia, ſodalium amicitiæ ſimilis eſt. Sunt enim pares inter ſe, & æquales ætate: & qui ſunt tales, plurimùm iiſdem ſtudiis ac diſciplinis dediti, conſimilibuſque moribus præditi ſunt. Huic igitur ſimilis ea amicitia videtur, quæ in Timocratia reperitur. Poſtulat enim ratio & natura ciuium, vt inter ſe ſint pares, & viri boni atque æquales: viciſſim igitur & æqualiter ſolent imperare. Talis ergo & eorum amicitia eſt. In declinationibus autem à recta reipublicæ adminiſtrandæ forma, quemadmodum iuri parum loci relictû eſt, ſic & amicitiæ, minimúmque in deterrima. In tyrannide enim aut nihil, aut parum loci amicitiæ relictum eſt. Inter quos enim nihil eſt commune ei qui imperat, cum eo qui paret, nec vlla prorſus amicitia eſt. Nam ne iuris quidem inter eos vlla eſt communitas,

A τῶν τέκνων γὰρ τῷ πατρὶ μέλει· ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ὅμηρος τὸν Δία πατέρα προσαγορεύει· πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βούλεται ἡ βασιλεία εἶναι. ἐν Πέρσαις δὲ ἡ τοῦ πατρὸς, τυραννική (χρῶνται γὰρ ὡς δούλοις, τοῖς υἱέσι) τυραννικὴ δὲ καὶ ἡ δεσπότου πρὸς δούλους (τὸ γὰρ τοῦ δεσπότου συμφέρον, ἐν αὐτῇ πράττεται.) αὕτη μὲν οὖν ὀρθὴ φαίνεται· ἡ Περσικὴ δὲ, ἡμαρτημένη· τῶν διαφερόντων γὰρ, αἱ ἀρχαὶ διάφοροι. ἀνδρὸς δὲ καὶ γυναικὸς, ἀριστοκρατικὴ φαίνεται. κατ' ἀξίαν γὰρ ὁ ἀνὴρ ἄρχει, καὶ περὶ ταῦτα ἃ δεῖ τὸν ἄνδρα· ὅσα δὲ γυναικὶ ἁρμόζει, ἐκείνῃ ἀποδίδωσιν. ἁπάντων δὲ κυριεύων ὁ ἀνὴρ εἰς ὀλιγαρχίαν μεθίστησι. B παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ * αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐχ ᾗ ἀμείνων. ἐνίοτε δὲ ἄρχουσιν αἱ γυναῖκες ἐπίκληροι οὖσαι· οὐ δὴ γίνονται κατ' ἀρετὴν αἱ ἀρχαὶ, ἀλλὰ διὰ πλοῦτον καὶ δύναμιν, καθάπερ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. τιμοκρατικῇ δ' ἔοικεν ἡ τῶν ἀδελφῶν· ἴσοι γὰρ, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι. διόπερ ἂν πολὺ ταῖς ἡλικίαις διαφέρωσιν, οὐκ ἔτι ἀδελφικὴ γίνεται ἡ φιλία. δημοκρατία δὲ, μάλιστα μὲν ἐν ταῖς ἀδεσπότοις τῶν * οἰκήσεων· ἐνταῦθα γὰρ πάντες ἐξ ἴσου, καὶ ἐν αἷς ἀσθενὴς ὁ ἄρχων, καὶ ἑκάστῳ ἐξουσία.

* γρ. αὐτῷ

* γρ. οἰκιῶν minus recte.

C

ΚΕΦΑΛ. ιγ΄.

Ὅτι καθ' ἑκάστην τῶν πολιτειῶν, φιλία φαίνεται, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ δίκαιον.

Καθ' ἑκάστην δὲ τῶν πολιτειῶν, φιλία φαίνεται, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ δίκαιον· βασιλεῖ μὲν, πρὸς τοὺς βασιλευομένους ἐν ὑπεροχῇ εὐεργεσίας· εὖ γὰρ ποιεῖ τοὺς βασιλευομένους. εἴπερ ἀγαθὸς ὢν ἐπιμελεῖται αὐτῶν, ἵν' εὖ πράττωσιν, ὥσπερ νομεὺς προβάτων· ὅθεν καὶ * Ὅμηρος τὸν Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν εἶπε. τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρική. διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· αἴτιος γὰρ * τοῦ εἶναι, δοκοῦντος μεγίστου εἶναι, καὶ τροφῆς, καὶ παιδείας· καὶ D τοῖς προγόνοις δὲ ταῦτα ἀπονέμεται· φύσει τε γὰρ * ἀρχικὸν πατὴρ υἱῶν, καὶ πρόγονοι ἐκγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευομένων. ἐν ὑπεροχῇ δὲ καὶ αἱ φιλίαι αὗται· διὸ καὶ τιμῶνται οἱ γονεῖς. καὶ τὸ δίκαιον δὴ ἐν τούτοις, οὐ τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν. οὕτω γὰρ δὴ καὶ ἡ φιλία. καὶ ἀνδρὸς δὲ πρὸς γυναῖκα ἡ αὐτὴ φιλία, * ἢ καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ. κατ' ἀρετὴν γὰρ καὶ τῷ ἀμείνονι πλέον ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἁρμόζον ἑκάστῳ. οὕτω δὲ καὶ τὸ δίκαιον. ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν, τῇ ἑταιρικῇ ἔοικεν· ἴσοι γὰρ καὶ ἡλικιῶται· οἱ τοιοῦτοι δ', * ὁμομαθεῖς καὶ ὁμοήθεις ὡς ἐπὶ E τὸ πολύ. ἔοικε δὴ ταύτῃ καὶ ἡ κατὰ τὴν τιμοκρατικήν· ἴσοι γὰρ οἱ πολῖται βούλονται καὶ ἐπιεικεῖς εἶναι· ἐν μέρει δὴ τὸ ἄρχειν, καὶ ἐξ ἴσου· οὕτω δὴ καὶ ἡ φιλία. ἐν δὲ ταῖς παρεκβάσεσιν ὥσπερ καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ μικρόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ φιλία ἐστὶ, καὶ ἥκιστα ἐν τῇ χειρίστῃ· ἐν τυραννίδι γὰρ οὐδὲν, ἢ μικρὸν φιλίας. ἐν οἷς γὰρ μηδὲν κοινόν ἐστι τῷ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, οὐδὲ φιλία. οὐδὲ γὰρ δίκαιον·

* Ιλιάδ. β.

* γρ. τοῦ δοκοῦντος

* γρ. ἀρχικός

* γρ. ἣ

* γρ. ὁμοήθεις καὶ ὁμοιοπαθεῖς. & in aliis, ὁμοπαθεῖς

ἀλλ᾽ ἢ τεχνίτῃ πρὸς ὄργανον, καὶ ψυχῇ πρὸς σῶμα, καὶ δεσπότῃ πρὸς δοῦλον· ὠφελεῖται μὲν γὰρ ταῦτα ὑπὸ τῶν χρωμένων. φιλία δ᾽ οὐκ ἔστι πρὸς τὰ ἄψυχα, οὐδὲ δίκαιον, ἀλλ᾽ οὐδὲ πρὸς ἵππον ἢ βοῦν, * οὐδὲ πρὸς δοῦλον, ᾗ δοῦλος. οὐδὲν γὰρ κοινόν ἐστιν. * ὁ γὰρ δοῦλος, ἔμψυχον ὄργανον· τὸ δ᾽ ὄργανον, ἄψυχος δοῦλος. ᾗ μὲν οὖν δοῦλος, οὐκ ἔστι φιλία πρὸς αὐτόν, ᾗ δ᾽ ἄνθρωπος· δοκεῖ γὰρ εἶναί τι δίκαιον παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντα τὸν δυνάμενον κοινωνῆσαι νόμου καὶ συνθήκης· καὶ φιλίας δή, καθ᾽ ὅσον ἄνθρωπος. ἐπὶ μικρὸν δὴ καὶ ἐν ταῖς τυραννίσιν αἱ φιλίαι καὶ τὸ δίκαιον· αἱ δὲ ἐν ταῖς δημοκρατίαις, ἐπὶ πλεῖστον· πολλὰ γὰρ τὰ κοινὰ ἴσοις οὖσιν.

* γρ. ἀλλ᾽ οὐδὲ πρὸς ... δοῦλον.
Politic. li. 1. c. 6.

A Sed tantundem iuris & amicitiæ eſt, quantum intercedit artifici cum inſtrumento, animo cum corpore, domino cum ſeruo. His enim proſunt quidem & conſulunt ij qui vtuntur. Verùm nec amicitia nec ius eſt nobis cum rebus inanimis: immò ne cum equo quidem aut boue: ſed neque cum ſeruo, quà ſeruus eſt. Nihil enim domino cum ſeruo commune eſt. Nam ſeruus, inſtrumentum eſt animatum: inſtrumentum autem, ſeruus inanimus. Quà igitur ſeruus eſt, nulla nobis cũ eo amicitia intercedit; ſed quà homo eſt. Nam omni homini cum eo qui legis & conuẽti particeps eſſe poteſt, ius aliquod intercedere videtur. Ergo & amicitia, quoad homo eſt. In tyrannidibus igitur, neque amicitiis neque iuri multum relictum eſt loci. At in popularibus poteſtatibus plurimum. Multa enim inter eos qui B ſunt pares, communia ſunt.

ΚΕΦΑΛ. ιβ΄.

Περὶ ξενικῆς τε καὶ συγγενικῆς φιλίας, καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς.

Magnor. lib. 2. c. 12.
Eud. l. 8. c. 9.

ΕΝ κοινωνίᾳ μὲν οὖν πᾶσα φιλία ἐστί, καθάπερ εἴρηται. ἀφορίσειε δ᾽ ἄν τις τήν τε συγγενικὴν καὶ τὴν ἑταιρικήν· αἱ δὲ πολιτικαί, καὶ φυλετικαί, καὶ συμπλοϊκαί, καὶ ὅσαι τοιαῦται, κοινωνικαῖς ἐοίκασι μᾶλλον· οἷον γὰρ καθ᾽ ὁμολογίαν τινὰ φαίνονται εἶναι. εἰς ταύτας δὲ τάξειεν ἄν τις καὶ τὴν ξενικήν. καὶ ἡ συγγενικὴ δὲ φαίνεται πολυειδὴς εἶναι, καὶ ἠρτῆσθαι πᾶσα ἐκ τῆς πατρικῆς· οἱ γονεῖς μὲν γὰρ στέργουσι τὰ τέκνα, ὡς ἑαυτῶν τι ὄντα· τὰ δὲ τέκνα, τοὺς γονεῖς, ὡς ἀπ᾽ ἐκείνων τι ὄντα. μᾶλλον δ᾽ ἴσασιν οἱ γονεῖς τὰ ἐξ αὐτῶν, ἢ τὰ γεννηθέντα ὅτι ἐκ τούτων· καὶ μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ᾽ οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γινόμενον τῷ ποιήσαντι· τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ, οἰκεῖον τῷ ἀφ᾽ οὗ, οἷον ὀδούς, ἢ θρίξ, ἢ ὁτιοῦν τῷ ἔχοντι· * ἐκείνῳ δ᾽ οὐθὲν τὸ ἀφ᾽ οὗ, ἢ ἧττον· καὶ τῷ πλήθει δὲ τοῦ χρόνου· οἱ μὲν γάρ, εὐθὺς γενόμενα στέργουσι· τὰ δέ, * προελθόντα τοῖς χρόνοις, τοὺς γονεῖς, σύνεσιν ἢ αἴσθησιν λαβόντα. ἐκ τούτων δὲ δῆλον καὶ δι᾽ ἃ φιλοῦσι μᾶλλον αἱ μητέρες. * γονεῖς μὲν οὖν τέκνα φιλοῦσιν ὡς ἑαυτούς· τὰ γὰρ ἐξ αὐτῶν, οἷον ἕτεροι αὐτοὶ τῷ κεχωρίσθαι· τέκνα δέ, γονεῖς, ὡς ἀπ᾽ ἐκείνων πεφυκότα· ἀδελφοὶ δ᾽, ἀλλήλους, τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης, * ἀλλήλοις ταὐτὸ ποιεῖ· ὅθεν φασὶ ταὐτὸν αἷμα, καὶ ῥίζαν, καὶ τὰ τοιαῦτα. εἰσὶ δὴ ταὐτό πως καὶ ἐν διῃρημένοις. μέγα δὲ πρὸς φιλίαν καὶ τὸ σύντροφον καὶ τὸ καθ᾽ ἡλικίαν· * ἧλιξ γὰρ ἥλικα· καὶ οἱ συνήθεις, ἑταῖροι· διὸ καὶ ἡ ἀδελφικὴ, τῇ ἑταιρικῇ ὁμοιοῦται. ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς, ἐκ τούτων συνῳκείωνται· τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι. γίνονται δ᾽, οἱ μέν, οἰκειότεροι· οἱ δ᾽, ἀλλοτριώτεροι, τῷ σύνεγγυς ἢ πόρρω τὸν ἀρχηγὸν εἶναι. ἔστι δ᾽, ἡ μὲν πρὸς γονεῖς φιλία τέκνοις, καὶ ἀνθρώποις πρὸς θεούς, ὡς πρὸς ἀγαθὸν καὶ ὑπερέχον· εὖ γὰρ πεποιήκασι τὰ μέγιστα·

* Vetus interp. ἐκείνῳ δ᾽ οὐδὲν τὸ ἀφ᾽ οὗ.
* γρ. προελθόντα
* γρ. γονεῖς μὲν οὖν.
* γρ. ἀλλήλοις ταὐτὸ ποιεῖ.
* Rhetor. lib. 1. c. 11.

CAPVT XIV.

Quæſtionem poſteriorem, Qui quibus amici eſſe poſſint, decidit.

IN communitate igitur quadam omnis amicitia cernitur, quemadmodum diximus. Niſi quis forte & cognatorum & ſodalium amicitiam ab his ſecludere velit. At verò ciuium, & tribulium, & eorum qui vnà nauigant, & quæcunque ſunt huius generis amicitiæ, apertiùs communicare inter ſe videntur. Conſenſu enim & pacto quodam videntur conſtare. Atque C in eodem numero & ordine hoſpitalem locare licet. Iam verò etiam cognatorum amicitia multiplex ac multiformis videtur eſſe, totaque à paterna pendẽte. Parentes enim liberos diligunt vt aliquid ſui: liberi autem parenteis, vt ab illis quippiam profectum. Meliùs autem nouerunt parentes ſuos liberos, quàm ſciunt liberi, ſe ex his eſſe procreatos. Maiore denique neceſſitudine coniunctum eſt ei quod generatum eſt, id à quo generatum eſt, quàm id quod natum eſt, ei quod generauit. Nam quod ab aliquo profectum eſt, eius eſt proprium, à quo profectum eſt: vt dens, aut pilus, aut quidlibet, eius cui inhæret. Id autem à quo reliqua orta ſunt, illorum nullius proprium eſt, aut certè mi- D nùs. Præterea temporis longinquitate patris amor in filium ſuperior eſt. Parentes enim liberos ſtatim vt nati ſunt, diligũt: liberi parenteis ætate progreſſi, & tum denique, cùm intelligere aut ſentire cœperunt. Atque ex his perſpicuum etiam eſt, quamobrem matribus liberi ſint cariores. Parentes igitur liberos, vt ſeipſos, diligunt: nam qui ex eis nati ſunt, eo ipſo quòd ſeparati ſunt, tanquam alteri ipſi ſunt. Liberi autem, parenteis, vt ex illis nati. At fratres inter ſe amant, quòd ex eiſdem nati ſint. Nam eo ipſo quòd idem ſunt, atque illi, fit vt inter ſe quoque ſint idem. Idcirco de fratribus ita loqui ſolent, Idem ſanguis, Stirps eadem, & cætera eiuſdem generis. Sunt igitur quodammodo vnũ & idẽ, etiã in corporibus diuiſis ac ſeparatis. Magnũ quinetiã ad amicitiam momentum habet educationis cõmuni- E tas, & ætatis æqualitas. Nã æqualem æqualis, inquit ille: & qui familiaritate conſuetudinéque mutua delectantur, ſodales ſunt. Itaque amicitia fraterna ſodalium amicitiæ ſimillima eſt. Patrueles autem, reliquique cognati, ex horum coniunctione inter ſe coniuncti ſunt, ex eo enim ſcilicet, quòd ex eiſdem orti ſunt. Atq; horũ alij ſunt inter ſe propinquiores, alij alieniores, quòd vel propiùs vel longiùs ab eis abeſt eorum generis auctor & princeps. Ea autem quæ liberis cum parentibus, & hominibus cum Diis immortalibus amicitiam intercedit, vt cum bona quadam re, atque excellente, intercedit. Beneficiis enim nos maximis affecerunt.

Cauſæ enim ſunt tum vt filij naſcantur & alantur: tum vt iam confirmati inſtituantur. Ineſt autem in tali amicitia eo plus iucunditatis & vtilitatis, quàm in alienorũ, quo etiam vitæ communitate magis inter ſe deuincti ſunt. Inſunt autem etiã in fraterna eadẽ quæ in ſodaliũ amicitia, ac multo quidem magis in probis & æquis, & omnino ſimilibus, quãto magis inter ſe familiares ſunt, quantóque magis ab eo tempore quo primũ in lucem editi ſunt, ſe mutuò diligunt: quãto denique ſimilioribus morib. præditi ſunt, qui ex iiſdem nati, & vnà educati, & ſimili cura ac diligentia eruditi ſunt. Poſtremò probatio ea quę tẽpore conſtat, in hac & plurima & firmiſſima eſt. Peræqua autẽ proportione in cæteris quoque cognatis ea quæ amicitiæ propria ſunt, reperiũtur. Iam verò quæ inter virum & vxorem amicitia eſt, maximè ſecundùm naturam videtur eſſe. Homo.n. ad coniugium aptior eſt natura, quàm ad ſocietatẽ ciuilẽ: quãto prior magiſque neceſſaria ciuitate domus eſt, quãtóque filiorũ procreatio animantiũ omnium communior eſt. Atque in cæteris quidem hactenus progreditur communitas. Homines autẽ non ſolùm procreationis liberorũ cauſa communi domo vtũtur, ſed etiã vt eorũ quæ ad vitam pertinent, maiorem habeant facultatem. Statim enim deſcripta ac diuiſa ſunt eorum officia ac munera, aliæque ſunt viri, aliæ vxoris partes. Inſeruiunt igitur alter alteri ſua in medium afferentes. Propter hanc cauſam in hac amicitia & vtilitas ineſſe videtur, & voluptas. Quòd ſi probi fuerint, etiam propter virtutem amicitiam inter ſe colere videbuntur. Eſt enim vtriuſque virtus: ac tali re ſanè lætabuntur. Liberi autem communes, vinculi cuiuſdã inſtar obtinent. Itaq; citiùs diſſoluuntur qui liberis carent. Liberi enim commune amborum ſunt bonũ. At id omne quod commune eſt, ad continẽdum valet. Viro autem cũ vxore, & omnino amico cum amico, quomodo ſit viuendum, ſi quęratur, nihil aliud ſit, quàm quærere quid inter eos iuris intercedat. Non enim idem ius eſt amico cum amico, neque cum alieno, neque cum ſocio, & cum diſcipulo.

CAPVT XV.

Cauſarum enarrationi, Adiuncta amicitiæ ſubiungit: qua ſcilicet ratione amicitiæ conſeruentur & diſſoluantur. Primò autem criminationes in amicitia [illegible] *oriri ſolitas explicat, & quo modo tollantur, oſtendit.*

CVm ſint autem tria amicitiæ genera, quemadmodum initiò diximus, & in vnaquaque alij ſint pares amici, alij præſtantia quadam inter ſe differant (nam & æquè boni inter ſe fiunt amici, & melior deteriori: ſimiliterque iucundi: & ij, qui vtilitatem ſequuntur, tum vtilitatibus præbendis æquales, tum inæquales ac differentes) eos quidem qui inter ſe ſunt pares, etiam amando & reliquis rebus oportet exæquari: eos autem qui ſunt diſpares, id, quo ſunt inferiores, præſtantiæ & excellentiæ proportione reddere, ac remetiri. Oriuntur autem criminationes & querelæ in ea amicitia ſola quam conſtituit vtilitas, aut certè in ea maximè: nec immeritò. Nam qui ob virtutem ſunt amici, ſtudent alter de altero bene mereri. Hoc enim virtutis & amicitiæ proprium eſt. Illis porrò hac de re certantibus, neque criminationes exiſtunt, neque pugnæ. In eum enim qui amat, & bene meretur, nemo offenſo eſt animo: immò verò ſi humanitate ſit politus, & gratus, refert gratiam. Iam qui beneficiis alterum ſuperat, cùm id quod cupit, aſſequatur, non queratur de amico. Vterque enim bonum expetit. Ne in amicitiis quidem propter voluptatem conciliatis, admodum ſæpe querelæ incidunt. Nam ſi conuictu lætantur, id quod expetunt, contingit pariter ambobus.

A τοῦ γὰρ εἶναι καὶ τραφῆναι αἴτιοι, καὶ γενομένοις τοῦ παιδευθῆναι. ἔχει δὲ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ χρήσιμον ἡ τοιαύτη φιλία μᾶλλον τῶν ὀθνείων, ὅσῳ καὶ κοινότερος ὁ βίος αὐτοῖς ἐστιν. ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ ἀδελφικῇ, ἅπερ καὶ ἐν τῇ ἑταιρικῇ· καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς ἐπιεικέσι, καὶ ὅλως τοῖς ὁμοίοις, ὅσῳ οἰκειότεροι· καὶ ἐκ γενετῆς ὑπάρχοντες, στέργουσιν ἀλλήλους· καὶ ὅσῳ ὁμοηθέστεροι οἱ ἐκ τῶν αὐτῶν, καὶ σύντροφοι καὶ παιδευθέντες ὁμοίως· καὶ ἡ κατὰ τὸν χρόνον δοκιμασία, πλείστη καὶ βεβαιοτάτη. ἀνάλογον δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τῶν συγγενῶν τὰ φιλικά. ἀνδρὶ δὲ καὶ γυναι-

B κὶ φιλία δοκεῖ κατὰ φύσιν ὑπάρχειν. ἄνθρωπος γὰρ τῇ φύσει συνδυαστικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν· καὶ ὅσῳ πρότερον καὶ ἀναγκαιότερον οἰκία πόλεως, καὶ τεκνοποιΐα κοινότερον ζώοις. τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἐπὶ τοσοῦτον ἡ κοινωνία ἐστίν· * οἱ δ' ἄνθρωποι οὐ μόνον τῆς τεκνοποιΐας χάριν συνοικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον· εὐθὺς γὰρ διῄρηται τὰ ἔργα. καὶ ἔστιν ἕτερα ἀνδρὸς καὶ γυναικός. ἐπαρκοῦσιν οὖν ἀλλήλοις, εἰς τὸ κοινὸν τιθέντες τὰ ἴδια. διὰ ταῦτα δὲ καὶ τὸ χρήσιμον εἶναι δοκεῖ, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ. εἴη δ' ἂν καὶ δι' ἀρε- * Politic. l. 1. c. 2.

C τήν, εἰ ἐπιεικεῖς εἶεν. ἔστι γὰρ ἑκατέρου ἀρετή· καὶ χαίροιεν ἂν τῷ τοιούτῳ. σύνδεσμος δὲ τὰ τέκνα δοκεῖ εἶναι· διὸ θᾶττον οἱ ἄτεκνοι διαλύονται· τὰ γὰρ τέκνα, κοινὸν ἀγαθὸν ἀμφοῖν· συνέχει δὲ τὸ κοινόν. τὸ δέ, πῶς συμβιωτέον ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ ὅλως φίλῳ πρὸς φίλον, οὐδὲν ἕτερον φαίνεται ζητεῖσθαι, ἢ πῶς δίκαιον· οὐ γὰρ ταὐτὸ φαίνεται τῷ φίλῳ πρὸς τὸν φίλον, οὐδὲ πρὸς τὸν ὀθνεῖον, καὶ τὸν συμφοιτητήν.

ΚΕΦΑΛ. ιε.

D Περὶ τῶν ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ ἐγκλημάτων.

ΤΡιττῶν δὴ οὐσῶν φιλιῶν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, καὶ καθ' ἑκάστην, τῶν μὲν, ἐν ἰσότητι φίλων ὄντων· τῶν δέ, καθ' ὑπεροχήν· καὶ γὰρ ὁμοίως ἀγαθοί, γίνονται φίλοι, καὶ ἀμείνων χείρονι· ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον ἰσάζοντες ταῖς ὠφελείαις καὶ διαφέροντες· τοὺς ἴσους μὲν, κατ' ἰσότητα δεῖ τῷ φιλεῖν καὶ τοῖς λοιποῖς ἰσάζειν· τοὺς δ' ἀνίσους, * τῷ ἀνάλογον ταῖς ὑπεροχαῖς ἀποδιδόναι. * γρ. τὸ ἀνάλ. [illegible]

E γίνεται δὲ τὰ ἐγκλήματα καὶ αἱ μέμψεις ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ ἢ μόνῃ, ἢ μάλιστα· εὐλόγως· οἱ μὲν γὰρ δι' ἀρετὴν φίλοι ὄντες, εὖ δρᾶν ἀλλήλους προθυμοῦνται· τοῦτο γὰρ ἀρετῆς καὶ φιλίας. πρὸς τοῦτο δ' ἁμιλλωμένων οὐκ ἔστιν ἐγκλήματα, οὐδὲ μάχαι· τὸν γὰρ φιλοῦντα καὶ εὖ ποιοῦντα οὐδεὶς δυσχεραίνει· ἀλλ' ἐὰν ᾖ χαρίεις, ἀμείβεται εὖ δρῶν. ὁ δ' ὑπερβάλλων, τυγχάνων οὗ ἐφίεται, οὐκ ἂν ἐγκαλοίη τῷ φίλῳ· ἑκάτερος γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ * ἐφίεται. οὐ πάνυ δ' οὐδ' ἐν τοῖς δι' ἡδονήν· ἅμα γὰρ ἀμφοῖν γίνεται οὗ ὀρέγονται, εἰ τῷ συνδιάγειν χαίρουσι. * γρ. ὀρέγεται.

γελοῖος δ' ἂν φαίνοιτο καὶ ὁ ἐγκαλῶν τῷ μὴ τέρποντι, ἐξὸν μὴ * συνδιημερεύειν. ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἐγκληματική· ἐπ' ὠφελείᾳ γὰρ χρώμενοι ἀλλήλοις, ἀεὶ τοῦ πλείονος δέονται, καὶ ἔλαττον ἔχειν οἴονται τοῦ προσήκοντος, καὶ μέμφονται ὅτι οὐχ ὅσων δέονται, τοσούτων τυγχάνουσιν, ἄξιοι ὄντες· οἱ δ' εὖ ποιοῦντες, οὐ δύνανται ἐπαρκεῖν τοσαῦτα ὅσων οἱ πάσχοντες δέονται. ἔοικε δὲ, καθάπερ τὸ δίκαιόν ἐστι διττὸν· τὸ μὲν γὰρ, ἄγραφον· τὸ δὲ, κατὰ νόμον· καὶ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον * φιλίας, ἡ μὲν, ἠθικὴ, ἡ δὲ, νομικὴ εἶναι. γίνεται οὖν τὰ ἐγκλήματα μάλιστα, ὅταν μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν συναλλάξωσι καὶ διαλύωνται. ἔστι δ', ἡ νομικὴ μὲν, ἡ ἐπὶ ῥητοῖς, ἡ μὲν, πάμπαν ἀγοραία, ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα· ἡ δὲ, ἐλευθεριωτέρα εἰς χρόνον· καθ' ὁμολογίαν δὲ, τί ἀντὶ τίνος. δῆλον δ' ἐν ταύτῃ τὸ ὀφείλημα κοὐκ ἀμφίλογον· φιλικὴν δὲ τὴν ἀναβολὴν ἔχει· * διὸ παρ' ἐνίοις, τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν τοὺς κατὰ πίστιν συναλλάξαντας. ἡ δ' ἠθικὴ, οὐκ ἐπὶ ῥητοῖς, ἀλλ' ὡς φίλῳ δωρεῖται, * ἢ ὅ,τι δή ποτε ἄλλο. κομίζεσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον, ἢ πλέον, ὡς οὐ δεδωκὼς, ἀλλὰ χρήσας. οὐχ ὁμοίως δὲ καὶ συναλλάξας καὶ διαλυόμενος ἐγκαλέσει. τοῦτο δὲ συμβαίνει, διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν πάντας ἢ τοὺς πλείστους, τὰ καλά· προαιρεῖσθαι δὲ τὰ ὠφέλιμα. καλὸν δὲ τὸ εὖ ποιεῖν, μὴ ἵνα * ἀντιπάθῃ. ὠφέλιμον δὲ τὸ εὐεργετεῖσθαι. δυναμένῳ δὴ ἀνταποδοτέον τὴν ἀξίαν ὧν ἔπαθε, * καὶ ἑκόντι· (ἄκοντα γὰρ φίλον οὐ ποιητέον·) ὡς δὴ διαμαρτάνοντα ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ εὖ παθόντα ὑφ' οὗ οὐκ ἔδει· (οὐ γὰρ ὑπὸ φίλου, οὐδὲ δι' αὐτὸ τοῦτο δρῶντος·) καθάπερ οὖν ἐπὶ ῥητοῖς εὐεργετηθέντα διαλυτέον· καὶ * ὡμολογηκὼς δ' ἂν, δυνάμενος ἀποδώσειν· ἀδυνατοῦντα δὲ, οὐδ' ὁ δοὺς ἠξίωσεν ἄν· ὥστ' εἰ δυνατὸς, ἀποδοτέον. ἐν ἀρχῇ δ' ἐπισκεπτέον, ὑφ' οὗ εὐεργετεῖται καὶ ἐπὶ τίνι, ὅπως ἐπὶ τούτοις ὑπομένῃ, ἢ μή. ἀμφισβήτησιν δὲ ἔχει, πότερα δεῖ τῇ τοῦ παθόντος ὠφελείᾳ μετρεῖν, καὶ πρὸς ταύτην ποιεῖσθαι τὴν ἀνταπόδοσιν, ἢ τῇ τοῦ δράσαντος εὐεργεσίᾳ. οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτά φασι λαβεῖν παρὰ τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις· καὶ ἐξῆν παρ' ἑτέρων λαβεῖν, * κατασμικρύνοντες· οἱ δ', ἀνάπαλιν, τὰ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς, καὶ ἃ παρ' ἄλλων οὐκ ἦν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρείαις. ἆρ' οὖν, διὰ μὲν τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης, ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν; οὗτος γὰρ ὁ δεόμενος, καὶ ἐπαρκεῖ αὐτῷ ὡς κομιούμενος τὴν ἴσην. τοσαύτη οὖν γεγένηται ἡ ἐπικουρία, ὅσον οὗτος ὠφελεῖται. καὶ ἀποδοτέον δὴ αὐτῷ ὅσον * ἐφεύρατο, ἢ καὶ πλέον· κάλλιον γάρ. ἐν δὲ ταῖς κατ' ἀρετὴν, ἐγκλήματα μὲν οὐκ ἔστι. μέτρῳ δ' ἔοικεν ἡ τοῦ δράσαντος προαίρεσις· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ τοῦ ἤθους ἐν τῇ προαιρέσει τὸ κύριον.

* γρ. συνημερεύειν.
* γρ. ὠφελείας, male.
* γρ. ἀμφίβολον.
* γρ. διὸ παρ' ἐνίοις
* γρ. ἢ ὅ τι δή ποτε ἄλλο. & ὅ,τι δήποτε ἄλλο.
* γρ. ἀντιπάθῃ.
* γρ. ὁ ἑκών.
* γρ. ὡμολογῆσαι. fortaſſe pro ὁμολογήσας.
* γρ. κατασμικρίζοντες.
* γρ. ἐπηύρατο.

A Ridiculus autem videatur is, qui alterũ criminetur eo quòd ab eo non delectetur, cùm totos dies cum eo non conterere liceat. Amicitia autẽ ob vtilitatẽ conſtituta, criminationũ & querelarũ plena eſt. Nam quia emolumenti cauſa vtuntur opera & cõſuetudine mutua, ſemper plura deſiderãt, ſempérque minùs quàm cõueniat, habere ſe exiſtimãt: denique querũtur ſe tã multa non conſequi, quàm multis egẽt, cùm præſertim digni ſint. Illi autẽ qui beneficiũ conferunt, tã multa ſuppeditare non poſſunt, quàm multis egẽt ij in quos beneficia conferuntur. Videtur autẽ vt ius eſt duplex (alterũ enim eſt non ſcriptũ, alterũ ſcriptũ & legitimum) ſic & amicitia, quam vtilitas conſtituit, altera in moribus eſſe poſita, B altera legitima. Naſcũtur igitur criminationes, maximè vbi non ex eadẽ, qua ſocietatẽ contraxerũt, amicitia, fit ſolutio. Eſt autem legitima ea, quæ lege dicta certáque mercede præſtituta conſtat: eſtque hæc duplex: altera prorſus mercaturæ ſimilis, in qua de manu in manum merces aut pretium numeratur: altera liberalior, in qua in diẽ cõfertur vtilitas, ſed ex pacto & conſenſu aliquid pro aliquo præſtatur. Neque verò in hac obſcurum eſt, neque dubiũ id quod debetur, quod amicitiæ cõuenientem dilationẽ habet. Itaque apud nõnullos non dantur horũ iudicia aut actiones, neque ius dicitur, ſed putant, eos qui fidẽ alterius ſecuti, cũ eo aliquid contraxerunt, æqui bonique facere oportere. Ea autẽ quæ in moribus poſita eſt, neque legem dictã, neque vtilitatẽ aliquã ha- C bet pactã: ſed alter alteri tanquã amico donat, aut quidlibet aliud agit. Veruntamen æquũ eſſe cenſet tantundem aut plus ad ſe redire, proinde quaſi nõ donauerit, ſed vtendum dederit & commodarit. Quòd ſi aliter ei ſoluetur quàm contraxerit, alterum accuſabit. Hoc autem propterea accidit, quia volunt omnes, aut quàm plurimi, res honeſtas, ſed honeſtis vtileis anteponunt. Honeſtum autem eſt bene de altero mereri, nulla viciſſim vtilitate ſperata: vtile, beneficium accipere. Debet igitur qui facultatem habet, tantundem quantum accepit, referre, idque ſua ſponte (non enim amicum quemquam, qui nolit, facere debemus) tum etiam tanquam qui iam ab initio errarit, beneficiúmque ab eo à quo non debebat, acceperit (non enim ab amico acce- D pit, neque ab eo qui amici cauſa beneficium conferebat.) Itaque perinde quaſi beneficium acceperit certa lege dicta, ſic debet diſſoluere. Fatebitur quoque ſeſe quamprimùm poſſit, parem gratiã relaturũ. Si nõ poſſit verò, ne is quidem qui dedit, ſibi reddi æquum eſſe duxerit. Quocirca ſi facultatem habet, referendũ beneficium eſt. Videndũ autẽ ſtatim à principio eſt, à quo beneficiũ accipiat, & quam beneficij mercedem ille expectet: vt hac conditione ſe beneficio affici aut patiatur, aut recuſet. Sed ambigi poteſt, vtrùm eius vtilitate, qui accepit, beneficiũ ſit ponderandũ, eiúſque ratione habita, referẽda ſit gratia: an eius qui dedit, liberalitate metiendum. Nam qui acceperunt, ea ſe à benemeritis ex- E tenuantes accepiſſe dicunt, quæ & illis erant parua, & ab aliis conſequi licebat. Illi contrà ſe quàm maxima potuerint, contuliſſe: & quæ hi ab aliis non tuliſſent: & in periculis, aut in talibus eorũ rebus aduerſis, & neceſſariis temporibus. Si igitur amicitiam vtilitas conſtituerit, eiúſne qui accepit, vtilitate ſunt metienda? Hic eſt enim, qui eget, & ille huic opitulatur, tanquam parem gratiam accepturus. Tantam igitur ille huic opẽ tulit, quantã hic vtilitatem cepit. Ei igitur tantundẽ reddendum eſt quantũ eſt conſecutus: aut etiam ampliùs: hoc enim longè pulchrius atque honeſtius eſt. In iis autem amicitiis quæ virtute conſtant, nullæ criminationes innaſcuntur: eius tamen qui bene meritus eſt, cõſilio beneficium videtur eſſe metiẽdum. Virtutis enim & morum principatus in conſilio poſitus eſt.

A

CAPVT XVI.

Amicitia ἐν ὑπεροχῇ quas criminationes & rixas habeat: & quomodo illa vel præcaueri, vel iam orta è medio tolli poſſit, oſtendit.

IAm verò in iis quoque amicitiis, quæ in excellentia quadam conſiſtunt, diſſidia nonnulla oriuntur. Poſtulat enim vterque plus ſibi tribui. Quod cùm ſit, dirimitur amicitia. Exiſtimat enim & is qui melior eſt, ſibi plus tribui conuenire (bono enim viro plus tribui ſolere) & ſimiliter is qui vtilior eſt: negãt enim, cum qui ſit inutilis, æquam partem auferre oportere. Onus enim ſumptuoſi muneris obeundi, non amicitiam futuram, B niſi dignitati factorum ea quæ ab amicitia proficiſcuntur, reſpondebunt. Arbitrantur enim vt in ſocietate pecuniarum plura auferunt qui plura in ſocietatem attulerunt, ſic & in amicitia fieri oportere. Egens autem & deterior contrà. Eſſe enim boni amici egentibus opitulari, eáque quæ deſiderant, ſuppeditare. Quid enim iuuat (inquiunt) viro bono aut potẽti amicum eſſe, ſi nullum ex eo fructum ſis conſecuturus? Videtur autem æqua vtriuſque eſſe poſtulatio, & vtrique ex amicitia plus tribuere oportere, ſed non eiuſdem rei: verùm meliori quidem, & ei qui virtute præſtat, plus honoris: egenti verò plus quæſtus & emolumenti. Virtutis enim & beneficentiæ præmium eſt, honos: egeſtatis autem & inopiæ ſubſidium, lucrum. Atque etiam in omni reip. C adminiſtrandæ forma ita ſeſe res habere videtur. Non enim honore afficitur is qui nihil boni cõfert in remp. Nam res quædam communis ei tribuitur, qui de re cõmuni & publica bene meretur. Honos autem res communis eſt. Nõ enim fieri poteſt vt quis è rebus communibus ac publicis, pecunioſus ſimul & honoratus diſcedat. Nemo enim omnibus in rebus ſuam conditionem deteriorem eſſe patitur. Itaque ei qui in re pecuniaria deteriore conditione fuerit, honorem tribuunt: eique, qui muneribus capitur, pecuniam. Dignitatis enim cõſeruatio amicitiam exæquat & conſeruat, quemadmodum diximus. Sic igitur etiam eos qui non ſunt æquales, alterum cum altero communicare, & agere par eſt: & qui vel pecunia vel virtute auctus & ornatus eſt, is D alterum honore remunerari debet, id ſaltem referens, cuius facultatem habet. Id enim quod præſtari poteſt, amicitia deſiderat ac requirit, non quo quiſque dignus ſit. Nam ne omnibus quidem in rebus id effici poteſt: quemadmodum in honoribus iis quos diis immortalibus & parentibus habere ſolemus. Nemo eſt enim qui honorem iis dignum tribuere poſſit: ſed qui eos pro viribus & facultate colat, is probus & pius eſſe videtur. Quocirca etſi videtur patrem abdicare filio non licere, ſed patri filium maximè (eum enim, qui debet, oportet reddere. Quicquid autem fecerit filius, nihil beneficiis à patre acceptis dignum fecerit. Semper igitur debet. Iis verò, quibus debetur, dimittendi ac liberandi debitoris poteſtas datur. Ergo & patri) ſimul tamen ne- E mo fortaſſe diſcedere velle videatur, niſi ab eo qui improbitate excellat. Nam præter amicitiam naturalem, humanum eſt, auxilium non aſpernari. Illi autem qui ſit improbus, huic opitulari aut fugiendum eſt, aut non admodum laborandum. Plerique enim omnes beneficium accipere volunt: dare verò vt rem inutilem fugiunt. Ac de his quidem hactenus.

ΚΕΦΑΛ. ιϛʹ.

Περὶ μέμψεων τῶν ἐν ταῖς καθ᾽ ὑπεροχὴν φιλίαις.

ΔΙαφέρονται δὲ καὶ ἐν ταῖς καθ᾽ ὑπεροχὴν φιλίαις· ἀξιοῖ γὰρ ἑκάτερος πλέον ἔχειν. ὅταν δὲ τοῦτο γίνηται, διαλύεται ἡ φιλία· οἴεται γὰρ ὅ,τε βελτίων προσήκειν αὐτῷ πλέον ἔχειν· τῷ γὰρ ἀγαθῷ νέμεσθαι πλέον· ὁμοίως δὲ καὶ ὠφελιμώτερος· ἀχρεῖον γὰρ ὄντα οὔ φασι δεῖν ἴσον ἔχειν· B λειτουργίαν τε γὰρ γίνεσθαι, καὶ οὐ φιλίαν, εἰ μὴ κατ᾽ ἀξίαν τῶν ἔργων ἔσται τὰ ἐκ τῆς φιλίας· οἴονται γὰρ καθάπερ ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω, οὕτω δεῖν καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ· ὁ δ᾽ ἐνδεὴς, καὶ ὁ χείρων, ἀνάπαλιν· φίλου γὰρ ἀγαθοῦ εἶναι, τὸ ἐπαρκεῖν τοῖς ἐνδεέσι· τί γάρ φασιν, ὄφελος σπουδαίῳ ἢ δυνάστῃ φίλον εἶναι, μηθέν γε μέλλοντα ἀπολαύειν; ἔοικε δὲ ἑκάτερος ὀρθῶς ἀξιοῦν, καὶ δεῖν ἑκατέρῳ πλέον νέμειν ἐκ τῆς φιλίας· οὐ τοῦ αὐτοῦ δὲ, ἀλλὰ τῷ μὲν ὑπερέχοντι, τιμῆς· τῷ δὲ ἐνδεεῖ, κέρδους· τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς C καὶ εὐεργεσίας ἡ τιμὴ, γέρας· τῆς δ᾽ ἐνδείας ἐπικουρία, τὸ κέρδος· οὕτω δ᾽ ἔχειν τοῦτο καὶ ἐν ταῖς πολιτείαις φαίνεται· οὐ γὰρ τιμᾶται ὁ μηδὲν ἀγαθὸν τῷ κοινῷ πορίζων· τὸ κοινὸν γὰρ δίδοται τῷ τὸ κοινὸν εὐεργετοῦντι. ἡ τιμὴ δὲ κοινόν· οὐ γάρ ἐστιν ἅμα χρηματίζεσθαι ἀπὸ τῶν κοινῶν, καὶ τιμᾶσθαι· ἐν πᾶσι γὰρ τὸ ἔλαττον οὐδεὶς ὑπομένει. τῷ δὴ περὶ χρήματα ἐλαττουμένῳ, τιμὴν ἀπονέμουσι· καὶ τῷ δωροδόκῳ, χρήματα· τὸ κατ᾽ ἀξίαν γὰρ ἐπανισοῖ καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται. οὕτω δὴ καὶ τοῖς ἀνίσοις ὁμιλητέον, καὶ τῷ εἰς χρήματα ὠφελουμένῳ ἢ εἰς ἀρετὴν, τιμὴν ἀνταποδοτέον, ἀνταποδιδόντα τὸ ἐνδεχόμενον· τὸ δυνατὸν γὰρ ἡ φιλία D ἐπιζητεῖ, οὐ τὸ κατ᾽ ἀξίαν· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἐν πᾶσι καθάπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς τιμαῖς, καὶ γονεῖς· οὐδεὶς γὰρ τὴν ἀξίαν ποτ᾽ ἂν ἀποδοίη· εἰς δύναμιν δὲ ὁ θεραπεύων, ἐπιεικὴς εἶναι δοκεῖ. διὸ κἂν δόξειεν, οὐκ ἐξεῖναι υἱῷ πατέρα ἀπείπασθαι, πατρὶ δ᾽ υἱόν· *(ὀφείλοντα γὰρ ἀποδοτέον. οὐθὲν δὲ ποιήσας, ἄξιον τῶν ὑπηργμένων δέδρακεν· ὥστ᾽ αἰεὶ ὀφείλει· οἷς δ᾽ ὀφείλεται, ἐξουσία ἀφιέναι· καὶ τῷ πατρὶ δή) ἅμα δὲ ἴσως οὐδείς ποτ᾽ ἂν ἀποστῆναι δοκεῖ μὴ ὑπερβάλλοντος μοχθηρίᾳ· χωρὶς γὰρ τῆς φυσικῆς E φιλίας, τὴν ἐπικουρίαν, ἀνθρωπικὸν μὴ διωθεῖσθαι· τῷ δ᾽, ἐπιφευκτὸν, ἢ οὐ σπουδαστὸν, τὸ ἐπαρκεῖν, μοχθηρῷ ὄντι. εὖ πάσχειν γὰρ οἱ πολλοὶ βούλονται· τὸ δὲ ποιεῖν φεύγουσιν, ὡς ἀλυσιτελές. περὶ μὲν οὖν τούτων, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

* γρ. τὸ ὀφείλοντα γὰρ ὢν ἀποδ.

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων τὸ Ι.

ΚΕΦΑΛ. α΄.

Ὅτι τὸ ἀνάλογον τὰς ἀνομοιοειδεῖς καὶ καθ' ὑπεροχὴν φιλίας σώζει, καὶ πῶς τοῦτο.

Ἐν ἁπάσαις δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι φιλίαις τὸ ἀνάλογον ἰσάζει καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται, οἷον καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ. * τῷ σκυτοτόμῳ ἀντὶ τῶν ὑποδημάτων ἀμοιβὴ γὰρ κατ' ἀξίαν, καὶ τῷ ὑφάντῃ, καὶ τοῖς λοιποῖς. ἐνταῦθα μὲν οὖν πεπόρισται κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα· πρὸς τοῦτο δὴ πάντα ἀναφέρεται, καὶ τούτῳ μετρεῖται· ἐν δὲ τῇ ἐρωτικῇ, ἐνίοτε μὲν ὁ ἐραστὴς ἐγκαλεῖ, ὅτι ὑπερφιλῶν οὐκ ἀντιφιλεῖται, οὐδὲν ἔχων φιλητὸν, εἰ οὕτως ἔτυχε· πολλάκις δὲ ὁ ἐρώμενος, ὅτι πρότερον ἐπαγγελλόμενος πάντα, νῦν οὐδὲν ἐπιτελεῖ. συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὰν ὁ μὲν, δι' ἡδονὴν φιλῇ τὸν ἐρώμενον· ὁ δὲ, διὰ τὸ χρήσιμον, τὸν ἐραστήν· C ταῦτα δὲ μὴ ἀμφοῖν ὑπάρχῃ. διὰ ταῦτα γὰρ τῆς φιλίας οὔσης, διάλυσις γίνεται, ἐπειδὰν μὴ γίνηται ὧν ἕνεκα ἐφίλουν· οὐ γὰρ αὐτοὺς ἔστεργον, ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα οὐ μόνιμα ὄντα. διὸ τοιαῦται καὶ αἱ φιλίαι· ἡ δὲ * τῶν ἠθῶν καθ' αὑτὴν οὖσα μένει, καθάπερ εἴρηται. διαφέρονται δὲ, καὶ ὅταν ἕτερα γίνηται αὐτοῖς, καὶ μὴ ὧν ὀρέγονται· ὅμοιον γὰρ τῷ μηδὲν γίνεσθαι, ὅταν οὗ ἐφίενται μὴ τυγχάνῃ· οἷον καὶ τῷ κιθαρῳδῷ * ὁ ἐπαγγελλόμενος, καὶ ὅσῳ ἄμεινον ᾄσειε, τοσούτῳ πλείω. εἰς ἕω δ' ἀπαιτοῦντι τὰς ὑποσχέσεις, ἀνθ' ἡδονῆς ἡδονὴν ἀποδεδωκέναι ἔφη. εἰ μὲν οὖν ἑκάτερος τοῦτο D ἐβούλετο, ἱκανῶς ἂν εἶχεν· εἰ δ', ὁ μὲν, τέρψιν· ὁ δὲ, κέρδος· καὶ ὁ μὲν, ἔχει· ὁ δὲ μή· οὐκ ἂν εἴη τὸ κατὰ τὴν κοινωνίαν καλῶς. ὧν γὰρ δεόμενος τυγχάνει, τούτοις καὶ προσέχει. κἀκείνου γε χάριν, * ταῦτα δώσει. τὴν ἀξίαν δὲ ποτέρου τάξαι ἐστὶ, τοῦ προϊεμένου, ἢ τοῦ προλαβόντος; ὁ γὰρ προϊέμενος, ἔοικεν ἐπιτρέπειν ἐκείνῳ. ὅπερ φασὶ καὶ Πρωταγόραν ποιεῖν· ὅτε γὰρ διδάξειεν ἁδήποτε, τιμῆσαι τὸν μαθόντα ἐκέλευεν ὅσου δοκεῖ ἄξια ἐπίστασθαι, καὶ ἐλάμβανε τοσοῦτον. ἐν τοῖς τοιούτοις δ' ἐνίοις * ἀρκεῖ τὸ, * Μισθὸς δ' ἀνδρί. οἱ δὲ προλαβόντες τὸ ἀργύριον, εἶτα μηδὲν ποιοῦντες ὧν E ἔφασαν, διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ἐπαγγελιῶν, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασι γίνονται· οὐ γὰρ ἐπιτελοῦσιν ἃ ὡμολόγησαν. τοῦτο δ' ἴσως ποιεῖν οἱ σοφισταὶ ἀναγκάζονται, διὰ τὸ μηδένα ἂν δοῦναι ἀργύριον ὧν ἐπίστανται. οὗτοι μὲν οὖν ὧν ἔλαβον τὸν μισθὸν, μὴ ποιοῦντες, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασίν εἰσιν. ἐν οἷς δὲ μὴ γίνεται διομολογία τῆς ὑπουργίας, οἱ μὲν δι' αὑτοὺς προϊέμενοι, εἴρηται ὅτι ἀνέγκλητοι εἰσί· τοιαύτη γὰρ ἡ κατ' ἀρετὴν φιλία. τὴν ἀμοιβήν τε ποιητέον κατὰ τὴν προαίρεσιν· αὕτη γὰρ τοῦ φίλου καὶ τῆς ἀρετῆς.

* Libro 5.

* γρ. [illegible]

* Alexander, vt quidã tradunt, Euſtrat. Imò Dionyſius, Siculus, Plutar.

* γρ. ταῦτα, ſine verbo. al. δώσει.

* γρ. οἴονται, ſicq. Euſtrat.

* Heſiodus, Μισθὸς δ' ἀνδρὶ φίλῳ εἰρημένος ἄρκιος ἔστω.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER IX.

CAPVT I.

Quæſtiones circa Amicitiam ortas hoc libro explicaturus eſt. Et primum, Qua ratione Amicitia καθ' ὑπεροχὴν conſeruetur, criminatione mutui non redditi diſcuſſa.

In omnibus autem diſſimilium amicorum amicitiis proportio amicitiã exæquat & conſeruat, vt diximus: exempli gratia, etiam in ciuili, ſutori pro calceis remuneratio fit ex merito, & dignitate: & textori, & cæteris item artificibus atque opificibus. Hic igitur menſura communis comparata eſt, nummus: atque ad hunc omnia referuntur, hic omnia metitur. In amatoria verò amicitia queritur interdum amator de eo quem amat, quòd cùm eum deamet, ille ſibi mutuò non reſpondeat in amore, quamuis fortè nihil ipſe habeat amabile. Sæpe autẽ is qui amatur, de amatore queritur, quòd cùm antea omnia promitteret, nunc nihil præſtet. Atque hæc talia tum eueniunt, cùm amator eum qui colitur, propter voluptatem amat: ille amatorem, propter vtilitatem: & hæc v- C triquе non ſuppetunt. Nam quoniam hæc amicitiam conſtituerunt, dirimitur tum cùm ea non præſtantur, in quibus inerat cauſa diligendi. Non enim alter alterum diligebat, ſed ea quibus potiri dabatur, quę ſtabilia non permanent. Quamobrem tales ſunt & amicitiæ. At verò ea quæ ex moribus proficiſcitur amicitia, cùm per ſe ſit, manet, vt diximus. Diſſident autem inter ſe amici etiam, cùm alia, & non ea quæ expetebant, conſequũtur. Simile.n.eſt ac ſi quis nil cònſequatur, cùm id quod cupiebat, non conſequitur. Quale illud eſt de citharœdo quodam, cui is qui promiſerat, quanto meliùs caneret, tanto ſe plura daturũ, manè promiſſam mercedem exigenti, voluptatẽ ſe pro voluptate reddidiſſe reſpondit. Si hoc igitur volebat vterque, ſatis illi factum eſſet: ſin hic oblectationem, ille quæſtum atque vtilitatem D petebat: & hic habet, quod voluit, ille non habet: non fuerit legi ſocietatis cumulatè ſatisfactũ. Nam quibus quiſque eget, ad hæc animum etiam habet attentum, illorúmque gratia hæc quæ habet, daturus eſt. Sed æſtimationem rei facere vtrius eſt, eiúſne qui antè dedit, an eius qui antè accepit? Nam qui dat prior, permittere illi videtur. Quod aiunt & Protagoram facere ſolitũ. Cùm enim docuiſſet quod ei tandem viſum eſſet: eumqui didicerat, iubebat æſtimare, quanti eſſe viderentur ea quæ ſciret: & tantum auferebat. In talibus autem placet illud nonnullis,

Dicta viro merces ab amico. ----

Qui autem præcepta pecunia, nihil eorum quæ di- E xerunt, præſtant, propter immoderatam promiſſorum magnitudinem, meritò accuſantur. Non enim perſoluunt ea quæ promiſerunt. Sed hoc ſophiſtæ fortaſſe facere coguntur, propterea quòd nemo ea quæ ſciunt, cum pecunia commutaturus ſit. Hi igitur quia ea quorum mercedem acceperunt, non faciunt, non immeritò accuſantur. Inter quos autem nulla intercedit pro opera atque officio mercedis reſtipulatio, qui de altero propter ipſum priores bene merentur, apud eos nihil criminationibus eſſe relictum loci, dictum eſt. Talis enim eſt ea quæ virtute conſtituitur, amicitia, atque in ea ex conſilio facienda remuneratio eſt. Hoc enim & amici & virtutis eſt.

Eadémque ratio iis quibuſcum Philoſophia communicata eſt, videtur eſſe ſeruanda. Neque enim ſapientiæ æſtimationem pecunia metiri poteſt, neque pretium paris momenti reperiri queat. Sed fortaſſe ſatis ſit, id quod vires & facultates patiuntur, referre: quemadmodum & diis & parentibus præſtare ſolent. Vbi verò nō hoc modo nec hoc animo beneficium confertur, ſed remunerationis & mercedis alicuius ſpe: facienda fortaſſe remuneratio eſt maximè, quæ vtrique videatur digna eſſe beneficio. Sin minùs hoc contingat, non modò neceſſarium, verumetiam iuſtum videri poſſit, eum, qui prior acceperit, quantū ſit reddendum, præfinire. Quanta enim vtilitas huic allata eſt, aut quanti voluptatem emiſſet, ſi tantum ille viciſſim acceperit, iuſtum pretiū videbitur ab hoc eſſe conſecutus. Nam etiam in rebus venalibus hoc idem videmus factitari: & quibuſdam in locis leges vetant, contractuum voluntariorum iudicia aut actiones dari, quaſi oporteat, cuius quis fidem ſecutus eſt, ei ſic, vt contraxerit, diſſoluere. Nam cui creditum ac permiſſum eſt, eum iuſtius eſſe arbitrantur, quātum ſit reddendum, præſtituere, quàm eum qui permiſerit. Multa enim non tantidem æſtimant ij qui habēt, quanti qui ea accipere volunt. Sua enim cuique, & quę quiſque dat, magni videntur eſſe æſtimanda. Veruntamen tanta remuneratio eſſe debet, quantam ſtatuerint ij qui acceperunt. Tanti autem fortaſſe res æſtimanda eſt, non quāti tum eſſe videtur, cùm eam quis habet, ſed quanti priuſquam eam haberet, æſtimabat.

A Οὕτω δ' ἔοικε καὶ τοῖς φιλοσοφίας κοινωνήσασιν· οὐ γὰρ πρὸς χρήματα ἡ ἀξία μετρεῖται, τιμή τ' ἰσόρροπος οὐκ ἂν γένοιτο· ἀλλ' ἴσως ἱκανὸν καθάπερ καὶ πρὸς θεοὺς, καὶ πρὸς γονεῖς, τὸ ἐνδεχόμενον. μὴ τοιαύτης δ' οὔσης τῆς δόσεως, ἀλλ' ἐπί τινι, μάλιστα μὲν ἴσως δεῖ τὴν ἀνταπόδοσιν γίγνεσθαι, ἀμφοῖν δοκοῦσαν κατ' ἀξίαν εἶναι. εἰ δὲ τοῦτο μὴ συμβαίνοι, οὐ μόνον ἀναγκαῖον εἶναι δόξειεν ἂν * τὸν προέχοντα τάττειν, ἀλλὰ καὶ δίκαιον· ὅσον γὰρ ἂν οὗτος * ὠφεληθῇ, ἢ ἀνθ' ὅσου τὴν ἡδονὴν εἵλετ' ἂν, τοσοῦτον ἀντιλαβὼν ἕξει τὴν παρὰ τούτου ἀξίαν· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὠνίοις οὕτω φαίνεται γινόμενον· ἐνιαχοῦ B τ' εἰσὶ νόμοι, τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι· ὡς δέον, ᾧ ἐπίστευσε, διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον, καθάπερ ἐκοινώνησεν. ᾧ γὰρ ἐπετράφθη, τοῦτον * οἴεται δικαιότερον εἶναι τάξαι τοῦ ἐπιτρέψαντος. τὰ πολλὰ γὰρ οὐ τοῦ ἴσου τιμῶσιν οἱ ἔχοντες, καὶ οἱ βουλόμενοι λαβεῖν. τὰ γὰρ οἰκεῖα, καὶ ἃ διδόασιν ἑκάστοις, φαίνεται πολλοῦ ἄξια. ἀλλ' ὅμως ἡ ἀμοιβὴ γίνεται πρὸς τοσοῦτον, ὅσον ἂν τάττωσιν οἱ λαβόντες· δεῖ δ' ἴσως οὐ τοσούτου τιμᾶν, ὅσου ἔχοντι φαίνεται ἄξιον, ἀλλ' ὅσου πρὶν ἔχειν, ἐτίμα.

* γρ. τὸν παρέχοντα

* γρ. ὠφελήθη

* γρ. οἴονται

CAPVT II.

Secunda quæſtio: Quæ gratia cui ſit referenda.

SEd huiuſmodi quoque quæſtiones dubiæ ſunt, ac difficiles, Omniáne patri ſint tribuenda, eique in omnibus ſit obtemperandum? An æger quidem medico parere debeat: in imperatore autem creando, viro bellicoſo, reique militaris perito, ſuum dare ſuffragiū? Itémque, Amicóne potiùs, quàm viro bono opera danda ſit? &, Eine, qui bene meritus eſt, gratia ſit referēda potiùs, quàm ſodali donandum, ſi vtrique ſatisfieri non poſſit? Hæc igitur omnia ſubtiliter & enucleatè diſtinguere non facile eſt. Multùm enim variéque differunt inter ſe & magnitudine, & paruitate, & honeſtate, & neceſſitate. Non omnia autem vni eidémque eſſe præſtanda, minimè obſcurum eſt: beneficiáque potiùs iis à quibus acceperis, eſſe referenda, quàm ſodalibus gratificandum: quemadmodum mutuum ei cui debetur, reddendum eſt potiùs, quàm ſodali donandum. Atque hoc fortaſſe non ſemper: verbi gratia, Vtrùm is qui à prædonibus redemptus ſit, eum qui redemerit, captum viciſſim redimere, quiſquis ſit: aut non capto illi quidem, veruntamen repetenti, quod impenderit, reddere: an patrem redimere debeat? Nam patrem potiùs, quàm vel ſeipſum redimere debere videatur. Vniuersè igitur, id quod debetur, reddendum eſt, vt diximus: ſed ſi donatio vel honeſto vel neceſſitate vincat, ad hæc oportet eſſe propenſiores. Interdum enim ne æquū quidem eſt, ei qui alterum beneficio prouocarit, parē gratiam referre, cùm ille ſciens hunc eſſe virum bonum, beneficium in eum contulerit: illi autem gratia referatur, quem hic improbum eſſe exiſtimat. Nam ne ei quidem qui mutuum dederit, interdum mutuum viciſſim dandum eſt. Ille enim exiſtimans ſe ſuum recuperaturum, mutuum dedit viro bono: hic autem ab improbo ſeſe recuperaturum eſſe non ſperat. Siue igitur reuera ita ſe res habet, minimè par dignitas eſt:

C

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ἀπορίαι περὶ τοῦ πῶς δεῖ ἀμείβεσθαι τὴν προϋπαρχήν.

Ἀπορίαν δ' ἔχει καὶ τὰ τοιάδε, οἷον πότερα δεῖ πάντα τῷ πατρὶ ἀπονέμειν καὶ πείθεσθαι, ἢ κάμνοντα μὲν ἰατρῷ πιστευτέον· στρατηγὸν δὲ, χειροτονητέον τὸν πολεμικόν· ὁμοίως * δὲ φίλῳ μᾶλλον, ἢ σπουδαίῳ, ὑπηρετητέον, καὶ εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον, ἐὰν ἀμφοῖν μὴ ἐνδέχηται. ἆρ' οὖν πάντα τὰ τοιαῦτα, ἀκριβῶς μὲν D διορίσαι οὐ ῥᾴδιον; πολλὰς γὰρ καὶ παντοίας ἔχει διαφορὰς, καὶ μεγέθει καὶ μικρότητι, καὶ τῷ καλῷ, καὶ ἀναγκαίῳ. ὅτι δὲ οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον, οὐκ ἄδηλον. καὶ τὰς μὲν εὐεργεσίας ἀνταποδοτέον ὡς ἐπιτοπολὺ μᾶλλον, ἢ χαριστέον ἑταίροις· καὶ ὥσπερ δάνειον, ᾧ ὀφείλει, ἀποδοτέον μᾶλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον. ἴσως δ' οὐ τοῦτο ἀεὶ, οἷον τῷ λυτρωθέντι παρὰ λῃστῶν, πότερον τὸν * λυσάμενον ἀντιλυτρωτέον, κἂν ὁστισοῦν ᾖ, ἢ καὶ μὴ ἑαλωκότι, ἀπαιτοῦντι δὲ ἀποδοτέον, ἢ τὸν πατέρα λυτρωτέον. δόξειε γὰρ ἂν καὶ ἑαυτοῦ μᾶλλον τὸν πατέρα. ὅπερ οὖν εἴρηται, καθόλου μὲν τὸ ὀφείλημα ἀποδοτέον· ἐὰν E δὲ * ὑπερτείνῃ ἡ δόσις τῷ καλῷ, ἢ τῷ ἀναγκαίῳ, πρὸς ταῦτ' ἀποκλιτέον· ἐνίοτε γὰρ οὐδ' ἐστὶν ἴσον τὸ τὴν * ἑτέρου προϋπαρχὴν ἀμείψασθαι· ἐπειδὰν ὁ μὲν, σπουδαῖον εἰδὼς, εὖ ποιήσῃ· τῷ δὲ, ἡ ἀνταπόδοσις γίγνεται, ὃν οἴεται μοχθηρὸν εἶναι. οὐδὲ γὰρ τῷ δανείσαντι ἐνίοτε ἀντιδανειστέον· ὁ μὲν γὰρ, οἰόμενος κομιεῖσθαι, ἐδάνεισεν ἐπιεικεῖ ὄντι· ὁ δ' οὐκ ἐλπίζει κομιεῖσθαι παρὰ πονηροῦ. εἴτε τοίνυν τῇ ἀληθείᾳ οὕτως ἔχει, οὐκ ἴσον τὸ ἀξίωμα·

eudemiorum lib. 8. c. 11.

* γρ. δ' ἐφ.

* γρ. λυτρωσάμενον

* γρ. ὑπερτείνει

* γρ. ἑταίρου

* γρ. δόξαιεν

εἶτ', ἔχῃ μὲν μὴ οὕτως, οἴονται δέ, οὐκ ἂν * δόξειεν ἄτοπα ποιεῖν. ὅπερ οὖν πολλάκις εἴρηται, οἱ περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς πράξεις λόγοι ὁμοίως ἔχουσι τὸ ὡρισμένον τοῖς περὶ ἅ εἰσιν. ὅτι μὲν οὖν οὐ ταὐτὰ πᾶσιν ἀποδοτέον, οὐδὲ τῷ πατρὶ πάντα, καθάπερ * οὐδὲ τῷ Διὶ θύεται, οὐκ ἄδηλον. ἐπεὶ δ' ἕτερα γονεῦσι, καὶ ἀδελφοῖς καὶ ἑταίροις, καὶ εὐεργέταις, ἑκάστοις τὰ οἰκεῖα καὶ τὰ ἁρμόττοντα ἀπονεμητέον. οὕτω δὲ καὶ ποιεῖν φαίνονται· εἰς γάμους μὲν γὰρ καλοῦσι τοὺς συγγενεῖς· τούτοις γὰρ κοινὸν τὸ γένος, καὶ αἱ περὶ τοῦτο * πράξεις. καὶ εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστ' οἴονται δεῖν τοὺς συγγενεῖς ἀπαντᾶν διὰ ταὐτό. δόξειε δ' ἂν, τροφῆς μὲν γονεῦσι δεῖν μάλιστ' ἐπαρκεῖν, ὡς ὀφείλοντας, καὶ τοῖς αἰτίοις τοῦ εἶναι, κάλλιον ἢ ἑαυτοῖς εἰς ταῦτ' ἐπαρκεῖν. καὶ τιμὴν δὲ καθάπερ θεοῖς· οὐ πᾶσαν δέ, οὐδὲ γὰρ τὴν αὐτὴν πατρὶ καὶ * μητρί· οὐδ' αὖ τὴν τοῦ σοφοῦ, ἢ τοῦ στρατηγοῦ· ἀλλὰ τὴν πατρικήν, ὁμοίως δὲ καὶ μητρικήν. καὶ παντὶ δὲ τῷ πρεσβυτέρῳ, τιμὴν τὴν καθ' ἡλικίαν, ὑπαναστάσει, καὶ κατακλίσει, καὶ τοῖς τοιούτοις. πρὸς ἑταίρους δ' αὖ καὶ ἀδελφούς, παρρησίαν καὶ ἁπάντων κοινότητα. καὶ συγγενέσι δέ, καὶ φυλέταις, καὶ πολίταις, καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀεὶ πειρατέον τὸ οἰκεῖον ἀπονέμειν, καὶ συγκρίνειν τὰ ἑκάστοις ὑπάρχοντα κατ' οἰκειότητα καὶ ἀρετὴν ἢ χρῆσιν. τῶν μὲν οὖν ὁμογενῶν, ῥᾴων ἡ κρίσις· τῶν δὲ διαφερόντων, ἐργωδεστέρα. οὐ μὴν διά γε τοῦτο ἀποστατέον. ἀλλ' ὡς ἂν ἐνδέχηται, οὕτω διοριστέον.

* Lib.5. c.10.

* γρ. κοιναὶ πράξεις.

* γρ. μητέρι.

A ſiue aliter eſt, ſed exiſtimant tamen ita eſſe, non abſurdè facere videantur. Quod igitur ſæpenumero à nobis dictum eſt, omnis, quæ in perturbationibus & actionibus explicandis verſatur, oratio, nihilo magis certa aut definita eſt, quàm ea in quibus verſatur. Non eadē igitur omnibus eſſe tribuenda, neque patri omnia, quemodum neque Ioui omnia immolātur, nō obſcurum eſt. Quoniā autem alia atque alia parentibus & fratribus, & ſodalibus & bene meritis debentur, ſua cuique & accommodata ſunt tribuenda. Atque ita ſanè homines facere videntur. Ad nuptias enim cognatos vocant. Nā cùm hi genus habeant commune, erūt quoque quæ in hoc verſantur, actiones communes. Atque ob eandem cauſam exiſtimāt, cognatos maximè funeribus & parē-B talibus intereſſe oportere. Videntur autem filij parentibus maximè res ad victum neceſſarias ſuppeditare debere, tanquā debitores: pulchriúſque eſt iis, per quos ſumus, quàm nobis ipſis in his rebus opitulari. Præterea parentibus honos, vt diis immortalibus, eſt habendus: ſed non omnis parētibus. Nam nec patri idem qui matri debetur. Neque verò ſapiente aut imperatore dignus honos, ſed paternus: itémque matri maternus. Omni autem ætate grandiori pro ætate honos tribuēdus eſt: vt ei aſſurgamus, vt de ſede & accubatione honoratiore decedamus, & cætera alia præſtemus. Sodalibus autē & fratribus inter ipſos orationis libertas omniúmque rerum cōmunitas dari debet. Poſtremò vt cognatis, tribulibus, ciuibus, cæteriſque omnibus ſuū cuique C ius, ſuúmque honorem tribuamus, danda opera eſt: cōferendáque ſunt inter ſe, & perpendēnda quæ cuique inſunt, ex neceſſitudine, & virtute, vel vſu. Ac de iis quidem qui eiuſdem generis & ſanguinis ſunt, faciliùs iudicari poteſt. De iis autem quorum nulla communio ſanguinis eſt, difficiliùs. Non tamē idcircò deſiſtēdum eſt: ſed inter ſe quoad eius fieri poſſit, diſtinguendi ac diſcernendi ſunt.

ΚΕΦΑΛ. γ΄.

Ἀπορίαι, περὶ τοῦ πότε καὶ πῶς δεῖ τὰς φιλίας διαλύεσθαι.

Ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τοῦ διαλύεσθαι τὰς φιλίας, ἢ μή, πρὸς τοὺς μὴ διαμένοντας. ἢ πρὸς μὲν τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὸ ἡδὺ φίλους ὄντας, ὅταν μηκέτι ταῦτ' ἔχωσιν, οὐδὲν ἄτοπον διαλύεσθαι; ἐκείνων γὰρ ἦσαν φίλοι· ὧν ἀπολιπόντων, εὔλογον τὸ μὴ φιλεῖν. ἐγκαλέσειε δ' ἄν τις, εἰ διὰ τὸ χρήσιμον, ἢ διὰ τὸ ἡδὺ ἀγαπῶν, προσεποιεῖτο διὰ τὸ ἦθος. ὅπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, πλεῖσται διαφοραὶ γίνονται τοῖς φίλοις, ὅταν μὴ ὁμοίως οἴωνται, καὶ ὦσι φίλοι. ὅταν μὲν οὖν διαψευσθῇ τις καὶ ὑπολάβῃ φιλεῖσθαι διὰ τὸ ἦθος, μηδὲν τοιοῦτον ἐκείνου πράττοντος, ἑαυτὸν αἰτιῷτ' ἄν. ὅταν δ' ὑπὸ τῆς ἐκείνου προσποιήσεως ἀπατηθῇ, δίκαιον ἐγκαλεῖν τῷ ἀπατήσαντι, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς τὸ νόμισμα κιβδηλεύουσιν, ὅσῳ περὶ τιμιώτερον ἡ κακουργία. ἐὰν δ' ἀποδέχηται ὡς ἀγαθόν, γένηται δὲ μοχθηρὸς * ἢ καὶ δοκῇ. ἆρ' ἔτι φιλητέον; ἢ οὐ δυνατόν, εἴπερ μὴ πᾶν φιλητόν, ἀλλὰ τἀγαθόν; [* οὔτε δὴ * φιλητέον πονηρὸν] οὔτε δεῖ· φιλοπόνηρον γὰρ οὐ χρὴ εἶναι, οὐδ' ὁμοιοῦσθαι φαύλῳ. εἴρηται δ' ὅτι τὸ ὅμοιον, τῷ ὁμοίῳ φίλον. ἆρ' οὖν εὐθὺς διαλυτέον;

* Græcus int. & δοκῇ ſine ἢ. & ἢ interpretatur καὶ.
* Zuing. φιλητέον τὸ π. ne ſit tautologia. At vetus inter. notis incluſa non agnoſcit.

CAPVT III.

Tertia quæſtio: An ſi mutuum & æqualitas in amore non ſeruetur, amicitia diſſuenda ſit.

Exiſtit autem quæſtio & dubitatio ſubdifficilis, de diſtrahendis & dirimendis amicitiis: Sitne aliena-D tio diſiunctióque ab iis qui iidē non permanēt, qui fuerant, facienda? An diſceſſionē & diſſidiū naſci inter eos quorū amicitiam vtilitas aut iucunditas contraxit, cùm vtiles aut iucundi eſſe deſierint, non ſit abſurdū? Illarū enim rerū erant amici. A quibus derelicti, ſi iā deſinant amare, non ſit mirum. Meritò autem quis eum accuſet, qui, cùm vtili aut iucundo ad amandū ducatur, ſimulet ſe moribus & virtute ad hoc ipſum excitari. Nā, quod initio diximus, plurimæ inter amicos diſſenſiones oriūtur, cùm haud ita, vt exiſtimarunt, ſunt amici. Cùm igitur aliquem ſua fefellerit opinio, exiſtimarítque ſe propter mores diligi; ille autē nihil agat huiuſmodi: de ſe ipſo queratur. Cū verò illius ſimulatione in errorē indu-E ctus ac deceptus fuerit, meritò is accuſandus eſt, qui fefellit: tantóque magis, quàm qui nūmos adulterāt, quāto in re pretioſiore & cariore maleficium admittitur. Sed ſi eum in amicitiam receperit, vt virū bonū; malus autem euaſerit, aut euaſiſſe videatur: vtrùm etiam nunc amandus eſt? An hoc fieri non poteſt? ſiquidem non omnis res amabilis eſt, ſed ea demum quæ bona eſt. Neque verò quiſquam vitioſus eſt diligendus, neque diligi debet. Non enim oportet rerum malarum ſtudio atque amore teneri: neque improbi hominis ſimilem effici. Suprà autem dictum eſt, Simili amicum eſſe ſimile. Vtrùm igitur ſtatim diſcindendæ ſunt amicitiæ? Annon

An non cum omnibus, ſed cum iis quorum improbitas inſanabilis eſt? Iis autem qui corrigi poſſunt, auxilium ferendum eſt, multo magis ad mores quàm ad fortunas & facultates: quanto hoc melius amicitiæque conuenientius eſt? Videatur autem is qui ſeſe à tali amico diſiungit, nihil abſurdi facere. Non enim huic, aut tali amicus erat. Quoniam igitur cum immutatū reſtituere ac ſeruare non poteſt, ſeſe ab eo ſemouet ac ſegregat. Sed ſi hic, idem qui fuit, maneat: alter autem longè melior fiat, multóque virtute antecellat: vtrùm etiam nūc amico vtendum eſt? An hoc fieri non poteſt? Quod certè in magna diſtantia maximè perſpicere licet: vt in iis amicitiis quæ à pueritia conſtitutæ ſunt. Si enim alter animo & cogitatione puer maneat, alter vir ſit quàm optimus & præſtantiſſimus: qui fieri poteſt, vt ſint amici, qui neque eadem probent, neque eiſdem aut delectentur, aut offendantur? Nam neque hæc in eorum altero erga alterum inerunt. At ſine his fieri non poſſe, vt ſint amici, dicebamus. Vnà enim viuere non poſſunt. Sed de his iam dictum eſt. Vtrùm igitur non alio in eum animo eſſe debet quàm ſi nūquam ei amicus fuiſſet? An verò præteritæ conſuetudinis memoria conſeruāda eſt? & quemadmodum amicis potiùs quàm alienis gratificari putamus oportere: ita & iis quibuſcum multus aliquando nobis vſus interceſſit, aliquid concedendum eſt propter amicitiam priſtinam, cùm præſertim inſignis aut immoderata improbitas diſſidij cauſam non præbuerit?

CAPVT IV.

Quæſtio quarta: Quomodo ea ſtudia & officia, quæ ab amicis in amicos conferri ſolent, & quibus amicitiæ circunſcribuntur, ex ea quæ cuique erga ſeipſum eſt, dilectione proficiſcantur.

EA autem quæ in amicitia ab amicis in amicos conferri ſolent, & quibus amicitiæ terminantur, ac circunſcribuntur, ex iis, quæ ſibi ipſi quiſque exoptat, ac tribuit, videntur fluxiſſe. Eum enim amicum eſſe ponunt, qui & amicum bonis ornatum eſſe cupit, & ornāt ipſe quamplurimis, vel iis quæ reuera talia ſunt, vel iis quæ bonorum ſpeciem quandam præ ſe ferunt, illius cauſa. Aut eum qui amicum vult eſſe & viuere ipſius cauſa: quemadmodum matres erga filios affectæ ſunt, & amici ij inter quos aliqua offenſiuncula nata eſt. Alij amicum eum eſſe volunt, qui vnà ætatem agit, eādémque vitæ degendæ rationem inſtituit, & eadem ſtudia ſequitur, aut eum qui pari dolore parique lætitia, atque amicus afficitur. Quod quidem & matribus accidit maximè. Horum autem aliquo amicitiam definiunt. Atqui vnūquidque horū in viro bono ineſt erga ſeipsū: in cæteris autē qua ſeſe taleis eſſe exiſtimant. Cōſentaneum eſt enim, virtutem & virum bonū vnicuique rei eſſe menſuram, quemadmodū ſuprà diximus. Hic enim ſecum ipſe ſentit, eadémque non vna aliqua animi parte, ſed toto animo totóque pectore expetit: vúltque ea ſibi euenire, quæ & verè bona ſunt, & talia videntur: ea denique ipſa agit. Viri enim boni eſt, in eo quod verè bonum eſt, omni contentione elaborare, idque ſua ipſius cauſa: nimirum eius animi partis gratia, in qua cogitandi vis ineſt, quæ vnuſquiſque noſtrum videtur eſſe. Vult præterea ſeſe viuere, & ſaluū eſſe, maximéque hāc partē qua ſapit & prudēter ſentit. Viro bono enim bonum eſt eſſe. Sibi autem quiſque bene vult euenire. Sed nullus eſt, qui ſi alius quàm qui priùs erat, effectus ſit, optet, id in quod cōmutatus ſit, bonis omnibus abundare. Obtinet enim nunc quoque Deus verum bonum, ita tamen vt ſit id quod eſt, quidquid tandē ſit,

ἢ οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις κατὰ τὴν μοχθηρίαν; ἐπανόρθωσιν δ' ἔχουσι, μᾶλλον βοηθητέον εἰς τὸ ἦθος ἢ τὴν οὐσίαν, ὅσῳ βέλτιον καὶ τῆς φιλίας οἰκειότερον. δόξειε δ' ἂν ὁ διαλυόμενος, οὐδὲν ἄτοπον ποιεῖν· οὐ γὰρ τῷ τοιούτῳ φίλος ἦν. ἀλλοιωθέντα οὖν ἀδυνατῶν ἀνασῶσαι, ἀφίσταται. Εἰ δ', ὁ μὲν, διαμένοι· ὁ δ', ἐπιεικέστερος γίνοιτο, καὶ πολὺ διαλλάττοι τῇ ἀρετῇ, ἆρα χρηστέον φίλῳ, ἢ οὐκ ἐνδέχεται; ἐν μεγάλῃ δὲ διαστάσει μάλιστα δῆλον γίνεται, οἷον ἐν ταῖς * ἐκ παιδίας φιλίαις. Εἰ γὰρ, ὁ μὲν, διαμένοι τὴν διάνοιαν παῖς· ὁ δ', ἀνὴρ εἴη οἷος κράτιστος, πῶς ἂν εἶεν φίλοι, μήτ' ἀρεσκόμενοι τοῖς αὐτοῖς μήτε χαίροντες καὶ λυπούμενοι; οὐδὲ γὰρ περὶ ἀλλήλους ταῦθ' ὑπάρξει αὐτοῖς· ἄνευ δὲ τούτων οὐκ ἦν φίλους εἶναι· συμβιοῦν γὰρ οὐχ οἷόν τε. εἴρηται δὲ περὶ τούτων. ἆρ' οὖν οὐδὲν ἀλλοιότερον πρὸς αὐτὸν ἑκτέον, ἢ εἰ μὴ ἐγεγόνει φίλος μηδέποτε, ἢ δεῖ μνείαν ἔχειν τῆς γενομένης συνηθείας; καὶ καθάπερ φίλοις μᾶλλον ἢ ὀθνείοις οἰόμεθα δεῖν χαρίζεσθαι, οὕτω καὶ τοῖς γενομένοις ἀπονεμητέον τι, διὰ τὴν προγενομένην φιλίαν, ὅταν μὴ δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας ἡ διάλυσις γένηται;

* γρ. ἐν παιδικαῖς, male.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι τὰ φιλικὰ πρὸς τοὺς φίλους ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἐλήλυθε. φίλοι γὰρ ἑαυτοῖς μάλιστα καὶ κάλλιστα τοῖς σπουδαίοις· τοὐναντίον δὲ τοῖς πονηροῖς.

ΤΑ φιλικὰ δὲ πρὸς τοὺς φίλους, καὶ οἷς αἱ φιλίαι ὁρίζονται, ἔοικεν ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἐληλυθέναι. τιθέασι γὰρ φίλον, τὸν βουλόμενον καὶ πράττοντα τἀγαθὰ, ἢ τὰ φαινόμενα, ἐκείνου ἕνεκα· ἢ τὸν βουλόμενον εἶναι καὶ ζῆν τὸν φίλον αὐτοῦ χάριν· ὅπερ αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα πεπόνθασι, καὶ τῶν φίλων οἱ προσκεκρουκότες. οἱ δὲ, τὸν συνδιάγοντα καὶ τὰ αὐτὰ αἱρούμενον, ἢ τὸν συναλγοῦντα καὶ συγχαίροντα τῷ φίλῳ. μάλιστα δὲ καὶ τοῦτο περὶ τὰς μητέρας συμβαίνει. τούτων δέ τινι καὶ τὴν φιλίαν ὁρίζονται. πρὸς ἑαυτὸν δὲ τούτων ἕκαστον τῷ ἐπιεικεῖ ὑπάρχει· τοῖς δὲ λοιποῖς, ᾗ τοιοῦτοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι. ἔοικε γὰρ, * καθάπερ εἴρηται, μέτρον ἑκάστῳ ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ σπουδαῖος εἶναι. οὗτος γὰρ ὁμογνωμονεῖ ἑαυτῷ, καὶ τῶν αὐτῶν ὀρέγεται κατὰ πᾶσαν τὴν ψυχήν. καὶ βούλεται δὴ ἑαυτῷ τἀγαθὰ καὶ τὰ φαινόμενα, καὶ πράττει· τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ τἀγαθὸν διαπονεῖν, καὶ ἑαυτοῦ ἕνεκα· τοῦ γὰρ διανοητικοῦ χάριν, ὅπερ ἕκαστος εἶναι δοκεῖ. καὶ ζῆν δὲ βούλεται ἑαυτὸν καὶ σώζεσθαι, καὶ μάλιστα τοῦτο, ᾧ φρονεῖ. ἀγαθὸν γὰρ τῷ σπουδαίῳ τὸ εἶναι. ἕκαστος δ' ἑαυτῷ βούλεται τἀγαθά. γενόμενος δ' ἄλλος, οὐδεὶς * αἱρεῖται δὴ πάντ' ἔχειν ἐκεῖνο τὸ γενόμενον· ἔχει γὰρ καὶ νῦν ὁ θεὸς τἀγαθὸν, * ἀλλ' ὢν ὅ, τι ποτ' ἐστί.

* Lib. 8. c. 5.

* γρ. αἱρεῖται πάντ' ἔχειν. alij, πάντας ἔχειν.

* γρ. ἀλλ' ἀεὶ ὢν.

δόξειε δ᾽ ἂν τὸ νοοῦν ἕκαστος εἶναι, ἢ μάλιστα. συνδιάγειν τε ὁ τοιοῦτος ἑαυτῷ βούλεται· ἡδέως γὰρ αὐτὸ ποιεῖ· τῶν τε γὰρ πεπραγμένων ἐπιτερπεῖς αἱ μνῆμαι, καὶ τῶν μελλόντων ἐλπίδες ἀγαθαί· αἱ τοιαῦται δὲ ἡδεῖαι. καὶ θεωρημάτων δ᾽ εὐπορεῖ τῇ διανοίᾳ, συναλγεῖ τε καὶ συνήδεται μάλισθ᾽ ἑαυτῷ· πάντοτε γάρ ἐστι τὸ αὐτὸ λυπηρόν τε καὶ ἡδύ, καὶ οὐκ * ἄλλοτ᾽ ἄλλο· ἀμεταμέλητος γάρ, ὡς εἰπεῖν. τῷ δὴ πρὸς αὐτὸν ἕκαστα τούτων ὑπάρχειν τῷ ἐπιεικεῖ, πρὸς δὲ τὸν φίλον ἔχειν, ὥσπερ πρὸς ἑαυτόν (ἔστι γὰρ ὁ φίλος, ἄλλος αὐτός) καὶ ἡ φιλία, τούτων εἶναί τι δοκεῖ· καὶ φίλοι, οἷς ταῦθ᾽ ὑπάρχει. πρὸς αὐτὸν δὲ πότερόν ἐστιν ἢ οὐκ ἔστι φιλία, * ἀφείσθω ἐπὶ τοῦ παρόντος. δόξειε δ᾽ ἂν ταύτῃ εἶναι ἡ φιλία, ᾗ ἐστὶ δύο ἢ πλείω ἐκ τῶν εἰρημένων· καὶ ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς φιλίας, τῇ πρὸς ἑαυτὸν ὁμοιοῦται. φαίνεται δὲ τὰ εἰρημένα καὶ τοῖς πολλοῖς ὑπάρχειν, καίπερ οὖσι φαύλοις. ἆρ᾽ οὖν ᾗ ἀρέσκουσιν ἑαυτοῖς καὶ ὑπολαμβάνουσιν ἐπιεικεῖς εἶναι, ταύτῃ μετέχουσιν αὐτῶν; ἐπεὶ τῶν γε κομιδῇ φαύλων καὶ ἀνοσιουργῶν, οὐδενὶ ταῦθ᾽ ὑπάρχει, ἀλλ᾽ οὐδὲ φαίνεται. σχεδὸν δὲ οὐδὲ τοῖς φαύλοις· διαφέρονται γὰρ ἑαυτοῖς, καὶ ἑτέρων μὲν ἐπιθυμοῦσιν, ἄλλα δὲ βούλονται, οἷον οἱ ἀκρατεῖς· αἱροῦνται γὰρ ἀντὶ τῶν δοκούντων ἑαυτοῖς ἀγαθῶν εἶναι τὰ ἡδέα βλαβερὰ ὄντα· οἱ δ᾽ αὖ, διὰ δειλίαν καὶ ἀργίαν ἀφίστανται τοῦ πράττειν, ἃ οἴονται ἑαυτοῖς βέλτιστα εἶναι· οἷς δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ πέπρακται, καὶ διὰ τὴν μοχθηρίαν * μισοῦνται, φεύγουσι τὸ ζῆν, καὶ ἀναιροῦσιν ἑαυτούς. ζητοῦσί τε οἱ μοχθηροὶ μεθ᾽ ὧν συνημερεύσουσιν, ἑαυτοὺς δὲ φεύγουσιν· ἀναμιμνήσκονται γὰρ πολλῶν καὶ δυσχερῶν, καὶ τοιαῦθ᾽ ἕτερα ἐλπίζουσι, καθ᾽ ἑαυτοὺς ὄντες· μεθ᾽ ἑτέρων δ᾽ ὄντες, ἐπιλανθάνονται, οὐθέν τε φιλητὸν ἔχοντες, οὐθὲν φιλικὸν πάσχουσι πρὸς ἑαυτούς. οὐδὲ δὴ συγχαίρουσιν, οὐδὲ συναλγοῦσιν οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς· στασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχή· καὶ * τὸ μὲν, διὰ μοχθηρίαν ἀλγεῖ, ἀπεχόμενόν τινων· τὸ δὲ, ἥδεται· καὶ τὸ μὲν, δεῦρο· τὸ δ᾽, ἐκεῖσε ἕλκει ὥσπερ διασπῶντα. εἰ δὲ μὴ οἷόν τε ἅμα λυπεῖσθαι καὶ ἥδεσθαι, ἀλλὰ μετὰ μικρόν γε λυπεῖται ὅτι ἥσθη, καὶ οὐκ ἂν ἐβούλετο ἡδέα ταῦτα γενέσθαι αὐτῷ· μεταμελείας γὰρ οἱ φαῦλοι γέμουσιν. οὐ δὴ φαίνεται ὁ φαῦλος οὐδὲ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς διακεῖσθαι, διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν φιλητόν. εἰ δὴ τὸ οὕτως ἔχειν, λίαν ἐστὶν ἄθλιον, φευκτέον τὴν μοχθηρίαν διατεταμένως, καὶ πειρατέον ἐπιεικῆ εἶναι· οὕτω γὰρ καὶ πρὸς αὑτὸν φιλικῶς ἂν ἔχοι, καὶ ἑτέρῳ φίλος γένοιτο.

* γρ. φίλον ἑαυ.

* Infrà cap. 8.

* γρ. μισοῦσί τε & φεύγουσι

* γρ. τὸ μὲν & mox, τὸ δὲ, & ἀπεχόμενος.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Περὶ εὐνοίας· ὅτι φιλία μὲν οὐκ ἔστιν, ἀλλ᾽ ἀρχὴ φιλίας.

Ἡ δὲ εὔνοια, φιλίᾳ μὲν ἔοικεν, οὐ μὴν ἔστι γε φιλία· γίνεται γὰρ εὔνοια καὶ πρὸς ἀγνῶτας, καὶ λανθάνουσα· φιλία δ᾽ οὔ. * καὶ πρότερον δὲ ταῦτ᾽ εἴρηται. ἀλλ᾽ οὐδὲ φίλησίς ἐστιν. οὐ γὰρ ἔχει διάτασιν,

Lib. 8. c. 2.
Magn. l. 2. c. 12.
Eudem. l. 8. c. 7.
* γρ. πεπονθέναι ὅτι.

A Non immeritò autem id, quod in nobis intelligit, vnuſquiſque noſtrûm eſſe videatur, aut maximè. Tum verò is qui talis eſt, ſecum habitare, ſecúmque vult viuere. Id enim libenter facit. Nam & rerum actarum memoria ei eſt iucunda: & ſpes futurarum bona, talis autem eſt & iucunda. Præterea rerum plurimarum perceptione & cognitione mens eius abundat: doletque & lætatur vnà ſecum maximè. Nam omni ex parte idem ei moleſtum eſt, idémque iucundum, neque alias aliud: cùm, penè dicam, nihil agat, cuius eum pœnitere * poſſit. Quoniam igitur hæc ſingula in viro bono inſunt erga ſeipſum, éſtque ſic animatus in amicum, vt in ſeipſum (amicus. n. alter ipſe) efficitur ex his vt amicitia quoque aliquid horum eſſe, iique, in quibus hæc inſũt, B amici eſſe videantur. Vtrùm autem cuique erga ſeipſum amicitia intercedere poſſit, nécne, in præſenti quærere omittamus. Sed certè primùm hac ratione cuique erga ſeipſum amicitia eſſe videatur, quà vnuſquiſque noſtrûm duo ſumus, aut plura, ex iis quæ ſuprà diximus. Deinde quià amicitia nimia & immoderata, ei amicitiæ quæ cuique ſecum eſt, ſimilis eſſe dici ſolet. Videntur autem ea quæ à nobis dicta ſunt, etiã in vulgo ineſſe, quamuis improbo. Num igitur quà ſibi ipſi placet, & arbitratur ſe bonum eſſe, hac parte eorum eſt particeps? Nam in eorum profectò, qui valde vitioſi & ſcelerati ſunt, nemine inſunt: quin ne ineſſe quidem videntur. Nec ferè in vllo vitioſo. Semper enim ſecũ pu-C gnant ac diſſident: aliáque concupiſcunt, alia volunt: vt incontinentes. Iis enim ſpretis ac reiectis quæ ſibi bona eſſe opinantur, iucunda ſequũtur, & quæ ſunt damnoſa, ſumunt. Alij propter ignauiam ac deſidiam, ab earum rerum, quas ſibi optimas eſſe ducunt, actione longè ſe remouent. Iam qui multa & atrocia facinora admiſerunt, propter improbitatem, vitam oderunt ac fugiunt, ſibique manus afferunt. Et vitioſi homines atque improbi quærunt quibuſcum dies totos traducant, ſe ipſos autem fugiunt. Multa. n. grauia atque horrenda recordantur, taliáque altera cum ſoli ſunt expectant: tantiſper autem dum cum aliis ſunt, obliuiſcuntur. Et cùm ſit nihil in eis amabile, nullo erga ſe amoris affectu commouentur. Neque igitur qui tales ſunt, ſecum D vnà lætantur, neque ſecum pari dolore afficiuntur. In eorum enim animo diſcordiæ & ſeditiones concitantur: & altera pars propter improbitatem, quia in quibuſdam rebus reprimitur, diſcruciatur: altera voluptate afficitur: & huc altera, illuc trahit altera, tanquam eum diuellentes ac diſtrahentes. Quòd ſi fieri non poteſt vt quis ſimul doleat, ac lætetur: at certè paulò poſt, quòd lætatus ſit, mœrore conficitur, nollétque hæc ſibi voluptatem attuliſſe. Malos enim aſſiduè actionum ſuarum pœnitet. Non videtur igitur homo malus ne in ſeipſum quidem amico eſſe animo, quia nihil habet amabile. Quòd ſi ita affectum eſſe, valde eſt miſerum: acerrima contentione fugienda improbitas eſt, operaque cuique danda vt ſit bonus. Sic enim & amico in E ſeipſum erit animo, & aliis poterit amicus eſſe.

CAPVT V.

Dubitatio quinta: Quòd Beneuolentia non ſit amicitia, ſed amicitiæ principium.

BEneuolẽtia autem ſimilis eſt illa quidem amicitiæ, non tamẽ amicitia eſt. Naſcitur enim beneuolẽtia etiã erga ignotos, eáque obſcura & occulta eſſe poteſt: amicitia non item. atque hæc ſuprà à nobis explicata ſunt. Sed nec amatio eſt. Nã neque contentionẽ habet,

neque appetitionem: quæ duo amationem conſequuntur. Præterea amatio cũ vitæ cõſuetudine cõiuncta eſt: beneuolẽtia autem vel ſubitò conciliari poteſt. Quẽadmodum & in pugilibus aut gladiatoribus vſu venit: beneuoli enim eis fieri homines ſolẽt, eademque omnia, quæ illi volunt, exoptãt: ſed eos ſua opera adiuuare aut ſubleuare nolint. Nam, quemadmodum diximus, repẽtino quodam animi motu beneuoli efficiuntur, neque admodum altas amor eorum radices agit. Beneuolẽtia igitur principium amicitiæ videtur eſſe: quemadmodũ & amoris, ea quæ aſpectu gignitur, voluptas. Nemo enim amore capitur, qui non fuerit antè forma ſpecieque delectatus: nec tamen is qui ſpecie delectatur, continuò amat: ſed tum cùm & abſentem deſiderat, & præſentiam concupiſcit. Sic igitur nec fieri poteſt, vt inter ſe ſint vlli amici, niſi antè fuerint inter ſe beneuoli. At beneuoli, non continuò inter ſe amant. Volunt enim dũtaxat eos bonis augeri atque ornari, quibus ſunt beneuoli: ſed eos nec opera ſua adiuuare, nec quicquam laboris aut moleſtiæ eorum cauſa ſuſcipere velint. Itaque rectè quis, tranſlatione ſermonis vſus, eam dixerit eſſe amicitiam otioſam: acceſſione temporis autem, & conſuetudine adhibita, fieri amicitiam, non eam, quæ vtilitatis aut iucunditatis cauſa conſtituatur. Nam ne beneuolentia quidem propter hæc conciliatur. Is enim qui beneficiũ ab altero accepit, ſi ob illius erga ſe liberalitatem ei beneuolentiam præſtat, iure & meritò præſtat. Qui verò alicui res ſecundas exoptat, ſperans ſe illius beneficio locupletem & copioſum futurum: nõ in illum ſed in ſeipſum potiùs beneuolo eſſe animo videtur: quemadmodum nec amicus dicendus eſt ſi propter vtilitatem aliquam eum colat. In ſumma, propter virtutem & bonitatem quandam conciliatur beneuolentia, cùm præ ſe fert aliquis, aut honeſtatis, aut fortitudinis, aut alicuius huiuſmodi virtutis ſpeciem: quemadmodum & in pugilibus, aut curſoribus, & aliis huiuſmodi fieri ſolere diximus.

CAPVT VI.

Quæſtio ſexta, de Concordia, quòd non ſit amicitia, ſed amicitiæ quoddam adiunctum.

IAm verò & concordia ad amicitiã videtur pertinere. Quocirca non eſt opinionũ cõſenſus. Hoc enim etiã in iis ineſſe poteſt, qui inter ſe ſunt ignoti. Neque concordeis eos eſſe dicimus, qui de re aliqua, quæcunque ſit, idem ſentiunt: vt eos, quorum vna eſt de rebus cœleſtibus ſententia. Nõ enim ad amicitiam pertinet, his de rebus concordeis eſſe. Sed ciuitates concordes eſſe dicuntur, cùm de iis quæ ſibi conducunt, vnũ ſentiũt, eadémque conſilia capiunt, & quæ cõmuni cõſenſu fuerunt approbata, exequuntur, ac tranſigunt. In iis igitur rebus quæ ſub actionem veniunt, concordia verſatur, atque harum in iis quæ magnitudine excellunt, & quæ contingere poſſunt vel vtriſque vel omnibus. Exempli gratia, concordes ſunt ciuitates, cùm placet ciuibus omnibus eligi magiſtratus, aut belli ſocietatem cum Lacedæmoniis iniri, aut Pittacum præeſſe ciuitati, quòd idem etiam ipſe velit. Cùm verò ſeipſum vterque vult præfici, vt illi in Phœniſſis, ſeditionem inter ſe concitant. Non eſt enim concordeis eſſe, duos vnum & idem ſentire, quicquid illud ſit: ſed idẽ in eodem. exẽpli cauſa, cùm & populus, & viri boni optimateis præeſſe ciuitati volunt. Sic enim omnes id quod expetunt, conſequuntur. Cõcordia autem, quemadmodum & dicitur, ciuilis amicitia videtur eſſe. Verſatur enim in iis quæ reip. conducunt, quæque ad vſum vitæ pertinent. Ineſt autem concordia talis in viris bonis. Hi enim & ſecum ipſi concordant, & inter ſe, cùm in iiſdem, penè dicam, conſiliis & factis verſentur ac perſeuerent.

A οὐδ' ὄρεξιν. τῇ φιλήσει δὲ ταῦτ' ἀκολουθεῖ. καὶ ἡ μὲν φίλησις, μετὰ συνηθείας· ἡ δ' εὔνοια, καὶ ἐκ προσπαίου, οἷον καὶ περὶ τοὺς ἀγωνιστὰς συμβαίνει· εὖνοι γὰρ αὐτοῖς γίνονται, καὶ συνθέλουσι· συμπράξαιεν δ' ἂν οὐθέν· ὅπερ γὰρ εἴπομεν, προσπαίως εὖνοι γίνονται καὶ ἐπιπολαίως στέργουσιν. ἔοικε δὴ ἀρχὴ φιλίας εἶναι, ὥσπερ τοῦ ἐρᾶν, ἡ διὰ τῆς ὄψεως ἡδονή. μὴ γὰρ προησθεὶς τῇ ἰδέᾳ, οὐθεὶς ἐρᾷ· ὁ δὲ χαίρων τῷ εἴδει, οὐθὲν μᾶλλον ἐρᾷ, ἀλλ' ὅταν καὶ * ἀπόντα ποθῇ, καὶ τῆς παρουσίας ἐπιθυμεῖ. οὕτω δὴ καὶ φίλους οὐχ οἷόν τε εἶναι, μὴ εὔνους γενομένους· οἱ δ' εὖνοι οὐθὲν μᾶλλον φιλοῦσι· βούλονται γὰρ μόνον τἀγαθὰ, οἷς εἰσὶν εὖνοι· συμπράξαιεν δ' οὐθὲν ἂν, οὐδ' ὀχληθεῖεν ὑπὲρ αὐτῶν. διὸ μεταφέρων φαίη τις ἂν αὐτὴν * ἀργὴν εἶναι φιλίαν· χρονιζομένην δὲ καὶ εἰς συνήθειαν ἀφικνουμένην, γίνεσθαι φιλίαν, οὐ τὴν διὰ τὸ χρήσιμον, οὐδὲ τὴν διὰ τὸ ἡδύ· οὐδὲ γὰρ ἡ εὔνοια ἐπὶ τούτοις γίνεται. ὁ μὲν γὰρ εὐεργετηθεὶς, ἀνθ' ὧν πέπονθεν, ἀπονέμει τὴν εὔνοιαν, τὰ δίκαια δρῶν· ὁ δὲ βουλόμενός τινα * εὐπραγεῖν, ἐλπίδα ἔχων εὐπορίας δι' ἐκείνου, οὐκ ἔοικεν εὔνους ἐκείνῳ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἑαυτῷ· καθάπερ οὐδὲ φίλος, εἰ θεραπεύει C αὐτὸν διά τινα χρῆσιν· ὅλως δ' ἡ εὔνοια δι' ἀρετὴν καὶ ἐπιείκειάν τινα γίνεται, ὅταν τῳ φανῇ καλός τις, ἢ ἀνδρεῖος, ἤ τι τοιοῦτον, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγωνιστῶν εἴπομεν.

* γρ. ἀπόντας. al. ἀπιόντα

* γρ. ἀρχὴν εἶναι φιλίαν. minùs rectè, vt ex aliis locis conſtat.

* γρ. εὖ πράττειν.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Περὶ ὁμονοίας, ὅτι πολιτική τις φαίνεται φιλία.

ΦΙλικὸν δὲ καὶ ἡ ὁμόνοια φαίνεται· διόπερ οὐκ ἔστιν ὁμοδοξία. τοῦτο μὲν γὰρ καὶ ἀγνοοῦσιν D ἀλλήλους ὑπάρξειεν ἄν. οὐδὲ τοὺς περὶ ὁτουοῦν ὁμογνωμονοῦντας ὁμονοεῖν φασιν, οἷον τοὺς περὶ τῶν οὐρανίων. οὐ γὰρ φιλικὸν τὸ περὶ τούτων ὁμονοεῖν· ἀλλὰ τὰς πόλεις ὁμονοεῖν φασιν, ὅταν περὶ τῶν συμφερόντων ὁμογνωμονῶσι, καὶ τὰ αὐτὰ προαιρῶνται, καὶ πράττωσι τὰ κοινῇ δόξαντα. περὶ τὰ πρακτὰ δὴ ὁμονοοῦσι, καὶ τούτων περὶ τὰ ἐν μεγέθει, καὶ ἐνδεχόμενα ἀμφοῖν ὑπάρχειν, ἢ πᾶσιν· οἷον αἱ πόλεις, ὅταν πᾶσι δοκῇ τὰς ἀρχὰς αἱρετὰς εἶναι, ἢ συμμαχεῖν Λακεδαιμονίοις, ἢ ἄρχειν Πιττακὸν, ὅτε καὶ αὐτὸς ἤθελεν. ὅταν δ' ἑκάτερος E ἑαυτὸν βούληται, ὥσπερ οἱ ἐν ταῖς Φοινίσσαις, στασιάζουσιν· οὐ γάρ ἐσθ' ὁμονοεῖν, τὸ αὐτὸ ἑκάτερον ἐννοεῖν ὁδήποτε, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ· οἷον ὅταν καὶ ὁ δῆμος, καὶ οἱ ἐπιεικεῖς τοὺς ἀρίστους ἄρχειν· οὕτω γὰρ πᾶσι γίνεται οὗ ἐφίενται. πολιτικὴ δὲ φιλία φαίνεται ἡ ὁμόνοια, καθάπερ καὶ λέγεται· περὶ τὰ συμφέροντα γάρ ἐστι, καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον ἀνήκοντα. ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὁμόνοια ἐν τοῖς ἐπιεικέσιν· οὗτοι γὰρ καὶ ἑαυτοῖς ὁμονοοῦσι, καὶ ἀλλήλοις, ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὄντες, ὡς εἰπεῖν·

Magn. l. 2. c. 12. Eudem. l. 8. c. 8.

τῶν τοιούτων γὰρ μένει τὰ βουλήματα, καὶ οὐ μεταρρεῖ, ὥσπερ Εὔριπος· βούλονταί τε τὰ δίκαια, καὶ τὰ συμφέροντα. τούτων δὲ καὶ κοινῇ ἐφίενται. τοὺς δὲ φαύλους οὐχ οἷόν τε ὁμονοεῖν, πλὴν ἐπὶ μικρόν. (καθάπερ καὶ φίλους εἶναι) πλεονεξίας ἐφιεμένους ἐν τοῖς ὠφελίμοις·* ἐν δὲ τοῖς πόνοις καὶ ταῖς λειτουργίαις, ἐλλείποντας· ἑαυτῷ δ' ἕκαστος βουλόμενος * ταῦτα, τὸν πέλας ἐξετάζει καὶ κωλύει· μὴ γὰρ τηρούντων, τὸ κοινὸν ἀπόλλυται. συμβαίνει οὖν αὐτοῖς στασιάζειν, ἀλλήλους μὲν ἐπαναγκάζοντας· αὐτοὺς δὲ μὴ βουλομένους τὰ δίκαια ποιεῖν.

* γρ. ἐν δὲ τοῖς δαπανήμασι
* γρ. πάντα

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ εὐεργεσίας. τί ποτε οἱ εὐεργέται τοὺς εὐεργετηθέντας δοκοῦσι μᾶλλον φιλεῖν ἢ οἱ εὖ παθόντες.

OΙ δ' εὐεργέται τοὺς εὐεργετηθέντας δοκοῦσι μᾶλλον φιλεῖν, ἢ οἱ εὖ παθόντες τοὺς δράσαντας, καὶ ὡς * παρὰ λόγον γινόμενον, ἐπιζητεῖται· τοῖς μὲν οὖν πλείστοις φαίνεται, ὅτι, οἱ μὲν ὀφείλουσι, τοῖς δὲ ὀφείλεται. καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν δανείων, οἱ μὲν ὀφείλοντες, βούλονται μὴ εἶναι οἷς ὀφείλουσιν· οἱ δὲ δανείσαντες, καὶ ἐπιμέλονται τῆς τῶν ὀφειλόντων σωτηρίας· οὕτω καὶ τοὺς εὐεργετήσαντας βούλεσθαι εἶναι τοὺς παθόντας, ὡς κομιουμένους τὰς χάριτας· τοῖς δ', οὐκ εἶναι ἐπιμελὲς τὸ ἀνταποδοῦναι. Επίχαρμος μὲν οὖν τάχ' ἂν φαίη ταῦτα λέγειν αὐτούς, ἐκ πονηροῦ θεωμένους· ἔοικε δ' * ἀνθρωπικῷ· ἀμνήμονες γὰρ οἱ πολλοί, καὶ μᾶλλον εὖ πάσχειν, ἢ ποιεῖν, ἐφίενται. δόξειε δ' ἂν φυσικώτερον * τε εἶναι τὸ αἴτιον, καὶ οὐχ ὅμοιον τῷ περὶ τοὺς δανείσαντας· οὐ γάρ ἐστι φίλησις περὶ ἐκείνους, ἀλλὰ τοῦ σώζεσθαι βούλησις, τῆς κομιδῆς ἕνεκα. οἱ δ' εὖ πεποιηκότες, φιλοῦσι καὶ ἀγαπῶσι τοὺς εὖ πεπονθότας, κἂν μηδὲν ὦσι χρήσιμοι, μηδ' εἰς ὕστερον γένοιντ' ἄν. ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν * τεχνιτῶν συμβέβηκε· πᾶς γὰρ τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀγαπᾷ μᾶλλον, ἢ ἀγαπηθείη ἂν ὑπὸ τοῦ ἔργου, ἐμψύχου γενομένου. μάλιστα δ' ἴσως τοῦτο περὶ τοὺς ποιητὰς συμβαίνει· ὑπεραγαπῶσι γὰρ οὗτοι τὰ οἰκεῖα ποιήματα, στέργοντες ὥσπερ τέκνα. τοιούτῳ δὴ ἔοικε καὶ τὸ τῶν εὐεργετῶν· τὸ γὰρ εὖ πεπονθός, ἔργον ἐστὶν αὐτῶν. τοῦτο δὴ ἀγαπῶσι μᾶλλον, ἢ τὸ ἔργον τὸν ποιήσαντα· τούτου δ' αἴτιον, ὅτι τὸ εἶναι πᾶσιν αἱρετὸν καὶ φιλητόν· ἐσμὲν δ' ἐνεργείᾳ· τῷ ζῆν γὰρ καὶ πράττειν. ἐνεργείᾳ δὴ ὁ ποιήσας τὸ ἔργον, ἔστι πως. στέργει δὴ τὸ ἔργον, διότι καὶ τὸ εἶναι. τοῦτο δὲ φυσικόν· ὃ γάρ ἐστι δυνάμει, τοῦτο ἐνεργείᾳ τὸ ἔργον μηνύει· ἅμα δὲ καί, τῷ μὲν εὐεργέτῃ καλόν, τὸ κατὰ τὴν πρᾶξιν, ὥστε χαίρειν ἐν ᾧ τοῦτο· τῷ δὲ παθόντι οὐθὲν καλὸν ἐν τῷ δράσαντι· ἀλλ' εἴπερ, συμφέρον. τοῦτο δ' ἧττον ἡδὺ καὶ φιλητόν. ἡδεῖα δ' ἐστί, τοῦ μὲν παρόντος, ἡ ἐνέργεια· τοῦ δὲ μέλλοντος, ἡ ἐλπίς· τοῦ δὲ γεγενημένου, ἡ μνήμη. ἥδιστον δὲ τὸ κατὰ τὴν ἐνέργειαν, καὶ φιλητὸν ὁμοίως.

* γρ. παράλογον
* γρ. ἀνθρωπικόν
* γρ. deeſt τι in q. c.
* γρ. τεχνιτῶν

A Talium enim virorum eædem manent voluntates, neque inſtar Euripi fluunt & refluunt. Iidem tum ea quæ iuſta, tum ea quæ vtilia ſunt, volunt. Horum autem cupiditate etiam communiter affecti ſunt. Mali autem concordes eſſe nõ poſſunt, niſi parum admodũ (quemadmodum nec facilè amici eſſe poſſunt) cùm in rebus vtilibus quidem ſuperiora omnia habere velint: in ſumptibus autem faciendis, muneribúſque publicis obeundis ac ſuſtinendis, vinci ſe facilè patiantur. At vbi ſibi ipſi quiſque eadẽ concupiſcit, in eum qui ſibi proximus eſt, inquirit, eúmque arcet, & prohibet. Res communis enim interit, dum eã nemo tuetur neque cõſeruat. Accidit ergo eis vt diſcordiis & ſeditionibus inter ſe conflictentur, dum alter alteri neceſſitatem imponit: ipſi B autem quæ iuſta ſunt, pro ſua virili parte facere nolut.

CAPVT VII.

Septima quæſtio: Cur benefici eos quibus bene fecerunt, maiore proſequantur amore, quàm econtrà.

BEnefici autẽ eos de quibus bene meriti ſunt, vehementiùs amare videntur, quàm ij qui beneficiũ acceperunt, bene de ſe meritos: eiúſque rei, quaſi præter rationem & opinionem omniũ fiat, ratio quæritur. Eo igitur fieri pleriſque videtur, quòd illi debẽt, his debetur. Quemadmodum itaque in rebus mutuis, debitores ſuis creditoribus interitum exoptãt: at iis qui mutuum C dederunt, debitorum ſalus etiam curæ eſt: ſic & eos qui de aliquibus bene meriti ſunt, eorum qui beneficium acceperunt, incolumitatis ſtudioſos eſſe, tanquam beneficij gratiam conſecuturos: illos autem de gratia referenda non magnoperè laborare. Atque hæc fortaſſis eos loqui dicat Epicharmus, ex hominum improbitate ſpectanteis. Veruntamen ab humano ingenio non abhorrent. Nã magna pars hominum beneficij immemor eſt, mauúltque beneficiũ accipere, quàm dare. Verùm huius rei cauſa à natura potiùs repetẽda eſt, neque vlla ex parte eorũ qui pecuniam mutuã dederũt, rationi ſimilis eſt. Nõ enim amant hi ſuos debitores, ſed ſaluos eſſe volunt, vt ſuũ recuperent. Qui autem beneficium contulerunt, amant & diligunt eos quos beneficio affecerunt, etiamſi neque in præſenti vlla in re ſibi ſint vti- D les, neque ſint poſtea futuri. Quod & in artificibus vſuuenit. Amat enim ſuũ quiſque opus vehemẽtiùs quàm ab opere ſuo amaretur, ſi ex inanimo fieret animatum. Atque hoc in poëtis fortaſſe maximè cõtingit. Hi enim ſua poëmata ſupra modũ amant, affectum in ea, tãquam in liberos, induti paternum. Non admodum huic diſſimilis eſt beneficiorum ratio. Id enim quod beneficio affectum eſt, eorum qui beneficium dederunt, opus eſt. Hoc igitur illis carius eſt, quàm operi is qui opus effecit. Huius rei cauſa eſt, quòd eſſe, omnibus optabile & amabile eſt. Functione autem muneris ſumus, eo nimirũ quòd viuamus, & aliquid agamus. Qui opus effecit igitur, re & functione muneris quodammodo eſt. Ergo ſuum cuique opus carum eſt, quia & eſſe ei carũ eſt. Eſt E autem hoc naturale. Quæ res enim poteſtate eſt, hanc opus functione muneris & re indicat ac declarat. Præterea homini bene de altero merito pulchrũ & honeſtũ eſt id quod ex actione eſt, ita vt eo, in quo hoc eſt, delectetur: ei autem qui beneficium accepit, nihil honeſti in eo qui bene meritus eſt, ineſt: ſed ſi quid eſt, emolumentum eſt: at hoc minùs iucundum, minúſque amabile eſt. Affert porrò præſentis quidem rei vſus ac functio voluptatem, futuræ autem ſpes, præteritæ verò memoria. Omnium autem rerum ea iucundiſſima eſt, quæ vſu & functione eſt, itemque amabiliſſima.

Ei igitur qui beneficium contulit, manet opus; honeſtum enim diuturna res eſt. ei autem qui accepit, vtilitas celeriter euaneſcit. Et rerum quidem honeſtarum memoria, iucunda: vtilium autem, non admodum, aut certè minùs. Contrà ſe res habere videtur in ſpe, ſeu expectatione. Præterea amatio affectioni ſimilis eſt: amari autem perpeſſioni. Eos igitur qui in actione ſunt ſuperiores, & amare, & ea quæ amicitiæ propria ſunt, comitantur. Præterea omnes ea quæ magno labore conſecuti ſunt, magis amplectuntur: vt & pecunias qui quæſierunt, quàm qui ab aliis acceperunt. Et accipere quidem beneficium, minimè laborioſum videtur eſſe: conferre autem, difficile atque operoſum. Atque ob hanc cauſam & matres, liberorum ſunt patribus amantiores. Nam & laborioſior partus eſt, & ſciunt certiùs ſuos eſſe. Atque hoc etiam ad beneficos accommodari poſſe videatur.

A τῷ μὲν οὖν τῷ ποιήσαντι, μένει τὸ ἔργον· τὸ καλὸν γὰρ πολυχρόνιον· τῷ δὲ παθόντι, τὸ χρήσιμον παροίχεται. ἥτε μνήμη, τῶν μὲν καλῶν, ἡδεῖα· τῶν δὲ χρησίμων, οὐ πάνυ, ἢ ἧττον. ἡ προσδοκία δ' ἀνάπαλιν ἔχειν ἔοικε· καὶ ἡ μὲν φίλησις, ποιήσει ἔοικε· τὸ δὲ φιλεῖσθαι, τῷ πάσχειν. * τοῖς ὑπερέχουσι δὲ περὶ τὴν πρᾶξιν ἕπεται τὸ φιλεῖν καὶ τὰ φιλικά. ἔτι δὲ, τὰ ἐπιπόνως γενόμενα, πάντες μᾶλλον στέργουσιν, οἷον καὶ τὰ χρήματα οἱ κτησάμενοι τῶν παραλαβόντων. δοκεῖ δὴ, τὸ μὲν εὖ πάσχειν, ἄπονον εἶναι· τὸ δ' εὖ ποιεῖν, ἐργῶδες· διὰ ταῦτα δὲ καὶ B αἱ μητέρες φιλοτεκνότεραι· ἐπιπονωτέρα γὰρ ἡ γέννησις, καὶ μᾶλλον ἴσασιν ὅτι αὐτῶν. δόξειε δ' ἂν τοῦτο καὶ τοῖς εὐεργέταις οἰκεῖον εἶναι.

*κ. τοῦ ὑπερέχον. male.

CAPVT VIII.

Octaua quæſtio, Vtrùm ſeipſum quis, an alios ſummo amore complecti debeat. Confertur φιλαυτία cum φιλίᾳ.

OCcurrit autem dubitatio, Vtrùm ſe ipſum maximè amare oporteat, an alium quenquam? Solent enim vulgo obiurgari, qui ſui ſunt amantiſſimi, & quaſi ea res cũ turpitudine ac dedecore coniuncta ſit, φίλαυτοι, id eſt, ſui amantes, appellantur. Videtúrque homo improbus omnia ſua cauſa agere, eóque magis, quo ſit vitioſior. Itaque eum criminantur, & accuſant, quòd nihil agat à ſuis rationibus & commodis alienum. Vir bonus autem omnia propter honeſtum agit: & quo ſit melior, eo magis propter honeſtum, & amici cauſa: ſuum commodum autem negligit ac prætermittit. Verùm ab hac oratione facta diſcrepant, neque immeritò. Aiunt enim maximè eum amare oportere, qui maximè ſit amicus. At is maximè amicus eſt, qui quem vult bonis ornatum eſſe, eum vult illius ipſius cauſa ornatum eſſe, etiamſi nemo ſciturus ſit. Hæc autem inſunt in vnoquoque erga ſeipſum maximè, & cætera etiam omnia, quibus amicus definitur. Suprà D enim diximus, omnia quæ amicitiæ propria ſunt, à nobis ipſis profecta, etiam ad alios permanare ac peruenire: atque omnia prouerbia conſentiunt, quale illud eſt, Vnus animus. &, Amicorum omnia communia. &, Æqualitas amicitia. &, Genu crure propius. Hæc enim omnia in vnoquoque erga ſeipſum inſunt maximè. Sibi enim quiſque maximè amicus eſt. Quo fit vt ſibi ſit quiſque maximè diligendus. Meritò porrò dubitatur, harum orationum vtram ſequi oporteat, cùm vtraque ſit veriſimilis. Fortaſſis igitur tales orationes diſtinguendæ ſunt, quatenus, & quà ex parte vtraque vera eſt. Itaque ſi quid vtrique ſui ipſius amorem appellent, teneamus: res erit fortaſſe plana & aperta. Qui igitur eum vt probrum obiiciunt, ſui a- E mantes appellant eos, qui in pecunia, in honoribus, in voluptatibus denique corporis ſibiipſis maiorem partem tribuũt, ac vendicant. Hæc enim bona pars hominum concupiſcit, & in eis, vt omnium rerum optimis, omne ſtudium ſuum collocat: atque idcirco de iis inter ſe dimicare ſolent. Qui igitur in his priores ac ſuperiores eſſe volunt, ſuis cupiditatibus & (vt vno verbo dicam) ſuis affectibus eique animi parti quæ rationis expers eſt, obſequuntur. Tale autem eſt vulgus hominum. Itaque etiam à multitudine quæ vitioſa eſt, fluxit appellatio. Meritò igitur iis qui hoc modo ſui amantes ſunt, amor hic maledicti loco obiicitur.

ΚΕΦΑΛ. η.

Ἀπορία· πότερον δεῖ φιλεῖν ἑαυτὸν μάλιστα, ἢ ἄλλον τινά.

ΑΠορεῖται δὲ, πότερον δεῖ φιλεῖν ἑαυτὸν μάλιστα, ἢ ἄλλον τινά. ἐπιτιμῶσι γὰρ τοῖς ἑαυτοὺς μάλιστα ἀγαπῶσι· καὶ ὡς ἐν αἰσχρῷ, φιλαύτους C ἀποκαλοῦσι· δοκεῖ τε, ὁ μὲν φαῦλος, ἑαυτοῦ χάριν πάντα πράττειν, καὶ ὅσῳ ἂν μοχθηρότερος ᾖ, τοσούτῳ μᾶλλον· ἐγκαλοῦσι δὴ αὐτῷ, οἷον ὅτι οὐδὲν * ἀφ' ἑαυτοῦ πράττει· ὁ δ' ἐπιεικὴς, διὰ τὸ καλὸν, καὶ ὅσῳ ἂν βελτίων ᾖ, μᾶλλον διὰ τὸ καλὸν, καὶ φίλου ἕνεκα· τὸ δ' αὑτοῦ, παρίησι. τοῖς λόγοις δὲ τούτοις τὰ ἔργα διαφωνεῖ, οὐκ ἀλόγως· φασὶ γὰρ δεῖν φιλεῖν μάλιστα τὸν μάλιστα φίλον· φίλος δὲ μάλιστα, ὁ βουλόμενος, * ᾧ βούλεται τἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, καὶ εἰ μηδεὶς εἴσεται. ταῦτα δ' ὑπάρχει μάλιστα αὐτῷ πρὸς αὑτὸν, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ πάντα, D οἷς ὁ φίλος ὁρίζεται. * εἴρηται γὰρ, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ πάντα τὰ φιλικὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους διήκει. καὶ αἱ παροιμίαι δὲ πᾶσαι ὁμογνωμονοῦσιν, οἷον τὸ, μία ψυχή. καὶ, κοινὰ τὰ τῶν φίλων. καὶ, ἰσότης φιλότης. καὶ, γόνυ κνήμης ἔγγιον. πάντα γὰρ ταῦτα πρὸς αὑτὸν μάλιστ' ἂν ὑπάρχοι· μάλιστα γὰρ φίλος ἑαυτῷ· καὶ φιλητέον δὴ μάλιστα ἑαυτόν. ἀπορεῖται δὲ εἰκότως, ποτέροις χρεὼν ἕπεσθαι, ἀμφοῖν ἐχόντοιν τὸ πιστόν. * ἴσως οὖν τοὺς τοιούτους δεῖ τῶν λόγων διαιρεῖν, καὶ διορίζειν ἐφ' ὅσον ἑκάτεροι καὶ πῇ ἀληθεύουσιν. εἰ δὴ λάβοιμεν τὸ φίλαυτον, πῶς ἑκάτεροι λέγουσι, τάχ' ἂν γένοιτο δῆλον. οἱ μὲν οὖν εἰς E ὄνειδος ἄγοντες αὐτὸ, φιλαύτους καλοῦσι τοὺς ἑαυτοῖς ἀπονέμοντας τὸ πλεῖον, ἐν χρήμασι, καὶ τιμαῖς, καὶ ἡδοναῖς ταῖς σωματικαῖς· τούτων γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται, καὶ ἐσπουδάκασι περὶ αὐτὰ, ὡς ἄριστα ὄντα· διὸ καὶ περιμάχητά ἐστιν. οἱ δὴ περὶ ταῦτα πλεονέκται, χαρίζονται ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ ὅλως τοῖς πάθεσι, καὶ τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς. τοιοῦτοι δ' εἰσὶν οἱ πολλοί. διὸ καὶ ἡ προσηγορία γεγένηται ἀπὸ τοῦ πολλοῦ φαύλου ὄντος· δικαίως δὴ τοῖς οὕτω φιλαύτοις ὀνειδίζεται.

Magn. l. 2. c. 13 & 14.

* γρ. ἀπ' αὐτ. ſed tuetur ita.

* γρ. ᾧ μάλιστα βούλεται

* Suprà cap. 4.

* γρ. ἴσως δ' οὖν.

ὅτι δὲ τοὺς τὰ τοιαῦτα αὑτοῖς ἀπονέμοντας, εἰώθασι λέγειν οἱ πολλοὶ φιλαύτους, οὐκ ἄδηλον. εἰ γάρ τις ἀεὶ σπουδάζοι τὰ δίκαια πράττειν αὐτὸς μάλιστα πάντων, ἢ τὰ σώφρονα, ἢ ὁποιαοῦν ἄλλα τῶν κατὰ τὰς ἀρετὰς, καὶ ὅλως ἀεὶ τὸ καλὸν ἑαυτῷ περιποιοῖτο, οὐδεὶς ἐρεῖ φίλαυτον τοῦτον, οὐδὲ ψέξει. δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος εἶναι μᾶλλον φίλαυτος· ἀπονέμει γοῦν ἑαυτῷ τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα ἀγαθὰ, καὶ χαρίζεται ἑαυτοῦ τῷ κυριωτάτῳ, καὶ πάντα τούτῳ πείθεται· ὥσπερ δὲ καὶ πόλις τὸ κυριώτατον μάλιστ' εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶν ἄλλο σύστημα, οὕτω καὶ ἄνθρωπος· καὶ φίλαυτος δὴ μάλιστα, ὁ τοῦτο ἀγαπῶν, καὶ τούτῳ χαριζόμενος* καὶ ἐγκρατὴς δὴ καὶ ἀκρατὴς λέγονται, τῷ κρατεῖν τὸν νοῦν ἢ μὴ, ὡς τούτου ἑκάστου ὄντος.* καὶ πεπραγέναι δοκοῦσιν αὐτοὶ, καὶ ἑκουσίως, τὰ μετὰ λόγου μάλιστα. ὅτι μὲν οὖν τοῦθ' ἕκαστός ἐστι μάλιστα, οὐκ ἄδηλον, καὶ ὅτι ὁ ἐπιεικὴς μάλιστα τοῦτο ἀγαπᾷ. διὸ φίλαυτος μάλιστ' ἂν εἴη, καθ' ἕτερον εἶδος τοῦ ὀνειδιζομένου· καὶ διαφέρων τοσοῦτον, ὅσον τὸ κατὰ λόγον ζῆν, τοῦ κατὰ πάθος· καὶ* ὀρέγεσθαι ἢ τοῦ καλοῦ, ἢ τοῦ δοκοῦντος συμφέρειν. τοὺς μὲν οὖν περὶ τὰς καλὰς πράξεις διαφερόντως σπουδάζοντας, πάντες ἀποδέχονται καὶ ἐπαινοῦσι· πάντων δὲ ἁμιλλωμένων πρὸς τὸ καλὸν, καὶ διατεινομένων τὰ κάλλιστα πράττειν, κοινῇ τ' ἂν πάντ' εἴη τὰ δέοντα, καὶ ἰδίᾳ ἑκάστῳ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, εἴπερ ἡ ἀρετὴ τοιοῦτόν ἐστιν· ὥστε τὸν μὲν ἀγαθὸν, δεῖ φίλαυτον εἶναι· καὶ γὰρ αὐτὸς ὀνήσεται τὰ καλὰ πράττων, καὶ τοὺς ἄλλους ὠφελήσει· τὸν δὲ μοχθηρὸν, οὐ δεῖ· βλάψει γὰρ καὶ ἑαυτὸν, καὶ τοὺς πέλας, φαύλοις πάθεσιν ἑπόμενος. τῷ μοχθηρῷ μὲν οὖν διαφωνεῖ, ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ἃ πράττει· ὁ δὲ ἐπιεικὴς, ἃ δεῖ, ταῦτα καὶ πράττει· πᾶς γὰρ νοῦς αἱρεῖται τὸ βέλτιστον ἑαυτῷ· ὁ δὲ ἐπιεικὴς πειθαρχεῖ τῷ νῷ. ἀληθὲς δὲ τὸ περὶ τοῦ σπουδαίου, καὶ τὸ τῶν φίλων ἕνεκα πολλὰ πράττειν καὶ τῆς πατρίδος, κἂν δέῃ ὑπεραποθνήσκειν· προήσονται γὰρ καὶ χρήματα, καὶ τιμὰς, καὶ ὅλως τὰ περιμαχητὰ ἀγαθὰ, περιποιούμενος ἑαυτῷ τὸ καλόν· ὀλίγον γὰρ χρόνον ἡσθῆναι σφόδρα μᾶλλον ἕλοιτ' ἂν, ἢ πολὺν ἠρέμα, καὶ βιῶσαι καλῶς ἐνιαυτὸν, ἢ πολλὰ ἔτη τυχόντως· καὶ μίαν πρᾶξιν καλὴν καὶ μεγάλην, ἢ πολλὰς καὶ μικράς. τοῖς δὲ ὑπεραποθνήσκουσι τοῦτ' ἴσως συμβαίνει. αἱροῦνται δὴ μέγα καλὸν ἑαυτοῖς· καὶ χρήματα προοῖντ' ἂν, ἐφ' ᾧ πλείω λήψονται οἱ φίλοι. γίγνεται γὰρ, τῷ μὲν φίλῳ, χρήματα· αὐτῷ δὲ, τὸ καλόν· τὸ δὲ μεῖζον ἀγαθὸν ἑαυτῷ ἀπονέμει. καὶ περὶ τὰς τιμὰς δὲ καὶ ἀρχὰς, ὁ αὐτὸς τρόπος· πάντα γὰρ τῷ φίλῳ ταῦτα προήσεται· καλὸν γὰρ αὐτῷ τοῦτο καὶ ἐπαινετόν. εἰκότως δὴ δοκεῖ σπουδαῖος εἶναι, ἀντὶ πάντων αἱρούμενος τὸ καλόν. ἐνδέχεται δὲ καὶ πράξεις τῷ φίλῳ προΐεσθαι, καὶ εἶναι κάλλιον τοῦ αὐτὸν πρᾶξαι, τὸ αἴτιον τῷ φίλῳ γενέσθαι. ἐν πᾶσι δὴ τοῖς ἐπαινετοῖς, ὁ σπουδαῖος φαίνεται ἑαυτῷ τοῦ καλοῦ πλέον νέμων. οὕτω μὲν οὖν δεῖ φίλαυτον εἶναι, καθάπερ εἴρηται· ὡς δ' οἱ πολλοὶ, οὐ χρή.

* γρ. ἐγκρατὴς δὲ καὶ ἀκρατὴς λεγ.

* γρ. δὲ πεπραχέναι δοκοῦσιν αὐτοὶ καὶ ἑκουσίως,

* Vetus interp. ὀρέγ. τοῦ καλοῦ ſine τ.

A Eos autem qui ſibi talia tribuunt, vulgò ſolere ſui amãteis appellari, minimè obſcurũ eſt. Si quis enim omniũ maximè ea quæ iuſta ſunt, aut temperata, aut quæcunque alia virtutibus cõſentanea, agere ſtudeat, & omnino ſemper honeſtum ſibi vendicet: nemo hunc quoque ſui amantem dicet, neque vituperabit. Atqui vir huiuſmodi, amans ſui potiùs eſſe videatur. Sibi enim res pulcerrimas atque optimas tribuit: eique ſui parti quæ principatũ obtinet gratificatur, & omnibus in rebus obtemperat. Quemadmodũ autẽ pars præcipua atque optima ciuitatis, etiã videtur eſſe ciuitas, idémque de quouis alio conuentu ſentiẽdum: ſic & hominis pars ea quæ dominari debet, homo eſt. Eſt igitur ille ſui amantiſſimus, qui hanc amat, & qui huic gratificatur. Iã quoque cõti- B nens & incontinens, eo dicuntur, quòd mens in illo ſuperior ac potẽtior ſit, in hoc inferior atque imbecillior: quaſi ſua quiſque mens ſit. videtúrque homines ea ipſi, ſuãque ſponte egiſſe maximè, quæ cũ ratione egerint. Vnumquenque igitur, mentem ſuam eſſe maximè, atque hanc optimo cuique eſſe chariſſimã, perſpicuũ eſt. Itaque ſui fuerit amantiſſimus, genere quodam amoris, ab eo qui vitio datur, differente, tantum diſtans à ſuperiore, quantum intereſt vtrum quis rationi conuenienter viuat, an affectibus & perturbationibus animi ſeruiat: & vtrùm honeſtum, an id quod vtilitatis ſpeciem habet, appetat. Ij igitur qui præclaris atque honeſtis actionibus egregiè præter cæteros ſtudẽt, omnibus pro- C bati ſunt, ab omnibúſque collaudantur. Quòd ſi omnes ad honeſtum certatim peruenire, reſque honeſtiſſimas agere contenderent: tum communiter omnibus ea quę ratio poſtulat, tum priuatim cuique maxima bona ſuppeteret: ſiquidem virtus talis res eſt. Itaque virum quidem bonum ſui amãtem eſſe oportet. Namque & ipſe ex honeſtis actionibus vtilitatem percipiet, & aliis proderit. Improbum autem ac vitioſum, non oportet: & ſibi enim & proximo cuique nocebit, vitioſis animi perturbationibus obtemperans. Improbi igitur hominis actiones ab iis quæ ſunt agenda, diſcrepãt: vir bonus autem, quæ ſunt agenda, ea & agit. Etenim mens omnis id ſequitur, ac ſumit, quod ſibi eſt optimum. At vir bonus imperio mentis paret. Quod autem de viro bono dicitur, cum multa & amicorum & patriæ cauſa agere, D etiamſi mors ei ſit oppetenda, verum eſt. Nam & pecuniæ, & honorum, & omnino eorum bonorum, de quibus homines inter ſe decertare ſolent, iacturam faciet, vt ſibiipſi honeſti poſſeſſionem comparet ac vendicet. Pauliſper enim magna voluptate potiri, quàm diu parua: & annum vnũ honeſtè viuere, quàm multos temerè, & ex arbitrio vtriúſque fortunæ, multò malit: vnam denique actionem magnam atque honeſtam multis & paruis anteponat. Atque hoc iis qui vel pro amicis, vel pro patria excedunt è vita, fortaſſe contingit. Magnam igitur ſibi honeſtatem ſumunt, atque eligunt. Pecunias quinetiam libenter proiecerint, ac profuderint, vt amici ampliores conſequantur. Amico enim pecunia, ipſi honeſtum quæritur. Maius autem bonum ſibiipſi tri- E buit. Idem de honoribus & imperiis ſeu magiſtratibus ſentiendum eſt. Hæc enim omnia amico concedet: quoniam hoc ei & honeſtum & laudabile eſt. Iure dicitur vir bonus & virtute præditus habetur, qui rebus omnibus honeſtum anteponat. Accidere autem poteſt, vt actiones rerum amico tradat & concedat, ſitque ei honeſtius amico rerum agendarum auctorem cauſamque fuiſſe, quàm ipſum agere. In omnibus igitur rebus laudabilibus apparet virum virtute præſtantem ſibi plus honeſti tribuere. Itaque hoc modo, quomodo dixi, ſe ipſum amare oportet: ſed vt vulgus, non oportet.

CAPVT IX.

Quæſtio nona, Quinam amicis opus habeant, & Vtrùm vir beatus amicis indigeat.

HAc etiam de re controuerſia eſt, Vtrùm aliquando futurum ſit, vt amicis egeat beatus, necne. Negãt enim, iis qui beati ſunt, boniſque omnibus cumulati nullare egent, amicis opus eſſe: eis enim omniũ bonorum copiam ſuppetere. Cùm ſint igitur ſuis opibus cõtenti, nihil eos ampliùs deſiderare. Amicum autẽ, cùm ſit alter idem, amico ſuppeditare ſolere, quæ ille per ſe conſequi non poſſit. Ex quo illud,

Fortuna cùm fauet, quid amicis eſt opus?

Sed abſurdum eſt, omnia bona beato tribuenteis amicos non dare, quod omnium bonorum externorum videtur eſſe maximum. Quòd ſi amici eſt bene mereri de altero potiùs quàm beneficium accipere: & ſi viri boni, ac virtutis proprium eſt, beneficium conferre in alterũ: pulchrius autẽ eſt de amicis, quàm de alienis bene mereri: deſiderabit vir bonus aliquos, qui beneficium à ſe ſint accepturi. Itaque etiam quæritur, vtrùm in rebus aduerſis magis quàm in ſecũdis amici requirantur: quaſi & ei cui aduerſatur fortuna, opus ſit aliquibus, qui ei benignè faciant: & ii, quorum ſunt res ſecundæ, nonnullos, in quos beneficium conferant, deſiderent. Verùm abſurdum illud quoque fortaſſe ſit, ſolitarium facere beatum. Nemo enim hac conditione bonis omnibus abundare velit, vt ſolus ætatem agat. Homo enim ciuile animal eſt, & ad ſocietatem vitæ aptum natura. Hoc igitur viro beato ſuppetit. Habet enim ea quæ natura bona ſunt. Iam verò perſpicuum eſt, cum amicis & viris bonis, quàm cum alienis, & forte fortuna oblatis hominibus, totum diem conſumere præſtare. Amicis igitur viro beato opus eſt. Quænam ergo eſt priorum illorum oratio, & qua ex parte vera? An quòd vulgus eos eſſe amicos exiſtimat, qui vtilitatem afferunt? At talibus nihil egebit beatus: quandoquidem omniũ ei bonorum ſuppetit copia. Ne iis quidem qui propterea quòd delectant, ſunt amici: aut parum admodum. Nam cùm eius vita ſit ſuauis, & iucunda: voluptatem aduentitiam non requirit. At ſi talibus amicis non eget, amicis egere non videtur. Sed hoc fortaſſe verum non eſt. Principio enim diximus, beatitudinem, muneris functionem quandam eſſe. Muneris functio autem nimirum oritur ac gignitur, neque vt poſſeſſio quædam ſubeſt aut ſuppetit. Quòd ſi beatum eſſe, in viuendo & in muneris functione conſiſtit: & ſi virorum bonorum functio muneris per ſe bona & iucunda eſt, vt initio dictum eſt: id autem, quod cuiuſque proprium eſt, numeratur in iucundis: alterum autem faciliùs, quàm nos ipſos, & illius actiones, quàm noſtras, cernere poſſumus: &, ſi virorum bonorum actiones, eorundemque amicorum, bonis ſunt ſuaues & iucundæ (habent enim ea vtrique quæ ſunt iucunda natura) ſi igitur hæc vera ſunt, talibus amicis egebit beatus, ſi quidem bonas & honeſtas actiones & proprias intueri exoptat. Tales autem ſunt viri boni, qui idem ſit amicus, actiones. Exiſtimant autem, beatum iucundè viuere oportere. Atqui homini ſolitariam vitam agenti moleſta & acerba vita eſt. Non enim ei qui ſolus viuat, aſſiduè munere fungi facile eſt. Cum aliis autem, & erga alios, faciliùs. Erit igitur ea muneris functio magis aſſidua, minùſque interrupta, quæ per ſe iucunda eſt. Quod penes beatum eſſe oportet. Nam vir bonus, virtuteque præditus, quà bonus eſt, actionibus virtuti conſentaneis delectatur, offenditùrque contrariis:

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ἀπορία· πότερον ὁ εὐδαίμων δεήσεται φίλων ἢ μή.

A Ἀμφισβητεῖται δὲ καὶ περὶ τὸν εὐδαίμονα, εἰ δεήσεται φίλων ἢ μή. οὐθὲν γάρ φασι φίλων δεῖν τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρκεσιν· ὑπάρχειν γὰρ αὐτοῖς τἀγαθά· αὐτάρκεις οὖν ὄντας, οὐδενὸς προσδεῖσθαι· τὸν δὲ φίλον, ἕτερον αὐτὸν ὄντα, πορίζειν, ἃ δι' αὑτοῦ ἀδυνατεῖ· ὅθεν τὸ, *Magn. l. 2. c. / Eudem. l. 8. c.*

Ὅταν ὁ δαίμων εὖ διδῷ, * τί δεῖ φίλων; *(* γρ. καὶ)*

B ἔοικε δ' ἀτόπῳ, τὸ, πάντα ἀπονέμοντας τἀγαθὰ τῷ εὐδαίμονι, φίλους μὴ ἀποδιδόναι· ὃ δοκεῖ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστον εἶναι. εἴ τε φίλου ἐστὶ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν, ἢ πάσχειν· καὶ ἔστι τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς, τὸ εὐεργετεῖν· κάλλιον δ' εὖ ποιεῖν φίλους ὀθνείων· τῶν εὖ πεισομένων δεήσεται ὁ σπουδαῖος. διὸ καὶ ἐπιζητεῖται, πότερον ἐν ἀτυχίαις μᾶλλον δεῖ φίλων, ἢ ἐν εὐτυχίαις· ὡς καὶ τοῦ ἀτυχοῦντος δεομένου τῶν εὐεργετησόντων· καὶ τῶν εὐτυχούντων, οὓς εὖ ποιήσουσιν. ἄτοπον δὲ ἴσως καὶ τὸ μονώτην ποιεῖν τὸν μακάριον· οὐδεὶς γὰρ ἕλοιτ' ἂν καθ' C αὑτὸν τὰ πάντ' ἔχειν ἀγαθά· πολιτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ συζῆν πεφυκός. καὶ τῷ εὐδαίμονι δὴ τοῦθ' ὑπάρχει· τὰ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὰ ἔχει. δῆλον δ' ὡς μετὰ φίλων καὶ ἐπιεικῶν κρεῖττον, ἢ μετ' ὀθνείων καὶ τῶν τυχόντων συνημερεύειν. δεῖ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων. τί οὖν λέγουσιν οἱ πρῶτοι, καὶ πῇ ἀληθεύουσιν, ἢ ὅτι πολλοὶ φίλους οἴονται τοὺς χρησίμους εἶναι; τῶν τοιούτων μὲν οὖν οὐθὲν δεήσεται ὁ μακάριος, ἐπειδὴ τἀγαθὰ ὑπάρχει αὐτῷ. οὐδὲ δὴ τῶν διὰ τὸ ἡδὺ, ἢ ἐπὶ μικρόν· ἡδὺς γὰρ ὁ βίος ὢν, οὐθὲν δεῖται ἐπεισάκτου ἡδονῆς. οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων, οὐ δοκεῖ δεῖσθαι φίλων. τὸ δ', οὐκ ἔστιν ἴ- D σως ἀληθές· ἐν ἀρχῇ γὰρ εἴρηται, ὅτι ἡ εὐδαιμονία, ἐνέργειά τίς ἐστιν. ἡ δ' ἐνέργεια, δῆλον ὅτι γίνεται, καὶ οὐχ ὑπάρχει, ὥσπερ κτῆμά τι. εἰ δὲ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐστὶν ἐν τῷ ζῆν καὶ ἐνεργεῖν, τοῦ ἀγαθοῦ δ' ἡ ἐνέργεια σπουδαία καὶ ἡδεῖα καθ' αὑτὴν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται· ἔστι δὲ καὶ τὸ οἰκεῖον, τῶν ἡδέων· θεωρεῖν δὲ * μᾶλλον τοὺς πέλας δυνάμεθα ἢ ἑαυτοὺς, καὶ τὰς ἐκείνων πράξεις, ἢ τὰς οἰκείας· αἱ τῶν σπουδαίων δὴ πράξεις φίλων ὄντων, ἡδεῖαι τοῖς ἀγαθοῖς· (ἄμφω γὰρ ἔχουσι τὰ τῇ φύσει ἡδέα·) ὁ μακάριος δὴ φίλων τοιούτων δεήσε- E ται, εἴπερ θεωρεῖν προαιρεῖται πράξεις ἐπιεικεῖς καὶ οἰκείας· τοιαῦται δ' αἱ τοῦ ἀγαθοῦ, φίλου ὄντος· οἴονταί τε δεῖν ἡδέως ζῆν τὸν εὐδαίμονα· * μονώτῃ μὲν οὖν χαλεπὸς ὁ βίος· οὐ ῥᾴδιον γὰρ καθ' αὑτὸν ἐνεργεῖν συνεχῶς· μεθ' ἑτέρων δὲ καὶ πρὸς ἄλλους, ῥᾷον. ἔσται οὖν ἡ ἐνέργεια συνεχεστέρα, ἡδεῖα οὖσα καθ' αὑτὴν, ὃ δεῖ περὶ τὸν μακάριον εἶναι· ὁ γὰρ σπουδαῖος, ᾗ σπουδαῖος, ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσι χαίρει, ταῖς δ' ἀπὸ κακίας δυσχεραίνει·

(γρ. τοὺς πέλας μᾶλλον)* *(* γρ. μον. μὲν οὖν χ.)*

καθάπερ ὁ μουσικὸς τοῖς καλοῖς μέλεσιν ἥδεται, ἐπὶ δὲ τοῖς φαύλοις λυπεῖται. γίνοιτο δ' ἂν καὶ ἄσκησίς τις τῆς ἀρετῆς ἐκ τοῦ συζῆν τοῖς ἀγαθοῖς, καθάπερ καὶ Θέογνίς * φησιν. φυσικώτερον δ' ἐπισκοποῦσιν ἔοικεν ὁ σπουδαῖος φίλος τῷ σπουδαίῳ, τῇ φύσει αἱρετὸς εἶναι· τὸ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὸν, εἴρηται ὅτι τῷ σπουδαίῳ ἀγαθὸν καὶ ἡδύ ἐστι καθ' αὑτό. τὸ δὲ ζῆν * ὁρίζονται τοῖς ζώοις, δυνάμει αἰσθητικῇ· ἀνθρώποις δὲ, αἰσθητικῇ, ἢ νοητικῇ· ἡ δὲ δύναμις, εἰς τὴν ἐνέργειαν * ἀνάγεται· τὸ δὲ κύριον, ἐν τῇ ἐνεργείᾳ· ἔοικε δὲ τὸ ζῆν εἶναι κυρίως τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν· τὸ δὲ ζῆν, τῶν καθ' αὑτὸ ἀγαθῶν καὶ ἡδέων· ὡρισμένον γὰρ· * τὸ δ' ὡρισμένον, τῆς τἀγαθοῦ φύσεως· τὸ δὲ τῇ φύσει ἀγαθὸν, καὶ τῷ ἐπιεικεῖ. διόπερ ἔοικε πᾶσιν ἡδὺ εἶναι. οὐ δεῖ δὲ λαμβάνειν μοχθηρὰν ζωὴν καὶ διεφθαρμένην, οὐδ' ἐν λύπαις· ἀόριστος γὰρ ἡ τοιαύτη, καθάπερ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῇ. ἐν τοῖς ἐχομένοις δὲ περὶ τῆς λύπης, ἔσται φανερώτερον. εἰ δ' αὐτὸ τὸ ζῆν, ἀγαθὸν, καὶ ἡδύ· ἔοικε δὲ καὶ ἐκ τοῦ πάντας ὀρέγεσθαι αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ μακαρίους· τούτοις γὰρ ὁ βίος αἱρετώτατος, καὶ ἡ τούτων μακαριωτάτη ζωή· ὁ δ' ὁρῶν, ὅτι ὁρᾷ, αἰσθάνεται· καὶ ὁ ἀκούων, ὅτι ἀκούει· καὶ ὁ βαδίζων, ὅτι βαδίζει· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἔστι τι τὸ αἰσθανόμενον, ὅτι ἐνεργοῦμεν. αἰσθανοίμεθ' ἂν, ὅτι αἰσθανόμεθα, καὶ νοοῖμεν, ὅτι νοοῦμεν. τὸ δ', ὅτι αἰσθανόμεθα * ἢ νοοῦμεν, ὅτι ἐσμέν· τὸ γὰρ εἶναι ἦν τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν· τὸ δ' αἰσθάνεσθαι ὅτι ζῇ, τῶν ἡδέων καθ' αὑτό· φύσει γὰρ ἀγαθὸν ἡ ζωή· τὸ δ' ἀγαθὸν ὑπάρχον ἑαυτῷ αἰσθάνεσθαι, ἡδύ· αἱρετὸν δὲ τὸ ζῆν, καὶ μάλιστα τοῖς ἀγαθοῖς, ὅτι τὸ εἶναι ἀγαθόν ἐστιν αὐτοῖς καὶ ἡδύ· συναισθανόμενοι γὰρ τοῦ καθ' αὑτὸ * ἀγαθοῦ, ἥδονται. ὡς δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἔχει ὁ σπουδαῖος, καὶ πρὸς τὸν φίλον· ἕτερος γὰρ αὐτὸς ὁ φίλος ἐστί· καθάπερ οὖν τὸ αὐτὸν εἶναι, αἱρετόν ἐστιν ἑκάστῳ, οὕτω καὶ τὸ τὸν φίλον, ἢ παραπλησίως. τὸ δ' εἶναι, ἦν αἱρετὸν διὰ τὸ αἰσθάνεσθαι * αὐτοῦ ἀγαθοῦ ὄντος. ἡ δὲ τοιαύτη αἴσθησις, ἡδεῖα καθ' αὑτήν. συναισθάνεσθαι ἄρα δεῖ καὶ τοῦ φίλου ὅτι ἔστι· τοῦτο δὲ γίνοιτ' ἂν ἐν τῷ συζῆν, καὶ κοινωνεῖν λόγων καὶ διανοίας. οὕτω γὰρ ἂν δόξειε τὸ συζῆν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λέγεσθαι, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν βοσκημάτων, τὸ ἐν τῷ αὐτῷ νέμεσθαι. εἰ δὴ τῷ μακαρίῳ τὸ εἶναι αἱρετόν ἐστι καθ' αὑτὸ, ἀγαθὸν τῇ φύσει ὂν καὶ ἡδύ, παραπλήσιον δὲ καὶ τὸ τοῦ φίλου ἐστί, καὶ ὁ φίλος τῶν αἱρετῶν ἂν εἴη. ὃ δ' ἐστὶν αὐτῷ αἱρετὸν, τοῦτο δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ, ἢ ταύτῃ ἐνδεὴς ἔσται. δεήσει ἄρα τῷ εὐδαιμονήσοντι φίλων σπουδαίων.

γρ. φησίν. [illegible] ... glossa scilicet.

γρ. [illegible], & ita Eustrat.

γρ. [illegible], minus rectè.

γρ. [illegible]

Metap. l. 1. c. 5.

γρ. [illegible], vide Eustrat.

γρ. καλοῦ τε ἀγαθοῦ, & ita videtur fuisse in Eustrat. codd.

γρ. ἑαυτοῦ. & in Eustr. quoq.

ΚΕΦΑΛ. Ι.

Ὅτι πολιτικῶν μὲν ἐστι πολλοὺς εἶναι φίλους· δι' ἀρετὴν δὲ, ἀγαπητὸν καὶ ὀλίγους εὑρεῖν τοιούτους.

ΑΡ' οὖν ὡς πλείστους φίλους ποιητέον, ἢ καθάπερ ἐπὶ τῆς ξενίας ἐμμελῶς εἰρῆσθαι δοκεῖ, τὸ,

quemadmodum muſicus ex modulatis cantibus voluptatem percipit, malos autem & diſcordeis grauiter & moleſtè fert. Iam verò ex conſuetudine & conuictu virorum bonorum exercitatio quædam virtutis capi poſſit, quemadmodum ait & Theognis. Sed iis qui magis à natura cauſam huius rei petunt, videtur vir bonus viro bono optabilis amicus eſſe natura. Diximus enim, quod natura bonum eſt, id viro bono per ſe bonum ac iucundum eſſe. Viuere autem in animantibus, poteſtate ſentiendi: in hominibus vi ſentiendi, aut intelligendi, terminatur. At poteſtas ad muneris functionē deducitur. Rei autem principatus in muneris functione conſiſtit. Videtur igitur viuere propriè eſſe ſentire, aut intelligere. Viuere autem in iis quæ per ſe bona & iucũda ſunt, numeratur. Eſt enim aliquid terminatum. Quidquid autem terminatum eſt, ad naturã ipſius boni pertinet. Iam quod naturã bonum eſt, idem & viro bono bonũ eſt. Quocirca videtur omnibus eſſe iucundum. Sumenda autem non eſt vita vitioſa, & corrupta, nec doloribus confecta. Nam talis vita nullis terminis circumſcripta eſt, quemadmodum nec ea quæ inſunt in ea. Sed in iis quæ deinceps dicturi ſumus de dolore, planiùs hoc conſtabit. Quod ſi viuere bonum eſt, eſt & iucundum. Quod quidem ex eo vel maximè probabile eſt, quod cùm omnes homines, tum maximè viri boni, & beati, viuendi cupiditate affecti ſunt. His enim vita eſt maximè expetenda, eorũmque tota vitæ ratio beatiſſima eſt. Qui autem videt, ſentit ſe videre: & qui audit, audire: & qui ambulat, ambulare: in aliis denique item omnibus eſt aliquid, quod ſentit nos fungi munere, & agere. Sẽtire autem nos, ſentire poſſumus, & intelligere nos, intelligere. At ſentire à nobis aliquid ſentiri, & intelligere aliquid intelligi, ſentire atque intelligere eſt nos eſſe. Eſſe enim, ſentire aut intelligere eſſe dicebamus. Sentire autem ſe viuere, in rebus per ſe iucũdis numeratur. Vita enim bonum eſt natura. Sentire autem in ſeipſo bonum ineſſe, iucundum eſt. Viuere igitur cùm ſit omnibus optabile, tum bonis maximè, quia eis eſſe & bonum eſt & iucundum. Cùm enim vnà id quod per ſe bonum eſt, ſenſu percipiunt, voluptate afficiuntur. Quomodo autem in ſeipſum vir bonus animatus eſt, ſic & in amicũ. Amicus enim alter ipſe. Quemadmodum igitur vnicuique ſe eſſe optabile & expetendum eſt, ſic & amicum, aut non multo ſecùs. Eſſe autem cuique optabile eſſe dicebamus, quia id ſentiat, quod eſt bonũ. Huiuſmodi autem ſenſus magna per ſe afficit voluptate. Vnà igitur ſentiat oportet, etiam amicũ eſſe. Quod continget in ſocietate victus atque vitæ, & in communicatione ſermonis & cogitationis. Ita enim conſuetudo & ſocietas vitæ dici videatur in hominibus: non, vt in pecudibus, paſcuorum & pabuli communitas. Si viro igitur beato eſſe optabile eſt per ſe, cùm ſit bonum, iucundũmque naturã, itémque de amico ſentiendum: conſequens eſt vt etiam amicus in rebus optabilibus ſit habendus. At quod cuique optabile eſt hoc ei ſuppetere oportet: alioqui hac parte penuria laborabit. Ei igitur qui beatus futurus eſt, amicis opus erit virtute præditis.

CAPVT X.

Quæſtio decima, de Numero amicorum.

SEd vtrùm quàm plurimi nobis aſciſcendi ſunt amici? an, quemadmodum in hoſpitalitate illud videtur aptè dictum,

Multorum non dicarũ, neque nullius hoſpes,
ſic & in amicitia conuenienter dicetur, neque inopem ab amicis eſſe, neque ingenti multitudine amicorum abundare oportere? Iis igitur, qui amicitiã ad vtilitatem referunt, id quod modò dictum eſt, admodum cõuenire videatur. Multis enim viciſſim operã dare difficile & laborioſum eſt: neque huic rei agendæ nobis ſatis ſint noſtræ facultates. Plures igitur quàm qui ad ſuã cuiuſque rem familiarem ſatis ſint, ſuperuacanei ſunt, honeſtéque viuendi rationẽ impediũt. Itaque nihil eis opus eſt. Tum qui voluptatis cauſa cõparantur amici, pauci ſatis ſunt: quemadmodum in cibis condimentum. Sed vtrùm viros bonos quãplurimos numero in amicitiam recipere oportet? An vt ciuitatis, ſic & amicorũ multitudinis aliquis modus eſt? Nam neque ex decem hominibus conſtare poſſit ciuitas: neque ex centum hominum millibus iam ciuitas eſt. Certus autem ciuium numerus non eſt fortaſſe aliquis vnus: ſed quiſquis inter duos aliquos definitos interiectus eſt, is numerus ciuiũ certus eſt. Numerus igitur etiam amicorum certus eſt aliquis, ac definitus. ac fortaſſe plurimi ſunt intelligẽdi, quibuſcũ conſuetudine victus & vitæ quis coniungi poſſit. Hoc enim amicitię maximè propriũ eſſe videbatur. Minimè verò illud obſcurum eſt, fieri non poſſe, vt quis cum multis viuat, eiſque omnibus ſeſe dedat, atq; impertiat. Prætereà illos etiã inter ſe amicos eſſe oportet, ſi futurum eſt vt omnes inter ſe vſu & cõſuetudine vitæ coniuncti ſint. Verùm hoc in multis difficile eſt. Illud quoque magni negotij eſt communi cum multis lætitia doloréque affici, ad cuiuſque affectum accõmodate. Probabile eſt enim vno tempore accidere poſſe, vt cum altero lætetur, doleat cum altero. Fortaſſis igitur commodius ac tutius erit, cum quàm plurimis amicis vſu coniungi nolle: ſed tot quærere, quot ad vitæ ſocietatem ſatis futuri ſunt. Neque enim naturã peti poſſe videatur, vt quis multis valde ſit amicus. Quapropter ne plurium quidẽ amore captus eſſe quiſquã poteſt. amor enim quoddam amicitiæ nimium videtur eſſe. Hoc autem cum vno dũtaxat locũ habere poteſt. Vehementer igitur amare, inter paucos locũ habet. atque id quod dicimus, re factiſque comprobatur. In eam enim amicitiã, quã ſodales inter ſe cõiuncti ſunt, nõ recipiuntur multi. Eæ autẽ quæ omnium ſermone famãque celebrantur, inter duos fuiſſe dicuntur. Qui verò multitudine amicorũ delectantur, & cum omnibus familiariter comitérque verſantur, ac loquũtur, amici nemini videntur eſſe, niſi ciuili more: quos & blandos, ſeu placendi cupidos appellant. Ciuili igitur quidem more fieri poteſt vt quis ſit multis amicus, atque adeò etiam ſi non ſit blãdus, ſed reuera vir bonus ac modeſtus. Virtutis autem nomine, vt quis multos amet, & propter ipſos, non poteſt. Præclarè enim nobiſcum agatur, ſi vel paucos taleis reperire poſſimus.

CAPVT XI.

Quæſtio vndecima, de Tempore: Vtrùm rebus proſperis an aduerſis, opera amicorum magis indigeamus.

SEd vtrùm in rebus ſecundis magis, an in aduerſis, amicis opus eſt? In vtroque enim tempore requiruntur. Nam & ij quibus aduerſatur fortuna, alterius egent auxilio: & ij qui fruuntur ſecunda, cõuictores, atque aliquos de quibus bene mereantur, deſiderant. Volunt enim de aliquibus bene mereri. Ergo in rebus quidẽ aduerſis magis neceſſaria eſt amicorũ poſſeſſio: itaq; hic vtilibus amicis opus eſt. In ſecũdis autem pulchrior atque honeſtior: quapropter etiã viros bonos quærunt. His enim benignè facere, & cum his ætatem agere optabilius eſt. Eſt enim ipſa etiam amicorũ præſentia, tũ in ſecunda tum in aduerſa fortuna, ſuauis & iucunda.

* Μήτε πολύξεινος, μήτ᾽ ἄξεινος· — Heſiodus.
καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας ἁρμόσει μήτ᾽ ἄφιλον εἶναι, μήτ᾽ αὖ πολύφιλον καθ᾽ ὑπερβολήν; τοῖς μὲν δὴ πρὸς χρῆσιν, καὶ πάνυ δόξειεν ἂν ἁρμόζειν τὸ λεχθέν· πολλοῖς γὰρ ἀνθυπηρετεῖν ἐπίπονον, καὶ οὐχ ἱκανὸς * ὁ βίος αὐτοῖς τοῦτο πράττειν. οἱ πλείους δὴ τῶν πρὸς τὸν οἰκεῖον βίον ἱκανῶν περίεργοι καὶ ἐμπόδιοι πρὸς τὸ καλῶς ζῆν. οὐθὲν οὖν δεῖ αὐτῶν. καὶ οἱ πρὸς ἡδονὴν δὲ, ἀρκοῦσιν ὀλίγοι, καθάπερ * ἐν τῇ τροφῇ τὸ ἥδυσμα. τοὺς δὲ σπουδαίους, πότερον πλείστους κατ᾽ ἀριθμόν; ἢ ἔστι τι μέτρον καὶ φιλικοῦ πλήθους, ὥσπερ πόλεως; οὔτε γὰρ ἐκ δέκα ἀνθρώπων γένοιτ᾽ ἂν πόλις. * οὔτ᾽ ἐκ δέκα μυριάδων ἔτι πόλις ἐστί· τὸ δὲ ποσὸν οὐκ ἔστιν ἴσως ἕν τι, ἀλλὰ πᾶν τὸ μεταξύ τινων ὡρισμένων. καὶ φίλων δή ἐστί τι πλῆθος ὡρισμένον. καὶ ἴσως οἱ πλεῖστοι, μεθ᾽ ὧν δύναιτ᾽ ἄν τις συζῆν· τοῦτο γὰρ ἐδόκει φιλικώτατον εἶναι. ὅτι δ᾽ οὐχ οἷόν τε πολλοῖς συζῆν καὶ διανέμειν αὑτόν, οὐκ ἄδηλον. ἔτι δὲ, κἀκείνους δεῖ ἀλλήλοις φίλους εἶναι, εἰ μέλλουσι πάντες μετ᾽ ἀλλήλων συνημερεύειν. τοῦτο δ᾽ ἐργῶδες ἐν πολλοῖς ὑπάρχειν. χαλεπὸν δὲ γίνεται καὶ τὸ συγχαίρειν καὶ τὸ συναλγεῖν οἰκείως πολλοῖς· εἰκὸς γὰρ συμπίπτειν ἅμα, τῷ μὲν συνήδεσθαι, τῷ δὲ, συνάχθεσθαι· ἴσως οὖν εὖ ἔχει, μὴ ζητεῖν ὡς πολυφιλώτατον εἶναι, ἀλλὰ τοσούτους, ὅσοι εἰς τὸ συζῆν ἱκανοί· οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεσθαι δόξειεν ἂν πολλοῖς εἶναι φίλον σφόδρα· διόπερ οὐδ᾽ ἐρᾶν πλειόνων· ὑπερβολὴ γάρ τις εἶναι βούλεται φιλίας· τοῦτο δὲ πρὸς ἕνα· καὶ τὸ σφόδρα δὴ πρὸς ὀλίγους. οὕτω δ᾽ ἔοικεν ἔχειν καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων· οὐ γίνονται γὰρ φίλοι πολλοὶ κατὰ τὴν ἑταιρικὴν φιλίαν· αἱ δ᾽ ὑμνούμεναι, ἐν δυσὶ λέγονται· οἱ δὲ πολύφιλοι, καὶ πᾶσιν οἰκείως ἐντυγχάνοντες, οὐδενὶ δοκοῦσιν εἶναι φίλοι, πλὴν πολιτικῶς, οὓς καὶ καλοῦσιν ἀρέσκους. πολιτικῶς μὲν οὖν ἔστι πολλοῖς εἶναι φίλον καὶ μὴ ἄρεσκον ὄντα, ἀλλ᾽ ὡς ἀληθῶς ἐπιεικῆ· δι᾽ ἀρετὴν δὲ καὶ δι᾽ αὑτοὺς, οὐκ ἔστι πρὸς πολλούς· ἀγαπητὸν δὲ καὶ ὀλίγους εὑρεῖν τοιούτους.

* γρ. ὁ βίος αὐτοῖς
* γρ. ἐν τῇ τροφῇ, ſed τροφῇ auſtr.
* politic. l. 3. c. 5.

ΚΕΦΑΛ. ια.

Ἀπορία, πότερον ἐν εὐτυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ, ἢ ἐν ἀτυχίαις.

ΠΟτερον δ᾽ ἐν εὐτυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ, ἢ ἐν ἀτυχίαις; ἐν ἀμφοῖν γὰρ ἐπιζητοῦνται· οἵ τε γὰρ ἀτυχοῦντες, δέονται ἐπικουρίας, οἵ τ᾽ εὐτυχοῦντες, συμβίων, καὶ οὓς εὖ ποιήσουσι. βούλονται γὰρ εὖ δρᾶν. ἀναγκαιότερον μὲν δὴ ἐν ταῖς ἀτυχίαις· διὸ τῶν χρησίμων ἐνταῦθα δεῖ. κάλλιον δ᾽ ἐν ταῖς εὐτυχίαις· διὸ καὶ τοὺς ἐπιεικεῖς ζητοῦσι· τούτους γὰρ αἱρετώτερον εὐεργετεῖν, καὶ μετὰ τούτων διάγειν. ἔστι γὰρ καὶ ἡ παρουσία αὐτὴ τῶν φίλων ἡδεῖα, καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις καὶ ἀτυχίαις·

κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι, συναλγούντων τῶν φίλων. διὸ κἂν ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον ὥσπερ βάρους μεταλαμβάνουσιν, ἢ τοῦτο μὲν οὔ· ἡ παρουσία δ' αὐτῶν, ἡδεῖα οὖσα, καὶ ἡ ἔννοια τοῦ συναλγεῖν, ἐλάττω τὴν λύπην ποιεῖ. εἰ μὲν οὖν διὰ ταῦτα, ἢ δι' ἄλλο τι κουφίζονται, ἀφείσθω. συμβαίνειν δ' οὖν φαίνεται τὸ λεχθέν. ἔοικε δ' ἡ παρουσία μικτή τις αὐτῶν εἶναι· αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ ὁρᾶν τοὺς φίλους, ἡδύ, ἄλλως τε καὶ ἀτυχοῦντι· καὶ γίνεταί τις ἐπικουρία πρὸς τὸ μὴ λυπεῖσθαι. παραμυθητικὸν γὰρ ὁ φίλος καὶ τῇ ὄψει, καὶ τῷ λόγῳ, ἐὰν ᾖ ἐπιδέξιος· οἶδε γὰρ τὸ ἦθος καὶ ἐφ' οἷς ἥδεται καὶ λυπεῖται. τὸ δὲ λυπούμενον αἰσθάνεσθαι ἐπὶ ταῖς αὐτοῦ ἀτυχίαις, λυπηρόν. πᾶς γὰρ φεύγει λύπης αἴτιος εἶναι τοῖς φίλοις. διόπερ οἱ μὲν ἀνδρώδεις τὴν φύσιν, εὐλαβοῦνται* συλλυπεῖσθαι τοὺς φίλους αὐτοῖς· κἂν μὴ ὑπερτείνῃ τῇ ἀλυπίᾳ τὴν ἐκείνοις γινομένην λύπην, οὐχ ὑπομένει. ὅλως τε συνθρήνους οὐ προσίεται, διὰ τὸ μηδ' αὐτὸς εἶναι θρηνητικός. γύναια δὲ καὶ οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες, τοῖς συστενάζουσι χαίρουσι, καὶ φιλοῦσιν ὡς φίλους καὶ συναλγοῦντας. μιμεῖσθαι δ' ἐν ἅπασι δεῖ, δηλονότι τὸν βελτίω· ἡ δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις τῶν φίλων παρουσία, τήν τε διαγωγὴν ἡδεῖαν ἔχει, καὶ τὴν ἔννοιαν, ὅτι ἥδονται ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἀγαθοῖς. διὸ δόξειεν ἂν δεῖν, εἰς μὲν τὰς εὐτυχίας καλεῖν τοὺς φίλους προθύμως· εὐεργετικὸν γὰρ εἶναι, καλόν· εἰς δὲ τὰς ἀτυχίας, ὀκνοῦντα· μεταδιδόναι γὰρ ὡς ἥκιστα δεῖ τῶν κακῶν. ὅθεν τὸ,

* Ἅλις ἐγὼ δυστυχῶν.

μάλιστα δὲ παρακλητέον ὅταν μέλλωσιν ὀλίγα ὀχληθέντες, μεγάλα αὐτὸν ὠφελήσειν. ἰέναι δὲ ἀνάπαλιν ἴσως ἁρμόζει, πρὸς μὲν τοὺς ἀτυχοῦντας, ἄκλητον καὶ προθύμως· φίλου γὰρ εὖ ποιεῖν, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν χρείᾳ, καὶ τοὺς μὴ ἀξιώσαντας· ἀμφοῖν γὰρ κάλλιον καὶ ἥδιον. εἰς δὲ τὰς εὐτυχίας, συνεργοῦντα μὲν, προθύμως· καὶ γὰρ εἰς ταῦτα χρεία φίλῳ. πρὸς εὐπάθειαν δὲ, σχολαίως· οὐ γὰρ καλὸν τὸ προθυμεῖσθαι ὠφελεῖσθαι. δόξαν δ' ἀηδίας* ἐν τῷ διωθεῖσθαι ἴσως εὐλαβητέον· ἐνίοτε γὰρ συμβαίνει. ἡ παρουσία δὴ τῶν φίλων ἐν ἅπασιν αἱρετὴ φαίνεται.

* γρ. συλλυπεῖν

* euripid. in Oreſte.

* euſtr. paulò aliter legiſſe videtur nam eius interpr. huic lectioni non conuenit.

ΚΕΦΑΛ. ιβ.

Ὅτι τοῖς φίλοις αἱρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν.

Ἆρ' οὖν ὥσπερ τοῖς ἐρῶσι τὸ ὁρᾶν ἀγαπητότατόν ἐστι, καὶ μᾶλλον αἱροῦνται ταύτην τὴν αἴσθησιν, ἢ τὰς ἄλλας, ὡς κατὰ ταύτην μάλιστα τοῦ ἔρωτος ὄντος καὶ γινομένου· οὕτω καὶ τοῖς φίλοις αἱρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν; κοινωνία γὰρ ἡ φιλία. καὶ ὡς πρὸς ἑαυτὸν ἔχει, οὕτω καὶ πρὸς τὸν φίλον. περὶ αὑτὸν δὲ ἡ αἴσθησις ὅτι ἐστὶν, αἱρετή· καὶ περὶ τὸν φίλον δή. ἡ δὲ ἐνέργεια γίνεται αὐτοῖς ἐν τῷ συζῆν· ὥστ' εἰκότως τούτου ἐφίενται. καὶ ὅ ποτ' ἐστὶν ἑκάστοις τὸ εἶναι, ἢ οὗ χάριν αἱροῦνται τὸ ζῆν, ἐν τούτῳ μετὰ τῶν φίλων βούλονται διάγειν.

A Leuantur enim dolore ij qui dolent, amicis æquàm doloris partem ferentibus. Itaque dubitare poſſit aliquis, vtrùm veluti oneris partem ſubeant amici. An minimè illud quidem fiat, ſed eorum præſentia, quæ iucunda ſit, communicatique doloris cogitatio, dolorem efficiat leuiorem. Vtrùm igitur propter has cauſas, an propter aliam aliquam, dolore leuētur, quærere omittamus. Sed tamen id quod diximus, vſuuenire non eſt obſcurum. Videtur autem eorum præſentia mixta quædam minimèque ſimplex eſſe. Amicorum enim conſpectus, præſertim calamitoſo, iucundus eſt, magnóque ad ſedandum & tollendum dolorem adiumento. Ineſt enim in amico vis quædam conſolandi, tum aſpectu, tum ſermone, ſi ſit commodus & vrbanus. Eius enim, cui amicus eſt, mores perſpectos habet, & cognitos: quibúſque B rebus ille delectetur, & offendatur, tenet. Contrà amicum ſuum ſentire moleſtia ex ſuis caſibus aduerſis affici, graue ac moleſtum eſt. Metuit enim quiſque ne doloris cauſam præbeat amicis. Itaque viri fortes, animóque virili naturâ, cauent ne ſecum vnà doleant amici. Ac niſi quis doloris vacuitate vltra modū prodeat, dolorem, quo illi afficiuntur, non fert æquo animo. Denique lamentorum ſocios non admittit, quia ne ipſe quidem ad lamentandum propenſus eſt. Mulierculæ autē, virique muliebri animo præditi, hominibus ſecum vnà gementibus delectantur: eóſque vt amicos, & ſui doloris participes ac ſocios, diligunt. Sed omnibus in rebus nimirum melior eſt imitandus. Amicorum autem præſentia in rebus ſecundis cùm habet vitæ traducendæ C conſuetudinem ſuauem & iucundam: tum incredibilem affert amico voluptatem, cogitanti eos ſuis bonis lætari. Itaque videri poſſint amici ad res ſecundas cupidè ſtudioſéque vocandi (de aliis enim libēter bene mereri præclarum eſt) ad dubias autem & aduerſas, dubitanter ac timidè. Quàm parciſſimè enim mala ſunt amicis impertienda. Ex quo illud,

Satis eſt miſerum eſſe me.

Sed tum maximè vocandi ſunt, cùm parua moleſtia deuorata valde ſunt ei profuturi. Contrà autem ad eos quos aduerſa & iniqua fortuna premit, cupidè & vltrò eundum eſt, nec expectandum dum voceris. Nam cùm amicis benignè facere, amici eſt, tū verò maximè in neceſſariis ac difficilibus eorum temporibus, & iis qui nō D poſtularunt: vtriſque enim & honeſtius & iucūdius eſt. Ad res ſecundas autem, vt quidem in rebus agendis adiutor ſis, alacriter & curſim eundum eſt: ad has enim amici ſunt vtiles ac neceſſarij: vt verò beneficium accipias, gradatim ac pedetentim. Non enim honeſtum eſt, *percipiendæ ab altero vtilitatis cupidum eſſe. Verùtamen in eo reijciendo, quod ab amico defertur, acerbitatis fortaſſe vitanda opinio eſt. Nam interdum vſu venit. Præſentiam igitur amicorum in omnibus rebus eſſe optabilem, perſpicuum eſt.

CAPVT XII.

Quæſtio vltima, Cur conuerſatio vitæque ſocietas in amicitia maximè requiratur.

E VTrùm igitur quemadmodū amātibus rei adamatæ aſpectu frui amabiliſſimum eſt, atque hūc ſenſum cæteris anteponūt, quaſi ex eo potiſſimùm amor & cōſtet & oriatur: ſic & amicis vitæ ſocietas optabiliſſima eſt? Societas enim & cōmunitas quædā amicitia eſt. Et vt quiſque in ſeipſum animatus eſt, ſic & in amicū. Seipſum autem ſentire eſſe, optabile eſt. Ergo & amicum. Eius autē ſenſus functio, ſocietate vitæ cōficitur. Hanc igitur non immeritò expetunt. Et quacūque in re ſuum cuique eſſe poſitum eſt: cuiuſve rei gratia quiſque viuere exoptat, in ea re vult cum amicis vitam traducere.

Itaque alij compotant: alij teſſeris colludunt: alij vnà exercentur, & venantur, aut vnà philoſophantur denique: in hoc quiſque ſtudio totos dies conſumentes, quod maximè omnium vitæ ſtudiorum adamarunt. Cùm enim vnà cum amicis viuere velint, hæc faciunt, atque inter ſe communicant, quibus ſe arbitrantur communi vitæ ſocietate inter ſe copulari. Malorum igitur vitioſa amicitia eſt: rerum enim malarum habet inter ſe commercium, cùm ſint inſtabiles: & verò deprauantur, dum ſimiles inter ſe fiunt. Bonorum autem, bona: quotidianiſque ſermonibus & congreſſu amplificatur. Videtur autem in dies fieri meliores, ex eo quòd ſuo quiſque munere fungatur, alterque alterum corrigat. Ea enim fingit exprimitque alter ab altero, quæ probat. Ex quo illud,

Virtutem diſces ex fortibus.

Ac de amicitia quidem hactenus dictum ſit. Deinceps autem de voluptate fuerit diſſerendum.

A διάγειν, οἱ μὲν, συμπίνουσιν· οἱ δὲ, συγκυβεύουσιν· ἄλλοι δὲ καὶ συγγυμνάζονται καὶ συγκυνηγοῦσιν, ἢ συμφιλοσοφοῦσιν· ἕκαστοι δ᾽ ἐν τούτῳ συνημερεύοντες, ὅ, τι περ μάλιστα ἀγαπῶσι τῶν ἐν τῷ βίῳ· συζῆν γὰρ βουλόμενοι μετὰ τῶν φίλων, ταῦτα ποιοῦσι, καὶ τούτων κοινωνοῦσιν, οἷς οἴονται συζῆν. γίνεται οὖν ἡ μὲν τῶν φαύλων φιλία, μοχθηρά· κοινωνοῦσι γὰρ φαύλων, ἀβέβαιοι ὄντες, καὶ μοχθηροὶ δὲ γίνονται, ὁμοιούμενοι ἀλλήλοις· ἡ δὲ τῶν ἐπιεικῶν, ἐπιεικὴς συναυξανομένη ταῖς ὁμιλίαις· δοκοῦσι δὲ καὶ βελτίους γίνεσθαι ἐνεργοῦντες, καὶ διορθοῦντες ἀλλήλους· ἀπο-
B μάττονται γὰρ παρ᾽ ἀλλήλων, οἷς ἀρέσκονται· ὅθεν,

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ᾽ ἐσθλά.

περὶ μὲν οὖν φιλίας, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω· * ἑπόμενον δ᾽ ἂν εἴη διελθεῖν περὶ ἡδονῆς.

Theognis.

* Lamb. hæc reiicit, quia initio ſeq. eadem ferè leguntur: immemor ſolemne id eſſe Græcis ſcriptorib. penè omnibus.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM

LIBER X.

CAPVT I.

Alterum accidens communiſſimum humanarum actionum, Voluptatem ſcilicet, eique contrarium Dolorem, hoc loco explicari debere oſtendit.

SEquitur fortaſſe vt de Voluptate dicamus. Noſtro enim generi videtur eſſe coniunctiſſima. Itaque qui pueros inſtituunt, eos voluptate ac dolore moderantur & gubernant. Iam verò etiam ad virtutem morum plurimùm valere videtur, iis rebus delectari quibus oportet, eáſque odiſſe quæ odio dignæ ſunt. Hæc enim per omnem vitam pertinent & permanant, cùm magni ſint ponderis, magnámque vim habeant & ad virtutem, & ad vitam beatam. Iucunda enim potiſſimùm ſequuntur omnes, aſpernanturque & fugiunt ea quæ moleſtiam afferunt. De talibus autem minimè videtur eſſe tacendum; præſertim cùm de iis magna ſit controuerſia. Alij enim voluptatem, ſummum bonum dicunt eſſe: alij contrà, magnum malum: quorum alij fortaſſe ſibi perſuaſerunt etiam ita rem ſe habere: alij vtilius hominum vitæ eſſe putant damnare voluptatem, eámque, etiam ſi malum non ſit, in numero malorum locare. Multitudinē enim ad eam propenſam eſſe, voluptatibúſque ſeruire. In contrariam partem igitur eam reflectere ac retrahere oportere. Sic enim homines ad id quod medium eſt, peruenturos. Sed verendum eſt ne non ſatis rectè voluptas dicatur eſſe malum. Omnes enim, qui de perturbationibus animi & actionibus habentur ſermones, minorem quàm facta, fidem faciunt. Itaque cùm ab iis, quæ ſenſibus iudicantur, diſcrepāt, primùm cōtemnuntur: deinde ſi quid in eis veri ineſt, funditus euertunt. Nam qui voluptatem vituperat, ſi quando eam concupiſcere viſus eſt, ſic ad eam videtur propendēre, quaſi omnis voluptas ſit expetenda. Diſtinguere enim non eſt multitudinis. Videntur igitur veri ſermones non ſolùm ad cognitionem, verùm etiam ad vitam bene degendam eſſe perutiles. Nam vbi cum factis congruunt, fidem faciunt. Itaque eos qui audiunt, ad vitam conſentaneam acuunt, atque excitant. Sed de his ſatis.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ

Νικομαχείων τὸ Κ.

ΚΕΦΑΛ. α.

C Ὅτι περὶ ἡδονῆς σκεπτέον καὶ λύπης.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἴσως ἕπεται διελθεῖν· μάλιστα γὰρ δοκεῖ συνῳκειῶσθαι τῷ γένει ἡμῶν· διὸ παιδεύουσι τοὺς νέους, οἰακίζοντες ἡδονῇ καὶ λύπῃ. δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς * τὴν τοῦ ἤθους ἀρετὴν μέγιστον εἶναι τὸ χαίρειν οἷς δεῖ, καὶ μισεῖν ἃ δεῖ. διατείνει γὰρ ταῦτα διὰ παντὸς τοῦ βίου, ῥοπὴν ἔχοντα καὶ δύναμιν πρὸς ἀρετήν τε καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον· τὰ μὲν γὰρ ἡδέα προαιροῦνται, τὰ δὲ λυπηρὰ φεύγουσιν. ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων, ἥκι-
D στ᾽ ἂν δόξειε παρετέον εἶναι· ἄλλως τε καὶ πολλὴν ἐχόντων * ἀμφισβήτησιν· οἱ μὲν γὰρ, τἀγαθὸν, ἡδονὴν λέγουσιν, οἱ δ᾽, ἐξ ἐναντίας, κομιδῇ φαῦλον· οἱ μὲν, ἴσως πεπεισμένοι οὕτω καὶ ἔχειν· οἱ δὲ, οἰόμενοι βέλτιον εἶναι πρὸς τὸν βίον ἡμῶν, ἀποφαίνειν τὴν ἡδονὴν τῶν φαύλων, καὶ εἰ μὴ ἐστί· ῥέπειν γὰρ τοὺς πολλοὺς πρὸς αὐτὴν, καὶ δουλεύειν ταῖς ἡδοναῖς. διὸ δεῖν εἰς τοὐναντίον ἀνάγειν· ἐλθεῖν γὰρ ἂν οὕτως ἐπὶ τὸ μέσον. μήποτε δὲ οὐ καλῶς τοῦτο λέγεται. οἱ γὰρ περὶ τῶν ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσι λόγοι, ἧττόν εἰσι πιστοὶ τῶν ἔργων. ὅταν μὲν οὖν διαφωνῶσι τοῖς κατὰ τὴν αἴ-
E σθησιν, καταφρονούμενοι καὶ τἀληθὲς προσαναιροῦσιν. ὁ γὰρ ψέγων τὴν ἡδονὴν, ὀφθείς ποτε ἐφιέμενος, ἀποκλίνειν δοκεῖ πρὸς αὐτὴν, * ὡς τοιαύτην οὖσαν ἅπασαν· τὸ διορίζειν γὰρ οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν. ἐοίκασιν οὖν οἱ ἀληθεῖς τῶν λόγων, οὐ μόνον πρὸς τὸ εἰδέναι χρησιμώτατοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βίον. συνῳδοὶ γὰρ ὄντες τοῖς ἔργοις, πιστεύονται. διὸ προτρέπονται τοὺς ξυνιέντας ζῆν κατ᾽ αὐτούς. τῶν μὲν οὖν τοιούτων ἅλις.

* γρ. τὴν τοῦ ἤθους ἀρετήν.

* γρ. ἀμφ. τῶν περὶ τὸν εὐδαίμ. ex gloſſa.

* γρ. ὡς οὖν τοιαύ. minus rectè.

ΚΕΦΑΛ. β΄.

Τὰ ὑπὸ τῶν παλαιῶν περὶ ἡδονῆς εἰρημένα ἐξετάζει.

Τὰ δὲ εἰρημένα περὶ τῆς ἡδονῆς ἐπελθετέον. Εὔδοξος μὲν οὖν τὴν ἡδονὴν τἀγαθὸν ᾤετο εἶναι, διὰ τὸ πάνθ' ὁρᾶν ἐφιέμενα αὐτῆς, καὶ ἔλλογα, καὶ ἄλογα· ἐν πᾶσι δ' εἶναι τὸ αἱρετὸν, ἐπιεικές· καὶ τὸ μάλιστα, κράτιστον· τὸ δὲ πάντ' ἐπὶ ταὐτὸ φέρεσθαι, ὡς πᾶσιν ἄριστον *μηνύειν· ἕκαστον γὰρ τὸ αὑτῷ ἀγαθὸν εὑρίσκειν, ὥσπερ καὶ τροφήν· τὸ δὴ πᾶσιν ἀγαθὸν, καὶ οὗ πάντ' ἐφίεται, τἀγαθὸν εἶναι. ἐπιστεύοντο δ' οἱ λόγοι, διὰ τὴν τοῦ ἤθους ἀρετὴν μᾶλλον, ἢ δι' αὑτούς· διαφερόντως γὰρ ἐδόκει σώφρων εἶναι· οὐ δὴ ὡς φίλος τῆς ἡδονῆς ἐδόκει ταῦτα λέγειν, ἀλλ' οὕτως ἔχειν κατ' ἀλήθειαν. οὐχ ἧττον δ' ᾤετο εἶναι φανερὸν ἐκ τοῦ ἐναντίου· τὴν γὰρ λύπην καθ' αὑτὸ πᾶσι φευκτὸν εἶναι· ὁμοίως δὲ τὸ ἐναντίον, αἱρετόν. μάλιστα δὲ εἶναι αἱρετὸν, *ὃ μὴ δι' ἕτερον, μηδ' ἑτέρου χάριν αἱρούμεθα. τοιοῦτον δ' ὁμολογουμένως εἶναι τὴν ἡδονήν· *οὐδένα γὰρ ἐπερωτᾶν, τίνος ἕνεκα ἥδεται, ὡς καθ' αὑτὴν οὖσαν αἱρετὴν τὴν ἡδονήν· προστιθεμένην τε ὁτῳοῦν τῶν ἀγαθῶν, αἱρετώτερον ποιεῖν· οἷον *τῷ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν· καὶ αὔξεσθαι δὴ τὸ ἀγαθὸν *αὐτὸ ἑαυτῷ. ἔοικε δὴ οὗτός γε ὁ λόγος τῶν ἀγαθῶν αὐτὴν ἀποφαίνειν, καὶ οὐδὲν μᾶλλον ἑτέρου. *πᾶν γὰρ μεθ' ἑτέρου ἀγαθοῦ, αἱρετώτερον, ἢ μονούμενον. τοιούτῳ δὴ λόγῳ καὶ Πλάτων ἀναιρεῖ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡδονὴ τἀγαθόν· αἱρετώτερον γὰρ εἶναι μετὰ φρονήσεως τὸν ἡδὺν βίον, ἢ χωρίς· εἰ δὲ τὸ μικτὸν κρεῖττον, οὐκ εἶναι τὴν ἡδονὴν τἀγαθόν· οὐδενὸς γὰρ προστεθέντος *αὐτῷ, τἀγαθὸν αἱρετώτερον γίνεσθαι· δῆλον δ' ὡς οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τἀγαθὸν ἂν εἴη, ὃ μετά τινος τῶν καθ' αὑτὸ ἀγαθῶν αἱρετώτερον γίνεται. τί οὖν ἐστι τοιοῦτον, οὗ καὶ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν; τοιοῦτον γὰρ ἐπιζητεῖται. οἱ δ' ἐνιστάμενοι ὡς οὐκ ἀγαθὸν οὗ *πάντ' ἐφίεται, μὴ οὐθὲν *λέγουσιν· ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτο εἶναί φαμεν. ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν, οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. εἰ μὲν γὰρ *τὰ ἀνόητα ὀρέγεται αὐτῶν, ἦν ἄν τι τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ καὶ τὰ φρόνιμα, πῶς λέγοιεν ἄν τι; ἴσως δὲ καὶ ἐν τοῖς φαύλοις ἐστί τι φυσικὸν ἀγαθὸν κρεῖττον ἢ *καθ' αὑτά, ὃ ἐφίεται τοῦ οἰκείου ἀγαθοῦ. οὐκ ἔοικε δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ ἐναντίου καλῶς λέγεσθαι. οὐ γάρ φασιν, εἰ ἡ λύπη κακόν ἐστι, τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· ἀντικεῖσθαι γὰρ καὶ κακὸν κακῷ, καὶ ἄμφω τῷ *μηδετέρῳ, λέγοντες ταῦτα οὐ κακῶς· οὐ μὴν ἐπί γε τῶν εἰρημένων ἀληθεύοντες. ἀμφοῖν μὲν γὰρ *ὄντων κακῶν, καὶ φευκτὰ ἔδει εἶναι ἄμφω· τῶν μηδετέρων δὲ, *μηδέτερον, ἢ ὁμοίως· νῦν δὲ φαίνονται, τὴν μὲν φεύγοντες ὡς κακὸν, τὴν δ', αἱρούμενοι ὡς ἀγαθόν· οὕτω δὴ καὶ ἀντίκειται. Οὐ μὴν οὐδ' εἰ μὴ τῶν ποιοτήτων ἐστὶν ἡ ἡδονὴ, διὰ τοῦτ' οὐδὲ τῶν ἀγαθῶν· οὐδὲ γὰρ αἱ τῆς ἀρετῆς ἐνέργειαι, ποιότητές εἰσιν οὐδ' ἡ εὐδαιμονία.

* γρ. μηνύει.

* γρ. ὃ μὴ δι' ἕτερον. reliquis omiſſis malè.

* γρ. οὐδένα

* γρ. τὸ δικ.

* Legendū αὐτὸ αὑτῷ. h. c. αὐτὸ τῇ ἡδονῇ. euſtrat. ita diligenter de eo admonet, vt mirū ſit interpretes id non aduertiſſe.

* euſtr. ſic, πᾶν γ. μ. ἑ. ἀγαθοῦ αἱρ. ... h. c. *Quicquid cum alio bono coniunctū optabilius eſt quā per ſe, id non eſt eiuſmodi* nempe τἀγαθόν.

* euſtr. αὐτὸ τἀγαθόν. h. c. τὸ αὐτὸ ἀγαθόν. vel ſolum αὐτῷ. nā αὐτῷ pro μόνον paſſim.

* ... pro μόνα rectè.

* γρ. λέγουσι.

* γρ. καθ' αὑτά,

* γρ. μηδέτερα & μηδέτερα εἴρηται ... vnde δ' οὐ κ. reſtituimus, verā lect. ex euſtrat.

* γρ. ὄντων.

CAPVT II.

Voluptatis tractationem aggreditur. Et primùm opiniones veterum enumerat & examinat.

Nunc quæ de voluptate ab aliis dicta sūt, perſequamur. Voluptatē igitur eſſe ſummum bonum putabat Eudoxus, propterea quia omnia animalia, & ratione prædita, & rationis expertia, eam deſiderare & appetere videret. At omnibus in rebus id quod ſit expetendū, eſſe bonū: & vt quidque maximè expetendum, ita longè optimum. Quòd autem omnia ad idem ferātur, hoc eſſe indicio, eam quiddam eſſe optimum. Vnūquidque enim id quod ſibi ſit bonum, vt & cibū, reperire. Quod B igitur omnibus eſt bonum, & quod omnia deſiderant, id eſſe ſummum bonū. Atque hæc ſanè oratio fidē faciebat, propter virtutē, moreſque hominis, magis quàm ipſa propter ſe. Egregiè enim præter cæteros temperās exiſtimabatur. Quare non vt voluptati amicus hæc loqui putabatur: ſed reapſe ita eſſe videbantur. Neq; verò ex eius contrario minùs id perſpicuum eſſe exiſtimabat. Dolorē enim per ſe omnibus eſſe fugiendum: itémque eius contrarium optabile atque expetendum. Id porrò maximè eſſe expetendum, quod non propter aliud, neque alius rei gratia expetimus. Tale autē quiddam eſſe ſine controuerſia voluptatem. Neminē enim ex altero quærere, cuius rei gratia voluptate afficiatur: quaſi per ſe ſit optabilis & expetenda voluptas, &, cuicunque rei C bonæ accedat, eā efficiat magis expetendā: quale eſt iuſtè agere, & temperāter viuere. Bonū autē ipſum ſeipſo amplificari atque augeri. Videtur ergo hæc ratio oſtēdere, eā in bonis eſſe numerādam, nihilóque magis bonum, quàm alterū ei adiunctum. Omne enim bonum, cū altero bono coniunctum, optabilius eſt, quàm ipſum per ſe, & ab alio bono deſertum. Ac tali ratione ſententiam eorum qui voluptatem ſummū bonum eſſe dicūt, Plato labefactat. Optabiliorem .n. eſſe vitam iucūdam cum prudentia coniunctā, quam ſine prudentia. Quod ſi iucundum alteri bono admiſtum melius eſt, voluptatem non eſſe ſummum bonum. Nullius enim rei adiūctione ſummum bonum optabilius fieri poſſe. Sed perſpicuum eſt neque aliud quidquam, quod cum alio per ſe bono coniunctum optabilius ſit, ſummum bonum D futurum. Quidnam igitur eſt ſummum bonum, cuius quidem nobis ſit communio? Tale enim quæritur. Iam verò qui pertinaciter negant id eſſe bonum, quod omnia deſiderant atque appetunt, vereor ne nihil dicant. Nam quod omnibus videtur, hoc eſſe dicimus: nec qui hanc perſuaſionem labefactarit, multo probabiliora certioráve dicturus eſt. Nam ſi ſola mentis expertia voluptates appeterent, eſſet id aliquid, quod ab eis dicitur: ſed ſi etiā ea quæ ſapiūt, & prudētes ſentiūt, quid cauſæ eſt cur audiendi ſint? Fortaſſe verò etiam in vitioſis naturale quoddam bonum ineſt, melius quàm ipſorum ſit captus, quod bonum ſibi accommodatum appetit. Iam verò neque quod de contrario dicunt, rectè dici videtur. Negant enim effici ex eo quòd dolor E malum ſit, voluptatem eſſe bonum. Nam & malū malo opponi, & vtrunque ei quod neutrum eſt. Atque hæc quidem dicunt non malè: veruntamen ſi ad ea, quæ dicta ſunt, exigantur, minùs verè. Nam ſi ambo mala eſſent, neceſſariò ambo eſſent fugienda: ſin neutrum eſſet malum, vel neutrum eſſet fugiendum, vel æquè vtrunque. Nunc videmus, dolorem fugi, vt malū: voluptatem expeti, vt bonū. Sic igitur & opponuntur inter ſe. Neque verò ſi voluptas non eſt qualitas, iccirco non eſt in bonis numeranda. Nam neque virtutis munera & functiones ſunt qualitates, neque beatitudo.

Dicunt

Dicunt autem bonum eſſe terminatum: voluptatem nullis terminis circumſcriptam, quia contentior & remiſſior eſſe poteſt. Si igitur ex perceptione voluptatis hoc iudicant, in iuſtitia quoque & cæteris virtutibus, ex quibus perſpicuè aiunt eos qui virtutes colunt, magis & minus cuiuſdammodi fieri, idem erit. Iuſtiores enim aliis alij ſunt & fortiores: fieri item poteſt, vt iuſtè agamus, temperanterque viuamus, magis & minùs. Sin ex voluptatibus ipſis, verendum eſt ne cauſam non afferant: ſiquidem ſunt aliæ puræ ac ſinceræ, aliæ miſtæ. Sed quid prohibet, quemadmodum valetudo, quæ terminata eſt, intendi poteſt & remitti, ſic & voluptatem? Non enim eadem in omnibus temperatio corporis & conuenientia eſt: neque in eodem ſemper eſt vna: ſed ita remittitur & languescit, vt vſque ad aliquem finem permaneat: eóque differt, quòd intenditur & remittitur. Tale igitur quiddam in eo quoque quod ad voluptatem attinet, accidere poteſt. Et cùm ſummum bonum perfectum quiddam eſſe ſtatuant, motus autem & ortus imperfectos: voluptatem eſſe motum & ortum, oſtendere conantur. Sed neque rectè dicere videntur, neque voluptas eſt motus. Omnis enim motionis propria videtur eſſe celeritas & tarditas: & ſi non per ſe, qualis eſt ea qua mundus mouetur, at cum alia motione comparatæ. In voluptate autem neutrum horum ineſt. Fieri enim poteſt vt quis citò fuerit affectus voluptate, quemadmodum vt citò iracundia exarſerit: ſed vt voluptate celeriter fruatur, non poteſt, ne ſi cum alio quidem conferatur. Vt ambulet autem, & augeatur, & quæ ſunt huius generis omnia, poteſt. Nihil igitur obſtat quominus celeriter & tardè ad voluptatem traducamur: ſed vt celeriter voluptatis munere fungamur, fieri non poteſt. voluptatis autem munere fungi, dico voluptate affici. Iam verò qui poſſit ortus eſſe? Videtur enim non ex re qualibet quæuis oriri: ſed ex quo quidque oritur, in hoc diſſolui, atque interire. Et, cuius rei ortus eſt voluptas, eius rei interitus erit dolor. Deinde aiunt, dolorem eius rei quæ eſt ſecundùm naturam, penuriam eſſe: voluptatem, expletionem. At hi ſunt affectus corporis. Si voluptas igitur, eius, quod ſecundùm naturam eſt, expletio eſt: id, in quo fit expletio, etiam voluptate affici queat. Corpus ergo voluptate affici queat. At non videtur ita eſſe. Non eſt ergo voluptas expletio. Verùm cùm fit expletio, poteſt aliquis voluptate affici, & cùm ſecatur, dolere. Hæc opinio autem ex doloribus ac voluptatibus, quæ in alimẽto verſantur, videtur eſſe nata: homines enim, cũ egent alimento, & cùm antegreſſus dolor eſt, expletione delectari. Sed hoc nõ in omnibus voluptatibus accidit. Sũt enim doloris expertes tum mathematicæ, tum earum quæ in ſenſibus poſitæ ſunt, eæ quæ ex odoratu percipiuntur, voluptates: & verò acroamata, & ſpectacula: multæ etiã res memoria repetitæ, multæ denique ſperatæ voluptatem afferunt. Cuius igitur rei hæ voluptates ortus erũt? Nullius enim rei antegreſſa eſt penuria, aut egeſtas, cuius expletio conſequatur. Iis autẽ qui turpes & probroſas voluptates obijciunt, reſponderi poſſit, hæc non eſſe iucũda. Non n. ſi hominibus malè affectis ſunt iucunda, etiã abſolutè iucunda ſunt habẽda: ſed his tantùm. Quẽadmodum neque ea quæ ſunt ęgrotis ſalubria, aut dulcia, aut amara: neque ea quæ lippientibus videntur alba, ſunt reapſe talia. Poteſt etiam hoc modo reſpõderi, voluptates eſſe expetendas, ſed non ab his rebus profectas: quemadmodum diuitem eſſe optabile eſt, ſed non ex proditione: & valere, ſed non quolibet cibo veſcenti. Poſtremò dicendum eſt, ſpecie differre voluptates,

A λέγουσι * δὲ, τὸ μὲν ἀγαθὸν, ὡρίσθαι, τὴν δ' ἡδονὴν ἀόριστον εἶναι, ὅτι δέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. εἰ μὲν οὖν ἐκ τοῦ ἥδεσθαι τοῦτο κρίνουσι, καὶ περὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς, καθ' ἃς ἐναργῶς φασι μᾶλλον καὶ ἧττον * τοὺς ποιοὺς ὑπάρχειν, καὶ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἔσται τὸ αὐτό. δίκαιοι γάρ εἰσι μᾶλλον καὶ ἀνδρεῖοι· ἔστι δὲ καὶ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν μᾶλλον καὶ ἧττον. εἰ δὲ ἐν ταῖς ἡδοναῖς, μήποτ' οὐ λέγουσι τὸ αἴτιον, * ἐὰν ὦσιν, αἱ μὲν ἀμιγεῖς, αἱ δὲ μικταί; τί κωλύει δὲ, καθάπερ ἡ ὑγίεια, ὡρισμένη οὖσα, δέχεται τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, οὕτω καὶ τὴν ἡδονήν;

B οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ συμμετρία ἐν πᾶσίν ἐστιν· οὐδ' ἐν τῷ αὐτῷ μία τις ἀεί· ἀλλ' ἀνιεμένη διαμένει ἕως τινὸς· καὶ διαφέρει τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον· τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν ἡδονὴν ἐνδέχεται εἶναι. τέλειόν τε τἀγαθὸν τιθέντες, τὰς δὲ κινήσεις καὶ τὰς γενέσεις, ἀτελεῖς· τὴν ἡδονὴν κίνησιν καὶ γένεσιν ἀποφαίνειν πειρῶνται. οὐ καλῶς δ' ἐοίκασι λέγειν, οὐδ' εἶναι κίνησιν. πάσῃ γὰρ οἰκεῖον εἶναι δοκεῖ τάχος καὶ βραδυτὴς· καὶ εἰ μὴ καθ' αὑτὴν, οἷον * τῇ τοῦ κόσμου, πρὸς ἄλλο· τῇ δ' ἡδονῇ τούτων οὐδέτερον ὑπάρχει· ἡσθῆναι μὲν γὰρ ἔστι ταχέως, ὥσπερ ὀργισθῆναι· ἥδεσθαι δ' οὔ· οὐδὲ πρὸς ἕτερον· βαδίζειν δὲ καὶ αὔξεσθαι, καὶ πάντα

C τὰ τοιαῦτα. μεταβάλλειν μὲν οὖν εἰς τὴν ἡδονὴν ταχέως καὶ βραδέως, ἔστιν· ἐνεργεῖν δὲ κατ' αὐτὴν ταχέως, οὐκ ἔστι· λέγω δὲ ἥδεσθαι. γένεσίς τε πῶς ἂν εἴη; δοκεῖ γὰρ οὐκ ἐκ τοῦ τυχόντος τὸ τυχὸν γίνεσθαι; ἀλλ' ἐξ οὗ γίνεται, εἰς τοῦτο διαλύεσθαι. καὶ οὗ γένεσις ἡ ἡδονὴ, τούτου ἡ λύπη φθορά· καὶ λέγουσι δὲ τὴν μὲν λύπην, ἔνδειαν εἶναι τοῦ κατὰ φύσιν· τὴν δ' ἡδονὴν, ἀναπλήρωσιν. ταῦτα δὲ σωματικά ἐστι πάθη. εἰ δή ἐστι τοῦ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις, * ἡδονὴ, ἐν ᾧ ἡ ἀναπλήρωσις, τοῦτ' ἂν καὶ ἥδοιτο· τὸ σῶμα ἄρα· οὐ δοκεῖ δέ· οὐκ ἔστιν ἄρα ἀναπλήρωσις, ἡ ἡδονή· ἀλλὰ γινομένης μὲν ἀναπληρώσεως, ἥ-

D δοιτο ἄν τις, καὶ τεμνόμενος λυποῖτο. ἡ δόξα δ' αὕτη δοκεῖ γεγενῆσθαι ἐκ τῶν περὶ τὴν τροφὴν λυπῶν καὶ ἡδονῶν. ἐνδεεῖς γὰρ γινομένους καὶ προλυπηθέντας, ἥδεσθαι τῇ ἀναπληρώσει. τοῦτο δ' οὐ περὶ πάσας συμβαίνει τὰς ἡδονάς· ἄλυποι γάρ εἰσιν αἵ τε μαθηματικαὶ, καὶ τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις * αἱ διὰ τῆς ὀσφρήσεως· καὶ ἀκροάματα δὲ καὶ ὁράματα πολλὰ, καὶ μνῆμαι, καὶ ἐλπίδες. τίνος οὖν αὗται γενέσεις ἔσονται; οὐδενὸς γὰρ ἔνδεια γεγένηται, οὗ * γένοιτ' ἂν ἀναπλήρωσις. πρὸς δὲ τοὺς * προφέροντας τὰς ἐπονειδίστους τῶν ἡδονῶν, λέγοι τις ἂν ὅτι

E οὐκ ἔστι ταῦθ' ἡδέα· οὐ γὰρ εἰ τοῖς κακῶς διακειμένοις, ἡδέα ταῦτ' ἐστὶν, οἰητέον αὐτὰ καὶ ἡδέα εἶναι ἁπλῶς, πλὴν τούτοις· καθάπερ οὐδὲ τὰ τοῖς κάμνουσιν ὑγιεινὰ, ἢ γλυκέα, ἢ πικρά. οὐδ' αὖ λευκὰ, τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμιῶσιν. ἢ οὕτω δὴ λέγοιτ' ἂν, ὅτι, αἱ μὲν ἡδοναὶ, αἱρεταί εἰσιν, οὐ μὴν ἀπό γε τούτων· ὥσπερ καὶ τὸ πλουτεῖν, προδόντι δ' οὔ· καὶ τὸ ὑγιαίνειν, οὐ μὴν ὁποιονοῦν φαγόντι. ἢ, ὅτι τῷ εἴδει διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί·

* γρ. δεῖ.

* Lamb. ita emendat, διὰ τὰς ἀρετὰς ποιὰς ὑπάρχειν, ἔσται τὸ αὐτό. verborum tranſpoſitione locũ ſanãs, qui alioqui cultro opus habere videbatur.

* Vide eius annot.

* γρ. ὡς αὗται.

* γρ. τὰ τοῦ κ. & τῇ τοῦ κ.

* γρ. ᾗ ἐν ᾧ αἱ.

* γρ. ἃ διὰ, peſſime.

* γρ. γίνοιτ' ἂν ἀναπλήρωσις.

* γρ. προσφέροντας, minus rectè.

ἕτεραι γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν καλῶν, τῶν ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἡσθῆναι τὴν τοῦ δικαίου, μὴ ὄντα δίκαιον· μηδὲ τὴν τοῦ μουσικοῦ, μὴ ὄντα μουσικόν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἐμφανίζειν δὲ δοκεῖ καὶ ὁ φίλος, ἕτερος ὢν τοῦ κόλακος, οὐκ οὖσαν ἀγαθὸν τὴν ἡδονήν, ἢ διαφόρους εἴδει· ὁ μὲν γὰρ, πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁμιλεῖν δοκεῖ· ὁ δὲ, πρὸς ἡδονήν. * καὶ τὸ μὲν, ὀνειδίζεται· τὸ δ', ἐπαινοῦσιν, ὡς πρὸς ἕτερα ὁμιλοῦντα. οὐδείς τ' ἂν ἕλοιτο ζῆν παιδίου διάνοιαν ἔχων διὰ βίου, ἡδόμενος ἐφ' οἷς τὰ παιδία, ὡς * οἷόν τε μάλιστα· οὐδὲ χαίρειν, ποιῶν τι τῶν * αἰσχίστων, μηδέ ποτε μέλλων λυπηθῆναι· περὶ πολλά τε σπουδὴν ποιησαίμεθα ἂν, καὶ εἰ μηδεμίαν ἐπιφέροι ἡδονήν, οἷον ὁρᾶν, μνημονεύειν, εἰδέναι, τὰς ἀρετὰς ἔχειν. εἰ δ' ἐξ ἀνάγκης ἕπονται τούτοις * ἡδοναὶ, οὐδὲν διαφέρει· ἑλοίμεθα γὰρ ἂν ταῦτα, καὶ εἰ μὴ γίνοιτ' ἂν ἀπ' αὐτῶν ἡδονή. ὅτι μὲν οὖν οὔτε * τἀγαθὸν ἡ ἡδονὴ, οὔτε πᾶσα αἱρετή, δῆλον ἔοικεν εἶναι, καὶ ὅτι εἰσὶν αἱρεταί τινες καθ' αὑτὰς, διαφέρουσαι τῷ εἴδει, ἢ τῷ ἀφ' ὧν. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα περὶ τῆς ἡδονῆς καὶ λύπης, ἱκανῶς εἰρήσθω.

* Vetus interp. τὸ ὁ μὲν ὀνειδίζεται, τὸν δ' ἐπαινοῦσιν, ὡς ... sic & Euſtrat. legiſſe videtur.

* γρ. οἷόν τε μ.

* γρ. αἰσχρῶν,

* γρ. αἱ ἡδοναί,

* γρ. τἀγαθόν

A Aliæ enim ſunt eæ quæ ex rebus honeſtis capiuntur, ab iis quæ ex turpibus: neque fieri vllo modo poteſt, vt quis iuſti hominis voluptate potiatur, qui nõ ſit iuſtus: neque muſici, qui non ſit muſicus: ſimiliſque eſt cæterorum ratio. Atque etiam videtur amicus, qui ab aſſentatore differt, voluptatem non eſſe bonũ, aut certe differre ſpecie voluptates, declarare. Ille enim videtur cõgredi & verſari cum amico, vt ei ſit bono, hic vt voluptati: & hic vituperatur, illud laudãt omnes, quaſi amicus ſermones & congreſſus ſuos aliò quàm aſſentator, referat. Neque verò cuiquam vita ſit optabilis, vt per omnem vitam, cogitationem & mentem puerilem obtineat, iiſque rebus quibus pueri lætantur, quàm maximè fieri poteſt, delectetur: neque quiſquã gaudere cupiat turpiſſima aliqua & flagitioſiſſima re admiſſa, etiam ſi nunquam ſit propterea doliturus. Ad multa denique ſtudium atque operam noſtram contulerimus, etiamſi nullam voluptatem ſint allatura: cuiuſmodi ſunt, videre, memoria tenere, ſcire, virtutes denique habere. Nec refert quòd his neceſſariò ſuccedunt voluptates. Hæc enim ſequeremur & expeteremus, etiamſi nulla ex iis proficiſceretur voluptas. Non eſſe igitur ſummum bonum voluptatem, neque omnem eſſe expetendam: eſſeque nonnullas per ſe expetẽdas, vel ſpecie, vel iis rebus, ex quibus oriuntur, differenteis, perſpicuum videtur eſſe. Atque ea quidem, quæ de voluptate ac dolore dicũtur, ſatis à nobis expoſita ſint.

C

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ ἡδονὴ κίνησις.

Τί δ' ἐστὶν, ἢ ποῖόν τι, καταφανέστερον γένοιτ' ἂν ἀπ' ἀρχῆς ἀναλαβοῦσι. δοκεῖ γὰρ ἡ μὲν ὅρασις, καθ' ὁντινοῦν χρόνον τελεία εἶναι· οὐ γάρ ἐστιν ἐνδεὴς οὐδενὸς, ὃ εἰς ὕστερον γινόμενον τελειώσει αὐτῆς τὸ εἶδος. * τοιούτῳ δ' ἔοικε καὶ ἡ ἡδονή· ὅλον γάρ τί ἐστι καὶ κατ' οὐδένα χρόνον λάβοι τις ἂν ἡδονὴν· ἧς ἐπὶ πλείω χρόνον γινομένης, τελειωθήσεται τὸ εἶδος· διόπερ οὐδὲ κίνησίς ἐστιν· ἐν χρόνῳ γὰρ πᾶσα κίνησις, καὶ τέλος τινός, οἷον ἡ οἰκοδομικὴ τελεία, ὅταν ποιήσῃ οὗ ἐφίεται. ἢ ἐν ἅπαντι δὴ * τῷ χρόνῳ, ἢ ἐν τούτῳ. ἐν δὲ τοῖς μέρεσι τοῦ χρόνου πᾶσαι ἀτελεῖς, καὶ ἕτεραι τῷ εἴδει τῆς ὅλης καὶ ἀλλήλων· ἡ γὰρ τῶν λίθων σύνθεσις, ἑτέρα τῆς τοῦ κίονος ῥαβδώσεως, καὶ αὗται, τῆς τοῦ ναοῦ ποιήσεως. καὶ ἡ μὲν τοῦ ναοῦ, τελεία· οὐδενὸς γὰρ ἐνδεὴς πρὸς τὸ προκείμενον· ἡ δὲ τῆς κρηπῖδος καὶ τοῦ τριγλύφου, ἀτελής· μέρους γὰρ ἑκατέρα. τῷ εἴδει οὖν διαφέρουσι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ λαβεῖν κίνησιν τελείαν τῷ εἴδει· ἀλλ' εἴπερ, ἐν τῷ ἅπαντι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ βαδίσεως καὶ τῶν λοιπῶν. εἰ γάρ ἐστιν ἡ φορὰ, κίνησις πόθεν ποῖ, καὶ ταύτης διαφοραὶ κατ' εἶδος, πτῆσις, βάδισις, ἅλσις, καὶ τὰ τοιαῦτα· οὐ μόνον δὲ οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ βαδίσει· τὸ γὰρ πόθεν ποῖ, οὐ ταὐτὸν ἐν τῷ σταδίῳ καὶ τῷ μέρει, καὶ ἐν ἑτέρῳ, καὶ ἑτέρῳ μέρει· οὐδὲ τὸ διεξιέναι τὴν γραμμὴν τήνδε κἀκείνην· οὐ μόνον γὰρ γραμμὴν διαπορεύεται, ἀλλὰ καὶ ἐν * τῷ τόπῳ οὖσαν· ἐν ἑτέρῳ δ' αὕτη ἐκείνης. δι' ἀκριβείας μὲν οὖν περὶ κινήσεως * ἐν ἄλλοις εἴρηται.

* γρ. οὕτω

* γρ. τῷ χρόνῳ τούτῳ & τῷ χρόνῳ ἢ τούτῳ;

* Phyſic. lib. 5.

CAPVT III.

Ex ſua porrò ſententia Voluptatis naturam declaraturus, ἀποφαντικῶς primùm id facit, & quid voluptas non ſit, oſtendit.

QVid ſit autem, aut qualis res ſit, planiùs fieri poterit, ſi ab initio repetamus. Videtur enim aſpectus quouis tempore perfectus eſſe. Nam nil deſiderat, quod cùm poſtea contigerit, eius formam ſit abſoluturum. Huic ſimilis eſt & voluptas. Namque totum quiddam eſt, atque integrum: neque quiſquam voluptatem vllo tempore ſumat, cuius, ſi longiùs producatur, forma ſit perfectior futura. Itaque ne motus quidem eſt. Omnis enim motus in tempore verſatur & ad aliquem
D finem refertur: verbi gratia, is qui in ædificando conſumitur, tum perfectus eſt, cùm id, quod deſiderat, effecerit. Aut igitur in toto tempore, aut in hoc. In partibus autem temporis omnes ſunt imperfecti, ſpecieque & à toto, & ipſi inter ſe differunt. Lapidum enim compoſitio & ſtructura alia eſt à columnæ ſtriatione: & hi motus, alij ſunt à templi perfectione. Ac templi quidem motus perfectus eſt: nihil enim deſiderat ad id quod propoſitum fuerat. Fundamenti autem, & lacunaris, imperfectus: vterque enim partis eſt. Specie igitur differunt, neque in vllo tempore, qualecunque illud ſit, perfectus in ſuo genere motus ſumi poteſt: aut ſi maximè poteſt, in toto poteſt. Similiter-
E que de inceſſu, & reliquis motibus ſentiendum. Si enim loci mutatio motus eſt alicunde aliquò, huius quoque formæ diſpares ac differentes, volatus, inceſſus, ſaltus, & cætera huiuſmodi, motus ſunt alicunde aliquò. Nec ſolùm ita ſe res habet in aliis loci mutationibus, verumetiam in ipſo inceſſu. Nam inceſſus alicũde aliquò nõ eſt idem in ſtadio, atque in eius parte: neque idem in vna, atque in alia: neque eadẽ loci mutatio eſt, qua hæc linea, & qua illa tranſitur. Non enim linea ſolùm tranſitur, verumetiam linea, quæ in loco eſt: at hæc in alio loco, quàm illa eſt. Subtiliter igitur & enucleatè de motu in aliis libris diſputatum à nobis eſt.

Videtur autem non omni tempore perfectus eſſe, ſed plerique imperfecti, ſpeciéque differentes, ſi quidem termini alicunde aliquò motum informant. At voluptatis in quouis tempore forma perfecta eſt. Perſpicuū igitur eſt, motum & voluptatem inter ſe differre, voluptatémque totum quiddam & perfectum eſſe. Quod quidem etiam ex eo intelligere licet, quod fieri nō poteſt vt quis moueatur niſi in tempore: ſed vt voluptate afficiatur, poteſt. Nam quod in puncto temporis poſitum eſt, totum quiddam eſt. Atque ex his perſpicuum illud quoque eſt, minùs rectè ab his dici, voluptatē motum aut ortum eſſe. Non enim omnium rerum dicitur eſſe motus & ortus, ſed earum duntaxat, quæ partitionem recipiunt, & quæ nō ſunt tota. Neque.n. aſpectus, neque puncti, neque monadis ortus eſt, neque horum quidquam vel motus, vel ortus eſt. Ergo neque voluptas, motus vel ortus eſt. Eſt enim totum atque integrum quiddam voluptas.

CAPVT IV.

Voluptatis naturam κατασκευαστικῶς perſequitur, & quid ſit, enarrat.

IAm verò cùm ſenſus omnis in id quod ſub eum ſenſum cadit, ſuo munere fungatur: & perfectè quidem fungatur is qui bene affectus eſt, cū eorū, quæ ſub illo ſenſu poſita ſunt, pulcherrimo quoque cōparatus. Tale enim quiddā maximè videtur eſſe perfecta muneris fūctio. Atque vtrū ſenſum ſuo munere fungi dicamus, an id in quo ſenſus ineſt, nihil intereſt. In vnoquoque autē genere optima eſt functio eius quod optimè affectū eſt, cū eorū, quæ ſub eū ſenſum cadunt, præſtātiſſimo quoque cōparatum. Hæc autē perfectiſſima erit & iucūdiſſima. Habet enim ſenſus ſuā quiſque voluptatē: itémque cogitatio & cognitio. Atque vt quæque functio eſt perfectiſſima, ita iucundiſſima eſt. Eſt autē perfectiſſima eius quod bene affectū eſt, ad eorū quæ ſub illū ſenſum aut cogitationem cadūt, optimum. Perficit igitur muneris functionem voluptas. Sed non ita perficiet, vt & res ſenſui ſubiecta, & ſenſus ipſe, cùm bona ſunt. Quēadmodū bona valetudo aliter cauſa eſt cur aliqui valeat, aliter medicus. Iam perſpicuū illud profectò eſt, in omni ſenſu voluptatē gigni. Dicimus enim, quædā, quę cernuntur & quę audiuntur, eſſe iucūda. Atque ea tum videlicet iucundiſſima ſunt, cùm & ſenſus eſt optimus, & in id quod tale ſit, ſuam actionem explicat, ſuóque munere fungitur. Quandiu autē talia erunt & id quod ſenſu percipitur, & id quod ſentit, ſemper erit voluptas, dūmodo præſtò ſit quod efficit, & quod patitur. Perficit autē muneris functionē voluptas, nō vt habitus penitus inſitus, ſed vt finis quidam ſubſequens: veluti eis, qui florēt ætate, formæ maturitas. Quandiu autem id quod ſub ſenſum vel intelligentiam cadit, tale fuerit quale oportet eſſe: & quandiu id quod iudicat aut contemplatur, tale: tandiu in functione muneris futura eſt voluptas. Nam cùm ſimilia ſunt, cúmque eodem modo inter ſe affecta ſunt, & id quod ad accipiendum ſeu patiendum aptum eſt, & id in quo efficiendi vis ineſt: eadem res ex illis exiſtere ſolet ſuapte natura. Qui fit igitur vt nemo continenter delectetur? An quod defatigatur? Nullæ enim res humanæ aſſiduam muneris functionem ferre poſſunt. Ita neque perpetua voluptas gigni poteſt: functionem muneris enim conſequitur. Nonnulla autem delectant, quandiu noua ſunt: ſed poſteriùs non æquè, propter hanc cauſam. Principiò enim incumbit in ea cogitatio, & contentè in iis ſuo munere fungitur, vt qui defixis oculis rem aliquā intuentur.

A ἔοικε δὴ οὐκ ἐν ἅπαντι χρόνῳ τελεία εἶναι, ἀλλ' αἱ πολλαὶ ἀτελεῖς καὶ διαφέρουσαι τῷ εἴδει, εἴπερ τὸ πόθεν ποῖ εἰδοποιόν. τῆς ἡδονῆς δ' ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ τέλειον τὸ εἶδος. δῆλον οὖν ὡς * ἕτεραί τε ἂν εἶεν ἀλλήλων, καὶ τῶν ὅλων τι καὶ τελείων ἡ ἡδονή. δόξειε δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἐνδέχεσθαι κινεῖσθαι * μὴ ἐν χρόνῳ, ἥδεσθαι δέ· τὸ γὰρ ἐν τῷ νῦν, ὅλον τι. ἐκ τούτων δὲ δῆλον, καὶ ὅτι οὐ καλῶς λέγεται κίνησιν ἢ γένεσιν εἶναι τὴν ἡδονήν. οὐ γὰρ πάντων ταῦτα λέγεται, ἀλλὰ τῶν μεριστῶν καὶ μὴ ὅλων· οὐδὲ γὰρ ὁράσεώς ἐστι γένεσις, οὐδὲ στιγμῆς, οὐδὲ μονάδος· οὐδὲ τούτων B * οὐδὲν κίνησις, οὐδὲ γένεσις· οὐδὲ δὴ * ἡδονῆς· ὅλον γάρ τι.

* κ. ἕτεραι. etiam apud Euſtr.
* phyſ. l. 6. c. 3.
* κ. οὐθέν. vide Lamb. annot.
* κ. ἡδονή.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ὅτι ἡ ἡδονὴ τελειοῖ τὴν ἐνέργειαν, οὐχ ὡς ἡ ἐνυπάρχουσα ἕξις, ἀλλ' ὡς ἐπιγινόμενόν τι τέλος, οἷον τοῖς ἀκμαίοις ἡ ὥρα.

Αἰσθήσεως δὲ πάσης πρὸς τὸ αἰσθητὸν ἐνεργούσης, τελείως δὲ τῆς εὖ διακειμένης πρὸς τὸ κάλλιστον τῶν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν κειμένων· τοιοῦτον C γὰρ μάλιστ' εἶναι δοκεῖ ἡ τελεία ἐνέργεια· αὐτὴν δὲ λέγειν ἐνεργεῖν, ἢ ἐν ᾧ ἐστί, μηδὲν διαφερέτω· καθ' ἕκαστον δὴ βελτίστη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, τοῦ ἄριστα διακειμένου πρὸς τὸ κράτιστον τῶν ὑφ' αὐτήν. αὕτη δ' ἂν τελειοτάτη εἴη καὶ ἡδίστη· κατὰ πᾶσαν γὰρ αἴσθησίν ἐστιν ἡδονή· ὁμοίως δὲ καὶ διάνοιαν καὶ θεωρίαν· ἡδίστη δὲ ἡ τελειοτάτη· τελειοτάτη δέ, ἡ τοῦ εὖ ἔχοντος πρὸς τὸ σπουδαιότατον τῶν ὑφ' αὐτήν· τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονή. οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἥ τε ἡδονὴ τελειοῖ καὶ * τὸ αἰσθητόν τε καὶ ἡ αἴσθησις, σπουδαῖα ὄντα· ὥσπερ οὐδὲ ἡ ὑγίεια καὶ ὁ ἰατρὸς ὁμοίως αἰτία ἐστὶ τοῦ ὑγιαίνειν. καθ' ἑκάστην δὴ αἴσθησιν ὅτι γί- D νεται ἡ ἡδονή, δῆλον· φαμὲν γὰρ ὁράματα καὶ ἀκούσματα εἶναι ἡδέα. δῆλον δὲ καὶ ὅτι μάλιστα, ἐπειδὰν ἥ τε αἴσθησις ᾖ κρατίστη, καὶ πρὸς τοιοῦτον ἐνεργῇ. τοιούτων δὲ ὄντων, τοῦ τε αἰσθητοῦ καὶ τοῦ αἰσθανομένου, ἀεὶ ἔσται ἡδονή, ὑπάρχοντός γε τοῦ ποιήσοντος καὶ τοῦ πεισομένου. τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονή, οὐχ ὡς ἡ ἕξις ἐνυπάρχουσα, ἀλλ' ὡς ἐπιγινόμενόν τι τέλος, οἷον τοῖς ἀκμαίοις ἡ ὥρα. ἕως δὴ οὖν ἂν ποτὲ τὸ αἰσθητὸν ἢ νοητὸν ᾖ, οἷον δεῖ, καὶ τὸ κρῖνον ἢ θεωροῦν, ἔσται ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ἡ ἡδονή· ὁμοίων γὰρ ὄντων, καὶ πρὸς ἄλληλα τὸν αὐτὸν τρόπον ἐχόν- E των, τοῦ τε παθητικοῦ, καὶ τοῦ ποιητικοῦ, τὸ αὐτὸ πέφυκε γίνεσθαι. πῶς οὖν οὐδεὶς συνεχῶς ἥδεται; * ἢ κάμνει; πάντα γὰρ τὰ ἀνθρώπεια ἀδυνατεῖ συνεχῶς ἐνεργεῖν. οὐ γίνεται οὖν οὐδ' ἡδονή· ἕπεται γὰρ τῇ ἐνεργείᾳ. ἔνια δὲ τέρπει καινὰ ὄντα· ὕστερον δὲ οὐχ ὁμοίως διὰ ταῦτα· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον * παρακέκληται ἡ διάνοια, καὶ διατεταμένως περὶ αὐτὰ ἐνεργεῖ, ὥσπερ κατὰ τὴν ὄψιν οἱ ἐμβλέποντες·

Euſtratio videtur ἡ λέξις ἐλλιπής. ac locum ſupplet. ſcribi autem vult δὴ non δὲ. εὖ vide.

* Euſtr. legiſſe videtur, τὸ αἰσθ. ἢ αἴσθησις. Suſpicatur autem illud ſcribendum eſſe, τὸ ἡ αἴσθησις τῶν αἰσθητῶν.

* κ. ἢ ὅτι κάμνει.

* κ. παρεγείρεται. Idque malim. Verus int. addit, διὰ τὸ ἀνθρώπινα.

μετέπειτα δὲ, οὐ γίνεται τοιαύτη ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ παρημελημένη· διὸ καὶ ἡ ἡδονὴ ἀμαυροῦται. ὀρέγεσθαι δὲ τῆς ἡδονῆς οἰηθείη τις ἂν ἅπαντας, ὅτι καὶ τοῦ ζῆν ἅπαντες ἐφίενται· ἡ δὲ ζωὴ, ἐνέργειά τις ἐστί· καὶ ἕκαστος περὶ ταῦτα καὶ τούτοις ἐνεργεῖ, ἃ καὶ μάλιστα ἀγαπᾷ· οἷον, ὁ μὲν μουσικὸς, τῇ ἀκοῇ περὶ τὰ μέλη· ὁ δὲ φιλομαθὴς, τῇ διανοίᾳ περὶ τὰ θεωρήματα· οὕτω δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστος. ἡ δὲ ἡδονὴ τελειοῖ τὰς ἐνεργείας· καὶ τὸ ζῆν δὲ, οὗ ὀρέγονται. εὐλόγως οὖν καὶ τῆς ἡδονῆς ἐφίενται· τελειοῖ γὰρ ἑκάστῳ τὸ ζῆν, αἱρετὸν ὄν.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Ὅτι δοκοῦσιν αἱ ἡδοναὶ τῷ εἴδει διαφέρειν.

ΠΌτερον δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν τὸ ζῆν αἱρούμεθα, ἢ διὰ τὸ ζῆν τὴν ἡδονὴν, ἀφείσθω ἐν τῷ παρόντι. συνεζεῦχθαι μὲν γὰρ ταῦτα φαίνεται, καὶ χωρισμὸν οὐ δέχεσθαι· ἄνευ τε γὰρ ἐνεργείας, οὐ γίνεται ἡδονή· πᾶσάν τε γὰρ ἐνέργειαν τελειοῖ ἡ ἡδονή. Ὅθεν δοκοῦσι καὶ τῷ εἴδει διαφέρειν· τὰ γὰρ ἕτερα τῷ εἴδει, ὑφ' ἑτέρων οἰόμεθα * τελειοῦσθαι. οὕτω γὰρ φαίνεται καὶ τὰ φυσικὰ, καὶ τὰ ὑπὸ τέχνης, οἷον ζῶα, καὶ δένδρα, καὶ γραφὴ, καὶ ἀγάλματα, καὶ οἰκία, καὶ σκεῦος. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς διαφερούσας τῷ εἴδει, ὑπὸ διαφερόντων τῷ εἴδει τελειοῦσθαι. διαφέρουσι δὲ αἱ τῆς διανοίας τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ αὗται ἀλλήλων κατ' εἶδος· καὶ αἱ τελειοῦσαι δὴ ἡδοναί. φανείη δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ συνῳκειῶσθαι τῶν ἡδονῶν ἑκάστην τῇ ἐνεργείᾳ ἣν τελειοῖ. συναύξει γὰρ τὴν ἐνέργειαν ἡ οἰκεία ἡδονή· μᾶλλον γὰρ ἕκαστα κρίνουσι καὶ ἐξακριβοῦσιν οἱ μεθ' ἡδονῆς ἐνεργοῦντες· οἷον γεωμετρικοὶ γίνονται, οἱ χαίροντες τῷ γεωμετρεῖν, καὶ κατανοοῦσιν ἕκαστα μᾶλλον· ὁμοίως δὲ καὶ φιλόμουσοι, καὶ φιλοικοδόμοι. καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστοι, ἐπιδιδόασιν εἰς τὸ οἰκεῖον ἔργον, χαίροντες αὐτῷ. συναύξουσι * δὴ αἱ ἡδοναί. τὰ δὲ συναύξοντα οἰκεῖα. τοῖς ἑτέροις δὲ τῷ εἴδει, καὶ τὰ οἰκεῖα, ἕτερα τῷ εἴδει. ἔτι δὲ, μᾶλλον τοῦτ' ἂν φανείη ἐκ τοῦ τὰς ἀφ' ἑτέρων ἡδονὰς ἐμποδίους ταῖς ἐνεργείαις εἶναι· οἱ γὰρ φίλαυλοι ἀδυνατοῦσι τοῖς λόγοις προσέχειν, ἐὰν κατακούσωσιν αὐλοῦντος, μᾶλλον χαίροντες αὐλητικῇ τῆς παρούσης ἐνεργείας. ἡ κατὰ τὴν αὐλητικὴν οὖν ἡδονὴ, τὴν περὶ τὸν λόγον ἐνέργειαν φθείρει. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει, ὅταν ἅμα περὶ δύο ἐνεργῇ. ἡ γὰρ ἡδίων τὴν ἑτέραν ἐκκρούει· καὶ ἐὰν πολὺ διαφέρῃ κατὰ τὴν ἡδονὴν, μᾶλλον, ὥστε * μηδὲ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν ἑτέραν· διὸ χαίροντες ὁτῳοῦν σφόδρα, οὐ πάνυ δρῶμεν ἕτερον, καὶ ἄλλα ποιοῦμεν, ἄλλοις ἠρέμα ἀρεσκόμενοι, οἷον καὶ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ τραγηματίζοντες, ὅταν φαῦλοι * οἱ ἀγωνιζόμενοι ὦσι, τότε μάλιστα αὐτὸ δρῶσιν.

* γρ. πληροῦσθαι. διαφέρουσι δὲ αἱ τῆς διανοίας τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις· ὤν.

* γρ. δὲ

* γρ. μηδὲν ἄν.

* γρ. φ. ἀγων.

A Poſtea verò talis in fungendo munere contentio non adhibetur, ſed muneris functio remiſſior ac negligentior eſt. Quapropter voluptas quoque inobſcuratur. Exiſtimare autem poſſit aliquis, omneis iccirco expetere voluptatem, quia & viuendi cupiditate omnes afficiatur: vita autem muneris functio quædam ſit: & in eis elaboret quiſque maximè, ſuóque munere fungatur, quæ maximè adamat: vt muſicus auditu in ſonis & cãtibus: diſciplinarum ſtudioſus, agitatione mẽtis in cognitione rerum: & ita cæteri ſuo quiſque in ſtudio. At voluptas functiones muneris perficit atque abſoluit: & vitam quoque, quam omnes expetunt. Non temerè igitur etiam voluptatem appetunt. Vitam enim, quæ cuique optabilis eſt, perficit.

B

CAPVT V.

Voluptatem in ſpecie declarat, eiuſdémque differentias recenſet.

VTrum autem propter voluptatem vitæ retinendæ ſtudio ducamur, an viuendi cauſa voluptatem ſequamur, omittamus in præſenti diſputare. Videntur enim hæc inter ſe eſſe copulata, neque alterum ab altero poſſe ſeiungi. Nam neque ſine aliqua muneris functione gignitur voluptas, & omnem muneris functionẽ perficit voluptas. Quare ſpecie quoque differre videntur voluptates. Nam quæ ſpecie differunt, ab iis quæ ſpecie quoque differunt, perfici exiſtimamus. Videntur C enim & res naturales, & eæ quæ arte conſtant, ita ſe habere: exempli gratia, animalia, arbores, tabulę pictæ, ſtatuæ, domus, vaſa. Simili igitur modo & muneris functiones, quæ ſpecie differunt, ab iis quæ ſpecie differũt, voluptatibus perfici. Differunt autem ſpecie functiones cogitationis, à ſenſuum functionibus, & hæ inter ſe. Ergo & voluptates eæ, quæ illas perficiunt. Atque hoc ex eo etiam cognoſci poterit, quòd ſuæ quæque voluptas muneris functioni, quam perficit, coniuncta eſt. Auget enim & amplificat muneris functionem ſua voluptas. Nam diligentiùs quidque iudicant, accuratiúſque perſequuntur, & adminiſtrant, qui cum voluptate munere funguntur. Verbi gratia, geometriæ fiunt periti, D qui geometriæ ſtudiis & actionibus delectantur, & vnumquidque faciliùs ac planiùs intelligunt: itémque muſicæ & artis ædificandi ſtudioſi, & cæteri artifices magnos progreſſus in ſuo quiſque ſtudio & munere faciunt, ſi eo delectentur. Augent igitur ſtudium & actionẽ voluptates. At quidquid auget, hoc ei quod auget, familiare & coniunctum eſt. Quæ autem iis quæ ſpecie differunt, accommodata & coniuncta ſunt, ea quoque ſpecie ſunt diuerſa. Prçterea planius hoc ex eo fieri poterit, quòd eæ voluptates, quæ ab aliis ac diuerſis rebus proficiſcuntur, propriis muneris functionibus impedimento ſunt. Nam qui tibiarum cantu delectantur, ſi aliquem, qui tibia canat, exaudierint, orationi, quæ habetur, animum aduertere non poſſunt: quoniam magis E eos delectat tibiarum cantus, quàm negotium quod agitur. Ea igitur quæ ex tibiarum ſonis percipitur voluptas, muneris functionem eam quæ in oratione habenda expromitur, corrumpit: itémque hoc in aliis vſuvenit, cùm quis ſimul duabus rebus operam dat. Quæ enim muneris functio iucũdior eſt, ea depellit ac diſcutit alteram, eóque magis, quo maior ſit illius voluptas, adeò vt in altera re ſuo munere fungi nõ poſſit. Itaque cùm re aliqua, quæcunque illa ſit, vehementer delectamur, non ferè aliud facimus: contrà cùm aliquid aliud leuiter modicéque probamus, aliud agimus, cuiuſmodi eſt id quod fit ab iis qui in theatris edunt bellaria.

Tunc enim vel maximè hoc faciunt, cùm inepti & mali ſunt equorum agitatores, aut hiſtriones. Quoniam autem propria voluptas muneris functiones cùm limatas atque accuratas efficit, tum diuturniores ac meliores reddit: alienæ autem corrumpunt: perſpicuum eſt, inter eas multum intereſſe. Propemodum enim idem quod proprij dolores, efficiunt alienæ voluptates. Muneris enim functiones corrumpunt proprij dolores: verbi gratia, ſi cui ſcribere, aut ratiocinari ſit iniucundum ac moleſtum, ille non ſcribit, hic non ratiocinatur, quia moleſta eſt huius muneris functio. Euenit igitur muneris functionibus à propriis voluptatibus contrarium eius quod à propriis doloribus efficitur. Sunt autem ij proprij dolores, eæque propriæ voluptates, quæ muneris functionem per ſe ſubſequuntur. Diximus autem alienas voluptates ſimile quiddam dolori efficere: corrumpunt enim, ſed diſſimili modo. Iam cùm functiones muneris bonitate & vitio inter ſe differant, aliæque ſint expetendæ, aliæ fugiendæ atque aſpernandæ, aliæ neutræ: ſimilis eſt ratio etiam voluptatum. Sua enim cuiuſque functionis muneris voluptas eſt. Atque ea quidem, quæ bonæ propria eſt, bona eſt: quæ malæ, vitioſa. Nam & cupiditates rerum honeſtarum ſunt laudabiles: turpium, vituperabiles. Verùm muneris functionibus propinquiores & coniunctiores ſunt eæ quæ in eis inſunt voluptates quàm appetitiones. Hæ enim diſtinctæ ſunt & temporibus & natura: illæ functionibus muneris ſunt proximæ & cohærent. itaque ſunt indiſtinctæ & confuſæ, vt controuerſia ſit, an idem ſit muneris functio, quod voluptas. Non tamen videtur voluptas, cogitationis aut ſenſus eſſe functio. Abſurdum enim fuerit. Sed propterea quòd non ſeparantur, idem eſſe nonnulli exiſtimant. Quemadmodum igitur diſſimiles ſunt inter ſe muneris functiones, ſic & voluptates. Differt autem videndi ſenſus à tactu, ſinceritate, auditúſque & odoratus à guſtatu. Similiter igitur differunt voluptates: & ab his eæ quæ in cogitatione verſantur, & vtræque inter ſe. Videtur autem ſua cuiuſque animalis, vt & munus, eſſe voluptas. Eſt enim functioni muneris conſentanea cuiuſque animantis propria. Quod in ſingulis ſi quis ſpectare voluerit, perſpicuum eſſe poterit. Alia enim equi voluptas eſt, alia canis, alia hominis: quemadmodum ait Heraclitus, aſino culmos & paleas auro eſſe optabiliores. Iucundius enim eſt aſinis pabulum, quàm aurum. Eorum igitur, quæ ſpecie differunt, ſpecie quoque differunt voluptates. Eas autem quæ ſunt eorundem, eaſdem eſſe probabile eſt. Verùm in hominibus magna eſt earum varietas. Eadem enim alios offendunt, alios delectãt: & his odioſa ac moleſta ſunt, illis amabilia & iucunda. Atque hoc in rebus dulcibus vſu venit: non enim eadem ei qui æſtu febríque iactatur, & valenti dulcia videntur. Nec idem calidum ægro atque imbecillo, & ei, cui corpus firmum & bene conſtitutum eſt: ſimiliterque hoc in aliis accidit. Sed in omnibus, quæ ſunt huiuſmodi, id eſſe videtur, quod viro bono, virtutéque prædito videtur. Quod ſi hoc rectè dicitur, vt videtur, & ſi vniuſcuiuſque rei menſura virtus, & vir bonus eſt, quà talis eſt: erũt & eæ profecto voluptates, quæ huic videntur voluptates: & ea iucunda, quibus hic delectatur. Neque verò mirũ cuiquã eſſe debebit, ſi, quæ huic ſunt aſpera & moleſta, ea alicui eſſe iucunda videãtur. Multæ.n. exoriuntur hominum peſtes & corruptelæ. Non ſunt autem illa iucũda, ſed his, & ſic affectis. Eæ igitur quæ ſine cõtrouerſia ſũt inhoneſtæ voluptates, non ſunt videlicet dicendæ voluptates, niſi fortè hominibus corruptis ac deprauatis.

A ἐπεὶ δ', ἡ μὲν οἰκεία ἡδονὴ ἐξακριβοῖ τὰς ἐνεργείας καὶ χρονιωτέρας καὶ βελτίους ποιεῖ· αἱ δ' ἀλλότριαι λυμαίνονται, δῆλον ὡς πολὺ διεστᾶσι· σχεδὸν γὰρ αἱ ἀλλότριαι ἡδοναὶ ποιοῦσιν ὅπερ αἱ οἰκεῖαι λῦπαι· φθείρουσι γὰρ τὰς ἐνεργείας αἱ οἰκεῖαι λῦπαι, οἷον εἴ τῳ τὸ γράφειν ἀηδὲς καὶ ἐπίλυπον, ἢ τὸ λογίζεσθαι, ὁ μὲν, οὐ γράφει· ὁ δὲ, οὐ λογίζεται, λυπηρᾶς οὔσης τῆς ἐνεργείας. συμβαίνει δὴ περὶ τὰς ἐνεργείας τοὐναντίον ἀπὸ τῶν οἰκείων ἡδονῶν τε καὶ λυπῶν· οἰκεῖαι δ' εἰσὶν, αἱ ἐπὶ τῇ ἐνεργείᾳ καθ' αὑτὴν γινόμεναι· αἱ δ' ἀλλότριαι ἡδοναὶ, εἴρηται, ὅτι
B παραπλήσιόν τι τῇ λύπῃ ποιοῦσι· φθείρουσι γὰρ, πλὴν οὐχ ὁμοίως. διαφερουσῶν δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἐπιεικείᾳ καὶ φαυλότητι, καὶ τῶν μὲν, αἱρετῶν οὐσῶν· τῶν δὲ, φευκτῶν· τῶν δὲ, οὐδετέρων, ὁμοίως ἔχουσι καὶ αἱ ἡδοναί· καθ' ἑκάστην γὰρ ἐνέργειαν οἰκεία ἡδονή ἐστιν. ἡ μὲν οὖν τῇ σπουδαίᾳ οἰκεία, ἐπιεικής· ἡ δὲ τῇ φαύλῃ, μοχθηρά. καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι, τῶν μὲν καλῶν, ἐπαινεταί· τῶν δ' αἰσχρῶν, ψεκταί. οἰκειότεραι δὲ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἐν αὐταῖς ἡδοναὶ, τῶν ὀρέξεων· αἱ μὲν γὰρ, διωρισμέναι εἰσὶ καὶ τοῖς χρόνοις, καὶ τῇ φύσει· αἱ δὲ, σύνεγγυς ταῖς ἐνεργείαις, καὶ ἀδιόριστοι οὕτως, ὥστ' ἔχειν ἀμφισβήτη-
C σιν, εἰ ταὐτόν ἐστιν ἡ ἐνέργεια τῇ ἡδονῇ. οὐ μὴν ἔοικέ γε ἡδονὴ διάνοια εἶναι, οὐδ' αἴσθησις· ἄτοπον γάρ· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ χωρίζεσθαι, φαίνεταί τισι ταὐτόν. ὥσπερ * οὖν αἱ ἐνέργειαι ἕτεραι, καὶ αἱ ἡδοναί. διαφέρει δὲ ἡ ὄψις ἁφῆς καθαρειότητι, καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις γεύσεως· ὁμοίως * δὴ διαφέρουσι καὶ αἱ ἡδοναὶ, καὶ τούτων αἱ περὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἑκάτεραι ἀλλήλων. δοκεῖ δ' εἶναι ἑκάστῳ ζῴῳ καὶ ἡδονὴ οἰκεία, ὥσπερ καὶ ἔργον· ἡ γὰρ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. καὶ ἐφ' ἑκάστῳ δὲ θεωροῦντι, τοῦτ' ἂν φανείη· ἑτέρα γὰρ ἵππου ἡδονὴ καὶ κυνὸς καὶ ἀνθρώπου, καθάπερ Ἡράκλειτός φησιν, * ὄνον σύρ-
D ματα ἂν ἑλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν· ἥδιον γὰρ χρυσοῦ τροφὴ ὄνοις. αἱ μὲν οὖν τῶν ἑτέρων τῷ εἴδει, διαφέρουσιν εἴδει. τὰς δὲ τῶν αὐτῶν, ἀδιαφόρους εὔλογον εἶναι. διαλλάττουσι δὲ οὐ μικρὸν ἐπί γε τῶν ἀνθρώπων· τὰ γὰρ αὐτὰ, τοὺς μὲν λυπεῖ· τοὺς δὲ τέρπει· καὶ τοῖς μὲν, λυπηρὰ καὶ μισητά ἐστι· τοῖς δὲ, ἡδέα καὶ φιλητά. καὶ ἐπὶ γλυκέων δὲ τοῦτο συμβαίνει· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ τῷ πυρέττοντι δοκεῖ, καὶ τῷ ὑγιαίνοντι, οὐδὲ θερμὸν εἶναι τῷ ἀσθενεῖ καὶ τῷ εὐεκτικῷ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων τοῦτο συμβαίνει. δοκεῖ δ' ἐν ἅπασι τοῖς τοιούτοις εἶναι τὸ φαινόμενον
E τῷ σπουδαίῳ. εἰ δὲ τοῦτο καλῶς λέγεται, καθάπερ δοκεῖ, * καὶ ἔστιν ἑκάστου μέτρον ἡ ἀρετὴ, καὶ ὁ ἀγαθὸς, ᾗ τοιοῦτος, καὶ ἡδοναὶ εἶεν ἂν αἱ τούτῳ φαινόμεναι, καὶ ἡδέα, οἷς οὗτος χαίρει. τὰ δὲ τούτῳ δυσχερῆ, εἴ τῳ φαίνεται ἡδέα, οὐδὲν θαυμαστόν· πολλαὶ γὰρ * φθοραὶ καὶ λῦμαι ἀνθρώπων γίνονται· ἡδέα δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τούτοις, καὶ οὕτω διακειμένοις. τὰς μὲν οὖν ὁμολογουμένως αἰσχρὰς, δῆλον ὡς οὐ φατέον ἡδονὰς εἶναι, πλὴν τοῖς διεφθαρμένοις.

* γρ. αἱ
* γρ. ὄνον
* γρ. καὶ δὴ ἐ.
* γρ. ἡ φθ.

τῶν δ' ἐπιεικῶν δοκουσῶν εἶναι, ποίαν ἢ τίνα φατέον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι; ἢ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν δῆλον; ταύταις γὰρ ἕπονται αἱ ἡδοναί. εἴτ' οὖν μία ἐστὶν, εἴτε πλείους, αἱ τοῦ τελείου καὶ μακαρίου ἀνδρὸς, αἱ ταύτας τελειοῦσαι ἡδοναὶ, κυρίως λέγοιντ' ἂν ἀνθρώπου ἡδοναὶ εἶναι· αἱ δὲ λοιπαὶ, δευτέρως καὶ πολλοστῶς, ὥσπερ αἱ ἐνέργειαι.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ εὐδαιμονίας. ὅτι οὐκ ἐν ταῖς διαγωγαῖς ἐστιν, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις.

Εἰρημένων δὲ τῶν περὶ τὰς ἀρετάς τε καὶ φιλίας καὶ ἡδονὰς, λοιπὸν περὶ εὐδαιμονίας τύπῳ διελθεῖν, ἐπειδὴ τέλος αὐτὴν τίθεμεν τῶν ἀνθρωπίνων. ἀναλαβοῦσι δὴ τὰ προειρημένα, συντομώτερος ἂν εἴη ὁ λόγος. * εἴπομεν δ', ὅτι οὐκ ἔστιν ἕξις· καὶ γὰρ τῷ καθεύδοντι διὰ βίου ὑπάρχοι ἂν, φυτῶν ζῶντι βίον, καὶ τῷ δυστυχοῦντι τὰ μέγιστα. * εἰ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἐνέργειάν τινα θετέον, καθάπερ ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται· τῶν δ' ἐνεργειῶν, αἱ μὲν, εἰσὶν ἀναγκαῖαι καὶ δι' ἕτερα αἱρεταί· αἱ δὲ, καθ' αὑτάς· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν, τῶν καθ' αὑτὰς αἱρετῶν τινα θετέον καὶ οὐ τῶν δι' ἄλλο. οὐδενὸς γὰρ ἐνδεὴς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' αὐτάρκης. καθ' αὑτὰς δ' εἰσὶν αἱρεταὶ, ἀφ' ὧν μηδὲν ἐπιζητεῖται παρὰ τὴν ἐνέργειαν. * τοιαῦται δ' εἶναι δοκοῦσιν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· (τὰ γὰρ καλὰ καὶ σπουδαῖα πράττειν, τῶν δι' αὐτὰ αἱρετῶν·) καὶ τῶν παιδιῶν δὲ, αἱ ἡδεῖαι· οὐ γὰρ δι' ἕτερα αὐτὰς αἱροῦνται· βλάπτονται γὰρ ἀπ' αὐτῶν μᾶλλον ἢ ὠφελοῦνται, ἀμελοῦντες τῶν σωμάτων καὶ τῆς κτήσεως. καταφεύγουσι δ' ἐπὶ τὰς τοιαύτας διαγωγὰς τῶν εὐδαιμονιζομένων οἱ πολλοί· διὸ παρὰ τοῖς τυράννοις εὐδοκιμοῦσιν οἱ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς εὐτράπελοι· ὧν γὰρ ἐφίενται, ἐν τούτοις παρέχουσι σφᾶς αὐτοὺς ἡδεῖς· δέονται δὲ * τοιούτων. δοκεῖ μὲν οὖν εὐδαιμονικὰ ταῦτα εἶναι, * διὰ τοὺς ἐν ταῖς δυναστείαις ἐν τούτοις * ἀποσχολάζειν. οὐδὲν δὲ ἴσως σημεῖον οἱ τοιοῦτοί εἰσιν· οὐ γὰρ ἐν τῷ δυναστεύειν ἡ ἀρετὴ, οὐδ' ὁ νοῦς, ἀφ' ὧν αἱ σπουδαῖαι ἐνέργειαι. οὐδ' εἰ ἄγευστοι οὗτοι ὄντες ἡδονῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἐλευθερίου, ἐπὶ τὰς σωματικὰς καταφεύγουσι· διὰ τοῦτο ταύτας οἰητέον αἱρετωτέρας εἶναι. καὶ γὰρ οἱ παῖδες, τὰ * παρ' αὐτοῖς τιμώμενα, κράτιστα οἴονται εἶναι. εὔλογον δὴ, ὥσπερ παισὶ καὶ ἀνδράσιν ἕτερα φαίνεται τίμια, οὕτω καὶ φαύλοις καὶ ἐπιεικέσι. καθάπερ οὖν πολλάκις εἴρηται, καὶ τίμια καὶ ἡδέα ἐστὶ τὰ τῷ σπουδαίῳ τοιαῦτα ὄντα· ἑκάστῳ δὲ ἡ κατὰ τὴν οἰκείαν ἕξιν, αἱρετωτάτη ἐνέργεια· καὶ τῷ σπουδαίῳ δὲ ἡ κατὰ τὴν ἀρετήν. οὐκ ἐν παιδιᾷ ἄρα ἡ εὐδαιμονία. καὶ γὰρ ἄτοπον τὸ τέλος εἶναι παιδιὰν, καὶ πραγματεύεσθαι καὶ κακοπαθεῖν τὸν βίον ἅπαντα τοῦ παίζειν χάριν·

* Libro primo.
* γρ. εἰ δὲ τ.
* γρ. τοιαῦται
* γ. τούτων.
* Sylb. διὰ τὸ τοὺς ἐν ταῖς δ.
Lib. 1. c. 5.
* γ. ἀποσχολάζειν.
* γ. in manuſc. παρ' αὐτοῖς. idque malo.

Sed earum, quæ videntur eſſe bonæ, qualis aut quænã hominis dicenda voluptas eſt? An hoc declarabũt muneris functiones? Has enim ſuæ conſequuntur voluptates Siue igitur vna ſiue plures ſunt perfecti & beati viri muneris functiones, eæ quæ has perficiunt voluptates, propriè dici poſſunt hominis eſſe voluptates: reliquæ autem ſecundo loco, & longo pòſt interuallo, quemadmodum & muneris functiones.

CAPVT VI.

Principiis omnibus vitæ beatæ expoſitis, reaſſumit denuo ipſum finem, Beatitudinem ſcilicet: vt à quo ceu fundamento diſputatio de moribus cœpit, in idem reuoluatur. Oſtendit autem Beatitudinis naturam & eſſentiam in genere.

Expoſitis iis quæ ad virtutes, amicitias, & voluptates pertinent: reliquum eſt vt de beatitudine, quoniam eam vltimum bonorum humanorũ ponimus, formam eius adumbrantes, diſſeramus. Itaque repetitis iis quæ ſuprà diximus, breuior erit oratio. Diximus autem non eſſe habitum. Nam ſi ita eſſet, eius compos eſſe poſſet etiam is qui in omni vita nihil aliud quàm dormiat, & ſtirpis vitam degat: & qui maximis calamitatibus afficiatur. Quòd ſi hæc non probantur, ſed functio quædã muneris potiùs ſtatuenda eſt, quemadmodum ſuperioribus libris oſtendimus: & ſi muneris functiones aliæ ſunt neceſſariæ, & propter alia expetendæ, aliæ per ſe: perſpicuum eſt, beatitudinem in earũ numero, quæ per ſe ſunt expetendæ, nõ earum quæ propter aliud, habẽdam eſſe. Nullius enim rei beatitudo indiget: ſed ſuis bonis contenta eſt. Per ſe autem eæ ſunt optabiles, à quibus nihil præter ipſam functionem muneris requiritur. Quales videntur eſſe tũ conſentaneæ virtuti actiones (nã in rebus honeſtis ac bonis agẽdis aſſiduè verſari, in rebus per ſe expetendis numeratur) tũ etiam ex ludis ij qui remiſſionis animorum, & oblectationis cauſa ſunt inſtituti. Non enim propter aliud eos ſequuntur, cùm detrimento ab iis afficiantur potiùs, quàm vtilitatẽ capiant, neque corporum neque fortunarum curam habentes. Atque ad talem viuendi conſuetudinem cõfugiunt plerique eorum, qui habentur beati. Itaque apud reges & principes magno ſunt in honore & pretio, qui in huiuſmodi vitæ degendæ conſuetudine ſunt comes & vrbani. Nã quæ illi expetũt, in his ſeſe præbẽt ſuaueis & iucũdos. Quo genere hominũ illi indigẽt. Hæc igitur ad vitã beatã iccirco videntur pertinere, quia homines imperio ac poteſtate præditi talibus in rebus totos dies occupati ſunt. Sed ex huiuſmodi hominũ vita fortaſſe huius rei argumentum ſumi nõ debet. Neque enim in principatu & potentia conſiſtit virtus, neque mens, à quibus probæ muneris functiones proficiſcũtur: neque ſi hi, quia purã & liberalem voluptatem nunquã guſtarunt, ad corporis voluptates confugiunt, iccirco nos oportet exiſtimare has magis eſſe expetẽdas. Nã & pueri, quæ apud ipſos in honore ſunt & pretio, arbitrãtur eſſe optima. Probabile eſt igitur, quemadmodũ alia pueris, alia viris, magni pretij eſſe videntur: ſic alia videri vitioſis hominibus, alia bonis viris. Ea igitur, vt ſæpe à nobis dictũ eſt, & magni pretij & iucunda ſunt, quæ viro bono, virtutéque prædito talia ſunt. Sed cùm vnicuique homini ea quæ cuiuſque habitui cõuenit, muneris functio, optabiliſſima eſt: tum viro bono, ea quę virtuti. Nõ igitur in ludo vita beata poſita eſt. Abſurdum ſit enim vltimum bonorum eſſe ludum & iocum, totámque vitam in negotio conterere, plurimóſque labores adire, ac moleſtias ſuſcipere ludendi ac iocandi cauſa.

Omnia enim fere propter aliud ſequimur & optamus, præterquam vitam beatam: hæc enim omnium bonorũ finis eſt. Res autem ſerias agere, & laborem ſufferre ac perpeti ludi cauſa, ſtultum videtur, valdéque puerile. Ludere verò vt res ſerias agas (vt ſentit Anacharſis) probandũ videtur. Requieti enim ſimilis ludus eſt. Verùm quoniam perpetuum laborem ferre non poſſumus, laxamenti & requietis indigemus. Non eſt igitur finis requies. Fugendi enim muneris cauſa quieſcimus & ceſſamus. Præterea vita beata ea videtur eſſe, quæ ex virtute eſt. At hæc in rebus grauibus & ſeriis, non in ludo, neque in ioco poſita eſt. Iã verò meliores eſſe res ſerias ridiculis, ludicriſque ac iocoſis: & tum partis animi tũ hominis melioris functionem ſemper eſſe grauioré magiſque ſeriam dicimus. At melioris partis hominiſve functio & ipſa melior eſt, & ad vitam beatam efficiendã plus valet. Præterea corporis voluptatibus poſtremus homo & mancipium, non minùs quàm vir optimus & præſtantiſſimus, potiatur: beatitudinem autem mancipio impertit nemo, niſi & vitam cum virtute coniunctam. Non enim in talibus vitæ degendæ generibus beatitudo poſita eſt, ſed in actionibus virtuti conſentaneis, quemadmodum & ſuprà diximus.

A ἅπαντα γὰρ ὡς εἰπεῖν, ἑτέρου χάριν αἱρούμεθα, πλὴν τῆς εὐδαιμονίας· τέλος γὰρ αὕτη. σπουδάζειν δὲ καὶ πονεῖν παιδιᾶς χάριν, ἠλίθιον φαίνεται καὶ λίαν παιδικόν· παίζειν δ' ὅπως σπουδάζῃ κατ' Ἀνάχαρσιν, ὀρθῶς ἔχειν δοκεῖ· ἀναπαύσει γὰρ ἔοικεν ἡ παιδιά. ἀδυνατοῦντες δὲ συνεχῶς πονεῖν, ἀναπαύσεως δέονται· οὐ δὴ τέλος ἡ ἀνάπαυσις· γίνεται γὰρ ἕνεκα τῆς ἐνεργείας. δοκεῖ δ' ὁ εὐδαίμων βίος κατ' ἀρετὴν εἶναι· οὗτος δὲ * σπουδαῖος, ἀλλ' οὐκ ἐν παιδιᾷ. βελτίω τε λέγομεν τὰ σπουδαῖα, τῶν γελοίων καὶ μετὰ παιδιᾶς, καὶ τοῦ βελτίονος ἀεὶ καὶ μορίου καὶ ἀνθρώπου B σπουδαιοτέραν τὴν ἐνέργειαν· * ἡ δὲ τοῦ βελτίονος, κρείττων καὶ εὐδαιμονικωτέρα ἤδη. ἀπολαύσειέ τ' ἂν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ὁ τυχών, καὶ ἀνδράποδον, οὐχ ἧττον τοῦ ἀρίστου. εὐδαιμονίας δ' οὐδεὶς ἀνδραπόδῳ μεταδίδωσιν, εἰ μὴ καὶ βίου· οὐ γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται.

* καὶ μετὰ σπουδῆς

* γρ. εἰ δὲ τ.

CAPVT VII.

Beatitudinis ſpecies & differentias perſequitur. Inter quas primum locum obtinet Beatitudo contemplatiua.

QVòd ſi beatitudo muneris functio eſt, virtuti cõſentanea, probabile eſt eam præſtantiſſimæ virtuti eſſe conſentaneam. Atque hæc fuerit eius quod in homine eſt optimum. Siue igitur quidem hoc mens ſit, ſiue aliud quippiam, quod videtur imperare ac præeſſe debere natura, rerúmque honeſtarum ac diuinarum in ſeſe notionem continere, (ſiue diuinum ſit hoc ipſum, ſiue eorum quæ in nobis ſunt, diuiniſſimũ) huius muneris functio ex propria virtute, perfecta & abſoluta erit beatitudo. Eſſe autem in contemplatione rerum poſitam, ſuprà diximus. Quod quidem & ſuperioribus noſtris diſputationibus, & veritati congruere videatur. Præſtantiſſima.n. hæc eſt muneris functio: nã & eorum quæ ſunt in nobis, mens quiddam eſt longè optimum, & omnium quæ cognoſci poſſunt, ea quæ mẽte complectimur, longè ſunt optima. Præterea verò & maximè aſſidua: nam res aſſiduè contemplari magis quàm quidvis agere poſſumus. Et cùm beatitudini admiſtam & quaſi implicatã eſſe voluptatem arbitremur: tum omnium muneris functionum, quæ virtuti congruunt, eam quæ ex ſapientia eſt, iucundiſſimam eſſe omnes vno ore conſentiunt. Videtur itaque ſapiẽtia mirabiles quaſdã tum ſinceritate tũ ſtabilitate voluptates continere. Probabile eſt autẽ, eos qui ſciunt, quàm eos qui quærunt, vitam traducere iucundiorem. Tum ea quæ appellatur vita bonis omnibus per ſe cumulata, nihilque externum deſiderãs, in ea beatitudine maximè, quæ in rerum contemplatione verſatur, reperietur. Nã eorum ſanè, quæ ad cultum vitæ neceſſaria ſunt, & ſapiens, & iuſtus, & reliqui omnes indigent. Sed cùm hi talibus abundè fuerint inſtructi: vir iuſtus erga quos & cum quibus iuſtas actiones obeat, itémque temperans, & fortis, & cæteri deſiderabunt. At ſapiens etiam cùm ſecum erit, res poterit contemplari, tantóque magis, quanto ſapientior fuerit: fortaſſe verò meliùs, ſi quos habeat adiutores: veruntamen omnium maximè ſeipſo contentus eſt. Videatur autẽ ea ſola beatitudo propter ſe diligi. Nihil. n. ex ea redit præter cõtemplationẽ,

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

C Ὅτι πρώτως καὶ κυρίως κατὰ τὴν θεωρητικὴν ἀρετὴν ἡ εὐδαιμονία γίνεται.

Εἰ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια, εὔλογον κατὰ τὴν κρατίστην· * αὕτη δ' εἴη τοῦ ἀρίστου. εἴτε δὴ νοῦς τοῦτο, εἴτε ἄλλο τι, ὃ δὴ κατὰ φύσιν δοκεῖ ἄρχειν καὶ ἡγεῖσθαι, καὶ ἔννοιαν ἔχειν περὶ καλῶν καὶ θείων· (εἴτε θεῖον ὂν καὶ αὐτό, εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν τὸ θειότατον.) ἡ τούτου ἐνέργεια κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν εἴη ἂν ἡ τελεία εὐδαιμονία. ὅτι δ' ἐστὶ θεωρητική, * εἴρηται. ὁμολογούμενον δὲ τοῦτ' ἂν δόξειεν εἶναι, καὶ τοῖς πρότερον, καὶ τῷ ἀληθεῖ· κρατίστη τε γὰρ αὕτη ἐστίν, ἡ D ἐνέργεια· καὶ γὰρ ὁ νοῦς τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τῶν γνωστῶν, περὶ ἃ ὁ νοῦς. ἔτι δὲ συνεχεστάτη· θεωρεῖν τε γὰρ δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον, ἢ πράττειν ὁτιοῦν. οἰόμεθά τε δεῖν ἡδονὴν παραμεμῖχθαι τῇ εὐδαιμονίᾳ. ἡδίστη δὲ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐνεργειῶν, ἡ κατὰ τὴν σοφίαν ὁμολογουμένως ἐστί· δοκεῖ γοῦν * ἡ σοφία θαυμαστὰς ἡδονὰς ἔχειν καθαρειότητι καὶ * τῷ βεβαίῳ. εὔλογον δὲ τοῖς εἰδόσι τῶν ζητούντων ἡδίω τὴν ἀγωγὴν εἶναι. ἥ τε λεγομένη αὐτάρκεια, περὶ τὴν θεωρητικὴν μάλιστ' ἂν εἴη· τῶν μὲν γὰρ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, καὶ σοφός, καὶ δίκαιος, καὶ οἱ λοιποὶ δέονται· τοῖς δὲ E τοιούτοις ἱκανῶς κεχορηγημένων, ὁ μὲν δίκαιος δεῖται πρὸς οὓς δικαιοπραγήσει, καὶ μεθ' ὧν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων, καὶ ὁ ἀνδρεῖος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος· ὁ δὲ σοφός, καὶ καθ' αὑτὸν ὤν, δύναται θεωρεῖν· καὶ ὅσῳ ἂν * σοφὸς ᾖ μᾶλλον· βέλτιον δ' ἴσως, συνεργοὺς * ἔχων· ἀλλ' ὅμως αὐταρκέστατος. δόξειε δ' ἂν αὐτὴ μόνη δι' αὑτὴν ἀγαπᾶσθαι· οὐδὲν γὰρ ἀπ' αὐτῆς γίνεται παρὰ τὸ θεωρῆσαι.

* γρ. αὕτη δ' ἂν εἴη

* Lib. 1. c. vlt.

* Euſtr. ἡ φιλοσοφία

* Euſtr. τῷ πρώτ.

* γρ. σοφώτερος

* γρ. ἔχει

ἀπὸ δὲ τῶν πρακτικῶν, ἢ πλεῖον ἢ ἔλαττον περιποιούμεθα παρὰ τὴν πρᾶξιν. δοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία ἐν τῇ σχολῇ εἶναι· ἀσχολούμεθα γὰρ, ἵνα σχολάζωμεν. καὶ πολεμοῦμεν, ἵνα εἰρήνην ἄγωμεν. τῶν μὲν οὖν πρακτικῶν ἀρετῶν, ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἢ τοῖς πολεμικοῖς αἱ ἐνέργειαι· αἱ δὲ περὶ ταῦτα πράξεις δοκοῦσιν ἄσχολοι εἶναι, αἱ μὲν οὖν πολεμικαὶ καὶ παντελῶς· οὐδεὶς γὰρ αἱρεῖται τὸ πολεμεῖν, τοῦ πολεμεῖν ἕνεκα, οὐδὲ * παρασκευάζειν πόλεμον· δόξειε γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνοι γίγνοιντο. ἔστι δὲ καὶ ἡ τοῦ πολιτικοῦ, ἄσχολος, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ πολιτεύεσθαι, περιποιουμένη δυναστείας καὶ τιμὰς· ἢ τήν γε εὐδαιμονίαν αὑτῷ καὶ τοῖς πολίταις, ἑτέραν οὖσαν τῆς πολιτικῆς ἣν καὶ ζητοῦμεν· δῆλον ὡς ἑτέραν οὖσαν. Εἰ δὴ, τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων * αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ, κάλλει καὶ μεγέθει προέχουσιν· αὗται δὲ ἄσχολοι καὶ τέλους τινὸς ἐφίενται, καὶ οὐ δι' αὑτὰς εἰσὶν αἱρεταί· ἡ δὲ τοῦ νοῦ ἐνέργεια σπουδῇ τε διαφέρειν δοκεῖ, θεωρητικὴ οὖσα, καὶ παρ' αὑτὴν οὐδενὸς ἐφίεσθαι τέλους, ἔχειν τε ἡδονὴν οἰκείαν (αὕτη δὲ συναύξει τὴν ἐνέργειαν) καὶ τὸ αὔταρκες δὴ καὶ σχολαστικὸν, καὶ ἄτρυτον, ὡς ἀνθρώπινον, καὶ ὅσα ἄλλα τῷ μακαρίῳ ἀπονέμεται, κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὄντα. ἡ τελεία δὴ εὐδαιμονία αὕτη ἂν εἴη ἀνθρώπου, * λαβοῦσα μῆκος βίου τέλειον· οὐδὲν γὰρ ἀτελές ἐστι τῶν τῆς εὐδαιμονίας. ὁ δὲ τοιοῦτος ἂν εἴη κρείττων βίος, ἢ κατὰ ἄνθρωπον· οὐ γὰρ ᾗ ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω βιώσεται, ἀλλ' ᾗ θεῖόν τι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει· ὅσῳ δὲ διαφέρει τοῦτο τοῦ συνθέτου, τοσοῦτον καὶ ἡ ἐνέργεια, τῆς κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετήν. εἰ δὴ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὁ κατὰ τοῦτον βίος θεῖος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον. χρὴ δὲ οὐ κατὰ τοὺς παραινοῦντας, ἀνθρώπινα φρονεῖν, ἄνθρωπον ὄντα, οὐδὲ θνητὰ τὸν θνητόν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἀπαθανατίζειν, καὶ πάντα ποιεῖν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ κράτιστον τῶν ἐν αὐτῷ· εἰ γὰρ καὶ τῷ ὄγκῳ μικρόν ἐστι, * δυνάμει καὶ τιμιότητι πολὺ μᾶλλον ὑπερέχει πάντων. δόξειε δ' ἂν καὶ * ἕκαστος εἶναι τοῦτο, εἴπερ τὸ κύριον καὶ ἄμεινον. ἄτοπον οὖν γίνοιτ' ἂν, εἰ μὴ τὸν αὑτοῦ βίον αἱροῖτο, ἀλλά τινος ἄλλου. * τὸ λεχθέν τε πρότερον ἁρμόσει καὶ νῦν· τὸ γὰρ οἰκεῖον ἑκάστῳ τῇ φύσει κράτιστον καὶ ἥδιστόν ἐστιν ἑκάστῳ. καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ τὸν νοῦν βίος, εἴπερ μάλιστα τοῦτο ἄνθρωπος· οὗτος ἄρα καὶ εὐδαιμονέστατος.

* γρ. in manuſc. παρασκευάζει. idque probo.

* γρ. αἱ πολεμικαὶ καὶ πολιτικαί,

* γρ. αἱρεθεῖσα apud euſtr.

* γρ. ἀλλὰ δυνάμει

* γρ. ἕκαστος

* Lib. 9. cap. 4.

ΚΕΦΑΛ. η.

Ὅτι δευτέρως ἡ εὐδαιμονία κατὰ τὴν πρακτικὴν ἀρετήν ἐστι. πάλιν δὲ καὶ περὶ τῆς θεωρητικῆς εὐδαιμονίας λέγει, ἐγκωμιάζων αὐτὴν, καὶ συγκρίνων αὐτάς.

Δευτέρως δ', ὁ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετήν· αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν ἐνέργειαι, ἀνθρω-

A Ex iis autem rebus quæ ſub actionem veniunt, aliquid præter actionem aut plus aut minus conſequimur. Præterea beatitudo in otio videtur eſſe ſita. Verſamur enim in rebus gerendis, vt in otio viuamus: & bella gerimus, vt in pace viuamus. Ac virtutum quidem earum, quæ ad agendum valent, functiones aut in ciuilibus aut in bellicis rebus poſitæ ſunt: atque eæ, quæ in his verſantur, actiones negotioſæ videntur eſſe. De bellicis igitur minimè dubium eſt quin ſint omnino negotioſæ. Nemo enim bellum gerendum, neque apparandum ſuſcipit, vt bellum gerat. Videatur enim planè impurus quidam ſicarius ac ſceleratus, ſi cum amicis inimicitias ſuſcipiat, vt prælia committantur, & cædes fiant. Hominis quoque qui in republica gerenda verſatur, adminiſtratio negotioſa eſt: quæ, præter ipſam reipublicæ adminiſtrandæ curam atque operam, potentiam & honores, aut beatitudinem tum ei tum ciuibus comparat, à facultate ciuili diuerſam ac differentem: quam etiam vt diuerſam videlicet quærimus. Si ciuiles igitur & bellicæ actiones, omnibus iis quæ virtutibus conſentaneæ ſunt, actionibus pulchritudine ac magnitudine antecellunt: hæ autem ſunt negotioſæ, finémque aliquem expetunt, neque propter ſe ſunt expetendæ; mentis verò functio grauitate & ſtudio rerum feriarum videtur præſtare cęteris, cùm in rerum contemplatione verſetur. & præter eam nullum alium finem expetere, propriámque voluptatem habere (hæc C autem muneris functionem amplificat) copiam autem bonis omnibus cumulatam, nihilque pręterea deſiderantem, & liberam ceſſandi otiandique facultatem, & occupationem defatigationis expertem, quātum res humanæ ferunt, & quęcunque alia beato tribuuntur, in hac functione muneris ineſſe conſtat: ſi igitur ita eſt, perfecta ſanè fuerit hęc hominis beatitudo, ſi perfectam vitæ longitudinem adepta ſit. Nihil enim eorum quę ſunt beatitudinis, inchoatum & imperfectū eſt. Erit autem talis vita melior, quàm hominis natura ferat. Non.n. quà homo eſt, ita viuet: ſed quà diuinum quiddam in eo ineſt. Quanto autem hæc particula toti, & concreto antecellit, tanto & eius functio muneris ei functioni præſtat, quæ alij virtuti conſentanea eſt. Si D igitur mens cum homine cōparata diuinum quiddam eſt: vita quoque menti conſentanea diuina ſit neceſſe eſt, ſi cum humana cōferatur. Neque verò nos oportet humana ſapere aç ſentire, vt quidā monent, cùm ſimus homines: neque mortalia, cùm mortales: ſed nos ipſos, quoad eius fieri poteſt, à mortalitate vindicare, atque omnia facere, vt ei noſtri parti, quæ in nobis eſt optima, conuenienter viuamus. Nam etſi mole parua eſt, poteſtate tamen & honoris gradu lōgè omnibus antecellit. Et verò pars hæc vnuſquiſque noſtrûm eſſe videatur: ſi quidem id, quod principatum obtinet, etiam melius eſt. Abſurdum igitur fuerit, ſi quis non ſuam ſed alienam vitam expetat, & ſequatur. Præterea quod antè à E nobis dictum eſt, etiam huic loco conueniet. Nā quod cuiuſque proprium eſt natura, idem & optimum cuique eſt, & iucundiſſimum. Ergo & homini optima ea vita eſt, quæ menti conuenienter traducitur: ſi quidem hæc pars homo eſt maximè. Hæc igitur vita eſt beatiſſima.

CAPVT VIII.

Altera ſpecies Beatitudinis, ordine & dignitate poſterior, eſt Beatitudo actiua.

SEcundo autem loco ea quæ alij virtuti cōſentanea eſt. Muneris enim functiones ei conuenientes, hu-

manæ ſunt. Iuſtitiæ enim & fortitudinis, & aliarum A virtutum muneribus inter nos fungimur, in rebus contrahendis, in neceſſariis ac difficilibus & noſtris & aliorum temporibus, variiſque actionibus, denique in perturbationibus quod cuique decorum eſt, conſeruantes. Hæc porrò omnia videntur eſſe humana. Nonnulla autem & à corpore videntur proficiſci, multiſque in rebus virtus morum cum perturbationibus eſſe coniuncta. Quin prudentia quoque cum virtute morum, & hæc cum prudentia copulata eſt: ſi quidem prudentiæ principia ex virtutibus morum conſtant, & quod recti in virtutibus ineſt, prudentia moderatur. Cùm ſint autem hæ perturbationibus quoque implicatæ, in eo etiam, quod ex animo & corpore conflatum eſt, inerunt. At eius quod compoſitum & con- B cretum eſt, virtutes, humanæ ſunt. Ergo & vita ei conſentanea, & beatitudo. Mentis beatitudo autem ſeiuncta eſt. De ea enim hactenus dictum ſit. Nam ſubtilius & preſſiùs de ea diſputare, maioris negotij eſt quàm id quod nobis propoſitum eſt. Videatur autem & externorum bonorum copia parum admodum egere, aut minùs, quàm ea beatitudo quæ moribus continetur. Demus enim vtrique rebus ad victum neceſſariis vel peræquè opus eſſe (quamuis in corpore, & cæteris huius generis magis elaborat is qui ſe ad remp. adminiſtrandam contulit) parum enim referat: ſed ad muneris functiones multum referet. Liberali enim, pecunia opus erit ad actiones liberaleis, & iuſto ad remu- C nerationes, rerúmque creditarum ſolutiones (obſcuræ ſunt enim hominum voluntates, multique ſimulant ſe res iuſtas agere velle, etiam ij qui non ſunt iuſti) viro forti autem, copiis & potentia, ſi quidem aliquid ſuæ virtuti conſentaneum effecturus eſt: & temperanti, auctoritate & licentia. Alioqui quomodo ſciri poterit, ſit ne talis, an quidam alius? Quæritur autem vtrùm in virtute conſilium dominetur magis, an actiones, proinde quaſi virtus in vtriſque conſiſtat. Minimè igitur illud obſcurum eſt, in vtriſque perfectionem eſſe ſitam; ad actiones autem multa deſiderari, tantóque plura, quanto fuerint maiores & pulchriores. Ei autem qui res animo cernit & contemplatur, ad muneris functionem nullis talibus opus eſt: immò ve- D rò ea contemplationi rerum penè dicam impedimento ſunt. Quà autem homo eſt, & cum pluribus vitæ conſuetudine coniungitur, ſtudet etiam, ea quæ virtuti conſentanea ſunt agere. Talibus igitur rebus egebit, vt cum hominibus verſetur & humaniter viuat. Perfectam autem beatitudinem, functionem quandam muneris eſſe, in rerum contemplatione poſitam, etiam ex hoc perſpicere licet, quòd deos feliciſſimos ac beatiſſimos eſſe arbitramur. Actiones autem, quas eis tribuere nos oportet? Iuſtâſne? an ridiculi videbuntur contrahentes inter ſe, & depoſita reddentes, & cætera id genus? An forteis, vt res formidoloſas ſubeant ac perferant, & periculum adeant, quia honeſtum ſit? An liberaleis? cui verò donabunt? abſurdum autem ſi apud E eos erit etiam nummus, aut aliquid tale. Iam verò vtrùm erunt temperantes, an inepta & cõtumelioſa laus illa deorum futura eſt, vitioſis cupiditabus eos carere? Quòd ſi omnia, quæ in actionibus verſantur, perſequamur, exigua ſanè, Diiſque indigna reperientur. Atqui nemo eſt qui non eos viuere exiſtimet. Ergo & aliquo munere fungi. Non enim eos oportet dormienteis fingere, vt Endymionem. Ei igitur, qui viuit, ſi actio, multóque magis ſi effectio adimatur, quid præter contemplationem relinquitur? Quocirca Dei muneris functio ea quæ beatitudine antecellit, in contemplatione conſiſtere reperietur.

A πικαί· δίκαια γὰρ καὶ ἀνδρεῖα, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὰς ἀρετὰς, πρὸς ἀλλήλους πράττομεν ἐν συναλλάγμασι καὶ χρείαις καὶ πράξεσι παντοίαις, ἔν τε τοῖς πάθεσι τὸ πρέπον ἑκάστῳ * διατηροῦντες. ταῦτα δ' εἶναι φαίνεται πάντα ἀνθρωπικά. ἔνια δὲ καὶ συμβαίνειν ἀπὸ τοῦ σώματος δοκεῖ. καὶ πολλὰ συνῳκειῶσθαι τοῖς πάθεσιν ἡ τοῦ ἤθους ἀρετή. συνέζευκται δὲ καὶ ἡ φρόνησις τῇ τοῦ ἤθους ἀρετῇ, καὶ αὕτη τῇ φρονήσει, εἴπερ αἱ μὲν τῆς φρονήσεως ἀρχαὶ κατὰ τὰς ἠθικάς εἰσιν ἀρετάς. τὸ δ' ὀρθὸν τῶν ἠθικῶν, κατὰ τὴν φρόνησιν. * συνηρτημέναι δ' αὗται καὶ τοῖς πάθεσι, B καὶ περὶ τὸ σύνθετον ἂν εἶεν· αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ, ἀνθρωπικαί. καὶ ὁ βίος δὴ ὁ κατ' αὐτὰς καὶ ἡ εὐδαιμονία. ἡ δὲ τοῦ νοῦ, κεχωρισμένη· τοσοῦτον γὰρ περὶ αὐτῆς * εἰρήσθω· διακριβῶσαι γὰρ, μεῖζον τοῦ προκειμένου ἐστί. δόξειε δ' ἂν καὶ τῆς ἐκτὸς χορηγίας ἐπὶ μικρὸν ἢ ἐπ' ἔλαττον δεῖσθαι τῆς ἠθικῆς· τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀμφοῖν χρεία καὶ ἐξ ἴσου ἔστω· (εἰ καὶ μᾶλλον διαπονεῖ περὶ τὸ σῶμα ὁ πολιτικὸς, καὶ ὅσα τοιαῦτα·) μικρὸν γὰρ ἄν τι διαφέροι· πρὸς δὲ τὰς ἐνεργείας, πολὺ διοίσει. τῷ μὲν γὰρ ἐλευθερίῳ δεήσει χρημάτων, πρὸς τὸ πράτ- C τειν τὰ ἐλευθέρια· καὶ τῷ δικαίῳ δὲ, εἰς τὰς ἀνταποδόσεις (αἱ γὰρ βουλήσεις, ἄδηλοι· προσποιοῦνται δὲ καὶ οἱ μὴ δίκαιοι βούλεσθαι δικαιοπραγεῖν) τῷ ἀνδρείῳ δὲ, δυνάμεως, εἴπερ ἐπιτελεῖ τι τῶν κατὰ τὴν ἀρετήν· καὶ τῷ σώφρονι, ἐξουσίας. πῶς γὰρ δῆλος ἔσται, ἢ * οὗτος, ἢ τῶν ἄλλων τις; ζητεῖται δὲ πότερον κυριώτερον τῆς ἀρετῆς ἡ προαίρεσις, ἢ αἱ πράξεις, ὡς ἐν ἀμφοῖν οὔσης. τὸ δὴ τέλειον, δῆλον ὡς ἐν ἀμφοῖν ἂν εἴη. πρὸς δὲ τὰς πράξεις, πολλῶν δεῖται· καὶ ὅσῳ ἂν μείζους ὦσι καὶ καλλίους, πλειόνων. τῷ δὲ θεωροῦντι, οὐδενὸς τῶν τοιούτων, πρός γε τὴν ἐνέρ- D γειαν, χρεία, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ * ἐμπόδιά ἐστι πρός γε τὴν θεωρίαν· ᾗ δ' ἄνθρωπός ἐστι, καὶ πλείοσι συζῇ, αἱρεῖται καὶ τὰ κατ' ἀρετὴν πράττειν· δεήσεται οὖν τῶν τοιούτων πρὸς τὸ ἀνθρωπεύεσθαι· ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τίς ἐστιν ἐνέργεια, καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανείη· * τοὺς θεοὺς γὰρ μάλιστα ὑπειλήφαμεν μακαρίους, καὶ εὐδαίμονας εἶναι· πράξεις δὲ ποίας ἀπονεῖμαι χρεὼν αὐτοῖς; πότερα τὰς δικαίας; ἢ γελοῖοι φανοῦνται συναλλάττοντες καὶ παρακαταθήκας ἀποδιδόντες, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα; ἀλλὰ * τὰς ἀνδρείους; ὑπομένοντας τὰ φοβερὰ καὶ κινδυνεύοντας, ὅτι καλόν. ἢ * τὰς E ἐλευθερίους; τίνι δὲ δώσουσιν; ἄτοπον δ', εἰ καὶ ἔσται αὐτοῖς νόμισμα, ἤ τι τοιοῦτον. * εἰ δὲ σώφρονες, τί ἂν εἶεν; ἢ φορτικὸς ὁ ἔπαινος, ὅτι οὐκ ἔχουσι φαύλας ἐπιθυμίας; διεξιοῦσι δὲ πάντα φαίνοιτ' ἂν τὰ περὶ τὰς πράξεις, μικρὰ καὶ ἀνάξια θεῶν. ἀλλὰ μὴν ζῆν τε πάντες ὑπειλήφασιν αὐτούς· καὶ ἐνεργεῖν ἄρα· οὐ γὰρ δὴ καθεύδειν, ὥσπερ τὸν Ἐνδυμίωνα. τῷ δὴ ζῶντι τοῦ πράττειν ἀφῃρημένῳ, ἔτι δὲ μᾶλλον τοῦ ποιεῖν, τί λείπεται πλὴν θεωρίας; ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα, θεωρητικὴ ἂν εἴη·

* χ. διαπηροῦντες.
* Eustr. συνηρτ. δὲ αὗται & ἐπὶ πάθεσι,
* χ. αἱ δὲ
* χ. εἴρηται.
* χ. εἴπῃς
* χ. ἐμπόδιόν ἐστι,
* Metaph. li. 13. cap. 7.
* χ. τοὺς ἀνδρείους.
* γρ. τὰς ἐλευθερίους
* γρ. αἱ δὲ σώφρονες,

καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δὴ ἡ ταύτῃ συγγενεστάτη, εὐδαιμονικωτάτη. σημεῖον δὲ, καὶ τὸ μὴ μετέχειν τὰ λοιπὰ ζῶα εὐδαιμονίας, τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐστερημένα τελείως. τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος· τοῖς δ᾽ ἀνθρώποις, ἐφ᾽ ὅσον ὁμοίωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει· τῶν δ᾽ ἄλλων ζώων οὐδὲν εὐδαιμονεῖ· ἐπεὶ οὐδαμῇ κοινωνεῖ θεωρίας. ἐφ᾽ ὅσον δὴ διατείνει ἡ θεωρία, καὶ ἡ εὐδαιμονία, καὶ οἷς μᾶλλον ὑπάρχει θεωρεῖν, καὶ εὐδαιμονεῖν, * οὐ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλὰ κατὰ τὴν θεωρίαν· αὐτὴ γὰρ καθ᾽ αὑτὴν τιμία. ὥστ᾽ εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία, θεωρία.

* γρ. ἢ οὐ κατ.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ὅτι καὶ τῆς ἐκτὸς εὐημερίας δεήσει τῷ εὐδαιμονήσοντι, ἀνθρώπῳ ὄντι.

Δεήσει δὲ καὶ τῆς ἐκτὸς εὐημερίας, ἀνθρώπῳ ὄντι. οὐ γὰρ αὐτάρκης ἡ φύσις πρὸς τὸ θεωρεῖν· ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ σῶμα ὑγιαίνειν, καὶ τροφὴν, καὶ τὴν λοιπὴν θεραπείαν ὑπάρχειν. οὐ μὴν οἰητέον γε πολλῶν καὶ μεγάλων δεήσεσθαι τὸν * εὐδαιμονήσοντα, εἰ μὴ ἐνδέχεται ἄνευ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, μακάριον εἶναι· οὐ γὰρ ἐν τῇ ὑπερβολῇ τὸ αὔταρκες, * οὐδ᾽ ἡ κρίσις,] οὐδ᾽ ἡ πρᾶξις. δυνατὸν δὲ * καὶ μὴ ἄρχοντας γῆς καὶ θαλάττης πράττειν τὰ καλά· καὶ γὰρ ἀπὸ μετρίων δύναιτ᾽ ἄν τις πράττειν * κατὰ τὴν ἀρετήν. τοῦτο δ᾽ ἔστιν ἰδεῖν ἐναργῶς. οἱ γὰρ ἰδιῶται, τῶν δυναστῶν οὐχ ἧττον δοκοῦσι τὰ ἐπιεικῆ πράττειν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, ἱκανὸν δὲ τοσαῦθ᾽ ὑπάρχειν· ἔσται γὰρ ὁ βίος εὐδαίμων, τοῦ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐνεργοῦντος· καὶ Σόλων δὲ τοὺς εὐδαίμονας ἴσως * ἀπεφαίνετο, καλῶς εἰπὼν, μετρίως τοῖς ἐκτὸς κεχορηγημένους· πεπραγότας δὲ τὰ κάλλιστα, * ὡς ᾤετο, καὶ βεβιωκότας σωφρόνως· ἐνδέχεται γὰρ μέτρια κεκτημένους, πράττειν ἃ δεῖ. ἔοικε δὲ καὶ * Ἀναξαγόρας, οὐ πλούσιον, οὐδὲ δυνάστην ὑπολαβεῖν τὸν εὐδαίμονα, εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἂν θαυμάσειεν, εἴ τις ἄτοπος φανείη τοῖς πολλοῖς· οὗτοι γὰρ κρίνουσι τοῖς ἐκτὸς, τούτων αἰσθανόμενοι μόνον, συμφωνεῖν δὲ τοῖς λόγοις ἐοίκασιν αἱ τῶν σοφῶν δόξαι. πίστιν μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχει τινά. * τὸ δ᾽ ἀληθὲς ἐν τοῖς πρακτοῖς ἐκ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου κρίνεται. ἐν τούτοις γὰρ τὸ κύριον. σκοπεῖν δὲ τὰ προειρημένα χρὴ, ἐπὶ τὰ ἔργα καὶ τὸν βίον * ἐπιφέροντας· καὶ συνᾳδόντων μὲν τοῖς ἔργοις, ἀποδεκτέον· διαφωνούντων δὲ λόγους ὑποληπτέον. ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν, καὶ τοῦτον θεραπεύων, καὶ διακείμενος ἄριστα, καὶ θεοφιλέστατος ἔοικεν εἶναι· εἰ γάρ τις ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν γίνεται, ὥσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη ἂν εὔλογον χαίρειν τε αὐτοὺς τῷ ἀρίστῳ καὶ τῷ συγγενεστάτῳ· τοῦτο δ᾽ ἂν εἴη ὁ νοῦς· καὶ τοὺς ἀγαπῶντας μάλιστα τοῦτο καὶ τιμῶντας, ἀντευποιεῖν, ὡς τῶν φίλων αὐτοῖς ἐπιμελουμένους· καὶ ὀρθῶς τε καὶ καλῶς πράττοντας. ὅτι δὲ ταῦτα πάντα τῷ σοφῷ μάλιστα ὑπάρχει, οὐκ ἄδηλον.

* γρ. εὐδαίμονα.
* γρ. ἢ μὴ ἄρχοντα γ.
* γρ. κατὰ τὴν αὐτὴν al. κατὰ τὴν ἀρχὴν. al. κατὰ τὰ κατὰ τ. ἀρ.
* γρ. ἀπεφαίνεται.
* Lamb. emendat ὡς εἴρηται.
* Vide Eudem. lib. 1. c. 4.
* γρ. τὸ ἀληθ. δὲ ἐν
* γρ. ἀναφέροντας.

A Ergo & humanarum functionum vt quæque huic ſimillima eſt, ita ad beatam vitam conſtituendam plurimùm valet. Huic quinetiam rei argumẽto eſt, quòd cætera animalia, quæ tali muneris functione orbata ſunt, beatitudine quoque excluduntur. Dijs enim immortalibus omnis vita beata eſt: hominibus autem, quatenus ſimulachrum aliquod talis functionis habent. Reliquorum verò animalium beatè viuit nullum, quoniã nulla eſt eis contemplationis communitas. Quàm longè igitur latéque funditur & pertinet contemplatio, tam lõgè & beatitudo: & in quibus magis ineſt contemplandi aſſiduitas, ij ſunt & beatiores: neque id ex euentu, ſed ex contemplatione. Ea enim per ſe magni pretij eſt, magnoque honore decoranda. Itaque beatitudo erit B contemplatio quædam.

CAPVT IX.

Vita Beatitudinis non quidem ſpecies, ſed comes quædam eſt Felicitas propriè dicta, externorum ſcilicet bonorum copia, tanquam inſtrumenta Virtutũ homini beato ſuppeditans.

VErùm opus erit beato etiam proſperitate externa, cùm ſit homo. Non enim ſuis ipſa bonis contenta natura eſt ad contemplandum, ſed & corpus valeat, & victus, reliquúſque vitæ cultus adſit oportet. Non tamen ſi fieri non poteſt, vt quiſquam ſine bonis externis ſit beatus, iccirco exiſtimandum eſt multa & magna virum beatum deſideraturum. Non enim copia bonis o- C mnibus per ſe cumulata in nimio poſita eſt, neque huius rei iudicium, neque actio. Fieri autem poteſt vt etiã ij qui maris & terræ imperium non habent, res agant honeſtas & præclaras. Nam poteſt quis bonis mediocribus inſtructus, quæ virtuti conſentanea ſunt, adminiſtrare. Atque hoc perſpicuè cernere licet. Priuati enim homines non minùs quàm dynaſtæ, res æquitati omnique virtuti conſentaneas agere videntur, atque adeò magis. Satis eſt autem tantum ſuppetere, quantum poſtulent honeſtæ actiones. Erit enim eius vita beata, qui muneribus fungatur virtuti conſentaneis. Et fortaſſe Solon beatos non malè pronũtiabat eos, qui mediocriter bonis externis inſtructi ſunt, & qui res quàm potuerunt honeſtiſſimas geſſerunt, temperantérque vixerũt. D Fieri enim poteſt vt ij qui bona mediocria tenent ac poſſidẽt, agant ea quæ ſunt agẽda. Anaxagoras quoque non diuitem, neque potentem aliquem, virum beatum exiſtimaſſe videtur: quippe qui dixerit, mirum ſibi non futurum, ſi multitudini abſurdus quidã & ineptus eſſe videatur. Hæc enim ex rebus externis iudicat, propterea quòd has tantùm ſenſu percipit. Atque his rationibus ſapientum opiniones congruere videntur. Habent igitur aliquid etiam talia, quod ad faciendã fidẽ valeat. Verùm cùm de iis quæ ſub actionem veniũt, quęritur, ex factis & vita veritas iudicatur. In his enim vis eorum præcipua conſiſtit. Ita autẽ ea quæ antè dicta ſunt, ſpectare oportet, vt ad facta vitámque referamus: & ſi cum factis conſentiant, probanda: ſin diſſentiant, & diſcre- E pent, verba ſunt habenda. Qui verò muneribus fungitur menti conſentaneis, & hanc colit, éſtque optimè animo affectus, eum probabile eſt Deo chariſſimum eſſe. Nam ſi dij immortales curam habẽt aliquam rerum humanarum, quemadmodum veriſimile eſt: illud quoque probabile fuerit, eos re omniũ optima, ſibíque maximè cognata, delectari (hæc autem mens fuerit) iiſque qui hanc maximè diligunt, & plurimi faciunt, præmia perſoluere, gratiámque referre, vt eorum, quæ ipſis cara ſunt, curam habentibus, rectáſque atque honeſtas actiones obeuntibus atque exercentibus. Hæc autem omnia in ſapiente ineſſe maximè, non eſt obſcurum.

Eſt igitur Deo chariſſimus. Eundem autem etiam beatiſſimum eſſe veriſimile eſt. Itaque ſapiens etiam hoc modo beatiſſimus erit.

CAPVT X.

Epilogus Ethicorum librorum. Reſolutione docet, poſt vniuerſalium Principiorum hiſce libris explicatam theoriam ad Vitæ humanæ ſpecies, ad Politicam ſcilicet & Oeconomicam ſocietatem, tanquam ad Principiata, deſcendendum eſſe, & in his præceptorum ethicorum vſum oſtendendum, vt Philoſophia practica ad ſuum finem perducatur.

VTrùm igitur ſi de his, & de virtutibus, & prætereà de amicitia, & voluptate ſatis copioſè à nobis dictum eſt, earúmque omnium formæ vniuerſim adumbratæ ſunt, conſilium noſtræ diſputationis abſolutum eſſe exiſtimandum eſt? An, quemadmodum dicitur, in iis quæ ſub actionem veniunt, finem non eſſe, vnumquidque cernere & cognoſcere, ſed agere potiùs: ſic neque virtutem perſpectam & cognitam habere ſatis eſt, ſed eam habere, atque vti conandum, aut ſi qua alia ratione boni euadere poſſumus? Si igitur verba per ſe ſatis valerent ad bonitatem, virtutémque comparandam, *Et multum & magnum iure ferant pretium*, vt ait Theognis, atque hæc ſibi quenque parare oporteret. Nunc verò videntur illa quidem ſatis magnam vim ad ingenuos adoleſcenteis cohortandos & excitãdos habere, ingeniúmque generoſum & verè honeſti ſtudioſum, docile ad virtutem reddere, eiúſque ſtudio inflãmare poſſe: multitudinem autem ad honeſtatẽ ac probitatem excitare non poſſe. Non.n. illa pudore ſolet retineri ac reprimi natura, ſed metu potiùs coërceri: neque ſe à rebus vitioſis propter turpitudinem abſtinere, ſed propter ſuppliciũ. Nam cùm vitã ſuã perturbatione moderatur ac dirigit: tũ ſuas voluptates, eáque quibus hæ pariuntur, conſectatur: dolores eis contrarios fugit: honeſti autem, veréque iucũdi ne notionem quidẽ vnquã animo depinxit, vtpote quod nunquã deguſtarit. Taleis igitur homines quæ ratio corrigere, & à vitio ad virtutẽ traducere queat? Nõ enim fieri poteſt, aut certè vix, vt quæ iampridem moribus concepta ſunt, oratione deleantur. Præclarè autem fortaſſe nobiſcũ agatur, ſi cùm omnia nobis ſuppetant, quibus boni fieri ſolemus, virtutem adipiſci poſſimus. Bonos autẽ fieri putãt alij natura, alij conſuetudine, alij doctrina. Quod igitur à natura tribuitur, in nobis minimè ſitũ eſſe, ſed ab aliqua diuina cauſa perfectũ ineſſe in iis qui re vera ſunt fortunati, perſpicuum eſt. Oratio autem & doctrina ne non peræquè in omnibus valeãt, ſed oporteat animum auditoris, vt humum, quæ ſeminis alendi facultatẽ habitura eſt, cõſuetudine antè ſubigi & excoli, vt rectè lætetur, rectéque oderit, verendũ fortaſſe eſt. Nã qui perturbatione vitam dirigit, is nũquam illum, à quo deterreatur, atque auocetur à vitio, patienter auditurus eſt, nunquam eius orationem intellecturus. At eum qui ita ſit affectus, quonam modo oratione de ſua ſentẽtia demouere poſſis? Omnino autem perturbatio non videtur orationi cedere, ſed vi eſſe cogenda. Mores igitur antè quodammodo inſint oportet ad virtutem accommodati, qui honeſtum amplectantur, turpitudinéque offendantur. A puero autem directã ad virtutem inſtitutionem conſequi difficile eſt, niſi qui in talibus legibus fuerit educatus. Temperanter enim & patiẽter viuere cùm multitudini ſit iniucundum, tum iuuenibus maximè. Itaque educationem, ſtudiáque & exercitationes legibus eſſe deſcriptas neceſſe eſt. Non enim moleſtæ eæ res futuræ ſunt conſuetudine adhibita.

A θεοφιλέστατος ἄρα. τὸν αὐτὸν δ' εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον· ὥστε κἂν οὕτως εἴη ὁ σοφὸς μάλιστ' εὐδαίμων.

ΚΕΦΑΛ. Ι.

Περιέχει τὸ κεφάλαιον τῆς ἠθικῆς ἁπάσης πραγματείας κάλλιστον ἐπίλογον. ἅμα δὲ καὶ ὁδοποιίαν εἰς τὴν ἐφεξῆς πολιτικὴν πραγματείαν.

B ΑΡ' οὖν εἰ περί τε τούτων καὶ τῆς ἀρετῆς, ἔτι δὲ καὶ φιλίας καὶ ἡδονῆς, ἱκανῶς εἴρηται τοῖς τύποις, τέλος ἔχειν οἰητέον τὴν προαίρεσιν, ἢ, καθάπερ λέγεται, οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς πρακτοῖς τέλος τὸ θεωρῆσαι ἕκαστα καὶ γνῶναι, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πράττειν αὐτά; οὐδὲ δὴ περὶ ἀρετῆς ἱκανὸν τὸ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχειν καὶ χρῆσθαι πειρατέον· * ἢ εἴ πως ἄλλως ἀγαθοὶ γινόμεθα; Εἰ μὲν οὖν ἦσαν οἱ λόγοι αὐτάρκεις πρὸς τὸ * ποιῆσαι ἐπιεικεῖς, Πολλοὺς ἂν μισθοὺς καὶ μεγάλους δικαίως ἔφερεν, κατὰ τὸν Θέογνιν, καὶ ἔδει ἂν τούτους πορίσασθαι· νῦν δὲ * φαίνονται, προτρέψαι μὲν καὶ παρορμῆσαι τῶν νέων τοὺς ἐλευθερίους ἰσχύειν, ἦθός τε εὐγενὲς, καὶ ὡς ἀληθῶς, φιλόκαλον, ποιῆσαι ἂν κατακώχιμον ἐκ τῆς ἀρετῆς. C τοὺς δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν πρὸς καλοκἀγαθίαν προτρέψασθαι· οὐ γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ· οὐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας· πάθει γὰρ ζῶντες, τὰς οἰκείας ἡδονὰς διώκουσι, καὶ δι' ὧν αὗται ἔσονται· φεύγουσι δὲ τὰς ἀντικειμένας λύπας· τοῦ δὲ καλοῦ καὶ ὡς ἀληθῶς ἡδέος, οὐδ' ἐννοίας ἔχουσιν, ἄγευστοι ὄντες. τοὺς δὴ τοιούτους, τίς ἂν λόγος μεταρρυθμίσαι; οὐ γὰρ οἷόν τε, ἢ οὐ ῥᾴδιον, τὰ ἐκ D παλαιοῦ τοῖς ἤθεσι κατειλημμένα, λόγῳ μεταστῆσαι. ἀγαπητὸν δ' ἴσως ἐστὶν, εἰ πάντων ὑπαρχόντων, δι' ὧν ἐπιεικεῖς δοκοῦμεν γίνεσθαι, μεταλάβοιμεν τῆς ἀρετῆς· γίνεσθαι δ' ἀγαθοὺς οἴονται, οἱ μὲν, φύσει· οἱ δὲ, ἔθει· οἱ δὲ, διδαχῇ. τὸ μὲν οὖν τῆς φύσεως, δῆλον ὡς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διά τινος θείας αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει· ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ διδαχὴ μή ποτε οὐκ ἐν ἅπασιν ἰσχύῃ, ἀλλὰ δέῃ * προδιειργάσθαι τοῖς ἔθεσι τὴν τοῦ ἀκροατοῦ ψυχὴν πρὸς τὸ καλῶς χαίρειν καὶ μισεῖν, ὥσπερ γῆν τὴν θρέψουσαν τὸ σπέρμα. E οὐ γὰρ ἂν ἀκούσειε λόγου ἀποτρέποντος, οὐδ' ἂν * συνείη ὁ κατὰ πάθος ζῶν. τὸν δ' οὕτως ἔχοντα, πῶς * οἷόν τε μεταπεῖσαι; ὅλως δ' οὐ δοκεῖ λόγῳ ὑπείκειν τὸ πάθος, ἀλλὰ βίᾳ. δεῖ δὴ τὸ ἦθος προϋπάρχειν πως οἰκεῖον τῆς ἀρετῆς, στέργον τὸ καλὸν, καὶ δυσχεραῖνον τὸ αἰσχρόν· ἐκ νέου δὲ, ἀγωγῆς ὀρθῆς τυχεῖν πρὸς ἀρετὴν, χαλεπὸν, μὴ ὑπὸ τοιούτοις τραφέντα νόμοις· τὸ γὰρ σωφρόνως ζῆν καὶ καρτερικῶς, * οὐχ ἡδὺ τοῖς πολλοῖς, ἄλλως τε καὶ νέοις· διὸ νόμοις δεῖ τετάχθαι τὴν τροφὴν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα· οὐκ ἔσται γὰρ λυπηρὰ συνήθη γινόμενα.

* γρ. ἢ εἴπερ ἄλλως ἀγαθοὶ γινόμεθα. & ita vertit.
* χ. ποιῆσαι
* χ. φαίνεσθαι
* χ. διειργάσθαι al. προειργάσθαι
* χ. συνιῇ
* γρ. οἷός τε πεῖσαι ὁ λόγος. al. τ. οἷόν τε μεταπεῖσαι.
* γρ. μὲν οὐχ ἡδὺ

οὐχ ἱκανὸν δὲ ἴσως νέους ὄντας τροφῆς καὶ ἐπιμελείας τυχεῖν ὀρθῆς, ἀλλ' ἐπεὶ καὶ ἀνδρωθέντας δεῖ ἐπιτηδεύειν αὐτὰ, καὶ ἐθίζεσθαι, καὶ περὶ ταῦτα δεοίμεθ' ἂν νόμων· καὶ ὅλως δὴ περὶ πάντα τὸν βίον· οἱ γὰρ πολλοὶ, ἀνάγκῃ μᾶλλον ἢ λόγῳ πειθαρχοῦσι· καὶ ζημίαις, ἢ τῷ καλῷ. διόπερ οἴονταί τινες τοὺς νομοθετοῦντας, δεῖν μὲν παρακαλεῖν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ προτρέπεσθαι τοῦ καλοῦ χάριν, ὡς ὑπακουσομένων τῶν ἐπιεικῶν τοῖς ἔθεσι *προηγμένως· ἀπειθοῦσι δὲ καὶ ἀφυεστέροις οὖσι, κολάσεις τε καὶ τιμωρίας ἐπιτιθέναι· τοὺς δ' ἀνιάτους, ὅλως ἐξορίζειν. τὸν μὲν γὰρ ἐπιεικῆ, καὶ πρὸς τὸ καλὸν ζῶντα, τῷ λόγῳ πειθαρχήσειν· τὸν δὲ φαῦλον, ἡδονῆς ὀρεγόμενον, λύπῃ κολάζεσθαι, ὥσπερ ὑποζύγιον. διὸ καὶ φασὶ δεῖν τὰς τοιαύτας γίνεσθαι λύπας, αἳ μάλιστα ἐναντιοῦνται ταῖς ἀγαπωμέναις ἡδοναῖς. εἰ δ' οὖν, καθάπερ εἴρηται, τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν τραφῆναι καλῶς δεῖ, καὶ ἐθισθῆναι· εἶθ' οὕτως ἐν ἐπιτηδεύμασιν ἐπιεικέσι ζῆν, καὶ μήτε ἄκοντα, μήτε ἑκόντα πράττειν τὰ φαῦλα· ταῦτα δὲ γίγνοιτ' ἂν βιουμένοις κατά τινα νοῦν καὶ τάξιν ὀρθὴν, ἔχουσαν ἰσχύν. ἡ μὲν οὖν πατρικὴ πρόσταξις, οὐκ ἔχει τὸ ἰσχυρὸν, οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον· οὐδὲ δὴ ὅλως *ἡ ἑνὸς ἀνδρὸς, μὴ βασιλέως ὄντος, ἤ τινος τοιούτου. ὁ δὲ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν, λόγος ὢν ἀπό τινος φρονήσεως καὶ νοῦ· καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐχθραίνουσι τοὺς ἐναντιουμένους ταῖς ὁρμαῖς, κἂν ὀρθῶς αὐτὸ δρῶσιν· ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐπαχθὴς, τάττων τὸ ἐπιεικές. ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λακεδαιμονίων πόλει μετ' ὀλίγων ὁ νομοθέτης ἐπιμέλειαν δοκεῖ πεποιῆσθαι τροφῆς τε καὶ ἐπιτηδευμάτων· ἐν δὲ ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ἐξημέληται περὶ τῶν τοιούτων, καὶ ζῇ ἕκαστος ὡς βούλεται, Κυκλωπικῶς

*θεμιστεύων παίδων, ἠδ' ἀλόχου. κράτιστον μὲν οὖν γίγνεσθαι κοινὴν ἐπιμέλειαν καὶ ὀρθὴν· καὶ δρᾶν αὐτὸ δύνασθαι, κοινῇ δὲ ἐξαμελουμένων, ἑκάστῳ δόξειεν ἂν προσήκειν τοῖς σφετέροις τέκνοις καὶ φίλοις εἰς ἀρετὴν συμβάλλεσθαι, ἢ προαιρεῖσθαί γε. μάλιστα δ' ἂν τοῦτο δύνασθαι *δόξειεν ἐκ τῶν εἰρημένων, νομοθετικὸς γενόμενος· αἱ μὲν γὰρ κοιναὶ ἐπιμέλειαι δηλονότι διὰ νόμων γίγνονται· ἐπιεικεῖς δὲ, αἱ διὰ τῶν σπουδαίων. γεγραμμένων δ', ἢ ἀγράφων, οὐδὲν ἂν δόξειε διαφέρειν, οὐδὲ δι' ὧν εἷς ἢ πολλοὶ παιδευθήσονται, ὥσπερ οὐδ' ἐπὶ μουσικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ τῶν ἄλλων *παιδευμάτων· ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐνισχύει τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἤθη, οὕτω καὶ ἐν οἰκίαις οἱ πατρικοὶ λόγοι καὶ τὰ ἤθη· καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν συγγένειαν, καὶ τὰς εὐεργεσίας· προϋπάρχουσι γὰρ στέργοντες καὶ *εὐπειθεῖς τῇ φύσει. ἔτι δὲ καὶ διαφέρουσιν αἱ καθ' ἕκαστον παιδεῖαι τῶν κοινῶν, ὥσπερ ἐπὶ ἰατρικῆς. καθόλου μὲν γὰρ, τῷ πυρέττοντι συμφέρει ἀσιτία καὶ ἡσυχία, τινὶ δὲ, ἴσως οὔ· ὅ, τε πυκτικὸς ἴσως οὐ πᾶσι τὴν αὐτὴν μάχην περιτίθησιν. *ἐξακριβοῦσθαι δὲ δόξειεν ἂν μᾶλλον τὸ καθ' ἕκαστον, ἰδίας τῆς ἐπιμελείας γινομένης.

* γ. προηγουμένων. Lamb. προηγμένοις.

* γ. ἑνὸς

Odyss. i.
* — θεμιστεύει δὲ ἕκαστος παίδων ἠδ' ἀλόχων, οὐδ' ἀλλήλων ἀλέγουσι.

* γ. δόξειεν ἂν ἐκ

* γρ. ἐπιτηδευμάτων.

* γρ. [illegible]

* γρ. ἐξακριβοῦσθαι

A Fortaſſe autē non ſatis eſt, pueros & adoleſcēteis, quādiu in ea ætate ſunt, rectè educari, diligenterque inſtitui: ſed quoniam corroboratis iam ætatibus, ea quæ didicerunt, ſtudioſè tractare & perſequi, iiſque aſſueſieri oportet, etiā in his nobis fuerit legibus opus. Omnino in omni vita traducenda. Magna enim pars hominū neceſſitati potiùs quàm orationi paret, & pœnis magis quàm honeſto commouetur. Itaque exiſtimant nonnulli, ab eis qui leges ferunt, honeſti cauſa ad virtutem homines eſſe cohortandos, atque excitādos: perinde quaſi viri boni, in primis more & cōſuetudine prouecti, legibus ſint obtemperaturi: in eos autem, qui non parebūt, quique ad virtutem & officiū inepti erunt natura, eſſe animaduertendū, & ſupplicia conſtituenda: poſtremò B inſanabileis exterminādos ac de rep. tollendos. Nā virum bonū, eúmque qui honeſti regulâ vitam ſuam diriget, rationi obtemperaturū: vitioſum autem atque prauū, quādo voluptatem vehementer expetit, dolore & plagis, vt iumētum, caſtigandū & coërcendū. Atque ob hanc cauſam eos inuri dolores dicunt oportere maximè, qui voluptatibus iis quas illi adamant, aduerſantur. Quòd ſi eū, qui vir bonus futurus eſt, quemadmodum diximus, primùm oportet bene eſſe educatum, & honeſtis officiis aſſuefactū: deinde rectis vitæ ſtudiis atque inſtitutis vitā traducere: poſtremò neque inuitum, neque ſua voluntate res malas ac flagitioſas admittere: hæc autē contingere iis poſſunt qui mentem aliquā ſe- C quuntur vitæ ſuæ ducē, rectumq; ordinē ab ea præſcriptū, viribus armatū, atque inſtructū. In paterno quidem iuſſo nulla ſatis magna vis aut neceſſitas ineſt, neque omnino in vnius viri iuſſo, niſi ſit rex, aut regi ſimilis: lex autem vim habet ad cogendū valētem, cùm ſit ratio ab aliqua prudentia menteque profecta. Atque eos quidē homines in odio eſſe videmus, qui improborū hominū cupiditatibus & appetitionibus aduerſantur, etiamſi id rectè faciāt. At lex cùm æquum & bonū præſcribit, minimè grauis eſt. In ſola autem Lacedæmoniorū ciuitate cum paucis aliis, lator legum educationis & ſtudiorum curam habuiſſe videtur: in plurimis hæc neglecta ſunt, viuitque ſuo quiſque arbitratu, Cyclopum more,

Vxorem & natos priuata lege gubernans.

D Optimum igitur eſt, ciuium inſtitutionem communiter ab omnibus & rectè procurari, idque efficere poſſe. Quòd ſi hæc communiter & publicè negligantur, vnicuique conuenire videatur, ſuis liberis & amicis, ad virtutem comparandam, operam nauare, aut certè hoc animo & conſilio eſſe, vt nauare operam velit. Ex iis autem, quæ diximus, hoc efficere poſſe videatur maximè, ſi legum ferendarum ſcientiam fuerit cōſecutus. Nam cùm inſtitutionis & diſciplinæ publicæ procuratio perſpicuè legibus contineatur, tum ea bona inſtitutio eſt, quæ bonis continetur: quæ vtrùm ſcriptæ ſint, an non ſcriptæ, nihil referre videatur. Neque verò refert, vtrū his legibus vnus, an plures inſtituātur: quemadmodum neque in muſica, & arte corporum exercendorū, cæteris denique inſtitutionibus. Nā vt in ciuitatibus leges E & inſtituta, ſic & in familiis priuatis oratio paterna & mores valent, ac vigent: multóque adeò magis, propter generis communitatem, & beneficia. Iam antè enim diligunt, ſuntque ad parendum faciles flexibileſque naturâ. Præterea verò ſingulares & priuatæ inſtitutiones, à communibus etiā differunt: quemadmodū euenit in medicina. Vniuersè enim ei qui febri affligatur, inedia & quies vtilis eſt: alicui autem fortaſſe inutilis. Et is pugil, qui docendi facultatē habet, fortaſſe non in eodem pugnæ genere diſcipulos omneis exercet. Videatur autem ille ſubtiliùs ac limatiùs rei ſingularis naturam perſecuturus, ſi propria ac priuata diligētia adhibeatur.

Ita enim

Ita enim quod ſibi opportunũ atque vtile eſt, vnuſquiſque magis conſequitur atque obtinet. Sed & medicus, & exercendorũ corporũ magiſter, & quiuis alius, optimè ſingulorũ curam rationemque habuerit, qui genus vniuerſum cognouerit: verbi gratia, vel omnibus, vel talibus, eſſe vtile. Rerum.n. cõmunium atque vniuerſarũ & dicuntur & ſunt ſcientiæ. Verumtamen nihil fortaſſe prohibet quominus etiam is qui ſit inſcius, vni alicui pulchrè conſulat, dũmodo experiendo, quæ cuique accidant, accuratè perſpexerit: quemadmodũ & nõnullos ipſos ſibi medicos eſſe optimos videmus, cùm alteri ſubuenire atque opitulari nõ poſſint. Nihilominus autẽ ei quidem, qui bonus artifex, & ad res percipiendas & contẽplandas idoneus effici velit, ad genus vniuerſum ſit progrediendum, atque in illo cognoſcendo, quoad eius fieri poſſit, elaborandum. In hoc enim ſciẽtias poſitas eſſe diximus. Et fortaſſe ei qui vel multos vel paucos cura & ſtudio velit efficere meliores, opera danda ſit, vt legum ferendarũ ſcientia præſtet, ſi ineſt hæc vis in legibus, vt eis boni fieri poſſimus. Non enim cuiuslibet hominis eſt, quemuis, & eum qui propoſitus & traditus ei fuerit erudiendus, rectè cõformare: ſed ſi cuius eſt, profectò ſcientis eſt: quemadmodũ in medicina & cæteris artibus, quarum aliquod ſtudiũ prudentiaque aliqua eſt, cernere licet. Vtrùm igitur deinceps videndum eſt, vnde & quónam modo quis legibus ferendis idoneus eſſe poſſit? An, vt fit in cęteris artibus, ab iis qui in republ. gerenda verſantur, hanc facultatem cõparatus eſt? Ciuilis enim prudentiæ pars eſſe videbatur legum ferendarum facultas. An verò aliter ſe res habet in ratione reipubl. gerendæ, atque in reliquis tum ſciẽtiis tum facultatibus? In cæteris enim eoſdem videmus artem facultatemque agendi tradere, & facultatis munere fungi: vt medicos & pictores. At rerumpublicarum adminiſtrandarum ſcientiam docere ac tradere ſe profitentur ſophiſtæ, eorum tamen adminiſtrat rempubl. nemo: ſed ij qui in republica gerenda verſantur: qui quidem vi & facultate quadam freti, vſúque potiùs quàm mentis agitatione ac ratione hoc agere videri poſſunt. Nam neque eos ſcribere, neque dicere de talibus rebus (atqui præclarius hoc erit fortaſſe, quàm orationes iudicialeis, aut conciones ſcribere) neque vel filios ſuos, vel vllos alios ex amicis ſuis ad rempublicam gerendam aptos videmus effeciſſe: quod quidem probabile & conſentaneum erat eos fuiſſe facturos, ſi id vlla ratione conſequi potuiſſent. Nam neque quicquam ciuitatibus melius reliquiſſent, neque aut ſibi, aut amiciſſimis quicquam hac facultate præſtantius exoptare poſſent. Verumtamen non parum vſus & exercitatio videntur valere. Alioqui vſu reipublicæ gerendæ & conſuetudine homines ad rempubl. gerendam compoſitiores & aptiores non efficerentur. Quamobrem qui aliquid de republ. gerenda ſcire cupiunt, credibile eſt iis vſu prætereà opus eſſe. Iam verò ſophiſtæ, qui hanc facultatem ſe tradituros profitentur, ab eo longiſſimè videntur abeſſe, vt docere poſſint. Omnino enim neque quid ea ſit neque quibus in rebus verſetur, ſciunt. Non enim, ſi ſcirent, eandem eſſe atque artem dicendi, vel deteriorem ſtatuerent: neque ferre leges eſſe facile putarent ei qui leges omnium opinione comprobatas collegiſſet: quoniam (inquiunt) præſtantiſſimas eligere licet. Quaſi verò delectus non ſit intelligentiæ: aut quaſi non ſit maximum, rectè iudicare: quemadmodum in iis quæ ad muſicam pertinent. Nam qui cuiuſque rei vſu periti ſunt, cùm de artis operibus rectè iudicant, tum quibus rebus, aut quomodo ea quæ par eſt effici, perficiantur, & quæ quibus congruant & concinant, ſciunt.

μᾶλλον γὰρ τοῦ προσφόρου τυγχάνει ἕκαστος. ἀλλ' ἐπιμεληθείη μὲν ἄριστα τοῦ * καθ' ἕνα, καὶ ἰατρὸς, καὶ γυμναστὴς, καὶ πᾶς ἄλλος ὁ * τὸ καθόλου εἰδὼς, * ὅτι πᾶσιν, ἢ τοῖς τοιοῖσδε· τοῦ κοινοῦ γὰρ αἱ ἐπιστῆμαι λέγονταί τε καὶ εἰσίν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἑνός τινος οὐδὲν ἴσως κωλύει καλῶς ἐπιμεληθῆναι καὶ ἀνεπιστήμονα ὄντα, τεθεαμένον δὲ ἀκριβῶς τὰ συμβαίνοντα ἐφ' ἑκάστῳ δι' ἐμπειρίαν, καθάπερ καὶ ἰατροὶ ἔνιοι δοκοῦσιν αὐτοῖς ἄριστοι εἶναι, ἑτέρῳ οὐδὲν ἂν δυνάμενοι ἐπαρκέσαι. οὐδὲν δ' ἧττον ἴσως τῷ γε βουλομένῳ τεχνικῷ γενέσθαι καὶ θεωρητικῷ, ἐπὶ τὸ καθόλου βαδιστέον εἶναι δόξειεν ἂν, κἀκεῖνο γνωριστέον ὡς ἐνδέχεται· εἴρηται γὰρ ὅτι περὶ τοῦθ' αἱ ἐπιστῆμαι. τάχα δὲ καὶ τῷ βουλομένῳ δι' ἐπιμελείας βελτίους ποιεῖν, εἴτε πολλοὺς, εἴτε ὀλίγους, νομοθετικῷ πειρατέον γενέσθαι, εἰ διὰ νόμων ἀγαθοὶ γενοίμεθ' ἄν. ὃν τινα γὰρ οὖν καὶ τὸν προτεθέντα διαθεῖναι καλῶς, οὐκ ἔστι τοῦ τυχόντος· ἀλλ' εἴπερ τινὸς, τοῦ εἰδότος, ὥσπερ * ἐπ' ἰατρικῆς καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν ἐστὶν ἐπιμέλειά τις καὶ φρόνησις. ἆρ' οὖν μετὰ τοῦτο ἐπισκεπτέον πόθεν ἢ πῶς νομοθετικὸς γένοιτ' ἄν τις; ἢ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, παρὰ τῶν πολιτικῶν; μόριον γὰρ ἐδόκει τῆς πολιτικῆς εἶναι. ἢ οὐχ ὅμοιον φαίνεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν τε καὶ δυνάμεων; ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις, οἱ αὐτοὶ φαίνονται τάς τε δυνάμεις παραδιδόντες, καὶ ἐνεργοῦντες ἀπ' αὐτῶν· οἷον ἰατροὶ, γραφεῖς· τὰ δὲ πολιτικὰ, ἐπαγγέλλονται μὲν διδάσκειν οἱ σοφισταί· * προάττει δ' αὐτῶν οὐδεὶς· ἀλλ' οἱ πολιτευόμενοι, οἳ δόξαιεν ἂν δυνάμει τινὶ τοῦτο πράττειν, καὶ ἐμπειρίᾳ μᾶλλον ἢ διανοίᾳ. οὔτε γὰρ γράφοντες, οὔτε λέγοντες περὶ τῶν τοιούτων φαίνονται· (καίτοι κάλλιον ἦν ἴσως, ἢ λόγους δικανικούς τε καὶ δημηγορικούς·) * οὐδ' αὖ πολιτικοὺς πεποιηκότες, τοὺς σφετέρους υἱεῖς, ἢ τινας ἄλλους τῶν φίλων· * εὔλογον δ' ἦν, εἴπερ ἐδύναντο· οὔτε γὰρ ταῖς πόλεσιν ἄμεινον οὐδὲν κατέλιπον ἄν· οὔθ' αὑτοῖς ὑπάρξαι προέλοιντ' ἂν μᾶλλον τῆς τοιαύτης δυνάμεως, οὐδὲ δὴ τοῖς φιλτάτοις. οὐ μὴν μικρόν γε ἔοικεν ἡ ἐμπειρία συμβάλλεσθαι· οὐ γὰρ ἐγίγνοντο ἂν διὰ τῆς πολιτικῆς συνηθείας μᾶλλον πολιτικοί· διὸ τοῖς ἐφιεμένοις περὶ πολιτικῆς εἰδέναι, προσδεῖν ἔοικεν ἐμπειρίας. τῶν δὲ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελλόμενοι, λίαν φαίνονται πόρρω εἶναι τοῦ διδάξαι· ὅλως γὰρ οὐδὲ ποῖόν τι ἐστὶν, οὐδὲ περὶ ποῖα ἴσασιν· οὐ γὰρ ἂν τὴν αὐτὴν τῇ ῥητορικῇ, οὐδὲ χείρω ἐτίθεσαν· οὐδ' ἂν ᾤοντο ῥᾴδιον εἶναι τὸ νομοθετῆσαι συναγαγόντι τοὺς εὐδοκιμοῦντας τῶν νόμων· ἐκλέξασθαι γὰρ εἶναι τοὺς ἀρίστους, ὥσπερ οὐδὲ τὴν ἐκλογὴν οὖσαν συνέσεως· καὶ τὸ κρῖναι ὀρθῶς μέγιστον, ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ μουσικήν· οἱ γὰρ ἔμπειροι περὶ ἕκαστα κρίνουσιν ὀρθῶς τὰ ἔργα, καὶ δι' ὧν ἢ πῶς * ἐπιτελεῖται, συνιᾶσιν· καὶ ποῖα ποίοις συνᾴδει·

* Legitur etiam * καθ' ἕν. ait Euſtrat. quem vide. al. καθ' ἕν.
* γρ. τὸ πᾶσ. vide Euſtr.
* γρ. ἐπὶ ἰατρικῆς
* γρ. πράττει
* γρ. πολιτικοὺς δὲ πεπ.
* γρ. εὔλογον δ' ἂν ἦν
* γρ. ἐπιτελεῖται, ἢ ἀεὶ συν.

A τοῖς δ' ἀπείροις, ἀγαπητὸν τὸ μὴ διαλανθάνειν, εἰ εὖ ἢ κακῶς πεποίηται τὸ ἔργον, ὥσπερ ἐπὶ γραφικῆς· οἱ δὲ νόμοι τῆς πολιτικῆς ἔργοις ἐοίκασι· πῶς οὖν ἐκ τούτων νομοθετικὸς γένοιτ' ἄν τις, ἢ τοὺς ἀρίστους κρῖναι; οὐ γὰρ φαίνονται οὐδ' * ἰατρικοὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων γίνεσθαι. καί τοι πειρῶνταί γε λέγειν, οὐ μόνον τὰ θεραπεύματα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰαθεῖεν ἄν, καὶ ὡς δεῖ θεραπεύειν ἑκάστους διελόμενοι τὰς ἕξεις. ταῦτα δὲ τοῖς μὲν ἐμπείροις, ὠφέλιμα εἶναι δοκεῖ· τοῖς δ' ἀνεπιστήμοσιν, ἀχρεῖα. ἴσως οὖν καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ συναγωγαί, τοῖς μὲν δυναμένοις θεωρῆσαι, καὶ * κρῖναι τί καλῶς, ἢ τοὐναντίον, ἢ ποῖα ποίοις ἁρμόττει, εὔχρηστα ἂν εἴη· τοῖς δ' ἄνευ ἕξεως τὰ τοιαῦτα διεξιοῦσι, τὸ μὲν κρίνειν καλῶς, οὐκ ἂν ὑπάρχοι, εἰ μὴ ἄρα αὐτόματον· εὐσυνετώτεροι δὲ εἰς ταῦτα τάχα ἂν γένοιντο. παραλιπόντων οὖν τῶν προτέρων ἀνερεύνητον τὸ περὶ τῆς νομοθεσίας, αὐτοὺς ἐπισκέψασθαι μᾶλλον βέλτιον ἴσως, καὶ ὅλως δὴ περὶ πολιτείας, ὅπως εἰς δύναμιν ἡ περὶ τὰ ἀνθρώπινα * φιλοσοφία τελειωθῇ. πρῶτον μὲν οὖν εἴ τι κατὰ μέρος εἴρηται καλῶς ὑπὸ τῶν προγενεστέρων πειραθῶμεν ἐπελθεῖν· εἶτα ἐκ τῶν συνηγμένων πολιτειῶν C θεωρῆσαι τὰ ποῖα σώζει καὶ φθείρει τὰς πόλεις, καὶ τὰ ποῖα * ἑκάστας τῶν πολιτειῶν, καὶ διὰ τίνας αἰτίας, αἱ μὲν καλῶς, αἱ δὲ τοὐναντίον πολιτεύονται· θεωρηθέντων γὰρ τούτων, τάχα ἂν * μᾶλλον συνίδοιμεν, καὶ ποία πολιτεία ἀρίστη, καὶ πῶς ἑκάστη ταχθεῖσα, καὶ τίσι νόμοις καὶ * ἔθεσι χρωμένη. λέγωμεν οὖν ἀρξάμενοι.

* γρ. ἰᾶσθαι
* γρ. ἑκάστοι
* γρ. ταῦτα καλῶς,
* γρ. σοφία
* γρ. ἑκάσταις τ.
* γρ. μάλιστα
* γρ. ἤθεσι

A Imperiti verò præclarè ſecum agi putant, ſi non ignorent, rectène an perperam opus effectum ſit: quemadmodum fit in pictura. Leges autem opera ciuilia videntur eſſe. Quonam igitur pacto quis aut ad leges ferendas aptus his effici, aut, quæ ſint optimæ, iudicare poſſit? Nam ne medicinæ quidem ſatis periti fieri videntur ex commentariorum lectione. Atqui commemorare & tradere conantur illi non ſolùm curationum genera, ſed & quibus remediis ægros ſint curaturi, & quemadmodum medicinam facere oporteat, de cuiuſque habitudine corporis diſtinctè ac diſtributè diſſerentes. Sed hæc vſu peritis & exercitatis prodeſſe poſſe credibile eſt: imperitis autem, atque inſciis, nequaquam. Fortaſſe igitur etiam legum, rerúmque publicarum genera collecta, eis, qui animo cernere & iudicare poſſunt, quid bene quid contrà conſtitutum ſit, & quæ quibus apta ſint, vſui eſſe poterunt. Iis autem, qui hæc ſine animi habitu perſecuti fuerint, rectè iudicandi facultatem quidem ſibi nunquam comparabunt, niſi fortè temerè, & aliquo caſu: intelligentiores autem fortaſſe in his poterunt eſſe. Cùm igitur ſuperiores illi legum ferendarum rationem exquirere atque inueſtigare omiſerint: præſtiterit fortaſſe nos ipſos de ea, & omninò de omni reipublicæ adminiſtrandæ forma, attentiùs commentari: vt, quantum in nobis eſt, tota quæ ad res humanas pertinet, philoſophia perfecta ſit. Primum igitur ſi quid præclarè hac de re à veteribus ſingillatim litteris proditum eſt, id perſequi conemur: deinde ex rerumpublicarum formis vndique collectis, quæ res ciuitatibus & ſingulis rebuſpubl. interitum afferant, & quibus de cauſis aliæ bene aliæ ſecus adminiſtrentur, videamus. His enim perſpectis & cognitis, fortaſſe & qui ſit optimus reipublicæ ſtatus, & quibus vnamquamque rempublicam inſtitutis, quibúſque legibus ac moribus temperari conueniat ad id vt ſit optima, planum fiet. Exordiamur igitur dicere.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΤΟ Α.

ARISTOTELIS STAGIRITAE MAGNORVM MORALIVM LIBER I.

Georgij Vallæ Placentini verſio, cum Græco contextu collata.

CAPVT I.

De bono, in communi.

A QVoniam de moribus agere propoſitum nobis eſt, primùm illud videndum cuiuſnam *ſcientiæ vel artis* pars ſint mores, *ſiue moralis hæc diſciplina*. Vt igitur paucis abſoluam, non alius videtur pars eſſe, quàm Ciuilis. Ciuilibus autem in rebus abſque eo vt ſit aliquis talis, *vel certo modo affectus*, effici nihil poteſt: putà, vt ſit probus ac *σπουδαῖος, ſiue virtutis ſtudioſus*. eſſe autem σπουδαῖον, idem eſt quod virtutes habere. B Oportet igitur ſi quis ſecundùm Politices ſiue Ciuilis ſcientiæ præcepta agere velit, eum moribus probis ac compoſitis eſſe. Itaque, vt apparet, Politices pars eſt ac principium tractatio de moribus: vt in totum iure mihi videatur omnis hæc diſputatio non Ethica, id eſt *Moralis*, ſed Politica, id eſt *Ciuilis*, appellanda. Neceſſe eſt itaque (vt videre eſt) de virtute primùm dicere, & quid ſit, & ex quibus gignatur. Inutile enim ferè fuerit, virtutem quidem noſſe, quomodo autem & ex quibus paretur, non intelligere. Non enim *de virtute*, tantùm vt ſciamus quid ſit, eſt quærendum: ſed illud quoque inueſtigandum, quibus rationibus paretur. Vtrunque enim volumus, & rem noſſe, & ipſi tales fieri. Hoc autem non poterimus, niſi ſciamus & quibus C rationibus, & quomodo. Scire igitur quid ſit virtus, neceſſe eſt: ſiquidem & ex quibus ſit, & quomodo, ſcitu haud quaquam facile eſt ignoranti quid ſit, quemadmodum in ſcientiis. Verùm ne latere quidē nos oportet, ſi qui de his priùs diſſeruēre. Primùm igitur Pythagoras de virtute dicere adgreſſus eſt: ſed non rectè: virtutes ſiquidem ad numeros referens, non conuenientem virtutibus inquirendi rationem iniit. Neque enim iuſtitia eſt numerus pariter par, id eſt, *conflatus ex duobus paribus numeris, quorum alter per alterum fuerit multiplicatus*. Huic ſuccedens Socrates, de hac re meliùs & copioſiùs diſſeruit, ſed ne ipſe quidem rectè. Quoniam virtutes ſcientias efficiebat: quod D fieri nullo modo poteſt. Cunctæ ſiquidem ſcientiæ, cum ratione: atqui ratio in ſola animæ parte gignitur, qua cogitemus & ratiocinemur. Quocirca virtutes omnes, in animæ parte rationali ſint, neceſſe eſt. Euenit itaque, vt qui virtutes ſcientias faciat, irrationalem animæ partem extinguat: quod faciens, affectum ac morem perimit.

ΚΕΦΑΛ. α.

Περὶ τοῦ ἀγαθοῦ καθόλου.

A ΕΠΕΙΔΗ προαιρούμεθα λέγειν ὑπὲρ ἠθικῶν, πρῶτον ἂν εἴη σκεπτέον τίνος ἐστὶ μέρος τὸ ἦθος. ὡς μὲν οὖν συντόμως εἰπεῖν, δόξειεν ἂν * οὐκ ἄλλης ἢ τῆς πολιτικῆς εἶναι μέρος. ἔστι δ' οὐθὲν ἐν τοῖς πολιτικοῖς δυνατὸν πρᾶξαι ἄνευ τοῦ ποιόν τινα εἶναι· λέγω δ' οἷον σπουδαῖον. τὸ δὲ σπουδαῖον εἶναι, ἐστὶ τὸ τὰς ἀρετὰς ἔχειν. δεῖ ἄρα, εἴ τις μέλλει ἐν τοῖς πο- B λιτικοῖς πρακτικὸς εἶναι, τὸ ἦθος εἶναι * σπουδαῖος. μέρος ἐστὶν ἄρα, ὡς ἔοικε, καὶ ἀρχή, ἡ περὶ τὰ ἤθη πραγματεία, τῆς πολιτικῆς. ὅλως δὲ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν δικαίως δοκεῖ ἄν μοι ἔχειν ἡ πραγματεία, οὐκ ἠθικήν, ἀλλὰ πολιτικήν. δεῖ ἄρα (ὡς ἔοικε) πρῶτον ὑπὲρ ἀρετῆς εἰπεῖν, τί τέ ἐστι, καὶ ἐκ τίνων γίνεται. οὐθὲν γὰρ ἴσως ὄφελος εἰδέναι μὲν τὴν ἀρετήν, πῶς δὲ ἄν, καὶ ἐκ τίνων, μὴ ἐπαΐειν. οὐ γὰρ μόνον ὅπως εἰδήσομεν τί ἐστι σκεπτέσθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τίνων ἐστὶ σκέψασθαι. ἅμα γὰρ εἰδῆσαι βουλόμεθα, καὶ αὐτοὶ εἶναι τοιοῦτοι. τοῦτο δ' οὐ δυνησόμεθα, ἐὰν μὴ εἰδῶμεν καὶ ἐκ τίνων, καὶ πῶς ἄν. ἀναγκαῖον μὲν οὖν εἰδῆσαι τί ἐστιν ἀρετή. οὐ C γὰρ ῥᾴδιον εἰδέναι τὸ ἐκ τίνων ἄν, καὶ πῶς ἄν, ἀγνοοῦντα τὸ τί ἐστι, ὥσπερ οὐδ' ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν. οὐ δεῖ δὲ λανθάνειν οὐδ' εἴ τινες πρότερον ὑπὲρ τούτων εἰρήκασι. πρῶτος μὲν οὖν ἐνεχείρησε * Πυθαγόρας περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν· οὐκ ὀρθῶς δέ. τὰς γὰρ ἀρετὰς εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀνάγων, οὐκ οἰκείαν τῶν ἀρετῶν τὴν θεωρίαν ἐποιήσατο. οὐ γάρ ἐστιν ἡ δικαιοσύνη ἀριθμὸς ἰσάκις ἴσος. μετὰ τοῦτον Σωκράτης ἐπιγενόμενος, βέλτιον καὶ ἐπὶ πλεῖον εἶπεν ὑπὲρ τούτων. οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδ' οὗτος. * τὰς γὰρ ἀρετὰς ἐπιστήμας ἐποίει· τοῦτο δ' ἐστὶν εἶναι ἀδύνατον. αἱ γὰρ ἐπιστῆμαι πᾶσαι μετὰ λόγου, ὁ D λόγος δὲ ἐν τῷ διανοητικῷ τῆς ψυχῆς γίνεται μορίῳ. γίνονται οὖν αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι * καθ' αὐτὸν ἐν τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς μορίῳ. συμβαίνει οὖν αὐτῷ ἐπιστήμας ποιοῦντι τὰς ἀρετὰς ἀναιρεῖν * τὸ ἀνάλογον μέρος τῆς ψυχῆς. τοῦτο δὲ ποιῶν, ἀναιρεῖ καὶ πάθος καὶ ἦθος.

Nicom. l. 1. c. 3.

* [illegible]

* Metaphyſic. l. 13. c. 4.

* Nicomach. l. 6. c. vlt. & infrà cap. 35. Eudem. l. 1. c. 5.

* Leg. κατ' αὐτὸν

* [illegible]

* γρ. τὸ ἄλογον

διὸ οὐκ ὀρθῶς ἥψατο ταύτῃ τῆς ἀρετῆς. μετὰ ταῦτα δὲ Πλάτων διείλετο τὴν ψυχὴν εἴς τε τὸ λόγον ἔχον καὶ εἰς τὸ ἄλογον· ὀρθῶς· καὶ ἀπέδωκεν * ἑκάστου ἀρετὰς προσηκούσας. μέχρι μὲν οὖν τούτου καλῶς· μετὰ μέντοι ταῦτα οὐκ ἔτι ὀρθῶς. τὴν γὰρ ἀρετὴν κατέμιξεν εἰς τὴν πραγματείαν, τὴν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ· οὐ δὴ ὀρθῶς· οὐ γὰρ οἰκεῖον. ὑπὲρ γὰρ τῶν ὄντων καὶ ἀληθείας λέγοντα, οὐκ ἔδει ὑπὲρ ἀρετῆς φράζειν· οὐδὲν γὰρ τούτῳ κἀκείνῳ κοινόν. οὗτοι μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον ἥψαντο καὶ οὕτως. ἐχόμενον δ' ἂν εἴη μετὰ ταῦτα σκέψασθαι, τί δεῖ αὐτοὺς λέγειν ὑπὲρ τούτων. πρῶτον μὲν οὖν ἰδεῖν δεῖ, ὅτι πάσης ἐπιστήμης καὶ δυνάμεως ἐστί τι τέλος, καὶ τοῦτ' ἀγαθόν. οὐδεμία γὰρ οὔτ' ἐπιστήμη οὔτε δύναμις ἕνεκεν κακοῦ ἐστίν. εἰ οὖν πασῶν τῶν δυνάμεων ἀγαθὸν τὸ τέλος, δῆλον ὡς καὶ τῆς βελτίστης * βέλτιον ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν ἥ γε πολιτικὴ βελτίστη δύναμις, ὥστε τὸ τέλος αὐτῆς ἂν εἴη * ἀγαθόν. ὑπὲρ ἀγαθοῦ ἄρα (ὡς ἔοικε) ἡμῖν λεκτέον, καὶ ὑπὲρ ἀγαθοῦ οὐ τοῦ ἁπλῶς, ἀλλὰ τοῦ ἡμῖν· οὐ γὰρ τοῦ θεῶν ἀγαθοῦ. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτου * καὶ ἄλλος λόγος, καὶ ἀλλοτρία ἡ σκέψις. * ὑπὲρ τοῦ πολιτικοῦ ἄρα ἡμῖν λεκτέον ἀγαθοῦ, πάλιν δὲ καὶ τοῦτο διελεῖν δεῖ ὑπὲρ ἀγαθοῦ, ποίου λεγομένου· οὐ γάρ ἐστιν ἁπλοῦν. λέγεται γὰρ ἀγαθὸν ἢ τὸ ἄριστον ἐν ἑκάστῳ τῶν ὄντων (τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ διὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν αἱρετόν) ἢ οὗ τἆλλα μετέχοντα ἀγαθά ἐστι· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ ἰδέα τἀγαθοῦ. πότερον οὖν ὑπὲρ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ δεῖ, ἢ οὔ, ἀλλ' ὡς τὸ κοινὸν ἐν ἅπασιν ὑπάρχον ἀγαθόν; ἕτερον γὰρ τῆς ἰδέας τοῦτο δόξειεν ἂν εἶναι. ἡ μὲν γὰρ ἰδέα χωριστὸν, καὶ αὐτὸ καθ' αὑτό· τὸ δὲ κοινὸν ἐν ἅπασιν ὑπάρχει· οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸν τῷ χωριστῷ. οὐ γὰρ ἄν ποτε τὸ χωριστὸν καὶ τὸ πεφυκὸς αὐτὸ καθ' αὑτὸ εἶναι, ἐν πᾶσιν ὑπάρχει. πότερον οὖν ὑπὲρ τούτου δεῖ λέγειν τἀγαθοῦ τοῦ ἐνυπάρχοντος; ἢ οὔ; διὰ τί; ὅτι τοῦτό ἐστι μὲν τὸ κοινὸν, ὡς ὁ ὁρισμὸς καὶ ἡ ἐπαγωγή. ὁ δὲ ὁρισμὸς βούλεται τὴν ἑκάστου οὐσίαν λέγειν, ἢ τί· ὅτι ἀγαθὸν, ἢ ὅτι κακὸν, ἢ ὅτι ἄλλο τι. λέγει δὲ ὁ ὅρος, ὅτι τοιοῦτον ἀγαθὸν καθόλου, ὃ ἐὰν ᾖ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ αἱρετόν. τὸ δὲ ἐν ἅπασι ἐνυπάρχον, ὅμοιον τῷ ὅρῳ ἐστίν. ὁ δὲ ὅρος λέγει ὅτι ἀγαθόν. ἐπιστήμη δέ γε οὐδὲ δύναμις οὐδεμία λέγει ὑπὲρ τοῦ τέλους τοῦ αὑτῆς ὅτι ἀγαθόν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἄλλης δυνάμεώς ἐστι θεωρῆσαι. οὔτε γὰρ ὁ ἰατρὸς, οὔτε ὁ οἰκοδόμος λέγει ὅτι ἀγαθὸν ἡ ὑγίεια, οὐδὲ ἡ οἰκία· ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν ὑγίειαν ποιεῖ, καὶ ὡς ποιεῖ, ὁ δ' οἰκίαν. δῆλον τοίνυν ὅτι οὐδὲ τῇ πολιτικῇ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον τοῦ κοινοῦ. μία γάρ ἐστι καὶ αὕτη τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν. τοῦτο δὲ * οὐ μιᾶς ἦν λέγειν, οὔτε δυνάμεως, οὔτ' ἐπιστήμης ὡς τέλους. οὐδ' ἄρα τῆς πολιτικῆς ἐστι τὸ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λέγειν τοῦ κατὰ τὸν ὁρισμόν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν κοινοῦ. διὰ τί; ὅτι ὅταν βουλώμεθα δεῖξαί τι τῶν κατὰ μέρος * ἀγαθῶν, ἢ τῷ ὁρισμῷ δείκνυμεν, ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος ἐφαρμόττει ἐπί τι τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἐπὶ τοῦτο, ἐὰν βουλώμεθα δεῖξαι ὅτι ἀγαθόν·

* γρ. τὰ ἑκάστου

* Lege βέλτιστον

* γρ. τἀγαθόν,

* γρ. τὸ τέλος λ. inepte.

* γρ. ὑπὲρ τοῦ ἡμῖν ἄρα.

Nicom. l. 1. c. 4.

eiſdem. l. 1. c. 8.

* γρ. οὐδεμιᾶς

Locus non videtur ſanus.

* γρ. ἀγαθόν,

A Quamobrem non rectè hac in parte diſputationem de virtute inſtituit. Poſtea demum Plato animam in partem, quæ teneret rationem, & in eam quæ eſſet rationis expers, rectè diſtribuit, redditque ſuas vtrique virtutes. Hactenus quidem probè: reliqua verò neutiquam rectè: ſiquidem virtutem cum tractatione quæ de bono per ſe eſſet, admiſcuit: non equidem rectè, quia non erat is aptus locus. neque enim de eo quod eſt, ac de vero differentem, de virtute dicere oportuit: illi ſiquidem nihil eſt cum hoc commune. Huc vſque igitur atque hoc modo prouecta eſt illorum de moribus diſputatio. Deinceps ergo reſtat vt videamus, quidnam de his dicendum nobis fuerit. Primùm illud obſeruandum eſt, ſcientiæ omnis atque facultatis finem eſſe aliquem, eumque per ſe bonum: nulla ſiquidem ſcientia, & facultas nulla eſt, quæ finem malum habeat. Quod ſi facultatum omnium bonus eſt finis, non dubium quin etiam optimæ ſit optimus. Atqui ciuilis, optima eſt facultas: igitur ipſius finis bonus. De bono itaque (vt videtur) nobis dicendum eſt: at de bono non in vniuerſum, ſed nobis bono. Neque enim de Deorum bono *agendum eſt*. Nam de eo alia habenda fuerit oratio, & conſideratio nunc ſit aliena. De nobis itaque bono dicendum eſt. De quo ſanè diſ-

C ſerendum in primis eſt, quonam dicatur modo. Neque enim ſimplex, atque vnum eſt: quandoquidē dicitur bonum, aut quod in vnoquoque eſt optimum, (id verò ſuapte naturâ expetendum) aut cuius participatione alia ſunt bona: id nimirùm idea boni eſt. An igitur de boni idea loqui oportet, an non, ſed de eo potiùs quod in vniuerſum rebus omnibus bonis ineſt? bonum id namque diuerſum eſſe ab idea meritò videatur. Idea enim & ſeparari poteſt, & per ſe ſubſiſtit: bonum verò illud commune, rebus omnibus ineſt: non eſt igitur idem cum eo quod ſeparari poteſt: fieri enim nequit vt quod ſeparari naturâ poteſt ac per ſe ſubſiſtere, rebus omnibus inſit. Nunquid igitur de hoc

D nobis differendum bono, quod in omnibus exiſtit, aut non? quid ita? nempe quonam id commune eſt, vt definitio, & inductio. Definitionem oportet quid quæque res ſit referre, ſeu bonum, ſeu malum ſit, ſeu quiduis aliud. Refert certè definitio, vt eiuſmodi bonum in vniuerſum eſt, non quatenus ipſum per ſeſe eligendum. Verùm quòd in cunctis exiſtit, definitioni eſt ſimile. Definitio certè ait bonum eſſe quippiam, quod neque ſcientia, neque facultas vlla dicit. Neque enim finem ſuum aſſerit bonum eſſe: verùm id alterius eſt inſpicere facultatis: quandoquidem neque medicus, neque ædificator refert, ille quidem ſanitatem eſſe bonam, hic verò domum: ſed ille quidem ſe ſanos homines efficere, & quemadmodum id fa-

E ciat: hic verò, domum. Perſpicuum eſt igitur, ne ciuili quidem ſcientiæ de communi bono dicendum eſſe: vna ſiquidem & hęc inter reliquas ſcientias eſt. Atqui hoc nullius eſt dicere aut facultatis, aut ſcientiæ, vt de fine: ne ciuilis quidem *ſcientiæ* igitur erit de communi bono dicere, eo quod per definitionem eſt. Verumenimvero neque de eo quod per inductionem commune. Quid ita? quia quando volumus particulare aliquod bonum eſſe demonſtrare, aut definitione vtimur,

dicimúſque eandem & bono conuenire, & rei quam bonam eſſe probare propoſitū fuerit nobis:

aut inductione *vtimur*: exempli cauſa, ſi probare A velimus magnanimitatem eſſe bonum; dicemus, iuſtitiam eſſe rem bonam itémque fortitudinem omnéſque adeò virtutes. Magnanimitas autem virtus eſt: ergo etiam res bona. Non igitur de cõmuni per inductionem bono, *ſcientiæ* ciuili dicendum eſt: eadem enim abſurda conſequentur, quæ in eo communi bono quod in definitionem venit, eſſe oſtendimus. Ipſum enim bonum ſic quoque dicet. Manifeſtum igitur, de optimo bono dicendum eſſe, eóque, quod nobis optimum ſit. Omnino autem non vnius eſſe ſciẽtiæ, aut facultatis, de vniuerſali bono conſiderare, facilè quis intelligat. Cur ita? nempe quia bonũ eſt in omnibus categoriis. Nam & in ſubſtantia, & in qualitate, & in quãtitate, B & in tempore, & in iis quæ ad aliquid referuntur, in omnibus denique categoriis bonũ reperitur. Cæterùm bonũ id quod ad tempus pertinet, in medicina notũ eſt medico: in arte gubernandi, gubernatori: in vnaquaq; *arte, perito artis* cuiuſque. Quando ſecandum quidem ſit, nouit medicus. At quando nauigandũ, gubernator. In vnaquaque verò arte, quiſque tẽpus ſibi conueniens & bonũ cognoſcit. Nam neque medicus, quod in gubernatoria bonum ſit tempus: neque gubernator, quod in medicina, cognouerit. Idem de communi bono eſt ſentiendum. Nam & quod eſt in categoria temporis, & quod in iis quę ad aliud referũtur, & quod in aliis, idem eſt bonum ac cõmune omnibus. At- C qui nullius eſt facultatis, aut ſcientiæ, dicere de eo bono, quod in vnaquaque eſt. Ne *ſcientiæ* quidem igitur ciuilis eſt, dicere de communi bono. De bono igitur *dicendum eſt* ac de optimo, quod eſt bonis optimum. Cæterùm eum, qui velit quippiam demonſtrare, minimè apertis non oportet exemplis vti, ſed vbi obſcura aperiẽda ſunt, manifeſtis, ac in eis quæ ſub intelligentiam cadunt, ſenſibilibus: ea ſiquidem ſunt apertiſſima. Cùm igitur de bono dicere quiſpiam aggreditur, de idea neutiquam dicendum eſt: & tamen quidam de idea dicendum exiſtimant, vbi de bono dicunt. Aiunt namque de maximè bono eſſe diſſerendum. Eſt verò eiuſmodi, ipſum quidque maximè: ita bonũ maximè fuerit idea ex ipſorum quidem ſententia. Huiuſmodi D certè oratio eſt illa quidẽ fortaſſis vera: verùm neutiquam id ciuilem ſcientiam, vel facultatem facit, de qua in præſentia nobis eſt ſermo. Non enim de hoc per ſe bono, ſed bono nobis tractat. Nulla ſiquidẽ ſcientia, aut facultas de fine loquitur, quòd ſit bonum: & proinde, ne ciuilis quidẽ. Ideo nõ de bono, quod in idea conſiſtit, loquitur. Verum, dixerit fortaſſe, hoc per ſe bono vſus ceu principio, ducto inde exordio, de ſingulis poſtea dicam. Verùm ne id quidẽ rectè. Sua enim & propria cuiuslibet *ſcientiæ* ſumẽda ſunt principia. Abſurdũ quippe fuerit, ſi quis oſtendere triangulũ duobus rectis æquales habere angulos, ſumere principiũ eiuſmodi, Anima immortalis eſt: neque enim hoc propo- E ſito cõuenit. Oportet ſiquidẽ, principiũ, proprium eſſe ei rei qua de agatur, atque coniunctum. Iã verò, etiam abſque hoc quòd anima ſit immortalis, demonſtrauerit quiſpiã duobus rectis æquales habere triangulũ. Itidem & de bonis licet cætera intelligere citra ideam boni. Proinde propriũ nõ eſt huius per ſe boni principiũ. At ne Socrates quidẽ rectè virtutes ſciẽtias faciebat. Is enim nihil fruſtra eſſe arbitratus eſt. Tamen dũ poneret virtutes eſſe ſciẽtias, ei eueniebat virtutes eſſe fruſtrà. Quid ita?

A ἢ τῇ ἐπαγωγῇ, οἷον ὅταν θέλωμεν δεῖξαι ὅτι ἡ μεγαλοψυχία ἐστὶν ἀγαθόν, φαμὲν ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἀγαθὸν καὶ ἀνδρεία, καὶ ἁπλῶς αἱ ἀρεταί· ἡ δὲ μεγαλοψυχία ἀρετή· ἀγαθὸν ἄρα καὶ ἡ μεγαλοψυχία ἀγαθόν. οὐδὲ δὴ ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν κοινοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον τῇ πολιτικῇ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἀδύνατά τε συμβήσεται τούτῳ, ἃ καὶ τῷ κατὰ τὸν ὁρισμὸν κοινῷ ἀγαθῷ. * ἔτι γὰρ ἀγαθόν, καὶ ἐνταῦθα ἐρεῖ. δῆλον οὖν ὅτι ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου ἀγαθοῦ λεκτέον ἐστί, καὶ τοῦ ἡμῖν ἀρίστου. ὅλως δ' ὑπολάβοι ἂν τις ὅτι οὐκ ἔστι μιᾶς οὔτ' ἐπιστήμης οὔτε δυνάμεως τὸ ὑπὲρ παντὸς ἀγαθοῦ σκοπεῖν. διὰ τί; ὅτι τἀγαθὸν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις ἐστί. καὶ γὰρ ἐν τῷ τί, καὶ ἐν τῷ ποιῷ, καὶ ἐν B τῷ ποσῷ, καὶ ποτέ, καὶ πρός τι, καὶ τινί, καὶ ἁπλῶς ἐν πάσαις. ἀλλὰ μὴν τὸ ποτὲ ἀγαθόν, ἐν μὲν ἰατρικῇ ὁ ἰατρὸς οἶδεν· ἐν δὲ κυβερνητικῇ, ὁ κυβερνήτης· ἐν ἑκάστῃ δὴ ἕκαστος. πότε μὲν γὰρ δεῖ τέμνειν, ὁ ἰατρὸς οἶδε· πότε δὲ δεῖ πλεῖν, ὁ κυβερνήτης· ἐν ἑκάστῃ δὲ τὸ ποτὲ ἀγαθὸν ἕκαστος τὸ καθ' ἑαυτὸν εἴσεται. οὔτε γὰρ ὁ ἰατρὸς τὸ ἐν τῇ κυβερνητικῇ ἀγαθὸν ποτὲ εἴσεται, οὔτε ὁ κυβερνήτης τὸ ἐν ἰατρικῇ. οὐκ ἄρα οὐδ' οὕτως ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον. τὸ γὰρ ποτέ, ἐν πάσαις κοινόν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ πρός τι ἀγαθόν, καὶ τὸ κατὰ τὰς ἄλλας κατηγορίας, κοινὸν μὲν ἁπάσαις. οὐδεμιᾶς δή ἐστιν οὔτε C δυνάμεως οὔτ' ἐπιστήμης εἰπεῖν ὑπὲρ τοῦ ἐν ἑκάστῃ ποτὲ ἀγαθοῦ, οὐδὴ αὖ τῆς πολιτικῆς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λέγειν. ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ ἄρα, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἡμῖν ἀρίστου. ἴσως δὲ οὐδὲ δεῖ βουλόμενόν τι δεικνύναι, τοῖς μὴ φανεροῖς παραδείγμασι χρῆσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς, καὶ ὑπὲρ τῶν νοητῶν τοῖς αἰσθητοῖς· καὶ ταῦτα γὰρ φανερώτατα. ὅταν οὖν ὑπὲρ ἀγαθοῦ ἐγχειρῇ τις λέγειν, οὐ λεκτέον ἐστὶν ὑπὲρ τῆς ἰδέας. καίτοι οἴονταί γε δεῖν, ὅταν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ λέγωσιν, ὑπὲρ τῆς ἰδέας δεῖν λέγειν. ὑπὲρ γὰρ τοῦ μάλιστα ἀγαθοῦ φασὶ δεῖν λέγειν. αὐτὸ δὲ ἕκαστον μάλιστ' ἐστὶ τὸ τοιοῦτον. ὥστε μάλιστ' ἂν εἴη ἀγα- D θὸν ἡ ἰδέα ὡς οἴονται. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος, ἀληθὴς μὲν ἐστὶν ἴσως· * ἀλλ' οὐχ ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη, ἢ δύναμις, ὑπὲρ ἧς νῦν ἐστὶν ὁ λόγος. οὐ γὰρ ὑπὲρ τούτου * σκοπεῖ τἀγαθοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἡμῖν ἀγαθοῦ. οὐδεμία γὰρ οὔτ' ἐπιστήμη οὔτε δύναμις ὑπὲρ τοῦ τέλους λέγει ὅτι ἀγαθόν· ὥστ' οὐδ' ἡ πολιτική. διὸ οὐχ ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὴν ἰδέαν ἀγαθοῦ τὸν λόγον ποιεῖται. ἀλλ' ἴσως, φησί, τούτῳ τἀγαθῷ ἀρχῇ χρησάμενος ὑπὲρ τῶν καθέκαστα; ἐκ τούτων προβάς, * ἐρῶ. οὐδ' οὕτως ὀρθῶς. δεῖ γὰρ τὰς ἀρχὰς οἰκείας λαμβάνειν. ἄτοπον γάρ, εἴ τις βουλόμενος τὸ τρίγωνον, ὡς δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει δεῖξαι, λάβοι ἀρχήν, E ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατος. οὐ γὰρ οἰκεία. δεῖ δὲ τὴν ἀρχὴν οἰκείαν εἶναι καὶ συνημμένην· νῦν δὲ καὶ ἄνευ τοῦ τὴν ψυχὴν εἶναι ἀθάνατον, δείξει τις δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν τὸ τρίγωνον· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ θεωρῆσαι τὰ ἄλλα ἄνευ τοῦ κατὰ τὴν ἰδέαν ἀγαθοῦ. * διὸ οὐκ οἰκείαν ἀρχὴν εἶναι τούτου τἀγαθοῦ. οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδ' ὁ Σωκράτης ἐπιστήμας ἐποίει τὰς ἀρετάς. ἐκεῖνος γὰρ οὐδὲν ᾤετο δεῖν μάτην εἶναι. ἐκ δὲ τοῦ τὰς ἀρετὰς ἐπιστήμας εἶναι, συνέβαινεν αὐτῷ τὰς ἀρετὰς μάτην εἶναι. διὰ τί;

* γρ. ἔτι

* γρ. οὐδ' αὐτῆς

* Leg. σκοπεῖ

* γρ. [illegible]

* Locus mutil[us] videtur. Sentẽtia talẽ aliquã [illegible] poſtulat: διὸ οὐ οἰκ. ἀρ. ἐστὶ τοῦτο τῶν ἀγαθῶν ἔτι τἀγαθόν. h. e. *Perſpicuum igitur eſt, ipſum bonum non eſſe reliquorum bonorum proprium principium.*

ὅτι ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει ἅμα εἰδέναι τὴν ἐπιστήμην τί ἐστι, καὶ εἶναι ἐπιστήμονα. εἰ γὰρ ἰατρικὴν τις οἶδε τί ἐστι, καὶ ἰατρὸς οὗτος εὐθέως ἐστίν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν τοῦτο συμβαίνει. οὐ γὰρ εἴ τις οἶδε τὴν δικαιοσύνην τί ἐστιν, εὐθέως δίκαιός ἐστιν· ὡς δ' αὕτως κἀπὶ τῶν ἄλλων. συμβαίνει οὖν καὶ μάτην τὰς ἀρετὰς εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἐπιστήμας.

ΚΕΦΑΛ. β.

Τἀγαθὸν ποσαχῶς λέγεται.

* γρ. ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ τούτων διώρισται, Nicomach. l.1. cap.12 Eudem.l.2.c.1.

ἘΠεὶ δὴ ὑπὲρ τούτων διώρισται, πειρατέον λέγειν τἀγαθὸν ποσαχῶς λέγεται. ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν τίμια, τὰ δ' ἐπαινετά, τὰ δὲ δυνάμεις. τὸ δὲ τίμιον λέγω, τὸ τοιοῦτον, τὸ θεῖον, τὸ βέλτιον, οἷον ψυχή, νοῦς· τὸ ἀρχαιότερον, ἡ ἀρχή, τὰ τοιαῦτα. τίμια δ', ἐφ' οἷς ἡ τιμή. τοῖς δὲ τοιούτοις πᾶσι τιμὴ ἀκολουθεῖ. οὐκοῦν καὶ ἡ ἀρετὴ τίμιον, ὅταν γε δὴ ἀπ' αὐτῆς σπουδαῖός τις γένηται· ἤδη γὰρ οὗτος εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς σχῆμα ἥκει. τὰ δ' ἐπαινετά, οἷον ἀρεταί. ἀπὸ γὰρ τῶν κατ' αὐτὰς πράξεων, ὁ ἔπαινος γίνεται. τὰ δέ, δυνάμεις· οἷον ἀρχή, πλοῦτος, ἰσχύς, κάλλος. τούτοις γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖος εὖ ἂν δύναιτο χρήσασθαι, καὶ ὁ φαῦλος κακῶς· διὸ *δυνάμεις τὰ τοιαῦτα καλοῦνται ἀγαθά. ἀγαθὰ μὲν δὴ εἰσί· δοκιμάζεται γὰρ τῇ τοῦ σπουδαίου αὐτῶν ἕκαστα χρήσει, οὐ τῇ τοῦ φαύλου. τοῖς δ' αὐτοῖς τούτοις συμβέβηκεν ἀγαθοῖς, καὶ τὴν τύχην τῆς γενέσεως αὐτῶν αἰτίαν εἶναι. ἀπὸ τύχης γὰρ καὶ πλοῦτος γίγνεται καὶ ἀρχή, καὶ ὅλως ὅσα εἰς δυνάμεως τάξιν ἥκει. λοιπὸν δὲ καὶ τέταρτον τῶν ἀγαθῶν, τὸ σωστικὸν καὶ ποιητικὸν ἀγαθοῦ· οἷον γυμνάσια ὑγιείας, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. ἀλλ' ἔτι καὶ ἄλλην ἔχει τἀγαθὰ διαίρεσιν· οἷον ἐστι, τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν πάντῃ καὶ πάντως αἱρετά, τὰ δ' οὔ· οἷον, ἡ μὲν δικαιοσύνη καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί, καὶ πάντῃ καὶ πάντως αἱρεταί· ἰσχὺς δὲ καὶ πλοῦτος καὶ δύναμις, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὔτε πάντῃ οὔτε πάντως. ἔτι καὶ ἄλλως. τῶν γὰρ ἀγαθῶν, τὰ μὲν ἐστι τέλη, τὰ δ' οὐ τέλη· οἷον, ἡ μὲν ὑγίεια, τέλος· τὰ δὲ τῆς ὑγιείας ἕνεκεν, οὐ τέλη· καὶ ὅσα οὕτως ἔχει, τούτων ἀεὶ τὸ τέλος βέλτιον· οἷον ὑγίεια βέλτιον ἢ τὰ ὑγιεινά. καὶ ἁπλῶς ἀεὶ καθόλου τοῦτο βέλτιον, οὗ ἕνεκεν καὶ τἆλλα. πάλιν αὐτῶν τῶν τελῶν, βέλτιον ἀεὶ τὸ τέλειον τοῦ ἀτελοῦς. τέλειον δὲ ἐστιν, οὗ παραγενομένου, μηθενὸς ἔτι προσδεόμεθα. ἀτελὲς δέ, οὗ παραγενομένου, προσδεόμεθά τινος· οἷον τῆς δικαιοσύνης μὲν μόνον παραγενομένης, πολλῶν προσδεόμεθα. τῆς δὲ εὐδαιμονίας παραγενομένης, οὐδενὸς ἔτι προσδεόμεθα. τοῦτ' ἄρα ἐστὶ τὸ ἄριστον ἡμῖν ὃ ζητοῦμεν, ὅ ἐστι τέλος τέλειον. τὸ δὲ δὴ τέλειον τέλος ἀγαθόν ἐστι, καὶ τὸ τέλος τὸ ἀγαθόν. μετὰ ταῦτα τίνα τρόπον τὸ ἄριστον δεῖ σκοπεῖν; πότερον οὕτως ὡς καὶ αὐτὸ *συναριθμούμενον; ἀλλ' ἄτοπον. τὸ γὰρ ἄριστόν ἐστι τέλος τέλειον, τὸ δὲ τέλειον τέλος, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, οὐθὲν ἂν ἄλλο δόξειεν εἶναι ἢ εὐδαιμονία. τὴν δ' εὐδαιμονίαν ἐκ πολλῶν ἀγαθῶν συντίθεμεν. ἐὰν δὴ τὸ βέλτιστον σκοπῶν καὶ αὐτὸ συναριθμῇς, αὐτὸ ἔσται αὐτοῦ βέλτιον· αὐτὸ γὰρ βέλτιστον ἔσται· οἷον τὰ ὑγιεινὰ θεὶς καὶ τὴν ὑγίειαν, σκόπει τί τούτων πάντων βέλτιστον. βέλτιστον δ' ἐστὶν ὑγίεια. εἰ δὴ τούτων πάντων βέλτιστον, καὶ αὐτὸ αὐτοῦ βέλτιστον·

* γρ. δυνάμεις non rectè.

Nicomach. l.1. c.1.&5.

* Nicom. l.1.c. [illegible]

A In ſcientiis namque contingit vt vna eadémque opera & ſcientiam cognoſcamus quid qualiſque ſit, & ipſi docti euadamus, ſciẽtiámque teneamus. verbi gratia, medicinam ſi quis nouit quid ſit, is ſtatim ſit medicus neceſſe eſt. Idem eſt in reliquis ſcientiis. At in virtutibus non idẽ eſt. Neque enim ſi quis nouerit quid ſit iuſtitia, continuò etiam iuſtus eſt. Itidem & in aliis. Euenit igitur, & fruſtra virtutes eſſe, & non eſſe ſcientias.

CAPVT II.

Quot modis dicatur bonum.

B HIs expoſitis annitamur dicere, bonũ quot dicatur modis. Sunt nimirum bonorũ alia honore digna, laudabilia alia, poteſtates alia. Honore dignum, huiuſmodi dico, quod diuinũ, quod melius, vt anima, menſque eſt: quod antiquius, quod principiũ, & alia id genus. Honorata certè, in quibus honor: talia ſiquidẽ omnia honor cõſequitur. Igitur etiam virtus honore dignum bonũ eſt: quãdo ab ipſa probus quiſpiã gignitur. Is nãque in virtutis penetrat habitũ. Laudabilia ſunt, vt virtutes: ab ipſarũ nãque actionibus laus emergit. Poteſtates *ſunt*, vt dominatus, opulẽtia, robur, pulchritudo: iis nãque bonus bene, vt malus malè vti potuerit: ideo etiã poteſtate res eiuſmodi bona nũcupatur. Bona certè ſunt: debẽt enim res ex vſu viri boni, nõ mali æſtimari. C Id genus nimirum bonis euenit, ortus cauſam ipſorũ eſſe fortunam. A fortuna nãque & opulentia, & dominatus eſt, & quæcũque prorſus in poteſtatis ordinem perueniunt. Reliquũ porrò, ac quartum, inter bona, quo cõſeruatur & paratur bonum, ſicut exercitatione ſanitas, ac ſi id genus eſt aliud. Verùm aliã quoque ſubeunt bona diſtributionem: verbi gratia, Bonorum quædã prorſus, & omni ratione ſunt expetenda: quædam verò nõ: veluti iuſtitia, aliæque virtutes, omni ratione & omnino ſunt expetendæ: at robur, & opulẽtia, potẽtiáque, & id genus alia, neque omni ratione, neq; perpetuò. Rurſus quoque aliter: Bonorũ alia ſunt fines, alia non: quemadmodũ ſanitas quidẽ, finis: at D quæ ſanitatis fiunt cauſa, neutiquam ſunt fines. Et quęcũque ita habent, inter illa finis ſemper pręſtat: vt ſanitas melior, quàm quæ ad ſanitatẽ cõferunt: atque in vniuerſum ſemper id melius eſt cuius gratia ſunt & alia. Rurſus inter ipſos fines, præſtat ſẽper, qui perfectus eſt, imperfecto. Eſt nimirũ perfectus, quo ſi potiamur, nulla re ampliùs nobis opus eſt. Imperfectus autẽ, quo licèt potiamur, alia tamẽ deſideramus: quemadmodũ ſi ſolùm adſit iuſtitia, multa deſideramus: ſin felicitas, nulla re ampliùs nobis opus eſt. Id ergo illud eſt nobis optimũ quod deſideramus, qui finis eſt perfectus: abſolutus nãque finis bonũ eſt, necnon finis bonũ. Iam verò quonam modo optimũ conſiderandũ eſt: nũquid conſiderando, E vt ipſum quoque reliquis annumeremus? at id videbitur abſurdũ: Siquidẽ optimũ, finis eſt perfect'. ac perfectus finis, vt paucis abſoluã, nil aliud quàm felicitas eſſe videtur. Ex multis porrò bonis, felicitatem conſtare comprobatur. Si igitur de eo quod optimũ eſt, diſputans, id quoque reliquis annumeres, erit ipſum ſeipſo melius, ſi quidẽ optimũ erit. Exẽpli gratia, ſalubria & ſanitatẽ pone: tum conſidera ecquid inter iſta omnia ſit optimũ: ſanitas videlicet eſt optimũ: ergo, ſi *ſanitas* horũ omnium eſt optimũ, ipſum quoque *optimum* ſe ipſo melius eſt:

quod eſt perabſurdum. Non igitur ita conſiderare oportet quod eſt optimum. An verò ita, vt reliqua ſine eo ponantur? nunquid hoc eſſet abſurdum? nam felicitas ex quibuſdam conflata bonis eſt. Quærere autem, quibus ex bonis ipſa conſtet, ſitne *quod optimum* eſt iis melius, abſurdum eſt. Neque.n. eſt quicquam aliud ab his felicitas, verùm hæc ipſa. An ita potiùs rectè diſputationem inſtituerit, ſi id quod optimum eſt, comparet cum reliquis: puta, ſi felicitatem ex his conflatam bonis, cum aliis comparet, quæ eâ non continentur, ſicque id quod optimum eſt, inquirat, an ille rectè diſputationem inſtituerit? Cæterùm non eſt ſimplex, quod nunc quærimus, optimum: vt dicat quiſpiã, optimum cunctorum bonorum, ſi ſingula inter ſe compares, eſſe prudentiam. Verùm hoc fortaſſe modo, non quærendum eſt optimum bonum: perfectum ſiquidem quærimus bonum. At prudentia ſola, neutiquam perfectum: non igitur hoc optimum quod quærimus, neque aliud quidquam pari ratione optimum.

CAPVT III.

Alia diuiſio bonorum.

PRæterea aliam admittunt bona diuiſionem. Sunt ſiquidem bonorum alia in animo vt virtutes: alia in corpore, vt ſanitas, pulchritudo: alia externa, opulentia, dominatus, honor, & ſi quid eſt huiuſmodi. Horum, quæ in animo, ſunt optima. Quæ porrò in animo ſunt bona, trifariàm diſtribuuntur: in prudentiam, in virtutem, & in voluptatem. Poſt hoc igitur, quod profitemur omnes, etiã finis videtur bonorum, idemque abſolutiſſimus eſſe felicitas: quod ſanè fatemur eſſe in bene agẽdo, ac bene viuendo. Cæterùm finis ſimplex non eſt, ſed duplex: quorundam enim eſt finis ipſa actio, vſuſque, ſicut viſus: eſt nimirum vſus optabilior habitu: finis autem *eſt* vſus. Nemo ſiquidem velit viſum habere ea lege vt non ſpectet, ſed conniueat, & oculos claudat. Idem de auditu cæteriſque dicendum. Proinde quorum vſus & habitus eſt, ſemper melius & optabilius eorum eſt vſus habitu. Vſus enim & actio, finis, cùm ſit propter vſum ipſe habitus. Poſt id ſi conſiderauerit quiſpiam in cunctis ſcientiis, intuebitur non aliam eſſe quæ domũ, aliam quæ probam domum exſtruat, ſed vnam eãdemque eſſe artem ædificandi, & cuius effector, ædificator, vt cuius ſit virtus, eiuſdem ſit effectrix. Idem in aliis omnibus par eſt coniectare.

CAPVT IV.

Virtutem in anima eſſe.

PRæterea intuemur, alia re nulla quàm anima, nos viuere. In anima autem eſt virtus. Idem certè fatemur facere animam, animæque virtutem. Cæterùm virtus in vnoquoque, cuius eſt virtus, id facit. Anima verò cùm alia *nobis præſtat,* tum per eam quoque viuimus: per animæ itaque virtutem bene viuemus. Cæterùm bene viuere, & bene agere, nihil aliud dicimus, quàm felicem eſſe: ergo & feliciter agere, & felicitas, in viuendo eſt.

A ἄτοπον δὴ συμβαίνει. οὐ δὴ ἴσως γε οὕτω σκεπτέον τὸ βέλτιστον. ἀλλ' ἆρά γε οὕτως, οἷον χωρὶς αὐτοῦ· ἢ καὶ τοῦτο ἄτοπον; ἡ γὰρ εὐδαιμονία ἐστὶν ἔκ τινων ἀγαθῶν συγκειμένη· τὸ δ' ἐξ ὧν ἀγαθῶν σύγκειται, σκοπεῖν εἰ τοῦτ' ἐστὶ βέλτιον, ἄτοπον. οὐ γάρ ἐστιν ἄλλο τι χωρὶς τούτων ἡ εὐδαιμονία, ἀλλὰ ταῦτα. ἀλλ' ἆρά γε οὑτωσί πως ὀρθῶς ἂν τις σκοποῖτο συγκρίνων τὸ ἄριστον· οἷον αὐτὴν τὴν εὐδαιμονίαν τὴν ἐκ τούτων τῶν ἀγαθῶν οὖσαν, συγκρίνων πρὸς ἄλλα ἃ μή ἐστιν ἐν αὐτῇ ἐνόντα, οὕτως τὸ ἄριστον σκοπῶν, ὀρθῶς ἂν σκοποῖτο. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἁπλοῦν ὃ ἄριστον ὃ ζητοῦμεν νῦν· οἷον λέγοι ἂν τις εἶναι ἄριστον τὴν φρόνησιν ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν καθ' ἓν συγκρινομένων. B ἀλλ' ἴσως οὐχ οὕτως ζητητέον ἐστὶ τὸ ἄριστον ἀγαθόν. τὸ γὰρ τέλειον ζητοῦμεν ἀγαθόν· ἡ δὲ φρόνησις μόνη οὖσα, οὐ τέλειον. οὐκ ἄρα τοῦτο τὸ ἄριστον ὃ ζητοῦμεν, * οὐδὲ τὸ οὕτως ἄριστον.

* γρ. οὐδὲ οὕτως τὸ ἄριστον σκοποῦμεν.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ἄλλη διαίρεσις τῶν ἀγαθῶν.

Nicom. l.1. c.8.

MΕτὰ τοίνυν τοῦτο ἔχει τἀγαθὰ ἄλλην διαίρεσιν. ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐν ψυχῇ, οἷον αἱ ἀρεταί· C τὰ δ' ἐν τῷ σώματι, οἷον ὑγίεια, κάλλος· τὰ δὲ ἐκτός, πλοῦτος, ἀρχή, τιμή, ἢ εἴ τι ἄλλο τῶν τοιούτων. τούτων δὲ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ, βέλτιστα. τὰ δ' ἐν ψυχῇ ἀγαθά, διαιρεῖται εἰς τρία, εἰς φρόνησιν, εἰς ἀρετήν, καὶ ἡδονήν· ἤδη τοίνυν τὸ μετὰ τοῦτο ὃ καὶ λέγομεν πάντες, καὶ δοκεῖ καὶ τέλος τῶν ἀγαθῶν, καὶ τελειότατον εἶναι, ἡ εὐδαιμονία, * καὶ τοῦτο ταὐτὸ φαμὲν εἶναι τὸ εὖ πράττειν καὶ εὖ ζῆν. * τὸ δὲ τέλος ἐστὶν οὐχ ἁπλοῦν, ἀλλὰ διττόν· * ἐνίων μὲν γάρ ἐστι τὸ τέλος, αὐτὴ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις, οἷον τῆς ὄψεως· καὶ ἔστι γε ἡ χρῆσις αἱρετώτερα τῆς ἕξεως· τέλος δὲ ἡ χρῆσις. οὐδεὶς γὰρ ἂν βούλοιτο ἔχειν τὴν ὄψιν D μὴ μέλλων ὁρᾶν, ἀλλὰ μύειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπ' ἀκοῆς, καὶ τῶν τοιούτων. ὧν ἄρα καὶ ἡ χρῆσις καὶ ἕξις ἐστίν, ἀεὶ βέλτιον καὶ αἱρετώτερον ἡ χρῆσις τῆς ἕξεως. ἡ γὰρ χρῆσις καὶ ἡ ἐνέργεια, τέλος. ἡ δ' ἕξις, τῆς χρήσεως ἕνεκα. * μετὰ τοῦτο τοίνυν τοῦτ' ἐάν τις σκοπῇ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν πασῶν, ὄψεται οὐκ ἄλλην μὲν ποιοῦσαν οἰκίαν, ἄλλην δὲ σπουδαίαν οἰκίαν, ἀλλὰ τὴν οἰκοδομικήν· * καὶ οὗ ποιητικὸς ὁ οἰκοδόμος, ἡ τούτου ἀρετὴ τοῦ αὐτοῦ τούτου ποιητική. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων.

* Nicomach. ll. 1. c. 2. Eudem. l. 2. c. 1.
* Nicom. l. 1. c. 1.
* γρ. ἐνίων
* Nicomach. lib. 1. cap. 6. Valla aliter legiſſe videtur.
* Iſta lectio ad verbum ſonat, *Quam ad rem faciendam aptus eſt architectus, ipſius quoque virtus, eiuſdem operis eſt effectrix.* nec quicquam mutandum, vt ex initio ſequentis cap. liquet.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι τὸ ἄριστον ἀγαθὸν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία.

E MΕτὰ τοῦτο τοίνυν ὁρῶμεν ὅτι οὐθενὶ ἄλλῳ ἢ ψυχῇ ζῶμεν· ἐν ψυχῇ δὲ ἐστὶν ἀρετή. τὸ αὐτό γέ τοι φαμέν, τήν τε ψυχὴν ποιεῖν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετήν. ἀλλ' ἡ μὲν ἀρετὴ ἐν ἑκάστῳ τοῦτο ποιεῖ οὗ ἐστιν ἀρετή· ἡ δὲ ψυχή, καὶ τἆλλα μέν· ψυχῇ δὲ ζῶμεν· διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν ἄρα εὖ ζήσομεν· τὸ δέ γε εὖ ζῆν καὶ εὖ πράττειν, οὐκ ἄλλο ἢ τὸ εὐδαιμονεῖν λέγομεν. τὸ ἄρα εὐδαιμονεῖν καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἐν τῷ εὖ ζῆν ἐστί,

τὸ δ' εὖ ζῆν ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν. τοῦτ' ἄρα ἐστὶ τέλος καὶ ἡ εὐδαιμονία καὶ τὸ ἄριστον. ἐν χρήσει τινὶ ἂν εἴη καὶ ἐνεργείᾳ τέλος ἡ εὐδαιμονία. ὧν γὰρ ἕξις καὶ χρῆσις, ἡ χρῆσις καὶ ἐνέργεια τέλος. τῆς δὲ ψυχῆς ἡ ἀρετή, ἕξις ἐστίν. *ἔστι δὲ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς τῶν ἀρετῶν. ὥστε τέλος ἂν εἴη ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς· ἡ εὐδαιμονία ἄρα εἴη ἂν ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν. ἐπειδὴ γὰρ οὖν τὸ ἄριστον ἀγαθόν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία, καὶ αὕτη τέλος *ἐνέργεια, ζῶντες ἂν κατὰ τὰς ἀρετάς, εὐδαίμονες ἂν εἴημεν, καὶ ἔχοιμεν τὸ ἄριστον ἀγαθόν. ἐπεὶ οὖν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία τέλειον ἀγαθὸν καὶ τέλος, οὐδὲ τοῦτο δεῖ λανθάνειν ὅτι *καὶ ἐν τελείῳ ἔσται. οὐ γὰρ ἔσται ἐν παιδί (οὐ γὰρ ἐστὶ παῖς εὐδαίμων) ἀλλ' ἐν ἀνδρί· οὗτος γὰρ τέλειος. οὐδ' ἐν χρόνῳ γε ἀτελεῖ, ἀλλ' ἐν τελείῳ. τέλειος δ' ἂν εἴη χρόνος, ὅσον ἄνθρωπος βιοῖ. καὶ γὰρ λέγεται ὀρθῶς παρὰ τοῖς πολλοῖς, ὅτι δεῖ τὸν εὐδαίμονα ἐν τῷ μεγίστῳ χρόνῳ τοῦ βίου κρίνειν· ὡς δέον τὸ τέλειον εἶναι καὶ ἐν χρόνῳ τελείῳ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ. ὅτι δ' ἐνέργειά ἐστιν, ἴδοι ἄν τις καὶ ἐντεῦθεν. ἐν γὰρ τοῖς ὕπνοις, εἴ τις καθεύδοι διὰ βίου, τὸν τοιοῦτον οὐ πάνυ βουλόμεθα λέγειν εὐδαίμονα εἶναι. τὸ μὲν γὰρ ζῆν αὐτῷ ὑπάρχει· ἀλλὰ τὸ ζῆν αὐτῷ κατὰ τὰς ἀρετάς, οὐχ ὑπάρχει, ὃ ἦν κατὰ τὴν ἐνέργειαν. μετὰ τοῦτο τὸ μέλλον λέγεσθαι, οὔτ' ἂν λίαν δόξειεν οἰκεῖον εἶναι τούτῳ, οὔτε μακρὰν ἀπέχον. ἔστι δ' ἐπειδήπερ ἐστὶν (ὡς δοκεῖ) μόριόν τι τῆς ψυχῆς ᾧ τρεφόμεθα, ὃ καλοῦμεν θρεπτικόν· τοῦτο γὰρ εὔλογόν ἐστιν εἶναι· τοὺς γοῦν λίθους ὁρῶμεν ἀδυνάτους τρέφεσθαι ὄντας· ὥστε δῆλον ὅτι τῶν ἐμψύχων ἐστὶ τὸ τρέφεσθαι. εἰ δὲ τῶν ἐμψύχων, ἡ ψυχὴ ἂν εἴη αἰτία· τῆς δὲ ψυχῆς, τούτων μὲν τῶν μορίων, οὐθὲν αἴτιον ἂν εἴη τοῦ τρέφεσθαι· εἶναι τὸ λογιστικόν, ἢ τὸ θυμικόν, ἢ τὸ ἐπιθυμητικόν· ἄλλο δέ τι παρὰ ταῦτα, ᾧ οὐθὲν ἔχομεν οἰκειότερον ὄνομα ἐπιθεῖναι, ἢ θρεπτικόν. τί οὖν ἂν τις εἴποι, πότερον καὶ τούτου τοῦ μορίου τῆς ψυχῆς ἐστιν ἀρετή; εἰ γὰρ ἐστι, δῆλον ὅτι *καὶ ταύτῃ δεῖ ἐνεργεῖν. τῆς γὰρ τελείας ἀρετῆς ἡ ἐνέργεια, εὐδαιμονία. εἰ μὲν οὖν ἐστιν ἀρετὴ τούτου, ἢ μὴ ἐστιν, ἄλλος λόγος. εἰ δ' ἄρα ἐστίν, οὐκ ἔστι ταύτης ἐνέργεια. ὧν γὰρ μὴ ἐστιν ὁρμή, οὐδ' ἐνέργεια τούτων ἔσται. οὐκ ἔοικε δὲ εἶναι ὁρμὴ ἐν τῷ μορίῳ τούτῳ, ἀλλ' ὅμοιον ἔοικεν εἶναι τῷ πυρί. καὶ γὰρ ἐκεῖνο ὅ,τι ἂν ἐμβάλῃς, καταναλώσει· καὶ εἰ μὴ ἐμβάλλῃς, οὐκ ἔχει ὁρμὴν πρὸς τὸ λαβεῖν. οὕτω καὶ τοῦτο τὸ μόριον τῆς ψυχῆς ἔχει· ἂν μὲν γὰρ ἐμβάλλῃς τροφήν, τρέφει· ἂν δὲ μὴ ἐμβάλλῃς τροφήν, οὐκ ἔχει ὁρμὴν τοῦ τρέφειν. διόπερ οὐδ' ἐνέργεια οὗ μηδὲ ὁρμή· ὥστ' οὐδὲν συνεργεῖ τὸ μόριον τοῦτο πρὸς εὐδαιμονίαν. μετὰ τοῦτο λεκτέον ἂν εἴη τίς ἐστιν ἡ ἀρετή· ἐπείπερ αὐτῆς ἐνέργειά ἐστιν ἡ εὐδαιμονία. ὡς μὲν οὖν ἁπλῶς εἰπεῖν, ἔστιν ἡ ἀρετὴ ἕξις ἡ βελτίστη. ἀλλ' ἴσως οὐχ ἱκανὸν οὕτως ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ σαφέστερον διελεῖν δεῖ.

* Valla legit, ſublata diſtinct. ἐν ᾗ ἡ & in fine ἀρετῶν. mendoſè hoc quidem. Valla mutata diſt. τέλος ἀεί.

Nicom. l.1.c.9.

Nicom. l.1.c.9.

* γρ. ἢ ταύτῃ

A Verùm bene viuere, eſt in eo poſitum, vt ſecundùm virtutem viuamus. hoc igitur eſt finis, & felicitas, & optimum. In vſu itaque ſit neceſſe eſt, & actione, felicitas. Nam quorum habitus, vſuſque eſt, vſus & actio finis. Atqui animæ virtus, eſt habitus, & actio: & vſus ipſius, eorum quæ ſub electionem cadunt: ergo finis, ipſius actio vſuſque fuerit: felicitas igitur in viuendo ex virtutibus ſit, neceſſe eſt. Quoniam igitur optimum bonum eſt felicitas, & hæc ipſa finis: actione viuendo ex virtutibus, felices fuerimus, optimúmque bonum habuerimus. Cùm igitur ſit felicitas bonum perfectum, ac finis, nos latere non oportet, id in ætate perfecta eſſe. B Non enim in puero, (quia nec puer dici felix poteſt) ſed in viro: is namque perfectus. Et ne in tempore quidem imperfecto, ſed perfecto: perfectum fuerit vtique tempus, vitæ humanæ ſpatium. Rectè namque vulgò dicitur, felicem in longiſſimo vitæ tempore eſſe iudicandum: quod nimirum oporteat perfectionem hanc, tam in tempore perfecto quàm in homine *conſiderare*. Quòd autem ſit actio vel hinc quiſpiam intelligat. In ſomnis namque, vt ſi toto vitæ ſpatio quiſpiam dormiat, hominem eiuſmodi non facilè ſolemus dicere eſſe felicem. Nam viuit ille quidem: ſed non ſecundùm virtutem viuit: quod in actione & muneris C functione poſitum eſt. Rurſus quod mox dicendum, non admodum propoſito argumento conueniens, neque ab eo nimis alienum videatur, quod nimirum animæ pars quædam eſt qua alimur, quam altricem appellamus. Eſt enim rationi conſentaneum ita eſſe: ſiquidem lapides ali non poſſe intuemur: & proinde non dubium quin ſit animalibus proprium ali. Quòd ſi eſt animatorum tantùm, cauſa eſt anima. Atqui animæ talium partium nulla alendi fuerit cauſa, quales ſunt rationalis, vel qua iraſcimur, aut concupiſcimus, ſed alia quædam præter has: & ei nullum magis peculiare poſſumus nomen, quàm θρεπτικοῦ, *id eſt, alendi vim habentis*, accommodare. D Dicat fortaſſis quiſpiam, nunquid huius quoque partis animæ virtus eſt? Enimvero ſi fuerit, non dubium quin etiam eâdem agere opus ſit. Perfectæ ſiquidem virtutis actio, felicitas eſt. At nunquid eius ſit, vel non ſit virtus, alius fuerit quærendi locus. Sanè ſi fuerit, eius non eſt actio. Quæ enim appetitu carent, eorum nulla eſt actio. Huius verò partis non videtur eſſe appetitus, quæ quidem igni ſimilis *videtur*: cui quicquid obieceris, abſumet: at ſi non obieceris, ad capiendum nulla ratione impellitur. Ita hæc ſe habet pars animæ. Si enim alimentum obijcias, alet: ſin minùs, ad alendum nullo modo commouetur, & proinde E eius non erit actio, cuius non eſt appetitus. Itaque hæc pars ad felicitatem capeſſendam nihil coadiuuat. Deinceps igitur, quid ſit virtus dicendum: quandoquidem eius actio, felicitas eſt. Vt paucis itaque abſoluam, virtus habitus eſt optimus. Verùm non ſatis fortè ſit, ita ſimpliciter loqui, ſed euidentiùs fuerit definiendum.

A

CAPVT V.

Diuiſio animæ.

PRimùm igitur de anima, in qua virtus exoritur, dicendum eſt: non, quid ſit anima, (alia ſiquidem eius rei conſideratio) ſed vt quodam modo diſtribuatur. Anima nimirum, (vt dicere ſolemus,) in duas partes diſtribuitur, in eam, quæ rationem habet, & quæ rationis expers eſt. In ea parte, quæ habet rationem, naſcitur prudentia, ſolertia, ſapientia, ingenium, memoria, & id genus alia. At in parte rationis experte hæ quæ virtutes appellantur, temperantia, fortitudo, iuſtitia, & quæcumque aliæ ad mores pertinentes, laude dignæ cenſentur: per illas enim laude digni habemur ipſi. At per eas quæ ad partem rationem habentem pertinent, nemo laudatur: nec enim quòd ſapiens, nec quòd prudens, nec prorſus ex huiuſmodi aliquo quiſpiam laudatur. Neque porrò rationis expers quatenus ad ſe ſuggerendum idoneum eſt, ſuggeritque ei quod obtinet rationem. Eſt nempe moralis virtus, quæ ab exceſſu defectúque corrumpitur. Quòd autem tam defectus quàm exceſſus corrumpat, ex eis eſt videre, quæ ad mores pertinent. Vtendum ſanè in rebus incertis, teſtimoniis certis eſt. Ne longè abeam igitur, in exercitationibus *corporis* hoc viderit quiſpiam: quæ ſi excedant, robur perimunt: ſimiliter ſi deficiant. Idem in potu ciboque euenit. Nam ſiue ſit nimia eorum copia, ſiue deficiant, læditur valetudo: contrà, mediocri eorum vſu & robur corporis & valetudo conſeruantur. His conſimile euenit in temperantia, & fortitudine, reliquiſque virtutibus. Nam ſi quempiam eò vſque feceris intrepidum, vt ne deos quidem metuat, iam non fortis, ſed demens fuerit: ſin cuncta formidantem, meticuloſus. Fortis ergo erit, qui neque omnia metuet, neque nihil. Eadem igitur ſunt, quæ tam augent quàm labefaciunt virtutem. Nam & nimij metus, & omnes, ſiue qui de omni re temere concipiuntur, labefaciunt. Itidemque qui re nulla commouentur. Verſatur autem circa metus fortitudo. Mediocres itaque metus, fortitudini dant incrementum. Ab eiſdem igitur & creſcit & perimitur fortitudo: metu enim ita *diuersè alij atque alij* afficiuntur. Idem de cæteris dicendum virtutibus.

ΚΕΦΑΛ. έ.

Ποία ἕξις ἀρετή.

ΠΡῶτον μὲν οὖν λεκτέον περὶ τῆς ψυχῆς ἐν ᾗ ἐγγίνεται, οὐ τί ἐστιν ἡ ψυχὴ (περὶ μὲν γὰρ τούτου ἄλλος λόγος) ἀλλ' ὡς τύπῳ διελέσθαι. ἔστι δὴ ἡ ψυχὴ (ὥς φαμεν) εἰς δύο μέρη διῃρημένη, εἴς τε λόγον ἔχον, καὶ ἄλογον. ἐν μὲν γὰρ δὴ τῷ λόγον ἔχοντι ἐγγίνεται φρόνησις, ἀγχίνοια, σοφία, εὐμάθεια, μνήμη, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἐν δὲ τῷ ἀλόγῳ, αὗται αἱ ἀρεταὶ λεγόμεναι, σωφροσύνη, δι- B καιοσύνη, ἀνδρία, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοῦ ἤθους δοκοῦσιν ἐπαινεταὶ εἶναι). κατὰ γὰρ ταύτας ἐπαινετοὶ λεγόμεθα. κατὰ δὲ τὰς τοῦ τὸν λόγον ἔχοντος, οὐδεὶς ἐπαινεῖται· οὔτε γὰρ ὅτι σοφός, οὐδεὶς ἐπαινεῖται, οὔτε ὅτι φρόνιμος, οὐδ' ὅλως κατά τι τῶν τοιούτων οὐθέν. * οὐδὲ δὴ τὸ ἄλογον εἰ), ἢ ὑπηρετικόν ἐστι καὶ ὑπηρετεῖ τῷ λόγον ἔχοντι μορίῳ. ἔστι δὴ ἡ ἀρετὴ ἠθικὴ ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθειρομένη. ὅτι δὲ ἡ ἔνδεια καὶ ἡ ὑπερβολὴ φθείρει, τοῦτ' ἰδεῖν ἐστι * ἐκ τῶν ἠθικῶν. δεῖ δὲ περὶ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυρίοις χρῆσθαι. εὐθέως γὰρ ἐπὶ γυμνασίων ἴδοι ἄν τις. πολλῶν γὰρ γινομένων φθείρεται ἡ ἰσχύς, ὀλίγων τε ὡσαύτως. ἐπί C τε ποτῶν καὶ σιτίων ὡσαύτως. πολλῶν τε γὰρ δὴ γινομένων, φθείρεται ἡ ὑγίεια, ὀλίγων τε, ὡσαύτως· συμμέτρων δὲ γινομένων σώζεται ἡ ἰσχύς, καὶ ἡ ὑγίεια. ὁμοίως δὲ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐπὶ σωφροσύνης, καὶ ἐπὶ ἀνδρίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. ἐὰν μὲν γάρ τινα λίαν ποιήσῃς ἄφοβον, ὥστε μηδὲ τοὺς θεοὺς φοβεῖσθαι, οὐκ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ μαινόμενος· ἂν δὲ φοβούμενον πάντα, δειλός. ἀνδρεῖος ἄρα ἔσται, οὔτε ὁ φοβούμενος πάντα, οὔτε ὁ μηθέν. ταὔτ' ἄρα καὶ αὔξει καὶ φθείρει τὴν ἀρετήν. καὶ γὰρ οἱ λίαν φόβοι καὶ πάντες, φθείρουσι. καὶ οἱ περὶ μηθὲν δὲ ὁμοίως. ἔστι δὴ ἡ ἀνδρία περὶ φόβους· ὥστε οἱ μέτριοι φόβοι αὔξουσι τὴν D ἀνδρίαν. ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἄρα καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται ἡ ἀνδρία. ὑπὸ φόβων γὰρ τοῦτο πάσχουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί.

Nicomach. l. 1. cap. vlt.

Corruptus locus.

Nicomach. l. 2. c. 2. & 6.

Eudem. l. 2. c. 3.

Suſpectus locus. Non enim ad mores pertinent quæ de exercitationib. ſubiiciuntur: ex quib. ita ſe rem habere in iis quæ ad mores pertinẽt, oſtendere vult.

CAPVT VI.

In quibus ſit virtus collocata.

RVrſus non his modò virtutem quiſpiam definierit, ſed etiam ægritudine, & voluptate. Nam voluptate allecti, improba factitamus: ægritudini autem ſuccumbentes, ab honeſtis deficimus. Alioqui non eſt virtutem & vitium admittere citra ægritudinem, & voluptatem. Circa voluptates igitur, & ægritudines virtus verſatur. Virtus porrò ἠθικὴ ſiue moralis, hinc eſt appellata (ſi liceat rei veritatem ex litterarum ſimilitudine, & ratione nominis venari: quod faciendum ſanè eſt.) Igitur à voce ἔθος, id eſt, conſuetudo, ἦθος eſt appellatum. Ethica ergo dicta eſt, ἀπὸ τοῦ ἐθίζεσθαι, *ſiue ab aſſueſcendo*, quia videlicet conſuetudine acquiritur.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ὅτι ἀρετὴ καὶ κακία οὐκ ἄνευ λύπης καὶ ἡδονῆς· καὶ ὅτι τὸ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους λέγεται.

E ΕΤι οὐ μόνον τοῖς τοιούτοις τὴν ἀρετὴν ἀφορίσειεν ἄν τις, ἀλλὰ καὶ λύπῃ καὶ ἡδονῇ. διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν· διὰ δὲ τὴν λύπην, τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα· ὅλως τε οὐκ ἔστι λαβεῖν ἀρετὴν καὶ κακίαν ἄνευ λύπης καὶ ἡδονῆς. ἔστιν οὖν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας· * ἡ δ' ἠθικὴ ἀρετὴ ἐντεῦθεν τὰς ἐπωνυμίας ἔχει· εἰ δὴ παρὰ γράμμα λέγοντα τὴν ἀλήθειαν ὡς ἔχει σκοπεῖν· δεῖ δὴ ἴσως. τὸ γὰρ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν· ἠθικὴ γὰρ καλεῖται, διὰ τὸ ἐθίζεσθαι.

Nicom. l. 2. c. 3.

Nicom. l. 2. c. 1.
Eudem. l. 2. c. 2.

* χ. ὥστε δῆλον. * ὥστε καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία ἡμῖν τῶν ἀρετῶν τῶν [illegible] μερῶν φύσει ἐγγίνεται. οὐθὲν γὰρ τῶν ὄντων φύσει, ἔθει ἄλλως γίνεται. οἷον ὁ λίθος, καὶ ὅλως τὰ βαρέα, πέφυκε κάτω φέρεσθαι * ἄν τις ῥιπτῇ πολλάκις καὶ ἐθίζῃ ἄνω φέρεσθαι, ὅμως οὐκ ἄν ποτε ἄνω ἐνεχθείη, ἀλλ' ἀεὶ κάτω. ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

* Fort. αἴ τις ἄνω ῥ.

A Vnde perſpicuum eſt, nullam earum virtutum quę ad animæ partem rationis expertem referuntur, natura nobis eſſe inſitam. Siquidem eorum quæ natura fiunt, nihil eſt quod aſſuetudine aliud euadat: velut lapis, grauiaque prorſus omnia, quæ ferendi deorſum vim inſitam habent, ſi quis ea ſurſum ſæpius iaciat, & ſurſum ferri aſſueſcat, nunquam tamen ſurſum ferétur, ſed ſemper deorſum. Idem de cæteris eſt intelligendum.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Ὅτι αἱ ἀρεταὶ τῶν ἐν ψυχῇ γινομένων μεσότητές εἰσι.

Nicom. l.2.c.4. Μετὰ τοίνυν τοῦτο δεῖ βουλομένους εἰπεῖν τὸ τί ἐστιν ἡ ἀρετή, εἰδέναι τίνα ἐστὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα. ἔστι δ' ἃ γίνεται ταῦτα, πάθη, δυνάμεις, ἕξεις· ὥστε δῆλον ὅτι τούτων * ἄν τι εἴη ἀρετή. πάθη μὲν οὖν ἐστιν, ὀργή, φόβος, μῖσος, πόθος, ζῆλος, ἔλεος, καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷς εἴωθε παρακολουθεῖν λύπη καὶ ἡδονή. δυνάμεις δέ, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα· οἷον καθ' ἃς δυνατοί ἐσμεν ὀργισθῆναι, λυπηθῆναι, ἐλεῆσαι, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἕξεις δ' εἰσὶ καθ' ἃς πρὸς ταῦτα ἔχομεν εὖ, ἢ κακῶς· οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, εἰ μὲν λίαν ὀργίλως, κακῶς ἔχομεν πρὸς ὀργήν. εἰ δ' ὅλως μὴ ὀργιζόμεθα ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οὕτω κακῶς ἔχομεν πρὸς ὀργήν. τὸ ἄρα μέσως ἔχειν, τὸ μήτε λίαν ὑπερθερμαίνειν, μήτε παντελῶς ἀνάλγητως ἔχειν. * ὅταν οὖν οὕτως ἔχωμεν, εὖ διακείμεθα. ὁμοίως δὲ πρὸς τὰ ἄλλα τὰ ὅμοια. τὸ γὰρ εὐόργητον καὶ τὸ πρᾶον, ἐν μεσότητι ἐστὶν ὀργῆς καὶ ἀναλγησίας τῆς πρὸς ὀργήν. ὁμοίως ἐπ' ἀλαζονείας. τὸ μὲν γὰρ πλείω προσποιεῖσθαι τῶν ὑπαρχόντων ἔχειν, ἀλαζονείας· τὸ δὲ ἐλάττω, εἰρωνείας. ἡ ἄρα μεσότης ἡ τούτων, ἡ ἀλήθειά ἐστιν.

* K. ἄν τις

Nicom. l.2.c.5.

CAPVT VII.

De iis quæ in anima conſiſtunt.

B Præterea, qui velit quid ſit virtus dicere, ſcire expedit quænam demum in anima procreentur. Sunt autem hæc huiuſmodi, perturbationes, poteſtates, habitus. Et proinde non dubium, quin horum quid ſit virtus. Perturbationes igitur ſunt, ira, metus, odium, cupido, liuor, miſeratio, & id genus alia, quæ comitari conſueuerunt ægritudo, & voluptas. Poteſtates autem, per quas hæc pati poſſe dicimur, vt per quas poſſumus excandeſcere, dolere, miſereſcere, & alia huiuſmodi. At habitus ſunt, per quos erga hæc habemus bene, vel malè, ſicut ad excandeſcendum. Si namque ſupra modum iracundè, circa iram peccamus. Sin in quibus expedit, prorſus ira non commouemur, ita quoque circa iram peccamus. Medium igitur eſt, vt C neque ſupra modum commoueamur, neque prorſus ſimus à commotione alieni: tum ſi ita habeamus, rectè affecti ſimus. In ſimilibus quoque aliis, idem intelligendum. Nam mediocriter eſſe iracundum & lenem, medium eſt inter iram & lentitudinem animi ſiue vacuitatem iræ. Simile eſt in arrogantia, & diſſimulatione: plura namque quàm adſint, ſibi arrogare, arrogantię eſt: minus verò, diſſimulationis. Inter hæc igitur medium eſt veritas.

ΚΕΦΑΛ. η.

Ὅτι ἀρετή ἐστιν ἕξις πρὸς μεσότητα τῶν παθῶν.

Nicom. l.2.c.5. & 6. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων· τοῦτο γάρ ἐστι τῆς ἕξεως, τὸ εὖ ἢ κακῶς * πρὸς ταῦτα ἔχειν· τὸ δ' εὖ ἔχειν πρὸς ταῦτα, ἐστὶ τὸ μήτε πρὸς τὴν ὑπερβολὴν ἔχειν, μήτε πρὸς τὴν ἔνδειαν. πρὸς μεσότητα ἄρα τῶν τοιούτων, καθ' ἃ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα, ἡ ἕξις· τοῦ δὲ κακῶς, πρὸς ὑπερβολὴν καὶ ἔνδειαν. ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ τῶν παθῶν τούτων μεσότης· τὰ δὲ πάθη ἤτοι λῦπαι εἰσὶν ἢ ἡδοναί, ἢ οὐκ ἄνευ λύπης ἢ ἡδονῆς· ἡ ἄρα ἀρετή ἐστι περὶ λύπας καὶ ἡδονάς. καὶ ἐντεῦθεν ἐστὶ δῆλον. ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πάθη (ὡς δόξειεν ἄν τινι) ἐφ' ὧν ἡ κακία οὐκ ἔστιν ἐν ὑπερβολῇ γε ἐλλείψει τινί· οἷον * μοιχεία καὶ ὁ μοιχός· οὐκ ἔστιν οὐχ ὁ μᾶλλον τὰς ἐλευθέρας διαφθείρων. ἀλλὰ καὶ τοῦτο, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτόν ἐστιν, ὃ περιέχεται ἡδονῇ τῇ κατ' ἀκολασίαν, ἢ καὶ ὃ ἐν ἐλλείψει, καὶ ὃ ἐν ὑπερβολῇ, τὸ ψεκτὸν ἔχει.

* χ. πρὸς ταῦτα

* χ. [illegible]

CAPVT VIII.

De habitu.

D Idem in cæteris omnibus eſt intelligendum. Id enim proprium ipſius eſt habitus, vt bene maléve erga hæc habeat. Bene autem in iis habere, fuerit neque excedere neque perficere. Medium itaque habitus is obtinet, per quem laude digni habemur: vituperamur autem vel propter nimium vel propter parum. Quandoquidem igitur harum perturbationum, virtus eſt medium; perturbationes autem ſunt ægritudines, & voluptates, aut non citra ęgritudinem vel voluptatem; virtus certè citra ægritudines vel voluptates. Id quod hinc certum. Sunt nimirum etiam affectus (vt E videri poſſet cuipiam) in quibus non in exceſſu & defectu aliquo eſt vitium: velut adulterium, & adulter. Nec enim magis eſt talis, qui ingenuas conſtuprarit. Cæterùm & hoc, & ſi quid aliud huiuſmodi eſt, quod à voluptate comprehenditur, quæ eſt in intemperantia poſita, ſiue nimium ſit, ſiue parum, ſub vituperationem cadit.

A

CAPVT IX.

Quid medietati opponatur.

DEinceps igitur fuerit ſanè dictu neceſſarium, quidnam demum medietati aduerſetur, exceſſusne an defectus. Nam quibuſdam medietatibus defectus opponitur, vt nonnullis exceſſus: ſicvt fortitudini, neutiquam exceſſus exiſtens audacia, ſed quæ defectus eſt timiditas: temperantiæ verò quæ eſt medietas inter intemperantiam & ſtuporem illum qui eſt ab omni ſenſu voluptatis alienus, non videtur ſtupor iſte eſſe contrarius, in quo eſt parum: ſed intemperantia, in qua eſt nimium. Sunt nimirum vtraque tam exceſſus quàm defectus, medietati oppoſita. Medietas ſiquidem, exceſſu inferior, ſed defectu ſuperior. Ideo etiam prodigi, liberales eſſe illiberales aiunt: contrà illiberales, liberales prodigos vocant.* Audaces verò & petulantes, fortes nominant timidos: vt timidi, fortes, petulantes & furibundos dicendos putant. Duabus itaque de cauſis duximus medietati opponendum eſſe exceſſum, atque defectum: quippe vel è re ipſa licet nobis conſiderare, vtrum potius extremorum ad medium propiùs accedat: vt, propinquiórne liberalitati ſit prodigalitas, an auaritia: nam propiùs ſanè abeſt liberalitas à profuſione opum, quàm à ſordibus & auaritia: longiùs ergo abeſt *ab ea* auaritia. Atqui à medio quæ magis abſunt, magis oppoſita meritò exiſtimentur. E re itaque ipſa, defectum magis opponi apparet. Eſt etiam & aliter, vt ad quæ naturam magis pronam habemus, ea medio ſint magis contraria: velut ad intemperantiam nati ſumus proniores, quàm modeſtiam & id quod decet: potiùs igitur illa incrementum capiunt, ad quæ ſumus proniores: quæ autem faciliùs incrementum capiunt, ſunt magis contraria. Atqui proniores ad intemperantiam ſumus, quàm ad modeſtiam & temperantiam: magis ergo exceſſus medietati contrarius. Intemperantia ſiquidem temperantiæ eſt exceſſus. Quid ergo ſit virtus, hinc nobis liceret intueri: medietas ſiquidem affectuũ quædam eſſe videtur. Proinde qui velit moribus compoſitis & laude dignis eſſe, ei affectuum medietas eſt quæuis quærenda: & proinde probũ eſſe, operoſum atque difficile eſt. Quandoquidem in vnoquoque medium capere, operoſum eſt: velvt circulum deſcribere, cuiuis obuium eſt: at in ipſo medium capere, arduum. Itidem & excandeſcere quidem facile, necnon contrarium huic: at mediocriter ſe habere, arduum. Omnino autem in quauis perturbatione eſt videre id quod medium ambiat, eſſe facile: medium verò vnde laudamur, arduum: ideo etiam rarum eſt quod probum. Quoniam de virtute dictum eſt, deinceps fuerit conſiderandum, poſſit ea adeſſe nobis, necne. Sed quemadmodum Socrates dixit, in nobis non eſt, probos vel malos eſſe: quandoquidem ſi quis roget aliquem, velitne iuſtus eſſe, an iniuſtus: nemo delegerit iniuſtitiam. Itidem de fortitudine, & timiditate, reliquiſque virtutibus ſemper eodem modo. Inde perſpicuum eſt, ſi mali ſint aliqui, nõ ſponte eſſe eos malos, & proinde ne probos quidem. Hæc ratio neutiquam vera. Nam cur legiſlator mala facere non permittit, at honeſta & proba iubet: & pœnas, ſi quis res malas patrauerit,

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Τί τῇ μεσότητι ἀντίκειται, καὶ πότερον ἐφ' ἡμῖν σπουδαίοις εἶναι ἢ φαύλοις.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα ἀναγκαῖον ἐστὶν ἴσως ῥηθῆναι τί τῇ μεσότητι ἀντίκειται, πότερον ἡ ὑπερβολὴ, ἢ ἔνδεια. ἐνίαις μὲν γὰρ μεσότησιν ἔνδεια ἐναντίον, ἐνίαις δὲ ὑπερβολή· οἷον, ἀνδρεία μὲν οὐχὶ θρασύτης ὑπερβολὴ οὖσα, ἀλλ' ἡ δειλία ἔνδεια οὖσα. τῇ δὲ σωφροσύνῃ μεσότητι οὔσῃ ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας τῆς περὶ ἡδονὰς, οὐ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι ἡ ἀναισθησία, ἔνδεια οὖσα, ἀλλ' ἡ ἀκολασία, οὖσα ὑπερβολή. ἔστι δ' ἀμφότερα ἐναντία τῇ μεσότητι, καὶ ἡ (B) ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔνδεια. ἡ γὰρ μεσότης, τῆς μὲν ὑπερβολῆς ἐνδεεστέρα· τῆς δ' ἐνδείας ὑπερβάλλον. διὸ καὶ οἱ μὲν ἄσωτοι, τοὺς ἐλευθερίους, ἀνελευθέρους φασὶν εἶναι· οἱ δ' ἀνελεύθεροι, τοὺς ἐλευθερίους, ἀσώτους. καὶ οἱ μὲν θρασεῖς καὶ προπετεῖς, τοὺς ἀνδρείους καλοῦσι δειλούς· οἱ δὲ δειλοὶ, τοὺς ἀνδρείους προπετεῖς καὶ μαινομένους. * διὰ δύο αἰτίας δόξαιμεν ἀντιτιθέναι τῇ μεσότητι τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν ἔνδειαν. ἢ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος σκοποῦσι πότερον ἐγγύτερόν ἐστι τοῦ μέσου ἢ πορρώτερον· οἷον ἐλευθεριότητι, πότερον ἀσωτία ἢ ἀνελευθερία πορρώτερον. μᾶλλον γὰρ ἂν δόξειεν ἡ ἐλευθεριότης ἀσωτία ἢ (C) ἀνελευθερία. πορρώτερον ἄρα ἡ ἀνελευθερία. τὰ δὲ πλεῖον ἀπέχοντα τοῦ μέσου ἐναντιώτερα δόξειεν ἂν εἶναι. ἐκ μὲν ἄρα αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ἡ ἔνδεια ἐναντιώτερον φαίνεται. ἔστι δὲ καὶ ἄλλως· οἷον, πρὸς ἃ μᾶλλον πεφύκαμεν, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ· οἷον, πεφύκαμεν, μᾶλλον ἀκόλαστοι ἢ κόσμιοι εἶναι· ἡ οὖν ἐπίδοσις γίνεται μᾶλλον πρὸς ἃ πεφύκαμεν. πρὸς ἃ δὲ μᾶλλον ἐπιδίδομεν, ταῦτα καὶ μᾶλλον ἐναντία. ἐπιδίδομεν δὲ πρὸς ἀκολασίαν μᾶλλον ἢ κοσμιότητα· ὥστ' ἐναντιώτερον ἂν εἴη ὑπερβολὴ μεσότητος· ἡ γὰρ ἀκολασία, ὑπερβολὴ σωφροσύνης. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἀρετὴ, ἐπισκεπτέον. μεσότης γὰρ δοκεῖ τις εἶναι τῶν παθῶν. ὥστε δέοι (D) ἂν τὸν μέλλοντα κατὰ τὸ ἦθος εὐδοκιμήσειν, τὴν μεσότητα τῶν παθῶν ἑκάστου διατηρεῖν· διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι. ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν ἔργον· οἷον κύκλον μὲν γράψαι, παντὸς ἐστί· τὸ δὲ μέσον τὸ ἐν αὐτῷ ἤδη λαβεῖν, χαλεπόν. ὁμοίως δὲ ὀργισθῆναι μὲν ῥᾴδιον, καὶ τὸ ἐναντίον δὲ τούτου· τὸ δὲ μέσως ἔχειν, χαλεπόν. ἁπλῶς δὲ ἐν ἑκάστῳ τῶν παθῶν ἐστιν ἰδεῖν, ὅτι τὸ ἐμπεριέχον τὸ μέσον, ῥᾴδιόν ἐστι· τὸ δὲ μέσον, χαλεπὸν, καθ' ὃ ἐπαινούμεθα· διὸ καὶ σπάνιον τὸ σπουδαῖον. * ἐπεὶ δὴ οὖν ὑπὲρ ἀρετῆς εἴρηται, μετὰ τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτέον πότερον δυνατὴ παραγενέσθαι, ἢ οὔ. ἀλλ', ὥσπερ Σωκράτης ἔφη, οὐκ (E) ἐφ' ἡμῖν γενέσθαι τὸ σπουδαίοις εἶναι ἢ φαύλοις. εἰ γάρ τις, φησὶν, ἐρωτήσειεν ὁντινοῦν, πότερον ἂν βούλοιτο δίκαιος εἶναι ἢ ἄδικος, οὐθεὶς ἂν λέγοιτο τὴν ἀδικίαν. ὁμοίως δ' ἐπ' ἀνδρείας καὶ δειλίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀεὶ ὡσαύτως, δῆλον ὡς εἰ φαῦλοί τινές εἰσιν, οὐκ ἂν ἑκόντες εἴησαν φαῦλοι· ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲ σπουδαῖοι. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος οὐκ ἔστιν ἀληθής. διὰ τί γὰρ ὁ νομοθέτης οὐκ ἐᾷ τὰ φαῦλα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ καὶ σπουδαῖα κελεύει; καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς φαύλοις ζημίαν τάττει, ἂν πράττῃ·

Nicom. l.1.c.8.

* Valla, διὰ δὲ δύο αἰ.

Nicom. l.3. c.7.

* γρ. ἄτοπον

ἐπὶ δὲ τοῖς καλοῖς, ἃ μὴ πράττειν ἐφ' ἡμῖν ... ἂν εἴη ταῦτα νομοθετῶν, ἃ μὴ ἐφ' ἡμῖν ἐστι πράττειν. ἀλλ' (ὡς ἔοικεν) ἐφ' ἡμῖν τὸ σπουδαίοις εἶναι καὶ τὸ φαύλοις. ἔτι δὲ μαρτυροῦσιν οἵ τ' ἔπαινοι καὶ ψόγοι γινόμενοι. ἐπὶ μὲν γὰρ τῇ ἀρετῇ ἔπαινος· ἐπὶ δὲ τῇ κακίᾳ, ψόγος. ἔπαινος δὲ καὶ ψόγος, οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀκουσίοις· ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ὁμοίως ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ σπουδαῖά ἐστι πράττειν καὶ τὰ φαῦλα. ἔλεγον δὲ καὶ τοιαύτην τινὰ παραβολήν, βουλόμενοι δεικνύναι ὅτι οὐχ ἑκούσιον. διὰ τί γὰρ (φασιν) ὅταν νοσοῦμεν ἢ αἰσχροὶ ὦμεν, οὐδεὶς ψέγει τοὺς τοιούτους; τὸ δ' οὐκ ἀληθές· ψέγομεν γὰρ καὶ τοὺς τοιούτους, ὅταν αὐτοὺς οἰηθῶμεν αἰτίους εἶναι τοῦ νοσεῖν, ἢ τοῦ κακῶς ἔχειν τὸ σῶμα, ὡς ὂν καὶ ἐν τούτοις τὸ ἑκούσιον. * ἔοικε δὴ καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν εἶναι τὸ ἑκούσιον.

* γρ. ἴσως δὲ

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ὅτι ὡς ἂν ἔχωσιν αἱ ἀρχαί, οὕτως καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν.

Ἔτι δ' ἄν τις τοῦτο ἐναργέστερον καὶ ἐντεῦθεν ἴδοι. πᾶσα γὰρ φύσις γεννητική ἐστιν οὐσίας τοιαύτης, οἵα ἐστίν· οἷον τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα· ἀμφότερα γὰρ γεννητικά· γεννητικὰ δὲ ἐκ τῶν ἀρχῶν, οἷον τὸ δένδρον ἐκ τοῦ σπέρματος· αὕτη γάρ τις ἀρχή. τὸ δὲ μετὰ τὰς ἀρχὰς οὕτως ἔχει. ὡς γὰρ ἂν ἔχωσιν αἱ ἀρχαί, οὕτως καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἔχει. ἐναργέστερον δ' ἐστὶ κατιδεῖν τοῦτο ἐν τοῖς κατὰ γεωμετρίαν. καὶ γὰρ ἐκεῖ ἐπειδή τινες λαμβάνονται ἀρχαί, ὡς ἂν ἔχωσιν, οὕτω καὶ τὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς ἔχει, οἷον εἰ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, τὸ δὲ τετράγωνον τέτταρσι· καὶ ἐὰν μεταβάλλῃ τὸ τρίγωνον, οὕτω καὶ τὸ τετράγωνον συμμεταβάλλει· ἀντιστρέφει γάρ· καὶ ἐὰν τὸ τετράγωνον μὴ ἔχῃ τέτταρσιν ὀρθαῖς ἴσας, οὐδὲ τὸ τρίγωνον ἕξει δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας.

In Vallæ verſione inſeritur cap. vndecimū: quod ſcholium eſt non textus Ariſtotelis.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Ὅτι προαίρεσις καὶ βούλησις μεταβάλλουσι· καὶ ὅτι βελτίω μὲν γίνεσθαι ἐφ' ἡμῖν ἐστιν· οὐ μὴν τὸ πάντων βέλτιστον.

Οὕτω τοίνυν καὶ ὁμοίως τούτοις καὶ ἐπ' ἀνθρώπου. ἐπεὶ γὰρ γεννητικόν ἐστιν ἄνθρωπος οὐσίας, ἔκ τινων ἀρχῶν καὶ τινῶν πράξεων ὧν πράττει ὁ ἄνθρωπος, γεννητικόν ἐστι. τί γὰρ ἂν ἄλλο; * οὔτε γὰρ ἄψυχον οὐδὲν λέγομεν πράττειν, οὔτε τῶν ἐμψύχων ἔξω ἀνθρώπων. δῆλον οὖν ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν πράξεων ἐστὶ γεννητικός. ἐπεὶ οὖν ὁρῶμεν μεταβαλλούσας τὰς πράξεις, καὶ οὐδέποτε τὰ αὐτὰ πράττομεν· εἰσὶ δὲ αἱ πράξεις γεγεννημέναι ἔκ τινων ἀρχῶν, δῆλον ὅτι ἐπεὶ καὶ πράξεις μεταβάλλουσι, καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν πράξεων, ἀφ' ὧν εἰσὶ, μεταβάλλουσιν, ὥσπερ ἔφαμεν παραβάλλοντες ἐπὶ τῶν ἐν γεωμετρίᾳ.

Nicom. l.6.c.2.

A aut bonas prætermiſerit, ſtatuit? Abſurdè namque fecerit ſi leges de iis tulerit, quæ perficere in noſtra poteſtate non eſt. Verùm, vt videtur, in nobis eſt, vt probi ſimus aut improbi. Item laudes & vituperationes id quoque atteſtantur: virtutem nāque laus, vitium autem vituperatio conſequitur. Atqui laus & vituperatio, iis quæ quis inuitus fecerit, non tribuuntur. Manifeſtum igitur hoc modo, in noſtro arbitrio eſſe bona maláque facere. Similitudine verò huiuſmodi vtebātur, volentes demonſtrare, non eſſe id in nobis poſitum. cur namque inquiebant, ægrotātes aut turpes forma nemo vituperat? At hoc minimè verum, tales nāque reprehēdimus, cum ipſos putamus ſibi aut morbi aut B alicuius deformitatis eſſe autores, quia videlicet in ipſis id fuiſſe poſitū intelligitur. Apparet igitur vt quis vel virtutem vel vitium ſequatur, id ſponte fieri.

CAPVT X.

Quod omnia talia ex talibus principiis.

RVrſus hinc etiam poterit quiſpiam euidentius intueri, quod omnis natura eiuſdem eſſentiæ eſt procreatrix atque ipſa eſt: velvti ſtirpes, & animalia: nam vtraque procreandi vim habent: C ex principiis verò producunt: vt arbor ex ſemine, id namque principium eſt. Quod porro principia conſequitur, ita habet: vt enim habuerint principia, ita quæ à principiis ortum ducunt. Perſpicuè autem licet hoc in geometria magis intueri, vbi cum ponantur principia quædam, qualia fuerint ipſa, talia erunt quæ ipſa conſequentur. velut, ſi triangulum duobus rectis æquales habet angulos, quadratum quoque quatuor angulis rectis habeat, neceſſe eſt. Et ſi in triāgulo ſit ſecus, etiam in quadrato ſecus erit nam hæc conuertuntur. Et ſi quadratum quatuor angulis rectis æquales nō habuerit angulos, ne triangulum quidem duobus rectis habebit æquales.

D

CAPVT XI.

Apertiſſima huius loci enarratio.

TRiangulum namque (ſiue diſcretam, ſiue continuā ſpectes quantitatem) figurarum eſt omnium principium: ideo in ipſam cæteræ omnes reſoluuntur, cum ipſa non in aliam quam in ſeſe, redeat. Cùm ergo quadrangulum ſequatur ſtatim triangulum, in bina ſaltem triangula reſoluatur neceſſe eſt. Cumque triangulum habeat tres angulos æquales duobus rectis, quadrangulum (quippe quod in bina triangula reſoluitur) quatuor angulos quatuor rectis æquales habeat, neceſſe eſt hoc modo, ab angulo ad angulum ducta diagono, ſiue parallelogrammum ſit ... E nam trapezium, & trapezoides parallelogrammum ... eſt, nempe huiuſmodi.

CAPVT XII.

Quod homini ſit agere ſolùm.

PAr igitur ac ſimilis ratio eſt in homine: nam cùm inſita ſit ei natura vis quædam res producendi, nimirum per principia quædam, atque actiones quæ ab ipſo proficiſcuntur, res edit in lucem. Nam quid aliud? Neque enim inanimatum vllum agere dicimus: neque etiam animatum, præter hominem. Manifeſtum igitur, actionum hominē eſſe progenitorem. Proinde quoniam actiones commutari intuemur, nec eadem vnquam agimus, ſuntque actiones ex aliquibus progenitæ principiis: manifeſtum, quandoquidem actiones immutantur, etiam actionum immutari principia, à quibus ſunt, quemadmodum ſimilitudine oſtendimus rerum geometricarum.

Atqui

Atqui actionis tam bonæ quàm malæ, principium, eſt cōſilium, & voluntas, & quicquid ad rationem tendit. Non dubium igitur quin hæc quoque cōmutentur. Sponte namque actiones immutamus: proinde etiam principium, atque cōſilium propoſitum: nam hæc ſponte fit mutatio. Proinde non dubium quin in nobis ſit, & probos & malos eſſe. Fortè hic quiſpiam occurrerit: quandoquidem in me ſitum eſt vt ſim iuſtus & probus, ero, ſi voluero, omnium optimus. Id verò fieri nullo modo poteſt. Cur nam? quoniam ne in corpore quidem fieri id poteſt. Neque enim ſi quiſpiam voluerit corporis curam habere, is ſtatim omnium optimè habebit corpore. Nam opus eſt non ſolùm curam adhiberi, verumetiam natura honeſtum & bonum corpus eſſe. Meliùs certè habebit corpus, non tamen erit omnium optimum. Idem de anima intelligendum eſt: neque enim vt quiſque voluerit, erit omnium optimus, niſi etiam natura extiterit: melior quidem certè erit.

CAPVT XIII.

De appetitus tribus generibus.

QVoniam igitur probum eſſe in nobis, vt apparet, ſitum eſt, dicendum deinceps eſt nobis de ſponte factis, quidnam ſit quod ſponte factum dicitur. Principem enim locum in virtute obtinet quod ſponte fit. Ac ſimpliciter quidem ſponte fieri dicendum, quod non coacti agimus. Verùm de hoc magis adhuc perſpicuè nobis differēdum eſt. Nempe ad id quod agimus, aliquis nos impellit appetitus. Atqui tres ſunt appetitus ſpecies, cupiditas, ira, voluntas. Primùm igitur de actione, quæ à cupiditate oritur, videndum ſpontene an inuitè à nobis ſuſcipiatur. Inuitè neutiquam eſſe, videri debet. Cur ita, & vnde? id nempe quod quæcumque inuiti agimus, coacti faciamus neceſſe eſt. Atqui vbi ſubeſt agentibus aliqua neceſſitas, dolor cōſequitur. Verùm ex cupiditate agentes, voluptas comitatur: proinde hoc pacto non erit ex cupiditate agere quippiam inuitè, ſed ſponte. Cæterùm ratio eſt alia, quæ huic aduerſatur, quæ eſt de incontinentia: Neque enim, inquiunt, ſponte mala peragit, qui ſciat mala eſſe: verùm qui incontinens eſt, ſcit ea eſſe improba, agit tamen: quippe cupiditate illectus agit. non ergò ſponte ſua: coactus ergo eſt. Hic verò eadem occurrit ratio. Nam ſi ex cupiditate, nō ex neceſſitate: cupiditatem enim voluptas comes conſequitur: ſed quæ ex voluptate, nō poſſis dicere ex neceſſitate. Sed & alia ratione manifeſtum eſt, incontinentem ſponte agere *ſi incontinenter agat.* quandoquidem qui afficiunt iniuria, vltro afficiunt iniuria. Atqui incontinentes iniuſti ſunt, atque iniuria afficiunt; incontinens ergo in incontinentiam ſponte delabitur.

CAPVT XIV.

Socratica argumentatio de continenti & incontinenti.

VErumenimvero alia iterum ratio aduerſatur, non eſſe voluntariū affirmās. Cōtinens ſiquidem laudatur, quòd ſponte continenter agat. Laudantur autē illa quæ ſponte fiunt. Quòd ſi ex cupiditate ſponte agitur, quod cupiditati aduerſatur, inuitū erit. Atqui continens cupiditati aduerſatur,

A ἀρχὴ δ' ἐστὶ πράξεως καὶ σπουδαίας καὶ φαύλης, προαίρεσις καὶ βούλησις, καὶ τὸ κατὰ λόγον πᾶν. δῆλον τοίνυν ὅτι καὶ ταῦτα μεταβάλλοιεν. μεταβάλλομεν γὰρ * καὶ τὰς πράξεις ἑκόντες· ὥστε καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ προαίρεσις μεταβάλλει ἑκουσίως. ὥστε δῆλον ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἂν εἴη καὶ σπουδαίοις εἶναι καὶ φαύλοις. ἴσως οὖν λέγοι ἄν τις, ἐπειδὴ ἐφ' ἐμοί ἐστι τὸ δίκαιον εἶναι καὶ σπουδαῖον, ἐὰν βούλωμαι, ἔσομαι πάντων σπουδαιότατος. οὐ δὴ δυνατὸν τοῦτο. διὰ τί; ὅτι οὐδ' ἐπὶ τοῦ σώματος γίνεται τοῦτο. οὐ γὰρ ἄν τις βουληθῇ ἐπιμεληθῆναι τοῦ σώματος, καὶ δὴ * πάντων ἄριστα ἕξει τὸ σῶμα. δεῖ γὰρ μὴ μόνον τὴν ἐπιμέλειαν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει γενέσθαι τὸ σῶμα B καλὸν κἀγαθόν. βέλτιον μὲν οὖν ἕξει τὸ σῶμα, ἄριστα μέντοι πάντων οὔ. ὁμοίως δεῖ καὶ ὑπολαμβάνειν καὶ ἐπὶ ψυχῆς. οὐ γὰρ ἔσται ὁ προαιρούμενος εἶναι σπουδαιότατος, ἂν μὴ ἡ φύσις ὑπάρξῃ· βελτίων μέντοι ἔσται.

* γρ. ἡ καὶ προαιρέσεις

* γρ. πάντων

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ τοῦ ἑκουσίου, καὶ περὶ ὀρέξεων, καὶ ὅτι τὰ δι' ἐπιθυμίας καὶ ἀκρασίας πραττόμενα ἑκούσια.

ΕΠεὶ οὖν φαίνεται ἐφ' ἡμῖν ὂν τὸ σπουδαίους εἶναι, ἀναγκαῖον τὸ μετὰ ταῦτα εἰπεῖν ὑπὲρ ἑκουσίου, τί ἐστι τὸ ἑκούσιον. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κυριώτατον κατὰ τὴν ἀρετήν, C τὸ ἑκούσιον. ἑκούσιον δὲ ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν ῥᾴδιον ἐστιν, ὃ πράττομεν μὴ ἀναγκαζόμενοι. ἀλλ' ἴσως σαφέστερον ἐπιλεκτέον ὑπὲρ αὐτοῦ. ἔστι μὲν οὖν τοῦθ' ὃ πράττομεν, ὄρεξις. ὀρέξεως δ' ἐστὶν εἴδη τρία, ἐπιθυμία, θυμός, βούλησις. σκεπτέον μὲν οὖν τὴν κατ' ἐπιθυμίαν πρᾶξιν ἐπισκεπτέον, πότερον ἑκούσιόν ἐστιν ἢ ἀκούσιον. τὸ μὲν οὖν ἀκούσιον, οὐκ ἂν δόξειε. διὰ τί, καὶ πόθεν; ὅτι ὅσα μὴ ἑκόντες πράττομεν, ἀναγκαζόμενοι πράττομεν. ἐπὶ δὲ τοῖς ἐξ ἀνάγκης πραττομένοις πᾶσιν, ἕπεταί τις λύπη· τοῖς δὲ δι' ἐπιθυμίαν πραττομένοις, ἡδονὴ ἀκολουθεῖ. ὥστε οὕτω γε οὐκ ἂν εἴη τὰ δι' ἐπιθυμίαν πραττόμενα ἀκούσια, D ἀλλ' ἑκούσια. ἀλλὰ πάλιν ἄλλος λόγος τις τούτῳ ἐναντιοῦται, ὁ ἐπὶ τῇ ἀκρασίᾳ. οὐδεὶς γάρ, * φησί, πράττει ἑκὼν τὰ κακά, εἰδὼς ὅτι κακά ἐστιν. ἀλλὰ μήν, φησίν, ὅ γε ἀκρατὴς εἰδὼς ὅτι ταῦτα φαῦλά ἐστιν, ὅμως πράττει, καὶ κατ' ἐπιθυμίαν γε πράττει· οὐχ ἄρα ἑκών· ἀναγκαζόμενος ἄρα. ἐνταῦθα πάλιν ὁ αὐτὸς λόγος ἀπαντήσεται. καὶ γὰρ * εἰ κατ' ἐπιθυμίαν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης. τῇ γὰρ ἐπιθυμίᾳ ἡδονὴ ἀκολουθεῖ· * τὰ δὲ δι' ἡδονήν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης. καὶ ἄλλως τοῦτ' ἂν γένοιτο δῆλον, ὅτι ὁ ἀκρατὴς ἑκὼν πράττει. οἱ μὲν γὰρ ἀδικοῦντες, ἑκόντες ἀδικοῦσιν· οἱ δὲ ἀκρατεῖς, ἄδικοι καὶ ἀδικοῦσιν· ὥστε ὁ ἀκρατὴς ἑκὼν ἂν πράττοι τὰ κατὰ τὴν ἀκρασίαν. E

* γρ. πράττει

* γρ. ἡ κατ'

* γρ. τὰ δὲ δι'

Nic. l. 3. initio. Eudem. l. 2. c. 7.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Ἐρώτησις ὅτι ἀκούσια τὰ κατ' ὄρεξιν πραττόμενα.

ΑΛλὰ πάλιν ἄλλος λόγος ἐναντιοῦται, ὅς φησιν οὐχ ἑκούσιον εἶναι. ὁ γὰρ ἐγκρατὴς ἑκὼν πράττει τὰ κατὰ τὴν ἐγκράτειαν. ἐπαινεῖται γάρ· ἐπαινοῦνται δ' ἐπὶ τοῖς ἑκουσίοις. εἰ δὴ ἐστι τὸ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον, τὸ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀκούσιον. ὁ δὴ ἐγκρατὴς παρὰ τὴν

ἐπιθυμίαν πράττει. ὥστε ὁ ἐγκρατὴς ἑκὼν οὐκ ἂν εἴη A ἐγκρατής. ἀλλ' οὐ δοκεῖ. οὐδ' ἄρα τὸ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἑκούσιόν ἐστι. πάλιν ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν θυμὸν ὡσαύτως· οἱ γὰρ αὐτοὶ λόγοι, οἵπερ καὶ κατὰ τῆς ἐπιθυμίας, ἁρμόσουσιν, ὥστε τὴν ἀπορίαν ποιήσουσιν. ἔστι γὰρ ἀκρατῆ καὶ ἐγκρατῆ ὀργῆς εἶναι. ἔτι λοιπὴ ἐστὶ τῶν ὀρέξεων, ὧν διῃρούμεθα, ἡ βούλησις, περὶ ἧς ἐπισκέψασθαι εἰ ἐστὶν ἑκούσιον. ἀλλὰ μὴν οἵ γε ἀκρατεῖς ἐφ' ἃ ὁρμῶσι, ταῦτα τέως βούλονται. πράττουσιν ἄρα οἱ ἀκρατεῖς τὰ φαῦλα βουλόμενοι. ἑκὼν δέ γε οὐθεὶς τὰ κακὰ εἰδὼς πράττει ὅτι κακά ἐστιν. ὁ δὲ ἀκρατὴς, εἰδὼς τὰ κακὰ, ὅτι κακὰ, πράττει βουλόμενος. οὐκ ἄρα ἑκών. οὐδ' ἡ βούλησις ἄρα ἑκούσιός ἐστιν. ἀλλ' οὗτος ὁ λόγος ἀναιρεῖ ἀκρασίαν, καὶ τὸν ἀκρατῆ. εἰ γὰρ B μὴ ἑκών, οὐκ ἔστι ψεκτός· ἀλλ' ἔστιν ὁ ἀκρατὴς ψεκτός. ἑκὼν ἄρα· ἡ ἄρα βούλησις ἑκούσιον. ἐπεὶ οὖν λόγοι τινὲς ἐναντίοι φαίνονται, σαφέστερον λεκτέον περὶ τοῦ ἑκουσίου.

ΚΕΦΑΛ. ιε´.

Περὶ βίας καὶ ἀνάγκης.

Nicom. l. 3. c. 1. * κ. τ. ἄν. Πρότερον ἂν τοίνυν εἴη λεκτέον περὶ βίας καὶ ἀνάγκης. ἡ μὲν γὰρ βία ἐστὶ * καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις· ἑκάστοις γάρ ἐστι τῶν ἀψύχων οἰκεῖος τόπος ἀποδεδομένος, τῷ μὲν πυρὶ ὁ ἄνω, τῇ δὲ γῇ ὁ κάτω. ἔ- C στι μέντοι γε βιάσασθαι καὶ τὸν λίθον ἄνω φέρεσθαι, καὶ τὸ πῦρ κάτω. ἔστι δὲ καὶ τὸ ζῷον βιάσασθαι· οἷον τὸν ἵππον ἐπ' ὀρθὸν θέοντα, ἀντιλαβόμενον ἀποστρέψαι. ὅσοις μὲν οὖν ἐστιν ἐκτός ἡ αἰτία τοῦ παρὰ φύσιν τι, ἢ παρ' ἃ βούλονται ποιεῖν, ἐροῦμεν βιαζομένους, ἃ ποιοῦσι, ποιεῖν. ἐν οἷς δὴ ἐν αὐτοῖς ἐστιν ἡ αἰτία, οὐκέτι τούτοις βιάζεσθαι ἐροῦμεν. εἰ δὲ μή, ὁ ἀκρατὴς ἀντερεῖ, οὐ φάσκων φαῦλος εἶναι· βιαζόμενος γάρ φησιν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τὰ φαῦλα πράττειν. τοῦ οὖν βιαίου ἔστω ἡμῖν ἐστιν ὁ ὁρισμός, ὧν ἐκτός ἐστιν ἡ αἰτία, * ἀφ' ἧς βιάζονται πράττειν. ὧν δὴ ἐντὸς καὶ ἐν αὐτοῖς ἡ αἰτία, D οὐ βία.

* κ. ὑφ' ἧς μ.

ΚΕΦΑΛ. ιϛ´.

Ἔτι περὶ ἀνάγκης καὶ ἀναγκαίου.

Πάλιν δὴ περὶ ἀνάγκης καὶ τοῦ ἀναγκαίου λεκτέον. τὸ δὴ ἀναγκαῖον οὐ πάντως, οὐδ' ἐν παντὶ λεκτέον ἐστὶν· οἷον ὅσα ἡδονῆς ἕνεκεν πράττομεν. εἰ γάρ τις λέγοι ὅτι ἠναγκάσθην ὑπὸ τῆς ἡδονῆς τοῦ φίλου γυναῖκα διαφθεῖραι, ἄτοπος ἂν εἴη. οὐ γὰρ ἀναγκαῖον οὐκ ἐν παντί. ἀλλ' ἤδη ἐν τοῖς E ἐκτὸς· οἷον ἐάν τις καταβλάπτηται, ἀντικαταλλαττόμενος τι ἄλλο μεῖζον ὑπὸ τῶν πραγμάτων· οἷον ἠναγκάσθην σπουδαιότερον βαδίσαι εἰς ἀγρόν· εἰ γὰρ μή, ἀπολώλει ἂν εὗρον τὰ ἐν ἀγρῷ. ἐν τοῖς τοιούτοις ἄρα τὸ ἀναγκαῖον.

A continenter agens. Continens ergo, præter voluntatem fuerit continens. Verùm hoc non videtur. Non ergo id quod ex cupiditate eſt, voluntarium eſt. Rurſus idem eſt in eis quæ ira fiunt: eædem namque hic quas de cupiditate diximus, rationes conueniunt, & perinde dubitationem mouent. Poſſumus enim iræ quoque tam continentes eſſe quàm incontinentes. Reſtat ſpecies reſidua appetituum (vt in diſtributione poſuimus) voluntas, vt an ſit in ſponte noſtra ſita videamus. atqui incontinentes, quatenus impelluntur, eatenus volunt. agunt igitur incontinentes mala, volentes. Sponte autem nemo mala agit, vbi ſciat eſſe mala; at incontinens mala agit, quæ ſcit ipſe eſſe mala, non ergo ſponte ſua agit. nec vo- B luntas igitur ipſa ſponte ſuſcipitur. Hæc planè tollit oratio incontinentiam, & incontinentem. Nam ſi non ſponte agit, vituperari non debet. Atqui meritò vituperatur incontinens: ſponte ſua ergo talis eſt, & voluntas igitur ſponte ſuſcipitur. Cùm ſint itaque contrariæ quædam rationes, magis perſpicuè de eo quod ſponte ſit, differendum eſt.

CAPVT XV.

De vi & neceſſitate.

PRiùs itaque de vi & neceſſitate dicendum fuerit. Vis enim etiam in carentibus anima. Singulis namque inanimatis, ſuus eſt locus attributus: igni quidem ſuprà, terræ autem infrà. Vi C autem adigi poteſt, lapis quidem, vt ſurſum feratur, ignis verò vt deorſum: poteſt & animantibus vis fieri: verbi gratia, equus qui rectà currebat, retroactus, curſum flectat. Quibuſcumque igitur exterior eſt cauſa, aliquid contra naturam, aut præter voluntatem faciendi, cogi dicimus facere quæ faciunt: at quibus in ipſis ineſt cauſa: hos nequaquam cogi dicimus: alioquin, repugnabit incontinens, negabitque ſe eſſe malum: quippe quem cogat cupiditas ea quæ ſunt mala agere. Violenti igitur hæc nobis erit definitio, Quorum agendi cauſa, à qua cogantur, fuerit externa, *vis eſt*: quorum autem interior, ac in ipſis cauſa eſt, nequaquam vis. D

CAPVT XVI.

De neceſſitate.

RVrſus de neceſſitate, neceſſarióque dicendum. Neceſſarium non omnino, neque in omni dicendum eſt: cuiuſmodi ſunt quæcumque voluptatis cauſa agimus. Nam ſi quiſpiam dicat ſe à voluptate coactum vt amici mulierem vitiaret, fuerit id perineptum. Nec enim in omni neceſſarium eſt, ſed in iis quæ ſunt extrinſecus: ſi offen- E datur quiſpiam, à rerum neceſſitate coactus maius aliud quippiam deuitare, hoc modo: In agrum properare coactus ſum: alioquin corrupta omnia in agro reperiſſem. In huiuſmodi itaque rebus eſt neceſſarium.

A

CAPVT XVII.

Quotupliciter inuitum, & ſpontaneum.

QVoniam verò quod ſpõte fit, nemine impellente fit, reſtat vt id eſſe dicamus quod cogitato fit. Inuitum enim eſt, quod ex neceſſitate, vique efficitur: & tertio loco, quod non fit cogitatò: quod planè ex iis quæ euenire ſolent, certum eſt. Nam cùm quis aliquem ceciderit, occideritve, aut eiuſmodi aliquid effecerit, qui horum nihil antè cogitauerit, eum dicimus inuitum feciſſe, quippe quòd ſponte factũ id intelligatur quod cogitatò fit. Velut olim mulierem aiunt quandam poculum B præbuiſſe cuidam amatorium: dein eo poculo hominem fuiſſe ſublatum: eam verò mulierem in Areopago fuiſſe abſolutam: quam præſentẽ non alia de cauſa liberarunt, quàm quòd non conſulto & cogitatò id feciſſet: amoris enim cauſa dediſſe: verùm à propoſito aberraſſe: Itaque ſponte factum id nõ eſt viſum: non enim perimẽdi hominis animo, poculum ei propinauerat. In vnum igitur conueniunt, quod ſponte fit, & quod cogitatò.

CAPVT XVIII.

De propoſito.

C REliquum adhuc vt de cõſilio rei agendæ ſiue delectu conſideremus, ſitne appetitus, nécne. Appetitus namque in cæteris quoque gignitur animalibus: conſilium vero aut delectus, non. Siquidẽ cum ratione delectus eſt. At ratio nulli alij deputatur animali: nõ igitur fuerit appetitus. Verum nunquid voluntas? an ne id quidem? Voluntas námque etiam eorum eſt quæ fieri non poſſunt: vt volumus quidẽ eſſe immortales, cæterùm de eo neutiquam capimus cõſiliũ, neque id eligimus. Deindè, finis quidem non eſt delectus: ſed eorũ quæ ad finem faciunt: puta, nemo deligit eſſe ſanus: ſed quod ad bonam valetudinem facit, ambulare, currere: fines autem volumus: nam proſpera vti valetudine volumus. Hinc igitur manifeſtum eſt, non D eſſe idẽ voluntatẽ & delectũ. Verùm ita ſe habere προαίρεσις ſiue delectus videtur, vt nomẽ eius innuit: προαίρεσις enim eſt, & delectus, quum eligimus hoc potiùs quàm illud: quod melius eſt nimirum, loco eius quod eſt deterius, in optione poſitum. Nam hoc propriè eſt προαιρεῖσθαι ac deligere. Quòd ſi horum nihil eſt delectus, nunquid quod cogitato fit, id in delectu? an ne id quidem? Multa enim cogitamus & opinamur cogitando. Nũquid igitur quæ cogitamus, ea etiã deligimus, an non? Sæpe ſiquidẽ cogitamus de Indis, nequaquã quicquã ſuper iis deligimus. Nõ ergo cogitatio eſt, delectus. Quoniã igitur horũ per ſe & ſeorſim conſideratũ nihil eſt E delectus, ſuntque hæc animæ inſita: neceſſe eſt vt delectus ſit aliquid quod ex iſtorum duobus iũctis conſtet. Quoniam igitur eſt, quemadmodum paulò antè memorauimus, bonorum ad finem tendentium delectus, non vtique finis: eſtque eorũ, quę in noſtra poteſtate ſunt, & eorũ quæ nobis diuerſam ingenerãt ratiocinationẽ, hócne, an hoc deligendum: non dubiũ quin priùs opus ſit ea ipſa intelligere, & in conſiliũ vocare. Cùmque nobis cogitãtibus apparuerit quod præſtare videatur, tum ad agendum aliquis inſurgit impulſus, atque id agendo, conſilio & delectu adhibito agere dicimur.

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ τοῦ ἐκ διανοίας γινομένου ἑκουσίου.

A Ἐπεὶ δὲ τὸ ἑκούσιον ἐν οὐδεμιᾷ ὁρμῇ ἐστι, λοιπὸν ἂν εἴη τὸ ἐκ διανοίας γινόμενον. τὸ γὰρ ἀκούσιόν ἐστι τό, τε κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ κατὰ βίαν γινόμενον, καὶ τρίτον ὃ μὴ μετὰ διανοίας γίνεται· δῆλον δ' ἐστὶ τοῦτο ἐκ τῶν γινομένων. ὅταν γάρ τις πατάξῃ τινὰ ἢ ἀποκτείνῃ, ἤ τι τῶν τοιούτων ποιήσῃ, μηδὲν προδιανοηθεὶς, ἄκοντά φαμεν πεποιηκέναι, ὡς τοῦ ἑκουσίου ὄντος ἐν τῷ διανοηθῆναι. οἷόν φασί ποτέ τινα γυναῖκα, φίλτρον τινὶ δοῦσαν πιεῖν, εἶτα B τὸν ἄνθρωπον ἀποθανεῖν ἀπὸ τοῦ φίλτρου, τὴν δ' ἄνθρωπον ἐν Ἀρείῳ πάγῳ ἀποφυγεῖν· οὗ παροῦσαν, δι' οὐθὲν ἄλλο ἀπέλυσαν, ἢ διότι οὐκ ἐκ προνοίας. ἔδωκε μὲν γὰρ φιλίᾳ, διήμαρτε δὲ τούτου· διὸ οὐχ ἑκούσιον ἐδόκει εἶναι, ὅτι τὴν δόσιν τοῦ φίλτρου οὐ μετὰ διανοίας τοῦ ἀπολέσθαι αὐτὸν ἐδίδου. ἐνταῦθα ἄρα τὸ ἑκούσιον πίπτει εἰς τὸ μετὰ διανοίας.

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Περὶ προαιρέσεως, καὶ ὅτι οὐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον προαιρετόν.

C Ἔτι δὲ λοιπόν ἐστιν ἐπισκέψασθαι τὴν προαίρεσιν, πότερόν ἐστιν ὄρεξις ἢ οὔ. ὄρεξις μὲν γὰρ καὶ * ἐν τοῖς ἀλόγοις ζῴοις ἐστὶν, προαίρεσις δὲ οὔ. ἡ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου· λόγος δ' ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ζῴων ἐστίν. ὄρεξις μὲν δὴ οὐκ ἂν εἴη, ἀλλ' ἆρά γε βούλησις; ἢ οὐδὲ τοῦτο; βούλησις μὲν γάρ ἐστι καὶ τῶν ἀδυνάτων εἶναι, βουλόμεθα μὲν ἀθάνατοι εἶναι, προαιρούμεθα δὲ οὔ. ἔτι δὲ προαίρεσις μὲν οὐκ ἔστι τοῦ τέλους, ἀλλὰ τῶν πρὸς τὸ τέλος εἶναι, οὐθεὶς προαιρεῖται ὑγιαίνειν, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν ὑγίειαν προαιρούμεθα, περιπατεῖν, τροχάζειν· βουλόμεθα δὲ τὰ τέλη· ὑγιαίνειν γὰρ βουλόμεθα. ὥστε δῆλον καὶ οὕτως ὅτι οὐ ταὐτὸν ἡ βούλησις καὶ ἡ προαίρεσις. ἀλλ' ἡ D προαίρεσις ἔοικεν οὕτως ἔχειν, ὥσπερ καὶ τοὔνομα αὐτῆς ἔχει· οἷον προαιρούμεθα τόδε ἀντὶ τοῦδε, οἷον * τὸ βέλτιον ἀντὶ τοῦ χείρονος ἐν αἱρετοῖς ὄντος· ἐνταῦθα τὸ προαιρεῖσθαι δόξειεν ἂν οἰκεῖον εἶναι. ἐπεὶ οὖν ἡ προαίρεσις οὐθὲν τούτων ἐστὶ, ἆρά γε ἐστὶ τὸ κατὰ διάνοιαν ἐν προαιρετῷ, ἢ οὐδὲ τοῦτο; πολλὰ γὰρ διανοούμεθα καὶ δοξάζομεν κατὰ διάνοιαν· ἆρ' οὖν ἃ διανοούμεθα, ταῦτα καὶ προαιρούμεθα, ἢ οὔ; πολλάκις γὰρ διανοούμεθα περὶ τῶν ἐν Ἰνδοῖς, ἀλλ' οὐ καὶ προαιρούμεθα. οὐκ ἄρα οὐδὲ διάνοιά ἐστιν ἡ προαίρεσις. ἐπεὶ οὖν καθ' ἕκαστον τούτων οὐθέν ἐστιν ἡ προαίρεσις, ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ ἐν τῇ ψυ- E χῇ γινόμενα, ἀναγκαῖον συνδυαζομένων τινῶν τούτων εἶναι τὴν προαίρεσιν. ἐπεὶ οὖν ἐστιν, ὥσπερ ἔμπροσθεν ἐλέχθη, ἡ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος ἀγαθῶν, καὶ οὐ τοῦ τέλους, καὶ τῶν δυνατῶν ἡμῖν, καὶ τῶν ἀντιλογίαν παραδιδόντων, πότερον τοῦτο ἢ τοῦτο αἱρετὸν, δῆλον ὅτι δέοι ἂν πρότερον διανοηθῆναι περὶ αὐτῶν καὶ βουλεύσασθαι. εἶθ' ὅταν ἡμῖν φανῇ κρεῖττον διανοηθεῖσιν, οὕτως ὁρμή τις τοῦ πράττειν ἐστί. καὶ τοῦτο δὴ πράττοντες, κατὰ προαίρεσιν δοκοῦμεν πράττειν.

Nicom. l.3.c.4. Eud. l.2.c.10.

* γρ. ἐν τοῖς [illegible] minus rectè.

* Lege ἢ βέλτιον,

Εἰ τοίνυν ἡ προαίρεσις ὄρεξίς τις βουλευτικὴ μετὰ διανοίας, οὐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον προαιρετόν. ἑκόντες γὰρ πολλὰ πράττομεν πρὸ τοῦ διανοηθῆναι καὶ βουλεύσασθαι· οἷον καθιζόμεθα καὶ ἀνιστάμεθα, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα, ἑκόντες μὲν, ἄνευ δὲ τοῦ διανοηθῆναι· οὐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον προαιρετὸν, ἀλλὰ τὸ προαιρετὸν ἑκούσιον. ἃ γὰρ προαιρούμεθα πράττειν, βουλευσάμενοι, ἑκόντες πράττομεν. φαίνονται δέ τινες * ὀλίγοι καὶ τῶν νομοθετῶν διορίζειν τὸ, τὸ ἑκούσιον, καὶ τὸ οὐ προαιρετὸν, ἕτερόν τι, ἐλάττους τὰς ζημίας ἐπὶ * τοῖς ἑκουσίοις, ἢ τοῖς κατὰ προαίρεσιν τάττοντες. ἔστιν οὖν ἡ προαίρεσις ἐν τοῖς * πρακτοῖς, καὶ τούτοις ἐν οἷς ἐφ' ἡμῖν ἐστι τὸ πρᾶξαι, καὶ μὴ πρᾶξαι, καὶ οὕτως ἢ μὴ οὕτως, καὶ ἐν οἷς ἔστι λαβεῖν τὸ διὰ τί. τὸ δὲ διὰ τί, οὐχ ἁπλοῦν ἐστιν. ἐν μὲν γὰρ γεωμετρίᾳ, ὅταν φῇ τὸ τετράγωνον τέτταρσιν ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν, καὶ ἐρωτᾷ διὰ τί, ὅτι φησὶ καὶ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει. ἐν μὲν οὖν τοῖς τοιούτοις, ἐκ τῆς ἀρχῆς ὡρισμένης ἔλαβον τὸ διὰ τί. ἐν δέ γε τοῖς πρακτοῖς ἐν οἷς ἡ προαίρεσις, οὐχ οὕτως. οὐδεμία γὰρ κεῖται ὡρισμένη· ἀλλ' ἂν ἀπαιτῇ τις, διὰ τί τοῦτο ἔπραξας; ὅτι οὐκ ἐνῆν ἄλλως, ἢ ὅτι βέλτιον οὕτως. ἐξ αὐτῶν τῶν συμβαινόντων, (ὁποῖα ἂν φαίνηται βέλτιον εἶναι,) ταῦτα προαιρεῖται καὶ διὰ ταῦτα. διὸ δὴ ἐν τοῖς τοιούτοις, τὸ βουλεύσασθαί ἐστι, τὸ πῶς δεῖ· ἐν δὲ ταῖς ἐπιστήμαις οὔ. οὐδεὶς γὰρ βουλεύεται πῶς δεῖ γράψαι τὸ ὄνομα Ἀρχικλέους. ἡ οὖν ἁμαρτία οὐ γίγνεται ἐν τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ γράφειν. ἐν οἷς γὰρ μή ἐστιν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ διανοίᾳ, οὐδὲ βουλεύονται περὶ τούτων· ἀλλ' ἐν οἷς πάλιν ἀόριστόν ἐστι τὸ ὡς δεῖ, ἐνταῦθα ἡ ἁμαρτία. ἔστι δ' ἐν τοῖς πρακτικοῖς τὸ ἀόριστον, καὶ ἐν οἷς διτταὶ αἱ ἁμαρτίαι. ἁμαρτάνομεν οὖν ἐν τοῖς πρακτικοῖς, καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὰς ἀρετὰς ὁμοίως. τῆς γὰρ ἀρετῆς στοχαζόμενοι, ἁμαρτάνομεν ἐπὶ τὰς πεφυκυίας ὁδούς. ἔστι γὰρ καὶ ἐν ἐλλείψει καὶ ἐν ὑπερβολῇ ἁμαρτία. ἐφ' ἑκάτερα δὲ τούτων φερόμεθα διὰ ἡδονὴν καὶ λύπην. διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν, τὰ φαῦλα πράττομεν· διὰ δὲ τὴν λύπην, τὰ καλὰ φεύγομεν.

* γρ. ὀλίγοι δὲ, i. ſed pauci.
* γρ. τοῖς ἀκουσίοις mendoſè.
* γρ. πρακτικοῖς.

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.
Περὶ διανοίας

ΕΤι δ' ἐστὶν ἡ διάνοια, οὐχ ὥσπερ αἴσθησις· οἷον τῇ ὄψει οὐκ ἂν δύναιτο οὐθὲν ἄλλο ποιῆσαι ἢ ἰδεῖν· οὐδὲ τῇ ἀκοῇ οὐθὲν ἄλλο ἢ ἀκοῦσαι. ὁμοίως δὲ οὐδὲ βουλευόμεθα πότερον δεῖ ἀκοῦσαι τῇ ἀκοῇ ἢ ἰδεῖν. ἡ δὲ διάνοια οὐ τοιοῦτον· ἀλλὰ καὶ ταῦτα δύναται πράττειν, καὶ ἄλλα. διὸ τοῦτο * βουλεύεσθαι ἐνταῦθα ἤδη * ὑπάρχει. ἔστιν οὖν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ αἱρέσει τῶν ἀγαθῶν, οὐ περὶ τὰ τέλη, (ταῦτα μὲν γὰρ ἅπαντες ὁμογνωμονοῦσιν, οἷον, τὴν ὑγίειαν ὅτι ἀγαθόν) ἀλλ' ἤδη τὰ κατὰ τὸ τέλος. οἷον πότερον ἀγαθὸν πρὸς ὑγίειαν φαγεῖν τουτὶ, ἢ οὔ. μάλιστα οὖν ποιεῖ ἐν τούτοις τὸ σφάλλεσθαι ἡδονὴ καὶ λύπη· τὴν μὲν γὰρ φεύγομεν, τὴν δὲ αἱρούμεθα. ἐπεὶ οὖν διῄρηται ἐν τίνι * ἁμαρτία, καὶ πῶς, λοιπόν ἐστι εἰπεῖν τίνος ἡ ἀρετὴ στοχαστική, πότερον τοῦ τέλους, ἢ τῶν εἰς τὸ τέλος· οἷον πότερον τοῦ καλοῦ, ἢ τῶν εἰς τὸ καλόν. πῶς μὲν οὖν ἡ ἐπιστήμη, πότερον τῆς οἰκοδομικῆς ἐπιστήμης τὸ τέλος καλῶς προθέσθαι, ἢ τὰ εἰς τὸ τέλος ἰδεῖν;

* γρ. βούλευσθαι
* γρ. ὑπάρχειν.
* γρ. [illegible] mendoſè.

A Quòd ſi delectus appetitus quidam eſt, in conſilium deueniens cum cogitatione & deliberatione coniunctus, non eſt voluntarium, quod deligibile. Sponte enim agimus multa antè quàm intelligamus, atque conſultemus: ſicut ſedendo, exurgendo, & id genus alia faciendo: ſponte quidem, ſed citra cogitationem. Non ergo quidquid ſpōte agimus, deligimus, & de eo conſilium capimus, ſed quidquid deligimus, id voluntarium eſt. Si quid enim agere conſultantes propoſuerimus, ſpōte agimus. Exiſtunt verò ex conditoribus legum nōnulli, qui id quod ſponte fit, & quod cum delectu, definiant vt diuerſa, minoréſque iis quæ ſponte fiunt, quàm iis quæ cogitato & conſilio, mulctas infligant. Eſt B igitur propoſitum in eis quæ ſub actionem cadūt, & eis ipſis in quibus penes nos ſit agere & nō agere, & ita vel non ita: & in quibus cauſam propter quam agitur, videre liceat. Eſt autem non ſimplex cauſa propter quam aliquid fit. In Geometria ſiquidem cùm quis dixerit quadratum quatuor rectis æquales angulos habere, & percunctatur propter quid: occurrit, quia etiam triāgulum duobus rectis æquales habet. In his igitur, ex definito principio ſibi propter quid aſſumpſerunt. at in eis quę ſub actionem cadunt, in quibus eſt delectus, non ita: nullum ſiquidem ponitur definitum. Sed ſi quis exquirat, cur hoc feciſti? quoniam non erat aliter vt facerem, vel quoniam ita melius. Ex ipſis C venientibus (qualiacumque apparuerint eſſe meliora) delectus ſumitur, & ob ea ipſa. Quamobrem etiam in huiuſmodi eſt conſilium capere, vt expediat. at in ſcientiis nequaquam. Nemo ſiquidem quemadmodum ſcribere opus ſit nomen Archiclis, init conſilium: quia quo pacto ſcribēdum nomen Archiclis, eſt iam definitum. Mendum igitur non in intelligentia gignitur, ſed in ſcribendi actione poſitum. In quibus certè non eſt intelligentiæ error, ne de eis quidem initur conſilium: ſed in quibus indefinitum eſt nec certum quid oporteat, ibi mendum procreatur. atqui in eis quæ ſub actionem cadunt, id non eſt definitum, & in quibus duplex mendum. Delinquimus igitur tam in eis quæ ſub actionem cadunt, quàm ex virtutibus pa- D riter. Virtutem enim coniectantes, per agnata nobis itinera hallucinamur. Eſt ſiquidem in defectu exceſſuque hallucinatio. In horum vtrumlibet deferimur voluptate & dolore: quandoquidem ex voluptate in mala delabimur, vt ex ægrimonia, honeſta fugitamus.

CAP. XIX.
De animi ſententia.

RVrſum autem eſt, non quemadmodum ſenſus, animi cogitatio, velut viſu non poterit quicquam aliud quàm videre: non auditu aliud quàm audire. Itidē neque conſultamus, an quid audiendū auditu, an videndum ſit: at animi cogitatio nō eſt huiuſmodi, ſed & id & alia poteſt efficere. Ob hoc ibi iā exiſtit cōſultatio. Eſt igitur in E honorū delectu, nō in fine, delictū: (in finibus omnes conſentiunt: vt, ſanitatem eſſe bonum) verùm in iis quæ ad finem faciunt: velut expediatne ſanitati hoc comeſſe, an non. Facit igitur plurimùm in his ad hallucinandum voluptas & ægrimonia. Hanc ſiquidem amplectimur, illam verò fugimus. Quoniam igitur diſtribuimus, in quo & quomodo ſit delictum: reliquum eſt vt intueamur, cuiuſnam rei ſit virtus quæ collimet: ad finémne an ad ea quæ ad finem, vt ad honeſtumne an ad ea quæ ſunt honeſtatis. In ſcientiis ergo quomodo ſe res habet? vtrùm ædificandi ſcientiæ eſt finem pulchre deſcribere, an ea quæ ad finem conducunt, inquirere?

Nam ſi hoc ſpecioſè proponetur, vt, pulchram domum efficere, etiam ad hoc quæcumque ſpectant, non alius quiſquam inueniet, neque exhibebit, quàm ædificator. Itidem in aliis quoque omnibus ſcientiis. Eodem modo igitur in virtute habere videbitur, vt ad finem potiùs ipſius tendat conſideratio, quem rectum oportet proponi, quàm ad ea quæ ad finem ſunt, & ex quibus finis conſtet. Nec quiſquam alius exhibebit inueniétque quæ ad finem expediant. Iuréque hoc virtus propoſuerit, quibus in rebus optimi principium eſt vnumquodque, quod efficiat, & proponat. Nihil igitur virtute melius, quandoquidem huius cauſa etiam ſunt alia, atque ad ipſam principium eſt, & eius cauſa magis ſunt quæ ad idem. At finis principio alicui aſſimulatur, & eius cauſa eſt vnumquodque. verùm id erit modo aliquo. Proinde certum vt etiam in virtute, quandoquidem cauſa eſt optima, ipſam magis ad finem collimare, quàm ad ea quæ ad finem faciunt.

CAPVT XX.

Finis virtutis honeſtum.

ATqui virtutis finis, eſt honeſtum: honeſti ergo magis coniectrix virtus, quàm ex quibus conſtet: ſunt nempe hæc ipſius. At in vniuerſum videri poteſt alienum: quandoquidem in pictura ſi quiſpiam fortaſſis egregius fuerit imitator, non tamen laudandũ accedet, niſi optimam imitãdi habuerit intentionem. Virtutis demum id omnino eſt, ſibi honeſtum proponere. Dixerit quiſpiam, cur ita: num actionem meliorem dixerimus, quàm virtutem ipſam: at nunc, an ex quo actio eſt, id virtuti, vtpote honeſtius, attribuimus? An in quo nõ eſt actio? ita. Atqui nunc idem dicimus, habitu actionem eſſe meliorem. Alij namque probum inſpicientes, ab actione diiudicant, quòd non poſſint cuiuslibet, quomodo habeat, iudicare propoſitum. Nam ſi foret ſingulorũ noſſe ſententiam, qualis erga honeſtatẽ eſſet, etiam citra actionẽ probus eſſe videri potuerat. Denique quoniam affectuũ quaſdam recenſuimus medietates, circa quos affectus verſentur, hinc nobis dicendum eſt.

CAPVT XXI.

De fortitudine.

CVm igitur ſit fortitudo circa fiduciam, ac metum, conſiderandum fuerit, circa cuiuſmodi metum atque fiduciam. Nunquid igitur ſi quiſpiam metuat ne rem diſperdat ſuam, is timidus? ſin animo confidenti ſit in tali periculo, fortis, anne? Itidem ſi quis formidet ſolùm, aut confidat, neque meticuloſum fatendum eſt eſſe metuẽtem, neque fortem non metuentem? Num igitur in eiuſmodi metibus & fiduciis fuerit fortitudo? At ne in talibus quidem: cuiuſmodi ſi quis tonitrus & fulmina non metuat, vel quiduis aliud ſupra hominem horrendum, fuerit non tam fortis, ſed furẽs. In metibus itaque & fiduciis humanis eſt fortitudo: in eis, inquã, quę cęteri metuãt, aut omnes: in quibus qui audeat, fuerit fortis. His itaque definitis, conſtituendum fuerit (quandoquidẽ multis modis fortes dici poſſunt) qualis ſit fortis. Eſt enim propter experientiam fortis aliquis, velut milites.

A ἂν γὰρ τοῦτο καλῶς προθῆται, ὅτι καλὴν οἰκίαν ποιῆσαι, καὶ τὰ εἰς τοῦτο οὐκ ἄλλος τις εὑρήσει καὶ ποριεῖ, ἢ οἰκοδόμος. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπασῶν ἐπιστημῶν. ὡσαύτως ἄρα δόξειεν ἂν ἔχειν καὶ ἐπὶ ἀρετῆς, μᾶλλον εἶναι αὐτῆς τὸν σκοπὸν εἰς τὸ τέλος, ὃ δεῖ ὀρθῶς προθέσθαι, ἢ τὰ εἰς τὸ τέλος· * καὶ ἐξ ὧν τοῦτ' ἔσται οὐθεὶς ἄλλος ποριεῖ, καὶ εὑρήσει ἃ δεῖ εἰς τοῦτο. καὶ εὔλογον δὲ * ταύτου εἶναι προθετικὴν τὴν ἀρετήν, ἐν οἷς ἡ ἀρχὴ τοῦ βελτίστου ἐστὶν ἕκαστον, καὶ ποιητικὸν καὶ προθετικόν. οὐθὲν οὖν βέλτιον τῆς ἀρετῆς ἐστί. ταύτης γὰρ ἕνεκα καὶ τἄλλα ἐστί, καὶ εἰς ταύτην ἐστὶν ἡ ἀρχή. τούτου ἕνεκεν μᾶλλον τὰ εἰς τοῦτ' ἐστίν. τὸ δὲ τέλος ἀρχῇ τινι ἔοικε, καὶ τούτου ἕνεκα ἐστὶν ἕκαστον. B ἀλλὰ κατὰ τρόπον τοῦτο ἄν. ὥστε δῆλον ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, ἐπεὶ βελτίστη ἐστὶν αἰτία, ὅτι τοῦ τέλους ἐστὶ στοχαστικὴ μᾶλλον, ἢ τῶν εἰς τὸ τέλος.

* Quid. codd. mutant diſtin. vt Valla.
* γ. ποιητικὸν [illegible]

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Ὅτι τῆς ἀρετῆς τέλος τὸ καλόν.

THς δὲ γ' ἐστὶ τέλος τὸ καλόν. τούτου ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ στοχαστικὴ μᾶλλον, ἢ ἐξ ὧν ἔσται. ἔστι δὲ καὶ * ταῦτα ταύτης. ὅλως δὲ δὴ φαίνεται ἄτοπον. ἴσως γὰρ ἂν C ἐν γραφικῇ εἴη τις ἀγαθὸς μιμητής, ὅμως δὲ οὐκ ἂν ἐπαινοῖτο, ἂν μὴ τὸν σκοπὸν θῆται τὰ βέλτιστα μιμεῖσθαι. τῆς ἀρετῆς * παντελῶς τοῦτ' ἔστιν, τὸ καλὸν προθέσθαι. διὰ τί οὖν, ἄν τις εἴποι; * πρότερον μὲν ἐλέγομεν τὴν ἐνέργειαν κρείττονα εἶναι, ἢ τὴν ἀρετήν, αὐτὴν νῦν δὲ οὐκ ἐξ οὗ ἡ ἐνέργεια, τοῦτο τῇ ἀρετῇ ἀποδίδομεν ὡς κάλλιον, ἀλλ' ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν ἐνέργεια, ναί· ἀλλὰ καὶ νῦν φαμὲν τοῦτο, ὁμοίως τὴν ἐνέργειαν τῆς ἕξεως βελτίω εἶναι. εἰ γὰρ δεῖ οἱ ἄνθρωποι τὸν σπουδαῖον θεωροῦντες, κρίνουσιν ἐκ τῶν πράξεων, διὰ τὸ μὴ δυνατὸν εἶναι δηλῶσαι τὴν ἑκάστου προαίρεσιν ἣν ἔχει· ἐπεὶ εἰ ἦν εἰδέναι τὴν ἑκάστου γνώμην, D ὡς ἔχει πρὸς τὸ καλόν, καὶ ἄνευ τοῦ πράττειν σπουδαῖος ἂν ἐδόκει εἶναι. ἐπεὶ δὲ μεσότητάς τινας τῶν παθῶν κατηριθμησάμεθα, λεκτέον ἂν εἴη περὶ ποῖα τῶν παθῶν εἰσί.

* γ. ταῦτα ταύτης. Fort. ἴσι δ' ἴσως ἕνεκα ταύτης. Sed hic locus ac ſequẽtes aliquot, valde ſunt corrupti, & vt videtur, manci.
* γ. [illegible]
* γ. πρότερον melius: vide c.4.

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Περὶ ἀνδρείας.

ΕΠεὶ οὖν ἐστὶν ἡ ἀνδρεία περὶ θάρρη καὶ φόβους, σκεπτέον ἂν εἴη περὶ ποίους φόβους καὶ θάρρη. ἆρ' οὖν εἰ δέδιέ τις φοβεῖται μὴ ἀποβάλῃ τὴν οὐσίαν, οὐ δειλός; εἰ δέ τις θαρρεῖ περὶ ταῦτα, ἀνδρεῖος, ἢ οὔ; ὁμοίως δὴ εἴ τις φοβεῖται μόνον ἢ θαρρεῖ, οὔτε δειλὸν φατέον εἶναι τὸν φοβούμενον, οὔτ' ἀνδρεῖον τὸν μὴ φοβούμενον. οὐκ ἄρα ἐν τοῖς E τοιούτοις φόβοις καὶ θάρρεσιν ἐστὶν ἡ ἀνδρεία. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τοῖς τοιούτοις ἐστί, * εἰ μή τις φοβεῖται βροντάς, ἢ * κεραυνοὺς ἢ ἀστραπάς, ἢ ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον φοβερῶν, οὐκ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ μαινόμενός τις. ἐν φόβοις ἄρα καὶ θάρρεσιν ἐστὶν ὁ ἀνδρεῖος τοῖς κατ' ἄνθρωπον. λέγω δὲ * ἃ οἱ λοιποὶ φοβοῦνται, ἢ οἱ πάντες· πρὸς τούτοις ὁ ὢν θαρραλέος, οὗτος ἀνδρεῖος. τούτων τοίνυν διωρισμένων, σκεπτέον ἂν εἴη (ἐπεὶ κατὰ πολλά εἰσιν οἱ ἀνδρεῖοι) ὁποῖος ἀνδρεῖος. ἔστι γὰρ καὶ κατ' ἐμπειρίαν τις ἀνδρεῖος, οἷον οἱ στρατιῶται.

Nicom. l.3. c.9. 10. & 11. Eud. l.3. c.1.
* γ. κεραυνοὺς
* Fort. οἱ πολλοὶ φ. vel οἱ πολλοί

οὗτοι γὰρ οἴδασι δι' ἐμπειρίαν, ὅτι ἐν τοιούτῳ τόπῳ, ἢ ἐν τοιούτῳ καιρῷ, ἢ οὕτως ἔχοντι, ἀδύνατον τι παθεῖν. ὁ δὲ ταῦτα εἰδώς, καὶ διὰ ταῦτα ὑπομένων τοὺς πολεμίους, οὐκ ἀνδρεῖος. ἐὰν γὰρ τούτων μηθὲν ὑπάρχῃ, οὐχ ὑπομενεῖ. διὸ τοὺς δι' ἐμπειρίαν οὐ φατέον ἀνδρείους εἶναι. οὐδὲ Σωκράτης γε ὀρθῶς ἔλεγεν, ἐπιστήμην φάσκων εἶναι τὴν ἀνδρείαν· ἡ γὰρ ἐπιστήμη ἐξ ἔθους τὴν ἐμπειρίαν λαβοῦσα, ἐπιστήμη γίνεται· τοὺς δὲ δι' ἐμπειρίαν ὑπομένοντας οὐ φαμέν, οὐδ' ἐροῦσιν ἀνδρείους οὐδεὶς εἶναι. οὐκ ἄρα ἡ ἀνδρεία ἐπιστήμη ἂν εἴη. πάλιν δ' αὖ εἰσιν ἀνδρεῖοι ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆς ἐμπειρίας. οἱ γὰρ ἄπειροι τῶν ἐκβησομένων, οὐ φοβοῦνται, διὰ τὴν ἀπειρίαν· οὐδὲ δὴ οὐδὲ τούτους φατέον ἀνδρείους. εἰσὶ δ' αὖ ἄλλοι δοκοῦντες ἀνδρεῖοι εἶναι διὰ τὰ πάθη· οἷον οἱ ἐρῶντες, ἢ οἱ ἐνθουσιάζοντες· οὐδὲ δὴ τούτους φατέον ἀνδρείους εἶναι. ἐὰν γὰρ αὐτῶν τὸ πάθος ἀφαιρεθῇ, οὐκέτι εἰσὶν ἀνδρεῖοι. δεῖ δὲ τὸν ἀνδρεῖον, ἀεὶ εἶναι ἀνδρεῖον. διὸ οὐδὲ τὰ θηρία, οἷον τοὺς σῦς οὐκ ἄν τις εἴποι ἀνδρείους διὰ τὸ ἀμύνεσθαι, ἐπειδὰν πληγέντες λυπηθῶσιν. οὐ δεῖ δὲ τὸν ἀνδρεῖον διὰ πάθος εἶναι ἀνδρεῖον. πάλιν ἐστὶν ἄλλη ἀνδρεία πολιτικὴ δοκοῦσα εἶναι· οἷον εἰ δι' αἰσχύνην τὴν εἰς τοὺς πολίτας ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους, καὶ δοκοῦσιν ἀνδρεῖοι εἶναι. σημεῖον δὲ τούτου· καὶ γὰρ Ὅμηρος πεποίηκε τὸν Ἕκτορα λέγοντα,

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

διὸ οἴεται δεῖν μάχεσθαι. οὐδὲ δὴ τὴν τοιαύτην φατέον εἶναι. ὁ γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἑκάστῳ τούτων διορισμὸς ἁρμόσει. οὗ γὰρ ἀφαιρουμένου μὴ διαμένει ἡ ἀνδρεία, οὐκ ἂν εἴη ἔτι ἀνδρεῖος. ἂν οὖν τὴν αἰσχύνην περιέλω δι' ἣν ἦν ἀνδρεῖος, οὐκέτι ἐστὶν ἀνδρεῖος. ἔτι καὶ ἄλλως εἰσὶν ἀνδρεῖοι δοκοῦντες εἶναι, οἱ δι' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν ἀγαθοῦ. οὐδὲ δὴ φατέον τούτους εἶναι ἀνδρείους, *ἐπεὶ τοὺς τοιούτους, ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνδρείους λέγειν ἄτοπον φαίνεται· οὐδένα οὖν τῶν τοιούτων ἀνδρεῖον θετέον εἶναι. τὸν ὁποῖον οὖν ἀνδρεῖον, καὶ τίς ὁ ἀνδρεῖος; σκεπτέον. ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ὁ διὰ μηθὲν τῶν προειρημένων ἀνδρεῖος ὤν, ἀλλὰ διὰ τὸ νομίζειν αὐτὸ εἶναι καλὸν καὶ τοῦτο ποιῶν, *κἂν παρῇ τις, κἂν μὴ παρῇ. οὐδὲ δὴ παντελῶς ἄνευ πάθους καὶ ὁρμῆς ἐγγίγνεται ἡ ἀνδρεία. δεῖ δὲ τὴν ὁρμὴν γίνεσθαι ἀπὸ τοῦ λόγου διὰ τὸ καλόν. ὁ δὴ ὁρμῶν διὰ λόγον ἕνεκα τοῦ καλοῦ ἐπὶ τὸ κινδυνεύειν, ἄφοβος ὢν περὶ αὐτά, οὗτος ἀνδρεῖος, καὶ ἡ ἀνδρεία περὶ ταῦτα. *ἄφοβος δὲ οὐχ οὕτω συμπίπτει τῇ ἀνδρείᾳ, ὥστε ὅλως μὴ φοβεῖσθαι. ὁ μὲν γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἀνδρεῖος, ᾧ ὅλως μηθέν ἐστι φοβερόν· οὕτω μὲν γὰρ ὁ λίθος ἂν εἴη, καὶ ἄλλα ἄψυχα ἀνδρεῖα· ἀλλὰ δεῖ φοβεῖσθαι μέν, ὑπομένειν δέ. εἰ γὰρ αὖ μὴ φοβούμενος ὑπομένοι, οὐκ ἂν εἴη ἀνδρεῖος. ἔτι δὲ καὶ ὥσπερ ἐπάνω [illegible] φόβους καὶ κινδύνους, οὐ πάντας, *ἀλλὰ [illegible] τῆς οὐσίας. ἔτι δὲ οὐδ' ἐν τῷ τυχόντι καὶ πάντα [illegible], ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ φόβοι, καὶ οἱ κίνδυνοι πλεῖστοί εἰσιν. εἰ γάρ τις τὸν εἰς δέκατον ἔτος κίνδυνον μὴ φοβεῖται, πῶς ἀνδρεῖος; ἔνιοι γὰρ θαρροῦσι διὰ τὸ μακρὰν ἀπέχειν· ἂν δὲ πλησίον γένωνται, ἀποθνήσκουσι τῷ δέει. ἡ μὲν οὖν ἀνδρεία καὶ ὁ ἀνδρεῖος, τοιοῦτος.

* Fortaſſe mutata diſtinctione paulo aliter legen. vt ſit ſenſus, *Quādo igitur eos qui tales ſunt, & qui in eiuſmodi caſib. fortes ſe præbent, fortes appellare videtur abſurdum: neque eorum qui tales ſunt quiſquā fortis eſt cenſendus, qualiſcunque tandem ille ſit, & quis verè ſit fortis, videndum.*

* κ.τ. παρῇ τις καὶ παρῇ. minus rectè.

* Valla aliter legit.

* Valla aliter. Sylburg. [illegible] ταίρεται [illegible] Eud. j. [illegible]

A Iſti ſiquidem ab experientia didicerunt in huiuſmodi loco, vel huiuſmodi tempore, vel rebus ita habentibus, fieri non poſſe vt malum ſubeant. & proinde qui hæc nouerit, & ea de cauſa ingruentes hoſtes ſuſtinuerit, non fortis. Nam ſi horum nihil extiterit, non tolerauerit. Proinde quos experientia fortes reddit, ij fortes dicendi non ſunt. Neque Socrates rectè aiebat, fortitudinem eſſe ſcientiam: quandoquidem ex conſuetudine ſcientia capiens experientiam, efficitur ſcientia. At ab experientia tolerantes, neque dicimus neque dicturus ſit quiſquam fortes eſſe. Non igitur fortitudo fuerit ſcientia. Rurſus ſunt quoque fortes ab B experientiæ contrario. Nam qui ignari ſunt eorum quę impendent ij nō timent propter inexperientiam illam: verùm ne hos quidem fortes eſſe dixerim. Sunt porrò qui fortes propter perturbationes exiſtimentur, velut amantes, aut lymphatici. At ne hos quidem fortes dicere oportet: quandoquidem ſi ab ipſis affectus auferatur, non erunt ampliùs fortes. Fortem ſiquidem, perpetuò fortem eſſe oportet. Et proinde ne feræ quidem, vt ſues, dici fortes poſſunt, quòd quum icti dolorem ſenſerint, vltum eant iniuriam. Non oportet verò qui ſit verè fortis, eum ob perturbationem eſſe fortem. Eſt viciſſim fortitudo alia, quæ ciuilis exiſtimatur: velut ſi qui ciuium pudore offuſi, tolerent pericu- C la, vt fortes exiſtimentur: quemadmodum, verbi cauſa, Homerus Hectora dicentem inducit,

Polydamas vereor me carpat in agmine primus.

Ideo pugnandum eſſe exiſtimat. At ne hæc quidem dicenda fortitudo. In iſtorum enim ſingulis eadem congruet definitio. Quo namque ablato non perdurat fortitudo, efficere fortem non poteſt: vt ſi pudorem, per quem fortis erat, abſtuleris. Sunt item & aliter fortes exiſtimati ob ſpem bonique expectationem. At ne hos quidem dicere fortes poſſis: quandoquidem tales, ac in talibus, fortes appellare videtur alienum. Proinde in nullis huiuſmodi fortitudo collocanda eſt. Qualis igitur & quiſnam fortis ſit, hinc D conſiderandum. Ac, vt paucis abſoluam, qui nulla iam ſuprà dicta cauſa fortis eſt, verùm quòd id honeſtum eſſe cenſeat, idque faciat, ſeu aliqua, ſeu nulla oblata fuerit occaſio. Neque tamen prorſus circa perturbationem impulſumque gignitur fortitudo. Expedit verò impetum hunc à ratione proficiſci, honeſti cauſa. Qui igitur ratione ductus, honeſti cauſa, ad pericula ruit intrepidus, is demum fortis eſt cenſendus, & in his fortitudo conſiſtit. Nec enim talis fortis, cui prorſus nihil eſt formidoloſum. Ita namque etiam lapis & reliqua inanima [illegible] fortia. Cæterùm metuendum quidem, [illegible]. Nam ſi E nihil metuens toleret, [illegible]. Item (vt etiam paulò ante de metu [illegible] periculo diſſeruimus) non omne, ſed eſſentia quadam delectum intelligimus. Neque item in fortuito, & quouis tempore, verùm in quo & metus, & plura imminent pericula. Nam ſi quis decimo pòſt anno futurum non metuerit periculum, quonam pacto fortis? Sunt enim, quòd longè abſint, fiducia pleni: qui ſi fuerint proximi, moriantur metu. Hæc denique fortitudo, & hic fortis.

A

CAPVT XXII.

De temperantia.

Temperantia medietas eſt intemperantiæ, & ſtuporis illius qui eſt ab omni ſenſu voluptatis remotus. Nam temperantia, ac prorſus virtus omnis, habitus eſt optimus. At optimus habitus, optimi eſt. Optimũ verò, inter exceſſum defectumque medium: quandoquidem vtrumque reddit vituperatione dignos, tam id quod nimium quàm id quod parum. Proinde ſi optimum medium, & temperantia inter intemperantiam & ſtuporem illum eſt quædam medietas. horum itaque fuerit B quædam medietas. Temperãtia autem circa voluptates & ægrimonias verſatur: nõ tamen omnes, & quæ ex omni re capiantur. Neque. n. ſi quiſpiã picturę, aut ſtatuę, vel huiuſmodi alterius oblectetur aſpectu, erit iam intemperans. Similiter ne audiẽdo quidem, aut olfaciẽdo, ſed in eis voluptatibus, quæ in tactu ſint, & guſtu. Neque verò vir temperans talis erga eas ipſas erit, vt nullo omninò vllius earum deſiderio tãgatur (ſtupidus eſt, ſenſuque caret, ſi quis eſt eiuſmodi) ſed qui tangatur quidem, at non iis teneatur ita, vt ſupra modum iis indulgens omnia alia præ ipſis negligat. Nam quicũque ab exceſſu talium voluptatum abſtinuerit, vel metus C vel cuiuſpiam alterius rei cauſa, temperãs non eſt. Neque enim cætera animalia (præter hominẽ) dicimus temperantia, quòd ab ipſis ratio abſit, qua honeſtum deligimus. Omnis ſiquidem virtus, honeſti eſt, & ad honeſtum tendit. Proinde erit tẽperãtia circa voluptates, & ægrimonias, eaſque in tactu guſtuque progenitas. Demũ conſequens eſt vt de manſuetudine dicamus, & quid & in quibus ſit.

CAPVT XXIII.

De manſuetudine.

Manſuetudo igitur eſt inter iracundiã & iracundiæ ceſſationem. Omninò autem exiſtimantur virtutes, medietates eſſe. Quòd autem ſint D medietates, hinc facilè quis dixerit. Nam ſi quod optimum in medietate eſt collocatum, eſtque virtus, habitus optimus, atque optimum eſt medium: virtus ergo ſit mediũ, neceſſe eſt. Quod ſanè certum ſingula conſiderantibus eſt. Nam quia iracũdus eſt, qui vſquequaque & plurimùm excãdeſcit, qui quidem iure vituperatur: (non enim decet vſquequaque excandeſcere, aduerſus omnes, aut omninò ac ſemper: neque contra ita habere vt aduerſus neminem vnquam: nam is quoque iure vituperatur, vt qui re nulla moueatur) cùm igitur tã is qui ad exceſſum, quàm qui ad defectum peruenit, ſub reprehẽſionem cadat: qui horum medius, E fuerit manſuetus ac laudabilis. Neque enim ab ira deficiens neque itẽ excedẽs in ipſa, laudabilis: ſed qui mediocriter in his habet, is manſuetus: harũmque perturbationum medietas, manſuetudo.

CAPVT XXIV.

De liberalitate.

Liberalitas autem eſt inter prodigalitatem & auaritiam medietas collocata. Verſantur autem huiuſmodi perturbationes circa pecunias,

ΚΕΦΑΛ. κβ΄.

Περὶ σωφροσύνης.

Σωφροσύνη δ' ἐστὶ μεσότης ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας τῆς περὶ τὰς ἡδονάς. ἔστι γὰρ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἁπλῶς ἅπασα ἀρετὴ, ἕξις ἡ βελτίστη· ἡ δὲ βελτίστη ἕξις, τοῦ βελτίστου ἐστί. βέλτιστον δὲ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐνδείας τὸ μέσον. καὶ ἀμφότερα γὰρ εἰσὶ ψεκτοί, καὶ καθ' ὑπερβολὴν, καὶ κατ' ἔνδειαν. ὥστε εἴπερ τὸ μέσον βέλτιστον, ἡ σωφροσύνη μεσότης τις ἂν εἴη ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας. B μεσότης μὲν οὖν ἂν εἴη τούτων. ἔστι δὲ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας· οὐ πάσας δὲ, οὐδὲ τὰς περὶ πάντα. οὐ γὰρ εἴ τις ἥδεται θεωρῶν γραφὴν, ἢ ἀνδριάντα, ἢ τι ἄλλο τῶν τοιούτων, καὶ δὴ οὗτος ἀκόλαστος. ὁμοίως δὲ οὐδὲ περὶ ἀκοὴν, οὐδὲ περὶ ὄσφρησιν· ἀλλ' ἐν ἡδοναῖς ταῖς περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν. οὐδ' ἂν δὴ περὶ ταύτας ἀνὴρ σώφρων ἔσται οὕτως ἔχων, ὥστε μηδὲ ὑπὸ μιᾶς τῶν τοιούτων ἡδονῶν μηθὲν πάσχειν, (ὁ τοιοῦτος γὰρ ἀναίσθητος) ἀλλ' ἤδη ὁ πάσχων καὶ μὴ ἀγόμενος ὥστε εἰς ὑπερβολὴν αὐτῶν ἀπολαύειν, πάντα τἆλλα ποιεῖσθαι πάρεργα, * καὶ αὐτόν γε τοῦ ἢ δι' αὐτὸ καλοῦ ἕνεκεν, καὶ μὴ ἄλλο ἐπιτρέποντα, σώφρονα. ὅστις γὰρ τῶν τοιούτων C ἡδονῶν, τῆς ὑπερβολῆς ἀπέχεται ἢ διὰ φόβον, ἢ δι' ἄλλο τι τῶν τοιούτων, οὐ σώφρων. οὐ γὰρ τἆλλα ζῷα λέγομεν εἶναι σώφρονα (ἔξω ἀνθρώπου) διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐν αὐτοῖς λόγον ᾧ δοκιμάζοντες τὸ καλὸν αἱρούμεθα. πᾶσα γὰρ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ, καὶ εἰς τὸ καλόν ἐστιν. ὥστε εἴη ἂν ἡ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ταύτας τὰς ἐν ἁφῇ καὶ γεύσει γινομένας. ἐχόμενον δ' ἂν εἴη τούτου λέγειν ὑπὲρ πραότητος καὶ τί ἐστι, καὶ ἐν τίσιν.

Nicom. l. 3. c. 13. & ſeq. Eudem. l. 3. c. 2.

* Valla aliter. locus eſt mendoſus.

ΚΕΦΑΛ. κγ΄.

Περὶ πραότητος.

D Ἔστι τοίνυν ἡ πραότης ἀνὰ μέσον ὀργιλότητος καὶ ἀοργησίας. καὶ ὅλως δὲ δοκοῦσιν αἱ ἀρεταὶ μεσότητές τινες εἶναι. ὅτι δ' εἰσὶ μεσότητες, καὶ οὕτως ἂν τις εἴποι. εἰ γάρ ἐστιν ἐν μεσότητι τὸ βέλτιστον, ἡ δ' ἀρετή ἐστιν ἡ βελτίστη ἕξις, βέλτιστον δ' ἐστὶ τὸ μέσον, ἡ ἀρετὴ ἂν εἴη τὸ μέσον. δῆλον δὲ ἔσται μᾶλλον καὶ καθ' ἕκαστον σκοποῦσιν. ἐπεὶ γάρ ἐστιν ὀργίλος ὁ * πάντῃ καὶ πάντως, καὶ ἐπὶ πλεῖον ὀργιζόμενος, καὶ ψεκτὸς δὲ ὁ τοιοῦτος· (οὔτε γὰρ * πάντῃ δεῖ ὀργίζεσθαι, οὔτ' ἐπὶ πᾶσιν, οὔτε πάντως τὸ ἀεί· οὐδ' αὖ πάλιν οὕτως ἔχειν δεῖ, ὥστε μηδενὶ μηδέποτε· καὶ γὰρ οὗτος ψεκτός, ἀνάλγητος γὰρ ὤν) ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ κατὰ τὴν ὑπερβολὴν E ψεκτὸς, καὶ ὁ κατὰ τὴν ἔλλειψιν, ὁ μέσος ἂν τούτων εἴη καὶ πρᾶος καὶ ἐπαινετός. οὔτε γὰρ ὁ ἐλλείπων τῇ ὀργῇ, οὔτε ὁ ὑπερβάλλων, ἐπαινετός. ἀλλ' ὁ μέσως ἔχων πρὸς ταῦτα, οὗτος πρᾶος· καὶ ἡ πραότης δὲ, τούτων τῶν παθῶν μεσότης ἂν εἴη.

Nicom. l. 4. c. 11. Eudem. 3. c. 3.

* κ. πάντῃ * κ. πάντῃ

ΚΕΦΑΛ. κδ΄.

Περὶ ἐλευθεριότητος.

Ἐλευθεριότης δὲ ἐστὶ μεσότης ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας. ἔστι δὲ περὶ χρήματα τὰ τοιαῦτα πάθη.

Nicom. l. 4. c. 1. & ſeq. Eud. l. 3. c. 4.

ὅ τε γὰρ ἄσωτός ἐστιν ὁ ἀναλίσκων εἰς ἃ μὴ δεῖ, καὶ πλείω ὧν δεῖ, καὶ ὅτε μὴ δεῖ. * ὅ τ' ἀνελεύθερος ἐναντίος τούτῳ, ὁ μὴ ἀναλίσκων εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. καὶ ἀμφότεροι δὲ οὗτοι ψεκτοί. ἔστι δὲ τούτων, ὁ μὲν κατ' ἔλλειψιν, ὁ δὲ καθ' ὑπερβολήν. ὁ δὴ ἄρα ἐλευθέριος, ἐπειδή ἐστιν ἐπαινετός, * μεσότης ἂν εἴη τούτων. τίς οὖν ἐστιν; ὁ ἀναλίσκων εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ.

* γρ. ὅσα ἄν.

* Port. μέσος ἂν εἴη.

A Prodigus namque eſt, qui, vbi non decet, impēdit, & plura quàm deceat, & cùm minimè decet. Auarus, ei contrarius, is eſt qui non impendit vbi decet, & quantum decuerit, & quando decuerit. Vtrique ſub reprehenſionem cadunt: alter quidem deficiendo, alter verò excedendo. Liberalis ergo, quandoquidem laudabilis eſt, medium inter hos tenet locum. Quiſnam demum? nempe qui vbi decet, & quantum decet, impendit.

ΚΕΦΑΛ. κέ.

Περὶ ἀνελευθεριότητος.

Nicom. l. 2. c. 5.

B Ἔστι δὲ καὶ τῆς ἀνελευθεριότητος εἴδη πλείω· οἷον, κίμβικάς τινας καλοῦμεν, καὶ κυμινοπρίστας καὶ αἰσχροκερδεῖς, καὶ μικρολόγους. πάντες δὴ οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀνελευθεριότητα ὑποπίπτουσι. * τὸ μὲν γὰρ κακὸν πολυειδές· τὸ δ' ἀγαθὸν, μονοειδές. οἷον, ἡ μὲν ὑγίεια ἁπλοῦν, ἡ δὲ νόσος πολυειδές. ὁμοίως ἡ μὲν ἀρετὴ ἁπλοῦν, ἡ δὲ κακία πολυειδές. πάντες γὰρ οὗτοι περὶ χρήματα εἰσὶ ψεκτοί. πότερον οὖν τοῦ ἐλευθερίου καὶ τὸ κτήσασθαι ἐστί, καὶ τὸ παρασκευάσασθαι χρήματα, ἢ οὔ; οὐδὲ γὰρ ἄλλης ἀρετῆς οὐδεμιᾶς· ὑπὸ γὰρ τῆς ἀνδρείας ἐστὶ τὸ ὅπλα ποιῆσαι, ἀλλ' ἄλλης. ταύτης δὲ λαβούσης, τούτοις ὀρθῶς χρήσασθαι. ὁμοίως ἐπὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων. οὐδὲ δὴ τῆς ἐλευθεριότητος, ἀλλ' ἤδη χρηματιστική.

CAPVT XXV.

De illiberalitate.

SVnt autem plures illiberalitatis ſiue auaritiæ ſpecies: ſicut eorum, quos *κίμβικας, ſiue ſordidos*, Græci appellant, & *κυμινοπρίστας*, quaſi dicas, *cuminiſectores*, & *αἰσχροκερδεῖς*, hoc eſt, *turpilucricupidos*, & *μικρολόγους*, quaſi dicas, *qui vel minimas impenſas magni æſtimant*. Iſti enim omnes illiberalitate comprehenduntur. Malum namque multiplex: at boni vnica eſt ratio. Quemadmodū ſanitas quidem ſimplex, ſed multiformis morbus. Itidem virtus ſimplex, cùm ſit vitium tamen multiforme. Cuncti ſiquidem memorati, ob pecuniam ſub vituperationem cadunt. Vtrùm igitur liberalis eſt, acquirere & pecuniam ſibi comparare; an non? Neque enim vllius alterius eſt virtutis. Nam neque fortitudinis eſt arma fabricare, ſed alterius. Verùm C ipſius eſt accipere, eiſque rectè vti. Idem de temperantia, cæteriſque dicendum. Ergo nec liberalitatis eſt *opes parare*: ſed eius potiùs quæ *χρηματιστική, ſiue ars pecuniaria*, dicitur.

ΚΕΦΑΛ. κϛ.

Περὶ μεγαλοψυχίας.

Nicom. l. 4. c. 7. & ſeq. eud. l. 3. c. 5.

Ἡ Δὲ μεγαλοψυχία, μεσότης μέν ἐστι χαυνότητος καὶ μικροψυχίας. ἔστι δὲ περὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν· καὶ περὶ τιμὴν, οὐ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τὴν παρὰ τῶν σπουδαίων· καὶ μᾶλλον δὲ δὴ, ἢ περὶ ταύτην· οἱ γὰρ σπουδαῖοι εἰδότες καὶ κρίνοντες ὀρθῶς, τιμήσουσι. βούλοιτο μὲν οὖν μᾶλλον ὑπὸ τῶν εἰδότων αὐτὸν, ὅτι ἄξιός ἐστι τιμῆς, τιμᾶσθαι. οὐδὲ γὰρ περὶ πᾶσαν τιμὴν ἔσται, ἀλλὰ D περὶ τὴν βελτίστην, καὶ τὸ τίμιον ἀγαθὸν, καὶ ἀρχῆς τάξιν ἔχον. οἱ μὲν οὖν εὐκαταφρόνητοί τινες, καὶ φαῦλοι, μεγάλων δ' αὑτοὺς ἀξιοῦντες, καὶ πρὸς τούτοις τιμᾶσθαι οἰόμενοι δεῖν, χαῦνοι. ὅσοι δὲ ἐλαττόνων αὑτοὺς ἀξιοῦσιν ἢ προσήκει αὐτοῖς, μικρόψυχοι. ὁ ἄρα μέσος τούτων ἐστὶν, ὃς μὴ ἐλάττονος τιμῆς αὑτὸν ἀξιοῖ ἢ ἧς προσήκει, μήτε μείζονος ἢ ἄξιός ἐστι, μήτε πάσης. οὗτος δή ἐστιν ὁ μεγαλόψυχος. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ μεγαλοψυχία μεσότης ἐστὶ χαυνότητος καὶ μικροψυχίας.

CAPVT XXVI.

De magnanimitate.

MAgnanimitas, eſt ſuperbiæ & demiſſionis animi ſiue puſillanimitatis medietas: & circa honorem & ignominiam verſatur. Et honorē quidem non à multis, ſed à probis attributum, qui ei præcipuè conueniat. Probi namque & periti iudices, rectè honorabunt. Honorari itaque ſe, qui dignus honore fuerit, potiùs volet ab his qui ipſum cognouerint. Neque enim de omni honore fuerit, ſed optimo, magnanimitas honorabile bonum, & ordinem obtinens principatus. Iure igitur deſpecti & improbi, magnis rebus ſe dignos opinantes, & hoc ampliùs honorem ſibi tribui poſtulantes, dicuntur elati ſtolidive: qui verò ſeſe ſummittunt, & magis quàm par eſt, abijciunt, puſillanimi. Horum igitur medius, qui non ſe ita abijcit, vt minore quàm ſit par, honore velit honeſtari, neque rurſum maiore quàm deceat, neque omni, is demum eſt magnanimus. Et proinde certum eſt, magnanimitatē eſſe inter animum nimis elatum & nimis demiſſum, medietatem.

ΚΕΦΑΛ. κζ.

Περὶ μεγαλοπρεπείας.

E

Nicom. l. 4. c. 5. eud. l. 3. c. 9.

Μεγαλοπρέπεια δ' ἐστὶ μεσότης ἀλαζονείας καὶ μικροπρεπείας. ἔστι δ' ἡ μεγαλοπρέπεια περὶ δαπάνας, ἃς τῷ πρέποντι γίνεσθαι προσήκει. ὅστις μὲν οὖν δαπανᾷ οὗ μὴ δεῖ, ἀλαζών ἐστιν, εἴ τις ἑστιᾷ ἐρανιστὰς ὡς ἂν γάμους τις ἑστιῶν, ὁ τοιοῦτος ἀλαζών· ὁ γὰρ τοιοῦτός ἐστιν, ὁ ἐν ᾧ μὴ δεῖ καιρῷ ἐνδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ εὐπορίαν. ὁ δὲ μικροπρεπὴς, ὁ ἐναντίος τούτῳ, ὃς ὅ δεῖ

CAPVT XXVII.

De magnificentia.

MAgnificentia, eſt inter oſtentationē & indecoram parcimoniā medietas. Verſatur autē magnificētia circa ſumptus, quos magnificū facere par eſt. Quicūque igitur vbi nō expedit, ſumptum facit, oſtētator eſt: vt ſi quis cōuiuas qui ſymbolam contulerint, ita epulo accipiat, ac ſi nuptias faciat, is oſtentator. Talis namque eſt, qui quo tempore non expedit, ſuā indicat affluentiam. Huic contrarius eſt homo indecorè parcus, qui vbi oportet,

magnificè non impendit, aut ſi id facere inſtituat, putà nuptias celebrans aut ſumptum choro præbens, id non vt decet, ſed parcè nimis faciet. Qui huiuſmodi fuerit, is indecorè parcus appellatur. At magnificentia vel ex ipſo nomine nobis poteſt, qualis ſit, innoteſcere. Opportuno namque tempore magnificè factum, rectè magnificentiæ nomen aſſequetur. Magnificentia igitur fuerit, quandoquidem laudabilis, inter exceſſum defectumque circa ſumptus idoneos, quædam medietas. Sunt & nonnullis plures magnificentiæ exiſtimatæ: velut dicentibus, Magnificè incedit: & huiuſmodi aliæ magnificentiæ, non propriæ, ſed à translatione nomen inuenientes. Nec enim in illis magnificentia, ſed in eis quæ diximus.

A μὴ μεγαλείως δαπανήσῃ, * ἢ τοῦτο μὴ ποιῶν, οἷον εἰς γάμους ἢ χορηγίαν δαπανῶν, μὴ ἀξίως ἀλλ' ἐνδεῶς· ὁ τοιοῦτος μικροπρεπής. ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια, καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος φανερά ἐστιν, ὅτι τοιαύτη ἐστὶ λεγομένη· ἐπεὶ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τῷ πρέποντι τὸ μέγα δέον ἐστὶ, ὀρθῶς τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τοὔνομα κεῖται. ἡ μεγαλοπρέπεια ἄρα ἂν εἴη, ἐπειδή ἐστιν ἐπαινετὴ, μεσότης τῆς ἐλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς τῆς περὶ δαπάνας τὰς προσηκούσας. ἔνιοι δέ εἰσιν, ὡς οἴονται, καὶ πλείους μεγαλοπρέπειαι· οἷον φασὶ, μεγαλοπρεπῶς τε ἐβάδισε· καὶ ἄλλαι δὴ τοιαῦται μεγαλοπρέπειαι λέγονται μεταφορικῶς, καὶ B οὐ κυρίως. οὐ γάρ ἐστιν ἐν τούτοις μεγαλοπρέπεια, ἀλλ' ἐν οἷς εἰρήκαμεν.

* Lego ἢ τοῦτο μὴ ποιῶν & mox malim, μὴ ἀξ. ἀλ.

CAPVT XXVIII.

De indignatione.

INdignatio, eſt inuidentiæ & maleuolentiæ medietas: ambæ enim iſtæ ſub vituperationem cadunt: at indignabundus, laudabilis. Eſt autem indignatio, quædam ægrimonia de bonis, quæ indigno alicui aliquo pacto euenerunt. Indignabũdus igitur, qui in huiuſmodi triſtatur, idemque rurſus triſtetur, ſi quem viderit indignè malis affli ctatum. Ac demum indignatio & indignabũdus, talis. Cui contrarius eſt inuidens, quippe qui triſtabitur, cùm quempiam prorſus, ſiue dignum, ſiue indignũ, bene agere viderit. Cui ſimiliter maleuolus par eſt, quippe qui lætatur, quòd quis malè agat, ſiue dignus, ſiue indignus ſit. Nec indignabundus eiuſmodi, verùm inter hos eiuſmodi.

ΚΕΦΑΛ. κη'.

Περὶ νεμέσεως.

ΝΕμεσις δέ ἐστι μεσότης φθονερίας καὶ ἐπιχαιρεκακίας· ἀμφότεραι γὰρ αὗται ψεκταί εἰσιν· ὁ δὲ νεμεσητικὸς, ἐπαινετός. ἔστι δὲ ἡ νέμεσις περὶ ἀγαθὰ, ἃ τυγχάνει ὑπάρχοντα ἀναξίῳ ὄντι, λύπη τις. νεμεσητικὸς οὖν ὁ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λυπητικός· καὶ αὐτός γε πάλιν ὁ αὐτὸς λυπήσεται, ἄν τινα ἴδῃ κακῶς πράττοντα ἀνάξιον ὄντα. ἡ C μὲν οὖν νέμεσις καὶ ὁ νεμεσητικὸς, ἴσως τοιοῦτος. ὁ δέ γε φθονερὸς ἐναντίος τούτῳ. ἁπλῶς γὰρ, ἄν τε ἄξιός τις ᾖ, ἄν τε μὴ, τοῦ εὖ πράττειν, λυπηθήσεται. ὁμοίως τούτῳ ὁ ἐπιχαιρέκακος ἡσθήσεται κακῶς πράττοντι, καὶ τῷ ἀξίῳ, καὶ τῷ ἀναξίῳ. ὁ δέ γε νεμεσητικὸς οὔ· ἀλλὰ * μεσότης τίς ἐστι τούτων.

Eud. l. 3. c. 7.

*Fort. μέσος τίς.

CAPVT XXIX.

De grauitate.

GRauitas, medium eſt inter nimiam de ſe opinionem indéque natam pertinaciam, & nimium aliis placendi obſequendique ſtudium: verſatur autem in congreſſu hominum. Nam & pertinax qui ita ſibi placet, is eſt qui nemini conuenire velit, neminem alloqui, nomenque à ſuis moribus inuenit: αὐθάδης enim Græcè dicitur, quaſi αὐτάδης, hoc eſt, *ſibi ipſi placens*: ſibi ſiquidem vni obſequitur ac placet. Delectator autem, talis, vt omnium velit habere conuerſationem, & omnino, & omnifariàm. Horum neuter laudabilis. at grauis, in medio iſtorum laudabilis. Neque enim erga omnes, ſed erga meritos: nec erga neminem, ſed erga hos ipſos conſueſcit.

ΚΕΦΑΛ. κθ'.

Περὶ σεμνότητος.

ΣΕμνότης δέ ἐστιν αὐθαδείας ἀνὰ μέσον τε καὶ ἀρεσκείας. ἔστι δὲ περὶ τὰς ἐντεύξεις. ὅ, τε γὰρ αὐθάδης D τοιοῦτός ἐστιν, οἷος μηδενὶ ἐντυχεῖν μηδὲ * διαλλαγῆναι, ἀλλὰ τοὔνομα ἔοικεν ἀπὸ τοῦ τρόπου κεῖσθαι. ὁ γὰρ αὐθάδης αὐτάρεσκός τίς ἐστι, ἀπὸ τοῦ αὐτὸς αὑτῷ ἀρέσκειν. ὁ δὲ ἄρεσκος τοιοῦτος, οἷος πᾶσιν ὁμιλεῖν, καὶ πάντως, καὶ πανταχῇ. οὐδέτερος δὴ τούτων ἐπαινετός. ὁ δέ γε σεμνὸς, * ἀνὰ μέσον τούτων ὢν, ἐπαινετός. οὔτε γὰρ εἰς πάντας, ἀλλὰ εἰς τοὺς ἀξίους. οὔτε εἰς οὐδένα, ἀλλὰ εἰς τοὺς ἀξίους τούτους.

Eud. l. 3. c. 7.

* Legit Valla, διαλεχθῆναι. idque optimè.

Nic. l. 4. c. 12.

* γρ. ἀνάμεσον

CAPVT XXX.

De verecundia.

VErecundia, eſt inter impudentiã & ſtuporem medietas, in actionibus colloquiiſque conſtituta. Impudens eſt, qui vbique, & in omnes loquitur, & omnia agit vtcũque euenerint. at ſtupidus, ſeu attonitus, huic cõtrarius, & cũcta & cũctos veritus, tã agendo quàm dicẽdo ſolertiæ expers: talis eſt, qui in cũctis obſtupeſcit. at verecũdia & verecundus, inter hæc mediũ tenet locum: neque enim cuncta, & omnino (vt impudens) & dicit & agit:

ΚΕΦΑΛ. λ'.

E

Περὶ αἰδοῦς.

ΑΙδὼς δ' ἐστὶ μεσότης ἀναισχυντίας καὶ καταπλήξεως· ἔστι δὲ περὶ πράξεις καὶ λόγους. ὁ μὲν γὰρ ἀναίσχυντός ἐστιν ὁ ἐν παντὶ καὶ εἰς πάντας λέγων καὶ πράττων ἃ ἔτυχεν. ὁ δὲ καταπεπληγμένος, ὁ ἐναντίος τούτῳ, ὁ πάντα καὶ πάντας εὐλαβούμενος καὶ πρᾶξαι καὶ εἰπεῖν. ἄπρακτος γὰρ ὁ τοιοῦτος ὁ πάντα καταπεπληγμένος. ἡ δὲ αἰδὼς καὶ ὁ αἰδήμων μεσότης τούτων· οὔτε γὰρ ἅπαντα καὶ πάντως, ὡς ὁ ἀναίσχυντος, καὶ λέξει καὶ πράξει·

Nic. l. 4. c. vlt.
Eudem. l. 3. c. 7.

οὔτε ὡς ὁ καταπλὴξ, ἐν παντὶ καὶ πάντως εὐλαβηθήσεται, ἀλλὰ πράξει καὶ ἐρεῖ ἐν οἷς δεῖ, καὶ ἃ δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ.

ΚΕΦΑΛ. λα'.

Περὶ εὐτραπελίας.

Nic. l. 4. c. 14. Eud. l. 3. c. 7. Vall. leg. vid. & πάντως vt mox.

ΕΥτραπελία δ' ἐστὶ μεσότης βωμολοχίας καὶ ἀγροικίας. ἔστι δὲ περὶ τὰ σκώμματα. ὅ,τε γὰρ βωμολόχος ἐστὶν ὁ πάντα * καὶ πάντως οἰόμενος δεῖν σκώπτειν· ὅ,τε ἄγροικος, ὁ μήτε σκώπτειν βουλόμενος δεῖν, μήτε σκωφθῆναι, ἀλλ' ὀργιζόμενος. ὁ δ' εὐτράπελος ἀνὰ μέσον τούτων, ὁ μήτε πάντας καὶ πάντως σκώπτων, μήτ' αὐτὸς ἄγροικος ὤν. ἔσται δὲ ὁ εὐτράπελος διττῶς πως λεγόμενος. καὶ γὰρ ὁ δυνάμενος σκῶψαι ἐμμελῶς, καὶ ὃς ὑπομείνῃ σκωπτόμενος, εὐτράπελος· καὶ ἡ εὐτραπελία τοιαύτη.

ΚΕΦΑΛ. λβ'.

Περὶ φιλίας.

Nicom. l. 3. c. 7.

ΦΙλία δ' ἐστὶ μεσότης κολακείας καὶ ἔχθρας. ἔστι δὲ περὶ πράξεις καὶ λόγους. ὁ μὲν γὰρ κόλαξ, ἐστὶν ὁ πλείω τῶν προσηκόντων καὶ ὄντων προστιθείς. ὁ δὲ ἀπεχθητικὸς, ἐχθρὸς, καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιρῶν. οὐδέτερος οὖν ὀρθῶς ἐπαινετός ἐστιν. ὁ δὲ φίλος ἀνὰ μέσον τούτων. οὔτε γὰρ πλείω τῶν ὑπαρχόντων προσθήσει, οὔτ' ἐπαινέσει τὰ μὴ προσήκοντα. οὔτ' αὖ πάλιν ἐλάττω ποιήσει, οὔτε πάντως ἐναντιώσεται παρὰ τὸ δοκοῦν * αὐτῷ. ὁ μὲν οὖν φίλος τοιοῦτος.

* γρ. αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛ. λγ'.

Περὶ ἀληθείας.

Nic. l. 4. c. 13. Eudem. l. 3. c. 7. * γρ. πάντως

ΑΛήθεια δ' ἐστὶ μεταξὺ εἰρωνείας καὶ ἀλαζονείας. ἔστι δὲ περὶ λόγους, οὐ * πάντας δέ. ὁ μὲν γὰρ ἀλαζών ἐστιν ὁ πλείω τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ προσποιούμενος εἶναι, ἢ εἰδέναι ἃ μὴ οἶδεν. ὁ δὲ εἴρων, ἐναντίος τούτῳ, καὶ ἐλάττω τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ προσποιούμενος εἶναι, καὶ ἃ οἶδε μὴ φάσκων, ἀλλ' ἐπικρυπτόμενος τὸ εἰδέναι. ὁ δὲ ἀληθὴς, οὐδέτερον τούτων ποιήσει. οὔτε γὰρ προσποιήσεται πλείω τῶν ὑπαρχόντων * αὐτῷ, οὔτ' ἐλάττω· ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ, ταῦτα φήσει καὶ εἶναι καὶ εἰδέναι. εἰ μὲν οὖν εἰσὶν αὗται ἀρεταὶ, ἄλλος ἂν εἴη λόγος. ὅτι δὲ μεσότητές εἰσι τῶν εἰρημένων, δῆλον· οἱ γὰρ κατ' αὐτὰς ζῶντες, ἐπαινοῦνται.

* γρ. αὐτῶ,

ΚΕΦΑΛ. λδ'.

Περὶ δικαιοσύνης.

Nic. l. 5. eud. l. 4.

ΠΕρὶ δὲ δικαιοσύνης λοιπὸν ἂν εἴη εἰπεῖν τί ἐστι, καὶ ἐν τίσι, καὶ περὶ ποῖα. πρῶτον μὲν οὖν εἰ λάβοιμεν τί ἐστι τὸ δίκαιον. ἔστι δὴ διττὸν τὸ δίκαιον· ὧν τὸ μὲν, κατὰ νόμον ἐστί. δίκαια γὰρ φασιν εἶναι, ἃ ὁ νόμος προστάττει. ὁ δὲ νόμος κελεύει τὰ ἀνδρεῖα πράττειν, καὶ τὰ σώφρονα, καὶ ἁπλῶς ἅπαντα ὅσα κατὰ τὰς ἀρετὰς λέγεται. διὸ καὶ (φασί) δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη τελεία τις ἀρετὴ εἶναι.

A neque porrò (vt attonitus) in omni, & omnino trepidabit: verùm aget, loquetúrque vbi, & quæ, & quando expediat.

CAPVT XXXI.

De vrbanitate.

VRbanitas, eſt ſcurrilitatis & ruſticitatis medietas: in ſalibúſque committitur. Scurra ſiquidem eſt, qui cuncta & omnino inceſſendum eſſe exiſtimat. Ruſticus verò, qui neque inceſſere vult, neque rectè inceſſum iri exiſtimat, ſed excandeſcit. B Vrbanus, qui inter hos medius, neque omnes, neque omnino inceſſens, neque item ipſe agreſtis, ac durus. At erit duobus ferè modis vrbanus: nam & moderate inceſſere percalluerit, & aliorum iaculationem tolerabit. Ita nimirum vrbanus, atque vrbanitas.

CAPVT XXXII.

De amicitia.

AMicitia, inter aſſentationem & inimicitiam medietas, in actione ſermonéque verſatur. Aſſentator namque eſt, qui plura quàm ſit par, adſintque cupiam, arrogat. C At infenſus, inimicus, qui derogat etiam quæ adſunt. Quorum neuter iure laudandus accedit. Inter quos medius eſt amicus, quippe qui nec plura præſentibus cuiquam aſtruit, neque, quæ minimè conueniant, laudauerit, neque econtrario imminuet, neque omnino aduerſabitur, prçterquam exiſtimetur tribuẽdum. Huiuſmodi igitur eſt amicus.

CAPVT XXXIII.

De veritate.

D VEritas, inter diſſimulationẽ & iactationẽ ſiue arrogantiã media eſt, quæ in oratione verſatur, non omni. Glorioſus nimirum eſt, qui plura quàm adſint, ſibi arrogat, aut ſcire fingit quæ non nouerit. Huic contrarius diſſimulator, pauciora & minora eſſe ſua ſimulans, quæque nouit diffitetur, occultátque quæ cognoſcit. Neutrũ horũ facit verus: neque enim plura, neque pauciora quàm quæ ſibi affuerint, confinget, ſed ea demũ & eſſe ſibi, & ſcire dicet, quæ teneat. Sint denique hæ ipſæ virtutes, an ſecus, alia ſit rurſum conſideratio. at quòd medietates iam memoratorum, hunc certum eſt, quòd qui ad hæc viuunt laudibus exornantur.

E

CAPVT XXXIIII.

De iuſtitia.

COnſequitur vt iam de iuſtitia dicamus, quid ſit, & in quibus, & circa quæ: ſi priùs tamen quid ſit iuſtum ſiue ius, expoſuerimus. Eſt ſanè iuſtum duplex: vnum quidem, ex lege. Iuſta ſiquidem perhibent, quæ lex iubet. At lex, fortia & temperata nos facere iubet, prorſuſque cuncta, quæ ex virtutibus ducuntur. Et proinde iuſtitiam, perfectam quandam eſſe virtutem dicunt,

Nam ſi iuſta ſunt, quæ lex facere præſcribit, lex autem quæ ex omnibus virtutibus ſunt, mandat: qui igitur ex lege iuſtis obtemperat, perfectam nanciſcitur probitatem. Proinde iuſtus, & iuſtitia, virtus quædam perfecta eſt. Vnum itaque quoddam iuſtum in his, & circa hæc. Verumenimvero neque id iuſtum, ſiue ius, neque eã quæ circa ea verſatur, iuſtitiam quærimus. Hoc nãque modo iuſta, quatenus per ſeſe à iuſto ſunt. Nam temperans, & fortis, & continens, per ſeſe eſt eiuſmodi. Sed iuſtum indagamus, quod ad alterum refertur, aliud ſanè quàm quod dictũ eſt ex lege iuſtũ. Nã nõ eſt per ſeſe eſſe iuſtũ, quod in aduersùs alterũ iuſtis cõperitur. Id nimirum eſt, quod quærimus iuſtũ: ac circa hoc iuſtitiã. Quod igitur in alterũ iuſtum (vt paucis abſoluam) æquale eſt: nam iniuſtum inæquale. Cùm enim bonorum maiora ſibi aſciſcunt, malorũ verò minora admittunt, id inæquale, & hoc modo afficere ſe alios, afficique ipſi ab aliis homines putãtur. Non dubiũ igitur, cùm ſit iniuria in rebus inæqualibus, quin iuſtitia & iuſtum in cõtractuum æquitate ſiue æqualitate collocetur. Proinde certum eſt, iuſtitiam medietatem quandam eſſe inter exceſſum atque defectum, & multum & paucum. Nam & qui iniuſtè agit, eo ipſo quod iniuſtè agit, plus habet quàm oporteat: & qui iniuria afficitur, eo ipſo quod iniuriam patitur, minus: quod autẽ in horũ medio eſt, id iuſtũ eſt. Atqui medium æquale eſt: ergo æquale, pluris & paucioris fuerit iuſtũ, iuſtúſque qui æquale volet. Sed æquale in duobus ſaltem conficitur: ergo in alterum æquũ ſeu æquale eſſe, iuſtum eſt: talis demum fuerit iuſtus. Cùm igitur iuſtitia, & in iuſto & in æquali, & in medietate, iuſtum quidem & in quibuſdam dicatur: æquale verò, quibuſdam æquale: necnon medium, in quibuſdam medium: erit iuſtitia, & iuſtum, erga quoſdam & in quibuſdam. Quoniam igitur iuſtum, æquale eſt, & huic proportione quadam respondet æquale, iuſtum fuerit. Atqui proportionale in quatuor terminis minimùm perficitur. Nã quemadmodum a ad b, ita c ad d: vt proportionale eſt, vt qui multa poſſideat, conferat multa: ita qui pauca poſſideat, pauca conferat. Rurſus eodem modo qui plurimùm laborauerit, plurima capiat: qui verò parum laborauerit, parum capiat. Vt autem laborans ad nõ laborantem habuerit, ita plurima ad pauca. Vt verò laborans ad plurima, ita non laborans ad pauca. Viſus ſanè & in libris de Republica Plato vti eiuſmodi de iuſto proportione. Agricola enim (inquit) cibum parat, ædificator verò domum: vt textor veſtem, ita ſutor calceum. Agricola igitur ædificatori cibum ſuggerit, & ædificator agricolæ domum. Ita & eodem modo cæteri omnes habent, & proinde quæ apud ſe, permutant in ea quæ apud alios: eſt namque huiuſmodi proportio. Nam vt agricolæ ſutori & textori, ita etiam aliis omnibus eadem inuicem inter ipſos eſt proportio, quæ continet totam Rempublicam, atque comprehendit: vt liceat nobis intueri, iuſtum proportionale eſſe: ſiquidem continet iuſtum Reſpublicas, idémque eſt iuſtum, quod proportionale. At quoniam ædificator ſuo opere plura meretur, quàm eo quod ſutor præſtet, difficile quoque erat, vt ædificator cum ſutore facerent permutationem: neque enim pro calceis par fuerit domum capere. Hic iam inſtituerunt, quò hæc omnia venalia ſint, argento vti, quod numiſma vocant, vt pro æſtimatione & pretio cuiuslibet,

A Εἰ γὰρ δίκαιά μέν ἐστιν ἃ ὁ νόμος κελεύει ποιεῖν, ὁ δὲ νόμος τὰ κατὰ πάσας ἀρετὰς εἶναι προστάττει· ὁ ἄρα τοῖς κατὰ νόμον δικαίοις ἐμμένων, τελείως σπουδαῖος ἄν. ὥστε ὁ δίκαιος καὶ ἡ δικαιοσύνη, τελεία τις ἀρετή ἐστιν. ἓν μὲν δὴ τὸ δίκαιον ἔν τε τούτοις ἐστὶ, καὶ περὶ ταῦτα. ἀλλ' οὐ μὴν οὐδὲ τοῦτο τὸ δίκαιον, οὐδὲ τὴν περὶ ταῦτα δικαιοσύνην ζητοῦμεν (κατὰ μὲν γὰρ * ταῦτα δίκαιά ἐστι, καθ' ἑαυτὸν ὄντα δίκαιον εἶναι). ὁ γὰρ σώφρων καὶ ἀνδρεῖος, καὶ ἐγκρατὴς, καὶ αὐτὸς καθ' αὑτόν ἐστι τοιοῦτος.) ἀλλὰ τὸ δίκαιον τὸ εἰς ἕτερον, ἄλλο τοῦ εἰρημένου κατὰ νόμον δικαίου ἐστίν. οὐ γάρ ἐστιν ἐν τοῖς εἰς ἕτερον δικαίοις ὄντα, καθ' αὑτὸν εἶναι δίκαιον. τοῦτο δ' ἐστὶν ὃ ζητοῦμεν δίκαιον καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν περὶ ταῦτα. B Ἔστι τοίνυν δίκαιον τὸ εἰς ἕτερον, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, τὸ ἴσον. τὸ γὰρ ἄδικον, τὸ ἄνισόν ἐστιν. ὅταν γὰρ τῶν μὲν ἀγαθῶν τὰ μείζω * αὑτοῖς νέμωσι, τῶν δὲ κακῶν τὰ ἐλάττονα, ἄνισον τοῦτ' ἐστὶ, καὶ οὕτως ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι οἴονται. δῆλον ἄρα ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἀδικία ἐν ἀνίσοις, ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων· ὥστε δῆλον ὅτι ἡ δικαιοσύνη μεσότης τις ἂν εἴη ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως, καὶ πολλοῦ καὶ ὀλίγου. ὅ τε γὰρ ἀδικῶν τῷ ἀδικεῖν πλεῖον ἔχει· καὶ ὁ ἀδικούμενος δὲ, τῷ ἀδικεῖσθαι ἔλαττον. τὸ δέ γε μέσον τούτων, δίκαιόν ἐστι. τὸ δὲ μέσον, ἴσον. ὥστε τὸ ἴσον ἂν πλείονος καὶ ἐλάττονος εἴη δίκαιον· καὶ δίκαιος δὲ, ὁ τὸ ἴσον βουλόμενος ἔχειν. τὸ δέ γε ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσὶν C γίνεται. τὸ ἄρα εἰς ἕτερον ἴσον εἶναι, δίκαιόν ἐστι, καὶ δίκαιος ὁ τοιοῦτος ἂν εἴη. ἐπεὶ οὖν ἡ δικαιοσύνη ἐν δικαίῳ, καὶ ἐν ἴσῳ, καὶ ἐν μεσότητι, τὸ μὲν δίκαιον, ἔν τισι λέγεται δίκαιον. τὸ δὲ ἴσον, τισὶν ἴσον· τὸ δὲ μέσον, τισὶ μέσον. ὥσθ' ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἔσται καὶ πρός τινας καὶ ἔν τισιν. ἐπεὶ οὖν ἐστι τὸ δίκαιον ἴσον, καὶ τὸ τοιοῦτον ἀνάλογον ἴσον, δίκαιον ἂν εἴη. τὸ δὲ ἀνάλογον, ἐν τέτταρσι γοῦν ἐλαχίστοις. ὡς γὰρ τὸ α πρὸς τὸ β, καὶ τὸ γ πρὸς τὸ δ· οἷον ἀνάλογόν ἐστιν, τὸν τὰ πολλὰ κεκτημένον, πολλὰ εἰσφέρειν· τὸν δὲ ὀλίγα κεκτημένον, ὀλίγα. πάλιν ὁμοίως, τὸν μὲν πολλὰ πεπονηκότα, πολλὰ λαμβάνειν· τὸν δὲ ὀλίγα πεπονηκότα, ὀλίγα D λαμβάνειν. ὡς δὲ ὁ πεπονηκὼς ἔχει πρὸς τὸν μὴ πεπονηκότα, οὕτω τὰ πολλὰ εἰς τὰ ὀλίγα· ὡς δὲ ὁ πεπονηκὼς πρὸς τὰ πολλὰ, οὕτως ὁ μὴ πεπονηκὼς εἰς τὰ ὀλίγα. ἔοικε δὲ καὶ Πλάτων τῇ ἀναλογίᾳ ταύτῃ τοῦ δικαίου χρῆσθαι ἐν τῇ πολιτείᾳ. ὁ μὲν γὰρ γεωργὸς φησὶ, σῖτον ποιεῖ. ὁ δὲ οἰκοδόμος οἰκίαν, ὁ δ' ὑφάντης ἱμάτιον, ὁ δὲ σκυτοτόμος ὑπόδημα. ὁ μὲν οὖν γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ σῖτον δίδωσιν· ὁ δ' οἰκοδόμος τῷ γεωργῷ οἰκίαν. ὁμοίως δὲ οἱ ἄλλοι πάντες οὕτως ἔχουσιν, ὥστε τὰ παρ' αὐτοῖς ἀντικαταλλάττεσθαι τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις. ἔστι δ' ἡ ἀναλογία αὕτη· ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ, οὕτως ὁ οἰκοδόμος τῷ γεωργῷ· ὁμοίως E τῷ σκυτεῖ, τῷ ὑφάντῃ, τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἡ αὐτὴ ἀναλογία πρὸς ἀλλήλους ἐστί. καὶ συνέχει δὴ ἡ αὐτὴ ἀναλογία τὴν πολιτείαν. ὥστε τὸ δίκαιον ἔοικεν εἶναι τὸ ἀνάλογον. τὸ γὰρ δίκαιον συνέχει τὰς πολιτείας· τὸ αὐτὸ δὴ ἐστὶ τὸ δίκαιον τῷ ἀνάλογον. ἐπεὶ δὲ ὁ οἰκοδόμος πλείονος ἄξιον ποιεῖ τὸ αὐτοῦ ἔργον ἢ ὁ σκυτεὺς, καὶ ἦν ἔργον ἀντικαταλλάττεσθαι καὶ τῷ σκυτεῖ πρὸς τὸν οἰκοδόμον, οὐθ' ὑποδήματα δ' οὐκ ἦν οἰκίαν λαβεῖν, ἐνταῦθα ἤδη ἀνόμασαν ταῦτα πάντα ὠνητὰ, τὸ ἀργύριον προσαγορεύσαντες νόμισμα, τούτῳ χρῆσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἀξίαν ἕκαστον ἑκάστου διδόντας.

* Scr. ταῦτα τὰ δίκαια, ἐστὶν [illegible]

* γ. αὐτοῖς

τὴν ἀλλαγὴν ποιεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ τοῦτο τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν συνέχει. ἐπεὶ οὖν τὸ δίκαιόν ἐστιν ἐν τούτοις καὶ τοῖς εἰρημένοις ἔμπροσθεν, ἡ περὶ ταῦτα δικαιοσύνη ἂν εἴη ἡ ἕξις ὁρμὴν ἔχουσα μετὰ προαιρέσεως * περὶ ταῦτα καὶ ἐν τούτοις. * ἔστι δὲ δίκαιον καὶ τὸ ἀντιπεπονθός· οὐ μὴν ὥς γε οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ᾤοντο δίκαιον εἶναι, ἃ ἐποίησέ τις, ταῦτα ἀντιπαθεῖν. τὸ δὴ τοιοῦτον, οὐκ ἔστι πρὸς ἅπαντας. οὐ γάρ ἐστι δίκαιον οἰκέτῃ πρὸς ἐλεύθερον ταὐτόν· ὁ οἰκέτης γὰρ ἐὰν πατάξῃ τὸν ἐλεύθερον, οὐκ ἔστι δίκαιος ἀντιπληγῆναι, ἀλλὰ πολλάκις. καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς δὲ δίκαιόν ἐστιν ἐν τῷ ἀνάλογον. ὡς γὰρ ὁ ἐλεύθερος ἔχει πρὸς τὸν δοῦλον τῷ βελτίων εἶναι, οὕτως τὸ ἀντιπαθεῖν πρὸς τὸ ποιῆσαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐλευθέρῳ πρὸς ἐλεύθερον ἔχει. οὐ γὰρ δίκαιον, εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος, ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν, ἀκολουθήσαντα τῇ ἀναλογίᾳ· καὶ γὰρ ἦρξε πρότερος καὶ ἠδίκησεν. ἀδικεῖ δὲ κατ' ἀμφότερα. ὥστε ἀνάλογον καὶ τὰ ἀδικήματα, καὶ τὸ ἀντιπαθεῖν πλείω ὧν ἐποίησε, δίκαιόν ἐστι. ἐπεὶ δὲ τὸ δίκαιον πολλαχῶς λέγεται, διοριστέον ἂν εἴη περὶ ποίου δικαίου ἐστὶν ἡ ἐπίσκεψις· ἔστι δὲ δίκαιον τὸ, ὥς φασιν, οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα. τὸ δὴ ἐν τούτοις δίκαιον ὁμωνύμως ἂν δόξειε λέγεσθαι τῷ πολιτικῷ δικαίῳ. ἔστι γὰρ δίκαιον περὶ οὗ ἐστιν ἡ σκέψις, τὸ πολιτικὸν δίκαιον. τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐστιν ἐν ἰσότητι. κοινωνοὶ γὰρ οἱ πολιτικοί τινες, καὶ ὅμοιοι βούλονται εἶναι τῇ φύσει, τῷ δὲ τρόπῳ ἕτεροι. τῷ δὲ υἱῷ πρὸς πατέρα, καὶ οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην, οὐκ ἂν δόξειεν εἶναι δίκαιον οὐθέν. οὔτε γὰρ * τῷ ποδὶ τῷ ἐμῷ πρὸς ἐμέ, οὔτε τῇ χειρί· ὁμοίως δ' οὐδ' ἑκάστῳ τῶν μορίων. ὡσαύτως ἂν δόξειεν ἔχειν καὶ ὁ υἱός, πρὸς πατέρα. ὥσπερ γὰρ μόριόν τι ἐστὶ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, πλὴν ὅταν ἤδη λάβῃ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τάξιν, καὶ χωρισθῇ ἀπ' αὐτοῦ, τότ' ἤδη ἐν ἰσότητι καὶ ὁμοιότητι ἐστὶ τῷ πατρί· οἱ δὲ πολῖται τοιοῦτοί τινες θέλουσιν εἶναι. ὡς δ' αὔτως οὐδ' οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην ἐστὶ δίκαιον, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν· τοῦ γὰρ δεσπότου ἐστὶν ὁ οἰκέτης. ἀλλὰ δὴ καὶ εἰ ἔστιν αὐτῷ δίκαιον, τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον πρὸς αὐτόν ἐστιν. οὐ τοῦτο δέ γε ἡμεῖς ζητοῦμεν, ἀλλὰ τὸ πολιτικόν· ἐν ἰσότητι γὰρ καὶ ὁμοιότητι τὸ πολιτικὸν δίκαιον ἔοικεν εἶναι. ἀλλὰ δὴ τὸ μὲν ἐν γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς κοινωνίᾳ δίκαιον, ἔστιν ἐγγὺς τοῦ πολιτικοῦ δικαίου. χείρων μὲν γάρ ἐστιν ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' οἰκειότερον, καὶ μετέχει ἰσότητός πως μᾶλλον. ἐγγύς ἐστι τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὁ βίος αὐτῶν. ὥστε καὶ τὸ δίκαιον τὸ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, μάλιστά πως ἤδη τῶν ἄλλων πολιτικόν ἐστιν. ἐπεὶ οὖν δίκαιον τὸ ἐν πολιτικῇ κοινωνίᾳ ἐν, ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ δίκαιος περὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιόν ἐστιν. τῶν δὲ δικαίων ἔστι τὰ μὲν φύσει, τὰ δὲ νόμῳ. δεῖ δ' οὐ τοῦτο ὑπολαμβάνειν, μὴ ὡς μηδέποτε ἂν μεταπεσόντα· καὶ γὰρ τὰ φύσει ὄντα μεταλαμβάνουσι μεταβολῆς. λέγω δ' οἷον εἰ πάντες τῇ ἀριστερᾷ μελετῷμεν ἀεὶ βάλλειν, γινοίμεθ' ἂν ἀμφιδέξιοι· ἀλλὰ φύσει γε ἀριστερά ἐστι. καὶ τὰ δεξιὰ οὐδὲν ἧττον φύσει βελτίω ἐστὶ τῆς ἀριστερᾶς, κἂν πάντα ποιῶμεν τῇ ἀριστερᾷ, καθάπερ τῇ δεξιᾷ.

* Quidā codd. finem periodi non agn.

* Nic.l.5.c.8.

* κ. τῷ ποδὶ, mendosè.

A fiat inter ipſos inuicem contrahentes pemmutatio, quæ ciuilem communicationem contineat. Cùm igitur in his, & quæ proximè dicta ſunt, iuſtum ſit, erit iuſtitia quæ circa hæc conſiſtit, cum delectu ex habitu impulſum nacta. Eſt verò etiam Talio ius: non tamen, vt aiebant Pythagorici: rati namque illi ſunt, iuſtum eſſe, vbi quæ quis effeciſſet, eadem eſſent talionis vice ferenda, quod erga omnes non eſt idem. Neque enim iuſtum, eadem ſeruo aduerſus ingenuum ferre: quandoquidem ſi ſeruus ingenuum ceciderit, iuſtum non ſit ex altera parte tantùm cædi, ſed impenſiùs: nam & ipſe talio, ius eſt proportione conſtans. Nam quemadmodum ingenuus aduerſùs ſeruum habet, eo longe præſtantior, eadem ratione rependendum eſt, quod ipſe fecerit prior. Itidem etiam ingenuo, aduerſùs ingenuum erit. Nec enim iuſtum eſt, vt qui oculum eruerit, ei tantùm talionis pœna infligatur, ſed multò plura ferat, proportionis conſecutione: quandoquidem & cœpit prior, & affecit iniuria. Atqui vtrinque illata iniuria eſt: & proinde proportionale eſt, vt ob iniurias etiam plura ferat, quam fecerit: idque iuſti exigit ratio. Verùm quoniam multis modis iuſtum, vel ius potiùs dicitur, definiendum fuerit de quonam demum iuſto ſit nobis diſceptatio. Eſt nimirum (vt perhibent) iuſtum ſeruo aduerſus dominum, & filio aduerſus patrem. In quibus æquiuoco nomine iuſtum ciuile dici videbatur. Eſt namque iuſtum (de quo nunc loquimur) ciuile iuſtum. Id propemodum in ipſa æqualitate poſitum. Politici enim communionem quandam inter ſe habent, & natura quidem conſimiles eſſe volunt, diuerſi verò more. At filio erga patrem, & ſeruo erga dominũ, ius vllum nõ eſſe videbitur. Neque enim pedi aduersùm me, neque manui, neque eidẽ alicui membro: ſimiliter igitur habere videbitur & filius erga patrem. Nam veluti membrum patris eſt filius, niſi iam virilem induerit ætatem, qua ab ipſo ſeparetur: tum enim in ſimilitudine & æqualitate eſt patri: ſed ciuibus huiuſmodi eſſe licet. Eadem de cauſa, ne ſeruo quidem erga dominum, eſt iuſtum: domini namque quiddam eſt ſeruus. Cæterùm ſi modò ei iuſtum ſit aliquod, id iuſtum erga ipſum fuerit domeſticum, quod in præſentia minimè indagamus, ſed ciuile: ſiquidem in ſimilitudine, & æqualitate, ciuile iuſtum videri debet. Præterea, in mulieris & viri communicatione, iuſtum eſt ferè, quod ciuile iuſtum: deterius namque eſt mulier viro, ſed quiddam magis coniunctum, & quodammodo magis æqualitatis particeps: & proinde ipſorum vita ad ſocietatem ciuilem vehementer accedit. Proinde iuſtum etiam mulieri erga virum, præcipuum quodammodo iam præ aliis ciuile eſt. Quoniam igitur iuſtum id, quod in ciuili communicatione poſitum: tam iuſtitia quàm iuſtus, circa ciuile iuſtum erit. Sed iuſtorum quædam natura, quædam lege ſunt. Verùm arbitrari ita oportet, ne putemus nunquam excidere quæ natura ſunt, quæ ſanè etiam mutationem ſubeunt: vt, inquam, ſi iaculari omnes ſemper ſiniſtra annitamur, tandem ſiniſtra manu æquè ac dextra vtemur. Atqui à natura ſiniſtra eſt: at dextra nihilominus natura potiora ſunt ſiniſtris, tametſi cuncta ſiniſtrâ, ſicut & dextrâ, faciunt.

Neque

Neque quòd mutari hæc queant, ob hoc à natura non ſunt: verùm ſi vt plurimum diutiúſque ita permaneant, & ſiniſtra eſt ſiniſtra, & dextra dextra, id quod à natura eſt. Idem in à natura iuſtis, ſi noſtro vſu immutentur, non ob hoc à natura iuſta non fuerint, imò equidem fuerint. Nam quod vt plurimum perdurat, id propalam iuſtum à natura eſt, quod verò nos conſtituamus, legéque ſciſcamus, id certè iuſtum, atque etiam ex lege iuſtum nuncupamus. Præſtat igitur iuſtum quod à natura eſt, illi quod ex lege. Cæterùm quod indagamus iuſtum, ciuile eſt: atqui ciuile, non naturâ, ſed lege eſt. Porrò iniuſtum, & iniuria ſiue iniuſtè factum, videri poſſint idem eſſe: non ſunt tamen. Siquidem iniuſtum, lege definitur: veluti depoſito quendam fraudare, iniuſtum ſit: at iniuria, vbi iniuſtè aliquid perpetretur. Itidem porrò iuſtum, ac (vt ita loquar) iuſtificatio ſiue id quod iuſtè fit, non eſt idem: nam iuſtum lege definitum eſt, cùm ſit iuſtificatio, facere iuſta. Quando igitur iuſtum, & quando non? nempe (vt paucis abſoluam) cùm dedita opera, & ſpõte quis peregerit, (quid ſponte ſit paulò antè à nobis dictũ eſt) & quando ſciuerit, & in quem & cui & qua de cauſa, is iuſta peragit. Itidem adſimiliter erit etiam iniuſtus, qui ſciuerit, & in quem, & cui, & cuius cauſa deliquerit. At cùm horum nihil ſciens, iniuſti tamen quippiam commiſerit, tum demum iniuſtus non eſt, ſed infortunatus. Nam ſi patrem occiderit, ſe hoſtem ratus occidere, iniuſtum quidem cõmiſit, & cùm neminem affecerit iniuria, egit tamen infeliciter. Quoniam igitur non afficere iniuria, vbi iniuſta peragantur, id eſt in ignorando poſitum, hoc paulò antè diſſeruimus: cùm neutiquam conſultò quenquam offendit, neque cui, neque qua de cauſa factum eſt: definienda quoque videtur ignorantia, quonam pacto quis per ignorantiam quem lædit, non afficit iniuria. Sit nimirum hæc definitio: Quandocunque perpetrandi aliquid cauſa fuerit ignorantia, id non ſit ſponte: & proinde ne afficit quidem iniuria. At cùm ipſe ſuæ cauſa fuerit ignorantiæ, perpetraritque quippiam ex ignorantia, cuius ipſe extiterit cauſa, is planè afficit iniuria, ac eiuſmodi iure criminis arguetur: velut in ebriis euenit. Vino namque merſi, ſi quid mali perpetrarint, ſine controuerſia afferunt iniuriam: quandoquidem ipſi ſibi eius ignorantiæ cauſa extiterunt. In iis enim fuit, ne tantum proluerentur, vt ignorantes cæderent patrem. Idem in aliis eſt ignorantiis, quæ ex ipſis gignuntur facientibus, vt qui per ipſas inferant iniuriam, ſint iniuſti. Quorum autem non ipſi ſunt cauſa, ſed ignorantia, vt delinquant, neutiquam iniuſti. Eſt enimvero eiuſmodi ignorantia naturalis, velut neſcij infantes patres cædunt. Hæc nimirum naturalis inſcitia non facit vt ab actione infantes dicantur iniuſti. Ipſa ſiquidem hæc faciendi cauſa eſt inſcitia. Neque ipſi ſuæ ſunt cauſa inſcitiæ, ideo ne iniuſti quidem dicuntur. Verùm de deferenda iniuria quid dicemus? vtrùm qui afficit iniuria, ſponte afficitur, an non? Iuſta namque, & iniuſta, ſponte agimus: at non ſponte afficimur iniuria. Cruciatus ſiquidem deuitamus: & proinde non dubium quin nõ ſpõte afficiamur iniuria, quòd vltro nemo lædi ſufferat. Nã affici iniuria, nonne eſt offendi? Et ita. At ſunt quibus licuit æquale aſſequi, ídq; aliis concedunt. Quòd ſi æquale conſequi, iuſtum fuit:

A οὐδ᾽ ὅτι μεταπίπτουσι, διὰ τοῦτ᾽ ἐστὶν οὐ φύσει. ἀλλ᾽ εἰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τὸν πλείω χρόνον οὕτω διαμένει ἡ ἀριστερὰ, ἀριστερὰ οὖσα, καὶ ἡ δεξιὰ, δεξιὰ τοῦτο φύσει ἐστίν. ὡσαύτως ἐπὶ τῶν φύσει δικαίων, μὴ, εἰ μεταβάλλοι διὰ τὴν ἡμετέραν χρῆσιν, διὰ τοῦτ᾽ οὐκ ἔστι φύσει δίκαιον· ἀλλ᾽ ἔστι. τὸ γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διαμένον, τοῦτο φύσει δίκαιον περιφανές. ὃ γὰρ ἂν ἡμεῖς θώμεθα καὶ νομίζωμεν, τοῦτο καὶ ἔστι δίκαιον ἤδη, καὶ καλοῦμεν κατὰ νόμον δίκαιον. βέλτιον οὖν δίκαιον τὸ κατὰ φύσιν, τοῦ κατὰ νόμον. ἀλλ᾽ ὃ ζητοῦμεν, δίκαιόν ἐστι πολιτικόν· τὸ δὲ πολιτικὸν, ἐστὶ τὸ νόμῳ, οὐ τὸ φύσει. τὸ δ᾽
B ἄδικον καὶ τὸ ἀδίκημα δόξειεν ἂν εἶναι ταὐτό· οὐκ ἔστι δέ. τὸ μὲν γὰρ ἄδικόν ἐστι τὸ τῷ νόμῳ ὡρισμένον· οἷον, τὴν παρακαταθήκην ἀποστερῆσαι ἄδικόν ἐστι· τὸ δ᾽ ἀδίκημά ἐστι τὸ ἤδη ἀδίκως τι πρᾶξαι. ὁμοίως δὲ τὸ δίκαιον καὶ τὸ δικαιοπράγημα οὐ ταὐτόν. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον τὸ τῷ νόμῳ ὡρισμένον· τὸ δὲ δικαιοπράγημα, τὸ τὰ δίκαια πράττειν. πότε οὖν δίκαιον, καὶ πότε οὔ; ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ὅταν πράττῃ κατὰ προαίρεσιν καὶ ἑκουσίως· (τὸ δὲ ἑκουσίως ὃ ἦν, εἴρηται ἐν τοῖς ἐπάνω ἡμῖν) καὶ ὅταν εἰδὼς καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ οὗ ἕνεκα, τότε δίκαιον πράττει. ὁμοίως καὶ ὡσαύτως καὶ * ὁ ἄδικος ἔσται, ὁ εἰδὼς καὶ * κ. ὁ δίκαιος
C ὃν, καὶ ᾧ, καὶ οὗ ἕνεκα. ὅταν δὲ μηδὲν τούτων εἰδὼς πράξῃ τι ἄδικον, ἄδικος μὲν οὐκ ἔστιν, ἀτυχὴς δέ. εἰ γὰρ οἰόμενος τὸν πολέμιον ἀποκτείνειν, τὸν πατέρα ἀπέκτεινεν, ἄδικον μέν τι ἔπραξεν· ἀδικεῖ μέντοι οὐδένα, ἀτυχεῖ δέ. ἐπεὶ οὖν τὸ μὴ ἀδικεῖν τὰ ἄδικα πράττοντα ἐν τῷ ἀγνοεῖν ἐστι τοῦτο, ὃ καὶ μικρὸν ἐπάνω ἐλέγετο, ὅταν μὴ εἰδὼς μήθ᾽ ὃν βλάπτει, μήθ᾽ ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκεν· ἀλλ᾽ ἤδη τὴν ἄγνοιαν διαιρετέον ἐστὶ, πῶς ἂν γινόμενος τῆς ἀγνοίας, ὃν βλάπτῃ οὐκ ἀδικήσει. ἔστω δὴ οὖν ὁ διορισμός· ὅταν μὲν γὰρ ἡ ἄγνοια αἰτία ᾖ τοῦ πρᾶξαί τι, οὐχ ἑκὼν τοῦτο πράττει· ὥστε οὐκ ἀδικεῖ. ὅταν δὲ τῆς

Nicom. lib. 3. cap. 1.

D ἀγνοίας αὐτὸς ᾖ αἴτιος, καὶ πράττῃ τι κατὰ τὴν ἄγνοιαν, ἧς αὐτὸς αἴτιός ἐστι, τότε ἤδη ἀδικεῖ, καὶ δικαίως αἴτιος ὁ τοιοῦτος κληθήσεται· οἷον ἐπὶ τῶν μεθυόντων. οἱ γὰρ μεθύοντες, καὶ πράξαντές τι κακὸν, ἀδικοῦσι· τῆς γὰρ ἀγνοίας αὐτοί εἰσιν αἴτιοι. ἐξῆν γὰρ αὐτοῖς μὴ * πίνειν τοσοῦτον, ὥστ᾽ ἀγνοήσαντα τύπτειν τὸν πατέρα. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀγνοιῶν ὅσαι μὴ γίνονται δι᾽ αὐτούς, οἱ κατ᾽ αὐτὰς ἀδικοῦντες ἄδικοι. ὧν δὲ μὴ αὐτοί εἰσιν αἴτιοι, ἀλλ᾽ ἡ ἄγνοια κἀκείνοις ἐστὶν αἰτία τοῖς πρᾶξασι τοῦ πρᾶξαι, οὐκ ἄδικοι. ἔστι δ᾽ ἡ τοιαύτη ἄγνοια ἡ φυσική, οἷον τὰ παιδία ἀγνοοῦντα τοὺς πατέρας, τύπτου-

* κ. πιεῖν

E σιν· ἀλλ᾽ ἡ ἐν τούτοις ἄγνοια φυσικὴ οὖσα, οὐ ποιεῖ διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην τὰ παιδία λέγεσθαι ἄδικα. ἡ γὰρ ἄγνοια αἰτία τοῦ πράττειν ταῦτα· τῆς δ᾽ ἀγνοίας οὐκ αὐτὰ αἴτια. διὸ οὐκ ἄδικα λέγονται. ὥσπερ δὲ τοῦ ἀδικεῖσθαι πῶς; πότερον ἑκόντα ἐστὶν ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ; δίκαια μὲν γὰρ καὶ ἄδικα πράττομεν ἑκόντες, ἀδικούμεθα δὲ οὐκέτι ἑκόντες· τὸ γὰρ κολάζεσθαι φεύγομεν. ὥστε δῆλον ὅτι οὐκ ἂν ἀδικοίμεθα ἑκόντες. οὐδεὶς γὰρ ἑκὼν βλάπτεσθαι ὑπομένει. τὸ γὰρ ἀδικεῖσθαι, βλάπτεσθαί ἐστι. ναί. ἀλλ᾽ εἰσί τινες οἳ δέον αὐτοῖς τὸ ἴσον ἔχειν παραχωροῦσι τισίν. ὥστε εἰ τὸ ἴσον ἔχειν ἦν δίκαιον,

Nicom. lib. 5. c. 11.

ὃ ἔλαττον ἔχειν ἀδικεῖσθαί ἐστιν· ἔλαττον δὲ ἔχει ἑκών· ἑκὼν ἄρα, φησὶν, ἀδικεῖται. ἀλλ' ἐντεῦθεν πάλιν δῆλον ὅτι οὐχ ἑκών. πάντες γὰρ οἱ ἔλαττον λαμβάνοντες, ἀντικαταλλάττονται ἢ τιμὴν, ἢ ἔπαινον, ἢ δόξαν, ἢ φιλίαν, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων. ὁ δ' ἀντικαταλλαττόμενός τι, ἀνθ' οὗ προΐεται, οὐκέτι ἀδικεῖται· * εἰ δὲ μὴ, ἀδικεῖται· ἔτι πάλιν οἱ τὸ ἔλαττον λαμβάνοντες, καὶ ἀδικούμενοι, * εἰ οὐκ ἴσον λαμβάνουσιν, οὗτοι καλλωπίζονται καὶ σεμνύνονται ἐπὶ τῶν τοιούτων, ὅτι φασὶν ἐξόν μοι ἴσον λαμβάνειν, οὐκ ἐλάμβανον, ἀλλὰ παρῆκα τῷ πρεσβυτέρῳ, ἢ τῷ φίλῳ. ἀδικούμενος δέ γε οὐδεὶς σεμνύνεται. εἰ δ' ἐπὶ τοῖς ἀδικήμασι μὴ σεμνύνονται, ἐπὶ δὲ τούτοις σεμνύνονται, ὅλως οὐκ ἂν ἀδικοῖντο οὕτως ἐλαττούμενοι. εἰ δὲ μὴ ἀδικοῦνται, οὐδ' ἂν ἑκόντες ἀδικοῖντο. Πρὸς δὴ ταῦτα τοῖς ἐν τοιούτοις λόγοις ὁ ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς λόγος ἐναντιοῦται· ὁ γὰρ ἀκρατὴς βλάπτει αὐτὸς αὑτὸν εἰδώς· ὥστε ἑκὼν αὐτὸς ὑφ' αὑτοῦ ἀδικεῖται. ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ διορισμὸς προστεθεὶς κωλύσει τὸν λόγον τοῦτον. ἔστι δὲ ὁ διορισμὸς οὗτος, τὸ μηδένα βούλεσθαι ἀδικεῖσθαι. ὁ δέ γε ἀκρατὴς, βουλόμενος πράττει τὰ κατὰ τὴν ἀκρασίαν· ὥστε αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ· βούλεται ἄρα τὰ φαῦλα πράττειν αὑτῷ. ἀλλ' οὐδεὶς βούλεται ἀδικεῖσθαι· ὥστ' οὐδ' ὁ ἀκρατὴς αὐτὸς αὑτὸν ἑκὼν ἀδικοίη. ἀλλ' ἴσως ἐνταῦθα πάλιν ἀπορήσειεν ἄν τις, ἆρά γε ἐνδέχεται αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖν; ἐκ μὲν δὴ τοῦ ἀκρατοῦς σκοπουμένῳ ἔοικεν ἐνδέχεσθαι. καὶ πάλιν οὕτως· εἰ γὰρ ἃ ὁ νόμος προστάττει πράττειν, ταῦτά ἐστι δίκαια, ὁ μὴ πράττων ταῦτα, ἀδικεῖ· καὶ εἰ πρὸς ὃν κελεύει πράττειν, πρὸς τοῦτον εἰ μὴ πράττει, τοῦτον ἀδικεῖ· ὁ δὲ νόμος κελεύει σώφρονα εἶναι, οὐσίαν κεκτῆσθαι, σώματος ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα· ὁ ἄρα ταῦτα μὴ πράττων, ἀδικεῖ αὑτόν. εἰς οὐθένα γὰρ ἄλλον τῶν τοιούτων ἀδικημάτων ἡ ἀναφορά ἐστιν. ἀλλὰ μή ποτε ταῦτα οὐκ ἀληθῆ ᾖ, οὐδ' ἐνδέχεται αὑτὸν ἀδικεῖν αὑτόν. τὸν γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐνδέχεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πλέον ἔχειν καὶ ἔλαττον, οὐδ' ἑκόντα ἅμα καὶ ἄκοντα· ἀλλὰ μὴν ὁ ἀδικῶν, ᾗ ἀδικεῖ, πλέον ἔχει· ὁ δ' ἀδικούμενος, ᾗ ἀδικεῖται, ἔλαττον. εἰ ἄρα αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ, ἐνδέχεται τὸν αὐτὸν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ πλεῖον ἔχειν καὶ ἔλαττον. ἀλλὰ τοῦτ' ἀδύνατον· οὐκ ἄρα ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι ὁ μὲν ἀδικῶν, ἑκὼν ἀδικεῖ· ὁ δὲ ἀδικούμενος, ἄκων ἀδικεῖται. ὥστε εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν, ἐνδέχοιτ' ἂν ἅμα καὶ ἀκουσίως καὶ ἑκουσίως πράττειν τι. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. οὐκ ἄρα οὐδ' οὕτως ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι εἴ τις λαμβάνοι ἐκ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων. ἀδικοῦσι γὰρ πάντες ἤτοι παρακαταθήκην ἀποστεροῦντες, ἢ μοιχεύοντες, ἢ κλέπτοντες, ἢ τι ἄλλο τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων ποιοῦντες. οὐδεὶς δὲ πώποτε αὐτὸς αὑτὸν παρακαταθήκην ἀπεστέρησεν, οὐδ' ἐμοίχευσε τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, οὐδ' ἔκλεψεν αὐτὸς τὰ ἑαυτοῦ. ὥστε εἰ τὸ μὲν ἀδικεῖν ἐν τοῖς τοιούτοις ἐστὶ, τούτων δὲ μηθὲν ἐνδέχεται πρὸς αὑτὸν ποιεῖν, οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο αὐτὸν ἀδικεῖν·

* Lego, εἰ δὲ μὴ ἀδικοῦνται, οὐχ ἑκόντες ἄρα ἀδικοῦνται. vt mox, εἰ δὲ μὴ ἀδικῶνται &c. ſic ferè Valla.

* γρ. ἐξὸν

Nicom. lib. 5. c. vlt.

A & minus habere, iniuria affici, ſpontéque minus habet, ſponte ergo, ait, quis afficitur iniuria. Verùm manifeſtum hinc quoque eſt, quòd nemo ſponte læditur. Nam cuncti, qui minùs conſequuntur, illius vice nanciſcuntur aut honorem, aut laudem, aut gloriam, aut amicitiam, aut aliud quid id genus. Verùm qui in vicem alicuius aliquid recipit, cuique rependitur pro eo quod amittit, neutiquam afficitur iniuria. Quòd ſi iniuria non afficitur, ne quidem ſponte ergo. Rurſus qui minùs aſſequuntur, & quatenus æquale non accipiunt, affecti iniuria, iidem nobilitari & exornari hac de cauſa euadunt: quòd dicant, Æquale mihi B capere licuit, at nolui: ceſſi equidem ſeniori aut amico. Atqui affectus iniuria, nemo id ſibi laudi ducit, neque iactat ſe ideo. Quòd ſi acceptis iniuriis nulla gloriatio eſt, at propter iſta gloriari ſolent, prorſus neceſſe eſt, vt qui hoc modo minùs acceperint, nulla iniuria fuerint affecti. Quòd ſi iniuriæ non ſubiiciuntur, ne quidem ſponte afficiuntur iniuria. Interim in huiuſmodi oratione, controuerſari videmur incontinentibus: quandoquidem incontinens, nequiter agendo, ſe offendit, idque ſponte facit: conſultò igitur ſeſe ipſe lædit: proinde ſponte ipſe à ſeſe afficitur iniuria. Cæterùm hîc propoſita definitio, hanc præpodiet rationem. Eſt autem definitio, Neminem velle affici C iniuria. At incontinens, volens incontinenter agit: proinde ſi ipſe ſe afficit iniuria, vult ergo mala ſibi infligere. Atqui vult nemo affici iniuria, proinde ne incontinens quidem ipſe, ſeſe ſponte affecerit iniuria. Cæterùm hinc fortaſſis ambigat quiſpiam, numquid accidat vt ſibi quiſquam inferat iniuriam. In incontinentem ſiquidem iniecta conſideratione videatur contingere, hoc nempe modo, ſi quæ agenda lex iubet, ea ſunt iuſta, qui non agit ea, iniuſtè facit. at ſi erga quem agendum iubeat, neutiquam erga eundem id egerit, ipſum afficit iniuria. Lex certè temperantem eſſe iubet, rem ſuam non obligare, ſiue rem facere, corpus curare, ac id genus alia. Qui ergo hæc non peragit, ſe D afficit iniuria: quandoquidem erga alium neminem, talium eſt affectio iniuriarum. Sed videndum ne hæc parum vera extiterint, vt contingat ſe quempiam afficere iniuria. Contingere enim quî poteſt, vt eodem tempore plus quiſpiam habeat, & minus: vt ſimul ſponte, & inuitò agat quicquam? Siquidem qui afficit iniuria, quatenus afficit, plus admittit: iniuria affectus, quatenus afficitur, minùs. Quòd ſi ipſe ſibi infert iniuriam, contigerit vt per idem tempus plus idem habeat, & minùs. Verùm hoc fieri non poteſt. Non ergo ſe quiſpiam affecerit iniuria. Rurſus, qui afficit iniuria, ſponte facit iniuriam, at affectus iniu- E ria, inuitus fert iniuriam. Proinde ſi contingat ſe quempiam afficere iniuria, contigerit ſimul & inuitò, & ſponte quicquam agere. Id autem fieri non poteſt: ne quidem igitur ita contigerit, ſibi quenquam inferre iniuriam. Rurſus, ſi conſiderauerit quiſpiam particulares iniurias, *idem apparet.* Nam quicumque alteri faciunt iniuriam, id illi faciunt, aut depoſito fraudando, aut adulterium committendo, aut aliquod eiuſmodi iniuriæ genus particulatim admittendo: nec tamen quiſpiam ſe vnquam depoſito fraudauit, neque ſuam adulterio vitiauit vxorem, neque ſibi furatus eſt. Itaque ſi iſtis modis infertur iniuria, neque contingit horum quicquam aduerſùm ſe facere, ne id quidem cōtigerit cuipiam ſe afficere iniuria.

Sin ſecus, ea non fuerit ciuilis iniuria, ſed domus adminiſtrationis, planéque familiaris. Anima ſiquidem in plures diſtributa partes, vnam habet ſuam quidem deteriorem, alteram verò meliorem: proinde ſi quid in anima procreetur iniuriarum, id partium aduersùm ſe inuicem eſt. Familiarem porrò iniuriam diſtribuimus in deteriorem ac meliorem, vt fiat aduersùm ſe iuſtum, & iniuſtum. Verũ id nos nunc conijectamus, ſed ciuile. Et proinde in id genus iniurias, quas nunc demum peruestigamus, neutiquam contingit vt ſe quiſquam afficiat iniuria. At inſuper vter afficit iniuria, & in vtro iniuria eſt, in eóne, qui vtcunque iniuſtè poſſideat, an in iudicante, atque diſtribuente, veluti in certaminibus? Enimvero qui præmium à præſide, atque hæc iudicante accepit, non ipſe facit iniuriam, tametſi ei iniuſtè tributum eſt: ſed qui tulit iudicium maléque attribuit, is affecit iniuria. Eſtque vbi idem afficiat iniuria, & vbi non. Nam quatenus verè, & vt iuſti natura poſtulabat, non iudicauit, catenus affecit iniuria: quatenus verò eidem iuſtũ eſſe viſum eſt, neutiquam affecit iniuria. Quoniam autem de virtutibus, & quæ ſint, & in quibus, & circa quę, iam dictum eſt: de ſingulíſque, quod, ſi recta agamus ratione, ſit optimum: ita ſimiliter ex recta ratione agere dicendo, eſt, vt ſi quis dixerit valetudinem fieri optimam, ſi quis ſalubribus veſcatur. Id vtique minùs apertum: & proinde dicat aliquis, Aperito mihi quæ ſunt ſalubria. Idem erit in ratione, & tam quid ſit ratio, quàm quæ ſit recta ratio *ſcire poſtulabit*. Fermè fuerit neceſſarium, primùm in quo ratio gignitur conſiderare.

CAPVT XXXV.

De duplici vi mentis & vtriuſque habitu.

PAucis equidem de anima antea locuti, diximus animæ partem eſſe, quæ habeat rationem, partem, quæ ſit rationis expers. Ea, inquam, pars vna animæ habens rationem, in duas eſt partes diſtributa: quarum vna quidem conſultatrix, altera autem ſcientiæ indagatrix. Quæ quòd inter ſe inuicem diſtinguantur, ex ſubiectis facile fuerit intueri. Nam quemadmodum inter ſe inuicem differunt colores, & ſuccus, & ſonus, & odor, itidem alios ipſis ſenſus natura accommodauit. Sonum nanque auditu, ſuccum guſtu cognoſcimus, & colorem viſu. Similiter, cætera quoque ita ſe habere oportet exiſtimare. Quòd porrò alia ſint ſubiecta, alias quoque eſſe animæ partes manifeſtũ eſt, quibus illa cognoſcimus. [illegible]ud ſiquidem intellectu percipitur, (intell[illegible]ant) aliud ſenſu (ſenſile appellant) Atqui ſubiecta illa, anima deprehendimus. Alia ergo pars fuerit, quę circa ſenſilia, & alia, quæ circa intellectilia. Conſultatrix autem circa ſenſilia, & ea quæ in motu ſunt, verſatur, atq; prorſus circa omnia quæ in ortu interitúque ſunt. Nam conſultamus de eis quæ in noſtra ſunt poteſtate agendi ac non agendi cum delectu, circa quæ conſilium ac delectus eſt agendi, *vel non agendi*: Hæc nimirum ſenſilia, in motúq; ad permutandum. Proinde pars animæ qua res agendas aut non agendas deligimus, ſenſilis. His itaq; definitis, deinceps dicendũ fuerit, quãdoquidẽ de veritate eſt nobis ſermo, & verũ cuiuſmodi ſit conſideramus, (eſt autem ſcientia, prudẽtia, mens, ſapientia, exiſtimatio) *dicendũ inquam fuerit*, circa quod vnumquodque iſtorũ ſit.

A Εἰ δὲ μή, οὔ τοί γε πολιτικὸν ἀδίκημα, ἀλλὰ τὸ οἰκονομικόν. ἡ γὰρ ψυχὴ εἰς πλείω μεμερισμένη, ἔχει τι αὐτῆς, τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ βέλτιον. ὥστ' εἴ τι γίνεται* τῶν ἐν ψυχῇ ἀδικημάτων, μερῶν πρὸς ἄλληλα. τὸ οἰκονομικὸν γὰρ ἀδίκημα διειλόμεθα, τῷ ἐστὶ τὸ χεῖρον καὶ βέλτιον, ὥς γίνεσθαι πρὸς αὐτὸν ἄδικον καὶ δίκαιον. οὐ τοῦτο δ' ἡμεῖς ἐπισκοπούμεθα, ἀλλὰ τὸ πολιτικόν. ὥστε τοῖς τοιούτοις ἀδικήμασιν ἐν οἷς ἡμεῖς ζητοῦμεν, οὐκ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. πότερον δὲ πάλιν ἀδικεῖ, καὶ ἐν ποτέρῳ ἐστὶ τὸ ἀδίκημα, ἐν τῷ ἀδίκως ὁποιοῦν ἔχοντι, ἢ τῷ κρίναντι, καὶ τῷ ἀπονείμαντι, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀγῶσι; καὶ γὰρ ὁ λαβὼν B τὸν φοίνικα παρὰ τοῦ ἐφεστῶτος, καὶ ταῦτα κρίναντος, οὐκ *ἀδικεῖ, κἂν ἀδίκως αὐτῷ ἀποδοθῇ· ἀλλ' ἤδη ὁ κρίνας κακῶς καὶ δοὺς, οὗτος ἀδικεῖ· καὶ οὗτος ἔστι μὲν ᾗ ἀδικεῖ, ἔστι δὲ ᾗ οὐκ ἀδικεῖ. ᾗ μὲν γὰρ τὸ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ φύσει ὂν δίκαιον μὴ ἔκρινε, ταύτῃ ἀδικεῖ·* ᾗ δὲ τὸ αὐτῷ δοκοῦν εἶναι δίκαιον, οὐκ ἀδικεῖ. ἐπεὶ δὴ ὑπὲρ τῶν ἀρετῶν εἴρηται καὶ τίνες εἰσὶ, καὶ ἐν τίσι, καὶ περὶ ποῖα, καὶ περὶ ἑκάστης αὐτῶν, ὅτι εἰ πράττομεν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον* τὸ βέλτιστον, τὸ μὲν οὕτως εἰπεῖν, τὸ δὲ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, ὅμοιόν ἐστιν, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι, ὅτι ὑγίεια ἄριστ' ἂν γένοιτο, εἴ τις τὰ ὑγιεινὰ προσφέροιτο· τὸ δὴ τοιοῦτον ἀσαφές. ἀλλ' ἐρεῖ C μοι, τὰ ποῖα διασαφηκότων ἐστὶν ὑγιεινά. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου, τί ἐστιν ὁ λόγος, καὶ τίς ὁ ὀρθὸς λόγος. ἀναγκαῖον ἴσως ἐστὶ πρῶτον μὲν ἐν ᾧ ὁ λόγος ἐγγίνεται, ὑπὲρ τούτου διελέσθαι.

* Suſpectus locus.

Nicom. lib. 5. c. 11.

* γρ. ᾗ δὲ τὸ α. [illegible]

Nicom. lib. 7. cap. 1.

* Valla, τὸ βέλ. vel ἄρ.

Videtur aliquid deeſſe.

ΚΕΦΑΛ. λε΄.

Περὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ περὶ ψυχῆς πάλιν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, ἐπιστήμης, τέχνης, φρονήσεως, νοῦ, σοφίας, ὑπολήψεως, συνέσεως, καὶ δεινότητος. καὶ ἀπορίαι περὶ αὐτῶν ποικίλαι.

ΔΙῄρηται μὲν οὖν ὑπὲρ ψυχῆς ὡς τύπῳ καὶ πρότερον, ὅτι τὸ μὲν αὐτῆς ἐστὶ λόγον ἔχον, τὸ δὲ ἄλογον μόριον τῆς ψυχῆς. ἔστι δὴ εἰς δύο τινὰ διαίρεσιν ἔχον, τὸ D λόγον ἔχον μόριον τῆς ψυχῆς· ὧν ἐστὶ τὸ μὲν βουλευτικὸν, τὸ δὲ ἐπιστημονικόν. ὅτι δὲ ἕτερα ἀλλήλων ἐστὶν, ἐκ τῶν ὑποκειμένων ἂν γένοιτο φανερόν. ὥσπερ γὰρ δὴ ἕτερά ἐστιν ἀλλήλων χρῶμά τε καὶ χυμὸς, καὶ ψόφος καὶ ὀσμή, ὡσαύτως καὶ τὰς αἰσθήσεις ἑτέρας αὐτῶν ἡ φύσις ἀπέδωκε. ψόφον μὲν γὰρ ἀκοῇ, χυμὸν δὲ γεύσει γνωρίζομεν, χρῶμα δὲ ὄψει. ὁμοίως δὲ καὶ τἆλλα τὸν αὐτὸν τρόπον δεῖ ὑπολαμβάνειν. ἐπεὶ δὴ ἕτερα τὰ ὑποκείμενά ἐστιν, ἕτερα καὶ τὰ τῆς ψυχῆς εἶναι δεῖ μέρη, οἷς ταῦτα γνωρίζομεν. ἕτερον δή ἐστι τὸ νοητὸν καὶ τὸ αἰσθητόν· ταῦτα δὲ ψυχῇ γνωρίζομεν. ἕτερον ἄρ' ἂν εἴη τὸ μόριον τὸ E περὶ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητά. τὸ δὴ βουλευτικὸν, περὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ ἐν κινήσει, καὶ ἁπλῶς ὅσα ἐν γενέσει τε καὶ φθορᾷ ἐστίν. βουλευόμεθα γὰρ ὑπὲρ τούτων ἃ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ καὶ πρᾶξαι καὶ μὴ πρᾶξαι προαιρουμένοις, περὶ ἃ ἐστὶ βουλὴ καὶ προαίρεσις τοῦ πρᾶξαι, ἢ μὴ πρᾶξαι· ταῦτα δ' ἐστὶν αἰσθητά, καὶ ἐν κινήσει τοῦ μεταβάλλειν. ὥστε τὸ προαιρετικὸν μόριον τῆς ψυχῆς, κατὰ τὸν λόγον* τῶν αἰσθητῶν ἐστι. τούτων δὴ διωρισμένων, μετὰ ταῦτα λεκτέον ἂν εἴη, ἐπεὶ ὑπὲρ ἀληθοῦς ἐστιν ὁ λόγος, καὶ τἀληθὲς ὡς ἔχει σκοπούμεθα. (ἔστι δὲ ἐπιστήμη, φρόνησις, νοῦς, σοφία, ὑπόληψις) περὶ τί δὴ ἕκαστον τούτων ἐστίν.

Nicom. lib. 6. c. 2.

* γρ. τῶν αἰσθητῶν. Vallæ codd. aliter.

Nicom. lib. 6. c. 3.

Ἡ μὲν οὖν ἐπιστήμη ἐστὶ περὶ τὸ ἐπιστητὸν, καὶ τοῦτο μετὰ * ἀποδείξεως καὶ λόγου διατεινόμενον. ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ πρακτὰ, ἐν οἷς αἵρεσις καὶ φυγὴ, καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ πρᾶξαι καὶ μὴ πρᾶξαι. ἔστι δὲ τῶν ποιουμένων καὶ πραττομένων οὐ ταὐτὸ τὸ ποιητικὸν καὶ πρακτικόν. τῶν μὲν γὰρ ποιητικῶν ἐστὶ τὸ παρὰ τὴν ποίησιν ἄλλο τέλος· οἷον παρὰ τὴν οἰκοδομικὴν, ἐπειδή ἐστιν οἰκίας ποιητικὴ, οἰκία αὐτῆς τὸ τέλος παρὰ τὴν ποίησιν. ὁμοίως ἐπὶ τεκτονικῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ποιητικῶν. ἐπὶ δὲ τῶν πρακτικῶν οὐκ ἔστιν ἄλλο οὐδὲν τέλος παρ' αὐτὴν τὴν πρᾶξιν· οἷον παρὰ τὸ κιθαρίζειν οὐκ ἔστιν ἄλλο τέλος οὐδὲν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τέλος ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ πρᾶξις. περὶ μὲν οὖν τὴν πρᾶξιν καὶ τὰ πρακτὰ, ἡ φρόνησις. περὶ δὲ τὴν ποίησιν καὶ τὰ ποιητὰ, ἡ τέχνη. ἐν γὰρ τοῖς * ποιητοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς πρακτοῖς ἐστὶ τὸ τεχνάζειν. ὥστε ἡ φρόνησις ἂν εἴη ἕξις τις προαιρετικὴ καὶ πρακτικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὄντων καὶ πρᾶξαι εἰς τὸ συμφέρον ἤδη καὶ σπουδαῖον. ἔστι δ' ἡ φρόνησις ἀρετὴ, ὡς δόξειεν ἂν, οὐκ ἐπιστήμη. ἐπαινετοὶ γάρ εἰσιν οἱ φρόνιμοι· ὁ δ' ἔπαινος ἀρετῆς. ἔτι δ' ἐπιστήμης μὲν πάσης ἀρετή ἐστι· φρονήσεως δὲ ἀρετὴ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὡς ἔοικεν αὐτή τις ἐστὶν ἀρετή. ὁ δὲ νοῦς ἐστι περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν νοητῶν καὶ τῶν ὄντων. ἡ μὲν γὰρ ἐπιστήμη τῶν μετ' ἀποδείξεως ὄντων ἐστίν· αἱ δ' ἀρχαὶ ἀναπόδεικτοι. ὥστ' οὐκ ἂν εἴη περὶ τὰς ἀρχὰς ἡ ἐπιστήμη, ἀλλὰ νοῦς. ἡ δὲ σοφία ἐστὶν ἐξ ἐπιστήμης καὶ νοῦ συγκειμένη. ἔστι γὰρ ἡ σοφία [illegible] περὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἤδη δεικνύμενα, περὶ ἃ ἡ ἐπιστήμη. ἣ μὲν οὖν περὶ τὰς ἀρχὰς, τοῦ νοῦ αὐτὴ μετέχει· ἣ δὲ περὶ τὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς μετ' ἀποδείξεως ὄντα, τῆς ἐπιστήμης μετέχει. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ σοφία ἐστὶν ἐκ νοῦ καὶ ἐπιστήμης συγκειμένη. ὥστ' εἴη ἂν περὶ ταῦτα, περὶ ἃ καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ ἐπιστήμη. ἡ δὲ ὑπόληψίς ἐστιν, ᾗ ὑπὲρ ἁπάντων ἐπαμφοτερίζομεν, πότερόν ἐστι ταῦτα οὕτω καὶ μὴ εἶναι. πότερον δ' ἐστὶν ἡ φρόνησις καὶ ἡ σοφία ταὐτὸν, ἢ οὔ; ἡ μὲν γὰρ σοφία ἐστὶ περὶ τὰ μετ' ἀποδείξεως καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα· ἡ δὲ φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα. λέγω δὲ οἷον εὐθὺ μὲν ἢ καμπύλον, καὶ κοῖλον καὶ τὰ τοιαῦτα, * ἤ ἐστι τοιαῦτα. τὰ δὲ συμφέροντα οὐκ ἔτι οὕτως ἔχουσι τὸ μὴ εἰς ἄλληλα μεταβάλλειν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι. καὶ νῦν μὲν συμφέρει τουτὶ, αὔριον δ' οὔ· καὶ τῷ μὲν, τῷ δ' οὔ· καὶ οὕτω μὲν συμφέρει, ἐκείνως δ' οὐ συμφέρει. περὶ δὲ τὰ συμφέροντά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἡ δὲ σοφία οὔ. ἕτερον ἄρα ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις. πότερον δ' ἐστὶν ἡ σοφία ἀρετὴ, ἢ οὔ; διὰ τούτων δῆλον ἂν γένοιτο, ὅτι ἐστὶν ἀρετὴ ἐξ αὐτῆς τῆς φρονήσεως. εἰ γὰρ ἡ φρόνησις ἀρετή ἐστιν (ὡς φαμὲν) τοῦ μορίου τοῦ ἑτέρου τῶν λόγον ἐχόντων· ἔστι δὲ χεῖρον ἡ φρόνησις τῆς σοφίας· περὶ χείρω γάρ ἐστιν (ἡ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸ θεῖον, ὡς φαμέν· ἡ δὲ φρόνησις, περὶ τὸ συμφέρον ἀνθρώπῳ) εἰ οὖν τὸ χεῖρον ἀρετή ἐστι, πολύ γε βέλτιον εἰκὸς [illegible] ἀρετὴν εἶναι. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ σοφία ἀρετή ἐστιν. [illegible] δὲ σύνεσις τί ἐστιν, ἢ περὶ τί; ἔστι δ' ἡ σύνεσις [illegible] οἷσπερ καὶ ἡ φρόνησις, περὶ τὰ πρακτά.

* γ. ὑπο-

* γ. ποιητικοῖς

* γ. ἀεὶ

A Scientia igitur, circa id quod ſub ſcientiam cadit: quod cum demonſtratione ac ratione eſt explicatum. Prudentia verò, circa ea quæ ſub actionem cadunt, in quibus delectus euitatióque, & in nobis agere, ac non agere eſt. Iam verò eorum quæ fiunt, quæque aguntur, non eſt communis quædã facultas tam ad faciendum quàm ad agendum apta. Facultati enim ad faciendũ idoneæ, aliud eſt præter effectionem finis. vt in ædificandi arte, cuius eſt domos ædificare, præter effectionem, finis ei eſt propoſitus, domus: idem eſt in arte fabrili, & reliquis omnibus quæ pertinent ad faciendũ aliquod opus. (vulgò effectiuas vocant, Græci ποιητικάς) At in iiis artibus quæ ad res agendas pertinent, (actiuas B vulgò vocant, Græci πρακτικάς) pręter actionem, nullus eſt alius finis: vt præter citharæ modulatum, finis non eſt alius: ſed id ipſum pro fine eſt, operatio atque actio. Circa actionem itaque, & quæ in agendo poſita ſunt, prudentia: circa effectionem, & quæ in faciendo poſita ſunt, ars: ſiquidem in faciendo potiùs quàm agendo, eſt artem exercere. Proinde fuerit prudentia, deligendi & agendi quæ in noſtra ſunt poteſtate, habitus, tendente ad commodum ipſa quoque actione. Prudentia virtus eſt, non (vt facile eſt intueri) ſcientia. Laudandi ſiquidem ſunt prudentes: at laus, virtutis eſt. Item ſcientiæ quidem omnis virtus eſt: at pruden- C tiæ, virtus non eſt, ſed (vt apparet) id ipſum quiddam, virtus eſt. Mens porrò, eſt circa principia intellectilium. Scientia verò eorum quæ ſunt cum demonſtratione. Atqui principia ſunt indemonſtrabilia: & proinde non circa principia ſcientia eſt, ſed mens. Sapientia porrò ex ſcientia mentéque conſtituitur. Complectitur enim ſapientia, tã principia quàm quæ ex principiis ſunt demonſtrata, circa quæ verſatur ſcientia. Quatenus igitur principia complectitur ſapientia, eſt ipſa quoque mentis particeps. At quatenus circa ea quæ poſt principia ſunt, cum demonſtratione, ſcientiæ eſt particeps: & proinde non dubium quin ſapientia ex mente ſcientiáque confletur. Proinde circa ea D verſabitur, circa quæ mens atque ſcientia. Exiſtimatio eſt, qua in omnibus ferimur ancipites, éane ita, an ſecus. Sed verùm prudentia & ſapientia idẽ eſt, an non? Sapientia enim eſt circa ea quæ cũ demonſtratione, quæq; ſemper ita habent. Prudentia non de talibus, ſed de his quæ ſunt in permutatione: quemadmodum rectum, inflexúmve, & cauum & talia, quæ ſunt eiuſmodi. At vtilia, & quæ conferunt, eo non habent modo, vt non inter ſe inuicem permutentur: ſed permutantur, vt nunc hoc conferat, quod cras non conferet: & huic liceat huic autẽ non: atq; hoc modo conferat. Atqui circa ea quæ conferunt, prudentia eſt, non ſapientia. Dif- E ferunt ergo inter ſe prudentia atque ſapientia. Vtrùm autem ſapientia virtus eſt, an non? Hinc perſpicuum eſt, ex ipſa certè prudentia, virtutem eſſe. Nam ſi virtutis eſt prudentia, partis nempe alterius (vt diximus) quæ ex ratione ſunt: éſtque prudentia, quàm ſapientia, deterior. Circa deteriora enim verſatur: quandoquidem ſapientia circa æternum diuinúmque, vt diximus, cùm prudentia de hominis ſit commodo. Quare ſi quod deterius, virtus eſt: æquum etiam fuerit, quod melius eſt, eſſe virtutem. Non dubiũ igitur quin ſapientia ſit virtus. Quid eſt autem, ſeu circa quod induſtria ſiue intelligentia? Eſt nempe induſtria, in quibus & prudentia, circa ea quæ ſub actionem cadunt.

Induſtrius ſiquidem ſiue intelligens dicitur, quatenus conſulere rectè aliquid, iudicare ac perſpicere potuerit; circa puſilla in puſilliſque eius iudiciũ eſt. Igitur induſtria atque induſtrius, prudentiæ, & prudentis pars: nec citra hæc. Neque enim induſtrium à prudente ſeparaueris. Idem profectò & in aſtutia exiſtimandum eſt. Nam aſtutia, & aſtutus, non eſt quidem prudentia, neque prudens: verumtamen prudens, aſtutus: ideo aſtutia adiuuat quodammodo prudentiam. Cæterùm aſtutus etiã malus dicitur: quemadmodum Mentor, aſtutus quidem fuiſſe viſus eſt, non etiam prudens. Prudẽtis namque, & prudentiæ eſt, optima expetere, eaq; ſemper ſibi proponere atque actitare: at aſtutiæ, & aſtuti fuerit, coniectare ex quibuſnam demum fiant ſingula, quæ ſub actionem cadunt, eaque ſibi parare. Aſtutus igitur in huiuſmodi ac circa talia eſſe videatur. Dubitauerit quiſpiam, & admirari potuerit, quòd loquentes de moribus, deque ciuili negotio, de ſapientia dicamus. Nempe quia primùm quidem de hac re non videatur eſſe aliena conſideratio, ſi (vt diximus) eſt virtus. Item philoſophi eſt, de iis omnibus vel obiter tractare quæ in eodem fuerint. At neceſſarium, cùm de his quæ in anima, loquimur, de omnibus dicere. Atqui eſt in animã ſapientia, proinde alienum non fuerit de anima quoque dicere. Quemadmodum verò habet aſtutia ad prudentiã, ita de cũctis virtutibus haberi putandũ eſt: velut, inquam, ſunt virtutes, quæ naturã ſunt ſingulis ingenitæ, tanquã impulſus quidam ad fortia ac iuſta, in vnoquoque citra rationẽ: necnon de ſingulis erga eiuſmodi poſſis cognoſcere. Sunt autem tam conſuetudine quàm conſilio. At quæ cum ratione ſunt, veluti temperantia, aut fortitudo, quatenus ſunt virtutes vt ingenitæ, laudabiles. Naturalis igitur virtus eã quæ citra rationẽ, à ratione ſeparata, parua eſt, & quæ laudatione digna nequaquã: ſi rationi & conſilio adiecta perfectã efficit virtutẽ: ideo etiã cum ratione exercetur; neq; citra rationẽ eſt ad virtutem naturalis impulſus: neq; rurſus ratio, atque delectus admodum perficitur, vt ſit virtus citra impulſũ naturalẽ. Ideo non rectè Socrates ſentiebat, cùm diceret virtutẽ eſſe rationes. Proficeret ſiquidẽ nihil, agendo fortia, atq; iuſta, qui neſciret, ac rationi non proponeret. Et proinde virtutẽ rationẽ eſſe, non rectè aiebat. Meliùs nunc *alij*. Nam iuxta rectã rationem honeſta agere, virtutẽ eſſe perhibent. At ne ita quidẽ rectè. Aget ſiquidẽ quiſpiã iuſta, nullo propoſito honeſtorũ, nulla cognitione, ſed irrationali aliquo impulſu. Rectè verò ita, & iuxta rectã rationẽ: ita, inquã, ſi ſicut recta iuſſerit ratio, ita agat. Cæterùm huiuſmodi tamen actio neutiquam ſub laudem cadit. Sed meliùs, vt nos definimus, cũ ratione impulſum eſſe ad honeſtatẽ. Hoc namque virtus, etiamque ſub laudem cadit. Vtrùm prudentia virtus, an nõ? ambigere namque quiſpiam potuerit. Verumenimuero hinc, eſſe virtutem, certum fuerit. Nam ſi iuſtitia, & fortitudo, cæteræq; virtutes, quòd honeſtorum, quæ ſub actionem cadant, laudabiles accidant, nõ dubium quin prudentia quoque eorum ſit quæ ſub laudem cadunt, quæque in virtutis ordinem veniunt. Nam ad quæ fortitudo agenda impellit, in eadem etiam prudentia: in totumque, vt ipſa præſcribit, ita etiã agit fortitudo. Proinde ſi hæc ſub laudem cadit, ea faciendo quæ præſcripſerit prudentia, etiam ſine controuerſia, prudentia ſub laudem cadit, virtúſque eſt.

A ὁ γὰρ συνετός που λέγεται περὶ δυνατὸς βουλεύσασθαι καὶ ἐν τῷ ὀρθῶς ἐπικρῖναι καὶ ἰδεῖν, περὶ μικρὸν δὲ καὶ ἐν μικροῖς ἡ κρίσις αὐτοῦ. ἔστιν οὖν ἡ σύνεσις καὶ ὁ συνετὸς μέρος τι φρονήσεως καὶ τοῦ φρονίμου, καὶ * οὐκ ἄνευ τούτου. οὐ γὰρ ἂν χωρίσαις τὸν συνετὸν τοῦ φρονίμου. ὁμοίως δ' ἂν δόξειεν ἔχειν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς δεινότητος· ἡ γὰρ δεινότης καὶ ὁ δεινός, οὐκ ἔστι μὲν οὔτε φρόνησις, οὔτε φρόνιμος. ὁ μέντοι φρόνιμος δεινός. διὸ καὶ συνεργεῖ πως τῇ φρονήσει ἡ δεινότης. ἀλλὰ δεινὸς μὲν καὶ ὁ φαῦλος λέγεται, οἷον Μέντωρ δεινὸς μὲν ἐδόκει εἶναι, ἀλλ' οὐ φρόνιμος ἦν. τοῦ γὰρ φρονίμου καὶ τῆς φρονήσεως ἐστὶ τὸ τῶν βελτίστων ἐφίεσθαι, καὶ τούτων προαιρετικὸν εἶναι καὶ πρα- B κτικὸν ἀεί· τῆς δὲ δεινότητος καὶ τοῦ δεινοῦ, σκέψασθαι ἐκ τίνων ἂν ἕκαστον γένοιτο τῶν πρακτῶν, καὶ τὸ ταῦτα πορίσασθαι. δόξειεν ἂν οὖν εἶναι ὁ δεινὸς ἐν τοῖς τοιούτοις τε καὶ περὶ ταῦτα.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ θαυμάσειε, διὰ τί περὶ ἠθῶν λέγοντες, καὶ πολιτικῆς τινος πραγματείας περὶ σοφίας λέγομεν. ἔπειτα ἴσως γε πρῶτον μὲν οὐκ ἀλλοτρία δόξειεν ἂν εἶναι ἡ σκέψις περὶ αὐτῆς, εἴπερ ἐστὶν ἀρετή, ὡς φαμέν. ἔπειτα δ' ἴσως ἐστὶ φιλοσόφου καὶ περὶ τῶν ἐπισκέψασθαι ὅσα ἐν τῷ αὐτῷ τυγχάνουσιν ὄντα. καὶ ἀναγκαῖον δέ, ἐπεὶ περὶ τῶν ἐν ψυχῇ λέγομεν, περὶ ἁπάντων λέγειν. ἔστι δὲ καὶ ἡ σοφία ἐν ψυχῇ· ὥστε οὐκ ἄλλως περὶ ψυχῆς ποιούμεθα τοὺς C λόγους. ὥσπερ δ' ἔχει ἡ δεινότης πρὸς φρόνησιν, οὕτως δόξειεν ἂν ἔχειν ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἁπασῶν. λέγω δ' οὖν· εἰσὶ γὰρ ἀρεταὶ καὶ φύσει ἐν ἑκάστοις ἐγγινόμεναι, οἷον ὁρμαί τινες ἐν ἑκάστῳ ἄνευ λόγου πρὸς τὰ ἀνδρεῖα καὶ τὰ δίκαια, καὶ καθ' ἕκαστον, καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα. εἰσὶ δὲ δὴ καὶ ἔθει καὶ προαιρέσει. αἱ δὲ μετὰ λόγου οὖσαι, τότε ἀρεταί εἰσιν ἐπαινεταὶ ἐπιγινόμεναι. ἔστιν οὖν ἡ φυσικὴ ἀρετὴ αὕτη ἡ ἄνευ λόγου, χωριζομένη μὲν τοῦ λόγου, μικρά, καὶ ἀπολειπομένη τοῦ ἐπαινεῖσθαι· προσθεῖσα δὲ τῷ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει προστεθεῖσα, τελείαν ποιεῖ τὴν ἀρετήν. διὸ καὶ συνεργεῖ τῷ λόγῳ, καὶ οὐκ ἔστιν ἄνευ τοῦ λόγου ἡ φυσικὴ ὁρμὴ πρὸς ἀρε- D τήν. οὐδ' αὖ ὁ λόγος καὶ ἡ προαίρεσις, οὐ πάνυ τελειοῦται πρὸς τὸ εἶναι ἀρετὴ ἄνευ τῆς φυσικῆς ὁρμῆς. διὸ οὐκ ὀρθῶς * Σωκράτης ἔλεγε, φάσκων εἶναι τὴν ἀρετὴν λόγον. οὐθὲν γὰρ ὄφελος εἶναι τὸ πράττειν τὰ ἀνδρεῖα καὶ τὰ δίκαια, μὴ εἰδότα, καὶ προαιρούμενον τῷ λόγῳ. διὸ τὴν ἀρετὴν ἔφη λόγον εἶναι. οὐκ ὀρθῶς· ἀλλ' οἱ νῦν βέλτιον. τὸ γὰρ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν τὰ καλὰ, τοῦτό φασιν εἶναι ἀρετήν. ὀρθῶς μὲν οὐδ' οὗτοι. πράξειε μὲν γὰρ ἄν τις τὰ δίκαια προαιρέσει μὲν οὐδεμιᾷ, οὐδὲ γνώσει τῶν καλῶν, ἀλλ' ὁρμῇ τινι ἀλόγῳ ὀρθῶς δὲ ταῦτα, καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. λέγω δέ, ὡς ἂν ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς κελεύσειεν ἄν, οὕτως ἂν πρᾶξεν. ἀλλ' ὅμως ἡ τοιαύτη πρᾶ- E ξις οὐκ ἔχει τὸ ἐπαινετόν. ἀλλὰ βέλτιον, ὡς ἡμεῖς ἀφορίζομεν, τὸ μετὰ λόγου εἶναι τὴν ὁρμὴν πρὸς τὸ καλόν. τὸ γὰρ τοιοῦτον καὶ ἀρετὴ καὶ ἐπαινετόν. πότερον δ' ἐστὶν ἡ φρόνησις ἀρετὴ ἢ * οὔ, ἀπορήσειεν ἄν τις ἢ μὴ ἀλλ' ἐντεῦθεν φανερὸν ὅτι ἀρετή. εἴπερ γὰρ δικαιοσύνη, καὶ ἀνδρεία, καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί, διὰ τὸ τῶν καλῶν πρακτικαί, ἐπαινεταί εἰσι, δῆλον ὡς καὶ ἡ φρόνησις τῶν ἐπαινετῶν ἄν τις εἴη, καὶ τῶν εἰς ἀρετὴν τεταγμένων. ἐφ' ἃ γὰρ ἡ ἀνδρεία ὁρμᾷ πράττειν, ἐπὶ ταῦτα καὶ ἡ φρόνησις. ὅλως γὰρ ὡς αὐτὴ * προστάττει, οὕτω καὶ ἡ ἀνδρεία πράττει. ὥστε * εἰ αὐτὴ ἐπαινετὴ τῷ πράττειν, ἃ ἂν * ἡ φρόνησις προστάττῃ, ἥ τε φρόνησις τελέως ἂν εἴη καὶ ἐπαινετὴ * ἀρετή.

* γρ. ἐκ αὖ.
Nicom. lib. 6. c. 12.
* Suprà cap. 1.
* γρ. ἢ, ἀπορήσειε γάρ.
* γρ. ὁ αὐτή. mendosè.
* γρ. εἰ.
* γρ. ἡ ἀρετή.

πότερον δ' ἐστὶν ἡ φρόνησις πρακτικὴ, ἢ οὔ, ἴδοι ἄν τις ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰς ἐπιστήμας ἐπιβλέψας, οἷον ἐπὶ τὴν οἰκοδομικήν. ἔστι γὰρ, ὡς φαμὲν, ἐν οἰκοδομικῇ, ὁ μὲν ἀρχιτέκτων προσαγορευόμενος, ὁ δὲ ὑπηρετῶν τούτῳ, οἰκοδόμος· οὗτος δ' ἐστὶ ποιητικὸς οἰκίας. ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ ἀρχιτέκτων, καθὸ οὗτος ἐπὶ οἰκίαν, ποιητικὸς οἰκίας. ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ποιητικῶν ἔχει, ἐν αἷς ἐστὶν ἀρχιτέκτων καὶ ὑπηρέτης· οὐκοῦν ποιητικός ἐστί τι καὶ ὁ ἀρχιτέκτων ἔσται καὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιητικὸς καὶ ὑπηρετικός. εἰ τοίνυν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει (ὥσπερ εἰκὸς καὶ εὔλογον) καὶ ἡ φρόνησις ἂν εἴη πρακτική. αἱ γὰρ ἀρεταὶ πᾶσαι πρακτικαί εἰσιν, ἡ δὲ φρόνησις, ὥσπερ ἀρχιτέκτων τις αὐτῶν ἐστιν. ὅπως γὰρ ἂν αὕτη προστάξῃ, οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ' αὐτὰς πράττουσιν. ἐπεὶ οὖν αἱ ἀρεταὶ πρακτικαὶ, καὶ ἡ φρόνησις πρακτικὴ ἂν εἴη. πότερον δὲ αὕτη πάντων ἄρχει τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, ὥσπερ δοκεῖ καὶ ἀπορεῖται, ἢ οὔ; τῶν γὰρ βελτιόνων οὐκ ἂν δόξειεν, οἷον τῆς σοφίας οὐκ ἄρχει. * ἀλλὰ, φασὶν, αὕτη ἐπιμελεῖται πάντων, καὶ κυρία ἐστὶ προστάττουσα. ἀλλ' ἴσως ἔχει ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ ὁ ἐπίτροπος· οὗτος γὰρ πάντων κύριος, καὶ πάντα διοικεῖ· ἀλλ' οὔπω οὗτος ἄρχει πάντων, ἀλλὰ παρασκευάζει τῷ δεσπότῃ σχολήν, ὅπως ἂν ἐκεῖνος μὴ κωλυόμενος ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων, ἐκκλείηται τοῦ τῶν καλῶν τι καὶ προσηκόντων πράττειν. οὕτω καὶ ὁμοίως τούτῳ ἡ φρόνησις, ὥσπερ ἐπίτροπός τίς ἐστι τῆς σοφίας, καὶ παρασκευάζει ταύτῃ σχολήν, καὶ ὃ ποιεῖ τὸ αὐτῆς ἔργον, κατέχουσα τὰ πάθη, καὶ ταῦτα σωφρονίζουσα.

Nicom. lib. 6. c. vlt.

* ἄρχειν εἶναι.

A Vtrùm prudentia ſub actionem cadit, an non? licuerit hinc noſſe cuiuis, ſpectando ſcientias, quemadmodum ædificaturam. Eſt namque in ædificatura, vt dici ſolet, vnus quidem quiſpiam architecton Græcè, (quem nos architectum nominamus) cui ſubminiſtrat ſeſe ædificator: is domus eſt effector. Eſt ſanè architectus, effector, cuius præſcripto ad domum extruendam ſe faber accingit. Idem in reliquis effectiuis habet, in quibus eſt architectus, & eius miniſter faber: is architectus erit, & huius ipſius faber, ac miniſter. Si igitur eodem modo etiam in virtutibus habet, (quod æquum ac rationi conſentaneum) etiam prudentia B ſub actionem cadit. Quandoquidem virtutes omnes ſub actionem cadunt, quarum prudentia tanquam architectus quidam eſt: quandoquidem vt ipſa præſcripſerit, ita virtutes, & qui ex virtutibus, agunt. Cùm igitur virtutes ſub actionem cadant, etiam ſub actionem cadet prudentia. Vtrùm omnibus quæ in animo, hæc imperat, vt cenſetur, pariterque ambigitur, an ſecus? Melioribus certè, vt ſapientia eſt, imperare videri par non eſt: ſed ea, vt dici ſolet, cuncta procurat, præſcribénſque domina eſt. Cæterùm forſitan, vt in ædibus habet atrienſis: is nanque præeſt omnibus, diſpen- C ſatque omnia, ſed nondum idem imperat omnibus. Verùm domino otium parat, ne is præpeditus rerum domeſticarum neceſſitate, diſſoluatur, quominus honeſti quippiam & officioſi agat. Ita atque ſimiliter prudentia, tanquam ſapientiæ quidam atrienſis, ei otium parat, vt ſuum peragat opus, affectus cohibendo, eoſque temperando.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΤΟ Β.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ MAGNORVM MORALIVM LIBER II.

GEORGIO VALLA PLACENTINO INTERPRETE.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ ἐπιεικείας.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα περὶ ἐπιεικείας δέοι ἂν ἐχόμενον ἐπισκέψασθαι, τί τέ ἐστι, καὶ ἐν τίσι, καὶ περὶ ποῖα. ἔστι δὴ ἡ ἐπιείκεια, καὶ ὁ ἐπιεικὴς, ὁ ἐλαττωτικὸς τῶν δικαίων τῶν κατὰ νόμον. ἃ γὰρ ὁ νομοθέτης ἀδυνατεῖ καθ' ἕκαστα ἀκριβῶς διελεῖν, (ἀλλὰ καθόλου λέγει) ὁ ἐν τούτοις παραχωρῶν, καὶ ταῦθ' αἱρούμενος ἃ ὁ νομοθέτης ἐβούλετο μὲν * καὶ καθ' ἕκαστα διελεῖν, οὐκ ἠδυνήθη δὲ, ὁ τοιοῦτος ἐπιεικής. οὐκ ἔστι δὲ ἐλαττωτικὸς τῶν δικαίων ἁπλῶς. τῶν μὲν γὰρ φύσει, καὶ ὡς ἀληθῶς ὄντων δικαίων, οὐκ ἐλαττοῦται, ἀλλὰ τῶν κατὰ νόμον, ἃ ὁ νομοθέτης ἀδυνατῶν ἀπέλιπεν.

Nicom. lib. 5. c. 14.

* ἠδύνατο

D

CAPVT I.

De æquitate.

POST ea quæ tradidimus, par videtur vt de æquitate diſſeramus, quidque ſit, & in quibus, & circa qualia. Æquitas autem, homóque æquus is eſt qui de ſuo iure cedit, quod ei legibus cōpetit: nā qui in iis quæ legiſlator particulatim examinatè & ad vnguem definire non poteſt, (in vniuerſum E enim loquitur) ſuo iure cedit, idque ſequitur quod voluiſſet quidem legiſlator etiam particulatim definire, ſed non potuit: is eſt homo æquus. Porrò autem non omni iure cedit is ſimpliciter. quandoquidem quæ natura, ac verè iuſta ſunt, non diminuit, ſed ea duntaxat quæ legiſlator deſeruit, cùm explere non poſſet.

CAPVT II.

De Modeſtia.

A MOdeſtia, ac modeſtus, ſiue æqui & boni intelligens, eſt, circa quæ & æquitas, nempe circa iuſta, quæ omiſſa à legislatore, non ſatis ad vnguem definita ſunt, vt iudex inueniatur eorum quæ legislator omiſit, certóque cognoſcit à legislatore prætermiſſa, quæ iuſta ſunt; is modeſtus eſt. Itaque non citra æquitatem modeſtia. Iudicare ſiquidem, modeſti: agere verò, ad iudiciúmque perducere, æqui fuerit.

CAPVT III.

De promptitudine.

B PRomptitudo ſiue facultas illa per quam ad recta ineunda conſilia ſumus apti, eſt circa quæ & prudentia, nempe circa ea quæ ſub actionem cadunt: quippe quæ circa delectum & vitationem. Eſt ſane non citra prudentiam. Nam prudentia horum effectrix eſt: at promptitudo ſiue recta deliberatio, habitus ſeu affectio, vel quiduis huiuſmodi, per quã facilè intelligimus quid ſit in rebus agendis factu optimum & vtiliſſimum. Et proinde promptitudinis ea videri nõ debent, quæ for-
C tuitò rectè eueniant. Nam quibus ratio deeſt, quid optimum ſit, conſiderans: cui bene ac feliciter aliquid euenerit, huic boni conſilij laudem haud meritò tribueris, ſed fortunatum rectè prædicaris. Nam quæ feliciter euenerint citra iudicantis rationẽ, felicitates æquũ eſt appellare. Sed nonne iuſti eſt, colloquio & conuerſatione æquale cuilibet attribuere: vt, inquam, qualis fuerit quilibet, ita cum eo ille colloquatur, an non? Id certè aſſentatoris, & delectantis, eſſe plane videtur. Ceterùm pro cuiuſque dignitate verſari, conſuetudinemque habere cum omnibus, id iuſti & probi omnino eſſe videbitur. Dubitare etiã fortè quiſpiã
D potuerit, an iniuriã inferre ſit offendere ſponte, atque ita vt ſcias, & quem, & quomodo, & qua de cauſa. Eſt autem nocumentum & iniuria, de bonis, ac circa bona. Afferens ergo iniuriam, & iniuſtus, cognouerit & qualia bona, & qualia mala ſint. Id autem, ac talia percallere, prudentis atque prudẽtiæ eſt. Hoc modo fuerit abſurdum, vt bonum ingens prudentia, comitetur iniuſtum. An exiſtimandum non eſt, ex iniuſtum prudentia comitetur? Neque enim videt iniuſtus, nec diſcernere poteſt inter id quod ſimpliciter eſt bonum, & id quod ſibi ipſi eſt bonum, ſed in eo errat: cùm prudentiæ proprium ſit, poſſe id rectè cognoſcere. Itidem verò in medicina aliud eſt, quod ſimpliciter ſa-
E lubre intuemur, quódque ſanitatem efficiat, quod veratrum, & elaterium, & ſectiones, & exuſtiones ſalubres ſint, ſanitatemque prætendant. Nec tamen vt hæc ſciamus omnes, tamen medicinæ habemus ſcientiam. Non enim particulare nouimus bonum. vt, nouit medicus cui ſit hoc bonum, & quando, & qualiter affecto, in quo demum medicina ſcientia eſt. Salubria igitur ſimpliciter cognoſcentes, necdum tamen continuò nos medicinæ comitatur ſcientia. Itidem iniuſtus. Quod igitur ſimpliciter eſt bonum, & tyrannis, & dominatus, & imperium nouit: verùm ſibi ne bonum, an ſecus, vel quando, vel quomodo affecto,

ΚΕΦΑΛ. β.

Περὶ εὐγνωμοσύνης.

Η Δὲ εὐγνωμοσύνη [illegible]

ΚΕΦΑΛ. γ.

Περὶ εὐβουλίας [illegible]

Η Δὲ εὐβουλία [illegible]

οὐκ ἐπίσταται. τοῦτο δ' ἐστὶ μάλιστα τῆς φρονήσεως. ὥστε τῷ ἀδίκῳ οὐ παρακολουθεῖ ἡ φρόνησις. αἱρεῖται γὰρ τἀγαθά, οἷς ἂν ἀδικῇ, τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, οὐ τὰ αὐτῷ ἀγαθά. ὁ γὰρ πλοῦτος καὶ ἡ ἀρχή, ἁπλῶς μὲν ἀγαθά, αὐτῷ μέντοι ἴσως οὐκ ἀγαθά. εὐπορήσας γὰρ καὶ ἄρξας, πολλὰ κακὰ αὐτῷ ποιήσει καὶ τοῖς φίλοις. οὐ γὰρ δυνήσεται ἀρχῇ ὀρθῶς χρήσασθαι. ἔχει δὲ καὶ τοῦτο ἀπορίαν καὶ σκέψιν, πότερον ἐστι πρὸς τὸν φαῦλον ἀδικία, ἢ οὔ. εἰ γὰρ ἡ μὲν ἀδικία ἐστὶν ἐν βλάβῃ, ἡ δὲ βλάβη ἐν στερήσει τῶν ἀγαθῶν, οὐκ ἂν δόξειε βλάπτειν. τὰ γὰρ ἀγαθὰ ἃ αὐτῷ οἴεται εἶναι ἀγαθά, οὐκ ἀγαθά εἰσιν. ἡ γὰρ ἀρχὴ καὶ ὁ πλοῦτος τὸν φαῦλον οὐ δυνάμενον αὐτοῖς χρῆσθαι ὀρθῶς βλάψει. εἰ οὖν αὐτὸν βλάψει παραγινόμενα, ὁ τούτων στερίσκων, οὐκ ἂν δόξειεν ἀδικεῖν. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος δόξειεν ἂν εἶναι παράδοξος τοῖς πολλοῖς. πάντες γὰρ οἴονται καὶ ἀρχῇ, καὶ δυνάμει, καὶ πλούτῳ δυνατοὶ εἶναι χρῆσθαι, οὐκ ὀρθῶς ὑπολαμβάνοντες. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ νομοθέτου. ὁ γὰρ νομοθέτης οὐ πᾶσιν ἐπιτρέπει τὸ ἄρχειν. * ἀλλ' ὡς εἴρηται καὶ ἡλικία, καὶ ἡ εὐπορία, ἣν δεῖ ὑπάρχειν τῷ μέλλοντι ἄρχειν, ὡς οὐ δυνατὸν ὂν παντὶ ἄρχειν ὑπάρξαι. εἰ δή τις ἀγανακτοίη ὅτι οὐκ ἄρχει, ἢ οὐδεὶς ἑαυτὸν ἐᾷ κυβερνᾶν. οὐ γὰρ ἔχεις (εἴποι ἄν τις) οὐδὲν τοιοῦτον ἐν τῇ ψυχῇ, ᾧ δυνήσῃ καὶ ἄρχειν καὶ κυβερνᾶν. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ὁρῶμεν οὐ δυναμένους ὑγιαίνειν τοὺς τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ προσφερομένους. ἀλλ' εἰ μέλλει τις ὑγιαίνειν τὸ σῶμα τὸ φαῦλον, ὕδωρ αὐτῷ πρότερον, καὶ ὀλίγα σιτία προσενεκτέον. τῷ δὲ τὴν ψυχὴν φαύλην ἔχοντι, πρὸς τὸ μηδὲν κακὸν ἐργάζεσθαι, ἀφεκτέον καὶ πλούτου καὶ ἀρχῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ ἁπλῶς τῶν τοιούτων, ὅσα εὐκινητότερον καὶ εὐμεταβολώτερον ψυχὴ σώματος. ὥσπερ γὰρ ὁ φαῦλος τὸ σῶμα οὕτως ἦν ἐπιτήδειος διαιτᾶσθαι, καὶ ὁ φαῦλος τὴν ψυχὴν οὕτως ἐπιτήδειος διάγειν, μηδὲν τῶν τοιούτων ἔχων. ἔχει δὲ τὸ τοιοῦτον ἀπορίαν, εἰ ἐνδέχεται μὴ ἢ ἄλλα πρᾶξαι, τὰ ἀνδρεῖα καὶ τὰ δίκαια * πότ' ἄν τις πράξειεν. ἐν μὲν δὴ ταῖς φυσικαῖς ἀρεταῖς ἔφαμεν τὴν ὁρμὴν μόνον δεῖν πρὸς τὸ καλὸν ὑπάρχειν ἄνευ λόγου. ἐν δ' ἐστὶν αἵρεσις ἐν τῷ λόγῳ, καὶ τῷ λόγον ἔχοντι ἐστίν. * ὥστε τὸ ἅμα λέγεσθαι καὶ προαιρεῖσθαι, ἐν ᾗ τελεία ἀρετὴ ὑπάρξει, ἣν ἔφαμεν μετὰ φρονήσεως εἶναι, οὐκ ἄνευ δὲ τῆς φυσικῆς ὁρμῆς ἐπὶ τὸ καλόν, (οὐδ' ἐναντιοῦται) ἀρετῇ. πέφυκε γὰρ ὑπείκειν τῷ λόγῳ, ἡ ὡς οὐκ ἔστι παρεστατική. ὥστ' ἐφ' ᾧ ἂν οὗτος ἄγῃ, ἐπὶ τοῦτο ἀποκλίνει. τὸ γὰρ βέλτιον οὗτος ἐστὶν ὁ αἱρούμενος. οὔτε γὰρ ἄνευ τῆς φρονήσεως αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ γίνονται, οὔτε ἡ φρόνησις τελεία ἄνευ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ἀλλὰ συνεργοῦσί πως μετ' ἀλλήλων ἐπακολουθοῦσαι τῇ φρονήσει. οὐχ ἧττον δ' ἂν καὶ τὰ τοιαῦτα ἀπορήσειε, πότερον ποτε καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς οὕτως ἔχει, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν τε ἐκτὸς, καὶ τῶν περὶ σῶμα. ταῦτα γὰρ εἰς ὑπερβολὴν γενόμενα, χείρους ποιεῖ. οἷον πλοῦτος πολὺς γενόμενος, ὑπερόπτας καὶ ἀηδεῖς ἐποίησεν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἀρχῆς, τιμῆς, κάλλους, μεγέθους. πότερον οὖν καὶ ἐπ' ἀρετῆς οὕτως ἔχει, ὥστε ἐάν τινι δικαιοσύνη, ἢ ἀνδρεία, εἰς ὑπερβολὴν παραγένηται, χείρων ἔσται, ἢ οὔ. * φησὶν ἀλλ' ἀπὸ μὲν τῆς ἀρετῆς τιμὴ γίνεται, ἡ δὲ τιμὴ μεγάλη γενομένη, χείρους ποιεῖ. ὥστε δῆλον ὅτι (φησὶν) ἀρετὴ εἰς ἐπίδοσιν βαδίζουσα μεγέθους χείρους ποιήσει. τῆς δὲ τιμῆς ἡ ἀρετὴ αἰτία. ὥστε καὶ ἡ ἀρετὴ ποιοίη ἂν χείρους, μείζων γινομένη. ἢ οὐ τοῦτο ἀληθές; τῆς γὰρ

* Fort. ἐπὶ ἀρχεῖν.

* Valla aliter legit. totus hic locus eſt corruptus, & mutilus. vide Nicom. lib. 6. c. vlt.

* Vallæ codd. hic quoque aliter.

neutiquam nouit. Id quod eſt in primis prudentiæ, & proinde iniuſti comes non eſt prudentia. Bona ſiquidem deligit, quibus afferat iniuriam: quæ certè bona ſimpliciter, nõ ipſi ſunt bona: quandoquidem opulentia, & dominatus ſimpliciter bonũ eſt, ipſi certè non fortaſſis bonũ: nam ſi opes cum dominatione coniunctas nactus fuerit, multa ſibi amiciſque nequiter faciet, quando iure [illegible] dominatu non poteſt. Hinc ambigendum [illegible] dúmque videtur, ſitne aduerſus [illegible] iniuria, néene? Nam ſi in offenſione iniuria [illegible], & in priuatione bonorum offenſio, neutiquam videri poteſt offendere. Siquidem quæ ſibi eſſe bona arbitratur, bona non ſunt. Nam dominatus & opulentia nequam hominem offendunt, quòd ipſis rectè vti nõ poſſit. Proinde ſi quæ aduentantia offendunt, ea bona abſtulerit, afficere non videtur iniuria. Multis eiuſmodi oratio videbitur admirabilis. Omnes ſiquidem opinantur, ſe poſſe dominatu, & imperio, & opulentia vti: neutiquam rectè ita exiſtimantes. Quod ex legislatore certũ eſt. Legis nanque lator non omnibus ſuadet imperare, verùm (vt dictum eſt) cui ætas, cui copia non defuerit ad dominandum; quod nimirum fieri nequeat, vt ſint omnes ad imperandum apti. Quòd ſi quiſpiam indignetur, ſe carere imperio, atque gubernatione: dixerit quiſpiam, Neque tibi ea eſt anima, vnde imperare gubernaréque poſſis. Corpore quidem cernimus ſanos eſſe eos qui iis veſcantur quæ ſint ſimpliciter bona. At ne languori ſuccumbat corpus, volens conualeſcere, aquam priùs & inediam exhibet. Ita qui nequam habuerit animam, ne quippiam mali exerceat, ei opulentia, & imperium, & dominatus, & omnino alia id genus, ſunt auferenda, quanto nobilior mutabiliorque eſt corpore anima. Nam [illegible] quemadmodum improbum corpus quiſpiam [illegible], victum debet ſibi adhibere idoneum: ita [illegible] probam animam nactus, is eſt cui ſint ea quæ [illegible] orauimus, deuitanda. Hoc etiam ambiguum eſſe poteſt, vt, cùm non ſit aliter agere fortiter quàm iuſtè, quando natura quis videatur acturus. In naturalibus quippe virtutibus, ſolum dicebamus impulſum ſine ratione ad honeſtatem eſſe oportere. Ita nimirum eſt delectus in ratione, quódque rationem habeat, vt pariter capiat, & deligat. Virtutem perfectam eſſe dicebamus, quæ cum prudentia foret, non vtique ad honeſtum citra naturalem impulſum: neque virtus virtuti aduerſabitur. Agnatum nanque habet atque inſitum, vt rationi obtemperet, vt ipſa præſcribit, vt quò agit, eò declinet. Ipſa enim eſt quæ id quod melius eſt, eligit. Et ne aliæ quidem ſine prudentia virtutes ſunt, neque prudentia abſque reſiduis virtutibus perfecta; verùm inuicem ſeſe coadiuuant, comitantes prudentiam. At nihilominus addubitet quiſpiam, nunquid ita in virtutibus habeat, quemadmodum in reliquis bonis, quę externa, quæque in corpore? Hæc nanque cùm fuerint eximia, deteriores efficiunt: ſicut opũ affluentia, elatos facit, & truculentos vel moroſos. Itidem reliqua bona, dominatus, honor, pulchritudo, magnitudo. Nunquid igitur & in virtute ita habet, vt ſi cuipiam iuſtitia, vel fortitudo fuerit exuberans, fiat deterior, an non? Cæterùm à virtute quidem honor gignitur, qui, cùm ingens fuerit, deteriores facit: & proinde virtus fecerit deteriores, cùm maior euaſerit. An id neutiquam verum? quandoquidem

etſi ſunt multa alia virtutis opera, quemadmodum ſunt, id etiam in primis eſt, vt qui eis bonis muniatur, eiſdem rectè vti poſſit. Si demum probus, aduentante ei vel honore, vel ingenti dominatu, ipſis non vtetur, neutiquam fuerit probus: neq; honor neq; imperium probũ fecerit deteriorẽ, & proinde ne virtus quidem. In totum autẽ, quoniam à principio nobis determinatum eſt, virtutes eſſe medietates, quæque magis ſit virtus, eò magis erit medietas. Proinde quo ſublimior virtus euadet, accedétque ad magnitudinem, non modò non deteriorem, ſed etiam meliorem efficiet. Medietas nanque, inter exceſſum defectúmque perturbationum erat medietas. Atque hæc quidem hactenus.

CAPVT IV.

De Continentia & Incontinentia.

DEinceps aliud nobis ſumendum eſt principium, de continentia incontinentiáque dicturis. Quemadmodum autem & virtus hæc & vitium abſurdi aliquid & miri in ſeſe habet, ita neceſſe eſt, orationem quæ de iis habebitur, miram & abſurdam videri. Nec enim hæc virtus cæteris par eſt. In aliis ſiquidem eòdem tendunt tam ratio quàm perturbationes, nec inuicem ſibi aduerſantur. At in hac, ſe inuicem oppugnant ratio & affectus. Sunt nimirum in anima vnde mali eſſe dicamur, tria, vitium, incontinentia, feritas. De vitio igitur ac virtute quid ſit, ac in quibus, à nobis ſuprà dictum eſt: modò de incontinentia ac feritate dicendum.

CAPVT V.

De Feritate.

ESt autem feritas quoddam vitium exuberans: cùm aliquem prorſus improbum videmus, ſolemus dicere eum ne hominem quidem eſſe, ſed beſtiam feram: ſicut & vitium ipſum, feritatem. Huic virtus oppoſita, nominis expers eſt: quippe quòd eiuſmodi ſupra hominem, tanquam heroica quædam, ac diuina. Eo certè hæc virtus nominis expers quòd Dei virtus nulla. Præſtantior ſiquidem omni virtute Deus, ac non virtute probus: nam tum virtus ſit Deo melior: ideo nominis expers hæc virtus, quæ feritatis vitio oppoſita eſt. Eſt nimirum diuina, & ſupra hominem virtutis quædã quæ huic vitio opponitur: quòd quemadmodum feritas vitium hominem excedens euadit, ita et oppoſita virtus.

CAPVT VI.

De Incontinentia & Continentia.

DE incontinentia & continentia dicturis, expedit nobis quæ ambiguos & contrarios ſermones admittunt, ſignificare: vt ex dubiis orationibus conſiderando, & exquirendo veritatem, ad idquod perſpiciendum eſt, perueniamus. Nam tum demum ita verum ſcrutari poterimus. Senex igitur Socrates tollebat prorſus, ac negabat eſſe incontinentiam, dicendo, neminem eſſe, qui mala facienda, ſciens eſſe mala, deligeret. Atqui incontinens, videtur ſciens mala, deligere, agi nanque à perturbatione. Hac ratione incontinentiam eſſe

A ἀρετῆς· εἰ καὶ ἄλλα πολλά ἐστιν ἔργα, ὥσπερ καὶ ἔστι, καὶ τοῦτο ἐν τοῖς μάλιστα, τὸ τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις δύνασθαι ὀρθῶς παραγινομένοις χρῆσθαι. εἰ δὴ ὁ σπουδαῖος παραγινομένης αὐτῷ ἢ τιμῆς, ἢ ἀρχῆς μεγάλης, μὴ χρήσεται τούτοις, οὐκ ἔτι ἂν εἴη σπουδαῖος. οὔτε δ' ἡ τιμὴ, οὔτε ἡ ἀρχὴ ποιήσει τὸν σπουδαῖον χείρω, ὥσπερ οὐδ' ἡ ἀρετή. τὸ δ' ὅλον ἐπειδήπερ ἡμῖν ἐν ἀρχῇ διώρισται, ὅτι εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ μεσότητες, καὶ ἣ μᾶλλον ἀρετὴ, μᾶλλον ἐστὶ μεσότης· ὥστ' οὐχ ὅτι χείρω ποιήσει εἰς μέγεθος ἡ ἀρετὴ ἰοῦσα, ἀλλὰ βελτίω. ἡ γὰρ μεσότης, ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς τῆς τῶν παθῶν ἦν μεσότης. ταῦτα
B μὲν μέχρι τούτου.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι ἐπεὶ περὶ κακίας εἴρηται, λοιπὸν περὶ ἀκρασίας καὶ θηριότητος εἰπεῖν.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα ἀναγκαῖον ἐστὶν ἑτέραν ἀρχὴν ποιησαμένους, λέγειν περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας. ὥσπερ δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία αὐταί εἰσιν ἄτοποι, ὡσαύτως ἀναγκαῖον καὶ τοὺς περὶ τούτων λόγους λεχθησομένους ἀτόπους γίνεσθαι. οὐ γὰρ ὁμοία ἡ ἀρετὴ αὕτη ἐστὶ ταῖς ἄλλαις. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις * ἐπὶ ταῦτα καὶ ὁ λόγος καὶ τὰ πάθη
C ὁρμῶσι, καὶ οὐκ ἐναντιοῦνται ἀλλήλοις· ἐπὶ δὲ ταύτης ἐναντιοῦνται ἀλλήλοις ὅ, τε λόγος καὶ τὰ πάθη. ἔστι δὲ τρία τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, καθ' ἃ φαῦλοι λεγόμεθα, κακία, ἀκρασία, θηριότης. περὶ μὲν οὖν κακίας καὶ ἀρετῆς τί ἐστι, καὶ ἐν τίσιν, εἴρηται ἡμῖν ἐν τοῖς ἐπάνω. νῦν δὲ περὶ ἀκρασίας καὶ θηριότητος λεκτέον ἂν εἴη.

Nicom. lib. 7.

* κ. ἐπὶ ταὐτὰ

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ θηριότητος.

ΕΣτι δὲ ἡ θηριότης ὑπερβάλλουσά τις κακία. ὅταν γάρ τινα παντελῶς ἴδωμεν φαῦλον, οὐδ' ἄνθρωπον
D φαμὲν εἶναι, ἀλλὰ θηρίον ὡς οὔσης τινὰ κακίας θηριότητος. ἡ δ' ἀντικειμένη ἀρετὴ ταύτῃ, ἐστὶν ἀνώνυμος. ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὑπὲρ ἄνθρωπον οὖσα, ἡρωική τις καὶ θεία. ἀνώνυμος δέ ἐστιν αὕτη ἡ ἀρετὴ, ὅτι οὐκ ἔστι θεοῦ ἀρετή. ὁ γὰρ θεὸς βελτίων τῆς ἀρετῆς, καὶ οὐ κατ' ἀρετήν ἐστι σπουδαῖος. οὕτω γὰρ βελτίων ἔσται ἡ ἀρετὴ τοῦ θεοῦ. διὸ ἀνώνυμος ἡ ἀρετὴ ἡ τῇ κακίᾳ τῇ θηριότητι ἀντικειμένη. θέλει δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀντικεῖσθαι ἡ θεία καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον. ὥσπερ γὰρ καὶ ἡ κακία ἡ θηριότης ὑπὲρ ἄνθρωπόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ ἡ ἀντικειμένη.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

E Περὶ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας.

ΥΠὲρ δὲ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας πρῶτον δέοι εἰπεῖν τὰ ἀπορούμενα, πρὸς τοὺς ἐναντιουμένους λόγους τοῖς φαινομένοις, ὅπως ἐκ τῶν ἀπορουμένων λόγων συνεπισκεψάμενοι, καὶ ταῦτα ἐξετάσαντες, τὴν ἀλήθειαν ὑπὲρ αὐτῶν εἰς τὸ ἐνδεχόμενον ἴδωμεν. ῥᾷον γὰρ οὕτως ἰδεῖν τἀληθὲς ἔσται. Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης ἀνῄρει ὅλως, καὶ οὐκ ἔφη ἀκρασίαν εἶναι, λέγων ὅτι οὐθεὶς εἰδὼς τὰ κακὰ, ὅτι κακά εἰσιν, ἕλοιτ' ἄν. ὁ δ' ἀκρατὴς δοκεῖ, εἰδὼς ὅτι φαῦλά εἰσιν, αἱρεῖσθαι ὅμως, ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους. διὰ δὴ τὸν τοιοῦτον λόγον οὐκ

* γρ. [illegible]

ὥστε εἶναι ἀκρασίαν * οὐδ᾽ ὀρθῶς. ἄτοπον γὰρ τῷ λόγῳ τούτῳ πεισθέντας ἀναιρεῖν τὸ πιθανῶς γινόμενον. ἀκρατεῖς γάρ εἰσιν ἄνθρωποι, καὶ αὐτοὶ εἰδότες ὅτι φαῦλα, ὅμως ταῦτα πράττουσι. ἐπεὶ δὴ οὖν ἐστιν ἀκρασία, πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐπιστήμην τινὰ ἔχει, ᾗ θεωρεῖ καὶ ἐξετάζει τὰ φαῦλα; ἀλλὰ πάλιν οὐκ ἂν δόξειεν. ἄτοπον γὰρ τὸ κράτιστον καὶ βεβαιότατον τῶν ἐν ἡμῖν ἡττᾶσθαι ὑπό τινος. ἐπιστήμη γὰρ πάντων τῶν ἐν ἡμῖν μονιμώτατόν ἐστι καὶ βιαστικώτατον. ὥστε πάλιν ὁ λόγος οὗτος ἐναντιοῦται τῷ μὴ εἶναι ἐπιστήμην. ἀλλ᾽ ἆρά γε ἐπιστήμη μὲν οὔ, δόξα δέ; ἀλλ᾽ εἰ δόξαν ἔχει ὁ ἀκρατής, οὐκ ἂν εἴη ψεκτός. εἰ γὰρ φαῦλόν τι πράττει μὴ ἀκριβῶς εἰδώς, ἀλλὰ δοξάζων, συγγνώμην ἄν τις ἀπονείμειε προσέσθαι τῇ ἡδονῇ, καὶ πρᾶξαι τὰ φαῦλα, μὴ ἀκριβῶς εἰδότα ὅτι οὐ φαῦλά εἰσιν, ἀλλὰ δοξάζοντα. οἷς δέ γε συγγνώμην ἔχομεν, τούτους οὐ ψέγομεν. ὥστε ὁ ἀκρατής, εἴ γε δόξαν ἔχει, οὐκ ἔσται ψεκτός. ἀλλ᾽ ἔστι ψεκτός. οἱ δὴ τοιοῦτοι λόγοι ἀπορεῖν ποιοῦσιν. οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἔφασαν εἶναι ἐπιστήμην· ἄτοπόν τι γὰρ συμβαίνει. οἱ δὲ πάλιν οὐδὲ δόξαν. καὶ γὰρ οὕτως ἄτοπόν τι πάλιν ὁμοίως συμβαίνειν. ἀλλὰ δὴ καὶ ταῦτ᾽ ἄν τις ἀπορήσειεν. ἐπεὶ γὰρ δοκεῖ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατὴς εἶναι, πότερον τῷ σώφρονι τί ποιήσει σφοδρὰς ἐπιθυμίας; εἰ μὲν οὖν ἔσται ἐγκρατής, σφοδρὰς δεήσει ἔχειν αὐτὸν ἐπιθυμίας. οὐ γὰρ ἂν εἴποις ἐγκρατῆ, ὅστις μετρίων ἐπιθυμιῶν κρατεῖ. εἰ δέ γε σφοδρὰς μὴ ἕξει ἐπιθυμίας, οὐκ ἔτι ἔσται σώφρων. οὐ γὰρ σώφρων ἔσται ὁ μὴ ἐπιθυμῶν, μηδὲ πάσχων οὕτως. ἔχει δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πάλιν ἀπορίας. συμβαίνει γὰρ ἐκ τῶν λόγων, καὶ τὸν ἀκρατῆ ποτε ἐπαινετὸν εἶναι, καὶ τὸν ἐγκρατῆ ψεκτόν. ἔστω γάρ τις φησὶ διημαρτηκὼς τοῦ λογισμοῦ, καὶ δοκείτω αὐτῷ λογιζομένῳ τὰ καλὰ εἶναι φαῦλα, ἡ δὴ ἐπιθυμία ἀγέτω ἐπὶ τὰ καλά. οὐκοῦν ὁ μὲν λόγος οὐκ ἐάσει πράττειν, ὑπὸ δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἀγόμενος πράξει. τοιοῦτος γὰρ ἦν ὁ ἀκρατής. πράξει ἄρα τὰ καλά. ἡ γὰρ ἐπιθυμία ἐπὶ ταῦτα ἀγέτω. ὁ δὲ λόγος κωλύσει· διημαρτημένως γὰρ τοῦ λογισμοῦ τῶν καλῶν. οὐκοῦν οὗτος ἀκρατὴς μὲν ἔσται, ἐπαινετὸς μέντοι. ᾗ γὰρ πράττει τὰ καλά, ἐπαινετός. ἄτοπον δὴ τὸ συμβαῖνον. πάλιν δὴ αὖ διημαρτημένως τοῦ λόγου, καὶ τὰ καλὰ αὐτῷ μὴ δοκείτω καλὰ εἶναι. ἡ δὴ ἐπιθυμία ἀγέτω ἐπὶ τὰ καλά. ἐγκρατὴς μέν γε ἐστὶν ὁ ἐπιθυμῶν μέν, μὴ πράττων δὲ ταῦτα διὰ τὸν λόγον. οὐκοῦν ὁ διημαρτηκὼς τοῦ λόγου τῶν καλῶν, * κωλύσει ὧν ἐπιθυμεῖ πράττειν. κωλύσει ἄρα τὰ καλὰ πράττειν. ἐπὶ ταῦτα γὰρ ἡ ἐπιθυμία ἦγεν. ὁ δέ γε τὰ καλὰ μὴ πράττων, δέον πράττειν, ψεκτός. ὁ ἄρα ἐγκρατὴς ἔσται ποτὲ ψεκτός. ἄτοπον δὴ καὶ οὕτω τὸ συμβαῖνον. πότερον δὴ ἡ ἀκρασία καὶ ὁ ἀκρατὴς ἐν ἅπασίν ἐστι, καὶ περὶ πάντα (οἷον περὶ χρήματα, καὶ τιμήν, καὶ ὀργήν, καὶ δόξαν· περὶ γὰρ ταῦτα πάντα δοκοῦσιν ἀκρατεῖς εἶναι) ἢ οὔ, ἀλλὰ περί τι ἀφωρισμένον ἐστὶν ἡ ἀκρασία; ἀπορήσειεν ἄν τις. τὰ μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν παρέχοντα, ταῦτ᾽ ἐστίν. ἀναγκαῖον δὲ λῦσαι τὰς ἀπορίας. πρῶτον μὲν οὖν τὴν ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης. ἄτοπον γὰρ ἐδόκει εἶναι ἐπιστήμην ἔχοντα ταύτην ἀποβαλεῖν, ἢ μεταπίπτειν. ὁ δ᾽ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς δόξης.

* γρ. [illegible]

A non exiſtimauit: nequaquam rectè. Alienum nanque ſit, hac ratione perſuaſos, quod factum eſt perſuaſibiliter, extinguere. Incontinentes ſiquidem ſunt homines, & iidem malorum periti. Veruntamen ea perpetrant. Quoniam igitur incontinentia eſt, nunquid incontinens aliquam habet peritiam, qua inſpiciat exquiratque mala? At id non viſum fuerit cuipiam: quandoquidem alienum ſit, quod nobis potentiſſimum firmiſſimúmque eſt, vi ab aliquo ſuperari; ſiquidem ſcientia, omnium, quæ in nobis, firmiſſima, & nulli eſt obnoxia violentiæ: & proinde hæc ratio aduerſatur quominus credatur eſſe ſcientia. Cæterùm nunquid ſcientia quidem

B non eſt, ſed opinio? At ſi habet incontinens opinionem, vituperandus non erit. Nam ſi mali aliquid, non exactè ſciens planéque cognoſcens, ſed opinatus agat, venia dignus videatur, quòd voluptati ſeſe dediderit, & mala quæ ſunt, fecerit, cùm neſciret exactè haud mala ea eſſe, ſed opinaretur *tantū*. At quos venia dignos eſſe cenſemus, eos neutiquã reprehendimus. Et proinde ſi opinionem habet incontinens, vituperandus non erit. Atqui vituperandus eſt. Huiuſmodi rationes ambiguitatem obiiciunt: quandoquidem quæ ſcientiam eſſe negauerunt, abſurdum quiddam euenire compellunt: & quæ ne opinionem quidem, pariter aliena euenire oſtẽdunt. Verùm & dubitauerit hîc quiſ-

C piam, quòd quia temperans & continens eſſe videatur, temperantine futuræ ſint vehementes cupiditates? Quòd ſi continens erit, vehementibus agi cupiditatibus opus fuerit. Neque enim continentem dixeris, qui mediocres compeſcat cupiditates. Quòd ſi vehementes cupiditates non habeat, ne temperans quidem erit. Neque enim temperans, qui nullo modo agitur à cupiditatibus. Ambiguitatem quoque talia mouent. Contingit ſiquidem exinde rationibus, incontinentẽ quandoque fore laudabilem, & vituperabilem continẽtem. Si nanque quiſpiam, inquit, in ratiocinando hallucinatus, vt ratiocināti, quæ honeſta ſint, mala videantur, ac cupiditate ad honeſta ducatur. Ratio

D quippe agere non permittit: at cupiditate allectus, aget, talis enim eſt incontinens. Aget ergo honeſta: cupiditas nanque talia adducit. ſed ratio prohibebit: ratiocinio ſiquidem honeſtorum hallucinabatur. Is igitur incontinens quidem erit, verũtamen laudabilis: nam quatenus honeſta peragit, laudabilis: abſurdum id profectò euenit. Rurſus hallucinetur interim ratiocinio, & honeſta, ei minimè honeſta eſſe videantur: at cupiditate ad honeſta ducatur. Continens nimirũ eſt concupiſcens quidem, ſed non peragens id ob rationem. Itaque qui ratiocinãdo ab iis quæ ſunt honeſta aberrant, prohibebitur agere, quę concupiſcit: prohibebitur

E ergo honeſta agere, ad hæc ſiquidẽ adduxit cupiditas. Verùm cùm honeſta agere oportuerit, non agens vituperandus eſt. Ergo continẽs quandoque erit vituperandus. Id quod valde dictu abſurdum contigerit. Vtrùm verò incontinẽtia & incõtinens in cunctis, & circa cuncta, (ſicut circa pecunias, & honorem, & iram, & gloriam: nã circa hæc omnia exiſtimantur eſſe) an non: ſed circa aliquid ſit definita incontinentia, addubitauerit quiſpiã. Hęc igitur ſunt quæ faciunt dubitationẽ. At dubitationes ſoluere neceſſe eſt. Primùm igitur quæ de ſcientia habita eſt dubitatio, ita diluenda videatur: nimirũ, eſſe abſurdum, ſcientiam habere, & ipſam eiicere, vel intercidere. Eadem de opinione fuerit ratio:

nihil ſiquidem refert, ſitne opinio, an ſcientia. Nam ſi vehemens fuerit opinio, quatenus ſtabilis eſt, & credulitate inconcuſſa, à ſciētia non differt, credendo ita habere vt exiſtimant, ſi habeant opiniones, ſicut Heraclitus Epheſius talem habuit, de quibus opinabatur, opinionem. Alienum vtique nihil incontinenti, ſiue habeat ſcientiam, ſiue opinionem, quam dicimus, flagitium aliquod committere. Eſt quippe ſcire duplex: Vnum quidem, habere ſcientiam. Nam tum demum ſcire quempiam dicimus eam rem, cuius teneat ſcientiam. Alterum verò, ipſam exercere ſciētiam. Incontinens igitur eſt, qui honeſtorum tenet ſciētiam, ſed eam non exercet. Cùm igitur hæc nō exercebitur ſciētia, nihil eueniet alienum, committere flagitium ipſum qui teneat ſcientiam. Eſt enim quemadmodum in dormientibus. Iſti ſiquidem, cùm habeant ſcientiam, multa tamē in ſomnis moleſta & perpetrant, & perpetiuntur: neque enim ſcientia tum exercetur. Idem eſt de incontinente: euenit ſiquidem vt dormienti, non exercere ſcientiam: & proinde ſoluitur hoc modo dubitatio. Fuerat ſiquidem dubitatum, nunquid ſcientiam incontinens eiiciat, eáve intercidat: quandoquidem vtrunque videbatur abſurdum. Cæterùm hinc fuerit rurſus manifeſtum, quemadmodum diximus in Analyticis, ex duabus fieri ſyllogiſmum propoſitionibus: earúmque primam vniuerſalem: ſecundam, quæ ſub illa, particularem: veluti, Scio omnem hominem febricitantem, ſanum facere: atqui hic febricitat: ſcio igitur & hunc ſanum facere. Poſſum igitur aliquid ſcientia quidem generali ſcire, quod in particulari neſciam. Poteſt igitur ſic quoque ei qui ſcientiam habeat, euenire vt peccet, vt, Hominem omnem febricitantem ſanare *ſcio*, verùm an hic febricitet haud ſcio. Itidem igitur in incontinente, qui habeat ſcientiam, idem error eueniet. Contigerit enim, incontinentem in vniuerſum habere ſcientiam, vt talia ſint improba, & pernicioſa: nec tamen hæc ipſa particulatim noſſe improba. Proinde ita habendo ſcientiam aberrabit: quandoquidem in vniuerſum habet, non etiam particulariter. Non itaque hoc modo fuerit alienum, vt incontinens habendo ſcientiam, mali aliquid agat. Eſt enim ſicut in ebriis, à quibus cùm exceſſit ebrietas, & ad ſeſe redierunt, non excidit ipſis ratio, nec quidem ſcientia, quæ ſub ebrietate delituerat, fueratque proſtrata: deinde ab ebrietate immunis, rurſus fit qui priùs erat. Ita habet incontinens. Perturbatio enim vbi ſuperior euaſit, ratiocinationem rectam facit deliteſcere: ſed ſi, vt de ebrietate dicebamus, abfuerit perturbatio, rurſus in ſeſe redit. Eſt & quædam alia de incontinente, quæ dubitationem faciebat, ratio, vbi laus incontinentem ſequebatur aliquando, & continentem vituperatio, quod neutiquam euenit. Neque enim continens, aut incontinens, qui ratione falſus eſt, ſed qui rectà inſtitutus ratione, qua tam mala quàm bona diſcernit. Incontinens quidem, qui & eiuſmodi ratione nō perſuaſus eſt: ſed continens, qui perſuaſus, ab ipſis non agitur cupiditatibus. Neque enim cuicunque videtur patrem cædere, turpe eſſe: ſed qui cędere cōcupiſcit, & abſtinet, is continens eſt. Proinde ſi in iis neque continentia, neq; incontinentia, ne quidē laudabilis fuerit incontinentia, vt neq; vituperabilis cōtinentia, queādmodum videbatur. Sunt nimirum incontinētię varia genera: alias enim morbus attulit:

A οὐθὲν γὰρ διαφέρει δόξαν εἶναι ἢ ἐπιστήμην. εἰ γὰρ ἔσται ἡ δόξα σφοδρὰ τῷ βέβαιον εἶναι καὶ ἀμετάπειστον, οὐθὲν διοίσει τῆς ἐπιστήμης, δόξης ἐχούσης τὸ πιστεύειν οὕτως ἔχειν ὡς δοξάζουσιν, οἷον Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος τοιαύτην ἔχει δόξαν, ὑπὲρ ὧν αὐτῷ ἐδόκει. οὐθὲν δὴ ἄτοπον τῷ ἀκρατεῖ, οὔτ' εἰ ἐπιστήμην ἔχει, οὔτ' εἰ δόξαν οἵαν λέγομεν, πράττειν τι φαῦλον. ἔστι γὰρ ἐπίστασθαι διττόν, ὧν τὸ μὲν ἐστὶ τὴν ἐπιστήμην ἔχειν. ἐπίστασθαι γὰρ φαμὲν τότε, ὅταν τις ἐπιστήμην ἔχῃ. τὸ δ' ἕτερον, ὃ ἐνεργεῖν ἤδη τῇ ἐπιστήμῃ. ἀκρατὴς οὖν ἐστὶν ὁ ἔχων τὴν ἐπιστήμην τῶν καλῶν, οὐκ ἐνεργῶν δὲ αὐτῇ. ὅταν οὖν μὴ ἐνεργῇ ἡ ἐπιστήμη αὐτη, οὐθὲν ἄτοπόν ἐστιν αὐτὸν B πράττειν τὰ φαῦλα ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην. ὅμοιον γάρ ἐστιν ὥσπερ ἐπὶ τῶν καθευδόντων. ἔτι γὰρ ἔχοντες τὴν ἐπιστήμην, ὅμως ἐν τῷ ὕπνῳ πολλὰ δυσχερῆ καὶ πράττουσι καὶ πάσχουσιν. οὐ γὰρ ἐνεργεῖ ἐν αὐτοῖς ἡ ἐπιστήμη. ὡσαύτως δ' ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς. ὥσπερ γὰρ καθεύδοντι ἔοικε, καὶ τῇ ἐπιστήμῃ οὐκ ἐνεργεῖ. λύεται δ' ἡ ἀπορία οὕτως. ἠπορεῖτο γὰρ πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐκβάλλει ποτὲ τὴν ἐπιστήμην, ἢ μεταπίπτει. ἄτοπον γὰρ ἀμφότερα δοκεῖ εἶναι. ἀλλὰ πάλιν ἐντεῦθεν ἂν γένοιτο φανερόν, ὥσπερ ἔφαμεν ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς, ἐκ δύο προτάσεων γίνεσθαι τὸν συλλογισμόν, καὶ τούτων εἶναι τὴν μὲν προτέραν καθόλου, τὴν δὲ δευτέραν ὑπ' αὐτὴν C τε καὶ ἐπὶ μέρους· οἷον ἐπίσταμαι πάντ' ἄνθρωπον πυρέττοντα ὑγιῆ ποιῆσαι· οὗτος δὲ πυρέττει· ἐπίσταμαι ἄρα καὶ τοῦτον ὑγιῆ ποιῆσαι. ἔστιν οὖν ὃ τῇ μὲν καθόλου ἐπιστήμῃ ἐπίσταμαι, τῇ δ' ἐπὶ μέρους οὐκ οἶδα. γίνεται οὖν ἁμαρτία τῷ τὴν ἐπιστήμην ἔχοντι, καὶ ἐνταῦθα, οἶδα ἅπαντα μὲν τὸν πυρέττοντα ὑγιῆ ποιῆσαι. εἰ μέντοι οὗτος πυρέττει, οὐκ οἶδα. ὡσαύτως τοίνυν ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς τοῦ τὴν ἐπιστήμην ἔχοντος ἡ αὐτὴ ἁμαρτία συμβήσεται. ἐνδέχεται γὰρ τὸν ἀκρατῆ, τὴν μὲν καθόλου ἐπιστήμην ἔχειν, ὅτι τὰ τοιαῦτα φαῦλα καὶ βλαβερὰ, μὴ μέντοι γε, ὅτι ἐπὶ ταῦτα φαῦλα, ἐπὶ μέρους εἰδέναι. ὥστε οὕτως ἔχων τὴν ἐπιστήμην ἁμαρτήσεται. ἔχει γὰρ D τὴν καθόλου, τὴν δ' ἐπὶ μέρους οὔ. οὐθὲν οὖν ἄτοπον οὐδ' οὕτω συμβήσεται ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς, τὸν ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην φαῦλόν τι πράττειν. ἔστι γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν μεθυόντων. οἱ γὰρ μεθύοντες, ὅταν αὐτοῖς ἡ μέθη ἀπαλλαγῇ, * πάλιν οἱ αὐτοί εἰσιν· οὐκ ἐξέπεσε δ' αὐτῶν ὁ λόγος, οὐδ' ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἐκρατήθη ὑπὸ τῆς μέθης. ἀπαλλαγέντες δὲ τῆς μέθης, πάλιν οἱ αὐτοί εἰσιν * [οὐκ ἐξέπεσε δ' αὐτῶν ὁ λόγος, οὐδ' ἡ ἐπιστήμη.] ὁμοίως ἔχει ὁ ἀκρατὴς πάλιν. ἐπικρατῆσαν μὲν γὰρ τὸ πάθος, ἠρεμεῖν ἐποίησε τὸν λογισμόν· ὅταν δ' ἀπαλλαγῇ τὸ πάθος ὥσπερ ἡ μέθη, πάλιν ὁ αὐτός ἐστιν. * ἦν δὲ καὶ ἄλλος τις λόγος ἐπὶ τῆς ἀκρασίας ὃς προεῖχεν ἀπορίαν, ὡς E ἐπαινετόν ποτε τὸν ἀκρατῆ ἐσόμενον, καὶ ψεκτὸν τὸν ἐγκρατῆ. οὐ συμβαίνει δὲ τοῦτο. οὐ γάρ ἐστιν οὔτ' ἐγκρατὴς, οὔτ' ἀκρατὴς ὁ τῷ λόγῳ διεψευσμένος, * ἀλλὰ ὁ λόγον ἔχων ὀρθόν, καὶ τούτῳ τὰ φαῦλ' ὄντα κρίνων καὶ τὰ καλά. ὁ ἀκρατὴς μὲν, * ὁ τῷ τοιούτῳ λόγῳ ἀπειθῶν· ἐγκρατὴς δὲ, ὁ πειθόμενος, καὶ μὴ ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀγόμενος. οὐθεὶς γὰρ ᾧ τινι οὐ δοκεῖ πατέρα τύπτειν αἰσχρὸν εἶναι, ἐπιθυμοῦντι δὲ τύπτειν, * ὁ τούτου ἀπεχόμενος ἐγκρατής ἐστιν. ὥστε εἰ μὴ ἔστιν ἐπὶ τῶν τοιούτων μήτε ἐγκράτεια μήτε ἀκρασία, οὐδ' ἂν ἐπαινετὴ εἴη ἡ ἀκρασία, οὐδὲ ψεκτὴ ἡ ἐγκράτεια, ὥσπερ ἐδόκει. εἰσὶ δὲ τῶν ἀκρασιῶν αἱ μὲν νοσηματικαί,

* Valla paulo aliter, minùs rectè.

* Incluſa non agnoſcit Valla, vt ex ſuperioribus temerè repetita.

Nicom. lib. 7. c. 10.

* Legebatur ἀλλὰ ὁ λόγον ἔχων. prorſus inepte. * καὶ ὁ τῷ μὲν τ.

* Valla videtur aliter legiſſe.

Nicom. lib. 7. c. 7.

αἱ δὲ φύσει· οἷον νοσηματικαί τινες· αἱ τοιαῦται· εἰσὶ γάρ τινες οἳ A τίλλοντες τρίχας διατρώγουσιν. εἰ οὖν τις ταύτης τῆς ἡδονῆς κρατεῖ, οὐκ ἔστιν ἐπαινετός, οὐδὲ ψεκτὸς ἂν μὴ κρατῇ, ἢ οὐ σφόδρα γε. φύσει δέ, οἷον ποτέ φασι κρινόμενον ἐν δικαστηρίῳ, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι, ἀπολογεῖσθαι λέγοντα ὅτι, Καὶ γὰρ οὗτος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· καὶ ἀποφυγεῖν δή. * ἔδοξε γὰρ τοῖς δικασταῖς φυσικὴν εἶναι τὴν ἁμαρτίαν. εἰ δή τις τὸ τὸν πατέρα τύπτειν κρατοίη, οὐκ ἐπαινετός. οὐ δὴ τὰς τοιαύτας ζητοῦμεν νῦν ἀκρασίας, οὐδ' ἐγκρατείας, ἀλλὰ καθ' ἃς ψεκτοὶ ἁπλῶς καὶ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα. ἔστι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐκτός, οἷον, πλοῦτος, ἀρχή, τιμή, φίλοι, δόξα. τὰ δ' ἀναγκαῖα B καὶ περὶ σῶμά ἐστιν, οἷον, ἁφή τε καὶ γεῦσις. ὁ οὖν περὶ ταῦτα ἀκρατής, οὗτος ἁπλῶς ἂν καὶ ἀκρατὴς δόξειεν εἶναι, καὶ οἷον αἱ σωματικαὶ καὶ ἣν ζητοῦμεν ἀκρασίαν, ἤδη περὶ ταῦτα δόξειεν εἶναι. ἠπορεῖτο δὲ πάλιν περὶ τί ποτ' ἐστὶν ἡ ἀκρασία. περὶ μὲν οὖν τιμὴν οὐκ ἔστιν ἁπλῶς ἀκρατής. ἐπαινεῖται γάρ πως ὁ περὶ τιμὴν ἀκρατής· φιλότιμος γάρ τις. ὃ δ' ὅλον λέγομεν καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων τὸν ἀκρατῆ, προστιθέντες, περὶ τιμὴν ἀκρατής, ἢ δόξαν, ἢ ὀργήν. ἀλλὰ τὸν ἁπλῶς ἀκρατῆ, οὐ προστιθέμεν περὶ ἅ, ὑπάρχοντος αὐτοῦ, καὶ C φανεροῦ ὄντος, δίχα τῆς προσθέσεως, περὶ ἅ ἐστιν. ἔστι γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς σωματικὰς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής. δῆλον δὲ καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι περὶ ταῦτα ἡ ἀκρασία· ἐπεὶ γὰρ ψεκτὸς ὁ ἀκρατής, ψεκτὰ * εἶναι τὰ ὑποκείμενα. τιμὴ μὲν οὖν καὶ δόξα, καὶ ἀρχή, καὶ χρήματα, καὶ τὰ περὶ ὅσα ἄλλα ἀκρατεῖς λέγονται, οὐκ εἰσὶ ψεκτά· αἱ δ' ἡδοναὶ αἱ σωματικαί, ψεκταί· διὸ εἰκότως ὁ περὶ ταύτας ἂν μᾶλλον τοῦ δέοντος, οὗτος ἀκρατὴς τελέως λέγεται. * ἐπεὶ δ' ἐστὶ τῶν περὶ τὰ ἄλλα ἀκρασιῶν λεγομένων, ἡ περὶ τὴν ὀργὴν οὖσα, ἀκρασία ψεκτοτάτη, πότερον * ψεκτοτέρα ἐστὶν ἡ περὶ τὴν ὀργήν, D ἢ ἡ περὶ τὰς ἡδονάς; ἔστιν οὖν ἡ περὶ τὴν ὀργὴν ἀκρασία ὁμοία τῶν παίδων τοῖς πρὸς τὸ διακονεῖν προθύμως ἔχουσι. καὶ γὰρ οὗτοι, ὅταν εἴπῃ ὁ δεσπότης, Δός μοι, τῇ προθυμίᾳ ἐξενεχθέντες, πρὸ τοῦ ἀκοῦσαι ὃ δεῖ δοῦναι, ἔδωκαν, καὶ ἐν τῇ δόσει διήμαρτον. πολλάκις γὰρ δέον βιβλίον δοῦναι, γραφεῖον ἔδωκαν. ὅμοιον δὲ πέπονθε τούτῳ ὁ τῆς ὀργῆς ἀκρατής. ὅταν γὰρ ἀκούσῃ τὸ πρῶτον ῥῆμα ὅτι ἠδίκηται, ὥρμησεν ὁ θυμὸς πρὸς τὸ τιμωρήσασθαι, οὐκ ἐπαναμείνας ἀκοῦσαι πότερον δεῖ ἢ οὐ δεῖ, ἢ ὅτι γε οὐχ οὕτω σφόδρα. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη ὁρμὴ πρὸς ὀργήν, εἰ δοκεῖ ἀκρασία εἶναι ὀργῆς, οὐ λίαν E ἐπιτιμητέα ἐστίν. ἡ δὲ πρὸς τὴν ἡδονὴν ὁρμή, ψεκτή γε· ἔστι γὰρ διαφορὰν ἔχουσα πρὸς ταύτην, διὰ τὸν λόγον ὡς ἀποτρέπει τοῦ μὴ πράττειν. ἀλλ' ὅμως πράττει * διὰ τὸν λόγον. διὸ ψεκτή ἐστι μᾶλλον τῆς δι' ὀργὴν ἀκρασίας. ἡ μὲν γὰρ δι' ὀργὴν ἀκρασία λύπη ἐστίν· οὐδεὶς γὰρ ὀργιζόμενος οὐ λυπεῖται· ἡ δὲ δι' ἐπιθυμίαν, μεθ' ἡδονῆς· διὸ μᾶλλον ψεκτή· ἡ γὰρ δι' ἡδονὴν ἀκρασία, μεθ' ὕβρεως δοκεῖ εἶναι. πότερον δὲ καὶ ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ καρτερία ταὐτόν ἐστιν, ἢ οὔ; ἡ μὲν γὰρ ἐγκράτεια ἐστὶ περὶ ἡδονάς, καὶ ὁ ἐγκρατὴς ὁ κρατῶν τῶν ἡδονῶν· ἡ δὲ καρτερία, περὶ λύπας. ὁ γὰρ καρτερῶν

* γ. φυσικοῦ

Nicom. lib. 7. c. 6.

* Fort. εἶναι δεῖ τ.

Nicom. lib. 7. c. 7.

* γ. ψεκτοτάτη

* Lego παρὰ τὸν λόγον, h. e. quantumuis repugnante ratione. vel διὰ τὸ ἄλογον, quod minùs placet.

Nicom. lib. 7. c. 8.

A aliæ cum natura ortum habuere. Morbo natæ ſunt eiuſmodi, vt eorum qui vellunt capillos, & manducant. Quòd ſi quiſpiam huic imperet voluptati, non continuò laudabilis eſt: neque vituperabilis: quatenus non imperat, aut non admodum certè. Naturales autem, vt in iudicio conuictum olim aiunt filium, quòd patrem cecidiſſet, pro defenſione attuliſſe, quòd is patrem quoque ſuum cæcidiſſet, & abſolutus fuiſſet. Naturale enim iudicibus fuiſſe crimen viſum eſt. Quod ſi quis à cædendo patre ſe continuerit, non continuò laudabilis. Et ne nos quidem eiuſmodi nunc incontinentias, & continentias quærimus, ſed per quas vituperandi ſunt homines ſimpliciter, vel laudandi. Bonorum B certè quædam ſunt externa, vt opulentia, dominatus, honor, amicitia, gloria: quædã circa corpus neceſſaria, vt tactus, & guſtus. Qui ergo circa hæc incontinens, is incontinens ſimpliciter eſſe videatur, & vt corporalis: & quam quærimus incontinẽtiam, circa hæc eſſe videbitur. Ambigitur quoque, circa quidnam ſit incontinentia. Circa honorem quidẽ non eſt ſimpliciter incontinens. Laudatur enim quodãmodo, qui circa honorem incontinens: nam honoris amans videtur. Omnino autem ſolemus qui ſunt eiuſmodi, eos incontinentes appellare, cum adiectione quadam, *verbi gratia*, incõtinens honoris, aut gloriæ, aut iræ. Verùm ſimplici- C ter incontinenti non accommodamus circa quæ, vt ei adſit manifeſtum aliquod ſine appoſitione eius circa quod ſit. Eſt enim ferè circa voluptates & ægritudines corporis, incontinens. Hinc manifeſtum eſt, circa hæc verſari incontinẽtiam. Nam quoniam incontinens vituperabilis, ſubiecta eſſe oportet vituperabilia. Honor igitur, & gloria, & dominatus, & pecuniæ, & circa quæcunque talia dicuntur incontinentes, ſub vituperationẽ non cadunt: at corporis voluptates vituperãdæ. Ideo non iniuria qui circa has magis quàm ſit par, verſatur, is incontinens prorſus dicitur. Verùm quoniam incontinentiarum, quæ circa alia verſari dicuntur, D quæ circa iram, maximè reprehendenda incontinentia: Vtrùm magis reprehendenda eſt, quæ circa iram, an quæ circa voluptates? Eſt igitur quæ circa iram incontinentia, ſimilis pueris ad ſubminiſtrandum promptis. His namque cùm dixerit dominus, Cedo mihi: promptitudine erecti, antequam audierint quid ſit ſubminiſtrandum, ſuggerere ſolẽt, & inter ſuggerendum hallucinantur. Sæpe enim liber fuit exhibendus, & graphium dedêre. Itidem incontinens, iræ ſuccumbit. Cùm primùm enim audierit verbum, quòd quiſpiam affecit iniuria, ira ad vlciſcendum inſultat, neutiquam patiens audire, expediatne, an non, vel non ita vehementer. Huiuſmodi igitur ad iram impulſus, quæ iræ de- E putatur incontinentia, non admodum videtur incesſenda. At ad voluptatẽ impulſus, ſub reprehenſionem cadit. Sunt nãque diſtincta in ipſa, ob rationẽ quæcunque auertunt ne agatur aliquid: & tamẽ ob rationem agitur. Ideo magis eſt quàm per iram reprehendenda incontinentia voluptatis: quãdoquidem per irã incontinẽtia, ægrimonia eſt. nemo ſiquidẽ ſtomachatus non ægreſcit: at ex concupiſcẽtia, cum voluptate. Idcirco magis vituperabilis, quòd ex voluptate incontinentia abeſſe à conuitio nõ videtur. Vtrùm verò tolerantia, & continentia idem eſt, an non? Nam continentia, necnon continens, circa voluptates eſt, ipſas coercendo: at tolerantia, circa ægrimonias: ſiquidem patiens,

ac

ac ſuſtinens ægrimonias, is tolerans eſt. Rurſus incontinentia, & mollities, idem nõ eſt. Mollities ſiquidem, & mollis, eſt ſuccumbens laboribus, non certè omnibus, ſed quos alius aliquis neceſſariò duxerit ſuſtinendos. Incontinens verò, qui voluptates ſuſtinere non poſſit, ſed remolleſcens ab eis agatur. Eſt porrò quiſpiam intemperans appellatus: nunquid igitur intemperans idem quod incontinens, atque ipſe idem incontinens, quod intemperans? Nempe intemperans eiuſmodi eſt, vt quæ agit, eadem & optima & commodiſſima ſibi eſſe arbitretur: nec vllam habet rationem, quæ eius videatur aduerſari voluptatibus. At incontinens habet rationem, quæ aduerſatur ei, in iis ad quæ cupiditate agitur. Vter autem curatu facilior, intemperans an incontinens? Certè hac quidem ratione intemperãs curatu facilior videatur. Nam ſi ratio ei aduenerit, quæ mala eſſe doceat, ipſe non operabitur. At incontinenti non deeſt ratio, & tamen agit mala: proinde homo huiuſmodi incurabilis eſſe videbitur. Cæterùm vtrùm deteriùs afficitur cui nihil adeſt boni, nec quod per illud exiſtit, quàm ille, cui quod honore præcellit, malè affectum eſt? Eſt nimirum incontinẽs, qui bonum obtinet, rectam rationem, cùm intemperans non habeat. Cùm ergo ratio vtriuſq; principatum obtineat, incontinentis honoratiſſimum principium præſtò eſt, quod ab intemperante abeſt. Ergo incontinente intemperans deteriùs habet. Rurſus, vt ſuprà mentionem fecimus de feritatis vitiò, non eſt ipſum in fera ſpectare, ſed in homine. Feritatis ſiquidem nomẽ adeptum eſt id vitium, ob ſingularem improbitatem. Sed cur in fera nihil? nempe quòd improbum in fera principium non ſit. Eſt ſiquidem ratio principium. Enimvero vter plura mala patrauerit, leóne aliquis an Dionyſius, ſiue Phalaris aut Clearchus, aut alius quis ex iſtis improbis hominibus? An perſpicuum eſt iſtos? quando enim ineſt *maleagenti* principium deprauatum ac malum, multum id confert: at in fera nullum prorſus eſt principium. Ita igitur improbum eſt in ipſo intemperante principium. Nam quatenus quæ mala ſunt committit, etiam ratio ei adſtipulatur, cenſétque ea eſſe peragenda, quia improbum in ipſo eſt principium. At in continente ſanum principium eſt, vt hinc melior incontinens intemperante eſſe videatur. Sunt etiam incontinentiæ binæ ſpecies. Vna quidem prorumpens, & improuiſa, & confeſtim proueniens: velut cùm ſpecioſam viderimus mulierem, & confeſtim afficimur, & ab affectu erumpit impulſus ad aliquid perpetrandum, quod fortaſſe non expediat. Altera verò, velut quædam imbecillitas, quæ cum ratione inſurgit auertente. Prior igitur non admodum ſub ſub reprehenſionem cadere videbitur: quandoquidem etiam virtutis ſtudioſis poteſt euenire, calidis, & ingenioſis. Secunda autem, frigidis, & melancholicis: tales nimirum reprehendendi. Præterea ſi quis munire ſe ratione anteuerterit, poterit non affici: vt ſi ſcierit venturam formoſam mulierem: conuenit igitur ſe cohibere. Nam qui eiuſmodi ratione præuenerit, ex obuia viſione incontinens non commouebitur, nec turpe quicquam aget. Verùm qui ratione cognouerit indecens aliquid, ad idque voluptate delabetur, & remolleſcet, is multò magis reprehendendus. Neque enim probus vnquam eiuſmodi fuerit incontinens. Ratio namque præueniens ſe,

A καὶ ὑπομένων τὰς λύπας, οὗτος καρτερικός ἐστι. πάλιν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ μαλακία οὐκ ἔστι ταὐτόν. ἡ μὲν γὰρ μαλακία ἐστί, καὶ ὁ μαλακὸς ὁ μὴ ὑπομένων πόνους, οὐχ ἅπαντας δέ, ἀλλ' οὓς ἀναγκαίως ἂν ἄλλος τις ὑπομείνειεν· ὁ δ' ἀκρατής, ὁ μὴ δυνάμενος ὑπομένειν ἡδονάς, ἀλλὰ καταμαλακιζόμενος, καὶ ὑπὸ τούτων ἀγόμενος. ἔστι οὖν πάλιν τις καλούμενος ἀκόλαστος. πότερον οὖν ὁ ἀκόλαστος ἀκρατής, καὶ ὁ ἀκρατὴς ὁ αὐτός, ἢ οὔ; ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος τοιοῦτός τις, οἷος οἴεσθαι ἃ πράττει, ταῦτα καὶ βέλτιστα εἶναι αὐτῷ καὶ συμφορώτατα, καὶ λόγον οὐδένα ἔχει ἐναντιούμενον τοῖς αὐτῷ φαινομένοις ἡδέσιν· ὁ δὲ ἀκρατής, λόγον ἔχει ὃς ἐναντιοῦται αὐτῷ, ἐφ' ἃ ἡ ἐπιθυμία ἄγει. πότερον δὲ εὐιατότερος ὁ
B ἀκόλαστος ἢ ὁ ἀκρατής; οὕτω μὲν οὖν οὐ δόξειεν ἂν ὁ ἀκρατής· ὁ γὰρ ἀκόλαστος εὐιατότερος. εἰ γὰρ αὐτῷ λόγος ἐγγένοιτο ὁ διδάσκων ὅτι φαῦλα, οὐκ ἔτι πράξει· τῷ δέ γε ἀκρατεῖ ὑπάρχει ὁ λόγος, καὶ ὅμως πράττει. ὥστε ἂν ὁ τοιοῦτος δόξειεν ἀνίατος εἶναι. ἀλλὰ πότερον διάκειται χεῖρον ᾧ μηδὲν ἀγαθόν τι ὑπάρχει, * καὶ τῷ κατὰ ταῦτα; ἢ δῆλον ὅτι ἐκεῖνος, καὶ ὅσῳ γε τὸ τιμιώτερον, κακῶς διάκειται. ἔστι τοίνυν ὁ μὲν ἀκρατής, ἀγαθὸν ἔχων τὸν λόγον ὀρθὸν ὄντα· ὁ δὲ ἀκόλαστος * οὐκ
C ἔχει, ὅτι ἐστὶν ὁ λόγος ἑκάστου ἀρχή. τοῦ μὲν οὖν ἀκρατοῦς ἡ ἀρχὴ τιμιωτάτη οὖσα, εὖ διάκειται· τοῦ δὲ ἀκολάστου, κακῶς. ὥστε χείρων ἂν εἴη ὁ ἀκόλαστος τοῦ ἀκρατοῦς. ἔτι ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς θηριότητος ἧς ἐλέγομεν κακίας, οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ἐν θηρίῳ οὖσαν, ἀλλ' ἐν ἀνθρώπῳ· ἡ γὰρ θηριότης ὄνομά ἐστι τῇ ὑπερβαλλούσῃ κακίᾳ. διὰ τί δὴ οὐδέ; ἢ ὅτι ἡ ἀρχὴ φαύλη ἐν θηρίῳ οὐκ ἔστιν, ἔστι δὲ ἡ ἀρχὴ ὁ λόγος. ἐπεὶ πότερον ἂν πλείω κακὰ ποιήσειε λέων, ἢ Διονύσιος, ἢ Φάλαρις, ἢ Κλέαρχος, ἤ τις τούτων τῶν μοχθηρῶν; ἢ δῆλον ὅτι οὗτοι; ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐνοῦσα φαύλη, μεγάλα συμβάλλεται. ἐν
D δὲ θηρίῳ ὅλως οὐκ ἔστιν ἀρχή. ἐν μὲν οὖν τῷ ἀκολάστῳ ἔνεστιν ἀρχὴ φαύλη. ἡ γὰρ πράττει φαῦλα ὄντα, καὶ ὁ λόγος συμφησὶ ταῦτα, καὶ δοκεῖ αὐτῷ ταῦτα δεῖν πράττειν, φαύλη ἐν αὐτῷ δὴ ἡ ἀρχὴ ἔνεστιν οὐχ ὑγιής. διὸ βελτίων ἂν δόξειεν εἶναι ὁ ἀκρατὴς τοῦ ἀκολάστου. ἔστι δὲ καὶ τῆς ἀκρασίας δύο εἴδη· ἡ μὲν, προπετητική τις καὶ ἀπρονόητος, καὶ ἐξαίφνης γινομένη· οἷον, ὅταν ἴδωμεν καλὴν γυναῖκα, εὐθέως τι ἐπάθομεν, καὶ ἀπὸ τοῦ πάθους ὁρμὴ ἐγένετο πρὸς τὸ πρᾶξαί τι ὧν ἴσως οὐ δεῖ· ἡ δ' ἑτέρα, οἷον ἀσθενική τις ἡ μετὰ λόγου οὖσα ἀποτρέποντος. ἐκείνη μὲν οὖν, οὐδ' ἂν λίαν δόξειεν εἶ-
E ναι ψεκτή· καὶ γὰρ ἐν τοῖς σπουδαίοις ἡ τοιαύτη ἐγγίνεται, ἐν τοῖς θερμοῖς καὶ εὐφυέσιν· ἡ δὲ ἐν τοῖς ψυχροῖς καὶ μελαγχολικοῖς· οἱ δὲ τοιοῦτοι ψεκτοί. ἔτι τε ἔστι τῷ λόγῳ * προκαταλαβόντα, μηδὲν παθεῖν, εἰ οἶδεν ὅτι ἥξει γυνὴ εὐπρόσωπος. δεῖ οὖν κατασχεῖν αὐτόν. τῷ δὴ τοιούτῳ λόγῳ προκαταλαβὼν ὁ ἐκ τῆς προσφάτου φαντασίας ἀκρατής, οὐδὲ πείσεται οὐδὲ πράξει οὐδὲν αἰσχρόν. ὁ δὲ τῷ λόγῳ μὲν εἰδὼς ὅτι οὐ δεῖ, πρὸς δὲ τὴν ἡδονὴν ἐνδιδοὺς καὶ καταμαλακιζόμενος, ὁ τοιοῦτος ψεκτότερος. * οὔτε γὰρ ὁ σπουδαῖος οὐδέποτε οὕτω γένοιτ' ἂν ἀκρατής, ὅ,τι λόγος προκαταλαβών,

* Valla longè aliter: locus mendoſus eſt.

* Lego, οὐκ ἔχει. ἔτι ὅτι ἐκ. atque ita omnino videtur emendandum.

* Legebatur προσλαβόντα, nullo ſenſu.

* Malim, οὔτε γὰρ ὁ σπ. οὐδ' ἂν.

οὐκ ἂν * εἴασε· ἡγεμὼν γάρ ἐστιν ἐν αὐτῷ ὑπάρχων, ᾧ οὔτε πειθαρχεῖ, ἀλλὰ τῇ ἡδονῇ ἐνδίδωσι, καὶ καταμαλακίζεται, καὶ ἐξαδυνατεῖ πως. Πότερον δ' ὁ σώφρων ἐγκρατής ἐστιν, ὃ ἠπορήθη μὲν ἐν τοῖς ἐπάνω, νῦν δὲ λέγωμεν. ἔστι γὰρ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατής· ὁ γὰρ ἐγκρατής ἐστιν, οὐ μόνος ὁ ἐπιθυμιῶν ἐνουσῶν ταύτας κατέχων διὰ τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ὁ τοιοῦτος ὤν, οἷος καὶ μὴ ἐνουσῶν ἐπιθυμιῶν, τοιοῦτος εἶναι οἷος εἰ ἐγγίνοιτο κατέχειν. ἔστι δὲ σώφρων, ὁ μὴ ἔχων ἐπιθυμίας φαύλας, τόν τε λόγον ὀρθὸν τὸν περὶ ταῦτα· ὁ δὲ ἐγκρατὴς ὁ ἐπιθυμίας ἔχων φαύλας, τὸν δὲ λόγον τὸν περὶ ταῦτα ὀρθόν. ὥστ' ἀκολουθήσει τῷ σώφρονι ὁ ἐγκρατής, καὶ ἔσται σώφρων· ὁ μὲν γὰρ σώφρων, ὁ μὴ πάσχων· ὁ δὲ ἐγκρατής, ὁ πάσχων, καὶ τούτων κρατῶν, ἢ ὁ οἷός τε πάσχειν. οὐδέτερον δὲ τούτων τῷ σώφρονι ὑπάρχει. διὸ οὐκ ἔστιν ὁ ἐγκρατὴς σώφρων. πότερον δὲ ὁ ἀκόλαστος ἀκρατής ἐστιν, ἢ ὁ ἀκρατὴς ἀκόλαστος, ἢ οὐδέτερον ἑτέρῳ ἀκολουθεῖ; ὁ μὲν γὰρ ἀκρατής ἐστιν οὗ ὁ λόγος τοῖς πάθεσι μάχεται· ὁ δὲ ἀκόλαστος, οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὁ πράττων τὰ φαῦλα, ἅμα τὸν λόγον σύμψηφον ἔχων. οὐδ' ἂν ὁ ἀκόλαστος οἷος ἀκρατής, οὐδ' ὁ ἀκρατὴς οἷος ὁ ἀκόλαστος. ἔτι δὲ φαυλότερος ὁ ἀκόλαστος τοῦ ἀκρατοῦς. δυσιατότερα γὰρ τὰ φυσικὰ τῶν ἐξ ἔθους γινομένων· καὶ γὰρ τὸ ἔθος διὰ τοῦτο δοκεῖ ἰσχυρὸν εἶναι, ὅτι εἰς φύσιν καθίστησιν. ὁ μὲν οὖν ἀκόλαστος αὐτὸς τοιοῦτός ἐστιν οἷος φαῦλός τις τῇ φύσει εἶναι. διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τούτου ὁ λόγος φαῦλος ἐν αὐτῷ ἐστι. ἀλλ' ὁ ἀκρατὴς οὐχ οὕτως. οὐ γὰρ ἐπεὶ αὐτὸς τοιοῦτός ἐστιν, * ὁ λόγος οὐ σπουδαῖος. φαῦλον γὰρ αὐτὸν ἔδει εἶναι, εἰ αὐτὸς τῇ φύσει τοιοῦτος ἦν οἷος ὁ φαῦλος. ὁ μὲν οὖν ἀκρατὴς ἔθει ἔοικε φαῦλος εἶναι, ὁ δὲ ἀκόλαστος φύσει. * δυσιατότερος γὰρ ὁ ἀκόλαστος. τὸ μὲν γὰρ ἔθος ἄλλῳ ἔθει ἐκκρούεται, ἡ δὲ φύσις οὐδενὶ ἐκκρούεται. πότερον δ' * ἐπειδή ἐστιν ὁ ἀκρατὴς τοιοῦτος, οἷος εἰδέναι καὶ μὴ διεψεῦσθαι τῷ λόγῳ, ἔστι δὲ καὶ ὁ φρόνιμος τοιοῦτος, ὁ τῷ λόγῳ τῷ ὀρθῷ ἕκαστα θεωρῶν· πότερον ἐνδέχεται τὸν φρόνιμον ἀκρατῆ εἶναι, ἢ οὔ; ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις τὰ εἰρημένα. εἰ δὲ παρακολουθήσομεν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις, οὐκ ἔσται ὁ φρόνιμος ἀκρατής. ἔφαμεν γὰρ τὸν φρόνιμον εἶναι, οὐχ ᾧ ὁ ὀρθὸς λόγος μόνον ὑπάρχει, ἀλλ' ᾧ καὶ τὸ πράττειν τὰ κατὰ λόγον φαινόμενα βέλτιστα. εἰ δὲ πράττει τὰ βέλτιστα ὁ φρόνιμος, οὐκ ἂν ἀκρατὴς εἴη ὁ φρόνιμος. ἀλλ' ὁ τοιοῦτος δεινὸς μέν ἐστι. * διῃρήμεθα γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τόν τε δεινὸν καὶ τὸν φρόνιμον ὡς ἑτέρων ὄντων. περὶ μὲν γὰρ ταὐτά, ἀλλ' ὁ μὲν πρακτικὸς * περὶ ἃ δεῖ, ὁ δ' οὐ πρακτικός. τὸν μὲν οὖν δεινὸν, ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι. οὐ γὰρ πρακτικὸς περὶ ἃ καὶ δεινός· τὸν φρόνιμον δ' οὐκ ἐνδέχεται ἀκρατῆ εἶναι.

* Valla, ἥσσων. ego ἡγεμών. Totus locus male à Valla tractatus: qui ſic vertendus, *Neque enim qui fuerit iſto modo incontinent, in verum probum euadere vnque poſſit: & ratio præueniens* (quod de alterius generis cõtinente modò dicebatur) *ſanare eum nunquam poterit, quippe quum inſit in ipſo ratio, cuius imperiis non paret, &c.*

* Legebatur ὁ λόγος ἐστι. nullo ſenſu.

* χ. δυσιατώτερος.

* Scribo, ἐπειδή ἐστιν ὁ.

* Lib. 1. c. vlt.

* Fort. περὶ ἃ δεῖ ὁ, ſicut mox.

A non permiſerit. dux ſiquidem ea in ipſ[illegible]ſtit. Cui non obtemperat improbus, ſed voluptati deditus & remolleſcit, & quodammodo effœminatur. Vtrùm verò temperans ſit continens, quod ſuprà fecimus ambiguum, nunc differamus. Eſt igitur temperans, & continens: nam continens nõ ſolùm eſt præſentes cupiditates cohibens, verùm etiam talis, vt ſi nullæ a[illegible] cupiditates, ita inſtructus, vt eas poſſit cohib[illegible]. Eſt autem temperans, qui nullas habeat cupid[illegible] malas, rectæque rationi circa hæc inſiſtat: [illegible] continens qui malas habet cupiditates, & aduerſum ipſas rectam rationem. Proinde temperantem continens comitatur, B eritque temperans continens. Siquidem temperans non afficitur, continẽs verò afficitur quidem, ſed compeſcit affectus, vel qui poteſt affici, *ita vt non ſuccumbat.* Temperanti autem iſtorum eſt neutrum: ideo continens, temperans non eſt. Vtrùm intemperans incontinens, an incontinens intemperans, aut neuter alterum comitatur? Incontinẽs enim eſt, cuius ratio perturbationes oppugnat: at intemperans, non huiuſmodi, ſed qui mala agit, ſimúlque incontinens adſtipulantem habet rationem. Non itaque intemperans, qualis incontinens; neque incontinens, qualis intemperans. Præterea, improbior incontinente eſt intemperans. Curatu enim difficiliora quæ naturalia, quàm quæ ex conC ſuetudine gignuntur. Ob hoc ſiquidem valida eſſe videtur conſuetudo, quod Naturæ inſideat. Intemperans igitur eiuſmodi, cuiuſmodi quiſpiam natura eſt: ob hoc, & hac de cauſa, in ipſo improba ratio eſt. Neque talis eſt incontinens; quia ne quidem ratio eiuſmodi, non proba. Oportuit namque ipſam eſſe improbam, ſi foret natura qualis eſt improbus. Incontinens igitur, conſuetudine malus eſſe videbitur: vt naturâ, intẽperans. Curatu namque longè difficilior intemperans: quandoquidem conſuetudo, conſuetudine explodiιur: at natura à nemine extrudi poteſt. Vtrùm autem, cùm ſit incontinens eiuſmodi, vt norit, & non cedat ratioD ni, ſitque prudens huiuſmodi, vt recta ratione ſingula perpendat, acciderit vt incontinens ſit prudens, an non? Ex his enim quę dicta ſunt, ambigere quiſpiam potuerit. Verùm ſi quæ à nobis antea dicta ſunt, ſuſcipere voluerimus, non erit prudens incontinens. Dicebamus namque prudẽtem eſſe, non cui recta ratio modò ineſſet, verùm etiam quæ ex ratione optima videretur, & proinde incontinens, non fuerit prudens. Cæterùm talis, aſtutus quidem eſt. Diſtinximus ſiquidem paulo antè aſtutum à prudente, vt qui inter ſe differrent: verſantur enim illi quidem circa eadem, verùm interim vnus quidem circa hæc ſolers, alter verò non ſolers. Aſtutum igitur incontinẽtem eſſe contingit. E Neque enim ſolers, circa quæ & aſtutus. Prudentem verò, incontinentem eſſe non contingit.

ΚΕΦΑΛ. ζʹ.

Περὶ ἡδονῆς.

Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον ἂν εἴη περὶ ἡδονῆς, ἐπειδήπερ περὶ εὐδαιμονίας ἐστὶν ὁ λόγος· τὴν δ' εὐδαιμονίαν οἴονται πάντες ἤτοι ἡδονὴν εἶναι, καὶ τὸ ἡδέως ζῆν, ἢ οὐκ ἄνευ γε ἡδονῆς, οἵ τε καὶ τῇ ἡδονῇ δυσχεραίνοντες, καὶ οὐκ οἰόμενοι δεῖν τὴν ἡδονὴν ἐναριθμεῖσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ τό γε ἄλυπον προστιθέασιν· ἐγγὺς οὖν τὸ

CAPVT VII.

De voluptate.

POſt hæc de voluptate diſſerendum eſt, cùm de felicitate ſit nobis oratiô. Felicitatem arbitrantur omnes aut voluptatem eſſe, & vitam delectabilem, aut non citra voluptatem. At qui voluptatem vrgent, nec inter bona enumerãdam eſſe exiſtimant, ſaltem hoc felicitati coniunctum eſſe volunt, vt ſit doloris omnis expers, ipſam citra ægritudinem eſſe voluerunt. Sine ægritudine

eſſe igitur vicinum voluptati eſt. Quapropter de voluptate quoque dicendum, non modò quia etiã alij ita arbitrantur, verumetiam quòd nobis de voluptate dicere neceſſarium eſſe cenſeamus. Nam cùm de felicitate nobis ſit oratio, felicitatémq; definierimus, planéq; dixerimus in vita perfecta eſſe virtutis actionem, ſitque virtus circa voluptatem, & ægritudinem: de voluptate dicere neceſſe eſt, quandoquidem citra voluptatem non eſt felicitas. Primùm itaque dicimus, quod nonnulli ferunt, voluptatem in numerum bonorum non venire exiſtimantes. Aiunt nanque primò ortum eſſe voluptatem. At ortum, quiddam imperfectum: bonum porrò, imperfecti locum nunquã obtinere. Secundo loco, Voluptates eſſe quaſdam improbas: at improbitatem, nunquam bonum admittere. Rurſus quòd gignatur in omnibus. Nam & malo, & improbo, & feræ, & cicuri ſiue pecudi deputatur: at bonum, malis immiſceri, nefas, & nequidem multis commune eſt. Quódque non potentiſſimum, voluptas: at bonum, potentiſſimum. Quódque honeſta agendi, ſit impedimentum. Nam quod honeſta agere prohibeat, bonum qui poteſt eſſe? Primùm igitur primo occurrendum, de ortu, ratióq; diluenda, quòd neutiquam vera ſit. Eſt igitur in primis non omnis voluptas, ortus. Nã quæ ab inſpiciendo voluptas gignitur, ortus non eſt: nec quæ ab audiendo, & olfaciendo. Neque enim ex egeſtate procreata, quemadmodum in aliis, vt ex comedendo, vel bibendo. Hæ nãque ex egeſtate, & redundantia fiunt, aut ſaturando egeſtatem, aut redundantiæ auferendo, ideo ortus eſſe videntur. At egeſtas, & redũdãtia, ægritudo: igitur ægritudo hic, vbi ortus voluptatis. Atqui in ſpectãdo, & audiẽdo, & olfaciendo, non eſt vt ægritudo antecedat: nemo ſiquidem qui ſpectãndo delectatur, aut olfaciẽdo, priùs triſtatus eſt. Itidem in cogitatione: poteſt enim contemplanti rem aliquam, delectatio eſſe citra præcedentem ægritudinem: & proinde fuerit voluptas aliqua, quæ ortus non eſt. Quòd ſi voluptas (vt eorum dictat oratio,) ideo bonum non eſt, quia ortus: eſtque voluptas aliqua, quæ ortus non eſt: fuerit vtique bonum, voluptas. Atqui in totum non eſt voluptas ortus: nam neque quæ à comedendo & bibendo voluptates, ortus dici poſſunt. Verùm hallucinantur qui has voluptates ortus eſſe perhibent. Putant ſiquidem, quoniam prolatis rebus, *vel inter ſumendum cibum*, gignitur voluptas, ob hoc ortum eſſe: ſed non eſt: quandoquidem enim eſt pars animæ quædã, qua oblectamur: ſimul prolatis, quibus indigebamus, rebus, ea pars animæ, quatenus exercetur, & mouetur, oblectatur. Atqui motus ipſius, & exercitium, voluptas eſt: quòd cũ prolatis rebus ea pars animæ exerceatur, aut propter ipſius actionem, ortum eſſe cenſent voluptatum: quòd certa ſit rerum prolatio, animæ tamen pars, incerta: perinde atque ſi quis hominem eſſe opinetur corpus, quòd id ſub ſenſum cadat, nõ autem animam: verùm eſt anima. Itidem & in hoc. Eſt namque pars quædam animæ, qua oblectamur, quæ, ſimul atque res prolatæ ſunt, exercetur: ideo nulla voluptas eſt ortus. Verùm & conuerſio (inquiunt) in naturam: quæ ſub ſenſum cadit. Nam non conuertentibus ſeſe in naturam, voluptas eſt. Siquidem conuertendo naturæ egeſtatem, fit exaturatio. At (vt diximus) fieri poteſt vt ſine vlla egeſtate fiat oblectatio. Siquidẽ egeſtas, ægritudo. At citra ægritudinem, dicimus *poſſe aliquem* oblectari: & proinde non fuerit voluptas, egeſtatis conuerſio.

A ἀλύπως τῆς ἡδονῆς ἐστι. διὸ περὶ ἡδονῆς λεκτέον, οὐ μόνον διότι καὶ οἱ ἄλλοι οἴονται δεῖν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀναγκαῖον ἐστιν ἡμῖν λέγειν περὶ ἡδονῆς. ἐπεὶ γὰρ περὶ εὐδαιμονίας ἡμῖν ἐστιν ὁ λόγος, τὴν δ' εὐδαιμονίαν διωρισάμεθα, καὶ φαμὲν εἶναι ἀρετῆς ἐνέργειαν ἐν βίῳ τελείῳ· ἡ δ' ἀρετὴ ἐστὶ περὶ ἡδονὴν καὶ λύπην, ἐπειδὴ περὶ οὐκ ἔστιν ἡ εὐδαιμονία ἄνευ ἡδονῆς. πρῶτον μὲν οὖν εἴπωμεν ἅ τινες λέγοντες, οὐκ οἴονται δεῖν τὴν ἡδονὴν ὡς ἐν ἀγαθοῦ μέρει λαμβάνειν. πρῶτον μὲν γάρ φασιν εἶναι τὴν ἡδονὴν γένεσιν, τὴν δὲ γένεσιν ἀτελές τι· τὸ δὲ ἀγαθὸν οὐδέποτε τὴν τοῦ ἀτελοῦς χώραν ἔχειν. δεύτερον δ', ὅτι εἰσί B τινες φαῦλαι ἡδοναί· τὸ δ' ἀγαθὸν οὐδέποτε ἐν φαυλότητι εἶναι· πάλιν οὖν ἐν ἅπασιν ἐγγίνεται. καὶ γὰρ ἐν τῷ φαύλῳ, καὶ ἐν τῷ σπουδαίῳ, καὶ ἐν θηρίῳ, καὶ ἐν βοσκήματι. τὸ δ' ἀγαθὸν ἀμιγές ἐστι τοῖς φαύλοις, καὶ οὐ πολύκοινον· καὶ ὅτι οὐ κράτιστον ἡδονή, τὸ δ' ἀγαθὸν κράτιστον· καὶ ὅτι ἐμποδίζει τοῦ πράττειν τὰ καλά· τὸ δὲ κωλυτικὸν τῶν καλῶν, οὐκ ἂν εἴη ἀγαθόν. πρῶτον μὲν οὖν πρὸς τὸ πρῶτον ἂν εἴη λεκτέον πρὸς τὴν γένεσιν, καὶ πειρατέον τὸν λόγον τοῦτον λύειν, διότι μὴ ἀληθὴς εἶναι. ἔστι γὰρ πρῶτον μὲν οὐ πᾶσα ἡδονὴ γένεσις. ἡ γὰρ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν ἡδονὴ γινομένη, οὐκ ἔστι γένεσις· οὐδ' ἡ ἀπὸ τοῦ ἀκοῦσαι καὶ ὀσφρανθῆναι. οὐ γὰρ ἐξ ἐνδείας C γινομένη, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, εἶον ἐκ τοῦ φαγεῖν ἢ πιεῖν. αὗται μὲν γὰρ ἐξ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς γίνονται, τῷ ἢ τὴν ἔνδειαν ἀναπληροῦσθαι, ἢ τῆς ὑπερβολῆς ἀφαιρεῖσθαι· διὸ γένεσις δοκεῖ εἶναι. ἡ δ' ἔνδεια καὶ ὑπερβολή, λύπη. λύπη οὖν ἐνταῦθα ἔστιν οὗ ἡδονῆς γένεσις. ἐπὶ δέ γε τοῦ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι καὶ ὀσφρανθῆναι οὐκ ἔστι προλυπηθῆναι. οὐδεὶς γὰρ ἡδόμενος τῷ ὁρᾶν, ἢ τῷ ὀσφραίνεσθαι, προελυπήθη. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας ἐστὶ θεωροῦντά τι ἥδεσθαι ἄνευ τοῦ προλυπηθῆναι. ὥστ' εἴη ἄν τις ἡδονή (ὡς λόγος ὁ αὐτῶν ἔφη) διὰ τοῦτο οὐκ ἀγαθόν, ὅτι γένεσίς ἐστι. δεῖ δὲ τις ἡδονή, ἣ οὐκ D ἔστι γένεσις· αὕτη ἂν εἴη ἀγαθόν. ὅλως δὲ οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις. οὐδὲ γὰρ αὗται αἱ ἀπὸ τοῦ φαγεῖν καὶ πιεῖν ἡδοναί, οὐκ εἰσὶ γενέσεις· ἀλλὰ διαμαρτάνουσιν οἱ ταύτας φάσκοντες εἶναι τὰς ἡδονὰς γενέσεις. οἴονται γάρ, ἐπειδὴ τῆς προσφορᾶς * γινομένης γίνεται ἡδονή, διὰ τοῦτο γένεσιν εἶναι. ἔστι δ' οὔ. ἐπεὶ γάρ ἐστι τῆς ψυχῆς τι μέρος ᾧ ἡδόμεθα ἅμα τῇ προσφορᾷ ὧν ἐσμὲν ἐνδεεῖς, τοῦτο μέρος τὸ τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖ καὶ κινεῖται· ἡ δὲ κίνησις αὐτοῦ καὶ ἡ ἐνέργεια, ἐστὶν ἡδονή. * διὰ δὲ τὸ ἅμα τῇ προσφορᾷ ἐνεργεῖν τὸ μέρος τὸ τῆς ψυχῆς ἐκεῖνο, ἢ διὰ τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν, οἴονται γένεσιν εἶναι τὴν ἡδονήν, τὴν δὲ προσφορὰν δήλην εἶναι, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς μέρος, ἄδηλον. ὅμοιον οὖν εἴ τις τὸν ἄνθρωπον οἴεται εἶναι E σῶμα, ὅτι τοῦτο μέν ἐστιν αἰσθητόν, ἡ δὲ ψυχὴ οὔ. ἔστι δέ γε καὶ ἡ ψυχή. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τούτου· ἔστι γὰρ μέρος τι τῆς ψυχῆς ᾧ ἡδόμεθα, ὃ ἅμα τῇ προσφορᾷ ἐνεργεῖ. διὸ οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις. καὶ ἀποκατάστασις δέ φασιν εἰς φύσιν * αἰσθητήν. καὶ γὰρ μὴ ἀποκαθισταμένοις εἰς φύσιν ἐστὶν ἡδονή. τὸ γὰρ ἀποκαθίστασθαί ἐστι, τὸ τῷ ἐνδεεῖ τῇ φύσει, ταύτην τὴν ἀναπλήρωσιν γίνεσθαι. ἔστι δέ, ὥς φαμεν, μὴ ὄντα ἐνδεᾶ, ἥδεσθαι. ἡ μὲν γὰρ ἔνδεια λύπη· ἄνευ δὲ λύπης φαμὲν ἥδεσθαι. ὥστ' οὐκ ἂν εἴη ἡδονὴ ἀποκατάστασις τοῦ ἐνδεοῦς.

Nicomach. lib. 10. cap. 3.

* κ. γινομένης

* κ. διὰ δὲ

* Lego αἰσθητ. vide Nicom. li. 7. cap. 12. & 13.

οὐδεὶς γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡδονῶν οὐδέν. ὥστε εἰ διότι μὲν γένεσις ἡ ἡδονή, οὐκ ἀγαθὸν ἐδόκει εἶναι, οὐκ ἔστι δὲ οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις· ἀγαθὸν ἂν εἴη ἡδονή. ἀλλὰ μὴν τοῦτο οὐ πᾶσα,* φησίν, ἡδονὴ ἀγαθόν. συνίδοι δ' ἄν τις καὶ περὶ τούτου οὕτως· ἐπειδὴ γὰρ τἀγαθὸν φαμὲν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις λέγεσθαι (καὶ γὰρ ἐν οὐσίᾳ, καὶ ἐν τῷ πρός τι, καὶ ποσῷ, καὶ ποτέ, καὶ ὅλως ἐν ἁπάσαις) ἤδη γ' ἐκ τούτου φανερόν. κατὰ πάσας γὰρ ἡδονή τις ἀκολουθεῖ. ὥστ' ἐπειδὴ τὸ ἀγαθὸν ἐν ἁπάσαις ταῖς κατηγορίαις, καὶ ἡδονὴ ἂν εἴη ἀγαθόν. ὥστ' ἐπειδὴ ἐν τούτοις μὲν τἀγαθά,* καὶ ἡδονὴ ἡ δὴ ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἡδονή· ἀγαθὸν ἂν εἴη πᾶσα ἡδονή. ἅμα δὲ δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι καὶ διαφέρουσι τῷ εἴδει ἡδοναί εἰσι. διάφοροι γὰρ καὶ κατηγορίαι, ἐν αἷς ἐστιν ἡδονή. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν ἔχει, οἷον τῆς γραμματικῆς ἢ ἄλλης ἡστινοσοῦν. ἐὰν ἔχῃ γὰρ Λάμπρος τὴν γραμματικήν, ὁμοίως δὲ διακείσεται ὑπὸ τῆς γραμματικῆς ταύτης ὁ γραμματικός, ἄλλῳ ὁποιῳοῦν ἔχοντι γραμματικήν, οὐ δύο εἰσὶ διάφοροι αἱ γραμματικαί, ἥ τ' ἐν Λάμπρῳ, καὶ ἐν Ἰλεῷ· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἡδονῆς οὐχ οὕτως. ἡ γὰρ ἀπὸ τῆς μέθης ἡδονὴ καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ συνῆφθαι, οὐχ ὁμοίως διατιθέασι. διὸ διαφέρουσι τῷ εἴδει δόξειεν ἂν εἶναι αἱ ἡδοναί. ἀλλὰ δὴ καὶ διότι φαῦλαί εἰσιν ἡδοναί τινες, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐδόκει ἡδονὴ αὐτοῖς ἀγαθὸν εἶναι. τὸ δὲ τοιοῦτον καὶ ἡ τοιαύτη κρίσις, οὐκ ἴδιόν ἐστιν ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φύσεως καὶ ἐπιστήμης. ἔστι γὰρ καὶ ἡ φύσις φαύλη, οἷον ἡ τῶν σκωλήκων καὶ ἡ τῶν κανθάρων, καὶ ὅλως ἡ τῶν ἀτίμων ζώων· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἡ φύσις τῶν φαύλων. ὁμοίως δ' εἰσὶ καὶ ἐπιστῆμαι φαῦλαι, οἷον αἱ βάναυσοι· ἀλλ' ὅμως οὐ διὰ τοῦτο φαῦλον ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἀγαθὸν τῷ γένει καὶ ἐπιστήμη καὶ φύσις. ὥσπερ γὰρ οὐδ' ἀνδριαντοποιὸν θεωρεῖν δεῖ ποῖός τίς ἐστιν ἐξ ὧν ἀπέτυχε, καὶ κακῶς εἰργάσατο, ἀλλ' ἐξ ὧν εὖ· οὕτως οὐδ' ἐπιστήμην οὐδὲ φύσιν, οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ποῖόν τί ἐστιν ἐκ τῶν φαύλων, ἀλλ' ἐκ τῶν σπουδαίων. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἡδονὴ τῷ γένει ἀγαθόν ἐστι. ἐπεὶ ὅτι γέ εἰσι φαῦλαι ἡδοναί, οὐδ' ἡμᾶς λανθάνει. ἐπεὶ γὰρ καὶ φύσεις τῶν ζώων εἰσὶ διάφοροι, οἷον καὶ φαύλη καὶ σπουδαία, οἷον ἡ μὲν ἀνθρώπου σπουδαία· ἡ δὲ λύκου, ἢ τινὸς ἄλλου θηρίου, φαύλη, ὁμοίως δ' ἑτέρα φύσις ἵππου καὶ ἀνθρώπου, καὶ ὄνου, καὶ κυνός· ἡ δὲ ἡδονή ἐστι* κατάστασις ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς φύσιν ἑκάστου τὴν αὐτοῦ. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη ἥδιστον τῇ γε φαύλῃ φύσει· ἀλλὰ τῇ φαύλῃ φύσει φαύλη ἡδονή. οὐ γάρ ἐστι ταὐτὸν καὶ ἵππῳ καὶ ἀνθρώπῳ ὁμοίως οὐδὲ τοῖς ἄλλοις· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ φύσεις διάφοροι, καὶ αἱ ἡδοναὶ διάφοροι. ἡ γὰρ ἡδονὴ ἦν ἀποκατάστασις καὶ ἡ ἀποκατάστασις, φασίν, εἰς φύσιν καθίστησιν. ὥστε τῆς μὲν φαύλης φύσεως ἡ κατάστασις φαύλη. τῆς δὲ σπουδαίας, σπουδαία. ἀλλ' οἱ φάσκοντες εἶναι τὴν ἡδονὴν οὐ σπουδαίαν, πεπόνθασιν οἷον οἱ μὴ εἰδότες τὸ νέκταρ, οἴονται τοὺς θεοὺς οἶνον πίνειν, καὶ οὐκ εἶναι τούτου ἥδιον οὐθέν. τοῦτο δὲ πάσχουσι διὰ τὴν ἄγνοιαν· οἷς ὅμοιον πεπόνθασιν οἱ πάσας τὰς ἡδονὰς γενέσεις φάσκοντες εἶναι, καὶ οὐκ ἀγαθόν. διὰ γὰρ τὸ μὴ εἰδέναι ἄλλας ἡδονάς, ἀλλ' ἢ τὰς σωματικάς, ταύτας τε ὁρᾶν γενέσεις τε οὔσας καὶ μὴ σπουδαίας, ὅλως οὐκ οἴονται εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν.

* κ. πᾶσα.

* Valla aliter legiſſe videtur, & mox, ἡ δ' ἀπὸ τ. α. ἡδονὴ γένεσις· vbi videtur potiùs leg. ἡ δ' ἀπὸ τ. α. ἡδονὴ ἀγαθόν

* κ. ἀποκατάστασις

Nicom. lib. 7, cap. 13.

A Indigum namque in huiuſmodi voluptatibus nihil. Proinde ſi ideo quòd ortus eſt, voluptas bonũ eſſe exiſtimetur, nulláque eſt voluptas ortus, bonum vtique fuerit voluptas. Præterea quòd non omnis, inquiunt, voluptas bonum, quiſpiã id deprehenderit hoc pacto: Nam quia bonum in omnibus dicitur eſſe prædicamentis (nẽpe in eſſentia, & in ad aliquid, & in quanto, & quando, ac in totum in omnibus) illud quoque manifeſtum, per omnia voluptatem aliquam comitari. Proinde enim quia in omnibus prædicamentis eſt bonum, etiam voluptas fuerit bonum. Et proinde quoniam in his quidem per ſe bona, etiam B voluptas fuerit per ſe bonum. Atqui à bonis voluptas, eſt voluptas: bonum ergo fuerit omnis voluptas. Simul certum hinc etiam differre inter ſe ſpecie voluptates, quandoquidem differunt etiam prædicamenta, in quibus eſt voluptas. Neque enim eſt quemadmodum in ſcientiis, vt grammatica, vel quæcumque alia. Nam ſi Lamprus grammaticam habeat, & ita afficiatur hic grammaticus ab hac grammatica, vt quiuis alius habens grammaticam, non ſunt nimirum duæ grammaticæ *diuerſæ* quæ in Lampro, & quæ in Ileo. At in voluptate non ita. Nam quæ ex ebrietate voluptas, & quæ ex copulatu, non eodem modo afficiunt: quamobrem ſpecie inter ſe di- C ſtingui videbuntur voluptates. Cæterùm quia ſunt & malæ voluptates, etiam ob hoc voluptas bonum non eſſe videbatur. At id voluptatis minimè proprium iudicium eſt, ſed naturæ atque ſcientiæ. Nam eſt & natura mala, ſicut vermium, & crabronum, ac prorſus vilium animalium: nec tamen ob hoc, natura malorum. Eodem modo habent & malæ ſcientiæ, ſicut ſedentariæ: nec tamen ob hoc, malum ſcientia eſt: ſed genere bonum tam ſcientia quàm natura. Nam quemadmodum ſtatuarius inſpiciendus non eſt, qualiſnam ſit ex eo quod per errorem commiſerit, & male fecerit, ſed quod bene: ita ne ſcientiam quidem naturamve, aut quippiam D aliud, quale ſit, ex malis, ſed ex probis. Itidem ergo voluptas quoque genere bonum eſt. Quòd verò ſint & malæ voluptates, ne nos quidem latet. Nam ſunt etiam diuerſæ naturæ animalium, bona, & mala: ſicut hominis quidem, bona: lupi verò, vel cuiuſuis alterius feræ, mala. Similiter equi natura, altera quàm hominis, & aſini, & canis. At voluptas conuerſio eſt ex eo quod contra naturam, in naturam cuiuslibet ſuam: proinde & hoc fuerit ſuauiſſimum. Atqui improbæ naturæ improba voluptas eſt. Neque enim equo quod homini, & ne quidem aliis. At quoniam diuerſæ naturæ, E ſunt diuerſæ quoque voluptates. Nam voluptas, conuerſio eſt: & conuerſio (inquiunt) ſiue reſtauratio, in naturam reſtituit. Proinde & malæ naturæ mala conuerſio eſt, vt probæ proba. Qui porrò voluptatem non eſſe bonam contendunt, eo afficiuntur modo, quo qui nectar incognitum habent, & deos vinum potare exiſtimant, nihílque eo eſſe ſuauius: ex inſcitia in id delabuntur. Simile contingit iis qui cunctas voluptates ortus eſſe aſſerunt, & neutiquam bonum. Nam quòd alias voluptates ignorent, præter eas quæ corporis ſunt, eas ducũt ortus eſſe, nec bonas: in vniuerſum non tentur voluptatem eſſe bonum.

Quoniam igitur eſt voluptas & reſtituendæ naturæ & iam reſtitutæ (reſtituēdæ naturæ ſunt, nimirum repletiones poſt defectum: reſtitutæ autem, quæ oculis & auribus percipiantur, ac ſimiles) videntur reſtitutæ, ac ſuum, vt ſic dicam, ſtatum obtinentis, naturæ functiones eſſe meliores. Voluptates nanque vtrovis modo dictæ, ſunt actiones. Proinde non dubium quin à viſu voluptates, & auditu, & intelligentia ſint longè optimæ, cùm eæ quæ ſub corpus cadunt, ab expletione procreētur. Rurſum id dicebatur, quod ne quidem bonum. Siquidem quod in omnibus ſit, & commune omnibus, non bonum. Id certè in honoris cupido, & honoris cupiditate, magis proprium eſt. Honoris ſiquidem cupidus, ſolus vult habere, & illo cæteros anteire. Voluptatem igitur, ſi ipſam per ſe bonū eſſe oporteat, eſſène eiuſmodi conuenit, an non? Atqui etiā contrario modo. Ob id nanque bonum eſſe videatur quod cuncta expetāt. Agnatum enim cunctis, bonum expetere. Et proinde ſi cuncta voluptatem expetunt, genere bonum fuerit voluptas. Rurſus, quòd ſit impedimentum voluptas, ipſam bonum eſſe negauerunt, impedimentum eſſe aſſerendo: quòd non rectè videantur conſiderare. Neq; enim ad res tranſigendas eſt impedimentum, ſi qua ſit alia, impedimentum: vt ebrietatis voluptas agere inhibuerit. Cæterùm ita etiam ſcientia ſcientiæ fuerit impedimentum. Nam fieri non poteſt vt ſimul vtramque exerceas. Sed cur nō bonum ſcientia, ſi voluptatē ex ſcientia excitarit? & vtrùm impedimētum ſit, anne? Cæterùm multò magis aget: voluptas nanque ad magis agendum, inde ſuſcitata impellit: quia probum faciendo, agit quæ ex virtute, & ea ſuauiter agit. Nunquid multò etiam magis quæ ad actionem pertineant, exercebit? Ac ſi oblectatus egerit, probus erit: ſin triſtatus honeſta proſequatur, non probus. Ægrimonia nanque in iis, quæ ex neceſſitate eſt. Proinde ſi quiſpiam dolore afficiatur, honeſta proſequendo, coactus peragit: qui autem à neceſſitate agere compellitur, non probus. Cæterùm nemo poteſt quæ ſunt virtuti conſentanea, agere, vt non aliqua vel voluptate, vel ægritudine afficiatur: medium enim nihil eſt. Cur? nempe quòd virtus in affectu, affectus verò in ægritudine, & voluptate: nec quicquam in medio poſitum eſt. Non dubium igitur quin virtus cum ægritudine, vel voluptate ſit. Si quis igitur mœſtus honeſta proſequatur, non bonus. Proinde non fuerit virtus, cum ægritudine, cum voluptate ergo. Tantùm ergo abeſt vt ſit impedimentum, vt etiam ad agendum exhortetur. In totúmque non contingit, vt ſit citra voluptatem, quod ab ipſa procreatur. Alia fuit oratio, quòd nulla ſcientia faciat voluptatem. Ne id quidem verum eſt. Conuiuiorum nanque ſtructores, & coronarum, necnon vnguentarij, voluptatis ſunt effectores. Cæterùm aliis ſcientiis non eſt voluptas vt finis, ſed cum voluptate, nec citra voluptatem. Eſt igitur etiam ſcientia, voluptatis effectrix. Rurſus etiam aliter dicebatur, quòd non optimum. Verùm hoc modo, atque hac ratione, ſingulas ieris perditum virtutes. Si quidem fortitudo, optimum non eſt. Nunquid igitur ob hoc non bonum? An id abſurdum ſit? Itidem & in aliis, quòd voluptas, quia non optimum, non eſſe videatur bonum. Dubitauerit autem quiſpiam [illegible] virtutes tranſiens huiuſmodi, vt, quia ratio quandoque imperat affectibus,

A ἐπεὶ δ' οὖν ἐστιν ἡ ἡδονὴ καὶ καθισταμένης τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας, οἷον καθισταμένης μὲν, αἱ ἐξ ἐνδείας ἀναπληρώσεις, καθεστηκυίας δὲ, αἱ ἀπὸ τῆς ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς, καὶ τῶν τοιούτων οὖσαι, βελτίους ἂν εἴησαν αἱ καθεστηκυίας τῆς φύσεως ἐνέργειαι. αἱ γὰρ ἡδοναὶ, κατ' ἀμφοτέρους λεγόμεναι τοὺς τρόπους, ἐνέργειαί εἰσιν. ὥστε δῆλον ὅτι αἱ ἀπὸ τῆς ὄψεως, ἡδοναὶ, καὶ τῆς ἀκοῆς, καὶ τοῦ διανοεῖσθαι, βελτίους ἂν εἴησαν, ἐπεὶ αἵ γε σωματικαὶ ἐξ ἀναπληρώσεως. Ἔτι καὶ τοῦτο ἐλέγετο, ὅτι οὐκ ἀγαθόν· ὃ γὰρ ἐν πᾶσιν ἐστὶ, καὶ πᾶσι κοινὸν, οὐκ ἀγαθόν. ὃ δὴ τοιοῦτον ἐστὶ φιλοτίμου μᾶλλον, καὶ φιλοτιμίας οἰκεῖον ἐστίν. ὁ γὰρ φιλότιμός ἐστιν
B ὁ μόνος βουλόμενος ἔχειν, καὶ τῷ τοιούτῳ τῶν ἄλλων ὑπερέχειν. καὶ τὴν ἡδονὴν οὖν, * εἰ μέλλει τἀγαθὸν εἶναι, τοιοῦτον δεῖν εἶναι, ἢ οὔ, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον. διὰ τοῦτο δόξειεν ἂν εἶναι ἀγαθὸν, ὅτι πάντα τούτου ἐφίεται. τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ πάντα πέφυκεν ἐφίεσθαι. ὥστ' εἰ τῆς ἡδονῆς πάντα ἐφίεται, ἀγαθὸν ἂν εἴη τῷ γένει ἡ ἡδονή. Πάλιν καὶ ὅτι ἐστὶν ἐμπόδιον ἡ ἡδονὴ, οὐκ ἔφασαν αὐτὴν ἀγαθὸν εἶναι. τὸ δὲ ἐμπόδιον φάσκειν εἶναι, διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς σκοπεῖν, φαίνεται αὐτοῖς. οὐ γάρ ἐστιν ἐμπόδιον ἡ ἀπὸ τοῦ πράγματος τοῦ πραττομένου ἡδονή. ἐὰν μέντοι ἄλλη, ἐμπόδιον, οἷον ἡ ἀπὸ τῆς μέθης ἡδονὴ ἐμπόδιον ἐστὶ τοῦ πράττειν. ἀλλ' οὕ-
C τω μὲν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστήμης ἐμπόδιον ἄν. οὐ γάρ ἐστιν ἅμα ἀμφοτέραις ἐνεργεῖν· ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἀγαθὸν ἡ ἐπιστήμη, ἂν ποιῇ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης ἡδονήν, καὶ πότερον ἐμπόδιον ἔσται, ἢ οὔ; ἀλλὰ μᾶλλον πράξει.* ἡ γὰρ ἡδονὴ παρορμᾷ πρὸς τὸ μᾶλλον πράττειν * ἀπ' αὐτοῦ γενομένου, ἢ ἐπεὶ τὸν σπουδαῖον * ποιήσοντα πράττειν τὰ κατ' ἀρετὴν, καὶ ἡδέως ταῦτα πράττειν. ἀλλὰ οὐ πολλῷ μᾶλλον ἐνεργήσει ἄρα κατὰ τὴν πρᾶξιν; καὶ ἐὰν μέν γε ἡδόμενος πράττῃ, σπουδαῖος ἔσται· ἂν δὲ λυπούμενος τὰ καλὰ πράττῃ, οὐ σπουδαῖος. ἡ γὰρ λύπη ἐπὶ τοῖς δι' ἀνάγκην ἐστίν. ὥστ' εἰ λυπεῖταί τις τὰ καλὰ πράττειν,
D ἀναγκαζόμενος πράττει· ὁ δ' ἐξ ἀνάγκης πράττων, οὐ σπουδαῖος· ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔστι γε μὴ λυπούμενον ἢ ἡδόμενον τὰ κατ' ἀρετὴν πράττειν· τὸ δ' ἀνὰ μέσον οὐκ ἔστι. διὰ τί; ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐν πάθει· τὸ δὲ πάθος ἐν λύπῃ καὶ ἡδονῇ· ἐν δὲ τῷ ἀνὰ μέσον οὐκ ἔστι. δῆλον οὖν ὡς καὶ ἡ ἀρετὴ μετὰ λύπης καὶ ἡδονῆς. Εἰ μὲν οὖν λυπούμενός τις τὰ καλὰ πράττει, οὐ σπουδαῖος. ὥστε οὐκ ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ μετὰ λύπης· καὶ μεθ' ἡδονῆς ἄρα. οὐ μόνον ἄρα οὐκ ἐμπόδιον ἐστὶν ἡ ἡδονὴ, ἀλλὰ καὶ προτρεπτικὸν πρὸς τὸ πράττειν. καὶ τὸ ὅλον δὲ οὐκ ἐνδέχεται ἄνευ ἡδονῆς εἶναι τῆς ἀπ' αὐτῆς γινομένης. Ἄλλος ἦν λόγος ὅτι οὐδεμία ἐπιστήμη ποιεῖ ἡδο-
E νήν. ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀληθές. οἱ γὰρ δειπνοποιοὶ καὶ στεφανοποιοὶ καὶ οἱ μυρεψοὶ, ἡδονῆς εἰσι ποιητικοί. ἀλλὰ δὴ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις οὐκ ἔστιν ἡ ἡδονὴ ὡς τέλος, ἀλλὰ μεθ' ἡδονῆς τι, καὶ οὐκ ἄνευ ἡδονῆς· ἔστιν οὖν ἐπιστήμη ποιητικὴ ἡδονῆς. ἔτι δὲ καὶ ἄλλως ἐλέγετο ὅτι οὐκ ἄριστον. ἀλλ' οὕτω μὲν καὶ τῷ τοιούτῳ λόγῳ ἀναιρήσεις καὶ τὰς καθ' ἕκαστα λεγομένας ἀρετάς. ἡ γὰρ ἀνδρεία, οὐκ ἔστιν ἄριστον. ἆρ' οὖν διὰ τοῦτ' οὐκ ἀγαθόν; ἢ τοῦτ' ἄτοπον; ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὐδὲ ἡ ἡδονὴ διὰ τοῦτ' οὐκ ἀγαθὸν, ὅτι οὐκ ἄριστον. ἀπορήσειε δ' ἄν τις μεταβὰς μὲν καὶ ἐπὶ τὴν ἀρετὴν, τὸ τοιοῦτον· οἷον ἐπειδὴ ὁ λόγος κρατεῖ ποτε τῶν παθῶν.

* Leg. εἰ μ. τ' ἀγαθ. & δεῖ, non δεῖν.

* Valla aliter diſting.

* Mendoſus locus, &, vt videtur, non integer.

* κ. ποιοῦντα

(φαμὲν γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐγκρατοῦς) καὶ τὰ πάθη δὲ πάλιν ἀντεστραμμένως τοῦ λόγου κρατεῖ· ὃ ἐπὶ τῶν ἀκρατῶν συμβαίνει· ἐπεὶ οὖν τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς ἔχον τὴν κακίαν, κρατεῖ τοῦ λόγου εὖ διακειμένου (ὁ γὰρ ἀκρατὴς τοιοῦτος) καὶ ὁ λόγος ὁμοίως φαῦλος· διὸ κἀκεῖνος κρατήσει τῶν παθῶν εὖ διακειμένων, καὶ ἐχόντων τὴν οἰκείαν ἀρετήν. εἰ δὲ τοῦτ᾽, ἐπισυμβήσεται τῇ ἀρετῇ κακῶς χρῆσθαι· ὁ γὰρ λόγῳ φαύλῳ διακείμενος, καὶ χρώμενος τῇ ἀρετῇ, κακῶς αὐτῇ χρήσεται). τὸ δὴ τοιοῦτον ἄτοπον ἂν συμβαίνειν δόξειεν. πρὸς δὴ τὴν τοιαύτην ἀπορίαν ῥάδιον ἀντειπεῖν καὶ λῦσαι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ἡμῖν εἰρημένων περὶ ἀρετῆς. τότε γάρ φαμεν εἶναι ἀρετήν, ὅταν ὁ λόγος εὖ διακείμενος τοῖς πάθεσιν εὖ ἔχουσι τὴν οἰκείαν ἀρετὴν σύμμετρος ᾖ, καὶ τὰ πάθη τῷ λόγῳ. οὕτω γὰρ διακείμενα συμφωνήσουσι πρὸς ἄλληλα· ὥστε τὸν μὲν λόγον προστάττειν ἀεὶ τὸ βέλτιστον, τὰ δὲ πάθη ῥᾳδίως εὖ διακείμενα ποιεῖν ὃ ἂν λόγος προστάττῃ. ἂν οὖν ὁ λόγος φαύλως ᾖ διακείμενος, τὰ δὲ πάθη εὖ, οὐκ ἔστιν ἀρετή, ἐκλείποντος τοῦ λόγου. ἐξ ἀμφοτέρων γὰρ ἡ ἀρετή. ὥστ᾽ οὐδὲ κακῶς χρῆσθαι ἐνδέχεται ἀρετῇ. ἁπλῶς δ᾽ οὐχ (ὥσπερ οἴονται οἱ ἄλλοι) τῆς ἀρετῆς ἀρχὴ καὶ ἡγεμών ἐστιν ὁ λόγος, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πάθη. δεῖ γὰρ πρὸς τὸ καλὸν ὁρμήν ἄλογόν τινα πρῶτον ἐγγίνεσθαι (ὃ καὶ γίνεται) εἶθ᾽ οὕτως τὸν λόγον ὕστερον ἐπιψηφίζοντα εἶναι καὶ διακρίνοντα. ἴδοι δ᾽ ἄν τις τοῦτο ἐκ τῶν παίδων, καὶ τῶν ἄνευ λόγου ζώντων. ἐν γὰρ τούτοις ἄνευ τοῦ λόγου ἐγγίνονται ὁρμαὶ τῶν παθῶν, πρὸς τὸ καλὸν πρότερον· ὁ δὲ λόγος ὕστερον ἐπιγινόμενος καὶ σύμψηφος ὤν, ποιεῖ πράττειν τὰ καλά. ἀλλ᾽ οὐκ ἐὰν ἀπὸ τοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν λάβῃ πρὸς τὰ καλά, οὐκ ἀκολουθεῖ τὰ πάθη ὁμογνωμονοῦντα, ἀλλὰ πολλάκις ἐναντιοῦται. διὸ μᾶλλον ἀρχὴ ἔοικε πρὸς τὴν ἀρετὴν τὸ πάθος εὖ διακείμενον, ἢ ὁ λόγος.

ΚΕΦΑΛ. η´.

Περὶ εὐθυμίας.

Eudem.lib.7. c.14.

ΕΧόμενον δ᾽ ἂν εἴη τούτων εἰπεῖν, ἐπεὶ περὶ εὐδαιμονίας ἐστὶν ὁ λόγος, περὶ εὐτυχίας. οἴονται γὰρ οἱ πολλοὶ τὸν εὐδαίμονα βίον τὸν εὐτυχῆ εἶναι, ἢ οὐκ ἄνευ γε εὐτυχίας· καὶ ὀρθῶς ἴσως. ἄνευ γὰρ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, ὧν ἡ τύχη ἐστὶ κυρία, οὐκ ἐνδέχεται εὐδαίμονα εἶναι. διὸ ῥητέον ἐστὶ περὶ εὐτυχίας, καὶ ἁπλῶς ὁ εὐτυχὴς τίς ἐστι, καὶ ἐν τίσι, καὶ περὶ τί. πρῶτον μὲν οὖν ἐπὶ ταῦτ᾽ ἄν τις ἐλθὼν καὶ ἀποβλέψας, ἀπορήσειεν. οὔτε γὰρ ἂν εἴποι τις τὴν τύχην ὡς ἐστὶ φύσις. ἡ γὰρ φύσις οὗ ἐστιν αἰτία, τούτου ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἢ ὡσαύτως ποιητική ἐστιν. ἡ δέ γε τύχη οὐδέποτε, ἀλλ᾽ ἀτάκτως, καὶ ὡς ἔτυχε. διὸ ἡ τύχη ἐν τοῖς τοιούτοις λέγεται. οὔτε μὴν νοῦν γέ τινα ἢ λόγον ὀρθόν. καὶ γὰρ ἐνταῦθα οὐχ ἧττόν ἐστι τὸ τεταγμένον, καὶ τὸ ἀεὶ ὡσαύτως· ἡ δὲ τύχη οὔ. διὸ καὶ οὗ πλεῖστος νοῦς καὶ λόγος, ἐνταῦθα ἐλαχίστη τύχη· οὗ δὲ πλείστη τύχη, ἐνταῦθα ἐλάχιστος νοῦς. ἀλλ᾽ ἆρά γε ἡ εὐτυχία ἐστὶν ὡς ἐπιμέλεια τις θεῶν, ἢ τοῦτ᾽ οὐκ ἂν δόξειεν; τὸν γὰρ θεὸν ἀξιοῦμεν κύριον ὄντα τῶν τοιούτων, τοῖς ἀξίοις ἀπονέμειν καὶ τἀγαθὰ καὶ τὰ κακά· ἡ δὲ τύχη, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τύχης, ὡς ἀληθῶς,

(de continente enim hoc dicebamus) & econuerſo affectus imperant rationi, vt euenit incontinentibus: quia (inquam) expers rationis pars animæ, vitium admittendo, imperat rationi bene diſpoſitæ, (talis ſiquidem incontinens) & ratio ſimiliter mala: quamobrem ipſa quoque bene diſpoſitis perturbationibus imperabit, ſuam virtutem continentibus. Hoc ſi ita, euenerit abuti virtute. Improba nanque ratione affectus, virtutem vſurpando, ipſa abutetur. Hoc nimirum abſurdum euenire videbitur. Tali ſanè dubitationi, facile ex eis quæ à nobis antè de virtute dicta ſunt, eſt occurrere, atque refellere. Tum demum nanque virtutem eſſe dicebamus, cùm ratio bene affecta, perturbationibus ſuam virtutem habentibus fuerit moderata, necnon perturbationes rationi conſentaneæ. Ita nanque affecta, inter ſe inuicem conſentient, vt ratio, quod optimum ſit, ſemper præſcribat: perturbationes verò facilè bene diſpoſitæ, id exequantur quod ratio præſcripſerit. Si ratio igitur malè fuerit affecta, perturbationes verò bene, non fuerit virtus, deficiente ratione: nam ex vtroque virtus. Proinde non contigerit virtute abuti. Simpliciter verò non (quemadmodum alij opinantur) dux ratio virtutis eſt, atque principium, ſed potiùs perturbationes. Ad honeſtũ nanque, impulſum quendam oportet primò innaſci irrationalem, qui producatur, atque ita poſtremò rationem eſſe diſcernentem atque conſtituentem. Quod ſanè viderit quiſpiam ex pueris, & rationis expertibus animantibus. In his nanque ſine ratione, perturbationum impulſus exoriuntur primò ad honeſtum: mox poſterior adueniens ratio, & conſtituẽs, honeſta agere exhortatur. Sed non ſi à ratione ad honeſta ceperit principium, perturbationes conſentientes comitantur: verùm ſæpenumero controuerſantur. Quamobrem potiùs conuenerit, perturbationem ad virtutem anteire bene affectam, quàm rationem.

CAPVT VIII.

De proſpera fortuna.

INterea dicendum de proſpera fortuna eſt, poſteaquam de felicitate nobis eſt oratio. Arbitrantur nanque multi, felicem vitam, fortunatam eſſe vel non eſſe citra proſperam fortunam. Et fortè non iniuria. Abſque enim exteris bonis, quorum domina fortuna eſt, felicem eſſe non contingit. Idcirco de ſecunda fortuna nobis dicendum, necnon quis prorſus ſit fortunatus, & in quibus, & circa quid. Primùm igitur ad hæc quiſpiam accedens ſpectanſque dubitauerit, quandoquidem non dixerit quis fortunã eſſe, vt natura eſt. Semper enim natura id cuius eſt cauſa vt plurimùm eodem modo ſolet efficere: at fortuna nunquam, verùm temere, & ſine ordine, ac vt fors tulerit. Ideo fortuna in eiuſmodi eſſe dicitur, vbi neque mens vlla neque recta ratio eſt. Nam vbi id, nihilo minus eſt quicquam ordinatum, ac eſt ſemper eodem modo: non ita fortuna. Idcirco vbi mens plurima, ac ratio, ibi fortunæ minimum: vbi plurima fortuna, ibi mens perexigua. At nunquid ſecunda fortuna eſt, vt deorum quædam cura, an id minimè videri debet? Talium ſiquidem dominum facimus Deum, vt bona maláque meritis diſtribuat. At fortuna, & quæ à fortuna, prorſus, vt nomen indicat,

vt ſors tulerit, ſiunt. Quòd ſi huiuſmodi diſtributori Deo adſcripſerimus, malum ipſum iudicē faciemus, neque iuſtum: id nefas Deo deputare. Ceterùm præter hæc, ad nihil aliud fortunam quiſpiam ordinarit. Proindè, non dubium quin horum aliquid ſit: mens certè, ac ratio, necnon ſcientia prorſus alienum ab hoc eſſe videatur. Præterea neque cura, neque beneuolentia, quæ à Deo, videatur eſſe felicitas, quoniam malis attribuitur. Atqui Deum, malorum curam habere fas non eſt. Reliquum igitur, & maximè peculiare proſperæ fortunæ, natura eſt: Eſt nimirum proſperitas, ipſaque fortuna, in his quæ in nobis non ſunt, neque eorũ, quorum ipſi ſumus domini, quæque poſſimus efficere. Ideo iuſtum, quatenus iuſtum, nemo fortunatum dicit: & ne fortem quidem, nec prorſus quenquam alium ex iis qui ab aliqua virtute denominantur. In nobis ſiquidem eſt, hæc habere, vel non habere. Sed talibus potiùs conuenienter & aptè proſperam fortunam attribuerit. Ingenuũ namque dicimus fortunatum, ac prorſus cui talia bona extiterint, quorũ ipſe neutiquam dominus eſt. Verumtamen ne de his quidem propriè proſperitas diceretur. Eſt autem fortunatus multis modis dictus. Nam cui præter ſuam ipſius opinionem & exſpectationem fœliciter aliquid euenit, eum dicimus fortunatum: & cui iure infligi damnum debuerat, eiuſmodi hominem lucrum facientē, dicimus fortunatum. Eſt igitur proſperitas, in agendo bonum aliquod præter rationem, & in non ſubeundo, vt debuit, malo. Cæterùm potiùs magis peculiare, in bono capiēdo proſperitas videatur. Siquidem bonum capere, per ſeſe fortunatum quiddam eſſe videatur: malum verò non ſubire, ex caſu fortunatum. Eſt igitur proſperitas, rationis expers. Natura namq; fortunatus eſt, qui ſine ratione ad bona impellitur, eáque cōſequitur. Id verò naturæ eſt: nam animæ ineſt huiuſmodi à natura, quo ſine ratione impellamur ad ea vnde bene habemus. eoúſque vt ſi quis roget ita habentem, Cúrnam id tibi ita libet agere? Neſcio, inquit, ſed libet. Simile propemodũ lymphaticis: ſiquidem lymphatici citra rationem ad aliquid agendum impelluntur. Proſperitatem verò, ſuo ac peculiari nomine appellare non habemus: verùm ipſam ſæpe dicimus eſſe cauſam. At cauſa, à nomine eo alienum quiddam eſt: quoniam cauſa, & cuius eſt cauſa, aliud eſt: & citra impulſum bona conſequentem cauſa, cauſa dicta eſt: vt malum non ſubire, vel porrò minimè animo deputatum, bonum capere, nanciſcique bonum. Eſt profectò huiuſmodi proſperitas ab illa diſtincta, videtúrque hæc ex rerum fieri interuentu, ex caſúque proſperitas: & proinde tameſi eſt huiuſmodi proſperitas, non tamen ad felicitatē talis (inquam) proſperitas fuerit peculiaris, cuius in ipſo impulſus principium eſt bonorum conſequendorum. Quoniam igitur eſt felicitas non ſine bonis externis, & quæ à proſperitate (vt iamdudum dicebamus) oriuntur, felicitatem coadiuuant. De proſperitate igitur hactenus.

CAPVT IX.

De honeſta probitate.

QVoniam de ſingulis particulatim diximus, reliquum iam fuerit vt in totum componendo

A ὡς ἂν τύχῃ γίνεται. εἰ δέ γε τῷ θεῷ τὸ τοιοῦτον * ἀπονέμομεν, φαῦλον αὐτὸν κριτὴν ποιήσομεν, ἢ οὐ δίκαιον. καὶ τοῦτ' οὐ προσῆκόν ἐστι θεῷ. ἀλλὰ μὴν ἔξω γε τούτων εἰς οὐδὲν ἄλλο τὴν τύχην ἄν τις τάξειεν. ὥστε δῆλον ὅτι τούτων ἄν τι εἴη. νοῦς μὲν δὴ καὶ λόγος, καὶ ἐπιστήμη, παντελῶς ἀλλότριόν τι ἔοικεν εἶναι. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἡ ἐπιμέλεια, ἡ καὶ ἡ εὔνοια παρὰ τοῦ θεοῦ, δόξειεν ἂν εἶναι εὐτυχία, διὰ τὸ ἐν τοῖς φαύλοις ἐγγίνεσθαι· τὸν δὲ θεὸν τῶν φαύλων οὐκ εἰκὸς ἐπιμελεῖσθαι. λοιπὸν τοίνυν καὶ οἰκειότατον τῆς εὐτυχίας ἐστὶν ἡ φύσις. ἔστι δ' ἡ εὐτυχία
B καὶ ἡ τύχη ἐν τοῖς μὴ ἐφ' ἡμῖν οὖσι, μηδ' ὧν αὐτοὶ κύριοι ἐσμὲν, καὶ δυνατοὶ πρᾶξαι. διὸ τὸν δίκαιον, οὐθεὶς λέγει εὐτυχῆ, οὐδὲ τὸν ἀνδρεῖον, οὐδ' ὅλως τῶν κατ' ἀρετὴν οὐθένα. ἐφ' ἡμῖν γάρ ἐστι ταῦτα καὶ ἔχειν, καὶ μὴ ἔχειν. ἀλλ' ἤδη ἐπὶ τοῖς τοιούτοις οἰκειότερον τὴν εὐτυχίαν ἐροῦμεν. τὸν γὰρ εὐγενῆ, εὐτυχῆ λέγομεν, καὶ ὅλως ᾧ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν ὑπάρχει, ὧν μὴ αὐτὸς κύριός ἐστιν. ἀλλ' ὅμως οὐδ' ἐνταῦθα ἂν κυρίως εὐτυχία λέγοιτο. ἔστι δὲ πολλαχῶς λεγόμενος. καὶ γὰρ ὁ παρὰ τὸν λογισμὸν τὸν αὐτοῦ συνέβη τι ἀγαθὸν πρᾶξαι, εὐτυχῆ φαμέν· καὶ ὁ κατὰ λόγον ζημίαν ἂν λαβεῖν, * τὸν τοιοῦ-
C τον κερδάναντα εὐτυχῆ φαμέν. ἔστιν οὖν ἡ εὐτυχία τοῦ ἀγαθὸν τι ὑπάρξαι παρὰ λόγον, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ οἰκειότερον ἡ εὐτυχία ἂν δόξειεν εἶναι ἐν τῷ ἀγαθὸν λαβεῖν. ὃ μὲν γὰρ ἀγαθὸν λαβεῖν, * ὃ καὶ καθ' αὑτὸ δόξειεν ἂν εὐτύχημα εἶναι ...... ἔστιν οὖν ἡ εὐτυχία ἄλογος * φύσις. ὁ γὰρ εὐτυχής ἐστιν ὁ ἄνευ λόγου ἔχων ὁρμὴν πρὸς τὰ ἀγαθά, καὶ τούτων ἐπιτυγχάνων· τοῦτο δ' ἐστὶ φύσεως. ἐν γὰρ τῇ ψυχῇ * ἔνεστι τῇ φύσει τοιοῦτον, ᾧ ὁρμῶμεν ἀλόγως πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχωμεν. καὶ εἴ τις ἐρωτήσειε τὸν οὕτως ἔχοντα, διὰ τί τοῦτο ἀρέσκει σοι οὕτω πράττειν; οὐκ οἶδα φησὶν, ἀλλ' ἀρέσκει μοι·
D ὅμοιον πάσχων τοῖς ἐνθουσιάζουσι. καὶ γὰρ οἱ ἐνθουσιάζοντες, ἄνευ λόγου ὁρμὴν ἔχουσι πρὸς τὸ πράττειν τι. τὴν δ' εὐτυχίαν οὐκ ἔχομεν οἰκείῳ καὶ ἰδίῳ ὀνόματι προσαγορεῦσαι, ἀλλ' αἰτίαν πολλάκις φαμὲν εἶναι αὐτήν. ἡ δ' αἰτία ἀλλότριον τοῦ ὀνόματος. ἡ γὰρ αἰτία, καὶ οὗ ἐστιν αἰτία, ἄλλο ἐστί, καὶ ἄνευ ὁρμῆς τῆς ἐπιτυγχανούσης τῶν ἀγαθῶν αἰτία λεγομένη εἴη ἡ τοῦ κακὸν μὴ λαβεῖν, ἢ πάλιν τὸ μὴ οἰόμενον ἀγαθὸν λήψεσθαι, ἀγαθὸν λαβεῖν. ἔστιν οὖν ἡ τοιαύτη εὐτυχία διαφέρουσα ἐκείνης, καὶ ἔοικεν αὕτη ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς μεταπτώσεως γίνεσθαι, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς εὐτυχία. ὥστε ἀλλ' οὖν πρός γε τὴν εὐδαιμονίαν, ἡ τοιαύτη ἂν
E εἴη εὐτυχία οἰκειοτέρα, ἧς ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχὴ τῆς ὁρμῆς τῶν ἀγαθῶν ἐστι τῆς ἐπιτεύξεως. ἐπεὶ οὖν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἄνευ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, ταῦτα δὲ γίνεται ἀπὸ τῆς εὐτυχίας, (ὡς ἀρτίως ἔφαμεν) συνεργὸς ἂν εἴη τῇ εὐδαιμονίᾳ. περὶ μὲν οὖν εὐτυχίας ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ καλοκαγαθίας.

ΕΠειδὴ δὲ ὑπὲρ ἑκάστης τῶν ἀρετῶν κατὰ μέρος εἰρήκαμεν, λοιπὸν ἂν εἴη καθόλου * συντιθέντα τὰ κεφα-

* γ. ἀπονέμωμεν.

* γ. τὸν τὸ πλεῖον κερδάναντα.

* Deeſſe hic aliquid Valla arguit, qui legit, τὸ δὲ κακὸν μὴ λαβεῖν κατὰ συμβεβηκὸς εὐτύχημα.

* Valla, φύσει γὰρ [illegible] non rectè.

* Leg. ἔνεστιν ἡ φ.

Eudem. lib. 7. c. 15.

* γ. συντ. καθ.

κασα κεφαλαιωσαμένοις εἰπεῖν. ἔστι μὲν οὖν οὐ κακῶς λεγόμενον τοὔνομα ἐπὶ τοῦ τελέως σπουδαίου, ἡ καλοκἀγαθία. καλὸς κἀγαθὸς γάρ, * φησιν, ὅταν τελέως σπουδαῖος. ἐπὶ γὰρ τῆς ἀρετῆς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν λέγουσιν· οἷον τὸν δίκαιον καλὸν καὶ ἀγαθὸν φασι, τὸν ἀνδρεῖον, τὸν σώφρονα· ὅλως ἐπὶ τῶν ἀρετῶν. ἐπεὶ οὖν εἰς δύο διαιροῦμεν, καὶ τὰ μὲν φαμὲν εἶναι καλά, τὰ δὲ καὶ ἀγαθά· καὶ τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν ἁπλῶς ἀγαθά, τὰ δὲ οὔ. καὶ καλὰ μέν, οἷον τὰς ἀρετάς, καὶ τὰς ἀπ' ἀρετῆς πράξεις· ἀγαθὰ δέ, ἀρχήν, πλοῦτον, δόξαν, τιμήν, τὰ τοιαῦτα. ἔστιν οὖν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθός, ᾧ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ ἐστὶν ἀγαθά, καὶ τὰ ἁπλῶς καλά, καλά ἐστιν. ὁ τοιοῦτος γὰρ καλὸς καὶ ἀγαθός. ᾧ δὲ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ μή ἐστιν ἀγαθά, οὐκ ἔστι καλὸς καὶ ἀγαθός· ὥσπερ οὐδὲ ὑγιαίνειν ἂν δόξειεν, ᾧ τὰ ἁπλῶς ὑγιεινά, μὴ ὑγιεινά ἐστιν. εἰ γὰρ ὁ πλοῦτος, καὶ ἡ ἀρχὴ παραγινόμενα, τινὰ βλάπτοιεν, οὐκ ἂν αἱρετὰ εἴη, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ὅσα ἂν αὐτὸν μὴ βλάψῃ, βουλήσεται αὐτῷ εἶναι. ὁ δὲ τοιοῦτος ὤν, οἷος ὑποστελλόμενος τῶν ἀγαθῶν, πρὸς τὸ μὴ εἶναι αὐτῷ, οὐκ ἂν δόξειε καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι. ἀλλ' ᾧ τἀγαθὰ πάντα ὄντα ἀγαθά ἐστι, καὶ ὑπὸ τούτων μὴ διαφθείρεται, οἷον ὑπὸ πλούτου καὶ ἀρχῆς, ὁ τοιοῦτος καλὸς καὶ ἀγαθός.

* Malim hîc φασιν.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ τοῦ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, καὶ ποῦ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος.

Nicomach. lib. 6. cap. 1. Eudem. lib. 7. c. vlt.

ΥΠὲρ τοῦ κατὰ τὰς ἀρετὰς ὀρθῶς πράττειν, εἴρηται μὲν, οὐχ ἱκανῶς δέ. ἔφαμεν γὰρ τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν. ἀλλ' ἴσως ἄν τις αὐτὸ τοῦτο ἀγνοῶν, ἐρωτήσειε, τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τί ποτέ ἐστι, καὶ ποῦ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος; ἔστιν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, ὅταν τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς μὴ κωλύῃ τὸ λογικὸν ἐνεργεῖν τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν. τότε γὰρ ἡ πρᾶξις ἐστὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ἐπεὶ γάρ τι τῆς ψυχῆς, τὸ μὲν χεῖρον ἔχομεν, τὸ δὲ βέλτιον, ἀεὶ δὲ τὸ χεῖρον τοῦ βελτίονος ἕνεκεν ἐστίν, ὥσπερ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς, τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἕνεκεν· καὶ τότ' ἐροῦμεν εὖ ἔχειν τὸ σῶμα, ὅταν οὕτως ἔχῃ ὥστε μὴ κωλύειν, ἀλλὰ καὶ συμβάλλεσθαι καὶ συμπαρορμᾶν πρὸς τὸ τὴν ψυχὴν ἐπιτελεῖν τὸ αὑτῆς ἔργον (τὸ γὰρ χεῖρον τοῦ βελτίονος ἕνεκεν πρὸς τὸ συνεργεῖν τῷ βελτίονι.) ὅταν οὖν τὰ πάθη μὴ κωλύωσι τὸν νοῦν τὸ αὐτοῦ ἔργον ἐνεργεῖν, τότ' ἔσται τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γινόμενον. ναί. ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν, ὅταν πῶς ἔχωσι τὰ πάθη, οὐ κωλύουσι καὶ πότε οὕτως ἔχουσιν; οὐ γὰρ οἶδα. τὸ δὴ τοιοῦτον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ῥᾴδιον· οὐδὲ γὰρ ὁ ἰατρός· ἀλλ' ὅταν εἴπῃ τῷ πυρέττοντι πτισάνην προσφέρεσθαι· τὸ δὲ πυρέττειν πῶς αἰσθάνομαι; ὅταν, φησίν, ὁρᾷς ὠχρὸν ὄντα. τὸ δ' ὠχρὸν πῶς εἰδήσω; ἐνταῦθα συντέτμηται ὁ ἰατρός· εἰ γὰρ μὴ ἔχεις παρὰ σαυτοῦ, φησί, τὴν γε τοιούτων αἴσθησιν, οὐκ ἔστι. ὡσαύτως ὥσπερ τῶν ἄλλων κοινὸς ἐστὶ τῶν τοιούτων ὁ λόγος. ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν παθῶν τοῦ γνωρίζειν. δεῖ γὰρ αὐτὸν συμβάλλεσθαι πρὸς αἴσθησίν τι. Ἐπιζητήσειε δ' ἄν τις ἴσως καὶ τὸ τοιοῦτον ἆρά γε ἔργῳ εἰδήσας * ταῦτα, καὶ δὴ εὐδαίμων ἔσομαι; οἴονται γάρ. τὸ δὲ ἐστὶν οὐ τοιοῦτον. οὐδεμία γὰρ οὐδὲ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν παραδίδωσι τῷ μανθάνοντι τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὴν ἕξιν μόνον· οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα παραδίδωσι τὸ εἰδῆσαι ταῦτα τὴν χρῆσιν.

* γ. ταύτας,

A ſingula accumulemus. Eſt igitur non malè nomen impoſitum de eo qui ſit perfectè probus, honeſta probitas. Honeſtus & bonus nanque dicitur, cùm perfectè probus. Siquidem virtuti honeſtum bonúmque attribuitur: vt iuſtum *aliquem*, honeſtum bonúmque aiunt, item eum qui ſit fortis, temperánsve: & ita in reliquis virtutibus. Quoniam igitur in duo diſtribuimus, vt alia quidem honeſta, alia verò bona dicamus, & bonorum, alia quidem ſimpliciter bona, alia verò non: honeſta porrò, vt virtutes, & virtutum actiones: bona verò, dominatum, opulentiam, gloriam, honorem, & id genus alia: eſt igitur honeſtus, & bonus, apud quem ſimpliciter bona, ſunt bona, & ſimpliciter honeſta, B honeſta ſunt: talis nanque honeſtus, & bonus. Sed apud quem ſimpliciter bona, non ſunt bona, is neque honeſtus, & bonus: ſicut ne is quidem bene valere videatur, cui ſimpliciter ſalubria, non ſint ſalubria. Nam ſi opulẽtia & dominatus adueniendo quempiam offenderint, optanda non fuerit: ſed talia, quæ non offendant, ſibi eſſe optauerint. Qui autem talis ſit, qui cedat bonis, eáq; veluti fugiat, ne ſibi adſint, is nequaquam perfectè bonus, quem honeſtum bonúmque vocant, eſſe videatur. Sed cui per ſe bona omnia, bona ſint, nec ab ipſis corrumpatur, vt ab opulentia & dominatu, is honeſtus & bonus.

C

CAPVT X.

De recta ratione.

DE eo quod eſt, ex virtutibus rectè agere, dictum quidem à nobis, ſed non quod ſatis ſit. Nam dicebamus, ex recta ratione agendum eſſe. Verùm id ipſum non intelligens aliquis, interrogauerit fortaſſis. Ex recta ratione quidnam ſit, & vbi recta ratio? Eſt nimirum ex recta ratione agere, cùm animæ pars irrationalis nõ prohibuerit rationalem, ſuam exercere actionem: tum demum enim, ex recta ratione erit actio. Quoniam animæ partem, vnam quidem deteriorem habemus, D alteram meliorem: ſemper deteriorem, melioris cauſa obtinemus. Sicut in corpore & anima, corpus animæ cauſa habere dicimur, cùm ita habuerit, ne præpediat, ſed ita coniungatur, & conſurgat ad animæ opus perficiendum. Quandoquidem deterius *omne* melioris eſt cauſa, vt ei in agendo ſit auxilio. Cùm igitur affectus menti non inhibuerit ſuum opus exercere, an non tum ex recta ratione fuerit? Ita propemodum. Verùm fortaſſis dixerit quiſpiam, Quomodo affectus habuerint, cùm non impedient? ac quandónam ita habebunt? neſcio enim. Sanè id dictu neutiquam facile eſt. Neque enim medicus, quando E dixerit febricitanti ptiſanam proferendam. At quo pacto febricitare ſentiam? Cùm, inquit, impalluiſſe videris. At palleſcentem quo modo ſciero? Hic occurrit medicus, Si non habes ex te, inquiens, vt talia ſentias, non habeo ampliùs quid dicam. Hoc pacto de aliis, communis huic erit oratio. Similiter habet & in affectibus dignoſcendis. Aliquid nanque per ſeſe, ſenſu oportet conicere. Quærat porrò & hoc fortaſſis quiſpiam, Nunquid re ipſa iſta cognoſcens, ero continuò felix? nam ſunt qui opinentur. Hoc certè, non eſt huiuſmodi: vt cæterarũ ſcientiarũ nulla diſcenti vſum præbet, & actionem, ſed habitũ duntaxat, ita ne quidem hic, hæc ſciendo vſum tradit-

Felicitas enim eſt (vt fatemur) actio, non habitus. Neque enim ſciendo ex quibus conſtet felicitas, ſed ex vtendo his. Atqui horum vſus, & actio eſt. Nec eſt præſentis tractationis hoc tradere: quandoquidem neque vlla alia quæpiam ſcientia vſum tradit, ſed habitum.

A (ἡ γὰρ εὐδαιμονία ἐστὶν ἐνέργεια, ὡς ἔφαμεν) ἀλλὰ τὴν ἕξιν. οὐ γὰρ ἐν τῷ εἰδέναι ἐξ ὧν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν τῷ τούτοις χρῆσθαι. τὴν δὲ χρῆσιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν τούτων, οὐκ ἔστι ταύτης τῆς πραγματείας τὸ παραδιδόναι. οὐδὲ γὰρ ἄλλη ἐπιστήμη οὐδεμία τὴν χρῆσιν παραδίδωσιν, ἀλλὰ τὴν ἕξιν.

CAPVT XI.

De amicitia.

VErum enim vero inter cuncta huiuſmodi, nobis de amicitia dicere neceſſe eſt, quid ſit, & in quibus, & circa quid: quandoquidem ad omnem vitā ipſam tendere perſpicimus, & omni tēpore bonum eſſe, quoad felicitatem complectendum. Primùm igitur videbitur melius, percurrere B ac excutere quæ ambigua ſunt. Nam eſt in primis amicitia in ſimilibus, vt videtur, ac dici ſolet. Siquidem graculus (inquiunt) graculo aſſidet, ſemperque Deus ſimile agit ad ſimile. Cùm aliquando canis in eadē dormitaret tegula, interrogatus fertur Empedocles, Cúrnam canis ſemper in eadem dormiat tegula, dixiſſe, Quoniam ſimile canis habet tegulæ, & proinde ob ſimilitudem eò tendere. Aliis porrò viſum eſt, potiùs in cōtrariis gigni amicitiam. *Amat ſiquidem imbrem terra*, (inquiunt) *cum ſolum exaruit*: quippe quòd, inquiūt, contrariū contrario velit cōciliari. At in ſimilibus nihil fieri con- C tingit. Siquidem ſimile, vt aiunt, ſimili non eget: ac talia iactantur. Iterum, vtrùm operoſum eſt amicum fieri an facile: velut aſſentatores confeſtim aſſentiuntur, faciléque ſe in aliorum familiaritatem inſinuant, nec amici tamen ſunt, vt eſſe videntur. Dubitauerit in his quoq; quiſpiam, Num fuerit probus malo amicus, anne? Amicitia ſiquidem in fide & conſtantia: at malus, neutiquam talis. An malus malo amicus? ne id quidem. Primùm igitur definiendum, qualem conſideremus amicitiam. Eſt namque, vt opinantur, amicitia etiam erga Deum, atque inanimata: neutiquam rectè. Amicitiam namque hic eſſe dicimus, vbi amor mu- D tuus. At erga Deum, amicitia neutiquam mutua, & ne quidem amare ſuſcipit. Alienum namque fuerit, ſi quiſpiam dixerit ſe Iouem amare. At ne ab inanimatis quidem amorem eſſe continget mutuum: amor tamen erga inanimata eſt, vt vinum, vel huiuſmodi aliud. Ideo neque eam quæ eſt erga Deum quærimus amicitiam, neque eam quæ erga inanimata, ſed quæ erga animata, atque erga ea in quibus ſit amare mutuo. Quòd ſi quis deinceps conſideret, quid ſit amabile, videndum eſt igitur num quicquam aliud, quàm per ſe bonum. Aliud nempe eſt amabile, & aliud amandum, quemadmodum conſultabile, & conſultandum: *conſultabile enim ſiue potius optabile, eſt quod eſt* E *ſimpliciter bonum: conſultandum verò ſiue potius optandum & expetendum cuique quod ſibi eſt bonum*: vtrique enim bonum ineſt. Ita etiam amabile quidem ſimpliciter bonum: amandum verò, quod eſt ſibi bonum. Iterum amandum quidem, etiam amabile: at amabile, non idem eſt quod amandum. Hinc igitur & hac de cauſa eſt ambiguitas, cùm probus malo ſit amicus, anne? Connectitur namque quodammodo per ſe bono, ſibi bonum: & amandum, amabili. Bonum autem comitatur eique inhæret iucundum eſſe, & cōmodum. Proborum igitur amicitia eſt, cùm ſe mutuò amauerint.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ φιλίας.

Ἐφ' ἅπασι δὲ τούτοις περὶ φιλίας ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰπεῖν τί ἐστι, καὶ ἐν τίσι καὶ περὶ τί. ἐπειδήπερ ὁρῶμεν περὶ πάντα τὸν βίον περιτείνουσαν, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ οὖσαν ἀγαθόν, συμπαραληπτέα ἂν εἴη πρὸς τὴν B εὐδαιμονίαν. πρῶτον μὲν οὖν ἴσως ἃ ἀπορεῖται καὶ ζητεῖται, βέλτιον διελθεῖν. πότερον γάρ ἐστιν ἡ φιλία ἐν τοῖς ὁμοίοις, ὥσπερ δοκεῖ καὶ λέγεται; καὶ γὰρ κολοιός φασι παρὰ κολοιὸν ἱζάνει. καὶ, Αἰεί τοι τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον. φασὶ δὲ καὶ κυνός ποτε ἀεὶ καθευδούσης ἐπὶ τῆς αὐτῆς κεραμίδος, ἐρωτηθέντα τὸν Ἐμπεδοκλέα, διὰ τί ποτε ἡ κύων ἐπὶ τῆς αὐτῆς κεραμίδος καθεύδει; εἰπεῖν, ὅτι ἔχει τι κεραμὶς ὅμοιον ἡ κύων· ὡς διὰ τὸ ὅμοιον τὴν κύνα φοιτῶσαν. πάλιν δ' αὖ δοκεῖ ἄλλοις ἐστὶν ἐν τοῖς ἐναντίοις μᾶλλον ἐγγίνεσθαι ἡ φιλία. * ἐρᾷ μὲν γὰρ (* φησὶν) C ὄμβρου γαῖα, ὅταν ξηρὸν ᾖ πέδον. τὸ δὴ ἐναντίον * (φησὶ) τῷ ἐναντίῳ βούλεσθαι φίλον εἶναι). ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὁμοίοις οὐδὲ ἐνδέχεται γίνεσθαι. τὸ γὰρ ὅμοιον * (φησὶ) τοῦ ὁμοίου οὐδὲν προσδεῖται, καὶ τὰ τοιαῦτα δή. ἔτι πότερον ἔργον δύσκολόν ἐστι φίλον γενέσθαι, ἢ ῥᾴδιον γενέσθαι; οἱ κόλακες ταχέως προσαποδρυπτόμενοι, φίλοι μὲν οὐκ εἰσί, φαίνονται δὲ φίλοι εἶναι). ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἀπορεῖται, πότερον ἔσται ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ φίλος, ἢ οὔ; ἡ μὲν γὰρ φιλία ἐν πίστει καὶ βεβαιότητι· ὁ δὲ φαῦλος ἥκιστα τοιοῦτος. πρῶτον μὲν οὖν διοριστέον ἂν εἴη περὶ φιλίας ποίας σκοποῦμεν. ἔστι γὰρ * (ὡς οἴονται) φιλία καὶ πρὸς D θεὸν καὶ τὰ ἄψυχα· οὐκ ὀρθῶς. τὴν γὰρ φιλίαν ἐνταῦθα φαμὲν εἶναι, οὗ ἐστὶ τὸ ἀντιφιλεῖσθαι. ἡ δὲ πρὸς θεὸν φιλία οὔτε ἀντιφιλεῖσθαι δέχεται, οὔθ' ὅλως τὸ φιλεῖν. ἄτοπον γὰρ ἂν εἴη εἴ τις φαίη φιλεῖν τὸν Δία. οὐδὲ δὴ παρὰ τῶν ἀψύχων ἐνδέχεται ἀντιφιλεῖσθαι. φιλία μέντοι καὶ πρὸς τὰ ἄψυχα ἐστίν, οἷον οἶνον, ἢ ἄλλο δή τι τῶν τοιούτων. διὸ οὔτε τὴν πρὸς τὸν θεὸν φιλίαν ἐπιζητοῦμεν, οὔτε τὴν πρὸς τὰ ἄψυχα, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὰ ἔμψυχα, καὶ πρὸς ταῦτα ἐν οἷς ἐστὶ τὸ ἀντιφιλεῖν. * εἰ δή τις μετὰ τοῦτο ἐπισκέψαιτο τί ἐστι τὸ φιλητόν, ἔστιν οὖν οὐκ ἄλλο τι ἢ τἀγαθόν. ἕτερον μὲν οὖν ἐστὶ τὸ φιλητόν, καὶ τὸ φιλητέον, ὥσπερ καὶ τὸ * βουλητόν, καὶ τὸ βουλητέον. βουλη- E τὸν μὲν γάρ, τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν· βουλητέον δέ, τὸ ἑκάστῳ ἀγαθόν. οὕτω καὶ φιλητὸν μέν, τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν· φιλητέον δέ, τὸ αὑτῷ ἀγαθόν. ὥστε τὸ μὲν φιλητέον καὶ φιλητόν, τὸ δὲ φιλητὸν οὐκ ἔτι φιλητέον. ἐντεῦθεν μὲν οὖν ἐστὶ καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἡ ἀπορία, πότερον ἐστὶν ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ φίλος, ἢ οὔ. συνέπεται γάρ πως τῷ ἀγαθῷ τὸ αὑτῷ ἀγαθόν, καὶ τὸ φιλητέον τῷ φιλητῷ. ἕπεται δὲ καὶ ἀκολουθεῖ τῷ ἀγαθῷ καὶ τὸ ἡδὺ εἶναι, καὶ τὸ συμφέρον. ἡ μὲν οὖν τῶν σπουδαίων φιλία ἐστίν, ὅταν ἀντιφιλῶσιν ἀλλήλους.

Nicomach. lib. 8. Eudem. lib. 7.

Odyss. ρ.

Eurip. vt mox ait, & Nicom. lib 8. cap. 1.

* Valla φασί
* Valla φασί
* Valla φασί

* Sic restituimus, cùm vulgo legeretur ὡς ἔστι

* Fort. ἔστι.

* Valla legit, [illegible] & [illegible], nimis verè. præterea mutili hac parte erant eius codices.

A φιλοῦσι δὲ ἀλλήλους, ᾗ φιλητοί· φιλητοὶ δέ, ᾗ ἀγαθοί. οὐκ ἄρα ὁ σπουδαῖός φησι τῷ φαύλῳ οὐκ ἔσται φίλος; ἔσται μὲν οὖν. ἐπεὶ γὰρ τἀγαθῷ ἠκολούθει τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἡδύ, * ᾗ ἐστὶ φαῦλος ὢν ἡδύς, ταύτῃ φίλος. πάλιν αὖ συμφέρων, ᾗ συμφέρων, ταύτῃ φίλος. ἀλλ' οὐκ ἔσται γε κατὰ τὸ φιλητὸν ἡ τοιαύτη φιλία. φιλητὸν γὰρ ἦν τἀγαθόν, ὁ δὲ φαῦλος οὐ φιλητός· * οὐ γὰρ ἀλλὰ κατὰ τὸ φιλητέον. εἰσὶ γὰρ ἀπὸ τῆς παντελοῦς φιλίας, τῆς ἐν τοῖς σπουδαίοις, καὶ αὗται αἱ φιλίαι, ἥ τε κατὰ τὸ ἡδύ, καὶ ἡ κατὰ τὸ συμφέρον. ὁ οὖν κατὰ τὸ ἡδὺ φιλῶν, οὐ φιλεῖ τὴν κατὰ τὸ ἀγαθὸν φιλίαν, οὐδὲ ὁ κατὰ τὸ συμφέρον. B εἰσὶ δὲ αἱ φιλίαι αὗται, ἥ τε κατὰ τὸ ἀγαθόν, καὶ ἡ κατὰ τὸ ἡδύ, καὶ ἡ κατὰ τὸ συμφέρον, οὐχ αἱ αὐταὶ μέν, οὐ παντελῶς δὲ οὐδὲ ἀλλότριαι ἀλλήλων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πως * ἠρτημέναι εἰσίν· οἷον φαμὲν ἰατρικὸν τὸ μαχαίριον, ἰατρικὸν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἰατρικὴν τὴν ἐπιστήμην, ταῦτα οὐχ ὁμοίως λέγονται· ἀλλὰ τὸ μὲν μαχαίριον τῷ χρήσιμον εἶναι πρὸς ἰατρικήν, ἰατρικὸν λέγεται· ὁ δ' ἄνθρωπος, τῷ ποιητικὸς εἶναι ὑγιείας· ἡ δ' ἐπιστήμη, τῷ αἰτία εἶναι καὶ ἀρχή. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ φιλίαι οὐχ ὡσαύτως, ἥ τε τῶν σπουδαίων ἡ διὰ τὸ ἀγαθόν, καὶ ἡ κατὰ τὸ ἡδύ, καὶ ἡ κατὰ τὸ συμφέρον· οὔτε δὴ ὁμωνύμως λέγονται· C ἀλλ' οὐκ εἰσὶ μὲν αἱ αὐταί, * περὶ ταῦτα δέ πως, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν εἰσιν. εἰ δή τις λέγοι, ὁ κατὰ τὸ ἡδὺ φιλῶν, οὐκ ἔστι φίλος τούτῳ· οὐ γὰρ κατὰ τὸ ἀγαθὸν φίλος ἐστί· βαδιεῖται ὁ τοιοῦτος ἐπὶ τὴν τῶν σπουδαίων φιλίαν, τὴν ἐξ ἁπάντων τούτων οὖσαν, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἡδέος, καὶ ἐκ τοῦ συμφέροντος. ὥστ' ἀληθῶς οὐκ ἔστιν ἐκείνην γε τὴν φιλίαν φίλος, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ ἡδύ, ἢ κατὰ τὸ συμφέρον. πότερον οὖν ἔσται ὁ σπουδαῖος τῷ σπουδαίῳ φίλος, ἢ οὔ; οὐδὲν γὰρ προσδεῖται φησὶν ὅμοιος τοῦ ὁμοίου. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος ζητεῖ τὴν κατὰ τὸ συμφέρον φιλίαν. ᾗ γὰρ προσδεῖται ὁ ἕτερος τοῦ ἑτέρου, ταύτῃ ὄντες φίλοι, ἐν τῇ κατὰ τὸ συμφέρον φιλίᾳ εἰσίν. D * ἀλλ' ἑτέρα διώρισται ἡ κατὰ τὸ συμφέρον φιλία, καὶ ἡ κατ' ἀρετὴν καὶ * ἡδονήν. εἰκὸς δὴ καὶ πολὺ μᾶλλον τούτους. πάντα γὰρ αὐτοῖς ὑπάρχει τἀγαθά, καὶ τὸ ἡδύ, καὶ τὸ συμφέρον. ἀλλὰ καὶ ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ· ᾗ γὰρ ἴσως ἡδύς, ταύτῃ καὶ φίλος. καὶ ὁ φαῦλός γε τῷ φαύλῳ· ᾗ γὰρ ἴσως τὸ αὐτὸ αὐτοῖς συμφέρει, ταύτῃ καὶ φίλοι. ὁρῶμεν γὰρ τοῦτο γινόμενον, ὅταν τὸ αὐτὸ ᾖ τὸ συμφέρον, φίλους τούτους διὰ τὸ συμφέρον. ὥστ' οὐδὲν κωλύει καὶ φαύλοις οὖσι, ταὐτόν τι συμφέρειν. βεβαιοτάτη μὲν οὖν καὶ μονιμωτάτη καὶ καλλίστη ἐστὶν ἐν τοῖς σπουδαίοις φιλία, ἡ κατ' ἀρετὴν καὶ τἀγαθὸν οὖσα εἰκότως. E ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἀμετάπτωτος, δι' ἣν ἡ φιλία· ὥστε εἰκὸς τὴν φιλίαν τὴν τοιαύτην ἀμετάπτωτον εἶναι. τὸ δὲ συμφέρον, φιλία οὐ βεβαία, * ἀλλὰ τῷ συμφέροντι μεταπίπτει· ὁμοίως καὶ ἡ κατὰ τὴν ἡδονήν. ἡ μὲν οὖν τῶν βελτίστων φιλία, ἡ κατ' ἀρετὴν γινομένη ἐστίν· ἡ δὲ τῶν πολλῶν, ἡ κατὰ τὸ συμφέρον· ἡ δὲ κατὰ τὴν ἡδονήν, ἐν τοῖς φορτικοῖς καὶ τυχοῦσι. συμβαίνει δὲ καὶ ἀγανακτεῖν, ὅταν φαύλοις ἐντύχωσι τοῖς φίλοις, καὶ θαυμάζειν· ἔστι δὲ οὐδὲν ἄτοπον. ὅταν γὰρ ἡ φιλία λάβῃ τὴν ἡδονὴν ἀρχήν, * δι' ἣν φίλοι εἰσί, ἢ τὸ συμφέρον, ἅμα ταῦτ' ἀπολείπει, καὶ ἡ φιλία οὐ διαμένει.

* Vall. εἰ non ἡ.
* Valla aliter.
* Vall. εἰρημέναι.
* Scribo περὶ ταῦτα δή.
* Valla legiſſe videtur. ἐπεὶ δ' ὡς ἐν. aut ſimili modo.
* Scribe ἢ ἡ καθ' ἡδ.
* Lege ἀλλ' ἅμα τῷ συμφ. vt in Nicom. ἅμα τῷ ἡδεῖ ἡ φιλία μεταπίπτει.
* Legebatur δι' ὧν φαῦλοι εἰσί, peſſimè.

A Amant autem ſe inuicem, quatenus ama[illegible] amabiles, quatenus boni. Non igitur probus, inquit, malo erit amicus. Atqui erit: quandoquidem per ſe bonum comitatur commodum, & iucundũ. Si malus eſt, qui ſuauis, hac de cauſa amicus: rurſus quatenus commodus, eatenus amicus. Verùm non erit ex eo quod eſt amabile, eiuſmodi amicitia. Siquidem amabile, bonum eſt. Atqui malus non amabilis. Non ergo propter amabile, ſed propter amandum. Sunt namque ab vniuerſali amicitia, quæ in ipſis probis eſt, & hæ quoque amicitiæ, quæ ex iucundo, & quæ ex commodo. Qui ergo propter iucundum amicus, non tenet propter bonum amicitiam: neque qui propter commodũ. B Atqui ſunt hæ amicitiæ, quæ propter bonum, quæ propter iucundum, quæ propter commodum, non eædem quidem, ſed nec prorſus quidem inter ſe inuicem alienæ: ſed ab eodem quodammodo dictę ſunt: velut medicum cultellum dicimus, medicum hominem, & medicam ſcientiam. Hæc non ſimiliter dicuntur: ſed cultellus, quòd ad medicinam vtilis ſit, medicus dicitur: ac homo, quòd ſanitatem faciat: ſcientia verò, quòd ſit cauſa atque principium. Itidem & amicitiæ non itidem dicuntur, quippe quæ proborum, propter bonum, & quæ propter iucundum, & quæ propter commodum. Neque dicuntur æquiuoce: verùm non ſunt C eædem, circa hæc quodammodo, ac ex eiſdem. Quòd ſi quis dicat, qui propter iucundum amat, ei amicus non eſt, quandoquidem non propter bonum amicus eſt: is in amicitiam proborum demigrat, quæ ex his omnibus conſtat, quippe ex bono, & iucundo, & ex commodo: proinde non eſt verè ex illa amicitia amicus, quæ propter iucundum, vel propter commodum. Vtrùm igitur erit probus probo amicus, an non? ſiquidem non eget (inquit) ſimilis ſimili. Hæc nimirum oratio, propter commodum indagat amicitiam: nam quatenus alter altero indiget, eatenus ſunt amici quatenus propter commodum conciliantur. Cùm aliter definiatur quæ propter commodum amicitia, & quæ D propter virtutem, & quæ propter voluptatem: æquum vtique hos multò magis amicos eſſe, qui virtute conciliantur: cuncta ſiquidem ipſis bona exiſtunt, & iucundum & commodum. Cæterùm etiam probus malo: nam quatenus fortaſſis iucundus eſt, eatenus etiam amicus. Et malus malo: nam quatenus idem forte ipſis commodum, eatenus amici ſunt. Fieri nanque intuemur, cùm idem fuerit commodum, eos ob commodum conciliari. Proinde nihil prohibet, etiã malis aliquod commodum idem eſſe. Conſtantiſſima verò, ac ſtabiliſſima, & honeſtiſſima, quæ ineſt probis, amicitia: quippe quod propter virtutem, ac per ſe bonum, & meritò quidem. Nam virtus incommu- E tabilis, & quæ per eam conciliatur amicitia, conſtantiſſima eſt. Atque ex commodo, ſtabilis non eſt amicitia, quippe quæ cum commodo elabitur. Similiter etiam quæ propter voluptatem. Optimorum igitur amicitia, per virtutem excitata eſt: multorum autem, quæ propter commodum: at quæ propter voluptatẽ, in hominibus ineptis reperitur & nihili. Cõtingit autem etiam indignari cum malis amicis, pariterque admirari. Eſt verò non abſurdum, cùm amicitia principium ceperit voluptatem, propter quod amici ſunt, itidem & commodum. Simul enim atque hæc deficiunt, neutiquam etiam perdurauerit amicitia

ti pe perſtat quidem amicitia, verùm abuſus amico eſt: ideo indignatur, neque id iniuria. Non enim propter virtutem cum hoc tibi fuerat conciliata, vt alienum non videatur, nihil eſſe ex virtute. Quamobrem non rectè indignatur, qui amicitiam per voluptaté conciliarunt, quod exiſtiment ipſam per virtutem duraturam: quod fieri non poteſt: non enim quæ propter voluptatem, & commodũ, ex virtute eſt. Voluptate igitur conciliati, non rectè virtutem quærunt. Neque enim comitatur voluptatem & commodum aliquod virtus: ſed contra, ea ambo virtutem conſequuntur. Abſurdum enim fuerit non putare bonos ſibi fore iucundos: quandoquidem mali (vt inquit Euripides) ipſi ſibi ſuaues, iucundique ſunt: *Coniunctus hæret nam malus malo.* Nec enim voluptatem virtus comes conſequitur, ſed virtutem voluptas comitatur. Vtrùm verò etiam oportet in amicitia proborum eſſe voluptatem, an non? Alienum enim negare oportere. Nam ſi ab ipſis inter ſe inuicem auferas ſuauitatem, alios ad conſueſcendum in vita, iucundos amicos quærent ſibi. Nam ad ſimul viuendum nihil maius eſt quàm iucundos eſſe. Quamobrem alienum eſt non arbitrari, probos maximè ſimul inuicem vitam agere. Id verò citra iucundum non eſt. Conuenit ergo (vt videtur) his maximè iucundis eſſe. Quoniam diſtributæ ſunt amicitiæ in tres ſpecies, in hiſque ambigebatur, vtrùm in ipſa æqualitate amicitia eſſet, an eo quod eſſet inæquabile: eſt igitur in vtroque. Nam proborum, per ſimilitudinem perfecta amicitia eſt. At quæ per diſſimilitudinem, ea, quæ propter commodum. Nam eo modo, copioſo pauper, ob inopiam eorum quibus affluit diues, amicus eſt: ac eadẽ de cauſa, malus probo. Siquidem propter virtutis inopiã a quo ſibi opitulatum iri putat, ei ob hoc amicus eſt. Fit igitur propter commodum, inter diſſimiles amicitia. Hac de cauſa dixit Euripides, *amat imbrem terra cum ſolum exaruerit.* His vtpote contrariis, amicitia ob commodum exoritur. Nam ſi libeat maximè contraria facere inter ſe inuicem vtilia, vt ignem, & aquam componendo, ignis, ſi deſit humor, abſumitur, quem ſibi attrahit, tanquam alimẽtum: tantum quidem, vt non ſuccumbat. Nam ſi ſuperarit humor, ignis abſumitur: ſi verò moderatus, conſeruet. Non dubium igitur quin in maximè contrariis, ob commodum, ſit amicitia. Reducuntur autem amicitiæ omnes tam quæ æqualitate, quàm quæ inæqualitate conſtant, ad tres ſupra diſtinctas ſpecies. Eſt autem in cunctis contentio inter ſe inuicem amicitus, cùm nequaquam ſimiliter amauerint, vel fecerint, vel ſuppetiuerint, vel cũ id genus aliquid. Etenim cum vnus quidem aſſiduè & vehementer facit, alter verò deficit, propter defectum eſt criminatio & querela. Enimvero in quibus idem eſt amicitiæ finis: vt ſi vtrique propter commodum inter ſe inuicem amici conciliẽtur, aut propter iucundum, aut propter virtutem: defectus, qui ab altero, exploratus ac certus eſt. Si igitur plura tu mihi bona contuleris, quàm ego tibi, non ambigo quin tu de me bene meritus, a me plus amari debeas. Vbi autem non hac amicitia amici fuerimus, ibi maiora diſſidia. Defectus ſiquidem ab vtroque, incertus. Vt ſi propter voluptaté vnus quidem ſit amicus, & propter commodum alter, inde oritur ambiguitas. Neque enim qui commodo excedit, voluptatem cenſet dignã, quę commodo rependatur: nec qui voluptate ſuperat, dignam

A πολλάκις δὲ μένει μὲν ἡ φιλία, κακῶς δ' ἐγχρῆται τῷ φίλῳ· δεῖ ἀγανακτεῖν. ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο ἄλογον. οὐδὲ γὰρ δι' ἀρετὴν ἡ φιλία ἦν πρὸς τοῦτον ὑπάρχουσα· ὥστε οὐδὲν ἀπεικὸς μηδὲν ποιεῖν αὐτὸν τῶν κατ' ἀρετήν. ἀγανακτοῦσιν οὖν οὐκ ὀρθῶς. δι' ἡδονὴν γὰρ ποιησάμενοι τὴν φιλίαν, τὴν τῆς ἀρετῆς οἴονται δεῖν αὐτοῖς ὑπάρχειν· τὸ δ' οὐ δυνατόν. οὐ γάρ ἐστιν ἡ δι' ἡδονὴν καὶ τὸ συμφέρον, ἀρετῆς ἐχομένη. συνεστακότες οὖν δι' ἡδονήν, ἀρετὴν ζητοῦσιν οὐκ ὀρθῶς. οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ ἡδονῇ καὶ τῷ συμφέροντι ἡ ἀρετή, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ ἀμφότερα ταῦτα ἀκολουθεῖ. ἄτοπον γὰρ εἰ μή τις οἴοιτο τοὺς σπουδαίους

B ἡδίστους αὐτοῖς εἶναι. καὶ γὰρ οἱ φαῦλοι (ὥς φησιν Εὐριπίδης) αὑτοῖς ἡδεῖς εἰσι· κακὸς κακῷ γὰρ συντέτηκεν.* οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ ἡδονῇ ἡ ἀρετή, ἀλλ' ἡ ἡδονὴ τῇ ἀρετῇ ἀκολουθεῖ. πότερον δὲ καὶ δεῖ ἐν τῇ τῶν σπουδαίων φιλίᾳ τὴν ἡδονὴν εἶναι, ἢ οὐ δεῖ; ἄτοπον γὰρ τὸ μὴ φάναι δεῖν. εἰ γὰρ ἀφέλοις αὐτῶν τὸ ἡδεῖς εἶναι ἀλλήλοις, ἄλλους προσλήψονται φίλους εἰς τὸ συζῆν τοὺς ἡδεῖς. εἰς γὰρ τὸ συζῆν οὐδὲν μεῖζόν ἐστι τοῦ ἡδεῖς εἶναι. ἄτοπον οὖν τὸ μὴ οἴεσθαι δεῖν τοὺς σπουδαίους μάλιστα ἀλλήλοις συζῆν· τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν ἄνευ τοῦ ἡδέος. δεῖ ἄρα (ὡς ἔοικε) μάλιστα τούτοις ὑπάρχειν τὸ ἡδεῖς εἶναι. ἐπεὶ δὲ διῄρηνται αἱ φιλίαι εἰς

C τρία εἴδη, καὶ ἐν ταύταις ἠπορεῖτο πότερον ἐν ἰσότητι ἡ φιλία ὑπάρχει ἢ ἐν ἀνισότητι, ἔστιν δὴ κατ' ἀμφότερα. ἡ μὲν γὰρ καθ' ὁμοιότητα, ἡ τῶν σπουδαίων καὶ ἡ τελεία φιλία· ἡ δὲ κατ' ἀνομοιότητα, ἡ κατὰ τὸ συμφέρον. τῷ γὰρ εὐπόρῳ ὁ πένης ὢν τὴν ἔνδειαν ὧν ὁ πλούσιος εὐπορεῖ, φίλος ἐστί· καὶ τῷ σπουδαίῳ ὁ φαῦλος, διὰ ταὐτό· διὰ γὰρ τὴν τῆς ἀρετῆς ἔνδειαν, ὑφ' οὗ οἴεται αὐτῷ ἐπαρκεῖσθαι, διὰ τοῦτο τούτῳ φίλος γίνεται. οὖν ἐν τοῖς ἀνομοίοις φιλία κατὰ τὸ συμφέρον. διὸ καὶ Εὐριπίδης, ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖα, ὅταν ξηρὸν ᾖ πέδον. ὡς ἐναντίοις οὖσι τούτοις γίνεται φιλία ἡ διὰ τὸ συμφέρον. καὶ γὰρ εἰ θέλεις τὰ ἐναντιώτατα ποιῆσαι πῦρ καὶ

D ὕδωρ, ταῦτα ἀλλήλοις χρήσιμα εἰσί. τὸ γὰρ πῦρ φασίν, ἐὰν μὴ ἔχῃ ὑγρόν, φθείρεσθαι, ὥσπερ αὐτῷ παρασκευάζειν ὥσπερ τροφήν τινα, ταύτην δὲ τοσαύτην ὥστε κρατεῖσθαι· ἐὰν μὲν γὰρ πλείω ποιήσῃς, τὸ ὑγρὸν ὑπερκρατῆσαν*, φθερεῖ τὸ πῦρ, ἐὰν δὲ συμμετρῇς, συνωφελεῖ. δῆλον οὖν ὅτι ἐν τοῖς ἐναντιωτάτοις φιλία γίνεται διὰ τὸ συμφέρον. ἀνάγονται δὲ πᾶσαι αἱ φιλίαι, καὶ αἱ ἐν ἰσότητι, καὶ αἱ ἐν ἀνισότητι, εἰς τὰς εἰρημένας τρεῖς. ἔστι δ' ἐν ἁπάσαις ταῖς φιλίαις διαφορὰ γινομένη πρὸς ἀλλήλους, ὅταν μὴ ὁμοίως φιλῶσιν, ἢ εὖ ποιῶσιν, ἢ ὑπηρετῶσιν, ἢ ὅ,τι ἂν τῶν τοιούτων. ὅταν μὲν γὰρ ὁ μὲν ἐκτενῶς ποιῇ, ὁ δ' ἐλλείπῃ, κατὰ τὴν ἔλ-

E λειψιν τὸ ἔγκλημα καὶ ἡ μέμψις. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπὶ μὲν* τῶν ὅσοις ἓν τέλος τῆς φιλίας, οἷον εἰ ἀμφότεροι κατὰ τὸ συμφέρον ἀλλήλοις φίλοι, ἢ κατὰ τὸ ἡδύ, ἢ κατ' ἀρετήν, δῆλος ἡ ἔλλειψις παρὰ τοῦ ἑτέρου. ἐὰν πλείω ἀγαθὰ σύ μοι ποιῇς, ἢ ἐγώ σοι, οὐκ ἀμφισβητῶ ἐπὶ μὲν τοῦ δεῖν σε μᾶλλον ὑπ' ἐμοῦ φιλεῖσθαι. ἐν ᾗ δὲ φιλίᾳ μὴ διὰ ταὐτὸ φίλοι εἰσίν, μᾶλλον αἱ διαφοραί· ἄδηλος γὰρ ἡ ἔλλειψις παρ' ἑκατέρου ἐστίν. εἰ ὁ μὲν δι' ἡδονὴν φίλος ἐστίν, ὁ δὲ διὰ τὸ συμφέρον, ἐνταῦθα ἡ ἀμφισβήτησις. οὔτε γὰρ ὁ τῷ συμφέροντι ὑπερέχων, ἀξίαν οἴεται τὴν ἡδονὴν ἀντικαταλλάττεσθαι τοῦ συμφέροντος, οὔτε ὁ τῇ ἡδονῇ ὑπερέχων, ἀξιοῖ

* Eudem. lib. 7. c. 2.

* Sylburg. * ἐπικρατῆσαν τ.

* Lego τῶν ποιοτήτων ὧν ἕν.

* Lege ἀντιλαμβάνειν

τῆς ἡδονῆς ἐν τῷ συμφέροντι χάριν * ἀπολαμβάνειν· διὸ μᾶλλον αἱ διαφοραὶ ἐν ταῖς τοιαύταις φιλίαις γίγνονται. οἱ δὲ ἐν ἀνισότητι φίλοι ὄντες, οἱ μὲν ὑπερέχοντες πλούτῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ, οὐκ οἴονται δεῖν αὐτοὶ φιλεῖν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐνδεεστέρων οἴονται δεῖν αὐτοὶ φιλεῖσθαι. ἔστι δὲ βέλτιον τὸ φιλεῖν ἢ τὸ φιλεῖσθαι. τὸ μὲν γὰρ φιλεῖν ἐνέργειά τις ἡδονῆς, καὶ ἀγαθόν· ἀπὸ δὲ τοῦ φιλεῖσθαι οὐδεμία τῷ φιλουμένῳ ἐνέργεια γίνεται. ἔτι δὲ βέλτιον τὸ γνωρίζειν, ἢ τὸ γνωρίζεσθαι. τὸ μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖσθαι καὶ τοῖς ἀψύχοις ὑπάρχει· τὸ δὲ γνωρίζειν καὶ φιλεῖν, τοῖς ἐμψύχοις. ἔτι τὸ εὐποιητικὸν εἶναι, βέλτιον ἢ τὸ μή. ὁ μὲν οὖν φιλῶν, εὐποιητικὸς ᾗ φιλεῖ· ὁ δὲ φιλούμενος, ᾗ φιλεῖται, οὔ. ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι διὰ φιλοτιμίαν φιλεῖσθαι μᾶλλον βούλονται ἢ φιλεῖν, διὰ τὸ ἐν τῷ φιλεῖσθαι ὑπεροχήν τινα εἶναι. ἀεὶ γὰρ ὁ φιλούμενος ὑπερέχει ἡδονῇ ἢ εὐπορίᾳ, ἢ ἀρετῇ· ὁ δὲ φιλότιμος τῆς ὑπεροχῆς ὀρέγεται. καὶ οὐκ οἴονται δεῖν αὐτοὶ φιλεῖν οἱ ἐν ὑπεροχῇ ὄντες. ἀντιδιδόναι γὰρ ἐν οἷς ὑπερέχουσι τοῖς φιλοῦσιν αὐτούς. ἐπὶ δὲ καὶ ἥττους αὐτῶν εἰσι· διὸ οὐκ οἴονται δεῖν φιλεῖν, ἀλλὰ φιλεῖσθαι. ὁ δ' ἐνδεὴς χρημάτων, ἢ ἡδονῶν, ἢ ἀρετῆς, θαυμάζει τὸν ὑπερέχοντα τούτοις, καὶ φιλεῖ διὰ τὸ τούτων ἢ τυγχάνειν, ἢ οἴεσθαι τεύξεσθαι. εἰσὶ δὲ καὶ τοιαῦται φιλίαι ἐξ ὁμοιοπαθείας, ἐκ τοῦ τἀγαθὰ βούλεσθαί τινι εἶναι. οὐκ ἔστι δὲ ἡ ὅτι τούτων γινομένη φιλία πάντα ταῦτα ἔχουσα. πολλάκις γὰρ ἄλλῳ μὲν εἶναι βουλόμεθα τἀγαθὰ, συζῆν μέντοι μετ' ἄλλου. ἀλλὰ ταῦτα πότερον δεῖ φιλίας εἰπεῖν, ἢ τῆς τελείας φιλίας τῆς κατ' ἀρετὴν πάθη; ἐν ἐκείνῃ γὰρ τῇ φιλίᾳ πάντα ταῦτα ἐνυπάρχει. καὶ γὰρ συζῆν μετ' οὐδενὸς ἄλλου ἂν θέλοιμεν. καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον, καὶ ἡ ἀρετὴ, τῷ σπουδαίῳ ὑπάρχει· καὶ τἀγαθὰ τούτῳ μάλιστα βουλοίμεθ' ἂν, καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὸ εὖ ζῆν οὐκ ἄλλῳ τινὶ ἢ τούτῳ. πότερον δ' ἔστιν αὐτῷ καὶ πρὸς αὑτὸν φιλία, ἢ οὔ, νῦν μὲν ἀφείσθω, ὕστερον δ' ἐροῦμεν. πάντα δὲ βουλόμεθα ἡμῖν αὐτοῖς· καὶ γὰρ συζῆν μεθ' ἡμῶν αὐτῶν βουλόμεθα. ἴσως δὲ τοῦτο καὶ ἀναγκαῖον, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὸ βούλεσθαι τἀγαθὰ, οὐκ ἄλλῳ τινί. ἔτι ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν αὐτοῖς μάλιστα ἐσμέν. ἂν γὰρ προσπταίσωμεν, ἢ ἄλλῳ τινὶ περιπέσωμεν τῶν τοιούτων, εὐθὺς λυπούμεθα. διὸ δόξειεν ἂν οὕτως εἶναι αὐτῷ πρὸς αὑτὸν φιλία. τὰ δὴ τοιαῦτα, δι' ἣν ὁμοιοπάθειαν, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὰ ἄλλα, ἤτοι εἰς τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς φιλίαν ἀναφέροντες λέγομεν, ἢ εἰς τὴν τελείαν. ἐν ἀμφοτέραις δὲ πάντα ταῦτα ὑπάρχει. τό τε γὰρ συζῆν, καὶ τὸ εἶναι βούλεσθαι, καὶ τὸ εὖ εἶναι, καὶ τἄλλα πάντα ἐν αὐταῖς εἰσίν. ἔτι δ' ἴσως ἂν δόξειεν ἐν οἷς ἐστὶ δίκαιον, ἐν τούτοις καὶ φιλίαν εἶναι. διὸ καὶ * ὅπερ τῶν δικαίων εἴδη, τοσαῦτα καὶ φιλιῶν. τὸ δὴ δίκαιόν ἐστι καὶ ξένῳ πρὸς πολίτην, καὶ δούλῳ πρὸς δεσπότην, καὶ πολίτῃ πρὸς πολίτην, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, καὶ ὅσαι ἁπλῶς ἄλλαι κοινωνίαι, καὶ φιλίαι εἰσὶν ἐν ἑκάσταις τούτων. βεβαιοτάτη δὴ μὲν δόξειεν εἶναι τῶν φιλιῶν ἡ ξενική. οὐ γάρ ἐστιν οὐδὲν αὐτοῖς τέλος κοινὸν ὑπὲρ οὗ ἀμφισβητοῦσιν, ὥσπερ ἐν τοῖς πολίταις. διαμφισβητοῦντες γὰρ πρὸς αὑτοὺς ὑπὲρ τῆς ὑπεροχῆς, οὐ μένουσι φίλοι ὄντες. Ἐφεξῆς δ' ἂν εἴη νῦν τοῦτ' εἰπεῖν, πότερόν ἐστι πρὸς αὑτὸν φιλία, ἢ οὔ. ἐπεὶ δ' οὖν ὁρῶμεν, ὥσπερ καὶ μικρὸν ἐπάνω ἐλέγομεν, ὅτι ἐκ μὲν τῶν καθ' ἕκαστα αὐτοὶ αὑτοῖς ἂν μάλιστα βουλοίμεθα καὶ τἀγαθὰ, εἶναι, καὶ τὸ εὖ εἶναι

Nicom. lib. 9. c. 4.

Nicom. lib. 8. c. 11.

* κ. ἐπειδεὶ, non rectè.

Nicom. lib. 9. cap. 8. Eudem. lib. 7. c. 6.

A gratiam in ipſo commodo ſe exiſtimat accipere. Idcirco in eiuſmodi amicitiis, magis exoriuntur diſſidia. Qui verò ex inæqualitate amici ſunt, nempe excedentes opibus, vel alio huiuſmodi aliquo, non ſibi cenſent amandum eſſe, ſed ab inferioribus amari oportere exiſtimant. At amare melius eſt, quàm amari. Siquidem amare, voluptatis actio quædam eſt, & bonum: ab eo autem quod amatur, nulla actio eſt. Nempe cognoſcere, melius quàm cognoſci. Cognoſci enim & amari etiã in carentibus anima exiſtit: at cognoſcere, & amare, in rebus animatis. Rurſus, beneficum eſſe, melius, quàm ſecus. Qui amat, quatenus amat, beneficus eſt: amatus verò, quatenus amatur, non. B Sed homines honoris cupiditate incenſi, amari quàm amare, malunt: quòd quatenus amantur, videantur præcellere. Amatus ſiquidem, voluptate, vel copia, vel virtute præcellit. At honoris cupidus, eminentiam affectat: & qui excellunt, ſibi non amandum eſſe arbitrantur, quòd in quibus excedunt, amantibus rependi opinantur. Item ipſis ſunt deteriores illi, ob hoc non cenſent amare debere, ſed amari. Sed qui egenus pecuniarum, aut voluptatum, aut virtutis, is affluentem ſuſpicit, & amat, quòd ea conſequatur, aut ſe conſecuturum opinetur. Sunt autem & aliæ ex conſimili affectu conciliatæ amicitiæ, & ex eo quod cuipiam bona C velint, in quibus non eſt cuncta hæc comprehendens amicitia. Nam ſæpenumero alij bona volumus, attamen cum alio vitam agere malimus. Vtrùm verò hoc amicitiæ dicere oportet conuenire, an perfectæ amicitiæ quam virtus conciliat? in eâ ſiquidem amicitia hæc inſunt cuncta. Nam cum alio nemine vitam agere libuerit: ſiquidem iucundum, & commodum, & virtus ineſt probo, cui bona in primis voluerimus, & cum ipſo viuere, & benè viuere, & non cum quoquam alio magis. Nunquid ſibi, & erga ſe amicitia, an non? Id nunc omittamus, dicemus poſtea. Sed enim nobis ipſis cuncta volumus, nempe nobiſcum viuere, D vitamque ducere vnà volumus: id ferè etiam neceſſarium, & bene viuere, & viuere, ac bonum velle, non cuiquam alij magis. Rurſus condolemus in primis nobis ipſis. Nam ſi labamur, vel in huiuſmodi aliquid decidamus, confeſtim triſtamur. Hac de cauſa, videatur erga ſe ſibi amicitia. Talia quidem certè, vt condolere & bene viuere, & id genus alia, aut ad amicitiam erga nos ipſos referentes vſurpamus, aut ad eam quæ perfecta ſit: in ambabus enim ſunt hæc omnia. Nempe vnà vitam agere, & eſſe velle, & bene eſſe, ac cætera omnia in his ſunt. Rurſus videatur ferè in quibus iuſtum eſt, in eiſdem eſſe amicitia: quamobrem quot iuſtorum ſunt ſpecies, totidem & amicorum. E Ius certè eſt, & hoſpiti erga ciuem, & ſeruo erga dominum, & ciui erga ciuem, & filio erga patrem, & vxori erga virum, & quæcunque ſimpliciter aliæ conciliationes, & amicitiæ ſunt in horum ſingulis. Amicitiarum verò, hoſpitalis validiſſima videatur. Neque enim vllus eſt communis, de quo ambigatur, finis, vt inter ciues: ſiquidem ambigunt propter exceſſum inter ſe inuicem, nec amici permanent. Nunc demum illud dicendum eſt, vtrùm erga ſe ſit amicitia, necne. Quoniam igitur perſpicimus, vt paulo antè dicebamus, quòd ex ſingularibus, amare cognoſcitur, ſingularia verò nobis ipſi in primis velimus, nempe bona, & eſſe, & bene eſſe, &

& omnium maximè condolemus nobis ipſis, & nobiſcum viuere præcipuè malimus. Quod ſi ex ſingularibus cognoſcitur amicitia, ſingularia verò nobis ipſis eſſe volumus, non dubium quin ita erga nos ſit amicitia, quemadmodum & iniuriam erga nos ipſos eſſe dicebamus. Nam quia alius quidem eſt afficiens iniuria, alius verò affectus iniuria, quiſque autem vnus idémque eſt, hac ratione negari videbatur, poſſe quemquam ſeipſum iniuria afficere, cùm non tamen id poſſit, vt dicebamus, habita ratione animi partium: quæ cùm ſint plures, cùm non conſentiunt ipſæ inter ſe, tùc poteſt aliquis ſeſe iniuria afficere. Ita igitur hîc, erga ſe eſſe videatur amicitia. Nam quoniam amicus eſt (vt famur, cùm demum voluerimus impensè amicum dicere) vna mea & huius anima eſt: at quãdo animæ plures ſunt partes, tum vna fuerit anima, cùm erga ſe inuicem cõſenſerint ratio, & perturbationes. Ita namque vna erit: perinde atque ſi vna facta ſit, erit erga ſe amicitia. Hæc autẽ erga ſe erit in bono amicitia, quandoquidem in eo ſolo animæ partes bene inter ſe inuicem habent, quando inter ſe non differunt: quoniam malus nũquam ſibi amicus eſt: ſe namque ſemper oppugnat. Nẽpe incontinens cùm quid per voluptatem nequiter egerit, mox pœnitentia affligitur, ac ſe vituperat ipſum. Itidem & in aliis vitiis malus habet, ſeſe oppugnando, ac ſibi aduerſando. Eſt autem amicitia etiam in ipſa æqualitate, vt ſociorum per æqualitatem, numero & poteſtate boni. Neuter ſiquidem ipſorum debet altero plus ſibi adſciſcere, neque numero bonorum, neque poteſtate, neque magnitudine: æquales enim eſſe inter ſe ſocij cupiunt. At in inæqualitate eſt patris erga filium, & ſubditi & imperantis, & potioris & deterioris, & vxoris & viri eſt conſideratio: ac ſimpliciter, vbicumque inter potiorem & deteriorem in amicitia ordo interceſſit. Hæc namque eſt ex ratione, in diſparilitate amicitia. Neque enim vnquam æquale vllus ex bono dabit, ſi meliori deteriorique dederit, ſed maius ſemper ei qui excedat. Id quippe eſt quodam modo ratione æquale, cùm minus bonum capit deterior, eo qui melior eſt.

A ὁμοιοπαθέσταται δ' αὐταῖς ἡμεῖς ἐσμέν, καὶ συζῆν τε μεθ' ἑαυτῶν μάλιστα βουλόμεθα. ὥστ' εἴπερ ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γνωρίζεται ἡ φιλία, τῶν δὲ καθ' ἕκαστα ἡμῖν αὐτοῖς τε βουλόμεθα ὑπάρχειν, δῆλόν ἐστιν, ὡς ἔστι πρὸς αὐτοὺς φιλία, ὥσπερ καὶ τὴν ἀδικίαν ἔφαμεν πρὸς αὐτὸν εἶναι. ἐπεὶ γὰρ ἕτερος μὲν ὁ ἀδικῶν, ἕτερος δὲ ὁ ἀδικούμενος, ὁ αὐτὸς δ' εἷς ἐστιν ἕκαστος, διὰ τοῦτο οὐκ ἐδόκει εἶναι πρὸς αὐτὸν ἀδικία. ἔστι μέντοι, ὡς ἔφαμεν, σκοποῦντες ἐπὶ τὰ τῆς ψυχῆς μέρη, ἐπειδὴ ἐστὶ πλείω, ὅταν ταῦτα μὴ συμφωνῇ, τότε εἶναι πρὸς αὐτὸν ἀδικίαν. ὁμοίως οὖν ταῦτα καὶ ἡ φιλία δόξειεν εἶναι πρὸς αὐτόν. ἐπεὶ γὰρ ὁ φίλος ἐστίν, ὡς φαμέν, ὅταν B βουλώμεθα σφόδρα φίλον εἰπεῖν, μία, φαμέν, ψυχὴ ἡ ἐμὴ καὶ ἡ τούτου· ἐπεὶ οὖν ἐστὶ τῆς ψυχῆς πλείω μέρη, τότ' ἔσται μία ψυχή, ὅταν συμφωνῶσι πρὸς ἄλληλα ὅ, τε λόγος καὶ τὰ πάθη. οὕτω γὰρ μία ἔσται. ὥστε μιᾶς γινομένης, ἔσται πρὸς αὐτὸν φιλία· αὕτη δ' ἔσται ἡ πρὸς αὐτὸν φιλία ἐν τῷ σπουδαίῳ. τούτῳ γὰρ μόνῳ τὰ τῆς ψυχῆς εὖ ἔχουσι μέρη πρὸς ἄλληλα τῷ μὴ διαφέρεσθαι· ἐπεὶ ὅ γε φαῦλος οὐδέποτ' ἐστὶν αὐτὸς αὑτῷ φίλος· μάχεται γὰρ ἀεὶ ἑαυτῷ. ὁ γοῦν ἀκρατής, ὅταν πράξῃ τι τῶν καθ' ἡδονήν, μετ' οὐ πολὺ μεταμέλεται καὶ λοιδορεῖ αὐτὸς αὑτόν. ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων κακιῶν ὁ φαῦλος ἔχει. διαφέρεται γὰρ αὐτὸς αὑτῷ μαχόμενος καὶ ἐναντιούμενος. ἔστι δὲ φιλία καὶ ἐν ἰσότητι, C οἷον ἡ μὲν τῶν ἑταίρων ἐν ἰσότητι, ἀριθμοῦ καὶ δυνάμεως ἀγαθοῦ. οὐδ' ἕτερος γὰρ αὐτῶν ἐστιν ἄξιος θατέρου πλέον ἔχειν, οὔτε κατ' ἀριθμὸν ἀγαθῶν, οὔτε κατὰ δύναμιν, οὔτε κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ τὸ ἴσον· ἴσοι γὰρ τινὲς εἶναι βούλονται οἱ ἑταῖροι. ἐν ἀνισότητι δὲ ἡ πατρὸς πρὸς υἱόν, καὶ ἀρχομένου πρὸς ἄρχοντα, καὶ κρείττονος καὶ χείρονος, καὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρός, καὶ ἁπλῶς ἐν οἷς ἐστὶν ὁ μὲν τῶν χείρων, ὁ δὲ κρείττων τάξιν ἔχων ἐν τῇ φιλίᾳ. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἐν ἀνισότητι φιλία κατὰ λόγον. οὐδέποτε γὰρ ἐπ' ἀγαθοῦ δόσει, οὐδεὶς ἴσον ἂν δοίη τῷ βελτίονι καὶ τῷ χείρονι, ἀλλὰ μεῖζον τῷ καθ' ὑπεροχὴν ὄντι ἀεί. τοῦτο δ' ἴσον ἐστὶ τῷ λόγῳ. ἴσον γάρ πώς ἐστιν ὁ ἔλαττον D ἔχων ἀγαθὸν χείρων ὤν, τῷ μεῖζον ἔχοντι, κρείττονι ὄντι.

CAPVT XII.

De affinitate.

AMicitiarum omnium, quæ iam memoratæ ſunt, in primis cognatus eſt amor, qui in affinitate, eáque ex patre in filium. Et curnam pater filium magis amat quam filius patrem? verum (vt nonnulli dicunt, & rectè quidem pro rudi vulgi multitudine) quod pater beneficus erga filium ſit, quódque filius gratiam debeat accepti beneficij? Sane hæc cauſa in amicitia per commodum conciliata eſſe videbitur: quemadmodum & quæ per ſcientiam ſpectatur, ita quodammodo hic habebit. Dico autem perinde vt eſt. Eſt igitur idem finis, atque actio, neque aliud aliquid præter actionem, finis: vt tibicini eadem actio, atque finis: perflare enim tibias, ei & finis, & actio eſt. Non autem ædificationi: nam præter actionem alius eſt finis. Eſt igitur amicitia, actio quædam: nec finis alius eſt præter actionem in amando, ſed aliud idem. Pater igitur ſemper magis agit, &, vt ſic dicã, actu magis amat, *quàm filius nimirum*, ob hoc quod eius opus ſit filius: id quod in aliis cernimus.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ συγγενικῆς φιλίας. καὶ περὶ εὐνοίας καὶ ὁμονοίας, ὅτι οὐ φιλίαι, συνεγγὺς δέ.

TΩν δὲ φιλιῶν ἁπασῶν τῶν εἰρημένων τούτων, μάλιστά πως ἐξετάζεται τὸ φιλεῖν ἐν τῇ συγγενικῇ, καὶ ταύτῃ ἐν τῇ πατρὸς πρὸς υἱόν. καὶ διὰ τί ποτε ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν μᾶλλον φιλεῖ, ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα; πότερον οὖν, ὡς ἔνιοι λέγοντες ὀρθῶς πρός γε τοὺς πολλούς, ὅτι ὁ μὲν πατὴρ εὐεργέτηκέ πως τὸν υἱόν, ὁ δὲ υἱὸς χάριν ὀφείλει τῆς εὐεργεσίας; αὕτη μὲν οὖν ἡ αἰτία E ἐν τῇ κατὰ τὸ συμφέρον φιλίᾳ δόξειεν ἂν εἶναι. ὥσπερ δὲ καὶ κατὰ τὰς ἐπιστήμας ὁρῶμεν ἔχον, οὕτω πως ἔχει καὶ ἐνταῦθα. *λέγω δ' οἷόν ἐστι. ἔστι μὲν οὖν τὸ αὐτὸ τέλος τε καὶ ἐνέργεια, καὶ οὐκ ἄλλο τι παρὰ τὴν ἐνέργειαν τέλος· οἷον τῷ αὐλητῇ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια καὶ τέλος· τὸ γὰρ αὐλεῖν καὶ τέλος αὐτῷ ἐστι καὶ ἐνέργεια. ἀλλ' οὐ τῇ οἰκοδομικῇ· ἕτερον γὰρ τέλος παρὰ τὴν ἐνέργειαν. ἔστιν οὖν ἡ φιλία ἐνέργειά τις· οὐδὲν δέ ἐστιν ἄλλο τέλος παρὰ τὴν ἐνέργειαν τὸ φιλεῖν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτό. ὁ μὲν οὖν πατὴρ ἐνεργεῖ πως ἀεὶ μᾶλλον, διὰ τὸ αὐτοῦ τι εἶναι ποίημα τὸν υἱόν. τοῦτο δ' ὁρῶμεν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐν

Nic. l. 8. c. 14. Eud. l. 7. c. 10.

* Fort. leg. λέγω δ' οἷον, εἰ μὲν οὖν τ. h. e. *Quod dico eſt huiuſmodi. Quibuſdam ſcientiis idem eſt, &c.*

πάντες γὰρ πρὸς ὃ ἂν αὐτοὶ ποιήσωσι, πρὸς τοῦτό πως καὶ εὖνοί εἰσι. ὁ οὖν πατὴρ εὐνοεῖ πως πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὥσπερ ποίημα, τῇ μνήμῃ καὶ τῇ ἐλπίδι ἀγόμενος· διὸ μᾶλλον φιλεῖ ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα. Δεῖ δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλιῶν τῶν λεγομένων καὶ δοκουσῶν ἐπισκέψασθαι εἰ εἰσὶ φιλίαι· οἷον ἡ εὔνοια φιλία δοκεῖ. ἁπλῶς μὲν οὖν οὐκ ἂν δόξειεν εἶναι ἡ εὔνοια φιλία. πολλοῖς γὰρ πολλάκις, ἢ ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀκοῦσαί τι ὑπέρ τινος ἀγαθόν, εὖνοι γινόμεθα. ἆρ' οὖν ἤδη καὶ φίλοι, ἢ οὔ; οὐ γὰρ εἴ τις ἦν Δαρείῳ εὔνους ἐν Πέρσαις ὄντι, ὥσπερ ἴσως ἦν, εὐθέως καὶ φιλία ἦν αὐτῷ πρὸς Δαρεῖον. ἀλλ' ἀρχὴ μὲν ἄν ποτε φιλίας ἡ εὔνοια δόξειεν εἶναι. γένοιτο δ' ἂν ἡ εὔνοια φιλία, εἰ προσλάβοι βούλησιν τὸ τἀγαθὰ δυνατὸς ὢν πρᾶξαι, πράττειν ἐκείνου ἕνεκεν ᾧ ἐστιν εὔνους. ἔστι δ' ἡ εὔνοια τοῦ ἤθους, καὶ πρὸς τὸ ἦθος. οὐδεὶς γὰρ λέγεται εὔνους οἴνῳ ἢ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀψύχων ἀγαθῶν ἢ ἡδέων. ἀλλ' ἄν τις ᾖ τὸ ἦθος σπουδαῖος, πρὸς τοῦτον ἡ εὔνοια. οὐκ ἔστι δὲ χωρὶς τῆς φιλίας ἡ εὔνοια, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ· διὸ δοκεῖ φιλία εἶναι. Ἡ δ' ὁμόνοιά ἐστι μὲν σύνεγγυς τῇ φιλίᾳ, ἐὰν τὴν ὁμόνοιαν λαμβάνῃς τὴν κυρίως λεγομένην. Εἰ γάρ τις Ἐμπεδοκλεῖ ὁμοίως ὑπολαμβάνει, καὶ δοκεῖ αὐτῷ τὰ στοιχεῖα εἶναι ἃ κἀκείνῳ, ἆρά γε οὗτος Ἐμπεδοκλεῖ ὁμονοεῖ, ἢ οὔ; ἐπεί περ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ ὁμόνοια ἐν τοῖς * νοητοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς πρακτικοῖς· καὶ ἐν τούτοις οὐκ ἐν τῷ νοεῖν ταὐτόν, ἀλλ' εἰ * ἅμα τῷ ταὐτὸ νοεῖν, προαίρεσιν ἔχουσι περὶ ὧν νοοῦσιν ἐπὶ * ταὐτό. Εἰ γὰρ ἐννοοῦσιν ἀμφότεροι ἄρχειν, ἀλλ' ὁ μὲν αὐτόν, ὁ δ' αὐτόν, ἆρά γε ἤδη ὁμονοοῦσιν, ἢ οὔ; ἀλλ' εἰ κἀγὼ ἐμαυτὸν βούλομαι ἄρχειν, κἀκεῖνος ἐμέ, οὕτως ἤδη ὁμονοοῦμεν. ἔστι δὴ ὁμόνοια ἐν τοῖς πρακτικοῖς μετὰ βουλήσεως ταὐτοῦ. περὶ ἄρχοντος ἀρχὴν καταστάσεως ἐν τοῖς πρακτικοῖς τοῦ αὐτοῦ ἐστὶν ἡ ὁμόνοια ἡ κυρίως λεγομένη.

Nicom. l.8.c.2. & l.9.c.5. Eud. l.7.c.7.

* Syl. νοητοῖς,
* χ. ἅμα τῷ, τὸ ταὐτὸ νοεῖν.
* α. ταὐτά.

Omnes ſiquidem erga id quod ipſi effecerũt, ſunt quodammodo beneuoli. Pater igitur filio, vt potè quem ipſe effecerit ediderítque in lucẽ, bona vult, memoria ſpéque adductus. ideo magis filium pater diligit, quàm filius patrem. Expedit autem iam dictas & exiſtimatas amicitias exiſtimare, ſintne amicitiæ, vt beneuolentia videatúrne amicitia. Simpliciter igitur beneuolentia, neutiquam amicitia eſſe videatur. Siquidem frequenter multis, aut vidẽdo aut audiendo aliquid de aliquo bonum, beneuoli efficiamur: an tum etiam amici, anne? Neque enim ſi quiſpiam Dario apud Perſas exiſtenti beneuolus (quemadmodum erat fortaſſis) fuerit, confeſtim etiam erga Dariũ illi fuerit amicitia. At amicitiæ, beneuolentia quandoque initium eſſe videbitur. Fiat certè beneuolentia amicitia, ſi voluntatẽ adſciuerit benefaciendi, quum facere poſſit, ei erga quem ſit affectus beneuolentia. Moris certè beneuolentia eſt, & erga morem. Nemo ſiquidem aut vino, aut cuiquam alij inanimato ſuaui bono, beneuolus eſſe perhibetur: ſed ſi quis morum ſtudioſus, erga ipſum beneuolentia. Neque citra amicitiam beneuolentia, ſed in eodem, vt amicitia eſſe videatur. Concordia autem eſt confinis amicitiæ, ſi propriè modò dictam accipias cõcordiam. Nam ſi quis Empedocli adſtipuletur, arbitretúrque, ſicut ille, eſſe elementa, nunquid concors erit Empedocli, anne? vel ſi quid aliud tale? Primùm certè non eſt concordia in eis, quæ ſub intelligentiã, ſed quæ ſub actionem cadunt: & in his qui idem non cognouerunt, ſed ſi cum hoc, intelligendi idem delectum habeant, circa quæ pariter intelligunt. Nam ſi ambo dominari cogitant & volunt, hic quidẽ ſe, ille verò ſe, nunquid ſunt concordes, an non? Cæterùm ſi ego me velim imperare, & ille me, iam concordes hoc pacto ſumus. Eſt nimirum concordes eſſe in eis quæ ſub actionẽ cadant, cum eiuſdem voluntate. Circa ſtatum igitur dominantis, in eis quæ ſub actionem cadant, propriè dicitur eſſe concordia.

ΚΕΦΑΛ. ιγ΄.

Περὶ φιλαυτίας.

Suprà cap. 6.

Ἐπεὶ δ' ἐστίν, ὡς * φαμέν, αὐτῷ πρὸς αὑτὸν φιλία, πότερον ὁ σπουδαῖος φίλαυτος ἂν εἴη, ἢ οὔ; ἔστι δὲ φίλαυτος, ὁ αὑτοῦ ἕνεκεν πάντα πράττων, ἐν τοῖς κατὰ τὸ λυσιτελές. ὁ μὲν οὖν φαῦλος, φίλαυτός ἐστι. αὐτὸς αὑτοῦ γὰρ ἕνεκεν πάντα πράττει· ἀλλ' οὐχ ὁ σπουδαῖος. διὰ τοῦτο γάρ ἐστι σπουδαῖος, ὅτι ἄλλου ἕνεκεν τοῦτο πράττει· διὸ οὐκ ἔστι φίλαυτος. ἀλλ' ὁρμῶσι μὲν ἅπαντες ἐπὶ τἀγαθά, καὶ οἴονται αὐτοῖς δεῖν μάλιστα ὑπάρχειν. τοῦτο δ' ἐστὶ μάλιστα φανερὸν ἐπὶ πλούτου καὶ ἀρχῆς. ὁ μὲν οὖν σπουδαῖος ἐκστήσεται τούτων ἄλλῳ· οὐχ ὡς οὐ προσήκει αὐτῷ μάλιστα, ἀλλ' ἂν ὁρᾷ ἄλλον δυνησόμενον μᾶλλον τούτοις αὐτοῦ χρῆσθαι. οἱ δ' ἄλλοι τοῦτο οὐ ποιήσουσι δι' ἄγνοιαν (οὐ γὰρ οἴονται κακῶς ἂν * χρήσασθαι τοῖς τοιούτοις ἀγαθοῖς) [illegible] διὰ φιλοτιμίαν τοῦ ἄρχειν. ὁ δὲ σπουδαῖος [illegible] τούτων πείσεται· διὸ οὐδὲ φίλαυτος, κατά γε τὰ [illegible] ἀγαθά· ἀλλ' εἰ ἄρα, κατὰ τὸ καλόν. τούτου γὰρ μόνου ἄλλῳ οὐκ ἂν ἐκσταίη. τὰ δὲ συμφέροντα καὶ ἡδέα ἐκστήσεται. τὴν μὲν οὖν κατὰ τὸ καλὸν αἵρεσιν, φίλαυτος ἔσται· τὴν δὲ κατὰ τὸ συμφέρον, καὶ καθ' ἡδονὴν λεγομένην, οὐκ ἔσται ὁ σπουδαῖος, ἀλλ' ὁ φαῦλος.

* χ. χρήσασθαι

CAPVT XIII.

De amicitia erga ſe.

VErùm quoniã eſt, vt diximus, ſua alicuius erga ſe amicitia, vtrùm probus ſeſe amabit, ánne? Eſt certè ſe amans, qui ſua de cauſa agit omnia, vbi modò aliqua ſuggeratur vtilitas. Malus igitur ſui amans erit: ſua enim de cauſa, agit omnia: probus verò, non. Hac enim de cauſa eſt probus, quòd alterius cauſa id agat: & proinde ſui amans nõ eſt. Atqui omnes ad bona proſiliunt, opinãtúrque ſua in primis eſſe oportere: idque præcipuè manifeſtũ eſt ex opulentia, ac dominatu. Probus igitur alij hæc ſtatuet, non quòd non putet conuenire in primis ſibi: ſed ſi alium viderit, qui his commodè magis vti poſſit, facilè conceſſerit. Alij hoc inſcitia quadam non facient: (neque enim opinantur talibus bonis abuſuros:) vel etiam ob honoris cupiditatem imperant. Probus verò horum neutrum efficiet: & proinde ne quidem propter eiuſmodi bona, ſui amans erit: verùm ſi honeſtas poſtularit. Id enim ſolum nemini alij conceſſerit: at commoda & iucunda ceſſerit. Itaque in delectu honeſtatis ſui amans erit. At vbi commodum, ac iam dicta voluptas affectabitur, improbus erit, non bonus.

A

CAPVT XIV.

Quomodo probus ſeſe diligat.

VTrùm probus ſeſe maximè amabit, an non? Eſt certè, vbi ſeſe maximè amabit, eſt vbi nõ. Nam cùm dicimus probum bona cedere, quæ ad vtilitatem tendant, amico; magis quàm ſe, amicum amauerit: ita: verùm hæc amico concedens, ſibi honeſtatem accommodat, eóque modo iſta concedit. Eſt igitur vbi amicum ſe magis diligat, eſtque vbi ſeſe maximè. In ipſo namque commodo, amicum: at vbi honeſtum, & bonum, ipſe ſeſe maximè diligit: ſibi enim quæ ſunt honeſtiſſima ven- B dicat. Eſt igitur boni etiam amans, nec ſui amans. Nam ſi ſolum ſeſe amat, quod bonus. malus autem ſui amans eſt: neque enim habet quapropter ſe amet, ſicut honeſtum aliquod: ſed citra hæc, ipſe, quatenus ipſe eſt, ſeſe amabit, & proinde hac de cauſa propriè ſui amans diceretur.

CAPVT XV.

De eo quod ſibi ſatis.

DIcendum de eo quod ſibi ſatis, & non altero indigens: vtrùm qui nulla re indiget, ſuis bonis contentus, egebit amicitia, anne? nempe ipſe C ſibi ſatis erit, etiam ob hoc. Siquidem etiam poetæ talia iactitant, Cùm felicem rerũ ſucceſſum deus dederit, quid amicis opus eſt? Vnde etiam naſcitur quæſtio, vtrùm qui cuncta habeat bona, quique ſibi ſatis ſit, amicis egebit? an tum etiam maximè? Cui enim bene faciet, aut quicum vitam ducet? neque enim ſolus deget. Quod ſi his opus erit, neque contingunt hæc citra amicitiam: qui ſibi ſatis eſt, egebit amicitia. Quæ igitur in ſermonibus conſueuit capi ſimilitudo ex Deo, neque illic rectè habet, neque hic fuerit vtilis. Neque enim ſi Deus ſibi vnus eſt ſatis, nec vllo indigens, ob hoc etiam nos nullo indigebimus. Eſt nimirum iactatus de Deo huiuſmodi ſermo. Nam quoniam bo- D na cuncta obtinet Deus, ac ſibi ſatis eſt, quid faciet? neque enim dormiet. Contemplabitur aliquid, inquiunt: id namque pulcherrimum, & maximè peculiare. Quid igitur contemplabitur? Nam ſi quicquam aliud inſpiciet, id erit melius. Hoc verò abſurdum eſt, vt ſe quicquam melius habeat Deus. Ipſe igitur ſeſe contemplabitur: at hoc delirum: nam hominem qui ſeſe contempletur, vtpote ſenſu carentem, increpamus. Quid igitur Deus contempletur, omittamus: neque de eo quòd ſibi Deus ſatis ſit, conſideremus, ſed de homine: Vtrùm qui ſibi ſatis ſit, is egeat amicitia, necne? Quòd ſi quis amicum ſpectans viderit quid ſit, & qualis amicus, talis nimi- E rum qualis alter ego, tum vehementer amicum facies, quemadmodum dictum eſt, Hic alter Hercules, alter amicus ego. Quoniam igitur difficillimum eſt (quemadmodum quidam dixere ſapientes) ſeſe cognoſcere, & ſuauiſſimum, (nam ſe noſſe iucundum) ex nobis ipſis certè nos non poſſumus inſpicere. Quòd autẽ non nos poſſumus, hinc certum, quòd in aliis reprehendimus, quæ poſtea intelligimus eadem nos facere. Id verò fit, aut quia bene volumus nobis, aut propter affectum.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Πῶς ὁ σπουδαῖος ἑαυτὸν φιλήσει.

ΠΟτερον δέ ποτε ὁ σπουδαῖος φιλήσει αὐτὸς ἑαυτὸν μάλιστα, ἢ οὔ; ἔστι μὲν οὖν αὐτὸς αὐτὸν μάλιστα ὡς φιλήσει, ἔστι δ' ὡς οὔ. ἐπειδὴ γὰρ ἔφαμεν τὸν σπουδαῖον ἐκστήσεσθαι τῶν ἀγαθῶν κατὰ τὸ συμφέρον τῷ φίλῳ, τὸν φίλον αὐτοῦ μᾶλλον φιλήσει· καί· ἀλλ' ἢ ταῦτα ἐξιστάμενος τῷ φίλῳ, ἢ αὐτῷ τὸ καλὸν περιποιεῖται, ταύτῃ οὐκ ἐξίσταται τῶν ῥᾳτων. ἔστι μὲν οὖν ὡς τὸν φίλον αὐτὸς αὐτοῦ μᾶλλον φιλεῖ, ἔστι δὲ ὡς αὐτὸς αὐτὸν μάλιστα. κατὰ μὲν γὰρ B τὸ συμφέρον, τὸν φίλον· κατὰ δὲ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν, αὐτὸς αὐτὸν μάλιστα· αὑτῷ γὰρ ταῦτα περιποιεῖται κάλλιστα ὄντα. ἔστι μὲν οὖν καὶ φιλάγαθος, * οὐ φίλαυτος. μόνον γὰρ εἴπερ φιλεῖ αὐτὸς ἑαυτὸν, ὅτι ἀγαθός· ὁ δὲ φαῦλος, φίλαυτος. οὐδὲν γὰρ ἔχει δι' ὃ φιλήσει αὐτὸς ἑαυτὸν, εἶναι καλόν τι· ἀλλ' ἄνευ τούτων αὐτὸς ἑαυτὸν φιλήσει, ᾗ αὐτός. διὸ καὶ οὗτος ἂν κυρίως λέγοιτο φίλαυτος. *Sylb. ὁ φιλούμενος ἐπὶ ὅρ. φ.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Ὅτι καὶ ὁ αὐτάρκης προσδεήσεται φιλίας.

ἘΧόμενον δ' ἂν εἴη περὶ αὐταρκείας καὶ τοῦ αὐτάρκους, πότερον αὐτάρκης προσδεήσεται φιλίας, ἢ οὔ, C ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ αὐτάρκης ἔσται καὶ κατὰ τοῦτο. λέγουσι γὰρ τοιαῦτα καὶ οἱ ποιηταί· *Nic. l.9. c.9. Eud. l.7. c.12.

Ὅταν δ' ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί δεῖ φίλων;

ὅθεν καὶ ἡ ἀπορία γίγνεται, πότερον ὁ πάντα τἀγαθὰ ἔχων, καὶ ὢν αὐτάρκης, προσδεήσεται φίλου; ἢ τότε καὶ μάλιστα; τίνα γὰρ εὖ ποιήσει, ἢ * μετὰ τοῦ συμβιώσεται; οὐ γὰρ δὴ μόνος γε * διάξει. εἰ δὲ τούτων δεήσεται, ταῦτα δὲ μὴ ἐνδέχεται ἄνευ φιλίας, προσδέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας. ἡ μὲν οὖν ἐν τοῖς λόγοις εἰωθυῖα ὁμοιότης λαμβάνεσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ, οὔτ' ἐκεῖ ὀρθῶς, οὔτ' ἂν ἐνταῦθα εἴη χρήσιμος. οὐ γὰρ εἰ ὁ θεός ἐστιν αὐτάρκης καὶ μηδενὸς δεῖται, διὰ τοῦτ' οὐδ' D ἡμεῖς οὐθενὸς δεηθησόμεθα. ἔστι γὰρ καὶ τοιοῦτός τις λόγος ἐπὶ τοῦ θεοῦ λεγόμενος. ἐπεὶ γάρ φησι πάντα ἔχει τἀγαθὰ ὁ θεὸς, καὶ ἔστιν αὐτάρκης, τί ποιήσει; οὐ γὰρ καθευδήσει. θεάσεται δή τι, φησίν. τοῦτο γὰρ κάλλιστον καὶ οἰκειότατον. τί οὖν θεάσεται; εἰ μὲν γὰρ ἄλλο τι θεάσεται, βέλτιον θεάσεταί τι αὐτοῦ. ἀλλὰ τοῦτ' ἄτοπον, τὸ, τοῦ θεοῦ ἀγαθόν τι εἶναι βέλτιον. αὐτὸς ἑαυτὸν ἄρα θεάσεται. ἀλλ' ἄτοπον. * ἐ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὃς ἂν αὐτὸς ἑαυτὸν κατασκοπῆται, ὡς ἀναισθήτῳ ἐπιτιμῶμεν. ἄτοπον οὖν ἐστὶ εἰ ὁ θεός (φησίν) ἔσται αὐτὸς ἑαυτὸν θεώμενος. τί μὲν οὖν ὁ θεὸς θεάσεται, ἀφεῖσθαι. περὶ δὲ τῆς αὐταρκείας, οὐ τὴν τοῦ θεοῦ τὴν ἐπίσκεψιν ποιούμεθα, E ἀλλ' ἀνθρωπίνης, πότερον ὁ αὐτάρκης δεήσεται φιλίας, ἢ οὔ; εἰ δή τις ἐπὶ τὸν φίλον ἐπιβλέψαι, ἴδοι τί ἐστιν, καὶ ὁποῖός τις ὁ φίλος, τοιοῦτος οἷος ἕτερος εἶναι ἐγώ· ἄν γε καὶ σφόδρα φίλον ποιήσῃς, ὥσπερ τὸ λεγόμενον· Ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς, ἄλλος φίλος ἐγώ. ἐπεὶ οὖν ἐστι καὶ χαλεπώτατον, ὥσπερ καὶ τῶν σοφῶν τινες εἰρήκασι, τὸ γνῶναι αὐτὸν, καὶ ἥδιστον (τὸ γὰρ αὐτὸν εἰδέναι ἡδὺ) αὐτοὶ μὲν οὖν αὐτοὺς ἐξ αὐτῶν οὐ δυνάμεθα θεάσασθαι. ὅτι δ' αὐτοὶ αὐτοὺς οὐ δυνάμεθα, δῆλον ἐξ ὧν ἄλλοις ἐπιτιμῶμεν, αὐτοὶ δὲ μανθάνομεν * ταὐτὰ ποιοῦντες. τοῦτο δὲ γίνεται δι' εὔνοιαν ἢ διὰ πάθος.

*Sic rectè Sylb.

*κ. διάξει.

*Scrib. ἐ γὰρ αἰ-σθάνηται :

*ἢ. ταὐτὰ

πολλοῖς δὲ ἡμῶν ταῦτα ἐπισκοτεῖ πρὸς τὸ κρίνειν ὀρθῶς. A ὥσπερ οὖν ὅταν θέλωμεν αὐτοὶ αὑτῶν τὸ πρόσωπον ἰδεῖν, εἰς τὸ κάτοπτρον ἐμβλέψαντες ἴδωμεν, ὁμοίως καὶ ὅταν αὐτοὶ αὑτοὺς βουληθῶμεν γνῶναι, εἰς τὸν φίλον ἰδόντες, γνωρίσαιμεν ἄν. ἔστι γὰρ (ὡς φαμέν) ὁ φίλος ἕτερος ἐγώ. εἰ οὖν ἡδὺ μὲν τὸ αὑτὸν εἰδέναι, τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν εἰδέναι ἄνευ ἄλλου φίλου, δέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας πρὸς τὸ αὐτὸς αὑτὸν γνωρίζειν. ἔτι δὲ καὶ εἴπερ ἐστὶ καλὸν (ὥσπερ ἐστὶ) τὸ εὖ ποιεῖν, ἔχοντα τὰ παρὰ τῆς ψυχῆς ἀγαθά, τίνα εὖ ποιήσει; μετὰ τίνος δὲ συμβιώσεται; οὐ γὰρ μόνος γε διάξει. τὸ γὰρ συμβιοῦν ἡδὺ καὶ ἀναγκαῖον. εἰ τοίνυν ταῦτα καλὰ καὶ ἡδέα καὶ ἀναγκαῖα, ταῦτα δὲ μὴ ἐνδέχεται εἶναι B ἄνευ φιλίας, προσδέοιτ' ἂν καὶ ὁ αὐτάρκης φιλίας.

At nobis hæc ad rectè iudicandum obſtant pleriſque. Quemadmodum igitur, ſi velimus ipſi noſtram ſpectare faciem, in ſpeculo obtuemur, ita demum eſſe cùm nos cognoſcere voluerimus, amicum ſpectantes noſſe poterimus. Eſt ſiquidem (vt diximus) amicus alter ego. Quòd ſi iucundum eſt ſe noſſe, idque ſcire non eſt ſine altero amico, opus erit amico ei etiam, qui nulla re indigeat, vt ſe cognoſcat. Rurſus etiam ſi honeſtum (vt eſt) benefacere, eum qui à fortuna bona obtineat, cui benefaciet? quo cum vitam aget? non enim ſolus deget. Nam vitam ducere cum alio, & iucundum, & neceſſarium eſt. Quòd ſi hæc honeſta, & iucunda, necnon neceſſaria, & hæc ſine amicitia eſſe B non poſſunt, opus erit amicitia ei qui ſibi ſatis ſit.

ΚΕΦΑΛ. ιϛʹ.

Ὅτι οὔτε πολλούς, οὔτ' ὀλίγους φίλους κτητέον.

Nic. l. 9. c. 10. Πότερον δὲ πολλοὺς κτητέον φίλους, ἢ ὀλίγους; οὔτε δὴ πολλούς, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, οὔτ' ὀλίγους δεῖ κεῖ. πολλῶν μὲν γὰρ ὄντων, ἔργον ἐφ' ἕκαστον μερίσαι τὸ φιλεῖν. ἐφ' ἁπάντων γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ἐξασθενεῖ ἡμῶν ἡ φύσις ἀσθενὴς οὖσα, πρὸς τὸ ἐπὶ πολὺ ἀφικνεῖσθαι. οὔτε γὰρ τῇ ὄψει ἐπὶ πολὺ ὁρῶμεν, ἀλλ' ἐὰν πλέον ἀποστήσῃς τοῦ συμμέτρου, ἐλλείπει διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως· οὔτ' ἐπ' ἀκοῆς, οὔτ' ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὁμοίως ἐπὶ πάντων. ἐλλείπων οὖν τοῦ φιλεῖν δι' ἀδυναμίαν, καὶ ἐγκλήματ' ἄν τις ἔχοι δικαίως, καὶ οὐκ ἂν εἴη φίλος, μὴ φιλῶν γε, ἀλλ' ἢ τῷ γε λόγῳ· ἡ δὲ φιλία οὐ τοῦτο βούλεται. ἔτι ἂν ὦσι πολλοί, οὐκ ἔστι παύσασθαι λυπούμενον. πολλῶν γὰρ ὄντων, εἰκὸς ἀεὶ περὶ ἕνα γέ τινα συμβαίνειν τι ἀτύχημα· ὧν γινομένων ἀναγκαῖον λυπεῖσθαι. οὔτ' αὖ πάλιν ὀλίγους, ἕνα ἢ δύο, ἀλλὰ συμμέτρους τῷ καιρῷ τῇ αὐτοῦ ὁρμῇ πρὸς τὸ φιλεῖν.

CAPVT XVI.

De multorum amicitia.

Vtrùm multos habere amicos expedit, an paucos? Neque profectò multos (vt paucis abſoluam) neque paucos oportet. Nam ſi multi erunt, amorem in ſingulos diſtribuere, erit operoſum. In cunctis ſiquidem aliis, imbecilla natura noſtra, in plurima peruenire non poteſt. Nam neque oculorum acie longè penetrare poſſumus: (ſed ſi multo C interuallo longiùs abfueris, ob imbecillam naturam deficit:) neque auditu, neque aliis eiuſmodi omnibus. Quòd igitur amare non poſſit, deficit: atque ita iuſtæ criminationi locus erit: neque iam verus amicus fuerit ille cenſendus, qui non amet niſi verbo tenus. Cæterùm hac ratione eſſe nō poſtulat amicitia. Rurſus ſi multi, nunquam mœrere deſierint. Inter multos namque par eſt, vt aliquod ſemper accidat infortunium, vnde triſtari neceſſe ſit. Neque porrò paucos, vnum vel duos eſſe expedit: ſed inter parum & multum, vt dabitur occaſio, & vt quemque ad amandum ſua voluntas compellet.

ΚΕΦΑΛ. ιζʹ.

Πῶς δεῖ φίλῳ χρῆσθαι.

D

Eud. l. 7. c. 15. Μετὰ δὲ ταῦτα εἴη σκεπτέον πῶς δεῖ φίλῳ χρῆσθαι. ἔστι δὴ οὐκ ἐν ἁπάσῃ φιλίᾳ ἡ σκέψις, ἀλλ' ἐν ᾗ μάλιστα ἐγκαλοῦσιν ἀλλήλοις οἱ φίλοι. οὐκ ἐγκαλοῦσι δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις ὁμοίως· οἷον ἐν τῇ πατρὸς πρὸς υἱὸν οὐκ ἔστιν ἔγκλημα τοιοῦτον, οἷον ἀξιοῦσιν ἐν ἐνίαις· ὥσπερ ἐγὼ σοί, οὕτω καὶ σὺ ἐμοί. εἰ δὲ μή, ἐνταῦθα τὸ σφοδρὸν ἔγκλημα. ἐν δὲ ἀνίσοις φίλοις οὐκ ἔστι τὸ ἴσον. ἔστι δὲ ἡ πατρὸς πρὸς υἱὸν φιλία ἐν ἀνίσῳ· ὁμοίως ἡ γυναικὸς πρὸς ἄνδρα, ἢ οἰκέτου πρὸς δεσπότην, καὶ ὅλως δὲ χείρονος πρὸς βελτίονος. οὐχ ἕξουσι γὰρ τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα. ἀλλ' ἐν E τοῖς ἴσοις φίλοις καὶ ἐν τῇ [illegible] φιλίᾳ τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα. ὥστε σκεπτέον ἂν εἴη τό, πῶς δεῖ χρῆσθαι φίλῳ ἐν τῇ ἴσοις φίλοις φιλίᾳ.

CAPVT XVII.

Quomodo amico vtendum ſit.

Deinceps conſiderandum fuerit, quomodo vtendum ſit amico. Eſt profectò non in omni amicitia hæc conſideratio, ſed in qua ſe inuicem maximè amici obiurgant: atqui non in aliis eodem modo querelæ oriuntur: puta, in ea quæ eſt patris erga filium, nulla eſt eiuſmodi querela, qualis in multis exiſtere ſolet, quemadmodum ego tibi, & tu mihi: quòd ſi non, hìc iam vehemens fuerit criminatio. At in amicis inæqualibus æqualitas locum non habet. eſt vero patris erga filium amicitia, in minimè æquali. Itidem vxoris erga vi- E rum, aut ſerui erga dominum, prorſuſque deterioris erga meliorem. Itaque in iis talis nulla erit criminatio, quæ inter ęquales potiùs amicos, & in ęquali amicitia locum habebit potiùs. Proinde conſiderandum, quo pacto vtendum amico fuerit, in ea demum amicitia, quę inter pares fuerit conciliata.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥΔΗΜΙΩΝ ΤΟ Α.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ ETHICORVM AD EVDEMVM LIBER I.

Latina verſio edita pridem Baſileæ à docto quodam viro, tacito nomine ſuo: quam malè quidam Aretino tribuunt.

CAPVT I.

Opiniones variæ de vita beata.

A QVi numinis ſententiam in Delo edisſerit, veſtibulo templi inſcripſit, diſtinguens ea quæ ſimul in eodem haud reperiuntur, bonum, honeſtum, & iucundum, his verſibus,

Pulcherrimum eſt, quod iuſtiſſimum: optima res ſanitas:

Præ omnibus verò iucundum, quod quiſque amat, id conſequi.

Quod nos nequaquam conceſſerimus. Felicitas e-B nim, cùm optima ſit, & pulcherrima, eadem etiam iucundiſſima exiſtit. Cæterùm inter conſiderationes varias, quæ in vnaquaque re, naturáque excutienda negotium faciunt, & contemplatione egẽt, aliæ ad cognoſcendum tantùm pertinent, aliæ verò ad acquiſitionem & negotia ſpectant. Quamobrem, quæ in ſola contemplatione poſita ſunt, opportuno tempore (id quod methodi proprium munus eſt) à nobis pertractabuntur. Ante omnia verò conſiderandum, in quonam vita beata conſiſtat, & quo pacto ad eam perueniatur. Vtrùm quemadmodum homines parui, magni, & colore differentes, ſic quibus nomen beatorum cõtingit, natura fiant: an per diſciplinam, velut certam eò deſtinatam ſcientiam: an per exercitationem. C Haud enim pauca, neque natura, nec arte aliqua, ſed conſuetudine ſola parantur, vt mala malis, bona bonis. An nullo quidem horum modorum, ſed duorum altero, aut Dei alicuius adflatu, quod fanatico furore correptis, aut numine inſtinctis accidit: aut fortuna. Plurimi enim felicitatem idem quod ſecundam fortunam eſſe arbitrantur. Patet igitur, beatitudinem euenire vel per hæc omnia, vel quædam, vel vnum aliquid. Nam ad hæc principia referuntur omnes rerum generationes. Ac ab intelligentia profectæ actiones, ad eas quæ à ſcientia fluunt, transferri queant. Porrò bene beatéque viuere, in tribus maximè rebus conſiſtit, iis nempe quæ potiſſimùm expetuntur. Nam pruden-D tiam alij, alij virtutem, alij verò voluptatem vt ſummum aliquid eligunt, contenduntque inter ſe de harum magnitudine & poteſtate, quænam ad felicitatis conſecutionem vim adferat vberiorem. Vnde fit vt quidam prudentiam virtuti, alij prudentiæ virtutem, nonnulli vtrique voluptatem anteponant. Quocirca ad bene beatéque viuẽdum, quidam vnum ex his, alij duo, nonnulli omnia requirunt.

ΚΕΦΑΛ. α.

Τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ, ἐν τίνι τὸ εὖ ζῆν, καὶ πῶς κτητόν.

A Ο ΜΕΝ ἐν Δήλῳ παρὰ τῷ θεῷ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἀποφηνάμενος, συνέγραψεν ἐπὶ τὸ προπύλαιον τοῦ Λητῴου, διελὼν οὐχ ὑπάρχοντα πάντα τῷ αὐτῷ, τό, τε ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ ἡδὺ, ποιήσας, * Nic. l.1.c.9.

*Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ᾽ ὑγιαίνειν.

Πάντων δ᾽ ἥδιστον, οὗ τις ἐρᾷ, τὸ τυχεῖν.

ἡμεῖς δ᾽ αὐτῷ μὴ συγχωρῶμεν. ἡ γὰρ εὐδαιμονία κάλλι-B στον καὶ ἄριστον ἁπάντων οὖσα, ἥδιστόν ἐστι. πολλῶν δ᾽ ὄντων θεωρημάτων ἃ περὶ ἕκαστον πρᾶγμα, καὶ περὶ ἑκάστην φύσιν ἀπορίαν ἔχει, καὶ δεῖται σκέψεως, τὰ μὲν αὐτῶν συντείνει πρὸς τὸ γνῶναι μόνον, τὰ δὲ καὶ περὶ τὰς κτήσεις, καὶ περὶ τὰς πράξεις τοῦ πράγματος. ὅσα μὲν οὖν ἔχει φιλοσοφίαν μόνον θεωρητικὴν, λεκτέον κατὰ τὸν ἐπιβάλλοντα καιρὸν (ὅτι περ οἰκεῖον ἦν τῇ μεθόδῳ) πρῶτον δὲ σκεπτέον ἐν τίνι τὸ εὖ ζῆν, καὶ πῶς κτητὸν, πότερον φύσει γίνονται πάντες εὐδαίμονες οἱ τυγχάνοντες ταύτης τῆς προσηγορίας, ὥσπερ μεγάλοι καὶ μικροὶ καὶ τὴν χροιὰν διαφέροντες· ἢ διὰ μαθήσεως, ὡς οὔσης ἐπιστήμης τινὸς τῆς εὐδαιμονίας· ἢ διά τινος ἀσκήσεως. πολλὰ γὰρ οὔτε κατὰ φύσιν, οὔτε μα-C θοῦσιν, ἀλλ᾽ ἐθισθεῖσιν ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις. φαῦλα μὲν τοῖς φαύλως ἐθισθεῖσι, χρηστὰ δὲ τοῖς χρηστῶς. ἢ τούτων μὲν κατ᾽ οὐδένα τῶν τρόπων, δυοῖν δὲ θάτερον, ἤτοι καθάπερ οἱ νυμφόληπτοι καὶ θεόληπτοι τῶν ἀνθρώπων, ἐπιπνοίᾳ δαιμονίου τινὸς ὥσπερ ἐνθουσιάζοντες· ἢ διὰ τύχην. πολλοὶ γὰρ ταὐτό φασιν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν εὐτυχίαν. ὅτι μὲν οὖν ἡ παρουσία διὰ τούτων ἁπάντων, ἢ τινῶν, ἢ τινος, ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις, οὐκ ἄδηλον. ἅπασαι γὰρ αἱ γενέσεις σχεδὸν πίπτουσιν εἰς ταύτας τὰς ἀρχάς. * καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς διανοίας ἁπάσας πρὸς τὰς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης ἄν τις συναγάγῃ πράξεις. τὸ δ᾽ εὐδαιμονεῖν, καὶ τὸ ζῆν μακαρίως καὶ καλῶς, εἴη ἂν ἐν τρισὶ μάλι-D στα, τοῖς εἶναι δοκοῦσιν αἱρετωτάτοις. οἱ μὲν γὰρ τὴν φρόνησιν μέγιστον εἶναί φασιν ἀγαθὸν, οἱ δὲ τὴν ἀρετὴν, οἱ δὲ τὴν ἡδονήν. καὶ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἔνιοι περὶ τοῦ μεγέθους αὐτῶν διαμφισβητοῦσι, συμβάλλεσθαι φάσκοντες θάτερον θατέρου μᾶλλον εἰς αὐτήν. οἱ μὲν ὡς οὖσαν μεῖζον ἀγαθὸν τὴν φρόνησιν τῆς ἀρετῆς, οἱ δὲ ταύτης τὴν ἀρετὴν, οἱ δ᾽ ἀμφοτέρων τούτων τὴν ἡδονήν· καὶ τοῖς μὲν ἐκ πάντων δοκεῖ τούτων, τοῖς δ᾽ ἐκ δυοῖν, τοῖς δ᾽ ἐν ἑνί τινι τούτων εἶναι τὸ ζῆν εὐδαιμόνως.

* γρ. ε γὰρ τὰς

A

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι δεῖ θέσθαι τινὰ σκοπὸν τοῦ καλῶς ζῆν. καὶ ὅτι μάλιστα δεῖ διορίσασθαι ἐν τίνι τὸ ζῆν εὖ, καὶ τίνων ἄνευ οὐκ ἐνδέχεται τοῦτο.

Interpr. ita quasi leg. εἰ δὴ περὶ τ. ἐπισκοποῦντας φανεῖ.
* γρ. βλέπων,
* γρ. δὴ

ΠΕρὶ * δὲ τούτων ἐπισκοποῦντας, ἅπαντα τὸν δυνάμενον ζῆν κατὰ τὴν αὑτοῦ προαίρεσιν θέσθαι τινὰ σκοπὸν τοῦ καλῶς ζῆν, ἤτοι τιμὴν, ἢ δόξαν, ἢ πλοῦτον, ἢ παιδείαν· πρὸς ὃν * ἀποβλέπων, ποιήσεται πάσας τὰς πράξεις· ὡς τό γε μὴ συντετάχθαι τὸν βίον πρός τι τέλος, ἀφροσύνης πολλῆς σημεῖόν ἐστι. μάλιστα * δὲ δεῖ πρῶτον ἐν αὑτῷ διορίσασθαι, μήτε προπετῶς, μήτε ῥαθύμως, ἐν τίνι τῶν ἡμετέρων τὸ ζῆν εὖ, καὶ τίνων ἄνευ τοῖς ἀνθρώποις οὐκ ἐνδέχεται τοῦθ' ὑπάρχειν· οὐ γὰρ ταὐτὸν, ὧν τε ἄνευ οὐχ οἷόν τε ὑγιαίνειν, καὶ τὸ ὑγιαίνειν. ὁμοίως δ' ἔχει τοῦτο καὶ ἐφ' ἑτέρων πολλῶν. ὥστε οὐδὲ τὸ ζῆν καλῶς, καὶ ὧν ἄνευ οὐ δυνατὸν ζῆν καλῶς. ἔστι δὲ τῶν τοιούτων τὰ μὲν οὐκ ἴδια τῆς ὑγιείας οὐδὲ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ κοινὰ πάντων, ὡς εἰπεῖν· καὶ τῶν ἕξεων καὶ τῶν πράξεων· οἷον ἄνευ τοῦ ἀναπνεῖν ἢ ἐγρηγορέναι, ἢ κινήσεως μετέχειν, οὐθὲν ἂν ὑπάρξειεν ἡμῖν οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακόν. τὰ δ' ἴδια μᾶλλον περὶ ἑκάστην φύσιν, ἃ δεῖ μὴ λανθάνειν. οὐ γὰρ ὁμοίως οἰκεῖον πρὸς εὐεξίαν τοῖς εἰρημένοις κρεωφαγία, καὶ τῶν περιπάτων οἱ μετὰ δεῖπνον. ἔστι γὰρ ταῦτ' αἴτια τῆς ἀμφισβητήσεως περὶ τοῦ εὐδαιμονεῖν τί ἐστι, καὶ τοῦ διὰ τίνων. ὧν ἄνευ γὰρ οὐχ οἷόν τε εὐδαιμονεῖν, ἔνιοι μέρη τῆς εὐδαιμονίας εἶναι νομίζουσι.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ποῖα προεξεταστέα πρὸς τὸ γνῶναι ἐν τίνι τὸ εὖ ζῆν.

ΠΑσας μὲν οὖν τὰς δόξας ἐπισκοπεῖν ὅσας ἔχουσί τινες περὶ αὐτῆς, περίεργον. πολλὰ γὰρ φαίνεται καὶ τοῖς παιδαρίοις, καὶ τοῖς κάμνουσι καὶ παραφρονοῦσι, περὶ ὧν οὐδεὶς ἂν νοῦν ἔχων διαπορήσειε. δέονται γὰρ οὐ λόγων, ἀλλ' οἱ μὲν ἡλικίας ἐν ᾗ μεταβαλοῦσιν, οἱ δὲ κολάσεως ἰατρικῆς ἢ πολιτικῆς. κόλασις γὰρ ἡ φαρμακεία τῶν πληγῶν οὐκ ἐλάττων ἐστίν. ὁμοίως δὲ ταύταις οὐδὲ τὰς τῶν πολλῶν. * εἰ μὴ γὰρ λέγουσι σχεδὸν περὶ ἁπάντων καὶ μάλιστα περὶ ἐπισκεπτέον μόνας. * ἄτοπον γὰρ προσφέρειν λόγον τοῖς λόγου μηδὲν δεομένοις, ἀλλὰ πάθους. ἐπεὶ δ' εἰσὶν ἀπορίαι περὶ ἑκάστην πραγματείαν οἰκεῖαι, δῆλον ὅτι καὶ περὶ βίου τοῦ κρατίστου, καὶ ζωῆς τῆς ἀρίστης εἰσί. ταύτας οὖν καλῶς ἔχει τὰς δόξας ἐξετάζειν. οἱ γὰρ τῶν ἀμφισβητούντων ἔλεγχοι, τῶν ἐναντιουμένων αὐτοῖς λόγων ἀποδείξεις εἰσίν. ἔτι δὲ πρὸ ἔργου τὸ ταῦτα μὴ λανθάνειν μάλιστα πρὸς ἃ δεῖ συντείνειν πᾶσαν σκέψιν, ἐκ τίνων ἐνδέχεται μετασχεῖν τοῦ εὖ καὶ καλῶς ζῆν (εἰ μακαρίως ἐπιφθονώτερον εἰπεῖν) καὶ πρὸς τὴν ἐλπίδα τὴν περὶ ἕκαστα γενομένην ἂν τῶν ἐπιεικῶν· εἰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς διὰ τύχην γινομένοις, ἢ τοῖς διὰ φύσιν τὸ καλῶς ζῆν ἐστιν, ἀνέλπιστον ἂν εἴη πολλοῖς. οὐ γάρ ἐστι δι' ἐπιμελείας ἡ κτῆσις οὐδὲ ἐπ' αὐτοῖς, οὐδὲ τῆς αὐτῶν πραγματείας·

* Syl. τῶν πολλῶν (εἰκῇ γὰρ λέγουσι σχεδὸν περὶ ἁπάντων, καὶ μάλιστα περὶ ταύτης) ἐπισκεπτέον μόνας.

CAPVT II.

Scopum quendam rectè viuendi cuique debere eſſe propoſitum: diſtinguendúmque eſſe, autè inter ea in quibus vita beata conſiſtit, & ea ſine quibus illa non contingit.

ET qui de his præcipiunt, aiunt omnibus ſcopū quendam rectè viuendi propoſitum eſſe, qui modò ex electione viuere iam queant, vt ſunt honor, gloria, opes, eruditio, quem ſpectans quiſque, omnes actiones peragit. Quapropter vita propoſito fine carens, inſignis ſtultitiæ argumentum eſt. In primis verò apud ſeſe quiſq;, nec temerariè, nec
B ſegniter conſtituere debet, quanam parte beata vita conſiſtat, & quid ſit, quo ſine nemini ea contingat. Neque enim ſanum eſſe, & id quo ſine nequeat conſiſtere ſanitas, pro eodem reputari debent. Ita nec rectè viuere idem cum eo eſt, citra quod id nemo conſequatur. Quod idem etiam in aliis innumeris obſeruatur. Sunt autem cauſæ eiuſmodi, non equidem vitæ ſanitatiſve propriæ, ſed communes (vt ſic loquar) omnium habituum & operationum. Nam abſque reſpiratione, neque vigilia, nec motus, nec bonum, aut malum in vniuerſum vllum ſubſiſtit. Aliæ verò propriæ ſunt magis vniuſcuiuſque naturæ, quas ignorare non conueniat. Neque enim ex æquo cum iam dictis ad bo-
C nam habitudinem acquirendam faciunt, carnium eſus, atque cibo ingeſto deambulatio. Atque hæc ſunt, quæ difficultatem controuerſiámque pariunt, dum quid ſit rectè viuere, & vnde contingat homini, inquiritur. Nam id, quo ſine nemo queat beatus eſſe, nonnulli felicitatis partem exiſtimant.

CAPVT III.

De quibus ſit quærendum vt id inueniatur in quo ſita eſt beata vita.

VErùm omnes omnium de his opiniones perſequi ſuperuacuum ſit, quando & æ-
D grotis, ac deliris, & pueris quædam videantur, quæ nemo ſanæ mentis in quæſtionem poſuerit. Ratione enim opus non eſt, ſed his quidem ætate prouectiore, qua corrigatur iudicium: illis verò punitione politica, medicáve, quæ dolori inferendo, plagis vim habet haud minorem. Similiter & vulgi, de rebus omnibus ferè pronuntiantis, omittenda ſententia eſt: abſurdum quippe ratione cum iis contendere, qui non rationem ſed mulctam mereantur. Porrò cùm in omni negotio quæſtiones oriantur, patet etiam de vita excellentiſſima, dubitationes opinionéſque occurrere, quas ſit expendere operæpretium. Controuertentium enim
E argumentis, rationes contrariæ demonſtrantur. Ignorare inſuper haudquaquam conuenit, ſub tractationis principium, ea quibus omnis conſideratio deſtinatur, ſcilicet è quibus bene rectéque viuere contingat: beatè enim parcius dicere conuenit, ob ſpem, quæ in ſingulis bonis honeſtiſque viris percipi ſolet. Nam vel in fortuitis, vel iis quæ natura eueniunt, ſita eſt vitæ honeſtas, commoditáſque, ſpes eius præcidatur multis: quippe qui fruſtra ea cura ſedulitatéque enitantur, ſiue id quod in ipſis eſt, ſiue ſtudium actionemque ſpectes.

Verùm ſi in operatione penes ipſum poſita, & eo qualis quiſque ſit, bene viuere conſtituatur, & cõmunius & diuinius bonum fuerit, illud quidem quia pluribus participare liceat, hoc quod operationes huiuſmodi vel illiuſmodi formare habeat neceſſum.

CAPVT IV.

Varia vitæ genera eſſe docet.

EQuidem quæ de his ambiguntur, & diſputantur, perſpicua pleraque fuerint, ſi conſtiterit quid verè tandem felicitatem oporteat appellare. An pro animo hoc vel illo pacto diſpoſito, vt quidam ſapientes vetereſque exiſtimarunt, definire eam conueniat, an verò pro totius hominis ſtatu, aut operationum potiùs qualitate & modo? Diſtinctis autem inter ſeſe vitæ conditionibus, & ſtudijs, felicitatem nonnulli haudquaquam in eis collocant, ſed neceſſariorum gratiâ tantùm expeti contendunt, cuiuſmodi ſunt artes odioſæ, vt appellãtur, & quæſtuariæ. Odioſas autem voco gloriæ tantùm deſtinatas, mechanicas autem voco ſellularias, & mercenarias; quæſtuarias autem, foro cauponicijſque artibus comparatas. Ergo cùm ad vitam bene beatéque tranſigendam tria (vt ſuprà diximus) vel vt potiſſima bonorum genera ordinata ſint, virtus, prudentia, & voluptas, totidem etiam vitæ genera enaſci conſtat, quæ omnes, mentis ſaltem compotes, adipiſci, & ſectari cupiant. Nempe ciuile, philoſophicum, & voluptuarium. Philoſophus enim prudentiam contemplationémque veritatis: Ciuilis, actiones honeſtas, eas, inquam, quæ à virtute proficiſcuntur: Voluptuarius verò corporis voluptates expetit: quapropter, vt ſuprà dictum eſt, alium quàm priores, felicem beatúmque arbitratur. Vnde Anaxagoras Clazomenius à quodam interrogatus, quemnam beatiſſimum iudicaret, *Nullum*, inquit, *ex iis quos exiſtimas, ſed qui à felicitate alieniſſimus tibi videatur.* Animaduerterat enim, niſi magnum, pulchrum, aut diuitem, neminem felicis appellatione dignum illi cenſeri. Cùm contrà, ſibi felices beatique haberentur, qui iuſtis honeſtiſque actionibus tranquillè incumberent, diuináque aliqua contemplatione participarent.

CAPVT V.

Quàm difficile ſit ſtatuere quid in vita ſit expetendum.

CÆterùm cùm recta ſynceráque iudicatio de rebus, difficultate vbique plena ſit, tum in primis de iis quæ obuia omniúmque cognitioni expoſita vulgus arbitratur, vt quid in vita expetendum ſit, quove comparato plenam cupiditatem conſequantur. Multa quippe mortalium vitã circunſtant, & moleſtam faciunt, & acerbam, vt ſunt morbi, dolorum intenſio, tempeſtates: vt ſi hæc conſideranti optio à principio detur, non naſci potiùs quàm hæc experiri velint. Quin conditionis vita puerilis eſt, ad quam nemo prudens, etiamſi queat, redierit. At multa quidem, vel voluptatis dolorúmque expertia, vel inhoneſtis ſaltem voluptatibus iuncta, eiuſmodi ſunt, vt non eſſe omninò, quàm viuere, melius iudicetur. At in vniuerſum, ſi congeras cuncta, quæ vel agunt,

A εἰ δ' ἐν τῷ αὐτόν ποιόν τινα εἶναι, καὶ τὰς κατ' αὐτὸν πράξεις, κοινότερον ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ θειότερον. κοινότερον, ἐν τῷ πλείοσιν ἐνδέχεσθαι μετασχεῖν· θειότερον δὲ, τῷ κεῖσθαι τὴν εὐδαιμονίαν τοῖς αὐτοὺς παρασκευάζουσι ποιούς τινας καὶ τὰς πράξεις.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Διαίρεσις τῶν βίων.

ΕΣτι δὲ φανερὰ τὰ πλεῖστα τῶν ἀμφισβητουμένων, καὶ διαπορουμένων, ἂν καλῶς ὁρισθῇ, τί χρὴ νομίζειν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, πότερον ἐν τῷ ποιόν τινα B μόνον εἶναι τὴν ψυχὴν, καθάπερ τινὲς ᾠήθησαν τῶν σοφῶν καὶ πρεσβυτέρων· ἢ δεῖ μὲν καὶ ποιόν τινα ὑπάρχειν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ δεῖ τὰς πράξεις εἶναι ποιάς τινας. διῃρημένων δὲ τῶν βίων, καὶ τῶν μὲν ἀμφισβητούντων τῆς τοιαύτης εὐημερίας, ἀλλ' ὡς τῶν ἀναγκαίων χάριν σπουδαζομένων, οἷον τῶν περὶ τὰς τέχνας τὰς φορτικὰς, καὶ τῶν περὶ χρηματισμὸν, καὶ τὰς βαναύσους· (λέγω δὲ φορτικὰς μὲν, τὰς πρὸς δόξαν πραγματευομένας μόνον. βαναύσους δὲ, τὰς ἑδραίας καὶ μισθαρνικάς· χρηματιστικὰς δὲ, τὰς πρὸς * ἀγορὰς καὶ πράσεις καπηλικάς) τῶν δ' εἰς ἀγωγὴν εὐδαιμονικὴν ταττομένων τριῶν ὄντων, C τῶν καὶ πρότερον ῥηθέντων ἀγαθῶν ὡς μεγίστων, ἀρετῆς καὶ φρονήσεως καὶ ἡδονῆς, τρεῖς ὁρῶμεν καὶ βίους ὄντας, οὓς οἱ ἐπ' ἐξουσίας τυγχάνοντες προαιροῦνται ζῆν ἅπαντες, πολιτικὸν, φιλόσοφον, ἀπολαυστικόν. τούτων γὰρ ὁ μὲν φιλόσοφος, βούλεται περὶ φρόνησιν εἶναι καὶ τὴν θεωρίαν τὴν περὶ τὴν ἀλήθειαν· ὁ δὲ πολιτικὸς, περὶ τὰς πράξεις τὰς καλάς. (αὗται δ' εἰσὶν αἱ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς) ὁ δ' ἀπολαυστικὸς, περὶ τὰς ἡδονὰς τὰς σωματικάς. διόπερ ἕτερον τὸν εὐδαίμονα προσαγορεύει, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον.* Ἀναξαγόρας μὲν ὁ Κλαζομένιος ἐρωτηθεὶς τίς ὁ εὐδαιμονέστατος, Οὐθεὶς, εἶπεν, ὃν σὺ νομίζεις· ἀλλ' ἄτοπος ἄν τίς σοι φανείη. τοῦτον δ' ἀπεκρίνατο τὸν τρόπον ἐκεῖνος, D ὁρῶν τὸν ἐρόμενον ἀδύνατον ὑπολαμβάνοντα, μὴ μέγαν ὄντα καὶ καλὸν ἢ πλούσιον, ταύτης τυγχάνειν τῆς προσηγορίας. αὐτὸς δ' ἴσως ᾤετο τὸν ζῶντα ἀλύπως καὶ καθαρῶς πρὸς τὸ δίκαιον, ἤ τινος θεωρίας κοινωνοῦντα θείας, τοῦτον ὡς ἄνθρωπον εἰπεῖν μακάριον εἶναι.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ὡς χαλεπὸν τὸ γνῶναι τί τῶν ἐν τῷ ζῆν αἱρετόν.

ΠΕρὶ πολλῶν μὲν οὖν καὶ ἑτέρων, οὐ ῥᾴδιον τὸ κρῖναι καλῶς, μάλιστα δὲ περὶ οὗ ῥᾷστον εἶναι δοκεῖ, καὶ παντὸς ἀνθρώπου τὸ γνῶναι τί τῶν ἐν τῷ ζῆν αἱρετὸν, καὶ E ὃ λαβὼν ἄν τις ἔχοι πλήρη τὴν ἐπιθυμίαν. πολλὰ γάρ ἐστι τοιαῦτα τῶν ἀποβαινόντων, * προΐενται τὸ ζῆν, οἷον νόσοι, περιωδυνίαι, χειμῶνες. ὥστε δῆλον ὅτι κἂν ἐξ ἀρχῆς αἱρετὸν ἦν, εἴ τις αἵρεσιν ἐδίδου, διά γε ταῦτα τὸ μὴ γενέσθαι. πρὸς δὲ τούτοις * ὁ βίος, ὃν ἔτι ζῶσιν ἔτι παῖδες ὄντες· καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦτον ἀνακάμψαι πάλιν οὐδεὶς ἂν ὑπομείνειεν εὖ φρονῶν. ἔτι δὲ πολλὰ τῶν τε μηδεμίαν ἐχόντων μὲν ἡδονὴν ἢ λύπην, καὶ τῶν ἐχόντων μὲν ἡδονὴν, μὴ καλὴν δὲ, τοιαῦτ' ἐστὶν ὥστε τὸ μὴ εἶναι κρεῖττον εἶναι τοῦ ζῆν. ὅλως δ' εἴ τις ἅπαντα συναγάγοι, ὅσα πράτ-

Nic. lib. 1. c. 3.

* γρ. ἀγοραίας

* Nic. l. 10. c. 9.

* Syl. δι' ἃ προ.

* Fort. πρὸς ἃ & alterum ἔτι tollendum.

A ζωσι μὲν καὶ πάσχουσιν ἅπαντες, ἑκόντες μέντοι μηδὲν, αὐτῶν (διὰ τὸ μηδὲ αὐτοῦ χάριν) καὶ προστεθείη χρόνου πλῆθος ἀπέραντόν τι, * μᾶλλον ἕνεκ᾽ ἄν τις τούτων ἕλοιτο ζῆν ἢ μὴ ζῆν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ διὰ τὴν τροφῆς μόνον ἡδονὴν, ἢ τὴν τῶν ἀφροδισίων, ἀφαιρεθεισῶν τῶν ἄλλων ἡδονῶν, ἃς τὸ γινώσκειν, ἢ βλέπειν, ἢ τῶν ἄλλων τις αἰσθήσεων πορίζοιτο τοῖς ἀνθρώποις, οὐδ᾽ ἂν εἷς προτιμήσειε τὸ ζῆν, μὴ παντελῶς ὢν ἀνδράποδον. δῆλον γὰρ ὅτι τῷ ταύτην ποιουμένῳ τὴν αἵρεσιν, οὐθὲν ἂν * διενέγκειεν γενέσθαι θηρίον ἢ ἄνθρωπον. ὁ γοῦν ἐν Αἰγύπτῳ βοῦς, ὃν ὡς Ἄπιν τιμῶσιν, ἐν πλείοσι τῶν τοιούτων ἐξουσιάζει πολλῶν * μοναρχιῶν. ὁμοίως δὲ οὐδὲ διὰ τὴν τοῦ καθεύδειν ἡδονήν. τί γὰρ διαφέρει καθεύδειν ἀνέγερτον ὕπνον ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας μέχρι τῆς τελευ-

B ταίας ἐτῶν ἀριθμὸν χιλίων ἢ ποσωνοῦν, ἢ ζῆν ὄντα φυτόν; τὰ γοῦν φυτὰ τοιαύτης τινὸς ἔοικε μετέχειν ζωῆς, ὥσπερ καὶ τὰ παιδία. καὶ γὰρ ταῦτα * κατὰ τὴν πρώτην ἐν τῇ μητρὶ γένεσιν πεφυκότα μὲν διατελεῖ, καθεύδοντα δὲ τὸν πάντα χρόνον. ὥστε φανερὸν ἐκ τῶν τοιούτων ὅτι διαφεύγει σκοπουμένους, τί τὸ εὖ, καὶ τί τὸ ἀγαθὸν τὸ ἐν τῷ ζῆν. τὸν μὲν οὖν Ἀναξαγόραν φασὶν ἀποκρίνασθαι πρός τινα διαποροῦντα τοιαῦτ᾽ ἄττα καὶ διερωτῶντα, τίνος ἕνεκ᾽ ἄν τις ἕλοιτο γενέσθαι μᾶλλον ἢ μὴ γενέσθαι; τοῦ (φάναι) θεωρῆσαι τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν περὶ τὸν ὅλον κόσμον τάξιν. οὗτος μὲν οὖν ἐπιστήμης τινὸς ἕνεκεν, τὴν αἵρεσιν ᾤετο τιμίαν εἶναι τοῦ ζῆν. οἱ δὲ Σαρδανάπαλον μακα-

C ρίζοντες, ἢ Σμινδυρίδην, τὸν Συβαρίτην, ἢ τῶν ἄλλων τινὰς τῶν ζώντων τὸν ἀπολαυστικὸν βίον, οὗτοι * δὲ πάντες ἐν τῷ χαίρειν φαίνονται τάττειν τὴν εὐδαιμονίαν. ἕτεροι δέ τινες οὔτ᾽ ἂν φρόνησιν οὐδεμίαν, οὔτε τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ἕλοιντο μᾶλλον, ἢ τὰς πράξεις τὰς ἀπ᾽ ἀρετῆς. αἱροῦνται γοῦν οὐ μόνον ἔνιοι δόξης χάριν αὐτὰς, ἀλλὰ καὶ μὴ μέλλοντες εὐδοκιμήσειν. ἀλλ᾽ οἱ πολλοὶ τῶν πολιτικῶν, οὐκ ἀληθῶς τυγχάνουσι τῆς προσηγορίας. οὐ γάρ εἰσι πολιτικοὶ κατὰ τὴν ἀλήθειαν. ὁ μὲν γὰρ πολιτικὸς, τῶν καλῶν ἐστι πράξεων προαιρετικὸς, αὐτῶν χάριν· οἱ δὲ πολλοὶ, χρημάτων καὶ πλεονεξίας ἕνεκεν ἅπτονται τοῦ ζῆν οὕτως.

D ἐκ μὲν οὖν τῶν εἰρημένων φανερὸν, ὅτι πάντες ἐπὶ τρεῖς βίους φέρουσι τὴν εὐδαιμονίαν, πολιτικὸν, φιλόσοφον, ἀπολαυστικόν. τούτων δ᾽ ἡ μὲν περὶ τὰ σώματα καὶ τὰς ἀπολαύσεις ἡδονὴ, καὶ τίς καὶ ποία τίς γίνεται, καὶ διὰ τίνων, οὐκ ἄδηλον. ὥστ᾽ οὐ τίνες εἰσὶ δεῖ ζητεῖν αὐτὰς, ἀλλ᾽ εἰ συντείνουσί τι πρὸς εὐδαιμονίαν, ἢ μὴ, καὶ πῶς συντείνουσι· καὶ πότερον εἰ δεῖ προσάπτειν τῷ ζῆν καλῶς ἡδονάς τινας, ταύτας δεῖ προσάπτειν, ἢ τούτων μὲν ἄλλον τινὰ τρόπον ἀνάγκη κοινωνεῖν, ἕτεραι δ᾽ εἰσὶν ἡδοναὶ δι᾽ ἃς εὐλόγως οἴονται τὸν εὐδαίμονα ζῆν ἡδέως, καὶ μὴ μόνον ἀλύπως. ἀλλὰ περὶ μὲν

E τούτων ὕστερον ἐπισκεπτέον· περὶ δ᾽ ἀρετῆς καὶ φρονήσεως πρῶτον θεωρήσωμεν, τήν τε φύσιν αὐτῶν ἑκατέρου τίς ἐστι, καὶ πότερον μόρια ταῦτα τῆς ἀγαθῆς ζωῆς ἐστιν, ἢ αὐτὰ, ἢ αἱ πράξεις αἱ ἀπ᾽ αὐτῶν ἐπεὶ προσάπτουσιν αὐτά· κἂν εἰ μὴ πάντες εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλ᾽ οὖν οἱ λόγου ἄξιοι τῶν ἀνθρώπων πάντες. * Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης ᾤετ᾽ εἶναι τέλος τὸ γινώσκειν τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐπεζήτει τί ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τί ἡ ἀνδρία, καὶ ἕκαστον τῶν μορίων αὐτῆς· ἐποίει γὰρ ταῦτ᾽ εὐλόγως· ἐπιστήμας γὰρ ᾤετ᾽ εἶναι πάσας τὰς ἀρετὰς· ὥσθ᾽ ἅμα συμβαίνειν εἰδέναι τε τὴν δικαιοσύνην, καὶ εἶναι δίκαιον.

* Fort. οὐ μᾶλλον

* Sylb. διενέγκοι, vel διενέγκαι,

* γρ. μοναρχῶν. vtrumque, vt videtur, parum rectè.

* Fort. μετὰ, & pro μητρί, μήτρᾳ. Sylb.

* γρ. δὴ ;

* Nic. l.6.c.vlt. Mag. l.1. c.1. & 35.

A vel patiuntur homines non volentes (quia nec ipſius gratia) adiectis infinitis temporum ſpatiis, nihilo tamen magis viuere, quàm non viuere, eligatur. Eodem pacto neque ob cibi Venerisque voluptates, ſi reliquis destitutus fuerit, quas vel cognitio, vel viſus, aut ſenſus quiſpiam alius ſuppeditant, nemo niſi ſeruile mancipium magnopere ſibi vitam exoptandam dubitarit. Patet enim à bruto ita affectum hominem nihil diſtare, adeò vt bos Ægyptius, quem vt Apin colunt, hos monarchas multis modis antecellat. Eadem ratio eſt de ſomni voluptate. Quid enim refert, ſiue à prima natiuitatis die ad vltimam vſque, mille annis, aut circiter, ſomno profundo ſterras, an vitam plan-

B tæ viuas? illæ enim eadem propemodum, qua infantes, vita participant. Nam & hi vt primùm in vtero concepti ſunt, excreſcunt quidem, ſed velvti iugi ſomno ſopiti. Vnde conſtat, nequaquam noſtræ cognitioni expoſitum, quid rectum illud bonúmque in vita fiet. Quocirca Anaxagoras, ambigentem quendam ſciſcitantémque, quare viuere potiùs quàm non viuere, expetendum eſſet, iuſſit, cælum mundique totius conſtitutionem & ordinem contueri. ſentiens vitæ cupiditatem, non niſi ſcientiæ alicuius gratia laudabilem eſſe. Cæterùm qui Sardanapalum, aut Smindyriden Sybaritam, aut alium quemcumque vitæ voluptuariæ indulgentem, beatum prædicant, hi in lætando felicitatem po-

C ſuiſſe videntur. Rurſum alij repetiuntur, qui nec prudentiam, nec corporis voluptates, actionibus à virtute prætulerint, quippe quas non gloriæ alicuius gratia ſectantur, tum etiam cùm felicitatem minimè conſequuntur. Sed multis ciuilibus illa parum conuenit: non ſunt enim reipſa politici vel ciuiles. Politicus enim is demum eſt, qui res honeſtas facere inſtituit, ipſarum gratia. Nunc verò plerique habendi ſtudio, & gratia diuitiarum, vitam eiuſmodi capeſſunt. Inde manifeſtum eſt, felicitatem ad tria vitæ genera transferri, ciuile, philoſophicum, & voluptuarium. Neque clam eſt, quæ harum circa corporis voluptates conſumetur, quæ item

D qualiſque ſit, tum quo pacto fiat. Vt non ſit neceſſum, quæ ſint, ſed num ad felicitatem, & quo pacto conferant, perquirere. Item an voluptates honeſtas vitæ applicare oporteat, an alio pacto quopiam inter ſeſe communicent. Sunt enim & voluptates aliæ, quibus in rationibus colligendis beatum non abſque dolore tantùm ſed iucundè etiam viuere arbitrantur. Verùm de his poſtea dicetur. Virtutis verò prudentiæque naturam excutiemus quæ ſit, & vtrùm beatæ vitæ partes exiſtant, vel ipſæ, vel operationes ab ipſis profectæ. Iunguntur enim felicitati, ſi non ab omnibus, certè ab inſi-

E gnioribus, & pretio aliquo dignis. Socrates igitur ſenex ille finem ſummum ponit homini virtutis cognitionem, & quid ſit iuſtitia, quid fortitudo, & quæ pars reliqua eius inquirit. Et rectè id, quãdo ſcientias virtutes omnes arbitrabatur, vt iuxta hũc, noſſe iuſtitiã, & iuſtum eſſe, con[...]

quemadmodum & geometriam architectonicámque didiciſſe, & geometram architectúmque eſſe. Quocirca non quo pacto, & ex quibus fiat, ſed quid ſit virtus, veſtigat. Id quod in ſcientijs contemplatiuis vſu venit: neque enim aliud eſt aſtrologiæ, geometriæ, phyſiologiæque officium, quàm vt naturam ſubiectarum rerum norint, & intelligant. Sed enim eas ipſas, nihil obſtat, ad res neceſſarias multas vtiles nobis frugiferáſque fieri. Verùm alius eſt actiuis ſcientiis, alius cognitioni contemplationique finis propoſitus, vt ſanitas medicinæ, recta iuris legúmque conſtitutio politicæ. Ergo cùm res quidem honeſtas cognoſcere pulchrum ſit, in virtutis tamen conſideratione, nõ tam quid ſit quàm è quibus petatur, cognoſcendum eſt. Neque enim ſcire quid ſit fortitudo, magnopere, ſed fortes eſſe potiùs volumus, non ſcire iuſtitiam, ſed iuſti eſſe, quemadmodum ſani eſſe, benéque habere, quàm ſanitatem bonúmque habitum cognoſcere.

ἅμα μὲν γὰρ μεμαθήκαμεν τὴν γεωμετρίαν καὶ οἰκοδομίαν, καὶ ἐσμὲν οἰκοδόμοι καὶ γεωμέτραι. διόπερ ἐζήτει τί ἐστιν ἀρετὴ, ἀλλ' οὐ πῶς γίνεται, καὶ ἐκ τίνων. τοῦτο δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν. οὐθὲν γὰρ * ἕτερόν ἐστι τῆς ἀστρολογίας, οὐδὲ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης, οὐδὲ γεωμετρίας, πλὴν τὸ γνωρίσαι καὶ θεωρῆσαι τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων τῶν ὑποκειμένων ταῖς ἐπιστήμαις. οὐ μὴν ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς οὐθὲν κωλύει πρὸς πολλὰ τῶν ἀναγκαίων εἶναι χρησίμους αὐτὰς ἡμῖν. τῶν δὲ ποιητικῶν ἐπιστημῶν ἕτερον τὸ τέλος τῆς ἐπιστήμης καὶ γνώσεως· οἷον ὑγίεια μὲν ἰατρικῆς, εὐνομία δὲ, ἢ τοιοῦτόν τι ἕτερον, τῆς πολιτικῆς. καλὸν μὲν οὖν καὶ τὸ γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν. οὐ μὴν ἀλλά γε περὶ ἀρετῆς, οὐ τὸ εἰδέναι τιμιώτατον τί ἐστιν, ἀλλὰ τὸ γινώσκειν ἐκ τίνων ἐστίν. οὐ γὰρ εἰδέναι βουλόμεθα τί ἐστιν ἀνδρεία, ἀλλ' εἶναι ἀνδρεῖοι· οὐδὲ τί ἐστι δικαιοσύνη, ἀλλ' εἶναι δίκαιοι· καθάπερ καὶ ὑγιαίνειν μᾶλλον, ἢ γινώσκειν ὅ τί ἐστι ὑγιαίνειν· καὶ εὖ ἔχειν τὴν ἕξιν μᾶλλον, ἢ γινώσκειν τί ἐστι τὸ εὖ ἔχειν.

* Fort. ἕτερόν τι

CAPVT VI.

De varia docendi ratione.

PRobationem verò horum omnium, colligere per rationes oportet: adhibitis teſtimoniis, exempliſque apparentibus. Potentiſſimum verò eſt, in omni probatione, confeſſum omnibus teſtimonio propoſito firmare poſſe: Si id nequeas omnino, vel aliquam veriſimilitudinem afferre: reſidet enim penes omnes aliqua veritatis confeſſio, quæ noſtris confirmandis queat adduci. Nam & ea quæ verè quidem, ſed minùs apertè, dicuntur, perſpicua fiunt, ſi confuſa notioribus commutaris. Rationes porrò in vna quaque methodo vel philoſophicè, vel ſecus adhibentur, quæ etiam in politicis, haud ſuperuacuè ita accommodantur, vt non ſolùm quid, ſed quare quid (quod philoſophi eſt proprium) intelligatur. Qua in re animaduerſio accurata requiritur. Quia enim philoſophicum apparet nihil, ſi nihil appareat dicere, ignorantes ſæpe in rationes peregrinas incidunt, tractationéſque inanes aduocant: idque vel per ignorantiam, vel etiam inſolentiam, qua fit vt nonnunquam periti, rebúſque agendis idonei, ab eiuſmodi vincantur, qui hæc nec intelligant, nec in agendo induſtria vlla valeăt. Cuius rei cauſa eſt inſcitia: quæ in vnaquaque re nihil eſt aliud, quàm inopia iudicij, qua rei propriè omnes rationes à peregrinis diſtinguantur. Rectè verò habet ſi cauſæ rationem, rémque demonſtratam ſtudioſè diſcuſſeris. Tum (vt modò dictum eſt) non ſolùm certis rationibus, ſed apparentibus ſæpe potiùs inſiſtere oportet, animúmque aduertere. Nam eas niſi queas ſoluere, violenter ad fidem habendam pertraheris. Quocirca ſæpe quidem id quod demonſtratur ratione, verum exiſtit quidem, ſed non ea ex cauſa, quæ fortè adfertur: nam & ex falſis vera colliguntur, quemadmodum in Analyticis oſtenditur.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ μεθόδου διδασκαλικῆς, καθόλου τε καὶ ἐνταῦθα.

ΠΕιρατέον δὲ περὶ τούτων πάντων ζητεῖν τὴν πίστιν διὰ τῶν λόγων, μαρτυρίοις καὶ παραδείγμασι χρώμενον τοῖς φαινομένοις. κράτιστον μὲν γὰρ πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις. εἰ δὲ μὴ, τρόπον γέ τινα πάντας, ὅπερ μεταβιβαζόμενοι ποιήσουσιν. * ἔχει γὰρ ἕκαστος οἰκεῖόν τι πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἐξ ὧν ἀναγκαῖον δεικνύναι πως περὶ αὐτῶν. ἐκ γὰρ τῶν ἀληθῶς μὲν λεγομένων, οὐ σαφῶς δὲ, προϊοῦσιν, ἔσται καὶ τὸ σαφῶς, μεταλαμβάνουσιν ἀεὶ τὰ γνωριμώτερα τῶν εἰωθότων λέγεσθαι συγκεχυμένως. διαφέρουσι δ' οἱ λόγοι περὶ ἑκάστην μέθοδον, οἵ τε φιλοσόφως λεγόμενοι, καὶ μὴ φιλοσόφως. διόπερ καὶ τὸν πολιτικὸν οὐ χρὴ νομίζειν περίεργον εἶναι τὴν τοιαύτην θεωρίαν, δι' ἧς οὐ μόνον τὸ τί φανερὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ διὰ τί. φιλόσοφον γὰρ τὸ τοιοῦτον περὶ ἑκάστην μέθοδον. δεῖται μέντοι τοῦτο πολλῆς εὐλαβείας. εἰσὶ γάρ τινες οἳ διὰ τὸ δοκεῖν φιλοσόφου εἶναι, τὸ μηθὲν εἰκῇ λέγειν, ἀλλὰ μετὰ λόγου, πολλάκις λανθάνουσι λέγοντες ἀλλοτρίους λόγους τῆς πραγματείας καὶ κενούς. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ὁτὲ μὲν δι' ἄγνοιαν, ὁτὲ δὲ δι' ἀλαζονείαν· ὑφ' ὧν ἁλίσκεσθαι συμβαίνει καὶ τοὺς ἐμπείρους καὶ δυναμένους πράττειν ὑπὸ τούτων τῶν μήτ' ἐχόντων μήτε δυναμένων διάνοιαν ἀρχιτεκτονικὴν ἢ πρακτικήν. * πάσχουσι δὲ τοῦτο δι' ἀπαιδευσίαν· ἀπαιδευσία γάρ ἐστι περὶ ἕκαστον πρᾶγμα τὸ μὴ δύνασθαι κρίνειν τούς τε οἰκείους λόγους τοῦ πράγματος, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους. καλῶς δ' ἔχει καὶ τὸ χωρὶς κρίνειν τόν τε τῆς αἰτίας λόγον καὶ τὸ δεικνύμενον, διά τε τὸ ῥηθὲν ἄρτι, ὅτι προσέχειν οὐ δεῖ πάντα τοῖς διὰ τῶν λόγων, ἀλλὰ πολλάκις μᾶλλον τοῖς φαινομένοις. νῦν δ' ὁπότ' ἂν λύειν μὴ ἔχωσιν, ἀναγκάζονται πιστεύειν τοῖς εἰρημένοις, καὶ διότι πολλάκις τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ λόγου δεδεῖχθαι δοκοῦν, ἀληθὲς μέν ἐστιν, οὐ μέντοι διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, δι' ἥν φησιν ὁ λόγος. ἔστι γὰρ διὰ ψευδοῦς ἀληθὲς δεῖξαι· δῆλον δὲ * ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν.

Vide Analyt. poſt.

* Nic. l. 1. c. 2.

* Priorum l. 2. initio.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Εὐδαιμονία τί, καὶ ὅτι ἄριστον τῶν ἀνθρώπῳ πρακτῶν.

Πεφροιμιασμένων δὲ καὶ τούτων, λέγωμεν ἀρξάμενοι πρῶτον ἀπὸ τῶν πρώτων, ὥσπερ εἴρηται, οὐ σαφῶς λεγομένων, ζητοῦντες * ἐπὶ τὸ σαφῶς εὑρεῖν τί ἐστιν ἡ εὐδαιμονία. ὁμολογεῖται δὴ μέγιστον εἶναι καὶ ἄριστον τοῦτο τῶν ἀγαθῶν τῶν ἀνθρωπίνων. ἀνθρώπινον δὲ λέγομεν, ὅτι τάχ᾽ ἂν εἴη καὶ βελτίονός τινος ἄλλου τῶν ὄντων εὐδαιμονία, οἷον θεοῦ. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ζῴων ὅσα χείρω τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἐστίν, οὐθὲν κοινωνεῖ ταύτης τῆς προσηγορίας. οὐ γάρ ἐστιν εὐδαίμων ἵππος, οὐδ᾽ ὄρνις, οὐδ᾽ ἰχθύς, οὐδ᾽ ἄλλο τῶν ὄντων οὐθέν, ὃ μὴ κατὰ τὴν ἐπωνυμίαν ἐν τῇ φύσει μετέχει θείου τινός, ἀλλὰ κατ᾽ ἄλλην τινὰ τῶν ἀγαθῶν μετοχήν, τὸ μὲν βέλτιον ζῇ, τὸ δὲ χεῖρον αὐτῶν. ἀλλ᾽ ὅτι τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὕστερον ἐπισκεπτέον. νῦν δὲ λέγομεν ὅτι τῶν ἀγαθῶν τὰ μέν ἐστιν ἀνθρώπῳ πρακτά, τὰ δ᾽ οὐ πρακτά. τοῦτο δὲ λέγομεν οὕτως, διότι ἔνια τῶν ὄντων οὐθὲν μετέχει κινήσεως· ὥστ᾽ οὐδὲ τῶν ἀγαθῶν. καὶ ταῦτ᾽ ἴσως ἄριστα τὴν φύσιν ἐστίν. ἔνια δὲ πρακτὰ μέν, ἀλλὰ πρακτὰ κρείττοσιν ἡμῶν. ἐπεὶ δὲ διχῶς λέγεται τὸ πρακτὸν (καὶ γὰρ ὧν ἕνεκα πράττομεν, καὶ ἃ τούτων ἕνεκα, μετέχει πράξεως, οἷον καὶ τὴν ὑγίειαν, καὶ τὸν πλοῦτον, τίθεμεν τῶν πρακτῶν, καὶ τὰ τούτων πραττόμενα χάριν, τά θ᾽ ὑγιεινὰ καὶ τὰ χρηματιστικά) δῆλον ὅτι καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπῳ πρακτῶν ἄριστον θετέον.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Τί τὸ ἄριστον, καὶ ποσαχῶς λέγεται, καὶ ὅτι οὐκ ἰδέα. κἂν εἴ τις ἰδέας εἶναι συγχωρήσειεν, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἡ ἰδέα εἰς τὰ πρακτικὰ συμβάλλεται.

Nic. l. 1. c. 4.
Magn. l. 1. c. 1.
* Fort. ἐπιλέγ. vel ἢ ᾧ
* χ. τό τε

Σκεπτέον τοίνυν τί τὸ ἄριστον, * καὶ λέγεται ποσαχῶς. ἐν τρισὶ δὴ μάλιστα φαίνεται δόξαις εἶναι τοῦτο. φασὶ γὰρ ἄριστον μὲν εἶναι πάντων αὐτὸ τὸ ἀγαθόν. αὐτὸ δ᾽ εἶναι τἀγαθὸν ᾧ ὑπάρχει, * τὸ πρώτῳ εἶναι τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὸ αἴτιον, τῇ παρουσίᾳ τοῖς ἄλλοις τοῦ ἀγαθοῖς εἶναι. ταῦτα δ᾽ ὑπάρχει ἀμφότερα τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἀγαθοῦ. λέγω δὲ ἀμφότερα, τό τε πρῶτον τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὸ τοῖς ἄλλοις αἴτιον ἀγαθοῖς, τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἀγαθοῖς εἶναι. μάλιστά τε γὰρ τἀγαθὸν λέγεσθαι κατ᾽ ἐκείνης ἀληθῶς. κατὰ μετοχὴν γὰρ καὶ ὁμοιότητα, τἆλλα ἀγαθὰ ἐκείνης εἶναι, καὶ πρῶτον τῶν ἀγαθῶν. ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ μετεχομένου, ἀναιρεῖσθαι καὶ τὰ μετέχοντα τῆς ἰδέας, ἃ λέγεται τῷ μετέχειν ἐκείνης. τὸ δὲ πρῶτον, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον πρὸς τὸ ὕστερον, ὥστ᾽ εἶναι αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ. καὶ γὰρ χωριστὴν εἶναι τῶν μετεχόντων, ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας ἰδέας. ἔστι μὲν οὖν τὸ διασκοπεῖν περὶ ταύτης τῆς δόξης ἑτέρας τε διατριβῆς, καὶ τὰ πολλὰ λογικωτέρας ἐξ ἀνάγκης. οἱ γὰρ ἅμα ἀναιρετικοί τε καὶ κοινοὶ λόγοι, κατ᾽ οὐδεμίαν εἰσὶν ἄλλην ἐπιστήμην. εἰ δὲ δεῖ συντόμως εἰπεῖν περὶ αὐτῶν, λέγομεν ὅτι πρῶτον μὲν τὸ εἶναι * ἰδέαν μὴ μόνον ἀγαθοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄλλου ὁτουοῦν, λέγεται λογικῶς καὶ κενῶς. ἐπέσκεπται δὲ πολλοῖς περὶ αὐτῆς τρόποις, καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις, * καὶ ἐν τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν. ἔπειτ᾽ εἰ καὶ ὅτι μάλιστ᾽ εἰσὶν αἱ ἰδέαι, καὶ ἀγαθοῦ ἰδέα, μήποτ᾽ οὐδὲ χρήσιμος πρὸς ζωὴν ἀγαθήν, οὐδὲ πρὸς τὰς πράξεις. πολλαχῶς γὰρ λέγεται καὶ ἰσαχῶς τῷ ὄντι ἀγαθόν

* κοινῶς

* In Metaphyſ. multis locis.

CAPVT VII.

Beatitudinem eſſe docet eorum optimum quæ ſub actionem hominis cadunt.

A Hæc præfati, à primis obſcurioribuſque orſi, ad manifeſtiora progredimur, quæ ſit felicitas veſtigaturi. Quæ omnium quidem conſenſu inter humana bona maximum eſt, & præſtantiſſimum. Humana adijcio, quia eadem excellentior fortaſſe cuidam congruat, vt Deo ſcilicet. Nam reliqua animantia homine inferiora, huius appellationis prorſus ſunt expertia. Neque enim felix dicitur equus, auis, piſcis, aut aliud quodcumque animantis genus, niſi fortè naturæ bonitate præ- B ſtanti, diuinaque re aliqua fruatur, vnde nomen hoc trahat, ſed alia quadam bonorum participatione aliud alio commodiùs incommodiùſve viuit, quod ad eum modum habere deinceps excutietur. Nunc verò dicamus, quòd bona alia ſunt homini agibilia, quædam non. Id ita intelligas, quòd vt entia quædam motu carent, ita etiam bona nonnulla: atque hæc fortaſſe natura ſunt præſtantiſſima. Alia verò agibilia quidem, ſed agibilia præſtantioribus homine. Quia verò agibile bifariàm dicitur, (nam & quorum gratia agimus, & quæ propter illa actione participant, vt ſanitas, & diuitiæ; quæque horum gratia fiunt, ſalubria quæſtuariaque inter agibilia connumera- C mus) patet & felicitatem inter agibilia homini præſtantiſſimum dicendum eſſe.

CAPVT VIII.

De ſummo bono aduerſus eos qui in idea id conſtituebant.

Itaque conſiderandum quod ſit optimum illud, quotque modis dicatur. Id tribus potiſſimùm opinionibus conſtat. Omnium enim bonorũ excellentiſſimum inquiunt ipſum bonum. Ipſum autem D bonum eſſe, quod & primum ſit, & aliis ſuæ bonitatis cauſa, quorum vtrumque ideæ boni competit. Vtrũque dico, & primũ eſſe, & cauſam bonorũ, quib[us] adfuerit. Iuxta hãc enim bona maximè dici, vt quæ participatione ſimilitudineq; huius primi boni, re vera bona & ipſa exiſtant. Sublata enim idea, participantia quoq; auferri: quippe quę ex ei[us] participatione nomẽ boni ſortiũtur. Primũ autẽ eũ habere modũ ad poſterius, vt bonũ ipſũ boni idea ſit, quę, vt reliquæ, à participãtibus ſeparatur. Verũ huius opinionis cõſideratio alterius exercitationis eſt, & logicæ magis. Refellẽtes enim cõmuneſque rationes nulla alia ſcientia ſubſiſtũt. Porrò ſi breuiter hæc dicere cõuenit, pronũtiamus primũ, ideas, E nõ boni ſolũ, ſed cuiuſcũque alterius, inutiliter cõtẽtioſéque affirmari. Plurimi autẽ modi ſunt, tum peruagatarũ, populariumque, tũ philoſophicarũ rationum, quibus hæc inquiſitio fieri ſolet. Deinde ſi maximè ideas atque boni ideas concedemus, nihil tamen id vel ad vitam honeſtã, vel actiones contulerit. Quot modis enim ens, tot & bonum

Quemadmodum enim ens, vt alibi quoque oſtenſum, ſignificat quid ſit res, aut qualis, nonnunquã quanta, aut quando: & præterea in eo ponatur interdũ quod moueatur, aliquando verò quod moueat. Sic & bonum in ſingulis his ordinibus conſpicitur. Subſtantia enim mentem, & Deum, qualitas iuſtum, quantitas mediocre, quando tempus & opportunitatem, motus docentem doctúmque complectitur. Ergo vt ens non vnum eſt in prædictis conſideratum, & ita nec bonum, & proinde neque vna ſcientia eſt entis, & boni. Sed & nec conformia inter ſeſe ad eandem conſiderationem pertinent, vt tempus & mediocritas. Sed alia aliud tempus, alia aliam mediocritatem ſpectant. Vt opportunitas, mediocritáſque, in alimento, quas medicina & Gymnaſtice: circa actiones verò bellicas, ars militaris: & ſic alia de aliis tradit, docétque. Multò itaque minus, ipſum bonum vna aliqua ſcientia comprehendi queat. Præterea in quibus prius & poſterius fuerit, eis communem quandam ideam, & ſeparabilem nequeas conſtituere. Sic enim ſit aliquid primo prius: prius enim & commune, & ſeparabile eſt, eò quòd ablato communi, neceſſe ſit & primum tolli: vt ſi duplum multiplicium primum eſt, non licet multiplex communiter prædicatum ſeparari, quippe quod duplo prius eſt, ſiquidem ideam communem eſſe contendas: perinde enim fiat ac ſi commune illud ſeparabile reddas. Nam ſi iuſtitia bona eſt, & fortitudo erit. Præterea conſiderandum quidnam vocent ipſum bonum. Ipſum quidem adiectum eò videtur, vt cõmunem rationem intelligas rationem, quæ quid aliud eſt quàm æternum & inſeparabile? Vtrùm album diebus multis nihilo magis albũ eſt quàm quod vno. Quapropter cõmune bonum idem cũ idea cenſeri non debet; omnibus enim ineſt cõmune. Rurſum verò oſtendendum quonam pacto impræſentiarũ bonum demonſtret. Nunc equidem confeſſa bona demonſtrat, ex iis penes quæ bona reſidere in cõfeſſo eſt. Ex numeris, quòd iuſtitia, & ſanitas bonũ. Ordines enim, & numeri ſunt, vt numeris vnitatibúſque ineſſe bonum affirmetur, cùm vnũ ipſum bonum ſit. Verùm ex confeſſis vt ſanitate, robore, modeſtia, adſtruere oportet, & in immobilibus magis honeſtum eſſe. (omnia enim hæc, ordo quidam, & quies) quod ſi ſic habet, alia vtique magis bona ſunt: quippe quæ hæc intra ſeſe complectantur. Verùm haud germana demonſtratione probatur, vnum eſſe ipſum bonum, quod numeri concupiſcant. Non enim appetere manifeſtè dicuntur, ſed ſimpliciter admodum concupiſcentiam etiam dicunt, quam quo pacto quis tribuat vitæ expertibus? Itaque operæpretium eſt, circa hæc nonnihil occupari, neque cõmittere, vt citra rationem tranſmittantur, quæ etiam ratione adhibita difficulter perſuadeantur, vt affirmare omnia entia bonũ aliquid appetere. Verum id quidẽ. Vnũquodque enim propriũ bonũ expetit, oculus viſum, corpus ſanitatem, ſic etiam reliqua. Verùm non eſſe ipsũ bonũ, eiuſmodi dubitationes habet, & politicæ inutile eſſe. Propriũ enim bonũ videtur, quemadmodum & in aliis, vt Gymnaſticæ bonam habitudo. Prǽterea etiá quod in ratione deſcriptũ. Aut enim nulli boni ſpecies, aut omnibus ex æquo vtilis eſt. Porrò non agibile ſimiliter, neque commune bonum, neque ipſum bonum eſt. Si namque mediocri bono inſit, nihil operabitur.

A τό, τε γὰρ ὂν (ὥσπερ ἐν ἄλλοις διῄρηται) σημαίνει τὸ μὲν τί ἐστι, τὸ δὲ ποιόν, τὸ δὲ ποσόν, τὸ δὲ πότε· καὶ πρὸς τούτοις, τὸ μὲν ἐν τῷ κινεῖσθαι, τὸ δὲ ἐν τῷ κινεῖν. καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐν ἑκάστῃ τῶν πτώσεων ἐστὶ τούτων· ἐν οὐσίᾳ μὲν ὁ νοῦς καὶ ὁ θεός· ἐν δὲ τῷ ποιῷ, τὸ δίκαιον· ἐν δὲ τῷ ποσῷ, τὸ μέτριον· ἐν δὲ τῷ πότε, ὁ καιρός· τὸ δὲ διδάσκον καὶ τὸ διδασκόμενον, περὶ κίνησιν. ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸ ὂν ἕν τι ἐστὶ περὶ τὰ εἰρημένα, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀγαθόν, οὐδὲ ἐπιστήμη ἐστὶ μία οὔτε τοῦ ὄντος, οὔτε τοῦ ἀγαθοῦ. ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὁμοιοσχημόνως λεγόμενα ἀγαθά, μιᾶς ἐστι θεωρῆσαι, οἷον τὸν καιρὸν ἢ τὸ μέτριον, ἀλλ' ἑτέρα ἕτερον καιρὸν B θεωρεῖ, καὶ ἑτέρα ἕτερον μέτριον· οἷον περὶ τροφὴν μέν, τὸν καιρὸν καὶ τὸ μέτριον ἰατρικὴ καὶ γυμναστική· περὶ δὲ τὰς πολεμικὰς πράξεις, στρατηγία. καὶ οὕτως ἑτέρα περὶ ἑτέραν πρᾶξιν. ὥστε * πολλῷ αὐτό γε τὸ ἀγαθὸν θεωρῆσαι μιᾶς. ἔτι ἐν ὅσοις ὑπάρχει τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, οὐκ ἔστι κοινόν τι παρὰ ταῦτα, καὶ τοῦτο χωριστόν. εἴη γὰρ ἄν τι τοῦ πρώτου πρότερον. πρότερον γὰρ τὸ κοινὸν καὶ χωριστόν, διὰ τὸ ἀναιρουμένου τοῦ κοινοῦ, ἀναιρεῖσθαι τὸ πρῶτον· οἷον εἰ τὸ διπλάσιον πρῶτον τῶν πολλαπλασίων, οὐκ ἐνδέχεται τὸ πολλαπλάσιον τὸ κοινῇ κατηγορούμενον εἶναι χωριστόν. ἔσται γὰρ τοῦ διπλασίου πρότερον, εἰ συμβαίνει τὸ κοινὸν εἶναι τὴν ἰδέαν, οἷον εἰ χωριστὸν C ποιήσειέ τι τὸ κοινόν. εἰ γὰρ ἐστὶ δικαιοσύνη ἀγαθόν, καὶ ἡ ἀνδρία. ἔτι τοίνυν φασὶν αὐτό τι ἀγαθόν. τὸ οὖν αὐτὸ προσκεῖσθαι πρὸς τὸν λόγον τὸν κοινόν. τοῦτο δὲ τί ἂν εἴη, πλὴν ὅτι ἀΐδιον καὶ χωριστόν; ἀλλ' οὐδὲν μᾶλλον λευκὸν τὸ πολλὰς ἡμέρας λευκὸν τοῦ μίαν ἡμέραν. ὥστε οὐδὲ δὴ τὸ κοινὸν ἀγαθὸν ταὐτὸ τῇ ἰδέᾳ· πᾶσι γὰρ ὑπάρχει κοινόν. ἀνάπαλιν δὲ καὶ δεικτέον, πῶς νῦν * δείκνυσι τὸ ἀγαθὸν αὐτό. νῦν μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ἔχειν τὸ ἀγαθόν, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁμολογούμενα εἶναι ἀγαθὰ δεικνύουσιν. ἐξ ἀριθμῶν, ὅτι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ὑγίεια ἀγαθόν. τάξεις γὰρ καὶ ἀριθμοί, ὡς τοῖς ἀριθμοῖς D καὶ ταῖς μονάσιν ἀγαθὸν ὑπάρχον, διὰ τὸ εἶναι τὸ ἓν αὐτὸ ἀγαθόν. δεῖ δ' ἐκ τῶν ὁμολογουμένων, οἷον ὑγιείας, ἰσχύος, σωφροσύνης, ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἀκινήτοις μᾶλλον τὸ καλόν. πάντα γὰρ ταῦτα τάξις καὶ ἠρεμία. εἰ ἄρα, ἐκεῖνα μᾶλλον· ἐκείνοις γὰρ ὑπάρχει ταῦτα μᾶλλον. παράβολος δὲ καὶ ἡ ἀπόδειξις, ὅτι τὸ ἓν αὐτὸ ἀγαθόν, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ ἐφίενται. οὔτε γὰρ ὡς ἐφίενται λέγονται φανερῶς, ἀλλὰ λίαν ἁπλῶς τοῦτό φασι καὶ ὄρεξιν εἶναι. πῶς ἄν τις ὑπολάβοι ἐν οἷς ζωὴ μὴ ὑπάρχει; δεῖ δὲ περὶ τούτου πραγματευθῆναι, καὶ μὴ ἀξιοῦν * μηθὲν ἀλόγως, ἃ καὶ μετὰ λόγου πιστεῦσαι οὐ ῥᾴδιον. τό τε φάναι πάντα τὰ ὄντα ἐφίεσθαι ἑνός τινος ἀγαθοῦ, οὐκ ἀληθές. ἕκαστον γὰρ E ἰδίου ἀγαθοῦ ὀρέγεται· ὀφθαλμὸς * ὄψεως, σῶμα ὑγιείας, οὕτως ἄλλο ἄλλου. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν αὐτό τι ἀγαθόν, ἔχει ἀπορίας τοιαύτας, καὶ ὅτι οὐ χρήσιμον τῇ πολιτικῇ, ἀλλ' ἴδιόν τι ἀγαθόν, ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις· οἷον γυμναστικῇ εὐεξία. ἔτι καὶ τὸ ἐν τῷ λόγῳ γεγραμμένον· ἢ γὰρ οὐδεμιᾷ χρήσιμον αὐτὸ τὸ τοῦ ἀγαθοῦ εἶδος, ἢ πάσαις ὁμοίως. ἔτι οὐ πρακτόν. ὁμοίως δ' οὐδὲ τὸ κοινὸν ἀγαθόν, οὔτε αὐτὸ ἀγαθόν ἐστι· καὶ γὰρ ἂν μικρῷ ὑπάρξῃ ἀγαθῷ· οὔτε πρακτόν.

* Melius [illegible]

* Syl. δεικνύουσι

* Fort. μαθεῖν ex Sylb.

* Interp. ὄψεως vel ὁράσεως

οὐ γὰρ ὅπως ὑπάρξῃ τὸ ὁποιονοῦν ὑπάρχον, ἰατρικὴ πραγματεύεται, ἀλλ' ὅπως ὑγίεια· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν ἑκάστη. ἀλλὰ ποσαχῶς τὸ ἀγαθόν· καὶ ἔστι τι αὐτοῦ καλόν, καὶ τὸ μὲν πρακτόν, τὸ δ' οὐ πρακτόν. τὸ δὲ τοιοῦτον ἀγαθόν, τὸ οὗ ἕνεκα. οὐκ ἔστι δὲ τὸ ἐν τοῖς ἀκινήτοις. φανερὸν, ὅτι οὔτε ἡ ἰδέα τἀγαθοῦ τὸ ζητούμενον αὐτὸ τὸ ἀγαθόν ἐστιν, οὔτε τὸ κοινόν. τὸ μὲν γὰρ ἀκίνητον καὶ οὐ πρακτόν, τὸ δὲ κινητὸν μέν, ἀλλ' οὐ πρακτόν. τὸ δ' οὗ ἕνεκα, ὡς τέλος ἄριστον καὶ αἴτιον τῶν ὑφ' αὐτό, καὶ πρῶτον πάντων. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη αὐτὸ ἀγαθὸν τὸ τέλος τῶν ἀνθρώπῳ πρακτῶν. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ὑπὸ τὴν κυρίαν πασῶν. αὕτη δ' ἐστὶ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ καὶ φρόνησις. διαφέρουσι δὲ αὗται αἱ ἕξεις πρὸς τὰς ἄλλας, τῷ τοιαῦται εἶναι. πρὸς δ' ἀλλήλας εἴ τι διαφέρουσιν, ὕστερον λεκτέον. ὅτι δ' αἴτιον τὸ τέλος τοῖς ὑφ' αὐτό, δηλοῖ ἡ διδασκαλία. ὁρισάμενοι γὰρ τὸ τέλος, τἆλλα δεικνύουσιν, ὅτι ἕκαστον αὐτῶν ἀγαθόν. αἴτιον γὰρ τὸ οὗ ἕνεκα. οἷον ἐπειδὴ τὸ ὑγιαίνειν τοδί, ἀνάγκη τοδὶ εἶναι τὸ συμφέρον πρὸς αὐτήν. τὸ δ' ὑγιαῖνον τῆς ὑγιείας αἴτιον ὡς κινῆσαν, καὶ τότε τοῦ ἄλλου τὸ ἀγαθὸν εἶναι τὴν ὑγίειαν. ἔτι οὐδὲ δεικνύουσιν οὐδ' ὅτι ἀγαθὸν ἡ ὑγίεια, ἂν μὴ * σοφιστής, ἢ καὶ μὴ ἰατρὸς (οὗτοι γὰρ τοῖς ἀλλοτρίοις λόγοις σοφίζονται) ὥσπερ οὐδ' * ἄλλην ἀρχὴν οὐδεμίαν. τὸ δ' ὡς τέλος ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ ἄριστον τῶν πρακτῶν, σκεπτέον ποσαχῶς τὸ ἄριστον πάντων, ἐπειδὴ τοῦτο ἄριστον, μετὰ ταῦτα ἄλλην λαβοῦσιν ἀρχήν.

* Melius σοφ. ᾖ &

* γρ. ἀρχῶν

A Neque enim quomodocũque medicina in quolibet operabitur, ſed vt ſanitas acquiratur: ſimiliter & reliquæ artes ſingulæ. Verùm quot modis dicatur bonum, & quod in eo ſit pulchrum, quod agibile, illud verò non agibile. eiuſmodi autem bonum eſt id, cuius gratia: ex immobilibus autem [illegible]quebit, quòd neque commune, neque ipſum bonum, quod quæritur, idea boni exſtat. Illud enim immobile eſt, non agibile: hoc verò mobile, ſed nihilo tamen magis agibile. Id autem cuius gratia, finis eſt præſtantiſſimus, primumque omnium, tum cauſa inferiorum. Quocirca rerum homini agibilium ipſum bonum finis, ſubiectus ſcilicet omniũ rectrici, politicæ, œconomicæ, prudentiæque. Qui
B habitus ab aliis quidem differũt, eò quòd eiuſmodi ſunt: verùm a ſe inuicem quomodo diſtinguantur, pòſt explicabitur. Cæterùm finem cauſam inferioribus eſſe, oſtendit ratio, qua finem definientes, reliqua eò bona demonſtramus, quòd finis cauſa exiſtant, velvt ſanum vt ſit corpus, quia cauſa eſt aliqua, ea vtique ad ipſum confert. Porrò ſanum eſſe tãquam cauſa mouens ſanitatis eſt, quæque, alij bono ſanitas ſit, facit. Præterea neque hoc monſtratur, ſanitatem bonam eſſe ſcilicet, niſi ſophiſta, aut non medicus eſt is qui ea de re diſputat. Hi enim in aliena arena ſeſe iactando cauillantur. Neque vllius artis principium monſtratur. Id verò, quod homini, vt finis, bonum eſt, cùm omniũ,
C quæ quidem poſſunt ab homine fieri, ſit præſtantiſſimum, videndum præſtantiſſimum quoties dicatur: ſiquidem hoc præſtantiſſimum eſt, initium diſputationis aliud ſumentibus erit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ

Εὐδημίων τὸ Β.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι τὸ ἄριστον καὶ ἡ εὐδαιμονία, ζωῆς τελείας ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν τελείαν.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα ἄλλην λαβοῦσιν ἀρχὴν περὶ τῶν ἑπομένων λεκτέον. πάντα δὴ τὰ ἀγαθά, ἢ ἐκτός, ἢ ἐν ψυχῇ· καὶ τούτων αἱρετώτερα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ, καθάπερ διαιρούμεθα καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις. * φρόνησις γὰρ καὶ ἀρετὴ καὶ ἡδονή, ἐν ψυχῇ· ὧν ἔνια ἢ πάντα τέλος εἶναι δοκεῖ πᾶσι. τῶν δὲ ἐν ψυχῇ, τὰ μὲν ἕξεις ἢ δυνάμεις εἰσί, τὰ δ' ἐνέργειαι καὶ κινήσεις. ταῦτα δὴ οὕτως ὑποκείσθω, καὶ περὶ ἀρετῆς ὅτι ἐστὶν ἡ βελτίστη διάθεσις, ἢ ἕξις ἢ δύναμις ἑκάστων ὅσων ἐστί τις χρῆσις ἢ ἔργον. δῆλον δ' ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. ἐπὶ πάντων γὰρ οὕτω τίθεμεν. οἷον ἱματίου ἀρετή ἐστι· καὶ ἔργον τι καὶ χρῆσις, καὶ ἡ βελτίστη ἕξις τοῦ ἱματίου ἀρετή ἐστιν. ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ πλοίου καὶ οἰκίας καὶ τῶν ἄλλων. ὥστε καὶ τῆς ψυχῆς. ἔστι γάρ τι ἔργον αὐτῆς· καὶ τῆς βελτίονος ἕξεως ἔστω βέλτιον τὸ ἔργον. καὶ ὡς ἔχουσιν αἱ ἕξεις πρὸς ἀλλήλας, οὕτω καὶ τὰ ἔργα τὰ ἀπὸ τούτων πρὸς ἄλληλα ἐχέτω, καὶ τέλος ἑκάστου τὸ ἔργον. φανερὸν τοίνυν ἐκ τούτων ὅτι βέλτιον τὸ ἔργον τῆς ἕξεως. τὸ γὰρ τέλος, ἄριστον ὡς τέλος. ὑπόκειται γὰρ τέλος τὸ βέλτιστον καὶ τὸ ἔσχατον, οὗ ἕνεκα τἆλλα πάντα.

Magnal. 1. c. 3.

Nic. lib. 2. c. 4. & 5.

ARISTOTELIS ETHICORVM EVDEMIORVM

LIBER II.

CAPVT I.

Felicitatem, atque ſummum bonum, in vita perfectæ functionibus & actionibus virtuti conſentaneis eſſe ſitam.

D POſt hæc autem in ſequentibus aliud principium conſtituendum. Omnia enim bona aut extra nos ſunt, aut in animo poſita ſunt: præſtantiora autem animi bona, quẽadmodum & peruulgata oratione diſtinguimus. Prudentia enim, virtus, & voluptas, in animo ſunt, quorum aut nonnulla, aut omnia fines omnibus eſſe videntur. Animi autem bona, alia habitus & potentiæ ſunt, alia operationes & motus. Quibus ita poſitis, & de virtute, fateamur præſtantiſſimam diſpoſitionem eſſe, aut habitum, aut potentiam ſingulorum, quorum vſus
E aliquis, opuſve extiterit. Id inductione manifeſtum fiat. Quemadmodum enim veſti & opus aliquod, & vſum aſſignamus, præſtantiſſimumque eius habitum virtutem dicimus: ſic & de animo ſentiendum. Eſt enim aliquod eius opus, præſtantiorisque habitus præſtantius opus, & vt ipſe habitus ad inuicem, ita actiones ab illis profectæ habent, ac opus vniuſcuiuſque finis. Vnde manifeſtum eſt, opus habitu præſtantius: finis enim, quà finis, vtique excellentiſſimus eſt, quando & ſuprà conceſſum, finem, & vltimum, & optimum eſſe, vtpote cuius gratia cuncta fiant.

Patet

Patet igitur, opus, habitum diſpoſitionémque excellere. Verùm opus bifariàm dicitur. In aliis enim ab vſu diuerſum eſt, vt ædificatoriæ, domus, nõ ædificatio: medicinæ, ſanitas, nõ ſanatio, neque medicatio. In aliis verò vſus opúſque non diſtant: vt viſus viſio, mathematicæque ſcientiæ ſpeculatio. Quocirca neceſſum, quorum opus in vſu conſiſtat, vſum habitu præſtare. His ita determinatis, dicimus opus negotij, etiam virtutis opus eſſe, verùm non eodem pacto, vt ſutoriæ ſutioniſque calceus. Et ſiquidem ſutoriæ, boniqúe ſutoris virtus eſt aliqua, opus erit ipſius bonus ac commodatúſque calceus: eodem modo & in reliquis. Nam & animæ opus eſt, vitam rebus inferre, eius vero vſus vigilia: quandoquidem ſomnus, deſidia quædã eſt & quies. Quapropter cùm opus vnum atque idem ſit neceſſario, animæ virtutiſque opus fuerit, vita cõpoſita, & honeſta: id vero bonũ auguſtius, quod felicitatem ſuprà vocauimus: erat enim ea præſtãtiſſima nobis. Porro fines in animo cõſtituti, bona excellentiſſima ſunt. Ipſe vero habitus, & actus, quia eſt melior diſpoſitione operatio, erit & optimi habitus optima etiam operatio. Virtus autem, optimus habitus eſt, quocirca operatio à virtute, ſiue anima profecta, præſtantiſſimum bonum eſt. Cúmque felicitatem præſtantiſſimum illud eſſe conſtet, erit ea animæ excellentis operatio. Hæc igitur perfectum quippiam eſt, vita vero & perfecta, & imperfecta, ſimiliter & virtus: quippe quod alia integra ſit, totáque, alia vero particula tãtùm. Vnde & imperfectorum quoque imperfecta operatio eſt. Quo oſtenditur, Felicitatem eſſe vitę perfectæ, & ſecundùm perfectam virtutem operationem. Atque hoc in definitione genus recte conſtitutum eſſe, teſtatur communis omnium cõſenſus, qui bene agere, beneque viuere, idem quod felicẽ beatúmque eſſe, cenſent. Quorum vnumquodque vſus eſt, & operatio, vitáque, & actio: actiua enim vita vſibus etiam cõparata eſt. Nã faber fræna cõficit, equiti etiã vſui futura. Tum etiã quod nec die tantùm vna, nec puerili, neque omni ætate felicitatem conſtare poſſe dicimus. Quocirca friuola eſt Solonis ſententia, negantis, viuum vllum beatum eſſe, niſi vbi finem attigerit. Nihil quippe imperfectum felix eſſe poteſt, cùm integrum nõ ſit. Deinde laudes virtutis, actionibus earúmque encomiis impenduntur, & coronantur, non qui vincere quidem poſſint, nec vincant tamen, ſed victores. Sed & iudicium, quo qualis quiſque ſit, conſtituitur, ex operibus ſpectat. Præterea, ob id nõ laudari felicitas ſolet, quia reliqua vel partes eius exiſtunt, vel per eam fiunt, aut ad ipſam referuntur: quamobrem aliud eſt ceu beati prædicatio, aliud laus, aliud encomium. Encomium enim oratio eſt, facta cuiuſque ſingularia exponens: laus vero vniuerſalia celebrans: prædicatio autem finem intẽdit. Vnde manifeſtum redditur, interdum quo de controuertitur, quare media vitæ parte, boni honeſtique prauos nihil antecellant: nihil enim diſcriminis inter dormientes eſt. Somnus enim eſt vitæ otium, non operatio: quapropter nutritiuæ partis virtus, quemadmodum nec corporis pars, totius virtutis nequaquam cenſeri debet, eo quod in ſomno vim ſuam vberiùs exerat, agátque nutrix facultas, cùm cõtrà ſenſitiua cõcupiſcénſque dormientibus ſint imperfectiores, quatenus motu nõ participãt: phãtaſiæ vero, niſi morbo, aut alio quopiã malo præpeditæ fuerint, ſapiẽtum efficaciores.

A ὅτι μὲν τοίνυν τὸ ἔργον βέλτιον τῆς ἕξεως καὶ τῆς διαθέσεως, δῆλον. ἀλλὰ τὸ ἔργον λέγεται διχῶς. τῶν μὲν γάρ ἐστιν ἕτερόν τι τὸ ἔργον παρὰ τὴν χρῆσιν· οἷον οἰκοδομικῆς οἰκία, ἀλλ' οὐκ οἰκοδόμησις· καὶ ἰατρικῆς ὑγίεια, ἀλλ' οὐχ ὑγίανσις, οὐδ' ἰάτρευσις. τῶν δ', ἡ χρῆσις ἔργον· οἷον ὄψεως ὅρασις, καὶ μαθηματικῆς ἐπιστήμης θεωρία. ὥστ' ἀνάγκη ὧν ἔργον ἡ χρῆσις, τὴν χρῆσιν βέλτιον εἶναι τῆς ἕξεως. τούτων δὲ τοῦτον τὸν τρόπον διωρισμένων, λέγομεν ὅτι * τὸ ἔργον τοῦ πράγματος καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως· οἷον σκυτοτομικῆς καὶ σκυτεύσεως ὑπόδημα. εἰ δή τις ἐστὶν ἀρετὴ σκυτικὴ καὶ σπουδαίου σκυ- B τέως, τὸ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον ὑπόδημα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅτι ἐστὶ ψυχῆς ἔργον τὸ ζῆν ποιεῖν, τοῦ δὲ χρῆσις καὶ ἐγρήγορσις. ὁ γὰρ ὕπνος ἀργία τις καὶ ἡσυχία. ὥστ' ἐπεὶ τὸ ἔργον ἀνάγκη ἓν καὶ ταὐτὸ εἶναι τῆς ψυχῆς, καὶ τῆς ἀρετῆς ἔργον ἂν εἴη ζωὴ σπουδαία. * τοῦτ' ἄρ' ἐστὶ τὸ τέλειον ἀγαθόν, ὅπερ ἦν ἡ εὐδαιμονία. δῆλον δὲ ἐκ τῶν ὑποκειμένων. ἦν μὲν γὰρ ἡ εὐδαιμονία τὸ ἄριστον· τὰ δὲ τέλη ἐν ψυχῇ, καὶ τὰ ἄριστα τῶν ἀγαθῶν. αὐτὴ δὲ ἡ ἕξις * ἢ ἐνέργεια, ἐπεὶ βέλτιον ἡ ἐνέργεια τῆς διαθέσεως, καὶ τῆς βελτίστης ἕξεως ἡ βελτίστη ἐνέργεια· ἡ δ' ἀρετὴ βελτίστη ἕξις. καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἐνέργεια C ἡ τῆς ψυχῆς, ἄριστον εἶναι· ἦν δὲ καὶ ἡ εὐδαιμονία τὸ ἄριστον. ἔστιν ἄρα ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἀγαθῆς ἐνέργεια. ἐπεὶ δὲ ἦν ἡ εὐδαιμονία τέλειόν τι, καὶ ἔστι ζωὴ καὶ τελεία καὶ ἀτελής, καὶ ἀρετὴ ὡσαύτως, (ἡ μὲν γὰρ ὅλη, ἡ δὲ μόριον, ἡ δὲ τῶν ἀτελῶν ἐνέργεια ἀτελής) εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία ζωῆς τελείας ἐνέργεια κατὰ ἀρετὴν τελείαν. ὅτι δὲ τὸ γένος καὶ τὸν ὅρον αὐτῆς λέγομεν καλῶς, μαρτύρια τὰ δοκοῦντα πᾶσιν ἡμῖν. τό, τε γὰρ εὖ πράττειν καὶ τὸ εὖ ζῆν, τὸ αὐτὸ τῷ εὐδαιμονεῖν· ὧν ἕκαστον χρῆσίς ἐστι καὶ ἐνέργεια, καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ πρᾶξις. καὶ γὰρ ἡ πρακτικὴ χρηστική ἐστιν. ὁ μὲν γὰρ χαλκεὺς ποιεῖ χαλινόν, χρῆται δ' ὁ ἱππικός· καὶ τὸ μήτε μίαν ἡμέραν εἶναι εὐδαίμο- D να, μήτε παῖδα, μήθ' ἡλικίαν πᾶσαν. διὸ καὶ τὸ Σόλωνος ἔχει καλῶς, τὸ μὴ ζῶντ' εὐδαιμονίζειν, ἀλλ' ὅταν λάβῃ τέλος. οὐθὲν γὰρ ἀτελὲς εὔδαιμον· οὐ γὰρ ὅλον. ἔτι δ' οἱ ἔπαινοι τῆς ἀρετῆς, διὰ τὰ ἔργα καὶ τὰ ἐγκώμια τῶν ἔργων. καὶ στεφανοῦνται οἱ νικῶντες, ἀλλ' οὐχ οἱ δυνάμενοι νικᾶν, μὴ νικῶντες δέ· καὶ τὸ κρίνειν ἐκ τῶν ἔργων ὁποῖός τις ἐστίν. ἔτι διὰ τί ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἐπαινεῖται; ὅτι διὰ ταύτην τἆλλα, ἢ τῷ εἰς ταύτην ἀναφέρεσθαι, ἢ τῷ μόρια εἶναι αὐτῆς. διὸ ἕτερον εὐδαιμονισμός, καὶ ἔπαινος, καὶ ἐγκώμιον. τὸ μὲν γὰρ ἐγκώμιον, λόγος τοῦ καθ' ἕκαστον ἔργου· ὁ δ' ἔπαινος, τοιοῦτον εἶναι καθόλου· ὁ δ' εὐδαιμονισμός, τέλος. καὶ τὸ ἀπορούμενον δ' ἐνίο- E τε δῆλον ἐκ τούτων. διὰ τί ποτ' οὐθὲν βελτίους οἱ σπουδαῖοι τῶν φαύλων τὸ ἥμισυ τοῦ βίου· ὅμοιοι γὰρ καθεύδοντες πάντες. αἴτιον δ', ὅτι ἀργία ψυχῆς ὁ ὕπνος· ἀλλ' οὐκ ἐνέργεια. διὸ καὶ ἄλλο εἴ τι μόριόν ἐστι ψυχῆς, οἷον τὸ θρεπτικόν, ἡ τούτου ἀρετὴ οὐκ ἔστι μόριον τῆς ὅλης ἀρετῆς, ὥσπερ οὐδ' ἡ τοῦ σώματος. ἐν τῷ ὕπνῳ γὰρ μᾶλλον ἐνεργεῖ τὸ θρεπτικόν. τὸ δ' αἰσθητικὸν καὶ ὀρεκτικὸν ἀτελῆ ἐν τῷ ὕπνῳ. ὅσον δὲ * τοῦ μὴ κινεῖσθαι μετέχουσι, καὶ αἱ φαντασίαι βελτίους αἱ τῶν σπουδαίων, ἐὰν μὴ διὰ νόσον ἢ πήρωσιν·

* κ. ὡσαύτως, vide Magn. l. 1. c. 3.

* Interp. aliter.

* κ. ἡ ἐνέργ.

* Nic. l. 1. c. 11.

Nic. l. 1. c. 12. Magn. l. 1. c. 2.

Nic. l. 1. c. vlt.

* Lego τοῦ κινεῖσθαι μετ. vel μὴ mutandũ in τό. In Nico. ſic, πλὴν εἰ πῃ κατὰ μικρὸν διικνοῦνταί τινες τῶν κινήσεων, &c. Interpres longè errat.

μετὰ ταῦτα περὶ ψυχῆς θεωρητέον· ἡ γὰρ ἀρετὴ ψυχῆς, οὐ κατὰ συμβεβηκός. ἐπεὶ δ' ἀνθρωπίνην ἀρετὴν ζητοῦμεν, ὑποκείσθω δύο μέρη ψυχῆς τὰ λόγου μετέχοντα· οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον μετέχειν λόγου ἄμφω, ἀλλὰ τὸ μὲν τῷ ἐπιτάττειν, τὸ δὲ τῷ πείθεσθαι καὶ ἀκούειν πεφυκέναι· εἰ δέ τί ἐστιν ἑτέρως ἄλογον, ἀφείσθω τοῦτο τὸ μόριον. διαφέρει δ' οὐθὲν οὔτ' εἰ μεριστὴ ἡ ψυχή, οὔτ' εἰ ἀμερής. (ἔχει μέντοι δυνάμεις διαφόρους καὶ τὰς εἰρημένας) ὥσπερ ἐν τῷ καμπύλῳ τὸ κοῖλον καὶ τὸ κυρτὸν ἀδιαχώριστον· καὶ τὸ εὐθὺ καὶ τὸ λευκόν· καίτοι τὸ εὐθὺ καὶ οὐ λευκόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, καὶ οὐσία τοῦ αὐτοῦ. ἀφῄρηται δὲ καὶ εἴ τι ἄλλο ἐστὶ μέρος ψυχῆς, οἷον τὸ φυτικόν. ἀνθρωπίνης δὲ ψυχῆς, τὰ εἰρημένα μόρια ἴδια. διὸ οὐδ' αἱ ἀρεταὶ αἱ τοῦ θρεπτικοῦ καὶ ὀρεκτικοῦ, ἀνθρώπου· δεῖ γὰρ εἰ ᾗ ἄνθρωπος, λογισμὸν ἐνεῖναι καὶ ἀρχὴν καὶ πρᾶξιν. ἄρχει δ' ὁ λογισμὸς οὐ λογισμοῦ, ἀλλ' ὀρέξεως καὶ παθημάτων· ἀνάγκη ἄρα ταῦτ' ἔχειν τὰ μέρη. καὶ ὥσπερ ἡ εὐεξία σύγκειται ἐκ τῶν κατὰ μόριον ἀρετῶν· οὕτω καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἀρετὴ ᾗ τέλος. ἀρετῆς δὲ εἴδη δύο, ἡ μὲν ἠθική, ἡ δὲ διανοητική. ἐπαινοῦμεν γὰρ οὐ μόνον τοὺς δικαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνετοὺς καὶ τοὺς σοφούς. ἐπαινετὸν γὰρ ὑπέκειτο ἡ ἀρετή, ἢ τὸ ἔργον. ταῦτα δ' οὐκ ἐνεργεῖ, ἀλλ' εἰσὶν αὐτῶν ἐνέργειαι. ἐπεὶ δ' αἱ διανοητικαὶ μετὰ λόγου, αἱ μὲν τοιαῦται τοῦ λόγον ἔχοντος, ὃ ἐπιτακτικόν ἐστι τῆς ψυχῆς ᾗ λόγον ἔχει· αἱ δ' ἠθικαί, τοῦ ἀλόγου μέν, ἀκολουθητικοῦ δὲ κατὰ φύσιν τῷ λέγοντι. οὐ γὰρ λέγομεν ποῖός τις τὸ ἦθος, ὅτι σοφὸς ἢ δεινός, ἀλλ' ὅτι πρᾶος ἢ θρασύς. μετὰ ταῦτα σκεπτέον πρῶτον περὶ ἀρετῆς ἠθικῆς τί ἐστι, καὶ ποῖα μόρια αὐτῆς. εἰς τοῦτο γὰρ ἀνῆκται, καὶ γίνεται διά τινων. δεῖ δὴ ζητεῖν ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἔχοντές τι ζητοῦσι πάντες. ὥστε δεῖ διὰ τῶν ἀληθῶς μὲν λεγομένων, οὐ σαφῶς δέ, πειρᾶσθαι λαβεῖν καὶ τὸ ἀληθῶς καὶ σαφῶς. νῦν γὰρ ὁμοίως ἔχομεν, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ ὑγίειαν, ὅτι ἡ ἀρίστη διάθεσις τοῦ σώματος, καὶ Κορίσκος ὁ ἐν τῇ ἀγορᾷ μελάντατος. τί μὲν γὰρ ἑκάτερον τούτων, οὐκ ἴσμεν· πρὸς μέντοι τὸ εἰδέναι τί ἑκάτερον αὐτῶν, πρὸ ἔργου τὸ οὕτως ἔχειν. ὑποκείσθω δὴ πρῶτον ἡ βελτίστη διάθεσις ὑπὸ τῶν βελτίστων γίνεσθαι, καὶ πράττεσθαι ἄριστα περὶ ἕκαστον ἀπὸ τῆς ἑκάστου ἀρετῆς· οἷον πόνοι τε ἄριστοι καὶ τροφή, ἀφ' ὧν γίνεται εὐεξία, καὶ ἀπὸ τῆς εὐεξίας πονοῦσιν ἄριστα. ἔτι πᾶσαν διάθεσιν ὑπὸ τῶν αὐτῶν γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαί πως προσφερομένων, ὥσπερ ὑγίεια ὑπὸ τροφῆς καὶ πόνων καὶ ὥρας. ταῦτα δὲ δῆλα ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς, καὶ ἡ ἀρετὴ ἄρα ἡ τοιαύτη διάθεσίς ἐστιν, ἣ γίνεταί τε ὑπὸ τῶν ἀρίστων περὶ ψυχὴν κινήσεων, καὶ ἀφ' ἧς πράττεται τὰ ἄριστα τῆς ψυχῆς ἔργα καὶ πάθη, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν πὼς μὲν γίνεται, πὼς δὲ φθείρεται. πρὸς ταῦτα ἡ χρῆσις αὐτῆς ὑφ' ὧν καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται, πρὸς ἃ βέλτιστα διατίθησι. σημεῖον δ' ὅτι περὶ ἡδέα καὶ λυπηρά, καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία. αἱ γὰρ κολάσεις, ἰατρεῖαι οὖσαι, καὶ γίνονται διὰ τῶν ἐναντίων, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, διὰ τούτων εἰσί.

Nic. l. 2. c. 2.
Magn. l. 1. c. 5.
Magn. l. 1. c. 5.

A Verùm quia virtus animæ eſt, non accidentariè, de hac conſiderandum deinceps ſtudioſiùs erit. Sunt enim animæ duæ partes, quarum vtraque ratione participat, ſed non eodẽ modo: altera. n. vt imperio, altera verò vt obſequentiæ auſcultationique nata: ſi quid præterea fuerit rationis expers, prætermittatur. Neque verò refert, in partéſne diuidi anima queat, an nequeat: (ſunt enim illi facultates diuerſæ, tum illæ etiam quas memorauimus ſuprà) Quemadmodum in curua ſuperficie concauũ cõnexúmque ſeparari non poſſunt, item in eadem rectum & album: quanquam rectum eſt, quod album non eſt, niſi per accidens, ſubſtantia ſit eiuſdem licèt: ita ſi quæ pars animæ præterea adſcribitur, o- B mittitur, vt naturale. Humanæ namque animæ hę partes propriæ ſunt, quocirca nec nutrix, nec concupiſcibilis facultas exiſtimari hominis propria debet. Ex naturæ enim humanæ cõditione, neceſſum eſt, rationem, ac rerum agendarum principium, tum operandi potentiam ineſſe. Porrò quia ratio non imperat rationi, ſed affectionibus & cupiditati oportet & has quoque partes aſſignari: & quemadmodum bona habitudo ex ſingulis corporis virtutibus conſtat, ita & animę virtus quatenus finis, è ſingulis conflatur. Virtutis verò duæ ſpecies ſunt, moralis alia, alia intellectiua: neque enim iuſtos tantùm, ſed etiam intelligentes, ſapientéſque laudamus, quia virtutem, eiúſve opus laudibus ce- C lebrari ſuprà oſtendimus: hæ verò, cùm non operentur ipſæ quidem, operationes tamen virtutum exiſtunt. Quia verò intellectiuæ partes cũ ratione ſunt, à parte rationem habente vendicantur, quæ imperium obtinet in anima, nempe quæ ratione participat. Morales verò, irrationalis quidẽ partis ſunt, ſed quæ neceſſariò ſequitur dicẽtem. Neque enim interroganti, cuiuſmodi ſit moribus aliquis, reſpondemus: Sapiens, & callidus: at mãſuetus, aut confidens. His itaque conſequens, vt de virtute morali, primùm quid ſit, & quæ eius partes, cõſideretur: ad hæc enim reducuntur ea per quæ fiant. Oportet autem, inquiſitionem, quemadmodum in alijs, ita fieri, vt priùs conſtet quod omnes quærũt, D & proinde per ea quæ verè quidem, ſed nõ perſpicuè dicuntur, ea quæ & vera ſunt, & perſpicua, colligere. Perinde enim ſe hæc veſtigatio habet, ac ſi ſanitatem finire, diſpoſitionem corporis optimam inſtituamus: & Coriſcum illum, qui in foro ſedet, nigerrimum eſſe dicamus. Quid enim ſit alterutrũ horum, ignoramus: proinde quò quid ſit vtrũque cognoſcatur, operæpretium eſt quo pacto habeat, prænouiſſe. Primùm igitur conſtituatur, præſtātiſſimam actionem à præſtantiſſimis virtutibus produci, & in ſingulis quid optimũ ſit, efficere, idque ab vniuſcuiuſque virtute. Vt laboribus cõmodis, nutrimentóque idoneo, bona habitudo oritur, ex habitudine verò optima, optima etiam elaborant homines. Deinde omnem diſpoſitionem ex iiſdem E hoc vel illo pacto illatis, naſci & corrumpi, velut ſanitas ex laboribus, alimento, & tẽporibus: quæ inductione patent. Proinde & virtus, naſcens à motibus animæ præſtantiſſimis, & vnde animæ affectiones, operáque præſtantiſſima proueniũt, ab iiſdem aliquo modo fit, & læditur: ad ea verò vſus ipſius, à quibus augetur, & labefactatur, optimè & rectiſſimè vitam diſponit. Cæterùm circa iucunda triſtiáque virtutem verſari, argumento ſunt punitiones, quæ vt medicationis vice per contraria vſurpantur in alijs, ita per hæc quoque fiunt.

A

CAPVT II.

Virtutem moralem conſuetudine capere incrementum probat: deinde docet quomodo varij mores ad varias animi affectiones referantur.

PAtet igitur virtutem moralem circa iucunda triſtiáque verſari. Quoniam verò ἦθος, id eſt, mos, vt nomen indicat, ἀπὸ τοῦ ἔθους, à conſuetudine, incrementum capit, (adſueſcit enim operatrix facultas exercitatione non naturali, vt hoc vel illo pacto moueatur, etſi inanimatis id non contingat: nemo enim lapidem, quamlibet crebrò ſurſum ia- B ctum, itidem facere, niſi vt extrinſecus adhibita, vidit) rectè morem animæ iuxta imperantem rationem vocari, ac potentia qualitatem ſequi diximus. Neque verò prætereundum eſt, iuxta quas animæ affectiones quales quidam mores dicantur: iuxta potentias verò paſſionum, à quibus paſſiui, iuxtáque habitus modum erga affectus dicuntur mores vel affecti aliquo modo, vel paſſionibus minimè obnoxij. Cæterùm diuiſio conſtituatur deinceps ex affectuum potentiarúmque & habituum animæ enumeratione. Voco autem affectus, iram, metum, verecundiam, cupiditatem, & in vniuerſum, quæ per ſe voluptas triſtitiave ſenſitiua ſequitur: & ſecundùm hæc quidem qualitas nulla for- C matur, ſed afficiuntur homines iuxta potentias. Voco autem potentias, quibus fit vt commotè aliquid agere dicamur, vt iracundus, ſtupidus, amoribus deditus, verecundus, impudens. Habitus verò ſunt, quibus efficitur vt hæc ſecundùm rationem nobis inſint, aut contrarium: vt fortitudo, modeſtia, timor, intemperantia.

ΚΕΦΑΛ. β΄.

Ὅτι τὸ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους, καὶ κατὰ τί τῆς ψυχῆς ποῖ' ἄττα ἤθη.

ὍΤι μὲν τοίνυν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ περὶ ἡδέα καὶ λυπηρά ἐστι, δῆλον. ἐπεὶ δὲ ἐστὶ τὸ ἦθος ὥσπερ καὶ τὸ ὄνομα σημαίνει, ὅτι ἀπὸ ἔθους ἔχει τὴν ἐπίδοσιν (ἐθίζεται δὲ τὸ ὑπ' ἀγωγῆς μὴ ἐμφύτου τῷ πολλάκις κινεῖσθαί πως, οὕτως ἤδη τὸ ἐνεργητικόν, ὃ ἐν ταῖς ψυχαῖς οὐχ ὁρῶμεν. οὐδὲ γὰρ ἂν μυριάκις ῥίψῃς ἄνω τὸν λίθον, οὐδέποτε ποιήσει τοῦτο μὴ βίᾳ) διὸ ἔστω ἦθος τοῦτο ψυχῆς κατὰ ἐπιτακτικὸν λόγον, δυνάμει δ' ἀκολουθεῖν ποιότης. λεκτέον δὲ κατὰ τί τῆς ψυχῆς ποῖ' ἄττα ἤθη. ἔσται δὲ κατά τε τὰς δυνάμεις τῶν παθημάτων, καθ' ἃς οἱ ὡς παθητικοὶ λέγονται, καὶ κατὰ τὰς ἕξεις πρὸς τὰ πάθη λέγονται τῷ ταῦτα πάσχειν πως, ἢ ἀπαθεῖς εἶναι. μετὰ ταῦτα ἡ διαίρεσις ἐν τοῖς * ἀπειλεγμένοις τῶν παθημάτων, καὶ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἕξεων. λέγω δὲ πάθη μὲν τὰ τοιαῦτα, θυμόν, φόβον, αἰδῶ, ἐπιθυμίαν, ὅλως οἷς ἕπεται, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἡ αἰσθητικὴ ἡδονὴ ἢ λύπη καθ' αὑτά. καὶ κατὰ μὲν ταῦτα οὐκ ἔστι ποιότης, ἀλλὰ πάσχει· κατὰ δὲ τὰς δυνάμεις, ποιότης. λέγω δὲ τὰς δυνάμεις καθ' ἃς λέγονται κατὰ τὰ πάθη οἱ ἐνεργοῦντες· οἷον ὀργίλος, ἀνάλγητος, ἐρωτικός, αἰσχυντηλός, ἀναίσχυντος. ἕξεις δέ εἰσιν, ὅσαι αἴτιαί εἰσι τοῦ ταῦτα ἢ κατὰ λόγον ὑπάρχειν, ἢ ἐναντίως· οἷον ἀνδρία, σωφροσύνη, δειλία, ἀκολασία.

Nic. l. 2. c. 1.
Magn. l. 1. c. 6.

Nic. l. 2. c. 4.
Magn. l. 1. c. 7.
* γ. ἀπειλεγμ.

CAPVT III.

Virtutem moralem eſſe medium inter nimium & parum: idque recta deſcriptione virtutum & vitiorum probat.

D

QVibus ita determinatis, conſtituendum, in omni continuo diuiſibilique exceſſum, defectum, mediúmque reperiri, atque hæc vel mutuò ad ſe inuicem, vel noſtri reſpectu: vt gymnaſtica, medicina, ædificatoria, gubernatoria, & quæcumque actiones aliæ, ſiue iuxta ſcientiam inſtitutæ, ſiue ſcientiæ expertes, aut artificioſæ, ſiue inartificioſæ: motus enim continuum quippiam eſt, actio verò motus. In omnibus verò ſcientia, & ratio, medium noſtri reſpectu, & quid optimum ſit præcipit, idque paſſim habitum gignit præſtantiſſimum, quod etiam indu- E ctione & ratione probari poteſt. Contraria enim contrariis pugnant, extrema verò & mediis, & ſibi. Medium enim vtrumlibet eſt ad vtrumlibet, vt æquale minore quidem maius: maiore verò minus exiſtit. Itaque neceſſarium eſt, virtutem moralem circa media quædam verſari, & medium quippiam virtutem eſſe. Reſtat igitur vt dicatur cuiuſmodi medietas virtus ſit, & circa quæ verſetur media. Quæ omnia dilucidiùs exemplis, velut in tabula adumbrabimus. Sumatur enim

ΚΕΦΑΛ. γ΄.

Ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ μέσον ὑπεροχῆς καὶ ἐλλείψεως. Διαγραφὴ ἀρετῶν καὶ κακιῶν.

ΔΙωρισμένων δὲ τούτων, ληπτέον ὅτι ἐν ἅπαντι συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἐστὶν ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψις καὶ μέσον· καὶ ταῦτα ἢ πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς ἡμᾶς· οἷον ἐν γυμναστικῇ, ἐν ἰατρικῇ, ἐν οἰκοδομικῇ, ἐν κυβερνητικῇ, καὶ ἐν ὁποιᾳοῦν πράξει, καὶ ἐπιστημονικῇ καὶ ἀνεπιστημονικῇ, καὶ τεχνικῇ καὶ ἀτέχνῳ. ἡ μὲν γὰρ κίνησις, συνεχές· ἡ δὲ πρᾶξις, κίνησις. ἐν πᾶσι δὲ τὸ μέσον τὸ πρὸς ἡμᾶς βέλτιστον, ἐπιστήμη κελεύει καὶ ὁ λόγος. πανταχοῦ δὲ τοῦτο καὶ ποιεῖ τὴν βελτίστην ἕξιν. καὶ τοῦτο δῆλον διά τε τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τοῦ λόγου. τὰ γὰρ ἐναντία φθείρει ἄλληλα· τὰ δ' ἄκρα, καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ μέσῳ ἐναντία. τὸ γὰρ μέσον ἑκάτερον, πρὸς ἑκάτερόν ἐστιν. οἷον ἴσον τοῦ μὲν ἐλάττονος μεῖζον, τοῦ μείζονος δὲ ἔλαττον. ὥστ' ἀνάγκη τὴν ἠθικὴν περὶ μέσ' ἄττα εἶναι καὶ μεσότητά τινα. ληπτέον ἄρα ποία μεσότης ἀρετή, καὶ περὶ ποῖα μέσα. εἰλήφθω δὴ παραδείγματος χάριν, καὶ θεωρείσθω ἕκαστον ἐκ τῆς ὑπογραφῆς,

Nic. l. 2. c. 5.
Magn. l. 1. c. 5.

* Hæc eſt quā Ariſt. ὑποχαρίαν vocat: qua ob oculos ponere voluit quomodo virtutū vnicuique duo ſint coniuncta affinia vitia.
*Id eſt. *Inuidentia, mediū nomine carens, iuſta indignatio.* Interpres neſcio quid aliud legiſſe videtur: malè: vide mox & infrà lib.5.c.7.

*ὀργιλότης,	ἀναλγησία,	πραότης.
θρασύτης,	δειλία,	ἀνδρεία.
ἀναισχυντία,	κατάπληξις,	αἰδώς.
ἀκολασία,	ἀναισθησία,	σωφροσύνη.
*φθόνος,	ἀνώνυμον,	νέμεσις.
κέρδος,	ζημία,	δίκαιον.
ἀσωτία,	ἀνελευθερία,	ἐλευθεριότης.
ἀλαζονεία,	εἰρωνεία,	ἀλήθεια.
κολακεία,	ἀπέχθεια,	φιλία.
ἀρέσκεια,	αὐθάδεια,	σεμνότης.
τρυφερότης,	κακοπάθεια,	καρτερία.
χαυνότης,	μικροψυχία,	μεγαλοψυχία.
δαπανηρία,	μικροπρέπεια,	μεγαλοπρέπεια.
πανουργία,	εὐήθεια,	φρόνησις.

τὰ μὲν πάθη ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, συμβαίνει ταῖς ψυχαῖς. πάντα δὲ λέγεται τὰ μὲν τῷ ὑπερβάλλειν, τὰ δὲ τῷ ἐλλείπειν. ὀργίλος μὲν γάρ ἐστιν ὁ μᾶλλον ἢ δεῖ ὀργιζόμενος, καὶ θᾶττον, καὶ πλείοσιν ἢ οἷς δεῖ· ἀνάλγητος δὲ, ὁ ἐλλείπων, καὶ οἷς, καὶ ὥς. θρασὺς δὲ, ὁ μήτε ἃ χρὴ φοβούμενος, μήθ' ὅτε, μήθ' ὡς· δειλὸς δὲ, ὁ καὶ ἃ μὴ δεῖ, καὶ ὅτ' οὐ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκόλαστος καὶ ἐπιθυμητικὸς, καὶ ὁ ὑπερβάλλων πᾶσιν ὅσοις ἐνδέχεται. ἀναίσθητος δὲ, ἐλλείπων, καὶ μηδ' ὅσον βέλτιον, καὶ κατὰ τὴν φύσιν, ἐπιθυμῶν, ἀλλ' ἀπαθὴς ὥσπερ λίθος. κερδαλέος δὲ, ὁ πανταχόθεν πλεονεκτικός· ζημιώδης δὲ, ὁ μηδαμόθεν, ἀλλ' ὀλιγαχόθεν. ἀλαζὼν δὲ, ὁ πλείω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος· εἴρων δὲ, ὁ ἐλάττω. καὶ κόλαξ μὲν, ὁ πλείω συνεπαινῶν ἢ καλῶς ἔχει· ἀπεχθητικὸς δὲ, ἐλάττω. καὶ τὸ μὲν λίαν πρὸς ἡδονὴν, ἀρέσκεια· τὸ δ' ὀλίγα καὶ μόγις, αὐθάδεια. ἔτι δ' ὁ μὲν μηδεμίαν ὑπομένων λύπην, μηδ' εἰ βέλτιον, τρυφερός· ὁ δὲ πᾶσαν, ὁμοίως, ὡς μὲν ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀνώνυμος· μεταφορᾷ δὲ λέγεται σκληρὸς, καὶ ταλαίπωρος, καὶ κακοπαθητικός. χαῦνος δ', ὁ μειζόνων ἀξιῶν αὐτόν· μικρόψυχος δ', ὁ ἐλαττόνων. ἔτι δ' ἄσωτος ὁ πρὸς ἅπασαν δαπάνην ὑπερβάλλων· ἀνελεύθερος δὲ, ὁ πρὸς ἅπασαν ἐλλείπων. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μικροπρεπὴς καὶ ὁ σαλάκων· ὁ μὲν γὰρ ὑπερβάλλει τὸ πρέπον, ὁ δ' ἐλλείπει τοῦ πρέποντος. καὶ ὁ μὲν πανοῦργος, πάντως καὶ πάντοθεν πλεονεκτικός· ὁ δ' εὐήθης, οὐδ' ὅθεν δεῖ. φθονερὸς δὲ, τῷ λυπεῖσθαι ἐπὶ πλείοσιν εὐπραγίαις ἢ δεῖ. καὶ γὰρ οἱ ἄξιοι εὖ πράττειν, λυποῦσι τοὺς φθονεροὺς εὖ πράττοντες. ὁ δ' ἐναντίος, ἀνωνυμώτερος. ἔστι δ' ὁ ὑπερβάλλων ἐπὶ τῷ μὴ λυπεῖσθαι μηδ' ἐπὶ τοῖς ἀναξίοις εὖ πράττουσιν· ἀλλ' εὐχερὴς ὥσπερ οἱ γαστρίμαργοι πρὸς τροφήν· ὁ δὲ δυσχερὴς, κατὰ τὸν φθόνον ἐστί. τὸ δὲ πρὸς ἕκαστον *μὴ κατὰ συμβεβηκὸς οὕτως ἔχειν, περίεργον διορίζειν. οὐδεμία γὰρ ἐπιστήμη, οὔτε θεωρητικὴ οὔτε ποιητικὴ, οὔτε λέγει οὔτε πράττει τοῦτο προσδιορίζουσα. ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶ πρὸς τὰς συκοφαντίας τῶν τεχνῶν λογικάς. ἁπλῶς μὲν οὖν διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον· ἀκριβέστερον δ', ὅταν περὶ τῶν ἕξεων λέγωμεν τῶν ἀντικειμένων. αὐτῶν δὲ τούτων τῶν παθημάτων εἴδη κατονομάζεται τῷ διαφέρειν κατὰ τὴν ὑπεροχὴν, ἢ χρόνου, ἢ τοῦ μᾶλλον, ἢ πρός τι τῶν ποιούντων τὰ πάθη.

Interpr. aliter minùs rectè.

A iracundia,	doloris carentia,	mãſuetudo.
confidentia,	timor,	fortitudo.
impudentia,	ſtupor,	verecundia.
intemperantia,	ſine ſenſu vita,	modeſtia.

(nam oppoſitum modeſtiæ, quod hic [illegible] vocamus, nomine vero caret.)

vindicta:

lucrum,	damnum,	iuſtum.
prodigalitas,	ſordes,	liberalitas.
iactantia,	diſſimulatio,	[illegible]
adulatio,	odium,	amicitia.
placēdi ſtudiū,	contumacia,	grauitas.
mollities,	afflictio,	tolerantia.
oſtētatio inepta,	puſillanimitas,	magnanimitas.
B profuſio ſūptuoſa,	illiberalitas,	magnificentia.
verſutia,	ſtultitia,	prudentia.

Hæc atque eiuſmodi affectiones animis accidunt, ac ab exceſſu defectúque nomen acquirunt. Iracundus enim dicitur, qui vehementiùs, & citiùs, & ob plura quàm deceat, excandeſcit. Dolore autem vacans deficit, in quibus, & quando, & quomodo conueniebat. Confidens, qui non metuit, nec quæ decebat, nec quando, nec quomodo. Timidus verò, qui metuit quæ non conuenit, nec quando, nec quomodo. Similiter & intemperans, cupiditatibúſque indulgens, & qui modum neſciat, in re quacunque tandem. Senſu verò humano caret, qui nec quantum expetit, nec ſecun-
C dùm naturam concupiſcit, ſed omnis affectionis, ad inſtar lapidis, expers eſt. Lucri cupidus, qui vndequaque quæſtum aucupatur. Negligentes verò, aut nuſquam, aut à paucis certè conquirunt. Iactabundus, plura quàm poſſideat, oſtentat. Diſſimulator, pauciora. Aſſentator plura, quàm deceat, laudat. Odio proſequens, pauciora. Qui nimis ad voluptatem comparat orationem, placendi ſtudioſus: verùm qui ægrè, aut pauca ad gratiam dicit, contumax appellatur: & qui nullum dolorem, etiamſi expediat, ſuſtineat, mollis: qui verò omnem, proprio quidem & ſimplici nomine caret, ſed translato, obduratus, ærumnoſus, miſeriíſque natus dicitur. Oſtentator ineptus, qui pluribus ſe dignum ar-
D bitratur, quàm deceat. Puſillanimus, qui paucioribus. Profuſus, qui omnibus ſumptibus excedit. Illiberalis, qui omnibus parcit. Similiter & parcus, & prodigus: hic enim excedit erogando modum, alter eum non attingit. Verſutus, in omnibus, & vndequaque alios in vtilitatis captione anteuertit. Stolidus verò, etiam iſthic ceſſat, vbi non oportebat. Inuidus, ob ſucceſſum, plus quàm deceat, angitur: nam & dignorum ſucceſſibus adfliguntur tales. Contrarius huic nomine caret, is ſcilicet qui ſpectās indignorum ſucceſſum, nihil commouetur tamen, ſed expeditus eſt, ſecurúſque alienorum, perinde ac ſolent qui ventri tantùm inſeruiunt: ille verò, diffici-
E lis eſt ob inuidiæ morbum. Quæ verò in ſingulis ita habeant per accidens, ſuperuacuū eſt determinare. Nulla enim ſcientia, vel contemplatiua, vel actiua, ea ratiocinando agendóve iungunt: hæc enim contra deceptiones artium logicas. Quocirca ſimpliciter hæc determinata nobis ſufficiant, accuratiùs deinceps pertractanda, vbi de oppoſitis ſe habitibus diſputabitur. Affectionū verò cuiuſmodi quædā ſpecies, ex eo nomen trahunt, quòd aut iuxta exceſſum temporis, aut ſecundùm quod magis quidque eſt, aut relatione ad aliquid differāt ij

in quibus affectus exeruntur. Animo namque præceps dicitur, eo quòd citiùs quàm oporteat, prorūpat. Sæuus verò, & immanis, eo quòd violentiùs prorumpat. Acerbus verò, quòd iraſcendi captet occaſionem. Percuſſor verò & contumelioſus, à puniſsionibus extra profectis. Delicati autem, guloſi, vinolentique, eo quòd vtroque alimenti genere nimis & præter rationem deliniantur. Cæterùm ignorari non oportet, quando quomodo pro vberiore paſſione capitur, id quibuſdam ex iis non competere. Vt adulter nō ex eo vocatur, quia magis ſoleat coniugatis miſceri: ſed malitia eius facti quædam expenditur. Simul namque & paſſio, & talem eſſe iunguntur, nec ſegregatur etiam ab eiuſmodi contumelia. Vnde ſæpe controuertitur, an qui congreſſus ſit, etiam adulterium commiſerit, vt puta ſi ignorans, aut coactus fecerit*; & qui percuſſerit, etiam contumeliaqis ſit: atque eodem pacto in reliquis.

CAPVT IV.

Mores bonos maláſque eſſe prout eſt aliquis deditus aut alienus à voluptate & dolore tolerandis.

HIs itaque peractis, non prætereundum, quòd duæ cùm ſint animæ partes, virtutes etiam iuxta eaſdem diſtingui: aliæ enim rationalis partis contemplatiuæ, quarum opus eſt veritatis inquiſitio, vel quomodo habeat, aut generatur: aliæ verò partis irrationalis, cupiditatibuſque obnoxiæ. Nō enim ſi in partes diuidi anima queat, idcirco omnes eius cupiditate participant. Mores verò honeſtos, aut prauos, elucere neceſſum in dolorū voluptatúmque fuga, aut perſecutione, id quod ex diuiſionibus affectuum, potentiarum, habituúmq; patet: potentiæ enim & habitus affectionum ſunt: ipſi verò affectus, dolore voluptateque finiuntur. Itaque & ex his, & ſuperioribus, cōſtat, omnes virtutes morales circa dolores voluptateſque verſari. Omnis enim animi voluptas in ea intendit, quibus meliores deterioréſve reddimur. Etenim in dolorum ac voluptatum fuga, & perſecutione, tū prauos fieri mores manifeſtum eſt, quando nec vt oportet, nec quas oportet perſequuntur, ac fugiunt: ideóque promptum illud omnibus eſt, vt animum in voluptatibus & triſtitiis imperturbatè ac tranquillè conſiſtentem, virtutem eſſe definiāt, contrariaque de vitio loquantur.

CAPVT V.

Virtutem moralem eſſe mediocritatem.

QVandoquidem autem virtutem iam liquet habitum eiuſmodi eſſe, quo & effectiui optimorum reddantur homines: vt optimè etiam id ea diſponantur, (optimum enim præſtantiſſimum illud eſt ſecundum rectam rationem, medium ſæpe noſtri reſpectu exceſſus defectuſque:) neceſſum eſt, virtutē moralem, mediocritatē in re qualibet eſſe, aut in voluptatibus doloribuſque, & in iucūdis ac triſtibus circa media quædā verſari. Mediocritas verò illa interdum in voluptatibus conſiſtit: in iiſdem enim & exceſſus & defectus. Interdum in doloribus: nonnunquam in vtriſque. Exceſſus enim fit, vel nimis iucundis lætando, vel triſtibus nimis dolendo: idque vel ſimpliciter, vel termini communis reſpectu, vt cùm nō velut vulgus,

λέγω δέ, ὅτι ὀξύθυμος μὲν τῷ θᾶττον πάσχειν ἢ δεῖ· χαλεπὸς δὲ καὶ θυμώδης, τῷ μᾶλλον· πικρὸς δέ, τῷ φυλακτικὸς εἶναι τῆς ὀργῆς· πλήκτης δὲ καὶ λοιδορητικός, ταῖς κολάσεσι ταῖς ἀπὸ τῆς ὀργῆς. ὀψοφάγοι δὲ καὶ γαστρίμαργοι καὶ οἰνόφλυγες, τῷ πρὸς ὁποτέρας ἐφεξῆς ἀπολαύσεις ἔχειν τὴν δύναμιν παθητικὴν παρὰ τὸν λόγον. * οὐ δεῖ δ' ἀγνοεῖν ὅτι ἔνια τῶν λεγομένων οὐκ ἔστιν ἐν τῷ πῶς λαμβάνεσθαι, ἂν πως λαμβάνηται τῷ μᾶλλον πάσχειν· οἷον μοιχός, οὐ τῷ μᾶλλον ἢ δεῖ πρὸς τὰς γαμετὰς πλησιάζειν· οὐ γάρ ἐστιν· ἀλλὰ μοχθηρία τις αὕτη δή ἐστι. συνειλημμένον γὰρ τό, τε πάθος λέγεται, καὶ τὸ τοιόνδε εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ὕβρις· διὸ καὶ ἀμφισβητοῦσι, συγγενέσθαι μὲν φάσκοντες, ἀλλ' οὐ μοιχεῦσαι. ἀγνοοῦντες γάρ, ἢ ἀναγκαζόμενοι· καὶ πατάξαι μέν, ἀλλ' οὐχ ὑβρίσαι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα.

* Malè hæc interp. vide Nicom. l. 1. c. 6. & Magn. lib. 1. c. 8. ſub finem.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι φαῦλον τὸ ἦθος καὶ σπουδαῖον, τῷ διώκειν καὶ φεύγειν ἡδονάς τινας, καὶ λύπας.

ΕΙλημμένων δὲ τούτων, μετὰ ταῦτα λεκτέον, ὅτι ἐπειδὴ δύο μέρη τῆς ψυχῆς, καὶ αἱ ἀρεταὶ κατὰ ταῦτα διῄρηνται· καὶ αἱ μὲν τοῦ λόγον ἔχοντος, διανοητικαί, ὧν ἔργον ἀλήθεια, ἢ περὶ τοῦ πῶς ἔχει, ἢ περὶ γενέσεως· αἱ δὲ τοῦ ἀλόγου, ἔχοντος δ' ὄρεξιν· οὐ γὰρ ὁτιοῦν μέρος ἔχει ψυχῆς ὄρεξιν, εἰ μεριστή ἐστιν· ἀνάγκη δὴ φαῦλον τὸ ἦθος καὶ σπουδαῖον εἶναι τῷ διώκειν καὶ φεύγειν ἡδονάς τινας καὶ λύπας. δῆλον δὲ τοῦτο ἐκ τῶν διαιρέσεων τῶν περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἕξεις. αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις καὶ αἱ ἕξεις, τῶν παθημάτων· τὰ δὲ πάθη, λύπῃ καὶ ἡδονῇ διώρισται. ὥστε διά τε ταῦτα, καὶ διὰ τὰς ἔμπροσθεν θέσεις, συμβαίνει πᾶσαν ἠθικὴν ἀρετὴν περὶ ἡδονὰς εἶναι καὶ λύπας. ἁπάσης γὰρ ψυχῆς ὑφ' οἵων πέφυκε γίνεσθαι χείρων καὶ βελτίων, πρὸς ταῦτα ἐστὶν ἡ ἡδονή. δι' ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας φαύλους εἶναι, τῷ διώκειν καὶ φεύγειν, ἢ ὡς μὴ δεῖ, ἢ ἃς μὴ δεῖ. διὸ καὶ ὁρίζονται πάντες προχείρως ἀπάθειαν καὶ ἠρεμίαν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι τὰς ἀρετάς, τὰς δὲ κακίας ἐκ τῶν ἐναντίων.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ μεσότης.

ΕΠεὶ δ' ὑπόκειται ἀρετὴ εἶναι ἡ τοιαύτη ἕξις ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν βελτίστων, καὶ καθ' ἣν ἄριστα διάκειται περὶ τὸ βέλτιστον (βέλτιστον δὲ καὶ ἄριστον τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως τῆς πρὸς ἡμᾶς,) ἀναγκαῖον ἂν εἴη τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν καθ' ἕκαστον μεσότητα εἶναι, καὶ περὶ μέσ' ἄττα ἐν ἡδοναῖς καὶ λύπαις, καὶ ἡδέσι καὶ λυπηροῖς. ἔσται δὲ ἡ μεσότης, ὁτὲ μὲν ἐν ἡδοναῖς (καὶ γὰρ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις) ὁτὲ δ' ἐν λύπαις, ὁτὲ δ' ἐν ἀμφοτέραις. ὁ γὰρ ὑπερβάλλων τῷ χαίρειν, τῷ ἡδεῖ ὑπερβάλλει, καὶ ὁ τῷ λυπεῖσθαι, τῷ ἐναντίῳ· καὶ ταῦτα ἢ ἁπλῶς, ἢ πρός τινα ὅρον, οἷον ὅταν μὴ ὡς οἱ πολλοί·

Nicom. l. 2. c. 8. Magn. l. 9. c. 9.

A ὁ δ' ἀγαθὸς ὡς δεῖ. ἐπεὶ δ' ἐστί τις ἕξις, ἀφ' ἧς τοιοῦτος ἔσται ὁ ἔχων αὐτὴν, ὥστε τοῦ αὐτοῦ πράγματος τοῦ μὲν ἀποδέχεσθαι τὴν ὑπερβολὴν, τοῦ δὲ τὴν ἔλλειψιν, ἀνάγκη ὡς ταῦτ' ἀλλήλοις ἐναντία καὶ τῷ μέσῳ, οὕτω καὶ τὰς ἕξεις ἀλλήλαις ἐναντίας εἶναι καὶ τῇ ἀρετῇ. συμβαίνει μέντοι τὰς ἀντιθέσεις ἔνθα μὲν φανερωτέρας εἶναι πάσας, ἔνθα δὲ τὰς ἐπὶ τὴν ὑπερβολὴν, ἐνιαχοῦ δὲ τὰς ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν. αἴτιον δὲ τῆς ἐναντιώσεως, ὅτι οὐκ ἀεὶ ἐπὶ ταὐτὰ τῆς ἀνισότητος ἢ ὁμοιότητος πρὸς τὸ μέσον, ἀλλ' ὁτὲ μὲν θᾶττον ἂν μεταβαίη ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς ἐπὶ τὴν μέσην ἕξιν· ὁτὲ δ' ἀπὸ τῆς ἐλλείψεως ἧς πλέον ἀπέχει, * οὐ δοκεῖ ἐναντιώτερος εἶναι. (Videtur deesse aliquid.) B οἷον καὶ περὶ τὸ σῶμα, ἐν μὲν τοῖς πόνοις ὑγιεινότερον ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἐλλείψεως, καὶ ἐγγύτερον τοῦ μέσου. ἐν δὲ τῇ τροφῇ, ἡ ἔλλειψις ὑπερβολῆς. ὥστε καὶ αἱ προαιρετικαὶ ἕξεις αἱ φιλογυμναστικαὶ, φιλυγιεῖς μᾶλλον ἔσονται καθ' ἑκατέραν τὴν αἵρεσιν· ἔνθα μὲν οἱ πολυπονώτεροι, ἔνθα δ' οἱ ὑποστατικώτεροι· καὶ ἐναντίος τῷ μετρίῳ καὶ τῷ ὡς ὁ λόγος, ἔνθα μὲν ὁ ἄπονος, καὶ οὐκ ἄμφω, ἔνθα δὲ καὶ ὁ ἀπολαυστικὸς, καὶ οὐχ ὁ πεινητικός. συμβαίνει δὲ τοῦτο, διότι ἡ φύσις εὐθὺς οὐ πρὸς ἅπαντα ὁμοίως ἀφέστηκε τοῦ μέσου, ἀλλ' ἧττον μὲν φιλόπονοί ἐσμεν, μᾶλλον δ' ἀπολαυστικοί· ὁμοίως δὲ ταῦτ' ἔχει καὶ περὶ ψυχῆς. C ἐναντίαν δὲ τίθεμεν τὴν ἕξιν, ἐφ' ἥν τε ἁμαρτάνομεν μᾶλλον, καὶ ἐφ' ἣν οἱ πολλοί· ἡ δ' ἑτέρα ὥσπερ οὐκ οὖσα λανθάνει. διὰ γὰρ τὸ ὀλίγον ἀναίσθητός ἐστιν· οἷον ὀργὴν πραότητι, καὶ τὸν ὀργίλον τῷ πράῳ. καίτοι ἔστιν ὑπερβολὴ, καὶ ἐπὶ τὸ ἵλεων εἶναι, καὶ τὸ καταλλακτικὸν εἶναι, * καὶ οὐκ ὀργίζεσθαι ῥαπιζόμενον. ἀλλ' ὀλίγοι οἱ τοιοῦτοι· ἐπ' ἐκεῖνο δὲ πάντες ῥέπουσι μᾶλλον. διὸ καὶ οὐ κολακικὸν ὁ θυμός. ἐπεὶ δ' εἴληπται ἡ διαλογὴ τῶν ἕξεων καθ' ἕκαστα τὰ πάθη, καὶ αἱ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, καὶ τῶν ἐναντίων ἕξεων καθ' ἃς ἔχουσι κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον (τίς δ' ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ πρὸς τίνα δεῖ ὅρον ἀποβλέποντας, λέγειν τὸ μέσον, ὕστερον ἐπισκεπτέον) D φανερὸν δὴ ὅτι πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἀρεταὶ καὶ κακίαι, περὶ ἡδονῶν καὶ λυπῶν ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις εἰσὶ, καὶ ἡδοναὶ καὶ λῦπαι ἀπὸ τῶν εἰρημένων ἕξεων καὶ παθημάτων γίνονται. ἀλλὰ μὴν ἥ γε βελτίστη ἕξις ἡ περὶ ἕκαστα, μέση ἐστί. δῆλον τοίνυν ὅτι αἱ ἀρεταὶ ἢ πᾶσαι, ἢ τούτων τινὲς ἔσονται τῶν μεσοτήτων.

* Legebatur, ὀργίζεσθαι, contrario ſenſu.

Lib. 5. c. 1.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Ὅτι ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία τῶν ἑκουσίων εἰσί.

Λάβωμεν οὖν ἄλλην ἀρχὴν τῆς ἑπομένης σκέψεως. Εἰσὶ δὴ πᾶσαι μὲν αἱ οὐσίαι, κατὰ φύσιν τι- E νὲς ἀρχαί. * διὸ καὶ ἑκάστη πολλὰ δύναται τοιαῦτα γεννᾶν, οἷον ἄνθρωπος ἀνθρώπους, καὶ * ζῷον ὂν ὅλως ζῷα, καὶ φυτὸν φυτά. πρὸς δὲ τούτοις ὅ γ' ἄνθρωπος, καὶ πράξεών τινων ἐστὶν ἀρχὴ μόνον τῶν ζῴων. τῶν γὰρ ἄλλων οὐθὲν εἴποιμεν ἂν * πράττειν. τῶν δ' ἀρχῶν ὅσαι τοιαῦται, ὅθεν πρῶτον αἱ κινήσεις, κύριαι λέγονται, μάλιστα δὲ δικαίως ἀφ' ὧν μὴ ἐνδέχεται ἄλλως· ἣν ἴσως ὁ θεὸς ἄρχει. ἐν δὲ ταῖς ἀκινήτοις ἀρχαῖς, οἷον ἐν ταῖς μαθηματικαῖς, οὐκ ἔστι τὸ κύριον, καί τοι λέγεταί γε καθ' ὁμοιότητα.

* Mag. l. 1. c. 10.

ζῷον ὁμοίως ζ.

A ſed vir bonus, quemadmodum decet, cõmouetur. Quia verò habitus quidam eſt, iuxta quem in eadẽ re hic quidẽ ad exceſſum, alius verò ad defectum prolabatur: neceſſum eſt vt quemadmodum hæc & ſibi ipſis & medio contraria ſunt, ſic etiam habitus & ſibi inuicem & virtutibus pugnare. Contingit autem antitheſes alibi quidem omnes magis perſpicuas eſſe, alibi verò in exceſſibus, alicubi in defectu magis. Cauſa autem contrarietatis eius eſt, quia non qui, & quæ ſemper in æqualitate ſimiliter ve admodũ: ſed qui nunc quidem ab exceſſu, nunc autem à defectu citiùs tranſit ad medium, is contrarius magis videtur. Quemadmodum in corporibus laborando quidem excedere, quàm deficere, B edẽdo verò deficere, quàm excedere, ſalubrius eſt. Itaque & delectus rerum earum, ij, inquã, qui his in exercitationibus ſunt, ſimiliter habent. Pro rationéque hac aut magis aut minùs conducibiles dicuntur, vt nunc quidem qui laborum, nunc qui continentiæ ſtabilitatiſque ſtudioſiores ſunt, apti magis ſanitati videantur. Et contrà, cùm à mediocri & ab eo quod ratio probat, diſceditur, nũc quidem ignauus ille, laborúmque fugiens, non autem ambo, nunc verò luxu perditus, & non famelicus ille delectu deterior dicetur. Id verò euenit, quòd natura non in omnibus æqualiter à medio diſtat: laboribus enim minùs quàm voluptatibus, capimur. Quæ ſimiliter circa animam habent. Contra- C ria verò conſtituimus, habitum, in quo magis excedunt, & in quem vulgus inclinatur: alter verò latet perinde, ac non exiſtat prorſus: quia enim cõtingit rariùs, non ſentitur. Ita enim irã manſuetudini opponimus, & iracũdum manſueto. Nã etſi exceſſus contingat in manſuetudine exercẽda, ſiue admittenda reconciliatione, ſiue non iraſcendo, cùm ſit cæſus alapis, pauci tamen eiuſmodi reperiuntur, omnibus in alterum extremum propenſis: ira námque minimè ſolet eſſe blanda. Poſteaquam igitur habitus circa quamlibet paſſionem, ac exceſſus defectúſque, & contrarios habitus, quos habẽt ſecũdùm rectam rationem homines, enumerauimus, ſupereſt, vt quid ſit recta ratio, cuiúſve termini re- D ſpectu, medium vocandum ſit, exponatur. Manifeſtum verò, omnes virtutes morales, omniáque vitia circa voluptuaria triſtiáque exceſſus quoſdam eſſe, atque defectus. Voluptates autem à memoratis habitibus affectionibúſque fiunt: verùm optimus habitus rei cuiuſque medius exiſtit. Vnde patet, virtutes, aut omnes aut quaſdam in mediocritate ſitas eſſe.

CAPVT VI.

Virtutem ac vitium eſſe rerum voluntariarum.

QVapropter aliud principium conſiderationi ſequenti conſtituatur. Etenim ſubſtantiæ o- E mnes ſecundùm naturam principia quædam ſunt, & poſſunt ſingulæ multa eius generis progignere, vt homo hominem, & animal in vniuerſum alia animalia, plantæque plantas. Præter hæc verò ſolus omnium animantium homo actionum quarũdam principium eſt: quippe quòd præter hunc nullum agere præterea dicitur. Sed enim ea propria vocantur, è quibus primùm motus proficiſcuntur, iuſtiſſimè verò omnium, è quibus aliter nihil queat produci, cuiuſmodi penes Deum ſunt. Immobilia autem, vt in mathematicis, non per ſe quidem, ſed ſimilitudine quadam principia appellantur.

Hic.n.ipſo principio labefactato,labefieri omnes,
quæ ab illo principio fluxere demonſtrationes, oportet,
cùm ipſæ inter ſe demõſtrationes altera alteram
tantiſper non euertunt, quantiſper illa cõmunis
hypotheſis, vnde lucem iſtæ ſuam habent,
non euertitur. Homo igitur motus cuiuſdã principium
eſt, non actio motus eſt. Quia verò principium
quemadmodum & in aliis, eorum, quæ per
ipſum ſunt, fiúntque, cauſa exiſtit: vt in demonſtrationibus,
ita hęc quoque penſiculare ea conuenit.
Nam ſi habente trigono duos rectos, neceſſum eſt
tetragonum quatuor rectis conſtare: manifeſtum
eſt, quòd trigonus duos rectos habens, cauſa eius
exiſtat. Verùm ſi quid in trigono mutaris, neceſſariũ
eſt & in tetragono mutes, vt ſi tres habuerint,
B ſex, & ſi quatuor, octo. Sin verò nõ mutes, vt illud,
ita hoc quoque habeat neceſſe eſt. Id ita neceſſariò
euenire, ex Analyticis patet: verùm in præſentiarum
in tantillũ neque dicere accuratè, neq; nõ
dicere conuenit. Nam ſi nulla alia triangulo cauſa
eſt, cur ita habeat, id ipſum principiũ erit, & cauſa,
qua reliqua adſtruantur. Quocirca ſi quędã ſunt
eiuſmodi, vt etiam contrà habere poſſint, neceſſariò
etiã principia ſunt eiuſmodi. Nã ex neceſſariis
nihil, niſi neceſſariũ, cõcluditur: quæ verò à nobis
oriuntur, etiã contrariè euenire poſſunt. Equidem
quę penes homines ſunt, pleraque eius generis cõperiuntur,
atque ipſi taliũ etiam principia exiſtũt.
C Quarũ igitur cũque actionum principiũ & dominus
homo cõſtituitur, ea patet fieri, & nõ fieri poſſe,
& in ſua etiã manu eſſe, quò fiant, vel non fiant:
vtputa quorũ ipſe dominus eſt, vt vel ſint, vel non
ſint. Quæ verò in ipſo ſita ſunt, vt faciat, vel nõ faciat,
eorum vtique cauſa exiſtit. Quoniã autem virtus,
ac vitium, & vtrorumque effectus, hi quidem
laudantur, illi verò vituperantur (vituperantur autem,
laudantúrque, non quæ à neceſſitate, vel natura,
vel fortuna inſunt, ſed quorum ipſi cauſa ſumus.
quorum verò alij cauſa ſunt, eorũdem etiam
laus vel nota erit:) manifeſtum, virtutẽ ac vitium
circa eiuſmodi verſari, quorum cauſa quiſque eſt,
& actionis principium. Quocirca diſpiciendum,
D quorum cauſa, quarumque actionum principium
homo exiſtat. Etenim confitemur omnes, voluntariorum
tantùm, & eorum quæ electionẽ admittunt,
neque à volentibus deliberatóque ſuſcipiuntur,
cauſam quemque eſſe: inuoluntariorum verò,
nequaquam. Vnde ſatis conſtat, voluntariorum
tantùm virtutem eſſe, ac vitium.

CAPVT VII.

*Probat voluntarium non eſſe quod iuxta cupiditatem fit:
neque inuoluntarium, quod contra
cupiditatem.*

IDcirco quid voluntarium ac inuoluntarium
ſit, cùm virtus his, vitiúmque deſcribantur, conſiderandum
erit. Et tribus verò his vnum exiſtere
E videtur, aut iuxta cupiditatem, aut electionem,
aut intelligentiam. Nam voluntarium ſecundùm
hæc aliquid eſt: inuoluntarium verò præter
hæc aliquid. Porrò cupiditas in tres partes diſtribuitur,
voluntatem, iraſcentiam, & cupiditatem.
Itaque hæc diſtinguenda ſunt, & primùm quidem
ſecundùm cupiditatem. Omne enim, quod iuxta
cupiditatem eſt, voluntarium vtique iudicatur: nã
inuoluntarium omne violentum videtur: & ſi violẽtum
ſit, etiam acerbum erit, omne ſcilicet, quod
coacti faciunt, aut patiuntur: quemadmodũ Euenus
inquit: *Omnem rem neceſſariam moleſtam eſſe.*

A καὶ γὰρ ἐν ταύταις κινουμένης τῆς ἀρχῆς, πάντα μάλιστ'
ἂν τὰ δεικνύμενα μεταβάλλοιεν, αὐτὰ δ' αὐτὰ οὐ μεταβάλλει
ἀναιρουμένου θατέρου ὑπὸ θατέρου, ἂν μὴ τῷ τὴν
ὑπόθεσιν ἀνελεῖν, καὶ δι' ἐκείνης δεῖξαι. ὁ δ' ἄνθρωπος
ἀρχὴ κινήσεώς τινος· ἡ γὰρ πρᾶξις κίνησις. ἐπεὶ δ' ὥσ- Magn. 1.10.
περ ἐν τοῖς ἄλλοις ἡ ἀρχὴ αἰτία ἐστὶ τῶν δι' αὐτὴν ὄντων ἢ
γινομένων, δεῖ νοῆσαι καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων. εἰ γὰρ
ἔχοντος τοῦ τριγώνου δύο ὀρθὰς, ἀνάγκη τὸ τετράγωνον ἔ-
χειν τέτταρας ὀρθάς, φανερὸν ὡς αἴτιον τούτου, τὸ δύο ὀρ-
θὰς ἔχειν τὸ τρίγωνον. εἰ δέ γε μεταβάλλοι τὸ τρίγωνον, ἀ-
νάγκη καὶ τὸ τετράγωνον μεταβάλλειν· οἷον εἰ τρεῖς, ἕξ, εἰ δὲ
B τέτταρες ὀκτώ, κἂν μὴ μεταβάλλοι. τοιοῦτον δ' ἐστὶ κἀ-
κεῖνο, τοιοῦτον ἀναγκαῖον εἶναι. δῆλον δ' ὃ ἐπιχειροῦμεν ὅτι
ἀναγκαῖον, ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν. νῦν δ' οὔτε μὴ λέγειν, οὔ-
τε λέγειν ἀκριβῶς οἷόν τε, πλὴν τοσοῦτον. εἰ γὰρ μηδὲν
ἄλλο αἴτιον τοῦ, τὸ τρίγωνον οὕτως ἔχειν, ἀρχή τις ἂν εἴη
τοῦτο, καὶ αἴτιον τῶν ὑστέρων. ὥστ' εἴπερ ἐστὶν ἔνια τῶν ὄντων
ἐνδεχόμενα ἐναντίως ἔχειν, ἀνάγκη καὶ τὰς ἀρχὰς αὐ-
τῶν εἶναι τοιαύτας. ἐκ γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης, ἀναγκαῖον τὸ
συμβαῖνόν ἐστι, * τὰ δέ γε ἐντεῦθεν ἐνδέχεται γίνεσθαι * Paulo aliter interpr.
τἀναντία, καὶ ὃ ἐφ' αὐτοῖς ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις, πολλὰ τῶν
τοιούτων, καὶ ἀρχαὶ τῶν τοιούτων εἰσίν. ὥστε ὅσων πρά-
ξεων ὁ ἄνθρωπός ἐστιν ἀρχὴ καὶ κύριος, φανερὸν ὅτι ἐν-
C δέχεται καὶ γίνεσθαι καὶ μή· καὶ ὅτι ἐφ' αὐτῷ ταῦτ' ἐστὶ
γίνεσθαι καὶ μή, ὧν γε κύριός ἐστι τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι.
ὅσα δ' ἐφ' αὐτῷ ἐστι ποιεῖν ἢ μὴ ποιεῖν, αἴτιος τούτων οὗτος
ἐστι· καὶ ὅσων αἴτιος, ἐφ' αὐτῷ. ἐπεὶ δ' ἥτε ἀρετὴ καὶ ἡ κα-
κία, καὶ τὰ ἀπ' αὐτῶν ἔργα, τὰ μὲν ἐπαινετά, τὰ δὲ ψε-
κτά, (ψέγεται γὰρ καὶ ἐπαινεῖται οὐ διὰ τὰ ἐξ ἀνάγκης ἢ
τύχης ἢ φύσεως ὑπάρχοντα, ἀλλ' ὅσων αὐτοὶ αἴτιοι ἐ-
σμέν· ὅσων γὰρ ἄλλος αἴτιος, ἐκεῖνος καὶ τὸν ψόγον καὶ τὸν
ἔπαινον ἔχει) δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἀρετή, καὶ ἡ κακία περὶ ταῦτ'
ἐστίν, ὧν αὐτὸς αἴτιος καὶ ἀρχὴ πράξεων. ληπτέον ἄρα
ποίων αὐτὸς αἴτιος καὶ ἀρχὴ πράξεων. πάντες μὲν δὴ
D ὁμολογοῦμεν, ὅσα μὲν ἑκούσια καὶ κατὰ προαίρεσιν τὴν
ἑκάστου, ἐκεῖνον αἴτιον εἶναι. ὅσα δ' ἀκούσια, οὐκ αὐτὸν
αἴτιον. πάντα δ' ὅσα προελόμενος, καὶ ἑκὼν δηλονότι.
δῆλον τοίνυν ὅτι ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία τῶν ἑκουσίων ἂν εἴη-
σαν.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ὅτι οὐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον τὸ κατ' ὄρεξιν πραχθέν, οὐδ' ἀκού-
σιον τὸ παρὰ τὴν ὄρεξιν.

ΛΗπτέον ἄρα τί τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον, καὶ τί ἐστιν ἡ Nicom. lib. 3. Magn. l. 1. c. 13.
προαίρεσις, ἐπειδὴ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία ὁρίζεται τού-
τοις. σκεπτέον πρῶτον τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον. τριῶν δὴ
E τούτων, ἕν τι δόξειεν ἂν εἶναι, ἤτοι κατ' ὄρεξιν, ἢ κατὰ προαίρεσιν,
ἢ κατὰ διάνοιαν· τὸ μὲν ἑκούσιον, κατὰ τούτων τι· τὸ δ' ἀκού-
σιον, παρὰ τούτων τι. ἀλλὰ μὴν ἡ ὄρεξις εἰς τρία διαιρεῖ-
ται, εἰς βούλησιν καὶ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν· ὥστε ταῦτα
διαιρετέον, καὶ πρῶτον * κατ' ἐπιθυμίαν. δόξειε δ' ἂν πᾶν * Mal. τὸ κατ'.
τὸ κατ' ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον εἶναι. τὸ γὰρ ἀκούσιον πᾶν δο-
κεῖ εἶναι βίαιον· τὸ δὲ βίαιον, λυπηρόν· καὶ πᾶν ὃ ἀναγκα-
ζόμενοι ποιοῦσιν ἢ πάσχουσιν· ὥσπερ ὁ Εὔηνος φησί,

Πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον πρᾶγμ' ἀνιαρὸν ἔφυ.

A ὥστ' εἴ τι λυπηρόν, βίαιον· καὶ εἰ βίαιον, λυπηρόν. τὸ δὲ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν πᾶν λυπηρόν· ἡ γὰρ ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος. ὥστε βίαιον καὶ ἀκούσιον· τὸ ἄρα κατ' ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον· ἐναντία γὰρ ταῦτ' ἀλλήλοις. ἔτι ἡ μοχθηρία ἀδικωτέρους ἅπαντα ποιεῖ· ἡ δ' ἀκρασία, μοχθηρία δοκεῖ εἶναι· ὁ δ' ἀκρατὴς ὁ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν, παρὰ τὸν λογισμὸν οἷος πράττειν κατ' ἐπιθυμίαν· ἑκὼν ἄρα πράξει καὶ ἑκούσιον, τὸ κατ' ἐπιθυμίαν. καὶ γὰρ ἄτοπον εἰ δικαιότεροι ἔσονται οἱ ἀκρατεῖς γινόμενοι. ἐκ μὲν τοίνυν τούτων, δόξειεν ἂν τὸ κατ' ἐπιθυμίαν ἑκούσιον εἶναι. ἐκ δὲ τῶνδε, τοὐναντίον· ἅπαν γὰρ ὃ ἑκών τις πράττει, βουλόμενος πράττει· καὶ ὃ βούλεται, ἑκών. βούλεται δ' οὐδεὶς ὃ οἴεται B εἶναι κακόν. ἀλλὰ μὴν ὁ ἀκρατευόμενος οὐχ ἃ βούλεται ποιεῖ. τὸ γὰρ παρ' ὃ οἴεται βέλτιστον εἶναι, πράττειν δι' ἐπιθυμίαν, ἀκρατεύεσθαί ἐστιν. ὥστε ἅμα συμβήσεται * τὸν αὐτὸν ἑκόντα καὶ ἄκοντα πράττειν. τοῦτο δ' ἀδύνατον. ἔτι δ' ὁ ἐγκρατὴς δικαιοπραγήσει, καὶ μᾶλλον τῆς ἀκρασίας. ἡ γὰρ ἐγκράτεια ἀρετή, ἡ δ' ἀρετὴ δικαιοτέρους ποιεῖ. ἐγκρατεύεται δ' ὅταν πράττῃ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν κατὰ τὸν λογισμόν. ὥστ' εἰ τὸ μὲν δικαιοπραγεῖν ἑκούσιον, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν· ἄμφω γὰρ δοκεῖ ταῦτα ἑκούσια εἶναι. καὶ ἀνάγκη εἰ θάτερον ἑκούσιον, καὶ θάτερον. τὸ δὲ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀκούσιον· ἅμα ἄρα ὁ αὐτὸς τὸ αὐτὸ πράξει ἑκὼν καὶ ἄκων. C ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ θυμοῦ. ἀκρασία γὰρ καὶ ἐγκράτεια, καὶ θυμοῦ δοκεῖ εἶναι, ὥσπερ καὶ ἐπιθυμίας· καὶ τὸ παρὰ τὸν θυμὸν * λυπηρόν, καὶ βίαιον, ἡ κάθεξις. ὥστ' εἰ τὸ βίαιον ἀκούσιον, τὸ κατὰ τὸν θυμὸν ἑκούσιον ἂν εἴη πᾶν. ἔοικε δὲ καὶ * Ἡράκλειτος λέγειν εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ θυμοῦ βλέψας, ὅτι λυπηρὰ ἡ κώλυσις αὐτοῦ. χαλεπὸν γάρ φησι θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνεῖται. εἰ δ' ἀδύνατον τὸ αὐτὸ ἑκόντα καὶ ἄκοντα πράττειν ἅμα τὸ κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦ πράγματος, μᾶλλον ἑκούσιον τὸ κατὰ βούλησιν τοῦ κατ' ἐπιθυμίαν καὶ θυμόν. τεκμήριον δέ. πολλὰ γὰρ πράττομεν ἑκόντες ἄνευ ὀργῆς καὶ ἐπιθυμίας. λείπεται ἄρα, εἰ τὸ βουλόμενον καὶ ἑκού- D σιον ταὐτό, σκέψασθαι· φαίνεται δὲ καὶ τοῦτο ἀδύνατον. ὑπόκειται γὰρ ἡμῖν καὶ δοκεῖ ἡ μοχθηρία ἀδικωτέρους ποιεῖν. ἡ δ' ἀκρασία μοχθηρία τις φαίνεται· συμβήσεται δὲ τοὐναντίον. βούλεται μὲν γὰρ οὐδεὶς ἃ οἴεται εἶναι κακά· πράττει δ' ὅταν γένηται ἀκρατής. εἰ οὖν τὸ μὲν ἀδικεῖν ἑκούσιον· τὸ δ' ἑκούσιον τὸ κατὰ βούλησιν, ὅταν ἀκρατὴς γένηται, οὐκέτι ἀδικήσει, ἀλλ' ἔσται δικαιότερος ἢ πρὶν γενέσθαι ἀκρατής. τοῦτο δ' ἀδύνατον. ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον τὸ κατὰ ὄρεξιν πράττειν, οὐδ' ἀκούσιον τὸ παρὰ τὴν ὄρεξιν, φανερόν.

* χ. τὸ

* Interp. λυπηρὸν, & βίαιον.

* Polit. l. 5. c. 5. & Nic. 2. c. 2.

ΚΕΦΑΛ. η'.

E Ὅτι τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον οὐκ ἔστι κατὰ προαίρεσιν. καὶ περὶ βίας καὶ ἀνάγκης.

Ὅτι δ' οὐδὲ κατὰ προαίρεσιν, πάλιν ἐκ τῶνδε δῆλον. τὸ μὲν γὰρ * κατὰ βούλησιν ὡς οὐκ ἀκούσιον, ἀπεδείχθη, ἀλλὰ μᾶλλον πᾶν ὃ βούλεται καὶ ἑκούσιον. ἀλλ' ὅτι καὶ μὴ βουλόμενον ἐνδέχεται πράττειν ἑκόντα, τοῦτο δέδεικται μόνον. πολλὰ δὲ βουλόμενοι πράττομεν ἐξαίφνης· προαιρεῖται δ' οὐδεὶς οὐδὲν ἐξαίφνης.

* Int. κατὰ προαίρεσιν, minùs rectè.

A Itaque ſi quid moleſtum, idem etiam violentum erit, & contrà. Quidquid verò præter cupiditatem eſt, id omne dolorem infert: iucũdorum enim cupiditas eſt. Itaque violenta etiam inuolũtaria ſunt, & proinde quæ ſecundùm cupiditatem, eadẽ voluntaria: hæc enim inter ſe inuicem ſunt cõtraria. Porrò omnis malitia reddit deteriorem. Intemperantia autem, malitia quædam eſt, vt videtur. Intẽperans, qui præter rationem ſequitur cupiditates, volens igitur faciet, & voluntarium, quod cupiditatem. Abſurdum enim ſit, intemperátes redditos iuſtiores fore. Ex his igitur voluntarium id quod fit ſecundùm cupiditatem iudicari queat, ex aliis verò contrarium. Quidquid enim fit voluntariè, id B fit à volente, quódque à volente, id voluntarium. Nemo autem vult quod malum eſſe norit. Verùm intemperans non quæ vult facit: ſiquidem intemperanter agere, eſt ex cupiditate præter id quod optimum quis arbitratur, agere. Vnde volẽtem nolentémque eundem agere contingeret: quod eſt impoſſibile. Continens verò iuſtiùs agit incontinente. Nam continentia virtus eſt, & proinde iuſtiores efficit ſui ſtudioſos. Tũ verò exercetur, cùm contra cupiditatem, ſecundùm rationem viuitur. Quocirca iuſtè, quemadmodũ & prauè, agere voluntarium eſt: vtraque enim voluntaria apparent: & neceſſum ſi alterum voluntarium ſit, etiam alte- C rum eſſe: quod verò præter cupiditatem fit, voluntarium. Idem igitur, volens aget, & non volens. Sic etiam propemodum ſeſe de ira habet. Nam continentia, & incontinẽtia, quemadmodum circa cupiditatem, ita circa iram quoque verſari videntur. Nam quod iræ repugnat, triſte eſt, & violenta eius cohibitio. Itaque ſi violenta, etiam inuoluntaria, & quod ſecundùm iram fit, voluntarium. Videtur & Heraclitus vim iræ continens, repreſſionẽ eius permoleſtam atteſtari. *Difficile enim*, inquit, *iræ reſiſtere eſt*: anima enim emit *ira quod cupit*. Sin impoſſibile, eundem quippiam nolentem, volentemque vnum idem facere, magis voluntarium eſt, quod à voluntate, quàm cupiditate, aut iraſcẽtia fit: argumento eſt, quòd multa facimus etiam abſque ira, D & cupiditate. Supereſt igitur, vt, an quod volunt homines, idem ſit voluntarium, conſideretur: videtur namque & id impoſſibile, quando & ſuprà cõſtitutum eſt, malitiam reddere iniuſtiores: ac intẽperantia quidem malitia eſt. Contrarium verò vſu venit, eo quòd nemo quæ mala arbitratur, velit, quæ tamen facit intemperans. Itaque ſi iniuria afficere, ſpontaneum eſt, id autem ex voluntate: ergo intemperans factus, non iniurius, ſed temperante priore illo iuſtior erit: quod eſt impoſſibile. Voluntarium igitur non eſſe quod iuxta cupiditatem ſit, patet.

CAPVT VIII.

E *Probat voluntarium non eſſe, id quod ſecundùm electionem fit. Deinde de eo quod vi fit, diſputat.*

SEd & neq; id quod ſecundũ electionẽ, ex iiſdẽ manifeſtũ eſt. Nã quod ab electione fit, demõſtratũ eſt inuolũtariũ nõ eſſe: ſed magis quod quiſque vult, id voluntariũ. Verùm contingit etiã non volentẽ, tamen ſpontaneũ aliquid agere: atque ſolum id eſt demonſtratum. Multa inſuper repentino motu facimus: eligit autem repentè nemo.

At enim ſi trium horũ aliquod voluntariũ eſt, neceſſariò erit aut ſecundùm cupiditatẽ, aut electionem, aut intellectũ, ex quibus, cùm duo priora nõ ſint, relinquitur vt in eo quod contemplando quis agat, ſitũ voluntariũ illud dicamus. Cæterùm paululum progreſſi oratione, finẽ tractatui de volũtario inuoluntarióque imponemus. Eorũ enim quæ vi aut non vi eueniunt, conſideratio prioribus cognata eſt ac propria. Omne enim violentum, inuoluntarium. Quocirca de violento conſiderandum eſt, quid ſit, quóve pacto ad voluntariũ inuoluntarium habeat. Videtur autem violentũ neceſſario, vis & neceſſitas voluntario, perſuaſionique in rebus agendis opponi. In vniuerſum autẽ violentum neceſſitatémque etiã inanimatis aſſignamus. Nã & ignẽ vi coactúmque deorſum ferri cernimus. Verum quando ſecundùm naturã, propriúmque impetũ fertur, nec violentia, nec voluntarium ſubeſt, ſed nomine caret antitheſis: verùm cùm præter hæc contingunt, vt dicimus fieri. Eodẽ pacto & animalia & inanimata vi multa cùm facere tũ pati animaduertuntur, quando ſcilicet præter naturalem impetum ab externo aliquo mouentur. Quod in anima quidem expertibus ſimplex eſt, ſed in animatis ſæpe ſimplex, vt in quibus non ſemper ratio cupiditáſque conſonant. Ac cæteris quidem animalibus, quemadmodum & inanimatis, violentum ſimplex eſt, quippe quæ cupiditati (nam ea viuunt) rationem minimè contrariam habeant: homini verò ambo inſunt, certa quadam ętate, ea ſcilicet quæ rebus per rationem agendis idonea eſt: neque enim vel puerum vel feram agere dicimus. Proinde cùm violentum omne moleſtum eſſe, nec vi quiſquam ſed gaudẽs agere videatur, magna de temperante intemperantéque cõtrouerſia oritur, eo quòd vterque contrarios intra ſe impetus ſentiẽs agit. Vnde temperantẽ vi ſe ipſum à ſuauium cupiditate abſtraxiſſe aiunt: dolet enim luctãs cũ reſiſtente cupiditate. Intemperans autẽ vi, præter rationem rapitur: minùs tamen adfligitur: nã cupiditati lætus indulget, quippe qui ſuauibus intẽdit, quocirca non vi ſed volens agit, quia dolore vacat. Porro perſuaſio, violentiæ neceſſitatique opponitur: temperans verò ea ſectatur, de quibus perſuaſus eſt, non vi, ſed volens. Nam cupiditas citra perſuaſionem trahit, quippe quæ ratione caret. Quod igitur ij ſoli vi inuitique facere videantur, quamque ob cauſam, ſcilicet ob ſimilitudinem, qua & inanimata agere dicimus, expoſuimus hactenus. Sed enim ſi & quod in determinatione poſitũ iſthic fuerat, adijciatur, ſoluitur quod dictũ eſt. Quãdo igitur foris quippiam præter impetum intrinſecũ mouerit, ſedaritve, vi id fieri aſſeueramus: quãdo vero ſecùs, non vi. In temperante autem, intẽperantéque, inſitus impetus ducit, (vtrũque enim habet) & neuter vi, & coactus, ſed volens vterque agit. Nam principium, quod foris eſt præter naturalem impetum, ſiue moueat, ſiue motum impediat, neceſſitatem vocamus, vt ſi quis manu, & voluntate & cupiditate renitentis, arrepta, percutiat aliũ. Verùm ſi intrinſecus principiũ fuerit, vis non eſt: quãdoquidẽ & voluptas ineſt, & dolor in vtriſque. Nam & qui cõtinenter agit, dolore afficitur: qui quidem cõtra quàm cupiditas ferat, faciat: & lętitia ac voluptate, quippe qui ſperet, ſibi id olim fore cõmodo & bono: vel iam bono eſſe dũ hac ratione morbum expellit. Similiter incontinẽs gaudet ille quidem dum fruitur hac ſua incontinẽtia,

A Εἰ δὲ ἀνάγκη μὲν ἓν τῶν τριῶν τούτων ἕν τι εἶναι τὸ ἑκούσιον ἢ
κατ' ὄρεξιν, ἢ κατὰ προαίρεσιν, ἢ κατὰ διάνοιαν, τούτων δὲ τὰ δύο
μὴ ἔστι, λείπεται ἐν τῷ διανοούμενόν πως πράττειν εἶναι τὸ
ἑκούσιον. ἔτι δὲ μικρὸν προαγαγόντες τὸν λόγον, ἐπιθῶμεν
τέλος τῷ περὶ τοῦ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου διορισμῷ. δοκεῖ
γὰρ τὸ βίᾳ καὶ μὴ βίᾳ τι ποιεῖν, οἰκεῖα τοῖς εἰρημένοις εἶναι.
τό, τε γὰρ βίαιον ἀκούσιον, καὶ τὸ ἀκούσιον πᾶν βίαιον εἶναι
φαμέν. ὥστε περὶ τοῦ βίᾳ σκεπτέον πρῶτον τί ἐστι, καὶ πῶς
ἔχει πρὸς τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον. δοκεῖ δὴ τὸ βίαιον καὶ τὸ Nic. l.3.c.1.
ἀναγκαῖον ἀντικεῖσθαι, καὶ ἡ βία καὶ ἡ ἀνάγκη, τῷ ἑκου- Mag.l.1.c.15.
σίῳ καὶ τῇ πειθοῖ ἐπὶ τῶν πραττομένων. καθόλου δὲ τὸ
B βίαιον καὶ τὴν ἀνάγκην, καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων λέγομεν. καὶ
γὰρ τὸ πῦρ κάτω βίᾳ καὶ ἀναγκαζόμενον φέρεσθαι φαμέν.
τοῦτο δ' ὅταν κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν καθ' αὑτὸ ὁρμὴν φέρη-
ται, οὐ βίᾳ· οὐ μὴν οὐδ' ἑκούσια λέγεται, ἀλλ' ἀνώνυμος ἡ
ἀντίθεσις. ὅταν δὲ παρὰ ταύτην, βίᾳ φαμέν. ὁμοίως δὲ καὶ
ἐπὶ ἀψύχων, καὶ ἐπὶ τῶν ζώων ὁρῶμεν βίᾳ πολλὰ καὶ πά-
σχοντα καὶ ποιοῦντα, ὅταν παρὰ τὴν ἐν αὑτῷ ὁρμὴν ἔξω-
θέν τις κινῇ. ἐν μὲν τοῖς ἀψύχοις ἁπλῆ ἡ ἀρχή, ἐν δὲ τοῖς
ἐμψύχοις πλεονάζει. οὐ γὰρ ἀεὶ ἡ ὄρεξις καὶ ὁ λόγος συμ- Suprà eod. l.
φωνεῖ. ὥστ' ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ζώων ἁπλοῦν τὸ βίαιον, cap.6.
ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀψύχων. οὐ γὰρ ἔχει λόγον καὶ ὄρεξιν ἐναν-
C τίαν, ἀλλὰ τῇ ὀρέξει ζῇ. ἐν δ' ἀνθρώπῳ ἔνεστιν, ἄμφω, καὶ
ἔν τινι ἡλικίᾳ, ᾗ καὶ τὸ πράττειν ἀποδίδομεν. οὐ γὰρ φα-
μὲν τὸ παιδίον πράττειν, οὐδὲ τὸ θηρίον· ἀλλ' ὅταν ἤδη
διὰ λογισμὸν πράττοντα. δοκεῖ δὴ τὸ βίαιον ἅπαν λυπη-
ρὸν εἶναι· καὶ οὐδεὶς βίᾳ μὲν ποιεῖ, χαίρων δέ. διὸ περὶ τὸν
ἐγκρατῆ καὶ τὸν ἀκρατῆ πλείστη ἀμφισβήτησίς ἐστιν. ἐναν-
τίας γὰρ ὁρμὰς ἔχων αὐτὸς ἕκαστος αὐτῶν πράττει· ὥσθ' ὅ, τ'
ἐγκρατής, βίᾳ (φασὶν) ἀφέλκει αὑτὸν ἀπὸ τῶν ἡδέων ἐπι-
θυμιῶν· ἀλγεῖ γὰρ ἀφέλκων πρὸς ἀντιτείνουσαν ὄρεξιν·
ὅ, τ' ἀκρατὴς βίᾳ παρὰ τὸν λογισμόν· ἧττον δὲ δοκεῖ λυ-
πεῖσθαι. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, τοῦ ἡδέος, ᾗ ἀκολουθεῖ χαί-
ρων. ὥσθ' ὁ ἀκρατὴς μᾶλλον ἑκὼν καὶ οὐ βίᾳ, ὅτι οὐ λυ-
D πηρῶς. ἡ δὲ πειθὼ τῇ βίᾳ καὶ ἀνάγκῃ ἀντιτίθεται. ὁ δ'
ἐγκρατής, ἐφ' ἃ πέπεισται, ἄγει, καὶ πορεύεται οὐ βίᾳ,
ἀλλ' ἑκών. ἡ δ' ἐπιθυμία οὐ πείσασα ἄγει· οὐ γὰρ με-
τέχει λόγου. ὅτι μὲν οὖν δοκοῦσιν οὗτοι μόνοι βίᾳ καὶ ἄκον-
τες ποιεῖν, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν, ὅτι καθ' ὁμοιότητά τινα τοῦ
βίᾳ, καθ' ἣν καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων λέγομεν, εἴρηται. οὐ
μὴν ἀλλ' εἴ τις προσθείη τὸ ἐν αὐτῷ διορισμῷ προσκείμε-
νον κἀκεῖ, λύεται τὸ λεχθέν. ὅταν μὲν γάρ τι τῶν ἔξωθεν
παρὰ τὴν ἐν αὑτῷ ὁρμὴν κινῇ ἢ ἠρεμίζῃ, βίᾳ φαμέν. ὅ-
ταν δὲ μή, οὐ βίᾳ. ἐν δὲ τῷ ἐγκρατεῖ καὶ ἀκρατεῖ ἡ δὲ
καθ' αὑτὸν ὁρμὴ ἐνοῦσα ἄγει. ἄμφω γὰρ ἔχει. ὥστ' οὐ
E βίᾳ οὐδέτερος, ἀλλ' ἑκὼν διά γε ταῦτα πράττοι ἄν, οὐδ'
ἀναγκαζόμενος. τὴν γὰρ ἔξωθεν ἀρχήν, τὴν παρὰ τὴν
ὁρμὴν ἢ ἐμποδίζουσαν ἢ κινοῦσαν, ἀνάγκην λέγομεν,
ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὴν χεῖρα τύπτοι τινὰ ἀντιτείνοντος καὶ
τῷ βούλεσθαι, καὶ τῷ ἐπιθυμεῖν. ὅταν δ' ἔσωθεν ἡ ἀρχή, οὐ
βίᾳ· ἐπεὶ καὶ ἡδονὴ καὶ λύπη ἐν ἀμφοτέροις ἔνεστι. καὶ γὰρ
ὁ ἐγκρατευόμενος λυπεῖται, παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράτ-
των ἤδη, καὶ χαίρει τὴν ἀπ' ἐλπίδος ἡδονήν, ὅτι ὕστερον ὠ-
φεληθήσεται, ἢ καὶ ἤδη ὠφελεῖται ὑγιαίνων. καὶ ὁ ἀκρατής,
χαίρει μὲν τυγχάνων ἀκρατευόμενος οὗ ἐπιθυμεῖ,

λυπεῖται δὲ τὴν ἀπ' ἐλπίδος λύπην. οἴεται γὰρ κακὸν πράττειν. ὥστε τὸ μὲν βίᾳ ἑκάτερον φαίη ποιεῖν, ἔχει λόγον. καὶ διὰ τὴν ὄρεξιν, καὶ διὰ τὸν λογισμὸν ἑκάτερος ἄκων ποτὲ πράττει. κεχωρισμένα γὰρ ὄντα ἑκάτερα, ἐκκρούεται ὑπ' ἀλλήλων. ὅθεν καὶ ἐπὶ τὴν ὅλην μεταφέρουσι ψυχήν, ὅτι τῶν ἐν ψυχῇ τι τοιοῦτον ὁρῶσιν. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν μερῶν ἐνδέχεται τοῦτο λέγειν· ἡ δ' ὅλη ἑκοῦσα ψυχὴ καὶ τοῦ ἀκρατοῦς καὶ τοῦ ἐγκρατοῦς, πράττει, βίᾳ δ' οὐδέτερος, ἀλλὰ τῶν ἐν ἐκείνοις τι, ἐπεὶ καὶ φύσει ἀμφότερα ἔχομεν. * καὶ γὰρ ὁ λόγος φύσει ἄρχων· ὅτι ἐωμένης τῆς γενέσεως καὶ μὴ πηρωθείσης, ἐνέσται καὶ ἡ ἐπιθυμία, ὅτι εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἀκολουθεῖ καὶ ἔνεστι. σχεδὸν δὲ τούτοις δυσὶ τὸ φύσει διορίζομεν, τῷ τε ὅσα εὐθὺς γινομένοις ἀκολουθεῖ πᾶσι, καὶ ὅσα ἐωμένης τῆς γενέσεως εὐθυπορεῖν, γίνεται ἡμῖν, οἷον πολιὰ καὶ γῆρας, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα. ὥστε μὴ κατὰ φύσιν ἑκάτερος πράττει· ἁπλῶς δὲ κατὰ φύσιν ἑκάτερος, οὐ τὴν αὐτήν. αἱ μὲν οὖν περὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ ἀκρατῆ ἀπορίαι, περὶ τοῦ βίᾳ πράττειν, ἢ ἀμφοτέρους, ἢ τὸν ἕτερον. ὥστε ἢ μὴ ἑκόντας, ἢ ἅμα βίᾳ καὶ ἄκοντας· εἰ δὲ τὸ βίᾳ ἑκούσιον, ἅμα ἑκόντας καὶ ἄκοντας πράττειν· σχεδὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον ἡμῖν ὡς ἀπαντητέον. λέγονται δὲ κατὰ ἄλλον τρόπον βίᾳ καὶ ἀναγκασθέντες πρᾶξαι, οὐ διαφωνοῦντος τοῦ λόγου καὶ τῆς ὀρέξεως, ὅταν πράττωσιν ὃ καὶ λυπηρὸν καὶ φαῦλον ὑπολαμβάνουσιν· ἀλλ' ἂν μὴ τοῦτο πράττωσι, πληγαὶ ἢ θάνατοι ὦσι. ταῦτα γάρ φασιν ἀναγκασθέντες πρᾶξαι, ἢ οὔ. ἀλλὰ πάντες ποιοῦσιν αὐτὸ τοῦτο. ἔξεστι γὰρ μὴ ποιεῖν, ἀλλ' ἐκεῖνο ὑπομεῖναι τὸ πάθος. ἔτι ἴσως τούτων τὰ μὲν φαίη τις ἄν, τὰ δ' οὔ. ὅσα μὲν γὰρ ἐφ' ἑαυτῷ τῶν τοιούτων μὴ ὑπάρξαι ἢ ὑπάρξαι * δεῖ, ὅσα πράττει ἃ μὴ βούλεται, ἑκὼν πράττει, καὶ οὐ βίᾳ· ὅσα δὲ μὴ ἐφ' αὑτῷ, τῶν τοιούτων βίᾳ πως, οὐ μέντοι γ' ἁπλῶς, ὅτι οὐκ αὐτὸ τοῦτο προαιρεῖται ὃ πράττει, ἀλλ' οὗ ἕνεκα, ἐπεὶ καὶ ἐν τούτοις ἐστί τις διαφορά. εἰ γὰρ ἵνα μὴ λάβῃ * ψηλαφῶν, ἀποκτείνῃ, γελοῖος ἂν εἴη, εἰ λέγοι ὅτι βίᾳ καὶ ἀναγκαζόμενος. ἀλλὰ δεῖ μεῖζον κακὸν καὶ λυπηρότερον εἶναι, ὃ πείσεται μὴ ποιήσας· οὕτω γὰρ ἀναγκαζόμενος, καὶ μὴ βίᾳ πράξει, ἢ οὐ φύσει, ὅταν κακὸν ἀγαθοῦ ἕνεκα, ἢ μείζονος κακοῦ ἀπολύσεως πράττῃ, καὶ ἄκων γε· οὐ γὰρ ἐφ' αὑτῷ ταῦτα. διὸ καὶ τὸν ἔρωτα πολλοὶ ἀκούσιον τιθέασι, καὶ θυμοὺς ἐνίους καὶ τὰ φυσικά· ὅτι ἰσχυρὰ καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν, καὶ συγγνώμην ἔχομεν ὡς πεφυκότα βιάζεσθαι τὴν φύσιν. καὶ μᾶλλον ἂν δόξειε βίᾳ καὶ ἄκων πράττειν, ἵνα μὴ ἀλγῇ ἰσχυρῶς, ἢ ἵνα μὴ ἠρέμα, καὶ ὅλως ἵνα μὴ χαίρῃ. τὸ γὰρ ἐφ' αὑτῷ, εἰς ὃ ἀνάγεται ὅλον, τοῦτό ἐστιν, ὃ ἡ αὐτοῦ φύσις οἵα τε φέρειν· ὃ δὲ μὴ οἵα τε, μηδ' ἐστὶ τῆς ἐκείνου φύσει ὀρέξεως ἢ λογισμοῦ, οὐκ ἐφ' αὑτῷ· διὸ καὶ τοὺς ἐνθουσιῶντας, καὶ προλέγοντας, καίπερ διανοίας ἔργον ποιοῦντας, ὅμως οὔ φαμεν ἐφ' αὑτοῖς εἶναι, οὔτ' εἰπεῖν ἃ εἶπον, οὔτε πρᾶξαι ἃ ἔπραξαν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δι' ἐπιθυμίαν· ὥστε καὶ διάνοιαί τινες καὶ πάθη οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἰσιν, ἢ πράξεις αἱ κατὰ τὰς τοιαύτας διανοίας καὶ λογισμούς. ἀλλ' ὥσπερ Φιλόλαος ἔφη, εἶναί τινας λόγους κρείττους ἡμῶν·

* Totum locũ ſic diſtinximus qui antè perturbatiſſimè edebatur. Interpres quæ in eius verſ. his incluſa ſunt notis [ ] non verterat.

* γ. δεῖ. Sanè δεῖ ferri nõ poteſt: éſtque ſuſpectus locus.

* Suſpecta vox, niſi ſic locum accipias. *Nam ſi quis alius metuens ne rei quam contrectabat, furtum faceres, occiderit.*

A re optata: ſed & dolore afficitur, quippe qui metuat neceſſariò, propter conſcientiam malè facti. Itaque dicere, vi vtrumque agere, à ratione non eſt alienum: vterque enim, ſi ſpectes in altero appetitum, in altero rationem, agit inuitus. Nam cùm diuiſa ſint hæc duo, alterũ ab altero extruditur. Quoniam autẽ in aliqua animi parte id manifeſtò contingit: ſolet id ad totum animum transferri. Atqui de partibus quidem eius dici id poteſt: cæterùm animus totus tam incontinentis quàm continentis, ſponte ſua agit: vi verò neuter: ſed aliquid tantùm quod ipſis ineſt: vtrumque autem eorum *quæ pugnent inuicem*, à natura habemus. Nam & ratio naturâ nobis ineſt ad imperandum: ſi enim aliquẽ ita

B vt natus eſt, eſſe ſiueris, modò debilis aut mutilus nulla ſui parte fiat, inerit ei ratio: & cupiditas: ſtatim enim vt editus eſt aliquis in lucem, eum comitatur, eique ineſt. Atque his ferè duobus à natura quippiã ineſſe determinamus: eo ſcilicet quod ſtatim à natiuitate ineſt, & quod generatione exiſtẽte facilè conſequimur, vt ſenectus, canities, ac alia id genus. Itaque non ſecundùm naturam facit alteruter, ſed ſecundùm naturam ſimpliciter: ſed nõ eandem. Quæſtionibus igitur de temperante intẽperanteque, vtrùm vi & non volens agat alter, aut vterque, aut vi ſimul, inuitique ambo: & ſi vis voluntaria ſit, nũ volentes ſimul, nolentéſque agant, ex dictis hactenus occurrendum. Verùm & aliter

C vi coactique agere dicuntur, non diſſentientibus inter ſe mutuo ratione & cupiditate, quando ſcilicet id faciunt, quod moleſtum quidem & friuolũ indicant: ſed neglectum, damnum aut mortem inferat: hæc enim omnes, aut coactos facere aiunt, aut non. Faciunt autem omnes: nam omittere quidem licet, ſed ferendum incommodum. Verùm ex his alia quidem violenta, alia verò non violenta fortè quis dixerit. Quæcumque enim eorum, per quæ vel facere, vel non facere, penes ipſum eſt, etiamſi non volens facit, tamen & facere ſponte dicitur, & non vi: quæ verò penes ipſum non ſunt: vi quodammodo, ſed non ſimpliciter fieri dicuntur, eò quòd non illud i-

D pſum eligit, ſed alicuius gratia agit. Verùm in his eſt quoddam diſcrimen. Nam ridiculus fuerit, ſi vt contactus quis vitaret, occidiſſet alterum, vi ſe id coactúmque feciſſe dicat: maius enim acerbiuſque malum oportet non facienti propoſitum ſit. Sic enim coactus, & non vi faciet, ſcilicet quando malum boni gratia, vel ob maioris mali repulſionem agit, idque inuitus. Neque enim penes ipſum hæc ſunt: quocirca & amorem, & iras quaſdam, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria connumerant, quia violenta nimis, & ſupra naturam ſunt. Vnde & veniam merentur, eo quod vi cogere naturam ſoleant. Sed & magis vi inuitúſque facere videtur, qui facit, ne vehementius aut leniter do-

E leat, vel etiam ne gaudeat. Nam ad ipſum refertur vniuerſum, quod ferendo natura eſt. Verùm quæ neque naturalis cupiditatis, nec rationis ſunt, non debẽt penes ipſum eſſe cenſeri: quamobrẽ phanatici, & qui futura prædicũt, quãlibet intellectus opus faciunt, non tamẽ id penes ipſos eſſe aſſeueramus, neque vt faciãt quæ fecerunt, neque vt dicãt quæ dixerũt. Sed & nec per cupiditatem. Itaque & intellectus quidã affectuſque, aut actiones ſecundum eiuſmodi rationes, & intelligentias, in noſtra poteſtate non ſunt. Sed quemadmodum Philolaus inquit, Rationes quædam ſunt nobis potentiores:

Ergo voluntariorum ac inuoluntariorum conſideratio, eorum quæ vi eueniunt, tractatui iungenda eſt: atque hæc ita ſint inter ſeſe diſtincta. Nam qui ſpontaneum maximè interpellant, ad id ſe coactos dicent, vt in eam animi ſententiam venirent.

A * ὡς τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον, καὶ πρὸς τὸ βίᾳ ἤδη σκέψασθαι. τοῦτο μὲν οὕτω διῃρήσθω. οἱ γὰρ μάλιστ᾽ ἐμποδίζοντες τὸ ἑκούσιον, ὡς βίᾳ πράττοντες, ἀλλ᾽ ἑκόντες.

* χ. ὡς δὲ ἑκ. καὶ ἀκ. καὶ πρὸς τὸ βίᾳ ἴδιον σκέψασθαι, τοῦτο μὲν οὕτω διῃρήσθω.

CAPVT IX.

Voluntarium eorum eſſe docet, quæ iuxta intellectum fiũt: De duplici item faciendi modo.

ET quia finem id iam habet, & volũtarium, nec cupiditate nec electione terminatum eſt, reliquum eſt vt ea quæ iuxta intellectum fiunt, determinentur. Videtur autem inuoluntario cõtrarium eſſe voluntarium, &, quod cuiuſque gratia ſciens quis facit. Interdum enim nouit quòd pater ſit, nõ tamẽ quòd occidat, ſed ſeruet potiùs: vt Peliades, petebant quidem poculum, ſed vt amatoriũ, & vino plenum: id verò venenum erat. Ignorãs autem quem, cui, & quid, ex ignorantia, non per accidens agere dicitur. Quod autem ab ignorãte tali fit, inuoluntarium eſt: ergo voluntarium cõtrarium eſt. Quæ igitur penes ipſum ſunt, vt facere omittat, facit non ignorans, & per ſe, ea vtique voluntaria ſunt, & voluntarium id ipſum eſt: quæ verò ignorans, ex eo quòd ignorat, ea inuitus facit. Porrò quia ſcire & intelligere bifariàm capiuntur, vel vt habeatur, vel vt vſurpetur ſcientia, qui habens nõ vtitur, interdum ignorãs meritò dicitur, interdum verò nequaquam, velut ſi per negligentiã non vtitur. Similiter & is vituperetur, qui vel faciliũ vel neceſſariorum peritiam, & per negligentiã aut dolorem aliquem, voluptatémque non veſtiget. Hæc loco huic inſerenda videbantur. De volũtario igitur & inuoluntario hoc modo determinatum ſit.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ὅτι τῇ διανοίᾳ τὸ ἑκούσιον ὥρισται. καὶ ὅτι τὸ εἰδέναι καὶ ἐπίστασθαι διττόν.

ΕΠεὶ δὲ τοῦτ᾽ ἔχει τὸ τέλος, καὶ οὔτε τῇ ὀρέξει, οὔτε τῇ προαιρέσει τὸ ἑκούσιον ὥρισται, λοιπὸν δὴ ὁρίσασθαι τὰ κατὰ τὴν διάνοιαν. δοκεῖ δὴ ἐναντίον εἶναι τὸ ἑκούσιον τῷ ἀ- Nic.l.3.c.1.
B κουσίῳ, καὶ τὸ εἰδότα, ἢ ὅ, ἢ οὗ ἕνεκα. ἐνίοτε γὰρ οἶδε μὲν ὅτι πατὴρ, ἀλλ᾽ οὐχ ἵνα ἀποκτείνῃ, ἀλλ᾽ ἵνα σώσῃ, ὥσπερ αἱ Πελιάδες ἤτουν· ὡς ὅτι] μὲν πόμα, ἀλλ᾽ ὡς φίλτρον καὶ οἶνον· τὸ δ᾽ ἦν κώνειον. τῷ δ᾽ ἀγνοοῦντι καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὃ, δι᾽ ἄγνοιαν μὴ κατὰ συμβεβηκός. τὸ δὲ δι᾽ ἄγνοιαν, καὶ ὃ, καὶ ᾧ, καὶ ὃν, ἀκούσιον. τὸ ἐναντίον ἄρα ἑκούσιον. ὅσα μὲν οὖν ἐφ᾽ ἑαυτῷ ὂν μὴ πράττειν, πράττει μὴ ἀγνοῶν, καὶ δι᾽ αὐτὸν, ἑκούσια ταῦτ᾽ ἀνάγκη εἶναι, καὶ τὸ ἑκούσιον τοῦτ᾽ ἐστίν· ὅσα δ᾽ ἀγνοῶν, καὶ διὰ τὸ ἀγνοεῖν, ἄκων. ἐπεὶ δὲ τὸ ἐπίστασθαι καὶ τὸ εἰδέναι διττὸν, ἓν μὲν τὸ ἔχειν, ἓν δὲ τὸ χρῆσθαι τῇ ἐπιστήμῃ, ὁ ἔχων, μὴ χρώμενος δὲ, ἔστι μὲν ὡς δικαίως ἀγνοῶν λέγοιτο. ἔστι δ᾽ ὡς οὐ δι-
C καίως. οἷον εἰ δι᾽ ἀμέλειαν μὴ ἐχρῆτο. ὁμοίως δὲ καὶ μὴ ἔχων τις ψέγοιτο ἄν, εἰ ὃ ῥᾴδιον ἢ ἀναγκαῖον ἦν, μὴ ἔχει δι᾽ ἀμέλειαν ἢ ἡδονὴν ἢ λύπην. ταῦτ᾽ οὖν προσδιοριστέον. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον.

CAPVT X.

Docet delectum ex opinione & voluntate coniunctu conſtare.

DE electione verò deinceps dicemus, expoſitis primùm nonnullis quæſtionibus. Ambigat enim fortaſſe quis, in quo genere oriantur, tum in quali conſtituenda ſint, aut, eadémne aut diuerſa ſint voluntarium & inuoluntarium. Maximè verò quidam aſſeuerant, & quærenti etiam ita forte videri queat, electionem ex duobus his alterum eſſe, ſcilicet aut opinionem, aut appetitum: vtraque enim conſectanea videntur. Verùm appetitum non eſſe, patet ex eo quòd eum aut voluntatem, aut cupiditatem, aut iram eſſe neceſſum ſit: nemo quippe niſi horum aliquid patiens appetit. Ira porrò cupiditáſque, etiam feris ineſt, electio verò nequaquam: & tamen quibus hæc ambo inſunt, multa abſque ira cupiditatéque eligunt: ſed dum paſſionibus adfliguntur, non eligunt, ſed tolerãt. Præterea, cupiditati iræque ſemper dolor iungitur: multa verò nos abſque dolore eligimus. Voluntas inſuper & electio idem non ſunt: volunt enim interdum etiã ea homines, quæ impoſſibilia norunt, vt omnibus hominibus imperare, immortalẽ eſſe, id quod nemo ſciẽs impoſſibile elegerit: & in vniuerſum, quæ & ſi non per ſe, ſed ſibi tamen impoſſibilia vel factu, vel omiſſu norit: vnde manifeſtum, electionem eſſe rerum penes nos ſitarum.

ΚΕΦΑΛ. ί.

Ὅτι οὔτε δόξα οὔτε βούλησίς ἐστι προαίρεσις, ἀλλ᾽ ὡς ἑκάτερον.

ΠΕρὶ δὲ προαιρέσεως μετὰ τοῦτο λέγωμεν, διαπορήσαντες πρῶτον τῷ λόγῳ περὶ αὐτῆς. διστάσειε γὰρ Nicom.l.1.c.4. Mag l.1.c.18.
D ἄν τις ἐν ᾧ γένει πέφυκε, καὶ ἐν ποίῳ θεῖναι αὐτὴν χρή, καὶ πότερον οὐ ταὐτὸ τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ προαιρετὸν, ἢ ταὐτό ἐστι· μάλιστα δὲ λέγεται παρά τινων, * καὶ ζητοῦντ᾽· δόξειε δ᾽ ἂν δυοῖν εἶναι θάτερον ἡ προαίρεσις, ἤτοι δόξα, ἢ ὄρεξις· ἀμφότερα γὰρ φαίνεται παρακολουθοῦντα. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ὄρεξις, φανερόν. ἢ γὰρ βούλησις ἂν εἴη, ἢ ἐπιθυμία, ἢ θυμός· οὐδεὶς γὰρ ὀρέγεται μηδὲν πεπονθὼς τούτων. θυμὸς μὲν οὖν καὶ ἐπιθυμία καὶ τοῖς θηρίοις ὑπάρχει, προαίρεσις δ᾽ οὔ. ἔτι δὲ καὶ οἷς ὑπάρχει ἀμφότερα ταῦτα, πολλὰ καὶ ἄνευ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας προαιροῦν-
E ται, καὶ ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες οὐ προαιροῦνται, ἀλλὰ καρτεροῦσιν. ἔτι ἐπιθυμία μὲν καὶ θυμὸς ἀεὶ μετὰ λύπης· προαιρούμεθα δὲ πολλὰ καὶ ἄνευ λύπης. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησις καὶ προαίρεσις ταὐτόν. βούλονται μὲν γὰρ ἔνια καὶ τῶν ἀδυνάτων εἰδότες, οἷον βασιλεύειν τε πάντων ἀνθρώπων, καὶ ἀθάνατοι εἶναι, προαιρεῖται δ᾽ οὐδείς· μὴ ἀγνοῶν ὅτι ἀδύνατον· οὐδ᾽ ὅλως ὃ δυνατὸν μὲν, μὴ ἐφ᾽ αὑτῷ δ᾽ οἴεται πρᾶξαι ἢ μὴ πρᾶξαι. ὥστε τοῦτο μὲν φανερὸν, ὅτι ἀνάγκη τὸ προαιρετὸν τῶν ἐφ᾽ αὑτῷ τι εἶναι.

* Interpr. καὶ ζητοῦσιν δόξειεν ἂν δ.

ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι οὐδὲ δόξα, οὐδ᾽ ἁπλῶς εἴ τις οἴεταί A τι. τῶν γὰρ ἐφ᾽ αὑτῷ τι εἶναι, ὃ προαιρετόν. δοξάζομεν δὲ πολλὰ καὶ τῶν οὐκ ὄντων ἐφ᾽ ἡμῖν, οἷον τὴν διάμετρον σύμμετρον. ἔτι οὐκ ἔστι προαίρεσις ἀληθὴς ἢ ψευδής. * οὐδὲ δὴ ἡ τῶν ἐφ᾽ αὑτῷ ὄντων πρακτῶν δόξαν ᾗ τυγχάνομεν οἰόμενοι δεῖν τι πράττειν ἢ ἀπράττειν. κοινὸν δὲ περὶ δόξης τοῦτο καὶ βουλήσεως· οὐθεὶς γὰρ τέλος οὐδὲν προαιρεῖται, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὸ τέλος· λέγω δὲ οἷον οὐθεὶς ὑγιαίνειν προαιρεῖται, ἀλλὰ περιπατεῖν ἢ καθῆσθαι τοῦ ὑγιαίνειν ἕνεκα· οὐδ᾽ εὐδαιμονεῖν, ἀλλὰ χρηματίζεσθαι, ἢ κινδυνεύειν τοῦ εὐδαιμονεῖν ἕνεκα· καὶ ὅλως δηλοῖ ἀεὶ προαιρούμενος τί τε, καὶ τίνος ἕνεκα προαιρεῖται. ἔστι δὲ τὸ μὲν B τίνος, οὗ ἕνεκα προαιρεῖται ἄλλο· τὸ δὲ τί, ὃ προαιρεῖται ἕνεκα ἄλλου. βούλεται δέ γε μάλιστα τὸ τέλος, καὶ δοξάζει δεῖν καὶ ὑγιαίνειν καὶ εὖ πράττειν. ὥστε φανερὸν διὰ τούτων, ὅτι ἄλλο καὶ δόξης καὶ βουλήσεως. βούλεσθαι μὲν καὶ δόξα μάλιστα τοῦ τέλους· προαίρεσις δ᾽ οὐκ ἔστιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν οὔτε βούλησις οὔτε δόξα, οὔθ᾽ ὑπόληψις ἁπλῶς ἡ προαίρεσις· τί δὲ διαφέρει τούτων, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἑκούσιον. ἅμα δὲ δῆλον ἔσται, καὶ τί ἐστι προαίρεσις. ἔστι δὴ τῶν δυνατῶν καὶ εἶναι καὶ μή, τὰ μὲν τοιαῦτα, ὥστε ἐνδέχεσθαι βουλεύσασθαι περὶ αὐτῶν· περὶ ἐνίων δ᾽ οὐκ ἐνδέχεται. τὰ μὲν γὰρ δυνατά ἐστι καὶ εἶναι C καὶ μὴ εἶναι· ἀλλ᾽ οὐκ ἐφ᾽ ἡμῖν αὐτῶν ἡ γένεσίς ἐστιν, ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ φύσιν, τὰ δὲ δι᾽ ἄλλας αἰτίας γίνεται· περὶ ὧν οὐδεὶς ἂν ἐγχειρήσειε βουλεύεσθαι μὴ ἀγνοῶν· περὶ ὧν δ᾽ ἐνδέχεται μὴ μόνον τὸ εἶναι καὶ μή, ἀλλὰ καὶ τὸ βουλεύσασθαι τοῖς ἀνθρώποις· ταῦτα δ᾽ ἐστὶν ὅσα ἐφ᾽ ἡμῖν ἐστι πρᾶξαι ἢ μὴ πρᾶξαι. διὸ οὐ βουλευόμεθα περὶ τῶν ἐν Ἰνδοῖς, οὐδὲ πῶς ἂν ὁ κύκλος τετραγωνισθείη· τὰ μὲν γὰρ οὐκ ἐφ᾽ ἡμῖν· τὸ δ᾽ ὅλως οὐ πρακτόν· ἀλλ᾽ οὐδὲ περὶ τῶν ἐν ἡμῖν πρακτῶν περὶ ἁπάντων. καὶ δῆλον ὅτι οὐδὲ δόξα ἁπλῶς ἡ προαίρεσίς ἐστιν. τὰ δὲ προαιρετὰ καὶ πρακτά, τῶν ἐφ᾽ ἡμῖν ὄντων ἐστί. διὸ καὶ ἀπορήσειεν ἄν τις, τί δή ποθ᾽ οἱ μὲν ἰατροὶ βουλεύονται περὶ ὧν ἔχουσι τὴν D ἐπιστήμην, οἱ δὲ γραμματικοὶ οὔ; αἴτιον δ᾽ ὅτι διχῇ γινομένης τῆς ἁμαρτίας (ἢ γὰρ λογιζόμενοι ἁμαρτάνομεν, ἢ κατὰ τὴν αἴσθησιν αὐτὸ δρῶντες) ἐν μὲν τῇ ἰατρικῇ ἀμφοτέρως ἐνδέχεται ἁμαρτεῖν, ἐν δὲ τῇ γραμματικῇ κατὰ τὴν αἴσθησιν καὶ πρᾶξιν, ἣν ἂν σκοπῶσιν, εἰς ἄπειρον ἥξουσι. ἐπεὶ οὖν οὔτε δόξα οὔτε βούλησίς ἐστι προαίρεσις, ἐστὶν ὡς ἑκάτερον, οὐδ᾽ ἄμφω. ἐξαίφνης γὰρ προαιρεῖται μὲν οὐδείς, δοκεῖ δὲ πράττειν καὶ βούλεται. ὡς ἐξ ἀμφοῖν ἄρα. ἄμφω γὰρ ὑπάρχει τῷ προαιρουμένῳ ταῦτα. ἀλλὰ πῶς ἐκ τούτων σκεπτέον; δηλοῖ δέ πως καὶ τὸ ὄνομα αὐτό. * ἡ γὰρ προαίρεσις μέν ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς E δέ, ἀλλ᾽ ἑτέρου πρὸς ἕτερον· τοῦτο δὲ οὐχ οἷόν τε ἄνευ σκέψεως καὶ βουλῆς. διὸ ἐκ δόξης βουλευτικῆς ἐστιν ἡ προαίρεσις. περὶ μὲν δὴ τοῦ τέλους οὐδεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτο κεῖται πᾶσι. περὶ δὲ τῶν εἰς τοῦτο τεινόντων, πότερον τόδε ἢ τόδε συντείνει, * ἢ δὲ δογματου τοῦτο πῶς ἔσται. βουλευόμεθα δὲ πάντως τοῦτο, ἕως ἂν εἰς ἡμᾶς ἀναγάγωμεν τῆς γενέσεως τὴν ἀρχήν. εἰ δὲ προαιρεῖται μὲν μηδείς, μὴ παρασκευασάμενος μηδὲ βουλευσάμενος, ἢ χεῖρον ἢ βέλτιον· * βούλεται δ᾽ ὅσα ἐφ᾽ ἡμῖν ἐστι τῶν δυνατῶν εἶναι, * καὶ μὴ τῶν πρὸς τὸ τέλος, δῆλον ὅτι ἡ προαίρεσις μέν ἐστιν ὄρεξις τῶν ἐφ᾽ αὑτῷ βουλευτική.

* Int οὐδὲ δὴ ἡ τῶν ἐφ᾽ αὑτῷ ὄντ. πρ. δόξα, ᾗ τυγχ.

* Lego, ἡ γὰρ προαίρεσις, αἵρεσις μὲν ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς δὲ, ἀλλ᾽ ἑτέρου πρὸ ἑτέρου. Vide Nic. l. 3. c. 4. in fine. & Magn. l. 1. c. 18.

* Lege, ἢ δεδογμένου τοῦτο πῶς ἔσται. h. e. aut vbi aliquid eſt conſtitutum, qua ratione effici id queat.

* Lego βουλεύεται: & illa καὶ μὴ τῶν πρὸς τὸ τέλος, menda non carent.

A Similiter clarum, nec opinionem eſſe, neque ſimpliciter, ſi quis aliquid putet, cùm eligibile eiuſmodi quid ſit, quod viribus noſtris paretur. Multa verò opinione concipiunt, quæ penes nos nõ ſunt, vt diametrum commenſurabilem. Porrò nec vera eſt, nec falſa electio, ſed & nec rerum penes nos ſitarum opinio, qua faciendum aliquid vel non faciendum arbitramur. Commune verò id eſt, de opinione, & voluntate. Nemo enim finem, ſed ea quæ fini conſequendo conferunt, eligit: quemadmodum nemo ſanum eſſe, ſed ambulare, ſedere, ſanitatis gratia. Neque felicitate potiri quiſpiam eligit, ſed quæſtus ſtudium, & periclitationes felicitatis adipiſcendæ gratia. Et in vniuerſum decla- B rat ſemper eligens, quid cuiuſve gratia eligat: eſt enim aliud id cuius gratia, & quod gratia alterius eligit. Vult autem maximè finem, vt in pretio, & ſanum eſſe, feliciter beatéque viuere. Itaque patet, aliam & opinionis & voluntatis rationem eſſe. Voluntas enim & opinio maximè finem ſpectant, quod non facit electio. Ergo electionem patet, nec voluntatem, nec opinionem, nec ſimpliciter vllam animi perceptionem eſſe: quo ſimul elucet, & quid ſit, quidve ab iis differat, ac vt ſe ad voluntarium habeat. Porrò poſſibiliũ eſſe, aut non eſſe, alia eiuſmodi ſunt, vt de iis ſuſcipiatur deliberatio, alia verò vt non ſuſcipiatur. Quorum enim generatio penes nos non eſt, etiam ſi fieri, nõ C fieri, poſſint: ſed quæ vel natura, vel aliis ex cauſis fiunt, de iis ſciens nemo conſultare inſtituat. Verùm quæ non tantùm fieri, non fieri, poſſunt, ſed in conſultationem etiam venire ſolent, ea ſunt, quæ pro arbitrio facere, non facere, poſſumus: quapropter non de remotis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nam illa ad nos non ſpectãt, hoc verò fieri nequit. Sed & nec de omnibus quæ à nobis queant fieri. Vnde manifeſtum, nec opinione ſimpliciter electionem eſſe, eligibilia verò etiam agibilia, rerum ſcilicet penes nos exiſtentiũ. Proinde miretur fortè quis, quo pacto medici, quę ſcientia cõplectuntur, in deliberationem ponant, cùm id non faciat grammaticus. Ratio eius ex co- D conſtat, quòd aut ratiocinando, aut ſenſu error omnis cõmittatur, quorum vtrumque in medicina contingit, in grammaticis verò iuxta ſenſum, & actionem, quam ſpectant, in infinitũ progrediũtur. Quoniam igitur neque opinio, neque voluntas eſt electio, eſt certè velut vtrumque, & non ambo. Ex improuiſo.n. nemo eligit, ſed cùm faciẽdum videtur, conſpirátque voluntas: quæ cùm ambo eligẽti inſint, vtroque conſtabit electio. Conſiderãdum autem, quomodo inſint hæc, idque ex ipſo nomine primùm. Nam electio non ſimpliciter [illegible], ſed alterius ad alterum. Vnde conſiderationem, conſiliúmque requirit: & proinde ex opinione conſultatiua conſtituetur. Neque enim de fine E qui rebus omnibus quidam propoſitus eſt, ſed de iis quæ ad finem, ſuſcipitur conſultatio. Id verò omnes conſultamus, donec ad nos tranſtulerimus generationis principium. Quòd ſi nemo eligit, niſi re priùs conſultata, expenſáque, melius ſit an deterius, volunt autem quæ poſſibilia nobis ſunt, non quæ ad finem, erit electio, cupiditas rerum penes nos ſitarum deliberatiua.

enimvero omnes, quæ eligimus, eadem volumus, nec tamen quæ volumus, omnia eligimus. Porrò deliberatiuam facultatem voco, cuius principium eſt conſultatio, quæ & concupiſcit id quod vtile decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati, aut homini electio ineſt, eò quòd nec conſultare, nec cauſam quare quid eueniat, iudicare queat. Opinationem tamen faciendumne quippiam ſit, nihil vetat pluribus ineſſe, ſed ratione perſpicere, nequaquam. Animæ enim pars deliberatiua, rationes cauſáſque veſtigat. Nam ſi cuius gratia, vna ex cauſis exiſtit, (nam quare quid, cauſa eſt, & id, cuius gratia quid eſt, aut fit: vt profectionis, facultatum comportatio, quandoquidem eius gratia proficiſcuntur) conſtat, eos qui propoſito fine carent, conſultationi parum idoneos eſſe. Quapropter cùm quis facit, aut negligit, quæ penes nos ſunt vt faciamus, vel non faciamus, idque non ignoranter, volens vtique, aut facit, aut non facit. Cæterùm multa eiuſmodi citra conſultationem præcogitationémque agimus. Vnde neceſſum, omne eligibile voluntarium eſſe, non autem voluntarium ſtatim eligibile: item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria ſunt, non autem voluntaria omnia iuxta electionem. Similiter ex his manifeſtum, affectiones rectè in voluntarias, inuoluntarias, & conſultatas diſtribui: quæ etſi non ſint accurata, veritatem tamen modo aliquo attingunt: verùm deinceps de his in tractatu de iuſtis. Electionem igitur nec voluntatem ſimpliciter, nec opinionem eſſe patet, ſed opinionem cum appetitione, quando ex conſultatione concurrunt. Et quia conſultantes omnes gratia alicuius conſultant, & ſcopum habent præfixum certum, quoniam reſpiciunt vtile, de fine quidem nemo deliberat, qui principium eſt, & fundamentum: quemadmodum in contemplatiuis ſcientiis hypotheſes, de quibus breuiter ſub principium, verùm in Analyticis accuratè diſſeruimus. Cæterùm conſideratio de iis quæ ad finem ducunt, partim artificioſa, partim verò inartificialis apud omnes eſt: vt, bellum gerant necne, his quibus hoc in conſultatione eſt. Obuium autem magis eſt, quapropter id eſt cuius gratia conſultatio exiſtit, vt opes, vt voluptas, aut aliquid aliud huiuſmodi quodcumque finis eſt vice: nam conſulit, quiſquis conſilium capit, vel finem rectene perſpexerit, conſtitueritque: tendit enim eò conſulēdo, quomodo hic finis in ipſum adducatur, vel quomodo ipſe perduci in finem poſſit. Finis autem ſemper natura bonus eſt, de quo & particulariter conſultant, medicus de remedio adhibendo, dux de caſtrorum metatione; quibus finis propoſitus eſt bonum, id ſcilicet quod ſimpliciter optimum. Verùm quod præter naturam eſt, ex aliqua peruerſitate, non id quidem verè, ſed apparens bonum eſt. Cuius rei cauſa eſt, quod entium quorundam vſus, non niſi iis quibus facta natura ſunt, applicari poteſt, vt ſunt viſibilia: neque enim videre licet, quorum viſio non ſit, neque audire, quorum nulla auditio. Sed per ſcientiam etiam ea quorum ſcientia non eſt, poſſunt fieri. Neque enim æqualiter ſanitatis morbique eadem eſt ſcientia, ſed illius quidem, iuxta, huius autem præter naturam. Sic & voluntas ſecundùm quidem naturam boni eſt, præter naturam verò mali: & vult natura quidem bonum: præter naturam verò, & ex mentis quadam euerſione, malum. Verùm cuiuſque

A ἅπαντες γὰρ * βουλόμεθα ἃ καὶ προαιρούμεθα· οὐ μέντοι γε ἃ βουλόμεθα, πάντα προαιρούμεθα. λέγω δὲ βουλευτικὴν, ἧς ἀρχὴ καὶ αἰτία βούλευσίς ἐστι, καὶ ὀρέγεται διὰ τὸ βουλεύσασθαι. διὸ οὔτε ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἐστὶν ἡ προαίρεσις, οὔτε ἐν πάσῃ ἡλικίᾳ, οὔτε πάντως ἔχοντος ἀνθρώπου. οὐδὲ γὰρ τὸ βουλεύσασθαι, οὐδ᾽ ὑπόληψις τοῦ διὰ τί, ἀλλὰ δοξάσαι μὲν εἰ ποιητέον οὐδὲν κωλύει πολλοῖς ὑπάρχειν. τὸ δὲ διὰ λογισμοῦ ἐκεῖ. ἔστι γὰρ βουλευτικὸν τῆς ψυχῆς τὸ θεωρητικὸν αἰτίας τινός. ἓν γὰρ οὗ ἕνεκα μία τῶν αἰτιῶν ἐστί (τὸ μὲν γὰρ διότι, αἰτία· οὗ δ᾽ ἕνεκα ἐστὶν ἢ γίγνεταί τι, τοῦτ᾽ αἴτιον φαμὲν εἶναι) οἷον τοῦ βαδίζειν ἡ κομιδὴ τῶν χρημάτων, εἰ τούτου B ἕνεκα βαδίζει.) διὸ οἷς μηθεὶς κεῖται σκοπὸς, οὐ βουλευτικοί. ὥστ᾽ ἐπεὶ τὸ μὲν ἐφ᾽ αὐτῷ ὂν ἢ πράττειν ἢ μὴ πράττειν, ἐάν τις πράττῃ ἢ ἀπρακτῇ, δι᾽ αὐτὸν καὶ μὴ δι᾽ ἄγνοιαν, ἑκὼν πράττει ἢ ἀπρακτεῖ· πολλὰ δὲ τῶν τοιούτων πράττομεν οὐ βουλευσάμενοι, οὐδὲ προνοήσαντες· ἀνάγκη τὸ μὲν προαιρετὸν, ἅπαν ἑκούσιον εἶναι, τὸ δ᾽ ἑκούσιον μὴ προαιρετόν. καὶ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν πάντα ἑκούσια εἶναι, τὰ δ᾽ ἑκούσια, μὴ πάντα κατὰ προαίρεσιν. ἅμα δ᾽ ἐκ τούτων φανερὸν καὶ ὅτι καλῶς διορίζονται οἱ τῶν παθημάτων τὰ μὲν ἑκούσια, τὰ δ᾽ ἀκούσια, τὰ δ᾽ ἐκ προνοίας νομοθετοῦν- C τες. εἰ γὰρ καὶ μὴ διακριβοῦσιν, ἀλλ᾽ ἅπτονταί γέ πῃ τῆς ἀληθείας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐροῦμεν ἐν τῇ περὶ τῶν δικαίων ἐπισκέψει. ἡ δὲ προαίρεσις ὅτι οὔτε ἁπλῶς βούλησις, οὔτε δόξα ἐστὶ, δῆλον· ἀλλὰ δόξα τε καὶ ὄρεξις, ὅταν ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι συμπερανθῶσι. ἐπεὶ δὲ βουλεύεται ἀεὶ ὁ βουλευόμενος ἕνεκά τινος, καὶ ἔστι σκοπός τις ἀεὶ τῷ βουλευομένῳ, πρὸς ὃν σκοπεῖ τὸ συμφέρον, περὶ μὲν τοῦ τέλους οὐθεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτ᾽ ἐστὶν ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις, ὥσπερ ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις ὑποθέσεις. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν D ἐν μὲν τοῖς ἐν ἀρχῇ βραχέως, ἐν δὲ τοῖς ἀναλυτικοῖς δι᾽ ἀκριβείας. περὶ δὲ τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων, ἡ σκέψις καὶ μετὰ τέχνης καὶ ἄνευ τέχνης πᾶσίν ἐστιν, οἷον εἰ πολεμῶσιν ἢ μὴ πολεμῶσι τοῖς βουλευομένοις. ἐκ προτέρου δὲ μᾶλλον ἔσται τὸ δι᾽ οὗ, τουτέστι τὸ οὗ ἕνεκα, οἷον πλοῦτος ἢ ἡδονὴ, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον ὃ τυγχάνει οὗ ἕνεκα. βουλεύεται γὰρ ὁ βουλευόμενος, εἰ ἀπὸ τοῦ τέλους ἐσκέπται *, ὅτι ἐκεῖ συντείνει ὅπως εἰς αὐτὸν ἀγάγῃ, ἢ αὐτὸς δύναται πρὸς τὸ τέλος. τὸ δὲ τέλος ἐστὶ φύσει μὲν ἀεὶ ἀγαθὸν, καὶ περὶ οὗ κατὰ μέρος βουλεύονται· οἷον ἰατρὸς βουλεύσαιτο ἂν εἰ δώσει φάρμακον, καὶ στρατηγὸς ποῦ * στρατοπεδεύσηται. οἷς ἀγαθὸν τὸ τέλος, τὸ ἁπλῶς ἄριστόν ἐστι. E παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν, οὐ τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. αἴτιον δ᾽, ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν οὐκ ἔστιν ἐπ᾽ ἄλλῳ χρήσασθαι, ἢ πρὸς ἃ πέφυκεν, οἷον * ὄψει· οὐ γὰρ οἷόν τ᾽ ἰδεῖν οὗ μὴ ἐστὶν ὄψις, οὐδ᾽ ἀκοῦσαι οὗ μή ἐστιν ἀκοή· ἀλλὰ ἀπὸ ἐπιστήμης ποιῆσαι, οὗ μὴ ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη. οὐ γὰρ ὁμοίως τῆς ὑγιείας ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη καὶ νόσου, ἀλλὰ τῆς μὲν κατὰ φύσιν, τῆς δὲ παρὰ φύσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ βούλησις, φύσει μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι, παρὰ φύσιν δὲ τοῦ κακοῦ. καὶ βούλεται φύσει μὲν τὸ ἀγαθὸν, παρὰ φύσιν δὲ * καὶ διαστροφὴν καὶ τὸ κακόν. ἀλλὰ μὴν

* Lego βουλευόμεθα & iterum mox, ἃ βουλευόμεθα.

* γρ. ἐσκεπτημένος ἔσται.

* Fort ὄψει. Interpt. ὄψις vel ὅρασις. al. ὄψασθαι.

* γρ. ὃ κατὰ δ.

ἑκάστου ἡ φθορὰ καὶ διαστροφὴ οὐκ εἰς τὸ τυχόν, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία καὶ τὰ μεταξύ. οὐ γάρ ἐστιν ἐκβῆναι ἐκ τούτων, ἐπεὶ καὶ ἡ ἀπάτη οὐκ εἰς τὰ τυχόντα γίνεται, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία ὅσοις ἐστὶν ἐναντία, καὶ εἰς ταῦτα τῶν ἐναντίων ἃ κατὰ τὴν ἐπιστήμην ἐναντία ἐστίν. ἀνάγκη ἄρα* καὶ τὴν ἀπάτην καὶ τὴν προαίρεσιν ἀπὸ τοῦ μέσου ἐπὶ τὰ ἐναντία γίνεσθαι. ἐναντία δὲ τὸ μέσον, καὶ τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον. αἴτιον δὲ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ λυπηρόν. οὕτω γὰρ ἔχει ὥστε τῇ ψυχῇ φαίνεσθαι τὸ μὲν ἡδύ, ἀγαθόν, καὶ τὸ ἥδιον, ἄμεινον καὶ τὸ λυπηρόν, κακὸν καὶ τὸ λυπηρότερον, χεῖρον. ὥστε καὶ ἐκ τούτων δῆλον ὅτι περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία. περὶ μὲν γὰρ τὰ προαιρετὰ τυγχάνουσιν οὖσαι. ἡ δὲ προαίρεσις περὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ κακόν, καὶ τὰ φαινόμενα τοιαῦτα δὲ φύσει ἡδονὴ καὶ λύπη. ἀνάγκη τοίνυν ἐπεὶ ἀρετὴ μὲν ἡ ἠθική, αὐτή τε μεσότης ἐστί, καὶ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας πᾶσα· ἡ δὲ κακία ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει, καὶ περὶ ταὐτὰ τῇ ἀρετῇ, τὴν ἀρετὴν εἶναι τὴν ἠθικὴν ἕξιν προαιρετικὴν μεσότητος τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐν ἡδέσι καὶ λυπηροῖς, καθ' ὅσα ποιός τις λέγεται τὸ ἦθος, ἢ χαίρων, ἢ λυπούμενος. ὁ γὰρ* φιλόγλυκος ἢ φιλόπικρος, οὐ λέγεται ποιός τις τὸ ἦθος.

* κ. τὴν ἀπάτ.

* κ. φιλόγλυκυς

corruptio euerſióque non in quodlibet, ſed in contraria & media competit: hos enim limites tranſgredi non licet. Et quia error non in quælibet, ſed in contraria committitur, quibus contraria ſunt, tum in ea contraria, quæ iuxta ſcientiam opponuntur, neceſſum eſt & errorem & electionem à medio ad contraria ferri. Porrò contraria ſunt, medium, maius, & minus, eo quòd iucundum & triſte ſic habeant, vt ab anima iucundum quidem bonum iudicetur, iucundius verò, melius: & triſte, malum, & triſtius, deterius: vnde patet, circa voluptates & dolores, virtutes vitiáque verſari: circa eligibilia namque conſiſtunt. Electio autem circa bonum, malum, & apparentia, quæ naturâ ſunt voluptas & dolor, verſatur. Quoniam igitur ipſa virtus moralis ipſa mediocritas eſt, omniſque circa voluptates & dolores verſatur, vitium autem circa exceſſum & defectum, & ea prorſus, in quibus etiam virtus conſiſtit: neceſſum eſt, virtutem moralem, electiuam eſſe mediocritatis, quo ad nos, in iucundis & triſtibus, iuxta quæ qualis quiſque moribus dicitur, dolens gaudenſve. Dulce namque ſiue amarum diligens, non qualis quidem moribus dicitur.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Πότερον ἡ ἀρετὴ ἀναμάρτητον ποιεῖ τὴν προαίρεσιν ἢ τὸν λόγον.

Τούτων δὲ διωρισμένων, λέγωμεν πότερον ἡ ἀρετὴ ἀναμάρτητον ποιεῖ τὴν προαίρεσιν καὶ τὸ τέλος ὀρθόν, οὕτως, ὥστε οὗ ἕνεκα δεῖ προαιρεῖσθαι, ἢ ὥσπερ δοκεῖ τισι, τὸν λόγον· ἔστι δὲ τοῦτο ἐγκράτεια. αὕτη γὰρ οὐ διαφθείρει τὸν λόγον. ἔστι δ' ἀρετὴ καὶ ἐγκράτεια ἕτερον. λεκτέον δ' ὕστερον περὶ αὐτῶν· ἐπεὶ ὅσοις γε δοκεῖ τὸν λόγον ὀρθὸν παρέχειν ἡ ἀρετή, τοῦτο αἴτιον. ἡ μὲν ἐγκράτεια, τοιοῦτον. τῶν ἐπαινετῶν δ' ἡ ἐγκράτεια. λέγωμεν δὲ προαπορήσαντες. ἔστι γὰρ τὸν μὲν σκοπὸν ὀρθὸν εἶναι. ἐν δὲ τοῖς πρὸς τὸν σκοπὸν διαμαρτάνειν. ἔστι δὲ τὸν μὲν σκοπὸν ἡμαρτῆσθαι, τὰ δὲ πρὸς ἐκεῖνον περαίνοντα ὀρθῶς ἔχειν, καὶ μηδέτερον. πότερον δ' ἡ ἀρετὴ ποιεῖ τὸν σκοπόν, ἢ τὰ πρὸς τὸν σκοπόν; τιθέμεθα δὴ ὅτι τὸν σκοπόν. διότι τούτου οὐκ ἔστι συλλογισμός, οὐδὲ λόγος. ἀλλὰ δὴ ὥσπερ ἀρχὴ τοῦτο ὑποκείσθω. οὔτε γὰρ ἰατρὸς σκοπεῖ, εἰ δεῖ ὑγιαίνειν ἢ μή, ἀλλ' εἰ περιπατεῖν, ἢ μή. οὔτε ὁ γυμναστικός, εἰ δεῖ εὖ ἔχειν ἢ μή, ἀλλ' εἰ παλαῖσαι, ἢ μή. ὁμοίως δ' οὐδ' ἄλλη οὐδεμία περὶ τοῦ τέλους. ὥσπερ γὰρ ταῖς θεωρητικαῖς αἱ ὑποθέσεις ἀρχαί, οὕτω καὶ ταῖς ποιητικαῖς τὸ τέλος ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις. ἐπεὶ δὲ δεῖ τόδε ὑγιαίνειν, ἀνάγκη τοδὶ ὑπάρξαι εἰ ἔσται ἐκεῖνο, ὥσπερ ἐκεῖ εἰ ἔστι τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαί, ἀνάγκη τοδὶ εἶναι. τῆς μὲν οὖν νοήσεως ἀρχὴ τὸ τέλος, τῆς δὲ πράξεως ἡ τῆς νοήσεως τελευτή. εἰ οὖν πάσης ὀρθότητος ἢ ὁ λόγος, ἢ ἡ ἀρετὴ αἰτία, εἰ μὴ ὁ λόγος, διὰ τὴν ἀρετὴν ὀρθὸν ἂν εἴη τὸ τέλος, ἀλλ' οὐ τὰ πρὸς τὸ τέλος. τέλος δὲ ἔστι τὸ οὗ ἕνεκα. ἔστι γὰρ πᾶσα προαίρεσις τινός, καὶ ἕνεκά τινος. οὗ μὲν οὖν ἕνεκα τὸ μέσον ἐστίν, οὗ αἰτία ἡ ἀρετὴ τὸ προαιρεῖσθαι οὗ ἕνεκα. τὸ μὲν οὖν τυγχάνειν τούτων, ἄλλης δυνάμεως,

CAPVT XI.

Vtrùm virtus reddat electionem non peccabilem, an rationem abſoluat.

QVibus ita determinatis, diſpiciatur vtrùm virtus electionem reddat non peccabilem, finemque rectum, nempe, vt cuius gratia debeat, tantùm eligat: an, vt nonnullis videtur, rationem abſoluat: id quod temperantiam dicimus, quippe quæ rationem non euertit. Sed enim virtus & temperantia diſcernuntur ab inuicem: de quibus poſt erit dicẽdi locus. Quibus enim cumque rationem rectam præſtare virtus videtur, id cauſa exiſtit, cuiuſmodi etiam temperantia. Cæterùm eam laudabilium eſſe præmiſſis dubitationibus oſtendetur. Porro ſcopum quidem licet eſſe rectum, verùm in iis quæ ad ſcopum, aberrare. Ruſum ſcopo etiam falſo propoſito, in iis quæ ad ipſum tendunt, rectè habere: interdũ verò vtraque fallunt. Vtrùm igitur virtus ſcopum, an ea quæ ad ſcopum, regit? Aſſeueramus autem, ſcopum à virtute conſtitui: quocirca nec collectione nec ratione aliqua hæc demõſtrabuntur, ſed vt principium hoc poſitum nobis eſto. Neque enim medicus conſiderat, an eſſe ſanũ, ſed vtrùm deambulare an non deambulare oporteat. Neq; gymnaſtes, an bene habere, ſed vtrùm luctari vel non luctari expediat. Similiter neque alia vlla circa finem occupatur. Quemadmodum enim in contemplatiuis, hypotheſes principiorum locũ obtinẽt, ſic & effectiuis finis, & principiũ eſt & hypotheſis. Quoniã ſi hoc ſanũ eſſe conuenit, neceſſum eſt hoc eſſe, ſiquidẽ illud expectes, quemadmodũ iſthic, ſi triangulo duo recti, neceſſum eſt hoc conſequi. Cogitationis igitur principiũ finis eſt: actionis verò, cogitantis terminus. Si igitur omnis rectitudinis, aut ratio cauſa eſt, aut virtus: ſi ratio non fuerit, per virtutẽ finis, non quæ ſunt ad finẽ, cõſtituetur. Finis autem eſt id cuius gratia: omnis enim delectio alicuius eſt de aliquo. Cuius igitur gratia mediũ eſt, eius cauſa virtus, quę id cuius gratia eligit. Verũ quæ deceãt, cõſecutio alterius eſt facultatis,

quæ id cuius gratia eligit. Non enim ipſius eſt electio, ſed eius quod ipſius gratia. Equidem finis gratia agere oportet. Verùm vt finis rectus præfigatur, electionis munus eſt, cuius cauſa eſt virtus: quocirca qualis quiſque ſit ex electione, iudicamus, non quid, ſed cuius gratia faciat, expendentes. Similiter & virtus contrariorum gratia electionem efficit. Nam ſi quis, cùm in poteſtate ſua ſit bonũ agere, malúmque omittere, agat contrarium: neceſſum eſt, hunc honeſti ſtudioſum haudquaquam eſſe. Itaque virtus & vitium voluntaria ſunt, cùm nulla neceſſitas ad mala perpetranda cogat. Inuoluntaria enim, cùm turpia ſint, non vituperantur tamen, contráque bona non inuoluntaria, ſed voluntaria laudantur. Poſtremò omnes laudantes vituperantéſque, electionem magis quàm facta, intuemur, etiam ſi virtute ſit eligibilior operatio. Faciũt item mala quidem coacti, ſed eligit ea nemo. Sed & quia difficile, electionem cuiuſmodi ſit perſpicere, idcirco ex operibus qualis quiſque ſit, iudicare neceſſum habemus. Itaque eligibilior actio, ſed laudabilior electio. Ex poſitis igitur hæc eueniunt, & conſentanea ſunt apparentibus.

A ἔστι δή. ἔστι μὲν οὖν ἡ προαίρεσις οὐ τούτου, ἀλλὰ τῆς τούτου ἕνεκα. ἕνεκα τοῦ τέλους δεῖ πράττειν. τοῦ δὲ τὸ τέλος ὀρθὸν εἶναι τῆς προαιρέσεως, ὃ ἡ ἀρετὴ αἰτία. καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς προαιρέσεως κρίνομεν ποῖός τις· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τίνος ἕνεκα πράττει, ἀλλ' οὐ τί πράττει. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία τῶν ἐναντίων ἕνεκα ποιεῖ τὴν προαίρεσιν. εἰ δή τις, ἐφ' αὐτῷ ὂν πράττειν μὲν τὰ καλά, ἀπρακτεῖν δὲ τὰ αἰσχρά, τοὐναντίον ποιεῖ, δῆλον ὅτι οὐ σπουδαῖός ἐστιν οὗτος ὁ ἄνθρωπος. ὥστ' ἀνάγκη τήν τε κακίαν ἑκούσιον εἶναι καὶ τὴν ἀρετήν. οὐδεμία γὰρ ἀνάγκη τὰ μοχθηρὰ πράττειν. διὰ ταῦτα καὶ ψεκτὸν ἡ κακία, καὶ ἡ ἀρετὴ ἐπαινετόν. τὰ γὰρ ἀκούσια αἰσχρὰ καὶ B κακά, οὐ ψέγεται οὐδὲ τὰ ἀγαθὰ ἐπαινεῖται, ἀλλὰ τὰ ἑκούσια. ἔτι πάντας ἐπαινοῦμεν καὶ ψέγομεν, εἰς τὴν προαίρεσιν βλέποντες μᾶλλον, ἢ εἰς τὰ ἔργα· καίτοι αἱρετώτερον ἡ ἐνέργεια τῆς ἀρετῆς. ἐπὶ πράττουσι μὲν φαῦλα καὶ ἀναγκαζόμενοι, προαιρεῖται δ' οὐδείς. ἔτι διὰ τὸ ῥᾴδιον εἶναι ἰδεῖν τὴν προαίρεσιν ὁποία τις, διὰ ταῦτα ἐκ τῶν ἔργων ἀναγκαζόμεθα κρίνειν ὁποῖός τις. αἱρετώτερον μὲν οὖν ἡ ἐνέργεια, ἐπαινετώτερον δ' ἡ προαίρεσις. ἔκ τε τῶν κειμένων οὖν συμβαίνει ταῦτα, καὶ ἔτι ὁμολογεῖται τοῖς φαινομένοις.

ARISTOTELIS ETHICORVM EVDEMIORVM

LIBER III.

CAPVT I.

De fortitudine & timiditate.

Mediocritates igitur eſſe in virtutibus, eaſque electiuas, & contraria earum vitia; quæque ſint, vniuerſaliter dictum eſt. Singulatim verò vnamquamque perſequentes, primùm de fortitudine dicemus. Ferè enim apud omnes in confeſſo eſt, & fortem circa terribilia verſari, & fortitudinem vnam è virtutibus eſſe. Diſtinximus autem in tabula ſuperiore, vtrùm confidentia & fortitudo, cùm aliquo pacto ſibi inuicem opponantur, etiam inter ſe contraria ſint. Vnde manifeſtum qui ab iis habitibus nomen habent, etiam inter ſeſe inuicem opponi, quemadmodum timidus: nam is magis quàm deceat, timere: minùs verò audere dicitur. Et confidens, qui ipſe quoque ex eo quòd huiuſmodi ſit, minùs ſcilicet quàm deceat, timens, magiſq; quàm deceat, audẽs, nomẽ trahit: vnde & audax ab audacia denominatur. Quocirca cũ fortitudini ſit circa timores audaciámque habitus præſtantiſſimus, decet verò nec vt audaces, qui in nonnullis deficiũt, in aliis verò excedunt, agere, neque timidorum inſtar, quia etiam ipſi, in eodem peccant, non eodem tamen, ſed contrario modo, (audendo enim deficiunt, timendo verò excedunt) manifeſtum eſt, mediam audaciæ timiditatiſque diſpoſitionem, fortitudinem eſſe: is enim habitus optimus. Videtur autem fortis metu vacare vt plurimùm, timidus autem metui obnoxius eſſe. Et hic quidem multa, pauca, magnáque, & parua metuit, idque vehementer & citò: ille verò cõtra, aut prorſus non,

G ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ

Εὐδημίων τὸ Γ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ ἀνδρείας καὶ δειλίας.

Ὅτι μὲν οὖν μεσότητές εἰσί τε ἐν ἀρεταῖς, καὶ αὗται προαιρετικαί, καὶ αἱ ἐναντίαι κακίαι, καὶ τίνες εἰσὶν αὗται, καθόλου D εἴρηται. καθ' ἑκάστην δὲ λαμβάνοντες, λέγωμεν ἐφεξῆς, καὶ πρῶτον εἴπωμεν περὶ ἀνδρείας. σχεδὸν δὴ δοκεῖ πᾶσιν, ὅ, τ' ἀνδρεῖος εἶναι περὶ φόβους, καὶ ἡ ἀνδρεία μία τῶν ἀρετῶν. διείλομεν δ' ἐν τῇ διαγραφῇ πρότερον θράσος καὶ φόβον ἐναντία· καὶ γάρ ἐστί πως ἀντικείμενα ἀλλήλοις. δῆλον οὖν ὅτι καὶ οἱ κατὰ τὰς ἕξεις ταύτας λεγόμενοι ὁμοίως ἀντικείσονται σφίσιν αὐτοῖς· οἷον ὁ δειλὸς (οὗτος γὰρ λέγεται κατὰ τὸ φοβεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θαρρεῖν ἧττον ἢ δεῖ) καὶ ὁ θρασύς· καὶ γὰρ οὗτος κατὰ τὸ τοιοῦτος εἶναι, οἷος φοβεῖσθαι μὲν ἧττον ἢ δεῖ, θαρρεῖν δὲ μᾶλλον ἢ δεῖ. διὸ καὶ παρωνυμιάζεται· ὁ E γὰρ θρασὺς παρὰ τὸ θράσος λέγεται παρωνύμως. ὥστ' ἐπεὶ ἡ ἀνδρεία ἐστὶν ἡ βελτίστη ἕξις περὶ φόβους καὶ θάρρη, δεῖ δὲ μήθ' οὕτως ὡς οἱ θρασεῖς (τὰ μὲν γὰρ ἐλλείπουσι, τὰ δ' ὑπερβάλλουσι) μήθ' οὕτως ὡς οἱ δειλοί (καὶ γὰρ οὗτοι * ταὐτὸ ποιοῦσι, πλὴν οὐ περὶ ταὐτά, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας· τοῦ μὲν γὰρ θαρρεῖν ἐλλείπουσι, τοῦ δὲ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλουσι) δῆλον ὡς ἡ μέση διάθεσις θρασύτητος καὶ δειλίας, ἐστὶν ἀνδρεία· αὕτη γὰρ βελτίστη. δοκεῖ δ' ὁ ἀνδρεῖος ἄφοβος εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ὁ δὲ δειλὸς, φοβητικός. καὶ ὁ μὲν πολλὰ καὶ ὀλίγα, καὶ μεγάλα, καὶ μικρὰ φοβεῖται, καὶ σφόδρα, καὶ ταχύ· ὁ δὲ τὸ ἐναντίον, ἢ οὐ φοβεῖται,

Nicom. lib. 3. c. 9.
Magn. lib. 1. c. 21.

* [illegible]

ἢ ἠρέμα, καὶ μόλις καὶ ὀλιγάκις, καὶ μεγάλα. καὶ ὁ μὲν ὑπομένει τὰ φοβερὰ σφόδρα, ὁ δὲ οὐδὲ τὰ ἠρέμα. ποῖα οὖν ὑπομένει ὁ ἀνδρεῖος πρῶτον, πότερα τὰ αὐτῷ φοβερά, ἢ τὰ ἑτέρῳ; εἰ μὲν δὴ τὰ ἑτέρῳ φοβερά, οὐθὲν σεμνὸν φαίη ἄν τις εἶναι· εἰ δὲ τὰ αὐτῷ, εἴη ἂν αὐτῷ μεγάλα καὶ φοβερά, φόβου ποιητικὰ ἑκάστῳ ᾧ φοβερά· οἷον εἰ μὲν σφόδρα φοβερά, εἴη ἂν ἰσχυρὸς ὁ φόβος· εἰ δ' ἠρέμα, ἀσθενής. ὥστε συμβαίνει τὸν ἀνδρεῖον μεγάλους φόβους καὶ πολλοὺς φοβεῖσθαι. ἐδόκει δὲ τοὐναντίον ἡ * ἀνδρεία φόβον παρασκευάζειν. τοῦτο δ' εἶναι ἐν τῷ, ἢ μηθέν, ἢ ὀλίγα φοβεῖσθαι, καὶ ἠρέμα καὶ μόλις. ἀλλ' ἴσως τὸ φοβερὸν λέγεται, ὥσπερ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τἀγαθόν, διχῶς. τὰ μὲν γὰρ ἁπλῶς, τὰ δὲ τινὶ μὲν καὶ ἡδέα καὶ ἀγαθά ἐστιν, ἁπλῶς δ' οὔ, ἀλλὰ τοὐναντίον φαῦλα καὶ οὐχ ἡδέα, οἷον ὅσα τοῖς πονηροῖς ὠφέλιμα, καὶ ὅσα ἡδέα τοῖς παιδίοις ᾗ παιδία. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ φοβερὰ τὰ μὲν ἁπλῶς εἰσί, τὰ δὲ τινί. ἃ μὲν δὴ δειλὸς φοβεῖται ᾗ δειλός, τὰ μὲν οὐδενὶ ἐστι φοβερά, τὰ δ' ἠρέμα. τὰ δὲ τοῖς πλείστοις φοβερά, καὶ ὅσα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ταῦθ' ἁπλῶς λέγομεν. ὁ δ' ἀνδρεῖος πρὸς ταῦτα ἔχει ἀφόβως, καὶ ὑπομένει τὰ τοιαῦτα φοβερά, ἃ ἔστι μὲν ὡς φοβερὰ αὐτῷ, ἔστι δ' ὡς οὔ· ᾗ μὲν ἄνθρωπος, φοβερά· ᾗ δ' ἀνδρεῖος, οὐ φοβερά, ἀλλ' ἢ ἠρέμα, ἢ οὐδαμῶς. ἔστι μέντοι φοβερὰ ταῦτα· τοῖς γὰρ πλείστοις φοβερά. διὸ καὶ ἐπαινεῖται ἡ ἕξις· ὥσπερ γὰρ ὁ ἰσχυρὸς καὶ ὑγιεινὸς ἔχει. καὶ γὰρ οὗτοι, οὐ τῷ ὑπὸ μηδενός, ὁ μὲν πόνου τείβεσθαι, ὁ δ' ὑπὸ μηδεμιᾶς ὑπερβολῆς, τοιοῦτοί εἰσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὸ τούτων ἀπαθεῖς εἶναι, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἠρέμα, ἐφ' ὧν οἱ πολλοὶ καὶ οἱ πλεῖστοι. οἱ μὲν οὖν νοσώδεις καὶ ἀσθενεῖς καὶ δειλοί, καὶ ὑπὸ τῶν κοινῶν παθημάτων πάσχουσί τι, πλὴν θᾶττόν τε καὶ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοί· καὶ ἔτι ἐφ' ὧν οἱ πολλοὶ πάσχουσιν, ὑπὸ τούτων ἀπαθεῖς ἢ ὅλως ἢ ἠρέμα. ἀπορεῖται δ' εἰ τῷ ἀνδρείῳ οὐδὲν ἐστι φοβερόν, οὐδ' ἂν φοβηθείη; ἢ οὐθὲν κωλύει τὸν εἰρημένον τρόπον; ἡ γὰρ ἀνδρεία ἀκολούθησις τῷ λόγῳ ἐστίν. ὁ δὲ λόγος τὸ καλὸν αἱρεῖσθαι κελεύει. διὸ καὶ ὁ μὴ * διὰ τούτων ὑπομένων αὐτά, οὗτος ἤτοι ἐξέστηκεν, ἢ θρασύς· ὁ δὲ διὰ τὸ καλὸν ἄφοβος, καὶ ἀνδρεῖος μόνος. ὁ μὲν οὖν δειλὸς καὶ ἃ μὴ δεῖ φοβεῖται, ὁ δὲ θρασὺς καὶ ἃ μὴ δεῖ θαρρεῖ, ὁ δ' ἀνδρεῖος ἀμφότερα ἃ δεῖ, καὶ ταύτῃ μέσος ἐστίν. ἃ γὰρ ἂν ὁ λόγος κελεύῃ, ταῦτα καὶ θαρρεῖ καὶ φοβεῖται. ὁ δὲ λόγος τὰ μεγάλα λυπηρὰ καὶ φθαρτικὰ οὐ κελεύει ὑπομένειν, ἂν μὴ καλὰ ᾖ. ὁ μὲν οὖν θρασύς, κἂν εἰ μὴ κελεύῃ, ταῦτα θαρρεῖ· ὁ δὲ δειλός, οὐδ' ἂν κελεύῃ· ὁ δ' ἀνδρεῖος μόνος, ἐὰν κελεύῃ. * ἔστι δὲ εἴδη ἀνδρείας πέντε λεγόμενα καθ' ὁμοιότητα. * αὐτὰ γὰρ ὑπομένουσιν, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ αὐτά. μία μὲν πολιτική· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ δι' αἰδῶ οὖσα. δευτέρα, ἡ στρατιωτική· αὕτη δὲ δι' ἐμπειρίαν καὶ τὸ εἰδέναι, οὐχ (ὥσπερ Σωκράτης ἔφη) τὰ δεινά, ἀλλ' ὅτι τὰς βοηθείας τῶν δεινῶν. τρίτη δ', ἡ δι' ἀπειρίαν καὶ ἄγνοιαν, δι' ἣν τὰ παιδία καὶ οἱ μαινόμενοι, οἱ μὲν ὑπομένουσι τὰ φοβερά, οἱ δὲ λαμβάνουσι τοὺς ὄφεις. ἄλλη δέ, ἡ κατ' ἐλπίδα, καθ' ἣν εἴτε κατευτυχηκότες πολλάκις ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους, καὶ οἱ μεθύοντες· εὐέλπιδας γὰρ ποιεῖ ὁ οἶνος. ἄλλη δ' ἡ διὰ πάθος ἀλόγιστον, οἷον δι' ἔρωτα καὶ θυμόν.

* Lego ἡ ἀνδρεία ἄφοβον. Sic alibi Arist. τὴν ἀναισθησίαν vocat ἄφοβον: etſi id propriè in vitio ponitur. Interpr. φοβερόν

* γ. διὰ τοῦτο. ſic mox διὰ τὸ καλόν.

Nicom. lib. 3. c. 11.

* Repete τὰ ex fine vocis præcedentis: & lege, τὰ αὐτὰ γ.

* γ. ἡ ἑτέρα.

A aut leuiter, ægrè, & raro, & non niſi magna. Et hic quidem vehementer terribilia ſuſtinet, ille vero nec leuiter quidem horrida. Quæ igitur ſuſtinet fortis primùm, ſibine, an alteri terribilia? Etenim ſi alteri terribilia ſuſferat, nihil videatur magnificum, fortem eſſe: ſin vero ſibi ipſi, neceſſum eſt, non niſi magna & horrida terrorem incutere. Itaque ſi terribilia vehementer, vehemens: ſin leuiter, infimus etiam metus erit. Vnde contingit, fortem multos magnóſque terrores formidare. Verùm videtur timidum contrariè fortitudo præparare, vt in eo quod aut nihil aut pauca timeat, eaque & leuiter & ægrè. Sed enim horribile, quemadmodum & iucundum, & bonum, bifariàm for- B taſſe dicitur: alia enim ſimpliciter, alia vero cuidam iucunda bonáque vocantur, non ſimpliciter, ac contrà praua, & minimè iucunda. Quemadmodum quæ prauis vtilia ſunt, & quæ iucunda pueris, quà pueri ſunt: ſic etiam terribilia alia ſimpliciter, alia vero alicui. Quæ igitur timidus metuit, quà timidus, nemini terribilia ſunt. Alia rurſum leuiter, alia plurimis timentur. Et quæcumque naturæ humanæ horribilia ſunt, ea ſimpliciter terribilia vocamus: fortis vero ad hæc intrepidè habet, ſuſtinétque eiuſmodi. Quæ partim ipſum quoque terrent, partim vero non. Quà enim homo eſt, terribilia illi quoque ſunt: quà ve- C ro fortis, non ſunt, aut certè leuiter, aut nequaquam. Terribilia tamen dicuntur, quæ à pleriſque timeri ſolent: quocirca hic habitus laudatur. Quemadmodum enim robuſti ſanique appellantur: non quod illi nullis laboribus frangantur, aut hi nullo exceſſu debilitentur: ſed ex eo quod vel prorſus non turbantur, aut ſimpliciter, aut leuiter, à quibus multi & plerique. Valetudinarij enim, & infirmi, & timidi, communibus vulgaribúſque paſſionibus afficiuntur, ſed citiùs vehementiúſque quàm ſolent multi: præterea quibus multi afficiuntur, ea vel non prorſus, vel leuiter ipſos tangunt. Quæritur autem, num forti nihil ſit terribile, neque metuat quicquam, an nihil vetet, pro eo ac di- D ctum eſt, ipſum quoque timere: fortitudo enim rationem ſequitur: ratio vero honeſta capeſſere iubet. Quocirca qui non per hanc ſuſtinet, is aut ſtupidus eſt, aut confidens. Verùm qui ob honeſtum tantùm non metuit, ſolus fortis eſt. Timidus igitur, quæ non decet metuit: audax vero in quibus non oportet, audet: fortis vero in vtroque agit quod decet, & proin medius exiſtit. Nam quæ ratio dictat, ea & metuit & ſuſtinet. Quæ autem magna, acerba, interitúmque inferentia, niſi ſint honeſta, ſubire haud quaquam ratio iubet. Audax vero etiam non iubente ipſa ſubit: timidus vero ne ſi iubeat quidem. Solus autem for- E tis ipſius iuſſui obtemperat. Species autem fortitudinis quinq; ſunt numero, propter ſimilitudinem quandam ſic appellatæ. Eadem enim cum ſuſtineant, non tamen eaſdem ob cauſas. Vnde vna ciuilis, quam verundia parit: altera militaris, ex peritia, vſúque rerum perfecta, non, quemadmodum dixit Socrates, vt horribilia, ſed vt auxilia horribilium cognoſcantur. Tertia per ignorantiã, & imperitiã, velut eſt puerorum inſanorumq; fortitudo, qua hi horribilia ſuſtinent, illi vero ſerpẽtes manibus prehendũt. Alia rurſum ex ſpe naſcitur, qua lautè cõuiuati ebriíque pericula ſuſcipiũt. Nam vinũ ſpem ſolet addere. Poſtremo alia ex affectuum impotentia rationis expers, vt amore iráve accenſorum.

Nam ſiue amet quis, audax potiùs quàm timidus erit, multáque pericula ſuſtinebit: velut qui in Metaponto tyrannum occidit, & in Creta ille quem fabulæ recitant: ſiue ira commoueatur: nam extra ſe rapitur animus. Vnde & feræ ſylueſtres fortes dicuntur, nec ſunt tamẽ. Concitatæ enim, ſunt eiuſmodi: non concitatæ, quemadmodum & audaces: inæquales ſunt vehementer. Maximè autem naturalis eſt ab ira profecta fortitudo: inuicta enim ira: quapropter & pueri optimè pugnãt. Ciuilis autem propter legem extitit. Cæterùm harum nulla ſecundùm veritatem comparata eſt: ad cohortationes tamen in periculis, vſum adferunt hæc omnia non mediocrem. De horribilibus igitur cùm ſimpliciter iam dixerimus, non ab re fuerit de his fuſiùs determinare. In vniuerſum igitur horribilia dicũtur metus effectiua, ea ſcilicet quæ dolorem inferunt corruptiuum. Nam quibus alia afflictio incidit, alium etiam dolorem diuerſúmque affectũ, non metum parit. Nam qui moleſtiam aliquam proſpicit, velut eam qua inuidi, aut æmuli, aut pudore ſuffuſi affliguntur, aliud nomen ſortiuntur: eò quod verus metus eorum tantùm malorum eſt, quorum natura interitum videtur inferre. Quocirca nonnulli, quamlibet molles, fortes tamen ſunt in quibuſdam: & nonnulli duri, ac tolerantes, timidi. Videtur enim propemodum proprium fortitudinis munus eſſe, circa mortem eiúſque acerbitatem rectè affici. Nam ſi algorem quis, & calorem, pro eo ac ratio dictat, ſuſtinet, cùm a periculo abſint, verùm ad mortem mollis ſit, & timidus, non ob aliud, niſi ob interitum. Alius verò ad eadem quidem mollis, erga mortem autem intrepidus: ille quidem timidus, hic autem fortis iudicari ſanè queat. Periculum namque iis conſtare terribilibus tantùm dicitur, quæ in propinquo habent eiuſmodi interitus effectiua. Apparet autem periculum, quando prope cernitur. Terribilia igitur, circa quæ verſari fortis aſſolet, dicta iam nobis ſunt, eò quòd apparentia effectiua doloris corruptiui oportet, eáque non procul ſed in propinquo apparere, nec magnitudine humanæ virtutis proportionem excedere. Quædam enim neceſſum eſt, omnibus terribilia videantur, omneſque percellant. Nihil enim vetat quominus quemadmodum calida frigidáque, & alia quædam corporis humani habitus vireſque ſuperant: ita animi affectionibus nonnullis opprimamur. Timidi enim & audaces ſecundùm habitus decipiuntur. Illis enim non horribilia, horribilia tamen videntur, & quæ leuiter metuenda ſunt, vehementer: audaci verò contrarium, horribilia, animoſa videntur, & quæ vehementer, leuiter: viro autem forti vera horribilia maximè. Quocirca nec ſi quis ignorante pericula ſuſtineat, fortis eſt: velut qui fulmen, ex inſania, ferat illatum, ac ſi cognoſcat quantum ſit periculum, ex iræ impetu agat: quemadmodum ſi Celtæ, ſumptis armis, occurrant fluctibus: eiuſmodi furioſa fortitudo prorſus Barbarorum eſt. Nonnulli verò ob alias voluptates pericula ſuſtinent: nam & ira voluptatem habet quãdam, cum ſpe, nempe vltionis ſumendæ. Verùm nec ſi ob eiuſmodi, nec ob alias voluptates, malorúmve grauiorum fugam, mortem obeat, fortis quiſquam propterea meritò dicatur. Nam ſi mori iucundum ſit, ſæpe per intemperantiam morerentur laſciui. Quemadmodum & hodie, cùm ipſa quidem morte minimè, ſed inferentibus eam ſuauibus

A ἄν τε γὰρ ἐρᾷ, θρασὺς μᾶλλον ἢ δειλός, * καὶ ὑπομένει πολλοὺς κινδύνους, ὥσπερ ὁ ἐν Μεταποντίῳ τὸν τύραννον ἀποκτείνας, καὶ ὁ ἐν Κρήτῃ μυθολογούμενος· καὶ δι' ὀργὴν, καὶ θυμὸν ὡσαύτως. ἐκστατικὸν γὰρ ὁ θυμός. διὸ καὶ οἱ ἄγριοι θῆρες ἀνδρεῖοι δοκοῦσιν εἶναι, οὐκ ὄντες. ὅταν μὲν γὰρ ἐκστῶσι, τοιοῦτοί εἰσιν· εἰ δὲ μή, ἀνώμαλοι, ὥσπερ οἱ θρασεῖς. ὅμως δὲ μάλιστα φυσικὴ ἡ τοῦ θυμοῦ· ἀήττητον γὰρ ὁ θυμός· διὸ καὶ οἱ παῖδες ἄριστα μάχονται. διὰ νόμον δὲ ἡ πολιτικὴ ἀνδρεία. κατ' ἀλήθειαν δὲ οὐδεμία τούτων, ἀλλὰ πρὸς τὰς παρακελεύσεις τὰς ἐν τοῖς κινδύνοις χρήσιμα ταῦτα πάντα. περὶ δὲ τῶν φοβερῶν νῦν μὲν ἁπλῶς εἰρήκαμεν· B βέλτιον δὲ διορίσασθαι μᾶλλον. ὅλως μὲν οὖν φοβερὰ λέγεται τὰ ποιητικὰ φόβου. τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα φαίνεται ποιητικὰ λύπης φθαρτικῆς. τοῖς γὰρ ἄλλην τινὰ προσδεχομένοις λύπην, ἑτέρα μὲν ἄν τις ἴσως λύπη γένοιτο, καὶ πάθος ἕτερον, φόβος δ' οὐκ ἔσται εἶναι εἴ τις προορῷτο ὅτι λύπη ἔσται, * λύπην ἣν φθονοῦντες λυποῦνται ἢ αὐτὴν, οἵαν οἱ ζηλοῦντες ἢ οἱ αἰσχυνόμενοι. ἀλλ' ὅτι μόναις ταῖς τοιαύταις φαινομέναις ἔσεσθαι λύπαις φόβος γίνεται, ὅσων ἡ φύσις ἀναιρετικὴ τοῦ ζῆν. διὸ καὶ σφόδρα τινὲς ὄντες μαλακοὶ, περὶ ἔνια ἀνδρεῖοί εἰσι· καὶ ἔνιοι σκληροὶ καὶ καρτερικοὶ, καὶ δειλοί. καὶ δὴ δοκεῖ σχεδὸν ἴδιον τῆς ἀνδρείας εἶναι, τὸ C περὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν τούτου λύπην ἔχειν πως. εἰ γάρ τις εἴη τοιοῦτος πρὸς ἀλέας καὶ ψύχη καὶ τὰς τοιαύτας λύπας ὑπομενετικὸς, ᾗ ὁ λόγος, ἀκινδύνους οὔσας, πρὸς δὲ τὸν θάνατον μαλακὸς καὶ περίφοβος, μὴ δι' ἄλλο τι πάθος, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν φθοράν· ἄλλος δὲ πρὸς μὲν ἐκείνας μαλακὸς, πρὸς δὲ τὸν θάνατον ἀπαθής· ἐκεῖνος μὲν ἂν εἶναι δόξειε δειλός, οὗτος δ' ἀνδρεῖος. καὶ γὰρ κίνδυνος ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λέγεται μόνοις τῶν φοβερῶν, ὅταν πλησίον ᾖ τὸ τῆς τοιαύτης φθορᾶς ποιητικόν. φαίνεται δὲ κίνδυνος, ὅταν πλησίον φαίνηται. τὰ μὲν οὖν φοβερὰ, περὶ ἅ φαμεν εἶναι τὸν ἀνδρεῖον, εἴρηται, ὅτι τὰ φαινόμενα ποιητικὰ λύ- D πης τῆς φθαρτικῆς. ταῦτα μὲν τοῖς πλησίον τε φαινόμενα, καὶ μὴ πόρρω, καὶ τοσαῦτα τὸ μέγεθος ὄντα ἢ φαινόμενα, ὥστ' εἶναι σύμμετρα πρὸς ἄνθρωπον. ἔνια γὰρ ἀνάγκη πᾶσι φαίνεσθαι ἀνθρώποις φοβερὰ καὶ διαταράττειν. οὐδὲν γὰρ κωλύει ὥσπερ θερμὰ καὶ ψυχρὰ, καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων ἔνιας ὑπὲρ ἡμᾶς εἶναι, καὶ τὰς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἕξεις, οὕτω καὶ τὰ περὶ τὴν ψυχὴν παθήματα. οἱ μὲν δειλοὶ καὶ θρασεῖς * ἐπιψεύδονται διὰ τὰς ἕξεις. τῷ μὲν γὰρ δειλῷ, τά τε μὴ φοβερὰ δοκεῖ φοβερὰ εἶναι, καὶ τὰ ἠρέμα, σφόδρα· τῷ δὲ θρασεῖ, τοὐναντίον, τά τε φοβερὰ θαρραλέα, καὶ τὰ σφόδρα, ἠρέμα. τῷ δ' ἀνδρείῳ τὰ ἀληθῆ μάλιστα. διόπερ οὔτ' εἴ τις E ὑπομένει τὰ φοβερὰ δι' ἄγνοιαν, ἀνδρεῖος, οἷον εἴ τις τοὺς κεραυνοὺς ὑπομένει φερομένους, διὰ μανίαν, οὔτ' εἰ γινώσκων ὅσος ὁ κίνδυνος, διὰ θυμόν, οἷον οἱ Κελτοὶ πρὸς τὰ κύματα ὅπλα ἀπαντῶσι λαβόντες· καὶ ὅλως ἡ βαρβαρικὴ ἀνδρεία μετὰ θυμοῦ ἐστιν. ἔνιοι δὲ καὶ δι' ἄλλας ἡδονὰς ὑπομένουσι· καὶ γὰρ ὁ θυμὸς ἡδονὴν ἔχει τινά· μετ' ἐλπίδος γάρ ἐστι τιμωρίας. ἀλλ' ὅμως οὔτ' εἰ διὰ ταύτην, οὔτ' εἰ δι' ἄλλην ἡδονὴν ὑπομένει τις τὸν θάνατον, ἢ φυγὴν μειζόνων λυπῶν, οὐδεὶς δικαίως ἀνδρεῖος λέγοιτο τούτων. εἰ γὰρ ἦν ἡδὺ τὸ ἀποθνήσκειν, πολλάκις ἂν δι' ἀκρασίαν ἀπέθνησκον οἱ ἀκόλαστοι, ὥσπερ καὶ νῦν, αὐτοῦ μὲν τοῦ ἀποθνήσκειν οὐκ ὄντος ἡδέος,

* κ. ἢ ὑπομ.

* κ. διαψεύδονται

τῶν ποιητικῶν δι' αὐτὸ πολλοῖς δι' ἀκρασίαν περιπίπτουσιν εἰδότες ἂν οὐδεὶς ἀνδρεῖος εἶναι δόξειεν, εἰ καὶ πάνυ ἐπιμελῶς ἀποθνήσκει. οὐδ' οἱ φεύγοντες τὸ πονεῖν, ὅπερ πολλοὶ ποιοῦσιν, οὐδὲ τῶν τοιούτων οὐδεὶς ἀνδρεῖος. καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησί,

Φαῦλοι βροτῶν γὰρ τοῦ πονεῖν ἡσσώμενοι,
Θανεῖν ἐρῶσι.

* ὥσπερ καὶ τὸν Χείρωνα μυθολογοῦσιν οἱ ποιηταί, * διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἕλκους ὀδύνην εὔξασθαι ἀποθανεῖν, ἀθάνατον ὄντα. παραπλησίως δὲ τούτοις, καὶ ὅσοι δι' ἐμπειρίαν ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους· ὅνπερ τρόπον σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τῶν στρατιωτικῶν ἀνθρώπων ὑπομένουσιν. αὐτὸ γὰρ τοὐναντίον ἔχει, ἢ ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἐπιστήμην οἰόμενος τὴν ἀνδρείαν εἶναι. οὔτε γὰρ διὰ τὸ εἰδέναι τὰ φοβερὰ θαρροῦσιν οἱ ἐπὶ τοὺς ἱστοὺς ἀναβαίνειν ἐπιστάμενοι, ἀλλ' ὅτι ἴσασι τὰς βοηθείας τῶν δεινῶν· οὔτε δι' ὃ θαρραλεώτερον ἀγωνίζονται, τοῦτο ἀνδρεία. καὶ γὰρ ἂν ἡ ἰσχὺς καὶ ὁ πλοῦτος, κατὰ Θέογνιν, ἀνδρεία. * Πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος. φανερῶς δ' ἔνιοι δειλοὶ ὄντες, ὅμως ὑπομένουσι δι' ἐμπειρίαν· τοῦτο δ' ὅτι οὐκ οἴονται κίνδυνον εἶναι· ἴσασι γὰρ τὰς βοηθείας. σημεῖον δέ· ὅταν γὰρ μὴ ἔχειν οἴωνται βοήθειαν, ἀλλ' ἤδη πλησίον ᾖ τὸ δεινόν, οὐχ ὑπομένουσιν. ἀλλὰ πάντων τῶν τοιούτων αἰτίων οἱ διὰ τὴν αἰδῶ ὑπομένοντες, μάλιστα φανεῖεν ἀνδρεῖοι. καθάπερ καὶ Ὅμηρος τὸν Ἕκτορά φησιν ὑπομεῖναι τὸν κίνδυνον τὸν πρὸς Ἀχιλλέα· Ἕκτορα δ' αἰδὼς εἷλε·

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

καὶ ἔστιν ἡ πολιτικὴ ἀνδρεία αὕτη. ἡ δ' ἀληθὴς οὔτε αὕτη, οὔτε ἐκείνων οὐδεμία, ἀλλὰ ὁμοία μέν, ὥσπερ καὶ ἡ τῶν θηρίων, ἃ διὰ τὸν θυμὸν ὁμόσε τῇ πληγῇ φέρεται. οὔτε γὰρ ὅτι ἀδοξήσει, δεῖ μένειν * φοβούμενος, οὔτε δι' ὀργήν, οὔτε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀποθανεῖσθαι, ἢ διὰ τὸ δυνάμεις ἔχειν φυλακτικάς· οὔτε γὰρ οἰήσεται οὕτω γε φοβερὸν εἶναι οὐθέν. ἀλλ' ἐπεὶ πᾶσα ἀρετὴ προαιρετική (τοῦτο δὲ πῶς λέγομεν, εἴρηται πρότερον [illegible] ἕνεκά τινος πάντα αἱρεῖσθαι ποιεῖ, καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ οὗ [illegible] τὸ καλόν) δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἀνδρεία ἀρετή τις οὖσα, ἕνεκά τινος ποιήσει τὰ φοβερὰ ὑπομένειν, ὥστε οὔτε δι' ἄγνοιαν (ὀρθῶς γὰρ μᾶλλον ποιεῖ κρίνειν) οὔτε δι' ἡδονήν, ἀλλ' ὅτι καλόν ἐστιν, ἐπεὶ ἄν γε μὴ καλὸν ᾖ, ἀλλὰ μανικόν, οὐχ ὑπομενεῖ· αἰσχρὸν γάρ. περὶ ποῖα μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἀνδρεία μεσότης, καὶ τίνων, καὶ διὰ τί, καὶ τὰ φοβερὰ τίνα δύναμιν ἔχει, σχεδὸν εἴρηται κατὰ τὴν παροῦσαν ἔφοδον ἱκανῶς.

* κ. διὰ τὴν [illegible]

* Πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος οὔτε τι εἰπεῖν οὔθ' ἕρξαι δύναται, γλῶσσα δέ οἱ δέδεται. Theogn.

* Malim φοβούμενον, vel φοβούμενος, ut ſit ſenſus, ἀδοξήσει, ἢ ἀδοξήσει φοβούμενος. h. e. ſi timidum ſe præbuerit.

existentibus fit vt quidam per incontinentiam certum ſibi concilient interitum, non ignari etiam certam mortem propoſitam: quo ex genere nullus fortis videatur. Neque ſi quis dolorem fugiens (quod ſolent multi) mortem accerſat, fortis fuerit. Quemadmodum & Agathon inquit,

Praui namque homines, doloribus victi, mortem optant.

Veluti Chironem fabulæ perhibent, ob dolorem vlceris mortem optaſſe, licèt immortalem. Non procul ab his diſtant, qui ex peritia pericula ſuſtinent, id quod plerique ſolent militantes. Id namque contrariū Socratis ſententiæ, opinantis, ſcientiam fortitudinem eſſe: neque enim quia nouerint horribilia, qui ſuper mucronibus iaculorum ingredi didicerunt, id auſi ſunt, ſed quia præſidia contra læſionem explorata habent. Neque enim qui audaciùs pugnant, idcirco fortes ſunt: quemadmodū nec robur, nec diuitiæ iuxta Theognim, fortitudinem gignunt. Vir enim, vt inquit, paupertate domatur omnis. Manifeſtè quidam, cùm timidi ſint pericula tamen ſuſtinent propter experientiam, idque quòd periculum non eſſe arbitrentur, cum paratum noſcant præſidium. Argumento eſt, quod cùm præſidium habere non putant, malis iam re vera imminentibus retrocedunt. Inter omnes igitur parteis, ea videtur virtuti proxima, quę ex verecundia naſcitur, fortitudo. Quemadmodum & Homerus Hectorem ſcribit, periculum obiiſſe verecundia impulſum: Hectorem verecundia cepit:

Primus namque Polydamas me reprehenderit.

Atque ea eſt quam diximus ciuilem. Cæterùm vera neque hæc eſt, neque alia ex his vlla, ſed furori ſimilis eſt ferarum, quæ impetu feruntur. Neque enim vel ob ignominiam, vel ex ira, vel quod non morituros ſe arbitrentur, aut quod facultatibus præſeruatiuis inſtructi ſint, ſuſtinere horribilia oportet: Nam ita nihil horribile eſſe iudicarint. Et quoniam virtus omnis electiua eſt (nempe, vt ſupra diximus, quòd omnia gratia alicuius, eius nempe quod honeſtum eſt, huius inſtinctu eligantur) patet, fortitudinem, quia virtus eſt, horribilia gratiā alicuius ſuſtinenda docere. Neque ex ignorantia (vt quæ iudicium format) neque ob voluptatem, ſed ob ſolam honeſtatem. Quoniam ſi non ſit honeſtum, ſed furioſum, quia turpe, id nequaquam ſuffert. Circa quæ igitur verſetur fortitudinis mediocritas, & quibus ſit, & propter quid, & horribilia quam vim habeant, ſatis impræſentiarum explicatum videtur.

ΚΕΦΑΛ. β.

Περὶ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας.

Περὶ δὲ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας, μετὰ ταῦτα διελέσθαι πειρατέον. λέγεται δὲ ὁ ἀκόλαστος πολλαχῶς. ὅ τε γὰρ μὴ κεκολασμένος πως, μηδ' ἰατρευόμενος, ὥσπερ ἄτμητος, ὁ μὴ τετμημένος· καὶ τούτων ὁ μὲν δυνατός, ὁ δ' ἀδύνατος. (ἄτμητον γὰρ τό τε δυνάμενον τμηθῆναι, καὶ τὸ δυνατὸν μέν, μὴ τετμημένον δέ) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ ἀκόλαστον. καὶ γὰρ τὸ μὴ πεφυκὸς δέχεσθαι κόλασιν, καὶ τὸ πεφυκὸς μέν, μὴ κεκολασμένον δὲ περὶ ἁμαρτίας, περὶ ἃς ὀρθοπραγεῖ ὁ σώφρων, ὥσπερ οἱ παῖδες. κατὰ ταύτην γὰρ ἀκόλαστοι

Nicom. lib. 3. c. 11.
Magn. lib. 1. c. 22.

CAPVT II.

De temperantia & intemperantia.

PОrrò de temperantia & intemperantia deinceps differere conabimur. Intemperans autem multifariam dicitur: interdum enim quando non eſt caſtigatum, nec emendatum: quemadmodum incaſtratum dicimus, quòd caſtratus non ſit: quorum caſtrari nonnulla poſſunt, alia non poſſunt. (Dicimus enim incaſtratus, & quod caſtrari non poſſit, & quod cùm poſſit, non ſit tamen caſtratum.) Sic & intemperans dicitur, vel quod temperiem, caſtigationémque natura non admittat, vel quod admittat quidem, ſed nunquam ſit caſtigatum: veluti puer in iis peccatis, quæ rectè moderatur temperans. Iuxta eam enim intemperiem

A homines intemperantes dicuntur. Ruſſum & id intemperans dicitur, quod vel ægrè, vel non omnino caſtigatione vlla emendari queat. Quia cùm multifariam dicatur intẽperãtia, patet, circa voluptates quaſdam & dolores verſari. Tum quòd ex diſpoſitione circa eas varia, & a ſe inuicem, & ab aliis homines differant. Priùs autem deſcripſimus quo pacto intemperantiam appellatione transferamus. Nam eos qui nullo ſenſu erga eas commouentur, inſenſatos alii vocant: nonnulli aliud nomen imponunt. Verùm non eſt nota hæc affectio, neque vulgaris, eò quòd magis in alteram partem peccetur, & quòd congenitus ſit omnibus iucundorũ eiuſmodi ſenſus, & delinitio. Huiuſmodi au-
B tem ſunt, quos Comici inducũt, agreſtes homines, qui nec moderata quidem neceſſariáque vlla ſuauitate miſcẽt. Et quia temperans circa voluptates verſatur, neceſſum eſt etiam, cupiditates quaſdam illi propoſitas eſſe. Itaque quæ ſint iſta, explicare oportet. Neque enim circa omnes cupiditates, omniaque ſuauia, verſatur temperans, ſed opinione quidem circa ſenſibilia duo, guſtabile ſcilicet & tangibile: re vera autem circa tangibilia tantum. Nam circa voluptatem, qui circa Veneris cupiditatem, aſpectu pulchrorum, aut dolorem, qui turpium aſpectu naſcitur, aut eam quæ ex auditione ſuauiter conſonantium, aut fecus, aut quæ olfa-
C ctu fragrantium, aut fœtidorum prouenit, non verſatur temperãs. Neque enim vel patiendo vel non patiendo dicitur intemperans. Siue igitur quis aut pulchram ſtatuam, aut equum aut hominem cernat, vel ſuauiter audiat canentem, nec bibere, nec edere, nec Veneri indulgere velit, ſed pulchra quidem videre, & canentem audire, is intemperans non videatur: quemadmodum nec Sirenum cantibus deliniti. Sed circa duo hæc ſenſibilia verſantur, quæ & reliquorum animantium ſenſibus incurrentia, dolore voluptatemve cient: ea ſcilicet, quæ guſtu tactuve ſentiuntur. Cæterùm quæ reliquis ſenſibus ſuauia exiſtunt, nullum fere illis ſen-
D ſum mouent: vt circa proportionum vel pulchritudinis conſtitutionem nihil magnopere moueri videntur. Sed & nec auſcultationibus ſonorum, itemque conſonantium, neque ſuaue aut grauiter olentibus, licèt omnes ſenſus acutiùs percellant. Sed & odoribus iis gaudent maximè, qui per accidens, non per ſeſe, oblectant. Dico autem per ſe, quibus gaudemus, nec ſperantes, nec recordantes aliud, velut cibi, aut potus: nam ob aliam, hoc eſt, edendi bibendique voluptatem, iis gaudemus. Per ſe verò, vt eſt lucorũ & florum. Quocirca ſcitè Stratonicus dixit, illa quidem pulchre, hæc verò ſuauiter fragrare. Et quia guſtabile aliquid, nõ omnem voluptatem feræ attingunt, nec quantum extremo
E linguæ apice, ſed quantum toto gutture ſentitur. Quapropter gulones, non optant linguam longam, ſed quemadmodum Philoxenus ex Hyride, vulturis guttur. Itaque circa tangibilia, vt ſimpliciter dicam, intẽperantia eſt conſtituenda, circa ea circa quæ etiã intẽperans verſatur. Nam vinolentia, edacitas, luxuria, crapula, etiam omnia eiuſmodi, circa ſenſus prædictos ſunt: quas in parteis intemperantia diuiditur. Verùm qui viſu, auditione, olfactúque excedit, non dicitur intemperans, citraque ignominiam tales errores vituperamus, & proſus circa quæ non dicuntur continentes. Incontinentes verò nec temperantes ſunt, nec intemperantes. Inſenſatus igitur,

A λέγονται τὴν ἀκολασίαν· ἐπὶ δ' ἄλλον τρόπον οἱ δυσιάτως ἢ
ἀνιάτως ἔχοντες διὰ κολάσεως. πλεοναχῶς δὲ λεγομένης
τῆς ἀκολασίας, ὅτι μὲν περὶ ἡδονάς τινας καὶ λύπας εἰσί, φα-
νερόν, καὶ ὅτι ἐν τῷ περὶ ταύτας διακεῖσθαι πως καὶ ἀλλήλων
διαφέρουσι καὶ τῶν ἄλλων. διεγράψαμεν δὲ πρότερον, πῶς
τὴν ἀκολασίαν ὀνομάζοντες μεταφέρομεν. τοὺς γὰρ ἀκιν-
ήτους ὄντας δι' ἀναισθησίαν πρὸς τὰς αὐτὰς ἡδονάς, οἱ μὲν
[illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

* Scrib. [illegible] vel [illegible]

* κ. [illegible]

* Interpres totum locum aliter legiſſe videtur: mirifice enim locum planiſſimum confundit.

* Malim [illegible] & [illegible]

* κ. [illegible]

* κ. [illegible] Nicom. lib. 3. c. 13.

ἢ ὅπως δεῖ ὀνομάζειν, ὁ οὕτως ἔχων, ὥστε καὶ ἐλλείπειν ἃ ἀνάγκη κοινωνεῖν ἐπὶ τὸ πολὺ πάντας καὶ χαίρειν· ὁ δ' ὑπερβάλλων, ἀκόλαστος. πάντες γὰρ τούτοις φύσει τε χαίρουσι, καὶ ἐπιθυμίας λαμβάνουσι, καὶ οὐκ εἰσὶν οὐδὲ λέγονται ἀκόλαστοι· οὐ γὰρ ὑπερβάλλουσι τῷ χαίρειν μᾶλλον ἢ δεῖ, τυγχάνοντες· καὶ λυπεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, μὴ τυγχάνοντες. οὐδ' ἀνάλγητοι· οὐ γὰρ ἐλλείπουσι τῷ χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπερβάλλουσιν. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις περὶ αὐτά, δῆλον ὅτι καὶ μεσότης, καὶ βελτίστη αὕτη ἡ ἕξις, καὶ ἀμφοῖν ἐναντία. ὥστε σωφροσύνη ἡ βελτίστη ἕξις, περὶ ἃ ὁ ἀκόλαστος, ἡ περὶ τὰ ἡδέα τὰ εἰρημένα τῶν αἰσθητῶν μεσότης, σωφροσύνη ἂν εἴη, μεσότης οὖσα ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας· ἡ δὲ ὑπερβολὴ ἀκολασία· ἡ δ' ἔλλειψις ἤτοι ἀνώνυμος, ἢ τοῖς εἰρημένοις ὀνόμασι προσαγορευομένη. ἀκριβέστερον δὲ περὶ τὸ γένος τῶν ἡδονῶν ἔσται διαιρετέον ἐν τοῖς λεγομένοις ὕστερον περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας.

A aut quocunque alio nomine appellare conueniat, qui in omnibus deficiat, quibus ſolent plerumque omnes participare, atque lætari. Verùm qui excedit, intemperans eſt. Omnes enim his & natura gaudent, & aliquo etiam modo concupiſcunt, nec tamen ſunt vel dicuntur intemperantes. Nam & conſecuti non excedunt magis, quàm oporteat, gaudendo: & non conſecuti, magis quàm oporteat, dolendo. Sed nec dolore etiam vacantes dicuntur. Non enim deficiunt gaudendo dolendóve, ſed magis excedunt. Quia agitur circa hæc eſt exceſſus, defectúſque, manifeſtum quod & mediocritas, qui habitus optimus eſt, & vtrique contrarius. B Itaque temperantia habitus præſtantiſſimus, circa quæ intemperans verſatur, quæ in dictis iucundis ſenſibilibus tenens medium, inſenſilitatis intemperantiæque mediocritas exiſtit. Exceſſus verò intemperantia eſt. Defectus autem nomine caret, aut ſuprà poſitas appellationes ſortitur. Accuratiùs verò deinceps de iucundorum genere pertractabitur, vbi de continentia incontinentiaque agemus.

ΚΕΦΑΛ. γ΄.

Περὶ πραότητος καὶ χαλεπότητος.

Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ληπτέον καὶ περὶ πραότητος καὶ χαλεπότητος· καὶ γὰρ τὸν πρᾶον περὶ λύπην τὴν ἀπὸ θυμοῦ γιγνομένην, ὁρῶμεν ὄντα, τῷ πρὸς ταύτην ἔχειν πως. διεγράψαμεν δὲ καὶ ἀντεθήκαμεν τῷ ὀργίλῳ καὶ χαλεπῷ καὶ ἀγρίῳ (πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα τῆς αὐτῆς ἐστὶ διαθέσεως) τὸν ἀνδραποδώδη καὶ ἀνόητον. σχεδὸν γὰρ ταῦτα μάλιστα καλοῦσι, τοὺς μηδ' ἐφ' ὅσοις δεῖ κινουμένους τὸν θυμόν, ἀλλὰ προπηλακιζομένους εὐχερῶς καὶ ταπεινοὺς πρὸς τὰς ὀλιγωρίας. ἔστι γὰρ ἀντικείμενον τῷ μὲν ταχὺ τὸ μόλις· τῷ δ' ἠρέμα, τὸ σφόδρα· τῷ δὲ πολὺν χρόνον, τὸ ὀλίγον λυπεῖσθαι ταύτην τὴν λύπην ἣν καλοῦμεν θυμόν. ἐπεὶ δ' ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἴπομεν, καὶ ἐνταῦθ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις (ὁ μὲν γὰρ χαλεπὸς τοιοῦτός ἐστιν, ὁ καὶ θᾶττον καὶ μᾶλλον πάσχων, καὶ πλείω χρόνον, καὶ ὅτ' οὐ δεῖ, καὶ ὁποίοις οὐ δεῖ, καὶ ἐπὶ πολλοῖς· ὁ δ' ἀνδραποδώδης, τοὐναντίον) δῆλον ὅτι ἐστί τις καὶ ὁ μέσος τῆς ἀνισότητος. ἐπεὶ οὖν ἡμαρτημέναι ἀμφότεραι αἱ ἕξεις ἐκεῖναι, φανερὸν ὅτι ἐπιεικὴς ἡ μέση τούτων ἕξις· οὔτε γὰρ προτερεῖ, οὔθ' ὑστερίζει, οὔτε οἷς οὐ δεῖ ὀργίζεται, οὔτε οἷς δεῖ οὐκ ὀργίζεται. ὥστ' ἐπεὶ καὶ πραότης ἡ βελτίστη ἕξις περὶ ταῦτα τὰ πάθη ἐστὶν, εἴη καὶ ἡ πραότης μεσότης τις, καὶ ὁ πρᾶος μέσος τοῦ χαλεποῦ καὶ ἀνδραποδώδους.

CAPVT III.

De manſuetudine & rigiditate ſiue aſperitate morum.

C EOdem pacto de manſuetudine rigiditatéque ſentiendum eſt. Nam & manſuetum, qualem quendam eſſe erga dolorem ex ira profectum cernimus. Suprà enim iracundo, rigido, & agreſti, (omnia enim hæc ſunt diſpoſitionis eiuſdem) ſeruilem, & inſenſatum oppoſuimus, eo quòd ita vocentur, quotquot non mouentur ad iram, quibus oporteat: ſed laceſſiti, faciles humiléſque ſeſe præbeant ad contemptum. Oppoſita enim ſibi inuicem ſunt, celeriter & ægrè: leniter & vehementer: & dolor, quem iram dicimus, longo tempore durans, ei, qui breui. Quoniam verò, quemadmodum & in aliis, hic quoque exceſſus defectúſque D reperitur. (Rigidus enim eſt eiuſmodi, qui citius & magis, longioréque tempore, tamen nec quando, nec quibus oportet, ac in multis afficitur. Seruilis autem contrarius quiſpiam eſt.) Medius igitur inter inæqualitatem conſiſtit. Et quia vterque habitus vitioſus eſt, patet, medium horum æquanimitatem eſſe: neque enim præcurrit, aut excedit. Neque quibus non oportet iraſcitur, nec quibus oportet non iraſcitur. Quocirca cùm & manſuetudo circa eaſdem affectiones verſatur, habitus optimus, erit & manſuetudo mediocritas quædam, & manſuetus inter rigidum ſeruiléque medius.

ΚΕΦΑΛ. δ΄.

Περὶ ἐλευθεριότητος καὶ τῶν ἐναντίων κακιῶν.

Nicom. lib. 4. c. 1. & ſeq. Magn. lib. 1. c. 2.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ μεγαλοψυχία, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, καὶ ἡ ἐλευθεριότης μεσότητες. Ἡ μὲν ἐλευθεριότης περὶ χρημάτων κτῆσιν καὶ ἀποβολήν. ὁ μὲν γὰρ κτήσει μὲν πάσῃ χαίρων μᾶλλον ἢ δεῖ, ἀποβολῇ δὲ πάσῃ λυπούμενος μᾶλλον ἢ δεῖ, ἀνελεύθερος· ὁ δ' ἀμφότερα ἧττον ἢ δεῖ, ἄσωτος· ὁ δ' ἀμφοῖν ὡς δεῖ, ἐλευθέριος. τὸ δὲ λέγω τὸ ὡς δεῖ, καὶ ἐπὶ τούτων, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τὸ ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθός. ἐπεὶ δ' ἐκεῖνοι μὲν εἰσιν ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει,

E CAPVT IV.

De liberalitate & ei oppoſitis vitiis.

SVnt porro & magnanimitas, & magnificentia, & liberalitas, mediocritates. Liberalitas enim circa acquiſitionem amiſſionemque facultatũ verſatur. Nam qui omni acquiſitione gaudet, omníque amiſſione dolet, vtrumque magis quàm oportet, illiberalis eſt: qui vtrumq; minùs quàm oporteat, prodigus. Qui verò, vt oportet, vtrúque, liberalis. Vt oportet, hic, velut in aliis etiam, expono, quemadmodum recta ratio dictat. Et quia illi quidem in exceſſu defectúque ſunt: nam

vbi extrema ſunt, iſthic & medium, quod præſtantiſſimum eſt, in quaque ſpecie, & vnum: neceſſum, & liberalitatem, inter prodigalitatem illiberalitatémque circa facultatum acquiſitionem & amiſſionem, mediam conſiſtere. Bifariàm autem facultates, quæſtuariúmque vocamus. Alia enim per ſe eſt facultatum poſſeſſio, velut calcei & veſtis. Alia verò per accidens, nec tamen ita, vt ſi quis lance calcei vice vtatur, ſed velut emptio conductióque mercenaria. Emuntur enim & calcei. Pecuniæ autem cupidus præ quæſtu accidentario, circa numiſmatum poſſeſſionem occupatur. Illiberalis verò, & prodigus, circa accidentarium lucrãdi modum. Nam ille quidem in acquiſitione naturali augmentum quærit: prodigus verò in neceſſariis deficit: liberalis autem ex abundanti copia largitur. Species verò harum differre dicuntur, eo quòd magis & minus circa particulas oſtendunt, vt illiberalis, parcus, ſordidus, turpis lucri cupidus. Parcus enim eo quòd non eroget, dicitur: turpis autem lucri cupidus, quòd omnia corrodat: ſordidus, qui vehementer in exiguis obnititur: deceptor verò depilatórque, qui iniuſtus ex illiberalitate eſt. Ita contrà, prodigorum hic quidem cautus eſt, qui inordinatè conſumit: ille verò inconſideratus, qui in eo, quem ferre dictat ratio, durare dolore non poteſt.

CAPVT V.

De magnanimitate & ei oppoſitũ vitiũ.

DE magnanimitate autem, ex iis quæ de magnanimis dicta ſunt, determinare oportet: eo quod, vt in aliis, iuxta affinitatem, & ſimilitudinem, quoad latent, progredi conuenit. Ita & de magnanimitate tractantibus idem vſu venit. Quocirca nonnunquam contrarij eadem affectant: quemadmodum prodigus & liberalis: pertractus & grauis: audax & fortis. Circa eadem enim verſantur, & cognati ſunt aliquouſque. Nam & audax & fortis pericula ſuſtinet, ſed hic quidem ſic, ille verò aliter: quæ plurimùm inter ſe diſtant. Dicimus autem magnanimum iuxta nominis etymon, veluti vi & magnitudine animi inſtructum. Itaque & graui & magnifico ſimilis videatur: quandoquidem omnes virtutes quodammodo ſectatur. Nam recto iudicio, de rebus maximis pariter & infimis bonis pollere, laudabile eſt. Videntur autem ea magna eſſe quæ optimo habitu inſtructus proſequitur, circa eiuſmodi ſcilicet iucunda. Magnanimitas verò eſt præſtantiſſima. Iudicat autem in vnoquoque maius & minus rectè iuxta ſapientis præſcriptũ. Vnde vel ipſa omnes virtutes, vel ipſam omnes conſequuntur. Præterea contemptiuus dicitur magnanimus. Singulæ verò virtutes, rerum præter rationem magnarum ſunt cõtemptrices, vt fortitudo, periculorum: id enim magnum inter turpia deputat, & neque multitudinem omnem iudicat formidandam. Et intemperans, voluptates: liberalis, opes multas magnaſque ſpernit, id quod magnanimi eſſe videtur, eò quòd in paucis occupetur: atque hæc magna ſunt, eo quod nec cuiuslibet iudicium ſpectat. Magis quippe magnanimus ſpectat quid vni ſapienti probetur, quàm multitudini, & vulgo. Quemadmodum ad Agathonem dixit Antiphon,

A ὅπου δὲ ἔσχατά εἰσι, καὶ μέσον, καὶ τοῦτο βέλτιστον· ἓν δὲ περὶ ἕκαστον τῶν εἰδῶν τὸ βέλτιστον· ἀνάγκη καὶ τὴν ἐλευθεριότητα εἶναι ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας περὶ χρημάτων κτῆσιν καὶ ἀποβολήν. διχῶς δὲ τὰ χρήματα λέγομεν καὶ τὴν χρηματιστικήν. ἡ μὲν γὰρ καθ' αὐτὸ κτῆσις τοῦ χρήματός ἐστιν, οἷον ὑποδήματος ἢ ἱματίου· ἡ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς μέν, οὐ μέντοι οὕτως ὡς ἂν εἴ τις σταθμῷ χρήσαιτο τῷ ὑποδήματι, ἀλλ' οἷον ἡ πώλησις καὶ ἡ μίσθωσις· χρῆται γὰρ ὑποδήματι. ὁ δὲ φιλάργυρος ὁ περὶ τὸ νόμισμα τῆς κτήσεως, ἀντὶ τῆς κατὰ συμβεβηκὸς χρήσεώς ἐστι. ὁ δ' ἀνελεύθερος, εἴη ἂν καὶ ἄσωτος περὶ τὸν κατὰ συμβεβηκὸς τρόπον τοῦ χρηματισμοῦ. καὶ γὰρ B ἐπὶ τοῦ κατὰ φύσιν χρηματισμοῦ τὴν αὔξησιν διώκει· ὁ δ' ἄσωτος, ἐλλείπει τῶν ἀναγκαίων· ὁ δ' ἐλευθέριος, τὴν περιουσίαν δίδωσιν. αὐτῶν δὲ τούτων εἴδη λέγονται διαφέροντα τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον περὶ μόρια εἶναι ἀνελεύθερος, φειδωλός, καὶ κίμβιξ, καὶ αἰσχροκερδής· φειδωλὸς μὲν ἐν τῷ μὴ προΐεσθαι· αἰσχροκερδὴς δ' ἐν τῷ ὁποθενοῦν προσίεσθαι· κίμβιξ δέ, ὁ σφόδρα περὶ σμικρὰ διατεινόμενος· παραλογιστὴς δὲ καὶ ὁ ἀποστερητής, ὁ ἄδικος κατ' ἀνελευθερίαν. καὶ τοῦ ἀσώτου ὡσαύτως *φυλάκτης μέν, ὁ ἐν τῷ ἀτάκτως ἀναλίσκειν· ἀλόγιστος δέ, ὁ ἐν τῷ μὴ ὑπομένειν τὴν ἀπὸ *ἀλογισμοῦ λύπην. C

* Fort. ἀφύλακτος μὲν

* Leg. τ λογ.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ μεγαλοψυχίας, καὶ τῶν ἐναντίων κακιῶν.

Περὶ δὲ μεγαλοψυχίας ἐκ τῶν τοῖς μεγαλοψύχοις ἀποδιδομένων δεῖ διορίσαι τὸ ἴδιον. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὴν γειτνίασιν καὶ ὁμοιότητα *μέχρι τοῦ λανθάνειν πόρρω προϊόντα, καὶ περὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ταὐτὸ συμβέβηκε. διὸ ἐνίοτε οἱ ἐναντίοι τοῦ αὐτοῦ ἀντιποιοῦνται· οἷον ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ αὐθάδης τῷ σεμνῷ, καὶ ὁ θρασὺς τῷ ἀνδρείῳ· εἰσὶ γὰρ καὶ περὶ ταὐτὰ καὶ ὅμοροι μέχρι τινός, ὥσπερ ὁ ἀνδρεῖος *ὑπομενητικὸς κινδύνων, καὶ ὁ θρασύς· ἀλλ' ὁ μὲν ὡδί, ὁ δ' ὡδί. ταῦτα δὲ διαφέρει πλεῖστον. λέγομεν δὲ τὸν μεγαλόψυχον κατὰ τὴν τοῦ ὀνόματος προσηγορίαν, ὥσπερ ἐν μεγέθει τινὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως. ὥστε καὶ τῷ σεμνῷ καὶ τῷ μεγαλοπρεπεῖ ὅμοιος εἶναι δοκεῖ, ὅτε καὶ πάσαις ταῖς ἀρεταῖς ἀκολουθεῖν φαίνεται. καὶ γὰρ τὸ ὀρθῶς κρῖναι τὰ μεγάλα καὶ μικρὰ τῶν ἀγαθῶν, ἐπαινετόν. δοκεῖ δὲ ταῦτ' εἶναι μεγάλα, ἃ διώκει ὁ τὴν κρατίστην ἔχων ἕξιν περὶ τὰ τοιαῦτ' εἶναι ἡδέα. ἡ δὲ μεγαλοψυχία κρατίστη· κρίνει δὲ περὶ ἕκαστον ἀρετή, τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἔλαττον ὀρθῶς, ἅπερ ὁ φρόνιμος ἂν κελεύσειε E καὶ ἡ ἀρετή. ὥστε ἕπεσθαι αὐτῇ πάσας τὰς ἀρετάς, ἢ αὐτὴν ἕπεσθαι πάσαις. ἔτι δοκεῖ μεγαλοψύχου εἶναι, τὸ *καταφρονητικὸν εἶναι. ἑκάστη δ' ἀρετὴ καταφρονητικὴ τῶν παρὰ τὸν λόγον μεγάλων· οἷον ἀνδρεία κινδύνων· μέγα γὰρ οἴεται εἶναι τῶν αἰσχρῶν, καὶ πλῆθος οὐ πᾶν φοβερόν· καὶ σώφρων ἡδονῶν μεγάλων καὶ πολλῶν, καὶ ἐλευθέριος χρημάτων. μεγαλοψύχου δὲ τοῦτο δοκεῖ, διὰ τὸ περὶ ὀλίγα σπουδάζειν, καὶ ταῦτα μεγάλα, καὶ οὐχ ὅτι δοκεῖ ἑτέρῳ τινί. καὶ μᾶλλον ἂν φροντίσειεν ἀνὴρ μεγαλόψυχος, τί δοκεῖ ἑνὶ σπουδαίῳ, ἢ πολλοῖς *τοῖς τυχοῦσιν. ὥσπερ Ἀντιφῶν *ἔφη πρὸς Ἀγάθωνα,

Nicom. lib. 4. c. 7.

Magnor. lib. 1. c. 26.

* Fort. μέχρι τοῦ λανθάνειν. ſic mox μέχρι τινός.

* κ. ὑπομένει.

* κ. τὸ περιεῖν.

* Lego ἔφη πρὸς Ἀγάθωνα καταψηφισθείς, τὴν. Nam & damnatum fuiſſe Antiphontem & ſcripſiſſe ipſum pro ſe pulcherrimam orationem, certum eſt.

κατεψηφισμένως τὴν ἀπολογίαν ἐπαινέσωνται. καὶ τὸ ὀλιγωρεῖν τοῦ μεγαλοψύχου μάλιστ' εἶναι πάθος ἴδιον. πάλιν περὶ τιμῆς καὶ τοῦ ζῆν καὶ πλούτου, περὶ ὧν σπουδάζειν δοκοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὐθὲν* φροντίζειν περὶ τῶν ἄλλων, πλὴν περὶ τιμῆς. καὶ λυπηθήσοιτ' ἂν ἀτιμαζόμενος καὶ ἀρχόμενος ὑπὸ ἀναξίου. καὶ * χαίρειν μάλιστα τυγχάνων. οὕτω μὲν οὖν δόξειεν ἂν ἐναντίως ἔχειν. τὸ γὰρ εἶναί τε μάλιστα περὶ τιμὴν, καὶ καταφρονητικὸν εἶναι τῶν πολλῶν, καὶ δόξης, οὐχ ὁμολογεῖσθαι. δεῖ δὲ τοῦτο διαιρέσαντας εἰπεῖν. ἔστι γὰρ τιμὴ καὶ μικρὰ καὶ μεγάλη διχῶς. ἢ γὰρ τῷ ὑπὸ πολλῶν τῶν τυχόντων, ἢ τῷ ὑπὸ τῶν ἀξίων λόγου, καὶ πάλιν τῷ * ἐπὶ τινι ἡ τιμὴ διαφέρει. μεγάλη γὰρ οὐ τῷ πλήθει τῶν τιμώντων, οὐδὲ τῷ ποιῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τιμίαν εἶναι. τῇ ἀληθείᾳ δὲ καὶ ἀρχαὶ καὶ τἄλλα ἀγαθὰ τίμια καὶ ἄξια σπουδῆς ταῦτα, ὅσα μεγάλα ἀληθῶς ἐστιν. ὥστε καὶ ἀρετὴ οὐδεμία ἄνευ μεγέθους. διὸ δοκοῦσι μεγάλους ποιεῖν ἑκάστη, περὶ ὅ ἐστιν ἑκάστη αὐτῶν, ὥσπερ εἴπομεν. ἀλλ' ὅμως ἐστί τις περὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς μία μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ ἰδίᾳ μεγαλόψυχον τοῦτον λεκτέον τὸν ἔχοντα ταύτην. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἔνια τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν τίμια, τὰ δ' ὡς διῃρέθη πρότερον, τῶν τοιούτων δ' ἀγαθῶν ἐστὶ τὰ μὲν μεγάλα κατ' ἀλήθειαν, τὰ δὲ μικρά, καὶ τούτων ἔνιοι ἄξιοι καὶ ἀξιοῦσιν αὑτοὺς, ἐν τούτοις ζητητέος ὁ μεγαλόψυχος. τετραχῶς δ' ἀνάγκη διαφέρειν. ἔστι μὲν γὰρ ἄξιον εἶναι μεγάλων, καὶ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τούτων· ἔστι δὲ μικρὰ καὶ ἄξιον τινὰ τηλικούτων, καὶ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τούτων. ἔστι δ' ἀνάπαλιν πρὸς ἑκάτερα αὐτῶν. ὁ μὲν γὰρ ἂν εἴη τοιοῦτος, οἷος ἄξιος ὢν μικρῶν, μεγάλων ἀξιοῦν ἑαυτὸν τῶν ἐντίμων ἀγαθῶν· ὁ δὲ ἄξιος ὢν μεγάλων, ἀξιοῖν ἂν μικρῶν ἑαυτόν. ὁ μὲν οὖν ἄξιος μικρῶν, μεγάλων δ' ἀξιῶν ἑαυτὸν, ψεκτός· * ἀνόητον γὰρ καὶ οὐ καλὸν τὸ παρὰ τὴν ἀξίαν τυγχάνειν. ψεκτὸς δὲ καὶ ὅστις ἄξιος ὢν ὑπαρχόντων αὐτῷ, τῶν τοιούτων μετέχειν μὴ ἀξιοῖ ἑαυτόν. λείπεται δὲ ἐνταῦθα ἐναντίος τούτοις ἀμφοτέροις, ὅστις ἄξιος ὢν μεγάλων, ἀξιοῖ αὐτὸς ἑαυτὸν τούτων, καὶ τοιοῦτός ἐστιν οἷος ἀξιοῦν ἑαυτόν. οὗτος ἐπαινετὸς, καὶ μέσος τούτων. ἐπεὶ οὖν περὶ τιμῆς αἵρεσιν καὶ χρῆσιν, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν ἐντίμων, ἀρίστη ἐστὶ διάθεσις ἡ μεγαλοψυχία, καὶ τοῦτ' ἀποδίδομεν, καὶ οὐ περὶ τὰ χρήσιμα τὸν μεγαλόψυχον, ἅμα δὲ καὶ ἡ μεσότης αὕτη ἐπαινετωτάτη, δῆλον ὅτι καὶ μεγαλοψυχία μεσότης ἂν εἴη. τῶν δ' ἐναντίων, ὥσπερ διεγράψαμεν, ἡ μὲν ἐπὶ τῷ ἀξιοῦν ἑαυτὸν ἀγαθῶν μεγάλων ἀνάξιον ὄντα, χαυνότης. τοὺς τοιούτους γὰρ χαύνους λέγομεν, ὅσοι μεγάλων οἴονται ἄξιοι εἶναι, οὐκ ὄντες. ἡ δὲ περὶ τὸ ἄξιον ὄντα μὴ ἀξιοῦν ἑαυτὸν μεγάλων, μικροψυχία. μικροψύχου γὰρ εἶναι δοκεῖ, ὅστις ὑπαρχόντων δι' ἃ δικαίως ἂν ἀξιοῖτο, μὴ ἀξιοῖ μηθενὸς μεγάλου ἑαυτόν. ὥστ' ἀνάγκη καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν εἶναι μεσότητα χαυνότητος καὶ μικροψυχίας. ὁ δὲ τέταρτος τῶν διορισθέντων, οὔτε πάμπαν ψεκτὸς, οὔτε μεγαλόψυχος, περὶ οὐδὲν ἔχων μέγεθος. οὔτε γὰρ ἄξιος, οὔτε ἀξιοῖ μεγάλων· διὸ οὐκ ἐναντίος. καίτοι δόξειεν ἂν ἐναντίον εἶναι τῷ μεγάλων ἀξίῳ ὄντι, μεγάλων, τὸ, μικρῶν ὄντα ἄξιον, ἀξιοῦν ἑαυτόν. οὐκ ἔστι δὲ ἐναντίος οὔτε * τῷ μεμπτὸς εἶναι· ὡς γὰρ ὁ λόγος κελεύει, ἔχει. καὶ ὁ αὐτός ἐστι τῇ φύσει τῷ μεγαλοψύχῳ· ὧν γὰρ ἄξιοι, τούτων ἀξιοῦσιν αὑτοὺς ἀμφω-

* γρ. φροντίζειν

χαίρει

* γρ. ἐπὶ τίνι

* Fort. ἀνόητον

* Interpr. τῷ ἐν μεμπτὸς εἶναι.

A malignè defenſionem laudātem. Neglectus enim, propria maximè affectio magnanimi. Porrò nec vitæ, nec opum, quibus ſtudere magnopere videntur homines, curam gerit, ſed tamen honoris. Itaque & dolet ignominia affectus, & indigni ſubiectus imperio: gaudet autem principatum aſſecutus: vnde contraria videntur. Nam circa honores occupari, & quæ vulgus ſentiat de ſe, contemnere, non ſunt conſentanea. Quocirca accuratiùs hæc diſcutere oportet. Nam honor exiguus, & magnus, bifariàm capiuntur: aut enim à multis is, & vulgaribus, aut ab illuſtribus ille contingit, qui rurſus pro re, in qua euenit, differt. Magnus enim B non ſolùm honorantium multitudine, aut qualitate, aut pretio æſtimatur, ſed veritate: vnde & principatus, & reliqua præclara, & ſtudio digna bona cenſentur, quæ re vera eximia exiſtunt. Quocirca nulla virtus magnitudine caret, qua & amplificare, & ius reddere videtur, in quibus fuerit. Sed enim & inter cæteras virtutes magnanimitas eminet: quare peculiari vocabulo hac præditus, magnanimus appellatur. Quoniam verò bona alia honorabilia sūt, alia verò, vt ſuprà determinauimus: ex quibus alia verè eximia, alia parua ſunt: quibus nonnulli, cùm digni ſint, ſe ipſos dignos etiam arbitrantur, in iiſdem ſolet elucere magnanimus. Quadrifariàm verò hæc diſcernun- C tur. Nam* & dignum eſſe iis, & ſeſe dignum iis iudicare contingit interdum. Interdum verò & mediocribus dignum, iis quoque ſe dignum iudicare. Nonnunquam vero è conuerſo, vtralibet hæc ad ſe inuicem componuntur. Nam cùm exiguis aliquis dignus, magnis atque honorabilibus ſe dignum arbitratur, alius maximis dignus, paruis ſe dignum exiſtimat, prior quidem hic exiguis dignus, magnáque affectans, vituperationem meretur. Dedecens enim id eſt, ac minimè honeſtum, præter dignitatem quippiam conſequi. Verùm & is vituperandus, qui præſenti honore dignus, eum tamen auerſetur. Re- D ſtat iam vtrique horum contrarius, qui cùm rebus magnis dignus ſit, ſe ipſum etiam dignum arbitretur: hic laudabilis, & inter hos medius eſt. Et quia circa honoris electionem, fruitionémque circa honorabilia reliqua bona, diſpoſitio eſt pręſtantiſſima magnanimitas, &, quemadmodum oſtendimus, non circa vtilia occupatur, ac ipſa mediocritas cum primis laudabilis: manifeſtum, etiam magnanimitatem eſſe quandam mediocritatem. Contrariorum autem, hoc quod diximus, indignus cùm ſit, maximis ſeſe dignum arbitrantem, lentitudo eſt. Tales quippe lentos dicimus, qui magna venditant, cùm non ſint. Verùm vbi dignus, magnis* ſe indignum cenſet, E puſillanimitas appellatur. Puſillanimus enim is, qui præclara meritus, iis ſeſe indignum iudicarit. Itaq; magnanimitatem neceſſum eſt mediocritatē eſſe inter puſillanimitatem & lentitudinem. Porro quartus ex his, neq; omnino vituperatione dignus, neque magnanimus, in nulla re magni quippiam conſecutus. Neque.n. vel dignus exiſtit, vel ita de ſe ipſo cenſet: quapropter non eſt contrarius. Nam etſi planè cōtraria inter ſe videātur, magnis dignū magna, & paruis dignū exigua deberi ſibi arbitrari: contraria tamē non ſunt, eo quod hic reprehenſione careat, quādoquidem ex rationis inſtinctu agit, & eadē qua magnanimus naturæ conditione: cùm vterque quibus dignus eſt ſeſe dignum arbitratur.

Magnanimus, ex iis quibus dignus eſt, ſeſe dignum cenſebit. Puſillanimis verò, cùm magna inſint ei bona honorabilia, ſi eis ſe indignum iudicat, quid faceret, ſi paruis dignus eſſet? Aut igitur magnis ſe dignum iudicans, lentus, aut pauciorum. Quocirca nemo puſillanimem dixerit, qui inquilinus tantùm, ſe non imperio dignum cenſeat, ſéque ſubiiciat, verùm qui honeſto loco natus ſit, imperiúmque rem magnam iudicarit.

CAPVT VI.

De magnificentia.

MAgnificus autem, non ex qualibet operatione electionéve dicitur, ſed ex ſumptibus, niſi fortè per tranſlationem ita vocetur: abſque ſumptu enim magnificentia non eſt. Nam πρέπον, id eſt, decens, in ornatu: ornatus verò, non in quibuslibet, ſed in neceſſariorum exceſſu conſiſtit. Verùm qui in magno ſumptu decentem magnitudinem eligit, eámque mediocritatem cum eiuſmodi voluptate expetit, magnificus eſt. Qui verò ampliùs quàm par ſit, & præter modum, is nomine caret, tametſi quandam affinitatem inter ſeſe habet, quos vocant ineptos, & prodigos. Nam qui opulentus, dilecti hominis nuptiis ſumptus ſuppeditat, cum apparatu ſe decere arbitratur. Qui frugales, paucáque deſiderantes, conuenienti excipiat, paruificus. Verùm qui nuptiali apparatu eos excipiat, nec ob gloriam, neque pro authoritate peculiari aliqua, prodigo ſimilis videtur. Verùm qui pro dignitate iuxtáque rationem id facit, magnificus eſt: decorum enim iuxta dignitatem eſt, quandoquidem nihil præter dignitatem decet: nam decorum eſſe oportet. Et decentis eſt agere iuxta dignitatem, & quod deceat, & circa quid deceat. Aliud enim decorum eſt circa familiaris, aliud circa amati nuptias, atque ipſi etiam in tantum, aut eiuſmodi, vt ſpectaculum, Cimonem, nō Themiſtoclem, quòd humiliore fortuna hactenus eſſet, decere aiebat: ille verò, cui qualiſcumque ſit dignitas, perinde eſt, nullus eſt horum. De liberalitate verò ſimiliter ſe habet. Nam liberalis aliquis eſt, quando liber.

CAPVT VII.

Perſequitur breuiter reliquas pleraſque virtutes ſuprà enumeratas, cum contrariis vitiis.

ET ferè etiam ſic cætera circa mores, vel laudabilia, vel vituperabilia. Nam alia exceſſus, alia defectus, alia verò mediocritates ſunt paſſiuæ. Quemadmodum inuidus, & alienis malis gaudēs. Iuxta hos enim habitus dicitur: inuidus quidem angi dignorum ſucceſſu, hic verò in eadem paſſione nomine carere, ſed ei affectioni obnoxius, notus eſt, gaudendo indignorum vel caſibus, vel ſucceſſibus, item & dignorum lætando. Medius verò inter hos eſt, indignabundus & quod veteres νέμεσιν vocant, à dolendo, ob indignorum ſucceſſum. Quapropter & Nemeſin deam eſſe arbitrantur. Verecundia, mediocritas eſt inter impudentiam & ſtuporem. Nam qui nullam de ſe exiſtimationem moratur, impudens: qui omnes, ſtupidus: qui verò apparentes quaſdam modeſtè, verecundus. Amicitia verò medium inter inimicitiam & adula-

A καὶ ὁ μὲν γένοιτο ἂν μεγαλόψυχος· ἀξιοῖ γὰρ ὧν ἐστιν ἄξιος. ὁ δὲ μικρόψυχος, ὃς ὑπαρχόντων αὐτῷ μεγάλων κατὰ τιμὴν ἀγαθῶν οὐκ ἀξιοῖ, τί ἂν εἴποι, εἰ μικρῶν ἄξιος ἦν; ἢ γὰρ ἂν μεγάλων ἀξιῶν, χαῦνος ἦν, ἢ τῶν ἐλαττόνων. διὸ καὶ οὐδεὶς ἂν εἴποι μικρόψυχον, εἴ τις μέτοικος ὤν, ἄρχειν μὴ ἀξιοῖ ἑαυτὸν, ἀλλ᾿ ὑπείκει. ἀλλ᾿ εἴ τις εὐγενὴς ὤν, καὶ ἡγούμενος μέγα εἶναι τὸ ἄρχειν.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Περὶ μεγαλοπρεπείας.

B ΕΣτι δὲ ὁ μεγαλοπρεπὴς οὐ περὶ τὴν τυχοῦσαν πρᾶξιν καὶ προαίρεσιν, ἀλλὰ τὴν δαπάνην, εἰ μή που κατὰ μεταφορὰν λεγόμενον. ἄνευ δὲ δαπάνης μεγαλοπρέπεια οὐκ ἔστι. τὸ μὲν γὰρ πρέπον ἐν κόσμῳ ἐστίν· ὁ δὲ κόσμος οὐκ ἐκ τῶν τυχόντων ἀναλωμάτων, ἀλλ᾿ ἐν ὑπερβολῇ τῶν ἀναγκαίων ἐστί. ὁ δὲ ἐν μεγάλῃ δαπάνῃ τοῦ πρέποντος μεγέθους προαιρετικὸς, καὶ τῆς τοιαύτης μεσότητος, καὶ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἡδονῇ ὀρεκτικὸς, μεγαλοπρεπής. ὁ δὴ ἐπὶ τὸ μεῖζον καὶ παρὰ μέλος, ἀνώνυμος· οὐ μὴν ἀλλ᾿ *ἔχει τινα* γειτνίασιν, οὓς καλοῦσί τινες ἀπειροκάλους καὶ σαλακωνίας. οἷον εἰ εἰς γάμον δαπανῶν τις τοῦ ἀγαπητοῦ, C πλούσιος ὤν, δοκεῖ πρέπειν ἑαυτῷ τοιαύτην κατασκευὴν, οἷον *ἀγαθοδαιμονισταῖς ἑστιῶντι, οὗτος μὲν μικροπρεπής. ὁ δὲ τοιούτους δεχόμενος ἐκείνως μὴ δόξης χάριν μηδὲ δι᾿ ἐξουσίαν, ὅμοιος τῷ σαλάκωνι. ὁ δὲ κατ᾿ ἀξίαν καὶ ὡς ὁ λόγος, μεγαλοπρεπής. τὸ γὰρ πρέπον κατ᾿ ἀξίαν ἐστίν. οὐδὲν γὰρ πρέπει τὸ παρὰ τὴν ἀξίαν. δεῖ δὲ πρέπον εἶναι. καὶ γὰρ τε πρέποντες κατ᾿ ἀξίαν, καὶ πρέπον, καὶ περὶ ὅ. οἷον περὶ οἰκέτου γάμον ἕτερον τὸ πρέπον, καὶ περὶ ἐρωμένου καὶ αὐτῷ, εἴπερ ἐπὶ τοσοῦτον ἢ τοιοῦτον· οἷον τὴν θεωρίαν οὐκ ᾤετο Θεμιστοκλεῖ πρέπειν ἣν ἐποιήσατο Ὀλυμπίαζε, διὰ τὴν προϋπάρξασαν ταπεινότητα, ἀλλὰ Κίμωνι. ὁ D δὴ ὅπως ἔτυχεν ἔχων πρὸς τὴν ἀξίαν,* ὁ οὐθεὶς τούτων. καὶ ἐπὶ ἐλευθεριότητος ὡσαύτως. ἔστι γάρ τις* ὡς ἐλευθέριος, ἔστι μὴ ἐλεύθερος.

* γρ. ἔχει
* γρ. γειτνιάσει· οὓς καλοῦσί τινες. α.
* γρ. ἀγαθοδαιμονισταῖς. In ſequentibus multa corrupta ſunt.
* Scribo οὐκ ἐλευθέριος, οὐκ ἀνελεύθερος.

ΚΕΦΑΛ. ζʹ.

Ὅτι καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα τῶν περὶ τὸ ἦθος ἐπαινετῶν καὶ ψεκτῶν τὰ μὲν ὑπερβολαί, τὰ δὴ ἐλλείψεις, τὰ δὲ μεσότητες. καὶ ποῖα ταῦτα.

ΣΧεδὸν δὲ τῶν ἄλλων ἕκαστα τῶν περὶ τὸ ἦθος ἐπαινετῶν καὶ ψεκτῶν τὰ μὲν γὰρ ὑπερβολαί, τὰ δ᾿ ἐλλείψεις, τὰ δὲ μεσότητές εἰσι παθητικαί.* οἷον ὁ φθονερὸς καὶ ἐπιχαιρέ- E κακος. καθ᾿ ἃς γὰρ ἕξεις λέγονται, ὁ μὲν φθόνος τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς κατ᾿ ἀξίαν εὖ πράττουσίν ἐστι· τὸ δὲ τοῦ ἐπιχαιρεκάκου πάθος ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀνώνυμον, ἀλλ᾿ ὁ ἔχων* δῆλος, ἐπὶ τῷ χαίρειν ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακοπραγίαις, καὶ εὐπραγίαις,* μὴ χαίρειν δὲ ἐπὶ ταῖς ἀξίαις. μέσος δὲ τούτων ὁ νεμεσητικὸς, καὶ ὃ ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι τὴν νέμεσιν, τὸ λυπεῖσθαι μὲν ἐπὶ ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακοπραγίαις. διὸ καὶ θεὸν οἴονται εἶναι τὴν νέμεσιν.* αἰδὼς δὲ, μεσότης ἀναισχυντίας καὶ καταπλήξεως. ὁ μὲν γὰρ μηδεμιᾶς φροντίζων δόξης, ἀναίσχυντος· ὁ δὲ πάσης ὁμοίως, καταπλήξ· ὁ δὲ τῆς τῶν φαινομένων ἐπιεικῶν, αἰδήμων. φιλία δὲ, μεσότης ἔχθρας καὶ κολα-

* Magn. lib. 1. c. 28.
* Malim δῆλος ἐπὶ τῷ χ.
* γρ. χαίρειν δὲ ſine μὴ, & ita interpr. Sylb. ſic, & μὴ χαίρειν δὲ ἐπὶ ταῖς ἀξίαις εὐπραγίαις.
Nicom. lib. 4. c. vlt.
Magn. lib. 1. c. 30.
Magn. lib. 1. c. 32.

κείας. ὁ μὲν γὰρ ἀθρόως ἅπαντα πρὸς τὰς ἐπιθυμίας ὁμιλῶν, κόλαξ· ὁ δὲ πρὸς ἁπάσας ἀντικρούων, ἀπεχθητικός· ὁ δὲ μήτε πρὸς ἅπασαν ἡδονὴν μήτ' ἀκολουθῶν μήτ' ἀντιτείνων, ἀλλὰ πρὸς τὸ φαινόμενον βέλτιστον, φίλος. * σεμνότης δὲ, μεσότης αὐθαδείας καὶ ἀρεσκείας. ὁ μὲν γὰρ μηδὲν πρὸς ἕτερον ζῶν, ἀλλὰ καταφρονητικὸς, αὐθάδης· * ὁ δὲ πάντα πρὸς ἄλλον, ἢ καὶ πάντων ἐλάττων, ἄρεσκος· ὁ δὲ τὰ μὲν, τὰ δὲ μή, καὶ πρὸς τοὺς ἀξίους οὕτως ἔχων, σεμνός. * ὁ δ' ἀληθὴς καὶ ἁπλοῦς, ὃν καλοῦσιν αὐθέκαστον, μέσος τοῦ εἴρωνος καὶ ἀλαζόνος. ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ χείρω κατ' αὐτοῦ ψευδόμενος μὴ ἀγνοῶν, εἴρων· ὁ δ' ἐπὶ τὰ βελτίω, ἀλαζών· ὁ δ' ὡς ἔχει, ἀληθὴς, καὶ καθ' * Ὅμηρον πεπνυμένος· καὶ ὅλως ὁ μὲν φιλαλήθης, ὁ δὲ φιλοψευδής. * ἔστι δὲ καὶ ἡ εὐτραπελία μεσότης, καὶ ὁ εὐτράπελος μέσος τοῦ ἀγροίκου καὶ δυστραπέλου καὶ τοῦ βωμολόχου· ὥσπερ γὰρ * παρὰ βρῶσιν ὁ σικχὸς τοῦ παμφάγου διαφέρει τῷ, ὁ μὲν μηθὲν ἢ ὀλίγα καὶ χαλεπῶς προσίεσθαι, ὁ δὲ πάντα ἀθρόως· οὕτω καὶ ὁ ἀγροῖκος ἔχει πρὸς τὸν φορτικὸν καὶ βωμολόχον. ὁ μὲν γὰρ οὐθὲν γελοῖον, * ἀλλὰ χαλεπῶς προσίεται· ὁ δὲ πάντα ἀθρόως καὶ ἡδέως. δεῖ δ' οὐδέτερον, ἀλλὰ τὰ μὲν, τὰ δὲ μή, καὶ κατὰ λόγον· οὗτος δ' εὐτράπελος. ἡ δ' ἀπόδειξις ἡ αὐτή. ἥ τε γὰρ εὐτραπελία ἡ τοιαύτη, καὶ μὴ ἣν μεταφέροντες λέγομεν, ἐπιεικεστάτη ἕξις, καὶ ἡ μεσότης ἐπαινετή· τὰ δ' ἄκρα ψεκτά. οὔσης δὲ διττῆς εὐτραπελίας (ἡ μὲν γὰρ ἐν τῷ χαίρειν ἐστὶ τῷ γελοίῳ, καὶ τῷ εἰς αὐτὸν, ἐὰν ᾖ τοιονδί, ὧν ἐν καὶ σκῶμμά ἐστιν· ἡ δ' ἐν τῷ δύνασθαι τοιαῦτα πορίζεσθαι) ἕτεραι μὲν εἰσὶν ἀλλήλων, ἀμφότεραι μέντοι * μεσότης. καὶ γὰρ * τὸν δυνάμενον τοιαῦτα πορίζεσθαι, ἐφ' οἷς ἡσθήσεται * ὁ εὖ κρίνων, κἂν εἰς αὐτὸν ᾖ τὸ γελοῖον, μέσος ἔσται τοῦ φορτικοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ. ὁ δ' ὅρος οὗτος βελτίων, ἢ * τὸ λυπηρὸν εἶναι τὸ λεχθὲν τῷ σκωπτομένῳ ὄντι ὁποιῳοῦν. μᾶλλον γὰρ δεῖ τῷ ἐν μεσότητι ὄντι ἀρέσκειν· οὗτος γὰρ κρίνει εὖ. πᾶσαι δ' αὗται αἱ μεσότητες ἐπαινεταὶ μὲν, οὐκ εἰσὶ δ' ἀρεταί, οὐδ' αἱ ἐναντίαι κακίαι· ἄνευ προαιρέσεως γάρ. ταῦτα δὲ πάντ' ἐστὶν ἐν ταῖς τῶν παθημάτων διαιρέσεσιν· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν πάθος τί ἐστι. διὰ δὲ τὸ φυσικὰ εἶναι, εἰς τὰς φυσικὰς συμβάλλεται ἀρετάς. ἔστι γὰρ (ὥσπερ λεχθήσεται ἐν τοῖς ὕστερον) ἑκάστη πως ἀρετὴ, καὶ φυσικὴ, καὶ ἄλλως μετὰ φρονήσεως. ὁ μὲν οὖν φθόνος εἰς ἀδικίαν συμβάλλεται· πρὸς γὰρ ἄλλον αἱ πράξεις αἱ ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἡ νέμεσις εἰς δικαιοσύνην, ἡ αἰδὼς εἰς σωφροσύνην. διὸ καὶ ὁρίζονται ἐν τῷ γένει τούτῳ τὴν σωφροσύνην. ὁ δ' ἀληθὴς καὶ ψευδὴς, ὁ μὲν ἔμφρων, ὁ δ' ἄφρων. Ἔστι δ' ἐναντιώτερον τοῖς ἄκροις τὸ μέσον, ἢ ἐκεῖνα ἀλλήλοις· διότι τὸ μὲν μετ' οὐδετέρου γίνεται αὐτῶν, τὰ δὲ πολλάκις μετ' ἀλλήλων, καὶ εἰσὶν ἐνίοτε οἱ αὐτοὶ θρασύδειλοι, καὶ τὰ μὲν ἄσωτοι, τὰ δὲ ἀνελεύθεροι, καὶ ὅλως ἀνώμαλοι κακῶς. ὅταν μὲν γὰρ καλῶς ἀνώμαλοι εἰσὶν, μέσοι γίνονται. ἐν τῷ μέσῳ γὰρ ἐστί πως τὰ ἄκρα. αἱ δ' ἐναντιώσεις οὐ δοκοῦσιν ὑπάρχειν τοῖς ἄκροις πρὸς τὸ μέσον ὁμοίως ἀμφότεραι, ἀλλ' ὁτὲ μὲν κατὰ ὑπερβολὴν, ὁτὲ δὲ κατ' ἔλλειψιν. αἴτια δὲ τά τε πρῶτα ῥηθέντα δύο, ὀλιγότης τε, οἷον τῶν πρὸς τὰ ἡδέα ἀναισθήτων, καὶ ὅτι ἐφ' ὃ ἁμαρτάνομεν, μᾶλλον τοῦτο ἐναντιώτατον εἶναι δοκεῖ. τὸ δὲ τρίτον, ὅτι τὸ ὁμοιότερον, ἧττον ἐναντιώτερον φαίνεται, οἷον πέπονθε τὸ θάρσος πρὸς τὸ θράσος, καὶ ἀσωτία πρὸς ἐλευθεριότητα. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἀρετῶν τῶν ἐπαινετῶν εἴρηται σχεδόν· περὶ δὲ δικαιοσύνης ἤδη * λέξεται.

Magnor. lib. 1. c. 19.
Nicom. lib. 4. c. 12.
Nicom. lib. 4. c. 13.
Magnor. lib. 1. c. 33.
* Odyss. γ.
* ψευδὸς δ' οὐκ ἐρέει· μάλα γὰρ πεπνυμένος ἐστί.
Nicom. lib. 4. c. 14.
* Sylb. περὶ τὰ.
* Fort. οὐθὲν & χ vt paulo ante: vel ἀλλ' ἢ χαλ.
* χ. μεσότητες.
* Scrib. ὁ δυνάμενος. Sylb.
* Scrib. ὁ εὖ κρ. vel τῷ εὖ.
* Fort. τὸ μὴ λυπ.
Nicom. lib. 2. cap. 8.
* Syl. λεκτέον vel λεχθήσεται.

A tionem. Nam qui omnibus pro cupiditate ſua iucundè congreditur, adulator eſt: qui verò voluptatem omnem vitat, odioſus: verùm qui nec ſectatur, nec refugit omnem voluptatem, ſed quod optimũ videtur in congreſſu obſequitur, amicus eſt. Grauitas verò, mediocritas eſt inter contumaciam, & placẽdi ſtudium. Nam qui nihil in conuictu alteri largitur, ſed contẽnit, cõtumax: qui verò omnia, omnibúſque ſe ſubiicit, placendi ſtudioſus eſt: qui verò alia quidẽ largitur, alia non, grauis appellatur. Verus autem, & ſimplex, quem rigidum vocant, inter diſſimulatorẽ & iactabundũ* medius eſt. Nam qui ſua deteriora mẽtitur, quàm ſunt, idque non ignorans, diſſimulator: qui verò maiora prædicat, B iactabundus eſt: verùm qui vt habeat exponit, verus, & iuxta Homerũ ſapiẽs appellatur. Et in vniuerſum hic quidem veri, ille falſi amator eſt. Porrò vrbanitas, mediocritas eſt, & vrbanus, inter ruſticum & ſcurram medius. Quemadmodũ enim circa alimẽtum, vorax, & qui cibos faſtidit, differunt, quòd hic nihil, aut pauca, aut ægrè admittat, ille verò facilè omnia: ſic ruſticus habet ad importunũ, ac ſcurrã. Nam ille ridiculũ nihil, aut ægrè admittit, hic verò omnia & promptè, & ſuauiter: verùm neutrum ita decet, ſed quædam admittẽda ioca: quædam non, idque iuxta rationẽ: quod facit vrbanus. Ratio eſt in promptu, quãdoquidem & eiuſmodi eſt vrbani- C tas, non quem æquiſſimum habitum, & mediocritatem laudabilẽ vocãt: extrema verò vituperabilia ſunt. Duplex autẽ vrbanitas eſt (alia enim, quę ridiculis gaudet, iociſque etiam in ipſum ſcommate iactis, alia quę iocos, luſúſque perexhibere aliis poteſt.) Diuerſæ quidem à ſe inuicem, ſed mediocritates ambæ. Nam qui & exhibere iocũ aliis poteſt, quo afficiatur ſyncerè iudicans, & qui in ſe dictum ferre ridiculum, inter importunum & frigidũ medius eſt. Quę determinatio melior eſt, quàm ſi illuſo, quomodocumq; affecto, moleſtũ eſſe quod dicitur, aſſeratur: quippe quòd magis placere, ea moderatione prædito conueniat: hic enim rectè iudicat. Cæterùm omnes hæ mediocritates etſi lauda- D biles ſunt, non tamẽ virtutes dici debẽt, neque earum cõtraria, vitia, quippe quòd hæc omnia, ex affectionum diuiſione, carere electione conſtat: vnaquæq; enim harum affectio quædã eſt. Et quia naturalis eſt, ad naturales etiam virtutes refertur. Naturales enim quodammodo virtutes hæ ſunt, vt ex ſequentibus patebit, cum prudentia: vnde & inuidia, iniuſtitia, (nam ad alium ſpectant actiones ab ipſa profectæ) & indignatio iuſtitiæ, verecũdia modeſtiæ adcẽſentur: quocirca & eo in genere modeſtiam definiũt. Verus autem & vanus eiuſmodi, vt ille ſapiens, hic ſtultus ſit: verùm medium magis extremis cõtrarium eſt, quàm ipſa ſibi, eo quòd illud E cum neutro iungatur, & ſint ſimul ea frequenter. Súntque nonnunquam timidi audaces, ac partim prodigi, partim illiberales, & prorſus vitioſè inæquales. Nam cum rectè inæquales ſunt, medij exiſtunt: medio namq; extrema aliquo modo inſunt. Verùm contrarietates non vidẽtur extremis ſimiliter iuxta medium ambæ ineſſe. Interdũ enim iuxta defectum, aliquando iuxta exceſſum inſunt: quorũ cauſa ſunt duo illa ſupra commemorata. Paucitas erga iucunda inſenſatorum, & quod contrariũ magis eſſe videtur, in quo magis peccatur. Tertiũ verò, quod rarius, minùs contrarium videtur: vt audacia ad fortitudinem, & prodigalitas ad liberalitatẽ. De reliquis igitur virtutibus laudabilibus ferè dictum eſt: itaq; de iuſtitia deinceps dicendum erit.

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM LIBER IIII.

Sequentes tres libri totidem fere verbis inter Nicomatheos leguntur: nec ſunt ab interprete qui opus ad Eudemum vertit, tranſlati: exceptis duobus huius libri capitibus: itaque appoſita hic eſt verſio

DIONYSII LAMBINI.

CAPVT I.

De iuſtitia & iniuſtitia quales ſint, & quot modis dicantur.

De iuſtitia autẽ & iniuſtitia hoc videndum eſt, quibus in actionibus verſentur, quęnã mediocritas ſit iuſtitia: quarũ denique rerum medium ſit ius. Quibus in rebus exquirendis & explicandis, eadem atque in ſuperioribus via rationéque vtamur. Videmus igitur eum animi habitũ, quo ad res iuſtas gerendas homines efficiuntur idonei, quóq; res iuſtas & agũt, & volunt, ab omnibus iuſtitiã intelligi atque appellari ſolere: eodémque modo iniuſtitiã habitũ eſſe, quo & iniuriã faciunt, & res iniuſtas volunt. Itaque hæc primùm nobis quoque veluti quadam imagine adumbrata poſita ſint & conceſſa. Neque enim ita ſe res habet in ſciẽtiis & facultatibus ſeu poteſtatibus vt in habitibus. Facultas enim ſeu poteſtas, & ſcientia, eadẽ contrariorũ videtur eſſe: habitus autem contrariorum non idem eſt. verbi gratia, à bona valetudine non aguntur contraria, ſed ea quæ ſunt bonæ valetudinis propria dũtaxat. Dicimus enim, aliquẽ valenter ambulare, cùm ita ambulat, vt is qui bene valet. Sæpenumero igitur ex cõtrario habitu habitus intelligitur contrarius: ſæpe ex rebus habitui ſubiectis. Nã ſi bona corporis habitudo & firma conſtitutio nota ſit, nota erit etiã mala: & cognitis iis quæ firmã corporis conſtitutionem efficiunt, firma quoque corporis conſtitutio erit cognita: & rurſus ex hac ipſa, ea quæ bonam corporis habitudinẽ efficiunt. Si enim bona corporis habitudo, ſoliditas carnis eſt: neceſſe eſt malã corporis habitudinem, carnis raritatẽ eſſe: & quod vim habet efficientẽ firmæ corporis conſtitutionis, id ad carnis ſoliditatẽ gignendã neceſſariò valebit. Plerumque autẽ ſequitur vt ſi altera pluribus modis dicantur, alterorum quoque multi ſint ſignificãdi modi: verbi gratia, ſi multę ſint iuſti ſignificationes, erunt & iniuſti multæ. Multis autẽ modis iuſtitia & iniuſtitia dici vidẽtur. Sed quia valde eſt propinqua earũ nominis cõmunitas, & ſimilitudo, idcirco obſcurior eſt, neque ita, vt in iis quæ lõgè inter ſe diſtant, apparet. Magna enim differẽtia eſt ea quæ ex ſpecie eſt, exẽpli gratia, clauis apud Græcos vno & cõmuni nomine appellatur & ea pars quæ ceruicibus animaliũ ſubeſt, & ea qua oſtia claudũt. Hoc igitur ſumptũ ſit, quot modis homo iniuſtus dicatur. Et verò videtur iniuſtus eſſe & is qui cõtra legem cõmittit, & is qui ſibi plus vendicat, quàm par ſit, quique inæqualis eſt. Ex quo perſpicuũ eſt, iuſtum quoque futurum & eũ qui legibus pareat, & eum qui ęquus ſeu æqualis ſit. Ius igitur erit tũ id quod legibus ſancitur, quod legitimũ appellant, tum id quod æquũ eſt: & contrà iniuria, tum id quod in legẽ cõmittitur; tum id quod iniquũ eſt. Quoniam autem iniuſtus etiam plus bonorum quàm par ſit, ſibi depoſcit ac vendicat: in bonis erit occupatus, nõ omnibus, ſed in iis duntaxat, in quibus ſecunda & aduerſa fortuna locum habet: quæ ſunt bona ſimpliciter & abſolutè quidem illa ſemper, ſed huic vel illi non ſemper. Homines autem hæc votis omnibus expetũtque ac perſequuntur: quod facere nõ oportet, ſed optare ſanè vt quæ ſimpliciter bona ſunt, ea nobis quoque bona ſint:

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ

Εὐδημίων τὸ Δ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, ποῖαί τε καὶ ποσαχῶς λέγονται.

ΠΕΡΙ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας σκεπτέον, περὶ ποίας τε τυγχάνουσιν οὖσαι πράξεις, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον τίνων μέσον. ἡ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. ὁρῶμεν δὴ πάντας τὴν τοιαύτην ἕξιν βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσί, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι καὶ βούλονται τὰ δίκαια· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ' ἧς ἀδικοῦσι καὶ βούλονται τὰ ἄδικα. διὸ καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ ὑποκείσθω ταῦτα. οὐδὲ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ἐπί τε τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων, καὶ ἐπὶ τῶν ἕξεων. δύναμις μὲν γὰρ καὶ ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι· ἕξις δ' ἡ ἐναντία, τῶν ἐναντίων οὔ. οἷον * ὑπὸ τῆς ὑγιείας οὐ πράττεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον. λέγομεν γὰρ * ὡς ὑγιεινῶς βαδίζει, ὅταν βαδίζῃ ὡς ἂν ὁ ὑγιαίνων. πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται ἡ ἐναντία ἕξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας· πολλάκις τε αἱ ἕξεις ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων. ἐάν τε γὰρ ἡ εὐεξία ᾖ φανερά, καὶ ἡ καχεξία φανερὰ γίνεται, καὶ ἐκ τῶν εὐεκτικῶν ἡ εὐεξία, καὶ ἐκ ταύτης τὰ εὐεκτικά. εἰ γάρ ἐστιν ἡ εὐεξία πυκνότης σαρκός, ἀνάγκη καὶ τὴν καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός· καὶ τὸ εὐεκτικόν, τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. ἀκολουθεῖ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐὰν θάτερα πλεοναχῶς λέγηται, καὶ θάτερα πλεοναχῶς λέγεσθαι. οἷον * εἰ τὸ ἄδικον, καὶ ἡ ἀδικία. ἔοικε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία. ἀλλὰ διὰ τὸ σύνεγγυς εἶναι τὴν ὁμωνυμίαν αὐτῶν, λανθάνει, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν πόρρω δήλη μᾶλλον. ἡ γὰρ διαφορὰ πολλὴ ἡ κατὰ τὴν ἰδέαν· οἷον ὅτι καλεῖται κλεὶς ὁμωνύμως, ἥ τε ὑπὸ τὸν αὐχένα τῶν ζῴων, καὶ ᾗ τὰς θύρας κλείουσι. εἰλήφθω δὴ ὁ ἄδικος ποσαχῶς λέγεται. δοκεῖ δὲ ὅ, τε παράνομος ἄδικος εἶναι, καὶ ὁ πλεονέκτης καὶ ὁ ἄνισος. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὅ, τε νόμιμος καὶ ὁ ἴσος. τὸ μὲν δίκαιον ἄρα τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον· τὸ δ' ἄδικον, τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον. ἐπεὶ δὲ πλεονέκτης ὁ ἄδικος, * περὶ τὰ ἀγαθὰ οὐ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀτυχία, ἃ ἐστὶ μὲν ἁπλῶς ἀεὶ ἀγαθά, τινὶ δ' οὐκ ἀεί· οἱ δ' ἄνθρωποι ταῦτα εὔχονται καὶ διώκουσι· δεῖ δ' οὔ, ἀλλ' εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, καὶ αὑτοῖς ἀγαθὰ εἶναι.

Nicom. lib. 5. Magnorum libro 1. c. 54.

* N. ἀπὸ τῆς ὑγ.

* N. ὑγ. βαδίζειν.

* N. εἰ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον.

* N. περὶ τἀγαθὰ ἔσται, οὐ π.

αἱρεῖσθαι δὲ τὰ αὐτοῖς ἀγαθά. ὁ δ' ἄδικος οὐκ ἀεὶ τὸ πλέον αἱρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον, ἐπὶ τῶν ἁπλῶς κακῶν· ἀλλ' ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ * μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, τοῦ δ' ἀγαθοῦ ἐστὶν ἡ πλεονεξία, διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. ἔστι δὲ ἄνισος. τοῦτο γὰρ περιέχει * καὶ κοινὸν καὶ παράνομον. τοῦτο γὰρ ἡ παρανομία ἤτοι ἡ ἀνισότης, περιέχει πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ κοινόν ἐστι πάσης ἀδικίας. ἐπεὶ δ' ὁ παράνομος ἄδικος ἦν, ὁ δὲ νόμιμος δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστί πως δίκαια. τά τε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς νόμιμά ἐστι, καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον εἶναι φαμέν. οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι περὶ πάντων, στοχαζόμενοι ἢ τοῦ κοινῇ συμφέροντος πᾶσιν, ἢ τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς κυρίοις, ἢ κατ' ἀρετήν, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον τοιοῦτον. ὥστε ἕνα μὲν τρόπον δίκαια λέγομεν τὰ ποιητικὰ καὶ φυλακτικὰ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῶν μορίων αὐτῆς τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. προστάττει δ' ὁ νόμος καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ * λείπειν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥιπτεῖν τὰ ὅπλα· καὶ τὰ τοῦ σώφρονος, οἷον μὴ μοιχεύειν, μηδὲ ὑβρίζειν· καὶ τὰ τοῦ πράου, οἷον μὴ τύπτειν μηδὲ κακηγορεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας, τὰ μὲν κελεύων, τὰ δ' ἀπαγορεύων· ὀρθῶς μὲν ὁ κείμενος ὀρθῶς, χεῖρον δὲ ὁ ἀπεσχεδιασμένος. Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, * ἀλλὰ πρὸς ἕτερον· καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὔθ' ἕσπερος οὔτε ἑῷος οὕτω θαυμαστός· καὶ παροιμιαζόμενοί φαμεν,

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'στι.

καὶ τελεία μάλιστα ἀρετή, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐστι. τελεία δ' ἐστίν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτήν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὑτόν. πολλοὶ γὰρ ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ δύνανται χρῆσθαι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον ἀδυνατοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο εὖ δοκεῖ ἔχειν τὸ τοῦ Βίαντος, ὅτι ἀρχὴ ἄνδρα δείξει. πρὸς ἕτερον γάρ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἤδη ὁ ἄρχων. διὰ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη μόνη τῶν ἀρετῶν, ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστιν. ἄλλῳ γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει, ἢ ἄρχοντι, ἢ * κοινωνῷ. κάκιστος μὲν οὖν ὁ καὶ πρὸς αὑτὸν καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ· ἄριστος δ', οὐχ ὁ πρὸς αὑτὸν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον· τοῦτο γὰρ ἔργον χαλεπόν. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδ' ἡ ἐναντία ἀδικία μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία. τί δὲ διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. ἔστι μὲν γὰρ ἡ αὐτή, τὸ δ' εἶναι οὐ τὸ αὐτό * ἀλλ' ᾗ μὲν πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη, ᾗ δὲ τοιάδε ἕξις, ἁπλῶς ἀρετή. Ζητοῦμεν δέ γε τὴν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην· ἔστι γάρ τις, ὡς φαμέν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. σημεῖον δ' ὅτι ἔστι· κατὰ μὲν γὰρ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, ἀδικεῖ μέν, πλεονεκτεῖ δ' οὐδέν. οἷον ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα διὰ δειλίαν, ἢ ὁ κακῶς εἰπὼν διὰ χαλεπότητα, ἢ οὐ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθερίαν.

* γρ. τὸ μὴ κακόν

* Vide Nicom.

* N. λείπειν

* N. ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ π.

* N. κοινῷ.

* γρ. ἀλλ' ᾗ μὲν π. ἕτ. δ. ᾗ δὲ τ.

A eligere autem ac ſumere quæ nobis ſunt bona. Sed iniuſtus non ſemper id quod plus eſt, eligit; verum etiam quod minus eſt, in iis quæ abſolutè mala ſunt. Sed quia videtur etiam minus malum quodammodo bonum eſſe: cupiditas autem eius quod plus eſt, boni cupiditas eſt: idcirco videtur ille eſſe eius quod plus eſt, appetens & cupidus. Porrò iniquus etiam contra legem peccat. Nam hoc ipſum quod peccatum in legem dicimus, omnem iniuſtitiam continet, omniſque iniuſtitiæ commune eſt. Quoniam autem eum qui contra leges committit, iniuſtum eſſe diximus: qui verò leges ſeruat, iuſtum: perſpicuum eſt, ea omnia quæ legitima ſunt, quodammodo eſſe iuſta. Nam cùm ea quæ à ſcientia legum ferendarum deſcripta & definita ſunt, legitima ſunt, B tum vnumquodque horum ius eſſe dicimus. Leges autem omnibus de rebus ita loquuntur, vt vel communem omnium vtilitatem ſpectent, vel optimorum, vel eorum penes quos ſumma rerum eſt poteſtas: & vel ſecundùm virtutem, vel ſecundùm quem alium modum talē. Quocirca vno modo iura appellamus ea quæ vitam beatam, eiúſque parteis, ciuili ſocietate conciliare & conſeruare poſſunt. Ac lex quidem & viri fortis muneribus fungi iubet, vt locum atque ordinem in acie tenere, neq; fugere neque arma abiicere: & temperantis, vt non adulterari, neque cuiquam ſtuprum inferre: & lenis ac manſueti, vt neminem verberare, neque cuiquam maledicere. Itemque in cæteris virtutibus ac vitiis, partim iubendo, partim vetando, rectè quidem ea lex, quæ rectè ac ſalutari- C ter: perperam autem, quæ negligenter & inconſideratè lata eſt. Hæc igitur iuſtitia, virtus eſt illa quidem perfecta non tamen ſimpliciter, neque abſolutè, ſed ſi ad alterum referatur. Atque ob hanc cauſam ſæpe omnium præſtantiſſima virtutū videtur eſſe iuſtitia: neque veſper neque lucifer tanta homines admiratione afficere. Tum ſolemus hoc vti prouerbio:

Iuſtitia vna alias virtutes continet omneis.

Ac perfectiſſima virtus eſt, quia perfectæ virtutis vſus eſt. Ideo autem perfecta eſt, quia qui ea præditus eſt, etiam cum aliis, & erga alios, non ſecum ſolùm, virtutem colere poteſt. Plerique enim in ſuis quidem rebus vti virtute poſſunt, in iis autem quas cum altero contraxerunt, non poſſunt. Quocirca præclarè Biantis illud videtur eſ- D ſe dictum: Magiſtratus virum declarabit. Nam qui magiſtratum gerit, is iam cum altero rationem habet, & in communione vitæ verſatur. Atque ob hanc eandem cauſam ſola ex omnibus virtutibus iuſtitia alienum videtur eſſe bonum, quia ad alterum refertur ac pertinet. Aliorum enim vtilitati conſulit, nempe aut principis, aut reipubl. Deterrimus igitur ille quidem habendus eſt, qui improbitate in ſe vtitur & in amicos: optimus autem, non qui ſecum & ſibi, ſed qui cum aliis & erga alios virtutem colit. Hoc enim difficile atque operoſum eſt. Ergo hæc iuſtitia non virtutis pars eſt, ſed virtus vniuerſa: neque ei contraria iniuſtitia pars vitij eſt, ſed vitium integrum atque vniuerſum. Quid interſit autem inter virtutem, & hanc iuſtitiam, ex iis quæ diximus, perſpicuum eſt. Eſt enim eadem illa quidem, ſed eius E eſſentia non eſt eadem: verùm quà cum altero rationem habet, iuſtitia eſt: quà talis quidam habitus eſt, abſolutè virtus eſt. Iuſtitiam autem quærimus eam quæ pars virtutis eſt. Eſt enim aliqua, vt dicimus. Itemque iniuſtitiam eam quæ in partibus vitij numeratur. Aliquam porrò eſſe huiuſmodi, argumento eſt, quòd qui agit aliquid eorum quæ ad cætera vitia pertinent, facit ille quidē iniuſtè, ſibi tamen plus boni quàm oportet, non ſumit, aut vendicat: verbi gratia, qui clypeum abiecit propter ignauiā, aut qui maledixit alteri ira incenſus aut qui pecunia non eſt alicui opitulatus ob illiberalitatem.

Cùm autem ſibi plus boni ſumit, aut vēdicat, quàm oportet, ſæpe nullo tali vitio, certè non omnibus peccat: & tamen peccat. Nam & hunc iniuſtitiæ nomine vituperamus. Eſt igitur alia quædam iniuſtitia tanquam iniuſtitiæ pars quædam vniuerſæ: itémque iniuſtum quoddam, vt totius pars iniuſti, eius quod contra leges committitur. Præterea ſi quis quæſtus cauſa adulterium committat, mercedémque etiā ferat, alius autē cupiditate inflāmatus idem faciat, dans etiam aliquid de ſuo, iacturámque rei ſuæ faciens: hic quidem intemperās potiùs quàm plus ſibi ſumens & vendicans eſſe videtur: ille autem iniuſtus, ſed non intemperāns, propterea ſcilicet quia quæſtus cauſa faciat. Præterea in cæteris quidem omnibus iniuſtè factis, ſi quid peccetur, id ſemper ad aliquod genus improbitatis refertur: verbi cauſa, ſi quis adulterium commiſit, ad intemperantiā: ſi eum qui in acie proximus locatus erat, deſeruit, ad timiditatem: ſi quem pulſauit, ad iracundiam: ſed ſi quæſtum fecit, ad nullum aliud vitium niſi ad iniuſtitiam, refertur. Perſpicuum igitur eſt, præter vniuerſam iniuſtitiam, aliā quandam eſſe eius partē, vno eodémque nomine appellatam: quoniam eodem genere vtriuſque definitio continetur. Vtriuſque enim vis in eo poſita eſt, vt ad alterum referatur. Sed hæc quidem in honore verſatur, aut pecunia, aut ſalute, aut ſi quo vno nomine hæc omnia complecti poſſimus: & propter voluptatem ſuſcipitur eam, quæ è lucro proficiſcitur: illa autem in iis omnibus, in quibus vir bonus occupatus eſt.

CAPVT II.

Iuſtitiæ ſpecies explicat, eam quæ in diſtributione rerum verſatur, & eam quæ ad contractus pertinet.

IVſtitias ergo plureis eſſe, aliámque quandam præter vniuerſam virtutem eſſe, perſpicuum eſt. quæ ſit porrò & qualis, eſt intelligendum. Hæc igitur à nobis propoſita eſt Iniuriæ diſtinctio, vnam eſſe, quæ contra leges infertur: alteram quæ ab æquitate ſeu æqualitate remota eſt: itémque Ius eſſe vnum legitimum, æquale alterum. Atque ex ea quidem, quæ contra leges infertur, iniuria, ſuperior iniuſtitia & orta & appellata eſt. Verùm quoniam non eſt idem iniquū, ſeu inæquale, ſeu ab æquitate remotum, quod plus, ſed aliud ad aliud relatū, vt pars ad totum (quidquid enim plus eſt, iniquum ſeu inæquale eſt: ſed nō quicquid eſt iniquū, plus eſt) quoniámque iidem iniquitas, & ea iniuria, quæ fit contra leges, non ſunt idem (nam quidquid iniquum eſt, contra leges committitur: ſed non quicquid contra leges committitur, continuò eſt iniquum) efficitur vt hæc iniuria, & hæc iniuſtitia, non ſint eædem atque illæ, ſed ab illis differant, partiúmque rationem ad tota obtineant. Hæc enim iniuſtitia totius iniuſtitiæ pars eſt: itémque totius hæc iuſtitia. Itaque & de iuſtitia ea dicendum eſt, quæ generi ſubiecta eſt, & de iniuſtitia, quæ illius iniuſtitiæ pars eſt: eodémque modo de iure atque iniuria. Eam igitur iuſtitiam, eámque iniuſtitiam, quæ in eodem atque virtus vniuerſa vitiumque vniuerſum, ordine locatæ ſunt, quarum altera totius virtutis, altera totius vitij vſus eſt cum altero, prætermittamus. Ius quoque & iniuria, quæ ſunt his conſentanea, quonámodo diſtinguenda & diſcernenda ſint, non eſt obſcurū. Nam pleraque ferè iura legitima, ea officia ſunt quæ ab vniuerſa virtute præſcribuntur. Vnicuique enim virtuti cōuenienter viuere lex iubet, & vnumquodq; vitium ſequi vetat. Cauſæ autem efficientes virtutis vniuerſæ ſunt ea omnia iura legitima, quæ legibus de diſciplina ad remp. vtili, comprehenſa, deſcripta, & conſtituta ſunt. Sed de diſciplina quidem cuiuſque priuata, qua quis abſolutè vir bonus eſt, vtrùm ſit prudentiæ ciuilis, an alius facultatis, præcipere, poſteriùs erit diſputandum.

A ὅταν δὲ * πλεονεκτῇ πολλάκις κατ' οὐδεμίαν τούτων, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δέ γε τινά. ψέγομεν γὰρ κατ' ἀδικίαν. ἔστιν ἄρα γε ἄλλη τις ἀδικία ὡς μέρος τῆς ὅλης, καὶ ἄδικόν τι ἐν μέρει τοῦ ὅλου ἀδίκου τοῦ παρὰ τὸν νόμον. ἔτι εἰ ὁ μὲν τοῦ κερδαίνειν ἕνεκα μοιχεύει καὶ προσλαμβάνει, ὁ δὲ προστιθεὶς καὶ ζημιούμενος δι' ἐπιθυμίαν, οὗτος μὲν ἀκόλαστος μᾶλλον δόξειεν εἶναι, ἢ πλεονέκτης· ἐκεῖνος δ' ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ· δῆλον ἄρα ὅτι διὰ τὸ κερδαίνειν. ἔτι περὶ μὲν τὰ ἄλλα πάντα ἀδικήματα γίνεται ἡ ἐπαναφορὰ ἐπί τινα μοχθηρίαν B ἀεί· οἷον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐγκατέλιπε τὸν παραστάτην, ἐπὶ δειλίαν· εἰ δ' ἐπάταξεν, ἐπ' ὀργήν· εἰ δὲ ἐκέρδανεν, ἐπ' οὐδεμίαν μοχθηρίαν, ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν. ὥστε φανερὸν ὅτι ἔστι τις ἀδικία παρὰ τὴν ὅλην ἄλλη ἐν μέρει συνώνυμος, ὅτι ὁ ὁρισμὸς ἐν τῷ αὐτῷ * γένει. ἄμφω γὰρ ἐν τῷ πρὸς ἕτερον ἔχουσι τὴν δύναμιν· ἀλλ' ἡ μὲν περὶ τιμὴν ἢ χρήματα ἢ σωτηρίαν, ἢ εἴ τινι ἔχοιμεν ἑνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν ταῦτα πάντα, καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους· ἡ δὲ, περὶ πάντα περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος.

* γρ. πλ. πολλάκις, κατ'.

* γρ. μόνα.

C ΚΕΦΑΛ. β'.

Περὶ τῆς ἐν μέρει δικαιοσύνης, τῆς τ' ἐν ταῖς διανομαῖς, καὶ τῆς ἐν τοῖς συναλλάγμασι.

ΟΤι μὲν οὖν εἰσὶν αἱ δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ἔστι τις καὶ ἑτέρα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετήν, δῆλον. τίς δὲ καὶ ποία τις, ληπτέον. διώρισται δὲ τὸ ἄδικον, τό, τε παράνομον καὶ τὸ ἄνισον· τὸ δὲ δίκαιον, τό, τε νόμιμον καὶ τὸ ἴσον. κατὰ τὸ παράνομον * ἡ πρότερον εἰρημένη ἀδικία ἐστίν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ παράνομον πλέον, οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτερον ὡς μέρος * D πρὸς ὅλον· (τὸ μὲν πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δ' ἄνισον οὐ πᾶν πλέον) καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα ἐκείνων, τὰ μὲν ὡς μέρη, τὰ δὲ ὡς ὅλα· μέρος γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. ὥστε περὶ τῆς ἐν μέρει ἀδικίας λεκτέον, καὶ τοῦ δικαίου ὡσαύτως. ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν τεταγμένη δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, ἡ μὲν τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἄλλον, ἡ δὲ τῆς κακίας, ἀφείσθω· καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ E ἄδικον τὸ κατὰ ταύτας, φανερὸν ὡς διοριστέον. σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων, τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς προσταττόμενά ἐστι. καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν προστάττει ζῆν, καὶ καθ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος. τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς, ἐστὶ τῶν νομίμων ὅσα νενομοθέτηται περὶ παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. περὶ δὲ τῆς καθ' ἕκαστον παιδείας, καθ' ἣν ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πολιτικῆς ἐστιν ἢ ἑτέρας, * ὕστερον διοριστέον.

* γρ. ἡ πρὸς ἕτερον εἰρ.

* Vide ad Nic.

A οὐ γὰρ ἴσως ταὐτὸν ἀνδρὶ ἀγαθῷ εἶναι καὶ πολίτῃ παντί. τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου, ἓν μέν ἐστιν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ τῶν ἄλλων ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας. ἐν τούτοις γὰρ ἔστι καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου. ἓν δέ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν· τούτου δὲ μέρη δύο. τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν ἑκούσιά ἐστι, τὰ δ' ἀκούσια. ἑκούσια μὲν τὰ τοιάδε, οἷον πρᾶσις, ὠνή, δανεισμός, ἐγγύη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις. ἑκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων ἑκούσιος. τῶν δὲ ἀκουσίων τὰ μὲν B λαθραῖα, οἷον κλοπή, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγή, δουλαπατία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· τὰ δὲ βίαια, οἷον αἰκία, δεσμός, θάνατος, ἁρπαγή, πήρωσις, κακηγορία, προπηλακισμός. ἐπεὶ δ' ὅ τ' ἄδικος ἄνισος, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δῆλον ὅτι καὶ μέσον τί ἐστι τοῦ ἀνίσου· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον. ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει ἐστὶ τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον, ἔστι καὶ τὸ ἴσον. εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ ἄνευ λόγου δοκεῖ πᾶσιν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, καὶ τὸ δίκαιον μέσον ἄν τι εἴη. ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσίν. ἀνάγκη τοίνυν τὸ δίκαιον μέσον τε εἶναι, καὶ ἴσον, καὶ τισί, καὶ πρός τι. καὶ ᾗ μὲν μέσον, τινῶν. C (ταῦτα δ' ἐστὶ πλεῖον καὶ ἔλαττον) ᾗ δ' ἴσον, δυοῖν· ᾗ δὲ δίκαιον, τισίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν. οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύο ἐστί, καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. καὶ ἡ αὐτὴ ἰσότης ἔσται οἷς, καὶ ἐν οἷς. ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει τὰ ἐν οἷς, οὕτω κἀκεῖνα ἔχει. εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἕξουσιν, ἀλλ' ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν* ἢ ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἔχωσι καὶ νέμωνται. ἔτι ἐκ τοῦ κατ' ἀξίαν τοῦτο δῆλον. τὸ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς *νομαῖς ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν δεῖν εἶναι. τὴν μέντοι ἀξίαν οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ* πλοῦτον, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ D ἀρετήν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον ἀνάλογόν τι. τὸ γὰρ ἀνάλογον οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ· ἡ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ λόγου, καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. ἡ μὲν οὖν διῃρημένη ὅτι ἐν τέτταρσι, δῆλον· ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχής. τῷ γὰρ ἑνὶ ὡς δυσὶ χρῆται, καὶ δὶς λέγει, οἷον ὡς ἡ τοῦ α πρὸς τὴν τοῦ β, οὕτως ἡ τοῦ β πρὸς τὴν τοῦ γ. δὶς οὖν ἡ τοῦ β εἴρηται· ὥστε ἐὰν τὸ β δὶς τεθῇ, τέτταρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. ἔστι δὲ καὶ τὸ δίκαιον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός. * διῄρηται γὰρ ὁμοίως, οἷς τε καὶ ἅ. ἔσται ἄρα ὡς E ὁ α ὅρος πρὸς τὴν β, οὕτως ὁ γ πρὸς τὴν δ. ἐναλλὰξ ἄρα ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ, καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἡ νομὴ συνδυάζει, κἂν οὕτω συντεθῇ, δικαίως συνδυάζει. ἡ ἄρα τοῦ α ὅρου τῷ γ, καὶ ἡ τοῦ β τῷ δ

* N. προαγωγεία.

* γρ. ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἴσοι

* N. διανομαῖς

* N. οἱ μὲν πλοῦτον, οἱ δ' εὐγένειαν.

* N. διῄρηνται

A Non eſt enim fortaſſis idem, virum bonum eſſe, & bonũ ciuem, in quouis adminiſtrandæ reipub. genere. Eius autem iuſtitiæ, quæ vt pars ſubiecta generi eſt, iuſtique eius, quod ei conſentaneum eſt, vna ſpecies eſt, quæ in diſtributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ inter eos diuidi poſſunt, qui eiuſdem reipub. communione inter ſe coniuncti ſunt, verſatur: in his enim eſt, vt alter cum altero & æquum & iniquum conſequatur. Altera, quæ in reb. contrahendis vim corrigẽdi atque emendandi habet. Huius porrò duæ ſunt partes. Contractuum enim alij ſponte noſtra, alij nobis inuitis fiunt. Sponte fiunt, exempli cauſa hi, venditio, emptio, mutuum, fideiuſſio*, commodatum, depoſitum, locatio, & conductio. Dicuntur verò ſponte fieri, quia horum contra- B ctuum principium noſtra ſponte inſtituitur. Eorum autem, qui nobis inuitis fiunt, alij ſunt clandeſtini, vt furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, ſerui alieni deceptio aut corruptio, cædes dolo commiſſa, falſum teſtimonium: alij ſunt violenti, vt verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia. Quoniam autem & iniuſtus, iniquus: & iniuria, iniquitas eſt: perſpicuum eſt, aliquod eſſe etiam eius quod iniquum eſt, medium: hoc autem eſt æquum ſeu æquale. In quacunque enim actione plus eſt & minus, in ea æquum quoque ſeu æquale reperitur. Si igitur iniuria eſt iniquitas, ſeu inæqualitas, ius erit æqualitas. Quod, etiamſi ratio cur ita ſit non affeκratur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale, medium eſt: ius quoque medium quoddam erit. C Atque æquale quidem in duobus minimùm reperitur. Quare neceſſe eſt, ius quod & medium eſt, & æquale, & ad aliquid referri, & quibuſdam ius eſſe. Ac quà medium eſt, aliquorum eſt quę quidẽ ſunt plus & minus: quà æquale, in duobus cõſiſtit: quà ius, aliquib. eſt ius. Neceſſario igitur ius in quatuor minimùm verſatur. Nã & quibus vt ſit ius accidit, duo ſunt: & in quibus ius ipſum ſitum eſt, res duæ. Atque eadẽ erit æqualitas & eorum quib. ius tribuitur, & earum rerum in quib. ius conſiſtit. Nam vt res illæ, in quib. ius poſitum eſt, ſe habent, ſic & illi, quibus ius tribuitur. Niſi enim ſint æquales, non habebunt æqualia. Sed hinc prælia querelæque & expoſtulationes, cùm aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia conſequuntur atque obtinent. Præterea D ex eo quod cuique pro ſua dignitate tribuitur, hoc perſpicuum eſt. Nam quòd ius in diſtributionibus poſitum eſt, id fatentur omnes pro cuiuſque dignitate eſſe oportere. Verùm dignitatem non eandem omnes dicunt eſſe: ſed qui forma reipubl. adminiſtrandæ populari vtuntur, libertatem: eorum, qui paucorum principatu, alij diuitias, alij nobilitatem generis: ij autem, apud quos reip. præſunt optimates, virtutem. Ius igitur proportione & comparatione quadam conſtat. Non enim ſolùm eius numeri, quo aliquid numeramus, proprium eſt proportione conſtare: ſed etiam eius, qui vniuerſe & omnino numerus eſt. Proportio enim rationis eſt æqualitas, quæ in quatuor minimùm reperitur. Diſiunctam igitur proportio- E nem in quatuor conſiſtere, non obſcurum eſt, ſimiliterque continuatam, ſeu cõtinentem. Hæc enim loco duorum, vno vtetur, & bis vnum ſumet: exempli gratia, quæ proportio eſt primæ lineæ ad ſecundam, eadem ſecundæ ad tertiam. Bis igitur ſecunda ſumpta eſt. Quare ſi linea ſecunda bis poſita fuerit, quatuor erunt, proportione inter ſe comparata. Eſt autem & ius minimùm in quatuor, eadémque eius ratio eſt. Diſiuncti ſunt enim ſimiliter & ij quibus ius tribuitur, & eæ res quæ diſtribuuntur. Itaque quæ erit extremi A ad extremum B proportio, eadem extremi C ad extremum D. Alterna igitur ratione, vt extremum A ad extremum C, ſic B ad D. Ergo & totum cum toto comparabitur: idque diſtributio copulat: & verò ſi ita inter ſe componantur, iuſtè copulat. Extremi igitur A cum extremo C, & extremi B cum extremo D

A coniugatio, ius illud eſt quod in diſtributione conſiſtit: & ius eſt iniuriæ medium, id eſt, eius rei quæ à proportione remota atque auerſa eſt. Nam quod proportione conſtat, medium eſt. Ius autem proportione conſtat. Appellant porrò mathematici talem proportionem, geometricam. In geometrica enim proportione euenit vt quomodo vtrumque cum vtroque, ſic totum cum toto comparetur. Non eſt autem continens hæc proportio. Non enim fit extremum vnum numero is cui tribuitur, & res quæ tribuitur. Ex his igitur ſatis intelligitur, hoc ius proportione conſtare: iniuriam autem, à proportione alienam atque auerſam eſſe. Quo fit vt alterum ſit plus, alterum minus. Quod quidem etiam in factis reperitur. B Nam is qui iniuriam facit, plus boni ſibi ſumpſit ac vendicauit, quàm oportet: ei, qui afficitur iniuria, minus boni obtigit. Contrà fit in malo: boni enim rationem obtinet leuius malum, ſi cum grauiore malo comparetur. Nam leuius malum, optabilius grauiore eſt. At quod optabile & expetendum eſt, id bonum eſt: & quo quidque optabilius eſt, eo maius bonum eſt. Atque hoc ſanè iuris vnum genus eſt. Reliquum autem alterum eſt id quod ad corrigendum & emendandum valet: verſaturque in rebus & ſponte & inuitè contractis. Huius autem iuris forma alia eſt à priore. Ius enim, quod in diſtribuendis rebus communibus vertitur, ſemper ea, quam dixi, proportione conſtat. C Nam ſi pecuniæ communis diſtributio fiat, eadem ratione vtendum erit, quam habent inter ſe res eæ quæ ab vnoquoque in medium allatæ ſunt: eaque iniuria, quæ huic iuri opponitur, à proportione remota atque auerſa eſt. Ius autem, quod in contractibus verſatur, eſt illud quidem æquale quiddam: & iniuria, inæquale: verùm non illa proportione, ſed arithmetica. Nihil enim refert, vtrùm vir bonus malum hominem fraudauerit, an malus homo virum bonum: neque vtrùm vir bonus, an malus homo adulterium fecerit: ſed damni tantùm differentiam intuetur lex, iiſque vtitur tanquam æqualibus, faciatne hic iniuriam, ille iniuria afficiatur: & an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaque hanc iniuriam, quæ inæqualitas eſt, iudex exæquare conatur. D Nam cùm hic percuſſus fuerit, ille percuſſerit, aut etiam occiderit, hic autem mortuus ſit: perpeſſio & actio in parteis inæqualeis diuiſa eſt: ſed damno & multa conatur iudex exæquare, de lucro detrahens. Nam (vt ſemel & ſimpliciter dicam) in talibus, etiamſi quibuſdam nomen non conueniat, lucrum appellatur: verbi gratia, in eo qui percuſſerit: in eo qui percuſſus fuerit, damnum. Sed cùm perpeſſionem menſus fuerit iudex, hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem quæ ſunt plus & minus, æquale eſt medium. Lucrum autem & damnum, illud quidem plus eſt, hoc autem minus, contrariè: boni plus, & minus mali, lucrum: contrarium, damnum: quorum medium, eſſe æquale, modo demonſtrabamus, id quod ius eſſe dicimus. E Erit igitur id ius quod ad corrigendum & ad emendandum valet, damni & lucri medium. Itaque & cùm aliqua de re inter ſe ambigunt, ad iudicem confugiunt. Adire autem ad iudicem, adire ad ius eſt. Nihil enim videtur aliud eſſe iudex, quàm ius animatum. Quærúntque iudicem medium: & vocant eos nonnulli *μεσιδίους*, id eſt, medium diuidenteis, ſeu medium adiudicanteis: perinde quaſi facile futurum ſit, vt ius ſuum obtineant, ſi medium conſequantur. Ius ergo medium quiddam eſt, ſi quidem etiam iudex medius eſt. Ac iudex quidem exæquat, & veluti linea in duas parteis inæqualeis ſecta, quo maior pars dimidiā ſuperat,

A σύζευξις, τὸ ἐν διανομῇ δίκαιόν ἐστι, καὶ μέσον τὸ δίκαιον, τοῦτ' ἐστὶ τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. τὸ γὰρ ἀνάλογον, μέσον· τὸ δὲ δίκαιον, ἀνάλογον. καλοῦσι δὲ τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν γεωμετρικὴν οἱ μαθηματικοί. ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἑκάτερον πρὸς ἑκάτερον. ἔστι δ' οὐ συνεχὴς αὕτη ἡ ἀναλογία. οὐ γὰρ γίνεται * εἷς ἀριθμὸς ᾧ καὶ ὅ. τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, τὸ ἀνάλογον· τὸ δὲ ἄδικον τοῦτο, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. γίνεται ἄρα τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον. ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων συμβαίνει. ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, πλέον ἔχει. ὁ δ' B ἀδικούμενος, * ἔλαττον, ἐπὶ τοῦ ἀγαθοῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ κακοῦ ἀνάπαλιν. ἐν ἀγαθοῦ γὰρ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν πρὸς τὸ μεῖζον κακόν. ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος. τὸ δὲ αἱρετὸν, ἀγαθόν· τὸ δὲ μᾶλλον, μεῖζον. τὸ μὲν οὖν ἓν εἶδος τοῦ δικαίου τοῦτ' ἐστί. τὸ δὲ λοιπὸν ἓν, τὸ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἑκουσίοις καὶ τοῖς ἀκουσίοις. τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο εἶδος ἔχει τοῦ προτέρου. τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν τῶν κοινῶν, ἀεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐστὶ τὴν εἰρημένην. καὶ γὰρ ἀπὸ χρημάτων κοινῶν ἐὰν γίνηται ἡ διανομή, ἔσται κατὰ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν ὅνπερ ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὰ εἰσ- C ενεχθέντα· καὶ τὸ ἄδικον τὸ ἀντικείμενον τῷ δικαίῳ τούτῳ, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογόν ἐστι. τὸ δ' ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἔστι μὲν ἴσον τι, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικήν. οὐθὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικὴς φαῦλον ἀπεστέρησεν, ἢ φαῦλος ἐπιεικῆ· οὐδ', εἰ ἐμοίχευσεν ἐπιεικὴς ἢ φαῦλος· ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ βλάβους διαφορὰν βλέπει μόνον ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δ' ἀδικεῖται, καὶ εἰ ὁ μὲν ἔβλαψεν, ὁ δὲ βέβλαπται. ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο ἄνισον ὂν, ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής. καὶ γὰρ D ὅταν ὁ μὲν πληγῇ, ὁ δὲ πατάξῃ, ἢ καὶ κτείνῃ, ὁ δ' ἀποθάνῃ, διήρηται τὸ πάθος καὶ ἡ πρᾶξις εἰς ἄνισα, ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. λέγεται γὰρ ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, κἂν εἰ μή τισιν οἰκεῖον ὄνομα εἴη, τὸ κέρδος, οἷον τῷ πατάξαντι· καὶ ἡ ζημία τῷ παθόντι· ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται τὸ μὲν ζημία, τὸ δὲ κέρδος. ὥστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ ἐλάττονος τὸ ἴσον μέσον· τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον ἐναντίως· τὸ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ πλέον, τοῦ δὲ κακοῦ ἔλαττον, κέρδος· τὸ δ' ἐναντίον, ζημία· ὧν ἦν μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον. ὥστε τὸ ἐπανορθωτικὸν δίκαιον ἂν εἴη E τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσι. τὸ δ' ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, ἰέναι ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον. ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷον δίκαιον ἔμψυχον. καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέσον, καὶ καλοῦσιν ἔνιοι * μεσοδίκας, ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. μέσον ἄρα, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής. ὁ δὲ δικαστὴς ἐπανισοῖ, καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ᾧ τὸ μεῖζον τμῆμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει

* χ. ἑνὶ ἀριθμῷ

* χ. ἔλαττον τοῦ ἀγαθοῦ.

* N. μεσιδίους

* τοῦτ' ἀφεῖλε τῷ ἐλάττονι τμήματι. ὅταν δὲ διαιρεθῇ τὸ ὅλον δίχα, τότε φασὶν ἔχειν τὰ αὑτοῦ, ὅταν λάβωσι τὸ ἴσον. τὸ δ' ἴσον μέσον ἐστὶ τῆς μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον ὅτι δίχα ἐστὶν ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον, καὶ ὁ δικαστὴς, διχαστής. ἐπὰν γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θατέρου, πρὸς θάτερον δὲ προστεθῇ, δυσὶ τούτοις ὑπερέχει τὸ θάτερον. εἰ γὰρ ἀφῃρέθη μὲν, μὴ προσετέθη δὲ, ἑνὶ ἂν μόνον ὑπερεῖχε * τοῦ μέσου, ἑνὶ καὶ τὸ μέσον ἀφ' οὗ ἀφῃρέθη. ἑνὶ τούτῳ ἄρα γνωριοῦμεν, τί τε ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ τοῦ πλέον ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ ἔλαττον ἔχοντι. ᾧ μὲν γὰρ τὸ μέσον ὑπερέχει, τοῦτο προσθεῖναι δεῖ τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ δ' ὑπερέχεται, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ μεγίστου. ἴσαι αἱ ἐφ' ὧν αα, ββ, γγ, ἀλλήλαις. ἀπὸ τῆς αα * ἀφῃρήσθω τὸ αε, καὶ προσκείσθω τῇ γγ τὸ ἐφ' ᾧ γδ, ὥστε ὅλη ἡ δγγ * τῆς εα ὑπερέχει τῷ γδ, καὶ τῷ γζ· τῆς ἄρα ββ, τῷ γδ.

* N. τοῦτ' ἀφεῖλε, καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι προσέθηκε.

* Vide N.

* N. ἐφ' ὧν, & προσκείσθω

* χ. τῆς αε.

α	ε	α	
β		β	
γ	ζ	γ	δ

ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν. ἀνῃροῦντο γὰρ, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν καὶ ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον. ἐλήλυθε δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα ἥ τε ζημία καὶ τὸ κέρδος ἐκ τῆς ἑκουσίου ἀλλαγῆς. τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν ἢ τὰ αὑτοῦ, κερδαίνειν λέγεται· τὸ δὲ ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς, ζημιοῦσθαι· * οἷον γὰρ τὸ ὠνεῖσθαι καὶ πωλεῖν, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δέδωκεν ὁ νόμος, ὅταν δὲ μήτε πλέον μήτε ἔλαττον, ἀλλ' αὐτὰ δι' αὐτῶν γένηται, τὰ αὑτῶν φασὶν ἔχειν, καὶ οὔτε ζημιοῦσθαι οὔτε κερδαίνειν. ὥστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι, τῶν παρὰ τὸ ἑκούσιον τὸ ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον.

* N. οἷον ἐν τῷ πωλεῖν καὶ ὠνεῖσθαι, καὶ ἐν ὅσοις ἄλλοις ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ τοῦ ἀντιπάσχειν καὶ ἀντιποιεῖν, καὶ νομίσματος καὶ ἐνδείας.

ΔΟκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς, οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καίτοι * βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον·

Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ· οἷον εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι· καὶ εἰ ἄρχοντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῆναι μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι. ἔτι, τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτο δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς, κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα· τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις·

* χ. βούλ. λέγειν τοῦτο καὶ τὸ Ρ.

A hoc de illa detrahit, & ad partem minorem addit. Toto autem in duas parteis æqualeis diuiſo, tum ſe ſuum dicunt obtinere, cùm parteis æqualeis abſtulerint. Eſt autem æquale, medium rei maioris & minoris, proportione arithmetica: proptérque hanc adeo cauſam ius à Græcis δίκαιον appellatur, quia δίχα ἐστι, id eſt, in duo æqualia diuiſum eſt, perinde ac ſi quis dixerit δίχαιον. & iudex δικαστὴς nominatus eſt, quaſi διχαστὴς, quæ vox cum ſignificaret, qui rem in duas partes æqualeis ſecat. Nam ſi cum duæ res ſint æquales, id quod ab vna fuerit detractum, addatur alteri: his duobus hæc illam ſuperabit. Si enim detractum quidem vni rei fuiſſet, non autem etiam alteri additum, vno duntaxat altera alteram ſuperaret. Mediam igitur ea res cui acceſſit aliquid, vno ſuperat: & media eam cui quip-

B piam detractum eſt, vno. Ex hoc itaque cognoſcemus & quid ei qui plus habet, detrahendum ſit: & quid ei qui minus, addendum. Nam quo res media minorem ſuperat, id ei quæ minus habet, addendum eſt: quo media ſuperatur, id maximæ detrahendum. Sint tres lineæ, AA, BB, CC, inter ſe equales. Lineæ, AA, detracta ſit pars AE, addaturque ad lineam CC, ſitque ea pars, CD. Ita tota linea DCC, lineam EA, ſuperabit linea CD, & linea CF. Ergo & lineam BB, linea CD.

A	E	A	
B		B	
C	F	C	D

Hoc autem ineſt etiam in aliis artibus. Tollerentur enim, & conciderent, niſi quantum & quale id, quod effi-

C ciendi vim habet, efficit, tantundem & tale perpeteretur id quod patitur. Nata autem & translata ſunt hæc nomina, damnum & lucrum, ab eo contractu qui ſponte initur. Nam plus ſuo obtinere, lucrum facere appellatur: minus autem quàm quod initio ſuppetebat, habere, dãno affici: vt ſit in rebus vendendis & emendis, aliiſque contractibus, in quibus per legem licet impunè ſuis rationibus conſulere, lucrúmque facere. Vbi verò neque plus neque minus habent, ſed paria paribus reſpondent, tunc ſe ſua dicunt habere, & neque damnum accepiſſe, neque quicquam lucri feciſſe. Itaque lucri cuiuſdam & damni, quæ non ſponte, ſed præter voluntatem obuenerint, medium, ius eſt: vt tantundem vterque eorum qui contrahunt, habeat poſterius, quantum priùs

D habuit.

CAPVT III.

De iure talionis & de pecuniæ vſu.

VIdetur autem quibuſdam Talio quoque, id eſt, reciproca quędam perpeſſio, ius eſſe ſimpliciter, & abſolutè, quemadmodum Pythagorei dixerunt. Definiebant enim ius abſolutè, id quod quis à ſe factum, viciſſim ab altero pateretur, id eſt, talionem ſeu mutuam perpeſſionem. Ius talionis porro neque ad id ius quod in diſtributione bonorũ verſatur, neque ad id quod ad emendationem factorum valet, accommodari poteſt. qui etiam ius

E Rhadamanthi hoc fuiſſe videntur ſignificare,

Si quis, quod fecit, patiatur, ius erit æquum.

Multis enim locis à iure diſſidet ac diſcrepat: veluti, ſi quis magiſtratum gerens, aliquem pulſauerit, non eſt referiendus: & ſi quis eum, qui magiſtratum gerat, pulſauerit, non modò verberandus, ſed etiam caſtigandus eſt. Præterea permultũ intereſt inter id quod ſponte noſtra, & id quod inuitè facimus. Sed in communitatibus rerum contrahẽdarum ac permutandarum ſanè tale ius, quod reciprocam perpeſſionem ſeu talionem nominant, proportione, non æqualitate ciuilem ſocietatem continet. Factis enim proportione reciprocis, manet coniunctio ciuitatis.

Aut enim malum acceptum reponere conantur (quod ſi A non liceat, ſeruitus eſſe videtur, iniuriam referre non poſſe) aut ei qui bene meritus ſit, referre gratiam volunt: quod ſi non fiat, ſublata eſt rerum communicatio, & officiorum quaſi mutuatio. At rerum communicatione officiorúmque mutuatione, ſocietas & coniunctio ciuium manet. Itaque & Gratiarum templum in propatulo vrbis loco conſtituitur, vt ſit remuneratio. Hoc enim gratiæ proprium eſt. Nam ei, qui beneficium dederit, referendum beneficium eſt: & is rurſus alterum beneficio prouocare debet. Facit autem remunerationem proportione conſtantem ea quæ mediis tranſuerſis lineis fit, coniugatio. Exempli cauſa, ſit ædificiorum opifex A, ſutor B, domus C, calceus D. B

A. *Aedificiorum opifex*	B. *Sutor*
C. *Domus*	D. *Calceus.*

Ædificiorum opificem igitur oportet à ſutore opus illius ſumere, eique viciſſim ſuum impertiri. Ergo ſi primùm æqualitas ſit ea quæ proportione conſtat, deinde reciproca perpeſſio ſeu talio fiat (id eſt, tantundem accipiatur, quantum datum ſit) extabit id, quod à nobis dicitur: ſin minus, neque erit æqualitas, neque manebit ſocietas. Nihil enim prohibet quominus vnius opus alterius opere ſit præſtabilius. Hæc igitur exæquata ſint oportet. Quod idem fit in aliis artibus. Tollantur enim funditus, & concidant, niſi & quantum & quale id quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem & tale accipiat id quod patitur. Non enim ex duo- C bus medicis ſocietas conſtare poteſt, ſed ex medico & agricola, & omnino ex diuerſis & diſſimilibus atque inæqualibus, quos tamen oportet exæquari. Quapropter quarum rerum fit permutatio, eas res oportet eſſe eiuſmodi, vt inter ſe quodammodo comparari poſſint. Atque ad hanc rem, nummus quæſitus & comparatus eſt, qui omnium rerum quodammodo ſit medius, ſeu menſura. Nam res omneis metitur: quare & nimium & parum metitur. Quot igitur calcei, domui vel alimento ſint æquales. Oportet ergo, quam proportionem & comparationem habet ædificandi artifex ad ſutorem, tot numero calceos cum domo aut alimento comparari. Nam ſi hoc non ita fiet, neque erit permutatio, neque communitas. Non poterunt au- D tem comparari, niſi quodammodo ſint æqualia. Ergo quemadmodum ſuprà dixi, vnum quiddam eſſe oportet, quod cætera omnia metiatur. Hoc autem re quidem vera vſus, ſeu indigentia eſt: quæ omnia continet. Nam ſi nulla re egerent homines, aut ſi non ſimiliter egerent: vel nulla, vel non eadem eſſet permutatio. Sed in indigentiæ locum ex hominum quaſi compacto & cõuento quodammodo ſucceſſit nummus: atque ob hanc cauſam, νόμισμα vocatur à Græcis, ἀπὸ τοῦ νόμου, id eſt, à lege: quia non natura, ſed lege valeat, ſitque in nobis ſitum eum mutare, inutilémque reddere. Erit igitur tum perpeſſio mutua & reciproca, cùm res fuerint exæquatæ. Atque quam rationem obtinet agricola ad E ſutorem, eandem rationem habere debet ſutoris opus ad opus agricolæ. Sunt autem tum in figuram proportionis deducendi, cùm permutaturi ſunt. Quod ſi non fiet, alterum extremum vtramque exuperantiam habebit. Verumtamen cùm ſuas res habent, ita ſunt æquales inter ſe, ac ſocij, quia hæc æqualitas in eis effici poteſt. Agricola A, alimentum C, ſutor B, opus ſutoris exæquatum cum alimento D.

A. *Agricola*	B. *Sutor.*
C. *Alimentum*	D. *Opus ſutoris cum alimento exæquatum.*

Quòd ſi hoc modo non liceret viciſſim perpeti, ſeu accipere, nulla ſocietas eſſet, nulla communitas.

ἢ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν. (εἰ δὲ μή, δουλεία δοκεῖ εἶναι, εἰ μὴ ἀντιποιήσῃ) ἢ τὸ εὖ· εἰ δὲ μή, μετάδοσις οὐ γίνεται· τῇ μεταδόσει δὲ συμμένουσι. διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν ἐμποδὼν ποιοῦνται, ἵνα ἀνταπόδοσις ᾖ· τοῦτο γὰρ χάριτος ἴδιον· ἀνθυπηρετῆσαι γὰρ δεῖ τῷ χαρισαμένῳ, καὶ πάλιν αὐτὸν ἄρξαι χαριζόμενον. ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν τὴν κατ᾽ ἀναλογίαν, ἡ κατὰ διάμετρον σύζευξις. οἷον, οἰκοδόμος ἐφ᾽ ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ᾽ ᾧ β, οἰκία ἐφ᾽ ᾧ γ, ὑπόδημα ἐφ᾽ ᾧ δ.

α	β
οἰκοδόμος	σκυτοτόμος.
γ	δ
οἰκία	ὑπόδημα.

δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σκυτοτόμου τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ μεταδιδόναι τοῦ αὑτοῦ. ἐὰν οὖν πρῶτον ᾖ τὸ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἶτα τὸ ἀντιπεπονθὸς γένηται, ἔσται τὸ λεγόμενον. εἰ δὲ μή, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει· οὐδὲν γὰρ κωλύει κρεῖττον εἶναι τὸ θατέρου ἔργον, ἢ τὸ θατέρου. δεῖ τοίνυν ταῦτα ἰσασθῆναι. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἀνῃροῦντο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν, ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο καὶ τοσοῦτον, καὶ τοιοῦτον. οὐ γὰρ ἐκ δύο ἰατρῶν γίνεται κοινωνία, ἀλλ᾽ ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἑτέρων καὶ οὐκ ἴσων· ἀλλὰ τούτους δεῖ ἰσασθῆναι. διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι, ὧν ἐστιν ἀλλαγή· ἐφ᾽ ὃ τὸ νόμισμ᾽ ἐλήλυθε, καὶ γίνεταί πως μέσον· πάντα γὰρ μετρεῖ, ὥστε καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν, πόσα ἄττα δὴ ὑποδήματα ἴσον οἰκίᾳ, ἢ τροφῇ. δεῖ τοίνυν ὅπερ οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον, τοσαδὶ ὑποδήματα πρὸς οἰκίαν, ἢ τροφήν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλλαγή, οὐδὲ κοινωνία. τοῦτο δ᾽, εἰ μὴ ἴσα εἴη πως, οὐκ ἔσται. δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ, τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία, ἢ πάντα συνέχει· εἰ γὰρ μηδὲν δέοιντο, ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγή, ἢ οὐχ ἡ αὐτή. οἷον δ᾽ ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην· καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστί, καὶ ἐφ᾽ ἡμῖν μεταβαλεῖν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. ἔσται δὴ ἀντιπεπονθός, ὅταν ἰσασθῇ, ὥστε ὅπερ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, τὸ ἔργον τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ. εἰς σχῆμα δ᾽ οὐ δεῖ ἄγειν ἀναλογίας, ὅταν ἀλλάξωνται· εἰ δὲ μή, ἀμφοτέρας ἕξει τὰς ὑπεροχὰς τὸ ἕτερον ἄκρον. ἀλλ᾽ ὅταν ἔχωσι τὰ αὑτῶν, οὕτως ἴσοι καὶ κοινωνοί, ὅτι αὕτη ἡ ἰσότης δύναται ἐπ᾽ αὐτῶν γίνεσθαι. γεωργὸς α, τροφὴ γ, σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἰσασμένον δ.

α	β
γεωργός	σκυτοτόμος.
γ.	δ.
τροφή	σκυτοτόμου ἔργον τῇ τροφῇ ἰσασμένον.

εἰ δ᾽ οὕτω μὴ ἦν ἀντιπεπονθέναι, οὐκ ἂν ἦν κοινωνία.

ὅτι δ' ἡ χρεία συνέχει ὥσπερ ἕν τι ὄν, δηλοῖ ὅτι ὅταν μὴ ἐν χρείᾳ ὦσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφότεροι, * ἢ ἅτερος, οὐκ ἀλλάττονται, ὥσπερ * ὅταν οὗ ἔχει αὐτὸς, δέηταί τις, οἷον οἴνου, διδόντες σίτου ἐξαγωγήν. δεῖ ἄρα τοῦτο ἰσασθῆναι. ὑπὲρ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δεῖται, ὅτι ἔσται, * ἐὰν δεηθῇ, τὸ νόμισμα οἷον ἐγγυητής ἐστιν ἡμῖν· δεῖ γὰρ τοῦτο φέροντι, εἶναι λαβεῖν. πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο τὸ αὐτό. οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσον δύναται. ὅμως δὲ βούλεται μένειν μᾶλλον· διὸ δεῖ πάντα τετιμῆσθαι· οὕτω γὰρ ἔσται ἀεὶ ἀλλαγή· Εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία· τὸ δὴ νόμισμα, ὥσπερ * μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν, ἰσάζει· οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν, οὔτ' ἀλλαγὴ, ἰσότητος μὴ οὔσης· οὔτ' ἰσότης, μὴ οὔσης συμμετρίας. τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ, ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα, σύμμετρα γενέσθαι· πρὸς δὲ τὴν χρείαν, ἐνδέχεται ἱκανῶς· ἓν δή τι δεῖ εἶναι· τοῦτο δὲ ἐξ ὑποθέσεως· διὸ νόμισμα καλεῖται· τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι· οἰκία, ἐφ' ἧς α, μναῖ δέκα β, κλίνη γ, τὸ δὴ α τοῦ β ἥμισυ, εἰ πέντε μνῶν ἀξία ἢ ἴσον· ἡ δὲ κλίνη ἡ δέκατον μέρος τὸ γ, τοῦ β. δῆλον τοίνυν πόσαι κλῖναι ἴσον οἰκίᾳ, ὅτι πέντε. ὅτι δ' οὕτως ἡ ἀλλαγὴ ἦν, πρὶν τὸ νόμισμα ἦ, δῆλον· διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ εἰ κλῖναι πέντε ἀντὶ οἰκίας, ἢ ὅσου αἱ πέντε κλῖναι. τί μὲν οὖν τὸ ἄδικον, καὶ τί τὸ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ, πλέον ἔχειν· τὸ δ' ἔλαττόν ἐστιν· ἡ δὲ δικαιοσύνη, * μεσότης ἐστὶν, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς πρότερον ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι μέσου ἐστίν· ἡ δὲ ἀδικία, τῶν ἄκρων. καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ καθ' ἣν ὁ δίκαιος λέγεται πρακτικὸς κατὰ προαίρεσιν τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὐτῷ πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον· οὐχ οὕτως, ὥστε τοῦ μὲν αἱρετοῦ, πλέον αὐτῷ· ἔλαττον δὲ, τῷ πλησίον· τοῦ βλαβεροῦ δ', ἀνάπαλιν· ἀλλὰ τοῦ ἴσου τοῦ κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον· ἡ δ' ἀδικία τοὐναντίον τοῦ ἀδίκου. τοῦτο δ' ἐστὶ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τοῦ ὠφελίμου ἢ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον· διὸ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν· ἐφ' αὑτοῦ μὲν ὑπερβολῆς τοῦ ἁπλῶς ὠφελίμου· ἐλλείψεως δὲ, τοῦ βλαβεροῦ. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων, τὸ μὲν ὅλον, ὁμοίως· τὸ δὲ παρὰ τὸ ἀνάλογον, ὁποτέρως ἔτυχε· τοῦ δὲ ἀδικήματος, τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαί ἐστι· τὸ δὲ μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τίς ἑκατέρας ἐστὶν ἡ φύσις, εἰρήσθω τοῦτον τὸν τρόπον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καθόλου.

* γρ. ἢ ἅτερ.

* γρ. ὅταν οὗ ἔχει αὐτὸς, ὁ δέηται, οἷον εἴτε δόντες σίτου ἐξαγωγῆς.

* γρ. ἔτι ἂν δ.

γρ. μέτρον

* γρ. μεσότης τίς ἐστιν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς.

A Indigentia autem ſocietatem hominum contineri, tanquam vno quodam, quod vinculi inſtar ſit, ex eo perſpici poteſt, quòd vbi aut neuter eget re alterius, aut alter eorum non eget, permutatio inter eos contrahi non ſolet: quemadmodum cùm eius quod quis habet, alter indiget, vtputa vini, exportandi frumenti ſit poteſtas. Hoc igitur oportet exæquatum eſſe. In permutationem futuram autem, ſi fortè re aliqua nunc non egeamus, tũc eius nobis facultatem & copiam fore, cùm egebimus, velvti ſponſor numus intercedit. Oportet enim vnicuique eam rem, qua egeat, accipere licere, vbi numum attulerit. Sed idem numo quoque interdum accidit: non enim ſemper æqualem vim habet. Veruntamen immutabilior ac ſtabilior permanere ſolet. Itaque debent eſſe res omnes æſtimatæ. Sic enim rerum permutatio ſemper futura eſt. B Quòd ſi erit permutatio, erit & ſocietas. Numus igitur poſteaquam velvti menſura, res apta quadam compoſitione & conuenientia concordeis inter ſe & conſentienteis reddidit, eas exæquat. Nam neque ſi non fuiſſet permutatio, ſocietas conſtare potuiſſet: neque ſine æqualitate, permutationi locus vnquam fuiſſet: neque ſine apta quadam rerum compoſitione & conuenientia, æqualitati. Res igitur inter ſe tam diſſimiles ac diſpares, ſi verum quærimus, nulla communi menſura inter ſe conuenire, nec cohærere poſſunt: ſed quod ad vtilitatem indigentiamque attinet, ſatis commodè poſſunt. Quare vnum quiddam extare neceſſe eſt, idque hominum inſtituto, & ex conditione. Quapropter νόμισμα appellatur. Numus enim res inter ſe diſpares, apta quadam compoſitione & conuenientia concordeis efficit. Nihil eſt enim quod nõ C metiatur numus. Sit domus A, minæ decem B, lectus C. A igitur dimidium B fuerit, ſi domus quinque minarum ſit, aut tanti, quanti quinque minæ ſunt: C autem lectus, ipſius B decima pars intelligatur. Perſpicuum igitur eſt, quot lecti domui ſint æquales, nempe quinque. Sic autem rerum permutationem fieri ſolitam eſſe ante numi vſum, non eſt obſcurum. Nihil enim intereſt vtrùm lecti quinque an quod tanti ſit, quanti lecti quinque, pro domo detur. Quid igitur ſit iniuria, quid ius, & quam rationem talio ſeu reciproca perpeſſio ad ius habeat, ſuprà explicatum eſt. His autem diſtinctis, perſpicuum eſt, iuſtam actionem inter id quod eſt facere & accipere iniuriam, mediam eſſe. illud enim plus obtinere eſt, hoc minus. Iuſtitia porrò mediocritas eſt, non quomodo virtutes ſuperiores: ſed quia medij eſt, iniuſtitia autem extremorum. D Præterea iuſtitia, virtus eſt, qua homo iuſtus, aptus dicitur tum ad agendum conſultò id quod iuſtum eſt, tum ad ius tribuendum & ſibi, ſi cum altero contrahat, & alteri cum altero contrahenti, nõ ita, vt ſibi plus eius quod optabile eſt, minus alteri: & contrà ſibi minus damni, plus alteri: ſed ſibi & aliis id quod æquum proportione eſt, tribuat: itémque erga alium obſeruet cum alio comparatũ ſiue contrahentem. Contra iniuſtitia vitium eſt, quo ad id quod iniuſtum eſt, conſultò agendum, nobiſque & aliis tribuendum, apti ſumus. Hoc autem eſt nimium & parum commodi aut incõmodi, à proportione alienum ac diſiunctum. Itaque iniuſtitia eſt nimium & parũ, quia E eſt & eius quod nimiũ eſt, & eius quod parum: cùm quis in ſua quidem cauſa nimium rei abſolutè vtilis ſibi tribuit, inutilis & damnoſæ parum. In aliorum autem negotio generaliter ad eundem modum ſe gerit: ſed quod ad id iniquum, quod à proportione remotum eſt, attinet, vtrocumque modo caſus tulerit. Iniuſtè facti autem cùm duo ſint extrema, minus extremũ iniuriam accipere eſt, maius autem iniuſtè facere. De iuſtitia igitur & iniuſtitia, quænam ſit vtriuſque natura, hoc modo dictum ſit: itémque de iuſto & iniuſto vniuerſim.

CAPVT IV.

De iniuſtè factis, & varijs iuris generibus.

SEd quoniam fieri poteſt vt is qui iniuſtè facit, nondum tamen ſit iniuſtus: quibuſnam iniuſtè factis iam iniuſtus eſt in vnoquoque iniuſtitiæ genere? An vt fur, aut adulter, aut latro? An ſic nihil intererit? Namque fieri poteſt vt quis cū aliqua muliere rem habeat, ſibi notā quidem illa, verumtamen non conſultò, ſed perturbatione & libidine inflammatus. Facit igitur hic quidem iniuſtè, ſed non idcirco iniuſtus eſt. Quemadmodum nec fur etiam ſi furatus ſit: nec adulter, etiamſi adulterium commiſerit: itémque in cæteris. Quomodo igitur affecta ſit reciproca perpeſſio ſeu talio ad ius, dictum eſt antea. Sed ſciendum eſt, ius id quod quærimus, & ſimpliciter ius eſſe, & ius ciuile. Eſt autem inter eos qui communitate & ſocietate vitæ inter ſe coniuncti ſunt, homines liberos & æqualeis, vel proportione, vel numero, vt rerū ad vitam degendam neceſſariarum copiis per ſe abundēt, nihilq; foris requirant. Itaque quibus hoc non eſt, eis inter ipſos non eſt ius ciuile, ſed ius quoddam, & ex illius ſimilitudine ſic appellatum. Communi enim iure vtuntur ij quibus & lex inter ipſos communis eſt. Lex autem eorum communis eſt, quorum & iniuſtitia eſt. Iudicium enim, iuris & iniuriæ diſceptatio eſt. Inter quos autem iniuſtitia locum habet, inter hos & iniuriæ faciendæ locus eſſe poteſt. Quibus autem inter ipſos iniuriæ faciendæ locus eſt, non continuò in iis omnibus iniuſtitia reperitur. Eſt autem iniuriam facere, eorum quæ abſolutè bona ſunt, ſibi plus tribuere: minúſque eorum quæ abſolutè mala. Itaque hominem non ſinimus imperare, ſed legem aut rationem, quia hoc ille ſibi facere conſueuit, fitque tyrannus. Eſt autem is qui præeſt, iuris cuſtos. Quòd ſi iuris, ergo & æqualitatis. Iam verò quoniam ſi quis iuſtus ſit, nihilo plus ad eum boni, quàm ad cæteros, videtur perueniſſe (non enim eorum, quæ abſolutè bona ſunt, plus ſibi quàm aliis tribuit, niſi ex proportione quadam ei debeatur) idcirco alteri laborat: & ob hāc cauſam bonum alienum dicunt eſſe iuſtitiam, quemadmodum & antè dictum eſt. Danda igitur ei merces aliqua eſt. Hæc autem eſt honos & decus. Qui verò his contenti nō ſunt, hi fiunt tyranni. Ius autem vel domini in ſeruos, vel patris in liberos, non eſt idem atque hæc, ſed tamen ſimile. Neque enim cuiquam in ſua iniuſtitiæ locus eſſe poteſt abſolutè. Atqui poſſeſſio, ſeu mancipium, & liberi vſque eò dū parui ſint, neque à patre ſeiuncti, partis inſtar ſunt. Se ipſum autem nemo damno afficit conſultò. Non eſt igitur cuiquam in ſe ipſum iniuſtitiæ locus. Ex quo efficitur, neque iniuriæ neque iuri ciuili locum eſſe. Lege enim ius conſtare, in iiſque locum habere, apud quos legem eſſe communem patitur natura, dicebamus. Hos autem eſſe docuimus, quibus eſt inter ipſos imperandi & parendi æqualitas. Itaque inter virum & vxorem, magis quàm inter patrem & liberos, dominum & ſeruum, iuris eſt communitas. Hoc enim ius eſt ad tuendam rem familiarem pertinens: quod aliud eſt à ciuili.

CAPVT V.

De iure naturali & legitimo.

IVs ciuile autem aliud naturale eſt, aliud legitimum. Naturale, quod vbique gentium idem valet, non quia ita vel decretum ſit, vel non decretum. Legitimum autem, quod ab initio, hoc an illo modo fiat, nihil refert: cùm conſtitutum fuerit verò, tunc demum refert: quale eſt illud, mina captiuum redimere:

A

ΚΕΦΑΛ. δ΄.

Περὶ ἀδικημάτων, καὶ δικαίου πολιτικοῦ, καὶ δεσποτικοῦ, καὶ πατρικοῦ. καὶ οἰκονομικοῦ.

ΕΠεὶ δὲ ἔστιν ἀδικοῦντα μήπω ἄδικον εἶναι, ὁ ποῖα ἀδικήματα ἀδικῶν ἤδη ἄδικός ἐστιν ἑκάστην ἀδικίαν, οἷον κλέπτης, ἢ μοιχός, * ἢ λῃστής·] ἢ οὕτω μὲν οὐδὲν διοίσει· καὶ γὰρ ἂν συγγένοιτο γυναικί, εἰδὼς τὸ ᾗ· ἀλλ' οὐ διὰ προαιρέσεως ἀρχήν, ἀλλὰ διὰ πάθος. ἀδικεῖ μὲν οὖν ἄδικος δ' οὐκ ἔστιν· οἷον οὐδὲ κλέπτης, ἔκλεψε δέ· οὐδὲ μοιχός, ἐμοίχευσε δέ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.
B πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τὸ ζητούμενον *ἐστι καὶ τὸ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἐπὶ κοινωνῶν βίου πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρκειαν, ἐλευθέρων καὶ ἴσων, ἢ κατ' ἀναλογίαν, ἢ κατ' ἀριθμόν· ὥστε ὅσοις μή ἐστι τοῦτο, οὐκ ἔστι τούτοις πρὸς ἀλλήλους τὸ πολιτικὸν δίκαιον, ἀλλά τι δίκαιον καὶ καθ' ὁμοιότητα· ἔστι γὰρ δίκαιον, ἐν οἷς καὶ νόμος πρὸς αὐτούς· νόμος δ', ἐν οἷς ἀδικία· ἡ γὰρ δίκη, κρίσις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου· ἐν οἷς δ' ἀδικία, καὶ τὸ ἀδικεῖν ἐν τούτοις· ἐν οἷς δὲ τὸ
C ἀδικεῖν, οὐ πᾶσιν ἀδικία· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ πλέον αὑτῷ νέμειν τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔλαττον δέ, τῶν ἁπλῶς κακῶν. διὸ οὐκ ἐῶμεν ἄρχειν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν λόγον· ὅτι ἑαυτῷ τοῦτο ποιεῖ, καὶ γίνεται τύραννος. ἔστι δὲ ὁ ἄρχων, φύλαξ τοῦ δικαίου. * εἰ δὲ τοῦ δικαίου,] καὶ τοῦ ἴσου. ἐπεὶ δ' οὐθὲν αὐτῷ πλέον εἶναι δοκεῖ, εἴπερ δίκαιος· οὐ γὰρ νέμει πλέον τοῦ ἁπλῶς ἀγαθοῦ αὑτῷ, εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν ἀνάλογόν ἐστι· διὸ ἑτέρῳ * ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ἀλλότριον εἶναί φασιν ἀγαθὸν τὴν δικαιοσύνην, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. μισθὸς τις ἄρα δοτέος. τοῦτο δέ, τιμὴ καὶ γέρας· * ὅσοις δὲ μὴ ἱκανὰ τὰ τοιαῦτα, οὗ-
D τοι γίνονται τύραννοι. τὸ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ τὸ πατρικόν, * οὐ ταὐτὸ τούτοις, ἀλλ' ὅμοιον· οὐ γάρ ἐστιν ἀδικία πρὸς τὰ αὑτοῦ ἁπλῶς. τὸ δὲ κτῆμα καὶ τὸ τέκνον, ἕως ἂν ᾖ πηλίκον, καὶ * μὴ χωρισθῇ, ὥσπερ μέρος αὐτοῦ. αὑτὸν δ' οὐδεὶς προαιρεῖται βλάπτειν. διὸ οὐκ ἔστιν ἀδικία πρὸς αὑτόν· οὐδ' ἄρα ἄδικον οὐδὲ δίκαιον τὸ πολιτικόν· κατὰ νόμον γὰρ ἦν, καὶ ἐν οἷς ἐπεφύκει εἶναι νόμος· οὗτοι δ' ἦσαν οἷς ὑπάρχει ἰσότης τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι· διὸ μᾶλλον πρὸς γυναῖκά ἐστι δίκαιον, ἢ πρὸς τέκνα καὶ κτήματα· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ οἰκονομικὸν
E δίκαιον· * ἕτερον δὲ ἐστὶ καὶ τοῦτο τοῦ πολιτικοῦ.

* κ. ἐστὶν ὁ τὸ ἁπλῶς δίκαιον & τὸ πολ. δίκαιον. ἀγα[illegible] τὸ δίκαιον, & καθ' ὁμ. reliquis omnib. omiſſis.

* omittit q.c.

* κ. ποιεῖ.

* γρ. ὅτῳ δὲ μὴ ἱκανὰ τὰ τοιαῦτα,

* γρ. οὐ ταὐτὸν τ.

* μὴ omittit q. c.

* γρ. ἴσον δὲ & πάντα τοῦ πολιτικοῦ δικαίου. τὸ μὲν γὰρ φυσικόν ἐστι, τὸ δὲ νόμιμον.

ΚΕΦΑΛ. ε΄.

Περὶ δικαίου φυσικοῦ καὶ νομικοῦ.

ΤΟῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μέν, φυσικόν ἐστι· τὸ δέ, νομικόν. φυσικὸν μέν, τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή· νομικὸν δέ, ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐθὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως· ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει· οἷον, τὸ μνᾶς λυτροῦσθαι,

.* ἢ τὸ αἶγα θύειν. ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα· ἔτι, ὅσα ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα νομοθετοῦσιν· οἷον, τὸ θύειν Βρασίδᾳ, καὶ τὰ ψηφισματώδη. δοκεῖ δὲ ἐνίοις πάντα εἶναι τοιαῦτα, ὅτι, τὸ μὲν φύσει, ἀκίνητον καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν· ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Πέρσαις καίει· τὰ δὲ δίκαια κινούμενα ὁρῶσι. τοῦτο δ', οὐκ ἔστιν οὕτως ἔχον, ἀλλ' ἔστιν ὡς. καίτοι παρά γε τοῖς θεοῖς ἴσως οὐδαμῶς ἔχον· παρ' ἡμῖν δ' ἐστὶ μέν τι καὶ φύσει κινητόν· οὐ μέντοι πᾶν. ἀλλ' ὅμως ἐστὶ τὸ μὲν φύσει· τὸ δὲ, οὐ φύσει. ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ ποῖον οὔ· ἀλλὰ νομικὸν καὶ συνθήκῃ, * εἴπερ ἄμφω κινητὰ ὁμοίως, δῆλον· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁ αὐτὸς ἁρμόσει διορισμός· φύσει γὰρ ἡ δεξιὰ κρείττων· καίτοι ἐνδέχεται πάντας ἀμφιδεξίους γενέσθαι. τὰ δὲ κατὰ συνθήκην, καὶ τὸ συμφέρον τῶν δικαίων, ὅμοιά ἐστι τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ πανταχοῦ ἴσα τὰ οἰνηρὰ καὶ σιτηρὰ μέτρα· ἀλλ' οὗ μὲν ὠνοῦνται, μείζω· οὗ δὲ πωλοῦσιν, ἐλάττω. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μὴ φυσικὰ, ἀλλ' ἀνθρώπινα δίκαια, οὐ ταὐτὰ πανταχοῦ, ἐπεὶ οὐδ' αἱ πολιτεῖαι· ἀλλὰ μία μόνον πανταχοῦ κατὰ φύσιν * ἡ ἀρίστη. τῶν δὲ δικαίων καὶ νομίμων ἕκαστον, ὡς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα ἔχει· τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα, πολλά· ἐκείνων δὲ, ἕκαστον ἕν· καθόλου γάρ. διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα καὶ τὸ ἄδικον, καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ δίκαιον· ἄδικον μὲν γάρ ἐστι τῇ φύσει, ἢ τάξει· * τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστι· πρὶν δὲ πραχθῆναι, οὔπω, ἀλλ' ἄδικον· ὁμοίως δὲ καὶ δικαίωμα. καλεῖται δὲ καὶ τὸ κοινὸν, μᾶλλον δικαιοπράγημα· δικαίωμα δὲ, τὸ ἐπανόρθωμα τοῦ ἀδικήματος. καθ' ἕκαστον δὲ αὐτῶν, ποῖά τε εἴδη καὶ πόσα, καὶ περὶ ποῖα τυγχάνει ὄντα, ὕστερον ἐπισκεπτέον.

* γ. ἅπερ ἀ. κινητά. ὁμοίως δῆλον ἃ ἐ. τ. ἃ.

* γ. ἡ ἀρίστη.

* γ. τοῦ τὸ δὲ

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Τρία ἀδικημάτων εἴδη οἷς βλάπτονται ἄνθρωποι.

ΟΝτων δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων, ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἑκών τις αὐτὰ πράττῃ· ὅταν δὲ ἄκων, οὔτ' ἀδικεῖ, οὔτε δικαιοπραγεῖ, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷς γὰρ * συμβέβηκε δικαίοις εἶναι ἢ ἀδίκοις, πράττουσιν. ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιοπράγημα ὥρισται τῷ ἑκουσίῳ, καὶ ἀκουσίῳ· ὅταν γὰρ ἑκούσιον ᾖ, ψέγεται· ἅμα δὲ καὶ ἀδίκημα τότε ἐστίν· * ὥστε ἄδικόν τι, ἔσται μὲν, ἀδίκημα δὲ οὐδέπω, ἐὰν μὴ τὸ ἑκούσιον προσῇ. λέγω δὲ, ἑκούσιον μὲν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, ὃ ἄν τις τῶν ἐφ' αὐτῷ ὄντων εἰδὼς, καὶ μὴ ἀγνοῶν, πράττῃ, μήτε ὃν, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα· οἷον τίνα τύπτει, καὶ τίνι, καὶ τίνος ἕνεκα· * καὶ ἐκείνων ἕκαστον, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, μηδὲ βίᾳ· ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τύπτοι ἕτερον· οὐχ ἑκὼν δέ· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ· ἐνδέχεται δὲ τὸν τυπτόμενον πατέρα εἶναι, τὸν δ', ὅτι μὲν ἄνθρωπος,

* γρ. συμβεβηκός

* γρ. ὥστε ἔσται τι ἄδικον μὲν, ἀδίκημα δὲ οὔπω, ἐὰν μὴ τ.

A aut illud, capram Ioui immolare, non oueis: præterea leges omnes, quas de rebus ſingularib. ferunt, vt Braſidæ ſacra facere: & quæcunque à populis ſcita & decreta ſunt. Exiſtimant autem nonnulli, iura omnia eſſe huiuſmodi, id eſt, legitima, quoniam quod conſtat natura, immobile atque immutabile eſt, & vbique eandem vim habet: quemadmodum ignis & hic & apud Perſas vrit: iura autem quotidie vident immutari. Sed hoc non ita eſt omni quidem ex parte: eſt certè ex aliqua. Et ſanè apud Deos fortaſſe, haudquaquam aliter ſe res habet: ſed apud nos eſt profectò aliquid etiam naturale, mutabile, non tamen omne. Veruntamen nihilominus aliud natura valet, aliud non natura. Sed quodnam, & quale etiam eorum quæ aliter euenire, quæque mutari B poſſunt, natura valeat, & quod non natura valeat, ſed lege & conſenſu, ſi quidem ambo peræquè ſunt mutabilia, ex iis quæ afferam, cognoſcere licebit: cæteriſque rebus eadem diſtinctio poterit accommodari. Manus enim dextera valentior eſt ſiniſtra, natura. Atqui euenire poteſt vt aliqui ſiniſtra, perinde vt dextera, vtantur. Iam verò quæ iura ex conſenſu & vtilitate hominum nata ſunt, ea menſuris ſimilia ſunt. Neque enim omnibus in locis ſunt æquales vini triticique menſuræ: ſed apud eos qui emũt, maiores: apud eos qui vendunt, minores. Itémque iura non naturalia, ſed humana, non ſunt omnibus in locis eadem. Nam ne reip. quidem regendæ forma, vna & eadem eſt apud omneis: ſed vna duntaxat vbique conſentanea naturæ eſt, & ea quæ optima. Iam vnumquodque C ius, & vnumquodque legitimum eandem rationem habet ad hominũ actiones, quam res vniuerſæ ad ſingulareis. Nam quæ aguntur, multa ſunt: ſed vnumquidque illorum vnum. Eſt enim vniuerſum quiddam. Differt autem & ab iniuria iniuſtè factum, & à iure iuſtum officium, ſeu iuſtè factum, quo alter ius ſuum obtinet, iuſtuſque ex iniuſto redditur. Nam iniuria, vel natura, vel conſtitutione iniuria eſt. Hæc eadem cùm illata fuerit, iniuſtè factum eſt, priuſquam illata ſit, nondum iniuſtè factum eſt, ſed iniuria. Eadémque iuſti officij, ſeu iuſtè facti, ratio eſt. Quod commune eſt autem, id magis proprio nomine iuſta actio appellatur. Iuſtum officium autem, ſeu iuſtè factum, correctio & emendatio iniuſtè facti, ſeu iniuriæ alteri illatæ eſt. Quæ ſint autem cuiuſque eorum genera, & partes, & quot ſint, & in quibus verſen- D tur, poſteriùs nobis erit videndum.

CAPVT VI.

Species iniuſtè factorum, quibus lædantur homines.

IAm cùm iuſta & iniuſta ea ſint quæ ſunt à nobis expoſita, tum & facit quiſque iniuſtè, & iuſtè agit, cùm ea ſponte ſua agit. Cùm verò inuitus, neque iniuſtè facit, neque iuſtè agit, niſi ex euentu. Ea enim agit, quibus euenit vt iuſta vel iniuſta ſint. At iniuſtè factum, iuſtámque actionem, id quod ſponte & inuitè actum eſt, definit ac terminat. Nam cùm quid ſponte fit, tum & vituperatur, & ſimul iniuſtè factum eſt. Erit ergo aliquid iniuſtũ, quod nondum erit iniuſtè factum, niſi eò acceſſerit, vt ſponte E factum ſit. Sponte autem fieri dico, quemadmodum & ſuprà à nobis dictum eſt, id quod quis in ſua poteſtate poſitum facit, ſciens, neque eum quem iniuria afficit, ignorans, neque quo quaſi inſtrumento, neque cuius rei gratia: verbi cauſa, quem verberet, qua re verberet, cuius denique rei cauſa verberet: atque illorum vnumquidque fiat, neque ex euentu, neque vi: veluti ſi quis alicuius manu apprehenſa, alterum verberet. At ſponte non verberauit is cuius eſt manus. Non enim in eo ſitum fuit. Contingere autem poteſt vt pater ſit is qui pulſatur: is qui pulſat verò, illum eſſe hominem duntaxat,

aut eorum aliquem, qui adſunt, ſciat, patrem eſſe neſciat. Similis autem diſtinctio in eo cuius cauſa res agitur, adhibita ſit, in tota denique actione. Quod igitur ignoratur, aut cùm minimè ignoretur, tamen vel in eius qui agit, poteſtate non eſt, vel ei vis affertur, id ab inuito agi dicitur. Nam multa ſanè eorum quæ natura nobis affert, ſcientes & agimus & patimur: quorum nihil nec ſponte noſtra, nec nobis inuitis fieri dicendum eſt, vt ſeneſcere, aut mori. In rebus iuſtis autem æquè atque in iniuſtis euenta locum habent. Nam ſi quis depoſitum reddiderit inuitus, & metu coactus, is neque iuſto officio fungi, neque rem iuſtam agere dicendus eſt, niſi ex euentu, itémque qui neceſſitate coactus, & inuitus depoſitum non reddit, is ex euentu iniuriam facere, réſque iniuſtas agere dicendus eſt. Eorum autem quæ ſponte aguntur, alia conſilio capto agimus, alia conſilio non capto. Conſilio capto agimus, quæ re priùs deliberata: non capto conſilio, quæ re non antè deliberata, agimus. Iam cùm in ſocietate generis humani tria ſint damnorum genera: ea quidem cum inſcientia coniuncta ſunt errata, cùm quis aut quem minimè exiſtimauit, percutiendo, aut quomodo non putauit, aut quo inſtrumento non putauit, aut cuius rei gratia non putauit, hæc egerit. Nam aut ſe non percuſſurum, aut non hoc inſtrumento, aut non hunc, aut non huius rei cauſa, arbitratus eſt, verùm accidit non id, cuius ſe facere exiſtimauit, ſed longè aliud: verbi gratia, non vt vulneraret, ſed vt pungeret, ferrum ſtrinxit: aut non eum, quem putauit, vulnerauit: aut nō quomodo voluit. Cùm igitur nec opinatò damnum illatum fuerit, Infortunium nominatur. Cùm autem non nec opinatò quidem illud, ſed tamen non malitioſè, Erratum, ſeu Peccatum eſt. Peccat enim tum quiſque cùm in ipſo cauſæ principiū ineſt: infortunatus eſt, cùm principium extra eſt. Vbi vero quis ſciens, læſit alterum, ſed deliberatione non antegreſſa, iniuſtè factū eſt: exempli cauſa, quæcunque vel ab ira, vel ab aliis effectibus, qui cùm aut neceſſarij ſint, aut naturales, hominibus accidunt. Nam qui his impulſi lædunt alterum, & qui his peccant, iniuriam illi quidem faciūt, & hæc ſunt iniuſtè facta: nondum tamen propter hæc iniuſti, neque improbi ſunt. Non enim malitioſè damnū illatum eſt. Cùm autem conſilio capto, & de induſtria, tum & iniuſtus & improbus eſt dicendus. Quapropter rectè, Quæ per iram fiunt, non de induſtria facta iudicantur. Non enim prior lædit is qui iratus facit: ſed qui laceſſiuit, atque irritauit. Præterea non eſt controuerſia de facto, ſed de iure. Ob iniuſtitiæ enim ſpeciem animo obiectam ira cōmouetur. Neque enim hîc de facto controuerſia eſt, vt in rebus contrahendis inter eos qui contraxerunt (quorum neceſſe eſt alterum eſſe improbum, niſi obliti id faciant) ſed de facto vnúm & idem ſentientes, de iure diſſentiunt atque ambigunt. At qui cogitatò læſit alterum, non ignorat. Itaque qui ab irato læſus eſt, iniuriam ſe accepiſſe putat: qui iratus læſit, nullam ſe feciſſe iniuriam exiſtimat. Quòd ſi quis conſultò damnū inferat, iniuriam facit: & qui his iniuriis inferendis iniurius eſt, iniuſtus eſt, cùm vel à proportione, vel ab æqualitate diſceſſerit. Itémque iuſtus eſt tum, cùm conſultò iuſtè agit. Iuſtè agit autem, ſi modò ſponte & voluntate ſua agat. Eorum autem quæ inuitè fiunt, alia venia digna ſunt, alia non item. Quæcunque enim non ſolùm inſcientes, ſed etiam per inſcientiam peccant homines, iis ignoſcendum eſt: quæcunque verò non propter inſcientiam peccant, ſed quamuis inſcientes, tamen perturbationibus nec naturalibus nec humanis incitati, iis non eſt ignoſcendum.

A ἢ τῶν παρόντων τις γινώσκειν· ὅτι δὲ πατὴρ, ἀγνοεῖν· ὁμοίως δὲ τὸ τοιοῦτον διωρίσθω καὶ ἐπὶ τοῦ οὗ ἕνεκα, καὶ περὶ τὴν πρᾶξιν ὅλην. τὸ δὴ ἀγνοούμενον, ἢ μὴ ἀγνοούμενον μὲν μὴ ἐπ' αὐτῷ δὲ ὂν ἢ βίᾳ, ἀκούσιον· πολλὰ γὰρ καὶ τῶν φύσει ὑπαρχόντων εἰδότες καὶ πράττομεν καὶ πάσχομεν, ὧν οὐθὲν οὔτε ἑκούσιον, οὔτε ἀκούσιόν ἐστιν· οἷον τὸ * γηρᾶν, ἢ ἀποθνήσκειν. ἔστι δ' ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ τῶν δικαίων, τὸ κατὰ συμβεβηκός· καὶ γὰρ ἂν τὴν παρακαταθήκην ἀποδοίη τις ἄκων καὶ διὰ φόβον, ὃν οὔτε δίκαια πράττειν, οὔτε δικαιοπραγεῖν φατέον· ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ἀναγκαζόμενον καὶ ἄκοντα B τὴν παρακαταθήκην μὴ ἀποδιδόντα, κατὰ συμβεβηκὸς φατέον ἀδικεῖν, καὶ τὰ ἄδικα πράττειν. τῶν δὲ ἑκουσίων, τὰ μὲν προελόμενοι πράττομεν, τὰ δ' οὐ προελόμενοι· προελόμενοι μὲν, ὅσα προβουλευσάμενοι· ἀπροαίρετα δὲ, ὅσα ἀπροβούλευτα. τριῶν δὴ οὐσῶν βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἁμαρτήματά ἐστιν, ὅταν * μήτε ὃν, μήτε ὡς] μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα ὑπέλαβε, ταῦτα πράξῃ· ἢ γὰρ, οὐ βαλεῖν, ἢ οὐ τούτῳ, ἢ οὐ τοῦτον, ἢ οὐ τούτου ἕνεκα ᾠήθη· ἀλλὰ συνέβη οὐχ οὗ ἕνεκα ᾠήθη· οἷον, οὐχ ἵνα τρώσῃ, ἀλλ' ἵνα κεντήσῃ, ἢ οὐχ ὅν, ἢ οὐχ ὡς. ὅταν μὲν οὖν παραλόγως ἡ βλά-C βη γένηται, ἀτύχημα· ὅταν δὲ μὴ παραλόγως, ἄνευ δὲ κακίας, ἁμάρτημα· ἁμαρτάνει μὲν γὰρ, ὅταν ἐν ἑαυτῷ ἡ ἀρχὴ ᾖ τῆς αἰτίας· ἀτυχεῖ δὲ, ὅταν ἔξωθεν. ὅταν δὲ, εἰδὼς μὲν μὴ προβουλεύσας δὲ, ἀδίκημα· οἷον ὅσα τε διὰ θυμὸν, καὶ ἄλλα πάθη, ὅσα ἀναγκαῖα ἢ φυσικὰ, συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις· ταῦτα γὰρ βλάπτοντες καὶ ἁμαρτάνοντες, ἀδικοῦσι μὲν, καὶ ἀδικήματά ἐστιν· οὐ μέντοι πω ἄδικοι διὰ ταῦτα, οὐδὲ πονηροί· οὐ γὰρ διὰ μοχθηρίαν ἡ βλάβη. ὅταν δ' ἐκ προαιρέσεως, ἄδικος καὶ μοχθηρός· διὸ καλῶς τὰ ἐκ θυμοῦ οὐκ ἐκ προνοίας * κρίνεται· οὐ γὰρ ἄρχει ὁ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ ὀργίσας. ἔτι D δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ γενέσθαι ἢ μὴ, ἀμφισβητεῖται, ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου. ἐπὶ φαινομένῃ γὰρ ἀδικίᾳ ἡ ὀργή ἐστιν· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς συναλλάγμασι περὶ τοῦ γενέσθαι ἀμφισβητοῦσιν, ὧν ἀνάγκη τὸν ἕτερον εἶναι μοχθηρὸν, ἂν μὴ διὰ λήθην αὐτὸ δρῶσιν· ἀλλ' ὁμολογοῦντες περὶ τοῦ πράγματος, περὶ τοῦ ποτέρως δίκαιον ἀμφισβητοῦσιν. ὁ δ' * ἐπιβουλεύσας, οὐκ ἀγνοεῖ· ὥστε, ὁ μὲν οἴεται ἀδικεῖσθαι, ὁ δ' οὔ· διὸ δὴ ἐκ προαιρέσεως * βλάψῃ, ἀδικεῖ. καὶ κατὰ ταῦτα ἤδη τὰ ἀδικήματα ὁ ἀδικῶν, ἄδικος, ὅταν παρὰ τὸ E ἀνάλογον ᾖ, ἢ παρὰ τὸ ἴσον. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δίκαιος, ὅταν προελόμενος δικαιοπραγῇ. δικαιοπραγεῖ δὲ, ἂν μόνον ἑκὼν πράττῃ. τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μὲν, ἐστὶ συγγνωμονικά· τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά. ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ καὶ δι' ἄγνοιαν ἁμαρτάνουσι, συγγνωμονικά· ὅσα δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες μὲν, διὰ πάθος δὲ, μήτε φυσικὸν, μήτ' ἀνθρώπινον, οὐ συγγνωμονικά.

* χ. γηρᾶν
* χ. μήτε ὃ,
* χ. κρίνεται
* γρ. ἐπιβουλεύων,
* γρ. βλάπτῃ

ΚΕΦΑΛ. ζ'. A

Περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι, πῶς συμβαίνῃ, καὶ ὅτι οὐδενὶ ἑκόντι.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ ἱκανῶς διώρισται περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι καὶ τοῦ ἀδικεῖν. πρῶτον μὲν, εἰ ἔστιν ὥσπερ Εὐριπίδης εἴρηκε, λέγων ἀτόπως,

Μητέρα κατέκτα τὴν ἐμήν· βραχὺς λόγος·
Ἑκὼν ἑκοῦσαν, ἢ θέλουσαν οὐχ ἑκών·

πότερον γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔστιν, ἑκόντα ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ· ἀλλ' ἀκούσιον ἅπαν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον. καὶ ἆρα ἅπαν οὕτως ἢ ἐκείνως, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον· ἢ τὸ μὲν, ἑκούσιον, B τὸ δ', ἀκούσιον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦσθαι· τὸ γὰρ δικαιοπραγεῖν πᾶν ἑκούσιον. ὥστ' εὔλογον ἀντικεῖσθαι ὁμοίως καθ' ἑκάτερον, τό τ' ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἑκούσιον ἢ ἀκούσιον εἶναι. ἄτοπον δ' ἂν δόξειε καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦσθαι, εἰ ἅπαν ἑκούσιον· ἔνιοι γὰρ δικαιοῦνται οὐχ ἑκόντες. ἐπεὶ καὶ τόδε διαπορήσειεν ἄν τις, πότερον ὁ τὸ ἄδικον πεπονθὼς, ἀδικεῖται πᾶς· ἢ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ πράττειν, καὶ ἐπὶ τοῦ πάσχειν ἐστί· κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ ἐνδέχεται ἐπ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν τῶν δικαίων· ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀδί- C κων· οὐ γὰρ ταὐτὸν τὸ τὰ ἄδικα πράττειν τῷ ἀδικεῖν· οὐδὲ τὸ ἄδικα πάσχειν, τῷ ἀδικεῖσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοπραγεῖν καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ ἀδικοῦντος· ἢ δικαιοῦσθαι, μὴ δικαιοπραγοῦντος. Εἰ δ' ἐστὶν, ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα τινά. τὸ δ' ἑκόντα, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς· ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν βλάπτει αὐτὸς αὑτὸν, ἑκών τ' ἂν ἀδικοῖτο, καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἕν τι τῶν ἀπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι, ἑκὼν ἄν τις δι' ἀκρασίαν ὑπ' ἄλλου βλάπτοιτο * ἑκόντος· ὥστ' εἴη ἂν ἑκόντ' ἀδικεῖ- D σθαι· ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμὸς, ἀλλὰ προσθετέον * τῷ βλάπτειν, εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς τὸ παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν. βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκὼν, καὶ τὰ ἄδικα πάσχει. ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών· οὐδεὶς γὰρ βούλεται, οὐδ' ὁ ἀκρατής· ἀλλὰ παρὰ τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ βούλεται οὐδεὶς ὃ μὴ οἴεται εἶναι σπουδαῖον· ὁ δὲ ἀκρατὴς, ἃ οὐκ οἴεται δεῖν πράττειν, πράττει· ὁ δὲ τὰ αὑτοῦ διδοὺς, ὥσπερ Ὅμηρός φησι δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει, E

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων,

οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ διδόναι· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τὸν ἀδικοῦντα δεῖ ὑπάρχειν. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑκούσιον, δῆλον. ἔτι δ', ὧν προειλόμεθα, δύο ἐστὶν εἰπεῖν, πότερόν ποτε ἀδικεῖ ὁ νείμας παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ εἰ ἔστιν αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν·

* γρ. ἀδικοῦντος.

* γρ. τὸ βλάπτειν εἰδότα.

CAPVT VII.

De iniuria accipienda, & an ſponte ſua aliquis iniuria affici queat.

DVbitare autem poſſet aliquis, ſi modò ſatis diſtinctè de accipienda & facienda iniuria nobis diſputatum eſt; primùm quidem vtrùm ita ſe res habeat, vt dixit Euripides, cuius hæc ſunt abſurdè ſanè dicta:

Matrem vt meam necauerim, paucis loquar,
Volens volentem, vel volentem non volens.

Quæri enim poteſt vtrùm poſſit quiſquam verè iniuriam ſua voluntate accipere, nécne: ſed potius omnis inuito fiat iniuria: quemadmodum & quiſquis iniuriam facit, B ſponte facit: hoc eſt, vtrùm omnis iniuria accipiatur vel hoc vel illo modo (quemadmodum & iniuriam quiſque ſua voluntate facit) an aliqua ſit, quam quis ſua ſponte accipit: aliqua quam inuitus. Atque hoc idem de iure obtinendo quæri poteſt. Quiſquis enim iuſtè agit, ſponte agit. Itaque conſentaneum eſt, vtraque ſimiliter inter ſe opponi, iniuriam accipere, & ius ſuum obtinere: vt vtrumque vel ſponte perferatur atque obtineatur, vel inuitè. Sed abſurdum videri poſſit etiam in ſuo iure obtinendo, ſi omnis, qui ius ſuum obtinet, ſponte obtineat. Nonnulli enim ius ſuum obtinẽt non ſua voluntate. Tum verò hoc quoque cuipiam dubium eſſe poſſit, vtrùm quiſquis aliquid iniuſti protulit, iniuriam accepiſſe dicendus ſit: an verò, vt in agendo, ſic ſe res habeat etiam in perpetiẽdo. Contingere enim poteſt vt quis ex C euentu in vtroque rerum iuſtarum ſit particeps. Fieri autem ſimiliter poſſe, vt quis rerum iniuſtarum ſit particeps, perſpicuum eſt. Non enim idẽ eſt, res iniuſtas agere, atque iniuriam facere: neque res iniuſtas perferre, atque iniuriã accipere. Idémq; de re iuſta agenda, & de iure ſuo obtinendo, ſentiendum. Nam fieri non poteſt vt quiſquam iniuriam accipiat, niſi ſit qui faciat: aut vt ius ſuum obtineat, niſi ſit qui iuſtè agat, iuſtique iudicis munere fungatur. Quòd ſi iniuriam facere, ſimpliciter eſt alicui ſponte ſua nocere: ſponte autem nocere, eſt ſcientem & cui, & quo, & quo modo noceas: incontinens autem ſponte ſua ſibi ipſe nocet: ergo ſponte ſua iniuria afficietur, & fieri poterit vt quis ſe ipſe iniuria afficiat. At hoc etiam vnum eſt ex iis quæ dubitantur & quærũtur, D fierine poſſit vt quis ſibi ipſe iniuriã faciat. Præterea poteſt aliquis ſponte ſua propter incontinentiam ſuam ab altero eius voluntate damno affici. Itaque fieri poterit vt quis ſponte ſua iniuria afficiatur. Aut non eſt recta ſuperior definitio? illiſque verbis, Nocere ſcientem & cui, & quo, & quomodo noceas: addenda ſunt hæc, Contra illius voluntatem? Damno igitur ſua ſponte quiſpiam affici, réſq; iniuſtas perferre & perpeti poteſt: iniuriam autem ſua ſponte accipere nemo poteſt. Nemo enim vult iniuriam accipere: ac ne incontinens quidem: ſed præter ſuam volũtatem agit. Nam nec vult quiſquam, quod nõ arbitratur eſſe bonum. At incontinens id quod agendum eſſe non putat, agit. Neque verò qui dat ſua (quemadmo- E dum ſcribit Homerus Glaucum Diomedi dediſſe,

Aurea dat pretio arma boues æquantia centum:
Aerea fert nihilóque nouem meliora iuuencis)

iniuria afficitur. In eius enim poteſtate ſitum eſt dare, aut non dare. At iniuriam accipere, non eſt in eius qui accipit, poteſtate ſitum, ſed adſit is oportet, qui iniuriam faciat. Iniuriam igitur accipere, non eſſe quippiam, quod ſponte ſuſcipiatur, ex iis intelligi poteſt. Sed ex iis quæ propoſuimus, duo nobis reſtant explicanda: vtrùm iniuriam faciat, iſne qui plus alicui eripuit, præter eius meritum ac dignitatem, an is qui plus conſecutus eſt: & fierine poſſit, vt quis ſibi ipſi iniuriam faciat.

Nam

A Nam ſi contingere poteſt id quod priore loco dictum eſt, vt is qui plus tribuit, faciat iniuriam, non is qui plus obtinuit, ſequitur, vt ſi quis plus alteri quàm ſibi, tribuat ſciens, & ſua voluntate, is ſe ipſe iniuria afficiat. Id quod modeſti homines facere conſueuerunt: nam vir bonus de ſuo iure libenter & facilè aliis concedere ſolet. An ne hoc quidem ſimplex eſt? Nam plus ſibi alterius boni, ſi caſus ita tulit, vendicauit, veluti gloriæ, aut eius quod abſolutè honeſtum eſt. Præterea, ex definitione eius quod eſt iniuriam facere, hoc diſſoluitur. Nihil enim ei accidit præter ipſius voluntatem. Quare non idcirco iniuria afficitur, ſed, vt hoc damus, damno afficitur duntaxat. Perſpicuum autem etiam illud eſt, eum quidem, qui plus diſtribuit, facere iniuriam: ſed eum qui plus obtinet, non ſemper. B Non enim is in quo id ineſt, quod iniuſtum eſt, iniuriam facit: ſed is in quo ipſo eſt hoc facere, hoc eſt, a quo actionis principium proficiſcitur: quod ſanè eſt in eo qui diſtribuit, non in eo qui accipit. Præterea, quoniam facere multis modis dicitur, & vſu venit vt inanima quoque interficiant, & manus, & ſeruus, domini iuſſu: non quidem iniuriam faciunt, ſed tamen res iniuſtas faciunt. Præterea ſi quis ignorans iudicauit, neque facit iniuriam, quod ad ius legitimum attinet, neque iudicium iniuſtum eſt: ſed eſt velut iniuſtum. Nam ius legitimum aliud eſt ab illo primo. Quòd ſi ſciens iniuſtè iudicauit, iam ipſe quoque plus conſecutus eſt, vel in eo quod gratiam iniit ab altero, vel in eo quòd inimicitias ſuas vltus eſt. Quemadmodum C igitur ſi quis iniuriæ factæ ſit ſocius ac particeps: ſic etiam in illis is qui propter hæc iniuſtè iudicauit, plus obtinere intelligitur. Nam & in illis qui agrum alteri adiudicauit, is non agrum ſed pecuniam accepit. Homines autem in ſua poteſtate poſitum eſſe putant, iniuriam facere, eoque eſſe facile, iuſtum eſſe. Sed non ita eſt. Nam cum vicini vxore rem habere, & alterum verberare, & manu pecuniam largiri, tum facile eſt tum in eorum qui faciunt, poteſtate ſitum eſt. Sed ſic affectos hæc facere, neque in eorum poteſtate ſitum eſt. Itemque iuſta & iniuſta noſſe, nullius ſapientiæ eſſe putant: quia ea, de quibus loquuntur leges, intelligere difficile non eſt. Verùm hæc non ſunt iuſta, niſi ex euentu: ſed cum certo quodam modo & aguntur & diſtribuuntur, tum iuſta ſunt. Hoc autem D maius opus eſt, quam res ſalubreis cognoſcere. Nam illic quoque mel, vinum, veratrum, vſtionem, & ſectionem noſſe facile eſt: ſed quomodo, & cui, & quando ad ſanitatem adhibenda ſint, cognoſcere, ita magnum & operoſum eſt, vt medicum eſſe. Propter hanc ipſam cauſam non minùs iuſti quàm iniuſti hominis eſſe putant, iniuriam facere: quia iuſtus non minùs quàm iniuſtus, immò verò magis, vnumquodque horum agere poſſit. Nam & hunc cum aliena vxore rem habere, alterumque verberare, & virum fortem clypeum abiicere, & tergo verſo in vtramuis partem currere poſſe dicunt. Atque ignauum eſſe, & iniuriam facere non eſt hæc facere, niſi ex euentu, ſed ſic affectum facere: quemadmodum mederi & ſanare, non eſt ſecare, aut non ſecare, medicamento purgare, E aut non purgare: ſed ſic affectum hæc præſtare. In his autem iura locum habent, inter quos eorum quæ abſolutè bona ſunt, communitas eſt, & quibus horum nimium & parum eſſe poteſt. Aliis enim non eſt eorum nimium, vt fortaſſe diis: aliis nulla prorſus eorum particula vtilis eſt, nempe hominibus inſanabilibus, & omni vitiorum genere contaminatis, ſed omnia nocent: aliis aliquatenus vtilia ſunt. Atque hoc humanum eſt.

εἰ γὰρ ἐνδέχεται τὸ πρότερον λεχθὲν, καὶ ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ ἔχων τὸ πλέον· εἴ τις * πλέον ἑτέρῳ ἢ αὑτῷ νέμει, εἰδὼς καὶ ἑκὼν, οὗτος αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δοκοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπιεικὴς, ἐλαττωτικός ἐστιν. ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλοῦν; ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ ἔτυχεν, * ἐπλεονέκτει, οἷον δόξης, ἢ τοῦ ἁπλῶς καλοῦ. ἔτι λύεται καὶ κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀδικεῖν· οὐδὲν γὰρ παρὰ τὴν αὑτοῦ πάσχει βούλησιν· ὥστε οὐκ ἀδικεῖται, διά γε τοῦτο· ἀλλ' εἴπερ, βλάπτεται μόνον. φανερὸν δὲ καὶ * ὅτι ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ τὸ πλέον ἔχων ἀεί· οὐ B γὰρ ᾧ τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ· ἀλλ' ᾧ τὸ ἑκόντα τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως, ἥ ἐστιν ἐν τῷ διανέμοντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λαμβάνοντι. ἔτι, ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ ἔστιν ὡς τὰ ἄψυχα κτείνει, καὶ ἡ χεὶρ, καὶ ὁ οἰκέτης ἐπιτάξαντος, οὐκ ἀδικεῖ μὲν, ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. ἔτι, εἰ μὲν ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ νομικὸν δίκαιον, οὐδ' ἄδικος ἡ κρίσις ἐστίν· ἔστι δ', ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ πρῶτον. εἰ δὲ γινώσκων ἔκρινεν ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτὸς, ἢ χάριτος, ἢ τιμωρίας. ὥσπερ οὖν κἂν εἴ τις μερίσαιτο τοῦ ἀδικήματος, C καὶ ὁ διὰ ταῦτα κρίνας ἀδίκως, πλέον ἔχει· καὶ γὰρ * ἐπ' ἐκείνων ὁ τὸν ἀγρὸν κρίνας, οὐκ ἀγρὸν, ἀλλ' ἀργύριον ἔλαβεν. οἱ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν· διὸ καὶ τὸ δίκαιον εἶναι ῥᾴδιον. τὸ δ' οὐκ ἔστι· συγγενέσθαι μὲν γὰρ τῇ τοῦ * γείτονος, καὶ πατάξαι τὸν πλησίον, καὶ δοῦναι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥᾴδιον, καὶ ἐπ' αὐτοῖς, ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντας * ταῦτα ποιεῖν, οὔτε ῥᾴδιον, οὔτ' ἐπ' αὐτοῖς. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι, ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν ξυνιέναι. ἀλλ' οὐ ταῦτ' ἐστὶ τὰ δίκαια, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβε- D βηκός· ἀλλὰ πῶς πραττόμενα καὶ πῶς νεμόμενα, δίκαια· τοῦτο δὲ πλέον ἔργον, ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι· ἐπεὶ κἀκεῖ μέλι καὶ οἶνον καὶ ἐλλέβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον, ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαι πρὸς ὑγίειαν, καὶ τίνι καὶ πότε, τοσοῦτον ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶναι. δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου οἴονται εἶναι οὐδὲν ἧττον τὸ ἀδικεῖν, ὅτι οὐχ ἧττον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δύναιτ' ἂν ἕκαστον πρᾶξαι τούτων. καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικὶ καὶ πατάξαι, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα ἀφεῖναι, καὶ στραφεὶς * ἐφ' ὁποτεραοῦν τρέχειν. ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὸ ταῦτα ποιεῖν E ἐστι, πλὴν κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἐστιν, ὥσπερ καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν, ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν, ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ ὡδί. ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔχουσι δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἐν τούτοις καὶ ἔλλειψιν. τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ αὐτῶν, οἷον ἴσως τοῖς θεοῖς· τοῖς δ' οὐδὲν μόριον ὠφέλιμον * τοῖς ἀνιάτοις καὶ κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλάπτει· τοῖς δὲ * μέχρι του· διὰ τοῦτ', ἀνθρώπινόν ἐστι.

* γρ. πλέον αὐτῷ ἑτέρῳ νέμει,
* γρ. πλεονεκτεῖ.
* γρ. ἐπεὶ [illegible]
* γρ. ἐπ' ἐκείνῳ
* γρ. γείτονος γυναικί,
* γρ. πῶς
* γρ. ἐφ' [illegible]
* γρ. τοῖς ἀνιάτως κακοῖς
* γρ. μέχρι του, [illegible]

A

ΚΕΦΑΛ. η΄.

Περὶ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς.

Περὶ δὲ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει ἡ μὲν ἐπιείκεια πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ' ἐπιεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ὡς ταὐτὸν ἁπλῶς, οὔθ' ὡς ἕτερον τῷ γένει φαίνεται σκοπουμένοις· καὶ ὁτὲ μὲν τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν, καὶ ἄνδρα τὸν τοιοῦτον, ὥστε καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες μεταφέρομεν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἐπιεικέστερον, ὅτι βέλτιον, δηλοῦντες. ὁτὲ δὲ τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς παρὰ τὸ δίκαιόν τι ὂν, ἐπαινετόν ἐστιν· ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἄμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν συμβαίνει διὰ ταῦτα περὶ τὸ ἐπιεικές. ἔχει δ' ἅπαντα τρόπον τινὰ ὀρθῶς, καὶ οὐθὲν ὑπεναντίον ἑαυτοῖς. τό τε γὰρ ἐπιεικὲς, δικαίου τινὸς ὂν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐχ ὡς ἄλλο τι γένος ὂν, βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. ταὐτὸν ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικές· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττον τὸ ἐπιεικές. ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ ἐπιεικὲς δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ τὸ κατὰ νόμον δὲ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. αἴτιον δ', ὅτι ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς, περὶ ἐνίων δ' οὐχ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε δὲ ὀρθῶς, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον. καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς. τὸ γὰρ ἁμάρτημα οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματός ἐστιν. εὐθὺς γὰρ τοιαύτη ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη ἐστίν. ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ἐπὶ τούτου παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ᾗ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἥμαρτεν ἁπλῶς εἰπὼν, ἐπανορθοῦν τὸ ἐλλειφθὲν, ὃ κἂν ὁ νομοθέτης οὕτως ἂν εἴποι, ἐκεῖ παρὼν, καὶ εἰ ᾔδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. διὸ δίκαιον μέν ἐστι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου, οὐ τοῦ ἁπλῶς δὲ, ἀλλὰ τοῦ διὰ τὸ ἁπλῶς ἁμαρτήματος. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου. τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον θέσθαι νόμον, ὥστε ψηφίσματος δεῖ. τοῦ γὰρ ἀορίστου, ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολίβδινος κανών. πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών, καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐπιεικὲς, καὶ ὅτι δίκαιον, καὶ τινὸς βέλτιον δικαίου, δῆλον. φανερὸν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστιν. ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς, καὶ πρακτικὸς, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθὸν, ἐπιεικής ἐστι, καὶ ἡ ἕξις αὕτη ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

CAPVT VIII.

De æquitate & æquo bono.

Sequitur vt de æquitate, & de æquo bono dicamus, quam rationem æquitas ad iuſtitiam, quam æquum bonum ad ius habeat. Namque propius intuentibus neque vt idem omnino, neque vt aliud genere videtur. Atque interdum æquum bonum laudamus, cúmque virum, qui æquus & bonus eſt. Quin etiam hoc nomen ad alia laudando transferimus, pro bono τὸ ἐπιεικὲς vſurpando, melius ſcilicet quid ſignificantes. Interdum rationem ſe-
B quentibus, abſurdum videtur, æquum bonum, cùm ſit vnum quiddam à iure diuerſum, eſſe laudabile. Nam vel ius non eſt bonum, vel æquum bonum non eſt bonum, ſi à iure aliud ac diuerſum eſt: vel ſi vtrumque bonum eſt, idem eſt. Tota igitur de æquo bono quæſtio ex his propemodum cauſis naſcitur. Sed hæc omnia, quodammodo bene habent: nec quicquam eorum eſt, quod ſecum pugnet. Nam æquum bonum iure quodam melius ius eſt. Neque ita iure melius eſt, vt ſit aliud quoddam genus. Idem ergo eſt ius, & æquum bonum: cúmque ambo ſint bona, melius eſt æquum bonum. Sed hinc nata dubitatio eſt, quòd quamuis æquum bonum, ius ſit, non eſt tamen ius lege conſtitutum, aut legitimum, ſed iuris legitimi correctio. Cuius rei hæc cauſa eſt, quod lex omnis
C generalis eſt: de quibuſdam autem rebus vniuerſe & generaliter rectè præcipi non poteſt. Itaque quibus in rebus legis vocem vniuerſam ac generalem eſſe neceſſe eſt, id autem non ſatis rectè fieri poteſt: in eis id ſumit lex, quod plerumque ſolet euenire: quamuis id quod in hoc peccatur, ſatis intelligat. Nec tamen idcirco minùs recta eſt. Non enim culpa legis eſt, neque eius qui legem tulit, ſed naturæ rerum. Earum enim rerum quæ in actionem cadunt, talis materia eſt. Cùm igitur lege generaliter locuta, aliquid euenit poſtea præter genus illud vniuerſum: tunc par eſt, quà prætermiſit aliquid lator legis, & peccauit in eo quòd abſolutè locutus eſt, id quod deeſt, quodque omiſſum eſt, corrigere: quòd etiam lator legis, ſi illic adeſſet, ita eloqueretur, & de quo legem tuliſſet, ſi præ-
D ſciuiſſet. Itaque cùm æquum bonum, ius ſit, tum quodam iure melius eſt, non eo quod abſolutè ius eſt, ſed eo peccato quod ex ſimplici & generali ſermone natum eſt. Denique hæc æqui boni vis & natura eſt, vt legis correctio ſit, quà aliquid ei deeſt, propterea quòd generaliter loquitur. Hæc enim cauſa eſt, cur omnia lege ſint comprehenſa, quòd de quibuſdam lex ferri non poteſt: plebiſcito igitur opus eſt. Rei enim non definitæ infinita quoque regula eſt, vt & ſtructuræ Lesbiæ regula plũbea eſt. Nam ad lapidis figuram torquetur & inflectitur, neque regula eadem manet: ſic & populi ſcitum ad res quotidianas accommodari & transferri ſolet. Quid ſit igitur æquum bonum, quid ius, quo denique iure melius ſit æquum bo-
E num, ex his perſpicuum eſt. Ex hoc autem etiam apparet, quis ſit vir æquus & bonus. Nam qui conſilium huiuſmodi cepit, vt hæc ſequatur, quique ad ea ipſa agenda aptus eſt: & qui non eſt iuris interpres in ſua cauſa durior, neque in deteriorem partem propenſus atque implicatus, ſed de ſuo iure concedit potiùs, etiamſi legis auxilio niti poſſit: is eſt æquus bonus: & hic habitus æquitas appellatur, quæ iuſtitia quædam eſt, non alius quidam habitus.

A

CAPVT IX.

Vtrùm quis ſe ipſum iniuria poßit afficere.

Ex his autem quę dicta ſunt, perſpicuum eſt, vtrùm fieri poſſit vt quis ſibi ipſe faciat iniuriam, nécne. Nam quæ omni virtuti congruentia à lege conſtituta ſunt, ea in iuribus ſunt habenda. Exempli gratia, non iubet lex ſeipſum interficere: & quæ non iubet lex, ea vetat. Præterea cùm quis contra legem nocet alteri, nullo ab eo incommodo accepto, ſponte facit iniuriam. Sponte autem facit, qui ſciens, cui & quomodo faciat, iniuriam facit. At qui ira impulſus ſibi ipſe mortem conſciſcit, hoc ſponte facit contra rectam legem, quod lex non permittit. Iniuriam igitur facit. Sed cui? Nónne ciuitati, non ſibi? Sponte enim hunc caſum ſubit ac perfert. At ſponte ſua nemo afficitur iniuria. Itaque & multat eum ciuitas, & ignominia afficit, qui ſe ipſe exanimauit, vt qui ciuitatem iniuria afficiat. Præterea ex eo quòd iniuſtus eſt is, qui iniuſtè facit tantùm, & non prorſus improbus, fieri non poteſt vt quiſquam ſibi ipſi iniuriam inferat. Hoc enim aliud eſt ab illo. Nam iniuſtus ita quodammodo improbus eſt, vt ignauus: non vt is qui omni genere improbitatis affectus eſt. Itaque ne hac improbitate quidem ſibi iniuriam facit: alioqui idem eidem decedere ſimul & accedere poſſet: quod fieri nullo modo poteſt, ſed ſemper in pluribus ius & iniuriam eſſe neceſſe eſt. Præterea iniuriam facere, cùm à voluntate & conſilio proficiſcitur, tum etiam tempore prius eſt. Nam qui malo accepto malum refert, iniuriam facere non videtur. At qui ſe iniuſtè lædit, eadem ipſe & patitur ſimul & facit. Deinde acciperet aliquis ſua ſponte iniuriam. His accedit, quòd nemo ſine ſingularibus & certis iniuriarum generibus iniuriam facit. At vxorem ſuam nemo adulterat, nemo parietem ſuum perfodit, nemo rei ſuæ furtum committit. Poſtremò in ſumma, ſibi quemquam iniuriam facere, refellitur ex iis quæ à nobis decisa ſunt, quòd nemo poſſit ſponte ſua iniuriam accipere. Iam verò ne illud quidem obſcurum eſt, vtrumque eſſe malum, accipere, & facere iniuriam. Alterum enim minus, alterum plus obtinere medio eſt. Quod ſimilem rationem obtinet, atque in medicina quidem id quod ad bonam valetudinem pertinet: in arte autem corporum exercendorum, id quo firma corporis conſtitutio comparatur. Verumtamen deterius iniuriam facere eſt. Namque iniuriam facere, cùm vitio coniunctum, & vituperandum eſſe dicebamus: & cum vitio quidem vel perfecto atque integro, & quod ſimpliciter tale eſt, vel eo, quod ei finitimum eſt. Non enim quicquid ſponte fit, coniunctum cum iniuſtitia eſt: accipere iniuriam autem, vitio & iniuſtitia vacat. Per ſe igitur leuius malum eſt, accipere iniuriam: quamuis ex euentu grauius eſſe nihil prohibeat. Sed de hoc ars non laborat: quin lateris dolorem ſemper eſſe dicit morbum, pedis offenſione grauiorem: & tamen ex euentu, pedis offenſio, morbo lateris maius malum poterit eſſe: vt ſi cui offenſo pede euenerit, vt propterea quòd ceciderit, capiatur ab hoſtibus, & occidatur. Ex translatione autem ſermonis, & ſimilitudine quadam, poterit eſſe non ipſi ſecum, ſed ſui partium aliquibus inter ipſas quædam iuris communitas: verùm non omnis iuris, ſed vel eius quo dominus in ſeruum, vel eius quo paterfamilias in familiam ſuam vti ſolet. His enim rationibus ea pars animi quæ rationis eſt particeps, ab ea diſtat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipſa reſpiciunt, & hoc reſpectu videtur homini quoque in ſe ipſum iniuſtitiæ locus eſſe: quia fieri poteſt vt in his partibus aliquid à ſuis appetitionibus alienũ ac diuerſum perferat.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ὅτι οὐδεὶς ἑαυτὸν ἀδικεῖ.

Πότερον δὲ ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. τὰ μὲν γάρ ἐστι τῶν δικαίων, τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένα, οἷον οὐ κελεύει ἑαυτὸν* ἀποκτείνειν ὁ νόμος· ἃ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει. ἔτι, ὅταν παρὰ τὸν νόμον* βλάπτῃ, μὴ ἀντιβλάπτων, ἑκὼν ἀδικεῖ· ἑκὼν δέ, ὁ εἰδὼς καὶ ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὥς· ὁ δὲ B * δι᾽ ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν νόμον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος· ἀδικεῖ ἄρα. ἀλλὰ τίνα; ἢ τὴν πόλιν, αὑτὸν δ᾽ οὔ; ἑκὼν γὰρ πάσχει· ἀδικεῖται δ᾽ οὐδεὶς ἑκών. διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ· καί τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι. ἔτι καθ᾽ ὃ ἄδικος ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ* ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι αὐτόν· τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου. ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρός, ὥσπερ ὁ δειλός· οὐχ ὡς ὅλην ἔχων τὴν πονηρίαν· ὥστ᾽ οὐδὲ κατὰ ταύτην ἀδικεῖ· ἅμα γὰρ τῷ αὐτῷ ἂν εἴη, ἀφῃρῆσθαι καὶ προσκεῖσθαι C τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ᾽ ἀεὶ ἐν πλείοσιν ἀνάγκη εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. ἔτι δέ, ἑκούσιόν τε καὶ ἐκ προαιρέσεως, καὶ πρότερον. ὁ γὰρ διότι ἔπαθε, καὶ τὸ αὐτὸ ἀντιποιῶν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δὲ αὑτόν,* τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάσχει καὶ ποιεῖ. ἔτι εἴη ἂν ἑκόντα ἀδικεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις, ἄνευ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων, οὐδεὶς ἀδικεῖ· μοιχεύει δὲ οὐδεὶς τὴν ἑαυτοῦ· οὐδὲ τοιχωρυχεῖ τὸν ἑαυτοῦ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτοῦ. ὅλως δὲ λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, κατὰ τὸν διορισμὸν τὸν περὶ τοῦ ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι D ἄμφω μὲν φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γάρ, ἔλαττον· τὸ δέ, πλέον ἔχειν ἐστὶ τοῦ μέσου· ὥσπερ, ὑγιεινὸν μέν, ἐν ἰατρικῇ· εὐεκτικὸν δέ, ἐν γυμναστικῇ. ἀλλ᾽ ὅμως, χεῖρον τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, καὶ ψεκτὸν ἦν· καὶ κακίας, ἢ τῆς τελείας, καὶ ἁπλῶς, ἢ ἐγγύς. οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον, μετὰ ἀδικίας· τὸ δ᾽ ἀδικεῖσθαι, ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας. καθ᾽ αὑτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι, ἧττον φαῦλον· κατὰ συμβεβηκὸς δ᾽, οὐδὲν κωλύει μεῖζον κακόν. ἀλλ᾽ οὐδὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρῖτιν λέγει μεί- E ζω νόσον προσπταίσματος, καίτοι γένοιτ᾽ ἄν ποτε θάτερον κατὰ συμβεβηκός, εἰ προσπταίσαντα διὰ τὸ πεσεῖν * συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. κατὰ μεταφορὰν δὲ καὶ ὁμοιότητά ἐστιν * οὐκ αὐτῷ πρὸς αὑτὸν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν αὐτοῦ τισίν· οὐ πᾶν δὲ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ δεσποτικόν, ἢ τὸ οἰκονομικόν. ἐν τούτοις γὰρ τοῖς λόγοις διέστηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. εἰς ἃ δὴ βλέπουσι. καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὑτόν, ὅτι ἐστὶ ἐν τούτοις πάσχειν τι παρὰ τὰς ἑαυτῶν ὀρέξεις.

* γ. ἀποκτιννύναι

* γ. βλάπτει

* γρ. ἁπλῶς

* γρ. ἑαυτόν

* γρ. συμβαίη ἢ ὑπὸ τῶν.

* γρ. οὐχ αὐτῷ

ὥσπερ οὖν ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ εἶναι πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τούτοις. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

A Itaque etiam in animi partibus inter ipſas, vt inter eum qui præeſt,& eum qui paret imperio, ius aliquod intercedere videtur. De iuſtitia igitur aliiſque virtutibus, quæ ad mores pertinent, cum hac diſtinctione ſic à nobis explicatum ſit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Εὐδημίων τὸ Ε.

ΚΕΦΑΛ. α΄.

Τίς ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ τούτου τίς ὅρος.

ΕΠΕΙ δὲ τυγχάνομεν πρότερον εἰρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μὴ τὴν ὑπερβολὴν, μήτε τὴν ἔλλειψιν· τὸ δὲ μέσον ἐστὶν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διέλωμεν. ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις * ἕξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἐστί τις σκοπὸς, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, ἐπιτείνει καὶ ἀνίησι· καί τις ἐστὶν ὅρος τῶν μεσοτήτων, ἃς μεταξύ φαμεν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, οὔσας κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ἔστι δὲ, τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μὲν, οὐθὲν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιμελείαις περὶ ὅσας ἐστὶν ἐπιστήμη, τοῦτο ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πλείω, οὔτε ἐλάττω δεῖ πονεῖν, οὐδὲ ῥᾳθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος· τοῦτο δὲ μόνον ἔχων ἄν τις, οὐθὲν ἂν εἰδείη πλέον· οἷον ποῖα δεῖ προσφέρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἴποι, ὅτι ὅσα ἡ ἰατρικὴ κελεύει, καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. διὸ δεῖ καὶ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἕξεις, μὴ μόνον ἀληθῶς εἶναι τοῦτ᾽ εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον, τίς τέ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς ὁ ὅρος. τὰς δὴ τῆς ψυχῆς ἀρετὰς * διειλόμεθα, καὶ τὰς μὲν εἶναι τοῦ ἤθους ἔφαμεν, τὰς δὲ, τῆς διανοίας. περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληλύθαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, περὶ ψυχῆς πρῶτον εἰπόντες, λέγωμεν οὕτως. πρότερον μὲν οὖν ἐλέχθη δύο εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τό, τε λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον· νῦν δὲ περὶ τοῦ λόγον ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον. καὶ ὑποκείσθω δύο τὰ λόγον ἔχοντα, ἓν μὲν, ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, ὧν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, * ἓν δέ γε, ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα· πρὸς γὰρ τὰ τῷ γένει ἕτερα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τῷ γένει, τὸ πρὸς ἑκάτερον πεφυκὸς, εἴπερ καθ᾽ ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα ἡ γνῶσις ὑπάρχει αὐτοῖς. λεγέσθω δὲ τούτων, τὸ μὲν, ἐπιστημονικόν· τὸ δὲ, λογιστικόν· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταὐτόν· οὐθεὶς δὲ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. ὥστε τὸ λογιστικόν ἐστιν ἕν τι μέρος τοῦ λόγον ἔχοντος. ληπτέον ἄρα, ἑκατέρου τούτων τίς ἡ βελτίστη ἕξις· αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἡ δ᾽ ἀρετὴ, πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον.

* γρ. προσήκει

* γρ. διειλόμεθα, τὰς μ.

* γρ. ἓν δὲ, ᾧ τὰ ἐνδεχ.

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM LIBER V.

CAPVT I.

De recta ratione, eiúſque moderatrice Prudentia, & agendum eſſe & modum agendi oſtendit.

B QVoniam autem ſuprà diximus, medium eſſe diligendum, non nimium neque parum: medium autem ita eſſe, vt recta ratio præſcribit: de hoc diſtinctiùs diſſeramus. In omnibus enim, quos dixi, habitibus: quemadmodum & in aliis rebus, ſcopus aliquis ineſt, quem ſpectans is qui rationis eſt particeps, intendit aliquid, & remittit: ac terminus aliquis eſt mediocritatum, quas inter nimium & parum interiectas eſſe diximus, rectæ rationi conſentaneas. Quod cùm ita dicitur, eſt illud quidem verum, ſed non ſatis apertum. C Namque in cæteris ſtudiis atque exercitationibus in quibus ſcientia aliqua verſatur, licet hoc quidem verè dicere, neque plus neque minus laboris aut deſidiæ, quàm res poſtulet, ſuſcipiendum eſſe, ſed omnia mediocriter, & vt recta ratio præſcribit, eſſe facienda. Verùm qui hoc tantùm perceptum & cognitum habeat, nihil eo ampliùs ſciat: exempli cauſa, ſi quis quærenti, qualia alendo & curando corpori ſint adhibenda, reſpondeat, quæ ars medendi præcipit, & vt is, qui ea præditus eſt, præcipit. Quapropter etiam in habitibus animi non ſolùm hoc eſſe verè dictum, ſed etiam diſtinctum atque explicatum eſſe oportet, quę ſit recta ratio, quęque huius definitio. Atque animi quidem virtutes ita diſtribuimus, vt alias, morum: alias, cogitationis eſſe diceremus. Eas igitur quæ ad mo- D res pertinent, perſecuti ſumus: de cæteris autem tum diſſeramus cùm pauca fuerimus priùs de anima locuti. Dictum eſt ſuprà, duas eſſe animi parteis: alteram rationis participem, expertem alteram. Nunc autem eius partis quæ ratione prædita eſt, facienda eodem modo diuiſio eſt. Atque hoc poſitum ſit, duas eſſe animi parteis ratione præditas: vnam, qua res eas cernimus, quarum principia aliter ſeſe habere non poſſunt: alteram, qua eas quæ hoc vel illo modo poſſunt euenire. Ad ea enim quorum non eſt idem genus, intelligenda, partium quoque animi eam, quæ ad vtrumque apta ſit natura, oportet genere differre: ſiquidem eis ex ſimilitudine quadam atque affinitate cognitio comparatur. Appellatur autem harum altera, pars in qua vis ineſt ſciendi: altera, quæ ad ratiocinandum va- E let. Nam conſultare & ratiocinari, idem ſunt. Iam verò nemo de iis conſultat, quæ aliter euenire non poſſunt. Itaque ea quæ ad ratiocinandum valet, vna quædam pars eſt eius animi partis quæ ratione prædita eſt. Intelligendum igitur eſt, vtriuſque harum partium quis optimus ſit habitus. Hic enim vtriuſque virtus eſt. At virtus ad ſuum quæque opus.

A

CAPVT II.

Tria eſſe in animo, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent, ſenſum, mentem, appetitum.

TRia autem ſunt in animo, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent, ſenſus, mens, appetitus: quanquam ex his tribus, ſenſus, nullius actionis principium eſt. Quod ex eo perſpicuũ eſt, quòd tametſi beſtiæ ſenſu ſint præditæ, actionis tamen communionem non habent. Quod eſt autem in cogitatione affirmatio & negatio, hoc eſt in appetitu rei alicuius perſecutio & fuga. Quare quoniam virtus quæ ad mores pertinet, habitus eſt ad conſi- B lium capiendum expeditus, conſilium autem appetitus eſt ad conſultationem accommodatus: idcirco, ſi conſilium bonum eſſe volumus, oportet & rationem eſſe veram, & appetitum rectum, eadémque & illam affirmare, & hunc perſequi. Hæc igitur cogitatio & veritas ad agendum valet. Cogitationis autem eius quæ ad res contemplandas, non ad agendas neque ad efficiendas valet, præſtãtia & vitiũ, eſt verum & falſum. Omnis enim animi partis ſeu poteſtatis ad cogitandum valentis, hoc proprium opus ac munus eſt. Eius autem animi partis, quæ ad agẽdum & cogitandum valet, opus eſt veritas conſpirans & congruẽs cum appetitu recto. Actionis igitur principium conſilium eſt, principium, inquam, vnde motus proficiſcitur, nõ cuius gratia res agitur. Conſilij autem capiendi C principium, eſt appetitus & ratio ea quæ finem aliquem ſibi propoſitum habet: eo quòd neque ſine mente & cogitatione, neque ſine habitu eo qui ad mores pertinet, conſilium eſſe poſſit. Nam neque bona perfectáque actio, neque ei contraria, ſine cogitatione & moribus conſtare poteſt. Cogitatio autem ipſa nihil mouet, niſi ea quæ alicuius rei gratia comparata eſt, & quæ ad agendum eſt idonea. Hæc enim etiam ei quæ ad efficiendum valet, præeſt. Nam quiſquis aliud efficit, alicuius rei ſingularis cauſa efficit: neque abſolutè id quod efficitur, finis eſt, ſed ad aliquid refertur, & alicuius eſt. Quod idem de eo quod in actionem cadit, dici non poteſt. Actionis enim vltimum eſt perfecta actio, id eſt, res bene geſta. Appetitio D autem vltimi eſt. Conſilium itaque aut mens eſt ad appetendum excitans, aut appetitus cogitandi vim habens; principiúmque tale homo eſt. Nullius autem rei iam factæ conſilium capi poteſt. Verbi gratia, nemo conſilium capit, Ilium euertiſſe. Nam neque de re præterita deliberat quiſquam, ſed de futura & ea quæ fieri poteſt. Quod factum eſt autem, vt ſit infectum, fieri non poteſt. Itaque rectè Agatho,

Hoc namque duntaxat negatum etiam Deo eſt,
Quæ facta ſunt, infecta poſſe reddere.

Quocirca ambarum animi partium quæ ad cogitandum valent, opus eſt veritas. Qui igitur habitus efficiunt vt vtraque pars verum enunciet, hi ſunt vtriuſque virtutes.

E

CAPVT III.

Habituum intelligentiæ quinque ſpecies ſubducit: & primam ex illis Scientiam enarrat.

PRincipio igitur altiùs repetito, de iis rurſum diſſeramus. Ac ſint ſanè quinq; numero, quibus animus verum enunciat vel aiendo vel negando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapientia, Mens ſiue intelligentia. Nam Exiſtimatione & opinione vt mentiatur animus, euenire poteſt. Ac Scientia quidem quid ſit, ex hoc perſpicuum eſſe poteſt, ſi rei veritatem ſubtiliter exquirere, non ſimilitudines conſectari volumus: quòd omnes exiſtimamus euenire non poſſe vt id quod ſcimus, aliter ſeſe habeat.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι τρία ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ κύρια πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις.

ΤΡία δή ἐστιν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις. τούτων δ', ἡ αἴσθησις, οὐδεμιᾶς ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τῷ τὰ θηρία αἴσθησιν μὲν ἔχειν, πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖν. ἔστι γὰρ ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ' ἐν ὀρέξει δίωξις καὶ φυγή. ὥστ' ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, ἕξις προαιρετική· ἡ δὲ προαίρεσις, ὄρεξις βουλευτική· δεῖ διὰ ταῦτα, τόν τε λόγον ἀληθῆ εἶναι, καὶ τὴν ὄρεξιν ὀρθὴν, εἴπερ ἡ προαίρεσις σπουδαία· καὶ τὰ αὐτὰ, τὸν μὲν, φάναι· τὴν δὲ, διώκειν. αὕτη μὲν οὖν ἡ διάνοια καὶ ἡ ἀλήθεια, πρακτική. τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας, καὶ μὴ πρακτικῆς, μηδὲ ποιητικῆς, τὸ εὖ καὶ κακῶς, τἀληθές ἐστι καὶ τὸ ψεῦδος· τοῦτο γάρ ἐστι παντὸς διανοητικοῦ ἔργον· τοῦ δὲ πρακτικοῦ καὶ διανοητικοῦ, ἡ ἀλήθεια, ὁμολόγως ἔχουσα τῇ ὀρέξει τῇ ὀρθῇ. πράξεως μὲν οὖν ἀρχὴ, προαίρεσις, ὅθεν ἡ κίνησις, ἀλλ' οὐχ οὗ ἕνεκα· προαιρέσεως δὲ, ὄρεξις καὶ λόγος ὁ ἕνεκά τινος· διὸ οὔτ' ἄνευ νοῦ καὶ διανοίας, οὔτ' ἄνευ ἠθικῆς ἐστὶν ἕξεως ἡ προαίρεσις· εὐπραξία γάρ. καὶ τὸ ἐναντίον ἐν πράξει ἄνευ διανοίας καὶ ἤθους οὐκ ἔστι· διάνοια δ' αὐτὴ οὐθὲν κινεῖ, ἀλλ' ἡ ἕνεκά του καὶ πρακτική· αὕτη γὰρ καὶ τῆς ποιητικῆς ἄρχει· ἕνεκα γάρ του ποιεῖ πᾶς ὁ ποιῶν, καὶ οὐ τέλος ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι, καὶ τινὸς τὸ ποιητὸν, ἀλλ' οὐ τὸ πρακτόν· ἡ γὰρ εὐπραξία, τέλος· ἡ δ' ὄρεξις, τούτου· διὸ, ἢ ὀρεκτικὸς νοῦς ἡ προαίρεσις, ἢ ὄρεξις διανοητική. καὶ ἡ τοιαύτη ἀρχὴ, ἄνθρωπος· οὐκ ἔστι δὲ προαιρετὸν οὐδὲν γεγονός· οἷον, οὐδεὶς προαιρεῖται Ἴλιον πεπορθηκέναι· οὐδὲ γὰρ βουλεύεται περὶ τοῦ γεγονότος, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐσομένου, καὶ ἐνδεχομένου· τὸ δὲ γεγονὸς, οὐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι· διὸ ὀρθῶς Ἀγάθων,

Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,
Ἀγένητα ποιεῖν ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα.

ἀμφοτέρων δὴ τῶν νοητικῶν μορίων ἀλήθεια τὸ ἔργον. καθ' ἃς οὖν ἕξεις μάλιστ' ἀληθεύει ἑκάτερον, αὗται αἱ ἀρεταὶ ἀμφοῖν.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ τῶν διανοητικῶν ἕξεων πέντε τὸν ἀριθμόν· καὶ περὶ ἐπιστητῶν καὶ ἐπιστήμης.

ΑΡξάμενοι οὖν ἄνωθεν, περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν. ἔστω δὴ οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῷ καταφάναι ἢ ἀποφάναι, πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ' ἐστὶ, τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς. ὑπολήψει γὰρ καὶ δόξῃ ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι. ἐπιστήμη μὲν οὖν τί ἐστιν, ἐντεῦθεν φανερὸν, εἰ δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, καὶ μὴ ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησι. πάντες γὰρ ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν.

A τὰ δ' ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τοῦ θεωρεῖν γένηται, λανθάνει εἰ ἔστιν, ἢ μή. ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶ τὸ ἐπιστητόν. ἀΐδιον ἄρα· τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὄντα, ἁπλῶς ἀΐδια πάντα· τὰ δ' ἀΐδια, ἀγένητα καὶ ἄφθαρτα. ἔτι, διδακτὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιστητὸν, μαθητόν. ἐκ προγινωσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία· ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς λέγομεν· ἡ μὲν γὰρ, δι' ἐπαγωγῆς· ἡ δὲ, συλλογισμῷ. ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ ἀρχή ἐστι καὶ τοῦ καθόλου· ὁ δὲ συλλογισμὸς, ἐκ τῶν καθόλου. εἰσὶν ἄρα ἀρχαὶ, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμὸς, B ὧν οὐκ ἔστι συλλογισμός. ἐπαγωγὴ ἄρα. ἡ μὲν ἄρα ἐπιστήμη ἐστὶν ἕξις ἀποδεικτικὴ, καὶ ὅσα ἄλλα προσδιοριζόμεθα ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς· ὅταν γάρ πως πιστεύῃ, καὶ γνώριμοι αὐτῷ ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, ἐπίσταται· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τοῦ συμπεράσματος, κατὰ συμβεβηκὸς ἕξει τὴν ἐπιστήμην. περὶ μὲν οὖν ἐπιστήμης, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

ΚΕΦΑΛ. δʹ.

Περὶ τέχνης.

Τοῦ δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, ἔστι τι καὶ C ποιητὸν καὶ πρακτόν· ἕτερον δ' ἐστὶ ποίησις, καὶ πρᾶξις. πιστεύομεν δὲ καὶ περὶ αὐτῶν καὶ τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις· ὥστε καὶ ἡ μετὰ λόγου ἕξις πρακτικὴ, ἕτερόν ἐστι τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως. * καὶ οὐδὲ περιέχεται ὑπ' ἀλλήλων· οὔτε γὰρ ἡ πρᾶξις, ποίησις· οὔτε ἡ ποίησις, πρᾶξίς ἐστιν. ἐπεὶ δ' ἡ * οἰκοδομικὴ τέχνη τίς ἐστι, καὶ ὅπερ ἕξις τις μετὰ λόγου ποιητικὴ, καὶ οὐδεμία οὔτε τέχνη ἐστὶν, ἥτις οὐ μετὰ λόγου ποιητικὴ ἕξις ἐστὶν, οὔτε τοιαύτη, ἣ οὐ τέχνη, ταὐτὸν ἂν εἴη τέχνη καὶ ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική. ἔστι δὲ τέχνη, πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ D τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν, ὅπως ἂν γένηταί τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι· καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ· οὔτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων ἢ γινομένων, ἡ τέχνη ἐστὶν· οὔτε τῶν κατὰ φύσιν. ἐν αὑτοῖς γὰρ ἔχουσι ταῦτα τὴν ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ ποίησις καὶ πρᾶξις, ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως, ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι· καὶ τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτά ἐστιν ἡ τύχη καὶ ἡ τέχνη. καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησί,

Τέχνη τύχην ἔστερξε, καὶ τύχη τέχνην.

Ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὥσπερ εἴρηται, ἕξις τις μετὰ λόγου E ἀληθοῦς ποιητική ἐστιν· ἡ δ' ἀτεχνία, τοὐναντίον μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

ΚΕΦΑΛ. εʹ.

Περὶ φρονήσεως.

Περὶ δὲ φρονήσεως, οὕτως ἂν λάβοιμεν θεωρήσαντες, τίνας δὴ λέγομεν τοὺς φρονίμους. δοκεῖ δὴ φρονίμου εἶναι, τὸ δύνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὐτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, οἷον ποῖα πρὸς ὑγίειαν ἢ ἰσχύν· ἀλλὰ ποῖα

* γρ. διὸ οὐδὲ

* γρ. οἰκοδομικὴ

Quæ autem ſeſe aliter habere poſſunt, ea cùm longè à conſpectu remota ſint, ſint necne ſint, obſcurum eſt. Ergo quod ſcientia comprehendi poteſt, neceſſariò eſt. Ex quo efficitur vt æternum ſit. Nam quæ neceſſario ſunt ſimpliciter, ea ſunt æterna omnia. Æterna autem quæ ſunt, ea neque vnquam orta ſunt, neque interire poſſunt. Præterea ſcientia omnis ſub doctrinam cadere videtur: & quicquid ſub ſcientiam cadit, dicendo percipi poteſt. Iam vero ex quibuſdam rebus antè cognitis, omnis doctrina gignitur: quemadmodum & in Analyticis dicebamus. Alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur. Atque inductio quidem, principium eſt, & vniuerſi eſt. Ratiocinatio autem ex vniuerſis conſtat. Sunt ergo principia aliqua, ex quibus conſtituitur ratiocinatio, quorum non eſt ratiocinatio. Eſt igitur eorum inductio. Scientia ergo habitus eſt ad rem demonſtrandam idoneus, & cætera omnia quæ in Analyticis ad definitionem addidimus. Cùm enim rem ita eſſe quodammodo credit aliquis, & nota ſunt ei principia, tum ſcire dicitur. Nam ſi non erunt concluſione notiora, ex euentu partam ſcientiam habebit. Ac de ſcientia quidem cum hac diſtinctione à nobis dictum ſit.

CAPVT IV.

Secundo loco de arte diſputat: priùs tamen vniuerſim de Habitibus circa res contingentes verſantibus pertractat.

Eorum autem quæ aliter euenire poſſunt, aliud eſt quod ſub effectionem venit: aliud, quod ſub actionē. Differt autem ab actione effectio (Exotericis autem ſermonibus hac etiam in re credendum eſt) Itaque & habitus cum ratione coniunctus ad agendum idoneus ab eo differt, qui cùm ad efficiendum valeat, cum ratione coniunctus eſt: neuterque ab altero continetur. Nam neque actio, effectio: neque effectio, actio eſt. Quoniam autem ædificandi facultas, ſeu poteſtas, ars quædam eſt, atque idipſum quod habitus quidam cum ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus: neque ars vlla eſt quæ non ſit habitus cum ratione coniunctus ad faciendum idoneus: neque vllus talis habitus eſt, qui non ſit ars: idem erunt ars, & habitus ad faciendum idoneus cum vera ratione coniunctus. Ars autem omnis in origine & molitione rei occupata eſt, idque molitur & expectat, vt aliquid fiat eorum, quæ eſſe & nō eſſe poſſunt, quorúmque principium in eo qui facit, non in eo quod fit, poſitum eſt. Nam neque eorum quæ neceſſario vel ſunt, vel fiunt, ars eſt: neque eorum quæ natura conſtant. Hæc enim in ſeipſis inclusum habent principium. Quoniam autem effectio & actio inter ſe differunt, neceſſe eſt artem effectionis eſſe, non actionis: in iiſdémque rebus quodammodo ars & fortuna verſantur: quemadmodum ait & Agatho,

Fortuna vt artem, ſic & ars fortunam amat.

Ars igitur (vt dictum eſt) habitus eſt quidam cum vera ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus. Inertia contrà, habitus cum ratione falſa coniunctus, ad efficiendum idoneus, in eo quod aliter euenire poteſt, occupatus.

CAPVT V.

Tertio loco de Prudentia diſſerit.

De prudētia autem ſic optimè cognoſcemus, ſi quos prudēteis appellemus, perceperimus. Ac prudentis quidē videtur eſſe, in iis quæ ſibi bona, & ex vſu ſunt, non ſingulatim, verbi gratia, quænā ad bonam valetudinem, aut ad vireis, ſed vniuersè, quæ ad bene beateq; viuēdum

conducant, bene conſultare poſſe. Cuius rei argumentum eſt, quòd prudenteis in re aliqua dicimus eos, qui bene ratiocinando, quomodo ad honeſtum finem perueniant, aſſequuntur, in iis quæ arte non continentur. Quocirca qui ad conſultandum ingenio valet; is & prudens omnino & vniuerſe fuerit. Conſultat autem autem iis de rebus nemo, quæ aliter ſeſe habere, queve ab ipſo agi non poſſunt. Quare ſi ſcientia omnis cum demonſtratione coniuncta eſt: & ſi quorum principia aliter ſeſe habere poſſunt, eorum non eſt demonſtratio (omnia enim ſeſe aliter quoque habere poſſunt) ſi denique de iis quæ neceſſariò ſunt, conſultari non poteſt: neque ſcientia, neq; ars, erit prudentia. Sciẽtia, quia quod ſub actionem venit, ſeſe aliter habere poteſt. Ars, quia aliud actionis, aliud affectionis eſt genus. Reſtat igitur vt ea ſit habitus cum ratione vera coniunctus, ad agẽdum idoneus, in iis occupatus quæ homini bona & mala ſunt. Effectionis enim alius quàm affectio, finis eſt: actionis verò non ſemper alius ab actione finis eſt. Eſt enim ipſa res bene geſta, ſeu perfecta actio, actionis finis. Ac propter hãc cauſam, Periclem, cæteróſque taleis viros, prudenteis eſſe arbitramur, quòd ea quæ ſibi hominúmque generi bona ſunt, diſpicere ac prouidere poſſunt: qualeis eſſe putamus eos qui rei familiaris tuendæ, reique publicæ adminiſtrãdæ periti ſunt. Ex quo nomen inuenit σωφροσύνη, tanquam prudentiæ conſeruatrix. Talem autem exiſtimationem tuetur & conſeruat. Non enim omnem exiſtimationem corrumpunt neque deprauant dolor & voluptas: exempli cauſa, triangulum duobus rectis pares angulos habere, aut nõ habere, ſed eas duntaxat, quæ ad id quod ſub actionẽ venit, pertinẽt. Eorum enim quæ ſub actionem veniunt, principia ſunt eæ res, quarum rerum gratia ſuſcipiuntur ea quæ ſub actionem veniunt. Qui autem voluptate aut dolore corruptus eſt, ei ſtatim principij videndi facultas eripitur: neque is animo cernere poteſt, ſe huius rei cauſa, & propter hanc cauſam omnia optare atque agere oportere. Vitium enim principij delendi ac perimendi vim habet. Quapropter neceſſe eſt prudẽtiã habitum eſſe cum ratione vera coniunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Artis porrò virtus eſt: prudentiæ autem non eſt. Et qui ſua voluntate in arte titubarit atque offenderit, ei eſt anteferendus, qui inuitus: in prudentia cõtrà deterior eſt is qui ſponte ſua offenderit, quemadmodum & in virtutibus. Perſpicuum igitur eſt, eam virtutem eſſe quandam, nõ artem. Cùm ſint autem duæ animi partes rationis participes, eius partis, quæ ad opinãdum valet, virtus eſt prudentia. In iis enim quæ aliter ſeſe habere poſſunt, & opinio & prudentia verſatur. Sed nec habitus eſt cum ratione coniunctus tantùm. Idque ex eo perſpici poteſt, quòd huiuſcemodi habitum delere poteſt obliuio, non poteſt prudentiam.

CAPVT VI.

Quarto loco de Mente ſiue Intelligentia verba facit.

QVoniam autem ſcientia, exiſtimatio eſt de rebus vniuerſis, iiſque quę neceſſario ſunt: quoniámque rerum quæ ſub demonſtrationem cadunt: omniſque adeò ſcientiæ ſunt aliqua principia, (cũ ratione enim cõiuncta ſcientia eſt) conſentaneum eſt, principij earum rerum quæ ſcientia comprehendi poſſunt, neque ſcientiam eſſe, neque artem, neque prudentiam. Nam quod ſcientia cõprehendi poteſt, demõſtrari poteſt: ars autem & prudẽtia in iis rebus verſantur, quæ ſeſe aliter poſſunt habere. Ne ſapientia quidem harum rerum eſſe poteſt. Sapiẽtis enim eſt, nonnullarum rerum demõſtrationem expedire poſſe.

A πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλως. σημεῖον δ᾽, ὅτι καὶ τοὺς περί τι φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι σπουδαῖον εὖ λογίσωνται, ὧν μή ἐστι τέχνη. ὥστε καὶ ὅλως ἂν εἴη φρόνιμος, ὁ βουλευτικός. βουλεύεται δ᾽ οὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῷ πρᾶξαι. ὥστ᾽ εἴπερ, ἐπιστήμη μὲν, μετ᾽ ἀποδείξεως· ὧν δ᾽ αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τούτων μή ἐστιν ἀπόδειξις· πάντα γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν· καὶ οὐκ ἔστι βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· οὐκ ἂν εἴη ἡ φρόνησις ἐπιστήμη, οὐδὲ τέχνη· ἐπιστήμη
B μὲν, ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν· τέχνη δ᾽, ὅτι ἄλλο τὸ γένος πράξεως, καὶ ποιήσεως. λείπεται, ἄρα αὐτὴν εἶναι, ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως, ἕτερον τὸ τέλος· τῆς δὲ πράξεως, * οὐκ αἰεί· ἔστι γὰρ αὐτὴ ἡ εὐπραξία τέλος. διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους, φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὑτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις, δύνανται θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ πολιτικούς. ἔνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην, τούτῳ προσα-
G γορεύομεν τῷ ὀνόματι, ὡς σώζουσαν τὴν φρόνησιν. σώζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν· οὐ γὰρ ἅπασαν ὑπόληψιν διαφθείρει, οὐδὲ διαστρέφει τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ λυπηρὸν, οἷον, ὅτι τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, ἢ οὐκ ἔχει· ἀλλὰ τὰς περὶ τὸ πρακτόν· αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτῶν, τὸ οὗ ἕνεκα τὰ πρακτά· τῷ δὲ διεφθαρμένῳ δι᾽ ἡδονὴν, ἢ λύπην, εὐθὺς οὐ φαίνεται ἡ ἀρχὴ, οὐδὲ δεῖν τούτου ἕνεκα, οὐδὲ διὰ τοῦθ᾽ αἱρεῖσθαι πάντα καὶ πράττειν· ἔστι γὰρ ἡ κακία, φθαρτικὴ ἀρχῆς· ὥστ᾽ ἀνάγκη τὴν φρόνησιν ἕξιν εἶναι μετὰ λό-
D γου ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικήν. ἀλλὰ μὴν, τέχνης μὲν ἐστὶν ἀρετή· φρονήσεως δ᾽, οὐκ ἔστι. καὶ ἐν μὲν τέχνῃ ὁ ἑκὼν ἁμαρτάνων, αἱρετώτερος· περὶ δὲ φρόνησιν, ἧττον, ὥσπερ καὶ περὶ τὰς ἀρετάς. δῆλον οὖν ὅτι ἀρετή τις ἐστὶ, καὶ οὐ τέχνη. δυοῖν δ᾽ ὄντοιν μεροῖν τῆς ψυχῆς τῶν λόγον ἐχόντων, θατέρου ἂν εἴη ἀρετὴ, τοῦ δοξαστικοῦ· ἥ τε γὰρ δόξα, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν ἐστὶ, καὶ ἡ φρόνησις· ἀλλὰ μὴν οὐδ᾽ ἕξις μετὰ λόγου μόνον· σημεῖον δ᾽, ὅτι λήθη, τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεώς ἐστι· φρονήσεως δ᾽, οὐκ ἔστιν.

* γρ. ἐκ αἰ ἄλλο

E

ΚΕΦΑΛ. ϛ΄.

Ὅτι ὁ νοῦς μόνος τὰς τῶν ἐπιστημῶν ἀρχὰς ἐνδέχεται.

ΕΠεὶ δ᾽ ἡ ἐπιστήμη περὶ τῶν καθόλου ἐστὶν ὑπόληψις, καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· εἰσὶ δ᾽ ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν καὶ πάσης ἐπιστήμης· (μετὰ λόγου γὰρ ἡ ἐπιστήμη·) τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιστητοῦ, οὔτ᾽ ἂν ἐπιστήμη εἴη, οὔτε τέχνη, οὔτε φρόνησις· τὸ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν, ἀποδεικτόν· αἱ δὲ τυγχάνουσιν οὖσαι περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν· οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστί· τοῦ γὰρ σοφοῦ, περὶ ἐνίων ἔχειν ἀπόδειξίν ἐστιν.

* γρ. μηδὲ διαψευδόμεθά ποτε περὶ τὰ ἐνδ. ἢ & μὴ ἐνδ.

A εἰ δὴ οἷς ἀληθεύομεν, καὶ * μηδέποτε διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, καὶ φρόνησίς ἐστι, καὶ σοφία, καὶ νοῦς· τούτων δὲ τῶν τριῶν μηδὲν ἐνδέχεται εἶναι. (λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην·) λείπεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

Si igitur nihil eſt, quo verum enuntiemus, nunquámque mentiamur, tum in iis rebus quæ poſſunt non aliter ſeſe habere, tum in iis quæ poſſunt, præter ſcientiam, prudentiam, ſapientiam, & mentem ſeu intelligentiam: nullum autem ex his tribus, principiorum eſſe poteſt (tria dico, prudentiam, ſapientiam, ſcientiam) relinquitur vt mens ſit principiorum.

ΚΕΦΑΛ. ζ΄.

Περὶ σοφίας.

CAPVT VII.

Quinto loco Sapientiam omnium habituum præſtantiſſimam, & per ſe, & comparatione prudentiæ, declarat.

* γρ. ἀνδρ. σοφόν.

Τὴν δὲ σοφίαν ἔν τε ταῖς τέχναις, τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν· οἷον, Φειδίαν, B λιθουργὸν σοφὸν καὶ Πολύκλειτον, * ἀνδριαντοποιόν· ἐνταῦθα μὲν οὖν οὐθὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστίν. εἶναι δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως, οὐ κατὰ μέρος, οὐδ᾽ ἄλλο τι ἢ σοφούς, ὥσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ Μαργίτῃ,

Τὸν δ᾽ οὔτ᾽ ἂρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν, οὔτ᾽ ἀροτῆρα,
Οὔτ᾽ ἄλλως τι σοφόν.

ὥστε δῆλον ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη ἂν τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. C ὥστ᾽ εἴη ἂν ἡ σοφία, νοῦς καὶ ἐπιστήμη, καὶ ὥσπερ * κεφαλὴν ἔχουσα ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων· ἄτοπον γάρ, εἴ τις * τὴν ἐπιστήμην, πολιτικὴν ἢ τὴν φρόνησιν, σπουδαιοτάτην οἴεται εἶναι, εἰ μὴ τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἄνθρωπός ἐστιν. εἰ δή, ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον ἀνθρώποις καὶ ἰχθύσι, τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταὐτὸ ἀεί, καὶ τὸ σοφὸν ταὐτὸ πάντες ἂν εἴποιεν. φρόνιμον δὲ ἕτερον· τὸ γὰρ * περὶ αὐτὸ ἕκαστα τὸ εὖ θεωροῦν, φαῖεν ἂν εἶναι φρόνιμον, καὶ τούτῳ ἐπιτρέψειαν αὐτά· διὸ καὶ τῶν θηρίων ἔνια φρόνιμά φασιν εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὑτῶν βίον ἔχοντα D φαίνεται δύναμιν προνοητικήν. φανερὸν δέ, ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἡ πολιτική, καὶ ἡ σοφία, ἡ αὐτή. εἰ γὰρ τὴν περὶ τὰ ὠφέλιμα τὰ αὑτοῖς ἐροῦσι σοφίαν, πολλαὶ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ τὸ ἁπάντων ἀγαθὸν τῶν ζῴων· ἀλλ᾽ ἑτέρα περὶ ἕκαστον· εἰ μὴ καὶ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων. εἰ δ᾽, ὅτι βέλτιστον ἄνθρωπος τῶν ἄλλων ζῴων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολὺ θειότερα τὴν φύσιν, οἷον τὰ φανερώτατά γε, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει· διὸ καὶ Ἀναξαγόραν, καὶ Θαλῆν, καὶ τοὺς E τοιούτους, σοφοὺς μέν, φρονίμους δ᾽, οὔ φασιν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντα αὑτοῖς· καὶ περιττὰ μέν, καὶ θαυμαστά, καὶ χαλεπά, καὶ δαιμόνια, εἰδέναι αὐτούς φασιν· ἄχρηστα δ᾽, ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν· ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἐστι βουλεύσασθαι· τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ᾽ ἔργον εἶναί φαμεν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι. βουλεύεται δ᾽ οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδ᾽ ὅσων μὴ τέλος τι ἐστί, καὶ τοῦτο πρακτὸν ἀγαθόν. ὁ δὲ ἁπλῶς εὔβουλος,

* Lamb. κεφαλή

* γρ. τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην ἢ τὴν φρ.

* Lamb. αὐτὰ κρίνει.

* Sapientiam autem in artibus, iis attribuimus qui cuiuſque artis ſunt peritiſſimi: vt Phidiam, ſapientem lapidum ſculptorem: Polycletum, ſapientem ſtatuarum fi- B ctorem dicimus: nihil hîc aliud per ſapientiam, quam artis virtutem ſignificantes. Nonnullos autem vniuersè ſapienteis eſſe arbitramur: non ſingillatim: neque quicquam aliud quàm ſapienteis: quemadmodum ait Homerus in Margite,

Hic neque foſſor erat, nec arator, munere diuûm,
Nec ſapiens vlla in re alia.

Quapropter perſpicuum eſt, ſcientiarum omnium limatiſſimam & abſolutiſſimam eſſe ſapientiam. Sapientem igitur oportet non ea ſolùm intelligere, quæ ex principiis colliguntur, ſed etiam in principiis verſantem, de iis C verè loqui, veréque ſentire. Itaque ſapientiam dicere licebit eſſe tum mentem tum ſcientiam: ac ſcientiam quidem rerum honoratiſſimarum, quaſi capitis inſtar obtinentem. Abſurda ſit enim eius ſententia, qui ſcientiam ciuilem aut prudentiam, omnium optimam eſſe putet: niſi fortè rerum omnium, quæ in mundo ſunt, homo ſit res vna præſtantiſſima. Quod ſi ſalubre ac bonum, aliud eſt hominibus, aliud piſcibus: album autem & rectum ſemper eſt idem: idem quoque ſemper eſſe dicent omnes id quod ſit ſapientia præditum, prudens aliud & diuerſum. Quod enim ſingulis in rebus pro cuiuſque rei natura præſtantiam, ſeu bonitatem actionis perſpicit, id prudens eſſe dixerint, & eas res huic commiſerint. Itaque beſtias D quaſdam prudêteis eſſe dicunt, nempe eas quæ rerum ad vitam neceſſariarum prouidendarum facultatem habere videntur. Ciuilem autem ſcientiam non eſſe eandem, atque ſapientiam, minimè obſcurum eſt. Nam ſi ſapientiam dicent eſſe eam quæ in ſuis cuique emolumentis comparandis ſit occupata, multæ reperientur ſapientiæ. Non enim vna eſt quæ verſetur in omnium animantium bono, ſed in ſingulis alia atque alia: niſi fortè de omnibus quæ ſunt in rerum natura, etiam medicina vna eſt. Neque vero quicquam ad rem attinet, quod homo reliquorum animalium quiddam ſit quàm optimum. Sunt enim & alia homine multo diuiniora natura: vt ea quæ omnibus maximè ſunt in conſpectu, ex quibus hic mundus conflatus & coagmentatus eſt. Ex iis igitur quæ diximus, per- E ſpicuum eſt, ſapientiam eſſe earum rerum quæ ſunt honore digniſſimæ natura, ſcientiam & mentem, ſiue intelligentiam. Quocirca Anaxagoram, Thaletem, cæteróſque taleis viros, ſapienteis quidem eſſe dicunt, prudenteis verò nequaquam, cùm videant, eos quæ ſibi vtilia ſint, ignorare: atque eos fatentur, recondita atque eximia quædam, & admirabilia, & difficilia, & diuina tenere, ſed inutilia: quia humana bona non quærunt. Prudentia verò in rebus humanis, iiſque de quibus conſultari poteſt, verſatur. Prudentis enim hoc maximè proprium munus eſſe dicimus, bene conſultare. De iis autem conſultat nemo, quæ aliter ſeſe habere non poſſunt: neque de iis quorum non eſt finis aliquis, nempe bonum quod in actionem veniat. bonus autem conſultator eſt abſolutè,

A ὁ τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπῳ τῶν πρακτῶν στοχαστικὸς κατὰ τὸν λογισμόν. οὐδ' ἐστὶν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γάρ· ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα· διὸ καὶ ἔνιοι οὐκ εἰδότες, *ἑτέρων εἰδότων πρακτικώτεροι, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ ἔμπειροι· εἰ γὰρ εἰδείη, ὅτι τὰ κοῦφα εὔπεπτα κρέα καὶ ὑγιεινά, *ποῖα δὲ κοῦφα ἀγνοοῖ, οὐ ποιήσει ὑγίειαν· ἀλλ' ὁ εἰδώς, ὅτι τὰ ὀρνίθεια κοῦφα καὶ ὑγιεινά, ποιήσει μᾶλλον. ἡ δὲ φρόνησις, πρακτική· ὥστε δεῖ ἄμφω ἔχειν, ἢ ταύτην μᾶλλον. εἴη δ' ἄν τις καὶ ἐνταῦθα ἀρχιτεκτονική. B

* γρ. ἐνίων

* γρ. ὅτι ποῖα

qui id quod homini eſt, eorum quæ in actionem veniunt, optimum, rationem conſequi & explicare poteſt. Neque verò rerum vniuerſarum modò prudentia eſt, ſed debent etiam ei eſſe notæ res ſingulares. Ad agendum enim idonea eſt. In rebus ſingularibus autem omnis actio verſatur. Itaque cùm hîc nonnulli inſcij ſunt ad agendum ſcientibus aptiores & compoſitiores, tum in aliis rebus ij qui ſunt vſu periti. Nam ſi quis ſciat, carneis leueis eſſe ad cōcoquendum faciles & ſalubreis, leues autem quæ ſint, ignoret, bonam valetudinem non efficiet: ſed is potiùs efficiet qui auium carneis ſcit eſſe leueis & ſalubreis. Prudentia autem in agendo poſita eſt. Danda igitur opera eſt vt vel vtramque cognitionem habeamus, vel hanc potiùs quàm illam. Erit autem hîc quoque particeps quędam, & quaſi familiam ducens cognitio.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ τῶν τῆς φρονήσεως μερῶν.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτική, καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις· τὸ μέντοι εἶναι, οὐ *τὸ αὐτὸ αὐταῖς. τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετική· ἡ δὲ ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα, πολιτική· αὕτη δὲ πρακτική, καὶ βουλευτική· τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτόν, ὡς τὸ ἔσχατον. διὸ πολιτεύεσθαι τούτους μόνον λέγουσι· μόνοι C γὰρ πράττουσιν οὗτοι, ὥσπερ οἱ χειροτέχναι. δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστ' εἶναι ἡ περὶ αὐτὸν καὶ ἕνα. καὶ ἔχει αὕτη τὸ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις· ἐκείνων δέ, ἡ μέν, οἰκονομία· ἡ δέ, νομοθεσία· ἡ δέ, πολιτική· καὶ ταύτης, ἡ μέν, βουλευτική· ἡ δέ, δικαστική. εἶδος μὲν οὖν τι ἂν εἴη γνώσεως, τὸ *αὑτῷ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχει διαφορὰν πολλήν· καὶ δοκεῖ ὁ τὰ περὶ αὑτὸν εἰδὼς καὶ διατρίβων, φρόνιμος εἶναι· οἱ δὲ πολιτικοί, πολυπράγμονες· διὸ καὶ Εὐριπίδης,

* γρ. ταὐτὸ

* γρ. τὸ αὑτῷ

D Πῶς δ' ἂν φρονοίην, ᾧ παρῆν ἀπραγμόνως
Ἐν τοῖσι πολλοῖς ἠριθμημένῳ στρατοῦ,
Ἴσον μετασχεῖν τῷ σοφωτάτῳ τύχης;
Τοὺς γὰρ περισσοὺς καί τι πράσσοντας πλέον,
*Ζεὺς μισεῖ.

ζητοῦσι γὰρ τὸ αὑτοῖς ἀγαθόν. καὶ οἴονται τοῦτο δεῖν πράττειν. ἐκ ταύτης οὖν τῆς δόξης ἐλήλυθε τὸ τούτους εἶναι φρονίμους· καίτοι ἴσως οὐκ ἔστι *τὸ αὑτοῦ εὖ ἄνευ οἰκονομίας, οὐδ' ἄνευ πολιτείας. ἔτι δέ, *τὸ αὑτοῦ πῶς δεῖ διοικεῖν, ἄδηλον καὶ σκεπτέον. σημεῖον δ' ἐστὶ τοῦ εἰρημένου, καὶ διότι γεωμετρικοὶ μὲν νέοι E καὶ μαθηματικοὶ γίνονται, καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα· φρόνιμος δ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. αἴτιον δ', ὅτι καὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γίνεται γνώριμα ἐξ ἐμπειρίας· νέος δ', ἔμπειρος οὐκ ἔστι· πλῆθος γὰρ χρόνου ποιεῖ τὴν ἐμπειρίαν· ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἄν τις σκέψαιτο, διὰ τί *μαθητικὸς μὲν παῖς γένοιτ' ἄν, σοφὸς δ', ἢ φυσικός, οὔ. ἢ ὅτι, τὰ μὲν δι' ἀφαιρέσεώς ἐστι· τῶν δ', αἱ ἀρχαὶ ἐξ ἐμπειρίας. καὶ τὰ μέν, οὐ πιστεύουσιν οἱ νέοι, ἀλλὰ λέγουσι· τῶν δέ, τὸ τί ἐστιν οὐκ ἄδηλον. ἔτι, ἡ ἁμαρτία, ἢ περὶ τὸ καθόλου ἐν τῷ βουλεύσασθαι, ἢ περὶ τὸ καθ' ἕκαστον·

* γρ. τὸ αὑτοῦ εὖ εἶναι.

* γρ. τὰ αὑτῷ

* γρ. μαθηματικός

CAPVT VIII.

De prudentia adhuc tractat & aliquot eius ſpecies explicat.

Ciuilis ſcientia autem & prudentia ſunt illæ quidem idem habitus: ſed natura, qua ſunt, tamen & eſſentia, non eſt eis eadem. Atque eius ſcientiæ, quæ ad ciuitatem pertinet, altera pars eſt tanquam princeps & domina prudentia, quæ eſt legum ſcribendarum ratio & facultas: altera quemadmodum ſingularia, communi nomine Ciuilis appellatur: cuius omnis opera in agendo & conſultando conſumitur. Populi ſcitum enim ſub actionem venit, tanquam extremum. Itaque hos ſolos rempubl. adminiſtrare dicunt. Hi enim ſoli, vt operarij quidam, in rebus gerendis verſantur. Ea autem etiam videtur eſſe prudentia maximè, qua ſibi quiſque & vni proſpicit: & hæc communi nomine appellatur prudentia. Illarum autem alia rei familiaris tuendæ & procurandæ ratio, alia ſcientia legum ferendarum, alia ciuilis. Atque huius pars altera ad conſultandum pertinet, ad iudicandum altera. Genus igitur quoddam cognitionis eſſe videatur, ſua ſcire ſibique vtilia. Verùm de hoc ipſo magna eſt controuerſia. Ac videtur ſanè is qui ſua, quæque ad ſe pertinent, habet cognita, & in eis verſatur, prudens eſſe: at ij qui ſe ad rempublicam contulerūt, multarum actionum ſtudio, rerúmque alienarum cura diſtineri. Icirco & Euripides,

Prudentem enim quis me putet mortalium,
Cui ſuppetebat abſque vllo negotio
In totius turba numerato exercitus
Sortem parem obtinere ſapientiſſimo?
Præſtantiores namque, & eos, qui pluribus
Se rebus implicant, malè odit Iupiter.

Quærunt enim vulgò id quod ſibi bono eſt, idque vnum agere ſe arbitrantur oportere. Ex hac igitur opinione natum eſt hos eſſe prudenteis. Atqui ſuum negotium noſſe atque agere ſine rei familiaris, reique publicæ cura, fortaſſe nemo poſſit. Præterea quomodo ſuum quiſque negotium gerere debeas, obſcurum eſt, & res eget conſideratione. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd iuuenes, & geometræ, & mathematici, & talibus diſciplinis eruditi fiunt, prudentes non fiunt. Cauſa hæc eſt, quòd etiam in rebus ſingularibus prudentia vertitur, quarum cognitio vſu comparatur. Adoleſcens autem vſum rerum non habet, quippe quem temporis longinquitas ſit allatura. (Nam hoc quoque conſideratione dignum eſt: quamobrem puer mathematicus effici poſſit, ſapiens aut phyſicus non poſſit. An quod illa à materia diuulſa ac ſegregata ſunt: horum principia ex vſu & experientia naſcuntur: & quòd his non aſſentiuntur, neque fidem habent iuuenes, ſed ea dicunt tantùm: quid ſint illa autem, non eſt obſcurum?) Præterea quidquid in conſultando peccatur, vel ad res vniuerſas pertinet, vel ad ſingulareis.

ἢ γὰρ, ὅτι πάντα τὰ βαρύσταθμα ὕδατα, φαῦλα· ἢ ὅτι τοδὶ βαρύσταθμον. ὅτι δ' ἡ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, φανερόν. τοῦ γὰρ ἐσχάτου ἐστὶν, ὥσπερ εἴρηται· τὸ γὰρ πρακτὸν τοιοῦτον. * ἀντίκειται μὲν δὴ τῷ νῷ. ὁ μὲν γὰρ νοῦς, τῶν ὅρων, ὧν οὐκ ἔστι λόγος· ἡ δὲ, τοῦ ἐσχάτου, οὗ οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη, ἀλλ' αἴσθησις· οὐχ ἡ τῶν ἰδίων, ἀλλ' οἵᾳ αἰσθανόμεθα, ὅτι τὸ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ἔσχατον, τρίγωνον· στήσεται γὰρ κἀκεῖ. ἀλλ' αὕτη μᾶλλον αἴσθησις ἢ φρόνησις· ἐκείνης δὲ, ἄλλο εἶδος.

* γ. αἰσθητικῶς

A Nam vel omneis aquas graueis, eſſe inſalubreis, vel hanc eſſe grauem. Prudentiam autem, non eſſe ſcientiam, perſpicuum eſt: extremi enim eſt, vt dictum eſt. Tale enim eſt id quod ſub actionem venit. Menti igitur ſeu intelligentiæ opponitur. Mens enim eorum terminorum eſt, quorum ratio afferri non poteſt. Prudentia extremi, quod non ſcientia, ſed ſenſu percipitur: non illo, cui propriæ ſunt attributæ qualitates, quas ſentiat: ſed eo, quo ſentimus hoc extremum in mathematicis, eſſe triangulum. Nam illic quoque inſiſtit. Verumtamen prudentia ſenſus eſt potiùs: illius autem alia forma, aliaque notio eſt.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

B

Περὶ εὐβουλίας.

Τὸ ζητεῖν δὲ, καὶ τὸ βουλεύεσθαι διαφέρει· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι, ζητεῖν τι ἐστί. δεῖ δὲ λαβεῖν καὶ περὶ εὐβουλίας, τί ἐστι, πότερον ἐπιστήμη τις, ἢ δόξα, ἢ εὐστοχία, ἢ ἄλλο τι γένος. ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ζητοῦσι περὶ ὧν ἴσασιν· ἡ δ' εὐβουλία, βουλή τις ἐστίν· ὁ δὲ βουλευόμενος, ζητεῖ καὶ λογίζεται. ἀλλὰ μὴν, οὐδ' εὐστοχία· ἄνευ τε γὰρ λόγου, καὶ ταχύ τι ἡ εὐστοχία· βουλεύονται δὲ πολὺν χρόνον, καί φασι, πράττειν μὲν δεῖν ταχὺ C τὰ * βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως. ἔτι, ἡ ἀγχίνοια ἕτερον, καὶ ἡ εὐβουλία. ἔστι δὲ εὐστοχία τις, ἡ ἀγχίνοια. οὐδὲ δὴ δόξα, ἡ εὐβουλία οὐδεμία· ἀλλ' ἐπεὶ, ὁ μὲν κακῶς βουλευόμενος, ἁμαρτάνει· ὁ δὲ εὖ, ὀρθῶς βουλεύεται· δῆλον ὅτι ὀρθότης τις ἡ εὐβουλία ἐστίν· οὔτ' ἐπιστήμης δὲ, οὔτε δόξης· ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὀρθότης· οὐδὲ γὰρ ἁμαρτία· δόξης δ' ὀρθότης, ἡ ἀλήθεια. ἅμα δὲ καὶ ὥρισται ἤδη πᾶν οὗ δόξα ἐστίν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ λόγου ἡ εὐβουλία· διανοίας ἄρα λείπεται· αὕτη γὰρ οὔπω φάσις· καὶ γὰρ ἡ δόξα, οὐ ζήτησις, ἀλλὰ φάσις τις D ἤδη· ὁ δὲ βουλευόμενος, ἐάν τε εὖ ἐάν τε κακῶς βουλεύηται, ζητεῖ τι, καὶ λογίζεται. ἀλλ' ὀρθότης τίς ἐστιν ἡ εὐβουλία, βουλῆς· διὸ ἡ βουλὴ ζητητέα πρῶτον τί, καὶ περὶ τί. ἐπεὶ δὲ ἡ ὀρθότης πλεοναχῶς, δῆλον ὅτι οὐ πᾶσα· ὁ γὰρ ἀκρατὴς καὶ ὁ φαῦλος, ὃ προτίθεται ἰδεῖν ἐκ τοῦ λογισμοῦ, τεύξεται· ὥστε ὀρθῶς ἔσται βεβουλευμένος, κακὸν δὲ μέγα εἰληφώς. δοκεῖ δὲ ἀγαθόν τι, τὸ εὖ * βουλεύεσθαι· ἡ γὰρ τοιαύτη ὀρθότης βουλῆς, εὐβουλία, ἡ ἀγαθοῦ τευκτική. ἀλλ' ἔστι καὶ τούτου ψευδεῖ συλλογισμῷ τυχεῖν· καὶ ὃ μὲν δεῖ ποιῆσαι, τυχεῖν· δι' οὗ δὲ, οὔ· ἀλλὰ ψευδῆ τὸν μέσον ὅρον εἶναι. E ὥστ' οὐδ' αὕτη πω εὐβουλία, καθ' ἣν, οὗ δεῖ μὲν τυγχάνει, οὐ μέντοι δι' οὗ ἔδει. ἔτι, ἔστι πολὺν χρόνον βουλευόμενον τυχεῖν· τὸν δὲ, ταχύ. οὐκοῦν, οὐδ' ἐκείνη πω εὐβουλία· ἀλλ' ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, καὶ οὗ δεῖ, καὶ ὡς, καὶ ὅτε. ἔτι ἔστι καὶ ἁπλῶς εὖ βεβουλεῦσθαι, καὶ πρός τι τέλος. ἡ μὲν δὴ ἁπλῶς, ἡ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἁπλῶς κατορθοῦσα· ἡ δέ τις, ἡ πρός τι τέλος·

* γ. δόξαντα.

* γ. βεβουλεῦσθαι.

CAPVT IX.

De bona conſultatione.

QVærere autem & cõſultare, inter ſe differunt. Nam conſultare, aliquid quærere eſt. Sed etiam de bona conſultatione, quid ſit, diſtinctione adhibita vidẽdum eſt, vtrùm ſcientia aliqua ſit, an opinio, an bona coniectura, an aliud quoddam genus. Ac primùm ſanè non eſt ſcientia. Nam de iis quæ ſciuntur, quæri non ſolet. At bona conſultatio, conſultatio eſt. Qui autem aliqua de re conſultat, quærit & ratiocinatur. Iam verò neque coniectura eſſe poteſt. Nam cùm bona coniectura ſine ratione fiat, tum celere quiddam eſt. In conſultando autem multum temporis conſumitur: aiúntque id dẽ quo conſultaueris, celeriter eſſe agendum, ſed ſpiſsè lentéque conſultandum. Præterea aliud eſt ſagacitas, aliud bona conſultatio. Sagacitas autem bona coniectura quædam eſt. Neque verò vlla bona conſultatio, opinio eſt. Sed quoniam qui malè conſultat, peccat: qui benè, rectè conſultat: perſpicuum eſt, bonam conſultationem quoddam rectum eſſe: ſed neque ſcientiæ tamen, neque opinionis rectum eſt. Scientiæ enim nullum eſt rectum: nam neque eius eſt vlla prauitas. Opinionis autem rectum eſt veritas. Simúlque id omne cuius eſt opinio, deciſum iam ac tranſactum eſt. Sed neque ſine ratione bona conſultatio eſt. Cogitatione igitur eſt inferior. Hæc enim nondum enunciatio eſt. Nam & opinio, nõ quæſtio, ſed quædam iam enunciatio eſt. At qui conſultat, ſiue bene, ſiue malè conſultet, is quærit aliquid, & ratiocinatur. Sed profectò bona conſultatio, rectum quoddam conſultationis eſt. Eapropter quid ſit conſultatio, quærendum primò eſt, & in quo verſetur. Sed quoniam rectum multis modis dicitur: non omne rectum bonam conſultationem eſſe perſpicuũ eſt. Incontinẽs enim & malus homo, quod ſibi propoſuerint ad inſpiciendum, ratiocinatione conſequentur. Itaque rectè conſultaſſe videbuntur, ſed magno malo accepto. At bene conſultare, bonum quoddam videtur eſſe. Id enim conſultationis rectum, quod ad boni adeptionem valet, bona conſultatio eſt. Sed fieri poteſt vt quis etiam ratiocinatione falsò concluſa bonum adipiſcatur: & id quidem, quod facto opus eſt, cõſequatur, non autem qua ratione oporteat, ſed medius ratiocinationis terminus falſus ſit. Itaque ne ea quidem bona conſultatio eſt, qua conſequitur quidem aliquis quod oportet, ſed non qua ratione oportebat. Præterea contingere poteſt vt alius diu, alius celeriter conſultando, id quod vult, aſſequatur. Nondum igitur ne illa quidem bona conſultatio eſt. Sed id conſultationis rectum erit, quod ad vtilitatem, & ad id quod oportet, obtinendum, quo modo, & quo tempore obtineri debet, accommodatum eſt. Præterea licet & abſolutè bene conſultare, & ad certum aliquem finem conſultationem referre. Ac bona ſanè conſultatio abſolutè ea eſt quæ propoſito ſibi abſoluto, & totius vitæ humanæ cõmuni fine, bene procedit: quædã autẽ bona cõſultatio eſt, quæ certũ aliquẽ & propriũ finẽ ſpectat.

Quòd ſi bene conſultare, prudentium eſt, bona conſultatio rectum quoddam cõſultationis erit, ad vtilitatem accommodatum, ad aliquem finem relatum, cuius ipſa prudentia eſt vera exiſtimatio.

A Εἰ δὴ τῶν φρονίμων τὸ εὖ βεβουλεῦσθαι, ἡ εὐβουλία εἴη ἂν ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ συμφέρον πρός τι τέλος, οὗ ἡ φρόνησις ἀληθὴς ὑπόληψίς ἐστιν.

CAPVT X.

De intelligentia.

Σύνεσις autem, hoc eſt, intelligentia, & ἀσυνεσία, hoc eſt, ſtultitia, ſiue tarditas, ex quibus intelligentes & ſtulti nominantur: neque idem prorſus eſt quod ſcientia, aut opinio: (omneis enim eſſent intelligentes) neque vna aliqua ex ſcientiis ſingularibus, vt medicina (in cognitione enim rerum ſalubrium, aut in curanda valetudine verſaretur) aut geometria (nam in magnitudinibus eſſet occupata.) Neq; enim intelligẽtia earum rerum eſt, quæ ſemper ſunt, nunquámque mouentur: neque vllius earum quæ oriuntur: ſed earum de quibus dubitari & conſultari poteſt. Quapropter in iiſdem ſanè rebus in quib. & prudentia, verſatur: ſed tamen non eſt idem intelligentia, quod prudentia. Habet enim vim quandam præcipiendi atque imperandi, prudentia, nam propoſitus ei finis eſt, quid agendum ſit, aut non agendum: intelligentia autem, iudicandi ſolùm. Idem eſt enim intelligẽtia, quod εὐσυνεσία, id eſt, bona intelligentia. Nam qui ſunt intelligentes, iidẽ quoque ſunt bene intelligentes. Intelligentia autem neque habere prudentiam eſt, neque conſequi. Sed vt is qui diſcit, tum intelligere dicitur, cùm ſcientia vtitur: ſic & cum quis opinione vtitur, alio loquente, ad iudicandum iis de rebus de quib. prudentia iudicat, & probè iudicandum: bene enim & probè idem ſunt. Atque hinc natum eſt intelligentiæ nomen: ex qua bene intelligẽtes appellantur, ex ea ſcilicet quæ eſt in diſcendo, intelligentia. Sæpenumerò enim diſcendi verbum pro eo quod eſt intelligere, vſurpamus.

ΚΕΦΑΛ. ι.

Περὶ συνέσεως.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀσυνεσία, καθ' ἃς λεγόμεθα συνετοὶ καὶ ἀσύνετοι, οὔτε ὅλως τὸ αὐτὸ ἐπιστήμῃ ἢ δόξῃ (πάντες γὰρ ἂν ἦσαν συνετοί) οὔτε τις μία τῶν κατὰ μέρος ἐπιστημῶν, οἷον ἰατρικὴ (περὶ ὑγιεινῶν γὰρ ἂν εἴη) ἢ γεωμετρία (περὶ μεγέθη γάρ)· οὔτε γὰρ περὶ τῶν ἀεὶ ὄντων καὶ ἀκινήτων ἡ σύνεσίς ἐστιν, οὔτε περὶ τῶν γιγνομένων ὁτουοῦν· ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις καὶ βουλεύσαιτο. διὸ περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστίν. οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸν σύνεσις καὶ φρόνησις· ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, ἐπιτακτική ἐστι· τί γὰρ δεῖ πράττειν ἢ μή, τὸ τέλος αὐτῆς ἐστίν· ἡ δὲ ξύνεσις, κριτικὴ μόνον. ταὐτὸ γὰρ ξύνεσις καὶ εὐξυνεσία· καὶ γὰρ οἱ συνετοὶ, καὶ εὐσύνετοι. ἔστι δ' οὔτε τὸ ἔχειν τὴν φρόνησιν, οὔτε τὸ λαμβάνειν, ἡ σύνεσις· ἀλλ' ὥσπερ τὸ μανθάνειν λέγεται συνιέναι, ὅταν χρῆται τῇ ἐπιστήμῃ, οὕτως ἐν τῷ χρῆσθαι τῇ δόξῃ ἐπὶ τὸ κρίνειν περὶ τούτων, περὶ ὧν ἡ φρόνησίς ἐστιν, ἄλλου λέγοντος, καὶ κρίνειν καλῶς· τὸ γὰρ εὖ, τῷ καλῶς ταὐτό. καὶ ἐντεῦθεν ἐλήλυθε τοὔνομα ἡ σύνεσις, καθ' ἣν εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐν τῷ μανθάνειν· λέγομεν γὰρ τὸ μανθάνειν, συνιέναι πολλάκις.

CAPVT XI.

De ea quæ γνώμη ſiue ſententia vocatur.

Ea autem quæ γνώμη hoc eſt, ſententia, appellatur (ex qua quoſdam εὐγνώμονας, id eſt, in ſententia ferenda moderatos, nominant; & γνώμην ἔχειν, hoc eſt, ſententiæ dicendæ facultate præditos dicimus) eſt viri boni moderati rectũ iudicium. Cui rei hoc argumẽto eſt, quòd virum æquum bonum ac moderatum ad conſentiẽdum (id eſt, ad ignoſcendum) promptum ac propenſum dicimus & æquum bonum eſſe, in nonnullis delictis ſententiam ſeu conſenſum accõmodare (id eſt, ignoſcere, ac veniam dare.) Atq; hic conſenſus (id eſt, venia quæ datur errato) ſententia eſt ad iudicãdum ex æquo & bono apta, & recta: recta autem ea eſt quæ hominis veri eſt. Merito autem hi omnes habitus eodem pertinent. Nam ſententiam, intelligentiã, prudentiam, mentem ſanam ac vegetam iiſdem attribuẽtes, ſententiæ dicendæ facultate præditos eſſe, & mentis ſanitate præſtare, & prudenteis & intelligenteis dicimus. Omnes enim hæ animi poteſtates, ſunt extremorum, & rerum ſingularium. Atque in eo quidem, quod aptus ſit ad iudicandum iis de rebus, de quibus iudicat prudẽs, ſpectatur homo συνετὸς ſiue intelligens, & εὐγνώμων in ſententia ferenda moderatus, aut συγγνώμων ad conſentiendum, id eſt, ignoſcendum facilis & propenſus. Æqua bona enim omnium virorum bonorum communia ſunt in ea re, quæ cum altero contrahitur. In ſingularium autem & extremorũ numero habenda ſunt ea omnia quæ ſub actionem veniunt. Ea enim viro prudenti nota eſſe debent. Intelligentia autem & ſententia in iis quæ ſub actionem veniunt, verſantur, quæ ſunt extrema. Et mens extremorum eſt in vtramque partem. Eſt enim mens & primorum terminorum, id eſt, principiorum vniuerſalium, & extremorum, id eſt, ſingularium, non ratio:

ΚΕΦΑΛ. ια.

Περὶ γνώμης.

Ἡ δὲ καλουμένη γνώμη, καθ' ἣν εὐγνώμονας καὶ ἔχειν φαμὲν γνώμην, ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς ἐστὶ κρίσις ὀρθή. σημεῖον δέ· τὸν γὰρ ἐπιεικῆ μάλιστά φαμεν εἶναι συγγνωμονικόν, καὶ ἐπιεικὲς τὸ ἔχειν περὶ ἔνια συγγνώμην· ἡ δὲ συγγνώμη, γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς ὀρθή· ὀρθὴ δ', ἡ τοῦ ἀληθοῦς. εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἕξεις εὐλόγως εἰς ταὐτὸ τείνουσαι· λέγομεν γὰρ γνώμην, καὶ σύνεσιν, καὶ φρόνησιν, καὶ νοῦν, ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς ἐπιφέροντες γνώμην ἔχειν, καὶ νοῦν ἤδη, καὶ φρονίμους, καὶ συνετούς· πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται τῶν ἐσχάτων εἰσὶ καὶ τῶν καθ' ἕκαστον· καὶ ἐν μὲν τῷ κριτικὸς εἶναι περὶ ὧν ὁ φρόνιμος, συνετὸς, καὶ εὐγνώμων, ἢ συγγνώμων· τὰ γὰρ ἐπιεικῆ, κοινὰ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἐστὶν ἐν τῷ πρὸς ἄλλον. ἔστι δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἐσχάτων, ἅπαντα τὰ πρακτά· καὶ γὰρ τὸν φρόνιμον δεῖ γινώσκειν αὐτά· καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ γνώμη περὶ τὰ πρακτά, ταῦτα δ' ἔσχατα. καὶ ὁ νοῦς τῶν ἐσχάτων ἐπ' ἀμφότερα· καὶ γὰρ τῶν πρώτων ὅρων, καὶ τῶν ἐσχάτων, νοῦς ἐστι, καὶ οὐ λόγος;

ὁ μὲν κατὰ τὰς ἀποδείξεις, τῶν ἀκινήτων ὅρων καὶ πρώτων· ὁ δ' ἐν ταῖς * πρακτικαῖς, τοῦ ἐσχάτου καὶ ἐνδεχομένου καὶ τῆς ἑτέρας προτάσεως. ἀρχαὶ γὰρ τοῦ οὗ ἕνεκα αὗται· ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γὰρ τὰ καθόλου. τούτων οὖν δεῖ ἔχειν αἴσθησιν· αὕτη δ' ἐστὶ νοῦς. διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι ταῦτα· καὶ φύσει σοφὸς μὲν οὐδείς, γνώμην δ' ἔχειν, καὶ σύνεσιν, καὶ νοῦν. σημεῖον δ', ὅτι καὶ ταῖς ἡλικίαις οἰόμεθα ἀκολουθεῖν *, καὶ ἥδε ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει καὶ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὔσης. διὸ καὶ ἀρχὴ, καὶ τέλος, νοῦς. ἐκ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ περὶ τούτων. ὥστε δεῖ προσέχειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων, ἢ φρονίμων ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων. διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα, ὁρῶσι τὰς ἀρχάς. τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ σοφία, καὶ ἡ φρόνησις, καὶ περὶ τίνα ἑκατέρα τυγχάνει οὖσα, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ἀρετὴ ἑκατέρα, εἴρηται.

κ. πρακτικῶν.

** κ. ἢ ἡ ἡλικία νοῦν.*

ΚΕΦΑΛ. ιβ΄.

Πρὸς τί συμφέρουσιν ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις.

Διαπορήσειε δ' ἄν τις περὶ αὐτῶν, τί χρήσιμοί εἰσιν. ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρεῖ, ἐξ ὧν ἔσται εὐδαίμων ἄνθρωπος· οὐδεμιᾶς γάρ ἐστι γενέσεως. ἡ δὲ φρόνησις, τοῦτο μὲν ἔχει· ἀλλὰ τίνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς; εἴπερ ἡ μὲν φρόνησίς ἐστιν, ἡ περὶ τὰ δίκαια, καὶ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπῳ. ταῦτα δ' ἐστὶν, ἃ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός ἐστι πράττειν. οὐδὲν δὲ πρακτικώτεροι τῷ εἰδέναι αὐτά ἐσμεν, εἴπερ ἕξεις αἱ ἀρεταί εἰσιν· ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινὰ, οὐδὲ τὰ εὐεκτικά, ὅσα μὴ τῷ ποιεῖν, ἀλλὰ τῷ ἀπὸ τῆς ἕξεως εἶναι λέγεται. οὐθὲν γὰρ πρακτικώτεροι τῷ ἔχειν τὴν ἰατρικὴν καὶ γυμναστικήν ἐσμεν. εἰ δὲ μὴ τούτων χάριν φρόνιμον * θετέον, ἀλλὰ τοῦ γίνεσθαι, τοῖς οὖσι σπουδαίοις * οὐθὲν ἂν εἴη * χρήσιμος. ἔτι δὲ, οὐδὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν· οὐθὲν γὰρ διοίσει αὐτοὺς ἔχειν, ἢ ἄλλοις ἔχουσι πείθεσθαι. ἱκανῶς τ' ἔχοι ἂν ἡμῖν ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ὑγίειαν· βουλόμενοι γὰρ ὑγιαίνειν, ὅμως οὐ μανθάνομεν ἰατρικήν. πρὸς δὲ τούτοις, ἄτοπον ἂν εἶναι δόξειεν, εἰ χείρων τῆς σοφίας οὖσα, κυριωτέρα αὐτῆς ἔσται. ἡ γὰρ ποιοῦσα, ἄρχει καὶ ἐπιτάττει περὶ ἕκαστον. περὶ δὴ τούτων λεκτέον· νῦν μὲν γὰρ ἠπόρηται περὶ αὐτῶν μόνον. πρῶτον μὲν οὖν λέγωμεν, ὅτι καθ' αὑτὰς ἀναγκαῖον αἱρετὰς αὐτὰς εἶναι, ἀρετάς γ' οὔσας ἑκατέραν ἑκατέρου τοῦ μορίου, καὶ εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδ' ἑτέρα αὐτῶν. ἔπειτα καὶ ποιοῦσι μὲν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ δὲ ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν. μέρος γὰρ οὖσα τῆς ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ, καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κατὰ τὴν φρόνησιν, καὶ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ, τὸν σκοπὸν ποιεῖ ὀρθόν· ἡ δὲ φρόνησις, τὰ πρὸς τοῦτον.

** κ. γίνεσθαι.*

** Omittit q.c.*

A ea mens quidem, quę in demonſtrationibus occupata eſt, immobilium & primorum terminorum: altera autem, quæ in artibus ad agendum vtilibus verſatur, extremi, & eius quod eſſe & non eſſe poteſt, & alius pronuntiati. Hęc enim pronuntiatorum genera, eius, cuius gratia res agitur, principia ſunt. Nam ex ſingularibus oriuntur & conſtant vniuerſa. Singularium igitur ſenſu præditum eſſe oportet. At hic ſenſus, mens eſt. Quocirca videntur hæc etiam a natura nobis tributa: & cùm ſapiens nemo ſit natura: tamen & ſententiæ dicendæ facultate præditus eſt, & eſt intelligens, & mentis ſanitate atque acumine valet quiſque natura. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd hos habitus ætatum ſocios, & comites, & veluti aſſeclas eſſe arbitramur. Itaque loqui ſolemus, hæc ætas mentis ſani- B tate atque acumine valet, & ſententiæ dicendæ facultate prædita eſt: perinde quaſi horum ſit effectrix & cauſa natura. Eandem quoque ob cauſam mens principium & finis eſt: ex his enim conſtant, & de his ſunt demonſtrationes. Itaque vſu peritorum, & ſenum, aut prudentium pronuntiatis atque opinionibus quæ demonſtrari non poſſunt, non minus quam demonſtrationibus attendendum atque obtemperandum eſt. Nam quoniam vſu oculum quendam conſecuti ſunt, principia facilè cernunt. Quid ſit igitur ſapientia, & prudentia, & in quibus vtraque verſetur, & vtramque non eſſe eiuſdem animi partis virtutem, dictum eſt.

CAPVT XII.

De vſu prudentiæ.

C SEd quærat aliquis, quam vtilitatem afferant. Sapientia enim nihil eorum conſiderat, quibus homo beatus ſit futurus: quia nullam ad rem, quæ oriatur, quæve agatur, vtilis eſt. Prudentia autem habet hoc illa quidem, ſed quid ea opus eſt? ſi quidem prudentia eſt ea quæ in rebus iuſtis & honeſtis, hominique bonis atque vtilibus occupata eſt: hæc autem res ſunt, quas adminiſtrare atque agere viri boni eſt? Nihilo quoque ad agendum nos efficiet aptiores earum cognitio, ſi quidem virtutes habitus ſunt: quemadmodum neque earum rerum quæ ad bonam valetudinem, aut ad bonam corporis conſtitutionem pertinent, quæcunque ita dicun- D tur, non quod efficiendi vim habeant, ſed quòd ab habitu proficiſcantur: nihilo enim ad agendum aptiores ſumus, quòd medicinam, aut artem exercendorum corporum teneamus. Quòd ſi non propter has cauſas prudens ſtatuendus eſt, ſed vt probi efficiamur: certè iis qui iam probi ſunt, nihil profutura prudentia eſt. Præterea nec iis qui virtute præditi non ſunt. Nihil enim refert, vtrùm ipſi prudentes ſint, an prudentibus obtemperent. Hoc enim ſatis fuerit, quemadmodum ſatis eſt in valetudine curanda. Nam tametſi valere velimus, non tamen medicinam diſcimus. Præterea abſurdum eſſe videatur, prudentiam, maiorem, quàm ſapientiam, dominatum obtinere, cùm ea ſit deterior. Nam ea quæ efficit, in vnaquaque re agenda præeſt, atque imperat. E De his igitur nunc dicendum eſt. Adhuc enim de iis duntaxat quæſiuimus. Ac primum quidem dicimus, eas virtutes per ſe neceſſariò eſſe optabileis & expetendas, cùm vtraque vtriuſque partis animi virtus ſit, etiam ſi neutra earum quicquam efficiat. Deinde efficiunt illæ quidem: veruntamen non vt valetudinem medicina, ſed vt valetudo, ſic ſapientia vitam beatam. Nam cùm ſit pars vniuerſæ virtutis, eo quòd ineſt vt habitus, & quod ſuo munere fungitur, beatum facit. Præterea ex prudentia, atque ex ea virtute, quæ ad mores pertinet, opus abſoluitur. Virtus enim ſcopum, qui proponitur agenti, rectum efficit: prudentia verò ea quæ ad ſcopum referuntur, & quæ conducunt.

Quartæ autem animi partis, in qua vis ineſt alendi, nulla talis virtus eſt. Non eſt enim in ea poſitum vt agamus, vel non agamus. Sed quod ſuprà obiectum eſt, nihilo nos aptiores ad res honeſtas & iuſtas à prudentia effici, paulo altiùs nobis huius rei repetendum principiũ eſt, hinc ordientibus. Quemadmodum enim quoſdam, qui res iuſtas agunt, nondum iuſtos eſſe dicimus, vt qui ea quæ legibus conſtituta & præſcripta ſunt, faciunt vel inuiti, vel ignorantia, vel propter aliud quippiam, non propter ipſa (atqui agunt ea quæ ſunt agenda, & quæ virum bonum oportet agere) ſic par eſt, vt videtur, vnumquemque certè quodam modo affectum quidque agere, vt ſit bonus: dico autem, verbi gratia, propterea quòd tale conſilium ceperit, & earum rerum quæ aguntur, cauſa. Conſilium igitur rectum, virtus efficit. Ea autem diſpicere, quæ illius cauſa agi conſueuerunt, hoc non virtutis, ſed cuiuſdam alterius facultatis munus eſt. De quibus accuratiùs & planiùs eſt dicendum. Eſt igitur vis, ſeu poteſtas quædam, quam Solertiam vocant. Hæc autem eiuſmodi eſt, vt ea quæ ad ſcopum propoſitum pertinent, agere & conſequi poſſit: ac ſi ſcopus quidem honeſtus ſit, laudabilis: ſin malus ac turpis, Verſutia eſt nominanda. Proinde & prudenteis & verſutos dicimus δεινοὺς, hoc eſt, ſolertes. Prudentia porrò non eſt hæc poteſtas, ſed tamen non ſine hac poteſtate. Habitus autem huic quaſi animi oculo ingeneratur non ſine virtute, vt & dictum eſt, & perſpicuum eſt. Ratiocinationes enim eæ, quæ rerum ſub actionem venientium principium continent, eo ſunt, eóque valent, quòd finis talis eſt, & quòd eſt optimum bonorum, quodcunque illud tandem ſit. Eſto enim, verbi gratia, aliquid forte fortuna oblatum. Hoc autem non niſi viro bono apparet. Peruertit enim & deprauat iudicium rationis vitioſitas, efficitque vt de principiis ad agendum aptis falſum iudicemus. Ex quo perſpici poteſt, fieri non poſſe vt quis ſit prudens, quin idem ſit vir bonus.

CAPVT XIII

De præſtantia prudentiæ, & quomodo ſe erga ſapientiam habeat.

RVrſus igitur nobis de virtute videndũ eſt. Nam vt prudentia ſolertiæ ſimilis eſt, non eadem: ſic & virtus ea quæ propriè & præcipuè virtus eſt, cum virtute naturali comparatur. Singuli enim mores in omnibus hominibus quodammodo vidẽtur ineſſe natura. Namque ad iuſtitiam, temperantiam, fortitudinem, cæteraſque virtutes, apti atq; habiles ſumus, cùm primùm naſcimur. Sed tamẽ aliud quiddam, quod propriè bonum ſit, requirimus, & virtutes eiuſmodi aliter in nobis ineſſe volumus. In pueris enim & beſtiis, naturales inſunt habitus: ſed ſine mẽte detrimentũ videntur afferre. Atque hoc ex ſimilitudine corporis humani perſpici poteſt. Nã vt robuſto & valido corpori, quod ſine vidẽdi ſenſu mouetur, graues offenſiones accidũt, propterea quòd videndi ſenſu careat: ſic ſe res habet in iis animi bonis quæ à natura tribuũtur. Quòd ſi mentem adepta fuerint, incredibile eſt quanto in agendo cæteris antecellant. Habitus autem cùm ſimilis illis extiterit, tunc propriè virtus erit. Itaque quemadmodum in ea parte animi, quæ ad opinandum valet, duæ ſunt formæ, ſolertia & prudentia: ita & in ea quæ moribus attributa eſt, duæ, quarum altera eſt virtus naturalis, altera, ea quæ præcipuè & propriè virtus appellatur. Quarum hæc, quæ præcipuè virtus eſt, ſine prudentia conſtare non poteſt. Itaque virtutes omneis, prudentias eſſe dicunt.

A τοῦ δὲ τετάρτου μορίου τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, τοῦ θρεπτικοῦ· οὐθὲν γὰρ ἐπ' αὐτῷ πράττειν, ἢ μὴ πράττειν. περὶ δὲ τοῦ μηδὲν εἶναι πρακτικωτέρους διὰ τὴν φρόνησιν, τῶν καλῶν καὶ δικαίων, μικρὸν ἄνωθεν ἀρκτέον, λαβόντας ἀρχὴν ταύτην· ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ δίκαια λέγομεν πράττοντάς τινας οὔπω δικαίους εἶναι, οἷον τοὺς τὰ ὑπὸ τῶν νόμων τεταγμένα ποιοῦντας, ἢ ἄκοντας, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἢ δι' ἕτερόν τι, καὶ μὴ δι' αὐτά· καίτοι πράττουσί γε ἃ δεῖ, καὶ ὅσα χρὴ τὸν σπουδαῖον· οὕτως ὡς ἔοικεν, ἔστι τὸ πῶς ἔχοντα πράττειν ἕκαστα, ὥστ' εἶναι ἀγαθόν· B λέγω δ', οἷον, διὰ προαίρεσιν, καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραττομένων. τὴν μὲν οὖν προαίρεσιν ὀρθὴν ποιεῖ ἡ ἀρετή· τὸ δ' ὅσα ἐκείνης ἕνεκα πέφυκε πράττεσθαι, οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἑτέρας δυνάμεως. λεκτέον δ' ἐπιστήσασι σαφέστερον περὶ αὐτῶν. ἔστι δή τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δ' ἐστὶ τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποτεθέντα σκοπὸν συντείνοντα, δύνασθαι ταῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτοῦ. ἂν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ᾖ καλός, ἐπαινετή ἐστιν· ἂν δὲ φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ τοὺς φρονίμους, δεινούς, καὶ οὐ πανούργους φαμὲν εἶναι. ἔστι δὲ ἡ φρόνησις, * οὐχ ἡ δύναμις, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς C δυνάμεως ταύτης. ἡ δ' ἕξις τῷ ὄμματι τούτῳ γίνεται τῆς ψυχῆς, οὐκ ἄνευ ἀρετῆς, ὡς εἴρηταί τε, καὶ ἔστι δῆλον· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντές εἰσιν· ἐπειδὴ τοιόνδε τὸ τέλος, καὶ τὸ ἄριστον, ὁτιδήποτε ὄν· ἔστω γὰρ λόγου χάριν τὸ τυχόν· τοῦτο δ', εἰ μὴ τῷ ἀγαθῷ, οὐ φαίνεται· διαστρέφει γὰρ ἡ μοχθηρία, καὶ διαψεύδεσθαι ποιεῖ περὶ τὰς πρακτικὰς ἀρχάς· ὥστε φανερόν, ὅτι ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι, μὴ ὄντα ἀγαθόν.

* κ. οὐχ ἡ δεινότης δύναμις;

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ἀρεταὶ (ἥτε φυσική, καὶ D ἡ κυρία) δεινότης, φρόνησις, καὶ σοφία.

ΣΚεπτέον δὴ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς· καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ παραπλησίως ἔχει, ὡς ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα· οὐ ταὐτὸν μέν, ὅμοιον δέ· οὕτω καὶ ἡ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν κυρίαν· πᾶσι γὰρ δοκεῖ ἕκαστα τῶν ἠθῶν ὑπάρχειν φύσει πως· καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοί, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ τἆλλα ἔχομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς· ἀλλ' ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι, τὸ κυρίως ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τὰ τοιαῦτα ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν· καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρχουσιν ἕξεις· ἀλλ' ἄνευ νοῦ βλαβεραὶ φαίνονται οὖσαι· πλὴν τοσοῦτον E ἔοικεν ὁρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ σώματι ἰσχυρῷ ἄνευ ὄψεως κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄψιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. ἐὰν δὲ λάβῃ νοῦν, ἐν τῷ πράττειν διαφέρει· ἡ δ' ἕξις * ὁμοία οὖσα, τότ' ἔσται κυρίως ἀρετή. ὥστε καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικοῦ, δύο ἐστὶν εἴδη, δεινότης, καὶ φρόνησις· οὕτως ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ, δύο ἐστί· τὸ μέν, ἀρετὴ φυσική· τὸ δ', ἡ κυρία· καὶ τούτων, ἡ κυρία οὐ γίνεται ἄνευ φρονήσεως· διόπερ φασί, πάσας τὰς ἀρετὰς φρονήσεις εἶναι.

* κ. ἡ ὁμ. ὅσα τῇ δεινότητι,

καὶ Σωκράτης, τῇ μὲν, ὀρθῶς ἐζήτει· τῇ δ', ἡμάρτανεν. ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ᾤετο εἶναι πάσας τὰς ἀρετὰς, ἡμάρτανεν· ὅτι δ' οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε. σημεῖον δέ. καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετὴν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες καὶ πρὸς ἅ ἐστι, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ', ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις, ἀρετή ἐστιν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταβῆναι· οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν, ὀρθὸς δὲ λόγος περὶ τῶν τοιούτων, ἡ φρόνησις ἐστί. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶναι· ἐπιστήμας γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δὲ, μετὰ λόγου. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως· οὐδὲ φρόνιμον, ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς· ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ταύτῃ λύοιτ' ἄν, ᾧ διαλεχθείη τις ἄν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἁπάσας. ὥστε, τὴν μὲν ἤδη, τὴν δ' οὔπω εἰληφὼς ἔσται· τοῦτο γὰρ, κατὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετὰς, ἐνδέχεται· καθ' ἃς δὲ ἁπλῶς λέγεται ἀγαθὸς, οὐκ ἐνδέχεται· ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ * οὔσῃ, πᾶσαι ὑπάρχουσι. δῆλον δὲ, κἂν εἰ μὴ πρακτικὴ ἦν, ὅτι ἔδει ἂν αὐτῆς διὰ τὸ τοῦ μορίου ἀρετὴν εἶναι· καὶ ὅτι οὐκ ἔσται ἡ προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονήσεως, οὐδ' ἄνευ ἀρετῆς· ἡ μὲν γὰρ, τὸ τέλος· ἡ δὲ τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γέ ἐστι τῆς σοφίας, οὐδὲ τοῦ βελτίονος μορίου. ὥσπερ οὐδὲ τῆς ὑγιείας, ἡ ἰατρική. οὐ γὰρ χρῆται αὐτῇ· ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γίνηται. ἐκείνης οὖν ἕνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνῃ. ἔτι, ὅμοιον κἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν φαίη ἄρχειν τῶν θεῶν, ὅτι ἐπιτάττει περὶ πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει.

* γρ. ὑπαρχούσῃ

A Et Socrates quidem partim rectè quærebat, partim errabat. Nam quòd virtutes omneis, prudentias eſſe putabat, in hoc errabat: quòd autem eas non vacare prudentia arbitrabatur, pulchrè dicebat. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd nunc omnes, cùm virtutem definiunt, poſteaquam eam habitum eſſe dixerunt, & in quibus verſetur docuerunt, addunt, Rectæ rationi conſentaneum. Recta autem ratio eſt ea cui prudentia moderatur. Ergo omnes quodammodo videntur augurari, talem habitum prudentiæ conſentaneum, eſſe virtutem. Veruntamen paulù immutanda hæc definitio eſt. Non enim rectæ rationi conſentaneus ſolùm, ſed etiam cum recta ratione coniunctus habitus, virtus eſt. Prudentia autem, recta talibus de rebus ratio eſt. Itaque Socrates virtutes rationes eſſe exiſtimabat: omnes enim B ſcientias eſſe: nos autem cum ratione coniunctas. Ex his igitur quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, nec ſine prudētia quemquam propriè virum bonum eſſe poſſe, nec prudentem ſine virtute ea quæ ad mores pertinet. Sed & hoc eodem modo dilui ac refelli poteſt ea ratio, qua diſputare poſſit aliquis, virtutes inter ſe ſeparari. Non enim idem ad omneis virtutes aptiſſimus eſt naturâ. Itaque hanc iam adeptus eſt, illam autem nondum erit conſecutus. Nam in iis quidem virtutibus, quę à natura ingenerantur in nobis, hoc euenire poteſt: in iis autem ex quibus abſolutè vir bonus nominatur, non poteſt. Vna enim cum prudentia, quæ vna eſt, cæteræ omnes præſtò aderunt. Perſpicuum eſt autem, etiam ſi ad agēdum nullam vim haberet, eam tamen neceſſariam futuram: quia partis animi virtus eſt: & quia conſilium ſi- C ne prudentia ſinéque virtute nō erit rectum. Hæc enim vt finem, illa vt ea quæ ad finem pertinent agamus, efficit. At verò neque in ſapientiam dominatur, neque animi particulæ melioris habitus eſt: quemadmodum neque medicina bonæ valetudinis principatum habet. Non enim ea vtitur, ſed vt exiſtat, & adſit, operam dat. Illius igitur cauſa præcipit atque imperat, non illi. Præterea ſub prudentiæ imperio ſapientiam eſſe dicere, ſimile eſt, vt ſi quis dicat, ſcientiam ciuilem Diis immortalibus præeſſe, quia omnia inſtituat ac præcipiat, quæ ſunt in ciuitate.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Εὐδημείων τὸ Ζ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ ἡρωϊκῆς καὶ θείας ἀρετῆς· καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ τῶν ἐναντίων.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιησαμένους ἀρχὴν, ὅτι τῶν περὶ τὰ ἤθη φευκτῶν, τρία ἐστὶν εἴδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης· τὰ δ' ἐναντία, τοῖς μὲν δυσὶ, δῆλα· τὸ μὲν γὰρ, ἀρετὴν· τὸ δ', ἐγκράτειαν καλοῦμεν· πρὸς δὲ τὴν θηριότητα, μάλιστ' ἂν ἁρμόττοι λέγειν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν ἡρωϊκήν τινα καὶ θείαν, ὥσπερ Ὅμηρος περὶ Ἕκτορος πεποίηκε λέγοντα τὸν Πρίαμον ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθὸς, — οὐδὲ ἐῴκει

Ἰλιάδ. ω. Ἀνδρός γε θνητοῦ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

ὥστ' εἰ καθάπερ φασὶν, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ δι' ἀρετῆς ὑπερβολὴν, τοιαύτη τις ἂν εἴη δῆλον ὅτι ἡ * τῇ θηριωδίᾳ ἀντιτιθεμένη ἕξις· καὶ γὰρ ὥσπερ οὐδὲ θηρίου ἐστὶ κακία, οὐδ' ἀρετὴ, οὕτως οὐδὲ θεοῦ·

* γρ. θηριώδει

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM

LIBER VI.

CAPVT I.

De Heroica virtute & diuina: itémque de continentia & incontinentia.

D SEQVITVR nunc vt alio initio facto dicamus, eorum, quæ in moribus fugienda ſunt, tria eſſe genera, vitioſitatem, incontinentiam, feritatem. Ac duorum quidem primorum contraria, nota ſunt. Alterum enim virtutem, alterum continentiam appellamus. Feritati autem aptiſ- E ſimè dicere poſſimus opponi eam quæ ſupra nos eſt, heroicam quandam ac diuinam virtutem: quemadmodum Priamum Homerus de Hectore loquentem facit, quoniam bonitate ac virtute præſtabat,

---namque illum haud eſſe putares
Mortali genitore ſatum, at genus eſſe deorum.

Itaque ſi (vt aiunt) propter excellentiā præſtantiámque virtutis, Dij ex hominibus efficiuntur, talis erit profectò is animi habitus, qui habitui illi ferino opponitur. Nam vt feræ neque vitium, neque virtus eſt, ſic neque Dei

ſed hic quidem habitus virtute præſtabilius & honoratius quiddã eſt, ille autem aliud quoddam à vitio genus eſt. Verùm quoniam rarò admodũ euenit, vt vir diuinus exiſtat (quemadmodũ Lacônes eum ſolent diuinum appellare & ſalutare, quẽ magnopere admirantur: O virum diuinum, inquiunt:) ſic inter homines rarò aliquis reperitur feritate belluarum ſimilis natura: ſed ſi quis, is maximè apud barbaros exoritur. Nonnullas autẽ huiuſmodi immanitates, morbi & membrorum debilitationes pariũt. Atque eos homines, qui vitio cæteris antecellunt, turpi atque infami nomine feros & immaneis appellamus. Sed de hac quidem animi affectione nobis erit aliquid poſteriùs dicendum. De vitioſitate autem ſuprà diximus. Nunc de incontinentia, & mollitia, & luxu dicendum eſt: itemque de continentia & tolerantia. Nõ enim de vtraque perinde exiſtimandum eſt, aut quaſi iidem habitus ſint, atque virtus & vitium, aut quaſi diuerſa ſint genera. Oportet autem, quod in aliis facere ſolemus, propoſitis primùm iis quæ ſunt in promptu, atque in quæſtionẽ dubiũmque reuocatis, ita explicare atq; oſtẽdere maximè quidẽ omnia quæ hominum opinionibus comprobata de his animi perturbationibus feruntur: ſin minùs, at certè plurima & præcipua. Nam ſi ea quæ difficilia & impedita ſunt, diſſoluantur atque expediantur, & relinquantur ea quæ probabilia & opinionibus hominum recepta ſunt, ſatis hoc fuerit à nobis declaratum. Videtur enim continentia & tolerantia in numero rerum bonarum & laudabilium eſſe: incontinentia autem & mollitia in malarũ & vituperabilium: idemque eſſe continens, & qui facile in eo permanet, quod ratio præcipit: item quoque incontinens, atque is qui facile deſciſcit à iudicio rationis. Atque incõtinẽs quidem ſciens res eſſe malas, agit eas tamen perturbatione animi concitatus: continens autem, quia cupiditates eſſe turpeis & malas intelligit, à ratione reuocatus, eas nõ ſequitur. Ac temperantẽ quidem, continentem & tolerantem eſſe volunt: eum autẽ, qui talis ſit, eſſe per omnia temperantem alij aiunt, alij negant: itémque intemperantem alij incontinẽtem, & incontinentẽ intemperantem confuſè dicunt eſſe, alij eos inter ſe differre volunt. Prudentem vero interdum negant vllo modo incontinentem eſſe poſſe: interdum nonnullos, qui prudentes ſint & ſolertes, incontinẽtes eſſe. Præterea dicuntur iræ, & honoris, & lucri incontinentes. Atque hæc quidem ſunt quæ de his virtutibus ac vitiis, crebris hominum ſermonibus vſurpantur.

CAPVT II.

Diſputat de eo, quomodo is qui de rebus rectè exiſtimat, incontinenter viuere queat.

DVbitare autẽ poſſit aliquis quo modo is qui de rebus rectè exiſtimat, incontinenter viuere queat. Qui ſcit igitur, vt incontinenter viuat, fieri poſſe negãt nonnulli. Graue enim ac difficile fuerit, vt arbitrabatur Socrates, in quo inſit ſcientia, in eo aliud quippiam dominari, & huc & illuc eã, quaſi mancipium, trahere. Socrates enim perinde quaſi nulla ſit incõtinentia, omnino rationẽ eorum qui aliquã ſtatuebant, oppugnabat. Neminẽ enim qui bene de rebus exiſtimaret, quicquã aliud quàm quod ſit optimum, agere: ſed ſi agat, propter inſcientiam agere. Hæc igitur ratio ea in cõtrouerſiã reuocat, quæ ſunt in prõptu, quæq; perſpicuè apparent: & quærendũ eſt, ſi perturbatio incontinentis ab inſcientia proficiſcitur, quis ſit hic inſcientiæ modus. Incõtinentẽ enim, id quod agit, non putare agendũ eſſe priùs quàm perturbatione concitetur, perſpicuum eſt. Sunt autem nonnulli qui alia ex his concedunt, alia non item. Nihil enim ſcientia potentius eſſe fatentur. Neminem autem quicquam præter id quod ei potius eſſe viſum eſt, agere,

A ἀλλ' ἡ μὲν, τιμιώτερον ἀρετῆς· ἡ δὲ, ἕτερόν τι γένος κακίας. ἐπεὶ δὲ σπάνιον καὶ τὸ θεῖον ἄνδρα εἶναι, καθάπερ οἱ Λάκωνες εἰώθασι προσαγορεύειν, ὅταν ἀγασθῶσι σφόδρα του, * σεῖος ἀνήρ φασιν. οὕτω καὶ ὁ θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις σπάνιος· μάλιστα δ' ἐν τοῖς βαρβάροις ἐστί. γίνεται δ' ἔνια καὶ διὰ νόσους καὶ πηρώσεις· καὶ τοὺς διὰ κακίαν δὲ τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλοντας, οὕτως ἐπιδυσφημοῦμεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως, ὕστερον ποιητέον τινὰ μνείαν. περὶ δὲ κακίας εἴρηται πρότερον. περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, B καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερίας· οὔτε γὰρ ὡς περὶ τῶν αὐτῶν ἕξεων τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ μοχθηρίᾳ, ἑκατέραν αὐτῶν ὑποληπτέον, οὔθ' ὡς ἕτερον γένος. δεῖ δὴ, * ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τιθέντας τὰ φαινόμενα, καὶ πρῶτον διαπορήσαντας, οὕτω δεικνύναι μάλιστα μὲν πάντα τὰ ἔνδοξα περὶ ταῦτα τὰ πάθη· εἰ δὲ μὴ, τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα· ἐὰν γὰρ λύηταί τε τὰ δυσχερῆ, καὶ καταλείπηται τὰ ἔνδοξα, δεδειγμένον ἂν εἴη ἱκανῶς. δοκεῖ δὴ ἥ τε ἐγκράτεια καὶ ἡ καρτερία, τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· ἡ δὲ ἀκρασία τε καὶ μαλακία τῶν φαύλων τε καὶ ψεκτῶν· καὶ ὁ αὐτὸς ἐγκρατὴς καὶ C ἐμμενετικὸς τῷ λογισμῷ, καὶ ἀκρατὴς καὶ ἐκστατικὸς τοῦ λογισμοῦ. καὶ ὁ μὲν ἀκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλα πράττει διὰ πάθος· ὁ δὲ ἐγκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλαι αἱ ἐπιθυμίαι, οὐκ ἀκολουθεῖ, διὰ τὸν λόγον. καὶ τὸν σώφρονα μὲν, ἐγκρατῆ καὶ καρτερικὸν· τὸν δὲ τοιοῦτον, οἱ μὲν, * πάντα σώφρονα· οἱ δ', οὔ· καὶ τὸν ἀκόλαστον, ἀκρατῆ· καὶ τὸν ἀκρατῆ, ἀκόλαστον συγκεχυμένως· οἱ δ' ἑτέρους εἶναί φασι. τὸν δὲ φρόνιμον, ὁτὲ μὲν, οὔ φασιν ἐνδέχεσθαι εἶναι ἀκρατῆ· ὁτὲ δὲ, ἐνίους φρονίμους ὄντας καὶ δεινοὺς, ἀκρατεῖς εἶναι. ἔτι ἀκρατεῖς λέγονται, καὶ θυμοῦ, D καὶ τιμῆς, καὶ κέρδους. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα, ταῦτ' ἐστίν.

* γρ. θεῖος

* Vide ad Nic.

* γρ. πάντως

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ἀπορία, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς ἀκρατεύεταί τις.

ΑΠορήσειε δ' ἄν τις, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς ἀκρατεύεταί τις. ἐπιστάμενον μὲν οὖν, οὔ φασί τινες οἷόν τε εἶναι· δεινὸν γὰρ ἐπιστήμης ἐνούσης, ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἄλλο τι κρατεῖν, καὶ περιέλκειν αὐτὴν ὥσπερ ἀνδράποδον. Σωκράτης μὲν γὰρ ὅλως ἐμάχετο πρὸς τὸν λόγον, ὡς οὐκ οὔσης E ἀκρασίας· οὐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα, πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς· καὶ δέον ζητεῖν περὶ τὸ πάθος, εἰ δι' ἄγνοιαν, τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας. ὅτι γὰρ οὐκ οἴεταί γε ὁ ἀκρατευόμενος, πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν. εἰσὶ δέ τινες, οἳ, τὰ μὲν συγχωροῦσι· τὰ δ', οὔ. τὸ μὲν γὰρ ἐπιστήμης μηθὲν εἶναι κρεῖττον, ὁμολογοῦσι· τὸ δὲ μηθένα πράττειν παρὰ τὸ δόξαν βέλτιον,

οὐχ ὁμολογοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο, τὸν ἀκρατῆ φασιν οὐκ ἐπιστήμην ἔχοντα, κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ δόξαν. ἀλλὰ μὴν εἴγε δόξα, καὶ μὴ ἐπιστήμη, μηδ' ἰσχυρὰ ὑπόληψις ἡ ἀντιτείνουσα, ἀλλ' ἠρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς διστάζουσι, συγγνώμη, τῷ μὴ ἐν ταύταις μένειν, πρὸς ἐπιθυμίας ἰσχυράς· τῇ δὲ μοχθηρίᾳ οὐ συγγνώμη· οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενὶ τῶν ψεκτῶν. φρονήσεως ἄρα ἀντιτεινούσης· αὕτη γὰρ ἰσχυρότατον. ἀλλ' ἄτοπον· ἔσται γὰρ ὁ αὐτὸς ἅμα φρόνιμος καὶ ἀκρατής. φήσειε δ' ἂν οὐδεὶς φρονίμου εἶναι τὸ πράττειν ἑκόντα τὰ φαυλότατα. πρὸς δὲ τούτοις, δέδεικται πρότερον, ὅτι πρακτικός γε ὁ φρόνιμος. τῶν ἐσχάτων γάρ τις καὶ τὰς ἄλλας ἔχων ἀρετάς. ἔτι, εἰ μὲν ἐν τῷ ἐπιθυμίας ἔχειν ἰσχυρὰς καὶ φαύλας, ὁ ἐγκρατής, οὐκ ἔσται ὁ σώφρων ἐγκρατής· οὐδ' ὁ ἐγκρατής, σώφρων· οὔτε γὰρ τὸ ἄγαν, σώφρονος, οὔτε τὸ φαύλας ἔχειν. ἀλλὰ μὴν δεῖ γε· εἰ μὲν γὰρ χρησταὶ αἱ ἐπιθυμίαι, φαύλη ἡ κωλύουσα ἕξις μὴ ἀκολουθεῖν· ὥσθ' ἡ ἐγκράτεια, οὐ πᾶσα σπουδαία· εἰ δ' ἀσθενεῖς καὶ μὴ φαῦλαι, οὐθὲν σεμνόν· οὐδ' εἰ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐθὲν μέγα. ἔτι, εἰ πάσῃ δόξῃ ἐμμενετικὸν ποιεῖ ἡ ἐγκράτεια, φαύλη, οἷον εἰ καὶ τῇ ψευδεῖ. καὶ εἰ πάσης δόξης ἡ ἀκρασία ἐκστατικόν, ἔσται τις σπουδαία ἀκρασία· οἷον ὁ Σοφοκλέους Νεοπτόλεμος ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ· ἐπαινετὸς γάρ, οὐκ ἐμμένων οἷς ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, διὰ τὸ λυπεῖσθαι ψευδόμενος. ἔτι, ὁ σοφιστικὸς λόγος ψευδόμενος, ἀπορία· διὰ γὰρ τὸ παράδοξα βούλεσθαι ἐλέγχειν, ἵνα δεινοὶ ὦσιν, ὅταν ἐπιτύχωσι, * ὁ ψευδόμενος συλλογισμὸς, ἀπορία γίνεται· δέδεται γὰρ ἡ διάνοια, ὅταν μένειν μὲν μὴ βούληται, διὰ τὸ μὴ ἀρέσκειν τὸ συμπερανθέν· προϊέναι δὲ μὴ δύνηται, διὰ τὸ λῦσαι μὴ ἔχειν τὸν λόγον. συμβαίνει δὴ ἔκ τινος λόγου ἡ ἀφροσύνη μετ' ἀκρασίας ἀρετή· τἀναντία γὰρ πράττει ὧν ὑπολαμβάνει, διὰ τὴν ἀκρασίαν· ὑπολαμβάνει δὲ τἀγαθὰ κακὰ εἶναι, καὶ οὐ δεῖν πράττειν, ὥστε τἀγαθὰ καὶ οὐ τὰ κακὰ πράξει. ἔτι, ὁ τῷ πεπεῖσθαι πράττων καὶ διώκων τὰ ἡδέα, καὶ προαιρούμενος, βελτίων ἂν δόξειεν εἶναι τοῦ μὴ διὰ λογισμόν, ἀλλὰ δι' ἀκρασίαν· εὐιατότερος γὰρ διὰ τὸ μεταπεισθῆναι ἄν. ὁ δ' ἀκρατὴς ἔνοχος τῇ παροιμίᾳ, ἐν ᾗ φαμέν, Ὅταν τὸ ὕδωρ πνίγῃ, τί δεῖ * ἐπιπίνειν; εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐπέπειστο ἃ πράττει, μεταπεισθεὶς ἂν ἐπαύσατο· νῦν δὲ πεπεισμένος, οὐδὲν ἧττον ἄλλα πράττει. ἔτι, εἰ περὶ πάντα ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια, τίς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής; οὐδεὶς γὰρ ἁπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας. φαμὲν δ' εἶναί τινας ἁπλῶς. αἱ μὲν οὖν ἀπορίαι τοιαῦταί τινες συμβαίνουσι. τούτων δὲ τὰ μὲν ἀνελεῖν δεῖ, τὰ δὲ καταλιπεῖν· ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας, εὕρεσίς ἐστι.

* γρ. ὁ γενόμενος

* γρ. ἐμπίνειν

A non fatentur. Atque ob hanc cauſam dicunt incontinentem non ſcientia præditum, ſed opinione duntaxat imbutum, à voluptatibus ſuperari. Atqui ſi opinio eſt incontinentis, non ſcientia: neque firma exiſtimatio, quę aduerſetur, & obſiſtat cupiditati, ſed infirma & imbecilla, vt iis cōtingit quorū in dubio eſt animus: profectò ei ignoſci debet, ſi in ea non permaneat aduerſus vehementeis & firmas cupiditates. Improbitati verò non eſt ignoſcendum, neque vlli cuiquam rei, vituperabili. Superatur igitur à cupiditate incontinens, prudentia reclamante & repugnante. Hæc enim potentiſſima quædam res eſt. At hoc abſurdum. Erit enim ſimul idem prudens & incontinens. Nemo autem prudentis eſſe dixerit, ſua voluntate res improbiſſimas admittere. B Præterea ſuprà docuimus, qui ſit prudens, eundem ad agendum eſſe aptiſſimum: quippe qui in extremis, id eſt, in rebus ſingularibus verſetur, aliiſque virtutibus ornatus ſit. Præterea ſi in eo ſitus eſt continens, vt vehementibus & malis cupiditatib. incendatur: non erit profectò temperans continens, neque continens temperans. Nam neque immoderatum quicquam, neque malis cupiditatibus affici, temperantis eſt. Atqui ita eſſe oportet. Nam ſi bonæ ſint cupiditates, malus eſt habitus qui prohibet ſequi. Itaque non omnis erit bona continentia. Quòd ſi ſint imbecillæ, neque malæ, non erit glorioſum eas vincere: ſi malæ & imbecillæ, nō magnum. Præterea ſi in omni opinione perſeuerantem efficit continentia, mala eſt: putà ſi etiam in falſa. Et ſi incontinentia de omni opinione facilè demouebit, erit C aliqua bona incontinentia. Exempli cauſa, Sophoclis Neoptolemus in Philoctete laudandus eſt, qui non maneat in iis quæ perſuaſerat ei Vlyſſes, quia ei mentiri ſit moleſtum. Præterea ſophiſtarum ratio, quam mentientem vocant, dubitationem affert penè inexplicabilem. Nam qui volunt aduerſarium adigere ad aſſentiendum rebus inopinatis, & abhorrentibus ab opinione populari, vt ſi aſſecuti fuerint, quod volunt, ſolertes & acuti eſſe videantur: ratiocinatio ea quæ collecta eſt, dubitationem parit inexplicabilem. Vincta enim mens eſt, cùm ille neque vult manere, quia id quod concluſum eſt, non probat: neque longiùs progredi poteſt, propterea quòd rationem diſſoluere nequit. Euenire autem ex aliqua ratione poteſt vt imprudentia cum incontinen- D tia ſit virtus. Contra enim facit atque exiſtimat, propter incontinentiam. Exiſtimat autē ea quæ bona ſunt, eſſe mala, neque eſſe agenda. Ita quę bona ſunt, acturus eſt, non quæ mala. Præterea qui ea quæ iucunda ſunt, eo ipſo quòd ita perſuaſum habeat, taléque conſilium ceperit, agit & perſequitur, is eo melior videatur, qui non ratione, ſed incontinentia ad turpitudinem aliquā impellatur. Facilius enim ſanari poteſt, quia de ſententia poſſit demoueri. In incontinentem autem quadrat id quod tritum eſt omnium ſermone prouerbium,

Quid adhibendum eſt, cum premit fauces aqua?

Si enim perſuaſum ei eſſet, vt ea quæ agit, ageret: ſimulatque ei diſſuaſum eſſet, de ſententia deſiſteret. E Nunc autem tametſi non ſit ei perſuaſum, talia agit tamen. Præterea ſi in omnibus verſatur incontinentia & continentia, quis abſolute incontinens eſt? Nemo enim omni genere incontinentiæ affectus eſt. At aliquos eſſe dicimus incontinenteis abſolutè. Et hæ quidem tales quædam ſunt difficultates, quæ dubitationem afferunt: quarum aliæ tollendæ, aliæ relinquendæ ſunt. Difficultatis enim & dubitationis diſſolutio, inuentio eſt.

CAPVT III.

De eo qui ſciens aut inſciens ſit incontinens: & quomodo fieri poſſit vt ſciens incontinenter viuat.

PRimùm igitur videndum eſt, vtrùm ſcientes peccent incontinentes, nécne: & quemadmodũ ſcientes. Deinde quibus in rebus incontinens & cõtinẽs locandus ſit: id eſt, vtrùm in omni voluptate & dolore, an in certis voluptatibus ac doloribus. Continénſque & patiens, vtrùm idem ſint, an differant: itémque de aliis omnibus, quæ ſunt huic diſputationi quaſi cognata. Hinc autem ducitur huius orationis initium, vtrùm continens & incõtinẽs appellentur, ac differãt inter ſe, ex iis rebus, in quibus verſantur, an ex animorũ habitu: hoc dico, vtrùm incontinens eo ſolùm ſit incontinens, quòd in his aut illis verſetur, nécne: an verò quòd ſic vel ſic affectus ſit, nécne: an potiùs ex vtriſque. Deinde vtrùm in omnibus verſetur incõtinẽtia, & continentia, nécne. Nõ enim in omnibus verſatur is qui abſolutè eſt incõtinens, ſed in quibus intẽperãs: neque eo dicitur, quòd abſolutè in hæc affectus ſit (idẽ enim eſſet incõtinentia, quod intẽperantia) ſed quòd hoc modo ſit affectus. Nã intemperans quidẽ cupiditatibus ſeruit conſilio capto, exiſtimans præſentem iucunditatem ſequi oportere. Incontinens autem non exiſtimat ille quidẽ, ſed ſequitur tamen. Si quis igitur dicat, veram opinionem eſſe, non ſcientiam, præter quam incontinenter homines viuunt: nihil refert ad rẽ de qua diſputamus. Nonnulli enim eorum qui aliqua de re opinantur, non ſunt incerti, neque dubij, ſed certò ſe rem ſcire exiſtimant. Si igitur ij qui opinantur, propterea quòd leuiter & imbecillè credunt ita rem eſſe, de qua opinãtur, faciliùs quàm qui ſciunt, contra atque exiſtimant, agẽt: nihil inter ſcientiam & opinionem intererit. Nonnulli enim non minorem fidem habent iis quæ opinantur, quàm alij iis quæ ſciunt: quod declarat Heraclitus. Sed quoniam ſcire dupliciter dicimus (nam & is, qui ſcientia præditus eſt, nec ea vtitur: & is, qui vtitur, ſcire dicitur) intererit vtrùm is, qui cùm ſcientia præditus ſit, ea nõ cernit nec contemplatur animo, quæ ſcientia comprehendit, an is qui reipſa ea, quæ ſcit, animo contemplatur, agat quæ non ſunt agenda. Mirũ enim hoc videatur, ſi quis in eorum quæ ſcit, cogitatione & cõtemplatione defixus, non ſi is qui id quod ſcit, nõ cernit animo, aliena à ſcientia agat. Præterea quoniam duo ſunt enunciationum genera, nihil prohibet quominus is qui vtrumque genus tenet, aliquid præter ſcientiã agat: dũ enunciatione vniuerſa & generali vtitur, non ea quę ad res ſingulareis pertinet. Res enim ſingulares tantùm ſub actionem veniunt. Iam verò etiam ipſius vniuerſi ſunt aliquæ differentiæ. Aliud eſt enim quod in ſeipſo vertitur, aliud, quod ad rem accommodatur: verbi gratia, omni homini ſicca prodeſſe, & hunc eſſe hominem vel quicquid tale ſit, ſiccum eſſe: verum ſitne hoc tale, aut neſcit, aut ſi ſcit, ſcientis munere non fungitur. Incredibile igitur eſt, quantum hæc duo genera inter ſe differant: adeo vt ſi quis ita ſciens peccet, nihil abſurdi ſit: ſin illo modo, valde mirũ. Præterea alio modo fieri poteſt vt homines ſcientia præditi ſint, quàm quos modos paulo antè expoſuimus. Nã eius, qui ſcientiam habet, neque ea vtitur, habitum magnopere diſcrepare videmus, adeò vt habere quodammodo, & nõ habere videatur: qualis eſt is qui dormit, & furioſus, & vinolentus. Atqui homines aliqua animi perturbatione concitati, ita vt illi, ſunt affecti. Iræ enim, & rerũ venerearũ cupiditates, & nonnullę huiuſmodi animi perturbationes, perſpicuè corpus quoque ipſum immutant:

A

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ τοῦ εἰδότα, καὶ μὴ, καὶ πῶς εἰδότα ἐνδέχεται ἀκρατεύεσθαι.

ΠΡῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, πότερον εἰδότες, ἢ οὔ, καὶ πῶς εἰδότες. εἶτα, περὶ ποῖα τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἐγκρατῆ θετέον. λέγω δὲ, πότερον περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, ἢ περὶ τινὰς ἀφωρισμένας· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικὸν· πότερον ὁ αὐτὸς, ἢ ἕτερός ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα συγγενῆ τῆς θεωρίας ἐστὶ ταύτης. ἔστι δὲ ἀρ- B χὴ τῆς σκέψεως, πότερον ὁ ἐγκρατὴς καὶ ἀκρατής εἰσι, τῷ περὶ ἃ, ἢ τῷ πῶς ἔχοντες τὴν διαφοράν· λέγω δὲ, πότερον τῷ περὶ ταδὶ εἶναι μόνον ἀκρατὴς ὁ ἀκρατὴς, ἢ οὔ· ἀλλὰ τῷ ὡς, ἢ οὔ, ἀλλὰ τῷ ἐξ ἀμφοῖν· ἔπειτ', εἰ περὶ πάντ' ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ ἐγκράτεια, ἢ οὔ· οὔτε γὰρ περὶ ἅπαντά ἐστιν ὁ ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἀλλὰ περὶ ἅπερ ὁ ἀκόλαστος, οὔτε τῷ πρὸς ταῦτα ἁπλῶς ἔχειν· ταὐτὸν γὰρ ἂν ἦν τῇ ἀκολασίᾳ· ἀλλὰ τῷ ὡδὶ ἔχειν. ὁ μὲν γὰρ, ἄγεται προαιρούμενος, νομίζων ἀεὶ δεῖν τὸ παρὸν ἡδὺ διώκειν· ὁ δ', οὐκ οἴεται μὲν, διώκει δέ. C περὶ μὲν οὖν τοῦ δόξαν ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ ἐπιστήμην εἶναι, παρ' ἣν ἀκρατεύονται, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον· ἔνιοι γὰρ τῶν δοξαζόντων, οὐ διστάζουσιν, ἀλλ' οἴονται ἀκριβῶς εἰδέναι. εἰ οὖν διὰ τὸ ἠρέμα πιστεύειν, οἱ δοξάζοντες, μᾶλλον τῶν ἐπισταμένων, παρὰ τὴν ὑπόληψιν πράξουσιν, οὐθὲν διοίσει ἐπιστήμη δόξης. ἔνιοι γὰρ πιστεύουσιν οὐθὲν ἧττον οἷς δοξάζουσιν, ἢ ἕτεροι οἷς ἐπίστανται· δηλοῖ δὲ Ἡράκλειτος. ἀλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ ἐπίστασθαι· (καὶ γὰρ ὁ ἔχων μὲν, οὐ χρώμενος δὲ τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ὁ χρώμενος λέγεται ἐπίστασθαι)· διοίσει τὸ, ἔχοντα μὲν, μὴ θεωροῦντα δὲ, πράττειν ἃ μὴ δεῖ πράτ- D τειν, τοῦ, ἔχοντα καὶ θεωροῦντα· τοῦτο γὰρ δοκεῖ δεινόν, ἀλλ' οὐκ εἰ μὴ θεωρῶν. ἔτι, ἐπεὶ δύο τρόποι τῶν προτάσεων, ἔχοντα μὲν ἀμφοτέρας, οὐθὲν κωλύει πράττειν παρὰ τὴν ἐπιστήμην· χρώμενον μέντοι τῇ καθόλου, ἀλλὰ μὴ τῇ κατὰ μέρος. πρακτὰ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα. διαφέρει δὲ καὶ τὸ καθόλου· τὸ μὲν γὰρ, ἐφ' ἑαυτοῦ· τὸ δ', ἐπὶ τοῦ πράγματός ἐστιν· οἷον, ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρὰ, καὶ ὅτι οὗτος ἄνθρωπος, ἢ ὅτι ξηρὸν τὸ τοιόνδε· ἀλλ' εἰ τόδε, τοιόνδε, ἢ οὐκ ἔχει, ἢ οὐκ ἐνεργεῖ. κατά γε δὴ τούτους διοίσει τοὺς τρόπους ἀμήχανον ὅσον· ὥστε δοκεῖν, οὕτω μὲν εἰδέναι μηθὲν ἄτοπον, ἄλλως δὲ θαυμαστόν. E ἔτι, τὸ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην, ἄλλον τρόπον τῶν νῦν ῥηθέντων ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις· ἐν τῷ γὰρ, ἔχειν μὲν, μὴ χρῆσθαι δὲ, διαφέρουσαν ὁρῶμεν τὴν ἕξιν· ὥστε καὶ ἔχειν πως, καὶ μὴ ἔχειν· οἷον, τὸν καθεύδοντα, καὶ μαινόμενον, καὶ οἰνωμένον. ἀλλὰ μὴν οὕτω διατίθενται οἵ γε ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· θυμοὶ γὰρ, καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων, καὶ ἔνια τῶν τοιούτων, ἐπιδήλως καὶ τὸ σῶμα μεθιστᾶσι·

ἐνίοις δὲ καὶ μανίας ποιοῦσι. δῆλον οὖν ὅτι ὁμοίως ἔχειν λεκτέον τοὺς ἀκρατεῖς τούτοις. τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους τοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, οὐδὲν σημεῖον· καὶ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πάθεσι τούτοις ὄντες, ἀποδείξεις καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· καὶ οἱ πρῶτον μαθόντες, συνείρουσι μὲν τοὺς λόγους, ἴσασι δ' οὔπω· δεῖ γὰρ συμφυῆναι· τοῦτο δὲ χρόνου δεῖ· ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, οὕτως ὑποληπτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευομένους. ἔτι, καὶ ὧδε φυσικῶς ἄν τις ἐπιβλέψειε τὴν αἰτίαν· ἡ μὲν γὰρ, καθόλου δόξα· ἡ δὲ ἑτέρα, περὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν, ὧν αἴσθησις ἤδη κυρία· ὅταν δὲ μία γένηται ἐξ αὐτῶν, ἀνάγκη τὸ συμπερανθὲν, ἔνθα μὲν φάναι τὴν ψυχὴν, ἐν δὲ ταῖς ποιητικαῖς πράττειν εὐθύς· οἷον, εἰ παντὸς γλυκέος γεύεσθαι δεῖ· τουτὶ δὲ γλυκὺ, ὡς ἕν τι τῶν καθ' ἕκαστον, ἀνάγκη τὸν δυνάμενον καὶ μὴ κωλυόμενον, ἅμα τοῦτο καὶ πράττειν. ὅταν οὖν, ἡ μὲν καθόλου ἐνῇ, ἡ κωλύουσα γεύεσθαι· ἡ δὲ ὅτι πᾶν τὸ γλυκὺ, ἡδὺ, τουτὶ δὲ, γλυκύ· αὕτη δὲ ἐνεργεῖ· τύχῃ δὲ ἐπιθυμία ἐνοῦσα, ἡ μὲν λέγει φεύγειν τοῦτο· ἡ δὲ ἐπιθυμία ἄγει· κινεῖν γὰρ ἕκαστον δύναται τῶν μορίων· ὥστε συμβαίνει ὑπὸ λόγου πως καὶ δόξης ἀκρατεύεσθαι, οὐκ ἐναντίας δὲ καθ' αὑτὴν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, ἐναντία, ἀλλ' οὐχ ἡ δόξα, τῷ ὀρθῷ λόγῳ· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο τὰ θηρία οὐκ ἀκρατῆ, ὅτι οὐκ ἔχει καθόλου ὑπόληψιν, ἀλλὰ τῶν καθ' ἕκαστα φαντασίαν καὶ μνήμην. πῶς δὲ λύεται ἡ ἄγνοια, καὶ πάλιν γίνεται ἐπιστήμων ὁ ἀκρατὴς, ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ οἰνωμένου καὶ καθεύδοντος, καὶ οὐκ ἴδιος τούτου τοῦ πάθους, ὃν δεῖ παρὰ τῶν φυσιολόγων ἀκούειν. ἐπεὶ δ' ἡ τελευταία πρότασις, δόξα τε αἰσθητοῦ, καὶ κυρία τῶν πράξεων, ταύτην ἢ οὐκ ἔχει ὁ ἐν τῷ πάθει ὢν, ἢ οὕτως ἔχει, ὡς οὐκ ἦν τὸ ἔχειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ λέγειν, ὥσπερ ὁ οἰνωμένος, τὰ Ἐμπεδοκλέους· καὶ διὰ τὸ μὴ καθόλου, μηδ' ἐπιστημονικὸν ὁμοίως εἶναι δοκεῖν τῷ καθόλου τὸν ἔσχατον ὅρον· καὶ ἔοικεν ὃ ἐζήτει Σωκράτης συμβαίνειν· οὐ γὰρ τῆς κυρίως εἶναι δοκούσης ἐπιστήμης παρούσης, γίνεται τὸ πάθος· οὐδ' αὕτη περιέλκεται διὰ τὸ πάθος, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς. περὶ μὲν οὖν τοῦ, εἰδότα, καὶ μὴ, καὶ πῶς εἰδότα, ἐνδέχεται ἀκρατεύεσθαι, τοσαῦτα εἰρήσθω.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πότερον ἐστί τις ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἢ πάντες κατὰ μέρος· καὶ εἰ ἔστι, περὶ ποῖά ἐστι.

Πότερον δὲ ἐστί τις ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἢ πάντες κατὰ μέρος· καὶ εἰ ἔστι, περὶ ποῖά ἐστι, λεκτέον ἐφεξῆς. ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἰσὶν οἵ τ' ἐγκρατεῖς καὶ καρτερικοὶ, καὶ οἱ ἀκρατεῖς καὶ μαλακοὶ, φανερόν. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα, τῶν ποιούντων ἡδονήν· τὰ δ', αἱρετὰ μὲν * καθ' αὑτὰ, ἔχοντα δ' ὑπερβολὴν, ἀναγκαῖα μὲν, τὰ σωματικά· λέγω δὲ τὰ τοιαῦτα, τά τε περὶ τὴν τροφὴν καὶ τὴν τῶν ἀφροδισίων χρείαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωματικῶν,

A nonnullis hominibus etiam furores immittunt. Nimirum igitur dicendum eſt ſimiliter atque hos, affectos eſſe incontinenteis. Nec verò ſi quis rationes & ſententias à ſcientia ductas & profectas pronuntiet, ſatis ſigni ſit eum ſcientiæ conuenienter agere. Nam qui his animi perturbationibus æſtuant, demonſtrationes, & verſus Empedoclis recitant: & qui primùm didicerunt, ſermones illi quidem connectunt, ſed nondum intelligunt. Oportet enim illa vnà cum ætate adoleſcere: cui rei tempore opus eſt. Quocirca vt hiſtriones, ſic exiſtimandi ſunt loqui etiam incontinentes. Præterea hoc etiam modo huius rei cauſam ex natura ſpectare licet. Nam cùm opiniones aliæ ſint de rebus vniuerſis, aliæ de ſingularibus, quarum ſenſus arbiter ac dominus B eſt: neceſſe eſt vbi ex duabus vna affecta ſit, in iis quidē quæ ſunt cognitionis, animum id quod concluſum eſt enunciare, & affirmare: in iis autem quæ ſub actionem veniunt, ſtatim agere. Vt ſi omne dulce guſtandum eſt: hoc autem eſt dulce, tanquam vnum de ſingularibus, neceſſe eſt, eum qui poſſit, quique non prohibeatur, ſimul atque dictum ſit, etiam agere. Cùm igitur ineſt vniuerſa opinio, quę guſtare prohibet: ſecunda, omnia dulcia eſſe iucunda: & tertia, hoc eſſe dulce (hæc autem eſt quæ agit) & inhæret fortè cupiditas: opinio quidem illa prima hoc fugere iubet, cupiditas autem aliò trahit. Poteſt enim vnamquamque animi partem commouere. Ita fit vt à ratione & opinione quodammodo naſcatur incontinentia: non quòd opinio per ſe ſit rationi C contraria, ſed ex euentu. Cupiditas enim, non opinio, rectæ rationi aduerſatur. Quocirca etiam propter hanc rationem, beſtiæ non ſunt incontinentes: quia non habent rerum vniuerſarum exiſtimationem, ſed ſingularium viſionem, & memoriam. Quo pacto autem inſciētia depulſa ſcientiam recuperet incontinens, eadem & communis ratio eſt ebriorum ac dormientium, nō huius perturbationis propria: quæ ab iis audienda eſt, qui de natura rerū diſputant. Quoniā igitur vltima enūciatio, eius quod ſub ſenſum cadit, opinio eſt, actionúmque domina eſt, atque arbitra: hanc aut nō habet is qui in perturbatione eſt, aut certè ſic habet, vt eam habere non ſit ſcire, ſed vinolentorum more verſus Empedoclis recitare. Et quoniam non eſt vniuerſus, neque ſimilem vim habet ad ſcientiam efficiendam terminus vl- D timus, atque id quod vniuerſum eſt: non immeritò etiā videtur, id quod quærebat Socrates, euenire. Nō enim tum cùm præſto eſt illa, quæ verè & propriè videtur eſſe ſcientia, exiſtit perturbatio, neque ea ſcientia à perturbatione conuellitur, ſed cùm adeſt ea quæ ſenſu continetur. De eo igitur qui ſciens, aut inſciens, ſit incontinens: & quomodo vt ſciens incontinenter viuat, fieri poſſit, hactenus à nobis dictum ſit.

CAPVT IV

Sitne aliquis abſolutè incontinens, an ex parte omnes: tum ſi quis ſit abſolutè, in quibus verſetur.

E Deinceps vtrùm ſit aliquis abſolutè incontinens, an omnes ex parte, & certæ rei ſint incontinentes: tum, ſi quis eſt abſolutè incōtinens, in quibus verſetur, dicendum eſt. Continenteis igitur & patienteis, incontinenteis & molleis in voluptatib. & doloribus verſari perſpicuū eſt. Quoniam autem eorū quæ voluptatem efficiunt, alia ſunt neceſſaria, alia per ſe expetenda quidē illa, ſed eiuſmodi, vt ſupra modum expeti poſſint (ſunt autem neceſſaria ea quæ ad corpus pertinent, ea, inquam, quæ in victu & rerum venerearum vſu poſita ſunt, cæteráq; huius generis, quæ ad corpus referūtur,

in quibus intemperantiam & temperātiam locauimus: quæ verò cùm minimè neceſſaria ſint, per ſe tamē ſunt optabilia & expetenda ſunt, verbi gratia, victoria, honos, diuitiæ, taliáque bona & iucūnda.) Eos igitur qui in his præter rectam rationem, quæ in ipſis ineſt, modū ſuperant, abſolutè quidem incontinenteis non dicimus, ſed cùm adiectione, pecuniæ incontinenteis, lucri, honoris, iræ: abſolutè autem nequaquam, tanquam ab illis differant, & ex quadam ſimilitudine ſic appellentur: vt cuidam Olympiorum victori, Ἄνθρωπος, id eſt, Homo, nomen erat: communis enim illius appellatio ac ratio à propria paulo differebat, ſed alia tamen erat. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd incōtinētia vituperatur non ſolùm vt peccatum, ſed etiam vt vitium quoddā aut ſimpliciter & abſolutè, aut aliqua ex parte: horum autē, quos proximè poſui, incontinētium nemo ſic vituperatur. Eorū verò qui in corporis voluptatibus perfruendis volutantur, iis in quibus temperantem atque intemperantem verſari dicimus: qui non eo quòd id conſilij ceperit, rerum iucundarum nimium ſequitur, & rerum moleſtarum nimium fugit, vt famis, ſitis, caloris, frigoris, earúmque omnium quæ ad tactum guſtatúmque pertinent, ſed præter conſilium & cogitationem: is incontinens dicitur, non cum adiectione huius vel illius rei, vt iræ, ſed ſimpliciter tantùm. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd qui harum rerum nimium ferre non poſſunt, molles dicuntur, non qui ab illarum nimio vincuntur. Atque ob hanc cauſam in eadem re incontinentem & intemperantem locamus, itémque continentem & temperantem, quia in eiſdem quodammodo voluptatibus & doloribus verſantur: ſed illorum neminem. Verùm quamuis hi in iiſdem verſentur, non eodem modo tamen: ſed intemperantes conſilium ceperunt ita viuendi: incontinentes non item. Itaque potiùs eum intemperantem appellauerimus, qui nec cupiens quidem, aut leui certè cupiditate affectus, immoderatas voluptates perſequitur, & mediocres dolores fugit: quàm eum qui idem agat magnis & indomitis cupiditatibus incenſus. Quid enim faciat ille, ſi acris & vehemens aliqua cupiditas accedat, & ob rerum neceſſariarum penuriam ingens & vehemens dolor excruciet? Quoniam autem cupiditatum & voluptatum aliæ ſunt genere honeſtæ & bonæ: (nam iucundorum aliqua ſunt natura expetenda: alia his contraria: alia his interiecta, quemadmodum ſuprà partiti ſumus, vt pecunia, lucrum, victoria, honor) in his igitur omnibus, cæteriſque eiuſdem generis, & mediis, non quòd afficiantur, & cupiant, & ament homines, vituperantur: ſed quòd hoc modo cupiant, vel ament, & quòd modum ſuperent. Quocirca qui ſecus ac monet ratio, aut vincuntur, aut perſequuntur aliquod natura bonum, atque honeſtum: quemadmodum etiam qui nimio honoris, aut liberorum, & parentum amore ſtudioque ducuntur. Nam hæc quoque in numero bonorum habenda ſunt, & qui hæc ſtudioſè colunt atque expetunt, etiam laudantur. Verumtamen eſt etiam in his aliquod nimium, ſi quis, vt Niobe, etiam cum diis pugnet, aut, vt Satyrus ille, qui patris amans vocatus eſt: immodico patris amore afficiatur: valdè enim deſipere videbatur. Vitium igitur in his nullum eſt: propterea quòd, vt dixi, vnumquidque eorum per ſe expetendum eſt natura: ſed eo, rum nimiæ atque immoderatæ cupiditates malæ ſunt ac fugiendæ. Similiter autem nulla incontinentia. Incontinentia enim nō ſolùm fugienda res eſt, verumetiam in his rebus numeratur, quæ ſunt vituperabiles. Propter ſimilitudinem autē perturbationis, adiectione

A περὶ ἃ τὴν ἀκολασίαν ἔθεμεν καὶ τὴν σωφροσύνην· τὰ δ', ἀναγκαῖα μὲν, οὔ· αἱρετὰ δὲ, καθ' αὑτά. λέγω δὲ, οἷον νίκην, τιμὴν, πλοῦτον, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡδέων· τοὺς μὲν οὖν πρὸς ταῦτα παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπερβάλλοντας τὸν ἐν αὑτοῖς, ἁπλῶς μὲν οὐ λέγομεν ἀκρατεῖς· προστιθέντες δὲ τὸ, χρημάτων ἀκρατεῖς, καὶ κέρδους, καὶ τιμῆς, καὶ θυμοῦ· ἁπλῶς δ', οὔ, ὡς ἑτέρους καὶ καθ' ὁμοιότητα λεγομένους· ὥσπερ Ἄνθρωπος, ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκώς· ἐκείνῳ γὰρ ὁ κοινὸς λόγος τοῦ ἰδίου μικρῷ διέφερεν· ἀλλ' ὅμως ἕτερος ἦν· σημεῖον δέ· ἡ μὲν γὰρ ἀκρασία

B ψέγεται, οὐχ ὡς ἁμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς κακία τις, ἢ ἁπλῶς οὖσα, ἢ κατά τι μέρος· τούτων δ' οὐδείς. τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, περὶ ἃς λέγομεν τὸν σώφρονα καὶ ἀκόλαστον, ὁ μὴ τῷ προαιρεῖσθαι τῶν τε ἡδέων διώκων τὰς ὑπερβολὰς, καὶ τῶν λυπηρῶν φεύγων, πείνης καὶ δίψης, καὶ ἀλέας καὶ ψύχους, καὶ πάντων τῶν περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν διάνοιαν, ἀκρατὴς λέγεται, οὐ κατὰ πρόσθεσιν, ὅτι περὶ τάδε, καθάπερ ὀργῆς, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ μαλακοὶ λέγονται περὶ ταύτας·

C περὶ ἐκείνων δὲ οὐδεμίαν· καὶ διὰ τοῦτ' εἰς ταὐτὸ τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἀκόλαστον τίθεμεν, καὶ ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα· ἀλλ' οὐκ ἐκείνων οὐδένα, διὰ τὸ περὶ τὰς αὐτάς πως ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι. οἱ δ' εἰσὶ μὲν περὶ ταὐτὰ, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως εἰσίν· ἀλλ', οἱ μὲν προαιροῦνται· οἱ δ' οὐ προαιροῦνται· διὸ μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μηδ' ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, διώκει τὰς ὑπερβολὰς καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα· τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσειεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανικὴ, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά; ἐπεὶ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἡδονῶν, αἱ μὲν,

D εἰσὶ τῷ γένει καλῶν καὶ σπουδαίων· τῶν γὰρ ἡδέων ἔνια, φύσει αἱρετά· τὰ δ', ἐναντία τούτων· τὰ δὲ, μεταξὺ καθάπερ διείλομεν πρότερον· οἷον χρήματα, καὶ κέρδος, καὶ νίκη, καὶ τιμή· πρὸς ἅπαντα δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ μεταξὺ, οὐ τῷ πάσχειν καὶ ἐπιθυμεῖν καὶ φιλεῖν ψέγονται, ἀλλὰ τῷ πῶς, καὶ ὑπερβάλλειν· διὸ ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον ἢ κρατοῦνται, ἢ διώκουσι τῶν φύσει τι καλῶν καὶ ἀγαθῶν, οἷον οἱ περὶ τιμὴν καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ σπουδάζοντες, ἢ περὶ τέκνα καὶ γονεῖς· καὶ γὰρ ταῦτα, τῶν ἀγαθῶν· καὶ ἐπαινοῦνται οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες.

E ἀλλ' ὅμως ἔστι τις ὑπερβολὴ καὶ ἐν τούτοις, εἴ τις ὥσπερ ἡ Νιόβη μάχοιτο καὶ πρὸς τοὺς θεούς· ἢ ὥσπερ Σάτυρος ὁ φιλοπάτωρ ἐπικαλούμενος, περὶ τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἐδόκει μωραίνειν· μοχθηρία μὲν οὖν οὐδεμία περὶ ταῦτ' ἐστὶ, διὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι φύσει τῶν αἱρετῶν ἕκαστόν ἐστι δι' αὑτό· φαῦλαι δὲ καὶ φευκταὶ αὐτῶν εἰσιν αἱ ὑπερβολαί. ὁμοίως δὲ, οὐδ' ἀκρασία· ἡ γὰρ ἀκρασία, οὐ μόνον φευκτὸν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψεκτῶν ἐστι. δι' ὁμοιότητα δὲ τοῦ πάθους προσεπιτιθέντες

τὴν ἀκρασίαν, περὶ ἑκάστου λέγουσιν, οἷον, κακὸν ἰατρὸν, καὶ κακὸν ὑποκριτὴν, ὃν ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποιεν κακόν· ὥσπερ οὖν οὐδ᾽ ἐνταῦθα, διὰ τὸ μὴ κακίαν εἶναι ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ ἀνάλογον ὁμοίαν· οὕτω δηλονότι κἀκεῖ ὑποληπτέον μόνον ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν εἶναι, ἥτις ἐστὶ περὶ τὰ αὐτὰ τῇ σωφροσύνῃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ. περὶ δὲ θυμὸν, καθ᾽ ὁμοιότητα λέγομεν. διὸ καὶ προστιθέντες ἀκρατῆ θυμοῦ, ὥσπερ τιμῆς καὶ κέρδους φαμέν.

A præterea facta rei, cuius incontinentia eſt, ita cuiuſque rei incontinentiam dicere ſolent, quemadmodum malum medicum, & malum hiſtrionem, quem abſolutè nemo malum dixerit. Vt igitur hic non dicuntur ſimpliciter mali, quia non eſt vitium medici, aut hiſtrionis, ſed proportione quadam vitio ſimile: ſic nimirum & illic exiſtimare debemus duntaxat eam eſſe incontinentiam, & continentiam, quæ in iiſdem atque temperantia & intemperantiá verſatur. In ira autem ex ſimilitudine quadam aliquem dicimus incontinentem. Itaque etiam cum adiectione dicimus iræ incontinentem, quemadmodum honoris & lucri.

ΚΕΦΑΛ. ε´.

Ὅτι περὶ τὰ παρὰ φύσιν ἡδέα οὐ γίνεται ἀκρασία, ἀλλ᾽ ἑτέρα τις κατὰ μεταφορὰν οὕτως λεγομένη.

CAPVT V.

B *Incontinentiam non verſari in iis quæ ſunt præter naturam iucunda: ſed aliam per tranſlationem ſic dictam.*

Ἐπεὶ δ᾽ ἐστὶν, ἔνια μὲν, ἡδέα φύσει· καὶ τούτων, τὰ μὲν, ἁπλῶς· τὰ δὲ, κατὰ γένη καὶ ζώων καὶ ἀνθρώπων· τὰ δ᾽, οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ, τὰ μὲν, διὰ πηρώσεις, τὰ δὲ, δι᾽ ἔθη γίνεται· τὰ δὲ, διὰ μοχθηρὰς φύσεις, ἔστι καὶ περὶ τούτων ἕκαστα παραπλησίας ἰδεῖν ἕξεις· λέγω δὲ τὰς θηριώδεις· οἷον, τὴν ἄνθρωπον, ἣν λέγουσι τὰς κυούσας ἀνασχίζουσαν, τὰ παιδία κατεσθίειν· ἢ οἵοις φασὶ χαίρειν ἐνίους τῶν ἀπηγριωμένων περὶ τὸν Πόντον, τοὺς μὲν ὠμοῖς, τοὺς δὲ, κρέασιν ἀνθρώπων· τοὺς δὲ, τὰ παιδία δανείζειν ἀλλήλοις εἰς εὐωχίαν. ἢ τὸ περὶ Φάλαριν λεγόμενον, αὗται μὲν, θηριώδεις· αἱ δὲ, διὰ τὰς νόσους γίνονται καὶ μανίαν ἐνίοις· ὥσπερ ὁ τὴν μητέρα καθιερεύσας, καὶ φαγών· καὶ ὁ τοῦ συνδούλου τὸ ἧπαρ. αἱ δὲ, νοσηματώδεις, ἢ ἐξ ἔθους· οἷον, αἱ τῶν τριχῶν τίλσεις, καὶ ὀνύχων τρώξεις· ἔτι δ᾽, ἀνθράκων, καὶ γῆς· πρὸς δὲ τούτοις, ἡ τῶν ἀφροδισίων τοῖς ἄρρεσι· τοῖς μὲν γὰρ, φύσει· τοῖς δ᾽, ἐξ ἔθους συμβαίνουσιν· οἷον, τοῖς ὑβριζομένοις ἐκ παίδων. ὅσοις μὲν οὖν ἡ φύσις αἰτία, τούτους μὲν, οὐδεὶς ἂν εἴποι ἀκρατεῖς· ὥσπερ οὐδὲ τὰς γυναῖκας, ὅτι οὐκ ὀπυίουσι, ἀλλ᾽ ὀπυίονται· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς νοσηματωδῶς ἔχουσι δι᾽ ἔθος. τὸ μὲν οὖν ἔχειν ἕκαστα τούτων, ἔξω τῶν ὅρων ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ καὶ ἡ θηριότης. τὸ δ᾽ ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι, οὐχ ἡ ἁπλῆ ἀκρασία, ἀλλ᾽ ἡ καθ᾽ ὁμοιότητα, καθάπερ καὶ τὸν περὶ τοὺς θυμοὺς ἔχοντα τοῦτον τὸν τρόπον τοῦ πάθους· ἀκρατῆ δ᾽ οὐ λεκτέον· πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν, θηριώδεις· αἱ δὲ, νοσηματώδεις εἰσίν· ὁ μὲν γὰρ, φύσει τοιοῦτος, οἷος δεδιέναι πάντα κἂν ψοφήσῃ μῦς, θηριώδη δειλίαν δειλός· ὁ δὲ τὴν γαλῆν ἐδεδίει, διὰ νόσον· καὶ τῶν ἀφρόνων, οἱ μὲν, ἐκ φύσεως ἀλόγιστοι, καὶ μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες, θηριώδεις, ὥσπερ ἔνια γένη τῶν πόρρω βαρβάρων. οἱ δὲ, διὰ νόσους, οἷον τὰς ἐπιληπτικὰς, ἢ μανίας, νοσηματώδεις. τούτων δ᾽, ἔστι μὲν ἔχειν τινὰ ἐνίοτε μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δέ· λέγω δὲ· οἷον, εἰ Φάλαρις

SEd quoniam aliqua ſunt iucunda natura, eorúmque alia ſimpliciter & abſolutè, alia diuerſis animantium atque hominum generibus iucunda ſunt: alia non ſunt iucunda natura, ſed partim propter debilitationes corporum, partim propter conſuetudinem, partim propter vitioſas naturas fiunt iucunda: licet etiam in his ſingulis conſimileis habitus animaduertere. Voco autem immaneis & ferinos habitus, qualis erat eius mulieris, quam dicunt, grauidis mulieribus apertis ac perſectis, pueros devorare ſolitam: aut qualibus rebus efferatos quoſdam circa Pontum C populos delectari ferunt, alios ſcilicet crudis, alios humanis carnibus: alios, liberos ſuos inter ſe mutuos in epulas dare: aut quale eſt id quod vulgò de Phalaride dicitur. Ferini igitur ſunt hi habitus. Alij autem propter morbos & furores nonnullis innaſcuntur: qualis ille fuit, qui matrem immolauit, & comedit, & qui conſerui iecur. Alij morboſi ſunt, qui ex conſuetudine proficiſcuntur, vt pilorum euulſiones, & vnguium corroſiones, carbonum quoque & terræ: præterea venereorum vſus cum maſculis. Nanque hæ cupiditates aliis naturales ſunt, aliis ex conſuetudine naſcuntur, vt qui à pueris conſueuerunt. Atque eorum quidem, quibus natura cauſam præbet, incontinentem quemquam nemo dixerit: quemadmodum neque D mulieres, quòd in complexu venereo non agant, ſed patiantur. Eadémque ratione neque eos qui ex conſuetudine vitium morbo ſimile contraxerunt. His igitur ſingulis animi malis tentari, extra vitij terminos ac fineis egredi eſt: quemadmodum & feritate ad belluarum naturam proximè accedere. His autem tentatum atque affectum ſuperiorem eſſe, aut inferiorem, non ſimplex continentia, aut incontinentia eſt, ſed ex ſimilitudine: quemadmodum & eum qui in ira hoc modo affectus eſt, vt vincatur, huius perturbationis incontinentem, incontinentem autem dicere non debemus. Omnis enim modum ſuperans vitioſitas, & amentia, & timiditas, & intemperantia, & ſæuitia, vel ferina E eſt, vel morboſa. Nam qui natura talis eſt, vt omnia extimeſcat, etiamſi mus ſtridorem ediderit, ferina quadã timiditate timidus eſt. Alius erat, qui felé morbo affectus metuebat. Et ex amẽtiũ numero, ij qui natura ſtulti & inconſiderati ſunt, ſenſúque duntaxat viuunt, ferarum ſunt ſimiles: quemadmodum nõnullæ longinquorum barbarorũ nationes. Qui verò propter morbos vel vti comitialeis, vel furores, ij ſunt morboſi. Nihil obſtat autem quominus aliquis interdum his vitiis affectus ſit tãtùm, ſed non vincatur. hoc dico: vt ſi Phalaris

cùm puſionem concupiſcat vel ad edendum, vel ad potiendum abſurda rerum venerearum voluptate, ſe cohibeat,& contineat. Neque verò quicquam obſtat, quominus etiam vincatur, non ſolùm affectus vitio ſit. Quemadmodum igitur,& improbitas alia abſolutè dicitur, improbitas, ea quæ in hominem cadit: alia cum adiectione, quia improbitas ferina, aut morboſa, non abſolutè: ſic nimirum & incontinentia eſt alia ferina & immanis, alia morboſa: ſimpliciter autem & abſolutè ea ſola, quæ humanæ intemperantiæ conuenit. Incontinentiam igitur & continentiam in eiſdem verſari, in quibus intemperantia & temperantia: in aliiſque aliud incontinentiæ genus ſitum eſſe, quod ex tranſlatione nominis, non abſolutè dicitur, perſpicuum eſt.

CAPVT VI.

Ira, quàm cupiditatum, minus eſſe turpem incontinentiam. Voluptatum etiam & improbitatis varia genera recenſet.

NVnc autem & iræ, quàm cupiditatum, minus eſſe turpem incontinentiam cognoſcamus. Videtur enim ira quidem aliqua ex parte rationem, ſed negligenter & confusè audire, miniſtrorum præproperorum more, qui priuſquam id omne, quod dicitur, audierint, exiliunt, deinde ab actione aberrant: &, vt canes, qui priuſquam attenderint, vtrum ſit amicus necne, ſi quis modò fores pulſauerit, aut ſtrepitum aliquem ediderit, latrant: ſic ira propter feruorem & celerem naturæ motum, audit illa quidem rationem, ſed imperio non exaudito ad pœnas repetendas omni impetu fertur. Ratio enim, aut viſio, contumeliam vel contemptum in facto ineſſe indicauit: illa proinde ac ſi ratiocinando concluſerit, huic tali qui contumelia affecerit, vel contempſerit, bellum inferre oportere, continuò ſæuit, atque excandeſcit. Cupiditas autem ſi ratio deprauata, vel ſenſus illud eſſe iucundum dixerit modò, ad perfruendam voluptatem incitatur. Ita rationem ira quodammodo ſequitur: cupiditas verò minimè. Hæc igitur turpior illa eſt. Nam iræ incontinens, à ratione quodammodo ſuperatur: ille autem alter à cupiditate, non à ratione. Præterea ignoſcendum ei magis eſt, qui naturaleis appetitiones ſequitur. Nam & iis cupiditatibus danda venia eſt, quæ ſunt omniū communes, & quatenus ſunt communes. Ira autē & iracundia magis naturalis eſt, quàm cupiditates immoderatæ, minimèque neceſſariæ: vt ille, qui hac defenſione, cur patrem verberaret, vtebatur. Nam iſte (inquit) ſuum verberauit, & ille ſuum, & hic quoque me, vir factus, verberabit, paruulo filio ſuo demonſtrato. Eſt enim hoc nobis cognatum. Et qui à filio trahebatur, trahendi finem facere iubebat ad fores. Nam à ſe quoque vſque ad hunc locum, patrem ſuum tractum eſſe. Præterea quo quiſque occultior & inſidioſior eſt, eo eſt iniuſtior. At homo iracundus minimè eſt inſidiator: neque ira ipſa, immò verò aperta. Cupiditas autem fallax & inſidioſa, quemadmodum aiunt eſſe Venerem,

Nectentiſque dolos Veneris:

&, vt ait Homerus:

Dixit: ſummiuco ceſtum de pectore ſoluit,
In quo ſermo inerat blandus, qui mente ſagaci
Quemuis prudentem ſpoliat.

Quare ſi iniuſtior, ergo & turpior hæc incontinentia erit, quàm quæ in ira verſatur: eritque adeo hæc abſolutè incontinentia, & quodammodo vitioſitas. Præterea nemo dolens ſtuprum infert alteri.

A κατέχῃ, ἐπιθυμῶν παιδίου φαγεῖν, ἢ πρὸς ἀφροδισίων ἄτοπον ἡδονήν· ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι, μὴ μόνον ἔχειν· ὥσπερ οὖν καὶ μοχθηρία, ἡ μὲν κατ' ἄνθρωπον, ἁπλῶς λέγεται μοχθηρία· ἡ δὲ κατὰ προσθήκην, ὅτι θηριώδης, ἢ νοσηματώδης· ἁπλῶς δ' οὔ· τὸν αὐτὸν τρόπον δῆλον, ὅτι καὶ ἀκρασία ἐστὶν, ἡ μὲν θηριώδης· ἡ δὲ νοσηματώδης· ἁπλῶς δὲ, ἡ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολασίαν μόνη. ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτειά ἐστι μόνον περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη· καὶ ὅτι περὶ τὰ ἄλλα ἐστὶν ἄλλο εἶδος ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφορὰν, καὶ οὐχ
B ἁπλῶς, δῆλον.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Ὅτι ἡ τοῦ θυμοῦ ἀκρασία ἧττον αἰσχρὰ ἢ τῶν ἐπιθυμιῶν. Περὶ διαφορᾶς ἡδονῶν καὶ κακίας ἀνθρωπίνης.

ΟΤι δὲ καὶ ἧττον αἰσχρὰ ἀκρασία ἡ τοῦ θυμοῦ, ἢ ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν, θεωρήσωμεν. ἔοικε γὰρ ὁ θυμὸς ἀκούειν μέν τι τοῦ λόγου, παρακούειν δὲ, καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν διακόνων, οἳ πρὶν ἀκοῦσαι πᾶν τὸ λεγόμενον, ἐκθέουσιν, εἶτα ἁμαρτάνουσι* τῆς
C προστάξεως· καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτοῦσιν· οὕτως ὁ θυμὸς, διὰ θερμότητα καὶ ταχυτῆτα τῆς φύσεως, ἀκούσας μὲν, οὐκ ἐπίταγμα δὲ ἀκούσας, ὁρμᾷ πρὸς τὴν τιμωρίαν. ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ ἡ φαντασία, ὅτι ὕβρις ἢ ὀλιγωρία, ἐδήλωσεν· ὁ δ' ὥσπερ συλλογισάμενος, ὅτι δεῖ τῷ τοιούτῳ πολεμεῖν, χαλεπαίνει δὴ εὐθύς· ἡ δ' ἐπιθυμία, ἐὰν μόνον εἴπῃ ὅτι ἡδὺ ὁ λόγος, ἢ ἡ αἴσθησις, ὁρμᾷ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν. ὥσθ' ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως· ἡ δ' ἐπιθυμία, οὔ. αἰσχίων οὖν· ὁ μὲν γὰρ, τοῦ θυμοῦ ἀκρατὴς, τοῦ λόγου πως ἡττᾶται· ὁ δὲ, τῆς ἐπιθυμίας, οὐ τοῦ λόγου. ἔτι ταῖς
D φυσικαῖς μᾶλλον συγγνώμη ἀκολουθεῖν ὀρέξεσιν, ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμίαις ταῖς τοιαύταις μᾶλλον, ὅσαι κοιναὶ πᾶσι, καὶ ἐφ' ὅσον κοιναί. ὁ δὲ θυμὸς φυσικώτερον, καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων· ὥσπερ ὁ ἀπολογούμενος, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι· καὶ γὰρ οὗτος, ἔφη, τὸν ἑαυτοῦ, κἀκεῖνος τὸν ἄνωθεν· καὶ τὸ παιδίον δείξας, καὶ οὗτος ἐμέ, ἔφη, ὅταν ἀνὴρ γένηται· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν. καὶ ὁ ἑλκόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, παύεσθαι ἐκέλευε πρὸς ταῖς θύραις· καὶ γὰρ αὐτὸς ἑλκύσαι τὸν πατέρα μέχρις ἐνταῦθα. ἔτι, ἀδικώτεροι οἱ ἐπιβουλό-
E τεροι. ὁ μὲν οὖν θυμώδης, οὐκ ἐπίβουλος, οὐδ' ὁ θυμὸς, ἀλλὰ φανερός· ἡ δ' ἐπιθυμία, καθάπερ τὴν Ἀφροδίτην φασί,

Δολοπλόκου γὰρ Κυπρογενοῦς·

καὶ τὸν κεστὸν ἱμάντα Ὅμηρος,

*Πάρφασις, ἥ τ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονέοντος.

ὥστ', εἴπερ ἀδικωτέρα καὶ αἰσχίων ἡ ἀκρασία αὕτη, τῆς περὶ τὸν θυμόν ἐστι, καὶ ἁπλῶς ἀκρασία καὶ κακία πως. ἔτι, οὐδεὶς ὑβρίζει λυπούμενος·

* γρ. ἀποπλήξωσι.

* Vide Nic.

ὁ δ' ὀργῇ ποιῶν πᾶς, ποιεῖ λυπούμενος· ὁ δ' ὑβρίζων, μεθ' ἡδονῆς. εἰ οὖν οἷς ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικώτερα, καὶ ἡ ἀκρασία ἡ δι' ἐπιθυμίαν· οὐ γάρ ἐστιν ἐν θυμῷ ὕβρις. ὡς μὲν τοίνυν αἰσχίων ἡ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία, τῆς περὶ τὸν θυμόν, καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικάς, δῆλον. αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς ληπτέον. ὥσπερ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχάς, αἱ μὲν, * ἀνθρωπικαί εἰσι καὶ φυσικαὶ, καὶ τῷ γένει, καὶ τῷ μεγέθει· αἱ δὲ, θηριώδεις· αἱ δὲ, καὶ διὰ πηρώσεις καὶ νοσήματα. τούτων δὲ περὶ τὰς πρώτας, σωφροσύνη, καὶ ἀκολασία μόνον ἐστί· διὸ καὶ τὰ θηρία, οὔτε σώφρονα, οὔτε ἀκόλαστα λέγομεν, ἀλλ' ἢ κατὰ μεταφοράν· καὶ εἴ τινι ὅλως ἄλλο πρὸς ἄλλο διαφέρει γένος τῶν ζῴων ὕβρει καὶ σιναμωρίᾳ, καὶ τῷ παμφάγον εἶναι· οὐ γὰρ ἔχει προαίρεσιν, οὐδὲ λογισμόν, ἀλλ' ἐξέστηκε τῆς φύσεως, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων. ἔλαττον δὲ θηριότης, κακίας· φοβερώτερον δέ· οὐ γὰρ διέφθαρται τὸ βέλτιστον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐκ ἔχει. ὅμοιον οὖν, ὥσπερ ἄψυχον συμβάλλειν πρὸς ἔμψυχον, πότερον κάκιον· ἀσινεστέρα γὰρ ἡ φαυλότης ἀεὶ, ἡ τοῦ μὴ ἔχοντος ἀρχήν· ὁ δὲ νοῦς, ἀρχή. παραπλήσιον οὖν τὸ συμβάλλειν ἀδικίαν πρὸς ἄνθρωπον ἄδικον· ἔστι γὰρ ὡς ἑκάτερον κάκιον· μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακὸς, θηρίου.

* γρ. ἀνθρώπιναι

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς, καὶ καρτερικοῦ καὶ μαλακοῦ.

Περὶ δὲ τὰς δι' ἁφῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ἐπιθυμίας καὶ φυγὰς, περὶ ἃς ἥ τε ἀκολασία καὶ ἡ σωφροσύνη διωρίσθη πρότερον, ἔστι μὲν οὕτως ἔχειν, ὥστε ἡττᾶσθαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ κρείττους· ἔστι δὲ κρατεῖν, καὶ ὧν οἱ πολλοὶ ἥττους· τούτων δ', ὁ μὲν, περὶ ἡδονὰς, ἀκρατής· ὁ δ', ἐγκρατής· ὁ δὲ περὶ λύπας, μαλακός· ὁ δὲ, καρτερικός. μεταξὺ δὲ * τῶν πλείστων ἕξις, κἂν εἰ ῥέπουσι μᾶλλον πρὸς τὰς χείρους. ἐπεὶ δ' ἔνιαι τῶν ἡδονῶν, ἀναγκαῖαί εἰσιν· αἱ δ', οὔ, καὶ μέχρι τινός· αἱ δ' ὑπερβολαὶ, οὔ, οὐδὲ αἱ ἐλλείψεις· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐπιθυμίας ἔχει καὶ λύπας· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων, ἢ καθ' ὑπερβολὰς, ἢ διὰ προαίρεσιν, καὶ δι' αὐτὰς, καὶ μηδὲν δι' ἕτερον ἀποβαῖνον, ἀκόλαστος· ἀνάγκη γὰρ τοῦτον μὴ εἶναι μεταμελητικόν· ὥστ' ἀνίατος· ὁ δὲ ἐλλείπων, ὁ ἀντικείμενος· ὁ δὲ μέσος, ὁ σώφρων. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ φεύγων τὰς σωματικὰς λύπας, μὴ δι' ἧτταν, ἀλλὰ διὰ προαίρεσιν. τῶν δὲ μὴ προαιρουμένων, ὁ μὲν ἄγεται, διὰ τὴν ἡδονήν· ὁ δὲ διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύπην, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας· ὥστε διαφέρουσιν ἀλλήλων. παντὶ δ' ἂν δόξειε χείρων εἶναι,

* γρ. ἡ τῶν πλ. ἕξις.

A At qui ira, incitatus aliquid facit dolēs facit: qui ſtuprũ infert, cũ voluptate infert. Si igitur ea quæque ſunt iniuſtiſſima, propter quæ iure optimo iraſcimur: profectò incontinētia ob cupiditatem ſuſcepta iniuſtior eſt. Nõ ineſt enim in ira voluptaria libido. Incontinentiam igitur eam quæ in cupiditatib. verſatur, iræ incontinentia turpiorem eſſe: continentiámque & incontinentiam in cupiditatibus & corporis voluptatibus verſari, perſpicuum eſt. Harum autem ipſarum differentiæ ſunt cognoſcendæ. Nam quemadmodum initio à nobis dictum eſt, aliæ ſunt humanæ & naturales, tum genere, tum magnitudine: aliæ immanes & ferinæ: aliæ ex corporis debilitationibus & morbis natæ. Quarum in primis verſantur temperantia duntaxat, & intemperan-
B tia. Itaque neque temperanteis, neque intemperanteis beſtias dicimus, niſi per tranſlationem ſermonis, etiamſi omnino animantium genus aliud ab alio, libidine & profuſa ad rem veneream petulantia, & omnium rerum edacitate differat. Non enim conſilium vllum habent, nullâque rationis agitatione prædita ſunt, ſed à natura deſciuerunt, vt homines furioſi. Eſt autem feritas minus malum quidem vitioſitate, ſed horribilius tamen. Neque enim corruptum eſt in illis id quod eſt optimum, quomodo in homine, ſed eo carent. Simile igitur eſt, vt ſi inanimum cum animato conferatur, vtrum ſit peius. Innocentior enim minuſque pernicioſa ſemper improbitas eius eſt, quod principium non habet. Mens autem principium eſt. Simile igitur eſt vt ſi in-
C iuſtitiam cum homine iniuſto conferas. Nam fieri poteſt vt vtrunque altero ſit peius. Infinitis certè partibus plura mala intulerit homo vitioſus & improbus, quam fera.

CAPVT VII.

Diſputat de continente, incontinente, patiente ac molli.

IN voluptatibus autem & doloribus, quæ tactu & guſtatu percipiuntur, itemque in earum cupiditatibus & fugis (in quibus temperantia & intemperantia ſupra poſita eſt) poteſt quis ita affectus eſſe, vt etiam ab eis vincatur, quibus plerique ſunt ſuperiores: poteſt rurſus fieri vt etiam eas vincat, à quibus vulgus ſupe-
D ratur. Horum autem is qui à voluptatibus vincitur, incontinens: qui voluptatum victor eſt, continens: & qui doloribus eſt inferior, fractus & mollis: qui ſuperior, patiens dicendus eſt. Sunt autē maximæ partis hominum habitus inter hos interiecti, quamuis ad vitioſos magis vergere videantur. Quoniam autem voluptates aliæ ſunt neceſſariæ, aliæ non neceſſariæ, & illæ quidem vſque ad aliquem finem neceſſariæ: earum vero neque nimium neque parum ſunt neceſſaria: (ſimiliterque de cupiditatibus & doloribus eſt ſentiendum:) qui iucunditates aut immoderatas, aut immoderatè ſequitur, ſi propterea quod conſilium cepit huiuſmodi, & propter ipſas, non propter aliud quicquam quod ex eis redeat, is intemperans eſt.
E Hūc enim neceſſe eſt non facile factorum ſuorum pœnitere. Itaque inſanabilis eſt. Nam qui ita natura comparatus eſt vt eum non pœniteat, is ad ſanitatē nunquam reuertitur. Qui autem modum deſerit in expetendis voluptatibus huic opponitur. At medius, temperans nominatur. Similiterque intemperans eſt, qui dolores corporis fugit: non quia vincatur, ſed quia conſilium ceperit ita viuendi. Eorum autem qui conſilium non ceperunt ita viuendi, alius propter voluptatem quouis impellitur: alius quia dolorem fugit, ex cupiditate naſcentem. Itaque inter ſe differunt. Nemo autem cui non videatur deterioris

qui nulla aut leui cupiditate affectus, turpe aliquid admittat, quàm qui vehementi: & qui non iratus alterum pulſet, quàm qui idem faciat ira incitatus. Quid enim faceret commotus ac perturbatus? Itaque deterior eſt incontinente, intemperans. Eorum igitur qui ſuprà à nobis dicti ſunt, alter magis eſt mollis, alter incontinens. Opponitur autem incontinenti continens, molli patiens. Patientia enim eſt in reſiſtendo, continentia in vincendo. Aliud eſt autem reſiſtere, aliud vincere: quemadmodum aliud eſt non vinci, aliud vincere. Quare & continentia optabilius quiddam eſt: quàm patientia. Iam verò qui modum deſerit in iis quibus plerique obſiſtunt, & obſiſtere poſſunt, is mollis & delicatus eſt (Delitiæ enim mollities quædam eſt) vt qui veſtem trahit, ne quid in ea attollenda laboris ſuſcipiat, ac doloris: & cùm ægrum imitetur, miſerum ſe eſſe non arbitratur, qui tamen miſero ſit ſimilis. Itemque de continentia & incontinentia ſentiendum. Neque enim ſi quis à vehementibus & immodicis voluptatibus aut doloribus ſuperetur, mirum debeat videri: immò verò venia ſit dignus, ſi obſiſtendo vincatur: vt Theodectæ Philoctetes à vipera percuſſus, vel Carcini Cercyon in Alope: & vt qui riſum comprimere conantes, vniuerſum profundunt, quod Xenophanto accidit: ſed ſi quis quibus voluptatibus multi poſſunt obſiſtere, ab iis ſuperetur, neque poſſit contra niti, non propter generis naturam, aut morbum, quemadmodum Perſarum regibus mollities propter genus innata eſt, & vt fœmina à mare diſtat. Atque etiam is qui ludo & ioco magnopere deditus eſt, videtur eſſe intemperans: ſed mollis eſt potiùs. Ludus enim, remiſſio animorum eſt, ſiquidem eſt requies. In his autem qui modum iocandi ac ludendi ſuperant, iocoſus numeratur. Incontinentia autem alia eſt feſtinatio præceps, alia imbecillitas. Alij enim poſteaquam deliberauerunt, non conſtant in eis quæ deliberata ſunt, propter perturbationem: alios autem, quia non conſultarunt, neque deliberarunt, quouis trahit ac rapit perturbatio. Nonnulli enim, vt ij qui ſe ipſi antè titillarint, non titillantur ab alio: ſic quia præſenſerunt, ac præuiderunt, ſeipſos denique ac rationis iudicium antè expergefecerunt, à perturbatione non vincuntur, ſiue iucunditatem oſtentet, ſiue dolorem intentet. Maximè autem & ij quos acuta, & ij quos atra bilis vexat, præcipiti illa incontinentia ſunt incontinentes. Illi enim propter celeritatem, hi propter acrimoniam ſeu vehementiam, rationem non opperiuntur, eo quòd ſpecies animo oblatas viſioneſque facilè ſequantur.

CAPVT VIII.

Comparat inter ſe incontinentem & intemperantem.

INtemperantem autem, vt ſuprà diximus, non facilè ſuorum factorum pœnitet. Perſtat enim in conſilio ſuſcepto. Incontinens autem omnis, eiuſmodi eſt quodammodo, vt eum facilè pœniteat. Itaque non ita ſe res habet, vt ſuprà dubitauimus: ſed hic quidem ſanabilis eſt, ille autem inſanabilis. Similis enim eſt vitioſitas aquæ inter cutem, & tabi: incontinentia autem morbis comitialibus. Illa enim aſſidua & perpetua eſt: hæc non eſt perpetua improbitas. Atque in ſumma, aliud eſt incontinentiæ genus, aliud vitioſitatis.

A εἴ τις μὴ ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, πράττοι τι αἰσχρόν, ἢ εἰ σφόδρα ἐπιθυμῶν· καὶ εἰ μὴ ὀργιζόμενος τύπτοι, ἢ εἰ ὀργιζόμενος· τί γὰρ ἂν ἐποίει ἐν πάθει ὤν; διὸ ὁ ἀκόλαστος, χείρων τοῦ ἀκρατοῦς. τῶν δὴ λεχθέντων, τὸ μὲν μαλακίας εἶδος μᾶλλον· ὁ δ᾽, ἀκόλαστος. ἀντίκειται δὲ, τῷ μὲν ἀκρατεῖ, ὁ ἐγκρατής· τῷ δὲ μαλακῷ, ὁ καρτερικός· τὸ μὲν γὰρ καρτερεῖν ἐστὶν ἐν τῷ ἀντέχειν· ἡ δὲ ἐγκράτεια, ἐν τῷ κρατεῖν. ἕτερον δὲ τὸ ἀντέχειν καὶ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἡττᾶσθαι τοῦ νικᾷν· διὸ καὶ αἱρετώτερον ἐγκράτεια καρτερίας ἐστίν. ὁ δὲ ἐλλείπων, πρὸς ἃ οἱ πολλοὶ καὶ
B ἀντιτείνουσι, καὶ δύνανται, οὗτος μαλακὸς καὶ τρυφῶν (καὶ γὰρ ἡ τρυφὴ, μαλακία τίς ἐστιν·) ὃς οὐχ ἕλκει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ αἴρειν λύπην· καὶ μιμούμενος τὸν κάμνοντα, οὐκ οἴεται ἄθλιος εἶναι, ἀθλίῳ ὅμοιος ὤν. ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ περὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν. οὐ γὰρ εἴ τις ἰσχυρῶν καὶ ὑπερβαλλουσῶν ἡδονῶν ἡττᾶται, ἢ λυπῶν, θαυμαστὸν, ἀλλὰ καὶ συγγνωμονικὸν, εἰ ἀντιτείνων, ὥσπερ ὁ Θεοδέκτου Φιλοκτήτης ὑπὸ τοῦ ἔχεως πεπληγμένος· ἢ ὁ Καρκίνου ἐν τῇ Ἀλόπῃ Κερκύων· καὶ ὥσπερ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γέλωτα, * ἀθρόον ἐκκαγχάζουσιν· [* γρ. ἀθρίω]
C οἷον συνέπεσε Ξενοφάντῳ· ἀλλ᾽ εἴ τις πρὸς ἃς οἱ πολλοὶ δύνανται ἀντέχειν, τούτων ἡττᾶται, καὶ μὴ δύναται ἀντιτείνειν, μὴ διὰ φύσιν τοῦ γένους, ἢ διὰ νόσον, οἷον ἐν τοῖς Σκυθῶν βασιλεῦσιν ἡ μαλακία διὰ τὸ γένος, καὶ ὡς τὸ θῆλυ πρὸς τὸ ἄρρεν διέστηκε· δοκεῖ δὲ καὶ ὁ παιδιώδης, ἀκόλαστος εἶναι· ἔστι δὲ μαλακός· ἡ γὰρ παιδιὰ, ἄνεσίς ἐστιν, εἴπερ ἀνάπαυσις. τῶν δὲ πρὸς ταύτην ὑπερβαλλόντων, ὁ παιδιώδης ἐστίν. ἀκρασίας δὲ, τὸ μὲν, προπέτεια· τὸ δὲ, ἀσθένεια· οἱ μὲν γὰρ, βουλευσάμενοι, οὐκ ἐμμένουσιν οἷς ἐβουλεύσαντο, διὰ τὸ πάθος· οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ βουλεύσασθαι, ἄγονται ὑπὸ τοῦ πά-
D θους· ἔνιοι γὰρ, ὥσπερ οἱ προγαργαλίσαντες, οὐ γαργαλίζονται· οὕτω καὶ προαισθόμενοι, καὶ προϊδόντες, ἢ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λογισμὸν, οὐχ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ πάθους, οὔτ᾽ ἂν ἡδὺ ᾖ, οὔτ᾽ ἂν λυπηρόν. μάλιστα δὲ οἱ ὀξεῖς καὶ μελαγχολικοὶ, τὴν προπετῆ ἀκρασίαν εἰσὶν ἀκρατεῖς· οἱ μὲν γὰρ, διὰ τὴν ταχύτητα· οἱ δὲ, διὰ τὴν σφοδρότητα, οὐκ ἀναμένουσι τὸν λόγον, διὰ τὸ ἀκολουθητικοὶ εἶναι τῇ φαντασίᾳ.

ΚΕΦΑΛ. η'.

E *Ἀκρατὴς καὶ ἀκόλαστος, τί διαφέρουσι.*

Ἔστι δὲ, ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὥσπερ ἐλέχθη, οὐ μεταμελητικός· ἐμμένει γὰρ τῇ προαιρέσει· ὁ δ᾽ ἀκρατὴς, μεταμελητικὸς πᾶς. διὸ οὐχ ὥσπερ ἠπορήσαμεν, οὕτω καὶ ἔχει. ἀλλ᾽, ὁ μὲν, ἀνίατος· ὁ δὲ, ἰατός. ἔοικε γὰρ ἡ μὲν μοχθηρία, τῶν νοσημάτων οἷον ὑδέρῳ καὶ φθίσει. ἡ δὲ ἀκρασία, τοῖς ἐπιληπτικοῖς· ἡ μὲν γὰρ, συνεχής· ἡ δὲ, οὐ συνεχὴς πονηρία. καὶ ὅλως δὲ, ἕτερον τὸ γένος ἀκρασίας καὶ κακίας.

ἡ μὲν γὰρ κακία, λανθάνει· ἡ δὲ ἀκρασία, οὐ λανθάνει. αὐτῶν δὲ τούτων βελτίους οἱ ἐκστατικοί, ἢ οἱ τὸν λόγον ἔχοντες μὲν, μὴ ἐμμένοντες δέ· ὑπ' ἐλάττονος γὰρ πάθους ἡττῶνται, καὶ οὐκ ἀπροβούλευτοι, ὥσπερ * ἕτεροι· ὅμοιος γὰρ ὁ ἀκρατής ἐστι τοῖς ταχὺ μεθυσκομένοις, καὶ ὑπ' ὀλίγου οἴνου, καὶ ἐλάττονος ἢ ὡς οἱ πολλοί. ὅτι μὲν οὖν κακία ἡ ἀκρασία οὐκ ἔστι, φανερόν· ἀλλὰ πῃ ἴσως· τὸ μὲν γὰρ παρὰ προαίρεσιν· τὸ δὲ, κατὰ προαίρεσίν ἐστιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅμοιόν γε κατὰ τὰς πράξεις, ὥσπερ τὸ Δημοδόκου εἰς Μιλησίους· Μιλήσιοι γὰρ, ἀξύνετοι μὲν οὐκ εἰσί· δρῶσι δὲ οἷάπερ οἱ ἀξύνετοι· καὶ οἱ ἀκρατεῖς, ἄδικοι μὲν οὐκ εἰσίν, ἀδικοῦσι δέ. ἐπεὶ δ', ὁ μὲν, τοιοῦτός ἐστιν, οἷος διὰ τὸ μὴ πεπεῖσθαι διώκειν τὰς καθ' ὑπερβολὴν καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον σωματικὰς ἡδονάς· ὁ δὲ, πέπεισται, διὰ τὸ τοιοῦτος εἶναι, οἷος διώκειν αὐτάς· ἐκεῖνος μὲν οὖν, εὐμετάπειστος· ὁ δ', οὔ· ἡ γὰρ ἀρετὴ καὶ μοχθηρία τὴν ἀρχὴν, ἡ μὲν, φθείρει· ἡ δὲ, σώζει. ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὗ ἕνεκα, ἀρχή· ὥσπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς αἱ ὑποθέσεις· οὔτε δὴ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν ἀρχῶν, οὔτε ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀρετὴ, ἢ φυσικὴ, ἢ ἠθικὴ τοῦ ὀρθοδοξεῖν περὶ τὴν ἀρχήν. σώφρων μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος· ἀκόλαστος δὲ, ὁ ἐναντίος. ἔστι δέ τις διὰ τὸ πάθος ἐκστατικὸς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὃν, ὥστε μὲν μὴ πράττειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, κρατεῖ τὸ πάθος· ὥστε δ' εἶναι τοιοῦτον οἷον πεπεῖσθαι διώκειν * ἀνέδην δεῖν τὰς τοιαύτας ἡδονάς, οὐ κρατεῖ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀκρατὴς, * βελτίων τοῦ ἀκολάστου· οὐδὲ φαῦλος ἁπλῶς· σώζεται γὰρ τὸ βέλτιστον, ἡ ἀρχή. ἄλλος δ', ἐναντίος, ὁ ἐμμενετικὸς, καὶ οὐκ ἐκστατικὸς, διά γε τὸ πάθος. φανερὸν δὴ ἐκ τούτων ὅτι ἡ μὲν, σπουδαία ἕξις· ἡ δὲ, φαύλη.

* γρ. ἄτεροι pro ἕτεροι.

* γρ. ἀναίδην

* γρ. βελτίων ὢν τ.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ἐγκρατὴς καὶ ἰσχυρογνώμων τί ὅμοιον ἔχουσι, καὶ τί διαφέρουσι.

Πότερον οὖν ἐγκρατής ἐστιν ὁ ὁποιῳοῦν λόγῳ, καὶ ὁποιᾳοῦν προαιρέσει ἐμμένων, ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ· καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁποιᾳοῦν μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁποιῳοῦν λόγῳ, ἢ ὁ τῷ ψευδεῖ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει τῇ μὴ ὀρθῇ, ὥσπερ ἠπορήθη πρότερον, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς * ὁ ὁποιῳοῦν· καθ' αὑτὸ δὲ τῷ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν, ἐμμένει· ὁ δὲ, οὐκ ἐμμένει· Εἰ γάρ τις τόδε διὰ τόδε αἱρεῖται ἢ διώκει, καθ' αὑτὸ μὲν, τοῦτο διώκει καὶ αἱρεῖται· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, τὸ πρότερον. ἁπλῶς δὲ λέγομεν, τὸ καθ' αὑτό· ὥστε, ἔστι μὲν ὡς ὁποιᾳοῦν δόξῃ, ὁ μὲν, ἐμμένει· ὁ δὲ, ἐξίσταται· ἁπλῶς δὲ, τῇ ἀληθεῖ. Εἰσὶ δέ τινες οἳ ἐμμενετικοὶ * τῇ δόξῃ· εἰσὶ δ' οὓς καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, οἷον δυσπεισοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι·

* γρ. ὁ ὁποιῳοῦν

* γρ. τῇ δόξῃ, καὶ καλ. ἰσχ.

A Vitioſitas enim latet: non latet incontinentia. Horum autem ipſorum ij ſunt meliores, qui facilè de ſententia deducuntur, quàm qui ratione in conſilium adhibita, in ea non perſtant. Hi enim primùm à minore perturbatione ſuperantur: deinde non ſine deliberatione antegreſſa, vt illi alteri. Similis eſt enim incontinens hic, quem imbecillum diximus, iis, qui citò, & modico vino, & pauciore quàm vulgus, fiunt ebrij. Incontinentiam igitur non eſſe vitioſitatem, perſpicuum eſt, niſi fortè aliqua ratione. Hæc enim à conſilio auerſa eſt: illa conſilio congruit. In actionibus tamen reperiuntur ſimiles: quale illud eſt Demodoci in Mileſios; Mileſij non ſunt illi quidem ſtulti, ſed tamen eadem faciunt, quæ ſtulti: ſic incontinentes non ſunt illi qui- B dem iniuſti, ſed iniuſtè faciunt tamen. Quoniam autem incontinens eiuſmodi eſt, vt non quòd ita ſibi perſuaſerit, immoderatas & à recta ratione alienas ſequatur corporis voluptates: intemperans verò ſibi perſuaſit ita viuendum eſſe, quia talis eſt, vt eas ſequatur: ergo ille facilè de ſententia deducetur, hic non item. Nam vt virtus principium tuetur & conſeruat, ita vitioſitas perdit atq; extinguit. In actionib. autem id cuius gratia illæ ſuſcipiuntur, principium eſt: vt in Mathematicis ea quæ poſita & conceſſa ſunt. Neq; igitur illic principia ratione doceri poſſunt, neq; hic; ſed virtus aut naturalis aut ea quæ ex conſuetudine comparatur, rectè ſentiendi de principio magiſtra eſt. Temperans igitur eſt is qui talis eſt. Intemperans autem, qui ei contrarius. Eſt porrò aliquis alius, qui propter per- C turbationem à recta ratione auerſus, de conſilio quaſi de gradu deiicitur: quem quidem perturbatio hactenus ſuperat, vt non agat quod monet & præſcribit ratio: ſed vt talis ſit, vt ſibi perſuadeat, impudenter & improbè perſequendas eſſe huius generis voluptates, non ſuperat. Hic eſt incontinens, intemperante melior, neque abſolutè improbus. Salua enim res eſt ea quæ omnium eſt optima, principium. Alter eſt huic cõtrarius, qui in ſententia permanet, quique propter animi perturbationem de eo quod conſtituit, non depellitur. Ex iis igitur perſpicuum eſt, hunc habitum eſſe bonum: illum, malum & vitioſum.

CAPVT IX.

D *Quid interſit inter continentem, qui in bono conſilio perſtat, & pertinacem qui in ſua ſententia etiam mala obſirmatus manet. Tum dubitationes aliquas ſoluit.*

VTrùm igitur continens ſit is qui in qualibet ratione, & in quolibet conſilio perſtat: an is demum qui in recto conſilio: Et vtrùm is incontinens, qui in quolibet conſilio, atq; in quauis ratione non permanet, an is qui in ratione falſa, & in conſilio minùs recto, quemadmodum ſuprà à nobis dubitatum eſt. An ex euentu quidem in quauis ratione & in quouis conſilio: per ſe autẽ in vera ratione & recto conſilio perma- E neat continens, non permaneat incontinens, videamus. Si quis enim illud propter hoc optet & expetat, aut perſequatur, per ſe quidem hoc perſequi & optare dicendus eſt, ex euẽtu verò illud prius. Per ſe autẽ, ſimpliciter & abſolutè intelligi volumus. Itaque accidere poteſt vt in qualibet opinione ille permaneat, hic ex qualibet depellatur: abſolutè autem in vera ille permanet, hic non permanet. Sunt autẽ quidã, qui in opinione ſua facilè perſeuerant: atque hi ſunt quos in ſententia obſirmatos & pertinaces appellamus: quales ſunt ij qui ægrè ſibi aliquid à quoquam perſuaderi patiuntur, quique non facilè de ſententia deducuntur: qui

qui ſimile quiddam habent continenti, vt prodigus liberali, & audax fidenti: ſed in multis ab eo diſcrepant. Continens enim, propter perturbationem, & cupiditatem, ſententiam non mutat. Nam vbi fors ita tulerit, facilè ſibi fidem fieri patietur. Pertinax autem & in ſententia obfirmatus, de ſententia non decedit, etiamſi ſuadeat ratio. Deinde magna pars hominum cupiditates vltrò accerſit, ac recipit, ſeſeque à voluptatibus duci facilè patitur. Obſignati autem in ſententia ſunt ij qui præcipuas quaſdam ſententias in animum induxerunt, indoctique & agreſtes homines. Atque ij quidem qui præcipuas ſententias in animum induxerunt, propter voluptatem ac dolorem ſunt pertinaces. Lætantur enim cùm vincunt, ſi de ſententia ſua non deducantur: & grauiter moleſtéque ferunt, ſi ſua veluti decreta reſcindãtur atque infirmentur. Itaque incontinenti, quàm continenti, ſunt ſimiliores. Sunt autem nonnulli, qui non perſtant in eis quæ ipſi decreuerunt & comprobarunt, ſed non propter incontinentiam: vt in Sophoclis Philoctete Neptolemus. Atqui propter voluptatem in ſententia non perſtitit: at honeſtam. Nam vera loqui, erat ei pulcrum, atque honeſtum: perſuaſum autem ei fuerat ab Vlyſſe, vt mentiretur. Non enim quiſquis voluptate adductus aliquid agit, intemperans eſt, neque improbus, neque incontinens: ſed qui turpi. Quoniam autem eſt etiam aliquis eiuſmodi, qui minùs quàm debeat, corporis voluptatibus delectetur, & qui in ratione non permaneat: inter hunc & incontinentem, medius continens locatus eſt. Incontinens enim propterea ſeſe in rationis gyro non continet, quia magis quàm par eſt, voluptatibus delectatur: hic autem nomine vacans propterea quod minùs delectetur. Continens autem in ratione permanet, neque propter alterutrum ſententiam mutat. Neceſſariò autẽ ſi continentia bonum eſt, ambo habitus contrarij mali ſunt, quemadmodum apparet: ſed quia alter in paucis, & rarò reperitur, idcirco vt temperantia intemperantiæ duntaxat videtur aduerſari, ſic & incontinentiæ cõtinentia. Sed quandoquidem ex ſimilitudine multa dicuntur, temperantis quoque continentia ex ſimilitudine quadam ducta eſt. Nam & continens & temperans eiuſmodi ſunt, vt nihil à ratione faciant alienũ propter corporis voluptates: ſed hoc intereſt, quòd ille prauus afficitur cupiditatibus: hic non item: & hic eiuſmodi eſt vt nulla re delectetur propter rationẽ: ille eiuſmodi, vt delectetur quidem, ſed non vt trahatur. Similes ſunt quoque inter ſe incontinens & intemperans. Et cùm inter ſe alioquin differant, ambo corporis delectationes perſequuntur: ſed hic ita vt exiſtimet eas ſequi oportere, ille, ita vt non exiſtimet.

CAPVT X.

Fieri non poſſe vt ſit aliquis vnà prudens & incontinens.

NEque verò fieri poteſt vt idem vnà prudẽs ſit & incontinens. Nam prudentem etiam bonum virum ſimul eſſe oſtendimus. Præterea nõ ex eo ſolùm prudẽs aliquis eſt, quòd ſciat, ſed ex eo etiam quòd ad res agẽdas idoneus ſit. At incõtinens ad agendum ineptus eſt. Solertem autẽ nihil prohibet incontinentem eſſe. Itaque etiam videntur interdum nonnulli prudentes eſſe, & tamẽ incõtinentes: quia ſolertia differt à prudẽtia eo modo quo modo ſuperiore libro diximus: & propterea quia ratione ſunt duo illa quidem finitima, ſed conſilio differunt. Neque etiam incontinens inſtar eius eſt qui ſcit, eáque quæ ſcit, re conſiderat, & animo contẽplatur: ſed eius qui dormit, vel qui vino obrutus eſt.

A οἱ ὅμοιοι μὲν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρατεῖ· ὥσπερ ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς τῷ θαρραλέῳ. Εἰσὶ δ' ἕτεροι κατὰ πολλά· ὁ μὲν γὰρ, διὰ πάθος καὶ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβάλλει, ὁ ἐγκρατής· ἐπεὶ εὔπειστος, ὅτ' ἂν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατής· ὁ δέ, οὐχ ὑπὸ λόγου· ἐπεὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. Εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ * ἄγροικοι· οἱ μὲν ἰδιογνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπείθωνται· καὶ λυποῦνται, ἂν ἄκυρα τὰ αὐτῶν ᾖ, ὥσπερ ψηφίσματα· ὥστε μᾶλλον τῷ ἀκρατεῖ ἐοίκασιν ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. B Εἰσὶ δέ τινες οἳ τοῖς δόξασιν οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασίαν· οἷον ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ τῷ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτόλεμος· καίτοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλήν. τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ * καλὸν ἦν· ἐπείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθαι· οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονήν τι πράττων, οὔτ' ἀκόλαστος, οὔτε φαῦλος, οὔτ' ἀκρατής· ἀλλ' ὁ δι' αἰσχράν. ἐπεὶ δ' ἔστι τις καὶ τοιοῦτος οἷος ἧττον ἢ δεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρων, καὶ οὐκ ἐμμένων τῷ λόγῳ ὁ τοιοῦτος, τούτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς μέσος ὁ ἐγκρατής· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ, διὰ τὸ μᾶλλόν τι· οὗτος δέ, διὰ τὸ ἧττόν τι· ὁ δ' ἐγκρατὴς C ἐμμένει καὶ οὐδὲ δι' ἕτερον μεταβάλλει. δεῖ δέ, εἴπερ ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαύλας εἶναι· ὥσπερ καὶ * φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανεράν· ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. ἐπεὶ δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τοῦ σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἠκολούθηκεν· ὅ τε γὰρ ἐγκρατὴς οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον, διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν, καὶ ὁ σώφρων. ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων· ὁ δ', οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον· ὁ δ', οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ D μὴ ἄγεσθαι. * ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφότεροι δὲ τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μέν, καὶ οἰόμενος δεῖν· ὁ δ', οὐκ οἰόμενος.

* γρ. ἀγρεῖοι
* γρ. καλὸν ὅδε ἦν
* γρ. φαίνεται
* γρ. ὁμοίως

ΚΕΦΑΛ. ι.

Ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκόλαστον εἶναι τὸν αὐτόν.

E ΟΥΔ' ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος καὶ σπουδαῖος τὸ ἦθος δέδεικται ὤν. ἔτι, οὐ τῷ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τῷ πρακτικός· ὁ δ' ἀκρατής, οὐ πρακτικός. τὸν δὲ δεινὸν οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι· διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε φρόνιμοι μὲν εἶναί τινες, ἀκρατεῖς δέ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· καὶ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος·

A καὶ ἑκὼν μέν· ἔμπον γὰρ τίνα εἰδὼς, καὶ ὃ ποιεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα· πονηρὸς δ', οὔ· ἡ γὰρ προαίρεσις, ἐπιεικής· ὥσθ' ἡμιπόνηρος, καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος· ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν, οὐκ ἐμμενετικὸς, οἷς ἂν βουλεύσηται· ὁ δὲ, μελαγχολικὸς, οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως· καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δ' οὐδενί· ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν·

Ἡ πόλις ἐβούλεθ', ᾗ νόμων οὐδὲν μέλει.

ὁ δὲ πονηρὸς, χρωμένῃ μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δὲ χρωμένῃ. ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ τὸ B ὑπερβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ ἐμμένει μᾶλλον· ὁ δ', ἧττον, τῆς τῶν πλείστων δυνάμεως· εὐιατοτέρα δὲ τῶν ἀκρασιῶν, ἣν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύονται, τῶν βουλευσαμένων μὲν, μὴ ἐμμενόντων δέ· καὶ οἱ δι' ἐθισμοῦ ἀκρατεῖς, τῶν φυσικῶν· ῥᾷον γὰρ ἔθος μετακινῆσαι φύσεως· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ ἔθος χαλεπὸν, ὅτι τῇ φύσει ἔοικεν, ὥσπερ καὶ Εὔηνος λέγει,

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμμεναι φίλε· καὶ δὴ
Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

τί μὲν οὖν ἐστιν ἐγκράτεια, καὶ τί ἀκρασία, καὶ τί καρ- C τερία καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

A Et verò ſua ſponte facit quidem ille: facit enim quodámodo ſciens & quid, & cuius rei gratia faciat: ſed improbus non eſt tamen. Conſilium enim eius bonum eſt. Itaque dimidia ex parte malus eſt. Neque iniuſtus eſt: quoniam non eſt ſubdolus, aut inſidioſus. Incontinentium enim aliqui non perſtant in eis quæ deliberarint: ij autem, qui atra bile laborant, ne ad conſultandũ quidem vlla ex parte apti ſunt. Similis igitur eſt incontinens, ei ciuitati quæ omnia quidem decernit, quæ ſunt decernenda, legéſque habet bonas atque vtileis, ſed nulla earum vtitur: quemadmodum Anaxandrides falsè dixit,

Conſultat, à qua ſpernitur lex, ciuitas.

Malus autem ei ſimilis eſt, quæ legibus vtitur, ſed ma- B lis vtitur. Verſatur autem incontinentia & continentia in eo quod magnæ partis hominum habitum ſuperat. Continens enim magis, incontinens minùs quàm maxima pars hominum poſſit, in recta ratione permanet. Ea autem incontinentia ſanabilior eſt, quæ ineſt in continentibus atra bile affectis, quàm eorum qui in eo, quod deliberarunt, non permanent: faciliúſque ſanari poſſunt, qui ex conſuetudine, quàm qui ex natura, incontinentiã contraxerunt. Facilius eſt enim cõſuetudinem mutare, quàm naturam. Propterea enim & conſuetudinem mutare difficile eſt, quia naturæ ſimilis eſt: quemadmodum ait Euenus;

Multos, quod partum eſt meditando, permanet annos,
Atque in naturam tandem conuertitur vſus.

C Quid igitur ſit continentia, quid incontinentia: quid tolerantia, & mollities, & quam inter ſe hi habitus rationem habeant, hactenus à nobis expoſitum eſt.

ΚΕΦΑΛ. ια΄.

Τὰ περὶ ἡδονῆς λεγόμενα, ὅτι οὐκ ἀγαθόν.

ΠΕρὶ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι, τοῦ τὴν πολιτικὴν φιλοσοφοῦντος· οὗτος γὰρ τοῦ τέλους ἀρχιτέκτων· πρὸς ὃ βλέποντες, ἕκαστον, τὸ μὲν, κακόν· τὸ δ', ἀγαθὸν ἁπλῶς λέγομεν. ἔτι δὲ, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπισκέψασθαι περὶ αὐτῶν· τήν τε γὰρ ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν, τὴν ἠθικὴν περὶ D λύπας καὶ ἡδονὰς ἔθεμεν· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οἱ πλεῖστοι μεθ' ἡδονῆς εἶναί φασι· διὸ καὶ τὸν μακάριον ὠνομάκασιν ἀπὸ τοῦ χαίρειν. τοῖς μὲν οὖν, δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ εἶναι ἀγαθὸν, οὔτε καθ' αὑτὸ, οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ εἶναι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν· τοῖς δ', ἔνιαι μὲν εἶναι, αἱ δὲ πολλαὶ, φαῦλαι. ἔτι δὲ, τούτων τρίτον, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθὸν, ὅμως μὴ ἐνδέχεσθαι εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθὸν, ὅτι πᾶσα ἡδονὴ γένεσίς ἐστιν εἰς * φύσιν αἰσθητή, οὐδεμία δὲ E γένεσις συγγενὴς τοῖς τέλεσιν· οἷον οὐδεμία οἰκοδόμησις οἰκίᾳ. ἔτι, ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς. ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ· ἔτι ἐμπόδιον τοῦ φρονεῖν αἱ ἡδοναί· καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον· οἷον τὴν τῶν ἀφροδισίων· οὐδένα γὰρ ἂν δύνασθαι νοῆσαί τι ἐν αὐτῇ. ἔτι, τέχνη οὐδεμία ἡδονῆς· καίτοι πᾶν ἀγαθὸν, τέχνης ἔργον. ἔτι, τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς· τοῦ δὲ μὴ πάσας σπουδαίας, ὅτι εἰσὶ καὶ αἰσχραὶ καὶ ὀνειδιζόμεναι, καὶ ὅτι βλαβεραί·

* γρ. φύσιν αἰσθητήν. & ita non in Nic. tantùm ſed in Magnis quoq; l. 2. c. 7.

CAPVT XI.

Rationes aduerſus voluptatem afferri ſolitæ.

DE voluptate autem & dolore cognoſcere, eius hominis eſt, qui in ciuilis prudẽtiæ ſtudio ſe verſari profitetur. Hic enim vltimi bonorum omnium magiſter, & veluti architectus eſt: quod intuentes, vnumquidque partim malum, partim bonum ſimpliciter dicere ſolemus. Præterea verò neceſſariò nobis D de iis diſputandum & conſiderandum eſt. Nam cùm virtutes & vitia, quæ ad mores pertinent, in voluptate ac dolore locauimus: tum plerique vitam beatam cum voluptate copulatam eſſe dicunt. Itaque & μακάριον, beatum, ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, à maximè gaudendo, nominarunt. Primùm igitur ſunt qui nullam voluptatem bonum eſſe cenſent, neque per ſe, neque ex euentu: non enim idem eſſe bonum & voluptatem. Alij nonnullas eſſe bonas, multas verò malas. Tertiò diſputant, etiamſi voluptates omnes ſint bonum, non poſſe fieri tamen vt ſummum bonum ſit voluptas. Omnino igitur non eſt bonum: quia voluptas omnis ad naturam ortus eſt, qui ſenſu percipi poſſit. At E nullus ortus finibus eſt cognatus: vt nulla ædificatio cum ædibus cognationem habet. Præterea temperans fugit voluptates: tum prudens indolentiam perſequitur, non voluptatem. Deinde prudenter ſentiendi facultatem impediunt voluptates, eóque magis, quo quiſque magis delectatur: qualis eſt ea quæ ex rebus venereis percipitur. In ea voluptate enim neminem quicquam animo agitare, aut ratione explicare poſſe. Præterea voluptatis ars nulla eſt. atqui quicquid eſt bonum, artis opus eſt. Tum verò voluptates pueri & beſtiæ perſequuntur. Non omneis autem eſſe bonas id declarat, quòd ſunt etiam aliquæ turpes, & quæ vitio vertuntur, & quæ damnum afferunt.

Quædam enim eorum quæ iucunda ſunt, morbos gignunt. Iam verò neque ſummum bonum eſt voluptas, quia non finis, ſed ortus eſt. Atque hæc ferè ſunt quæ contra voluptatem diſputantur.

CAPVT XII.

Refutatio eorum quæ ſuperiori capite contra voluptatem ſunt diſputata.

EX his autem non effici, vt neque bonum, neque ſummum bonum ſit voluptas, ea quæ dicemus, declarabunt. Primùm, quia cùm duobus modis dicatur bonum: vnumque ſit, quod abſolutè & per ſe bonũ eſt: alterum, quod alicui eſt bonum: eandem partitionem ſequentur & naturæ, & habitus: eandem igitur & motiones, & ortus. Et quæ malæ videntur voluptates, earum aliæ ſunt ſimpliciter malæ, ſed alicui non malæ, immò huic optabiles: aliæ ne huic quidem ſunt optabiles, ſed aliquãdo & non diu: non ſunt tamen optabiles. Hæ autem ne ſunt quidem voluptates, ſed videntur, nempe quotquot cum dolore aliquo coniunctæ ſunt, & quæ curationis cauſa adhibentur, vt ægrotorum. Præterea cùm bonũ aliud ſit muneris functio, aliud habitus: eæ voluptates, quæ in naturalem habitũ reſtituunt, ex euentu iucundæ ſunt. Ineſt autem in cupiditatibus functio habitus & naturæ aliqua re carentis. Sunt enim etiam aliquę doloris & cupiditatis expertes voluptates: quales ſunt functiones muneris in contemplãdo occupatæ, natura nihil deſiderante, nullâque re egente. Illas autem non eſſe veras voluptates, argumento eſt, quòd non iiſdem rebus iucundis delectantur homines, cùm expletur & cùm in ſuo ſtatu eſt natura. Sed natura cõſtituta, rebus delectãtur abſolutè iucundis: cùm expletur verò, etiam contrariis. Acribus enim & amaris gaudent: quorũ nihil eſt neque natura neq; abſolutè iucũdum. Ergo ne voluptates quidem. Vt enim ea quæ iucunda ſunt inter ſe comparantur, ſic & eæ quæ ab his oriuntur, voluptates. Nec verò neceſſe eſt aliud quicquam voluptate melius eſſe, vt aiunt nonnulli, finé ortu eſſe meliorem. Voluptates enim non ſunt ortus: nec omnes quidem ſunt cum ortu coniunctæ: ſed muneris functiones potiùs & finis. Nec cùm gignuntur res aliquæ, ſed cùm aliquibus rebus vtimur, eueniunt, atque exiſtunt voluptates: neque omnium voluptatum finis, quiddam ab illis diuerſum eſt, ſed earum quæ ad naturę perfectionem perducunt. Quapropter neque rectè dicunt voluptatem ortum ſiue generationem eſſe, quæ ſenſu percipi poſſit: ſed dicendum fuit potiùs, eſſe functionem muneris habitus cum natura conſentientis: & in locum illorum verborum, Quæ ſenſu percipi poſſit, ſubſtituendum eſt, Non impeditam. Idcirco autem ortum quendam eſſe exiſtimant, quia propriè bonum eſt. Nam functionem muneris ortum eſſe arbitrantur. Sed aliud eſt. Quod autem declarari ex eo putant voluptates eſſe malas, quia nonnulla iucunda morbos pariunt: eadem ratio & contra ſalubria facit, quia nonnulla eorum ſunt ad pecuniam quærendam inutilia. Hac igitur ratione erunt vtraque mala: ſed non idcirco mala ſunt. Nam etiam cauſas rerũ animo cõtẽplari, & diſcere, nocet interdũ valetudini. Sed neq; prudẽtiã, neque vllum alium habitum voluptas impedit ea quæ ab vnoquoque habitu proficiſcitur: ſed quæ ſunt alienæ. Eæ enim quæ ex cõtẽplatione rerũ & diſciplina manãt voluptates, efficient vt magis ac magis contemplemur, & diſcamus. Nullam verò voluptatis artẽ eſſe, non eſt mirum: neque id ſine ratione accidit. Nam neque vllius functionis ars eſt, ſed facultatis potiùs: quanquã vnguentaria & culinaria videntur eſſe voluptatis artes.

A νοσώδη γὰρ ἔνια τῶν ἡδέων. ὅτι δ' οὐκ ἄριστον ἡ ἡδονή, ὅτι οὐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν ταῦτ' ἐστίν.

ΚΕΦΑΛ. ιβ΄.

Λύσις τῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ ὅτι ἡδονὴ ἀγαθόν.

ΟΤι δ' οὐ συμβαίνει διὰ ταῦτα μὴ εἶναι ἀγαθὸν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶνδε δῆλον. πρῶτον μὲν, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν διχῶς· τὸ μὲν γὰρ, ἁπλῶς· τὸ δὲ, τινί. καὶ αἱ φύσεις καὶ αἱ ἕξεις ἀκολουθήσουσιν. ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις ἀκολουθήσουσι· B καὶ αἱ φαῦλαι δοκοῦσαι εἶναι, αἱ μὲν ἁπλῶς φαῦλαι· τινὶ δ', οὔ· ἀλλ' αἱρεταὶ τῷδε· ἔνιαι δὲ, οὐδὲ τῷδε, ἀλλὰ ποτὲ καὶ ὀλίγον χρόνον αἱρεταὶ δή, οὔ· αἱ δὲ, οὐδὲ ἡδοναί, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μετὰ λύπης, καὶ ἰατρείας ἕνεκεν· οἷον, αἱ τῶν καμνόντων. ἔτι, ἐπεὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ μὲν ἐνέργεια, τὸ δ' ἕξις, κατὰ συμβεβηκὸς, αἱ καθιστᾶσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἕξιν, ἡδεῖαί εἰσιν. ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ὑπολοίπου ἕξεως καὶ φύσεως· ἐπεὶ καὶ ἄνευ λύπης καὶ ἐπιθυμίας εἰσὶν ἡδοναί· οἷον αἱ τοῦ θεωρεῖν ἐνέργειαι, τῆς φύσεως οὐκ C ἐνδεοῦς οὔσης. σημεῖον δ', ὅτι οὐ τῷ αὐτῷ ἡδεῖ χαίρουσιν, ἀναπληρουμένης τε τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας· ἀλλὰ καθεστηκυίας μὲν, τοῖς ἁπλῶς ἡδέσιν· ἀναπληρουμένης δὲ καὶ τοῖς ἐναντίοις· καὶ γὰρ ὀξέσι καὶ πικροῖς χαίρουσιν· ὧν οὐδὲν οὔτε φύσει ἡδὺ, οὔθ' ἁπλῶς ἡδύ· ὥστε οὐδ' αἱ ἡδοναί· ὡς γὰρ τὰ ἡδέα πρὸς ἄλληλα συνέστηκεν, οὕτω καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων. ἔτι οὐκ ἀνάγκη ἕτερόν τι βέλτιον εἶναι τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ τινές φασι τὸ τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν αἱ ἡδοναί, οὐδὲ μετὰ γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ τέλος· οὐδὲ γινομένων συμβαίνουσιν, ἀλ- D λὰ χρωμένων· καὶ τέλος, οὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελείωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως. διὸ καὶ οὐ καλῶς ἔχει τὸ αἰσθητὴν γένεσιν φάναι εἶναι τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ μᾶλλον λεκτέον ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως· ἀντὶ δὲ τοῦ αἰσθητὴν, ἀνεμπόδιστον. δοκεῖ δὲ γένεσίς τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθόν· τὴν γὰρ ἐνέργειαν γένεσιν οἴονται εἶναι· ἔστι δ' ἕτερον. τὸ δ' εἶναι φαύλας, ὅτι νοσώδη ἔνια ἡδέα, τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινὰ ἔνια φαῦλα πρὸς χρηματισμόν. ταύτῃ οὖν E φαῦλα ἄμφω, ἀλλ' οὐ φαῦλα κατά γε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν ποτὲ βλάπτει πρὸς ὑγίειαν. ἐμποδίζει δὲ, οὔτε φρονήσει, οὔθ' ἕξει οὐδεμιᾷ ἡ ἀφ' ἑκάστης ἡδονή, ἀλλ' αἱ ἀλλότριαι· ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν καὶ μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσει θεωρεῖν καὶ μανθάνειν. τὸ δὲ, τέχνης μὴ εἶναι ἔργον μηδεμίαν ἡδονὴν, εὐλόγως συμβέβηκεν· οὔτε γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς τέχνη ἐστίν, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως· καίτοι καὶ ἡ μυρεψικὴ τέχνη, καὶ * ἡ ὀψοποιητικὴ, δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι. * γρ. ὀψοποιική.

τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τὸν ἄλυπον βίον, καὶ τὸ τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκειν, τῷ αὐτῷ λύεται πάντα. ἐπεὶ γὰρ εἴρηται πῶς ἀγαθαὶ ἁπλῶς, καὶ πῶς οὐκ ἀγαθαὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναί, τὰς τοιαύτας τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ τὴν τούτων ἀλυπίαν ὁ φρόνιμος, τὰς μετ' ἐπιθυμίας καὶ λύπης, καὶ τὰς σωματικάς (τοιαῦται γὰρ αὗται) καὶ τὰς τούτων ὑπερβολάς, καθ' ἃς ὁ ἀκόλαστος. διὸ ὁ σώφρων φεύγει ταύτας· ἐπεὶ εἰσὶν ἡδοναὶ καὶ σώφρονος.

ΚΕΦΑΛ. ιγʹ.

Ὅτι ἡ ἡδονή τις ἄριστον.

Ἀλλὰ μὴν ὅτι καὶ ἡ λύπη κακόν, ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν. ἡ μὲν γὰρ ἁπλῶς κακόν. * ἡ δὲ, τῷ πῇ ἐμποδιστική. τῷ δὲ φευκτῷ τὸ ἐναντίον ᾗ φευκτόν τι καὶ κακόν, ἀγαθόν. ἀνάγκη οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. ὡς γὰρ Σπεύσιππος ἔλυεν, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις, ὥσπερ τὸ μεῖζον τῷ ἐλάττονι, καὶ τῷ ἴσῳ ἐναντίον. οὐ γὰρ ἂν φαίη ὅπερ κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν. ἄριστόν τ' οὐδὲν κωλύει ἡδονήν τινα εἶναι, εἰ ἔνιαι φαῦλαι ἡδοναί, ὥσπερ καὶ ἐπιστήμην τινά, ἐνίων φαύλων οὐσῶν. ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, εἴπερ ἑκάστης ἕξεώς εἰσιν ἐνέργειαι ἀνεμπόδιστοι, εἴθ' ἡ πασῶν ἐνέργεια ἐστὶν εὐδαιμονία, εἴτε ἡ τινὸς αὐτῶν, ἂν ᾖ ἀνεμπόδιστος, αἱρετωτάτην εἶναι· τοῦτο δ' ἐστὶν ἡδονή. ὥστε εἴη ἄν τις ἡδονὴ τὸ ἄριστον, τῶν πολλῶν ἡδονῶν φαύλων οὐσῶν, εἰ ἔτυχεν, ἁπλῶς. καὶ διὰ τοῦτο πάντες τὸν εὐδαίμονα ἡδὺν οἴονται βίον εἶναι, καὶ ἐμπλέκουσι τὴν ἡδονὴν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εὐλόγως. οὐδεμία γὰρ ἐνέργεια τέλειος ἐμποδιζομένη· ἡ δ' εὐδαιμονία, τῶν τελείων. διὸ προσδεῖται ὁ εὐδαίμων τῶν ἐν σώματι ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐκτός, καὶ τῆς τύχης, ὅπως μὴ ἐμποδίζηται ταῦτα. οἱ δὲ τὸν τροχιζόμενον καὶ τὸν δυστυχίαις μεγάλαις περιπίπτοντα εὐδαίμονα φάσκοντες εἶναι, ἐὰν ᾖ ἀγαθός, ἢ ἑκόντες, ἢ ἄκοντες, οὐδὲν λέγουσι. διὰ δὲ τὸ προσδεῖσθαι τῆς τύχης, δοκεῖ τισι ταὐτὸν εἶναι ἡ εὐτυχία τῇ εὐδαιμονίᾳ, οὐκ οὖσα· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ὑπερβάλλουσα, ἐμπόδιός ἐστιν, ἴσως οὐκέτ' εὐτυχίαν καλεῖν δίκαιον· πρὸς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ὅρος αὐτῆς. καὶ τὸ διώκειν δ' ἅπαντα καὶ θηρία καὶ ἀνθρώπους τὴν ἡδονήν, σημεῖόν τι τοῦ εἶναί πως ἄριστον αὐτήν.

Hesiod. Φήμη δ' οὔ τι γε πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα λαοὶ
Πολλοὶ φημίζουσι.

ἀλλ' ἐπεὶ οὐχ ἡ αὐτή, οὔτε φύσις, οὔθ' ἕξις, ἡ ἀρίστη, οὔτ' ἔστιν, οὔτε δοκεῖ, οὐδ' ἡδονὴν διώκουσι τὴν αὐτὴν πάντες, ἡδονὴν μέντοι πάντες. ἴσως δὲ καὶ διώκουσιν, οὐχ ἣν οἴονται, οὐδ' ἣν ἂν φαῖεν, ἀλλὰ τὴν αὐτήν· πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον. ἀλλ' εἰλήφασι γε τὴν τοῦ ὀνόματος κληρονομίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναί, διὰ τὸ πλειστάκις τε παραβάλλειν εἰς αὐτάς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν.

A Quod vero aiunt, temperantem fugere voluptates, & prudentem ſequi vitam à dolore vacuam: pueros autem & beſtias voluptates conſectari: eadem ratione hæc omnia diſſoluuntur. Nam quoniam expoſuimus, quemadmodum ſint abſolutè bonæ voluptates, & quemadmodum nõ omnes bonæ: has tales pueri & beſtiæ perſequuntur, harumque indolentiam vir prudens: eas, inquam, quæ cum cupiditate & dolore coniunctæ ſunt, & quæ ad corpus pertinent (ſunt enim illæ huiuſmodi) earúmque immoderationes, ex quibus intemperans & dicitur & eſt intemperans. Quo fit, vt has fugiat temperans. Nam ſunt & temperantis propriæ quædam voluptates.

CAPVT XIII.

B *Docet, voluptatem eſſe aliquatenus bonum, refutatis contrarijs rationibus.*

INter omnes porrò conuenit, malum eſſe dolorem ac fugiendum. Alius enim abſolutè malum eſt, alius aliquo modo, nempe quod impedit. Quod autem rei fugiendæ contrarium eſt, quà fugienda & mala, bonum eſt. Neceſſario igitur bonum quiddam eſt voluptas. Neque enim ea, qua vtebatur Speuſippus, diſſolutio quadrat: vt maius minori & æquali contrarium eſt, ſic voluptati duo eſſe contraria, & dolorem, & id quod medium eſt. Non enim dixerit, voluptatem idem eſſe quod aliquod malum. Iam vero nihil prohibet, ſi nonnullæ voluptates malæ ſunt, quo-C minus aliqua voluptas ſit ſummum bonum: quemadmodum & ſcientia aliqua eſt optima, etiamſi aliquæ ſint malæ. Immo vero fortaſſe & neceſſe eſt, ſiquidem vniuſcuiuſque habitus functiones liberæ ſunt, & non impeditæ, ſiue omnium habituum functio beatitudo eſt, ſiue alicuius eorum, modo non ſit impedita, eam maxime eſſe expetendam. At hoc eſt voluptas. Itaque erit aliqua voluptas ſummum bonum, cùm ſint multæ, ſi fors ita ferat, abſolutè malæ. Atque ob hanc cauſam, vitam beatam iucundam eſſe omnes exiſtimant, & beatitudinem cum voluptate connectunt, non iniuria. Nulla enim muneris functio, ſi impeditur, perfecta eſſe poteſt. At beatitudo in perfectis re-bus numeratur. Quocirca & corporis & externa bona,
D & fortunam quoque, ne hæc impediantur, deſiderat beatus. Qui autem eí qui in rota cruciatur, & qui maximis calamitatibus afficiatur, beato eſſe licere dicunt, modo vir bonus ſit, nihil dicunt, ſiue ſua ſponte, ſiue inuiti dicant. Propterea autem quòd fortunam deſiderat, quibuſdam videtur idem eſſe vita beata, atque ſecunda fortuna, cùm longè aliud ſit. Nam etiam ipſa, ſi ſit immoderata, impedimento eſt vitæ beatæ: nec ea iam fortaſſe ſecunda fortuna iure nominatur. Ea enim circumſcribitur ac definitur ex ipſius cum vita beata comparatione. Et quòd omnes & beſtiæ & homines perſequuntur voluptatem, argumento eſt, eam quodammodo eſſe ſummum bonum.

E *Fama autem haud dubiè non funditus interit illa,*
Quam multi celebrant populi.

Sed quoniam neque eadem natura, optima: neque idem habitus, optimus eſt, nec videtur: ne eandem quidem ſequuntur omnes voluptatem: ſed omnes tamen voluptatem. Fortaſſe vero etiam ſequuntur non eam, quam putant, neque eam quam dixerint, ſed eandem. In omnibus enim diuinum quiddam ineſt natura. Sed nominis hereditas venit ad corporis voluptates, propterea quòd plerunque ſeſe ad eas homines applicant, earúmque ſunt omnes participes.

Quia igitur hæ ſolæ notæ ſunt, iccirco has ſolas putant eſſe voluptates. Perſpicuum autem etiam illud eſt, ſi neque voluptas, neque functio muneris, bonum ſit, virum beatum iucundè non victurum. Quamobrem enim ea deſideretur, ſi non ſit bonum? Immo verò fieri etiam poterit vt in dolore ac moleſtia ætatem agat. Nã neque dolor erit malum, ſi quidem neque voluptas bonum. Itaque cur eum fugiat? Nihilo verò erit iucundior viri boni vita, niſi etiam eius muneris functiones ſint iucundiores.

διὰ τὸ μόνας ταύτας γνωρίζειν, ταύτας μόνας οἴονται εἶναι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθόν, καὶ ἡ ἐνέργεια, οὐκ ἔσται ζῆν ἡδέως τὸν εὐδαίμονα· τίνος γὰρ ἕνεκα δέοι ἂν αὐτῆς, εἴπερ μὴ ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ λυπηρῶς ἐνδέχεται ζῆν; οὔτε κακὸν γὰρ, οὔτ' ἀγαθὸν ἡ λύπη, εἴπερ μηδ' ἡδονή· ὥστε διὰ τί ἂν φεύγοι; οὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τοῦ σπουδαίου, εἰ μὴ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ.

CAPVT XIIII.

De corporis voluptatibus.

Iam verò de corporis voluptatibus ij inſuper conſiderare debent, qui nonnullas voluptates dicunt magnopere eſſe expetendas, quales ſunt honeſtæ: non autem eæ quæ ad corpus pertinent, & in quibus verſatur intemperans. Cur igitur dolores his voluptatibus contrarij mali ſunt? Malo enim contrarium bonũ eſt. An ita dicendum, eas eſſe bonas, quæ ſint neceſſariæ, quia etiam id quod non eſt malum, bonum eſt? An vſque ad aliquem finem bonæ ſunt? Nam quibus in habitibus ac motibus eius quod eſt melius, nimium non reperitur, ne eorum voluptatis quidem nimiũ eſt: quorum autẽ nimiũ reperitur, voluptatis quoque nimium reperitur. Corporis autem bonorum aliquod eſt nimium, & malus quiſque ex eo eſt, quòd immoderatas voluptates ſequatur, non quòd neceſſarias. Delectantur enim omnes quodammodo opſoniis, vino, & rebus venereis, ſed non ita vt oportet. Contrà fit in dolore. Nam non fugit quiſque immoderatum dolorem, ſed omnino dolorem. Non enim nimio dolor eſt contrarius, niſi ei qui nimium conſectatur. Quoniam autem non ſolùm oratio vera eſſe debet, verùm etiam cauſa cur falſa pro veris habita ſint, aperienda eſt (hoc enim ad fidem faciendam valet: nam cùm probabilis ratio viſa fuerit, quamobrem viſum ſit aliquid verum, quod verum non eſſet, tum magis adducimur vt vero fidem habeamus) idcirco exponenda ratio eſt cur voluptates corporis magis expetendæ videantur. Primùm igitur voluptatem corporis, tum quia dolorem diſcutit, tum propter immoderatos dolores, tanquam medicamentum, & curationem quandam, perſequuntur. Curationes autem omnes ſunt vehementes, eóque ſtudioſè quæruntur, quia videntur cum ſuo contrario pugnare. Econtra verò non eſſe bonum voluptas duabus videtur iiſdem de cauſis, vt dictum eſt: partim quia voluptates ſunt vitioſæ naturæ actiones, aut in primo animantis ortu, vt ferarum: aut propter conſuetudinem, vt vitioſorum hominum: partim quia curationes ſunt eius quod aliquid deſiderat: & poſſidere quàm acquirere præſtat. Hę autẽ percipiuntur, cùm explentur cupiditate, & cùm ij qui illas deſiderant, in perfectam naturam reſtituuntur. Ex euentu igitur bonæ ſunt. Preterea cõlectantur eas, quia ſunt vehementes, ij quibus aliæ oblectationes non ſuppetunt. Itaque ſitim quandam ſibi ipſi quærunt, atque accerſunt. Vbi igitur innoxias ſequuntur, non eſt reprehendendum: vbi damnoſas & pernicioſas, malum. Nam neque alia habent, quibus delectentur, & ſi neutrum præſtò ſit, multi dolore moleſtiaque afficiuntur propter naturam. Perpetuo enim labore defatigatur animal, vt etiam libri de natura ſcripti teſtantur: in quibus ſcriptũ eſt, videre & audire laborioſum ac moleſtum eſſe: ſed quotidiana conſuetudine fieri vt minùs ſentiamus, vt aiunt.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν.

Περὶ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπισκεπτέον τοῖς λέγουσιν, ὅτι ἔνιαί γε ἡδοναὶ αἱρεταὶ σφόδρα, οἷον αἱ καλαί, ἀλλ' οὐχ αἱ σωματικαὶ καὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος. διὰ τί οὖν αἱ ἐναντίαι λῦπαι μοχθηραί; κακῷ γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον. ἢ οὕτως ἀγαθαὶ αἱ ἀναγκαῖαι, ὅτι καὶ τὸ μὴ κακὸν ἀγαθόν ἐστιν; ἢ μέχρι του ἀγαθαί; τῶν μὲν γὰρ ἕξεων καὶ κινήσεων ὅσων μὴ ἔστι τοῦ βελτίονος ὑπερβολή, οὐδὲ τῆς ἡδονῆς· ὅσων δ' ἔστι, καὶ τῆς ἡδονῆς ἐστι. τῶν δὲ σωματικῶν ἀγαθῶν ἔστιν ὑπερβολή, καὶ ὁ φαῦλος τῷ διώκειν τὴν ὑπερβολήν ἐστιν, ἀλλ' οὐ τὰς ἀναγκαίας· πάντες γὰρ χαίρουσί πως καὶ ὄψοις, καὶ οἴνοις, καὶ ἀφροδισίοις, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ. ἐναντίως δ' ἐπὶ τῆς λύπης· οὐ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν φεύγει, ἀλλ' ὅλως. οὐ γάρ ἐστι τῇ ὑπερβολῇ λύπη ἐναντία, ἀλλ' ἢ τῷ διώκοντι τὴν ὑπερβολήν. ἐπεὶ δ' οὐ μόνον δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον τοῦ ψεύδους· (τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὴν πίστιν· ὅταν γὰρ εὔλογον φανῇ τὸ διὰ τί φαίνεται ἀληθές, οὐκ ὂν ἀληθές, πιστεύειν ποιεῖ τῷ ἀληθεῖ μᾶλλον.) ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναί, αἱρετώτεραι. πρῶτον μὲν οὖν δὴ, ὅτι ἐκκρούει τὴν λύπην, καὶ διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῆς λύπης, ὡς οὔσης ἰατρείας, τὴν ἡδονὴν διώκουσι τὴν ὑπερβάλλουσαν, καὶ ὅλως τὴν σωματικήν. σφοδραὶ δὲ γίνονται αἱ ἰατρεῖαι· διὸ καὶ διώκονται διὰ τὸ παρὰ τὸ ἐναντίον φαίνεσθαι. καὶ οὐ σπουδαῖον δὴ δοκεῖ ἡ ἡδονή, διὰ δύο ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται· ὅτι αἱ μὲν, φαύλης φύσεώς εἰσι πράξεις, ἢ ἐκ γενετῆς, ὥσπερ θηρίου, ἢ δι' ἔθος, οἷον αἱ τῶν φαύλων ἀνθρώπων· αἱ δ' ἰατρεῖαι, ὅτι ἐνδεοῦς, καὶ ἔχειν βέλτιον ἢ γίνεσθαι· αἱ δὲ, συμβαίνουσι τελειουμένων. κατὰ συμβεβηκὸς οὖν σπουδαῖαι. ἔτι, διώκονται διὰ τὸ σφοδραὶ εἶναι, ὑπὸ τῶν ἄλλαις μὴ δυναμένων χαίρειν. αὐτοὶ γοῦν αὑτοῖς δίψας τινὰς παρασκευάζουσι. ὅταν μὲν οὖν ἀβλαβεῖς, ἀνεπιτίμητον· ὅταν δὲ βλαβεράς, φαῦλον· οὔτε γὰρ ἔχουσιν ἕτερα, ἐφ' οἷς χαίρουσι· τό τε μηδέτερον πολλοῖς λυπηρόν, διὰ τὴν φύσιν· ἀεὶ γὰρ πονεῖ τὸ ζῷον, ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι μαρτυροῦσι, τὸ ὁρᾶν, τὸ ἀκούειν, φάσκοντες εἶναι λυπηρόν· ἀλλ' ἤδη συνήθεις ἐσμέν, ὥς φασιν·

A ὁμοίως δὲ, ἐν μὲν τῇ νεότητι, διὰ τὴν αὔξησιν, ὥσπερ οἱ οἰνωμένοι διάκεινται, καὶ ἡδὺ, ἡ νεότης. οἱ δὲ μελαγχολικοὶ τὴν φύσιν, ἀεὶ δέονται ἰατρείας· καὶ γὰρ τὸ σῶμα δακνόμενον διατελεῖ διὰ τὴν κρᾶσιν· καὶ ἀεὶ ἐν ὀρέξει σφοδρᾷ εἰσίν. ἐξελαύνει δὲ ἡδονὴ λύπην, ἥ τε ἐναντία, καὶ ἡ τυχοῦσα, ἐὰν ᾖ ἰσχυρά· καὶ διὰ ταῦτα ἀκόλαστοι καὶ φαῦλοι γίνονται. αἱ δὲ ἄνευ λυπῶν, οὐκ ἔχουσιν ὑπερβολήν. αὗται δὲ, αἱ τῶν φύσει ἡδέων, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. λέγω δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἡδέα τὰ ἰατρεύοντα· ὅτι γὰρ συμβαίνει ἰατρεύεσθαι τοῦ ὑπομένοντος ὑγιοῦς * πράττοντός τι, διὰ τοῦτο ἡδὺ δοκεῖ εἶναι· B φύσει δὲ ἡδέα, ἃ ποιεῖ πρᾶξιν τῆς τοιᾶσδε φύσεως. οὐκ ἀεὶ δὲ οὐθὲν ἡδὺ τὸ αὐτὸ, διὰ τὸ μὴ ἁπλῆν ἡμῶν εἶναι τὴν φύσιν, ἀλλ' ἐνεῖναί τι καὶ ἕτερον, καθὸ φθαρτά· ὥστε ἄν τι θάτερον πράττῃ, τοῦτο τῇ ἑτέρᾳ φύσει παρὰ φύσιν· ὅταν δὲ ἰσάζῃ, οὔτε λυπηρὸν δοκεῖ, οὔθ' ἡδὺ τὸ πραττόμενον. ἐπεὶ εἴ του ἡ φύσις ἁπλῆ εἴη, ἀεὶ ἡ αὐτὴ πρᾶξις ἡδίστη ἔσται. διὸ ὁ θεὸς ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν· οὐ γὰρ μόνον κινήσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἀκινησίας· καὶ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἠρεμίᾳ ἐστὶν ἢ ἐν κινήσει. * μεταβολὴ δὲ, πάντων γλυκύτατον, κατὰ τὸν ποιητὴν, C διὰ πονηρίαν τινά· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος εὐμετάβολος, ὁ πονηρός· καὶ ἡ φύσις, ἡ δεομένη μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἁπλῆ, οὐδ' ἐπιεικής. περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης, εἴρηται, καὶ τί ἕκαστον, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ αὐτῶν ἐστι· τὰ δὲ, κακά· λοιπὸν δὲ καὶ περὶ φιλίας ἐροῦμεν.

* γρ. πραγμάτος

* Euripid.

A Itémque in adoleſcentia quidem, propterea quòd ea ætate corpus magnitudinem & vireis colligit, ſic afficiuntur homines, vt vinolenti: & ætas iuuenum, iucundum quiddam eſt. Qui autem ab atra bile afflictantur natura, ſemper egent curatione. Corpus enim eorum aſſiduè vellicatur, ac mordetur, propter temperationem, ſempérque in vehementi appetitione verſantur. Voluptas autem dolorem eiicit ac propulſat, tum ea quæ contraria eſt, tum quælibet alia, ſi valida ſit & vehemens. Et propter has cauſas, efficiuntur intemperantes & vitioſi. Quæ autem doloris ſunt expertes voluptates, eæ nihil habent nimium, nihil immoderatum. Atque eæ ſunt quæ ex rebus natura non euentu iucundis, proficiſcuntur. Ea autem euentu iucunda appello, B quæ curationis cauſa adhibentur. Nam quia euenit vt medicamento curetur aliquis, parte ea quæ ſana atque integra ſubeſt, aliquid agente, idcirco hoc videtur eſſe iucundum. Naturâ autem iucunda ea dico, quæ talis naturæ actionem eliciunt atque expromunt. Iam verò nihil idem nobis ſemper eſt iucundum, quia ſimplex non eſt noſtra natura: ſed ineſt in ea etiam aliquid alterũ ac diſpar, ex quo intereat neceſſe eſt. Itaque ſi quid agat altera pars, hoc alteri naturæ præter naturam eſt. Cùm verò exæquatæ ſunt ambæ partes, neque moleſtũ quod agitur, neque iucundum videtur. Nam ſi cuius natura ſimplex ſit, eadem actio ſemper erit iucundiſſima. Itaque ſemper vna & ſimplici Deus voluptate potitur. Non enim motionis tantùm functio eſt aliqua, ſed C etiam vacuitatis à motione, magiſque eſt in quiete, quàm in motu voluptas. Mutatio autem rerum omniũ dulciſſima eſt, vt ait poeta, propter improbitatẽ quandam hominum. Quemadmodum enim homo vitioſus ingenio mobili ac mutabili eſt: ſic ea natura, quæ mutationẽ deſiderat, mala ac vitioſa eſt. Non enim ſimplex, neque bona eſt. De continentia igitur & incontinentia, de voluptate ac dolore, quid ſit eorum vnumquidque, quóque modo eorum alia bona alia mala ſint, dictum eſt. Reſtat vt de amicitia dicamus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Εὐδημίων τὸ Η.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ φιλίας τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων λεγόμενα.

Nicom. l.8. c.1. Magn. l.2. c.11.

ΠΕΡΙ φιλίας τί ἐστι, καὶ ποῖόν τι, καὶ τίς ὁ φίλος, καὶ πότερον μοναχῶς λέγεται ἡ φιλία, ἢ πλεοναχῶς, καὶ εἰ πλεοναχῶς, πόσα ἐστίν· ἔτι δὲ πῶς χρηστέον τῷ φίλῳ, καὶ τί τὸ δίκαιον τὸ φιλικὸν, ἐπισκεπτέον, οὐθενὸς ἧττον τῶν περὶ τὰ ἤθη καλῶν καὶ αἱρετῶν. τῆς τε γὰρ πολιτικῆς ἔργον εἶναι δοκεῖ μάλιστα ποιῆσαι φιλίαν· καὶ τὴν ἀ- E ρετὴν διὰ τοῦτό φασιν εἶναι χρήσιμον· οὐ γὰρ ἐνδέχεσθαι φίλους ἑαυτοῖς τοὺς ἀδικουμένους ὑπ' ἀλλήλων. ἔτι τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον περὶ τοὺς φίλους εἶναι μάλιστα πάντες φασίν· καὶ ὁ αὐτὸς δοκεῖ ἀνὴρ εἶναι καὶ ἀγαθὸς καὶ φίλος, καὶ φιλία ἠθική τις εἶναι ἕξις, καὶ ἐάν τις βούληται ποιῆσαι, ὥστε μὴ ἀδικεῖν, * ἀλλ' εἰς φίλους ποιῆσαι. οἱ γὰρ ἀληθινοὶ φίλοι, οὐκ ἀδικοῦσιν. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐὰν δίκαιοι ὦσιν, οὐκ ἀδικήσουσιν. ἢ ταὐτὸν ἄρα, ἢ ἐγγύς τι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φιλία.

* Fort. ἀλλήλους φίλ. ποιῆσαι. & ſic ferè interpr.

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM LIBER VII.

D

CAPVT I.

De amicitia aliorum ſententiæ.

DE amicitia, quid ſit, quis item amicus: ac vtrùm ſimpliciter tantùm dicatur amicitia, an multifariàm: &, ſi multifariàm, quotnam modis: inſuper quo pacto ſit amico vtendum, quidve iuſtum amicum, nihilo minùs excutienda nobis ſunt quàm ea quæ de moribus circa honeſta eligibiliáque traduntur. Nam inter ciuilia officia vel potiſſimum eſt, amicitias inter ſe hominum mu- E tuas conciliare. Eamque ob cauſam virtutem vtilem exiſtere dicimus, quòd amici eſſe nequeunt, qui mutuis inter ſe iniuriis conflictantur. Præterea, iuſtum iniuſtúmque, maximè inter amicos verſari omnes confitemur. Et ſanè videtur vir bonus etiam amicus eſſe, ac amicitia moralis quidam habitus: vt ſi iniuriam quis cauere inſtituat, homines inuicem reddat amicos, eò quòd veri amici nunquam mutuò, quemadmodum & iuſti, inferant iniuriam. Quocirca aut idem prorſus, aut cognata inter ſeſe, amicitia iuſtitiáque exiſtunt.

A Præterea, inter bona præſtantiſſima reputamus, paratum eſſe amicum: & malum grauiſſimum, ſolitudinem amicorúmque carentiã interpretamur: quòd omnis vita, ſpontaneáque hominum conuerſatio, his conſtet, quæ cum familiaribus aut cognatis, aut aliis nobiſcum degentibus vel liberis, vel parentibus vel vxore, tranſigitur. Et propria quidẽ iuſta quę ad amicos ſpectant, ſolùm ad nos pertinent: verùm quæ lege conſtituta, non equidem nos, ſed alios reſpiciunt. Verùm multa ambigi circa amicitiam ſolent. Primùm quidem, quòd foris aſſumitur, vt plerunque dicitur. Videtur enim nonnullis ſimile ſimili amicum eſſe: vnde natum eſt, quod fertur,

Deus ſimilem ſemper adducit ad ſimilem.

B Etenim graculus ad graculum:

Et fur furem cognoſcit, & lupus lupum.

Sed & phyſiologi vniuerſam naturam rerum deſcribentes, principium hoc conſtituunt, ſimilia ad ſimilia contendere. Quocirca & Empedocles canem fæmellam fictili incumbere aiebat, ob ſimilitudinem quam cum eo plurimam haberet. Atque hi quidem ad hunc modum amicum definiunt, alij verò contrarium contrario amicum aſſerunt. Amabilia enim deſiderabiliáque omnibus amica ſunt: & ſiccum humida, non ſicca, appetit. Vnde & terra pluuiam optare dicitur, & rerum omnium mutationem gratam eſſe: ea verò in contrarium fit. Et C ſimile ſimili inimicum, & *figulus* (quod dicitur) *ad figulum.* Inſuper & animantia, quibus ex eodem victus ſuppetit, hoſtilia inuicem ſunt. Opiniones igitur hæ tantùm diſtant ab iis quæ ſimile, amicum; & contrarium, inimicum cenſent.

Minus certè ſemper ei quod plus eſt,
Hoſtile exiſtit, inimicitiámque dies exorditur.

Præterea & loca inter ſe diſſita, contrariorum ſunt: amicitia enim contrahere videtur. Alij verò contraria amica putant; & Heraclitus increpat poëtam dicentem,

Quòd vtinam lis inter deos & homines pereat.

D Neque enim harmoniam conſiſtere inquit, citra acutum & grauem ſonum: neque animalia abſque mare & fœmina duobus contrariis. Quæ duæ opiniones de amicitia, ſunt in vniuerſum plurimùm diſcrepantes: verùm aliæ magis cognatæ ſunt, & propriæ apparentium. Aliis enim videtur inter prauos amicitiam conſtare non poſſe, ſed inter bonos tantùm. Aliis contrà abſurdum videtur, ſi mater liberos non amare aſſeratur, cùm & inter bruta, amicitia intercedat tanta, vt etiam pro ſobole ſua mori non recuſent. Alij tantùm vtile amicum arbitrantur. Argumento illis eſt, quod omnes id proſequuntur: inutilia verò abiiciunt. Vnde Socrates ſenex ille ſaliuam proiiciens, & capillos vnguéſque præſcindens, particulas ſe inutiles omnes abiicere E dicebat, & poſtremò etiam corpus ipſum, cùm mortuum fuerit, & quod nullis porrò vſibus accommodari queat: verùm vbi vſui eſt, velut in Ægypto, reſeruant: quæ omnia contraria inter ſe maximè videntur. Nam inutile ſimili, & contrarietas ſimilitudini, ac contrarium inutiliſſimum contrario ſuo maximè repugnat: quippe quòd contrarij ſit cõtrarium corruptiuũ. Inſuper videtur aliis quidem facile amicos comparare, aliis verò rariſſimum hunc cognoſcere, quoniã citra ſucceſſum non contingit. Cum felicibus amicitiã omnes captant:

A πρὸς δὲ τούτοις τῶν μεγίστων ἀγαθῶν τὸ φίλον εἶναι ὑπολαμβάνομεν. τὴν δὲ ἀφιλίαν καὶ τὴν ἐρημίαν, δεινότατον, ὅτι ὁ βίος ἅπας, καὶ ἡ ἑκούσιος ὁμιλία μετὰ τούτων. μετ' οἰκείων γὰρ ἢ μετὰ συγγενῶν, ἢ μεθ' ἑταίρων συνδιημερεύομεν, ἢ τέκνων, ἢ γονέων, ἢ γυναικός. καὶ τὰ ἴδια δίκαια τὰ πρὸς τοὺς φίλους ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν μόνον· τὰ δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους, νενομοθέτηται, καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ἀπορεῖται δὲ πολλὰ περὶ τῆς φιλίας· πρῶτον μὲν ὡς ἔξωθεν περιλαμβανόντων, καὶ ἐπὶ πλέον λεγόντων· δοκεῖ γὰρ τοῖς μὲν τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ εἶναι φίλον. ὅθεν εἴρηται,

Ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς εἰς τὸν ὅμοιον. * Odyss. ρ.

B καὶ γὰρ κολοιὸς παρὰ κολοιόν·

Ἔγνω δὲ φώρ τε φῶρα, καὶ λύκος λύκον.

οἱ δὲ φυσιολόγοι καὶ τὴν ὅλην φύσιν διακοσμοῦσιν, ἀρχὴν λαβόντες * ὅμοιον ἰέναι. διὸ καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ τὴν κύν' ἔφη καθῆσθαι ἐπὶ τῆς κεραμίδος, διὰ τὸ ἔχειν πλεῖστον ὅμοιον. οἱ μὲν οὖν οὕτω τὸν φίλον λέγουσιν· οἱ δὲ τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ φασὶν εἶναι φίλον. τὸ μὲν γὰρ ἐρώμενον καὶ ἐπιθυμητὸν πᾶσιν εἶναι φίλον. ἐπιθυμεῖ δὲ οὔτε ξηρὸν τοῦ ξηροῦ, ἀλλ' ὑγροῦ· ὅθεν εἴρηται, * Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖα. καὶ τὸ, μεταβολὴ πάντων γλυκύ. ἡ δὲ μεταβολὴ εἰς τοὐναντίον· τὸ δ' ὅμοιον ἐχθρὸν τῷ ὁμοίῳ. καὶ γὰρ * κεραμεὺς κεραμεῖ κοτεῖ· καὶ τὰ ἀπὸ C τῶν αὐτῶν τρεφόμενα πολέμια ἀλλήλοις ζῷα. αὗται μὲν οὖν αἱ ὑπολήψεις τοσοῦτο διεστᾶσιν. αἱ μὲν γὰρ, τὸ ὅμοιον, φίλον· τὸ ἐναντίον, πολέμιον·

* Τῷ πλέονι δ' αἰεὶ πολέμιον καθίσταται
Τοὔλασσον, ἐχθρᾶς θ' ἡμέρα κατάρχεται.

ἔτι δὲ καὶ οἱ τόποι κεχωρισμένοι τῶν ἐναντίων· ἡ δὲ φιλία δοκεῖ συνάγειν. οἱ δὲ, τὰ ἐναντία φίλα. καὶ Ἡράκλειτος ἐπιτιμᾷ τῷ ποιήσαντι,

Ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἀπόλοιτο.

οὐ γὰρ ἂν εἶναι ἁρμονίαν μὴ ὄντος ὀξέος καὶ βαρέος, οὐδὲ τὰ ζῷα ἄνευ θήλεος καὶ ἄρρενος ἐναντίων ὄντων. δύο D μὲν αὗται δόξαι περὶ φιλίας εἰσὶ, λίαν τε καθόλου * κεχωρισμέναι τοσοῦτον. ἄλλαι δὲ ἤδη ἐγγύτεραι καὶ οἰκεῖαι τῶν φαινομένων. τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἐνδέχεσθαι δοκεῖ τοὺς φαύλους εἶναι φίλους, ἀλλὰ μόνον τοὺς ἀγαθούς· τοῖς δ' ἄτοπον εἰ μὴ φιλοῦσιν αἱ μητέρες τὰ τέκνα. φαίνεται δὲ καὶ ἐν τοῖς θηρίοις ἐνοῦσα φιλία· προαποθνήσκειν γοῦν αἱροῦνται τῶν τέκνων· τοῖς δὲ τὸ χρήσιμον δοκεῖ φίλον εἶναι μόνον. σημεῖον δ', ὅτι καὶ διώκουσι ταῦτα πάντες· τὰ δὲ ἄχρηστα, καὶ αἱ τοιαῦται τῶν . . . . . . ἀποβάλλουσιν· ὥσπερ Σωκράτης ὁ γέρων ἔλεγε, τὸν πτύελον καὶ τὰς τρίχας καὶ τοὺς φαύλους ὄνυχας παραβάλλων, καὶ τὰ μόρια ὅτι ῥιπτοῦμεν τὰ ἄχρηστα, E καὶ τέλος τὸ σῶμα, ὅταν ἀποθάνῃ· ἄχρηστος γὰρ ὁ νεκρός. οἷς δὲ χρήσιμον, φυλάττουσιν, ὥσπερ ἐν Αἰγύπτῳ. ταῦτα δὴ πάντα δοκεῖ μὲν ὑπεναντία ἀλλήλοις εἶναι. τό, τε γὰρ ἄχρηστον τῷ ὁμοίῳ, καὶ ἐναντιότης ὁμοιότητος ἀπέχει πλεῖστον, καὶ τὸ ἐναντίον ἀχρηστότατον τῷ ἐναντίῳ· φθαρτικὸν γὰρ τοῦ ἐναντίου τὸ ἐναντίον. ἔτι δοκεῖ τοῖς μὲν ῥᾴδιον τὸ κτήσασθαι φίλον· τοῖς δὲ σπανιώτατον γνῶναι, καὶ οὐκ ἐνδέχεσθαι ἄνευ εὐτυχίας. τοῖς γὰρ εὖ πράττουσι, βούλονται πάντες δοκεῖν φίλοι εἶναι.

* Interpres, τὸ ὅμοιον, τοὺς δ' ὅμοιον ἰέναι. pro quib. in Nic. τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου ἐφίεσθαι. Qu. leg. ἀρχ. λ. τὸ ὁμ. ἰέ.

* Eurip.

* Hesiod.

* Eurip. Phœn.

* Malim, ἃ κεχωρ. τοσ.

εἰ δ' ἔνιοι τοῖς οὐ διαμένουσιν ἐν ταῖς ἀτυχίαις ἀξιοῦσι πιστεύειν, ὡς ἐξαπατῶντας καὶ προσποιουμένους, ἵνα κτήσωνται διὰ τῆς τῶν ἀτυχούντων ὁμιλίας πάλιν εὐτυχούντων φιλίαν.

A verùm alij ne in iiſdem quidem infortuniis perſiſtentibus credendum iudicant: quippe qui fallacia quadam, fictáque cum calamitoſis conuerſatione, bonorum amicitiæ ſeſe inſinuent.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι τριχῶς λέγεται ἡ φιλία· ἡ μὲν δι' ἀρετήν, ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον· ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδύ, καὶ περὶ τούτων ἑκάστης.

* Nicomach. lib. 8. cap. 2.
* χαλεπός. idque interp. malè ſecutus eſt. ſi quid mutandũ, pro λεπτός ſcribendum λόγος. h. e. *iucunda nobis eſt illa ratio.*
* Scrib. ἐὰν ἔστι μὲν ὡς ἀ.
* Eurip. Troa.
* Interpres aliter legiſſe videtur.

ΛΗπτέος δὲ * τρόπος, ὃς ἡμῖν ἅμα τὰ δοκοῦντα περὶ τούτων μάλιστα ἀποδώσει, καὶ τὰς ἀπορίας λύσει, καὶ τὰς ἐναντιώσεις. τοῦτο δ' ἔσται, ἐὰν εὐλόγως φαίνηται τὰ ἐναντία δοκοῦντα. μάλιστα γὰρ ὁμολογούμενος ὁ τοιοῦτος ἔσται λόγος τοῖς φαινομένοις. συμβαίνει δὲ μένειν τὰς ἐναντιώσεις, * ἐὰν ὡς ἀληθὲς ᾖ τὸ λεγόμενον, ἔστι δ' ὡς οὔ. ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ πότερόν ἐστι τὸ ἡδὺ ἢ τὸ ἀγαθὸν ἐστι τὸ φιλούμενον. εἰ μὲν γὰρ φιλούμενον ἐπιθυμοῦμεν, καὶ μάλιστα ὁ ἔρως τοιοῦτον.

*Οὐδεὶς γὰρ ἐραστὴς ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ.

ἡ δ' ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος. ταύτῃ μὲν τὸ φιλούμενον τὸ ἡδύ, ὃ βουλόμεθα τὸ ἀγαθόν. ἔστι δ' ἕτερον τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ἀγαθόν. περὶ τούτων καὶ τῶν ἄλλων τῶν συγγενῶν τούτοις, πειρατέον διορίσαι, λαβοῦσιν ἀρχὴν τήνδε. τὸ γὰρ ὀρεκτὸν καὶ βουλητόν, ἢ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. διὸ καὶ τὸ ἡδὺ ὀρεκτόν. φαινόμενον γάρ τι ἀγαθόν. τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ, τοῖς δὲ φαίνεται κἂν μὴ δοκῇ· οὐ γὰρ ἐν ταὐτῷ τῆς ψυχῆς ἡ φαντασία καὶ ἡ δόξα, ὅτι μὲν οὖν φιλητὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἡδύ, δῆλον. τούτου δὲ διωρισμένου ληπτέον ὑπόθεσιν ἑτέραν. τῶν γὰρ ἀγαθῶν τὰ μὲν ἁπλῶς ἐστιν ἀγαθά, τὰ δὲ τινί, ἁπλῶς δ' οὔ. καὶ τὰ αὐτὰ ἁπλῶς ἀγαθά, καὶ ἁπλῶς ἡδέα. τὰ γὰρ τῷ ὑγιαίνοντι φαμὲν σώματι συμφέροντα, ἁπλῶς εἶναι σώματι ἀγαθά· τὰ δὲ τῷ κάμνοντι, οὔ, οἷον φαρμακείας καὶ τομάς. ὁμοίως δὲ καὶ ἡδέα ἁπλῶς σώματι, τὰ τῷ ὑγιαίνοντι καὶ ὁλοκλήρῳ, οἷον τὸ ἐν τῷ φωτὶ ὁρᾶν, καὶ οὐ τὸ ἐν τῷ σκότει· καίτοι τῷ ὀφθαλμιῶντι ἐναντίως. καὶ οἶνος ἡδίων οὐχ ὁ τῷ διεφθαρμένῳ τὴν γλῶτταν ὑπὸ οἰνοφλυγίας (ἐπεὶ οὐδ' εἴ γε ὄξος προσεγχέουσιν) ἀλλὰ τῇ ἀδιαφθόρῳ αἰσθήσει. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ψυχῆς, οὐχ ἃ τοῖς παιδίοις καὶ τοῖς θηρίοις, ἀλλὰ τοῖς καθεστῶσιν. ἀμφοτέρων γοῦν μεμνημένοι ταῦθ' αἱρούμεθα. ὡς δ' ἔχει παιδίον καὶ θηρίον πρὸς ἄνθρωπον καθεστῶτα, οὕτως ἔχει ὁ φαῦλος καὶ ἄφρων, πρὸς τὸν ἐπιεικῆ καὶ φρόνιμον. τούτοις δὲ ἡδέα τὰ κατὰ τὰς ἕξεις· ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ καλά. ἐπεὶ οὖν τὰ ἀγαθὰ πλεοναχῶς (τὸ μὲν γὰρ τῷ τοιόνδε εἶναι λέγομεν ἀγαθόν, τὸ δὲ τῷ ὠφέλιμον καὶ χρήσιμον * ἔτι τὸ ἡδὺ τὸ μὲν ἁπλῶς καὶ ἀγαθὸν ἁπλῶς, τὸ δὲ τινί, ἢ φαινόμενον ἀγαθόν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων) δι' ἕκαστον τούτων ἐνδέχεται ἡμᾶς αἱρεῖσθαί τι καὶ φιλεῖν, ὥσπερ καὶ ἄνθρωπον. τὸν μὲν γὰρ τῷ ποιόνδε καὶ δι' ἀρετήν, τὸν δ' ὅτι ὠφέλιμος καὶ χρήσιμος, τὸν δ' ὅτι ἡδὺς καὶ δι' ἡδονήν. φίλος δὲ γίνεται, ὅταν φιλούμενος ἀντιφιλῇ, καὶ τοῦτο μὴ λανθάνῃ πως αὐτούς. Ἀνάγκη ἄρα τρία φιλίας εἴδη εἶναι, καὶ μήτε καθ' ἓν ἁπάσας, μήθ' ὡς εἴδη ἑνὸς γένους, μήτε πάμπαν λέγεσθαι ὁμωνύμως.

CAPVT II.

Amicitiæ tria eſſe genera docet: vnius, quam virtus conciliat: alterius, quam vtilitas: tertiæ, quam voluptates quædam: atque has tres ſpecies explicat.

SEd adducendus etiam poſtremus, qui & opiniones de his rectiſſimè exponit, & dubitationes contrarietatéſque ſoluit. Quod fit, dum appoſitè explicantur, quæ videntur contraria. Eiuſ- B modi enim ratio maximè apparentibus conſonat. Contingit autem oppoſitiones manere, quando quod dictum eſt, verum ſumptum fuerit: interdum verò ſecus. Dubitationem autem habet, vtrùm iucundum ac bonum id ſit, quod ametur. Nam ſi id maximè concupiſcimus, erit eiuſmodi, potiſſimum amor.

Neque enim amator dicitur, qui non amet ſemper.

Et cupiditas ſemper ad iucunda fertur. Nam & iucundum, quod volumus bonum, amamus: verùm aliud eſt iucundum, ac bonum: de quibus, & aliis cognatis, determinare conabimur, his principiis conſtitutis. Quæ cupiditate aut voluntate appetuntur, aut bona ſunt, aut apparentia C bona. Quapropter & iucundum concupiſcibile eſt, quia apparens bonum: quippe quod aliis bonum iudicetur, aliis appareat tantùm, etiam ſi non iudicetur. neque enim in eadem animæ parte ſunt, phantaſia & *δόξα, ſiue opinio*. Patet igitur, amicum & bonum & iucundum eſſe: quo determinato, altera iam hypotheſis præmittenda. Bonorum enim alia ſimpliciter bona ſunt, alia alicui, non ſimpliciter, atque eadem ſimpliciter & bona, ſimpliciterque iucunda. Nam quæ ſano corpori conducunt, ſimpliciter corpori bona: quæ verò laboranti tantùm, non ſimpliciter appellamus, velut ſunt remedia, & ſectiones. Similiter & iucunda ſimpliciter vocamus, quæ integrum ſanúmque corpus oble- D ctant: vt in clara luce, non in tenebris cernere: verùm laboranti ex oculis contrarium. Et vinum iucundius eſſe iudicatur, non linguæ ex vinolentia corruptæ, quæ ne infuſum quidem acetum diſcernat: ſed ſenſui ſyncero. Similiter & in iis quæ animam ſpectant, non quæ pueris, aut beſtiis, ſed cordatis, probantur. Vtrorumque igitur memores, hæc eligimus. Et quemadmodum pueri, ac beſtiæ habent ad cordatum, ſic prauus ſtolidúſque ad moderatum, & ſapientem. Iis verò iucunda ſunt, quæ iuxta habitus incidunt, quæ ſunt bona, & honeſta. Quia verò bona multifariam dicuntur: (aliud enim quia tale ſit, aliud quia vtile, E ac frugiferum: ſic & iucundum aliud ſimpliciter, ac bonum ſimpliciter, aliud verò quod alicui videatur bonum, quemadmodum in animatis contingit): ob ſingula hæc aliquid ametur, & eligatur: vt hominem amant alium, quòd virtute præditus, alium quia bonus & frugiferus, alium quia iucundus ob voluptatem. Amicus autem fit, quando amatus redamat, neque id ignoratur ab ipſis. Quocirca neceſſum tres amicitiæ ſpecies eſſe: neque iuxta vnum aliquid omnes, neque vt vnius generis ſpecies, neque omnino æquiuocè dicantur:

A ad vnam enim quandam primámque referuntur: quemadmodum medicinale, ad animam medicinalem, & corpus, atque inſuper etiam inſtrumentum, & opus. Sed propriè primum, per quod ratio eius nobis ineſt: velut inſtrumentum medicinale, quo medicus vtitur, nec tamen inſtrumenti ratio, medici rationi ineſt, quocirca in omnibus primum illud quæritur. Et quia primum vniuerſale eſt, vniuerſaliter etiam capitur, quod fallit. Itaque & de amicitia non poſſunt omnia apparentia edere. Ratione enim vna minus congruente, non arbitrantur cæteras amicitias eſſe. Aliæ verò ſunt quidem, ſed non ſimiliter: aliæ verò cum prima non conueniunt, vt vniuerſalis ſiquidem prima fuerit, neque alias eſſe amicitias inquiunt. Verum, vt modo dictum eſt, multæ amicitiæ ſpecies ſunt: quoniam B tripliciter dici amicitiam determinauimus, cum alia ob virtutem, alia ob vtilitatem, alia ob iucunditatem oriri dicatur. Et ſanè quæ commodorum gratia nata eſt, plerorumque eſt amicitia, qui ſe inuicem quia vtiles, diligere ſolent.

[illegible] Et,

Non amplius Athenienſes agnoſcunt Megarenſes.

Quæ verò ob voluptatem contrahitur, iuuenum eſt: mutatis enim pro ætate moribus, etiam iucundum mutant. Quæ verò à virtute proficiſcitur, optimorum. Vnde manifeſtum eſt, primam amicitiam eſſe, quæ bonorum eſt mutuus erga ſe inuicem amor, mutuáque electio. Amicum enim eſt C amatum amanti, amicúſque item redamans amato. Ea igitur ſola inter homines eſt, quippe qui ſoli electionem ſentiunt. Cæteræ autem etiam feris inter ſe ſunt, vbi etiam aliqua mediocris eluceat vtilitas. Atque ita etiam cicura hominum, & alia aliis amica ſunt, quemadmodum regulus auis crocodilo, Herodoto teſte: & quemadmodum vates de conſeſſibus tranſitionibuſque loquuntur. Et mali malos, cum ob vtilitatem, tum ob iucunditatem amant: neque tamen amicos fatentur, cum primæ ſint expertes, quippe quòd prauus iniuriã planè inferat: quod amicitiæ legibus repugnat. Alii itidem amant citra amicitiam primã, quos tamen reliquas colere nihil vetat. Ob volu- D ptatem enim incontinentes, ſe ipſos ſuſpectos habent, nec ab iniuria mutua abſtinent. Quocirca nec ob voluptatem ſe mutuo amantes, dici amici debent: quando accuratè diſquirentibus planè primam non eſſe conſtet. Illa enim firma eſt amicitia, hæc verò prout hactenus diximus, non illa quidem, ſed ab illa profecta. Quapropter vt illo tantùm pacto amicus eſſe aſſeratur, cogere, eſt apparentia abſurdáque dicere. Nam iuxta rationem communem quandam affirmare omnes amicitias licet. Supereſt igitur vt prima tantum amicitia vocetur interdum verò etiam omnes: neque vt æquiuocè, neque ad ſeipſas quomodocunque habentes, ne- E que iuxta vnã ſpeciem, ſed potius ad vnum aliquod relatas: & quia ſimpliciter bonum iucundúmque idē & ſimul eſt, niſi quid obſtet: & primus verus, & ſimpliciter amicus (is talis propter ſe ipſum eligibilis, idque neceſſario: quemadmodum enim propter ſe quiſpiam appetit, ſic & ipſum talem eligi oportet) verus autem amicus etiam iucundus eſt ſimpliciter: videtur igitur quomodocũque amicus iucundus eſſe.

A πρὸς μίαν γάρ τινα λέγονται καὶ πρώτην· ὥσπερ τὸ ἰατρικὸν καὶ ψυχὴν ἰατρικὴν καὶ σῶμα λέγομεν καὶ ὄργανον καὶ ἔργον· ἀλλὰ κυρίως τὸ πρῶτον. πρῶτον δ' οὗ ὁ λόγος ἐν ἡμῖν ὑπάρχει, οἷον ὄργανον ἰατρικόν, ᾧ ἂν ὁ ἰατρὸς χρήσαιτο· ἐν δὲ τῷ τοῦ ἰατροῦ λόγῳ οὐκ ἔστιν ὁ τοῦ ὀργάνου. ζητεῖται μὲν οὖν πανταχοῦ τὸ πρῶτον· διὰ δὲ τὸ καθόλου εἶναι τὸ πρῶτον, λαμβάνουσι καὶ τὸ πρῶτον καθόλου· τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος· ὥστε καὶ περὶ τῆς φιλίας οὐ δύνανται πάντα ἀποδιδόναι τὰ φαινόμενα. οὐ γὰρ ἐφαρμόττοντος ἑνὸς λόγου, οὐκ οἴονται ἄλλας φιλίας εἶναι. αἱ δ' εἰσὶ μέν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως εἰσίν. οἱ δ' ὅταν ἡ πρώτη μὴ ἐφαρμόττῃ, B ὡς οὖσαν καθόλου ἄν, εἴπερ ἦν πρώτη, οὐδ' εἶναι φιλίας τὰς ἄλλας φασίν. ἔστι δὲ πολλὰ εἴδη φιλίας. τὸ γὰρ ῥηθέν ἐστιν ἤδη ὅτι διώρισται τριχῶς λέγεσθαι τὴν φιλίαν. ἡ μὲν γὰρ διώρισται δι' ἀρετήν, ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδύ. τούτων ἡ μὲν διὰ τὸ χρήσιμόν ἐστιν ἡ τῶν πλείστων φιλία. διὰ γὰρ τὸ χρήσιμοι εἶναι φιλοῦσιν ἀλλήλους, καὶ μέχρι τούτου, ὥσπερ ἡ παροιμία,

Γλαῦκ' ἐπίκουρος ἀνὴρ τόσσον φίλος ἔσκε μάχηται.

καὶ

Οὐκέτι γιγνώσκουσιν Ἀθηναῖοι Μεγαρῆας.

C ἡ δὲ δι' ἡδονήν, τῶν νέων. μεταβάλλουσι γὰρ τὰ ἤθη κατὰ τὰς ἡλικίας, μεταβάλλει δὲ καὶ τὸ ἡδύ. ἡ δὲ κατ' ἀρετήν, τῶν βελτίστων. φανερὸν δ' ἐκ τούτων, ὅτι ἡ πρώτη φιλία, ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐστὶν ἀντιφιλία καὶ ἀντιπροαίρεσις πρὸς ἀλλήλους. φίλον μὲν γὰρ τὸ φιλούμενον τῷ φιλοῦντι, φίλος δὲ τῷ φιλουμένῳ καὶ ἀντιφιλῶν. αὕτη μὲν οὖν ἐν ἀνθρώποις μόνον ὑπάρχει φιλία. μόνον γὰρ αἰσθάνεται προαιρέσεως. αἱ δ' ἄλλαι καὶ ἐν τοῖς θηρίοις· καὶ τὸ χρήσιμον ἐπὶ μικρόν τι φαίνεται ἐνυπάρχον, καὶ πρὸς ἄνθρωπον τοῖς ἡμέροις καὶ πρὸς ἄλληλα, οἷον τὸν τροχίλον φησὶν Ἡρόδοτος τῷ κροκοδείλῳ, καὶ ὡς οἱ μάντεις τὰς συνεδρείας καὶ διεδρείας λέγουσι. καὶ οἱ φαῦλοι ἂν εἶεν φί- • Euterpe
D λοι ἀλλήλοις καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ διὰ τὸ ἡδύ. οἱ δ' ὅτι ἡ πρώτη οὐχ ὑπάρχει αὐτοῖς, οὔ φασιν εἶναι φίλους. ἀδικητικὸς γὰρ ὁ φαῦλος τοῦ φαύλου· οἱ δ' ἀδικούμενοι οὐ φιλοῦσιν αὑτούς. οἱ δὲ φιλοῦσι μέν, ἀλλ' οὐ τὴν πρώτην φιλίαν· ἐπεὶ τάς γε ἑτέρας οὐδὲν κωλύει. δι' ἡδονὴν γὰρ ὑπομένουσιν ἀλλήλους βλαπτόμενοι, ὡς ἀκρατεῖς. οὐ δοκοῦσι δ' οἱ δι' ἡδονὴν φιλοῦντες ἀλλήλοις φίλοι εἶναι, ὅταν κατ' ἀκρίβειαν ζητῶσιν, ὅτι οὐχ ἡ πρώτη· ἐκείνη μὲν γὰρ βέβαιος, ἡ δ' ἔστι μὲν ὥσπερ εἴρηται φιλία· οὐκ ἐκείνη δέ, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνης. τὸ μὲν E οὖν ἐκείνως μόνον λέγειν τὸ φίλον, βιάζεσθαι τὰ φαινόμενά ἐστι, καὶ παράδοξα λέγειν ἀναγκαῖον. καθ' ἕνα δὲ λόγον πάσας οὐ δυνατόν. λείπεται τοίνυν, ὅτι ἔστι μὲν ὡς μόνη ἡ πρώτη φιλία· ἔστι δ' ὡς πᾶσαι, οὔτε ὡς ὁμώνυμοι, καὶ ὡς ἔτυχον ἔχουσαι πρὸς ἑαυτάς, οὔτε καθ' ἓν εἶδος, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἕν. ἐπεὶ δ' ἁπλῶς ἀγαθὸν καὶ ἁπλῶς ἡδὺ τὸ αὐτό, καὶ ἅμα ἂν μή τι ἐμποδίζῃ· ὁ δ' ἀληθινὸς φίλος, καὶ ἁπλῶς ὁ πρῶτός ἐστιν. ἔστι δὲ τοιοῦτος ὁ δι' αὑτὸν αὐτὸς αἱρετός· ἀνάγκη δ' εἶναι τοιοῦτον. ὡς γὰρ βούλεταί τις δι' αὑτὸν εἶναι τἀγαθά, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν αἱρεῖσθαι εἶναι. ὁ δ' ἀληθινὸς φίλος, καὶ ἡδύς ἐστιν ἁπλῶς. διὸ δοκεῖ καὶ ὁ ὁπωσοῦν φίλος ἡδύς.

* Interpres aliter, neque hæc verba agnoſcit.

A ἔτι δὲ διοριστέον περὶ τούτου μᾶλλον· * ἔχει ἐπίστασιν. πότερον γὰρ τὸ αὑτῷ ἀγαθόν, ἢ τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν φιλεῖν. καὶ πότερον τὸ κατ' ἐνέργειαν φιλεῖν μεθ' ἡδονῆς, ὥστε καὶ τὸ φιλητὸν ἡδύ, ἢ οὔ. ἄμφω γὰρ εἰς ταὐτὸ συνακτέον. τά τε γὰρ μὴ ἁπλῶς ἀγαθά, ἀλλὰ κακά, ἁπλῶς τύχῃ φευκτά· καὶ τὸ μὴ αὑτῷ ἀγαθόν, οὐθὲν πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶν ὃ ζητεῖται, τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ οὕτως εἶναι ἀγαθά. ἔστι γὰρ αἱρετὸν μὲν τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν, αὑτῷ δὲ τὸ αὑτῷ ἀγαθόν, ἃ δεῖ συμφωνῆσαι, καὶ τοῦτο ἡ ἀρετὴ ποιεῖ· καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπὶ τούτῳ, ὅπως οἷς μήπω ἐστί, * γένηται. εὔθετος δὲ καὶ πρὸ ὁδοῦ ἄνθρωπος ὤν. φύσει γὰρ αὐτῷ ἀγαθά, τὰ ἁπλῶς B ἀγαθά· ὁμοίως δὲ καὶ ἀνὴρ ἀντὶ γυναικός, καὶ ἀφυοῦς εὐφυής· διὰ τοῦ ἡδέος δὲ ἡ ὁδός· ἀνάγκη εἶναι τὰ καλὰ ἡδέα. ὅταν δὲ τοῦτο διαφωνῇ, οὔπω σπουδαῖος τελέως. ἐνδέχεται γὰρ ἐγγενέσθαι ἀκρασίαν. τὸ γὰρ διαφωνεῖν τἀγαθὸν τῷ ἡδεῖ, ἐν τοῖς πάθεσιν ἀκρασία ἐστίν. ὥστ' ἐπεὶ ἡ πρώτη φιλία κατ' ἀρετήν, ἔσονται καὶ αὐτοὶ ἁπλῶς ἀγαθοί. τοῦτο δ' οὐχ ὅτι χρήσιμοι, ἀλλ' ἄλλον τρόπον· διχῶς γὰρ ἔχει τό, * τινὶ ἀγαθόν, καὶ ἁπλῶς ἀγαθόν. καὶ ὁμοίως ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ὠφελίμου, καὶ ἐπὶ τῶν ἕξεων. ἄλλο γὰρ τὸ ἁπλῶς ὠφέλιμον, καὶ τὸ καλὸν τοιοῦτον γυμνάζεσθαι πρὸς τὸ φαρμακεύεσθαι. C ὥστε καὶ ἡ ἕξις ἡ ἀνθρώπου ἀρετή. ἔστω γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῶν φύσει σπουδαίων. ἡ γὰρ τοῦ φύσει σπουδαίου ἀρετή, ἁπλῶς ἀγαθόν. ἡ δὲ τοῦ μή, ἐκείνῳ. ὁμοίως δὴ ἔχει καὶ τὸ ἡδύ. ἐνταῦθα γὰρ ἐπιστατέον, καὶ σκεπτέον πότερόν ἐστιν ἄνευ ἡδονῆς φιλία, καὶ τί διαφέρει, καὶ ἐν ποτέρῳ ποτ' ἐστὶ τὸ φιλεῖν· καὶ πότερον ὅτι ἀγαθός, κἂν εἰ μὴ ἡδύς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο. διχῶς δὲ λεγομένου τοῦ φιλεῖν, πότερον ὅτι * ἀγαθὸν τὸ κατ' ἐνέργειαν, οὐκ ἄνευ ἡδονῆς φαίνεται. δῆλον δ' ὅτι ὥσπερ ἐπιστήμης, αἱ πρόσφατοι θεωρίαι καὶ μαθήσεις, αἰσθητικαὶ μάλιστα τῶν εἰδῶν, οὕτω καὶ αἱ τῶν συνήθων ἀναγνωρίσεις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς ἐπ' ἀμφοῖν. φύσει οὖν τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν ἡ- D δὺ ἁπλῶς· καὶ οἷς ἀγαθόν, τούτοις ἡδύ. διὸ εὐθὺς τὰ ὅμοια ἀλλήλοις χαίρει, καὶ ἀνθρώπῳ ἥδιστον ἄνθρωπος. ὥστ' ἐπεὶ καὶ ἀτελῆ, δῆλον ὅτι καὶ τελειωθέντα· ὁ δὲ σπουδαῖος τέλειος. εἰ δὲ τὸ κατ' ἐνέργειαν φιλεῖν μεθ' ἡδονῆς ἀντιπροαιρέσεως τῆς ἀλλήλων γνωρίσεως, δῆλον ὅτι καὶ ὅλως ἡ φιλία ἡ πρώτη ἀντιπροαίρεσις τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, καὶ ἡδέων, ὅτι ἀγαθὰ καὶ ἡδέα. ἔστι δ' αὐτὴ ἡ φιλία ἕξις, ἀφ' ἧς ἡ τοιαύτη προαίρεσις. τὸ γὰρ ἔργον αὐτῆς ἐνέργεια. αὕτη δ' οὐκ ἔξω, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ φιλοῦντι, δυνάμεως δὲ πάσης ἔξω· ἢ γὰρ ἐν ἑτέρῳ, ἢ ᾗ ἕτερον. διὸ τὸ φιλεῖν, χαίρειν, ἀλλ' οὐ τὸ φιλεῖσθαι ἐστί. E τὸ μὲν γὰρ φιλεῖσθαι φιλητοῦ ἐνέργεια, τὸ δὲ καὶ φιλίας. καὶ τὸ μὲν ἐν ἐμψύχῳ, τὸ δὲ καὶ ἐν ἀψύχῳ· φιλεῖται γὰρ καὶ τὰ ἄψυχα. ἐπεὶ δὲ τὸ φιλεῖν τὸ κατ' ἐνέργειαν τὸ φιλουμένῳ, ὅ ἐστι χρῆσθαι ᾗ φιλούμενον. ὁ δὲ φίλος φιλούμενον, καὶ φίλῳ ᾗ φίλος, ἀλλὰ μὴ ᾗ μουσικός, ἢ ᾗ ἰατρικός· ἡδονὴ τοίνυν ἡ ἀπ' αὐτοῦ, ᾗ αὐτός, αὕτη φιλική. αὐτὸν γὰρ φιλεῖ, οὐχ ὅτι ἄλλος. ὥστ' ἂν μὴ χαίρῃ ᾗ ἀγαθός, οὐχ ἡ πρώτη φιλία. * οὐδὲ δεῖ ἐμποδίζειν οὐθὲν τῶν συμβεβηκότων μᾶλλον, ἢ τὸ ἀγαθὸν εὐφραίνειν.

* Interp. τινὶ

* κ. ἀγαθός

* Interp. οὐδὲ δεῖ

A Verùm magis de his determinandùm, vtrùm quod ipſi, an quod ſimpliciter bonum amicum ſit, & vtrùm actu amare cum voluptate, vnde & amabile iucundum, an non: hæc enim ad idem reducenda ſunt, & quod non ipſi bonum fuerit, non etiam ad ipſum pertinet. Atque hoc ipſum eſt quod quæritur, ſic eſſe bona quæ ſimpliciter bona ſunt. Eligibile enim eſt ſimpliciter bonum: ipſi verò, quod ipſi bonum: quæ conuenire oportet. Et virtus vna talem efficit: & ciuilis facultas etiam, quibus hæc non inſunt, ingignit, modo iam antè accommodatus & homo exiſtat. Naturaliter enim ei bona ſunt, quæ ſimpliciter bona. Similiter & vir pro fœmina, & ſtupidus pro prædito indole. Ob B dulce verò, neceſſe eſt, quæ pulchra ſunt, ſint & dulcia. Vbi verò diſſonant hæc, iam non prorſus bonum: nam intemperantia interuenire poteſt. Cùm enim honeſtum iucundumque diſconueniunt, in affectionibus intemperantia eſt. Quia cùm prima amicitia eſt ſecundùm virtutem, erunt & ipſi ſimpliciter boni: non quia vtiles, ſed alio quopiam modo: quandoquidem bifariàm huic & ſimpliciter bonum capitur. Et ſimiliter quemadmodum in conducibili, & habitibus, vbi aliud eſt ſimpliciter conducibile, & honeſtum, velut ſeſe exercitatio ad medicationem habet. Itaque & habitus hominis virtus. Sit igitur homo ex rebus natura præſtantibus. Nam virtus natura præſtantis ſimpliciter, al- C terius verò alicuius nequaquam, ſed huic bonum dicitur. Eadem quoque ratio dulcis eſt. Hinc igitur veſtigandum, vtrùm abſque voluntate ſit amicitia, quidve differat, & in vtro amare conſiſtat, & vtrùm bonus eſſe etiam non iucundus queat, ſed non propter id ipſum tamen. Amor igitur, cùm dicatur bifariàm, qui actu eſt, eò quod bonum iudicat, non abſque voluptate eſſe apparet: patet autem, quemadmodum in ſcientia rerum, cognatæ contemplationes, diſciplinæque ſpecie ſua facilè intelliguntur, ita etiam familiarium recognitiones expeditæ fiunt: cuius rei ratio eadem in vtriſque eſt. Natura igitur ſimpliciter bonum, & ſimpliciter iucundum: & quibus bonum, iiſdem D etiam iucundum eſt. Quapropter ſimilia ſimilibus mox gaudent, & homini homo iucundiſſimus. Et quia imperfecta, ea conditione ſunt, etiam abſoluta eiuſmodi erunt. Eſt autem vir bonus perfectus. Siquidem ergo amare actu mutuæ familiaritatis, & notitiæ, electio cum voluptate eſt: ſcilicet & amicitia prorſus ſimpliciter bonorum & iucundorum, quia bona iucundaque ſunt, mutua electio. Atque ea amicitia, habitus ex quo eiuſmodi electio proficiſcitur. Nam opus eius, actus eſt, qui non extrà, ſed in ipſo amante conſiſtit, cùm potentia extrà vel in alio inſit, vel diuerſum ſaltem exiſtat. Quocirca in * amante, non in amato gaudium eſt. Amari enim amabilis rei, illud verò etiam amicitiæ actus eſt, & animati tantùm, cùm E priùs etiam inanimatis competat, quando & ea quoque diliguntur. Et quia amare actu eſt gaudere amato, quatenus amatum, & amicus etiam eſt, qui amatur viciſſim; erit amicus amico non quà muſicus, vel medicus. Voluptas igitur ab ipſa percepta, quà amicus, propriè amica voluptas appellatur: ipſum enim diligit non ob aliud quippiam. Quamobrē niſi eo, quatenus bonus eſt, delectatur, non fuerit amicitia prima. Neque rē vllam interuenientem obſtare decet, vt bonū ipſum non delectet

Itaque etiam ſi graueolentia fuerit aliqua, oblitterare, & mentis induſtriam amplecti verus amicus ſolet. Hanc igitur primam amicitiã eſſe omnes confitentur: aliæ verò propter hanc, & aliquo modo videntur, & in controuerſiam veniunt. Conſtantiam enim quandam habere amicitia videtur, ac ſola ea conſtans eſt. Nam pronunciatum à grauibus eſt, cõſtans id eſſe quod non citò fiat, neque facilè diſſoluatur. cætera iudicio ſyncero vacant. Porrò nec citra fidem conſiſtit amicitia firma: ea verò experimentum requirit, vt inquit Theognis,

Nam neque viri neque mulieris mentẽ cognitã habebis,
Priuſquam periculum feceris, vt de iumento.

Eodem pacto & nec tempus requirit amicus: quia etiam amici ante contractam amicitiam cupiũt, qui habitus velut iam conſummata amicitia latet. Nam quia ad mutuam amicitiam propendent, & ſibi inuicem omnia officia præſtant, putantur velle, ſed re ipſa amici eſſe. Verùm quemadmodum in cæteris, ita hîc quoque vſuvenit. Quemadmodum enim ſani non ſunt ſtatim, qui id velint, ita nec amici, qui eſſe volunt. Argumento eſt, quòd facilè tales nondum aſſumpto experimento, ita nec calumnia circumueniantur, quòd experimentum quibus in rebus habent, in his facilè ſe calumniæ non præbent: in quibus autem non habent, perſuadeantur, ſi coniecturas calumniator adhibeat. Simul verò patet, nec inter prauos amicitiam cõſtare poſſe: quippe qui iniqui ſunt, & nemini ſeſe committunt, ex ſe ipſis alios metiẽtes. Vnde & boni faciliùs decipiuntur, niſi ex periclitatione diffidant. Etenim praui naturã, bona amico præferunt, neque quiſquam amicũ magis quàm res, amat. Nam tales amici nõ ſunt: repugnant enim legi amicitiæ, amicorum communia omnia aſſerenti: quandoquidem amicus rebus ipſis præferendus eſt, non amicis res. Vnde prima amicitia inter paucos incidit, eo quòd difficile ſit, multorum capere experimentum: quandoquidem non omnibus quemadmodum oportebat, poſſis cõuiuere. Neque ex æquo de veſte & amico deliberare conuenit. Equidem quod inter duo melius extiterit, eliget mentis ſaltem compos. Et quo eſt vſus olim vt deteriore, non præferet ei quod iudicat melius. In amicitia autem non facilè pro vetere amico, incognitum aſſumet. Neque enim abſque experimento eſt & vnius diei amicus: quapropter in prouerbium abiit, Salis modius. Simul autem nõ ea tantùm quòd ſimpliciter bonus quiſpiam ſit, ad amicitiam ſufficit, ſed vt etiã tibi ſit amicus. Bonus enim quiſque dicitur ſimpliciter, eo quòd bonus eſt: amicus autem, qui alteri bonus. Simpliciter autem bonus amicúſque, in quo vtraque iſta concurrunt. Itaque quod ſimpliciter bonum alteri, hoc quanquam nõ ſimpliciter bono: alteri verò bonus eo quòd vtilis. Amare autem vnà multos, & ipſum hunc amorem auertere, impoſſibile erga plures operari. In his autem conſtat rectè dici, Amicitiam conſtantiam bonorum eſſe, quemadmodum felicitas ſufficientium: etenim natura, non facultates, firmitatem habet. Verùm multo rectiùs virtutem naturæ eſſe affirmatur, & tempus amantem indicare, infortuniáque magis quàm ſucceſſus. In illis enim verè declaratur quod dicitur, Communia amicorum omnia: quippe qui ſoli bonis maliſque natura, circa infortunia & ſucceſſus, in quibus conſiſtunt, hominem præferunt, vel vt illa ſint, alia verò non ſint. Succeſſus autem arguit nõ veros amicos, & ad vtilitatem tantùm comparatos: tempus verò vtroſque.

A τι γὰρ σφόδρα δυσώδης * λείπεται. ἀγαπᾶται γὰρ τὸ εὐνοεῖν, συζῆν δὲ μή. αὕτη μὲν οὖν ἡ πρώτη φιλία, ἣν πάντες ὁμολογοῦσιν. αἱ δ᾽ ἄλλαι, δι᾽ αὐτὴν καὶ δοκοῦσι καὶ ἀμφισβητοῦνται. βέβαιον γάρ τι δοκεῖ ἡ φιλία. μόνη δ᾽ αὕτη βέβαιος. τὸ γὰρ κεκριμένον, βέβαιον· τὰ μὴ ταχὺ γινόμενα μηδὲ ῥᾳδίως, οὐ ποιεῖ τὴν κρίσιν ὀρθήν. οὐκ ἔστι δ᾽ ἄνευ πίστεως φιλία βέβαιος· * ἡ δὲ πίστις. δεῖ γὰρ πεῖραν λαβεῖν ὥσπερ λέγει καὶ Θέογνις·

Οὐ γὰρ ἂν εἰδείης ἀνδρὸς νόον οὐδὲ γυναικός,
Πρὶν πειραθείης, ὥσπερ ὑποζυγίου.

* οὐδ᾽ ἄνευ χρόνου φίλος. ἀλλὰ βούλονται φίλοι. καὶ μάλιστα λανθάνει ἡ τοιαύτη ἕξις ὡς φιλία. ὅταν γὰρ B προθύμως ἔχωσι φίλοι εἶναι, διὰ τὸ πάνθ᾽ ὑπηρετεῖν τὰ φιλικὰ ἀλλήλοις, οἴονται οὐ βούλεσθαι φίλοι, ἀλλ᾽ εἶναι φίλοι. τὸ δ᾽ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει, καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας. οὐ γὰρ εἰ βούλονται ὑγιαίνειν, ὑγιαίνουσιν. ὥστ᾽ οὐδ᾽ εἰ φίλοι βούλονται, ἤδη καὶ φίλοι εἰσί· σημεῖον δέ· εὐδιάβλητοι γὰρ οἱ διακείμενοι ἄνευ πείρας τοῦτον τὸν τρόπον. * περὶ ὧν μὲν γὰρ οὐκ εὐδιάβλητοι, περὶ ὧν δὲ μὴ πεισθεῖεν ἂν ὅταν σύμβολα λέγωσιν οἱ διαβάλλοντες. ἅμα δὲ φανερὸν ὅτι οὐδ᾽ ἐν τοῖς φαύλοις αὕτη ἡ φιλία. ἄπιστος γὰρ ὁ φαῦλος καὶ κακοήθης πρὸς πάντας· αὐτῷ γὰρ μετρεῖ * τοὺς ἄλλους. διὸ εὐεξαπατητότεροι εἰσὶν οἱ ἀγαθοί, ἂν μὴ διὰ πεῖραν ἀπιστῶσιν. C οἱ δὲ φαῦλοι, αἱροῦνται τὰ φύσει ἀγαθὰ ἀντὶ τοῦ φίλου, καὶ οὐδεὶς φιλεῖ μᾶλλον ἄνθρωπον ἢ πράγματα· ὥστ᾽ οὐ φίλοι. οὐ γὰρ γίνεται οὕτω κοινὰ τὰ φίλων. προσνέμεται γὰρ ὁ φίλος τοῖς πράγμασιν, οὐ τὰ πράγματα τοῖς φίλοις. οὐ γίνεται γὰρ ἡ φιλία ἡ πρώτη ἐν τοῖς πολλοῖς, ὅτι χαλεπὸν πολλῶν πεῖραν λαβεῖν. ἑκάστῳ γὰρ ἂν δεῖ συζῆσαι. οὐδὲ δὴ αἱρετέον ὁμοίως περὶ ἱματίου καὶ φίλου. καίτοι ἐν πᾶσι δοκεῖ τοῦ νοῦν ἔχοντος δυοῖν τὸ βέλτιον αἱρεῖσθαι· καὶ εἰ μὲν τῷ χείρονι πάλαι ἐχρῆτο τῷ βελτίονι, μηδέπω τοῦτ᾽ αἱρετέον, ἀλλ᾽ οὐκ ἀντὶ τοῦ πάλαι φίλου τὸν ἀγνῶτα εἰ βελτίων. οὐ γάρ ἐστιν ἄνευ πείρας * οὐδὲ μιᾶς ἡμέρας ὁ φίλος, ἀλλὰ χρόνου δεῖ. διὸ εἰς παροιμίαν D ἐλήλυθεν ὁ μέδιμνος τῶν ἁλῶν. ἅμα δὲ εἰ μὴ μόνον ἁπλῶς ἀγαθὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ σοὶ εἶναι, φίλος ἔσται σοὶ φίλος. ἀγαθὸς μὲν γὰρ ἁπλῶς ἐστι, τῷ ἀγαθὸς εἶναι. φίλος δέ, τῷ ἄλλῳ ἀγαθός· ἁπλῶς ἀγαθὸς καὶ φίλος, ὅταν * συμφωνίας ταῦτα ἄμφω. ὥστε ὃ ἔστιν ἁπλῶς ἀγαθόν, τὸ τούτου ἄλλῳ, ἢ καὶ μὴ ἁπλῶς μὲν σπουδαῖος, ἄλλῳ δ᾽ ἀγαθός, ὅτι χρήσιμος· τὸ δὲ πολλοῖς ἅμα εἶναι * φίλος, καὶ τὸ φιλεῖν * κωλύει. οὐ γὰρ οἷόν τε ἅμα πρὸς πολλοὺς ἐνεργεῖν. ἐκ δὴ τούτων φανερὸν ὅτι ὀρθῶς λέγεται, ὅτι ἡ φιλία τῶν βεβαίων, ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τῶν αὐ- E τάρκων· καὶ ὀρθῶς εἴρηται· ἡ γὰρ φύσις βέβαιον, οὐ τὰ χρήματα. πολὺ δὲ κάλλιον εἰπεῖν, ὅτι ἡ ἀρετὴ τῆς φύσεως· καὶ ὅτι χρόνος λέγεται δεικνύναι τὸν φιλούμενον, καὶ αἱ ἀτυχίαι μᾶλλον τῶν εὐτυχιῶν. τότε γὰρ δηλονότι κοινὰ τὰ φίλων. οὗτοι γὰρ μόνοι ἀντὶ τῶν φύσει ἀγαθῶν καὶ φύσει κακῶν, περὶ ἃ αἱ εὐτυχίαι καὶ αἱ δυστυχίαι, αἱροῦνται μᾶλλον ἄνθρωπον, ἢ τούτων μὲν τὰ εἶναι, τὰ δὲ μὴ εἶναι· ἡ δ᾽ εὐτυχία δηλοῖ τοὺς μὴ ὄντως ὄντας φίλους, ἀλλὰ διὰ τὸ χρήσιμον. ἀτυχ...... ὁ δὲ χρόνος δηλοῖ ἀμφοτέρους.

* Interpres lõgè aliter.

*Deeſt aliquid. Fort. ἡ δὲ πίστις οὐκ ἄνευ χρόνου.

* Interp. aliter ſed perperam.

* Deeſt aliquid poſt χρ. puta πεῖραν ἔχουσι vel ἔλαβον, aut ſimile quid. & ita vid. leg. interp. qui tamen totum locum mirè pervertit.

* χ. τοὺς φαύλους manifeſto errore.

* Legebatur οὐδεμίας ἡμέρας. nullo ſenſu.

* Qu. συμφωνῇ

* Qu. φίλον,

* γρ. κωλύει.

οὐδὲ γὰρ ὁ χρήσιμος ταχὺ δῆλος, ἀλλ' ὁ ἡδὺς μᾶλλον. πλὴν οὐδ' ὁ ἁπλῶς ἡδὺς ταχύς. ὅμοιοι γὰρ οἱ ἄνθρωποι τοῖς οἴνοις καὶ ἐδέσμασιν. ἐκείνων τε γὰρ τὸ μὲν τὸ ἡδὺ, τὸ δὲ τὸ ταχὺ δηλοῖ· πλείω δὲ χρόνον γινόμενον, ἀηδὲς καὶ οὐ γλυκύ· καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὁμοίως. ἔστι γὰρ καὶ τὸ ἁπλῶς ἡδὺ τῷ τέλει ὁριστέον καὶ τῷ χρόνῳ. ὁμολογήσαιεν δ' ἂν καὶ οἱ πολλοί, οὐκ ἐκ τῶν ἀποβαινόντων μόνον, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ πόματος καλοῦσι γλύκιον. τοῦτο γὰρ διὰ τὸ ἀποβαῖνον οὐχ ἡδύ, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ συνεχές, ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἐξαπατᾶν. ἡ μὲν οὖν πρώτη φιλία, καὶ δι' ἣν αἱ ἄλλαι λέγονται, ἡ κατ' ἀρετήν ἐστι, καὶ δι' ἡδονὴν τῆς ἀρετῆς, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. αἱ δ' ἄλλαι γίνονται φιλίαι, καὶ ἐν παισὶ καὶ θηρίοις, καὶ τοῖς φαύλοις. ὅθεν λέγεται,

Ἧλιξ ἥλικα τέρπει. καὶ

* Κακὸς κακῷ συντέτηκεν ἡδονῇ.

ἐνδέχεται δὲ καὶ ἡδεῖς ἀλλήλοις εἶναι τοὺς φαύλους, καὶ ᾗ φαῦλοι ἢ μηδέτεροι, ἀλλ' ὅτι ἄδικοι ἄμφω, ἢ * ὁ μὲν φειδωλός, ὁ δ' ἄδικός ἐστι. καὶ ᾗ πάντες ἔχουσιν ἀγαθόν, καὶ ταύτῃ συναρμόττουσιν * ἀλλήλοις. ἔτι χρήσιμοι ἂν εἶεν ἀλλήλοις καὶ ὠφέλιμοι, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ * προαίρεσιν, ἢ οὐδέτεροι. ἐνδέχεται δὲ καὶ τὸν ἐπιεικῆ φαύλῳ εἶναι φίλον. καὶ γὰρ χρήσιμον ἂν εἴη πρὸς τὴν προαίρεσιν, ὁ μὲν φαῦλος πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν τῷ σπουδαίῳ, ὁ δὲ τῷ μὲν ἀκρατεῖ, πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν, τῷ δὲ φαύλῳ, πρὸς τὴν κατὰ φύσιν· καὶ βουλήσεται τὰ ἀγαθά, ἁπλῶς μὲν τὰ ἁπλᾶ, τὰ δ' ἐκείνῳ ἐξ ὑποθέσεως, * ἢ πενία συμφέρει ἢ νόσος. ταῦτα τῶν ἁπλῶν ἀγαθῶν ἕνεκα, ὥσπερ καὶ αὐτὸ τὸ φάρμακον πιεῖν. οὐ γὰρ βούλεται, ἀλλὰ τοῦδ' ἕνεκα βούλεται. ἔτι καθ' οὓς τρόπους καὶ ἀλλήλοις οἱ μὴ σπουδαῖοι εἶεν ἂν φίλοι. εἴη γὰρ ἂν ἡδύς, οὐχ ᾗ φαῦλος, ἀλλ' ᾗ τῶν κοινῶν τινος μετέχει, οἷον εἰ μουσικός. ἔτι ᾗ ἔνι τι πᾶσιν ἐπιεικές, διὸ ἔνιοι ὁμιλητικοὶ εἶεν ἂν καὶ σπουδαῖοι, ἢ ᾗ προσαρμόττουσιν ἑκάστῳ. ἔχουσι γάρ τι πάντες τοῦ ἀγαθοῦ.

* Euripid.

* Ineptiſſima lectio: Scribo ὁ μὲν φιλῳδός, ὁ δ'. h. e. alter cantu delectatur, alter cantandi eſt peritus.

* γρ. ἀλλήλοις.

* γρ. πρὸς τὴν πρ.

* Interpr. ἢ πενία συμφέρει ἢ νόσος.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ τῆς καθ' ὑπερβολὴν φιλίας, καὶ ὅλως ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου.

* Nic. li. 8. c. 9.

Τρία μὲν οὖν εἴδη ταῦτα φιλίας. ἐν πᾶσι δὲ τούτοις, κατ' ἰσότητά πως λέγεται ἡ φιλία. καὶ γὰρ οἱ κατ' ἀρετὴν φίλοι ἐν ἰσότητι πως ἀρετῆς εἰσι φίλοι ἀλλήλοις. ἄλλη δὲ διαφορὰ τούτων, ἡ καθ' ὑπερβολήν, ὥσπερ θεοῦ ἀρετὴ πρὸς ἄνθρωπον· τοῦτο γὰρ ἕτερον εἶδος φιλίας, καὶ ὅλως ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, καθάπερ καὶ τὸ δίκαιον ἕτερον. κατ' ἀναλογίαν γὰρ ἴσον, κατ' ἀριθμὸν δ' οὐκ ἴσον. ἐν τούτῳ τῷ γένει πατὴρ πρὸς υἱόν, καὶ ὁ εὐεργέτης πρὸς τὸν εὐεργετηθέντα. αὐτῶν δὲ τούτων διαφοραί εἰσιν, ἄλλη πατρὸς πρὸς υἱόν, καὶ ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα. αὕτη μὲν ὡς ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, ἡ δὲ εὐεργέτου πρὸς εὐεργετηθέντα· ἐν ταύταις δὲ ἢ οὐκ ἔνεστιν, ἢ οὐχ ὁμοίως τὸ ἀντιφιλεῖσθαι. γελοῖον γὰρ εἴ τις ἐγκαλοίη τῷ θεῷ,

A Neque enim vtilis ſtatim amicus eſt, verùm ſuauis & iucundus. Sed nec qui ſtatim, ſuauis ſimpliciter eſt. quãdo perinde vt vino cibóque partim ſuauitas, partim verò celeritas percipitur, verùm mediocri tẽpore ſuauitatem voluptatemque amittit: ſic etiam hominibus vſu venit. Nam quod ſimpliciter iucundum eſt, fine temporéque determinari debet. Fateatur autem & vulgus, dulce vocans non ſolùm quod compererunt, ſed veluti cùm bibunt, cùmque adhuc in manibus poculum eſt. Non enim id inde dulce eſt, quia compererit aliquis, ſed quia non frequenter bibit, ac quia primùm decipitur. Prima igitur amicitia à qua cæteræ nomen trahùnt, ſecundùm virtutem eſt, iuſtámque eius delectatio- B nem, velut dictum eſt priùs. Reliquæ enim inter pueros, brutáque & prauos contingunt. Vnde prouerbio dicitur,

Aequalis æqualem delectat.

Malus malo iucundè conuiuit.

Nam & praui nonnunquam ſe mutuò oblectant, non quatenus praui, nec quatenus neutri, ſed quatenus vel ambo (exempli gratia) ſtreperi: vel hic quidem ſtreperus, ille vero parcus: quatenúſque bonum aliquod omnes habent, eatenus congruunt ſibi. Præterea, vtiles ſibi etiam hos eſſe contingit, non quidem ſimpliciter, ſed inſtitutis. Sic etiam bono viro amicum malum eſſe contingit, nempe ad inſtitutum aliquod vtilem: vt malus boni vi- C ri inſtituto, quale bonus habet, inſeruiat. Bonus intemperanti quidem ad illud, quod habet inſtitutum, malo autem ad id quod iuxta naturam exiſtit. Valéntque bona ſimplicia quidem ſimpliciter, illi vero ex hypotheſi, nempe quatenus aut paupertati, aut morbis confert, idque bonorum ſimplicium cauſa: quemadmodum & pharmacum bibit. Non enim bibere vult ipſum, ſed huius mali pellendi gratia vult. Præterea, amici hi eſſe poſſunt inuicem, qualiter & ij ſunt qui boni non ſunt. Iucundus enim eſſe poteſt, non quatenus malus, ſed quatenus aliquid commune habet: vt ſi ſit muſicus. Inſuper quatenus vnũ quiddam eſt omnibus, quod ferre poſſis: ideo quidem ad colloquium apti, boni D habeantur, aut quatenus denique vnicuique congruant: aliquid enim boni omnes habent.

CAPVT III.

De amicitia quæ inter inæquales dignitate & authoritate conſiſtit.

Tres igitur hæ ſpécies amicitiæ ſunt, & in his omnibus iuxta æqualitatem quodammodo amicitia appellatur. Nam & amici ſecundùm virtutem, in æqualitate quadam virtutis ſibi inuicem amici ſunt. Alia porrò in his differentia ſecundùm E exceſſum: velut eſt Dei erga hominem virtus, (id enim aliud amicitiæ genus eſt) & in vniuerſum velut principis erga ſubditum. Quemadmodum & iuſtum aliud eſt: proportione enim æquale, numero verò minimè. Quo in genere ſunt pater erga filium, & beneficus erga beneficia paſſum. In iis verò ipſis diſcrimina quædam elucent, quando alia eſt patris erga filium ratio, & viri erga vxorem: hæc quidem vt principis erga ſubditum, illa verò vt benefici erga beneficia paſſum. In iis aut prorſus non, aut certè non ſimiliter redamare contingit. Ridiculum enim fuerit, ſi quis Deo

expro

exprobret, ſi non pro eo ac ab hominibus amatur, A vicissim ipſe diligat: aut principi, quòd non ęqualem amorem ſubditis præſtet. Imperanti enim, vt ametur, non vt amet, aut certè alio pacto, conuenit. Verùm in oblectatione nihil eſt diſcriminis, ſiue vt in opulento, erga facultates domeſticas, & ſobolem ſuam, vel vt egens erga id quo potitur. Quocirca ſimiliter ſe habet in amicis, qui ob vtilitatem, & qui ob delectationem conciliantur. Nam hi quidem iuxta æqualitatem, illi verò iuxta exceſſum amici ſunt. Proin quemadmodum illi expoſtulant, ſi non ex æquo vtiles ſint, ac beneficiis reſpondeant: ſic hi etiam ob delectationem. Quod in amatoriis vſu venit, vbi perſæpe ex huiuſmodi cauſis rixæ ſuboriuntur, ignorante ſcilicet eo qui amat, rationem eſſe di- B uerſam in iis quæ animi promptitudinem ſpectant. Quocirca contentionis cauſam amatus ſe meminiſſe arbitratur. Hæc (inquit) non diceret amans, ex eo ſcilicet quòd rationem eandem eſſe exiſtimat.

CAPVT IV.

Quæ ſit eius amicitiæ ratio quæ eſt inter inæquales.

CVm igitur tres amicitiæ ſpecies ſint, ſecundùm virtutem, ſecundùm vtilitatem, & ſecundùm voluptatem, rurſum hæ in duo diſtinguuntur. Aliæ enim iuxta æqualitatem, aliæ iuxta exceſſum ſunt: amicitiæ quidem vtræque, amici verò iuxta C æqualitatem tantùm. Abſurdum enim ſit, amicum vocare virum, puero, eo quòd amet, & ametur. Nam etſi excellentem virum amari alicubi conuenit, ſi tamen redamet ipſe, vt dedecus improperatur, vt qui amet indignum. Nam dignitate quadam æqualitatéque ponderatur amicitia. Quædam igitur ex ætatis defectu, quædā verò ex virtutis, generis, aut alio quopiam indigna æquali amore ſunt. Semper autem ab excellente, ſiue vtilitatem, ſiue iucunditatē, ſiue virtutem ſpectes, aut nullus aut minor amor requiri debet. Verùm in mediocribus exceſſibus meritò controuerſiæ oriuntur. Paruum enim nonnunquam minimè debet robore æſtimari, velut non ligni, ſed aurei vaſis pondus præualet. Atqui paruum D illud homines perperam iudicant, quibus domeſticum bonum, magnum videtur, quia propinquum: alienum verò exiguum, quia remotum. Cúmque exceſſus interuenit, nec tamen quidem inquirunt, quo modo, ac an ſimiliter redamari oporteat, perinde ſi quis amorem à Deo repoſcat. Manifeſtum eſt igitur, amicos in æqualitate quadam conſiſtere: redamare autem licere, vt amici non ſint. Neque verò obſcurum eſt, quia homines amicitiam iuxta exceſſum, ei quæ ad æqualitatem comparata eſt, antepo- nant: eo ſcilicet, quia & excellētia & amore potiuntur. Quocirca nōnullis aſſentator amico gratior eſt, quippe qui vtrumque cui adulatur videtur aſtruere. Ac ſunt ferè ambitioſi tales, nā in admiratione eſſe, E excellentiæ cuiuſdam ſpeciem habet. Natura autem alij amatorij, alij verò ambitioſi naſcuntur. Amatorius quidem qui magis oblectatur amando, quàm dum amatur: ambitioſus autem magis amari, & in admiratione eſſe cupit, excellentiæ amicus: alter verò voluptatis, quam percipit amando. Nam in actu neceſſariò amans eſt: redamari autem per accidens contingit, & latère poteſt: amans autem non poteſt. Et eſt amicitiæ hoc peculiare, vt amare potiùs quàm amari cupiant: amari verò iuxta id quod amabile fuerit, contingit.

A *ὅτι οὐχ ὁμοίως τῷ ἀντιφιλεῖσθαι ὡς φιλεῖται· ἢ τῷ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ. φιλίας γὰρ οὐ φιλεῖν, τὸ ἄρχοντος, ἢ φιλεῖν ἄλλον τρόπον. καὶ ἡδονὴ διαφέρει οὐδέν. εἴτε τὸ αὐτάρκεις ἐπὶ τῷ αὐτοῦ κτήματι, ἢ παιδί, καὶ τὸ ἐνδεεῖς ἐπὶ τῷ γινομένῳ. ὡς δ' αὔτως καὶ ἐπὶ τῶν διὰ τὴν χρῆσιν φίλων, καὶ ἐπὶ τῶν δι' ἡδονήν, οἱ μὲν κατ' ἰσότητά εἰσιν, οἱ δὲ καθ' ὑπεροχήν. διὸ καὶ οἱ ἐκείνως οἰόμενοι ἐγκαλοῦσιν, ἐὰν μὴ *ὁμοίως χρήσιμοι καὶ εὖ ποιῶσι· καὶ ἐπὶ τῆς ἡδονῆς. δῆλον δ' ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς. τοῦτο γὰρ αἴτιον τοῦ μάχεσθαι ἀλλήλοις πολλάκις. ἀγνοεῖ γὰρ ὁ ἐρῶν, ὅτι οὐχ ὁ αὐτὸς λόγος* τῆς ἐπὶ τὴν B προθυμίαν. διὸ εἴρηκεν αἰνικὸς ὁ ἐρώμενος· τοιαῦτ' ἂν οὐκ ἐρῶν λέγοι. οἱ δὲ νομίζουσι τὸν αὐτὸν εἶναι λόγον.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι τὸ φιλεῖσθαι καὶ οἱ φίλοι διαφέρουσιν, οἵ τε κατ' ἰσότητα καὶ οἱ καθ' ὑπεροχήν.

ΩΣπερ οὖν εἴρηται, τριῶν ὄντων εἰδῶν φιλίας, κατ' ἀρετήν, κατὰ τὸ χρήσιμον, καὶ κατὰ τὸ ἡδύ, αὗται πάλιν διῄρηνται εἰς δύο. αἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸ ἴσον, αἱ δὲ καθ' ὑπεροχήν εἰσι. φιλίαι μὲν οὖν ἀμφότεραι, φί- C λοι δὲ οἱ κατὰ τὴν ἰσότητα. ἄτοπον γὰρ ἂν εἴη εἰ ἀνὴρ παιδίῳ. φιλεῖ δέ γε καὶ φιλεῖται. ἐνιαχοῦ φιλεῖσθαι μὲν δεῖ τὸν ὑπερέχοντα· ἐὰν δὲ φιλῇ, ὀνειδίζεται ὡς ἀνάξιον φιλῶν. τῇ γὰρ ἀξίᾳ τῶν φίλων μετρεῖται, καὶ τινι ἴσῳ. τὰ μὲν οὖν δι' ἡλικίας ἔλλειψιν, ἀνάξια ὁμοίως φιλεῖσθαι· τὰ δὲ κατ' ἀρετήν, ἢ γένος, ἢ κατ' ἄλλην τοιαύτην ὑπεροχήν. ἀεὶ δὲ τὸν ὑπερέχοντα, ἢ ἧττον, ἢ μὴ φιλεῖν ἀξιοῦν, καὶ ἐν τῷ χρησίμῳ, καὶ ἐν τῷ ἡδεῖ, καὶ κατ' ἀρετήν. ἐν μὲν οὖν ταῖς μικραῖς ὑπεροχαῖς εἰκότως γίνονται ἀμφισβητήσεις. τὸ γὰρ μικρὸν* ἐνιαχοῦ, οὐδ' ἐν ἰσχύι, ὥσπερ ἐν ξύλου στα- D θμῷ, ἀλλ' ἐν χρυσίῳ· ἀλλὰ τὸ μικρὸν κακῶς κρίνουσι. φαίνεται γὰρ τὸ μὲν οἰκεῖον ἀγαθόν, διὰ τὸ ἐγγύς, μέγα· τὸ δ' ἀλλότριον διὰ τὸ πόρρω, μικρόν. ὅταν δὲ ὑπερβολὴ ᾖ, οὐδ' αὐτοὶ ἐπιζητήσουσιν, ὡς δεῖ ἢ ἀντιφιλεῖσθαι, ἢ ὁμοίως ἀντιφιλεῖσθαι· οἷον εἴ τις ἀξιοῖ τὸν θεόν. φανερὸν δὲ ὅτι φίλοι μέν, ὅταν ἐν τῷ ἴσῳ. τὸ ἀντιφιλεῖν δ' ἔστιν, ἄνευ τοῦ φίλους εἶναι. δῆλον δὲ καὶ διὰ τί ζητοῦσι μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι τὴν καθ' ὑπεροχὴν φιλίαν τῆς κατ' ἰσότητα. ἅμα γὰρ ὑπάρχει οὕτως αὐτοῖς τό, τε φιλεῖσθαι καὶ ἡ ὑπεροχή. διὸ ὁ κόλαξ παρ' ἐνίοις ἐντιμότερος τοῦ φίλου. ἄμφω γὰρ φαίνεσθαι ποιεῖ ὑπάρχειν τῷ κολακευομένῳ. μάλιστα δ' οἱ φιλότιμοι E τοιοῦτοι· τὸ γὰρ θαυμάζεσθαι ἐν ὑπεροχῇ. φύσει δὲ γίνονται οἱ μὲν φιλητικοί, οἱ δὲ φιλότιμοι, φιλητικὸς δέ, ὁ τῷ φιλεῖν χαίρων μᾶλλον ἢ τῷ φιλεῖσθαι· ἐκεῖνος δέ, φιλότιμος μᾶλλον. ὁ μὲν οὖν χαίρων τῷ θαυμάζεσθαι καὶ φιλεῖσθαι, τῆς ὑπεροχῆς φίλος· ὁ δὲ τῆς ἐν τῷ φιλεῖν ἡδονῆς, ὁ φιλητικός. *ἔνεστι γὰρ ἀνάγκη ἐνεργοῦντα· τὸ μὲν γὰρ *φιλεῖν συμβεβηκός· ἔστι γὰρ λανθάνειν φιλοῦντα δ' οὔ. ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὴν φιλίαν τὸ φιλεῖν μᾶλλον ἢ τὸ φιλεῖσθαι, τὸ δὲ φιλεῖσθαι κατὰ τὸ φιλητόν.

* Fort. ἐπὶ χρήμασιν ἀπαιτεῖν ὡς [illegible] vel cum Sylb. ἐπὶ οὐχ ὁμοίως τῆς φιλίας [illegible].

* Scrib. εἰ μὴ χ.

* Suſpectus locus: & videtur ad locum alicuius poëtæ alludere, vt illa docent, τοιαῦτ' ἂν &c.

* Nic. li. 8. c. 8.

* Lego, ἐνιαχοῦ οὐδὲν ἰσχύει. Quod paruum (ait) interdum nihil valet, negligitur, neque tanti fit, vt eius ratio cenſeatur habenda, vt in ligno pendendo: at in auro ſecus.

* Deeſſe aliquid videtur. vide Magn. lib. 2. c. 11.

* Imò φιλεῖσθαι.

* [illegible] M. [illegible]

* Lego, ἐν ταῖς ὑποβολαῖς. h. e. vt faciunt mulieres, cùm ſuos liberos expoſitos tradunt educandos. In Nic. [illegible] &c.

A * σημεῖον δ᾽ ἕλοιτ᾽ ἂν ὁ φίλος μᾶλλον εἰ μὴ ἐνδέχοιτ᾽ ἄμφω γινώσκειν ἢ γινώσκεσθαι· οἷον * ἐν ταῖς ὑποβολαῖς αἱ γυναῖκες ποιοῦσι, καὶ ἡ Ἀνδρομάχη ἡ Ἀντιφῶντος. καὶ γὰρ ἔοικε τὸ μὲν ἐθέλειν γινώσκεσθαι αὐτοῦ ἕνεκα, καὶ τοῦ πάσχειν τι ἀγαθὸν, ἀλλὰ μὴ ποιεῖν. τὸ δὲ γινώσκειν, τοῦ ποιεῖν καὶ τοῦ φιλεῖν ἕνεκα. διὸ καὶ τοὺς ἐμμένοντας τῷ φιλεῖν πρὸς τοὺς τεθνεῶτας ἐπαινοῦμεν. γινώσκουσι γὰρ, ἀλλ᾽ οὐ γινώσκονται. ὅτι μὲν οὖν πλείονες τρόποι φιλίας, καὶ πόσοι τρόποι, ὅτι τρεῖς, καὶ ὅτι τὸ φιλεῖσθαι καὶ οἱ φίλοι διαφέρουσιν, οἵ τε κατ᾽ ἰσότητα, καὶ οἱ καθ᾽ ὑπεροχὴν, εἴρηται.

B

ΚΕΦΑΛ. έ.

Περὶ τῆς κατὰ τὸ ὅμοιον ἢ τὸ ἐναντίον φιλίας.

* Suprà c. 1.

ΕΠεὶ δὲ τὸ φίλον λέγεται καὶ καθ᾽ ὅλου μᾶλλον, ὥσπερ καὶ * κατ᾽ ἀρχὰς ἐλέχθη ἀπὸ τῶν ἔξωθεν συμπεριλαμβανόντων (οἱ μὲν γὰρ τὸ ὅμοιόν φασιν εἶναι φίλον, οἱ δὲ τὸ ἐναντίον) λεκτέον καὶ περὶ τούτων πῶς εἰσὶ πρὸς τὰς εἰρημένας φιλίας. ἀνάγεται δὲ τὸ μὲν ὅμοιον καὶ εἰς τὸ ἡδὺ καὶ εἰς τὸ ἀγαθόν. τό, τε γὰρ ἀγαθὸν ἁπλοῦν, τὸ δὲ κακὸν πολύμορφον· καὶ ὁ ἀγαθὸς μὲν ὅμοιος ἀεὶ, καὶ οὐ μεταβάλλεται τὸ ἦθος· ὁ δὲ φαῦλος καὶ ὁ ἄ- C φρων οὐθὲν ἔοικεν ἕωθεν καὶ ἑσπέρας. διὸ ἐὰν μὴ συμβάλλωσιν οἱ φαῦλοι, οὐ φίλοι ἑαυτοῖς, ἀλλὰ διίστανται· ἡ δ᾽ οὐ βεβαία φιλία. ὥστε οὕτω μὲν τὸ ὅμοιον φίλον, ὅτι ἀγαθὸν ὅμοιον. ἔστι δὲ ὡς καὶ κατὰ τὸ ἡδύ. τοῖς γὰρ ὁμοίοις ταὐτὰ ἡδέα, καὶ ἕκαστον δὲ φύσει αὐτὸ αὑτῷ ἡδύ. διὸ καὶ φωναὶ καὶ ἕξεις καὶ συνημερεύσεις τοῖς ὁμογενέσιν ἥδισται ἀλλήλοις, καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις· * καὶ ταύτῃ ἐνδέχεται καὶ τοὺς φαύλους ἀλλήλους φιλεῖν.

* Suprà c. 2.

Κακὸς δὲ κακῷ συντέτηκεν ἡδονῇ.

τὸ δ᾽ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ φίλον, ὡς τὸ χρήσιμον. αὐτὸ D γὰρ αὑτῷ ὅμοιον, ἄχρηστον. διὸ δεσπότης δούλου δεῖται, καὶ δοῦλος δεσπότου, καὶ γυνὴ καὶ ἀνὴρ ἀλλήλων. καὶ ἡδὺ καὶ ἐπιθυμητὸν τὸ ἐναντίον ὡς χρήσιμον, καὶ οὐχ ὡς ἐν τέλει, ἀλλ᾽ ὡς πρὸς τὸ τέλος. ὅταν μὲν γὰρ τύχῃ οὗ ἐπιθυμεῖ, ἐν τῷ τέλει μέν ἐστιν· οὐκ ὀρέγεται δὲ τοῦ ἐναντίου, οἷον τὸ θερμὸν τοῦ ψυχροῦ. ἔστι δὲ πως καὶ ἡ τοῦ ἐναντίου φιλία τοῦ ἀγαθοῦ· ὀρέγεται γὰρ ἀλλήλων διὰ τὸ μέσον· ὡς σύμβολα γὰρ ὀρέγεται ἀλλήλων· διὸ οὕτω γίνεσθαι ἐξ ἀμφοῖν ἓν μέσον. ἔτι κατὰ συμβεβηκός ἐστι τοῦ ἐναντίου, καθ᾽ αὑτὸ δὲ τῆς μεσότητος. ὀρέγονται γὰρ οὐκ ἀλλήλων τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τοῦ μέσου. ὑπερψυχθέντες γὰρ, ἐὰν θερμανθῶσιν, εἰς τὸ μέσον καθίστανται· καὶ E ὑπερθερμανθέντες, ἐὰν ψυχθῶσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. εἰ δὲ μὴ, ἀεὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ, οὐκ ἐν τοῖς μέσοις ὄντα· χαίρει ὁ ἐν τῷ μέσῳ ἄνευ ἐπιθυμίας τοῖς φύσει ἡδέσιν. οἱ δὲ πᾶσι τοῖς ἐξιστᾶσι τῆς φύσει ἕξεως. τοῦτο μὲν οὖν εἶδος καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων ἐστί· τὸ φιλεῖν δὲ γίνεται, ὅταν ᾖ ἐπὶ τῶν ἐμψύχων. διὸ ἐνίοτε ἀνομοίοις χαίρουσιν· οἷον αὐστηροὶ εὐτραπέλοις, καὶ ὀξεῖς ῥαθύμοις. εἰς τὸ μέσον γὰρ καθίστανται ὑπ᾽ ἀλλήλων. κατὰ συμβεβηκὸς οὖν, ὥσπερ ἐλέχθη, τὰ ἐναντία φίλα, καὶ διὰ τὸ ἀγαθόν.

A Argumento eſt, quòd amicus, ſi non contingat vtrunque, cognoſcere vult magis, quàm cognoſci. velvt in exceſſibus ſummis faciunt fœminæ, vt Andromache Antiphontis, quæ cognoſci velle videtur ipſius gratia, vtque bono aliquo afficiatur, non afficiat: cognoſcere verò, afficiendi amandíque gratia. Quocirca in amore etiam erga mortuos perſiſtentes laudamus, quippe qui cognoſcant non cognoſcantur. Plures igitur modos amicitiæ eſſe, & quot, tres nempe: item quòd amari & amici differant, qui iuxta æqualitatem, & qui iuxta exceſſum amici ſunt inuicem, dictum eſt.

CAPVT V.

B

Simile & contrarium (quæ dicebantur à quibuſdam amicitiæ principia) quam vim amicitiæ habeant.

QVia verò amicum etiam vniuerſaliter dicitur, velvt principio, adductis extrarius quibuſdam opinionibus oſtendimus, (nam alij ſimile, alij contrarium amicum pronunciant) dicendum etiam de his eſt, quo pacto ſe habeant erga expoſitas hactenus amicitias. Simile autem, tam ad iucundum quàm bonum refertur. Bonum enim ſimplex eſt, malum verò multiplex. Et bonus ſimilis ſibi ſemper, neque mores mutat: prauus au- C tem & ſtultus, ſibi diſpar eſt manè & veſperi. Quocirca niſi inter ſe paciſcantur mali, amici ſibi inuicem non erunt, ſed diſſiliunt: quæ amicitia minimè firmiſſima eſt. Quare eatenus ſimile amicum eſt, dum ſimile bonum ſit. Interdum autem iuxta voluptatem conſiſtit: ſimilibus enim eadem iucunda ſunt, & naturâ quodque cuique iucundum eſt. Vnde & voces, & habitudines & conuerſationes, cognatis inter ſua ſuauiſſimæ ſolent eſſe, cùm hominibus, tum cæteris animantibus. Atque hac poſſunt etiam praui ſe inuicem diligere, &,

Malus malo iucundè conuiuit.

Contrarium autem contrario amicum, quemad- D modum vtile. Nam quod ſimile ſibi, id inutile eſt. Quapropter dominus ſeruo, & ſeruus domino indiget, & vir fœminaque inter ſeſe mutuò. Ac iucundum, & deſiderabile, contrarium, vt vtile, non quà in fine, ſed quà vt ad finem. Nam vbi conſecutus eſt quod concupiſcebat, in fine quidem iam eſt, ſed contrarium non concupiſcit: velvti calidum, ipſum frigidum. Porrò & contrarij bonique amicitia quædam eſt: ſe inuicem enim per media deſiderant, vt ſymbola, non vt ex ambobus vnum medium fiat. Per accidens autem contrarij deſiderium eſt, per ſe autem mediocritatis: neque enim ſe inuicem, ſed medium concupiſcent contraria. Nimiùm enim algentes, ad me- E dium reducuntur, cùm caleſiunt, & calentes cùm frigeſiunt. Similiter & in reliquis. Sin verò non ſemper flagrauit cupiditas, non in medio erit, ſed gaudebit natura iucundis, citra cupiditatem in medio conſtitutus: alij verò omnibus, quæ naturalem habitudinem egrediuntur, quæ ſpecies etiam inanimatis competit. Amare autem contingit, quando fuerit in animatis: quocirca nonnunquam diſſimilibus gaudent, velvt auſteri facetis, irritabiles ad iram, tardis, vt qui à ſe inuicem ad medium reducuntur. Per accidens igitur, velvt oſtenſum eſt, contraria amica propter bonum ſunt,

Quot igitur ſpecies amicitiæ ſint, & quæ differentiæ, iuxta quas diſcernuntur amantes, ac amati, idque ſic vt amici abſque illo vocentur, dictum eſt hactenus.

CAPVT VI.

De ſui ipſius amore.

VErùm an ſibi quiſquam ipſi eſſe amicus queat, veſtigationem vberiorem requirit. Nonnullis enim videtur, ſibi quiſque amicus eſſe maximè: qui eodem vtentes canone, amicitias erga alios etiam iudicant: verùm ſecundùm rationes, iuxtáque ea quæ amicis cenſentur inexiſtere, partim repugnant, partim verò ſimilia eſſe videntur. Quodam modo enim iuxta analogiam hæc amicitia eſt, ſimpliciter verò nequaquam, eo quòd amari, ac amare, in diſiunctis duobus conſiſtat, iuxta quæ magis hic ſibi amicus eſt, velvt in continente & in incontinente dictum eſt, qui idem volens nolénſque agit, quando partes aliquo ad ſe inuicem pacto habent. Ac rationem habent hæc omnia eandem, num qui ſibi amicus eſt, etiam inimicus ſit, aut iniuria num ſe quiſpiam afficiat. Quæ omnia in duobus diſiunctim conſiderantur. Aut enim anima duplex quidpiam eſt, aut hæc diſiuncta non conſiſtent: verùm ab habitudine erga ſe ipſum pendent, velut etiam reliqui amandi modi determinati, iuxta quos, rationes exquirere has ſolemus. Videtur enim amicus eſſe, qui alicui vel verè bona, vel quæ arbitretur bona, alij euenire cupiat, non ſui, ſed alterius gratia.

Alio verò modo, quo conuiuere optat ob ipſam conuerſationem tantùm, non ob aliud quidpiam, veluti patres liberis quidem bona optant, ſed aliis conuiuunt tamen: quæ inter ſe inuicem omnia pugnant. Ille enim ſi non quod ſibi, hic autem ſi non quod eſt. Alij verò conuiuendi deſiderium non ad amicum referunt. Condolere quoque dolenti, non ob aliud quidpiam nos dilectionem vocabimus. Solent enim ſerui ita erga dominos condolere, qui ægrotantes plerunque ſunt moroſiores, non ob ipſos quidem, & vero affectu, velut matres ſolent liberis, & aues nonnullæ vnà cum enitentibus ſimiliter dolore affligi. Amicus enim non ſolùm amico condolere vel maximè ſtudet, ſed ſimili etiam conturbatione affici, veluti ſimul cum ſitiente ſitire: alioqui enim non fuerit coniunctiſſimus. Eadem quoque in gaudendo ratio amicitiæ etiam eſt, non ob aliud quidpiam, ſed ipſum tantùm gaudere. Præterea, eiuſmodi de amicitia dicuntur, vt æqualitas quædam ſit amor: nec vna tantùm amicitia iungantur veri amici, ſed cuncta hæc ſimul conferantur in vnum: bona enim cupit alteri verus amicus. Quemadmodum & nemo ſibi ipſi ob aliud quippiam benefacit ob gratiam: neque indicat quod fecit, quatenus vnus eſt. Nam qui amorem patefacit, non amare quidem, ſed velle amare videtur. Itaque & ſimul eſſe, & conuiuere, congaudere, condolere, abſque ſe mutuò ne viuere quidem poſſe, (vna enim anima ſunt) ſed commori, vnius illius veræque amicitiæ eſt. Sic enim vnus ille habet, ac ſibi in hunc modum conuiuit. Omniáque hæc in bono conſpirant, in prauo autem diſſentiunt, velut in incontinente, vnde & aduerſus aliquãdo ipſe ſibi exiſtit. Quatenus verò quiſq; vnus eſt, indiuiſibilis, ac per omnia deſiderabilis ſibi eſt:

A πόσα μὲν οὖν εἴδη φιλίας, καὶ τίνες διαφοραὶ καθ' ἃς λέγονται οἵ τε φίλοι καὶ οἱ φιλοῦντες καὶ οἱ φιλούμενοι, καὶ οὕτως ὥς τε φίλοι εἶναι καὶ ἄνευ τούτου, εἴρηται.

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

Πότερον ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτῷ φίλον εἶναι.

ΠΕρὶ δὲ τοῦ αὐτὸν αὑτῷ φίλον εἶναι ἢ μή, πολλὴν ἔχει ἐπίσκεψιν. δοκεῖ γὰρ ἐνίοις μάλιστα ἕκαστος αὐτὸς αὑτῷ φίλος εἶναι· καὶ τούτῳ χρώμενοι κανόνι, *κινοῦσι τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους φιλίαν. κατὰ δὲ τοὺς λόγους, καὶ τὰ δοκοῦνθ' ὑπάρχειν τοῖς φίλοις, τὰ μὲν B ὑπεναντιοῦται, τὰ δ' ὅμοια φαίνεται ὄντα. ἔστι γάρ πως κατ' ἀναλογίαν αὕτη ἡ φιλία, ἁπλῶς δ' οὔ. ἐν δυσὶ γὰρ διῃρημένοις τὸ φιλεῖσθαι καὶ φιλεῖν· διὸ μᾶλλον οὕτως αὐτὸς αὑτῷ φίλος, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς καὶ ἐγκρατοῦς, *εἴρηται πῶς ἑκὼν ἢ ἄκων, τῷ τὰ μέρη ἔχειν πως πρὸς ἄλληλα τὰ τῆς ψυχῆς· καὶ ὅμοιον ταῦτα τοιαῦτα πάντα, εἰ φίλος αὐτὸς αὑτῷ καὶ ἐχθρός, καὶ εἰ ἀδικεῖ τις αὐτὸς αὑτόν. πάντα γὰρ ἐν δυσὶ ταῦτα καὶ διῃρημένως. *ᾗ δὲ δύο πως, καὶ ἡ ψυχὴ ὑπάρχει πως ταῦτα· ᾗ δ' οὐ διῃρημένα, οὐχ ὑπάρχει. ἀπὸ δὲ τῆς πρὸς αὑτὸν ἕξεως, ὡς οἱ λοιποὶ τρόποι τοῦ φιλεῖν διωρισμένοι, καθ' οὓς ἐν C τοῖς λόγοις ἐπισκοπεῖν εἰώθαμεν. δοκεῖ γὰρ φίλος εἶναι, ὁ βουλόμενός τινι τἀγαθά, ἢ οἷα οἴεται ἀγαθά, μὴ δι' αὑτόν, ἀλλ' ἐκείνου ἕνεκα. ἄλλον δὲ τρόπον ᾧ τὸ εἶναι βούλεται δι' ἐκεῖνον, καὶ μὴ δι' αὑτόν, κἂν εἰ μὴ διανέμων τἀγαθά, μὴ τὸ δόξειε μάλιστα φιλεῖν. . . . .

. . . .

ἄλλον δὲ τρόπον ᾧ συζῆν αἱρεῖται δι' αὐτὴν τὴν ὁμιλίαν, καὶ μὴ δι' ἕτερόν τι· οἷον οἱ πατέρες, τὸ μὲν εἶναι τοῖς τέκνοις, συζῶσι δ' ἑτέροις. μάχεται δὴ ταῦτα πάντα πρὸς ἄλληλα. ὁ μὲν γὰρ ἂν μὴ τὸ ἑαυτοῖς, ὁ δὲ ἂν μὴ τὸ εἶναι, οἱ δὲ τὸ συζῆν οὐκ οἴονται φιλεῖσθαι. ἔτι τῷ ἀλγοῦντι συναλγεῖν μὴ δι' ἕτερόν τι, ἀγαπᾶν θήσομεν· D οἷον οἱ δοῦλοι πρὸς τοὺς δεσπότας, ὅτι χαλεποί, ἀλγοῦντες, ἀλλ' οὐ δι' αὐτούς, ὥσπερ αἱ μητέρες τοῖς τέκνοις, καὶ οἱ συνωδίνοντες ὄρνιθες. βούλεται γὰρ μάλιστά γε οὐ μόνον συλλυπεῖσθαι ὁ φίλος τῷ φίλῳ, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτὴν λύπην· οἷον διψῶντι συνδιψῆν, εἰ ἐνδέχετο, ὅτι μὴ ἐγγύτατα. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ χαίρειν μὴ δι' ἕτερόν τι, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον ὅτι χαίρει, φιλικόν. ἔτι τὰ τοιάδε λέγεται περὶ φιλίας, ὡς ἰσότης φιλότης, *καὶ μὴ μίαν φιλίαν εἶναι τοὺς ἀληθῶς φίλους. ἅπαντα ταῦτα ἐπαναφέρεται πρὸς τὸν ἕνα. καὶ γὰρ βούλεται τἀγαθὰ E αὑτῷ τοῦτον τὸν τρόπον. οὐδεὶς γὰρ αὐτὸς αὑτὸν εὖ ποιεῖ διά τι ἕτερον, οὐδὲ χάριτος· οὐδὲ λέγει ὅ,τι ἐποίησεν ᾗ εἷς. δοκεῖ γὰρ ὁ φιλεῖν βουλόμενος ὁ δῆλον ποιεῖν ὅτι φιλεῖ, ἀλλ' οὐ φιλεῖν, καὶ τὸ εἶναι μάλιστα, καὶ τὸ συζῆν, καὶ τὸ συγχαίρειν, καὶ τὸ συναλγεῖν καὶ μία δὴ ψυχή. καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἄνευ ἀλλήλων μηδὲ ζῆν, ἀλλὰ συναποθνήσκειν. οὕτω γὰρ ἔχει ὁ εἷς, καὶ ἴσως ὁμιλεῖ αὐτὸς αὑτῷ. πάντα δὲ ταῦτα τῷ ἀγαθῷ ὑπάρχει πρὸς αὑτόν. ἐν δὲ τῷ πονηρῷ διαφωνεῖ, οἷον ἐν τῷ ἀκρατεῖ. καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ καὶ ἐχθρὸν ἐνδέχεσθαι αὐτὸν αὑτῷ εἶναι. ᾗ δ' εἷς καὶ ἀδιαίρετος, ὀρεκτὸς αὐτὸς αὑτῷ.

* Nicomath. lib. 9. c. 8.
* Magn. 10. 11.
* Interpr. κρίνουσι.
* Lib. 2. c. 7.
* Interp. aliter.
* Legendum cenſeo, καὶ μίαν ψυχὴν εἶναι. In Nicom. καὶ αἱ παροιμίαι δὲ πᾶσαι ὁμογνωμονοῦσι, οἷον τὸ μία ψυχή, καὶ κοινὰ τὰ τῶν φίλων, καὶ ἰσότης φιλότης. Vulgata lectio ſtare omnino non poteſt.

τοιοῦτος ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ κατ' ἀρετὴν φίλος. ἐπεὶ ὅ γε μοχθηρὸς οὐχ εἷς ἀλλὰ πολλοί, καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἕτερος καὶ ἔμπληκτος. ὥστε καὶ ἡ αὐτοῦ πρὸς αὑτὸν φιλία, ἀνάγεται πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ. ὅτι γὰρ πῇ ὅμοιοι, καὶ εἷς καὶ αὐτὸς αὑτῷ ἀγαθός, ταύτῃ αὐτὸς αὑτῷ φίλος καὶ ὀρεκτός· φύσει δὲ τοιοῦτος, ἀλλ' ὁ πονηρὸς παρὰ φύσιν. ὁ δ' ὁ ἀγαθὸς, οὔθ' ἅμα λοιδορεῖται ἑαυτῷ, ὥσπερ ὁ ἀκρατής. οὔθ' ὁ ὕστερος τῷ προτέρῳ, ὥσπερ * ὁ μεταμελητικός· οὔτε ὁ ἔμπροσθεν τῷ ὕστερον, ὥσπερ ὁ ψεύστης. ὅλως τε εἰ δεῖ ὥσπερ οἱ σοφισταὶ διορίζουσιν, ὥσπερ τῷ * Κορίσκος καὶ Κορίσκος σπουδαῖος. δῆλον γὰρ ὡς τὸ αὐτὸ πόσον σπουδαῖοι αὐτῶν. ἐπεὶ ὅταν ἐγκαλέσωσιν αὑτοῖς, ἀποκτιννύασιν αὐτ. . . . . ἀλλὰ δοκεῖ πᾶς αὐτὸς αὑτῷ ἀγαθός. ζητεῖ δὲ ὁ ἁπλῶς ὢν ἀγαθὸς, εἶναι καὶ αὐτὸς αὑτῷ φίλος, ὥσπερ εἴρηται, ὅτι δύ' ἔχει ἐν αὑτῷ ἃ φύσει βούλεται εἶναι φίλα· καὶ διασπάσαι ἀδύνατον. διὸ ἐπ' ἀνθρώπου μὲν δοκεῖ ἕκαστος αὐτὸς αὑτῷ φίλος. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων ζῴων οἷον ἵππος αὐτὸς αὑτῷ· οὐκ ἄρα φίλος. ἀλλ' οὐδὲ τὰ παιδία, ἀλλ' ὅταν ἤδη ἔχῃ προαίρεσιν. ἤδη γὰρ τότε διαφωνεῖ ὁ παῖς πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν. ἔοικε δ' ἡ φιλία ἡ πρὸς αὑτὸν τῇ κατὰ συγγένειαν. οὐδέτερον γὰρ ἐφ' αὑτοῖς λῦσαι· ἀλλὰ κἂν διαφέρωνται, ὅμως οὗτοι μὲν συγγενεῖς ἔτι· ὁ δὲ ἔτι εἷς, ἕως ἂν ζῇ. ποσαχῶς μὲν οὖν τὸ φιλεῖν λέγεται, καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ φιλίαι ἀνάγονται πρὸς τὴν πρώτην, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων.

* Quid si ὁ μεταμελητικός.

* Sic scribendum, non κορίσκος. locus est corruptus.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ ὁμονοίας καὶ εὐνοίας.

Οἰκεῖον δὲ τῇ σκέψει θεωρῆσαι καὶ περὶ ὁμονοίας καὶ εὐνοίας. δοκεῖ γὰρ τοῖς μὲν εἶναι ταὐτά, τοῖς δ' οὐκ ἄνευ ἀλλήλων. ἔστι δ' ἡ εὔνοια τῆς φιλίας οὔτε πάμπαν ἕτερον, οὔτε ταὐτόν. διῃρημένης γὰρ τῆς φιλίας κατὰ τρεῖς τρόπους, οὔτ' ἐν τῇ χρησίμῃ, οὔτ' ἐν τῇ καθ' ἡδονήν ἐστιν. εἴτε γὰρ ὅτι χρήσιμον, βούλεται αὐτῷ τἀγαθά, οὐ δι' ἐκεῖνον, ἀλλὰ δι' αὑτὸν βούλοιτ' ἄν. δοκεῖ δ' ὥσπερ * καὶ ἡ . . . . . οὐκ αὐτοῦ εὔνοια τοῦ εὐνοιζομένου εἶναι, ἀλλὰ τοῦ ᾧ εὐνοεῖ. * Εἰ δ' ἦν ἐν τῇ τοῦ ἡδέος φιλίᾳ, κἂν τοῖς ἀψύχοις εὐνόουν. ὥστε δῆλον ὅτι περὶ τὴν ἠθικὴν φιλίαν ἡ εὔνοιά ἐστιν. ἀλλὰ τοῦ μὲν εὐνοοῦντος βούλεσθαι μόνον ἐστί. τοῦ δὲ φίλου καὶ πράττειν ἃ βούλεται. ἔστι γὰρ ἡ εὔνοια ἀρχὴ φιλίας. ὁ μὲν γὰρ φίλος πᾶς εὔνους· ὁ δ' εὔνους, οὐ πᾶς φίλος. ἀρχομένῳ γὰρ ἔοικεν ὁ εὐνοῶν μόνον. διὸ ἀρχὴ φιλίας, ἀλλ' οὐ φιλία. δοκοῦσι γὰρ οἵ τε φίλοι ὁμονοεῖν, καὶ οἱ ὁμονοοῦντες φίλοι εἶναι. ἔστι δ' οὐ περὶ πάντα ἡ ὁμόνοια ἡ φιλική, ἀλλὰ περὶ τὰ πρακτὰ τοῖς ὁμονοοῦσι, καὶ ὅσα εἰς τὸ συζῆν συντείνει. οὔτε μόνον κατὰ διάνοιαν, ἢ κατὰ ὄρεξιν. ἔστι γὰρ τἀναντία τὸ κινοῦν ἐπιθυμεῖν, ὥσπερ ἐν τῷ ἀκρατεῖ διαφωνεῖ τοῦτο. οὐ δεῖ κατὰ τὴν προαίρεσιν ὁμονοεῖν καὶ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν. ἐπὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν, ἡ ὁμόνοια. οἵ γε φαῦλοι ταὐτὰ προαιρούμενοι καὶ ἐπιθυμοῦντες βλάπτουσιν ἀλλήλους. ἔοικε δὲ καὶ ἡ ὁμόνοια οὐχ ἁπλῶς λέγεσθαι, ὥσπερ οὐδ' ἡ φιλία· ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη καὶ φύσει σπουδαία· διὸ οὐκ ἔστι τοῖς φαύλοις ὁμονοεῖν. ἑτέρα, καθ' ἣν καὶ οἱ φαῦλοι ὁμονοοῦσιν,

* Nicom. lib.8. c.1. & lib.9. c.5. Mag. lib.2. c.12.

* Interpr. ἐν φιλίᾳ.

* Scrib. εἰ δ' ἦν ἐν τῇ τοῦ ἡδ. φιλίᾳ. vel, εἰ δ' ἦν ἐν τ.

A quales boni ſunt, & ſecundùm virtutem amici. Malus autem non vnus, ſed multi, & die eadem varius, & importunus ipſe ſibi. Quamobrem rectè cuiuſque erga ſeipſum amicitia, ad boni probatique amicitiam reducitur. Quia enim ſibi ipſi & ſimilis eſt, & commodus, ac vnus inſuper, vtique etiam amicus ſibi eſt, & deſiderabilis, qualis eſt ſecundùm naturam: contrà verò prauus. Porrò bonus nihil ſibi exprobrat, incontinentis inſtar: nec poſterior prioribus ſuccenſet, velut mutabiles: neque prior poſteriori, velut leues vanique ſolent. Præterea qui ſimpliciter bonus eſt, quærit vt ipſe etiam ſibi amicus exiſtat, quemadmodum & dictum eſt ſuprà, duo in ſeſe complecti, quæ ad B amicitiam mutuam propendeant, quæ diſiungere ſit impoſſibile. Quocirca in homine amicitia erga ſeipſum conſtare poſſe videtur, non etiam in reliquis animantibus. Neque enim equus ſibi ipſi amicus eſt, neque pueri, donec electionem per ætatem conſequantur: iam tum enim puer pro cupiditate à ſeipſo diſſentit. Cognatorum amicitiæ ſimilis videtur ea quæ cuique eſt erga ſeipſum, quandoquidem neutrum à ſe queas diſtinguere: & ſi maximè differant, cognati tamen illi ſunt, ac vnus ille quoad vixerit. Quot igitur modis amare dicatur, quódque omnes amicitiæ ad vnam primam reducantur, ex dictis patet. C

CAPVT VII.

De concordia beneuolentiáque.

PRoptium verò huius conſiderationis fuerit, de concordia beneuolétiáque diſquirere: quę aliis eadem, aliis verò abſque ſe mutuò, non eſſe vidétur. Eſt autem beneuolentia cum amicitia neque prorſus idem, nec planè diuerſum. Nam amicitia tribus modis diſtincta, neque in ea quę vtile, neque ea quę voluptatem ſpectat, conſiſtit. Siue enim vtilitatem volunt, non ob illum, ſed ſe, hanc cupiunt. Videtur D autem beneuolentia, quemadmodum & amicitia, non beneuolentis eſſe, ſed eius cui is bene vult. Si in iucundo amicitiam conſtituas, beneuolentiam etiam inanimatis tribues. Quapropter beneuolétia circa moralem amicitiá conſiſtit. Verùm beneuoli tantùm eſt volútas: amici verò, vt quod vult, præſtet etiam. At amicitiæ omnis principium eſt beneuolentia, ac omnis quidem amicus beneuolus, non contrà omnis beneuolus amicus. Incipienti etiam ſimilis beneuolus eſt: vnde & amicitiæ principium, non amicitia appellatur. Cæterùm & conſentire amici videntur, & conſentiétes inter ſe, concordéſque amici eſſe. Verùm non circa omnia amica verſatur concordia, ſed circa res concordibus propoſi- E tas, quæque ad conuictum mutuum conducát: nec iuxta cogitationem cupiditatémque tantùm. cócupiſcere enim contraria licet, velut in incontinente hæc ipſa quoque ſibi repugnant. Neque oportet ſimul pro electionis, ſimul & cupiditatis inſtinctu, conſtare concordiá: quippe quę bonorum eſt tantú. Praui autem eadem eligétes, & appetentes, ipſi ſibi incommodant. Videtur autem concordia, quemadmodú & amicitia, non dici ſimpliciter: verùm alia prima quædá, & naturá recta, qua mali cócordes eſſe nequeunt: alia, qua etiá praui inter ſeſe cóſpirant,

quando pro electione ſua cupiditatéque res ſuccedunt, quódque concupiſcunt, & eligunt, eiuſmodi ſit oportet, quo potiri ambo queant. Nam ſi eas res appetent, quæ nequeant ambobus contingere, certamen oritur: cùm contrà inter ſeſe concordes non ſoleant contendere. Eſt autem concordia, eadem de principatu, ſubiectionéque, electio, & voluntas: non alterutrius, ſed publici boni gratia. Quocirca amicitia quædam ciuilis concordia eſt. De concordia igitur beneuolentiáque hæc dicta ſint.

CAPVT VIII.

Quæſtio, cur qui benefecerint, plus ament quàm qui beneficium acceperunt.

DVbitatur autem, quià magis amantes dicantur, qui ipſos affectos, quàm qui affecti ſe ipſos facientes reddant, cùm videatur contrarium iuſtum eſſe, quòd crediderit quis ob vtile quidpiam, & quia commodare ei contingit. Alium enim iuuari, alium verò impendere decet. Neque id tantùm eſt, ſed naturâ etiam eligibilior eſt actio: rationemque prorſus eandem habet opus, & actio: & qui beneficium accipit, opus eſt benefacientis. Quocirca & in animantibus peculiare in generando, natóſque conſeruando, ſtudium. Et magis parentes ſobolem ſuam diligunt, quàm diligantur viciſſim ipſi, & effuſiore charitate hanc matres complectuntur, quàm patres. Ac nati itidem magis ex ſe genitos, quàm genitores amant: quia præſtantiſſima eſt actio. Et matres effuſiùs quàm patres, amant, quia magis ſuum opus eſſe liberos arbitrantur, & quia opus difficultate definiunt, magis vtique generando mater affligitur. De amicitia igitur, quæ vnicuique eſt erga ſe, quæque in pluribus verſatur, hoc pacto determinatum ſit.

CAPVT IX.

Amicitiam ac ſocietatem omnem æqualitate contineri: idque non vno modo.

VIdetur autem iuſtum æquale quippiam eſſe, & amicitia in æqualitate quadam conſiſtere: niſi fruſtrà dicatur: Amatoria eſt æqualitas. Porrò omnes politiæ, iuſti quædam ſpecies ſunt: communicatio enim quædam eſt, & commune omne ex iuſto conflatur. Quocirca hæc omnia, amicitia, iuſto, & communicatione, quis diiudicarit, ac diſcrimina quidem tenuia habet. Et quia ſimiliter habet anima ad corpus, vt artifex ad inſtrumentum, & ſeruus ad dominum: horum quidem nulla communicatio eſt, quia duo non ſunt: ſed illud quidem vnum: & quod vnius, nullum: neque diuiſibile vtrique bonum, ſed amborum vnius, cuius gratia eſt. Corpus enim, inſtrumentum eſt congenitum, & ſeruus domini velut particula, & inſtrumentum ſeparabile: inſtrumentum autem, velut ſeruus inanimatus. Reliquæ autem communicationes ſunt, aut particula communicationum ciuitatis velut contribulium eſt, & quæ vocatur orgiorum: præterea quæſtuariæ Reſpublicæ. Verùm ciuitates omnes communicationibus quibuſdam continentur, & rectæ & tranſgreſſoriæ. Quemadmodum in harmoniis, ſic in ciuitatibus vſu venit: quæ in regia quidem, parentis eſt: in ariſtocratia, velut viri & vxoris: ſimplici autem Republica, fratrum: exceſſus autem in his, tyrannis, oligarchia, & plebs.

A ὅταν τὴν αὐτὴν τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἔχωσιν. οὕτω δὲ δεῖ τῶν αὐτῶν ὀρέγεσθαι, ὥστ' ἐνδέχεσθαι ἀμφοτέροις ὑπάρχειν οὗ ὀρέγονται. ἂν γὰρ τοιούτου ὀρέγωνται, ὃ μὴ ἐνδέχεται ἀμφοῖν, μαχοῦνται· οἱ ὁμονοοῦντες δ', οὐ μαχοῦνται. ἔστι δ' ἡ ὁμόνοια, ὅταν περὶ τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι ἡ αὐτὴ προαίρεσις ᾖ, μὴ τοῦ ἑκατέρου, ἀλλὰ τοῦ ..... καὶ ἔστιν ἡ ὁμόνοια φιλία πολιτική. περὶ μὲν οὖν ὁμονοίας καὶ εὐνοίας εἰρήσθω τοσαῦτα.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Απορία, διὰ τί οἱ εὐεργέται τοὺς εὐεργετηθέντας μᾶλλον φιλοῦσιν, ἢ ἀνάπαλιν.

B

ΑΠορεῖται δὲ διὰ τί μᾶλλον φιλοῦντες οἱ ποιήσαντες εὖ τοὺς παθόντας, ἢ οἱ παθόντες εὖ τοὺς ποιήσαντας· δοκεῖ δὲ δίκαιον εἶναι τοὐναντίον. τοῦτο δ' ὑπολάβοι μὲν ἄν τις διὰ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ αὑτῷ ὠφέλιμον συμβαίνειν. τὸν μὲν γὰρ ὠφελεῖσθαι, τὸν δ' ἀποδιδόναι δεῖ. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ φυσικόν. ἡ γὰρ ἐνέργεια αἱρετώτερον. τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ἔχει τὸ ἔργον καὶ ἡ ἐνέργεια. ὁ δ' εὖ παθὼν, ὥσπερ ἔργον τοῦ εὖ ποιήσαντος. διὸ καὶ ἐν τοῖς ζώοις ἡ περὶ τὰ τέκνα σπουδή ἐστι, καὶ τοῦ γεννῆσαι καὶ γεννώμενα σώζειν. καὶ φιλοῦσι δὴ μᾶλλον οἱ πατέρες τὰ τέκνα, καὶ αἱ μητέρες τῶν
C πατέρων, ἢ φιλοῦνται· καὶ οὗτοι πάλιν τὰ αὐτῶν ἢ τοὺς γεννήσαντας, διὰ τὸ τὴν ἐνέργειαν εἶναι τὸ ἄριστον. καὶ αἱ μητέρες τῶν πατέρων, ὅτι μᾶλλον οἴονται αὐτῶν εἶναι ἔργον τὰ τέκνα. τὸ γὰρ ἔργον τῷ χαλεπῷ διορίζουσι. πλείω δὲ λυπεῖται περὶ τὴν γένεσιν μήτηρ. καὶ περὶ μὲν φιλίας τῆς πρὸς αὑτὸν καὶ τῆς ἐν πλείοσι, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Οτι ἡ φιλία ἐν ἰσότητι.

ΔΟκεῖ δὲ τό, τε δίκαιον εἶναι, ἴσον τι, καὶ ἡ φιλία ἐν ἰσότητι, εἰ μὴ μάτην λέγεται ἰσότης ἡ φιλότης. * Nicom. lib. 8. cap. 11.
D αἱ δὲ πολιτεῖαι πᾶσαι δικαίου τι εἶδος· κοινωνία γάρ. τὸ δὲ κοινὸν πᾶν διὰ τοῦ δικαίου συνέστηκεν, ὥστις ἀεὶ διὰ φιλίας καὶ δικαίου καὶ κοινωνίας, καὶ πάντα ταῦτα σύνορα ἀλλήλοις, καὶ ἐγγὺς ἔχει τὰς διαφοράς. ἐπεὶ δ' ὁμοίως ἔχει ψυχὴ πρὸς σῶμα, καὶ τεχνίτης πρὸς ὄργανον, καὶ δεσπότης πρὸς δοῦλον, τούτων μὲν οὐκ ἔστι κοινωνία· οὐ γὰρ δύ' ἐστίν. ἀλλὰ τὸ μὲν, ἕν· τὸ δὲ τοῦ ἑνὸς, οὐδέν. οὐδὲ διαιρετὸν τὸ ἀγαθὸν ἑκατέρῳ, ἀλλὰ τὸ ἀμφοτέρων τοῦ ἑνὸς οὗ ἕνεκά ἐστι. τό, τε γὰρ σῶμά ἐστιν ὄργανον σύμφυτον, καὶ τοῦ δεσπότου ὁ δοῦλος, ὥσπερ μόριον καὶ ὄργανον
E ἀφαιρετόν. τὸ δ' ὄργανον ὥσπερ δοῦλος, ἄψυχος. αἱ δ' ἄλλαι κοινωνίαι εἰσὶν, ἢ μόριον τῶν τῆς πόλεως κοινωνιῶν, οἷ ἡ τῶν φρατόρων ἢ τῶν ὀργίων, ἢ αἱ* χρηματιστικαὶ ἔτι πολιτεῖαι. αἱ δὲ πολιτεῖαι πᾶσαι ἐν οἰκείοις συνυπάρχουσι καὶ αἱ ὀρθαὶ, καὶ αἱ παρεκβάσεις. ἔστι γὰρ τὸ αὐτὸ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἁρμονιῶν, καὶ τῶν ἐν ταῖς πολιτείαις. βασιλικὴ μὲν, ἡ τοῦ γεννήσαντος· ἀριστοκρατικὴ δὲ, ἡ ἀνδρὸς καὶ γυναικός· πολιτεία δ', ἡ τῶν ἀδελφῶν· παρέκβασις δὲ τούτων, τυραννὶς, ὀλιγαρχία, δῆμος·

* γρ. χρηματικαί

καὶ τὰ δίκαια δὴ τοσαῦτα. ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον τὸ μὲν κατ' ἀριθμὸν, τὸ δὲ κατ' ἀναλογίαν, καὶ τοῦ δικαίου εἴδη ἔσται καὶ τῆς φιλίας καὶ τῆς κοινωνίας. κατ' ἀριθμὸν μὲν γὰρ ἡ κοινωνία, καὶ ἡ ἑταιρικὴ φιλία. τῷ γὰρ αὐτῷ ὅρῳ μετρεῖται. κατ' ἀναλογίαν δὲ ἡ ἀριστοκρατικὴ ἀρίστη καὶ βασιλική. οὐ γὰρ ταὐτὸν δίκαιον τῷ ὑπερέχοντι καὶ ὑπερεχομένῳ, ἀλλὰ τὸ ἀνάλογον. καὶ ἡ φιλία δὲ ὁμοίως πατρὸς καὶ παιδός· καὶ ἐν ταῖς κοινωνίαις ὁ αὐτὸς τρόπος.

ΚΕΦΑΛ. ι.

Περὶ συγγενικῆς φιλίας καὶ ἑταιρικῆς, καὶ κοινωνικῆς.

* Nicom. lib. 8. cap. 14.
* Magn. lib. 2. c. 11.

Λέγονται δὲ φιλίαι, συγγενική, ἑταιρική, κοινωνική, ἡ λεγομένη πολιτική. ἔστι μὲν συγγενικὴ πολλὰ ἔχουσα εἴδη, ἡ μὲν ὡς ἀδελφῶν, ἡ δ' ὡς πατρὸς καὶ υἱῶν. καὶ γὰρ κατ' ἀναλογίαν, οἷον ἡ πατρικὴ· καὶ κατ' ἀριθμόν, οἷον ἡ τῶν ἀδελφῶν. ἐγγὺς γὰρ αὕτη τῆς ἑταιρικῆς. ἐπιλαμβάνουσι γὰρ καὶ ἐνταῦθα πρεσβείων. ἡ δὲ πολιτικὴ συνέστηκε μὲν κατὰ τὸ χρήσιμον καὶ μάλιστα· διὰ γὰρ τὸ μὴ* αὐταρκῆ, δοκοῦσι συνελθεῖν· ἐπεὶ συνῆλθόν γ' ἂν καὶ τοῦ συζῆν χάριν. μόνη δ' ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ παρ' αὐτὴν παρέκβασις, οὐ μόνον φιλίαι, ἀλλὰ καὶ ὡς φίλοι κοινωνοῦσιν· αἱ δ' ἄλλαι καθ' ὑπεροχήν. μάλιστα δὲ δίκαιον τὸ ἐν τῇ τῶν χρησίμων φιλίᾳ, διὰ τὸ τοῦτ' εἶναι τὸ πολιτικὸν δίκαιον. ἄλλον γὰρ τρόπον συνῆλθον πρίων καὶ τέχνη, οὐχ ἕνεκα κοινοῦ τινος (οἷον γὰρ ὄργανον καὶ ψυχή) ἀλλὰ τοῦ χρωμένου ἕνεκεν. συμβαίνει δὲ καὶ τοῦτο ὄργανον ἐπιμελείας τυγχάνειν, ἧς δίκαιον πρὸς τὸ ἔργον. ἐκείνου γὰρ ἕνεκέν ἐστι καὶ τῷ τρυπάνῳ εἶναι διττὸν, ὧν τὸ κυριώτερον ἡ ἐνέργεια, ἡ τρύπησις. καὶ ἐν τούτῳ τῷ εἴδει σῶμα καὶ δοῦλος, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. τὸ ζητεῖν πῶς δεῖ τῷ φίλῳ ὁμιλεῖν, τὸ ζητεῖν δίκαιόν τι. ἔστι γὰρ ὅλως τὸ δίκαιον ἅπαν πρὸς φίλον. τό τε γὰρ δίκαιον τισὶ, καὶ κοινωνοῖς· καὶ ὁ φίλος κοινωνὸς, ὁ μὲν γένους, ὁ δὲ βίου. * ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὐ μόνον πολιτικὸν, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὸν ζῷον, καὶ οὐχ ὥσπερ τἆλλα ποτὲ συνδυάζεσθαι καὶ τῷ τυχόντι καὶ θήλει καὶ ἄρρενι, * ἀλλ' αἱ διαίδυμον αὐλικόν· ἀλλὰ κοινωνικὸν ἄνθρωπος ζῷον πρὸς οὓς φύσει συγγένειά ἐστι· καὶ κοινωνία τοίνυν καὶ δίκαιόν τι, καὶ εἰ μὴ πόλις εἴη. οἰκία δ' ἐστί τις φιλία. δεσπότου μὲν οὖν καὶ δούλου, ἥπερ καὶ τέχνης καὶ ὀργάνων, καὶ ψυχῆς καὶ σώματος. αἱ δὲ τοιαῦται, οὔτε φιλίαι οὔτε δικαιοσύναι, ἀλλ' ἀνάλογον, ὥσπερ καὶ τὸ ὑγιεινὸν οὐ δίκαιον, ἀλλ' ἀνάλογον. γυναικὸς δὲ καὶ ἀνδρὸς φιλία, ὡς χρήσιμος καὶ κοινωνία. πατρὸς δὲ καὶ υἱοῦ ἡ αὐτή, ἥπερ θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον, καὶ τοῦ εὖ ποιήσαντος πρὸς τὸν παθόντα, καὶ ὅλως τοῦ φύσει ἄρχοντος πρὸς τὸν φύσει ἀρχόμενον. ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους, ἑταιρικὴ μάλιστα ἡ κατ' ἰσότητα. οὐ γάρ τι νόθος τῷδ' * ἀπεδείχθη· ἀμφοῖν δὲ πατὴρ αὐτὸς ἐκλήθη Ζεὺς ἐμὸς ἄρχων. ταῦτα γὰρ ὡς ἴσον ζητούντων λέγεται. διὸ ἐν οἰκίᾳ πρῶτον ἀρχαὶ καὶ πηγαὶ φιλίας, καὶ πολιτείας, καὶ δικαίου. ἐπεὶ δὲ φιλίαι τρεῖς, κατ' ἀρετὴν, κατὰ τὸ χρήσιμον, κατὰ τὸ ἡδὺ, τούτων δὲ ἑκάστης δύο διαφοραί (ἡ μὲν γὰρ καθ' ὑπεροχὴν, ἡ δὲ κατ' ἰσότητά ἐστιν) ἑκάστη αὐτῶν·

* γρ. αὐταρκεῖν δὲ αὐταρκεῖς ἦν. vel τὸ μὴ αὐταρκεῖς.
* Vulgò, ὁ γὰρ ἄνθρωπος μόνον, οὐ πολιτικὸς, ἀλλ. absurdè.
* Sylb. ἀλλὰ διδυμεύοντα αὐλικόν.
* Fort. ἀπεδείχθην.

& iuſta quidem totidem ſunt. Quemadmodum verò æquale aliud quidem numero eſt, aliud proportione: ſic & iuſti, & amicitiæ communicationis ſpecies ſunt: ſecundùm numerum quidem, vt ſocialis amicitia: nam ipſa definitione terminatur: ſecũdùm proportionem verò, ariſtocratia optima, & regia. Neque enim idem principi ſubditóque iuſtum eſt, ſed ſecundùm proportionem. Sic & amicitia ſimiliter patris & filij, neque abſimilis in communicationibus ratio.

CAPVT X.

Varias amicitiæ ſpecies recenſet & explicat.

Amicitiæ autem ſunt, naturalis, ſocialis, cõmunicatiua, & quæ politica appellatur. Et naturalis quidem multas ſpecies habet: alia quidem vt fratrum, alia vt patris & filiorum: illa iuxta proportionem, hæc verò ſecundùm numerum. Propinqua enim ſocialis eſt, in qua ſinguli dignitate participant. Politica autem maxime ad vtilitatem comparata eſt. Nam quia ſibi per ſe non ſufficiunt, conuenire videntur & conuictus mutui gratia: ſola autem ciuilis, & quæ in illa tranſgreſſio committitur, non ſolùm vt amicitiæ ſunt, ſed vt amici, iuxta eas inter ſeſe communicant: aliæ verò iuxta exceſſum: potiſſimùm verò iuſtum in vtilium amicitia conſiſtit, eo quòd hoc ipſum ciuile iuſtum exiſtat. Alio enim pacto ſerra & ars ſimul conueniunt, non communis alicuius, (nam vt organum, & anima) ſed vtentis gratia: contingitque vt eam induſtriam id inſtrumentum conſequatur, quæ ad opus iuſtè conueniat, vt cuius gratia exiſtit. Ac in terebro id ipſum dupliciter: præſtantior enim actus eſt perforatio ipſa: & in hac quidem ſpecie corpus & ſeruus, velvt dictum eſt priùs. Quærere igitur, quo pacto amico conviuendum ſit, ipſum eſt iuſtum quærere. Nam in vniuerſum omne iuſtum ad amicum pertinet: iuſtum enim aliquibus, & inter ſeſe mutuò communicantibus iuſtum eſt. Et amicus communis eſt alius genere, alius verò vitæ ratione. Homo enim ſolus non ſolùm ciuile, ſed œconomicum animal eſt: & non vt cætera, aliquando ſe alteri, aut viro, aut mulieri coniungens, aliquando verò fugitans, & latitans, ſed communicabile animans homo eſt, erga ea quibuſcum naturalis cognatio illi intercedit. Quocirca & communicatio, & iuſtũ quodpiam erit, etiamſi vrbs non ſit. Nã & domus & amicitia quædam eſt. Serui equidem, & domini, velvt artis, & inſtrumentorum, animæ & corporis communicatio eſt. Verùm nec amicitiæ, neque iuſtitiæ ſunt, ſed proportionale quidpiam: quemadmodum & ſalubre non iuſtũ eſt, ſed proportionale: Mulieris autem, & viri amicitia, velut vtile quodpiam, & communicatio: patris verò & filij, velut Dei erga hominem, & benefici erga accipientẽ, & in vniuerſum naturâ imperãtis ad naturâ ſubiectũ. Fratrũ autem ad ſe inuicẽ, maximè ſecundùm æqualitatẽ eſt ſocialis. Neq; enim ſpurius huic eſt demõſtratus *vel editus*. Ambobus autẽ pater Iupiter vocatus eſt meus princeps. Hæc enim à quærentibus æquale dicũtur. Quocirca in domo primùm, fons & principiũ amicitiæ, ciuitatiſque & iuſti oritur. Quia verò tres amicitiæ ſpecies numerantur, iuxta virtutẽ, iuxta vtilitatem, iuxtáque iucundũ, ſingulæ hæ in duo diſtribuuntur: quandoquidem vnaquæque harũ & ſecundùm exceſſum, & ſecundùm æqualitatem exiſtit.

Iuſtum autem circa has ex cõtrouerſiis patet. Nam in eo quod eſt iuxta exceſſum, proportione quæritur, non ſimpliciter, ſed excellens conuerſim proportionale erga inferiorem flagitat: ſic quod ab inferiore fit, in idem tendit. Vnde ita inter ſe diſponuntur hæc, velut imperans ad ſubditum: ſin minùs, numero æquale quæretur, quemadmodũ & in reliquis commutationibus vſu venit, vbi interdum numero, interdum proportione æquale poſtulatur. Nam ſi æquale numero argentum illatum fuerit, in æquali numero diſtinguuntur: ſin verò numero non æquale fuerit, proportionale erit. Excellens verò contrariè conuertit proportionale, iuxtáque diametrum iungit. Ac ſic quidẽ videatur inferior reddi excellens, & miniſterium publicũ fuerit amicitia, & communicatio. Quocirca aliquo alio æquare, & proportionale reddere conuenit, honore ſcilicet, qui Deo naturâ principi tribuitur à ſubiectis. Sed & lucrum æquare cum honore conuenit. Ac amicitia quidem ad æqualitatem conſtituta ciuilis eſt. Ciuilis autem vtilitati deſtinata eſt: & quemadmodum vrbes, ſic etiam ciues ſibi inuicem amici exiſtunt. Et eodem modo,

Non ampliùs cognoſcuntur ab Athenienſibus Megarenſes,

ac ciues ipſi niſi inuicem vtiles fuerint. Verùm ex manu in manum hæc amicitia eſt. Porrò hic & præſes eſt, & ſubditus, non naturale, nec regium, ſed quod in parte conſiſtit: neque eius gratia, vt benefaciat Deus, ſed vt æqualitas ſit boni, ac muneris honorarij. Ad æqualitatem autem prorſus comparata eſſe vult ciuilis amicitia. Cæterùm vtilis amicitiæ duæ ſpecies ſunt: alia enim legalis eſt, alia moralis. Ac reſpicit ciuilis inæqualitatem, & rem ipſam, quẽadmodũ ementes, & vendentes: vnde dicitur, *Merces viro amico:* Quando igitur ex pacto conueniunt, ciuilis eſt, legaliſque amicitia: verùm cùm rem arbitrio committunt, ad moralem amicitiam accedit, & ſocialem. Quocirca potiſſimùm in hac amicitia expoſtulatio eſt, eo quòd præter naturã. Reliquæ enim amicitiæ ſunt, & quæ vtilitatem ſpectat, & quod eſt ſecundùm virtutem. Nonnulli verò vtraque cõplecti volunt, & quidem vtilitatis gratia cõſuetudinẽ cum alio habent. Moralem autem faciunt vt moderati: proinde fidem habentes legitimam non faciũt. Nam inter tres iſtas, vtilis illa expoſtulationes habet frequentiores. Virtus enim, accuſationis expers eſt: ſuaues autem, habentes erogantéſque, cõciliantur. Vtiles autem non facilè in gratiam redeunt, niſi legitimè, atque vt ſocios decet, inter ſeſe congrediantur. Inter vtiles autem amicitias, legitima ipſa quoque criminatione vacat. Pecunia enim de cõtrouerſiis decidit legitima, qua & æquale menſuratur. Moralis autem voluntaria conuentio eſt. Quocirca lex alibi ita conniuentibus poſita eſt, quæ in cõtractib. voluntariis vtrũ rectè habeant, non interponitur. Bonis enim inter ſeſe iuſtum nullum eſt: hi verò vt boni, etiam contrahentibus. Licet autẽ in hac amicitia, vtrinque accuſationes ancipites fieri, quonam pacto vtrinque vtantur, quando mixta mores, non legitimè fidẽ habent. Ac dubium quidẽ, vtrónam modo iuſtum iudicare conueniat, an reſpectu rei præſtitæ, quanta ſit, & qualis, an accipientis. Contingit enim interdum, quod inquit Theognis:

Tibi quidem dea id paruum eſt, mihi verò ingens.

Nã contrariũ euenire poteſt, velut etiã in oratione ait: Tibi quidem luſus ſit, quod mihi mortẽ adferat.

A τὸ δὲ δίκαιον τὸ περὶ αὐτὰς, ἐκ τῶν ἀμφισβητουμένων δῆλον. ἐν μὲν τῇ καθ' ὑπεροχὴν ἀξιοῦται τὸ ἀνάλογον οὐχ ὡσαύτως, ἀλλ' ὁ μὲν ὑπερέχων ἀνεστραμμένως τὸ ἀνάλογον, ὡς αὐτὸς πρὸς τὸν ἐλάττω, οὕτω τὸ παρὰ τοῦ ἐλάττονος γενόμενον πρὸς τὸ αὐτοῦ παρ' αὐτοῦ διακείμενον, ὥσπερ ἄρχων πρὸς ἀρχόμενον. εἰ δὲ μὴ τοῦτο, δῆλον τὸ ἴσον κατ' ἀριθμὸν ἀξιοῖ. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κοινωνιῶν οὕτω συμβαίνει. ὁτὲ μὲν γὰρ ἀριθμῷ τοῦ ἴσου μετέχουσιν, ὁτὲ δὲ λόγῳ. εἰ μὲν γὰρ ἴσον ἀριθμῷ * εἰσενήνεγκεν ἀργύριον, ἴσον καὶ τῷ ἴσῳ ἀριθμῷ διαλαμβάνουσιν. εἰ δὲ μὴ ἴσον, ἀνάλογον. ὁ δ' ὑπερεχόμενος, τοὐναντίον στρέφει τὸ ἀνάλογον, καὶ κατὰ διάμετρον συζεύγνυσι. δόξειε δ' ἂν οὕτως ἐλαττοῦσθαι ὁ ὑπερέχων, καὶ λειτουργία ἡ φιλία καὶ ἡ κοινωνία. δεῖ ἄρα τινὶ ἑτέρῳ ἀνισάσαι καὶ ποιῆσαι ἀνάλογον. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ τιμή, ὅπερ καὶ τῷ ἄρχοντι φύσει καὶ θεῷ πρὸς τὸν ἀρχόμενον. δεῖ καὶ ἰσασθῆναι τὸ κέρδος πρὸς τὴν τιμήν. ἡ δὲ κατ' ἴσα φιλία, ἐστὶν ἡ πολιτική. ἡ δὲ πολιτικὴ ἐστὶ μὲν κατὰ τὸ χρήσιμον· καὶ ὥσπερ αἱ πόλεις φίλαι ἀλλήλαις, οὕτω καὶ οἱ πολῖται· καὶ ὁμοίως * Sylb. ἀπαντκαν

* Οὐκέτι γιγνώσκουσιν Ἀθηναῖοι Μεγαρέας· * Suprà cap. 2.

καὶ οἱ πολῖται ὅταν μὴ χρήσιμοι ἀλλήλοις, ἀλλ' ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα ἡ φιλία. ἔστι δὲ ἐνταῦθα καὶ ἄρχον καὶ ἀρχόμενον, C οὔτε τὸ φυσικὸν οὔτε τὸ βασιλικόν, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ μέρει. οὐδὲ τούτου ἕνεκα ὅπως εὖ ποιῇ ὁ θεός, ἀλλ' ἵνα ἴσον ᾖ τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τῆς λειτουργίας. κατ' ἰσότητα δὴ βούλεται εἶναι ἡ πολιτικὴ φιλία. ἔστι δὲ τῆς χρησίμου φιλίας εἴδη δύο· ἡ μὲν νομική, ἡ δ' ἠθική. βλέπει δ' ἡ μὲν πολιτικὴ εἰς τὸ ἴσον καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ οἱ πωλοῦντες, καὶ οἱ ὠνούμενοι. διὸ εἴρηται * Μισθὸς ἀνδρὶ φίλῳ. ὅταν μὲν οὖν * Heſiod. καθ' ὁμολογίαν, ἡ πολιτικὴ αὕτη φιλία, καὶ νομική· ὅταν δ' ἐπιτρέπωσιν αὑτοῖς, ἠθικὴ βούλεται εἶναι φιλία, καὶ ἑταιρική. διὸ μάλιστα ἔγκλημα ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ· αἴτιον δ' ὅτι παρὰ φύσιν. ἕτεραι γὰρ φιλίαι, ἡ κατὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡ D κατὰ τὴν ἀρετήν. οἱ δ' ἀμφότερα βούλονται ἅμα ἔχειν, καὶ ὁμιλοῦσι μὲν τοῦ χρησίμου ἕνεκα, ἠθικὴν δὲ ποιοῦσιν ὡς ἐπιεικεῖς. διὸ ὡς πιστεύοντες, οὐ νομικὴν ποιοῦσιν. ὅλως μὲν γὰρ ἐν χρησίμῃ τῶν τριῶν πλεῖστα ἐγκλήματα. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἀνέγκλητον. οἱ δ' ἡδεῖς ἔχοντες καὶ δόντες, ἀπαλλάττονται. οἱ δὲ χρήσιμοι οὐκ εὐθὺ διαλύονται, ἂν μὴ νομικῶς καὶ ἑταιρικῶς προσφέρωνται. ὅμως δὲ τῆς χρησίμου ἡ νομικὴ ἀνέγκλητος. ἔστι δ' ἡ μὲν νομικὴ διάλυσις πρὸς νόμισμα· μετρεῖται γὰρ τούτῳ τὸ ἴσον. ἡ δ' ἠθικὴ ἑκούσιος. διὸ ἐνιαχοῦ νόμος ἐστὶ τοῖς οὕτως ὁμιλοῦσι φιλικῶς, μὴ εἶναι * δίκας τῶν ἑκουσίων συναλλαγμάτων· ὀρθῶς. τοῖς γὰρ * γ. δὲ & abſurde. ἀγαθοῖς οὐ πέφυκε δίκαιον εἶναι· οἱ δ' ὡς ἀγαθοί, καὶ πιστοὶ E συναλλάττουσιν. ἔστι δ' ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ τὰ ἐγκλήματα ἀμφίδοξα αὐτοῖς ἀμφότερα, πῶς ἑκάτερος ἐγκαλεῖ, ὅταν ἠθικῶς, ἀλλὰ μὴ νομικῶς πιστεύσωσι. καὶ ἔχει δὴ ἀπορίαν ποτέρως δεῖ κρίνειν τὸ δίκαιον, πότερα πρὸς τὸ πρᾶγμα βλέποντα τὸ ὑπηρετηθὲν, ποσὸν ἢ ποῖον, ἢ τῷ πεπονθότι. ἐνδέχεται δ' εἶναι ὅπερ λέγει Θέογνις·

Σοὶ μὲν τοῦτο θεὰ σμικρόν, ἐμοὶ δὲ μέγα.

ἐνδέχεται γὰρ καὶ τοὐναντίον γενέσθαι, ὥσπερ ἐν τῷ λόγῳ, σοὶ μὲν παιδιὰν τοῦτ' εἶναι, ἐμοὶ δὲ θάνατον.

ἐντεῦθεν δὴ εἴρηται τὰ ἐγκλήματα. ὁ μὲν γὰρ ἀξιοῖ ἀντιπαθεῖν, ὡς μέγα ὑπηρετήσας, ὅτι δεομένῳ ἐποίησεν, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτο λέγων πρὸς τὴν ἐκείνου ὠφέλειαν * πόσον ἠδύνατο, ἀλλ' ἐπὶ τὴν αὐτοῦ. ὁ δὲ τοὐναντίον, ὅσον ἐκείνῳ, ἀλλ' οὐχ ὅσον αὐτῷ. ὁτὲ δὲ καὶ μεταλαμβάνων καὶ ἀμφισβητεῖ. ὁ μὲν γὰρ ὅσον αὐτῷ μικρὸν ἀπέβη, ὁ δὲ ὅσον αὐτῷ μέγα ἐδύνατο. οἷον, εἰ κινδυνεύσας δραχμῆς ἄξιον ὠφέλησεν, ὁ μὲν τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος, ὁ δὲ τὸ τοῦ ἀργυρίου, ὥσπερ ἐν τῇ τῶν νομισμάτων ἀποδόσει. καὶ γὰρ ἐνταῦθα περὶ τούτων ἡ ἀμφισβήτησις. ὁ μὲν γὰρ ἀξιοῖ πῶς τότ' ἦν, ὁ δὲ πῶς νῦν, ἂν μὴ διείπωνται. ἡ μὲν οὖν πολιτικὴ, βλέπει εἰς τὴν ὁμολογίαν καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα· ἡ δὲ ἠθικὴ, εἰς τὴν προαίρεσιν. ὥστε καὶ δίκαιον τοῦτο μᾶλλόν ἐστι, καὶ δικαιοσύνη φιλική. αἴτιον δὲ τοῦ μάχεσθαι. διότι καλλίων μὲν ἡ ἠθικὴ φιλία, ἀναγκαιοτέρα δὲ ἡ χρησίμη. οἱ δὲ ἔρχονται μὲν ὡς ἠθικοὶ φίλοι καὶ δι' ἀρετὴν ὄντες· ὅταν δὲ ἄντικρυς ᾖ τι τῶν ἰδίων, δῆλοι γίνονται ὅτι ἕτεροι ἦσαν. ἐκ περιουσίας γὰρ διώκουσιν οἱ πολλοὶ τὸ καλόν. * διὸ καὶ τὴν καλλίω φιλίαν. ὥστε φανερὸν πῶς διαιρετέον περὶ τούτων. εἰ μὲν γὰρ ἠθικοὶ φίλοι, εἰς τὴν προαίρεσιν βλεπτέον εἰ ἴση, καὶ οὐθὲν ἄλλο ἀξιωτέον θατέρῳ παρὰ θατέρου. εἰ δ' ὡς χρήσιμοι καὶ πολιτικοὶ, ὡς ἂν λυσιτελῇ ὁμολογοῦσιν. ἂν δὲ ὁ μὲν φῇ ὧδε, ὁ δ' ἐκείνως, οὐ καλὸν μὲν ἀντιποιῆσαι, δέον τοὺς καλοὺς λέγειν λόγους, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ θατέρου. ἀλλ' ἐπεὶ οὐ διείποντο ὡς ἠθικῶς, δεῖ κρίνειν τινὰ μηδ' ὑποκρινόμενον μηδέτερον αὐτῶν ἐξαπατᾶν. ὥστε δεῖ στέργειν αὐτὸν τὴν τύχην. ὅτι δ' ἐστὶν ἡ ἠθικὴ κατὰ προαίρεσιν, δῆλον· ἐπεὶ κἂν εἰ μεγάλα παθὼν μὴ ἀποδῷ, * ἢ δι' ἀδυναμίαν, ἀλλ' ὡς ἐδύνατο, καλῶς· καὶ ὁ θεὸς ἀνέχεται κατὰ δύναμιν λαμβάνων τὰς θυσίας· ἀλλὰ τῷ πωλοῦντι οὐχ ἱκανῶς ἕξει, ἂν μὴ φήσῃ δύνασθαι πλέον δοῦναι, οὐδὲ τῷ * δανείσαντι. πολλὰ ἐγκλήματα γίνεται ἐν ταῖς φιλίαις * τοῖς μὴ κατ' εὐθυωρίαν καὶ τὸ δίκαιον ἰδεῖν. * οὐ ῥᾴδιον γὰρ χαλεπὸν μετρῆσαι ἑνὶ τῷ μὴ κατ' εὐθυωρίαν, οἷον συμβαίνει ἐπὶ τῶν ἐρωτικῶν. ὁ μὲν γὰρ διώκει ὡς τὸν ἡδὺν ἐπὶ τὸ συζῆν, ὁ δὲ ἐκεῖνον ἐνίοτε ὡς χρήσιμον. ὅταν δὲ παύσηται τοῦ ἐρᾶν, ἄλλου γινομένου, ἄλλος γίνεται· καὶ τότε λογίζονται † πόσου τίνος, καὶ ὡς Πύθων καὶ Παμμένης διεφέροντο, καὶ ὅλως διδάσκαλος καὶ μαθητής. ἐπιστήμη γὰρ καὶ χρήματα οὐχ ἑνὶ μετρεῖται· καὶ ὡς Πρόδικος ὁ ἰατρὸς πρὸς τὸν ἀποδιδόντα μικρὸν τὸν μισθὸν, * καὶ ὡς ὁ κιθαρῳδὸς καὶ ὁ βασιλεύς. ὁ μὲν γὰρ ὡς ἡδεῖ, ὁ δὲ ὡς χρησίμῳ * ὡμίλει. ὁ δ' ἐπεὶ ἔδει ἀποδιδόναι αὐτὸν, αὐτὸν ὡς ἡδὺν ἐποίησεν, καὶ ἔφη ὥσπερ ἐκεῖνον ᾄσαντα εὐφρᾶναι, οὕτω καὶ αὐτὸς ὑποσχόμενος ἐκείνῳ. ὅπως δὲ φανερὸν καὶ ἐνταῦθα πῶς γνωριστέον. ἑνὶ γὰρ μετρητέον καὶ ἐνταῦθ'. ἀλλ' οὐχ ὅρῳ, ἀλλὰ λόγῳ. τὸ ἀνάλογον γὰρ μετρητέον, ὥσπερ καὶ ἡ πολιτικὴ μετρεῖται κοινωνία. πῶς γὰρ κοινωνήσει γεωργῷ σκυτοτόμος, εἰ μὴ τὸ ἀνάλογον ἰσασθήσεται τὰ ἔργα; τοῖς δὲ μὴ κατ' εὐθυωρίαν, τὸ ἀνάλογον μέτρον· οἷον εἰ ὁ μὲν σοφίαν δοῦναι ἐγκαλεῖ, ὁ δὲ ἐκείνῳ ἀργύριον, τῇ σοφίᾳ πρὸς τὸ πλούσιον·

* Interp. cuius multa iſto loco peccata, paulò aliter legit: ſed nihilo melius Fort. διὸ & τὴν καλλίω φιλίαν. ſenſu ſanè aperto.

* Tollerem, ἢ niſi quis velit legere. ἀποδῷ ἢ δι.

* Int. δανείσαντι. ἔχει πλ. & mox. τῷ μὴ κ.

* Fort. οὐ ῥᾴδιον γὰρ, ἀλλὰ χ. Int. ſimpliciter, χαλεπὸν γὰρ, reliquis omiſſis. & μ. ἑνὶ τὸ μὴ κ.

* Vide Nic. l. 9. c. 1. Errat enim interp.

* χ. ὡμίλει.

A Hinc igitur accuſationes petuntur. Nam ille quidem repetit officium, vt qui rem magnam præſtiterit, cùm adeſſet egenti, aut ſi quid aliud dicat, allatũ quantum quidẽ potuerit, ſed quod illi expediebat: hic autem contra, quãtum illi par fuiſſet, non quantum ſibi commodaſſet. Interdum verò transſumpta expoſtulatione controuertit. Ille enim quantulum ipſi contigit, hic verò quàm magnum pro facultatibus præſtiterit. Velut ſi in periculo conſtitutus, ille drachmæ pretio adiutus ſit, hic quidẽ periculi, alius verò argenti magnitudinem reputabit, velut in retributione pecuniæ fieri ſolet: nam & hic de his cõtrouertitur. Nam alius vt tum, hic verò vt impræſentiarum res eſt, niſi concilient, iudicandum arbi- B tratur. Ciuilis igitur amicitia conuentionem, & rem ipſam intuetur: moralis autem ad electionem reſpicit. Quocirca iuſtum hoc magis eſt, & iuſtitia inter amicos vſurpata contentionis cauſa. Vnde honeſtior amicitia moralis, vtilis autẽ neceſſaria magis. Equidem nonnulli moralem amicitiam præ ſe ferunt, verùm vbi quid aduerſum experiuntur, declarant ſeſe diuerſos. Nam quidam ex bonorum facultatúmque copia, honeſtum perſequuntur: quapropter & honeſtiori rei amicitia quædam eſt. Quocirca manifeſtum vt hæc diſtinguenda ſint. Nam ſi morales amici ſunt, ad electionem ſpectandum eſt, num æquale, vel ſecus, alteri ſit ab altero poſtulandum: verùm ſi vtilitatis mutuæ gratia conueniunt, & ciuiles, quan- C tum quiſque commodarit, expenditur. Quòd ſi hic quidem ex more, ille verò ex vtili ſtatuat, non pulchrum quidem, ſed factu neceſſarium tamen, vt boni id conſulamus, ſimiliter & in altero: vt quia moraliter quidem de rebus non iudicat, at nihil ſimulat, in amicitia tamen contentus alter in talem amicum incidiſſe ſit. Moralem igitur ſecundùm electionem eſſe patet, quoniam etſi magnis beneficiis acceptis vel ob facultatum penuriam non rependit, ſed quantum potuit præſtitit, rectè habet. Atque ita Deus pro facultatum modulo noſtrarum ſacrificia æſtimat: verùm ementi, ac mutuò ad vſuram danti, niſi amplius iſthinc prouenturum pollicare, non ſuffecerit. Vnde multæ accuſationes in amicos oriũ- D tur, niſi iuſtum illud puro iudicio proſpiciatur. Difficile enim eſt, ad vnum quidem exquirere quæ non rectà ſe inuicem ſpectant, velut inter amantes vſu venit. Vbi alius ob conuiuendi voluptatem complectitur alium: ille verò ipſum propter vtilitatem. Verùm quando is amor refrigeſcit, alio ſuperueniente aliquo fit alius, ac tum inter ſeſe ratiocinantur, velut Python, & Pammenes altercabantur: & in vniuerſum quæ præceptoris erga diſcipulum ratio eſt. Neque enim ſcientiam, & facultates, vno aliquo metiri conuenit. Ac velut Prodicus medicus erga mercedem malignè perſoluentem: & citharœdus & Rex: hic enim vt iucundo, ille verò vt vtili conuerſaba- E tur. Et quia perſoluere beneficium oportet, iucundum ſe ipſum exhibet, & ad hilaritatem prouocat, ſic viciſſim ille alia promittit. Quo autem pacto hæc diiudicanda ſint, etiam hinc manifeſtum fit. Nam vtique hoc loco vno quopiam hæc menſuranda ſunt, verùm non termino, ſed ratione: proportio enim menſuranda eſt, quemadmodum & ciuilis communicatio ſolet. Nam quo pacto inter agricolam, ſutorémque communicatio conſtabit, niſi ex proportione æquetur opera? Nam qui non eodem reſpectu ad inuicem agunt, menſuram habent proportionem: velut ſi hic quidem ſapientiam, alter verò pro ſapientia pecuniam à diuite poſtulet.

Deinde verò quid datum ſit, conſiderandum erit. Nam ſi alter ex aceruo minori partem dederit, ille verò ex maiore non multiplicem, iniuria vtique affecit. Ac recurrit quidem hoc loco prima controuerſia, an vt vtiles conuenire ſe ipſos affirmandum ſit, alter iuxta aliam quampiam amicitiam.

CAPVT XI.

An amico potiùs quàm viro bono ſit benefaciendum.

PORRO diſcutiendum, an bono iuxta virtutem amico præſtandum ſit beneficium, & auxilium, an retribuenti, facultatibúſque inſtructo. Quod idem problema eſt prorſus, an amico potiùs, quàm viro bono ſit benefaciendum. Et ſi quidem amicus, idem etiam vir bonus fuerit, non ſit difficile iudicare, niſi fortaſſe quis alterum amplificet, alterum verò imminuat, amicitiæ vehementiam tribuens, bonitati verò mediocritatem: ſin ſecus fiat, multæ quæſtiones oriuntur. Velut ſi hic quidem erat, non erit autem: ille autem erit, ſed nondum. Vel hic quidem factus eſt, non eſt tamen, vel eſt, non erat, neque erit: verùm illud laborioſius fuerit. Quocirca nihil dicit Euripides, ſcribens, rationem rectam adferri, vbi merces rationis inferatur, opera illis operum vice præbuit: nec omnia patri conueniunt, ſed & matri alia, quamlibet ſit præſtantior pater. Neque enim Ioui ſacrificantur omnia, neque omnes honores, ſed quoſdam admittit. Fortaſſe igitur ſunt, quæ vtili præſtare oporteat, alia rurſum quæ bono. nempe cui non alimentum, & neceſſaria propriè competant; conuiuere enim illi oportet. Et quoniam viuere rectè, decet, ei præſtanda non quæ ipſe, ſed vtilis largiatur: verùm qui id faciunt, præterquam decet omni amato idem præſtant. Neque iuſtæ ſunt, quæ in orationibus amicitiæ definitiones conſtituuntur. Etſi enim omnes amicitiam exprimant, non tamen eandem determinant. Vtili enim competit velle alteri bona, & benefacienti. Nec tamen hæc amicitiæ definitio id verè exprimit, ſed alij eſſe, alij verò conuiuere aſſignatur: ei verò qui voluptuarius amicus eſt, communis dolor, communiſque lætitia tribuitur. Atque omnes quidem hæ definitiones amicitiam quandam oſtendunt: nulla verò propriè vnam exprimit. Nec ſingulæ ſingulis amicitiis congruunt, etiam ſi videantur. Velut electio eſt exiſtendi, quæ & ei quidem ſecundùm exceſſum & facienti competit, qui ſuo operi id inexiſtere vult, ac eroganti vtique conuenit, & vt ſit, & vt retribuat. Verùm non huic, ſed iucundo conuiuere decet. Nonnulli autem amici ſe inuicem iniuria afficiunt.

CAPVT XII.

Vtrùm qui ſit felix & ſuis bonis contentus, amicis opus habeat.

CONſiderandum autem eſt de ſufficientiæ amicitiæque conditione, quo pacto habeant ad ſe inuicem ipſarum facultates. Quærat enim fortè quiſpiam, num per omnia ſufficienti amicus ſit, cúmque vir bonus ſufficientiſſimus,

A εἶτα τί δοθὲν πρὸς ἑκάτερον. εἰ γὰρ ὁ μὲν τοῦ ἐλάττονος ἥμισυ ἔδωκεν, ὁ δὲ τοῦ μείζονος μὴ πολλοστὸν μέρος, δῆλον ὅτι οὗτος ἀδικεῖ. ἔστι δὲ κἀνταῦθα ἐν ἀρχῇ ἀμφισβήτησις, ἂν φήσῃ μὲν ὡς χρησίμους συνελθεῖν αὐτούς. * ὁ δὲ μὴ ἄλλως, κατ' ἄλλην τινὰ φιλίαν.

* Lego, ὁ δὲ μὴ, ἀλλὰ κατ' ἄ. ſenſu perſpicuo, qui antè nullus erat.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Πρόβλημα, πότερον τὸν φίλον ἢ τὸν σπουδαῖον εὖ ποιητέον μᾶλλον.

ΠΕΡΙ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κατ' ἀρετὴν φίλου, σκεπτέον πότερον δεῖ ἐκείνῳ τὰ χρήσιμα ὑπηρετεῖν καὶ βοηθεῖν, ἢ τῷ ἀντιποιοῦντι καὶ δυναμένῳ. τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ πρόβλημά ἐστι, πότερον τὸν φίλον ἢ τὸν σπουδαῖον εὖ ποιητέον μᾶλλον. ἂν μὲν γὰρ φίλος καὶ σπουδαῖος, ἴσως οὐ λίαν χαλεπὸν, ἂν μή τις τὸ μὲν αὐξήσῃ, τὸ δὲ ταπεινώσῃ, φίλον μὲν σφόδρα ποιῶν, ἐπιεικῆ δὲ ἠρέμα. εἰ δὲ μή, πολλὰ προβλήματα γίνεται· οἷον εἰ ὁ μὲν ἦν, οὐκ ἔσται δέ· ὁ δὲ ἔσται, οὔπω δέ· ἢ ὁ μὲν ἐγένετο, ἔστι δ' οὔ· ὁ δὲ ἐστὶν, οὐκ ἦν δὲ, οὐδὲ ἔσται. ἀλλ' ἐκεῖνο ἐργωδέστερον. μὴ γάρ τι λέγῃ Εὐριπίδης, ποιήσας, * Λόγων δίκαιον, μισθὸν ἂν λόγον εἰσφέρης· ἔργων δ' ἐκείνοις ἔργα παρέσχετο. καὶ οὐ πάντα δεῖ τῷ πατρὶ, ἀλλ' ἔστιν * ἃ καὶ τῇ μητρί· καίτοι βελτίων ὁ πατήρ. οὐδὲ γὰρ τῷ Διὶ πάντα θύεται, οὐδ' ἔχει πάσας τὰς τιμὰς, ἀλλά τινας. ἴσως οὖν ἐστιν ἃ δεῖ τῷ χρησίμῳ, ἄλλα δὲ τῷ ἀγαθῷ· οἷον οὐκ εἰ σῖτον δίδωσι, καὶ τἀναγκαῖα, καὶ συζῆν τούτῳ δεῖ. οὐδ' ᾧ τοίνυν τὸ εὖ ζῆν, τούτῳ ἃ μὴ οὗτος δίδωσιν, ἀλλ' ὁ χρήσιμος, ἀλλ' οἱ τοῦτο ποιοῦντες, ταὐτὸ πάντη τῷ ἐρωμένῳ διδόασιν, οὐ δέον. οὐδ' εἰσὶν ἄξιοι καὶ οἱ ἐν τοῖς λόγοις ὅροι τῆς φιλίας· πάντες μέν πως εἰσὶ φιλίας, ἀλλ' οὐ τῆς αὐτῆς. τῷ μὲν γὰρ χρησίμῳ, τὸ βούλεσθαι τὰ ἐκείνῳ ἀγαθὰ, καὶ τῷ εὖ ποιήσαντι. καὶ τῷ ὁποῖος δεῖ. οὐ γὰρ ἐπισημαίνει οὗτος ὁρισμὸς τῆς φιλίας, ἄλλῳ δὲ τὸ εἶναι, καὶ ἄλλῳ τὸ συζῆν· τῷ δὲ καθ' ἡδονὴν, τὸ συναλγεῖν καὶ συγχαίρειν· πάντες δὲ οὗτοι οἱ ὅροι κατὰ φιλίαν μὲν λέγονταί τινα, οὐ πρὸς μίαν δ' οὐδείς. διὸ πολλοί εἰσι, καὶ ἕκαστος μιᾶς εἶναι δοκεῖ φιλίας, οὐκ ὤν· οἷον ἡ τοῦ εἶναι προαίρεσις· καὶ γὰρ ὁ καθ' ὑπεροχὴν, καὶ ποιήσας, οὐ βούλεται τῷ ἔργῳ τῷ αὐτοῦ ὑπάρχειν, καὶ τῷ διδόντι τὸ εἶναι δεῖ καὶ ἀνταποδίδοσθαι· ἀλλ' ᾧ συζῆν οὐ τούτῳ, ἀλλὰ τῷ ἡδεῖ. ἀδικοῦσιν οἱ φίλοι ἔνιοι ἀλλήλους· τὰ γὰρ πράγματα μᾶλλον, ἀλλ' οὐ φιλοῦσι τὰ ἔχοντα· * διὸ φίλοι κἀκείνοις· οἷον διότι ἡδὺς τὸν οἶνον εἵλετο, καὶ ὅτι χρήσιμος τὸν πλοῦτον εἵλετο· χρησιμώτερος γάρ. διὸ δεῖ ἀγανακτεῖν, ὥσπερ ἂν εἰ μᾶλλον εἵλετο ἀντὶ ἥττονος· οἱ δ' ἐγκαλοῦσιν. ἐκεῖνον γὰρ νῦν ζητοῦσι τὸν ἀγαθὸν, πρότερον ζητήσαντες τὸν ἡδὺν ἢ τὸν χρήσιμον.

Nic. l.9 c.2.

B C D E

* Duo ſenarij, ſed corrupti: quos alibi emẽdamus.

* Fort. ἢ αὐτοὺς φιλοῦσι τοὺς ἔχοντας.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Πότερον ὁ εὐδαίμων καὶ αὐτάρκης δεῖται φίλων.

ΣΚεπτέον δὲ καὶ περὶ αὐταρκείας καὶ φιλίας πῶς ἔχουσι πρὸς τὰς ἀλλήλων δυνάμεις. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις πότερον εἴη κατὰ πάντα αὐτάρκης ἔσται τούτῳ φίλος. ἢ . . . ἔσται ἀγαθὸς αὐταρκέστατος,

Nic. l.9.c.9. Magn.l.2.c.15.

εἰ ὁ μετ᾽ ἀρετῆς εὐδαίμων, τί ἂν δέοι φίλου; οὔτε γὰρ A τῶν χρησίμων * δεῖσθαι αὐτάρκως, οὔτε * τῶν εὐφρανούντων, οὔτε τοῦ συζῆν. ἔστι γὰρ ἱκανὸς αὐτὸς συνεῖναι. μάλιστα δὲ τοῦτο φανερὸν ἐπὶ θεοῦ· δῆλον γὰρ ὡς οὐδενὸς προσδεόμενος, οὐδὲ φίλου δεήσεται· οὐδ᾽ ἔσται αὐτῷ * οὔτε μηθὲν δεσπότου. ὥστε καὶ ὁ ἄνθρωπος εὐδαιμονέστατος ἥκιστα δεήσεται φίλου, ἀλλ᾽ ἢ καθόσον ἀδύνατον εἶναι αὐτάρκη. ἀνάγκη ἄρα ἐλαχίστους εἶναι φίλους τῷ ἄριστα ζῶντι, καὶ ἀεὶ ἐλάττους γίνεσθαι, καὶ μὴ σπουδάζειν ὅπως ὦσι φίλοι· ἀλλ᾽ ὀλιγωρεῖν μὴ μόνον τῶν χρησίμων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ συζῆν αἱρετῶν. ἀλλὰ μὴν καὶ τότε φανερὸν ἂν εἶναι δόξειεν ὡς οὐ χρήσεως ἕνεκα ὁ φίλος, B οὐδ᾽ ὠφελείας· ἀλλ᾽ ὁ δι᾽ ἀρετὴν φίλος μόνος. ὅταν γὰρ μηθενὸς ἐνδεεῖς ὦμεν, τότε τοὺς συναπολαυσομένους ζητοῦσι πάντες, καὶ τοὺς εὖ πεισομένους μᾶλλον, ἢ τοὺς ποιήσοντας. ἀμείνω δὴ ἔχομεν κρίσιν αὐτάρκεις ὄντες, ἢ μετ᾽ ἐνδείας, μάλιστά τε τῶν συζῆν ἀξίων δεόμεθα φίλων. περὶ δὲ τῆς ἀπορίας ταύτης σκεπτέον, μή ποτε τὸ μέν τι λέγεται καλῶς, τὸ δὲ λανθάνει διὰ τὴν παραβολήν. δῆλον δὲ λαβοῦσι τί τὸ ζῆν κατ᾽ ἐνέργειαν, καὶ ὡς τέλος. φανερὸν οὖν ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ γνωρίζειν· ὥστε καὶ τὸ συζῆν τὸ συναισθάνεσθαι καὶ τὸ συγγνωρίζειν ἐστίν. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ αὐτὸ γνωρίζειν αἱρετώτατον ἑκάστῳ· καὶ διὰ τοῦτο τοῦ ζῆν πᾶσιν ἔμφυτος ἡ C ὄρεξις. τὸ γὰρ ζῆν δεῖ τιθέναι γνῶσίν τινα. εἰ οὖν τι ἀποτέμοι καὶ ποιήσειε τὸ γινώσκειν αὐτὸ καθ᾽ αὑτὸ καὶ μὴ ἀλλὰ τοῦτο μὲν λανθάνειν, ὥσπερ ἐν τῷ λόγῳ γέγραπται, τῷ μέντοι πράγματι ἐστὶ μὴ λανθάνειν, οὐθὲν ἂν διαφέροι, ἢ τὸ γινώσκειν ἄλλον ἀνθ᾽ αὑτοῦ. τὸ δ᾽ ὅμοιον τῷ ζῆν ἀνθ᾽ αὑτοῦ ἄλλον. εὐλόγως δὲ τὸ ἑαυτοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ γνωρίζειν αἱρετώτερον. δεῖ γὰρ ἅμα συνθεῖναι δύο ἐν τῷ λόγῳ, ὅτι τε τὸ ζῆν καὶ αἱρετόν, καὶ ὅτι τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐκ τούτων ὅτι τὸ αὐτὸ τοῖς ὑπάρχειν τὴν τοιαύτην φύσιν. εἰ οὖν ἐστὶν ἀεὶ τῆς τοιαύτης * συστοιχίας ἡ ἑτέρα ἐν τῇ τοῦ αἱρετοῦ τάξει, καὶ τὸ γνωστὸν καὶ τὸ αἱρετόν ἐστιν, ὡς ὅλως εἰπεῖν, D τὸ κοινωνεῖν τῆς ὡρισμένης φύσεως· ὥστε τὸ αὑτοῦ βούλεσθαι αἰσθάνεσθαι, τὸ αὐτὸν εἶναι τοιονδὶ βούλεσθαι ἐστίν. ἐπεὶ οὖν οὐ κατ᾽ αὐτοὺς ἐσμὲν ἕκαστον τούτων, ἀλλὰ κατὰ μετάληψιν τῶν δυνάμεων ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι ἢ γνωρίζειν· αἰσθανόμενος γάρ, αἰσθητὸς γίνεται ταύτῃ, καὶ κατὰ τοῦτο καθὰ πρότερον αἰσθάνεται, καὶ ᾗ, καὶ οὗ. γνωστὸς δὲ γινώσκων. ὥστε διὰ τοῦτο καὶ ζῆν ἀεὶ βούλεται, ὅτι βούλεται ἀεὶ γνωρίζειν. τοῦτο δὲ ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ γνωστόν. τὸ δὴ συζῆν αἱρεῖσθαι, δόξειε μὲν ἂν εἶναι σκοπουμένοις πως εὐήθες, ἐπὶ τῶν κοινῶν πρῶτον καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις, οἷς τὸ συνεσθίειν ἢ τὸ συμπίνειν. τί γὰρ διαφέρει τὸ πλησίον E ὄντων ταῦτα συμβαίνειν, ἢ χωρὶς ἀφαιρεῖν τὸν λόγον; ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ λόγου κοινωνεῖν τοῦ τυχόντος ἕτερον τοιοῦτον. ἅμα τ᾽ οὔτε διδάσκειν οὔτε μανθάνειν τοῖς αὐτάρκεσι φίλοις οἷόν τε. μανθάνειν μὲν γὰρ αὐτὸς οὐκ ἔχει ὡς δεῖ. διδάσκοντος δ᾽ οὐ φίλος· ἡ δ᾽ ὁμοιότης φιλία. ἀλλὰ μὴν φαίνεταί γε· καὶ πάντες ἥδιον τῶν ἀγαθῶν μετὰ τῶν φίλων κοινωνοῦμεν καθόσον ἐπιβάλλει ἑκάστῳ, καὶ οὗ δύναται ἄριστου. ἀλλὰ τούτων τῷ μὲν ἡδονῆς σωματικῆς, τῷ δὲ θεωρίας μουσικῆς, τῷ δὲ φιλοσοφίας. καὶ * τόλμαν δεῖ εἶναι τῷ φίλῳ. διό φησι, μόχθος οἱ τηλοῦ φίλοι· ὡς οὐ δεῖ γίνεσθαι ἀπ᾽ ἀλλήλων τούτου γενομένου.

* Fort. αὐτάρκως καὶ ἄν.
* Deinde lege cum Sylb. ἄνευ τῶν εὐφραινόντων.
* Fort. αὐτῷ γε μηθὲν δεομένῳ.
* κ. εὐσχολίας
* Camerarius emendat, ὅτι τὸ ἅμα δεῖ εἶναι τῷ φίλῳ.

A & vnà cum virtute beatus, quid habeat opus amico: neque enim vel vtilibus, vel prouidis, vel alieno conuictu ſufficiens opus habet, quippe qui abundè ſibi ipſi conuiuere, adeſſéque poſſit. Veluti Deus, qui, cùm nulla re egeat, nec amico etiam opus habet. Quocirca & homo beatiſſimus minimè omnium eget amico, niſi quatenus impoſſibile eſt ſeſe ſibi ſufficientem eſſe. Vnde neceſſum eſt, optimè viuenti amicos pauciſſimos eſſe, neque comparandis amicis operam illos dare, ſed eligere non vtiles tantùm, ſed ad mutuum conuictum etiam ſuaues. Atque hinc ſanè perſpicuum euadit, nec vſus, nec vtilitatis gratia, ſed propter virtutem tantùm verum amicum eſſe. Nam cùm re nulla egemus, tum B magis omnes, ſuis etiam bonis fruituros, magiſque in quos conferant, quàm à quibus accipiant beneficia, quærunt. Et accuratiore iudicio pollemus rerum copia affluentes, quàm egeni, magiſque tamen amicos conuictu idoneos requirimus. De hac autem quæſtione conſiderandum eſt, vtrùm aliud quidem rectè dicatur, aliud verò lateat propter parabolam. Manifeſtum equidem id quidem, ſumentibus quid viuere actu ſit: atque vt finis. patet enim id eſſe ſentire, & cognoſcere. Verùm idem ſentire, & cognoſcere, cuique maximè expetitur, ob ingenitam omnibus viuendi cupiditatem, ac vitæ cognitionem quandam diſponit. Verùm ſi quis detrahat hæc, & cognitionem conſtituat ipſam per ſe, & non C per ſe (id equidem latebit, velut in oratione ſcriptum eſt, re ipſa tamen licet non latêre) nihil refe-rat, ſi alium pro ſe ipſo cognoſcat: ſed quòd ſimile viuere alium pro ſeipſo diuerſum eſt. Rationabile autem eſt ſuum cognoſcere, & ſentire eligibilius eſſe. Quocirca coniungere hæc duo in oratione oportet, viuere, & eligibile, & quod bonum ex his conſtat, quando id ineſt eadem natura participantibus. Quoniam igitur in eiuſmodi ſerie, altera ſemper in alterius ordine continetur, & cognoſcibile vtique eligibile eſt, & vt in ſumma communicatio determinatæ naturæ: quocirca idem velle ſentire, & eundem talem quendam eſſe velle. Et quoniam non ſecundùm nos ipſos horum vnumquodque ſu-D mus, ſed participatione facultatum ſentiendo, cognoſcendóque (ſentiens enim ſenſibilis redditur, & iuxta hoc, vt ſecundùm prius ſentit quà & cuius, & cognoſcibilis redditur cognoſcens) eodem pacto & viuere ſemper volumus, ob iuge cognoſcendi deſiderium, hoc eſt, quia & ipſe cognoſcibile quidpiam eſſe cupit, electionem eſſe cupit. Electionem autem conuictus ſtultum fortè quiſpiam iudicarit. In congreſſibus primum etiam animalium cæterorum, vt ſimul edere, ſimul bibere. Quid enim aut in communi, aut ſeorſim ſermonem conferre differt? Deinde etiam ſermone communicare, cuiuſlibet eſt. Adde quòd qui amicus idoneus eſt, diſcere videri non vult. Docentis enim amicus non eſt, quan-E do ſimilitudo quædam eſt amicitia, ſed videtur tamen. Equidem ſuauius bonum omnes cum amicis communicamus. Quantum ſcilicet quodque ſuauitatis adiicit, & qua præſtantiſſima quiſque pollet. Ex iis autem alia voluptatem corporalem, alia muſicam, alia phyſicam contemplationem habent. Audacia porro congrediendi amicos decet. Vnde quidã inquit: Labor, ſunt procul amici: quocirca voluptate allata non diſiunctos eſſe oportuit.

Vnde amor maximè, vt videtur, amicitiæ ſimilis. Bene enim viuere amor cupit, non equidem quàm oportuit potiſſimùm, ſed iuxta ſenſus. Ratio ergo illa dubitando profert: ipſum autem opus ſic contigiſſe videtur. Vnde patet, hæc ambigentem nobis imponere. Veritas autem hinc conſideratur. Amicus enim eſſe vult, vt prouerbium habet, Alter Hercules, & alter ipſe. Atqui diuulſus eſt: difficiléque quæ ab vno diſceſſerunt, vnum eſſe. Atqui iuxta naturam quidem quæ cognatiſſima eſt, ſimilis eſt iuxta corpus verò, diuerſus, ac etiam iuxta animam diuerſus eſt, iuxtàque partes animæ diuerſus: nihilominus idem indiuiſúſque amicus eſſe vult. Itaque amicum ſentire, ſe ipſum quodam modo ſentire neceſſariò eſt, cognoſcereque, ac ſi quid moleſtum amico incidit, in eo collætari, ac conuiuere amico ſine dubio iucundum eſt: accidit enim vt illius ſenſus aliquis nobis ſimul ingeratur, præſertim ſi qua diuina voluptas eſt. Cauſa verò huius eſt, quia ſuauius eſt ſemper in meliore bono ſeſe contemplari. Hoc autem nunc quidem affectus, nunc verò negotium, nunc aliquid aliud eſt, in quo bene viuere & amico ſit poſſibile. Conuiuere igitur oportere, idque maximè velle omnes, tum beatiſſimum, optimumque, potiſſimùm talem eſſe. Verùm quòd ex ratione id non eluxerit, & rationabiliter id conſecutum ſit, ex vere dictis, vt puta compoſitione collationis, in promptu ſolutio eſt, quòd eiuſmodi non ſit, vt amico egeat, aut ſimilem requirat, non reputabit pari ratione vir bonus. Neque enim in hunc modum Deus habet, vt qui pro ſua excellentia nihil præter ſe ipſum cogitat. Nobis autem bonum aliunde euenit, vnde & neceſſum habemus multos amicos conquirere, cùm ipſe ſibi bonum ſit. Simul autem amicum eſſe nullum vti multi amici, rectè vtrunque affirmatur. Quia enim multis conuiuere liçet, ſimul etiam ſentire nobiſcum quàm plurimos vtique gratiſſimum ſit. Rurſum quia difficile in paucioribus, neceſſum eſt actum in mutua ſenſatione conſiſtere. Non ſolùm multos comparare arduum eſt, ſed etiam comparatis vti. Et interdum quidem abeſſe amatum volumus proſperè degentem, interdum verò participare iiſdem, ſimul cum eo quod amicum gratumque eſſe cupimus. Nam cùm bonum obuenit, eo vtique omnes participare volunt: non obueniente autem, ſecus. Et quemadmodum Herculem mater potiùs Deum eſſe volebat, quàm vnà cum ipſa manentem, Euryſtheo mercenariam operam locare. Sic enim diceret & quem Lacon dicterio irriſit, vocantem fortè, dum tempeſtate affligeretur, iubens Caſtorem & Pollucem implorare. Videtur enim amantis eſſe, à moleſtorum participatione arcere: alterius autem, ſimul eadem ſuſtinere velle: quocirca vtraque rationabiliter eueniunt. Nihil enim decet amico tam acerbum iudicari, vt non teneat priores iucunditate amicus. Videtur tamen non malum ipſius expetendum, quando ſatis eſt ipſos affligi: vnde & participationem eiuſmodi vetant, ſed ne videantur ſua ſpectare: inque amici perturbatione lætitiam affectare. Sed & leuius mala tolerantur, cùm non ſoli ferunt.

A ὅθεν καὶ ὁ ἔρως δοκεῖ φιλίᾳ ὅμοιον εἶναι. * τοῦ γὰρ συζῆν ὀρέγεται ὁ ἐρῶν· ἀλλ' οὐχ ᾗ μάλιστα δεῖ, ἀλλὰ κατ' αἴσθησιν. ὁ μὲν τοίνυν λόγος ἐκεῖνά φησι διαπορῶν· τὸ δ' ἔργον οὕτω φαίνεται γινόμενον. ὥστε δῆλον ὅτι παρακρούεταί πως ἡμᾶς ὁ διαπορῶν. σκεπτέον ἐντεῦθεν τἀληθές. ὁ γὰρ φίλος βούλεται εἶναι, ὥσπερ ἡ παροιμία φησίν, ἄλλος Ἡρακλῆς, ἄλλος οὗτος. διέσπασται δὲ καὶ χαλεπὸν τὰ ἐφ' ἑνὸς γίνεσθαι· ἀλλὰ κατὰ μὲν φύσιν ὃ συγγενέστατον, κατὰ δὲ σῶμα ὅμοιος ἕτερος, ἄλλος δὲ κατὰ τὴν ψυχήν, καὶ τούτων κατὰ μόριον ἕτερον. ἀλλ' οὐδέν τε ἧττον βούλεται ὥσπερ αὐτὸς διαιρετὸς εἶναι ὁ φίλος. τὸ οὖν τοῦ φίλου αἰσθάνεσθαι, τὸ αὐτοῦ πως ἀ-
B νάγκη αἰσθάνεσθαι εἶναι, καὶ τὸ αὐτόν πως γνωρίζειν. ὥστε καὶ τὰ φορτικὰ μὲν συνήδεσθαι καὶ συζῆν τῷ φίλῳ ἡδὺ εὐλόγως. συμβαίνει γὰρ ἐκείνου ἅμα αἴσθησις ἀεί· μᾶλλον δὲ τὰς θειοτέρας ἡδονάς. αἴτιον δ' ὅτι ἀεὶ ἥδιον ἑαυτὸν θεωρεῖν ἐν τῷ βελτίονι ἀγαθῷ. τοῦτο δ' ἐστὶν ὁτὲ μὲν πάθος, ὁτὲ δὲ πρᾶξις, ὁτὲ δὲ ἕτερόν τι, εἰ δυνατὸν εὖ ζῆν, καὶ οὕτω καὶ τὸν φίλον. ἐν δὲ τῷ συζῆν συνεργεῖν, ἡ κοινωνία τῶν ἐν τέλει μάλιστά γε. διὸ συνθεωρεῖν καὶ συνευωχεῖσθαι, οὐ τὰ διὰ τροφὴν καὶ τὰ ἀναγκαῖα· αἱ τοιαῦται ὁμιλίαι δοκοῦσιν εἶναι, ἀλλ' ἀπολαύσεις. ἀλλ' ἕκαστος οὗ δύναται τυγχάνειν τέλους, ἐν τούτῳ βούλεται συζῆν. Εἰ δὲ μή, καὶ ποιεῖν εὖ καὶ
C πάσχειν ὑπὸ τῶν φίλων αἱροῦνται μάλιστα. ὅτι μὲν τοίνυν καὶ δεῖ συζῆν, καὶ ὅτι μάλιστα βούλονται πάντες, καὶ ὅτι ὁ εὐδαιμονέστατος καὶ ἄριστος μάλιστα τοιοῦτος, φανερόν. ὅτι δὲ κατὰ τὸν λόγον οὐκ ἐφαίνετο, καὶ τοῦτ' εὐλόγως συνέβαινε λεγόντων ἀληθῆ. κατὰ τὴν σύνθεσιν γὰρ τῆς παραβολῆς ἀληθοῦς οὔσης, ἡ λύσις ἐστίν. ὅτι γὰρ ὁ θεὸς οὐ τοιοῦτος, οἷος δεῖσθαι φίλου καὶ τὸν ὅμοιον ἀξιοῦ. καίτοι κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, οὐδὲ νοήσει ὁ σπουδαῖος. οὐ γὰρ οὕτως ὁ θεὸς εὖ ἔχει, ἀλλὰ βέλτιον, ἢ ὥστε ἄλλο τι νοεῖν αὐτὸς παρ' αὐτόν. αἴτιον δ' ὅτι ἡμῖν μὲν τὸ εὖ καθ' ἕτερον, ἐκείνῳ δὲ αὐτὸς αὑτοῦ τὸ εὖ ἐστι, * καὶ τὸ ζητεῖν ἡμῖν καὶ εὔχεσθαι πολλοὺς φίλους. ἅμα
D δὲ λέγειν ὡς οὐθεὶς φίλος ᾧ πολλοὶ φίλοι, ἄμφω λέγεται ὀρθῶς. ἐνδεχομένου γὰρ πολλοῖς συζῆν, ἅμα καὶ συναισθάνεσθαι ὡς πλείστοις αἱρετώτατον· ἐπεὶ δὲ * χαλεπώτατον ἐν ἐλάττοσιν, ἀνάγκη τὴν ἐνέργειαν τῆς συναισθήσεως εἶναι. ὥστ' οὐ μόνον χαλεπὸν τὸ πολλοὺς κτήσασθαι. πείρας γὰρ * ἀεί· ἀλλὰ καὶ οὖσι χρήσασθαι. καὶ ὁτὲ μὲν ἀπεῖναι εὖ πράττοντα τὸν φιλούμενον βουλόμεθα, ὁτὲ δὲ μετέχειν τῶν αὐτῶν, καὶ τὸ ἅμα βούλεσθαι εἶναι φιλικόν. ἐνδεχομένου μὲν γὰρ ἅμα καὶ εὖ, τοῦτο πάντες αἱροῦνται· μὴ ἐνδεχομένου δέ, ἀλλ' ὥσπερ * τὸν Ἡ-
E ρακλέα ἴσως ἂν ἡ μήτηρ εἵλετο θεὸν εἶναι μᾶλλον, ἢ μετ' αὐτῆς ὄντα τῷ Εὐρυσθεῖ θητεύειν. ὁμοίως γὰρ ἂν * εἴποι καὶ ὃν ὁ Λάκων ἔσκωψεν, ἐπεί τις * ἐκάλεσεν αὐτὸν χειμαζόμενον ἐπικαλέσασθαι τοὺς Διοσκούρους. δοκεῖ δὲ τοῦ μὲν φιλοῦντος τὸ ἀπείργειν εἶναι τῆς συμμεθέξεως τῶν χαλεπῶν· τοῦ δὲ βουλομένου τὸ βούλεσθαι συμμετέχειν, καὶ ταῦτα ἀμφότερα συμβαίνει εὐλόγως. δεῖ γὰρ τῷ φίλῳ μηδὲν εἶναι οὕτω λυπηρόν, ὡς ἡδὺ τὸν φίλον. δοκεῖ δὲ δεῖν αἱρεῖσθαι μὴ τὸ αὐτοῦ. διὸ κωλύουσι συμμετέχειν. ἱκανοὶ γὰρ αὐτοὶ κακοπαθοῦντες, ἵνα μὴ φαίνωνται τὸ αὑτῶν σκοποῦντες, καὶ αἱρεῖσθαι τὸ χαίρειν λυπουμένου τοῦ φίλου. ἔτι δὲ κουφότεροι εἶναι μὴ * μόνοι φέροντες τὰ κακά.

* χ. εὖ ζῆν, male;

* Distingue; τὸ εὖ ἐστι. Καὶ τὸ ζ. ἡ. κ. εὔ. π. φίλους, ἅμα δὲ λέγ. hic enim eſt initiũ alterius diſputationis. vide Nic. l. 9. c. 10. Magn. l. 2. c. 16.

* Scrib. χαλεπώτατον, ἐν ἐλάττοσιν.

* Scrib. δεῖ.

* χ. τὸν Ἡρακλῆ

* χ. εἴποι

* Scribe, ἐκάλεσεν α. χειμαζόμενος, ἐπικ.

* χ. μόνοι

ἐπεὶ δ' αἱρετόν τε, τ' εὖ καὶ τὸ ἅμα, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἅμα εἶναι μετ' ἐλάττονος ἀγαθοῦ, αἱρετόν πως, ἢ χωρὶς μετὰ μείζονος. *ἐπεὶ δ' ἄδηλον τὸ πόσον δύναται τὸ ἅμα, ἤδη διαφέρονται, *καὶ εἶναι καὶ τὸ μετέχειν ἅμα πάντων φιλικόν, καὶ ὥσπερ συνδειπνεῖν ἅμα φασὶν ἥδιον *ταὐτὰ ἔχοντας· οἱ δ' αὖ μέντοι οὐ βούλονται. ἐπεὶ δέ γε τὰς ὑπερβολὰς ποιήσῃ, *ὁμολογοῦσιν ἅμα κακῶς πράττοντας σφόδρα, ἢ εὖ σφόδρα χωρίς. παραπλήσιον δὲ τοῦτο καὶ περὶ τὰς ἀτυχίας. ὁτὲ μὲν γὰρ βουλόμεθα *τοὺς φίλους εἶναι, μηδὲ λυπεῖν, ὅταν μηθὲν μέλλωσι ποιήσειν πλέον· *ὅτι δὲ τοὺς ἥδιστον παρεῖναι· *τὸ δὲ τῆς ὑπεναντιώσεως ταύτης καὶ μάλ' εὔλογον. διὰ γὰρ τὰ προειρημένα συμβαίνει, καὶ *ὅτι τὸ μὲν λυπούμενον ἢ ἐν φαύλῃ ὄντα ἕξει τὸν φίλον θεωρεῖν φεύγομεν ἁπλῶς, ὥσπερ καὶ ἡμᾶς αὐτούς· τὸ δ' ὁρᾶν τὸν φίλον ἡδύ, ὥσπερ ἄλλο τι τῶν ἡδίστων, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν· καὶ μὴ κάμνοντα εἰ αὐτός. ὥστε *ὁπότερον ἂν τούτων ᾖ, μᾶλλον ἡδὺ ποιεῖ τὴν ῥοπὴν τοῦ βούλεσθαι παρεῖναι *ἢ μή, καὶ τοῦτ' ἐπὶ τῶν χειρόνων συμβαίνειν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν γίνεσθαι. μάλιστα γὰρ φιλοτιμοῦνται τοὺς φίλους μὴ πράττειν εὖ, μηδ' εἶναι ἀνάγκ . . . αὐτοῖς κακῶς. διὸ ἐνίοτε τοὺς ἐρωμένους συναποκτιννύασι, μᾶλλον γὰρ τοῦ οἰκείου αἰσθάνεσθαι κακοῦ. ὥσπερ αἰεὶ καὶ μεμνημένος ὅ,τι ποτε εὖ ἔπραττε μᾶλλον, ἢ εἰ ᾤετο ἀεὶ κακῶς πράττειν.*

* Scrib. ἐπεὶ δὲ ἄ- τὸ πόσον δ.
* Scrib. καὶ εἶναι τὸ μετ.
* Scrib. ταὐτὰ ἔχοντας· οἱ δὲ αὖ μ.
* Fort. ὁμολογοῦσιν ἁμαρτάνειν, ἅμα κ. aut ſimile quid.
* Scribo τοὺς φ. ἀπεῖναι,
* Scribe ὅτε δὲ αὐτούς,
* Scribe τὸ δ' ὑπ.
* Vulgò, ὅτι τὸ μὲν λυπ.
* Scribo ὁπ. ἂν τούτων ᾖ, μᾶλλον ἡδύ, τῇ mutata diſtinctione.
* Diſtingue poſt εὖ μή. ſequentia deinde nō ſunt integra: συμβαίνει a. leg. & mox μηδ' εἶναι ἀνάγκην τὸ εἶναι αὐτοῖς κ.

ΚΕΦΑΛ. ιγ΄.

Πῶς τοῖς φίλοις χρηστέον· καὶ ἀλλότριά τινα καὶ συγκεχυμένα, περὶ τοῦ πῶς ἀρετὰς οὐκ εἶναι ἐπιστήμας.

Magn. l. 1. c. vlt.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις εἰ ἔστιν ἑκάστῳ φίλῳ χρήσασθαι, καὶ ἐφ' ἃ πέφυκε, καὶ ἄλλως, καὶ τοῦτο ἢ αὐτὸ ἡδὺ κατὰ συμβεβηκός, οἷον ὀφθαλμὸς ἰδεῖν, ἢ καὶ ἄλλως παριδεῖν διαστρέψαντα, ὥστε δύο τὸ ἓν φανῆναι. αὗται μὲν δὴ ἄμφω ὅτι μὲν ὀφθαλμός, ὅτι ἦν δ' ὀφθαλμῷ· ἄλλη δὲ κατὰ συμβεβηκός· οἷον εἰ ἦν ἀποδόσθαι ἢ φαγεῖν. ὁμοίως δὴ καὶ ἐπιστήμῃ· καὶ γὰρ ἀληθῶς καὶ ἁμαρτεῖν· οἷον ὅταν ἑκὼν μὴ ὀρθῶς γράφῃ, ὡς ἀγνοίᾳ δὴ χρῆσθαι, ὥσπερ μεταστρέψας τὴν χεῖρα· καὶ τῷ ποδί ποτε ὡς χειρί, καὶ ταύτῃ ὡς ποδὶ χρῶνται ὀρχηστρίδες. ἤδη πᾶσαι αἱ ἄρισται ἐπιστῆμαι εἶτε, καὶ τῇ δικαιοσύνῃ ὡς ἀδικίᾳ χρήσασθαι, εἰ δίκης. εἰ ἄρα ἀπὸ δικαιοσύνης τὰ ἄδικα πράττων, ὥσπερ καὶ τὰ ἀγνοητικὰ ἀπὸ ἐπιστήμης· εἰ δὲ τοῦτ' ἀδύνατον, φανερὸν ὅτι οὐκ ἂν εἶεν ἐπιστῆμαι αἱ ἀρεταί. οὐδ' εἰ μὴ ἔστιν ἀγνοεῖν ἀπὸ ἐπιστήμης, ἀλλὰ ἁμαρτάνειν μόνον, καὶ τὰ αὐτὰ ἀπὸ ἀγνοίας ποιεῖν, οὔτι ἀπὸ δικαιοσύνης γε ὡς ἀπὸ ἀδικίας πράξει· ἀλλ' ἐπεὶ φρόνησις ἐπιστήμη, καὶ ἀληθές τι, τὸ αὐτὸ ποιήσει κἀκείνη. ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν ἀφρόνως ἀπὸ φρονήσεως, καὶ ἁμαρτάνειν ταὐτὰ ἅπερ ὁ ἄφρων. εἰ δ' ἁπλῆ ἡ ἑκάστου χρεία ᾗ ἕκαστον, κἂν φρονίμως ἔπραττον οὕτω πράττοντες. ἐπὶ μὲν οὖν ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις, ἄλλη κυρία ποιεῖ τὴν *[illegible]· αὐτῆς δὲ τῆς πασῶν κυρίας τίς; οὐ γὰρ ἔτι ἐπιστήμη γε ἢ νοῦς, ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀρετή. χρῆται γὰρ αὐτῇ· ἡ γὰρ τοῦ ἄρχοντος ἀρετή, τῇ τοῦ ἀρχομένου χρῆται. τίς οὖν ἐστιν, ἢ ὥσπερ λέγεται ἀκρασία κακία τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς, καὶ πῶς ἀκόλαστος ὁ ἀκρατὴς ἔχων νοῦν.

* γρ. τροφήν.

A Et quia eligibile eſt, & vt bonum nobis contingat, & vt ſimul potiatur amicus, patet, quòd ſimul in minore bono verſari quodam modo eligibile ſit, aut cum maiore ſeorſim. Et quia incertum eſt quantum, iuxta ſimul illud diſtinguuntur, ac ſimul quidem omnibus participatione amicum eſt, quemadmodum & ſimul conuiuari iucundius aiunt hæc habentes, alij autem contrà volunt. Quoniam hyperbolas quis probauerit confitentibus, in perturbatione magna ſimul communicandum: in ſucceſſu autem magno ſeorſim agendum. Similiter etiam circa infortunia: interdum enim amicos præſtò eſſe volumus, neque dolere, quando ſcilicet nihil ſint nobis amplius effecturi. Interdum verò iucun- B diſſimum præſtò eſſe, id quod ob prædicta contingit: quandoquidem natura afflictum, & in mala habitudine conſtitutum videre, non minus quam in nobis ipſis, refugimus: gaudentem autem, iucundúmque, & non dolentem amicum, velut rem multò ſuauiſſimam intuemur, propter cauſam prædictam. Quocirca vtrumlibet horum fuerit, magis ſuauem voluntatem, vt vel adeſſe vel non adeſſe, propenſionem, reddit, idque in deterioribus ex eadem cauſa. Maximè enim cupiunt amicos non felices eſſe. Sed & nec in aduerſis cruciari: quocirca nõnunquam ſimul quos amant, interimunt. Maius enim id eſt quàm ſi proprium ſentiatur malum; quemadmodum & recordantes in quo ſucceſſu vi- C xerint, magis, quàm ſi perpetuò ſe malè habituros arbitrentur.

CAPVT XIII.

Quomodo amico ſit vtendum.

DVbitarit autem quis an amico quolibet, & ad quæcunque idoneus eſt, & aliter etiam vti liceat, vt oculo ad videndum, aut eo diſtorto peruerſè, ac vt vnum duo eſſe appareat, intueri. Ambo igitur illa & oculus, & quod oculi eſt, re vera, & per ſe ſunt, alterum verò per accidens. Quemadmodum & in cibo eſus, & vo- D mitio, ac verum & error. Nam qui volens non rectè ſcribit, ignorantia vti ſolet, velvti qui conuerſis membrorum officiis, pedibus manuum, & manibus, quod ſolent ſaltatriculæ, pedum vice vtuntur. Quæ ratio omnium etiam præſtantiſſima eſt ſcientiarum: atque ita iuſtitiam vt iniuſtitiam licet vſurpare; velut qui ex iuſtitia iniuſta agit, perinde vt qui imperita, & ſtolida ex ſcientia. Verùm ſi id impoſſibile, manifeſtum eſt, virtutes non eſſe ſcientias, quando non licet ex ſcientia ignorare, ſed errare tantùm, eademque ex ignorantia facere: nec minùs tamen ex iuſtitia & iniuſtitia quidpiam agit. Sed enim quando prudentia ſcientia eſt, & verum quid- E piam idem faciet ea: liceat enim ſtudio à prudentia deſipere in iiſdem quibus & ſtolidus. Verùm ſi ſimplex cuiuſque, quatenus quidque eſt, vſus fuerit, etiam ita agentes fecerint ſapienter. In cæteris igitur ſcientiis alia quædam princeps eſt, quæ alimenta miniſtrat. Et principis rurſum illius alia quædam, non tamen ſcientia, vel intellectus. Sed nec virtus, vt qua vtitur, quando temperantis virtus etiam ſubditi virtutem ſibi vſurpat. Quid igitur eſt, an vt intemperantia, vitium irrationalis animæ partis, & quonam pacto intemperans mente præditus fuerit.

Verùm

Verùm præualens euertit mentem, ratiocinatúrque contraria. etſi virtus quidem in illo, in ratione verò ignorantia reſideat, vbi reliquæ iam vendicantur. Sic etiam licet iuſtitia, iuſtè quoque, maléque, & prudentia ſtultè abuti, vnde contraria eueniant. Abſurdum enim, ſi quod in rationali parte vitium incidens, euerſa ratione ignorantiam inducat. Virtus autem inexiſtentem in ratione ſtultitiam non euertit hanc, rectúmque de rebus iudicium format. Rurſum autem, prudentia rationalem partem occupans, ex irrationali intemperãtia ſublata, moderatas actiones efficit: id quod continentiæ videtur proprium. Itaque licet ab ignorantia prudenter, aliterque à prudentia imprudenter rebus vti: quod in cæterarum nulla euenire cernimus. Velvt cùm medicinam & grammaticam nutrit intemperantia.

Iniuſtus enim omnia quæ & iuſtus poteſt, & in vniuerſum potentiæ ineſt impotentia. Quocirca ſimul prudentes, & bonæ eorum etiam cæteræ habitudines, & corpus firmum, quando nihil fortius prudentia eſt. Verùm quòd ſcientiam dixit, non rectè habet: virtus enim eſt, non ſcientia, & genus diuerſum.*

CAPVT XIIII.

De fortunatis & proſpera fortuna.

QVoniam verò non prudentia ſolùm ſucceſſum virtutéſque efficit, ſed fortunatos etiam bene agere, tanquam fortuna ſecunda proſperos gignente ſucceſſus, affirmamus, quæ eadem etiam ſcientiæ ſunt: conſiderandum igitur, naturáne fortunatus ac infortunatus ſit, an ſecus, & quo pacto res habeat. Fortunatos enim quoſdam eſſe cernimus, & ſtulti in multis, quorum ſcilicet fortuna domina eſt, proſpere agunt: quandoquidem & quæ arte adminiſtrantur, fortunam admittant, in militia & gubernatoria. Vtrùm igitur ab habitudine aliqua ſucceſſibus eiuſmodi conficiendis aut non idonei homines fiunt? Nunc equidem Naturæ id* quidem aſſignant, in quibuſdam quæ tales quoſdam efficit, quibus & à natiuitate ſtatim tale quidpiam ingignit: vt velvt cæſiis nigriſque oculis, certa aliqua forma inter ſe diſtinguuntur: ſic fortunati & infortunati. Tales enim non per prudentiam proſperè agere, inde manifeſtum eſt, quia non irrationalis prudentia eſt, ſed ratione prædita, qua res adminiſtrat: eam ſibi adſcribere illi nequeunt, quippe quòd horum fortuna cauſa exiſtat. Vtcumque etiam pateat, circa alios ſtupidos non eſſe (neque enim id abſurdum, quemadmodum, Hippocratem, cùm Geometer eſſet præſtantiſſimus, in cæteris tamen imperitum ſtupidúmque fuiſſe conſtat, qui pecuniæ plurimum amiſit, ob ſtultitiam ſuam, fraude eorum qui quinquageſimam exigunt apud Byzantios.) Sed & in nonnullis proſperè agunt ſtolidi. Et non rarò velvt in arte nauium gubernatrice, peritiſſimi etiam parum ſecundam fortunam experiuntur, ac velvt in aleæ iactu, alius nihil, alius multum lucratur: quam felicitatem vel naturæ beneficio accepit, vel, vt inquiunt, beneuolentia Dei, qua etiam in exilio & eiectus benignitatem fortunæ experitur, non ſecus ac malè compacta nauis rectiùs ſæpè agitur, non per ſe quidem, ſed quia peritum gubernatorem nacta.

A ἀλλ' ἤδη ἂν ἰσχυρὰ ᾖ ἡ ἐπιθυμία, στρέψει καὶ λογιεῖται τἀναντία ------ σφι ---- δηλονότι, κἂν μὲν ἐν τούτῳ ἀρετή, ἐν δὲ τῷ λόγῳ ἄνοια ᾖ, ἕτεραι μεταποιοῦνται. ὥστε ἔσται δικαιοσύνῃ καὶ δικαίως χρῆσθαι καὶ κακῶς, καὶ φρονήσει ἀφρόνως. ὥστε καὶ τἀναντία· ἄτοπον γάρ, εἰ τῆς μὲν ἐν τῷ λογιστικῷ ἀρετῆς μοχθηρία ποτὲ ἐγγινομένη μὲν τῷ λόγῳ τρέψει καὶ ποιήσει ἀγνοεῖν. ἡ δ' ἀρετὴ ἐν τῷ λόγῳ ἀγνοίας ἐνούσης, οὐ* στρέψει ταύτην, καὶ ποιήσει φρονίμως κρίνειν καὶ τὰ δέοντα. καὶ πάλιν ἡ φρόνησις ἡ ἐν τῷ λογιστικῷ, τὴν ἐν τῷ ἀλόγῳ κόλασιν ἂν σωφρόνως πράττειν· ὅπερ δοκεῖ ἡ ἐγκράτεια. ὥστ' ἔσται καὶ ἡ ἀπὸ B ἀγνοίας φρονίμως, ἐπί τε ταῦτα ἄτοπα, ἄλλως τε καὶ ἀπὸ ἀγνοίας χρῆσθαι φρονίμως. τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐδαμῶς ὁρῶμεν· ὥσπερ τὴν ἰατρικὴν ἢ γραμματικὴν * στρέφει ἀκολασία. ἀλλ' οὖν ὁ τὴν ἄγνοιαν, ἐὰν ᾖ ἐναντία, διὰ τὸ μὴ ἐνεῖναι τὴν ὑπεροχὴν ἀλλὰ τὴν ἀρετήν, ὅλως μᾶλλον εἶναι πρὸς τὴν κακίαν οὕτως ἐχουσῶν. καὶ γὰρ ὁ ἄδικος πάντα ἃ δίκαιος δύναται, καὶ ὅλως ἔνεστιν ἐν τῇ δυνάμει ἡ ἀδυναμία. ὥστε δῆλον ὅτι ἅμα φρόνιμοι καὶ ἀγαθοὶ ἐκεῖναι αἱ ἄλλου ἕξις, καὶ ὀρθῶς τὸ σῶμα κρατητικόν, ὅτι οὐδὲν ἰσχυρότερον φρονήσεως· ἀλλ' ὅτι ἐπιστήμην ἔφη, οὐκ ὀρθόν. ἀρετὴ γάρ ἐστι, καὶ οὐκ C ἐπιστήμη, ἀλλὰ γένος ἄλλο γνώσ* ---

* κ. τρέψει

* κ. τρέπει

* Magn. li. 2. c. 8

ΚΕΦΑΛ. ιδ΄. Περὶ εὐτυχίας.

ΕΠεὶ δ' οὐ μόνον ἡ φρόνησις ποιεῖ τὴν εὐπραγίαν καὶ ἀρετήν, ἀλλὰ φαμὲν καὶ τοὺς εὐτυχεῖς εὖ πράττειν, ὡς καὶ τῆς εὐτυχίας εὖ ποιούσης εὐπραγίαν, καὶ τὰ αὐτὰ τῆς ἐπιστήμης· σκεπτέον πότερον ἐστι φύσει, ὁ μὲν εὐτυχής, ὁ δ' ἀτυχής, ἢ οὔ, καὶ πῶς ἔχει περὶ τούτων. ὅτι μὲν γάρ εἰσί τινες εὐτυχεῖς, ὁρῶμεν· ἄφρονες γὰρ ὄντες κατορθοῦσι πολλά, ἐν οἷς ἡ τύχη κυρία. ἔτι δὲ καὶ ἐν οἷς τέχνη ἐστί, πολὺ μέντοι καὶ τύχης ἐνυπάρχει· οἷον ἐν στρατηγίᾳ καὶ D κυβερνητικῇ. πότερον οὖν ἀπό τινος ἕξεως οὗτοί εἰσιν, ἢ οὐ τῷ αὐτοὶ ποιοί τινες εἶναι, πρακτικοί εἰσι τῶν εὐτυχημάτων· νῦν μὲν γὰρ οὕτως οἴονται ὡς φύσει τινῶν ὄντων· ἡ δὲ φύσις ποιούς τινας ποιεῖ, καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς διαφέρουσιν· ὥσπερ οἱ μὲν γλαυκοί, οἱ δὲ μελανόμματοι, τῷ δεῖν τοιονδὶ ἔχειν· οὕτω καὶ οἱ εὐτυχεῖς καὶ ἀτυχεῖς. ὅτι μὲν γὰρ οὐ φρονήσει κατορθοῦσι, δῆλον· οὐ γὰρ ἄλογος ἡ φρόνησις, ἀλλ' ἔχει λόγον διὰ τί οὕτω πράττοι. οἱ δ' οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν διὰ τί κατορθοῦσι· τέχνη γὰρ ἂν ἦν· ἔστι δὲ φανερὸν ὄντες ἄφρονες, οὐχ ὅτι περὶ ἄλλα (τοῦτο γὰρ οὐθὲν ἄτοπον· E οἷον Ἱπποκράτης γεωμετρικὸς ὤν, ἀλλὰ περὶ τὰ ἄλλα ἐδόκει βλὰξ καὶ ἄφρων εἶναι· καὶ πολὺ χρυσίον πλέον ἀπώλεσεν ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πεντηκοστολόγων, δι' εὐήθειαν, ὡς λέγουσιν) ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν ἐνίοις εὐτυχοῦσιν ἄφρονες.* περὶ γὰρ ναυκληρίαν οὐχ οἱ δεινότατοι εὐτυχεῖς, ἀλλ' ὥσπερ ἐν κύβων πτώσει, ὁ μὲν οὐδέν,* ἄλλος δὲ βάλλει καθ' ἣν φύσει ἐστὶν εὐτυχής. ἢ τῷ φιλεῖσθαι ὥσπερ φασὶν ὑπὸ θεοῦ, καὶ ἔξωθέν τι εἶναι τὸ κατορθοῦν. οἷον πλοῖον κακῶς νεναυπηγημένον, ἄμεινον πολλάκις *, δὲ πλεῖ, ἀλλ' οὐ δι' αὐτό, ἀλλ' ὅτι ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν·

* Interp. aliter legiſſe vid. non rectè.

* Int. videtur melioribus codd. vſus.

* Sylb. [illegible]

ἀλλ᾽ ἐστὶν εὐτυχῶν τὸν δαίμον᾽ ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν· ἀλλ᾽ ἄτοπον θεὸν ἢ δαίμονα φιλεῖν τὸν τοιοῦτον, ἀλλὰ μὴ τὸν βέλτιστον καὶ τὸν φρονιμώτατον. εἰ δὲ ἀνάγκης ἢ φύσει, ἢ νῷ, ἢ ἐπιτροπίᾳ τινὶ κατορθοῦν, τὰ δὲ δύο μή ἐστι, φύσει ἂν εἶεν οἱ εὐτυχεῖς. ἀλλὰ μὴν ἥγε φύσις αἰτία, ἢ τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως, ἢ τοῦ ὡς ἐπιτοπολύ· ἡ δὲ τύχη τοὐναντίον. εἰ μὲν οὖν τὸ παραλόγως ἐπιτυγχάνειν, τύχης δοκεῖ εἶναι. ἀλλ᾽ εἴπερ διὰ τύχην εὐτυχής, οὐκ ἂν τοιοῦτον εἶναι τὸ αἴτιον, οἷον ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ ὡς ἐπιτοπολύ. ἔτι ἢ τοιοσδὶ ἐπιτυγχάνει ἢ ἀποτυγχάνει. ὥσπερ ὅτι ὁ γλαυκὸς οὐκ ὀξὺ ὁρᾷ, οὐ τύχη αἰτία, ἀλλὰ φύσις· οὐκ ἄρα ἐστὶν εὐτυχής, ἀλλ᾽ οἷον εὐφυής. ὥστε τοῦτ᾽ ἂν εἴη λεκτέον, ὅτι οὓς λέγομεν εὐτυχεῖς, οὐ διὰ τύχην εἰσίν· οὐκ ἄρα εἰσὶν εὐτυχεῖς· τύχης γάρ, ὅσων αἰτία τύχη ἀγαθὴ ἀγαθῶν. εἰ δ᾽ οὕτω, πότερον ἢ ἔσται τύχη ὅλως, ἢ ἔσται μέν, ἀλλ᾽ οὐκ ἔτι, ἀλλ᾽ ἀνάγκη καὶ εἶναι καὶ αἰτίαν εἶναι. ἔσται ἄρα καὶ ἀγαθῶν τι αἰτία ἢ κακῶν. εἰ δ᾽ ὅλως ἐξαιρετέον, καὶ οὐδὲν ἀπὸ τύχης φατέον γίνεσθαι, ἀλλ᾽ ἡμεῖς ἄλλης οὔσης αἰτίας, διὰ τὸ μὴ ὁρᾶν, τύχην εἶναι φαμὲν αἰτίαν. διὸ καὶ ὁριζόμενοι, τὴν τύχην τιθέασιν αἰτίαν ἄλογον ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ, ὡς οὔσης τινὸς φύσεως. τοῦτο μὲν οὖν ἄλλο πρόβλημ᾽ ἂν εἴη· ἐπεὶ δὲ ὁρῶμεν τινὰς ἅπαξ εὐτυχήσαντας, διὰ τί οὐ καὶ πάλιν ἄν, διὰ τὸ ἀποκατορθῶσαι καὶ πάλιν καὶ πάλιν; τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτ᾽ αἴτιον. οὐκ ἄρα ἔσται τύχης. οὔτ᾽ ἄλλοτ᾽ αὐτὸ ἀποβαίνοι ἀπείρων καὶ ἀορίστων. ἔσται μὲν τὸ ἀγαθὸν ἢ κακόν. ἐπιστήμη δ᾽ οὐκ ἔσται αὐτοῦ ἡ δι᾽ ἀπειρίαν ἐπεὶ ἐμάνθανον ἄν τινες εὐτυχεῖς, ἢ καὶ πᾶσαι ἂν αἱ ἐπιστῆμαι, ὥσπερ ἔφη Σωκράτης, εὐτυχίαι ἦσαν. τί οὖν κωλύει συμβῆναι τινὶ ἐφεξῆς τὰ τοιαῦτα πολλάκις, οὐχ ὅτι --- δεῖ, ἀλλ᾽ οἷον ἂν εἴη τὸ κύβους ἀεὶ μακρὰν βάλλειν. τί δὲ δή; ἀλλ᾽ οὐκ ἔνεισιν ὁρμαὶ ἐν τῇ ψυχῇ, αἱ μὲν ἀπὸ λογισμῶν, αἱ δ᾽ ἀπὸ ὀρέξεως ἀλόγου, καὶ πρότεραι αὗται. εἰ γάρ ἐστι φύσει ἡ δι᾽ ἐπιθυμίαν ἡδέος καὶ ἡ ὄρεξις, φύσει γε ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν βαδίζοι ἂν πᾶν. εἰ δή τινές εἰσιν εὐφυεῖς ὥσπερ οἱ ᾠδικοὶ οὐκ ἐπιστάμενοι ᾄδειν, οὕτως οὐ πεφύκασι καὶ ἄνευ λόγου ὁρμῶσιν, ᾗ φύσις πέφυκε, καὶ ἐπιθυμοῦσι καὶ τούτου ποτέ, καὶ οὕτως ὡς δεῖ, καὶ οὗ δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ οὗτοι κατορθοῦσι, κἂν τύχωσιν ἄφρονες ὄντες καὶ ἄλογοι, καὶ ὥσπερ καὶ εὖ ἔσονται οἱ διδασκαλικοὶ ὄντες. οἱ δέ γε τοιοῦτοι εὐτυχεῖς, ὅσοι ἄνευ λόγου κατορθοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. φύσει ἄρα οἱ εὐτυχεῖς εἶεν ἄν, ἢ ἂν ἡ πλεοναχῶς λέγεται ἡ εὐτυχία. τὰ μὲν γὰρ πράττεται ἀπὸ τῆς ὁρμῆς, καὶ προελομένων πρᾶξαι, τὰ δ᾽ οὔ· ἀλλὰ τοὐναντίον. καὶ ἐν ἐκείνοις* κακῶς λογίσασθαι δοκοῦσι κατορθοῦντες, καὶ εὐτυχῆσαι φαμέν· καὶ πάλιν ἐν τούτοις, εἰ ἐβούλοντο ἄν, ἢ ἔλαττον ἔλαβον τἀγαθόν. ἐκείνοις μὲν τοίνυν* εὐτυχεῖν διὰ φύσιν ἐνδέχεται. ἡ γὰρ ὁρμὴ καὶ ὄρεξις οὖσα, οὗ δεῖ κατώρθωσεν, ὁ δὲ λογισμὸς ἦν ἠλίθιος. καὶ τοὺς μὲν ἐνταῦθα, ὅταν μὲν λογισμὸς μὴ δοκῶν ὀρθὸς εἶναι, τύχη δ᾽ αὐτοῦ αἰτία οὖσα, αὐτὴ δ᾽ ὀρθὴ οὖσα, ἔξωσεν· ἀλλ᾽ ἐνίοτε δι᾽ ἐπιθυμίαν ἐλογίσατο πάλιν, οὕτω καὶ ἠτύχησεν. ἐν δὲ δὴ τοῖς ἑτέροις πῶς ἔσται ἡ εὐτυχία κατ᾽ εὐφυΐαν ὀρέξεως καὶ ἐπιθυμίας;

* Fort. οἱ κακῶς λ. δοκοῦσι, κατ. πάλιν εὐτυχ.

* γ. ἀτυχεῖν

A Sic enim fortunatus ille genium ſecundum gubernatorem habet. Sed enim abſurdum eſt, talem à Deo genióve diligi, non præſtantiſſimum potiùs, ſapientiſſimúmque. Quapropter ſi neceſſum eſt, aut natura, aut intellectu, aut procuratione diuina, fortunam ſecundam contingere, & neutro poſteriorum eueniat: naturæ itaque ea proſperitas fuerit aſſignanda. Verùm natura, vel rerum ſemper ſic ſe vel vt plurimùm habentium cauſa eſt: contrà autem, fortuna. Si igitur quòd præter rationem euenit, fortunæ eſſe videtur, pérque fortunam homines fortunati dicuntur: non equidem natura cauſa fuerit, vt quæ, velvt dictum, ſemper, aut vt plurimum, B ſic ſe habentibus adſcribitur. Aut inſuper talis vel voto potitur, vel fruſtratur: quemadmodum cæſius, cui non fortuna, ſed natura, quominus cernat acutè, cauſa exiſtit. Quocirca non fortunatus, ſed bona natura præditus dicitur. Quocirca ſic de his dicendum eſt, vt quos fortunatos dicimus, non fortunæ beneficio id eſſe aſſeramus: vnde nec fortunati etiam ſunt, fortunæ namque bona ſunt, quorum ipſa eſt cauſa. Sic rurſum quæritur, an fortuna ſit in vniuerſum aliqua, vel cùm ſit, an non ſit etiam vnde. Atqui neceſſium eſt, & eſſe fortunam, & cauſam eſſe. Vnde & bonorum quorundam & malorum cauſa fuerit. Etenim ſic excipienda ſint, & nihil aſſignádum fortunæ, ſed alij cuipiam cauſæ: non tamen C quare hanc non cernimus, fortunam cauſam eſſe affirmamus. Quocirca definientes fortunam, cauſam proportionalem hominis ratiocinationi conſtituũt, tanquam ſit quædam natura. Verùm hæc iam alia quæſtio fuerit, quandoquidem quos cernimus ſemel proſpera vſos fortuna, quare ij non rurſus, & rurſum: idem enim eius cauſa. Non igitur eſt fortunæ, neque aliud etiam quidpiam indeterminatorum infinitorúmque contingat: erit enim bonum & malum. Scientia verò non erit eius per imperitiam. Quando & quidam fortunati didicerunt, aut omnes ſcientiæ (quod Socrates dixit) ſcientiæ ſint. Quid igitur vetat quominus cuidam ex ordine, non quod D oporteat, contingat, ſed velut ſortes procul ſint iaciendæ? Quid enim autem? num impetus in anima non ſunt? atqui alij à ratione, alij à cupiditate (qui & priores) proficiſcuntur: ſiquidem naturalis eſt per cupiditatem iucundæ rei appetitus, ac naturâ omnia ad bonum feſtinant. Quòd ſi quidam bene nati ſunt, & velut cantionis imperiti, & citra rationem ferantur, vt dictat natura, ac concupiſcant, quod, quando & quo pacto, oportuit, proſperéque agant, & conſequantur ſtolidi, præterque rationẽ, eadem, quæ harum rerum præceptores, tales vtique fortunati cenſendi ſunt, quotquot ſcilicet, præter rationem plurimùm proſperè agunt. Natura igitur quidam fortunati ſint, ſiquidem multi- E fariàm dicatur ſecunda fortuna: alia enim ex impetu & præelectione fiunt, alia verò ſecus, & prorſus contrarium. Nam & malè ratiocinati videntur bene agentes, & ſecunda tamen fortuna vſos confitemur: ac rurſus quidem in ills cùm voluerint, ac minus bonum acceperint: & licet quidem iſtis per naturam vt proſperitatem conſequantur: nam impetus animi, cupiditáſque quò oportebat delata; ſucceſſu eſt vſa: ratiocinatio autem ſtulta; quam fortuna, dum proſperè adflat, ex iis quorum cauſa exiſtit, non rectam expellit. Interdum verò per cupiditatem quis malè ratiocinatus aduerſam expertus eſt. In cæteris autem quo pacto iuxta appetitus cupiditatíſque ingenuitatẽ ſucceſſus erit?

Verùm hic ſucceſſus, & fortuna duplex, quæ iſthic eadem, & plures proſperitates. Quia verò præter omnes ratiocinationes rectas, ſcientiáſque, quoſdam fortuna ſecunda adfluentes videmus, manifeſtum eſt, aliam quampiam ſucceſſus cauſam eſſe: prior autem iſta proſperitas, aut non eſt, aut quæ oportuit concupiuit, cúmque ratiocinatio humana deſit, non fuerit ipſius: neque enim prorſus rationis expers, nec naturalis eſt cupiditas, ſed ab aliquo corrumpitur. Secunda igitur fortuna in iis, vbi præter rationem ipſa cauſa exiſtit, locum habet. Id verò improuiſum. Nam præter ſcientiam, prætérque vniuerſale, nec tamen à fortuna profectum videtur: verùm propter hoc videtur. Quocirca hæc quidem ratio non probatur, naturale eſſe vti ſecunda fortuna, ſed potiùs quòd non omnes, quibus ſecunda fortuna videtur adfluere, id ex fortuna, ſed ex natura habeant: neque nullius eſſe cauſam fortunam demonſtrat, ſed non omnium quorum exiſtimatur. Quæret forſan quiſpiam, an fortuna eius ipſius cauſa ſit, vt quid, & quando oporteat, concupiſcatur, aut ſic omnium erit: nam & cognoſcendi conſultandique. Neque enim conſultans conſultauit, & hoc conſultauit, ſed principium eſt quoddam: neque cogitans cogitauit, id prius cogitare, atque in infinitum eiuſmodi fiat progreſſio. Neque igitur conſiderandi iunctum principium, neque conſultandi conſilium. Quid igitur aliud, niſi fortuna? Quocirca à fortuna omnia proficiſcuntur, & quoddam eſt principium, extra quod aliud nullum reperiatur. Ipſa autem (quæritur) cuiuſmodi queat: quod perinde eſt, ac ſi principium motus in anima quid ſit, inquiratur. Patet autem ſic eſſe, quemadmodum in vniuerſo eſt Deus, & viciſſim cuncta in illo: mouentur enim omnia ab inexiſtente in nobis numine. Rationis autem non ratio, ſed præſtantius quidpiam eſt principium. Quid autem ſcientia præſtantius eſt, niſi Deus? Virtus enim organum intellectus eſt: quocirca veteres dixerunt felices ex fortuna, qui irrationabiles ad rectè agendum impellerentur; nec velle ipſis confert: principium enim habent & intellectu & voluntate præſtantius. Alij verò rationem habent, illud verò non habent. Quales ſunt enthuſiaſmi: hoc enim non poſſunt hi, quippe qui ſine ratione feruntur. Itaque horum, qui prudentes ſapientéſque ſunt, celeris eſt vaticinatio, & durabilis, qui non à ratione profectam eſſe ſuſpicari debemus. Sed alij experimento, alij conſuetudine ſpeculando vtuntur. Item hi, quorum eſt ratio ſoluta. Itaque & melancholici recta valde ſubitáque inſomnia habent. Patet autem quòd ſpecies felicitatis duæ ſunt. Altera diuina: ideóque qui felix eſt, numine adiutum aliquid feciſſe dicunt: is autem eſt, qui aliquid iuxta impetum diuinum facit: alter eſt, qui aliquid præter hunc impetum facit. Irrationales verò ambo: ac illa frequens magis felicitas eſt, iſta frequens minùs.

A ἀλλὰ μὴν ἡ ἐνταῦθα εὐτυχία καὶ τύχη διττή, κἀκείνη ἡ αὐτή, ἢ πλείους αἱ εὐτυχίαι. ἐπεὶ δ᾽ ὁρῶμεν παρὰ πάσας τὰς ἐπιστήμας καὶ τοὺς λογισμοὺς τοὺς ὀρθοὺς εὐτυχοῦντάς τινας, δῆλον ὅτι ἕτερον ἄν τι εἴη τὸ αἴτιον τῆς εὐτυχίας. ἐκείνη δὲ πότερον ἡ εὐτυχία, ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ ἐπεθύμησεν ὧν ἔδει, καὶ ὅτε ἔδει τὸ λογισμὸς ἀνθρώπινος, οὐκ ἂν τούτου εἴη. οὐ γὰρ δὴ παντελῶς ἀλόγιστον τοῦτο, οὔτε φυσική ἐστιν ἡ ἐπιθυμία, ἀλλὰ διαφθείρεται ὑπό τινος. εὐτυχεῖν μὲν οὖν δοκεῖ, ὅτι ἡ τύχη τῶν παρὰ λόγον αἰτία, τοῦτο δὲ παράλογον. παρὰ γὰρ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ καθόλου· ἀλλ᾽ ὡς ἔοικεν, οὐκ ἀπὸ τύχης. ἀλλὰ δοκεῖ διὰ
B τοῦτο. ὥσθ᾽ οὗτος μὲν ὁ λόγος οὐ δείκνυσιν ὅτι φύσει ἐστὶν εὐτυχεῖν, ἀλλ᾽ ὅτι οὐ πάντες οἱ δοκοῦντες εὐτυχεῖν, διὰ τύχην κατορθοῦσιν, ἀλλὰ διὰ φύσιν· οὐδ᾽ ὅτι οὐκ ἔστι τύχη αἰτία οὐδενὸς δείκνυσιν, ἀλλ᾽ ὅτι οὐ τῶν πάντων ὧν δοκεῖ. τοῦτο μὲν τ᾽ ἂν ἀπορήσειέ τις, ἆρ᾽ αὐτοῦ τούτου τύχη αἰτία τοῦ ἐπιθυμῆσαι οὗ δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ· ἢ οὕτω γε πάντων ἔσται; καὶ γὰρ τοῦ νοῆσαι καὶ βουλεύσασθαι· οὐ γὰρ ἐβουλεύσατο βουλευσάμενος, καὶ τοῦτ᾽ ἐβουλεύσατο· ἀλλ᾽ ἔστιν ἀρχή τις· οὐδ᾽ ἐνόησε νοήσας πρότερον νοῆσαι, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. οὐκ ἄρα τοῦ νοῆσαι* συνοῦσα ἀρχή, οὐδὲ τοῦ βουλεύσασθαι βουλή. τί οὖν ἄλλο πλὴν τύχη; ὥστ᾽ ἀπὸ
C τύχης ἅπαντα ἔσται, εἰ ἔστι τις ἀρχὴ ἧς οὐκ ἔστιν ἄλλη ἔξω. αὕτη δὲ διὰ τί τοιαύτη τῷ εἶναι τοῦτο δύνασθαι ποιεῖν. τὸ δὲ ζητούμενον τοῦτ᾽ ἔστι, τίς ἡ τῆς κινήσεως ἀρχὴ ἐν τῇ ψυχῇ. δῆλον δὴ ὥσπερ ἐν τῷ ὅλῳ θεός, καὶ πᾶν ἐκείνῳ. κινεῖ γάρ πως πάντα τὸ ἐν ἡμῖν θεῖον. λόγου δ᾽ ἀρχὴ οὐ λόγος, ἀλλά τι κρεῖττον. τί οὖν ἂν κρεῖττον καὶ ἐπιστήμης εἴποι, πλὴν θεός; ἡ γὰρ ἀρετὴ τοῦ νοῦ ὄργανον· καὶ διὰ τοῦτο οἱ πάλαι ἔλεγον, εὐτυχεῖς καλοῦνται, οἳ ἂν ὁρμήσωσι κατορθοῦν ἄλογοι ὄντες, καὶ βουλεύεσθαι οὐ συμφέρει αὐτοῖς. ἔχουσι γὰρ ἀρχὴν τοιαύτην ἢ κρείττω τοῦ νοῦ καὶ τῆς βουλήσεως. οἱ δέ, τὸν λόγον· τοῦτο δ᾽ οὐκ ἔχουσι. καὶ
D ἐνθουσιασμοί· τοῦτο δ᾽ οὐ δύνανται. ἄλογοι γὰρ ὄντες ἀποτυγχάνουσι καὶ τούτων φρονίμων καὶ σοφῶν ταχεῖαν εἶναι τὴν μαντικήν· καὶ μόνον οὐ τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου δεῖ ἀπολαβεῖν· ἀλλ᾽ οἱ μὲν δι᾽ ἐμπειρίαν, οἱ δὲ διὰ συνήθειάν τε ἐν τῷ σκοπεῖν χρῆσθαι· τῷ θεῷ δὲ αὗται· τοῦτο καὶ εὖ ὁρᾷ, καὶ τὸ μέλλον καὶ τὸ ὄν, καὶ ὧν ἀπολύεται ὁ λόγος οὕτως. διὸ οἱ μελαγχολικοί, καὶ εὐθυόνειροι. ἔοικε γὰρ ἡ ἀρχὴ ἀπολυομένους τοὺς λόγους ἰσχύειν μᾶλλον· καὶ ὥσπερ οἱ τυφλοὶ μνημονεύουσι μᾶλλον ἀπολυθέντες τοῦ πρὸς τοῖς εἰρημένοις εἶναι τὸ μνημονεῦον. φανερὸν δὲ ὅτι δύο εἴδη εὐτυχίας· ἡ μέν, θεία· διὸ καὶ δοκεῖ ὁ εὐτυχὴς διὰ θεὸν
E κατορθοῦν. οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ κατὰ τὴν ὁρμὴν διορθωτικός. ὁ δ᾽ ἕτερος, ὁ παρὰ τὴν ὁρμήν. ἄλογοι δ᾽ ἀμφότεροι· καὶ ἡ μὲν συνεχὴς εὐτυχία μᾶλλον, αὕτη δὲ οὐ συνεχής.

* Scrib. ὁ νοῦς ἀρ.

CAPVT XV.

De virtute perfecta quam Græci καλοκἀγαθίαν vocant: & quis ſit perfectè bonorum ſcopus.

SIngillatim igitur de vnaquaque virtute determinatum eſt priùs. Quia verò ſeorſim ipſarum vim diſtinximus, etiam de virtute, quam probitatem vocamus, dicendum erit. Singulas igitur

ΚΕΦΑΛ. ιε΄.

Περὶ καλοκἀγαθίας. καὶ τίς ὁ σκοπὸς τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν.

ΚΑτὰ μέρος μὲν οὖν περὶ ἑκάστης ἀρετῆς εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δὲ χωρὶς διείλομεν τὴν δύναμιν αὐτῶν, καὶ περὶ τῆς ἀρετῆς* δι---τέον τῆς ἐκ τούτων, ἣν ἐκαλοῦμεν ἤδη καλοκἀγαθίαν. ὅτι μὲν οὖν

Magn. lib. 2. c. 5.

* Fort. διαρθρωτέον

ἀνάγκη τὸν ταύτης ἀληθῶς τευξόμενον τῆς προσηγορίας ἔχειν τὰς κατὰ μέρος ἀρετάς, φανερόν. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐκ ἔστιν ἄλλως ἔχειν. οὐδεὶς γὰρ ὅλον μὲν τὸ σῶμα ὑγιαίνει, μέρος δὲ οὐθέν· ἀλλ' ἀναγκαῖον, πάντα, ἢ τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα, τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον τῷ ὅλῳ. ἔστι δὴ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸ καλὸν κἀγαθόν, οὐ μόνον κατὰ τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὰ ἔχοντα διαφοράν. τῶν γὰρ ἀγαθῶν πάντων τέλη ἐστίν, ἃ αὐτὰ αὐτῶν ἕνεκά ἐστιν αἱρετά. τούτων δὲ καλά, ὅσα δι' αὐτὰ ὄντα, πάντα ἐπαινετά ἐστι. ταῦτα γάρ ἐστιν ἐφ' ὧν αἵ τε πράξεις εἰσὶν ἐπαινεταί, καὶ αὐτὰ ἐπαινετά, δικαιοσύνη καὶ αὐτὴ καὶ αἱ πράξεις· καὶ οἱ σώφρονες· ἐπαινετὴ γὰρ καὶ ἡ σωφροσύνη. ἀλλ' οὐχ ὑγίεια ἐπαινετόν. οὐδὲ γὰρ τὸ ἔργον· οὐδὲ τὸ ἰσχυρῶς· ἀλλ' ἀγαθὰ μέν, ἐπαινετὰ δ' οὔ. ὁμοίως δὲ τοῦτο δῆλον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. ἀγαθὸς μὲν οὖν ἐστιν ᾧ τὰ φύσει ἀγαθά ἐστιν ἀγαθά. τὰ γὰρ περιμάχητα καὶ μέγιστα εἶναι δοκοῦντα ἀγαθά, τιμὴ καὶ πλοῦτος, καὶ σώματος ἀρεταί, καὶ εὐτυχίαι καὶ δυνάμεις, ἀγαθὰ μὲν φύσει ἐστίν, ἐνδέχεται δ' εἶναι βλαβερά τισι διὰ τὰς ἕξεις. οὔτε γὰρ ἄφρων, οὔτ' ἄδικος ἢ ἀκόλαστος ὤν, οὐδὲν ὀνήσαιτ' ἂν χρώμενος αὐτοῖς, ὥσπερ οὐδ' ὁ κάμνων τῇ τοῦ ὑγιαίνοντος τροφῇ χρώμενος, οὐδ' ὁ ἀσθενὴς καὶ ἀνάπηρος τοῖς τοῦ ὑγιοῦς τοῦ ὁλοκλήρου κόσμοις. καλὸς δὲ κἀγαθός, τῷ τῶν ἀγαθῶν τὰ καλὰ ὑπάρχειν αὐτῷ δι' αὐτά, καὶ τῷ πρακτικὸς εἶναι τῶν καλῶν καὶ αὐτῶν ἕνεκα. καλὰ δ' ἐστὶν αἵ τε ἀρεταί, καὶ τὰ ἔργα τὰ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. ἔστι δέ τις ἕξις πολιτική, οἵαν οἱ Λάκωνες ἔχουσιν, ἢ ἄλλοι τοιοῦτοι ἔχοιεν ἄν. αὕτη δ' ἐστὶν ἕξις τοιαύτη. εἰσὶ γὰρ οἱ οἴονται τὴν ἀρετὴν δεῖν μὲν ἔχειν, ἀλλὰ τῶν φύσει ἀγαθῶν ἕνεκεν. διὸ ἀγαθοὶ μὲν ἄνδρες εἰσί· τὰ γὰρ φύσει μὲν ἀγαθὰ αὐτοῖς ἐστί· καλοκἀγαθίαν γὰρ οὐκ ἔχουσιν. οὐ γὰρ ὑπάρχει αὐτοῖς καλὰ δι' αὐτά, καὶ προαιροῦνται καλοὶ κἀγαθοί, καὶ οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ καλὰ μὲν φύσει ὄντα, ἀγαθὰ δὲ φύσει ὄντα, τούτοις καλά. καλὰ γάρ ἐστιν ὅταν οὗ ἕνεκα πράττωσι. καὶ αἱρῶνται καλά, ἢ διότι τῷ καλῷ κἀγαθῷ καλά ἐστι τὰ φύσει ἀγαθά. καλὸν γὰρ τὸ δίκαιον. τοῦτο δὲ τὸ κατ' ἀξίαν· ἄξιος δ' οὗτος τούτων. καὶ τὸ πρέπον καλόν· πρέπει δὲ ταῦτα τούτῳ, πλοῦτος, εὐγένεια, δύναμις. ὥστε τῷ καλῷ κἀγαθῷ, καὶ αὐτὰ συμφέροντα καὶ καλά ἐστι· τοῖς δὲ πολλοῖς διαφωνεῖ τοῦτο. οὐ γὰρ τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, κἀκείνοις ἀγαθά ἐστι, τῷ δ' ἀγαθῷ ἀγαθὰ καὶ καλά. πολλὰς γὰρ καὶ καλὰς πράξεις δι' αὐτὰ ἔπραξεν. ὁ δ' οἰόμενος τὰς ἀρετὰς ἔχειν δεῖν ἕνεκα τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, κατὰ τὸ συμβεβηκὸς τὰ καλὰ πράττει. ἔστιν οὖν καλοκἀγαθία ἀρετὴ τέλειος. Καὶ περὶ ἡδονῆς δ' εἴρηται ποῖόν τι καὶ πῶς ἀγαθόν, καὶ ὅτι τά τε ἁπλῶς ἡδέα καὶ καλά, καὶ τά τε ἁπλῶς ἀγαθὰ ἡδέα. οὐ γίνεται δὲ ἡδονὴ μὴ ἐν πράξει. διὰ τοῦτο ὁ ἀληθῶς εὐδαίμων καὶ ἥδιστα ζήσει, καὶ τοῦτο οὐ μάτην οἱ ἄνθρωποι ἀξιοῦσι. ἐπεὶ δ' ἐστί τις ὅρος καὶ τῷ ἰατρῷ, πρὸς ὃν ἀναφέρων, κρίνει τὸ ὑγιεινὸν σῶμα, καὶ μή, καὶ πρὸς ὃν μέχρι ποσοῦ ποιητέον ἕκαστον καὶ εὖ ὑγιαῖνον· εἰ δὲ ἔλαττον ἢ πλέον, οὐκέτι· οὕτω καὶ τῷ σπουδαίῳ περὶ τὰς πράξεις καὶ αἱρέσεις, τῶν φύσει μὲν ἀγαθῶν, οὐκ ἐπαινετῶν δέ, δεῖ τινὰ εἶναι ὅρον καὶ τῆς ἕξεως καὶ τῆς αἱρέσεως, καὶ περὶ φυγῆς χρημάτων πλήθους, καὶ ὀλιγότητος καὶ τῶν εὐτυχημάτων. ἐν μὲν οὖν τοῖς πρότερον

Nicomach. lib. 6.cap.1. Magn.li.2.c.10.

A habere reliquas, qui huius appellationem ſit conſequuturus, neceſſum eſſe patet: nam neque in cæteris aliter id veniat vſu. Nemo enim toto corpore ſanus ſit, parte autem nulla, ſed neceſſum aut omnes, aut certè præſtantiſſimas rectè habere: non diſſimilis etiam in toto ratio. Bono enim eſſe, ac honeſto ſimul & bono licet, non ipſius ſolùm nominibus, ſed rerum ipſarum differentia participanti. Omniũ.n. bonorum ſunt, ipſi per ſe, ſui'que gratia eligibiles, & inter hos honeſta quoque, quæ per ſe ipſa omnia laudabilia ſunt. Vt enim ipſa, ita actiones ab ipſis profectæ, laudari ſolent: actiones enim & modeſti, ipſaque modeſtia celebratur, non etiam ſanitas: nam B nec opus eius: quando nec quod fortiter fit, laudabile eſt, tametſi bona hæc cõfiteamur. Similiter autem id etiam in cæteris per inductionem manifeſtũ eſt. Bonus enim eſt, qui natura bonis egregiè ſit inſtructus: præſtantiſſima enim, omniáque ſui deſiderio excitantia bona ſunt. Honor, diuitiæ, corporis virtus, facultates, naturâ quidẽ ſunt bona, ſed noxia nonnullis ob habituum corruptionem. Neq; enim vel ſtultus, vel iniuſtus, vel intemperans aliquod ex eorum poſſeſſione commodũ referat, quemadmodũ nec æger ex ſani hominis alimento, neque infirmus, mutilúſve, ex ſani integriq; hominis ornatu. Honeſtus autem, bonúſque dicitur, & ex eo quòd honeſta bona per ſe ipſa inſunt illi: & eo quòd bonorum, id- C que ipſorum gratia, effectiuus exiſtat: honeſta autẽ ſunt virtutes, operáque ab ipſis profecta. Sed & habitudo quædam ciuilis eſt, qualem & Lacones habent, & alij ſimili ingenio haberent, ita comparata. Sunt enim qui virtutem non eſſe ſequendam putẽt, niſi naturâ bonorũ gratia. Quocirca viri boni ſunt, quod iis natura bona inexiſtant. Verùm iſtam probitatem nõ ſunt nacti: neque enim honeſta per ſe illis ſunt, ſed boni honeſtique eſſe eligunt: neque id tantùm, ſed & quæ non honeſta naturâ, honeſtorũ loco illis habẽtur. Honeſta enim ſunt, cùm eius gratia faciunt, eligúntq; honeſta, vel quod honeſto bonóq; naturâ bona, honeſta ſunt. Honeſtum enim iuſtum eſt, id vero ſecundùm dignitatem cenſetur: hic au- D tem iis vtique dignus exiſtit. Sed & decens honeſtum. decentia autem illum ſunt, nobilitas, diuitiæ, potentiæ: quocircà honeſto bonóque ea quoque honeſta vtilia ſunt, quæ in aliis diſconueniunt. Neque enim ſimpliciter bona, eis bona ſunt, bono autem honeſta, bonáque, quippe qui multas honeſtas actiones per ea conficiat. Verùm qui virtutes æternarum rerum gratia complectendas arbitratur, per accidens honeſta facit: quocirca virtus perfecta eſt probitas. Porro de voluptate dictum eſt, qualis, & quo pacto ſit, tum quod alia ſimpliciter iucunda ſint, honeſtáque, alia vero ſimpliciter bona, iucundáque, neque voluptas niſi in actione naſci- E tur. Quocirca ſimpliciter beatus iucundiſſimè viuit. Neque id temere homines arbitrantur. Et quoniam medico propoſitus eſt terminus aliquis, ad quem referens, ſanum corpus iudicat, & cuius reſpectu aliquovſque progrediendo ſanum ſit efficiẽdum corpus, non etiam ſi plus ſit, minúſve: ſic & viro bono circa actiones electionéſque naturâ bonorum non laudabilium tamen, terminum quendam & de habitudine, & de electione, ac fuga, vel paucitatis, vel copiæ diuitiarum, déque ſucceſſibus conſtituere oportuit. In prioribus quidem oſtenſum eſt, vt ratio

dictat: quod idem eſt ac ſi quis dicat, ſe alimento ſumendo omnia obſeruare, vt medicina ac ratio dictat, quod verum quidem, ſed parum manifeſtum eſt. Oportuit igitur iuxta quod imperat, iuxtáque habitudinem, & actionem imperantis, vitam inſtituere, velut ſeruus iuxta domini, ſinguláque iuxta conuenientem ſuum principatum. quandoquidem & homo ex imperante ſubditóque conſtituitur, ac vnumquodque neceſſum habet ad principis ſui mores accommodare. Is autem duplex eſt: aliter enim medicina, aliter ſanitas imperat, & huic illa deſtinatur. Sic & in contemplatiuis principatus habet. Neque enim iubendo Deus imperat, ſed cuius gratia prudentia eſt. Quod verò alicuius gratia iubet, in aliis determinatum eſt, quoniam ille nullo eget. Quæ igitur electio poſſeſſióq; naturà bonorũ vel corporis, vel amicorũ, vel reliquorum cõſiderare maximè Deũ facit, præſtantiſſima eſt, atque hic terminus eſt pulcherrimus. Quæ verò vel ob defectũ, vel ob exceſſum conſiderare coleréque Deum permittit minimè, ea eſt peſſima. Atque ſic quidem res habet animæ, & hic terminus eius præſtantiſſimus eſt, minimùm, inquam, alteram irrationalémque animæ partem ſentire, quatenus talis eſt. Qui igitur terminus, & quæ meta virtutum ſit, & quis ſimpliciter bonorum omnium, quæque nos poſſidemus, ſcopus, hunc in modum ſit dictum.

A ἐλέχθη τὸ ὡς ὁ λόγος· τοῦτο δέ ἐστιν ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐν τοῖς περὶ τὴν τροφὴν εἴπειεν ὡς ἡ ἰατρικὴ καὶ ὁ λόγος ταύτης. τοῦτο δ᾽ ἀληθὲς μὲν, οὐ σαφὲς δέ. δεῖ δὴ ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πρὸς τὸ ἄρχον ζῆν, καὶ πρὸς τὴν ἕξιν κατὰ τὴν ἐνέργειαν τὴν τοῦ ἄρχοντος· οἷον δοῦλον, πρὸς δεσπότου, καὶ ἕκαστον πρὸς ἑκάστου καθήκουσαν ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ καὶ ἄνθρωπος φύσει συνέστηκεν ἐξ ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, καὶ ἕκαστον δὴ δέοι πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν ζῆν. αὕτη δὲ διττή. ἄλλως γὰρ ἡ ἰατρικὴ, καὶ ἄλλως ἡ ὑγίεια. ταύτης δὲ ἕνεκα ἐκείνη. οὕτω δὲ ἔχει κατὰ τὸ θεωρητικόν. οὐ γὰρ ἐπιτακτικῶς ἄρχων ὁ θεός, ἀλλ᾽ οὗ ἕνεκα ἡ φρόνησις. ἐπι- B τάττον δὲ τὸ οὗ ἕνεκα· διώρισται δ᾽ ἐν ἄλλοις, ἐπεὶ κεῖνός γε οὐθενὸς δεῖται. ἥτις οὖν αἵρεσις καὶ κτῆσις τῶν φύσει ἀγαθῶν ποιήσει τὴν τοῦ θεοῦ μάλιστα θεωρίαν, ἢ σώματος, ἢ χρημάτων, ἢ φίλων, ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, αὕτη ἀρίστη, καὶ οὗτος ὁ ὅρος κάλλιστος· εἴ τις δ᾽ ἢ δι᾽ ἔνδειαν, ἢ δι᾽ ὑπερβολὴν κωλύει τὸν θεὸν θεραπεύειν καὶ θεωρεῖν, αὕτη δὲ φαύλη. ἔχει δὲ τοῦτο τῇ ψυχῇ, καὶ οὗτος τῆς ψυχῆς ὁ ὅρος ἄριστος, τὸ ἥκιστα αἰσθάνεσθαι τοῦ ἄλλου μέρους τῆς ψυχῆς, ἢ τοιοῦτον. τίς μὲν οὖν ὅρος τῆς καλοκἀγαθίας, καὶ τίς ὁ σκοπὸς τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, ἔστω εἰρημένον.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ

ΑΡΕΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΚΙΩΝ.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

DE VIRTVTIBVS ET VITIIS LIBELLVS.

Simone Grynæo interprete.

Virtutum & vitiorum diuiſio.

QVemadmodum vehere laudibus quæ pulchra ſunt, ſic quæ ſunt turpia conuitiis proſcindere, par eſt. Sed inter pulchra quidem virtutes, inter turpia verò vitia primatum tenent. Laudari verò non ipſa modò virtus, ſed cauſæ quoque, & comites, fructúſque, & opus omne virtutis, vt contrà reprehendi contraria debẽt. Cùm autem animæ partes, qualiter opinatur Plato, tres ſint: qua de agendis omittendiſque diſpicitur, prudentia: qua ſuſtinentur infeſta, manſuetudo ac robur: qua adſciſcendis idoneis cupiditas regitur, ſobrietas, ac continentia: communéſque partium omnium harum, iuſtitia, liberalitas ac magnanimitas: totidem rerum earumdem oppoſita vitia, in diſpiciendo recto ſtultitiam, in arcendo infeſto ferociam & ignauiam, in adſciſcendo idoneo proteruitatem, ac incontinentiam, communéſque partium earum omnium iniuſtitiam, & illiberalitatem, animique paruitatem eſſe oportet.

QVID VNAQVÆQVE VIRTVS SIT.

Prudentia.

PRudentia igitur, rationabilis animi partis virtus eſt, qua ea quæ ad felicitatem ſuam tendunt, diſpicientes ſibi comparant.

C Ἀρετῶν καὶ κακιῶν διαίρεσις.

ΕΠαινετὰ μέν ἐστι τὰ καλὰ, ψεκτὰ δὲ τὰ αἰσχρά. καὶ τῶν μὲν καλῶν ἡγοῦνται αἱ ἀρεταὶ, τῶν δ᾽ αἰσχρῶν, αἱ κακίαι. ἐπαινετὰ δ᾽ ἐστὶ καὶ τὰ αἴτια τῶν ἀρετῶν, καὶ τὰ παρεπόμενα ταῖς ἀρεταῖς, καὶ τὰ γινόμενα ἀπ᾽ αὐτῶν, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν. ψεκτὰ δὲ τὰ ἐναντία. τριμερῶς δὲ τῆς ψυχῆς λαμβανομένης κατὰ Πλάτωνα, τοῦ μὲν λογιστικοῦ ἀρετή ἐστιν ἡ φρόνησις· τοῦ δὲ θυμοειδοῦς, ἥ τε πραότης, καὶ ἡ ἀνδρεία. τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ, ἥ τε σωφροσύνη, καὶ ἡ ἐγκράτεια· ὅλης δὲ τῆς D ψυχῆς, ἥ τε δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἐλευθεριότης, καὶ ἡ μεγαλοψυχία. κακία δέ ἐστι, τοῦ μὲν λογιστικοῦ ἡ ἀφροσύνη· τοῦ δὲ θυμοειδοῦς ἥ τε ὀργιλότης, καὶ ἡ δειλία· τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ, ἥ τε ἀκολασία, καὶ ἡ ἀκράτεια· ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς, ἥ τε ἀδικία, καὶ ἀνελευθεριότης, καὶ μικροψυχία.

ΟΡΟΙ ΑΡΕΤΩΝ.

Φρόνησις.

ΕΣτι δὲ φρόνησις μὲν ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ, παρασκευαστικὴ τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν συντεινόντων.

Πρᾳότης.

A Πρᾳότης δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ὑπὸ ὀργῆς γίνονται δυσκίνητοι.

Ἀνδρεία.

* γρ. δυσπλῆκτοι

Ἀνδρεία δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν* δυσέκπληκτοι εἰσὶν ἀπὸ φόβων τῶν περὶ θάνατον.

Σωφροσύνη.

Σωφροσύνη δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν ἀόρεκτοι γίνονται περὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν φαύλων ἡδονῶν.

Ἐγκράτεια.

B Ἐγκράτεια δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν κατέχουσι τῷ λογισμῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὁρμῶσαν ἐπὶ τὰς φαύλας ἡδονάς.

Δικαιοσύνη.

Δικαιοσύνη δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν.

Ἐλευθεριότης.

Ἐλευθεριότης δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, εὐδάπανος εἰς τὰ καλά.

Μεγαλοψυχία.

Μεγαλοψυχία δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, καθ' ἣν δύναται φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν. C

ΟΡΟΙ ΚΑΚΙΩΝ.

Ἀφροσύνη.

Ἀφροσύνη δέ ἐστι κακία τοῦ λογιστικοῦ, αἰτία τοῦ ζῆν κακῶς.

Ὀργιλότης.

Ὀργιλότης δέ ἐστι κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν εὐκίνητοι γίνονται πρὸς ὀργήν.

Δειλία.

D Δειλία δέ ἐστι κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ἐκπλήττονται ὑπὸ φόβων, καὶ μάλιστα τῶν περὶ θάνατον..

Ἀκολασία.

* γρ. καθ' ἣν αἱρετικοὶ γίνονται τῶν περὶ τὰς ἀπολαύσεις ἡδονῶν φαύλων.

Ἀκολασία δέ ἐστι κακία τοῦ ἐπιθυμητικοῦ,* καθ' ἣν αἱροῦνται τὰς φαύλας ἡδονάς.

Ἀκράτεια.

Περὶ μὲν τῆς ἀκρατείας οὐδέν· οὕτω δὲ σὺ δύνασαι ὁρίζειν.

* γρ. καθ' ἣν αἱροῦνται τὰς φαύλας ἡδονάς, κωλύοντος τοῦ λογιστικοῦ. vt infrà legitur.

Ἀκράτεια δέ ἐστι κακία τοῦ ἐπιθυμητικοῦ,* καθ' ἣν παρασύρουσι τῇ ἀλογίᾳ τὴν ἐπιθυμίαν, ὠθοῦσαν ἐπὶ τὰς τῶν φαύλων ἡδονῶν ἀπολαύσεις. E

Ἀδικία.

Ἀδικία δέ ἐστι κακία ψυχῆς, καθ' ἣν πλεονεκτικοὶ γίνονται παρὰ τὴν ἀξίαν.

Ἀνελευθερία.

Ἀνελευθερία δέ ἐστι κακία ψυχῆς, καθ' ἣν ὀρέγονται τοῦ πανταχόθεν κέρδους.

Μικροψυχία.

Μικροψυχία δέ ἐστι κακία ψυχῆς, καθ' ἣν ἀδύνατοί εἰσι φέρειν εὐτυχίαν, καὶ ἀτυχίαν, καὶ τιμήν, καὶ ἀτιμίαν.

Manſuetudo.

Manſuetudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus eſt, per quam ægrè ad iram concitantur.

Fortitudo.

Fortitudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus eſt, per quam ægrè terroribus mortem minantibus concutiuntur.

Temperantia vel ſobrietas.

Sobrietas verò, pronæ ad cupiditem partis virtus eſt: qua fit vt in fruendis rebus ſic verſentur, prauas vt omnino voluptates ne appetant.

Continentia.

Continentia verò, proni ad cupiditatem animi retinaculum eſt, per quam in fruendis rebus prauas ad voluptates incitantem cupiditatem ratione ſiſtunt, ac continent.

Iuſtitia.

Iuſtitia verò, virtus animi, qua tribuitur quod cuique eſt par.

Liberalitas.

Liberalitas autem, animi virtus eſt, erogare, quatenus honeſtum eſt, parata.

Magnanimitas.

Magnanimitas verò, virtus animi, qua ferre fortunam, infortuniúmque, nomen & ignominiam poteſt.

QVID VNVMQVODQVE VITIVM SIT.

Stultitia.

Stultitia rationis eſt vitium, ac morbus, infelicis vitæ totius cauſa.

Iracundia.

Iracundia, incitabilis ad vindictam partis vitium, vnde procliuiter iræ concedunt.

Timiditas.

Timiditas, incitabilis ad vindictam partis vitium, quo terroribus facilè concutiuntur, præſertim interitum minantibus.

Intemperantia ſiue proteruitas.

Proteruitas, ac laſciuia, pronæ ad cupiendum partis vitium eſt, quo prauas voluptates deligunt.

Incontinentia.

De incontinentia nihil extat hoc quidem loco à philoſopho traditum: tu eam ſic definire potes.

Incontinetia, pronæ ad cupiendum partis vitium eſt. quo fit vt contra rationem auidè cupita, tametſi turpium ad voluptatum illecebras ducentia, amplectimur, attrahimúſque.

Iniuſtitia.

Iniuſtitia verò, vitium animi eſt, quo ampliùs quàm par ſit, qualibet in re habere polleréque volunt.

Illiberalitas.

Illiberalitas autem, vitium, quo lucrum vndecumque oblatum ſectantur.

Puſillitas animi.

Puſillitas autem, paruitáſque animi, vitium eſt, per quod fit, vt neque fortunam, nec infortunium, neque nomen, nec ignominiam ferre poſſint.

A

QVID SIT VNICVIQVE VIRTVTI SVVM.

Prudentiæ.

AC prudentiæ quidem eſt, & conſilium capere, & bona maláque diſcernere, & petenda, fugiendáve in vita omnia iudicare, & bonis iis, quæ quidem conceſſa nobis naturâ ſunt, præclarè vti, & rectè cum hominibus congredi, & opportunitatem rerum cernere, & rationem orationémque ſagaciter adhibere, & eorum quæ eſſe nobis poſſunt vſui, omnium experimentum ſcientiámque tenere. Ipſa verò memoria experientiáque, & induſtria, aut à prudentia proficiſcuntur, aut comes eius vnaquæque earum exiſtit. Aut experimentum, & memoria quidem concurrentes, coadiutricéſque cauſæ, induſtria verò, & in dando conſilio felicitas, partes prudentiæ ſunt iudicandæ.

Manſuetudinis.

Manſuetudinis eſt autē, criminationes calumniáſque, & contemptus moderatè ferre, ac ad vindictam celeriter non tendere, miniméque ad iram præcipitem eſſe: & cùm nec inſuauibus, nec irritabilibus moribus ſis, placidum ſtabilémque animum retinere.

Fortitudinis.

At fortitudinis eſt, imperculſo mortis ad minas animo eſſe, alacritatémque difficilibus in rebus ſeruare, ad ſubeunda pericula animis abundare, magiſque præclarè mori, quàm turpiter viuere, ſeruaríque cupere, authorémque victoriæ exiſtere. Ad hęc, laborare duraréque cùm velle cuperéque, tum poſſe, fortitudinis eſt. Hanc & animoſitas, & generoſitas, & fiducia, & audacia, tum & ſedulitas, & tolerantia ſequuntur.

Sobrietatis vel intemperantiæ.

Sobrietatis autem, ſiue moderationis, voluptatum corporearum illecebras minimè mirari, nulláque turpis illectamenti delinitione duci, ac etiam licitis vtendi rebus ſecuritatem ſuſpectam habere: & non magis cùm ampliter, quàm cùm mediocriter ſuppetit, animum vitámque laxare eſt. Comes ſobrietatis, quædam ordinis conſeruatio, & rerum munditia, & verecundia, & cautio eſt.

Continentiæ.

Continentiæ verò, ratione cupiditatem turpes ad illecebras voluptatéſque cientem compeſcere, & animo aduerſus naturalium rerum defectiones perturbationéſque conſtanti eſſe, ac durabili.

Iuſtitiæ.

Iuſtitiæ verò, eius quod par, digniúmque quoque ſit, cuilibet iure rationem habere, & mores ac inſtituta patria, ſcriptáſque leges conſeruare, veritatem, vbicumque refert, dicere, pactáque cuſtodire. Prima verò iuſtitia eſt, qua Deo: proxima, qua diuis: tertia deinde, qua patriæ parentibúſque: poſtrema, qua vita iam functis debitum, ſuúmque cuique officium præſtamus. Inter quas pietas, aut pars iuſtitiæ, aut ipſam conſequens iuſtitiam eſt. Iuſtitiam verò, & ſanctitas, & veritas, & fides, & ipſum prauitatis totius odium conſequitur.

Liberalitatis.

Liberalitatis eſt, animo tali cōparatum eſſe, vt o-

ΤΑ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ.

Τὰ τῆς φρονήσεως.

Τῆς δὲ φρονήσεώς ἐστι, τὸ βουλεύσασθαι, τὸ κρῖναι τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακὰ, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἱρετὰ καὶ φευκτά· τὸ χρῆσθαι πᾶσι καλῶς τοῖς ὑπάρχουσιν ἀγαθοῖς, τὸ ὁμιλῆσαι ὀρθῶς, τὸ συνιδεῖν τοὺς καιρούς, τὸ ἀγχίνως χρήσασθαι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, τὸ τὴν ἐμπειρίαν ἔχειν τῶν χρησίμων πάντων. ἡ μνήμη δὲ καὶ B ἐμπειρία, καὶ ἀγχίνοια, ἤτοι ἀπὸ τῆς φρονήσεως ἑκάστη αὐτῶν ἐστίν, ἢ παρέπεται τῇ φρονήσει· ἢ τὰ μὲν αὐτῶν εἰσὶ συναίτια τῆς φρονήσεώς ἐστι, καθάπερ ἐμπειρία καὶ ἡ μνήμη· τὰ δὲ εἰσὶ μέρη αὐτῆς, οἷον εὐβουλία καὶ ἀγχίνοια.

Πραότητος.

Πραότητος δέ ἐστι, τὸ δύνασθαι φέρειν μετρίως ἐγκλήματα καὶ * ὀλιγωρίας, καὶ τὸ μὴ ταχέως ὁρμᾶν ἐπὶ τὰς τιμωρίας, καὶ τὸ μὴ εὐκίνητον εἶναι πρὸς τὰς ὀργάς, ἄπικρον δὲ τῷ ἤθει καὶ ἀφιλόνεικον ἔχοντα τὸ ἠρεμαῖον ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ στάσιμον.

* γρ. ὀλιγωρίας μετρίας,

C

Ἀνδρείας.

Ἀνδρείας δέ ἐστι, τὸ δυσέκπληκτον ὑπὸ φόβων τῶν περὶ θάνατον, καὶ τὸ εὐθαρσῆ ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ εὔτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸ μᾶλλον αἱρεῖσθαι τεθνάναι καλῶς, ἢ αἰσχρῶς σωθῆναι, καὶ τὸ νίκης αἴτιον εἶναι. ἔτι δὲ ἀνδρείας ἐστὶ καὶ τὸ πονεῖν, καὶ καρτερεῖν, καὶ αἱρεῖσθαι ἀνδραγαθίζεσθαι. παρέπεται δὲ τῇ ἀνδρείᾳ, καὶ ἡ εὐτολμία, καὶ ἡ εὐψυχία, καὶ τὸ θάρσος, καὶ τὸ θράσος· ἔτι δὲ καὶ ἡ φιλοπονία, καὶ ἡ καρτερία.

Σωφροσύνης.

Σωφροσύνης δέ ἐστι, τὸ μὴ θαυμάζειν τὰς ἀπολαύσεις D τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ τὸ εἶναι πάσης ἀπολαύσεως αἰσχρᾶς ἡδονῆς ἀνόρεκτον, καὶ τὸ φοβεῖσθαι καὶ τὴν δικαίαν ἄδειαν, καὶ τὸ τετάχθαι περὶ τὸν βίον ὁμοίως ἔν τε μικροῖς καὶ μεγάλοις. παρέπεται δὲ τῇ σωφροσύνῃ εὐταξία, κοσμιότης, αἰδὼς, εὐλάβεια.

Ἐγκρατείας.

Ἐγκρατείας δέ ἐστι, τὸ δύνασθαι κατασχεῖν τῷ λογισμῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὁρμῶσαν ἐπὶ φαύλας * ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς, καὶ τὸ καρτερεῖν, καὶ τὸ ὑπομονητικὸν εἶναι τῆς κατὰ φύσιν ἐνδείας καὶ λύπης.

* γρ. ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν,

Δικαιοσύνης.

E Δικαιοσύνης δέ ἐστι, τὸ διανεμητικὸν εἶναι τοῦ κατ' ἀξίαν, καὶ σώζειν τὰ * πάτρια ἔθη, καὶ τὰ νόμιμα· καὶ τὸ σώζειν τοὺς γεγραμμένους νόμους, καὶ τὸ ἀληθεύειν ἐν τῷ διαφέροντι, καὶ τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας. ἔστι δὲ πρώτη τῶν δικαιοσυνῶν * πρὸς τοὺς θεούς, εἶτα πρὸς δαίμονας, εἶτα πρὸς πατρίδα καὶ γονεῖς, εἶτα πρὸς τοὺς κατοιχομένους· ἐν οἷς ἐστιν ἡ εὐσέβεια, ἤτοι μέρος οὖσα δικαιοσύνης ἢ παρακολουθοῦσα. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσιότης, καὶ ἀλήθεια, καὶ ἡ πίστις, καὶ ἡ μισοπονηρία.

* γρ. πατρῷα

* γρ. πρὸς θεόν, ἀ- [illegible]

Ἐλευθεριότητος.

Ἐλευθεριότητος δέ ἐστι, τὸ προετικὸν εἶναι χρημάτων

A εἰς τὰ ἐπαινετὰ, καὶ δαψιλῆ, ἐπὶ τοῖς εἰς τὰ δέοντα * ἀναλῶσαι. καὶ τὸ βοηθητικὸν εἶναι ἐν τοῖς διαφόροις, καὶ τὸ μὴ λαβεῖν ὅθεν μὴ δεῖ. ἔστι δὲ ἐλευθέριος καὶ περὶ ἐσθῆτα * καθαρὸς, καὶ περὶ οἴκησιν, καὶ κατασκευαστικὸς τῶν περιττῶν καὶ καλῶν, καὶ διαγωγὴν ἐχόντων ἡδεῖαν ἄνευ τοῦ λυσιτελοῦντος· καὶ θρεπτικὸς τῶν ζώων τῶν ἴδιον ἐχόντων τι ἢ θαυμαστόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἐλευθεριότητι τοῦ ἤθους ὑγρότης, καὶ εὐαγωγία, καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὸ εἶναι ἐλεητικὸν, καὶ φιλόφιλον, καὶ φιλόξενον, καὶ φιλόκαλον.

* Sylb. αἰναλῶσαι melius.

* γρ. καθάρειος.

pes ſuas, honeſtas ad res erogare, vtque in expendendo neceſſarias ad res abundare, tum vt ſubſidio ſicubi maximè referat, eſſe, contráque vt inde, vnde non decet, minimè accipere velis. Liberalis autem vir, etiam veſtes, ac habitationem mundam amabit: ſæpéque ſuperuacuas, honeſtas modò, ac haud inſuauem oblectationem habentes res, licèt ipſi non magno vſui futuras, comparabit: quale eſt, animantia aut iucundum, aut admirabile quippiam præ ſe ferentia alere. Comes huiùs, quædam in moribus remiſſio, facilitáſque, & humanitas: tum ad miſericordiam, ad amicitiam, ad hoſpitalitatem, ad omnéque præclarum propenſio & amor eſt.

Μεγαλοψυχίας.

B Μεγαλοψυχίας δέ ἐστι, τὸ καλῶς ἐνεγκεῖν καὶ εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ τιμὴν, καὶ ἀτιμίαν. καὶ τὸ μὴ θαυμάζειν, μήτε τρυφὴν, μήτε θεραπείαν, μήτε ἐξουσίαν, μήτε τὰς νίκας τὰς ἐναγωνίους· ἔχειν δέ τι βάθος τῆς ψυχῆς, καὶ μέγεθος. ἔστι δὲ μεγαλόψυχος, οὐδ' ὁ τὸ ζῆν περὶ πολλοῦ ποιούμενος, οὐδ' ὁ φιλόζωος. ἁπλοῦς δὲ τὸ ἦθος, καὶ γενναῖος, ἀδικεῖσθαι δυνάμενος, καὶ οὐ τιμωρητικός. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ, ἁπλότης, καὶ ἀλήθεια.

Magnanimitatis.

Magnanimitatis autem, flantem reflantémque Fortunam, nomen, & ignominiam præclarè ferre: ac neque voluptatem, neque clientelam, neque poteſtatem, neque victorias eas, quæ certando parantur, mirari: ſed aliquod in animo profundum, ac velvti pondus habere eſt. Eſt autem magnanimus is, qui nec viuere faciat plurimi, nec vitam ipſam vehementer amet, ſed ſimplici quodam animo generoſóque cùm ſit, ferre iniuriam abſque vindictæ ſtudio poteſt. Comes huius, ſimplicitas eſt, & veritas.

ΤΑ ΤΩΝ ΚΑΚΙΩΝ.

QVID VNICVIQVE SIT VITIO SVVM.

C

Ἀφροσύνης.

Ἀφροσύνης δέ ἐστι, τὸ κρίνειν κακῶς τὰ πράγματα, τὸ βουλεύσασθαι κακῶς, τὸ ὁμιλῆσαι κακῶς, τὸ χρήσασθαι κακῶς τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς, τὸ ψευδῶς δοξάζειν περὶ τῶν εἰς τὸν βίον καλῶν καὶ ἀγαθῶν. παρακολουθεῖ δὲ τῇ ἀφροσύνῃ, ἀπειρία, ἀμαθία, ἀκρασία, ἐπαριστερότης, ἀμνημοσύνη.

Stultitiæ.

Stultitiæ verò proprium, prauè de rebus iudicare, prauéque conſulere, prauè præſentibus cum rebus congredi, conflictaríque: prauè de iis rebus quæ in vita bonæ malæque verſantur, ſentire eſt. Comites eius, inſcitia, impotentia, ineptitudo ſunt, ac obliuio.

Ὀργιλότητος.

Ὀργιλότητος δέ ἐστιν εἴδη τρία, ἀκροχολία, πικρία, βαρυθυμία. ἔστι δὲ τοῦ ὀργίλου, μὴ δύνασθαι φέρειν, μήτε τὰς μικρὰς ὀλιγωρήσεις, μήτε ἐλαττώσεις. εἶναι δὲ κολαστικὸν, * καὶ τιμωρητικὸν, καὶ εὐκίνητον πρὸς ὀργὴν, καὶ ὑπὸ ἔργου, καὶ ὑπὸ λόγου τοῦ τυχόντος. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ὀργιλότητι, τὸ παροξυντικὸν τοῦ ἤθους, καὶ εὐμετάβολον, καὶ ἡ πικρολογία, καὶ τὸ ἐπὶ μικροῖς λυπεῖσθαι, καὶ ταὐτὰ πάσχειν ταχέως, καὶ παρὰ βραχὺν καιρόν.

* γρ. τὸ ἄκρον,

Iracundiæ.

Iracundiæ verò tria ſunt genera: excandeſcentia, amarulentia, & quædam ex offenſa torpeſcentia. Eſt
D autem iracundi hominis, contemptiones, imminutionéſve ſui, vel minimas, ferre minimè poſſe, ſed ad vindictam mulctámque ſtatim tédere: itaque & verbo & re qualibet ad iram perfacilè moueri. Conſequitur hanc, concitatis mobilibúſque in vniuerſum vt moribus reddat homines, tum leuiſſimas vt res cura ſua dignas maximè iudicet, eáſque propter vt turbetur: quos quidem mores nec conſtanter, nec diu, ſed ſubitò, ac momento patitur, ſuſtinétque iracundia.

Δειλίας.

Δειλίας δέ ἐστι, τὸ ὑπὸ τῶν τυχόντων φόβων εὐκίνητον εἶναι, καὶ μάλιστα τῶν περὶ θάνατον, καὶ τὰς σωματικὰς πηρώσεις, καὶ τὸ ὑπολαμβάνειν κρεῖττον εἶναι ὁπωσοῦν σωθῆναι, ἢ τελευτῆσαι καλῶς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δειλίᾳ, μαλακία, ἀνανδρία, ἀπονία, φιλοψυχία. ὕπεστι δέ τις εὐλάβεια, καὶ τὸ ἀφιλόνεικον τοῦ ἤθους.

Timiditatis.

Timiditatis autem eſt, ab vndecumque venientibus terroribus commoueri facile, iis præſertim quæ vel mortem ipſam corpori, vel aliquam corpoream
E orbitatem minentur: tum qualitercumque ſupereſſe, ſeruaríque, quàm præclarè oppetere, ſatius ducere. Sequitur hanc animi mollitia, inuirilitáſque, & inertia, ac lucis huius, vitæque tuendæ nimia cupiditas. Subeſt autem quædam huic cautio, moréſque eius alienos eſſe à contentione videmus.

Ἀκολασίας.

Ἀκολασίας δέ ἐστι, τὸ αἱρεῖσθαι τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν, τῶν βλαβερῶν καὶ αἰσχρῶν, καὶ τὸ ὑπολαμβάνειν εὐδαιμονεῖν, μάλιστα τοὺς ἐν ταῖς τοιαύταις ἡδοναῖς * ὄντας, καὶ τὸ φιλογέλοιον εἶναι, καὶ τὸ φιλοσκώπτην, καὶ φιλευτράπελον καὶ τὸ ῥᾳδιουργὸν εἶναι ἐν τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τοῖς ἔργοις. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκολασίᾳ, ἀταξία, ἀναίδεια, ἀκοσμία, τρυφὴ, ῥᾳθυμία, ἀμέλεια, ὀλιγωρία, ἔκλυσις.

* γρ. ζῶντας.

Intemperantiæ, ſiue proteruitatis.

Proteruitatis autem, pernicioſarum turpiúmque voluptatum illecebras ſectari eſt, eóſque, qui his deditì ſunt, felices maximè eſſe putare, riſúque, & ſalibus, & facetiis gaudere, abundaréque, denique cùm rebus tum verbis ſupinum ac diſſolutū eſſe. Comites huius, confuſio, & impudentia, & inuenuſtas, & negligentia, & contemptus & diſſolutio ſunt.

Incontinentiæ.

Incontinentiæ verò eſt, voluptatum illecebras ratione prohibente ſectari, & his non potiri quum ſatius eſſe ducas, nihilo minùs potiri velle: cùmque recta & honeſta quæ ſunt, eſſe facienda ſtatuas, ea voluptatis ergò deſerere. Comes incontinentiæ, mollitia pœnitentiáque eſt, & omnia ferè quæ proteruitatem ſequuntur.

Iniuſtitiæ.

Iniuſtitiæ verò genera tria reperiuntur, impietas, arrogantia, cõtumelia. Impietas quidem erga Deos, diuóſque, aut etiam erga mortuos, tum erga parentes, & patriam, rectum non ſeruans. Arrogantia verò, circa contractus, commerciúmque vitæ, ſupra quàm merita eſt præpollere volens. Contumelia verò, voluptatem ſibi ſic ſtruens, in probrum, ac dedecus alios vt ducat. Rectéque de ea ſic Euenus:

Tametſi nil ſibi commodet (inquit) *iniuria gaudet tamen.*

Iniquitatis eſt verò, mores ritúſque patrios præuaricari, legibus & authoritati publicæ ſubeſſe non velle, mentiri etiam, ac peierare, pactáque transgredi, & fidem fallere. Hanc calumnia, iactantiáque, ac humanitatis ſimulatio, & peruerſitas, dolúſque malus ſequuntur.

Illiberalitatis.

Illiberalitatis quoque genera tria ſunt, turpilucrium, quo quærere, lucrúmque ex re qualibet facere nõ pudet, pluriſque lucrum quàm ignominia eſt. Parcitas autem, qua honeſtas neceſſariáſque ad res noſtras minimè ſuſtinemus impendere. Tenacitas autem, qua impendunt quidem, tenuiter verò malignéque adeò, plus vt incommodent, dum ſumptus in tempore non faciunt. Illiberalitatis eſt, maximi pecuniam facere, inque faciendo lucro probrum nullum ineſſe putare. Mercenaria hæc ſeruiliſque, ac ſordida vita, ab omnique honorum ſtudio, ac liberalitate, aliena eſt, qua vſu nobis venit, vt noſtris in rationibus quidem anguſtia circundemur: in ſtudiis verò, ac voluntatibus, veluti pondus, ac molem obiectam habeamus: ac omnino puſillitas, ac deiectio, ingeneroſitáſque animi, ac humanitatis totius odium, nos vt conſequatur.

Puſillitatis animi.

Puſillitatis autem, neque fortunam, nec infortunium, neque nomẽ, nec ignominiam ferre poſſe eſt: ſed honore ſubeunte tumeſcere, vanúmque ac leuem reddi: fortuna verò vel paululum aſpirante, continuò extolli: ignominiam autem ne minimam quidem ſuſtinere poſſe: repulſam verò, fruſtrationémque quantumuis exiguam, infortunium ingens eſſe iudicare, omnémque eam lacrymis proſequi, ac ægrè velut impoſitum pondus geſtare. Denique talis puſillus homo eſt, qui omnem neglectum ſui, etiam qui per ignorantiam obliuionémque euenit, *iniuriam ac contumeliam nominet. Hanc anguſtia, querimoniáque, & diffidentia, & depreſſio quædam animi ſequitur.

QVID IN VNIVERSVM VIRTVTI SIT SVVM.

IN vniuerſum autem animus ritè compoſitus vt ſit, placidiſque ac moderatis & ſuis motibus vt feratur, omnéſque per partes ipſius (quas tres eſſe diximus) velut harmonia, vt conſonet, efficere, virtutis eſt. Itaq; Reipublicæ ſimilis virtuoſus animi ſtatus eſſe videtur. Eſt verò virtutis & hoc, beneficiis

A

Ἀκρασίας.

Ἀκρασίας δέ ἐστι, τὸ κωλύοντος τοῦ λογισμοῦ τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν αἱρεῖσθαι, καὶ τὸ ὑπολαμβάνοντα κρεῖττον εἶναι, μὴ μεταλαβεῖν μὲν αὐτῶν, μετέχειν δὲ μηδὲν ἧττον· καὶ τὸ οἴεσθαι μὲν δεῖν πράττειν καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ συμφέροντα. ἀφίστασθαι δὲ αὐτῶν διὰ τὰς ἡδονάς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκρασίᾳ, μαλακία, καὶ μεταμέλεια, καὶ τὰ πλεῖστα ταὐτὰ, ἃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ.

Ἀδικίας.

Ἀδικίας δέ ἐστιν, εἴδη τρία, ἀσέβεια, πλεονεξία, ὕβρις. ἀσέβεια μὲν, ἡ περὶ θεοὺς πλημμέλεια, καὶ περὶ δαίμονας, ἢ καὶ περὶ τοὺς κατοιχομένους, καὶ περὶ γονεῖς, καὶ περὶ B πατρίδα. πλεονεξία δὲ, περὶ τὰ συμβόλαια, παρὰ τὴν ἀξίαν αἱρουμένη τὸ διαφέρον. ὕβρις δὲ, καθ' ἣν τὰς ἡδονὰς αὑτοῖς παρασκευάζουσιν, εἰς ὄνειδος ἀγαγόντες ἑτέρους. ὅθεν Εὔηνος περὶ αὐτῆς λέγει.

Ἥτις κερδαίνουσ' οὐδὲν, ὅμως ἀδικεῖ.

Ἔστι δὲ τῆς ἀδικίας, τὸ παραβαίνειν τὰ πάτρια ἔθη καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὸ ἀπειθεῖν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἄρχουσι, τὸ ψεύδεσθαι, τὸ ἐπιορκεῖν, τὸ παραβαίνειν τὰς ὁμολογίας, καὶ τὰς πίστεις. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀδικίᾳ συκοφαντία, ἀλαζονία, *φιλανθρωπία προσποίητος, κακοήθεια, C πανουργία.

* γ. ἀφιλανθρωπία, προσποίητος,

Ἀνελευθερίας.

Ἀνελευθερίας δέ ἐστιν εἴδη τρία, αἰσχροκέρδεια, φειδωλία, κιμβεία. αἰσχροκέρδεια μὲν, καθ' ἣν κερδαίνειν ζητοῦσι πανταχόθεν, καὶ τὸ κέρδος τῆς αἰσχύνης περὶ πλείονος ποιοῦνται. φειδωλία δέ ἐστι, καθ' ἣν ἀδάπανοι γίνονται τῶν χρημάτων εἰς τὸ δέον. κιμβεία δέ ἐστι, καθ' ἣν δαπανῶσι μὲν, κατὰ μικρὸν δὲ, καὶ κακῶς, *καὶ πλέον βλάπτονται, τῷ μὴ κατὰ καιρὸν ποιεῖσθαι τὸ διαφέρον. ἔστι δὲ τῆς ἀνελευθερίας, τὸ περὶ πλείστου ποιεῖσθαι χρήματα, καὶ τὸ μηδὲν ὄνειδος ἡγεῖσθαι τῶν ποιούντων τὸ κέρδος· D βίος θητικὸς, καὶ δουλοπρεπὴς, καὶ ῥυπαρὸς, φιλοτιμίας καὶ ἐλευθερίας ἀλλότριος. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ *ἀνελευθεριότητι, μικρολογία, βαρυθυμία, καὶ μικροψυχία, ταπεινότης, ἀμετρία, ἀγένεια, μισανθρωπία.

* γ. ἢ πλείω βλάπτοντα,

* γ. ἀνελευθερία,

Μικροψυχίας.

Μικροψυχίας δέ ἐστι, τὸ μήτε τιμὴν, μήτε ἀτιμίαν, μήτε εὐτυχίαν, μήτε ἀτυχίαν δύνασθαι φέρειν, ἀλλὰ τιμώμενον μὲν χαυνοῦσθαι, μικρὰ δὲ εὐτυχήσαντα *ὑπερεξαίρεσθαι· ἀτιμίαν δὲ, μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐνεγκεῖν δύνασθαι· ἀπότευγμα δὲ, ἅπαν καὶ ἀτυχίαν κρίνειν μεγάλην· ὀδύρεσθαι δὲ ἐπὶ πᾶσι, καὶ δυσφορεῖν. ἔτι δὲ τοιοῦτός E ἐστιν ὁ μικρόψυχος, οἷος πάντα τὰ ὀλιγωρήματα καλεῖν ὕβριν καὶ ἀτιμίαν, καὶ τὰ δι' ἄγνοιαν ἢ λήθην γιγνόμενα. ἀκολουθεῖ δὲ, τῇ μικροψυχίᾳ, μικρολογία, μεμψιμοιρία, δυσελπιστία, ταπεινότης.

* Sylb. ὑπεραίρεσθαι.

ΚΑΘΟΛΟΥ.

Περὶ ἀρετῆς.

ΚΑθόλου δὲ τῆς μὲν ἀρετῆς ἐστι, τὸ ποιεῖν σπουδαίαν τὴν διάθεσιν, περὶ τὴν ψυχὴν, ἠρεμαίαις καὶ τεταγμέναις κινήσεσι χρωμένην, συμφωνοῦσαν κατὰ πάντα τὰ μέρη. διὸ καὶ δοκεῖ παράδειγμα πολιτείας ἀγαθῆς εἶναι, ψυχῆς σπουδαία διάθεσις. ἔστι δὲ ἀρετῆς καὶ τὸ εὐεργετεῖν

τοὺς ἀξίους, καὶ τὸ φιλεῖν τοὺς ἀγαθούς, καὶ τὸ μήτε κολαστικὸν εἶναι, μήτε τιμωρητικόν, ἀλλὰ ἵλεων, καὶ εὐμενικόν, καὶ συγγνωμονικόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀρετῇ, χρηστότης, ἐπιείκεια, εὐγνωμοσύνη, ἐλπὶς ἀγαθή. ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷον* φιλοίκειον εἶναι, καὶ φιλόφιλον, φιλέταιρον, φιλόξενον, φιλάνθρωπον, καὶ φιλόκαλον· ἃ δὴ πάντα τῶν ἐπαινουμένων ἐστί· τῆς δὲ κακίας ἐστὶ τὰ ἐναντία.

A dignos afficere, bonos amicitia ſua dignari: tum nec pœnæ, nec vindictæ cupidum, ſed miſericordem, clementémque, ac veniam concedere paratum eſſe. Comites virtutis, probitas, æquitas, candor, ſpes bona, & id genus alia ſunt: qualis eſt familiarium, amicorum, ſociorum, hoſpitum, hominum denique eorum bonorum, præſertim amor. Quæ quidem laudatorum de numero ſunt omnia. Vitium verò contrariis per omnia præditum eſt moribus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Α.

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE REPVBLICA LIBER I.

Dion. Lambino interprete.

ΚΕΦΑΛ. α΄.

Προοίμιον τῆς παρούσης πραγματείας. δηλοῖ δέ, καὶ τί σκεπτέον, καὶ πῶς.

B

ΕΠΕΙΔΗ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν, καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν· τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες· δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται· μάλιστα δέ, καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων, ἡ πασῶν κυριωτάτη, καὶ πάσας C περιέχουσα τὰς ἄλλας· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική. *ὅσοι μὲν οὖν οἴονται πολιτικόν, καὶ βασιλικόν, καὶ οἰκονομικόν, καὶ δεσποτικὸν εἶναι τὸν αὐτόν, οὐ καλῶς λέγουσι. πλήθει γὰρ καὶ ὀλιγότητι νομίζουσι διαφέρειν, ἀλλ' οὐκ εἴδει, τούτων ἕκαστον· οἷον ἂν μὲν ὀλίγων, δεσπότην· ἂν δὲ πλειόνων, οἰκονόμον· ἂν δ' ἔτι πλειόνων, πολιτικόν, ἢ βασιλικόν· ὡς οὐδὲν διαφέρουσαν μεγάλην οἰκίαν, ἢ μικρὰν πόλιν· καὶ πολιτικὸν δέ, καὶ βασιλικόν, ὅταν μὲν αὐτὸς ἐφεστήκῃ, βασιλικόν· ὅταν δέ, κατὰ λόγους τῆς ἐπιστήμης τῆς τοιαύτης, κατὰ μέ- D ρος ἄρχων καὶ ἀρχόμενος, πολιτικόν· ταῦτα δ' οὐκ ἔστιν ἀληθῆ. δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ἐπισκοποῦσι κατὰ τὴν ὑφηγημένην μέθοδον. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ σύνθετον μέχρι τῶν ἀσυνθέτων ἀνάγκη διαιρεῖν· ταῦτα γὰρ ἐλάχιστα μόρια τοῦ παντός. οὕτω καὶ πόλιν ἐξ ὧν σύγκειται, σκοποῦντες, ὀψόμεθα καὶ περὶ τούτων μᾶλλον, τί τε διαφέρουσιν ἀλλήλων, καὶ εἴ τι τεχνικὸν ἐνδέχεται λαβεῖν* περὶ ἕκαστον τῶν ῥηθέντων.

* Plato in Polit.

CAPVT I.

Proœmium Politicum, de Subiecto & Modo doctrinæ Politicæ.

Quandoquidem videmus, omnem ciuitatem, ſocietatem quandam eſſe, omnémque ſocietatem, boni alicuius gratia coiri (eius enim quod boni ſpeciem pre ſe fert, cauſa agunt omnes omnia) apparet omneis quidem ſocietates, bonum aliquod, veluti ſcopum, petere, ac deſtinare: eam verò, quæ eſt omnium maximè princeps ac domina, quæque cæteras continet, id ſibi bonum propoſitum habere, quod ſit omnium ſummum ac preſtantiſſimum. Hæc autem eſt ea que ciuitatis appellatur, & ſocietas ciuilis. Ij igitur omnes qui exiſtimant, politicum, id eſt, virum ad ciuitatem moderandam idoneum: & hominem ad regalem poteſtatem aptum, quem baſilicum Græci nominant: & eum, qui rei familiaris tuendæ facultate ſit præditus, quem œconomicum: & eum, qui ſeruis imperare ſciat, quem deſpoticum: eundem eſſe, minus rectè dicunt. Putant enim, vnumquemque horum multitudine & paucitate, non genere, aut ſpecie differre: verbi gratia ſi paucis præeſſe atque imperare poſſit, eſſe deſpoticum, hoc eſt, ad herile imperium idoneum natura: ſi pluribus, œconomicum: ſi aliquanto pluribus, vel politicum, id eſt, ad ciuitatem moderandam aptum: vel baſilicum, hoc eſt, ad regalem poteſtatem idoneum: quaſi verò nihil interſit inter magnam domum, & paruam ciuitatem: & cùm ipſe quidem ſolus ciuitati præeſt, ad regalem poteſtatem idoneum: vbi verò ex rationibus ſcientiæ viciſſim imperat, ac paret, politicum. Sed hæc non ſunt vera. atque id quod à nobis dicitur, iis planum fiet, qui hoc ſpectabunt ex ea inſtitutione, ac docendi ratione, quam nos antea ſecuti, atque ingreſſi ſumus. Quemadmodum enim in aliis rebus compoſitum vſque ad ſimplicia & compoſitionis expertia diuidere neceſſe eſt (hæc enim ſunt particulæ totius minimæ) ſic &, ſi, quibus ex partibus conſtet ciuitas, videamus, eadem opera & quid hæc inter ſe differant, cognoſcemus, & fierine poſſit, vt quippiam, quod ſub artem cadat, in vnoquoque eorum quæ dicta ſunt, ſumamus, intelligemus.

CAPVT II.

Ciuitatis Materiam, ipſam ſcilicet Societatem domeſticam, generatim proponit.

ITaque ſi quis à principio res orienteis ac naſcenteis inſpexerit, quemadmodum in aliis, ſic & in his hoc modo optimè rei veritatem perſpexerit. Neceſſe igitur eſt primùm eo coniungi & copulari, quorum alter ſine altero eſſe non poteſt, vt marem & fœminam procreationis cauſa. atque hoc non ex conſilio proficiſcitur: ſed, quemadmodum & in aliis animantibus & ſtirpibus, naturale eſt, tale alterum, quale ipſum ſit, cupere relinquere. Copulantur autem etiam natura id quod imperat, & id quod imperio paret, propter ſalutem. Nam quod mẽtis agitatione prouidere poteſt, imperandi ius habet natura, & dominatur natura: quod autem poteſt corpore imperata facere, id imperio alterius parêre & ſeruire debet natura. Quapropter domino & ſeruo idem expedit. Fœmina igitur & ſeruus diſtincta ſunt natura. Nihil enim tale efficit natura, qualẽ fabri ferrarij, gladium Delphicum, parcè tenuiter & anguſtè: ſed ſingula ad ſingulos vſus. Sic enim abſolutiſſimum & perfectiſſimũ fuerit vnumquodque inſtrumentum, ſi non multis operibus ſed vni aſſeruiat. Apud barbaros autem fœmina & ſeruus eodem ſunt ordine & loco. Cuius rei cauſa eſt, quòd non habent quod imperet natura, ſed eorum ſocietas ex ſeruo & ancilla cõſtat. Quocirca par eſſe aiunt poëtæ, Barbaris Græcos imperare: perinde quaſi idem ſint barbarus ac ſeruus natura. Ex his igitur duabus ſocietatibus prima domus conſtituitur: rectéque Heſiodus ſcripſit,

Eſt primùm domus, & mulier tibi, bos & arator.

Bos enim pauperibus pro ſeruo eſt. Societas igitur in omneis vitæ dies conſtituta, naturæ conueniens & conſentanea, domus eſt: cuius ſocietatis participes & conſortes, ὁμοσιπύους Charondas appellat (id eſt, ex eodem panario, ſeu ex eadem apotheca victum ſumentes: nos conuictores appellemus) Epimenides autem Cretenſis, ὁμοκάπνους, (id eſt, vno & communi foco ſeu fumo vtenteis: dicamus, ſi placet, contubernaleis.) Societas autem prima ex pluribus domibus conflata, non diuini vſus gratia, vicus eſt, ſeu vicinitas. Maximè verò videtur eſſe naturæ conſentanea vicinitas, veluti quædam domus colonia, quos nonnulli collectaneos appellant, & filios, & filiorum filios. Itaq; & principio ciuitates ſub regum imperio erant, & nunc etiam gentes, quia ex iis qui ſub regno viuebant, conuenerunt. Omnis enim domus, eius qui ætate antecedit, regno ſubiecta eſt, ergo & coloniæ, id eſt, familiæ plures quæ ab vna domo fluxerunt, propter cognationem. Atque hoc illud eſt quod ait Homerus,

--iura autem vxoribus vnus
Quiſque dat & natis.

Nam hoc modo fuſi per agros & diſperſi primis illis temporibus vitam colebant. Atque iccirco omnes aiunt, deos ſub regno ætatem agere: quia partim ipſi quoque etiam nunc, partim primis illis & priſcis temporibus ſub regibus erant. Quemadmodum enim formas, ita & viuendi genera deorum, ſibi faciunt homines. Perfecta autem ſocietas ex pluribus vicis conflata, ciuitas eſt, quæ ad ſummum iam, vt ita dicam, omnis copiæ, bonis omnibus cumulatæ, nihilque præterea requirentis, culmen peruaſit: oriens quidem viuendi cauſa, conſtans autem bene viuendi gratia. Quapropter ciuitas omnis natura conſtat, ſiquidem & primæ ſocietates conſtant natura. Finis enim illarum hæc eſt. At natura finis eſt. Quale

A

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τὰ τῆς πόλεως μόρια διασαφεῖ, καὶ κοινωνιῶν εἴδη τρία, οἶκον, κώμην, πόλιν· καὶ ὅτι πᾶσα πόλις φύσει ἐστί. καὶ πρότερον ἡ οἰκία.

ΕΙ δή τις ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα φυόμενα βλέψειεν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐν τούτοις, κάλλιστ' ἂν οὕτω θεωρήσειεν. ἀνάγκη δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι· οἷον θῆλυ [μὲν] καὶ ἄρρεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν, καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις
B καὶ φυτοῖς φυσικὸν τὸ ἐφίεσθαι, οἷον αὐτό, τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον· ἄρχον δὲ φύσει καὶ ἀρχόμενον, διὰ τὴν σωτηρίαν· τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν, ἄρχον φύσει, καὶ δεσπόζον φύσει· τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι ταῦτα ποιεῖν, ἀρχόμενον, καὶ φύσει δοῦλον. διὸ δεσπότῃ καὶ δούλῳ ταὐτὸ συμφέρει. φύσει μὲν οὖν διώρισται τὸ θῆλυ, καὶ τὸ δοῦλον. οὐθὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον χαλκοτύποι τὴν [Δελφικὴν] μάχαιραν πενιχρῶς, ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν. οὕτω γὰρ ἂν ἀποτελοῖτο κάλλιστα τῶν ὀργάνων ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις ἀλλ' ἑνὶ δουλεῦον. ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ
C καὶ δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν. αἴτιον δ', ὅτι τὸ φύσει ἄρχον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ γίνεται ἡ κοινωνία αὐτῶν, δούλης καὶ δούλου. διό φασιν οἱ ποιηταί, Βαρβάρων δ' Ἕλληνας ἄρχειν εἰκός, ὡς ταὐτὸ φύσει βάρβαρον καὶ δοῦλον ὄν. ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δύο κοινωνιῶν, οἰκία πρώτη. καὶ ὀρθῶς Ἡσίοδος εἶπε ποιήσας,

Οἶκον μὲν πρώτιστα γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα. Erg.

ὁ γὰρ βοῦς ἀντ' οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν, οἶκός ἐστιν· οὓς Χαρώνδας μὲν καλεῖ ὁμοσιπύους,
D Ἐπιμενίδης δὲ ὁ Κρής, * ὁμοκάπνους. ἡ δ' ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου, κώμη. μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι· οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας, παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη· ἐκ βασιλευομένων γὰρ συνῆλθον. πᾶσα γὰρ οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου· ὥστε καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν. καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ λέγει Ὅμηρος,

* γρ. ὁμοκάπνους, quod eſt ὁμοσπανίζειν.

--- θεμιστεύει δὲ ἕκαστος Ὀδύσ. ι.
E Παίδων ἠδ' ἀλόχων.

σποράδες γάρ· καὶ οὕτω τὸ ἀρχαῖον ᾤκουν. καὶ τοὺς θεοὺς δὲ διὰ τοῦτο πάντες φασὶ βασιλεύεσθαι, ὅτι καὶ αὐτοί, οἱ μὲν ἔτι καὶ νῦν, οἱ δὲ τὸ ἀρχαῖον ἐβασιλεύοντο. ὥσπερ δὲ καὶ τὰ εἴδη ἑαυτοῖς ἀφομοιοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ τοὺς βίους τῶν θεῶν. Ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος, πόλις, ἤδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας, ὡς ἔπος εἰπεῖν· γινομένη μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν. διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἐστίν, εἴπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωνίαι. τέλος γὰρ αὕτη ἐκείνων· ἡ δὲ φύσις, τέλος ἐστίν. οἷον

γὰρ ἕκαστόν ἐστι, τῆς γενέσεως τελεσθείσης, ταύτην **A** φαμὲν τὴν φύσιν εἶναι ἑκάστου, ὥσπερ ἀνθρώπου, ἵππου, οἰκίας. ἔτι τὸ οὗ ἕνεκα καὶ τὸ τέλος, βέλτιστον· ἡ δ' αὐτάρκεια, τέλος, * καὶ βέλτιστον. ἐκ τούτων οὖν φανερὸν ὅτι τῶν φύσει ἡ πόλις ἐστί, καὶ ὅτι ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῷον· καὶ ὁ ἄπολις διὰ φύσιν, καὶ οὐ διὰ τύχην, ἤτοι φαῦλός ἐστιν, ἢ κρείττων ἢ ἄνθρωπος. ὥσπερ καὶ ὁ ὑφ' Ὁμήρου λοιδορηθείς,

* Scrib. ἢ βέλτιστον.

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος.

Ιλιάδ. ι.

ἅμα γὰρ φύσει τοιοῦτος, καὶ πολέμου ἐπιθυμητής, ἅτε περ ἄζυξ, ὥσπερ ἐν πετεινοῖς. διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῷον, πάσης μελίττης καὶ παντὸς **B** ἀγελαίου ζῴου μᾶλλον, δῆλον. οὐθὲν γάρ, ὡς φαμέν, μάτην ἡ φύσις ποιεῖ. λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζῴων. ἡ μὲν οὖν φωνή, τοῦ ἡδέος καὶ λυπηροῦ ἐστι σημεῖον· διὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει ζῴοις. μέχρι γὰρ τούτου ἡ φύσις αὐτῶν * ἐλήλυθεν, ὥστε αἰσθάνεσθαι τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος, καὶ ταῦτα σημαίνειν ἀλλήλοις. ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ἐστι τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν· ὥστε καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἄδικον. τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῷα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου, καὶ τῶν ἄλλων αἴσθησιν ἔχειν. ἡ **C** δὲ τούτων κοινωνία, ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν· καὶ πρότερον δὴ τῇ φύσει πόλις ἢ οἰκία καὶ ἕκαστος ἡμῶν ἐστι. τὸ γὰρ ὅλον, πρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέρους. ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ ὅλου, οὐκ ἔσται πούς, οὐδὲ χείρ, εἰ μὴ ὁμωνύμως, ὥσπερ εἴ τις λέγει τὴν λιθίνην. διαφθαρεῖσα γὰρ ἔσται τοιαύτη. πάντα δὲ τῷ ἔργῳ ὥρισται καὶ τῇ δυνάμει. ὥστε μηκέτι τοιαῦτα ὄντα, οὐ λεκτέον τὰ αὐτὰ εἶναι, ἀλλ' ὁμώνυμα. ὅτι μὲν οὖν ἡ πόλις φύσει πρότερον ἢ ἕκαστος, δῆλον· εἰ γὰρ μὴ * αὐτάρκης ἕκαστος χωρισθεὶς ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μέρεσιν ἕξει πρὸς τὸ ὅλον· ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν, **D** ἢ μηδὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν, οὐθὲν μέρος πόλεως· ὥστε ἢ θηρίον, ἢ θεός. φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν· ὁ δὲ πρῶτος συστήσας, μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος. ὥσπερ γὰρ * τελεωθέν, βέλτιστον τῶν ζῴων ἄνθρωπός ἐστιν· οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου, καὶ δίκης, χείριστον πάντων. χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα· ὁ δ' ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ· οἷς ἐπὶ τἀναντία ἐστὶ χρῆσθαι μάλιστα. διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον, ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χείριστον· ἡ δὲ δικαιοσύνη, πολιτικόν. ἡ γὰρ **E** δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν· ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις.

* γρ. πεφύκασιν,

* Camerarius, αὐτάρκης, ἴσ.

* γρ. πολιτευθέν,

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ οἰκονομίας ἄρχεται σκοπεῖν, καὶ τὰ μέρη αὐτῆς ἐκτίθεται, δεσποτικὴν, γαμικὴν, τεκνοποιητικήν. ἔτι δὲ κατ' ἐνίους τὴν χρηματιστικήν· εἶτα περὶ δεσπότου καὶ δούλου.

Ἐπεὶ δὲ φανερὸν ἐξ ὧν μορίων ἡ πόλις συνέστηκεν, ἀνάγκη * περὶ οἰκονομίας εἰπεῖν πρό-

* λ. περὶ οἰκίας

enim quidque eſt ortu eius abſoluto atque perfecto hanc cuiuſque naturam eſſe dicimus, vt hominis, equi, domus. Præterea id cuius gratia res fit, & cuiuſque rei finis, optimum quiddam eſt. At copia ipſa ſuis opibus pollens & contenta, & nihil extra ſe deſiderans, finis eſt, & optimum. Ex his igitur perſpicuum eſt, ciuitatem in iis rebus quæ natura conſtant, eſſe numerandam: & hominem ciuile animal eſſe natura: & eum, qui naturæ impulſu, non fortunæ culpa, ciuitatis ſit expers, aut eſſe improbum, aut homine meliorem: vt is, in quem ab Homero hoc maledictum coniectum eſt,

Cui neque curia, nec lex eſt, neque Veſta, Laréſque.

Non enim poteſt quiſquam talis eſſe, quin vno eodémque tempore ſit & belli cupidus, vtpote qui nullum iugum ferre velit, quemadmodum contingit in quibuſdam volatilibus. Hominem autem eſſe animal ciuile magis quàm quamuis apem, & quoduis animal congregabile, perſpicuum eſt. Nihil enim fruſtra facit natura, vt dicimus. Homini autem ſoli ex animantibus ſermo tributus eſt. Vox igitur iucundi & moleſti ſignum eſt. Quapropter etiam aliis animãtibus ſuppetit. Nam hucvſque progreſſa eſt earum natura, vt moleſtum & iucundum ſentiant, & inter ſe hæc ſignificent. Sermo autem ad id quod prodeſt, & id quod nocet, declarandum, valet. Ergo etiam ad id quod iuſtum atque ad id quod iniuſtum eſt. Hoc enim præter cæteras animanteis hominis eſt proprium, vt ſolus boni & mali, iuſti & iniuſti, & aliorum ſimilium ſenſum habeat. At horum ſocietas & communio domum facit & ciuitatem. Priùs igitur eſt ciuitas, quàm domus, & vnuſquiſque noſtrûm. Totum enim parte prius eſſe neceſſe eſt. Nam ſi homo, qui totũ quiddam eſt, intereat, neque pes, neque manus erit, niſi ex communione nominis, non rationis. quemadmodum ſi quis manum lapideam, manum eſſe dicat: corrupta enim manus talis erit. Omnia autem opere definita ac diſtincta ſunt, & poteſtate. Quare poſteaquam talia eſſe deſierint, non iam ſunt re aut forma eadem dicenda, ſed homonyma, id eſt, nominis communitate tantùm ſimilia. Ciuitatem igitur ſingulis hominibus eſſe priorem, perſpicuum eſt. Si enim ſinguli ſeparati & ſeiuncti, non ſunt inſtructi copia per ſe ſuis bonis cumulata, & nihil præterea requirente: ſimiliter atque aliæ partes à ſuo toto ſeparatæ, ad ciuitatem, quæ eſt totum, erunt affecti. Qui autem non poteſt res ſuas communicare, aut ſocietatem contrahere cum aliis, aut qui non eget communicatione, propterea quòd ipſe ſuis pollet opibus, ſuiſque bonis contentus eſt, nihil præterea deſiderans, nulla pars ciuitatis eſt. Itaque aut fera, aut Deus eſt. Omnes igitur ad hanc ſocietatem omni animi impetu feruntur natura. Qui autem primus eam inſtituit, maximorum bonorum auctor & cauſa fuit. Quemadmodum enim homo ſuis omnibus numeris abſolutus, animal eſt animalium optimum: ita à lege & iure ſemotus ac ſeiunctus, omniũ deterrimum. Sæuiſſima enim & aſperrima iniuſtitia eſt armis inſtructa. At homo armis inſtructus naſcitur, prudentia & virtute: quibus ad res contrarias maximè vti licet. Quapropter ſceleratiſſimum & immaniſſimum animal eſt, ſine virtute, & ad res venereas cibúmque profligatiſſimum. Iuſtitia verò, ciuilis res eſt. Nam iudicium, ſocietatis ciuilis ordo eſt. Iuris autem diſceptatio, iudicium eſt.

CAPVT III.

Societatis domeſticæ ſpecialem enarrationem inſtituit,

Qvando autem perſpicuum eſt quibus ex partibus conſtet ciuitas, neceſſariò de domo priùs dicẽdum eſt.

eſt. Omnis enim ciuitas ex domibus & familiis componitur. Domus porrò partes ſunt, ex quibus domus conſtituitur. At domus perfecta atque integra, ex ſeruis & liberis conſtat. Quoniam autem primum quidque in vnaquaque re explicanda vel in minimis quærendum eſt, ab iiſque initium ducendum: primæ autem & minimæ domus partes ſunt dominus & ſeruus, vir & vxor, pater & liberi: de his tribus, quid & quale vnumquidque eſſe debeat, conſiderandum videatur. Sunt autem hæc, herilis ratio, ſeu diſciplina ſeruis præcipiendi atque imperandi: & nuptialis (nomine enim vacat vxoris & viri coniugatio) & ea quæ ad imperium patris in liberos à ſe procreatos pertinet: nam neque huic proprium nomen impoſitum eſt. Atque hæ tres rationes ſunto, quas diximus. Eſt porrò quædam præterea pars, quæ videtur aliis quidem rei familiaris adminiſtratio, aliis verò pars eius maxima. Quomodo autem res ſe habeat, poſteriùs erit cognoſcendum. Dico autem de ea quæ appellatur rei nummariæ parandæ, ſeu pecuniæ quærendæ, ratio, quæ à Græcis chrematiſtica nominatur. Sed primùm de domino & ſeruo dicamus: vt & quæ ad neceſſarium vſum pertinent, videamus, & ſi quid ad ea cognoſcenda melius conſequi poſſimus, quàm quæ nunc in communi hominum exiſtimatione atque opinione verſantur, experiamur. Quibuſdam ſcientia quædam videtur eſſe domini imperium, ſeu herilis poteſtas: eadémque domus adminiſtrandæ ratio, & herilis poteſtas, & ciuilis, & regia, quemadmodum initiò diximus. Aliis præter naturam eſſe in alterum dominari. Lege enim alium eſſe ſeruum, alium liberum: natura autem nihil intereſſe. Quocirca neque iuſtum eſſe, quia ſit violentum.

CAPVT IV.

De Herili ſocietate domeſtica primò agit, & de Seruo & Seruitute generatim diſputat.

QVoniam igitur rerum ſiue partarum & quæſitarum, ſiue etiam relictarum poſſeſſio, pars domus eſt: ergo & ratio rei quærendæ, rationis rei familiaris adminiſtrandæ pars eſt. Nam ſine rebus ad victum neceſſariis neque viuere, neq; bene viuere fas eſt. Quemadmodum autem in artibus definitis ac determinatis, inſtrumenta cuique arti accommodata ſuppetere neceſſe eſt, ſi futurum eſt vt opus ab artifice abſoluatur: ita & rei familiaris adminiſtrandæ rationi ſua præſtò debent eſſe inſtrumenta. Iam inſtrumentorum alia ſunt inanima, alia animata: verbi gratia, nauis gubernatori clauus quidem inſtrumentum eſt inanimum, proræ præfectus verò animatum. Miniſter enim artibus ſimilitudinem quamdam ſpeciémque gerit inſtrumenti. Sic & res aliqua parta & quæſita, ſiue etiam relicta, inſtrumentum eſt ad vitam degendam comparatum. Rerum autem partarum ſeu relictarum poſſeſſio, multitudo inſtrumentorum eſt, & ſeruus, res quædã poſſeſſa animata eſt: & miniſter omnis veluti inſtrumentum eſt inſtrumenta antecedens. Nam ſi, vt ferunt Dædali ſimulacra, aut Vulcani tripodas, quos ait poëta,

Diuinum vel ſponte ſua certamen iniſſe:

Ita & vnumquodque inſtrumentorum vel artificis dominique iuſſu, vel præſentiens domini voluntatem, & vltro, ſuum opus poſſet abſoluere: & ſi radij textoris per ſe texerent, & plectra citharam pulſarent: non opus eſſet neque opificibus opera miniſtrorum, neque dominis, ſeruorum. Inſtrumenta igitur quæ appellantur, inſtrumenta ſunt ad efficiendum valentia: res parta & poſſeſſa verò, ad agendum valet.

A περον· πᾶσα γὰρ πόλις, ἐξ οἰκιῶν σύγκειται. * οἰκίας δὲ μέρη, ἐξ ὧν αὖθις οἰκία συνίσταται· οἰκία δὲ τέλειος, ἐκ δούλων, καὶ ἐλευθέρων. ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις πρῶτον ἕκαστον ζητητέον· πρῶτα δὲ καὶ ἐλάχιστα μέρη οἰκίας, δεσπότης καὶ δοῦλος, καὶ πόσις καὶ ἄλοχος, καὶ πατὴρ καὶ τέκνα· περὶ τριῶν τούτων σκεπτέον ἂν εἴη τί ἕκαστον, καὶ ποῖον δεῖ εἶναι. ταῦτα δ' ἐστὶ δεσποτική, καὶ γαμική· ἀνώνυμον γὰρ ἡ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς σύζευξις· καὶ τρίτον ἡ τεκνοποιητική· * καὶ γὰρ αὕτη οὐκ ὠνόμασται ἰδίῳ ὀνόματι. ἔστωσαν δ' αὗται τρεῖς
B ἃς εἴπομεν. ἔστι δέ τι μέρος, ὃ δοκεῖ τοῖς μὲν εἶναι οἰκονομία, τοῖς δὲ μέγιστον μέρος αὐτῆς. ὅπως δ' ἔχει, θεωρητέον. λέγω δὲ περὶ τῆς καλουμένης χρηματιστικῆς. πρῶτον δὲ περὶ δεσπότου καὶ δούλου εἴπωμεν, ἵνα τά τε πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρείαν ἴδωμεν, κἂν εἴ τι πρὸς τὸ εἰδέναι περὶ αὐτῶν δυναίμεθα λαβεῖν βέλτιον τῶν νῦν ὑπολαμβανομένων. τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ ἐπιστήμη τις εἶναι ἡ δεσποτεία, καὶ ἡ αὐτὴ οἰκονομία καὶ δεσποτεία, καὶ πολιτικὴ καὶ βασιλική, καθάπερ εἴπομεν ἀρχόμενοι· τοῖς δὲ παρὰ φύσιν τὸ δεσπόζειν. νόμῳ γάρ, τὸν μὲν
C δοῦλον εἶναι, τὸν δ' ἐλεύθερον· φύσει δ' οὐθὲν διαφέρειν. διόπερ οὐδὲ δίκαιον· βίαιον γάρ.

* γρ. οἰκονομίας
* Scrib. ἐξ ὧν αὕτη, vel ἢ αὕτη,

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ οἰκονομίας δεσποτικῆς σκοπῶν, πρῶτον λέγει τίς ἡ φύσις τοῦ δούλου, καὶ τίς ἡ δύναμις.

ΕΠεὶ οὖν ἡ κτῆσις μέρος τῆς οἰκίας ἐστὶ, καὶ ἡ κτητικὴ μέρος τῆς οἰκονομίας· ἄνευ γὰρ
D τῶν ἀναγκαίων ἀδύνατον καὶ ζῆν, καὶ εὖ ζῆν. ὥσπερ δὲ ἐν ταῖς ὡρισμέναις τέχναις ἀναγκαῖον ἂν εἴη ὑπάρχειν τὰ οἰκεῖα ὄργανα, εἰ μέλλει ἀποτελεσθήσεσθαι τὸ ἔργον, οὕτω καὶ τῶν οἰκονομικῶν. τῶν δ' ὀργάνων, τὰ μὲν, ἄψυχα, τὰ δ' ἔμψυχα· οἷον τῷ κυβερνήτῃ, ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον, ὁ δὲ πρωρεὺς ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν· οὕτω καὶ τὸ κτῆμα ὄργανον πρὸς ζωήν ἐστι· καὶ ἡ κτῆσις, πλῆθος ὀργάνων ἐστὶ, καὶ ὁ δοῦλος κτῆμά τι ἔμψυχον. καὶ ὥσπερ ὄργανον πρὸ ὀργάνων, πᾶς ὁ ὑπηρέτης. εἰ γὰρ ἠδύ-
E νατο ἕκαστον τῶν ὀργάνων κελευσθὲν, ἢ προαισθανόμενον, ἀποτελεῖν τὸ αὑτοῦ ἔργον, ὥσπερ τὰ Δαιδάλου φασὶν, ἢ τοὺς τοῦ Ἡφαίστου τρίποδας, οὕς φησιν ὁ ποιητὴς,

αὐτομάτους θεῖον δύεσθαι ἀγῶνα· Ιλιάδ. σ.

οὕτως εἰ αἱ κερκίδες ἐκέρκιζον αὐταὶ, καὶ τὰ πλῆκτρα ἐκιθάριζεν, οὐδὲν ἂν ἔδει, οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν ὑπηρετῶν, οὔτε τοῖς δεσπόταις δούλων. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα ὄργανα, ποιητικὰ ὄργανά ἐστι· τὸ δὲ κτῆμα, πρακτικόν.

ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς κερκίδος ἕτερόν τι γίνεται παρὰ τὴν χρῆσιν αὐτῆς· ἀπὸ δὲ τῆς ἐσθῆτος καὶ τῆς κλίνης, ἡ χρῆσις μόνον. ἔτι δ', ἐπεὶ διαφέρει ἡ ποίησις εἴδει καὶ ἡ πρᾶξις, καὶ δέονται ἀμφότεραι ὀργάνων, ἀνάγκη καὶ ταῦτα τὴν αὐτὴν ἔχειν διαφοράν. ὁ δὲ βίος, πρᾶξις, οὐ ποίησίς ἐστι· διὸ καὶ ὁ δοῦλος ὑπηρέτης τῶν πρὸς τὴν πρᾶξιν. τὸ δὲ κτῆμα λέγεται, ὥσπερ καὶ τὸ μόριον. τό τε γὰρ μόριον, οὐ μόνον ἄλλου ἐστὶ μόριον, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἄλλου. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κτῆμα. διὸ ὁ μὲν δεσπότης, τοῦ δούλου δεσπότης μόνον, ἐκείνου δ' οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ δοῦλος, οὐ μόνον δεσπότου δοῦλός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἐκείνου. τίς μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ δούλου, καὶ τίς ἡ δύναμις, ἐκ τούτων δῆλον· ὁ γὰρ μὴ αὑτοῦ φύσει, ἀλλ' ἄλλου, ἄνθρωπος δὲ, οὗτος φύσει δοῦλός ἐστιν· ἄλλου δ' ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς ἂν κτῆμα ᾖ, ἄνθρωπος ὤν· κτῆμα δὲ ὄργανον πρακτικὸν καὶ χωριστόν.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ὅτι εἰσὶ φύσει τινὲς, οἱ μὲν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι.

Πότερον δ' ἐστί τις φύσει τοιοῦτος ἢ οὔ, καὶ πότερον βέλτιον καὶ δίκαιόν τινι δουλεύειν ἢ οὔ, ἀλλὰ πᾶσα δουλεία παρὰ φύσιν ἐστὶ, μετὰ ταῦτα σκεπτέον. οὐ χαλεπὸν δὲ καὶ τῷ λόγῳ θεωρῆσαι, καὶ ἐκ τῶν γινομένων καταμαθεῖν. τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων ἐστί, καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἔνια διέστηκε, τὰ μὲν ἐπὶ τὸ ἄρχεσθαι, τὰ δ' ἐπὶ τὸ ἄρχειν. καὶ εἴδη πολλὰ καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἐστί. καὶ ἀεὶ βελτίων ἡ ἀρχὴ, ἡ τῶν βελτιόνων ἀρχομένων· οἷον ἀνθρώπου, ἢ θηρίου. τὸ γὰρ ἀποτελούμενον ἀπὸ τῶν βελτιόνων, βέλτιον ἔργον. ὅπου δὲ τὸ μὲν ἄρχει, τὸ δ' ἄρχεται, ἔστι τι τούτων ἔργον. ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων συνέστηκε, καὶ γίνεται ἕν τι κοινὸν, εἴτε ἐκ συνεχῶν, εἴτε ἐκ διῃρημένων, ἐν ἅπασιν ἐμφαίνεται τὸ ἄρχον, καὶ τὸ ἀρχόμενον. καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ἁπάσης φύσεως ἐνυπάρχει τοῖς * ἐμψύχοις· καὶ γὰρ ἐν τοῖς μὴ μετέχουσι ζωῆς, ἐστί τις ἀρχὴ, οἷον ἁρμονίας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἐξωτερικωτέρας ἐστὶ σκέψεως. τὸ δὲ ζῶον πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος· ὧν τὸ μὲν, ἄρχον ἐστὶ φύσει· τὸ δ', ἀρχόμενον. δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις. διὸ καὶ τὸν βέλτιστα διακείμενον καὶ κατὰ σῶμα, καὶ κατὰ ψυχὴν, ἄνθρωπον θεωρητέον, ἐν ᾧ τοῦτο δῆλον. τῶν γὰρ μοχθηρῶν καὶ μοχθηρῶς ἐχόντων, δόξειεν ἂν ἄρχειν πολλάκις τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς, διὰ τὸ φαύλως καὶ παρὰ φύσιν ἔχειν. ἔστι δ' οὖν ὥσπερ λέγομεν, πρῶτον ἐν ζώῳ θεωρῆσαι καὶ δεσποτικὴν ἀρχὴν καὶ πολιτικήν. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ, τοῦ σώματος ἄρχει, δεσποτικὴν ἀρχήν· ὁ δὲ νοῦς, τῆς ὀρέξεως, πολιτικὴν καὶ βασιλικήν· ἐν οἷς φανερόν ἐστιν, ὅτι κατὰ φύσιν καὶ συμφέρον τὸ ἄρχεσθαι τῷ σώματι ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τῷ παθητικῷ μορίῳ ὑπὸ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ μορίου τοῦ λόγον ἔχοντος· τὸ δ' ἐξ ἴσου ἢ ἀνάπαλιν, βλαβερὸν πᾶσι. πάλιν ἐν ἀνθρώπῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις

* Victorius ἐμψύχοις neceſſario emendat.

Nam à radio aliud quiddam efficitur præter vſum eius, ex veſte autem & lecto vſus dumtaxat proficiſcitur. Præterea quoniam effectio & actio inter ſe ſpecie differunt, & vtrique inſtrumentis opus eſt: neceſſe etiam eſt hæc eodem modo inter ſe differre. Vita porrò actio, non effectio eſt. Quocirca & ſeruus, eorum quæ ad actionem pertinent, miniſter eſt. Iam res poſſeſſa ſic dicitur, vt & pars. Nam & pars non ſolùm alterius eſt pars, ſed etiam ſimpliciter alterius eſt. Et res poſſeſſa ſimiliter. Quapropter dominus ſerui quidem dominus eſt tantùm, ſed illius non eſt. Seruus autem non modò domini ſeruus eſt, ſed etiam abſolutè & omnino illius eſt. Quæ ſit igitur ſerui natura, quæque vis ac poteſtas ex his perſpicuum eſt. Nam qui non eſt ſuus natura, ſed alterius, & præterea verò homo eſt, hic ſeruus eſt natura. Alterius porro homo eſt, qui cùm homo ſit, res poſſeſſa eſt. Iam verò res poſſeſſa, inſtrumentum eſt ad agendum accommodatum, & ſeparabile.

CAPVT V.

De ſeruitutè naturali diſſerit.

Vtrùm autem ſit aliquis talis natura, nécne, & vtrùmne præſtet & iuſtum ſit alicui ſeruire, nécne, ſed potiùs omnis ſeruitus ſit præter naturam, poſteriùs erit conſiderandum. Verumtamen non eſt difficile etiam ratione hoc contemplari, & ex iis quæ fiunt, intelligere. Imperare enim & imperio parere non ſolùm ex numero rerum neceſſariarum ſunt, verùm etiam ex vtilium. Et ſtatim ab ortu primo nonnulla inter ſe diſtiterunt, alia vt parerent imperio, alia vt imperarent. Tum plura ſunt & imperantium, & imperio ſubiectorum genera: ſemperque id melius imperium eſt, quod obtinetur in res imperio ſubiectas meliores ac præſtantiores: verbi gratia, melius eſt imperium in hominem, quàm in feram. Nam quo vnumquodque opus ex melioribus abſoluitur, eo eſt melius. Vbi autem aliud imperat, aliud imperio paret, aliquod horum opus extat. Quæcunque enim ex pluribus conſtant, & vnum quiddam commune fiunt, ſiue ex continuis, ſiue ex diſiunctis, in eis omnibus elucet atque apparet id quod imperat, & id quod imperio ſubiectum eſt. Atque hoc ex omni natura in animatis ineſt maximè. nam etiam in iis quæ ſunt vitæ expertia, aliquod imperium eſt: verbi gratia, in concentibus, ſeu harmoniis. Sed hæc fortaſſe minùs ſunt hujus quæſtionis propria, atque aliquanto alieniora, & extra rem. Animal autem primùm ex animo & corpore conſtat: quorum alter imperium gerit natura, alterum imperio paret. Oportet autem in iis quæ naturæ conueniunt & congruunt, ſpectare naturæ vim, non in corruptis ac deprauatis. Quare contemplari debemus hominem & animo & corpore optimè affectum: in quo hoc apparet. Nam vitioſorum & vitioſè affectorum ſæpenumero videatur corpus animo præeſſe atque imperare, propterea quòd malè & præter naturam affecti ſunt. Licet igitur, quemadmodum dicimus, in animali primùm cernere & herile imperium, & ciuile. Animus enim in corpus imperium herile obtinet: mens autem in appetitum, ciuile & regium. In quibus perſpicuum eſt, conſentaneum eſſe naturæ, atque expedire & corpori, animo ſeruire: & ei animi particulæ, quæ ad motus ſuſcipiendos valet, mentis, eiúſque particulæ, quæ ratione prædita eſt, imperio parere: iuris æqualitatem autem, aut contrarium eius, quod diximus, omnibus eſſe detrimentoſum. Rurſum in homine, & in aliis

animantibus ſimiliter ſe res habet. Cicures enim beſtiæ, feris ſunt meliores natura. His autem omnibus melius eſt hominis imperio ſubiectas eſſe: ita enim ſalutem adipiſcuntur. Præterea mas cum fœmina comparatus, melior eſt, hæc autem deterior: & ille quidem imperare, hæc autem imperio parêre debet. Eodem modo ſe res habeat etiam in omnibus hominibus neceſſe eſt. Quicumque igitur tanto cæteris hominibus ſunt inferiores ac deteriores, quanto animus corpori, & homo feræ præſtat (tales autem ſunt ij quorum opus in vſu corporis poſitum eſt, quorúmque hoc vnum eſt, quod ab eis optimũ proficiſci poteſt) hi ſunt ſerui natura, quibus melius eſt huic imperio parêre: ſi quidem & iis quæ ſuprà dicta ſunt. Natura enim ſeruus eſt is qui alterius eſſe poteſt: ideóque & alterius eſt: & qui eò vſque rationis eſt particeps, quoad eam ſentiat quidem ille, ſed non habeat. Nam alia animalia cùm rationem non ſentiant, affectibus inſeruiunt. Et verò ſeruorum & animantium mutarum vſus parum admodum inter ſe differt: ab vtriſque enim, à ſeruis, & à beſtiis cicuribus, ad res neceſſarias adiumenta corpore afferuntur. Vult igitur natura quidem etiam corpora liberorum & ſeruorum diſſimilia efficere: hæc quidem ad vſum neceſſarium valida, illa autem erecta, & ad taleis operas inutilia, ſed ad vitam ciuilem vtilia atque opportuna: atque hæc etiam diuiſa eſt in vſum pacis & belli. Accidit autem ſæpenumero etiam contrarium, nempe alios quidem corpora, alios autem animos habere liberorum. Nam hoc quidem in promptu eſt, ſi qui naſcantur tanto aliis corpore excellentiores, quãto ſimulacris hominum antecellunt deorum imagines: reliquos ab hominibus dignos pronuntiatum iri, qui his ſeruiãt. Quòd ſi in corpore hoc verum eſt, multo iuſtius eſt hoc in animo definitum eſſe. Sed non æquè facile eſt, animi pulchritudinem, atque corporis cernere. Eſſe igitur nonnullos alios liberos, alios ſeruos natura, perſpicuum eſt: quibus expediat, quóſque iuſtum ſit ſeruire.

CAPVT VI.

De Seruitute legitima diſputat.

EOs autem, qui contrà dicunt, quodammodo rectè dicere, non eſt difficile videre. Duobus enim modis dicuntur ſeruire, & ſeruus. Eſt enim aliquis lege ſeruus, & homo ſeruiens. Lex enim pactum conuentum quoddam eſt, qua lege bello capta, eorum qui vicerunt, eáque ceperunt, eſſe dicunt. Hoc igitur ius multi ex iis qui in legibus verſantur, tanquam rhetorem, vocant in iudicium & crimen rogationis contra leges latæ: quaſi graue ſit, minimeque ferendum, ſi ei quod vim afferre poſſit, quódque viribus antecellat, ſeruum & ſubiectum erit id cui vis allata fuerit. Atque his quidem ita videtur, illis aliter, & ex numero quidem ſapientum. Huius autem controuerſiæ cauſa, & quod facit rationes variare, eſt, quia cùm quodammodo virtus commeatu inſtructa, & adiumentis freta, vim afferre maximè poſſit: tum id quod victoria potitur, bono aliquo ſemper antecellit: quo fit vt non ſine virtute vis eſſe, ſed de iure tantùm ambigi videatur. Propterea enim aliis ius videtur eſſe bonarum legum cõſtitutio, aliis hoc ipſum ius eſſe, vt, qui viribus ſit ſuperior ac potentior, is præſit atque imperet. Nam diſſidentibus & pugnantibus inter ſe his rationibus, neque firmum quicquam, neque probabile habent alteræ rationes, quin oporteat, id quod virtute præſtat, dominari atque imperare.

A ζώοις ὡσαύτως. τὰ μὲν γὰρ ἥμερα τῶν ἀγρίων βελτίω τὴν φύσιν. τούτοις δὲ πᾶσι βέλτιον ἄρχεσθαι ὑπ' ἀνθρώπου· τυγχάνει γὰρ σωτηρίας οὕτως. ἔτι δὲ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει, τὸ μὲν κρεῖττον, τὸ δὲ χεῖρον· καὶ τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ἐπὶ πάντων ἀνθρώπων. ὅσοι μὲν οὖν τοσοῦτον διεστᾶσιν, ὅσον ψυχὴ σώματος, καὶ ἄνθρωπος* θηρίου (διάκειν) δὲ τοῦτον τὸν τρόπον, ὅσων ἐστὶν ἔργον ἡ τοῦ σώματος χρῆσις, καὶ τοῦτ' ἔστ' ἀπ' αὐτῶν βέλτιστον) οὗτοι μέν εἰσι φύσει δοῦλοι, οἷς βέλτιόν ἐστιν ἄρχεσθαι ταύτην τὴν ἀρχήν, εἴπερ καὶ τοῖς εἰρημένοις. B ἔστι γὰρ φύσει δοῦλος, ὁ δυνάμενος ἄλλου εἶναι· διὸ καὶ ἄλλου ἐστί· καὶ ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον ὅσον αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἔχειν· τὰ γὰρ ἄλλα ζῷα οὐ λόγου αἰσθανόμενα, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖ. καὶ ἡ χρεία δὲ παραλλάττει μικρόν. ἡ γὰρ πρὸς τἀναγκαῖα τῷ σώματι βοήθεια γίνεται παρ' ἀμφοῖν, παρά τε τῶν δούλων, καὶ παρὰ τῶν ἡμέρων ζῴων. βούλεται μὲν οὖν ἡ φύσις καὶ τὰ σώματα διαφέροντα ποιεῖν τὰ τῶν ἐλευθέρων, καὶ τῶν δούλων· τὰ μὲν ἰσχυρὰ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν· τὰ δ', ὀρθά, καὶ ἄχρηστα πρὸς τὰς τοιαύτας ἐργασίας, ἀλλὰ χρήσιμα πρὸς πολιτικὸν βίον· οὗτος δὲ καὶ γίνεται C διῃρημένος εἴς τε τὴν πολεμικὴν χρείαν, καὶ τὴν εἰρηνικήν. συμβαίνει δὲ πολλάκις καὶ τοὐναντίον, τοὺς μὲν τὰ σώματ' ἔχειν ἐλευθέρων, τοὺς δὲ τὰς ψυχάς· ἐπεὶ τοῦτό γε φανερόν, ὡς εἰ τοσοῦτον γένοιντο διάφοροι τὸ σῶμα μόνον, ὅσον αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες, τοὺς ὑπολειπομένους πάντες φαῖεν ἂν ἀξίους εἶναι τούτοις δουλεύειν· εἰ δ' ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ' ἀληθές, πολὺ δικαιότερον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο διωρίσθαι· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ῥᾴδιον ἰδεῖν τό τε τῆς ψυχῆς κάλλος, καὶ τὸ τοῦ σώματος. ὅτι μὲν τοίνυν εἰσὶ φύσει τινές, οἱ μὲν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι, φανερόν, οἷς καὶ συμφέρει τὸ δουλεύειν, καὶ δίκαιόν ἐστιν.

D

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Πότερον καὶ κατὰ νόμον εἰσί τινες δοῦλοι.

ΟΤι δὲ καὶ οἱ τἀναντία φάσκοντες τρόπον τινὰ λέγουσιν ὀρθῶς, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν· διχῶς γὰρ λέγεται τὸ δουλεύειν, καὶ ὁ δοῦλος. ἔστι γάρ τις κατὰ νόμον δοῦλος, καὶ δουλεύων· ὁ γὰρ νόμος, ὁμολογία τίς ἐστιν ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναι φασι. τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον πολλοὶ τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ὥσπερ ῥήτορα, γράφονται παρανόμων, ὡς δεινόν, εἰ τοῦ βιάσασθαι δυναμένου, καὶ κατὰ δύναμιν κρείττονος, ἔσται δοῦλον καὶ ἀρχόμενον τὸ βιασθέν· καὶ τοῖς μὲν οὕτω E δοκεῖ, τοῖς δ' ἐκείνως, καὶ τῶν σοφῶν. αἴτιον δὲ ταύτης τῆς ἀμφισβητήσεως, καὶ ὃ ποιεῖ τοὺς λόγους ἐπαλλάττειν, ὅτι τρόπον τινὰ ἀρετὴ τυγχάνουσα χορηγίας, καὶ βιάζεσθαι δύναται μάλιστα, καὶ ἔστιν ἀεὶ τὸ κρατοῦν ἐν ὑπεροχῇ ἀγαθοῦ τινος· ὥστε δοκεῖν μὴ ἄνευ ἀρετῆς εἶναι τὴν βίαν, ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου μόνον εἶναι τὴν ἀμφισβήτησιν. διὰ γὰρ τοῦτο, τοῖς μὲν* εὔνοια δοκεῖ τὸ δίκαιον εἶναι, τοῖς δ' αὐτὸ τοῦτο, δίκαιον, τὸ τὸν κρείττονα ἄρχειν· ἐπεὶ διαστάντων γε χωρὶς τούτων τῶν λόγων, οὔτ' ἰσχυρὸν οὐθὲν ἔχουσιν, οὔτε πιθανὸν ἅτεροι λόγοι, ὡς οὐ δεῖ τὸ βέλτιον κατ' ἀρετὴν ἄρχειν καὶ δεσπόζειν.

* Victorius. θηρίου, διάκειται τοῦτον τὸν τρόπον, ὅσοις ἐστὶ

* Lamb. ἄνοια

ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται, δικαίου τινός· (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν· *ὅλως δ' οὔ φασι. τήν [τε] γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων, καὶ τὸν ἀνάξιον δουλεύειν οὐδαμῶς ἂν φαίη τις δοῦλον εἶναι· εἰ δὲ μή, συμβήσεται τοὺς εὐγενεστάτους εἶναι δοκοῦντας, δούλους εἶναι, καὶ ἐκ δούλων, ἐὰν συμβῇ πραθῆναι ληφθέντας. διόπερ αὑτοὺς οὐ βούλονται λέγειν δούλους, ἀλλὰ τοὺς βαρβάρους. καίτοι ὅταν τοῦτο λέγωσιν, οὐθὲν ἄλλο ζητοῦσιν, ἢ τὸ φύσει δοῦλον, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς εἴπομεν. ἀνάγκη γὰρ εἶναί τινας φάναι, τοὺς μὲν πανταχοῦ δούλους, τοὺς δ' οὐδαμοῦ. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ εὐγενείας. αὑτοὺς μὲν γὰρ οὐ μόνον παρ' αὑτοῖς εὐγενεῖς, ἀλλὰ πανταχοῦ νομίζουσι· τοὺς δὲ βαρβάρους οἴκοι μόνον· ὡς ὄν τι, τὸ μὲν ἁπλῶς εὐγενὲς καὶ ἐλεύθερον, τὸ δ' οὐχ ἁπλῶς· ὥσπερ καὶ ἡ Θεοδέκτου Ἑλένη φησί,

*Θείων δ' ἀπ' ἀμφοῖν *ἐκγόνων ῥιζωμάτων,
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειεν λάτριν;

ὅταν δὲ τοῦτο λέγωσιν, οὐθενὶ ἀλλ' ἢ ἀρετῇ καὶ κακίᾳ διορίζουσι τὸ δοῦλον καὶ ἐλεύθερον, καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς δυσγενεῖς. ἀξιοῦσι γάρ, ὥσπερ ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπον, καὶ ἐκ θηρίων γίνεσθαι θηρίον, οὕτω καὶ ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθόν· ἡ δὲ φύσις βούλεται μὲν τοῦτο ποιεῖν πολλάκις, οὐ μέντοι δύναται. ὅτι μὲν οὖν ἔχει τινὰ λόγον ἡ ἀμφισβήτησις, *καὶ οὐκ εἰσὶν οἱ μὲν φύσει δοῦλοι, οἱ δ' ἐλεύθεροι, δῆλον· καὶ ὅτι ἔν τισι διώρισται τὸ τοιοῦτον, ὧν συμφέρει τῷ μὲν τὸ δουλεύειν, τῷ δὲ τὸ δεσπόζειν· καὶ δίκαιον, καὶ δεῖ τὸ μὲν ἄρχεσθαι, τὸ δ' ἄρχειν, ἣν πεφύκασιν ἀρχὴν ἄρχειν· ὥστε καὶ δεσπόζειν· τὸ δὲ κακῶς, ἀσυμφόρως ἐστὶν ἀμφοῖν. τὸ γὰρ αὐτὸ συμφέρει τῷ μέρει καὶ τῷ ὅλῳ, καὶ σώματι καὶ ψυχῇ· ὁ δὲ δοῦλος, μέρος τι τοῦ δεσπότου, οἷον ἔμψυχόν τι τοῦ σώματος, κεχωρισμένον δὲ μέρος· διὸ καὶ συμφέρον ἐστί τι καὶ φιλία δούλῳ καὶ δεσπότῃ πρὸς ἀλλήλους, τοῖς φύσει τούτων ἠξιωμένοις· τοῖς δὲ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀλλὰ κατὰ νόμον καὶ βιασθεῖσι, τοὐναντίον.

*γρ. ἅμα δ.

*γρ. θείων *γρ. ἐγγόνων

*γρ. θεῖα δὲ ἐκ ... εἰμ. Lamb. negat. tollit.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ὅτι δεσποτεία καὶ πολιτικὴ οὐ ταὐτόν ἐστι. καὶ περὶ δεσποτικῆς καὶ δουλικῆς ἐπιστήμης.

ΦΑνερὸν δὲ καὶ ἐκ τούτων, ὅτι οὐ ταὐτόν ἐστι δεσποτεία καὶ πολιτική, οὐδὲ πᾶσαι ἀλλήλαις αἱ ἀρχαί, ὥσπερ τινές φασιν. ἡ μὲν γάρ, ἐλευθέρων φύσει· ἡ δέ, δούλων ἐστί. καὶ ἡ μὲν οἰκονομική, μοναρχία· μοναρχεῖται γὰρ πᾶς οἶκος· ἡ δὲ πολιτική, ἐλευθέρων καὶ ἴσων ἀρχή. ὁ μὲν οὖν δεσπότης οὐ λέγεται κατ' ἐπιστήμην, ἀλλὰ τῷ τοιόσδ' εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δοῦλος καὶ ὁ ἐλεύθερος. ἐπιστήμη δ' ἂν εἴη καὶ δεσποτική, καὶ δουλική. δουλικὴ μέν, οἵαν περ ὁ ἐν Συρακούσαις ἐπαίδευεν. ἐκεῖ γὰρ λαμβάνων τις μισθὸν ἐδίδασκε τὰ ἐγκύκλια διακονήματα τοὺς παῖδας. εἴη δ' ἂν καὶ ἐπὶ πλεῖον τῶν τοιούτων μάθησις, οἷον ὀψοποιϊκή, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα,

A In ſumma autem nonnulli iure quodam, vt arbitrantur, nitentes (lex enim ius quoddam eſt) ſeruitutem bellicam ſtatuunt eſſe iuſtam: ſed ſimpliciter & abſolutè iuſtam eſſe negant. Nam primùm contingere poteſt vt principium bellorum non ſit iuſtum, deinde indignum qui ſeruiat, nemo vllo modo dixerit eſſe ſeruum. Alioqui eueniet vt, qui honeſtiſſimo & clariſſimo loco nati exiſtimentur, ſerui ſint, & ex ſeruis nati, ſi fortè acciderit vt capti venierint. Quapropter non eos dicere ſeruos volunt, ſed barbaros. Atqui cùm hoc dicunt, nihil aliud quærunt, quàm natura ſeruum: qua de re nobis initio ſermo inſtitutus eſt. Neceſſe enim eſt fateri aliquos eſſe alios vbique locorum ſeruos, alios nuſquam. Eodem autem modo & de nobilitate ſentiendum. Eos B enim non ſolùm domi nobileis, ſed vbique gentium claros arbitrantur: Barbaros vero domi tantùm: perinde quaſi aliquid ſit ſimpliciter nobile & liberum, aliud non ſimpliciter: quemadmodum ait & Theodectæ Helena:

Diuina ab vtraque ſtirpe prognatam quis hanc
Seruam vocare non iniquum cenſeat?

Cùm autem hoc dicunt, nulla alia re quàm virtute & vitio ſeruum & liberum nobileiſque & ignobileis definiunt. Par enim eſſe cenſent, vt ex homine homo, & ex feris fera naſcitur, ſic ex bonis bonum naſci. Natura autem vult illa quidem hoc facere: ſed ſæpenumero non poteſt. Huius igitur cõtrouerſiæ rationem eſſe aliquam, C vtrùm ſint alij natura ſerui, alij liberi, nécne, ex iis quæ ſuprà explicata ſunt, intelligere licet. Ne hoc quidem obſcurum eſt, hoc in quibuſdam eſſe definitum ac diſtinctum: quorum huic quidem expedit ſeruire, illi autem imperare: & iuſtum eſt, atque oportet hunc imperio alterius parêre, illum imperium obtinere, id imperium ſcilicet, quod vtriuſque naturæ conuenit: ergo & dominari. Malè autem imperare (id eſt, non eiuſcemodi imperium, ad quod vterque ſit aptus natura, exercere) eſt vtrique inutiliter imperare. Idem enim expedit parti & toti, idémque corpori & animo. At ſeruus pars quædam domini eſt, velyti animata quædam corporis, ſed tamen ſeparata pars. Quare etiam vtilitas quædam & D amicitia ſeruo & domino inter ipſos intercedit, iis quibus hæc contigerunt natura. Iis autem qui non ita dominantur & ſeruiunt, ſed lege & vi coacti, contraria.

CAPVT VII.

De Domini & Serui Forma, quo ad Scientiam vtriuſque, agit.

PErſpicuum eſt autem etiam ex his, non idem eſſe dominium, ſeu herile imperium, atque ciuilem principatum: neque omnia imperia inter ſe eſſe paria, aut eadem, quemadmodum aiunt quidam. Ciuilis enim E principatus, eſt liberorum natura: herile imperium verò, ſeruorum. Et domeſticum quidem imperium, monarchia, id eſt, vnius principatus, eſt: domus enim omnis vnius imperio regitur: ciuilis principatus autem liberorum & æqualium imperium eſt. Dominus igitur nõ appellatur ex eo quòd ſcientiam habeat, ſed quòd talis ſit: itémque ſeruus & liber. Scientia tamen aliqua eſſe poſſit & herilis & ſeruilis. Seruilis quidem, qualis ea quam ludimagiſter ille, qui Syracuſis cõmorabatur, tradebat. Illic enim quidã mercede accepta pueros vſitata & vulgaria miniſteria docebat. Poſſit autem latiùs manare talium miniſteriorum diſciplina: vt ea quæ ad opſonia coquẽda atque apparanda pertinet, & cætera huiuſmodi

miniſterij genera. Sunt enim munera alia aliis honoratiora, alia magis neceſſaria, & (vt eſt in prouerbio)

Dominus domino, ſeruúſque præferendus eſt ſeruo.

Tales igitur ſunt omnes ſcientiæ ſeruiles. Herilis autē, ſeu domino conueniens ſcientia eſt; quæ ad vſum ſeruorum pertinet. Dominus enim non in poſſeſſione, ſed in vſu ſeruorum cernitur. Hæc porrò ſcientia nihil habet magnum, nihil amplum. Nam quæ ſeruum ſcire facere oportet, hæc illū ſcire præcipere conuenit. Quapropter quibus licet hac moleſtia ſolutis & vacuis eſſe, apud eos curator rei domeſticæ has parteis agit, atque hoc onus gerit: ipſi autem domini temp. adminiſtrant, aut philoſophantur. Ars porrò rei quærendæ ab vtraque harum differt, vt quæ ſit veluti quædam ars rei militaris iuſta, aut ars venandi. De ſeruo igitur & domino hoc modo explicatum ſit.

CAPVT IIX.

De quæſtuaria acturus, primam eius ſpeciem, quæ Naturalis eſt, explanat.

VNiuersè autem de omni rei familiaris poſſeſſione, reique nummariæ quærendæ ratione, quemadmodum inſtituimus, videamus: quando quidem etiam ſeruum rerum partarum poſſeſſionis partem quandam eſſe diximus. Primùm igitur dubitauerit aliquis, vtrùm ratio pecuniæ quærendæ eadem ſit atque rei familiaris tuendæ ratio, an pars aliqua, an eius adminiſtra: &, ſi adminiſtra, vtrùm vt ars conficiendorum radiorum, textoriæ, ſeu textrinæ, an vt ars æraria, ſtatuariæ: non enim eodem modo aſſeruiunt ac miniſtrant: ſed illa quidem arti textoriæ inſtrumenta præbet, hæc ſtatuariæ materiam: (materiam autem appello, rem ſubiectam, vnde opus aliquod efficitur atque abſoluitur) vt eſt, textori quidem lanam, ſtatuarum autem fictori, æs. Non eſſe igitur idem, rationem tuendæ rei familiaris, atque artem pecuniæ quærendæ, hinc licet intelligere. huius enim eſt ſuppeditare, illius vti. Quæ enim alia erit ars, quæ vſura ſit rebus domeſticis, præter rationem tuendę rei familiaris? Sed vtrùm pars eius ſit, an alia forma, ſeu ſpecies, controuerſia eſt. Nam ſi eſt eius, qui ad pecuniam quærendam aptus ſit, vnde pecunia, & prædia, rerúmque partarū & quæſitarum poſſeſſio ſuppetat, prouidere: rerum autem partarum poſſeſſio & diuitiæ multas parteis complectuntur: ergo quærendum eſt primùm, vtrùm agricultura, & vniuersè vtrùm curatio in victu parando occupata, & rerum quærendarū ſtudium, pars aliqua ſit rationis tuendæ rei familiaris, an alia quædā ſpecies. Atqui multa ſunt victus ſeu alimenti genera. Quapropter etiam multæ ſunt vitæ colendæ rationes & in multis animātibus, & in hominibus: ſine alimento enim & pabulo viui non poteſt. Itaque alimenti victuſque differentiæ, vitæ colendæ rationes in animantibus effecerunt diſſimileis ac diuerſas. Beſtiarum enim aliæ gregatim, aliæ ſparſim & vagè viuunt, vtrocumque modo eis ad paſtum expedit: propterea quod earum aliæ animantibus, aliæ fructibus, aliæ omni pabuli genere veſcuntur. Itaque ad facilitatem commoditatemque victus, & harum rerum electionem, earum vitæ genera natura diſtinxit. Quoniam autem non eſt idem cuique iucundum natura, ſed alia aliis: etiam beſtiarum, tum earum quæ animantibus veſcuntur, tum earum quæ fructibus, viuendi genera inter ſe diſtant: itemque hominum. Multis enim rebus differunt horum vitæ genera. Omnium autem pigerrimi ac deſidioſiſſimi ſunt pecuarij, quos Græci nomadas appellant.

A γένη τῆς διακονίας. ἔστι γὰρ ἕτερα ἑτέρων, τὰ μὲν ἐντιμότερα ἔργα, τὰ δ' ἀναγκαιότερα· καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν,

Δοῦλος πρὸ δούλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου.

αἱ μὲν οὖν τοιαῦται πᾶσαι δουλικαὶ ἐπιστῆμαί εἰσι. δεσποτικὴ δ' ἐπιστήμη ἐστὶν, ἡ χρηστικὴ δούλων. ὁ γὰρ δεσπότης οὐκ ἐν τῷ κτᾶσθαι τοὺς δούλους, ἀλλ' ἐν τῷ χρῆσθαι δούλοις. ἔστι δ' αὕτη ἡ ἐπιστήμη, οὐδὲν μέγα ἔχουσα, οὐδὲ σεμνόν. ἃ γὰρ τὸν δοῦλον ἐπίστασθαι δεῖ ποιεῖν, ἐκεῖνον δεῖ ταῦτα ἐπίστασθαι ἐπιτάττειν. διὸ ὅσοις ἐξουσία μὴ αὐτοὺς κακοπαθεῖν, B ἐπίτροπος λαμβάνει ταύτην τὴν τιμήν· αὐτοὶ δὲ πολιτεύονται, ἢ φιλοσοφοῦσιν. ἡ δὲ κτητικὴ, ἑτέρα ἀμφοτέρων τούτων, οἷον ἡ δικαία, πολεμική τις οὖσα, ἢ θηρευτική. περὶ μὲν οὖν δούλου καὶ δεσπότου τοῦτον διωρίσθω τὸν τρόπον.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ὅτι ἐστί τις κτητικὴ κατὰ φύσιν τοῖς οἰκονόμοις καὶ τοῖς πολιτικοῖς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν· καὶ περὶ διαφορᾶς τῶν βίων.

ΟΛως δὲ περὶ πάσης κτήσεως καὶ χρηματιστικῆς θεωρήσωμεν κατὰ τὸν ὑφηγημένον τρόπον, C ἐπείπερ καὶ ὁ δοῦλος τῆς κτήσεως μέρος τι ἦν. πρῶτον μὲν οὖν ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον ἡ χρηματιστικὴ ἡ αὐτὴ τῇ οἰκονομικῇ ἐστιν, ἢ μέρος τι, ἢ ὑπηρετική. καὶ εἰ ὑπηρετική, πότερον ὡς ἡ * κερκιδοποιικὴ τῇ ὑφαντικῇ, ἢ ὡς ἡ χαλκουργικὴ τῇ ἀνδριαντοποιίᾳ. οὐ γὰρ ὡσαύτως ὑπηρετοῦσιν, ἀλλ' ἡ μὲν ὄργανα παρέχει, ἡ δὲ τὴν ὕλην. (λέγω δὲ ὕλην, τὸ ὑποκείμενον, ἐξ οὗ τι ἀποτελεῖται ἔργον) οἷον ὑφάντῃ μὲν ἔρια, ἀνδριαντοποιῷ δὲ χαλκόν. ὅτι μὲν οὖν οὐχ ἡ αὐτὴ * οἰκονομικὴ τῇ χρηματιστικῇ, δῆλον. τῆς μὲν γὰρ, τὸ πορίσασθαι· τῆς δὲ, τὸ χρήσασθαι. τίς γὰρ D ἔσται ἡ χρησομένη τοῖς κατὰ τὴν οἰκίαν παρὰ τὴν οἰκονομίαν; πότερον δὲ μέρος αὐτῆς ἐστί τι, ἢ ἕτερον εἶδος, ἔχει διαμφισβήτησιν. εἰ γάρ ἐστι τοῦ χρηματιστικοῦ θεωρῆσαι πόθεν χρήματα καὶ κτῆσις ἔσται· ἡ δὲ κτῆσις πολλὰ περιείληφε μέρη, καὶ ὁ πλοῦτος· ὥστε πρῶτον ἡ γεωργικὴ πότερον μέρος τι τῆς χρηματιστικῆς, ἢ ἕτερόν τι γένος, καὶ καθόλου ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια καὶ κτῆσις; ἀλλὰ μὴν εἴδη γε πολλὰ τροφῆς. διὸ καὶ βίοι πολλοί, καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσίν· οὐ γάρ οἷόν τε ζῆν ἄνευ τροφῆς. ὥστε αἱ διαφοραὶ τῆς τροφῆς τοὺς βίους πε- E ποιήκασι διαφέροντας τῶν ζώων. τῶν τε γὰρ θηρίων, τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ σποραδικά ἐστιν, ὁποτέρως συμφέρει πρὸς τὴν τροφὴν αὐτοῖς, διὰ τὸ τὰ μὲν ζωοφάγα, τὰ δὲ καρποφάγα, τὰ δὲ παμφάγα αὐτῶν εἶναι. ὥστε πρὸς τὰς ῥαστώνας καὶ τὴν αἵρεσιν τὴν τούτων ἡ φύσις τοὺς βίους αὐτῶν διώρισεν. ἐπεὶ δ' οὐ ταὐτὸ ἑκάστῳ ἡδὺ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ ἕτερα ἑτέροις, καὶ αὐτῶν τῶν ζωοφάγων καὶ τῶν καρποφάγων οἱ βίοι πρὸς ἄλληλα διεστᾶσιν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων. * πολλοῖς γὰρ διαφέρουσιν οἱ τούτων βίοι. οἱ μὲν οὖν ἀργότατοι, νομάδες εἰσίν

* χ. κερκιδοποιητικὴ

* Sylb. τῇ οἰκονομικῇ ἡ χρηματιστική.

* γρ. πολὺ

ἡ γὰρ ἀπὸ τῶν ἡμέρων τροφὴ ζώων, ἄνευ πόνου γίνεται σχολάζουσιν. ἀναγκαίου δ᾽ ὄντος μεταβάλλειν τοῖς κτήνεσι διὰ τὰς νομὰς, καὶ αὐτοὶ ἀναγκάζονται συνακολουθεῖν, ὥσπερ γεωργίαν ζῶσαν γεωργοῦντες. οἱ δ᾽ ἀπὸ θήρας ζῶσι, καὶ θήρας ἕτεροι ἑτέρας· οἷον, οἱ μὲν ἀπὸ λῃστείας, οἱ δ᾽ ἀφ᾽ ἁλιείας, ὅσοι λίμνας, καὶ ἕλη, καὶ ποταμοὺς, ἢ θάλατταν τοιαύτην προσοικοῦσιν· οἱ δ᾽ ἀπ᾽ ὀρνίθων, ἢ θηρίων ἀγρίων. τὸ δὲ πλεῖστον γένος τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τῆς γῆς ζῇ, καὶ [τῶν] ἡμέρων καρπῶν. οἱ μὲν οὖν βίοι τοσοῦτοι σχεδόν εἰσιν, ὅσοι γε αὐτόφυτον ἔχουσι τὴν ἐργασίαν, καὶ μὴ δι᾽ ἀλλαγῆς καὶ καπηλείας πορίζονται τὴν τροφὴν, νομαδικὸς, γεωργικὸς, λῃστρικὸς, ἁλιευτικὸς, θηρευτικός. οἱ δὲ καὶ μιγνύντες, ἐκ τούτων ἡδέως ζῶσι, προσαναπληροῦντες τὸν ἐνδεέστατον βίον, ᾗ τυγχάνει ἐλλείπων πρὸς τὸ αὐτάρκης εἶναι· οἷον, οἱ μὲν νομαδικὸν ἅμα καὶ λῃστρικὸν, οἱ δὲ γεωργικὸν καὶ θηρευτικόν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοὺς ἄλλους, ὡς ἂν ἡ χρεία συναναγκάζῃ, τοῦτον τὸν τρόπον διάγουσιν. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη κτῆσις ὑπ᾽ αὐτῆς φαίνεται τῆς φύσεως διδομένη πᾶσιν, ὥσπερ κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν εὐθὺς, οὕτω καὶ τελειωθεῖσι. καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, τὰ μὲν συνεκτίκτει τῶν ζώων τοσαύτην τροφὴν, ὡς ἱκανὴν εἶναι, μέχρις οὗ ἂν δύνηται αὐτὸ αὐτῷ πορίζειν τὸ γεννηθὲν εἶναι, ὅσα σκωληκοτοκεῖ, ἢ ᾠοτοκεῖ· ὅσα δὲ ζωοτοκεῖ, τοῖς * γινομένοις ἔχει τροφὴν ἐν αὐτοῖς μέχρι τινὸς, τὴν τοῦ καλουμένου γάλακτος φύσιν. ὥστε ὁμοίως δῆλον ὅτι καὶ γενομένοις οἰητέον, τά τε φυτὰ τῶν ζώων ἕνεκεν εἶναι, καὶ τὰ ἄλλα ζῶα τῶν ἀνθρώπων χάριν· τὰ μὲν ἥμερα, καὶ διὰ τὴν χρῆσιν, καὶ διὰ τὴν τροφὴν, τῶν δ᾽ ἀγρίων, εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ τά γε πλεῖστα τῆς τροφῆς καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, ἵνα καὶ ἐσθὴς, καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. εἰ οὖν ἡ φύσις μηθὲν, μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν. διὸ καὶ ἡ πολεμικὴ φύσει κτητική πως ἔσται· ἡ γὰρ θηρευτικὴ μέρος αὐτῆς· ᾗ δεῖ χρῆσθαι πρός τε τὰ θηρία, καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι πεφυκότες ἄρχεσθαι, μὴ θέλουσιν, ὡς φύσει δίκαιον τοῦτον ὄντα τὸν πόλεμον. ἓν μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς κατὰ φύσιν, τῆς οἰκονομικῆς μέρος ἐστίν· ὃ δεῖ ἤτοι ὑπάρχειν, ἢ πορίζειν αὐτὴν ὅπως ὑπάρχῃ, ὧν ἐστι θησαυρισμὸς χρημάτων πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων, καὶ χρησίμων εἰς κοινωνίαν πόλεως, ἢ οἰκίας. καὶ ἔοικεν ὅ γ᾽ ἀληθινὸς πλοῦτος ἐκ τούτων εἶναι. ἡ γὰρ τῆς τοιαύτης κτήσεως αὐτάρκεια, πρὸς ἀγαθὴν ζωὴν οὐκ ἄπειρός ἐστιν, ὥσπερ Σόλων φησὶ ποιήσας,

Πλούτου δ᾽ οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται.

κεῖται γὰρ, ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις τέχναις. οὐδὲν γὰρ ὄργανον ἄπειρον οὐδεμιᾶς ἐστι τέχνης, οὔτε πλήθει, οὔτε μεγέθει. ὁ δὲ πλοῦτος, ὀργάνων πλῆθός ἐστιν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν. ὅτι μὲν τοίνυν ἔστι τις κτητικὴ κατὰ φύσιν τοῖς οἰκονόμοις, καὶ τοῖς πολιτικοῖς, καὶ δι᾽ ἣν αἰτίαν, δῆλον.

* Scrib. γεννωμένοις

A Victus enim ab animantibus cicuribus ſine labore eis contingit, & ceſſantibus. Cùm porrò neceſſe ſit pecoribus locum mutare propter paſcua, ipſi quoque vnà ſequi coguntur, velvti viuæ agriculturæ operam dantes. Alij ex venatione viuunt: ſed alij ex alia, exempli gratia, hi ex latrocinio, illi ex piſcatu, quicumque lacus, & paludes, & fluuios, aut mare piſcationi opportunum accolunt: alij ex aucupio, aut præda ferarum beſtiarum. Pleriqúe autem homines è terra viuunt & ex fructibus máſuetis. Viuendi igitur genera, quæ quidem opera natiua conſtent, & nõ permutatione aut cauponatione victum ſuppeditent, hæc ferè ſunt: pecuarium, in agro colendo occupatum, in latrocinando poſitum, piſcatorium, venaticum. B Nonnulli porrò hæc inter ſe miſcentes iucundè viuunt: vt quæque vita egentiſſima eſt, ita eam, qua parte ei aliqua deſunt, ſupplentes, vt ſint ipſi omnibus copiis cumulati ac referti, nihilque præterea deſiderent: verbi gratia, hi pecuariam vitam cum latrocinio coniungunt, illi agriculturam cum venatione: itemque alia vitæ genera, quemadmodum vſus flagitauerit, tractant ac perſequuntur. Talis igitur rerum parandarum ratio ab ipſa natura videtur omnibus tribui, vt ſtatim ab ortu primo, ſic & iam adultis ac perfectis. Etenim principiò & ab ipſa origine prima aliæ quidem animantes tantum victum vnà cum fœtu pariunt, vt ſatis eſſe poſſit ad alendum idquod natum eſt, donec ipſum ſibi ſuppeditare alimentum poſſit: exempli gratia, quæcumque vermeis aut oua pariunt. C Quæcumque verò animal edunt, ea genitis alimentum in ſeipſis continent vſque ad aliquod tempus, eius quod lac appellatur, naturam. Itaque ſimiliter atque fœtuum recentium ac tenerorum gratia aliquid à natura comparatum eſt, vnde alantur: exiſtimare oportet ſcilicet etiam animalium cauſa ſtirpeis ac plantas eſſe natas, & hominum gratia cætera animalia: manſueta quidem tum propter vſum, tum propter victum: fera autem & agreſtia, ſi non omnia, at certè plurima, victus, & cæteri ſubſidij atque adiumenti cauſa, vt & veſtitus & alia inſtrumenta ex iis comparentur. Si igitur natura nihil neque imperfectum, neque fruſtra facit, neceſſe eſt ea omnia hominum cauſa feciſſe naturam. D Quapropter etiam ſcientia rei militaris, ars erit quodammodo ad quærendum ac parandum appoſita natura. Venatoria enim, pars eius eſt, qua vtendum eſt & in feras, & in eos homines, qui ad parendum imperio natura facti, parere nolunt: tanquam hoc bellum iuſtum ſit natura. Vna igitur ſpecies artis ad quærendum comparatæ, quæ naturæ congruat, rationis tuendæ rei familiaris pars eſt: cui quidem aut ſuppetere oportet res neceſſarias, aut ipſam ſuppeditare, vt eæ pecuniæ ſuppetant ac præſto ſint, quæ recondi ac reponi ſolent, tanquam ad vitam degendam neceſſariæ, & ad communionem ciuitatis aut domus vtiles. Et verò ex his veræ diuitiæ videntur conſtare. Talis enim rerum partarum & quæſitarum copia bonis omni- E bus cumulata, nihilque præterea deſiderans, ad bene viuendum non eſt infinita, quemadmodum ait Solon hoc verſu:

Nulla hominis finis certa hæret diuitiarum.

Hæret enim diuitiis certus aliquis finis, quemadmodũ & aliis artibus. Nullũ enim cuiuſquam artis inſtrumentum, neque multitudine infinitum eſt, neque magnitudine immenſum. Diuitiæ autem inſtrumentorum domeſticorum & ciuilium ſunt multitudo. Eſſe igitur genus aliquod artis quærendi naturæ congruentis, & iis qui rei domeſticæ tuendæ rationem tractant, & iis qui rempubl. adminiſtrant, & propter quam cauſam, ex ſuperioribus intelligere licet.

CAPVT IX.

Secundam Quæſtuariæ ſpeciem quæ Artificialis eſt, explicat.

EST autem genus aliud artis quærendi, quam appellant maximè & meritiſſimò artem pecuniæ quærendæ, propter quam nullus videtur diuitiarum & rerum quæſitarum finis eſſe: quàm vnam & eandem eſſe atque eam quæ à nobis modò dicta eſt, multi exiſtimant, propter ſimilitudinem ac vicinitatem. Sed neque eadem eſt atque ea quam diximus, neque longo ab illa diſtat interuallo. (Conſtat autem earum altera, natura, altera, non natura, ſed vſu quodam potiùs & arte tractatur, atque exercetur.) Atque hinc de ea diſputandi exordium ſumamus. Vniuſcuiuſque rei, quæ paratur ac poſſidetur, duplex vſus eſt. Vterq; autem per ſe quidem eſt, verùm non ſimiliter per ſe: ſed alter rei accommodatus, ac proprius: alter alienus, neque proprius: verbi gratia, calceum induere & calceū permutare. Vtroque enim modo calceo vti licet. Nam etiam qui calceum numo aut victu permutat cum eo qui eget calceo: vtitur ille quidem calceo, qua ratione calceus eſt: ſed non ex vſu proprio. Non enim permutationis cauſa factus calceus eſt. Idemque de aliis rebus quæ parantur, ac poſſidentur, ſentiendum. Nam permutandi ratio omnibus in rebus locum habet: eaque primum quidem duxit initium ex eo quod eſt naturæ conſentaneum, quia homines aliarū rerum maiorem, aliarum minorem copiam, quàm ſatis eſſet, habebant. Ex quo licet intelligere, cauponariam, ſeu mercaturam ſordidam, quam profitentur, atque exercent ii qui ab aliis emunt, quod pluris reuendant, non eſſe partem artis pecuniæ quærendæ natura. nam quoad eis ſatis eſſet, eatenus rerum commutationem neceſſariò facerent. In prima igitur ſocietate, hoc eſt, in domo, perſpicuum eſt, commutatione non opus eſſe, ſed tum denique, cùm iam maior ſocietas eſt: inter illos enim eorumdem omnium erat communio: hi autem à multis ſemoti ac ſeiuncti, rurſus etiam alia communia inter ſe habebant, quæ pro cuiuſque egeſtatibus neceſſe erat inter ſe impertiri, quemadmodum etiam nunc multæ faciunt barbaræ nationes: ipſa enim vtilia cùm vtilibus commutant, nihil ampliùs: vt vinum pro frumento dantes, & accipientes: & vnumquidquid aliud tale. Talis igitur permutandi ratio neque auerſa à natura eſt, neque vlla eſt artis pecuniæ quærendæ ſpecies: ad ſupplendam enim copiam ſuis opibus inſtructam & cumulatam, naturæ conſentaneam, valebat. Ex hac tamen nata illa eſt conuenienter rationi. Cùm enim ſubſidium illud fieret magis ac magis externum ac longinquum, partim ſupportandis iis quibus egebant, partim exportandis, quibus abundabant; neceſſario numi vſus comparatus eſt. Non enim facilis eſt ad portandum vnaquæque earum rerum quæ ſunt neceſſariæ natura. Quapropter ad res contrahendas tale quiddam de communi ſententia conſtituerunt inter ſe dare & accipere, quod cùm eſſet è numero rerum vtilium, vſum haberet tractabilem ac facilem ad vitam degendam: quale eſt ferrum, & argentum, & ſi quid tale aliud eſt: primò quidem ſimpliciter magnitudine & pondere definitum: ad extremum verò etiam ab iis nota ſignatum, vt labore metiendi ac ponderandi defungerentur. Nota enim impreſſa eſt ad quantum ſignificandum. Numo igitur ex neceſſaria permutatione comparato ac ſuppeditato, alia ſpecies artis pecuniæ quærendæ orta eſt, mercatura

A

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ὅτι ἔστι γένος ἄλλο κτητικῆς, ἣν χρηματιστικὴν καλοῦσιν, οὐ φύσει οὖσαν, ἀλλὰ δι᾽ ἐμπειρίας καὶ τέχνης. εἴδη δ᾽ αὐτῆς ἥ τε ἀλλακτικὴ, καὶ ἡ καπηλική.

ἜΣτι δὲ γένος ἄλλο κτητικῆς, ἣν μάλιστα καλοῦσι, καὶ δίκαιον * αὐτὸ καλεῖν, χρηματιστικὴν, δι᾽ ἣν οὐδὲν δοκεῖ πέρας εἶναι πλούτου καὶ κτήσεως· ἣν ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῇ λεχθείσῃ πολλοὶ νομίζουσι διὰ τὴν γειτνίασιν. ἔστι δ᾽ οὔτε ἡ αὐτὴ τῇ εἰρημένῃ, οὔτε πόῤῥω ἐκείνης. (ἔστι δὲ ἡ μὲν φύσει, ἡ δ᾽ οὐ φύσει αὐτῶν, ἀλλὰ δι᾽ ἐμπειρίας τινὸς καὶ τέχνης γίνεται μᾶλλον.) λάβωμεν δὲ περὶ αὐτῆς τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν. ἑκάστου γὰρ κτήματος διττὴ ἡ χρῆσίς ἐστιν. ἀμφότεραι δὲ, καθ᾽ αὐτὸ μὲν, ἀλλ᾽ οὐχ ὁμοίως καθ᾽ αὐτὸ, ἀλλ᾽ ἡ μὲν οἰκεία, ἡ δ᾽ οὐκ οἰκεία τοῦ πράγματος· οἷον ὑποδήματος, ἥ τε ὑπόδεσις, καὶ ἡ μεταβλητική· ἀμφότεραι γὰρ ὑποδήματος χρήσεις. καὶ γὰρ ὁ ἀλλαττόμενος τῷ δεομένῳ ὑποδήματος, ἀντὶ νομίσματος ἢ τροφῆς χρῆται τῷ ὑποδήματι, ᾗ ὑπόδημα, ἀλλ᾽ οὐ τὴν οἰκείαν χρῆσιν. οὐ γὰρ ἀλλαγῆς ἕνεκεν γέγονε. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτημάτων. ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων ἀρξαμένη, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους. ᾗ καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι φύσει τῆς χρηματιστικῆς ἡ καπηλική· ὅσον γὰρ ἱκανὸν αὐτοῖς, ἀναγκαῖον ἦν ποιεῖσθαι τὴν ἀλλαγήν. ἐν μὲν οὖν τῇ πρώτῃ κοινωνίᾳ, τοῦτο δ᾽ ἐστὶν * οἰκία, φανερὸν ὅτι οὐδέν ἐστιν ἔργον αὐτῆς, ἀλλ᾽ ἤδη πλείονος τῆς κοινωνίας οὔσης. οἱ μὲν γὰρ, τῶν αὐτῶν ἐκοινώνουν πάντων· οἱ δὲ, * κεχωρισμένοι, πολλῶν πάλιν καὶ ἑτέρων· ὧν κατὰ τὰς δεήσεις ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι τὰς μεταδόσεις, καθάπερ ἔτι πολλὰ ποιεῖ καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐθνῶν κατὰ τὴν ἀλλαγήν. αὐτὰ γὰρ τὰ χρήσιμα πρὸς αὑτὰ καταλλάττονται, ἐπὶ πλέον δ᾽ οὐδέν. οἷον οἶνον πρὸς σῖτον διδόντες, καὶ λαμβάνοντες, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕκαστον. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ, οὔτε παρὰ φύσιν, οὔτε χρηματιστικῆς ἐστιν εἶδος οὐδέν· εἰς ἀναπλήρωσιν γὰρ τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας ἦν. ἐκ μέντοι ταύτης ἐγένετο ἐκείνη κατὰ λόγον. ξενικωτέρας γὰρ γινομένης τῆς βοηθείας τῷ εἰσάγεσθαι ὧν ἐνδεεῖς, καὶ ἐκπέμπειν ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ νομίσματος ἐπορίσθη χρῆσις. οὐ γὰρ εὐβάστακτον ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν ἀναγκαίων· διὸ πρὸς τὰς ἀλλαγὰς τοιοῦτόν τι συνέθεντο πρὸς σφᾶς αὐτοὺς διδόναι καὶ λαμβάνειν, ὃ τῶν χρησίμων αὐτὸ ὂν, εἶχε τὴν χρείαν εὐμεταχείριστον πρὸς τὸ ζῆν· οἷον ὁ σίδηρος καὶ ἄργυρος, κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον· τὸ μὲν πρῶτον ἁπλῶς ὁρισθὲν μεγέθει καὶ σταθμῷ· τὸ δὲ τελευταῖον καὶ χαρακτῆρα ἐπιβαλλόντων, ἵνα ἀπολύσῃ τῆς μετρήσεως αὐτούς· ὁ γὰρ χαρακτὴρ ἐτέθη τοῦ ποσοῦ σημεῖον. πορισθέντος οὖν ἤδη νομίσματος ἐκ τῆς ἀναγκαίας ἀλλαγῆς, θάτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς ἐγένετο, τὸ καπ-

* κ. αὐτό

* κ. οἰκίᾳ

* Lambi. [illegible]

A καπηλικόν· τὸ μὲν πρῶτον ἁπλῶς ἴσως γινόμενον, εἶτα δι' ἐμπειρίας ἤδη τεχνικώτερον, πόθεν καὶ πῶς μεταβαλλόμενον, πλεῖστον ποιήσει κέρδος. διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα περὶ τὸ νόμισμα εἶναι, καὶ ἔργον αὐτῆς τὸ δύνασθαι θεωρῆσαι πόθεν ἔσται πλῆθος χρημάτων· ποιητικὴ γὰρ εἶναι τοῦ πλούτου καὶ χρημάτων. καὶ γὰρ τὸν πλοῦτον πολλάκις τιθέασι νομίσματος πλῆθος, διὰ τὸ περὶ τοῦτ' εἶναι τὴν χρηματιστικὴν καὶ τὴν καπηλικήν· ὁτὲ δὲ πάλιν λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα, καὶ νόμος παντάπασι, φύσει δ' οὐθέν, ὅτι μεταθεμένων B τε τῶν χρωμένων, οὐθενὸς ἄξιον, οὔτε χρήσιμον πρὸς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐστί· καὶ νομίσματος πλουτῶν, πολλάκις ἀπορήσει τῆς ἀναγκαίας τροφῆς. καίτοι ἄτοπον τοιοῦτον εἶναι πλοῦτον, οὗ εὐπορῶν λιμῷ ἀπολεῖται, καθάπερ καὶ τὸν Μίδαν ἐκεῖνον μυθολογοῦσι διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς εὐχῆς, πάντων αὐτῷ γινομένων τῶν παρατιθεμένων χρυσῶν. διὸ ζητοῦσιν ἕτερόν τι τὸν πλοῦτον καὶ τὴν χρηματιστικήν, ὀρθῶς ζητοῦντες. ἔστι γὰρ ἑτέρα ἡ χρηματιστική, καὶ ὁ πλοῦτος ὁ κατὰ φύσιν· καὶ αὕτη μὲν οἰκονομική, ἡ δὲ καπηλική, ποιητικὴ χρημάτων, οὐ πάντως, ἀλλ' ἢ διὰ χρημάτων μετα- C βολῆς, καὶ δοκεῖ περὶ τὸ νόμισμα αὕτη εἶναι. τὸ γὰρ νόμισμα, στοιχεῖον καὶ πέρας τῆς ἀλλαγῆς ἐστί. καὶ ἄπειρος δὴ οὗτος ὁ πλοῦτος ὁ ἀπὸ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς. ὥσπερ γὰρ ἡ ἰατρικὴ τοῦ ὑγιαίνειν εἰς ἄπειρόν ἐστι, καὶ ἑκάστη τῶν τεχνῶν τοῦ τέλους εἰς ἄπειρον ἔστι· μάλιστα γὰρ ἐκεῖνο βούλονται ποιεῖν· τῶν δὲ πρὸς τὸ τέλος, οὐκ εἰς ἄπειρον· πέρας γὰρ τὸ τέλος πάσαις· οὕτω καὶ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς οὐκ ἔστι τοῦ τέλους πέρας. τέλος δὲ ὁ τοιοῦτος πλοῦτος, καὶ χρημάτων κτῆσις. τῆς δ' οἰκονομικῆς, οὐ D χρηματιστικῆς ἐστι πέρας. οὐ γὰρ τοῦτο * τῆς οἰκονομικῆς ἔργον. διὸ τῇ μὲν φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι παντὸς πλούτου πέρας· ἐπὶ δὲ τῶν γινομένων ὁρῶμεν συμβαῖνον τοὐναντίον. πάντες γὰρ εἰς ἄπειρον αὔξουσιν οἱ χρηματιζόμενοι τὸ νόμισμα· αἴτιον δὲ τὸ σύνεγγυς αὐτῶν. ἐπαλλάττει γὰρ ἡ χρῆσις τοῦ αὐτοῦ οὖσα * ἑκατέρα τῆς χρηματιστικῆς. τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις, ἀλλ' οὐ κατὰ ταὐτόν· ἀλλὰ τῆς μὲν ἕτερον τέλος, τῆς δ' ἡ αὔξησις. ὥστε δοκεῖ τισὶ τοῦτ' εἶναι τῆς οἰκονομικῆς ἔργον, καὶ διατελοῦσιν, ἢ σώζειν οἰόμενοι δεῖν, ἢ αὔξειν τὴν τοῦ νο- E μίσματος οὐσίαν εἰς ἄπειρον. αἴτιον δὲ ταύτης τῆς διαθέσεως, τὸ σπουδάζειν περὶ τὸ ζῆν, ἀλλὰ μὴ τὸ εὖ ζῆν. εἰς ἄπειρον οὖν ἐκείνης τῆς ἐπιθυμίας οὔσης, καὶ τῶν ποιητικῶν ἀπείρων ἐπιθυμοῦσιν. ὅσοι δὲ καὶ τοῦ εὖ ζῆν ἐπιβάλλονται, τὸ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς ζητοῦσιν. ὥστ', ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἐν τῇ κτήσει φαίνεται ὑπάρχειν, πᾶσα ἡ διατριβὴ περὶ τὸν χρηματισμόν ἐστι, καὶ τὸ ἕτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς διὰ τοῦτ' ἐλήλυθεν. ἐν ὑπερβολῇ γὰρ οὔσης τῆς ἀπολαύσεως, τὴν τῆς ἀπολαυστικῆς ὑπερβολῆς ποιητικὴν ζητοῦσι·

* γ. οἰκονομίας

* γ. ἑκατέρας

A cauponaria: quæ initio quidem fortaſſe ſimpliciter factitabatur: poſtea verò propter vſum & peritiam, callidiùs iam atque artificioſiùs, cùm quæreret vnde & quomodo permutando plurimum lucri faceret. Quocirca videtur ars pecuniæ quærendæ maximè in numo verſari, & eius eſſe munus, vnde maxima vis pecuniæ ſuppetat, videre ac diſpicere poſſe. Exiſtimatur enim diuitiarum & pecuniarum cauſa efficiens eſſe. Diuitias enim ſæpenumero ſtatuunt numorum multitudinem, propterea quòd ars pecuniæ quærendæ, & mercatura cauponaria, in hac re verſentur. Interdum verò contrà nugatorium quiddam videtur eſſe numus, & lege protſus conſtare, nullus autem natura: quia vbi qui eo vtuntur, eum immutarunt, nihili eſt, neque ad vllam B rem neceſſariam parandam eſt vtilis, & ſæpe euenire poteſt vt is qui numis circumfluit, rebus ad victum neceſſariis egeat. Atqui abſurdum eſt taleis eſſe diuitias, quibus qui abundat, fame periturus eſt: quemadmodum & Midam illum fabulantur, cùm omnia, quæ ei apponebantur, propter optatum inexplebile, aurea fierent. Quocirca alias quærunt diuitias aliámque pecuniæ quærendæ rationem: & meritò quærunt. Alia enim pecuniæ quærendæ ratio eſt, aliæque diuitiæ: nempe naturę congruentes & conſentaneæ. Atque hæc quidem ad rationem rei familiaris tuendæ pertinet: illa autem cauponaria eſt, quæ pecuniæ effectrix eſt non omni modo, ſed pecuniæ permutatione: & vi- C detur hæc in numo verſari. Numus enim elementum & extremum eſt permutationis. Infinitæ igitur ſunt hæ diuitiæ quæ ab hac pecuniæ quærendæ ratione proficiſcuntur. Quemadmodum enim medicina ſanandi cupida eſt vſque in infinitum: & vnaquæque ars finem ſuum expetit in immenſum: quàm maximè enim illum conſequi & efficere vult: ea autem quæ ad finem pertinent, non perſequitur infinitè: omnibus enim artibus, finis eſt extremum: Ita & huius rationе pecuniæ quærendæ finis nullum habet extremum. Eius autem rationis finis ſunt tales diuitiæ, & pecuniarum poſſeſſio. Rationis autem tuendæ rei familiaris, non rationis pecuniæ quærendæ, aliquod eſt extremum. Non D enim eſt hoc rationis tuendæ rei familiaris munus, rem augere. Quapropter huic quidem neceſſarius videtur eſſe omnium diuitiarum terminus. Sed in iis quæ in vita quotidiana fiunt, contrarium video vſuuenire. Omnes enim ij qui pecuniæ quærendæ ſtudent, numum augent infinitè. Cauſa autem huius rei eſt, earum inter ſe propinquitas & ſimilitudo. Alternat enim eiuſdem rei vſus, cùm ſit vtriuſque rationis ad pecuniam quærendam pertinentis. Ad eundem enim vſum pertinet rerum partarum poſſeſſio, verùm non eodem modo: ſed huius quidem alius finis eſt, illius autem amplificatio. Itaque videtur quibuſdam hoc eſſe rationis tuendæ rei familiaris munus: & in hac ſententia perſeuerant, aut ſeruare, aut augere infinitè E rem numatiam oportere. Cauſa autem huius affectionis eſt, quòd viuendi ſtudio ducantur, non bene viuendi. Cùm ſit igitur infinita cupiditas illa, fit vt etiam efficientia vitæ voluptariæ infinita concupiſcant. Quicumque autem etiam ad bene viuendum curam ſuam conferunt, quærunt vnde ſuas cupiditates explere, & voluptatibus corporis perfrui poſſint. Itaque quoniam hoc in rerum partarum poſſeſſione ineſſe videtur, omnis eorum opera, atque adeò tota ætas in pecunia quærẽda conſumitur: & propter hãc cauſam altera pecuniæ quærendæ ratio introducta eſt. Nam cùm fruendæ voluptatis nullus ſit modus, rationẽ quę efficiat immoderationem voluptatũ fruendarum, conquirunt.

Quòd ſi per artem pecuniæ quærendæ comparare non poſſint, alia experiuntur via, vnaquaque facultate ad quæſtum abutentes. Fortitudinis enim eſt non pecuniã conficere, ſed fiduciam gignere: neque artis imperatoriæ, aut medicinæ: ſed illius quidem victoriam, huius autem bonam valetudinem ſeu ſanitatem efficere. Homines autem has omneis virtutes ac facultates faciunt pecuniæ quærendæ rationes, perinde ac ſi hic ſit finis: ad finem autem omnia referri oporteat. De ratione igitur pecuniæ quærendæ tum nõ neceſſaria, quæ ſit, & quam ob cauſam eam requiramus: tum neceſſaria (hanc quidem eſſe ab ea diuerſam: eam autem, quæ ad rem familiarem tuendam pertinet, quæque in rebus ad victum neceſſariis parandis occupata eſt, eſſe naturæ conſentaneam, neque vt illam, eſſe interminatam atque infinitam, ſed finitam ac terminatam) dictum eſt.

A καὶ μὴ διὰ τῆς χρηματιστικῆς δύνωνται πορίζειν, δι' ἄλλης αἰτίας τοῦτο πειρῶνται, ἑκάστῃ χρώμενοι τῶν δυνάμεων οὐ κατὰ φύσιν. ἀνδρίας γὰρ οὐ χρήματα ποιεῖν ἐστιν, ἀλλὰ θάρσος· οὐδὲ στρατηγικῆς, καὶ ἰατρικῆς, ἀλλὰ τῆς μὲν νίκην, τῆς δ' ὑγίειαν. οἱ δὲ πάσας ποιοῦσι χρηματιστικάς, ὡς τοῦτο τέλος ὄν. πρὸς δὲ τὸ τέλος ἅπαντα δέον ἀπαντᾶν. περὶ μὲν οὖν τῆς τε μὴ ἀναγκαίας χρηματιστικῆς, καὶ τίς, καὶ δι' αἰτίαν τίνα ἐν χρείᾳ ἐσμὲν αὐτῆς, εἴρηται· καὶ περὶ τῆς ἀναγκαίας, ὅτι ἑτέρα μὲν αὐτῆς, οἰκονομικὴ δὲ κατὰ φύσιν ἡ περὶ τὴν τροφήν, οὐχ ὥσπερ αὕτη B ἄπειρος, ἀλλὰ ἔχουσα ὅρον.

CAPVT X.

Vtrùm quæſtuaria ad œconomiam pertineat, elucidat.

PErſpicuum autem eſt etiam illud, de quo initio quærebatur, vtrùm ars pecuniæ quærendæ ſit hominis ad rem familiarem adminiſtrandam apti, & viri reip. adminiſtrandæ periti, necne: ſed hoc oporteat ſuppetere ac præſto eſſe. Quemadmodum enim homines non procreat ſcientia reip. adminiſtrandæ, ſed iis à natura acceptis vtitur: ita & victum natura ſubminiſtret oportet, nempe terra, aut mare, aut aliud quippiam: quomodo autem hæc ſint procuranda & tractanda, ad parteis eius qui rem domeſticam adminiſtrat ac procurat, pertinet. Non eſt enim artis textoriæ lanam facere, ſed ea vti, & præterea qualis ſit bona & apta, qualiſve mala atque inepta, cognoſcere ac iudicare. Etenim dubitare poſſit aliquis quamobrem ars pecuniæ quærendę quidem rei domeſticæ adminiſtrationis particula ſit, medicina autem non ſit. Atqui bene valere oportet eos qui domi ſunt: quemadmodum viuere, & aliud quippiam neceſſarium. Quoniam autem aliquo modo eſt eius qui rem domeſticam adminiſtrat, & eius qui ciuitati præeſt, etiam bonæ valetudinis ſuorum curam habere, aliquo modo non eſt, ſed medici: ſic & videre, vt pecunia ſuppetat, aliqua ratione eſt eius qui rem familiarem tuetur atque adminiſtrat, aliqua ratione non eſt, ſed artis miniſtræ & ſubſeruientis. Maximè autem, quemadmodum antè dictum eſt, eam præſto eſſe oportet natura. Naturæ enim munus eſt, victum ei quod procreatum eſt, præbere. Omni enim eius vnde oritur, reliquum, victus eſt. Quare ea pecuniæ quærendæ ratio, naturæ conſentanea omnibus eſt, quæ eſt à fructibus & animalibus. Cùm ſit autem ea duplex, quemadmodum diximus, & altera quidem ſit cauponaria, altera ad rem familiarem tuendam pertinens: & hæc quidem neceſſaria ſit & laudetur: illa autem, quæ in permutatione numi conſiſtit, meritò vituperetur (non enim naturæ conſentanea eſt, ſed in ea alter ab altero lucrum aucupatur) optima ratione omnibus in odio eſt ratio fœneratrix, quòd ab ipſo numo quæſtus fiat, & nõ ad quam rem paratus eſt, vſurpent. Permutationis enim gratia natus eſt: fœnus autem eum auget, & multiplicat. vnde etiam apud Græcos hoc nomen reperit. (τόκος enim à pariendo, quod illi dicunt τίκτειν, manauit: & apud Latinos, fœnus à fœtu.) Similia enim ſunt ea quę pariuntur, iis quæ gignunt & procreant. In fœnore autem, pecunia pecuniæ partus ac fœtus eſt. Quapropter maximè omnium quærendæ pecuniæ rationum abhorret hæc à natura.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Πότερον τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἐστιν ἡ χρηματιστική.

ΔΗλον δὲ καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς, πότερον τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἐστιν ἡ χρηματιστική, ἢ οὔ, ἀλλὰ δεῖ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν. (ὥσπερ γὰρ καὶ ἀνθρώπους οὐ ποιεῖ ἡ πολιτική, ἀλλὰ λαβοῦσα παρὰ τῆς φύσεως χρῆται αὐτοῖς· οὕτω καὶ C τροφὴν τὴν φύσιν δεῖ παραδοῦναι γῆν, ἢ θάλατταν, ἢ ἄλλο τι·) ἐκ δὲ τούτων, ὡς δεῖ ταῦτα διαθεῖναι προσήκει τὸν οἰκονόμον. οὐ γὰρ τῆς ὑφαντικῆς ἔρια ποιῆσαι, ἀλλὰ χρήσασθαι αὐτοῖς· καὶ γνῶναι δὲ τὸ ποῖον χρηστὸν καὶ ἐπιτήδειον, ἢ φαῦλον καὶ ἀνεπιτήδειον. καὶ γὰρ ἀπορήσειεν ἄν τις διὰ τί, ἡ μὲν χρηματιστικὴ μόριον τῆς οἰκονομίας, ἡ δ' ἰατρικὴ οὐ μόριον· καίτοι δεῖ ὑγιαίνειν τοὺς κατὰ τὴν οἰκίαν, ὥσπερ ζῆν, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀναγκαίων· ἐπεὶ δ', ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, καὶ τοῦ ἄρχοντος, καὶ περὶ τῆς ὑγιείας ἰδεῖν, ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλὰ τοῦ ἰατροῦ· οὕτω καὶ περὶ D τῶν χρημάτων, ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλὰ * τῆς ὑπηρετικῆς· μάλιστα δέ, καθάπερ εἴρηται πρότερον, δεῖ φύσει τοῦτο ὑπάρχειν. φύσεως γάρ ἐστιν ἔργον, τροφὴν τῷ γεννηθέντι παρέχειν· παντὶ γὰρ ἐξ οὗ γίνεται, τροφὴ τὸ λειπόμενόν ἐστι. διὸ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ * χρηματιστικὴ πᾶσιν, ἀπὸ τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ζῴων. διπλῆς δ' οὔσης αὐτῆς, ὥσπερ εἴπομεν, καὶ τῆς μὲν καπηλικῆς, τῆς δ' οἰκονομικῆς· καὶ ταύτης μέν, ἀναγκαίας καὶ ἐπαινουμένης, * τῆς δὲ μεταβλητικῆς ψεγομένης δικαίως· οὐ γὰρ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἀπ' ἀλλήλων ἐστίν· εὐλογώτατα E μισεῖται ἡ ὀβολοστατική, διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτῆσιν, καὶ οὐκ ἐφ' ὅπερ ἐπορίσθη· μεταβολῆς γὰρ ἐγένετο χάριν. ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον· ὅθεν καὶ τοὔνομα τοῦτ' εἴληφεν· ὅμοια γὰρ τὰ τικτόμενα τοῖς γεννῶσιν αὐτά ἐστιν· ὁ δὲ τόκος γίνεται νόμισμα νομίσματος· ὥστε [καὶ] μάλιστα παρὰ φύσιν οὗτος τῶν χρηματισμῶν ἐστιν.

* γ. τῆς κέρδους ὑπηρετικῆς.

* Suſpectus locus de quo & ſequentibus, vide Zuing. Zuing. τῆς δὲ καπηλικῆς

ΚΕΦΑΛ. ια´.

Διωρικὼς περὶ χρηματιστικῆς τὰ πρὸς τὴν γνῶσιν, τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν διέρχεται.

ΕΠεὶ δὲ [τὰ] πρὸς τὴν γνῶσιν διωρίκαμεν ἱκανῶς, τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν δεῖ διελθεῖν. πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα, τὴν μὲν θεωρίαν ἐλεύθερον ἔχει, τὴν δ᾽ ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν. ἔστι δὲ χρηματιστικῆς μέρη χρήσιμα, τὸ περὶ τὰ κτήματα ἔμπειρον εἶναι, ποῖα λυσιτελέστατα, καὶ ποῦ, καὶ πῶς· οἷον ἵππων κτῆσις ποία τις, ἢ βοῶν, ἢ προβάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ζῴων. δεῖ γὰρ ἔμπειρον εἶναι πρὸς ἄλληλά τε τούτων τίνα λυσιτελέστατα, καὶ ποῖα ἐν ποίοις τόποις· ἄλλα γὰρ ἐν ἄλλαις εὐθηνεῖ χώραις. εἶτα περὶ γεωργίας, καὶ ταύτης ἤδη ψιλῆς τε καὶ πεφυτευμένης, καὶ μελιττουργίας, καὶ τῶν ἄλλων ζῴων τῶν πλωτῶν ἢ πτηνῶν, ἀφ᾽ ὅσων ἔστι τυγχάνειν βοηθείας. τῆς μὲν οὖν οἰκειοτάτης χρηματιστικῆς ταῦτα μόρια καὶ πρῶτα. τῆς δὲ μεταβλητικῆς μέγιστον μὲν ἐμπορεία· καὶ ταύτης μέρη τρία, ναυκληρία, φορτηγία, παράστασις· διαφέρει δὲ τούτων ἕτερα ἑτέρων, τῷ τὰ μὲν ἀσφαλέστερα εἶναι, τὰ δὲ πλείω πορίζειν τὴν ἐπικαρπίαν. δεύτερον δὲ, τοκισμός· τρίτον δὲ, μισθαρνία. ταύτης δ᾽ ἡ μὲν, τῶν βαναύσων τεχνῶν· ἡ δὲ, τῶν ἀτέχνων καὶ τῷ σώματι μόνῳ χρησίμων. * τρίτον δὲ εἶδος χρηματιστικῆς, μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς πρώτης. ἔχει γὰρ καὶ τῆς κατὰ φύσιν τι μέρος, καὶ τῆς μεταβλητικῆς, ὅσα ἀπὸ γῆς καὶ τῶν ἀπὸ γῆς γινομένων, ἀκάρπων μὲν, χρησίμων δέ· οἷον * ὑλοτομία τε καὶ πᾶσα μεταλλευτική. αὕτη δὲ πολλὰ ἤδη περιείληφε γένη. πολλὰ γὰρ εἴδη τῶν ἐκ γῆς μεταλλευομένων ἐστί. περὶ ἑκάστου δὲ τούτων, καθόλου μὲν εἴρηται καὶ νῦν· τὸ δὲ κατὰ μέρος ἀκριβολογεῖσθαι, χρήσιμον μὲν πρὸς τὰς ἐργασίας, φορτικὸν δὲ τὸ ἐνδιατρίβειν. εἰσὶ δὲ τεχνικώταται μὲν τῶν ἐργασιῶν, ὅπου ἐλάχιστον [τῆς] τύχης· βαναυσόταται δὲ, ἐν αἷς τὰ σώματα λωβῶνται μάλιστα· δουλικώταται δὲ, ὅπου τοῦ σώματος πλεῖσται χρήσεις· ἀγεννέσταται δὲ, ὅπου ἐλάχιστον προσδεῖ ἀρετῆς. ἐπεὶ δ᾽ ἐστὶν ἐνίοις γεγραμμένα περὶ τούτων, οἷον Χάρητι δὴ τῷ Παρίῳ, καὶ Ἀπολλοδώρῳ τῷ Λημνίῳ, περὶ γεωργίας, καὶ ψιλῆς καὶ πεφυτευμένης· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοις περὶ ἄλλων· ταῦτα μὲν ἐκ τούτων θεωρείτω, ὅτῳ ἐπιμελές· ἔτι δὲ καὶ τὰ λεγόμενα σποράδην, δι᾽ ὧν ἐπιτετυχήκασιν ἔνιοι χρηματιζόμενοι, δεῖ συλλέγειν. πάντα γὰρ ὠφέλιμα ταῦτ᾽ ἐστὶ τοῖς τιμῶσι τὴν χρηματιστικήν· οἷον καὶ τὸ Θάλεω τοῦ Μιλησίου. τοῦτο γάρ ἐστι κατανόημά τι χρηματιστικὸν, ἀλλ᾽ ἐκείνῳ μὲν διὰ τὴν σοφίαν

* κ. πάντων mendoſiſſimè.

* κ. ἡ λατομία

CAPVT XI.

Quæſtuariæ Theoria explicata, de iis quæ ad Praxin eiuſdem faciunt, diſputat.

QVoniam autem, quæ ad cognitionem pertinent, ſatis explicauimus ac diſtinximus: quæ ad vſum referuntur, perſequi nos oportet. Omnia porrò hæc huiuſmodi, cognitionem quidem & contemplationem habent liberalem, vſum verò atque experientiam neceſſariam. Sunt igitur rationis pecuniæ quærendæ partes vtiles hæ primùm, vſu atque experientia didiciſſe, quales res poſſeſſæ, ſint vtiliſſimæ atque opportuniſſimæ, & vbi, & quomodo: verbi gratia, equorum aut boum, aut pecorum qualis ſit poſſeſſio, itémque aliorum animalium. Oportet enim vſu didiciſſe, & quænam horum inter ſe comparata ſint vtiliſſima, & qualia qualibus in locis: aliorum enim aliis in locis vbertas & proſperitas eſt. Deinde de agricultura cognouiſſe: eáque tum nuda, tum conſita: & de apum curandarúm aliarúmque animantium aut aquatilium aut volatilium, ex quibus aliquid opis aut adiumenti conſequi licet, ratione. Artis igitur pecuniæ quærendæ, nobis coniunctiſſimæ, maximéque propriæ, hæ ſunt primæ partes, primáque primordia. Eius autem pecuniæ quærendæ rationis, quæ in permutatione poſita eſt, pars prima & maxima, eſt mercatura. Atque huius partes ſunt tres, vna quæ fit nauibus: altera, quæ plauſtris aut iumentis: tertia, quæ ſine labore aut periculo vecturæ, iiſdē in locis, vbi merx nata eſt, factitatur, quam παράστασιν vocant Græci. Differunt autem hæ inter ſe, quòd aliæ ſint tutiores, minúſque periculoſæ, aliæ maiorem fructum ferant. Secunda pecuniæ quærendæ rationis pars, eſt fœneratio: tertia, operæ locatio, ſiue opera mercenaria. Huius autem duæ ſunt partes, altera artium ſordidarum, atque illiberalium: altera earum quæ ſunt artis expertes, & corpore duntaxat vtiles ſunt. Tertia autem rationis pecuniæ quærendæ ſpecies, inter hanc & primam interiecta eſt. Habet enim & partem aliquam eius, quæ conſentanea naturæ eſt, & eius, quæ permutatione conſtat. Eam dico, quæ pecuniam è terra, atque ex iis quę terra nata ſunt, quærit, fructu carentibus quidem illis, ſed tamen vtilibus: qualis eſt ſyluæ ſiue materiæ exciſio, & ars omnis, quæ ad metallorum effoſſionem pertinet. Hæc autem multa iam complectitur genera. Multæ enim ſunt eorum quæ è terra effodiuntur, rerum formæ, multæque ſpecies. De vnaquaque porrò harum, dictum quidem eſt vniuersè etiam nunc: ſubtiliter autem, & tenuiter ſingulas parteis perſequendo, de iis diſputare, vtile illud quidem eſt ad operas & effectiones, ſed in eis immorari, ineptum ac putidum. Sunt autem eæ operæ artificioſiſſimæ, in quibus minimum fortunæ relictum eſt loci. Sordidiſſimæ verò, in quibus corpora maximè deformantur & corrumpuntur. Seruiliſſimæ porrò, in quibus corporum plurimus eſt vſus. Ignobiliſſimæ denique in quibus minimum præterea virtutis requiritur. Quoniam autē his de rebus à nonnullis ſcriptū eſt, vt à Charete Pario, & ab Apollodoro Lēnio, de agricultura tum nuda, tū cōſita ac veſtita, itémq; ab aliis de aliis: hæc quidem ex his cognoſcat, cui ea ſcire curæ eſt. præterea verò etiam quæ diſperſè dicūtur, quibus aliqui pecuniæ quærendæ ſtudentes, rem ſuā bene & ex ſententia geſſerūt, ea colligere oportet. hæc enim omnia iis vtilia ſunt, qui ſtudium pecuniæ quærendæ magnifaciunt. Cuiuſmodi eſt etiam illud Thaletis Mileſij (nam hoc inuentū quoddam acutum eſt ad pecuniam parandam accommodatum. quanquā illi quidē id propter ſapientiam

attribuunt : veruntamen aliquid eſt vniuersè fortaſſe præceptum.) Cùm enim ei paupertatem vitio verterent atque exprobrarent, tanquam ſapientiæ ſtudium inutile ſit : aiunt, eum, cùm ex aſtrologia intellexiſſet olearum vbertatem fore, hyeme nondum exacta, paucorum nummorum copia inſtructum, omnia olei conficiendi loca & quæ Mileti, & quæ in Chio eſſent, datis arrhabonibus paruo conduxiſſe, quippe cùm licitator nullus, qui mercedem augeret, exſtitiſſet. Vbi autem tempus venit, cùm multa ſimul & ſubito quærerentur, illis ſuo arbitratu, & quanti vellet elocatis & traditis, multis pecuniis coactis, oſtendiſſe, facile eſſe philoſophis, ſi velint, diteſcere : ſed hoc non eſſe, in quod ſtudium ſuum conferunt. Thales igitur hoc modo dicitur ſapientiæ ſuæ ſpecimen edidiſſe. Eſt autem, quemadmodum diximus, vniuersè hoc tale genus ad pecuniam faciendam accommodatum, ſi quis poſſit ſibi vni ſingularem vendendi facultatem conciliare. Quare & nonnullæ ciuitates hanc ſibi viam ad pecuniam parandam, cùm eius indigent, muniunt. Aſſequuntur enim vt ſingularem rerum venalium vendendarum facultatem ſolæ habeant. In Siciſia autem quidam nummis apud eum conditis ac poſitis ferrum omne ex ferrariis officinis conuertit & coëmit. Poſtea vbi ex mercatibus conuenerunt mercatores, ferrum omne ſolus vendebat, non ita immoderatè aucto pretio : verumtamen talentis quinquaginta expenſis, centum lucrifecit. Quod cùm audiſſet Dionyſius, pecuniæ quidem ſecum exportandæ ei poteſtatem fecit, verùm Syracuſis eum ampliùs manere vetuit, tanquam qui vias pecuniæ faciendæ reperiſſet ſuis rebus ac rationibus inutiles. Thaleti tamen, & huic, de quo proximè locuti ſumus, idem propoſitum fuit, quod intuerentur ac ſpectarent. Vterque enim callidè excogitauit & machinatus eſt, quo pacto ſolus vendendi poteſtatem haberet. Vtile autem eſt hæc cognoſcere ciuitatum rectoribus. Multis enim ciuitatibus opus eſt pecuniæ faciendæ ratione, & talibus rei numariæ facultatibus, quemadmodum & domui : atque adeò magis. Quapropter nonnulli ex iis qui ciuitates regunt ac moderantur, hæc duntaxat in republ. adminiſtranda prouident, ac procurant.

A προσάπτουσι, τυγχάνει δὲ καθόλου τι ὄν. ὀνειδιζόντων γὰρ αὐτῷ διὰ τὴν πενίαν, ὡς ἀνωφελοῦς τῆς φιλοσοφίας οὔσης, κατανοήσαντά φασιν αὐτὸν ἐλαιῶν φορὰν ἐσομένην, ἐκ τῆς ἀστρολογίας, ἔτι χειμῶνος ὄντος, εὐπορήσαντα χρημάτων ὀλίγων, ἀρραβῶνας διαδοῦναι τῶν ἐλαιουργίων, τῶν τ' ἐν Μιλήτῳ καὶ Χίῳ πάντων, ὀλίγου μισθωσάμενον, ἅτ' οὐδενὸς ἐπιβάλλοντος· ἐπεὶ δ' ὁ καιρὸς ἧκε, πολλῶν ζητουμένων ἅμα καὶ ἐξαίφνης, ἐκμισθοῦντα ὃν τρόπον ἠβούλετο, πολλὰ χρήματα συλλέξαντος, ἐπιδεῖξαι ὅτι ῥᾴδιόν ἐστι πλουτεῖν τοῖς φι-
B λοσόφοις ἂν βούλωνται· ἀλλ' οὐ τοῦτ' ἐστὶ περὶ ὃ σπουδάζουσι. Θαλῆς μὲν οὖν λέγεται τοῦτον τὸν τρόπον ἐπίδειξιν ποιήσασθαι τῆς σοφίας. ἔστι δ', ὥσπερ εἴπομεν, καθόλου τὸ τοιοῦτον χρηματιστικόν, ἐάν τις δύνηται μονοπωλίαν αὑτῷ κατασκευάζειν. διὸ καὶ τῶν πόλεων ἔνιαι τοῦτον ποιοῦνται τὸν πόρον, ὅταν ἀπορῶσι χρημάτων. μονοπωλίαν γὰρ τῶν ὠνίων ποιοῦσιν. ἐν Σικελίᾳ δέ τις τεθέντος παρ' αὐτῷ νομίσματος, συνεπρίατο πάντα τὸν σίδηρον ἐκ τῶν σιδηρείων. μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἀφίκοντο ἐκ τῶν ἐμπορίων οἱ ἔμποροι, ἐπώλει μόνος, οὐ πολ-
C λὴν ποιήσας ὑπερβολὴν τῆς τιμῆς· ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τοῖς πεντήκοντα ταλάντοις ἐπέλαβεν ἑκατόν. τοῦτο μὲν οὖν ὁ Διονύσιος αἰσθόμενος, τὰ μὲν χρήματα ἐκέλευσεν ἐκκομίσασθαι· μὴ μέντοι γ' ἔτι μένειν ἐν Συρακούσαις, ὡς πόρους εὑρίσκοντα τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν ἀσυμφόρους· τὸ μέντοι * ὅραμα Θάλεω καὶ * τούτῳ ταὐτόν ἐστιν· ἀμφότεροι γὰρ ἑαυτοῖς ἐτέχνασαν γίνεσθαι μονοπωλίαν. χρήσιμον δὲ γνωρίζειν ταῦτα καὶ τοῖς πολιτικοῖς. πολλαῖς γὰρ πόλεσι δεῖ χρηματισμοῦ, καὶ τοιούτων πόρων, ὥσπερ οἰκίᾳ· μᾶλλον δέ, διόπερ
D τινὲς καὶ πολιτεύονται τῶν πολιτευομένων ταῦτα μόνον.

* Fortaſſe εὕρημα. Camer.
* ἢ. ὅτι

CAPVT VIII.

De reliquis duabus ſocietatibus domeſticis, Coniugali & Patria, agit.

QVoniam autem treis parteis rationis tuendæ rei familiaris eſſe diximus : vnam, rationem herilem, ſeu ad imperiũ domini in ſeruos pertinentem, de qua antea dictũ eſt : alteram, patriam, quæ ſpectat ad auctoritatem patris in liberos : tertiam, nuptialem, quæ refertur ad principatũ viri in vxorẽ : etenim vir in vxorẽ & in filios imperium habet : atque in vtroſque ſanè vt in perſonas liberas : verùm non eodem genere imperij : ſed in vxorem quidem ciuiliter, in filios verò, regiè. Nam & mas ad principatum obtinendum aptior eſt quàm fœmina, natura : (niſi fortè ita comparatus eſt, vt à natura deſciuerit) & natu grandior, & iam adultus, atque ætate corroborata, quàm iunior & adoleſcens, ætate immatura. In ciuilibus igitur magiſtratibus mutatur atque alternat id quod imperat, & quod imperio paret. Ciuis enim æqualis debet eſſe natura, nihilque differre. Veruntamen cùm aliud imperat, aliud imperio paret, poſtulant vt inter ſe differant & veſtitu, & ſermonibus, & honoribus : quemadmodum

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ λοιπῶν δύο τῆς οἰκονομικῆς μερῶν, τῆς τε πατρικῆς καὶ τῆς γαμικῆς.

ΕΠεὶ δὲ τρία [μέρη] τῆς οἰκονομικῆς ἦν, ἓν μὲν δεσποτική, περὶ ἧς εἴρηται πρότερον· ἓν δέ, πατρική· τρίτον δέ, γαμική· καὶ γὰρ γυναικὸς ἄρχει καὶ τέκνων, ὡς ἐλευθέρων μὲν ἀμφοῖν, οὐ
E τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ γυναικὸς μὲν πολιτικῶς, τέκνων δὲ βασιλικῶς· τό, τε γὰρ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον, (εἰ μή που συνέστηκε παρὰ φύσιν) καὶ τὸ πρεσβύτερον καὶ τέλειον, τοῦ νεωτέρου καὶ ἀτελοῦς. ἐν μὲν οὖν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς ταῖς πλείσταις μεταβάλλει τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον. ἐξ ἴσου γὰρ εἶναι βούλεται τὴν φύσιν, καὶ διαφέρειν μηθέν· ὅμως δέ, ὅταν τὸ μὲν ἄρχῃ, τὸ δὲ ἄρχηται, ζητεῖ διαφορὰν εἶναι καὶ σχήμασι, καὶ λόγοις, καὶ τιμαῖς· ὥσπερ

καὶ Ἄμασις εἶπε * τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον. τὸ δ' ἄρρεν ἀεὶ πρὸς τὸ θῆλυ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. ἡ δὲ τῶν τέκνων ἀρχὴ, βασιλική. τὸ γὰρ γεννῆσαν, καὶ κατὰ φιλίαν ἄρχον, καὶ κατὰ πρεσβείαν ἐστίν· ὅπερ ἐστὶ βασιλικῆς εἶδος ἀρχῆς. διὸ καλῶς Ὅμηρος τὸν Δία προσηγόρευσεν εἰπὼν,

--πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

τὸν βασιλέα τούτων ἁπάντων. φύσει γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν μὲν δεῖ, τῷ γένει δ' εἶναι τὸν αὐτόν· ὅπερ πέπονθε τὸ πρεσβύτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γεννήσας πρὸς τὸ τέκνον.

* Herodotus Euterpe.

ΚΕΦΑΛ. ιγ΄.

Ἀπορίαι, πότερόν εἰσι καὶ ἀρχομένων, οἷον δούλων, γυναικὸς, τέκνων. ἔτι δὲ καὶ τινῶν, ἀρεταί, ἀλλ' οὐ τῶν ἀρχόντων μόνον.

Φανερὸν τοίνυν ὅτι πλείων ἡ σπουδὴ τῆς οἰκονομίας περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ περὶ τὴν τῶν ἀψύχων κτῆσιν, καὶ περὶ τὴν ἀρετὴν τούτων, ἢ περὶ [τὴν] τῆς κτήσεως, ὃν καλοῦμεν πλοῦτον· καὶ τῶν ἐλευθέρων μᾶλλον ἢ δούλων. πρῶτον μὲν οὖν περὶ δούλων ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερόν ἐστιν ἀρετή τις δούλου παρὰ τὰς ὀργανικὰς καὶ διακονικὰς ἄλλη τιμιωτέρα τούτων, οἷον σωφροσύνη, καὶ ἀνδρία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕξεων, ἢ οὐκ ἔστιν οὐδεμία παρὰ τὰς σωματικὰς ὑπηρεσίας. ἔχει γὰρ ἀπορίαν ἀμφοτέρως. εἴτε γάρ ἐστι, τί διοίσουσι τῶν ἐλευθέρων; εἴτε μή ἐστιν, ὄντων ἀνθρώπων, καὶ λόγου κοινωνούντων, ἄτοπον. σχεδὸν δὲ ταὐτόν ἐστι τὸ ζητούμενον καὶ περὶ γυναικὸς καὶ παιδὸς, πότερα καὶ τούτων εἰσὶν ἀρεταὶ, καὶ δεῖ τὴν γυναῖκα εἶναι σώφρονα καὶ ἀνδρείαν, καὶ δικαίαν· καὶ παῖς ἐστιν ἀκόλαστος, καὶ σώφρων, ἢ οὔ; καὶ καθόλου δὴ τοῦτ' ἐστὶν ἐπισκεπτέον περὶ ἀρχομένου φύσει καὶ ἄρχοντος, πότερον ἡ αὐτὴ ἀρετὴ, ἢ ἑτέρα. εἰ μὲν γὰρ δεῖ ἀμφοτέρους μετέχειν καλοκἀγαθίας, διὰ τί τὸν μὲν ἄρχειν δέοι ἂν, τὸν δὲ ἄρχεσθαι καθάπαξ; οὐδὲ γὰρ τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον οἷόν τε διαφέρειν· τὸ μὲν γὰρ ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν, εἴδει διαφέρει· τὸ δὲ μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐδέν. εἰ δὲ τὸν μὲν δεῖ, τὸν δὲ μὴ, θαυμαστόν. εἴτε γὰρ ὁ ἄρχων μὴ ἔσται σώφρων καὶ δίκαιος, πῶς ἄρξει καλῶς; εἴθ' ὁ ἀρχόμενος, πῶς ἀρχθήσεται καλῶς; ἀκόλαστος γὰρ ὢν καὶ δειλὸς, οὐδὲν ποιήσει τῶν προσηκόντων. φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἀνάγκη μὲν μετέχειν ἀμφοτέρους ἀρετῆς, ταύτης δ' εἶναι διαφοράς, ὥσπερ καὶ τῶν φύσει ἀρχομένων. καὶ τοῦτο εὐθὺς ὑφήγηται περὶ τὴν ψυχήν. ἐν ταύτῃ γάρ ἐστι φύσει, τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον. ὧν ἑτέραν φαμὲν εἶναι ἀρετὴν, οἷον τοῦ λόγον ἔχοντος, καὶ τοῦ ἀλόγου. δῆλον τοίνυν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστε * φύσει τὰ πλείω ἄρχοντα καὶ ἀρχόμενα. ἄλλον γὰρ τρόπον τὸ ἐλεύθερον τοῦ δούλου

* Suprà cap. 5.

A is quem habuit Amaſis de vaſe, in quo lauabantur pedes, ſermo declarat. At mas ad fœminam ſemper hoc modo ſe habet. Imperium autem in liberos eſt regium. Nam quod procreauit, tum amoris abundãtia, tum temporis antiquitate, debet imperare: quod eſt regij imperij genus. Quocirca præclarè Homerus Iouem hoc nomine appellauit, his verbis:

--hominum pater atque deorum:

qui horum omnium rex eſt. Regem enim natura quidem differre oportet, ſed genere eundem eſſe: quod accidit grandiori natu, cum eo qui iunior ſit, comparato:
B & ei qui procreauit, cum filio.

CAPVT XIII.

Forma Societatum domeſticarum, Virtus ſcilicet œconomica, declaratur.

Perſpicuum igitur eſt, domus adminiſtrationem plus ſtudij ponere, maiorémque diligentiam adhibere debere in hominibus, quàm in inanimorum poſſeſſione: & in horum virtute, quàm in poſſeſſionis, quas diuitias appellamus: & in liberis, quàm in ſeruis. Primùm igitur de ſeruis dubitare poſſit aliquis, ſitne ſer-
C ui virtus aliqua alia præter eas quæ ad inſtrumenta, & quæ ad miniſteria pertinent, his honoratior: verbi gratia, temperantia, & fortitudo, & iuſtitia, & aliquis ex aliis talibus habitibus: an verò nulla ſit, præter miniſteria ad corpus pertinentia. Dubitationem porrò habet, vtrumcumque dixeris. Nam ſiue eſt, quid à liberis different? ſiue non eſt, cùm ſint homines, & rationis participes, dictu abſurdum eſt. Propemodum autem idem eſt, quod quæritur in vxore & filio, vtrùm etiam horum ſint virtutes, & oporteátne vxorem eſſe temperantem, & fortem, & iuſtam: & vtrùm puer ſit intemperans, & temperans, nécne. Et vniuersè igitur hoc eſt conſiderandum de eo qui paret
D imperio natura, & eo qui præeſt atque imperat, vtrùm ſit eadem vtriuſque virtus, an alia. Nam ſi vtrumque oportet præſtantis probitatis eſſe participem, quamobrem oporteat modis omnibus & perpetuò hunc præeſſe, illum imperio ſubiectum eſſe? Neque enim fieri poteſt vt eo inter ſe differant quòd magis & minùs probitatis ſint participes. Parére enim imperio, & imperare, ſpecie differunt: magis & minus autem nihil ſpecie differunt. Quòd ſi alterum quidem probitatis eſſe participem oportet, alterum non oportet: dictu mirum. Nam ſiue is qui debet imperare, non erit temperans & iuſtus, quomodo bene imperabit? ſiue qui imperio ſubiectus eſſe debet, non erit, quomodo imperio bene pa-
E rebit? Cùm ſit enim intemperans & nequam, nihil faciet eorum quæ facere conuenit. Perſpicuum igitur eſt, neceſſariò vtrumque virtutis participem eſſe debere: ſed eius eſſe quaſdam differentias: quemadmodum ij qui præſunt naturâ, & ſubiecti ſunt imperio natura, inter ſe differunt. Atque hoc ſtatim in anima promptum atque explicatum eſt. In ea enim alterum eſt, quod præſit natura: alterum, quod imperio ſubiectum ſit: quorum virtutes diſpares inter ſe ac diſſimileis eſſe dicimus, videlicet eius quod rationis eſt compos: & eius quod rationis expers eſt. Licet igitur intelligere ita rem ſe habere etiam in aliis. Quare complura imperant natura, & imperio parent. Alio enim modo liber ſeruo præeſt,

præeſt, & mas fœminæ, & vir puero. & in omnibus inſunt animi particulæ: ſed diſſimili modo inſunt. Seruus enim omnino & vniuerſè non habet conſultandi facultatem: fœmina habet illam quidem, ſed irritam & imbecillam: puer habet ille quidem, ſed imperfectam. Similiter igitur & in virtutibus moralibus rem ſe habere neceſſe eſt: atque exiſtimandum eſt, omneis quidem earum participes eſſe oportere, verùm non eodem modo, ſed quantum quiſque poſtulat ad munus ſuum obeundum. Quapropter eum quidem, qui præeſſe debet, virtute morali perfecta præditum eſſe oportere (is enim munere fungitur ſimpliciter & abſolutè, qui aliis præcipit ac præſcribit quod faciant: ratio autem præcipiendi & præſcribendi ius obtinet) aliorum verò vnumquemque, tanta quanta in eos cadit, quantáque ad eos peruenire poteſt. Itaque perſpicuum eſt, ad eos omneis, qui à nobis dicti ſunt, virtutem moralem pertinere: neque eandem mulieris & viri eſſe temperantiam, neque fortitudinem, neque iuſtitiam, quemadmodum putabat Socrates: ſed hanc quidem eſſe ad imperandum accommodatam, illam ad parendum ac miniſtrandum. Similiter porrò ſe res habet & in aliis. Hoc autem iis erit in promptu & patebit, qui ſingillatim potiùs, & in partibus rem conſiderabunt. Nam qui vniuerſè dicunt, virtutem eſſe bonum animi habitum, aut rectam rationem, aut aliquid tale, ij ſe ipſi fallunt. Multi enim, qui virtutes enumerant, quemadmodum Gorgias, meliùs dicunt, quàm qui hoc modo definiunt. Quapropter exiſtimare oportet, quemadmodum de muliere dixit poëta, ita rem ſe habere de omnibus,

affert decus omni fœminæ ſilentium:

ſed non iam hoc idem viro conuenit. Quoniam autem puer imperfectus eſt, huius virtus ſcilicet non in ipſo ad ipſum relata cernitur, ſed ad perfectum, ſeu adultum, & eum qui ei præfectus & cuſtos appoſitus eſt: itémque virtus ſerui ad dominum refertur. Poſuimus autem, ſeruum ad res neceſſarias eſſe vtilem. Ex quo intelligere licet, ei exigua virtute opus eſſe: nimirum tanta, quanta fretus, neque propter intemperantiam, neque propter ignauiam munus ſibi à domino aſſignatum defugiat, aut minùs cumulatè expleat. Dubitare autem poſſit aliquis, ſi id quod à nobis eſt dictum, verum eſt, vtrùm etiam artifices virtute præditos eſſe oporteat, necne. Sæpenumero enim propter intemperantiam minùs accuratè munus ſuum explent. An plurimum inter hos intereſt? nam ſeruus quidem vitæ ſocius eſt: ille autem diſtat longiùs, & tantum ad eum virtutis attinet, quantum & ſeruitutis. Nam ſordidus & illiberalis artifex definitam & terminatam quandam ſeruit ſeruitutem. Tum ſeruus ex eorum numero eſt, quæ natura conſtant. At nullus ſutor, neque quiſquam alius artifex, natùra eſt artifex. Perſpicuum igitur eſt, talis virtutis effectorem & cauſam ſeruo dominum eſſe oportere: non quenquam, qui habeat ſcientiam quandam herilem, ad docenda munera ſeruilia accommodatam. Quapropter non rectè dicũt qui ſeruos ratione ſpoliant, & domini præceptum ſequi, nihil præterea, fatentur. Monendi enim ſunt ſerui, multo magis quàm filij. Sed hæc quidem hoc modo diſtincta atque explicata ſint. De vxore autem & viro, de liberis & patre, cuiuſque eorum virtute, & quo modo alter cum altero verſari & congredi debeat: quid pulchrè quid non pulchrè fiat: & quo pacto virtutem quidem perſequi atque expetere, vitium autem fugere atque aſpernari oporteat, in eis quæ ad rempubl. formas pertinent, neceſſe erit diſputare atque explicare.

A ἄρχει, καὶ τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος, καὶ ἀνὴρ παιδός· καὶ πᾶσιν ἐνυπάρχει μὲν τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐνυπάρχει διαφερόντως. ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν· τὸ δὲ θῆλυ, ἔχει μὲν, ἀλλ' ἄκυρον· ὁ δὲ παῖς, ἔχει μὲν, ἀλλ' ἀτελές. ὁμοίως τοίνυν ἀναγκαῖον ἔχειν καὶ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετάς· ὑποληπτέον δεῖν μὲν μετέχειν πάντας, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὅσον ἑκάστῳ πρὸς τὸ αὑτοῦ ἔργον. διὸ τὸν μὲν ἄρχοντα τελείαν ἔχειν δεῖ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν. τὸ γὰρ ἔργον ἐστὶν ἁπλῶς τοῦ ἀρχιτέκτονος· ὁ δὲ λόγος ἀρχιτέκτων· τῶν δ' ἄλλων ἕκαστον, ὅσον ἐπιβάλλει αὐτοῖς. B ὥστε φανερὸν ὅτι ἐστὶν ἠθικὴ ἀρετὴ τῶν εἰρημένων πάντων, καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς, καὶ ἀνδρός. οὐδ' ἀνδρία, καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ᾤετο Σωκράτης. ἀλλ' ἡ μὲν ἀρχικὴ ἀνδρία, ἡ δ', ὑπηρετική. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἄλλας. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ κατὰ μέρος μᾶλλον ἐπισκοποῦσι· καθόλου γὰρ οἱ λέγοντες ἐξαπατῶσιν ἑαυτοὺς, ὅτι τὸ εὖ ἔχειν τὴν ψυχὴν, ἀρετὴ, ἢ τὸ ὀρθοπραγεῖν, ἤ τι τῶν τοιούτων. πολὺ γὰρ ἄμεινον λέγουσιν οἱ ἐξαριθμοῦντες τὰς ἀρετὰς, ὥσπερ Γοργίας, τῶν οὕτως ὁριζομένων· διὸ δεῖ, ὥσπερ ὁ ποιητὴς εἴρηκε περὶ γυναικὸς, οὕτω νομίζειν C ἔχειν περὶ πάντων.

--γυναικὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει. Sophoc. Aiace.

ἀλλ' ἀνδρὶ οὐκέτι τοῦτο. ἐπεὶ δ' ὁ παῖς ἀτελὴς, δῆλον ὅτι τούτου μὲν καὶ ἡ ἀρετὴ οὐκ αὐτοῦ πρὸς αὑτόν ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς * τὸν τέλειον, καὶ τὸν ἡγούμενον. (* [illegible]) ὁμοίως δὲ καὶ δούλου πρὸς δεσπότην. ἔθεμεν δὲ πρὸς τἀναγκαῖα χρήσιμον εἶναι τὸν δοῦλον. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ἀρετῆς δεῖται μικρᾶς, καὶ τοσαύτης ὅπως μήτε δι' ἀκολασίαν, μήτε διὰ δειλίαν ἐλλείπῃ τῶν ἔργων. ἀπορήσειε δ' ἄν τις τὸ D νῦν εἰρημένον εἰ ἀληθὲς, ἆρα καὶ τοὺς τεχνίτας δεήσει ἔχειν ἀρετήν· πολλάκις γὰρ δι' ἀκολασίαν ἐλλείπουσι τῶν ἔργων· ἢ διαφέρει τοῦτο πλεῖστον. ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, κοινωνὸς ζωῆς· ὁ δὲ, πορρώτερον, καὶ τοσοῦτον ἐπιβάλλει ἀρετῆς, ὅσονπερ καὶ δουλείας. ὁ γὰρ βάναυσος τεχνίτης, ἀφωρισμένην τινὰ ἔχει δουλείαν· καὶ ὁ μὲν δοῦλος, τῶν φύσει· σκυτοτόμος δ' οὐδεὶς, οὐδὲ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν. φανερὸν τοίνυν ὅτι τῆς τοιαύτης ἀρετῆς αἴτιον εἶναι δεῖ τῷ δούλῳ τὸν δεσπότην, ἀλλ' οὐ τὴν διδασκαλικὴν ἔχοντα τῶν ἔργων δεσποτικήν. E διὸ λέγουσιν οὐ καλῶς οἱ λόγου τοὺς δούλους ἀποστεροῦντες, καὶ φάσκοντες ἐπιτάξει χρῆσθαι μόνον· νουθετητέον γὰρ μᾶλλον τοὺς δούλους ἢ τοὺς παῖδας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων διωρίσθω * τοῦτον τὸν τρόπον. περὶ δὲ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς, καὶ τέκνων καὶ πατρὸς, τῆς τε περὶ ἕκαστον αὐτῶν ἀρετῆς, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμιλίας, τί τὸ καλῶς καὶ μὴ καλῶς ἐστὶ, καὶ πῶς δεῖ τὸ μὲν εὖ διώκειν, τὸ δὲ κακῶς φεύγειν, ἐν τοῖς περὶ τὰς πολιτείας ἀναγκαῖον * ἐπελθεῖν.

Plato 6. De legibus.

* γρ. τὸν πρῶτον τρόπον. περὶ δὲ ἀνδρὸς καὶ γυναικός,

* γρ. διελθεῖν.

ἐπεὶ γὰρ οἰκία μὲν πᾶσα μέρος πόλεως, ταῦτα δ' οἰκίας. τὴν δὲ τοῦ μέρους πρὸς τὴν τοῦ ὅλου δεῖ βλέπειν ἀρετὴν, ἀναγκαῖον πρὸς τὴν πολιτείαν * βλέποντας, παιδεύειν καὶ τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας· εἴπερ τι διαφέρει πρὸς τὸ τὴν πόλιν εἶναι σπουδαίαν, καὶ τοὺς παῖδας εἶναι σπουδαίους, καὶ τὰς γυναῖκας σπουδαίας· ἀναγκαῖον δὲ διαφέρειν. αἱ μὲν γὰρ γυναῖκες, ἥμισυ μέρος τῶν ἐλευθέρων· ἐκ δὲ τῶν παίδων οἱ κοινωνοὶ γίνονται τῆς πολιτείας. ὥστ' ἐπεὶ περὶ μὲν τούτων διώρισται, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐν ἄλλοις λεκτέον, ἀφέντες ὡς τέλος ἔχοντας τοὺς νῦν λόγους, ἄλλην ἀρχὴν ποιησάμενοι, λέγωμεν· καὶ πρῶτον ἐπισκεψώμεθα περὶ τῶν ἀποφηναμένων περὶ τῆς πολιτείας τῆς ἀρίστης.

* γ. βλέποντα,

A Quoniam enim domus quidem omnis, pars ciuitatis eſt: hæ autem domus partes: partis autem virtutem ad totius virtutem intueri oportet: neceſſe eſt magiſtratus ad ciuitatis ſtatum intuenteis, pueros & mulieres erudire: ſiquidem aliquid refert ad id, vt ciuitas bona & bene morata ſit, tum pueros bonos eſſe, tum mulieres bonas. At neceſſariò refert. Nam mulieres quidem hominum liberorum pars dimidia ſunt. Ex pueris verò participes & ſocij fiunt reip. & ciuitatis adminiſtrationis. Quare quoniam de his quidem explicatum, ac diſtinctum eſt, de reliquis autem in aliis libris dicendum eſt: omiſſa hac diſputatione, tanquam abſoluta, atque ad finem perducta, aliud dicendi initium faciamus: & primùm eorum qui aliquid de optimo reip. adminiſtrandæ genere dixerunt aut tradiderunt, ſententiam videamus. B

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Β.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Προειπὼν, ὅτι δεῖ τὰς ἄλλας ἐπισκέψασθαι πολιτείας, τάς τε ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ τὰς περὶ σοφῶν λεγομένας, ζητεῖ τίνων δεῖ τοὺς πολίτας κοινωνεῖν, καὶ τὴν Σωκράτους περὶ κοινωνίας γυναικῶν καὶ τέκνων δόξαν ἐκτίθεται. C

ἘΠΕΙ δὲ προαιρούμεθα θεωρῆσαι περὶ τῆς κοινωνίας τῆς πολιτικῆς, ἥ κρατίστη πασῶν τοῖς δυναμένοις ζῆν ὅτι μάλιστα κατ' εὐχὴν, δεῖ καὶ τὰς ἄλλας ἐπισκέψασθαι πολιτείας, αἷς τε χρῶνταί τινες τῶν πόλεων τῶν εὐνομεῖσθαι λεγομένων· κἂν εἴ τινες ἕτεραι τυγχάνωσιν ὑπό τινων εἰρημέναι, καὶ δοκοῦσαι καλῶς ἔχειν, ἵνα τό τ' ὀρθῶς ἔχον ὀφθῇ, καὶ τὸ χρήσιμον. D * ἔτι δὲ τὸ ζητεῖν τι παρ' αὐτὰς ἕτερον, μὴ δοκῇ πάντως εἶναι σοφίζεσθαι βουλομένων, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ καλῶς ἔχειν ταύτας τὰς νῦν ὑπαρχούσας, διὰ τοῦτο ταύτην δοκῶμεν ἐπιβαλέσθαι τὴν μέθοδον. ἀρχὴν δὲ πρῶτον ποιητέον, ἥπερ πέφυκεν ἀρχὴ ταύτης τῆς σκέψεως. ἀνάγκη γὰρ ἤτοι πάντας πάντων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας, ἢ μηδενός· ἢ τινῶν μὲν, τινῶν δὲ μή. τὸ μὲν οὖν μηδενὸς κοινωνεῖν, φανερὸν ὡς ἀδύνατον· ἡ γὰρ πολιτεία, κοινωνία τίς ἐστι. καὶ πρῶτον ἀνάγκη τοῦ τόπου κοινωνεῖν. E ὁ μὲν γὰρ * τόπος, ἰσότης μιᾶς πόλεως· οἱ δὲ πολῖται, κοινωνοὶ τῆς μιᾶς πόλεως. ἀλλὰ πότερον ὅσων ἐνδέχεται κοινωνῆσαι, πάντων βέλτιον κοινωνεῖν τὴν μέλλουσαν οἰκήσεσθαι πόλιν καλῶς; ἢ τινῶν μὲν, τινῶν δ' οὐ βέλτιον; ἐνδέχεται γὰρ καὶ τέκνων, καὶ γυναικῶν, καὶ κτημάτων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας ἀλλήλοις, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Πλάτωνος. ἐκεῖ γὰρ ὁ Σωκράτης φησὶ δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας εἶναι, καὶ τὰς κτήσεις.

* γρ. ἵνα δ' ἵνα τό ζ.

*Lamb. & Vict. τόπος εἷς ὁ τῆς μιᾶς π.

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER II.

CAPVT I.

De ciuitatis Forma, de ipſa ſcilicet Conſtitutione, acturas, aliorum opiniones de Reip. optima conſtitutione primùm explicandas proponit.

QVONIAM conſilium atque inſtitutum noſtrum eſt, de ſocietate ciuili cōſiderare, quænam ſit omnium optima iis qui poſſunt maximè ex ſententia viuere: oportet nos etiam alias reipubl. adminiſtrandæ formas inſpicere, & quibus vtuntur nonnullæ ciuitates, quæ bene moratæ, boniſque legibus temperatæ dicuntur, & ſi quæ fortè aliæ, aut ab aliquibus dictæ ſint, aut videantur D eſſe bonæ: primùm vt & id quod rectum, & id quod vtile eſt, ſit in promptu, atque in oculis omnium poſitum, deinde vt aliquid ab iis diuerſum quærere, non prorſus hominum ſapientiam & ingenium ſuum oſtentare volentium eſſe videatur: ſed propterea quòd hæ, quæ nunc ſunt, minùs bonæ ac rectæ ſint, iccirco hanc diſputationem ſuſcepiſſe atque inſtituiſſe videamur. Sumendum autem initium eſt, quod eſt huius diſputationis maximè proprium natura. Neceſſe igitur eſt, aut ciueis omneis omnium rerum eſſe participeis ac ſocios, aut nullius, aut quorundam eſſe, quorundam non. Atque vt nullius quidem rei inter eos ſit communio, fieri non poſſe in promptu eſt. Ciuitatis enim, aut reipubl. adminiſtrādæ ratio, quam politiam Græci E nominant, ſocietas quædam eſt. Ac primùm ſanè neceſſe eſt, loci inter eos eſſe communionē. Locus enim vnius ciuitatis vnus eſt. At ciues, vnius vrbis ac ciuitatis participes & ſocij ſunt. Sed vtrùm præſtat, quorumcūque communitas eſſe poteſt, ea omnia eſſe communia in ea ciuitate, quæ ſit bonis inſtitutis vſura, ciueiſque bonos ac beatos habitura, an aliqua eſſe, aliqua non eſſe, melius eſt? Fieri enim poteſt vt liberi, & vxores, & poſſeſſiones ſint ciuibus inter ipſos communes, quemadmodum in reipubl. adminiſtrandæ forma Platonis. Ait enim ibi Socrates, oportere, liberos, & vxores & rei familiaris facultates ac fortunas eſſe communeis.

Hoc igitur vtrùm vt nunc vſurpatur, ita eſſe melius eſt, an ad legem in libris Platonis de legibus ſcriptam accommodatè?

CAPVT II.

Opinionem Platonis de Republ. optima conſtitutione, primam, libris decem de republ. comprehenſam, examinat: & Vxorum & liberorum communitatem, per quam ciuitatis vnionem introducere conabatur, per omnia impugnat.

CVm multas autem alias habeat difficultates vxorum inter omneis ciueis communitas, tum id propter quod ait oportere Socrates huiuſmodi legem eſſe latam, non efficitur neque euenit ex rationibus. Præterea ad eum finem, quem ait ciuitatibus propoſitum eſſe oportere, quemadmodum nunc quidem dictum eſt, hoc inſtitutum nullo modo peruenire poteſt. Quomodo autem hoc ſit diſtinguendum, quóue modo intelligendum, nihil eſt definitum neque explicatum. Dico autem, vnam eſſe totam ciuitatem, perinde quaſi res ſit longè optima. Hoc enim ſupponit, & à ſe ſuppoſitum ſumit Socrates. Atqui perſpicuum eſt, ciuitatem longius progreſſam, & magis ac magis vnam effectam, ne ciuitatem quidem futuram. Multitudo enim quædā eſt ciuitas natura. Quòd ſi magis fiat vna: & ex ciuitate domus, & ex domo homo exiſtet. Domū enim magis vnam, quàm ciuitatem: & hominē magis vnum, quàm domum, dixerimus. Itaque quamuis poſſit aliquis hoc efficere, non eſt faciendum tamen. Ciuitatem enim tollet funditúſque delebit. Non enim ſolùm ex pluribus hominibus conſtat ciuitas, verùm etiā ex hominibus ſpecie, id eſt, ordine & fortuna & inſtituto vitæ differentibus. Nam non fit ciuitas ex ſimilibus. Aliud enim eſt belli ſocietas, aliud ciuitas. Illa enim magnitudine & numero vtilis eſt, etiam ſi ſpecie ſit eadem. Auxilij enim cauſa belli ſocietas comparata eſt natura: quemadmodum ſi maius pondus plus trahat atque auferat. Tali autem re differet & ciuitas à gēte, vbi vnius gentis multitudo nō per vicos diuiſa erit, ſed Arcadum more diſperſa. Ex quibus autem rebus vnum fieri oportet, eæ res ſpecie inter ſe differunt. Quapropter æqualitas mutua & reciproca ciuitates tuetur & conſeruat incolumeis, quemadmodū in libris de moribus antea dictum eſt, quoniam & in liberis hominibus atque æqualibus neceſſe eſt hoc ineſſe. Fieri enim non poteſt vt ſimul gerant magiſtratus, ſed aūt ſinguli annuos, aut alio quodam ordine aut tempore. Atque hoc modo euenit vt omnes reip. præſint, gerántq; magiſtratum: quemadmodū ſi ſutores & fabri inter ſe alternarent, & non ſemper ſutores eſſent, & fabri. Quoniā autem præſtat artifices omneis ita eſſe, vt ſunt: in iis quoque quæ ad ſocietatem ciuilem pertinent, nimirum ſatius eſt, eoſdē ſemper præeſſe, ſi fieri poſſit. Apud quos autem hoc fieri non poteſt (quia omnes ſunt æquales natura) ſimulque quia iuſtum eſt (ſiue bonum ſiue malum ſit reip. præeſſe, & magiſtratū gerere) omneis eius eſſe participeis: apud eos præſtat viciſſitudinem imitari, vt æquales viciſſim cedant nouis magiſtratibus, ſimiliter atque ij qui initiò præfuerunt, aliis conceſſerunt. alij enim gerunt magiſtratum, alij parent viciſſim, veluti alij facti. Ad eundem igitur modum eorum qui reipublicæ præſunt, alij alios magiſtratus gerunt. Licet igitur ex his intelligere, neque ciuitatis naturam ferre, vt ita fiat vna, quemadmodum dicunt quidam: & id quod ab illis quàm maximum bonum in ciuitatibus dictum eſt, ciuitates perdere ac delere. Atqui cuiuſque rei bonum vnamquamque rem conſeruat. Perſpicuum etiam ex alia ratione eſt, ſtudere ciuitatem plus nimio vnam facere, non eſſe vtilius.

A τοῦτο δὴ πότερον ὡς νῦν οὕτω βέλτιον ἔχειν, ἢ κατὰ τὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ γεγραμμένον νόμον;

ΚΕΦΑΛ. β΄.

Ὅτι τὸ λίαν ἑνοῦν ζητεῖν τὴν πόλιν οὐκ ἔστιν ἄμεινον.

Ἔχει δὲ δυσχερείας ἄλλας τε πολλὰς τὸ πάντων εἶναι τὰς γυναῖκας κοινάς, καὶ δι᾽ ἣν αἰτίαν φησὶ δεῖν νενομοθετῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον ὁ Σωκράτης, οὐ φαίνεται συμβαῖνον ἐκ τῶν λόγων. ἔτι δὲ
B πρὸς τὸ τέλος ὅ φησι τῇ πόλει δεῖν ὑπάρχειν, ὡς μὲν εἴρηται νῦν, ἀδύνατον· πῶς δὲ δεῖ διελεῖν, οὐδὲν διώρισται· λέγω δὲ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν πᾶσαν, ὡς ἄριστον [ὂν] ὅτι μάλιστα. λαμβάνει γὰρ ταύτην ὑπόθεσιν ὁ Σωκράτης. καίτοι φανερόν ἐστιν, ὡς προϊοῦσα καὶ γινομένη μία μᾶλλον, οὐδὲ πόλις ἔσται· πλῆθος γάρ τι τὴν φύσιν ἐστὶν ἡ πόλις· γινομένη τε μία μᾶλλον, οἰκία μὲν ἐκ πόλεως, ἄνθρωπος δ᾽ ἐξ οἰκίας ἔσται· μᾶλλον γὰρ μίαν τὴν οἰκίαν τῆς πόλεως φαίημεν ἄν, καὶ τὸν ἕνα τῆς οἰκίας· ὥστ᾽ εἰ καὶ δυνατός τις εἴη τοῦτο δρᾶν, οὐ ποιητέον· ἀναιρήσει γὰρ τὴν πόλιν. οὐ μόνον δ᾽ ἐκ
C πλειόνων ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ πόλις, ἀλλὰ καὶ ἐξ εἴδει διαφερόντων. οὐ γὰρ γίνεται πόλις ἐξ ὁμοίων. ἕτερον γὰρ συμμαχία καὶ πόλις. τὸ μὲν γὰρ τῷ ποσῷ χρήσιμον, κἂν ᾖ τὸ αὐτὸ τῷ εἴδει· βοηθείας γὰρ χάριν ἡ συμμαχία πέφυκεν, ὥσπερ ἂν εἰ σταθμὸς πλεῖον *ἑλκύσῃ. διοίσει δὲ τῷ τοιούτῳ καὶ πόλις ἔθνους, *κ.ώ
ὅταν μὴ κατὰ κώμας ὦσι κεχωρισμένοι τὸ πλῆθος, ἀλλ᾽ οἷον Ἀρκάδες. ἐξ ὧν δὲ δεῖ ἓν γενέσθαι, εἴδει διαφέρει· διόπερ τὸ ἴσον τὸ ἀντιπεπονθὸς σῴζει τὰς πόλεις, ὥσπερ * ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται πρότερον· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἐλευθέροις καὶ ἴσοις ἀνάγκη τοῦτ᾽ εἶναι. *Νι
D ἅμα γὰρ οὐχ οἷόν τε πάντας ἄρχειν, ἀλλ᾽ ἢ κατ᾽ ἐνιαυτόν, ἢ κατά τινα ἄλλην τάξιν ἢ χρόνον. καὶ συμβαίνει δὴ τὸν τρόπον τοῦτον, ὥστε πάντας ἄρχειν, ὥσπερ ἂν εἰ μετέβαλλον οἱ σκυτεῖς, καὶ οἱ τέκτονες καὶ μὴ οἱ αὐτοὶ ἀεὶ σκυτοτόμοι καὶ τέκτονες ἦσαν. ἐπεὶ δὲ βέλτιον οὕτως ἔχειν καὶ τὰ περὶ τὴν κοινωνίαν τὴν πολιτικήν, δῆλον ὡς τοὺς αὐτοὺς ἀεὶ βέλτιον ἄρχειν, εἰ δυνατόν· ἐν οἷς δὲ μὴ δυνατόν, διὰ τὸ τὴν φύσιν ἴσους εἶναι πάντας, ἅμα δὲ καὶ δίκαιον, εἴτ᾽ ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον τὸ ἄρχειν, πάντας αὐτοῦ μετέχειν·
E ἐν τούτοις δὲ μιμεῖσθαι τὸ ἐν μέρει τοὺς ἴσους εἴκειν ὁμοίως τοῖς ἐξ ἀρχῆς. οἱ μὲν γὰρ ἄρχουσιν, οἱ δ᾽ ἄρχονται κατὰ μέρος, ὥσπερ ἂν ἄλλοι γενόμενοι. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον [τῶν] ἀρχόντων ἕτεροι ἑτέρας ἄρχουσιν ἀρχάς. φανερὸν τοίνυν ἐκ τούτων, ὡς οὔτε πέφυκε μίαν οὕτως εἶναι τὴν πόλιν, ὥσπερ λέγουσί τινες, καὶ τὸ λεχθὲν ὡς μέγιστον ἀγαθὸν ἐν ταῖς πόλεσιν, ὅτι τὰς πόλεις ἀναιρεῖ· καίτοι τό γε ἑκάστου ἀγαθὸν σῴζει ἕκαστον. ἔστι δὲ καὶ κατ᾽ ἄλλον τρόπον φανερόν, ὅτι τὸ λίαν ἑνοῦν ζητεῖν τὴν πόλιν, οὐκ ἔστιν ἄμεινον.

οἰκία μὲν γὰρ αὐταρκέστερον ἑνός, πόλις δ' οἰκίας· καὶ βούλεταί γ' ἤδη τότε εἶναι πόλις, ὅταν αὐτάρκη συμβαίνῃ τὴν κοινωνίαν εἶναι τοῦ πλήθους. εἴπερ οὖν αἱρετώτερον τὸ αὐταρκέστερον, καὶ τὸ ἧττον ἓν τοῦ μᾶλλον αἱρετώτερον.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι πλεῖστα συμβήσεται ἄτοπα εἰσαχθείσης τῆς Σωκρατικῆς κοινωνίας.

Ἀλλὰ μὴν οὐδ' εἰ τοῦτο ἄριστόν ἐστι, τὸ μίαν ὅτι μάλιστ' εἶναι τὴν κοινωνίαν, οὐδὲ τοῦτ' ἀποδείκνυσθαι φαίνεται κατὰ τὸν λόγον, ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι τὸ ἐμὸν καὶ τὸ μὴ ἐμόν. τοῦτο γὰρ οἴεται ὁ Σωκράτης σημεῖον εἶναι τοῦ τὴν πόλιν τελέως εἶναι μίαν. τὸ γὰρ Πάντες, διττόν. εἰ μὲν οὖν ὡς ἕκαστος, τάχ' ἂν εἴη μᾶλλον, ὃ βούλεται ποιεῖν ὁ Σωκράτης· ἕκαστος γὰρ υἱὸν ἑαυτοῦ φήσει τὸν αὐτόν, καὶ γυναῖκα δὴ τὴν αὐτήν· καὶ περὶ τῆς οὐσίας, καὶ περὶ ἑκάστου δὴ τῶν συμβαινόντων ὡσαύτως. νῦν δ' οὐχ οὕτω φήσουσιν οἱ κοιναῖς χρώμενοι ταῖς γυναιξὶ, καὶ τοῖς τέκνοις· ἀλλὰ πάντες μὲν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ' αὐτῶν. * ὁμοίως δὲ καὶ τὴν οὐσίαν πάντες μὲν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ' αὐτῶν.] ὅτι μὲν τοίνυν παραλογισμός τίς ἐστι τὸ λέγειν πάντας, φανερόν. τὸ γὰρ Πάντες καὶ Ἀμφότερα, καὶ περιττὰ καὶ ἄρτια διὰ τὸ διττόν, καὶ ἐν τοῖς λόγοις ἐριστικοὺς ποιεῖ συλλογισμούς· διὸ ἐστὶ τὸ πάντας τὸ αὐτὸ λέγειν, ὡδὶ μὲν καλόν, ἀλλ' οὐ δυνατόν· ὡδὶ δ' οὐδὲν ὁμονοητικόν. πρὸς δὲ τούτοις, ἑτέραν ἔχει βλάβην τὸ λεγόμενον. ἥκιστα γὰρ ἐπιμελείας τυγχάνει τὸ πλείστων κοινόν· τῶν γὰρ ἰδίων μάλιστα φροντίζουσι, τῶν δὲ κοινῶν ἧττον, ἢ ὅσον ἑκάστῳ ἐπιβάλλει. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις ὡς ἑτέρου φροντίζοντος, ὀλιγωροῦσι μᾶλλον, ὥσπερ ἐν ταῖς οἰκετικαῖς διακονίαις οἱ πολλοὶ θεράποντες ἐνίοτε χεῖρον ὑπηρετοῦσι τῶν ἐλαττόνων· γίνονται δ' ἑκάστῳ χίλιοι τῶν πολιτῶν υἱοί, καὶ οὗτοι οὐχ ὡς ἑκάστου, ἀλλὰ τοῦ τυχόντος ὁ τυχὼν ὁμοίως ἐστὶν υἱός· ὥστε πάντες ὁμοίως ὀλιγωρήσουσιν. ἔτι οὕτως ἕκαστος ἐμὸς λέγει τὸν εὖ πράττοντα τῶν πολιτῶν, ἢ κακῶς, ὁπόσος τυγχάνει τὸν ἀριθμὸν ὤν, οἷον ἐμὸς, ἢ τοῦ δεῖνος, τοῦτον τὸν τρόπον λέγων καθ' ἕκαστον τῶν χιλίων, ἢ ὅσων ἡ πόλις ἐστί, καὶ τοῦτο διστάζων. ἄδηλον γὰρ ᾧ συνέβη γενέσθαι τέκνον, καὶ σωθῆναι γενόμενον. καίτοι πότερον οὕτω κρεῖττον τὸ ἐμὸν λέγειν ἕκαστον, τὸ αὐτὸ μὲν προσαγορεύοντας δισχιλίων, ἢ μυρίων, ἢ μᾶλλον ὡς νῦν ἐν ταῖς πόλεσι τὸ ἐμὸν λέγουσιν; ὁ μὲν γὰρ υἱὸν αὑτοῦ, ὁ δὲ ἀδελφὸν αὑτοῦ προσαγορεύει τὸν αὐτόν, ὁ δὲ ἀνεψιόν, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ συγγένειαν, ἢ πρὸς αἵματος, ἢ κατ' οἰκειότητα καὶ κηδείαν αὑτοῦ πρῶτον, ἢ τῶν αὑτοῦ· πρὸς δὲ τούτοις ἕτερον φράτορα ἢ φυλέτην· κρεῖττον γὰρ ἴδιον ἀνεψιὸν εἶναι, ἢ τὸν τρόπον τοῦτον υἱόν. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ διαφυγεῖν δυνατόν, τὸ μή τινας ὑπολαμβάνειν ἑαυτῶν ἀδελφούς τε, καὶ παῖδας, καὶ πατέρας καὶ μητέρας.

A Domus enim res quædam eſt ſuis ipſa copiis magis contenta; quàm homo vnus: ciuitas quàm domus. Et verò videtur tum demum propriè ciuitas eſſe, cùm euenit vt multitudinis ſocietas ſuis ipſa opibus & copiis cumulata atque contenta viuat. Si igitur quod ſuis ipſum opibus magis contentum eſt, optabilius eo eſt quod eſt minùs: ergo & quod minùs eſt vnum, eo quod eſt magis, optabilius eſt.

CAPVT III.

Eandem per [illegible] euertit.

NEque porrò ſi demus hoc eſſe optimum, ſocietatem eſſe quàm maximè vnam, hoc ea ratione videtur B demonſtrari, ſi omnes ſimul dicant meum, & non meum. Hoc enim ſignum atque argumentum eſſe putat Socrates, ciuitatem perfectè eſſe vnam. Nam vox *Omnes*, duobus modis intelligi poteſt. Si igitur ita accipiatur, vt ſinguli ſeu vnuſquiſque, fortaſſe magis id fuerit, quod vult efficere Socrates. Vnuſquiſque enim filium ſuum dicet eundem, & vxorem ſuam, eandem: & de facultatibus ac fortunis, déque iis quæ hominibus euenire ſolent, ſimiliter ſentiet. Nunc autem non ita dicent, qui communibus vxoribus & liberis vtuntur: verùm omnes quidem dicent, ſed non ſinguli: itemque rem familiarem omnes quidem ſuam eſſe dicent, ſed non vnuſquiſque eorum ſingulatim. Eſſe igitur fallacem ratiocinationem in voce *Omnes*, C apparet. *Omnes* enim & *vtrumque*, & *paria* & *imparia ſunt*, propterea quòd dupliciter dicuntur: & in diſputationibus ac ſermonib. rationes gignũt litigioſas ac fallaceis. Quapropter omnes idem dicere, eandémque vocem mittere, vno quidem modo præclarum eſt, ſed non eſt fas: altero autem modo nihil valet ad concordiam conciliandam. Præterea aliud malum ineſt in eo quod à Socrate dicitur. nam quod plurimorum commune eſt, in eo procurando minima diligentia adhibetur. Rerum enim propriarum maximam curam habent, communium aut minorem, aut quantam ad quemque attinet. Nam præter alias cauſas, eo ſunt in rebus communibus negligentiores, quòd eas aliis curæ eſſe exiſtiment. quemadmodum euenire ſolet in miniſteriis D vernalibus ac ſeruilibus. Multi enim famuli interdum deteriùs famulantur ac miniſtrant, quàm pauciores. Fiunt autem vnicuique ciui mille filij: atque hi non vt cuiuſque filij ſunt, ſed cuiuſlibet quilibet æquè filius eſt. Itaque omnes ſimiliter liberos negligent. Præterea vnuſquiſque ciuem ſiue bene rem ſuam gerentem ſiue malè gerentem, quotuſcũque numero ſit, filium ſuum eſſe dicit, verbi gratia, hic filius meus, aut illius, aut illius eſt: atque hoc modo appellat vnumquemque ex mille ciuibus, aut quotquot ciuibus conſtat ciuitas: idque dubitans & hæſitans. Obſcurum enim eſt, cui acciderit, vt procreatus ab eo ſit filius: & cùm procreatus eſt, fuerit ſeruatus. Atqui vtrum melius eſt ita meum dicere vnumquemque idem appellãteis, quod ſit vnũ E de duobus hominum millibus, aut de decies mille hominibus, an potiùs vt nunc in ciuitatibus meum dicũt? Alius enim filium ſuum, alius fratrem ſuum, eundem appellat, alius patruelẽ, ſeu conſobrinum, aut alio quodam cognationis ſeu propinquitatis nomine, vel ex sãguine, vel ex alia coniunctione & affinitate primùm ſua, deinde ſuorum. Præterea alium curialẽ aut tribulem. Satius eſt enim aliquẽ mihi priuum ac proprium conſobrinum eſſe, quàm hoc modo filium. Verumtamen ne hoc quidem effugi poteſt, quin nonnulli exiſtiment ſuos fratres eſſe, & filios, & patres, & matres.

Ex ſimilitudinibus enim filiorum cum parentibus neceſſe eſt eis fidem fieri mutuæ cognationis ac propinquitatis. Quod etiam fatentur quidam eorum, qui terræ circuitus ſtudioſè tractant, euenire. Eſſe enim quibuſdam ſuperioris Libyæ gentibus communeis vxores tradiderunt: filios porrò natos diuidere inter ſe ex formarum ſimilitudinibus. Sunt autem nonnullæ etiam aliarum animantium fœminæ, vt equæ, & vaccæ, quæ valde ſimiles patribus filios edere ſolent ſuapte natura: quemadmodum equa illa Pharſalica, quæ Iuſta appellata eſt.

CAPVT IV.

Multa inſuper alia incommoda communionem Vxorum & Liberorum ſequi, oſtendit.

PRæterea etiam huiuſmodi incommoda & difficultates non eſt facile vitare iis qui hanc communitatem comparant: verbi gratia, verbera contumelioſa, & cædeis, alias inuitè admiſſas, alias ſponte, & maledicta: quorum aliquid fieri in patres & matres, & eos qui non longè abſunt à cognatione & communione ſanguinis, nefarium eſt, non item in eos qui longiùs remoti ſunt. Quin etiam neceſſe eſt huiuſmodi facinora eſſe crebriora, apud eos qui inter ſe ignorant, quàm apud eos qui inter ſe noti ſunt. Et cùm admiſſa ſunt, apud eos quidem qui inter ſe noti ſunt, natura rerum fert vt expiationes & ſatisfactiones vſitatæ, legibúſque ac moribus receptæ, fiant: apud eos verò qui inter ſe ignoti ſunt, nulla. Abſurdum verò eſt, eum qui filios fecit communeis, concubitum ſolum amantibus ademiſſe: neque amandi licentiam, & alios vſus, aliáſque conſuetudines patri cum filio, fratrique cum fratre & ſorore, omnium maximè indecoras, quoniam & amare ſolùm turpiſſimum eſt, vetuiſſe ac prohibuiſſe. Abſurdum illud quoque concubitum quidem abſtuliſſe nullam aliam ob cauſam, quàm quòd acris & valida ex re venerea naſcitur voluptas: vtrùm autem hic ſit pater, aut filius, néc ne, vtrùm hi fratres inter ſe, néc ne, nihil referre exiſtimaſſe. Videtur porrò expedire, agricolis potiùs communeis eſſe inter ipſos vxores & liberos, quàm cuſtodibus. Minùs enim contrahetur inter eos amicitia, ſi communes ſint liberi & vxores. At taleis oportet eſſe eos qui imperio ſubiecti ſunt, vt pareant magiſtratibus, & ne rebus nouis ſtudeant. Omnino autem neceſſe eſt, contrarium earum rerum quarum effectrices conuenit eſſe leges rectè conſtitutas, contrariúmque eius cauſæ, propter quam cauſam Socrates putat oportere ea quæ ad liberos & vxores pertinent, ita eſſe dicenda ac ſtatuenda, ex tali lege euenire. Nam & amicitiam, bonorum maximum eſſe ciuitatibus arbitramur. Sic enim ad ſeditionem faciendam minimè impellantur: & ciuitatem eſſe vnam maximè laudat Socrates: quod & videtur & ille dicit eſſe amicitiæ munus, quemadmodum in ſermonibus amatoriis ſcimus dicere Ariſtophanem, amanteis, propterea quòd vehementer amant, cupere coagmentari & coaleſcere, & ambos ex duobus vnum effici. Neceſſe igitur eſt, hic quidem vel ambos, vel vnum interiiſſe: in ciuitate verò amicitiam quaſi nimia aqua dilutam eſſe, propter talem communionem: miniméque dicere aut meum filium, patrem: aut meum patrem, filium. Quemadmodũ enim exiguum dulce ad multam aquam admixtum, temperationem efficit incognitam, & ſub ſenſum non cadentem: ſic euenit vt propter coniunctionem & propinquitaté mutuam ex his nominibus proficiſcentem,

A κατὰ γὰρ τὰς ὁμοιότητας αἳ γίνονται τοῖς τέκνοις πρὸς τοὺς γεννήσαντας, ἀναγκαῖον λαμβάνειν περὶ ἀλλήλων τὰς πίστεις· ὅπερ φασὶ καὶ συμβαίνειν τινὲς τῶν τὰς τῆς γῆς περιόδους πραγματευομένων· εἶναι γάρ τισι τῶν ἄνω Λιβύων κοινὰς τὰς γυναῖκας. τὰ μέντοι γενόμενα τέκνα διαιρεῖσθαι κατὰ τὰς ὁμοιότητας. Εἰσὶ δέ τινες καὶ γυναῖκες καὶ τῶν ἄλλων ζῴων, οἷον ἵπποι καὶ βόες, αἳ σφόδρα πεφύκασιν ὅμοια ἀποδιδόναι τὰ τέκνα τοῖς γεννῶσιν, ὥσπερ ἡ ἐν Φαρσάλῳ κληθεῖσα Δικαία ἵππος.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

B Ἄτοπα ἄλλα πολλὰ τοῖς οὕτω πολιτευομένοις ἐξ ἀνάγκης συμβησόμενα.

Ἔτι δὲ καὶ τὰς τοιαύτας δυσχερείας οὐ ῥᾴδιον εὐλαβηθῆναι τοῖς ταύτην κατασκευάζουσι τὴν κοινωνίαν, οἷον αἰκίας, καὶ φόνους, τοὺς μὲν ἀκουσίους, τοὺς δὲ ἑκουσίους, καὶ μάχας, καὶ λοιδορίας· ὧν οὐδὲν ὅσιόν ἐστι γίνεσθαι πρὸς πατέρας καὶ μητέρας, καὶ τοὺς μὴ πόρρω τῆς συγγενείας ὄντας, ὥσπερ πρὸς τοὺς ἄπωθεν· ἀλλὰ καὶ πλεῖον συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἀγνοούντων, ἢ γνωριζόντων· καὶ γενομένων, τῶν μὲν γνωριζόντων ἐνδέχεται τὰς νομιζομένας γίνεσθαι λύσεις, τῶν C δὲ, μηδεμίαν. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ κοινοὺς ποιήσαντα τοὺς υἱοὺς, τὸ συνεῖναι μόνον ἀφελεῖν τῶν ἐρώντων, τὸ δ' ἐρᾶν μὴ κωλῦσαι, μηδὲ τὰς χρήσεις τὰς ἄλλας, ἃς πατρὶ πρὸς υἱὸν εἶναι πάντων ἐστὶν ἀπρεπέστατον, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφόν· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐρᾶν μόνον ἄτοπον. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τὴν συνουσίαν ἀφελεῖν, δι' ἄλλην μὲν αἰτίαν μηδεμίαν, ὡς λίαν δὲ ἰσχυρᾶς τῆς ἡδονῆς γινομένης· ὅτι δὲ ὁ μὲν πατὴρ, ἢ υἱὸς, οἱ δ' ἀδελφοὶ ἀλλήλων, μηδὲν οἴεσθαι διαφέρειν. ἔοικε δὲ μᾶλλον τοῖς γεωργοῖς εἶναι χρήσιμον τὸ κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας, καὶ τοὺς παῖδας, ἢ τοῖς φύλαξιν. ἧττον γὰρ ἔσται φιλία, κοινῶν ὄντων τῶν τέκνων, καὶ τῶν γυναικῶν. D δεῖ δὲ τοιούτους εἶναι τοὺς ἀρχομένους πρὸς τὸ πειθαρχεῖν, καὶ μὴ νεωτερίζειν. ὅλως δὲ συμβαίνειν ἀνάγκη τοὐναντίον διὰ τὸν τοιοῦτον νόμον, ὧν προσήκει τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους αἰτίους γίνεσθαι, καὶ δι' ἣν αἰτίαν ὁ Σωκράτης οὕτως οἴεται δεῖν τάττειν τὰ περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας. φιλίαν τε γὰρ οἰόμεθα μέγιστον εἶναι τῶν ἀγαθῶν ταῖς πόλεσιν· οὕτω γὰρ ἂν ἥκιστα στασιάζοιεν. καὶ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν ἐπαινεῖ μάλιστα ὁ Σωκράτης· ὃ καὶ δοκεῖ, κἀκεῖνος εἶναί φησι τῆς φιλίας ἔργον· καθάπερ ἐν * τοῖς ἐρωτικοῖς λόγοις ἴσμεν λέγοντα τὸν Ἀριστοφάνην, ὡς τῶν E ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα *φιλεῖν ἐπιθυμούντων συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀνάγκη ἀμφοτέρους ἐφθάρθαι, ἢ τὸν ἕνα· ἐν δὲ τῇ πόλει τὴν φιλίαν ἀναγκαῖον ὑδαρῆ γίνεσθαι διὰ τὴν κοινωνίαν τὴν τοιαύτην, καὶ ἥκιστα λέγειν τὸν ἐμὸν ἢ υἱὸν πατέρα, ἢ πατέρα υἱόν. ὥσπερ γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μιχθὲν, ἀναίσθητον ποιεῖ τὴν κρᾶσιν, οὕτω συμβαίνει καὶ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων, *διαφροντίζειν, ἥκιστα ἀναγκαῖον ὄν,

* Sympoſio Platonis.

* Suſpectus locus.

ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ τοιαύτῃ· ἢ πατέρα ὡς υἱῶν, ἢ υἱὸν ὡς πατρὸς, ἢ ὡς ἀδελφοὺς ἀλλήλων. δύο γάρ ἐστιν ἃ μάλιστα ποιεῖ κήδεσθαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ φιλεῖν, τό τε ἴδιον, καὶ τὸ ἀγαπητόν· ὧν οὐδέτερον οἷόν τε ὑπάρχειν τοῖς οὕτω πολιτευομένοις. ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τοῦ μεταφέρειν τὰ γενόμενα τέκνα, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν εἰς τοὺς φύλακας, τὰ δ᾽ ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, πολλὴν ἔχει ταραχὴν, τίνα ἔσται τρόπον· καὶ γινώσκειν ἀναγκαῖον τοὺς διδόντας καὶ μεταφέροντας τίσι τίνας διδόασιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ πάλαι λεχθέντα μᾶλλον ἐπὶ τούτων ἀναγκαῖον συμβαίνειν, οἷον αἰκίας, ἔρωτας, φόνους. οὐ γὰρ ἔτι προσαγορεύουσιν ἀδελφοὺς, καὶ τέκνα, καὶ πατέρας, καὶ μητέρας, οἵ τε εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας δοθέντες, τοὺς φύλακας, καὶ πάλιν οἱ παρὰ τοῖς φύλαξιν εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας· ὥστ᾽ εὐλαβεῖσθαι τῶν τοιούτων τι πράττειν διὰ τὴν συγγένειαν. περὶ μὲν οὖν τῆς περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας κοινωνίας διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

ΚΕΦΑΛ. ε΄.

Τὰ ὑπὸ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος περὶ κτήσεως καὶ πολιτῶν διαιρέσεως οὐ καλῶς νενομοθετημένα.

Ἐχόμενον δὲ τούτων ἐστὶν ἐπισκέψασθαι περὶ τῆς κτήσεως, τίνα τρόπον δεῖ κατασκευάζεσθαι τοῖς μέλλουσι πολιτεύεσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν, πότερον κοινὴν, ἢ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν κτῆσιν. τοῦτο δ᾽ ἄν τις καὶ χωρὶς σκέψαιτο ἀπὸ τῶν περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας νενομοθετημένων· λέγω δὲ τὰ περὶ τὴν κτῆσιν, πότερον κἂν ᾖ ἐκεῖνα χωρὶς, καθ᾽ ὃν νῦν τρόπον ἔχει πᾶσι, τάς τε κτήσεις κοινὰς εἶναι βέλτιον, καὶ τὰς χρήσεις. οἷον τὰ μὲν γήπεδα χωρὶς, τοὺς δὲ καρποὺς εἰς τὸ κοινὸν φέροντας ἀναλίσκειν· ὅπερ ἔνια ποιεῖ τῶν ἐθνῶν· ἢ τοὐναντίον, τὴν μὲν γῆν κοινὴν εἶναι καὶ γεωργεῖν κοινῇ, τοὺς δὲ καρποὺς διαιρεῖσθαι πρὸς τὰς ἰδίας χρήσεις. (λέγονται δέ τινες καὶ τοῦτον τὸν τρόπον κοινωνεῖν τῶν βαρβάρων) ἢ καὶ τὰ γήπεδα, καὶ τοὺς καρποὺς κοινούς. ἑτέρων μὲν οὖν ὄντων τῶν γεωργούντων, ἄλλος ἂν εἴη τρόπος καὶ ῥᾴων· αὐτῶν δ᾽ αὐτοῖς διαπονούντων τὰ περὶ τὰς κτήσεις, πλείους ἂν παρέχοι δυσκολίας. καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἀπολαύσεσι, καὶ ἐν τοῖς ἔργοις μὴ γινομένων ἴσων, * ἀλλ᾽ ἀνίσων,] ἀναγκαῖον ἐγκλήματα γίνεσθαι πρὸς τοὺς ἀπολαύοντας μὲν ἢ λαμβάνοντας πολλὰ, ὀλίγα δὲ πονοῦντας, τοῖς ἐλάττω μὲν λαμβάνουσι, πλείω δὲ πονοῦσιν. ὅλως δὲ τὸ συζῆν καὶ κοινωνεῖν τῶν ἀνθρωπικῶν πάντων χαλεπὸν, καὶ μάλιστα τῶν τοιούτων· δηλοῦσι δ᾽ αἱ τῶν συναποδήμων κοινωνίαι· σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι διαφερόμενοι, ἐκ τῶν ἐν ποσὶ, καὶ ἐκ μικρῶν προσκρούοντες ἀλλήλοις. ἔτι δὲ τῶν θεραπόντων τούτοις μάλιστα προσκρούομεν, οἷς πλεῖστα προσχρώμεθα πρὸς τὰς διακονίας τὰς ἐγκυκλίους. τὸ μὲν οὖν κοινὰς εἶναι τὰς κτήσεις, ταύτας τε καὶ ἄλλας τοιαύτας ἔχει δυσχερείας. ὃν δὲ νῦν τρόπον ἔχει καὶ ἐπικοσμηθὲν ἤθεσι καὶ τάξει νόμων ὀρθῶν, οὐ μικρὸν ἂν διενέγκαι· ἕξει γὰρ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων ἀγαθόν.

A minimam curam habeat in tali reipublicæ adminiſtrandæ forma, aut pater tanquam filiorum, aut filius tamquam patris, fratres tanquam fratrum: cùm ſit hoc tamen neceſſarium. Duo enim ſunt quæ homines ad curandum atque amandum maximè impellunt, proprium aliquid eſſe, & vnicum, quorum neutrum iis ſuppetere poteſt qui in republica ita inſtituta verſantur. Iam verò de filiis, qui naſcuntur, aliis quidem ab agricolis & opificibus ad cuſtodes, aliis autem à cuſtodibus ad opifices transferendis, magnam habet confuſionem ac perturbationem, quonam modo hoc ſit futurum. Tum neceſſe eſt eos qui tradunt ac transferunt, quibus quos tradant non ignorare. Præterea quæ iam pridem dicta ſunt, in his magis eueniant neceſſe eſt, nempe inhoneB ſta & contumelioſa verbera, amores, cædes. Non enim ampliùs fratres, & liberos, & patres, & matres appellant ij qui aliis ciuibus traditi ſunt, puta cuſtodibus: neque rurſus ij qui apud cuſtodes nati ſunt, aliis ciuibus traditi: vt vereantur aut caueant, ne quid tale admittant propter cognationem. De liberorum igitur & vxorum communione, hoc mode diſtinctum atque explicatum ſit.

CAPVT V.

Platonicæ reip. communionem patrimoniorum impugnat: diuiſionem quinetiam Ciuium in certas claſſes.

C SEquitur deinceps vt de ciuium bonis ac facultatibus rei familiaris videamus, quomodo eas conſtitui oporteat iis qui optima reip. adminiſtratione vſuri ſunt, vtrùm communeis, necne. Poſſit autem hæc aliquis etiam ſeorſum ab iis quæ ſunt de liberis & vxoribus lege Socratis ſancita, conſiderare: ea dico quæ ad facultates & fortunas pertinent: vtrùm etiamſi propria & ſeparata ſint illa de vxoribus & liberis, quemadmodum nunc ſunt apud omneis, poſſeſſiones & vſumfructum communes eſſe melius ſit, verbi gratia, agros & fundos ſeorſum poſſideri, fructus autem in commune collatos conſumi (quod nonnullæ nationes faciunt) an contrà agros quidem eſſe communeis & arari communiter, fructus autem diuidi ad proprios cuiuſque vſus (dicun-D tur autem nonnulli barbari etiam hoc modo inter ſe res communicare) an & fundos & fructus eſſe communeis. Si igitur alij ſint, qui agros colant, alius modus fuerit, iſque facilior atque expeditior. ſin ipſi ſibi colant, & laborem perferant in iis quæ ad agros & cæteras poſſeſſiones pertinent, plureis hoc afferat difficultates. Nam cùm in fruendo, & in opere faciendo, laboréque ſufferendo non eſt æqualitas, ſed inæqualitas: neceſſe eſt criminationes & querelas oriri aduerſus eos qui fruuntur quidem multis, aut percipiunt multa, paruos autem labores capiunt ab iis qui pauciora quidem percipiunt, plureis autem labores ſufferunt. In ſumma, cùm vnà viuere, & rerum omnium humanarum communionem habere difficile ſit, tum maximè talium. idque deE clarant eorum qui vnà peregrinantur, communitates. propemodum enim plurimi diſſidentes de rebus ante pedes poſitis, & paruis, graueis inter ſe offenſiones atque inimicitias ſuſcipiunt. Præterea verò in eos famulos maximè offendimur, quorum operis ad miniſteria vſitata & quotidiana plurimùm vtimur. Bonorum igitur, quæ à quoque poſſidentur, communicatio & has & alias habet difficultates. Quo modo autem nunc viuitur, hoc ſi & bonis moribus ornatum, atque in ordinem adductum, & rectis legibus temperatum fuerit, non paulo præſtiterit. Habebit enim id quod ex vtroque proficiſcitur, commodi.

Commodum autem ex vtroque proficiſcens dico, & quod ex bonorum communione, & quod ex proprietate oritur. Oportet enim bona quodammodo eſſe communia ſimpliciter & vniuerſè propria. Curationes enim bonorum diuiſæ, criminationes & querelas inter eos non gignent: ſed potiùs illa amplificabuntur & creſcent, vnoquoque tanquam rei propriæ affixo atque incumbente. Propter virtutem verò ad vtendi facultatem, bona, vt eſt in prouerbio, amicorum erunt communia. Cùm autem etiā nunc in quibuſdam ciuitatibus huiuſcemodi conſuetudinis informata deſcriptio eſt, quaſi hoc non fieri non poſſit: tū verò maximè in vrbeis celebreis & ciuitates, quæ bene gubernantur, partim huiuſcemodi viuendi conſuetudo introducta eſt, partim introduci poſſit. Proprio enim quiſque & priuato iure bona poſſidens, partim ea commendat amicis, partim iis vtitur, vt communibus: exempli gratia etiam Lacedæmone & ſeruis vtitur alter alterius, penè dicam, vt ſuis: & præterea equis, & canibus, & viatico, ſi quis fortè in agris inanis & minùs inſtructus opprimatur. Perſpicuum igitur eſt, eſſe commodius ac præſtabilius, bona quidem eſſe propria, vſum autem eorum communem. Quomodo autem ciues ſic animati reddi poſſint, hæ ſunt partes latoris legum. Præterea nemo dicendo conſequi poſſit, quantum referat ad voluptatem, exiſtimare aliquid eſſe propriè ſuum. Non enim fruſtra ipſe erga ſe amicitiam vnuſquiſque gerit: ſed hoc à natura eſt inſitum. Eſſe autem ſui amantem, quod Græci φίλαυτον εἶναι dicunt, meritò vituperatur. At non eſt hoc* ſeipſum amare, ſed magis quàm oporteat, amare: quemadmodum pecuniæ eſſe amantem. Namque amant ferè omnes vnumquidque talium rerum. Verumtamen munificentiam conferre in amicos, eiſque opem ferre aut hoſpitibus aut ſodalibus iucundiſſimum eſt: quod tum fit cùm bona propriè à ſingulis poſſidentur. Hæc igitur iis non contingunt, qui ciuitatem nimis vnam faciunt. Et præterea duarum virtutum munera perſpicuè tollunt, quod ad vxores quidem attinet, temperantiæ: (honeſta enim actio eſt, ab ea, quæ aliena eſt, propter temperantiam ſe abſtinere:) quod ad fortunas autem, liberalitatis. nam neque apparebit quis ſit liberalis, neque vllam actionem expromet liberalem. In vſu enim bonorum quæ poſſidentur, liberalitatis munus ſitum eſt. Huius igitur legis rogatio ſpecioſa quidem*, & humana videri poſſit. Nam qui eam audit, libenter & cupidè amplectitur atque approbat, exiſtimans admirabilem quandam omnibus inter omneis amicitiam futuram: præſertim vbi quis mala quæ nunc ſunt in his reipublicæ adminiſtrandæ formis accuſet, quaſi ex eo naſcantur, quòd non ſint omnium ciuium facultates communes: dico autem liteis & controuerſias inter ipſos de rebus contractis, & falſorum teſtimoniorum iudicia, & diuitum aſſentationes: quorum nihil fit propterea quòd bonorum non ſit communicatio, *ſed propter improbitatem. Nam etiam eos qui bona communiter poſſident, atque inter ſe communicant, multo magis inter ſe diſſidere videmus, quàm qui ſeorſum facultates habent. Sed paucos ſpectamus ex communicatione bonorum inter ſe diſſidenteis, cum multis propriè rem familiarem poſſidentibus comparantes. Præterea verum eſt, non ſolùm quot malis carituri ſint, qui bonorum communicationem fecerint; ſed etiam quot bonis, exponere. Videtur autem prorſus fieri non poſſe vt hic vitæ cultus conſiſtat. Cauſam autem & originem fraudis atque erroris Socrati fuiſſe exiſtimare oportet id quod ab eo ſuppoſitum eſt quaſi verum ac rectum, cùm aliter ſit.

A λέγω δὲ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων, τὸ ἐκ τοῦ κοινὰς εἶναι τὰς κτήσεις, καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἰδίας. δεῖ γὰρ πὼς μὲν εἶναι κοινάς, ὅλως δ᾽ ἰδίας. αἱ μὲν γὰρ ἐπιμέλειαι διῃρημέναι, τὰ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους οὐ ποιήσουσι· μᾶλλον δ᾽ ἐπιδώσουσιν, ὡς πρὸς ἴδιον ἑκάστου προσεδρεύοντες δι᾽ ἀρετὴν δ᾽ ἔσται, *πρὸς τὸ χρῆσθαι κατὰ τὴν παροιμίαν, Κοινὰ τὰ φίλων. ἔστι δὲ καὶ νῦν τὸν τρόπον τοῦτον ἐν ἐνίαις πόλεσιν ὑπογεγραμμένον, ὡς οὐκ ὂν ἀδύνατον, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς καλῶς οἰκουμέναις, τὰ μὲν ἔστι, τὰ δὲ γένοιτ᾽ ἄν. ἰδίαν γὰρ ἕκαστος τὴν κτῆσιν ἔχων, τὰ μὲν χρήσιμα ποιεῖ τοῖς φίλοις, τοῖς δὲ χρῆται *ὡς κοινοῖς, B οἷον καὶ ἐν Λακεδαίμονι, τοῖς τε δούλοις χρῶνται τοῖς ἀλλήλων, ὡς εἰπεῖν ἰδίοις. ἔτι δ᾽ ἵπποις καὶ κυσί· κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς κατὰ τὴν χώραν. φανερὸν τοίνυν ὅτι βέλτιον, εἶναι μὲν ἰδίας τὰς κτήσεις, τῇ δὲ χρήσει ποιεῖν κοινάς. ὅπως δὲ γίνωνται τοιοῦτοι, τοῦ νομοθέτου τοῦτ᾽ ἔργον ἴδιόν ἐστιν. ἔτι δὲ καὶ πρὸς ἡδονὴν ἀμύθητον, ὅσον διαφέρει τὸ νομίζειν ἴδιόν τι. μὴ γὰρ οὐ μάτην τὴν πρὸς αὑτὸν αὐτὸς ἔχει φιλίαν ἕκαστος, ἀλλ᾽ ἔστι τοῦτο φυσικόν· τὸ δὲ φίλαυτον εἶναι, ψέγεται δικαίως. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο τὸ φιλεῖν ἑαυτόν, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ C φιλεῖν· καθάπερ καὶ τὸν φιλοχρήματον· ἐπεὶ φιλοῦσί γε πάντες, ὡς εἰπεῖν, ἕκαστον τῶν τοιούτων. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ χαρίσασθαι καὶ βοηθῆσαι φίλοις, ἢ ξένοις, ἢ ἑταίροις, ἥδιστον· ὃ γίνεται τῆς κτήσεως ἰδίας οὔσης. ταῦτά τε δὴ οὐ συμβαίνει τοῖς λίαν ἓν ποιοῦσι τὴν πόλιν· καὶ πρὸς τούτοις ἀναιροῦσιν ἔργα δυοῖν ἀρεταῖν φανερῶς, σωφροσύνης μὲν, τὸ περὶ τὰς γυναῖκας· (ἔργον γὰρ καλὸν. ἀλλοτρίας οὔσης ἀπέχεσθαι διὰ σωφροσύνην·) ἐλευθεριότητος δέ, τὸ περὶ τὰς κτήσεις· οὔτε γὰρ ἔσται φανερὸς ἐλευθέριος ὤν, οὔτε πράξει πρᾶξιν ἐλευθέριον οὐδεμίαν· ἐν γὰρ τῇ χρήσει τῶν κτημάτων τὸ D τῆς ἐλευθεριότητος ἔργον ἐστίν. εὐπρόσωπος μὲν οὖν ἡ τοιαύτη νομοθεσία καὶ φιλάνθρωπος ἂν εἶναι δόξειεν· ὁ γὰρ ἀκροώμενος, ἄσμενος ἀποδέχεται, νομίζων ἔσεσθαι φιλίαν τινὰ θαυμαστὴν πᾶσι πρὸς ἅπαντας· ἄλλως τε καὶ ὅταν κατηγορῇ τις τῶν νῦν ὑπαρχόντων ἐν ταῖς πολιτείαις κακῶν, ὡς γινομένων διὰ τὸ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν οὐσίαν, λέγω δὲ δίκας τε πρὸς ἀλλήλους περὶ συμβολαίων, καὶ ψευδομαρτυριῶν κρίσεις, καὶ πλουσίων κολακείας, ὧν οὐδὲν γίνεται διὰ τὴν ἀκοινωνησίαν, ἀλλὰ E διὰ τὴν μοχθηρίαν· ἐπεὶ καὶ τοὺς κοινὰ κεκτημένους καὶ κοινωνοῦντας, πολλῷ διαφερομένους μᾶλλον ὁρῶμεν, ἢ τοὺς χωρὶς τὰς οὐσίας ἔχοντας. ἀλλὰ θεωροῦμεν ὀλίγους τοὺς ἐκ τῶν κοινωνιῶν διαφερομένους, πρὸς πολλοὺς συμβάλλοντες τοὺς κεκτημένους ἰδίᾳ τὰς κτήσεις. ἔτι δὲ δίκαιον μὴ μόνον λέγειν ὅσων στερήσονται κακῶν κοινωνήσαντες, ἀλλὰ καὶ ὅσων ἀγαθῶν. φαίνεται δ᾽ εἶναι πάμπαν ἀδύνατος ὁ βίος. αἴτιον δὲ τῷ Σωκράτει τῆς παρακρούσεως χρὴ νομίζειν τὴν ὑπόθεσιν οὐκ οὖσαν ὀρθήν.

* abeſt πρὸς in q. c.

*abeſt ὡς in q. c.

A δεῖ μὲν γὰρ εἶναί πως μίαν καὶ τὴν οἰκίαν καὶ τὴν πόλιν, ἀλλ' οὐ πάντως. ἔστι μὲν γὰρ ὡς οὐκ ἔσται προϊοῦσα πόλις, ἔστι δ' ὡς ἔσται μὲν, ἐγγὺς δ' οὖσα τοῦ μὴ πόλις εἶναι, *ἔσται χείρων πόλις. ὥσπερ κἂν εἴ τις τὴν συμφωνίαν ποιήσειεν ὁμοφωνίαν, ἢ τὸν ῥυθμὸν βάσιν μίαν. ἀλλὰ δεῖ πλῆθος ὄν, ὥσπερ εἴρηται πρότερον, διὰ τὴν παιδείαν κοινὴν καὶ μίαν ποιεῖν, καὶ τόν γε μέλλοντα παιδείαν εἰσάγειν, καὶ νομίζοντα διὰ ταύτης ἔσεσθαι τὴν πόλιν σπουδαίαν, ἄτοπον τοῖς τοιούτοις οἴεσθαι διορθοῦν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἔθεσι, καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ τοῖς νόμοις, ὥσπερ τὰ περὶ τὰς κτήσεις ἐν Λακεδαίμονι καὶ Κρήτῃ τοῖς συσσιτίοις ὁ νομοθέτης ἐκοίνωσε. B δεῖ δὲ μηδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀγνοεῖν, ὅτι χρὴ προσέχειν τῷ πολλῷ χρόνῳ καὶ τοῖς πολλοῖς ἔτεσιν, ἐν οἷς οὐκ ἂν ἔλαθεν εἰ ταῦτα καλῶς εἶχε. πάντα γὰρ σχεδὸν εὕρηται μὲν, ἀλλὰ τὰ μὲν οὐ συνῆκται, τοῖς δ' οὐ χρῶνται γινώσκοντες. μάλιστα δ' ἂν γένοιτο φανερὸν, εἴ τις τοῖς ἔργοις ἴδοι τὴν τοιαύτην πολιτείαν κατασκευαζομένην. *οὐ γὰρ δυνήσεται μὴ μερίζων αὐτὰ καὶ χωρίζων ποιῆσαι τὴν πόλιν, τὰ μὲν εἰς συσσίτια, τὰ δὲ εἰς φρατρίας καὶ φυλάς. ὥστε οὐδὲν ἄλλο συμβήσεται νενομοθετημένον, πλὴν μὴ γεωργεῖν τοὺς φύλακας· ὅπερ καὶ νῦν Λακεδαιμόνιοι ποιεῖν ἐπιχειροῦσιν. C οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ὁ τρόπος τῆς ὅλης πολιτείας τίς ἔσται τοῖς κοινωνοῦσιν, οὔτ' εἴρηκεν ὁ Σωκράτης, οὔτε ῥᾴδιον εἰπεῖν. καί τοι σχεδὸν τό γε πλῆθος τῆς πόλεως τὸ τῶν ἄλλων πολιτῶν γίνεται πλῆθος, περὶ ὧν οὐδὲν διώρισται πότερον καὶ τοῖς γεωργοῖς κοινὰς εἶναι δεῖ τὰς κτήσεις, ἢ [καὶ] καθ' ἕκαστον ἰδίας· ἔτι δὲ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ἰδίους, ἢ κοινούς. εἰ μὲν γὰρ τὸν αὐτὸν τρόπον κοινὰ πάντα πάντων, τί διοίσουσιν οὗτοι ἐκείνων τῶν φυλάκων; ἢ τί πλέον τοῖς ὑπομένουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν; ἢ *τί μαθόντες *ὑπομενοῦσι τὴν ἀρχὴν, ἐὰν μή τι σοφίζωνται τοιοῦτον οἷον Κρῆτες; ἐκεῖνοι γὰρ τἆλλα ταὐτὰ τοῖς δούλοις *ἀφέντες, μόνον ἀπειρήκασι τὰ γυμνάσια, καὶ τὴν τῶν ὅπλων κτῆσιν. D εἰ δὲ, καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι, καὶ παρ' ἐκείνοις ἔσται τὰ τοιαῦτα, τίς ὁ τρόπος ἔσται τῆς κοινωνίας; ἐν μιᾷ γὰρ πόλει δύο πόλεις ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ ταύτας ὑπεναντίας ἀλλήλαις. ποιεῖ γὰρ τοὺς μὲν φύλακας οἷον φρουρούς, τοὺς δὲ γεωργοὺς καὶ τοὺς τεχνίτας, καὶ τοὺς ἄλλους, πολίτας. ἐγκλήματα δὲ, καὶ δίκαι, καὶ ὅσα ἄλλα ταῖς πόλεσιν ὑπάρχειν φησὶ κακὰ, πάνθ' ὑπάρξει καὶ τούτοις. καί τοι λέγει ὁ Σωκράτης, ὡς οὐ πολλῶν δεήσονται νομίμων διὰ τὴν παιδείαν, οἷον ἀστυνομικῶν, καὶ ἀγορανομικῶν, καὶ τῶν E ἄλλων τῶν τοιούτων, ἀποδιδοὺς μόνον τὴν παιδείαν τοῖς φύλαξιν. ἔτι δὲ κυρίους ποιεῖ τῶν κτημάτων τοὺς γεωργοὺς, ἀποφορὰν φέροντας. ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον εἰκὸς εἶναι χαλεποὺς, καὶ φρονημάτων πλήρεις, ἢ τὰς παρ' ἐνίοις εἱλωτείας τε καὶ πενεστείας, καὶ δουλείας. ἀλλὰ γὰρ εἴτ' ἀναγκαῖα ταῦθ' ὁμοίως, εἴτε μὴ, νῦν γ' οὐδὲν διώρισται. καὶ περὶ τῶν ἐχομένων τίς ἡ τούτων τε πολιτεία καὶ παιδεία, καὶ νόμοι τινές.

* abeſt ἔσται in q. c.

* γρ. οὐ γὰρ δυνήσεται, μὴ μερίζων, ποιῆσαι τὴν πόλιν·

* γρ. τί παθόντες, Victorius.

* γρ. ὑπομένουσι

* γρ. ἐφέντες,

A Debet enim quadam ex parte & quodammodo vna eſſe & domus, & ciuitas, ſed nõ omni ex parte, neque omnibus modis. Futurum enim eſt aliquo modo, vt longiùs progreſſa non ſit ciuitas: aliquo modo erit illa quidem ciuitas, ſed cùm parum ab eo abfuerit, vt non ſit ciuitas, deterior erit ciuitas: quemadmodum ſi quis concentum ex multis vocibus conſtantem, quam ſymphoniam vocant Græci, eò redigat, vt ſit vnius vocis ſonus: & ſermonem numeroſum, vt ſit pes vnus. Verùm oportet, ciuitatem, cùm ſit multitudo, quemadmodum antea dictum eſt, diſciplina & inſtitutione communem atque vnam efficere. Ei verò eum qui diſciplinam ſit introducturus, exiſtimans eius opera atque adminiculo ciuitatem bonam futuram, abſurdum eſt ſperare ſe talibus inſtitutis eam corrigere, & meliorem facere poſſe: & non B moribus & philoſophia, & legibus: quemadmodum quæ ad fortunas & rem familiarem pertinent, Lacedæmone & in Creta conuiuiis ac ſodalitiis ſcriptor legis communia fecit. Ne hoc quidem ignorare oportet, ad longum tempus & ad multos annos, in quibus ſi hæc rectè eſſent ſtatuta, non fuiſſet obſcurum, animum eſſe attendendum. Omnia enim propemodum reperta ſunt quidem illa, ſed alia nõ ſunt in vnum collecta, aliis, cùm ea collegerint & cognouerint, non vtũtur. Maximè autem tota res in promptu ſit, ſi quis talem reipubl. adminiſtrandæ formam, conſtantem & vſu receptam cernat. Non enim poterit, niſi bona partiatur & ſeparet, aliaque in ſodalitia & conuiuia publica, alia in curias, & tribus diuidat, facere ciuitatem. Itaque eueniet vt nihil aliud lege Socratis ſit inſtitutum, niſi vt ne cuſtodes agros co- C lant: quod & nunc Lacedæmonij facere conantur. Verumenimverò quis totius reipublicæ adminiſtrandæ modus ſit futurus, bona omnia inter ſe communicantibus, neque expoſuit Socrates, neque facilè explicari poteſt. Atqui multitudo ciuitatis, ex ciuium, qui inter ſe differunt, multitudine conflatur: de quibus nihil diſtinctum neque deciſum eſt, vtrùm etiam agricolis inter ipſos communeis eſſe facultates oporteat, an ſingillatim proprias: & præterea, vtrùm vxores & liberos eſſe proprios, an communeis. Nam ſi eodem modo communia erunt omnium omnia, quid agricolæ different à cuſtodibus? aut quid præmij conſequentur qui gerunt magiſtratum? aut qua ſpe quóve pretio adducti magiſtratum gerent? niſi fortè aliquid tale callidè excogitet, D quale Cretes. Illi enim cætera eadem ſeruis concedentes ac permittentes, duntaxat eis exercitationum vſu & armorum poſſeſſione interdixerunt. Quòd ſi qualia in aliis ciuitatibus, talia etiam apud illos erunt, quis erit communionis modus? in vna enim ciuitate duas eſſe ciuitates erit neceſſe, eáſque inter ſe aliquantum contrarias. Facit enim cuſtodes quidem veluti præſidiarios milites & propugnatores: agricolas autem, & artifices, & alios, ciueis. Criminationes autem, & querelæ, & iudicia, ſeu actiones, & quęcumq; alia in ciuitatibus hærere mala dicit, ea omnia in his quoque hærebunt. Atqui ait idẽ Socrates, ſuis ciuibus paucis omnino legibus opus futurum propter diſciplinam atque inſtitutionem: verbi gra- E tia, ædilitiis, & forenſibus, & ad res venaleis pertinentib. & aliis talibus: cùm diſciplinam tribuat cuſtodibus tantùm. Præterea verò agricolas bonorum & poſſeſſionum finit eſſe dominos, dummodo vectigal impoſitum penſitent. At multo probabilius eſt, eos aſperos & elatos & ſuperbos fore, quàm apud Lacedæmonios eloteas, apud Theſſalos peneſteas, & ſimilia apud alios ſeruitia. Sed enim vtrùm ſint hæc æquè neceſſaria necne ſint, nunc quidem nihil ab eo definitum eſt. Tum neque de ceteris proximis & deinceps ſequentibus, quæ ſit horum reipublicæ adminiſtrandæ ratio & diſciplina, quæ leges.

Neque eſt autem ad inueniendum facile, neque parum refert, quomodo ſint conformati ad cuſtodum communitatem tuendam & conſeruandam. Iam porrò ſi mulieres quidem faciet communeis, poſſeſſiones autem & facultates proprias (etiamſi ſint communes agricolarum poſſeſſiones, atque vxores) quis rem familiarem adminiſtrabit ac procurabit, quemadmodum rem ruſticam earum viri adminiſtrant? Abſurdum autem etiam eſt, facta cum beſtiis comparatione, probare, eadem ſtudia ſequi eadémque munera obire mulieres atque viros oportere: cùm ad beſtias nullum rei domeſticæ ſtudium pertineat. Periculoſa porrò eſt etiam magiſtratuum creandorum ratio, quomodo quidem Socrates creat. Perpetuò enim vult ab eiſdem obtineri magiſtratus. At hinc ſeditionis cauſa oritur etiã apud homines contemptiſſimos atque abiectiſſimos: multo magis apud animoſos & bellicoſos viros. Neceſſe autem eſſe, eum perpetuos & ſemper eoſdem facere magiſtratus, perſpicuum eſt. Non enim nunc horum, nunc illorum animis admiſtum eſt aurum illud diuinum: ſed ſemper eorumdẽ. Ait autem, Deum aliis ſtatim naſcentibus aurum admiſcuiſſe, aliis argentum: æs autem & ferrum iis qui futuri ſunt artifices & agricolæ. Præterea verò cùm beatitudinẽ cuſtodibus adimat, ait latorem legis totam ciuitatem efficere beatã oportere. Atqui fieri non poteſt vt tota ciuitas ſit beata, niſi aut plurimi, aut omnes, aut nõnulli beatitudinem ſint conſecuti. Non enim eorundem eſt beata vita, quorum numerus par. Contingere enim poteſt vt totum quidẽ aliquod ſit numerus par: neutra verò eius pars, ſit numerus par: ſed vt totum aliquod ſit beatum, partes autem eius non ſint beatæ, fieri non poteſt. At ſi cuſtodes non erunt beati, quinam alij erunt? non enim artifices, & opificum illiberalium ac ſordidorum multitudo. Reip. igitur adminiſtrandæ ratio, quam expoſuit Socrates, taleis habet dubitationes, ac difficultates inexplicabileis, & his alias non pauciores.

CAPVT VI.

Platonis alteram Reipubl. conſtitutionem libris 12. de legibus traditam examinat.

PRopemodum autẽ ſimiliter ſe habet legum, quæ poſteriùs ſcriptæ ſunt, deſcriptio. Quapropter & de reipubl. adminiſtrandæ forma hìc expreſſa, pauca conſiderare præſtiterit. Nam in libris de Rep. de paucis omnino decidit Socrates, nempe de vxorum & liberorum communione, quo modo ſe res tota habere debeat: & de facultatibus communicandis, & de tota republ. ordinanda. Diuidit autem in duas parteis habitatorum multitudinem, alteram agricolarum, alteram propugnatorum: tertiam ex his ſumpſit, eam quæ conſultat, quæ totius ciuitatis dominatum & poteſtatem obtinet. De agricolis autem & artificibus, vtrùm nullius magiſtratus, an alicuius ſint participes: & vtrùm hos quoque arma geſtare, & belli gerendi communiter onus ſuſtinere, necne, his de rebus nihil diſtinctè explicauit: ſed mulieres quidem exiſtimat vnà cum viris belli munus ſuſtinere, & eiuſdem atque cuſtodes inſtitutionis participeis eſſe oportere: cæteroqui ſermonibus à re alienis diſputationem totam refertit, & qualis debeat eſſe cuſtodum diſciplina, expoſuit. Libri autem de legibus maxima ex parte leges ſunt: pauca in eis de reipublicæ adminiſtrandæ ratione verba fecit: atque hanc dum vult communiorem ciuibus efficere, paulatim eam in aliam reipubl. formam circumagens flectit ac detorquet.

A ἔστι δ' οὔθ' εὑρεῖν ῥᾴδιον, οὔτε τὸ διαφέρον μικρόν, τὸ ποιούς τινας εἶναι τούτους πρὸς τὸ σώζεσθαι τὴν τῶν φυλάκων κοινωνίαν. ἀλλὰ μὴν εἴγε τὰς μὲν γυναῖκας ποιήσει κοινάς, τὰς δὲ κτήσεις ἰδίας, τίς οἰκονομήσει [κἂν εἰ κοιναὶ αἱ κτήσεις, καὶ αἱ τῶν γεωργῶν γυναῖκες] ὥσπερ τὰ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν οἱ ἄνδρες αὐτῶν; ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἐκ τῶν θηρίων ποιεῖσθαι τὴν παραβολήν, ὅτι δεῖ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύειν τὰς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσιν, οἷς οἰκονομίας οὐδὲν μέτεστιν. ἐπισφαλὲς δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας ὡς καθίστησιν ὁ Σωκράτης· ἀεὶ γὰρ ποιεῖ τοὺς αὐτοὺς ἄρχοντας. τοῦτο δὲ στάσεως αἴτιον γίνεται

B καὶ παρὰ τοῖς μηδὲν ἀξίωμα κεκτημένοις, * ἤπου γε δὴ παρά γε θυμοειδέσι καὶ πολεμικοῖς ἀνδράσιν. ὅτι δ' ἀναγκαῖον αὐτῷ ποιεῖν τοὺς αὐτοὺς ἄρχοντας, φανερόν· οὐ γὰρ ὅτε μὲν ἄλλοις, ὅτε δὲ ἄλλοις μέμικται ταῖς ψυχαῖς ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ χρυσός, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς. φησὶ δέ, τοῖς μὲν εὐθὺ γινομένοις μῖξαι χρυσόν, τοῖς δὲ ἄργυρον· χαλκὸν δὲ καὶ σίδηρον τοῖς τεχνίταις μέλλουσιν ἔσεσθαι καὶ γεωργοῖς. ἔτι δὲ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀφαιρούμενος τῶν φυλάκων, ὅλην φησὶ δεῖν εὐδαίμονα ποιεῖν τὴν πόλιν τὸν νομοθέτην. ἀδύνατον δὲ εὐδαιμονεῖν ὅλην, μὴ τῶν πλείστων, ἢ μὴ πάντων μερῶν, ἢ τινῶν ἐχόντων τὴν εὐδαιμο-

C νίαν. οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν τὸ εὐδαιμονεῖν, ὧνπερ τὸ ἄρτιον. τοῦτο μὲν γὰρ ἐνδέχεται τῷ ὅλῳ ὑπάρχειν, τῶν δὲ μερῶν μηδετέρῳ· τὸ δὲ εὐδαιμονεῖν ἀδύνατον. ἀλλὰ μὴν εἰ οἱ φύλακες μὴ εὐδαίμονες, τίνες ἕτεροι; οὐ γὰρ δὴ οἵ γε τεχνῖται, καὶ τὸ πλῆθος τὸ τῶν βαναύσων. ἡ μὲν οὖν πολιτεία περὶ ἧς ὁ Σωκράτης εἴρηκε, ταύτας τε τὰς ἀπορίας ἔχει, καὶ τούτων οὐκ ἐλάττους ἑτέρας.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Τὰ ἐν τοῖς Πλάτωνος Νόμοις οὐκ ὀρθῶς εἰρημένα ἐξετάζει.

D ΣΧεδὸν δὲ παραπλησίως καὶ περὶ τοὺς Νόμους ἔχει τοὺς ὕστερον γραφέντας· διὸ καὶ περὶ τῆς ἐνταῦθα πολιτείας ἐπισκέψασθαι μικρὰ, βέλτιον. καὶ γὰρ ἐν τῇ πολιτείᾳ περὶ ὀλίγων πάμπαν διώρικεν ὁ Σωκράτης, περί τε γυναικῶν καὶ τέκνων κοινωνίας, πῶς ἔχειν δεῖ, καὶ περὶ κτήσεως, καὶ τῆς πολιτείας, τὴν τάξιν. διαιρεῖται γὰρ εἰς δύο μέρη τὸ πλῆθος τῶν οἰκούντων, τὸ μὲν εἰς τοὺς γεωργούς, τὸ δὲ εἰς τὸ προπολεμοῦν μέρος· τρίτον δ' ἐκ τούτων τὸ βουλευόμενον, καὶ κύριον τῆς πόλεως. περὶ δὲ τῶν γεωργῶν καὶ τῶν τεχνιτῶν, πότερον οὐδεμιᾶς, ἢ μετέχουσί τινος ἀρ-

E χῆς, καὶ πότερον ὅπλα δεῖ κεκτῆσθαι καὶ τούτους, καὶ συμπολεμεῖν, ἢ μή, περὶ τούτων οὐδὲν διώρικεν ὁ Σωκράτης, ἀλλὰ τὰς μὲν γυναῖκας οἴεται δεῖν συμπολεμεῖν, καὶ παιδείας μετέχειν τῆς αὐτῆς τοῖς φύλαξι· τὰ δ' ἄλλα, τοῖς ἔξωθεν λόγοις πεπλήρωκε τὸν λόγον· καὶ περὶ τῆς παιδείας, ποίαν τινὰ δεῖ γίνεσθαι τῶν φυλάκων. τῶν δὲ Νόμων, τὸ μὲν πλεῖστον μέρος νόμοι τυγχάνουσιν ὄντες. ὀλίγα δὲ περὶ τῆς πολιτείας εἴρηκε. καὶ ταύτην βουλόμενος κοινοτέραν ποιεῖν ταῖς πόλεσι, κατὰ μικρὸν περιάγει πάλιν πρὸς τὴν ἑτέραν πολιτείαν.

* Incluſa ad finem ſententiæ multæ editiones multique interpretes reiiciunt.

* κ. ἤπουδὴ

ἔξω γὰρ τῆς τῶν γυναικῶν κοινωνίας, καὶ τῆς κτήσεως, τὰ ἄλλα ταὐτὰ ἀποδίδωσιν ἀμφοτέραις ταῖς πολιτείαις. καὶ γὰρ παιδείαν τὴν αὐτήν, καὶ τὸ τῶν ἔργων τῶν ἀναγκαίων ἀπεχομένους ζῆν. καὶ περὶ συσσιτίων ὡσαύτως· πλὴν ἐν ταύτῃ φησὶ δεῖν εἶναι συσσίτια καὶ γυναικῶν, καὶ τὴν μὲν χιλίων τῶν ὅπλα κεκτημένων, ταύτην δὲ πεντακισχιλίων. τὸ μὲν οὖν περιττὸν ἔχουσι πάντες οἱ τοῦ Σωκράτους λόγοι, καὶ τὸ κομψόν, καὶ τὸ καινοτόμον, καὶ τὸ ζητητικόν. καλῶς δὲ πάντα ἴσως χαλεπόν· ἐπεὶ καὶ τὸ νῦν εἰρημένον πλῆθος δεῖ μὴ λανθάνειν, ὅτι χώρας δεήσει τοῖς τοσούτοις Βαβυλωνίας, ἤ τινος ἄλλης ἀπεράντου τὸ πλῆθος, ἐξ ἧς ἀργοὶ πεντακισχίλιοι θρέψονται, καὶ περὶ τούτους γυναικῶν καὶ θεραπόντων ἕτερος ὄχλος πολλαπλάσιος. δεῖ μὲν οὖν ὑποτίθεσθαι κατ' εὐχήν, μηδὲν μέντοι ἀδύνατον. λέγεται δ', ὡς δεῖ τὸν νομοθέτην πρὸς δύο βλέποντα τιθέναι τοὺς νόμους, πρός τε τὴν χώραν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους· ἔτι δὲ καλῶς ἔχει * προσθεῖναι καὶ πρὸς τοὺς γειτνιῶντας τόπους, εἰ δεῖ τὴν πόλιν ζῆν βίον * πολιτικόν. οὐ γὰρ μόνον ἀναγκαῖόν ἐστιν αὐτὴν τοιούτοις χρῆσθαι πρὸς τὸν πόλεμον ὅπλοις, ἃ χρήσιμα κατὰ τὴν οἰκείαν χώραν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξω τόπους. εἰ δέ τις μὴ τοιοῦτον ἀποδέχεται βίον, μήτε τὸν ἴδιον, μήτε τὸν κοινὸν τῆς πόλεως, ὅμως οὐδὲν ἧττον δεῖ φοβεροὺς εἶναι τοῖς πολεμίοις, μὴ μόνον ἐλθοῦσιν εἰς τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ ἀπελθοῦσι. καὶ τὸ πλῆθος δέ, τῆς κτήσεως ὁρᾶν δεῖ, μήποτε βέλτιον ἑτέρως διορίσαι, τῷ σαφῶς μᾶλλον· τοσαύτην γὰρ εἶναί φησι δεῖν, ὥστε ζῆν σωφρόνως· ὥσπερ ἂν εἴ τις εἶπεν, ὥστε ζῆν εὖ· τοῦτο γάρ ἐστι καθόλου μᾶλλον. ἔτι δ' ἔστι σωφρόνως μέν, ταλαιπώρως δὲ ζῆν. ἀλλὰ βελτίων ὅρος τὸ σωφρόνως καὶ ἐλευθερίως· χωρὶς γὰρ ἑκάτερον, τὸ μὲν τῷ τρυφᾶν ἀκολουθήσει, τὸ δὲ τῷ ἐπιπόνως. ἐπεὶ μόναι γ' εἰσὶν ἕξεις αἱρεταὶ περὶ τὴν τῆς οὐσίας χρῆσιν αὗται· οἷον οὐσίᾳ πρᾴως ἢ ἀνδρείως χρῆσθαι οὐκ ἔστι, σωφρόνως δὲ καὶ ἐλευθερίως ἐστίν· ὥστε καὶ τὰς χρήσεις ἀναγκαῖον περὶ αὐτὴν εἶναι ταύτας. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τὰς κτήσεις ἰσάζοντα, τὸ περὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν μὴ κατασκευάζειν, ἀλλ' ἀφεῖναι τὴν τεκνοποιίαν ἀόριστον, ὡς ἱκανῶς αὖ ὁμαλισθησομένην εἰς τὸ αὐτὸ πλῆθος διὰ τὰς ἀτεκνίας, ὁσωνοῦν γεννωμένων, ὅτι δοκεῖ τοῦτο καὶ νῦν συμβαίνειν περὶ τὰς πόλεις. δεῖ δὲ τοῦτ' οὐχ ὁμοίως ἀκριβῶς ἔχειν περὶ τὰς πόλεις τότε, καὶ νῦν. νῦν μὲν γὰρ οὐδεὶς ἀπορεῖ, διὰ τὸ μερίζεσθαι τὰς οὐσίας εἰς [τὸ] ὁποσονοῦν πλῆθος· τότε δ' ἀδιαιρέτων οὐσῶν, ἀνάγκη τοὺς παραζύγας μηδὲν ἔχειν, ἐάν τ' ἐλάττους ὦσι τὸ πλῆθος, ἐάν τε πλείους. μᾶλλον δὲ δεῖν ὑπολάβοι τις ἂν ὡρίσθαι τῆς οὐσίας τὴν τεκνοποιίαν, ὥς τε ἀριθμοῦ τινος μὴ πλείονα γεννᾶν· τοῦτο δὲ τιθέναι τὸ πλῆθος ἀποβλέποντα πρὸς τὰς τύχας, ἂν συμβαίνῃ τελευτᾶν τινας τῶν γεννηθέντων, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἀτεκνίαν

* γρ. προστεθῆναι
* γρ. πολεμικόν.

A Excepto enim quòd vxores, & liberos, & facultates vult eſſe communes, cætera eadem vtrique reipublicæ adminiſtrandæ formæ attribuit. Namque cùm vtrique adſcribat eandem diſciplinam, tum immunitatem neceſſariorum dat munerum, vitamque ab omni operis functione vacuam ac ſolutam & de conuiuiis ac ſodalitiis eodem modo ſtatuit: niſi quòd in hac ait mulierũ quoque ſodalitia eſſe oportere: & in illa quidem mille homines, qui arma gerãt, eſſe vult: in hac quinque. Eximium igitur quiddam continent Socratis ſermones, & glorioſum, & magnificum, & nouitatis plenum, & quæſtionibus refertum. Pulchrè autem omnia in eis eſſe tradita ac deſcripta, fortaſſe difficile eſt. Etenim quod ad illam quæ nunc à me dicta eſt, multitudinem attinet,
B nemini obſcurum eſſe debet, tot hominibus agro Babylonio, aut aliquo alio immenſo opus futurum, vnde quinque millia virorum otioſorum alantur, & præter hos altera mulierum & famulorum turba multis partibus maior. Oportet igitur optatum quoddam ſupponi, nihil tamen eiuſmodi quod fieri non poſſit. Dicitur autem ab eo, latorem legis in ſcribendis & ferendis legibus duo ſpectare oportere, locum & homines. Præterea verò par eſt addere etiam loca finitima ac vicina, ſi ciuitas ciuilem vitæ cultum retinere debet. Non enim neceſſe ſolum eſt, eam talibus ad bellum gerendum armis vti quæ in domeſticis finibus vtilia ſint: verùm etiã quæ in externis locis. Quòd ſi quis talem vitæ rationem neque priuatam neque publicam & cõmu-
C nem ciuitatis probat, nihilominus tamẽ formidoloſos & horribileis eſſe oportet hoſtibus, non ſolùm in proprios fineis incurrẽtibus, ſed etiam poſteaquam diſceſſerunt. Tum multitudinem bonorum, & magnitudinem rei familiaris videndum eſt numquid melius fuerit aliter definire, hoc eſt, planiùs atque apertiùs. Tantas enim cuique rei familiaris facultates ſuppetere dicit oportere, vt frugaliter & temperãter viuere queat: proinde ac ſi quis diceret, vt bene viuere queat. Hoc enim magis vniuersũ eſt, & latius patet. Præterea verò licet viuere frugaliter, & tamen ærũnosè & laboriosè. At melior erat definitio, vt frugaliter & liberaliter viuere queat. Vtrumque enim ſeparatim poſitum, alterũ quidem luxuriam, alterum laborioſam vitã ſequetur.
D Namq; hi ſoli habitus in vſu rei familiaris ſunt optabiles & expetẽdi: verbi gratia, re familiari non licet leniter vti, aut fortiter: temperanter verò & liberaliter licet. Quare & hos vſus in facultatibus & pecunia verſari neceſſe eſt. Abſurdum porro eſt, cùm æquationem bonorum introducat, de iis quæ ad ciuium multitudinem pertinent, nihil ſtatuere, ſed liberorũ procreationi neque modum cõſtituere, neque finem certum imponere: proinde quaſi futurum ſit, vt ſatis exæquetur cum eadem multitudine, quæ initio fuerit, propter orbitates, aut propter liberos non ſuſceptos, quantumuis multi naſcantur, quia hoc videtur etiam nunc in ciuitatibus vſuuenire. Sed deberet hæc res longè iuſtioribus & accuratioribus põderibus in ciuitatibus exami-
E nari, ſeruata lege Socratis, quàm nunc. Nunc enim nemo egeſtate laborat, quia bona multitudine diuiſa ſunt, quantacunque illa ſit. Tunc autem cùm diuiſa non eſſent, neceſſe eſſet eos qui præter numerũ, & extra ordinẽ acceſſiſſent, nihil habere, ſiue pauciores eſſent numero, ſiue plures. Exiſtimarit autem aliquis debuiſſe procreandis liberis certum modum conſtitui magis quàm facultatibus, vt ne quis plureis filios procrearet. In hac autem multitudine præfinienda, & varios mortis caſus conſiderandos ac ſpectandos eſſe, ſi qui fortè eorum, qui procreati ſunt, moriantur, & aliorum ciuium orbitatis habendam eſſe rationem.

Hoc verò ſi cuique relinquatur liberum ac ſolutum, paupertatis cauſam ciuibus afferat neceſſe eſt. At paupertas ſeditionem in vrbe ingenerat, & maleficium. Itaque Phidon Corinthius lator legum cùm primis antiquus, & domos æquales permanere oportere exiſtimauit, & multitudinem ciuium, quamuis omnibus ab initio ſortitò obtigiſſent partes bonorum magnitudine inæquales. At in his legibus contrarium eſt. Sed his quidem de rebus quonam modo ſe meliùs eſſe habitūras arbitremur, poſteriùs erit diſſerendum. Omiſſa ſunt porrò in his legibus & ea quæ ad magiſtratus pertinent, quomodo iis qui ſub imperio ſunt, præſtituri ſint. Ait enim, quemadmodum ex alia lana fit ſtamen quàm ſubtegmen: ſic & magiſtratus, & reipubl. præfectos ab iis qui imperio ſubiecti ſunt, differre oportere. Quoniam autem rem omnem familiarem amplificari permittit vſque ad quincuplum, cur non hoc idem in terra valeat aliquatenus? Tum verò verendum etiam eſt ne areæ ædificiorum non ſatis vtiliter aut accommodatè ad rei domeſticæ adminiſtrationem diuiſæ ſint. binas enim ædium areas cuique tribuit, ſeorſum diuiſas ac diſtinctas. At difficile eſt, in binis ædibus vnũ habitare. Tota autem reip. deſcriptio videtur eò referri, vt neque ſit poteſtas popularis, quam democratiam appellant Græci, neque paucorum principatus, quem oligarchiam: ſed harum media reipubl. adminiſtrandæ forma, quam politiam nominãt, ſiue remp. ſiue populi libertatem. Ex his enim conſtat, qui arma gerũt. Si igitur hanc reip. adminiſtrandæ rationem, vt aliarum omniũ maximè ciuitatibus communem probat, fortaſſe rectè dixit: ſin vt omnium optimam ſecundùm primã, non rectè. Fortaſſe enim aliquis Laconicã reipubl. adminiſtrãdæ rationem, aut aliquam aliam, in qua magis optimatium principatus vigeat, magis laudarit. Quidã igitur dicunt optimam reipubl. adminiſtrandæ formã omnibus reip. adminiſtrandæ generibus permixtam ac temperatam eſſe oportere. Icirco Lacedæmoniorum reipubl. adminiſtrandæ rationẽ laudant. Alij enim aiũt, eam ex paucorũ potentatu ſeu oligarchia, & vnius dominatu ſeu monarchia, & populi poteſtate ſeu democratia conſtare. regnum enim eſſe vnius dominatũ: ſenatorum imperium, eſſe paucorum poteſtatem: penes populũ autem eſſe poteſtatem per Ephororũ magiſtratum, propterea quòd Ephori quaſi tribuni plebis è plebe ſumuntur. Alij autẽ Ephoriam, hoc eſt, Ephororum magiſtratum, quaſi tribunatum plebis, aiunt eſſe tyrãnidem: populi poteſtati autem imperióq; eos ſubiectos eſſe per ſodalitia, & conuiuia publica, reliquámque vitam quotidianam. Porrò in libris de legibus ſcriptum eſt optimam reipubl. adminiſtrãdæ formam ex populi poteſtate & tyrãnide cõſtare oportere, quas aut omnino nullius reipubl. adminiſtrandæ formas eſſe dixerit, aut omnium deterrimas eſſe pronuntiarit. Dicunt igitur ij rectiùs, qui plures inter ſe permiſcent. Ex pluribus enim temperata reip. adminiſtrãdæ forma præſtabilior eſt. Deinde Socratica iſta reip. adminiſtrãdæ forma nihil quod ad monarchiam ſeu vnius dominatum pertineat, habere reperitur, ſed omnia oligarchiæ, hoc eſt, paucorũ principatus, & democratiæ, hoc eſt, popularis poteſtatis, propria: & tum ad paucorum principatum magis propendere videtur natura. Quod ex magiſtratuũ conſtituendorum ratione intelligere licet. Nã electionem ad ſortem reuocari, electóſq; ſorti permitti, vtriuſq; commune eſt. Sed locupletioribus neceſſe eſt concionibus intereſſe, & magiſtratus renuntiare ac declarare, aut aliud aliquod munus ciuile obire: alios eſſe ab his muneribus liberos ac ſolutos, hoc paucorũ potentatus propriũ eſt. Hoc etiam ad paucorũ potẽtatum pertinet, quòd vult operam dari vt maior pars eorum qui ciuitati præſunt, ſumatur ex locupletibus:

A τὸ δ' ἀφεῖναι, καθάπερ ἐν ταῖς πλείσταις πόλεσι, πενίας ἀναγκαῖον αἴτιον γίνεσθαι τοῖς πολίταις. ἡ δὲ πενία, στάσιν ἐμποιεῖ καὶ κακουργίαν. Φείδων μὲν οὖν ὁ Κορίνθιος, ὢν νομοθέτης τῶν ἀρχαιοτάτων, τοὺς οἴκους ἴσους ᾠήθη δεῖν διαμένειν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν· καὶ εἰ τὸ πρῶτον τοὺς κλήρους ἀνίσους εἶχον πάντες κατὰ μέγεθος· ἐν δὲ τοῖς νόμοις τούτοις τοὐναντίον ἐστίν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων πῶς οἰόμεθα βέλτιον ἂν ἔχειν, λεκτέον ὕστερον. ἐλλέλειπται δὲ τοῖς νόμοις τούτοις καὶ τὰ περὶ τοὺς ἄρχοντας, ὅπως ἔσονται διαφέροντες τῶν ἀρχομένων· * φησὶ γὰρ δεῖν, ὥσπερ ἐξ ἑτέρου τὸ στημόνιον ἐρίου γίνεται τῆς κρόκης, οὕτω καὶ τοὺς
B ἄρχοντας ἔχειν δεῖν πρὸς τοὺς ἀρχομένους. ἐπεὶ δὲ τὴν πᾶσαν οὐσίαν ἐφίησι γίνεσθαι μείζονα μέχρι * πενταπλασίας, διὰ τί τοῦτ' οὐκ ἂν εἴη ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι τινός; καὶ τὴν τῶν οἰκοπέδων δὲ διαίρεσιν δεῖ σκοπεῖν, μήποτ' οὐ συμφέρῃ πρὸς οἰκονομίαν. δύο γὰρ οἰκόπεδα ἑκάστῳ ἔνειμε, διελὼν χωρίς. χαλεπὸν δὲ οἰκίας δύο οἰκεῖν. ἡ δὲ σύνταξις ὅλη, βούλεται μὲν εἶναι μήτε δημοκρατία, μήτε ὀλιγαρχία, μέση δὲ τούτων, ἣν καλοῦσι πολιτείαν. ἐκ γὰρ τῶν ὁπλιτευόντων ἐστίν. Εἰ μὲν οὖν ὡς κοινοτάτην ταύτην κατασκευάζει ταῖς πόλεσι τῶν ἄλλων πολιτείαν, καλῶς εἴρηκεν ἴσως· Εἰ δ' ὡς ἀρίστην μετὰ τὴν
C πρώτην πολιτείαν, οὐ καλῶς. τάχα γὰρ τὴν τῶν Λακώνων ἄν τις ἐπαινέσειε μᾶλλον, ἢ κἂν ἄλλην τινὰ ἀριστοκρατικωτέραν. ἔνιοι μὲν οὖν λέγουσιν, ὡς δεῖ τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐξ ἁπασῶν εἶναι τῶν πολιτειῶν μεμιγμένην· διὸ καὶ τὴν τῶν Λακεδαιμονίων ἐπαινοῦσιν· εἶναι γὰρ αὐτήν, οἱ μὲν ἐξ ὀλιγαρχίας, καὶ μοναρχίας, καὶ δημοκρατίας φασί, λέγοντες τὴν μὲν βασιλείαν, μοναρχίαν· τὴν δὲ τῶν γερόντων ἀρχήν, ὀλιγαρχίαν· δημοκρατεῖσθαι δὲ κατὰ τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχήν, διὰ τὸ ἐκ τοῦ δήμου εἶναι τοὺς ἐφόρους· οἱ δὲ τὴν μὲν ἐφορείαν εἶναι τυραννίδα, δημοκρατεῖσθαι δὲ κατά τε τὰ συσσίτια, καὶ
D τὸν ἄλλον βίον τὸν καθ' ἡμέραν. * ἐν δὲ τοῖς Νόμοις εἴρηται τούτοις, ὡς δέον συγκεῖσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐκ δημοκρατίας καὶ τυραννίδος, ἃς ἢ τὸ παράπαν οὐκ ἄν τις θείη πολιτείας, ἢ χειρίστας πασῶν. βέλτιον οὖν λέγουσιν οἱ πλείους μιγνύντες· ἡ γὰρ ἐκ πλειόνων συγκειμένη πολιτεία, βελτίων· ἔπειτ' οὐδ' ἔχουσα φαίνεται μοναρχικὸν οὐδέν, ἀλλ' ὀλιγαρχικὰ, καὶ δημοκρατικά· μᾶλλον δ' ἐγκλίνειν βούλεται πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν. δῆλον δ' ἐκ τῆς τῶν ἀρχόντων καταστάσεως· τὸ μὲν γὰρ ἐξ
E αἱρετῶν κληρωτούς, κοινὸν ἀμφοῖν· τὸ δὲ, τοῖς μὲν εὐπορωτέροις ἐπάναγκες ἐκκλησιάζειν εἶναι, καὶ φέρειν ἄρχοντας, ἤ τι ποιεῖν ἄλλο τῶν πολιτικῶν, τοὺς δ' ἀφεῖσθαι, τοῦτο δ' ὀλιγαρχικόν· καὶ τὸ πειρᾶσθαι πλείους ἐκ τῶν εὐπόρων εἶναι τοὺς ἄρχοντας,

* De legib. li. 5.

* Zuing. τετραπλασίας, ex Platone.

* Vide lib. 6.

Vide lib. 6. De legibus.

καὶ τὰς μεγίστας ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων. * ὀλιγαρχικὴν δὲ ποιεῖ καὶ τὴν τῆς βουλῆς αἵρεσιν. αἱρεῖσθαι μὲν γὰρ πάντες ἐπάναγκες, ἀλλ' ἐκ τοῦ πρώτου τιμήματος· εἶτα πάλιν ἴσους ἐκ τοῦ δευτέρου, εἶτ' ἐκ τῶν τρίτων. πλὴν οὐ πᾶσιν ἐπάναγκες ἦν τοῖς ἐκ τῶν τρίτων, ἢ τετάρτων. * ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου, τῶν τετάρτων μόνοις ἐπάναγκες τοῖς πρώτοις, καὶ τοῖς δευτέροις. εἶτ' ἐκ τούτων ἴσον ἀφ' ἑκάστου τιμήματος ἀποδεῖξαί φησι δεῖν ἀριθμόν. ἔσονται δὴ πλείους οἱ ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων, καὶ βελτίους, [διὰ τὸ ἐνίους μὴ αἱρεῖσθαι τῶν δημοτικῶν,] διὰ τὸ μὴ ἐπάναγκες. ὡς μὲν οὖν οὐκ ἐκ δημοκρατίας καὶ μοναρχίας δεῖ συνιστάναι τὴν τοιαύτην πολιτείαν, ἐκ τούτων φανερὸν, καὶ τῶν ὕστερον ῥηθησομένων, ὅταν ἐπιβάλλῃ περὶ τῆς τοιαύτης πολιτείας ἡ σκέψις. ἔχει δὲ καὶ περὶ τὴν αἵρεσιν τῶν ἀρχόντων τὸ ἐξ αἱρετῶν αἱρετοὺς, ἐπικίνδυνον. εἰ γάρ τινες συστῆναι θέλουσι καὶ μέτριοι τὸ πλῆθος, ἀεὶ κατὰ τὴν τούτων αἱρεθήσονται βούλησιν. τὰ μὲν οὖν περὶ τὴν πολιτείαν τὴν ἐν τοῖς Νόμοις, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Confuſa hæc & mendoſa. quæ ex Platone facilè emendabis.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ τῆς Φαλέου τοῦ Χαλκηδονίου πολιτείας, εἴτι τυγχάνει καλῶς εἰρηκὼς ἢ μὴ καλῶς.

Εἰσὶ δέ τινες πολιτεῖαι καὶ ἄλλαι, αἱ μὲν ἰδιωτῶν, αἱ δὲ φιλοσόφων καὶ πολιτικῶν· πᾶσαι δὲ τῶν καθεστηκυιῶν, καὶ καθ' ἃς πολιτεύονται νῦν, ἐγγύτερόν εἰσι τούτων ἀμφοτέρων. οὐδεὶς γὰρ οὔτε τὴν περὶ τὰ τέκνα κοινότητα καὶ τὰς γυναῖκας, ἄλλως κεκαινοτόμηκεν, οὔτε περὶ τὰ συσσίτια τῶν γυναικῶν· ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων ἄρχονται μᾶλλον. δοκεῖ γάρ τισι τὸ περὶ τὰς οὐσίας εἶναι μέγιστον τετάχθαι καλῶς. περὶ γὰρ τούτων ποιεῖσθαί φασι τὰς στάσεις πάντας. διὸ Φαλέας ὁ Χαλκηδόνιος τοῦτ' εἰσήνεγκε πρῶτος. φησὶ γὰρ δεῖν ἴσας εἶναι τὰς κτήσεις τῶν πολιτῶν. τοῦτο δὲ κατοικιζομέναις μὲν εὐθὺς οὐ χαλεπὸν ᾤετο ποιεῖν· τὰς δὴ κατοικουμένας, ἐργωδέστερον μὲν, ὅμως δὲ τάχιστ' ἂν ὁμαλισθῆναι τῷ τὰς προῖκας, τοὺς μὲν πλουσίους, διδόναι μὲν, λαμβάνειν δὲ μή· τοὺς δὲ πένητας, μὴ διδόναι μὲν, λαμβάνειν δέ. Πλάτων δὲ τοὺς νόμους γράφων, μέχρι μέν τινος ᾤετο δεῖν ἐᾶν· πλεῖον δὲ τοῦ * πενταπλασίαν εἶναι τῆς ἐλαχίστης μηδενὶ τῶν πολιτῶν ἐξουσίαν εἶναι κτήσασθαι, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. δεῖ δὲ μηδὲ τοῦτο λανθάνειν τοὺς οὕτω νομοθετοῦντας, ὃ λανθάνει νῦν, ὅτι τῆς οὐσίας τάττοντας πλῆθος, προσήκει καὶ τῶν τέκνων τὸ πλῆθος τάττειν. ἐὰν γὰρ ὑπεραίρῃ τῆς οὐσίας τὸ μέγεθος ὁ τῶν τέκνων ἀριθμὸς, ἀνάγκη τόν γε νόμον λύεσθαι, καὶ χωρὶς τῆς λύσεως φαῦλον τὸ πολλοὺς ἐκ πλουσίων γίνεσθαι πένητας. ἔργον γὰρ μὴ νεωτεροποιοὺς εἶναι τοὺς τοιούτους.

Vide ſuperiore cap.

A & vt iis quorum cenſus eſt maximus, magiſtratus ampliſſimi mandentur. Facit verò & ſenatus electionem paucorum principatui conſentaneam. Eligunt enim omnes quidem neceſſariò, ſed primùm ex primo cenſu: deinde iterum æquaIeis numero ex ſecundo: deinde ex iis qui ſunt tertij cenſus: deinde ex claſſe quarti cenſus: niſi quòd non iis omnibus, qui ſunt tertij aut quarti cenſus, impoſita neceſſitas eſt eligendi, ſed iis qui ſunt quarti cenſus, primis tantùm & ſecundis. Deinde ex his parem ex vnoquoque cenſu efficere numerum ait oportere. Erunt igitur plures ex maximis cenſibus & meliores, quia nonnulli ex popularibus non eligant: non eligunt autem, quia non ſit eis impoſita neceſſitas eligendi. Talem igitur B reipubl. formam ex populari poteſtate, & vnius principatu ſeu monarchia conſtare, non eſſe dicendum: cùm ex his perſpicuum ſit, tum ex iis quæ poſteriùs dicentur, intelligere licebit, vbi de tali reipubl. adminiſtrandæ forma erit conſiderandi & diſputandi locus. Iam verò illud, quod ad electionem magiſtratuum pertinet, vbi electos ad aliam electionem reuocat, periculo non vacat. Si qui enim vel mediocri numero coire & conſpirare volent, ſemper ex eorum voluntate, & pro eorum arbitratu eligentur. Quæ igitur ad reipubl. adminiſtrandæ rationem in libris de Legibus expoſitam pertinent, huiuſmodi ſunt.

C

CAPVT VII.

A Phalea Chalcedonio introductam Reipubl. conſtitutionem examinat.

SVnt autem quædam & aliæ reipubl. adminiſtrandæ formæ, aliæ ab indoctis, aliæ à philoſophis, & ciuitatis regendæ peritis inuentæ atque inſtitutæ: quæ omnes propiùs quàm hæ ambæ Socraticæ, ad eas quæ nunc conſtitutæ ſunt, & quibus nunc vtuntur, accedunt. Nullus enim neque nouum iſtud de communione liberorum & vxorum, neque alterum de ſodalitiis & conuiuiis mulierum commentum reperit, ſed à neceſſariis ordiuntur potiùs. Videtur enim quibuſ- D dam eſſe maximum, id quod ad facultates rei familiaris pertinet, in ordinem rectum eſſe adductum. De his enim ſeditiones ab omnibus commoueri dicunt. Quapropter Phaleas Chalcedonius hoc induxit primus. Ait enim, ciuium bona æqualia eſſe oportere. Atque hoc quidem eo ſtatim tempore, quo tempore primùm vrbes conduntur & habitantur, facere non difficile eſſe exiſtimabat: conditis autem iam vrbibus & conſtitutis ciuitatibus, maioris hoc quidem fore negotij, ſed tamen celerrimè facultates ciuium ad æqualitatem redactum iri, ſi diuites quidem filias ſuas collocantes, dent dotes, ipſi verò vxorem ducentes, non accipiant: & contrà, pauperes non dent, accipiant ipſi. Plato verò cùm leges ſcriberet, quadamtenus exiſtimabat facultates augere ſinere oportere: ampliùs E autem acceptas augere atque amplificare quærendo, quàm vt eſſent quincuplæ minimarum, nemini ex ciuibus licere, quemadmodum & antea dictum eſt. Non debent autem hoc ignorare, qui taleis leges ferunt, quod nunc ignoratur, eos, qui facultatum magnitudinem præfiniunt, etiam liberorum numerum præfinire cōuenire. Si enim facultatum magnitudinem ſuperet liberorum numerus ac multitudo, primùm lex antiquetur neceſſe eſt: deinde præter legis antiquationē, multos ex diuitibus pauperes fieri malum eſt. Difficile enim eſt tales homines res nouas non moliri.

Bonorum

Bonorum igitur æqualitatem vim aliquam habere ad ſocietatem ciuilem nonnulli ex veteribus videntur intellexiſſe: cuiuſmodi & Solon legem compoſuit: & apud alios lex lata eſt, quæ vetat tantum agri comparare, quantum quiſque velit. Itémque rem ſuam familiarem vendere leges vetant: quemadmodum apud Locros lex ſancita eſt, ne quis patrimonium ſuum vendat, niſi manifeſtam calamitatem ſibi oſtendat accidiſſe. Præterea verò iubet patrimonia hæreditaria antiqua, quæ cuique ſortitione facta obuenerunt, ſeruari. Hoc autem Leucade conuulſum ac ſublatum, Leucadiorum remp. nimis popularem reddidit. Non enim iam ampliùs eueniebat vt ex cenſibus præfinitis ac deſcriptis ad magiſtratus proueherentur. Sed fieri poteſt vt bonorum quidem ſit æqualitas: verùm hæc aut ſint nimis multa, vt profusè ac luxurioſè viuant: aut nimis pauca, vt tenuiter & ſordidè. Perſpicuum igitur eſt, non ſatis eſſe latorem legis bona ciuium æquare, ſed medium animo eſſe deſtinandum. Præterea verò etiam ſi quis certas omnibus rei familiaris facultates deſcripſerit ac præfinierit, nihil proficiet. Cupiditates enim exæquandæ ſunt potiùs, quàm facultates. Hoc autem eſſe non poteſt, niſi ciues tantum quantum ſatis eſt, fuerint à legibus eruditi atque inſtituti. Sed fortaſſe dicat Phaleas, hæc à ſeipſo commemorari ac prouideri. Exiſtimat enim horum duorum ciuitatibus æqualitatem eſſe oportere, poſſeſſionis, & inſtitutionis. Sed primùm quæ ſit futura inſtitutio, dicendum erat. Deinde nihil prodeſt vnam & eandem eſſe. Fieri enim poteſt vt vna quidem & eadem ſit: ſed hæc ſit talis tamen, vt ex ea facilè conſilium capiant appetendi, ſibique arrogandi vel pecunias, vel honores, vel vtraque iuſto ampliora. Præterea ſeditionem ſolent facere ciues propter inæqualitatem non ſolùm bonorum, verumetiam honorum: ſed contrario vtrumque modo. Vulgus enim propter fortunarum & rei familiaris inæqualitatem concitatur: politiores, & venuſtiores homines de honoribus contendunt & concertant cum vulgo, ſi ſint æquales. Ex quo & illud,

Fortis & ignauus parili afficiuntur honore.

Non ſolùm autem propter res ad victum neceſſarias homines iniuriam faciunt (cuius remedium eſſe putat fortunarum æqualitatem, vt ne quem frigore, aut fame coacti, veſtitu boniſque ſpolient) verumetiam propter voluptatem, ac dolorem ex cupiditate manantem: vt & voluptatibus perfruantur, & doloribus cupiditatum careant, libidineſque ſuas expleant. Nam ſi cupiditatem maiorem habeant, quàm res neceſſariæ poſtulent: vt huic cupiditati medeantur, iniuriam facient. Neque propter huius cupiditatis medicinam tantùm ad iniuriam inferendam adducuntur, verumetiam ſi concupiſcant, vt voluptates percipiant dolorum expertes. Quodnam igitur horum trium malorum remedium? Illis quidem rem familiarem exiguam habere, & ex labore atque opera quæſtum facere: alteris autem temperantia: tertium porrò remedium, ſi qui per ſe gaudere velint, non eſt quòd aliunde quàm à philoſophia requirant. Nam cæteræ voluptates ſine hominum opera contingere non poſſunt. Enimvero maximas iniurias inferunt homines propter cupiditates immoderatas, & non propter res neceſſarias: verbi gratia, tyrannidem occupant, populúmque impio dominatu opprimunt, non vt ne algeant, ſed vt ſuas libidines impunè expleant. Iccirco magna præmia propoſita ſunt, non ei qui furem, ſed ei qui tyrannum occiderit. Quare ad paruas leueiſque iniurias repellendas ac defendendas ſolùm vim habet reipubl. adminiſtrandæ modus à Phalea inuentus

A ὅτι μὲν οὖν ἔχει τινὰ δύναμιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἡ τῆς οὐσίας ὁμαλότης, καὶ τῶν πάλαι τινὲς φαίνονται διεγνωκότες, οἷον καὶ Σόλων ἐνομοθέτησε, καὶ παρ' ἄλλοις ἔστι νόμος, ὃς κωλύει κτᾶσθαι γῆν, ὁπόσην ἂν βούληταί τις. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν οὐσίαν πωλεῖν οἱ νόμοι κωλύουσιν, ὥσπερ ἐν Λοκροῖς νόμος ἐστὶ μὴ πωλεῖν, ἐὰν μὴ φανερὰν ἀτυχίαν δείξῃ συμβεβηκυῖαν. ἔτι δὲ τοὺς παλαιοὺς κλήρους διασώζειν. τοῦτο δὲ λυθὲν καὶ περὶ Λευκάδα, δημοτικὴν ἐποίησε λίαν τὴν πολιτείαν αὐτῶν. οὐ γὰρ ἔτι συνέβαινεν ἀπὸ τῶν ὡρισμένων τιμημάτων εἰς τὰς B ἀρχὰς βαδίζειν. ἀλλ' ἔστι τὴν ἰσότητα μὲν ὑπάρχειν τῆς οὐσίας, ταύτην δ' ἢ λίαν εἶναι πολλήν, ὥστε τρυφᾶν, ἢ λίαν ὀλίγην, ὥστε ζῆν γλίσχρως. δῆλον οὖν, ὡς οὐχ ἱκανὸν τὸ τὰς οὐσίας ἴσας ποιῆσαι τὸν νομοθέτην, ἀλλὰ τοῦ μέσου στοχαστέον. ἔτι δ', εἴ τις καὶ τὴν μετρίαν τάξειεν οὐσίαν πᾶσιν, οὐδὲν ὄφελος. μᾶλλον γὰρ δεῖ τὰς ἐπιθυμίας ὁμαλίζειν, ἢ τὰς οὐσίας. τοῦτο δ' οὐκ ἔστι μὴ παιδευομένοις ἱκανῶς ὑπὸ τῶν νόμων. ἀλλ' ἴσως εἴποι ἂν ὁ Φαλέας, ὅτι * ταῦτα τυγχάνει λέγων αὐτός· οἴεται γὰρ δυοῖν τούτοιν ἰσότητα δεῖν ὑπάρχειν ταῖς πόλεσι, κτήσεως καὶ παιδείας. ἀλ- C λὰ τήν τε παιδείαν ἥτις ἔσται, δεῖ λέγειν· καὶ τὸ μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτήν, οὐδὲν ὄφελος. ἔστι γὰρ τὴν αὐτὴν μὲν εἶναι καὶ μίαν, ἀλλὰ ταύτην εἶναι τοιαύτην, ἐξ ἧς ἔσονται προαιρετικοὶ τοῦ πλεονεκτεῖν, ἢ χρημάτων, ἢ τιμῆς, ἢ συναμφοτέρων. ἔτι στασιάζουσιν οὐ μόνον διὰ τὴν ἀνισότητα τῆς κτήσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν τιμῶν. τοὐναντίον δὲ περὶ ἑκάτερον. οἱ μὲν γὰρ πολλοί, διὰ τὸ περὶ τὰς κτήσεις ἄνισον· οἱ δὲ χαρίεντες, περὶ τῶν τιμῶν, ἐὰν ἴσαι. ὅθεν καί,

* Scrib. ταὐτὰ

D Ἐν δὲ ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακός, ἠδὲ καὶ ἐσθλός. Ἰλιάδ. ι.

οὐ μόνον δ' οἱ ἄνθρωποι διὰ τἀναγκαῖα ἀδικοῦσιν, ὧν ἄκος εἶναι νομίζει τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας, ὥστε μὴ λωποδυτεῖν διὰ τὸ ῥιγοῦν ἢ πεινῆν· ἀλλὰ καὶ ὅπως χαίρωσι, καὶ μὴ ἐπιθυμῶσιν. ἐὰν γὰρ μείζω ἔχωσιν ἐπιθυμίαν τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὴν ταύτης ἰατρείαν ἀδικήσουσιν. οὐ τοίνυν διὰ ταύτην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιθυμοῖεν, ἵνα χαίρωσι ταῖς ἄνευ λυπῶν ἡδοναῖς. τί οὖν ἄκος τῶν τριῶν τούτων; τοῖς μὲν, οὐσία βραχεῖα καὶ ἐργασία· τοῖς δὲ, σωφροσύνη· τρίτον δ', εἴ τινες βούλοιντο δι' E αὑτῶν χαίρειν, οὐκ ἂν ἐπιζητοῖεν, εἰ μὴ παρὰ φιλοσοφίας ἄκος. αἱ γὰρ ἄλλαι, ἀνθρώπων δέονται. ἐπεὶ ἀδικοῦσί γε τὰ μέγιστα διὰ τὰς ὑπερβολάς, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ ἀναγκαῖα· οἷον τυραννοῦσιν, οὐχ ἵνα μὴ ῥιγῶσι. διὸ καὶ αἱ τιμαὶ μεγάλαι, ἂν ἀποκτείνῃ τις, οὐ κλέπτην, ἀλλὰ τύραννον. ὥστε πρὸς τὰς μικρὰς ἀδικίας βοηθητικὸς μόνον ὁ τρόπος τῆς Φαλέου πολιτείας.

ἐπὶ τὰ πολλὰ βούλεται κατασκευάζειν, ἐξ ὧν τὰ πρὸς αὑτοὺς πολιτεύσονται καλῶς. δεῖ δὲ καὶ πρὸς τοὺς γειτνιῶντας, καὶ τοὺς ἔξωθεν πάντας. ἀναγκαῖον ἄρα τὴν πολιτείαν συντετάχθαι πρὸς τὴν πολεμικὴν ἰσχύν, περὶ ἧς ἐκεῖνος οὐδὲν εἴρηκεν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς κτήσεως. δεῖ γὰρ οὐ μόνον πρὸς τὰς πολιτικὰς χρήσεις ἱκανὴν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν κινδύνους. διόπερ οὔτε τοσοῦτον δεῖ πλῆθος ὑπάρχειν, ὧν οἱ πλησίον καὶ κρείττους ἐπιθυμήσουσιν, οἱ δ' ἔχοντες ἀμύνειν οὐ δυνήσονται τοὺς ἐπιόντας· οὔθ' οὕτως ὀλίγην, ὥστε μὴ δύνασθαι πόλεμον ὑπενεγκεῖν, μηδὲ τῶν ἴσων καὶ τῶν ὁμοίων. ἐκεῖνος μὲν οὖν οὐδὲν διώρικε. δεῖ δὲ τοῦτο μὴ λανθάνειν, ὅτι συμφέρει πλῆθος οὐσίας. ἴσως οὖν ἄριστος ὅρος, τὸ μὴ λυσιτελεῖν τοῖς κρείττοσι διὰ τὴν ὑπερβολὴν πολεμεῖν *, ἀλλ' οὕτως ὡς ἂν καὶ μὴ ἐχόντων τοσαύτην οὐσίαν. οἷον Εὔβουλος, Αὐτοφραδάτου μέλλοντος Ἀταρνέα πολιορκεῖν, ἐκέλευσεν αὐτὸν σκεψάμενον ἐν πόσῳ χρόνῳ λήψεται τὸ χωρίον, λογίσασθαι τὴν χρόνου τούτου δαπάνην· ἐθέλειν γὰρ ἔλαττον τούτου λαβὼν ἐκλιπεῖν ἤδη τὸν Ἀταρνέα. ταῦτα δ' εἰπὼν ἐποίησε τὸν Αὐτοφραδάτην σύννουν γενόμενον, παύσασθαι τῆς πολιορκίας. ἔστι μὲν οὖν τι τῶν συμφερόντων, τὸ τὰς οὐσίας εἶναι ἴσας τοῖς πολίταις, πρὸς τὸ μὴ στασιάζειν πρὸς ἀλλήλους· οὐ μὴν μέγ' οὐδὲν ὡς εἰπεῖν. καὶ γὰρ ἂν οἱ χαρίεντες ἀγανακτοῖεν ἄν, ὡς οὐκ ἴσων ὄντες ἄξιοι. διὸ καὶ φαίνονται πολλάκις ἐπιτιθέμενοι καὶ στασιάζοντες. ἔτι δ' ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώπων ἄπληστον· καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβολία μόνον· ὅταν δ' ἤδη τοῦτ' ᾖ πάτριον, ἀεὶ δέονται τοῦ πλείονος, ἕως εἰς ἄπειρον ἔλθωσιν· ἄπειρος γὰρ ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις· ἧς πρὸς τὴν ἀναπλήρωσιν οἱ πολλοὶ ζῶσι. τῶν οὖν τοιούτων ἀρχὴ μᾶλλον τοῦ τὰς οὐσίας ὁμαλίζειν, τὸ τοὺς μὲν ἐπιεικεῖς τῇ φύσει τοιούτους παρασκευάζειν, ὥστε μὴ βούλεσθαι πλεονεκτεῖν· τοὺς δὲ φαύλους, ὥστε μὴ δύνασθαι. τοῦτο δ' ἐστίν, ἂν ἥττους τε ὦσι, καὶ μὴ ἀδικῶνται. οὐ καλῶς δ' οὐδὲ τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας εἴρηκε. περὶ γὰρ τὴν τῆς γῆς κτῆσιν ἰσάζει μόνον. ἔστι δὲ καὶ δούλων καὶ βοσκημάτων πλοῦτος, καὶ νομίσματος, καὶ κατασκευὴ πολλὴ τῶν καλουμένων ἐπίπλων. ἢ πάντων οὖν τούτων ἰσότητα ζητητέον, ἢ τάξιν τινὰ μετρίαν, ἢ πάντα ἐατέον. φαίνεται δ' ἐκ τῆς νομοθεσίας, κατασκευάζων τὴν πόλιν μικράν, εἴ γ' οἱ τεχνῖται πάντες δημόσιοι ἔσονται, καὶ μὴ πλήρωμά τι παρέξονται τῆς πόλεως· ἀλλ' εἴπερ δεῖ δημοσίους εἶναι τοὺς τὰ κοινὰ ἐργαζομένους, δεῖ, καθάπερ ἐν Ἐπιδάμνῳ τε, καὶ ὡς Διόφαντός ποτε κατεσκεύαζεν Ἀθήνησι, τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον. περὶ μὲν οὖν τῆς Φαλέου πολιτείας σχεδὸν ἐκ τούτων ἄν τις θεωρήσειεν, εἴ τι τυγχάνει καλῶς εἰρηκώς, ἢ μὴ καλῶς.

* Mendoſus locus, qui Lamb. decepit.

A præterea multa ex iis quæ ab eo excogitata & inducta ſunt, eò ſpectant, eóque referuntur, vt ciues quidem inter ſe ciuitatem habeant bene conſtitutam: ſed oportebat etiam aduersùs finitimos & externos omneis. Nimirum neceſſe eſt, omnem reipubl. adminiſtrandæ formam ita eſſe deſcriptam atque ordinatam, vt viribus & copiis bellicis inſtructa ſit: de quibus ille ne verbum quidem fecit. Similiter verò & de facultatibus rei familiaris. Non enim ſatis magnas ſuppetere oportet ad vſus ciuileis tantùm, verumetiam ad pericula externa. Quapropter neque tanta bonorum copia præſtò eſſe debet, vt ea finitimi quidem & potentiores concupiſcant: qui habent autem, ab iniuria incurrentium hoſtium tueri non poſſint: neque tantæ anguſtiæ, vt bellum ſuſtinere non queant, ne à paribus quidem & B ſimilibus illatum. Ille igitur de his nihil definiuit. At obſcurum eſſe non debet, quantæ rei familiaris cuiuſque ciuium copiæ ciuitati conducant. Fortaſſis igitur definitio fuerit earum optima, non propter facultatum magnitudinem immenſam & immoderatam, finitimorum potentiorum intereſſe, bellum his inferre, ſed rationes illorum poſtulare, vt his bellum inferant, etiam ſi tantas facultates & diuitias non habeant. Quemadmodum Eubulus, cùm Autophradates Atarnea obſidere atque oppugnare cogitaret, ſuaſit ei vt cõplexus animo temporis ſpatium, quod in vrbe capienda conſumeret, huius temporis ſumptus rationem ſubduceret. minore enim pecunia accepta adductum iri vt obſidionem Atarnei C relinqueret. Hac oratione fecit vt Autophradates re diligenter & attentè conſiderata, vrbis oppugnãdæ finem fecerit, conſiliúmque abiecerit. Aliquantum igitur vtile eſt, facultates rei familiaris ciuibus inter ipſos æqualeis eſſe, ne ſeditionem inter ſe faciant: non tamen admodum magna hæc vtilitas eſt, vt id, quod ſentio, dicam. Nam politi & virtute aliqua ornati homines hoc indignè ferant, & querantur, quaſi digni ſint bonis amplioribus, non æqualibus. Quapropter etiam eos ſæpe videmus in alios ciueis inuadere, & ſeditionem excitare. Præterea verò inexplebile quiddam eſt hominum improbitas. At primùm ſatis habent duos obolos dumtaxat accipere: vbi autem hoc patrium & D auitum fuerit, ſemper eò ampliùs deſiderant, donec in immenſum progreſſi fuerint. Infinita enim & immenſa eſt cupiditatis natura: ad quam explendam plerique homines omne ſtudium, atque adeò omneis vitæ rationes conferunt. Talium igitur rerum principium & caput, eſt, eos quidem qui natura modeſti & boni ſunt, taleis efficere, vt plus iuſto habere nolint: malos autem & improbos, vt non poſſint, potiùs quàm bona ciuium exæquare. Non poterunt autem ſi & gradu ſint inferiores, & non afficiantur iniuria. Sed ne hanc quidem bonorum æquationem rectè expoſuit. Nam in agrorum poſſeſſione dumtaxat bona vult æquari. Atqui & in ſeruis & in pecoribus & in numis diuitiæ conſiſtunt: ſunt & in multo ſuppellectilis, quæ appellatur, apparatu, E multóque inſtrumento. Autorum igitur omnium quærenda æqualitas eſt, aut hæc in aliquem ordinem moderatum redigenda ſunt, aut omnia ſunt prętermittenda. Videtur autem ex legibus à ſe poſitis paruam ciuitatem efficere, ſi quidem opifices omnes erunt ſerui publici, neque partis vllius, qua expleatur ciuitas, locum obtinebunt. Quòd ſi ſeruos publicos eſſe oportet eos qui communia artificia exercent, debet hoc ita ſe habere, vt Dyrrachij, & vt aliquando Diophantus Athenis inſtituit. De Phaleæ igitur reip. adminiſtrandæ ratione, aliquídne ille rectè dixerit, an ſecus, propemodum quis ex his intelligere queat.

A

CAPVT VIII.

Ab Hippodamo Mileſio propoſitam ideam Reipubl. perpendit.

Hippodamus autem Euryphontis filius Mileſius, qui & ciuitatum vrbiúmque diuiſionem reperit, & Piræum muro ab vrbe ſeiunxit, vir primùm in reliqua vita propter ambitionem aliquanto plus quàm ſatis eſſet, rerum ſuperuacanearum atque exquiſitarum ſtudio deditus, vſque adeò vt nonnullis curioſiùs & putidiùs viuere exiſtimaretur, capillo tum denſo ac promiſſo, tum compoſito, & ſumptuoſe ornato: deinde in veſtitu cultúque corporis ſumptuoſo, cùm veſte vteretur honorifica illa quidem, & magnifica, ſed calida & pellibus ſuffulta, non hyeme ſolùm, verumetiam diebus æſtiuis & ſolſtitialibus temporibus: hic igitur Hippodamus cùm alioqui in totius naturæ explicatione eruditus eſſe vellet, primus eorum qui rempubl. non adminiſtrarunt, conatus eſt aliquid de optima reipubl. adminiſtrandæ forma dicere. Ciuitatem autem ita componebat, vt ex decem millibus hominum numero conſtaret, in treis verò parteis eſſet diuiſa. Vnam porrò partem efficiebat ex artificibus, alteram ex agricolis, tertiam ex propugnatoribus & armatis hominibus. Iam verò agrum treis in parteis ſecabat, vnam ſacram, alteram publicam, tertiam priuatam: Eam quidem, vnde ſacra legitima & conſuetudine recepta diis immortalibus fierent, ſacram: eam autem vnde ciuitatis propugnatores viuerent, communem & publicam: eam denique quæ agricolis eſſet attributa, propriam ac priuatam. Exiſtimabat autem etiam tria legum genera dumtaxat eſſe oportere. nam quibus de rebus lites intenduntur & iudicia fiunt, eas res numero treis eſſe, contumeliam, damnum iniuria illatum, mortem. Lege autem ſua etiam vnum iudicum conſeſſum faciebat, cuius ſumma eſſet poteſtas, & ad quem referri oporteret eas res quæ minùs bene iudicatæ viderentur. Hunc autem conſtituebat ex quibuſdam ſenibus ſelectis. Sententias porrò in foris iudicialibus non per calculos ferri debere exiſtimabat, ſed dari vnicuique tabellam, in qua ſcriberet, ſi planè condemnaret: ſi abſolueret, inanem relinqueret: ſin neque damnaret, neque abſolueret, aut partim damnaret, partim abſolueret, hoc ipſum ſcriptura declararet. Nunc enim hoc non rectè legibus eſſe inſtitutum. Cogi enim iudices peierare, cùm aut hanc aut illam ferre ſententiam iubentur. Legem autem tulit de iis qui aliquid vtile ciuitati inuenirent, vt honore ac præmio afficerentur: & vt liberis eorum qui in bello occubuiſſent, de publico victus præberetur: quia ſcilicet nondum hæc lex apud alios eſſet lata. Nunc autem & Athenis, & in aliis ciuitatibus poſita eſt. Tum vt magiſtratus omnes à populo eligerentur. Populum autem faciebat treis illas parteis ciuitatis. Deinde vt qui lecti eſſent, curam haberent & rerum ciuitatis communium, ſeu vrbanarum, & earum quæ ad peregrinos, & earum quæ ad pupillos parentibus orbatos pertinent. Quæ igitur & maxima ex parte, & commemoratu digniſſima, ab Hippodamo de republ. ordinata expoſita ſunt, hæc ſunt. Vocare autem in dubium poſſit aliquis, primùm quidem ciuium multitudinis partitionem. Nam & artifices, & agricolæ, & qui arma gerunt, omnes reipublicæ ſunt participes: ſed ita vt agricolæ ſint inermes, artifices autem & ſine armis ſint, & ſine agris.

ΚΕΦΑΛ. η΄.

Περὶ τῆς Ἱπποδάμου τοῦ Μιλησίου πολιτείας, καὶ πότερον κινητέοι νόμοι, καὶ τίνες, καὶ πότε.

Ἱππόδαμος δὲ Εὐρυφῶντος Μιλήσιος, ὃς καὶ τὴν τῶν πόλεων διαίρεσιν εὗρε, καὶ τὸν Πειραιᾶ κατέτεμε, γενόμενος καὶ περὶ τὸν ἄλλον βίον περιττότερος διὰ φιλοτιμίαν, οὕτως ὥστε δοκεῖν ἐνίοις ζῆν περιεργότερον, τριχῶν τε πλήθει καὶ κόσμῳ πολυτελεῖ· B ἔτι δὲ ἐσθῆτος εὐτελοῦς μὲν, ἀλεεινῆς δὲ, οὐκ ἐν τῷ χειμῶνι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς θερινοὺς χρόνους· * λόγιος δὲ καὶ περὶ τὴν ὅλην φύσιν εἶναι βουλόμενος, πρῶτος τῶν μὴ πολιτευομένων ἐνεχείρησέ τι περὶ πολιτείας εἰπεῖν τῆς ἀρίστης. κατεσκεύαζε δὲ τὴν πόλιν, τῷ πλήθει μὲν μυρίανδρον, εἰς τρία δὲ μέρη διῃρημένην· ἐποίει γὰρ ἓν μὲν μέρος τεχνίτας, ἓν δὲ γεωργοὺς, τρίτον δὲ τὸ προπολεμοῦν καὶ τὰ ὅπλα ἔχον. διῄρει δ᾽ εἰς τρία μέρη τὴν χώραν, τὴν μὲν ἱερὰν, τὴν δὲ δημοσίαν, τὴν δ᾽ ἰδίαν· ὅθεν μὲν τὰ νομιζόμενα ποιήσουσι πρὸς τοὺς θεοὺς, ἱεράν· C ἀφ᾽ ὧν δ᾽ οἱ προπολεμοῦντες βιώσονται, κοινήν· τὴν δὲ τῶν γεωργῶν, ἰδίαν. ᾤετο δ᾽ εἴδη καὶ τῶν νόμων εἶναι τρία μόνον. περὶ ὧν γὰρ αἱ δίκαι γίνονται, τρία ταῦτ᾽ εἶναι τὸν ἀριθμὸν, ὕβριν, βλάβην, θάνατον. ἐνομοθέτει δὲ καὶ δικαστήριον ἓν τὸ κύριον, εἰς ὃ πάσας ἀνάγεσθαι δεῖν τὰς μὴ καλῶς κεκρίσθαι δοκούσας δίκας· τοῦτο δὲ κατεσκεύαζεν ἐκ τινῶν γερόντων αἱρετῶν. τὰς δὲ κρίσεις ἐν τοῖς δικαστηρίοις, οὐ διὰ ψηφοφορίας ᾤετο γίνεσθαι δεῖν, ἀλλὰ φέρειν ἕκαστον πινάκιον, ἐν ᾧ γράφειν, εἰ καταδικάζοι ἁπλῶς τὴν δίκην· εἰ δ᾽ ἀπολύοι ἁπλῶς, κενόν· D εἰ δὲ τὸ μὲν, τὸ δὲ μὴ, τοῦτο διορίζειν. νῦν γὰρ οὐκ ᾤετο νενομοθετῆσθαι καλῶς· ἀναγκάζειν γὰρ ἐπιορκεῖν, ἢ ταῦτα ἢ ταῦτα δικάζοντας. ἐτίθει δὲ νόμον περὶ τῶν εὑρισκόντων τι τῇ πόλει συμφέρον, ὅπως τυγχάνωσι τιμῆς· καὶ τοῖς παισὶ τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τελευτώντων, ἐκ δημοσίου γίνεσθαι τὴν τροφὴν, ὡς οὔπω τοῦτο παρ᾽ ἄλλοις νενομοθετημένον· ἔστι δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις οὗτος ὁ νόμος νῦν, καὶ ἐν ἑτέραις τῶν πόλεων. τοὺς δ᾽ ἄρχοντας αἱρετοὺς ὑπὸ τοῦ δήμου εἶναι πάντας· δῆμον δ᾽ ἐποίει τὰ τρία μέρη τῆς πόλεως· τοὺς δ᾽ αἱρεθέντας ἐπιμελεῖσθαι κοινῶν, καὶ E ξενικῶν, καὶ ὀρφανικῶν. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα καὶ τὰ μάλιστα ἀξιόλογα τῆς Ἱπποδάμου τάξεως, ταῦτ᾽ ἐστίν. ἀπορήσειε δ᾽ ἄν τις, πρῶτον μὲν τὴν διαίρεσιν τοῦ πλήθους τῶν πολιτῶν. οἵ τε γὰρ τεχνῖται, καὶ οἱ γεωργοὶ, καὶ οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες, κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας πάντες· οἱ μὲν γεωργοὶ, οὐκ ἔχοντες ὅπλα· οἱ δὲ τεχνῖται, οὔτε γῆν, οὔτε ὅπλα·

* γρ. σπουδαῖος

ὥστε γίνονται σχεδὸν δοῦλοι τῶν τὰ ὅπλα κεκτημένων. μετέχειν μὲν οὖν πασῶν τῶν τιμῶν ἀδύνατον. ἀνάγκη γὰρ ἐκ τῶν τὰ ὅπλα ἐχόντων, καθίστασθαι καὶ στρατηγοὺς, καὶ πολιτοφύλακας, καὶ τὰς κυριωτάτας ἀρχὰς ὡς εἰπεῖν. μὴ μετέχοντας δὲ τῆς πολιτείας, πῶς οἷόν τε φιλικῶς ἔχειν πρὸς τὴν πολιτείαν; ἀλλὰ δεῖ κρείττους εἶναι τοὺς τὰ ὅπλα γε κεκτημένους ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. τοῦτο δ᾽ οὐ ῥᾴδιον, μὴ πολλοὺς ὄντας. εἰ δὲ τοῦτ᾽ ἔσται, τί δεῖ τοὺς ἄλλους μετέχειν τῆς πολιτείας, καὶ κυρίους εἶναι τῆς τῶν ἀρχόντων καταστάσεως; ἔτι οἱ γεωργοὶ τί χρήσιμοι τῇ πόλει; τεχνίτας μὲν γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι.* πᾶσα γὰρ δεῖται πόλις τεχνιτῶν· καὶ δύνανται διαγίγνεσθαι, καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἀπὸ τῆς τέχνης. οἱ δὲ γεωργοὶ, πορίζοντες μὲν τοῖς τὰ ὅπλα κεκτημένοις τὴν τροφὴν, εὐλόγως ἂν ἦσάν τι τῆς πόλεως μέρος. νῦν δ᾽ ἰδίαν ἔχουσι, καὶ ταύτην ἰδίᾳ * γεωργοῦσιν. ἔτι δὲ τὴν κοινὴν ἀφ᾽ ἧς οἱ προπολεμοῦντες ἕξουσι τὴν τροφὴν, εἰ μὲν αὐτοὶ γεωργήσουσιν, οὐκ ἂν εἴη τὸ μάχιμον ἕτερον καὶ τὸ γεωργοῦν, βούλεται δ᾽ ὁ νομοθέτης.* εἰ δ᾽ ἕτεροί τινες ἔσονται τῶν τε ἴδια γεωργούντων καὶ τῶν μαχίμων, τέταρτον* αὖ μόριον ἔσται τοῦτο τῆς πόλεως, οὐδενὸς μετέχον, ἀλλὰ [καὶ] ἀλλότριον τῆς πολιτείας. ἀλλὰ μὴν εἴ τις τοὺς αὐτοὺς θήσει τούς τε τὴν ἰδίαν, καὶ τοὺς τὴν κοινὴν γεωργοῦντας, τό τε πλῆθος ἄπορον ἔσται τῶν καρπῶν, ἐξ ὧν ἕκαστος * ὑπουργήσει δύο οἰκίας. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθὺς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τῶν αὐτῶν κλήρων αὑτοῖς τε τὴν τροφὴν λήψονται, καὶ τοῖς μαχίμοις παρέξουσι; ταῦτα δὴ πάντα πολλὴν ἔχει ταραχήν. οὐ καλῶς δ᾽ οὐδ᾽ ὁ περὶ τῆς κρίσεως ἔχει νόμος, τὸ κρίνειν ἀξιοῦν διαιροῦντα τῆς κρίσεως ἁπλῶς γεγραμμένης, καὶ γίνεσθαι τὸν δικαστὴν διαιτητήν. τοῦτο δ᾽ ἐν μὲν τῇ διαίτῃ καὶ πλείοσιν ἐνδέχεται· κοινολογοῦνται γὰρ ἀλλήλοις περὶ τῆς κρίσεως. ἐν δὲ τοῖς δικαστηρίοις οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον * τούτῳ τῶν νομοθετῶν οἱ πολλοὶ παρασκευάζουσιν, ὅπως οἱ δικασταὶ μὴ κοινολογῶνται πρὸς ἀλλήλους. ἔπειτα πῶς οὐκ ἔσται ταραχώδης ἡ κρίσις, ὅταν ὀφείλειν ὁ μὲν δικαστὴς οἴηται, μὴ τοσοῦτον δ᾽ ὅσον ὁ δικαζόμενος; ὁ μὲν γὰρ εἴκοσι μνᾶς, ὁ δὲ δικαστὴς κρινεῖ δέκα μνᾶς· ἢ ὁ μὲν πλέον, ὁ δ᾽ ἔλασσον, ἄλλος δὲ πέντε, ὁ δὲ τέτταρας. καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον δηλονότι μεριοῦσιν· οἱ δὲ πάντα καταδικάσουσιν, οἱ δ᾽ οὐδέν. τίς οὖν ὁ τρόπος ἔσται τῆς διαλογῆς τῶν ψήφων; ἔτι δ᾽ οὐδεὶς ἐπιορκεῖν ἀναγκάζει τὸν ἁπλῶς ἀποδικάσαντα ἢ καταδικάσαντα, εἴπερ ἁπλῶς τὸ ἔγκλημα γέγραπται δικαίως. οὐ γὰρ μηδὲν ὀφείλειν ὁ ἀποδικάσας κρίνει, ἀλλὰ τὰς εἴκοσι μνᾶς· ἀλλ᾽ ἐκεῖνος ἤδη ἐπιορκεῖ ὁ καταδικάσας, μὴ νομίζων ὀφείλειν τὰς εἴκοσι μνᾶς. περὶ δὲ τοῦ τοῖς εὑρίσκουσί τι τῇ πόλει συμφέρειν, ὡς δεῖ γίνεσθαί τινα τιμὴν, οὐκ ἔστιν ἀσφαλὲς τὸ νομοθετεῖν, ἀλλ᾽ εὐόφθαλμον ἀκοῦσαι μόνον. ἔχει γὰρ συκοφαντίας, καὶ κινήσεις, ἂν τύχῃ, πολιτείας.

* γρ. πᾶσαι γὰρ δέονται πόλεις τεχνιτῶν, & δύν. διαγ.

* γρ. γεωργήσουσι

* γρ. εἰ δ᾽ ἔτι.

* γρ. οὖν

* γρ. γεωργήσει

* γρ. τούτου

A Quo fit vt propemodum ſerui ſint eorum qui arma tenent. Quare omnium honorum participes eſſe non poſſunt. Neceſſe enim eſt, ex iis qui arma tenent, creari & imperatores, & ciuium cuſtodes, quos appellant Græci politophylacas, & ſummos, penè dicam, ampliſſimóſque magiſtratus. Qui autem reipubl. non ſunt participes, qui fieri poteſt, vt ij beneuolo atque amico in rempubl. ſint animo? Iam verò ſuperiores ſint viribus neceſſe eſt ij qui arma tenent, vtraque parte. Hoc autem non eſt factu facile, niſi multi ſint. At ſi hoc erit, quid attinet alios rempubl. participare, & creandorum magiſtratuum poteſtatem habere? Præterea agricolæ qua in re ciuitati ſunt vtiles?

B Nam artifices quidem eſſe neceſſe eſt. Omnis enim ciuitas artificibus eget: & poſſunt ex artificio ſuo vitam tolerare, quemadmodum in aliis ciuitatibus. Agricolæ verò, qui ciuibus arma tenentibus victum ſuppeditant, non immeritò in partibus ciuitatis numerentur. Nunc autem proprios agros habent, & hos priuatim colunt. Præterea, ſi communeis agros, ex quibus ciuitatis propugnatores victum ſument, ipſi milites arabunt, non differat pars ciuitatis militaris ab ea quæ agris colendis præpoſita eſt. At vult lator legis duas diſſimileis eſſe parteis. Quòd ſi alij quidam erunt præter eos qui priuatos agros colunt, & ciuitatis propugnatores: quarta rurſum hæc erit pars ciuitatis, nullius rei particeps, ſed à reipubl.

C ſtatu aliena. Quòd ſi quis eoſdem eſſe ponet, & qui proprios agros colunt & qui publicos & communeis: tunc fructuum copia erit anguſtior, quàm vt ex iis quiſque victum duabus familiis ſubminiſtrare poſſit. Tum quamobrem non ſtatim ex eadem terra, & ex iiſdem agris, qui ſorte cuique obtigerint, & ſibi victum ſument, & bellatoribus præbebunt? Hæc igitur omnia magnam habent confuſionem. Ne lex quidem, quæ eſt de ſententia à iudice pronuncianda, admodum probanda eſt: poſtulare, vt actione ſimpliciter inſtituta atque intenta, in iudicando ſententiam diuidat, fiátque ex iudice arbiter. At hoc in arbitrio etiam pluribus de compromiſſo facto diſceptantibus facere licet, & contingere poteſt: inter ſe enim de ſententia ferenda communicant.

D In iudiciis verò non poteſt: quinetiam multi legum ſcriptores, contrà atque hic, dant operam ne iudices inter ſe communicent. Deinde verò nonne erit hæc iudicatio turbulenta & confuſa, ſi iudex quidem deberi petitori arbitretur, ſed non tantum quantum petitor ſibi deberi dicit? hic enim minas viginti petit, ille autem decem adiudicat: aut hic quidem plus, ille verò minus: alius autem quinque, alius porrò quatuor: atque hoc ſcilicet modo ſententias diuident, aliíque omni ex parte contra petitorem ſententiam ferent, alij nulla ex parte. Quis igitur erit modus ſententiarum deligendarum ac diſcernendarum? Præterea verò nemo cogit

E eum peierare, qui ſimpliciter abſoluerit, aut damnarit, ſi lis ſimpliciter, vt debet, fuerit intenta. Non enim qui reum abſoluit, nihil eum debere iudicat, ſed viginti minas non debere. Verùm ille iam peierat, qui non putans reum debere viginti minas, nihilominus eum damnauit. De præmio autem & honore aliquo iis decernendo, qui aliquid vtile ciuitati repererunt, non eſt tutum legem ferre: ſed eſt auditu plauſibile & ſpecioſum tantùm. Habet enim calumnias, & reipubl. ſi ita cadat, commutationes & conuerſiones.

Incurrit autem in aliam quæſtionē & diſputationem. Dubitant enim quidam, vtrúmne detrimentoſum, an vtile ſit, leges patrias mouere & mutare, ſi qua ſit alia melior. Itaque nō eſt facile ei quod dictum eſt de præmio iis decernendo, qui aliquid ex vſu ciuitatis inuenerint, aſſentiri & concedere, ſi non expedit reipubl. quicquam immutare. Euenire autem poteſt vt aliqui ſuadeant vel legum abrogationē, vel reip. adminiſtrandæ formæ commutationem, tanquam commune bonum. Sed quoniam in hunc ſermonem incidimus, præſtiterit etiam pauca hac de re diſputare. Habet enim, vt diximus, dubitationem. Et videatur ſanè ſatius eſſe commutare. In aliis enim ſcientiis hoc profuit: vt medicina commutata à patriis inſtitutis, & ars corporum exercendorum, quam gymnaſticam Græci appellant, omnes denique artes & facultates mutatæ magnas rebus publicis vtilitates attulerint. Quare quoniam & ciuilis prudentia in his numeranda eſt, nimirum de ea quoque neceſſariò idem eſt ſentiendum. Argumētum eorum quæ dicimus, ex factis & euentis ſumere poſſit aliquis. Leges enim antiquas valde ſimplices eſſe, & barbaricas. Nam & gladios geſtare, & vxores alter ab altero emere Græci ſolebant: reliquáque antiqua inſtituta, ſtolida prorſus & ſtulta ſunt: verbi gratia, lex eſt Cumis de iis quæ ad cædem pertinent, ſi quis accuſator aliquem teſtium numerum produxerit, qui ſibi cognati ſint, reū cædis pœna teneri. Præterea quærunt omnes non quod eſt patrium, ſed quod bonum. Et veriſimile eſt, primos illos homines, ſiue terræ filij & terrigenæ erant, ſiue ex calamitate & interitione aliqua ſalui & incolumes euaſerant, ſimileis fuiſſe hominum, qui vulgo caſúque nobis occurrunt, & inſipientium ac ſtultorum: quemadmodum de terrigenis dici ſolet. Quare abſurdum ſit in horum decretis permanere. Præterea ne leges quidem ſcriptas relinquere immutabileis atq; immotas præſtiterit. Quemadmodum enim ſe res habet in aliis artibus, ſic & in prudentia ciuili fieri non poſſe, vt omnia quę ad ordinationem & deſcriptionem reipubl. adminiſtrandæ pertinent, ſubtiliter & perfectè ſcripta ſint. Vniuersè enim ſcripta ſint neceſſe eſt. At actiones in ſingularibus verſantur. Ex his igitur perſpicuum eſt, & aliquas leges eſſe mutandas, & aliquando mutādas. Contrà verò ſi alio modo rem, de qua agitur, conſideramus, multæ cautionis eſſe videatur. Vbi enim vtilitas quidem, quæ ad mutandas leges adducit, parua eſt: aſſuefacere autem ciueis legibus facilè mutandis, malum: proculdubio nonnulla peccata & latorum legis, & magiſtratuū ferenda, atque intacta relinquenda ſunt. Non enim tāto erit ei mutaſſe leges emolumento, quanto aſſueuiſſe magiſtratibus non parēre detrimēto. Præterea fallax & captioſum eſt illud ab artibus & ſcientiis exemplum. Non enim ſimile eſt artem atq; legem commutare. Lex enim nullam vim habet ad parendum impellentem, niſi eam quam à more accepit. Hic autem non niſi ex temporis longinquitate, annorúmque multitudine naſcitur. Itaque à legibus receptis & vſitatis, ad alias & nouas leges facilè migrare, vim legis infirmare ac debilitare eſt. Præterea, ſi demus eſſe mutandas, vtrùm & omneis, & in omni reipubl. adminiſtrandæ forma, nécne? & vtrùm à quolibet mutandæ, an à quibuſdam, & à quibuſnam? Magnum enim inter hæc diſcrimen eſt. Quapropter nunc quidem hanc quæſtionem omittamus, atque in aliud tempus magis proprium reſeruemus.

A ἐμπίπτει δ' εἰς ἄλλο πρόβλημα καὶ σκέψιν ἑτέραν. ἀποροῦσι γάρ τινες, πότερον βλαβερὸν, ἢ συμφέρον ταῖς πόλεσι τὸ κινεῖν τοὺς πατρίους νόμους, ἂν ᾖ τις ἄλλος βελτίων. διόπερ οὐ ῥᾴδιον τῷ λεχθέντι ταχὺ συγχωρεῖν, εἴπερ μὴ συμφέρει κινεῖν. ἐνδέχεται δ' εἰσηγεῖσθαί τινας νόμων λύσιν, ἢ πολιτείας, ὡς κοινὸν ἀγαθόν. ἐπεὶ δὲ πεποιήμεθα μνείαν, ἔτι μικρὸν περὶ αὐτοῦ διαστείλασθαι βέλτιον. ἔχει γὰρ, ὥσπερ εἴπομεν, ἀπορίαν· καὶ δόξειεν ἂν βέλτιον εἶναι τὸ κινεῖν. ἐπὶ γοῦν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τοῦτο συνενήνοχεν· οἷον ἰατρικὴ κινηθεῖσα παρὰ τὰ πάτρια, καὶ γυμναστικὴ,
B καὶ ὅλως αἱ τέχναι πᾶσαι, καὶ αἱ δυνάμεις. ὥστ' ἐπεὶ μίαν τούτων θετέον καὶ τὴν πολιτικὴν, δηλονότι καὶ περὶ ταύτην ἀναγκαῖον ὁμοίως ἔχειν. σημεῖον δ' ἂν γεγονέναι φαίη τις ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων. τοὺς γὰρ ἀρχαίους νόμους λίαν ἁπλοῦς εἶναι καὶ βαρβαρικούς. ἐσιδηροφοροῦντό τε γὰρ οἱ Ἕλληνες, καὶ τὰς γυναῖκας ἐωνοῦντο παρ' ἀλλήλων. ὅσα τε λοιπὰ τῶν ἀρχαίων ἐστί που νομίμων, εὐήθη πάμπαν ἐστίν· οἷον ἐν Κύμῃ περὶ τὰ φονικὰ νόμος ἐστὶν, ἂν πλῆθός τι παράσχηται μαρτύρων, ὁ διώκων τὸν φόνον, τῶν αὐτοῦ συγγενῶν, ἔνοχον εἶναι τῷ φόνῳ τὸν φεύγοντα. ζητοῦσι δ' ὅλως οὐ
C τὸ πάτριον, ἀλλὰ τἀγαθὸν πάντες· εἰκός τε τοὺς πρώτους, εἴτε γηγενεῖς ἦσαν, εἴτ' ἐκ φθορᾶς τινος ἐσώθησαν, ὁμοίους εἶναι καὶ τοὺς τυχόντας καὶ τοὺς ἀνοήτους, ὥσπερ καὶ λέγεται κατὰ τῶν γηγενῶν. ὥστ' ἄτοπον μένειν ἐν τοῖς τούτων δόγμασι. πρὸς δὲ τούτοις, οὐδὲ τοὺς γεγραμμένους ἐᾶν ἀκινήτους βέλτιον. ὥσπερ γὰρ καὶ περὶ τὰς ἄλλας τέχνας, καὶ τὴν πολιτικὴν τάξιν ἀδύνατον ἀκριβῶς πάντα γραφῆναι· καθόλου γὰρ ἀναγκαῖον γραφῆναι· αἱ δὲ πράξεις περὶ τῶν καθ' ἕκαστόν εἰσιν. ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερὸν ὅτι κινητέοι καὶ τινὲς, καὶ ποτὲ τῶν νόμων εἰσίν. ἄλλον δὲ τρό-
D πον ἐπισκοποῦσιν, εὐλαβείας ἂν δόξειεν εἶναι πολλῆς. ὅταν γὰρ ᾖ, τὸ μὲν βέλτιον μικρὸν, τὸ δ' ἐθίζειν εὐχερῶς λύειν τοὺς νόμους φαῦλον, φανερὸν ὡς ἐατέον ἐνίας ἁμαρτίας καὶ τῶν νομοθετῶν καὶ τῶν ἀρχόντων. οὐ γὰρ τοσοῦτον ὠφελήσεται κινήσας, ὅσον βλαβήσεται τοῖς ἄρχουσιν ἀπειθεῖν ἐθισθείς. ψεῦδος δὲ καὶ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ τῶν τεχνῶν. οὐ γὰρ ὅμοιον [τὸ] κινεῖν τέχνην καὶ νόμον· ὁ γὰρ νόμος ἰσχὺν οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὸ πείθεσθαι, πλὴν παρὰ τὸ ἔθος· τοῦτο δ' οὐ γίνεται εἰ μὴ διὰ χρόνου πλῆθος. ὥστε τὸ ῥᾳδίως μεταβάλλειν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων νόμων εἰς ἑτέρους νόμους
E καινοὺς, ἀσθενῆ ποιεῖν ἐστὶ τὴν τοῦ νόμου δύναμιν. ἔτι δ', εἰ καὶ κινητέοι, πότερον καὶ πάντες, καὶ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ, ἢ οὔ; καὶ πότερον τῷ τυχόντι, ἢ τισί; ταῦτα γὰρ ἔχει μεγάλην διαφοράν. διὸ νῦν μὲν ἀφῶμεν ταύτην τὴν σκέψιν· ἄλλων γάρ ἐστι καιρῶν.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, ἃ μάλιστ᾽ ἄν τις ἐπιτιμήσειε.

Περὶ δὲ τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, καὶ τῆς Κρητικῆς, σχεδὸν δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, δύω εἰσὶν αἱ σκέψεις· μία μὲν, εἴ τι καλῶς, ἢ μὴ καλῶς, πρὸς τὴν ἀρίστην νενομοθέτηται τάξιν· ἑτέρα δ᾽, εἴ τι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸν τρόπον, ὑπεναντίως τῆς προκειμένης αὐτοῖς πολιτείας. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τῇ μελλούσῃ καλῶς πολιτεύεσθαι τὴν τῶν ἀναγκαίων ὑπάρχειν σχολὴν, ὁμολογούμενόν ἐστι· τίνα δὲ τρόπον ὑπάρχειν, οὐ ῥᾴδιον λαβεῖν. ἥτε γὰρ Θετταλῶν πενεστεία πολλάκις ἐπέθετο τοῖς Θετταλοῖς· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς Λάκωσιν οἱ Εἵλωτες· ὥσπερ γὰρ ἐφεδρεύοντες τοῖς ἀτυχήμασι διατελοῦσι. περὶ δὲ τοὺς Κρῆτας οὐδέν πω τοιοῦτον συμβέβηκεν. αἴτιον δ᾽ ἴσως, τὸ τὰς γειτνιώσας πόλεις καίπερ πολεμούσας ἀλλήλαις, μηδεμίαν εἶναι σύμμαχον τοῖς ἀφισταμένοις, διὰ τὸ μὴ συμφέρειν καὶ αὐταῖς κεκτημέναις περιοίκους· τοῖς δὲ Λάκωσιν οἱ γειτνιῶντες ἐχθροὶ πάντες ἦσαν, Ἀργεῖοι, καὶ Μεσσήνιοι, καὶ Ἀρκάδες· ἐπεὶ καὶ τοῖς Θετταλοῖς κατ᾽ ἀρχὰς * ἀφίσαντο, διὰ τὸ πολεμεῖν ἔτι τοῖς περιχώροις, Ἀχαιοῖς καὶ Περραιβοῖς, καὶ Μάγνησιν. ἔοικε δὲ καὶ εἰ μηδὲν ἕτερον, ἀλλὰ τό γε τῆς ἐπιμελείας ἐργῶδες εἶναι, τίνα δεῖ πρὸς αὐτοὺς ὁμιλῆσαι τρόπον. ἀνιέμενοί τε γὰρ ὑβρίζουσι, καὶ τῶν ἴσων ἀξιοῦσιν ἑαυτοὺς τοῖς κυρίοις· καὶ κακοπαθῶς ζῶντες, ἐπιβουλεύουσι, καὶ μισοῦσι. δῆλον οὖν ὡς οὐκ ἐξευρίσκουσι τὸν βέλτιστον τρόπον, οἷς τοῦτο συμβαίνει, περὶ τὴν εἱλωτείαν. ἔτι δ᾽ ἡ περὶ τὰς γυναῖκας ἄνεσις, καὶ πρὸς τὴν προαίρεσιν τῆς πολιτείας βλαβερὰ, καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν πόλεως. ὥσπερ γὰρ οἰκίας μέρος ἀνὴρ καὶ γυνὴ, δῆλον ὅτι καὶ πόλιν ἐγγὺς τοῦ δίχα διῃρῆσθαι δεῖ νομίζειν, εἴς τε τὸ τῶν ἀνδρῶν πλῆθος καὶ τὸ τῶν γυναικῶν. ὥστ᾽ ἐν ὅσαις πολιτείαις φαύλως ἔχει τὸ περὶ τὰς γυναῖκας, τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως εἶναι δεῖ νομίζειν ἀνομοθέτητον. ὅπερ ἐκεῖ συμβέβηκεν· ὅλην γὰρ τὴν πόλιν ὁ νομοθέτης εἶναι βουλόμενος καρτερικὴν, κατὰ μὲν τοὺς ἄνδρας φανερός ἐστι τοιοῦτος ὢν, ἐπὶ δὲ τῶν γυναικῶν ἐξημέληκε· ζῶσι γὰρ ἀκολάστως πρὸς ἅπασαν ἀκολασίαν, καὶ τρυφερῶς. ὥστε ἀναγκαῖον ἐν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ τιμᾶσθαι τὸν πλοῦτον, ἄλλως τε κἂν τύχωσι γυναικοκρατούμενοι, καθάπερ τὰ πολλὰ τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολεμικῶν γενῶν, ἔξω Κελτῶν· ἢ κἂν εἴ τινες ἕτεροι φανερῶς τετιμήκασι τὴν πρὸς τοὺς ἄρρενας συνουσίαν. ἔοικε γὰρ ὁ μυθολογήσας πρῶτος, οὐκ ἀλόγως συζεῦξαι τὸν Ἄρη πρὸς τὴν Ἀφροδίτην. ἢ γὰρ πρὸς τὴν τῶν ἀρρένων ὁμιλίαν, ἢ πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν, φαίνονται κατακώχιμοι πάντες οἱ τοιοῦτοι. διὸ παρὰ τοῖς Λάκωσι τοῦθ᾽ ὑπῆρχε, καὶ πολλὰ διῳκεῖτο ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν.

A

CAPVT IX.

Lacedæmoniorum & Cretum Reſpublicas examinat.

De Lacedæmoniorum autem & Cretum rep. & propemodum de aliis, duo ſunt videnda: quorum vnum eſt, ſit ne aliquid in eis rectè, an ſecus ad optimam reipubl. adminiſtrandæ deſcriptionem, legibus conſtitutum: alterum, ſit ne aliquid, ſpectato reipubl. propoſito & modo, ita conſtitutum, vt repugnet ei reipubl. adminiſtrandæ formæ, quam ſibi propoſuerunt. Ei igitur ciuitati, cuius adminiſtratio recta ſit futura, neceſſariorum munerum vacationem B eſſe oportere, conuenit inter omneis: ſed quomodo eſſe oporteat, non eſt facile intelligere. Nam & Theſſalorum ſeruitium, quam illi peneſteam nominant, ſæpe in Theſſalos irruit, atque inuaſit: itémque Elotes in Lacedæmonios. Nam perpetuò veluti caſibus eorum aduerſis inſidiantes imminent. Cretenſib. autem nihildum tale accidit. Cauſa autem huius rei fortaſſe eſt, quòd nulla finitimarum ciuitatum, quamvis inter ſe bellum gerant, præbeat ſe belli ſociam, auxiliúmve ferat ſeruis in dominos conſpirantibus, & à ciuitate deficientibus: ideo quòd non ſibi expediat illis auxilium ferre, vt quæ etiam ipſæ populis à ſe alienis cinctæ ſint. Lacedæmoniis autem finitimi e- C rant inimici atque infeſti, Argiui, Meſſenij, Arcades. Nam & à Theſſalis initiò ſerui deſciuerunt, propterea quòd bellum etiam tum cum accolis Achiuis, Perrhæbis, Magnetibus gerebant. Videtur autem etſi nihil aliud, at certè diligentia & cura magni negotij eſſe, quomodo ſe aduerſus eos gerere oporteat. Nam ſi agatur cum eis liberaliùs ac diſſolutiùs, libidinosè ac petulanter viuunt, & cum dominis de dignitate contendunt: ſin tractentur aſperiùs, viuántque laborioſe & miſerè, in dominos perniciem moliuntur, eóſque oderunt. Ex his igitur intelligere licet, eos qui in hæc mala incidunt propter ſeruitium, quam Elotiam appellant, non reperiſſe optimam reip. adminiſtrandæ formam. Præterea verò remiſſio & in- D dulgentia in mulieres, & ad conſilium, quod ceperunt de ſua repubI. adminiſtranda, & ad beatitudinem ciuitatis, inutilis ac damnoſa eſt. Quemadmodum enim domus partes ſunt vir & mulier: ita ſcilicet & ciuitatem exiſtimare oportet in duas parteis æqualeis eſſe diuiſam, in virorum & mulierum multitudinem. Quare quibuſcunque in reipubl. adminiſtrandæ formis id quod ad mulieres pertinet, malè habet, in eis dimidium ciuitatis exiſtimandum eſt non eſſe legibus temperatum: quod illic euenit. Nam cùm totam ciuitatem lator legum vellet ad tolerandos & perferendos labores eſſe fortem ac robuſtam, in viris quidem perſpicuè quod volebat aſſecutus eſt: in mu- E lieribus verò negligentem ſe præbuit. Viuunt enim intemperanter & luxurioſè, ad omne ſcilicet intemperantiæ genus ſolutæ atque effuſæ. Itaque neceſſe eſt in tali reipubl. adminiſtrandæ forma plurimi fieri diuitias, maximè ſi viri ſub imperiũ & poteſtatem mulierum ſubiecti ſint: quemadmodũ multæ militares & bellicoſæ nationes, præter Celtas, & ſi qui alij palam conſuetudinem & concubitũ cum maſculis comprobarunt. Videtur enim is qui primus fabulas cõpoſuit, non temerè cum Marte Venerem copulaſſe & coniunxiſſe. Aut enim ad maſculorum congreſſum, aut ad fœminarum, tales homines videntur eſſe procliues. Icciro hoc apud Lacedæmonios locum obtinebat, & multa in eorum imperio à mulieribus adminiſtrabantur.

Atqui quid intereſt, vtrùm mulieres reipubl. præſint atque imperent, an reip. præfecti mulierum arbitratu rempubl. gerant? Idem enim vtrimque mali proficiſcitur. Cùm autem audacia ad nullam rem quotidianam atque vſitatam ſit vtilis, ſed ſi fortè in bello, vſui eſſe poſſit, etiam in rebus bellicis maximo damno fuerunt Lacedæmoniorum fœminæ: idque in incurſione Thebanorum declararunt. Nam vtilitatem quidem nullam attulerunt, quemadmodum in aliis ciuitatibus: ſed trepidationem & tumultum ciuitati incuſſerunt maiorem, quàm hoſtes. Initio igitur non immeritò hanc licentiam videntur Lacedæmonij mulieribus permiſiſſe. Nam procul à domo propter militiam peregrinabantur, nunc bellum Argiuum, nunc rurſus Arcadicum & Meſſeniacum gerentes. Otium autem & pacem nacti, ſeipſos quidem propter vitam militarem latori legis quaſi præparatos & flexibileis facileiſque præbebant. Multas enim virtutis parteis continet illa vita. Fœminas autem aiunt Lycurgum ſub legum iugum adducere conatum, cùm illæ reclamarent, & contrà niterentur, ab incœpto deſtitiſſe. Eorum igitur quæ acciderunt, cauſam ſuſtinent: quare etiam huius peccati ſcilicet. Nos autem non hoc quærimus, cui ſit ignoſcendum, cui non: ſed quid ſit rectè, quid ſecus inſtitutum. Verùm ea quæ ad fœminas pertinent, non bene inſtituta videntur, vt & antea dictum eſt, ipſa per ſe non ſolùm rempubl. dedecorare, & macula quadam aſpergere, ſed ad immoderatum pecuniæ ſtudium aliquod adiuuare. Nam ſecundùm & præter ea quæ dicta ſunt, bonorum inæqualitatem quis reprehendere queat. Accidit enim vt eorum alij rem familiarem ampliſſimam poſſideant, alij tenuiſſimam atque anguſtiſſimam. Quapropter ad paucos redactus eſt ager Spartanus. Hoc autem etiam legibus conſtitutum eſt perperam. Fecit enim lator legis vt patrimonium aut ſuum vendere, aut alienum emere, haberetur non honeſtum: atque hoc rectè. Donandi autem, & teſtamento relinquendi poteſtatem licentiámque permiſit, qui vellent. Atqui idem euenire neceſſe eſt & hoc & illo modo. Iam verò ex quinque totius agri partibus duæ ferè ſunt mulierum, tum quia multæ puellæ orbæ ſiunt, ad quas omnium paternorum bonorum peruenit hæreditas, tum quia magnæ ſunt puellarum nubentium dotes. Atqui præſtabat, vel nullam, vel exiguam, vel mediocrem eſſe præfinitam. Nunc autem & patri filiam paternorum bonorum hæredem futuram, cuilibet in matrimonium collocare licet: & ſi pater mortuus ſit inteſtatus, aut non expreſſerit teſtamento, cui filiam ſuam collocari velit: quem hæredem reliquerit, hic cui velit, collocat. Itaque cùm poſſet ager Spartanus mille & quingentos equites, & triginta millia grauioris armaturæ peditum alere, ne mille quidem numero erant. Re autem & euentu planum factum eſt, hoc ab eis perperam eſſe inſtitutum. Non enim vna plaga huic ciuitati inflicta eſt, ſed ea funditus interiit propter hominum penuriam. Dicuntur autem ſuperioribus regibus regnum obtinentibus ius ciuitatis impertiuiſſe peregrinis, vt ne in hominum penuriam inciderent, diuturnis bellis conflictati: aiúntque quondam Spartæ ciueis fuiſſe vel decies mille. Verumtamen ſiue hæc vera ſunt, ſiue ſecus, præſtat vrbem eſſe frequentem, & refertam ciuium multitudine, per bonorum æquationem. Iam verò lex, quæ ad liberorum procreationem pertinet, huic correctioni aduerſatur. Nam cùm vellet

A καί τοι τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; ταὐτὸ γὰρ συμβαίνει. χρησίμου δ' οὔσης τῆς θρασύτητος πρὸς οὐδὲν τῶν ἐγκυκλίων, ἀλλ' εἴπερ πρὸς τὸν πόλεμον, βλαβερώταται καὶ πρὸς ταῦθ' αἱ τῶν Λακώνων ἦσαν. ἐδήλωσαν δ' ἐπὶ τῆς Θηβαίων ἐμβολῆς· χρήσιμοι μὲν γὰρ οὐδὲν ἦσαν, ὥσπερ ἐν ἑτέραις πόλεσι· θόρυβον δὲ παρεῖχον πλείω τῶν πολεμίων. ἐξ ἀρχῆς μὲν οὖν ἔοικε συμβεβηκέναι τοῖς Λάκωσιν εὐλόγως ἡ τῶν γυναικῶν ἄνεσις. ἔξω γὰρ * τῆς οἰκίας διὰ τὰς στρατείας ἀπεξενοῦντο πολὺν χρόνον, πολεμοῦντες τόν B τε πρὸς Ἀργείους πόλεμον, καὶ πάλιν τὸν πρὸς Ἀρκάδας καὶ Μεσσηνίους· σχολάσαντες δὲ, αὐτοὺς μὲν παρεῖχον τῷ νομοθέτῃ προωδοπεποιημένους διὰ τὸν στρατιωτικὸν βίον· πολλὰ γὰρ ἔχει μέρη τῆς ἀρετῆς. τὰς δὲ γυναῖκας, φασὶ μὲν ἄγειν ἐπιχειρῆσαι τὸν Λυκοῦργον ἐπὶ τοὺς νόμους· ὡς δ' ἀντέκρουον, ἀποστῆναι πάλιν. αἰτίαι μὲν οὖν εἰσὶν αὗται τῶν γενομένων· ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ταύτης τῆς ἁμαρτίας. ἀλλ' ἡμεῖς οὐ τοῦτο σκοποῦμεν, τίνι δεῖ συγγνώμην ἔχειν ἢ μὴ ἔχειν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὀρθῶς καὶ μὴ ὀρθῶς. τὰ δὲ περὶ τὰς γυναῖκας ἔχοντα μὴ καλῶς, C ἔοικεν, ὥσπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον, οὐ μόνον ἀπρέπειάν τινα ποιεῖν τῆς πολιτείας * αὐτῆς καθ' αὑτὴν, ἀλλὰ συμβάλλεσθαί τι πρὸς τὴν φιλοχρηματίαν. μετὰ γὰρ τὰ νῦν ῥηθέντα, τοῖς περὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς κτήσεως ἐπιτιμήσειεν ἄν τις. τοῖς μὲν γὰρ αὐτῶν συμβέβηκε κεκτῆσθαι πολλὴν λίαν οὐσίαν, τοῖς δὲ πάμπαν μικράν. διόπερ εἰς ὀλίγους ἧκεν ἡ χώρα. τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῶν νόμων τέτακται φαύλως. ὠνεῖσθαι μὲν γὰρ ἢ πωλεῖν τὴν ὑπάρχουσαν, ἐποίησεν οὐ καλὸν, ὀρθῶς ποιήσας· διδόναι δὲ καὶ καταλείπειν ἐξουσίαν ἔδωκε τοῖς βουλομέ- D νοις. καί τοι * ταὐτὸ συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἐκείνως τε καὶ οὕτως. ἔστι δὲ καὶ τῶν γυναικῶν σχεδὸν τῆς πάσης χώρας τῶν πέντε μερῶν τὰ δύο, τῶν τε ἐπικλήρων πολλῶν γινομένων, καὶ διὰ τὸ προῖκας διδόναι μεγάλας. καίτοι βέλτιον ἦν μηδεμίαν, ἢ ὀλίγην, ἢ καὶ μετρίαν τετάχθαι. νῦν δ' ἔξεστι δοῦναί τε τὴν ἐπίκληρον ὅτῳ ἂν βούληται· κἂν ἀποθάνῃ, μὴ διαθέμενος ὃν ἂν καταλίπῃ κληρονόμον, οὗτος ᾧ ἂν θέλῃ δίδωσι. τοιγαροῦν δυναμένης τῆς χώρας χιλίους ἱππεῖς τρέφειν καὶ πεντακοσίους, καὶ ὁπλίτας τρισμυρίους, οὐδὲ χίλιοι τὸ πλῆθος ἦ- E σαν. γέγονε δὲ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν δῆλον, ὅτι φαύλως αὐτοῖς εἶχε τὰ περὶ τὴν τάξιν ταύτην. μίαν γὰρ πληγὴν οὐχ ὑπήνεγκεν ἡ πόλις, ἀλλ' ἀπώλετο διὰ τὴν ὀλιγανθρωπίαν. λέγουσι δὲ ὡς ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων βασιλέων μετεδίδοσαν τῆς πολιτείας, ὥστ' οὐ γίνεσθαι τότε ὀλιγανθρωπίαν πολεμούντων πολὺν χρόνον· καί φασιν εἶναί ποτε τοῖς Σπαρτιάταις καὶ μυρίους. οὐ μὴν ἀλλ' εἴτ' ἐστὶν ἀληθῆ ταῦτα, εἴτε μὴ, βέλτιον τὸ διὰ τῆς κτήσεως ὡμαλισμένης πληθύειν ἀνδρῶν τὴν πόλιν. ὑπεναντίος δὲ καὶ ὁ περὶ τὴν τεκνοποιίαν νόμος πρὸς ταύτην τὴν διόρθωσιν. βουλόμενος γὰρ ὁ νομοθέτης

* γ. διὰ οἰκίας, ſub χώρας

* γρ. αὐτὴν καθ' αὑτὴν,

* γ. τὸ

ὡς πλείστους εἶναι τοὺς Σπαρτιάτας, προάγεται τοὺς πολίτας ὅτι πλείστους ποιεῖσθαι παῖδας. ἔστι γὰρ αὐτοῖς νόμος, τὸν μὲν γεννήσαντα τρεῖς υἱοὺς, ἄφρουρον εἶναι· τὸν δὲ τέτταρας, ἀτελῆ πάντων. καίτοι φανερὸν ὅτι πολλῶν γινομένων, τῆς δὲ χώρας οὕτω διῃρημένης, ἀναγκαῖον πολλοὺς γίνεσθαι πένητας. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ τὴν ἐφορείαν ἔχει φαύλως. ἡ γὰρ ἀρχὴ, κυρία μὲν αὐτὴ τῶν μεγίστων αὐτοῖς ἐστι, γίνονται δ' ἐκ τοῦ δήμου πάντες. ὥστε πολλάκις ἐμπίπτουσιν ἄνθρωποι σφόδρα πένητες εἰς τὸ ἀρχεῖον, οἳ διὰ τὴν ἀπορίαν ὤνιοι ἦσαν. ἐδήλωσαν δὲ πολλάκις μὲν καὶ πρότερον, καὶ νῦν δὲ ἐν τοῖς Ἀνδρίοις. διαφθαρέντες γὰρ ἀργυρίῳ τινὲς, ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅλην τὴν πόλιν ἀπώλεσαν. καὶ διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν εἶναι λίαν μεγάλην καὶ ἰσοτύραννον, δημαγωγεῖν αὐτοὺς ἠναγκάζοντο καὶ οἱ βασιλεῖς. ὥστε καὶ ταύτῃ συνεπιβλάπτεσθαι τὴν πολιτείαν. δημοκρατία γὰρ ἐξ ἀριστοκρατίας συνέβαινε. συνέχει μὲν οὖν τὴν πολιτείαν τὸ ἀρχεῖον τοῦτο· ἡσυχάζει γὰρ ὁ δῆμος διὰ τὸ μετέχειν τῆς μεγίστης ἀρχῆς. ὥστ' εἴτε διὰ τὸν νομοθέτην, εἴτε διὰ τύχην τοῦτο συμπέπτωκε, συμφερόντως ἔχει τοῖς πράγμασι. δεῖ γὰρ τὴν πολιτείαν τὴν μέλλουσαν σώζεσθαι, πάντα βούλεσθαι τὰ μέρη τῆς πόλεως εἶναι καὶ διαμένειν ταὐτά. οἱ μὲν οὖν βασιλεῖς διὰ τὴν αὐτῶν τιμὴν, οὕτως ἔχουσιν· οἱ δὲ καλοὶ κἀγαθοὶ, διὰ τὴν γερουσίαν· ἆθλον γὰρ ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ἀρετῆς ἐστιν· ὁ δὲ δῆμος, διὰ τὴν ἐφορείαν· καθίσταται γὰρ ἐξ ἁπάντων. ἀλλ' αἱρετὴν ἔδει τὴν ἀρχὴν εἶναι ταύτην, ἐξ ἁπάντων μὲν, μὴ τὸν τρόπον δὲ τοῦτον ὃν νῦν· παιδαριώδης γάρ ἐστι λίαν. ἔτι δὲ καὶ κρίσεων εἰσὶ μεγάλων κύριοι, ὄντες οἱ τυχόντες. διόπερ οὐκ αὐτογνώμονας βέλτιον κρίνειν, ἀλλὰ κατὰ τὰ γράμματα καὶ τοὺς νόμους. ἔστι δὲ καὶ ἡ δίαιτα τῶν ἐφόρων οὐχ ὁμολογουμένη τῷ βουλήματι τῆς πόλεως. αὐτὴ μὲν γὰρ ἀνειμένη λίαν ἐστίν· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις μᾶλλον ὑπερβάλλει ἐπὶ τὸ σκληρὸν ὥστε μὴ δύνασθαι καρτερεῖν, ἀλλὰ λάθρα τὸν νόμον ἀποδιδράσκοντας ἀπολαύειν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν. ἔχει δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν τῶν γερόντων ἀρχὴν οὐ καλῶς αὐτοῖς. ἐπιεικῶν μὲν γὰρ ὄντων καὶ πεπαιδευμένων ἱκανῶς πρὸς ἀνδραγαθίαν, τάχ' ἂν εἴπειε τις συμφέρειν τῇ πόλει. καίτοι τό γε διὰ βίου κυρίους εἶναι κρίσεων μεγάλων, ἀμφισβητήσιμον. ἔστι γὰρ ὥσπερ καὶ σώματος, καὶ διανοίας γῆρας. τὸν τρόπον δὲ τοῦτον πεπαιδευμένων, ὥστε καὶ τὸν νομοθέτην αὐτὸν ἀπιστεῖν, ὡς οὐκ ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, οὐκ ἀσφαλές. φαίνονται δὲ καὶ καταδωροδοκούμενοι καὶ καταχαριζόμενοι πολλὰ τῶν κοινῶν οἱ κεκοινωνηκότες τῆς ἀρχῆς ταύτης. διόπερ βέλτιον αὐτοὺς μὴ ἀνευθύνους εἶναι· νῦν δ' εἰσί. δόξειε δ' ἂν ἡ τῶν ἐφόρων ἀρχὴ πάσας εὐθύνειν τὰς ἀρχάς. τοῦτο δὲ τῇ ἐφορείᾳ μέγα λίαν τὸ δῶρον· καὶ τὸν τρόπον οὐ τοῦτον λέγομεν διδόναι δεῖν τὰς εὐθύνας. ἔτι δὲ καὶ τὴν αἵρεσιν ἣν ποιοῦνται τῶν γερόντων, κατά τε τὴν

A lator legis quàm plurimos eſſe Spartiatas, inuitauit atque allexit ciueis ad quamplurimos liberos procreandos. Eſt enim lex apud eos, ſi quis treis filios procreárit, eum vacationem habere præſidij, & cuſtodiæ vrbis: ſi quatuor, ab omnibus publicis muneribus immunem eſſe: Atqui perſpicuum eſt, ſi multi naſcantur, cùm ager ita ſit diuiſus, neceſſariò multos pauperes futuros. At porrò etiam ea quæ ad Ephoriam pertinent, minùs bene ſe habent. Cùm enim imperium Ephororum ipſum poteſtatem habeat rerum maximarum, Ephori omnes de plebe creantur. Itaque ſæpenumero homines valde pauperes atque egentes inſperatò ad hanc poteſtatem prouehuntur, qui propter B egeſtatem numarij & venales erant. Cùm autem ſæpe antea hoc declararint, tum verò etiam nuperrimè in virorum conuiuiis, quæ Andria appellabant. Corrupti enim pecunia nonnulli Ephori, quantum in eis fuit, totam ciuitatem perdiderunt. Et propterea quòd hic magiſtratus erat admodum magnus, & cum tyrannide comparandus, etiam reges eorum beneuolentiam blanditiis & aſſentationibus popularibus colligere, atque aucupari cogebantur: vſque adeò vt hac quoque parte reſpubl. minueretur, detrimentóque afficeretur. Populi enim potentatus ſeu democratia ex optimatium principatu, hoc eſt, ariſtocratia, exſiſtebat. Reipubl. ſtatum igitur continet hic magiſtratus. Quieſcit enim populus, propterea quòd maximi C imperij eſt particeps. Itaque ſiue latoris legis conſilio, ſiue fortuitò hoc euênit, rationibus ciuitatis conducit. Oportet enim eam reipubl. adminiſtrandæ formam, quæ ſit ſalua futura, velle omneis ciuitatis parteis & eſſe & manere eaſdem. Reges igitur propter honorem, quo ornati ſunt, ita animis affecti ſunt: honeſti autem & boni viri, propter ſenatoriam dignitatem. Præmium enim virtutis hic magiſtratus eſt. Populus verò propter Ephoriam, quaſi tribunatum plebis apud Rom. Ex omnibus enim fiunt Ephori. At hunc magiſtratum delectu habito deferri oportebat ex omnibus quidem, ſed non quo modo nunc: valde enim puerilis eſt. Præterea rebus maximis iudican- D dis preſunt, cùm ſint homines fortè oblati, & nihil ab aliis differẽtes. Quocirca non ſuo arbitratu melius erat eos iudicare, ſed ex præſcripto iuris ſcripti & legum. Tum Ephororum vitæ cultus non conſentit cum voluntate ciuitatis. Is enim valde diſſolutus eſt: in aliis autem rebus duritie & aſperitate modũ ſuperat, ita vt eam tolerare non poſſint, ſed clam à legibus transfugientes corporis voluptatibus cupidè perfruantur. Iam verò neque ea quę ad ſenatorum magiſtratũ pertinent, videntur bene eſſe eis inſtituta. Nam ſi ſint viri boni, & tantum quantum ſatis eſt, ad honeſtatem cum probitate coniunctam præſtantémq; virtutem eruditi: fortaſſe quis eos è re ciuitatis eſſe dixerit. quamquã eos per totam vitam rerum maximarũ iudicandarum eſſe do- E minos, ambigi poteſt vtrùm ſit vtile, néene. Eſt enim ſua, vt corporis, ſic & mentis ſenectus. Sed cùm ita ſint inſtituti, vt lator ipſe legis eis non omnia credat, tanquam non bonis viris, non eſt hoc tutum. Repeciuntur autem qui hunc magiſtratum conſecuti ſunt, multa ad rempubl. pertinentia & pretij & gratiæ cauſa deſerere ac prodere. Quocirca ſatius erat eos non eſſe liberos ac ſolutos iudicio rationum referendarum. Nunc autem ſoluti ſunt. Videatur autem Ephororum poteſtas omneis magiſtratus ad iudiciũ referendarum rationum apud ſe ſubeundũ adigere. Magnum autem hoc Ephoriæ munus datum eſt: & negamus hoc modo referre rationes oportere. Præterea verò cum delectu ipſo electio ſenatorum puerilis eſt, tum eum

qui omnium iudicio dignus magiſtratu futurus eſt, petere magiſtratum, non eſt rectum. Oportet enim, eum qui dignus eſt magiſtratu, ſiue velit, ſiue nolit, magiſtratum gerere. Nunc autem id quod & in alia ciuitatis adminiſtrandæ ratione, lator legis hic facere reperitur. Ciueis enim ambitioſos reddens, his vtitur in ſenatoribus eligendis. Nemo enim magiſtratum petat, qui non ſit ambitioſus. Atqui earum iniuriarum, quæ ſponte inferuntur, plurimæ aut propter immoderatum honoris ſtudium, aut propter auaritiam & pecuniæ cupiditatem, ab hominibus inferuntur. De regno autem vtrùm non præſtet ciuitates regibus parêre, an præſtet, alius ſanè eſto diſputandi locus. Verumtamen ſatius fuerit, non, quemadmodum nunc fit, ſed ex ſuis factis, & vita, vnumquemque regum ſpectari, regnúmque obtinere. Ne ipſum quidem latorem legis autem putauiſſe poſſe ſe eos efficere viros omni virtute præſtanteis, in promptu eſt. Is enim diffidit, neque omnia credit, vt non ſatis bonis viris. Quapropter vnà cum rege legatos mittere ſolebant eos qui cum eo inimicitias gererent: & ſalutare ciuitati eſſe exiſtimabant, reges inter ſe committere, & concitare. Ne id quidem, quod ad ſodalitia, ſeu conuiuia, quæ Phiditia appellantur, pertinet, ab eo qui conſtituit primum, rectè inſtitutum eſt. Oportebat enim ſumptu publico potiùs conuentum illum fieri, quemadmodum in Creta. Apud Lacedæmonios autem vnumquemque conferre oportet, etiamſi nonnulli valde pauperes ſint, neque hunc ſumptum facere poſſint. Ita contrarium euenit latori legis, atque conſilium eius eſt. Vult enim concœnationum & conuiuiorum inuentum ad formam reipubl. popularem ſeu democratiam pertinere. Sed fit minimè formæ reipubl. populari conſentaneum, ita à latore legis inſtitutum. Non enim facile eſt valde pauperibus ea participare. Hic autem reipubl. finis & quaſi terminus patrius atque auitus conſtitutus eſt, vt is qui hoc vectigal penſitare non poteſt, ne ſit eius particeps. Iam legem de nauium præfectis, quos nauarchos appellant, alij quoque reprehenderunt, idque meritò: ſeditionis enim cauſa efficiens exiſtit. Claſſis enim præfectura ſempiterna regibus, qui ſunt belli duces atque imperatores, addita, alterum propemodum regnum euadit. Hoc verò etiam modo propoſitum latoris legis reprehendat aliquis: quod quidem & Plato in libris de legibus fecit. Tota enim legum deſcriptio ad vnam virtutis partem, artem militarem, refertur. Hæc enim ad potiundum rerum vtilis eſt. Itaque ſalui quidem erant bellum gerentes, interibant autem imperium adepti: quia otiari & quieſcere non poterant, neque vllam aliam artem militari præſtabiliorem & dominantiorem exercuerant. Hoc autem peccatum non leuius, quòd bona, de quibus dimicant homines, virtute potiùs quàm vitio parari putant: atque hoc quidem rectè: quòd autem hæc virtute meliora eſſe ducunt, non rectè. Tum ea quæ ad pecuniam publicam pertinent, perperam ſunt apud Lacedæmonios conſtituta: nam neque ærarium eſt apud eos, vbi pecunia publica condita ſeruetur, cùm ciuitas magna bella gerere neceſſitate cogatur. & tributum malè conferunt: nam propterea quòd Lacedæmonij latiſſimos agros poſſident, quantum quiſque tributi conferat, non admodum accuratè inter ſe exquirunt neque explorant: & hoc modo contrarium euenit latori legis, atque ciuitati expedit. Ciuitatem enim fecit nudam atque inanem à pecunia: ciueis autem & priuatos pecuniæ cupidos atque auaros. De Lacedæmoniorum igitur rep. hactenus

A κρίσιν ἐστὶ παιδαριώδης, καὶ τὸ αὐτὸν αἰτεῖσθαι τὸν ἀξιωθησόμενον τῆς ἀρχῆς, οὐκ ὀρθῶς ἔχει. δεῖ γὰρ καὶ βουλόμενον καὶ μὴ βουλόμενον ἄρχειν τὸν ἄξιον τῆς ἀρχῆς· νῦν δ', ὅπερ καὶ περὶ τὴν ἄλλην πολιτείαν, ὁ νομοθέτης φαίνεται ποιῶν. φιλοτίμους γὰρ κατασκευάζων τοὺς πολίτας, τούτοις κέχρηται πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν γερόντων. οὐδεὶς γὰρ ἂν ἀρχὴν αἰτήσαιτο, μὴ φιλότιμος ὤν. καίτοι τῶν γ' ἀδικημάτων ἑκουσίων τὰ πλεῖστα συμβαίνει σχεδὸν διὰ φιλοτιμίαν καὶ διὰ φιλοχρηματίαν τοῖς ἀνθρώποις. περὶ δὲ βασιλείας, εἰ μὲν μὴ βέλτιόν ἐστιν ὑπάρχειν ταῖς B πόλεσιν, ἢ βέλτιον, ἄλλος ἔστω λόγος. ἀλλὰ μὴν βέλτιόν γε μή, καθάπερ νῦν, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ βίον ἕκαστον κρίνεσθαι τῶν βασιλέων. ὅτι δὲ ὁ νομοθέτης οὐδ' αὐτὸς οἴεται δύνασθαι ποιεῖν καλοὺς κἀγαθούς, δῆλον. ἀπιστεῖ γοῦν ὡς οὐκ οὖσιν ἱκανῶς ἀγαθοῖς ἀνδράσι· διόπερ ἐξέπεμπον συμπρεσβευτὰς τοὺς ἐχθρούς, καὶ σωτηρίαν ἐνόμιζον τῇ πόλει εἶναι τὸ στασιάζειν τοὺς βασιλεῖς. οὐ καλῶς δ' οὐδὲ περὶ τὰ συσσίτια τὰ καλούμενα φιδίτια, νενομοθέτηται τῷ καταστήσαντι πρῶτον. ἔδει γὰρ ἀπὸ κοινοῦ μᾶλλον εἶναι τὴν σύνοδον, καθάπερ ἐν Κρήτῃ· παρὰ δὲ τοῖς Λάκωσιν ἕκα- C στον δεῖ φέρειν, καὶ σφόδρα πενήτων ἐνίων ὄντων, καὶ τοῦτο τὸ ἀνάλωμα οὐ δυναμένων δαπανᾶν· ὥστε *συμβαίνειν τοὐναντίον τῷ νομοθέτῃ τῆς προαιρέσεως. βούλεται μὲν γὰρ δημοκρατικὸν εἶναι τὸ κατασκεύασμα τῶν συσσιτίων. γίνεται δ' ἥκιστα δημοκρατικὸν οὕτω νενομοθετημένον. μετέχειν μὲν γὰρ οὐ ῥᾴδιον τοῖς λίαν πένησιν. ὅρος δὲ τῆς πολιτείας οὗτός ἐστιν αὐτοῖς ὁ πάτριος, τὸν μὴ δυνάμενον τοῦτο τὸ τέλος φέρειν, μὴ μετέχειν αὐτῆς. τῷ δὲ περὶ τοὺς ναυάρχους νόμῳ καὶ ἕτεροί τινες ἐπιτετιμήκασιν, ὀρθῶς ἐπιτιμῶντες· στάσεως γὰρ γίνεται αἴ- D τιος. ἐπὶ γὰρ τοῖς βασιλεῦσιν οὖσι στρατηγοῖς *ἀϊδίοις ἡ ναυαρχία, σχεδὸν ἑτέρα βασιλεία καθέστηκε. καὶ ὧδε δὲ τῇ ὑποθέσει τοῦ νομοθέτου ἐπιτιμήσειεν ἄν τις· ὅπερ καὶ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις ἐπιτετίμηκε. πρὸς γὰρ μέρος ἀρετῆς ἡ πᾶσα σύνταξις τῶν νόμων ἐστί, τὴν πολεμικήν· αὕτη γὰρ χρησίμη πρὸς τὸ κρατεῖν. τοιγαροῦν ἐσώζοντο μὲν πολεμοῦντες, ἀπώλλυντο δὲ ἄρξαντες, διὰ τὸ μὴ ἐπίστασθαι σχολάζειν, μηδὲ ἠσκηκέναι μηδεμίαν ἄσκησιν ἑτέραν κυριωτέραν τῆς πολεμικῆς. τοῦτο δὲ ἁμάρτημα οὐκ ἔλαττον. νομίζουσι μὲν γὰρ γίνεσθαι τἀγα- E θὰ τὰ περιμάχητα, δι' ἀρετῆς μᾶλλον ἢ κακίας· καὶ τοῦτο μὲν καλῶς· ὅτι μέντοι ταῦτα κρείττω τῆς ἀρετῆς ὑπολαμβάνουσιν, οὐ καλῶς. φαύλως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰ κοινὰ χρήματα τοῖς Σπαρτιάταις. οὔτε γὰρ ἐν τῷ κοινῷ τῆς πόλεώς ἐστιν οὐδέν, πολέμους μεγάλους ἀναγκαζομένοις πολεμεῖν. εἰσφέρουσί τε κακῶς· διὰ γὰρ τὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἶναι τὴν πλείστην γῆν, οὐκ ἐξετάζουσιν ἀλλήλων τὰς εἰσφοράς. ἀποβέβηκέ τε τοὐναντίον τῷ νομοθέτῃ τοῦ συμφέροντος. τὴν μὲν γὰρ πόλιν πεποίηκεν ἀχρήματον, τοὺς δ' ἰδιώτας φιλοχρημάτους. περὶ μὲν οὖν τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας

*γρ. συμβαίνει

*γρ. αἰδίοις. Victorius, quem vide.

ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω. ταῦτα γάρ ἐστιν ἃ μάλιστ' ἄν τις ἐπιτιμήσειεν.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ τῆς Κρητικῆς πολιτείας.

Ἡ Δὲ Κρητικὴ πολιτεία, πάρεγγυς μέν ἐστι ταύτης. ἔχει δὲ, μικρὰ μὲν, οὐ χεῖρον· τὸ δὲ πλεῖον, ἧττον γλαφυρῶς. καὶ γὰρ ἔοικε, καὶ λέγεται δὲ, τὰ πλεῖστα μεμιμῆσθαι τὴν Κρητικὴν πολιτείαν ἡ τῶν Λακώνων· τὰ δὲ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων, ἧττον διήρθρωται τῶν νεωτέρων. φασὶ γὰρ τὸν Λυκοῦργον, ὅτε τὴν ἐπιτροπείαν τὴν * Χαρίλλου τοῦ βασιλέως καταλιπὼν ἀπεδήμησε, τότε τὸν πλεῖστον διατρίψαι χρόνον περὶ τὴν Κρήτην, διὰ τὴν συγγένειαν. ἄποικοι γὰρ οἱ Λύκτιοι τῶν Λακώνων ἦσαν· κατέλαβον δ' οἱ πρὸς τὴν ἀποικίαν ἐλθόντες, τὴν τάξιν τῶν νόμων ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς τότε κατοικοῦσι. διὸ καὶ νῦν οἱ περίοικοι τὸν αὐτὸν τρόπον χρῶνται αὐτοῖς, ὡς κατασκευάσαντος Μίνω πρώτου τὴν τάξιν τῶν νόμων. δοκεῖ δ' ἡ νῆσος καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν τὴν Ἑλληνικὴν πεφυκέναι καὶ κεῖσθαι καλῶς. πάσῃ γὰρ ἐπίκειται τῇ θαλάσσῃ, σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων ἱδρυμένων περὶ τὴν θάλασσαν πάντων. ἀπέχει γὰρ, τῇ μὲν ὀλίγον τῆς Πελοποννήσου, τῇ δὲ τῆς Ἀσίας τοῦ περὶ Τριόπιον τόπου * καὶ Ῥόδον· διὸ καὶ τὴν τῆς θαλάσσης ἀρχὴν κατέσχεν ὁ Μίνως, καὶ τὰς νήσους, τὰς μὲν ἐχειρώσατο, τὰς δ' ᾤκισε· τέλος δὲ ἐπιθέμενος τῇ Σικελίᾳ, τὸν βίον ἐτελεύτησεν ἐκεῖ περὶ Κάμικον. ἔχει δ' ἀνάλογον ἡ Κρητικὴ τάξις πρὸς τὴν Λακωνικήν. γεωργοῦσί τε γὰρ, τοῖς μὲν Εἵλωτες, τοῖς δὲ Κρησὶν οἱ Περίοικοι. καὶ συσσίτια παρ' ἀμφοτέροις ἐστί. καὶ τό γε ἀρχαῖον ἐκάλουν οἱ Λάκωνες οὐ Φιδίτια, ἀλλὰ Ἄνδρια, καθάπερ οἱ Κρῆτες. ᾗ καὶ δῆλον ὅτι ἐκεῖθεν ἐλήλυθεν. ἔτι δὲ τῆς πολιτείας ἡ τάξις. οἱ μὲν γὰρ Ἔφοροι τὴν αὐτὴν ἔχουσι δύναμιν τοῖς ἐν τῇ Κρήτῃ καλουμένοις Κόσμοις. πλὴν οἱ μὲν Ἔφοροι, πέντε τὸν ἀριθμόν· οἱ δὲ Κόσμοι, δέκα εἰσίν. οἱ δὲ γέροντες τοῖς γέρουσιν, οὓς καλοῦσιν οἱ Κρῆτες βουλὴν, ἴσοι. βασιλεία δὲ πρότερον μὲν ἦν, εἶτα κατέλυσαν οἱ Κρῆτες· καὶ τὴν ἡγεμονίαν οἱ Κόσμοι τὴν κατὰ πόλεμον ἔχουσιν. ἐκκλησίας δὲ μετέχουσι πάντες· κυρία δ' οὐδενός ἐστιν, ἀλλ' ἢ συνεπιψηφίσαι τὰ δόξαντα τοῖς γέρουσι καὶ τοῖς Κόσμοις. τὰ μὲν οὖν τῶν συσσιτίων ἔχει βέλτιον τοῖς Κρησὶν ἢ τοῖς Λάκωσιν. ἐν μὲν γὰρ Λακεδαίμονι κατὰ κεφαλὴν ἕκαστος εἰσφέρει τὸ τεταγμένον· εἰ δὲ μὴ, μετέχειν νόμος κωλύει τῆς πολιτείας, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. ἐν δὲ Κρήτῃ, κοινοτέρως. ἀπὸ πάντων γὰρ τῶν γινομένων καρπῶν τε καὶ βοσκημάτων, [καὶ] ἐκ τῶν δημοσίων καὶ φόρων οὓς φέρουσιν οἱ Περίοικοι, τέτακται μέρος, τὸ μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὰς κοινὰς λειτουργίας, τὸ δὲ τοῖς συσσιτίοις. ὥστε ἐκ κοινοῦ τρέφεσθαι πάντας καὶ γυναῖκας, καὶ παῖδας, καὶ ἄνδρας.

* γρ. Χαριλάου

* γρ. ἢ Ῥόδου.

A dictum ſit. Hæc enim ſunt quæ quis maximè reprehendat.

CAPVT X.

De Cretenſium republ. diſputat.

CRetenſium autem reipubl. adminiſtrandæ ratio ad hanc proximè quidem accedit. ſed cùm habeat pauca quædam non deteriora, tum plurima habet minùs exculta, minúſque expolita. Videtur enim, & verò ita dicitur, Lacedæmoniorum reſp. pleriſque in rebus Cretenſem eſſe æmulata. Pluri- B mæ autem res antiquæ minùs ſunt ſuis partibus abſolutæ atque articulatæ, quàm recentiores. Aiunt enim, Lycurgum, quamdiu relicta Charilai regis tutela peregrinatus eſt, tamdiu, idque diutiſſimè, ad Cretam commoratum eſſe, propter cognationem. Coloni enim erant Lyctij à Lacedæmoniis profecti. Arripuerunt autem ij qui in coloniam deducti ſunt, leges & inſtituta, quibus tum Cretæ incolæ vtebantur. Quocirca etiam nunc qui Cretenſibus circumiecti ſunt accolæ, eodem modo iis vtuntur, quomodo Minos primus legum ordinem deſcripſit. Videtur autem inſula & ad imperium Græciæ facta natura, & pulchrè admodum ſita. Omni enim mari pro- C pinqua imminet, *cùm Græci ferè omnes oras maritimas incolentes, mare cingant. Abeſt enim hac parte quidem non longè à Peloponneſo, illa autem ab Aſia, & ab illo qui eſt circum Triopium loco, & Rhodo. Quapropter & maris imperium tenuit Minos, & inſulas alias cepit, alias frequentauit. Ad extremum autem bello Siciliæ illato, illic ad Camicum exceſſit è vita. Cretenſis autem reipubl. deſcriptio atque ordinatio, Laconicæ proportione quadam reſpondet. Agros enim colunt his quidem Elotes, illis autem Periœci, quos appellant: & concœnationes, ſeu conuiuia publica fiunt apud vtroſque. Ac priſcis ſanè temporibus nominabant illa Lacones non Phiditia, ſed Andria, quemadmo- D dum Cretenſes: ex quo etiam perſpicuum eſt, ab his orta eſſe. Præterea & reipubl. adminiſtrandæ deſcriptio. Ephori enim eandem Lacedæmone poteſtatem obtinent, atque in Creta ij qui dicuntur Coſmi: niſi quòd Ephori numero ſunt quinque, Coſmi decem. Senatores autem ſenatoribus, quos Cretes, bulam, hoc eſt, conſilium, appellant, numero ſunt pares. Iam verò regibus antea Cretenſes paruerunt: poſtea regalem poteſtatem ſuſtulerunt. Tum Coſmi in bello principem locum imperiúmque obtinent. Concionis porrò omnes ſunt quidem participes, ſed penes illam nullius rei gerendæ poteſtas eſt, præterquam earum rerum quæ ſenatoribus & Coſmis decretæ ſunt, ſuffragio comprobandarum. E Verumtamen quæ ad conuiuia publica pertinent, meliùs ſe habent apud Cretenſeis, quàm apud Lacones. Lacedæmone enim confert quiſque per capita id quod præfinitum ac præſcriptum eſt. quod ſi non faciat, vetat lex eum reipubl. eſſe participem, quemadmodum & antè dictum eſt. In Creta verò communiùs. Nam ex omnibus fructibus, & pecoribus naſcentibus, & ex vectigalibus reipubl. quæ Periœci penſitant, pars certa præfinita eſt, altera ad res diuinas faciendas, & publicorum munerum functiones: altera ad conuiuia publica, ita vt de publico omnes & mulieres & pueri & viri alantur.

Iam verò ad victus parcimoniam, cibique paucitatem, vt rem vtilem, & ad fœminarum diſiunctionem ne nimis multos filios pariant, maſculorum conſuetudine introducta (rectè, an ſecus, alius erit diſputandi locus) multa ſapienter & acutè excogitauit lator legis. Ea igitur quæ ad conuiuia publica pertinent, meliùs eſſe deſcripta atque ordinata apud Cretenſeis, quàm apud Lacedæmonios, perſpicuum eſt. Sed quæ ad Coſmos ſpectant, ea etiam deteriùs, quàm quæ ad Ephoros, conſtituta ſunt. Nam quod mali ineſt in Ephororum imperio, hoc ineſt etiam in horum poteſtate. Creantur enim homines fortè oblati. Quod autem illic ad reipubl. ſtatum vtile eſt, hic non eſt. Illic enim propterea quòd electio fit ex omnibus, populus, qui imperij maximi ſit particeps, rempubl. manere ſtudet. Hic autem non ex omnibus eliguntur Coſmi, ſed ex quibuſdam generibus: ſenatores, ex iis qui Coſmico munere functi ſunt: de quibus eadem quis dicere poſſit, ac de iis qui Lacedæmone creantur. Nam rationum referendarum iudicio non teneri, & per totam vitam gerere magiſtratum, maior eſt honos, quàm pro eorum dignitate: cúmque non ex præſcripto iuris ſcripti imperare, ſed ſuo arbitratu magiſtratum gerere, periculoſum eſt. Quòd autem quieſcit populus, etiamſi huius magiſtratus non ſit particeps, nullum eſt argumentum reipubl. bene ordinatæ. Nam neque vlla Coſmis, vt Ephoris, quæſtus faciendi ex magiſtratu facultas datur, vt qui in inſula longè abſint ab iis qui corrupturi ſint. Quam autem adhibent ad hoc erratum corrigendum ac ſanandum medicinam, cùm abſurda ſit, tum ne ciuilis quidem eſt, ſed potentię vnius, aut paucorum, hoc eſt, dynaſtiæ, aut oligarchiæ conſentanea. Sępenumero enim nonnulli aut ex collegis, aut ex priuatis, coitione facta eos exturbant. Licet etiam ei ante tempus abdicare ſe magiſtratu. Hæc igitur omnia præſtat fieri ex lege, quàm ex hominum voluntate. non eſt enim tuta hæc regula. Omnium autem remediorum peſſimum eſt magiſtratus huius ampliſſimi vacuitas, totiúſque reipubl. ſtatus perturbatio, quam ſæpenumero potentes inducunt, cùm iudicium ſubire aut pœnas dare nolunt. Ex quo intelligere licet, in hac reipubl. adminiſtrandæ deſcriptione, aliquid eſſe ciuilis reipubl. adminiſtrationis, id eſt, politiæ, non tamen eſſe ciuilem reipubl. adminiſtrationem, ſed potiùs paucorum potentatum, hoc eſt, oligarchiam, ſeu vnius potentiam, id eſt, dynaſtiam. Conſueuerunt autem populum & amicos ſuos diſtribuentes ac diſponentes, ſub vnius imperium totam rempubl. ſubiungere, & ſeditionem excitare, & inter ſe digladiari ac decertare. At quid refert vtrùm hoc fiat, an interuallo temporis non ſit amplius ciuitas huiuſmodi ciuitas, ſed diſſoluatur & dirimatur ciuilis ſocietas? Eſt autem tum periculo proxima ſic affecta ciuitas, cùm qui volunt in reipubl. ſtatum inuadere, ij etiam poſſunt. Sed quemadmodum dictum eſt, natura loci eam tuetur & ſeruat: inſulæ enim longinquitas peregrinos arcet, atque expellit. Itaque Perięci manent in officio apud Cretas: Elotes verò ſæpenumero à Lacedæmoniis deſciſcunt. Nam neque cum vllo principatu externo habent cōmercium Cretes: & non ita pridem bellum externum in inſulam tranſvectum eſt, quod infirmitatem legum, quæ ibi ſunt, patefecit. De hac igitur reipubl. adminiſtrandæ forma, hactenus à nobis dictum ſit.

A πρὸς δὲ τὴν ὀλιγοσιτίαν, ὡς ὠφέλιμον, πολλὰ πεφιλοσόφηκεν ὁ νομοθέτης, καὶ πρὸς τὴν διάζευξιν τῶν γυναικῶν, ἵνα μὴ πολυτεκνῶσι, τὴν πρὸς τοὺς ἄρρενας ποιήσας ὁμιλίαν. (περὶ ἧς εἰ φαύλως, ἢ μὴ φαύλως, ἕτερος ἔσται τοῦ διασκέψασθαι καιρός.) ὅτι δὲ τὰ περὶ τὰ συσσίτια βέλτιον τέτακται τοῖς Κρησὶν, ἢ τοῖς Λάκωσι, φανερόν. τὰ δὲ περὶ τοὺς Κόσμους, ἔτι χεῖρον τῶν Ἐφόρων. ὃ μὲν γὰρ ἔχει κακὸν τὸ τῶν Ἐφόρων ἀρχεῖον, ὑπάρχει καὶ τούτων· γίνονται γὰρ οἱ τυχόντες. ὃ δ' ἐκεῖ συμφέρει πρὸς τὴν πολιτείαν, ἐνταῦθ' οὐκ ἔστιν. ἐκεῖ μὲν
B γὰρ, διὰ τὸ τὴν αἵρεσιν ἐκ πάντων εἶναι, μετέχων ὁ δῆμος τῆς μεγίστης ἀρχῆς, βούλεται μένειν τὴν πολιτείαν. ἐνταῦθα δ' οὐκ ἐξ ἁπάντων αἱροῦνται τοὺς Κόσμους, ἀλλ' ἐκ τινῶν γενῶν, καὶ τοὺς γέροντας ἐκ τῶν κεκοσμηκότων. περὶ ὧν τοὺς αὐτοὺς ἄν τις εἴπειε λόγους, καὶ περὶ τῶν ἐν Λακεδαίμονι γινομένων. τὸ γὰρ ἀνυπεύθυνον καὶ τὸ διὰ βίου, μεῖζόν ἐστι γέρας τῆς ἀξίας αὐτοῖς· καὶ τὸ μὴ κατὰ γράμματα ἄρχειν, ἀλλ' αὐτογνώμονας, ἐπισφαλές. τὸ δ' ἡσυχάζειν μὴ μετέχοντα τὸν δῆμον, οὐδὲν σημεῖον τοῦ τετάχθαι καλῶς· οὐδὲ γὰρ λήμματός
C τι τοῖς Κόσμοις, ὥσπερ τοῖς Ἐφόροις, πόρρω γ' ἀποικοῦσιν ἐν νήσῳ τῶν* διαφθερούντων. ἣν δὲ ποιοῦνται τῆς ἁμαρτίας ταύτης ἰατρείαν, ἄτοπος, καὶ οὐ πολιτικὴ, ἀλλὰ δυναστευτική. πολλάκις γὰρ ἐκβάλλουσι συστάντες τινὲς τοὺς Κόσμους, ἢ τῶν συναρχόντων αὐτῶν, ἢ τῶν ἰδιωτῶν. ἔξεστι δὲ καὶ μεταξὺ τοῖς Κόσμοις ἀπειπεῖν τὴν ἀρχήν. ταῦτα δὴ πάντα βέλτιον γίνεσθαι κατὰ νόμον, ἢ κατ' ἀνθρώπων βούλησιν· οὐ γὰρ ἀσφαλὴς ὁ κανών. πάντων δὲ φαυλότατον, * τὸ τῆς ἀκοσμίας ἣν * καθιστᾶσι πολλάκις, ὅταν μὴ δίκας βούλωνται δοῦναι, τῶν δυνα-
D τῶν· ἢ καὶ δῆλον ὡς ἔχει τι πολιτείας ἡ τάξις, ἀλλ' οὐ πολιτεία ἐστὶν, ἀλλὰ δυναστεία μᾶλλον. εἰώθασι δὲ, διαλαμβάνοντες τὸν δῆμον καὶ τοὺς φίλους, μοναρχίαν ποιεῖν καὶ στασιάζειν, καὶ μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους. καίτοι τί διαφέρει τὸ τοιοῦτον, ἢ διά τινος χρόνου μηκέτι πόλιν εἶναι τὴν τοιαύτην, ἀλλὰ λύεσθαι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν; ἔστι δ' ἐπικίνδυνος οὕτως ἔχουσα πόλις τῶν βουλομένων ἐπιτίθεσθαι καὶ δυναμένων. ἀλλὰ, καθάπερ εἴρηται, σώζεται διὰ τὸν τόπον· ξενηλασίας γὰρ τὸ πόρρω πεποίηκε. διὸ καὶ τὸ τῶν Περιοίκων μένει τοῖς Κρησίν. οἱ δ'
E Εἵλωτες ἀφίστανται πολλάκις. οὔτε γὰρ ἐξωτερικῆς ἀρχῆς κοινωνοῦσιν οἱ Κρῆτες· νεωστί τε πόλεμος ξενικὸς διαβέβηκεν εἰς τὴν νῆσον· ὃ πεποίηκε φανερὰν τὴν ἀσθένειαν τῶν ἐκεῖ νόμων. περὶ μὲν οὖν ταύτης εἰρήσθω τοσαῦθ' ἡμῖν τῆς πολιτείας.

* γρ. διαφθειρόντων.

* γρ. τὸ τῆς ἀκοσ. τῶν δυνατῶν, tranſlatis huc iſtis vocibus ex fine periodi.

* γρ. ἱστᾶσι

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ τῆς Καρχηδονίων πολιτείας.

Πολιτεύεσθαι δὲ δοκοῦσι καὶ Καρχηδόνιοι καλῶς, καὶ πολλὰ περιττῶς πρὸς τοὺς ἄλλους· μάλιστα δ' ἔνια παραπλησίως τοῖς Λάκωσιν. αὗται γὰρ αἱ πολιτεῖαι τρεῖς, ἀλλήλαις τε συνεγγύς πως εἰσὶ, καὶ τῶν ἄλλων πολὺ διαφέρουσιν, ἥ τε Κρητικὴ, καὶ ἡ Λακωνικὴ, καὶ τρίτη τούτων, ἡ [τῶν] Καρχηδονίων. καὶ πολλὰ τῶν τεταγμένων, ἔχει παρ' αὐτοῖς καλῶς. σημεῖον δὲ πολιτείας συντεταγμένης, τὸ τὸν δῆμον ἔχουσαν, διαμένειν ἐν τῇ τάξει τῆς πολιτείας, καὶ μήτε στάσιν, ὅτι καὶ ἄξιον εἰπεῖν, γεγενῆσθαι, μήτε τύραννον. ἔχει δὲ παραπλήσια τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, τὰ μὲν συσσίτια τῶν ἑταιρειῶν, τοῖς φιδιτίοις· τὴν δὲ τῶν ἑκατὸν καὶ τεττάρων ἀρχὴν, τοῖς ἐφόροις, πλὴν οὐ χεῖρον. οἱ μὲν γὰρ, ἐκ τῶν τυχόντων εἰσί. ταύτην δ' αἱροῦνται τὴν ἀρχὴν ἀριστίνδην. τοὺς δὲ βασιλεῖς καὶ τὴν γερουσίαν, ἀνάλογον τοῖς ἐκεῖ βασιλεῦσι καὶ γέρουσι. καὶ βέλτιον δὲ τοὺς βασιλεῖς, μήτε κατὰ τὸ αὐτὸ εἶναι γένος, μηδὲ τοῦτο τὸ τυχὸν, εἴτε διαφέρον ἐκ τούτων αἱρετοὺς μᾶλλον ἢ καθ' ἡλικίαν. μεγάλων γὰρ κύριοι καθεστῶτες, ἂν εὐτελεῖς ὦσι, μεγάλα βλάπτουσι, καὶ ἔβλαψαν ἤδη τὴν πόλιν τὴν τῶν Λακεδαιμονίων. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα τῶν ἐπιτιμηθέντων ἂν διὰ τὰς παρεκβάσεις, κοινὰ τυγχάνει πάσαις ὄντα ταῖς εἰρημέναις πολιτείαις· τῶν δὲ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ τῆς πολιτείας, τὰ μὲν εἰς δῆμον ἐκκλίνει μᾶλλον, τὰ δ' εἰς ὀλιγαρχίαν. τοῦ μὲν γὰρ, τὸ μὲν προσάγειν, τὸ δὲ μὴ προσάγειν πρὸς τὸν δῆμον, οἱ βασιλεῖς κύριοι μετὰ τῶν γερόντων, ἂν ὁμογνωμονῶσι πάντες· εἰ δὲ μὴ, καὶ τούτων ὁ δῆμος. ἃ δ' ἂν εἰσφέρωσιν οὗτοι, οὐ διακοῦσαι μόνον ἀποδιδόασι τῷ δήμῳ τὰ δόξαντα τοῖς ἄρχουσιν, ἀλλὰ κύριοι κρίνειν εἰσί· καὶ τῷ βουλομένῳ τοῖς εἰσφερομένοις ἀντειπεῖν ἔξεστιν· ὅπερ ἐν ταῖς ἑτέραις πολιτείαις οὐκ ἔστι. τὸ δὲ τὰς πενταρχίας, κυρίας οὔσας πολλῶν καὶ μεγάλων, ὑφ' αὑτῶν αἱρετὰς εἶναι, καὶ τὴν τῶν ἑκατὸν ταύτας αἱρεῖσθαι τὴν μεγίστην ἀρχήν. ἔτι δὲ ταύτας πλείονα ἄρχειν χρόνον τῶν ἄλλων, (καὶ γὰρ ἐξεληλυθότες ἄρχουσι, καὶ μέλλοντες,) ὀλιγαρχικόν· τὸ δ' ἀμίσθους καὶ μὴ κληρωτὰς, ἀριστοκρατικὸν θετέον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον· καὶ τὸ τὰς δίκας ὑπὸ τῶν ἀρχείων δικάζεσθαι πάσας, καὶ μὴ ἄλλας ὑπ' ἄλλων, καθάπερ ἐν Λακεδαίμονι. παρεκβαίνει δὲ τῆς ἀριστοκρατίας ἡ τάξις τῶν Καρχηδονίων μάλιστα πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν κατά τινα διάνοιαν, ἣ συνδοκεῖ τοῖς πολλοῖς. οὐ γὰρ μόνον ἀριστίνδην, ἀλλὰ καὶ πλουτίνδην οἴονται δεῖν αἱρεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας.

A

CAPVT XI.

Carthaginienſium rempublicam examinat.

Videntur autem etiam Carthaginiẽſes reipubl. adminiſtrandæ ratione vti recta ac præclara, & multis in rebus eximia atque egregia, ſi cum aliis comparetur: in nonnullis autem Lacedæmoniorum reipubl. conſimili, & penè gemina. Hæ enim tres reipubl. adminiſtrandæ formæ cùm inter ſe quodammodo ſint ſimiles, tum aliis longè præſtant, Cretenſis, inquam, & Laconica, & tertia Carthaginienſis: multáque eorum, B quæ apud Carthaginienſes conſtituta ſunt, præclarè ſe habent. Argumento autem eſt, hanc rempubl. bene eſſe deſcriptam, quòd cùm populum habeat rerum compotem, maneat in deſcriptione & ordinatione reipubl. neque aut ſeditio vnquam in ea coorta ſit, memoratu quidem certè digna, aut tyrannus extiterit. habet autem hæc Laconicæ reipubl. ſimilia: primùm ſodalitiorum conuiuia, Phiditiis: deinde centum quatuor virûm imperium, Ephororum poteſtati: niſi quòd centum & quatuor virûm imperium poteſtate illa melius eſt. Illi enim ex hominibus caſu & fortè fortuna oblatis conſtant: hi autem ad hoc imperium eliguntur, vt quiſque virtute & dignitate præſtat. Poſtremò reges & ſenatum habet comparatione & proportio- C ne quadam Lacedæmoniorum regibus & ſenatui reſpondenteis. Et verò ſatius eſt reges neque ex eodem perpetuò genere eſſe, neque ex quouis, & fortè fortuna oblato, ſed ex aliquo præſtanti ſumi: neque eos eligi qui ætate ſed qui virtute antecellant. Nam magnarum rerum domini & compotes effecti, ſi ſint contempti atque abiecti, nulliúſque pretij, magna dampna inferunt, & magna iam intulerunt Lacedæmoniorum ciuitati. Plurima igitur eorum quæ reprehenſa ſunt propter declinationes à recta republ. communia huic fuerunt cum aliis reipubl. adminiſtrandæ formis, quas commemorauimus. Eorum autem quæ optimatium principatum & politiam finem ſibi propoſitum habent, hæc quidem ad populi potentiam, illa D verò ad paucorum dominatum magis declinant. Reges enim cum ſenatoribus poteſtatem habent aliud ad populum deferendi, aliud non deferendi: & ſi omnium vna ſit in aliqua re decernenda ſententia, id ratum eſt: ſin minùs, etiam penes populum arbitrium & poteſtas eſt. Quæ autem hi afferunt ad populum, non modò renunciant populo, vt audiat quæ fuerint à principibus ciuitatis decreta, verùm etiam cuiuis de populo contra ea quæ afferuntur, dicere licet: quod non eſt in aliis reipubl. adminiſtrandæ formis. Quòd autem quinqueviri qui ſunt, multarum magnarúmque rerum compotes atque arbitri, & à ſe ipſis leguntur, & centumvirûm magiſtratum, qui E ampliſſimus eſt, eligunt: prætereáque quòd hi diutius gerunt magiſtratum, quàm cæteri (nam & defuncti magiſtratu, & antequam ineant magiſtratum, reipubl. præſunt) hoc ad potentatum paucorum pertinet. Quòd autem ſine mercede, & ſine ſortitione fiunt, hoc ad optimatium principatum pertinere ſtatuendum eſt, & ſi quid tale aliud eſt. Tum liteis & controuerſias omneis ab iis qui magiſtratum gerunt, diſceptari, non alias ab aliis, quemadmodum Lacedæmone, hoc quoque optimatium principatum attingit. Deflectit autem maximè ab optimatium principatu ad paucorum potentatum Carthaginienſium reipublicæ conſtitutio, ex quadam cogitatione & opinione vulgi. Non enim ex virtute ſolùm, verumetiam ex diuitiis eligi magiſtratus putãt oportere.

Fieri

Fieri enim non poſſe arbitrantur, vt is, cui deſunt rei familiaris facultates, rectè fungatur magiſtratu, & otietur. Si igitur magiſtratus ex diuitiis & cenſu eligi, ad paucorum potentatum pertinet: ex virtute verò, ad optimatium principatum: hæc tertia fuerit reipublicæ adminiſtrandæ ratio, ac deſcriptio, qua Carthaginienſes in ſua republica adminiſtranda vtuntur. In eligendis enim magiſtratibus, iiſque maximis, regibus ſcilicet, & imperatoribus, hæc duo ſpectant. Hæc igitur ab optimatium principatu declinatio, latoris legis peccato culpáque accidiſſe exiſtimanda eſt. Nam ſtatim ab initio hoc in primis videri debet, vt viri optimi otiari poſſint cum aliqua dignitate, aut certè ſine ſpecie deformi atque indecora: idque non ſolùm publicam perſonam ſuſtinentes, magiſtratúmque gerentes, verumetiam vitam priuatam colentes. Quòd ſi otij gratia etiam ad facultates & copias rei familiaris attendendus animus eſt, ſummos magiſtratus tamen eſſe venaleis, regnum & imperium bellicum, malum eſt. Efficit enim hæc lex, vt maiore in pretio atque honore ſint diuitiæ, quàm virtus, & vt tota ciuitas immoderato pecuniæ ſtudio ſit dedita. Quicquid autem honoratum principes ciuitatis & in republica dominatum obtinentes exiſtimarint, idem & reliquis ciuibus tale videatur neceſſe eſt. Qua autem in republica non maximo in honore pretióque virtus eſt, hæc reſpubl. ad ſtabilem optimatium principatum nullo modo pertinere poteſt. Probabile eſt porrò eos qui magiſtratus emerunt, cùm impenſam fecerint in magiſtratum, aſſueſcere quæſtum facere. abſurdum enim fuerit, eum qui pauper quidem ſit, ſed tamen vir bonus, quæſtus faciendi voluntatem habiturum: eum, qui ſit improbus, & qui ſumptum fecerit, non habiturum. Quapropter oportet, qui optimè præeſſe reipublicæ poſſunt, hos præeſſe. Præſtabat autem, etſi virorum bonorum facultates & copias rei familiaris deſerebat ac prodebat, at certè eum magiſtratuum otio conſulere ac proſpicere. Malum autem eſſe videatur etiam hoc, eundem plureis magiſtratus gerere: quod quidem apud Carthaginienſeis honorificum & glorioſum eſt. Nam vnum opus ab vno optimè abſoluitur. Oportet verò latorem legis, vt hoc fiat, videre atque operam dare, non vt idem & tibia canat, & ſutoriam faciat, negotium dare. Itaque vbi non eſt parua ciuitas: ciuilius eſt plureis eſſe magiſtratuum participeis, & magis populare. Nam cùm hoc communius ſit, quemadmodum diximus, tum vnaquæque res & meliùs fit à ſingulis, & citiùs. Licet autem hoc cernere in rebus bellicis & nauticis. In his enim vtriſque per omneis ferè permanat imperandi ius, & parendi neceſſitas. Cùm autem eorum reipublicæ adminiſtrandæ ratio ad paucorum potentatum ſpectet, optimè tamen hoc incommodum effugiunt, eo quòd ſemper aliqua pars populi diues eſt, dum aliquos de populo in oppida minora dimittunt. Hac enim re medentur huic malo, & reipublicæ ſtatum ſtabiliunt. Sed hoc fortunæ acceptum referendum eſt. At oportebat eos à ſeditione munitos ac tutos eſſe conſilio & opera latoris legis, non beneficio fortunæ. Nunc autem ſi quid aduerſi acciderit, & paulo maior numerus ciuium imperio ſubiectorum defecerit ac diſcordarit, nullum eſt in legibus tranquillitatis & quietis retinendæ præſidium. De Lacedæmoniorum igitur reipublicæ adminiſtrandæ forma, & de Cretenſi, & Carthaginienſi, quæ quidem meritò ab omnibus probantur, & bona exiſtimatione florent, hæc habui quæ dicerem.

A ἀδύνατον γὰρ τὸν ἀποροῦντα καλῶς ἄρχειν καὶ σχολάζειν. εἴπερ οὖν τὸ μὲν αἱρεῖσθαι πλουτίνδην, ὀλιγαρχικὸν, τὸ δὲ κατ᾽ ἀρετὴν, ἀριστοκρατικὸν, αὕτη τις ἂν εἴη τάξις τρίτη, καθ᾽ ἥνπερ συντέτακται καὶ τοῖς Καρχηδονίοις τὰ περὶ τὴν πολιτείαν. αἱροῦνται γὰρ εἰς δύο ταῦτα βλέποντες, καὶ μάλιστα τὰς μεγίστας, τούς τε βασιλεῖς, καὶ τοὺς στρατηγούς. δεῖ δὲ νομίζειν ἁμάρτημα νομοθέτου, τὴν παρέκβασιν εἶναι τῆς ἀριστοκρατίας ταύτην. ἐξ ἀρχῆς γὰρ τοῦθ᾽ ὁρᾶν ἐστι τῶν ἀναγκαιοτάτων, ὅπως οἱ βέλτιστοι δύνωνται σχολάζειν, καὶ μηδὲν ἀσχημονεῖν, μὴ μόνον ἄρχοντες, ἀλλὰ μηδ᾽ B ἰδιωτεύοντες. εἰ δὲ δεῖ βλέπειν καὶ πρὸς εὐπορίαν, χάριν σχολῆς, φαῦλον τὸ τὰς μεγίστας ὠνητὰς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τήν τε βασιλείαν, καὶ τὴν στρατηγίαν. ἔντιμον γὰρ ὁ νόμος οὗτος ποιεῖ τὸν πλοῦτον μᾶλλον τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν πόλιν ὅλην φιλοχρήματον. ὅτι δ᾽ ἂν ὑπολάβῃ τίμιον εἶναι τὸ κύριον, ἀνάγκη καὶ τὴν τῶν ἄλλων πολιτῶν δόξαν ἀκολουθεῖν τούτοις. ὅπου δὲ μὴ μάλιστα ἀρετὴ τιμᾶται, ταύτην οὐχ οἷόν τε εἶναι βεβαίως ἀριστοκρατικὴν πολιτείαν. ἐθίζεσθαι δὲ εὔλογον κερδαίνειν τοὺς ὠνουμένους, ὅταν δαπανήσαντες ἄρξωσιν· C ἄτοπον γὰρ, εἰ πένης μὲν ὢν, ἐπιεικὴς δὲ, βουλήσεται κερδαίνειν· φαυλότερος δ᾽ ὢν, οὐ βουλήσεται, δαπανήσας. διὸ δεῖ τοὺς δυναμένους ἀριστ᾽ ἀρχεῖν, τούτοις ἄρχειν· βέλτιον δ᾽, εἰ καὶ προεῖτο τὴν εὐπορίαν τῶν ἐπιεικῶν ὁ νομοθέτης, ἀλλὰ ἀρχόντων γε ἐπιμελεῖσθαι τῆς σχολῆς. φαῦλον δ᾽ ἂν δόξειεν εἶναι καὶ τὸ πλείους ἀρχὰς τὸν αὐτὸν ἄρχειν· ὅπερ εὐδοκιμεῖ παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις. ἓν γὰρ ὑφ᾽ ἑνὸς ἔργον ἄριστ᾽ ἀποτελεῖται. δεῖ δ᾽ ὅπως γίνηται τοῦθ᾽ ὁρᾶν τὸν νομοθέτην· καὶ μὴ προστάττειν τὸν αὐτὸν αὐλεῖν καὶ σκυτοτομεῖν. ὥσθ᾽ D ὅπου μὴ μικρὰ πόλις, πολιτικώτερον πλείονας μετέχειν τῶν ἀρχῶν, καὶ δημοτικώτερον. κοινότερόν τε γὰρ, καθάπερ εἴπομεν, καὶ κάλλιον ἕκαστον ἀποτελεῖται ὑπὸ τῶν αὐτῶν, καὶ θᾶττον. δῆλον δὲ τοῦτο ἐπὶ τῶν πολεμικῶν, καὶ τῶν ναυτικῶν. ἐν τούτοις γὰρ ἀμφοτέροις, διὰ πάντων, ὡς εἰπεῖν, διελήλυθε τὸ ἄρχειν καὶ τὸ ἄρχεσθαι. ὀλιγαρχικῆς δ᾽ οὔσης τῆς πολιτείας, ἄριστα ἐκφεύγουσι, τῷ πλουτεῖν, ἀεί τι τοῦ δήμου μέρος ἐκπέμποντες ἐπὶ τὰς πόλεις. τούτῳ γὰρ ἰῶνται, καὶ ποιοῦσι μόνιμον τὴν πολιτείαν. ἀλλὰ E τοῦτό ἐστι τύχης ἔργον. δεῖ δὲ ἀστασιάστους εἶναι διὰ τὸν νομοθέτην. νῦν δ᾽, ἂν ἀτυχία γένηταί τις, καὶ τὸ πλῆθος ἀποστῇ τῶν ἀρχομένων, οὐδέν ἐστι φάρμακον διὰ τῶν νόμων, τῆς ἡσυχίας. περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν Λακεδαιμονίων πολιτείας, καὶ Κρητικῆς, καὶ τῆς Καρχηδονίων, αἵπερ δικαίως εὐδοκιμοῦσι, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ τῶν ἀρχαίων τῶν ἀποφηναμένων τι περὶ πολιτείας, Σόλωνος, Ζαλεύκου, Χαρώνδου, Ονομακρίτου, Φιλολάου, Πλάτωνος, Δράκοντος, Πιττακοῦ, Ανδροδάμαντος.

ΤΩν δὲ ἀποφηναμένων τι περὶ πολιτείας, ἔνιοι μὲν οὐκ ἐκοινώνησαν πράξεων πολιτικῶν οὐδ᾽ ὡντινωνοῦν, ἀλλὰ διετέλεσαν ἰδιωτεύοντες τὸν βίον· περὶ ὧν εἴ τι ἀξιόλογον, εἴρηται σχεδὸν περὶ πάντων. ἔνιοι δὲ νομοθέται γεγόνασιν, οἱ μὲν ταῖς οἰκείαις πόλεσιν, οἱ δὲ καὶ τῶν ὀθνείων τισί, πολιτευθέντες αὐτοί· καὶ τούτων, οἱ μὲν νόμων ἐγένοντο δημιουργοὶ μόνον, οἱ δὲ καὶ πολιτείας, οἷον καὶ Λυκοῦργος, καὶ Σόλων. οὗτοι γὰρ καὶ νόμους καὶ πολιτείας κατέστησαν. περὶ μὲν οὖν τῆς Λακεδαιμονίων εἴρηται. Σόλωνα δ᾽, ἔνιοι μὲν οἴονται νομοθέτην γενέσθαι σπουδαῖον· ὀλιγαρχίαν τε γὰρ καταλῦσαι, λίαν ἄκρατον οὖσαν, καὶ δουλεύοντα τὸν δῆμον παῦσαι, καὶ δημοκρατίαν καταστῆσαι τὴν πάτριον, μίξαντα καλῶς τὴν πολιτείαν. εἶναι γὰρ τὴν μὲν ἐν Αρείῳ πάγῳ βουλὴν, ὀλιγαρχικόν· τὸ δὲ τὰς ἀρχὰς αἱρετὰς, ἀριστοκρατικόν· τὰ δὲ δικαστήρια, δημοτικόν. ἔοικε δὲ Σόλων, ἐκεῖνα μὲν ὑπάρχοντα πρότερον οὐ καταλῦσαι, τήν τε βουλὴν, καὶ τὴν τῶν ἀρχῶν αἵρεσιν· τὸν δὲ δῆμον καταστῆσαι, τὰ δικαστήρια ποιήσας ἐκ πάντων. διὸ καὶ μέμφονταί τινες αὐτῷ· λῦσαι γὰρ θάτερον, κύριον ποιήσαντα τὸ δικαστήριον πάντων, κληρωτὸν ὄν. ἐπεὶ γὰρ τοῦτ᾽ ἴσχυεν, ὥσπερ τυράννῳ τῷ δήμῳ * χαριζόμενοι, τὴν πολιτείαν εἰς τὴν νῦν δημοκρατίαν κατέστησαν. καὶ τὴν μὲν ἐν Αρείῳ πάγῳ βουλὴν Εφιάλτης ἐκόλουσε, καὶ Περικλῆς· τὰ δὲ δικαστήρια, μισθοφόρα κατέστησε Περικλῆς. καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἕκαστος τῶν δημαγωγῶν προήγαγεν, αὔξων εἰς τὴν νῦν δημοκρατίαν. φαίνεται δ᾽ οὐ κατὰ τὴν Σόλωνος γενέσθαι τοῦτο προαίρεσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ συμπτώματος. τῆς * ναυαρχίας γὰρ ἐν τοῖς Μηδικοῖς ὁ δῆμος αἴτιος γενόμενος, ἐφρονηματίσθη, καὶ δημαγωγοὺς ἔλαβε φαύλους * ἀντιπολιτευομένων τῶν ἐπιεικῶν· ἐπεὶ Σόλων γε ἔοικε τὴν ἀναγκαιοτάτην ἀποδιδόναι τῷ δήμῳ δύναμιν, τὸ τὰς ἀρχὰς αἱρεῖσθαι καὶ εὐθύνειν. μηδὲ γὰρ τούτου κύριος ὢν ὁ δῆμος, δοῦλος ἂν εἴη καὶ πολέμιος. τὰς δὲ ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησε πάσας ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων, καὶ ζευγιτῶν, καὶ τρίτου τέλους τῆς καλουμένης ἱππάδος· τὸ δὲ τέταρτον, θητικόν, οἷς οὐδεμιᾶς ἀρχῆς μετῆν. νομοθέται δ᾽ ἐγένοντο Ζάλευκός τε Λοκροῖς τοῖς Επιζεφυρίοις, καὶ Χαρώνδας ὁ Καταναῖος τοῖς αὐτοῦ πολίταις, καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς Χαλκιδικαῖς πόλεσι, ταῖς περὶ Ιταλίαν καὶ Σικελίαν. πειρῶνται δέ τινες καὶ συνάγειν ὡς Ονομακρίτου μὲν γενομένου πρώτου δεινοῦ περὶ νομοθεσίαν· γυμνασθῆναι δ᾽ αὐτὸν ἐν Κρήτῃ Λοκρὸν ὄντα,

* γ. χαριζόμενοι τὴν πολιτείαν εἰς τ.

* γ. ναυμαχίας

* γ. ἀντιπολ.

CAPVT XII.

Athenienſium rempublicam conſiderat.

EOrum autē qui de republ. aliquid pronuntiarunt, quidam nullis omnino muneribus ciuilibus functi ſunt, ſed vitam priuatam perpetuò traduxerūt: de quibus ferè omnibus, ſi quid eſt ſermone dignum, dictum antea à nobis eſt. Quidam verò latores legis fuerunt, alij ſuis ciuitatibus, alij externis quibuſdam populis, ipſi quoque in republ. adminiſtranda verſati. Atque horum alij quidem legum auctores fuerunt duntaxat, B alij etiam reip. adminiſtrandæ rationem tradiderunt: vt Lycurgus & Solon. Hi enim & leges condiderunt, & reip. adminiſtrandæ formas deſcripſerunt. De Lacedæmoniorum igitur rep. à nobis dictum eſt. Solonem autem nonnulli quidem latorem legis fuiſſe bonum putant. Nam & paucorum dominatum ſuſtuliſſe, qui merus erat, atque immoderatus: & populum ſeruientem liberaſſe: & populi libertatem, potentiámque patriam atque auitam conſtituiſſe, aptè collocatis atque inter ſe ordine permiſtis variis reip. adminiſtrandæ generibus. Senatum enim Ariopagiticum, ad paucorum principatum ſeu oligarchiam pertinere: magiſtratus electione creari, ad optimatium imperium, ſeu ariſtocratiam: iudicia, eſſe popularia. Videtur autem Solon C illa quidem, quæ antè fuerant, non ſuſtuliſſe, ſenatum & magiſtratuum electionem: populi verò libertatem de integro conſtituiſſe, rerum iudicandarum omnibus ciuibus, ſi ſortiti eſſent, poteſtate facta. Quapropter etiam reprehendunt eum nonnulli. Alteram enim reip. partem diſſoluiſſe, atque eneruaſſe, ad iudicium, quod ſorti permittitur, omnium rerum auctoritate ac poteſtate delata. Poſteaquam enim hoc valuit, populo, tanquam tyrāno, gratiæ cauſa omnia largientes atque indulgentes, reip. ſtatum in eam quæ nunc eſt, populi potentiam redegerunt. Et ſenatum quidem Ariopagiticum Ephialtes & Pericles mutilarunt, ac decurtarūt: iudicia autē mercenaria reddidit Pericles. Atque hoc ſanè modo vnuſquiſque ex blandis populi ductoribus, D populi maieſtatem augens, ad eum qui nunc eſt, popularis potentiæ ſtatum promouit ac prouexit. Videtur autē hoc non ex conſilio Solonis natū eſſe, ſed potiùs caſu eueniſſe. Nam quòd populus imperij & victoriæ naualis cauſa bello Perſico fuiſſet, maiores ſolito ſpiritus ſumpſit, & blandos oratores, quaſi ductores ac magiſtros, cepit improbos ac turbulētos, pro bonis & moderatis adminiſtratoribus. Nam Solon quidem maximè neceſſariam populo poteſtatem tribuere videtur magiſtratuum eligendorum, & rationum ab eis repoſcendarum. Si enim ne huius quidem rei poteſtas ſit penes populum, præterquam quòd ſeruus ſit, etiam hoſtis ſit. Magiſtratus autem omneis ex illuſtribus & E locupletibus ciuibus creauit, nempe ex iis qui quingēta medimna quotannis ex agris ſuis perciperent, & ex iis qui iugo aſtricti eſſent, qui Zeugitæ dicuntur, & ex equeſtri ordine, qui tertij cenſus & tertiæ claſſis eſt. Quartæ autē claſſis ciues, mercenarij & operarij ſunt, nullius magiſtratus participes. Latores porrò legū fuerunt Zaleucus Locris ad Occidentē incolētibus, quos Epizephyrios appellant Græci: & Charōdas Cataneus ſuis ciuibus & aliis Chalcidicis circum Italiā & Siciliā ciuitatibus. Conantur porrò quidē etiam Onomacritum primum fuiſſe in legibus ſcribendis callidum ac ſolertem multis argumentis collectis demonſtrare: eum autē in Creta exercitatum eſſe, cùm Locrus eſſet,

in eâque inſula peregrinus commoraretur propter diuinandi ſcientiam: huius autem amicum & ſodalem fuiſſe Thaletem: Thaletis auditorem, Lycurgum, & Zaleucum: Zaleuci, Charondam. Sed cùm hæc inconſideratiùs loquuntur, tum tempora repugnant. Fuit & Philolaus Corinthius Thebanis legum auctor. Erat autem Philolaus ex Bacchiadum genere: ſed cùm Dioclis, eius qui vicit Olympia, amator eſſet: ille autem inſanum matris Alcyonæ amorem aſpernatus ac deteſtatus vrbem reliquiſſet: Thebas vnà cum eo profectus eſt, ibique ambo mortui ſunt: atque etiam nunc eorum ſepulchra oſtendunt, ita poſita, vt alterum quidem ex altero facilè conſpici poſſit: ſed Corinthiorum agro alterum ſit in conſpectu poſitum, alterum non ſit. Fabulantur enim, eos ita ſua ſepulchra fieri ac locari iuſſiſſe. Dioclem quidem propter odium calamitatis acceptæ, vt ne ex ſepulchri aggere ager Corinthius proſpici poſſet: Philolaum, vt poſſet. Habitabant igitur propter talem cauſam apud Thebanos. Leges autem eis ſcripſit Philolaus, cùm de quibuſdam aliis rebus, tum de procreatione liberorum, quas vocant illi leges poſititias, ſeu, ſi mihi ita loqui fas eſt, poſitiuas. Atque hoc propriè legibus illis conſtitutum eſt, vt bonorum, quæ cuique ſorte obtigiſſent, & hæreditatum numerus ſeruetur. Charondæ autem nihil proprium eſt, præterquam falſorum teſtimoniorum actiones & iudicia. Primus enim his de rebus accuratè conſiderauit. Exquiſita autem & ſubtili legum ſcribendarum ratione, latoribus legum iis qui hodie ſunt, cultior ac politior eſt. Philolai autem propria eſt bonorum & rei familiaris inæqualitas: Platonis, vxorum & liberorum & rei familiaris communitas, & publica mulierum conuiuia. Præterea lex ad ebrietatem pertinens, vt ſobrij ſint magiſtri: & lex de exercitatione rerum bellicarum, vt æquimani fiant meditando: quaſi oporteat vtranque manum eſſe vtilem, non alteram vtilem, alteram inutilem. Draconis autem leges quidem ſunt aliquæ, ſed ille conſtitutæ iam reipubl. leges dedit. Proprium autem in his legibus nihil eſt, quod quidem commemoratione dignum ſit, præter ſæuitiam & acerbitatem, propter pœnæ magnitudinem. Fuit autem & Pittacus, legum quidem opifex, ſed non reipubl. adminiſtrandæ. Lex autem eius propria eſt, vt ſi quem ebrij pulſarint, grauiores pœnas dent, quàm ſi ſicci pulſarint. Propterea enim quòd plures temulenti atque ebrij, petulantes & contumelioſi ſint in alterum, quàm ſicci & ſobrij: non ad ignoſcendi rationem ſpectauit, ebriis magis eſſe ignoſcendum: ſed ad vtile. Fuit & Androdamas Rheginus lator legum Chalcidenſibus Thraciis, cuius extant leges de cædibus & de puellis orbis, ad quas venit omnis paterna hæreditas. Nihil tamen quiſquam eius proprium referre poſſit. Quæ igitur ad reipublicæ adminiſtrandæ rationes pertinent, tum eas quæ hodie ſeruantur ratæ, tum eas quæ à quibuſdam expoſitæ & traditæ ſunt, hoc modo ſint à nobis diſputata.

A καὶ ἐπιδημοῦντα κατὰ τέχνην μαντικήν. τούτου δὲ
γενέσθαι Θάλητα ἑταῖρον· Θάλητος δ' ἀκροατὴν
Λυκοῦργον, καὶ Ζάλευκον· Ζαλεύκου δὲ, Χαρώνδαν.
ἀλλὰ ταῦτα μὲν λέγουσιν ἀσκεπτότεροι τῷ χρόνῳ
λέγοντες. ἐγένετο δὲ καὶ Φιλόλαος ὁ Κορίνθιος νομο-
θέτης Θηβαίοις. ἦν δ' ὁ Φιλόλαος, τὸ μὲν γένος, τῶν
Βακχιαδῶν· ἐραστὴς δὲ γενόμενος Διοκλέους τοῦ νική-
σαντος Ὀλυμπιάσιν, ὡς ἐκεῖνος τὴν πόλιν ἔλιπε,
διαμισήσας τὸν ἔρωτα τὸν τῆς μητρὸς Ἀλκυόνης, ἀ-
πῆλθεν εἰς Θήβας· κἀκεῖ τὸν βίον ἐτελεύτησαν ἀμ-
φότεροι· καὶ νῦν ἔτι δεικνύουσι τοὺς τάφους αὐτῶν, ἀλ-
B λήλοις μὲν εὐσυνόπτους ὄντας· πρὸς δὲ τὴν τῶν
Κορινθίων χώραν, τοῦ μὲν συνόπτου, τοῦ δ' οὐ συνό-
πτου. μυθολογοῦσι γὰρ αὐτοὺς οὕτω τάξασθαι * τὴν   * γρ. τὴν γραφήν
ταφήν· τὸν μὲν Διοκλέα, διὰ τὴν ἀπέχθειαν τοῦ
πάθους, ὅπως μὴ ἄποπτος ἔσται ἡ Κορινθία ἀπὸ τοῦ
χώματος· τὸν δὲ Φιλόλαον, ὅπως ἄποπτος. ᾤκησαν
μὲν οὖν διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν παρὰ τοῖς Θη-
βαίοις· νομοθέτης δ' αὐτοῖς ἐγένετο Φιλόλαος περί τ'
ἄλλων τινῶν, καὶ περὶ τῆς παιδοποιίας· οὓς καλοῦσιν
ἐκεῖνοι νόμους θετικούς. καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἰδίως ὑπ' ἐκεί-
νου νενομοθετημένον, ὅπως ὁ ἀριθμὸς σώζηται τῶν κλή-
C ρων. Χαρώνδου δ' ἴδιον μὲν οὐδέν ἐστι, πλὴν αἱ δί-
και τῶν ψευδομαρτύρων· πρῶτος γὰρ ἐποίησε τὴν
ἐπίσκεψιν· τῇ δ' ἀκριβείᾳ τῶν νόμων ἐστὶ γλαφυ-
ρώτερος καὶ τῶν νῦν νομοθετῶν. Φιλολάου δ' ἴδιον ἡ
τῶν οὐσιῶν ἀνομάλωσις. Πλάτωνος δ' ἥ τε τῶν γυναι-
κῶν, καὶ παίδων, καὶ τῆς οὐσίας κοινότης, καὶ τὰ συσσί-
τια τῶν γυναικῶν. ἔτι δ' ὁ περὶ τὴν μέθην νόμος, τὸ
τοὺς νήφοντας συμποσιαρχεῖν· καὶ τὴν ἐν τοῖς πολεμι-
κοῖς ἄσκησιν, ὅπως ἀμφιδέξιοι γίνωνται κατὰ τὴν με-
λέτην, ὡς δέον μὴ τὴν μὲν χρήσιμον εἶναι * ταῖν χε-   * γρ. τοῖν χ.
ροῖν, τὴν δὲ ἄχρηστον. Δράκοντος δὲ νόμοι μὲν εἰσί· πο-
λιτείᾳ δ' ὑπαρχούσῃ τοὺς νόμους ἔθηκεν. ἴδιον δ' ἐν τοῖς
D νόμοις οὐδέν ἐστιν ὅ, τι καὶ μνείας ἄξιον, πλὴν ἡ χαλε-
πότης, διὰ τὸ τῆς ζημίας μέγεθος. ἐγένετο δὲ καὶ Πιτ-
τακὸς νόμων δημιουργὸς, ἀλλ' οὐ πολιτείας· νόμος δ'   Nic. l.3. c.7.
ἴδιος αὐτοῦ, τὸ τοὺς μεθύοντας, * ἂν τυπτήσωσι, πλείω   * γρ. ἄν τι πταίσωσι
ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων. διὰ γὰρ τὸ πλείους
ὑβρίζειν μεθύοντας ἢ νήφοντας, οὐ πρὸς τὴν συγγνώ-
μην ἀπέβλεψεν, ὅτι δεῖ μεθύουσιν ἔχειν μᾶλλον·
ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον. ἐγένετο δὲ καὶ Ἀνδροδά-
μας Ῥηγῖνος νομοθέτης Χαλκιδεῦσι τοῖς ἐπὶ Θρᾴκης·
οὗ περί τε τὰ φονικὰ καὶ τὰς ἐπικλήρους ἐστίν. οὐ μὴν
ἀλλὰ ἴδιόν γε οὐδὲν αὐτοῦ λέγειν ἔχοι τις ἄν. τὰ μὲν
E οὖν περὶ τὰς πολιτείας, τάς τε κυρίας, καὶ τὰς ὑπό
τινων εἰρημένας, ἔστω τεθεωρημένα τὸν τρόπον τοῦτον.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚῶΝ ΤΟ Γ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι σκεπτέον τίς ἡ πόλις, καὶ τίς ὁ πολίτης· καὶ ὅτι πολίτης μέν ἐστιν ᾧ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς ἢ κριτικῆς· πόλις δὲ τὸ τοιοῦτον πλῆθος, ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς.

B

Τῷ περὶ πολιτείας ἐπισκοποῦντι, καὶ τίς ἑκάστη, καὶ ποία τις, σχεδὸν πρώτη σκέψις, περὶ πόλεως ἰδεῖν, τί ποτέ ἐστιν ἡ πόλις. νῦν γὰρ ἀμφισβητοῦσιν· οἱ μὲν, φάσκοντες τὴν πόλιν πεπραχέναι τὴν πρᾶξιν. οἱ δ', οὐ τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν ὀλιγαρχίαν, ἢ τὸν τύραννον. τοῦ δὲ πολιτικοῦ καὶ τοῦ νομοθέτου πᾶσαν ὁρῶμεν τὴν πραγματείαν οὖσαν περὶ πόλιν· ἡ δὲ πολιτεία, τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἐστὶ τάξις τις. ἐπεὶ δ' ἡ πόλις τῶν συγκειμένων, καθάπερ ἄλλο τι τῶν ὅλων μὲν, συνεστώτων δ' ἐκ πολλῶν μορίων, * δῆλον ὅτι πρότερον ὁ πολίτης ζητητέος. ἡ γὰρ πόλις, πολιτῶν τι πλῆθός ἐστιν. ὥστε τίνα χρὴ καλεῖν πολίτην, καὶ τίς ὁ πολίτης ἐστὶ, σκεπτέον. καὶ γὰρ ὁ πολίτης ἀμφισβητεῖται πολλάκις. οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσι πάντες εἶναι πολίτην. ἔστι γάρ τις ὃς ἐν δημοκρατίᾳ πολίτης ὢν, ἐν ὀλιγαρχίᾳ πολλάκις οὐκ ἔστι πολίτης. τοὺς μὲν οὖν ἄλλως πως τυγχάνοντας ταύτης τῆς προσηγορίας, οἷον τοὺς ποιητοὺς πολίτας, ἀφετέον. ὁ δὲ πολίτης, οὐ τῷ * οἰκεῖν πού πολίτης ἐστί· καὶ γὰρ μέτοικοι καὶ δοῦλοι κοινωνοῦσι τῆς οἰκήσεως· οὐδ' οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕτως, ὥστε καὶ δίκην ὑπέχειν καὶ δικάζεσθαι· τοῦτο γὰρ ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀπὸ * συμβόλων κοινωνοῦσι. καὶ γὰρ ταῦτα τούτοις ὑπάρχει. πολλαχοῦ μὲν οὖν οὐδὲ τούτων τελέως οἱ μέτοικοι μετέχουσιν, ἀλλ' ἀνάγκη νέμειν προστάτην. διὸ ἀτελῶς πως μετέχουσι τῆς τοιαύτης κοινωνίας· ἀλλὰ καθάπερ καὶ παῖδας τοὺς μήπω δι' ἡλικίαν ἐγγεγραμμένους, καὶ τοὺς γέροντας τοὺς ἀφειμένους, φατέον εἶναι μέν πως πολίτας, οὐχ ἁπλῶς δὲ λίαν, ἀλλὰ προστιθέντας, τοὺς μὲν ἀτελεῖς, τοὺς δὲ παρηκμακότας, ἤ τι τοιοῦτον ἕτερον· οὐδὲν γὰρ διαφέρει· δῆλον γὰρ τὸ λεγόμενον· ζητοῦμεν γὰρ τὸν ἁπλῶς πολίτην, καὶ μηδὲν ἔχοντα τοιοῦτον ἔγκλημα διορθώσεως δεόμενον· ἐπεὶ καὶ περὶ τῶν ἀτίμων καὶ φυγάδων ἐστὶ τὰ τοιαῦτα καὶ διαπορεῖν καὶ λύειν. πολίτης δ' ἁπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὁρίζεται μᾶλλον, ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς.

* γρ. δηλονότι
* γρ. ἐνοικεῖν πω
* Qu. συμβολαίων

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER III.

CAPVT I.

*De forma Ciuitatis, de Politia ſcilicet, certum *ſubiectum habente, agere inſtituit.*

B

Ei, qui de reipubl. adminiſtrandæ ratione, quæ & qualis ſit, conſiderat: primo fere loco quidnam ſit ciuitas, videndum. Nunc enim ambigunt & in controuerſiam vocant, dum alij rem à ciuitate actam ac tranſactam eſſe dicunt: alij non à ciuitate, ſed à paucis potentibus aut tyranno. Hominis autem regendæ ciuitatis periti (quem politicum Græci nominant) & legum ſcriptoris curam atque operam omnem videmus in ciuitate conſumi. Iam verò reipublicæ ſeu ciuitatis adminiſtrandæ ratio, quam politiam Græci appellant, eorum, qui vrbem colunt, deſcriptio atque ordinatio eſt. C Quoniam autem ciuitas compoſitum & concretum quiddam eſt, quemadmodum & aliquod aliud totum ex multis partibus conflatum: nimirum quærendum antè de ciue eſt. ciuitas enim ciuium multitudo quædam eſt. Quare quis ciuis appellari debeat, & quis ſit ciuis, videndum. Etenim de ciui ſæpenumero ambigitur. Non enim conuenit inter omneis, eundem eſſe ciuem. Eſt enim aliquis, qui cùm in ciuitate liberâ, ſeu reipublicæ adminiſtrandæ forma populari, quam democratiam appellant Græci, ciuis ſit, in paucorum principatu, quæ oligarchia ab illis dicitur, ſæpenumero non eſt ciuis. Atque ij quidem qui alio modo hanc appellationem conſecuti ſunt, vt ciues inſititij, aut (vt ita dicam) factitij, miſſi faciendi D ſunt. Ciuis autem non eo quòd vrbem aliquam incolat, ciuis eſt. etenim inquilini & ſerui, habitationis ſunt participes. Neque ij, quibuſcum iura ita communicata ſunt, vt & iudicium accipere neceſſe habeant, & litem intendere atque in ius vocare poſſint, ciues ſunt. hoc enim tribuitur etiam iis qui teſſeris publicè acceptis, & ex publica conuentione inter ſe iura habent communia, & res contrahunt. His enim hæc quoque ſuppetunt. Quin ſæpenumero neque inquilini horum omni ex parte ſunt participes: ſed neceſſe eſt eis patronum aliquem dare. Quamobrem imperfectè & quodammodo talis communitatis ſunt participes. Verùm quemadmodum pueri qui nondum per ætatem in numerum ciuium adſcripti ſunt, & ſenes, qui dimiſſi & abſoluti ſunt muneribus ciuilibus, dicendi quidē ſunt E aliquo modo ciues: non admodum tamen ſimpliciter, & abſolutè, ſed cum adiectione, illi quidē imperfecti, hi autem effœti & vieti, aut aliquid aliud ſimile (nihil enim refert, quando planum & apertum eſt quod dicimus: quærimus enim eum qui ſit ciuis ſimpliciter, & in quem nulla talis reprehenſio ſeu criminatio cadat, quæ correctione egeat) ſic inquilini non ſunt abſolutè ciues appellandi. Nam etiam de iis qui ignominia notati ſunt, & de exſulibus, talia quædam dubitari poſſunt, & talis quadrat diſſolutio ac reſponſio. Ciuis igitur ſimpliciter nulla alia re definitur magis quàm quòd ſit iudicatus & magiſtratus particeps.

Magiſtratuum autem alij quidem tempore ſunt diſtincti, ac diuiſi (itaque nonnullos bis eidem gerere omnino non licet: aut certis ac præfinitis temporibus licet) alij verò non definiti: exempli gratia, iudex & qui in concione deliberat & conſultat. Fortaſſis autem dixerit aliquis, ne magiſtratus quidem eſſe taleis ciueis, neque propterea imperij participeis eſſe. Atqui ridiculum ſit, iis qui in ciuitate maximè dominantur, plurimúmque poſſunt, imperiũ denegare. Sed ſtatuamus nihil intereſſe: de nomine enim ſit ſermo. Ea enim poteſtas, quæ iudici cum ſuaſore, eóve qui in concione deliberat, communis eſt, nomine vacat, nec ſatis eſt in promptu quo nomine communi hæc duo ciuilia munera ſint appellanda. Eſto igitur, diſtinctionis cauſa, magiſtratus non definitus. Eos itaque, qui ita reip. ſunt participes, ciueis ſtatuimus. Quare ciuis definitio, quæ ad eos omneis, qui ciues appellantur, maximè quadrare poſſit, talis ferè eſt. Nemini autem obſcurum eſſe debet, quibus in rebus ſubiecta ſpecie differunt, & eorum aliud eſt primum, aliud ſecundum, aliud deinceps ſubſequens: earum rerũ aut nihil prorſus eſſe commune, qua ratione ſunt tales, aut perquam tenuiter & anguſtè. At reip. adminiſtrandæ rationes differre inter ſe ſpecie videmus: & earum alias eſſe priores, alias poſteriores. Eæ enim quæ deprauatæ ſunt, quæque deflexerunt à recto: rectis miniméque deprauatis poſteriores ſint neceſſe eſt. Degreſſas autem à recto quomodo dicamus, poſteriùs planum fiet. Ergo etiam ciuis in quaque reip. adminiſtrandæ ratione ſit alius ac diſſimilis neceſſe eſt. Quare is qui ſuprà à nobis dictus eſt, in ciuitate libera, in qua penes populum poteſtas eſt, maximè ciuis eſt: in aliis verò euenire poteſt vt ſit, non tamen neceſſe eſt. Nonnullæ enim ciuitates neque populum habent, neque concionem vſu receperunt, ſed conuentum ciuium conuocatorum: & liteis controuerſiáſque alias alij cognoſcunt ac diſceptant. Vt Lacedæmone liteis de rebus contractis dirimunt & diiudicant Ephororum alij alias: ſenatores autem iudicia de cædibus ac parricidiis exercent: alius porrò aliquis magiſtratus fortaſſis alia. Idémque fit Carthagine. Quidam enim magiſtratus rebus omnibus iudicandis præſunt. Sed enim correctionem habet ciuis definitio. Nam in aliis reip. adminiſtrandæ formis non magiſtratus infinitus conſultator & iudex eſt, ſed pro genere imperij definitus. His enim omnibus, aut nonnullis eorum permiſſa eſt conſultandi ac iudicandi poteſtas, aut de rebus omnibus, aut de quibuſdam. Quis igitur ſit ciuis, ex his perſpicuum eſt. Qui enim poteſt magiſtratus ad conſultandum & iudicandum pertinentis eſſe particeps, cum iam huius ciuitatis dicimus eſſe ciuem: ciuitatem autem, vt ſimpliciter dicam, talium hominum multitudinem tantam, quanta ſatis ſit ad copiam plenam ac refertam, nihilque foris requirentem, rerum ad vitam degendam neceſſariarum.

A τῶν δ' ἀρχῶν αἱ μέν εἰσι διῃρημέναι κατὰ χρόνον· ὥστ' ἐνίας μὲν ὅλως δὶς τὸν αὐτὸν οὐκ ἔξεστιν ἄρχειν, ἢ διὰ τινῶν ὡρισμένων χρόνων· ὁ δ' ἀόριστος, οἷον ὁ δικαστὴς καὶ ἐκκλησιαστής. τάχα μὲν οὖν ἂν φαίη τις οὐδ' ἄρχοντας εἶναι τοὺς τοιούτους, οὐδὲ μετέχειν διὰ ταῦτ' ἀρχῆς. καίτοι γελοῖον τοὺς κυριωτάτους ἀποστερεῖν ἀρχῆς, ἀλλὰ διαφερέτω μηδέν. περὶ ὀνόματος γὰρ ὁ λόγος· ἀνώνυμον γὰρ τὸ κοινὸν ἐπὶ δικαστοῦ καὶ ἐκκλησιαστοῦ, τί δεῖ ταῦτ' ἄμφω καλεῖν. ἔστω δὴ διορισμοῦ χάριν, ἀόριστος ἀρχή. τίθεμεν δὴ πολίτας τοὺς οὕτω μετέχοντας. ὁ μὲν οὖν B μάλιστ' ἂν ἐφαρμόσας πολίτης ἐπὶ πάντας τοὺς λεγομένους πολίτας, σχεδὸν τοιοῦτός ἐστι. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τῶν πραγμάτων ἐν οἷς τὰ ὑποκείμενα διαφέρει τῷ εἴδει, καὶ τὸ μὲν αὐτῶν ἐστι πρῶτον, τὸ δὲ δεύτερον, τὸ δ' ἐχόμενον, ἢ τὸ παράπαν οὐδέν ἐστιν, ᾗ τοιαῦτα, τὸ κοινόν, ἢ γλίσχρως. τὰς δὲ πολιτείας ὁρῶμεν εἴδει διαφερούσας ἀλλήλων, καὶ τὰς μὲν ὑστέρας, τὰς δὲ προτέρας οὔσας. τὰς γὰρ ἡμαρτημένας καὶ παρεκβεβηκυίας, ἀναγκαῖον ὑστέρας εἶναι τῶν ἀναμαρτήτων. τὰς δὲ παρεκβεβηκυίας πῶς λέγομεν, * ὕ- C στερον ἔσται φανερόν. ὥστε καὶ τὸν πολίτην ἕτερον ἀναγκαῖον εἶναι τὸν καθ' ἑκάστην πολιτείαν. διόπερ ὁ λεχθεὶς, ἐν μὲν δημοκρατίᾳ μάλιστ' ἐστὶ πολίτης, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἐνδέχεται μὲν, οὐ μὴν ἀναγκαῖον. ἐνίαις γὰρ οὐκ ἔστι δῆμος, οὐδ' ἐκκλησίαν νομίζουσιν, ἀλλὰ συγκλήτους, καὶ τὰς δικάζουσι κατὰ μέρος. οἷον ἐν Λακεδαίμονι τὰς τῶν συμβολαίων δικάζει τῶν ἐφόρων ἄλλος ἄλλας· οἱ δὲ γέροντες, τὰς φονικάς. ἑτέρα δ' ἴσως ἀρχή τις ἑτέρας. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ Καρχηδόνα. πάσας γὰρ ἀρχαί τινες κρίνουσι τὰς δίκας. ἀλλ' ἔχει γὰρ διόρθωσιν ὁ τοῦ πολίτου διορι- D σμός. ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις πολιτείαις οὐχ ὁ ἀόριστος ἄρχων ἐκκλησιαστής ἐστι καὶ δικαστὴς, ἀλλ' ὁ κατὰ τὴν ἀρχὴν ὡρισμένος. τούτων γὰρ ἢ πᾶσιν ἢ τισὶν ἀποδέδοται τὸ βουλεύεσθαι καὶ δικάζειν, ἢ περὶ πάντων, ἢ περὶ τινῶν. τίς μὲν οὖν ἐστιν ὁ πολίτης, ἐκ τούτων φανερόν. ᾧ γὰρ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς, ἢ κριτικῆς, πολίτην ἤδη λέγομεν εἶναι ταύτης τῆς πόλεως· πόλιν δὲ, τὸ τῶν τοιούτων πλῆθος ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν.

* Infrà cap. 7.

CAPVT II.

De politiæ materia proxima generatim agit, de ciuibus ſcilicet.

DEfiniunt autem quidam ciuem, conſuetudinem ſpectantes, qui ex vtroque parente ciue natus eſt, non ex altero tantùm, vt ex patre aut matre. Alij autem etiam hoc longiùs requirunt ac repetunt, verbi gratia, ad auos duos, aut treis, aut pluреis progredientes. Cùm igitur ciues ſic definiuntur ciuili more, & pingui Minerua, dubitant nonnulli de tertio illo,

E ΚΕΦΑΛ. β'.

Πολίτου πρὸς χρῆσιν ὁρισμὸς πολιτικὸς καὶ παχύς.

ΟΡίζονται δὴ πρὸς τὴν χρῆσιν πολίτην τὸν ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν, καὶ μὴ θατέρου μόνον, οἷον πατρὸς ἢ μητρός· οἱ δὲ καὶ τοῦτ' ἐπὶ πλέον ζητοῦσιν, οἷον * ἐπὶ πάππους δύο, ἢ τρεῖς ἢ πλείους. οὕτω δὲ ὁριζομένων πολιτικῶς καὶ * παχέως, ἀποροῦσί τινες τὸν τρίτον ἐκεῖνον.

* γρ. ἐπὶ πάππου

* Camerar. ταχέως.

ἢ τέταρτον, πῶς ἔσται πολίτης. Γοργίας μὲν οὖν ὁ Λεοντῖνος, τὰ μὲν ἴσως ἀπορῶν, τὰ δ' εἰρωνευόμενος, ἔφη, καθάπερ ὅλμους εἶναι τοὺς ὑπὸ τῶν ὁλμοποιῶν πεποιημένους, οὕτω καὶ Λαρισσαίους τοὺς ὑπὸ τῶν δημιουργῶν πεποιημένους· εἶναι γάρ τινας *λαρισσοποιούς. ἔστι δ' ἁπλοῦν. Εἰ γὰρ μετεῖχον κατὰ τὸν ῥηθέντα διορισμὸν τῆς πολιτείας, ἦσαν ἂν πολῖται. καὶ γὰρ οὐδὲ δυνατὸν ἐφαρμόττειν τὸ ἐκ πολίτου, ἢ ἐκ πολίτιδος, ἐπὶ τῶν πρώτων οἰκησάντων ἢ κτισάντων· ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνοι μᾶλλον ἔχουσιν ἀπορίαν, ὅσοι μετέσχον, μεταβολῆς γενομένης, πολιτείας· οἷον Ἀθήνησιν ἐποίησε Κλεισθένης μετὰ τὴν τῶν τυράννων ἐκβολήν. πολλοὺς γὰρ ἐφυλέτευσε ξένους καὶ δούλους μετοίκους. τὸ δ' ἀμφισβήτημα πρὸς τούτους ἐστίν, οὐ τίς πολίτης, ἀλλὰ πότερον ἀδίκως ἢ δικαίως. καίτοι καὶ τοῦτό τις ἔτι προσαπορήσειεν, ἆρ' εἰ μὴ δικαίως πολίτης, οὐ πολίτης· ὡς ταὐτὸ δυναμένου τοῦ τ' ἀδίκου καὶ τοῦ ψευδοῦς. ἐπεὶ δ' ὁρῶμεν καὶ ἄρχοντάς τινας ἀδίκως, οὓς ἄρχειν μὲν φήσομεν, ἀλλ' οὐ δικαίως· ὁ δὲ πολίτης ἀρχῇ τινι διωρισμένος ἐστίν· ὁ γὰρ κοινωνῶν τῆς τοιᾶσδε ἀρχῆς, πολίτης ἐστίν, ὡς ἔφαμεν· δῆλον ὅτι πολίτας μὲν εἶναι φατέον καὶ τούτους.

* γρ. λαρισσοποιοῖς.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ἀπορίαι τινὲς μεταβληθείσης τῆς πολιτείας συμβαίνουσαι.

ΠΕρὶ δὲ τοῦ δικαίως ἢ μὴ δικαίως, συνάπτει πρὸς τὴν εἰρημένην πρότερον ἀμφισβήτησιν. ἀποροῦσι γάρ τινες, πόθ' ἡ πόλις ἔπραξε, καὶ πότε οὐχ ἡ πόλις· οἷον ὅταν ἐξ ὀλιγαρχίας ἢ τυραννίδος γένηται δημοκρατία. τότε γὰρ οὔτε τὰ συμβόλαια ἔνιοι βούλονται διαλύειν, ὡς οὐ τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοῦ τυράννου λαβόντος· οὔτ' ἄλλα πολλὰ τῶν τοιούτων, ὡς ἐνίας τῶν πολιτειῶν τῷ κρατεῖν οὔσας, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ κοινῇ συμφέρον. εἴπερ οὖν καὶ δημοκρατοῦνταί τινες κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ὁμοίως τῆς πόλεως φατέον εἶναι ταύτης τὰς τῆς πολιτείας ταύτης πράξεις, καὶ τὰς ἐκ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ τῆς τυραννίδος. Ἔοικε δ' οἰκεῖος ὁ λόγος εἶναι τῆς ἀπορίας ταύτης, πῶς ποτε χρὴ λέγειν τὴν πόλιν εἶναι τὴν αὐτήν, ἢ μὴ τὴν αὐτήν, ἀλλ' ἑτέραν. ἡ μὲν οὖν ἐπιπολαιοτάτη τῆς ἀπορίας ζήτησις, περὶ τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐστίν. ἐνδέχεται γὰρ διαζευχθῆναι τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς μὲν ἕτερον, τοὺς δ' ἕτερον οἰκῆσαι τόπον. ταύτην μὲν οὖν πρᾳοτέραν θετέον τὴν ἀπορίαν. πολλαχῶς γὰρ τῆς πόλεως λεγομένης, ἐστί πως εὐμάρεια τῆς τοιαύτης ζητήσεως. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν τὸν αὐτὸν τόπον κατοικούντων ἀνθρώπων, πότε δεῖ νομίζειν μίαν εἶναι τὴν πόλιν. οὐ γὰρ δὴ τοῖς τείχεσιν. εἴη γὰρ ἂν Πελοποννήσῳ περιβαλεῖν ἓν τεῖχος. τοιαύτη δ' ἴσως ἐστὶ καὶ Βαβυλών,

A aut quarto, quomodo ciuis futurus ſit. Gorgias igitur Leontinus, partim fortaſſe dubitanter, partim diſſimulanter loquens, dicebat, quemadmodum mortària ſunt, quæ à mortariorum opificibus effecta ſunt: ſic & Lariſſæos eos eſſe, qui à Lariſſæorum effectoribus procreati ſunt. eſſe enim aliquos Lariſſæorum effectores, & quaſi opifices. Sed hoc eſt pingue & ſimplex. Si enim participes erant reipublicæ ex ea definitione, quam expoſuimus, ciues eſſent: ſin minùs, non eſſent ciues. Nam ne fieri quidem poteſt, vt natum eſſe ex ciui patre, aut ex ciui matre, ad eos qui primi vrbem habitarunt, aut condiderunt, accommodetur. Sed fortaſſe magis de his dubitari poteſt, qui reipublicæ fuerunt
B participes, reipublicæ ſtatu immutato: cuiuſmodi eſt id quod fecit Cliſthenes poſt tyrannos exactos, Multos enim peregrinos & ſeruos & inquilinos in tribus tranſtulit. Controuerſia autem quæ de his eſt, non eſt quis ſit ciuis, ſed vtrùm ſic factus ciuis, iuſtè an iniuſtè ſit ciuis. Atqui de hoc quoque præterea dubitauerit aliquis, vtrúmne qui iuſtè non eſt ciuis, non ſit ciuis: quaſi idem valeant iniuſtum ac falſum. Quoniam autem videmus, nonnullos etiam iniuſtè magiſtratum aut imperium gerere, quos magiſtratum quidem gerere fatebimur, ſed non iuſtè: ciuis autem imperio quodam definitus eſt (nam qui talis imperij particeps eſt, ciuis eſt, vt diximus) in promptu eſt etiam hos dicendos qui-
C dem eſſe ciueis.

CAPVT III.

Alteram Politiæ materiam proximam, Ciuitatem ſcilicet, generatim explicat.

IVſtè autem ciues ſint, nécne, ad controuerſiam antè à nobis expoſitam pertinet. Dubitant enim quidam quando ciuitas aliquid egiſſe dicenda ſit, quando non ciuitas: verbi gratia, cùm ex paucorum imperio aut tyrannide, populi poteſtas extiterit. Tunc enim neque ea quæ conuenerunt, quæque in obligationem deducta ſunt, diſſoluere volunt, quaſi
D non ciuitas, ſed tyrannus pecuniam acceperit: neque multa alia huiuſmodi pacta conuenta ſeruare. proinde quaſi nonnulla reipublicæ adminiſtrandæ genera, eo quòd vel vnus vel pauci plus valeant viribus, non vtilitate communi, conſtent. Quòd ſi etiam nonnulli homines ſub imperio & poteſtate populi hoc modo ciuiliter viuunt, huiúſque ciuitatis & reipublicæ eæ ſunt actiones, quas populus obiit: ergo & huius ciuitatis ac reipublicæ quæ ex paucorum imperio & tyrannide, ciuitas libera facta eſt, dicendum eſt eas eſſe actiones, quæ à paucorum imperio & tyrannide contractæ ſunt. Videtur autem ſermo, in quem nunc incidimus, ad hanc dubitationem accommodatus eſſe, quonam modo eadem ciuitas ſit
E dicenda, aut non eadem, ſed alia. Huius igitur dubitationis ea quæ maximè in promptu poſita eſt, quæſtio in loco & in hominibus conſiſtit. Euenire enim poteſt vt locus & homines diſiungantur, & hi quidem alium, illi autem alium locum incolant. Hæc igitur dubitatio lenior & mitior ſtatuenda eſt. Nam cùm ciuitas multis modis dicatur, ad explicandum facilis quodammodo talis quæſtio eſt; ſimiliter autem & hominum eundem locum incolentium, quando vnam eſſe ciuitatem exiſtimare oporteat. Non enim muris communibus definiẽda vna ciuitas eſt. Liceat enim Peloponneſo murũ vnum circumdare. Talis autem fortaſſe eſt Babylon,

omniſque, quæ gentis potiùs quàm vrbis aut ciuitatis circumſcriptione continetur: qua tertium iam diem capta, partem quandam vrbis non ſenſiſſe dicunt. Verùm de hac quidem dubitatione vtilius erit diſputationem ad aliud tempus reſeruari. Nam de magnitudine ciuitatis, quanta debeat eſſe, & vtrùm gentem vnam an plureis eſſe expediat, hominem politicum ignorare non oportet. Sed iiſdem hominibus in eodem loco habitantibus, vtrùm quandiu ſit idem genus hominum in vrbe habitantium, eadem ciuitas dicenda eſt, etiam aliis intereuntibus, aliis naſcentibus: quemadmodum & fluuios eoſdem dicere ſolemus, & fonteis eoſdem, quamuis alia ſemper aqua ſuboriatur, alia diffugiat atque effluat? an homines quidem iidem eſſe dicendi ſunt propter talem cauſam, ciuitas autem alia? Nam ſi ciuitas ſocietas quædam eſt, & ciuium ſocietas vbi ciuitatis adminiſtrandæ ratio ſpecie ſit diſpar ac diſſimilis, & differt ciuibus, neceſſe eſſe videatur etiam ciuitatem non eſſe eandem. Quemadmodum chorum, qui nunc comicus, nunc tragicus eſt, alium eſſe dicimus, cùm ſæpenumero iidem homines ſint. Similiter autem & aliam omnem ſocietatem, aliam dicere debemus, ſi compoſitionis ſpecies ſit alia: veluti harmoniam diſſimilem eſſe dicimus iiſdem ſonis, ſi aliàs ſit Doria, aliàs Phrygia. Si igitur hoc modo ſe res habet, perſpicuum eſt eandem ciuitatem maximè eſſe dicendam, ſpectata ciuitatis adminiſtrandæ ratione: nomine autem vel alio, vel eodem licere eam appellare, & iiſdem in ea habitantibus hominibus, & prorſus aliis. Sit ne autem iuſtum necne id quod ex conuentione debetur, diſſoluere, obligationique contractæ ſatisfacere, cùm in aliam reipublicæ adminiſtrandæ formam ciuitas traducta ſit, non eſt huius loci diſputare.

CAPVT IV.

De ciuibus in ſpecie agit, & primùm de Perfectis ciuibus.

IIs porrò quæ nunc expoſita ſunt, proximum eſt vt videamus vtrùm eandem eſſe virtutem viri boni & boni ciuis ſtatuere debeamus, necne. Verumenimverò ſi hoc inquirendum eſt, viri boni virtus primùm rudi quadam imagine informata cognoſcenda eſt. Quemadmodum igitur nauta, vnus quidam eſt ex ſociis nauigationis: ſic & ciuem ex iis qui ciuilis adminiſtrationis ſunt participes, vnum eſſe dicimus. Quamuis autem nautæ ſint inter ſe vi & facultate diſſimiles (alius enim eſt remex, alius gubernator, alius proræ præfectus, alius tali aliquo quaſi cognomine appellatus) perſpicuum tamen eſt vniuſcuiuſque eorum ſubtiliſſimam ac perfectiſſimam definitionem, virtutis cuiuſque propriam futuram: ſimiliter autem & communem aliquam ad omneis aptè quadraturam. Nam ſalus nauigij, eorum omnium commune munus eſt. Hác enim, tanquam finem, nautarum vnuſquiſque expetit. Sic igitur & ciuium cuiuſque, quamuis ſint inter ſe diſſimiles, ſocietatis & communitatis ſalus, munus eſt. Societas autem eſt, ciuitatis ſeu reipubl. adminiſtrandæ forma & ratio, quam politiam Græci nominant. Quocirca virtus ciuis ad ciuitatis adminiſtrandæ formam referatur neceſſe eſt. Si igitur plura ſunt ciuitatis ſeu reipublicæ adminiſtrationis genera, nimirum fieri non poteſt vt boni ciuis virtus ſit vna perfecta.

A καὶ πᾶσα ἥ τις ἔχει περιγραφὴν μᾶλλον ἔθνους ἢ πόλεως· ἧς γέ φασιν ἑαλωκυίας τρίτην ἡμέραν, οὐκ αἰσθέσθαι τι μέρος τῆς πόλεως. ἀλλὰ περὶ μὲν ταύτης τῆς ἀπορίας, εἰς ἄλλον καιρὸν χρήσιμος ἡ σκέψις. περὶ γὰρ μεγέθους τῆς πόλεως, τό τε πόσον, καὶ πότερον ἔθνος ἓν ἢ πλείω συμφέρει, δεῖ μὴ λανθάνειν τὸν πολιτικόν· ἀλλὰ τῶν αὐτῶν κατοικούντων τὸν αὐτὸν τόπον, πότερον ἕως ἂν ᾖ τὸ γένος ταὐτὸ τῶν κατοικούντων, τὴν αὐτὴν εἶναι φατέον πόλιν· καίπερ ἀεὶ, τῶν μὲν φθειρομένων, τῶν δὲ γινομένων, ὥσπερ καὶ ποταμοὺς εἰώθαμεν λέγειν τοὺς αὐτοὺς, καὶ κρήνας τὰς αὐτὰς, καίπερ ἀεὶ τοῦ μὲν ἐπιγινομένου νά-B ματος, τοῦ δ᾽ ὑπεξιόντος· ἢ τοὺς μὲν ἀνθρώπους φατέον εἶναι τοὺς αὐτοὺς διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, τὴν δὲ πόλιν ἑτέραν. εἴπερ γάρ ἐστι κοινωνία τις ἡ πόλις, ἔστι δὲ κοινωνία πολιτῶν, πολιτείας γινομένης ἑτέρας τῷ εἴδει, καὶ διαφερούσης τῆς πολιτείας, ἀναγκαῖον εἶναι δόξειεν ἂν καὶ τὴν πόλιν εἶναι μὴ τὴν αὐτὴν, ὥσπερ γε καὶ χορὸν, ὁτὲ μὲν κωμικὸν, ὁτὲ δὲ τραγικὸν, ἕτερον εἶναί φαμεν, τῶν αὐτῶν πολλάκις ἀνθρώπων ὄντων, ὁμοίως δὲ καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν καὶ σύνθεσιν ἑτέραν, ἂν εἶδος ἕτερον ᾖ τῆς συνθέσεως· οἷον ἁρμονίαν τῶν C αὐτῶν φθόγγων, ἑτέραν εἶναι λέγομεν, ἂν ὁτὲ μὲν ᾖ Δώριος, ὁτὲ δὲ Φρύγιος. εἰ δὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, φανερὸν ὅτι μάλιστα λεκτέον τὴν αὐτὴν πόλιν, εἰς τὴν πολιτείαν βλέποντας. ὄνομα δὲ καλεῖν ἕτερον, ἢ ταὐτὸν, ἔξεστι καὶ τῶν αὐτῶν κατοικούντων αὐτὴν, καὶ πάμπαν ἑτέρων ἀνθρώπων. εἰ δὲ δίκαιον διαλύειν, ἢ μὴ διαλύειν, ὅταν εἰς ἑτέραν μεταβάλλῃ πολιτείαν ἡ πόλις, λόγος ἕτερος.

ΚΕΦΑΛ. δ΄.

Πότερον τὴν αὐτὴν ἀρετὴν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πολίτου σπουδαίου θετέον, ἢ μὴ τὴν αὐτήν.

ΤΩν δὲ νῦν εἰρημένων ἐχόμενόν ἐστιν ἐπισκέ-D ψασθαι, πότερον τὴν αὐτὴν ἀρετὴν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πολίτου σπουδαίου θετέον, ἢ μὴ τὴν αὐτήν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε τοῦτο τυχεῖν δεῖ ζητήσεως, τὴν τοῦ πολίτου τύπῳ τινὶ πρότερον * ληπτέον. ὥσπερ οὖν ὁ πλωτὴρ, εἷς τις τῶν κοινωνῶν ἐστιν. οὕτω καὶ τὸν πολίτην φαμέν· τῶν δὲ πλωτήρων, καίπερ ἀνομοίων ὄντων, τὴν δύναμιν· ὁ μὲν γάρ ἐστιν ἐρέτης, ὁ δὲ κυβερνήτης, ὁ δὲ πρωρεὺς, ὁ δ᾽ ἄλλην τιν᾽ ἔχων τοιαύτην ἐπωνυμίαν· δῆλον ὡς ὁ μὲν ἀκριβέστατος ἑκάστου λό-E γος ἴδιος ἔσται τῆς ἀρετῆς, ὁμοίως δὲ καὶ κοινός τις ἐφαρμόσει πᾶσιν. ἡ γὰρ σωτηρία τῆς ναυτιλίας, ἔργον ἐστὶν αὐτῶν πάντων. τούτου γὰρ ἕκαστος ὀρέγεται τῶν πλωτήρων. * ὁμοίως τοίνυν καὶ τῶν πολιτῶν, καίπερ ἀνομοίων ὄντων, ἡ σωτηρία τῆς κοινωνίας ἔργον ἐστί· κοινωνία δ᾽ ἐστὶν ἡ πολιτεία· διὸ τὴν ἀρετὴν ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ πολίτου πρὸς τὴν πολιτείαν. εἴπερ οὖν ἐστι πλείω πολιτείας εἴδη, δῆλον ὡς οὐκ ἐνδέχεται τοῦ σπουδαίου πολίτου μίαν ἀρετὴν εἶναι τὴν τελείαν.

* γ. σκεπτέον.
* γ. ἅπασι

τὸν δ' ἀγαθὸν ἄνδρα φαμὲν εἶναι κατ' ἀρετὴν τελείαν. ὅτι μὲν οὖν ἐνδέχεται, πολίτην ὄντα σπουδαῖον, μὴ κεκτῆσθαι τὴν ἀρετὴν, καθ' ἣν σπουδαῖος ἀνὴρ, φανερόν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἔστι διαπορῶντας ἐπελθεῖν τὸν αὐτὸν λόγον περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας. Εἰ γὰρ ἀδύνατον ἐξ ἁπάντων σπουδαίων ὄντων εἶναι πόλιν· δεῖ δ' ἕκαστον τὸ καθ' αὑτὸν ἔργον εὖ ποιεῖν· τοῦτο δὲ ἀπ' ἀρετῆς· ἐπεὶ δ' ἀδύνατον ὁμοίους εἶναι πάντας τοὺς πολίτας· οὐκ ἂν εἴη μία ἀρετὴ πολίτου καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. τὴν μὲν γὰρ τοῦ σπουδαίου πολίτου, δεῖ πᾶσιν ὑπάρχειν· οὕτω γὰρ ἀρίστην ἀναγκαῖον εἶναι τὴν πόλιν, τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ἀδύνατον, εἰ μὴ πάντας ἀναγκαῖον ἀγαθοὺς εἶναι, τοὺς ἐν τῇ σπουδαίᾳ πόλει πολίτας. ἔτι ἐπεὶ ἐξ ἀνομοίων ἡ πόλις, ὥσπερ ζῶον εὐθὺς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ψυχὴ ἐκ λόγου καὶ ὀρέξεως, καὶ οἰκία ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, καὶ κτῆσις ἐκ δεσπότου καὶ δούλου· τὸν αὐτὸν [δὲ] τρόπον καὶ πόλις ἐξ ἁπάντων τε τούτων, καὶ πρὸς τούτοις ἐξ ἄλλων ἀνομοίων συνέστηκεν εἰδῶν· ἀνάγκη μὴ μίαν εἶναι τὴν τῶν πολιτῶν πάντων ἀρετὴν, ὥσπερ οὐδὲ τῶν χορευτῶν κορυφαίου καὶ παραστάτου. διότι μὲν τοίνυν ἁπλῶς οὐχ ἡ αὐτὴ, φανερὸν ἐκ τούτων. ἀλλ' ἆρα ἔσται τινὸς ἡ αὐτὴ ἀρετὴ, πολίτου τε σπουδαίου, καὶ ἀνδρὸς σπουδαίου; φαμὲν δὴ τὸν ἄρχοντα τὸν σπουδαῖον, ἀγαθὸν εἶναι καὶ φρόνιμον, τὸν δὲ πολιτικὸν, ἀναγκαῖον εἶναι φρόνιμον. καὶ τὴν παιδείαν δ' εὐθὺς ἑτέραν εἶναι λέγουσί τινες τοῦ ἄρχοντος· ὥσπερ καὶ φαίνονται οἱ τῶν βασιλέων υἱεῖς ἱππικὴν καὶ * πολεμικὴν παιδευόμενοι· καὶ Εὐριπίδης φησί.

Μή μοι τὰ κόμψ' ἀλλ' ὧν πόλει δεῖ.

ὡς οὖσάν τινα ἄρχοντος παιδείαν. Εἰ δὲ ἡ αὐτὴ ἀρετὴ ἄρχοντός τε ἀγαθοῦ καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, πολίτης δ' ἔστι καὶ ὁ ἀρχόμενος, οὐχ ἡ αὐτὴ ἁπλῶς ἂν εἴη πολίτου καὶ ἀνδρός· τινὸς μέντοι πολίτου· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἄρχοντος καὶ πολίτου. καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως Ἰάσων ἔφη πεινῆν, ὅτε μὴ τυραννοῖ· ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι. ἀλλὰ μὴν ἐπαινεῖταί γε τὸ δύνασθαι ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι· καὶ πολίτου δοκίμου ἡ ἀρετὴ * εἶναι τὸ δύνασθαι καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι καλῶς. Εἰ οὖν τὴν μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς τίθεμεν ἀρχικὴν, τὴν δὲ τοῦ πολίτου ἄμφω, οὐκ ἂν εἴη ἄμφω ἐπαινετὰ ὁμοίως. ἐπεὶ οὖν ποτε δοκεῖ ἀμφότερα, καὶ οὐ ταὐτὰ δεῖν τὸν ἄρχοντα μανθάνειν καὶ τὸν ἀρχόμενον, τὸν δὲ πολίτην ἀμφότερ' ἐπίστασθαι καὶ μετέχειν ἀμφοῖν, τοὐντεῦθεν ἂν κατίδοι τις. ἔστι γὰρ ἀρχὴ δεσποτική· ταύτην δὲ τὴν περὶ τἀναγκαῖα * λεγόμενα, ἃ ποιεῖν ἐπίστασθαι τὸν ἄρχοντ' οὐκ ἀναγκαῖον, ἀλλὰ χρῆσθαι μᾶλλον· θάτερον δὲ καὶ ἀνδραποδῶδες. λέγω δὲ θάτερον, τὸ δύνασθαι ὑπηρετεῖν τὰς διακονικὰς πράξεις. δούλου δ' εἴδη πλείω λέγομεν. αἱ γὰρ ἐργασίαι πλείους· ὧν ἓν μέρος κατέχουσιν οἱ χερνῆτες. οὗτοι δ' εἰσὶν, ὥσπερ σημαίνει καὶ τοὔνομ' * αὐτοὺς, οἱ ζῶντες ἀπὸ τῶν χειρῶν. ἐν οἷς ὁ βάναυσος τεχνίτης ἐστί.

* γρ. πολεμικὴν,
* γρ. ἐστὶ
* γρ. λεγομένην,
* γρ. αὐτῶς

A At virum bonum dicimus, virtute perfecta eum metientes. Euenire igitur poſſe vt qui ſit bonus ciuis, eam virtutem non ſit conſecutus, ex qua vir bonus appellatur, ex his intelligere licet. Verumtamen etiam alio modo eandem rationem pertractare & perſequi licet de optima reipublicæ adminiſtrandæ forma dubitantibus. Si enim fieri non poteſt vt ex omnibus bonis viris conſtet ciuitas: ſuo autem quemque munere probè fungi oportet: hoc autem à virtute proficiſcitur: quandoquidem nefas eſt ciueis omneis inter ſe eſſe ſimileis, vna boni ciuis & boni viri virtus eſſe non poſſit. Nam boni quidem ciuis virtus in omnibus ineſſe debet: ſic enim ciuitas neceſſariò futura eſt optima. Boni autem viri virtus in omnibus ineſſe nequeat, niſi neceſſe eſt omneis viros bonos eſſe, qui ſunt in bona ciuitate ciues. B Præterea quoniam ex diſſimilibus conſtat ciuitas: quemadmodum, verbi gratia, animãs ex animo & corpore, animus humanus ex ratione & appetitione, domus ex viro & vxore, rei familiaris poſſeſſio ex domino & ſeruo: eodem autem modo & ciuitas tum ex his omnibus tum præterea ex aliis diſſimilibus rerum generibus concreta eſt: neceſſe eſt, non vnam eſſe omnium ciuium virtutem. quemadmodum neque ex chori ſaltatoribus, præſultoris, & eius ſaltatoris qui ei eſt proximus, eſt vna. Boni viri igitur, & boni ciuis virtutem nõ eſſe eandem, ex his cognoſcere licet. Sed vtrúmne alicuius boni ciuis & boni viri eadem virtus erit, necne? Dicimus vtique bonum prætorem, bonúmque magiſtratum, eſſe virum bonum & prudentem. Virum autem ciuitatis regendæ facultate præditum, neceſſe eſt C eſſe prudentem. Tum quidam dicunt eius qui ciuitati præeſt, inſtitutionem ab inſtitutione priuatorum diuerſam eſſe oportere: quemadmodum regum filij arte equeſtri & militari erudiri cernuntur: & Eurip.

Ne mihi iſta glorioſa, ſed quæ ciuitas Deſiderat.

Perinde quaſi aliqua ſit eius qui præeſt, diſciplina. Si igitur boni principis ſeu magiſtratus, & boni viri virtus eadem eſt: is etiam autem qui paret imperio, ciuis eſt: non eadem ſimpliciter & abſolutè fuerit ciuis & viri virtus, ſed tamen alicuius ciuis. Non enim eadem eſt eius qui ciuitati præeſt, & ciuis. Atque iccirco fortaſſe Iaſon ſe dicebat eſurire, quòd non regnaret, tanquam priuatus eſſe neſciens. Veruntamen D laudatur ſanè poſſe & imperare & imperio parêre: tum probi & ſpectati ciuis eſt, poſſe & imperio bene præeſſe & imperio rectè parêre. Si igitur boni quidem viri virtutem ad imperandum aptam eſſe ponimus, boni ciuis autem ad imperandum, & parendum: non fuerit vtrumque ſimiliter laudabile. Quoniam igitur interdum vtrumque horum videtur, nempe & non eadem eum qui præeſt: cúmque qui paret imperio, diſcere oportere, & ciuem vtrumque ſcire oportere, tum præeſſe, tum imperio parêre, atque vtriuſque participem eſſe debere: hæc ex iis quæ iam dicentur, intelligere licet. Eſt enim imperium aliquod domini proprium, quod ſuprà herile appellauimus E (hoc dico, quod verſatur in iis quæ neceſſaria dicũtur: quæ ſcire facere eum qui ciuitati præeſt, neceſſe non eſt, ſed vti potiùs) altera res verò etiam mancipiis conuenit: dico autem rem alteram, operas præſtare ſeruileis, & officiorum humiliũ adminiſtrum eſſe poſſe. Seruorum autem genera plura eſſe dicimus: operæ enim ſunt plures. Vnum genus eſt eorum qui operarij & opifices dicuntur à Latinis, à Græcis chernetes: hi autem ſunt, quemadmodum & nomen ſignificat, qui manibus vitam tolerant, quibúſque victum manus ſuppeditant: in quibus eſt illiberalis & ſordidus artifex.

Quocirca apud quoſdam priſcis illis temporibus magiſtratuum non erant participes opifices, antequam democratia extrema & deterrima exſtitiſſet. Opera igitur & munera talium ciuium imperio ſubiunctorũ, neque virum bonum, neque hominem ad regendam ciuitatem idoneũ, neque bonum ciuem diſcere oportet, niſi fortè ipſius cauſa, & vt aliquando ſibi ipſe vtatur. Non enim iam inter dominum & ſeruum intereſſet, neque alius dominus, alius ſeruus eſſet. Verùm aliud eſt imperium, quod qui obtinet, ſimilibus genere & liberis hominibus imperat. Hoc enim ciuile imperium eſſe dicimus: quod oportet, eum qui ciuitati præeſt, parendo imperio, didiciſſe: verbi gratia, equitatui præeſſe debet, poſteaquam magiſtro ſeu præfecto equitum paruerit: & dux exercitus eſſe, poſtquam miles imperatorem ſecutus ſit: & poſtquam tribuno militum paruerit, & manipularis miles fuerit, tribunus militũm & manipuli ductor eſſe. Quapropter dicitur hoc quoque præclarè, non poſſe quenquam bene imperare, qui non paruerit. Horum autem virtus quidem diuerſa eſt. Sed oportet bonum ciuem & ſcire & poſſe tum imperio parêre, tum imperare: & hæc ciuis virtus eſt, imperium liberorum ſcire in vtramque partem. Tum viri boni eſt vtrumque: quamuis ſpecie differat temperantia & iuſtitia eius qui præeſt, propria, à temperãtia & iuſtitia eius qui paret imperio. Eius enim qui ſub imperio eſt, & idem liber, in promptu eſt non poſſe eſſe vnam viri boni virtutem: verbi gratia, iuſtitiã: ſed eam duas formas habere, ex quibus imperabit, & imperio parebit. Quemadmodum viri & mulieris diuerſa temperantia & fortitudo eſt. Vir enim ignauus eſſe videatur, ſi ſit ita fortis, vt mulierẽ fortem eſſe decet: & mulier loquax, ſi ſit ita temperans & modeſta, vt vir is qui bonus eſt. Nam & adminiſtratio rei familiaris alia eſt viri, alia vxoris. Illius enim munus eſt quærere, huius cuſtodire. Prudentia autẽ eius qui præeſt, ſola virtus propria eſt. Alias enim, vt apparet, neceſſe eſt eſſe communeis & imperio ſubiectorum & imperantium. Eius autem qui ſub imperio eſt, virtus non eſt prudentia, ſed opinio vera. Nam qui eſt ſub imperio, eſt tanquam tibiarum opifex: qui præeſt autem, tanquam tibicen, qui tibiis vtitur. Vtrùm igitur eadem ſit virtus boni viri & boni ciuis, an alia & diuerſa, & quomodo ſit eadem & quomodo diuerſa, ex his cognoſcere licet.

A διὸ παρ' ἐνίοις οὐ μετεῖχον οἱ δημιουργοὶ τὸ πα-
λαιὸν ἀρχῶν, πρὶν δῆμον γενέσθαι τὸν ἔσχατον. τὰ
μὲν οὖν ἔργα τῶν ἀρχομένων οὕτως, οὐ δεῖ τὸν ἀ-
γαθὸν, οὐδὲ τὸν πολιτικὸν, οὐδὲ τὸν πολίτην τὸν
ἀγαθὸν μανθάνειν, εἰ μή ποτε χρείας χάριν αὐ-
τοῦ πρὸς αὑτόν. οὐ γὰρ ἔτι συμβαίνει γίνεσθαι,
τὸν μὲν δεσπότην, τὸν δὲ δοῦλον· ἀλλ' ἐστί τις ἀρ-
χὴ καθ' ἣν ἄρχει τῶν ὁμοίων τῷ γένει, καὶ τῶν
ἐλευθέρων. ταύτην γὰρ λέγομεν εἶναι τὴν πολι-
τικὴν ἀρχὴν, ἣν δεῖ τὸν ἄρχοντα ἀρχόμενον
μαθεῖν, οἷον ἱππαρχεῖν ἱππαρχηθέντα, [στρατηγεῖν]
B στρατηγηθέντα, καὶ ταξιαρχήσαντα, καὶ λοχαγή-
σαντα. διὸ καὶ λέγεται τοῦτο καλῶς, ὡς οὐκ ἔστιν εὖ
ἄρξαι, μὴ ἀρχθέντα. τούτων δὲ, ἀρετὴ μὲν ἑτέ-
ρα· δεῖ δὲ τὸν πολίτην τὸν ἀγαθὸν ἐπίστασθαι καὶ
δύνασθαι καὶ ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν. καὶ αὕτη ἀρε-
τὴ πολίτου, τὸ τὴν τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴν ἐπί-
στασθαι ἐπ' ἀμφότερα. καὶ ἀνδρὸς δὴ ἀγαθοῦ ἄμφω.
καὶ εἰ ἕτερον εἶδος σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ἀρ-
χικῆς· καὶ γὰρ ἀρχομένου μὲν, ἐλευθέρου δέ· δῆ-
λον ὅτι οὐ μία ἂν εἴη τοῦ ἀγαθοῦ ἀρετὴ, οἷον δικαιο-
σύνη· ἀλλ' εἴδη ἔχουσα, καθ' ἃ ἄρξει καὶ ἄρξεται·
ὥσπερ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἑτέρα σωφροσύνη καὶ ἀν-
C δρία. δόξαι γὰρ ἂν εἶναι δειλὸς ἀνὴρ, εἰ οὕτως ἀνδρεῖος
εἴη ὥσπερ γυνὴ ἀνδρεία· καὶ γυνὴ * λάλος, εἰ οὕτω * γρ. ἄλλως,
κοσμία εἴη ὥσπερ ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός· ἐπεὶ καὶ οἰκονομία
ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικός· τοῦ μὲν γὰρ, κτᾶσθαι· τῆς
δὲ, φυλάττειν ἔργον ἐστίν. ἡ δὲ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος
ἀρετὴ μόνη. τὰς γὰρ ἄλλας ἔοικεν ἀναγκαῖον εἶναι κοι-
νὰς καὶ τῶν ἀρχομένων καὶ τῶν ἀρχόντων. ἀρχομέ-
νου δέ γε οὐκ ἔστιν ἀρετὴ φρόνησις, ἀλλὰ δόξα ἀληθής·
ὥσπερ αὐλοποιὸς γὰρ, ὁ ἀρχόμενος· ὁ δ' ἄρχων, αὐ-
λητὴς ὁ χρώμενος. πότερον μὲν οὖν ἡ αὐτὴ ἀρετὴ
ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, καὶ πολίτου σπουδαίου, ἢ ἑτέρα, καὶ
D πῶς ἡ αὐτὴ, καὶ πῶς ἑτέρα, φανερὸν ἐκ τούτων.

CAPVT V.

Qui ciues imperfecti ſint, oſtendit.

SEd quod ad ciuem attinet, dubitatio quædam reliqua eſt, vtrùm reuera ciuis ſit, qui magiſtratũ capere poteſt, an etiam ij qui arteis illiberaleis & ſordidas exercent, ciues numerãdi ſint. Si igitur etiam ij qui honorum non ſunt participes, ciues numerandi ſunt, fieri non poteſt vt omnium ciuium talis ſit virtus. hic enim ciuis eſt. Sin horum nullus ciuis eſt: quo in loco, quóq; in numero quiſque locandus eſt? Neque enim inquilinus, neque peregrinus eſt. An propter hanc rationem nihil inde abſurdi effici dicemus? Nam neque ſerui neque liberti quicquam eorum quæ diximus, ſunt. Hoc enim verum eſt, non omneis in numero ciuium eſſe habendos, ſine quibus ciuitas non facilè eſſe poſſit. Nam ne pueri quidem eodem modo ſunt ciues, atque viri: ſed hi quidem ſimpliciter, illi autem ex conditione & cum adiectione. Sunt enim ciues quidem illi, ſed imperfecti. Priſcis igitur temporibus, apud nonnullos, opifices illiberales ac ſordidi, aut peregrini, aut ſerui erant. quocirca etiam nunc plebs talis eſt,

ΚΕΦΑΛ. ε΄.

Ἀπορία περὶ τὸν πολίτην.

ΠΕρὶ δὲ τὸν πολίτην ἔτι λείπεταί τις τῶν ἀπο-
ριῶν. ὡς ἀληθῶς γὰρ πότερον πολίτης ἐστὶν ᾧ
κοινωνεῖν ἔξεστιν ἀρχῆς, ἢ καὶ τοὺς βαναύσους πολί-
τας θετέον; εἰ μὲν οὖν καὶ τούτους θετέον οἷς μὴ μέ-
τεστιν ἀρχῶν, οὐχ οἷόν τε παντὸς εἶναι πολίτου τὴν
τοιαύτην ἀρετήν· οὗτος γὰρ πολίτης. εἰ δὲ μηδεὶς
E τῶν τοιούτων πολίτης, ἐν τίνι μέρει θετέος ἕκαστος;
οὐδὲ γὰρ μέτοικος, οὐδὲ ξένος. ἢ διά γε τοῦτον τὸν λό-
γον, οὐδὲν φήσομεν συμβαίνειν ἄτοπον. οὐδὲ γὰρ οἱ
δοῦλοι τῶν εἰρημένων οὐδὲν, οὐδ' οἱ ἀπελεύθεροι. τοῦτο
γὰρ ἀληθὲς, ὡς οὐ πάντας θετέον πολίτας, ὧν ἄνευ
οὐκ ἂν εἴη πόλις· ἐπεὶ οὐδ' οἱ παῖδες ὡσαύτως πο-
λῖται καὶ οἱ ἄνδρες· ἀλλ' οἱ μὲν ἁπλῶς, οἱ δ' * ἐξ * γρ. ἐκ προσθέσεως vel προσθήκ.
ὑποθέσεως. πολῖται μὲν γάρ εἰσιν, ἀλλ' ἀτελεῖς. ἐν
μὲν οὖν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, παρ' ἐνίοις ἦν δοῦλον τὸ
βάναυσον, ἢ ξενικόν· διόπερ οἱ πολλοὶ τοιοῦτοι καὶ νῦν.

A ἡ δὲ βελτίστη πόλις οὐ ποιήσει βάναυσον πολίτην. εἰ δὲ καὶ οὗτος πολίτης, ἀλλὰ πολίτου ἀρετὴν, ἣν εἴπομεν, λεκτέον οὐ παντός, οὐδ' ἐλευθέρου μόνον, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἔργων εἰσὶν ἀφειμένοι τῶν ἀναγκαίων. τῶν δ' ἀναγκαίων, οἱ μὲν ἑνὶ λειτουργοῦντες τὰ τοιαῦτα, δοῦλοι· οἱ δὲ * κοινῇ, βάναυσοι καὶ θῆτες. φανερὸν δὲ ἐντεῦθεν, μικρὸν ἐπισκεψαμένοις, πῶς ἔχει περὶ αὐτῶν. αὐτὸ γὰρ φανὲν τὸ λεχθὲν ποιεῖ δῆλον. ἐπεὶ γὰρ πλείους εἰσὶν αἱ πολιτεῖαι, καὶ εἴδη πολίτου ἀναγκαῖον εἶναι πλείω, καὶ μάλιστα τοῦ ἀρχομένου πολίτου. ὥστ' ἐν μὲν τινι πολιτείᾳ τὸν βάναυσον ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ τὸν θῆτα, πολίτας, ἔν τισι δ' ἀδύνατον· οἷον, εἴ τίς ἐστιν ἣν καλοῦσιν ἀριστοκρατικὴν, B καὶ ἐν ᾗ κατ' ἀρετὴν αἱ τιμαὶ δίδονται, καὶ κατ' ἀξίαν· οὐ γὰρ οἷόν τ' ἐπιτηδεῦσαι τὰ τῆς ἀρετῆς, ζῶντα βίον βάναυσον ἢ θητικόν· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, θῆτα μὲν οὐκ ἐνδέχεται εἶναι πολίτην· (ἀπὸ τιμημάτων γὰρ μακρῶν αἱ μετέξεις τῶν ἀρχῶν·) βάναυσον δ' ἐνδέχεται· πλουτοῦσι γὰρ καὶ οἱ πολλοὶ τῶν τεχνιτῶν. ἐν Θήβαις δὲ νόμος ἦν, τὸν δέκα ἐτῶν μὴ ἀπεσχημένον τῆς ἀγορᾶς, μὴ μετέχειν ἀρχῆς. ἐν πολλαῖς δὲ πολιτείαις προσεφέλκεται καὶ τῶν ξένων ὁ νόμος. ὁ γὰρ ἐκ πολίτιδος, ἔν τισι δημοκρατίαις πολίτης ἐστί. C τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ τὰ περὶ τοὺς νόθους παρὰ πολλοῖς. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ δι' ἔνδειαν τῶν γνησίων πολιτῶν ποιοῦνται πολίτας τοὺς τοιούτους· (διὰ γὰρ ὀλιγανθρωπίαν οὕτω χρῶνται τοῖς νόμοις·) εὐποροῦντες [δ'] ὄχλου, κατὰ μικρὸν παραιροῦνται τοὺς ἐκ δούλου πρῶτον ἢ δούλης, εἶτα τοὺς ἀπὸ * γυναικῶν· τέλος δὲ μόνον τοὺς ἐξ ἀμφοῖν αὐτῶν πολίτας ποιοῦσιν. ὅτι μὲν οὖν εἴδη πλείω πολίτου, φανερὸν ἐκ τούτων, καὶ ὅτι λέγεται μάλιστα πολίτης ὁ μετέχων τῶν τιμῶν· ὥσπερ καὶ Ὅμηρος ἐποίησεν,

* γρ. κοινοί.

* γρ. χωριαιός.

Ἰλιάδ. ι.

*-- ὡσεί τιν' ἀτίμητον μετανάστην.

D ὥσπερ μέτοικος γάρ ἐστιν ὁ τῶν τιμῶν μὴ μετέχων. ἀλλ' ὅπου τὸ τοιοῦτον ἐπικεκρυμμένον ἐστὶν, ἀπάτης χάριν τῶν συνοικούντων ἐστίν. πότερον μὲν οὖν ἑτέραν ἢ τὴν αὐτὴν θετέον, καθ' ἣν ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι καὶ πολίτης σπουδαῖος, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τινὸς μὲν πόλεως ὁ αὐτὸς, τινὸς δ' ἕτερος, κἀκεῖνος οὐ πᾶς, ἀλλ' ὁ πολιτικὸς καὶ κύριος, ἢ δυνάμενος εἶναι κύριος, ἢ καθ' αὑτὸν, ἢ μετ' ἄλλων, τῆς τῶν κοινῶν ἐπιμελείας.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Περὶ πολιτειῶν, τῶν τε ὀρθῶν, καὶ τῶν ἡμαρτημένων, ἃς παρεκβάσεις καλεῖ.

E Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διώρισται, τὸ μετὰ ταῦτα σκεπτέον, πότερον μίαν θετέον πολιτείαν, ἢ πλείους· κἂν εἰ πλείους, τίνες καὶ πόσαι, καὶ διαφοραὶ τίνες αὐτῶν εἰσιν. ἔστι δὲ πολιτεία πόλεως τάξις, τῶν τε ἄλλων ἀρχῶν, καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων.

Optima autem ciuitas non faciet artificem illiberalem ac ſordidum ciuem. Quòd ſi etiam hic ciuis eſt; attamen virtus ea, quam commemorauimus, dicenda eſt eſſe non cuiuſlibet ciuis: nec liberi tantùm, ſed eorum, qui ab operibus neceſſariis vacui ac ſoluti ſunt. Eorum autem qui operibus & muneribus neceſſariis funguntur, ij qui vni funguntur, ſerui ſunt: qui multis & populo, ſordidi, ac mercenarij. Perſpicuum autem nobis erit ex eo quod iam dicemus, ſi paulo diligentiùs conſideremus, quomodo ea ſeſe habeant: hoc ipſum enim in promptu poſitum, id quod à nobis dictum eſt, declarat. Quoniam enim plures ſunt reip. adminiſtrandæ formæ, etiam ciuis genera ſint plura neceſſe eſt, & maximè eius ciuis qui imperio paret. Itaq; in aliqua reip. adminiſtrandæ forma artificem illiberalem & mercenarium, ciueis eſſe neceſſe eſt: in aliquibus non poteſt fieri vt ſint. exempli gratia, ſi qua eſt, quam ariſtocraticam appellant Græci: Latini, in qua optimates principatum obtinent; & in qua ex virtute & dignitate honores deferuntur. Non enim fieri poteſt vt is qui vitam colit illiberalē ac ſordidam, vitamque mercenariam, in ea quæ ſunt virtutis, ſtudium cōferat. In paucorum potentatibus autem, vt quidem mercenarius ſit ciuis, contingere non poteſt (nam ex magno & amplo cenſu, magiſtratus imperiáque obtinentur) vt autē artifex illiberalis, poteſt: plerique enim artifices ſunt locupletes. Thebis autem lex erat, ne, qui non decem annos perpetuos ſine vlla intermiſſione mercaturam in foro & taberna facere deſiiſſet, magiſtratum capere poſſet. In multis autem reip. adminiſtrandæ generibus lex etiam peregrinos ad ciuitatem allicit atque inuitat. Nam qui ex matre ciue natus eſt, in nonnullis ciuitatibus in quibus populus principatum obtinet, ciuis eſt: eadémque apud multos ſpuriorum, & eorum qui ex iuſtis nuptiis procreati non ſunt, ratio eſt. Veruntamen quoniam ciuium germanorum penuria coacti taleis homines ciueis efficiūt (nam propter hominum paucitatem talibus legibus vtūtur) vbi primùm turba abundare cœperunt, paulatim de ciuitate circumcidunt atque amputant primùm eos qui ex ſeruo aut ancilla: deinde eos qui ex fœminis, nō etiam è viris ciuibus nati ſunt: atque ad extremum eos duntaxat qui ex vtroque parente ciue orti ſunt, ciueis faciunt. Cùm plura igitur ciuis eſſe genera ex his intelligere licet, tum etiam hoc, eum maximè dici ciuem, qui honorum eſt particeps; quemadmodum & Homerus Achilſem loquentem fecit:

Tanti ab eo factus, quanti aduena honoris expers.

Eſt enim tanquam inquilinus atque aduena, qui honorum particeps non eſt. Verùm vbi hoc tale occultum atque obſcurum eſt, id fit eorum qui vnà habitant, fallendorum gratia. Vtrùm igitur alia, an eadem virtus ſit habenda, ex qua vir bonus & bonus ciuis eſt, ex iis quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt: & alicuius ciuitatis eundem eſſe bonum ciuem & virum: alicuius alium ac diuerſum: illúmque non omnem, ſed eum qui ciuitatis adminiſtrandæ ſcientiam habeat, & penes quem reip. adminiſtrandæ ſit poteſtas, aut poſſit eſſe poteſtas, aut ſolum ac per ſe, aut cum aliis.

CAPVT VI.

De forma reipubl. quæritur, an vna ſit & ſimplex.

Qvoniam autē hæc diſtinctè explicata ſunt, deinceps videndū eſt, vtrùm vna ciuitatis adminiſtrādæ forma ſtatuenda ſit, an plures: &, ſi plures, quæ, & quàm multæ, & quæ ſint earū differentiæ. Eſt autē reip. adminiſtrandæ forma, quam Græci politiam nomināt, ordinatio ac deſcriptio cùm aliorum ciuitatis imperiorum, tum eius maximè quod poteſtatem atque auctoritatem in ciuitate habet omnium maximam.

Adminiſtratio enim & gubernatio ciuitatis vbiq; poteſtatem atque auctoritatem obtinet. Ciuitatis autem adminiſtrandæ forma, quã politiam diximus à Græcis appellari, eſt adminiſtratio ſeu gubernatio ciuitatis: verbi gratia, inquam, in ciuitatibus liberis, & in quibus populus rerũ potitur, populus auctoritatẽ & dominatũ obtinet: pauci cõtrà in eis reip. adminiſtrãdæ formis, in quibus penes paucos poteſtas eſt, quas oligarchias appellant Græci. Dicimus autẽ etiam horũ reip. adminiſtrandæ formã, aliam eſſe ac diuerſam. Atque hoc idẽ & de aliis dicemus. Supponendũ autẽ primùm eſt, cuius rei gratia cõſtiterit ciuitas, & quot ſint imperij genera ad hominẽ & ad vitæ ſocietatẽ pertinentis. Dictũ igitur eſt etiã primo libro, in quo de ratione tuẽdæ rei familiaris & herili imperio explicauimus, hominẽ animal quidẽ eſſe ad ciuilẽ vitæ cultum aptũ natura: quo fit vt, etiam ſi mutuo auxilio non egeant, nihilominus ſocietatẽ & communitatem vitæ appetãt. Veruntamẽ communis vtilitas eos congregat & in vnũ conducit, quantum pro ſua quiſque parte ad honeſtè viuendi facultatẽ conferre poteſt. Hic igitur maximè propoſitus finis eſt cõmuniter omnibus, & propriè ſingulis. Coëunt autẽ etiam eius ipſius rei cauſa, vt viuãt. Fortaſſe enim in eo ineſt aliqua honeſti particula: & ciuilem ſocietatẽ continent atque conſeruant etiam in viuendo tãtùm, niſi res aduerſæ ac perpeſſu aſperæ in vita valde modum ſuperẽt. Perſpicuũ enim eſt pleroſq; homines viuendi cupiditate captos, multas ærumnas, graueiſq; calamitates toleranter ferre, quaſi quædã in eo proſperitas & dulcedo naturalis inſit. Iã verò imperij modos, qui dicuntur eſſe plureis, partitè ac diſtinctè explicare facile eſt. Nam etiã in his libris quos populariter ſcribere ſolemus, quique verſantur in manibus externorũ, ſæpenumero iis de rebus dilucidè ac definitè diſſeruimus. Domini enim imperium, quamuis reuera natura ſeruo, & natura domino idẽ expediat: nihilominus tamen in imperando domini vtilitatẽ ſpectat per ſe, ſerui autẽ ex euentu. fieri enim nõ poteſt vt ſeruo intercũte imperiũ domini ſit ſaluũ. Imperiũ autẽ in liberos & in vxorẽ & in omnẽ domũ, quod appellamus œconomicũ, id eſt, rei familiaris adminiſtrationis propriũ: aut eorũ, quibus imperatur, gratia eſt, aut communẽ quandã vtrorumq; vtilitatẽ ſpectat. Per ſe quidẽ eorũ, qui parẽt imperio: quemadmodum & alias arteis videmus, verbi gratia, artẽ medẽdi, & artẽ corporũ exercendorum: ex euentu verò etiã eorũ qui imperant, fuerit. Nihil enim obſtat quominus is qui puerorũ corpora exercet, vnus ſit interdũ etiã ipſe ex iis qui exercẽtur: quemadmodũ nauis gubernator ſemper vnus eſt è numero nautarũ. Pædotriba igitur, qui puerorũ corpora exercet, aut gubernator, eorũ qui imperio parẽt, bonũ intuetur. Cùm autẽ vnus ex horũ numero eſt etiã ipſe, ſalutis & tutæ nauigationis ex euentu eſt particeps. hic enim nauta eſt: ille autẽ eorũ qui exercẽtur, fit vnus, cùm ſit pueris exercẽdis præfectus, ſeu pædotriba. Quapropter & ciuilia imperia, cùm ciuitas iuxta æqualitatẽ & ſimilitudinẽ ciuiũ conſtituta eſt, æquũ eſſe putant ſe viciſſim magiſtratũ gerere, olim quidẽ (quo modo natura comparatũ eſt) æquũ eſſe exiſtimantes ſe pro ſua virili parte munus publicũ obire, ac ſuſtinere, & contra aliquẽ aliũ ipſius bonũ procurare, quemadmodũ ipſe antea magiſtratũ gerẽs, illius vtilitati conſulebat. Nunc autẽ propter emolumenta, quæ ex republica & imperio proficiſcuntur, perpetuò volunt magiſtratũ gerere. Quod genus, ſi eueniret vt qui magiſtratum gerũt, ſemper bene valerent, cùm eſſent infirma valetudine: tum enim fortaſſe meritò imperia & magiſtratus conſectarentur. Perſpicuum igitur eſt, quæcunque reip. adminiſtrandæ formæ communem vtilitatem ſpectant, eas rectas eſſe, & ei iuri, quod ſimpliciter ius eſt, conſentaneas:

A κύριον μὲν γὰρ πανταχοῦ τὸ πολίτευμα τῆς πόλεως. πολίτευμα δ' ἐστὶν ἡ πολιτεία. λέγω δ' οἷον, ἐν μὲν ταῖς* δημοκρατικαῖς, κύριος ὁ δῆμος· οἱ δ' ὀλίγοι τοὐναντίον ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. φαμὲν δὲ καὶ πολιτείαν ἑτέραν εἶναι τούτων. τὸν αὐτὸν* δὲ τοῦτον ἐροῦμεν λόγον καὶ περὶ τῶν ἄλλων. ὑποθετέον δὲ πρῶτον, τίνος χάριν συνέστηκε πόλις, καὶ τῆς ἀρχῆς εἴδη πόσα τῆς περὶ ἄνθρωπον καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς ζωῆς. εἴρηται δὴ καὶ κατὰ τοὺς* πρώτους λόγους, ἐν οἷς περὶ οἰκονομίας διωρίσθη καὶ δεσποτείας, ὅτι φύσει μέν ἐστιν ἄνθρωπος ζῷον πολιτικόν· διὸ καὶ μηδὲν δεόμενοι τῆς παρ' ἀλλήλων βοηθείας, οὐκ ἔλαττον ὀρέγονται τοῦ συζῆν. οὐ μὴν

B ἀλλὰ καὶ τὸ κοινῇ συμφέρον συνάγει, καθ' ὅσον ἐπιβάλλει μέρος ἑκάστῳ τοῦ ζῆν καλῶς. μάλιστα μὲν οὖν τοῦτ' ἐστὶ τέλος, καὶ κοινῇ πᾶσι, καὶ χωρίς. συνέρχονται δὲ καὶ τοῦ ζῆν ἕνεκεν αὐτοῦ· ἴσως γὰρ ἔνεστί τι τοῦ καλοῦ μόριον· καὶ συνέχουσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καὶ κατὰ τὸ ζῆν αὐτὸ μόνον, ἂν μὴ τοῖς χαλεποῖς κατὰ τὸν βίον ὑπερβάλλῃ λίαν. δῆλον δ' ὡς καρτεροῦσι πολλὴν κακοπάθειαν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, γλιχόμενοι τοῦ ζῆν ὡς ἐνούσης τινὸς εὐημερίας ἐν αὐτῷ καὶ γλυκύτητος φυσικῆς. ἀλλὰ μὴν καὶ τῆς ἀρχῆς [γε] τοὺς λεγομένους τρόπους ῥάδιον* διελεῖν· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις* διωριζόμεθα περὶ αὐτῶν πολ-

C λάκις. ἡ μὲν γὰρ δεσποτεία, καίπερ ὄντος κατ' ἀλήθειαν τῷ τε φύσει δούλῳ, καὶ τῷ φύσει δεσπότῃ ταὐτοῦ συμφέροντος, ὅμως ἄρχει πρὸς τὸ τοῦ δεσπότου συμφέρον οὐδὲν ἧττον· πρὸς δὲ τὸ τοῦ δούλου, κατὰ συμβεβηκός. οὐ γὰρ ἐνδέχεται φθειρομένου τοῦ δούλου, σώζεσθαι τὴν δεσποτείαν. ἡ δὲ τέκνων ἀρχὴ καὶ γυναικὸς καὶ τῆς οἰκίας πάσης, ἣν δὴ καλοῦμεν οἰκονομικήν, ἤτοι τῶν ἀρχομένων χάριν ἐστίν, ἢ κοινοῦ τινος ἀμφοῖν· καθ' αὑτὸ μέν, τῶν ἀρχομένων, ὥσπερ ὁρῶμεν καὶ τὰς ἄλλας τέχνας, οἷον ἰατρικὴν, καὶ γυμναστικήν· κατὰ συμβεβηκὸς δέ, κἂν αὐτῶν εἶεν. οὐδὲν γὰρ κωλύει τὸν παιδοτρίβην ἕνα τῶν γυμναζομένων

D ἐνίοτ' εἶναι καὶ αὐτόν, ὥσπερ ὁ κυβερνήτης εἷς ἐστιν ἀεὶ τῶν πλωτήρων. ὁ μὲν οὖν παιδοτρίβης ἢ κυβερνήτης, σκοπεῖ τὸ τῶν ἀρχομένων ἀγαθόν· ὅταν δὲ τούτων εἷς γένηται καὶ αὐτός, κατὰ συμβεβηκὸς μετέχει τῆς ὠφελείας· ὁ μὲν γάρ, πλωτήρ· ὁ δέ, τῶν γυμναζομένων εἷς γίνεται, παιδοτρίβης ὤν. διὸ καὶ τὰς πολιτικὰς ἀρχάς, ὅταν ᾖ κατ' ἰσότητα τῶν πολιτῶν συνεστηκυῖα καὶ καθ' ὁμοιότητα, κατὰ μέρος ἀξιοῦσιν ἄρχειν· πρότερον μέν, (ᾗ πέφυκεν,) ἀξιοῦντες ἐν μέρει λειτουργεῖν, καὶ σκοπεῖν τινα πάλιν τὸ αὑτοῦ ἀγαθόν,

E ὥσπερ πρότερον αὐτὸς ἄρχων ἐσκόπει* τὸ ἐκείνου συμφέρον. νῦν δὲ διὰ τὰς ὠφελείας τὰς ἀπὸ τῶν κοινῶν, καὶ τὰς ἐκ τῆς ἀρχῆς, βούλονται συνεχῶς ἄρχειν. οἷον εἰ συνέβαινεν ὑγιαίνειν ἀεὶ τοῖς ἄρχουσι, νοσακεροῖς οὖσι. καὶ γὰρ ἂν οὕτως ἴσως ἐδίωκον τὰς ἀρχάς. φανερὸν τοίνυν ὡς ὅσαι μὲν πολιτεῖαι τὸ κοινῇ συμφέρον σκοποῦσιν, αὗται μὲν ὀρθαὶ τυγχάνουσιν οὖσαι κατὰ τὸ ἁπλῶς δίκαιον.

* γρ. δημοκρατίαις.
* γρ. δὴ
* Libro 1. c. 2.
* γρ. διελθεῖν.
* γρ. διοριζόμεθα
* Sylb. τὸ κοινῇ συμ.

ὅσαι δὲ τὸ σφέτερον μόνον τῶν ἀρχόντων, ἡμαρτημέναι πᾶσαι, καὶ παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν· δεσποτικαὶ γάρ. ἡ δὲ πόλις, κοινωνία τῶν ἐλευθέρων ἐστί.

A quæcunque verò eorum, qui reip. præſunt, duntaxat vtilitati conſulunt, omneis eſſe deprauatas, & à rectis ciuitatis adminiſtrandæ formis detortas. Sunt enim dominorum in ſeruos imperiis ſimiles. At ciuitas, liberorum ſocietas eſt.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Πόσαι τὸν ἀριθμὸν πολιτεῖαι, καὶ τίνες εἰσίν, αἵ τε ὀρθαὶ καὶ αἱ παρεκβάσεις.

Διωρισμένων δὲ τούτων, ἐχόμενόν ἐστι τὰς πολιτείας ἐπισκέψασθαι, πόσαι τὸν ἀριθμὸν, καὶ τίνες εἰσί, καὶ πρῶτον τὰς ὀρθὰς αὐτῶν. καὶ γὰρ αἱ παρεκβάσεις ἔσονται φανεραὶ τούτων διορισθεισῶν. B ἐπεὶ δὲ πολιτεία μὲν καὶ πολίτευμα σημαίνει ταυτόν· πολίτευμα δ' ἐστὶ τὸ κύριον τῶν πόλεων· ἀνάγκη δ' εἶναι κύριον ἢ ἕνα, ἢ ὀλίγους, ἢ τοὺς πολλούς· ὅταν μὲν ὁ εἷς, ἢ οἱ ὀλίγοι, ἢ οἱ πολλοὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἄρχωσι, ταύτας μὲν ὀρθὰς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς πολιτείας· τὰς δὲ πρὸς τὸ ἴδιον, ἢ τοῦ ἑνὸς, ἢ

Nicom. l. 8. c. 11. τῶν ὀλίγων, ἢ τοῦ πλήθους, παρεκβάσεις. ἢ γὰρ οὐ πολίτας φατέον εἶναι τοὺς μετέχοντας, ἢ δεῖ κοινωνεῖν τοῦ συμφέροντος. καλεῖν δ' εἰώθαμεν, τῶν μὲν μοναρχιῶν τὴν πρὸς τὸ κοινὸν ἀποβλέπουσαν συμφέρον, βασιλείαν· τὴν δὲ τῶν ὀλίγων μὲν, πλειόνων δ' C ἑνὸς, ἀριστοκρατίαν, ἢ διὰ τὸ τοὺς ἀρίστους ἄρχειν, ἢ διὰ τὸ πρὸς τὸ ἄριστον τῇ πόλει καὶ τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῆς. ὅταν δὲ τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται συμφέρον, καλεῖται τὸ κοινὸν ὄνομα πασῶν τῶν πολιτειῶν, πολιτεία. συμβαίνει δ' εὐλόγως. ἕνα μὲν γὰρ διαφέρειν κατ' ἀρετὴν, ἢ ὀλίγους, ἐνδέχεται· πλείους δ' ἤδη χαλεπὸν ἠκριβῶσθαι πρὸς πᾶσαν ἀρετήν· ἀλλὰ μάλιστα τὴν πολεμικήν· αὕτη γὰρ ἐν πλήθει γίγνεται. διόπερ κατὰ ταύτην τὴν πολιτείαν, κυριώτατον τὸ προπολεμοῦν, καὶ μετέχουσιν αὐτῆς οἱ κεκτημένοι τὰ ὅπλα. παρεκβάσεις δὲ τῶν D εἰρημένων, τυραννὶς μὲν, βασιλείας· ὀλιγαρχία δὲ, ἀριστοκρατίας· δημοκρατία δὲ, πολιτείας. ἡ μὲν γὰρ τυραννὶς, ἐστὶ μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τοῦ μοναρχοῦντος· ἡ δ' ὀλιγαρχία, πρὸς τὸ τῶν εὐπόρων· ἡ δὲ δημοκρατία, πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τῶν ἀπόρων· πρὸς δὲ τὸ τῷ κοινῷ λυσιτελοῦν, οὐδεμία αὐτῶν.

CAPVT VII.

Reip. formam multiplicem eſſe declarat.

HIs autem diſtinctis atque explicatis, conſequens eſt, vt ciuitatis adminiſtrandæ formas conſideremus, quot ſint numero, & quæ ſint: & primùm rectas videamus. His enim explicatis, eæ quæ à rectis deflexerunt, erunt in promptu. Quoniam autem ciuitatis adminiſtrandæ forma, & ciuitatis adminiſtrandæ ratio idem ſignificant: ciuitatis autem adminiſtrandæ ratio eſt id quod in ciuitatibus dominatur, ſummámque auctoritatẽ obtinet: neceſſe eſt autem dominatum atq; auctoritatẽ obtinere aut vnũ, aut paucos, aut multos: vbi quidem aut vnus, aut pauci, aut multi, ſpectantes vtilitatem communem, ciuitati præſunt, has ciuitatis adminiſtrandæ formas, rectas eſſe neceſſe eſt: vbi verò vel vnius, vel paucorum, vel multitudinis vtilitas ſpectatur, deflexiones ac degreſſiones à rectis. Nam aut ciues dicendi non ſunt qui ſunt vnius ciuitatis participes, aut vtilitatis inter eos debet eſſe communitas. Cõſueuimus autem appellare vnius principatũ, eum qui vtilitati communi conſulit, Regnum: poteſtatem autẽ paucorum virtute præditorum quidem, ſed plurium vno, Ariſtocratiam, hoc eſt, optimatium potentatum (vel quia optimi viri reip. præſunt, vel quia ita præſunt, vt omnia ad id quod eſt ciuitati, iiſque, quibuſcum ea communicatur, vtile, referant) vbi verò multitudo ciuitatis adminiſtrationem ad communem vtilitatem confert, communi omnium ciuitatis adminiſtrandæ formarum nomine appellatur. Hoc autem probabili ratione euenit. Nam vt vnus aut pauci virtute excellant, fieri poteſt. Plureis verò ſubtiliter ac perfectè omni virtute inſtructos eſſe, difficile eſt: ſed ſi qua, maximè bellica valent. hæc enim in multitudine ingeneratur. Quocirca in hac reip. adminiſtrandæ forma, maximè dominatur, maximámque poteſtatem obtinet ea pars ciuitatis, quæ pro reliquis ciuibus propugnat: maximéque eius ſunt participes, qui arma tenent. Degreſſiones autem ab iis quæ dicta ſunt, reip. adminiſtrandæ formis, ſunt, tyrannis quidem à regno: paucorum autẽ potentium imperium, ab optimatum poteſtate: populi verò poteſtas, à politia. Tyrannis enim monarchia eſt ſeu vnius imperium ad eius qui ſolus imperat, vtilitatem ſpectans: paucorum principatus, ad commoda diuitum: populi poteſtas, ad egentium: reip. vtilitatem autem nulla earum habet ſibi propoſitam.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Τίς ἑκάστη τούτων τῶν πολιτειῶν διὰ μακροτέρων σκοπεῖ.

* γρ. μικρὸν Δεῖ δὲ* μικρῷ διὰ μακροτέρων εἰπεῖν, τίς ἑκάστη τούτων τῶν πολιτειῶν ἐστί. καὶ γὰρ ἔχει τινὰς ἀπορίας. τῷ δὲ περὶ ἑκάστην μέθοδον φιλοσοφοῦντι, καὶ μὴ μόνον ἀποβλέποντι πρὸς τὸ πράττειν, οἰκεῖόν ἐστι τὸ μὴ παρορᾶν, μηδέ τι καταλείπειν, ἀλλὰ δηλοῦν τὴν περὶ ἕκαστον ἀλήθειαν. ἔστι δὲ τυραννὶς μὲν, μοναρχία, καθάπερ εἴρηται, δεσποτικὴ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· ὀλιγαρχία δ', ὅταν ὦσι κύριοι τῆς πολιτείας οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες·

CAPVT VII.

Ex ſubiecta materia, hoc eſt, ex ciuibus, formam reip. variare oſtendit.

E IAm verò oportet paulo pluribus verbis, quæ ſit vnaquæque harum reipubl. formarum exponere. habet enim hæc res difficultates quaſdam ad explicãdum difficileis atque obſcuras. Ei autem, qui in vnaquaque inſtitutione philoſophatur, neque ad agendũ ſolùm curas & cogitationes ſuas confert, conuenit acriter & non negligenter rem, de qua agitur, intueri: neque quicquã prætermittere, ſed aperire ac patefacere in quaque re veritatẽ. Eſt igitur tyrannis quidẽ imperiũ vnius herile, quemadmodũ dictum eſt, in ſocietatem ciuilem. Paucorum imperiũ autem ſeu oligarchia, eſt, cùm ij, quorum res familiaris ampla & præclara eſt, auctoritatem & dominatum obtinent in rep.

Populi poteſtas contra, quæ democratia à Græcis appellatur, cùm ij quibus non ampla neque lauta, ſed anguſta & tenuis eſt res familiaris, remp. adminiſtrant. Prima autem difficultas ac dubitatio ad ſuperiorẽ diſtinctionem pertinens, eſt hæc, quòd ſi plures, qui ſunt locupletes, dominatum in ciuitate obtineant: populi autem poteſtas ſit, vbi multitudo dominatũ in ciuitate obtinet: ſimiliter verò ſi fortè etiam contrà alibi eueniat, aut inopes atque egentes numero ſint locupletib. pauciores, & tamen cùm virib. pręſtent, dominatum in ciuitatis adminiſtratione obtineant: vbi autem exigua multitudo dominatũ obtinet, paucorũ eſſe imperiũ dicant: non rectè videantur reip. adminiſtrãdæ formæ eſſe definitæ, neque diſtinctè explicatæ. At porrò ſi quis etiam copulata quidem cum abundantia rei familiaris hominum paucitate, cum anguſtiis autẽ & inopia bonorũ externorum, ciuiũ multitudine: ita nomina reip. adminiſtrandæ formis imponat, & oligarchiã ſeu paucorum imperiũ quidem appellet in ea ciuitate, in qua imperia gerũt pauci numero locupletes: democratiam autem, ſeu populi poteſtatem, qua in ciuitate egentes atq; inopes numero multi reip. adminiſtrãdæ præſunt: aliam hęc res difficultatem propè inexplicabilẽ habet. Quas enim dicemus eas quæ modò à nobis cõmemoratæ ſunt, reip. adminiſtrandæ formas, eam dico, in qua plures ſunt locupletes, & eam in qua egẽtes pauciores, auctoritatem autem & dominatum in ciuitatũ adminiſtrationibus obtinent, ſi quidẽ nulla alia eſt reip. adminiſtrandæ forma præter eas quas diximus? Videtur igitur ratio planũ facere ac declarare paucos aut multos auctoritatẽ & dominatum in ciuitate obtinere, hoc eſſe euentũ partim paucorum imperiis, ſeu oligarchiis, partim populi poteſtatibus, ſeu democratiis, propterea quòd locupletes quidẽ & copioſi pauci, egẽtes autem & tenues, multi ſunt vbique gentiũ. Quare neq; ex his efficitur, vt ſint illæ, quæ dictæ ſunt, diuerſitatis cauſæ: ſed eæ res, quibus rebus popularis poteſtas & paucorũ imperiũ inter ſe differunt, ſint paupertas & diuitiæ. Ac neceſſe quidẽ eſt, vbi magiſtratus gerunt propter diuitias, ſiue ſint pauciores, ſiue plures, hoc eſſe paucorum imperium ſeu oligarchiam: vbi verò egẽtes, populi poteſtatem ſeu democratiam. Sed euenit interdũ, quemadmodum diximus, vt illi quidem ſint pauci, hi verò multi. Abundãt enim rei familiaris copiis & facultatibus pauci, libertatis autem ſunt participes omnes: propter quas cauſas litigant vtriq; de rep. adminiſtranda.

A
B
C
D

CAPVT IX.

Ex diuerſitate iuris ceu forma imperij reſpubl. variare oſtendit.

INtelligendũ autem eſt primùm quos fineis & quaſi terminos oligarchiæ ſeu paucorũ imperij, & democratiæ ſeu populi poteſtatis conſtituant, & quod ſit ius oligarchiæ, & democratiæ proprium. Omnes enim ius aliquod attingunt: ſed aliquatenus progrediuntur, dicúntque non omne quod propriè ius eſt. Verbi gratia, ius videtur eſſe quod æquale eſt: & eſt planè, verùm nõ omnibus, ſed æqualibus. Tũ inæquale ius videtur eſſe, vt eſt: verùm non omnibus, ſed inæqualibus. Hi autem hoc detrahunt, nẽpe quibus, & ita malè iudicãt: cuius rei hæc cauſa eſt, quia de ſeipſis iudicant. Ferè autem plurimi de rebus ſuis ac domeſticis mali ſunt iudices. Quare quoniam iuſtũ aliquibus eſt iuſtum, eadémque diſtinctio adhibenda eſt in rebus, atque in perſonis, quemadmodum antea à nobis dictum eſt in libris de Moribus: rei quidem æqualitatem concedunt, perſonarum verò in controuerſiam vocant: maximè quidem propter id quod paulo antè dictum eſt, quia eas res quæ ad ſe pertinent, malè iudicant:

E

A δημοκρατία δὲ, τοὐναντίον, ὅταν οἱ μὴ κεκτημένοι πλῆθος οὐσίας, ἀλλ' ἄποροι. πρώτη δ' ἀπορία πρὸς τὸν διορισμόν ἐστιν. εἰ γὰρ εἶεν οἱ πλείους, ὄντες εὔποροι, κύριοι τῆς πόλεως· δημοκρατία δ' ἐστὶν, ὅταν ᾖ κύριον τὸ πλῆθος· ὁμοίως δὲ πάλιν κἂν εἴπου* συμβαίνῃ, τοὺς ἀπόρους ἐλάττους μὲν εἶναι τῶν εὐπόρων, κρείττους δ' ὄντας, κυρίους εἶναι τῆς πολιτείας· ὅπου δ' ὀλίγον κύριον πλῆθος, ὀλιγαρχίαν εἶναι φασὶν· οὐκ ἂν καλῶς δόξειεν διωρίσθαι περὶ τῶν πολιτειῶν. ἀλλὰ μὴν κἄν τις συνθεὶς τῇ μὲν εὐπορίᾳ τὴν ὀλιγότητα, τῇ δ' ἀπορίᾳ τὸ πλῆθος, οὕτω προσαγορεύῃ

B τὰς πολιτείας· ὀλιγαρχίαν μὲν, ἐν ᾗ τὰς ἀρχὰς ἔχουσιν οἱ εὔποροι, ὀλίγοι τὸ πλῆθος ὄντες· δημοκρατίαν δὲ, ἐν ᾗ οἱ ἄποροι, πολλοὶ τὸ πλῆθος ὄντες· ἄλλην ἀπορίαν ἔχει· τίνας γὰρ ἐροῦμεν τὰς ἄρτι λεχθείσας πολιτείας· τὴν ἐν ᾗ πλείους οἱ εὔποροι, καὶ ἐν ᾗ ἐλάττους οἱ ἄποροι· κύριοι δ' ἑκάτεροι τῶν πολιτειῶν, εἴπερ μηδεμία ἄλλη πολιτεία παρὰ τὰς εἰρημένας ἐστίν; ἔοικε τοίνυν ὁ λόγος ποιεῖν δῆλον, ὅτι τὸ μὲν ὀλίγους ἢ πολλοὺς εἶναι κυρίους, συμβεβηκός ἐστι, τὸ μὲν ταῖς ὀλιγαρχίαις, τὸ δὲ ταῖς δημοκρατίαις, διὰ τὸ τοὺς μὲν εὐπόρους ὀλίγους, πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ἀπό-

C ρους πανταχοῦ· διὸ καὶ οὐ συμβαίνει τὰς ῥηθείσας αἰτίας γίνεσθαι διαφορᾶς. ᾧ δὲ διαφέρουσιν ἥ τε δημοκρατία καὶ ἡ ὀλιγαρχία ἀλλήλων, πενία καὶ πλοῦτός ἐστι· καὶ ἀναγκαῖον μὲν, ὅπου ἂν ἄρχωσι διὰ πλοῦτον, ἄν τ' ἐλάττους, ἄν τε πλείους, εἶναι ταύτην ὀλιγαρχίαν· ὅπου δ' οἱ ἄποροι, δημοκρατίαν. ἀλλὰ συμβαίνει, καθάπερ εἴπομεν, τοὺς μὲν ὀλίγους εἶναι, τοὺς δὲ πολλούς. εὐποροῦσι μὲν γὰρ ὀλίγοι· τῆς δὲ ἐλευθερίας μετέχουσι πάντες· δι' ἃς αἰτίας ἀμφισβητοῦσιν ἀμφότεροι τῆς πολιτείας.

* Sylb. συμβαίη

D ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Τίνες ὅροι τῆς ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας, καὶ τί τὸ δίκαιον τό, τε ὀλιγαρχικὸν, καὶ δημοκρατικόν. Καὶ ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὐ τοῦ ζῆν μόνον ἕνεκεν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ εὖ ζῆν συνῆλθον.

ΛΗπτέον δὲ πρῶτον τίνας ὅρους λέγουσι τῆς ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας, καὶ τί τὸ δίκαιον, τό, τε ὀλιγαρχικὸν, καὶ δημοκρατικόν. πάντες γὰρ ἅπτονται δικαίου τινὸς, ἀλλὰ μέχρι τινὸς προέρχονται, καὶ λέγουσιν* οὐ πᾶν τὸ κυρίως δίκαιον εἶναι* δοκεῖ τὸ ἴσον δίκαιον

E εἶναι· καὶ [γάρ] ἐστιν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἴσοις· καὶ τὸ ἄνισον δοκεῖ δίκαιον εἶναι· καὶ γάρ ἐστιν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνίσοις. οἱ δὲ τοῦτ' ἀφαιροῦσι, τὸ οἷς, καὶ κρίνουσι κακῶς. τὸ δ' αἴτιον, ὅτι περὶ αὑτῶν ἡ κρίσις. σχεδὸν δ' οἱ πλεῖστοι, φαῦλοι κριταὶ περὶ τῶν οἰκείων. ὥστ' ἐπεὶ τὸ δίκαιον, τισὶ, καὶ διῄρηται τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπί τε τῶν πραγμάτων, καὶ οἷς, καθάπερ εἴρηται πρότερον ἐν τοῖς* ἠθικοῖς· τὴν μὲν τοῦ πράγματος ἰσότητα ὁμολογοῦσι, τὴν δὲ οἷς, ἀμφισβητοῦσι, μάλιστα μὲν διὰ τὸ λεχθὲν ἄρτι, διότι κρίνουσι τὰ περὶ αὑτοὺς κακῶς·

* Zuing. οὐ πάντ' ſicut c. 3. vbi hæc repetũtur.
* κ. δο. ἴσον τὸ δί. εἶν.
* Nicom. lib. 5. c. 6.

* γρ. ἐλευθερίᾳ,
* Sylb. παρ' ἑτέροις,
* Zuing. συμμ. ἀλλήλων,
* γρ. ἄπωθεν οἰκ.
* Sylb. ἀλλ' εἶεν
* Sylb. ὡς συμμαχ.

ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸ λέγειν μέχρι τινὸς ἑκατέρους δίκαιόν τι, νομίζουσι δίκαιον λέγειν ἁπλῶς. οἱ μὲν γὰρ, ἂν κατά τι ἄνισοι ὦσιν, οἷον χρήμασιν, ὅλως οἴονται ἄνισοι εἶναι· οἱ δ', ἂν κατά τι ἴσοι, οἷον * ἐλευθερίᾳ, ὅλως ἴσοι. τὸ δὲ κυριώτατον οὐ λέγουσιν. εἰ μὲν γὰρ τῶν κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν καὶ συνῆλθον, τοσοῦτον μετέχουσι τῆς πόλεως, ὅσονπερ καὶ τῆς κτήσεως. ὥσθ' ὁ τῶν ὀλιγαρχικῶν λόγος δόξειεν ἂν ἰσχύειν. οὐ γὰρ εἶναι δίκαιον ἴσον μετέχειν τῶν ἑκατὸν μνῶν τὸν εἰσενέγκαντα μίαν μνᾶν, τῷ δόντι τὸ λοιπὸν πᾶν, οὔτε τῶν ἐξ ἀρχῆς, οὔτε τῶν ἐπιγινομένων. εἰ δὲ μήτε τοῦ ζῆν μόνον ἕνεκεν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ εὖ ζῆν (καὶ γὰρ ἂν δούλων καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἦν πόλις· νῦν δ' οὐκ ἔστι, διὰ τὸ μὴ μετέχειν εὐδαιμονίας μηδὲ τοῦ ζῆν κατὰ προαίρεσιν) μήτε συμμαχίας ἕνεκεν, ὅπως ὑπὸ μηδενὸς ἀδικῶνται· μήτε διὰ τὰς ἀλλαγὰς καὶ τὴν χρῆσιν τὴν πρὸς ἀλλήλους. καὶ γὰρ ἂν Τυῤῥηνοὶ καὶ Καρχηδόνιοι, καὶ πάντες οἷς ἔστι σύμβολα πρὸς ἀλλήλους, ὡς μιᾶς ἂν πολῖται πόλεως ἦσαν. εἰσὶ γοῦν αὐτοῖς συνθῆκαι περὶ τῶν εἰσαγωγίμων, καὶ σύμβολα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν, καὶ γραφαὶ περὶ συμμαχίας. ἀλλ' οὔτ' ἀρχαὶ πᾶσιν ἐπὶ τούτοις κοιναὶ καθεστᾶσιν, ἀλλ' ἕτεραι * παρ' ἑκατέροις, οὔτε τοῦ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ φροντίζουσιν ἅτεροι τοὺς ἑτέρους, οὐδ' ὅπως μηδεὶς ἄδικος ἔσται τῶν ὑπὸ τὰς συνθήκας, μηδὲ μοχθηρίαν [ἕξει μηδεμίαν,] ἀλλὰ μόνον ὅπως μηδὲν ἀδικήσουσιν ἀλλήλους. περὶ δ' ἀρετῆς καὶ κακίας πολιτικῆς διασκοποῦσιν ὅσοι φροντίζουσιν εὐνομίας. ᾗ καὶ φανερὸν, ὅτι δεῖ περὶ ἀρετῆς ἐπιμελὲς εἶναι τῇ γ' ὡς ἀληθῶς ὀνομαζομένῃ πόλει, μὴ λόγου χάριν. γίνεται γὰρ ἡ κοινωνία * συμμαχία τῶν ἄλλων τόπῳ διαφέρουσα μόνον, τῶν ἄποθεν συμμάχων· καὶ ὁ νόμος συνθήκη, καὶ καθάπερ ἔφη Λυκόφρων ὁ σοφιστὴς, ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων, ἀλλ' οὐχ οἷος ποιεῖν ἀγαθοὺς καὶ δικαίους τοὺς πολίτας. ὅτι δὲ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, φανερόν. εἰ γάρ τις καὶ συναγάγοι τοὺς τόπους εἰς ἓν, ὥστε ἅπτεσθαι τὴν Μεγαρέων πόλιν καὶ Κορινθίων τοῖς τείχεσιν, ὅμως οὐ μία πόλις· οὐδ' εἰ πρὸς ἀλλήλους ἐπιγαμίας ποιήσαιντο· καίτοι τοῦτο τῶν ἰδίων ταῖς πόλεσι κοινωνημάτων ἐστίν. ὁμοίως δ' οὐδ' εἴ τινες οἰκοῖεν χωρὶς μὲν, μὴ μέντοι τοσοῦτον * ἄποθεν, ὥστε μὴ κοινωνεῖν, * ἀλλ' εἰ ἦσαν αὐτοῖς νόμοι, τοῦ μὴ σφᾶς αὐτοὺς ἀδικεῖν περὶ τὰς μεταδόσεις· οἷον, εἰ ὁ μὲν εἴη τέκτων, ὁ δὲ γεωργὸς, ὁ δὲ σκυτοτόμος, ὁ δ' ἄλλο τι τοιοῦτον, καὶ τὸ πλῆθος εἶεν μύριοι, μὴ μέντοι κοινωνοῖεν ἄλλου μηδενὸς ἢ τῶν τοιούτων, οἷον ἀλλαγῆς καὶ συμμαχίας· οὐδ' οὕτω που πόλις. διὰ τίνα δή ποτ' αἰτίαν; οὐ* γὰρ δὴ διὰ τὸ μὴ σύνεγγυς τῆς κοινωνίας. εἰ γὰρ καὶ συνέλθοιεν οὕτω κοινωνοῦντες, ἕκαστος μέντοι χρῷτο τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ, ὥσπερ πόλει, καὶ σφίσιν αὐτοῖς * ὡς ἐπιμαχίας οὔσης, βοηθοῦντες ἐπὶ τοὺς ἀδικοῦντας μόνον· οὐδ' οὕτως ἂν εἶναι δόξειε πόλις τοῖς ἀκριβῶς θεωροῦσιν, εἴπερ ὁμοίως ὁμιλοῖεν συνελθόντες καὶ χωρίς.

A ſecundo loco verò etiam propterea quòd cùm vtrique dicant quadamtenus ius aliquod, exiſtimant ſe ius dicere ſimpliciter. Hi enim ſi aliqua re ſint inæquales, verbi gratia, pecunia, putant ſe omnino eſſe inæqualeis: illi verò ſi qua re ſint æquales, veluti libertate, ſe prorſus eſſe æqualeis. Sed ius, quod principem locum obtinet, prætermittunt. Si enim bonorum & facultatum gratia ſocietatem coierunt, & in vnum conuenerunt, tam ſunt participes ciuitatis, quantum & facultatum rei familiaris habẽt. Itaque eorum qui paucorum imperio fauent, ratio valere videatur. non enim iuſtum eſſe, æquam partem ferre centum minarum eum qui vnam minam attulit, atque eum qui reliquum omne B contulit, neque eorum quæ in ſocietatem initiò collata ſunt, neque eorum, quæ poſtea acceſſerunt, & lucri facta ſunt. Sin non ſolùm viuendi gratia conuenerunt, ſed potiùs bene viuendi (eſſet enim ſeruorum, & aliarum animantium ciuitas: nunc autem non eſt, quia nõ ſunt beatitudinis, neque vitæ ex conſilio degendæ participes) neque belli ſocietatis cauſa, vt ne à quoquam iniuſtè læderentur: neque vt res inter ſe contraherent & commutarent: neque vt mutua cõſuetudine atque opera vterentur. nam Thuſci & Carthaginienſes, & omnes quibus ſunt teſſeræ rerum inter ſe contrahendarum, eſſent tanquam vnius ciuitatis ciues. Sunt enim eis pacta conuenta de rebus importandis, ſunt & teſſeræ iudiciales de non inferenda inter ſe iniuria, & fœdera in tabulas publicas relata de belli ſocietate. Verùm C neque magiſtratus iccirco creati ſunt omnibus inter ipſos communes, ſed alij apud vtroſque: neque quales alteros eſſe oporteat, alteri laborant, neque vt ne quis eorum qui communibus pactis & fœderibus continentur, iniuſtus ſit, & ne vllo vitio ſit affectus, ſolliciti ſunt: ſed hoc tantùm eis curæ eſt, vt ne alteris ab alteris iniuria inferatur. Atqui de virtute & vitio ciuiũ diligenter cogitant, qui ſibi vigilandum atque elaborandum eſſe putant vt ciuitas bonis legibus temperetur & gubernetur. Ex quo etiam intelligere licet, ciuitatẽ eam, quæ re vera nominetur ciuitas, & non ita dicatur verbo tenus, virtutis curam habere debere. Alioqui ciuiũ ſocietas, fit belli gerendi ſocietas, ab aliis ſocius longè D diſtantibus loco tantùm differens. Tum lex, fœdus eſt, &, quemadmodum dixit Lycophro ſophiſta, ſpondet eis inter ipſos iura ſeruatum iri: ſed non poteſt ciueis efficere viros bonos & iuſtos. Ita autem rem ſe habere perſpicuum eſt. Si quis enim loca inter ſe diſiuncta ac remota etiam in vnum contrahat & conducat, vt vrbs Megarenſium vrbem Corinthiorum mœnibus tangat: non erit tamen vna ciuitas, ne ſi connubij quidem iura inter ſe pepigerint. *Atqui hæc eſt vna ex numero earum communicationum quæ ciuitatum ſunt propriæ. Similiter verò neque ſi qui ſeorſum quidem habitarent, non tamen ita longè, vt inter ſe non communicarent, ſed ſi eſſent eis leges, ne inter ſe iniuria afficerent E in rerum permutationibus, & communicationibus: verbi gratia, ſi alius quidem eſſet faber, alius agricola, alius ſutor, alius aliud quippiam tale, numero autem eſſent decies mille: non tamen quicquam aliud inter ſe commune haberent præter permutationem & belli ſocietatem: ne ſic quidẽ eſſet vna ciuitas. Cur tandem? Non enim propterea quòd non ſit propinquitas & cõiunctio communionis. nam etiamſi vnum in locũ conuenirent ita communicantes, & aduersùs eos à quibus iniuria laceſſerentur, auxilio alter alterum iuuarent tantùm, tanquam belli ſocietate & fœdere coniuncti: vnuſquiſque tamen domo ſua, tãquam ciuitate, vteretur: ne ſic quidem ciuitas eſſe, acriter & acutè intuentibus, videatur, ſi quidem ſimiliter vnà inter ſe cõmunicarent & congrederentur congregati atq; diſparati.

Perſpicuũ igitur eſt, ciuitatem nõ eſſe loci cõmunionem, neque vt ſint tuti ab externa & mutua iniuria, neque vt ſit inter eos officiorum & operarum mutuatio, cò eſſe comparatam: ſed hæc quidem præſtò ſint neceſſe eſt, ſi quidem ciuitas futura eſt: non tamen etiãſi hæc omnia præſto ſint, iam ciuitas eſt. Sed ea demum ſocietas, ciuitas eſt, quæ bene viuendi, & tum domibus ſeu familiis, tum generibus ſeu gentibus, vitæ perfectæ & omnibus bonis cumulatæ atque expletæ, ſuiſque rebus per ſe contentæ gratia, comparata eſt. Non eſt autem hoc futurum, niſi vnum & eundem locum incolant, & connubiis vtantur. Quapropter & affinitates in ciuitatibus inſtitutæ ſunt, & curialium ſodalitates & ſacrificia, & vnà viuendi conſuetudines & congreſſiones. Hoc autẽ tale, amicitiæ opus ac munus eſt. Conſilium enim vnà viuendi, amicitia eſt. Finis igitur ciuitatis eſt, bene viuere, hæc autem finis gratia ſunt. Ciuitas porrò, vitæ generum & vicorum perfectæ & bonis omnibus neceſſariis expletæ atque inſtructæ, neque vllorum ſubſidiorum externorum indigentis, communio eſt. Hoc autem eſt, vt dicimus, beatè & bene viuere. Statuendum igitur eſt ſocietatem ciuilem, actionũ honeſtarum, non vnà viuendi cauſa, eſſe comparatam. Quocirca quicumque in talem ſocietatem plurimùm conferunt, hi plus ciuitatis participant, quàm qui in libertate quidem & genere ſunt pares, aut maiores, virtute verò ciuili impares: aut qui diuitiis quidem ſunt ſuperiores, virtute verò inferiores. Omnes igitur eos, qui de reip. adminiſtrandæ formis inter ſe ambigunt & litigant, partem aliquam iuris exponere, ex iis quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt.

CAPVT X.

De varietate Imperij ſeu forma Reip. in genere agit, Quinam imperare debeant.

IN hoc autem dubitatio eſt, quid oporteat dominationem ac ſummã auctoritatem in ciuitate obtinere. nam aut multitudinem, aut diuiteis, aut viros bonos & æquos, aut vnum omnium optimum, aut tyrannum. At hæc omnia videntur habere difficultatem. Quid.n. ſi pauperes, propterea quod ſint plures, bona diuitum inter ſe diſtribuant; nónne hoc ſit iuſtum? Decretum eſt enim ſcilicet ab ea ciuitatis parte, quæ auctoritatẽ & dominatum in ciuitate obtinet, iuſtè hoc fieri. Quo igitur nomine extrema iniuria appellanda eſt? Rurſus ſi ex omnibus ciuibus plures bona paucorum inter ſe partiti fuerint, perſpicuum eſt, eos labefactare ac perdere ciuitatem. Atqui neque virtus ei rei, in qua ea eſt, interitum afferre ſolet: neque ius, perdẽdæ aut exſtinguẽdæ ciuitatis vim habet. Quare intelligere licet etiã hanc legem iuſtam eſſe nõ poſſe. Præterea res omneis, quæ à tyranno actæ ſunt, neceſſe eſt iniuſtas eſſe. Nam cùm ſit potentior ac valentior viribus, vim afferat reip. quemadmodum multitudo diuitibus. Vtrùm igitur pauciores & diuiteis præeſſe atque imperare iuſtũ eſt? Si igitur hæc eadem faciant, & bona ciuium diripiant, & facultates multitudinis auferãt, hoccine eſt iuſtum? At ſi hoc iuſtũ eſt, ergo & alterũ. Hæc igitur omnia eſſe mala, & nõ iuſta, in promptu eſt. At viros bonos oportet præeſſe, & omniũ rerum dominos eſſe atque arbitros. Ergo alij omnes honoris expertes & ignominia notati ſint neceſſe eſt, cùm ciuilibus magiſtratibus non ornẽtur: honores.n. dicimus eſſe magiſtratus. Vbi autẽ iidem ſemper gerũt magiſtratus, & reip. præſunt, alios honoris experteis & ignominia notatos eſſe neceſſe eſt. At vnum virtute præſtantiſſimum reip. præeſſe atque imperare melius eſt. At hoc etiam magis ad paucorum imperium ſeu oligarchiam pertinet. Honoris enim expertes ſunt plures. Verùm dixerit fortaſſe quiſpiam, omnino hominem dominatũ in rep. obtinere,

A Φανερὸν τοίνυν ὅτι ἡ πόλις οὐκ ἔστι κοινωνία τόπου, καὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν σφᾶς αὐτοὺς, καὶ τῆς μεταδόσεως χάριν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, εἴπερ ἔσται πόλις. οὐ μὴν οὐδ᾽ ὑπαρχόντων τούτων ἁπάντων, ἤδη πόλις, ἀλλ᾽ ἡ τοῦ εὖ ζῆν κοινωνία καὶ ταῖς οἰκίαις καὶ τοῖς γένεσι, ζωῆς τελείας χάριν καὶ αὐτάρκους. οὐκ ἔσται μέντοι τοῦτο μὴ τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα κατοικούντων τόπον, καὶ χρωμένων ἐπιγαμίαις. διὸ κηδεῖαί τ᾽ ἐγένοντο κατὰ τὰς πόλεις, καὶ φρατρίαι, καὶ θυσίαι, καὶ διαγωγαὶ τοῦ συζῆν. τὸ δὲ τοιοῦτον, φιλίας ἔργον. ἡ γὰρ τοῦ συζῆν προαίρεσις, φιλία. τέλος μὲν B οὖν πόλεως, τὸ εὖ ζῆν· ταῦτα δὲ, τοῦ τέλους χάριν. πόλις δὲ, ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους. τοῦτο δ᾽ ἐστὶν, ὡς φαμὲν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. τῶν καλῶν ἄρα πράξεων χάριν θετέον εἶναι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀλλ᾽ οὐ τοῦ συζῆν. διόπερ ὅσοι συμβάλλονται πλεῖστον εἰς τὴν τοιαύτην κοινωνίαν, τούτοις τῆς πόλεως μέτεστι πλεῖον, ἢ τοῖς κατὰ μὲν ἐλευθερίαν καὶ γένος ἴσοις, ἢ μείζοσι, κατὰ δὲ τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν ἀνίσοις· ἢ τοῖς κατὰ πλοῦτον ὑπερέχουσι, κατ᾽ ἀρετὴν δ᾽ ὑπερεχομένοις. ὅτι μὲν οὖν πάντες οἱ περὶ τῶν πολιτειῶν ἀμφισβητοῦντες, μέρος C τι τοῦ δικαίου λέγουσι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων.

ΚΕΦΑΛ. ι.

Ἀπορία, τί δεῖ τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως.

ΕΧει δ᾽ ἀπορίαν, τί δεῖ τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως. ἢ γάρ τοι τὸ πλῆθος, ἢ τοὺς πλουσίους· ἢ τοὺς ἐπιεικεῖς, ἢ τὸν βέλτιστον ἕνα πάντων, ἢ τύραννον. ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἔχειν φαίνεται δυσκολίαν. τί γάρ; ἂν οἱ πένητες, διὰ τὸ πλείους εἶναι, διανέμωνται τὰ τῶν πλουσίων, D τοῦτ᾽ οὐκ ἄδικόν ἐστιν; ἔδοξε γὰρ [ἂν] νὴ Δία τῷ κυρίῳ δικαίως. τὴν οὖν ἀδικίαν τί χρὴ λέγειν τὴν ἐσχάτην; πάλιν τε, πάντων ληφθέντων, οἱ πλείους τὰ τῶν ἐλαττόνων ἂν διανέμωνται, φανερὸν ὅτι φθείρουσι τὴν πόλιν. ἀλλὰ μὴν, οὐχ ἥ γ᾽ ἀρετὴ φθείρει τὸ ἔχον αὐτήν, οὐδὲ τὸ δίκαιον πόλεως φθαρτικόν. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸν νόμον τοῦτον οὐχ οἷόν τ᾽ εἶναι δίκαιον. ἔτι καὶ τὰς πράξεις ὅσας ὁ τύραννος ἔπραξεν, ἀναγκαῖον εἶναι πάσας* ἀδίκους. βιάζεται γὰρ ὢν κρείττων, ὥσπερ καὶ τὸ πλῆθος τοὺς πλουσίους. ἀλλ᾽ ἄρα τοὺς ἐλάττους δίκαιον ἄρχειν καὶ τοὺς πλουσίους; ἂν οὖν κἀκεῖνοι* ταῦτα ποιῶσι καὶ διαρπά- E ζωσι, καὶ τὰ κτήματα ἀφαιρῶνται τοῦ πλήθους, τοῦτ᾽ ἐστὶ δίκαιον; καὶ θάτερον ἄρα. ταῦτα μὲν τοίνυν ὅτι πάντα φαῦλα καὶ οὐ δίκαια, φανερόν. ἀλλὰ τοὺς ἐπιεικεῖς ἄρχειν δεῖ, καὶ κυρίους εἶναι πάντων; οὐκοῦν ἀνάγκη τοὺς ἄλλους ἀτίμους εἶναι πάντας, μὴ τιμωμένους ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς. τιμὰς γὰρ λέγομεν εἶναι τὰς ἀρχάς. ἀρχόντων δ᾽ αἰεὶ τῶν αὐτῶν, ἀναγκαῖον εἶναι τοὺς ἄλλους ἀτίμους. ἀλλ᾽ ἕνα τὸν σπουδαιότατον ἄρχειν βέλτιον; ἀλλ᾽ ἔτι τοῦτο ὀλιγαρχικώτερον· οἱ γὰρ ἄτιμοι πλείους. ἀλλ᾽ ἴσως φαίη τις ἂν, τὸ κύριον ὅλως* ἄνθρωπον εἶναι,

* κ. δικαίας.

* γρ. ταῦτα

* γρ. ἀνθ. εἶναι, ἀλλὰ μὴ νόμον, φαῦλον, ἔχοντα γ.

ἔχοντά γε τὰ συμβαίνοντα πάθη περὶ τὴν ψυχήν, ἀλλὰ μὴ νόμον, φαῦλον. ἂν οὖν ᾖ νόμος μὲν, ὀλιγαρχικὸς δὲ, ἢ δημοκρατικὸς, τί διοίσει περὶ τῶν ἠπορημένων; συμβήσεται γὰρ ὁμοίως τὰ λεχθέντα πρότερον.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Πότερον δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος, ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν, ὀλίγους δέ.

ΠΕρὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων, ἔστω τις ἕτερος λόγος. ὅτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος, ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν, ὀλίγους δὲ, δόξειεν ἂν λύεσθαι, καί τιν᾽ ἔχειν ἀπορίαν, τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν. τοὺς γὰρ πολλοὺς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὅμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων, οὐχ ὡς ἕκαστον, ἀλλ᾽ ὡς σύμπαντας· οἷον τὰ συμφορητὰ δεῖπνα, τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων. πολλῶν γὰρ ὄντων, ἕκαστον μόριον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντας ὥσπερ ἕνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολύποδα καὶ πολύχειρα, καὶ πολλὰς ἔχοντα αἰσθήσεις· οὕτω καὶ περὶ τὰ ἤθη καὶ τὴν διάνοιαν. διὸ καὶ κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα, καὶ τὰ τῶν ποιητῶν. ἄλλοι γὰρ ἄλλο τι μόριον, πάντα δὲ πάντες. ἀλλὰ τούτῳ διαφέρουσιν οἱ σπουδαῖοι τῶν ἀνδρῶν, ἑκάστου τῶν πολλῶν, ὥσπερ καὶ τῶν μὴ καλῶν τοὺς καλούς φασι, καὶ τὰ γεγραμμένα διὰ τέχνης τῶν ἀληθινῶν, τῷ συνῆχθαι τὰ διεσπαρμένα χωρὶς εἰς ἕν· ἐπεὶ κεχωρισμένων γε κάλλιον ἔχειν τοῦ γεγραμμένου, τουδὶ μὲν τὸν ὀφθαλμὸν, ἑτέρου δέ τινος ἕτερον μόριον. εἰ μὲν οὖν περὶ πάντα δῆμον καὶ περὶ πᾶν πλῆθος ἐνδέχεται ταύτην εἶναι τὴν διαφορὰν τῶν πολλῶν πρὸς τοὺς ὀλίγους σπουδαίους, ἄδηλον· ἴσως δὲ νὴ Δία δῆλον ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον. ὁ γὰρ αὐτὸς κἂν ἐπὶ τῶν θηρίων ἁρμόσειε λόγος. καίτοι τί διαφέρουσιν ἔνιοι τῶν θηρίων, ὡς ἔπος εἰπεῖν; ἀλλὰ περί τι πλῆθος οὐδὲν εἶναι κωλύει τὸ λεχθὲν ἀληθές. διὸ καὶ τὴν πρότερον εἰρημένην ἀπορίαν λύσειεν ἄν τις διὰ τούτων, καὶ τὴν ἐχομένην αὐτῆς, τίνων δεῖ κυρίους εἶναι τοὺς ἐλευθέρους, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν. τοιοῦτοι δ᾽ εἰσὶν ὅσοι [μήτε πλούσιοι,] μήτε ἀξίωμα ἔχουσιν ἀρετῆς μηδέν. τὸ μὲν γὰρ μετέχειν αὐτοὺς τῶν ἀρχῶν τῶν μεγίστων, οὐκ ἀσφαλές. διά τε γὰρ ἀδικίαν, καὶ δι᾽ ἀφροσύνην, τὰ μὲν ἀδικεῖν ἂν, τὰ δ᾽ ἁμαρτάνειν αὐτούς. τὸ δὲ μὴ μεταδιδόναι, μηδὲ μετέχειν, φοβερόν. ὅταν γὰρ ἄτιμοι πολλοὶ καὶ πένητες ὑπάρχωσι, πολεμίων ἀναγκαῖον εἶναι πλήρη τὴν πόλιν ταύτην. λείπεται δὴ τοῦ βουλεύεσθαι καὶ κρίνειν μετέχειν αὐτούς. διόπερ καὶ Σόλων καὶ τῶν ἄλλων τινὲς νομοθετῶν τάττουσιν ἐπί τε τὰς ἀρχαιρεσίας, καὶ τὰς εὐθύνας τῶν ἀρχόντων· ἄρχειν δὲ κατὰ μόνας οὐκ ἐῶσι. πάντες μὲν γὰρ ἔχουσι συνελθόντες ἱκανὴν αἴσθησιν, καὶ μιγνύμενοι τοῖς βελτίοσι, τὰς πόλεις ὠφελοῦσι, καθάπερ ἡ μὴ καθαρὰ τροφὴ μετὰ τῆς καθαρᾶς τὴν πᾶσαν ποιεῖ χρησιμωτέραν τῆς ὀλίγης. χωρὶς δ᾽ ἕκαστος ἀτελὴς περὶ τὸ κρίνειν ἐστίν. ἔχει δ᾽ ἡ τάξις αὕτη τῆς πολιτείας, ἀπορίαν πρώτην μὲν, ὅτι δόξειεν ἂν τοῦ αὐτοῦ εἶναι τὸ κρῖναι τίς ὀρθῶς ἰάτρευκεν, οὗπερ καὶ τὸ ἰατρεῦσαι καὶ ποιῆσαι ὑγιᾶ τὸν κάμνοντα τῆς νόσου τῆς παρούσης· οὗτος δ᾽ ἐστὶν ἰατρός.

qui quidem eos affectus habeat, qui in hominis animũ cadunt, & non legem, malum eſſe. At ſi lex quidem ſit, ſed lex ad imperium paucorum aut ad populi potentiam accommodata, quod ad ea attinet, de quibus dubitatum eſt, quid intererit? Nam quæ antè dicta ſunt, ſimiliter euenient.

CAPVT XI.

De imperij varietate in ſpecie, hominibúſne an legibus magis conueniat.

DE aliis igitur eſto aliquis alius ſermo. Multitudinem autem dominatum atque auctoritatem debere obtinere potiùs quam optimateis quidẽ illos, ſed tamen paucos, videatur eſſe expeditum ac ſolutum: & nonnullam habere dubitationem, fortaſſe verò etiam veritatem. Fieri enim poteſt vt multi, quorũ vnuſquiſque vir non bonus eſt, tamen congregati & congreſſi, paucis illis ſint meliores, non vt ſinguli, ſed vt vniuerſi: quemadmodum cœnæ, in quas ſinguli ſymbolam contulerunt, iis, quarum ſumptus ab vno ſuppeditatus eſt, ſunt copioſiores & lautiores. nam cùm ſunt multi, ſuã quemque virtutis & prudentiæ partem habere, eóſque cõgregatos, & multitudinem illam fieri tanquã vnum hominem multorum pedum, & multarum manuum, & multis ſenſibus inſtructum, itémque multis moribus & cogitationibus præditum. Quapropter de muſicorũ & poëtarum operibus meliùs iudicat multitudo: alij enim de alia aliqua particula, omnes autem de omnibus. Verùm hoc antecellũt viri boni & virtute præſtãtes vnicuique de multis, quemadmodũ pulchros à non pulchris differre dicũt, & picta ex arte pingẽdi à veris: eo quòd diſperſa, & ſeparatim poſita, in vnum cõducta & collecta ſint. nam cùm ſeparati & ſeiuncti ſunt, huius quidem oculum eſſe pulchriorem, illius autem alius aliam partem. Vtrùm igitur in omni populo atque in omni multitudine poſſit euenire hæc differentia multorum à paucis virtute præditis, obſcurum eſt. Fortaſſe verò mehercule apparet, in nonnullis locum habere non poſſe. Eadem enim etiam in feris ratio conueniret. Atqui nónne videmus quóſdam homines nihil penè dicam à feris differre? Verumtamẽ in aliqua multitudine nihil obſtat quin id quod dictũ eſt, verum ſit. Quocirca & eam, quæ antea expoſita eſt, dubitationem, & eam quæ eſt huic proxima, quarũ rerum penes liberos & multitudinem ciuiũ (tales autem ſunt, quicũque neque diuites ſunt, neque vllã virtutis dignitatem atque amplitudinem habẽt) arbitriũ ac poteſtatem eſſe oporteat, poſſit quis his rationib. diſſoluere atque expedire. Eos .n. imperia obtinere maxima, non eſt tutũ (nãque eos & propter iniuſtitiam, & propter imprudentiã partim iniuriã facturos, partim peccaturos.) Nullos autẽ eis mãdare magiſtratus, neq; eos vllius eſſe participeis horribile ac formidoloſũ eſt. Cũ enim multi honoris expertes & pauperes sũt, plena hoſtiũ ſit ciuitas neceſſe eſt. Reliquum eſt igitur vt cõſultandi & iudicandi ſint participes. Quocirca & Solõ & nonnulli alij latores legum eos comitiis magiſtratuum creandorũ, & rationibus ab iis qui geſſerunt magiſtratus, repetendis præficiunt. gerere autem magiſtratũ per ſe & ſolos non ſinunt. Omnes enim collecti & congregati ſatis multum ſenſum habẽt, & permixti cum melioribus, proſunt ciuitatibus, quemadmodum victus non purus cum puro coniunctus omnem efficit vtiliorem pauco. vnuſquiſque enim ſeorſum in iudicando imperfectus & mancus eſt. Sunt autem in hac reip. adminiſtrandæ ordinatione dubitationes duæ, quarũ hæc prima eſt, quòd videatur eſſe eiuſdem, quis rectè medicatus ſit, iudicare, cuius & mederi, ægrúmq; ſanare, ac morbo præſente liberare. Hic autem medicus eſt.

Atque hoc ſimiliter etiam in aliis facultatibus longo vſu partis, atque artibus, locum habet. Quemadmodũ igitur medicus, apud medicos iudicium rationum referendarum ſubire debet: ſic & alij artifices, apud ſimileis. Medicus autem eſt & is qui alio præſcribente medicinam facit, & is qui docet ac præſcribit quomodo medicina ſit facienda, & tertius, qui à puero experiendo artem didicit. Sũt enim tales quidam in omnibus, penè dicam, artibus. Tribuimus autem iudicandi auctoritatem nihilo minùs vſu peritis, quàm ſcientibus. Præterea & in eligendo eodem modo ſe res habere videatur. Etenim rectè eligere, eorum qui ſciunt, munus eſt: verbi gratia, geometram eligere, eorum eſt qui in geometria diu multúmque verſati ſunt: & gubernatorem, eorum qui artem gubernandi tenent. Etſi enim de quibuſdam operibus & artibus iudicandi facultatem habeant nonnulli etiam idiotæ, & imperiti: at nõ maiorem quàm qui ſciunt. Itaque hac ratione, comitiorum, quibus creantur magiſtratus, & rationum referendarum poteſtas penes multitudinem non ſit redigenda. Verùm fortaſſe non omnia hæc rectè dicuntur, tum propter rationem illam quã multo antè expoſuimus, niſi multitudo ſit admodũ ſeruilis (erũt enim ſinguli quidem iudices ſcientibus deteriores: omnes verò congreſſi, aut meliores, aut nõ deteriores) tum quòd de nõnullis rebus, neque ſolùm artifex qui eas effecit, neque optimè iudicarit: eos omneis dico artifices, quorum opera iudicant etiam ij qui non habẽt artem: verbi gratia, domum cognoſcere non ſolùm eius eſt qui fecit, ſed etiam eo meliùs is qui ea vtitur, iudicabit: vtitur autem is qui domum adminiſtrat, ſiue paterfamiliâs: & de gubernaculo meliùs iudicabit gubernator nauis quàm faber: & de epulis conuiuæ meliùs quàm coquus. Hanc igitur dubitationem ad explicandum difficilem, fortaſſe aliquis ſat bene ſic expedire ac diſſoluere queat. Altera porrò eſt huic proxima. Videtur enim abſurdum eſſe, penes malos atque improbos rerum maiorum auctoritatem & arbitrium eſſe, quàm penes viros bonos & æquos. At rationum referendarũ iudicia & magiſtratuum creãdorum comitia, ſunt maximi momenti: quæ tamen in quibuſdam reipublicæ adminiſtrandæ formis, quemadmodum dictum eſt, populis tribuant. Concio enim talium rerum omnium auctoritatem atque arbitrium habet. Atqui concionis quidem ſunt participes, & conſultant & iudicant ij quibus eſt cenſus exiguus, & cuiuſuis ætatis homines: pecuniam autem publicam tractant, & exercitibus præficiuntur, & ampliſſimos maximóſque magiſtratus gerunt ij quibus magnus cenſus eſt. Similiter autem aliquis etiam hanc dubitationem ſoluerit. Fortaſſis enim hæc quoque rectè ſunt inſtituta. Non enim iudex, neque ſenator, neque is, qui in concione deliberat & conſultat, præeſt aut imperat: ſed conſeſſus iudicum, & ſenatus & populus. Eorum autẽ qui dicti ſunt, vnuſquiſque, horum particula eſt. Particulam dico, ſenatorem & deliberatorem concionalem, & iudicem. Quare non immeritò penes multitudinem maiorum rerum poteſtas atque authoritas eſt. Ex multis enim conſtat populus & ſenatus & iudicium ſeu iudicum conſeſſus. Et verò cenſus horum omnium amplior eſt, quàm eorum qui vel viritim vel cum paucis collegis maximos magiſtratus gerunt. Hæc igitur hoc modo diſtincta atque explicata ſint. Ea autem quæ primo loco expoſita dubitatio eſt, declarat nihil aliud ita ratum & firmum eſſe oportere, vt leges rectas ac ſalutareis: penes eum autem, qui præeſt reip. ſiue ſit vnus ſiue plures, iis de rebus ſtatuẽdi arbitrium & poteſtatem eſſe, de quib. leges cumulatè atq; accuratè loqui nõ poſſunt, propterea quòd nõ ſit facile vniuersè omnia apertè perſequi & cõplecti. Qualeis porrò eſſe, oporteat leges malas, aut rectas & vtileis, nondum planũ factũ eſt;

A ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐμπειρίας καὶ τέ-
χνας. ὥσπερ οὖν ἰατρὸν δεῖ διδόναι τὰς εὐθύνας ἐν ἰα-
τροῖς, οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς ὁμοίοις. ἰατρὸς δὲ
ὅ,τε δημιουργὸς, ὁ ἀρχιτεκτονικὸς, καὶ τρίτος ὁ πε-
παιδευμένος περὶ τὴν τέχνην. εἰσὶ γάρ τινες τοιοῦτοι
περὶ πάσας, ὡς εἰπεῖν, τὰς τέχνας· ἀποδίδομεν δὲ τὸ
κρίνειν οὐδὲν ἧττον τοῖς πεπαιδευμένοις, ἢ τοῖς εἰδόσιν.
ἔπειτα καὶ περὶ τὴν αἵρεσιν τὸν αὐτὸν ἂν δόξειεν ἔχειν
τρόπον. καὶ γὰρ τὸ ἑλέσθαι ὀρθῶς, τῶν εἰδότων ἔργον
ἐστὶν, οἷον, γεωμέτρην τε τῶν γεωμετρικῶν, καὶ κυβερ-
νήτην τῶν κυβερνητικῶν. εἰ γὰρ καὶ περὶ ἐνίων ἔργων
B καὶ τεχνῶν μετέχουσι καὶ τῶν ἰδιωτῶν τινες, ἀλλ' οὔ τι
τῶν εἰδότων γε μᾶλλον. ὥστε κατὰ μὲν τοῦτον τὸν λόγον,
οὐκ ἂν εἴη τὸ πλῆθος ποιητέον κύριον, οὔτε τῶν ἀρ-
χαιρεσιῶν, οὔτε τῶν εὐθυνῶν. ἀλλ' ἴσως οὐ πάντα ταῦ-
τα λέγεται καλῶς, διά τε τὸν πάλαι λόγον, ἂν ᾖ τὸ
πλῆθος μὴ λίαν ἀνδραποδῶδες· ἔσται γὰρ ἕκαστος μὲν,
χείρων κριτὴς τῶν εἰδότων· ἅπαντες δὲ συνελθόντες,
ἢ βελτίους, ἢ οὐ χείρους· καὶ ὅτι περὶ ἐνίων, οὔτε μό-
νον ὁ ποιήσας, οὔτ' ἄριστ' ἂν κρίνειεν, ὅσων τὰ ἔργα γι-
γνώσκουσι καὶ οἱ μὴ ἔχοντες τὴν τέχνην· οἷον, οἰκίαν, οὐ
μόνον ἐστὶ γνῶναι τοῦ ποιήσαντος, ἀλλὰ καὶ βέλτιον ὁ
C χρώμενος * αὐτῇ κρινεῖ· χρῆται δὲ ὁ οἰκονόμος· καὶ * χ. αὐτὴν
πηδάλιον, κυβερνήτης, τέκτονος· καὶ θοίνην ὁ δαιτυ-
μὼν, ἀλλ' οὐχ ὁ μάγειρος. ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀπο-
ρίαν τάχα δόξειέ τις ἂν οὕτω λύειν ἱκανῶς· ἄλλη δ'
ἐστὶν ἐχομένη ταύτης. δοκεῖ γὰρ ἄτοπον εἶναι τὸ μειζόνων
εἶναι κυρίους τοὺς φαύλους τῶν ἐπιεικῶν· αἱ δ' εὔθυναι,
καὶ αἱ τῶν ἀρχῶν αἱρέσεις, εἰσὶ μέγιστον· ἃς ἐνίαις πο-
λιτείαις, ὥσπερ εἴρηται, τοῖς δήμοις ἀποδιδόασιν· ἡ γὰρ
ἐκκλησία, κυρία πάντων τῶν τοιούτων ἐστί. καίτοι
τῆς μὲν ἐκκλησίας μετέχουσι, καὶ βουλεύουσι, καὶ δι-
κάζουσιν ἀπὸ μικρῶν τιμημάτων, καὶ τῆς τυχούσης
D ἡλικίας· ταμιεύουσι δὲ καὶ στρατηγοῦσι, καὶ τὰς μεγί-
στας * ἀρχὰς ἄρχουσιν, ἀπὸ μεγάλων. ὁμοίως δή τις * χ. ἀρχ. ἔχουσιν
ἂν λύσειε καὶ ταύτην τὴν ἀπορίαν. ἴσως γὰρ ἔχει καὶ
ταῦτ' ὀρθῶς. οὐ γὰρ ὁ δικαστὴς, οὐδ' ὁ βουλευτὴς, οὐδ'
ὁ ἐκκλησιαστὴς, ἄρχων ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ δικαστήριον,
καὶ ἡ βουλὴ, καὶ ὁ δῆμος· τῶν δὲ ῥηθέντων ἕκαστος, μό-
ριόν ἐστι τούτων. λέγω δὲ μόριον, τὸν βουλευτὴν, καὶ
τὸν ἐκκλησιαστὴν, καὶ τὸν δικαστήν. ὥστε δικαίως κύ-
ριον μειζόνων τὸ πλῆθος. ἐκ γὰρ πολλῶν ὁ δῆμος, καὶ
ἡ βουλὴ, καὶ τὸ δικαστήριον. καὶ τὸ τίμημα δὲ πλεῖον τὸ
πάντων τούτων, ἢ τὸ τῶν καθ' ἕνα, καὶ κατ' ὀλίγους,
E μεγάλας ἀρχὰς * ἀρχόντων. ταῦτα μὲν οὖν διωρί- * γρ. ἐχόντων
σθω τοῦτον τὸν τρόπον. ἡ δὲ πρώτη λεχθεῖσα ἀπορία
ποιεῖ φανερὸν οὐδὲν οὕτως ἕτερον, ὡς ὅτι δεῖ τοὺς νόμους
εἶναι κυρίους κειμένους ὀρθῶς. τὸν ἄρχοντα δὲ, ἄν τε εἷς, ἄν
τε πλείους ὦσι, περὶ τούτων εἶναι κυρίους, περὶ ὅσων ἐξα-
δυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς,* διὰ τὸ μὴ ῥάδιον * Nicom. lib. 5. c. 14.
εἶναι καθόλου δηλῶσαι περὶ πάντων. ὁποίους μέντοι τι-
νὰς εἶναι δεῖ τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, οὐδέπω δῆλον

ἀλλ' ἔτι μένει τὸ πάλαι διαπορηθέν. ἀλλὰ γὰρ καὶ A ὁμοίως ταῖς πολιτείαις ἀνάγκη καὶ τοὺς νόμους φαύλους ἢ σπουδαίους εἶναι, καὶ δικαίους ἢ ἀδίκους. πλὴν τοῦτό γε φανερόν, ὅτι δεῖ πρὸς τὴν πολιτείαν κεῖσθαι τοὺς νόμους. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, δῆλον ὅτι τοὺς μὲν κατὰ τὰς ὀρθὰς πολιτείας, ἀναγκαῖον εἶναι δικαίους· τοὺς δὲ κατὰ τὰς παρεκβεβηκυίας, οὐ δικαίους.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Πότερον κατὰ παντὸς ὑπεροχὴν ἀγαθοῦ δεῖ νενεμῆσθαι τὰς ἀρχάς, εἰ πάντα τὰ λοιπὰ μηδὲν διαφέροιεν.

B Ἐπεὶ δ' ἐν πάσαις μὲν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τέχναις ἀγαθὸν τὸ τέλος, μέγιστον δὲ καὶ μάλιστα ἐν τῇ κυριωτάτῃ πασῶν· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ πολιτικὴ δύναμις· ἔστι δὲ πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κοινῇ συμφέρον. δοκεῖ δὲ πᾶσιν ἴσον τι τὸ δίκαιον εἶναι, καὶ μέχρι γέ τινος ὁμολογοῦσι τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν λόγοις, ἐν οἷς διώρισται περὶ τῶν ἠθικῶν· * τί γὰρ καὶ τισὶ τὸ δίκαιον, καὶ δεῖν τοῖς ἴσοις ἴσον εἶναι φασί. ποίων δ' ἰσότης ἐστί, καὶ ποίων ἀνισότης, δεῖ μὴ λανθάνειν· ἔχει γὰρ τοῦτ' ἀπορίαν καὶ φιλοσοφίαν πολιτικήν. ἴσως γὰρ ἂν φαίη τις κατὰ παντὸς ὑπεροχὴν C ἀγαθοῦ δεῖν ἀνίσως νενεμῆσθαι τὰς ἀρχάς, εἰ πάντα τὰ λοιπὰ μηδὲν διαφέροιεν, ἀλλ' ὅμοιοι τυγχάνοιεν ὄντες. τοῖς γὰρ διαφέρουσιν, ἕτερον εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ κατ' ἀξίαν. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτ' ἀληθές, ἔσται καὶ κατὰ χρῶμα, καὶ κατὰ μέγεθος, καὶ καθ' ὁποιονοῦν τῶν ἀγαθῶν, πλεονεξία τις τῶν πολιτικῶν δικαίων τοῖς ὑπερέχουσιν. ἢ τοῦτο ἐπιπόλαιον τὸ * ψεῦδος; φανερὸν δ' ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων. τῶν γὰρ ὁμοίων αὐλητῶν τὴν τέχνην, οὐ δοτέον πλεονεξίαν τῶν αὐλῶν τοῖς εὐγενεστέροις· οὐδὲν γὰρ αὐλήσουσι βέλτιον. δεῖ δὲ τῷ κατὰ τὸ ἔργον ὑπερέχοντι διδόναι καὶ τῶν ὀργάνων τὴν ὑπεροχήν. D εἰ δὲ μήπω δῆλον τὸ λεγόμενον, ἔτι μᾶλλον αὐτὸ προαγαγοῦσιν ἔσται φανερόν. εἰ γὰρ εἴη τις ὑπερέχων μὲν κατὰ τὴν αὐλητικήν, πολὺ δ' ἐλλείπων κατ' εὐγένειαν ἢ κάλλος, εἰ καὶ μεῖζον ἕκαστον ἐκείνων ἀγαθόν ἐστι τῆς αὐλητικῆς (λέγω δὲ τὴν τ' εὐγένειαν, καὶ τὸ κάλλος) καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ὑπερέχουσι πλέον τῆς αὐλητικῆς, ἢ ἐκεῖνος κατὰ τὴν αὐλητικήν, ὅμως τούτῳ δοτέον τοὺς διαφέροντας τῶν αὐλῶν. δεῖ γὰρ εἰς τὸ ἔργον συμβάλλεσθαι τὴν ὑπεροχήν, καὶ τοῦ πλούτου, καὶ τῆς εὐγενείας· συμβάλλονται δ' οὐδέν. ἔτι κατά γε τοῦτον τὸν λόγον πᾶν ἀγαθὸν πρὸς πᾶν ἂν εἴη συμβλητόν. E εἰ γὰρ μᾶλλον τὸ τὶ μέγεθος, καὶ ὅλως ἂν τὸ μέγεθος ἐνάμιλλον εἴη καὶ πρὸς πλοῦτον, καὶ πρὸς ἐλευθερίαν. ὥστ' εἰ πλεῖον ὁδὶ διαφέρει κατὰ μέγεθος, ἢ ὁδὶ κατ' ἀρετήν, καὶ πλεῖον ὑπερέχει ὅλως ἀρετῆς μέγεθος, εἴη ἂν συμβλητὰ πάντα. τοσόνδε γὰρ μέγεθος, εἰ κρεῖττον τοσοῦδε, τοσόνδε δῆλον ὡς ἴσον. ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἀδύνατον, δῆλον ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν εὐλόγως οὐ κατὰ πᾶσαν ἀνισότητα ἀμφισβητοῦσι τῶν ἀρχῶν. εἰ γὰρ οἱ μὲν βραδεῖς, οἱ δὲ ταχεῖς, οὐδὲν διὰ τοῦτο δεῖ τοὺς μὲν πλεῖον, τοὺς δ' ἔλαττον ἔχειν· ἀλλ' ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἡ τούτων διαφορὰ λαμβάνει τὴν τιμήν.

* γρ. τὶ ᾗ τὸ τισί

* γρ. ψεῦδος. ſine interrog. nota.

ſed etiam nunc manet id quod ſuprà multo antè dubitatum eſt. Enimvero neceſſe eſt leges malas aut bonas eſſe, & iuſtas aut iniuſtas, ſimiliter atque reip. adminiſtrandæ formas. Verumtamen hoc certè perſpicuum eſt, leges accommodatè ad reip. adminiſtrādæ formam poſitas eſſe oportere. At ſi hoc verum eſt, nō eſt obſcurum, eas quidem leges, quę ſunt reip. formis rectis conſentaneæ, neceſſario eſſe iuſtas: eas autem quæ deprauatis ac peruerſis conueniunt, non iuſtas.

CAPVT XII.

Ex ipſo Fine, formas Reip. variare oſtenſurus, Bonum publicum primò inueſtigat.

QVoniam autem in omnibus quidem ſcientiis atq; artibus finis bonum eſt: maximum autem bonū & maximè eſt in ea cuius eſt omnium maximus dominatus maximáque auctoritas: hæc autem eſt ciuilis facultas: ius porrò, eſt bonū ciuile: hoc autem eſt, quod cōmuniter omnibus expedit: omnibus autem ius videtur eſſe æquale quiddam: & aliquatenus cōſentiunt & cōgruunt ſermonibus philoſophicis, in quibus de iis quæ ad mores pertinēt, diſtinctè atque explicatè diſputatū eſt: (nā & quid ius, & quibus ſit ius, & æqualibus æquale eſſe oportere, oſtendunt) qualium rerū ſit æqualitas, qualiúmque inæqualitas, non eſt ignorādum. Ineſt autem in hoc dubitatio & philoſophia ciuilis. Fortaſſis enim dixerit aliquis ex omnis boni præſtātia magiſtratus & imperia tribui inæqualiter oportere, ſi cęteris rebus omnibus nihil inter ſe differant, ſed ſint fortè fortuna ſimiles. iis enim qui inter ſe differunt, & ius & id quod ex dignitate eſt, diuerſum ac diſſimile eſſe. At ſi hoc verum eſt, ergo & ex coloris præſtantia & ex proceritatis & ex qualiſcumq; boni, ij qui rebus illis præſtabunt, plus iurium ciuilium obtinere debebunt. Aut hoc perſpicuè falſum eſt: apparet autem in aliis ſcientiis & facultatibus. Nam ex tibicinibus, qui ſint inter ſe arte pares ac ſimiles, nō ſunt nobilioribus dādæ plures tibiæ aut meliores: nihilo enim meliùs tibia canēt. Oportet autē ei qui opus efficit melius, quique opere antecellit, etiam inſtrumentorum præſtantiam largiri. Quòd ſi nondum ſatis planum eſt quod dicitur; ab iis qui id volent longiùs producere, facilè intelligetur. Si quis enim exiſtat, qui arte quidem tibia canēdi excellat, nobilitate autem & ſplēdore generis aut pulcritudine ſit inferior, etiamſi vnumquodque bonorum illorum maius bonum ſit, quàm ars tibia canendi (dico autem nobilitatem & pulcritudinem) & quamuis illa arti tibia canendi proportione præſtent plus, quàm ille arte tibia canendi cæteris antecellit: huic tamē dandæ ſunt tibiæ præſtantiores. Oportet .n. ad opus conferre & valere præſtantiā & diuitiarum & nobilitatis atque generis: at nihil conferūt. Præterea hac ratione omne bonū cum omni bono cōparari poſſet. Nam ſi magis eſt tale, quod aliqua magnitudine tale eſt, quā illud, quod aliis rebus præſtat, ergo & omnino magnitudo contēdat cū diuitiis & cum libertate. Quare ſi hic magnitudine præſtat plus quàm ille virtute, &, ſi omnino virtuti magnitudo antecellit, omnia inter ſe comparari poſſint. Si enim tanta magnitudo tanta magnitudine maior eſt, licet intelligere tantam æqualem fore. Quoniam autem hoc fieri non poteſt, perſpicuum eſt, homines etiā in rebus ciuilibus probabili ratione non ex omni inæqualitate & præſtantia de magiſtratibus & imperiis contendere. Nam ſi alij quidem tardi ſunt, alij celeres, nihilo plus oportet idcirco hos quidem plus habere, illos verò minùs: ſed in certaminibus quidem gymnicis huic præſtantiæ tribuitur honos & præmium:

quibus rebus verò cōſtat ciuitas, his de rebus cōtrouerſiá eſſe neceſſe eſt. Quapropter probabilē cauſam habent nobiles, & liberi, & diuites, quamobrem honorem ſibi arrogent. Oportet enim in ciuitate eſſe homines liberos & locupleteis, qui pro cenſu tributum conferant. Non enim ex omnibus egentibus conſtare poſſit ciuitas, quemadmodum neque ex ſeruis. At porrò ſi his opus eſt ciuitati: & iuſtitia ſcilicet, & bellica virtute opus eſt: nam nec ſine his vrbs habitari & frequentari poteſt, verumtamen ſine prioribus quidem illis non poteſt conſiſtere ciuitas: ſine his verò pulcrè frequentari & præclarè regi non poteſt.

A ἀλλ' ἐξ ὧν πόλις συνέστηκεν, ἐν τούτοις ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι τὴν ἀμφισβήτησιν. διόπερ εὐλόγως ἀντιποιοῦνται τῆς τιμῆς οἱ εὐγενεῖς, καὶ ἐλεύθεροι, καὶ πλούσιοι. δεῖ γὰρ ἐλευθέρους τ' εἶναι, καὶ τίμημα φέροντας. οὐ γὰρ ἂν εἴη πόλις ἐξ ἀπόρων πάντων, ὥσπερ οὐδ' ἐκ δούλων. ἀλλὰ μὴν εἰ δεῖ τούτων, δηλονότι καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς· οὐδὲ γὰρ ἄνευ τούτων οἰκεῖσθαι πόλιν δυνατόν· πλὴν ἄνευ μὲν τῶν προτέρων ἀδύνατον εἶναι πόλιν, ἄνευ δὲ τούτων οἰκεῖσθαι καλῶς.

CAPVT XIII.

Ex boni publici diuerſitate Reſpubl. variare demonſtrat.

AD hoc igitur, vt ſit ciuitas, aut hæc omnia aut nōnulla certè ex his meritò ambigere & contendere videantur: ad vitam honeſtam verò doctrina & virtus iuſtiſſimè litigarint, quemadmodum & antea dictum eſt. Quoniam autem neque omnium rerū æqualē partē ferre debēt, qui ſunt vna quadā re tātū æquales, neque inæqualem, qui ſint vna re inæquales: neceſſe eſt taleis omneis reipubl. adminiſtrādæ formas à rectis deflectere ac deerrare. Dictum autem eſt etiam antea omneis quodammodo iure ambigere: ſimpliciter verò & abſolutè non omneis iure. Diuites quidē, quia agri terræque plus eis ſuppetit: at ager communis eſt: præterea in rebus contrahendis magnam partem ſunt fideliores. Liberos autem & nobileis, vt inter ſe finitimos. Magis enim ciues ſunt generoſi, quàm humili genere & obſcuro loco nati: nobilitas autem apud ſingulas nationes domi eſt honorata: præterea quia veriſimile eſt, eos qui ex melioribus nati ſunt, eſſe meliores: nobilitas enim generis virtus eſt. Similiter igitur dicemus etiam virtutem ambigere, virtutem enim dicimus ad omne genus ſocietatis accommodatam atque vtilem, eſſe iuſtitiam, quam neceſſariò cæteræ ſubſequuntur. Quin & plures cum paucioribus non immeritò contendant: Nam etiam potentiores, & diuitiores & meliores ſunt, ſi plures ita ſumantur, vt cum paucioribus cōferantur. Vtrùm igitur ſi iſti omnes eſſent in vna ciuitate, boni inquā, & diuites, & nobiles, & præterea alia multitudo ciuilis, controuerſia aliqua inter hos & multitudinem futura eſt, quos reipubl. præeſſe oporteat, necne? In vnaquaque igitur earum reip. adminiſtrādæ formarum, quæ antè dictæ ſunt, incontrouerſum iudicium eſt, quos reip. præeſſe oporteat. Illarum enim inter ſe differentia, ex eorum qui dominationem & auctoritatē in ciuitate obtinent, differentia naſcitur: verbi gratia, alia, quòd penes diuites ſumma ſit poteſtas, alia, quod penes viros bonos & virtute præſtāteis: idēque de vnaquaque aliarum ſentiendum. Verumtamen videamus, cùm vno eodémq; tēpore hæc præſto ſunt, quomodo ſint definiēda. Si igitur ij qui virtute præditi ſunt, pauci ſint omnino numero, quænā diſtinctio adhibenda quæve ratio ineunda eſt? an paucitas ex opere ſpectanda eſt, poſſintne hi adminiſtrare ciuitatem? an tot numero eſſe debent, vt ex his poſſit cōſtare ciuitas? Dubitatio autem quædam eſt in omnibus qui de ciuilibus honoribus ambigunt. Videantur enim nullā iuſtā cauſā afferre, qui ſe propter diuitias imperare poſtulāt: itémq; qui propter genus. Apparet enim, ſi quis rurſus vnus cæteris omnibus diuitior ſit, propter eandem rationē ſcilicet fore vt vnus in omneis imperium habeat: ſimilitérque ſi quis generis nobilitate excellat, iis imperet qui propter libertatem de imperio ambigunt.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ἀπορίαι, τίνι δεῖ τῶν πρωτείων ἐν τῇ πολιτείᾳ B ἀμφισβητεῖν, παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ, ἢ πλούτῳ ἢ εὐγενείᾳ. καὶ τί δεκτέον ποιεῖν, εἴ τις ἐστὶν εἰς ἀρετῆς ὑπερβολὴν πάντων διαφέρων. ἐν οἷς καὶ περὶ ὀστρακισμοῦ.

ΠΡὸς μὲν οὖν τὸ πόλιν εἶναι, δόξειεν ἂν ἢ πάντα ἢ ἔνιά γε τούτων ὀρθῶς ἀμφισβητεῖν· πρὸς μέντοι ζωὴν ἀγαθὴν ἡ παιδεία, καὶ ἡ ἀρετή, μάλιστα δικαίως [ἂν] * ἀμφισβητήσειαν, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. ἐπεὶ δ' οὔτε πάντων ἴσον ἔχειν δεῖ τοὺς ἴσους ἕν τι μόνον ὄντας, οὔτε ἄνισον τοὺς ἀνίσους καθ' ἕν, ἀνάγκη πάσας εἶναι τὰς τοιαύτας πολιτείας παρεκβάσεις. εἴρηται μὲν οὖν καὶ * πρότερον, ὅτι διαμφισβητοῦσι τρόπον τινὰ C δικαίως πάντες, ἁπλῶς δ' οὐ πάντες δικαίως οἱ πλούσιοι μέν, ὅτι πλεῖον μέτεστι τῆς χώρας αὐτοῖς· ἡ δὲ χώρα, κοινόν· ἔτι πρὸς τὰ συμβόλαια πιστοὶ μᾶλλον ὡς ἐπὶ τὸ πλέον· οἱ δ' ἐλεύθεροι καὶ εὐγενεῖς, ὡς ἐγγὺς ἀλλήλων. πολῖται γὰρ μᾶλλον οἱ γενναιότεροι, τῶν ἀγεννῶν * ἡ δ' εὐγένεια παρ' ἑκάστοις οἴκοι τίμιος. ἔτι διότι βελτίους εἰκὸς τοὺς ἐκ βελτιόνων· εὐγένεια γάρ ἐστιν ἀρετὴ γένους. ὁμοίως δὴ φήσομεν δικαίως καὶ τὴν ἀρετὴν ἀμφισβητεῖν. κοινωνικὴν γὰρ ἀρετὴν εἶναι φαμὲν τὴν δικαιοσύνην, ᾗ πάσας ἀναγκαῖον ἀκολουθεῖν τὰς ἄλλας. ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ πλείους πρὸς τοὺς ἐλάττους. καὶ γὰρ κρείττους D καὶ πλουσιώτεροι καὶ βελτίους εἰσίν, ὡς λαμβανομένων τῶν πλειόνων πρὸς τοὺς ἐλάττους. ἆρ' οὖν εἰ πάντες εἶεν ἐν μιᾷ πόλει, λέγω δ' οἷον οἵ τ' ἀγαθοί, καὶ οἱ πλούσιοι καὶ εὐγενεῖς, ἔτι δὲ πλῆθος ἄλλο τι πολιτικόν, πότερον ἀμφισβήτησις ἔσται, τίνας ἄρχειν δεῖ, ἢ οὐκ ἔσται; καθ' ἑκάστην μὲν οὖν πολιτείαν τῶν εἰρημένων, ἀναμφισβήτητος ἡ κρίσις τίνας ἄρχειν δεῖ· τοῖς γὰρ κυρίοις διαφέρουσιν ἀλλήλων· οἷον ἡ μέν, τῷ διὰ πλουσίων· ἡ δέ, τῷ διὰ τῶν σπουδαίων ἀνδρῶν εἶναι· καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστη τὸν αὐτὸν τρόπον. ἀλλ' ὅμως * σκοποῦμεν ὅταν περὶ τὸν αὐτὸν ταῦθ' ὑπάρχῃ χρόνον, πῶς E διοριστέον. εἰ δὴ τὸν ἀριθμὸν εἶεν ὀλίγοι πάμπαν οἱ τὴν ἀρετὴν ἔχοντες, τίνα δεῖ διελεῖν [τὸν] τρόπον; ἢ τὸ ὀλίγοι πρὸς τὸ ἔργον δεῖ σκοπεῖν, εἰ δυνατοὶ διοικεῖν τὴν πόλιν· ἢ τοσοῦτοι τὸ πλῆθος, ὥστ' εἶναι πόλιν ἐξ αὐτῶν; ἔστι δὲ ἀπορία τις πρὸς ἅπαντας τοὺς διαμφισβητοῦντας περὶ τῶν πολιτικῶν τιμῶν. δόξαιεν γὰρ οὐδὲν λέγειν δίκαιον οἱ διὰ τὸν πλοῦτον ἀξιοῦντες ἄρχειν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ κατὰ γένος· δῆλον γάρ, ὡς εἴ τις πάλιν εἷς πλουσιώτερος ἁπάντων ἐστί, * δηλονότι κατὰ τὸ αὐτὸ δίκαιον τοῦτον ἄρχειν τὸν ἕνα ἁπάντων δεήσει· ὁμοίως δὲ καὶ τὸν εὐγενείᾳ διαφέροντα, τῶν ἀμφισβητούντων δι' ἐλευθερίαν.

* γρ. ἀμφισβητοῖεν.
* Supra cap 9.
* Zuing. ἔτι δή.
* γρ. σκοποῦμεν. al. σκοπητέον.
* γρ. δῆλον ὅτι

ταὐτὸ δὲ τοῦτ' ἴσως συμβήσεται καὶ περὶ τὰς ἀριστοκρατίας ἐπὶ τῆς ἀρετῆς. εἰ γὰρ τις εἷς ἀμείνων ἀνὴρ εἴη τῶν ἄλλων, τῶν ἐν τῷ πολιτεύματι σπουδαίων ὄντων, τοῦτον εἶναι δεῖ κύριον κατὰ ταὐτὸ δίκαιον. οὐκοῦν εἰ καὶ τὸ πλῆθος εἶναί γε δεῖ κύριον, διότι κρείττους εἰσὶ τῶν ὀλίγων, κἂν εἷς, ἢ πλείους μὲν τοῦ ἑνὸς, ἐλάττους δὲ τῶν πολλῶν, κρείττους ὦσι τῶν ἄλλων, τούτους ἂν δέοι κυρίους εἶναι μᾶλλον ἢ τὸ πλῆθος. πάντα δὴ ταῦτ' ἔοικε φανερὸν ποιεῖν, ὅτι τούτων τῶν ὅρων οὐδεὶς ὀρθός ἐστι, καθ' ὃν ἀξιοῦσιν αὐτοὶ μὲν ἄρχειν, τοὺς δ' ἄλλους ὑπὸ σφῶν ἄρχεσθαι πάντας. καὶ γὰρ δὴ καὶ πρὸς τοὺς κατ' ἀρετὴν ἀξιοῦντας κυρίους εἶναι τοῦ πολιτεύματος, ὁμοίως δὲ καὶ [πρὸς] τοὺς κατὰ πλοῦτον, ἔχοιεν ἂν λέγειν τὰ πλήθη λόγον τινὰ δίκαιον· οὐδὲν γὰρ κωλύει ποτὲ τὸ πλῆθος εἶναι βέλτιον τῶν ὀλίγων καὶ πλουσιώτερον, οὐχ ὡς καθ' ἕκαστον, ἀλλ' ὡς ἀθρόους. διὸ καὶ πρὸς τὴν ἀπορίαν, ἣν ζητοῦσι καὶ προβάλλουσί τινες, ἐνδέχεται τοῦτον τὸν τρόπον ἀπαντᾶν. ἀποροῦσι γάρ τινες, πότερον τῷ νομοθέτῃ νομοθετητέον, βουλομένῳ τίθεσθαι τοὺς ὀρθοτάτους νόμους, πρὸς τὸ τῶν βελτιόνων συμφέρον, ἢ πρὸς τὸ τῶν πλειόνων, ὅταν συμβαίνῃ τὸ λεχθέν. τὸ δ' ὀρθὸν ληπτέον ἴσως· τὸ δ' ἴσως ὀρθὸν, πρὸς τὸ τῆς πόλεως ὅλης συμφέρον, καὶ πρὸς τὸ κοινὸν τὸ τῶν πολιτῶν. πολίτης δὲ κοινῇ μὲν, ὁ μετέχων τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι, ἐστί· καθ' ἑκάστην δὲ πολιτείαν, ἕτερος· πρὸς δὲ τὴν ἀρίστην, ὁ δυνάμενος καὶ προαιρούμενος ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν πρὸς τὸν βίον τὸν κατ' ἀρετήν. Εἰ δέ τις ἔστιν εἷς τοσοῦτον διαφέρων κατ' ἀρετῆς ὑπερβολὴν, ἢ πλείους μὲν ἑνὸς, μὴ μέντοι δυνατοὶ πλήρωμα παρασχέσθαι πόλεως, ὥστε μὴ συμβλητὴν εἶναι τὴν τῶν ἄλλων ἀρετὴν πάντων, μηδὲ τὴν δύναμιν αὐτῶν τὴν πολιτικὴν πρὸς τὴν ἐκείνων, εἰ πλείους· εἰ δ' εἷς, τὴν ἐκείνου μόνον, οὐκέτι θετέον τούτους μέρος πόλεως. * ἀδικήσονται γὰρ ἀξιούμενοι τῶν ἴσων, ἄνισοι τοσοῦτον κατ' ἀρετὴν ὄντες, καὶ τὴν πολιτικὴν δύναμιν. ὥσπερ γὰρ θεὸν ἐν ἀνθρώποις εἰκὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον. ὅθεν * δῆλον ὅτι καὶ τὴν νομοθεσίαν ἀναγκαῖον εἶναι περὶ τοὺς ἴσους, καὶ τῷ γένει καὶ τῇ δυνάμει. κατὰ δὲ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος. αὐτοὶ γάρ εἰσι νόμος. καὶ γὰρ γελοῖος ἂν εἴη νομοθετεῖν τις πειρώμενος κατ' αὐτῶν. λέγοιεν γὰρ ἂν ἴσως ἅπερ Ἀντισθένης ἔφη τοὺς λέοντας, δημηγορούντων τῶν δασυπόδων, καὶ τὸ ἴσον ἀξιούντων πάντας ἔχειν. διὸ καὶ τίθενται τὸν ὀστρακισμὸν αἱ δημοκρατούμεναι πόλεις, διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν. αὗται γὰρ δὴ δοκοῦσι διώκειν τὴν ἰσότητα μάλιστα πάντων. ὥστε τοὺς δοκοῦντας ὑπερέχειν δυνάμει διὰ πλοῦτον, ἢ πολυφιλίαν, ἤ τινα ἄλλην πολιτικὴν ἰσχὺν, ὠστράκιζον καὶ μεθίστασαν ἐκ τῆς πόλεως χρόνοις ὡρισμένοις. μυθολογεῖται δὲ καὶ τοὺς Ἀργοναύτας τὸν Ἡρακλέα καταλιπεῖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν. οὐ γὰρ ἐθέλειν αὐτὸν ἄγειν τὴν Ἀργὼ μετὰ τῶν ἄλλων, ὡς ὑπερβάλλοντα πολὺ τῶν πλωτήρων. διὸ καὶ τοὺς ψέγοντας τὴν τυραννίδα καὶ τὴν Περιάνδρου Θρασυβούλῳ συμβου-

* γρ. ἀδικηθήσονται

* γρ. δηλονότι

A Hoc idem autem fortaſſe eueniet, etiam in ea reipubl. adminiſtrandæ forma, in qua optimi viri rerum potiũtur, quæ ariſtocratia dicitur, ſi quis virtute ciuibus aliis antecellat. Nam ſi quis vnus aliorum omnium, qui in adminiſtratione reipubl. boni ſunt, ſit optimus, penes hunc eſſe arbitrium & poteſtatem oportet eodem iure. Ergo ſi etiam penes multitudinem ſummam poteſtatem eſſe oportet, propterea quòd multi plus poſſint, quàm pauci: conſequens eſt, vt, ſi vnus, aut plures quidem vno, ſed pauciores multis, plus poſſint, quàm alij, penes hos potiùs quàm penes multitudinem, ſummam poteſtatem eſſe oporteat. Hæc igitur omnia videntur planum facere, horum finium & quaſi terminorum nullum eſſe rectum, ex quo ij ſe quidem reipubl. præ- B eſſe & imperare, alios autem omneis ſuo imperio ſubiectos eſſe poſtulant. Nam ad eos qui virtutis nomine poſtulent ſe in republ. adminiſtranda dominatum atque auctoritatem obtinere, ſimiliter & ad eos qui ob diuitias, poſſit plebs & multitudo rationem quandam iuſtam opponere. Nihil enim obſtat quominus interdum multitudo paucis & melior ſit, & locupletior, non vt ſinguli, ſed vt conferti & vniuerſi. Quocirca etiam ad dubitationem & quæſtionem, quam proponunt quidam, licet hoc modo reſpondendo occurrere. Dubitant enim nonnulli, vtrùm ſcriptor legis, qui leges optimas ferre velit, in legibus ſcribendis vtilitatem meliorum, an plurium intueri debeat, cùm id quod dictum eſt, euenit. rectum autem fortaſſe ſumen- C dum eſt. Fortaſſe verò id rectum eſt, quod ad totius ciuitatis vtilitatem, & ad rem omnium ciuium communem & publicam pertinet. Ciuis porrò eſt communiter quidem is qui imperandi & parendi eſt particeps: in vnaquaque autem republ. diſſimilis ac diuerſus eſt; in optima verò is qui poteſtatem habet & conſilium cepit parendi & imperandi, propoſita ſibi vita ex virtute degenda. Si quis autem vnus, aut plures quidem vno, non tamen ita multi, vt iuſtam ciuitatis magnitudinem explere poſſint, tantopere aliis antecellant præſtantia atque exſuperantia virtutis, vt aliorum omnium neque virtus, neque potentia ciuilis, ſi ſint plures, cum illorum virtute & potentia ſit comparan- D da: ſin vnus, cum illius tantùm, non iam hi ſunt in partibus ciuitatis numerandi. iniuria enim afficientur, ſi æqualia mereri iudicabuntur, & non ampliora, qui tantopere ſint virtute & potentia ciuili inæquales ac ſuperiores. Probabile enim eſt, eum qui talis ſit, Deum quendam eſſe inter homines. Ex quo intelligere licet, & totam rationem legum ferendarum ad æquales & genere & potentia referri ac pertinere. In taleis autem viros legem non eſſe. Ipſi enim ſunt lex. Etenim ridiculus ſit, qui conetur in eos leges ferre. dicerent enim fortaſſe, quod Antiſthenes ait leones dixiſſe, orationem in concione habentibus leporibus, & vt omnes æqualia obtinerent, poſtulanti- E bus. Quapropter & decernunt oſtraciſmum, id eſt, exilium decennale, per teſtam, ſine ignominia, eæ ciuitates, in quibus populus rerum potitur, propter huiuſmodi cauſam. Hæ enim maximè omnium æqualitatem perſequi videntur. Itaque qui videbantur potentia excellere propter diuitias, aut amicorum multitudinem, aut alias aliquas vireis ciuileis, eos exſulio decennali per teſtæ iactum è patria pellebant, & ad definitum tempus è ciuitate ſummouebant. Fabulantur autem etiam Argonautas Herculem propter talem cauſam reliquiſſe. noluiſſe enim Argo nauim eum cum aliis vehere, vt longo interuallo cæteros vectores ſuperantem. Quocirca & ij qui tyrannidem conſiliúmque, quod dedit Periander Thraſybulo,

vitup_rant, non ſunt exiſtimandi ſimpliciter id rectè reprehendere. Aiunt enim Periandrum nihil illum quidem ei nuntio, qui miſſus fuerat, de eo quod conſuleretur, reſpondiſſe: ſed ſpicas eminenteis demendo, ſegetem adæquaſſe. ex quo cùm eius quidem, quod ab illo fieret, cauſam nuntius ignoraret, id autem quod accidiſſet, renunciaſſet: intellexiſſe Thraſybulum, viros egregios & præſtanteis de medio eſſe tollendos. Hoc enim non ſolùm tyrannis expedit, neque hoc tyranni tantùm faciunt, ſed ſimilis etiam in oligarchiis & democratiis ratio locum habet. Nam ciuium per teſtam è ciuitate pellendorum ratio (oſtraciſmum appellant Græci) idem valet quodammodo, atque incidere ac decurtare pennas viris præſtantibus, eóſque ſolùm vertere iubere. Idem autem faciunt etiam in ciuitatibus & gentibus, ij penes quos ſumma eſt poteſtas. exempli gratia, Athenienſes in Samiis & Chiis & Lesbiis. Nam vbi primùm imperij compotes fuerunt, præter conuentiones, eos humileis reddiderunt ac depreſſerunt. Iam rex Perſarum, Medis & Babyloniis, & nõnullis aliis, iis qui maiores ſpiritus gerebãt, eo quòd aliquando imperium obtinuiſſent, ſæpenumero vireis imminuit atque amputauit. Quæſtio autem à nobis poſita vniuersè ad omneis reipublicæ adminiſtrandæ formas, etiam rectas, pertinet. Nam eæ ſanè quæ à rectis deflexerunt ac deerrarunt, vtilitatem priuatã ſpectantes hoc agunt: verumtamen in iis quæ vtilitatem reip. intuentur, eodem modo ſe res habet. Licet autem hoc intelligere etiam in aliis artibus ac ſcientiis. nam neque pictor, animalis pedem eſſe maiorẽ ſinat, quàm partium inter ſe commenſus & conuenientia poſtulat, ne ſi pulcritudine quidem excellat: neque nauium opifex puppim, aliámve nauis partẽ reliquis iuſto maiorem eſſe patiatur: neque chori magiſter eum qui vocis ſonum maiorem & meliorem, quàm chorus vniuerſus edat, in chorum recipiat, & cum eo ſaltare & cantare ſinat. Itaque nihil obſtat quominus principes ſoli imperãtes, quos monarchos appellant Græci, hac quidem de cauſa, cum ciuitatibus concordent & concinant, ſi, cùm proprium eorum imperium ciuitatibus vtile ſit, hoc faciant. Quocirca in excellentiis incontrouerſis, & de quibus inter omneis conuenit, ciuile quoddam ius habet oſtraciſmi ratio. Præſtat igitur latorem quidem legis ſtatim ab initio, reipublicæ adminiſtrandæ formam ita concinnare, vt non egeat tali remedio: ſin fortè euenerit, ſecunda nauigatio eſt, tali quadam medicina adhibita ſanare conari. Quod in ciuitatibus non fiebat. non enim ſuæ reip. adminiſtrandæ formæ vtilitatem ſpectabant, ſed ſeditioſè oſtraciſmis vtebantur. In reip. igitur adminiſtrandæ formis, quæ à rectis deflexerunt, hoc priuatim expedire & iuſtum eſſe, perſpicuum eſt. Fortaſſe verò etiam non ſimpliciter eſſe iuſtum, ne hoc quidem obſcurum eſt. Sed in optima reipubl. adminiſtrandæ forma multam habet dubitationem ad explicandum difficilem, non ſi ſit in aliquo aliorum bonorum excellentia (verbi gratia, viriũ, & diuitiarum, & amicorum multitudinis) ſed ſi quis exſtiterit, qui virtute aliis præſtet, quid ſit opus facto. Non enim iam dixerint talem virum eſſe exigendum, atque è patria exterminandum: neque verò tali viro imperandum. Simile enim fuerit atque ſi imperia partientes ſe Ioui imperare poſtularent. Reliquum igitur eſt (quod videtur ita comparatum eſſe natura) vt omnes huic vltrò pareant, ac libenter: & quidem ita, vt tales viri in ciuitatibus ſint perpetui reges.

A λίαν, οὐχ ἁπλῶς οἰητέον ὀρθῶς ἐπιτιμᾶν. φασὶ γὰρ τὸν Περίανδρον εἰπεῖν μὲν οὐδὲν πρὸς τὸν πεμφθέντα κήρυκα περὶ τῆς συμβουλίας, ἀφαιροῦντα δὲ τοὺς ὑπερέχοντας τῶν σταχύων, ὁμαλῦναι τὴν ἄρουραν· ὅθεν ἀγνοοῦντος μὲν τοῦ κήρυκος τοῦ γινομένου τὴν αἰτίαν, ἀπαγγείλαντος δὲ τὸ συμπεσὸν, συννοῆσαι τὸν Θρασύβουλον, ὅτι δεῖ τοὺς ὑπερέχοντας ἄνδρας ἀναιρεῖν. τοῦτο γὰρ οὐ μόνον συμφέρει τοῖς τυράννοις, οὐδὲ μόνον οἱ τύραννοι ποιοῦσιν· ἀλλ' ὁμοίως ἔχει καὶ περὶ τὰς ὀλιγαρχίας, καὶ τὰς δημοκρατίας. ὁ γὰρ ὀστρακισμὸς τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τρόπον τινὰ τῷ * κο- **B** λούειν τοὺς ὑπερέχοντας καὶ φυγαδεύειν. τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη ποιοῦσιν οἱ κύριοι τῆς δυνάμεως· οἷον Ἀθηναῖοι μὲν περὶ Σαμίους, καὶ Χίους, καὶ Λεσβίους· ἐπεὶ γὰρ θᾶττον ἐγκρατῶς ἔσχον τὴν ἀρχὴν, ἐταπείνωσαν αὐτοὺς παρὰ τὰς συνθήκας· ὁ δὲ Περσῶν βασιλεὺς Μήδους καὶ Βαβυλωνίους καὶ τῶν ἄλλων τοὺς πεφρονηματισμένους, διὰ τὸ γενέσθαι ποτ' ἐπ' ἀρχῆς, ἐπέκοπτε πολλάκις. τὸ δὲ πρόβλημα καθόλου περὶ πάσας ἐστὶ τὰς πολιτείας, καὶ τὰς ὀρθάς. αἱ μὲν γὰρ παρεκβεβηκυῖαι, πρὸς τὸ ἴδιον ἀποσκοποῦσαι τοῦτο δρῶσιν· οὐ μὴν ἀλλὰ περὶ τὰς τὸ **C** κοινὸν ἀγαθὸν ἐπισκοπούσας, τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν. οὔτε γὰρ γραφεὺς ἐάσειεν ἂν τὸν ὑπερβάλλοντα πόδα τῆς συμμετρίας ἔχειν τὸ ζῶον, οὐδ' εἰ διαφέροι τὸ κάλλος· οὔτε ναυπηγὸς πρύμναν, ἢ τῶν ἄλλων τι μορίων τῶν τῆς νεώς· οὐδὲ χοροδιδάσκαλος τὸν μεῖζον καὶ κάλλιον τοῦ παντὸς χοροῦ φθεγγόμενον ἐάσει συγχορεύειν. ὥστε διὰ τοῦτο μὲν οὐδὲν κωλύει τοὺς μονάρχους συμφωνεῖν ταῖς πόλεσιν, εἰ τῆς οἰκείας ἀρχῆς ὠφελίμου ταῖς πόλεσιν οὔσης, τοῦτο δρῶσι. διὸ κατὰ τὰς ὁμολογουμένας ὑπεροχὰς, ἔχει τι δίκαιον πολιτικὸν ὁ **D** λόγος ὁ περὶ τὸν ὀστρακισμόν. βέλτιον μὲν οὖν τὸν νομοθέτην ἐξ * ἀρχῆς οὕτω συστῆσαι τὴν πολιτείαν, ὥστε μὴ δεῖσθαι τοιαύτης ἰατρείας· * δεύτερος δὲ πλοῦς, ἂν συμβῇ, πειρᾶσθαι τοιούτῳ τινὶ διορθώματι διορθοῦν. ὅπερ οὐκ ἐγίνετο περὶ τὰς πόλεις. οὐ γὰρ ἔβλεπον πρὸς τὸ τῆς πολιτείας τῆς οἰκείας συμφέρον, ἀλλὰ στασιαστικῶς ἐχρῶντο τοῖς ὀστρακισμοῖς. ἐν μὲν οὖν ταῖς παρεκβεβηκυίαις πολιτείαις, ὅτι μὲν ἰδίᾳ συμφέρει καὶ δίκαιόν ἐστι, φανερόν· ἴσως δὲ καὶ ὅτι οὐχ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τοῦτο φανερόν. ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας ἔχει πολλὴν ἀπορίαν, οὐ κατὰ τῶν **E** ἄλλων ἀγαθῶν τὴν ὑπεροχὴν, οἷον ἰσχύος καὶ πλούτου, καὶ πολυφιλίας· ἀλλὰ ἄν τις γένηται διαφέρων κατ' ἀρετὴν, τί χρὴ ποιεῖν; οὐ γὰρ δὴ φαῖεν ἂν δεῖν ἐκβάλλειν καὶ μεθιστάναι τὸν τοιοῦτον. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄρχειν γε τοῦ τοιούτου. παραπλήσιον γὰρ κἂν εἰ τοῦ Διὸς ἄρχειν ἀξιοῖεν, μερίζοντες τὰς ἀρχάς. λείπεται τοίνυν, ὅπερ ἔοικε πεφυκέναι, πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ πάντας ἀσμένως· ὥστε βασιλέας εἶναι τοὺς τοιούτους ἀιδίους ἐν ταῖς πόλεσιν.

* γρ. κωλύειν, mendosè.

* γρ. ἐξαρχῆς

* γρ. δεύτερος δ' ἂν πλοῦς συμβῇ, πειρ.

ΚΕΦΑΛ. ιδ΄.

A

Βασιλείας εἴδη τέτταρα τὸν ἀριθμὸν διαγράφει. οἷς ἐπὶ πᾶσι τὸ πέμπτον εἶδος προστίθησι.

Ἴσως δὲ καλῶς ἔχει μετὰ τοὺς εἰρημένους λόγους μεταβῆναι καὶ σκέψασθαι περὶ βασιλείας. φαμὲν γὰρ τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν μίαν εἶναι ταύτην. σκεπτέον δὲ πότερον συμφέρει τῇ μελλούσῃ καλῶς οἰκήσεσθαι καὶ πόλει καὶ χώρᾳ, βασιλεύεσθαι, ἢ οὔ, ἀλλ' ἄλλη τις πολιτεία μᾶλλον· ἢ τισὶ μὲν συμφέρει, τισὶ δ' οὐ συμφέρει. δεῖ δὲ πρῶτον διελέσθαι, πότερον ἕν τι γένος ἐστὶν αὐτῆς, ἢ πλείους ἔχει διαφοράς. ῥᾴδιον δὴ τοῦτό γε καταμαθεῖν, ὅτι πλείω τε γένη περιέχει, καὶ τῆς ἀρχῆς ὁ τρόπος ἐστὶν οὐχ εἷς πασῶν. ἡ γὰρ ἐν τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, δοκεῖ μὲν εἶναι βασιλεία μάλιστα τῶν κατὰ νόμον· οὐκ ἔστι δὲ κυρία πάντων· ἀλλ' ὅταν

* Vide Victor. ἐξέλθῃ* τὴν χώραν, ἡγεμών ἐστι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. ἔτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀποδέδοται τοῖς βασιλεῦσιν. αὕτη μὲν οὖν ἡ βασιλεία, οἷον στρατηγία τις αὐτοκρατόρων, καὶ ἀΐδιός ἐστι. κτεῖναι γὰρ οὐ κύριος, εἰ μὴ ἔν τινι βασιλείᾳ, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐν ταῖς πολεμικαῖς ἐξόδοις* ἐν χειρὸς νόμῳ. δηλοῖ δ'

* Victorius Variar. lib. 36. c. 11. Ὅμηρος. ὁ γὰρ* Ἀγαμέμνων κακῶς μὲν ἀκούων ἠνείχετο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις· ἐξελθόντων δέ, καὶ κτεῖναι κύριος ἦν. λέγει γοῦν,

Ιλιάδ. α. C. & ι. Ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης, --- οὔ οἱ
Ἄρκιον ἐσσεῖται φυγέειν κύνας, ἠδ' οἰωνούς.
Ιλιάδ. C. Πὰρ γὰρ ἐμοὶ θάνατος.

ἓν μὲν οὖν τοῦτ' εἶδος βασιλείας, στρατηγία διὰ βίου. τούτων δ' αἱ μὲν, κατὰ γένος εἰσίν· αἱ δ', αἱρεταί. παρὰ ταύτην δ' ἄλλο μοναρχίας εἶδος, οἷαι παρ' ἐνίοις εἰσὶ βασιλεῖαι τῶν βαρβάρων. ἔχουσι δ' αὗται τὴν δύναμιν πᾶσαι παραπλησίαν τυραννικῇ. εἰσὶ δ' ὅμως κατὰ νόμον, καὶ πατρικαί. διὰ γὰρ τὸ δουλικώτεροι εἶναι τὰ ἤθη φύσει, οἱ μὲν βάρβαροι τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν, τῶν περὶ τὴν Εὐρώπην, ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. τυραννικαὶ μὲν οὖν διὰ

* χ[illegible] τὸ τοιοῦτόν εἰσιν· ἀσφαλεῖς δὲ διὰ τὸ* πάτριαι καὶ κατὰ νόμον εἶναι. καὶ ἡ φυλακὴ δὲ βασιλικὴ καὶ οὐ τυραννικὴ, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. οἱ γὰρ πολῖται, φυλάττουσιν ὅπλοις τοὺς βασιλεῖς· τοὺς δὲ τυράννους, ξενικόν. οἱ μὲν γὰρ, κατὰ νόμον, καὶ ἑκόντων· οἱ δ', ἀκόντων ἄρχουσιν. ὥσθ' οἱ μὲν παρὰ τῶν πολιτῶν, οἱ δ', ἐπὶ τοὺς πολίτας ἔχουσι τὴν φυλακήν. δύο μὲν οὖν εἴδη ταῦτα μοναρχίας· ἕτερον δ', ὅπερ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, οὓς καλοῦσιν Αἰσυμνήτας. ἔστι δὲ τοῦτ', ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, αἱρετὴ τυραννίς· διαφέρουσα δὲ τῆς βαρβαρικῆς, οὐ τῷ μὴ κατὰ νόμον, ἀλλὰ τῷ μὴ πάτριος εἶναι μόνον. ἦρχον δὲ οἱ μὲν διὰ βίου τὴν ἀρχὴν ταύτην· οἱ δὲ, μέχρι τινῶν ὡρισμένων χρόνων ἢ πράξεων. οἷον εἵλοντό ποτε Μιτυληναῖοι Πιττακὸν πρὸς τοὺς φυγάδας, ὧν προειστήκεσαν Ἀντιμενίδης καὶ Ἀλκαῖος ὁ ποιητής.

CAPVT XIV.

Reipublicæ regiæ ſpecies enarrat.

FOrtaſſe autem his expoſitis aliò tranſire, & de regno conſiderare verum eſt. Hanc enim reip. adminiſtrãdæ formam in rectis numerandam eſſe dicimus. Vidẽdum autẽ eſt, vtrùm expediat & ciuitati & regioni, in qua futurum eſt vt omnes bene & beatè viuant, regis imperio parêre, an alia aliqua potiùs reip. adminiſtrandæ forma vti: an aliquibus regali imperio parêre conducat, aliquibus non conducat. Sed primùm diuiſio ac diſtinctio regnorum facienda eſt, videndúmque

B vtrùm eorum genus vnum ſit, an plura genera diuerſa. Facile igitur hoc quidem eſt intelligere, complura eſſe regnorũ genera, neque omnium imperij modum eſſe vnũ. Reip. enim adminiſtrãdæ forma, qua vtuntur Lacedæmonij, videtur illa quidem eſſe regnum, maximè regnorum eorum quæ legitima ſunt: verùm penes regem non eſt ſumma rerum omnium poteſtas, ſed vbi extra fineis Lacedæmonios prodierit, dux & princeps eſt eorum quæ ad bellum pertinent: propterea res diuinæ regibus mandatæ ſunt. Hoc igitur regnum, inſtar eſt imperij militaris, eius quod obtinent belli duces ſumma poteſtate præditi: eiuſq; perpetui. Necis enim poteſtatem non habet, niſi in quodam regno: quem-

C admodum apud antiquos in bellicis expeditionibus, lege ea quæ eſt in manibus & armis poſita. Quod declarat Homerus. Agamemnon enim maledicta & contumelias verborum patienter audiebat in concionibus: extra concionem autem etiam necandi poteſtatem liberam atque integram habebat. ſic enim ait:

Quem longè à pugna ad naueis diſcedere cernam,
Non tamen ille ideo volucreis fugiſſe canéſque
Se putet. & alibi:
Mortis me penes arbitrium eſt, & ſumma poteſtas.

Hoc igitur vnum regni genus eſt, imperium belli per totam vitam. Atque horum alia ſunt hæreditaria, &

D quaſi gentilia: alia optiua, & populorum arbitrio ac ſuffragio mandari ſolita. Aliud eſt præter hoc monarchię genus, cuiuſmodi regna ſunt apud nonnullos barbaros. habent autem hæc omnia vim & poteſtatem tyrannico imperio perſimilem ac finitimam: verumtamẽ legi ſunt cõſentanea & paterna. Nam propterea quòd & barbari moribus ſunt ſeruilioribus quàm Græci, & Aſiani quàm Europæi, herile imperium perferunt, neque hoc vlla ex parte ægrè ferunt. Sunt igitur hæc regna, tyrannica, propter talem cauſam: & tamen ſtabilia ac tuta: tum quia ſunt patria atque auita, tum quia legitima. Et verò cuſtodia, regia eſt, non tyrannica, propter eandem cauſam. Reges enim ſepti & ſtipati ſunt armis ciuium, tyranni externorum. Illi enim ex

E lege, & hominibus ſponte parentibus: hi præter legem & inuitis imperant. Itaque illi quidẽ à ciuibus acceptã, hi autem in ciueis comparatam habent corporis cuſtodiam. Duo igitur ſunt hæc monarchiarũ genera. Aliud porrò eſt, quod apud priſcos Græcos vigebat, quos Æſymnetas appellant. Eſt autem hoc monarchiæ genus plenè tyrannis optiua, ſeu ſuffragio & conſenſu populi delata: quæ à barbarica tyrannide differt, non eo quòd non ſit legi conſentanea, ſed eo tantùm, quòd non ſit auita, neque patria. Hoc autem imperium obtinebant alij per omnem vitam, alij vſque ad præfinita tempora, & ad certas res gerendas: verbi gratia, optarũt ac legerunt quondam Mitylenæi Pittacum aduersùs exſules, quorum duces erant Antimenides & Alcæus poëta.

Declarat autem Alcæus in quodam obliquo carmine (ſcolion Græci nominant) Pittacum à Mitylenæis tyrannum eſſe ſumptum. eis enim vitio vertit, quòd Pittacum in humili & miſera patria natum, lentæ, & infelicis ciuitatis tyrannum crearint, congregati eum laudibus in cœlum ferẽtes. Hæ igitur monarchiæ & ſunt & erant, propterea quia ſunt tyrannicæ, heriles, & dominorum propriæ: ſed quia ſunt optiuæ, populique ſuffragio deferuntur, & quia in voluntarios vſurpãtur, regales. Quartũ autem genus monarchiæ regalis cõplectitur illas quæ temporibus heroicis floruerunt, quibus populi ſponte ſua parebant, quæque erant auitæ, & patriæ, & legitimæ. Quia enim primi de multitudine bene meriti fuiſſent, vel tradendis artibus vel bellis gerendis, aut quia diſperſos congregaſſent, aut quia ſolum agrúmque præbuiſſent, reges à voluntariis creabantur, regnúmque, quod obtinuerant, ſuis liberis ac poſteris tradebant. Erat autem penes eos & imperij bellici, & ſacrificiorum, quæ modò ad ſacerdotum parteis non pertinebant, arbitrium ac poteſtas: tum prætera controuerſias diſceptabant. Hoc autem faciebãt alij iurati, alij iniurati. Iuſiurandum porrò erat ſceptri ſublatio. Reges igitur, qui priſcis temporibus fuerunt, & res vrbanas, & eas quæ agri finibus continebantur, & eas quæ extra fineis imperij patebant, perpetuò moderabantur, atque adminiſtrabant. Poſteriùs autem partem earum ſponte ſua dimittentibus regibus, partem plebe detrahente, in aliis quidem ciuitatibus ſacrificia dumtaxat regibus relicta ſunt: in eis verò, in quibus meritò regnum appellari poterat, extra regni fineis rei militaris dumtaxat principatum obtinebãt. Regni igitur hæc ſunt genera, quatuor numero: vnum quod viguit heroicis temporibus: hoc autem in eos quidẽ valebat, qui ſponte ſua imperio parebant: ſed ad res certas ac præfinitas. Rex enim erat imperator, & iudex, & rerum diuinarum dominus atque arbiter. Secundum barbaricum: hoc autem gentile imperium eſt, herile, legitimum. Tertium quod Æſymnetiam nominant: hoc autem eſt tyrannis, in optione & ſuffragatione populi poſita. Quartum eſt Laconicum: hoc autem eſt, vt ſimpliciter & paucis verbis dicam, imperium militare perpetuum. Hæc igitur hoc modo inter ſe differunt. Quintum autẽ regni genus eſt, cùm penes vnũ omniũ rerum poteſtas (quemadmodum vnaquæque gens & vnaquæque ciuitas, reip. compos & domina eſt) quod regnum rei familiaris adminiſtrandæ rationem deſcriptione & ordine imitetur. Quemadmodum enim rei familiaris tuendæ procuratio, regnum quoddam domus eſt: ſic regnum, ciuitatis & gentis vnius aut plurium tuendarum atque adminiſtrandarum ratio eſt.

CAPVT XV.

Vtrùm regnum vniuerſum inter bonas Reip. formas connumerari debeat.

DVo autem ferè ſunt regni genera, vt dicam quod ſentio, de quibus conſiderandum ſit: hoc, & Laconicum. Alia enim ſi non omnia, at certè multa inter hæc ſunt interiecta. Nam vel pauciorum rerum penes reges eſt poteſtas, quàm in regno integro, & ſuis omnibus numeris abſoluto: aut plurium quàm in Laconico. Quare in duobus propemodum omnis quæſtio poſita eſt: quorum vnum eſt, vtrùm expediat ciuitatibus, imperatorem, ſeu belli ducem, eſſe perpetuum: & hunc vtrùm ex ſtirpe & genere, an ex omnibus pro ſua cuiuſque dignitate ac virtute: an non expediat. Alterum, vtrùm vtile ſit penes vnum rerum omnium eſſe poteſtatem, necne. De tali igitur belli imperio conſiderare, ad legum rationem potiùs quàm ad aliquam reip. adminiſtrandæ formã pertinet. In omnibus enim

A δηλοῖ δ' Ἀλκαῖος, ὅτι τύραννον εἵλοντο τὸν Πιττακόν, ἔν τινι τῶν σκολιῶν* μελῶν. ἐπιτιμᾷ γὰρ ὅτι τὸν κακοπάτριδα Πιττακὸν πόλεως τᾶς ἀχόλω καὶ βαρυδαίμονος ἐστάσαντο τύραννον, μέγ' ἐπαινέοντες ἀολλέες. αὗται μὲν οὖν εἰσί τε καὶ ἦσαν, διὰ μὲν τὸ τυραννικαὶ εἶναι, δεσποτικαί· διὰ δὲ τὸ αἱρεταί, καὶ ἑκόντων, βασιλικαί. τέταρτον δ' εἶδος μοναρχίας βασιλικῆς, αἱ κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους ἑκούσιαί τε καὶ* πάτριαι γιγνόμεναι κατὰ νόμον. διὰ γὰρ τὸ τοὺς πρώτους γενέσθαι τοῦ πλήθους εὐεργέτας κατὰ τέχνας ἢ πόλεμον, ἢ διὰ τὸ συναγαγεῖν, ἢ πορίσαι χώραν, ἐγίγνοντο* βασιλεῖς ἑκόντων, καὶ τοῖς παραλαμβάνουσι πάτριοι. κύριοι δὲ ἦσαν τῆς τε κατὰ πόλεμον ἡγεμονίας, καὶ τῶν θυσιῶν, ὅσαι μὴ ἱερατικαί· καὶ πρὸς τούτοις, τὰς δίκας ἔκρινον. τοῦτο δ' ἐποίουν, οἱ μέν, οὐκ ὀμνύοντες· οἱ δ', ὀμνύοντες· ὁ δ' ὅρκος ἦν τοῦ σκήπτρου ἐπανάτασις. οἱ μὲν οὖν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων, καὶ τὰ κατὰ πόλιν, καὶ τὰ ἔνδημα, καὶ τὰ ὑπερόρια, συνεχῶς ἦρχον· ὕστερον δέ, τὰ μὲν αὐτῶν παριέντων τῶν βασιλέων, τὰ δὲ τῶν ὄχλων παραιρουμένων, ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσι θυσίαι κατελείφθησαν τοῖς βασιλεῦσι μόνον· ὅπου δ' ἄξιον εἰπεῖν εἶναι βασιλείαν, ἐν τοῖς ὑπερορίοις τῶν πολεμικῶν τὴν ἡγεμονίαν μόνον εἶχον. Βασιλείας μὲν οὖν εἴδη ταῦτα, τέτταρα τὸν ἀριθμόν· μία μέν, ἡ περὶ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους· αὕτη δ' ἦν ἑκόντων μὲν ἐπί τισι δ' ὡρισμένοις· στρατηγὸς γὰρ ἦν καὶ δικαστὴς ὁ βασιλεύς, καὶ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς κύριος. δευτέρα δέ, ἡ βαρβαρική. αὕτη δ' ἐστὶν ἐκ γένους ἀρχὴ δεσποτικὴ κατὰ νόμον· τρίτη δέ, ἣν αἰσυμνητείαν προσαγορεύουσιν· αὕτη δ' ἐστὶν αἱρετὴ τυραννίς· τετάρτη δέ, ἡ Λακωνική, τούτων· αὕτη δ' ἐστίν, ὡς εἰπεῖν ἁπλῶς, στρατηγία κατὰ γένος ἀΐδιος. αὗται μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον διαφέρουσιν ἀλλήλων. πέμπτον δ' εἶδος βασιλείας, ὅταν ᾖ πάντων κύριος εἷς ὤν, ὥσπερ ἕκαστον ἔθνος, καὶ πόλις ἑκάστη, τῶν κοινῶν, τεταγμένη κατὰ τὴν οἰκονομικήν. ὥσπερ γὰρ ἡ οἰκονομικὴ βασιλεία τις οἰκίας ἐστίν, οὕτως ἡ βασιλεία πόλεως, καὶ ἔθνους ἑνός, ἢ πλείονος, οἰκονομία.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Ἀπορίαι πολλαί, περὶ βασιλείας, καὶ τῆς ἕνα ἀρχήν.

ΣΧεδὸν δὴ δύο ἐστίν, ὡς εἰπεῖν, εἴδη βασιλείας, περὶ ὧν σκεπτέον, αὕτη τε, καὶ ἡ Λακωνική. τῶν γὰρ ἄλλων αἱ πολλαί, μεταξὺ τούτων εἰσίν. ἐλαττόνων μὲν γὰρ κύριοι τῆς παμβασιλείας, πλειόνων δ' εἰσὶ τῆς Λακωνικῆς. ὥστε τὸ σκέμμα σχεδὸν περὶ δυοῖν ἐστιν. ἓν μέν, πότερον συμφέρει ταῖς πόλεσι στρατηγὸν ἀΐδιον εἶναι, καὶ τοῦτον ἢ κατὰ γένος,* ἢ κατὰ μέρος, ἢ οὐ συμφέρει· ἓν δὲ πότερον ἕνα συμφέρει κύριον εἶναι πάντων, ἢ οὐ συμφέρει. τὸ μὲν οὖν περὶ τῆς τοιαύτης στρατηγίας ἐπισκοπεῖν, νόμων ἔχει μᾶλλον εἶδος, ἢ πολιτείας. ἐν ἁπάσαις γὰρ

* γρ. [illegible]

* Scrib. βασιλεῖς

* γρ. ἢ κατ' ἀρετήν,

ἐνδέχεται γίνεσθαι τοῦτο ταῖς πολιτείαις· ὥστ' ἀφείσθω * τὴν σκέψιν. ὁ δὲ λοιπὸς τρόπος τῆς βασιλείας, [πολιτείας] εἶδός ἐστιν. ὥστε περὶ τούτου δεῖ θεωρῆσαι, καὶ τὰς ἀπορίας ἐπιδραμεῖν τὰς ἐνούσας. ἀρχὴ δ' ἐστὶ τῆς ζητήσεως αὕτη, πότερον συμφέρει μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς ἄρχεσθαι, ἢ ὑπὸ τῶν ἀρίστων νόμων. δοκοῦσι δὴ τοῖς νομίζουσι συμφέρειν βασιλεύεσθαι, τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάττειν. ὥστ' ἐν ὁποιᾳοῦν τέχνῃ τὸ κατὰ γράμματα ἄρχειν, ἠλίθιον· καὶ ἐν Αἰγύπτῳ μετὰ τὴν * τετραήμερον κινεῖν ἔξεστι τοῖς ἰατροῖς· ἐὰν δὲ πρότερον, ἐπὶ τῷ αὑτοῦ κινδύνῳ. φανερὸν τοίνυν ὡς οὐκ ἔστιν ἡ κατὰ γράμματα καὶ νόμους, ἀρίστη πολιτεία, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. ἀλλὰ μὴν κἀκεῖνον δεῖ ὑπάρχειν τὸν λόγον τὸν καθόλου τοῖς ἄρχουσι· κρεῖττον δ', ᾧ μὴ πρόσεστι τὸ παθητικὸν ὅλως, ἢ ᾧ συμφυές. τῷ μὲν οὖν νόμῳ τοῦτ' οὐχ ὑπάρχει, ψυχὴν δ' ἀνθρωπίνην ἀνάγκη τοῦτ' ἔχειν πᾶσαν. ἀλλ' ἴσως ἂν φαίη τις, ὡς ἀντὶ τούτου βουλεύσεται περὶ τῶν καθ' ἕκαστα κάλλιον. ὅτι μὲν τοίνυν ἀνάγκη νομοθέτην αὐτὸν εἶναι, δῆλον, καὶ κεῖσθαι νόμους, ἀλλὰ μὴ κυρίους, ᾗ παρεκβαίνουσιν· ἐπεὶ περὶ τῶν γ' ἄλλων εἶναι δεῖ * κυρίους, ὅσα μὴ δυνατὸν τὸν νόμον κρίνειν, ἢ ὅλως, ἢ εὖ. πότερον δὲ ἕνα τὸν ἄριστον δεῖ ἄρχειν, ἢ πάντας; καὶ γὰρ νῦν συνιόντες δικάζουσι, καὶ βουλεύονται, καὶ κρίνουσιν· αὗται δ' αἱ κρίσεις εἰσὶ πᾶσαι περὶ τῶν καθ' ἕκαστον. καθ' ἕνα μὲν οὖν συμβαλλόμενος ὁστισοῦν, ἴσως χείρων. ἀλλ' ἔστιν ἡ πόλις ἐκ πολλῶν, * ὥσπερ ἑστίασις συμφορητὸς καλλίων μιᾶς καὶ ἁπλῆς. διὰ τοῦτο καὶ * κρίνει ἄμεινον ὄχλος πολλὰ ἢ εἷς ὁστισοῦν. ἔτι μᾶλλον ἀδιάφθορον τὸ πολύ· καθάπερ ὕδωρ τὸ πλεῖον, οὕτω καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὀλίγων ἀδιαφθορώτερον· τοῦ δ' ἑνὸς ὑπ' ὀργῆς κρατηθέντος, ἤ τινος ἑτέρου πάθους τοιούτου, ἀναγκαῖον διεφθάρθαι τὴν κρίσιν· ἐκεῖ δ' ἔργον ἅμα πάντας ὀργισθῆναι καὶ ἁμαρτεῖν. ἔστω δὲ τὸ πλῆθος οἱ ἐλεύθεροι, μηδὲν παρὰ τὸν νόμον πράττοντες, ἀλλ' ἢ περὶ ὧν ἐκλείπειν ἀναγκαῖον αὐτόν. εἰ δὲ δὴ τοῦτο μὴ ῥᾴδιον ἐν πολλοῖς, ἀλλ' εἰ πλείους εἶεν ἀγαθοὶ καὶ ἄνδρες καὶ πολῖται, πότερον ὁ εἷς ἀδιαφθορώτερος ἄρχων, ἢ μᾶλλον οἱ πλείους μὲν τὸν ἀριθμόν, ἀγαθοὶ δὲ πάντες; ἢ δῆλον ὡς οἱ πλείους; ἀλλ' οἱ μέν, * στασιάζουσιν, ὁ δὲ εἷς, ἀστασίαστος. ἀλλὰ πρὸς τοῦτ' ἀντιθετέον ἴσως, ὅτι σπουδαῖοι τὴν ψυχήν, ὥσπερ κἀκεῖνος ὁ εἷς. εἰ δὴ τὴν μὲν τῶν πλειόνων ἀρχήν, ἀγαθῶν δ' ἀνδρῶν πάντων ἀριστοκρατίαν θετέον, τὴν δὲ τοῦ ἑνός, βασιλείαν, αἱρετώτερον ἂν εἴη ταῖς πόλεσιν ἀριστοκρατία βασιλείας, καὶ μετὰ δυνάμεως καὶ χωρὶς δυνάμεως οὔσης τῆς ἀρχῆς, ἂν ᾖ λαβεῖν πλείους * ὁμοίως. καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως ἐβασιλεύοντο πρότερον, ὅτι σπάνιον ἦν εὑρεῖν ἄνδρας * πολὺ διαφέροντας κατ' ἀρετήν, ἄλλως τε καὶ τότε μικρὰς οἰκοῦντας πόλεις.

* Quidam ἡ σκέψιν.

Infrà, c.16.

* γρ. τετράμηνον. Mercurialis, Variar. lib. 2. c. 18.

* γρ. κυρίους· ὅσα δὲ μὴ δ. τ. ν. κ. ἢ ὅ. ἢ εὖ, πότερον ἕνα τὸν ἄρ. δεῖ ἄρχειν, ἢ πάντας,

* Suprà, c.11.

* γρ. κρίνει ἀμεί[illegible]

* γρ. στασιάσουσι.

* γρ. ὁμοίους.

* Quidam πλ-[illegible]

A reip. adminiſtrandæ formis hoc fieri poteſt. Quare in præſens hoc omittamus. Alter autem reliquus regni modus, reip. adminiſtrandæ genus eſt. Itaque de hoc conſiderandum eſt, & dubitationes ad explicandū difficiles, quæ in eo inſunt, percurrendæ ac pertractandæ ſunt. Caput autem & principium quæſtionis eſt hoc: vtrùm vtilius ſit ab vno optimo viro ciuitatem ſeu gētem gubernari, an ab optimis legibus. Qui arbitrantur ciuitatibus expedire à rege gubernari, ij exiſtimant legem vniuersè tantùm de rebus loqui, & nō accommodatè ad ea quæ eueniunt, iubere. Itaque in quauis arte ex iis quæ ſcripta ſunt, imperare, ſtultum eſſe. Et in Ægypto poſt diem quartum mouere licet medicis: quòd B ſi ante id tempus medicinam facere conentur, ſuo periculo faciunt. Perſpicuum igitur eſt, non eſſe illam optimam reipublicæ adminiſtrandæ formam, quæ literas & leges ſequitur propter eandem cauſam: veruntamen etiam vniuerſa illa ratio iis qui ciuitates moderantur, ſuppetere debet. Melius autem eſt id in quo nulli inſunt animorum motus atque affectus, quàm id cum quo vnà nati ſunt. At lex quidem omni affectu vacat: animus autem humanus omnis neceſſariò perturbationibus concitatur. Sed fortaſſe dixerit aliquis, virum bonum, pro eo quòd affectibus non careat, de rebus ſingularibus meliùs conſultaturum, quàm leges. Neceſſe igitur eſſe, eum latorem legum eſſe, & leges eſſe ſcriptas, in promptu eſt, non tamen ratas, qua ex C parte à recto aberrant ac deflectunt (nam quod ad alia attinet, in eis oportet eſſe ratas ac ſtabileis) in iis igitur rebus non debent eſſe ratæ quas lex non poteſt diiudicare ac decidere aut omnino, aut bene. Sed vtrùm vnū virum optimū, an omneis, aut multos, imperare oportet? Nam etiam nunc in vnum coacti & congregati diſceptant & conſultant, & iudicant. Omnia autem hæc iudicia, ſunt de rebus ſingularibus. Vnuſquiſque igitur per ſe, quiſquis fuerit, ſi cum multis comparetur, fortaſſe deterior eſt. At ciuitas ex multis conſtat, eoque pluris eſt: quemadmodum conuiuij apparatus multiplex, & in quem multi ſymbolam contulerunt, elegantior ac ſplendidior eſt, quàm vnus & ſimplex. D Iccirco multa meliùs iudicat hominum cœtus, quàm vnus quiſquis ſit. Præterea tutior ac munitior eſt à periculo corruptionis, multitudo: & quemadmodum vberior aqua minùs facilè corrumpi poteſt, ſic & multitudo paucitate incorruptior eſt. Iam verò vno ab ira, aut ab aliqua alia tali animi perturbatione ſuperato atque occupato, iudicium corruptum ſit neceſſe eſt. Illic autem magni negotij eſt, omneis iratos eſſe, & peccare. Fingamus autem eſſe multitudinem ciuium liberorum, qui nihil agant præter legem, niſi quibus de rebus ei aliquid deeſſe neceſſe eſt. Quòd ſi hoc non eſt facile reperire in multis: attamen ſi plures ſint boni & viri, & ciues, vtrùm vnus, idémque princeps & reipublicæ moderator, incorruptior atque integrior eſt: E an potiùs plures quidem numero, boni autem omnes? An perſpicuè plures? At hi quidem diſſident, & diſcordant inter ſe: vnus autem diſſidere non poteſt. Verùm huic rei fortaſſe opponendum eſt, viros bonos, & eos, quorum animus integer ac ſanus eſt, eſſe inſtar vnius illius. Si igitur plurimum quidem imperium, eorúmque omnium bonorum virorum, optimatium poteſtatem ſeu ariſtocratiam eſſe ſtatuere oportet: vnius autem viri boni, regnum: optabilius quiddam ſit ciuitatibus ariſtocratia, ſeu optimatium poteſtas, quàm regnum, ſiue cum poteſtate ſiue ſine poteſtate ſit imperium, ſi plureis itē viros bonos ſumere liceat: ac iccirco fortaſſe ſub regibus antea viuebant, quia rarò reperire licebat viros plures longè cæteris virtute præſtāteis, præſertim cùm etiā tunc in paruis vrbibus habitarent.

Præterea verò ob beneficentiam reges creabant: quod virorum bonorum opus ac munus eſt. Poſteaquam verò multi virtute ſimiles exſiſtere cœperunt, ferre iam regum dominatum non potuerunt, ſed cõmune quiddam quæſiuerunt, & reip. adminiſtrandæ formam inſtituerunt. Vbi autem deteriores effecti quæſtũ è rep. facere cœperunt, hinc probabile eſt eſſe nata paucorum imperia. Fecit enim ea res vt diuitiæ eſſent in pretio & honore. Ex his autem in tyrannidas primùm migrauerunt: ex tyrannibus verò in democratiam, ſeu populi poteſtatem. Nam cùm propter turpis lucri ſtudiũ remp. ſemper ad pauciores redigerent, multitudinem robuſtiorem ac validiorem reddiderunt, ita vt ea in tyrannum inuaſerit, impetúmque fecerit, populíque poteſtates ſeu democratiæ natæ ſint. Poſteaquam autem accidit vt ciuitates amplificatæ atque auctæ ſint: fortaſſe ne facile quidem eſt aliam exſiſtere reip. adminiſtrandæ formam, quàm populi potentiam. Si quis autem in ciuitatibus optimum eſſe ſtatuat à regibus gubernari, quid fiet eorum filiis? an etiam genus ac ſobolem regnare oportet? Atqui ſi naſcentur filij patri diſſimiles ac degeneres, perniciosum eſt eos regnare. *At non relinquet rex taleis filios regni ſucceſſores, cùm ſit in eius poteſtate poſitum hoc facere. At hoc non iam facile eſt ei credere. Difficile enim eſt, & maioris virtutis, quàm capere poſſit humana natura. Ineſt autem etiam in hoc dubitatio ad explicandum difficilis, quod ad potentiam regiam attinet, vtrùm eum, qui regnaturus eſt, aliqua vi ſuccinctum ac ſeptum eſſe oporteat: qua poterit imperium reſpuentibus, & obtemperare recuſantibus, vim afferre: aut quomodo ei imperium adminiſtrare liceat. Nam etiamſi penes eum ſumma ſit poteſtas ex lege, nihilque ſua voluntate aut libidine præter legem agat, potentia tamen, qua leges cuſtodiat & ſacroſanctas conſeruet, ei ſuppetat neceſſe eſt. Fortaſſe igitur, quod ad talem regem attinet, non eſt difficile hanc quæſtionem definire. Oportet enim ei vim quidem præſtò eſſe, ſed talem vim, vt validior ſit quàm ſinguli, & vnus & complures: imbecillior quàm vniuerſa multitudo. qualeis antiqui cuſtodias tribuebant, vbi quem ciuitatis Æſymnetam, quemadmodum appellabant, aut tyrannum creaſſent. Et quidam Syracuſanis, vt Dionyſio cuſtodes petenti, taleis cuſtodes darent, ſuadebat.

A ἔτι δ' ἀπ' εὐεργεσίας καθίστασαν τοὺς βασιλεῖς· ὅπερ ἐστὶν ἔργον τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν. ἐπεὶ δὲ συνέβαινε γίγνεσθαι πολλοὺς * ὁμοίοις πρὸς ἀρετήν, οὐκ ἔτι ὑπέμενον, ἀλλ' ἐζήτουν κοινόν τι, καὶ πολιτείαν καθίστασαν. ἐπεὶ δὲ χείρους γιγνόμενοι ἐχρηματίζοντο ἀπὸ τῶν κοινῶν, ἐντεῦθέν ποθεν εὔλογον γενέσθαι τὰς ὀλιγαρχίας. ἔντιμον γὰρ ἐποίησαν τὸν πλοῦτον. ἐκ δὲ τούτων, πρῶτον εἰς τυραννίδας μετέβαλλον, ἐκ δὲ τῶν τυραννίδων, εἰς δημοκρατίαν. ἀεὶ γὰρ εἰς ἐλάττους ἄγοντες δι' αἰσχροκέρδειαν, ἰσχυρότερον τὸ πλῆθος κατέστησαν, ὥστ' ἐπιθέσθαι, καὶ γενέσθαι B δημοκρατίας. ἐπεὶ δὲ καὶ μείζους εἶναι συμβέβηκε τὰς πόλεις, ἴσως οὐδὲ ῥᾴδιον ἔτι γίγνεσθαι πολιτείαν ἑτέραν παρὰ δημοκρατίαν. εἰ δὲ δή τις ἄριστον θείη τὸ βασιλεύεσθαι ταῖς πόλεσι, πῶς ἕξει τὰ περὶ τῶν τέκνων; πότερον καὶ τὸ γένος δεῖ βασιλεύειν; ἀλλὰ γιγνομένων ὁποῖοι τινὲς ἔτυχον, βλαβερόν. * ἀλλ' οὐ καταλείψει τοῖς υἱέσι διαδόχοις ὁ βασιλεύς, ἐπ' ἐξουσίας ἔχων τοῦτο ποιῆσαι; ἀλλ' οὐκ ἔτι τοῦτο ῥᾴδιον πιστεῦσαι· χαλεπὸν γάρ, καὶ μείζονος ἀρετῆς ἢ κατ' ἀνθρωπίνην φύσιν. ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τῆς δυνάμεως, πότερον ἔχειν δεῖ τὸν μέλλοντα βασιλεύειν ἰσχύν τινα περὶ αὐτόν, ᾗ δυνήσεται βιάζεσθαι C τοὺς μὴ βουλομένους πειθαρχεῖν· ἢ πῶς ἐνδέχεται τὴν ἀρχὴν διοικεῖν. εἰ γὰρ καὶ κατὰ νόμον εἴη κύριος, μηδὲν πράττων κατὰ τὴν αὑτοῦ βούλησιν παρὰ τὸν νόμον, ὅμως ἀναγκαῖον ὑπάρχειν αὐτῷ δύναμιν, ᾗ φυλάξει τοὺς νόμους. τάχα μὲν οὖν τὰ περὶ τὸν βασιλέα τὸν τοιοῦτον, οὐ χαλεπὸν διορίσαι· δεῖ γὰρ αὐτὸν μὲν ἔχειν ἰσχύν· εἶναι δὲ τοσαύτην τὴν ἰσχύν, ὥστε ἑκάστου μὲν καὶ ἑνὸς καὶ συμπλειόνων, κρείττω, τοῦ δὲ πλήθους, ἥττω· καθάπερ οἵ τ' ἀρχαῖοι τὰς φυλακὰς ἐδίδοσαν, ὅτε καθισταῖέν τινα τῆς πόλεως ὃν ἐκάλουν Αἰσυμνήτην, ἢ τύραννον· καὶ Διονυσίῳ τις, ὅτ' D ᾔτει τοὺς φύλακας, συνεβούλευε τοῖς Συρακουσίοις διδόναι τοσούτους τοὺς φύλακας.

*γρ. ὁμοίους

*γρ. ἀλλ' οὐ παραδώσει, κύριος ὤν, τοῖς τέκνοις; preſſiùs, & elegantiùs.

CAPVT XVI.

Vtrùm regnum plenum dictum inter bonas reſpubl. connumerari debeat, ex aliorum ſententia dubitat.

CVm autem de eo rege, qui omnia ſuo nutu atque arbitratu gerit, ſermo nunc ſit inſtitutus, tum hac de re videndum eſt. Nam qui rex ex lege appellatur, is non efficit, vt diximus, regni ſpeciem. In omnibus enim ciuitatibus contingere poteſt vt ſit imperium belli perpetuum, veluti in democratia, ſeu populi poteſtate, & ariſtocratia, id eſt, optimatium potentia: & multi vni totius reip. adminiſtrandæ ac moderandæ poteſtatem deferunt. Tale enim quoddam imperium eſt etiam Dyrrachij, & verò Opunte, aliqua ex parte anguſtius. Verùm de eo regno, quod ſuis omnibus partibus abſolutum & integrum appellatur (hoc autem eſt, ex quo rex omnia ſuo arbitratu moderatur) dicendum eſt. Videtur autem non eſſe naturæ conſentaneum, vt vnus omnium ciuium ſit dominus, vbi ex ſimilibus conſtat ciuitas. Iis enim qui ſunt ſimiles natura, idem ius eandémque dignitatem eſſe neceſſe eſt natura:

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

Περὶ παμβασιλείας τὰ ὑπ' ἄλλων λεγόμενα.

ΠΕρὶ δὲ τοῦ βασιλέως, τοῦ κατὰ τὴν αὑτοῦ βούλησιν πάντα πράττοντος, ὅ, τε λόγος ἐφέστηκε νῦν, καὶ ποιητέον τὴν σκέψιν. ὁ μὲν γὰρ κατὰ νόμον λεγόμενος βασιλεὺς οὐκ ἔστιν εἶδος, καθάπερ * εἴπομεν, * πολιτείας. ἐν πάσαις γὰρ ὑπάρχειν ἐνδέχεται E στρατηγίαν ἀΐδιον, οἷον ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ἀριστοκρατίᾳ· καὶ πολλοὶ ποιοῦσιν ἕνα κύριον τῆς διοικήσεως. τοιαύτη γὰρ ἀρχή τις ἐστὶ καὶ περὶ Ἐπίδαμνον, καὶ περὶ Ὀποῦντα δέ, κατά τι μέρος ἔλαττον. περὶ δὲ τῆς παμβασιλείας καλουμένης, αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν * ἄρχει πάντων κατὰ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν ὁ βασιλεύς, [λεκτέον.] δοκεῖ δέ τισιν * οὐ κατὰ φύσιν εἶναι τὸ κύριον ἕνα πάντων εἶναι τῶν πολιτῶν, ὅπου συνέστηκεν ἐξ ὁμοίων ἡ πόλις· τοῖς γὰρ ὁμοίοις φύσει τὸ αὐτὸ δίκαιον ἀναγκαῖον καὶ τὴν αὐτὴν ἀξίαν κατὰ φύσιν εἶναι.

* Suprà cap. 15.

* γρ. βασιλείας, minus rectè.

* γρ. πράττει πάντα

* γρ. οὐδὲ κ.

ὥστ᾽ εἴπερ καὶ τὸ ἴσην ἔχειν τοὺς ἀνίσους τροφὴν ἢ ἐσθῆτα, A βλαβερὸν τοῖς σώμασιν· οὕτως ἔχει καὶ * τὸ περὶ τὰς τιμάς· ὁμοίως τοίνυν καὶ τὸ ἄνισον τοὺς ἴσους. διόπερ οὐδὲν μᾶλλον ἄρχειν ἢ ἄρχεσθαι δίκαιον· καὶ τὸ ἀνὰ μέρος τοίνυν ὡσαύτως. τοῦτο δ᾽ ἤδη νόμος· ἡ γὰρ τάξις, νόμος. τὸν ἄρα νόμον ἄρχειν αἱρετώτερον μᾶλλον ἢ τῶν πολιτῶν ἕνα τινά. κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον τοῦτον, κἂν εἴ τινας ἄρχειν βέλτιον, τούτους καταστατέον νομοφύλακας καὶ ὑπηρέτας τοῖς νόμοις. ἀναγκαῖον γὰρ εἶναί τινας ἀρχάς· ἀλλ᾽ οὐχ ἕνα τοῦτον εἶναί φασι δίκαιον, ὁμοίων γε ὄντων πάντων. ἀλλὰ μὴν ὅσα γε μὴ δοκεῖ δύνασθαι διορίζειν ὁ νόμος, * οὐδ᾽ ἄνθρωπος ἂν δύναιτο B γνωρίζειν. ἀλλ᾽ ἐπίτηδες παιδεύσας ὁ νόμος, * ἐφίστησι τὰ λοιπὰ τῇ δικαιοτάτῃ γνώμῃ κρίνειν καὶ διοικεῖν τοὺς ἄρχοντας. ἔτι δ᾽ ἐπανορθοῦσθαι δίδωσιν, ὅ,τι ἂν δόξῃ, πειρωμένοις ἄμεινον εἶναι τῶν κειμένων. ὁ μὲν οὖν * τὸν νοῦν κελεύων ἄρχειν, δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους· ὁ δ᾽ ἄνθρωπον κελεύων, προστίθησι καὶ θηρίον. ἥ τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει, καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. διόπερ ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστί. * τὸ δὲ τῶν τεχνῶν εἶναι δοκεῖ παράδειγμα ψεῦδος, ὅτι τὸ κατὰ γράμματα ἰατρεύεσθαι φαῦλον, ἀλλὰ καὶ αἱρετώτερον χρῆσθαι C τοῖς ἔχουσι τὰς τέχνας. οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν διὰ φιλίαν παρὰ τὸν λόγον ποιοῦσιν, ἀλλ᾽ ἄρνυνται τὸν μισθὸν τοὺς κάμνοντας ὑγιάσαντες· οἱ δ᾽ ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς πολλὰ πρὸς ἐπήρειαν καὶ χάριν εἰώθασι πράττειν· ἐπεὶ καὶ τοὺς ἰατρούς, ὅταν ὑποπτεύωσι πιστευθέντας τοῖς ἐχθροῖς διαφθείρειν διὰ κέρδος, τότε τὴν ἐκ τῶν γραμμάτων θεραπείαν ζητήσαιεν ἂν μᾶλλον. ἀλλὰ μὴν εἰσάγονταί γε ἐφ᾽ ἑαυτοὺς οἱ ἰατροὶ κάμνοντες ἄλλους ἰατρούς, καὶ οἱ παιδοτρίβαι γυμναζόμενοι παιδοτρίβας, ὡς οὐ δυνάμενοι κρίνειν τὸ ἀληθὲς, διὰ τὸ κρίνειν περί τε οἰκείων, καὶ ἐν πάθει ὄντες. D ὥστε δῆλον ὅτι τὸ δίκαιον ζητοῦντες, τὸ μέσον ζητοῦσιν· ὁ γὰρ νόμος τὸ μέσον. ἔτι κυριώτεροι καὶ περὶ κυριωτέρων τῶν κατὰ γράμματα νόμων, οἱ κατὰ τὰ ἔθη εἰσίν. ὥστε τῶν κατὰ γράμματα ἄνθρωπος ἄρχων ἀσφαλέστερος, ἀλλ᾽ οὐ τῶν κατὰ τὸ ἔθος. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ῥᾴδιον ἐφορᾶν * πολλὰ τὸν ἕνα. δεήσει ἄρα πλείονας εἶναι τοὺς ὑπ᾽ αὐτοῦ καθισταμένους ἄρχοντας. ὥστε τί διαφέρει τοῦτο ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς ὑπάρχειν, ἢ τὸν ἕνα καταστῆσαι τοῦτον τὸν τρόπον; ἔτι, ὃ καὶ πρότερον εἰρημένον ἐστίν, εἴπερ ὁ ἀνὴρ σπουδαῖος, διότι βελτίων, ἄρχειν δίκαιος· τοῦ * δὲ ἑνὸς οἱ δύο ἀγαθοὶ βελτίους· τοῦτο γάρ ἐστι τό,

Σύν τε δύ᾽ ἐρχομένω· E

καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ Ἀγαμέμνονος,

*Τοιοῦτοι δέκα μοι συμφράδμονες.

Εἰσὶ δὲ καὶ νῦν περὶ ἐνίων αἱ ἀρχαὶ κύριαι κρίνειν, ὥσπερ ὁ δικαστής, περὶ ὧν ὁ νόμος ἀδυνατεῖ διορίζειν. ὡς οὐκ ἂν ἄριστα ὁ νόμος ἄρξειε καὶ κρίνειν· ἐπεὶ περὶ ὧν δυνατός, οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ περὶ τούτων. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὰ μὲν ἐνδέχεται περιληφθῆναι τοῖς νόμοις, τὰ δ᾽ ἀδύνατα· ταῦτ᾽ ἐστὶν ἃ ποιεῖ διαπορεῖν καὶ ζητεῖν, πότερον τὸν ἄριστον νόμον ἄρχειν αἱρετώτερον,

* γ. τὰ περὶ τὰς

* Victorius, ὁ δ᾽ ἄνθρ. Variar. lib. 23. c. 16.

* γ. ἐφίησι

* γ. τὸν νόμον

* Suprà cap. 15.

* Quid τὸ δὲ

Ἰλιάδ. κ.

Ἰλιάδ. β.

Quare, ſi quemadmodum victum & cultum æqualem hominibus inæqualibus tribui, lædit corpora, ita & de honoribus exiſtimandum eſt. Similiter igitur & æqualibus inæqualeis tribui, pernicioſum eſt. Quocirca nihilo magis eos imperare quàm imperio parêre iuſtum eſt. Viciſſim igitur imperare, ſimiliter & parêre iuſtum eſt. Hoc autem iam lex eſt. Ordinis enim deſcriptio lex eſt. Legem igitur imperare optabilius eſt, quàm vnum aliquem ciuem. Hac porrò eadem ratione etiãſi aliquos imperare præſtet, hi tamen faciendi ſunt legũ cuſtodes ac miniſtri. Magiſtratus enim eſſe aliquos neceſſe eſt: ſed hunc vnum eſſe, iuſtum eſſe negant, cùm præſertim ſint omnes ſimiles. Iam verò quæcunque non videtur poſſe lex definire, ea ne homo quidem cognoſcere queat: ſed poſteàquam lex accuratè & ſtudioſè homines erudiit, aliqua tradit ac mandat magiſtratibus ſententia ac mente iuſtiſſima iudicãda atque adminiſtranda. Præterea verò & quicquid hominibus periculum facientibus, melius quàm leges ſcriptæ, viſum fuerit, corrigere permittit. Qui igitur mentem præeſſe atque imperare iubet, is Deum & leges imperare videtur iubere: qui verò hominem iubet, addit & feram. Nam cùm ſit huiuſmodi cupiditas, tum iracundia magiſtratus deprauat, & optimũ quemque virum. Quocirca lex, mens eſt appetitione vacans. Exemplum porrò ab artibus ſumptum, falſum videtur eſſe, ægros curare ex præceptis & libris, qui de arte medendi ſcripti ſunt, nihil iuuare, atque adeò nocere. Quin contrà optabilius eſt artifices & doctos adhibere, eorúmque conſilio & opera vti. Hi enim nihil, quod à ratione abhorreat, propter amicitiã faciunt, ſed ægris ſanis factis mercedem accipiũt. Atqui qui ad magiſtratus ciuileis prouecti ſunt, multa per contumeliam & gratiã agere ſolent. Nam & cùm medicos ſuſpicãtur ab inimicis inductos, nõ ſalutem ſed interitum afferre propter quæſtum: tum ex præceptis artis & libris curari maluerint, quàm ex medici libidine. Atqui medici cùm ægrotãt, ipſi alios medicos arceſſunt, atque adhibent: & puerorum exercendorum magiſtri cùm ipſi exercentur, alios exercendi magiſtros adhibent: quaſi verum iudicare atque examinare non poſſint, tum quia de ſua re iudicant, tum quia perturbati iudicant. Itaque perſpicuũ eſt, eos qui ius quærunt, medium quærere. lex enim medium eſt. Præterea maiorem auctoritatem habent, & ſunt de rebus maioris ponderis leges in moribus poſitæ, quàm leges ſcriptæ. Quare homo, qui reipubl. præeſt, minùs ille quidem labitur ac fallitur, quàm leges ſcriptæ: ſed non quàm leges moribus comparatæ, & confirmatæ. Iam verò ne facile quidem eſt vnum multa cernere. Plures igitur magiſtratus ab eo conſtitui oportebit. Quare quid intereſt vtrùm hoc ſtatim ab initio ſuppetat, an vnus hoc modo plureis alios rebus agendis præficiat? Præterea ſi vir bonus, quod & antea dictum eſt, quia aliis melior eſt, dignus eſt qui imperet: vno viro bono, duo viri boni ſunt meliores. Hoc enim eſt, quod ait Diomedes apud Homerum,

Namque duo cùm vnà carpunt iter:

Et quod optat Agamemnon apud eundem:

O ſi conſilium ſocy bis quinque mihi eſſent Tales.

Sunt autem etiam nunc magiſtratus, penes quos eſt arbitrium & poteſtas iudicandi, quemadmodum penes iudicem, iis de rebus quas lex nõ poteſt complecti, neque definire: quia lex optimè imperare & iudicare nequeat. Nã quas res lex definire poteſt, de his nemo ambigit, quin eius plurimũ valere debeat auctoritas. Sed quoniam alia quidem legibus comprehendi poſſunt, alia non poſſunt: hæc ſunt quæ dubitationem & quæſtionem afferũt, vtrùm præſtabilius ſit, legẽ optimam,

an virum optimum imperare. Nam quibus de rebus A conſultant homines, de iis rebus lex ferri non poteſt. Nemo igitur cauſam dicit, quin neceſſe ſit hominem eſſe, qui de talibus rebus iudicet: verùm vnum ſolum eſſe nolunt, ſed multos. Bene enim [illegible] magiſtratus iudicat, à lege eruditus. Sed abſurdum fortaſſe videatur, quanquam duobus oculis acutiùs videre, & duabus auribus acriùs audire iudicantem, & meliùs agere duobus pedibus duabúſque manibus nitentem, quàm multos multis. Nam etiam nunc principes, qui ſoli imperant, quos monarchos appellant Græci, dant operam vt multos habeant oculos, & multas aureis, & multas manus, & multos pedes. Nam qui eorum imperio & iis ſunt amici, hos imperij collegas faciunt. Si igitur amici non ſint, non erunt eorum facta B monarchi conſilio conſentanea: ſi amici, erunt & eius imperio amici. Amicus autem par & ſimilis eſt. Quare ſi hos imperare putat oportere, pares & ſimileis ſimiliter imperare putat oportere. Quæ igitur quidam ab aliis diſſentientes contra regnum diſputant, hæc ferè ſunt.

CAPVT XVII.

Ex ſua ſententia de Regno pleno inter bonas Reſpubl. connumerando quæſtionem decidit.

SEd fortaſſis hæc in nonnullis vera ſunt, in aliis non item. Eſt enim aliquod genus hominum ad impe- C rium herile ferendum aptum natura, aliud ad regium, aliúdque ad ciuilem ſocietatem: & cuique horũ aliud eſt ius, aliúdque vtile. Tyrannicum autem non eſt naturæ conſentaneum, neque vlla aliarum reipubl. adminiſtrandæ formarum, quæ à recto deflexerunt. Hæc enim fiunt præter naturã. Verùm ex iis quę dicta ſunt, perſpicuum eſt, inter ſimileis & æqualeis neque vtile eſſe neque iuſtum, penes vnum eſſe omnium aliorum poteſtatem, neque ſi non ſint leges, ſed ipſe ſit tanquã lex; neque ſi ſint leges: neque penes vnum virum bonũ bonorum, neque penes vnum non bonum non bonorum, neque ſi virtute cæteris præſtet, niſi certo quodã modo. Quis autem ſit hic modus, exponendum eſt: quanquam dictum eſt quodammodo iam à nobis etiã D antea. Sed definiendum eſt primùm quid ſit, aptũ eſſe ad imperium regium, quid ad ariſtocraticum, quid ad ciuile. Apta igitur eſt ad imperium regium ſubeundũ multitudo huiuſmodi, quæ ſic eſt cõparata natura, vt genus ferre poſſit virtute præſtãs ad ciuilem principatum. Multitudo autem eſt ariſtocratica, id eſt, ad optimatium poteſtatem ferendam apta, ea quæ gubernari poteſt imperio liberali ab iis qui virtute principatũ obtinent, ad ciuile imperium ſua conſilia referentes. Ciuilis autem multitudo eſt, in qua ſolet eſſe natura etiã vna multitudo militaris & bellica, quæ poteſt parère atque imperare ex lege, pro dignitate & meritis imperia & magiſtratus diuitibus deferente. Cùm igitur acciderit vt aut genus totũ, aut etiam aliorũ aliquis vnus E exoriatur ita cæteris virtute pręſtãs, vt illius virtus aliorũ omnium virtuti antecellat, tunc iuſtũ eſt hoc genus eſſe regium, & in omneis poteſtatem obtinere. & hunc vnum regem eſſe. Quemadmodum enim antea dictũ eſt, nõ modò ſic ſe res habet ex ratione iuris eius quod proponere ſolent ij qui reſpublicas inſtituunt, tum qui ariſtocraticas, tum qui oligarchicas, & rurſum qui democraticas (omnes enim pro ratione præſtantiæ honores & magiſtratus cenſent eſſe deferendos: non tamen præſtantiam eandem omnes exiſtimant ſed alij aliam) ſed ex eo iure quod antè dictum eſt:

A ἢ τὸν ἄνδρα τὸν ἄριστον. περὶ ὧν γὰρ βουλεύονται νομοθετῆσαι, τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. οὐ τοίνυν τοῦτό γ' ἀντιλέγουσιν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἄνθρωπον εἶναι τὸν κρινοῦντα περὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' ὅτι οὐχ ἕνα μόνον, ἀλλὰ πολλούς. κρίνει γὰρ ἕκαστος ἄρχων πεπαιδευμένος ὑπὸ τοῦ νόμου καλῶς. ἄτοπον δ' ἴσως ἂν εἶναι δόξειεν, εἰ βέλτιον ἴδοι τις δυοῖν ὄμμασι καὶ δυσὶν ἀκοαῖς κρίνων, καὶ πράττων δυσὶ ποσὶ καὶ χερσίν, ἢ πολλοὶ πολλοῖς. ἐπεὶ καὶ νῦν ὀφθαλμοὺς πολλοὺς οἱ μόναρχοι ποιοῦσιν αὑτῶν, καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας. τοὺς γὰρ * τῇ ἀρχῇ καὶ αὐτῷ φίλους ποιοῦνται συνάρχους. * γρ. τῆς ἀρχῆς καὶ αὐτ. vt mox. B μὴ φίλοι μὲν οὖν ὄντες, οὐ ποιήσουσι κατὰ τὴν τοῦ μονάρχου προαίρεσιν· εἰ δὲ φίλοι κἀκείνου, καὶ τῆς ἀρχῆς· ὅ,τε φίλος ἴσος καὶ ὅμοιος. ὥστ' εἰ τούτους οἴεται δεῖν ἄρχειν, τοὺς ἴσους καὶ ὁμοίους ἄρχειν οἴεται δεῖν ὁμοίως. ἃ μὲν οὖν οἱ διαμφισβητοῦντες πρὸς τὴν βασιλείαν λέγουσι, σχεδὸν ταῦτ' ἐστίν.

ΚΕΦΑΛ. ιζ.

Περὶ παμβασιλείας τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ὁ φιλόσοφος ἐκτίθεται.

ἈΛλ' ἴσως ταῦτ' ἐπὶ μὲν τινῶν ἔχει τὸν τρόπον C τοῦτον, ἐπὶ δὲ τινῶν οὐχ οὕτως. ἔστι γάρ τι φύσει * δεσποστόν, καὶ ἄλλο βασιλευτόν, καὶ ἄλλο πολιτικόν, καὶ * γρ. δεσποτόν. δίκαιον, καὶ συμφέρον· τυραννικὸν δ' οὐκ ἔστι κατὰ φύσιν, οὐδὲ τῶν ἄλλων πολιτειῶν ὅσαι παρεκβάσεις εἰσί. ταῦτα γὰρ γίγνεται παρὰ φύσιν. ἀλλ' ἐκ τῶν εἰρημένων γε φανερόν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμοίοις καὶ ἴσοις, οὔτε συμφέρον ἐστίν, οὔτε δίκαιον, ἕνα κύριον εἶναι πάντων, οὔτε μὴ νόμων ὄντων, ἀλλ' αὐτὸν ὡς νόμον ὄντα, οὔτε νόμων ὄντων· οὔτε ἀγαθὸν ἀγαθῶν, οὔτε μὴ ἀγαθῶν μὴ ἀγαθόν· οὐδ' ἂν κατ' ἀρετὴν ἀμείνων ᾖ, εἰ μὴ τρόπον τινά. τίς δ' ὁ τρόπος, λεκτέον. εἴρηται δέ πως D ἤδη καὶ πρότερον. πρῶτον δὲ διοριστέον τί τὸ βασιλευτόν, καὶ τί τὸ ἀριστοκρατικὸν καὶ τί τὸ πολιτικόν. βασιλευτὸν μὲν οὖν τὸ τοιοῦτόν ἐστι πλῆθος, ὃ πέφυκε φέρειν γένος ὑπερέχον κατ' ἀρετὴν πρὸς ἡγεμονίαν πολιτικήν. * ἀριστοκρατικὸν δὲ πλῆθος, ὃ πέφυκε φέρειν πλῆθος ἄρχεσθαι δυνάμενον τὴν τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴν ὑπὸ τῶν κατ' ἀρετὴν ἡγεμονικῶν πρὸς πολιτικὴν ἀρχήν· πολιτικὸν δὲ πλῆθος, ἐν ᾧ πέφυκε [καὶ ἐν] ἐγγίνεσθαι πλῆθος πολεμικόν, δυνάμενον ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν κατὰ νόμον τὸν κατ' ἀξίαν διανέμοντα * τοῖς εὐπόροις τὰς ἀρχάς. ὅταν οὖν ἢ γένος E ὅλον, ἢ καὶ τῶν ἄλλων ἕνα τινὰ συμβῇ διαφέροντα γενέσθαι κατ' ἀρετὴν τοσοῦτον, ὥσθ' ὑπερέχειν τὴν ἐκείνου τῆς τῶν ἄλλων πάντων, τότε δίκαιον τὸ γένος εἶναι τοῦτο βασιλικόν, καὶ κύριον πάντων, καὶ βασιλέα τὸν ἕνα τοῦτον. καθάπερ γὰρ εἴρηται πρότερον, οὐ μόνον οὕτως ἔχει κατὰ τὸ δίκαιον, ὃ προφέρειν εἰώθασιν οἱ τὰς πολιτείας καθιστάντες, οἵ τε τὰς ἀριστοκρατικάς, καὶ οἱ τὰς ὀλιγαρχικάς, καὶ πάλιν οἱ τὰς δημοκρατικάς· (πάντες γὰρ καθ' ὑπεροχὴν ἀξιοῦσιν· ἀλλ' ὑπεροχὴν οὐ τὴν αὐτήν,) ἀλλὰ κατὰ τὸ πρότερον λεχθέν.

* Victorius legit, ἀρ. δὲ πλ. ἀρχόμενον δ. ſublatis quæ ſunt interiecta, vt vitetur battologia. qua figura tametſi ſæpe delectantur Græci: in his aliquando Ariſt. quare ſatis cauſæ nõ eſt in eo, cur quicquam mutetur. Sanè vox ſaltem πλῆθος fuerit geminanda.

* γρ. τοῖς ἀπόροις.

A οὔτε γὰρ κτείνειν, ἢ φυγαδεύειν, οὐδ' ὀστρακίζειν δὴ που τὸν τοιοῦτον πρέπον ἐστὶν, οὔτ' ἀξιοῦν ἄρχεσθαι κατὰ μέρος. οὐ γὰρ πέφυκε τὸ μέρος ὑπερέχειν τοῦ παντός· τῷ δὲ τηλικαύτην ὑπερβολὴν ἔχοντι τοῦτο συμβέβηκεν. ὥστε λείπεται μόνον τὸ πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ, καὶ κύριον εἶναι μὴ κατὰ μέρος τοῦτον, ἀλλ' ἁπλῶς. περὶ μὲν οὖν βασιλείας, τίνας ἔχει διαφορὰς, καὶ πότερον οὐ συμφέρει ταῖς πόλεσιν, ἢ συμφέρει, καὶ τίσι, καὶ πῶς, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

(nam neque talem virum interficere, neque in exſulium pellere, neque ad decennium è ciuitate exire iubere: neque vt viciſſim imperio pareat, poſtulare decet ſcilicet.) Non enim natura comparatum eſt vt pars totum [illegible]. At ei cuius tanta præſtantia eſt, hoc contigit. Quare reliquum eſt tantùm, vt tali ciui cæteri pareant, & penes hunc ſit arbitrium rerum omnium ac poteſtas, non pro virili parte, aut viciſſim, ſed ſimpliciter. De regno igitur, quot ſint eius differentiæ, & vtrùm conducat ciuitatibus, necne, & quibus conducat, & quo modo, ita ſit à nobis definitum atque explicatum.

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Τῶν εἰρημένων ἀνακεφαλαίωσις.

CAPVT XVIII.

B *Efficientis inſuper reſpectu varias Rerumpubl. formas eſſe oſtendit.*

ΕΠεὶ δὲ τρεῖς φαμὲν εἶναι τὰς ὀρθὰς πολιτείας, τούτων δ' ἀναγκαῖον ἀρίστην εἶναι τὴν ὑπὸ τῶν ἀρίστων οἰκονομουμένην· τοιαύτη δ' ἐστὶν ἐν ᾗ συμβέβηκεν, ἢ ἕνα τινὰ συμπάντων, ἢ γένος ὅλον, ἢ πλῆθος ὑπερέχον εἶναι κατ' ἀρετὴν, τῶν μὲν ἄρχεσθαι δυναμένων, τῶν δ' ἄρχειν, πρὸς τὴν αἱρετωτάτην
* Suprà cap. 4. ζωήν· * ἐν δὲ τοῖς πρώτοις ἐδείχθη λόγοις, ὅτι τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον ἀνδρὸς ἀρετὴν εἶναι καὶ πολίτου τῆς πόλεως τῆς ἀρίστης· φανερὸν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἀνήρ τε γίνεται σπουδαῖος, καὶ πόλιν συστήσειεν ἄν τις ἀριστοκρατουμένην, ἢ βασιλευομένην. C ὥστ' ἔσται καὶ παιδεία καὶ ἔθη ταὐτὰ σχεδὸν τὰ ποιοῦντα σπουδαῖον ἄνδρα, καὶ τὰ ποιοῦντα πολιτικὸν, καὶ βασιλικόν. διωρισμένων δὲ τούτων, περὶ τῆς πολιτείας ἤδη πειρατέον λέγειν τῆς ἀρίστης, τίνα πέφυκε γίνεσθαι τρόπον· καὶ καθίστασθαι πως. ἀνάγκη γὰρ περὶ αὐτῆς ποιήσασθαι τὴν προσήκουσαν σκέψιν.

QVoniam autem treis dicimus eſſe rectas reip. adminiſtrandæ formas: harum autem eam neceſſe eſt eſſe optimam, quæ ab optimis viris adminiſtratur: talis autem eſt ea in qua contigit, vt vel vnus aliquis vniuerſis, vel genus totum, vel multitudo virtute præſtet: ex qua multitudine alij parendi, alij imperandi facultatem habent, eo conſilio vt optimè viuant: libris autem ſuperioribus demonſtratum eſt à nobis, eandem neceſſariò eſſe viri boni virtutem & boni ciuis in ciuitate optima: perſpicuum eſt, eodem modo, iiſdémque artibus & fieri virum bonum, & ciuitatem conſtitui poſſe, ſiue quæ paucorum optimatium ac virtute præſtantium poteſtate adminiſtretur, ſiue quæ vnius regis imperio pareat. Quare & eadem ferè inſtitutio, & iidem mores erunt, quæ virum bonum efficient, & quæ politicum, & ad regnandum aptum. His autem definitis atque explicatis, de optima iam ciuitatis adminiſtrandæ forma dicere conandum eſt, & quonam pacto oriri ſoleat naturâ, & certo modo inſtitui. neceſſe enim eſt de ea conuenienter, & ita vt res poſtulat, commentari, ac diſputare.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Δ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

D Ὅτι δεῖ τοὺς περὶ πολιτείας ἀποφαινομένους, οὐ τὴν ἀρίστην μόνον θεωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατήν· καὶ ὅτι πρῶτον εἰδέναι πόσα τῆς πολιτείας εἴδη.

ΕΝ ἁπάσαις ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμαις, ταῖς μὴ κατὰ μόριον γινομέναις, ἀλλὰ περὶ γένος ἕν τι τελείαις οὔσαις, μιᾶς ἐστι θεωρῆσαι τὸ περὶ ἕκαστον γένος ἁρμόττον· E οἷον, ἄσκησις σώματι ποία τε ποίῳ συμφέρει, καὶ τίς ἀρίστη· τῷ γὰρ κάλλιστα πεφυκότι, καὶ κεχορηγημένῳ, τὴν ἀρίστην ἀναγκαῖον ἁρμόττειν· καὶ τίς τοῖς πλείστοις μία πᾶσι· καὶ γὰρ τοῦτο τῆς γυ-
* Suſpecta vox. μναστικῆς ἐστιν. ἔτι δ', ἐάν τις μὴ τῆς ἱκνουμένης * ἐπιθυμῇ μήτ' ἕξεως, μήτ' ἐπιστήμης τῶν περὶ τὴν ἀγωνίαν, μηδὲν ἧττον τοῦ παιδοτρίβου καὶ τοῦ γυμναστι-
* x. ἔνι κοῦ παρασκευάσαι τε καὶ ταύτην * ἐστὶ τὴν δύναμιν.

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER IV.

CAPVT I.

Rectam docendi viam oſtendit, à qua qui deſciuerunt, mancas in hoc argumento & inutiles tractationes edidere.

IN omnibus artibus & ſcientiis, quæ non in particula verſantur, ſed in vno aliquo genere ſunt perfectæ atque abſolutæ, vnius & eiuſdem hominis eſt, quid cuique generi conueniat, videre: verbi gratia, & qualis exercitatio quali corpori conducat, & quæ ſit optima (ei enim qui optimè ſit natura informatus, & maximis adiumentis inſtructus, neceſſe eſt optimam conuenire) & quæ pleriſque omnibus ſit vna. Etenim hoc artis corporum exercendorum munus eſt. Præterea etiamſi quis neque habitum iuſtum, atque in ſummo perfectionis gradu poſitum, concupiſcat, neque perfectam ſcientiam eorum quæ ad certandi laborem pertinent, expetat: nihilominus tamen eius qui pueris exercendis præeſt, ciúſque qui corporum exercendorum artem profitetur, munus eſt, etiam hanc facultatem poſſe tradere.

Atque hoc ſimiliter & in ſciētia medēdi, & in arte nauiū ædificandarū: & in ea quæ ad rē veſtiariā pertinet, in omni alia arte deniq; videmus euenire. Quare perſpicuū etiā eſt eiuſdē eſſe ſciētiæ & quę ſit optima reip. adminiſtrādæ forma, & quæ qualiſve maximè ſit optabilis, atque ex animi ſententia nulla re externa impediente: & quæ quibus apta, atque accōmodata, peruidere. Multis enim optimā conſequi fortaſſe nefas eſt. Quocirca nec eā quæ ſimpliciter eſt præſtātiſſima, nec eā quæ pro rebus ſubiectis eſt optima, ignorare debet lator legū, quiq; verè moderādæ ciuitatis peritus, &, vt Græci appellant, politicus eſt: poſtremò ne eam quidē oportet ei eſſe ignotā, quę ſit ex cōditione, atque (vt ita dicā) ſuppoſitione: hoc eſt, quæ cuilibet fini propoſito ſit, cōſentanea. Oportet enim etiā eā quæ fortè oblata ſit, videre poſſe, & quomodo ab initio conſtituatur, & quomodo cōſtituta diutiſſimè cōſeruetur. Dico autē, verbi gratia, ſi cui ciuitati cōtigit, vt neque optima adminiſtrandæ reipublicæ forma vtatur, neque ſit inſtructa rebus neceſſariis, neque talē adminiſtrationem reipublicæ adhibeat, qualē rerū, quæ præſto ſunt, natura fert, ſed aliquā deteriorē. Præter hæc omnia autē eam quæ omnibus ciuitatibus maximè apta eſt, cognoſcere oportet. Nam plurimi ex iis qui de ciuitatis adminiſtratione aliquid prodiderūt ac protulerūt, etiāſi cætera præclara dicāt, attamē ab vtilitate aberrāt. Nō enim videnda eſt optima tantùm, ſed etiā ea quæ poteſt eſſe: ſimiliter verò & quę facilior eſt, atque omnibus cōmunior. Nunc autē alij quidē reip. adminiſtrādæ formā in ſummo dignitatis ac præſtantiæ gradu poſitā, & multo apparatu & molimento, multaq; impenſa egentē quærunt ſolùm: alij communē aliquā commemorantes potiùs, cæteras, quæ vſu receptæ ſunt, reip. adminiſtrandę formas improbātes ac tollētes, Laconicam aut aliā aliquā probant ac laudant. Atqui ea reip. adminiſtrandæ deſcriptio atque ordinatio commendanda & ſuadēda hominibus eſt, quam facilè poſſint præſentibus inſtitutis ſpretis ac reiectis & approbare, & ad vſum communem trāsferre ciuiliſq; vitæ cultu vſurpare. Nā nō minoris operis ac negotij eſt, reip. adminiſtrādæ formam corrigere, quàm ab initio nouā aliquā inſtituere: quēadmodum & dediſcere difficilius eſt, quàm à principio diſcere. Quocirca præter ea quæ dicta sūt, etiā iis reip. adminiſtrādæ formis, quæ ſunt vſu receptæ, debet mederi & opitulari poſſe homo politicus, quemadmodū & antè dictū eſt. Hoc aūt is præſtare nō pōt, qui ignorat quot ſint adminiſtrādæ reip. genera. At nunc vnam democratiā quidā eſſe putant, vnámq; oligarchiā: ſed nō eſt ita. Quare ignorare non oportet quot ſint reip. adminiſtrādæ formarū differētiæ, & quot modis copulētur & cōponantur. Cum hac aūt eadē prudentia etiā leges optimę, & vnicuiq; reip. adminiſtrādæ formę cōuenietes, cognoſcēdæ & videndæ ſunt. nā pro reip. adminiſtrādæ rationibus leges & ferendæ ſunt, & ab omnibus ferūtur: ſed nō pro legibus, reip. adminiſtrādę rationes inſtituūtur, neq; inſtituēdæ sūt. Reip. n. adminiſtrādę ratio, deſcriptio ordinis eſt in ciuitatibus, ad magiſtratus & imperia pertinēs, quo modo diſtributi ſint, & quid ſit id quod in ciuitatis adminiſtratione ſummā poteſtatē atq; auctoritatem obtineat: quis denique cuiuſq; ſocietatis ſit finis. Leges aūt ex quib⁹ magiſtratus reip. præeſſe, & eos qui cōtra leges cōmittūt, coercere debēt, ſeparatæ ſunt ab iis quæ reipubl. adminiſtrandæ formam declarant. Quare perſpicuum eſt, neceſſe eſſe etiam ad leges ſcribendas cuiuſque reip. adminiſtrandæ formæ & differentias & numerū tenere. Non enim fieri poteſt vt eædē leges neque oligarchiis neque democratiis omnibus ſint vtiles, ſi plura ſunt earū genera, & ſi nō eſt vna dūtaxat democratia, neq; oligarchia.

A ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ περὶ ἰατρικὴν καὶ περὶ ναυπηγίαν, καὶ ἐσθῆτα, καὶ περὶ πᾶσαν ἄλλην τέχνην ὁρῶμεν συμβαῖνον. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ πολιτείας τῆς αὐτῆς ἐστὶν ἐπιστήμης τὴν ἀρίστην θεωρῆσαι τίς ἐστι, καὶ ποία τις ἂν οὖσα μάλιστ' εἴη κατ' εὐχὴν, μηδενὸς ἐμποδίζοντος τῶν ἐκτός· καὶ τίς τίσιν ἁρμόττουσα· πολλοῖς γὰρ τῆς ἀρίστης τυχεῖν ἴσως ἀδύνατον· ὥστε τὴν κρατίστην τε ἁπλῶς, καὶ τὴν ἐκ τῶν ὑποκειμένων ἀρίστην, οὐ δεῖ λεληθέναι τὸν νομοθέτην, καὶ τὸν ὡς ἀληθῶς πολιτικόν. ἔτι δὲ τρίτην τὴν ἐξ ὑποθέσεως· δεῖ γὰρ καὶ τὴν δοθεῖσαν δύνασθαι θεωρεῖν, ἐξ B ἀρχῆς τε πῶς ἂν γένοιτο, καὶ γενομένη τίνα τρόπον ἂν σώζοιτο πλεῖστον χρόνον. λέγω δὲ, οἷον εἴ τινι πόλει συμβέβηκε, μήτε τὴν ἀρίστην πολιτεύεσθαι πολιτείαν, ἀχορήγητόν τε εἶναι καὶ τῶν ἀναγκαίων, μήτε τὴν ἐνδεχομένην ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, ἀλλά τινα φαυλοτέραν. παρὰ πάντα δὲ ταῦτα, τὴν μάλιστα πάσαις ταῖς πόλεσιν ἁρμόττουσαν δεῖ γνωρίζειν· ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν ἀποφαινομένων περὶ πολιτείας, καὶ εἰ τἆλλα λέγουσι καλῶς, τῶν γε χρησίμων διαμαρτάνουσιν. οὐ γὰρ μόνον τὴν ἀρίστην δεῖ θεωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατήν. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ῥᾴω καὶ κοινοτέραν ἁπάσαις. νῦν δ' C οἱ μὲν τὴν ἀκροτάτην, καὶ δεομένην πολλῆς χορηγίας, ζητοῦσι μόνον· οἱ δὲ μᾶλλον * κοινήν τινα λέγοντες, τὰς ὑπαρχούσας ἀναιροῦντες πολιτείας, τὴν Λακωνικὴν, ἤ τινα ἄλλην ἐπαινοῦσι. χρὴ δὲ τοιαύτην εἰσηγεῖσθαι τάξιν, ἣν ῥᾳδίως ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν καὶ πεισθήσονται, καὶ δυνήσονται κοινωνεῖν. ὡς ἔστιν οὐκ ἔλαττον ἔργον, τὸ ἐπανορθῶσαι πολιτείαν, ἢ κατασκευάζειν ἐξ ἀρχῆς· ὥσπερ καὶ τὸ μεταμανθάνειν, τοῦ μανθάνειν ἐξ ἀρχῆς. διὸ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῖς ὑπαρχούσαις πολιτείαις δεῖ δύνασθαι βοηθεῖν τὸν πολιτικὸν, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. τοῦτο δὲ ἀδύνατον ἀγνοοῦντα πόσα πολιτείας ἐστὶν εἴδη. νῦν δὲ D μίαν δημοκρατίαν οἴονταί τινες εἶναι, καὶ μίαν ὀλιγαρχίαν· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτ' ἀληθές. ὥστε δεῖ τὰς διαφορὰς μὴ λανθάνειν τὰς τῶν πολιτειῶν, πόσαι, καὶ συντίθενται ποσαχῶς. μετὰ δὲ τῆς αὐτῆς φρονήσεως ταύτης, καὶ νόμους τοὺς ἀρίστους ἰδεῖν, καὶ τοὺς ἑκάστῃ τῶν πολιτειῶν ἁρμόττοντας· πρὸς γὰρ τὰς πολιτείας τοὺς νόμους δεῖ τίθεσθαι, καὶ τίθενται πάντες· ἀλλ' οὐ τὰς πολιτείας πρὸς τοὺς νόμους. πολιτεία μὲν γάρ ἐστι τάξις ταῖς πόλεσιν ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς, τίνα τρόπον νενέμηνται, καὶ τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας, καὶ τί τὸ τέλος ἑκάστης τῆς κοινωνίας ἐστί. νόμοι δὲ κεχωρισμένοι E τῶν δηλούντων τὴν πολιτείαν, καθ' οὓς δεῖ τοὺς ἄρχοντας ἄρχειν, καὶ φυλάττειν τοὺς παραβαίνοντας αὐτούς. ὥστε δῆλον ὅτι τὰς διαφορὰς ἀναγκαῖον, καὶ τὸν ἀριθμὸν ἔχειν τῆς πολιτείας ἑκάστης, καὶ πρὸς τὰς τῶν νόμων θέσεις. οὐ γὰρ οἷόν τε τοὺς αὐτοὺς νόμους συμφέρειν ταῖς ὀλιγαρχίαις, οὐδὲ ταῖς δημοκρατίαις πάσαις, εἴπερ δὴ πλείους, καὶ μὴ μία δημοκρατία, μηδὲ ὀλιγαρχία μόνον ἐστίν.

* γ. κρείω πως

A

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ἀνακεφαλαίωσις τῶν περὶ πολιτείας λόγων εἰρημένων τε καὶ ῥηθησομένων.

Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ πρώτῃ μεθόδῳ [περὶ] τῶν πολιτειῶν διειλόμεθα, τρεῖς μὲν τὰς ὀρθὰς πολιτείας, βασιλείαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν· τρεῖς δὲ τὰς τούτων παρεκβάσεις, τυραννίδα μὲν, βασιλείας· ὀλιγαρχίαν δὲ, ἀριστοκρατίας· δημοκρατίαν δὲ, πολιτείας· καὶ περὶ μὲν ἀριστοκρατίας καὶ βασιλείας εἴρηται· (τὸ γὰρ περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας θεωρῆσαι, ταὐτὸ καὶ περὶ τούτων ἐστὶν εἰπεῖν τῶν ὀνομάτων· βούλεται γὰρ ἑκατέρα κατ' ἀρετὴν συνεστάναι κεχορηγημένην.) ἔτι δὲ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων ἀριστοκρατία, καὶ βασιλεία, καὶ πότε δεῖ βασιλείαν νομίζειν, διώρισται πρότερον· λοιπὸν περὶ πολιτείας διελθεῖν τῆς τῷ κοινῷ προσαγορευομένης ὀνόματι, καὶ περὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, ὀλιγαρχίας τε καὶ δημοκρατίας, καὶ τυραννίδος. Φανερὸν μὲν οὖν καὶ τούτων τῶν παρεκβάσεων τίς χειρίστη, καὶ δευτέρα τίς· ἀνάγκη γὰρ τὴν μὲν τῆς πρώτης καὶ θειοτάτης παρέκβασιν, εἶναι χειρίστην· τὴν δὲ βασιλείαν ἀναγκαῖον [ἢ] τοὔνομα μόνον ἔχειν, οὐκ οὖσαν· ἢ διὰ πολλὴν ὑπεροχὴν εἶναι τὴν τοῦ βασιλεύοντος. ὥστε [καὶ] τὴν τυραννίδα χειρίστην οὖσαν, πλεῖστον ἀπέχειν πολιτείας· δεύτερον δὲ, τὴν ὀλιγαρχίαν· ἡ γὰρ ἀριστοκρατία διέστηκεν ἀπὸ ταύτης πολὺ τῆς πολιτείας· μετριωτάτην δὲ, τὴν δημοκρατίαν. ἤδη μὲν οὖν τις ἀπεφήνατο καὶ τῶν πρότερον οὕτως· οὐ μὴν εἰς ταὐτὸ βλέψας ἡμῖν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔκρινε, πασῶν μὲν οὐσῶν ἐπιεικῶν· οἷον, ὀλιγαρχίας τε χρηστῆς, καὶ τῶν ἄλλων, χειρίστην δημοκρατίαν· φαύλων δὲ, ἀρίστην. ἡμεῖς δὲ ὅλως ταύτας ἐξημαρτημένας εἶναί φαμεν· καὶ βελτίω μὲν ὀλιγαρχίαν ἄλλην ἄλλης, οὐ καλῶς ἔχει λέγειν, ἧττον δὲ φαύλην. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης κρίσεως ἀφείσθω τανῦν. ἡμῖν δὲ, πρῶτον μὲν διαιρετέον, πόσαι διαφοραὶ τῶν πολιτειῶν. εἴπερ ἐστὶν εἴδη πλείονα τῆς τε δημοκρατίας, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας. ἔπειτα τίς κοινοτάτη, καὶ τίς αἱρετωτάτη μετὰ τὴν ἀρίστην πολιτείαν· κἂν εἴ τις ἄλλη τετύχηκεν ἀριστοκρατικὴ, καὶ συνεστῶσα καλῶς· ἀλλὰ ταῖς πλείσταις ἁρμόττουσα πόλεσι τίς ἐστιν. ἔπειτα καὶ τῶν ἄλλων τίς τίσιν αἱρετή· τάχα γὰρ, τοῖς μὲν ἀναγκαία δημοκρατία μᾶλλον ὀλιγαρχίας· τοῖς δ' αὕτη μᾶλλον ἐκείνης. μετὰ δὲ ταῦτα, τίνα τρόπον δεῖ καθιστάναι τὸν βουλόμενον ταύτας τὰς πολιτείας· λέγω δὲ δημοκρατίας τε καθ' ἕκαστον εἶδος, καὶ πάλιν ὀλιγαρχίας. τέλος δὲ πάντων τούτων, ὅταν ποιησώμεθα συντόμως τὴν ἐνδεχομένην μνείαν, πειρατέον ἐπελθεῖν, τίνες φθοραὶ, καὶ [τίνες] σωτηρίαι τῶν πολιτειῶν, καὶ κοινῇ, καὶ χωρὶς ἑκάστης, καὶ διὰ τίνας αἰτίας ταῦτα μάλιστα γίνεσθαι πέφυκε.

Plato in Politico.

CAPVT II.

Indicat & quid actum ſit hactenus, & quid deinceps reſtet agendum.

QVoniam autem in diſputatione atque inſtitutione ſuperiore de reip. adminiſtrandæ formis tali partitione ac diſtinctione vſi diſſeruimus, vt treis reip. adminiſtrandæ formas rectas poneremus, regnum, ariſtocratiam, & eam quam communi nomine politiam Græci nominant, id eſt, ciuilem reip. ſeu ciuitatis adminiſtrãdæ rationem: & treis ab his declinationes ſeu degreſſiones, à regno quidem tyrannidem, ab ariſto-
B cratia oligarchiam, à politia, populi poteſtatem, quam democratiam Græci vocant: & de ariſtocratia quidem & regno dictum eſt: (nám de optima reip. adminiſtrandæ forma commentari, idem eſt atque de his nominibus conſiderare: debet enim vtraque conuenienter & congruenter virtuti rebus neceſſariis inſtructæ, eſſe conſtituta) præterea verò quid inter ſe differant regnum & ariſtocratia, & quando regnum ſit exiſtimandum, antea diſtinctè explicatum eſt: reliquum eſt vt de politia diſſeramus, ea quæ communi nomine ſic appellatur, & de aliis reipublicæ adminiſtrandæ formis, oligarchia, & democratia, & tyrannide. Perſpicuum igitur eſt, etiam harum degreſſionum ſeu declinationum à rectis adminiſtrationibus, quænam ſit peſſima,
C & quænam ſecunda. Neceſſe eſt enim declinationem à prima & diuiniſſima, eſſe deterrimam. Regnum autem neceſſariò aut regni nomen habet tantùm, cùm reuera non ſit regnum: aut propter magnam eius qui regnat, excellentiam, conſtat. Quocirca & tyrannis, quæ deterrima eſt, à reip. adminiſtrandæ forma longiſſimè diſtat: ſecundo loco longè abeſt oligarchia. Nam ariſtocratia longè diſtat ab hac reipublicæ adminiſtrandæ forma poſt oligarchiam. Moderatiſſima autem & tolerabiliſſima democratia eſt. Quin & quidam ex iis qui ante nos ſcripſerunt, in eadem ſententia fuit, non tamen idem atque nos, ſpectãs. Ille enim cenſuit, omnium reipubl. adminiſtrandæ formarum, quæ bonę ſunt, qualis eſt oligarchia laudabilis & recta, ſiue ariſto-
D cratia, & aliæ ſimiles, earum peſſimam eſſe democratiam: malarum autem optimam. Nos autem omnino has deprauatas atque à rectis detortas eſſe dicimus: & meliorem quidem eſſe oligarchiam aliam alia, neque conuenit dicere, neque rectum eſt: ſed minùs malam. Verùm de tali quidem ſententia omittamus in præſenti dicere. Nobis autem primùm diſtinguendum eſt, quot ſint reipubl. adminiſtrandæ formarum differentiæ, ſiquidem plura ſunt & democratiæ & oligarchiæ genera: deinde quæ ſit communiſſima, & quæ maximè optabilis atque expetenda poſt optimam reip. adminiſtrandæ formam: & ſi qua alia reip. adminiſtratio eſt ariſtocratica, & bene ab initio inſtituta, & plurimis ciuitatibus apta, quænam ſit: deinde & aliarum
E quæ quibus ſit expetenda (fortaſſe enim his quidem magis neceſſaria democratia, quàm oligarchia eſt: illis autem hæc magis quàm illa) deinde verò quonam modo has reipubl. adminiſtrandæ formas inſtituere oporteat eum qui hoc facere velit: dico autẽ vnumquodque genus democratiæ, & iterum oligarchiæ. poſtremò vbi de his omnibus ita, vt res poſtulat, breuiter expoſuerimus, conandum nobis erit perſequi, & quæ res ſint reip. adminiſtrandæ formis lethales ac peſtiferæ, & quæ ſalutares, tum communiter tum ſeparatim ſingulis: & quibus de cauſis maximè vel interire, vel conſeruari ſoleant natura.

CAPVT III. A

Probat plures eſſe neceſſariò reip. adminiſtrandæ formas, & quot ſint.

CVr igitur plures ſint reip. adminiſtrandæ formæ, cauſa eſt, quòd omnis ciuitatis plures ſint numero partes. Primùm enim ciuitates omneis ex domibus videmus conſtare: deinde rurſum huius multitudinis alios eſſe locupletes & copioſos neceſſe eſt, alios egenteis & inopes, alios medios: & locupletiũ atque egentium alios eſſe armis inſtructos, alios inermes. & de populo alios eſſe agricolas videmus, alios mercatores & in foro occupatos, alios artifices illiberaleis & operarios. Nobilium quoque ſunt differentiæ tum ex diui- B tiis & amplitudine rei familiaris: verbi gratia, ex facultate equorum alendorum: hoc enim non facile iis eſt facere, qui non ſunt locupletes: quocirca priſcis illis temporibus, quibus ciuitatibus potentia in equis conſiſtebat, apud has erant oligarchiæ. vtebantur autem equis in hoſteis, quos habebant finitimos: verbi gratia, Eretrienſes & Chalcidenſes, & Magnetes, qui Mæandrum accolebant: & multi alij Aſiæ populi. Tum præter eas quæ in diuitiis conſiſtunt, differentias, alia eſt ex genere, alia ex virtute, & ſi qua talis alia pars ciuitatis eſſe dicta eſt in iis diſputationibus quæ ad ariſtocratiam pertinent. Illic enim expoſuimus partitè ac diſtinctè, quot ex partibus neceſſariis conſtet omnis ciuitas. Harum enim partium interdum omnes ſunt reip. adminiſtrationis participes, interdum pauciores, C interdum plures. Perſpicuũ igitur eſt, neceſſariò plureis eſſe reip. adminiſtrandæ formas, genere inter ſe differenteis. Etenim hæ partes genere differunt inter ſe. Nam ciuitatis adminiſtratio, quam politiam Græci dicunt, magiſtratuum deſcriptio atque ordinatio eſt. Hanc autem diſtribuunt omnes aut ex vi & potentia eorum qui ſunt huius ordinationis participes, aut ex aliqua eorum æqualitate communi: dico autem, verbi gratia, æqualitatem aut egentium, aut locupletium, aut quandam vtrorumque communem. Neceſſe igitur eſt tot eſſe reip. adminiſtrandæ formas, quot ſunt ordines ſeu ordinationes, pro exſuperantiis & excellentiis, & pro differentiis partium. Videntur autem duæ eſſe maximè: & quemadmodum ventorum alij D dicuntur eſſe Aquilonares, alij Auſtrales, alij verò horum degreſſiones: ſic & reip. adminiſtrandæ formarũ duæ, populi poteſtas ſeu democratia, & paucorum imperium, quam oligarchiam Græci nominant. Ariſtocratiam enim oligarchiæ ſpeciem ponunt, quaſi ſit oligarchia quædam: & eam, quæ politia nomine communi dicitur, democratiæ: quemadmodum in ventis Fauonium quidem Aquilonis, Vulturnum autem Auſtri partem eſſe volunt. Similiſque concentionum & intentionum in cantibus ac fidibus, quæ harmoniæ dicuntur à Græcis, ratio eſt, vt aiunt quidam. Nam etiam illic duo earum genera faciunt, Doricum & Phrygiũ: cæteras, vt ex his conflatas & temperatas, earum no- E minibus iunctis appellant. Hoc igitur modo de reipubl. adminiſtrandæ formis conſueuerũt maximè exiſtimare. Sed verius & melius eſt ita dicere, quemadmodum partiẽtes expoſuimus, aut duas, aut vnam eſſe reip. adminiſtrandæ formam rectè inſtitutam, vnámque harmoniam rectam & perfectam, cæteras eſſe à rectis aberrationes ac deflexiones: has quidem ab harmonia bene temperata, illas verò ab optima reip. adminiſtrandæ forma: oligarchicas eas, quæ ſunt contentiores, & plus nimio heriles: populareis, eas quæ ſunt remiſſiores & molliores.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι πλείους ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείας εἴδει διαφερούσας ἀλλήλων, καὶ πόσαι.

ΤΟῦ μὲν οὖν εἶναι πλείους πολιτείας αἴτιον, ὅτι πάσης ἐστὶ μέρη πλείω πόλεως τὸν ἀριθμόν. πρῶτον μὲν γὰρ ἐξ οἰκιῶν συγκειμένας πάσας ὁρῶμεν τὰς πόλεις· ἔπειτα πάλιν τούτου τοῦ πλήθους, τοὺς μὲν εὐπόρους ἀναγκαῖον εἶναι, τοὺς δ᾽ ἀπόρους, τοὺς δὲ μέσους· καὶ τῶν εὐπόρων δὲ καὶ τῶν ἀπόρων, τὸ μὲν ὁπλιτικὸν, τὸ δὲ * ἄοπλον· καὶ τὸ μὲν, γεωργικὸν δῆμον ὁρῶμεν ὄντα, τὸν δ᾽ ἀγοραῖον, τὸν δὲ βάναυσον· καὶ τῶν γνωρίμων εἰσὶ διαφοραὶ, καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὰ μεγέθη τῆς οὐσίας, οἷον ἱπποτροφίας· τοῦτο γὰρ οὐ ῥᾴδιον, μὴ πλουτοῦντας, ποιεῖν. διόπερ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων ὅσαις πόλεσιν ἐν τοῖς ἵπποις ἡ δύναμις ἦν, ὀλιγαρχίαι παρὰ τούτοις ἦσαν. ἐχρῶντο δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους ἵπποις πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας· οἷον Ἐρετριεῖς, καὶ Χαλκιδεῖς, καὶ Μάγνητες οἱ ἐπὶ Μαιάνδρῳ, καὶ τῶν ἄλλων πολλοὶ περὶ τὴν Ἀσίαν. ἔτι πρὸς ταῖς κατὰ πλοῦτον διαφοραῖς, ἐστὶν ἡ μὲν κατὰ γένος, ἡ δὲ κατ᾽ ἀρετήν· κἂν εἴ τι δὴ τοιοῦτον ἕτερον εἴρηται πόλεως εἶναι μέρος ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀριστοκρατίαν· ἐκεῖ γὰρ * διειλόμεθα ἐκ πόσων μερῶν ἀναγκαίων ἐστὶ πᾶσα πόλις. τούτων γὰρ τῶν μερῶν, ὁτὲ μὲν πάντα μετέχει τῆς πολιτείας, ὁτὲ δὲ ἐλάττω, ὁτὲ δὲ πλείω. φανερὸν τοίνυν, ὅτι πλείους ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείας, εἴδει διαφερούσας ἀλλήλων. καὶ γὰρ ταῦτ᾽ εἴδει διαφέρει τὰ μέρη σφῶν αὐτῶν. πολιτεία μὲν γὰρ, ἡ τῶν ἀρχῶν τάξις ἐστί. ταύτην δὲ διανέμονται πάντες, ἢ κατὰ τὴν δύναμιν τῶν μετεχόντων, ἢ κατά τινα αὐτῶν ἰσότητα κοινήν· λέγω δὲ οἷον τῶν ἀπόρων, ἢ τῶν εὐπόρων, ἢ κοινήν τιν᾽ ἀμφοῖν. ἀναγκαῖον ἄρα πολιτείας εἶναι τοσαύτας, ὅσαιπερ τάξεις κατὰ τὰς ὑπεροχάς εἰσι, καὶ κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν μορίων. μάλιστα δὲ δοκοῦσιν εἶναι δύο. καθάπερ ἐπὶ τῶν πνευμάτων λέγεται τὰ μὲν βόρεια, τὰ δὲ νότια, τὰ δ᾽ ἄλλα, τούτων παρεκβάσεις· οὕτω καὶ τῶν πολιτειῶν, δύο, δῆμος, καὶ ὀλιγαρχία. τὴν γὰρ ἀριστοκρατίαν τῆς ὀλιγαρχίας εἶδος τιθέασιν, ὡς οὖσαν ὀλιγαρχίαν τινά· καὶ τὴν καλουμένην πολιτείαν, * δημοκρατίαν· ὥσπερ ἐν τοῖς πνεύμασι, τὸν μὲν ζέφυρον, τοῦ βορέου· τοῦ δὲ νότου, τὸν εὖρον. ὁμοίως δ᾽ ἔχει καὶ περὶ τὰς ἁρμονίας, ὥς φασί τινες. καὶ γὰρ ἐκεῖ τίθενται εἴδη δύο, τὴν δωριστὶ καὶ τὴν φρυγιστί· τὰ δὲ ἄλλα συντάγματα, τὰ μὲν, Δώρια· τὰ δὲ, Φρύγια καλοῦσι. μάλιστα μὲν οὖν εἰώθασιν οὕτως ὑπολαμβάνειν περὶ τῶν πολιτειῶν· ἀληθέστερον δὲ καὶ βέλτιον ὡς ἡμεῖς διείλομεν, δυοῖν ἢ μιᾶς οὔσης τῆς καλῶς συνεστηκυίας, τὰς ἄλλας εἶναι παρεκβάσεις· τὰς μὲν, τῆς εὖ κεκραμένης ἁρμονίας· τὰς δὲ, τῆς ἀρίστης πολιτείας· ὀλιγαρχικὰς μὲν, τὰς συντονωτέρας καὶ δεσποτικωτέρας· τὰς δ᾽ ἀνειμένας καὶ μαλακὰς, δημοτικάς.

* γρ. ἄνοπλον.
* γρ. διῃρήμεθα.
* γρ. δημοκρατίας.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι οὐδὲ δημοκρατίαν δεῖ τιθέναι οὕτως ἁπλῶς, ὅπου κύριον τὸ πλῆθος. οὐδὲ ὀλιγαρχίαν, ὅπου κύριοι τῆς πολιτείας ὀλίγοι. Ὅτι πολιτεῖαι πλείους τῶν εἰρημένων, καὶ τίνες, καὶ διὰ τί. Διορισμὸς τῶν δημοκρατίας εἰδῶν.

Οὐ δεῖ δὲ τιθέναι δημοκρατίαν, καθάπερ εἰώθασί τινες νῦν ἁπλῶς οὕτως, ὅπου κύριον τὸ πλῆθος· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις, καὶ πανταχοῦ, τὸ πλέον μέρος κύριον· οὐδ᾽ ὀλιγαρχίαν, ὅπου κύριοι τῆς πολιτείας ὀλίγοι. Εἰ γὰρ εἴησαν οἱ πάντες χίλιοι καὶ τριακόσιοι, καὶ τούτων οἱ χίλιοι πλούσιοι, καὶ μὴ μεταδιδοῖεν ἀρχῆς τοῖς τριακοσίοις καὶ πένησιν, ἐλευθέροις οὖσι, καὶ τἆλλα ὁμοίοις, οὐθεὶς ἂν φαίη δημοκρατεῖσθαι τούτους. ὁμοίως δὲ καὶ εἰ πένητες μὲν ὀλίγοι εἶεν, κρείττους δὲ τῶν εὐπόρων, πλειόνων ὄντων, οὐδεὶς ἂν ὀλιγαρχίαν προσαγορεύσειεν· οὐδὲ τὴν τοιαύτην, εἰ τοῖς ἄλλοις οὖσι πλουσίοις μὴ *μετείη τῶν τιμῶν. μᾶλλον τοίνυν λεκτέον, ὅτι δῆμος μέν ἐστιν, ὅταν οἱ ἐλεύθεροι κύριοι ὦσιν· ὀλιγαρχία δ᾽, ὅταν οἱ πλούσιοι. ἀλλὰ συμβαίνει, τοὺς μὲν πολλοὺς εἶναι, τοὺς δ᾽ ὀλίγους· ἐλεύθεροι μὲν γὰρ πολλοί, πλούσιοι δ᾽ ὀλίγοι. καὶ γὰρ ἂν εἰ κατὰ μέγεθος διενέμοντο τὰς ἀρχάς, ὥσπερ ἐν Αἰθιοπίᾳ φασί τινες, ἢ κατὰ κάλλος, ὀλιγαρχία ἦν ἄν· ὀλίγον γὰρ τὸ πλῆθος, καὶ τὸ τῶν καλῶν, καὶ τὸ τῶν μεγάλων. οὐ μὴν ἀλλ᾽ οὐδὲ τούτοις μόνοις ἱκανῶς ἔχει διωρίσθαι τὰς πολιτείας ταύτας· ἀλλ᾽ ἐπεὶ πλείονα μόρια καὶ τοῦ δήμου, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας εἰσίν, ἔτι διαληπτέον ὡς οὔτ᾽, ἂν οἱ ἐλεύθεροι, ὀλίγοι ὄντες, πλειόνων καὶ μὴ ἐλευθέρων ἄρχωσι, δῆμος· οἷον, ἐν Ἀπολλωνίᾳ τῇ ἐν τῷ Ἰονίῳ, καὶ ἐν Θήρᾳ· ἐν τούτων γὰρ ἑκατέρᾳ τῶν πόλεων ἐν ταῖς τιμαῖς ἦσαν οἱ διαφέροντες κατ᾽ εὐγένειαν, καὶ πρῶτοι κατασχόντες τὰς ἀποικίας, ὀλίγοι ὄντες πολλῶν. οὔτ᾽, ἂν οἱ πλούσιοι, διὰ τὸ κατὰ πλῆθος ὑπερέχειν, δῆμος· οἷον ἐν Κολοφῶνι τὸ παλαιόν· ἐκεῖ γὰρ ἐκέκτηντο μακρὰν οὐσίαν οἱ πλείους, πρὶν γενέσθαι τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Λυδούς· ἀλλ᾽ ἔστι δημοκρατία μέν, ὅταν οἱ ἐλεύθεροι καὶ ἄποροι, πλείους ὄντες, κύριοι τῆς ἀρχῆς ὦσιν· ὀλιγαρχία δέ, ὅταν οἱ πλούσιοι καὶ εὐγενέστεροι, ὀλίγοι ὄντες. Ὅτι μὲν οὖν πολιτεῖαι πλείους, καὶ δι᾽ ἣν αἰτίαν, εἴρηται. διότι δὲ πλείους τῶν εἰρημένων, καὶ τίνες καὶ διὰ τί, λέγωμεν, ἀρχὴν λαβόντες τὴν εἰρημένην πρότερον. ὁμολογοῦμεν γὰρ οὐχ ἓν μέρος, ἀλλὰ πλείω πᾶσαν ἔχειν πόλιν. ὥσπερ οὖν εἰ ζῴου προῃρούμεθα λαβεῖν εἴδη, πρῶτον ἂν * ἀποδιορίζομεν, ὅπερ ἀναγκαῖον πᾶν ἔχειν ζῷον, οἷον ἔνιά τε τῶν αἰσθητηρίων, καὶ τὸ τῆς τροφῆς ἐργαστικὸν καὶ δεκτικόν, οἷον στόμα καὶ κοιλίαν· πρὸς δὲ τούτοις, οἷς κινεῖται μορίοις ἕκαστον αὐτῶν. Εἰ δὴ τοσαῦτα εἴδη μόνον, τούτων δ᾽ εἶεν διαφοραί· λέγω δ᾽, οἷον στόματός τινα πλείω γένη, καὶ κοιλίας, καὶ τῶν αἰσθητηρίων· ἔτι δὲ καὶ τῶν κινητικῶν μορίων, ὁ τῆς συζεύξεως τῆς τούτων ἀριθμὸς, ἐξ ἀνάγκης ποιήσει πλείω γένη ζῴων.

* γ. ἀποδιωρίζομεν & ἀποδιορίζομεν,

CAPVT IV.

Vulgarem in definiendis democratia & oligarchia errorem notat. Deinde docet eſſe plures quàm quæ expoſitæ ſint adminiſtrandæ reip. ſpecies, & quam ob cauſam. Poſtremò democratiæ ſpecies explicat.

NOn oportet autem democratiam ſtatuere ita ſimpliciter, vt nunc ſolent quidam, eam, in qua penes multitudinem arbitrium & auctoritas eſt. (nam etiam in oligarchiis, & vbique penes maiorem partem arbitrium & poteſtas eſt) neque oligarchiam, vbi penes paucos reip. adminiſtrandæ poteſtas eſt. Si enim eſſent vniuerſi ciues mille trecenti, & ex his mille diuites: neque imperij participeis facerent trecentos & pauperes, quantumuis liberos, & cætera ſimileis: nemo hos dixerit popularem reip. adminiſtrandæ formam vſurpare. Itémque ſi pauperes pauci eſſent, & tamen locupletibus pluribus ſuperiores ac potentiores: nemo hanc reip. adminiſtrandæ formam, oligarchiam appellarit, neque hanc talem, in qua honores cum aliis, qui diuites eſſent, non communicarentur. Dicendum igitur potiùs eſt, democratiam eſſe, cùm penes liberos ſumma rerum poteſtas eſt: oligarchiam, cùm penes diuiteis. Quòd autem illi multi ſunt, hi pauci, hoc ita fortè euenit. Nam liberi quidem homines, multi: locupletes autem pauci. Etenim ſi pro magnitudine & proceritate corporis mandarentur honores, vt in Æthiopia aiunt quidam fieri ſolere, aut pro pulcritudine: eſſet oligarchia. Exiguus enim pulcrorum & procerorum numerus eſt. Verumtamen neque his tantùm has reipubl. adminiſtrandæ formas definiri ſatis eſt: ſed quia particulæ plures Democratiæ & Oligarchiæ ſunt, præterea decidendum ac ſtatuendum eſt, neque ſi liberi qui pauci ſint, in plureis & non liberos imperium obtineant, democratiam eſſe: quod genus eſt Apolloniæ in mari Ionio, & Theræ: in vtraque enim harum ciuitatum florebant honoribus qui nobilitate præſtabant, quique primi colonias occuparant, cùm hi eſſent pauci, alij multi. Neque ſi diuites præſint, propterea quòd numero ſint ſuperiores, democratiam ſimiliter eſſe habendam: quemadmodum olim in Colophone: illic enim antequam bellum aduerſus Lydos ortum eſſet, maior pars ciuiũ magnas & diuturnitate temporis ſtabilitas atque amplificatas rei familiaris facultates poſſidebat. Sed democratia quidem eſt, cùm liberi & pauperes numero ſuperiores imperij & ſummæ rei ſunt compotes: oligarchia, cùm diuites & nobiliores, numero pauciores. Plureis igitur eſſe reipublicæ adminiſtrãdæ formas, & quam ob cauſam ſint plures, expoſitum à nobis eſt. Plureis autem eſſe, quàm quæ expoſitæ ſunt, & quæ, & quam ob cauſam, dicamus, repetito eodem, quod antea ſumpſimus, principio. Conuenit enim inter nos, ciuitatis omnis non vnam ſed plureis eſſe parteis. quemadmodum igitur, ſi conſilium cepiſſemus ſpecies ſeu formas animalis ſumere, primùm quidẽ id omne ſecerneremus, quod neceſſariò omne animal habet: vt quædam ſenſus inſtrumẽta, & parteis eas quæ valent ad conficiendum aut recipiendum alimentum, vt os & ventriculum: deinde quibuſcunque particulis vnũquodque animal mouetur. Si igitur ponamus has eſſe dũtaxat partium ſpecies, & nõ plureis: ſed tamen ſint aliquot harum differẽtiæ (verbi gratia) oris & ventriculi, & ſentiendi inſtrumentorum plura quædam genera: præterea verò & particularum, quæ mouendi vim habent: harum partium copulationis numerus plura neceſſariò animantium genera efficiet.

Non enim fieri poteſt vt in eodē animali plures inſint oris differētiæ, neque item vt aurium. Quare vbi ſumptæ fuerint omnes, quæ eſſe poſſunt, harum partium coniugationes, tot ſpecies animalis conſtituent, quot ſunt partium neceſſariarum copulationes. Sic & de iis reipubl. adminiſtrandæ formis, quas diximus, ſentiendum. Nam & ciuitates non ex vna ſed ex multis partibus conſtant, quemadmodum ſæpenumero à nobis dictum eſt. Atque vna ſanè pars eſt ea quæ in alimento parando occupata multitudo eſt, qui aratores ſeu agricolæ nominantur: altera, ea quæ appellatur (vt ita dicā) ſedētaria ſordidáque & illiberalis. Eſt autem hæc, quæ arteis eas exercet, ſine quibus vrbs habitari ac frequētari non poteſt. Harum porrò artium alias neceſſariò ſuppetere oportet: aliæ ad delicias & luxū aut ad bene viuendum pertinent. Tertia eſt forenſium, ſeu eorum qui forum terunt. Forenſeis eos dico, qui in vendendo & emēdo, & in mercatura facienda, in redimēdis mercibus, quas pluris reuendāt, verſantur. Quarta eſt mercenariorum. Quinta natio militum, & eorum, qui propugnaturi ſunt: quam nihilominus, quàm has, quas diximus, præſto eſſe neceſſe eſt, niſi volunt ciues alienigenis atque exteris bellum inferētibus ſeruire. Fortaſſe enim fieri nullo modo poteſt, vt ciuitas natura ſerua ciuitatis nomē mereatur. Ciuitas enim ſuis ipſa opibus pollet, ſuíſque bonis contenta eſt. At quod ſeruum eſt, non eſt ſuis ipſum bonis contentum. Quapropter in libris Platonis de Republ. magnificè hoc quidem & glorioſè, ſed anguſtè & ieiunè dictū eſt. Ait enim Socrates, ex quatuor generibus hominū maximè neceſſariis ciuitatē conſtare. Dicit autē hos, textores, & agricolas & ſutores & fabros lignarios. Rurſúmque addit, quaſi hi nō ſint ſatis, fabros ærarios ac ferrarios, & præterea eos qui pecoribus neceſſariis præfecti ſunt. Præterea verò mercatores & caupones. Atq; hæc omnia valēt ad explendā primā ciuitatem, tanquā ciuitas omnis neceſſariatū rerū, & non potiùs boni & honeſti cauſa initiò inſtituatur & conſiſtat: quaſique ſutoribus æquè atque aratoribus egeat. Partē autem propugnantē non priùs ciuitati reddit ac repræſentat, quàm agri finibus propagatis, & ad finitimorū agros vſq. perductis ad belli ſuſcipiendi neceſſitatem redacti fuerint. Iam verò & in quatuor hominū generibus, & in quamlibet multis ſociis, neceſſe eſt aliquē intercedere, qui ius ſuum cuiq; tribuat, rebúſque iudicandis præſit. Siquis igitur & animum, animalis partem facere debet potiùs quàm corpus, ergo & huiuſmodi parteis, nempe militaris & bellicoſa, iuſtitiæque iudicialis particeps, ciuitatis partes exiſtimādæ ſunt potiùs quàm quæ ad vſum neceſſariū pertinēt: ad quas accedere etiā debet ea cuius eſt conſultare & deliberare de rebus ad totā ciuitatē pertinētibus (quod munus eſt prudētiæ atque intelligentiæ ciuilis) atque hæc vtrùm inſint ſeparatim in quibuſdam, an in iiſdem, quod ad rationem attinet, nihil refert. Nam ſæpenumero euenit vt iidem & grauioris armaturæ ſint milites, & in agris colendis verſentur. Quare & ſi has & illas ciuitatis parteis numerare cōuenit, perſpicuum eſt, id genus hominum, quod armis inſtructū eſt, partem ciuitatis eſſe neceſſariā. Septima eſt ea quæ facultatibus & copiis rei familiaris munera & onera publica ſubit, quos locupleteis appellamus. Octaua eſt ea quæ rempubl. adminiſtrat, quæque in gerēdis magiſtratibus reip. dat operam: ſiquidem ſine magiſtratibus ciuitas conſtare non poteſt. Neceſſe igitur eſt, aliquos eſſe qui poſſint imperare, quiq; in gerēdis magiſtratib. ciuitati ſeruiāt aut cōtinenter & aſſiduè, aut alternis & viciſſim. Tū reliquæ partes præſtò eſſe debēt, de quib. paulo antè diſtinctè explicauimus: eā dicoque cōſultādi munere fungatur, eámq;, quę litigātibus ius dicat,

A οὐ γὰρ οἷόν τε ταὐτὸν ζῷον ἔχειν πλείους στόματος διαφορὰς· ὁμοίως δὲ οὐδ' ὤτων. ὥστ' ὅταν ληφθῶσι τούτων πάντες οἱ ἐνδεχόμενοι συνδυασμοί, ποιήσουσιν εἴδη ζώου· καὶ τοσαῦτ' εἴδη τοῦ ζώου, ὅσαιπερ αἱ συζεύξεις τῶν ἀναγκαίων μορίων εἰσί· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τῶν εἰρημένων πολιτειῶν. καὶ γὰρ αἱ πόλεις οὐκ ἐξ ἑνὸς, ἀλλ' ἐκ πολλῶν σύγκεινται μερῶν, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις. ἓν μὲν οὖν ἐστι τὸ περὶ τὴν τροφὴν πλῆθος, οἱ καλούμενοι γεωργοί. δεύτερον δὲ, τὸ καλούμενον βάναυσον· ἔστι δὲ τοῦτο περὶ τὰς τέχνας, ὧν ἄνευ πόλιν ἀδύνατον οἰκεῖσθαι. τούτων δὲ τῶν τεχνῶν
B τὰς μὲν ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν δεῖ· τὰς δὲ, * εἰς τρυφὴν, ἢ τὸ καλῶς ζῆν. τρίτον δ', ἀγοραῖον· λέγω δὲ ἀγοραῖον, τὸ περὶ τὰς πράσεις, καὶ τὰς ὠνὰς, καὶ τὰς ἐμπορίας καὶ καπηλείας διατρῖβον. τέταρτον δὲ, τὸ θητικόν. πέμπτον δὲ γένος, τὸ προπολεμῆσον· ὃ τούτων οὐθὲν ἧττόν ἐστιν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, εἰ μέλλουσι μὴ δουλεύσειν τοῖς ἐπιοῦσι. μὴ γὰρ ἓν τῶν ἀδυνάτων ᾖ, πόλιν ἄξιον εἶναι καλεῖν τὴν φύσει δούλην· αὐτάρκης γὰρ ἡ πόλις, τὸ δὲ δοῦλον οὐκ αὔταρκες. διόπερ * ἐν τῇ πολιτείᾳ κομψῶς τοῦτο, οὐχ ἱκανῶς δὲ εἴρηται. φησὶ γὰρ ὁ Σωκράτης ἐκ τεττάρων τῶν ἀναγκαιοτάτων πόλιν συγκεῖσθαι· λέγει δὲ τούτους, ὑφάντην,
C καὶ γεωργὸν, καὶ σκυτοτόμον, καὶ οἰκοδόμον· πάλιν δὲ προστίθησιν, ὡς οὐκ αὐτάρκων τούτων, χαλκέα, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἀναγκαίοις βοσκήμασιν· ἔτι δ', ἔμπορόν τε καὶ κάπηλον * καὶ ταῦτα πάντα γίνεται πλήρωμα τῆς πρώτης πόλεως· ὡς τῶν ἀναγκαίων γε χάριν πᾶσαν πόλιν συνεστηκυῖαν, ἀλλ' οὐ τοῦ καλοῦ μᾶλλον· ἴσον τε δεομένην σκυτέων τε καὶ γεωργῶν. τὸ δὲ προπολεμοῦν οὐ πρότερον ἀποδίδωσι μέρος, πρὶν ἢ τῆς χώρας αὐξομένης καὶ τῆς τῶν πλησίον * ἁπτομένης, εἰς πόλεμον καταστῶσιν. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τοῖς τέτταρσι καὶ τοῖς ὁποσοισοῦν κοινωνοῖς, ἀναγ-
D καῖον εἶναί τινα τὸν ἀποδώσοντα καὶ κρινοῦντα τὸ δίκαιον. εἴπερ οὖν καὶ ψυχὴν ἄν τις θείη ζώου μόριον μᾶλλον, ἢ σῶμα, καὶ πόλεων τὰ τοιαῦτα μᾶλλον θετέον, τῶν εἰς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν συντεινόντων, τὸ πολεμικὸν καὶ τὸ μετέχον δικαιοσύνης δικαστικῆς· πρὸς δὲ τούτοις, τὸ βουλευόμενον ὅπερ ἐστὶ συνέσεως πολιτικῆς ἔργον. καὶ ταῦτ' εἴτε κεχωρισμένως ὑπάρχει τισὶν, εἴτε τοῖς αὐτοῖς, οὐθὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον· καὶ γὰρ ὁπλιτεύειν καὶ γεωργεῖν συμβαίνει τοῖς αὐτοῖς πολλάκις. ὥστε εἴπερ καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα θετέα μόρια τῆς πόλεως, φανερὸν ὅτι τό γε ὁπλιτικὸν ἀναγκαῖόν ἐστι μόριον τῆς πόλεως. ἕβδομον δὲ, τὸ ταῖς
E οὐσίαις λειτουργοῦν, * ὃ καλοῦμεν εὐπόρους. ὄγδοον δὲ, τὸ δημιουργικὸν, καὶ τὸ περὶ τὰς ἀρχὰς λειτουργοῦν· εἴπερ ἄνευ ἀρχόντων ἀδύνατον εἶναι πόλιν. ἀναγκαῖον οὖν εἶναί τινας τοὺς δυναμένους ἄρχειν, καὶ λειτουργοῦντας, ἢ συνεχῶς, ἢ κατὰ μέρος, τῇ πόλει ταύτην τὴν λειτουργίαν. λοιπὰ δὲ περὶ ὧν τυγχάνομεν διωρικότες ἀρτίως, τὸ βουλευόμενον καὶ κρῖνον περὶ τῶν δικαίων τοῖς ἀμφισβητοῦσιν.

* κ. εἰς τρυφὴν,
* Libro 2.
* γρ. ὃ πάντα ταῦτα γ.
* γρ. ἁπτομένων,
* γρ. οὓς καλ.

A Εἴπερ οὖν ταῦτα δεῖ γίνεσθαι ταῖς πόλεσι καὶ καλῶς γίνεσθαι καὶ δικαίως· ἀναγκαῖον καὶ μετέχοντας εἶναί τινας ἀρετῆς τῆς πολιτικῆς. τὰς μὲν οὖν ἄλλας δυνάμεις τοῖς αὐτοῖς ὑπάρχειν ἐνδέχεσθαι δοκεῖ πολλοῖς, οἷον τοὺς αὐτοὺς εἶναι προπολεμοῦντας, καὶ γεωργοῦντας, καὶ τεχνίτας· ἔτι δὲ τοὺς βουλευομένους τε καὶ κρίνοντας. ἀντιποιοῦνται δὲ καὶ τῆς ἀρετῆς πάντες, καὶ τὰς πλείστας [ἀρχὰς] ἄρχειν οἴονται δύνασθαι· ἀλλὰ πένεσθαι καὶ πλουτεῖν τοὺς αὐτοὺς, ἀδύνατον. διὸ ταῦτα μέρη μάλιστα εἶναι δοκεῖ πόλεως, οἱ εὔποροι, καὶ οἱ ἄποροι. ἔτι δὲ διὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τοὺς μὲν ὀλίγους εἶναι, τοὺς δὲ πολλοὺς, B ταῦτα ἐναντία μέρη φαίνεται τῶν τῆς πόλεως μορίων. ὥστε καὶ τὰς πολιτείας κατὰ τὰς ὑπεροχὰς τούτων καθιστᾶσι· καὶ δύο πολιτεῖαι δοκοῦσιν εἶναι, δημοκρατία καὶ ὀλιγαρχία. ὅτι μὲν οὖν εἰσὶ πολιτεῖαι πλείους, καὶ διὰ τίνας αἰτίας, εἴρηται πρότερον. ὅτι δ' ἐστὶ καὶ δημοκρατίας εἴδη πλείω καὶ ὀλιγαρχίας, λέγωμεν. φανερὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων. εἴδη γὰρ πλείω τοῦ τε δήμου καὶ τῶν λεγομένων γνωρίμων ἐστίν· οἷον, δήμου μὲν εἴδη, ἓν μὲν, οἱ γεωργοί· ἕτερον δὲ, τὸ περὶ τὰς τέχνας· ἄλλο δὲ, τὸ ἀγοραῖον, τὸ περὶ ὠνὴν καὶ πρᾶσιν διατρῖβον· ἄλλο δὲ, τὸ περὶ θάλατταν· καὶ τούτου, τὸ μὲν, C πολεμικόν· τὸ δὲ, χρηματιστικόν· τὸ δὲ, πορθμευτικόν. τὸ δ', ἁλιευτικόν· πολλαχοῦ γὰρ ἕκαστα τούτων πολύοχλα· οἷον, ἁλιεῖς μὲν ἐν Τάραντι καὶ Βυζαντίῳ, τριηρικὸν δὲ Ἀθήνησιν, ἐμπορικὸν δὲ ἐν Αἰγίνῃ καὶ Χίῳ,* πορθμευτικὸν ἐν Τενέδῳ· πρὸς δὲ τούτοις, τὸ χερνητικὸν, καὶ τὸ μικρὰν ἔχον οὐσίαν, ὥστε μὴ δύνασθαι σχολάζειν. ἔτι, τὸ μὴ ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν ἐλεύθερον, κἂν εἴ τι τοιοῦτον * ἕτερον πλήθους εἶδος. τῶν δὲ γνωρίμων, πλοῦτος, εὐγένεια, ἀρετὴ, παιδεία, καὶ τὰ τούτοις [ὅμοια,] λεγόμενα κατὰ τὴν αὐτὴν διαφοράν. δημοκρατία μὲν οὖν ἐστι, πρώτη μὲν ἡ λεγομένη μάλιστα κατὰ τὸ ἴσον. ἴσον γάρ φησιν ὁ νόμος, ὁ D τῆς τοιαύτης δημοκρατίας, τὸ μηδὲν * μᾶλλον ὑπερέχειν τοὺς ἀπόρους, ἢ τοὺς εὐπόρους· μηδὲ, κυρίους εἶναι ὁποτερουσοῦν, ἀλλ' ὁμοίους ἀμφοτέρους. εἴπερ γὰρ ἐλευθερία μάλιστ' ἐστὶν ἐν δημοκρατίᾳ, καθάπερ ὑπολαμβάνουσί τινες, καὶ ἰσότης, οὕτως ἂν εἴη μάλιστα, κοινωνούντων ἁπάντων μάλιστα τῆς πολιτείας ὁμοίως. ἐπεὶ δὲ πλείων ὁ δῆμος, κύριον δὲ τὸ δόξαν τοῖς πλείοσιν, ἀνάγκη δημοκρατίαν εἶναι ταύτην. ἓν μὲν οὖν εἶδος δημοκρατίας, τοῦτο· ἄλλο δὲ, τὸ τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τιμημάτων εἶναι· βραχέων δὲ E τούτων ὄντων· δεῖ δὲ τῷ κτωμένῳ ἐξουσίαν εἶναι μετέχειν, καὶ τὸν ἀποβάλλοντα μὴ μετέχειν. ἕτερον εἶδος δημοκρατίας, τὸ μετέχειν ἅπαντας τοὺς πολίτας, * ὅσοι ἀνυπεύθυνοι· ἄρχειν δὲ τὸν νόμον. ἕτερον δὲ τὸ εἶδος δημοκρατίας, τὸ πᾶσι μετεῖναι τῶν ἀρχῶν, ἐὰν μόνον ᾖ πολίτης· ἄρχειν δὲ τὸν νόμον. ἕτερον δ' εἶδος δημοκρατίας, τἄλλα μὲν εἶναι ταὐτά· κύριον δ' εἶναι τὸ πλῆθος, καὶ μὴ τὸν νόμον· τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν τὰ ψηφίσματα κύρια ᾖ, ἀλλὰ μὴ ὁ νόμος.

* γρ. πορθμικὸν, minus rectè.

* Qu. ἕτερον

* Victorius, μᾶλλον ἄρχειν, vel ὑπάρχ. τοῖς ἀπόροις, ἢ τοῖς εὐπόροις.

* γρ. ὅσοι ἂν ὑπεύθυνοι.

Si igitur oportet hæc ſuppetere ciuitatibus, & ſi rectè iuſtéque adminiſtrari debent: neceſſe eſt aliquos eſſe, qui ea virtute, quæ ad res ciuileis pertinet, quæque virorum politicorum propria eſt, ſint inſtructi atque ornati. Multi igitur poſſe contingere exiſtimant, vt aliæ facultates ac poteſtates iiſdem ſuppetant (verbi gratia) vt iidem ſint propugnatores ciuitatis, & agricolæ, & artifices: prætereà vt iidem conſultent, & iudicent. Tū verò virtutem ſibi omnes vendicant atque arrogant, plurimóſque magiſtratus ſe gerere poſſe autumant: ſed vt iidem ſint pauperes & diuites, fieri non poteſt. Quapropter hæ partes maximè videntur eſſe ciuitatis, locupletes & egentes. Prætereà quia ferè illi quidem pauci ſunt, hi verò multi: hæ potiſſimùm partes videntur eſſe contrariæ ex omnibus particulis ciuitatis. Itaque & reip. adminiſtrandæ formas pro harum partium exſuperantiis & præſtantiis conſtituunt: duæque vidētur eſſe ciuitatis adminiſtrandæ formæ, democratia & oligarchia. Eſſe igitur plureis reipublicæ adminiſtrandæ formas, & quas ob cauſas ſint plures, dictum eſt antea. Nūc autem & democratiæ & oligarchiæ eſſe plura genera oſtendamus. Licet verò hoc intelligere etiam ex iis quæ dicta ſunt. Plura enim genera ſunt & populi, & eorum qui clari nobileſque dicuntur: verbi gratia, populi genus vnum conſtituunt agricolæ, aliud artifices, aliud caupones & forenſes, eos dico qui mercaturam in vrbibus faciunt, quique in emendo & vendendo vitam conterunt: aliud, qui in mari aſſiduè verſantur. Atque huius generis alij ſunt militares, alij pecuniæ faciendæ ſtudio dediti, alij portitores ac traiectores, alij piſcatores. Multis enim in locis horum generum ſingulorum magna turba eſt: vt piſcatorum Tarenti & Byzantij, hominū in triremibus occupatorum Athenis: mercatorum, in Ægina & Chio: traiectorum ac portitorum, in Tenedo. Præter hos autem ſunt ij qui operis & manibus ſuis victum parant, vitámque tolerant: & quorum ita tenuis & anguſta res familiaris eſt, vt non liceat eis otioſam vitam degere. Prætereà aliqui ſunt non ex vtroque ciue liberi, & ſi quod tale alius multitudinis genus eſt. Nobilium autem & clarorum virorum alij ex diuitiis claritatem conſecuti ſunt, alij ex præſtantia generis, alij ex virtute, alij ex doctrina & ſimilibus, quæ ex eadem differentia dicuntur. Democratia igitur prima eſt ea quæ ex æqualitate maximè ſic appellatur. Æqualitatem enim edicit lex ea quæ huiuſmodi democratiæ eſt, nempe vt nihilo plus ſint locupletes quàm egentes: neutrique habeant ſummam auctoritatem & poteſtatem, ſed vtrique ſint ſimiles. Nam ſi libertas in democratia eſt maximè (quemadmodum quidam exiſtimant) & æqualitas, hac maximè ratione fuerit, ſi inter omneis pariter fuerit reip. adminiſtratio communis maximè. Quoniam autem populus multitudine & numero ſuperat: id autem quod à pluribus numero decretum eſt, ratum eſt, hanc eſſe democratiam neceſſe eſt. Vnum igitur democratiæ genus hoc eſt: aliud eſt, vbi magiſtratus ex cenſibus, qui tamen ſint anguſti & tenues, deferuntur. Oportet autem, ei qui rem habet, magiſtratum obtinere licere: qui amiſit, non obtinere. Aliud genus democratiæ eſt, vbi ciues omnes, qui modò ab omni obligatione liberi ac ſoluti ſunt, reip. adminiſtrationis ſunt participes, ſed tamen lex dominatur atque imperat. Aliud genus, vt omnibus, ſi quis modò ſit ciuis, ius ſit obtinendi magiſtratus: ita tamen vt lex imperet. Aliud genus, vbi cætera quidem ſunt eadem: penes multitudinem verò eſt ſumma rerum poteſtas, non penes legem. Hoc autem fit, cùm multitudinis decreta, quæ pſephiſmata Græci dicunt, rata ſunt, non lex.

Atque hoc propter oratores populareis, quos demagogos Græci nominant, id eſt, blandos populi ductores, & quaſi leueis tribunos plebis, euenit. Nam in ciuitatibus quæ ex lege à populo obtinentur ac reguntur, demagôgus non exſiſtit, ſed optimus quiſque ciuis principem in republica locum obtinet. Vbi verò leges non ſunt ratæ, neque ſummam auctoritatem habent, hîc exoriuntur populares oratores, quos demagôgos diximus appellari. Fit enim princeps ſolus imperium obtinens (monarchum dicunt Græci) populus vnus ex multis concretus & conflatus. nam penes multos ſumma reipublicæ poteſtas eſt, non vt ſingulos, ſed vt omneis. Qualem porrò dicat Homerus non eſſe bonam multorum dominationem, vtrùm hanc an vbi plures ſunt, qui imperant, vt ſinguli, obſcurum eſt. Talis igitur populus, vt pote qui ſit princeps ſolus imperium obtinens, ſtudet ſolus imperare, quia legum imperio non paret: & tale ſibi ius imperiúmque aſſumit in totam remp. quale dominus in ſeruos. Itaque aſſentatores apud eum honorati ſunt. Et talis populus proportione ex monarchiis tyrannidi reſpondet. Quocirca & iidem ſunt mores, & vterque (populum huiuſmodi dico, & tyrannum) imperium herile in meliores, vt in ſeruos, vſurpat: & hîc ſunt pſephiſmata, velut illic edicta: & blandus ductor populi, ſeu demagogus, & aſſentator tyrãni, ſunt iidem & proportione inter ſe reſpondẽt. Et verò vtrique apud vtroſque plurimùm valent, aſſentatores apud tyrannos, demagogi apud taleis populos. Quamobrem autem rata ſint pſephiſmata, & non leges, hi cauſam ſuſtinent: quia omnia ad populũ referunt ac reuocant. Euenit enim vt creſcant, & magnifiant, propterea quòd populus quidem omnium rerũ ſit dominus atque arbiter: hi verò populi opinionis. His enim fidem habet & obtemperat multitudo. Præterea qui magiſtratus criminantur, populum iudicare dicunt oportere*, hic autem libenter prouocationem recipit: quo fit vt magiſtratus omnes infirmentur atque eneruentur. Meritò autem videatur quis reprehendere, qui dicat hanc talem eſſe democratiam, non ciuitatis adminiſtrationẽ ſeu politiam. vbi enim leges non imperant, non eſt politia. Oportet enim legẽ quidem ciuibus omnibus, magiſtratus verò ſingulis imperare: & politiam ſeu reip. adminiſtrationem iudicare. Quare ſi democratia in reipublicæ adminiſtrãdæ formis numeranda eſt, perſpicuum eſt talem reipubl. ſtatum, in quo pſephiſmate omnia adminiſtrantur, ne democratiam quidem eſſe propriè. Contingere enim nõ poteſt, vt vllum pſephiſma ſit vniuerſum. Democratiæ igitur genera hoc modo ſint explicata ac diſtincta.

CAPVT V.

Oligarchiæ genera explicat.

OLigarchiæ autem genera cùm ſint plura, vnum eſt, in quo magiſtratus mandantur ex cenſibus tam magnis, vt pauperes atque egentes, numero plures, eorum participes non ſint: ſed ei, qui tantam rem habeat, reip. adminiſtrationis participi eſſe liceat. Aliud, cùm ex paruis cenſibus creantur magiſtratus: & ipſi eos, qui deſunt, cooptant. Si igitur ex his omnibus, qui cenſu ſunt æquales, hoc faciant: videatur hoc eſſe potiùs ariſtocraticum, ſi verò ex quibuſdam certis, oligarchicum. Aliud autem oligarchiæ genus eſt, cùm filius in locum patris ſuccedens, magiſtratum capit. Quartum, cùm & id quod nunc dictum eſt, vſurpatur, & magiſtratus imperant, non leges: atque hoc genus in oligarchiis altera ex parte veluti tyrannidi reſpondet in monarchiis: & ei democratiæ, de qua poſtremo loco diximus, in democratiis: talémque oligarchiam, dynaſtiam, id eſt, potentatum, appellant.

A συμβαίνει δὲ τοῦτο, διὰ τοὺς δημαγωγούς. ἐν μὲν γὰρ ταῖς * κατὰ νόμον δημοκρατουμέναις, οὐ γίνεται δημαγωγός, ἀλλ' οἱ βέλτιστοι τῶν πολιτῶν εἰσιν ἐν προεδρίᾳ. ὅπου δ' οἱ νόμοι μή εἰσι κύριοι, ἐνταῦθα γίνονται δημαγωγοί. μόναρχος γὰρ ὁ δῆμος γίνεται, σύνθετος εἷς ἐκ πολλῶν· οἱ γὰρ πολλοὶ κύριοί εἰσιν, οὐχ ὡς ἕκαστος, ἀλλὰ πάντες. * Ὅμηρος δὲ ποίαν λέγει οὐκ ἀγαθὸν εἶναι πολυκοιρανίην, πότερον ταύτην, ἢ ὅταν πλείους ὦσιν οἱ ἄρχοντες ὡς ἕκαστος, ἄδηλον. ὁ δ' οὖν τοιοῦτος δῆμος, ἅτε μόναρχος ὤν, ζητεῖ μοναρχεῖν, διὰ τὸ μὴ ἄρχεσθαι ὑπὸ νόμου, καὶ γίνεται δεσποτικός· ὥστε οἱ κόλακες, ἔντιμοι· καὶ ἔστιν ὁ B τοιοῦτος δῆμος, ἀνάλογον τῶν μοναρχιῶν τῇ τυραννίδι. διὸ καὶ τὸ ἦθος τὸ αὐτό, καὶ ἄμφω δεσποτικὰ τῶν βελτιόνων, καὶ τὰ ψηφίσματα, ὥσπερ ἐκεῖ τὰ ἐπιτάγματα· καὶ ὁ δημαγωγός, καὶ ὁ κόλαξ, οἱ αὐτοὶ καὶ ἀνάλογον· καὶ μάλιστα δ' ἑκάτεροι παρ' ἑκατέροις ἰσχύουσιν, οἱ μὲν κόλακες παρὰ τυράννοις, οἱ δὲ δημαγωγοὶ παρὰ τοῖς δήμοις τοῖς τοιούτοις· αἴτιοι δέ εἰσι τοῦ εἶναι τὰ ψηφίσματα κύρια, ἀλλὰ μὴ τοὺς νόμους, οὗτοι, πάντα ἀνάγοντες εἰς τὸν δῆμον. συμβαίνει γὰρ αὐτοῖς γίνεσθαι μεγάλοις, διὰ τό, τὸν μὲν δῆμον εἶναι κύριον, τῆς δὲ τοῦ δήμου δόξης, τούτους· πείθεται γὰρ τὸ πλῆθος τούτοις. ἔτι δὲ οἱ ταῖς ἀρχαῖς ἐγκαλοῦν- C τες, τὸν δῆμον φασὶ δεῖν κρίνειν· ὁ δὲ ἀσμένως δέχεται τὴν πρόκλησιν. ὥστε καταλύονται πᾶσαι αἱ ἀρχαί. εὐλόγως δὲ ἂν δόξειεν ἐπιτιμᾶν ὁ φάσκων τὴν τοιαύτην εἶναι δημοκρατίαν, οὐ πολιτείαν. ὅπου γὰρ μὴ νόμοι ἄρχουσιν, οὐκ ἔστι πολιτεία. δεῖ γὰρ τὸν μὲν νόμον ἄρχειν πάντων· τῶν δὲ καθ' ἕκαστα, τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν πολιτείαν κρίνειν. ὥστ' εἴπερ ἐστὶ δημοκρατία μία τῶν πολιτειῶν, φανερὸν ὡς ἡ τοιαύτη κατάστασις, ἐν ᾗ * ψηφίσμασι πάντα διοικεῖται, οὐδὲ δημοκρατία κυρίως. οὐδὲν γὰρ ἐνδέχεται ψήφισμα εἶναι καθόλου. τὰ μὲν οὖν τῆς δημοκρατίας εἴδη διωρίσθω τὸν τρόπον D τοῦτον.

* γρ. κατὰ νόμους

* Ιλιάδ. β.

* γρ. ψηφίσματι

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Τὰ τῆς ὀλιγαρχίας εἴδη.

ΟΛιγαρχίας δὲ εἴδη, ἓν μέν, τὸ ἀπὸ τιμημάτων εἶναι τὰς ἀρχὰς τηλικούτων, ὥστε τοὺς ἀπόρους μὴ μετέχειν, πλείους ὄντας· ἐξεῖναι δὲ τῷ κτωμένῳ μετέχειν τῆς πολιτείας. ἄλλο δέ, ὅταν ἀπὸ τιμημάτων * μακρῶν ὦσιν αἱ ἀρχαί, καὶ αἱρῶνται αὐτοὶ τοὺς E ἐλλείποντας. ἂν μὲν οὖν ἐκ πάντων τούτων τοῦτο ποιῶσι, δοκεῖ τοῦτ' εἶναι μᾶλλον ἀριστοκρατικόν· ἐὰν δὲ ἐκ τινῶν ἀφωρισμένων, ὀλιγαρχικόν. ἕτερον δὲ εἶδος ὀλιγαρχίας, ὅταν παῖς ἀντὶ πατρὸς εἰσίῃ. τέταρτον δ', ὅταν ὑπάρχῃ τό, τε νῦν λεχθέν, καὶ ἄρχῃ μὴ ὁ νόμος, ἀλλ' οἱ ἄρχοντες. καὶ ἔστιν ἀντίστροφος αὕτη ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις, ὥσπερ ἡ τυραννὶς ἐν ταῖς μοναρχίαις, καὶ περὶ ἧς τελευταίας εἴπομεν δημοκρατίας ἐν ταῖς δημοκρατίαις. καὶ καλοῦσι δὴ τὴν τοιαύτην ὀλιγαρχίαν, δυναστείαν.

* γρ. μικρῶν, & ita Lamb.

ὀλιγαρχίας μὲν δύο εἴδη τοσαῦτα, καὶ δημοκρατίας. A οὐ δεῖ δὲ λανθάνειν, ὅτι πολλαχοῦ συμβέβηκεν, ὥστε τὴν μὲν πολιτείαν τὴν κατὰ τοὺς νόμους, μὴ δημοτικὴν εἶναι· διὰ δὲ τὸ ἔθος καὶ τὴν ἀγωγὴν, πολιτεύεσθαι δημοτικῶς· ὁμοίως δὲ πάλιν παρ' ἄλλοις, τὴν μὲν κατὰ τοὺς νόμους, εἶναι πολιτείαν δημοτικωτέραν· τῇ δ' ἀγωγῇ καὶ τοῖς ἔθεσιν, ὀλιγαρχεῖσθαι μᾶλλον. συμβαίνει δὲ τοῦτο μάλιστα μετὰ τὰς μεταβολὰς τῶν πολιτειῶν. οὐ γὰρ εὐθὺς μεταβαίνουσιν, ἀλλ' ἀγαπῶσι τὰ πρῶτα, μικρὰ πλεονεκτοῦντες παρ' ἀλλήλων. ὥσθ' οἱ μὲν νόμοι διαμένουσιν οἱ προϋπάρχοντες· κρατοῦσι δ' οἱ μεταβάλλοντες B τὴν πολιτείαν.

Oligarchiæ igitur & democratiæ tot ſunt genera. Ignorare autem non oportet, multis in locis euenire vt reipubl. adminiſtrandæ ratio conſentanea cum ſuis legibus non ſit illa quidem popularis: ſed propter mores & inſtitutæ vitæ rationem populariter ciuitas adminiſtretur. Itémque rurſus apud alios vt adminiſtratio ciuitatis, quæ conſentiat legibus, ſit aliquantum popularis: inſtituto vitæ & moribus, ſit paucorum imperium potiùs. euenit autem hoc maximè mutatis reip. adminiſtrandæ formis. Non enim ſtatim conſueuerunt homines immutari, & in alios mores commigrare: ſed ſatis habent primò, ſi pauca alij ab aliis, quaſi plus habere cupientes, detrahant, ſibique aſſumant. Itaque leges quidem manent, quæ erant antea, ſed ſuperiores ſunt, qui reip. adminiſtrandæ formam immutant.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Ὅτι ἐστὶ τοσαῦτα εἴδη δημοκρατίας καὶ ὀλιγαρχίας, διὰ πλειόνων βεβαιοῦται.

CAPVT VI.

Probat tot eſſe democratiæ & oligarchiæ genera.

Ὅτι δ' ἐστὶ τοσαῦτα εἴδη δημοκρατίας καὶ ὀλιγαρχίας, ἐξ αὐτῶν τῶν εἰρημένων φανερόν ἐστιν. ἀνάγκη γὰρ ἢ πάντα τὰ * εἰρημένα μέρη τοῦ δήμου κοινωνεῖν τῆς πολιτείας, ἢ τὰ μὲν, τὰ δὲ μή. ὅταν μὲν οὖν τὸ γεωργικὸν, καὶ τὸ κεκτημένον μετρίαν οὐσίαν κύριον ᾖ τῆς πολιτείας, πολιτεύονται C κατὰ νόμους· ἔχουσι γὰρ ἐργαζόμενοι ζῆν, οὐ δύνανται δὲ σχολάζειν. ὥστε τὸν νόμον ἐπιστήσαντες, ἐκκλησιάζουσι τὰς ἀναγκαίας ἐκκλησίας· τοῖς δὲ ἄλλοις μετέχειν ἔξεστιν, ὅταν κτήσωνται τὸ τίμημα τὸ διωρισμένον ὑπὸ τῶν νόμων. [διὸ πᾶσι τοῖς κτωμένοις ἔξεστι μετέχειν.] ὅλως μὲν γὰρ, τὸ μὲν μὴ ἐξεῖναι πᾶσιν, ὀλιγαρχικόν· τὸ δὲ δὴ ἐξεῖναι σχολάζειν, ἀδύνατον, μὴ προσόδων οὐσῶν. τοῦτο μὲν οὖν εἶδος ἓν δημοκρατίας, διὰ ταύτας τὰς αἰτίας· ἕτερον δὲ εἶδος, διὰ τὴν ἐχομένην αἵρεσιν· ἔστι γὰρ καὶ πᾶσιν ἐξεῖναι τοῖς ἀνυπευθύνοις κατὰ τὸ γένος,* μετέχειν D τι μὲν τοῖς δυναμένοις σχολάζειν. διόπερ ἐν τῇ τοιαύτῃ δημοκρατίᾳ οἱ νόμοι ἄρχουσι, διὰ τὸ μὴ εἶναι πρόσοδον. τρίτον δ' εἶδος, τὸ πᾶσιν ἐξεῖναι, ὅσοι ἂν ἐλεύθεροι ὦσι, μετέχειν τῆς πολιτείας· μὴ μέν τοι μετέχειν διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν. ὥστ' ἀναγκαῖον καὶ ἐν ταύτῃ ἄρχειν τὸν νόμον. τέταρτον δὲ εἶδος δημοκρατίας, ἡ τελευταία τοῖς χρόνοις ἐν ταῖς πόλεσι γεγενημένη. διὰ γὰρ τὸ μείζους γεγονέναι πολὺ τὰς πόλεις τῶν ἐξ ὑπαρχῆς καὶ προσόδων ὑπάρχειν εὐπορίας, μετέχουσι μὲν πάντες τῆς πολιτείας, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλήθους· κοινωνοῦσι δὲ καὶ πολιτεύονται διὰ τὸ δύνασθαι σχολάζειν E καὶ τοὺς ἀπόρους, λαμβάνοντας μισθόν. καὶ μάλιστα δὲ σχολάζει τὸ τοιοῦτον πλῆθος· οὐ γὰρ ἐμποδίζει αὐτοὺς οὐθὲν ἡ τῶν ἰδίων ἐπιμέλεια· τοὺς δὲ πλουσίους ἐμποδίζει. ὥστε πολλάκις οὐ κοινωνοῦσι τῆς ἐκκλησίας, οὔτε τοῦ δικάζειν. διὸ γίνεται τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος κύριον τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐχ οἱ νόμοι. τὰ μὲν οὖν τῆς δημοκρατίας εἴδη τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα διὰ ταύτας τὰς ἀνάγκας ἐστί.

* Suprà cap. 4.

* κ. μετέχειν μὲν τοῖς δυναμένοις σχ. mendosè.

TOt autem eſſe democratiæ & oligarchiæ genera, ex iis ipſis quæ dicta ſũt, intelligere licet. Neceſſe enim eſt, aut cum omnibus illis populi partibus, quæ à nobis commemoratæ ſunt, reip. adminiſtrationẽ communicari: aut cum his cõmunicari, cum illis non. Cùm igitur pars ea, quæ agriculturæ operã dat, quæque mediocreis rei familiaris facultates poſſidet, in ſua poteſtate ſuóque arbitrio poſitã habet reipubl. adminiſtrationem, ex legum præſcripto rempubl. adminiſtrant: habent enim vnde vitam tolerare queãt opere ruſtico faciendo, neque tamẽ eis otioſis eſſe licet. Itaque lege adhibita atque attenta, concionem, vbi poſtulat neceſſitas, aduocant, in eáque de rebus neceſſariis deliberãt. Aliis autẽ ad reip. adminiſtrationem patet aditus, vbi cenſi fuerũt cenſum à legibus præſtitutũ. Quapropter iis omnibus, qui rẽ habent, ad remp. gubernandã patet acceſſus. Omnino enim non omneis eſſe reip. adminiſtrationis participeis, oligarchiæ proprium eſt. Otiandi autẽ & ab opere vacandi licẽtia conſtare non poteſt, niſi vectigalia ſuppetant. Hoc igitur vnum democratiæ genus eſt propter has cauſas. Alterum eſt propter eam quæ deinceps ſequitur, eligendorũ magiſtratuũ rationẽ. fit enim vt liceat omnibus, quos modò generis exceptio non repellat, ad remp. accedere: ſoli autem magiſtratum gerant, qui otiari poſſunt. Quocirca in tali democratia leges imperãt, quia vectigal non ſuppetat. Tertium genus eſt, vbi licet omnibus, qui modò liberi ſint, ad rempubl. adminiſtrandam accedere: ſed nõ adminiſtrant rẽp. propter eam cauſam quæ antè dicta eſt. Quare etiã in hac legem imperare neceſſe eſt. Quartũ democratiæ genus eſt ea quæ poſtrema omniũ in ciuitatibus nata eſt. Nam propterea quòd ciuitates omnes multo maiores factæ ſunt, quàm erãt ab initio, & quia vectigalium copia abundare cœperunt: patet quidẽ omnibus ad rẽp. adminiſtrãdam aditus propter ingentẽ multitudinẽ. In ſocietatem autem & communionem reip. gerendæ recipiuntur, & rẽpubl. adminiſtrant etiã pauperes: propterea quia otiari poſſunt, dum mercedẽ accipiunt. Et verò maximè otiatur talis multitudo. nõ enim eos impedit rei familiaris procuratio: at diuites impedit. Quare ſæpenumero neque in conciones cum reliquo populo conueniunt, neque iudicandi munere communiter cum aliis ciuibus funguntur, ex quo fit multitudinis egentium poteſtatem reipubl. adminiſtratio redigitur, non in legum. Democratiæ igitur genera tot & talia ſunt, propter has neceſſitates.

Quod

Quod ad oligarchiæ autem genera attinet, vbi plures rem habent: ſed anguſtiorem, neque admodum amplam, hoc primum oligarchiæ genus eſt. faciunt enim poteſtatem reip. adminiſtrandæ ei qui rem habeat. Et propterea quòd multi ſunt reip. adminiſtrationis participes, neceſſe eſt non penes homines, ſed penes legẽ, reip. ſummam eſſe poteſtatem. Quanto enim longiùs abſint à monarchia, neque tantas facultates habeant rei familiaris, vt omni cura ſoluti ceſſare atque otiari poſſint: neque rurſum ita tenueis & anguſtas, vt eos alere debeat ciuitas: neceſſe eſt eis æquum videri, legem imperare, nõ ipſos. Quòd ſi ſint pauciores qui rem habeant, quàm qui prius dicti ſunt, ſed ampliorem habeant, ſecundum fit oligarchiæ genus. Nam qui plus valent, ſuperiora omnia habere volunt. Quapropter ex aliis ciuibus magiſtratus legendos curant, qui eandem reip. adminiſtrandæ viam ſequantur. Propterea autem quòd nondum ita opibus valent, vt ſine lege imperare poſſint, talem legem ferũt. Quòd ſi magis etiam ſuam potentiam intendant eo, quòd cum ſint pauciores, ampliores rei familiaris copias habeãt, tertium oligarchiæ fit incrementum: in quo per ſe quidem magiſtratus obtinent, ſed ex lege tamen, quæ iubet magiſtratuum filios in patrum demortuorum locum ſuccedere. Vbi verò iam & rei familiaris copiis, & amicorum multitudine ſupra modum aucti fuerint, ad monarchiam talis potentatus prope accedit: & tum penes homines, non penes legem, ciuitatis & ſummę rei poteſtas eſt. Atque hoc eſt quartum oligarchiæ genus, quod vltimo democratiæ generi altera ex parte reſpondet.

A τὰ δὲ τῆς ὀλιγαρχίας, ὅταν μὲν πλείους ἔχωσι τὴν οὐσίαν, ἐλάττω δὲ καὶ μὴ πολλὴν λίαν, τὸ τῆς πρώτης ὀλιγαρχίας εἶδός ἐστι· ποιοῦσι γὰρ ἐξουσίαν μετέχειν τῷ κτωμένῳ, καὶ διὰ τὸ πλῆθος εἶναι τῶν μετεχόντων τοῦ πολιτεύματος, ἀνάγκη μὴ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸν νόμον εἶναι κύριον. ὅσῳ γὰρ ἂν πλεῖον ἀπέχωσι τῆς μοναρχίας, καὶ μήτε τοσαύτην ἔχωσιν οὐσίαν, ὥστε σχολάζειν ἀμελοῦντας, μήθ' οὕτως ὀλίγην, ὥστε τρέφεσθαι ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀνάγκη τὸν νόμον ἀξιοῦν αὐτοῖς ἄρχειν, ἀλλὰ μὴ αὐτούς. ἐὰν δὲ δὴ ἐλάττους ὦσιν οἱ τὰς οὐσίας *ἔχοντες, ἢ οἱ τὸ πρότερον, *πλείω δὲ, τὸ τῆς
B δευτέρας ὀλιγαρχίας γίνεται εἶδος· μᾶλλον γὰρ ἰσχύοντες, πλεονεκτεῖν ἀξιοῦσι. διὸ αὐτοὶ μὲν αἱροῦνται ἐκ τῶν ἄλλων τοὺς εἰς τὸ πολίτευμα βαδίζοντας· διὰ δὲ τὸ μήπω οὕτως ἰσχυροὶ εἶναι ὥστ' ἄνευ νόμου ἄρχειν, τὸν νόμον τίθενται τοιοῦτον. ἐὰν δ' ἐπιτείνωσι τῷ ἐλάττονες ὄντες, μείζονας οὐσίας ἔχειν, ἡ τρίτη ἐπίδοσις γίνεται τῆς ὀλιγαρχίας, τὸ δι' αὐτῶν μὲν τὰς ἀρχὰς ἔχειν, κατὰ νόμον δὲ τὸν κελεύοντα τῶν τελευτώντων διαδέχεσθαι τοὺς υἱεῖς. ὅταν δὲ ἤδη πολὺ ὑπερτείνωσι ταῖς οὐσίαις, καὶ ταῖς πολυφιλίαις, ἐγγὺς ἡ τοιαύτη δυναστεία μοναρχίας ἐστί, καὶ κύριοι γίνονται οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐχ ὁ
C νόμος· καὶ τὸ τέταρτον εἶδος τῆς ὀλιγαρχίας τοῦτ' ἐστίν, ἀντίστροφον τῷ τελευταίῳ τῆς δημοκρατίας.

*Camerarius; ἔχοντες, ἢ οἱ τὸ πρότερον. πλείους δὲ, τὸ τῆς δ.

* γρ. πλείω οἱ ἔχωσι,

CAPVT VII.

Reliquas adminiſtrandæ reip. formas præter democratiam & oligarchiam exponit.

PRæterea verò pręter democratiam & oligarchiam duæ ſunt reipubl. adminiſtrandæ formæ: quarum alteram omnes commemorant, & ex quatuor reipublicæ adminiſtrandæ formis hæc quarta numeratur, vnúmque genus eſt. Quatuor porrò numerant, monarchiam, oligarchiam, democratiam, & quartam, eam, quæ ariſtocratia nominatur. Quinta autem eſt ea quæ communi omnium nomine appellatur. Politiam enim appellant. Sed quia non ſæpe vſurpatur, ignoratur ab iis qui reipublicæ adminiſtrationum formas & genera numerare conãtur: & quatuor dumtaxat numerant, quemadmodum Plato in libris de republica. Ariſtocratia igitur meritò appellatur ea de qua ſuprà diſputauimus. Ea enim reipublicæ adminiſtrandæ forma, quæ conſtat ex optimis viris ſimpliciter & ex virtute, non ad aliquem ſibi propoſitum finem bonis, ſola appellanda ariſtocratia eſt. In hac ſola enim ſimpliciter idem eſt vir bonus, & bonus ciuis. At qui in aliis boni ſunt, hi ſpectata eorum ipſorum reipubl. forma boni ſunt. Verumtamen nonnullæ ſunt reipubl. adminiſtrandæ formæ, quæ & à ciuitatibus paucorum imperio parentibus differũt, & ab ea quæ communi nomine appellatur politia: atque hæ ariſtocratiæ nominãtur. Vbi enim magiſtratus leguntur & creãtur, habita non ſolùm diuitiarum, verùm etiam virtutis ratione: hæc reip. adminiſtrandę forma & à duabus illis differt, & ariſtocratica appellatur. Nam etiam in eis ciuitatibus, in quibus non eſt publica virtutis cura, ſunt tamen aliqui, de quibus benè exiſtimant reliqui ciues, & qui habentur viri boni. Vbi igitur reipublicæ adminiſtrandæ ratio ſpectat & ad diuitias, & ad virtutem, & ad populum, vt Carthagine:

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ἄλλαι πολιτεῖαι, παρὰ δημοκρατίαν τε καὶ ὀλιγαρχίαν.

ΕΤι δ' εἰσὶ δύο πολιτεῖαι παρὰ δημοκρατίαν τε καὶ ὀλιγαρχίαν, ὧν τὴν μὲν ἑτέραν λέγουσί τε πάντες, καὶ εἴρηται τῶν τεττάρων πολιτειῶν εἶδος ἕν· λέγουσι δὲ τέτταρας, μοναρχίαν, ὀλιγαρχίαν, δημο-
D κρατίαν, τέταρτον δὲ, τὴν καλουμένην ἀριστοκρατίαν· πέμπτη δ' ἐστὶν, ἣ προσαγορεύεται τὸ κοινὸν ὄνομα πασῶν· πολιτείαν γὰρ καλοῦσιν· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ πολλάκις γίνεσθαι, λανθάνει τοὺς πειρωμένους ἀριθμεῖν τὰ τῶν πολιτειῶν εἴδη, καὶ χρῶνται ταῖς τέτταρσι μόνον, ὥσπερ Πλάτων ἐν ταῖς πολιτείαις. ἀριστοκρατίαν μὲν οὖν καλῶς ἔχει καλεῖν, περὶ ἧς διήλθομεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· τὴν γὰρ ἐκ τῶν ἀρίστων ἁπλῶς κατ' ἀρετὴν πολιτείαν, καὶ μὴ πρὸς ὑπόθεσίν τινα ἀγαθῶν ἀνδρῶν, μόνην δίκαιον προσαγορεύειν ἀριστοκρατίαν. ἐν μόνῃ γὰρ ἁπλῶς ὁ αὐτὸς ἀνὴρ καὶ πολίτης
E ἀγαθός ἐστιν· οἱ δ' ἐν ταῖς ἄλλαις ἀγαθοὶ, πρὸς τὴν πολιτείαν εἰσὶ τὴν αὑτῶν. οὐ μὴν ἀλλ' εἰσί τινες, αἳ πρός τε τὰς ὀλιγαρχουμένας ἔχουσι διαφορὰς, καὶ καλοῦνται ἀριστοκρατίαι, καὶ πρὸς τὴν καλουμένην πολιτείαν· ὅπου γε μὴ μόνον πλουτίνδην, ἀλλὰ καὶ ἀριστίνδην αἱροῦνται τὰς ἀρχάς. αὕτη ἡ πολιτεία διαφέρει τε ἀμφοῖν, καὶ ἀριστοκρατικὴ καλεῖται. καὶ γὰρ ἐν ταῖς μὴ ποιουμέναις κοινὴν ἐπιμέλειαν ἀρετῆς, εἰσὶν ὅμως τινὲς οἱ εὐδοκιμοῦντες, καὶ δοκοῦντες εἶναι ἐπιεικεῖς. ὅπου οὖν ἡ πολιτεία βλέπει εἴς τε πλοῦτον, καὶ ἀρετὴν, καὶ δῆμον, οἷον ἐν *Καρχηδόνι,

* γρ. Χαλκηδόνι.

αὕτη ἀριστοκρατική ἐστι· καὶ ἐν αἷς εἰς τὰ δύο μόνον, οἷον ἡ Λακεδαιμονίων εἰς ἀρετήν τε καὶ δῆμον, καὶ ἔστι μίξις τῶν δύο τούτων, δημοκρατίας τε καὶ ἀρετῆς. ἀριστοκρατίας μὲν οὖν παρὰ τὴν πρώτην τὴν ἀρίστην πολιτείας, ταῦτα δύο εἴδη· καὶ τρίτον ὅσαι τῆς καλουμένης πολιτείας ῥέπουσι πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν μᾶλλον.

hæc optimatium potentiæ, ſeu ariſtocratiæ conuenit: etiam eæ quæ ad duo tantùm, virtutem & populum, vt Lacedæmoniorum ciuitatis adminiſtrãdæ ratio. horum enim duorum Lacedæmone confuſio eſt, democratiæ & virtutis. Ariſtocratiæ igitur præter illam primam optimam reip. adminiſtrandæ formam, hæc duo genera ſunt. In tertio genere locandæ ſunt quæcumq; ab ea reip. adminiſtrandæ forma, quæ politia nominatur, deflectentes ad oligarchiam magis propendent.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ τῆς ὀνομαζομένης πολιτείας.

* γρ. τῆς ὀνομαζομένης. & sic Lamb.
* γρ. [illegible] & sic Lamb.

Λοιπὸν δ' ἐστὶν ἡμῖν περί τε* τῆς νομιζομένης πολιτείας εἰπεῖν, καὶ περὶ τυραννίδος. ἐτάξαμεν δ' οὕτως, *οὐκ οὖσαν οὔτε ταύτην παρέκβασιν, οὔτε τὰς ἄρτι ῥηθείσας ἀριστοκρατίας, ὅτι τὸ μὲν ἀληθὲς, πᾶσαι διημαρτήκασι τῆς ὀρθοτάτης πολιτείας· ἔπειτα καταριθμοῦνται μετὰ τούτων, εἰσί τ' αὐτῶν αὗται παρεκβάσεις, ὥσπερ ἐν τοῖς κατ' ἀρχὴν εἴπομεν. τελευταῖον δὲ περὶ τυραννίδος εὔλογόν ἐστι ποιήσασθαι μνείαν, διὰ τὸ πασῶν ἥκιστα ταύτην εἶναι πολιτείαν, ἡμῖν δὲ τὴν μέθοδον εἶναι περὶ πολιτείας. δι' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν τέτακται τὸν τρόπον τοῦτον, εἴρηται. νῦν δὲ δεικτέον ἡμῖν περὶ πολιτείας. φανερωτέρα γὰρ ἡ δύναμις αὐτῆς διωρισμένων τῶν περὶ ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. ἔστι γὰρ ἡ πολιτεία, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, μίξις ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. εἰώθασι δὲ καλεῖν, τὰς μὲν *ἀποκλινούσας ὡς πρὸς τὴν δημοκρατίαν, πολιτείας· τὰς δὲ πρὸς τὴν *ὀλιγαρχίας, μᾶλλον ἀριστοκρατίας, διὰ τὸ μᾶλλον ἀκολουθεῖν παιδείαν καὶ εὐγένειαν τοῖς εὐπορωτέροις. ἔτι δὲ δοκοῦσιν *ἔχειν οἱ εὔποροι, ὧν ἕνεκεν οἱ ἀδικοῦντες ἀδικοῦσιν· ὅθεν καὶ καλοὺς κἀγαθοὺς καὶ γνωρίμους τούτους προσαγορεύουσιν. ἐπεὶ οὖν ἡ ἀριστοκρατία βούλεται τὴν ὑπεροχὴν ἀπονέμειν τοῖς ἀρίστοις τῶν πολιτῶν, καὶ τὰς ὀλιγαρχίας εἶναί φασιν ἐκ τῶν καλῶν κἀγαθῶν μᾶλλον. δοκεῖ δ' εἶναι τῶν ἀδυνάτων τὸ μὴ εὐνομεῖσθαι τὴν ἀριστοκρατουμένην πόλιν, ἀλλὰ πονηροκρατουμένην· ὁμοίως δὲ καὶ ἀριστοκρατεῖσθαι τὴν μὴ εὐνομουμένην. οὐκ ἔστι δὲ εὐνομία τὸ εὖ κεῖσθαι τοὺς νόμους, μὴ πείθεσθαι δέ. διὸ μίαν μὲν εὐνομίαν ὑποληπτέον εἶναι, τὸ πείθεσθαι τοῖς κειμένοις νόμοις· ἑτέραν δὲ, τὸ καλῶς κεῖσθαι τοὺς νόμους, οἷς ἐμμένουσιν. ἔστι γὰρ πείθεσθαι καὶ *κακῶς κειμένοις. τοῦτο δ' ἐνδέχεται διχῶς· ἢ γὰρ τοῖς ἀρίστοις τῶν ἐνδεχομένων αὐτοῖς, ἢ τοῖς ἁπλῶς ἀρίστοις. δοκεῖ δὲ ἀριστοκρατία μὲν εἶναι μάλιστα, τὸ τὰς τιμὰς νενεμῆσθαι κατ' ἀρετήν. ἀριστοκρατίας μὲν γὰρ ὅρος, ἀρετή· ὀλιγαρχίας δὲ, πλοῦτος· δήμου δ', ἐλευθερία. τὸ δ' ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσιν, ἐν πάσαις ὑπάρχει· καὶ γὰρ ἐν ὀλιγαρχίᾳ, καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ, καὶ ἐν δήμοις, ὅ, τι ἂν δόξῃ τῷ πλείονι μέρει τῶν μετεχόντων τῆς πολιτείας, τοῦτ' ἔστι κύριον. ἐν μὲν οὖν ταῖς πλείσταις πόλεσι τὸ τῆς πολιτείας εἶδος καλεῖται·

* Scrib. ἀποκλινούσας πρὸς τὴν δημ.
* γρ. ὀλιγαρχίαν μᾶλλον ἀρ.
* γρ. οἱ εὔποροι ἔχειν.
* γρ. καλῶς.

CAPVT VIII.

De ea quæ vulgo Politia dicitur.

B Reliquum nobis eſt de ea quæ politia vulgò nominatur, diſſerere, & de tyrannide. Hoc autẽ ordine politiam poſuimus, quia, tametſi neque hæc videatur declinatio, ſeu degreſſio à recta republica, neque eæ, quæ paulo antè expoſitæ ſunt, ariſtocratiæ: tamen, ſi verum fateri volumus, omnes aberrarunt à rectiſſima reip. forma. Præterea cum his numerantur, & eæ ſunt earum degreſſiones, quemadmodum initio diximus. Ad extremum autem vt de tyrannide mentionem faciamus, ratio poſtulat, propterea quòd, quamuis hæc minimè omnium ſit reip. adminiſtrandæ forma, à nobis tamen ſuſcepta ſit ciuitatis adminiſtrandæ inſtitutio. Quamobrem igitur talem ordinẽ ſequuti ſumus, dictum eſt. Nunc autem quæ ad politiam pertinent, C demonſtrãda ſunt. Explicatis enim ac diſtinctis iis quæ ad oligarchiam & democratiam pertinẽt, planior & apertior vis eius futura eſt. Politia enim, vt ſimpliciter dicam, cinnus quidam ex oligarchia & democratia eſt. Solent autem eas quæ ad democratiã magis inclinant, politias appellare: quæ verò ad oligarchiam, ariſtocratias potiùs: quia doctrina & generis amplitudo magis comitatur locupletiores. Præterea verò eas res locupletes videntur habere, à quibus homines ad iniuriam alteri inferẽdam impelluntur. Ex quo hos, viros bonos atque honeſtos & claros homines appellãt. Quoniam igitur hoc ariſtocratiæ proprium eſt, vt ciuium optimis egregia & ſumma omnia tribuat, idcirco & oligarchias D ex viris bonis atque honeſtis conſtare dicunt. Videtur autem vnum quiddam eſſe ex iis quę fieri non poſſunt, ciuitatem, quæ ab optimatibus teneatur & gubernetur, quaſi ab improbis regatur, bonis legibus non vti, neque bonis legibus parere: itemque eam quæ neque bonis legibus pareat, neque bonis legibus vtatur, ab optimatibus teneri & gubernari. Non eſt porro bonarum legum vſus, leges quidem eſſe bene ſcriptas & poſitas: ſed legibus bene ſcriptis ac poſitis non parẽre. Quocirca vnus quidem bonarum legum vſus exiſtimandus eſt, poſitis legibus parẽre: alter verò, bene ſcriptas eſſe eas leges, quas ſeruant, & in quibus permanẽt ac perſeuerant. Nihil obſtat enim quominus etiam legibus malè latis pareant: hoc autem duobus modis cõ- E tingere poteſt. parent enim legibus, aut optimium, quas talis reipubl. adminiſtrandæ forma capere ac ferre poteſt, optimis, aut ſimpliciter optimis. Videtur porrò ariſtocratia quidem illa eſſe maximè, vbi honores ex virtute deferuntur. Ariſtocratiæ enim terminus ac finis eſt honos: oligarchiæ, diuitiæ: populi ſeu democratiæ, libertas. Id autem valẽre & ratum eſſe, quod pluribus probetur, hoc in omnibus reip. adminiſtrandæ formis ineſt. Etenim in oligarchia, & in ariſtocratia, & in ciuitatibus popularibus ac liberis, quod viſum fuerit maiori parti eorum qui reip. adminiſtrationis ſunt participes, hoc ratum eſt. In plurimis igitur ciuitatibus reip. adminiſtrãdę forma, politia generis nomine appellatur.

A Confuſio enim & permiſtio ex locupletibus & pauperibus diuitias & libertatem, tãquam ſignum propoſitum, intuetur tantùm. Nam fere apud pleroſque virorum honorum atque honeſtorum locum videntur obtinere locupletes. Quoniam autem tria ſunt, quæ de reip. adminiſtrationis æqualitate ambigunt & contendunt, libertas, diuitiæ, virtus (quartum enim, quod εὐγένειαν Græci, nobilitatem, ſeu generis bonitatem ac præſtantiam appellant Latini, comitatur duobus. nam generis ſplendor & pręſtantia, ſeu nobilitas, nihil aliud eſt quàm diuitiæ antiquæ & virtus) perſpicuum eſt, cinnum, ſeu permiſtionem locupletium & pauperum, politiam dici debere: temperationem autem ex tribus, ariſtocratiam maximè ex aliis eſſe appellandam, pręter B illam veram & primã. Eſſe igitur alia reip. adminiſtrationis genera præter monarchiam, & democratiam, & oligarchiam, dictum eſt, tum qualia hæc ſint, & quid inter ſe differant ariſtocratiæ, & quid politia ab ariſtocratia, & non longe admodum has inter ſe diſtare, perſpicuum eſt.

CAPVT IX.

Quonam modo fiat ea quæ politia nominatur, & quomodo eam conſtituere oporteat.

QVónam autem modo præter democratiã & oligarchiam fiat ea quæ politia nominatur, & quomodo eam conſtituere oporteat, deinceps poſt ea quæ C antè dicta ſunt, exponamus. Simul autem planum fiet, quibus rebus definiantur democratia & oligarchia; harum enim primùm ſumenda partitio eſt, deinde ex his ab vtraque velvti inſigne accipiẽteis componere oportebit. Sunt autem tres compoſitionis & permixtionis termini. Nam vel ambo illa ſumenda ſunt, quæ vtraq; reip. forma lege lata inſtituit: verbi gratia, de rebus iudicandis. In oligarchiis enim multam locupletibus irrogant, niſi iudicandi munus obeant: pauperibus nullam mercedem conſtituunt. At in democratiis, pauperibus quidem mercedem decernunt, locupletibus verò nullam multam irrogant. Commune autem & medium horum eſt, hoc vtrumque iunctum: quapropter D & ciuile. Ex ambobus enim temperatum & permiſtum eſt. Vnus igitur hic eſt copulandi & coniugãdi modus. Alter vt medium ſumatur eorum quæ vterque populus inſtituit ac decernit: verbi gratia, habet hoc inſtitutũ alter, vt ad concionẽ pateat aditus ciuibus aut nullius cenſus, aut per quàm exigui atque anguſti: alter, vt iis ſolis, qui magnũ habẽt cenſum. Commune eſt autẽ neq; hoc neque illud, ſed quod mediũ eſt inter vtrũq; horũ cenſuũ. Tertius eſt, vt ex duobus duarũ reip. adminiſtrationum inſtitutis, fiat vna reip. adminiſtrandæ forma: nẽpe partim ex lege oligarchica, partim ex democratica. verbi gratia, videtur democratiæ eſſe proprium magiſtratus ſortitò capi: electione verò creari, oligarchiæ cõuenire: & democratiæ propriũ eſt, nõ ex cẽ- E ſu magiſtratus mãdari: oligarchiæ ex cẽſu. Ariſtocratiæ igitur eſt proprium, & politicũ, ex vtraq; reip. adminiſtrandæ forma vtrũque ſumere: ex oligarchia, vt magiſtratus ex electione deferantur: ex democratia, vt ne ex cẽſu. Permiſtionis igitur modus hic eſt. Certus autem bene permiſtę democratię & oligarchię finis ac terminus erit, vbi licebit eandẽ reip. adminiſtrãdæ formam, democratiã & oligarchiam appellare. Perſpicuũ enim eſt, iis qui ita loquuntur, id ex eo accidere, quòd bene ſint permiſtę. Idem porrò & medio accidit. In eo enim vtrumque extremorum apparet atque elucet: quod euenit in Lacedæmoniorũ reip. adminiſtrandæ forma.

A μόνον γὰρ ἡ μίξις στοχάζεται τῶν εὐπόρων καὶ τῶν ἀπόρων, πλούτου καὶ ἐλευθερίας· σχεδὸν γὰρ παρὰ τοῖς πλείστοις οἱ εὔποροι τῶν καλῶν κἀγαθῶν δοκοῦσι κατέχειν χώραν. ἐπεὶ δὲ τρία ἐστὶ τὰ ἀμφισβητοῦντα τῆς ἰσότητος τῆς πολιτείας, ἐλευθερία, πλοῦτος, ἀρετή (τὸ γὰρ τέταρτον, ὃ καλοῦσιν εὐγένειαν, ἀκολουθεῖ τοῖς δυσίν· ἡ γὰρ εὐγένειά ἐστιν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετή) φανερὸν ὅτι τὴν μὲν τοῖν δυοῖν μίξιν, τῶν εὐπόρων καὶ τῶν ἀπόρων, πολιτείαν λεκτέον, τὴν δὲ τῶν τριῶν, ἀριστοκρατίαν μάλιστα τῶν ἄλλων, παρὰ τὴν ἀληθινὴν καὶ πρώτην. ὅτι μὲν οὖν ἐστι καὶ ἕτερα πολιτείας B εἴδη παρὰ μοναρχίαν τε, καὶ δημοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν, εἴρηται· καὶ ποῖα ταῦτα, καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων, αἵ τ' ἀριστοκρατίαι, καὶ αἱ πολιτεῖαι, τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ ὅτι οὐ πόρρω αὗται ἀλλήλων, φανερόν.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Τίνα τρόπον γίνεται ἡ καλουμένη πολιτεία, καὶ πῶς αὐτὴν δεῖ καθιστάναι.

ΤΙνα δὲ τρόπον γίνεται παρὰ δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν ἡ καλουμένη πολιτεία, καὶ πῶς C αὐτὴν δεῖ καθιστάναι, λέγωμεν ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις. ἅμα δὲ δῆλον ἔσται καὶ οἷς ὁρίζονται τὴν δημοκρατίαν, καὶ τὴν ὀλιγαρχίαν· ληπτέον γὰρ τὴν τούτων διαίρεσιν. εἶτα ἐκ τούτων ἀφ' ἑκατέρας ὥσπερ σύμβολον λαμβάνοντας, συνθετέον. εἰσὶ δὲ [οἱ] ὅροι τρεῖς τῆς συνθέσεως καὶ μίξεως. ἢ γὰρ ἀμφότερα ληπτέον, ὧν ἑκάτεροι νομοθετοῦσιν, οἷον περὶ τοῦ δικάζειν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις τοῖς εὐπόροις ζημίαν τάττουσιν, ἂν μὴ δικάζωσι· τοῖς δ' ἀπόροις, οὐδένα μισθόν· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, τοῖς μὲν ἀπόροις, μισθὸν· τοῖς δ' εὐπόροις, οὐδεμίαν ζημίαν. κοινὸν δὲ καὶ μέ- D σον τούτων, ἀμφότερα ταῦτα· διὸ καὶ πολιτικόν· μέμικται γὰρ ἐξ ἀμφοῖν. εἷς μὲν * οὖν οὗτος τοῦ συνδυασμοῦ τρόπος· ἕτερος δὲ, τὸ μέσον λαμβάνειν ὧν ἑκάτεροι τάττουσιν· οἷον ἐκκλησιάζειν, οἱ μὲν, ἀπὸ τιμήματος οὐδενὸς, ἢ μικροῦ πάμπαν· οἱ δ', ἀπὸ μακροῦ τιμήματος. κοινὸν δέ γε οὐδέτερον, ἀλλὰ τὸ μέσον ἑκατέρου τιμήματος τούτων. τρίτον δ', ἐκ δυοῖν ταγμάτοιν τὰ μὲν ἐκ τοῦ ὀλιγαρχικοῦ νόμου, τὰ δ' ἐκ τοῦ δημοκρατικοῦ. λέγω δ' οἷον, δοκεῖ δημοκρατικὸν μὲν εἶναι, τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχάς, τὸ δ' αἱρετὰς, ὀλιγαρχικόν· καὶ δημοκρατικὸν μὲν, τὸ μὴ E ἀπὸ τιμήματος· ὀλιγαρχικὸν δὲ, τὸ ἀπὸ τιμήματος. ἀριστοκρατικὸν τοίνυν καὶ πολιτικὸν, τὸ ἐξ ἑκατέρας ἑκάτερον λαβεῖν· ἐκ μὲν τῆς ὀλιγαρχίας, τὸ αἱρετὰς ποιεῖν τὰς ἀρχάς· ἐκ δὲ τῆς δημοκρατίας, τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος. ὁ μὲν οὖν τρόπος τῆς μίξεως οὗτος. τοῦ δ' εὖ μεμῖχθαι δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν ὅρος, ὅταν ἐνδέχηται λέγειν τὴν αὐτὴν πολιτείαν, δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν. δῆλον γὰρ ὅτι τοῦτο πάσχουσιν οἱ λέγοντες, διὰ τὸ μεμῖχθαι καλῶς. πέπονθε δὲ τοῦτο καὶ τὸ μέσον. ἐμφαίνεται γὰρ ἑκάτερον ἐν αὐτῷ τῶν ἄκρων· ὅπερ συμβαίνει περὶ τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν.

πολλοὶ γὰρ ἐγχειροῦσι λέγειν ὡς δημοκρατίας οὔσης, διὰ τὸ δημοκρατικὰ πολλὰ τὴν τάξιν ἔχειν, οἷον πρῶτον τὸ περὶ τὴν τροφὴν τῶν παίδων· ὁμοίως γὰρ οἱ τῶν πλουσίων τρέφονται τοῖς τῶν πενήτων, καὶ παιδεύονται τὸν τρόπον τοῦτον, ὃν ἂν δύναιντο καὶ τῶν πενήτων οἱ παῖδες. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἐχομένης ἡλικίας, καὶ ὅταν ἄνδρες γένωνται, τὸν αὐτὸν τρόπον. οὐθὲν γὰρ * ἄδηλος ὁ πλούσιος καὶ ὁ πένης. οὕτω τὰ περὶ τὴν τροφὴν ταὐτὰ πᾶσιν ἐν τοῖς συσσιτίοις· καὶ τὴν ἐσθῆτα οἱ πλούσιοι τοιαύτην, οἵαν ἄν τις παρασκευάσαι δύναιτο, καὶ τῶν πενήτων ὁστισοῦν. ἔτι τῷ δύο τὰς μεγίστας ἀρχάς, τὴν μὲν αἱρεῖσθαι τὸν δῆμον, τῆς δὲ μετέχειν· τοὺς μὲν γὰρ γέροντας αἱροῦνται, τῆς δ᾽ ἐφορείας μετέχουσιν. οἱ δ᾽, ὀλιγαρχίαν, διὰ τὸ πολλὰ ἔχειν ὀλιγαρχικά. οἷον τὸ πάσας αἱρετὰς εἶναι, καὶ μηδεμίαν κληρωτήν· καὶ ὀλίγους εἶναι κυρίους θανάτου καὶ φυγῆς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά. δεῖ δ᾽ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ μεμιγμένῃ καλῶς, ἀμφότερα δοκεῖν εἶναι, καὶ μηδέτερον· καὶ σώζεσθαι δι᾽ αὑτῆς, καὶ μὴ ἔξωθεν· καὶ δι᾽ αὑτῆς, μὴ τῷ πλείους ἔξωθεν εἶναι τοὺς βουλομένους· εἴη γὰρ ἂν καὶ πονηρᾷ πολιτείᾳ τοῦθ᾽ ὑπάρχον· ἀλλὰ τῷ μηδ᾽ ἂν βούλεσθαι πολιτείαν ἑτέραν μηθὲν τῶν τῆς πόλεως μορίων ὅλως. τίνα μὲν οὖν τρόπον δεῖ καθιστάναι τὴν πολιτείαν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ὀνομαζομένας ἀριστοκρατίας, νῦν εἴρηται.

* ..., διάδηλος, & ...a Lamb.

A Multi enim eam eſſe democratiam dicere conantur, propterea quia huius reipublicæ ordinatio multa habeat democratiæ propria: verbi gratia, primùm id, quod ad puerorum educationem pertinet. ſimiliter enim aluntur diuitum liberi, atque pauperum filij: & eodem modo inſtituuntur, quo modo & pauperum filij erudiri poſſint. Similis verò ratio etiam in proxima ætate adhibetur: & cùm robuſtiore corpore fuerint, atque ad ætatem virilem peruenerint, eadem. nulla enim re illuſtrior aut inſignior eſt diues, quàm pauper. Ita quæ ad victum pertinent, eadem ſunt omnibus in conuiuiis illis, quæ ſyſſitia apud eos nominantur: denique tali veſte vtuntur diuites, qualem quiuis ex pauperibus quiſquis ſit, parare queat. B Deinde propterea quòd ex duobus maximis imperiis alterũ quidem populus optat & legit: alterius verò eſt particeps. Nam ſenatores à populo legũtur: ephoriam ſeu ephoratum, qui erat quaſi tribunatus plebis Romæ, populo licet obtinere. Nonnulli oligarchiam eſſe volunt, propterea quòd multa habeat oligarchiæ propria: verbi gratia, magiſtratus omneis ex electione mandari, nullum ſortitò obuenire: & penes paucos eſſe necis & exſulij poteſtatem, & alia multa huiuſmodi. Oportet autem in reipubl. adminiſtrandæ forma bene permiſta beneque temperata, vtrumque videri ineſſe, & neutrum: tum eam per ſe & ſuis viribus ſeruari, non extrinſecus: & per ſe ſeruari, non quòd plures ſint extrà, qui eam ſal- C uam eſſe velint (hoc enim etiam malæ reipubl. adminiſtrandæ formæ ſuppetat) ſed eo quòd nulla prorſus pars ciuitatis vllam aliam reip. adminiſtrandæ formam velit. Quonam igitur modo politia ſit conſtituenda, itemque eæ quæ ariſtocratiæ nominantur, nunc expoſitum eſt.

ΚΕΦΑΛ. ι.

Περὶ τυραννίδος.

Περὶ δὲ τυραννίδος ἦν ἡμῖν λοιπὸν εἰπεῖν, οὐχ ὡς ἐνούσης πολυλογίας περὶ αὐτήν, ἀλλ᾽ ὅπως λάβῃ τῆς μεθόδου τὸ μέρος, ἐπειδὴ καὶ ταύτην τίθεμεν τῶν πολιτειῶν τι μέρος. περὶ μὲν οὖν βασιλείας διωρίσαμεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις, ἐν οἷς περὶ τῆς μάλιστα λεγομένης βασιλείας ἐποιούμεθα τὴν σκέψιν, πότερον ἀσύμφορος, ἢ συμφέρει ταῖς πόλεσι, καὶ τίνα, καὶ πόθεν δεῖ καθιστάναι, καὶ πῶς. τυραννίδος δ᾽ εἴδη δύο μὲν διείλομεν, ἐν οἷς περὶ βασιλείας ἐπεσκοποῦμεν, διὰ τὸ τὴν δύναμιν ἐπαλλάττειν πως αὐτῶν, καὶ πρὸς τὴν βασιλείαν, διὰ τὸ κατὰ νόμον εἶναι ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἀρχάς. ἔν τε γὰρ τῶν βαρβάρων τισὶν αἱροῦνται αὐτοκράτορας μονάρχους· καὶ τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐγίγνοντό τινες μόναρχοι τὸν τρόπον τοῦτον, οὓς ἐκάλουν Αἰσυμνήτας. ἔχουσι δὲ τινὰς πρὸς ἀλλήλας αὗται διαφοράς. ἦσαν δὲ διὰ μὲν τὸ κατὰ νόμον, βασιλικαί, καὶ διὰ τὸ μοναρχεῖν ἑκόντων, τυραννικαί· διὰ δὲ τὸ δεσποτικῶς ἄρχειν [καὶ] κατὰ τὴν αὑτῶν γνώμην. τρίτον δὲ εἶδος τυραννίδος, ἥπερ μάλιστ᾽ εἶναι δοκεῖ τυραννίς, ἀντίστροφος οὖσα τῇ βασιλείᾳ. τοιαύτην δ᾽ ἀναγκαῖον εἶναι τυραννίδα τὴν μοναρχίαν, ἥτις ἀνυπεύθυνος ἄρχει τῶν ὁμοίων, καὶ βελτιόνων πάντων, πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῆς συμφέρον, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ τῶν ἀρχομένων. διόπερ ἀκούσιος. οὐθεὶς γὰρ ἑκὼν ὑπομένει τῶν ἐλευθέρων τὴν τοιαύτην ἀρχήν. τυραννίδος μὲν οὖν εἴδη ταῦτα, καὶ τοσαῦτα, διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας.

CAPVT X.

De tyrannide.

DE tyrannide autem nobis reliquum erat dicere, non quòd longus de ea ſermo habẽdus ſit, ſed vt ſuam huius inſtitutionis partem cõſequatur, quoniam etiam hanc in reip. adminiſtrãdæ formis numeramus. D De regno igitur in libris ſuperioribus explicuimus, in quibus de eo quod maximè regnum dicitur, commentabamur, cùm quærebamus vtrum ſit inutile, an expediat ciuitatibus: & quem regem, & vnde, & quomodo conſtituere oporteat. Tyrannidem porrò, quo loco de regno diſputabamus, in duas partes diuiſimus, propterea quòd vtriuſque harum vis ac poteſtas ſimilitudinem quandam habet cum regno, tumque quia hoc vtrumque imperium legi eſt conſentaneum. Nam & apud nonnullas barbarorum nationes, principes, penes quos ſolos ſumma ſit omnium rerum poteſtas, eliguntur: & olim apud priſcos Græcos ſiebant hoc modo quidam principes, ſoli imperium obtinentes, quos Æſymnetas appellabant. Differunt autem hæc imperia nõnihil in- E ter ſe, ac propterea quidem, quòd lege vigebant ac valebant, & quia ſoli volentibus imperabant, erant regia: ſed propterea quòd dominorum in morem imperabãt arbitratu ſuo, tyrannica. Tertium autem tyrannidis genus eſt id, quod maximè tyrannis videtur eſſe, cùm ex altera parte regno reſpondeat. Talem autem monarchiam tyrannidem eſſe neceſſe eſt, quæ cùm referendarum rationum iudicio non teneatur, imperium exercet in ſimileis, eóſque omneis meliores, ad ſuã ipſius vtilitatem omnia referens, non ad eorum, qui parent imperio. Quapropter inuitus imperat. nemo enim liber & ingenuus tale imperium æquo animo ferre poteſt. Tyrannidis igitur hæc & tot genera ſunt, propter eas quas diximus, cauſas.

A

CAPVT XI.

Quænam ſit optima reip. adminiſtrandæ forma.

SEd quænam eſt optima reip. adminiſtrandæ forma, & quænam pleriſque ciuitatibus & pleriſque hominibus vita optima, apud eos qui neque cum virtute captum idiotarum ſuperante, neque cum doctrina & naturæ bonitatem & adiumentum fortunæ deſiderãte, neque cum reip. adminiſtrandæ forma optanda magis quàm ad vſurpandum facili: ſed cum vita ad communicandum expedita pleriſque, & cum ea reip. adminiſtrandæ forma, cuius bona pars ciuitatum poſſit eſſe particeps, hæc conferre velint? Etenim quas ariſto- B cratias appellãt, de quibus nunc diximus, partim à pleriſque ciuitatibus ſunt remotiores: partim ei quæ politia nominatur, finitimæ ſunt. Quocirca de ambabus, vt de vna, dicendum eſt. Iudicium autem de his omnibus, ex iiſdem elementis pendet. Nam ſi rectè dictum eſt in libris de Moribus, vitam beatam eſſe, quæ virtuti congruit non impeditæ: virtutem autem, mediocritatem: vita media optima ſit neceſſe eſt, ex ea quam quiſque conſequi poteſt, mediocritate. Atque his eiſdem finibus, & ciuitatis & reip. adminiſtrationis virtutem ac vitium terminari neceſſe eſt. Reipubl. enim adminiſtratio, vita quædam ciuitatis eſt. In omnibus igitur vrbibus tres ſunt partes ciuitatis: alij valde copioſi & locupletes, alij egentiſſimi ac tenuiſſimi: tertij inter C hos medij. Itaque quoniam conuenit inter omneis id quod eſt mediocre, & medium, eſſe optimum: perſpicuum etiam eſt, rerum ſecundarum poſſeſſionem mediam, omnium eſſe optimam. facillimè enim adduci poteſt vt rationi obtẽperet. At qui pulchritudinis, aut virium corporis, aut nobilitatis, aut diuitiarum modũ ſuperat: aut contrà qui ſupra modum pauper, aut ſupra modum infirmus, aut ſupra modum inhonoratus eſt, difficile eſt eum rationi obſequi. Fiũt enim illi quidem petulantes atque contumelioſi, & inſignitè magniſque in facinoribus improbi: hi verò malitioſi ac fraudulẽti, & leuibus in factis mali. At iniuriarum aliæ naſcuntur ex contumelia ac petulantia: aliæ ex caliditate & malitia. Præterea hi minimè magiſtratus amãt, D miniméque magiſtratibus conſulunt. Atqui hoc vtrũque ciuitatibus eſt peſtiferum. Præterea qui rebus ſecundis, & viribus corporis, & diuitiis & amicis, & aliis huiuſmodi rebus excellunt, imperium ferre neque volunt neque ſciunt. Atque hoc malum domi natum ſtatim à pueris habent. Nam propter luxuriam & delicias ne in ludis diſcendi quidem imperio parere conſueuerunt. At qui ſupra modum harum rerum penuria atque inopia conflictantur, nimis ſunt humiles atque abiecti. Itaque hi imperare quidem neſciunt, ſed imperium ſeruile ſubire ſciunt: illi nulli quidem imperio parere didicerunt, ſed ita imperare ſciunt, quomodo domini ſeruis imperant. Fit igitur ſeruorum & E dominorum ciuitas, non liberorum: & hominum partim inuidentium, partim contemnẽtium, quæ ab amicitia & ſocietate, communionéque ciuili diſtant plurimùm. ſocietas enim & communio ad amicitiam pertinent. nam neque cũ inimicis ſocietatem itineris inire volumus. Ea autẽ natura ciuitatis eſt, vt ex paribus & ſimilibus quàm maximè fieri poſſit, conſtare debeat. hoc autem mediis ſuppetit maximè. Quare neceſſe eſt hanc ciuitatem optimè gubernari atque adminiſtrari, quæ ex iis partibus conſtet, ex quibus conflatam conſtitutionem ciuitatis dicimus eſſe optimam natura: & verò ex ciuibus hi in ciuitatibus ſalui ſunt maximè.

ΚΕΦΑΛ. ια΄.

Τίς ἀρίστη πολιτεία, καὶ διὰ τὴν αἰτίαν.

ΤΙς δ' ἀρίστη πολιτεία, καὶ τίς ἄριστος βίος ταῖς πλείσταις πόλεσι, καὶ τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρώπων, μήτε πρὸς ἀρετὴν συγκρίνουσι, τὴν ὑπὲρ τοὺς ἰδιώτας, μήτε πρὸς παιδείαν, * ἃ φύσεως δεῖται καὶ χορηγίας τυχηρᾶς· μήτε πρὸς πολιτείαν τὴν κατ' εὐχὴν γινομένην, ἀλλὰ βίον τε τὸν τοῖς πλείστοις κοινωνῆσαι δυνατὸν, καὶ πολιτείαν ἧς τὰς B πλείστας πόλεις ἐνδέχεται μετασχεῖν· καὶ γὰρ ἃς καλοῦσιν ἀριστοκρατίας, περὶ ὧν νῦν εἴπομεν, τὰ μὲν ἐξωτέρω πίπτουσι ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων, τὰ δὲ γειτνιῶσι τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ. διὸ περὶ ἀμφοῖν, ὡς μιᾶς, λεκτέον. ἡ δὲ δὴ κρίσις περὶ ἁπάντων τούτων, ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων ἐστίν. εἰ γὰρ καλῶς ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται, τὸ τὸν εὐδαίμονα βίον εἶναι τὸν κατ' ἀρετὴν ἀνεμπόδιστον· μεσότητα δὲ τὴν ἀρετὴν· τὸν μέσον ἀναγκαῖον εἶναι βίον βέλτιστον, τῆς ἑκάστοις ἐνδεχομένης τυχεῖν μεσότητος. τοὺς δὲ αὐτοὺς * τούτους ὅρους ἀναγκαῖον εἶναι καὶ πόλεως ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ πο- C λιτείας. ἡ γὰρ πολιτεία βίος τίς ἐστι πόλεως. ἐν ἁπάσαις δὴ ταῖς πόλεσίν ἐστι τρία μέρη τῆς πόλεως· οἱ μὲν, εὔποροι σφόδρα· οἱ δὲ, ἄποροι σφόδρα· οἱ δὲ τρίτοι, οἱ μέσοι τούτων. ἐπεὶ τοίνυν ὁμολογεῖται τὸ μέτριον ἄριστον, καὶ τὸ μέσον, φανερὸν ὅτι καὶ τῶν εὐτυχημάτων ἡ κτῆσις ἡ μέση, βελτίστη πάντων· ῥάστη γὰρ τῷ λόγῳ πειθαρχεῖν. ὑπέρκαλον δὲ, ἢ ὑπερίσχυρον, ἢ ὑπερευγενῆ, ἢ ὑπερπλούσιον· ἢ τἀναντία τούτοις, ὑπέρπτωχον, ἢ ὑπερασθενῆ, καὶ σφόδρα ἄτιμον, χαλεπὸν τῷ λόγῳ ἀκολουθεῖν. γίγνονται γὰρ, οἱ μὲν, ὑβρισταὶ, καὶ μεγαλοπόνηροι μᾶλλον· οἱ δὲ, * κακοῦρ- D γοι, καὶ μικροπόνηροι λίαν. τῶν δ' ἀδικημάτων τὰ μὲν γίγνεται δι' ὕβριν, τὰ δὲ διὰ * κακουργίαν. ἔτι δ' ἥκιστα οὗτοι * φυλαρχοῦσι καὶ βουλαρχοῦσι. ταῦτα δ' ἀμφότερα βλαβερὰ ταῖς πόλεσι. πρὸς δὲ τούτοις, οἱ μὲν ἐν ὑπεροχαῖς εὐτυχημάτων ὄντες, ἰσχύος, καὶ πλούτου, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἄρχεσθαι οὔτε βούλονται, οὔτε ἐπίστανται· καὶ τοῦτ' εὐθὺς οἴκοθεν ὑπάρχει παισὶν οὖσι· διὰ γὰρ τὴν * τρυφὴν οὐδ' ἐν τοῖς * διδασκάλοις ἄρχεσθαι σύνηθες αὐτοῖς· οἱ δὲ καθ' ὑπερβολὴν ἐν ἐνδείᾳ τούτων, ταπεινοὶ λίαν. ὥσθ' οἱ μὲν, ἄρχειν οὐκ ἐπίστανται, ἀλλ' ἄρχε- E σθαι δουλικὴν ἀρχήν· οἱ δ', ἄρχεσθαι μὲν οὐδεμιᾷ ἀρχῇ, ἄρχειν δὲ δεσποτικὴν ἀρχήν. γίνεται οὖν δούλων καὶ δεσποτῶν πόλις, ἀλλ' οὐκ ἐλευθέρων· καὶ τῶν μὲν φθονούντων, τῶν δὲ καταφρονούντων· ἃ πλεῖστον ἀπέχει φιλίας καὶ κοινωνίας πολιτικῆς. ἡ γὰρ κοινωνία, φιλικόν. οὐδὲ γὰρ ὁδοῦ βούλονται κοινωνεῖν τοῖς ἐχθροῖς. βούλεται δέ γε ἡ πόλις ἐξ ἴσων εἶναι καὶ ὁμοίων ὅτι μάλιστα. τοῦτο δ' ὑπάρχει μάλιστα τοῖς μέσοις. ὥστ' ἀναγκαῖον ἄριστα πολιτεύεσθαι ταύτην τὴν πόλιν, ἐξ ὧν φαμὲν φύσει τὴν σύστασιν εἶναι τῆς πόλεως. καὶ σῴζονται δ' ἐν ταῖς πόλεσιν οὗτοι μάλιστα τῶν πολιτῶν.

* χ. ἀφυΐ.
* γρ. [illegible]
* Lamb. πανοῦργοι,
* Lamb. πανουργίαν.
* γρ. φιλαρχ.
* γρ. τρυφὴν
* γρ. διδασκαλείοις

οὔτε γὰρ αὐτοὶ τῶν ἀλλοτρίων, ὥσπερ οἱ πένητες, ἐπιθυμοῦσιν· οὔτε τῆς* τούτων ἕτεροι, καθάπερ τῆς τῶν πλουσίων οἱ πένητες ἐπιθυμοῦσι. καὶ διὰ τὸ μήτ᾽ ἐπιβουλεύεσθαι μήτ᾽ ἐπιβουλεύειν, ἀκινδύνως διάγουσι. διὰ τοῦτο καλῶς ηὔξατο Φωκυλίδης,

* Lamb. τούτων αὐτοί.

Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα· μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι.

δῆλον ἄρα ὅτι καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτικὴ ἀρίστη, ἡ διὰ τῶν μέσων· καὶ τὰς τοιαύτας ἐνδέχεται εὖ πολιτεύεσθαι πόλεις, ἐν αἷς δὴ πολὺ τὸ μέσον, καὶ κρεῖττον, μάλιστα μὲν ἀμφοῖν· εἰ δὲ μή, θατέρου μέρους. προστιθέμενον γὰρ, ποιεῖ ῥοπὴν, καὶ κωλύει γίνεσθαι τὰς ἐναντίας ὑπερβολάς. διόπερ εὐτυχία μεγίστη, τοὺς πολιτευομένους οὐσίαν ἔχειν μέσην καὶ ἱκανήν. ὡς ὅπου οἱ μὲν πολλὰ σφόδρα κέκτηνται, οἱ δὲ μηθέν, ἢ δῆμος ἔσχατος γίγνεται, ἢ ὀλιγαρχία ἄκρατος, ἢ τυραννὶς, δι᾽ ἀμφοτέρας τὰς ὑπερβολάς. καὶ γὰρ ἐκ δημοκρατίας τῆς νεανικωτάτης, καὶ ἐξ ὀλιγαρχίας, γίνεται τυραννίς· ἐκ δὲ τῶν μέσων καὶ τῶν σύνεγγυς, πολὺ ἧττον. τὴν δ᾽ αἰτίαν ὕστερον, ἐν τοῖς περὶ τὰς μεταβολὰς τῶν πολιτειῶν, ἐροῦμεν. ὅτι δ᾽ ἡ μέση βελτίστη, φανερόν· μόνη γὰρ ἀστασίαστος· ὅπου γὰρ πολὺ τὸ διὰ μέσου, ἥκιστα στάσεις καὶ διαστάσεις γίγνονται τῶν πολιτειῶν. καὶ αἱ μεγάλαι πόλεις ἀστασιαστότεραι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ὅτι πολὺ τὸ μέσον· ἐν δὲ ταῖς μικραῖς, ῥᾴδιόν τε διαλαβεῖν εἰς δύο πάντας, ὥστε μηθὲν καταλιπεῖν μέσον· καὶ πάντες σχεδὸν ἄποροι ἢ εὔποροί εἰσι. καὶ αἱ δημοκρατίαι δὲ ἀσφαλέστεραι τῶν ὀλιγαρχιῶν εἰσι καὶ πολυχρονιώτεραι διὰ τοὺς μέσους· πλείους τε γάρ εἰσι, καὶ μᾶλλον μετέχουσι τῶν τιμῶν ἐν ταῖς δημοκρατίαις, ἢ ταῖς ὀλιγαρχίαις· ἐπεὶ ὅταν ἄνευ τούτων τῷ πλήθει ὑπερτείνωσιν οἱ ἄποροι, κακοπραγία γίνεται, καὶ ἀπόλλυνται ταχέως. σημεῖον δὲ δεῖ νομίζειν, καὶ τὸ τοὺς βελτίστους νομοθέτας εἶναι τῶν μέσων πολιτῶν. Σόλων τε γὰρ ἦν τούτων (δηλοῖ δ᾽ ἐκ τῆς ποιήσεως) καὶ Λυκοῦργος (οὐ γὰρ ἦν βασιλεύς) καὶ Χαρώνδας, καὶ σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τῶν ἄλλων. φανερὸν δ᾽ ἐκ τούτων, καὶ διότι αἱ πλεῖσται πολιτεῖαι, αἱ μὲν δημοκρατικαί εἰσιν, αἱ δ᾽ ὀλιγαρχικαί· διὰ γὰρ τὸ ἐν ταύταις πολλάκις ὀλίγον εἶναι τὸ μέσον, αἰεὶ ὁπότεροι ἂν ὑπερέχωσιν, εἴθ᾽ οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, εἴθ᾽ ὁ δῆμος, οἱ τὸ μέσον ἐκβαίνοντες, καθ᾽ αὑτοὺς ἄγουσι τὴν πολιτείαν· ὥστε ἢ δῆμος γίγνεται, ἢ ὀλιγαρχία. πρὸς δὲ τούτοις διὰ τὸ στάσεις γίνεσθαι καὶ μάχας πρὸς ἀλλήλους τῷ δήμῳ καὶ τοῖς εὐπόροις, ὁποτέροις ἂν μᾶλλον συμβῇ κρατῆσαι τῶν ἐναντίων, οὐ καθιστᾶσι κοινὴν πολιτείαν, οὐδ᾽ ἴσην· ἀλλὰ τῆς νίκης ἆθλον τὴν ὑπεροχὴν τῆς πολιτείας λαμβάνουσι· καὶ οἱ μὲν δημοκρατίαν, οἱ δ᾽ ὀλιγαρχίαν ποιοῦσιν. ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐν ἡγεμονίᾳ γενομένων τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τὴν παρ᾽ αὐτοῖς ἑκάτεροι πολιτείαν ἀποβλέποντες, οἱ μὲν δημοκρατίας ἐν ταῖς πόλεσι καθίστασαν, οἱ δ᾽ ὀλιγαρχίας· οὐ πρὸς τὸ τῶν πόλεων συμφέρον σκοποῦντες, ἀλλὰ πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῶν. ὥστε διὰ ταύτας τὰς αἰτίας, ἢ μηδέποτε τὴν μέσην γίνεσθαι πολιτείαν, ἢ ὀλιγάκις καὶ παρ᾽ ὀλίγοις. εἷς γὰρ ἀνὴρ συνεπείσθη μόνος τῶν πρότερον ἐφ᾽ ἡγεμονίᾳ* γενομένων,

* γρ. γινομένων,

A Nam neque ij, vt pauperes, aliena appetũt: neque rem horum familiarem, vt rem diuitum, pauperes concupiſcunt: & quia neque inſidiis cuniculiſque oppugnantur, neq; aliis inſidiantur, ab omni periculo tuti viuunt: itaque præclarè optauit Phocylides:

Eſſe volo ciuis medius: namque optima multa
Sunt mediis.

Perſpicuum igitur eſt, ſocietatem ciuilem illam eſſe optimam, quæ ex mediis conſtat; taleiſque ciuitates bene adminiſtrari licere, in quibus media pars, multa eſt, & plus poteſt maximè quidem, quàm ambæ: ſecundo loco verò, quàm alterutra. B Accreſcens enim, aliquid momenti affert, inclinationémque quandam facit, & obſtat ne accidant contrariæ exſuperantiæ. Quapropter ſummæ felicitatis eſt, eos, qui in ciuitatis adminiſtratione verſantur, rem familiarem & mediocrem & iuſtam habere. Nam vbi alij valde multam & amplam habẽt, alij nullam: aut democratia fit poſtrema & deterrima, aut mera oligarchia, aut tyrannis, propter vtrãque excellentiam atque exſuperãtiam. nam ex democratia valẽtiſſima & acerrima, & ex oligarchia naſcitur tyrãnis: ex mediis verò & affinibus multo minùs. cuius rei cauſam poſteriùs in diſputationibus de reip. adminiſtrationum mutationibus & cõuerſionibus, exponemus. Mediam autem reip. adminiſtrandæ formam eſſe C optimam, perſpicuum eſt; ſola enim ſeditionibus non eſt infecta. vbi enim latè patet id quod interiectũ medium eſt, minimè ſeditiones oriuntur, miniméque diuellitur rerumpubl. coniunctio. Atque ob eãdem cauſam magnæ ciuitates minùs ſunt ſeditionibus opportunæ, nempe quia id quod medium eſt, latè patet. In paruis verò cùm facile ſit ciueis omneis ita in duas parteis dirimere, vt nihil relinquatur mediũ: tum omnes ferè aut egentes ſunt, aut locupletes. Præterea democratiæ oligarchiis ſunt à ruinæ periculo munitiores, & ad diuturnitatem ſtabiliores, propter medios. Nam & plures ſunt, & honorum ſunt participes in democratiis magis quàm in oligarchiis. Cùm enim ſine his egentes ac tenues multitudine ſuperant, malè rem ſuam gerit D ciuitas, & in peſſimum locum deducti ciues citò intereunt. Argumento autem huic rei eſſe exiſtimare oportet, quòd optimi latores legum de mediocrium ciuiũ grege fuerũt. Nam & Solõ ex hoc numero erat (vt declarat ipſius poëſis) & Lycurgus (non enim rex erat) & Charondas, & ferè plerique alij. Perſpicuũ autem etiã ex his eſt, quamobrem plurimæ reip. adminiſtrandæ formę alię ſint democraticę, alię oligarchicæ. Propterea enim quod in his ſæpenumero quod mediũ eſt, exiguũ eſt, ſemper vtricũque excellãt, ſiue locupletes ſiue plebecula: qui mediũ locũ exſuperant, hi reip. adminiſtrationem vnà ſecum trahũt. Itaque aut fit democratia, aut oligarchia. Propterea verò quia ſeditiones & cõ- E tentiones inter plebẽ & locupleteis exſiſtunt, vtriſcũque acciderit vt aduerſariis ſuperiores euadant, ij non communẽ reip. adminiſtrandæ formã conſtituunt, neque ęqualem: ſed exſuperantiã prioris reip. adminiſtrationis, tanquam victoriæ præmiũ accipiunt: & hi quidẽ democratiam, illi oligarchiam efficiunt. Præterea verò & eorum qui principatum Græciæ obtinuerunt, vtrique ad reipubl. adminiſtrandæ formam, quæ apud ſe vigebat, intuentes: alteri democratias in ciuitatibus conſtituerunt, alteri oligarchias, nõ vtilitatem ciuium ſpectantes, ſed ſuam ipſorum: ita vt propter has cauſas, aut nunquam media reipubl. forma exſiſtat, aut rarò, & apud paucos. Vnus vir enim ſolus ex iis qui antea principatum in Græcio tenuerunt, adductus eſt,

vt hanc reipubl. adminiſtrandæ deſcriptionem inſtitueret. Nunc autem apud eos, qui in ciuitatibus verſantur: hæc cõſuetudo ſerpere cœpit, vt nolint æqualitatem: ſed aut imperare ſtudeant, aut victi æquo animo onus imperij ſubeant ac perferant. Quæ ſit igitur optimæ reipubl. adminiſtrandæ forma, & propter quam cauſam, ex his intelligere licet. Aliarum autem reipubl. adminiſtrandæ formarum, quoniam plureis democratias plureiſque oligarchias eſſe dicimus: quę prima ſit locanda, quæ ſecunda, & quæ ad eundem modum deinceps proxima, quia alia ſit melior, alia deterior, cùm ea quæ optima eſt, diſtincta ac definita ſit, non eſt difficile intelligere. Oportet enim neceſſariò eam eſſe meliorem, quæ ad hanc proximè accedit: deteriorem eam quæ à medio remotiſſima eſt, niſi quis in iudicio faciendo finem ciuitati propoſitum intueatur. Dico autem ciuitati propoſitum, quia ſæpenumero, quamuis ſit alia reipubl. adminiſtrandæ forma optabilior ac præſtabilior: nihil obſtat tamen quominus aliquibus magis expediat, aliam eſſe apud eos reipubl. adminiſtrationem.

CAPVT XII.

Quæ reipubl. adminiſtrandæ forma quibus, & qualis qualibus expediat.

QVæ autem reipubl. adminiſtrandæ forma, quibus & qualis & qualibus expediat, conſequens eſt deinceps iis quæ dicta ſunt, exponere. Primùm igitur quod idem vniuerſe de omnibus verè dicitur, C ſumendum eſt. Oportet enim plus valere eam partem ciuitatis, quæ vult reipubl. adminiſtrandæ formam manere, quàm quæ non vult. Conſtat autem ciuitas omnis ex quali ſeu qualitate, & quãto ſeu quãtitate. Quale dico, libertatem, diuitias, diſciplinam, generis ſplendorem ſeu nobilitatem: quantum, multitudinis exſuperantiam. Contingere autem poteſt vt earum partium, ex quibus conſtat ciuitas, parti alteri adiunctum ſit quale: alteri quantum: verbi gratia, vt plures numero ſint homines obſcuro & humili loco nati, quàm generoſi, aut plures egentes quàm locupletes: non tam ſuperent quanto tamen, quàm ſuperentur quali. Quapropter hæc ſunt inter ſe comparanda. D Vbi igitur egentium multitudo alteram partem ſuperat ea proportione, quã diximus, hic democratia oriri ſolet natura. Nam ſi quidem agricolæ numero ſuperent, ſit agricolarum democratia: & vnumquodque genus democratiæ pro cuiuſque populi exſuperantia. verbi gratia, ſi agricolarum ſuperet multitudo, prima exiſtit democratia: ſin artificum ſordidorũ & mercenariorum, poſtrema: ſimiliterq; aliæ inter has interiectæ. Vbi verò locupletium & nobiliũ multitudo magis ſuperat quali, quàm ſuperatur quãto, hic naſcitur oligarchia: & eodem modo vnum quodque oligarchiæ genus, pro exſuperantia multitudinis oligarchiæ conuenientis. Oportet porrò latorem legis ſemper in reip. adminiſtratione medios aſſumere. E Nam ſiue leges oligarchiæ conuenięteis ferat, ad medios leges dirigere debet: ſiue democratiæ congruenteis, hi legibus adiungendi ſunt. Vbi verò mediorum multitudo ſuperat aut vtroſque extremos, aut alterutrũ tantùm: hic fieri poteſt vt reip. adminiſtrãdæ forma ſit firma & ſtabilis. Non eſt enim metuendum ne vnquã diuites cum pauperibus in hos conſentiant & conſpirent: nam nunquã alteri alteris ſeruire volent. Quòd ſi communiorẽ reip. adminiſtrationem quærant, nullã aliam reperient hac communiorem. Nam viciſſim præeſſe atque imperare non facilè inducant animũ propter diffidentiam, quæ inter eos intercedit. Vbique gentiũ autẽ arbiter honorarius, fidiſſimus eſt: at medius, arbiter honorarius eſt.

A ταύτην ἀποδοῦναι τὴν τάξιν. ἤδη δὲ καὶ τοῖς ἐν ταῖς πόλεσιν ἔθος καθέστηκε, μηδὲ βούλεσθαι τὸ ἴσον, ἀλλ' ἢ ἄρχειν ζητεῖν, ἢ κρατουμένους ὑπομένειν. τίς μὲν οὖν ἀρίστη πολιτεία, καὶ διὰ τὴν αἰτίαν, ἐκ τούτων φανερόν. τῶν δ' ἄλλων πολιτειῶν, ἐπειδὴ πλείους δημοκρατίας, καὶ πλείους ὀλιγαρχίας φαμὲν εἶναι, ποίαν πρώτην θετέον, καὶ δευτέραν, καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἐχομένην, τῷ τὴν μὲν εἶναι βελτίω, τὴν δὲ χείρω, διωρισμένης τῆς ἀρίστης, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. δεῖ γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι βελτίω, τὴν ἐγγύτατα ταύτης· χείρω δὲ, τὴν ἀφεστηκυῖαν τοῦ μέ- B σου πλεῖον· ἂν μὴ πρὸς ὑπόθεσιν κρίνῃ τις. λέγω δὲ τὸ πρὸς ὑπόθεσιν, ὅτι πολλάκις οὔσης ἄλλης πολιτείας αἱρετωτέρας, ἐνίοις οὐθὲν κωλύσει συμφέρειν ἑτέραν μᾶλλον εἶναι πολιτείαν.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Τίς δὲ πολιτεία τίσι, καὶ ποία συμφέρει ποίοις.

Τίς δὲ πολιτεία τίσι, καὶ ποία συμφέρει ποίοις, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων διελθεῖν. ληπτέον δὴ πρῶτον περὶ πασῶν καθόλου, ταὐτόν. δεῖ γὰρ κρεῖττον εἶναι τὸ C βουλόμενον μέρος τῆς πόλεως, τοῦ μὴ βουλομένου, μένειν τὴν πολιτείαν. ἔστι δὲ πᾶσα πόλις ἔκ τε τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ. λέγω δὲ ποιὸν μὲν, ἐλευθερίαν, πλοῦτον, παιδείαν, εὐγένειαν· ποσὸν δὲ, τὴν τοῦ πλήθους ὑπεροχήν. ἐνδέχεται δὲ, τὸ μὲν ποιὸν ὑπάρχειν ἑτέρῳ μέρει τῆς πόλεως, ἐξ ὧν συνέστηκε μερῶν ἡ πόλις· ἄλλῳ δὲ μέρει τὸ ποσόν· οἷον πλείους τὸν ἀριθμὸν εἶναι τῶν γενναίων τοὺς ἀγεννεῖς, ἢ τῶν πλουσίων τοὺς ἀπόρους· μὴ μέντοι τοσοῦτον ὑπερέχειν τῷ ποσῷ, ὅσον λείπεσθαι τῷ ποιῷ. διὸ ταῦτα πρὸς ἄλληλα συγκριτέον. ὅπου μὲν οὖν ὑπερέχει τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος τὴν εἰρημένην ἀναλογίαν, ἐνταῦθα D πέφυκεν εἶναι δημοκρατίαν. [εἴπερ γὰρ γεωργοὶ ὑπερέχουσι, τὴν τῶν γεωργῶν δημοκρατίαν·] καὶ ἕκαστον εἶδος δημοκρατίας, κατὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ δήμου ἑκάστου· οἷον, ἐὰν μὲν τὸ τῶν γεωργῶν ὑπερτείνῃ πλῆθος, τὴν πρώτην δημοκρατίαν· ἐὰν δὲ τὸ τῶν βαναύσων καὶ μισθαρνούντων, τὴν τελευταίαν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἄλλας τὰς μεταξὺ τούτων. ὅπου δὲ τὸ τῶν εὐπόρων καὶ γνωρίμων μᾶλλον ὑπερτείνει τῷ ποιῷ, ἢ λείπεται τῷ ποσῷ, ἐνταῦθα δὲ ὀλιγαρχίαν, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας τὸν αὐτὸν τρόπον ἕκαστον εἶδος, κατὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ὀλιγαρχικοῦ πλήθους. δεῖ δ' ἀεὶ τὸν νομοθέτην ἐν τῇ πολιτείᾳ προσλαμ- E βάνειν τοὺς μέσους. ἄν τε γὰρ ὀλιγαρχικοὺς τοὺς νόμους τιθῇ, στοχάζεσθαι χρὴ τῶν μέσων· ἐάν τε δημοκρατικοὺς, προσάγεσθαι τοῖς νόμοις τούτοις. ὅπου δὲ τὸ τῶν μέσων ὑπερτείνει πλῆθος, ἢ συναμφοτέρων τῶν ἄκρων, ἢ καὶ θατέρου μόνον, ἐνταῦθ' ἐνδέχεται πολιτείαν εἶναι μόνιμον. οὐθὲν γὰρ φοβερὸν, μή ποτε συμφωνήσωσιν οἱ πλούσιοι τοῖς πένησιν ἐπὶ τούτους. οὐδέποτε γὰρ ἅτεροι βουλήσονται δουλεύειν τοῖς ἑτέροις. κοινοτέραν δ' ἂν ζητῶσιν, οὐδεμίαν εὑρήσουσιν ἄλλην ταύτης. ἐν μέρει γὰρ ἄρχειν οὐκ ἂν ὑπομείνειαν, διὰ τὴν ἀπιστίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους. πανταχοῦ δὲ πιστότατος ὁ διαιτητής· διαιτητὴς δ' ὁ μέσος.

A ὅσῳ δ' ἂν ἄμεινον ἡ πολιτεία μιχθῇ, τοσούτῳ μονιμωτέρα. διαμαρτάνουσι δὲ πολλοὶ καὶ τῶν τὰς ἀριστοκρατικὰς βουλομένων ποιεῖν πολιτείας, οὐ μόνον ἐν τῷ πλέον νέμειν τοῖς εὐπόροις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ* παρακρούεσθαι τὸν δῆμον. ἀνάγκη γὰρ χρόνῳ ποτὲ ἐκ τῶν ψευδῶν ἀγαθῶν, ἀληθὲς συμβῆναι κακόν. αἱ γὰρ πλεονεξίαι τῶν πλουσίων, ἀπολλύουσι μᾶλλον τὴν πολιτείαν, ἢ αἱ τοῦ δήμου.

* γρ. παρακρούεσθαι

ΚΕΦΑΛ. ιγʹ.

B *Ὀλιγαρχικὰ σοφίσματα τῆς νομοθεσίας· καὶ ἃ πρὸς ταῦτ' ἀντισοφίζονται ἐν ταῖς δημοκρατίαις. ἐπίλογος τῶν εἰρημένων ἀπ' ἀρχῆς σχεδὸν τῆς βίβλου.*

Ἔστι δ' ὅσα προφάσεως χάριν ἐν ταῖς πολιτείαις σοφίζονται πρὸς τὸν δῆμον, πέντε τὸν ἀριθμόν, περὶ ἐκκλησίαν, περὶ τὰς ἀρχάς, περὶ δικαστήρια, περὶ ὅπλισιν, περὶ γυμνασίαν. περὶ ἐκκλησίαν μὲν, τὸ ἐξεῖναι ἐκκλησιάζειν πᾶσι· ζημίαν δὲ ἐπικεῖσθαι τοῖς εὐπόροις, ἐὰν μὴ ἐκκλησιάζωσιν· ἢ μόνοις, ἢ μείζω πολλῷ. περὶ δὲ τὰς ἀρχάς, τὸ τοῖς μὲν ἔχουσι τίμημα, μὴ ἐξεῖναι ἐξόμνυσθαι. τοῖς δ' C ἀπόροις ἐξεῖναι. καὶ περὶ τὰ δικαστήρια, τοῖς μὲν εὐπόροις εἶναι ζημίαν, ἂν μὴ δικάζωσι· τοῖς δ' ἀπόροις, ἄδειαν· ἢ τοῖς μὲν μεγάλην, τοῖς δὲ μικράν, ὥσπερ ἐν τοῖς Χαρώνδου νόμοις. ἐνιαχοῦ δ' ἔξεστι μὲν πᾶσιν ἀπογραψαμένοις, ἐκκλησιάζειν καὶ δικάζειν· ἐὰν δὲ ἀπογραψάμενοι, μήτε ἐκκλησιάζωσι, μήτε δικάζωσιν, ἐπίκεινται μεγάλαι ζημίαι τούτοις· ἵνα διὰ μὲν τὴν ζημίαν, φεύγωσι τὸ ἀπογράφεσθαι· διὰ δὲ τὸ μὴ ἀπογράφεσθαι, μὴ δικάζωσι, μηδ' ἐκκλησιάζωσι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τοῦ ὅπλα κεκτῆσθαι καὶ τοῦ γυμνάζεσθαι νομοθετοῦσι. τοῖς μὲν γὰρ D ἀπόροις ἔξεστι μὴ κεκτῆσθαι, τοῖς δ' εὐπόροις, ἐπιζήμιον μὴ κεκτημένοις. κἂν μὴ γυμνάζωνται, τοῖς μὲν οὐδεμία ζημία· τοῖς δ' εὐπόροις, ἐπιζήμιον· ὅπως οἱ μὲν, διὰ τὴν ζημίαν, μετέχωσιν· οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ φοβεῖσθαι, μὴ μετέχωσι. ταῦτα μὲν οὖν ὀλιγαρχικὰ σοφίσματα τῆς νομοθεσίας. ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, πρὸς ταῦτ' ἀντισοφίζονται. τοῖς μὲν γὰρ ἀπόροις μισθὸν πορίζουσιν, ἐκκλησιάζουσι καὶ δικάζουσι· τοῖς δ' εὐπόροις οὐδεμίαν τάττουσι ζημίαν. ὥστε φανερὸν ὅτι εἴ τις βούλεται μιγνύναι δικαίως, δεῖ τὰ παρ' ἑκατέροις συνάγειν, καὶ τοῖς μὲν μισθὸν E πορίζειν, τοῖς δὲ ζημίαν. οὕτω γὰρ ἂν κοινωνοῖεν ἅπαντες· ἐκείνως δ' ἡ πολιτεία γίνεται τῶν ἑτέρων μόνον. δεῖ δὲ τὴν πολιτείαν, εἶναι μὲν ἐκ τῶν τὰ ὅπλα ἐχόντων μόνον· τοῦ δὲ τιμήματος τὸ πλῆθος, ἁπλῶς μὲν ὁρισαμένοις οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τοσοῦτον ὑπάρχειν· ἀλλὰ σκεψαμένους τὸ, ποῖον ἐπιβάλλει μακρότατον· ὥστε τοὺς μετέχοντας τῆς πολιτείας εἶναι πλείους τῶν μὴ μετεχόντων, τοῦτο τάττειν.

A Quanto autẽ meliùs reip. adminiſtratio miſta & temperata fuerit, tanto firmior & diuturnior eſt. Vehementer autem errant multi etiam ex iis qui reip. adminiſtrandæ formas ariſtocraticas efficere volunt: non eo ſolùm, quòd plus tribuant locupletibus, quàm oporteat, verumetiam quod fallaciter populi vireis frangant, atque eneruent. Neceſſe enim eſt, temporis progreſſu aliquando ex falſis bonis naſci verum malum. Nam immoderatæ atque iniuſtæ diuitum opes reip. adminiſtrationem perdunt potiùs, quàm populi.

CAPVT XIII.

B *Callida legum ferendarum artificia ad oligarchiam accommodata: & quæ his opponuntur in democratiis machinæ. Anacephalæoſis eorum quæ docuit ab initio ferè libri huius.*

QVinque autem res numero ſunt quas in reip. adminiſtrationibus per ſpeciem quandam honeſtam callidè excogitant in populum: eæque verſantur in concione, in magiſtratibus, in iudiciis, in armandis ciuibus, in exercendis. In concionibus quidem, licere ciuibus in concione deliberandi cauſa intereſſe: multam autem eſſe cõſtitutam in locupleteis, ſi non interfuerint in concione; eámque aut in ſolos locupleteis, aut multo maiorem. In magiſtratibus, nõ licere iis qui C cenſum habeant, eiurare magiſtratum: egentibus & tenuibus licere. In iudiciis, multam eſſe conſtitutam in locupleteis, niſi iudicandi munere fungantur: egentibus licere impunè rebus iudicandis non præeſſe: aut in illos quidem grauem multam eſſe conſtitutam, in hos leuem: quemadmodum in Charondæ legibus. Alicubi autem licet quidem omnibus, qui modò profeſſi fuerint, & nomen ſuum in tabulis publicis perſcribendum dederint, in concione conſultandi gratia intereſſe, & res iudicare. Quòd ſi poſteaquam profeſſi fuerint, neque in concionem veniant, neque iudicandi munus obeant: magnæ ſunt his pœnæ irrogatæ, vt propter multæ irrogationẽ, profeſſionem, nominiſque D ſcriptionem fugiant: propterea autem quòd nomen perſcribendũ non dederint, iudicandi munus non obeant, neque in concione deliberandi cauſa interſint. Eodem modo & de armis domi habendis, & corporibus exercendis lege lata conſtituunt. Egentibus enim licet arma non habere: locupletes verò ſi non habeant, pecunia multãtur: & illis licet impunè corpus nõ exercere; his, ſi corpus non exerceant, multa irrogata eſt: vt hi quidem propter multam corpori exercẽdo dẽt operam, illi propter impunitatem corporis exercitationem negligant. Hæc igitur ſunt callida legũ ferẽdarum artificia ad oligarchiam accõmodata: in democratiis verò alias machinas excogitant, quas his opponant. Egẽtibus enim mercedem præbent in concionem delibe- E randi cauſa euntibus, & iudicandi munus obeuntibus: locupletibus vtrumque munus defugientibus nullam multam irrogant. Itaque perſpicuum eſt, ſi quis vult iuſtè permiſcere, quæ ſunt apud vtroſque, in vnum eſſe conducenda: & illis quidem mercedem eſſe præbendam, his verò multam irrogandam. Sic enim omnes reipublicæ adminiſtrationis fuerint participes: illo modo autem alterorum tantùm reipubl. adminiſtratio eſt. Oportet autem reip. adminiſtrandæ formam ex his ſanè conſtare tantùm, qui habent arma: cenſus verò magnitudinem non licet ſimpliciter definiendo edicere tantam ſuppetere debere: ſed conſiderato qualis & quantus ampliſſimus quadret ad id vt ij qui reip. adminiſtrandæ ſunt participes, plures ſint iis qui non ſunt participes, tãtum præfinire ac præſcribere oportet.

Pauperes enim, etiamſi honorum non ſint participes, otiari & quieſcere non nolunt: modò ne quis eos contumelioſè vexet, neque de re familiari quicquam detrahat. ſed hoc facile non eſt. Non enim ſemper contingit vt ſint ij humanitate politi, qui reipublicæ adminiſtrationis ſunt participes. Et pauperes, vbi bellum ortum fuerit, ſolent eſſe tardiores niſi alantur, etſi domi egeant. Quòd ſi quis victum ſuppeditet, militiam non detrectant. Conſtat autem reipublicæ adminiſtrādæ forma apud nonnullos non ſolùm ex iis peditibus qui arma gerunt: verùm etiam ex iis qui geſſerunt. Apud Malienſeis autem reipubl. quidem adminiſtrandæ forma ex his conſtabat: magiſtratus verò ex iis qui militabant, legebantur. Ac prima ſanè reipublicæ adminiſtrādæ forma apud Græcos, poſteaquam regibus vti deſierunt, ex iis qui arma ferebant, fuit: principio quidem ex equitibus. robur enim & nerui exercitus, & belli præſtantia in equitatu conſiſtebat. Nam ſine arte inſtruendi diſponendiq; exercitus, peditatus grauioris armaturæ inutilis eſt. At taliū rerum vſus & ordinis diſciplina non erat apud veteres ita, vt in equitatu firmamentum & robur belli collocarent: creſcentibus autem ciuitatibus, auctiſque eorum qui arma tractabant, viribus, cum pluribus reipubl. adminiſtratio communicata eſt. Quapropter quas nunc politias appellamus, maiores noſtri democratias nominabant. Erant autem veteres reipublicæ adminiſtrandæ formæ non temerè oligarchicæ & regiæ. Nam propter hominum paucitatem ciuitatúmque infrequentiam, nō admodum multos habebant, qui medij eſſent. Itaque cùm & numero pauci eſſent, & ordinis deſcriptione, magis imperium preferebāt. Quā ob cauſam igitur reip. adminiſtrandæ formæ ſint plures, & quamobrem præter eas, quæ cōmemoratæ ſunt, aliæ (nam & democratia vna numero non eſt, & de aliis item ſentiendum) præterea verò quid inter ſe differāt, & quam ob cauſam hoc eueniat: & præter hæc, quæ ſit optima reip. adminiſtrandæ forma, vt dicamus de eo quod plerumque fit: & aliarum reip. adminiſtrandæ formarum qualis qualibus conueniat, expoſitum a nobis eſt.

A ἐθέλουσι γὰρ οἱ πένητες καὶ μὴ μετέχοντες τῶν τιμῶν, ἡσυχίαν ἔχειν, ἐάν μὴ ὑβρίζῃ τις αὐτοὺς, μήτε ἀφαιρῆται μηθὲν τῆς οὐσίας. ἀλλὰ τοῦτο οὐ ῥᾴδιον. οὐ γὰρ ἀεὶ συμβαίνει χαρίεντας εἶναι τοὺς μετέχοντας τοῦ πολιτεύματος. καὶ εἰώθασι δὲ, ὅταν πόλεμος ᾖ, ὀκνεῖν, ἂν μὴ λαμβάνωσι τροφὴν, ἄποροι δὲ ὦσιν· ἐὰν δὲ πορίζῃ τις τροφὴν, βούλονται πολεμεῖν. ἔστι δὴ ἡ πολιτεία παρ' ἐνίοις, οὐ μόνον ἐκ τῶν ὁπλιτευόντων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὡπλιτευκότων. ἐν Μαλιεῦσι δὲ, ἡ μὲν πολιτεία ἦν ἐκ τούτων, τὰς δὲ ἀρχὰς ᾑροῦντο ἐκ τῶν στρατευομένων·
B καὶ ἡ πρώτη δὲ πολιτεία ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο μετὰ τὰς βασιλείας, ἐκ τῶν πολεμούντων· ἡ μὲν ἐξ ἀρχῆς, ἐκ τῶν ἱππέων· τὴν γὰρ ἰσχὺν καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐν τοῖς ἱππεῦσιν ὁ πόλεμος εἶχεν· ἄνευ μὲν γὰρ συντάξεως ἄχρηστον τὸ ὁπλιτικόν, αἱ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐμπειρίαι καὶ τάξεις ἐν τοῖς ἀρχαίοις οὐχ ὑπῆρχον, ὥστ' ἐν τοῖς ἱππεῦσιν εἶναι τὴν ἰσχύν. αὐξανομένων δὲ τῶν πόλεων, καὶ τῶν ἐν τοῖς ὅπλοις ἰσχυόντων μᾶλλον, πλείους μετεῖχον τῆς πολιτείας. διόπερ ἃς νῦν καλοῦμεν πολιτείας, οἱ πρότερον ἐκάλουν δημοκρατίας. ἦσαν δὲ αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι εὐ-
C λόγως ὀλιγαρχικαὶ, καὶ βασιλικαί· δι' ὀλιγανθρωπίαν γὰρ οὐκ εἶχον πολὺ τὸ μέσον, ὥστ' ὀλίγοι τε ὄντες τὸ πλῆθος, καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν μᾶλλον ὑπέμενον τὸ ἄρχεσθαι. διὰ τίνα μὲν οὖν εἰσὶν αἰτίαν αἱ πολιτεῖαι πλείους, καὶ διὰ τί παρὰ τὰς λεγομένας ἕτεραι (δημοκρατία τε γὰρ οὐ μία τὸν ἀριθμόν ἐστι, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως·) ἔτι δὲ, τίνες αἱ διαφοραὶ, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν συμβαίνει· πρὸς δὲ τούτοις τίς ἀρίστη τῶν πολιτειῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰπεῖν, καὶ τῶν ἄλλων ποία ποίοις ἁρμόττει τῶν πολιτειῶν, εἴρηται.

CAPVT XIV.

Reip. tres partes legumlatori diligenter conſiderandæ: & de earum prima.

RVrſus autem & communiter de omnibus, & ſeparatum ſingulatimque de vtraquaque, & de iis quæ deinceps ſequuntur, dicamus, eorum principio apto & conuenienti ſumpto. Omnium igitur reip. adminiſtrādæ formarum tres particulæ ſunt, quarum quid cuique expediat, bonum ſcriptorem legum diligenter attendere & conſiderare oportet: quibus particulis bene affectis, reip. adminiſtrandæ formam bene affectam eſſe, & pro vniuſcuiuſque harum partium differentia, reipubl. adminiſtrādæ formas inter ſe differre neceſſe eſt. Harum autem partium vna quædam eſt, quæ de republ. conſultat, altera, quæ in magiſtratibus verſatur, hoc eſt, quos magiſtratus eſſe, & quarum rerum poteſtatem eos habere, & qualem eorum electionem eſſe oporteat. tertia ad iudices pertinet. Summam autem poteſtatem habet ea pars, quæ de bello & pace, & de ſocietate & de fœderibus, & de morte & exſilio, & publicatione bonorum & de rationibus referendis conſultat. Neceſſe eſt autem, vel ciuibus omnibus hæc iudicia eſſe tradita, vel nonnullis omnia (verbi gratia) vni cuidam magiſtratui aut pluribus, vel aliis alia: vel nonnulla eorum omnibus, nonnulla verò nonnullis.

D ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Τρία μόρια τῶν πολιτειῶν, περὶ ὧν δεῖ θεωρεῖν τὸν νομοθέτην· καὶ περὶ τοῦ πρώτου τούτων.

ΠΑλιν δὲ καὶ κοινῇ καὶ χωρὶς περὶ ἑκάστης λέγωμεν περὶ τῶν ἐφεξῆς, λαβόντες ἀρχὴν τὴν προσήκουσαν αὐτῶν. ἔστι δὴ τρία μόρια τῶν πολιτειῶν πασῶν, περὶ ὧν δεῖ θεωρεῖν τὸν σπουδαῖον νομοθέτην, ἑκάστῃ τὸ συμφέρον. ὧν ἐχόντων καλῶς, ἀνάγκη τὴν πολιτείαν ἔχειν καλῶς, καὶ τὰς πολιτείας ἀλλήλων διαφέρειν, ἐν τῷ διαφέρειν ἕκαστον τού-
E των. ἔστι δὲ τῶν τριῶν τούτων, ἓν μέν τι τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν· δεύτερον δὲ, τὸ περὶ τὰς ἀρχάς. τοῦτο δ' ἐστὶν, ἃς δεῖ, καὶ τίνων εἶναι κυρίας· καὶ ποίαν τινὰ δεῖ γίγνεσθαι τὴν αἵρεσιν αὐτῶν. τρίτον δὲ, τί τὸ δικάζον. κύριον δ' ἐστὶ τὸ βουλευόμενον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, καὶ συμμαχίας καὶ διαλύσεως, καὶ περὶ νόμων, καὶ περὶ θανάτου, καὶ φυγῆς, καὶ δημεύσεως, καὶ τῶν εὐθυνῶν. ἀναγκαῖον δ' ἤτοι πᾶσι τοῖς πολίταις * ἀποδεδόσθαι ταύτας τὰς κρίσεις, ἢ τισὶ, πάσας· οἷον ἀρχῇ τινι μιᾷ, ἢ πλείοσιν, ἢ ἑτέραις ἑτέρας· ἢ, τινὰς μὲν αὐτῶν, πᾶσι, τινὰς δὲ, τισί.

* γρ. ἀποδ. πάσας ταύτας

τὸ μὲν δὴ πάντας καὶ περὶ ἁπάντων, δημοτικόν. τὴν τοιαύτην γὰρ ἰσότητα ζητεῖ ὁ δῆμος. εἰσὶ δὲ οἱ τρόποι τοῦ πάντας, πλείους· εἷς μὲν, τὸ κατὰ μέρος, ἀλλὰ μὴ πάντας ἀθρόους, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Τηλεκλέους ἐστὶ τοῦ Μιλησίου. (καὶ ἐν ἄλλαις δὲ πολιτείαις βουλεύονται αἱ συναρχίαι συνιοῦσαι· εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς βαδίζουσι πάντες κατὰ μέρος ἐκ τῶν φυλῶν καὶ τῶν μορίων τῶν ἐλαχίστων παντελῶς, ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων.) συνιέναι δὲ μόνον περί τε νόμων θέσεως, καὶ τῶν περὶ τῆς πολιτείας, καὶ τὰ παραγγελλόμενα ἀκουσομένους ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. ἄλλος δὲ τρόπος, τὸ πάντας ἀθρόους· συνιέναι δὲ μόνον πρός τε τὰς ἀρχαιρεσίας αἱρησομένους, καὶ πρὸς τὰς νομοθεσίας καὶ περὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης, καὶ πρὸς εὐθύνας· τὰ δ' ἄλλα τὰς ἀρχὰς βουλεύεσθαι τὰς ἐφ' ἑκάστοις τεταγμένας, αἱρετὰς οὔσας ἐξ ἁπάντων, ἢ κληρωτάς. ἄλλος δὲ τρόπος, τὸ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς εὐθύνας ἀπαντᾶν τοὺς πολίτας, καὶ περὶ πολέμου βουλευσομένους, καὶ συμμαχίας· τὰ δ' ἄλλα τὰς ἀρχὰς διοικεῖν, αἱρετὰς οὔσας, ὅσας ἐνδέχεται. τοιαῦται δ' εἰσὶν ὅσας ἄρχειν ἀναγκαῖον τοὺς ἐπισταμένους. τέταρτος δὲ τρόπος, τὸ πάντας περὶ πάντων βουλεύεσθαι συνιόντας, τὰς δ' ἀρχὰς περὶ μηδενὸς κρίνειν, ἀλλὰ μόνον προανακρίνειν· ὅνπερ ἡ τελευταία δημοκρατία νῦν διοικεῖται τρόπον· ἣν ἀνάλογόν φαμεν εἶναι ὀλιγαρχίᾳ τε δυναστευτικῇ, καὶ μοναρχίᾳ τυραννικῇ. οὗτοι μὲν οὖν οἱ τρόποι δημοκρατικοὶ πάντες· τὸ δὲ τινὰς περὶ πάντων, ὀλιγαρχικόν. ἔχει δὲ καὶ τοῦτο διαφορὰς πλείους. ὅταν μὲν γὰρ ἀπὸ τιμημάτων μετριωτέρων αἱρετοί τε ὦσι καὶ πλείους διὰ τὴν μετριότητα τοῦ τιμήματος, καὶ περὶ ὧν ὁ νόμος ἀπαγορεύει μὴ κινῶσιν, ἀλλ' ἀκολουθῶσι, καὶ ἐξῇ κτωμένῳ τὸ τίμημα μετέχειν, ὀλιγαρχία μὲν, πολιτικὴ δ' ἐστὶν ἡ τοιαύτη, διὰ τὸ μετριάζειν. ὅταν δὲ μὴ πάντες τοῦ βουλεύεσθαι μετέχωσιν, ἀλλ' αἱρετοί, κατὰ νόμον δ' ἄρχωσιν ὥσπερ καὶ πρότερον, ὀλιγαρχικόν. ὅταν δὲ καὶ αἱρῶνται αὐτοὶ αὑτοὺς οἱ κύριοι τοῦ βουλεύεσθαι, καὶ ὅταν παῖς ἀντὶ πατρὸς εἰσίῃ, καὶ κύριοι τῶν νόμων ὦσιν, ὀλιγαρχικωτάτην ἀναγκαῖον εἶναι τὴν τάξιν ταύτην. ὅταν δὲ τινῶν τινές, οἷον, πολέμου μὲν καὶ εἰρήνης, καὶ εὐθυνῶν, πάντες· τῶν δὲ ἄλλων, οἱ ἄρχοντες· καὶ οὗτοι αἱρετοί, ἢ κληρωτοί, ἀριστοκρατία μέν ἐστι [ἡ] πολιτεία. ἐὰν δὲ, ἐνίων μὲν αἱρετοί, ἐνίων δὲ κληρωτοί· καὶ κληρωτοί, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκ προκρίτων, ἢ κοινῇ αἱρετοὶ καὶ κληρωτοί, τὰ μὲν, πολιτείας ἀριστοκρατικῆς ἐστι τούτων· τὰ δὲ, πολιτείας αὐτῆς. διῄρηται μὲν οὖν τὸ βουλευόμενον πρὸς τὰς πολιτείας τοῦτον τὸν τρόπον, * καὶ διοικεῖται ἑκάστη πολιτεία κατὰ τὸν εἰρημένον διορισμόν. συμφέρει δὲ δημοκρατίᾳ τε, τῇ μάλιστ' εἶναι δοκούσῃ δημοκρατίᾳ νῦν (λέγω δὲ τοιαύτην, ἐν ᾗ κύριος ὁ δῆμος καὶ τῶν νόμων ἐστί) πρὸς τὸ βουλεύεσθαι, βέλτιόν τε αὐτὸ ποιεῖν, ὅπερ ἐστὶ τῶν δικαστηρίων ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις·

A Omneis igitur ciueis de omnibus rebus ſtatuere, populare eſt. talem enim æqualitatem requirit populus. Sunt autẽ modi, quibus omnes de rebus omnibus ſtatuant, complures: vnus, vt ſinguli viciſſim, non omnes ſimul deliberent & ſtatuant: quemadmodum fit in reipubl. adminiſtrandæ forma à Telecle Mileſio inſtituta: (& verò in aliis etiam reip. adminiſtrandæ formis conſultant magiſtratuum collegia congreſſa & in vnum coacta: magiſtratus autem obtinent omnes viciſſim ciues ex tribubus & particulis ciuitatis prorſus minimis, donec ad omnes peruentum ſit) conueniant autem omnes ſolùm & de legibus ferendis ac iubendis, & iis de rebus quæ ad reipubl. adminiſtrationem B pertinent: & vt ea audiant quæ à magiſtratibus edicuntur ac denunciantur. Alius modus, vt omnes conferti & in vnũ coacti ſtatuant: ſed conueniant tantùm comitiorum diebus, & ad magiſtratus creandos ſeu legendos, & ad leges ſciſcendas ac iubendas: & cùm de bello & pace agendum eſt, & ad rationes rerum in magiſtratu geſtarum repetendas: de cæteris autem magiſtratus, vt cuique negotio præpoſiti ſunt, ſiue lecti ex omnibus ſiue ſortitò capti, deliberent. Alius modus, vt ciues, ad magiſtratus creandos, & rationes à magiſtratibus repetendas, conueniant & præſto ſint, & cùm de bello ac ſocietate belli deliberaturi ſunt: cætera à magiſtratibus tranſigantur atque adminiſtrentur: qui magiſtratus à populo ſint electi tot quot eſſe debent. Ta- C les autem ſunt ij qui non niſi à ſcientibus & vſu peritis geri poſſunt. Quartus modus eſt, vt omnes de rebus omnibus congregati deliberent: magiſtratus verò nulla de re ſtatuant aut decernant: ſed tantùm ſententiam ſuam anquirendi cauſa antè interponant, eámque ad populum poſtea referant: quo modo nunc vltima democratia gubernatur: quam & oligarchiæ potentatus eius (quem dynaſtiam nominant) imitatrici, & monarchiæ tyrannicæ proportione reſpondere dicimus. Hi igitur omnes modi ſunt democratici. Quoſdã verò de omnibus ſtatuere, oligarchiæ proprium eſt. habet porrò etiam hoc differẽtias plureis. Cùm enim ex mediocribus cenſibus & deliguntur magiſtratus, & ſunt plures propter cenſus mediocritatem, neque quic- D quam eorum, quæ vetat lex, mouẽt, ſed legem ſequuntur ducem: & ei, qui cenſum lege præfinitum habeat, licet ad rempublicam accedere: oligarchia hæc talis quidem eſt, ſed ciuilis, quia modum ſeruat. Cùm verò non omnes conſilij publici ſunt participes, ſed eliguntur, & tamen ex lege imperant, vt & ſuprà: id ad oligarchiam pertinet. At cùm ij, penes quos eſt conſultandi poteſtas, ſe ipſi legunt & creant: cúmque filius in locum patris ſuccedit, & cùm leges ſibi ſubiungunt, non ſe legibus: hæc reipubl. ordinatio oligarchica ſit neceſſe eſt. Cùm autem partitione & deſcriptione quadam facta, de nonnullis rebus ſtatuendi poteſtatem & ius habent nonnulli; (verbi gratia) de bello E & pace, & de rationibus repetendis omnes: de cæteris rebus magiſtratus, hique electi aut ſortitò facti: hæc quidem reipublicæ adminiſtrandæ forma ariſtocratia eſt. Sed ſi de aliquibus rebus ſtatuere poſſint magiſtratus electi, de aliquibus ſortitò facti: & qui ſortitò ſiunt, vel ſimpliciter ſumantur ex omnibus, vel ex iis qui antè meliores iudicati ſunt: vel communiter deligantur, & ſortitò fiant: hæc reipubl. adminiſtratio partim ariſtocratia eſt, partim ipſa politia. Diſtinctum igitur ac diuiſum hoc modo eſt id quod in ciuitate conſultationi præeſt ſpectatis, reipubl. adminiſtrandæ formis: & gubernatur vnaquæque reipubl. adminiſtrandæ forma, quemadmodum ſuprà definitum atque explicatum eſt. Conducit autem ad conſultandũ ei democratiæ, quę maximè videtur nũc eſſe democratia (talẽ democratiã dico in qua populus habet poteſtatem legũ iubendarum & vetandarũ) quod ſit in oligarchiis de iudiciorũ ratione, & id rectius facere:

(multam enim in eos irrogant, quos iudicandi munere fungi volunt, vt iudicandi munere fungantur: ac democratia tenuibus & egentibus mercedem decernit) & hoc idem in concionibus facere. Melius enim conſultabunt, ſi conſultent omnes communiter: multitudo quidem cum claris & nobilibus viris, hi verò cum multitudine. Expedit autem, eos qui conſultandi munus obibunt, aut ſuffragiis creari atque eligi, aut ſortitò fieri æqualiter ex membris & particulis ciuitatis. Expedit porrò illud quoque ſi ciues populares politicos ſeu ciuileis longè numero ſuperent, aut non omnibus mercedem dare, ſed tam multis quàm multi cum multitudine nobilium commenſu quodam comparari queant, aut plureis ſortiendi iure poteſtateque priuare. In oligarchiis autem vtile eſt aut nonnullos ex multitudine ante alios ſumere, aliiſque anteferre qui deliberent: aut curiam aliquam conſtituere talem, qualis eſt in quibuſdam reipubl. adminiſtrandæ formis, quos probulos, id eſt, præconſultatores, & nomophylacas, id eſt, legum cuſtodes, appellant: & de iis agere de quibus hi ante conſultarint. Sic enim populus erit conſultandi conſors & particeps, neq; quicquam eorum reſcindere poterit, quæ ad reipubl. adminiſtrationem pertinent. Præterea aut eadem decernere populum, aut nihil contrarium iis decernere, quæ ad eum referuntur: aut cum omnibus quidem conſilium communicare, ſed ſolis magiſtratibus conſultandi poteſtatem facere: contrariumque eius quod fit in ciuilibus reip. adminiſtrationibus, quas Græci politias appellant, faciendum eſt. Populi enim in abſoluendo rata debet eſſe auctoritas, in condemnando non debet eſſe rata: ſed prouocatio ſit ad eos magiſtratus qui reip. præſunt. Nam in ciuilibus reip. adminiſtrationibus faciunt ordine conuerſo. paucorum enim, ſi quidem abſoluerunt, rata eſt auctoritas: ſin condemnatunt, rata non eſt: ſed prouocatio ſemper eſt ad quamplurimos. De ea igitur ciuitatis parte, quæ conſultat, & de ea penes quam eſt moderandæ atque adminiſtrandæ ciuitatis auctoritas ac poteſtas, ita ſit à nobis explicatum.

CAPVT XV.

Secundam reip. partem, quæ eſt de magiſtratibus, explicat.

His autem proximè conſequens eſt magiſtratuum diſtincta atque explicata partitio. Inſunt enim in hac reipubl. adminiſtratione multæ differentiæ, quot magiſtratus eſſe debeant, & quarum rerum penes eos poteſtas eſſe debeat: & de tempore, quam diuturnum quemque eſſe oporteat: alij enim ſemeſtreis, alij breuiore temporis ſpatio circumſcriptos, alij annuos, alij diuturniores magiſtratus faciunt: & vtrum magiſtratus perpetuos eſſe oporteat, an diuturnos, an neutrum, ſed ſæpe eoſdem magiſtratum gerere, an non eundem bis magiſtratu fungi, ſed ſemel duntaxat. præterea, quod ad rationem conſtituendorum magiſtratuum attinet, ex quibus fieri oporteat, & à quibus, & quomodo. Nam de his omnibus oportet primum diſtinguere atq; explicare poſſe, quot modis contingat vt fieri poſſint: deinde videre quales magiſtratus qualibus reip. adminiſtrandæ formis ſint vtiles, & ſingulos ad ſingulas accommodare. Sed ne hoc quidem definire facile eſt, quales magiſtratus appellãdi ſint: multis enim præfectis ciuilis ſocietas eget. Quapropter non omnes ij ſunt in magiſtratibus numerandi, neque qui ſuffragiis creantur ſiue eliguntur, neque qui ſortitò fiunt, vt primùm ſacerdotes. hoc enim genus hominum aliud eſſe à ciuilibus magiſtratibus ſtatuendum eſt.

A (πάττουσι γὰρ ζημίαν τούτοις, οἷς βούλονται δικάζειν, ἵνα δικάζωσιν· ἡ δὲ δημοκρατία, μισθὸν τοῖς ἀπόροις.) τοῦτο δὲ καὶ περὶ τὰς ἐκκλησίας ποιεῖν, βουλεύσονται γὰρ βέλτιον κοινῇ βουλευόμενοι πάντες· ὁ μὲν δῆμος, μετὰ τῶν γνωρίμων· οὗτοι δὲ, μετὰ τοῦ πλήθους. συμφέρει δὲ καὶ τὸ αἱρετοὺς εἶναι τοὺς βουλευομένους, ἢ κληρωτοὺς, ἴσως ἐκ τῶν μορίων. συμφέρει δὲ κἂν ὑπερβάλλωσι πολὺ κατὰ τὸ πλῆθος οἱ δημοτικοὶ τῶν πολιτικῶν, ἢ μὴ πᾶσι διδόναι μισθὸν, ἀλλ' ὅσοι σύμμετροι πρὸς τὸ τῶν γνωρίμων πλῆθος, ἢ ἀποκληροῦν τοὺς πλείους. ἐν δὲ ταῖς ὀλι-
B γαρχίαις, ἢ προαιρεῖσθαί τινας ἐκ τοῦ πλήθους, ἢ * κατασκευάσαντας ἀρχεῖον, οἷόν ἐν ἐνίαις πολιτείαις ἐστὶν, οὓς καλοῦσι προβούλους, καὶ νομοφύλακας· καὶ περὶ τούτων χρηματίζειν, περὶ ὧν ἂν οὗτοι προβουλεύσωσιν. οὕτω γὰρ μεθέξει ὁ δῆμος τοῦ βουλεύεσθαι, καὶ λύειν οὐθὲν δυνήσεται τῶν περὶ τὴν πολιτείαν. ἔτι ἢ ταὐτὰ ψηφίζεσθαι τὸν δῆμον, ἢ μηθὲν ἐναντίον τοῖς εἰσφερομένοις· ἢ τῆς συμβουλῆς μὲν μεταδιδόναι πᾶσι, βουλεύεσθαι δὲ τοὺς ἄρχοντας. καὶ τὸ ἀντικείμενον δὲ τοῦ ἐν ταῖς πολιτείαις γινομένου δεῖ ποιεῖν. ἀποψηφιζόμενον μὲν
C γὰρ κύριον δεῖ ποιεῖν τὸ πλῆθος· καταψηφιζόμενον δὲ, μὴ κύριον· ἀλλ' ἐπανάγεσθαι πάλιν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας. ἐν γὰρ ταῖς πολιτείαις ἀντεστραμμένως ποιοῦσιν. οἱ γὰρ ὀλίγοι, ἀποψηφισάμενοι μὲν, κύριοι· καταψηφισάμενοι δὲ, οὐ κύριοι· ἀλλ' ἐπανάγεται εἰς τοὺς πλείους ἀεί. περὶ μὲν οὖν τοῦ βουλευομένου, καὶ τοῦ κυρίου δὴ τῆς πολιτείας, τοῦτον διωρίσθω τὸν τρόπον.

*Lamb. κατασκευάσαντας

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

D Περὶ τοῦ δευτέρου μορίου τῆς πολιτείας, ἤτοι, ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς διαίρεσις.

Ἐχομένη δ' τούτων ἐστὶν ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς διαίρεσις· ἔχει γὰρ καὶ τοῦτο τὸ μόριον τῆς πολιτείας πολλὰς διαφορὰς· πόσαι τε ἀρχαὶ, καὶ κύριαι τίνων· καὶ περὶ χρόνου, πόσος ἑκάστης ἀρχῆς. οἱ μὲν γὰρ ἑξαμήνους, οἱ δὲ δι' ἐλάττονος, οἱ δ' ἐνιαυσίας, οἱ δὲ πολυχρονιωτέρας ποιοῦσι τὰς ἀρχάς. καὶ πότερον εἶναι δεῖ τὰς ἀρχὰς ἀϊδίους, ἢ πολυχρονίους, ἢ μηδέτερον· ἀλλὰ πλεονάκις τοὺς
E αὐτοὺς, ἢ μὴ τὸν αὐτὸν δὶς, ἀλλ' ἅπαξ μόνον. ἔτι δὲ περὶ τὴν κατάστασιν τῶν ἀρχῶν, ἐκ τίνων δεῖ γίνεσθαι, καὶ ὑπὸ τίνων, καὶ πῶς. περὶ πάντων γὰρ τούτων δεῖ δύνασθαι διελεῖν κατὰ πόσους ἐνδέχεται γενέσθαι τρόπους· κἄπειτα προσαρμόσαι * ποίαις ποίας πολιτείας συμφέρουσιν. ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο ῥᾴδιον διορίσαι, ποίας δεῖ καλεῖν ἀρχάς. πολλῶν γὰρ ἐπιστατῶν ἡ πολιτικὴ κοινωνία δεῖται. διόπερ οὐ πάντας, οὔτε τοὺς αἱρετοὺς, οὔτε τοὺς κληρωτοὺς, ἄρχοντας θετέον· οἷον τοὺς ἱερεῖς πρῶτον. τοῦτο γὰρ ἕτερόν τι παρὰ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς θετέον.

*ἢ, ποίας ποίαις πολιτείαις

ἔτι δὲ, καὶ χορηγοὶ καὶ κήρυκες· αἱροῦνται δὲ καὶ πρεσβευταί. εἰσὶ δὲ αἱ μὲν πολιτικαὶ τῶν ἐπιμελειῶν, ἢ πάντων τῶν πολιτῶν πρός τινα πρᾶξιν οἷον, στρατηγὸς στρατευομένων· ἢ κατὰ μέρος οἷον, ὁ γυναικονόμος ἢ παιδονόμος· αἱ δ' οἰκονομικαί· πολλάκις γὰρ αἱροῦνται σιτομέτρας· αἱ δ' ὑπηρετικαὶ, πρὸς ἃς, ἂν εὐπορῶσι, τάττουσι δούλους. μάλιστα δ' ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀρχὰς λεκτέον ταύτας, ὅσαις ἀποδέδοται βουλεύσασθαί τε περὶ τινῶν, καὶ κρῖναι, καὶ ἐπιτάξαι, καὶ μάλιστα τοῦτο. τὸ γὰρ ἐπιτάττειν, ἀρχικώτερόν ἐστιν. ἀλλὰ τοῦτο διαφέρει πρὸς μὲν τὰς χρήσεις οὐθὲν, ὡς εἰπεῖν· οὐ γάρ πω κρίσις γέγονεν ἀμφισβητούντων περὶ τοῦ ὀνόματος. ἔχει δέ τιν' ἄλλην διανοητικὴν πραγματείαν. ποῖαι δ' ἀρχαὶ, καὶ πόσαι ἀναγκαῖαι, εἰ ἔσται πόλις· καὶ ποῖαι *ἀναγκαῖαι μὲν οὔ, χρήσιμοι δὲ πρὸς σπουδαίαν πολιτείαν, μᾶλλον ἄν τις ἀπορήσειε, πρὸς ἅπασάν τε δὴ πολιτείαν, καὶ δὴ καὶ τὰς μικρὰς πόλεις. ἐν μὲν γὰρ δὴ ταῖς μεγάλαις ἐνδέχεταί τε καὶ δεῖ μίαν τετάχθαι πρὸς ἓν ἔργον· πολλούς τε γὰρ εἰς τὰ ἀρχεῖα ἐνδέχεται βαδίζειν, διὰ τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς πολίτας. ὥστε τὰς μὲν διαλείπειν πολὺν χρόνον, τὰς δ' ἅπαξ ἄρχειν. καὶ βέλτιον ἕκαστον ἔργον τυγχάνει τῆς ἐπιμελείας μονοπραγματοῦσαν, ἢ *πολυπραγματοῦσαν. ἐν δὲ ταῖς μικραῖς, ἀναγκαῖον συνάγειν εἰς ὀλίγους πολλὰς ἀρχάς. διὰ γὰρ ὀλιγανθρωπίαν, οὐ ῥᾴδιόν ἐστι πολλοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς εἶναι· τίνες γὰρ οἱ τούτους ἔσονται διαδεξόμενοι πάλιν; δέονται δ' ἐνίοτε τῶν αὐτῶν ἀρχῶν καὶ νόμων αἱ μικραὶ ταῖς μεγάλαις· πλὴν αἱ μὲν, δέονται πολλάκις τῶν αὐτῶν, ταῖς δ' ἐν πολλῷ χρόνῳ τοῦτο συμβαίνει. διόπερ οὐθὲν κωλύει πολλὰς ἐπιμελείας ἅμα προστάττειν· οὐ γὰρ ἐμποδιοῦσιν *ἀλλήλαις· καὶ πρὸς τὴν ὀλιγανθρωπίαν ἀναγκαῖον τὰ ἀρχεῖα οἷον *ὀβελισκολύχνια ποιεῖν. ἐὰν οὖν ἔχωμεν λέγειν πόσας ἀναγκαῖον ὑπάρχειν πάσῃ πόλει, καὶ πόσας οὐκ ἀναγκαῖον μὲν, δεῖ δ' ὑπάρχειν, ῥᾷον ἄν τις εἰδὼς ταῦτα συνάγοι, ποίας ἁρμόττει συνάγειν ἀρχὰς, εἰς μίαν *ἀρχήν. ἁρμόττει δὲ καὶ τοῦτο μὴ λεληθέναι, ποίων δεῖ κατὰ τόπον ἀρχεῖα πολλῶν ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ποίων πανταχοῦ μίαν ἀρχὴν εἶναι κυρίαν, οἷον εὐκοσμίας, πότερον ἐν ἀγορᾷ μὲν ἀγορανόμον, ἄλλον δὲ κατ' ἄλλον τόπον, ἢ πανταχοῦ τὸν αὐτόν. καὶ πότερον *κατὰ τὸ πρᾶγμα δεῖ διαιρεῖν, ἢ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους· λέγω δ' οἷον, ἕνα τῆς εὐκοσμίας, ἢ παίδων ἄλλον καὶ γυναικῶν. καὶ κατὰ τὰς πολιτείας δὲ, πότερον διαφέρει καθ' ἑκάστην καὶ τὸ τῶν ἀρχῶν γένος, ἢ οὐθέν· οἷον ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ὀλιγαρχίᾳ, καὶ ἀριστοκρατίᾳ, καὶ μοναρχίᾳ, πότερον αἱ αὐταὶ μέν εἰσιν ἀρχαὶ κύριαι, οὐκ ἐξ ἴσων δ' οὐδ' ἐξ ὁμοίων, ἀλλ' ἑτέρων ἐν ἑτέραις· οἷον ἐν μὲν ταῖς ἀριστοκρατίαις ἐκ πεπαιδευμένων, ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, ἐκ τῶν εὐπόρων, ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, ἐκ τῶν ἐλευθέρων· ἢ τυγχάνουσι μέν τινες οὖσαι καὶ *κατ' αὐτὰς τὰς διαφορὰς τῶν ἀρχῶν, ἔστι δ' ὅπου συμφέρουσιν αἱ αὐταὶ, καὶ ὅπου διαφέρουσιν.

* χ. αἱ. μὲν οὐ χρή. magno errore, qui magnos viros decepit.

* χ. πολυπραγμονοῦσας.

* Quidam ἀλλήλαις emendant. minus recte.

* De partibus animal lib.4. c.6.& Polit.lib.1. c.1.

* Camer. ἀρχῶν, ἃ μὴ ἁρμόττει [illegible]

* χ. κατὰ τὰ πράγματα. & ita Lamb.

* Victorius, κατ' αὐτὰς διαφορὰς τῶν ἀρχῶν.

A deinde chororum duces ac magiſtri, & præcones eliguntur & legati. Sunt autem curationes aliæ ciuiles, & hæ vel omnium ciuium ad aliquam actionem: vt imperator iis omnibus qui militant, præeſt: vel partis ciuitatis, vt mulierum curator aut puerorum: aliæ quaſi ad domum adminiſtrandam, remque familiarem tuẽdam pertinentes, quas œconomicas appellant Græci (ſæpenumero enim frumenti menſores leguntur) aliæ in miniſterio conſiſtũt, quibus ſi copia ſuppetat, ſeruos præficiunt. Maxime igitur, vt ſimpliciter & generaliter dicam, magiſtratus hi dicendi ſunt, quibus de aliquibus rebus conſultandi, & iudicandi, & imperandi, & quidem huius rei maximè munus aſſignatum eſt. Imperare enim magiſtratus proprium magis eſt, quàm illa B ſuperiora. Sed quibus nominibus hæc appellentur, nihil propemodum refert ad vſus. nondum enim eorum qui de nomine ambigunt, controuerſia iudicio dirempta eſt: verùm habet aliam aliquam occupationem mentis & cogitationis propriam. Quales autem magiſtratus, & quam multi ſint neceſſarij ad id vt ſit ciuitas: tum quales nõ neceſſarij quidem ſint, ſed vtiles ad bonam reipublicæ adminiſtrandæ formam, magis dubitare poſſit aliquis, cùm in omni reipublicæ adminiſtrandæ forma, tum in paruis ciuitatibus. Nam in magnis fieri & poteſt & debet, vt vnus magiſtratus vni rei præpoſitus ſit: fieri enim poteſt vt multi ſe conferant ad principatus & imperia, quia multi ſunt ciues: ita vt C alios magiſtratus diu intermittere, alios ſemel gerere liceat. Tum præſtat vnicuiq; rei & actioni curationem obtingere in vno negotio poſitam atque occupatam, quàm multis diſtrictam. In paruis verò multos magiſtratus ad paucos homines conferre & contrahere neceſſe eſt. Nam propter hominum paucitatem & penuriam non eſt facile multos in magiſtratibus eſſe. Qui erunt enim ij qui his rurſum ſucceſſuri ſunt? Egent autem interdum iiſdem magiſtratibus & legibus paruæ ciuitates atque magnæ. Hoc intereſt quod hæ quidem ſæpenumero egent iiſdem: illis verò longo temporis ſpatio hoc euenit. Quapropter nihil obſtat quominus multæ curationes vni ſimul mandentur, non enim ſibi erunt mutuò impedimento. & propter hominum pe- D nuriam neceſſe eſt magiſtratus ſeu imperia conſtituere: veluti inſtrumenta illa, quæ candelabri & veruculi vſum præbent, obeliſcolychnia à Græcis appellata. Si poſſimus igitur quot omni ciuitati magiſtratus eſſe neceſſe ſit, & quot non ſit quidem neceſſe, ſed tamen eſſe oporteat, dicere: faciliùs quis his cognitis colligat, quales magiſtratus in vnum magiſtratum contrahendi & conducẽdi ſint. Conuenit autem ne hoc quidem ignorare, qualis magiſtratus pro ratione loci multarum rerum curam habere, & qualium rerum penes vnum magiſtratum auctoritas ac poteſtas eſſe debeat: verbi gratia, modeſtiæ in vita degenda ſeruandæ, vtrùm in foro quidem penes rerum venalium curatorem ſeu E ædilem: in alio loco penes alium, an vbique penes eundem: & vtrùm ex rebus facienda ſit diuiſio, an ex hominibus: dico vtrùm debeat vnus eſſe præfectus modeſtiæ, an alius pueris, alius mulieribus. & verò ex reſp. adminiſtrandæ formis, vtrùm in vnaquaque etiam magiſtratuum genus differat, an nihil differat: verbi gratia, in democratia, & oligarchia, & ariſtocratia, & monarchia, vtrùm penes eoſdem magiſtratus ſit ſumma poteſtas, ſed non ex paribus, neque ex ſimilibus, verùm in aliis reſpubl. adminiſtrandæ formis penes alios ſit poteſtas: verbi gratia, in ariſtocratiis ex hominibus eruditis & bene inſtitutis: in oligarchiis, ex diuitibus: in democratiis, ex liberis. An ſint quædam reſpubl. adminiſtrandæ formæ ipſis quidem magiſtratuum differentiis conſentaneæ: ſed alicubi tamen eoſdem magiſtratus eſſe expediat, alibi vtile ſit inter ſe differ-

Hic enim conuenit magnos eſſe magiſtratus; illic eoſdem eſſe paruos. Veruntamen ſunt quidam & proprij, vt eorum qui ante conſultant & prouident, quos probulos Græci dicunt, Latini, præconſultatores: Prouiſores fortaſſis appellare licet. hic enim magiſtratus democratiæ non conuenit, neque popularis eſt. Conſultatio verò & ſenatus, populare quiddam eſt. Oportet enim taleis quoſdam eſſe, quibus ſit cura populo proſpicere & prouidere, vt ei liceat eſſe in ſuis negotiis occupato. Quod ſi erunt pauci numero, hoc ad oligarchiam pertinebit. At præconſultatores ſeu prouiſores paucos eſſe numero neceſſe eſt: quare hoc oligarchiæ proprium eſt. Vbi autem ſunt hi magiſtratus vterque, præconſultatores videlicet, & conſultatores ſiue deliberatores & quaſi ſenatores quidam: præconſultatores conſultatoribus opponuntur, atque adeò imponuntur. Nam, conſultator ſeu ſenator, populare quiddam eſt: præconſultator verò, oligarchiæ proprium. Frangitur autem atque interit etiam conſultationis publicæ, id eſt, ſenatus, poteſtas, in talibus democratiis, in quibus ipſe populus congregatus omnibus de rebus agit & tranſigit. Hoc porrò ſolet euenire, cùm vel copia rei familiaris abundat populus, vel iis qui in concionem eunt deliberandi gratia, merces datur. Nam cùm otiantur ac negotiis ſoluti ſunt, & ſæpenumero congregantur, & omnia ipſi diſceptant ac decernunt. Puerorum curator autem, & mulierum, & ſi quis eſt alius magiſtratus, penes quem talis curationis ſit poteſtas: ad ariſtocratiam pertinet, non ad democratiam: (quonam modo enim fieri poſſit, vt pauperum vxores prohibeantur domo exire?) neque ad oligarchiam. Luxuria enim diffluunt paucorum, qui reip. præſunt, vxores. ſed de his quidem rebus hactenus dictum ſit. Nunc quæ ad magiſtratuum creationes ſeu conſtitutiones pertinent, ab initio perſequi & pertractare conandum eſt. Tribus autem finibus harum differentiæ circumſcriptæ ſunt: qui ſi componantur, modos omneis ſumptos eſſe neceſſe eſt. Horum autem trium vnum eſt, qui ſint ij qui magiſtratus faciunt: alterum, ex quibus: tertium, quomodo. Vniuſcuiuſque porrò horum trium tres ſunt differentiæ. Nam aut omnes ciues conſtituunt creántque magiſtratus, aut aliqui: & aut ex omnibus, aut ex quibuſdam certis ac definitis (verbi gratia) aut à cenſu, aut à genere, aut à virtute, aut tali alia re aliqua: quemadmodum Megaris, ex iis qui vnà ab exſulio reuerterunt, vnàque aduerſus populum acie decertarunt: atque hæc aut electione, aut ſorte. Rurſus hæc duplicari poſſunt: hoc eſt, alios magiſtratus aliqui conſtituunt, alios omnes: & alios, ex omnibus ciuibus, alios, ex quibuſdam: & alios, ſuffragiis ſeu electione, alios ſorte. Harum autem differentiarum vniuſcuiuſque quatuor erunt modi. Aut enim omnes ex omnibus, electione, ſiue ſuffragiis, fient, aut omnes ex omnibus, ſorte: & aut ex vniuerſis, aut ex omnibus in parteis diſtributis (verbi gratia) in tribus, aut municipia, aut ſodalitates ſiue curias, donec ad omneis ciueis peruentum, & per omneis itum fuerit: aut ſemper ex omnibus, & partim hoc, partim illo modo. Rurſum ſi qui ſint conſtituti, vel ex omnibus, electione, vel ex omnibus, ſorte; vel ex aliquibus, electione, vel ex aliquibus, ſorte: vel partim hoc modo, partim illo: hoc eſt, partim ex omnibus, electione, partim ſorte. Itaque duodecim modi ſunt, præter duas coniunctiones ſeu copulationes. Harum autem conſtituendi magiſtratus rationum duæ ſunt populares, nempe omneis ex omnibus, aut ſuffragio, aut ſorte fieri, aut vtroque: alios quidem magiſtratus ſorte, alios electione ſeu ſuffragio. Conſtitui porrò, non omneis quidem magiſtratus ſimul, ſed tamen ex omnibus aut ex quibuſdam, aut ſorte, aut electione, aut vtroque, aut alios ex omnibus, alios ex quibuſdam, vtroque,

A ἔνθα μὲν γὰρ ἁρμόττει τὰς μεγάλας, ἔνθα δ' εἶναι μικρὰς
τὰς αὐτάς. ἔνιαι μέντοι καὶ ἴδιαι τινές εἰσιν, οἷον ἡ τῶν
προβούλων· αὕτη γὰρ οὐ δημοκρατική, βουλὴ δὲ δη-
μοτικόν. δεῖ μὲν γὰρ εἶναί τι τοιοῦτον, ᾧ ἐπιμελὲς ἔ-
σται τοῦ δήμου προβουλεύειν, ὅπως ἀσχολῶν ἔσται· τοῦ-
το δ', ἐὰν ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν ὦσιν, ὀλιγαρχικόν. τοὺς δὲ
προβούλους ὀλίγους ἀναγκαῖον εἶναι τὸ πλῆθος· ὥστε ὀ-
λιγαρχικόν. ἀλλ' ὅπου ἄμφω αὗται αἱ ἀρχαί, οἱ
πρόβουλοι καθεστᾶσιν ἐπὶ τοῖς βουλευταῖς· ὁ μὲν γὰρ
βουλευτὴς δημοτικόν, ὁ δὲ πρόβουλος, ὀλιγαρχικόν.
καταλύεται δὲ καὶ τῆς βουλῆς ἡ δύναμις ἐν ταῖς τοιαύ-
B ταις δημοκρατίαις, ἐν αἷς αὐτὸς συνιὼν ὁ δῆμος χρη-
ματίζει περὶ πάντων. τοῦτο δὲ συμβαίνειν εἴωθεν, ὅταν
* εὐπορία τις ᾖ, ἢ μισθὸς τοῖς ἐκκλησιάζουσι· σχο- * [illegible] male.
λάζοντες γὰρ συλλέγονταί τε πολλάκις, καὶ ἅπαντα
αὐτοὶ κρίνουσι. παιδονόμος δὲ, καὶ γυναικονόμος, καὶ εἴ
τις ἄλλος ἄρχων κύριός ἐστι τοιαύτης ἐπιμελείας, ἀρι-
στοκρατικὸν, δημοκρατικὸν δ' οὔ. πῶς γὰρ οἷόν τε κω-
λύειν ἐξιέναι τὰς τῶν ἀπόρων; οὐδ' ὀλιγαρχικόν· τρυ-
φῶσι γὰρ αἱ τῶν ὀλιγαρχούντων. ἀλλὰ περὶ μὲν τού-
των, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω νῦν. Περὶ δὲ τὰς τῶν ἀρχῶν
καταστάσεις πειρατέον ἐξ ἀρχῆς διελθεῖν. Εἰσὶ δ' αἱ
διαφοραὶ ἐν τρισὶν ὅροις· ὧν συντιθεμένων, ἀναγ-
C καῖον πάντας εἰλῆφθαι τοὺς τρόπους. ἔστι δὲ τῶν τριῶν
τούτων, ἓν μὲν, τίνες οἱ καθιστάντες τὰς ἀρχάς· δεύτε-
ρον δ', ἐκ τίνων· λοιπὸν δὲ, τίνα τρόπον. ἑκάστου δὲ τῶν
τριῶν τούτων διαφοραὶ τρεῖς εἰσιν. ἢ γὰρ πάντες οἱ
πολῖται καθιστᾶσιν, ἢ τινές· καὶ ἢ ἐκ πάντων, ἢ ἐκ τι-
νῶν ἀφωρισμένων· οἷον, ἢ τιμήματι, ἢ γένει, ἢ ἀρετῇ, ἤ
τινι τοιούτῳ ἄλλῳ· * ὥσπερ ἐν Μεγάροις ἐκ τῶν συγ- * Infrà, l. 5. c. 5.
κατελθόντων, καὶ συμμαχεσαμένων πρὸς τὸν δῆμον·
καὶ ταῦτα, ἢ αἱρέσει, ἢ κλήρῳ. πάλιν ταῦτα συνδυα-
ζόμενα. λέγω δὲ, τὰς μὲν τινές, τὰς δὲ πάντες· καὶ τὰς
μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ' ἐκ τινῶν· καὶ τὰς μὲν αἱρέσει,
D τὰς δὲ κλήρῳ. Τούτων δ' ἑκάστης ἔσονται τῆς διαφο-
ρᾶς τρόποι τέτταρες. ἢ γὰρ πάντες ἐκ πάντων, αἱρέ-
σει, ἢ πάντες ἐκ πάντων, κλήρῳ· καὶ ἢ ἐξ ἁπάντων,
ἢ ὡς ἀνὰ μέρος· οἷον, κατὰ φυλὰς, καὶ δήμους, καὶ
φρατρίας, ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων τῶν πολι-
τῶν. ἢ ἀεὶ ἐξ ἁπάντων· καὶ τὰ μὲν οὕτω, τὰ δὲ ἐκεί-
νως. πάλιν, εἰ τινὲς οἱ καθιστάντες, ἢ ἐκ πάντων, αἱρέ-
σει, ἢ ἐκ πάντων, κλήρῳ· ἢ ἐκ τινῶν, αἱρέσει, ἢ ἐκ
τινῶν, κλήρῳ· ἢ τὰ μὲν οὕτω, τὰ δ' ἐκείνως· λέ-
γω δὲ τὰ μὲν ἐκ πάντων, αἱρέσει· τὰ δὲ, κλήρῳ. ὥσ-
τε δώδεκα οἱ τρόποι γίνονται, χωρὶς τῶν δύο συν-
δυασμῶν. τούτων δ', αἱ μὲν δύο καταστάσεις, δη-
E μοτικαί, τὸ πάντας ἐκ πάντων, αἱρέσει ἢ κλήρῳ γί-
νεσθαι, ἢ ἀμφοῖν· τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ' αἱρέσει, τῶν
ἀρχῶν. τὸ δὲ, μὴ πάντας ἅμα μὲν καθιστάναι, ἐξ
ἁπάντων δ', ἢ ἐκ τινῶν ἢ κλήρῳ, ἢ αἱρέσει, ἢ ἀμ-
φοῖν· ἢ τὰς μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ' ἐκ τινῶν, ἀμφοῖν,

(τὸ δὲ ἀμφοῖν λέγω, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ᾽ αἱρέσει) πολιτικόν· καὶ τὸ τινὰς ἐκ πάντων, τὰς μὲν αἱρέσει καθίστασθαι, τὰς δὲ κλήρῳ ἢ ἀμφοῖν, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ᾽ αἱρέσει, ὀλιγαρχικόν· ὀλιγαρχικώτερον δὲ καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν. τὸ δὲ, τὰς μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ᾽ ἐκ τινῶν, πολιτικὸν ἀριστοκρατικῶς· ἢ τὰς μὲν αἱρέσει, τὰς δὲ κλήρῳ. τὸ δὲ, τινὰς ἐκ τινῶν, ὀλιγαρχικόν· καὶ τὸ, τινὰς ἐκ τινῶν κλήρῳ, * [μὴ γινόμενον δ᾽ ὁμοίως] καὶ τὸ τινὰς ἐκ τινῶν, ἀμφοῖν. τὸ δὲ, τινὰς ἐξ ἁπάντων, οὐκ ὀλιγαρχικόν. τὸ δὲ, ἐκ τινῶν αἱρέσει πάντας, ἀριστοκρατικόν. οἱ μὲν οὖν τρόποι τῶν περὶ τὰς ἀρχὰς, τοσοῦτοι τὸν ἀριθμόν εἰσι, καὶ διῄρηνται κατὰ τὰς πολιτείας οὕτω. τίνα δὲ τίσι συμφέρει, καὶ πῶς δεῖ γίνεσθαι τὰς καταστάσεις, ἅμα ταῖς δυνάμεσι τῶν ἀρχῶν, αἵ τινές εἰσιν, ἔσται φανερόν. λέγω δὲ δύναμιν ἀρχῆς, οἷον, τὴν κυρίαν τῶν προσόδων, καὶ τὴν κυρίαν τῆς φυλακῆς. ἄλλο γὰρ εἶδος δυνάμεως, οἷον στρατηγίας, καὶ τῆς τῶν περὶ τὴν ἀγορὰν συμβολαίων κυρίας.

* Inclusa melior pars interpretē ignoſcit.

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

Περὶ τοῦ τρίτου μορίου τῆς πολιτείας, ἤτοι τοῦ δικαστικοῦ.

Λοιπὸν δὲ τῶν τριῶν τὸ δικαστικὸν εἰπεῖν. ληπτέον δὲ καὶ τούτων τοὺς τρόπους, κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. ἔστι δὲ διαφορὰ τῶν δικαστηρίων ἐν τρισὶν ὅροις· ἐξ ὧν τε, καὶ περὶ ὧν, καὶ πῶς. λέγω δὲ, ἐξ ὧν μὲν, πότερον ἐκ πάντων, ἢ ἐκ τινῶν· περὶ ὧν δὲ, πόσα εἴδη δικαστηρίων· τὸ δὲ πῶς, πότερον κλήρῳ, ἢ αἱρέσει. πρῶτον οὖν διαιρείσθω, πόσα εἴδη δικαστηρίων. ἔστι δὴ τὸν ἀριθμὸν ὀκτώ. ἓν μὲν, εὐθυντικόν· ἄλλο δὲ, εἴ τίς τι τῶν κοινῶν ἀδικεῖ. ἕτερον, ὅσα εἰς τὴν πολιτείαν φέρει. τέταρτον, καὶ ἄρχουσι καὶ ἰδιώταις, ὅσα περὶ ζημιώσεων ἀμφισβητοῦσι. πέμπτον, τὸ περὶ τῶν ἰδίων συναλλαγμάτων, καὶ ἐχόντων μέγεθος. καὶ παρὰ ταῦτα, τό, τε φονικὸν, καὶ τὸ ξενικόν. φονικοῦ μὲν οὖν εἴδη, ἄν τ᾽ ἐν τοῖς αὐτοῖς δικασταῖς, ἄν τ᾽ ἐν ἄλλοις· περί τε τῶν ἐκ προνοίας, καὶ περὶ τῶν ἀκουσίων· καὶ ὅσα μὲν ὁμολογεῖται, ἀμφισβητεῖται δὲ περὶ τοῦ δικαίου. τέταρτον δὲ, ὅσα τοῖς φεύγουσι φόνου, ἐπὶ καθόδῳ ἐπιφέρεται· οἷον Ἀθήνησι λέγεται * τὸ ἐν Φρεαττοῖ δικαστήριον. συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ὀλίγα, καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι. τοῦ δὲ ξενικοῦ, ἓν μὲν ξένοις πρὸς ξένους· ἄλλο, ξένοις πρὸς ἀστούς. ἔτι δὲ παρὰ πάντα ταῦτα περὶ τῶν μικρῶν συναλλαγμάτων, ὅσα δραχμιαῖα, καὶ πεντάδραχμα, καὶ μικρῷ πλείονος. δεῖ μὲν γὰρ καὶ περὶ τούτων γίνεσθαι κρίσιν· οὐκ ἐμπίπτει δὲ εἰς δικαστῶν πλῆθος.

* γρ. ἐπὶ πάσῃ τῇ

A (dico autem vtroque, alios quidem ſorte, alios ſuffragio) hoc ciuile eſt, ſeu (vt Græci loquuntur) politicum. Et nonnullos magiſtratus ex omnibus conſtitui, partim electione, partim ſorte, aut vtroque: hoc eſt, alios ſorte, alios electione, oligarchiæ proprium eſt: & multo magis, ſi vtroque. Alios verò ex omnibus, alios ex quibuſdam, ad politiam pertinet, cum ariſtocratia coniunctam: aut alios electione, alios ſorte. At quoſdam ex quibuſdam electione fieri, oligarchiæ conuenit: & quoſdam ex quibuſdam ſorte, & item quoſdam ex quibuſdam vtroque. Quoſdam verò ex omnibus fieri, non item oligarchiæ conuenit. At omnes ex quibuſdam fieri electione, ad ariſtocratiam pertinet. Tot igitur numero modi ſunt ij qui in conſtitutione magiſtratuum verſantur: & hoc modo pro reipubl. B adminiſtrationum ratione & natura diuiſi ac diſtincti ſunt. Quæ porrò quibus conducant, & quomodo conſtituendi ſint magiſtratus, & qui ſint, vna cum eorum poteſtatibus, planum fiet. Dico autem poteſtatem magiſtratus, (verbi gratia) ſi quis magiſtratum deſcribens, dicat, penes eum eſſe arbitrium & poteſtatem vectigalium aut cuſtodiæ. Non enim eadem ſunt poteſtatis genera, quemadmodum nec eadem eſt eius qui exercitui præeſt, poteſtas, atque eius penes quem arbitrium eſt de rebus in foro contractis diſceptandi.

CAPVT XVI.

De tertia reip. parte, ea nimirum quæ rebus iudicandis præeſt.

C Reliquum eſt, ex tribus ciuitatis partibus, vt de ea quæ rebus iudicandis præeſt, diſſeramus. Atque huius rei modi ſumendi ſunt, pro ea inſtitutione quæ nobis propoſita eſt. Iudiciorum autem differentia tribus finibus continetur, ex quibus, de quibus, quomodo: ex quibus, hoc eſt, vtrùm ex omnibus, an ex quibuſdam iudices ſumantur: de quibus, quot ſint genera iudiciorum: quomodo, vtrum ſorte an ſuffragio iudices fiant. At primùm ſanè exponamus quot ſint iudiciorum genera, vt ſit explicata iudiciorum partitio. Octo igitur ſunt iudiciorum genera: vnum eſt, quod ad repetendas rationes à magiſtratibus pertinet: alterum, quod ad delicta publica, eaque, D quæ in perſonas publicas iniuſtè commiſſa ſunt: tertium, quod ad peccata in reipublicæ ſtatum: quartum, de controuerſiis & magiſtratuum & priuatorum, cùm ambigunt de mulctarum irrogationibus: quintum, de priuatis rerum magnarum contractibus, & præterea de cædibus, & de criminibus inter ſicarios, & de rebus peregrinis. Maleficiorum autem ad cædis pertinentium genera, ſiue apud eoſdem iudices res agatur, ſiue apud alios: alia ſunt ſponte & conſultò admiſſa, alia inconſultò atque inuitè: & alia conceduntur illa quidem, & de facto conſtat inter eos qui litigant, ſed de iure ambigitur: quartum maleficium eſt, cuius crimen iis infertur, qui ob cæ- E dem non voluntariam exſulabant, ab exſilio reuocatis, vt capitis cauſam dicerent: quale dicitur Athenis eſſe etiam id iudicium quod exercetur in Phreattone. Sed talia hæc in omni æternitate pauca eueniunt, eaque in magnis ciuitatibus. Iudiciorum autem eorum quæ ad res peregrinorum pertinent, vnum genus eſt, quo peregrinus cum peregrino litigat: alterum, quo peregrinus cum ciue. Præter hæc omnia autem ſunt & iudicia de paruis contractibus, ab vna drachma vſque ad quinque, & paulo amplius. Oportet enim etiam de his iudicari, neque tamen cadunt in iudicium multitudinis.

Sed de his quidem iudiciis, & de iis quæ ad cædem pertinent, & de peregrinorum controuerſiis diſputare omittamus: de ciuilibus verò dicamus, de quibus, cùm neque rectè, neque ordine fiunt, ſeditiones excitantur, & ex iiſdem reipubl. adminiſtrationum motus ac commutationes oriuntur. Neceſſe autem eſt aut omneis de omnibus illis, quæ ſupra diſtinctè & partitè enumerata ſunt, iudicare, vel ſuffragio vel ſorte: aut omneis de omnibus partim ſortitione, partim electione: aut de aliquibus iiſdem, alios ſortitò factos, alios ſuffragio creatos atque electos. Sunt igitur hi modi numero quatuor. Totidem autem ſunt alteri, & ij qui ſunt ex parte. Rurſus enim aut ex quibuſdam ſumuntur, qui de rebus omnibus iudicent, electione: aut ex quibuſdam qui de rebus omnibus iudicent, ſortitione: aut partim ſortitione, partim electione: aut nonnulli ſunt iudicum conſeſſus iiſdem de rebus ex iudicibus ſortitò factis, & ſuffragio creatis. Hi igitur modi, quemadmodum expoſiti ſunt, iis quos ſupra diximus, conſimiles ſunt. Præterea verò hæc eadem iudicia duplicari & copulari poſſunt. Dico autem (verbi gratia) ſi alia quidem ex omnibus, alia ex aliquibus, alia ex vtriſque: exempli cauſa, ſi eiuſdem iudicum conſeſſus alij ſunt ex omnibus, alij ex quibuſdam: & aut ſortitione, aut electione, aut vtroque. Quot igitur modis poſſint eſſe iudicum conſeſſus, expoſitum eſt. Horum autem primi quidem ſunt populares, qui aut conſtant ex omnibus, aut ſunt de omnibus: ſecundi ad oligarchiam pertinent, nempe qui ex quibuſdam ſumuntur, & de omnibus iudicant: tertij, ariſtocratiam & politiam attingunt, videlicet qui partim ex omnibus, partim ex quibuſdam ſumuntur.

A ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἀφείσθω, καὶ τῶν φονικῶν, καὶ τῶν ξενικῶν· περὶ δὲ τῶν πολιτικῶν λέγωμεν· περὶ ὧν μὴ γινομένων καλῶς, διαστάσεις γίνονται, καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ κινήσεις. ἀνάγκη δ' ἤτοι πάντας περὶ πάντων κρίνειν τῶν διῃρημένων, αἱρέσει, ἢ κλήρῳ· ἢ πάντας περὶ πάντων, τὰ μὲν κλήρῳ, τὰ δ' αἱρέσει· ἢ περὶ ἐνίων τῶν αὐτῶν *τοὺς μὲν κληρωτοὺς, τοὺς δ' αἱρετούς. οὗτοι μὲν οὖν οἱ τρόποι τέτταρες τὸν ἀριθμόν. τοσοῦτοι δ' ἕτεροι καὶ οἱ κατὰ μέρος. πάλιν γὰρ ἐκ τινῶν καὶ οἱ δικάζοντες περὶ πάντων αἱρετοὶ, ἐκ B τινῶν περὶ πάντων κλήρῳ· ἢ τὰ μὲν κλήρῳ, τὰ δὲ αἱρετοί, ἢ ἔνια δικαστήρια περὶ τῶν αὐτῶν ἐκ κληρωτῶν καὶ αἱρετῶν. οὗτοι μὲν οὖν ὥσπερ ἐλέχθησαν, οἱ τρόποι τοῖς εἰρημένοις. ἔτι δὲ τὰ αὐτὰ συνδυαζόμενα. λέγω δ' οἷον, τὰ μὲν ἐκ πάντων, τὰ δ' ἐκ τινῶν, τὰ δ' ἐξ ἀμφοῖν· οἷον, εἰ τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου εἶεν, οἱ μὲν ἐκ πάντων, οἱ δ' ἐκ τινῶν· καὶ ἢ κλήρῳ, ἢ αἱρέσει, ἢ ἀμφοῖν. ὅσους μὲν οὖν ἐνδέχεται τρόπους εἶναι τὰ δικαστήρια, εἴρηται. τούτων δὲ, τὰ μὲν πρῶτα, δημοτικά, ὅσα ἐκ πάντων, ἢ περὶ πάντων· τὰ δὲ δεύτερα, ὀλιγαρχικά, ὅσα ἐκ τινῶν περὶ πάντων· C τὰ δὲ τρίτα, ἀριστοκρατικὰ, καὶ πολιτικὰ, ὅσα τὰ μὲν ἐκ πάντων, τὰ δ' ἐκ τινῶν.

* ἢ περὶ ἐνίων κληρ. mendosè.

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER V.

CAPVT I.

Quibus ex cauſis ſeditiones in republ. oriantur.

D

DE aliis igitur rebus, de quibus diſputare conſilium cepimus, ferè omnibus diximus. Quibus autem ex cauſis reipubl. adminiſtrandæ formæ mutentur, & ex quam multis & qualibus ſint cuiuſque reipubl. adminiſtrationis peſtes atque interitiones: & ex qualibus reipubl. adminiſtrandæ formis in qualeis adminiſtrandæ formas fiat conuerſio: præterea quæ res ſint & communiter omnibus & ſeorſum ſingulis ſalutares: præterea verò quibus maximè rebus vnaquæque reſpubl. conſeruari poſſit, deinceps poſt illa, quæ ſupra dicta ſunt, conſiderandum. Primùm autem exiſtimare oportet, multas E initiò reipublicæ adminiſtrandæ formas extitiſſe, cùm inter omneis quidem conueniat, id quod iuſtum, idque quod proportione æquale eſt, eſſe ſpectandum: ſed ab hoc aberrent, quemadmodum & priùs dictum eſt. Democratia enim orta ex eo eſt, quòd qui quauis re pares eſſent, ſe ſimpliciter pares eſſe exiſtimarent. Nam quia ſimiliter liberi ſunt, ſe ſimpliciter æqualeis eſſe putant. Oligarchia autem ex eo nata eſt, quòd qui ſunt vna aliqua re inæquales & ſuperiores, ſe omnino inæqualeis eſſe putant. Quia enim copiis rei familiaris alios ſuperant, idcirco ſe ſimpliciter inæqualeis eſſe autumant;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Ε.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ἐκ τίνων γίνονται ἐν ταῖς πολιτείαις στάσεις.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ὧν προειλόμεθα, σχεδὸν εἴρηται περὶ πάντων. ἐκ τίνων δὲ μεταβάλλουσιν αἱ πολιτεῖαι, καὶ πόσων, καὶ ποίων, καὶ τίνες ἑκάστης πολιτείας φθοραί, καὶ ἐκ ποίων εἰς ποίας μάλιστα μεθίστανται· ἔτι δὲ σωτηρίαι τίνες καὶ κοινῇ καὶ χωρὶς ἑκάστης εἰσίν· ἔτι δὲ διὰ τίνων ἂν μάλιστα σώζοιτο τῶν πολιτειῶν ἑκάστη, σκεπτέον ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις. δεῖ δὲ πρῶτον *ὑπολαβεῖν τὴν ἀρχὴν, ὅτι πολλαὶ γεγένηνται πολι- E τεῖαι, πάντων μὲν ὁμολογούντων τὸ δίκαιον, καὶ τὸ κατ' ἀναλογίαν ἴσον· τούτου δ' ἁμαρτανόντων, ὥσπερ εἴρηται* καὶ πρότερον. δῆμος μὲν γὰρ ἐγένετο, ἐκ τοῦ ἴσους ὁτιοῦν ὄντας, οἴεσθαι ἁπλῶς ἴσους εἶναι· ὅτι γὰρ ἐλεύθεροι *πάντες ὁμοίως, ἁπλῶς ἴσοι εἶναι νομίζουσιν. ὀλιγαρχία δὲ, ἐκ τοῦ ἀνίσους ἕν τι ὄντας, ὅλως εἶναι ἀνίσους ὑπολαμβάνειν· κατ' οὐσίαν γὰρ ἄνισοι ὄντες, ἁπλῶς ἄνισοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι.

* Lamb. ὑπολαβεῖν, τὴν ἀρχὴν ἐν
* Libro 3. cap. 9. & alibi.
* Scrib. π. ὁμοίως, ἐλεύθεροι ὄντες

εἶτα, οἱ μὲν, ὡς ἴσοι ὄντες, πάντων τῶν ἴσων ἀξιοῦσι μετέχειν· οἱ δ', ὡς ἄνισοι ὄντες, πλεονεκτεῖν ζητοῦσι· τὸ γὰρ πλεῖον, ἄνισον. ἔχουσι μὲν οὖν τι πᾶσαι δίκαιον· ἡμαρτημέναι δ' ἁπλῶς εἰσί. καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, ὅταν μὴ κατὰ τὴν ὑπόληψιν, ἣν ἑκάτεροι τυγχάνουσιν ἔχοντες, μετέχωσι τῆς πολιτείας, στασιάζουσι. πάντων δὲ δικαιότατα μὲν ἂν στασιάζοιεν, ἥκιστα δὲ τοῦτο πράττουσιν οἱ κατ' ἀρετὴν διαφέροντες· μάλιστα γὰρ εὔλογον ἀνίσους ἁπλῶς εἶναι τούτους μόνον. εἰσὶ δέ τινες οἱ κατὰ γένος ὑπερέχοντες, οὐκ ἀξιοῦσι τῶν ἴσων αὑτοὺς, διὰ τὴν ἀνισότητα ταύτην· εὐγενεῖς γὰρ εἶναι δοκοῦσιν, οἷς ὑπάρχει προγόνων ἀρετὴ, καὶ πλοῦτος. ἀρχαὶ μὲν οὖν, ὡς εἰπεῖν, αὗται, καὶ πηγαὶ τῶν στάσεών εἰσιν, ὅθεν στασιάζουσι. διὸ καὶ αἱ μεταβολαὶ γίγνονται * διχῶς· ὁτὲ μὲν γὰρ πρὸς τὴν πολιτείαν, ὅπως ἐκ τῆς καθεστηκυίας ἄλλην * καταστήσωσι· οἷον, ἐκ δημοκρατίας ὀλιγαρχίαν, ἢ δημοκρατίαν ἐξ ὀλιγαρχίας, ἢ πολιτείαν καὶ ἀριστοκρατίας ἐκ τούτων· ἢ ταύτας ἐξ ἐκείνων· ὁτὲ δ' οὐ πρὸς τὴν καθεστηκυίαν πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν μὲν κατάστασιν προαιροῦνται τὴν αὐτήν· δι' αὑτῶν δ' εἶναι βούλονται ταύτην· οἷον, τὴν ὀλιγαρχίαν, ἢ τὴν μοναρχίαν. ἔτι περὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον· οἷον, ἢ ὀλιγαρχίαν οὖσαν, εἰς τὸ μᾶλλον ὀλιγαρχεῖσθαι, ἢ εἰς τὸ ἧττον· ἢ δημοκρατίαν οὖσαν, εἰς τὸ μᾶλλον δημοκρατεῖσθαι, ἢ εἰς τὸ ἧττον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πολιτειῶν, ἢ ἵνα ἐπιταθῶσιν, ἢ ἀνεθῶσιν. ἔτι πρὸς τὸ μέρος τι κινῆσαι τῆς πολιτείας· οἷον, ἀρχήν τινα καταστῆσαι, ἢ ἀνελεῖν. ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονί φασι Λύσανδρόν τινες ἐπιχειρῆσαι καταλῦσαι τὴν βασιλείαν· καὶ Παυσανίαν τὸν βασιλέα τὴν * ἐφορείαν. καὶ ἐν Ἐπιδάμνῳ δὲ μετέβαλεν ἡ πολιτεία κατὰ μόριον· ἀντὶ γὰρ τῶν φυλάρχων, βουλὴν ἐποίησαν· εἰς δὲ τὴν Ἡλιαίαν ἐπάναγκές ἐστιν * ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πολιτεύματι βαδίζειν τὰς ἀρχάς, ὅταν ἐπιψηφίζηταί τις ἀρχή. ὀλιγαρχικὸν δὲ καὶ ὁ ἄρχων ὁ εἷς ἦν ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ. πανταχοῦ γὰρ διὰ τὸ ἄνισον ἡ στάσις. οὐ μὴν τοῖς ἀνίσοις ὑπάρχει ἀνάλογον· ἀΐδιος γὰρ βασιλεία ἄνισος, ἐὰν ᾖ ἐν ἴσοις· ὅλως γὰρ τὸ ἴσον ζητοῦντες στασιάζουσιν. ἔστι δὲ διττὸν τὸ ἴσον· τὸ μὲν γὰρ, ἀριθμῷ· τὸ δὲ, κατ' ἀξίαν ἐστί. λέγω δὲ, ἀριθμῷ μὲν, τὸ πλήθει ἢ μεγέθει ταυτὸ καὶ ἴσον· κατ' ἀξίαν δὲ, τὸ τῷ λόγῳ· οἷον, ὑπερέχει, κατ' ἀριθμὸν μὲν ἴσον τὰ τρία τοῖν δυοῖν, καὶ ταῦτα τοῦ ἑνός· λόγῳ δὲ, τὰ τέτταρα τοῖν δυοῖν, καὶ ταῦτα τοῦ ἑνός· ἴσον γὰρ μέρος τὰ δύο τῶν τεττάρων, καὶ τὸ ἓν * τοῖν δυοῖν· ἄμφω γὰρ ἡμίση. ὁμολογοῦντες δὲ [τὸ] ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, τὸ κατ' ἀξίαν διαφέρονται, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον· οἱ μὲν, ὅτι, ἐὰν κατά τι ἴσοι ὦσιν, ὅλως ἴσοι νομίζουσιν εἶναι·

* γρ. διχῶς ὡς mendose.
* γρ. μεταστήσωσι.
* γρ. ἱερείαν.
* γρ. τῶν ἐν τῷ πολιτευ.
* γρ. τοῦ ἑνός.

A inde fit vt illi quidem proinde ac ſi ſint æquales, omnia æqualia ſibi tribui æquum eſſe cenſeant: hi proinde quaſi ſint inæquales, ſuperiora omnia habere ſtudeant. Nam quod ſuperat, inæquale eſt. Habent igitur omnes hæ reipubl. adminiſtrandæ formæ aliquid iuris, ſed ſimpliciter prauæ ſunt. Et propter hanc cauſam, cum vtrique non pro ſua exiſtimatione ſuaque opinione, reipubl. adminiſtrationis ſunt participes, ſeditiones inter eos commouentur. Cùm autem omnium iuſtiſſimè ſeditiones excitent ij qui virtute excellunt, tum minimè hoc faciunt. Maximè enim probabile & rationi cõſentaneum eſt, hos tantum ſimpliciter eſſe inæqualeis. Sunt autem quidam, qui cùm genere præſtant, dignos ſe putant non æqualibus, ſed pluribus & amplioribus, B propter hanc inæqualitatem. videntur enim ij eſſe nobiles & generoſi, quibus maiorum virtus & diuitiæ ſuppetunt. Principia igitur hæc ſunt ferè ſeditionum, ſii fontes atque hæ cauſæ, quibus impulſi ſeditiones concitant. Quocirca conuerſiones & commutationes reipubl. adminiſtrationum meritò fiunt. Aliquando enim ipſam reipubl. adminiſtrãdæ formam oppugnãt, vt ex eo reipubl. ſtatu, qui nunc eſt, aliam reipubl. adminiſtrandæ formam conſtituant: verbi gratia, ex democratia oligarchiam, aut ex oligarchia democratiã, aut ex his politiam, hoc eſt, ciuilem reipubl. adminiſtrationem: aut ariſtocratiam, aut has ex illis. Interdum non quod præſentem reipubl. ſtatum conuellere aut immutare conentur, diſſident: ſed ſtatũ reipubl. cum C quidem qui nunc eſt, omnibus aliis anteponũt: verùm ſe moderatores ciuitatis & adminiſtrationis reipubl. compotes eſſe volunt: verbi gratia, oligarchiæ aut monarchiæ. Præterea interdum certant de intendẽda aut remittẽda reipubl. adminiſtrãdæ forma, (verbi gratia) vt, quæ reipubl. adminiſtratio oligarchia eſt, ſit aut actior & exquiſitior, aut minùs acris minuſque exquiſita oligarchia: aut quæ democratia eſt, vel intentior vel remiſſior democratia fiat: itémque de reliquis reip. adminiſtrãdæ formis id pugnat, vt vel intentæ ſint vel remiſſæ. Præterea contendunt partem aliquã reip. adminiſtrationis mouere atque immutare (verbi gratia) magiſtratum aliquem cõſtituere, aut tollere: quemadmodum aiunt quidam, Lyſandrũ Lacedæmone regnũ tol- D lere eſſe conatum: & Pauſaniã regem, ephororum imperium: & Dyrrachij mutata eſt reipubl. adminiſtrãda forma ex particula quadam. Nam pro tribunis plebis ſeu tribuum præfectis, quos Græci phylarchos appellant, ſenatum fecerunt. Iam verò in maximum illum & frequentiſſimum iudicum conſeſſum, quem Heliæam Athenienſes nominant, neceſſe eſt etiam nunc magiſtratus, ex iis qui in reipubl. adminiſtratione verſantur, peruenire, cùm aliquis iudex in demortui locum ſuffragio ſufficiendus eſt. Oligarchiæ autem conueniebat etiam prætor ſeu archon vnus in hac reip. adminiſtrandæ forma. vbique enim propter inæqualitatem ſeu iniquitatem ſeditio oritur. Eſt autem inæqualitas, & cùm inæquales quidem ſunt ciues, non tamen inæqualibus tribuitur id quod proportione ſit æquale: E & cùm æqualibus tribuuntur inæqualia. Regnũ enim perpetuum, inæquale & iniquum ſit inter æqualeis. omnino enim homines æquale ſeu æquum quærentes inter ſe diſſident & diſcordant. Eſt autem æquale duplex: vnum numero, alterum dignitate. Æquale numero dico, quod eſt multitudine aut magnitudine idẽ & æquale: dignitate, quod ratione: (verbi gratia) æquali numero tria ſuperant duo, & duo vnum: æquali ratione, quatuor duo, & duo vnum. vterque enim numerus, qui ſuperatur, eorum numerorum qui ſuperant, dimidius eſt. Cùm inter eos autem conueniat de eo quod iuſtum eſt ſimpliciter, de eo quod iuſtum eſt proportione, diſſident, quemadmodum antè dictum eſt: alij quidem, quoniam ſi aliqua re ſint æquales, exiſtimant ſe eſſe omnibus rebus æquales:

aliij, ſi aliqua re ſint inæquales & ſuperiores, pluribus aut maioribus ſe dignos eſſe putāt. Quapropter & duæ reipubl. adminiſtrandæ formæ maximè exſiſtere ſolēt, democratia & oligarchia: generis amplitudo enim, ſeu nobilitas & virtus, in paucis cernuntur: horū contraria autem in pluribus. Nam nobileis quidem & viros bonos nuſquam gentium centum reperias: egenteis verò & improbos, multos multis locis. Simpliciter autem & omni ex parte ex alterutra æqualitate ordinatā & conſtitutam eſſe reipubl. adminiſtrationem, vitioſum eſt: quod ex euētu intelligere licet. Nulla enim ex talibus reipubl. adminiſtrandæ formis ad diuturnitatē ſtabilis eſt. Huius rei hæc cauſa eſt, quòd fieri non poteſt, vt nō ex eo quod primum, & ab initio peccatum, aut minus rectè factum eſt, nō erumpat ad extremum inſigne aliquod malum. Quocircà oportet partim æqualitate arithmetica, eàque quæ in multitudinis ac magnitudinis æqualitate conſiſtit, partim geometrica, & ea quæ eſt ex dignitate, vti. Verumtamen tutior & à ſeditionum periculo munitior democratia quàm oligarchia eſt. Nam in oligarchiis duo mala oriri ſolent, ſeditio paucorum potentium, & inter ipſos & præterea aduerſus populum. Præterea reipublicæ adminiſtrandæ forma ex mediocribus concreta, propiùs accedit ad democratiam, quàm ad paucorum imperium: quæ quidem mediocrium reſpublica omnium reipubl. adminiſtrandæ formarum tutiſſima eſt.

οἱ δ᾽, ὅτι, ἐὰν κατά τι ἄνισοι, πάντων αὑτοὺς ἀξιοῦσιν ἑαυτούς. διὸ καὶ μάλιστα δύο γίνονται πολιτεῖαι, δῆμος καὶ ὀλιγαρχία. εὐγένεια γὰρ καὶ ἀρετὴ, ἐν ὀλίγοις, * ταῦτα δὲ, ἐν πλείοσιν. εὐγενεῖς γὰρ καὶ ἀγαθοὶ οὐδαμοῦ ἑκατόν· *ἄποροι δὲ πολλοὶ πολλαχοῦ. τὸ δὲ ἁπλῶς πάντῃ καθ᾽ ἑκατέραν τετάχθαι τὴν ἰσότητα, φαῦλον. φανερὸν δ᾽ ἐκ τοῦ συμβαίνοντος. οὐδεμία γὰρ μόνιμος ἐκ τῶν τοιούτων πολιτειῶν. τούτου δ᾽ αἴτιον, ὅτι ἀδύνατον ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἡμαρτημένου, μὴ ἀπαντᾶν εἰς τὸ τέλος κακόν τι. διὸ δεῖ, τὰ μὲν ἀριθμητικῇ ἰσότητι χρῆσθαι, τὰ δὲ τῇ κατ᾽ ἀξίαν. ὅμως δὲ ἀσφαλεστέρα καὶ ἀστασίαστος μᾶλλον ἡ δημοκρατία τῆς ὀλιγαρχίας. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις ἐγγίνονται δύο, ἥ τε πρὸς ἀλλήλους στάσις, καὶ ἔτι ἡ πρὸς τὸν δῆμον· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, ἡ πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν μόνον. αὐτῷ δὲ πρὸς αὑτὸν, ὅ τι καὶ ἄξιον εἰπεῖν, οὐκ ἐγγίνεται τῷ δήμῳ στάσις. ἔτι δὲ ἡ ἐκ τῶν μέσων πολιτεία, ἐγγυτέρω τοῦ δήμου, ἢ ἡ τῶν ὀλίγων, ἥ περ ἐστὶν ἀσφαλεστάτη τῶν τοιούτων πολιτειῶν.

Lamb.

CAPVT II.

Origines & cauſæ ſeditionum.

QVoniam autem quibus è rebus ſeditiones in ciuitatibus & commutationes reipubl. adminiſtrandæ formarum oriantur, conſiderare inſtituimus, vniuersè primùm origines & cauſſas earum ſumere nos oportet. Sunt autē ferè numero tres, quæ primùm rudi quadam deſcriptione per ſe ſunt explicandæ. Oportet enim ſumere & quomodo affecti homines diſſideant inter ſe, & quarum rerum cauſa: & quod tertium eſt, quæ ſint principia perturbationum ciuilium & ſeditionum inter ciueis ortarum. Quamobrem igitur affecti ſint ipſi quodam modo ad conuerſionem & commutationem reipubl. ea vniuersè cauſa ſtatuenda eſt, de qua iam fortè diximus. Alij enim æqualitatis cupiditate inflammati, diſſident & diſcordant inter ſe, ſi ſe putent deteriore eſſe conditione, cùm ſint iis qui ſuperiora habent omnia, pares. Alij inæqualitatem & præſtantiam concupiſcentes, ſi cùm ſint inæquales & ſuperiores, exiſtiment ſe non ferre parteis priores, nec plus habere quàm alios: ſed æquale, aut etiam minus. Poteſt autem euenire vt hæc iuſtè expetantur: poteſt verò, & vt iniuſtè. Nam & cùm ſint inferiores, vt ſint æquales, ſeditionem concitant, & cùm æquales, vt ſint maiores. Quomodo igitur affecti diſſideant, & ſeditionem concitent, expoſitum eſt. Ea autem quorum cauſa diſſident & diſcordant, ſunt lucrum & honos, & quæ his contraria ſunt. Nam ignominiam & mulctam ſeu damnum fugientes, quæ vel ſe vel amicos attingat, ſeditiones in ciuitatibus commouent. Cauſæ autem & origines motuum, à quibus & ipſi hoc modo afficiuntur, & de rebus quas antè diximus, diſſident, aliquo modo ſunt numero ſeptem, aliquo modo plures: quarum duæ quidem ſunt eædem, atque eæ res, quæ à nobis commemoratæ ſunt, ſed non eodem modo. Propter lucrum enim & propter honorem inter ſe excandeſcunt ac ſæuiunt, non vt illa ſibi comparent & poſſideant, vt antè dictum eſt:

ΚΕΦΑΛ. β.

Τῶν στάσεων ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι.

ΕΠεὶ δὲ σκοποῦμεν ἐκ τίνων αἵ τε στάσεις γίνονται, καὶ αἱ μεταβολαὶ περὶ τὰς πολιτείας, ληπτέον καθόλου πρῶτον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν. εἰσὶ δὲ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, τρεῖς τὸν ἀριθμόν· αἱ διοριστέον καθ᾽ αὑτὰς τύπῳ πρῶτον. δεῖ γὰρ λαβεῖν, πῶς τε ἔχοντες στασιάζουσι, καὶ τίνων ἕνεκεν· καὶ τρίτον, τίνες ἀρχαὶ γίνονται τῶν πολιτικῶν ταραχῶν, καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους στάσεων. τοῦ μὲν οὖν αὐτοὺς ἔχειν πως πρὸς τὴν μεταβολὴν, αἰτίαν καθόλου μάλιστα θετέον, περὶ ἧς ἤδη τυγχάνομεν εἰρηκότες. οἱ μὲν γὰρ ἰσότητος ἐφιέμενοι, στασιάζουσιν, ἂν νομίζωσιν ἔλαττον ἔχειν, ὄντες ἴσοι τοῖς πλεονεκτοῦσιν· οἱ δὲ τῆς ἀνισότητος καὶ τῆς ὑπεροχῆς, ἂν ὑπολαμβάνωσιν, ὄντες ἄνισοι, μὴ πλέον ἔχειν, ἀλλ᾽ ἴσον ἢ ἔλαττον. τούτων δ᾽, ἔστι μὲν ὀρέγεσθαι δικαίως, ἔστι δὲ καὶ ἀδίκως. ἐλάττους τε γὰρ ὄντες, ὅπως ἴσοι ὦσι, στασιάζουσι· καὶ ἴσοι ὄντες, ὅπως μείζους. πῶς μὲν οὖν ἔχοντες στασιάζουσιν, εἴρηται. περὶ ὧν δὲ στασιάζουσιν, ἐστὶ κέρδος καὶ τιμὴ, καὶ τἀναντία τούτοις. καὶ γὰρ ἀτιμίαν φεύγοντες καὶ ζημίαν, ἢ ὑπὲρ αὑτῶν, ἢ τῶν φίλων, στασιάζουσιν ἐν ταῖς πόλεσιν. αἱ δ᾽ αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τῶν κινήσεων, ὅθεν αὐτοί τε διατίθενται τὸν εἰρημένον τρόπον, καὶ περὶ τῶν λεχθέντων, ἔστι μὲν ὡς τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ τυγχάνουσιν οὖσαι, ἔστι δ᾽ ὡς πλείους. ὧν δύο μέν ἐστι ταὐτὰ τοῖς εἰρημένοις, ἀλλ᾽ οὐχ ὡσαύτως. διὰ κέρδος γὰρ καὶ διὰ τιμὴν παροξύνονται πρὸς ἀλλήλους· οὐχ ἵνα κτήσωνται σφίσιν αὐτοῖς, ὥσπερ εἴρηται πρότερον,

ἀλλ' ἑτέρους ὁρῶντες, τοὺς μὲν δικαίως, τοὺς δ' ἀδίκως πλεονεκτοῦντας τούτων. ἔτι διὰ ὕβριν, διὰ φόβον, διὰ ὑπεροχήν, διὰ καταφρόνησιν, διὰ αὔξησιν τὴν παρὰ τὸ ἀνάλογον· ἔτι δὲ ἄλλον τρόπον, δι' ἐριθείαν, δι' ὀλιγωρίαν, διὰ μικρότητα, δι' ἀνομοιότητα.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Τὰς εἰρημένας στάσεως αἰτίας διασαφεῖ.

Τούτων δὲ ὕβρις μὲν καὶ κέρδος τίνα ἔχουσι δύναμιν, καὶ πῶς αἴτια, σχεδόν ἐστι φανερόν· ὑβριζόντων τε γὰρ τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ πλεονεκτούντων, στασιάζουσι καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὰς πολιτείας τὰς διδούσας τὴν ἐξουσίαν· ἡ δὲ πλεονεξία γίνεται ὁτὲ μὲν ἀπὸ τῶν ἰδίων, ὁτὲ δὲ ἀπὸ τῶν κοινῶν. δῆλον δὲ καὶ ἡ τιμή, καὶ τί δύναται, καὶ πῶς αἰτία στάσεως· καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀτιμαζόμενοι, καὶ ἄλλους ὁρῶντες τιμωμένους, στασιάζουσι· ταῦτα δὲ ἀδίκως μὲν γίνεται, ὅταν παρὰ τὴν ἀξίαν ἢ τιμῶνταί τινες ἢ ἀτιμάζωνται· δικαίως δέ, ὅταν κατὰ τὴν ἀξίαν. δι' ὑπεροχὴν δέ, ὅταν τις ᾖ τῇ δυνάμει μείζων, ἢ εἷς ἢ πλείους, ἢ κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ πολιτεύματος· γίνεσθαι γὰρ εἴωθεν ἐκ τῶν τοιούτων μοναρχία ἢ δυναστεία. διὸ ἐνιαχοῦ εἰώθασιν ὀστρακίζειν, οἷον ἐν Ἄργει καὶ Ἀθήνησι. καίτοι βέλτιον ἐξ ἀρχῆς ὁρᾶν ὅπως μὴ ἐνέσονται τοσοῦτον ὑπερέχοντες, ἢ ἐάσαντας γενέσθαι, ἰᾶσθαι ὕστερον. διὰ δὲ φόβον στασιάζουσιν οἵ τε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι· ὥσπερ ἐν Ῥόδῳ συνέστησαν οἱ γνώριμοι ἐπὶ τὸν δῆμον, διὰ τὰς ἐπιφερομένας δίκας. διὰ καταφρόνησιν δὲ καὶ στασιάζουσι καὶ ἐπιτίθενται, οἷον ἔν τε ταῖς ὀλιγαρχίαις, ὅταν πλείους ὦσιν οἱ μὴ μετέχοντες τῆς πολιτείας· κρείττους γὰρ οἴονται εἶναι· καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις οἱ εὔποροι, καταφρονήσαντες τῆς ἀταξίας καὶ ἀναρχίας· οἷον καὶ ἐν Θήβαις μετὰ τὴν ἐν Οἰνοφύτοις μάχην, κακῶς πολιτευομένων, ἡ δημοκρατία διεφθάρη. καὶ ἡ Μεγαρέων, δι' ἀταξίαν καὶ ἀναρχίαν ἡττηθέντων. καὶ ἐν Συρακούσαις, πρὸ τῆς Γέλωνος τυραννίδος. καὶ ἐν Ῥόδῳ ὁ δῆμος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. γίνονται δὲ καὶ δι' αὔξησιν τὴν παρὰ τὸ ἀνάλογον μεταβολαὶ τῶν πολιτειῶν. ὥσπερ γὰρ σῶμα ἐκ μερῶν σύγκειται, καὶ δεῖ αὐξάνεσθαι ἀνάλογον, ἵνα μένῃ ἡ συμμετρία. εἰ δὲ μή, φθείρεται· ὅταν ὁ μὲν πούς, τεττάρων πηχῶν ᾖ, τὸ δ' ἄλλο σῶμα, δυοῖν σπιθαμῶν. ἐνίοτε δὲ, κἂν εἰς ἄλλου ζῴου μεταβάλλοι μορφήν, εἰ μὴ μόνον κατὰ τὸ ποσόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ποιὸν αὐξάνοιτο παρὰ τὸ ἀνάλογον· οὕτω καὶ πόλις σύγκειται ἐκ μερῶν, ὧν πολλάκις λανθάνει τι αὐξανόμενον· οἷον, τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος ἐν ταῖς δημοκρατίαις καὶ πολιτείαις.

ſed quòd alios videant, partim iuſtè partim iniuſtè meliore eſſe conditione, quàm ſe, & bonis externis antecellere: præterea propter contumeliam, propter metum, propter excellentiam, propter contemptum, propter incrementum à proportione auerſum. Præterea verò alio modo propter mercenarium vitæ tolerandæ genus, propter incuriam, propter paruitatem, propter diſſimilitudinem.

CAPVT III.

Propoſitas ſuperiori cap. ſeditionum cauſas fuſius explicat.

HArum autem rerum cõtumelia & lucrum, quam vim habeant, & quomodo ſint ſeditionũ cauſæ propemodũ apparet. Nam cùm ii qui magiſtratus gerũt, cõtumelioſi ſunt in priuatos, & plura atq; ampliora omnia per iniuriã & auaritiam ſibi ſumunt, ſeditionem concitãt illi tum inter ſe tum in eas reip. adminiſtrãdæ formas quæ hanc licentiã præbent ac permittunt. Iam verò plura & ampliora habẽdi per iniuriam cupiditas, quam pleonexiam Græci nominant, interdum in res priuatorũ, interdum in rem communem & publicam confertur. In promptu etiam eſt, & quid valeat honos, & quomodo ſeditionis ſit cauſa. Nã & cùm ipſi ignominia afficiuntur, & cùm alios honorari vident, diſſidẽt ac diſcordãt. Fiunt autẽ hæc iniuſtè, cùm præter dignitatem aut honore afficiuntur, aut dedecore infamiaq; notantur: iuſtè, cùm ex dignitate. Propter excellentiã porrò ſeditio fit, cùm aliquis vnus aut plures, ampliores opes maioremq; potentiã obtinent, quàm fert ciuitas, aut reip. adminiſtrationis potentia. ex talibus enim rebus monarchia aut dynaſtia naſci ſolet. Quocirca in nonnullis locis ſolent præſtantiores viros per teſtam ad certũ tẽpus relegare, quod Græci dicunt oſtracizein, vt Argis & Athenis. Atqui præſtat ab initio prouidere, ne viri tam excellentes poſſint in ciuitate exiſtere, quàm malo ex patientia & negligentia nato poſterius mederi. Propter metum autem ſeditionẽ commouent & qui iniuriã fecerũt, ne dent pœnas: & qui ſuſpicantur futurũ vt iniuria afficiantur, volẽtes anteuertere atq; occupare, priuſquàm iniuſtè lædantur: quemadmodum Rhodi nobiles in populũ coierũt & conſpirarũt propter iudiciorum & pœnarũ, quæ intentabãtur metum. Propter cõtemptum autẽ ſeditionem excitãt, & impetu facto in alios inuadunt: vt & in oligarchiis, cùm plures ſunt ii qui à reipubl. adminiſtratione excluduntur (meliores enim ſe eſſe putant) & in democratiis locupletes contempta confuſione & perturbatione rerum imperiique vacuitate: cuiuſmodi quiddam & Thebis accidit poſt pugnam in Vineis commiſſam: quo tempore, quod reſpublica malè adminiſtraretur à populo, democratia funditus exſtincta atque oppreſſa eſt. Etiam Megarenſiũ democratia cùm propter eandem ordinis perturbationem & imperij vacuitate ſuperati eſſent, deleta eſt. Syracuſis quoque ante Gelonis tyrannidem: Rhodi denique opes populi ante rebellionem fractæ conciderunt. Oriuntur & propter incrementum quorundam à proportione auerſum ac remotum, reipubl. adminiſtrationum commutationes. Quemadmodum enim corpus ex partibus conſtat, idque oportet ex proportione creſcere, vt maneat totius & partium commenſus: ſin minùs, interit, cùm pes quidem quatuor eſt cubitorum, reliquum verò corpus duorum palmorum: interdum verò etiam in alterius animantis figuram vertitur, ſi non ſolum ex quanto ſeu quantitate, verumetiam ex qualitate augeatur & creſcat præter proportionem: ita & ciuitas ex partibus concreta & coagmentata eſt, quarum ſæpe nonnulla occultè augeſcit: quemadmodum egentium multitudo in democratiis & poli-

Accidit autem hoc interdum & fortuitò, vt Tarenti ſuperata & extincta magna parte nobilitatis ab Iapygibus, non ita multo poſt bellum Perſicum tempore, democratia ex politia facta eſt. & Argis, cùm ij qui erant in Ebdoma, à Cleomene Lacedæmonio eſſent interfecti, coacti ſunt Argiui nonnullos ex colonis, quos periœcos nominant, in ciuitatem recipere. & Athenis, cùm infeliciter terra pugnaſſent, nobiles pauciores facti ſunt, quia delectu habito militabant ſub bellum Lacedæmonium. Accidit autem hoc etiam in democratiis, ſed autem minùs ſæpe: pluribus enim locupletibus exoriẽtibus, aut copiis rei familiaris creſcentibus, mutantur in oligarchias, aut dynaſtias, ſeu potentatus. Mutantur porrò reipubl. adminiſtrandæ formæ etiam ſine ſeditione propter mercenarias operas, quemadmodum in Heræa. Nam ideirco magiſtratus, qui antea ſuffragio & electione deferebantur, fortuito mandari cœpti ſunt, quia eligebantur homines operis mercenariis victum tolerantes. Etiam propter incuriã ac negligentiã ſeditiones oriuntur, cùm eos qui à reip. adminiſtrandæ forma alieno ſunt animo, ad ampliſſimos magiſtratus peruenire ſinunt: quemadmodũ Orei ſublata & extincta oligarchia eſt, eo quod Heracleodorus in prætorum collegium cooptatus fuerat: qui ex oligarchia politiam & democratiam fecit. Præterea propter id quod eſt parui momenti: dico autem rem parui momenti, quia ſæpe non ſentiunt homines magnam inſtitutorum reipubl. mutationẽ fieri, cùm in re parua conniuent & negligentes ſe præbent: quemadmodũ Ambraciæ cenſus erat paruus eorum qui reipubl. præerant, ad extremum autem nullius cenſus homines ad magiſtratus proueliebantur: proinde quaſi paruum cenſum habere proximum ſit, aut nihil planè differat ab eo quod eſt nullum. Ad ſeditionem excitandam valet etiam id quod non eſt eiuſdem gentis & generis, donec conſenſerit & conſpirarit. Quemadmodum enim non ex quibus & fortuitò oblata multitudine fit ciuitas, ſic neque quouis tempore. Quapropter qui inquilinos aut aduenas in ciuitatem receperunt, ij ferè omnes, aut certè plurimi, ſeditionibus conflictati ſunt: exempli cauſa, cum Trœzenii Achiui Sybarim incoluerunt: deinde Achiui numero aucti, Trœzenios eiecerunt, vnde ſcelus Sybariticum natũ eſt. Et Thurii, cùm Sybaritæ populos vnà ſecum habitantes, & in ciuitatem receptos iniuſtè læderent, & maiorẽ agri, tanquam ſui, partem, ſuperioráque adeò omnia ſibi aſſumerent, exacti ſunt. Et cum Byzantij aduenas ſibi inſidiari cõperiſſent, & manifeſtè quaſi in ipſo furto deprehẽdiſſent, eos prælio commiſſo ſuperatos exterminarant. Et Antiſſei Chiorum exſules in ciuitatẽ receptos cùm eos res nouas moliri ſenſiſſent, ſignis collatis eiecerunt. Et Zanclæi, cùm Samios in ciuitatem ſuam recepiſſent, ipſi ab eis victi & expulſi ſũt. Et Apolloniatæ, qui in ponto Euxino habitant, cùm aduenas quoſdam inuitaſſent, ſeditionẽ inter ſe concitarunt. Et Syracuſani, poſt tyrannos exactos, peregrinis & mercenariis militibus ciuibus factis, diſſenſerũt ac diſcordarũt inter ſe, & præliũ commiſerũt. Et Amphipolitæ, Chalcidenſium colonis receptis, ab his eiecti ſunt eorũ pleríque. Seditiones autem concitat in oligarchiis quidẽ plebs & multitudo tanquam iniuriam accipiens quòd æqualiũ non ſit particeps, cùm ſit æqualis, quemadmodum antè dictũ eſt: in democratiis verò nobiles & clari viri, quoniã æqualia conſequuntur, æqualibúſque præmiis ornantur, cùm æquales non ſint, ſed multò ſuperiores. Seditiones etiam oriũtur interdũ in ciuitatibus etiam de locis ac ſedibus, cùm ſolum ad id vt ſit vna ciuitas, non eſt accommodatum natura: vt Clazomenis

A συμβαίνει δ' ἐνίοτε ταῦτα καὶ διὰ τύχας, [illegible] ἐν Τάραντι ἡττηθέντων καὶ ἀπολομένων πολλῶν γνωρίμων ὑπὸ τῶν Ἰαπύγων, μικρὸν ὕστερον τῶν Μηδικῶν, δημοκρατία ἐγένετο ἐκ πολιτείας. καὶ ἐν Ἄργει, τῶν ἐν τῇ Ἑβδόμῃ ἀπολομένων ὑπὸ Κλεομένους τοῦ Λάκωνος, ἠναγκάσθησαν παραδέξασθαι τῶν περιοίκων τινάς. καὶ ἐν Ἀθήναις ἀτυχούντων πεζῇ, οἱ γνώριμοι [illegible] ἐγένοντο, διὰ τὸ ἐκ καταλόγου στρατεύεσθαι ὑπὸ τὸν Λακωνικὸν πόλεμον. [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

* γρ. ἐλάττων. & ita Lamb.

* γρ. συνῴκησαν

* γρ. Ἀπολλωνιᾶται

* γρ. [illegible]

ἐπὶ Χύτρῳ πρὸς τοὺς ἐν νήσῳ· καὶ Κολοφώνιοι καὶ Νοτιεῖς· καὶ Ἀθήνησιν οὐχ ὁμοίως εἰσίν, ἀλλὰ μᾶλλον δημοτικοὶ οἱ τὸν Πειραιᾶ οἰκοῦντες τῶν τὸ ἄστυ. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις αἱ διαβάσεις τῶν ὀχετῶν, καὶ τῶν πάνυ σμικρῶν, διασπῶσι τὰς φάλαγγας, οὕτως ἔοικε πᾶσα διαφορὰ ποιεῖν διάστασιν. μεγίστη μὲν οὖν ἴσως διάστασις, ἀρετὴ καὶ μοχθηρία· εἶτα πλοῦτος καὶ πενία· καὶ οὕτω δὴ ἑτέρα ἑτέρας μᾶλλον· ὧν μία καὶ ἡ εἰρημένη ἐστί.

ΚΕΦΑΛ. δ.

Ὅτι αἱ στάσεις οὐ περὶ μικρῶν, ἀλλ' ἐκ μικρῶν, παραδείγματα πολλὰ παρατιθεὶς διδάσκει.

Γίγνονται μὲν οὖν αἱ στάσεις οὐ περὶ μικρῶν, ἀλλ' ἐκ μικρῶν· στασιάζουσι δὲ περὶ μεγάλων. μάλιστα δὲ καὶ αἱ μικραὶ ἰσχύουσιν, ὅταν ἐν τοῖς κυρίοις γίγνωνται· οἷον συνέβη καὶ ἐν Συρακούσαις ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις. μετέβαλε γὰρ ἡ πολιτεία ἐκ δύο νεανίσκων στασιασάντων, ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντων, περὶ ἐρωτικὴν αἰτίαν. θατέρου γὰρ ἀποδημοῦντος, ἑταῖρος ὤν τις, τὸν ἐρώμενον αὐτοῦ ὑπεποιήσατο. πάλιν δ' ἐκεῖνος τούτῳ χαλεπήνας, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀνέπεισεν, ὡς αὑτὸν ἐλθεῖν· ὅθεν προσλαμβάνοντες τοὺς ἐν τῷ πολιτεύματι, διεστασίασαν πάντας. διόπερ ἀρχομένων εὐλαβεῖσθαι δεῖ τῶν τοιούτων, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις. ἐν ἀρχῇ γὰρ γίγνεται τὸ ἁμάρτημα· ἡ δ' ἀρχὴ λέγεται ἥμισυ εἶναι παντός. ὥστε καὶ τὸ ἐν αὐτῇ μικρὸν ἁμάρτημα, ἀνάλογόν ἐστι πρὸς τὰ ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσιν. ὅλως δὲ αἱ τῶν γνωρίμων στάσεις * συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν· οἷον ἐν Ἑστιαίᾳ συνέβη μετὰ τὰ Μηδικά, δύο ἀδελφῶν περὶ τῆς τῶν πατρῴων νομῆς διενεχθέντων. ὁ μὲν γὰρ ἀπορώτερος, ὡς οὐκ ἀποφαίνοντος θατέρου τὴν οὐσίαν, οὐδὲ τὸν θησαυρὸν ὃν εὗρεν ὁ πατήρ, προσηγάγετο τοὺς δημοτικούς· ὁ δ' ἕτερος, ἔχων οὐσίαν πολλήν, τοὺς εὐπόρους. καὶ ἐν Δελφοῖς ἐκ κηδείας γενομένης διαφορᾶς, ἀρχὴ πασῶν ἐγένετο τῶν στάσεων τῶν ὕστερον. ὁ μὲν γάρ, οἰωνισάμενός τι σύμπτωμα, ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὴν νύμφην, οὐ λαβὼν ἀπῆλθεν· οἱ δ', ὡς ὑβρισθέντες, ἐνέβαλον τῶν ἱερῶν χρημάτων, * θύοντος· κἄπειτα ὡς ἱερόσυλον ἀπέκτειναν. καὶ περὶ Μιτυλήνην δὲ ἐξ ἐπικλήρων στάσεως γενομένης, πολλῶν ἐγένετο ἀρχὴ κακῶν, καὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Ἀθηναίους, ἐν ᾧ Πάχης ἔλαβε τὴν πόλιν αὐτῶν. Τιμοφάνους γάρ, τῶν εὐπόρων τινὸς καταλιπόντος δύο θυγατέρας, * ὁ παρωσθείς, καὶ οὐ λαβὼν τοῖς υἱέσιν αὐτοῦ, Δόξανδρος ἦρξε τῆς στάσεως· καὶ τοὺς Ἀθηναίους παρώξυνε, πρόξενος ὢν τῆς πόλεως. καὶ ἐν Φωκεῦσιν ἐξ ἐπικλήρου στάσεως γενομένης περὶ Μνασέαν τὸν Μνήσωνος πατέρα, καὶ Εὐθυκράτη τὸν Ὀνομάρχου, ἡ στάσις αὕτη ἀρχὴ τοῦ ἱεροῦ πολέμου κατέστη τοῖς Φωκεῦσι.

* γρ. συναπολαῦσαι, pessimè.

* γρ. θύοντι. minùs rectè.

* γρ. ὁ περιωσθείς.

A inter eos qui Chytrum incolebant, & inſulanos: & Colophone inter Colophonios & Notienſeis. Quin etiam Athenis non ſimiliter ſunt omnes populares, ſed magis ſunt ij qui in Piræo habitant, quàm qui in vrbe. Quemadmodum enim in bellis ac prælijs cloacarum & foſſarum vel minimarum tranſitus ordines diſtrahunt ac diuellunt: ſic omnis diſſimilitudo ac diuerſitas, diſſidium ac diſcordiam parere videtur. Ac maxima fortaſſe diſſenſio & diſcordia eſt ea quæ eſt virtuti cum vitio: proxima, diuitiarum & paupertatis: & ita ſcilicet alia, quam alia, maior diſſenſio eſt: quarum etiam vna eſt ea quæ à nobis dicta eſt.

CAPVT IV.

B *Seditiones non de paruis, ſed ex paruis rebus, multis exemplis docet.*

ORiuntur igitur ſeditiones nō de paruis rebus, ſed ex paruis. diſſident enim, & ſeditiones excitant homines de rebus magnis. maximè tamen acres & validæ ſunt etiam paruæ, cùm in iis in quorum moderatione reſpubl. vertitur, exſiſtunt: cuiuſmodi res olim accidit & Syracuſis. Mutata enim eſt reipubl. adminiſtrandæ forma, ex duobus iuuenibus magiſtratus gerentibus, cùm inter eos de re amatoria diſſenſio orta eſſet. Altero enim abſente, quidam eius ſodalis, puerum, eius delicias, ad ſe pellexit. Ille autem reuerſus huic iratus, contrà eius vxorem induxit, vt ad ſe veniret. ex quo adiunctis ſibi qui in republ. verſabantur, omneis ciueis ad ſeditionem perpulerunt. Quapro- C pter talibus offenſionibus naſcentibus adhibenda cautio eſt: & ducum ac potentium diſcordiæ componendæ ac dirimendæ ſunt. nam in principio peccatum conſiſtit. At principium dimidium totius eſſe dicitur. Itaque & quod peccatum in eo commiſſum, paruum & leue eſt, iis peccatis, quæ in aliis partibus admittuntur, proportione reſpondet. Omnino autem nobilium & clarorum virorum ſeditiones totam ciuitatem contagionibus malorum contaminatam in eandem fraudem trahunt: quale illud eſt, quod Heſtiææ accidit poſt bellum Perſarum, nato inter duos fratres de bonorum paternorum diuiſione diſſidio. Nam is, cuius res familiaris erat anguſtior, cùm alter rem à patre relictam non exhiberet, neque theſaurum, quem pater D inuenerat, proferret, populareis aduocauit, ſibique adiunxit: alter rei familiaris copiis abundans, locupleteis. Et Delphis orta ex affinitate diſſenſio, fons & principium omnium quæ poſteriùs coortæ ſunt, ſeditionum fuit. Quidam enim captato augurio & conſultis auſpiciis, neſcio quid ſiniſtri ſibi portendi auguratus, vt ad ſponſam venit, ea repudiata diſceſſit. At puellæ propinqui tanquam contumelioſè tractati atque accepti, interea dum ille ſacrificaret, res quaſdam ſacras in eum locum, vbi ſacrificabat, occultè coniecerunt: deinde eum, vt ſacrilegum, necauerunt. Et Mitylenis nata ex puellis orbis, & patrum locupletum hæredibus, ſeditio, multorum malorũ & belli cum Athe- E nienſibus ſuſcepti: in quo Paches Athenienſium imperator vrbem eorum cepit, principium atque origo fuit. Nam cùm Timophanes quidem, vnus ex locupletibus, duas filias ſuperſtites reliquiſſet, Doxanderque qui eas filiis ſuis vxores popoſciſſet, repulſam tuliſſet, ſpretúſque ac reiectus fuiſſet, ſeditionis auctor ac princeps fuit: & Athenienſeis ea re offenſos atque irritatos ad bellum impulit. Et cùm apud Phocenſeis ex puella patri diuiti ſuperſtite inter Mnaſeam Mneſonis patrem, & Euthycratem Onomarchi filium ſeditio coorta eſſet, hæc ſeditio belli ſacri Phocenſibus origo fuit.

Mutata eſt & Dyrrachij reipubl. adminiſtrandæ forma ex rebus nuptialibus. Cùm enim quidam filiam ſuam cuidam deſpondiſſet, & ſponſi pater iratus, quod ille conſilium ſuum de filia mutaſſet, magiſtratúmque adeptus, ei multam irrogaſſet: ille alter tanquam iniuria & contumelia affectus, eos adiunxit ſibi, qui reipubl. adminiſtratione excluſi erant. Mutatur autem reipubl. adminiſtrandæ forma etiam in oligarchiam, aut in democratiam, aut in politiam: ex eo quod vel ij qui reipubl. præſunt, vel aliqua pars ciuitatis præclaram exiſtimationem & gloriam facto aliquo laudabili pepererit, aut aucta ſit: quo modo ſenatus Areopagiticus optima exiſtimatione & fama parta temporibus belli Perſici viſus eſt reipubl. adminiſtrandæ formam actiorem & contentiorem effeciſſe. Et rurſus turba nautica, cùm illius ad Salaminem victoriæ, & ob victoriam illam, totius Græciæ principatus cauſa fuiſſet: propter hanc maritimam potentiam, democratiam robuſtiorem ac validiorem reddidit. Et Argis viri nobiles atque illuſtres magna in prælio aduerſus Lacedæmonios ad Mantineam commiſſo parta gloria, conati ſunt democratiam de medio tollere. Et Syracuſis, cùm in populo cauſa victoriæ belli cum Athenienſibus geſti conſtitiſſet, politia in democratiam mutata eſt. Et Chalcide populus Phoxo tyranno cum illuſtribus & claris viris ſublato, continuò ſe ad politiam contulit atque applicauit. Et Ambraciæ rurſum eodem modo populus, Periandro tyranno vnà cum iis qui cum eo iuncti in ciuitatem inuadebant, exacto, ad ſeipſum reipubl. adminiſtrationem reuocauit ac redegit. Omnino igitur nemini obſcurum eſſe debet, eos, per quos ciuitati potentia parta eſt, tum priuatos, tum magiſtratus, tum tribus, partem denique & multitudinem quamlibet, quantacunque illa ſit, ſeditionem commouere. Nam aut qui his honorem habitum inuident, ſeditionis initium faciunt: aut hi propter excellentiam æquali ſorte contenti eſſe nolunt. Mutantur etiam reipublicæ adminiſtrandæ formæ, cùm quæ videntur eſſe inter ſe contrariæ partes, exæquantur, vt diuites & multitudo: medium autem aut nihil eſt, aut admodum & prorſus paruum. Nam ſi longè præſtet pars alterutra, cum parte perſpicuè meliore non vult altera cum periculo dimicare. Quapropter etiam qui virtute præſtant, ſeditionem fere non faciunt. Tales enim pauci ſiunt, cum multis comparati. Vniuersè igitur in omnibus reipublicæ adminiſtrandæ formis, ſeditionum & mutationum principia & cauſæ hoc modo ſe habent. Mouent autem & mutant reipubl. adminiſtrādæ formas interdum vi, interdum dolo & fallacia. Vi, aut ſtatim ab initio, aut poſteriùs vim afferentes, & neceſſitatem imponentes. Nam dolus quoque duplex eſt: aliquando enim dolis primùm vſi aduerſariorum voluntate reipubl. adminiſtrationem commutant: deinde poſteriùs iis inuitis per vim retinent: exempli gratia, temporibus quadringentûm virûm, populum deceperunt, cùm dicerent, regem Perſarum pecuniam ad bellum cum Lacedæmoniis ſuſceptum ſuppeditaturum. cùm autem falſum dixiſſent, reip. adminiſtrationem penes ſe retinere conabantur. Aliquando poſteaquam ab initio fidem fecerunt ac perſuaſerunt, eis iterum poſteriùs perſuadendo adductis, & libentibus imperant. Ex iis igitur quæ dicta ſunt, intelligere licet, ſimpliciter omneis reipubl. adminiſtrandæ formas mutationibus, tanquam quibuſdam fortunæ talis, eſſe propoſitas atque opportunas.

A μετέβαλε δὲ καὶ ἐν Ἐπιδάμνῳ ἡ πολιτεία ἐκ γαμικῶν· ὑπομνηστευσάμενος γάρ τις θυγατέρα, ὡς ἐζημίωσεν αὐτὸν ὁ τοῦ ὑπομνηστευθέντος πατὴρ, γενόμενος τῶν ἀρχόντων, ἅτερος συμπαρέλαβε τοὺς ἐκτὸς τῆς πολιτείας, ὡς ἐπηρεασθείς. μεταβάλλουσι δὲ καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν, καὶ εἰς δῆμον, καὶ εἰς πολιτείαν ἐκ τοῦ εὐδοκιμῆσαί τι, ἢ αὐξηθῆναι ἢ ἀρχεῖον, ἢ μόριον τῆς πόλεως· οἷον, ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ, εὐδοκιμήσασα ἐν τοῖς Μηδικοῖς, ἔδοξε συντονωτέραν ποιῆσαι τὴν πολιτείαν. καὶ πάλιν ὁ ναυτικὸς ὄχλος, γενόμενος αἴτιος τῆς περὶ Σαλαμῖνα νίκης, B καὶ διὰ ταύτης τῆς ἡγεμονίας, διὰ τὴν κατὰ θάλατταν δύναμιν, τὴν δημοκρατίαν ἰσχυροτέραν ἐποίησε. καὶ ἐν Ἄργει οἱ γνώριμοι εὐδοκιμήσαντες περὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην τὴν πρὸς Λακεδαιμονίους, ἐπεχείρησαν καταλύειν τὸν δῆμον. καὶ ἐν Συρακούσαις ὁ δῆμος αἴτιος γενόμενος τῆς νίκης τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Ἀθηναίους, ἐκ πολιτείας εἰς δημοκρατίαν μετέβαλε. καὶ ἐν Χαλκίδι Φόξον τὸν τύραννον μετὰ τῶν γνωρίμων ὁ δῆμος ἀνελὼν, εὐθὺς εἴχετο τῆς πολιτείας. καὶ ἐν Ἀμβρακίᾳ πάλιν ὡσαύτως Περίανδρον συνεκβαλὼν τοῖς ἐπιθεμένοις ὁ δῆμος τὸν τύραννον, εἰς ἑαυτὸν περιέστησε τὴν C πολιτείαν. καὶ ὅλως δὴ δεῖ τοῦτο μὴ λανθάνειν, ὡς οἱ δυνάμεως αἴτιοι γενόμενοι, καὶ ἰδιῶται, καὶ ἀρχαὶ, καὶ φυλαὶ, καὶ ὅλως μέρος καὶ ὁποιονοῦν πλῆθος, στάσιν κινοῦσιν. ἢ γὰρ οἱ τούτοις φθονοῦντες τιμωμένοις, ἄρχουσι τῆς στάσεως· ἢ οὗτοι, διὰ τὴν ὑπεροχὴν, οὐ θέλουσι μένειν ἐπὶ τῶν ἴσων. κινοῦνται δ' αἱ πολιτεῖαι, καὶ ὅταν τἀναντία εἶναι δοκοῦντα μέρη τῆς πόλεως, ἰσάζῃ ἀλλήλοις· οἷον, οἱ πλούσιοι καὶ ὁ δῆμος· μέσον δ', ἢ μικρὸν, ἢ μηθὲν πάμπαν. ἂν γὰρ πολὺ ὑπερέχῃ ὁποτερονοῦν τῶν μερῶν, πρὸς τὸ φανερῶς κρεῖττον, τὸ λοιπὸν οὐ θέλει κινδυνεύειν. * διὸ D καὶ οἱ κατ' ἀρετὴν διαφέροντες οὐ ποιοῦσι στάσιν, ὡς εἰπεῖν· ὀλίγοι γὰρ γίγνονται πρὸς πολλούς. καθόλου μὲν οὖν περὶ πάσας τὰς πολιτείας αἱ ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι τῶν στάσεων καὶ τῶν μεταβολῶν, τοῦτον ἔχουσι τὸν τρόπον. κινοῦσι δὲ τὰς πολιτείας, ὁτὲ μὲν, διὰ βίας· ὁτὲ δὲ, δι' ἀπάτης. διὰ βίας μὲν, ἢ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἢ ὕστερον ἀναγκάζοντες. καὶ γὰρ ἡ ἀπάτη διττή. ὁτὲ μὲν γὰρ ἐξαπατήσαντες τὸ πρῶτον, ἑκόντων μεταβάλλουσι τὴν πολιτείαν· εἶθ' ὕστερον βίᾳ κατέχουσιν ἀκόντων· οἷον, ἐπὶ τῶν τετρακοσίων τὸν δῆμον ἐξηπάτησαν, φάσκοντες τὸν βα-E σιλέα χρήματα παρέξειν πρὸς τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους· ψευσάμενοι δὲ, κατέχειν ἐπειρῶντο τὴν πολιτείαν. ὁτὲ δὲ ἐξ ἀρχῆς τε πείσαντες, καὶ ὕστερον πάλιν πεισθέντων, ἑκόντων ἄρχουσιν αὐτῶν. ἁπλῶς μὲν οὖν περὶ πάσας τὰς πολιτείας, ἐκ τῶν εἰρημένων συμβέβηκε γίγνεσθαι τὰς μεταβολάς.

ΚΕΦΑΛ. ε´.

Περὶ μεταβολῆς ἑκάστης πολιτείας χωρίς· καὶ πρῶτον περὶ δημοκρατίας.

ΚΑθ' ἕκαστον δ' εἶδος πολιτείας ἐκ τούτων μερίζοντας, τὰ συμβαίνοντα δεῖ θεωρεῖν. αἱ μὲν οὖν δημοκρατίαι μάλιστα μεταβάλλουσι διὰ τὴν τῶν δημαγωγῶν ἀσέλγειαν. τὰ μὲν γὰρ, ἰδίᾳ συκοφαντοῦντες τοὺς τὰς οὐσίας ἔχοντας, συστρέφουσιν αὐτούς· συνάγει γὰρ καὶ τοὺς ἐχθίστους ὁ κοινὸς φόβος· τὰ δὲ, κοινῇ τὸ πλῆθος ἐπάγοντες. καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλῶν ἄν τις ἴδοι γιγνόμενον οὕτως. καὶ γὰρ ἐν Κῷ ἡ δημοκρατία μετέβαλε πονηρῶν ἐγγενομένων δημαγωγῶν· οἱ γὰρ γνώριμοι συνέστησαν. καὶ ἐν Ῥόδῳ· μισθοφορὰν τε γὰρ οἱ δημαγωγοὶ ἐπόριζον, καὶ ἐκώλυον ἀποδιδόναι τὰ ὀφειλόμενα τοῖς τριηράρχοις· οἱ δὲ, διὰ τὰς ἐπιφερομένας δίκας, ἠναγκάσθησαν συστάντες καταλῦσαι τὸν δῆμον. κατελύθη δὲ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ὁ δῆμος μετὰ τὸν ἀποικισμὸν εὐθὺς, διὰ τοὺς δημαγωγούς· ἀδικούμενοι γὰρ ὑπ' αὐτῶν οἱ γνώριμοι, ἐξέπιπτον. ἔπειτα ἀθροισθέντες οἱ ἐκπίπτοντες, καὶ κατελθόντες, κατέλυσαν τὸν δῆμον. παραπλησίως δὲ καὶ ἡ ἐν Μεγάροις κατελύθη δημοκρατία. οἱ γὰρ δημαγωγοὶ, ἵνα χρήματα ἔχωσι δημεύειν, ἐξέβαλον πολλοὺς τῶν γνωρίμων, ἕως πολλοὺς ἐποίησαν τοὺς φεύγοντας· οἱ δὲ, κατιόντες, ἐνίκησαν μαχόμενοι τὸν δῆμον, καὶ κατέστησαν τὴν ὀλιγαρχίαν. συνέβη δὲ ταὐτὸ καὶ περὶ Κύμην ἐπὶ τῆς δημοκρατίας, ἣν κατέλυσε Θρασύμαχος. σχεδὸν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἄν τις ἴδοι θεωρῶν τὰς μεταβολὰς τοῦτον ἐχούσας τὸν τρόπον. ὁτὲ μὲν γὰρ, ἵνα χαρίζωνται, ἀδικοῦντες τοὺς γνωρίμους συνιστᾶσιν· ἢ τὰς οὐσίας ἀναδάστους ποιοῦντες, ἢ τὰς προσόδους ταῖς λειτουργίαις· ὁτὲ δὲ, διαβάλλοντες, ἵν' ἔχωσι δημεύειν τὰ κτήματα τῶν πλουσίων. ἐπὶ δὲ τῶν ἀρχαίων, ὅτε γένοιτο ὁ αὐτὸς δημαγωγὸς καὶ στρατηγὸς, εἰς τυραννίδα μετέβαλλον. σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων τυράννων, ἐκ δημαγωγῶν γεγόνασι. αἴτιον δὲ τοῦ τότε μὲν γίγνεσθαι, νῦν δὲ μή· ὅτι τότε μὲν οἱ δημαγωγοὶ ἦσαν ἐκ τῶν στρατηγούντων· οὐ γάρ πω δεινοὶ ἦσαν λέγειν· νῦν δὲ, τῆς ῥητορικῆς ηὐξημένης, οἱ δυνάμενοι λέγειν, δημαγωγοῦσι μὲν, δι' ἀπειρίαν δὲ τῶν πολεμικῶν, οὐκ ἐπιτίθενται, πλὴν εἴ που βραχύ τι γέγονε τοιοῦτον. ἐγίγνοντο δὲ τυραννίδες πρότερον μᾶλλον ἢ νῦν, καὶ διὰ τὸ μεγάλας ἀρχὰς ἐγχειρίζεσθαί τισιν, ὥσπερ ἐν Μιλήτῳ ἐκ τῆς πρυτανείας· πολλῶν γὰρ ἦν καὶ μεγάλων κύριος ὁ πρύτανις. ἔτι δὲ, διὰ τὸ μὴ μεγάλας εἶναι τότε τὰς πόλεις, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀγρῶν οἰκεῖν τὸν δῆμον, ἄσχολον ὄντα πρὸς τοῖς ἔργοις, οἱ προστάται τοῦ δήμου, ὅτε πολεμικοὶ γένοιντο,

CAPVT V.

Sigillatim de cauſis mutationum uniuſcuiuſque munia actarum, primùm de democratia diſputat.

A IN vnoquoque autem reipubl. adminiſtrãdæ genere oportet nos ex his partienteis euenta conſiderare. Democratiæ igitur mutantur maximè propter blãdorum populi ductorum & leuium cõcionatorum petulantiam. Nam partim locupleteis priuatim calumniis onerãtes, eos coire & conſpirare faciũt (conciliat enim & coniungit vel inimiciſſimos cõmunis metus) partim communiter multitudinem in eos incitãtes. Atq; hoc B in multis quis ita euenire videat. Nam etiam in Cô mutata democratia eſt, exoriẽtibus in ea improbis populi ductoribus: nobiles enim coiuerunt. & Rhodi: ſtipendium enim militibus populares cõcionatores præbebant, & triremiũ præfectis iuſta perſoluere vetabãt. Illi autem propter iudiciorum grauiũ (quæ ex lege, niſi nauigarent, erant ſubituri) metũ, coacti ſunt, coitione facta, populi potentiã euertere. Heracleæ quoq; opes populi fractæ & diſſipatæ ſunt, ſtatim poſt coloniam eò ab Athenienſibus miſſam, culpa popularium & leuiũ populi ductorum. Cùm enim nobiles ab iis iniuria afficerentur, exire è ciuitate coacti ſunt: deinde qui eiecti fuerant, in vnum conductis & cõtractis copiis, in ciuitatem ab exſulio reuerſi, democratiam ſuſtulerunt. Similiter & quæ Megaris erat democratia, diſſoluta & C conuulſa eſt. nam populi ductores, vt bona priuatorum publicare poſſent, multos nobileis è ciuitate exterminarunt, vſque eò donec magnum exſulum numerum fecerunt. Illi autem in ciuitatem ab exſulio reuerti cupientes, ſignis collatis populum ſuperarunt, & oligarchiam ex democratia fecerunt. Idem porrò & Cumis accidit: qua in vrbe democratiam Thraſymachus funditus deleuit. Atque in aliis ferè ciuitatibus, ſi quis animaduertere & conſiderare velit, rerumpubl. conuerſiones & mutationes hoc eodẽ modo fieri videre poſſit. Interdum enim vt à populo gratiam ineant, nobilibus iniuriam inferentes, eos ad conſenſionem & coitionem faciendam impellũt, dum aut eorum bona legibus agrariis populo diuidunt, honorúmque æqua- D tionem inducunt, aut vectigalia functionibus munerũ publicorum exhauriunt: interdum falſis criminibus in iudicium adducentes, & in inuidiam vocantes, vt diuitum fortunas & facultates rei familiaris publicare poſſint. Priſcis porrò temporibus cùm idem populi ductor fieret & imperator, democratia in tyrannidem vertebatur. ferè enim plerique tyranni antiqui ex populi ductoribus facti ſunt. Cauſa autem quamobrem tunc quidem hoc fieret, nunc verò non item, eſt, quòd populi ductores erant ex numero eorum qui præerant exercitui, quique rem militarem adminiſtrabant. nondum enim eloquentes erant. Nunc autem arte dicendi propagata, qui dicendo valent, populo quidem præ- E ſunt, eúmque concionando moderantur: ſed propterea quòd ſunt imperiti rerum bellicarum, non moliuntur res nouas, neque reipubl. adminiſtrandæ formam conantur immutare, niſi ſicubi leuiter quippiam tale tentatum eſt. Exſiſtebant autem tyrãnides antea magis quàm nunc, & quia magna imperia certis hominibus mandabantur ac tradebantur: vt Mileti tyrãnis ex prytania facta eſt: multarum enim & magnarum rerũ penes prytanin poteſtas erat: & præterea quia tunc vrbes non erant magnæ, ſed populus in agris commorabatur, in operibus ruſticis occupatus: idcirco populo præfecti, cùm eſſent viri militares & bellicoſi,

tyrannidem occupabant. Omnes autem hoc faciebant, quod ſe populus eis crediderat & commiſerat. Fidem porrò vt eis haberet populus, faciebant inimicitiæ, quas illi cum diuitibus gerebant: vt Piſiſtratus Athenis, orta diſſenſione inter eum & Pediacos, à populo fide dignus habitus eſt. & Theagenes Megaris, cum is locupletium pecora & armenta ad fluuium paſcentia deprehendiſſet, ac iugulaſſet: & Dionyſius, cùm Daphnæum & cæteros locupletes accuſaret, dignus tyrãnide exiſtimatus eſt propter inimicitias cum illis ſuſceptas, fidem apud populum conſecutus, quaſi popularis eſſet. Fit autem etiam mutatio ex democratia patria & antiqua in maximè nouam & recentem. Nam quibus in locis magiſtratus per electionem deferuntur, non ex cenſibus, & populus eligendi ius habet: in eis ambitioſi homines populo aſſentantes eò rem deducunt vt populus etiam legum ſit arbiter ac dominus. Remedium autem huius incommodi, aut ne accidat, aut vt minùs accidat, in eo poſitum eſt vt magiſtratus à tribubus pronuntientur ac declarentur, non à populo vniuerſo. Democratiarum igitur mutationes ferè omnes propter has cauſas fiunt.

CAPVT VI.

De commutationibus oligarchiarum.

OLigarchiæ autem commutantur duobus maximè modis valdè in promptu poſitis: vno quidem, ſi pauci potentes, & reipublicæ compotes multitudini iniuriam inferant. Quiuis enim fit hic dux idoneus ad protegendum populũ: ſed tum maximè, cùm accidit, vt dux ex ipſa oligarchia exiſtat: quemadmodum in Naxo Lygdamis, qui poſterius Naxiorum etiam tyrannus fuit. Habet autem & ſeditionis principium ab aliis profectum differentias quaſdam. Interdũ enim ab ipſis diuitibus, non iis tamẽ qui prouecti ſunt ad magiſtratus, naſcitur oligarchiæ interitus, cùm valde pauci ſunt ij qui honores adepti ſunt: vt Maſſiliæ, & Iſtri, & Heracleæ, & in aliis vrbibus accidit. Nam qui magiſtratuum participes non erant, rebus nouandis ſtuduerunt, donec ipſi etiam participes facti ſunt: fratres quidem maiores natu priùs, poſteriùs verò iterum minores. non enim magiſtratum obtinent in nonnullis locis pater & filius: in quibuſdam frater natu maior, & natu minor. atque illic quidem reipublicæ adminiſtratio, ciuilior facta eſt. Iſtri verò in democratiam euaſit. at Heracleæ à paucioribus potentibus ad ſexcentos tranſlata eſt. Mutata etiam in Cnido oligarchia eſt, cùm viri ipſi illuſtres ac nobiles inter ſe diſſedidiſſent, propterea quòd pauci reipubl. adminiſtrationis participes erant: &, quemadmodum dictum eſt, ſi pater magiſtratum obtinebat, filius à magiſtratu excludebatur: & ſi plures fratres erant, ſoli natu maximo aditus ad magiſtratum patebat. Nam cùm populus eos inter ſe diſſidentes ac diſcordantes occupaſſet atque oppreſſiſſet, & ex illuſtrium virorum numero ducem cepiſſet, impetu facto eos adortus profligauit, rerumq; potitus eſt. imbecillum enim eſt id omne quod diſcordat. Et Erythris regis Androcli poſteris oligarchiã obtinentibus, priſcis illis temporibus, quamuis ea quæ ad rempubl. pertinerent, benè procurarent, indignè ferens tamen populus, quòd paucorũ imperio ſubiectus eſſet, reipubl. adminiſtrandæ formã mutauit. Mutantur autem oligarchiæ etiam ipſorum paucorum potentium culpa, cùm propter contentionis ſtudium, populo blandiuntur atque aſſentantur. Duplex autẽ popularis blanditia eſt: vna, quæ in ipſis paucis potentibus vertitur,

A τυραννίδι ἐπετίθεντο. πάντες δὲ τοῦτο ἔδρων ὑπὸ τοῦ δήμου πιστευθέντες· ἡ δὲ πίστις ἦν ἡ ἀπέχθεια ἡ πρὸς τοὺς πλουσίους, οἷον Ἀθήνῃσί τε Πεισίστρατος στασιάσας πρὸς τοὺς Πεδιακούς, καὶ Θεαγένης ἐν Μεγάροις τῶν εὐπόρων τὰ κτήνη ἀποσφάξας, λαβὼν παρὰ τὸν ποταμὸν ἐπινεμομένας· καὶ Διονύσιος κατηγορῶν Δαφναίου, καὶ τῶν πλουσίων, ἠξιώθη τῆς τυραννίδος, διὰ τὴν ἔχθραν πιστευθείς, ὡς δημοτικὸς ὤν. μεταβάλλουσι δὲ καὶ ἐκ τῆς πατρίας δημοκρατίας εἰς τὴν νεωτάτην. ὅπου γὰρ αἱρεταὶ μὲν αἱ ἀρχαί, μὴ ἀπὸ τιμημάτων δέ· αἱρεῖται δὲ ὁ δῆμος, B δημαγωγοῦντες οἱ σπουδαρχιῶντες, εἰς τοῦτο καθιστᾶσιν ὥστε κύριον εἶναι τὸν δῆμον καὶ τῶν νόμων. ἄκος δὲ τοῦ ἢ μὴ γίνεσθαι, ἢ τοῦ γίνεσθαι ἧττον, τὸ τὰς φυλὰς φέρειν τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ μὴ πάντα τὸν δῆμον. τῶν μὲν οὖν δημοκρατιῶν αἱ μεταβολαὶ γίγνονται πᾶσαι σχεδὸν διὰ ταύτας τὰς αἰτίας.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Αἱ τῶν ὀλιγαρχιῶν μεταβολαί.

C AI δ' ὀλιγαρχίαι μεταβάλλουσι διὰ δύο μάλιστα τρόπους τοὺς φανερωτάτους· ἕνα μὲν, ἐὰν ἀδικῶσι τὸ πλῆθος· πᾶς γὰρ ἱκανὸς γίνεται προστάτης, μάλιστα δ', ὅταν ἐξ αὐτῆς συμβῇ τῆς ὀλιγαρχίας γίνεσθαι τὸν ἡγεμόνα· καθάπερ ἐν Νάξῳ Λύγδαμις, ὃς καὶ ἐτυράννησεν ὕστερον τῶν Ναξίων. ἔχει δὲ καὶ ἡ ἐξ * ἄλλων ἀρχὴ στάσεως διαφοράς. ὁτὲ μὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν εὐπόρων, οὐ τῶν ὄντων δ' ἐν ταῖς ἀρχαῖς, γίνεται κατάλυσις, ὅταν ὀλίγοι σφόδρα ὦσιν οἱ ἐν ταῖς τιμαῖς· οἷον, ἐν Μασσαλίᾳ, καὶ ἐν Ἴστρῳ, καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ, καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι συμβέβηκεν. οἱ γὰρ μὴ μετέχοντες τῶν ἀρχῶν, ἐκίνουν, ἕως μετέλαβον οἱ D πρεσβύτεροι πρότερον τῶν ἀδελφῶν· ὕστερον δ' οἱ νεώτεροι πάλιν. οὐ γὰρ ἄρχουσιν, ἐνιαχοῦ μὲν ἅμα πατήρ τε καὶ υἱός· ἐνιαχοῦ δὲ ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός. καὶ ἔνθα μὲν, πολιτικωτέρα ἐγένετο ἡ ὀλιγαρχία· ἐν Ἴστρῳ δ' εἰς δῆμον ἀπετελεύτησεν· ἐν Ἡρακλείᾳ δ' ἐξ ἐλαττόνων εἰς ἑξακοσίους ἦλθεν. μετέβαλε δὲ καὶ ἐν Κνίδῳ ἡ ὀλιγαρχία, στασιασάντων τῶν γνωρίμων αὐτῶν πρὸς αὐτούς, διὰ τὸ ὀλίγους μετέχειν· καὶ, καθάπερ εἴρηται, εἰ πατήρ, υἱὸν μὴ μετέχειν· μηδ', εἰ πλείους ἀδελφοί, ἀλλ' ἢ τὸν πρεσβύτατον. ἐπιλαβόμενος E γὰρ στασιαζόντων ὁ δῆμος, καὶ λαβὼν προστάτην ἐκ τῶν γνωρίμων, ἐπιθέμενος ἐκράτησεν· ἀσθενὲς γὰρ τὸ στασιάζον. καὶ ἐν Ἐρυθραῖς δὲ, ἐπὶ τῆς τῶν * Βασιλιδῶν ὀλιγαρχίας, ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις· καίπερ καλῶς ἐπιμελουμένων τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὅμως διὰ τὸ ὑπ' ὀλίγων ἄρχεσθαι ἀγανακτῶν ὁ δῆμος, μετέβαλε τὴν πολιτείαν. κινοῦνται δ' αἱ ὀλιγαρχίαι * ἐξ αὐτῶν, καὶ διὰ φιλονεικίαν δημαγωγούντων. ἡ δημαγωγία δὲ διττή· ἡ μὲν, * ἐν αὐτοῖς τοῖς ὀλίγοις·

* γρ. [illegible], minùs rectè.

* γρ. βασιλειδῶν.

* Interp. ἐξ αὐτῶν,

* Infrà cap. 8.

ἐγγίνεται γὰρ δημαγωγὸς, κἂν πάνυ ὀλίγοι ὦσιν, ἐν τοῖς τριάκοντα Ἀθήνησιν, οἱ περὶ Χαρικλέα ἴσχυσαν, τοὺς τριάκοντα δημαγωγοῦντες· καὶ ἐν τοῖς τετρακοσίοις οἱ περὶ Φρύνιχον, τὸν αὐτὸν τρόπον. ἢ ὅταν τὸν ὄχλον δημαγωγῶσιν οἱ ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ὄντες· οἷον ἐν Λαρίσῃ οἱ πολιτοφύλακες, διὰ τὸ αἱρεῖσθαι αὐτοὺς τὸν ὄχλον, ἐδημαγώγουν. καὶ ἐν ὅσαις ὀλιγαρχίαις οὐχ οὗτοι αἱροῦνται τὰς ἀρχὰς, ἐξ ὧν οἱ ἄρχοντές εἰσιν· ἀλλ' αἱ μὲν ἀρχαὶ ἐκ τιμημάτων μεγάλων εἰσὶν, ἢ ἑταιριῶν· αἱροῦνται δ' οἱ ὁπλῖται, ἢ ὁ δῆμος· ὅπερ ἐν Ἀβύδῳ συνέβαινε. καὶ ὅπου τὰ δικαστήρια μὴ ἐκ τοῦ πολιτεύματός ἐστι· δημαγωγοῦντες γὰρ πρὸς τὰς κρίσεις, μεταβάλλουσι τὴν πολιτείαν· ὅπερ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγένετο τῇ ἐν τῷ Πόντῳ. ἔτι δὲ, ὅταν ἔνιοι εἰς ἐλάττους ἕλκωσι τὴν ὀλιγαρχίαν· οἱ γὰρ τὸ ἴσον ζητοῦντες, ἀναγκάζονται βοηθὸν ἐπαγαγέσθαι τὸν δῆμον. γίγνονται δὲ μεταβολαὶ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια, ζῶντες ἀσελγῶς· καὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι καινοτομεῖν ζητοῦσι· καὶ ἢ τυραννίδι ἐπιτίθενται αὐτοὶ, ἢ κατασκευάζουσιν ἕτερον· ὥσπερ [ὁ] Ἱππαρῖνος Διονύσιον ἐν Συρακούσαις· καὶ ἐν Ἀμφιπόλει, ᾧ ὄνομα ἦν Κλεότιμος, τοὺς ἐποίκους τοὺς Χαλκιδέων ἤγαγε, καὶ ἐλθόντας διεστασίασεν αὐτοὺς πρὸς τοὺς εὐπόρους. καὶ ἐν Αἰγίνῃ ὁ τὴν πρᾶξιν τὴν πρὸς Χάρητα πράξας, ἐνεχείρησε μεταβαλεῖν τὴν πολιτείαν διὰ τοιαύτην αἰτίαν. ὁτὲ μὲν οὖν ἐπιχειροῦσί τι κινεῖν, ὁτὲ δὲ κλέπτουσι τὰ κοινά· ὅθεν πρὸς αὐτοὺς στασιάζουσιν ἢ οὗτοι, ἢ οἱ πρὸς τούτους μαχόμενοι *κλέπτοντας· ὅπερ ἐν Ἀπολλωνίᾳ συνέβη τῇ ἐν τῷ Πόντῳ. ὁμονοοῦσα δὲ ὀλιγαρχία, οὐκ εὐδιάφθορος ἐξ αὑτῆς. σημεῖον δὲ ἡ ἐν Φαρσάλῳ πολιτεία. ἐκεῖνοι γὰρ, ὀλίγοι ὄντες, *πολλῶν κύριοί εἰσι, διὰ τὸ χρῆσθαι σφίσιν αὐτοῖς καλῶς. καταλύονται δὲ, καὶ ὅταν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ἑτέραν ὀλιγαρχίαν ἐμποιῶσι. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὅταν τοῦ παντὸς πολιτεύματος ὀλίγου ὄντος, τῶν μεγίστων ἀρχῶν μὴ μετέχωσιν οἱ ὀλίγοι πάντες· ὅπερ ἐν Ἤλιδι συνέβη ποτέ. τῆς πολιτείας γὰρ δι' ὀλίγων οὔσης, τῶν γερόντων ὀλίγοι πάμπαν ἐγίνοντο, διὰ τὸ ἀϊδίους εἶναι, ἐνενήκοντα ὄντας· τὴν δ' αἵρεσιν δυναστευτικὴν εἶναι, καὶ ὁμοίαν τῇ τῶν ἐν Λακεδαίμονι γερόντων. γίγνεται δὲ μεταβολὴ τῶν ὀλιγαρχιῶν καὶ ἐν πολέμῳ, καὶ ἐν εἰρήνῃ· ἐν μὲν πολέμῳ, διὰ τὴν πρὸς τὸν δῆμον ἀπιστίαν, στρατιώταις ἀναγκαζομένων χρῆσθαι· ᾧ γὰρ ἂν ἐγχειρίσωσιν, οὗτος πολλάκις γίγνεται τύραννος· ὥσπερ ἐν Κορίνθῳ Τιμοφάνης. ἂν δὲ πλείους, οὗτοι αὑτοῖς περιποιοῦνται δυναστείαν· ὁτὲ δὲ ταῦτα δεδιότες, μεταδιδόασι τῷ πλήθει τῆς πολιτείας, διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι τῷ δήμῳ χρῆσθαι. ἐν δὲ τῇ εἰρήνῃ, διὰ τὴν ἀπιστίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους, ἐγχειρίζουσι τὴν φυλακὴν στρατιώταις καὶ ἄρχοντι μεσιδίῳ, ὃς ἐνίοτε γίγνεται κύριος ἀμφοτέρων. ὅπερ συνέβη ἐν Λαρίσῃ ἐπὶ τῆς τῶν Ἀλευαδῶν ἀρχῆς τῶν περὶ Σάμον. καὶ ἐν Ἀβύδῳ ἐπὶ τῶν ἑταιριῶν, ὧν ἦν μία ἡ Ἰφιάδου.

* Lamb. vocem κλέπτοντας non agnoſcit.

* Lamb. τῶν πλ.

A Extitit enim blandus populi ductor, & pene dicax aſſentator, etiamſi pauci admodum ſint quibus blandiatur: verbi gratia, Athenis in triginta viris Charicles viguit ac valuit, dum triginta viris populariter blanditur, & in quadringentis Phrynicus eodem modo. altera, cùm turbæ & fæci populi blandiuntur & aſſentantur pauci diuites imperium obtinentes: Lariſſæ enim cuſtodes, qui politophylaces dicuntur à Græcis, quia ipſi à plebe legebantur, populi turbam & infimam multitudinem colebant. Quod etiam fit in iis omnibus oligarchiis, in quibus non hi legendorum magiſtratuum ius habent, ex quorum corpore aut ordine ſumuntur magiſtratus. ſed magiſtratus quidem ſiunt ex amplis & magnis cenſibus aut B ſodalitatibus, verùm eligunt eos aut milites leuioris armaturæ, aut populus; quod Abydi contigit. & vbi rebus iudicandis non præſunt ij qui rempubl. adminiſtrant. colentes enim populum iudiciorum gratia reipubl. adminiſtrandæ formam in democratiam commutant: quod & Heracleæ, quæ in Ponto eſt, accidit. Præterea cùm aliqui oligarchiam ad pauciores trahunt. Nam qui æqualitatem quærunt, auxilium populi aduocare, ſibique aſciſcere coguntur. Fiunt autem oligarchiæ conuerſiones etiam, cùm pauci potentes, qui rempubl. moderantur, rem ſuam familiarem conſumpſerint intemperanter viuendo. Etenim tales homines rebus nouis ſtudent: & aut ipſi tyrannidem occupant, aut alium tyrannum parant: C quemadmodum Hipparinus Dionyſium Syracuſis. & Amphipoli quidam, cui nomen erat Cleotimo, Chalcidenſium inquilinos in vrbem adduxit: eoſque, cùm veniſſent, locupletibus infenſos reddidit, atque in eos incitauit. Et in Ægina is qui negotium illud, quod ad Charetem attinebat, geſſit, reipubl. adminiſtrandæ formam mutare conatus eſt propter talem cauſam. Interdum igitur aliquid mouere & nouare conantur; interdum pecuniam publicam furantur: ex quo aut hi inter ſe diſſident & diſcordant: aut qui his remp. depeculantibus aduerſantur & repugnãt: quod Apolloniæ accidit: eam dico quæ eſt in Ponto. Conſentiens autem & conſpirans oligarchia non facile ex ſeipſa interit: cui rei indicio eſt Pharſaliorum reip. adD miniſtratio. Illi enim cùm pauci ſint, in multos dominatum obtinent, quoniam ſeipſi benè gerunt. Iam verò frangitur paucorum potentatus, cùm in oligarchiis alteram oligarchiam inſerunt. hoc autem eſt, cùm ad paucos contracta reip. adminiſtratione, ampliſſimorum magiſtratuum omnes pauci non ſunt participes: quod aliquando Elide accidit. Nam cùm reſpubl. à paucis ſenatoribus adminiſtraretur, pauci omnino ſiebant ſenatores: & quia perpetui erant, cùm eſſent nonaginta: & quia electio erat dynaſtiæ propria, eorumque qui Lacedæmone ſunt, ſenatorum electioni ſimilis. Fit porrò etiam in bello & in pace oligarchiarum mutatio: in bello quidem, dum propterea quod populi fidem habent ſuſpectam, militibus externis coguntur E vti. cui enim exercitum tradiderint, hic ſæpenumero tyrannus efficitur: quemadmodum Corinthi Timophanes. Quod ſi plures fuerint, hi ſibi dynaſtiam aſciſcunt: interdum verò hæc verit, cum multitudine reipublicæ adminiſtrationem communicant, propterea quod neceſſe habent populo vti. In pace autem, propterea quod mutuò fidem non habent, cuſtodiam corporis externis militibus & principi inter eos medio tradunt & committunt, qui fit interdum vtriuſque partis dominus. Quod Lariſſæ accidit, Aleuadis Samiæ principatum obtinentibus: & Abydi, ſodalitatibus inſtitutis: quarum vna erat ea quæ fuit Iphiadæ.

Oriuntur

Oriuntur autem ſeditiones etiam ex eo, quòd alij ab alijs contumelioſè tractentur & vexentur, iis ipſis qui imperium habent: & ex eo, quòd factioſè iactentur ac circumueniantur in nuptiis, & in actionibus iudicialibus (verbi gratia) ex cauſa nuptiali ſeditiones, quas antè diximus, tanquam ex fonte manauerunt. Oligarchiam porrò Eretrienſem, quam equites obtinebant, Diagoras ſuſtulit ac deleuit, quòd in nuptiis iniuriam accepiſſet. Seditio verò, quæ Heracleæ exarſit, ex iudiciali ſentẽtia orta eſt: & ea quæ Thebis, ex eo quòd ob crimen adulterij pœnas iuſtas quidem illas, ſed nimis acerbas ſumpſiſſent. Heracleenſes principes de Eurytione, Thebani de Archia. Contenderunt enim eius inimici, atque odio ſuo peruicerunt, vt in foro vinctus numellæ aſtringeretur. Multæ denique oligarchiæ, quia nimis erant ſæuæ, & dominorum in ſeruos imperiis ſimiles, à quibuſdam remp. communiter adminiſtrantibus talem ſæuitiam ægrè ferẽtibus, fractę & diſſipatæ ſunt: quemadmodum quæ in Cnido, & quæ in Chio erat oligarchia. Fiunt autem etiam ab euentis, tum eius reip. adminiſtrationis, quæ politia appellatur: tum oligarchiarum commutationes, earum omnium ſcilicet, in quibus ex cenſu in ordinem ſenatorum, & numerum iudicum aſcripti, conſultandi & iudicandi munere funguntur, alióſque magiſtratus gerunt. Sæpenumero enim qui primò fuit cenſus præſcriptus ac præfinitus, & ad præſentia tempora accommodatus, vt in oligarchia, pauci: in politia, medij magiſtratus obtinere poſſent, rebus proſperis, & ad voluntatem ciuium fluentibus, vel propter pacem, vel propter aliam ſecundam fortunam, contingit vt eædem rei familiaris facultates multo maiore cenſu ſint æſtimandæ: ita vt omnes omnium magiſtratuum ſint participes: fiátque mutatio reipublicæ adminiſtrationis interdum occulta quadam acceſſione, & ſenſum fugiente incremento, & paulatim: interdum citius. Oligarchiæ igitur conuertuntur, ciuitateſque ſeditionibus iactantur ac fluctuant propter taleis cauſas. Omnino autem etiam democratiæ & oligarchiæ interdum de ſuo ſtatu gradúque deturbatæ migrant non in contrarias reip. adminiſtrandæ formas: ſed in eas quæ eodem genere continentur, verbi gratia, ex democratiis & oligarchiis iuſtis ac legitimis fiunt reip. adminiſtrationes dominantes, hoc eſt, quæ in arbitrio nutúq; paucorum & populi vertuntur, &, ex his illæ.

CAPVT VII.

De ſeditionibus & commutationibus ariſtocratiarum.

IN ariſtocratiis porrò ſeditiones exſiſtunt, vel quia pauci honorum ſunt participes: quod etiam oligarchias mouere dictum eſt, quoniam ariſtocrátia quodammodo ſit oligarchia. in vtraque enim pauci ſunt qui imperent: non tamen propter eandem rem pauci, nam videatur ſanè propterea ariſtocratia eſſe oligarchia. hoc autem maximè euenire neceſſe eſt, cùm aliquantus eſt numerus hominum magnos ſpiritus gerentium, quaſi virtute ſimilium: (quales fuerunt Lacedæmone ij qui Partheniæ dicebantur. ex ſimilibus enim orti erant: quos cùm manifeſtò comperiſſent reip. inſidiari, eos Tarentum miſerunt in coloniam) vel cùm aliqui à quibuſdam honoratioribus viris ignominia afficiuntur, qui ipſi magni viri ſint, & virtute nemine inferiores, vt Lyſander à regibus: vel cùm aliquis animo virili ac robuſto, non eſt honorum particeps: vt Cinado (eum dico, qui Ageſilao regnum obtinente, coniurone facta in Spartiatas impetum fecit,

A γίνονται δὲ στάσεις καὶ ἐκ τοῦ περιυβρίζεσθαι ἑτέρους ὑφ' ἑτέρων, τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ * αὐτῶν καὶ καταστασιάζεσθαι κατὰ γάμους, ἢ δίκας εἶναι, ἐκ γαμικῆς μὲν αἰτίας, αἱ εἰρημέναι * πρότερον. καὶ τὴν ἐν Ἐρετρίᾳ δὲ ὀλιγαρχίαν τὴν τῶν ἱππέων, Διαγόρας [δὲ] κατέλυσεν ἀδικηθεὶς περὶ γάμον. ἐκ δὲ δικαστηρίου κρίσεως, ἡ ἐν Ἡρακλείᾳ στάσις ἐγένετο· καὶ ἐν Θήβαις ἐπ' αἰτίᾳ μοιχείας, δικαίως μὲν, * στασιωτικῶς δὲ ποιησαμένων τὴν κόλασιν· τῶν μὲν ἐν Ἡρακλείᾳ, κατ' Εὐρυτίωνος· τῶν δ' ἐν Θήβαις, κατ' Ἀρχίου· ἐφιλονείκησαν γὰρ αὐτοὺς οἱ
B ἐχθροί, ὥστε δεθῆναι ἐν ἀγορᾷ ἐν τῷ * κύφωνι. πολλαὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἄγαν δεσποτικὰς εἶναι τὰς ὀλιγαρχίας, ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ τινῶν * δυσχερανάντων κατελύθησαν. ὥσπερ ἡ ἐν Κνίδῳ, καὶ ἡ ἐν Χίῳ ὀλιγαρχία. γίνονται δὲ καὶ ἀπὸ συμπτώματος μεταβολαί, καὶ τῆς καλουμένης πολιτείας, καὶ τῶν ὀλιγαρχιῶν· ἐν ὅσαις ἀπὸ τιμήματος βουλεύουσι καὶ δικάζουσι, καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς ἄρχουσι. πολλάκις γὰρ τὸ ταχθὲν πρῶτον τίμημα πρὸς τοὺς παρόντας καιρούς, ὥστε μετέχειν, ἐν μὲν τῇ ὀλιγαρχίᾳ, ὀλίγους· ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ, τοὺς μέ-
C σους, εὐετηρίας γιγνομένης δι' εἰρήνην, ἢ δι' ἄλλην τινὰ εὐτυχίαν, συμβαίνει πολλαπλασίου γίνεσθαι τιμήματος ἀξίας τὰς αὐτὰς κτήσεις, ὥστε πάντας πάντων μετέχειν· ὁτὲ μὲν ἐκ προσαγωγῆς, καὶ κατὰ μικρὸν γινομένης τῆς μεταβολῆς * καὶ λανθανούσης· ὁτὲ δὲ καὶ θᾶττον. αἱ μὲν οὖν ὀλιγαρχίαι μεταβάλλουσι καὶ στασιάζουσι διὰ τοιαύτας αἰτίας. ὅλως δὲ καὶ αἱ δημοκρατίαι, καὶ ὀλιγαρχίαι, ἐξίστανται ἐνίοτε, οὐκ εἰς τὰς ἐναντίας πολιτείας, ἀλλ' εἰς τὰς ἐν τῷ αὐτῷ γένει εἶναι, ἐκ τῶν ἐννόμων δημοκρατιῶν, καὶ ὀλιγαρχιῶν, εἰς τὰς κυρίους, καὶ ἐκ
D τούτων εἰς ἐκείνας.

* γ. [illegible]
* Suprà, cap. 4.
* γ. στασιωτικῶν.
* γ. κυφῶνι.
* γ. δυσχερανθέντων.
* γ. λανθ.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Αἱ ἐν ταῖς ἀριστοκρατίαις στάσεις πόθεν, καὶ κοινῇ περὶ μεταβολῆς πολιτειῶν.

ΕΝ δὲ ταῖς ἀριστοκρατίαις γίνονται αἱ στάσεις αἱ μὲν διὰ τὸ ὀλίγους τῶν τιμῶν μετέχειν· ὅπερ εἴρηται κινεῖν καὶ τὰς ὀλιγαρχίας, διὰ τὸ καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν ὀλι-
E γαρχίαν εἶναι πως. ἐν ἀμφοτέραις γὰρ ὀλίγοι οἱ ἄρχοντες· οὐ μέντοι διὰ ταὐτὸν ὀλίγοι. ἐπεὶ δοκεῖ γε διὰ ταῦτα καὶ ἡ ἀριστοκρατία, ὀλιγαρχία εἶναι. μάλιστα δὲ τοῦτο συμβαίνειν ἀναγκαῖον, ὅταν ᾖ τὸ πλῆθος τῶν πεφρονηματισμένων, * ὡς ὁμοίων κατ' ἀρετὴν εἶναι (οἷον ἐν Λακεδαίμονι οἱ λεγόμενοι Παρθενίαι· ἐκ τῶν ὁμοίων γὰρ ἦσαν· οὓς φωράσαντες ἐπιβουλεύσαντας, ἀπέστειλαν Τάραντος οἰκιστάς.) ἢ ὅταν τινὲς ἀτιμάζωνται μεγάλοι ὄντες, καὶ μηθενὸς ἥττους κατ' ἀρετήν, ὑπό τινων ἐντιμοτέρων (οἷον Λύσανδρος, ὑπὸ τῶν βασιλέων.) ἢ ὅταν ἀνδρώδης τις ὤν, μὴ μετέχῃ τῶν τιμῶν (οἷον Κινάδων ὁ τὴν ἐπ' Ἀγησιλάου συστήσας ἐπίθεσιν ἐπὶ τοὺς Σπαρτιάτας.)

* [illegible] ita Lamb.

ἔτι ὅταν οἱ μὲν ἀπορῶσι λίαν, οἱ δ' εὐπορῶσι. καὶ μάλιστα ἐν τοῖς πολέμοις τοῦτο γίνεται. συνέβη δὲ καὶ τοῦτο ἐν Λακεδαίμονι ὑπὸ τὸν Μεσσηνιακὸν πόλεμον. δῆλον δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τῆς Τυρταίου ποιήσεως, τῆς καλουμένης Εὐνομίας· θλιβόμενοι γάρ τινες διὰ τὸν πόλεμον, ἠξίουν ἀνάδαστον ποιεῖν τὴν χώραν. ἔτι, ἐάν τις μέγας ᾖ, καὶ δυνάμενος ἔτι μείζων εἶναι, ἵνα μοναρχῇ. ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονι δοκεῖ Παυσανίας ὁ στρατηγήσας κατὰ τὸν Μηδικὸν πόλεμον· καὶ ἐν Καρχηδόνι Ἄννων. λύονται δὲ μάλιστα αἵ τε πολιτεῖαι καὶ αἱ ἀριστοκρατίαι διὰ τὴν ἐν αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ τοῦ δικαίου παρέκβασιν. ἀρχὴ γὰρ τὸ μὴ μεμῖχθαι καλῶς, ἐν μὲν τῇ πολιτείᾳ, δημοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν· ἐν δὲ τῇ ἀριστοκρατίᾳ, ταῦτά τε καὶ τὴν ἀρετήν. μάλιστα δὲ, τὰ δύο. λέγω δὲ τὰ δύο, δῆμον, καὶ ὀλιγαρχίαν· ταῦτα γὰρ αἵ τε πολιτεῖαι πειρῶνται μιγνύναι, καὶ αἱ πολλαὶ τῶν καλουμένων ἀριστοκρατιῶν. διαφέρουσι γὰρ τῶν ὀνομαζομένων πολιτειῶν αἱ ἀριστοκρατίαι τούτῳ. καὶ διὰ τοῦτ' εἰσὶν, αἱ μὲν ἧττον, αἱ δὲ μᾶλλον μόνιμοι αὐτῶν. τὰς γὰρ ἀποκλινούσας μᾶλλον πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν, ἀριστοκρατίας καλοῦσι· τὰς δὲ πρὸς τὸ πλῆθος, πολιτείας. διόπερ ἀσφαλέστεραι αἱ τοιαῦται τῶν ἑτέρων εἰσί. κρεῖττόν τε γὰρ τὸ πλεῖον, καὶ μᾶλλον ἀγαπῶσιν ἴσον ἔχοντες. οἱ δ' ἐν ταῖς εὐπορίαις, ἂν ἡ πολιτεία διδῷ τὴν ὑπεροχὴν, ὑβρίζειν ζητοῦσι καὶ πλεονεκτεῖν. ὅλως δ' ἐφ' ὁπότερον ἂν ἐγκλίνῃ ἡ πολιτεία, ἐπὶ ταῦτα μεθίσταται, ἑκατέρων τὸ σφέτερον αὐξανόντων· οἷον, ἡ μὲν πολιτεία, εἰς δῆμον· ἀριστοκρατία δ', εἰς ὀλιγαρχίαν. ἢ εἰς τἀναντία δ', οἷον ἡ μὲν ἀριστοκρατία, εἰς δῆμον· ὡς ἀδικούμενοι γὰρ, περισπῶσιν εἰς τοὐναντίον οἱ ἀπορώτεροι· αἱ δὲ πολιτεῖαι, εἰς ὀλιγαρχίαν. μόνον γὰρ μόνιμον τὸ κατ' ἀξίαν ἴσον, καὶ τὸ ἔχειν τὰ αὑτῶν. συνέβη δὲ τὸ εἰρημένον ἐν Θουρίοις. διὰ μὲν γὰρ τὸ ἀπὸ πλείονος τιμήματος εἶναι τὰς ἀρχὰς, εἰς ἔλαττον μετέβη, καὶ εἰς ἀρχεῖα πλείω. διὰ δὲ τὸ τὴν χώραν ὅλην τοὺς γνωρίμους συγκτήσασθαι παρὰ τὸν νόμον· ἡ γὰρ πολιτεία ὀλιγαρχικωτέρα ἦν, ὥστε ἐδύναντο πλεονεκτεῖν· ὁ δὲ δῆμος γυμνασθεὶς ἐν τῷ πολέμῳ, τῶν φρουρῶν ἐγένετο κρείττων, ἕως ἀφεῖσαν τῆς χώρας, ὅσοι πλείω ἦσαν ἔχοντες. ἔτι διὰ τὸ πάσας τὰς ἀριστοκρατικὰς πολιτείας ὀλιγαρχικὰς εἶναι, μᾶλλον πλεονεκτοῦσιν οἱ γνώριμοι. οἷον καὶ ἐν Λακεδαίμονι εἰς ὀλίγους αἱ οὐσίαι ἔρχονται· καὶ ἔξεστι ποιεῖν ὅ τι ἂν θέλωσι, τοῖς γνωρίμοις μᾶλλον, καὶ κηδεύειν ὅτῳ θέλουσι. διὸ καὶ ἡ Λοκρῶν πόλις ἀπώλετο ἐκ τῆς πρὸς Διονύσιον κηδείας· ὃ ἐν δημοκρατίᾳ οὐκ ἂν ἐγένετο, οὐδ' ἂν ἐν ἀριστοκρατίᾳ εὖ μεμιγμένῃ. μάλιστα δὲ λανθάνουσιν αἱ ἀριστοκρατίαι μεταβάλλουσαι, τῷ λύεσθαι κατὰ μικρόν· ὅπερ εἴρηται ἐν τοῖς πρότερον καθόλου κατὰ πασῶν τῶν πολιτειῶν, ὅτι αἴτιον τῶν μεταβολῶν καὶ * τὸ μικρόν ἐστιν.

*Lamb. τὸ παρὰ μικρὸν ἔστι. vt supra c.4. sed τὸ μικρὸν legi poteſt, vt cap. ſeq.

A Præterea cùm alij magna egeſtate premuntur, alij verò ſunt locupletes & copioſi: quod maximè in bello fieri ſolet. Accidit autem etiam hoc Lacedæmone ſub bellum Meſſeniacum: idque ex Tyrtæi poëſi, quæ Eunomia appellatur, cognoſcere licet. Cùm enim quidam propter bellum rei familiaris anguſtiis premerentur, poſtulabant vt agri viritim diuiderentur, bonorúmque æquatio fieret. Præterea ſi quis magnus ſit, & qui maior etiam fieri poſſit, vt vnus & ſolus reipubl. præſit atque imperet: quemadmodum Lacedæmone videtur Pauſanias, qui bello Perſico exercitui præfuit: & Carthagine Hanno. Conuelluntur autem & intereunt maximè cùm politiæ, tum ariſtocratiæ, propterea B quòd in ipſa reipubl. adminiſtratione ius negligatur ac migretur. Principium autem atque origo huius mali eſt, quòd non bene mixtæ & coniunctæ ſunt: in politia quidem, democratia & oligarchia: in ariſtocratia verò, hæc duo & virtus: ſed hæc duo maximè. Duo autem dico, populi & paucorum imperium. hæc enim & politiæ, & multæ ex iis quæ ariſtocratiæ dicuntur, inter ſe miſcere conantur. nam ariſtocratiæ à politiis, quæ nominantur, hoc differunt. Et propter hanc cauſam earum aliæ ſunt minùs firmæ minúſque permanentes, aliæ ſtabiliores & permanentiores: eas enim, quæ magis ad oligarchiã inclinant ac propendent, ariſtocratias appellant: quæ magis ad multitudinem, politias. Quocirca tales aliarum omnium ſunt ſtabiliſſi- C mæ. Nam & quod numero ſuperat, potentius eſt: & homines cùm æqualeis parteis obtinent, æquiore animo ſunt, magiſque præſenti reip. ſtatu contenti. Locupletes autem ſi reip. adminiſtrandæ forma excellentiam largiatur, ſtudium ſuum ad contumelioſa facinora & cupiditates immoderatas atque iniuſtas conferunt. Omnino in vtramcumque partem reip. adminiſtrandæ ratio inclinarit, in eam traducitur, vtraque id quod propriè ſuum eſt, amplificante atque augente (verbi gratia) politia quidem in democratiam, ariſtocratia verò in oligarchiam, aut in contrarias (verbi cauſa) ariſtocratia quidem in democratiam (nam quorum res familiaris anguſtior eſt, tanquam iniuriam accipientes, rempubl. trahunt in contrarium) politiæ ve- D rò in oligarchiam. id enim ſolum permanens eſt & firmum, quod ex dignitate æquale eſt, & per quod ſua cuique obtinere licet. Euenit autem id quod dictum eſt, Thuriis. Nam quia magiſtratus deferebantur ex ampliore & maiore cenſu, res ad anguſtiorem & minorem redacta eſt, & ita ad plureis magiſtratus. Iam verò propterea quòd nobiles totius ſoli Thurienſis agros præter legem coemerant & poſſidebant (nam eorum reipubl. adminiſtrandæ ratio erat plus nimio oligarchica: atque iccirco facilè poterant ſuperiora omnia habere, & immenſas atque immoderatas opes ſibi parare) populus in bello exercitatus, cuſtodiis & præſidiis eorum potentior ac ſuperior E euaſit, donec ij omnes qui plura poſſidebant, agris ceſſerunt. Præterea, quoniam omnes reipublicæ adminiſtrandæ formæ ariſtocraticæ, ſunt oligarchicæ, magis ſolent & poſſunt nobiles immoderatas opes per iniuriam ſibi comparare: & Lacedæmone rei familiaris facultates ad paucos perueniunt: & nobilibus licet magis quicquid libet facere, & affinitatem cum quo velint contrahere. Quapropter & Locrorum ciuitas interiit ex affinitate cum Dionyſio contracta: quod neque in democratia cõtigiſſet, neque in ariſtocratia bene mixta ac temperata. Maximè autem ariſtocratiæ latenter & occultè mutantur, ita vt nõ ſentiatur mutatio, quia paulatim diſſoluantur: quod vniuersè de omnibus reipublicæ adminiſtrandæ formis antè dictum eſt, mutationum cauſam eſſe parua negligere.

Cùm enim aliquid eorum quæ ad rempublicam pertinent, proiiciunt ac deſerunt, poſtea etiam aliud paulo maius faciliùs mouent, donec omnem ordinem atque ornatum reip. conquaſſarint. Euênit porro hoc etiam in Thurioru reip. adminiſtratione. nam cùm lex eſſet, ne quis prætor eſſet, exercituique præeſſet, niſi quinquennio intermiſſo; iuuenes quidam bellicoſi natura, vſumque rei militaris conſecuti, & apud cuſtodiarum præſidiorúmque multitudinem bonam exiſtimationẽ ac virtutis opinionem nacti, contenti iis qui rebus gerendis erant præpoſiti: & putantes fore, vt quod habebant in animo, facilè obtinerent, eóſque qui ſibi obuiã ire conarentur, comprimerent & coërcerent: hanc legem primùm ſoluere conati ſunt, iiſdem vt liceret perpetuò præturam obtinere, exercituique præeſſe, cùm populũ viderent ſibi libenter ſuffragaturum. magiſtratus autem & principes his rebus præfecti, qui ſymbuli, hoc eſt, conſultatores ſeu conſiliarij dicebantur, primùm aduerſari & obuiam ire conati: adducti ſunt poſtea vt ab incepto deſiſterẽt & quieſcerent, exiſtimantes fore vt ij hac lege ſublata, cęteram reip. adminiſtrationem ſuo loco manere ſinerẽt. Poſtea verò cùm aliis rebus in rep. tentatis, & moueri cœptis, prohibere vellent, nihil profecerunt, nihilque aſſecuti ſunt: ſed totus ordo reip. adminiſtrandæ in dynaſtiam eorum, qui res nouas moliti fuerant, mutatus eſt. Omnes autẽ reip. adminiſtrandæ formæ franguntur atque intereũt modò ex ſe, & à cauſis internis: modò extrinſecus, & à cauſis externis: à cauſis internis, cùm ſeditiones excitantur: ab externis, cùm vicina & propinqua eſt reip. adminiſtrandæ forma contraria: aut longè diſtat quidem illa, ſed eſt potens & copiis inſtructa: quod accidebat Athenienſibus & Lacedæmoniis principatum Græciæ obtinentibus. Nam Athenienſes quidem vbique oligarchias tollebant: Lacones verò democratias. Vnde igitur reip. adminiſtrandæ formarum mutationes & ſeditiones oriantur, ferè dictum eſt.

CAPVT VIII.

De ſalute & omnium communiter, & ſeparatim vniuſcuiuſque reip. adminiſtrandæ formæ, & accommodata ad eam rem præcepta.

DE ſalute autem & omnium reip. adminiſtrandæ formarum communiter, & vniuſcuiuſque ſeparatim, conſequens eſt vt dicamus. Primùm igitur perſpicuum eſt, ſi ea quæ ſunt pernicioſa ac peſtifera reip. adminiſtrandæ formis, teneamus: ea quoque nobis eſſe nota, quæ ſunt his ſalutaria. Contrariorũ enim efficientia ſunt contraria. At interitio ſeu pernicies ſaluti contraria eſt. In reipublicæ igitur adminiſtrandæ formis bene temperatis, cùm videndum ſit, ſiquid aliud, ne quid ciues contra leges faciant, tum maximè cauendũ ne id quod paruum eſt negligatur, néve in re parua peccetur. Occultè enim ſerpit ac ſe inſinuat legum violandarum atque inſtitutorum ciuitatis negligendorum conſuetudo: quemadmodum facultates rei familiaris parui ſumptus exhauriunt, ſi ſæpe fiant. Non apparet autem cõmutatio, quia non profunditur vniuerſa: decipitur enim ab iis rebus mens, tanquam falſo quodam ſyllogiſmo: eiuſmodi eſt ſophiſtica ratio. Si vnumquicque paruum eſt, ergo & omnia. hoc autẽ eſt vt ſit verum, eſt vt nõ ſit. Totum enim & omnia non ſunt parua, ſed ex paruis componuntur. Huic igitur principio ſtatim opponenda cuſtodia & cautio eſt. Deinde iis quę callidè & captioſè ad multitudinem fallẽdam comparãtur, fides haberi non debet. à factis enim redarguuntur ac refelluntur. Quales autem dicamus callidas & artificioſas reipubl. adminiſtrationum captiones, antè dictum eſt. Præterea intelligendum eſt, nonnullas non ſolùm ariſtocratias,

ὅταν γάρ τι παρῶνται τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν, μετὰ τοῦτο καὶ ἄλλο, μικρῷ μεῖζον, εὐχερέστερον κινοῦσιν, ἕως ἂν πάντα κινήσωσι τὸν κόσμον. συνέβη δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς Θουρίων πολιτείας. νόμου γὰρ ὄντος, διὰ πέντε ἐτῶν * στρατηγεῖν, γενόμενοί τινες πολεμικοὶ τῶν νεωτέρων, καὶ παρὰ τῷ πλήθει τῶν φρουρῶν εὐδοκιμοῦντες, καταφρονήσαντες τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, καὶ νομίζοντες ῥᾳδίως κατασχήσειν, τοῦτον τὸν νόμον λύειν ἐπεχείρησαν πρῶτον, ὥστε ἐξεῖναι τοὺς αὐτοὺς συνεχῶς στρατηγεῖν, ὁρῶντες τὸν δῆμον αὐτοὺς χειροτονήσοντα προθύμως· οἱ δὲ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένοι τῶν ἀρχόντων, οἱ καλούμενοι σύμβουλοι, ὁρμήσαντες τὸ πρῶτον ἐναντιοῦσθαι, συνεπείσθησαν, ὑπολαμβάνοντες τοῦτον κινήσαντας τὸν νόμον, ἐάσειν τὴν ἄλλην πολιτείαν. ὕστερον δὲ βουλόμενοι κωλύειν ἄλλων κινουμένων, οὐκέτι πλέον ἐποίουν οὐθέν, ἀλλὰ μετέβαλεν ἡ τάξις πᾶσα τῆς πολιτείας εἰς δυναστείαν τῶν ἐπιχειρησάντων νεωτερίζειν. πᾶσαι δ' αἱ πολιτεῖαι λύονται, ὁτὲ μὲν ἐξ αὑτῶν, * ὁτὲ δ' ἔξωθεν. ὅταν ἐναντία πολιτεία ᾖ, ἢ πλησίον ἢ πόρρω μέν, ἔχουσα δὲ δύναμιν. ὅπερ συνέβαινεν ἐπ' Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων. οἱ μὲν γὰρ Ἀθηναῖοι, πανταχοῦ τὰς ὀλιγαρχίας· οἱ δὲ Λάκωνες, τοὺς δήμους κατέλυον. ὅθεν μὲν οὖν αἱ μεταβολαὶ γίνονται τῶν πολιτειῶν καὶ αἱ στάσεις, εἴρηται σχεδόν.

* γρ. μὴ στρατηγεῖν.

* Lamb. ὁτὲ δ' ἔξωθεν. ἐξ αὑτῶν μέν, [illegible] ἔξωθεν δ' [illegible]

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ σωτηρίας, καὶ κοινῇ καὶ χωρὶς ἑκάστης πολιτείας, καὶ πρὸς τοῦτο παραγγέλματα.

ΠΕρὶ δὲ σωτηρίας καὶ κοινῇ καὶ χωρὶς ἑκάστης πολιτείας, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν. πρῶτον μὲν οὖν δῆλον * ὅτι, εἴπερ ἔχομεν δι' ὧν φθείρονται αἱ πολιτεῖαι, ἔχομεν καὶ δι' ὧν σῴζονται· τῶν γὰρ ἐναντίων τἀναντία ποιητικά· φθορὰ δέ, σωτηρίᾳ ἐναντίον. ἐν μὲν οὖν ταῖς εὖ κεκραμέναις πολιτείαις, ὥσπερ ἄλλο τι δεῖ τηρεῖν, ὅπως μηθὲν παρανομῶσι, καὶ μάλιστα τὸ μικρὸν φυλάττειν· λανθάνει γὰρ ἐπεισδύουσα ἡ παράβασις· ὥσπερ τὰς οὐσίας αἱ μικραὶ δαπάναι δαπανῶσι, πολλάκις γινόμεναι. λανθάνει δὲ ἡ μετάβασις, διὰ τὸ μὴ ἀθρόα γίγνεσθαι. παραλογίζεται γὰρ ἡ διάνοια ὑπ' αὐτῶν, ὥσπερ ὁ σοφιστικὸς λόγος· εἰ ἕκαστον μικρόν, καὶ πάντα. τοῦτο δ' ἔστι μὲν ὥς, ἔστι δ' ὡς οὔ· τὸ γὰρ ὅλον, καὶ τὰ πάντα, οὐ μικρόν, ἀλλὰ σύγκειται ἐκ μικρῶν. μίαν μὲν οὖν φυλακὴν πρὸς ταύτην τὴν ἀρχὴν δεῖ ποιεῖσθαι· ἔπειτα μὴ πιστεύειν τοῖς σοφίσματος χάριν πρὸς τὸ πλῆθος συγκειμένοις· ἐξελέγχεται γὰρ ὑπὸ τῶν ἔργων. ποῖα δὲ λέγομεν τῶν πολιτειῶν σοφίσματα, * πρότερον εἴρηται. ἔτι δ' ὁρᾶν, ὅτι ἔνιαι μένουσιν οὐ μόνον ἀριστοκρατίαι,

* γρ. ὡς

* Libro 4. c. 13.

ἀλλὰ καὶ ὀλιγαρχίαι, οὐ διὰ τὸ ἀσφαλεῖς εἶναι τὰς πολιτείας, ἀλλὰ διὰ τὸ εὖ χρῆσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς γινομένους, καὶ τοῖς ἔξω τῆς πολιτείας, καὶ τοῖς ἐν τῷ πολιτεύματι· τοὺς μὲν μὴ μετέχοντας, τῷ μὴ ἀδικεῖν, καὶ τῷ τοὺς ἡγεμονικοὺς αὐτῶν εἰσάγειν εἰς τὴν πολιτείαν· καὶ τοὺς μὲν φιλοτίμους μὴ ἀδικεῖν εἰς ἀτιμίαν, τοὺς δὲ πολλοὺς εἰς κέρδος· πρὸς αὑτοὺς δὲ καὶ τοὺς μετέχοντας, τῷ χρῆσθαι ἀλλήλοις δημοτικῶς. ὃ γὰρ ἐπὶ τοῦ πλήθους ζητοῦσιν οἱ δημοτικοὶ τὸ ἴσον, τοῦτ' ἐπὶ τῶν ὁμοίων οὐ μόνον δίκαιον, ἀλλὰ καὶ συμφέρον ἐστί. διὸ ἐὰν πλείους ὦσιν ἐν τῷ πολιτεύματι, πολλὰ συμφέρει τῶν δημοτικῶν νομοθετημάτων εἶναι, οἷον τὸ ἑξαμήνους τὰς ἀρχὰς εἶναι, ἵνα πάντες οἱ ὅμοιοι μετέχωσιν· ἔστι γὰρ ὥσπερ δῆμος ἤδη οἱ ὅμοιοι. διὸ καὶ ἐν τούτοις ἐγγίνονται δημαγωγοὶ πολλάκις, ὥσπερ εἴρηται * πρότερον. ἔπειθ' ἧττον εἰς δυναστείας ἐμπίπτουσιν αἱ ὀλιγαρχίαι καὶ ἀριστοκρατίαι. οὐ γὰρ ὁμοίως ῥᾴδιον κακουργῆσαι ὀλίγον χρόνον ἄρχοντας, καὶ πολύν· ἐπεὶ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ δημοκρατίαις γίνονται τυραννίδες. ἢ γὰρ οἱ μέγιστοι ἐν ἑκατέρᾳ ἐπιτίθενται τυραννίδι, ἔνθα μὲν οἱ δημαγωγοί, ἔνθα δὲ οἱ δυνάσται, ἢ οἱ τὰς μεγίστας ἔχοντες ἀρχάς, ὅταν πολὺν χρόνον ἄρχωσι. σώζονται δ' αἱ πολιτεῖαι οὐ μόνον διὰ τὸ πόρρω εἶναι τῶν διαφθειρόντων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ διὰ τὸ ἐγγύς. φοβούμενοι γάρ, διὰ χειρῶν ἔχουσι μᾶλλον τὴν πολιτείαν. ὥστε δεῖ τοὺς τῆς πολιτείας φροντίζοντας, φόβους παρασκευάζειν, ἵνα φυλάττωσι, καὶ μὴ καταλύωσιν ὥσπερ νυκτερινὴν φυλακήν, τὴν τῆς πολιτείας τήρησιν· καὶ τὸ πόρρω ἐγγὺς ποιεῖν. ἔτι τὰς τῶν γνωρίμων φιλονεικίας καὶ στάσεις, καὶ διὰ τῶν νόμων πειρᾶσθαι δεῖ φυλάττειν, καὶ τοὺς ἔξω τῆς φιλονεικίας ὄντας, πρὶν παρειληφέναι καὶ αὐτούς· ὡς τὸ ἐν ἀρχῇ γινόμενον κακὸν γνῶναι, οὐ τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ πολιτικοῦ ἀνδρός. πρὸς δὲ τὴν * διὰ τὰ τιμήματα γινομένην μεταβολὴν, ἐξ ὀλιγαρχίας καὶ πολιτείας, ὅταν συμβαίνῃ τοῦτο, μενόντων μὲν τῶν αὐτῶν τιμημάτων, εὐπορίας δὲ νομίσματος γινομένης, συμφέρει τοῦ τιμήματος ἐπισκοπεῖν τοῦ κοινοῦ τὸ πλῆθος πρὸς τὸ παρελθὸν [κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον,] ἐν ὅσαις μὲν πόλεσι * τιμῶνται κατ' ἐνιαυτόν. ἐν δὲ ταῖς μείζοσι, διὰ τριετηρίδος, ἢ πενταετηρίδος· καὶ ἢ πολλαπλάσιον, ἢ πολλοστημόριον τοῦ πρότερον, ἐν ᾧ αἱ τιμήσεις κατέστησαν τῆς πολιτείας, νόμον εἶναι καὶ τὰ τιμήματα ἐπιτείνειν ἢ ἀνιέναι· ἐὰν μὲν ὑπερβάλλῃ, ἐπιτείνοντας κατὰ τὴν πολλαπλασίωσιν· ἐὰν δ' ἐλλείπῃ, ἀνιέντας καὶ ἐλάττω ποιοῦντας τὴν τίμησιν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ ταῖς πολιτείαις, μὴ ποιούντων μὲν οὕτως,

* Suprà cap. 6.

* Suprà cap. 5.

* Lamb. τιμ. κατ' ἐνιαυτὸν, κατ' ἐνιαυτόν.

A verùm etiam oligarchias manere: non quòd ſtabiles & tutæ ſint reipubl. adminiſtrationes, ſed quòd ii qui magiſtratus & imperia obtinent, rectè ſe gerunt tum aduersùs eos qui ſunt extra reip. adminiſtrationem, tum aduerſùs eos qui rempubl. communiter adminiſtrant: non inferenda iis qui reipubl. adminiſtrationis non ſunt participes, iniuria: iis, qui ſunt in numero priuatorum ad principatum apti, ad reipubl. adminiſtrationem vocandis: iis quidem, qui ſunt honoris & laudis cupidi, nulla iniuria, quæ infamiam coniunctam habeat, afficiendis: plebe verò & multitudine, nulla, quæ lucrum imminuat damnúmve inferat: iis, qui reipubl. adminiſtrandæ ſunt participes, populariter & B comiter tractandis. Quod enim in populo & multitudine quærunt populares, æquale: hoc in ſimilibus non modò iuſtum, verùm etiam vtile eſt. Quocirca ſi plures rempubl. adminiſtrent, multa inſtituta multæque leges populares ſunt vtiles (qualis eſt, ſemeſtreis eſſe magiſtratus) vt omnibus, qui ſimileis ſunt, ad remp. adminiſtrandam magiſtratúſque gerendos, pateat aditus. Similes enim iam inſtar populi ſunt. Quo fit vt ſæpe populares oratores & aſſentatores inter hos exſiſtant, quemadmodum antè dictum eſt. deinde hoc pacto minùs in dynaſtias incidunt oligarchiæ & ariſtocratiæ. Non enim ſimiliter facile eſt iis qui breue tempus imperant, ſummæ rei detrimentum aliquod importare, factiſque aut conſiliis improbis nocere: at- C que iis qui diu. Nam propter hanc cauſam in oligarchiis & democratiis tyrannides exſiſtunt. Aut enim qui ſunt in vtraque reipublicæ adminiſtrandæ forma maximi, impetu facto tyrannidem occupant: hic quidem populares oratores & plebis aſſentatores, illic verò dynaſtæ; aut qui maximos magiſtratus gerunt, cùm diu imperium obtinent. Seruantur autem reipublicæ adminiſtrandæ formæ, non ſolùm quòd longè abſint ab iis quæ perniciem atque interitum afferunt: verùm etiam interdum, quòd propinquæ ſint. Dum metuunt enim, ſtatum reipublicæ accuratiùs ambabus (vt ita dicam) manibus, atque adeò mordicus retinent. Itaque oportet, eos quibus reipubl. ſtatus curæ eſt, terrores quoſdam ciuibus opponere, vt ſibi ca- D ueant, neque diſſoluant tanquam nocturnam vigiliam, ſic reipubl. adminiſtrationis cuſtodiam: & quod longè diſtat, propè admouere ac repræſentare, & veluti ob oculos ponere: præterea & nobilium contentiones ac diſcordias conandum eſt legibus multò antè coërcere: & eos, qui à contentione ſunt immunes, priuſquam in contentionem incidant, præmunire. Nam malum à principio oriens cognoſcere, non eſt fortè oblati neque cuiuslibet hominis: ſed ad ciuitatem regendam apti & idonei viri. Ad eam autem mutationem, quæ propter cenſus ex oligarchia & politia fieri ſolet, cùm hoc euenerit, manentibus quidem iiſdem cenſibus ad honores obtinendos præfinitis, ſed aucta re num- E maria: vtile eſt cenſus communis ſeu publici magnitudinem ad preteritum cenſum ſpectare, in iis quidem ciuitatibus, in quibus quotannis ciues cēſentur, quotannis: in maioribus verò, tertio aut quinto quoque anno: & ſi cenſus ſit multis partibus maior, hoc eſt, multiplex: aut multeſimus, hoc eſt, multis partibus minor cenſu priore, ad quem cenſum æſtimationes in hac reip. adminiſtrandæ forma initiò inſtitutæ fuerunt: legem ferri, qua lege cenſus vel intendantur, vel remittantur. ſi præſens cenſus antiquum ſuperet, intendantur æſtimationes pro multiplicatione & incremento cenſus: ſin decreuerit, remittantur & minuantur pro decretione ac deceſſione. Nam in oligarchiis & politiis ſi hoc modo hæc non faciant, hoc eſt ſi cenſibus minoribus factis atque imminutis priuatorum æſtimationes ad honores petendos non remittant:

accidet vt hîc quidem oligarchia, illic verò dynaſtia naſcatur: ſi altero modo non agant (hoc eſt, ſi auctis cenſibus æſtimationes non intendant) eueniet vt ex politia, democratia: ex oligarchia, politia aut democratia fiat, Commune autem præceptum eſt & in democratia, & in oligarchia, & in monarchia, & in omni denique reipubl. adminiſtrandæ forma, neque nimis augere quenquam præter commenſum & conuenientem modum oportere: ſed conari, paruos eoſdémque diuturnos honores deferre potiùs, quàm breueis & magnos. deprauantur enim his & corrumpuntur ciues: & ſecundas res ferre, non cuiuſuis hominis eſt. Quod ſi aliter factum ſit, non, poſteaquam vniuerſos honores in vnum aliquem effuderint, rurſum adimere vniuerſos: ſed ſenſim & paulatim: & maximè quidem conari legibus ita ciueis inſtituere atque erudire, vt nemo in vrbe exoriatur longè cæteris antecellens potentia, neque amicorum, neque pecuniarum. Sin aliter euenerit, eos peregrinari miſſos è ciuitate ſummouere. Quoniam autem etiam in vita priuata res nouas quærunt, certum magiſtratum in vrbe conſtituere oportet, eos qui inutiliter ad reipubl. adminiſtrationem viuant, exploraturum atque inſpecturum: in democratia ad democratiam, in oligarchia ad oligarchiam, itémque in vnaquaque reip. adminiſtrandæ forma. Tum partem ciuitatis proſperitate vitæ, & ſecunda fortuna exſultantem & ferocientem, viciſſim cauere propter eaſdem cauſas. Cuius mali primum remedium eſt, particulis ciuitatis contrariis rerum agendarum curam mãdare, imperiáque tradere. Dico autem contrarios eſſe viros æquos & bonos vulgò, egenteis locupletibus & copioſis: alterum, conari aut commiſcere & confundere egentium multitudinem cum locupletibus, aut medios augere. Hoc enim dirimit ſeditiones ex inæqualitate orienteis. Maximum autem eſt in omni reip. adminiſtrandæ forma, eam ita & legibus & reliqua inſtitutione ciuitatis domeſtica eſſe deſcriptam atque ordinatam, vt non liceat magiſtratibus è republ. quæſtum facere. atque hoc maximè in oligarchiis obſeruandum eſt. Non enim tam indignè fert multitudo ſe ab imperiis & magiſtratibus excludi, (quinetiã lętatur, ſiquis ſinat eam in ſuis negotiis priuatis otioſè & ſine interpellatione verſari) quàm ſi putet, eos qui reipubl. præſunt, remp. depeculari & compilare. Et tum vtrumque ei dolorem affert, neque honorum ſe eſſe participem, neque lucrorum. Vno autem modo contingere poteſt vt ſit democratia ſimul & ariſtocratia, ſi quis hoc efficere ac præſtare poſſit, (fieri enim poſſit) vt & nobiles & multitudo, quod volũt vtriq; habeant. Omnibus enim licere reip. præeſſe, & gerere magiſtratus, populare eſt, & democratiæ conuenit. Nobilibus verò magiſtratus mandari, ariſtocratiæ proprium eſt. Hoc autem erit, cùm ex magiſtratibus quæſtum facere non licebit. Egentes enim magiſtratus gerere nolent, eo quòd nullum ex iis quæſtum facere liceat: ſed negotiis domeſticis inſeruire, atque operam dare mallent. Poterunt locupletes, quia nulla pecunia publica præter domeſticam egeant. ita fiet vt egentes quidem locupletentur & diteſcãt, quia in ſuis negotiis operibúſque verſentur: nobiles verò non ſubiungantur imperio humilium & contemptorum ciuium. Vt ne igitur ærarium compiletur, pecunia publica tradatur præſentibus ciuibus omnibus: & rationum exempla diligenter, cum exemplari comparata, per curias & centurias & tribus diſtributa reponantur. Vt autem ſine quæſtu gerantur magiſtratus, iis, quorum fides & induſtria in magiſtratu fuerit probata & ſpectata, honores oportet lege lata eſſe decretos. Iam verò in democratiis quidem, locupletibus parcendum eſt,

A ἔνθα μὲν ὀλιγαρχίαν, ἔνθα δὲ δυναστείαν γίνεσθαι συμβαίνει· ἐκείνως δὲ, ἐκ μὲν πολιτείας δημοκρατίαν, ἐκ δ' ὀλιγαρχίας πολιτείαν ἢ δῆμον. κοινὸν δὲ καὶ ἐν δήμῳ, καὶ ὀλιγαρχίᾳ, * καὶ μοναρχίᾳ,] καὶ πάσῃ πολιτείᾳ, μήτ' αὐξάνειν λίαν μηθένα παρὰ τὴν συμμετρίαν, ἀλλὰ μᾶλλον πειρᾶσθαι μικρὰς καὶ πολυχρονίους διδόναι τιμὰς, * ἢ ταχὺ μεγάλας. διαφθείρονται γὰρ καὶ φέρειν οὐ παντὸς ἀνδρὸς εὐτυχίαν. εἰ δὲ μὴ, μή τοι γ' ἀθρόας δόντας, ἀφαιρεῖσθαι πάλιν ἀθρόας, ἀλλ' ἐκ προσαγωγῆς. καὶ μάλιστα μὲν πειρᾶσθαι τοῖς νόμοις οὕτως ἄγειν, ὥστε μηθένα B ἐγγίνεσθαι πολὺ ὑπερέχοντα δυνάμει, μήτε φίλων, μήτε χρημάτων· εἰ δὲ μὴ, ἀποδημητικὰς ποιεῖσθαι τὰς παραστάσεις αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ τοὺς ἰδίους βίους νεωτερίζουσι, δεῖ ἐμποιεῖν ἀρχήν τινα τὴν ἐποψομένην τοὺς ζῶντας ἀσυμφόρως πρὸς τὴν πολιτείαν· ἐν μὲν δημοκρατίᾳ, πρὸς τὴν δημοκρατίαν· ἐν δὲ ὀλιγαρχίᾳ, πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν ἑκάστῃ. καὶ τὸ εὐημεροῦν δὲ τῆς πόλεως ἀνὰ μέρος φυλάττεσθαι διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας. τούτου δ' ἄκος, τὸ ἀεὶ τοῖς ἀντικειμένοις μορίοις ἐγχειρίζειν τὰς πράξεις, καὶ τὰς ἀρχάς· λέγω C δὲ ἀντικεῖσθαι τοὺς ἐπιεικεῖς τῷ πλήθει, καὶ τοὺς ἀπόρους τοῖς εὐπόροις· καὶ τὸ πειρᾶσθαι ἢ συμμιγνύναι τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος, καὶ τὸ τῶν εὐπόρων, ἢ τὸ μέσον αὔξειν. τοῦτο γὰρ διαλύει τὰς διὰ τὴν ἀνισότητα στάσεις. μέγιστον δὲ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ, τὸ καὶ τοῖς νόμοις καὶ τῇ ἄλλῃ οἰκονομίᾳ οὕτω τετάχθαι, ὥστε μὴ εἶναι τὰς ἀρχὰς κερδαίνειν. τοῦτο δὲ μάλιστα ἐν ταῖς ὀλιγαρχικαῖς δεῖ τηρεῖν. οὐ γὰρ οὕτως ἀγανακτοῦσιν εἰργόμενοι τοῦ ἄρχειν οἱ πολλοὶ, ἀλλὰ καὶ χαίρουσιν, ἐάν τις ἐᾷ πρὸς τοῖς ἰδίοις σχολάζειν, ὡς, ἐὰν οἴωνται τὰ κοινὰ κλέπτειν τοὺς ἄρχοντας· τότε δ' ἀμ- D φότερα λυπεῖ, τό, τε τῶν τιμῶν μὴ μετέχειν, καὶ τὸ τῶν κερδῶν. μοναχῶς δὲ καὶ ἐνδέχεται ἅμα εἶναι δημοκρατίαν καὶ ἀριστοκρατίαν, εἰ τοῦτο κατασκευάσειέ τις. ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν καὶ τοὺς γνωρίμους καὶ τὸ πλῆθος ἔχειν, ἃ βούλονται, ἀμφοτέρους. τὸ μὲν γὰρ ἐξεῖναι πᾶσιν ἄρχειν, δημοκρατικόν. τὸ δὲ τοὺς γνωρίμους εἶναι ἐν ταῖς ἀρχαῖς, ἀριστοκρατικόν. τοῦτο δ' ἔσται, ὅταν μὴ ᾖ κερδαίνειν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν. οἱ γὰρ ἄποροι οὐ βουλήσονται ἄρχειν, τῷ μηδὲν κερδαίνειν, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἰδίοις εἶναι μᾶλλον· οἱ δ' εὔποροι, δυνήσονται, διὰ τὸ μηδενὸς E προσδεῖσθαι τῶν κοινῶν. ὥστε συμβήσεται, τοῖς μὲν ἀπόροις, γίγνεσθαι εὐπόροις, διὰ τὸ διατρίβειν πρὸς τοῖς ἔργοις· τοῖς δὲ γνωρίμοις, μὴ ἄρχεσθαι ὑπὸ τῶν τυχόντων. τοῦ μὲν οὖν μὴ κλέπτεσθαι τὰ κοινὰ, ἡ παράδοσις γιγνέσθω τῶν χρημάτων, παρόντων πάντων τῶν πολιτῶν· καὶ ἀντίγραφα κατὰ φρατρίας, καὶ λόχους, καὶ φυλὰς, τιθέσθωσαν. τοῦ δὲ ἀκερδῶς ἄρχειν, τιμὰς εἶναι δεῖ νενομοθετημένας τοῖς εὐδοκιμοῦσι. δεῖ δ' ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις τῶν εὐπόρων φείδεσθαι,

* Lamb. ἢ βραχείας ἢ μικ.

* μὴ μόνον τὰς κτήσεις μὴ ποιεῖν ἀναδάστους, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς καρποὺς· ὃ ἐν ἐνίαις τῶν πολιτειῶν λανθάνει γινόμενον. βέλτιον δὲ καὶ βουλομένους * κωλύειν λειτουργεῖν, τὰς δαπανηρὰς μὲν, μὴ χρησίμους δὲ, λειτουργίας· οἷον χορηγίας, καὶ λαμπαδαρχίας, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται. ἐν δ' ὀλιγαρχίᾳ, τῶν ἀπόρων ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι πολλήν· καὶ τὰς ἀρχὰς, ἀφ' ὧν λήμματα, τούτοις ἀπονέμειν· κἄν τις ὑβρίσῃ τῶν εὐπόρων, εἰς τούτους μείζω τὰ ἐπιτίμια εἶναι, ἢ ἂν σφῶν αὐτῶν. καὶ τὰς κληρονομίας μὴ κατὰ δόσιν εἶναι, ἀλλὰ κατὰ γένος· μηδὲ πλειόνων ἢ μιᾶς τὸν αὐτὸν κληρονομεῖν. οὕτω γὰρ ἂν ὁμαλώτεραι αἱ οὐσίαι εἶεν, καὶ τῶν ἀπόρων εἰς εὐπορίαν ἂν καθίσταιντο πλείους. συμφέρει δὲ καὶ ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ἐν ὀλιγαρχίᾳ, τῶν ἄλλων ἢ ἰσότητα ἢ προεδρίαν νέμειν τοῖς ἧττον κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας· ἐν μὲν δήμῳ, τοῖς εὐπόροις· ἐν δ' ὀλιγαρχίᾳ, τοῖς ἀπόροις· πλὴν ὅσαι ἀρχαὶ κύριαι τῆς πολιτείας· ταύτας δὲ τοῖς ἐκ τῆς πολιτείας ἐγχειρίζειν μόνοις, ἢ πλείοσι.

* Lamb. μὴ μόνον μή.

* Lamb. κωλύειν, [illegible]

ΚΕΦΑΛ. θʹ.

Ἔτι πρὸς τὰ αὐτὰ παραγγέλματα.

Τρία δέ τινα χρὴ ἔχειν τοὺς μέλλοντας ἄρξειν τὰς κυρίας ἀρχάς· πρῶτον μὲν, φιλίαν πρὸς τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν· ἔπειτα, δύναμιν μεγίστην τῶν ἔργων τῆς ἀρχῆς· τρίτον δ', ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην ἐν ἑκάστῃ πολιτείᾳ, τὴν πρὸς τὴν πολιτείαν. Εἰ γὰρ μὴ ταὐτὸν τὸ δίκαιον κατὰ πάσας τὰς πολιτείας, ἀνάγκη καὶ τῆς δικαιοσύνης εἶναι διαφοράς. ἔχει δ' ἀπορίαν, ὅταν μὴ συμβαίνῃ ταῦτα πάντα περὶ τὸν αὐτὸν, πῶς χρὴ ποιεῖσθαι * τὴν διαίρεσιν οἷον, εἰ στρατηγικὸς μέν τις εἴη, πονηρὸς δὲ, καὶ μὴ τῇ πολιτείᾳ φίλος· ὁ δὲ, δίκαιος * καὶ φίλος, πῶς δεῖ ποιεῖσθαι τὴν αἵρεσιν; ἔοικε δὲ δεῖν βλέπειν εἰς δύο· τίνος πλεῖον μετέχουσι πάντες, καὶ τίνος ἔλαττον. διὸ ἐν στρατηγίᾳ μὲν, εἰς τὴν ἐμπειρίαν μᾶλλον τῆς ἀρετῆς· ἔλαττον γὰρ στρατηγίας μετέχουσι, τῆς δ' ἐπιεικείας πλεῖον· ἐν δὲ φυλακῇ καὶ ταμιείᾳ, * τοὐναντίον· πλείονος γὰρ ἀρετῆς δεῖται, ἢ ὅσην οἱ πολλοὶ ἔχουσιν· ἡ δὲ ἐπιστήμη, κοινὴ πᾶσιν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, κἂν δύναμις ὑπάρχῃ τῆς πολιτείας καὶ * φιλίας, τί δεῖ τῆς ἀρετῆς; ποιήσει γὰρ τὰ συμφέροντα * καὶ τὰ δύο. ἢ ὅτι ἐνδέχεται τοὺς τὰ δύο ταῦτα ἔχοντας, ἀκρατεῖς εἶναι· ὥστε καθάπερ καὶ αὑτοῖς οὐχ ὑπηρετοῦσιν εἰδότες καὶ φιλοῦντες αὑτοὺς, οὕτω καὶ πρὸς τὸ κοινὸν οὐδὲν κωλύει ἔχειν ἐνίους. ἁπλῶς δὲ, ὅσα ἐν τοῖς νόμοις, ὡς συμφέροντα λέγομεν ταῖς πολιτείαις,

* γρ. τὴν αἵρεσιν.

* γρ. ὁ φίλος μὴ στρατηγικὸς δέ. al. [illegible] δ. pro ἀστρατήγικος.

* γρ. τἀναντία.

* γρ. φιλία,

* γρ. καὶ τὰ δ.

A non ſolùm eorum fundis & prædiis, ſed etiam fructibus non diuidendis viritim, atque ad alios transferendis: quod fit in nonnullis reipubl. adminiſtrandæ formis, neque tamen animaduertitur. Sed vtilius eſt iis qui locupletium copias & opes imminuere ac decurtare volunt, eos cogere vt muneribus publicis fungantur, ſumptuoſis quidem illis, ſed minimè vtilibus: vt ludorum faciendorum curationibus, & lampadum præfecturis, & aliis huiuſmodi. In oligarchia verò egentium maxima cura habenda eſt, iiſque magiſtratus quæſtuoſi mandandi ſunt. Et ſi quis è numero locupletium eos contumelioſè lædat, grauiores in illos pœnæ debent eſſe conſtitutæ, quàm ſi quis ex egentibus alte-
B rum egentem contumelia afficiat. Et hæreditates non ex donatione, ſed ex gente & cognatione ad hæredes peruenire: neq; idem plureis hæreditates quàm vnam debet cernere. Sic enim & æquabiliores ſint reipubl. familiaris facultates: & plures egentes, copioſi & locupletes euadere queant. Vtile autem eſt tum in democratia, tum in oligarchia iis qui reipubl. adminiſtrationis minùs ſunt participes, aliarum rerum aut æqualitatem aut primas parteis dare: in democratia locupletibus, in oligarchia egentibus: verumtamen omnia imperia, in quibus totius reipubl. publica conſiſtit auctoritas, ac poteſtas, hæc ſolis iis aut pluribus ex iis qui rempubl. adminiſtrant, committere atque in manus tradere.

C

CAPVT IX.

Alia eòdem ſpectantia præcepta.

TRia autem debent habere ij qui magiſtratus totius ciuitatis ampliſſimos, & penes quos eſt ſumma reipubl. poteſtas, geſturi ſunt: primùm in reipubl. ſtatum beniuolentiam: deinde, eius magiſtratus quem gerunt, munerum obeũdorum facultatem maximam: tertio loco, virtutem & iuſtitiam in vnaquaque reipublicæ adminiſtrandæ forma, pro cuiuſque reipubl. adminiſtrandæ forma. Nam ſi non idem ius quadrat ad omneis reipubl. adminiſtrandæ formas, iuſtitia quoque differat neceſſe eſt. Habet autem res dubitatio-
D nem ad explicandum difficilem, cùm hæc omnia in eodem non concurrunt, quæ ſit adhibenda diſtinctio: verbi gratia, ſi quis ad ducendum quidem exercitum & rem militarem adminiſtrandam aptus ſit, ſed improbus atque erga reipubl. adminiſtrandæ formam non beniuolus: alter verò & iuſtus, & beniuolo in reipubl. adminiſtrandæ formam animo, quo modo facienda ſit electio. Duo igitur videntur eſſe intuenda: cuius rei ſoleant eſſe omnes homines magis participes, & cuius minùs. Quare in imperio militari mandando peritia vſuſque rei militaris potiùs quàm virtus ſpectari ſolet. rariores enim exſiſtunt boni imperatores, quàm viri boni. In cuſtodia verò & quæ-
E ſtura, contrarium. maiorem enim virtutem requirunt, quàm qua vulgus hominum præditum eſt: ſcientia verò omnium communis eſt. Dubitare autem poſſit aliquis, ſi ſuppetat alicui & reipubl. adminiſtrandæ facultas, & erga reipubl. adminiſtrandæ formam beniuolẽtia, quamobrem virtus deſideretur. his enim duobus inſtructus, faciet quæ ſunt e republ. An quia euenire poteſt vt qui hæc duo habent, ſint incontinentes? Itaque, quemadmodum quidam, tametſi ſcientiam habeant, & ſe ipſi ament ac diligant, ſibi tamen non conſulunt, neque inſeruiunt: ita nihil vetat quominus hoc modo nonnulli erga remp. ſint animati. Omnino verò & vniuersè, quæ legibus continentur, quæque vtilia reipubl. adminiſtrandæ formis eſſe dicimus,

hæc omnia reip. adminiſtrandæ formas conſeruant. Et, quod ſæpe dictum eſt, maximum & primum elementum eſt, diligenter obſeruare & operam dare vt quæ multitudo vult manere reipubl. ſtatum, ea plus valeat quàm quæ non vult. Sed præter hæc omnia, non eſt ignorandum, quod nunc ignoratur ab iis reip. adminiſtrandæ formis quæ ad extrema deerrarunt, medium. Multa enim quæ popularia videntur, democratias ſoluunt & corrumpunt: multáque quæ ſunt oligarchiæ conſentanea, oligarchias. Hi autem hanc vnam eſſe virtutem exiſtimantes, ad id quod eſt nimium, trahunt ignorantes: quemadmodum naſus, quamuis ab eo recto, quod pulcherrimum eſt, aliquantulum ad aduncum aut ſimum deflexerit, adhuc tamen pulcher eſt, & ad aſpectum lepidus & venuſtus, ſed ſi quis eum intendat etiam magis ad id quod eſt nimium; primùm particulæ mediocritatem amittet; deinde ad extremum eò deducet, vt ne ſpeciem quidem naſi habeat propter nimium & parum contrariorum. Eodemque modo de aliis particulis corporis ſe res habet ita: & de aliis omnibus reipublicæ adminiſtrandę formis ſentiendum. Etenim certo quodam modo fieri poteſt vt oligarchiā & democratia ſint tolerabiles, etiam ſi diſceſſerint aliquantum ab optimo reip. ſtatu atque ordine. Quod ſi quis vtramque earum magis ac magis intēdat, primùm quidem reip. adminiſtrandæ formam deteriorem efficiet: ad extremum verò, vt nec reipubl. adminiſtrandæ forma ſit, efficiet. Quare non debet hæc ignorare ſcriptor legum & vir politicus, quales res populares conſeruent, qualeſque perdant democratiam: quales res oligarchiæ conuenientes oligarchiā. Neutra enim earum poteſt ſine locupletibus & plebe cōſtare, neque permanere: ſed cùm rei familiaris fuerit æquabilitas, alia reipubl. adminiſtrandæ forma ſit hæc neceſſe eſt. Itaque dum legibus ad præſtantiam & exſuperantiam accommodatis delectantur: reipubl. adminiſtrandæ formas euertunt. Peccant autem & in democratiis & in oligarchiis: in democratiis quidem, vbi penes multitudinem legum poteſtas eſt, blandi plebis ductores: nam dum locupleteis oppugnant, ciuitatem, quæ maximè debet eſſe vna ſemper, in duas parteis ſcindunt ac diuidunt: in oligarchiis verò, oligarchiæ fautores. At contrà oportet in democratiis populi ductores & magiſtros ſēper pro locupletibus dicere videri: oligarchiæ fautores in oligarchiis pro populo: atque hos, quos dixi, oligarchiæ fautores, iuſiurandum ei quod nunc iurant, contrarium iurare. Nunc enim in nonnullis oligarchiis ita iurant: Et in populum malè animatus ero: & populo quicquid potuero, mali excogitabo. At opus eſt eos & exiſtimare, & præ ſe ferre, ac ſimulare contrarium, ſignificanteis in iuriſiurandi præſcripti verbis, ſe nullam populo iniuriam illaturos. Omnium autem eorum quæ dicta ſunt, ad rerumpubl. diuturnitatem & ſtabilitatem maximum eſt (quod nunc omnes negligunt) puerorum educationem atque inſtitutionem, ad reipubl. adminiſtrandæ formam eſſe accommodatam. legum enim vel vtiliſſimarum & ab omnibus in republ. viuentibus comprobatarum, nullus eſt vſus, niſi ciues erunt eis aſſuefacti atque ad eas eruditi in republ. adminiſtranda, ſiquidem leges ſint populares, populariter: ſin autem oligarchiæ conuenientes, oligarchiæ conuenienter. Nam ſi in vno incontinentia eſt, etiam in ciuitate eſt. Non eſt autem hoc eruditum eſſe ad reipublicæ adminiſtrandæ formam, ea facere, quibus lætantur pauci imperium obtinentes: aut ii, quibus democratia cordi eſt. ſed hoc, ea didiciſſe & agere poſſe quibus poterunt illi oligarchiam obtinere, hi in democratia viuere.

A ἅπαντα ταῦτα σώζει τὰς πολιτείας. καὶ τὸ πολλάκις εἰρημένον μέγιστον στοιχεῖον, τὸ τηρεῖν ὅπως κρεῖττον ἔσται τὸ βουλόμενον τὴν πολιτείαν πλῆθος, τοῦ μὴ βουλομένου. παρὰ πάντα δὲ ταῦτα δεῖ μὴ λανθάνειν, ὃ νῦν λανθάνει τὰς παρεκβεβηκυίας πολιτείας, τὸ μέσον. πολλὰ γὰρ τῶν δοκούντων δημοτικῶν, λύει τὰς δημοκρατίας· καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν, τὰς ὀλιγαρχίας. οἱ δ' οἰόμενοι ταύτην εἶναι μόνην ἀρετήν, ἕλκουσιν εἰς τὴν ὑπερβολήν, ἀγνοοῦντες ὅτι καθάπερ ῥίς ἐστι παρεκβεβηκυῖα μὲν τὴν εὐθύτητα τὴν καλλίστην, πρὸς τὸ γρυπόν, ἢ τὸ B σιμόν, ἀλλ' ὅμως ἔτι καλὴ καὶ χάριν ἔχουσα πρὸς τὴν ὄψιν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐὰν ἐπιτείνῃ τις ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ὑπερβολήν, πρῶτον μὲν * ἀποβαλεῖ τὴν μετριότητα τοῦ μορίου· τέλος δ' οὕτως, ὥστε μηδὲ ῥῖνα ποιήσει φαίνεσθαι, διὰ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐναντίων. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τῶν ἄλλων μορίων. συμβαίνει δὴ τοῦτο καὶ περὶ * τὰς ἄλλας πολιτείας. καὶ γὰρ ὀλιγαρχίαν καὶ δημοκρατίαν * ἔστιν ὥστ' ἔχειν ἱκανῶς, καίπερ ἐξεστηκυίας τῆς βελτίστης τάξεως. ἐὰν δέ τις ἐπιτείνῃ μᾶλλον ἑκατέραν αὐτῶν, πρῶτον μὲν χείρω C ποιήσει τὴν πολιτείαν, τέλος δ' οὐδὲ πολιτείαν. διὸ δεῖ τοῦτο μὴ ἀγνοεῖν τὸν νομοθέτην καὶ τὸν πολιτικόν, ποῖα σώζει τῶν δημοτικῶν, καὶ ποῖα φθείρει τὴν δημοκρατίαν, καὶ ποῖα τῶν ὀλιγαρχικῶν τὴν ὀλιγαρχίαν. οὐδετέραν μὲν γὰρ ἐνδέχεται αὐτῶν εἶναι καὶ διαμένειν ἄνευ τῶν εὐπόρων καὶ τοῦ πλήθους· ἀλλ' ὅταν ὁμαλότης γένηται τῆς οὐσίας, ἄλλην ἀνάγκη εἶναι ταύτην τὴν πολιτείαν. ὥστε φθείροντες * τοῖς καθ' ὑπεροχὴν νόμοις, φθείρουσι τὰς πολιτείας. ἁμαρτάνουσι δὲ καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις, καὶ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις· ἐν μὲν ταῖς δημο-D κρατίαις, οἱ δημαγωγοί, ὅπου τὸ πλῆθος κύριον τῶν νόμων· δύο γὰρ ποιοῦσιν ἀεὶ τὴν πόλιν, μαχόμενοι * τοῖς εὐπόροις· δεῖ δὲ τοὐναντίον, αἰεὶ δοκεῖν λέγειν ὑπὲρ εὐπόρων· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις ὑπὲρ τοῦ δήμου τοὺς ὀλιγαρχικούς, καὶ τοὺς ὅρκους ἐναντίους ἢ νῦν ὀμνύναι τοὺς ὀλιγαρχικούς. νῦν μὲν γὰρ ἐν ἐνίαις ὀμνύουσι, Καὶ τῷ δήμῳ κακόνους ἔσομαι, καὶ βουλεύσω ὅ τι ἂν ἔχω κακόν. χρὴ δὲ καὶ ὑπολαμβάνειν καὶ ὑποκρίνεσθαι τοὐναντίον, ἐπισημαινομένους ἐν τοῖς ὅρκοις, ὅτι Οὐκ ἀδικήσω τὸν δῆμον. μέγιστον δὲ πάντων τῶν εἰρημένων πρὸς τὸ E διαμένειν τὰς πολιτείας, οὗ νῦν ὀλιγωροῦσι πάντες, τὸ παιδεύεσθαι πρὸς τὰς πολιτείας. ὄφελος γὰρ οὐθὲν τῶν ὠφελιμωτάτων νόμων, καὶ συνδεδοξασμένων ὑπὸ πάντων τῶν πολιτευομένων, εἰ μὴ ἔσονται εἰθισμένοι καὶ πεπαιδευμένοι ἐν τῇ πολιτείᾳ· εἰ μὲν οἱ νόμοι δημοτικοί, δημοτικῶς· εἰ δ' ὀλιγαρχικοί, ὀλιγαρχικῶς. εἴπερ γάρ ἐστιν ἐφ' ἑνὸς ἀκρασία, ἔστι καὶ ἐπὶ πόλεως. ἔστι δὲ τὸ πεπαιδεῦσθαι πρὸς τὴν πολιτείαν οὐ τοῦτο, τὸ ποιεῖν οἷς χαίρουσιν οἱ ὀλιγαρχοῦντες, ἢ οἱ δημοκρατίαν βουλόμενοι, ἀλλ' οἷς δυνήσονται, οἱ μὲν ὀλιγαρχεῖν, οἱ δὲ δημοκρατεῖσθαι,

* γρ. ἀποβάλλει

* Victor. τὰς πο[illegible]

* Quidam, ἐν[illegible]

* [illegible] Lamb. [illegible]

* Lamb. [illegible]

νῦν δ' ἐν μὲν ταῖς ὀλιγαρχίαις οἱ τῶν ἀρχόντων υἱοὶ τρυφῶσιν· οἱ δὲ τῶν ἀπόρων, γίγνονται γεγυμνασμένοι καὶ πεπονηκότες· ὥστε καὶ βούλονται μᾶλλον, καὶ δύνανται νεωτερίζειν. ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις ταῖς μάλιστα εἶναι δοκούσαις δημοκρατικαῖς, τοὐναντίον τοῦ συμφέροντος καθέστηκεν. αἴτιον δὲ τούτου, ὅτι κακῶς ὁρίζονται τὸ ἐλεύθερον. δύο γάρ ἐστιν οἷς ἡ δημοκρατία δοκεῖ ὡρίσθαι, τῷ τὸ πλεῖον εἶναι κύριον, καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον, ἴσον δοκεῖ εἶναι· ἴσον δ', ὅ,τι ἂν δόξῃ τῷ πλήθει, τοῦτ' εἶναι κύριον. ἐλεύθερον δὲ καὶ ἴσον, τὸ, ὅ,τι ἂν βούληταί τις, ποιεῖν. ὥστε ζῇ ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστος ὡς βούλεται, καὶ * εἰς ὃ χρῄζων, ὡς φησὶν Εὐριπίδης. τοῦτο δ' ἐστὶ φαῦλον· οὐ γὰρ δεῖ οἴεσθαι δουλείαν εἶναι τὸ ζῆν πρὸς τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ σωτηρίαν. ἐξ ὧν μὲν οὖν αἱ πολιτεῖαι μεταβάλλουσι καὶ φθείρονται, καὶ διὰ τίνων σῴζονται καὶ διαμένουσιν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, τοσαῦτά ἐστι.

* Vide Victor.

ΚΕΦΑΛ. Ι.

Περὶ μοναρχίας, τίνες αὐτῆς αἱ φθοραί.

Λείπεται δ' ἐπελθεῖν καὶ περὶ μοναρχίας, ἐξ ὧν τε φθείρεται, καὶ δι' ὧν σῴζεσθαι πέφυκε. σχεδὸν δὲ παραπλήσια τοῖς εἰρημένοις περὶ τὰς πολιτείας ἐστὶ καὶ τὰ συμβαίνοντα περὶ τὰς βασιλείας, καὶ τὰς τυραννίδας. ἡ μὲν γὰρ βασιλεία, κατὰ τὴν ἀριστοκρατίαν ἐστίν· ἡ δὲ τυραννὶς, ἐξ ὀλιγαρχίας τῆς ὑστάτης σύγκειται καὶ δημοκρατίας. διὸ δὴ καὶ βλαβερωτάτη τοῖς ἀρχομένοις ἐστίν, ἅτε ἐκ δυοῖν συγκειμένη κακοῖν, καὶ τὰς παρεκβάσεις καὶ τὰς ἁμαρτίας ἔχουσα τὰς παρ' ἀμφοτέρων τῶν πολιτειῶν. ὑπάρχει δ' ἡ γένεσις εὐθὺς ἐξ ἐναντίων ἑκατέρᾳ τῶν μοναρχιῶν. ἡ μὲν γὰρ βασιλεία, πρὸς βοήθειαν τὴν ἀπὸ τοῦ δήμου τοῖς ἐπιεικέσι γέγονε, καὶ καθίσταται βασιλεὺς ἐκ τῶν ἐπιεικῶν καθ' ὑπεροχὴν ἀρετῆς ἢ πράξεων τῶν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἢ καθ' ὑπεροχὴν τοιούτου γένους· ὁ δὲ τύραννος, ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ἐπὶ τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μηδὲν ὑπ' αὐτῶν. φανερὸν δ' ἐκ τῶν συμβεβηκότων. σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων γεγόνασιν ἐκ δημαγωγῶν, ὡς εἰπεῖν, πιστευθέντες ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους. αἱ μὲν γὰρ τοῦτον τὸν τρόπον κατέστησαν τῶν τυραννίδων, ἤδη τῶν πόλεων ηὐξημένων· αἱ δὲ πρὸ τούτων, ἔκ τε τῶν βασιλέων παρεκβαινόντων τὰ πάτρια, καὶ δεσποτικωτέρας ἀρχῆς ὀρεγομένων· αἱ δ', ἐκ τῶν αἱρετῶν ἐπὶ τὰς κυρίας ἀρχάς. τὸ γὰρ ἀρχαῖον οἱ δῆμοι καθίστασαν πολυχρονίους τὰς δημιουργίας, καὶ τὰς θεωρίας· αἱ δ', ἐκ τῶν ὀλιγαρχιῶν, αἱρουμένων ἕνα τινὰ κύριον ἐπὶ τὰς μεγίστας ἀρχάς. πᾶσι γὰρ ὑπῆρχε τοῖς τρόποις τούτοις τὸ κατεργάζεσθαι ῥᾳδίως, εἰ μόνον βουληθεῖεν, διὰ τὸ δύναμιν προϋπάρχειν, τοῖς μὲν, βασιλικῆς ἀρχῆς, τοῖς δὲ, τὴν τῆς τιμῆς· οἷον Φείδων μὲν περὶ Ἄργος, καὶ ἕτεροι, τύραννοι κατέστησαν, βασιλείας ὑπαρχούσης. οἱ δὲ περὶ τὴν Ἰωνίαν, καὶ Φάλαρις, ἐκ τῶν τιμῶν. Παναίτιος δὲ ἐν Λεοντίνοις, καὶ Κύψελος ἐν Κορίνθῳ, καὶ Πεισίστρατος Ἀθήνησι, καὶ Διονύσιος ἐν Συρακούσαις,

A Nunc autem in oligarchiis quidem, eorum qui reip. præſunt, liberi, deliciis & luxuria diffluunt: egentium verò filij, exercitati & laboribus aſſuefacti ſunt. Itaque eo magis & volunt res nouas moliri, & poſſunt. In democratiis verò iis quæ exquiſitè & accuratè populi potentiam retinent, contrarium atque quod reip. conducit, inſtitutum eſt. Huius rei cauſa eſt, quòd malè definiunt libertatem. Duo enim ſunt quibus democratia videtur eſſe definita. vnum, vt reip. poteſtas penes maiorem populi partem ſit: alterum, libertas. Nam quod iuſtum eſt, id videtur eſſe æquum ſeu æquale: æquum, vt quicquid multitudini viſum ſit, id ratum ſit. liberũ autem & æquum eſt, quicquid velis facere. Itaque viuit vnuſquiſque in talibus democratiis vt vult, & quò B libido trahit, vt ait Euripides. at hoc malum & vitioſum eſt. Non enim oportet exiſtimare ſeruitutem eſſe, viuere ad reip. adminiſtrandæ formam accommodatè, ſed ſalutem. Quibus igitur cauſis mutentur reip. adminiſtrandæ formæ, & quibus intereant, & quibus rebus conſeruentur & permaneant, quod ſimpliciter & vniuerſè dicere licet, hæc ſunt tantùm.

CAPVT X.

De monarchia, & cauſis interitus eius.

Reliquum eſt vt etiam de monarchia diſſeramus, & quibus rebus ſoleat interire natura, & quibus conſeruari. Ferè autem iis quæ diximus cæ- C teris reipublicæ adminiſtrandæ formis euenire, ſimilia ſunt ea quæ regnis & tyrannidibus accidunt. Nam regnum quidem ariſtocratiæ congruit, tyrannis verò ex oligarchia vltima & democratia componitur. Quapropter etiam iis qui ſub imperio viuunt, pernicioſiſſima eſt, vt pote quæ ex duobus malis concreta ſit, & degreſſiones à recto, & peccata, quæ ab vtraque proficiſcuntur, contineat. Vtriuſque autem monarchiæ ortus vltimus eſt ſtatim ex contrariis. Regnum enim ad bonorum perfugium ac præſidium aduerſus populi iniuriam comparatum eſt: & conſtituitur rex ex viris bonis, vel qui virtute aut virtutis actionibus excellat, vel qui tali ge- D nere cæteris antecellat: Tyrannus verò ex populo & multitudine ſumitur aduerſus nobileis atque illuſtreis viros, ne quam populus ab iis iniuriam accipiat. atque hoc ex euentis intelligere licet. Nam plerique omnes ferè tyranni ex leuibus populi cuſtodibus ac ductoribus facti ſunt (ſi dicere fas eſt) fidem apud populum conſecuti, claris & illuſtribus viris falsò criminandis & calumniandis. Aliæ enim tyrannides hoc modo conſtitutæ ſunt auctis iam ciuitatibus: aliæ ante has ex regibus morem patrium migrantibus, ac violantibus, & imperium plus iuſto herile concupiſcentibus, extiterunt: aliæ, ex iis quibus electione adhibita ſummæ auctoritatis ac poteſtatis magiſtratus mandati fuerant. olim enim E munera publica & reipubl. procurationes faciebant diuturniores: aliæ, ex oligarchiis vnũ aliquem ſummi imperij compotem ad maximos magiſtratus per electionem promouentibus. His enim modis omnibus, tyrannidis occupandæ (ſi modò vellent) facultatem habent: quia aliis poteſtas erat delata imperij regij, aliis, honoris: (exempli gratia) Phidon Argis, & alij, cùm regnum eſſet, tyranni euaſerunt: qui verò in Ionia fuerunt, & Phalaris, ex honoribus regis ad tyrannidem aditum ſibi compararunt. Panætius autem apud Leontinos, & Cypſelus Corinthi, & Piſiſtratus Athenis, & Dionyſius Syracuſis,

& alij eodẽ modo, ex blãdo populi ductu: (demagogiã appellant Græci, quam tribunatũ plebis dicere licet.) Quemadmodum igitur diximus, regnum proximè ad ariſtocratiam ordine accedit. Nam aut ex dignitate eſt, aut ex virtute vel propria, vel generis, aut ex beneficiis ac meritis in ciuitatem, aut ex his omnibus cum potentia coniunctis. Omnes enim bene meriti de ciuitatibus, aut qui poterant de ciuitatibus aut gentibus bene mereri, hunc honorem conſequebantur: alij, prohibito ac depulſo per bellum ſeruitutis periculo, vt Codrus: alij, patria liberata, vt Cyrus: alij, aut vrbe condita, aut propagatis imperij finibus, agriſque latis ac longinquis, ſiue prouinciis bello partis, quemadmodum Lacedæmoniorum, & Macedonum, & Moloſſorum reges. Videtur autem rex cuſtos eſſe natura, vt ij quidem qui facultates & copias habent rei familiaris, nulla iniuria afficiantur: populus verò & multitudo nullis contumeliis vexetur. Tyrannis porrò, quemadmodum ſæpenumero dictum eſt, nihil commune ſpectat: ſed omnia priuatæ vtilitatis cauſa facit. Propoſitum autem eſt tyranno quidem iucundum, regi verò honeſtum. Quapropter & cùm eorum modorum, quibus principes ſuperiora & plura habent, quàm priuati: alter in pecuniis conſiſtat, alter in honore: plus habere pecuniarum, tyrannicum eſt: plus honoris, magis regium: & cuſtodia regia, ex ciuibus & ſuis conſtat: tyrannica, ex peregrinis & externis. Tyrannidem porrò mala habere & ea quæ ſunt in democratia, & ea quæ in oligarchia, perſpicuum eſt. Nam quòd diuitiæ ſunt ei extremum bonorum, quod intueatur & expetat, id habet ex oligarchia. ſolo enim hoc modo & cuſtodia & luxuria permaneat neceſſe eſt: & quòd multitudini nihil credat, iccirco & ei arma adimit. Et plebem infimam vexare, & ex vrbe eiicere, & velvti ſentinam exhaurire, atque aliò vbi habitet relegare: vtriuſq; commune eſt, oligarchiæ & tyrannidis. Ex democratia autem hoc mali contrahit, quòd bellum gerat cum illuſtribus ac nobilibus, eóſque & occultè & apertè de medio tollat, & in exilium pellat, tanquam de eadem arte certanteis artifices, & imperio ſuo obſtanteis. Ex his euenire ſolet vt etiam inſidiæ naſcantur, dum alij eorum præeſſe & imperare volunt, alij ſeruire nolunt. ex quo fonte Periandri conſilium Thraſybulo datum manauit, ſpicarum ſupra alias eminentium mutilatio & quaſi decurtatio, proinde quaſi ciueis excellenteis ſemper de medio tollere oporteat. Quemadmodum igitur ferè dictum eſt, eadem principia eaſdémq; cauſas mutationum eſſe in aliis reip. adminiſtrandæ formis atque in monarchiis, exiſtimare oportet. Nam & propter iniuſtitiam & propter metum & propter contemptum, multi ex iis qui ſub imperio ſunt, monarchias impetu facto adoriuntur: ex omnibus autem iniuriæ generibus propter contumeliam maximè: interdum tamẽ etiam propter priuationem bonorum. Sunt autem iidem fines & tyrannidibus & regnis, qui & illis reip. adminiſtrandæ formis propoſiti. Monarchis enim magnitudo & amplitudo diuitiarum & honoris ſuppetit: quæ omnes homines concupiſcunt. Earum autem quæ fiunt in reges aut tyrannos impreſſionũ, aliæ fiunt in ipſorum principum corpus & caput, aliæ in principatum. Atque eæ quidem, quæ propter contumeliam fiunt, ad corpus pertinent. Contumeliarum autem cùm multa ſint genera multæque partes, vnaquæque earum iram commouet. Iam verò eorum qui iraſcuntur, plerique ferè omnes vlciſcendæ iniuriæ acceptæ gratia in alterum inuadunt, non præſtantiæ. exempli cauſa, in Piſiſtratidas impetus factus eſt, propterea quòd Harmodij ſororem probro & dedecore affecerant, & Harmodio ſtuprum inferre conati erant. Nam Harmodius propter ſororem, Ariſtogiton propter Harmodium, in eos impetum fecerunt.

A καὶ ἕτεροι τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐκ δημαγωγίας. καθάπερ οὖν εἴπομεν, ἡ βασιλεία τέτακται κατὰ τὴν ἀριστοκρατίαν. κατ' ἀξίαν γάρ ἐστιν, ἢ κατ' ἰδίαν ἀρετὴν, ἢ κατὰ * γένους, ἢ κατ' εὐεργεσίας, ἢ κατὰ ταῦτά τε καὶ δύναμιν. ἅπαντες γὰρ εὐεργετήσαντες, ἢ δυνάμενοι τὰς πόλεις ἢ τὰ ἔθνη εὐεργετεῖν, ἐτύγχανον τῆς τιμῆς ταύτης· οἱ μὲν, κατὰ πόλεμον κωλύσαντες δουλεύειν, ὥσπερ Κόδρος· οἱ δ', ἐλευθερώσαντες, ὥσπερ Κῦρος· ἢ κτίσαντες, ἢ κτησάμενοι χώραν, ὥσπερ οἱ Λακεδαιμονίων βασιλεῖς, καὶ Μακεδόνων, καὶ Μολοττῶν. B βούλεται δ' ὁ βασιλεὺς εἶναι φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας, μηθὲν ἄδικον πάσχωσιν, ὁ δὲ δῆμος μὴ ὑβρίζηται μηθέν. ἡ δὲ τυραννὶς, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις, πρὸς οὐδὲν ἀποβλέπει κοινὸν, * εἰ μὴ τῆς ἰδίας ὠφελείας χάριν. ἔστι δὲ, σκοπὸς, τυραννικὸς μὲν, τὸ ἡδύ· βασιλικὸς δὲ, τὸ καλόν. διὸ καὶ τῶν πλεονεκτημάτων, τὰ μὲν χρήματα, τυραννικά· τὰ δ' εἰς τιμὴν, βασιλικὰ μᾶλλον. καὶ φυλακὴ, βασιλικὴ μὲν, πολιτική· τυραννικὴ δὲ, διὰ ξένων. ὅτι δ' ἡ τυραννὶς ἔχει κακὰ, καὶ τὰ τῆς δημοκρατίας, καὶ τὰ τῆς ὀλιγαρχίας, φανερόν. ἐκ μὲν ὀλιγαρχίας, τὸ τὸ τέλος εἶναι πλοῦτον· οὕτω γὰρ καὶ διαμένειν ἀναγ- C καῖον μόνως τήν τε φυλακὴν, καὶ * τὴν τρυφήν· καὶ τὸ τῷ πλήθει μηδὲν πιστεύειν· διὸ καὶ τὴν παραίρεσιν ποιοῦνται τῶν ὅπλων· καὶ τὸ κακοῦν τὸν ὄχλον, καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἄστεος ἀπελαύνειν καὶ διοικίζειν, ἀμφοτέρων κοινὸν, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ τῆς τυραννίδος. ἐκ δημοκρατίας δὲ, τὸ πολεμεῖν τοῖς γνωρίμοις, καὶ διαφθείρειν λάθρα καὶ φανερῶς· καὶ φυγαδεύειν, ὡς ἀντιτέχνους καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐμποδίους. ἐκ γὰρ τούτων συμβαίνει γίνεσθαι καὶ τὰς ἐπιβουλάς· τῶν μὲν, ἄρχειν αὐτῶν βουλομένων, τῶν δὲ, μὴ δουλεύειν. ὅθεν καὶ τὸ * Περιάνδρου πρὸς Θρασύβουλον συμβούλευ- D μά ἐστιν, ἡ τῶν ὑπερεχόντων σταχύων κόλουσις· ὡς δέον ἀεὶ τοὺς ὑπερέχοντας τῶν πολιτῶν ἀναιρεῖν. καθάπερ οὖν σχεδὸν ἐλέχθη, τὰς αὐτὰς ἀρχὰς δεῖ νομίζειν περί τε τὰς πολιτείας εἶναι τῶν μεταβολῶν, καὶ περὶ τὰς μοναρχίας. διά τε γὰρ ἀδικίαν, καὶ διὰ φόβον, καὶ διὰ καταφρόνησιν, ἐπιτίθενται πολλοὶ τῶν ἀρχομένων ταῖς μοναρχίαις· τῆς δὲ ἀδικίας μάλιστα δι' ὕβριν, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ τὴν τῶν ἰδίων στέρησιν. ἔστι δὲ καὶ τὰ τέλη ταὐτὰ, καθάπερ κἀκεῖ, καὶ περὶ τὰς τυραννίδας καὶ τὰς βασιλείας. μέγεθος γὰρ ὑπάρχει πλούτου καὶ τιμῆς τοῖς μονάρχοις, ὧν ἐφίενται E πάντες. τῶν δ' ἐπιθέσεων, αἱ μὲν ἐπὶ τὸ σῶμα γίγονται τῶν ἀρχόντων, αἱ δ' ἐπὶ τὴν ἀρχήν. αἱ μὲν οὖν δι' ὕβριν, ἐπὶ τὸ σῶμα. τῆς δ' ὕβρεως οὔσης πολυμεροῦς, ἕκαστον αὐτῶν αἴτιον γίνεται τῆς ὀργῆς. τῶν δ' ὀργιζομένων σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τιμωρίας χάριν ἐπιτίθενται, ἀλλ' οὐχ ὑπεροχῆς. οἷον ἡ μὲν τῶν Πεισιστρατιδῶν, διὰ τὸ προπηλακίσαι μὲν τὴν Ἁρμοδίου ἀδελφὴν, ἐπηρεάσαι δ' Ἁρμόδιον. ὁ μὲν γὰρ Ἁρμόδιος, διὰ τὴν ἀδελφὴν, ὁ δὲ Ἀριστογείτων, διὰ τὸν Ἁρμόδιον.

* γ. γένος
* γ. ἢ μὴ τῆς
* γ. τὴν τροφήν.
* Lib. 3. cap. 11.

A ἐπεβουλεύθη δὲ καὶ Περιάνδρῳ τῷ ἐν Ἀμβρακίᾳ τυράννῳ, διὰ τὸ συμπίνοντα μετὰ τῶν παιδικῶν, ἐρωτῆσαι αὐτὸν εἰ ἤδη ἐξ αὐτοῦ κύει. ἡ δὲ Φιλίππου ὑπὸ Παυσανίου, διὰ τὸ ἐᾶσαι ὑβρισθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν περὶ Ἄτταλον. καὶ ἡ Ἀμύντου τοῦ μικροῦ ὑπὸ Δέρδα, διὰ τὸ καυχήσασθαι εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ. καὶ ἡ τοῦ εὐνούχου Εὐαγόρᾳ τῷ Κυπρίῳ· διὰ γὰρ τὸ τὴν γυναῖκα παρελέσθαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀπέκτεινεν, ὡς ὑβρισμένος. πολλαὶ δ' ἐπιθέσεις γεγένηνται, καὶ διὰ τὸ εἰς τὸ σῶμα αἰσχύνεσθαι τῶν μονάρχων τινὰς τινῶν, καὶ ἡ Κραταίου εἰς Ἀρχέλαον· ἀεὶ γὰρ βαρέως εἶχε πρὸς τὴν ὁμιλίαν. ὥστε ἱκανὴ καὶ ἐλάττων ἐγένετο πρόφασις, διότι τῶν θυγατέρων οὐδεμίαν ἔδωκεν ὁμολογήσας αὐτῷ· ἀλλὰ τὴν μὲν προτέραν, κατεχόμενος ὑπὸ πολέμου πρὸς Σίρραν καὶ Ἀρράβαιον, ἔδωκε τῷ βασιλεῖ τῷ τῆς Ἐλιμείας, τὴν δὲ νεωτέραν, τῷ υἱεῖ Ἀμύντᾳ, οἰόμενος οὕτως ἂν ἥκιστα διαφέρεσθαι, καὶ τὸν ἐκ τῆς Κλεοπάτρας· ἀλλὰ τῆς γε ἀλλοτριότητος ὑπῆρχεν ἀρχή, τὸ βαρέως φέρειν πρὸς τὴν ἀφροδισιαστικὴν χάριν. συνεπέθετο δὲ καὶ Ἑλλανοκράτης ὁ Λαρισσαῖος διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. ὡς γὰρ χρώμενος αὐτοῦ C τῇ ἡλικίᾳ, οὐ κατῆγεν ὑποσχόμενος, δι' ὕβριν καὶ οὐ δι' ἐρωτικὴν ἐπιθυμίαν ᾤετο εἶναι τὴν γεγενημένην ὁμιλίαν. *Πάρων δὲ καὶ Ἡρακλείδης οἱ Αἴνιοι Κότυν διέφθειραν, τῷ πατρὶ τιμωροῦντες. Ἀδάμας δ' ἀπέστη Κότυος, διὰ τὸ ἐκτμηθῆναι παῖς ὢν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ὑβρισμένος. πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ εἰς τὸ σῶμα αἰκισθῆναι πληγαῖς, ὀργισθέντες, οἱ μὲν διέφθειραν, οἱ δὲ ἐνεχείρησαν, ὡς ὑβρισθέντες· καὶ τῶν περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ βασιλικὰς δυναστείας. οἷον, ἐν Μυτιλήνῃ τοὺς Πενθαλίδας Μεγακλῆς *περιιόντας, καὶ τύπτοντας ταῖς κορύναις, ἐπιθέμενος μετὰ τῶν φίλων D ἀνεῖλε. καὶ ὕστερον *Σμέρδις *Πενθίλον, πληγὰς λαβὼν, καὶ παρὰ τῆς γυναικὸς ἐξελκυσθεὶς, διέφθειρε. καὶ τῆς Ἀρχελάου δ' ἐπιθέσεως Δεκάμνιχος ἡγεμὼν ἐγένετο, παροξύνων τοὺς ἐπιθεμένους πρῶτος. αἴτιον δὲ τῆς ὀργῆς, ὅτι αὐτὸν ἐξέδωκε μαστιγῶσαι Εὐριπίδῃ τῷ ποιητῇ. ὁ δ' Εὐριπίδης ἐχαλέπαινεν, εἰπόντος τι αὐτοῦ εἰς δυσωδίαν τοῦ στόματος. καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ διὰ τοιαύτας αἰτίας, οἱ μὲν ἀνῃρέθησαν, οἱ δ' ἐπεβουλεύθησαν. ὁμοίως δὲ καὶ διὰ φόβον· ἓν γάρ τι τοῦτο τῶν αἰτίων ἦν, ὥσπερ καὶ περὶ τὰς πολιτείας καὶ τὰς μοναρχίας. *οἷον Ξέρξην Ἀρταπάνης, φοβούμενος τὴν διαβολὴν E τὴν περὶ Δαρεῖον, *ὅτι ἐκρέμασεν οὐ κελεύσαντος Ξέρξου, ἀλλ' οἰόμενος συγγνώσεσθαι, ὡς *ἀμνημονοῦντα διὰ τὸ δειπνεῖν. αἱ δὲ διὰ καταφρόνησιν· ὥσπερ Σαρδανάπαλον ἰδών τις ξαίνοντα μετὰ τῶν γυναικῶν, (εἰ ἀληθῆ ταῦτα οἱ μυθολογοῦντες λέγουσιν) εἰ δὲ μὴ ἐπ' ἐκείνου, ἀλλ' ἐπ' ἄλλου γε ἂν γένοιτο ἀληθές. καὶ Διονυσίῳ τῷ ὑστέρῳ Δίων ἐπέθετο, διὰ τὸ καταφρονεῖν, ὁρῶν τούς τε πολίτας οὕτως ἔχοντας, καὶ αὐτὸν ἀεὶ μεθύοντα. καὶ τῶν φίλων δέ τινες ἐπιτίθενται διὰ καταφρόνησιν·

* Victorius Πάρων ex aliis auctoribus.

* γρ. περιιόντας,

* γρ. Σμέρδις

* γρ. Πενθίλον,

* γρ. οἷον,

Lamb. In'is ὅτι ἐκρέμασεν,

* Lamb. ἀμνημονοῦντα

A Inſidiati ſunt etiam Periandro Ambraciæ tyranno, propterea quòd inter compotandum cùm vnà eſſet puer quem ille in delicijs habebat, quæſiuiſſet ab eo, eſſétne iam ex ſe prægnans? Iam Philippo à Pauſania idcirco vis illata eſt, quia eum impunè contumelia & dedecore affectum, eſſe ab Attalo paſſus eſſet: & Amyntæ, qui cognomento paruus dictus eſt, à Derda, quia ſe in eius ætatem puerilem glorioſè iactauiſſet: & Eunucho ab Euagora Cyprio. Nam propterea quòd vxor ſibi ab illius filio adempta eſſet, eum interfecit, tanquam contumelia accepta. Multæ etiam impreſſiones factæ ſunt in quoſdam principes monarchos, propterea quòd alicui pudicitiam, corpore eius conſtuprato, eripuiſſent: verbi gratia, à Cratæo in Arche-B laum. Semper enim grauiter & moleſtè ferebat, illum ſecum ſtupri cauſa commiſceri. Itaque quamuis longè minor eſſet hic prætextus, leuiórque hæc cauſa: fuit tamen ſatis idonea & iuſta, quòd nullam ſibi ex filiabus in matrimonium dediſſet, cùm daturum ſe promiſiſſet: ſed maiorem natu quidem, bello, quod cum Sirra & Arrabæo gerebat, implicatus, Elimeæ regi deſpondit: minorem verò Amyntæ filio, exiſtimans fore hoc pacto, vt ille preſertim ex Cleopatra natus minimè à ſe diſſideret. ſed alienationis origo & principiũ fuit, quòd grauiter tuliſſet, ſe eius libidini ad res venereas eſſe obiecutum. Vnà cum eo illum adortus eſt etiam Hellanocrates Lariſſęus, propter eandem cauſam. Vbi C enim ſe ab illo, cui ſuæ ætatis florem vtendum fruendúmque dederat, ab exſulio non reuocari vidit: cùm præſertim ille ſe id facturum pollicitus eſſet, conſuetudinem illam ſecum eſſe inſtitutam, non propter cupiditatem amatoriam, ſed propter cõtumeliam, exiſtimauit. Iam Paro & Heraclidæ Ænij Cotyn interemerunt, patris iniuriam vlciſcẽtes. Adamas autem Cotyn reliquit, ab eóque deſciuit, tanquã cõtumelia affectus, quòd ab eo, cùm puer eſſet, exſectus fuiſſet. Multi porrò etiam propterea quòd corpore verbera pertuliſſent, & malè multati eſſent, irati, necauerũt, alij adorti ſunt etiam eos qui ſummos magiſtratus & regios potentatus obtinebant, tanquam cõtumelia accepta: vt Mitylenis Pealidéas, qui quoquo verſus circumibãt, & cla-D uis obuium quemque cædebant, Megacles impreſſione facta cum amicis interemit. Et poſterius Smerdis, plagis à Penthilo acceptis, & ab eius vxore extractus, eum necauit. Et eius impreſſionis quæ in Archelaum facta eſt, Decamnichus dux fuit, eos primus irritans & concitans qui in eum impetum fecerunt. Cauſa autem iræ fuit, quòd eum tradiderat Euripidi poetæ flagellis verberandum. Euripides autem ſuccenſebat ei quòd aliquid dixiſſet in ſuum oris fœtorem. Alij denique multi propter taleis cauſas partim de medio ſublati ſunt, partim inſidijs excepti, non longè à periculo abfuerunt. Similiter autem & propter metũ in monarchos inuadere ſolent. Vna enim quædam hæc erat E ex iis cauſis quæ vt alijs reipubl. adminiſtrãdæ formis, ita & monarchijs mutationem & interitum afferunt. exẽpli gratia Artabanus Xerxem adortus interemit, criminationem, quæ ad Darium pertinebat, extimeſcens, quòd eum in crucem agere à Xerxe iuſſus, ei nõ paruiſſet: exiſtimans fore, vt ille ſibi ignoſceret, tanquam oblito, propterea quòd cœnabat. Aliæ ſunt propter contemptionem, quemadmodum quidam cùm Sardanapalum cum mulieribus nentem, & telam texẽtem vidiſſet (ſi vera ſunt hæc quæ à fabularum ſcriptoribus tradita ſunt) eum interemit: quod ſi in illo verũ nõ eſt, at in alio eſſe poſſit. Et in Dionyſium poſteriorẽ Dion inuaſit, propterea quòd eum contemneret, cùm videret & ciueis ita animatos, & ipſũ ſemper ebriũ. Et verò nõnulli ex amicis adoriũtur propter contẽptũ:

nam propterea quòd ſibi fides habetur, contemnunt, A
tanquam conſilium facinoris admittendi occultaturi.
Et qui putant fore vt poſſint principatum occupare &
obtinere, quodam modo propterea quòd contemnãt,
impreſſionem faciunt. Nam proinde quaſi poſſint, &
quia periculum contemnunt propter potentiam, faci-
lè aggrediuntur: quemadmodum qui præſunt exerci-
tui, in eos principes, qui ſoli imperant, irruũt: exempli
cauſa, Cyrus in Aſtyagem, & vitam eius contemnens,
& copias: propterea quòd milites quidem otio & in-
ertia corrupti, ipſe vero mollitia & luxuria liquefactus
erat. Et Seuthes Thrax cùm eſſet imperator, in Ama-
docum. Alij pluribus cauſis ad facinus ſuſcipiendum
impelluntur, vt qui contemnunt, & lucri ſtudio du-
cuntur: vt Mithridates, in Ariobarzanem. Maximè au- B
tem propter hanc cauſam ad facinus ij aggrediuntur,
qui cùm ſint audaces & præfidentes natura, apud eos
qui ſoli principatum obtinent, honorem ex ſcientia
rei militaris conſecuti ſunt. Fortitudo enim poteſta-
tem nacta, audacia eſt: quibus ambabus rebus freti,
tanquam facilè victoria potituri, in eos inuadunt. Eo-
rum autem, qui laudum & gloriæ ſtudio inflammati
aggrediuntur ad tollendos principes, alius cauſæ mo-
dus eſt ab iis qui antè expoſiti ſunt. Non enim, vt non-
nulli tyrannos adoriuntur, quia vident eos ingentibus
diuitiis, & amplis honoribus circumfluere: ita & eo-
rum, qui propter laudis & gloriæ cupiditatem, impe-
tum in illos faciunt, vnuſquiſque conſilium capit ad-
eundi periculi. ſed illi quidem propter eam cauſam C
quæ antè dicta eſt: hi vero tanquam aliqua alia actio-
ne à ſe ſuſcepta egregia & præſtanti, & propter quam
apud alios celebritatem & claritatem nominis ſempi-
ternam ſibi comparabunt, ita monarchias adoriuntur:
non quòd ſingularem principatum, ſeu (vt Græci no-
minant) monarchiã concupiſcant, ſed gloriam. Verũ-
tamen pauciſſimi numero ſunt, quos hæc cauſa ad im-
preſſionem faciendam impellat. Oportet enim hoc
antè eſſe poſitum, de ſalute nihil laborare, niſi re con-
fecta: quos debet quidem Dionis exiſtimatio comita-
ri: ſed non facile eſt eam in multis innaſci. Ille enim
cum parua manu aduerſus Dionyſium ſe cõtulit, cùm
hoc animo ſe eſſe diceret, vt quoquò progredi poſſet, D
eatenus actionem ſuſceptam perducere ſatis haberet:
verbi gratia, ſi ſtatim vt terram illam leuiter attigiſſet,
ſibi aliquo caſu moriendum eſſet, hanc mortem, vt
honeſtam & præclaram, ſe æquo animo laturum. In-
terit autem tyrãnis vno quidem modo, vt & vna quæ-
que aliarum reip. formarum, extrinſecus & à cauſis ex-
ternis, ſi ſit aliqua aduerſaria reipubl. adminiſtrandæ
formæ potentior. voluntatem enim præſtò futuram
perſpicuũ eſt, propterea quia conſilia inter ſe contra-
ria ſunt. Quæ autẽ volunt, cùm etiã poſſunt, ea agunt
omnes. Contrariæ autem ſunt reipublicæ adminiſtran-
dæ formæ, democratia & tyrannis. Vt figulus figulo,
quemadmodum inquit Heſiodus. nam democratia ex- E
trema tyrannis eſt. Quocirca plurimas tyrannidas La-
cedæmonij diſſiparunt: & Syracuſani, quo tempore
ſuam reip. adminiſtrabant. Altero verò modo euerti-
tur tyrannis, ex ſeipſa, cùm ij qui eius ſunt participes,
inter ſe diſcordant ac diſſident: quemadmodum Ge-
lonis tyrannis, & nunc Dionyſij. nam Gelonis quidem
tyrannis eo euerſa eſt, quòd Thraſybulus Hieronis
frater, Gelonis filium popularium populi ductorum
more blãditiis deliniebat, & ad voluptates incitabat, vt
ipſe imperaret: cùm autem neceſſarij conſpiraſſent &
coiuiſſent, vt ne tyrãnis funditus euerteretur, ſed ſolus
Thraſybulus: nonnulli ex iis altera ex parte coitione
facta tanquam occaſionem nacti, eos omnes exegerũt.

διὰ γὰρ τὸ πιστεύεσθαι, καταφρονοῦσιν ὡς λήσοντες. καὶ
οἱ οἰόμενοι δύνασθαι κατασχεῖν τὴν ἀρχὴν, τρόπον
τινὰ διὰ τὸ καταφρονεῖν ἐπιτίθενται. ὡς δυνάμενοι
γὰρ, καὶ καταφρονοῦντες τοῦ κινδύνου διὰ τὴν δύ-
ναμιν, ἐπιχειροῦσι ῥᾳδίως, ὥσπερ οἱ στρατηγοῦντες
τοῖς μονάρχοις· οἷον Κῦρος Ἀστυάγει, καὶ τοῦ βίου κα-
ταφρονῶν, καὶ τῆς δυνάμεως, διὰ τὸ τὴν μὲν δύνα-
μιν ἐξηργηκέναι, αὐτὸν δὲ τρυφᾶν· καὶ Σεύθης ὁ Θρᾷξ
Ἀμαδόκῳ, στρατηγὸς ὤν. οἱ δὲ καὶ διὰ πλείω τούτων
ἐπιτίθενται· οἷον, καὶ καταφρονοῦντες, καὶ διὰ κέρδος·
ὥσπερ Ἀριοβαρζάνῃ Μιθριδάτης. μάλιστα δὲ διὰ
B ταύτην τὴν αἰτίαν ἐγχειροῦσιν οἱ τὴν φύσιν μὲν θρα-
σεῖς, τιμὴν δ᾽ ἔχοντες πολεμικὴν παρὰ τοῖς μο-
νάρχοις· ἀνδρία γὰρ δύναμιν ἔχουσα, θράσος ἐστί.
δι᾽ ἃς ἀμφοτέρας, ὡς ῥᾳδίως κρατήσοντες, ποιοῦν-
ται τὰς ἐπιθέσεις. * τῶν δὲ διὰ φιλοτιμίαν ἐπιτιθε- * κοινῇ π.
μένων, ἕτερος τρόπος ἐστὶ τῆς αἰτίας παρὰ τοὺς εἰρη-
μένους πρότερον. οὐ γὰρ ὥσπερ ἔνιοι τοῖς τυράννοις
ἐπιχειροῦσιν, ὁρῶντες κέρδη τε μεγάλα, καὶ τιμὰς
μεγάλας οὔσας αὐτοῖς, οὕτω καὶ τῶν διὰ φιλοτιμίαν
ἐπιτιθεμένων ἕκαστος προαιρεῖται κινδυνεύειν· ἀλλ᾽
ἐκεῖνοι μὲν, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν· οὗτοι δ᾽, ὥσ-
C περ κἂν ἄλλης τινὸς γενομένης πράξεως περιττῆς,
καὶ δι᾽ ἣν ὀνομαστοὶ γίγνονται καὶ γνώριμοι τοῖς ἄλ-
λοις, οὕτω καὶ τοῖς μονάρχοις ἐγχειροῦσιν, οὐ κτή-
σασθαι βουλόμενοι μοναρχίαν, ἀλλὰ δόξαν. οὐ
μὴν ἀλλ᾽ ἐλάχιστοί γε τὸν ἀριθμόν εἰσιν οἱ διὰ ταύ-
την τὴν αἰτίαν ὁρμῶντες· ὑποκεῖσθαι γὰρ δεῖ τὸ
τῆς σωτηρίας μηδὲν φροντίζειν, ἂν μὴ μέλλῃ κατα-
σχήσειν τὴν πρᾶξιν. οἷς ἀκολουθεῖν μὲν δεῖ τὴν Δίω-
νος ὑπόληψιν· οὐ ῥᾴδιον δ᾽ αὐτὴν ἐγγίνεσθαι πολ-
λοῖς. ἐκεῖνος γὰρ μετ᾽ ὀλίγων ἐστράτευσεν ἐπὶ Διο-
νύσιον, οὕτως ἔχειν φάσκων, ὡς ὁπουπερ ἂν δυνη-
D θῇ προελθεῖν, ἱκανὸν αὐτῷ τοσοῦτον μετασχεῖν τῆς
πράξεως εἶναι, οἷον, εἰ μικρὸν ἐπιβαίη τῆς γῆς εὐθὺς
συμβαίη τελευτῆσαι, τοῦτον καλῶς ἔχειν αὐτῷ τὸν
θάνατον. φθείρεται δὲ τυραννὶς, ἕνα μὲν τρόπον, ὥσ-
περ καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστη πολιτειῶν, ἔξωθεν, ἐὰν
ἐναντία τις ᾖ πολιτεία κρείττων. τὸ μὲν γὰρ βούλε-
σθαι, δῆλον ὡς ὑπάρξει διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς
προαιρέσεως· ἃ δὲ βούλονται, δυνάμενοι, πράττου-
σι πάντες. ἐναντίαι δ᾽ αἱ πολιτεῖαι, δῆμος μὲν τυ-
ραννίδι, καθ᾽ Ἡσίοδον, Ὡς κεραμεὺς κεραμεῖ. καὶ
γὰρ ἡ δημοκρατία ἡ τελευταία, τυραννίς ἐστι. βασι-
E λεία δὲ καὶ ἀριστοκρατία, διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς
πολιτείας. διὸ Λακεδαιμόνιοι πλείστας κατέλυσαν
τυραννίδας· καὶ Συρακούσιοι κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἐπο-
λιτεύοντο καλῶς. ἕνα δ᾽, ἐξ αὑτῆς, ὅταν οἱ μετέχον-
τες στασιάζωσιν· ὥσπερ ἡ τῶν περὶ Γέλωνα, καὶ νῦν ἡ
τῶν περὶ Διονύσιον. ἡ μὲν Γέλωνος, Θρασυβούλου
τοῦ Ἱέρωνος ἀδελφοῦ, τὸν υἱὸν τοῦ Γέλωνος δημαγω-
γοῦντος, καὶ πρὸς ἡδονὰς ὁρμῶντος, ἵν᾽ αὐτὸς ἄρ-
χῃ· τῶν δ᾽ οἰκείων συστησάντων, ἵνα μὴ τυραννὶς
ὅλως καταλυθῇ, ἀλλὰ Θρασύβουλος· οἱ δὲ συστάντες
αὐτῶν, ὡς καιρὸν ἔχοντες, ἐξέβαλον ἅπαντας αὐτούς.

A Διονύσιον δὲ Δίων στρατεύσας, κηδεστὴς ὤν, καὶ προσλαβὼν τὸν δῆμον, ἐκεῖνον ἐκβαλὼν, διεφθάρη. δύο δὲ οὐσῶν αἰτιῶν δι᾽ ἃς μάλιστ᾽ ἐπιτίθενται ταῖς τυραννίσι, μίσους καὶ καταφρονήσεως, θάτερον μὲν δεῖ τούτων ὑπάρχειν τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ καταφρονεῖσθαι πολλαὶ γίνονται τῶν καταλύσεων. σημεῖον δέ· τῶν μὲν γὰρ κτησαμένων οἱ πλεῖστοι, καὶ διεφύλαξαν τὰς ἀρχάς. οἱ δὲ, παραλαβόντες, εὐθὺς, ὡς εἰπεῖν, ἀπολλύασι πάντες. ἀπολαυστικῶς γὰρ ζῶντες, εὐκαταφρόνητοί τε γίγνονται, καὶ πολλοὺς καιροὺς παραδιδόασι τοῖς ἐπιτιθεμένοις. μόριον B δέ τι τοῦ μίσους καὶ τὴν ὀργὴν δεῖ τιθέναι· τρόπον γάρ τινα τῶν αὐτῶν αἴτια γίνεται πράξεων. πολλάκις δὲ καὶ πρακτικώτερον τοῦ μίσους· συντονώτερον γὰρ ἐπιτίθενται, διὰ τὸ μὴ χρῆσθαι λογισμῷ τὸ πάθος. * (μάλιστα δὲ συμβαίνει τοῖς θυμοῖς ἀκολουθεῖν διὰ τὴν ὕβριν· δι᾽ ἣν αἰτίαν, ἥ τε τῶν Πεισιστρατιδῶν κατελύθη τυραννὶς, καὶ πολλαὶ τῶν ἄλλων.) ἀλλὰ μᾶλλον τὸ μῖσος· ἡ μὲν γὰρ ὀργὴ, μετὰ λύπης πάρεστιν. ὥστ᾽ οὐ ῥᾴδιον λογίζεσθαι· ἡ δὲ ἔχθρα, ἄνευ λύπης. ὡς δ᾽ ἐν κεφαλαίοις εἰπεῖν, ὅσας αἰτίας εἰρήκαμεν τῆς τε ὀλιγαρχίας τῆς ἀκράτου καὶ τελευταίας, καὶ τῆς δημοκρατίας τῆς ἐσχάτης, τοσαύτας καὶ τῆς τυραννίδος C θετέον· καὶ γὰρ αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι διῃρημέναι τυραννίδες. βασιλεία δὲ ὑπὸ μὲν τῶν ἔξωθεν ἥκιστα φθείρεται· διὸ καὶ πολυχρόνιός ἐστιν· ἐξ αὑτῆς δ᾽ αἱ πλεῖσται φθοραὶ συμβαίνουσι. φθείρεται δὲ κατὰ δύο τρόπους· ἕνα μὲν, στασιασάντων τῶν μετεχόντων τῆς βασιλείας· ἄλλον δὲ τρόπον, τυραννικώτερον πειρωμένων διοικεῖν, ὅταν εἶναι κύριοι πλειόνων ἀξιῶσι καὶ παρὰ τὸν νόμον. οὐ γίγνονται δ᾽ ἔτι βασιλεῖαι νῦν, ἀλλ᾽ ἂν περ γίγνωνται, μοναρχίαι καὶ τυραννίδες μᾶλλον· διὰ τὸ τὴν βασιλείαν ἑκούσιον μὲν ἀρχὴν εἶναι, μειζόνων δὲ κυρίαν· πολλοὺς δ᾽ εἶναι D τοὺς ὁμοίους, καὶ μηδένα διαφέροντα τοσοῦτον, ὥστε ἀπαρτίζειν πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς. ὥστε διὰ μὲν τοῦτο, ἑκόντες οὐχ ὑπομένουσιν· ἂν δὲ δι᾽ ἀπάτης ἄρξῃ τις ἢ βίας, ἤδη δοκεῖ τοῦτο εἶναι τυραννίς. ἐν δὲ ταῖς κατὰ γένος βασιλείαις τιθέναι δεῖ τῆς φθορᾶς αἰτίαν πρὸς ταῖς εἰρημέναις, καὶ τὸ γίνεσθαι πολλοὺς εὐκαταφρονήτους, καὶ τὸ δύναμιν μὴ κεκτημένους τυραννικὴν, ἀλλὰ βασιλικὴν τιμὴν, ὑβρίζειν· ῥᾳδία γὰρ ἐγίνετο ἡ κατάλυσις. μὴ βουλομένων γὰρ εὐθὺς οὐκ ἔσται βασιλεὺς, ἀλλ᾽ ὁ τύραννος καὶ μὴ βουλομένων. φθείρονται μὲν οὖν αἱ μοναρχίαι διὰ E ταύτας καὶ τοιαύτας ἑτέρας αἰτίας.

* Incluſa [illegible] ſunt interiecta: quod non animaduertit Lamb.

ΚΕΦΑΛ. ια΄.

Ἐξ ὧν σώζονται αἱ μοναρχίαι.

Σώζονται δὲ δῆλον, ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ἐκ τῶν ἐναντίων· ὡς δὲ καθ᾽ ἕκαστον, τῷ τὰς μὲν βασιλείας ἄγειν ἐπὶ τὸ μετριώτερον. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐλαττόνων ὦσι κύριοι, πλείω χρόνον ἀναγκαῖον μένειν πᾶσαν τὴν ἀρχήν. αὐτοί τε γὰρ ἧττον γίνονται δεσποτικοὶ, καὶ τοῖς

A Dionyſium autem Dion, cùm eſſet ei affinitate coniunctus, comparato exercitu, & populo ſibi adiuncto, illum quidē eiecit, ſed paulo pòſt interfectus eſt. Cùm ſint autem cauſæ duæ propter quas maximè ad tyrannidas tollendas aggrediuntur, odium & contemptus: horum quidem altero digni ſunt tyranni, nēmpe odio: verumtamen ex eo quòd contemnuntur, multæ naſcuntur tyrānidum euerſiones. cuius rei hoc argumentum eſt: Nam plerique ex iis qui imperia pepererunt, etiam retinere ac tueri potuerunt: qui verò à maioribus acceperunt, ſtatim ferè omnes amiſerunt. Nam dum libinosè ac voluptariè viuunt, & contempti ſunt, & multas iis qui adoriri volunt, occaſiones adoriendi B præbent. Odij autem particulam etiam iram ponere oportet. Nam quodammodo earumdem actionum cauſa efficiens eſſe ſolet. Quin ſæpenumero etiam ad agendum maiorem vim habet, quam odium: contentiùs enim adoriuntur, quòd perturbatio rationem in conſilium non adhibeat. Maximè autem euenit vt homines ob contumeliam iræ pareant atque obſequantur: (propter quam cauſam cùm Piſiſtratidarum tyrannis diſſipata fuerit, tum multæ aliæ:) ſed magis propter odium. Nam ira quidem cum dolore coniuncta eſt. Itaque non eſt facile ratiocinari ira dominante: inimicitiæ verò doloris ſunt expertes. Atque, vt in ſumma dicamus, quot cauſas eſſe diximus & oligarchiæ meræ, atque vltimæ, & democratiæ extremæ euertendæ, tot C etiam tyrannidis ſtatuendæ ſunt. Etenim hæ reipubl. adminiſtrandæ formæ, ſunt quædam diſiunctæ & diuiduæ tyrannides. Regnum autem minimè extrinſecus quidē interit, quocirca & diuturnum eſt, intrinſecus verò & ex ſeipſo multæ ei interitiones, multáque quaſi fata imminent At duobus ſanè modis interit: vno modo, ſi diſcordarint inter ſe, qui ſunt regni participes & amici regum: altero, vbi reges conantur aliquanto magis, quàm par ſit, tyrannicè rempubl. adminiſtrare: & vbi poſtulant penes ſe plurium rerum, quàm fas ſit, eſſe poteſtatem, & contra legem. Nòn exſiſtunt porrò amplius his temporibus regna: ſed ſi fortè, potentiæ ſingulares, hoc eſt, monarchiæ & tyrannides potiùs oriuntur, quia regnum eſt imperium voluntarium, & ſum- D mam rerum plus nimio magnarum auctoritatem, ac poteſtatē obtinens: multi autem ſunt ſimiles, nullúſq; exoritur ita cæteris antecellens, vt imperij magnitudini & dignitati ſit par & æqualis. Itaque propter hanc cauſam homines ſponte quidem ſua regnum non ſufferunt. Quòd ſi quis dolo aut vi imperium adipiſcatur, hoc iam videtur tyrannis eſſe. Regnorum autem eorum, quæ ex genere ad poſteros perueniūt, interitionis hanc etiam cauſam, præter eas quas expoſuimus, ſtatuere oportet, quòd multi exoriantur contemti, & qui, cùm opibus & copiis tyrannicis non ſint inſtructi, ſed honore regali decorati, ciueis ſuos contumelioſè vexēt. Tum enim facilis eſt regni euerſio. Nam ſi nolint, E continuò non erit rex; tyrannus, etiamſi nolint. Intereunt igitur monarchiæ propter has & taleis alias cauſas.

CAPVT XI.

Quibus rationibus ſeruari monarchia ſoleat.

SEruantur autem ſcilicet, vt ſimpliciter quidem & vniuersè dicam, contrariis: vt ſingillatim verò, regna quidem ſi ad medioeritatem & moderationem adducantur. Quanto enim pauciorum rerum penes principes ſit poteſtas, tanto diutiùs omnis principatus maneat neceſſe eſt. nam cùm ipſi minùs fiant dominorum in morem imperioſi, tum moribus efficiun-

efficiuntur magis ad æquitatem æqualitatémque propenſi, tum ciuibus minùs ſunt inuidioſi. Propter hanc cauſam enim & regnum Moloſſorum diu incolume permanſit: & regnum Lacedæmoniorum: propterea quòd imperium & ab initio in duas parteis diuiſum fuerit, & iterum poſteq; Theopompus cùm multis aliis in rebus moderationem adhibuerit, tum in ea re, quòd Ephororum imperium illi oppoſuerit: imminuta enim regni poteſtate, tempus auxit. Itaque id quodammodo non minus ſed maius fecit. quod eum & vxori ſuæ reſpondiſſe ferunt, cùm ab eo quæſiuiſſet obiurgans, ecquid eum puderet regnũ minus filiis tradere, quàm à patre accepiſſet? Non pudet verò, inquit. trado enim diuturnius. Tyrannides autem duobus modis maximè inter ſe contrariis ſeruantur: quorum alter eſt is qui traditus eſt, & quo plerique tyranni imperium adminiſtrant. Atque ex his multa inſtituiſſe Periandrum Corinthium ferunt: multa etiam talia à Perſarum imperio ſumere licet. Sunt autem & ea quæ ſuprà à nobis expoſita ſunt, ad tyrannidis, quo ad eius fieri poteſt, ſalutem apposita & vtilia, præſtantium virorum excellentiam imminuere, quaſique decurtare, & feroceis magnique ſpiritus homines de medio tollere, & neque conuiuia publica ferre neque ſodalitates, neque diſciplinas, neque quicquam tale: ſed illa omnia, vnde duo proficiſci ſolent, ſpiritus feroces & fides, cauere: & neque cœtus eruditos, neque alios conuentus & conſeſſus otioſos eſſe ſinere: omnia denique facere quibus quàm maximè inter ſe ignoti omnes erunt: cognitio enim facit vt maior ſit fides mutua: & dare operam vt ciues, qui non abſunt peregrè, ſemper ſint in promptu & in oculis, & verſentur in foribus: ſic enim & minimè obſcurum fuerit, quid agant quidque moliantur: & paruos humileiſque ſpiritus ſumere aſſueuerint, ſemper ſeruientes: & cætera quæcunque ſunt huiuſmodi, Perſica & barbara, ſunt tyrannica. Omnia enim idem valent. Tum perficere ne ſint occulta neque obſcura quæcunque quis fortè vel dicat vel agat ex iis qui ſub imperio ſunt: ſed præſtò ſint ſpeculatores, quales erant Syracuſis, qui potagogidæ appellabantur, ſic dicti, quòd omnia, quæ Syracuſis agebantur, atque adeò cogitabantur, acerrimè inquirebant, & tyranno referebant ac renuntiabant. Solebat etiam Hiero ſubauſcultatores quoſdam, qui à reipſa otacuſtæ dicebantur, quòd omnibus rebus & agendis & dicendis aureis admouerent, emittere, vbicunque aliquis hominum cœtus eſſet, aut ciuium cõuentus aut congreſſus. Nam tum & minùs audent liberè loqui, quòd taleis homines pertimeſcant, &, ſi liberè loquantur, minùs occulti ſunt. Vtile etiam eſt tyranno inter ciueis ſerere diſcordias, eóſque inter ſe cõmittere, atq; offenſos reddere, & amicos amicis, & populum nobilibus, & diuites inter ſe. tum ciues paupertate, tyrannicũ eſt, vt neque præſidium ab ipſo alatur, ſed à ciuibus, & in negotio atque opere quotidiano occupati, nihil habeant otij reliquum ad inſidiandum. Huius rei exemplum præbent pyramides, quæ ſunt in Ægypto, & Cypſelidarum coloſſi, donáque diis cõſecrata, & ædes Iouis Olympij à Piſiſtratidis ædificata, & opera Samia à Polycrate facta. Hæc enim omnia ad vnũ & idem valent, nempe ad ciuium occupationem & paupertatẽ. Eiuſdem generis eſt & tributorũ collatio, vectigaliúmque penſitatio: quemadmodum fiebat Syracuſis. Nam tyrannidẽ obtinentẽ Dionyſio, eueniebat vt omnis res cuiuſque familiaris tributo conferendo, quinquennio eſſet exhauſta. Eſt etiam bellorum geſtor tyrannus, vt ſint occupati, & continenter duce egeant. Præterea regnum quidem ſtudio & opera amicorum ſeruatur:

A ἤθεσιν ἴσοι μᾶλλον, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχομένων φθονοῦνται ἧττον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ περὶ Μολοττοὺς πολὺν χρόνον βασιλεία διέμεινε· καὶ ἡ Λακεδαιμονίων, διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς τε εἰς δύο μέρη διαιρεθῆναι τὴν ἀρχήν· καὶ πάλιν Θεοπόμπου μετριάσαντος τοῖς τε ἄλλοις, καὶ τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχὴν ἐπικαταστήσαντος. τῆς γὰρ δυνάμεως ἀφελὼν, ηὔξησε τῷ χρόνῳ τὴν βασιλείαν. ὥστε τρόπον τινὰ ἐποίησεν οὐκ ἐλάττονα, ἀλλὰ μείζονα αὐτήν. ὅπερ καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα ἀποκρίνασθαί φασιν αὐτὸν, εἰπούσης, εἰ μηδὲν αἰσχύνεται τὴν βασιλείαν ἐλάττω
B παραδιδοὺς τοῖς υἱέσιν, ἢ παρὰ τοῦ πατρὸς παρέλαβεν, Οὐ δῆτα φάναι· παραδίδωμι γὰρ πολυχρονιωτέραν. αἱ δὲ τυραννίδες σώζονται κατὰ δύο τρόπους τοὺς ἐναντιωτάτους. ὧν ἕτερός ἐστιν ὁ παραδεδομένος, καὶ καθ' ὃν διοικοῦσιν οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων τὴν ἀρχήν. τούτων δὲ τὰ πολλά φασι καταστῆσαι Περίανδρον τὸν Κορίνθιον. πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τῆς τῶν Περσῶν ἀρχῆς ἔστι τοιαῦτα λαβεῖν. ἔστι δὲ τά τε πάλαι λεχθέντα πρὸς σωτηρίαν, ὡς οἷόν τε, τῆς τυραννίδος, τὸ τοὺς ὑπερέχοντας κολούειν, καὶ τοὺς φρονηματίας ἀναιρεῖν· καὶ μήτε συσσίτια ἐᾶν, μήτε ἑταιρείαν, μήτε παιδείαν, μήτε ἄλλο μηδὲν τοιοῦ-
C τον· ἀλλὰ [πάντα] φυλάττειν ὅθεν εἴωθε γίνεσθαι δύο, φρόνημά τε καὶ πίστις· καὶ μήτε σχολάς, μήτε ἄλλους συλλόγους ἐπιτρέπειν γίνεσθαι σχολαστικούς, καὶ πάντα ποιεῖν ἐξ ὧν ὅτι μάλιστα ἀγνῶτες ἀλλήλοις ἔσονται πάντες· ἡ γὰρ γνῶσις πίστιν ποιεῖ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους. καὶ τὸ τοὺς ἐπιδημοῦντας ἀεὶ φανεροὺς εἶναι, καὶ διατρίβειν περὶ θύρας· οὕτω γὰρ ἂν ἥκιστα λανθάνοιεν τί πράττουσι· καὶ φρονεῖν ἂν ἐθίζοιντο μικρὸν, αἰεὶ δουλεύοντες. καὶ τἆλλα, ὅσα τοιαῦτα Περσικὰ καὶ βάρβαρα, τυραννικά ἐστι· πάντα γὰρ ταὐτὸν δύναται. καὶ τὸ μὴ λανθάνειν πειρᾶσθαι, ὅσα
D τυγχάνει τις λέγων ἢ πράττων τῶν ἀρχομένων, ἀλλ' εἶναι κατασκόπους· οἷον, περὶ Συρακούσας * αἱ ποταγωγίδες καλούμεναι. καὶ τοὺς ὠτακουστὰς ἐξέπεμπεν Ἱέρων, ὅπου τις εἴη συνουσία καὶ σύλλογος. παρρησιάζονταί τε γὰρ ἧττον, φοβούμενοι τοὺς τοιούτους· κἂν παρρησιάζωνται, λανθάνουσιν ἧττον. καὶ τὸ διαβάλλειν ἀλλήλοις καὶ συγκρούειν, καὶ φίλους φίλοις, καὶ τὸν δῆμον τοῖς γνωρίμοις, καὶ τοὺς πλουσίους ἑαυτοῖς, καὶ τὸ πένητας ποιεῖν τοὺς ἀρχομένους, τυραννικόν, ὅπως * μήτε φυλακὴ τρέφηται, καὶ * πρὸς τοῖς καθ' ἡμέραν ὄντες, ἄσχολοι ὦσιν ἐπιβουλεύειν. παράδει-
E γμα δὲ τούτου αἵ τε πυραμίδες αἱ περὶ Αἴγυπτον, καὶ τὰ ἀναθήματα τῶν Κυψελιδῶν, καὶ τοῦ Ὀλυμπίου ἡ οἰκοδόμησις ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν, καὶ τῶν περὶ Σάμον ἔργα Πολυκράτεια. πάντα γὰρ ταῦτα δύναται ταὐτὸν, ἀσχολίαν, καὶ πενίαν τῶν ἀρχομένων. καὶ ἡ εἰσφορὰ τῶν τελῶν· οἷον, ἐν Συρακούσαις· ἐν πέντε γὰρ ἔτεσιν, ἐπὶ Διονυσίου τὴν οὐσίαν ἅπασαν εἰσενηνοχέναι συνέβαινεν. ἔστι δὲ καὶ πολεμοποιὸς ὁ τύραννος, ὅπως ἄσχολοί τε ὦσι, καὶ ἡγεμόνος ἐν χρείᾳ διατελῶσιν ὄντες. καὶ ἡ μὲν βασιλεία σώζεται διὰ τῶν φίλων,

* Budæus, αἱ ποταγωγίδαι καλούμεναι. vide Victor.

* Vict. [illegible] * γρ. πρὸς τὰς κ. mendosè.

τυραννικὸν δὲ τὸ μάλιστ' ἀπιστεῖν τοῖς φίλοις, ὡς βουλομένων μὲν πάντων, δυναμένων δὲ μάλιστα τούτων [αὐτὸν καθελεῖν.] καὶ τὰ περὶ τὴν δημοκρατίαν δὲ γιγνόμενα τὴν τελευταίαν, τυραννικὰ πάντα· γυναικοκρατία [τε] περὶ τὰς οἰκίας, ἵν' ἐξαγγέλλωσι κατὰ τῶν ἀνδρῶν· καὶ δούλων ἄνεσις, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν· οὔτε γὰρ ἐπιβουλεύουσιν οἱ δοῦλοι καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς τυράννοις. εὐημεροῦντάς τε ἀναγκαῖοι εὔνους εἶναι καὶ ταῖς τυραννίσι, καὶ ταῖς δημοκρατίαις· καὶ γὰρ ὁ δῆμος εἶναι βούλεται μόναρχος. διὸ καὶ ὁ κόλαξ παρ' ἀμφοτέροις ἔντιμος· παρὰ μὲν τοῖς δήμοις, ὁ δημαγωγός· ἔστι γὰρ ὁ δημαγωγὸς τοῦ δήμου κόλαξ· παρὰ δὲ τοῖς τυράννοις, οἱ ταπεινῶς ὁμιλοῦντες· ὅπερ ἐστὶν ἔργον κολακείας. καὶ γὰρ διὰ τοῦτο πονηρόφιλον ἡ τυραννίς· κολακευόμενοι γὰρ χαίρουσι. τοῦτο δ' οὐδ' ἂν εἷς ποιήσειε φρόνημα ἔχων ἐλεύθερον· ἀλλὰ φιλοῦσιν οἱ ἐπιεικεῖς, ἢ οὐ κολακεύουσι. καὶ χρήσιμοι οἱ πονηροὶ εἰς τὰ πονηρά· ἥλῳ γὰρ ὁ ἧλος, ὥσπερ ἡ παροιμία. καὶ τὸ μηδενὶ χαίρειν σεμνῷ, μηδ' ἐλευθέρῳ, τυραννικόν· αὐτὸν γὰρ εἶναι μόνον ἀξιοῖ τοιοῦτον ὁ τύραννος· ὁ δ' ἀντισεμνυνόμενος καὶ ἐλευθεριάζων, ἀφαιρεῖται τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὸ δεσποτικὸν τῆς τυραννίδος. μισοῦσιν οὖν ὥσπερ καταλύοντας τὴν ἀρχήν. καὶ τὸ χρῆσθαι, συσσίτοις καὶ συνημερευταῖς ξενικοῖς μᾶλλον ἢ πολιτικοῖς, τυραννικόν· ὡς τοὺς μὲν, πολεμίους, τοὺς δ', οὐκ ἀντιποιουμένους. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τυραννικὰ μὲν καὶ σωτήρια τῆς ἀρχῆς· οὐδὲν δ' ἐλλείπει μοχθηρίας. ἔστι δ', ὡς εἰπεῖν, πάντα ταῦτα περιειλημμένα τρισὶν εἴδεσι. στοχάζεται γὰρ ἡ τυραννὶς τριῶν· ἑνὸς μὲν, τοῦ μικρὰ φρονεῖν τοὺς ἀρχομένους· οὐδενὶ γὰρ ἂν μικρόψυχος ἐπιβουλεύσειε. δευτέρου δὲ, τοῦ διαπιστεῖν ἀλλήλοις· οὐ καταλύεται γὰρ πρότερον τυραννὶς, πρὶν ἢ πιστεύσωσί τινες αὑτοῖς· διὸ καὶ τοῖς ἐπιεικέσι πολεμοῦσιν, ὡς βλαβεροῖς πρὸς τὴν ἀρχήν· οὐ μόνον διὰ τὸ μὴ ἀξιοῦν ἄρχεσθαι δεσποτικῶς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πιστοὶ καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις εἶναι, καὶ μὴ καταγορεύειν μήτε ἑαυτῶν, μήτε τῶν ἄλλων. τρίτον δ' ἀδυναμία τῶν πραγμάτων. οὐδεὶς γὰρ ἐπιχειρεῖ τοῖς ἀδυνάτοις· ὥστε οὐδὲ τυραννίδα καταλύειν, μὴ δυνάμεως ὑπαρχούσης. εἰς οὓς μὲν οὖν ὅρους ἀνάγεται τὰ βουλήματα τῶν τυράννων, οὗτοι τρεῖς τυγχάνουσιν ὄντες. πάντα γὰρ ἀναγάγοι τις ἂν τὰ τυραννικὰ πρὸς ταύτας τὰς ὑποθέσεις· τὰ μὲν, ὅπως μὴ πιστεύωσιν ἀλλήλοις· τὰ δ', ὅπως μὴ δύνωνται· τὰ δ', ὅπως μικρὸν φρονῶσιν. ὁ μὲν οὖν εἷς τρόπος δι' οὗ γίνεται ἡ σωτηρία ταῖς τυραννίσι, τοιοῦτός ἐστιν· ὁ δ' ἕτερος, σχεδὸν ἐξ ἐναντίας ἔχει τοῖς εἰρημένοις τὴν ἐπιμέλειαν. ἔστι δὲ λαβεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς φθορᾶς τῆς τῶν βασιλειῶν. ὥσπερ γὰρ τῆς βασιλείας εἷς τρόπος τῆς φθορᾶς τὸ ποιεῖν τὴν ἀρχὴν τυραννικωτέραν, οὕτω τῆς τυραννίδος σωτηρία, ποιεῖν αὐτὴν βασιλικωτέραν, ἓν φυλάττοντα μόνον, τὴν δύναμιν· ὅπως ἄρχῃ μὴ μόνον βουλομένων, ἀλλὰ καὶ μὴ βουλομένων. προϊέμενος γὰρ καὶ τοῦτο, προΐεται καὶ τὸ τυραννεῖν.

Lib. 4. c. 4.

A tyranni autem proprium eſt maximè amicis non credere, quaſi omnes quidem tyrannidem euertere velint, hi autem maximè poſſint. Et quæ in extrema democratia fiunt, tyrannica ſunt omnia: mulierum potentatus in domibus, vt virorum conſilia factáque enuntient: & ſeruorum remiſſius vitæ genus propter eandem cauſam. Nam neque ſerui & mulieres tyrannis inſidiantur, aut quippiam mali intogitant: & cùm proſpero fortunæ flatu fruantur, benè cupiant tyrannidibus & democratiis neceſſe eſt. Nam etiam populus in democratia, monarchi ſimilitudinem quandam gerit. Itaque etiam aſſentator apud vtrunque ſummo in pretio atque honore eſt: apud populum quidem leuis populi ductor, blandúſque concionator: (nam po-

B puli ductor, quem demagogum Græci vocant, populi aſſentator eſt) apud tyrannos verò ij, qui humiliter & demiſsè cum eis congrediuntur & loquuntur: quod eſt aſſentationis munus. Nam etiam propter hanc cauſam tyrannis improborum amicitia iucunda eſt: gaudent enim aſſentatione tyranni. hoc autem nemo fecerit, qui ingenuos ſpiritus gerat. ſed qui ſunt viri boni, aut amant, aut non aſſentantur. Tum improbi ad res improbas ſunt vtiles. Clauus enim clauo pellitur, vt in prouerbio eſt. Præterea nemine viro graui & libero delectari, tyrannicum. Se enim ſolum talem eſſe poſtulat tyrannus. Qui autem grauitate & magnificentia cum tyranno certat, & liberè ſe gerit, adimit excellentiam & imperium illud herile, ac domini

C proprium, quod habet tyrannis. Tales igitur homines oderunt, tanquam imperij ſui euerſores. Præterea peregrinos ad conuiuium & quotidianam vitæ conſuetudinem adhibere potiùs, quàm ciueis, tyrannicum eſt: tanquam hi quidem ſint hoſtes, illi verò certare de principatu nihil putent ad ſe pertinere. Hæc & talia tyrannica ſunt quidem illa, & imperio ſalutaria: ſed nullum eis improbitatis genus abeſt. Sunt autem ferè hæc omnia tribus generibus comprehenſa. Tria enim tyrannis ſibi proponit ac deſtinat: vnum quidem, vt ciues, qui ſub imperio ſunt, humileis & abiectos ſpiritus gerant. Nam qui anguſto & paruo animo eſt, nulli inſidias ſtruxerit, malúmve incogitarit. Alterum eſt, vt alter alteri non credat, ſitque

D inter eos incerta ac ſuſpecta fides. Non enim priùs euertitur tyrannis, quàm aliqui inter ſe fidem habeant. Iccircò & cum viris bonis bellum gerunt, vt imperio peſtiferis ac perniciofis: non ſolùm quòd herile imperium reſpuant, ſed quia ſint & inter ſe & erga alios fideles: & quia neque ſe ipſi neque alios indicaturi aut prodituri ſint. Tertium eſt, vt non habeant poteſtatem rerum agendarum. Nemo enim aggreditur ad eas res agendas, quæ effici non poſſunt: ergo neque ad tyrannidem euertendam, ſi deſit agendi facultas. Ad quos igitur fineis tyrannorum voluntates reuocentur, hi ſunt tres numero. Omnia enim quæ ſunt tyranni propria, ad hæc veluti ſigna propoſita reuocare poſſit aliquis: partim vt ne ciues credant mu-

E tuò, partim vt ne quid poſſint, partim vt paruos animos humileiſque ſpiritus gerant. Modus igitur vnus, quo ſalus conſtituitur tyrannidibus, talis eſt. Alter autem, cura & diligentia ferè iis quæ diximus, contrarius eſt: cùmque ex regnorum interitu ſumere ac cognoſcere licet. Quemadmodum enim regni interitionis modus vnus eſt, imperium plus iuſto tyrannicum reddere: ſic tyrannidis ſalus eſt, eam facere aliquanto magis regalem, vno duntaxat ſeruato, nempe potentia, vt imperet non modò volentibus, verumetiam nolentibus atque inuitis. Nam hoc etiam proiiciens, proiicit & tyrannidis obtinendæ facultatem.

At hoc quidem, tanquam propoſitum quendam finem, manere oportet: alia verò partim facere, partim videri, regaleis virtutes bellè ſimulantem, ac præ ſe ferentem: primùm quidem vt reip. curam habere videatur, neque ſumptus faciens in eas donationes, propter quas multitudo iraſcitur & ſæuit, cùm tyrannus à ciuibus ſumat atque exigat, in opere ac labore aſſiduè verſantibus, & tenuiter parceque victitantibus: ſcortis autem & peregrinis, & artificibus effusè largiatur: & rationes acceptorum & expenſorum referens: quod non nulli iam tyranni fecerunt. ſic enim quis adminiſtrans, diſpenſator reipubl. tanquàm rei familiaris, & pater familias, non tyrannus eſſe videbitur. Non eſt porrò metuendũ nequando pecuniæ eum deficiant, cùm penes eũ ciuitatis ſit poteſtas: immò verò tyrãnis in alias terrarum oras domo exeuntibus, etiã hoc vtilius ſit quàm coacervatas & cõgeſtas relinquere. Ita enim qui cuſtodiæ tyrannicæ præpoſiti ſunt, minùs inuadant in res tyranni. Formidoloſiores enim atque horribiliores ſunt tyrannis iis qui peregrinantur, cuſtodes & præſidiarij milites, quàm ciues. hi enim vnà cum tyrannus peregrinantur: illi in horũ locum manent. Deinde tyrannum videri oportet tributa & munerũ publicorum functiones, tum rei familiaris tuendæ gratia exigere, tum ſi quando opus ſit, ad opportunitates belli eis vti. In ſumma denique ſeipſum præbere cuſtodem tanquam rerũ communiũ & publicarum, nõ tanquam propriarũ & priuatarum: & ſpeciẽ gerere non aſperi & ſæui hominis, ſed grauis & magnifici viri: præterea talẽ videri, vt qui cum eo loquuntur & congrediuntur, eum nõ metuant aut horreant, ſed vereantur & pudore proſequãtur. Hoc autẽ conſequi non eſt ei facile, qui ſit contemnendus. Quocirca oportet eũ, etiã ſi alias virtutes negligat, at certè in ſcientiæ ciuilis ſtudiũ diligenter incumbere: & opinionem de ſeipſo talem in animis ſuorum ingenerare atque inſerere. Præterea non ſolùm ipſum videri in quenquam ſuorum ciuium, neque adoleſcentulum neque puellam, contumeliam vllam edere, verùm nec in alium quemquam ſuorum comitum: ſimiliterque vxores eorũ proprias, erga alias mulieres affectas eſſe. (Nam propter vxorum contumelias multæ tyrannides interierunt.) In voluptatibus autem corporis conſectandis ac perfruendis cõtrarium facere atque id quod nunc quidam tyranni faciunt, non enim ſolùm ſtatim à mane, & continenter per multos dies hoc agũt, vt voluptatibus perfruantur: verùm etiã ſuarum libidinum ac voluptatum alios homines conſcios & teſteis eſſe volunt, vt ſint eis, tanquam beati ac fortunati, admirabiles: ſed maximè quidem in his rebus modũ ſeruare: ſin minùs, at aliis ſua flagitia occultare, eorumque teſtimoniũ & oculos fugere. Nam neque is qui ſiccus ac ſobrius eſt, impreſſionẽ facientibus patet, aut dignus eſt, qui cõtemnatur: neque is qui vigilat atque excubat, ſed is qui dormit. Contrariũ denique faciendũ eſt, atque ea quæ ſupra dicta ſunt, ferè omnia. Vrbẽ enim exædificare atque exornare debet tãquam ſit procurator, non tyrãnus. Præterea quod ad deorum cultũ attinet, huius rei ſemper egregiè ſtudioſus videri debet. Nam minùs timent ne quid ſibi incõmodi præter leges à talibus viris importetur, ſi principem religioſum eſſe, & metu deorũ contineri, & deos curare exiſtiment: & minùs ad inſidias tyrãno cõparandas ſe conferũt, tanquam deos habenti belli ſocietate coniunctos. Oportet tamen ſine ſtultitia & ſtupore mentis talem videri. Præterea eos qui aliqua virtute præſtant, talibus honoribus afficere, vt non putent ſe vnquam à ciuibus, ſi ſuis legibus vtantur, maiores conſecuturos: & taleis quidem honores ipſum tribuere:

A ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ὥσπερ ὑπόθεσιν, δεῖ μένειν. τὰ δὲ ἄλλα, τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ δοκεῖν, ὑποκρινόμενον * [illegible] βασιλικὸν καλῶς. πρῶτον μὲν, δοκεῖν φροντίζειν τῶν κοινῶν· μήτε δαπανῶντα δωρεὰς τοιαύτας, ἐφ' αἷς τὰ πλήθη χαλεπαίνουσιν, ὅταν ἀπ' αὐτῶν μὲν λαμβάνωσιν ἐργαζομένων καὶ πονούντων * γλίσχρως, διδῶσι δ' ἑταίραις καὶ ξένοις καὶ τεχνίταις ἀφθόνως· λόγον τε ἀποδιδόντα τῶν λαμβανομένων καὶ δαπανωμένων· ὅπερ ἤδη πεποιήκασί τινες τῶν τυράννων· οὕτω γὰρ ἄν τις διοικῶν, οἰκονόμος, ἀλλ' οὐ τύραννος εἶναι δόξει. οὐ δεῖ δὲ φοβεῖσθαι μή ποτε ἀπορήσῃ χρημάτων, κύριος B ὢν τῆς πόλεως. ἀλλὰ τοῖς γ' ἐκτοπίζουσι τυράννοις ἀπὸ τῆς οἰκίας, καὶ συμφέρει τοῦτο μᾶλλον, ἢ καταλιπεῖν ἀθροίσαντας· ἧττον γὰρ ἂν οἱ φυλάττοντες * ἐπιτιθοῖντο τοῖς πράγμασιν. εἰσὶ δὲ φοβερώτεροι τῶν τυράννων τοῖς ἀποδημοῦσιν οἱ φυλάττοντες, τῶν πολιτῶν· οἱ μὲν γὰρ, συναποδημοῦσιν· οἱ δὲ, ὑπομένουσιν. ἔπειτα τὰς εἰσφορὰς καὶ τὰς λειτουργίας δεῖ φαίνεσθαι τῆς τε οἰκονομίας ἕνεκα συλλέγοντα· κἄν ποτε δεηθῇ, χρῆσθαι πρὸς τοὺς πολεμικοὺς καιρούς. ὅλως τε αὐτὸν παρασκευάζειν φύλακα καὶ ταμίαν ὡς κοινῶν, ἀλλὰ μὴ ὡς ἰδίων. C καὶ φαίνεσθαι μὴ χαλεπὸν, ἀλλὰ σεμνόν. ἔτι δὲ τοιοῦτον, ὥστε μὴ φοβεῖσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλὰ μᾶλλον αἰδεῖσθαι. τούτου μὲν τοι τυγχάνειν οὐ ῥᾴδιον, ὄντα εὐκαταφρόνητον. διὸ δεῖ κἂν μὴ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐπιμέλειαν ποιῆται, ἀλλὰ τῆς πολιτικῆς, καὶ δόξαν ἐμποιεῖν περὶ αὐτοῦ τοιαύτην. ἔτι δὲ μὴ μόνον αὐτὸν φαίνεσθαι μηθένα τῶν ἀρχομένων ὑβρίζοντα, μήτε νέον, μήτε νέαν, ἀλλὰ μηδ' ἄλλον μηδένα τῶν περὶ αὐτόν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς οἰκείας ἔχειν γυναῖκας πρὸς τὰς ἄλλας· (ὡς καὶ διὰ γυναικῶν ὕβρεις πολλαὶ τυραννίδες ἀπολώλασι.) περί τε τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς D τοὐναντίον ποιεῖν, ἢ νῦν τινες τῶν τυράννων ποιοῦσιν. οὐ γὰρ μόνον εὐθὺς ἕωθεν τοῦτο δρῶσι, καὶ συνεχῶς πολλὰς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις βούλονται τοῦτο πράττοντες, ἵν' ὡς εὐδαίμονας καὶ μακαρίους θαυμάσωσιν. ἀλλὰ μάλιστα μὲν μετριάζειν τοῖς τοιούτοις. εἰ δὲ μὴ, τό γε φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις διαφεύγειν. οὔτε γὰρ εὐεπίθετος, οὔτ' εὐκαταφρόνητος ὁ νήφων, ἀλλ' ὁ μεθύων· οὐδ' ὁ ἀγρυπνῶν, ἀλλ' ὁ καθεύδων. τοὐναντία τε ποιητέον τῶν πάλαι λεχθέντων σχεδὸν πάντων. κατασκευάζειν γὰρ δεῖ καὶ κοσμεῖν τὴν πόλιν, E ὡς ἐπίτροπον ὄντα, καὶ μὴ τύραννον. ἔτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα διαφερόντως. ἧττόν τε γὰρ φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα, καὶ φροντίζειν τῶν θεῶν· καὶ ἐπιβουλεύουσιν ἧττον, ὡς συμμάχους ἔχοντι καὶ τοὺς θεούς. δεῖ δ' ἄνευ ἀβελτερίας φαίνεσθαι τοιοῦτον. τούς τε ἀγαθοὺς περί τι γιγνομένους τιμᾶν οὕτως, ὥστε μὴ νομίζειν ἄν ποτε τιμηθῆναι μᾶλλον ὑπὸ τῶν πολιτῶν αὐτονόμων ὄντων. καὶ τὰς μὲν τοιαύτας τιμὰς ἀπονέμειν αὐτόν,

* γρ. τὸν βασιλικόν

* Lamb. & γρ. [illegible]

* γρ. ἐπιτίθοιντο

A τὰς δὲ κολάσεις δι' ἑτέρων ἀρχόντων καὶ δικαστηρίων. κοινὴ δὲ φυλακὴ πάσης μοναρχίας, τὸ μηθένα ποιεῖν ἕνα μέγαν· ἀλλ' εἴπερ, πλείους· τηρήσουσι γὰρ ἀλλήλους· ἐὰν δ' ἄρα τινὰ δέῃ ποιῆσαι μέγαν, μή τοι τό γε ἦθος θρασύν· ἐπιθετικώτατον γὰρ τὸ τοιοῦτον ἦθος περὶ πάσας τὰς πράξεις· κἂν τῆς δυνάμεώς τινα δοκῇ παραλύειν, ἐκ προσαγωγῆς τοῦτο δρᾶν, καὶ μὴ πᾶσαν ἀθρόον ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν. ἔτι δέ, πάσης μὲν ὕβρεως εἴργεσθαι· παρὰ πάσας δὲ δυοῖν, τῆς τε εἰς τὰ σώματα κολάσεως, καὶ τῆς εἰς τὴν ἡλικίαν. μάλιστα δὲ ταύτην ποιητέον B τὴν εὐλάβειαν περὶ τοὺς φιλοτίμους. τὴν μὲν γὰρ εἰς τὰ χρήματα ὀλιγωρίαν, οἱ φιλοχρήματοι φέρουσι βαρέως· τὴν δ' εἰς ἀτιμίαν, οἵ τε φιλότιμοι καὶ οἱ ἐπιεικεῖς τῶν ἀνθρώπων. διόπερ ἢ μὴ χρῆσθαι δεῖ τοῖς τοιούτοις, ἢ τὰς μὲν κολάσεις πατρικῶς φαίνεσθαι ποιούμενον, καὶ μὴ δι' ὀλιγωρίαν· τὰς δὲ πρὸς τὴν ἡλικίαν ὁμιλίας, δι' ἐρωτικὰς αἰτίας, ἀλλὰ μὴ δι' ἐξουσίαν. ὅλως δὲ τὰς δοκούσας ἀτιμίας ἐξωνεῖσθαι μείζοσι τιμαῖς. τῶν δ' ἐπιχειρούντων ἐπὶ τὴν τοῦ σώματος διαφθοράν, οὗτοι φοβερώτατοι, καὶ δέονται πλείστης φυλακῆς, ὅσοι μὴ προαιροῦνται περιποιεῖσθαι τὸ ζῆν διαφθείραντες. διὸ μάλιστα C εὐλαβεῖσθαι δεῖ τοὺς ὑβρίζεσθαι νομίζοντας, ἢ αὐτούς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν· ἀφειδῶς γὰρ ἑαυτῶν ἔχουσιν οἱ διὰ θυμὸν ἐπιχειροῦντες· καθάπερ καὶ Ἡράκλειτος εἶπε, χαλεπὸν φάσκων εἶναι θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ * ὠνεῖσθαι. ἐπεὶ δ' αἱ πόλεις ἐκ δύο συνεστήκασι μορίων, ἔκ τε τῶν ἀπόρων ἀνθρώπων, καὶ τῶν εὐπόρων, μάλιστα μὲν ἀμφοτέρους ὑπολαμβάνειν δεῖ σῴζεσθαι διὰ τὴν ἀρχήν, καὶ τοὺς ἑτέρους ὑπὸ τῶν ἑτέρων ἀδικεῖσθαι μηδέν· ὁπότεροι δ' ἂν ὦσι κρείττους, τούτους ἰδίους μάλιστα ποιεῖσθαι τῆς ἀρχῆς· ὡς, ἂν ὑπάρξῃ τοῦτο τοῖς πράγμασιν, οὔτε δούλων ἐλευθέρωσιν D ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι τὸν τύραννον, οὔτε ὅπλων παραίρεσιν· ἱκανὸν γὰρ θάτερον μέρος προστιθέμενον τῇ δυνάμει, ὥστε κρείττοις εἶναι τῶν ἐπιτιθεμένων. περίεργον δὲ τὸ λέγειν καθ' ἕκαστον τῶν τοιούτων. ὁ γὰρ σκοπὸς φανερός, ὅτι δεῖ μὴ τυραννικόν, ἀλλ' οἰκονόμον καὶ βασιλικὸν εἶναι φαίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις· καὶ μὴ σφετεριστήν, ἀλλ' ἐπίτροπον· καὶ τὰς μετριότητας τοῦ βίου διώκειν, μὴ τὰς ὑπερβολάς. ἔτι δὲ τοὺς μὲν γνωρίμους καθομιλεῖν· τοὺς δὲ πολλοὺς δημαγωγεῖν. ἐκ γὰρ τούτων ἀναγκαῖον, οὐ μόνον τὴν ἀρχὴν εἶναι καλλίω καὶ ζηλωτοτέραν, τῷ βελτιόνων E ἄρχειν καὶ μὴ τεταπεινωμένων, μηδὲ μισούμενον καὶ φοβούμενον διατελεῖν· ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν εἶναι πολυχρονιωτέραν. ἔτι δ' αὐτὸν διακεῖσθαι κατὰ τὸ ἦθος, ἤτοι καλῶς πρὸς ἀρετήν, ἢ ἡμίχρηστον ὄντα· καὶ μὴ πονηρόν, ἀλλ' ἡμιπόνηρον.

Eudem. l. 2. c. 7. & Nicom. 2. 3.
* In Eud. ὠνεῖται, quod eſt planius.

A ſupplicia verò per alios magiſtratus & per iudices conſtituere. Omnis porrò monarchiæ cuſtodia & cautio communis eſt, vt neminem vnum magnum faciat: ſed, ſi hoc demus, plureis. obſeruabunt enim & ſpeculabuntur inter ſe. Quòd ſi quem fortè magnum facere oporteat, at ne eum qui ſit ingenio & moribus audax & confidens. In omnibus enim actionibus tali ingenia ad impreſſionem faciendam maximè valent. Et ſi quis potentia ſpoliandus eſſe videatur, vt hoc ſenſim & paulatim faciat, non totam ei auctoritatem vno tempore adimat. Præterea cùm omni contumelia tyrannus debeat ſibi temperare, tum præter omneis duabus, & ne quem plagis corpori infligendis ſupplicio afficiat & excruciet, & ne cui ætate florenti contume- B lioſè ſtuprum inferat. Maximè autem adhibenda hæc cautio eſt in iis qui honoris ſtudio ducuntur. Nam pecuniæ cupidi & auari, iniuriam ſibi per contemptum quendam illatam in bonis & pecuniis, grauiter ac moleſte ferunt: honoris ſtudioſi & viri boni, infamiam. Quare aut à talibus factis abſtinendum eſt, aut ſupplicia quidem videri oportet animo paterno conſtituere, non per contemptum: congreſſus verò adoleſcentium appetere propter cauſas amatorias & venereas, non propter licentiam ac poteſtatem: ad ſummam, quæ ignominioſa eſſe videntur, maioribus honoribus redimere atque exſarcire. Eorum autem qui ipſam tyranni vitam & caput petunt, & corpori interitum parant, hi ſunt maximè horribiles, & pluri- C mam accuratiſſimamque cuſtodiam deſiderant, qui tyranno à ſe necato non magnopere laborent, vt vitam ſibi retinere & ſupereſſe liceat. Quocirca ii maximè cauendi ſunt, qui vel ſeipſos, vel eos quos fortè tueri debent, contumelioſè lædi putant. ſibi enim minimè parcunt, qui ab ira impulſi in alterum irruunt, vt ait Heraclitus: qui cùm rationem afferret eius quod dixiſſet, difficile & arduum eſſe cum ira pugnare, Quia quod expetit, emit anima, inquit. Quoniam autem ciuitates ex duabus particulis conſtant, nempe ex egentibus & locupletibus: maximè quidem vtroſque adduci oportet, vt exiſtiment ſe propter imperium tyranni ſaluos eſſe, & neutros alteris ſinere vllam iniuriam inferre: proximè verò vtri ſint potentiores, hos imperio maximè adiungere, & ſuos facere. Nam ſi res ty- D ranni hoc modo fuerint contractæ & compoſitæ: neque ſeruos neceſſe habebit tyrannus ad libertatem vocare, neque ciueis armis nudare. pars enim altera ad tyranni copias accedens ſatis erit valida ad eos qui impreſſionem facere conabuntur, coërcendos. Sed ſuperuacaneum eſt ſingillatim talia perſequi. In promptu eſt enim quid ei principi, qui ſolus imperat, propoſitum eſſe debeat: oportere eum videri non tyrannicum, ſed tanquam rei familiaris diſpenſatorem, & animo regali præditum erga ciueis: & non omnia ſibi vendicantem, ſuáque facientem, ſed procurantem ac tuentem: tum in vita degenda mediocritatem & moderationem, non nimium & immoderationem conſe- E ctari. Præterea in nobiles quidem ſe affabilem, & in congreſſionibus ac ſermonibus facilem præbere, multitudinem verò populari oratione demulcere. Ex his enim imperium fit, non ſolùm pulchrius, & omni ſermone prædicabilius ac fortunatius (quia melioribus imperet, & non fractis ac demiſſis: & quia non ſit perpetuò ciuibus inuiſus & horribilis) ſed etiam diuturnius ſit neceſſe eſt. Præterea ita eſſe moratum, animoque affectum oportet, vt vel virtutem ſit conſecutus, vel ſit dimidia ex parte vir bonus: neque homo malus, ſed dimidia ex parte malus.

CAPVT XII.

Docet, ex omnibus reip. adminiſtrandæ formis minùs diuturnas eſſe oligarchiam & tyrannidem. Deinde locum ex VIII. Platonis de rep. vbi mutationes earum explicantur, notat & reprehendit.

ATque ex omnibus reipubl. adminiſtrandæ formis minùs diuturnæ ſunt oligarchia & tyrannis. diutiſſimè enim ſtetit ea, quæ Sicyone fuit Orthagoræ liberorum, & ipſius Orthagoræ tyrannis. annos enim centum permanſit. Cuius rei cauſa eſt, quòd ſeſe in eos qui ſub tyrannide erant, moderatos præbebant, & magnam partem legibus ſeruiebant. Et propterea quòd bellicoſus natus erat Cliſthenes, non erat contemnendus. Et multis in rebus populares erant, beneuolentiamque multitudinis colligebant diligentia, quam adhibebant in republ. bene gerenda. Dicitur enim Cliſthenes eum, qui victoriam ab ipſo abiudicarat, corona donaſſe. Nonnulli autem ſtatuam illam in foro ſedentem, eius, qui ita iudicauit, ſimulacrum eſſe dicunt. Aiunt porrò etiam Piſiſtratum, cùm ad Ariopagum in ius vocatus eſſet, iudicium accepiſſe. Proximè diuturna fuit Cypſelidarum tyrannis Corinthi. hæc enim firma permanſit annos nonaginta treis, & ſex menſes. Nam Cypſelus annos triginta regnauit: Periander, quatuor & quadraginta. Pſammetichus Gordiæ filius annos treis. Cauſæ autem huius quoque ſunt eædem. Nam Cypſelus quidem ductor populi blandus erat, & toto imperio ſuo nullos cuſtodes corporis adhibere perſeuerauit: Periander verò fuit ille quidem tyrannicus, ſed tamen militaris & bellicoſus. Tertia Piſiſtratidarum Athenis: ſed non fuit continua. Bis enim exſulauit Piſiſtratus, cùm tyrannidem obtineret. Itaque ex annis tribus & triginta, decem & ſeptem tyrannidem obtinuit: decem & octo eius filij. Itaque anni omnes fuerunt quinque & triginta. Reliquarum autem maximè diuturna fuit Hieronis & Gelonis tyrannis, Syracuſis. Annos autem ne hæc quidem ſtabilis permanſit multos. ſed anni ſunt omnino decem & octo. Nam Gelo cùm annos ſeptem tyrannidem obtinuiſſet, octauo exceſſit è vita: Hiero decem. Thraſybulus vndecimo menſe exactus eſt. Multæ autem tyrannides breues omnes fuerunt omnino. De reipublicæ igitur adminiſtrandæ formis, & de monarchiis, quibus rebus intereant, & quibus rurſus conſeruentur, dictum ferè eſt omnibus. In Platonis autem libris de Republica diſputatur quidem a Socrate de mutationibus: ſed minùs rectè. Nam nec eius reip. adminiſtrandæ formæ, quæ optima & prima eſt, mutationem propriè exponit. At enim mutationis cauſam eſſe, quòd nihil maneat, ſed omnia certo quodam temporis ambitu ſpatióque mutentur. Horum autem eſſe principium ea, quorum radix ſeſquitertia numero quinario iuncta, duos concentus efficit: quod futurum eſt (inquit) cùm huius deſcriptæ figuræ numerus ſolidus factus fuerit, proinde quaſi natura malos homines, & nulla diſciplina ſanabileis, aliquando gignat. Atque hoc quidem ipſum dicit ille fortaſſe non malè. Contingere enim poteſt vt exſiſtant nonnulli, qui nulla inſtitutione erudiri, bonique viri fieri queant. Sed quamobrem hæc mutatio eius reipublicæ adminiſtrandæ formæ, quæ ab illo dicitur optima, magis quàm aliarum omnium atque adeò rerum omnium quæ oriuntur, propria ſi-

A

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Ὅτι πασῶν ὀλιγοχρονιώτεραι τῶν πολιτειῶν εἰσιν, ὀλιγαρχία καὶ τυραννίς. Καὶ ὅτι ἐν τῇ Πλάτωνος Πολιτείᾳ περὶ τῶν μεταβολῶν οὐ καλῶς λέγεται.

ΚΑί τι πασῶν ὀλιγοχρονιώτεραι τῶν πολιτειῶν εἰσιν, ὀλιγαρχία καὶ τυραννίς. πλεῖστον γὰρ ἐγένετο χρόνον ἡ περὶ Σικυῶνα τυραννίς, ἡ τῶν Ὀρθαγόρου παίδων, καὶ αὐτοῦ Ὀρθαγόρου· ἔτη δ' αὕτη διέμεινεν ἑκατόν. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι τοῖς ἀρχομένοις ἐχρῶντο μετρίως, καὶ πολλὰ τοῖς νόμοις ἐδού-
B λευον. καὶ διὰ τὸ πολεμικὸς γενέσθαι Κλεισθένης, οὐκ ἦν εὐκαταφρόνητος. καὶ τὰ πολλὰ ταῖς ἐπιμελείαις ἐδημαγώγουν. λέγεται γοῦν Κλεισθένης τὸν ἀποκρίναντα τῆς νίκης αὐτὸν, ὡς ἐστεφάνωσεν· ἔνιοι δ' εἰκόνα φασὶν εἶναι τοῦ κρίναντος τοῦτο, τὸ ἀνδριάντιον τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ καθήμενον. φασὶ δὲ καὶ Πεισίστρατον ὑπομεῖναί ποτε προσκληθέντα δίκην εἰς Ἄρειον πάγον. δευτέρα δὲ ἡ περὶ Κόρινθον ἡ τῶν Κυψελιδῶν· καὶ γὰρ αὕτη διετέλεσεν ἔτη τρία καὶ ἑβδομήκοντα καὶ ἓξ μῆνας. Κύψελος μὲν γὰρ, ἐτυράννησεν ἔτη τριάκοντα· Περίανδρος δὲ, τετταράκοντα καὶ τέτταρα· Ψαμμήτιχος δ' ὁ Γορδίου, τρία ἔτη.
C τὰ δ' αἴτια ταὐτὰ καὶ ταύτης. ὁ μὲν γὰρ Κύψελος, δημαγωγὸς ἦν, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν διετέλεσεν ἀδορυφόρητος· Περίανδρος δ', ἐγένετο μὲν τυραννικὸς, ἀλλὰ πολεμικός. τρίτη δ' ἡ τῶν Πεισιστρατιδῶν Ἀθήνησιν· οὐκ ἐγένετο δὲ συνεχής· δὶς γὰρ ἔφυγε Πεισίστρατος τυραννῶν. ὥστε ἐν ἔτεσι τριάκοντα καὶ τρισὶν ἑπτακαίδεκα ἔτη τούτων ἐτυράννευσεν· ὀκτωκαίδεκα δὲ οἱ παῖδες. ὥστε τὰ πάντα ἐγένετο ἔτη τριάκοντα καὶ πέντε. τῶν δὲ λοιπῶν, ἡ περὶ Ἱέρωνα καὶ Γέλωνα περὶ Συρακούσας. ἔτη δ' οὐδ' αὕτη πολλὰ διέμεινεν, ἀλλὰ τὰ σύμπαντα δυοῖν δέοντα εἴκοσι. Γέλων μὲν γὰρ, ἑπτὰ τυραννεύσας, τῷ
D ὀγδόῳ τὸν βίον ἐτελεύτησε· δέκα δ' Ἱέρων· Θρασύβουλος δὲ, τῷ ἑνδεκάτῳ μηνὶ ἐξέπεσεν. αἱ δὲ πολλαὶ τῶν τυραννίδων ὀλιγοχρόνιαι πᾶσαι γεγόνασι παντελῶς. τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς πολιτείας, καὶ τὰ περὶ τὰς μοναρχίας, ἐξ ὧν τε φθείρονται, καὶ πάλιν σῴζονται, σχεδὸν εἴρηται περὶ πάντων. Ἐν δὲ * τῇ Πολιτείᾳ λέγεται μὲν περὶ τῶν μεταβολῶν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους· οὐ μέντοι λέγεται καλῶς. τῆς τε γὰρ ἀρίστης πολιτείας καὶ πρώτης οὔσης, οὐ λέγει τὴν μεταβολὴν ἰδίως. φησὶ γὰρ αἴτιον εἶναι τὸ μὴ μένειν μηθὲν,
E ἀλλ' ἔν τινι περιόδῳ μεταβάλλειν. ἀρχὴν δ' εἶναι τούτων, ὧν ἐπίτριτος πυθμὴν πεμπάδι συζυγεὶς δύο ἁρμονίας * προέχεται· λέγων, ὅταν ὁ τοῦ διαγράμματος ἀριθμὸς τούτου γένηται στερεὸς, ὡς τῆς φύσεώς ποτε φυούσης φαύλους καὶ κρείττους τῆς παιδείας, τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ λέγων ἴσως οὐ κακῶς· ἐνδέχεται γὰρ εἶναί τινας, οὓς παιδευθῆναι καὶ γενέσθαι σπουδαίους ἄνδρας ἀδύνατον. ἀλλ' αὕτη τί ἂν ἰδία εἴη μεταβολὴ

* κατὰ τὴν τοῦ Πλάτωνος Polit. Lib 8.

* γ. παρέχεται

τῆς ὑπ' ἐκείνου λεγομένης ἀρίστης πολιτείας μᾶλλον, ἢ τῶν ἄλλων πασῶν καὶ τῶν γιγνομένων πάντων;

καὶ διὰ τὸ τοῦ χρόνου, δι' οὗ λέγει πάντα μεταβάλλειν, A καὶ τὰ μὴ ἅμα ἀρξάμενα γίγνεσθαι, ἅμα μεταβάλλει· οἷον, εἰ τῇ προτέρᾳ ἡμέρᾳ ἐγένετο τῆς τροπῆς, ἅμα ἄρα μεταβάλλει. πρὸς δὲ τούτοις διὰ τίν' αἰτίαν ἐκ ταύτης εἰς τὴν Λακωνικὴν μεταβάλλει; πλεονάκις γὰρ εἰς τὴν ἐναντίαν μεταβάλλουσι πᾶσαι αἱ πολιτεῖαι, ἢ [εἰς] τὴν σύνεγγυς. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν ἄλλων μεταβολῶν· ἐκ γὰρ τῆς Λακωνικῆς, φησί, μεταβάλλει εἰς τὴν ὀλιγαρχίαν· ἐκ δὲ ταύτης, εἰς δημοκρατίαν. εἰς τυραννίδα δὲ, ἐκ δημοκρατίας. καί τοι καὶ ἀνάπαλιν μεταβάλλουσιν οἷον, ἐκ δήμου εἰς ὀλιγαρχίαν· καὶ μᾶλλον ἢ εἰς μοναρχίαν. B ἔτι δὲ τυραννίδος οὐ λέγει, οὔτ' εἰ ἔσται μεταβολὴ, οὔτ' εἰ μὴ ἔσται,* διὰ τίν' αἰτίαν, καὶ εἰς ποίαν πολιτείαν. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι οὐ ῥᾳδίως ἂν εἶχε λέγειν· ἀόριστον γάρ. ἐπεὶ κατ' ἐκεῖνον δεῖ εἰς τὴν πρώτην καὶ τὴν ἀρίστην· οὕτω γὰρ ἂν ἐγίγνετο* συνεχὲς καὶ κύκλος. ἀλλὰ μεταβάλλει καὶ εἰς τυραννίδα τυραννὶς, ὥσπερ ἡ Σικυῶνος ἐκ τῆς Μύρωνος εἰς τὴν Κλεισθένους· καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν, ὥσπερ ἡ ἐν Χαλκίδι, ἡ Ἀντιλέοντος· καὶ εἰς δημοκρατίαν, ὥσπερ ἡ τῶν Γέλωνος ἐν Συρακούσαις· καὶ εἰς ἀριστοκρατίαν, ὥσπερ ἡ Χαριλάου ἐν Λακεδαίμονι, καὶ ἐν Καρχηδόνι. καὶ εἰς τυραννίδα μεταβάλλει ἐξ ὀλιγαρχίας, ὥσπερ ἐν Σικελίᾳ σχεδὸν αἱ C πλεῖσται τῶν ἀρχαίων· ἐν Λεοντίνοις, εἰς τὴν Παναιτίου τυραννίδα· καὶ ἐν Γέλᾳ, εἰς τὴν Κλεάνδρου· καὶ ἐν Ῥηγίῳ, εἰς τὴν Ἀναξιλάου· καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς πόλεσιν ὡσαύτως. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ οἴεσθαι εἰς ὀλιγαρχίαν διὰ τοῦτο μεταβάλλειν, ὅτι φιλοχρήματοι καὶ χρηματισταὶ οἱ ἐν ταῖς ἀρχαῖς, ἀλλ' οὐχ ὅτι οἱ πολὺ ὑπερέχοντες ταῖς οὐσίαις, οὐ δίκαιον οἴονται εἶναι ἴσον μετέχειν τῆς πόλεως τοὺς κεκτημένους μηθὲν τοῖς κεκτημένοις· ἐν πολλαῖς τε ὀλιγαρχίαις οὐκ ἔξεστι χρηματίζεσθαι, ἀλλὰ νόμοι εἰσὶν οἱ κωλύοντες· ἐν Καρχηδόνι D δὲ δημοκρατουμένῃ χρηματίζονται, καὶ οὔπω μεταβεβλήκασιν. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ φάναι δύο πόλεις εἶναι τὴν ὀλιγαρχικὴν, πλουσίων, καὶ πενήτων. τί γὰρ αὕτη μᾶλλον τῆς Λακωνικῆς πέπονθεν, ἢ ὁποιασοῦν ἄλλης, οὗ μὴ πάντες κέκτηνται ἴσα, ἢ μὴ πάντες ὁμοίως εἰσὶν ἀγαθοὶ ἄνδρες; οὐδενὸς δὲ πενεστέρου γινομένου ἢ πρότερον, οὐθὲν ἧττον μεταβάλλουσιν εἰς δῆμον ἐξ ὀλιγαρχίας, ἂν γένωνται πλείους οἱ ἄποροι· καὶ ἐκ δήμου εἰς ὀλιγαρχίαν, ἐὰν κρεῖττον ᾖ τοῦ πλήθους τὸ εὔπορον· καὶ οἱ μὲν ἀμελῶσιν, οἱ δὲ προσέχωσι τὸν νοῦν. πολλῶν τε οὐσῶν αἰτιῶν δι' ὧν γίγνονται αἱ μεταβολαὶ, οὐ λέγει, ἀλλὰ μίαν, ὅτι ἀσωτευόμενοι* κατατοκιζό- E μενοι γίγνονται πένητες· ὡς ἐξ ἀρχῆς πλουσίων ὄντων πάντων, ἢ τῶν πλείστων. τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος. ἀλλ' ὅταν μὲν τῶν ἡγεμόνων τινὲς ἀπολέσωσι τὰς οὐσίας, καινοτομοῦσιν· ὅταν δὲ τῶν ἄλλων, οὐθὲν γίγνεται δεινόν· καὶ μεταβάλλουσιν οὐθὲν μᾶλλον* οὐδὲ τότε εἰς δῆμον, ἢ εἰς ἄλλην πολιτείαν. ἔτι δὲ, κἂν τιμῶν μὴ μετέχωσι, κἂν ἀδικῶνται, ἢ ὑβρίζωνται, στασιάζουσι, καὶ μεταβάλλουσι τὰς πολιτείας, κἂν μὴ καταδαπανήσωσι τὴν οὐσίαν, διὰ τὸ ἐξεῖναι ὅ, τι ἂν βούλωνται, ποιεῖν·

*Fort. οὔτ' εἰ ἔσται, διὰ τ-

* γ. συνεχὲς. Fort. ᾗ συνεχές

* Lamb. ἢ κατατο-κιζ.

* γ. οὐδὲ τότε

A Tum quo temporis ſpatio dicit omnia mutari, etiam ea, quæ non ſimul fieri cœpta ſunt, ſimul mutantur: verbi gratia, ſi qua pridie ſolſtitij facta ſunt, ergo ſimul mutantur. Præterea quænam cauſa eſt, quare ex hac reip. adminiſtrandæ forma in Laconicam fiat mutatio? Sæpius enim omnes reip. adminiſtrandæ formæ mutantur in contrarias, quàm in proximas. Eadem autem etiam aliarum mutationum ratio eſt. Ex Laconica enim reip. adminiſtrandæ forma (inquit) in oligarchiam fit conuerſio: ex hac in democratiam, ex democratia in tyrannidem. Atquin etiam in contrarias vertuntur: verbi gratia, democratia in oligarchiam, atque adeo magis quàm in monarchiam. Præterea verò neque ſi futura eſt tyrannidis mutatio, neque ſi futura nõ B eſt, huius rei cauſam explicat, neque in quam reip. adminiſtrandæ formam mutatio futura ſit, exponit. Ratio eſt, quia non facilè explicare potuiſſet. Hoc enim totum incertum, miniméque definitum eſt. Nam illius quidem ſententia, eius commutatio in primam & optimam fieri deberet. Ita enim continuum quiddam, & orbis fieret. Verùm ſæpenumero mutatur in tyrannidem tyrannus, quemadmodum Sicyonia à Myrone ad Cliſthenem tranſlata eſt: & in oligarchiam, vt Chalcidica, quam Antileon obtinuit: & in democratiam, quemadmodum Syracuſana Gelonis: & in ariſtocratiam, quemadmodum Charilai Lacedæmonia, & Carthaginienſis. Etiam in tyrannidem oligarchia vertitur: vt in Sicilia propemodum antiquæ plurimæ: C apud Leontinos in Panætij tyrannidem: Gelæ, in Cleandri: Regij, in Anaxilai: & in alijs multis item ciuitatibus. Abſurdum autem etiam illud eſt, exiſtimare idcirco tyrannidem in oligarchiam mutari, quia qui imperia obtinent, pecuniæ cupidi ſunt, & pecuniæ quærendæ ſtudio ducuntur: & non quòd multi facultatibus & copiis rei familiaris præſtantes, non putant verum eſſe, eos, qui nihil habent, pariter atque eos qui bonis externis inſtructi ſunt, participes eſſe ciuitatis. Atque in multis oligarchiis non licet pecuniam quærere, ſed leges ſunt quæ vetant. Karthagine verò, quæ ciuitas ſub populi imperio eſt, & democratia continetur, pecuniæ quærendæ ſtudent, & nondum reip. ſtatũ mutauerũt. Iam verò etiam hoc abſurdum eſt, dicere, D ciuitatem, in qua pauci imperium obtinent, ex duabus ciuitatibus conſtare: altera diuitum, altera pauperum. Quamobrẽ enim ei hoc accidit potiùs, quàm Laconicę, aut cuiuſmodi alij, in qua aut nõ ſunt pares omniũ rei familiaris facultates, aut non ſunt omnes ſimiliter & peræquè viri boni? At, vt nemo fiat pauperior quàm antea, nihilominus mutatur in democratiã oligarchia, ſi egentes numero aucti ſint: & in oligarchiã democratia, ſi locupletes fuerint multitudine ſuperiores ac potentiores: & alteri quidẽ negligant, alteri verò animũ attendant & diligentiã adhibeãt. Et cùm ſint multæ mutandarũ rerũpubl. cauſæ, eas nõ exponit: ſed hãc vnam cõmemorat, quia dũ profuſè ac luxurioſè viuunt, dumq; ære alieno obruuntur, & fœnore trucidãtur, pau- E peres euadunt: quaſi verò omnes, aut etiam plurimi ab initio ſint diuites. At hoc falſum eſt. Verùm cùm aliqui ex principibus facultates rei familiaris conſumpſerint ac diſſiparint, res nouas quærunt: cùm verò aliis idem acciderit, nihil eſt quod ſit magnopere metuendum: neque vnquam magis commutatio fit oligarchię in democratiam, quàm in aliam reip. adminiſtrandæ formam. Præterea verò ſiue honorum non ſint participes, ſiue iniuria afficiantur, ſiue contumelioſè vexẽtur, ſeditionem excitant: & reip. adminiſtrandæ formas mutant, etiamſi rem familiarem non conſumpſerint: quia licentiam nacti ſunt, quicquid libeat, faciendi.

cuius rei cauſam dicit eſſe nimiam libertatem. Cùm ſint autem plures oligarchiæ & democratiæ, quaſi vtraque ſit vna, ita vtriuſque mutationes exponit Socrates.

A ἡ αἰτία τῆς ἄγαν ἐλευθερίας εἶναί φησι. πλειόνων δ' οὐσῶν ὀλιγαρχιῶν καὶ δημοκρατιῶν, ὡς μιᾶς οὔσης ἑκατέρας, λέγει τὰς μεταβολὰς ὁ Σωκράτης.

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER VI.

CAPVT I.

Breui repetitione ſuperiora cum ſequentibus connectit, & quid reſtet explicandum aperit. Deinde rem aggrediens, docere incipit quomodo quæque ſ[illegible] inſtituenda ſit: ac primùm de democratia agit.

QVOT igitur, & quæ ſint eius ciuitatis partis, quæ conſultandi ius habet, & penes quam totius reipublicæ adminiſtrationis & magiſtratuum deſcriptionis, poteſtas eſt, differentiæ ac diſſimilitudines, & de iudiciis ac tribunalibus iudicum, & qualia cum quali reipublicæ adminiſtrādæ forma aptè cohæreāt: & præterea de interitu & ſalute reipublicæ adminiſtrandæ formarum, ex qualibus rebus oriantur, & propter quas cauſas eueniant, antè dictum eſt. Quoniam autem ita accidit, vt plura ſint democratiæ, & aliarum item reipublicæ adminiſtrandæ formarum genera, non inutile fuerit vno tempore eademque opera, & de illis, ſiquid reliquum eſt, conſiderare, & modum cuique accommodatum atque vtilem tradere ac demonſtrare. Præterea & eorum omnium modorū, qui à nobis expoſiti ſunt, coniugationes conſiderandæ atque inſpiciendæ ſunt. Nam quot modis hæc inter ſe bina copulantur, tot pariūt reipublicæ adminiſtrandæ formarum varietates, ita vt & ariſtocratiæ ad oligarchiæ ſimilitudinem propè accedant, & politiæ ad democratiam ſint propēſiores. Copulationes autem ſeu coniugationes dico (quæ inſpiciendæ illæ quidem ſunt, ſed non ſunt nunc à quoquam animaduerſæ neque tractatæ) verbi cauſa, ſi ea quidem ratio, quæ ad conſultationes pertinet, oligarchiæ cōuenienter ſit deſcripta atq; ordinata: ea verò, quæ in iudiciis verſatur, ad ariſtocratiam accommodatè: aut hæc quidem, & ea quæ ad conſultationes pertinet oligarchiæ cōuenienter: ea verò, quæ in comitiis magiſtratuū, ſiue creatione magiſtratuū, poſita eſt, ad ariſtocratiā accōmodatè, aut alio aliquo modo, ne omnia quæ reip. adminiſtrationis ſunt propria, cōpoſuiſſe & cōiugaſſe videamur. Qualis igitur democratia cū qua ciuitate aptè cohæreat, itémq; qualis oligarchia cum qua multitudine, & ex reliquis reipublicæ adminiſtrandæ formis, quæ quibus ſit vtilis, dictum quidē eſt antè. verumtamen quoniam perſpectum & cognitum eſſe debet non ſolùm qualis ex his reipublicæ adminiſtrandæ formis ſit ciuitatibus optima, ſed etiā quomodo ſit conſtituenda: nos & has & alias breuiter perſequamur. Ac primùm de democratia diſſeramus: ſimul enim & ea quæ huic cōtraria eſt, cognoſcetur. Hæc autem eſt ea quam nonnulli oligarchiam appellant. Sumenda porrò ſunt ad hanc diſputationem ratione & via progredientem popularia omnia, & quæ videntur democratiis eſſe adiūcta. euenit enim vt ex his compoſitis & coniunctis democratiæ genera naſcātur, pluresq; vna & diuerſæ democratiæ ſint. Duæ enim cauſæ ſūt, propter quas plures democratiæ ſunt: quarū prima quidē ea eſt, quæ antè expoſita eſt, populorū diuerſitas ac diſſimilitudo.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Ζ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Τίνα δεῖ νῦν θεωρεῖν· καὶ πῶς τὴν πολιτείαν ἑκάστην δεῖ κατασκευάζειν· πρῶτον δὲ περὶ δημοκρατίας.

B

ΠΟΣΑΙ μὲν οὖν διαφοραὶ καὶ τίνες τοῦ τε βουλευτικοῦ καὶ κυρίου τῆς πολιτείας, καὶ τῆς περὶ τὰς ἀρχὰς τάξεως, καὶ περὶ δικαστηρίων, καὶ ποία πρὸς ποίαν συντέτακται πολιτείαν, ἔτι δὲ περὶ φθορᾶς τε καὶ σωτηρίας τῶν πολιτειῶν, ἐκ ποίων τε γίνεται καὶ διὰ τίνας αἰτίας, εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δὲ τετύχηκεν εἴδη πλείω δημοκρατίας ἔστι, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως πολιτειῶν, ἅμα τε περὶ ἐκείνων C εἴ τι λοιπὸν, οὐ χεῖρον ἐπισκέψασθαι, καὶ τὸν οἰκεῖον καὶ συμφέροντα τρόπον ἀποδοῦναι πρὸς ἑκάστην. ἔτι δὲ καὶ τὰς συναγωγὰς αὐτῶν τῶν εἰρημένων ἐπισκεπτέον πάντων τῶν τρόπων· ταῦτα γὰρ συνδυαζόμενα, ποιεῖ τὰς πολιτείας ἐπαλλάττειν, ὥστε ἀριστοκρατίας τε ὀλιγαρχικὰς εἶναι, καὶ πολιτείας δημοκρατικωτέρας. λέγω δὲ τοὺς συνδυασμοὺς, οὓς δεῖ μὲν ἐπισκοπεῖν, οὐκ ἐσκεμμένοι δ' εἰσὶ νῦν ἔτι, * οἷον ἂν τὸ μὲν βουλευόμενον, καὶ τὸ περὶ τὰς ἀρχαιρεσίας, ὀλιγαρχικῶς ᾖ συντεταγμένον, τὰ δὲ περὶ δικαστήρια, ἀριστοκρατικῶς· ἢ ταῦτα μὲν καὶ τὸ περὶ τὸ βουλευόμενον, ὀλιγαρχικῶς· ἀριστοκρατικῶς δὲ, τὸ περὶ τὰς D ἀρχαιρεσίας. ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον μὴ πάντα συντεθῇ τὰ τῆς πολιτείας οἰκεῖα. ποία μὲν οὖν δημοκρατία πρὸς ποίαν ἁρμόττει πόλιν· ὡσαύτως δὲ καὶ ποία τῶν ὀλιγαρχιῶν ποίῳ πλήθει· καὶ τῶν λοιπῶν δὲ πολιτειῶν, τίς συμφέρει τίσιν, εἴρηται πρότερον. ὅμως δὲ δεῖ γενέσθαι δῆλον, μὴ μόνον ποία τούτων τῶν πολιτειῶν ἀρίστη ταῖς πόλεσιν, ἀλλὰ καὶ πῶς δεῖ κατασκευάζειν καὶ ταύτας καὶ τὰς ἄλλας, ἐπέλθωμεν συντόμως. καὶ πρῶτον περὶ δημοκρατίας εἴπωμεν· ἅμα γὰρ καὶ περὶ τῆς ἀντικειμένης πολι- E τείας φανερόν· αὕτη δ' ἐστὶν ἣν καλοῦσί τινες ὀλιγαρχίαν. ληπτέον δὲ πρὸς ταύτην τὴν μέθοδον πάντα τὰ δημοτικὰ, καὶ τὰ δοκοῦντα ταῖς δημοκρατίαις ἀκολουθεῖν. ἐκ γὰρ τούτων συντιθεμένων τὰ τῆς δημοκρατίας εἴδη γίνεσθαι συμβαίνει· καὶ πλείους δημοκρατίας μιᾶς εἶναι, καὶ διαφόρους. δύο γάρ εἰσιν αἰτίαι, δι' ἅσπερ αἱ δημοκρατίαι πλείους εἰσί. πρῶτον μὲν, ἡ λεχθεῖσα πρότερον, ὅτι διάφοροι οἱ δῆμοι.

* Camerarius ἂν τὸ μὲν βουλ. δημοκρατικῶς, καὶ

τῶν γὰρ τὸ μὲν, γεωργικὸν πλῆθος· τὸ δὲ, *βάναυσον καὶ θητικόν· ὧν τοῦ πρώτου τῷ δευτέρῳ προσλαμβανομένου, καὶ τοῦ τρίτου πάλιν τοῖς ἀμφοτέροις, οὐ μόνον *διαφέρει τῷ βελτίω καὶ χείρω γίνεσθαι τὴν δημοκρατίαν, ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ τὴν αὐτήν. δευτέρα δὲ, περὶ ἧς νῦν λέγομεν· τὰ γὰρ ταῖς δημοκρατίαις ἀκολουθοῦντα καὶ δοκοῦντα εἶναι τῆς πολιτείας οἰκεῖα ταύτης, ποιεῖ συντιθέμενα τὰς δημοκρατίας ἑτέρας· τῇ μὲν γὰρ ἐλάττω, τῇ δ' ἀκολουθήσει πλείονα, τῇ δ' ἅπαντα ταῦτα. χρήσιμον δ' ἕκαστον αὐτῶν γνωρίζειν, πρός τε τὸ κατασκευάζειν, ἥν ἄν τις αὐτῶν τύχῃ βουλόμενος, καὶ πρὸς τὰς διορθώσεις. ζητοῦσι μὲν γὰρ, οἱ τὰς πολιτείας καθιστάντες, ἅπαντα τὰ οἰκεῖα συναγαγεῖν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν· ἁμαρτάνουσι δὲ τοῦτο ποιοῦντες, καθάπερ ἐν τοῖς περὶ τὰς φθορὰς καὶ τὰς σωτηρίας τῶν πολιτειῶν εἴρηται πρότερον. νυνὶ δὲ τὰ ἀξιώματα, καὶ τὰ ἤθη, καὶ ὧν ἐφίενται, λέγωμεν.

* γ. καθίσιν

ΚΕΦΑΛ. β'.

Η τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας ὑπόθεσις, καὶ τὰ κοινὰ ταῖς δημοκρατίαις.

Υπόθεσις μὲν οὖν τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας, ἐλευθερία· τοῦτο γὰρ λέγειν εἰώθασιν, ὡς ἐν μόνῃ τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ μετέχοντας ἐλευθερίας· τούτου γὰρ στοχάζεσθαί φασι πᾶσαν δημοκρατίαν. ἐλευθερίας δὲ, ἓν μὲν, τὸ ἐν μέρει ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν· καὶ γὰρ τὸ δίκαιον τὸ δημοτικὸν, τὸ ἴσον ἔχειν ἐστὶ κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ μὴ κατ' ἀξίαν. τούτου δ' ὄντος τοῦ δικαίου, τὸ πλῆθος ἀναγκαῖον εἶναι κύριον· καὶ ὅ,τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι, τοῦτ' εἶναι καὶ τέλος, καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ δίκαιον. φασὶ γὰρ δεῖν ἴσον ἔχειν ἕκαστον τῶν πολιτῶν· ὥστε ἐν ταῖς δημοκρατίαις συμβαίνει κυριωτέρους εἶναι τοὺς ἀπόρους τῶν εὐπόρων· πλείους γάρ εἰσι· κύριον δὲ, τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν. ἓν μὲν οὖν τῆς ἐλευθερίας σημεῖον τοῦτο· ὃ τίθενται πάντες οἱ δημοτικοὶ τῆς πολιτείας ὅρον. ἓν δὲ, τὸ ζῆν ὡς βούλεταί τις. τοῦτο γὰρ τῆς ἐλευθερίας ἔργον εἶναί φασιν, εἴπερ τοῦ δούλου ὄντος, τὸ ζῆν μὴ ὡς βούλεται. τῆς μὲν οὖν δημοκρατίας ὅρος οὗτος δεύτερος. ἐντεῦθεν δ' ἐλήλυθε τὸ μὴ ἄρχεσθαι· μάλιστα μὲν ὑπὸ μηδενός· εἰ δὲ μὴ, κατὰ μέρος. καὶ συμβάλλεται ταύτῃ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τὴν κατὰ τὸ ἴσον. τούτων δ' ὑποκειμένων, καὶ τοιαύτης οὔσης τῆς ἀρχῆς, τὰ τοιάδε δημοτικά· τὸ αἱρεῖσθαι τὰς ἀρχὰς πάντας ἐκ πάντων· τὸ ἄρχειν πάντας μὲν ἑκάστου, ἕκαστον δ' ἐν μέρει πάντων. τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχὰς, ἢ πάσας, ἢ ὅσαι μὴ ἐμπειρίας δέονται καὶ τέχνης. τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος μηδενὸς εἶναι τὰς ἀρχὰς, ἢ ὅτι μικροτάτου. τὸ μὴ δὶς τὸν αὐτὸν *ἄρχειν μηδεμίαν, ἢ ὀλιγάκις, ἢ ὀλίγας· ἔξω τῶν κατὰ πόλεμον. τὸ ὀλιγοχρονίους τὰς ἀρχὰς, ἢ πάσας, ἢ ὅσας ἐνδέχεται. τὸ δικάζειν πάντας, καὶ ἐκ πάντων, καὶ περὶ πάντων, ἢ περὶ τῶν πλείστων, καὶ τῶν μεγίστων, καὶ τῶν κυριωτάτων· οἷον, περὶ εὐθυνῶν, καὶ πολιτείας,

* Lamb. ἄρχειν ἀρχὴν μηδέμ.

A alia enim eſt multitudo in agro colendo occupata, alia eorum hominum qui arteis illiberaleis & ſordidas exercent, alia mercenariorum, & eorum qui operas ſuas mercede locant: quarum ſi prima ad ſecundam aſſumatur atque aggregetur, & tertia rurſum ad vtramque, non id ſolum intererſit, quòd democratia melior & deterior fiat, ſed quod non ſit eadem. Secunda autem cauſa eſt ea de qua nunc loquimur. Nam quæ democratiis adiuncta ſunt, quæque harum reipublicæ adminiſtrandæ formarum propria videntur, ea ſi alio modo componantur, diſſimileis ac diuerſas democratias faciunt. Hanc enim pauciora comitabuntur, illam plura, aliam hæc omnia. Vtile eſt autem horum vnumquodque cognoſcere & ad conſtituendam, quam ex B eis quis velit, reipublicæ adminiſtrandæ formam, & ad earum correctiones. Student enim ij, qui reipublicæ adminiſtrandæ formas conſtituunt, omnia cuiuſque reipublicæ adminiſtrationis propria, ad propoſitum finem collecta conferre: qua in re vehementer errant: quemadmodum in iis quæ ad interitiones & ſalutes reipublicæ adminiſtrandæ formarum pertinent, antè dictum eſt. Nunc autem earum poſtulata, & mores, & quæ appetant, exponamus.

CAPVT II.

C *Fundamentum formæ popularis adminiſtrandæ reip. & propria democratiarum inſtituta.*

FInis igitur reipubl. adminiſtrandæ formæ populari propoſitus eſt libertas. hoc enim dicere conſueuerunt, proinde quaſi in hac ſola reipubl. adminiſtrandæ forma participes ſint libertatis. Nam democratiam omnem hoc ſpectare, ac ſibi deſtinare dicunt. Iam verò vnum libertatis argumentum eſt, viciſſim parêre atque imperare. Etenim ius populare eſt æqualia habere numero, non dignitate. Hoc autem iure poſito ac recepto, multitudo dominetur, & compos ſit reipubl. & quicquid maiori parti viſum fuerit, hoc ſit etiam extremum ſeu finis, hoc demique ius ſit neceſſe eſt. Aiunt enim vnumquemque ciuium æquale habere oporte- D re. Itaque in democratiis euenit, vt plus auctoritatis ac poteſtatis habeant egentes, quàm locupletes. Sunt enim numero plures. Ratum autem eſt quod pluribus viſum eſt. Hoc igitur eſt vnum libertatis ſignum: quem quidem omneis populares reipubl. adminiſtrandæ formæ finem ponunt. Alterum eſt, viuere vt quis velit. hoc enim libertatis munus eſſe dicunt, ſi quidem eſt eius, qui ſeruus eſt, viuere non vt velit. Democratiæ igitur finis hic eſt ſecundus. Hinc autem natum eſt, parêre velle maximè quidem nemini: ſin minùs hoc liceat, at viciſſim parêre. Atque hac ratione ad libertatem confert eam quæ in æqualitate poſita eſt. His porrò ſuppoſitis, & tali principio exſtante, talia popularia ſunt, omneis magiſtratus ex omnibus lege- E re: omneis quidem vnicuique imperare, ſed vnumquemque viciſſim omnibus: magiſtratus ſortitò mandari aut omneis, aut quicunque vſum vel artem non requirunt: magiſtratus ex cenſu aut nullo aut minimo mandari: non licere eidem bis vllum gerere magiſtratum, aut rarò aut paucos, præter bellicos: breui tempore circumſcribi ac terminari magiſtratus, aut omneis, aut quàm plurimi poſſunt: omneis rebus iudicandis præeſſe, aut ex omnibus, aut de rebus omnibus, aut de plurimis & maximis, & maximi ponderis, atque ad ſummam rerum pertinentibus: verbi cauſa, de rationibus referendis, & reipublicæ adminiſtratione,

& de rebus ab vnoquoque cum vnoquoque contractis: penes concionem eſſe ſummam rerum omnium poteſtatem, penes quemquam magiſtratum, nullius, aut quàm pauciſſimarum, aut quàm minimarum, aut non maximarum. magiſtratuum autem maximè popularis eſt ſenatus, ſeu conſultandi poteſtas, vbi non ſit omnibus mercedis accipiendæ copia. hic enim adimunt etiam huic magiſtratui poteſtatem: ad ſeipſum enim populus, cui larga merces tribuitur, omnia iudicia reuocat, quemadmodum antè libro ſuperiore dictum eſt. præterea mercedem tribui maximè quidem omnibus, concioni, iudiciis, magiſtratibus: ſin minùs, magiſtratibus & iudiciis, & ſenatui, & concionibus iis quæ ſunt principales: aut iis magiſtratibus, qui vnà cibum capere, & inter ſe conuiuari neceſſe habent. Præterea quoniam oligarchia & genere, & diuitiis, & diſciplina definitur, popularia videntur eſſe his contraria, generis ignobilitas, paupertas, artes illiberales & ſordidæ. Præterea nullum eſſe magiſtratum perpetuum. Quod ſi quis ex antiqua reip. adminiſtratione immutata relictus ſit, tum eius potentiam circumcidere atque imminuere: & eos magiſtratus, qui ſuffragiis creabantur, ſorte creare. Hæc igitur ſunt democratiarum communia. Iam verò ex eo iure quod democratię proprium eſſe conuenit inter omneis (& hoc autem eſt vt omnes æquale numero obtineant) ea quæ maximè democratia videtur eſſe, & populus efficiuntur & veluti colliguntur. Æquale enim eſt nihilo minùs imperare tenueis atque egenteis, quàm copioſos & locupleteis: neque penes vllos ſolos ſummam eſſe rerum poteſtatem, ſed penes omneis ex æquo, pro numero, non pro dignitate: ſic enim exiſtimarint eſſe in reip. adminiſtratione æqualitatem & libertatem.

A καὶ τῶν ἰδίων συναλλαγμάτων, τὸ τὴν ἐκκλησίαν κυρίαν εἶναι πάντων· ἀρχὴν δὲ μηδεμίαν μηδενός, ἢ ὅτι ὀλιγίστων, * τῶν μεγίστων κυρίαν· τῶν δ' ἀρχῶν, δημοτικώτατον βουλή, ὅπου μὴ * μισθοῦ εὐπορία πᾶσιν. ἐνταῦθα γὰρ ἀφαιροῦνται καὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς τὴν δύναμιν· εἰς αὑτὸν γὰρ ἀνάγει τὰς κρίσεις πάσας ὁ δῆμος, εὐπορῶν μισθοῦ, καθάπερ εἴρηται πρότερον * ἐν τῇ μεθόδῳ τῇ πρὸ ταύτης. ἔπειτα τὸ μισθοφορεῖν, μάλιστα μὲν πάντας, ἐκκλησίαν, δικαστήρια, ἀρχάς· εἰ δὲ μή, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ δικαστήρια, καὶ βουλήν, καὶ τὰς ἐκκλησίας τὰς κυρίας,
B ἢ τῶν ἀρχῶν ἃς ἀνάγκη συσσιτεῖν μετ' ἀλλήλων. ἔτι, ἐπεὶ ὀλιγαρχία καὶ γένει καὶ πλούτῳ καὶ παιδείᾳ ὁρίζεται, τὰ δημοτικὰ δοκεῖ τἀναντία τούτων εἶναι, ἀγένεια, πενία, βαναυσία. ἔτι δὲ τῶν ἀρχῶν, τὸ μηδεμίαν ἀΐδιον εἶναι· ἐὰν δέ τις καταλειφθῇ ἐξ ἀρχαίας μεταβολῆς, τό τε περιαιρεῖσθαι τὴν δύναμιν αὐτῆς καὶ ἐξ αἱρετῶν κληρωτοὺς ποιεῖν. τὰ μὲν οὖν κοινὰ ταῖς δημοκρατίαις ταῦτ' ἐστί. συμβαίνει δ' ἐκ τοῦ δικαίου τοῦ ὁμολογουμένου εἶναι δημοκρατικοῦ, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον ἔχειν ἅπαντας κατ' ἀριθμόν, ἡ μάλιστ' εἶναι δοκοῦσα δημοκρατία καὶ δῆμος· ἴσον γάρ, τὸ μηθὲν μᾶλλον ἄρχειν * τοὺς ἀπόρους ἢ τοὺς εὐπόρους·
C μηδὲ κυρίους εἶναι μόνους, ἀλλὰ πάντας ἐξ ἴσου κατ' ἀριθμόν. οὕτω γὰρ ἂν ὑπάρχειν νομίζοιεν τήν τ' ἰσότητα τῇ πολιτείᾳ, καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

* Lamb. ἢ [illegible]

* Libro. 4. c. 15.

* κ. τοὺς εὐπόρους ἢ τοὺς ἀπόρους.

CAPVT III.

Quæſtio, qui fieri poſſit vt æquale obtineant qui ſtatu populari vtuntur.

QVæritur nunc hoc explicato, quomodo futurum ſit vt æquale obtineant: vtrùm, verbi gratia, quingentorum ciuium cenſus in mille partiendi ſint & mille tantùm poſſe debeant, quantum quingenti: an non ita ſit ſtatuenda ea quæ ex numero eſt, æqualitas, ſed ita quidem primùm partiri oporteat, deinde cùm totidem ex quingentis, quot ex mille hominibus, ſumpti fuerint, penes hos eſſe poteſtatem creandorum magiſtratuum & iudiciorum. Vtrùmne igitur hæc reipublicæ adminiſtrandæ ratio, ex iure populari iuſtiſſima eſt, an ea potiùs, quæ ex multitudine ſeu numero ſpectatur ac ponderatur? Aiunt enim populares homines hoc eſſe iuſtum, quod pluribus videatur. Alij, qui oligarchiæ ſtudent, id, quod ampliores rei familiaris facultates habentibus probatū ſit. ex amplitudine enim & copiis rei familiaris dicunt huius rei iudicium fieri oportere. Sed habet vtraque res inæqualitatem atque iniuſtitiam. Si enim id iuſtum ſtatuendum erit, quodcunque paucis viſum fuerit, tyrannis erit. (Nam ſi quis vnus ampliores rei familiaris facultates habeat, quam locupletes: ex eo iure, quod oligarchiæ proprium eſt, debebit ſolus præeſſe atque imperare.) Sin quicquid pluribus numero, iniuriam diuitibus & paucioribus inferent, bonis eorum publicandis, quemadmodum ſuprà dictum eſt. Quænam igitur ſit æqualitas, de qua vtrique conſentiant, ex iis iuribus, quæ vtrique definiunt, videndum. Dicunt enim, quicquid maiori parti ciuium viſum ſit, id ratum eſſe oportere. Demus ita eſſe, non omnino tamen. Sed quoniam fors ita tulit, vt duæ ſint partes, ex quibus conſtat ciuitas, diuites & pauperes, quod vtriſque viſum fuerit,

ΚΕΦΑΛ. γ′.

Ἀπορία, πῶς ἕξουσι τὸ ἴσον οἱ δημοκρατίας ἀντιποιούμενοι.

ΤΟ δὲ μετὰ τοῦτο, ἀπορεῖται πῶς ἕξουσι τὸ ἴσον· πότερον δεῖ τὰ τιμήματα διελεῖν χιλίοις τὰ τῶν πεντακοσίων, καὶ τοὺς χιλίους ἴσον δύνασθαι τοῖς πεντακοσίοις· ἢ οὐχ οὕτω δεῖ τιθέναι τὴν κατὰ
D τοῦτ' ἰσότητα· ἀλλὰ διελεῖν μὲν οὕτως, ἔπειτα, ἐκ τῶν πεντακοσίων ἴσους λαβόντα, καὶ ἐκ τῶν χιλίων, τούτους κυρίους εἶναι * τῶν διαιρέσεων, καὶ τῶν δικαστηρίων. πότερον οὖν αὕτη ἡ πολιτεία δικαιοτάτη κατὰ τὸ δημοτικὸν δίκαιον, ἢ μᾶλλον ἡ κατὰ τὸ πλῆθος; φασὶ γὰρ οἱ δημοτικοὶ τοῦτο δίκαιον, ὅ,τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσιν· οἱ δ' ὀλιγαρχικοί, ὅ,τι ἂν δόξῃ τῇ πλείονι οὐσίᾳ· κατὰ πλῆθος γὰρ οὐσίας φασὶ κρίνεσθαι δεῖν. ἔχει δ' ἀμφότερα ἀνισότητα καὶ ἀδικίαν· εἰ μὲν γὰρ ὅ,τι ἂν οἱ ὀλίγοι, τυραννίς· (καὶ γάρ, ἐὰν εἷς ἔχῃ πλείω τῶν ἄλλων εὐπόρων, κατὰ τὸ ὀλιγαρχικὸν δίκαιον, ἄρχειν δίκαιος μόνος·) εἰ δ' ὅ,τι
E ἂν οἱ πλείους κατ' ἀριθμόν, ἀδικήσουσι, δημεύοντες τὰ τῶν πλουσίων καὶ ἐλαττόνων. καθάπερ εἴρηται * πρότερον. τίς ἂν οὖν εἴη ἰσότης ἣν ὁμολογήσουσιν ἀμφότεροι, σκεπτέον, ἐξ ὧν ὁρίζονται δίκαιον ἀμφότεροι. λέγουσι γὰρ ὡς, ὅ,τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τῶν πολιτῶν, τοῦτ' εἶναι δεῖ κύριον. ἔστω δὴ τοῦτο, μὴ μέντοι πάντως· ἀλλ' ἐπειδὴ δύο μέρη τετύχηκεν ἐξ ὧν ἡ πόλις, πλούσιοι καὶ πένητες, ὅ,τι ἂν ἀμφοτέροις δόξῃ,

* Vid. & Lamb. τῶν αἱρέσεων. al. ἀρχαιρεσιῶν.

* Libro 3. c. 15.

ἢ τοῖς πλείοσι, τοῦτο κύριον ἔστω. ἐὰν δὲ τἀναντία δόξῃ, ὅ,τι ἂν οἱ πλείους, καὶ ὧν τὸ τίμημα πλεῖον * οἷον, εἰ μὲν δέκα, οἱ δ' εἴκοσιν· ἔδοξε δὲ τῶν μὲν πλουσίων τοῖς ἕξ, τῶν δ' ἀπορωτέρων τοῖς πεντεκαίδεκα· προσεγένοντο δὲ τοῖς μὲν πένησι, τέτταρες τῶν πλουσίων· τοῖς δὲ πλουσίοις, πέντε τῶν πενήτων· ὁποτέρων οὖν τὸ τίμημα ὑπερτείνει, συναριθμουμένων ἀμφοτέρων ἑκατέροις, τοῦτο κύριον. ἐὰν δὲ ἴσοι συμπίπτωσι, κοινὴν εἶναι ταύτην νομιστέον ἀπορίαν· ὥσπερ νῦν, ἐὰν δίχα ἡ ἐκκλησία γένηται, ἢ τὸ δικαστήριον· ἢ γὰρ ἀποκληρωτέον, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ποιητέον. ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ ἴσου καὶ τοῦ δικαίου, κἂν ᾖ πάνυ χαλεπὸν εὑρεῖν τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῶν, ὅμως ῥᾷον τυχεῖν, ἢ συμπεῖσαι τοὺς δυναμένους πλεονεκτεῖν. ἀεὶ γὰρ ζητοῦσι τὸ ἴσον καὶ τὸ δίκαιον οἱ ἥττους· οἱ δὲ κρατοῦντες, οὐδὲν φροντίζουσι.

*γρ. ἔξ. εἰμ.

A aut pluribus, hoc ratum eſto. ſin contrariæ ſententiæ fuerint, quod plures & ex pauperibus, & ex iis quorum ampliores ſunt rei familiaris facultates, probarint, id valeat: exempli cauſa, ſunt hi quidem decem, illi verò viginti. Sed aliud viſum eſt ciuibus ſex ex diuitum numero, aliud ciuibus quindecim ex pauperum multitudine. Acceſſerunt igitur ad pauperes quidem quindecim, diuites quatuor: ad diuites verò ſex, pauperes quinque. vtrorumcunque igitur cenſus ſuperat alterum, vtroruumque cenſu inter ſe comparato, & ad calculos vocato, eorum ſententia valere & rata eſſe debet. Quòd ſi pares ab vtraque parte ſententiæ fuerint, communis & ſimilis exiſtimanda hæc dubitatio eſt atque nunc, ſi contentionis aut iudicium conſenſus B ſententiæ ab vtraque parte ſint æquales: aut enim ſorti res permittenda eſt, aut aliud tale faciendum. Sed de æquitate quidem & iure, & quamuis verum inuenire difficile ſit, facilius tamen eſt ea obtinere, quàm iis qui ſuperiora omnia habere, & bonis externis alios ſuperare poſſunt, vt iuſtitiam colant, & retineant æquitatem, perſuadere. Semper enim æquitatem & ius quærunt imbecilliores: qui verò opibus & viribus ſuperiores ſunt, de iis nihil laborant.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πῶς δεῖ κατασκευάζειν τὴν βελτίστην καὶ πρώτην δημοκρατίαν.

Lib. 4. c. 4.

Δημοκρατιῶν δ' οὐσῶν τεττάρων, βελτίστη μὲν ἡ πρώτη τάξει, καθάπερ * ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐλέχθη λόγοις. ἔστι δὲ καὶ ἀρχαιοτάτη πασῶν αὕτη. λέγω δὲ πρώτην, ὥσπερ ἄν τις διέλοι τοὺς δήμους. βέλτιστος γὰρ δῆμος, ὁ γεωργικός ἐστιν. ὥστε καὶ ποιεῖν ἐνδέχεται δημοκρατίαν, ὅπου ζῇ τὸ πλῆθος ἀπὸ γεωργίας, ἢ νομῆς. διὰ μὲν γὰρ τὸ μὴ πολλὴν οὐσίαν ἔχειν, ἄσχολος· ὥστε μὴ πολλάκις ἐκκλησιάζειν. διὰ δὲ τὸ μὴ ἔχειν τἀναγκαῖα, πρὸς τοῖς ἔργοις διατρίβουσι, καὶ τῶν ἀλλοτρίων οὐκ ἐπιθυμοῦσιν· ἀλλ' ἥδιον τὸ ἐργάζεσθαι τοῦ πολιτεύεσθαι καὶ ἄρχειν, ὅπου ἂν μὴ ᾖ λήμματα μεγάλα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν. οἱ γὰρ πολλοὶ μᾶλλον ὀρέγονται τοῦ κέρδους, ἢ τῆς τιμῆς. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ καὶ τὰς ἀρχαίας τυραννίδας ὑπέμενον, καὶ τὰς ὀλιγαρχίας ὑπομένουσιν, ἐάν τις αὐτοὺς ἐργάζεσθαι μὴ κωλύῃ, μηδ' ἀφαιρῆται μηθέν. ταχέως γὰρ οἱ μὲν πλουτοῦσιν αὐτῶν, οἱ δ' οὐκ ἀποροῦσιν. ἔτι δὲ τὸ κυρίους εἶναι τοῦ ἑλέσθαι καὶ εὐθύνειν, ἀναπληροῖ τὴν ἔνδειαν, εἴ τι φιλοτιμίας ἔχουσιν· ἐπεὶ παρ' ἐνίοις δήμοις, κἂν μὴ μετέχωσι τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρχῶν, ἀλλά τινες αἱρετοὶ κατὰ μέρος ἐκ πάντων, ὥσπερ ἐν Μαντινείᾳ· τοῦ δὲ βουλεύεσθαι κύριοι ὦσιν, ἱκανῶς ἔχει τοῖς πολλοῖς. καὶ δεῖ νομίζειν καὶ τοῦτ' εἶναι σχῆμά τι δημοκρατίας, ὥσπερ ἐν Μαντινείᾳ ποτ' ἦν. διὸ δὴ καὶ συμφέρον τῇ πρότερον ῥηθείσῃ δημοκρατίᾳ, καὶ ὑπάρχειν εἴωθεν, αἱρεῖσθαι μὲν τὰς ἀρχὰς καὶ εὐθύνειν καὶ δικάζειν πάντας· ἄρχειν δὲ τὰς μεγίστας αἱρετοὺς, καὶ ἀπὸ τιμημάτων, τὰς μείζους ἀπὸ μειζόνων· ἢ καὶ ἀπὸ τιμημάτων μὲν μηδεμίαν, ἀλλὰ τοὺς δυναμένους. ἀνάγκη δὲ πολιτευομένους οὕτω, πολιτεύεσθαι καλῶς· (αἵ τε γὰρ ἀρχαὶ ἀεὶ διὰ τῶν βελτίστων ἔσονται, τοῦ δήμου * βουλομένου, καὶ τοῖς ἐπιεικέσιν οὐ φθονοῦντος)

*γρ. βουλομένου. mendosè.

CAPVT IV.

Quomodo prima & optima democratia ſit inſtituenda.

CVm ſint autem democratiæ quatuor, optima quidem eſt ea quæ eſt ordine prima, quemadmodum C ſuperioribus libris expoſitum eſt. Et verò hæc eadem omnium eſt etiam antiquiſſima. Primam autem appello, vt ſi quis populorum diuiſionem faciat. Optimus enim populus eſt is, qui in agri colendi ſtudio verſatur. Itaque licet etiam democratiam vnam facere, in qua viuit multitudo ex agricultura, aut ex pecorum paſtione. Nam propterea quòd non habet admodum copioſam neque amplam rem familiarem, occupata eſt, ita vt non eat in concionem frequens. Quod verò caret rebus ad victum neceſſariis, in opere faciendo aſſiduè verſatur, neque alienum appetit: ſed iucundius ei eſt agrum colere, & opus ruſticum facere, quàm rempublicam adminiſtrare, & magiſtratū gerere, vbi non datur magnus admodum neque vberes quæſtus ex magi- D ſtratibus facere. vulgus enim lucri cupidius eſt, quàm honoris. cuius rei hoc argumentum eſt, quòd & olim antiquas tyrannidas æquo animo perferebant, & nunc oligarchias perferunt, ſi modò quis eos non prohibeat ab opere faciendo, neque quicquam eis adimat. citò enim alij quidē eorum abundant, alij autem non egēt. Præterea verò penes eos poteſtatem eſſe creandorum ſuffragiis ſuis magiſtratuum, & rationū à magiſtratibus repetundarum, hæc eorum honoris egeſtatem ac ſitim explent, ſi qua eius rei cupiditate flagrant. Nam apud nonnullos populos etiamſi non habeant vniuerſi ius mandandorū magiſtratuum, ſed aliqui ex eis omnibus viciſſim lecti, vt Mantineæ: ſi modò penes eam conſultandi ſit poteſtas, hoc vno eſt contenta multitudo. At- E que hanc figuram quandam eſſe democratiæ oportet exiſtimare. Quapropter & vtile eſt ei democratiæ, quæ antea expoſita eſt: & ſolet hoc in ea ſeruari, vt omnes quidem ciues & magiſtratus eligant, & rationes à magiſtratibus repoſcant, & rebus iudicandis præſint: ſed aliqui ſelecti, & ex cenſibus, maximos magiſtratus gerāt, &, vt quiſq; erit maximus, ita ex maximo: aut nullū ex cenſu, ſed qui poſſunt, quique facultatem habent, ij gerāt. Qui autem ita rempublicam adminiſtrant, cùm eos bene & præclarè adminiſtrare neceſſe eſt: (nam ita magiſtratus ſemper ab optimis gerentur & populo volente ac libente, & viris bonis non inuidente:)

tum homines frugi, virique illuſtres neceſſariò hac reipublicæ deſcriptione atque ordine erunt contenti. Nam nec aliorum deteriorum imperio parebunt, & iuſtè imperabunt: quia penes alios rationum repoſcendarum ſit poteſtas. Pendêre enim ex aliorum iudicio atque auctoritate, & quicquid velit quis, facere non licere, vtile eſt. Nam quidlibet agendi licentia ac poteſtas, id quod in vnoquoque homine mali ineſt, vitare non poteſt. Itaque neceſſario id euenit, quod eſt omnibus reip. adminiſtrandæ formis vtiliſſimum, vt viri boni reip. præſint, tuti à periculo peccandi, & ſine imminutione virium aut commodorum multitudinis. Hanc igitur democratiarum eſſe optimam, & propter quam cauſam, perſpicuum eſt: nempe quia populus certo quodam modo affectus, & bene cõformatus eſt. Ad populum autem agriculturæ ſtudioſum reddendum leges quædam ex iis quæ apud populos olim poſitæ ſunt, omnes adiuuẽt & conferant, aut ne omnino liceat maiorem agri modum, quàm à lege præſinitum ſit, poſſidere, aut ne liceat vſque à certo loco ad oppidum & ad vrbem: & in multis ciuitatibus lege conſtitutum erat, ne cui liceret poſſeſſiones antiquas, quæ primæ ſorte obtigiſſent, vẽdere. Eſt & ea, quam Oxyli legem eſſe dicunt, talem quandam vim habens, vt nequis pecuniam alteri mutuam daret, parte aliqua agri, ſeu fundi, quem quiſque haberet, ab eo pignori accepta. Nunc autem etiam Aphytæorum lege hæc omnia dirigere nos oportet: eſt enim ad id, quod dicimus, vtilis. Nam illi, quamuis & multi ſint, & agrum anguſtum habeant, omnes tamen ſunt agricolæ. non enim cenſentur totas poſſeſſiones, neque fundos integros in cẽſum referunt, ſed in tot particulas diuidunt, vt etiam pauperes cenſibus diuiteis ſuperare poſſint. Secundùm eam multitudinem quæ ex agricolis conſtat, populus ille eſt optimus, in quo ſunt paſtores, & qui ex re pecuaria vitam tolerant. Multa enim habet agriculturæ ſimilia res pecuaria. & quod ad militareis & bellicas actiones attinet, hi ſunt maximè exercitati, & tali corporis habitu, vt magno vſui eſſe reipubl. & vitam ſub dio degere facilè poſſint. aliæ autẽ ferè omnes, ex quibus cæteræ democratiæ conſtant, multitudines, multo ſunt his deteriores. vita enim earum ignaua & vitioſa eſt, nullúmque ex iis muneribus, quæ tractat ſordidorum atque illiberalium opificum, & forenſium hominum, (eos dico qui cauponariam faciunt) & mercenariorum multitudo, cum virtute coniunctum eſt. Præterea verò quia tale hoc ferè omne hominum genus in foro volutetur, atque in vrbe perpetuò reſideat, facilè conciones frequentat. Aratores verò & agricolæ, quia ſunt per agros diſperſi: neque ad tempus concionibus occurrere poſſunt, neque tali conuentu ſimiliter egent. Vbi igitur contigit vt talis ſit regionis ſitus, vt agri longè ab vrbe remoti ſint, ibi probam democratiam & bonam reipubl. adminiſtrandæ formam efficere facile eſt: neceſſe enim habet multitudo, in agris, quaſi in coloniis, habitare. Itaque in democratiis, etiamſi ſit magna turba forenſis, ſeu tabernaria & vrbana, non eſt tamen populus cogendus, neque concio aduocanda ſine multitudine agreſti & ruſtica. Quomodo igitur ſit conſtituenda optima & prima democratia, dictum eſt. Non eſt autem obſcurum quomodo ſint & cæteræ. nam proximè & ſimiliter diſcedere ac degredi oportet ab ea quæ ordine prior eſt, & ſemper deteriorem multitudinem ſecernere ac ſeparare. Vltimam autem democratiam propterea quòd ciues omnes reip. adminiſtrationis ſint participes, neque cuiuſuis ciuitatis eſt ferre, neque facile eſt manere, niſi legibus & inſtitutis bene ſit conſtituta.

A τοῖς ἐπιεικέσι καὶ γνωρίμοις ἀρκούντως ἔχειν πρὸς ταύτην τὴν τάξιν· ἄρξονται γὰρ οὐχ ὑπ᾽ ἄλλων χειρόνων· καὶ ἄρξουσι δικαίως, διὰ τὸ τῶν εὐθυνῶν εἶναι κυρίους ἑτέρους. τὸ γὰρ ἐπαναχρέμασθαι, καὶ μὴ πᾶν ἐξεῖναι ποιεῖν, ὅ,τι ἂν δόξῃ, συμφέρον ἐστίν· ἡ γὰρ ἐξουσία τοῦ πράττειν ὅ,τι ἂν ἐθέλῃ τις, οὐ δύναται φυλάττειν τὸ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων φαῦλον. ὥστε ἀναγκαῖον συμβαίνειν ὅπερ ἐστὶν ὠφελιμώτατον ἐν ταῖς πολιτείαις, ἄρχειν τοὺς ἐπιεικεῖς ἀναμαρτήτους ὄντας, μηδὲν ἐλαττουμένου τοῦ πλήθους. ὅτι μὲν οὖν αὕτη τῶν δημοκρατιῶν ἀρίστη, φανερόν· καὶ διὰ τίν᾽ αἰτίαν, ὅτι διὰ τὸ ποιόν τινα εἶναι τὸν δῆ-
B μον. πρὸς δὲ τὸ κατασκευάζειν γεωργὸν τὸν δῆμον, τῶν τε νόμων τινὲς τῶν παρὰ τοῖς πολλοῖς κειμένων τὸ ἀρχαῖον, χρήσιμοι πάντες, ἢ τὸ ὅλως μὴ ἐξεῖναι κεκτῆσθαι πλείω γῆν μέτρου τινὸς· ἢ ἀπό τινος τόπου πρὸς τὸ ἄστυ, καὶ τὴν πόλιν. ἦν δὲ τό γε ἀρχαῖον ἐν πολλαῖς πόλεσι νενομοθετημένον, μηδὲ πωλεῖν ἐξεῖναι * τοὺς πρώτους κλήρους. ἔστι δὲ καὶ ὃν λέγουσι τὸν Ὀξύλου νόμον εἶναι, τοιοῦτόν τι δυνάμενος, τὸ μὴ δανείζειν εἴς τι μέρος τῆς ὑπαρχούσης ἑκάστῳ γῆς. νῦν δὲ δεῖ διορθοῦν καὶ τῷ * Ἀφυταίων νόμῳ· πρὸς γὰρ ὃ λέγομεν χρήσιμος. ἐκεῖνοι γάρ, καίπερ ὄντες πολλοί, κεκτημένοι δὲ γῆν ὀλίγην, ὅμως
C πάντες γεωργοῦσι· τιμῶνται γὰρ οὐχ ὅλας τὰς κτήσεις, ἀλλὰ κατὰ τηλικαῦτα μόρια διαιροῦντες, ὥστ᾽ ἔχειν ὑπερβάλλειν ταῖς τιμήσεσι καὶ τοὺς πένητας. μετὰ δὲ τὸ γεωργικὸν πλῆθος, βέλτιστος δῆμός ἐστιν, ὅπου νομεῖς εἰσι, καὶ ζῶσιν ἀπὸ βοσκημάτων. πολλὰ γὰρ ἔχει τῇ γεωργίᾳ παραπλησίως· καὶ τὰ πρὸς τὰς πολεμικὰς πράξεις, μάλιστ᾽ οὗτοι γεγυμνασμένοι τὰς ἕξεις, καὶ χρήσιμοι τὰ σώματα, καὶ δυνάμενοι θυραυλεῖν. τὰ δ᾽ ἄλλα πλήθη πάντα σχεδόν, ἐξ ὧν αἱ λοιπαὶ δημοκρατίαι συνεστᾶσι, πολλῷ φαυλότερα τούτων· ὁ γὰρ βίος φαῦλος, καὶ οὐθὲν ἔργον μετ᾽ ἀρετῆς, ὧν μεταχειρίζεται τὸ πλῆ-
D θος τό, τε τῶν βαναύσων, καὶ τὸ τῶν ἀγοραίων ἀνθρώπων, καὶ τὸ θητικόν. ἔτι δέ, διὰ τὸ περὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ἄστυ κυλίεσθαι, πᾶν τὸ τοιοῦτον γένος, ὡς εἰπεῖν, ῥᾳδίως ἐκκλησιάζειν. οἱ δὲ γεωργοῦντες, διὰ τὸ διεσπάρθαι κατὰ τὴν χώραν, οὔτ᾽ ἀπαντῶσιν, οὔθ᾽ ὁμοίως δέονται τῆς συνόδου ταύτης. ὅπου δὲ καὶ συμβαίνει τὴν χώραν τὴν θέσιν ἔχειν τοιαύτην, ὥστε τὴν χώραν πολὺ τῆς πόλεως ἀπηρτῆσθαι, ῥᾴδιον καὶ δημοκρατίαν ποιεῖσθαι χρηστήν, καὶ πολιτείαν· ἀναγκάζεται γὰρ τὸ πλῆθος ἐπὶ τῶν ἀγρῶν ποιεῖ-
E σθαι τὰς ἀποικίας. ὥστε δεῖ, κἂν ἀγοραῖος ὄχλος ᾖ, μὴ ποιεῖν ἐν ταῖς δημοκρατίαις ἐκκλησίας ἄνευ τοῦ κατὰ τὴν χώραν πλήθους. πῶς μὲν οὖν δεῖ κατασκευάζειν τὴν βελτίστην καὶ πρώτην δημοκρατίαν, εἴρηται· φανερὸν δὲ καὶ πῶς τὰς ἄλλας. ἑπομένως γὰρ δεῖ παρεκβαίνειν καὶ τὸ χεῖρον ἀεὶ πλῆθος χωρίζειν. τὴν δὲ τελευταίαν, διὰ τὸ πάντας κοινωνεῖν, οὔτε πάσης ἐστὶ πόλεως φέρειν, οὔτε ῥᾴδιον διαμένειν, μὴ τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἔθεσιν εὖ συγκειμένην.

* γρ. τοὺς πατρῴους κλ.

* γρ. Ἀφυταίων mendosè.

A ἃ δὲ φθείρειν συμβαίνει καὶ ταύτην καὶ τὰς ἄλλας πολιτείας, εἴρηται πρότερον τὰ πλεῖστα σχεδόν. πρὸς δὲ τὸ καθιστάναι ταύτην τὴν δημοκρατίαν, καὶ τὸν δῆμον ποιεῖν ἰσχυρόν, εἰώθασιν οἱ προεστῶτες, τὸ προσλαμβάνειν ὡς πλείστους, καὶ ποιεῖν πολίτας μὴ μόνον τοὺς γνησίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς [νόθους, καὶ τοὺς] ἐξ ὁποτερουοῦν πολίτου· λέγω δὲ οἷον πατρὸς ἢ μητρός· ἅπαν γὰρ οἰκεῖον τοῦτο τῷ τοιούτῳ δήμῳ μᾶλλον. Εἰώθασι μὲν οὖν οἱ δημαγωγοὶ κατασκευάζειν οὕτω. δεῖ μέντοι προσλαμβάνειν, μέχρις ἂν ὑπερτείνῃ τὸ πλῆθος τῶν γνωρίμων καὶ τῶν μέσων, καὶ τούτου μὴ πέρα προβαίνειν· ὑπερβάλλοντες γὰρ, ἀ- B τακτοτέραν τε ποιοῦσι τὴν πολιτείαν, καὶ τοὺς γνωρίμους πρὸς τὸ χαλεπῶς ὑπομένειν τὴν δημοκρατίαν, παροξύνουσι μᾶλλον· ὅπερ συνέβη τῆς στάσεως αἴτιον γενέσθαι περὶ Κυρήνην. ὀλίγον μὲν γὰρ πονηρὸν παρορᾶται· πολὺ δὲ γινόμενον, ἐν ὀφθαλμοῖς μᾶλλόν ἐστιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα κατασκευάσματα χρήσιμα πρὸς τὴν δημοκρατίαν τὴν τοιαύτην, οἷς Κλεισθένης τε Ἀθήνησιν ἐχρήσατο, βουλόμενος αὐξῆσαι τὴν δημοκρατίαν, καὶ περὶ Κυρήνην οἱ τὸν δῆμον καθιστάντες. *Φυλαί τε γὰρ ἕτεραι ποιη- C τέαι πλείους, καὶ φρατρίαι· καὶ τὰ τῶν ἰδίων ἱερῶν συνακτέον εἰς ὀλίγα καὶ κοινά· καὶ πάντα σοφιστέον, ὅπως ἂν ὅτι μάλιστα ἀναμιχθῶσι πάντες ἀλλήλοις, αἱ δὲ συνήθειαι διαζευχθῶσιν αἱ πρότερον. ἔτι δὲ καὶ τὰ τυραννικὰ κατασκευάσματα, δημοτικὰ δοκεῖ πάντα· λέγω δὲ οἷον ἀναρχία τε δούλων (αὕτη δ' ἂν εἴη μέχρι του συμφέρουσα) καὶ γυναικῶν, καὶ παίδων· καὶ τὸ ζῆν ὅπως τις βούλεται, παρορᾶν· πολὺ γὰρ ἔσται τὸ τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ βοηθοῦν. ἥδιον γὰρ τοῖς πολλοῖς τὸ ζῆν ἀτάκτως, ἢ τὸ σωφρόνως.

* Lamb. φυλαί τε γὰρ ἕτεραι ποιητέαι πλείους, & συναγωγὴ ποιητέα πλείους, & φρ.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

D Τί ἔργον τοῦ τῆς δημοκρατίας νομοθέτου.

Lamb. Ἔστι δὲ τῷ νομ.

Ἔστι δὲ ἔργον τοῦ νομοθέτου καὶ τῶν βουλομένων συνιστάναι τινὰ τοιαύτην πολιτείαν, οὐ τὸ καταστῆσαι μέγιστον ἔργον, οὐδὲ μόνον ἕν, ἀλλ' ὅπως σώζηται μᾶλλον· μίαν γὰρ, ἢ δύο, ἢ τρεῖς ἡμέρας, οὐ χαλεπὸν μεῖναι, πολιτευομένοις ὁπωσοῦν. διὸ δεῖ περὶ ὧν τεθεώρηται πρότερον, τίνες σωτηρίαι καὶ φθοραὶ τῶν πολιτειῶν, ἐκ τούτων πειρᾶσθαι κατασκευάζειν τὴν ἀσφάλειαν· εὐλαβουμένους μὲν τὰ φθείροντα, τιθεμένους δὲ τοιούτους νόμους καὶ τοὺς ἀγράφους καὶ τοὺς γεγραμμένους, οἳ περιλήψονται μάλιστα τὰ σώζοντα τὰς πολιτείας· καὶ μὴ E νομίζειν τοῦτ' εἶναι δημοτικὸν, μηδ' ὀλιγαρχικὸν, ὃ ποιήσει τὴν πόλιν ὅτι μάλιστα δημοκρατεῖσθαι, ἢ ὀλιγαρχεῖσθαι· ἀλλ' ὃ πλεῖστον χρόνον. οἱ δὲ νῦν δημαγωγοὶ, χαριζόμενοι τοῖς δήμοις, πολλὰ δημεύουσι διὰ τῶν δικαστηρίων. διὸ δεῖ πρὸς ταῦτα ἀντιπράττειν τοὺς κηδομένους τῆς πολιτείας, νομοθετοῦντας μηδὲν εἶναι δημόσιον τῶν καταδικαζομένων καὶ φερόντων πρὸς τὸ κοινόν, ἀλλ' ἱερόν.

Quæ res porrò & hanc & cæteras reip. adminiſtrandæ formas perdere atque euertere ſoleant, expoſitæ ſunt ferè antea plurimæ. Ad conſtituendam autem hãc democratiam & populum firmum ac robuſtum reddendum, ſolent ij, qui muneribus publicis præpoſiti ſunt, quàm plurimos ad eum aſſumere atque aggregare, nõ ſolùm germanos ciues, & ex iuſtis nuptiis procreatos: verùm etiam ex non iuſto concubitu natos, & qui ex alterutro parente duntaxat ciues ſunt, hoc eſt, verbi cauſa, ex patre & matre. Omne enim genus hoc hominum ad talem populum talémq; democratiam magis accommodatum eſt. Solent igitur leues & blandi populi ductores hęc excogitare & machinari: ſed oportet aſſumere vſque eò, dum multitudo nobileis & medios ſuperet, & vltra hunc finem non progredi. Nam ſi modum ſuperent, cùm reipublicę adminiſtrandæ formam faciunt inordinatam & perturbatam, tum nobileis eò magis irritant & incendũnt, vt democratiam grauatè atque iniquo animo ferant: ex quo Cyrenis caſu quodã ſeditio manauit. Nam puſillum malum non attẽditur, neque cernitur: auctum autem & propagatum in oculos incurrit. Præterea talia cõmenta atque inuẽta, quibus Cliſthenes Athenis vſus eſt, cùm democratiã amplificare atque augere vellet, & ij, qui democratiã conſtituerunt Cyrenis, ad talem democratiam vtilia ſunt. Nam & aliæ tribus faciendæ ſunt, & quæ in vrbe inſunt, multiplicandæ, & ſodalitates: & quæ ad ſacra priuata pertinent, in pauca & communia contrahenda ſunt: omnia denique artificia adhibenda ſunt vt quàm maximè omnes inter ſe permiſceantur: priſtinæ autem conſuetudines dirimantur ac diſtrahantur. Præterea verò & commenta tyrannica popularia videntur omnia: hoc eſt, verbi gratia, ſeruorum licentia nullo magiſtratu conſtituto, qui eos coerceat (hæc autem vſque ad aliquem finem vtilis fuerit) & mulierum & puerorum: & ſinere vnumquemque, vt velit, viuere. Multi enim erunt, qui tali reip. opitulentur. Iucundius enim eſt multitudini, intemperanter & inordinatè, quàm temperanter & modeſtè viuere.

CAPVT V.

Legiſlatoris, qui democratiæ accommodatas leges ferre velit, officium.

Eſt autem Scriptoris legum, & eorum qui talem aliquam reip. adminiſtrandæ formam conſtituere volunt, magnum opus, non eam cõſtituiſſe, neque hoc vnum ſolum eorum opus, ſed potiùs vt conſeruetur, videre. nam eos diem vnum, vel duos, vel treis manere, qui quauis reip. adminiſtratione vtantur, non difficile eſt. Quapropter quibus de rebus antè cognouimus ac diſputauimus, nempe quæ res reipubl. adminiſtrandæ formis ſint ſalutares, quæ peſtiferæ, ex his rebus oportet incolumitatem ac ſtabilitatem ſtudere comparare, iis quidem quæ interitum afferunt, vitatis: legibus verò huiuſmodi & non ſcriptis & ſcriptis poſitis, quæ maximè complectantur res ciuitatibus & reipubl. adminiſtrandæ formis ſalutareis: neque exiſtimare hoc eſſe populare, aut oligarchiæ proprium, quod maximè faciet vt ciuitas, populi aut paucorum imperio pareat, ſed quod vt diutiſſimè pareat. At blandi iſti, qui nunc ſunt, populi ductores, & tribuni plebis, à populis gratiam inire ſtudentes, multa iudiciis publicant. Quapropter oportet eos qui reip. curam gerunt, his obuiam ire, & contrarias actiones opponere, hoc lege ſancito, ne quid eorum qui damnantur, & ad commune pertinent, populi fiat, ſed conſecretur.

Nam

Nam ita & ij qui iniuſta facinora faciunt, nihilominus ſibi à peccando cauebunt: (æque enim multabuntur) & multitudo agreſtis atque impolita minùs erit ad reos condemnandos facilis ac propenſa, vtpote nihil lucri factura. Præterea facere vt iudicia publica ſemper ſint pauciſſima & rariſſima, maximis pœnis in eos qui falſò & temerè alterum accuſabunt, conſtitutis. non n. humileis & populareis homines, ſed nobileis & illuſtreis viros criminari, atque in iudicium vocare ſolent. Oportet autem ciueis omneis maximè quidem beneuolentiam in remp. conferre: ſin minùs, at certè eos penes quos ſumma eſt poteſtas, hoſtium loco non ducere. Sed quoniam poſtremæ democratiæ hominum frequentia ac multitudine ſunt celebres, & conciones frequentare, non accepta mercede, difficile eſt: (quod quidem vbi nulla ſunt publica vectigalia, nobilibus eſt inimicum atque infeſtum: ex tributo enim & publicatione bonorum, & iudiciis iniquis merces ſumatur neceſſe eſt: quæ multas iam democratias euerterunt) vbi igitur vectigalia forte non ſunt, conciones debent eſſe rariores: & iudicia multis quidem de rebus, ſed paucos dies. Hoc enim etiam ad hoc confert, vt ne diuites ſumptus extimeſcant, ſi locupletes quidem non accipiant iudicandi mercedem, egentes verò accipiãt. Valet etiam ad hoc, vt res in iudicium deductæ, meliùs iudicentur: locupletes enim multos dies à ſuis negotiis familiaribus abeſſe nolunt: breue tempus non nolunt. Vbi autem vectigalia ſunt, faciendum non eſt, quod faciunt nunc tribuni plebis, ſeu leues populi ductores. Nam quæ factis ſumptibus neceſſariis ſuperant, populo diuidunt: ille autem ſimul & accipit, & rurſus eget iiſdem. eſt enim dolium pertuſum talis ad auxiliũ egentibus ferendum comparata largitio. Sed oportet, eum qui verè popularis eſt, ne multitudo ſit nimis egens, prouidere. hæc enim cauſa eſt quare vitioſa ſit democratia. Excogitandum igitur aliquod artificium eſt, vt diuturna ſit copia rei familiaris. Quoniam autem hoc etiam diuitibus conducit, ea quæ ex vectigalibus efficiuntur, oportet in vnum congerenteis & coaceruanteis egentibus vniuerſa diuidere, maximè quidem ſi quis tantum coaceruare poſſit, quãtum ſatis ſit ad paruum agelli modum comparandum: ſin minùs, vt habeant facultatem & adiumenta mercaturæ faciendæ, atque agriculturæ: quòd ſi non poſſit fieri vt omnibus, ſaltem tributim, aut curiatim, aut per aliquam aliam ciuitatis partem viciſſim diuidere. Atque interea locupletes ad neceſſarios conuentus mercedẽ conferre debebũt, ab inanibus ſumptuoſorũ munerum functionibus liberi ac ſoluti. Tali autẽ quodam modo Carthaginienſes rempublicam adminiſtrantes populi erga ſe beneuolentiam collegerunt. Semper enim cùm aliquos de plebe ad vrbeis circumpoſitas dimittunt, eos collocupletant. Eſt autem hoc quoque humanitate politorum & venuſtorum & cordatorum nobilium, egentibus inter [illegible] diſtributis ſuppeditare eis adiumenta rei faciendæ, eoſque ad opus faciendum cohortari & excitare. Præclarum verò eſt etiam Tarentinorum conſilia imitari. Illi enim iumentis & poſſeſſionibus cum egentibus ad vſum communicatis, multitudinis beneuolentiam ſibi cõparant. Præterea magiſtratuum omnium duo genera fecerunt, vt alij ſuffragio ſeu electione, alij ſortitione mandentur: ſortitione, vt plebs eorum ſit particeps: ſuffragio, vt meliùs ſua reſpublica adminiſtretur. Licet autem hoc facere etiã in eodem magiſtratu, partitione ita facta, vt alij cum ſortitione obtineant, alij ſuffragio. Quomodo igitur democratiæ conſtituendæ ſint, expoſitum eſt.

A οἱ μὲν γὰρ ἀδικοῦντες, οὐδὲν ἧττον * εὐλαβεῖς ἔσονται (ζημιώσονται γὰρ ὁμοίως.) ὁ δ' ὄχλος ἧττον καταψηφιεῖται τῶν κρινομένων, λαμβάνειν μηδὲν μέλλων. ἔτι δὲ τὰς γινομένας δημοσίας δίκας ὡς ὀλιγίστας ἀεὶ ποιεῖν, μεγάλοις ἐπιτιμίοις τοὺς εἰκῇ γραφομένους κωλύοντας. οὐ γὰρ τοὺς δημοτικοὺς, ἀλλὰ τοὺς γνωρίμους εἰώθασιν εἰσάγειν. δεῖ δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ πάντας μάλιστα μὲν εὔνους εἶναι τοὺς πολίτας· εἰ δὲ μὴ, * μὴ τοί γε ὡς πολεμίους νομίζειν τοὺς κυρίους. ἐπεὶ δ' αἱ τελευταῖαι δημοκρατίαι πολυάνθρωποί τέ εἰσι, καὶ χαλεπὸν ἐκκλησιάζειν ἀμίσθους, τοῦτο δ' ὅπου προσόδους μὴ τυγ-
B χάνουσιν οὖσαι, πολέμιον τοῖς γνωρίμοις· ἀπό τε γὰρ εἰσφορᾶς καὶ δημεύσεως ἀναγκαῖον γίνεσθαι καὶ δικαστηρίων φαύλων· ἃ πολλὰς ἤδη δημοκρατίας ἀνέτρεψεν· ὅπου μὲν οὖν προσόδους μὴ τυγχάνουσιν οὖσαι, δεῖ ποιεῖν ὀλίγας ἐκκλησίας, καὶ δικαστήρια, πολλῶν μὲν, ὀλίγας δ' ἡμέρας. τοῦτο γὰρ * φέρει μὲν καὶ πρὸς τὸ μὴ φοβεῖσθαι τοὺς πλουσίους τὰς δαπάνας, ἐὰν οἱ μὲν εὔποροι μὴ λαμβάνωσι δικαστικὸν, οἱ δ' ἄποροι. φέρει δὲ καὶ πρὸς τὸ κρίνεσθαι τὰς δίκας πολὺ βέλτιον. οἱ γὰρ εὔποροι, πολλὰς μὲν ἡμέρας οὐκ ἐθέλουσιν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀπεῖναι, βραχὺν δὲ χρόνον ἐθέ-
C λουσιν. ὅπου δ' εἰσὶ πρόσοδοι, μὴ ποιεῖν ὃ νῦν οἱ δημαγωγοὶ ποιοῦσι. τὰ γὰρ περιόντα νέμουσι. λαμβάνουσι δὲ ἅμα, καὶ πάλιν δέονται τῶν αὐτῶν. ὁ τετρημένος γάρ ἐστι πίθος ἡ τοιαύτη βοήθεια τοῖς ἀπόροις. ἀλλὰ δεῖ τὸν ἀληθινῶς δημοτικὸν, ὁρᾶν ὅπως τὸ πλῆθος μὴ λίαν ἄπορον ᾖ. τοῦτο γὰρ αἴτιον τοῦ μοχθηρὰν εἶναι τὴν δημοκρατίαν. τεχναστέον οὖν ὅπως ἂν εὐπορία γένοιτο χρόνιος. ἐπεὶ δὲ συμφέρει τοῦτο καὶ τοῖς εὐπόροις, τὰ μὲν ἀπὸ τῶν προσόδων γινόμενα συναθροίζοντας, ἀθρόα χρὴ διανέμειν τοῖς ἀπόροις, μάλιστα μὲν εἴ τις δύναιτο τοσοῦτον * ἀθροίζων ὅσον
D εἰς γηδίου κτῆσιν· εἰ δὲ μὴ, πρὸς ἀφορμὴν * ἐμπορίας καὶ γεωργίας. καὶ εἰ μὴ πᾶσι δυνατὸν, ἀλλὰ κατὰ φυλὰς, ἤ τι μέρος ἕτερον ἐν μέρει διανέμειν· ἐν δὲ τούτῳ πρὸς τὰς ἀναγκαίας συνόδους τοὺς εὐπόρους εἰσφέρειν τὸν μισθὸν, ἀφειμένους τῶν ματαίων λειτουργιῶν. τοιοῦτον δέ τινα τρόπον Καρχηδόνιοι πολιτευόμενοι, φίλον κέκτηνται τὸν δῆμον. ἀεὶ γάρ τινας ἐκπέμποντες τοῦ δήμου πρὸς τὰς περιοικίδας, ποιοῦσιν εὐπόρους. χαριέντων δ' ἐστὶ καὶ νοῦν ἐχόντων γνωρίμων, καὶ διαλαμβάνοντας τοὺς ἀπόρους ἀφορμὰς μὲν διδόντας, τρέπειν ἐπ' ἐργασίας. καλῶς δ'
E ἔχει μιμεῖσθαι καὶ τὸ Ταραντίνων. ἐκεῖνοι γὰρ, κοινὰ ποιοῦντες τὰ κτήματα τοῖς ἀπόροις ἐπὶ τὴν χρῆσιν, εὔνουν παρασκευάζουσι τὸ πλῆθος. ἔτι δὲ τὰς ἀρχὰς πάσας ἐποίησαν διττὰς, τὰς μὲν, αἱρετὰς, τὰς δὲ κληρωτάς. τὰς μὲν κληρωτὰς, ὅπως ὁ δῆμος αὐτῶν μετέχῃ· τὰς δ' αἱρετὰς, ἵνα πολιτεύωνται βέλτιον. ἔστι δὲ τοῦτο ποιῆσαι, καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς μερίζοντας, τοὺς μὲν κληρωτοὺς, τοὺς δ' αἱρετούς. πῶς μὲν οὖν δεῖ τὰς δημοκρατίας κατασκευάζειν, εἴρηται.

* Camerarius, [illegible]

* κἂν μὴ

* κἂν πλούσιοι

* Sylb. ἀθροίζειν

* [illegible]

A

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Τὰ τὰς ὀλιγαρχίας σώζοντα.

ΣΧεδὸν δὲ καὶ περὶ τὰς ὀλιγαρχίας πῶς δεῖ, φανερὸν ἐκ τούτων. ἐκ τῶν ἐναντίων γὰρ δεῖ συνάγειν ἑκάστην ὀλιγαρχίαν πρὸς τὴν ἐναντίαν δημοκρατίαν ἀναλογιζόμενον τὴν μὲν εὐκρατοτάτην μάλιστα τῶν ὀλιγαρχιῶν, * καὶ πρώτην· αὕτη δ᾽ ἐστὶν ἡ σύνεγγυς τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ. * ᾗ δεῖ τὰ τιμήματα διαιρεῖν, τὰ μὲν, ἐλάττω, τὰ δὲ, μείζω ποιοῦντας. ἐλάττω μὲν, ἀφ᾽ ὧν τῶν ἀναγκαίων μεθέξουσιν ἀρχῶν· μείζω δ᾽, ἀφ᾽ ὧν τῶν κυριωτέρων· τῷ τε κτωμένῳ τὸ τίμημα μετέχειν ἐξεῖναι τῆς πολιτείας, τοσοῦτον εἰσαγομένου τοῦ δήμου πλῆθος διὰ τοῦ τιμήματος, μεθ᾽ οὗ κρείττονες ἔσονται τῶν μὴ μετεχόντων. ἀεὶ δὲ δεῖ παραλαμβάνειν ἐκ τοῦ βελτίονος δήμου τοὺς κοινωνούς. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἐχομένην ὀλιγαρχίαν ἐπιτείνοντας δεῖ μικρὸν κατασκευάζειν. τῇ δ᾽ ἀντικειμένῃ τῇ τελευταίᾳ δημοκρατίᾳ, τῇ δυναστικωτάτῃ καὶ τυραννικωτάτῃ τῶν ὀλιγαρχιῶν, ὅσῳ περ χειρίστη, τοσούτῳ δεῖ πλείονος φυλακῆς. ὥσπερ γὰρ, τὰ μὲν σώματα εὖ διακείμενα πρὸς ὑγίειαν, καὶ πλοῖα τὰ πρὸς ναυτιλίαν καλῶς ἔχοντα τοῖς πλωτῆρσιν, ἐπιδέχεται πλείους ἁμαρτίας, ὥστε μὴ φθείρεσθαι δι᾽ αὐτάς· τὰ δὲ νοσερῶς ἔχοντα τῶν σωμάτων, καὶ τὰ τῶν πλοίων ἐκλελυμένα, καὶ πλωτήρων τετυχηκότα φαύλων, οὐδὲ τὰς μικρὰς δύναται φέρειν ἁμαρτίας· οὕτω καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ χείρισται, πλείστης δέονται φυλακῆς. τὰς μὲν οὖν δημοκρατίας ὅλως ἡ πολυανθρωπία σώζει· τοῦτο γὰρ ἀντίκειται πρὸς τὸ δίκαιον τὸ κατὰ τὴν ἀξίαν· τὴν δ᾽ ὀλιγαρχίαν, δῆλον ὅτι τοὐναντίον ὑπὸ τῆς εὐταξίας δεῖ τυγχάνειν τῆς σωτηρίας.

* Lamb. ἢ πρώτην, πρὸς τὴν ἐναντίαν δημοκρατίαν ἢ πρώτην.
* Lamb. ἐξ ἧς.

ΚΕΦΑΛ. ζʹ.

Πῶς χρὴ καθιστάναι τὰς ὀλιγαρχίας.

ΕΠεὶ δὲ τέτταρα μὲν ἐστὶ μέρη μάλιστα τοῦ πλήθους, γεωργικὸν, * βάναυσον, ἀγοραῖον, θητικόν· τέτταρα δὲ τὰ χρήσιμα πρὸς πόλεμον, ἱππικὸν, ὁπλιτικὸν, ψιλὸν, ναυτικόν· ὅπου μὲν συμβέβηκε τὴν χώραν εἶναι ἱππάσιμον, ἐνταῦθα μὲν εὐφυῶς ἔχει κατασκευάζειν τὴν ὀλιγαρχίαν ἰσχυράν· ἡ γὰρ σωτηρία τοῖς οἰκοῦσι διὰ ταύτης ἐστὶ τῆς δυνάμεως· αἱ δ᾽ ἱπποτροφίαι, τῶν μακρὰς οὐσίας κεκτημένων εἰσίν. ὅπου δ᾽ * ὁπλιτικὴν, τὴν ἐχομένην ὀλιγαρχίαν· τὸ γὰρ ὁπλιτικὸν, τῶν εὐπόρων ἐστὶ μᾶλλον, ἢ τῶν ἀπόρων. ἡ δὲ ψιλὴ δύναμις, καὶ ναυτικὴ, δημοκρατικὴ πάμπαν. νῦν μὲν οὖν ὅπου τοιοῦτον πολὺ πλῆθός ἐστιν, ὅταν διαστῶσι, πολλάκις ἀγωνίζονται χεῖρον.

* γρ. βαναυσικόν,
* Lamb. ὁπλιτικήν, Cam. ὁπλιτικήν,

CAPVT VI.

Quæ ad ſtabiliendam oligarchiam ſint ſpectanda.

QVomodo autem etiam oligarchiæ conſtituendæ ſint, ex his ferè intelligere licet. Oportet enim ex contrariis colligere, vnaquaque oligarchia ad contrariam democratiam ſpectata & relata: ea quidem, quæ oligarchiarum téperatiſſima & prima eſt, ad optimam democratiam & primam. hæc autem eſt ea quæ ei reipublicæ adminiſtrandæ formæ, quæ communi nomine ſic appellatur, finitima eſt: in qua cenſus ita diuidendi
B ac diſtinguendi ſunt, vt alij minores fiant, alij maiores: minores, ex quibus ciues neceſſarios magiſtratus obtinebunt: maiores, ex quibus ampliores, & maiorum rerum in ciuitate compotes: & ei qui cenſum habet, licere oportet ad rempubl. adminiſtrandam accedere, tanta populi multitudine per cenſum ad reipubl. adminiſtrationem introducta, vt ea recepta potentiores ac ſuperiores ſint viribus, qui reipublicæ adminiſtrationis ſunt participes, quàm qui non ſunt. Semper autem ex meliore populo reipublicæ adminiſtrandæ ſocij aſſumendi ſunt. Atque oligarchiam huic primæ proximá oportet paulùm intendendo ſimiliter conſtituere. Ea autem quæ democratiæ vltimæ contraria eſt oligarchia, quæque dynaſtarum potentatui & tyranni-
C di ſimillima & maximè finitima eſt: quanto eſt peſſima, tanto maximam & plurimam cautionem cuſtodiámque deſiderat. Quemadmodum enim corpora bene conſtituta, & ad bonam valetudinem probe conformata: & nauigia ad nauigationem apposita & opportuna, boniſque nautis inſtructa, plura peccata recipiunt ſine interitionis periculo per ſe: corpora verò morboſa, & nauigia fatiſcentia, & malos nautas conſecuta, ne parua quidem errata ferre poſſunt: ita & ex reipublicæ adminiſtrandę formæ, quæ deterrimę ſunt, plurimam cautionem requirunt. Vniuerſè igitur democratias hominum vbertas & copia tuetur & conſeruat: hoc enim ei iuri, quod ex dignitate eſt, opponitur: oligarchiæ verò contrà perſpicuum eſt in recti
D ordinis deſcriptione bonáque ordinatione ſalutem eſſe poſitam.

CAPVT VII.

Ad inſtituendam oligarchiam præcepta.

QVoniam autem quatuor ſunt in primis multitudinis partes, agricolarum, eorum qui arteis ſordidas & illiberaleis tractant, eorum qui mercaturam & cauponariam faciunt, mercenariorum: quatuor autem ad bellum vtiles, equitum, peditum grauioris ar-
E maturæ, peditum leuioris, ſeu ferentariorum, militum claſſicorum & nauticorum: quo in loco contigit vt regionis ſolum ad equitandum aptum ſit, hîc natura fert vt poſſit conſtitui oligarchia valida ac robuſta. Nam cùm ſalus iis qui vrbem incolunt, ex his copiis comparatur: tum equorum alendorum facultas, eorum propria eſt qui amplas diuitias magnáſque poſſeſſiones habent. Vbi verò regio ad pedites grauioris armaturæ accommodata eſt, proxima in eo loco oligarchia conſtitui debet. Nam peditatus grauioris armaturæ locupletum eſt magis quàm egentium. Pedites autem leuioris armaturæ & nautici milites, omnino democratiæ conueniunt. Nunc igitur quibus in locis talis multitudo magna eſt, cùm ſeparatim & ſeorſum ab aliis pugnant, deterius pugnant.

A Verùm huic incommodo remediũ ab imperatoribus rei militaris peritis ſumendum eſt, qui cum equitatu & grauioris armaturę peditibus aptum & conuenientem peditum leuioris armaturę numerum coniungunt. Atque hac ratione in ſeditionibus populares & plebeij locupletibus ſuperiores diſcedunt. Nam quia ſunt expediti, cum equitatu & peditatu grauioris armaturæ facilè pugnant. Has igitur copias ex his comparare, in ſeipſos eſt comparare. Oportet autem, cùm ætas non ſit ſimplex: ſed in aliquot parteis diuiſa, aliq; ſint ætate grandiores, alij iuuenes, patres interea dum etiamnum ſunt iuuenes, & viribus integris, filios ſuos ad leueis & expeditas pugnas erudire: poſteaquam autem hi è pueris exceſſerint, tum ipſos eſſe militarium opeB rum opifices & athletas. Communicari autem cum multitudine reip. adminiſtratio debet, aut (quemadmodum antea dictum eſt) cum iis qui cenſi ſunt: aut, quo modo Thebani faciunt, cum iis qui aliquamdiu ſe ab illiberalibus artibus abſtinuerunt: aut, quemadmodum fit Maſſiliæ, iudicio facto de iis qui digni ſunt: tum ex eorum numero qui in republica adminiſtranda verſantur, tum ex iis qui à reipubl. muneribus excluſi ſunt. Præterea magiſtratibus iis, penes quos maximarum rerum eſt poteſtas, quoſque gerere debent ij qui in republ. verſantur, impoſitæ eſſe debent ſumptuoſorum munerum functiones: vt populus ſua ſponte & libenti animo reipublicæ adminiſtrationis ſit exC pers: & iis, qui magiſtratus gerunt, ignoſcat, tanquam imperij ſui magnam mercedem perſoluant. Conuenit autem & cùm ineunt magiſtratus, ſacrificia magnifica facere, & in opus aliquod publicum ædificandum, pecuniam inſumere: vt populus epulis illis opiparis acceptus, & vrbem partim ſtatuis ac templis, partim præclaris ædificiis exornatam aſpiciens, reip. adminiſtrandæ formam libenter videat ſtantem ac permanentem. Huc accedit, quòd nobilibus ſuæ impenſæ exſtabunt monumenta. Verùm tantùm abeſt vt ij qui oligarchias obtinent, hoc faciant, vt etiam contrariis ſtudiis factiſque delectētur. Quæſtum enim & emolumētum conſectantur non minus quàm honorem ac dignitatem. Quapropter par eſt has oligarchias, paruas democraD tias appellare. Quomodo igitur democratiæ & oligarchiæ conſtituendæ ſint, ita ſit a nobis definitum atque explicatum.

A δεῖ δὲ πρὸς τοῦτο φάρμακον παρὰ τῶν πολεμικῶν λαμβάνειν στρατηγῶν, οἳ συνδυάζουσι πρὸς τὴν ἱππικὴν δύναμιν καὶ τὴν ὁπλιτικὴν, τὴν ἁρμόττουσαν τῶν ψιλῶν. ταύτῃ δ' ἐπικρατοῦσιν ἐν ταῖς διαστάσεσιν οἱ δῆμοι τῶν εὐπόρων. ψιλοὶ γὰρ ὄντες, πρὸς ἱππικὴν καὶ ὁπλιτικὴν ἀγωνίζονται ῥᾳδίως. τὸ μὲν οὖν ἐκ τούτων καθιστάναι ταύτην τὴν δύναμιν, ἐφ' ἑαυτοῖς ἐστι καθιστάναι. δεῖ δὲ διῃρημένης τῆς ἡλικίας, καὶ τῶν μὲν ὄντων πρεσβυτέρων, τῶν δὲ νέων, ἔτι μὲν ὄντας νέους τοὺς αὐτῶν υἱεῖς διδάσκεσθαι τὰς κούφας καὶ τὰς ψιλὰς ἐρB γασίας· ἐκκεκριμένους δὲ ἐκ παίδων, ἀθλητὰς εἶναι αὐτοὺς* τῶν ἔργων. τὴν δὲ μετάδοσιν γίνεσθαι τῷ πλήθει τοῦ πολιτεύματος, ἤτοι καθάπερ εἴρηται πρότερον, τοῖς τὸ τίμημα κτωμένοις· ἢ καθάπερ Θηβαίοις ἀποσχομένοις χρόνον τινὰ τῶν βαναύσων ἔργων· ἢ καθάπερ ἐν Μασσαλίᾳ, κρίσιν ποιουμένοις τῶν ἀξίων τῶν ἐν τῷ πολιτεύματι, καὶ τῶν ἔξωθεν. ἔτι δὲ καὶ ταῖς ἀρχαῖς ταῖς κυριωτάταις, ἃς δεῖ τοὺς ἐν τῇ πολιτείᾳ κατέχειν, δεῖ προσκεῖσθαι λειτουργίας, ἵν' ἑκὼν ὁ δῆμος μὴ μετέχῃ, καὶ συγγνώμην ἔχῃ τοῖς ἄρχουσιν, ὡς μισθὸν πολὺν διC δοῦσι τῆς ἀρχῆς. ἁρμόττει δὲ θυσίας τε εἰσιόντας ποιεῖσθαι μεγαλοπρεπεῖς· καὶ κατασκευάζειν τι τῶν κοινῶν, ἵνα τῶν περὶ τὰς ἑστιάσεις μετέχων ὁ δῆμος, καὶ τὴν πόλιν ὁρῶν κοσμουμένην, τὰ μὲν ἀναθήμασι, τὰ δὲ οἰκοδομήμασιν, ἄσμενος ὁρᾷ μένουσαν τὴν πολιτείαν. συμβήσεται δὲ καὶ τοῖς γνωρίμοις εἶναι μνημεῖα τῆς δαπάνης. ἀλλὰ τοῦτο νῦν οἱ περὶ τὰς ὀλιγαρχίας οὐ ποιοῦσιν, ἀλλὰ τοὐναντίον. τὰ λήμματα γὰρ ζητοῦσιν οὐχ ἧττον ἢ τὴν τιμήν. διόπερ εὖ ἔχει λέγειν ταύτας εἶναι δημοκρατίας μικράς. πῶς D μὲν οὖν χρὴ καθιστάναι τὰς δημοκρατίας καὶ τὰς ὀλιγαρχίας, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

*Camerarius, τῶν ἵππων.

CAPVT VIII.

Magiſtratuum ratio, quot, & qui, & quarum rerum ſint.

Iis autem quæ dicta ſunt, conſequens & connexa magiſtratuum partitio eſt, quot, & qui, & quarum rerum ſint, quemadmodum & antea dictum eſt. Nam vt ſine magiſtratibus neceſſariis ciuitas cōſtare nequit: ita ſine iis qui ad recti ordinis deſcriptionem (quam eutaxiam appellant Græci) & modeſtiam inſtitutionemque ciuium pertinent, vrbs præclarè habitari non E poteſt. Neceſſe autem eſt, in paruis quidem ciuitatibus pauciores eſſe magiſtratus: in magnis autem plureis, quemadmodum antè dictum eſt. Quales igitur magiſtratus aptè poſſint vnà cohærere, & in vnum conduci: & quales ſint ſecernendi ac ſeiungendi, ignorare non oportet. Primum igitur cura rerum neceſſariarum in foro haberi debet, eique curæ magiſtratus aliquis præficiendus eſt, qui ſpeculans commerciorum & rerum contrahendarum rationem, det operam vt in eis conſeruetur ordo, modus & fides. Neceſſe, n. ferè eſt ciuitates omneis alia emere, alia vendere, ad vſus vitæ mutuos & neceſſarios. Atq; hoc ad copiā bonis omnibus cumulatam atq; inſtructā, nihil externum requirentē, proximè accedit, propter quam in vnam ciuitatis adminiſtrandæ formam videntur homines conueniſſe,

ΚΕΦΑΛ. η'.

Τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς, πόσαι, καὶ τίνες, καὶ τίνων.

Ἀκόλουθον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ, τὸ διῃρῆσθαι καλῶς τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς, πόσαι, καὶ τίνες, καὶ τίνων, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀρχῶν χωρὶς, ἀδύνατον εἶναι πόλιν· τῶν δὲ πρὸς εὐταξίαν καὶ κόσμον, ἀδύνατον οἰκεῖσθαι καλῶς. ἔτι δ' ἀναγκαῖον, ἐν μὲν ταῖς μικραῖς ἐλάττους εἶναι τὰς ἀρE χὰς, ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις, πλείους, ὥσπερ τυγχάνει πρότερον εἰρημένον. ποίας οὖν ἁρμόττει συνάγειν, καὶ ποίας χωρίζειν, δεῖ μὴ λανθάνειν. πρῶτον μὲν οὖν ἐπιμέλεια τῶν ἀναγκαίων ἡ περὶ τὴν ἀγορὰν, ἐφ' ᾗ δεῖ τινα ἀρχὴν εἶναι τὴν ἐφορῶσαν περί τε τὰ συμβόλαια καὶ τὴν εὐκοσμίαν. σχεδὸν γὰρ ἀναγκαῖον πάσαις ταῖς πόλεσι, τὰ μὲν ὠνεῖσθαι, τὰ δὲ πωλεῖν, πρὸς τὴν ἀλλήλων ἀναγκαίαν χρείαν. καὶ τοῦτ' ἐστὶν * ὑπογυιότατον πρὸς αὐτάρκειαν, δι' ἣν δοκοῦσιν εἰς μίαν πολιτείαν συνελθεῖν.

* γρ. ῥᾳστώνη.

A ἑτέρα δὲ ἐπιμέλεια τούτης ἐχομένη καὶ σύνεγγυς, ἡ τῶν περὶ τὸ ἄστυ δημοσίων καὶ ἰδίων, ὅπως εὐκοσμία ᾖ, καὶ τῶν πιπτόντων οἰκοδομημάτων καὶ ὁδῶν σωτηρία καὶ διόρθωσις· καὶ τῶν ὁρίων τῶν πρὸς ἀλλήλους, ὅπως ἀνεγκλήτως ἔχωσι· καὶ ὅσα τούτοις ἄλλα τῆς ἐπιμελείας ὁμοιότροπα. καλοῦσι δὲ ἀστυνομίαν οἱ πλεῖστοι τὴν τοιαύτην ἀρχήν. ἔχει δὲ μόρια πλείω τὸν ἀριθμόν· ὧν ἑτέρους ἐφ' ἕτερα * καθιστᾶσιν ἐν ταῖς πολυανθρωποτέραις πόλεσιν, οἷον, τειχοποιούς, καὶ κρηνῶν ἐπιμελητάς, καὶ λιμένων φύλακας. ἄλλη δ' ἀναγκαία τε καὶ παραπλησία ταύτῃ· περὶ τὰ αὐτὰ μὲν γάρ, ἀλλὰ περὶ τὴν χώραν ἐστί, καὶ τὰ περὶ τὰ ἔξω τοῦ B ἄστεος. καλοῦσι δὲ τοὺς ἄρχοντας τούτους, οἱ μὲν ἀγρονόμους, οἱ δ' ὑλωρούς. αὗται μὲν οὖν ἐπιμέλειαί εἰσι τούτων τρεῖς. ἄλλη δ' ἀρχὴ πρὸς ἣν αἱ πρόσοδοι τῶν κοινῶν ἀναφέρονται· παρ' ὧν φυλαττόντων μερίζονται πρὸς ἑκάστην διοίκησιν. καλοῦσι δ' ἀποδέκτας τούτους, καὶ ταμίας. ἑτέρα δ' ἀρχὴ πρὸς ἣν ἀναγράφεσθαι δεῖ τά τε ἴδια συμβόλαια, καὶ τὰς κρίσεις ἐκ τῶν δικαστηρίων. παρὰ δὲ τοῖς αὐτοῖς * τούτοις καὶ τὰς γραφὰς τῶν δικῶν γίνεσθαι δεῖ, καὶ τὰς εἰσαγωγάς. ἐνιαχοῦ μὲν οὖν μερίζουσι καὶ ταύτην εἰς πλείους· C ἔστι δὲ μία κυρία τούτων πάντων. καλοῦνται δὲ ἱερομνήμονες, καὶ ἐπιστάται, καὶ μνήμονες καὶ τούτοις ἄλλα ὀνόματα σύνεγγυς. μετὰ δὲ ταύτην ἐχομένη μέν, ἀναγκαιοτάτη δὲ σχεδὸν καὶ χαλεπωτάτη τῶν ἀρχῶν ἐστιν, ἡ περὶ τὰς πράξεις τῶν καταδικασθέντων, καὶ τῶν * προτιθεμένων κατὰ τὰς ἐγγραφάς, καὶ περὶ τὰς φυλακὰς τῶν σωμάτων. χαλεπὴ μὲν οὖν ἐστι διὰ τὸ πολλὴν ἔχειν ἀπέχθειαν· ὥστε ὅπου μὴ μεγάλα ἔστι κερδαίνειν, οὔτ' ἄρχειν ὑπομένουσιν αὐτήν, οὔθ' ὑπομείναντες ἐθέλουσι πράττειν κατὰ τοὺς νόμους. ἀναγκαία δ' ἐστίν, ὅτι οὐδὲν ὄφελος γίνεσθαι μὲν δίκας D περὶ τῶν δικαίων, ταύτας δὲ μὴ λαμβάνειν τέλος. ὥστ' εἰ μὴ γιγνομένων, κοινωνεῖν ἀδύνατον ἀλλήλοις, καὶ πράξεων μὴ γιγνομένων. διὸ βέλτιον μὴ μίαν εἶναι ταύτην τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἄλλους ἐξ ἄλλων δικαστηρίων. καὶ περὶ τὰς * προθέσεις τῶν ἀναγεγραμμένων ὡσαύτως πειρᾶσθαι διαιρεῖν. ἔτι δ' ἔνια πράττεσθαι, καὶ τὰς ἀρχὰς τάς τε ἄλλας καὶ τὰς τῶν νέων μᾶλλον τὰς νέας, καὶ τὰς * τῶν ἐνεστώτων, ἑτέρας καταδικασάσης, ἑτέραν εἶναι τὴν πραττομένην· οἷον, ἀστυνόμους τὰς παρὰ τῶν ἀγορανόμων, τὰς δὲ παρὰ τούτων, ἑτέρους. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐλάττων E ἀπέχθεια ἐνῇ τοῖς πραττομένοις, τοσούτῳ μᾶλλον λήψονται τέλος αἱ πράξεις. τὸ μὲν οὖν τοὺς αὐτοὺς εἶναι τοὺς καταδικάσαντας καὶ πραττομένους, ἀπέχθειαν ἔχει διπλῆν· τὸ δὲ περὶ πάντων τοὺς αὐτούς, * πολεμίους πᾶσι. πολλαχοῦ δὲ διῄρηται καὶ ἡ φυλάττουσα πρὸς τὴν πραττομένην, οἷον Ἀθήνησι τῶν ἕνδεκα καλουμένων. διὸ βέλτιον καὶ ταύτην χωρίζειν, * καὶ τὸ σόφισμα ζητεῖν καὶ περὶ ταύτην. ἀναγκαία μὲν γάρ ἐστιν οὐχ ἧττον τῆς εἰρημένης.

* γρ. καθιστῶσι
* deeſt in q. c.
* Lamb. προτεθειμένων
* Lamb. προτεθειμένας
* γρ. τῶν ἐνεστώτων
* Lamb. πολεμίους πᾶσι.
* γρ. καί τι σοφ.

A Altera autem cura hanc deinceps ſubſequens, eiſque proxima, eſt rerum vrbanarum tum publicarum, tum priuatarum, vt ſit in eis moderatio, & ordo pulcher ac decorus ſeruetur, vtque ædificia & ſarta tecta conſeruentur, & labentia reparentur, viæque muniantur, & corruptæ reficiantur: néve ſit vlla de finibus inter ciueis controuerſia aut querela, & quæcumque alia ad huiuſmodi procurationem pertinent. Appellãt autem plerique talem magiſtratum apud Græcos aſtynomiã, apud Romanos ædilitatem maiorem, quæ plureis numero parteis habet: atque horum alios aliis rebus præponunt in vrbibus celebrioribus, & maiorem ciuium numerum continentibus: verbi cauſa, muris reficiendis præfectos, fontium curatores, portuum cuſtodes. B alia eſt & neceſſaria, & huic conſimilis: eaſdem enim res procurat, ſed quæ ſũt in agris & regionis ſolo, quæque extra vrbem. nominant autem hos magiſtratus alij agrorum curatores, alij ſyluarum ſeu nemorum cuſtodes. Hæ igitur ſunt tres rerum neceſſariarum curationes & præfecturæ. alius eſt magiſtratus, ad quem reip. vectigalia referenda ſunt, eorum qui pecuniam publicam à ſe cuſtoditam & ſeruatam ad vnãquamque reip. adminiſtrationem depromunt ac diſtribuunt: hos autem coactores & quæſtores appellant. alius eſt, apud quem pacta priuata & ſentẽtiæ iudiciales perſcribi debent, apud eoſdem poſtulationes & litium perſcriptiones & accuſationum introductiones C fieri oportet. In nonnullis igitur locis etiam hunc magiſtratum in plureis diuidunt: quorum tamẽ vnus eſt, cuius eſt ſumma in omneis auctoritas ac poteſtas. Vocantur autem hi ſacrorum commentariorũ ſcriptores ſeu cuſtodes, & tabulis publicis præfecti, & commẽtarienſes ſeu actuarij, & aliis nominibus ſimilibus. Hunc deinceps ſequitur, quidem & maximè omnium magiſtratuum neceſſarius eſt & difficillimus: cuius eſt pœnas à damnatis expetere, & multas à multatis exigere atque efflagitare, & corpora eorum in carcerem & vincula conîicere, acerrimiſque cuſtodiis aſſeruare. Difficilis autem eſt, quia maximè odioſus atque inuiſus eſt. Itaque vbi magnos quæſtus ex hoc magiſtratu facere non eſt, neque eum capere animum inducere queunt: D neque cùm ceperũt, eum adminiſtrare ex legis præſcripto volunt. verumtamen neceſſarius eſt: quoniam lites de rebus iuſtis intentæ, ſunt inutiles atque inanes, niſi res iudicatæ ad exitum perducantur. Itaque ſi iudiciorum vſu ſublato, ſocietas hominum conſtare non poteſt: ergo neque ſi res iudicatæ infirmentur, aut iudicata non ſoluãtur ab iis qui damnati ſunt. Quare præſtat hunc magiſtratum non eſſe vnum, ſed alios ex aliis iudiciis ac ſubſelliis ſumi. Atque in multationibus eorum, qui in tabulas publicas relati ſunt, eandem diuiſionem adhibere conandum eſt. Præterea verò & multas nonnullas à magiſtratibus oportet exigi, cùm alias ab aliis, tum eas quas noui magiſtratus irrogarũt, E à nouis: & eas quæ ab vſitatis & veteribus irrogatæ ſunt, cùm alius condemnarit, alium eſſe qui exigat: exempli cauſa, eas quas annonæ præfecti ſeu ædiles minores irrogarũt, ædileis maiores efflagitare: eas quæ ab his irrogatæ ſunt, alios. Quãto enim minore in odio fuerint ij qui exigunt, tãto faciliùs ac citiùs exactiones finem ſuum obtinebunt. Eoſdẽ igitur eſſe, qui damnarint, & qui multam exigant, odium duplex habet: eoſdem verò de rebus omnibus ſtatuere, reddit omnibus inuiſos. Multis autem in locis diuiſus ac diſtinctus eſt magiſtratus carceri cuſtodiæque reorum præfectus, ab eo qui multas flagitat: verbi gratia, Athenis eorum qui Vndecim viri dicuntur. Quocirca præſtat etiam hunc ſeparare, & commentum aliquod callidum etiam in hoc excogitare. nihilo enim minus neceſſarius eſt, quàm qui proximè commemoratus eſt.

A Euenit autem vt viri boni hunc magiſtratum maximè fugiant: at improbis hanc permittere poteſtatem non eſt tutum: ipſi enim cuſtodia egent potiùs, quàm alios cuſtodire poſſunt. Quapropter non oportet vnum certum huic negotio præpoſitũ eſſe magiſtratum, neque continentèr & perpetuò eundem geri: ſed & ex iuuenibus, vbi aliquis eſt puberum & præſidiariorum militum ordo: & ex magiſtratibus alios atque alios ſumi, qui viciſſim hanc prouinciam gerant. Hi igitur magiſtratus vt maximè omnium neceſſarij, primi ſtatuendi ſunt. ſequuntur deinceps non minùs illi quidem neceſſarij, ſed in maiore ſplendore collocati, ſpeciemque magis illuſtrem præ ſe ferentes. nam multum vſum magnamque fidem deſiderant. Tales autem fuerint &

B ij, ad quos vrbis cuſtodia pertinet: & ij, qui ad vſus rerum bellicarum inſtituuntur atque ordinantur. Oportet autem tum in pace, tum in bello, peræquè portarũ & murorum cuſtodiæ præfectos, & ciuibus inquiſitione habita probãdis, atque ordine deſcribendis, curatores eſſe. alibi enim plures ſunt ad hæc omnia munera adminiſtranda creati magiſtratus, alibi pauciores: verbi gratia, in paruis ciuitatibus magiſtratus vnus omnibus negotiis gerendis præponitur. Taleis autem appellant Græci ſtrategos & polemarchos, hoc eſt, duces exercitus ſeu imperatores, & belli principes. Præterea verò ſi ſint equites aut pedites leuioris armaturæ, aut ſagittarij, aut nautici ſeu claſſiarij milites: etiam his ſingulis interdum conſtituuntur magiſtratus, qui appel-

C lantur claſſis præfecturæ, & equitum magiſteria, & ordinum ſeu legionum præfecturæ: & viciſſim his ſubiectæ ſunt triremium præfecturæ, & decurionatus, & centurionatus, & tribunatus militares, & quæ ſunt ſimiles harum præfecturarum partes. Vniuerſum autem harum partium vnum quoddam genus eſt, rerum bellicarum curatio ſeu miniſtratio. Quod igitur ad hunc magiſtratum pertinet, ita ſe res habet. Quoniã autem ſi non omnes, at certè nonnulli magiſtratus multa negotia totius ciuitatis & populi communia tractant: alium eſſe neceſſe eſt, qui rationes ab illis repetat, & præterea iudicio rationum referendarum ſubiectos corrigat & caſtiget, nihilque aliud tractet. Ap-

D pellant porrò hos alij correctores ſeu cenſores, alij ratiocinatores, alij inquiſitores ſeu probatores, alij patronos ſeu cognitores. Eſt & alius præter hos omneis magiſtratus, cuius grauiſſima eſt omnium auctoritas, maximáque poteſtas. Idem enim ſæpenumero & vectigalis curationem, & tribunatũ plebis, hoc eſt, ephoriam, obtinet: qui præeſt populo in iis ciuitatibus, in quibus penes populum ſumma eſt rerum poteſtas. Oportet enim aliquem magiſtratum eſſe, qui habeat ius conuocandæ eius ciuiũ partis, penes quam ſumma reipublicæ eſt poteſtas. Vocantur autem alibi quidem à Græcis probuli, à Romanis (ſi placet) prouiſores ſeu præconſultatores, qui prouideant & antè conſultent.

E vbi autem multitudo dominatur, ſenatus potiùs ſeu conſilium publicum appellatur. ciuiles igitur magiſtratus tot ferè numero ſũt. Aliud porro curationis genus eſt, quæ in ceremoniis & deorum cultu verſatur: verbi gratia, ſacerdotum, & eorum quorum eſt quæ ad res ſacras pertinent, curare; ædeis ſacras ſartas tectas conſeruare, ruinoſas & labenteis reficere atque excitare, & alia ſimilia quæ ad religiones deorum inſtituta ſunt, adminiſtrare. Euenit autem vt hæc curatio alicubi ſit vna, vt in paruis ciuitatibus: alicubi verò multæ, & à ſacerdotio ſeparatæ (verbi gratia, in quibus ſunt ſacrifici, & templorum cuſtodes ſeu æditui, & ſacrarum pecuniarum cuſtodes. Huic proxima ea curatio eſt, quæ ad ſacrificia publica excepta & ſeruata eſt; ea dico, quæ non ſacerdotibus à lege aſſignuntur, ſed iis qui hunc honorem à communi ciuitatis foco & totius vrbis lare conſequuntur.

συμβαίνει δὲ τοὺς μὲν ἐπιεικεῖς φεύγειν μάλιστα ταύτην τὴν ἀρχὴν, τοὺς δὲ μοχθηροὺς οὐκ ἀσφαλὲς ποιεῖν κυρίους· αὐτοὶ γὰρ δέονται φυλακῆς μᾶλλον ἢ φυλάττειν ἄλλους δύνανται. διὸ δεῖ μὴ μίαν εἶναι τὴν τεταγμένην ἀρχὴν ἐπὶ τούτοις, μηδὲ συνεχῶς τὴν αὐτὴν, ἀλλὰ τῶν τε νέων, ὅπου τις ἐφήβων ἢ φρουρῶν ἐστι τάξις, καὶ τῶν ἀρχῶν δεῖ κατὰ μέρος ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν ἑτέρους. ταύτας μὲν οὖν τὰς ἀρχὰς, ὡς ἀναγκαιοτάτας θετέον πρώτας. μετὰ δὲ ταύτας, τὰς ἀναγκαίας μὲν οὐδὲν ἧττον, σχήματι δὲ μείζονι τεταγμένας· καὶ γὰρ ἐμπειρίας καὶ πίστεως δέονται πολλῆς. τοιαῦται δ' εἶεν αἵ τε περὶ τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως, καὶ ὅσαι τάττονται πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας. δεῖ δὲ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ, πυλῶν τε καὶ τειχῶν φυλακῆς ἐπιμελητὰς εἶναι, καὶ ἐξετάσεως, καὶ συντάξεως τῶν πολιτῶν. ἔνθα μὲν οὖν, ἐπὶ πάσαις ταύταις ἀρχαὶ πλείους εἰσὶν, ἔνθα δ' ἐλάττους, οἷον ἐν ταῖς μικραῖς πόλεσι μία * περὶ πάντων. καλοῦσι δὲ στρατηγοὺς καὶ πολεμάρχους τοὺς τοιούτους. ἔτι δὲ κἂν ὦσιν ἱππεῖς, ἢ ψιλοὶ, ἢ τοξόται, ἢ ναυτικὸν, καὶ ἐπὶ τούτων ἑκάστων ἐνίοτε * καθίστανται ἀρχαὶ, αἳ καλοῦνται ναυαρχίαι, καὶ ἱππαρχίαι, καὶ ταξιαρχίαι· καὶ κατὰ μέρος δὲ αἱ ὑπὸ ταύτας τριηραρχίαι, καὶ λοχαγίαι, καὶ φυλαρχίαι, καὶ ὅσα τούτων μόρια. τὸ δὲ πᾶν ἕν τι τούτων ἐστὶν εἶδος * ἐπιμελείας πολεμικῶν. περὶ μὲν οὖν ταύτην τὴν ἀρχὴν ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον. ἐπεὶ δὲ ἔνιαι τῶν ἀρχῶν, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι, διαχειρίζουσι πολλὰ τῶν κοινῶν, ἀναγκαῖον ἑτέραν εἶναι τὴν ληψομένην λογισμὸν, καὶ * προσευθυνοῦσαν, αὐτὴν μηδὲν διαχειρίζουσαν ἕτερον. καλοῦσι δὲ τούτους, οἱ μὲν εὐθύνους, οἱ δὲ λογιστὰς, οἱ δὲ ἐξεταστὰς, οἱ δὲ συνηγόρους. παρὰ πάσας δὲ ταύτας τὰς ἀρχὰς ἡ μάλιστα κυρία πάντων ἐστίν. ἡ γὰρ αὐτὴ πολλάκις ἔχει τὸ τέλος καὶ * τὴν ἐφορείαν, ἢ προκάθηται τοῦ πλήθους, ὅπου κύριός ἐστιν ὁ δῆμος. δεῖ γὰρ εἶναι τὸ συνάγον τὸ κύριον τῆς πολιτείας. καλεῖται δὲ, ἔνθα μὲν πρόβουλοι, διὰ τὸ προβουλεύειν· ὅπου δὲ τὸ πλῆθός ἐστι, βουλὴ μᾶλλον. αἱ μὲν οὖν πολιτικαὶ τῶν ἀρχῶν, σχεδὸν τοσαῦταί τινές εἰσιν. ἄλλο δ' εἶδος ἐπιμελείας ἡ περὶ τοὺς θεούς ἐστιν, οἷον ἱερεῖς τε καὶ ἐπιμεληταὶ τῶν περὶ τὰ ἱερὰ τοῦ σώζεσθαί τε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἀνορθοῦσθαι τὰ πίπτοντα τῶν οἰκοδομημάτων, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τέτακται πρὸς τοὺς θεούς. συμβαίνει δὲ τὴν ἐπιμέλειαν ταύτην ἐνιαχοῦ μὲν εἶναι μίαν, οἷον ἐν ταῖς μικραῖς πόλεσιν· ἐνιαχοῦ δὲ πολλὰς καὶ κεχωρισμένας τῆς ἱερωσύνης· οἷον ἱεροποιοὺς, καὶ ναοφύλακας, καὶ ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων. ἐχομένη δὲ ταύτης ἡ πρὸς τὰς θυσίας ἀφωρισμένη τὰς κοινὰς πάσας, ὅσας μὴ τοῖς ἱερεῦσιν ἀποδίδωσιν ὁ νόμος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κοινῆς ἑστίας ἔχουσι τὴν τιμήν.

* Quidam, ἐπὶ πάντων.

* γρ. καθίστανται ἀρχαί.

* Lamb. ἐπιμέλεια.

* γρ. προσευθύνουσαν.

* γρ. τὴν εἰσφοράν.

καλοῦσι δ' οἱ μὲν ἄρχοντας τούτους, οἱ δὲ βασιλεῖς, οἱ δὲ πρυτάνεις. αἱ μὲν οὖν ἀναγκαῖαι ἐπιμέλειαί εἰσι περὶ τούτων, ὡς εἰπεῖν, συγκεφαλαιωσαμένους, περί τε τὰ δαιμόνια, καὶ τὰ πολεμικά, καὶ περὶ τὰς προσόδους, καὶ περὶ τὰ ἀναλισκόμενα, καὶ περὶ ἀγοράν, καὶ περὶ τὸ ἄστυ, καὶ λιμένας, καὶ τὴν χώραν· ἔτι τὰ περὶ τὰ δικαστήρια,* καὶ συναλλαγμάτων ἀναγραφάς, καὶ πράξεις, καὶ φυλακάς, * καὶ ἐπιλογισμούς τε καὶ ἐξετάσεις, καὶ πρὸς εὐθύνας τῶν ἀρχόντων· καὶ τέλος αἱ περὶ τὸ βουλευόμενόν εἰσι τῶν κοινῶν. * ἰδίᾳ δὲ ταῖς σχολαστικωτέραις, καὶ μᾶλλον εὐημερούσαις πόλεσιν, ἔτι δὲ φροντιζούσαις εὐκοσμίας, γυναικονομία, νομοφυλακία, παιδονομία, γυμνασιαρχία· πρὸς δὲ τούτοις, περὶ ἀγῶνας ἐπιμέλεια γυμνικοὺς καὶ Διονυσιακούς, κἂν εἴ τινας ἑτέρας συμβαίνει τοιαύτας γίνεσθαι θεωρίας. τούτων δ' ἔνιαι φανερῶς εἰσιν οὐ δημοτικαὶ τῶν ἀρχῶν, γυναικονομία καὶ παιδονομία· τοῖς γὰρ ἀπόροις ἀνάγκη χρῆσθαι καὶ γυναιξὶ καὶ παισὶν ὥσπερ ἀκολούθοις, διὰ τὴν ἀδουλίαν. τριῶν δ' οὐσῶν ἀρχῶν, καθ' ἃς αἱροῦνταί τινες ἀρχὰς τὰς κυρίας, νομοφυλάκων, προβούλων, βουλῆς· οἱ μὲν νομοφύλακες ἀριστοκρατικόν, ὀλιγαρχικὸν δ' οἱ πρόβουλοι, βουλὴ δὲ δημοτικόν. περὶ μὲν οὖν τῶν ἀρχῶν, ὡς [ἐν] τύπῳ, σχεδὸν εἴρηται περὶ πασῶν.

* κ. δ συναλλαγμάτων ἀναγραφαί.
* Sylb. δ περὶ ..., & mox, δ περὶ ...
* χ. ἴδια

A Appellant autem hos alij principes ſeu prætores, alij reges ſacrorum, alij prytanes. Neceſſariæ igitur curationes, vt eorum quæ diximus, ſummam faciamus, in his rebus verſantur: in diuinis, in bellicis, in vectigalibus, in ſumptibus, in annona, & rebus venalibus, in rebus vrbanis, in portubus, in agro & ſolo regionis: præterea in rebus iudicialibus, in rerum contractarũ perſcriptionibus, in multarum exactionibus, rerumve iudicatarum executionibus, in cuſtodiis, in rationibus ſubducendis, in ciuium probationibus, atque in mores eorum anquiſitionibus, in rationibus ab iis qui magiſtratu defuncti ſunt, repoſcendis. Poſtremò ij magiſtratus, qui conſilio publico præſunt, in numerum B communium referendi ſunt. Propria autem eſt ciuitatum otioſarum & pacatiorum, & rebus proſperis magis florentiũ, & prætereà verò elegantis ornatus & pulchri ac decori ordinis curam aliquam habentium, mulierum diſciplina, legum cuſtodia, puerorum inſtitutio ac moderatio, gymnaſiorum præfectura, prætereà ludorum gymnicorum & Dionyſiacorum curatio, & ſi qua fortè alia huius generis inſtituantur ſpectacula. Horum autem magiſtratuũ nonnullos in promptu eſt non eſſe populareis: vt mulierum & liberorum inſtitutionem ac diſciplinam. Egentes enim neceſſe habent vti vxoribus & liberis tanquam pediſſequis ac miniſtris, quia ſeruis careant. Cum ſint autem tres magiſtratus, ex quorũ ratione quidam magiſtratus ampliſſi- C mos ſummaque auctoritate ac poteſtate præditos ſuffragio creant, legum cuſtodes, prouiſores ſeu præconſultatores, ſenatores ſeu conſilij publici participes: legum cuſtodes ad ariſtocratiam pertinent, præconſultatores ad oligarchiam, ſenatus ad Democratiam. De magiſtratibus igitur ferè omnibus veluti rudi quadam informata imagine à nobis explicatum eſt.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚῶΝ τὸ Η.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Προοιμιαζόμενος τῷ λόγῳ ὑπόθεσιν ταύτην τίθησι, Ὅτι βίος ἄριστος καὶ χωρὶς ἑκάστου καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσιν ὁ μετ' ἀρετῆς, κεχορηγημένης ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μετέχειν τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων.

Περὶ πολιτείας ἀρίστης τὸν μέλλοντα ποιήσασθαι τὴν προσήκουσαν ζήτησιν, ἀνάγκη διορίσασθαι πρῶτον, τίς αἱρετώτατος βίος. ἀδήλου γὰρ ὄντος τούτου, καὶ τὴν ἀρίστην ἀναγκαῖον ἄδηλον εἶναι πολιτείαν. ἄριστα γὰρ πράττειν προσήκει τοὺς ἄριστα πολιτευομένους ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, ἐὰν μή τι γίγνηται παράλογον. διὸ δεῖ πρῶτον ὁμολογεῖσθαι τίς ὁ πᾶσιν, ὡς εἰπεῖν, αἱρετώτατος βίος· μετὰ δὲ τοῦτο, πότερον κοινῇ καὶ χωρὶς ὁ αὐτὸς, ἢ ἕτερος. νομίσαντας οὖν ἱκανῶς πολλὰ λέγεσθαι καὶ τῶν ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις περὶ τῆς ἀρίστης ζωῆς, καὶ νῦν χρηστέον αὐτοῖς.

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA

Liber VII.

D

CAPVT I.

Proœmij vice ſequentem diſputationem hac hypotheſi præmunit, vitam optimam & ſeparatim uniuſcuiuſque & communiter ciuitatum eſſe quæ ex virtute ducatur, eaque eò bonis inſtructa, vt ad actiones quæ à virtute proficiſcuntur ſit idonea.

CVM qui de optima reip. adminiſtrandæ forma conuenienter quæſiturus & commentaturus eſt, primum quænam vita maximè ſit optabilis atque expe- E tenda, definitè cognoſcere neceſſe eſt. Nam ſi hoc obſcurum & incognitum ſit, etiam optima reip. adminiſtrandæ forma obſcura & incognita neceſſariò futura eſt. Optimas enim res agere, optiméq; res ſuas gerere cõuenit eos, qui optima reip. adminiſtratione vtuntur, ex iis quæ eis ſuppetunt, niſi ſi quid præter omnium opinionem & rationem accidat. Quocirca oportet hoc primum inter nos conſtare & conuenire, quænam ſit omnibus, pauciſſimis exceptis, optatiſſima & maximè expetenda vita: deinde vtrùm cum aliis communiter & ſeparatim eadem ſit, an alia. Cùm exiſtimemus igitur multa de vita optima, in iis libris quos exotericos, id eſt, quaſi externos, appellare conſueuimus, ſatis ad rem accommodatè dici, etiam nunc iis vtendum nobis eſt.

Nemo.n.profectò, quod ad vnã quidẽ diuiſionẽ attinet, in controuerſiã vocarit, quin, cùm tria ſint bonorũ genera, externa, ea quæ ſunt in corpore, ea quæ in animo, hæc omnia beatis ſuppetere oporteat. Nemo enim beatum dixerit eum, in quo neque fortitudinis, neque temperantiæ, neque iuſtitiæ particula inſit vlla: ſed qui muſcas circumuolitanteis metuat, & cùm eſuriat aut ſitiat, nulla re ſibi temperet etiam deterrima atque extrema, amicos cariſſimos atque intimos ob quadrantem interimat: ſimiliterque in iis quæ ad mẽtem attinent, æquè ſit imprudens & excors, parique mẽtis errore afficiatur, atque puer aliquis aut inſanus. Hæc igitur quæ ita dicuntur, omnes, vt diximus, vno ore conceſſerint: ſed de quanto & excellentia nimio derata ambigunt. Virtutis enim quantulumcunque habeant, ſatis ſe habere exiſtimant. Diuitiarum verò & pecuniæ, & potentiæ, & gloriæ, & talium omnium rerum cupiditati nullum modum ſtatuunt, nullum finem imponunt. Nos autem eis reſpondebimus, facile quidem eſſe his de rebus etiam ex factis argumenta ad fidem faciendam ſumere, cùm videamus, eos parare & retinere non virtutes bonis externis, ſed bona externa virtutibus: & beatè viuendi facultatem, ſiue ea hominibus poſita ſit in voluptate, ſiue in virtute, ſiue vtroque, datam eſſe maiorem iis qui morum quidem & mentis virtutibus egregiè & ſupra modum ſunt exornati, bonorum autem externorum copiis mediocriter inſtructi: quàm iis qui, cùm multo plura bona externa habeant ſuperuacanea, quàm ad victum cultumque vtilia, a virtutibus ſint inopes ac vacui: veruntamen etiam iis qui hanc quæſtionem ad rationem ſpectare atque exigere volent, facilè veritas patebit. nam bona externa, tanquam inſtrumentum quoddam, extremum habent. quicquid autem vtile eſt, in iis rebus conſiſtit, quarum nimium neceſſariò aut obeſt iis qui habent, aut nihil prodeſt. At vnumquodque eorum bonorum, quæ in animo inſunt, quo maius & vberius eſt, hoc vtilius eſt: ſi hæc bona non ſolùm honeſta, ſed etiam vtilia quaſi cognomẽto quodam ſunt appellanda. In ſumma autem perſpicuum eſt, nos eſſe dicturos, optimatum cuiuſque rei affectionum talem comparationem & proportionem inter ſe futuram: qualis excellentia & differentia iis rebus contigit quarum rerum has affectiones eſſe dicimus. Quare ſi animus & bonorum externorum poſſeſſione, & corpore carius ac præſtabilius quiddam eſt, tum ſimpliciter, tum nobis: etiam optima cuiuſque horum affectio eandem proportionem & comparationem inter ſe habeat neceſſe eſt. Præterea propter animum hæc ſunt optabilia & expetenda natura: & omnes benè ſanæ mentis homines ea expetere propter animum debent, & non animum propter illa. Tantum igitur ad vnumquemque felicitatis peruenire, quantum cuique virtutis & prudentiæ, & actionum his conſentanearum contingit, conueniat inter nos Dei teſtimonio vtenteis: qui quamuis fortunatus & beatus ſit, non tamen propter vnum bonum externum beatus eſt, ſed ipſe propter ſe, & quia ſit cuiuſdammodi natura. nam etiam propter hanc cauſam ſecunda ſeu proſpera fortuna à beatitudine neceſſariò differt. bonorum enim, quæ extra animum ſunt, caſus & fortuna, cauſæ ſunt efficientes: iuſtus verò aut temperans nullus eſt à fortuna, neque propter fortunam. Conſequens autem eſt, & eaſdem rationes deſiderat, ciuitatem optimam, ſuáque negotia præclarè gerentem, eſſe etiam beatiſſimam. Fieri porrò non poteſt vt ij negotium ſuum præclarè gerant, qui res honeſtas & præclaras non agant. At nulla præclara actio neque viri neque ciuitatis ſine virtute & prudentia eſt.

A ὡς ἀληθῶς γὰρ πρός γε μίαν διαίρεσιν οὐδεὶς ἀμφισβητήσειεν ἂν ὡς οὐ, τριῶν οὐσῶν μερίδων, τῶν τε ἐκτὸς, καὶ τῶν ἐν σώματι, καὶ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, πάντα ταῦτα ὑπάρχειν τοῖς μακαρίοις δεῖ. οὐδεὶς γὰρ ἂν φαίη μακάριον τὸν μηθὲν μόριον ἔχοντα ἀνδρείας, μηδὲ σωφροσύνης, μηδὲ δικαιοσύνης, μηδὲ φρονήσεως, ἀλλὰ δεδιότα μὲν τὰς παραπετομένας μυίας, ἀπεχόμενον δὲ μηθενὸς, ἂν ἐπιθυμήσῃ τοῦ φαγεῖν ἢ πιεῖν, τῶν ἐσχάτων· ἕνεκα δὲ τεταρτημορίου διαφθείροντα τοὺς φιλτάτους φίλους· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν διάνοιαν οὕτως ἄφρονα καὶ διεψευσμένον, ὥσπερ τι παιδίον, ἢ μαινόμενον. B ἀλλὰ ταῦτα μὲν λεγόμενα,* ὥσπερ πάντες ἂν συγχωρήσειαν· διαφέρονται δ' ἐν τῷ ποσῷ καὶ ταῖς ὑπεροχαῖς. τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς ἔχειν ἱκανὸν νομίζουσιν ὁποσονοῦν· πλούτου δὲ, καὶ χρημάτων, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης, καὶ πάντων τῶν τοιούτων, εἰς ἄπειρον ζητοῦσι τὴν ὑπερβολήν. ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς ἐροῦμεν, ὅτι ῥᾴδιον μὲν περὶ τούτων καὶ διὰ τῶν ἔργων* διαλαμβάνειν τὴν πίστιν, ὁρῶντας ὅτι κτῶνται καὶ φυλάττουσιν οὐ τὰς ἀρετὰς τοῖς ἐκτὸς, ἀλλ' ἐκεῖνα ταύταις· καὶ τὸ ζῆν εὐδαιμόνως, εἴτ' ἐν τῷ χαίρειν ἐστὶν, εἴτ' ἐν ἀρετῇ τοῖς ἀνθρώποις, εἴτ' ἐν ἀμφοῖν, ὅτι μᾶλλον ὑπάρχει τοῖς τὸ ἦθος μὲν C καὶ τὴν διάνοιαν κεκοσμημένοις εἰς ὑπερβολήν, περὶ δὲ τὴν ἔξω κτῆσιν τῶν ἀγαθῶν μετριάζουσιν, ἢ τοῖς ἐκεῖνα μὲν κεκτημένοις πλείω τῶν χρησίμων, ἐν δὲ τούτοις ἐλλείπουσιν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν λόγον σκοπουμένοις εὐσύνοπτόν ἐστι. τὰ μὲν γὰρ ἐκτὸς ἔχει πέρας, ὥσπερ ὄργανόν τι· πᾶν δὲ τὸ χρήσιμόν ἐστιν, ὧν τὴν ὑπερβολὴν, ἢ βλάπτειν ἀναγκαῖον, ἢ μηθὲν ὄφελος εἶναι αὐτῶν τοῖς ἔχουσι. τῶν δὲ περὶ ψυχὴν ἕκαστον ἀγαθῶν, ὅσῳ περ ἂν ὑπερβάλλῃ, τοσούτῳ μᾶλλον χρήσιμον εἶναι, εἰ δεῖ καὶ τούτοις ἐπιλέγειν μὴ μόνον τὸ καλὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ χρήσιμον. ὅλως δὲ δῆλον ὡς ἀκολουθεῖν φήσομεν τὴν D διάθεσιν τὴν ἀρίστην ἑκάστου πράγματος πρὸς ἄλληλα, κατὰ τὴν ὑπεροχὴν ὥσπερ* εἴληχε διάστασιν ὧν φαμὲν αὐτὰς εἶναι διαθέσεις ταύτας. ὥστ' εἴπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ, καὶ τῆς κτήσεως καὶ τοῦ σώματος τιμιώτερον, καὶ ἁπλῶς, καὶ ἡμῖν, ἀνάγκη καὶ τὴν διάθεσιν τὴν ἀρίστην ἑκάστου, ἀνάλογον τούτων ἔχειν. ἔτι δὲ τῆς ψυχῆς ἕνεκεν ταῦτα πέφυκεν αἱρετὰ, καὶ δεῖ πάντας αἱρεῖσθαι τοὺς εὖ φρονοῦντας, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων ἕνεκεν τὴν ψυχήν. ὅτι μὲν οὖν ἑκάστῳ τῆς εὐδαιμονίας ἐπιβάλλει τοσοῦτον, ὅσον περ ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ τοῦ πράττειν κατὰ ταύτας, ἔστω συνωμολογημένον ἡμῖν, μάρτυρι τῷ θεῷ E χρωμένοις, ὃς εὐδαίμων μέν ἐστι καὶ μακάριος, δι' οὐθὲν δὲ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ δι' αὑτὸν αὐτὸς, καὶ τῷ ποιός τις εἶναι τὴν φύσιν. ἐπεὶ καὶ τὴν εὐτυχίαν τῆς εὐδαιμονίας διὰ ταῦτ' ἀναγκαῖον ἑτέραν εἶναι. τῶν μὲν γὰρ ἐκτὸς ἀγαθῶν τῆς ψυχῆς, αἴτιον ταὐτόματον καὶ ἡ τύχη· δίκαιος δ' οὐδεὶς οὐδὲ σώφρων ἀπὸ τύχης, οὐδὲ διὰ τὴν τύχην ἐστίν. ἐχόμενον δ' ἐστὶ, καὶ τῶν αὐτῶν λόγων δεόμενον, καὶ πόλιν εὐδαίμονα τὴν ἀρίστην εἶναι καὶ πράττουσαν καλῶς. ἀδύνατον δὲ καλῶς πράττειν τοῖς μὴ τὰ καλὰ πράττουσιν. οὐθὲν δὲ καλὸν ἔργον, οὔτ' ἀνδρὸς, οὔτε πόλεως, χωρὶς ἀρετῆς καὶ φρονή-

* Lamb. ἴσως [illegible]

* Lamb. λαμβάνειν, quod eſt vſitatius.

* γρ. ὅνπερ, mendoſè.

ἀνδρία δὲ πόλεως καὶ δικαιοσύνη, καὶ φρόνησις, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, καὶ * μορφὴν, ὧν μετασχὼν ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων, λέγεται δίκαιος, καὶ φρόνιμος, καὶ σώφρων. ἀλλὰ γὰρ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον ἔστω πεφροιμιασμένα τῷ λόγῳ, οὔτε γὰρ μὴ θιγγάνειν αὐτῶν δυνατὸν, οὔτε πάντας τοὺς οἰκείους ἐπεξελθεῖν ἐνδέχεται λόγους· ἑτέρας γάρ ἐστιν ἔργον σχολῆς ταῦτα. νῦν δὲ ὑποκείσθω τοσοῦτον, ὅτι βίος μὲν ἄριστος, καὶ χωρὶς ἑκάστῳ, καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσιν, ὁ μετ' ἀρετῆς * κεχορηγημένης ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μετέχειν τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων. πρὸς δὲ τοὺς ἀμφισβητοῦντας, ἐάσαντας ἐπὶ τῆς νῦν μεθόδου, διασκεπτέον ὕστερον, εἴ τις τοῖς εἰρημένοις τυγχάνει μὴ πειθόμενος.

* γρ. μορφὴν. ὧν

* γρ. κεχορηγημέναις, & κεχορηγημένης

ΚΕΦΑΛ. Β.

Ὅτι τὸν αὐτὸν βίον αἱρετώτατον εἶναι τὸν ἄριστον, ἑκάστῳ τε τῶν ἀνθρώπων, καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσι· καὶ πολλαὶ περὶ τοῦ συμβαίνοντος ἀπορίαι.

Πότερον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν τὴν αὐτὴν εἶναι φατέον, ἑνός τε ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων καὶ πόλεως, ἢ μὴ τὴν αὐτὴν, λοιπόν ἐστιν εἰπεῖν. φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο· πάντες γὰρ ἂν ὁμολογήσαιεν εἶναι τὴν αὐτήν. ὅσοι γὰρ ἐν πλούτῳ τὸ ζῆν εὖ τίθενται ἐφ' ἑνὸς, οὗτοι καὶ τὴν πόλιν ὅλην, ἐὰν ᾖ πλουσία, μακαρίζουσιν. ὅσοι τε τὸν τυραννικὸν βίον μάλιστα τιμῶσιν, οὗτοι καὶ πόλιν τὴν πλείστων ἄρχουσαν, εὐδαιμονεστάτην ἂν εἶναι φαῖεν. εἴ τέ τις τὸν ἕνα δι' ἀρετὴν ἀποδέχεται, καὶ πόλιν εὐδαιμονεστέραν φήσει τὴν σπουδαιοτέραν. ἀλλὰ ταῦτ' ἤδη δύο ἐστὶν ἃ δεῖται σκέψεως, ἓν μὲν, πότερος αἱρετώτερος βίος, ὁ διὰ τοῦ συμπολιτεύεσθαι καὶ κοινωνεῖν πόλεως, ἢ μᾶλλον ὁ ξενικὸς καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἀπολελυμένος. ἔτι δὲ, τίνα πολιτείαν θετέον, καὶ ποίαν διάθεσιν πόλεως ἀρίστην, εἴτε πᾶσιν ὄντος αἱρετοῦ κοινωνεῖν πόλεως, εἴτε καὶ τισὶ μὲν μὴ, τοῖς δὲ πλείστοις. ἐπεὶ δὲ τῆς πολιτικῆς διανοίας καὶ θεωρίας τοῦτ' ἐστὶν ἔργον, ἀλλ' οὐ τὸ περὶ ἕκαστον αἱρετόν· ἡμεῖς δὲ ταύτην προῃρήμεθα νῦν τὴν σκέψιν, ἐκεῖνο μὲν πάρεργον ἂν εἴη, τοῦτο δὲ ἔργον τῆς μεθόδου ταύτης. ὅτι μὲν οὖν ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείαν ἀρίστην ταύτην, * καθ' ἣν τάξιν κἂν ὁστισοῦν ἄριστα πράττοι, καὶ ζῴη μακαρίως, φανερόν ἐστιν. ἀμφισβητεῖται δὲ παρ' αὐτῶν τῶν ὁμολογούντων τὸν * μετ' ἀρετῆς εἶναι βίον αἱρετώτατον, πότερον ὁ πολιτικὸς καὶ πρακτικὸς βίος αἱρετὸς, ἢ μᾶλλον ὁ πάντων τῶν ἐκτὸς ἀπολελυμένος, οἷον θεωρητικός τις, ὃν μόνον τινές φασιν εἶναι φιλόσοφον. σχεδὸν γὰρ τούτους τοὺς δύο βίους τῶν ἀνθρώπων οἱ φιλοτιμότατοι πρὸς ἀρετὴν φαίνονται προαιρούμενοι, καὶ τῶν προτέρων, καὶ τῶν νῦν. λέγω δὲ δύο, τόν τε πολιτικὸν καὶ τὸν φιλόσοφον. διαφέρει δὲ οὐ μικρὸν ποτέρως ἔχει τὸ ἀληθές. ἀναγκαῖον γὰρ τόν γε εὖ φρονοῦντα πρὸς τὸν βελτίω σκοπὸν συντάττεσθαι, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστον, καὶ κοινῇ τὴν πολιτείαν. νομίζουσι δ' οἱ μὲν τὸ τῶν πέλας ἄρχειν, δεσποτικῶς μὲν γιγνόμενον, μετ' ἀδικίας τινὸς εἶναι τῆς μεγίστης,

* Lamb. καὶ ἐπὶ τῆς...

* γρ. μιᾶς τῆς

Fortitudo autem & iuſtitia & prudentia ciuitatis eandem vim & ſpeciem habent, atque illæ quas vnuſquiſque mortalium conſecutus, iuſtus & prudens & temperans appellatur. Sed hactenus hæc inſtar procœmij et diſputationi, quam habituri ſumus, prępoſitę ſint. Nam neque ea prætermittere fas nobis fuit, neq; vt omneis rationes huius ſermonis proprias perſequeremur, rerum natura tulit. Sunt enim hæc alius quæſtionis & loci. Nunc autem hoc poſitum ſit, vitam optimam & ſeparatim cuiuſque & cõmuniter ciuitatum eſſe eam, quę virtuti conſentanea eſt, tanta bonorũ copia inſtructæ, vt particeps eſſe poſſit congruentium virtuti actionum. Iis autem, qui hæc in controuerſiam vocãt, omiſſis, nunc in hac quam ratione & via ſuſcepimus diſputatione, poſteriùs videndum erit, quid reſpondeamus: ſi quis forte iis quæ dicta ſunt, non aſſentiatur.

CAPVT II.

Docet, beatitudinem eandem eſſe vniuſcuiuſque hominis & ciuitatis: Affines deinde quæſtiones aliquot proponit.

VTrùm autem beatitudo ſit eadem dicenda vniuſcuiuſque hominis atq; ciuitatis, necne, reliquum eſt vt explicemus. At etiam hoc in promptu eſt, omnes enim eandem eſſe vno ore conceſſerint. Nam quicunque in diuitiis bene viuere de vno homine ponunt, hi etiam ciuitatem, ſi ſit locuples & copioſa, beatam prædicant, & quicumque vitam tyrannicam cæteris omnibus anteponunt, hi etiam ciuitatem pluſimis imperantem, beatiſſimam pronuntiarint: & ſi quis vnum aliquem virtutis nomine maximè admiratur & probat, hic & ciuitatem, quò erit virtute ornatior, eo dixerit eſſe beatiorem. Sed hæc iam ſunt duo, quæ conſiderationis indigent: vnum, vtra vita ſit magis expetenda, ea quæ in communione reipublicæ adminiſtrationis & ciuitatis traducatur, an potius peregrini propria & a ciuili ſocietate ſegregata ac ſoluta: alterum, quæ reip. adminiſtrandæ forma, & quæ ciuitatis affectio ſiue ordinatio, ſiue (vt ita dicam) diſpoſitio, optima ſit locanda, ſiue omnibus optabile ſit & expetendum, in ciuili ſocietate verſari, ſiue aliquibus quidem minimè, ſed pleriſque etiam. Quoniam autem cogitationis & cognitionis ciuilis hoc munus eſt, non quid cuique rei ſit expetendum, videre: nos porrò hanc diſputationem nunc inſtruimus ac ſuſcepimus: illud quidem alienum à noſtro inſtituto fuerit, hoc verò proprium munus huius à nobis via & ratione ſuſceptæ inſtitutionis. *Hanc igitur neceſſariò eſſe optimam reip. adminiſtrãdæ formam, ex cuius ordinatione quiuis res optimas agat & beatè viuat, perſpicuũ eſt. Ambigitur autẽ ab iis ipſis, qui concedunt vitam cum virtute coniunctam, eſſe maxime expetendam, vtrùm vita ciuilis & ad agendũ expedita, ſit optabilis & ſumenda, an ea potius, quæ ab omnib. rebus externis ſegregata eſt ac ſoluta: verbi cauſa, ea quæ in contemplatione & cognitione rerũ conſumitur: quam ſolã quidam dicunt eſſe philoſopho dignam. Ferè enim hæc duo vitæ genera, homines laudis & gloriæ virtute partæ cupidiſſimi, aliis anteferre reperiuntur, & qui olim vixerũt, & qui nunc ſunt. Duo autem dico, ciuile, & philoſophicum. Magni porro refert, vtrum ſit verum. Neceſſe enim eſt, eum qui prudẽtia valet, & priuatim ſingularem hominem, & communiter reipublicæ adminiſtrandæ formam, ita ſe componere & parare, vt eum vitæ finem qui ſit melior, ſibi proponat. Exiſtimant autem alij quidem, finitimis imperare, ſi hoc dominorum in morem, & imperioſè fiat, cum iniuſtitia maxima eſſe coniunctum:

A ſin ciuiliter, iniuſtitia hoc quidem vacare, ſed impedimento eſſe vitæ tranquillitati & proſperitati. Alij cum his pugnantes aliter opinantur. Solam enim viri eſſe propriam vitam in actione poſitam, & ciuilem. Nam quæ cuiuſque virtutis ſunt actiones, non magis ad priuatos, quàm ad eos qui remp. gerunt, & in republ. verſantur, pertinere. Sic igitur quidam exiſtimant: alij verò ſolam reipublicæ adminiſtrãdæ rationem herilem, & domino conuenientem & tyrannicam, beatam eſſe dicunt. Quin apud nonnullos, & in reipublicæ adminiſtratione hic legibus finis propoſitus eſt, in finitimos dominari. Quapropter quamuis plurimæ leges apud pleroſque ſparſim & confusè, vt ita dicam, latæ ſint, ſicubi tamen leges ad aliquid vnum ſpectant, hoc petit ac deſtinant, vt imperium obtineant: quemadmodum B Lacedæmone, & in Creta, tum diſciplina tum legum multitudo ad rem militarem compoſita & comparata eſt. Præterea in iis gentibus, quæ plura obtinere, & ſuperiora habere poſſunt, huiuſmodi potẽtia plurimi fit, in ſummóque honore eſt: vt apud Scythas, & Perſas, & Thraces, & Celtas. Apud quaſdam enim nationes etiam leges exſtant, quæ ad hanc virtutem excitant, quemadmodũ Karthagine aiunt annulorum ornatum ita quéque capere, vt plurimas militias tolerarit. Quin lex erat hæc quondam in Macedonia, vt qui nullum hoſtem occidiſſet, capiſtro cingeretur. Apud Scythas autem, ei qui hoſtem neminem interfeciſſet, ex eo ſcypho, qui circumferebatur die quodam feſto, bibere nõ C licebat. Apud Hiſpanos, gentem bellicoſam, tot numero verucula (obeliſcos appellant) circum ſepulcrum deſigunt, quot quiſque hoſteis interemerit: aliáque multa apud alios talia partim legibus comprehenſa, partim inſtitutis & conſuetudine recepta ſunt. Atqui videri fortaſſe poſſit dictu abſurdum, iis qui rem accuratè conſiderare velint, munus eſſe viri ad remp. adminiſtrandam apti & ſcientia ciuili inſtructi, perſpicere atque intelligere poſſe, quomodo finitimis imperet, velint nolint. Nam qui poſſit hoc aut ſocietati ciuili, aut latoris legum officio conuenire, quod ne legitimũ quidem eſt? Legitimum autem non eſt non ſolum iuſtè, verumetiam iniuſtè imperare, fieri autem poteſt vt D quis alios ſubigat ac ſuperet etiam iniuſtè. Atqui nec in cæteris ſciẽtiis hoc fieri videmus. Nam neq; medici, neque gubernatoris munus eſt aut perſuadere aut inferre vim: illius quidem, iis qui curantur, huius verò, nautis & vectoribus. Sed multi rationem in ſeruos dominandi, ſcientiam ciuilem eſſe videntur exiſtimare, & quod in ſe neque iuſtum neque vtile eſſe dicunt, hoc non pudet ipſos in alios exercere. Ipſi enim vt ſibi iuſtè imperetur, poſtulant: aduersùs alios vero iura non ſunt eis curæ. Abſurdum autem eſt non eſſe natura id quod in alterum dominatur, & id quod non dominatur. Quare ſi ita ſe res habet, non in omneis oportet conari dominari, ſed in eos qui apti ſunt ad domini imperium E ſubeundum natura: quemadmodum neque ad epulas aut ſacrificium homines venari, ſed id quod venando captari debet. Captari autem venando debet id quod ſit ferum, animal edule. Veruntamen poſſit eſſe etiam per ſe ciuitas vna beata, nempe ea quæ bene adminiſtratur: ſiquidem fieri poteſt vt ciuitas ſedes ſuas alicubi ſeorſum & per ſe collocarit, bonis legibus vtens, cuius reipublicæ adminiſtrationis deſcriptio atque ordinatio, non ad bellum neque ad victoriam ab hoſtibus reportandam referatur. Fingamus enim nihil eſſe tale. Perſpicuum igitur eſt omnia ciuitatis ſtudia, omneiſque curas, quæ ad bellum conferuntur, eſſe has quidem præclaras habendas, verùm non vt ſummum rerum omnium finem, ſed has illius gratia.

A πολιτικῶς δέ, τὸ μὲν ἄδικον οὐκ ἔχειν, ἐμπόδιον δ' ἔχειν τῇ* περὶ αὐτὸν εὐημερίᾳ. τούτων δ' ὥσπερ ἐξ ἐναντίας ἕτεροι τυγχάνουσι δοξάζοντες· μόνον γὰρ ἀνδρὸς τὸν πρακτικὸν εἶναι βίον καὶ πολιτικόν. ἐφ' ἑκάστης γὰρ ἀρετῆς οὐκ εἶναι πράξεις μᾶλλον τοῖς ἰδιώταις, ἢ τοῖς τὰ κοινὰ πράττουσι καὶ πολιτευομένοις. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνουσιν· οἱ δέ, τὸν δεσποτικὸν καὶ τυραννικὸν τρόπον τῆς πολιτείας εἶναι μόνον εὐδαίμονά φασι. παρ' ἐνίοις δὲ καὶ τῆς πολιτείας οὗτος ὅρος καὶ τῶν νόμων, ὅπως δεσπόζωσι τῶν πέλας. διὸ καὶ τῶν πλείστων νομίμων χύδην, ὡς εἰπεῖν, κειμένων παρὰ τοῖς πλείστοις, ὅμως εἴ πού τι B πρὸς ἓν οἱ νόμοι βλέπουσι, τὸ κρατεῖν στοχάζονται πάντες. ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονι καὶ Κρήτῃ πρὸς τοὺς πολέμους συντέτακται σχεδὸν ἥ τε παιδεία, καὶ τὸ τῶν νόμων πλῆθος. ἔτι δ' ἐν τοῖς ἔθνεσι πᾶσι τοῖς δυναμένοις πλεονεκτεῖν, ἡ τοιαύτη τετίμηται δύναμις· οἷον ἐν Σκύθαις, καὶ Πέρσαις, καὶ Θρᾳξί, καὶ Κελτοῖς. ἐν ἐνίοις γὰρ καὶ νόμοι τινές εἰσι παροξύνοντες πρὸς τὴν ἀρετὴν ταύτην, καθάπερ ἐν Καρχηδόνι φασὶ τὸν ἐκ τῶν κρίκων κόσμον λαμβάνειν, ὅσας ἂν στρατεύσωνται στρατείας. ἦν δέ ποτε καὶ περὶ Μακεδονίαν νόμος, τὸν μηθένα ἀπεκταγκότα πολέμιον ἄνδρα, περιεζῶσθαι τὴν φορβειάν. ἐν δὲ Σκύθαις C οὐκ ἐξῆν πίνειν ἐν ἑορτῇ τινι σκύφον περιφερόμενον, τῷ μηθένα ἀπεκταγκότι πολέμιον. ἐν δὲ τοῖς Ἴβηρσιν, ἔθνει πολεμικῷ, τοσούτους τὸν ἀριθμὸν ὀβελίσκους καταπηγνύουσι περὶ τὸν τάφον, ὅσους ἂν διαφθείρῃ τῶν πολεμίων. καὶ ἕτερα δὴ παρ' ἑτέροις ἐστὶ τοιαῦτα πολλά, τὰ μὲν νόμοις κατειλημμένα, τὰ δ' ἔθεσι. καίτοι δόξειεν ἂν ἄτοπον ἴσως εἶναι τοῖς βουλομένοις ἐπισκοπεῖν, εἰ τοῦτ' ἐστὶν ἔργον τοῦ πολιτικοῦ, τὸ δύνασθαι θεωρεῖν, ὅπως ἄρχῃ καὶ δεσπόζῃ τῶν πλησίον, καὶ βουλομένων, καὶ μὴ βουλομένων. πῶς γὰρ ἂν εἴη τοῦτο πολιτικόν, ἢ νομοθετικόν, ὅ γε μηδὲ νόμιμόν ἐστιν; οὐ νόμιμον δέ, τὸ μὴ μόνον * δικαίως, D ἀλλὰ καὶ ἀδίκως ἄρχειν. κρατεῖν δ' ἐστὶ * καὶ μὴ δικαίως. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις τοῦτο ὁρῶμεν. οὔτε γὰρ τοῦ ἰατροῦ, οὔτε τοῦ κυβερνήτου ἔργον ἐστί, τὸ ἢ πεῖσαι, ἢ βιάσασθαι, τῷ μὲν τοὺς θεραπευομένους, τῷ δὲ τοὺς πλωτῆρας. ἀλλ' ἐοίκασιν οἱ πολλοὶ τὴν δεσποτικὴν, πολιτικὴν οἴεσθαι εἶναι· καὶ ὅπερ αὑτοῖς ἕκαστοι οὔ φασιν εἶναι δίκαιον, οὐδὲ συμφέρον, τοῦτ' οὐκ αἰσχύνονται πρὸς τοὺς ἄλλους ἀσκοῦντες. αὐτοὶ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς τὸ δικαίως ἄρχειν ζητοῦσι· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους οὐδὲν μέλει τῶν δικαίων. ἄτοπον δέ, εἰ μὴ φύσει, τὸ μὲν δεσποστόν ἐστι, τὸ δὲ οὐ δεσποστόν. ὥστε εἴπερ ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον, οὐ E δεῖ πάντων πειρᾶσθαι δεσπόζειν, ἀλλὰ τῶν δεσποστῶν· ὥσπερ οὐδὲ θηρεύειν ἐπὶ θοίνην ἢ θυσίας ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸ πρὸς τοῦτο θηρευτόν. ἔστι δὲ θηρευτόν, ὃ ἂν ἄγριον ᾖ, ἐδεστὸν ζῷον. ἀλλὰ μὴν εἴη γ' ἂν καὶ καθ' ἑαυτὴν μία πόλις εὐδαίμων, ἡ πολιτευομένη δηλονότι καλῶς· εἴπερ ἐνδέχεται πόλιν οἰκεῖσθαί που καθ' ἑαυτὴν νόμοις χρωμένην σπουδαίοις, ἧς τῆς πολιτείας ἡ σύνταξις οὐ πρὸς πόλεμον, οὐδὲ πρὸς τὸ κρατεῖν ἔσται τῶν πολεμίων· μηθὲν γὰρ ὑπαρχέτω τοιοῦτον. δῆλον ἄρα ὅτι πάσας τὰς πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιμελείας, καλὰς μὲν θετέον, οὐχ ὡς τέλος δὲ πάντων ἀκρότατον, ἀλλ' ἐκείνου χάριν ταύτας.

* κ. περὶ αὐτῶν. melius.

* Lamb. δικαίως.

* κ. ὃ μὴ δικαίως.

τοῦ δὲ νομοθέτου τοῦ σπουδαίου ἐστὶ, τὸ θεάσασθαι πόλιν, καὶ γένος ἀνθρώπων, καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν, ζωῆς ἀγαθῆς πῶς μεθέξουσι, καὶ τῆς ἐνδεχομένης αὐτοῖς εὐδαιμονίας. διοίσει μέντοι τινὰ τῶν ταττομένων ἔνια νομίμων· καὶ τοῦτο τῆς νομοθετικῆς ἐστιν ἰδεῖν, ἐάν τινες ὑπάρχωσι γειτνιῶντες, ποῖα πρὸς ποίους ἀσκητέον, ἢ πῶς τοῖς καθήκουσι πρὸς ἑκάστους χρηστέον. ἀλλὰ τοῦτο μὲν κἂν ὕστερον τύχοι τῆς προσηκούσης σκέψεως, πρὸς τί τέλος δεῖ τὴν ἀρίστην πολιτείαν συντείνειν.

ΚΕΦΑΛ. γʹ.

Λύσεις τῶν προηπορηθέντων.

ΠΡὸς δὲ τοὺς ὁμολογοῦντας μὲν τὸν μετ' ἀρετῆς εἶναι βίον αἱρετώτατον, διαφερομένους δὲ περὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ, λεκτέον ἡμῖν πρὸς ἀμφοτέρους αὐτούς· οἱ μὲν γὰρ ἀποδοκιμάζουσι τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς νομίζοντες τόν τε τοῦ ἐλευθέρου βίον ἕτερόν τινα εἶναι τοῦ πολιτικοῦ, καὶ πάντων αἱρετώτατον· οἱ δὲ, τοῦτον ἄριστον· ἀδύνατον γὰρ, τὸν μηθὲν πράττοντα, πράττειν εὖ. * τὴν δὲ εὐπραγίαν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι ταὐτόν. ὅτι τὰ μὲν ἀμφότεροι λέγουσιν ὀρθῶς, τὰ δ' οὐκ ὀρθῶς. οἱ μὲν, ὅτι ὁ τοῦ ἐλευθέρου βίος, τοῦ δεσποτικοῦ ἀμείνων. τοῦτο γὰρ ἀληθές. οὐθὲν γὰρ τῷ γε δούλῳ, ᾗ δοῦλος, χρῆσθαι σεμνόν· ἡ γὰρ ἐπίταξις ἡ περὶ τῶν ἀναγκαίων, οὐδενὸς μετέχει τῶν καλῶν. τὸ μέντοι νομίζειν πᾶσαν ἀρχὴν εἶναι δεσποτείαν, οὐκ ὀρθόν. οὐ γὰρ ἔλαττον διέστηκεν ἡ τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴ, τῆς τῶν δούλων, * ἢ αὐτὸ φύσει ἐλεύθερον τοῦ φύσει δούλου. διώρισται δὲ περὶ αὐτῶν ἱκανῶς * ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις. τὸ δὲ μᾶλλον ἐπαινεῖν τὸ ἀπρακτεῖν τοῦ πράττειν, οὐκ ἀληθές· ἡ γὰρ εὐδαιμονία πρᾶξίς ἐστιν. ἔτι δὲ πολλῶν καὶ καλῶν τέλος ἔχουσιν αἱ τῶν δικαίων καὶ σωφρόνων πράξεις. καίτοι τάχ' ἂν ὑπολάβοι τις τούτων οὕτω διωρισμένων, ὅτι τὸ κύριον εἶναι πάντων ἄριστον· οὕτω γὰρ ἂν πλείστων καὶ καλλίστων κύριος εἴη πράξεων. ὥστε οὐ δεῖ τὸν δυνάμενον ἄρχειν παριέναι τῷ πλησίον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀφαιρεῖσθαι, καὶ μήτε πατέρα παίδων, μήτε παῖδας πατρὸς, μήθ' ὅλως φίλον φίλου μηθένα * ὑπολογίζειν, μηδὲ πρὸς τοῦτο φροντίζειν· τὸ γὰρ ἄριστον, αἱρετώτατον· τὸ δ' εὖ πράττειν ἄριστον. τοῦτο μὲν οὖν ἀληθῶς ἴσως λέγουσιν, εἴπερ ὑπάρξει τοῖς ἀποστεροῦσι καὶ βιαζομένοις, τὸ τῶν ὄντων αἱρετώτατον. ἀλλ' ἴσως οὐχ οἷόν τε ὑπάρχειν, ἀλλ' ὑποτίθενται τοῦτο [* ψεῦδος] οὐ γὰρ ἔτι καλὰς τὰς πράξεις ἐνδέχεται εἶναι τῷ μὴ διαφέροντι τοσοῦτον, ὅσον ἀνὴρ γυναικὸς, ἢ πατὴρ τέκνων, ἢ δεσπότης δούλων. ὥστε ὁ παραβαίνων, οὐθὲν ἂν τηλικοῦτον κατορθώσειεν ὕστερον, ὅσον ἤδη παρεκβέβηκε τῆς ἀρετῆς. τοῖς γὰρ ὁμοίοις τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον ἐν τῷ μέρει· τοῦτο γὰρ ἴσον καὶ ὅμοιον. τὸ δὲ μὴ ἴσον τοῖς ἴσοις, καὶ τὸ μὴ ὅμοιον τοῖς ὁμοίοις, παρὰ φύσιν.

* Nicom. lib.1. c.2.

* Scrib. ἢ αὖ τὸ φύσει.

* Lib.1.c.5.

* ὑπολογεῖν,

* Victor. delet hanc vocem. Fort. ψεῦδος.

A Eſt autem boni legum ſcriptoris diligenter conſiderare & videre, quomodo ciuitas, & genus hominum, & omnes aliæ ſocietates, vitæ cum virtute coniunctæ, & beatitudinis ſibi conuenientis,& in ſe cadentis participes eſſe poſſint. Different porrò inter ſe nonnullæ leges ſcriptæ ab inſtitutis & more. Atque hoc munus eſt ſcientiæ legum ſcribendarum, videre, ſi qui fortè ſint finitimi, qualia ſtudia aduerſus quales ſint exercenda atque excolenda, aut quomodo officia in ſingulos ſeruanda. Sed hæc quidem quæſtio, ad quem finem optimam reip. adminiſtrandæ formam contendere oporteat,etiam poſteriùs,ita vt res poſtulat, diſputari atque explicari poterit.

B

CAPVT III.

Reſpondet ad varias quæſtiones capite ſuperiori propoſitas.

IN eos autem vtroſque,qui vno quidem ore conſentiunt, vitam cum virtute coniunctam eſſe maximè expetendam; de eius verò vſu diſſentiunt: nobis nunc dicendum eſt. Alteri enim ciuileis magiſtratus improbant,exiſtimantes hominis liberi vitam aliam quãdam eſſe à vita ciuili,& maximè omnium eſſe optabilem atque expetendam: alteri hanc eſſe optimam arbitrantur: fieri enim poſſe vt qui nihil agit, negotia præclarè gerat. Præclaram autem negotij geſtionem,ſeu bonam C actionem & beatitudinem, idem eſſe. Dicimus igitur vtroſque partim rectè dicere, partim non rectè: illos, quòd aiunt hominis liberi vitam ea vita quæ domini imperium in ſeruos exercet,eſſe meliorem. Hoc enim verum eſt. ſeruo enim qua ratione ſeruus eſt, vti, nihil habet gloriatione dignum. nam de rebus ad vſum quotidianæ vitæ neceſſariis præcipere, & negotium dare, nihil habet pulchrum aut præclarum. Exiſtimare autem omne imperium, eſſe domini in ſeruos imperium ſeu dominatum, errare eſt. Non minùs enim differt imperiũ in liberos ab imperio domini in ſeruos, quàm id quod liberum eſt natura,ab eo quod ſeruum eſt natura.qua de re libris ſuperioribus cumulatè à nobis explicatum eſt. Vitam autem otioſam & ceſſatione tor- D pentem, magis eſſe laudandam, quàm actionem, non eſt verum. Beatitudo enim, actio eſt. Præterea verò multarum & honeſtarum rerum finem continent iuſtarum & temperantium virorum actiones. Atqui exiſtimare forſitan poſſit aliquis,his ita definitis, ſummam in omnes habere poteſtatem, eſſe optimum. Ita enim plurimarum & honeſtiſſimarum actionum penes eum fore poteſtatem. Itaque eum, qui poſſit imperium obtinere,id alteri concedere non oportere,ſed potiùs adimere: & neque patrem liberorum, neque libros patris, neque denique amicum amici rationem habere debere,neque hac de re laborare. quod enim eſt optimum, id eſſe maximè expetendum atque optandum. E rem autem ſuam bene gerere eſſe optimum. Hoc igitur fortaſſe verè dicunt, ſi quidem futurum eſt, vt qui alterum ſpoliant, quique alteri vim inferunt, rei omnium quæ ſunt maximopere expetendæ, ſint compotes. Sed fieri fortaſſe non poteſt vt ſint: & hoc falſum ſupponunt. non enim iam fieri poteſt vt ſint honeſtæ actiones ei qui non tanto cæteris antecellat, quanto vir mulieri, aut pater liberis, aut dominus ſeruis. Itaque qui æqualitatem ab initio migrat, nullam tantam actionem poſteriùs rectè geſſerit, quantũ iam à virtute deflexit ac deerrauit. Similibus enim honeſtũ & ius in eo poſita ſunt, vt pro ſua quiſque parte imperet. hoc n. æquale & ſimile eſt. quod verò æquale non eſt æqualibus, & quod ſimile nõ eſt ſimilibus, à natura alienũ eſt.

Nihil autem eorum quæ à natura aliena ſunt, honeſtum eſt. Quocirca ſi quis alius ſit virtute & poteſtate agendarum rerum optimarum cæteris præſtans, huic obſequi eſt pulchrum atque honeſtum, huic parere iuſtum. Oportet autem, non ſolùm virtutē, verùm etiam poteſtatem ac facultatem in eo ineſſe, ex qua aptus futurus eſt ad agendum. At ſi hæc præclarè dicuntur, & ſi beatitudo bona actio ſtatuenda eſt: ergo & communiter omnis ciuitatis & ſingillatim cuiuſque hominis ea vita fuerit optima, quæ ſit ad agendum apta. Sed hominem ad actionem aptum, non eſt neceſſe ad alios ſpectare, aliorúmque arbitratu ac nutu viuere, vt quidam putant: neque has ſolas cogitationes eſſe ad agendum aptas: quæ euentorum gratia ſuſcipiuntur ex agendo naſcenteis: ſed multo magis eas quæ ſunt per ſe perfectæ, & ſua ipſarum cauſa ſuſceptæ contemplationes, & mentis agitationes. Nam bona actio, finis eſt: ergo & actio aliqua. Maximè autem eos dicimus agere, & externarum actionum dominos & compotes eſſe, qui mente & cogitatione opificibus quod agant, præcipiunt atque præſcribunt. Iam verò neque eas ciuitates otio & ceſſatione torpere neceſſe eſt, quæ per ſe & ſeparatim ab aliis ſitæ ſunt, quæque ita viuendi conſilium ceperunt. Fieri enim poteſt vt eis etiam actionis vſus in partibus eueniat. Nam multæ communicationes inter ſe partibus ciuitatis intercedunt. Atque hoc in quouis homine ſimiliter ineſt. nam niſi ita eſſet, parum pulchrè eſſet Deo & toti mundo, quibus non ſunt externæ actiones, neque vllæ aliæ, præterquam eorum propriæ. Eandem igitur vitam optimam eſſe oportere, & ſingillatim vnicuique homini, & communiter generatimque ciuitatibus atque omnibus hominibus, perſpicuum eſt.

CAPVT IV.

De magnitudine ciuitatis, & ciuium multitudine.

QVoniam autem ea quæ nunc expoſuimus, proœmij loco de iis dicta ſunt, quoniamque de aliis reipublicæ adminiſtrandæ formis ſuprà à nobis diſputatum & conſideratum eſt, initium de reliquis rebus dicendi hinc capiendum, vt exponamus primùm qualia quaſi fundamenta debeant eſſe eius quæ ex animi noſtri ſententia conſtatura ſit, ciuitatis. Non enim fieri poteſt vt optima exſiſtat reipublicæ adminiſtrandæ forma ſine conuenienti rerum ad vitæ cultum neceſſariarum ſupellectile & copia. Quocirca multa à nobis antè fundamenta poſita ſint oportet, quaſi optantibus: nihil tamen horum tale ſit, vt fieri aut contingere non poſſit: ea dico, quæ ad ciuium numerum, & terræ agrique modum, & regionis naturam pertinent. Quemadmodum enim aliis quoque opificibus, vt textori & nauium fabro, materiam ad ea opera quæ efficere volunt, idoneam ſuppetere oportet (quanto enim ea fuerit compoſitior & paratior, tanto opus, quod ab arte efficietur, pulchrius ſit neceſſe eſt) ſic etiam ei qui in republ. adminiſtranda verſatur, & legum ſcriptori, materiam propriam ſuppetere oportet, appoſitam atque opportunam. Hæc igitur eſt prima ciuilis ſupellex & copia, qua inſtructa debet eſſe ciuitas, hominum multitudo, vt, quot & quales eſſe debeant natura, intelligat: idémque de regione loci ſentiendum, vt ſciat quantam hanc eſſe, & qualem oporteat. Plerique igitur beatam ciuitatem exiſtimant, magnam eſſe conuenire. Quòd ſi demus hoc verum eſſe, qualis tamen ſit magna, qualis parua ciuitas, videntur ignorare.

A οὐθὲν δὲ τῶν παρὰ φύσιν καλόν. διὸ κἂν ἄλλος τις ᾖ κρείττων κατ' ἀρετὴν καὶ κατὰ δύναμιν τὴν πρακτικὴν τῶν ἀρίστων, τούτῳ καλὸν ἀκολουθεῖν, καὶ τούτῳ πείθεσθαι δίκαιον. δεῖ δ' οὐ μόνον ἀρετήν, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ὑπάρχειν, καθ' ἣν ἔσται πρακτικός. ἀλλ' εἰ ταῦτα λέγεται καλῶς, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εὐπραγίαν θετέον, καὶ κοινῇ πάσης πόλεως ἂν εἴη καὶ καθ' ἕκαστον ἄριστος βίος ὁ πρακτικός. ἀλλὰ τὸν πρακτικὸν οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς ἑτέρους, καθάπερ οἴονταί τινες, οὐδὲ τὰς διανοίας εἶναι μόνας ταύτας πρακτικάς, τὰς τῶν ἀποβαινόντων χάριν γιγνομένας
B ἐκ τοῦ πράττειν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τὰς αὐτοτελεῖς καὶ τὰς αὑτῶν ἕνεκεν θεωρίας, καὶ διανοήσεις· ἡ γὰρ εὐπραξία τέλος, ὥστε καὶ πρᾶξίς τις. μάλιστα δὲ καὶ πράττειν λέγομεν, καὶ * κυρίους τῶν ἐξωτερικῶν πράξεων, τοὺς ταῖς διανοίαις ἀρχιτέκτονας. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀπρακτεῖν ἀναγκαῖον τὰς καθ' αὑτὰς πόλεις ἱδρυμένας, καὶ ζῆν οὕτω προῃρημένας· ἐνδέχεται γὰρ καὶ κατὰ μέρη καὶ τοῦτο συμβαίνειν· πολλαὶ γὰρ κοινωνίαι πρὸς ἄλληλα τοῖς μέρεσι τῆς πόλεώς εἰσιν. ὁμοίως δὲ τοῦτο ὑπάρχει καὶ καθ' ἑνὸς ὁτουοῦν τῶν ἀνθρώπων. σχολῇ γὰρ ἂν ὁ θεὸς ἔχοι καλῶς, καὶ πᾶς ὁ κόσμος,
C οἷς οὐκ εἰσὶν ἐξωτερικαὶ πράξεις παρὰ τὰς οἰκείας τὰς αὐτῶν. ὅτι μὲν οὖν τὸν αὐτὸν βίον ἀναγκαῖον εἶναι τὸν ἄριστον, ἑκάστῳ τε τῶν ἀνθρώπων, καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς ἀνθρώποις, φανερόν ἐστι.

* γρ. κυρίως δὲ τῶν

ΚΕΦΑΛ. δʹ.

Ὅτι ἐστὶ πόλεως ὅρος ἄριστος, ἡ μεγίστη τοῦ πλήθους ὑπερβολὴ πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς εὐσυνόπτος.

ΕΠεὶ δὲ πεφροιμίασται τὰ νῦν εἰρημένα περὶ αὐτῶν, καὶ περὶ τὰς ἄλλας πολιτείας ἡμῖν
D τεθεώρηται πρότερον, ἀρχὴ τῶν λοιπῶν εἰπεῖν πρῶτον, ποίας τινὰς δεῖ τὰς ὑποθέσεις εἶναι [περὶ] τῆς μελλούσης κατ' εὐχὴν συνεστάναι πόλεως. οὐ γὰρ οἷόν τε πολιτείαν γενέσθαι τὴν ἀρίστην ἄνευ συμμέτρου χορηγίας. διὸ δεῖ πολλὰ * προϋποτεθεῖσθαι καθάπερ * εὐχομένους εἶναι, μηδὲν μέντοι τούτων ἀδύνατον. λέγω δέ, οἷον περί τε πλήθους πολιτῶν, καὶ χώρας. ὥσπερ γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς, οἷον ὑφάντῃ καὶ ναυπηγῷ, δεῖ τὴν ὕλην ὑπάρχειν, ἐπιτηδείαν οὖσαν πρὸς τὴν ἐργα-
E σίαν· ὅσῳ γὰρ ἂν * αὐτὴ τυγχάνῃ προεσκευασμένη βέλτιον, ἀνάγκη καὶ τὸ γιγνόμενον ὑπὸ τῆς τέχνης εἶναι κάλλιον· οὕτω καὶ τῷ πολιτικῷ καὶ τῷ νομοθέτῃ δεῖ τὴν οἰκείαν ὕλην ὑπάρχειν ἐπιτηδείως ἔχουσαν. ἔστι δὲ πολιτικῆς χορηγίας πρῶτον, τό τε πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, πόσους τε καὶ ποίους τινὰς ὑπάρχειν δεῖ φύσει· καὶ κατὰ τὴν χώραν ὡσαύτως, * ὅσην τε εἶναι, καὶ ποίαν τινὰ ταύτην. οἴονται μὲν οὖν οἱ πλεῖστοι προσήκειν μεγάλην εἶναι τὴν εὐδαίμονα πόλιν. εἰ δὲ τοῦτ' ἀληθές, ἀγνοοῦσι ποία μεγάλη καὶ ποία μικρὰ πόλις.

* Sylb. [illegible] vel mox, εὐχομένοις, dandi casu.

* γρ. αὐτὴ

* Sylb. [illegible]

κατ' ἀριθμὸν γὰρ τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων κρίνουσι τὴν μεγάλην. δεῖ δὲ μᾶλλον μὴ εἰς τὸ πλῆθος, εἰς δὲ δύναμιν ἀποβλέπειν. ἔστι γάρ τι καὶ πόλεως ἔργον, ὥστε τὴν δυναμένην τοῦτο μάλιστ' ἀποτελεῖν, ταύτην οἰητέον εἶναι μεγίστην, Ἱπποκράτην, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλ' ἰατρὸν εἶναι μείζω φήσειεν ἄν τις τοῦ διαφέροντος κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος. οὐ μὴν ἀλλά, καὶ εἰ δεῖ κρίνειν πρὸς τὸ πλῆθος ἀποβλέποντας, οὐ κατὰ τὸ τυχὸν πλῆθος τοῦτο ποιητέον (ἀναγκαῖον γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν ἴσως ὑπάρχειν καὶ δούλων ἀριθμὸν πολλῶν, καὶ μετοίκων, καὶ ξένων) ἀλλ' ὅσοι πόλεως εἰσὶ μέρος, καὶ ἐξ ὧν συνίσταται πόλις οἰκείων μορίων· ἡ γὰρ τούτων ὑπεροχὴ τοῦ πλήθους, μεγάλης πόλεως σημεῖον. ἐξ ἧς δὲ βάναυσοι μὲν ἐξέρχονται πολλοὶ τὸν ἀριθμόν, ὁπλῖται δὲ ὀλίγοι, ταύτην ἀδύνατον εἶναι μεγάλην. οὐ γὰρ ταὐτὸ μεγάλη τε πόλις καὶ πολυάνθρωπος. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτό γε ἐκ τῶν ἔργων φανερὸν ὅτι χαλεπόν, ἴσως δ' ἀδύνατον εὐνομεῖσθαι τὴν λίαν πολυάνθρωπον. τῶν γοῦν δοκουσῶν πολιτεύεσθαι καλῶς οὐδεμίαν ὁρῶμεν οὖσαν ἀνειμένην πρὸς τὸ πλῆθος. τοῦτο δὲ δῆλον καὶ διὰ τῆς τῶν λόγων πίστεως. ὅ τε γὰρ νόμος τάξις τίς ἐστι, καὶ τὴν εὐνομίαν ἀναγκαῖον εὐταξίαν εἶναι· ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλων ἀριθμὸς, οὐ δύναται μετέχειν τάξεως· θείας γὰρ δὴ τοῦτο δυνάμεως ἔργον, ἥτις καὶ τόδε συνέχει τὸ πᾶν. ἐπεὶ τό γε καλὸν ἐν πλήθει καὶ μεγέθει εἴωθε γίνεσθαι· διὸ καὶ πόλιν, ἧς μετὰ μεγέθους ὁ λεχθεὶς ὅρος ὑπάρχει, ταύτην εἶναι καλλίστην ἀναγκαῖον. ἀλλ' ἔστι τι καὶ πόλεσι μεγέθους μέτρον, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων πάντων, ζώων, φυτῶν, ὀργάνων. καὶ γὰρ τούτων ἕκαστον οὔτε λίαν μικρὸν, οὔτε κατὰ μέγεθος ὑπερβάλλον ἕξει τὴν αὑτοῦ δύναμιν, ἀλλ' ὁτὲ μὲν ὅλως ἐστερημένον ἔσται τῆς φύσεως, ὁτὲ δὲ φαύλως ἔχον· οἷον πλοῖον σπιθαμιαῖον μὲν, οὐκ ἔσται πλοῖον ὅλως, οὐδὲ δυοῖν σταδίοιν· εἰς δέ τι μέγεθος ἐλθὸν, ὁτὲ μὲν διὰ σμικρότητα φαύλην ποιήσει τὴν ναυτιλίαν, ὁτὲ δὲ διὰ τὴν ὑπερβολήν. ὁμοίως δὲ καὶ πόλις, ἡ μὲν ἐξ ὀλίγων λίαν, οὐκ αὐτάρκης· ἡ δὲ πόλις αὔταρκες· ἡ δὲ ἐκ πολλῶν ἄγαν, ἐν μὲν τοῖς ἀναγκαίοις αὐτάρκης, ὥσπερ ἔθνος, ἀλλ' οὐ πόλις· πολιτείαν γὰρ οὐ ῥᾴδιον ὑπάρχειν. τίς γὰρ στρατηγὸς ἔσται τοῦ λίαν ὑπερβάλλοντος πλήθους; ἢ τίς κῆρυξ μὴ Στεντόρειος; διὸ πρώτην μὲν εἶναι πόλιν ἀναγκαῖον τὴν ἐκ τοσούτου πλήθους, ὃ πρῶτον πλῆθος αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν ἐστι κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. ἐνδέχεται δὲ καὶ τὴν ταύτης ὑπερβάλλουσαν κατὰ πλῆθος εἶναι μείζω πόλιν· ἀλλὰ τοῦτ' οὐκ ἔστιν, ὥσπερ εἴπομεν, ἀόριστον. τίς δ' ἐστὶν ὁ τῆς ὑπερβολῆς ὅρος, ἐκ τῶν ἔργων ἰδεῖν ῥᾴδιον. εἰσὶ γὰρ αἱ πράξεις τῆς πόλεως, τῶν μὲν ἀρχόντων, τῶν δ' ἀρχομένων. ἄρχοντος δ' ἐπίταξις καὶ κρίσις ἔργον. πρὸς δὲ τὸ κρίνειν περὶ τῶν δικαίων, καὶ πρὸς τὸ τὰς ἀρχὰς διανέμειν κατ' ἀξίαν, ἀναγκαῖον γνωρίζειν ἀλλήλους, ποιοί τινές εἰσι, τοὺς πολίτας.

A Numero enim habitatorum metiſitur magnitudinem ciuitatis. verùm oportet potiùs non numerum & multitudinem, ſed potentiam intueri. eſt enim aliquod & ciuitatis opus: quare quæ hoc efficere maxime poteſt, hanc exiſtimare oportet eſſe maximam: quemadmodum Hippocratem non hominem, ſed medicum quis eo maiorem dixerit, qui illum corporis magnitudine ſuperat. Veruntamen ſi iudicium huius rei ex multitudine facere oportet, non ex quauis multitudine tamen exiſtimãdum eſt id fieri oportere (neceſſe enim fortaſſe eſt in ciuitatibus eſſe & multorum ſeruorum numerum, & inquilinorum & peregrinorum) ſed ex illorum hominum multitudine, qui ſunt pars ciuitatis, B & ex quibus, tanquam propriis partibus, conſtat ciuitas. horum enim multitudo vltatum ciuium numerum exſuperans, magnam ciuitatem eſſe arguit ac declarat: ex qua verò ciuitate multi illiberales & ſordidi prodeunt artifices, pauci milites armati, hæc non poteſt eſſe magna ciuitas. non enim idem ſunt magna & frequens hominibus ciuitas. Atqui etiam hoc ex factis & euentis apparet difficile eſſe, fortaſſe verò ne fieri quidem poſſe vt ciuitas nimium frequens hominibus, bene legibus regatur. Earum quidem certè quæ præclarè adminiſtrari videntur, nullam videmus ad quantamuis multitudinẽ recipiẽdam eſſe remiſſam, effuſam ac diſſolutam. Hoc autem etiam rationibus demonſtrari & confirmari poteſt. nam & lex, ordo quidam eſt; C & bona legum inſtitutio, bona quædam ordinatio eſt. at numerus valde modum ſuperans, non poteſt ordinis eſſe particeps. hoc enim diuinæ poteſtatis opus eſt, quę & hoc vniuerſum moderatur & continet. Quoniam igitur pulchritudo in multitudine & magnitudine conſiſtere ſolet, cui ciuitati is eſt, quem dixi, cum magnitudine coniunctus multitudinis terminus, hæc ciuitas pulcherrima ſit neceſſe eſt. Præterea verò aliquis eſt etiam ciuitatibus magnitudinis modus, quemadmodum & aliarum rerum omnium, animantium, plantarum ſeu arborum, inſtrumentorum iuſta magnitudo eſt. etenim vnumquidque horum neque ſi nimis puſillum ſit, neque ſi magnitudine modum ſuperet, poteſtatem aut vim ſuam incolumem conſeruabit: ſed interdum D natura ſua prorſus orbatum erit, aliàs nullam vtilitatem afferet. exempli cauſa, nauigium palmi quidem vnius longitudinem non ſuperans, aut vſque ad duorum ſtadiorum longitudinem porrectum, non erit omnino nauigium: ad quandam verò magnitudinem progreſſum, modò propter paruitatem, nauigationem incommodam reddet, modò propter magnitudinem immoderatam atque immenſam. Similiter verò & ciuitas ea quidem, quæ ex nimis paucis conſtabit, non erit fuis ipſa bonis opibuſque contenta: at ciuitas quiddam eſt ſuis opibus pollens, ſuiſque bonis contentum: quæ verò ex nimium multis, erit illa quidem rebus neceſſariis ſic inſtructa, ſuiſque bonis ita E contenta, vt gens, ſed non vt ciuitas. reipubl. enim adminiſtrationem in ea ineſſe haud facile eſt. quis enim aut imperator multitudinis perquam immenſæ futurus eſt, aut præco, niſi Stentoreus? Quare primam quidem, eam ciuitatem eſſe neceſſe eſt, quæ ex tanta multitudine conſtet, quæ cùm ſit prima multitudo, ſuis bonis contenta ſit ad bene viuendum in communitate ciuili. Fieri autem poteſt vt etiam ea ciuitas, quæ hanc multitudinẽ ſuperat, maior ſit ciuitas: ſed hoc non eſt, vt diximus, interminatum neque infinitum. quis enim ſit exſuperãtiæ & immoderationis modus ac terminus, ex operibus & factis videre facile eſt. ſunt enim ciuitatis actiones, & eorum qui imperant, & eorum qui parent imperio. Eius porrò qui imperat, opus ac munus eſt, præceptio ac iudicatio. Ad iudicium autem de rebus iuſtis faciendum, & ad magiſtratus pro meritis ac dignitate diſtribuendos, ciues cognoſcat oportet, qui inter ſe differant & quales ſint.

A nam vbi hoc fieri rerum natura non patitur, quæ ad magiſtratus & iudicia pertinent, minùs rectè adminiſtrentur neceſſe eſt. In vtriſque enim iniuſtum eſt aliquid agere negligenter & inconſideratè: quod in nimis frequenti hominum multitudine perſpicuè ineſt. Præterea verò peregrinis & inquilinis facile eſt ad reip. adminiſtrationem peruenire. Ignorari enim & fallere, difficile non eſt propter multitudinis exſuperantiam & immenſitatem. Apparet igitur hunc eſſe ciuitatis finem & terminum optimum, maximam multitudinis exſuperantiam, eo conſilio coactam, vt rebus ad victum cultúmque vitæ neceſſariis inſtructa, & ſuis ipſa bonis contenta ſit, quæ ſit oculis omnium propoſita: hoc eſt, quæ facilè conſpici, & cognoſci poſſit. De magnitudine igitur ciuitatis, hoc modo ſit explicatum. B

CAPVT V.

De agro qui ad condendam vrbem ſit commodiſſimus.

SImiliter autem & de agri natura ſe res habet. Nam quod ad illud attinet, qualis eſſe debeat, nimirum omnes eum laudauerint, qui ſit rerum omnium copia refertus atque inſtructus, ſuiſque ipſe bonis contentus: talis autem ſit neceſſe eſt, qui ſit omnium rerum ferax. omnibus enim rebus abundare, & nulla egere, hoc eſt ſuis ipſum bonis contentum eſſe, omniúmque rerum copia refertum atque inſtructum eſſe. multitudine autem & magnitudine talis, vt qui in eo habitēt, poſſint viuere, ab omni opere vacantes, liberaliter ſimul & temperanter. C Hunc autem terminum rectène an ſecus conſtituamus, poſteriùs erit accuratiùs conſiderandum, cùm vniuersè de rerum partarum aut relictarum poſſeſſione, & totius rei familiaris copiis ac facultatibus mentionis faciendæ locus erit, quo pacto & quo modo erga vſum ipſum affectum eſſe oporteat. Multæ enim in hac quæſtione verſantur diſſenſiones & controuerſiæ, propter eos qui eum in vtramque vitæ degendæ immoderationem trahunt: hi ad nimiam parcimoniam, illi ad luxuriam & profuſionem. Genus autem agri quodnam eſſe debeat, non eſt hoc quidem difficile exponere: ſed nonnulla ſunt, in quibus etiam rei militaris peritis ſit habēda fides: qui aiunt eum eſſe debere hoſtibus quidem ad incurſionem faciendam D difficilem & impeditum: ipſis autē ad educendū exercitum facilem & expeditum: præterea verò quemadmodum hominum multitudinem eiuſmodi eſſe oportere diximus, quæ facilè conſpici & cognoſci poſſit, quæque omnium oculis expoſita ſit: ſic agrum cenſemus. agrum autem eſſe oculis omnium propoſitum, eſt eſſe eiuſmodi, vt ei facilè ſubueniri ac ſuccurri poſſit. Iam verò quod ad vrbis ſitum attinet, ſi licet optare, & à mari commodè ſitam eſſe conuenit, & ab agro. Atque huius quidem rei vna ratio eſt, quæ expoſita eſt. oportet enim omnium locorum eſſe communem, vt ei vndique ſubueniri poſſit. altera eſt, vt fructus, qui è terra naſcuntur, ad eam ſupportari poſſint: præterea vt lignorum materia, & ſi quid tale aliud ad operum effe- E ctiones ager efferat, id facilè ſubuehi queat.

CAPVT VII.

De maris communione, & nauigationis vſu.

DE maris autem communione, & nauigationis vſu, vtrùm ciuitatibus, quæ bonis legibus reguntur, proſit an noceat, magna controuerſia eſt. Nam aliquos in aliis legibus educatos ac peregrinos in vrbe verſari, inutile dicunt eſſe, tum ad bonam legum inſtitutionem, tum propterea quòd parit nimiam hominum multitudinem. naſci enim ex vſu maris,

A ὡς ὅπου τοῦτο μὴ συμβαίνει γίγνεσθαι, φαύλως ἀνάγκη γίγνεσθαι τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς κρίσεις. περὶ ἀμφότερα γὰρ οὐ δίκαιον αὐτοσχεδιάζειν· ὅπερ ἐν τῇ πολυανθρωπίᾳ τῇ λίαν ὑπάρχει φανερῶς. ἔτι δὲ ξένοις καὶ μετοίκοις ῥᾴδιον μεταλαμβάνειν τῆς πολιτείας· οὐ γὰρ χαλεπὸν τὸ λανθάνειν, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πλήθους. δῆλον τοίνυν ὡς οὗτός ἐστι πόλεως ὅρος ἄριστος, ἡ μεγίστη τοῦ πλήθους ὑπερβολή, πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς εὐσύνοπτος. περὶ μὲν οὖν μεγέθους πόλεως διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ποίαν τινὰ δεῖ τῆς πόλεως εἶναι χώραν.

ΠΑραπλησίως δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς χώρας ἔχει. περὶ μὲν γὰρ τοῦ ποίαν τινά, δῆλον ὅτι τὴν αὐταρκεστάτην πᾶς τις ἂν ἐπαινέσειε. τοιαύτην δὲ ἀναγκαῖον εἶναι τὴν παντοφόρον· τὸ γὰρ πάντα ὑπάρχειν, καὶ δεῖσθαι μηθενός, αὔταρκες. πλήθει δὲ καὶ μεγέθει τοσαύτην, ὥστε δύνασθαι τοὺς οἰκοῦντας ζῆν σχολάζοντας, ἐλευθερίως ἅμα καὶ σωφρόνως. * τοῦτον δὲ τὸν ὅρον εἰ καλῶς ἢ μὴ καλῶς λέγομεν, * γρ. τοῦτο δ' εἰ καλῶς ἢ
C ὕστερον ἐπισκεπτέον ἀκριβέστερον, ὅταν ὅλως περὶ κτήσεως καὶ τῆς περὶ τὴν οὐσίαν εὐπορίας συμβαίνῃ ποιεῖσθαι μνείαν, πῶς δεῖ, καὶ τίνα τρόπον ἔχειν πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτήν. πολλαὶ γὰρ περὶ τὴν σκέψιν ταύτην εἰσὶν ἀμφισβητήσεις, διὰ τοὺς ἕλκοντας ἐφ' ἑκατέραν τοῦ βίου [τὴν] ὑπερβολήν· τοὺς μὲν, ἐπὶ τὴν γλισχρότητα, τοὺς δὲ, ἐπὶ τὴν τρυφήν. τὸ δὴ εἶδος τῆς χώρας οὐ χαλεπὸν εἰπεῖν. δεῖ δ' ἔνια πείθεσθαι καὶ τοῖς περὶ τὴν στρατηγίαν ἐμπείροις. ὅτι χρὴ μὲν τοῖς πολεμίοις εἶναι δυσέμβολον, αὐτοῖς δ' εὐέξοδον. ἔτι δ', ὥσπερ τὸ πλῆθος τὸ τῶν ἀνθρώπων εὐσύνοπτον ἔ-
D φαμεν εἶναι δεῖν, οὕτω καὶ τὴν χώραν. τὸ δ' εὐσύνοπτον, τὸ εὐβοήθητον εἶναι τὴν χώραν ἐστί. τῆς δὲ πόλεως τὴν θέσιν, εἰ χρὴ ποιεῖν κατ' εὐχήν, πρός τε τὴν θάλατταν προσήκει κεῖσθαι καλῶς, πρός τε τὴν χώραν. εἷς μὲν ὁ λεχθεὶς ὅρος· δεῖ γὰρ πρὸς τὰς ἐκβοηθείας κοινὴν εἶναι τῶν τόπων ἁπάντων· ὁ δὲ λοιπὸς, πρὸς τὰς τῶν γιγνομένων καρπῶν παραπομπάς. ἔτι δὲ τῆς περὶ ξύλα ὕλης, κἂν εἴ τινα ἄλλην ἐργασίαν ἡ χώρα τυγχάνοι κεκτημένη τοιαύτην, εὐπαρακόμιστον.

E

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας, καὶ ναυτικῆς δυνάμεως.

ΠΕρὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας, πότερον ὠφέλιμος ταῖς εὐνομουμέναις πόλεσιν, ἢ βλαβερά, * πολλὰ τυγχάνουσιν ἀμφισβητοῦντες. τό, τε γὰρ ἐπιξενοῦσθαί τινας ἐν ἄλλοις τεθραμμένους νόμοις, ἀσύμφορον εἶναί φασι πρὸς τὴν εὐνομίαν, καὶ τὴν πολυανθρωπίαν. γίνεσθαι μὲν γὰρ ἐκ τῆς * γρ. πολλοὶ

A χρῆσθαι τῇ θαλάσσῃ, διαπέμποντας καὶ δεχομένους ἐμπόρων πλῆθος, *ὑπεναντίαν δ' εἶναι πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς. ὅτι μὲν οὖν εἰ ταῦτα μὴ συμβαίνει, βέλτιον καὶ πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ πρὸς εὐπορίαν τῶν ἀναγκαίων μετέχειν τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν τῆς θαλάττης, οὐκ ἄδηλον. καὶ γὰρ πρὸς τὸ ῥᾷον φέρειν τοὺς πολεμίους, εὐβοηθήτους εἶναι δεῖ κατ' ἀμφότερα τοὺς σωθησομένους, καὶ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλατταν· καὶ πρὸς τὸ βλάψαι τοὺς ἐπιτιθεμένους, εἰ μὴ κατ' ἄμφω δυνατόν, ἀλλὰ κατὰ θάτερον ὑπάρξει μᾶλλον, ἀμφοτέρων μετέχουσιν. ὅσα τ' ἂν μὴ τυγχάνῃ παρ' αὐτοῖς ὄντα, δέξασθαι ταῦτα, καὶ τὰ πλεονάζοντα τῶν γινομένων ἐκπέμψασθαι, τῶν ἀναγκαίων ἐστίν· αὐτῇ γὰρ ἐμπορευτικήν, ἀλλ' οὐ τοῖς ἄλλοις δεῖ εἶναι τὴν πόλιν· οἱ δὲ παρέχοντες σφᾶς αὐτοὺς πᾶσιν ἀγοράν, προσόδου χάριν ταῦτα πράττουσιν. ἣν δὲ μὴ δεῖ πόλιν τοιαύτης μετέχειν πλεονεξίας, οὐδ' ἐμπόριον δεῖ κεκτῆσθαι τοιοῦτον. ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν ὁρῶμεν πολλαῖς ὑπάρχον καὶ χώραις καὶ πόλεσιν ἐπίνεια καὶ λιμένας, εὐφυῶς κείμενα πρὸς τὴν πόλιν, ὥστε μήτε τὸ αὐτὸ νέμειν ἄστυ μήτε πόρρω λίαν, ἀλλὰ κρατεῖσθαι τείχεσι, καὶ τοιούτοις ἄλλοις ἐρύμασι· φανερόν, ὡς εἰ μὲν ἀγαθόν τι συμβαίνει γίγνεσθαι διὰ τῆς κοινωνίας αὐτῶν, ὑπάρξει τῇ πόλει τοῦτο τὸ ἀγαθόν· εἰ δέ τι βλαβερόν, φυλάξασθαι ῥᾴδιον τοῖς νόμοις, φράζοντας καὶ διορίζοντας, τίνας οὐ δεῖ, καὶ τίνας ἐπιμίσγεσθαι δεῖ πρὸς ἀλλήλους. περὶ δὲ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ὅτι μὲν βέλτιστον ὑπάρχειν μέχρι τινὸς πλήθους, οὐκ ἄδηλον. οὐ γὰρ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν πλησίον τισὶ δεῖ καὶ φοβεροὺς εἶναι, καὶ δύνασθαι βοηθεῖν, ὥσπερ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλατταν. περὶ δὲ πλήθους ἤδη καὶ μεγέθους τῆς δυνάμεως ταύτης πρὸς τὸν βίον *ἀποσκεπτέον τῆς πόλεως. εἰ μὲν γὰρ ἡγεμονικὸν καὶ πολιτικὸν ζήσεται βίον, ἀναγκαῖον καὶ ταύτην τὴν δύναμιν ὑπάρχειν πρὸς τὰς πράξεις σύμμετρον. τὴν δὲ πολυανθρωπίαν τὴν γιγνομένην περὶ τὸν ναυτικὸν ὄχλον, οὐκ ἀναγκαῖον ὑπάρχειν ταῖς πόλεσιν. οὐδὲν γὰρ αὐτοὺς μέρος εἶναι δεῖ τῆς πόλεως. τὸ μὲν γὰρ ἐπιβατικόν, ἐλεύθερον, καὶ τῶν πεζευόντων ἐστίν· ὃ κύριόν ἐστι, καὶ κρατεῖ τῆς ναυτιλίας. πλήθους δὲ ὑπάρχοντος περιοίκων, καὶ τῶν τὴν χώραν γεωργούντων, ἀφθονίαν ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ναυτῶν. ὁρῶμεν δὲ καὶ τοῦτο καὶ νῦν ὑπάρχον τισίν· οἷον τῇ πόλει τῶν *Ἡρακλειωτῶν. πολλὰς γὰρ ἐκπληροῦσι τριήρεις, κεκτημένοι τῷ μεγέθει πόλιν ἑτέρων *ἐμμελεστέραν. περὶ μὲν οὖν χώρας, καὶ λιμένων, καὶ πόλεων, καὶ θαλάττης, καὶ περὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἔστω *διωρισμένα τὸν τρόπον τοῦτον· περὶ δὲ τοῦ πολιτικοῦ πλήθους, τίνα μὲν ὅρον ὑπάρχειν χρή, πρότερον εἴπομεν.

* γρ. ὑπεναντίαν

* γρ. ἐπισκεπτέον, al. σκεπτέον.

* γρ. Ἡρακλεωτῶν.

* Lib. [illegible]

* γρ. διωρισμένον

A & commercio rerum maritimarum, mercibus exportandis & importandis, mercatorum turbam: hominum autem multitudinem immoderatam, quominus reſp. bene adminiſtretur, aduerſari. Vtilius igitur eſſe, ſi hæc incommoda non vſuueniant, tum ad ſtabilitatem & incolumitatem ciuitatis ab omni iniuria & periculo tutam, tum ad facultatem & copiam rerum neceſſariarum, vrbi & agro aliquod eſſe cum mari commercium, non eſt obſcurum. Nam & ad hoſtium incurſionem faciliùs ſuſtinendam, oportet, eis qui ſalui eſſe volunt, vtrinque terra & mari auxilium ferri poſſe: & vt hoſtibus inuadentibus detrimentum inferre queant, ſi ex vtraque parte id non poterit fieri, at ex altera magis licebit, cùm vtriuſque
B erit eis communitas & conſortium: præterea & quæ apud eos fortè non ſunt, hæc ab aliis accipere, & quæ ſuperant, ea ad alios exportare neceſſe eſt: ſibi enim, non aliis ciuitas facere mercaturam debet. Qui autem omnibus apud ſe mercatum præbent ac proponunt, ij conciliandæ pecuniæ gratia hæc agunt. Quòd ſi non oportet ciuitatem tanta ſuperuacanearum & immenſarum diuitiarum cupiditate ardere, ne mercatum quidem talem debet habere apud ſe inſtitutum. Quoniam autem etiam nunc multis & regionibus & vrbibus naualia & portus eſſe videmus, ita aptè & opportunè ſitos ciuitati, vt neque idem oppidum occupent, neque admodum longè diſtent, ſed mœnibus communibus & aliis munimentis ac propugnaculis
C contineantur: in promptu eſt, ſi quid fortè emolumenti ex hac communione proficiſci poteſt, hoc ad ciuitatem eſſe peruenturum: ſin aliquid detrimenti, id facilè vitari poſſe legibus, vbi pronuntiarint & definierint, quos non oporteat, & quos oporteat inter ſe commiſceri. Claſſem autem, & copias naualeis vtiliſſimum eſſe habere vſque ad aliquam multitudinem ac magnitudinem, non eſt obſcurum. Non enim ſibi ſolùm ſed etiam finitimis nonnullis opitulari poſſe, & formidoloſos eſſe oportet, quemadmodum terra, ita & mari. Quod autem ad multitudinem & magnitudinem harum copiarum attinet, ad vitæ genus quod ſequitur ciuitas, huius rei iudicium referendum eſt. Nam ſi vitam principatui conuenien-
D tem ſimul & ciuilem colet, neceſſe erit etiam has copias ei ſuppetere, quæ ad res gerendas magnitudini ciuitatis rerúmque gerendarum congruant. Ingens autem hominum multitudo, quæ verſatur in negotio & inſtrumento nautico, ciuitatibus neceſſaria non eſt. nulla enim in parte ciuitatis numerari debent. Nam vectores quidem, qui naueis conſcendunt vt depugnent, liberi ſunt, & è numero peditum: habéntque in illos poteſtatem: & in tota nauigatione dominantur, & principatum tenent. Cùm ſit autem accolarum & eorum qui agrum colunt, multitudo, etiam nautarum & nauiculariorum magna ſit copia & frequentia neceſſe eſt. Atque hoc etiam nunc apud nonnullos vſu receptum eſſe videmus: exempli cauſa,
E in Heracleotarum ciuitate. multas enim triremeis inſtruunt, quamuis vrbem habeant aliis minorem. De agri igitur, ſiue regionis, & terræ natura, & portubus, & vrbibus, & mari, & copiis naualibus, ita ſit explicatum. De ciuili verò multitudine, quis modus ei ſit conſtituendus, antea diximus.

A

CAPVT VII.

Quali natura aut ingenio præditos oporteat eſſe ciues.

QVali autem natura aut ingenio præditos eſſe ciueis oporteat, nunc exponamus. Atque hoc ſanè propemodum quis intelligat, ſi & ciuitates Græcorum fama gloriáque præſtanteis: & vniuerſum orbem terrarum, qui incolitur, vt à diuerſis ac variis gentibus occupatus eſt, inſpiciat. Quæ enim gentes in locis frigidis, quæque in Europa habitant, animi quidem & ardoris plenæ ſunt, cogitationis verò & artis aliquanto inaniores. Quocirca libertatem quidem magis retinere ſolent, reſp. verò ſuas minùs bene adminiſtrare, nec B finitimis imperare poſſunt. Quæ autem Aſiam incolunt, mente ſunt illæ quidem in cogitando, & in artibus inueniendis ſolertes & ingenioſæ, ſed nullius animi: quocirca perpetuò parent ac ſeruiunt. Porrò autem Græcorum natio, quemadmodum quod ad loca attinet, media interiecta eſt, ita & ambarum illarum eſt particeps. Nam & ferox atque animoſa, & ſolers atque ingenioſa eſt, quapropter & ſemper in libertate viuit, & perpetuò rempubl. ſuam optimè adminiſtrat: & omnibus imperare poſſit, ſi vnam reip. adminiſtrandæ formam conſequatur. Eodem autem modo inter ſe differunt Græcorum nationes. Aliæ enim ingenio præditæ ſunt mero & ſimplici: aliæ ad hanc vtramque vim bene temperatæ. Perſpicuum igitur eſt, eos homines, qui ſcriptori legum ad virtutem flexibiles ac tra- C ctabiles futuri ſunt: & acri ad cogitandum ingenio, & magno ferocique ad audendum animo eſſe debere. nam id, quod aiunt quidam, in cuſtodibus ineſſe oportere, vt ſint notis quidem beneuoli & amici, ignotis verò inimici atque infeſti: ardor animi eſt, qui vim amandi & bene volendi gignit. Hæc enim eſt animæ poteſtas, qua amamus. cuius rei argumentum eſt, quòd in familiareis & amicos ardor & excandeſcentia animi concitatur magis, quàm in ignotos: ſiquis ſe ab illis neglectum aut parui factum putet. Quapropter conuenienter & meritò Archilochus de amicis quærens, cum hac animi parte loquitur hoc modo:

Nonne appetebant iugulum amici ipſi tuum?

Tum imperandi & libertatis amor ab hac vi omnibus D attributus eſt. imperioſum enim & inuictum quiddam animi excandeſcentia eſt. Neque verò rectè dictum eſt à quibuſdam, ſæuos atque aſperos in ignotos eſſe oportere. in neminem enim talem oportet eſſe. neque magnanimi viri, feri & aſperi ſunt natura, niſi in eos qui faciunt iniuriam. Sic autem in familiareis & notos afficiuntur magis quàm in ignotos, quod paulo antè dictum eſt, ſi ſe ab illis iniuria affectos eſſe putent. Atque hoc non temerè euenit: quos enim ſibi beneficium debere exiſtimant, ab iis ſe præter detrimentum, quod ſibi inferunt, etiam hoc fraudari arbitrantur. ex quo illud dictum eſt:

Nam bella fratrum ſæua, pugnæque aſperæ. &, E
Qui valde amarunt odia gerunt acerrima.

De iis igitur, qui in ciuili ſocietate viuunt, quàm multos, & quali ingenio præditos eſſe oporteat: & præterea quantus ager, & qualis eſſe debeat, ferè definitum atque explicatum eſt. non enim eadem in iis quæ diſputantur & dicuntur, atque in iis quæ fiunt, & ſub ſenſum cadunt, ſubtilitas poſtulanda eſt.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ποίους τινὰς τὴν φύσιν εἶναι δεῖ τοὺς πολίτας.

ΠΟίους δέ τινας τὴν φύσιν εἶναι δεῖ, νῦν λέγωμεν. σχεδὸν δὴ κατανοήσειεν ἄν τις τοῦτό γε, βλέψας ἐπί τε τὰς πόλεις τὰς εὐδοκιμούσας τῶν Ἑλλήνων, καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ὡς διείληπται τοῖς ἔθνεσι. τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις ἔθνη, καὶ τὰ περὶ τὴν Εὐρώπην, θυμοῦ μέν ἐστι πλήρη, διανοίας δὲ ἐνδεέστερα καὶ τέχνης. διόπερ ἐλεύθερα μὲν διατελεῖ μᾶλλον· ἀπολίτευτα δὲ καὶ τῶν πλησίον ἄρχειν οὐ δυνάμενα. τὰ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν, διανοητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχήν· ἄθυμα δὲ· διόπερ ἀρχόμενα καὶ δουλεύοντα διατελεῖ. τὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων γένος, ὥσπερ μεσεύει κατὰ τοὺς τόπους, οὕτως ἀμφοῖν μετέχει. καὶ γὰρ ἔνθυμον καὶ διανοητικόν ἐστι· διόπερ ἐλεύθερόν τε διατελεῖ, καὶ * βέλτιστα πολιτευόμενον· καὶ δυνάμενον ἄρχειν πάντων, μιᾶς τυγχάνον πολιτείας. τὴν αὐτὴν δὲ ἔχει διαφορὰν καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων ἔθνη * πρὸς ἄλληλα. τὰ μὲν γὰρ ἔχει τὴν φύσιν μονόκωλον, τὰ δὲ εὖ τε κέκραται πρὸς ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις ταύτας. φανερὸν τοίνυν ὅτι δεῖ διανοητικούς τε εἶναι καὶ θυμοειδεῖς τὴν φύσιν, τοὺς μέλλοντας εὐαγώγους ἔσεσθαι τῷ νομοθέτῃ πρὸς τὴν ἀρετήν. ὅπερ γάρ * φασί τινες * δεῖν ὑπάρχειν τοῖς φύλαξι, τὸ φιλητικοὺς μὲν εἶναι τῶν γνωρίμων, πρὸς δὲ τοὺς ἀγνῶτας ἀγρίους· ὁ θυμός ἐστιν ὁ ποιῶν τὸ φιλητικόν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις, ᾗ φιλοῦμεν. σημεῖον δέ· πρὸς γὰρ τοὺς συνήθεις καὶ φίλους ὁ θυμὸς αἴρεται μᾶλλον, ἢ πρὸς τοὺς ἀγνῶτας, ὀλιγωρεῖσθαι νομίσας. διὸ καὶ Ἀρχίλοχος προσηκόντως τοῖς φίλοις ἐγκαλῶν, διαλέγεται πρὸς τὸν θυμόν·

Οὐ γὰρ δὴ παρὰ φίλων * ἀπάγχεο;

καὶ τὸ ἄρχον δὲ καὶ τὸ ἐλεύθερον ἀπὸ τῆς δυνάμεως ταύτης ὑπάρχει πᾶσιν· ἀρχικὸν γὰρ καὶ ἀήττητον ὁ θυμός. οὐ καλῶς δ' ἔχει λέγειν χαλεποὺς εἶναι πρὸς τοὺς ἀγνῶτας· πρὸς οὐδένα γὰρ εἶναι χρὴ τοιοῦτον. οὐδέ εἰσιν οἱ μεγαλόψυχοι τὴν φύσιν ἄγριοι, πλὴν πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας. τοῦτο δὲ μᾶλλον ἔτι πρὸς τοὺς συνήθεις πάσχουσιν, ὅπερ εἴρηται πρότερον, ἂν ἀδικεῖσθαι νομίσωσι. καὶ τοῦτο συμβαίνει κατὰ λόγον· παρ' οἷς γὰρ ὀφείλεσθαι δεῖν τὴν εὐεργεσίαν ὑπολαμβάνουσι, πρὸς τῇ βλάβῃ, καὶ ταύτης ἀποστερεῖσθαι νομίζουσιν. ὅθεν εἴρηται·

Χαλεποὶ γὰρ πόλεμοι ἀδελφῶν· καὶ
Οἵ τοι πέρα στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ πέρα μισοῦσι.

περὶ μὲν οὖν τῶν πολιτευομένων, πόσους τε ὑπάρχειν δεῖ, καὶ ποίους τινὰς τὴν φύσιν· ἔτι δὲ τὴν χώραν πόσην τέ τινα, καὶ ποίαν τινά, διώρισται σχεδόν. οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν δεῖ ζητεῖν διά τε τῶν λόγων καὶ τῶν γινομένων διὰ τῆς αἰσθήσεως.

* γρ. μάλιστα

* γρ. ἢ πρὸς ἄ.

* Plato. De republ. lib. 2.

* γρ. δεῖ

* γρ. ἀπάγχεο. al. ἀπάγχει sine interrog.

A

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ὅτι δεῖ ἐνυπάρχειν τῇ πόλει, γεωργοὺς, τεχνίτας, τὸ μάχιμον, τὸ εὔπορον, ἱερεῖς καὶ κριτάς.

Ἐπεὶ δ' ὥσπερ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ φύσιν συνεστώτων, οὐ *ταῦτά ἐστι μόρια τῆς ὅλης συστάσεως, ὧν ἄνευ τὸ ὅλον οὐκ ἂν εἴη, δῆλον ὡς οὐδὲ πόλεως μέρη θετέον, ὅσα ταῖς πόλεσιν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, οὐδ' ἄλλης κοινωνίας οὐδεμιᾶς, ἐξ ἧς ἕν τι τὸ γένος. ἓν γάρ τι καὶ κοινὸν εἶναι δεῖ καὶ ταὐτὸ τοῖς κοινωνοῖς, ἄν τε ἴσον, ἄν τε ἄνισον μεταλαμβάνωσιν· οἷον, εἴτε τροφὴ τοῦτό ἐστιν, εἴτε χώρας πλῆθος, εἴτε ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐστί. *ὅταν δ' ᾖ τὸ μὲν τούτου ἕνεκεν, τὸ δ' οὗ ἕνεκεν, οὐθὲν ἔν γε τούτοις κοινόν· ἀλλ' ἢ τῷ μὲν ποιῆσαι, τῷ δὲ λαβεῖν· λέγω δ' οἷον ὀργάνῳ τε παντὶ πρὸς τὸ γιγνόμενον ἔργον, καὶ τοῖς δημιουργοῖς· οἰκίᾳ γὰρ πρὸς οἰκοδόμον, οὐθέν ἐστιν ὃ γίγνεται κοινόν, ἀλλ' ἔστι τῆς οἰκίας χάριν ἡ τῶν οἰκοδόμων τέχνη. διὸ κτήσεως μὲν δεῖ ταῖς πόλεσιν· οὐδὲν δ' ἐστὶν ἡ κτῆσις μέρος τῆς πόλεως. πολλὰ δὲ ἔμψυχα μέρη τῆς κτήσεώς ἐστιν. ἡ δὲ πόλις κοινωνία τίς ἐστι τῶν ὁμοίων, ἕνεκεν δὲ ζωῆς τῆς ἐνδεχομένης ἀρίστης. ἐπεὶ δ' ἐστὶν εὐδαιμονία τὸ ἄριστον· αὕτη δὲ ἀρετῆς ἐνέργεια καὶ χρῆσίς τις τέλειος· συμβέβηκε δὲ οὕτως, ὥστε τοὺς μὲν ἐνδέχεσθαι μετέχειν αὐτῆς, τοὺς δὲ μικρὸν ἢ μηδέν· δῆλον ὡς τοῦτ' αἴτιον τοῦ γίγνεσθαι πόλεως εἴδη καὶ διαφορὰς, καὶ πολιτείας πλείους· ἄλλον γὰρ τρόπον καὶ δι' ἄλλων ἕκαστοι τοῦτο θηρεύοντες, τούς τε βίους ἑτέρους ποιοῦνται καὶ τὰς πολιτείας. ἐπισκεπτέον δὲ καὶ πόσα ταῦτ' ἐστὶν, ὧν ἄνευ πόλις οὐκ ἂν εἴη. καὶ γὰρ ἃ λέγομεν εἶναι μέρη πόλεως, ἐν τούτοις ἂν εἴη ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. ληπτέον τοίνυν τῶν ἔργων τὸν ἀριθμόν· ἐκ τούτων γὰρ ἔσται δῆλον. πρῶτον μὲν οὖν ὑπάρχειν δεῖ τροφήν, ἔπειτα τέχνας· πολλῶν γὰρ ὀργάνων δεῖται τὸ ζῆν. τρίτον δὲ, ὅπλα· τοὺς γὰρ κοινωνοῦντας ἀναγκαῖον καὶ ἐν αὑτοῖς ἔχειν ὅπλα· πρός τε τὴν ἀρχὴν, τῶν ἀπειθούντων χάριν, καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας. ἔτι χρημάτων τινὰ εὐπορίαν, ὅπως ἔχωσι καὶ πρὸς τὰς καθ' αὑτοὺς χρείας, καὶ πρὸς τὰς πολεμικάς. πέμπτον δὲ καὶ πρῶτον, τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐπιμέλειαν, ἣν καλοῦσιν ἱερατείαν. ἕκτον δὲ τὸν ἀριθμὸν, καὶ πάντων ἀναγκαιότατον, κρίσιν περὶ τῶν συμφερόντων καὶ τῶν δικαίων, τῶν πρὸς ἀλλήλους. τὰ μὲν οὖν ἔργα ταῦτ' ἐστὶν, ὧν δεῖται πᾶσα πόλις, ὡς εἰπεῖν. ἡ γὰρ πόλις πλῆθός ἐστιν οὐ τὸ τυχὸν, ἀλλὰ πρὸς ζωὴν αὔταρκες, ὡς φαμέν. ἐὰν δέ τι τυγχάνῃ τούτων ἐκλεῖπον, ἀδύνατον ἁπλῶς αὐτάρκη τὴν κοινωνίαν εἶναι ταύτην. ἀνάγκη τοίνυν κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας συνεστάναι πόλιν. δεῖ ἄρα γεωργῶν τ' εἶναι πλῆθος, οἳ *παρασκευάσουσι τὴν τροφὴν, καὶ τεχνίτας, καὶ τὸ μάχιμον, καὶ τὸ εὔπορον, καὶ ἱερεῖς, καὶ *κριτὰς τῶν ἀναγκαίων καὶ συμφερόντων.

* γ. ταῦτα

* γ. ὅταν δὲ ᾖ, mendoſè.

* γ. προκατασκευάσουσι

* Lamb. κρ. τῶν δικαίων & τῶν σ.μ.

CAPVT VIII.

Ad conſtituendam ciuitatem requiri docet agricolas, artifices, viros militares, locupletes, ſacerdotes, & iudices.

QVoniam autem, quemadmodum in aliis, quæ natura conſtant, non continuò ſunt hæ totius concretionis partes, ſine quibus totum eſſe non poſſit: ſic in promptu eſt, neque in ciuitatis partibus eſſe ea numeranda, quæ ciuitatibus non deeſſe debent, neque in alius vllius ſocietatis, ex qua vnum quoddam genus fiat. vnum enim quiddam, & commune, & idem ſociis ſit oportet, ſiue æqualiter ſiue inæqualiter eius ſint participes, ſiue hoc ſit, verbi cauſa, alimentum, ſiue agri longitudo & latitudo, ſiue quid aliud tale. At cum duarum rerum hæc eſt illius gratiâ: illa autem, cuius gratiâ: nihil eſt in his rebus commune, niſi quòd hæc faciat, illa accipiat: exempli cauſa, nulli nec inſtrumento, nec opifici cum opere, quod efficitur, quicquam eſt commune. domui enim nihil eſt cum fabro aut architecto commune: ſed architectura & ars fabrorum domus gratia comparata eſt. Quando igitur hæc ita ſunt, quamuis bonorum partorum ſeu relictorum poſſeſſione ciuitatibus opus ſit, bonorum poſſeſſio tamen, ciuitatis nulla pars eſt. Atqui multa animata partes ſunt ciuitatis. Ciuitas autem ſocietas quædam ſimilium eſt, vitæ, quoad eius fieri poteſt, optimæ gratia conſtituta. Sed quoniam ſummum bonum eſt beatitudo: beatitudo autem virtutis operis functio, & vſus quidam perfectus eſt: réſque ita cadit, vt alij poſſint eius eſſe participes & compotes, alij parum aut nihil: hæc videlicet cauſa eſt, quamobrem ciuitatum & rerumpubl. plura & diſſimilia genera extiterint. Nam dum alij aliis modis aliiſque viis ac rationibus ſinguli hoc aucupantur atque inueſtigant: & vitæ genera diuerſa efficiunt, & reip. adminiſtrandæ formas diſſimileis. Quàm multæ autem hæ res ſint numero, ſine quibus ciuitas eſſe non queat, videndum eſt. Nam quas ciuitatis parteis eſſe dicimus, eæ in his rebus inſint neceſſe eſt. Ergo operum numerus ſumendus eſt: ex his enim intelligere licebit. Primùm igitur victus ſeu alimentum ſuppetere debet, deinde artes. multis enim inſtrumentis opus eſt ad vitam degendam: tertio loco arma. eos enim, qui ſocietatem ciuilem coierunt, armis inſtructos eſſe neceſſe eſt, & aduersùs eos, qui imperium reſpuunt, legibúſque parere nolunt, & aduersùs externos iniuriam facere conanteis. deinde aliqua pecuniæ vis & copia tum ad vſum domeſticum atque vrbanum, tum ad ſumptum rei militaris. quintum eſt id, quod primo loco ponendum fuit, rerum diuinarum & ceremoniarum curatio, quam ſacerdotium appellant. poſtremum eſt & ſextum, omniúmque maximè neceſſarium, iudicium de rebus vtilibus & de rebus iuſtis, quæ ciuibus inter ipſos intercedunt. Hæ ſunt res, hæcque opera, quæ omni ciuitati opus ſunt, quæ quidem relatu digna ſint. Ciuitas enim multitudo eſt non fortè oblata, ſed ad vitam degendam ſuis ipſa bonis contenta, vt dicimus. Quòd ſi quid horum forte deſit, fieri nõ poteſt abſolutè, vt hæc ſocietas ſuis ipſa bonis ſit contenta. In horum igitur operum effectionibus conſiſtere ciuitatem neceſſe eſt. Oportet ergo & agricolarum eſſe multitudinem, qui alimentum victúmque præbeant, & artifices, & viros militares, & locupletes, & ſacerdotes, & iudices, qui de rebus iuſtis ac vtilibus ſtatuunt.

CAPVT IX.

Vtrùm quæ ſuperiori cap. ſunt expoſita, debeant omnia omnium ciuium eſſe communia: & quomodo ea inter ciues diſtribuenda.

HIs autem deciſis ac definitis, reliquum eſt vt videamus, vtrum hæc omnia debeant omnium eſſe communia: (fieri enim poteſt vt iidem omnes ſint & aratores, & artifices, & cõſultatores, & iudices) an vnicuique operi & muneri, quod a nobis commemoratũ eſt, alij atque alij præficiendi ſint, an quædam ex his propria, quædam neceſſariò ſint communia. Non in omni autem reip. adminiſtrandæ forma hoc locum habet. nam, quemadmodum diximus, fieri poteſt vt & cũ omnibus omnia communicentur, & non omnia cum omnibus, ſed quædam cum quibuſdam. Hęc enim diſſimiles reipubl. adminiſtrandæ formas gignunt. In democratiis enim omnes omnium ſunt participes, in oligarchiis cõtrà. Quoniam autẽ ſors ita tulit, vt de optima reipubl. adminiſtrandę forma conſideraremus: hęc autẽ eſt, ex qua ciuitas maximè fortunata & beata eſſe poſſit; at beatitudinem ſine virtute conſtare non poſſe, antè dictum eſt: perſpicuũ eſt, in ea ciuitate, quæ optimè regitur rectiſſimeque adminiſtratur, quæque viros poſſidet ſimpliciter & abſolutè, non ex conditione, iuſtos ciueis, neque illiberalem & ſordidam, neque cauponariam & tabernariam vitam degere oportere. humilis enim minimèque generoſa talis vita eſt, & virtuti aduerſaria. neque verò agricolas eſſe: otio enim opus eſt tum ad virtutis ortũ, tum ad actiones ciuileis. Quoniam autem ineſt in ciuitate & genus hominum militare, & id quod partim de vtilibus deliberat, partim de iuſtis diſceptat & iudicat, quæ duo genera ciuitatis partes in primis videntur eſſe: vtrùm etiam hæc munera diuerſis habenda ſunt, an iiſdem vtraque aſſignanda & mandanda ſunt? Atqui hoc quoque perſpicuum eſt, quamobrem quodam modo iiſdem, quodam modo diuerſis ſint mandanda. Nam qua ratione vtrumque munus ad aliud tempus ætatis accommodatũ eſt, & alterum prudentia, alterum viribus corporis eget, aliis mãdari debent: qua ratione verò fieri non poteſt vt qui vim afferre & prohibere poſſunt, hi ſemper ſe ſub imperio eſſe æquo animo ferant, hac ratione iiſdem. nam penes quos armorum eſt arbitrium & poteſtas, eorundem arbitratu manet & non manet reipublicæ adminiſtrandæ forma. Reliquum igitur eſt vt iiſdem quidem hæc vtraque reip. adminiſtrandæ pars ſit mandanda, verùm non vno tempore, ſed quemadmodum vires corporis in iuuenibus, prudentia in ſenibus ſolet ineſſe natura: ſic ambobus diſtribui & vtile, iuſtum eſt. habet enim hæc diuiſio ac diſtributio rationem dignitatis. Iam verò etiam hos bona poſſidere oportet. Ciuibus enim facultates & copiæ rei familiaris ſuppetant neceſſe eſt. at hi ſunt ciues. nam id genus hominum, quod arteis illiberaleis & ſordidas exercet, non eſt particeps ciuitatis, neque vllum aliud, quod non eſt virtutis opifex. hoc autem eo quod poſitum eſt, & ex conditione dicta in promptu eſt. Nam vita beata cum virtute coniuncta ſuppetat neceſſe eſt. Beata autem dicenda ciuitas eſt, non parte aliqua ſpectata ciuitatis, ſed omnibus ciuibus. perſpicuum autem etiam ex eo eſt, ciueis copioſos & locupleteis eſſe oportere, quòd neceſſe eſt agricolas eſſe aut ſeruos, aut barbaros, aut accolas, & quaſi glebæ addictos, quod genus hominum Periœcos Græci vocant. Reliquum eſt ex iis, quos ſuprà enumerauimus, ſacerdotum genus.

ΚΕΦΑΛ. θʹ.

Πότερον πᾶσι κοινωνητέον πάντων τούτων, καὶ τίσι τίνων.

ΔΙωρισμένων δὲ τούτων λοιπὸν σκέψασθαι, πότερον πᾶσι κοινωνητέον πάντων τούτων· ἐνδέχεται γὰρ τοὺς αὐτοὺς ἅπαντας εἶναι καὶ γεωργοὺς καὶ τεχνίτας, καὶ τοὺς βουλευομένους καὶ δικάζοντας· ἢ καθ' ἕκαστον ἔργον τῶν εἰρημένων ἄλλους ὑποθετέον· ἢ τὰ μὲν, ἴδια, τὰ δὲ κοινὰ τούτων ἐξ ἀνάγκης ἐστίν. οὐκ ἐν πάσῃ δὲ τοῦτο πολιτείᾳ. καθάπερ γὰρ εἴπομεν, ἐνδέχεται καὶ πάντας κοινωνεῖν πάντων, καὶ μὴ πάντας πάντων, ἀλλὰ τινὰς τινῶν. ταῦτα γὰρ καὶ ποιεῖ τὰς πολιτείας ἑτέρας. ἐν μὲν γὰρ ταῖς δημοκρατίαις, μετέχουσι πάντες πάντων· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, τοὐναντίον. ἐπεὶ δὲ τυγχάνομεν σκοποῦντες περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας· αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἡ πόλις ἂν εἴη μάλιστ' εὐδαίμων· τὴν δὲ εὐδαιμονίαν ὅτι χωρὶς ἀρετῆς ἀδύνατον ὑπάρχειν, εἴρηται πρότερον. * φανερὸν ὡς ἐν τῇ κάλλιστα πολιτευομένῃ πόλει, καὶ τῇ κεκτημένῃ δικαίους ἄνδρας ἁπλῶς, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, οὔτε βάναυσον βίον, οὔτ' ἀγοραῖον δεῖ ζῆν τοὺς πολίτας· ἀγεννὴς γὰρ ὁ τοιοῦτος βίος, καὶ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίος. * οὐδὲ δὴ γεωργοὺς εἶναι· δεῖ γὰρ σχολῆς καὶ πρὸς τὴν γένεσιν τῆς ἀρετῆς, καὶ πρὸς τὰς πράξεις τὰς πολιτικάς. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ πολεμικὸν, καὶ τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν συμφερόντων, καὶ κρῖνον περὶ τῶν δικαίων ἐνυπάρχει, καὶ μέρη φαίνεται τῆς πόλεως μάλιστα ὄντα, πότερον ἕτερα καὶ ταῦτα θετέον· ἢ τοῖς αὐτοῖς ἀποδοτέον ἄμφω; φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο. διότι τρόπον μὲν τινα τοῖς αὐτοῖς, τρόπον δὲ τινα καὶ ἑτέροις. ᾗ μὲν γὰρ ἑτέρας ἀκμῆς ἑκάτερον τῶν ἔργων, καὶ τὸ μὲν δεῖται φρονήσεως, τὸ δὲ δυνάμεως, ἑτέροις· ᾗ δὲ τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ τοὺς δυναμένους βιάζεσθαι καὶ κωλύειν, τούτους ὑπομένειν ἀρχομένους ἀεὶ, ταύτῃ δὲ * τοὺς αὐτούς· οἱ γὰρ τῶν ὅπλων κύριοι, καὶ μένειν ἢ μὴ μένειν κύριοι τὴν πολιτείαν. λείπεται τοίνυν τοῖς αὐτοῖς μὲν ἀμφοτέροις ἀποδιδόναι τὴν πολιτείαν ταύτην. μὴ ἅμα δὲ, ἀλλ' ὥσπερ πέφυκεν, ἡ μὲν δύναμις ἐν νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστίν. οὐκοῦν οὕτως ἀμφοῖν νενεμῆσθαι συμφέρει καὶ δίκαιον εἶναι· ἔχει γὰρ αὕτη ἡ διαίρεσις τὸ κατ' ἀξίαν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς κτήσεις δεῖ εἶναι περὶ τούτους. ἀναγκαῖον γὰρ εὐπορίαν ὑπάρχειν τοῖς πολίταις. πολῖται δὲ οὗτοι. τὸ γὰρ βάναυσον οὐ μετέχει τῆς πόλεως, οὐδ' ἄλλο οὐθὲν γένος, ὃ μὴ τῆς ἀρετῆς δημιουργόν ἐστι. τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῆς ὑποθέσεως. τὸ μὲν γὰρ εὐδαιμονεῖν, ἀναγκαῖον ὑπάρχειν μετὰ τῆς ἀρετῆς. εὐδαίμονα δὲ πόλιν οὐκ εἰς μέρος τι βλέψαντας δεῖ λέγειν αὐτῆς, ἀλλ' εἰς πάντας τοὺς πολίτας. φανερὸν δὲ, καὶ ὅτι δεῖ τὰς κτήσεις εἶναι τούτων, εἴπερ ἀναγκαῖον εἶναι τοὺς γεωργοὺς, δούλους, ἢ βαρβάρους, ἢ περιοίκους. λοιπὸν δ' ἐκ τῶν καταριθμηθέντων τὸ τῶν ἱερέων γένος.

* γρ. φανερὸν ἐκ τούτων ὡς

* γρ. οὐδὲ δεῖ γεωργοὺς εἶναι τοὺς μέλλοντας ἔσεσθαι πολίτας.

* Cam. τοῖς αὐτοῖς.

Φανερὰ δὲ καὶ ἡ τούτων τάξις. οὔτε γὰρ γεωργὸν, οὔτε βάναυσον ἱερέα καταστατέον· ὑπὸ γὰρ τῶν πολιτῶν πρέπει τιμᾶσθαι τοὺς θεούς. ἐπεὶ δὲ διῄρηται τὸ πολιτικὸν εἰς δύο μέρη, τουτέστι τό, τε ὁπλιτικὸν καὶ τὸ βουλευτικόν· πρέπει δὲ τήν τε θεραπείαν ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς, καὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἔχειν περὶ αὐτοὺς τοὺς διὰ τὸν χρόνον ἀπειρηκότας, *τούτοις ἂν εἴη τοῖς ἱερωσύναις ἀποδοτέον. ὧν μὲν τοίνυν ἄνευ πόλις οὐ συνίσταται, καὶ ὅσα μέρη πόλεως, εἴρηται. γεωργοὶ μὲν γὰρ, καὶ τεχνῖται, καὶ πᾶν τὸ θητικὸν, ἀναγκαῖον ὑπάρχειν ταῖς πόλεσι· μέρη δὲ τῆς πόλεως, τό, τε ὁπλιτικὸν, καὶ βουλευτικόν. καὶ κεχώρισται δὴ τούτων ἕκαστον, τὸ μὲν ἀεί, τὸ δὲ κατὰ μέρος.

* γρ. τούτοις ἂν εἴη τὰς ἱερωσύνας ἀπ.

A Atque horum quidem deſcriptio & ordinatio non obſcura eſt. nam neque agricola, neque illiberalis & ſordidus artifex ſacerdos inſtituendus eſt. à ciuibus enim deos coli decet. Quoniam autem ciuilis multitudo in duas partes diſtributa eſt, hoc eſt, in milites grauioris armaturæ & ſenatores: decet autem & diis immortalibus cultum tribuere, & ætate grandibus temporiſque ſpatio defeſſis requieſcendi licentiam dari: his videntur ſacerdotia eſſe deferenda. Sine quibus igitur rebus ciuitas conſtare non poſſit, & quot ſint partes ciuitatis, dictum eſt. Nam agricolæ quidem & opifices, & omnis mercenariorum hominum turba ciuitati ſuppetat neceſſe eſt: ſed partes ſunt ciuitatis, grauioris armaturæ milites & ſenatores, & ſingula B hæc genera ita ſeparata ac diſtincta ſunt, vt alia ſemper, alia viciſſim & à certo tempore ſuo munere fungantur.

ΚΕΦΑΛ. ί.

Ὅτι οὐ νῦν οὐδὲ νεωστὶ, γνώριμα γέγονε τὰ πρότερον εἰρημένα. καὶ περὶ χώρας διαιρουμένης, καὶ τῶν γεωργησόντων.

Ἔοικε δ' οὐ νῦν, οὐδὲ νεωστὶ τοῦτ' εἶναι γνώριμον τοῖς περὶ πολιτείας φιλοσοφοῦσιν, ὅτι δεῖ διῃρῆσθαι χωρὶς κατὰ γένη τὴν πόλιν, καὶ τό, τε μάχιμον ἕτερον εἶναι, καὶ τὸ γεωργοῦν. ἐν Αἰγύπτῳ τε γὰρ ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον ἔτι καὶ νῦν· τά τε περὶ τὴν Κρήτην. τὰ μὲν οὖν περὶ Αἴγυπτον, Σεσώστριος, ὥς φασιν, οὕτω νομοθετήσαντος· Μίνω δὲ τὰ περὶ Κρήτην. ἀρχαία δ' ἔοικεν εἶναι καὶ τῶν συσσιτίων ἡ τάξις· τὰ μὲν περὶ Κρήτην, γενόμενα περὶ τὴν Μίνω βασιλείαν· τὰ δὲ περὶ τὴν Ἰταλίαν, πολλῷ παλαιότερα τούτων. φασὶ γὰρ οἱ λόγιοι τῶν ἐκεῖ κατοικούντων, Ἰταλόν τινα γενέσθαι βασιλέα τῆς Οἰνωτρίας· ἀφ' οὗ τό, τε ὄνομα μεταβαλόντας, Ἰταλοὺς ἀντ' Οἰνωτρῶν κληθῆναι· καὶ τὴν ἀκτὴν ταύτην τῆς Εὐρώπης, Ἰταλίαν τοὔνομα λαβεῖν, ὅση τετύχηκεν ἐντὸς οὖσα τοῦ κόλπου τοῦ Σκυλλητικοῦ, καὶ τοῦ Λαμητικοῦ· ἀπέχει γὰρ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων ὁδὸν ἡμισείας ἡμέρας. τοῦτον δὴ λέγουσι τὸν Ἰταλὸν, νομάδας τοὺς Οἰνωτροὺς ὄντας, ποιῆσαι γεωργούς. καὶ νόμους ἄλλους τε αὐτοῖς θέσθαι, καὶ τὰ συσσίτια καταστῆσαι πρῶτον. διὸ καὶ νῦν ἔτι τῶν ἀπ' ἐκείνου τινὲς χρῶνται τοῖς συσσιτίοις, καὶ τῶν νόμων ἐνίοις. ᾤκουν δὲ τὸ μὲν πρὸς τὴν Τυρρηνίαν Ὀπικοὶ, καὶ πρότερον καὶ νῦν καλούμενοι τὴν ἐπωνυμίαν Αὔσονες· τὸ δὲ πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν καὶ τὸν Ἰόνιον Χῶνες, τὴν καλουμένην Σύρτιν. ἦσαν δὲ καὶ οἱ Χῶνες Οἰνωτροὶ τὸ γένος. ἡ μὲν οὖν τῶν συσσιτίων τάξις ἐντεῦθεν γέγονε πρῶτον· ὁ δὲ χωρισμὸς ὁ κατὰ γένος, τοῦ πολιτικοῦ πλήθους, ἐξ Αἰγύπτου· πολὺ γὰρ ὑπερτείνει τοῖς χρόνοις τὴν Μίνω βασιλείαν ἡ Σεσώστριος. σχεδὸν μὲν οὖν καὶ τὰ ἄλλα δεῖ νομίζειν εὑρῆσθαι πολλάκις ἐν τῷ πολλῷ χρόνῳ, μᾶλλον δ' ἀπειράκις. τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα τὴν χρείαν διδάσκειν εἰκὸς αὐτήν· τὰ δ' εἰς εὐσχημοσύνην καὶ περιουσίαν, ὑπαρχόντων ἤδη τούτων, εὔλογον λαμβάνειν τὴν αὔξησιν, ὥστε καὶ τὰ περὶ τὰς πολιτείας οἴεσθαι δεῖ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον.

CAPVT X.

Veterum auctoritate ſuam ſententiam confirmat. Deinde agit de agri diuiſione, & de agricolis.

Videtur autem non nunc primùm, neque nuper eſſe cognitum iis qui de reipubl. adminiſtrandæ ratione ſtudioſè commentantur & philoſophantur, ſeorſum diſtinctam ac diſtributam per genera eſſe ciuitatem oportere, C & alterum genus militare, alterum quod in agro colendo verſetur, eſſe debere. nam & in Ægypto etiam vſque ad hodiernum diem hoc inſtitutum viget, & in Creta: cùm Seſoſtris in Ægypto huius inſtituti legiſque auctor fuerit, vt aiunt: Minos in Creta. Videtur autem & conuiuiorum ſeu ſodalitiorum ordinatio vetus eſſe: & ea quidem, quæ in Creta vſurpantur, Minoë regnum obtinente, vſu recipi cœpta eſſe: quæ verò in Italia celebrantur, multo his eſſe antiquiora. aiunt enim, ex iis qui illic habitant, viri docti & eloquentes, & rerum antiquarum ſcriptores, Italum quendam Oenotriæ regem fuiſſe: à quo, nomine mutato, Italos pro Oenotris eſſe appellatos: & hanc Europæ oram quæ ſinu Scyllatico & D Lametico continetur, hoc nomen eſſe conſecutam. diſtant enim hæc loca inter ſe diei dimidij itinere. Hunc igitur Italum ferunt Oenotros, qui paſtores & nomades erant, agricolas feciſſe, & cùm alias eis leges ſcripſiſſe, tum verò ſodalitia conuiuiáque publica lege ſanxiſſe ac confirmaſſe. Quapropter etiam nunc nõnulli ex iis qui ab illo orti ſunt, & ſodalitiis vtuntur, & nonnullis aliis legibus. Habitabant autē in ea quidem parte, quæ à mari Tyrrheno alluitur, Opici, qui & olim cognomento Auſones dicebantur, & nunc item dicuntur. In ea verò quæ Iapygium & Ionium attingit, quæ Syrtis appellatur, Chaones. Erant autem etiam Chaones genere Oenotri. Sodalitiorum igitur ordinatio hinc primùm nata eſt: Multitudinis verò ciuilis E per genera deſcriptio ac diſtributio, ex Ægypto. multis enim ſeculis Seſoſtris regnum Minois regno antiquius eſt. Oportet igitur etiam alia ferè exiſtimare ſæpenumero atque adeò infinitis vicibus longo temporis interuallo eſſe inuenta. nam rerum quidem ad victum cultúmque neceſſariarum, vtilitatem ad neceſſitatem ipſam magiſtram fuiſſe credibile eſt: iis verò quæ ad ſpeciem & ornatum, ad magnificos denique & ſuperuacaneos apparatus pertinent, has iam repertas incrementum dediſſe probabile eſt. Itaque etiam ea quæ ad rerum publicarum adminiſtrationes pertinent, ita ſe habere putanda ſunt.

Antiqua porrò eſſe omnia, Ægyptiorum leges inſtitutáque indicant. nam cùm hi mortalium omnium antiquiſſimi eſſe videantur, leges & deſcriptionem ciuilis ordinis conſecuti ſunt. Quocirca oportet, iis quidem quæ tolerabiliter inuenta & tradita ſunt, vti: quæ verò ſunt prætermiſſa nondúmque reperta, quærere. Agrum igitur & eorum eſſe debere qui arma gerunt, & eorum qui reipublicæ adminiſtrationis ſunt participes: & agricolas alios ab eis eſſe oportere, & quantus ager eſſe debeat, & qualis, dictum eſt ſuprà. De agri autem diuiſione, & iis qui agrum colunt, quos & quales eſſe oporteat, primo loco dicendum eſt: quandoquidem neque bona volumus eſſe communia, quemadmodum quidam dixerunt: ſed liberaliter & amicorum in morem vſum eorum eſſe communem, neque quenquam ciuium, alimento victúque egere. Tum de ſodalitiis & conuiuiis publicis vno ore conſentiunt omnes, ea eſſe vtilia ciuitatibus bene conſtitutis. propter quam porrò cauſam idem nobis quoque videatur, poſteriùs dicemus. Oportet autem inter omneis ciueis horum eſſe communionem. At egentibus non facile eſt id quod præfinitum ac præſtitutum eſt tributum in eas concœnationes de ſuo conferre, & cæteros ſumptus, rei familiaris tueri ac ſuſtinere. Prætea verò ſumptus in deos & deorum religiones, totius ciuitatis ſunt communes. Neceſſe igitur eſt agrum in duas parteis eſſe diuiſum: atque alteram quidem partem eſſe communem & publicam, alteram verò propriam & priuatam: & harum partium vtramque rurſus ſectam eſſe bifariàm, vt publicæ partis altera pars in piorum munerum functiones & cultus deorum conferatur: altera in ſodalitia & publica conuiuia inſumatur: partis priuatorum pars altera poſita ſit in extremis totius agri finibus, altera ſit ſuburbana, vt binis portionibus vnicuique tributis, omnes vtriuſque loci ſint participes. ſic enim & æquitas iuſtitiáque ſeruatur, & maior eſt ciuium ad bella cum finitimis ſuſcepta concordia. Nam vbi non ſit hoc modo diſtributio, alij quidem inimicitiarum cum finitimis ſuſcipiendarum ſecuri ſunt: alij de iis nimis ſolliciti præter honeſtum ac decorum laborant. Quapropter apud nonnullos lex eſt, ne qui vicini ſunt finitimis, adhibeantur in id conſilium, in quo agitur de bello eis inferendo, tãquam propter metum & curam rerum priuatarum minùs rectè conſultare poſſint. Agrum igitur ita diuiſum eſſe neceſſe eſt propter eas cauſas, quæ antè expoſitæ ſunt. Eos autem qui agrum colent, maximè quidem optandum eſt, ſi optare fas eſt vt ſerui ſint, neque omnes vnius gentis, neque animoſi. ſic enim & ad opus ruſticum faciendum fuerint vtiles, & metuendum non ſit ne quid rerum nouarum moliantur: quòd ſi hoc non contingat, at vt ſint accolæ barbari, ſimili ingenio præditi, atque ſuperiores. Atque ex his ſanè ij quidem qui priuatos agros colent, priuati & proprij ſint oportet eorum qui bona poſſident: iis verò, qui communeis & publicos, communes & publici. Quomodo autem ſeruis vtendum ſit, & quamobrem ſeruis omnibus libertatis præmium eſſe propoſitum melius ſit, poſteriùs exponemus.

A ὅτι δὲ * πάντα ἀρχαῖα, σημεῖον τὰ περὶ Αἴγυπτόν ἐστιν. οὗτοι γὰρ ἀρχαιότατοι μὲν δοκοῦσιν εἶναι· νόμων δὲ τετυχήκασι καὶ τάξεως πολιτικῆς. διὸ δεῖ τοῖς μὲν * εἰρημένοις ἱκανῶς χρῆσθαι· τὰ δὲ παραλελειμμένα πειρᾶσθαι ζητεῖν. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τὴν χώραν εἶναι τῶν ὅπλα κεκτημένων, καὶ τῶν τῆς πολιτείας μετεχόντων, εἴρηται πρότερον· καὶ διότι τοὺς γεωργοῦντας αὐτῶν ἑτέρους εἶναι δεῖ· καὶ πόσην τινὰ χρὴ, καὶ ποίαν εἶναι τὴν χώραν. περὶ δὲ τῆς διανομῆς, καὶ τῶν γεωργούντων, τίνας καὶ ποίους εἶναι χρὴ, λεκτέον πρῶτον· ἐπειδὴ οὔτε κοινήν φαμεν εἶναι δεῖν τὴν κτῆσιν, ὥσπερ τινὲς εἰρήκασιν, ἀλλὰ τῇ χρήσει φιλικῶς γινομένην κοινήν· B οὔτ' ἀπορεῖν οὐθένα τῶν πολιτῶν τροφῆς. περὶ συσσιτίων τε συνδοκεῖ πᾶσι χρήσιμον εἶναι ταῖς εὖ κατεσκευασμέναις πόλεσιν ὑπάρχειν. δι' ἣν δ' αἰτίαν συνδοκεῖ καὶ ἡμῖν, ὕστερον ἐροῦμεν. δεῖ δὲ τούτων κοινωνεῖν πάντας τοὺς πολίτας. οὐ ῥᾴδιον δὲ τοὺς ἀπόρους ἀπὸ τῶν ἰδίων τε εἰσφέρειν τὸ συντεταγμένον, καὶ διοικεῖν τὴν ἄλλην οἰκίαν. ἔτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς δαπανήματα κοινὰ πάσης τῆς πόλεώς ἐστιν. ἀναγκαῖον τοίνυν εἰς δύο μέρη διῃρῆσθαι τὴν χώραν· καὶ τὴν μὲν εἶναι κοινήν, τὴν δὲ τῶν ἰδιωτῶν· καὶ τούτων ἑκατέραν διῃρῆσθαι δίχα πάλιν. τῆς μὲν κοινῆς, τὸ C μὲν ἕτερον μέρος, εἰς τὰς πρὸς τοὺς θεοὺς λειτουργίας· τὸ δὲ ἕτερον, εἰς τὴν τῶν συσσιτίων δαπάνην. τῆς δὲ τῶν ἰδιωτῶν τὸ ἕτερον μέρος, τὸ πρὸς τὰς ἐσχατιάς· ἕτερον δὲ, τὸ πρὸς τὴν πόλιν· ἵνα δύο κλήρων * ἑκάστῳ νεμηθέντων, ἀμφοτέρων τῶν τόπων πάντες μετέχωσι· τό, τε γὰρ ἴσον οὕτως ἔχει, καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας πολέμους, ὁμονοητικώτερον. ὅπου γὰρ μὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οἱ μὲν ὀλιγωροῦσι * τῆς πρὸς τοὺς ὁμόρους ἔχθρας, οἱ δὲ λίαν φροντίζουσι, καὶ παρὰ τὸ καλόν. διὸ παρ' ἐνίοις νόμος ἐστὶ τοὺς γειτνιῶντας τοῖς ὁμόροις, μὴ συμμετέχειν βουλῆς τῶν πρὸς αὐτοὺς πολέμων· ὡς διὰ τὸ ἴδιον οὐκ D ἂν δυναμένους βουλεύσασθαι καλῶς. τὴν μὲν οὖν χώραν ἀνάγκη διῃρῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας· τοὺς δὲ γεωργήσοντας μάλιστα μὲν, * εἰ δεῖ κατ' εὐχὴν, δούλους εἶναι, μήτε ὁμοφύλων πάντων, μήτε θυμοειδῶν. οὕτω γὰρ ἂν πρός τε τὴν ἐργασίαν εἶεν χρήσιμοι, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν νεωτερίζειν ἀσφαλεῖς. δεύτερον δὲ * βαρβάρους περιοίκους παραπλησίους τοῖς εἰρημένοις τὴν φύσιν. τούτων δὲ τοὺς μὲν ἰδίους ἐν τοῖς ἰδίοις * εἶναι τῶν κεκτημένων τὰς οὐσίας· τοὺς δὲ, ἐπὶ τῇ κοινῇ γῇ, κοινούς. τίνα δὲ E δεῖ τρόπον χρῆσθαι δούλοις, καὶ διότι βέλτιον πᾶσι τοῖς δούλοις ἆθλον προκεῖσθαι τὴν ἐλευθερίαν, ὕστερον ἐροῦμεν.

* γρ. πάντας
* γρ. εὑρημένοις
* γρ. καθίκασι
* Scrib. τῆς π.τ. ὁ. ἔχθρας.
* Sylb. ἰδίᾳ εὐ.
* Suprà cap. 9. βαρ. ἢ περιοίκους. Sylb.
* γρ. εἶναι ἰδίους τ.

CAPVT XI.

De ſitu vrbis, & mœnibus eius.

VRbē porrò terræ continentis quidem, & maris & agri totius ſimiliter, quantum loci natura patitur, communem eſſe oportere, ſuprà demonſtratum eſt.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Η θέσις τῆς πόλεως, καὶ τὰ τείχη αὐτῆς.

ΤΗν δὲ πόλιν, ὅτι μὲν δεῖ κοινὴν εἶναι τῆς ἠπείρου τε καὶ τῆς θαλάσσης, καὶ τῆς χώρας ἁπάσης ὁμοίως, ἐκ τῶν ἐνδεχομένων εἴρηται πρότερον.

αὐτῆς δὲ πρὸς αὑτὴν εἶναι τὴν θέσιν εὔχεσθαι δεῖ κατατυγχάνειν, πρὸς τέτταρα βλέποντας. πρῶτον μὲν, ὡς ἀναγκαῖον, πρὸς ὑγίειαν. αἵ τε γὰρ πρὸς ἕω τὴν ἔγκλισιν ἔχουσαι, καὶ πρὸς τὰ πνεύματα τὰ πνέοντα ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, ὑγιεινότεραι. δεύτερον δὲ, κατὰ βορέαν· *εὐχείμεροι γὰρ αὗται μᾶλλον. τῶν δὲ λοιπῶν, πρός τε τὰς πολιτικὰς πράξεις καὶ πολεμικὰς, καλῶς ἔχειν. πρὸς μὲν οὖν τὰς πολεμικὰς, αὐτοῖς μὲν εὐέξοδον εἶναι χρή. τοῖς δ' ἐναντίοις δυσπρόσοδον, καὶ δυσπερίληπτον. ὑδάτων τε καὶ ναμάτων, μάλιστα μὲν ὑπάρχειν πλῆθος οἰκεῖον· εἰ δὲ μὴ, τοῦτό γ' *εὕρηται διὰ τοῦ κατασκευάζειν ὑποδοχὰς ὀμβρίοις ὕδασιν ἀφθόνους καὶ μεγάλας. ὥστε μηδέποτε ὑπολείπειν εἰργομένους τῆς χώρας διὰ πόλεμον. ἐπεὶ δὲ δεῖ περὶ ὑγιείας φροντίζειν τῶν ἐνοικούντων· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν τῷ κεῖσθαι τὸν τόπον, ἔν τε τοιούτῳ, καὶ πρὸς τοιοῦτον καλῶς· δεύτερον δὲ, ὕδασιν ὑγιεινοῖς χρῆσθαι· καὶ τούτου τὴν ἐπιμέλειαν ἔχειν μὴ παρέργως. οἷς γὰρ πλείστοις χρώμεθα πρὸς τὸ σῶμα καὶ πλειστάκις, ταῦτα πλεῖστον συμβάλλεται πρὸς τὴν ὑγίειαν. ἡ δὲ τῶν ὑδάτων καὶ τοῦ πνεύματος δύναμις, τοιαύτην ἔχει τὴν φύσιν. διόπερ ἐν ταῖς εὖ φρονούσαις δεῖ διωρίσθαι πόλεσιν, ἐὰν μὴ πάνθ' ὅμοια, μήτ' ἀφθονία τούτων ᾖ ναμάτων, χωρὶς τά τε εἰς τροφὴν ὕδατα, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἄλλην χρείαν. περὶ δὲ τόπων τῶν ἐρυμνῶν, οὐ πάσαις ὁμοίως ἔχει τὸ συμφέρον ταῖς πολιτείαις· οἷον, ἀκρόπολις, ὀλιγαρχικὸν καὶ μοναρχικόν. δημοκρατικὸν δὲ, ὁμαλότης· ἀριστοκρατικὸν δὲ, οὐδέτερον· ἀλλὰ μᾶλλον *ἰσχυροὶ τόποι πλείους. ἡ δὲ τῶν ἰδίων οἰκήσεων διάθεσις, ἡδίων μὲν νομίζεται καὶ χρησιμωτέρα πρὸς τὰς ἄλλας πράξεις, ἂν εὔτομος ᾖ, καὶ κατὰ τὸν νεώτερον καὶ τὸν *Ἱπποδάμειον τρόπον· πρὸς δὲ τὰς πολεμικὰς ἀσφαλείας, τοὐναντίον, ὡς εἶχον κατὰ τὸν ἀρχαῖον χρόνον. δυσέξοδος γὰρ ἐκείνη τοῖς ξενικοῖς, καὶ δυσεξερεύνητος τοῖς ἐπιτιθεμένοις. διὸ δεῖ τούτων ἀμφοτέρων μετέχειν. ἐνδέχεται γὰρ, ἄν τις οὕτω κατασκευάζῃ, καθάπερ ἐν τοῖς *γεωργοῖς, ἃς καλοῦσί τινες τῶν ἀμπέλων συστάδας. καὶ τὴν μὲν ὅλην μὴ ποιεῖν πόλιν εὔτομον, κατὰ μέρη δὲ καὶ τόπους. οὕτω γὰρ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ κόσμον ἕξει καλῶς. περὶ δὲ τειχῶν, οἱ μὴ φάσκοντες δεῖν ἔχειν τὰς τῆς ἀρετῆς ἀντιποιουμένας πόλεις, λίαν ἀρχαίως ὑπολαμβάνουσι, καὶ ταῦθ' ὁρῶντες ἐλεγχομένας ἔργῳ τὰς ἐκείνως καλλωπισαμένας. ἔστι δὲ, πρὸς μὲν τοὺς ὁμοίους, καὶ μὴ πολὺ τῷ πλήθει διαφέροντας, οὐ καλὸν τὸ πειρᾶσθαι σῴζεσθαι διὰ τῆς τῶν τειχῶν ἐρυμνότητος. ἐπεὶ δὲ καὶ συμβαίνει καὶ ἐνδέχεται πλείω τὴν ὑπεροχὴν γίγνεσθαι τῶν ἐπιόντων, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης καὶ τῆς ἐν τοῖς ὀλίγοις ἀρετῆς, εἰ δεῖ σῴζεσθαι καὶ μὴ πάσχειν κακῶς μηδὲ ὑβρίζεσθαι, τὴν ἀσφαλεστάτην ἐρυμνότητα τῶν τειχῶν οἰητέον εἶναι πολεμικωτάτην· ἄλλως τε καὶ νῦν εὑρημένων τῶν περὶ τὰ βέλη καὶ τὰς μηχανὰς εἰς ἀκρίβειαν πρὸς τὰς πολιορκίας.

* Quidam, εὐδιαιοι

* Lamb. εὑρῆσθαι

* Lamb. ἐχυροὶ

* γρ. Ἱπποδάμιον

* γρ. γεωργικοῖς

A Eius verò per ſe conſideratæ ſitus talis optandus eſt, vt quatuor res ſpectemus: primùm quidem valetudinem, tanquam rem neceſſariã. vrbes enim ad orientẽ versùs, & ad ventos ab ortu flantes poſitæ, ſaluberrimæ ſunt: ſecundùm has eæ quæ ad aquilonem ſpectãt. hæ enim ad hyemem ſalubrem excipiendam ſunt appoſitiores. deinde, quod ad reliqua attinet, vt & ad ciuileis actiones & ad bellicas ſit opportuna. atq; vt ad bellicas quidẽ actiones ſit apta, eam ciuibus oportet exitus habere ad exercitum educẽdum faciles atque expeditos: aduerſariis acceſſus difficileis, & circumſedẽdi viam impeditam. poſtremò, aquarum partim ſtantium, partim manantium & perennium copia maximè quidem propria & natiua ſuppetat oportet: ſin minus, at certè excogitandum tali incommodo remediũ eſt, conſtruen- B dis multis & magnis receptaculis ad excipiendã aquã pluuiam, vt ne vnquam deficiat eos aqua, ſi forte propter bellum ab agro prohibeantur. Quoniam autẽ eorum, qui in vrbe habitant, valetudinis ratio & cura habenda eſt: hoc autem primùm in vrbis ſitu conſiſtit, vt & in ſalubri loco ſita ſit, & ſalubrem cœli partem ſpectet: ſecundo loco in vſu aquarum ſalubrium: etiam in hac re diligentia præcipuè eſt adhibẽda. Quibus enim rebus largiſſimè & plerunque vtimur ad corpus alendum & tuendum, hæc maximo ad valetudinem ſunt adiumento. at aquarum & ventorum vis tali natura prædita eſt. Quapropter in ciuitatibus prudentibus & cordatis, ſi omnes aquæ non ſint ſimiles, & ſi nõ ſit harum aquarum perennium copia; oportet & eas quæ ſũt ad victũ opportunæ, & eas quæ ad alium vſum compa- C ratæ ſunt natura, ſeparatas eſſe ac diſtinctas. De locis munitis autẽ non omnibus peræquè ciuitatibus eadẽ expediunt: exẽpli cauſa, arx edita atque excelſa oligarchiæ & monarchiæ propriè conuenit: loci æquabilitas verò democratię: ariſtocratiæ neutrum, ſed potiùs loca firma & munita complura. Priuatorũ porrò ædificiorũ deſcriptio ſuauior illa quidẽ habetur, & ad alias actiones vtilior, ſi ſingula eorum loca ſint explicata atque aperta, & more hoc recẽtiore, & eo, cuius inuentor fuit Hippodamus, ædificata: ad munitiones verò bellicas & ad pericula belli propulſanda contrario modo, & quo modo ædificabãt veteres. habebat enim illa ædificandi ratio exitus impeditos externis, & latebras ad ſcrutandũ difficileis iis qui impetũ aut impreſſionẽ facere co- D narentur. Quapropter oportet vtramq; rationẽ in ædificãdo ſeruari. fieri enim hoc poteſt, ſi quis ita ædificet, vt imitetur ea quæ appellant nonnulli in rebus ruſticis vitium iuga ſiue ſyſtadas, perinde ac ſi dicas vitium cõſtitutiones: & totam quidẽ vrbem ita extruere, vt non ſit tota latis viis explicata atque exporrecta, ſed in quibuſdã partibus ac locis. ſic enim & à periculo erit tuta ac munita, & ad ornatũ ſpeciemq; præclara. Muros autem vrbibus qui negant ciuitates eas habere debere, quæ ſe virtutẽ colere profitẽtur, eiuſq; poſſeſſionẽ ſibi vendicant ac mordicus retinent: næ illi valde antiquè hac de re exiſtimãt, idque cùm videant re & factis eas refelli, quæ ſe ita gloriosè venditabãt. Et verò aduersùs E ſimileis, neque admodũ numero præſtãteis, in murorũ præſidio ac munimento ſalutẽ collocare, nõ eſt honeſtũ. Sed quando euenit & fieri poteſt vt qui adoriũtur & impetũ faciunt virtute humana, eaque, quæ in ciuibus numero paucis ineſt, ſint ſuperiores ac potẽtiores: ſi ſalutis ratio habenda eſt, & non vltrò accipienda detrimẽta, & perferẽdæ contumeliæ: vt quæque munitio ſtabiliſſima & tutiſſima eſt: ita habenda eſt ad bellum accommodatiſſima, præſertim cùm hodie reperta ſint telorum, & tormentorum, & machinarum genera ad vrbium oppugnationes exquiſitiſſima & perfectiſſima.

Simile enim eſt, vrbeis muris non eſſe cingendas cenſere, atque ſi quis regionem quærat incurſionibus hoſtium expoſitam atque opportunam, & loca montoſa circumcidat: itémque domiciliis priuatis parietes non circundet, tanquam habitatores propterea ignaui ſint futuri. Iam verò ne hoc quidem ignorandum eſt iis, quorum vrbes mœnibus ſeptæ ſunt, vtroque modo vrbibus vti licere, & vt muros habentibus, & vt non habentibus: quorum verò vrbibus muri non ſunt circumdati, iis hoc idem non licere. Si igitur hæc vera ſunt, non ſolum mœnibus vrbes ſepiendæ ac muniendæ ſunt, verum etiam curandum eſt vt hæc ad ornamentum vrbis ſint magnifica ac decora, & ad vſus bellicos, tum alios, tum nunc proximè repertos, accommodata atque opportuna. Quemadmodum enim iis qui adoriuntur & inuadunt, curæ eſt excogitare, quibus modis omnia aut aliqua habeant ſuperiora: ita & iis qui ſibi cauent, alia iam inuenta ſunt, alia ipſi quærere, & acerrimo ſtudio inueſtigare debent: nam ab initio ne conantur quidem in eos impetum facere, qui præmuniti ac præparati ſunt.

CAPVT XII.

De publicis locis, & recta eorum ædificatione.

QVoniam autem ciuium quidem multitudo per ſodalitates & concœnationes publicas diſtributa, muri verò propugnaculis & turribus in locis idoneis diſtincti atque intercepti eſſe debent: ſcilicet cæ res hortantur & inuitant vt nonnulla conuiuia in his propugnaculis apparentur atque adornentur. Atque hæc quidem hoc modo diſponenda atque ordinanda eſſe videantur. Sed ea quæ rebus diuinis attributa & conſecrata ſunt domicilia, & ea quæ ſunt ampliſſima magiſtratuum ſodalitia, triclinia dico, in quibus ea celebrantur, conuenit locum idoneum habere, vnóque & eodem loco templa omnia eſſe poſita, niſi vel lex aliqua, vel aliquod oraculum Apollinis, vel aliquod aliud vetat ſeparari. Talis autem fuerit locus & ad efficiendam ſitus præſtantiam ſatis illuſtris atque eminens, & præ vicinis partibus ciuitatis tutus ac munitus. Decet autem huic loco talis fori ſtructuram eſſe ſubiectam, quale in Theſſalia vſu receptum eſt, quod liberum vocant. hoc porrò ſignificat, ab omnibus rebus venalibus purum & ſincerum eſſe oportere, neque quenquam ſordidum atque illiberalem artificem, neque agricolam, neque alium quemquam talem huc irruere, aut omnino aſpirare, niſi à magiſtratibus arceſſatur. Fuerit autem hic locus lepidus ac venuſtus, ſi etiam ſenum gymnaſia hic fuerint locata. Decet enim etiam hoc ciuitatis decus atque ornamentum pro ætatibus eſſe diuiſum ac diſtinctum; & inter adoleſcenteis quidem magiſtratus aliquos, inter magiſtratus verò ſenes verſari. magiſtratuum enim præſentia ante oculos poſita verum pudorem & liberalem metum in animis ingenerat. Forum autem rerum venalium aliud ab hoc eſſe oportet, & ſeorſum poſitum in loco, & ad eas res quæ è mari aduehuntur, & ad eas quæ ex agro importantur, vnà excipiendas, opportuno. Iam verò quoniam ciuitatis multitudo diuiditur in ſacerdotes & magiſtratus, decet, triclinia, in quibus ſacerdotes conuiuia inituri ſunt, ad ædeis ſacras eſſe collocata. Magiſtratuum verò, quicunque rerum contractarum iudiciis, & actionum intentionibus, & in ius vocationibus,

ὅμοιον γὰρ τοῦτο, τείχη μὴ περιβάλλειν ταῖς πόλεσιν ἀξιοῦν, καὶ τὸ τὴν χώραν εὐέμβολον ζητεῖν, καὶ περιαιρεῖν τοὺς ὀρεινοὺς τόπους· ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς οἰκήσεσι ταῖς ἰδίαις μὴ περιβάλλειν τοίχους, ὡς ἀνάνδρων ἐσομένων τῶν κατοικούντων. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτο δεῖ λανθάνειν, ὅτι τοῖς μὲν περιβεβλημένοις τείχη περὶ τὴν πόλιν, ἔξεστιν ἀμφοτέρως χρῆσθαι ταῖς πόλεσιν, καὶ ὡς ἐχούσαις τείχη καὶ ὡς μὴ ἐχούσαις· ταῖς δὲ μὴ κεκτημέναις, οὐκ ἔξεστιν. εἰ δὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οὐχ ὅτι τείχη μόνον περιβλητέον, ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπιμελητέον, ὅπως καὶ πρὸς κόσμον ἔχῃ τῇ πόλει πρεπόντως, καὶ πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας, τάς τε ἄλλας, καὶ τὰς νῦν ἐπεξευρημένας. ὥσπερ γὰρ τοῖς ἐπιτιθεμένοις ἐπιμελές ἐστι, δι' ὧν τρόπων πλεονεκτήσουσιν, οὕτω τὰ μὲν εὕρηται, τὰ δὲ δεῖ ζητεῖν καὶ φιλοσοφεῖν καὶ τοὺς φυλαττομένους. ἀρχὴν γὰρ οὐδ' ἐπιχειροῦσιν ἐπιτίθεσθαι τοῖς εὖ παρεσκευασμένοις.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ τὰ φυλακτήρια καὶ ἀγορὰς καὶ συσσίτια, καὶ ἱερὰ οἰκοδομητέον.

ΕΠεὶ δὲ δεῖ τὸ μὲν πλῆθος τῶν πολιτῶν ἐν συσσιτίοις κατανενεμῆσθαι, τὰ δὲ τείχη διειλῆφθαι φυλακτηρίοις καὶ πύργοις κατὰ τόπους ἐπικαίρους, δῆλον ὡς αὐτὰ προσκαλεῖται παρασκευάζειν ἔνια τῶν συσσιτίων ἐν τούτοις τοῖς φυλακτηρίοις. καὶ ταῦτα μὲν δὴ τοῦτον ἄν τις διακοσμήσειε τὸν τρόπον. τὰς δὲ τοῖς θείοις ἀποδεδομένας οἰκήσεις, καὶ τὰ κυριώτατα * τῶν ἀρχείων συσσίτια, ἁρμόττει τόπον ἐπιτήδειόν τε ἔχειν, καὶ τὸν αὐτόν· ὅσα μὴ τῶν ἱερῶν ὁ νόμος ἀφορίζει χωρὶς, ἤ τι μαντεῖον ἄλλο * ὑπὸ τοῦ χρηστηρίου. εἴη δ' ἂν τοιοῦτος ὁ τόπος, ὅστις ἐπιφάνειάν τε ἔχει πρὸς * τὴν τῆς ἀρετῆς θέσιν ἱκανῶς, καὶ πρὸς τὰ γειτνιῶντα μέρη τῆς πόλεως ἐρυμνοτέρως. πρέπει δ' ὑπὸ μὲν τοῦτον τὸν τόπον τοιαύτης ἀγορᾶς εἶναι κατασκευὴν, οἵαν καὶ περὶ Θετταλίαν * ὀνομάζουσιν, ἣν * ἐλευθέραν καλοῦσιν. αὕτη δ' ἐστὶν ἣν δεῖ καθαρὰν εἶναι τῶν ὠνίων πάντων· καὶ μήτε βάναυσον, μήτε γεωργὸν, μήτ' ἄλλον μηδένα τοιοῦτον παραβάλλειν, μὴ καλούμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. εἴη δ' ἂν εὔχαρις ὁ τόπος, εἰ καὶ τὰ γυμνάσια τῶν πρεσβυτέρων ἔχοι τὴν τάξιν ἐνταῦθα. πρέπει γὰρ διῃρῆσθαι κατὰ τὰς ἡλικίας καὶ τοῦτον τὸν κόσμον· καὶ παρὰ μὲν τοῖς νεωτέροις ἄρχοντάς τινας διατρίβειν· τοὺς δὲ πρεσβυτέρους, παρὰ τοῖς ἄρχουσιν· ἡ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ἀρχόντων παρουσία, μάλιστα ἐμποιεῖ τὴν ἀληθινὴν αἰδῶ, καὶ τὸν τῶν ἐλευθέρων φόβον. τὴν δὲ τῶν ὠνίων ἀγορὰν ἑτέραν τε δεῖ ταύτης εἶναι, καὶ χωρὶς, ἔχουσαν τόπον εὐσυνάγωγον, τοῖς τε ἀπὸ τῆς θαλάττης πεμπομένοις, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς χώρας πᾶσιν. ἐπεὶ δὲ τὸ πλῆθος διαιρεῖται τῆς πόλεως εἰς ἱερεῖς, εἰς ἄρχοντας, πρέπει καὶ τῶν ἱερέων συσσίτια περὶ τὴν τῶν ἱερῶν οἰκοδομημάτων ἔχειν τὴν τάξιν. τῶν δ' ἀρχείων ὅσα περὶ τὰ συμβόλαια ποιεῖται τὴν ἐπιμέλειαν, περί τε γραφὰς δικῶν, καὶ τὰς κλήσεις,

* γρ. τῶν ἀρχῶν, al. ἀρχαίων
* γρ. ὑπὸ τοῦ χρ.
* Lamb. τῶν τῆς κτίσεως ἀρετῶν
* Lamb. καλοῦσιν,
* γρ. ἐλευθέραν

καὶ τὴν ἄλλων τὴν τοιαύτην διοίκησιν· ἔτι δὲ περὶ τὴν ἀγορανομίαν, καὶ τὴν καλουμένην ἀστυνομίαν, πρὸς ἀγορᾷ μὲν δεῖ, καὶ συνόδῳ τινὶ κοινῇ, κατεσκευάσθαι. τοιοῦτος δ' ὁ περὶ τὴν* ἀναγκαίαν ἀγοράν ἐστι τόπος· ἐκσχολάζειν μὲν γὰρ, τὴν ἄνω τίθεμεν, ταύτην δὲ, πρὸς τὰς ἀναγκαίας πράξεις. *μεμιμῆσθαι δὲ χρὴ τὴν εἰρημένην τάξιν, καὶ τὰ περὶ τὴν χώραν· καὶ γὰρ ἐκεῖ τοῖς ἄρχουσιν, οὓς καλοῦσιν οἱ μὲν ὑλωρούς, οἱ δὲ ἀγρονόμους, καὶ φυλακτήρια καὶ συσσίτια πρὸς φυλακὴν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. ἔτι δὲ ἱερὰ κατὰ τὴν χώραν εἶναι νενεμημένα, τὰ μὲν θεοῖς, τὰ δὲ ἥρωσιν. ἀλλὰ τὸ διατρίβειν νῦν ἀκριβολογουμένους καὶ λέγοντας περὶ τῶν τοιούτων, *ἀργόν ἐστιν. οὐ γὰρ χαλεπόν ἐστι τὰ τοιαῦτα νοῆσαι, ἀλλὰ ποιῆσαι μᾶλλον. τὸ μὲν γὰρ λέγειν, εὐχῆς ἔργον ἐστί· τὸ δὲ συμβῆναι, τύχης. διὸ περὶ μὲν τῶν τοιούτων τό γε ἐπὶ πλεῖον ἀφείσθω τὰ νῦν.

* γρ. ἀναγκαίων

* Victor. νεμῆσθαι

* Lib.6.c.8.

* Lamb. περίεργον

ΚΕΦΑΛ. ιγʹ.

Ἐκ τίνων καὶ ἐκ ποίων δεῖ συνεστάναι τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι πόλιν μακαρίαν, καὶ ὅτι παιδείας δεῖ.

ΠΕρὶ δὲ τῆς πολιτείας αὐτῆς, ἐκ τίνων, καὶ ἐκ ποίων δεῖ συνεστάναι τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι πόλιν μακαρίαν, καὶ πολιτεύεσθαι καλῶς, λεκτέον. ἐπεὶ δὲ δύ' ἐστὶν ἐν οἷς γίγνεται τὸ εὖ πᾶσι· τούτοιν* δ' ἐστὶν, ἓν μὲν, ἐν τῷ τὸν σκοπὸν κεῖσθαι καὶ τὸ τέλος τῶν πράξεων ὀρθῶς· *ἓν δὲ, τὰς πρὸς τὸ τέλος φερούσας πράξεις εὑρίσκειν· ἐνδέχεται γὰρ ταῦτα καὶ διαφωνεῖν ἀλλήλοις καὶ συμφωνεῖν· ἐνίοτε γὰρ ὁ μὲν σκοπὸς ἔκκειται καλῶς, ἐν δὲ τῷ πράττειν, τοῦ τυχεῖν αὐτοῦ διαμαρτάνουσιν· ὁτὲ δὲ, τῶν μὲν πρὸς τὸ τέλος πάντων ἐπιτυγχάνουσιν, ἀλλὰ τὸ τέλος ἔθεντο φαῦλον· ὁτὲ δὲ ἑκατέρου διαμαρτάνουσιν· οἷον, περὶ ἰατρικήν· οὔτε γὰρ, ποῖόν τι δεῖ τὸ ὑγιαῖνον εἶναι σῶμα, κρίνουσιν ἐνίοτε καλῶς, οὔτε πρὸς τὸν ὑποκείμενον αὐτοῖς ὅρον τυγχάνουσι τῶν ποιητικῶν· δεῖ δ' ἐν ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστήμαις ταῦτα ἀμφότερα κρατεῖσθαι, τὸ τέλος, καὶ τὰς εἰς τὸ τέλος πράξεις· ὅτι μὲν οὖν τοῦ τ' εὖ ζῆν, καὶ τῆς εὐδαιμονίας ἐφίενται πάντες, φανερόν. ἀλλὰ τούτων τοῖς μὲν ἐξουσία* τυγχάνει, τοῖς δὲ οὔ, διά τινα τύχην ἢ φύσιν· δεῖται γὰρ καὶ χορηγίας τινὸς τὸ ζῆν καλῶς· τούτου δὲ, ἐλάττονος μὲν, τοῖς ἄμεινον διακειμένοις· πλείονος δὲ, τοῖς χεῖρον. οἱ δ' εὐθὺς οὐκ ὀρθῶς ζητοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν, ἐξουσίας ὑπαρχούσης. ἐπεὶ δὲ τὸ προκείμενόν ἐστι, τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἰδεῖν· αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἄριστ' ἂν πολιτεύοιτο πόλις· ἄριστα δ' ἂν πολιτεύοιτο, καθ' ἣν εὐδαιμονεῖν μάλιστα ἐνδέχεται τὴν πόλιν· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν δεῖ, τί ἐστι, μὴ λανθάνειν. φαμὲν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἠθικοῖς, εἴ τι τῶν λόγων ἐκείνων ὄφελος, ἐνέργειαν εἶναι καὶ χρῆσιν ἀρετῆς τελείαν· καὶ ταύτην οὐκ ἐξ ὑποθέσεως, ἀλλὰ ἁπλῶς. λέγω δ' ἐξ ὑποθέσεως, τἀναγκαῖα· τὸ δὲ ἁπλῶς, τὸ καλῶς·

* Lamb. ἓν δὲ ἐν τῷ

* γρ. [illegible]

A & talibus aliis curationibus præſunt: & præterea ædilium minorum, ſeu annonæ præfectorum, & ædilium maiorum, qui res vrbanas procurant: horum omnium ſodalitia ſeu potiùs triclinia, in quibus conuiuia agitent, ad forum & conuentum aliquem publicum ædificata eſſe oportet. talis autem eſt locus, in quo rerum neceſſariarum mercatus inſtitutus eſt. nam forum illud ſuperius vacuum eſſe ponimus, hoc verò rebus neceſſariis deſtinamus. Ea autem quæ extra vrbem ſunt, conſtitutionem & deſcriptionem à nobis expoſitam imitari debent. Illic enim magiſtratibus, quos alij ſyluarum cuſtodes, alij agri præfectos appellant, & loca vbi cuſtodias agant, & triclinia, vbi vna epulentur, & conuiuia agitent, compa- B rata ſint neceſſe eſt: & præterea templa per agrum diſtributa, alia diis, alia heroibus dedicata. Verùm longos eſſe nunc in harum rerum explicatione ſubtiliore, & diſputatione accurata atque arguta, ſuperuacaneum eſt. talia enim intelligere difficile non eſt, ſed facere potiùs. nam de his verba facere, optantis eſt: ea autem euenire, fortunæ. Quare de talibus nunc plura dicere omittamus.

CAPVT XIII.

Dicet quales eſſe oporteat ciues, vt ſit bene inſtituta ciuitas & beata.

C DE ipſa autem reip. adminiſtrandæ forma, ex quibus, & ex qualibus eam ciuitatem, quæ beata futura eſt, & rectè adminiſtrabitur, conſtare oporteat, dicendum eſt. Quoniam igitur duo ſunt, in quibus poſita eſt omnium hominum perfectio & præſtantia: horum autem vnum in eo conſiſtit, vt ſcopus & finis actionum ſit rectus, & rectè propoſitus: alterum in eo, vt homo actiones ad finem pertinenteis & conferenteis inueniat (fieri enim poteſt vt hæc & diſcrepent inter ſe, & conſonent. interdum enim ſcopus quidem propoſitus eſt rectus atque honeſtus: ſed in agendo ab eo aberrant: interdum contrà, ea quidem omnia quæ ad finem pertinent, aſſequuntur, ſed finem ſibi propoſuerunt malum ac prauum: aliquando D ab vtroque longè aberrant, veluti in arte medendi. nam neque quale eſſe oporteat corpus ſanum, rectè interdum iudicant, neque ad finem ſibi propoſitum accommodata efficientia nanciſcuntur: in artibus autem & ſcientiis hæc vtraque tenenda ſunt, finis & actiones, ſeu effectiones ad finem cōferentes.) Omnes igitur & bene viuendi & beatitudinis cupiditate affectos eſſe, perſpicuum eſt: ſed alij eam aſſequi poſſunt, alij per fortunam quandam aut naturam non poſſunt: adiumentis enim & facultatibus extrinſecus ſuppeditatis ad bene viuendum opus eſt: ſed iis, qui animo meliùs affecti ſunt, paucioribus: qui deterius, pluribus. alij autem ſtatim ab initio beatitudinem non rectè quærunt, quamuis eius obtinendæ facultatem ha- E beant. Quoniam autem propoſitum nobis eſt, optimam reip. adminiſtrandæ rationem videre: hæc porrò eſt, ex qua ciuitas optimè gubernari atque adminiſtrari poſſit: optimè verò ciuitas ex ea adminiſtratione regi atque adminiſtrari poſſit, ex qua maximè beata eſſe queat: quid ſit beatitudo ſcilicet, non eſt ignorandum. Dicimus autem etiam in libris de Moribus (ſi quis eſt librorum illorum fructus) eſſe muneris functionem & vſum virtutis perfectum: eúmque non ex conditione ſed ſimpliciter & abſolutè. Ea porro ex conditione dico, quæ neceſſariò fiunt: ſimpliciter, quæ honeſte:

exempli cauſa, in iuſtis actionibus pœnæ & caſtigationes à virtute illæ quidem proficiſcuntur, ſed neceſſariæ ſunt: & quòd honeſtè fiunt, id habent neceſſariò: eſt enim optabilius nulla re tali opus eſſe neque homini neque ciuitati. Quæ verò in honoribus & copiis bonorum externorum verſantur actiones, eæ ſimpliciter ſunt pulcherrimæ atque honeſtiſſimæ. Illud enim alterum, ſupplicia dico, & animaduerſiones in improbos, mali cuiuſdam electio eſt, vt aliud malum tollatur: tales verò actiones, contrà. bonorum enim ſunt quaſi ſtructuræ, ſeu machinationes, & procreationes. Poſſit autem vir bonus quidem, & paupertate, & morbo, & aliis fortunæ caſibus aduerſis pulchrè & rectè vti: verumtamen in contrariis beatitudo poſita eſt. hoc enim definitum ac deciſum eſt in libris de Moribus, virum bonum eſſe talem, cui, quæ ſimpliciter bona ſunt, bona ſunt. In promptu autem eſt etiam, hos vſus neceſſariò bonos & honeſtos eſſe ſimpliciter. Quapropter bona externa beatitudinis cauſas efficienteis eſſe, exiſtimant homines: vt ſi quis cauſam clarè & benè cithara canendi lyræ potiùs quàm arti aſcribat. Ex iis igitur quæ dicta ſunt, alia ſuppetant, alia legum ſcriptor præparet ac ſuppeditet neceſſe eſt. Quocirca in conſtituenda ciuitate, eas res omnibus precibus oramus & optamus, quæ ſunt in poteſtate & arbitrio fortunæ: eam enim harum rerum arbitram ac dominam ponimus: ſed bonam eſſe ciuitatem, non iam fortunæ, ſed ſcientiæ & conſilij munus atque opus eſt. Atqui eo bona ciuitas eſt, quòd ciues, qui reipubl. adminiſtrandæ ſunt participes & conſortes, boni ſint, nobis autem ciues omnes reipubl. adminiſtrationis ſunt conſortes. Hoc igitur conſiderandum eſt, quo pacto vir bonus fiat. Nam ſi fieri poteſt vt omneis ciues ſint viri boni, non ſinguli: ita optabilius eſt. ſed non poteſt: omneis enim ciueis eſſe viros bonos, ſequitur illud, vt origine prius, vnumquemque eſſe bonum. Fiunt porrò boni & probi tribus rebus, tria autem hæc ſunt, natura, conſuetudo, ratio. Etenim naſci oportet primùm, verbi cauſa, hominem, & non aliud aliquod animal: deinde certo quodam modo conformatũ & corpore & animo. Nonnulla autem ſunt, quæ non ſatis eſt à natura eſſe tributa. mos enim & conſuetudo ea immutant. quædam enim ſunt in vtramque partem propenſa natura, quæ conſuetudine in deterius aut in melius flectuntur. Aliæ igitur quidem animantes maximè quidem viuunt natura: nonnullæ verò aliquantum etiam more & conſuetudine: homo autem etiam ratione. hoc enim ſolum ex omnibus animalibus ratione præditum eſt. Itaque hæc oportet inter ſe concinere & conſonare. multa enim agunt homines præter conſuetudinem & naturam, rationem ducem ſecuti, ſi perſuaſum eis fuerit aliter agere melius eſſe. At quali ſanè ingenio qualique natura præditos eos eſſe oporteat, qui legum ſcriptori futuri ſint morigeri & tractabiles, diſtinctè explicauimus anteà. Reliquum iam nobis munus eſt, vt de inſtitutione & diſciplina ciuium diſſeramus: alia enim diſcunt conſueſcendo, alia audiendo.

CAPVT XIV.

De recta ciuium inſtitutione: & eorum errore qui leges & diſciplinam ſuam ad res bellicas referunt, non ad tempora pacis.

QVoniam autem ſocietas omnis ciuilis, ex iis qui imperant, & iis qui ſub imperio ſunt, conſtat: ergo hoc videndum eſt, vtrùm eos qui imperant, & eos qui parent imperio, diſſimileis ac diuerſos eſſe

A ἐστι, τὰ περὶ τὰς δικαίας πράξεις αἱ δίκαιαι τιμωρίαι, καὶ κολάσεις, ἀπ' ἀρετῆς μὲν εἰσιν, ἀναγκαῖαι δὲ, καὶ τὸ καλῶς ἀναγκαίως ἔχουσιν· αἱρετώτερον μὲν γὰρ μηδενὸς δεῖσθαι τῶν τοιούτων μήτε τὸν ἄνδρα, μήτε τὴν πόλιν. αἱ δ' ἐπὶ τὰς τιμὰς καὶ τὰς εὐπορίας, ἁπλῶς εἰσι κάλλισται πράξεις. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον, κακοῦ τινος αἵρεσίς ἐστιν· αἱ τοιαῦται δὲ πράξεις, τοὐναντίον. κατασκευαὶ γὰρ ἀγαθῶν εἰσι καὶ γεννήσεις. χρήσαιτο δ' ἂν ὁ σπουδαῖος ἀνὴρ καὶ πενίᾳ, καὶ νόσῳ, καὶ ταῖς ἄλλαις τύχαις ταῖς φαύλαις καλῶς. ἀλλὰ τὸ μακάριον ἐν τοῖς ἐναντίοις ἐστί. καὶ γὰρ τοῦτο διώρισται κατὰ τοὺς ἠθικοὺς λόγους, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν B ὁ σπουδαῖος, ᾧ διὰ τὴν ἀρετὴν τὰ ἀγαθά ἐστι, τὰ ἁπλῶς ἀγαθά. δῆλον δ' ὅτι καὶ τὰς χρήσεις ἀναγκαῖον σπουδαίας καὶ καλὰς εἶναι ταύτας ἁπλῶς. διὸ καὶ νομίζουσιν ἄνθρωποι τῆς εὐδαιμονίας αἴτια τὰ ἐκτὸς εἶναι τῶν ἀγαθῶν ὥσπερ εἰ τοῦ κιθαρίζειν * λαμπρὸν καὶ καλῶς αἰτιῷτο τὴν λύραν μᾶλλον τῆς τέχνης. ἀναγκαῖον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, τὰ μὲν ὑπάρχειν, τὰ δὲ παρασκευάσαι τὸν νομοθέτην. διὸ κατ' εὐχὴν εὐχόμεθα τὴν τῆς πόλεως σύστασιν, ὧν ἡ τύχη κυρία· κυρίαν γὰρ αὐτὴν ὑπάρχειν τίθεμεν· τὸ δὲ σπουδαίαν εἶναι τὴν πόλιν, οὐκέτι τύχης ἔργον, ἀλλ' ἐπιστήμης καὶ προαιρέσεως. ἀλλὰ μὴν σπουδαία πόλις ἐστὶ, τῷ C τοὺς πολίτας, τοὺς μετέχοντας τῆς πολιτείας, εἶναι σπουδαίους· ἡμῖν δὲ, πάντες οἱ πολῖται μετέχουσι τῆς πολιτείας. τοῦτ' ἄρα σκεπτέον, πῶς ἀνὴρ γίνεται σπουδαῖος. καὶ γὰρ εἰ πάντας ἐνδέχεται σπουδαίους εἶναι, μὴ καθ' ἕκαστον δὲ τῶν πολιτῶν, οὕτως * αἱρετώτερον. ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ καθ' ἕκαστον, καὶ τὸ πάντας. ἀλλὰ μὴν ἀγαθοί γε καὶ σπουδαῖοι γίγνονται διὰ τριῶν. τὰ τρία δὲ ταῦτά ἐστι, φύσις, ἔθος, λόγος. καὶ γὰρ φῦναι δεῖ πρῶτον· οἷον, ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὴ τῶν ἄλλων τι ζώων· * εἶτα, καὶ ποιόν τινα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν· ἔνιά τε οὐθὲν ὄφελος φῦναι. τὰ γὰρ ἔθη μεταβάλλειν ποιεῖ· ἔνια γάρ ἐστι διὰ τῆς φύσεως ἐπαμφο- D τερίζοντα διὰ τῶν ἐθῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ τὸ βέλτιον. τὰ μὲν οὖν ἄλλα τῶν ζώων, μάλιστα μὲν τῇ φύσει ζῇ, μικρὰ δὲ ἔνια καὶ τοῖς ἔθεσιν, ἄνθρωπος δὲ καὶ λόγῳ· μόνος γὰρ ἔχει λόγον. ὥστε δεῖ ταῦτα συμφωνεῖν ἀλλήλοις. πολλὰ γὰρ παρὰ τοὺς ἐθισμοὺς καὶ τὴν φύσιν πράττουσι διὰ τὸν λόγον, ἐὰν πεισθῶσιν ἄλλως ἔχειν βέλτιον. τὴν μὲν τοίνυν φύσιν, οἵους εἶναι δεῖ τοὺς μέλλοντας εὐχειρώτους ἔσεσθαι τῷ νομοθέτῃ, διωρίσμεθα πρότερον· τὸ δὲ λοιπὸν ἔργον ἤδη παιδείας. τὰ μὲν γὰρ ἐθιζόμενοι μανθάνουσι, τὰ δ', ἀ- E κούοντες.

*Muretus, λαμπρὸν καλῶς αἰτιῷτο. vel, εἰ ὡς τὸ κιθ. λ. κ. αἰτιῷτο.

*Lamb. αἱρ. ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται. ἀκ.

*κ. οὕτω;

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Ποίαν παιδείαν παιδεύεσθαι δεῖ τοὺς ὀρθῶς πολιτευομένους.

ἘΠεὶ δὲ πᾶσα πολιτικὴ κοινωνία συνέστηκεν ἐξ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, τοῦτο δὴ σκεπτέον, εἰ ἑτέρους εἶναι δεῖ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἀρχομένους,

ἢ τοὺς αὐτοὺς διὰ βίου. δῆλον γὰρ ὡς ἀκολουθεῖν δεήσει καὶ τὴν παιδείαν κατὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην. εἰ μὲν τοίνυν εἴησαν τοσοῦτον διαφέροντες ἅτεροι τῶν ἄλλων, ὅσον τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας ἡγούμεθα τῶν ἀνθρώπων διαφέρειν, εὐθὺς πρῶτον κατὰ τὸ σῶμα πολλὴν ἔχοντας ὑπερβολήν· εἶτα κατὰ τὴν ψυχήν, ὥστε ἀναμφισβήτητον εἶναι καὶ φανερὰν τὴν ὑπεροχὴν τοῖς ἀρχομένοις τὴν τῶν ἀρχόντων· δῆλον ὅτι βέλτιον ἀεὶ τοὺς αὐτοὺς, τοὺς μὲν ἄρχειν, τοὺς δ' ἄρχεσθαι καθάπαξ. ἐπεὶ δὲ τοῦτ' οὐ ῥάδιον λαβεῖν, οὐδ' ἔστιν, ὥσπερ ἐν Ἰνδοῖς φησι Σκύλαξ, εἶναι τοὺς βασιλέας τοσοῦτον διαφέροντας τῶν ἀρχομένων, φανερὸν ὅτι διὰ πολλὰς αἰτίας ἀναγκαῖον πάντας ὁμοίως κοινωνεῖν τοῦ κατὰ μέρος ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. τό, τε γὰρ ἴσον ταὐτὸν τοῖς ὁμοίοις· καὶ χαλεπὸν μένειν τὴν πολιτείαν τὴν συνεστηκυῖαν παρὰ τὸ δίκαιον. μετὰ γὰρ τῶν ἀρχομένων ὑπάρχουσι, νεωτερίζειν βουλόμενοι, πάντες οἱ κατὰ τὴν χώραν· τοσούτους τε εἶναι τοὺς ἐν τῷ πολιτεύματι τὸ πλῆθος, ὥστ' εἶναι κρείττους πάντων τούτων, ἕν τι τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. ἀλλὰ μὴν ὅτι γε δεῖ τοὺς ἄρχοντας διαφέρειν τῶν ἀρχομένων, ἀναμφισβήτητον. πῶς οὖν ταῦτ' ἔσται, καὶ πῶς μεθέξουσι, δεῖ σκέψασθαι τὸν νομοθέτην. εἴρηται δὲ πρότερον περὶ αὐτοῦ. ἡ γὰρ φύσις δέδωκε * τὴν αἵρεσιν,* ποιήσασα αὐτῷ τῷ γένει ταὐτὸ τὸ μὲν, νεώτερον, τὸ δὲ, πρεσβύτερον· ὧν τοῖς μὲν, ἄρχεσθαι πρέπει, τοῖς δ', ἄρχειν. ἀγανακτεῖ δ' οὐδεὶς καθ' ἡλικίαν ἀρχόμενος, * οὐδὲ νομίζει εἶναι κρείττων· ἄλλως τε καὶ μέλλων ἀντιλαμβάνειν τοῦτον τὸν ἔρανον, ὅταν τύχῃ τῆς ἱκνουμένης ἡλικίας. ἔστι μὲν ἄρα ὡς τοὺς αὐτοὺς ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι φατέον· ἔστι δὲ ὡς ἑτέρους. ὥστε καὶ τὴν παιδείαν ἔστιν ὡς τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον, ἔστι δ' ὡς ἑτέραν εἶναι. τόν τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρχειν, ἀρχθῆναί φασι δεῖν πρῶτον. ἔστι δ' ἀρχή, καθάπερ ἐν τοῖς πρώτοις εἴρηται λόγοις, ἡ μὲν, τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ, τοῦ ἀρχομένου. τούτων δὲ, τὴν μὲν, δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὲ, τῶν ἐλευθέρων. διαφέρει δ' ἔνια τῶν ἐπιταττομένων, οὐ τοῖς ἔργοις, ἀλλὰ τῷ τίνος ἕνεκα. διὸ πολλὰ τῶν εἶναι δοκούντων διακονικῶν ἔργων, καὶ τῶν νέων τοῖς ἐλευθέροις καλὸν διακονεῖν. πρὸς γὰρ τὸ καλὸν καὶ τὸ μὴ καλὸν οὐχ οὕτω διαφέρουσιν αἱ πράξεις καθ' αὑτὰς, ὡς ἐν τῷ τέλει, καὶ τῷ τίνος ἕνεκεν. ἐπεὶ δὲ πολίτου καὶ ἄρχοντος τὴν αὐτὴν ἀρετὴν εἶναί φαμεν, καὶ τοῦ ἀρίστου ἀνδρός· τὸν δ' αὐτὸν ἀρχόμενόν τε δεῖν γίνεσθαι πρότερον καὶ ἄρχοντα ὕστερον, τοῦτ' ἂν εἴη τῷ νομοθέτῃ πραγματευτέον, ὅπως ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνωνται, καὶ διὰ τίνων ἐπιτηδευμάτων· καὶ τί τὸ τέλος τῆς ἀρίστης ζωῆς. διῄρηται δὲ δύο μέρη τῆς ψυχῆς· ὧν τὸ μὲν, ἔχει λόγον καθ' αὑτό, τὸ δ', οὐκ ἔχει μὲν καθ' αὑτό, λόγῳ δ' ὑπακούειν δυνάμενον. ὧν φαμὲν τὰς ἀρετὰς εἶναι, καθ' ἃς ἀνὴρ ἀγαθὸς λέγεταί πως. τούτων δὲ * ἐν ποτέρῳ μᾶλλον τὸ τέλος, τοῖς μὲν οὕτω διαιροῦσιν ὡς ἡμεῖς φαμεν, οὐκ ἄδηλον πῶς λεκτέον. ἀεὶ γὰρ τὸ χεῖρον τοῦ βελτίονός ἐστιν ἕνεκεν· καὶ τοῦτο φανερὸν ὁμοίως ἔν τε τοῖς κατὰ τέχνην, καὶ τοῖς κατὰ φύσιν.

* γρ. τὴν διαίρεσιν
* γρ. τὸ τῷ αὐτῷ τῷ γ. alij, αὐτὸ τῷ γ.
* Quidam, οὐδ' ἐνομίζει
* γρ. ὁποτέρῳ

A oporteat, an eoſdem, per omne vitæ tempus. Perſpicuũ enim eſt, ex hac diuiſione diſciplinæ rationem pendére, vt qualis huius quæſtionis diſtinctio fuerit, talem ciuium diſciplinam eſſe oporteat. Si igitur alteri tanto alteris antecellerent, quãto deos & heroas hominibus præſtare exiſtimamus: vt primùm ſtatim corpore longè eſſent proceriores, deinde animó multo excellentiores, ita vt incontrouerſa, & in prõptu poſita eſſet eorũ qui imperant, præ iis qui ſub imperio ſunt, excellẽtia: perſpicuum eſt ſatius fore ſemper illos quidem præeſſe atq; imperare, hos verò imperio parêre omnino. Quando autem non eſt hoc inuẽtu aut paratu facile, neque ita euenit, vt ait Scylax apud Indos fieri, reges eſſe tantopere iis qui ſub eorum imperio ſunt, præſtanteis: ni-
B mirũ propter multas cauſas ciues omnes ſimiliter imperandi & parendi viciſſim, & pro ſua quiſque parte ſint participes neceſſe eſt. nam & æquale ſeu æquum, eſt idem ſimilibus: & reipubl. adminiſtrandæ formam, quæ contra ius ſit conſtituta, manere difficile eſt. cum iis enim qui ſub imperio ſunt, coniuncti ſunt & conſpirant omnes, qui in regione ſunt, rerum nouarũ cupidi: & vt ij qui remp. adminiſtrant, tot ſint numero, vt hos omneis ſuperare queant, vnum quiddam eorũ eſt quæ fieri non poſſunt. Verumenimvero quin ij, qui ciuitati præſunt atque imperant, iis qui ſub imperio ſũt, antecellere debeant, nemo in controuerſiam vocat. Quomodo igitur hæc futura ſint, & quomodo reipublicæ adminiſtrationis conſortes ſint futuri, ſcriptori
C legum videndum eſt. Dictum verò eſt hac de re ſupra. natura enim eligẽdi facultatem dedit, quæ fecit eorũ, qui ſunt iidem genere & numero, alios iuuenes, alios ſenes: quorum illos quidem decet parêre, hos verò imperare. Nemo autem propter ætatem parens imperio, indignetur, neque ſe meliorem eſſe putet, præſertim qui ſit hoc munus viciſſim accepturus, vbi iuſtam ætatem attigerit. Quodam igitur modo iidem imperare & parêre imperio dicendi ſunt, & quodammodo alij: quare & quodammodo eandem diſciplinam adhibere neceſſe eſt, quodammodo aliam. Nam & vt is qui bene imperaturus eſt, primùm paruerit imperio, aiunt oportere. Imperium autem, quemadmodum tertio libro dictum eſt, aliud eſt eius qui imperat, gratiã: aliud,
D eius qui imperio paret. atque horum illud quidem, imperium domini in ſeruos, ſeu herile dicimus: hoc verò, imperium in liberos. Differunt autem nonnulla eorum quæ imperantur, non factis & muneribus, ſed fine. Quocirca honeſtum etiam iuuenibus iis qui liberi ſunt, multa facta ac munera, quæ miniſtrorum propria videntur, adminiſtrare atque obire. non enim tam per ſe differunt inter ſe actiones ad honeſtum & inhoneſtum, quàm fine & eo cuius gratiã obeuntur. Quoniam autem ciuis, & magiſtratus, & optimi viri eandem virtutem eſſe dicimus: eundem porro & priùs oportet imperio parêre, & poſteriùs imperare: hoc negotium fuerit legum ſcriptori diligenter curandum, & quo modo viri boni fiant, quibúſque ſtudiis,
E & quis ſit vitæ optimæ propoſitus finis. Duæ autem animi partes diſtinctæ ſunt: quarum altera ratione prædita eſt per ſe, altera non habet illa quidem rationem per ſe, ſed rationi obtemperare poteſt. Atque harum animi partium virtutes eas eſſe dicimus, ex quibus vir bonus quodammodo dicitur. In vtra autem parte potiùs finis conſiſtat, ſi quæratur: iis quidem, qui animum ita partiuntur, vt partiri dicimus oportere: non eſt obſcurum quomodo reſpondere debeant. Semper enim quod deterius eſt, eius quod melius eſt, gratia eſt. Atque hoc apparet ſimiliter in iis rebus quæ natura valent, atque in iis quæ arte conſtant.

At quæ pars animi ratione prædita eſt, melior ea eſt quæ non eſt. Rationis porrò duæ ſunt partes, quo modo nos quidem diuidere conſueuimus, altera enim in agendo verſatur, altera in contemplando. Quoniam igitur neceſſe eſt actiones ad eundem modum eſſe diuiſas, quemadmodum ea quorum ſunt actiones, diuiſa ſunt: hanc autem animi partem ita oportet eſſe diuiſam, ſcilicet & harum partis animi partium actiones ex proportione inter ſe reſpondere dicemus: & partis animi melioris actiones etiã meliores eſſe neceſſe eſt, iis qui poſſunt aſſequi, vel omneis, vel duas. Semper enim hoc cuique eſt optatiſſimum, quod ad potiendũ eſt ſummum, ſummóque in gradu poſitum. Diuiſa autem omnis vita eſt in negotium & otium, bellum & pacem. tum earum rerum quæ in actionẽ veniunt, aliæ ſunt neceſſariæ & vtiles, aliæ honeſtæ: in quibus eadẽ adhibeatur electio neceſſe eſt, atque in animi partibus earúmq; actionibus: nẽpe vt bellũ pacis gratia ſuſcipiatur; negotium, otij; neceſſaria & vtilia, honeſtorum. Cùm igitur vir moderandæ ciuitatis peritus in ferẽdis legibus hęc omnia intueri debeat, & ex animi partibus & ex earũ actionibus tum maximè oportet eum leges dirigere ad meliora, atque ad fines. eadémque ratio in vitæ generibus & rerum varietatibus ac diſſimilitudinibus adhibenda eſt. Oportet enim negotia quidem & bella gerere poſſe: ſed magis agitare pacem atq; otiari poſſe: & rerum quidem neceſſariarum atque vtilium agẽdarum facultatem habere, ſed magis honeſtarum. Itaq; ad hos propoſitos fineis & pueri quãdiu in ea ętate ſunt, & aliarum ætatum ciues, qui inſtitutionis indigent, erudiendi ſunt. At ij qui nunc optimè omnium Græcorum rem ſuam publicam adminiſtrare exiſtimantur, & ij legum ſcriptores, qui has reip. adminiſtrãdæ formas inſtituerunt, neque eorum quæ ad reſpubl. adminiſtrandas pertinet, deſcriptionem ad meliorem finem: neque leges & diſciplinam ciuitatis ad omneis virtutes reperiuntur retuliſſe, ſed ineptè ac ſtolidè ad eas quæ vtilitatis ſpeciem præ ſe ferunt, & quæ ad opes amplificandas, imperiaque iniuſta obtinenda videntur accommodatiores, deerrarunt. Similiter autem atque hi, quidam ex iis qui poſteriùs ſcripſerunt, idem pronuntiarunt. Nam Lacedæmoniorum reipubl. adminiſtrandæ rationem laudantes, finem legum ſcriptori propoſitum admirantur, quòd leges omneis ad principatum obtinendum, rerúmque potiendum, & ad bellum direxit: quæ cùm ratione facilè coargui ac refelli poſſunt, tum re, & facto nuperrimè conuicta ſunt. Nam quemadmodum plerique mortales longè latéque dominari fortunatum eſſe putant, quia hinc magna rerum ſecundarum ſuppeditatur facultas: ſic & Thibro, & vnuſquiſque eorum qui de Lacedæmoniorum reip. adminiſtrandæ ratione ſcripſerunt, eorum legum ſcriptorem propterea videntur eſſe admirati, quia aſſidua in laboribus & in periculis exercitatio eis imperium in multos populos conciliauit atque indicauit. Atqui perſpicuum eſt, quandoquidem nunc Lacedæmonij deſierunt principatum obtinere atque imperare, neque eos eſſe beatos, neque legum ſcriptorem bonum. Præterea verò hoc ridiculum eſt, eos in legibus permanenteis, nulla re obſtante, quominus iiſdem legibus vterentur, honeſtæ vitæ fructum perdidiſſe. Ne de principatu quidem & imperio rectè ſentiunt: quod aiunt legis ſcriptorem magni facere videri oportere. Imperium enim in liberos, herili imperio iniuſtóque dominatu honeſtius, magiſque cum virtute coniunctum eſt. Præterea non eò ciuitas beata exiſtimanda eſt, neque legum ſcriptor iccirco laudandus eſt, quòd ciueis ad imperium in finitimos occupandum exercuerit. Hæc enim magnum detrimẽtum afferunt.

βέλτιον δὲ τὸ λόγον ἔχον. διῄρηταί τε διχῇ, καθ' ὅνπερ εἰώθαμεν τρόπον διαιρεῖν. ὁ μὲν γὰρ, πρακτικός ἐστι λόγος, ὁ δὲ, θεωρητικός. ὡσαύτως οὖν ἀνάγκη διῃρῆσθαι καὶ τοῦτο τὸ μέρος, * δῆλον ὅτι καὶ τὰς πράξεις δ' ἀνάλογον ἐροῦμεν ἔχειν· καὶ δεῖ τὰς τοῦ φύσει βελτίονος αἱρετωτέρας εἶναι τοῖς δυναμένοις τυγχάνειν, ἢ πασῶν, ἢ τοῖν δυοῖν. ἀεὶ γὰρ ἑκάστῳ τοῦθ' αἱρετώτατον, οὗ τυχεῖν ἔστιν ἀκροτάτου. διῄρηται δὲ καὶ πᾶς ὁ βίος εἰς ἀσχολίαν καὶ εἰς σχολὴν, καὶ πόλεμον καὶ εἰρήνην· καὶ τῶν πρακτῶν, τὰ μὲν εἰς τὰ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, τὰ δὲ εἰς τὰ καλά. περὶ ὧν ἀνάγκη τὴν αὐτὴν αἵρεσιν εἶναι, καὶ τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσι, καὶ ταῖς πράξεσιν αὐτῶν· πόλεμον μὲν, εἰρήνης χάριν· ἀσχολίαν δὲ, σχολῆς· τὰ δ' ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, τῶν καλῶν ἕνεκεν. πρὸς πάντα μὲν τοίνυν τῷ πολιτικῷ βλέποντι νομοθετητέον, καὶ κατὰ τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, καὶ κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν, μᾶλλον δὲ πρὸς τὰ βελτίω καὶ τὰ τέλη. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τοὺς βίους, καὶ τὰς τῶν πραγμάτων διαιρέσεις· δεῖ μὲν γὰρ ἀσχολεῖν δύνασθαι, καὶ πολεμεῖν, μᾶλλον δ' εἰρήνην ἄγειν καὶ σχολάζειν· καὶ τἀναγκαῖα, καὶ τὰ χρήσιμα δεῖ πράττειν, τὰ δὲ καλὰ δεῖ μᾶλλον. ὥστε πρὸς τούτους τοὺς σκοποὺς καὶ παῖδας ἔτι ὄντας παιδευτέον, καὶ τὰς ἄλλας ἡλικίας, ὅσαι δέονται παιδείας. οἱ δὲ νῦν ἄριστα δοκοῦντες πολιτεύεσθαι τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῶν νομοθετῶν οἱ ταύτας καταστήσαντες τὰς πολιτείας, οὔτε πρὸς τὸ βέλτιον τέλος φαίνονται συντάξαντες τὰ περὶ τὰς πολιτείας, οὔτε πρὸς πάσας τὰς ἀρετὰς τοὺς νόμους καὶ τὴν παιδείαν, ἀλλὰ φορτικῶς ἀπέκλιναν πρὸς τὰς χρησίμους εἶναι δοκούσας καὶ πλεονεκτικωτέρας. παραπλησίως δὲ τούτοις καὶ τῶν ὕστερόν τινες γραψάντων, ἀπεφήναντο τὴν αὐτὴν δόξαν. ἐπαινοῦντες γὰρ τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν, ἄγανται τοῦ νομοθέτου τὸν σκοπὸν, ὅτι πάντα πρὸς τὸ κρατεῖν καὶ πρὸς πόλεμον ἐνομοθέτησεν. ἃ καὶ κατὰ τὸν λόγον ἐστὶν εὐέλεγκτα, καὶ τοῖς ἔργοις ἐξελήλεγκται νῦν. ὥσπερ γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων * ζητοῦσι τὸ πολλῶν δεσπόζειν, ὅτι πολλὴ χορηγία γίγνεται τῶν εὐτυχημάτων, οὕτω καὶ * Θίμβρων ἀγάμενος φαίνεται τὸν τῶν Λακώνων νομοθέτην· καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος τῶν γραφόντων περὶ πολιτείας αὐτῶν, ὅτι διὰ τὸ γεγυμνάσθαι πρὸς τοὺς κινδύνους, πολλῶν ἦρχον. καίτοι δῆλον, ὡς ἐπειδὴ νῦν γε οὐκέτι ὑπάρχει τοῖς Λάκωσι τὸ ἄρχειν, οὐκ εὐδαίμονες· οὐδ' ὁ νομοθέτης ἀγαθός. ἔτι δὲ τοῦτο γελοῖον, εἰ μένοντες ἐν τοῖς νόμοις αὐτοῦ, καὶ μηδενὸς ἐμποδίζοντος πρὸς τὸ χρῆσθαι τοῖς νόμοις, ἀποβεβλήκασι τὸ ζῆν καλῶς. οὐκ ὀρθῶς δ' ὑπολαμβάνουσιν οὐδὲ περὶ τῆς ἀρχῆς, ἣν δεῖ τιμῶντα φαίνεσθαι τὸν νομοθέτην. τοῦ γὰρ δεσποτικῶς ἄρχειν ἡ [τῶν] ἐλευθέρων ἀρχὴ καλλίων, καὶ μᾶλλον μετ' ἀρετῆς. ἔτι δ' οὐ διὰ τοῦτο δεῖ τὴν πόλιν εὐδαίμονα νομίζειν, καὶ τὸν νομοθέτην ἐπαινεῖν, ὅτι κρατεῖν ἤσκησεν ἐπὶ τὸ τῶν πέλας ἄρχειν. ταῦτα γὰρ μεγάλην ἔχει βλάβην.

* ἴσ. δηλονότι; alij leg. δῆλον δ' ὅτι & πράξεις αἱ. Locus eſt mendoſiſſimus: ſed ſententia non eſt obſcura.

* ἴσ. ζηλοῦσι

* ἴσ. Θίβρων

δῆλον γὰρ ὅτι καὶ τῶν πολιτῶν τῷ δυναμένῳ τοῦτο πειρατέον διώκειν, ὅπως δύνηται τῆς οἰκείας πόλεως ἄρχειν· ὅπερ ἐγκαλοῦσιν οἱ Λάκωνες Παυσανίᾳ τῷ βασιλεῖ, καίπερ ἔχοντι τηλικαύτην τιμήν. οὔτε δὴ πολιτικὸς τῶν τοιούτων λόγων καὶ νόμων οὐθείς, οὔτε ὠφέλιμος, οὔτε ἀληθής ἐστι. * ταὐτὰ γὰρ ἄριστα καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τὸν νομοθέτην ἐμποιεῖν δεῖ ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων. τήν τε τῶν * πολεμικῶν ἄσκησιν οὐ τούτου χάριν δεῖ μελετᾶν, ἵνα καταδουλώσωνται τοὺς ἀναξίους, ἀλλ᾽ ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὶ μὴ * δουλεύσωσιν ἑτέροις· ἔπειτα, ὅπως * ζητῶσι τὴν ἡγεμονίαν, τῆς ὠφελείας ἕνεκα τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ μὴ πάντων δεσποτείας· τρίτον δέ, * τὸ δεσπόζειν τῶν ἀξίων δουλεύειν. ὅτι δὲ δεῖ τὸν νομοθέτην μᾶλλον σπουδάζειν, ὅπως καὶ τὴν περὶ τὰ πολεμικὰ, καὶ τὴν ἄλλην νομοθεσίαν τοῦ σχολάζειν ἕνεκεν τάξῃ, καὶ τῆς εἰρήνης, μαρτυρεῖ τὰ γινόμενα τοῖς λόγοις· αἱ γὰρ πλεῖσται τῶν τοιούτων πόλεων, πολεμοῦσαι μὲν σώζονται, κατακτησάμεναι δὲ τὴν ἀρχὴν, ἀπόλλυνται. τὴν γὰρ βαφὴν ἀφιᾶσιν, ὥσπερ ὁ σίδηρος, εἰρήνην ἄγοντες· αἴτιος δ᾽ ὁ νομοθέτης, οὐ παιδεύσας δύνασθαι σχολάζειν.

* γρ. ταῦτα. & mox, ἐμπ. δεῖ ταῦτα ταῖς ψ.
* γρ. πολιτ. minus rectè.
* γρ. δουλεύωσιν
* γρ. ζητῶσι
* γρ. τῷ δ.

ΚΕΦΑΛ. ιε΄.

Ὅτι δεῖ τὰς εἰς τὴν σχολὴν ἀρετὰς τοῖς πολίταις ὑπάρχειν· καὶ πῶς αὐτοὶ παιδευτέοι.

Ἐπεὶ δὲ τὸ αὐτὸ τέλος εἶναι φαίνεται καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὸν αὐτὸν ὅρον ἀναγκαῖον εἶναι τῷ τε ἀρίστῳ ἀνδρὶ καὶ τῇ ἀρίστῃ πολιτείᾳ, φανερὸν ὅτι δεῖ τὰς εἰς τὴν σχολὴν ἀρετὰς ὑπάρχειν. τέλος γὰρ, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις, εἰρήνη μὲν πολέμου, σχολὴ δ᾽ ἀσχολίας. χρήσιμοι δὲ τῶν ἀρετῶν εἰσι πρὸς τὴν σχολὴν καὶ διαγωγὴν, ὧν τε ἐν τῇ σχολῇ τὸ ἔργον, καὶ ὧν ἐν τῇ ἀσχολίᾳ. δεῖ γὰρ πολλὰ τῶν ἀναγκαίων ὑπάρχειν, ὅπως ἐξῇ σχολάζειν. διὸ σώφρονα τὴν πόλιν εἶναι προσήκει, καὶ ἀνδρείαν, καὶ καρτερικήν· κατὰ γὰρ τὴν παροιμίαν, οὐ σχολὴ δούλοις. οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι κινδυνεύειν ἀνδρείως, δοῦλοι τῶν ἐπιόντων εἰσίν. ἀνδρείας μὲν οὖν καὶ καρτερίας δεῖ πρὸς τὴν ἀσχολίαν· φιλοσοφίας δὲ πρὸς τὴν σχολήν· σωφροσύνης δὲ καὶ δικαιοσύνης ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χρόνοις, καὶ μᾶλλον εἰρήνην ἄγουσι καὶ σχολάζουσιν. ὁ μὲν γὰρ πόλεμος ἀναγκάζει δικαίους εἶναι καὶ σωφρονεῖν· ἡ δὲ τῆς εὐτυχίας ἀπόλαυσις, καὶ τὸ σχολάζειν μετ᾽ εἰρήνης, ὑβριστὰς ποιεῖ μᾶλλον. πολλῆς οὖν δεῖ δικαιοσύνης καὶ πολλῆς σωφροσύνης τοὺς ἄριστα δοκοῦντας πράττειν, καὶ πάντων τῶν μακαριζομένων ἀπολαύοντας δεῖ, εἴ τινές εἰσιν, ὥσπερ οἱ ποιηταί φασιν, ἐν Μακάρων νήσοις. μάλιστα γὰρ οὗτοι δεήσονται φιλοσοφίας, καὶ σωφροσύνης, καὶ δικαιοσύνης, ὅσῳ μᾶλλον σχολάζουσιν ἐν ἀφθονίᾳ τῶν τοιούτων ἀγαθῶν. διότι μὲν οὖν τὴν μέλλουσαν εὐδαιμονήσειν καὶ σπουδαίαν ἔσεσθαι πόλιν, τούτων δεῖ τῶν ἀρετῶν μετέχειν, φανερόν. αἰσχροῦ γὰρ ὄντος μὴ δύνασθαι χρῆσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ἔτι μᾶλλον μὴ δύνασθαι ἐν τῷ σχολάζειν χρῆσθαι· ἀλλ᾽ ἀσχολοῦντας μὲν καὶ πολεμοῦντας φαίνεσθαι ἀγαθοὺς· εἰρήνην δ᾽ ἄγοντας καὶ σχολάζοντας, ἀνδραποδώδεις-

ſequeretur enim ſcilicet, vt, quicumque ciuis poſſet, is conari deberet plus vnus poſſe, quàm tota ciuitas, ſuæque ciuitati ſeruitute oppreſſæ imperare. Quod Lacedæmonij crimini dant Pauſaniæ regi, quamuis in tam alto honoris ac dignitatis gradu collocatus eſſet. Nec igitur ad ciuilem ſocietatem accommodata eſt talis vlla ratio taliſque lex, nec vtilis, nec vera. Debet enim legum ſcriptor quæ ſint eadem, & priuatim & publicè optima, in animis hominum ingenerare atque inſerere: neque ciueis in rei militaris ſtudio ea gratia oportet exerceri, vt eos, qui ſunt indigni ſeruitute, in ſeruitutem redigant: ſed primùm vt ipſi quidem ne aliis ſeruiant: deinde vt principatum quærant, eorum, qui ſub imperio ſunt, vtilitatis, non iniuſtæ in omneis dominationis cauſa: poſtremò vt dominentur in eos qui ſeruitute digni ſunt. Legum ſcriptori autem maiorem operam eſſe dandam, vt leges, & eas quæ ad res bellicas pertinent, & cæteras, otij & pacis cauſa inſtituat ac deſcribat, non belli, teſtimonio ſunt iis quæ dicimus, ea quæ fiunt. Pleræque enim ex talibus ciuitatibus tantiſper quidem dum bellum gerunt, ſaluæ ſunt: potitæ autem imperio & principatu, occidunt. Nitorem enim & ſplendorem ſuum in pace deperdunt, inſtar ferri: cuius rei legum ſcriptor culpam ſuſtinet, qui hoc eos non docuit, vt otiari poſſint.

CAPVT XV.

Probat, virtutes ad otium pertinentes eſſe in primis neceſſarias; Deinde de ratione ciues inſtituendi, diſputat, & quid in eo ſit primum quærit.

QVoniam autem idem finis propoſitus videtur eſſe hominibus & priuatim & publicè, eundémque viro optimo atque optimæ reip. adminiſtrandæ rationi terminũ conſtitutum eſſe neceſſe eſt: perſpicuũ eſt, virtutes ad otiũ pertinentes ſuppetere oportere. Finis enim eſt, vt ſæpe dictum eſt, pax, belli; otium, negotij. vtiles autem ſunt ad otium & vitam in otio degendam, virtutes & eæ, quarum opus munúſque in otio vertitur, & eæ, quæ in negotio munere ſuo funguntur. Multæ enim res neceſſariæ ſuppetant oportet, vt quis otiari poſſit. Quocirca ciuitatem conuenit eſſe temperantem, & fortem, & laborum tolerantem ac perferentem. Nam vt eſt in prouerbio, Non eſt otium ſeruis. At qui fortiter periculum adire non poſſunt, eorum qui inuadunt, ſerui ſunt. Fortitudine igitur, & laborum tolerantia opus eſt in occupatione & negotio: philoſophia autem in otio & quiete: temperantia verò & iuſtitia in vtroque tẽpore: ſed magis tamẽ in pace & otio. Nam bellum quidẽ iuſtos & tẽperanteis eſſe cogit: rerum verò ſecundarũ trãquillitas ac iucunditas, otiúmque cum pace coniunctũ, petulanteis & cõtumelioſos reddit potiùs. Multa igitur iuſtitia, multaq; tẽperantia iis opus eſt, qui optime rem gerere videtur, quiq; rebus omnibus, quæ fortunatæ habentur, perfruũtur: vt ſiqui ſunt, quemadmodũ fabulantur poetæ, in inſulis Fortunatis. Hi enim tanto magis philoſophiam & tẽperantiam, & iuſtitiam requirent, quãto magis in talium rerum copia & libertate otioſè viuunt. Quamobrem igitur eam quæ beata & bona futura eſt, ciuitatẽ, his virtutibus oporteat eſſe præditam, in promptu eſt. Nam cùm turpe ſit nõ poſſe bonis vti, tũm multo turpius eſt in otioſa vita non poſſe vti: ſed occupatos quidẽ & bellum gerenteis, ſe præbere viros bonos: pacem agitãteis verò, & otio diffluenteis, mancipiorum ſimiles eſſe.

A Quapropter non quo modo Lacedæmonij, colere virtutem oportet. non enim illi ab aliis hac ratione differunt, neque aliis eo ſunt excellentiores, quòd non eadem atque alij, maxima bonorum eſſe putent, ſed potiùs quòd hæc aliqua virtute parari exiſtiment. Quoniam autem maiora hæc eſſe bona, quàm bellica: meliúſque eſſe his frui, quàm virtutibus: & hæc eſſe per ſe expetenda, perſpicuum eſt: quo modo & quibus viis ad ea perueniri poſſit, videndum. Hac igitur partitione ſuprà vſi ſumus, vt diceremus, natura, conſuetudine, ratione, iis qui viri boni futuri ſunt, opus eſſe. Atque ex his tribus, quali ingenio, qualíve natura præditos eſſe oporteat, antea definitum & conſtitutum eſt. B Reſtat vt videamus, vtrùm ratione priùs erudiendi ſint, an conſuetudine & moribus. Hæc enim oportet inter ſe concinere concentu optimo. fieri enim poteſt vt & ratio alicuius ab optimo fine poſito & fixo aberrarit, & ſimili conſuetudine ſit educatus. Perſpicuum igitur primum hoc quidem eſt, quemadmodum in aliis, ſic & in hac re ortum à principio initium capere: & finem ab aliquo principio naſci, quod ipſum alius finis eſt. At ratio & mens nobis ſunt naturæ finis. Quare ad has oportet ortum noſtri & conſuetudinis meditationem atque exercitationẽ parare. Deinde quemadmodum animus & corpus duo ſunt: ſic & animi duas eſſe parteis videmus, vnam rationis expertem, alteram rationis participem: & duos harum partium habitus, quorum alter appetitus, alter eſt mens. C Vt autem corpus animo origine prius eſt: ſic & pars animi rationis expers, parte rationis participe prior eſt. Licet autem hoc quoque hinc intelligere, quòd animi quidam ardor ſeu excandeſcentia & voluntas, & præterea cupiditas, in pueris ſtatim in lucem editis ineſt: ratiocinatio verò & mens ętate progreſſis innaſci ſolet natura. Quocirca primùm quidem corporis cura animi culturam neceſſariò debet anteire: deinde proximè appetitionis, mentis cauſa tamen, cura habenda eſt: animi gratia, corporis.

CAPVT XVI.

D *Quo tempore & quales inter ſe matrimonio coniungi, & quamdiu liberis operam dare oporteat. De liberis exponendis tollendiſve. Adulterij prohibitio.*

SI igitur ab initio videndum eſt legum ſcriptori, vt optima fiant eorum qui aluntur, corpora: primo vtique loco adhibenda in coniungendis maris & fœminæ corporibus diligentia eſt, quo tempore, & quaLeis inter ſe matrimonio coniungi oporteat. Debet autem de hac ſocietate leges ferre, ſpectato & vtroque eorum ipſorum, & vitæ tempore, vt ætatibus ad eandem opportunitatem temporis conueniant & concurrant: neque vires & poteſtates diſcrepent, vt vir quidem gignere poſſit, fœmina non poſſit: aut fœmina E poſſit, vir non poſſit. hæc enim diſcordias inter eos pariunt, & diſſenſiones. Secundo loco ſpectanda eſt filiorum ſucceſſio. Oportet enim neque nimis filios parentibus ætate poſteriores eſſe (nam vt parentes natu grandiores nullum beneficij ſui fructum à filiis viciſſim percipere poſſunt: ſic filij à parentibus nulla re iuuari, aut ſubleuari queunt) neque nimis propè ad parentum ætatem accedere: multa enim in hac re inſunt incommoda. Nam & minor eſt erga taleis filiorum verecundia, tanquam æqualeis, & ex ætatum propinquitate in adminiſtratione rei familiaris querelæ & criminationes proficiſci ſolent. Poſtremò vnde initio huc degreſſi ſumus, videndum eſt legum ſcriptori,

A διὸ δεῖ μὴ καθάπερ ἡ Λακεδαιμονίων πόλις, τὴν ἀρετὴν ἀσκεῖν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐ ταύτῃ διαφέρουσι τῶν ἄλλων, τῷ μὴ νομίζειν ταὐτὰ τοῖς ἄλλοις μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τῷ γίνεσθαι ταῦτα μᾶλλον διά τινος ἀρετῆς. ἐπεὶ δὲ μείζω τε ἀγαθὰ ἢ τὰ τῶν πολέμων] ταῦτα, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τὴν τούτων, ἢ τὴν τῶν ἀρετῶν, καὶ ὅτι δι' αὑτήν, φανερὸν ἐκ τούτων. πῶς δὲ, καὶ διὰ τίνων ἔσται, τοῦτο δὴ θεωρητέον. τυγχάνομεν δὴ διῃρημένοι* πρότερον, ὅτι φύσεως, καὶ ἔθους, καὶ λόγου δεῖ. τούτων δὲ ποίους μέν τινας εἶναι χρὴ τὴν φύσιν, διώρισται πρότερον. λοιπὸν δὲ θεωρῆσαι πότερον B παιδευτέοι τῷ λόγῳ* πρότερον, ἢ τοῖς ἔθεσι. ταῦτα γὰρ δεῖ πρὸς ἄλληλα συμφωνεῖν συμφωνίαν τὴν ἀρίστην· ἐνδέχεται γὰρ διημαρτηκέναι καὶ τὸν λόγον τῆς βελτίστης ὑποθέσεως· καὶ διὰ τῶν ἐθῶν* ὁμοίως ἦχθαι. φανερὸν δὴ τοῦτό γε, πρῶτον μὲν, καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὡς ἡ γένεσις ἀπ' ἀρχῆς ἐστι, καὶ τὸ τέλος ἀπό τινος ἀρχῆς ἄλλου τέλους. ὁ δὲ λόγος ἡμῖν, καὶ ὁ νοῦς, τῆς φύσεως τέλος. ὥστε πρὸς τούτους τὴν γένεσιν καὶ τὴν τῶν ἐθῶν δεῖ παρασκευάζειν μελέτην. ἔπειτα ὥσπερ ψυχὴ καὶ σῶμα δύ' ἐστίν, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ὁρῶμεν δύο μέρη· τό, τε ἄλογον, καὶ τὸ C λόγον ἔχον· καὶ τὰς ἕξεις τὰς τούτων δύο τὸν ἀριθμόν· ὧν τὸ μέν ἐστιν ὄρεξις, τὸ δὲ νοῦς. ὥσπερ δὲ τὸ σῶμα πρότερον τῇ γενέσει τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ τὸ ἄλογον τοῦ λόγον ἔχοντος. φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο. θυμὸς γὰρ καὶ βούλησις, ἔτι δὲ ἐπιθυμία, καὶ γενομένοις εὐθὺς ὑπάρχει τοῖς παιδίοις· ὁ δὲ λογισμὸς καὶ ὁ νοῦς, προϊοῦσιν ἐγγίνεσθαι πέφυκε. διὸ πρῶτον μὲν τοῦ σώματος τὴν ἐπιμέλειαν ἀναγκαῖον εἶναι προτέραν, ἢ [τὴν] τῆς ψυχῆς· ἔπειτα, τὴν τῆς ὀρέξεως· ἕνεκα μέντοι τοῦ νοῦ τὴν τῆς ὀρέξεως· τὴν δὲ τοῦ σώματος, τῆς ψυχῆς.

* Cap. 15.

* γ. ὁμοίων

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

D Πότε καὶ ποίους τινὰς χρὴ ποιεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους τὴν γαμικὴν ὁμιλίαν· καὶ περὶ ἀποθέσεως καὶ τροφῆς τῶν γενομένων. καὶ μοιχείας πάσης ἀπαγόρευσις.

ΕΙπερ οὖν ἀπ' ἀρχῆς τὸν νομοθέτην ὁρᾶν δεῖ, ὅπως βέλτιστα τὰ σώματα γίνηται τῶν τρεφομένων, πρῶτον μὲν ἐπιμελητέον περὶ τὴν σύζευξιν, πότε καὶ ποίους τινὰς ὄντας χρὴ ποιεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους τὴν γαμικὴν ὁμιλίαν. δεῖ δ' ἀποβλέποντα νομοθετεῖν [περὶ] ταύτην τὴν κοινωνίαν, πρὸς αὐτούς τε καὶ τὸν τοῦ ζῆν χρόνον, ἵνα συγκαταβαίνωσι ταῖς ἡλικίαις ἐπὶ τὸν αὐτὸν καιρόν, καὶ μὴ διαφωνῶσιν E αἱ δυνάμεις· τοῦ μὲν ἔτι δυναμένου γεννᾶν, τῆς δὲ, μὴ δυναμένης· ἢ ταύτης μὲν, τοῦ δ' ἀνδρὸς μή. ταῦτα γὰρ ποιεῖ καὶ στάσεις πρὸς ἀλλήλους, καὶ διαφοράς. ἔπειτα, καὶ πρὸς τὴν τῶν τέκνων διαδοχήν. δεῖ γὰρ οὔτε λίαν ὑπολείπεσθαι ταῖς ἡλικίαις τὰ τέκνα τῶν πατέρων· ἀνόνητος γὰρ τοῖς μὲν πρεσβυτέροις ἡ χάρις παρὰ τῶν τέκνων, ἡ δ' ἐν παρὰ τῶν πατέρων βοήθεια τοῖς τέκνοις· οὔτε λίαν πάρεγγυς εἶναι. πολλὴν γὰρ ἔχει δυσχέρειαν· ἧττον γὰρ αἰδὼς ὑπάρχει τοῖς τοιούτοις, ὥσπερ ἡλικιώταις, καὶ περὶ τὴν οἰκονομίαν ἐγκληματικὸν τὸ πάρεγγυς. ἔτι δ', ὅθεν ἀρχόμενοι δεῦρο μετέβημεν,

ὅπως τὰ σώματα * τῶν γεννωμένων ὑπάρχῃ πρὸς τὴν τοῦ νομοθέτου βούλησιν. σχεδὸν δὴ πάντα ταῦτα συμβαίνει κατὰ μίαν ἐπιμέλειαν. ἐπεὶ γὰρ ὥρισται τέλος τῆς γεννήσεως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰπεῖν, ἀνδράσι μὲν, ὁ τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἀριθμὸς ἔσχατος, πεντήκοντα δὲ γυναιξὶ, δεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς συζεύξεως κατὰ τὴν ἡλικίαν εἰς τοὺς χρόνους καταβαίνειν τούτους. ἔστι δ' ὁ τῶν νέων συνδυασμὸς φαῦλος πρὸς τεκνοποιίαν. ἐν γὰρ πᾶσι ζῴοις ἀτελῆ τὰ τῶν νέων ἔκγονα, καὶ θηλυτόκα μᾶλλον, καὶ μικρὰ τὴν μορφήν. ὥστ' ἀναγκαῖον ταὐτὸ τοῦτο συμβαίνειν καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. τεκμήριον δέ. ἐν ὅσαις γὰρ τῶν πόλεων ἐπιχωριάζεται τὸ νέους συζευγνύναι καὶ νέας, ἀτελεῖς καὶ μικροὶ τὰ σώματά εἰσιν. ἔτι δὲ ἐν τοῖς τόκοις αἱ νέαι πονοῦσί τε μᾶλλον καὶ διαφθείρονται πλείους. διὸ καὶ τὸν χρησμὸν γενέσθαι τινές φασι διὰ τοιαύτην αἰτίαν τοῖς Τροιζηνίοις, ὡς πολλῶν διαφθειρομένων διὰ τὸ γαμίσκεσθαι τὰς νεωτέρας, ἀλλ' οὐ πρὸς τὴν τῶν καρπῶν κομιδήν. ἔτι δὲ καὶ πρὸς σωφροσύνην συμφέρει τὰς ἐκδόσεις ποιεῖσθαι πρεσβυτέραις· ἀκολαστότεραι γὰρ εἶναι δοκοῦσι νέαι χρησάμεναι ταῖς συνουσίαις. καὶ τὰ τῶν ἀρρένων δὲ σώματα βλάπτεσθαι δοκεῖ πρὸς τὴν αὔξησιν, ἐὰν ἔτι τοῦ * σπέρματος αὐξανομένου ποιῶνται τὴν συνουσίαν. καὶ γὰρ τούτου τις ὡρισμένος χρόνος, ὃν οὐχ ὑπερβαίνει πληθύον ἔτι. διὸ τὰς μὲν ἁρμόττει περὶ τὴν ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν ἡλικίαν συζευγνύναι, τοὺς δ' ἑπτὰ καὶ τριάκοντα, ἢ μικρόν. ἐν * τοσούτῳ γὰρ * ἀκμάζουσί τε τοῖς σώμασι σύζευξις ἔσται, καὶ πρὸς τὴν παῦλαν τῆς τεκνοποιίας συγκαταβήσεται τοῖς χρόνοις εὐκαίρως. ἔτι δὲ ἡ διαδοχὴ τῶν τέκνων, τοῖς μὲν ἀρχομένης ἔσται τῆς ἀκμῆς, ἐὰν γίνηται κατὰ λόγον εὐθὺς * ἡ γένεσις· τοῖς δὲ ἤδη καταλελυμένης τῆς ἡλικίας πρὸς τὸν τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἀριθμόν. περὶ μὲν οὖν τοῦ πότε δεῖ ποιεῖσθαι τὴν σύζευξιν, εἴρηται. τοῖς δὲ περὶ τὴν ὥραν χρόνοις, δεῖ χρῆσθαι, * οἷς οἱ πολλοὶ χρῶνται καλῶς καὶ νῦν, ὁρίσαντες χειμῶνος τὴν * συναυλίαν ποιεῖσθαι ταύτην. δεῖ δὲ καὶ αὐτοὺς ἤδη θεωρεῖν πρὸς τὴν τεκνοποιίαν, τά τε παρὰ τῶν ἰατρῶν λεγόμενα, καὶ τὰ παρὰ τῶν φυσικῶν. οἵ τε γὰρ ἰατροὶ τοὺς καιροὺς τῶν σωμάτων ἱκανῶς λέγουσι, καὶ περὶ τῶν πνευμάτων οἱ φυσικοί, τὰ βόρεια τῶν νοτίων ἐπαινοῦντες μᾶλλον. ποίων δέ τινων τῶν σωμάτων ὑπαρχόντων, μάλιστα ὄφελος εἴη * τοῖς γεννωμένοις, ἐπιστήσασι μὲν μᾶλλον λεκτέον ἐν τοῖς περὶ τῆς παιδονομίας· τύπῳ δὲ ἱκανὸν εἰπεῖν καὶ νῦν. οὔτε γὰρ ἡ τῶν ἀθλητῶν χρήσιμος ἕξις πρὸς πολιτικὴν εὐεξίαν, οὔτε πρὸς ὑγίειαν, καὶ τεκνοποιίαν, οὔτε ἡ θεραπευτικὴ καὶ κακοπονητικὴ λίαν, ἀλλ' ἡ μέση τούτων. πεπονημένην μὲν οὖν ἔχειν δεῖ τὴν ἕξιν, πεπονημένην δὲ πόνοις μὴ βιαίοις, μηδὲ πρὸς ἕνα μόνον, ὥσπερ ἡ τῶν ἀθλητῶν ἕξις, ἀλλὰ πρὸς τὰς * τῶν ἐλευθέρων πράξεις. ὁμοίως δὲ δεῖ ταῦτα ὑπάρχειν ἀνδράσι καὶ γυναιξί. χρὴ δὲ καὶ τὰς ἐγκύους ἐπιμελεῖσθαι τῶν σωμάτων, μὴ ῥᾳθυμούσας, μηδ' ἀργῷ τροφῇ χρωμένας.

* κ. τῶν γενομένων

* Lamb. σπέρματος alij neutrum agnoſcunt.

* κ. πάντῃ

* κ. ἀκμάζουσα

* κ. ἡ γένεσις

* κ. ὥραις.

* Lamb. συνουσίαν

* γρ. τοῖς γενομένοις,

* γρ. τῶν ἐλευθερίων

A vt corpora eorum, qui procreantur, ſint ad eius voluntatem appoſita. Hæc igitur ferè omnia vna diligentia curáque continentur. Quoniam enim procreationis finis definitus eſt, viris quidem ad ſummum, annorum ſeptuaginta numerus vltimus: feminis verò, quinquaginta: oportet coniugationis principium, quod ad eorum ætatem attinet, ad hæc tempora concurrere. Eſt autem adoleſcentulorum copulatio & coniunctio ad liberorum procreationem inepta. nam in omnibus animantibus adoleſcentium fœtus imperfecti ſunt, & feminæ eduntur potiùs, quàm mares, & breui corporis figura. Quare neceſſariò hoc idem etiam in hominibus euenit. Cui rei hoc argumẽto eſt, quòd quibuſcumque B in ciuitatibus hoc in more poſitum eſt vt adoleſcentes cum puellis adoleſcentulis matrimonio iungantur, imperfectis & breuibus corporibus præditi ſunt. Præterea puellæ adoleſcentulæ & magis laborant in partu, & plures intereunt. Quapropter conſulto Trœzeniis oraculo reſponſum eſſe quidam dicunt, illa incommoda iis accidere propter talem cauſam, proinde quaſi multæ mulieres interirent: quia iuniores ac minores natu in matrimonium collocarentur, non quòd fructus ante tempus colligerentur. Præterea verò & ad temperantiam adiuuat, elocare paulò ætate grandiores. videntur enim eſſe intemperantiores ac libidinoſiores eæ quæ valde puellæ rebus venereis vſæ ſunt. Tũ maſculorum corporibus nocere videtur ad incremen-C tum, ſi adhuc corpore creſcente rebus venereis dent operam. huius enim tempus quoddam eſt definitum, extra quod egrediens non ampliùs augeſcat. Quapropter fœminas quidem anno ætatis circiter duodeuiceſimo conuenit in matrimonium collocare: mares verò anno circiter triceſimoſeptimo nuptiis alligare. Namque hoc tempore facta coniunctio & corroboratis florentibúſque ac vigentibus corporib. erit opportuna, & ad procreationis liberorum pauſam ac requiem tempeſtiuè in eodem tempore vtriſque concurret. Præterea verò ſucceſſio liberorum & parentibus & liberis erit opportuna: his quidem ineunte ætatis robore ac vigore, ſi ſtatim pro ratione temporis nati fuerint: illis verò ætate iam decrepita, & ad annum ætatis ſeptua-D geſimum præcipitata. De coniugio igitur quo tempore ſit conciliandum, dictum eſt. Anni autem tempore eo vtendum eſt, quo etiam nunc vtuntur multi: idque pulchrè ac præclarè, bruma huic congreſſioni faciendæ præfinita. Oportet igitur etiam eos ad liberorum procreationem ea iam cognoſcere, & quæ à medicis dicuntur, & quæ à phyſicis. Nam & medici quibus potiſſimùm temporibus corpora optimè ſint affecta, ſatis accuratè explicant: & phyſici, cùm de ventis copioſè diſputant, tum ventos aquilonareis auſtralibus anteponunt. Sed quomodo affectis parentum corporibus plurimùm iuuentur, qui procreantur, in iis quidem, quæ de puerorum * inſtitutione dicentur, attentiùs & E accuratiùs erit diſputandum. nunc autem ſatis erit adumbrata quadam forma dicere. Nam neque athletarũ habitus ad bonam corporis conſtitutionem ciuili ſocietati conuenientem, nec ad bonam valetudinem, nec ad procreationem liberorum vtilis eſt: neque is qui remediis & curationibus eget, quique valde laborioſus & morbis exercitus eſt, ſed qui inter hos interiectus eſt. Habitu igitur corporis eſſe oportet laboribus perferendis durato atque aſſuefacto, ſed aſſuefacto laboribus non violentis, neque ad vnum laborem exercitato, quemadmodum athletarum eſt, ſed ad hominum liberorum actiones. Atque hæc ad viros ſimiliter & ad mulieres pertinent. Oportet autem & mulieres prægnanteis ſeu grauidas ſuorum corporum curam habere, ne deſidiæ ſe dedant; neque alimento vtantur nimis tenui & ſubtili.

Atque hoc facile aſſequitur ſcriptor legum, ſi eis iter aliquod quotidianum ad cultum venerationémque deorum eorum quibus ſorte obtigit vt præſint gignendis animantibus, iniunxerit ac mandauerit. Mentem verò earum contrà, atque corpora, deſidioſiùs haberi in vita degenda conuenit. nam quæ procreantur, multa à matre contrahere cernuntur: quemadmodum & quæ ex terra naſcuntur, à terra. De exponendis autem vel tollendis partubus, lex eſto, nequid mancum & debile alatur. Propter multitudinem autem liberorum, ne plures ſint quàm expediat, ſi gentium inſtituta & leges vetent procreata exponi: definitum eſſe oportet procreandorum liberorum numerum. Quòd ſi quibus inter ſe copulatis & congreſſis, plures liberi quàm definitum ſit, naſcantur, priùs quàm ſenſus & vita inſeratur, abortus eſt fœtui inferendus. Quid enim pium ac religioſum ſit, quid non, ſenſu & vita circumſcriptum ac definitum erit. Quoniam autem ætatis initium viro & vxori, quando conciliare coniunctionem nuptialem incipere oporteat, definitum eſt: etiam hoc definitum ſit quàdiu liberis procreandis eos operam dare conueniat. Nam vt iuniorum, ita & grandiorum natu fœtus, inchoatis atque imperfectis corporibus mentibúſque naſcuntur: eorum verò qui ſenio confecti ſunt, ſoboles infirma atque imbecilla eſt. Quare id tempus præfiniatur, in quo mens maximè viget ac floret. mentis autem flos ac vigor in plerìſque eſt, quem quidam poetæ expoſuerunt, qui hominis ætatem ſeptenariis numeris metiuntur, anno circiter quinquageſimo. Itaque qui hanc ætatem quadriennio aut quinquennio ſuperat, is debet à manifeſta procreatione ſolutus eſſe. De reliquo, valetudinis gratia, aut propter talem aliquam cauſam, oportet eos videri inter ſe commiſceri. De concubitu autem aut viri cum alia femina, aut feminæ cum alio viro, eſto abſolutè turpe & flagitioſum, aliũ aut aliam vlla ratione vllóque pacto tangere videri, cùm & eſt & appellatur coniux. Quòd ſi quis inter id tempus, quod procreationi liberorum præfinitum eſt, in tali aliquo facinore deprehendatur: tali infamia notetur qualem peccati magnitudo grauitáſque poſtulat.

CAPVT XVII.

Liberi nati quomodo alendi, & ad ſeptimum vſque annum educandi.

Liberis autem natis atque editis, multum intereſſe exiſtimandum eſt ad corporis vireis, quo cibo alantur. Apparet autem, ſi quis alias animanteis & nationes, quibus curæ eſt habitum bello aptum corpori inducere, animo percurrat: lactis naturam exuberantem, eſſe alimentum corporibus maximè accommodatum: ſed quæ ſit vini expers, propter morbos. Præterea & tantas agitationes, quantas qui ſunt ea ætate, ferre poſſunt, adhibere prodeſt. Ne autem membra propter teneritatem diſtorqueantur, vtuntur etiam nunc nonnullæ nationes machinis quibuſdam & inſtrumentis ſolerter excogitatis: quæ corpus eorum, qui ſunt id ætatis, à peruerſione & diſtortione tuentur. Prodeſt & ſtatim ab ineunte ætate pueros frigoribus aſſuefacere. hoc enim & ad bonam valetudinem & ad actiones bellicas, vtiliſſimum eſt. Quocirca multi barbari hunc morem retinent, alij vt pueros ſimul atque nati ſunt, in frigidum flumen immergant: alij, vt breui integumento veſtiant, quod Galli faciunt. Omnibus enim rebus quibus aſſueſieri poſſunt,

A τοῦτο δὲ ῥᾴδιον τὸν νομοθέτην ποιῆσαι, προστάξαντι καθ' ἡμέραν τινὰ ποιεῖσθαι πορείαν πρὸς θεῶν ἀποθεραπείαν, τῶν εἰληχότων τὴν περὶ τῆς γενέσεως τιμήν. τὴν μέντοι διάνοιαν τοὐναντίον τῶν σωμάτων ῥαθυμοτέρως ἁρμόττει διάγειν. ἀπολαύοντα γὰρ φαίνεται * τὰ γεννώμενα τῆς ἐχούσης, ὥσπερ καὶ τὰ φυόμενα τῆς γῆς. περὶ δὲ ἀποθέσεως καὶ τροφῆς τῶν γιγνομένων, ἔστω νόμος, μηδὲν πεπηρωμένον τρέφειν· διὰ δὲ πλῆθος τέκνων, ἐὰν ἡ τάξις * τῶν ἐθῶν κωλύῃ, μηδὲν ἀποτίθεσθαι τῶν γιγνομένων· * ὡρίσθαι γὰρ δεῖ τῆς τεκνοποιίας τὸ πλῆθος. ἐὰν δέ τισι γίγνηται παρὰ B ταῦτα συνδυασθέντων πρὶν αἴσθησιν ἐγγενέσθαι καὶ ζωήν, ἐμποιεῖσθαι δεῖ τὴν ἄμβλωσιν· τὸ γὰρ ὅσιον * καὶ τὸ μὴ, διωρισμένον τῇ αἰσθήσει καὶ τῷ ζῆν ἔσται. ἐπεὶ δ' ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἡλικίας ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ διώρισται, πότε ἄρχεσθαι χρὴ τῆς συζεύξεως, καὶ πόσον χρόνον λειτουργεῖν ἁρμόττει πρὸς τεκνοποιίαν, ὡρίσθω. τὰ γὰρ τῶν πρεσβυτέρων ἔκγονα, καθάπερ τὰ τῶν νεωτέρων, ἀτελῆ γίνεται καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς διανοίαις· τὰ δὲ τῶν γεγηρακότων, ἀσθενῆ. διὸ κατὰ τὴν τῆς διανοίας ἀκμήν· αὕτη δ' ἐστὶν ἐν τοῖς πλείστοις, ἥνπερ τῶν ποιητῶν τινες εἰρήκασιν, οἱ με- C τροῦντες ταῖς ἑβδομάσι τὴν ἡλικίαν, περὶ τὸν χρόνον τὸν τῶν πεντήκοντα ἐτῶν. ὥστε τέτταρσιν ἢ πέντε ἔτεσιν ὑπερβάλλοντα τὴν ἡλικίαν ταύτην, ἀφεῖσθαι δεῖ τῆς εἰς τὸ φανερὸν γεννήσεως· τὸ δὲ λοιπὸν, ὑγιείας χάριν, ἤ τινος ἄλλης τοιαύτης αἰτίας, φαίνεσθαι δεῖ ποιουμένους τὴν ὁμιλίαν. περὶ δὲ τῆς πρὸς ἄλλην ἢ πρὸς ἄλλον, ἔστω μὲν ἁπλῶς μὴ καλὸν ἁπτόμενον φαίνεσθαι μηδαμῇ μηδαμῶς, ὅταν ᾖ καὶ προσαγορευθῇ πόσις. περὶ δὲ τὸν χρόνον τὸν τῆς τεκνοποιίας, ἐάν τις φαίνηται τοιοῦτόν τι δρῶν, ἀτιμίᾳ ζημιούσθω πρεπούσῃ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν.

D

ΚΕΦΑΛ. ιζ΄.

Γενομένων τῶν τέκνων ποίαν τινὰ δεῖ τὴν τροφὴν εἶναι, καὶ ποίαν ἀγωγὴν ποιεῖσθαι, μέχρι τῶν ἑπτὰ ἐτῶν.

Γενομένων δὲ τῶν τέκνων, οἴεσθαι μεγάλην εἶναι διαφορὰν πρὸς τὴν τῶν σωμάτων δύναμιν, τὴν τροφὴν, ὁποία τις ἂν ᾖ. φαίνεται δὲ διά τε τῶν ἄλλων ζώων ἐπισκοποῦσι, καὶ διὰ τῶν ἐθνῶν, οἷς ἐπιμελές ἐστιν εἰσάγειν τὴν πολεμικὴν ἕξιν, ἡ τοῦ γάλακτος * πλη- E θύουσα τροφὴ, μάλιστα οἰκεία τοῖς σώμασιν. ἀοινοτέρα δὲ, διὰ τὰ νοσήματα. ἔτι δὲ καὶ κινήσεις, ὅσας ἐνδέχεται, ποιεῖσθαι τηλικούτων συμφέρει. πρὸς δὲ τὸ μὴ διαστρέφεσθαι τὰ μέλη δι' ἁπαλότητα, χρῶνται καὶ νῦν ἔνια τῶν ἐθνῶν ὀργάνοις τισὶ μηχανικοῖς, ἃ τὸ σῶμα ποιεῖ τῶν τοιούτων ἀστραβές. συμφέρει δὲ εὐθὺς καὶ πρὸς τὰ ψύχη συνεθίζειν ἐκ μικρῶν παίδων. τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειαν, καὶ πρὸς πολεμικὰς πράξεις, εὐχρηστότατον. διὸ παρὰ πολλοῖς ἐστι τῶν βαρβάρων ἔθος, τοῖς μὲν, εἰς ποταμὸν ἀποβάπτειν τὰ γιγνόμενα ψυχρόν, τοῖς δὲ, σκέπασμα μικρὸν ἀμπίσχειν εἶναι, Κελτοῖς. πάντα γὰρ ὅσα δυνατὸν ἐθίζειν,

* Lamb. τὰ γεννώμενα τῆς τικτούσης.
* γρ. τῶν ἐθνῶν
* γρ. ὥρισται γὰρ δή
* Lamb. ὁρίσασθαι δεῖ
* γρ. καὶ τὸ μὴ διωρισμένον, τ.
* γρ. πλήθουσα

εὐθὺς * ἀρχομένους βέλτιον μὲν ἐθίζειν· ἐκ προσαγωγῆς δ' ἐθίζειν. εὐφυὴς δ' ἡ τῶν παίδων ἕξις, διὰ θερμότητα, πρὸς τὴν τῶν ψυχρῶν ἄσκησιν. περὶ μὲν οὖν τὴν πρώτην συμφέρει ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν τοιαύτην τε καὶ τὴν ταύτῃ παραπλησίαν· τὴν δ' ἐχομένην ταύτης ἡλικίαν, μέχρι πέντε ἐτῶν, ἣν οὔτε πω πρὸς μάθησιν καλῶς ἔχει προσάγειν οὐδεμίαν, οὔτε πρὸς ἀναγκαίους πόνους, ὅπως μὴ τὴν αὔξησιν ἐμποδίζωσι, δεῖ τοσαύτης τυγχάνειν κινήσεως, ὥστε διαφεύγειν τὴν ἀργίαν τῶν σωμάτων· ἣν χρὴ παρασκευάζειν καὶ δι' ἄλλων πράξεων, καὶ διὰ τῆς παιδιᾶς. δεῖ δὲ καὶ τὰς παιδιὰς εἶναι μήτε ἀνελευθέρους, μήτε ἐπιπόνους, μήτε ἀνειμένας. καὶ περὶ λόγων δὲ καὶ μύθων, ποίους τινὰς ἀκούειν δεῖ τοὺς τηλικούτους, ἐπιμελὲς ἔστω τοῖς ἄρχουσιν, οὓς καλοῦσι παιδονόμους. πάντα γὰρ δεῖ τὰ τοιαῦτα προοδοποιεῖν πρὸς τὰς ὕστερον διατριβάς. διὸ τὰς παιδιὰς εἶναι δεῖ τὰς πολλὰς μιμήσεις τῶν ὕστερον * σπουδαζομένων. τὰς δὲ διατάσεις τῶν παίδων καὶ τοὺς κλαυθμοὺς, οὐκ ὀρθῶς ἀπαγορεύουσιν οἱ κωλύοντες ἐν τοῖς νόμοις. συμφέρουσι γὰρ πρὸς αὔξησιν. γίνεται γὰρ τρόπον τινὰ γυμνασία τοῖς σώμασιν. ἡ γὰρ τοῦ πνεύματος κάθεξις, ποιεῖ τὴν ἰσχὺν τοῖς πονοῦσιν. ὃ συμβαίνει καὶ τοῖς παιδίοις διατεινομένοις. ἐπισκεπτέον δὲ τοῖς παιδονόμοις τὴν τούτων διαγωγήν, τήν τ' ἄλλην, καὶ ὅπως ὅτι ἥκιστα μετὰ δούλων ἔσται. ταύτην γὰρ τὴν ἡλικίαν, καὶ μέχρι τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, ἀναγκαῖον οἴκοι τὴν τροφὴν ἔχειν. εὔλογον οὖν ἀπολαύειν ἀπὸ τῶν ἀκουσμάτων * καὶ τῶν ὁραμάτων ἀνελευθερίας, καὶ τηλικούτους ὄντας. ὅλως μὲν οὖν αἰσχρολογίαν ἐκ τῆς πόλεως, ὥσπερ ἄλλο τι, δεῖ τὸν νομοθέτην ἐξορίζειν. ἐκ τοῦ γὰρ εὐχερῶς λέγειν ὁτιοῦν τῶν αἰσχρῶν, γίνεται καὶ τὸ ποιεῖν σύνεγγυς. μάλιστα μὲν οὖν ἐκ τῶν νέων, ὅπως μήτε λέγωσι, μήτε ἀκούωσι μηδὲν τοιοῦτον. ἐὰν δέ τις φαίνηταί τι λέγων ἢ πράττων τῶν ἀπηγορευμένων, τὸν μὲν ἐλεύθερον, μήπω δὲ κατακλίσεως ἠξιωμένον ἐν τοῖς συσσιτίοις, ἀτιμίαις κολάζειν καὶ πληγαῖς· τὸν δὲ πρεσβύτερον τῆς ἡλικίας ταύτης, ἀτιμίαις ἀνελευθέροις, ἀνδραποδωδίας χάριν. ἐπεὶ δὲ τὸ λέγειν τι τῶν τοιούτων ἐξορίζομεν, φανερὸν ὅτι καὶ τὸ θεωρεῖν, ἢ γραφὰς, ἢ λόγους ἀσχήμονας. ἐπιμελὲς μὲν οὖν ἔστω τοῖς ἄρχουσι μηθὲν μήτε ἄγαλμα, μήτε γραφὴν εἶναι τοιούτων πράξεων μίμησιν· εἰ μὴ παρά τισι θεοῖς τοιούτοις, οἷς καὶ τὸν τωθασμὸν ἀποδίδωσιν ὁ νόμος· πρὸς δὲ τούτοις ἀφίησιν ὁ νόμος τοὺς ἔχοντας ἡλικίαν πλέον προήκουσαν,] καὶ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τέκνων καὶ γυναικῶν τιμαλφεῖν τοὺς θεούς. τοὺς δὲ νεωτέρους οὔτ' ἰάμβων, οὔτε κωμῳδίας θεατὰς νομοθετητέον, πρὶν ἢ τὴν ἡλικίαν λάβωσιν, ἐν ᾗ καὶ κατακλίσεως ὑπάρξει κοινωνεῖν ἤδη, καὶ μέθης· καὶ τῆς ἀπὸ τῶν τοιούτων γιγνομένης βλάβης ἀπαθεῖς ἡ παιδεία ποιήσει πάντας. νῦν μὲν οὖν τοῦτον ἐν παραδρομῇ πεποιήμεθα τὸν λόγον· ὕστερον δ' ἐπιστήσαντας δεῖ διορίσαι μᾶλλον, εἴτε μὴ δεῖ πρῶτον, εἴτε δεῖ διαπορήσαντας, καὶ πῶς δεῖ· κατὰ δὲ τὸν παρόντα καιρὸν, ἐμνήσθημεν ὡς ἀναγκαῖον.

* γρ. ἀρχομένοις. quidam ἀρχομένους.

* Lamb. ἀποσπουδαζομένων.

* γρ. τῶν ἀκουσμάτων τῶν ἀνελευθέρων.

A ſtatim ab ineunte ætate eos aſſuefacere melius eſt, dũmodo ſenſim ac paulatim. facilè autem exerceri poteſt puerorum habitus natura ad frigora perferenda, propter calorem. In prima igitur ætate talem diligentiam adhibere, & huic quàm ſimillimam, vtile eſt. Huic autem proxima vſque ad annos quinque, quam neque dum ad vllam diſciplinam admouere, neque ad neceſſarios labores appellere par eſt, ne incrementum impediant; tantam agitationem conſequi debet, vt corporum ſegnitiem ac deſidiam effugiat: quæ agitatio cùm aliis rebus, tum ludo inducenda & comparanda eſt. Oportet autem ludos neque illiberaleis neque laborioſos, neque remiſſos ac diſſolutos eſſe. Qualeis autem ſermones qualeiſque fabellas audire debeãt pueri B id ætatis, iis magiſtratibus, qui pueris regendis præfecti ſunt, quos pædonomos Græci dicunt, curæ ſit videre. Hæc enim omnia debent præcurſionem quandam adhibere, viámque munire ad poſteriores vitæ degendæ conſuetudines & diſputationes. Iccirco & luſiones pleræque, eorum ſtudiorum quæ poſteriùs ſeriò ab eis tractabuntur, imitationes eſſe debent. Vocis autem contentionibus & ploratibus non rectè pueris interdicunt, qui legibus eos vocem contendere & plorare vetant. nam valent hæc ad incrementum. ſunt corporibus exercitationum loco. Nam ſpiritus & animæ cõpreſſio iis qui in aliquo labore verſantur, vireis ſuppeditat atque amplificat. quod & pueris vocem conten- C dentibus accidit. Debent porrò ij qui pueris moderãdis præfecti ſunt, cùm aliam horum vitæ degẽdæ conſuetudinem attendere, tum maximè operam dare vt quàm minimè cum ſeruis verſentur; huic enim ætati etiam vſque ad annos ſeptem neceſſariò domi victus ſubminiſtratur. Ratio igitur poſtulat vt qui hac ætate ſunt, ab auditionibus & ſpectaculis illiberalibus longè arceantur. Cùm igitur vniuerſè ſcriptor legum verborum obſcœnitatem ex ciuitate, ſiquid aliud, eiicere debeat: (ex eo enim quòd aliquis, quodcumque verbum turpe in buccam veniat, facilè proloquatur, naſcitur proximè vt faciat) tum maximè à puerorum auribus oculiſque remouere, ne quid tale vel loquantur D vel audiant. Quòd ſi quis comperiatur, aliquem eorum quæ legibus vetita ſunt, aut dicere aut agere, iſque liber ſit quidem ille, ſed nondum dignus qui in conuiuiis publicis interſit, habitus ſit: & ignominia afficiendus, & verberibus caſtigandus eſt. ſin ſit hac ætate ſuperior, ignominiis illiberalibus inurendus eſt, propterea quòd ſe ſeruorum ſimilem moribus præbuerit. Quoniam autem tale aliquid proloqui vetamus, perſpicuum eſt etiam picturas & fabulas indecoras ac deformeis ſpectare per nos non licere. Dent igitur operam magiſtratus, ne qua ſit vel ſtatua vel tabula picta, quæ taleis actiones imitetur: niſi fortè in templis quorumdam talium deorum, quibus lex laſciuiam atque irriſionem ſubobſcœnam attribuit. E Verumtamen hos deos permittit lex iis qui paulò ſunt ætate prouectiores, & pro ſe, & pro liberis, & pro vxoribus venerari, & omni cultus genere mactare. Iunioribus verò neque iambos neque comœdias ſpectare vlla lege permitti debet, priuſquam eam ætatem attigerint, in qua & eis accubationis atq; ebrietatis conſortibus licebit eſſe: & eos omneis à noxa ex his talibus proficiſcente incolumeis atque integros diſciplina ſeruabit. Nunc igitur hunc ſermonem curſim habuimus: poſteriùs autem attentiùs erit conſiderandum, pluribúſque verbis explicandũ, quærentibus primùm, vtrùm minimè ſit faciendũ, an ſit faciendum: deinde quomodo faciendum. In præſentia autem neceſſariò his de rebus mentionem nonnullam fecimus.

Fortaſſe enim Theodorus tragœdus non malè tale quiddam dicebat. nullum enim vnquam, ne contemptum quidem hiſtrionem, paſſus eſt ante ſe in ſcenam prodire: quòd exiſtimaret ſpectatorum aureis iis quæ prima audiunt, captas occupari. Quod idem vſuvenit & in hominum congreſſionibus, & in rerum tractationibus. Nam quæ prima nobis oblata ſunt, ea omnia ſunt nobis probatiſſima. Quare adoleſcentibus, cùm mala ac vitioſa omnia ita debent eſſe incognita, quaſi peregrina: tum ea maximè, in quibus ineſt vel turpitudo, vel animi offenſio. Annis autem quinque exactis, biennium, vſque ad annum ſeptimum confectum, debent iam diſciplinarum earum quas eos diſcere oportebit, fieri ſpectatores. Duæ porrò ſunt ætates, ad quas neceſſariò inſtitutio diuidenda eſt: altera ab anno ſeptimo ad pubertatem, altera rurſus à pubertate vſque ad primum & viceſimum annum. Nam qui ætates per hebdomadas partiuntur, magnam partem non rectè dicunt. Sequenda verò naturæ diuiſio eſt. Vult enim omnis ars omniſque doctrina id quod naturæ deeſt, ſupplere. Primùm igitur videndum eſt, ſitne in puerorum inſtitutione aliqua ordinis deſcriptio adhibenda: deinde, vtrùm eorum inſtitutionis procuratio, publica an priuata eſſe debeat, pro cuiuſque arbitrio & modo: quod etiam nunc in pleriſque ciuitatibus fieri ſolet: tertio loco, qualem eſſe oporteat.

A ἴσως γὰρ οὐ κακῶς ἔλεγε τὸ τοιοῦτον Θεόδωρος ὁ τῆς τραγῳδίας ὑποκριτής. οὐθενὶ γὰρ πώποτε παρῆκεν ἑαυτοῦ προεισάγειν, οὐδὲ τῶν εὐτελῶν ὑποκριτῶν, ὡς οἰκειουμένων* τῶν θεατῶν ταῖς πρώταις ἀκοαῖς. συμβαίνει δὲ ταὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων ὁμιλίας, καὶ πρὸς τὰς τῶν πραγμάτων. πάντα γὰρ στέργομεν τὰ πρῶτα μᾶλλον. διὸ δεῖ τοῖς νέοις πάντα ποιεῖν ξένα τὰ φαῦλα· μάλιστα δ' αὐτῶν, ὅσα ἔχει ἢ μοχθηρίαν, ἢ δυσμένειαν. διελθόντων δὲ τῶν πέντε ἐτῶν, τὰ δύο μέχρι τῶν ἑπτὰ δεῖ θεωροὺς ἤδη γίνεσθαι τῶν μαθήσεων, ἃς δεήσει μανθάνειν αὐτούς. δύο δ' εἰσὶν B ἡλικίαι, πρὸς ἃς ἀναγκαῖον διῃρῆσθαι τὴν παιδείαν· μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν ἑπτὰ, μέχρι ἥβης, καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἀφ' ἥβης, μέχρι τῶν ἑνὸς καὶ εἴκοσιν ἐτῶν. οἱ γὰρ ταῖς ἑβδομάσι διαιροῦντες τὰς ἡλικίας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, λέγουσιν οὐ καλῶς. δεῖ δὲ τῇ διαιρέσει τῆς φύσεως ἐπακολουθεῖν. πᾶσα γὰρ τέχνη καὶ παιδεία, τὸ προσλεῖπον βούλεται τῆς φύσεως ἀναπληροῦν. πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, εἰ ποιητέον τάξιν τινὰ περὶ τοὺς παῖδας· ἔπειτα, πότερον συμφέρει κοινῇ ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν, ἢ κατ' ἴδιον τρόπον· ὃ γίνεται καὶ νῦν ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων. τρίτον δὲ, ποίαν τινὰ δεῖ ταύτην.

C

* γρ. τῶν θεάτρων

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER VIII.

CAPVT I.

Legumlatori neceſſariò de puerorum inſtitutione leges eſſe ferendas, inſtitutionem vnam omnibus eſſe debere.

QVin legum ſcriptori igitur in adoleſcentium diſciplina maximè ſit elaborandum, nemo in controuerſiam vocarit. namque hoc in ciuitatibus neglectum, magna incommoda reipubl. adminiſtrandæ formis importat. accommodatè enim ad vnum quodque reſpubl. adminiſtrandæ genus ciuitatem adminiſtrare oportet. Nam vniuſcuiuſque reipubl. adminiſtrandæ formæ propria indoles, atque, vt ita dicam, ingenium proprium & reipubl. adminiſtrandæ formam tuetur, & ab initio conſtituit: verbi cauſa, indoles democratiæ conueniens, democratiam conſtituit & conſeruat: oligarchiæ conueniens, oligarchiam. Semper autem vt quæque indoles eſt optima, ita optimam reipubl. adminiſtrandæ formam parit. Præterea in omnibus facultatibus atque artibus quædam oportet ante doceri, & quibuſdam antè aſſueſieri ad cuiuſque opera munerâque obeunda. Quare perſpicuum eſt etiam ad virtutis actiones expromendas quibuſdam ſtudiis & exercitationibus antecedentibus opus eſſe. Quoniam autem finis vnus omni ciuitati propoſitus eſt, perſpicuum eſt etiam vnam & eandem omnium neceſſariò eſſe diſciplinam, huiúſque procurationem publicam eſſe debere, non priuatam: quemadmodum nunc ſui cuique filij curæ ſunt, & priuatim, & priuatam diſciplinam, quam cuique viſum fuerit docere, ſuis filiis tradenti. Oportet autem rerum communium exercitationem quoque facere communem: ſimúlque ciuem

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Θ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι νομοθετητέον περὶ παιδείας τῶν νέων, καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον.

D ΟΤΙ μὲν οὖν τῷ νομοθέτῃ μάλιστα πραγματευτέον περὶ τὴν τῶν νέων παιδείαν, οὐδεὶς ἂν ἀμφισβητήσειε. καὶ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν οὐ γινόμενον τοῦτο, βλάπτει τὰς πολιτείας. δεῖ γὰρ πρὸς ἑκάστην πολιτεύεσθαι. τὸ γὰρ ἦθος τῆς πολιτείας ἑκάστης τὸ οἰκεῖον, καὶ φυλάττειν εἴωθεν τὴν πολιτείαν, καὶ καθίστησιν ἐξ ἀρχῆς· οἷον, τὸ μὲν δημοκρατικὸν, δημοκρατίαν· τὸ δὲ ὀλιγαρχικὸν, ὀλιγαρχίαν. ἀεὶ δὲ τὸ βέλτιστον ἦθος, βελτίονος αἴτιον πολιτείας. ἔτι δὲ πρὸς πάσας δυνάμεις καὶ τέχνας E ἔστιν ἃ δεῖ προπαιδεύεσθαι καὶ προεθίζεσθαι πρὸς τὰς ἑκάστων ἐργασίας. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ πρὸς τὰς τῆς ἀρετῆς πράξεις. ἐπεὶ δ' ἓν τὸ τέλος τῇ πόλει πάσῃ, φανερὸν ὅτι καὶ τὴν παιδείαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι πάντων· καὶ ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι κοινὴν, καὶ μὴ κατ' ἰδίαν· ὃν τρόπον νῦν ἕκαστος ἐπιμελεῖται τῶν αὑτοῦ τέκνων ἰδίᾳ τε καὶ μάθησιν ἰδίαν, ἣν ἂν δόξῃ, διδάσκων. δεῖ δὲ τῶν κοινῶν κοινὴν ποιεῖσθαι καὶ τὴν ἄσκησιν. ἅμα δὲ

οὐδὲ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὐτοῦ τινα εἶναι τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως. μόριον γὰρ ἕκαστος τῆς πόλεως. ἡ δ' ἐπιμέλεια πέφυκεν ἑκάστου μορίου βλέπειν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμέλειαν. ἐπαινέσειε δ' ἄν τις καὶ τούτῳ Λακεδαιμονίους· καὶ γὰρ πλείστην ποιοῦνται σπουδὴν περὶ τοὺς παῖδας, καὶ κοινῇ ταύτην. ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας, καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν.

A neminem existimare oportet ipſum eſſe ſuum, ſed omneis ſe eſſe ciuitatis. particula enim vnuſquiſque ciuis ciuitatis eſt. At cuiuſque particulæ procuratio, totius procurationem intueri ſolet naturâ. Atque etiam aliquis Lacedæmonios in hoc laudaret: pluri- mum enim ſtudij in pueros conferunt, idque com- muniter & publicè. Leges igitur de diſciplina & in- ſtitutione puerorum eſſe ſcribendas, atque hanc communem & publicam eſſe oportere, perſpi- cuum eſt.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τίς ἡ ὀρθὴ παιδεία, καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι.

B Τίς δ' ἐστὶν ἡ παιδεία, καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων. οὐ γὰρ ταὐτὰ πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους, οὔτε πρὸς ἀρετὴν, οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον. οὐδὲ φανερὸν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον, ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος. ἔκ τε τῆς ἐμποδὼν παιδείας ταραχώδης ἡ σκέψις· καὶ δῆλον οὐδὲν, πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον, ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν, ἢ τὰ περιττά. πάντα γὰρ εἴληφε ταῦτα κριτάς τινας. περί τε τῶν πρὸς ἀρετὴν, οὐθέν ἐστιν ὁμολογούμενον. καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθὺς πάντες τιμῶσιν. ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς. ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον· ὅτι δὲ οὐ πάντα, διῃρημένων τῶν τε ἐλευθέρων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθέρων, φανερὸν, ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν, ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάναυσον. βάναυσον δ' ἔργον εἶναι* δεῖ τοῦτο νομίζειν, καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς, ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων, ἢ τὴν ψυχὴν, ἢ τὴν διάνοιαν. διὸ τάς τε τοιαύτας τέχνας, ὅσαι τὸ σῶμα παρασκευάζουσι χεῖρον διακεῖσθαι, βαναύσους καλοῦμεν, καὶ τὰς μισθαρνικὰς ἐργασίας· ἄσχολον γὰρ ποιοῦσι τὴν διάνοιαν, καὶ ταπεινήν. ἔστι δὲ* καὶ τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν μέχρι μὲν τινος ἐνίων μετέχειν, οὐκ ἀνελεύθερον· προσεδρεύειν δὲ λίαν πρὸς τὸ ἐντελὲς, ἔνοχον ταῖς εἰρημέναις βλάβαις. ἔχει δὲ πολλὴν διαφορὰν καὶ τὸ, τίνος χάριν πράττει τις ἢ μανθάνει. τὸ μὲν γὰρ αὑτοῦ χάριν, ἢ φίλων, ἢ δι' ἀρετὴν, οὐκ ἀνελεύθερον· ὁ δὲ αὐτὸ τοῦτο πράττων δι' ἄλλους, πολλάκις θητικὸν καὶ δουλικὸν δόξειεν ἂν πράττειν. αἱ μὲν οὖν καταβεβλημέναι νῦν μαθήσεις, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον, ἐπαμφοτερίζουσιν.

* Scrib. καὶ τῶν ἀνελευθέρων ἐν.

CAPVT II.

De recta institutione.

QVæ ſit autem diſciplina, & quo modo pueros & adoleſcenteis oporteat erudiri, cognoſcendum eſt. nunc enim de factis ambigitur. nam non eadem adoleſcentibus eſſe diſcenda, omnes exiſtimant, neque ad virtutem neque ad optimam vitam comparandam. Et vtrùm ad mentem & cogitationem, an ad animi mores diſciplina ſit referenda, obſcurum eſt. Tum huius rei conſideratio ducta ex diſciplina vſitata, & in medio atq; in promptu poſita, turbulenta ac perturbata eſt: neque apparet, vtrùm exercenda ſint ea quæ vitæ ſunt vtilia, an quæ ad virtutem pertinent: an eximia quædam & ſuperuacanea: hæc enim iudicibus qui- C buſdam nituntur. Et de iis quæ ad virtutem pertinent, non conuenit inter omneis. Etenim virtutem non eandem ſtatim omnes magni æſtimant. quare & de eius exercitatione ac ſtudio inter ſe diſſentiunt. Ex iis igitur quæ vitæ vtilia ſunt, neceſſaria eſſe diſcenda, non eſt obſcurum: ſed tamen non omnia. Nam cùm diſtincta ſint liberalia munera ab illiberalibus, licet videre talia vtilia adoleſcenti eſſe tractanda, quæ eum qui tractet, non ſordidum, neque illiberalem ſunt reddituta. Sordidũ atque illiberale munus hoc eſt habẽdum, & hæc ars atque hæc diſciplina ſunt illiberales iudicandę, quæ ad virtutis vſus & actiones, hominum liberorum aut corpus inutile efficiunt, aut animum, aut mentis agitationem. Quocirca & taleis arteis omneis, D quæ corpus corrumpunt reddúntque deterius, & operas mercenarias, illiberaleis appellamus. mentem enim occupatam atque impeditam diſtinent, eámque humilem reddunt. Non eſt autem illiberale, nõnullis ſcientiis liberalibus vſque ad aliquem finem inſtructum atque ornatum eſſe: ſed in eas incumbere, iiſque affixum eſſe vſque eò, donec ad perfectionem peruentum ſit, id ad ea incommoda, quæ à nobis commemorata ſunt, obiectũ eſt. Præterea multum intereſt, cuius rei gratia quis aliquid agat aut diſcat. ſua enim cauſa, aut amicorum, aut propter virtutem diſcere, non eſt illiberale. Qui verò hoc agat propter alios, ſæpe mercenarium quiddam & ſeruile agere videatur. Quæ igitur nunc E vſu receptæ & tritæ ſunt diſciplinæ, quemadmodum ſuprà dictum eſt, ancipites ſunt, & in vtramque partem valent.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι τέτταρα σχεδὸν ἃ παιδεύουσι, γράμματα, γυμναστικὴν, μουσικὴν, γραφικὴν· καὶ περὶ μουσικῆς ἐπὶ πλέον.

Ἔστι δὲ τέτταρα σχεδὸν ἃ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα, καὶ γυμναστικὴν, καὶ μουσικὴν, καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικήν· τὴν μὲν γραμματικὴν καὶ γραφικὴν, ὡς χρησίμους πρὸς τὸν βίον οὔσας καὶ πολυχρήστους.

CAPVT III.

De quatuor iis quæ ſuos liberos Græci docere ſolent, literis, gymnaſtica, muſica, graphica: præcipuè de muſica.

QVatuor autem ferè ſunt, quæ pueros docere ſolent: literas, & artem corporum exercendorum, quam gymnaſticam Græci vocant, & muſicam, &, quod quartum eſt, nonnulli artem pingẽdi. Grammaticam quidem & artem pingendi, vt ad vitam vtiles & multis vtilitatibus atque opportunitatibus refertas:

gymnaſticam autem, vt ad fortitudinem pertinentem. De muſica porrò dubitauerit aliquis: nunc enim plerique tanquam voluptatis cauſa eius ſtudio ducuntur. alij eam ab initio in pueritia diſcendam propoſuerunt: propterea quòd ipſa natura, id quod ſæpenumero à nobis dictum eſt, vias omneis quærit non ſolùm negotij rectè gerendi, verùm etiam otij honeſtè rectéque ponendi. Hoc enim omnium rerum agendarum principium eſt, vt de hac iterũ dicamus. Nam vtrumque adhibendum quidem eſt, ſed tamen otium negotio eſt anteponendum: etiam quærendum eſt omnino, quid ſit in otio faciendum. non enim ludendum, alioqui finis vitæ humanæ propoſitus, neceſſariò ludus eſſet. At ſi hoc nefas eſt, potiúſque in negotiis & occupationibus ludo & ioco vtendum eſt (nam ei, qui in labore verſatur, requie opus eſt: & requietis cauſa ludus interponitur: negotium gerere autem, cum labore & contentione coniunctum eſt) icirco ludus & iocus nobis adhibendus eſt, captato & obſeruato eis vtendi tempore, proinde quaſi ea adhibeamus medicinæ faciendæ gratia. talis enim animi agitatio, remiſſio eſt, & propter voluptatem requies expetitur: otium autem ipſum videtur voluptatem, & beatitudinem, & vitam fortũnatam ac iucundam continere. hæc enim non occupatis & negotio impeditis, ſed feriatis & ceſſantibus ſuppetere videtur. Nam qui negotium aliquod gerit, alicuius finis gratia negotium gerit, quaſi non præſtò ſit neque ſuppetat. At beatitudo finis eſt, quam non cum dolore, ſed cum voluptate cõiunctam eſſe omnes arbitrantur. Hanc porrò voluptatem non iam omnes eandem ſtatuunt, ſed pro ſuo quiſque ſenſu atque habitu fingit: optimus autem optimam ſibi voluptatem deligit, & à rebus honeſtiſſimis proficiſcentem. Quare perſpicuum eſt, quædam ad partem vitæ degẽdæ otioſam accommodata eſſe diſcẽda, & talibus quibuſdam doctrinis pueros & adoleſcenteis eſſe erudiendos: atque has quidẽ inſtitutiones & diſciplinas ipſorum, qui diſcunt, gratia ſuſcipi: eas verò, quæ ad negotium & occupationem referuntur, tãquam neceſſarias, & aliarum rerum cauſa expeti. Quocirca & muſicã maiores noſtri inter diſciplinas numerarunt, non quòd ſit neceſſaria (nihil enim habet tale) neque quòd ſit vtilis, quemadmodum ſunt litteræ, ad pecuniam faciendam & ad tuendam rem familiarẽ, & ad arteis mathematicas aliáſque diſciplinas, & ad multas ciuileis actiones: neque vt ars pingendi (videtur enim ars pingendi ad meliùs ſolertiúſque iudicandum de artificum operibus eſſe vtilis) neque verò, vt gymnaſtica ad bonam valetudinem & robur. neutrum enim horum videmus à muſica effici. Reliquum igitur eſt vt ſit ad liberorum hominum vitæ degendæ conſuetudinem vtilis: ad quam rem & eam videntur adhibere. quam enim liberis hominibus vitæ degendæ rationem conuenire putant, in hac ei locum tribuunt. Quocirca Homerus ita cecinit:

At decet ad lautas cantorem arceſſere menſas.

& quibuſdam aliis antè appellatis:

Cantorem arceſſunt (inquit) *qui carmine mulceat aureis.*

Et alibi Vlyſſes ait hanc eſſe optimam vitæ degendæ rationem, cùm delectantur homines.

Auditúrque ampla conuiuis cantor in aula,
Ordine diſpoſitis longo.

Diſciplinam igitur eſſe aliquã, quam filij doceri debẽt, non tanquam vtilẽ neq; tanquam neceſſariã, ſed tanquam liberalem atque honeſtã, perſpicuum eſt. Verùm autẽ vna numero ſit, an plures, & quæ ſunt hæ, & quomodo docendæ, poſteriùs iis de rebus erit dicendum.

A τὴν δὲ γυμναστικὴν, ὡς συντείνουσαν πρὸς ἀνδρίαν· τὴν δὲ μουσικὴν ἤδη διαπορήσειεν ἄν τις. νῦν μὲν γὰρ ὡς ἡδονῆς χάριν οἱ πλεῖστοι μετέχουσιν αὐτῆς· οἱ δ' ἐξ ἀρχῆς ἔταξαν ἐν παιδείᾳ, διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὴν ζητεῖν, ὅπερ πολλάκις εἴρηται, μὴ μόνον ἀσχολεῖν ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ σχολάζειν δύνασθαι καλῶς. αὕτη γὰρ ἀρχὴ πάντων, * ἵνα καὶ πάλιν εἴπωμεν περὶ αὐτῆς. εἰ γὰρ ἄμφω μὲν δεῖ, μᾶλλον δὲ αἱρετὸν τὸ σχολάζειν τῆς ἀσχολίας, καὶ ὅλως ζητητέον τί ποιοῦντας δεῖ σχολάζειν. οὐ γὰρ δὴ παίζοντας· * τέλος γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ βίου τὴν παιδιὰν ἡμῖν. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, B καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς ἀσχολίαις χρηστέον ταῖς παιδιαῖς· ὁ γὰρ πονῶν, δεῖται τῆς ἀναπαύσεως· ἡ δὲ παιδιὰ, χάριν ἀναπαύσεώς ἐστι· τὸ δ' ἀσχολεῖν συμβαίνει μετὰ πόνου καὶ συντονίας. διὰ τοῦτο δεῖ παιδιὰς εἰσάγεσθαι, * καιροφυλακοῦντας τὴν χρῆσιν, ὡς προσάγοντας φαρμακείας χάριν· ἄνεσις γὰρ ἡ τοιαύτη κίνησις τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν ἀνάπαυσις. τὸ δὲ σχολάζειν ἔχειν αὐτὸ δοκεῖ τὴν ἡδονὴν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ τὸ ζῆν μακαρίως. τοῦτο δ' οὐ τοῖς ἀσχολοῦσιν ὑπάρχει, ἀλλὰ τοῖς σχολάζουσιν. ὁ μὲν γὰρ ἀσχολῶν, ἕνεκά τινος ἀσχολεῖ τέλους, ὡς οὐχ ὑπάρ- C χοντος· ἡ δ' εὐδαιμονία, τέλος ἐστὶν, ἣν οὐ μετὰ λύπης, ἀλλὰ μεθ' ἡδονῆς οἴονται πάντες εἶναι. ταύτην μέντοι τὴν ἡδονὴν οὐκέτι τὴν αὐτὴν τιθέασιν, ἀλλὰ καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστος, καὶ τὴν ἕξιν τὴν αὐτῶν· ὁ δὲ ἄριστος, τὴν ἀρίστην, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν καλλίστων. ὥστε φανερὸν ὅτι δεῖ καὶ πρὸς τὴν ἐν τῇ διαγωγῇ σχολὴν, μανθάνειν * ἄττα καὶ παιδεύεσθαι, καὶ ταῦτα μὲν τὰ παιδεύματα, καὶ ταύτας τὰς μαθήσεις ἑαυτῶν εἶναι χάριν· τὰς δὲ πρὸς τὴν ἀσχολίαν, ὡς ἀναγκαίας καὶ χάριν ἄλλων. διὸ καὶ τὴν μουσικὴν οἱ πρότεροι εἰς παιδείαν ἔταξαν, οὐχ ὡς ἀναγκαῖον· οὐδὲν γὰρ ἔχει D τοιοῦτον· οὐδ' ὡς χρήσιμον, ὥσπερ τὰ γράμματα πρὸς χρηματισμὸν, καὶ πρὸς οἰκονομίαν, καὶ πρὸς μάθησιν, καὶ πρὸς πολιτικὰς πράξεις * πολλάς· δοκεῖ δὲ καὶ γραφικὴ χρήσιμος εἶναι πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τῶν τεχνιτῶν ἔργα κάλλιον· οὐδ' αὖ καθάπερ ἡ γυμναστικὴ πρὸς ὑγίειαν καὶ ἀλκήν. οὐδέτερον γὰρ τούτων ὁρῶμεν γινόμενον ἐκ τῆς μουσικῆς. λείπεται τοίνυν πρὸς τὴν ἐν τῇ σχολῇ διαγωγήν, εἰς ὅπερ καὶ φαίνονται παράγοντες αὐτήν. ἣν γὰρ οἴονται διαγωγὴν εἶναι τῶν ἐλευθέρων, ἐν ταύτῃ τάττουσι. διόπερ Ὅμηρος οὕτως ἐποίησεν·

E Ἀλλ' οἷον μέν γ' ἐστὶ καλεῖν ἐπὶ δαῖτα θαλείην.

καὶ οὕτω * προειπὼν, ἑτέρους τινάς,

Οἳ καλέουσιν ἀοιδὸν (φησὶν) ὅ κεν τέρπῃσιν ἅπαντας.

καὶ ἐν ἄλλοις δέ φησιν Ὀδυσσεὺς ταύτην ἀρίστην εἶναι διαγωγὴν, ὅταν εὐφραινομένων τῶν ἀνθρώπων,

Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ,
Ἥμενοι ἑξείης.

ὅτι μὲν τοίνυν ἐστὶ παιδεία τις, ἣν οὐχ ὡς χρησίμην παιδευτέον τοὺς υἱεῖς, οὐδ' ὡς ἀναγκαίαν, ἀλλ' ὡς ἐλευθέριον καὶ καλὴν, φανερόν ἐστι. πότερον δὲ μία τὸν ἀριθμὸν ἢ πλείους, καὶ τίνες αὗται, καὶ πῶς, ὕστερον λεκτέον περὶ αὐτῶν.

* Suprà lib. 7. c. 15. & alibi.

* Nicomach. lib. 10. cap. 6.

* γρ. καιροφυλακοῦντας

* γρ. ἔνια

* Lamb. πολλάς· ὥσπερ ἡ γραφική, δοκεῖ.

* γρ. προειπών

Odyſſ. ι.

νῦν δὲ τοσοῦτον ἡμῖν ἔστω πρὸ ὁδοῦ γεγονός, ὅτι καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων ἔχομέν τινα μαρτυρίαν ἐκ τῶν καταβεβλημένων παιδευμάτων· ἡ γὰρ μουσικὴ τοῦτο ποιεῖ δῆλον. ἔτι δὲ καὶ τῶν χρησίμων ὅτι δεῖ τινα παιδεύεσθαι τοὺς παῖδας, οὐ μόνον διὰ τὸ χρήσιμον, οἷον τὴν τῶν γραμμάτων μάθησιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πολλὰς ἐνδέχεσθαι γίνεσθαι δι' αὐτῶν μαθήσεις ἑτέρας. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν γραφικήν, οὐχ ἵνα ἐν τοῖς ἰδίοις ὠνίοις μὴ διαμαρτάνωσιν, ἀλλ' ὦσιν ἀνεξαπάτητοι πρὸς τὴν τῶν σκευῶν ὠνήν τε καὶ πρᾶσιν· ἢ μᾶλλον ὅτι ποιεῖ θεωρητικὸν τοῦ περὶ τὰ σώματα κάλλους. τὸ δὲ ζητεῖν πανταχοῦ τὸ χρήσιμον, ἥκιστα ἁρμόττει τοῖς μεγαλοψύχοις καὶ τοῖς ἐλευθερίοις. ἐπεὶ δὲ φανερὸν πότερον τοῖς ἔθεσιν, ἢ τῷ λόγῳ παιδευτέον εἶναι, καὶ περὶ τὸ σῶμα πρότερον, ἢ τὴν διάνοιαν, δῆλον ἐκ τούτων, ὅτι παραδοτέον τοὺς παῖδας γυμναστικῇ καὶ παιδοτριβικῇ. τούτων γὰρ ἡ μὲν ποιάν τινα ποιεῖ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος, ἡ δὲ τὰ ἔργα.

ΚΕΦΑΛ. δ.

Περὶ ἀθλητικῆς καὶ γυμναστικῆς.

Νῦν μὲν οὖν αἱ μάλιστα δοκοῦσαι τῶν πόλεων ἐπιμελεῖσθαι τῶν παίδων, αἱ μὲν ἀθλητικὴν ἕξιν ἐμποιοῦσι λωβώμεναι τά τε εἴδη, καὶ τὴν αὔξησιν τῶν σωμάτων. οἱ δὲ Λάκωνες ταύτην μὲν οὐχ ἥμαρτον τὴν ἁμαρτίαν· θηριώδεις δ' ἀπεργάζονται τοῖς πόνοις, ὡς τοῦτο πρὸς ἀνδρείαν μάλιστα συμφέρον. καίτοι, καθάπερ εἴρηται πολλάκις, οὔτε πρὸς μίαν, οὔτε πρὸς μάλιστα ταύτην βλέποντα ποιητέον τὴν ἐπιμέλειαν. εἴ τε καὶ πρὸς ταύτην, οὐδὲ τοῦτο ἐξευρίσκουσιν. οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις, οὔτ' ἐπὶ τῶν ἐθνῶν ὁρῶμεν τὴν ἀνδρείαν ἀκολουθοῦσαν τοῖς ἀγριωτάτοις, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἡμερωτέροις καὶ λεοντώδεσιν ἤθεσι. πολλὰ δ' ἐστὶ τῶν ἐθνῶν, ἃ πρὸς τὸ κτείνειν, καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωποφαγίαν εὐχερῶς ἔχει, καθάπερ τῶν περὶ τὸν Πόντον Ἀχαιοί τε καὶ Ἡνίοχοι, καὶ τῶν ἠπειρωτικῶν ἐθνῶν ἕτερα· τὰ μὲν ὁμοίως τούτοις, τὰ δὲ μᾶλλον, ἃ * λῃστικὰ μὲν ἐστιν, ἀνδρείας δ' οὐ μετειλήφασιν. ἔτι δ' αὐτοὺς τοὺς Λάκωνας ἴσμεν, ἕως μὲν αὐτοὶ προσήδρευον ταῖς φιλοπονίαις, ὑπερέχοντας τῶν ἄλλων· νῦν δὲ καὶ τοῖς γυμνασίοις καὶ τοῖς πολεμικοῖς ἀγῶσι λειπομένους ἑτέρων. οὐ γὰρ τῷ τοὺς νέους γυμνάζειν τὸν τρόπον τοῦτον διέφερον, ἀλλὰ τῷ μόνον μὴ πρὸς ἀσκοῦντας ἀσκεῖν. ὥστε τὸ καλόν, ἀλλ' οὐ τὸ θηριῶδες δεῖ πρωταγωνιστεῖν. οὐ γὰρ λύκος, οὐδὲ τῶν ἄλλων * θηρίων τι, ἀγωνίσαιτο ἂν οὐδένα καλὸν κίνδυνον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνὴρ ἀγαθός. οἱ δὲ λίαν εἰς ταῦτα ἀνέντες τοὺς παῖδας, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἀπαιδαγωγήτους ποιήσαντες, βαναύσους κατεργάζονται κατά γε τὸ ἀληθές, πρὸς ἕν τε μόνον ἔργον τῇ πολιτικῇ χρησίμους ποιήσαντες, καὶ πρὸς τοῦτο χεῖρον, ὥς φησιν ὁ λόγος, ἑτέρων. δεῖ δὲ οὐκ ἐκ τῶν προτέρων ἔργων κρίνειν,

A Nunc hoc tantùm nobis quaſi muniendæ ad ea quæ dicturi ſumus, viæ gratia, poſitum eſt, etiam antiquos id quod dicimus, ex diſciplinis primis & vſitatis teſtimonio ſuo confirmare. Muſica enim hoc declarat. Præterea verò etiam hoc perſpicuum eſt, diſciplinas quaſdam vtileis docere pueros oportere, non eo ſolùm, quòd ſint vtileis, qualis eſt grammatica & literarum cognitio: ſed etiam quòd multæ aliæ diſciplinæ earum adiumento percipi & comparari poſſint. Similiter & ars pingendi tradenda eſt, non vt ne in ſuis rebus venalibus labantur aut titubent, ſed vt ne in vaſorum & ſupellectilis emptione & venditione decipi poſſint: ſeu potiùs quòd in pulchritudine corporis cognoſcenda B ſolertem efficiat atque intelligentem. Vbique autem vtile quærere & fructum conſectari, minimè conuenit viris magnanimis & liberis. Iam verò quoniam in promptu eſt, vtrùm pueri conſuetudine, an ratione docendi ſint, & vtrùm priùs ea quæ ad corpus pertinent, quàm quæ ad mentis agitationem, an contrà: ex his cognoſcere licet, pueros arti corporum exercendorum, quam gymnaſticam appellant Græci, & arti puerorum variis certaminibus ferendorum ac durandorum, quam pædotribicam vocant, eſſe tradendos. harum enim altera corporis habitum conformat, altera affectiones & munera.

CAPVT IV.

De athletica & gymnaſtica.

C

NVnc igitur quibus ciuitatibus maximæ curæ pueri videntur eſſe, earum aliæ athletarum habitum corporibus conciliant, & formas corporum corrumpentes, & eorum incrementis nocentes. At Lacedæmonij in hoc quidem non peccant, ſed pueros laboribus immaneis & feros reddunt, proinde quaſi hoc ad fortitudinem plurimum valeat. Atqui, quemadmodum ſæpenumero dictum eſt, neque vna, neque hac maximè virtute ſpectata, cura in pueros eſt conferenda. Et, ſi demus hanc etiam virtutem eſſe ſpectandam, ne hoc quidem aſſequuntur. Nam neque in aliis animantibus neque in aliis gentibus fortitudinem mori- D bus immaniſſimis & efferatiſſimis comitem adiunctam eſſe cernimus, ſed manſuetiſſimis potiùs & leoninis. Multæ autem ſunt nationes, quæ ad necandos homines, & ad veſcendum carnibus humanis ſunt faciles ac procliues, quemadmodum ex iis populis qui Pontum accolunt, Achæi & Heniochi: atque ex gentibus mediterraneis aliæ nonnullæ partim ſimiliter atque hæ viuunt, partim deteriùs atque immaniùs: quæ ad latrocinandum quidem factæ ſunt natura, ſed fortitudine nulla ex parte præditæ ſunt. Præterea verò Lacedæmonios ipſos ſcimus, quamdiu ij in ſtudio laborum aſſiduè verſabantur, aliis præſtitiſſe, nunc autem & exercitationibus & certaminibus bellicis ab E aliis Græciæ populis ſuperari. non enim eo quòd pueros & adoleſcenteis hoc modo exercerent, cæteris præſtabant: ſed eo ſolùm, quòd in eos, qui ſe non exercebant, exercerent. Quare primas parteis, honeſtum, non immanitas, ferre debet: non enim lupus neque vlla alia fera, certamen vllum cum honeſto periculo coniunctum inierit, ſed vir bonus potiùs. Qui verò pueros ad hæc certamina valde effuſè ac diſſolutè ferri ſinunt, & ad res neceſſarias cuſtodes aut magiſtros eis non apponunt, ſordidos atque illiberaleis artifices eos reddũt, ſi verum fateri volumus, quippe qui eos ad vnum opus duntaxat ſcientiæ ciuili vtileis efficiant: & quidem ad hoc deteriùs aliis comparatos, vt ratio indicat ac declarat. Oportet autem, non ex ſuperioribus factis,

ſed ex præſentibus iudicare. Nunc enim habent ad- A ueſſarios, qui de diſciplina cum eis certent, antea non habebant. Vtendum igitur eſſe gymnaſtica, & quomodo ſit vtendum, conuenit inter omneis. Nam vſque ad pubertatem pueri ad leuiorem exercitationem ſunt admouendi: à violento victu, & laboribus à neceſſitate præſcriptis, arcendi, nequid impedimenti afferant corporis incremento: poſſe enim illa hoc efficere, non paruo argumento eſt, quòd in Olympionicis, duos, aut ſummùm treis reperias, qui iidem & viri & pueri vicerint, propterea quòd eis, interea dum pueri ſunt, immodicè ſe exercentibus neceſſariæ & violentæ exercitationes vireis auferant: cùm verò à pubertate treis annos in aliis diſciplinis poſuerint, tum conuenit & laboribus neceſſariis & victui à neceſſitate B præſcripto, quam anangophagiam Græci vocant, proximam ætatem alligare. Nam vno tempore & mente & corpore laborem ſufferre nõ oportet. vterque enim labor res contrarias efficere ſolet natura: & corporis quidem labor, menti: mentis labor verò, corpori impedimento eſt.

CAPVT V.

De muſica.

DE muſica autem quæſita quidem, & in dubium vocata ſunt in hoc libro antea nonnulla, ſed par eſt, etiam nunc ea repetita amplificare ac promouere vt veluti proluſiones quædam ſint iis quæ quis de ea C dicere poſſit aſſeuerando ac pronuntiando. Nam neque quam viam habeat, diſtinctè explicare facile eſt, neque cuius rei gratia eam adhibere & aſſumere oporteat, vtrùm ludi & quietis, quemadmodum ſomnum & ebrietatem: (hæc enim ipſa quidem per ſe non ſunt in rebus bonis & honeſtis numeranda, ſed iucunda ſunt: ſimúlque ſollicitudines coercent & cõprimunt. quocirca etiam ea in eodem ordine & loco ponunt: & his omnibus ſimiliter vtuntur, vino, & ebrietate, & muſica. In harum autem rerum numerum etiam ſaltationem referunt) an verò muſica aliquid exiſtimanda ſit ad virtutem pertinere, quaſi poſſit, vt gymnaſtica corpus cuiuſdammodi reddit, ſic & muſica D mores certo quodam modo confirmare: an ad vitæ degendæ rationem & prudentiam valere. hoc enim eorum quæ dicta ſunt, tertium ſtatuendum eſt. Pueros igitur non eſſe ludi cauſa docendos, nemini obſcurum eſt: non enim ludunt, qui diſcunt. nam cum dolore diſciplina coniuncta eſt. Iam verò certam vitæ degendæ rationem pueris, & talibus ætatibus præfinire non conuenit. Sed fortaſſe videatur alicui puerorum ſtudium ludi cauſa eſſe comparatum, cùm ad virilem ætatem peruenerint, & adulti perfectique fuerint. At ſi hoc verum eſt, quamobrem ipſos diſcere oporteat: & non, quemadmodum Perſarum & Medorum reges, per alios, qui id faciant, voluptatem & diſciplinam percipere? Etenim neceſſe eſt eos meliùs rem aliquam E facere, qui eius ipſius rei artem profitentur, quàm qui tamdiu in ea re curam & diligentiam adhibuerunt, quantum temporis in diſcendo fuit conterendum. Quòd ſi ipſos in talibus rebus oportet elaborare, ergo etiam apparandorum opſoniorum artem ipſos diſcere, negotiúmque tractare oporteat. At hoc abſurdum. Eandem autem res habet dubitationem, & ſi quis dicat eam poſſe mores meliores efficere. Nam cur hæc ipſos diſcere oportet, & non potiùs, dum alios audiunt, & honeſtam voluptatem percipere, & rectè iudicare poſſe, quemadmodum Lacedæmonij faciunt?

A ἀλλ' ἐκ τῶν νῦν· ἀνταγωνιστὰς γὰρ τῆς παιδείας νῦν ἔχουσι, πρότερον δ' οὐκ εἶχον. ὅτι μὲν οὖν χρηστέον τῇ γυμναστικῇ, καὶ πῶς χρηστέον, ὁμολογούμενόν ἐστι. μέχρι μὲν γὰρ ἥβης, * κουφότερα γυμνάσια προσοιστέον, τὴν βίαιον τροφὴν καὶ τοὺς πρὸς ἀνάγκην πόνους ἀπείργοντας, ἵνα μηδὲν ἐμπόδιον ᾖ πρὸς τὴν αὔξησιν. σημεῖον γὰρ οὐ μικρὸν ὅτι δύνανται τοῦτο παρασκευάζειν. ἐν γὰρ τοῖς Ὀλυμπιονίκαις δύο τις ἂν ἢ τρεῖς εὕροι τοὺς αὐτοὺς νενικηκότας ἄνδρας τε καὶ παῖδας, διὰ τὸ νέους ἀσκοῦντας, ἀφαιρεῖσθαι τὴν δύναμιν ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων γυμνασίων. ὅταν δ' ἀφ' ἥβης B ἔτη τρία πρὸς τοῖς ἄλλοις μαθήμασι γένωνται, τότε ἁρμόττει καὶ τοῖς πόνοις καὶ ταῖς * ἀναγκοφαγίαις καταλαμβάνειν τὴν ἐχομένην ἡλικίαν. ἅμα γὰρ τῇ τε διανοίᾳ καὶ τῷ σώματι διαπονεῖν οὐ δεῖ. τοὐναντίον γὰρ ἑκάτερος ἀπεργάζεσθαι πέφυκε τῶν πόνων, ἐμποδίζων ὁ μὲν τοῦ σώματος πόνος, τὴν διάνοιαν· ὁ δὲ ταύτης, τὸ σῶμα.

* Victor. κουφότερα γυμνάσια

* γρ. ξηροφαγίαις

ΚΕΦΑΛ. ε΄.

Περὶ μουσικῆς.

ΠΕρὶ δὲ μουσικῆς ἔνια μὲν διηπορήκαμεν τῷ λόγῳ καὶ πρότερον· καλῶς δ' ἔχει καὶ νῦν ἀναλαβόντας αὐτὰ C προαγαγεῖν, ἵνα ὥσπερ ἐνδόσιμον γένηται τοῖς λόγοις, οὓς ἄν τις εἴποιεν ἀποφαινόμενος περὶ αὐτῆς. οὔτε γὰρ τίνα ἔχει δύναμιν, ῥᾴδιον περὶ αὐτῆς διελεῖν, οὔτε τίνος δεῖ χάριν μετέχειν αὐτῆς· πότερον παιδιᾶς ἕνεκα καὶ ἀναπαύσεως, καθάπερ ὕπνου καὶ μέθης· (ταῦτα γὰρ καθ' αὑτὰ μὲν, οὔτε τῶν σπουδαίων, ἀλλ' ἡδέα, καὶ ἅμα παύει μέριμναν, ὥς φησιν Εὐριπίδης. διὸ καὶ τάττουσιν αὐτὴν, καὶ χρῶνται) πᾶσι τούτοις ὁμοίως, οἴνῳ, καὶ μέθῃ, καὶ μουσικῇ. τιθέασι δὲ καὶ τὴν ὄρχησιν ἐν τούτοις.) ἢ μᾶλλον οἰητέον πρὸς ἀρετήν τι τείνειν τὴν μουσικὴν, ὡς δυναμένην, καθάπερ ἡ γυμναστι- D κὴ τὸ σῶμα ποιόν τι παρασκευάζει, καὶ τὴν μουσικὴν τὸ ἦθος ποιόν τι ποιεῖν, ἐθίζουσαν δύνασθαι χαίρειν ὀρθῶς, ἢ πρὸς διαγωγήν τι συμβάλλεται, καὶ πρὸς φρόνησιν· καὶ γὰρ τοῦτο τρίτον θετέον τῶν εἰρημένων. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τοὺς νέους μὴ παιδιᾶς ἕνεκα παιδεύειν, οὐκ ἄδηλον· οὐ γὰρ * παίζουσι μανθάνοντες· μετὰ λύπης γὰρ ἡ μάθησις. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ διαγωγήν τε παισὶν ἁρμόττει καὶ ταῖς ἡλικίαις ἀποδιδόναι ταῖς τοιαύταις. οὐθενὶ γὰρ ἀτελεῖ προσήκει τέλος. ἀλλ' ἴσως ἂν δόξειεν ἡ τῶν παίδων σπουδὴ παιδιᾶς εἶναι χάριν, ἀνδράσι γενομένοις, καὶ τελειωθεῖσιν. ἀλλ' εἰ τοῦτ' E ἔστι τοιοῦτον, τίνος ἂν ἕνεκα δέοι μανθάνειν αὐτούς, ἀλλὰ μὴ καθάπερ οἱ τῶν Περσῶν καὶ Μήδων βασιλεῖς, δι' ἄλλων αὐτὸ ποιούντων μεταλαμβάνειν τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς μαθήσεως. καὶ γὰρ ἀναγκαῖον βέλτιον ἀπεργάζεσθαι τοὺς αὐτὸ τοῦτο πεποιημένους ἔργον καὶ τέχνην, τῶν τοσοῦτον χρόνον ἐπιμελουμένων, ὅσον πρὸς μάθησιν μόνον. εἰ δὲ δεῖ τὰ τοιαῦτα διαπονεῖν αὐτούς, καὶ περὶ τὴν τῶν ὄψων πραγματείαν αὐτοὺς ἂν δέοι παρασκευάζειν· ἀλλ' ἄτοπον. τὴν δ' αὐτὴν ἀπορίαν ἔχει, καὶ εἰ δύναται τὰ ἤθη βελτίω ποιεῖν. ταῦτα γὰρ τί δεῖ μανθάνειν αὐτούς; ἀλλ' οὐχ ἑτέρων ἀκούοντας ὀρθῶς τε χαίρειν καὶ δύνασθαι κρίνειν, ὥσπερ οἱ Λάκωνες·

* γρ. παίζειν

A ἐκεῖνοι γὰρ οὐ μανθάνοντες, ὅμως δύνανται κρίνειν ὀρθῶς, ὥς φασι, τὰ χρηστὰ, καὶ τὰ μὴ χρηστὰ τῶν μελῶν. ὁ δ᾽ αὐτὸς λόγος* κἂν εἰ πρὸς εὐημερίαν καὶ διαγωγὴν ἐλευθέριον χρηστέον αὐτῇ, τί δεῖ μανθάνειν αὐτοὺς, ἀλλ᾽ οὐχ ἑτέρων χρωμένων ἀπολαύειν. σκοπεῖν δ᾽ ἔξεστι τὴν ὑπόληψιν ἣν ἔχομεν περὶ τῶν θεῶν· οὐ γὰρ ὁ Ζεὺς αὐτὸς ᾄδει καὶ κιθαρίζει τοῖς ποιηταῖς· ἀλλὰ καὶ βαναύσους καλοῦμεν τοὺς τοιούτους· καὶ τὸ πράττειν, οὐκ ἀνδρὸς μὴ μεθύοντος, ἢ παίζοντος. ἀλλ᾽ ἴσως περὶ μὲν τούτων ὕστερον ἐπισκεπτέον. ἡ δὲ πρώτη ζήτησίς ἐστι, πότερον οὐ θετέον εἰς παιδείαν B τὴν μουσικὴν, ἢ θετέον· καὶ τί δύναται τῶν διαπορηθέντων τριῶν, πότερον παιδείαν, ἢ παιδιὰν, ἢ διαγωγήν. εὐλόγως δ᾽ εἰς πάντα τάττεται, καὶ φαίνεται μετέχειν. ἥ τε γὰρ παιδιὰ, χάριν ἀναπαύσεώς ἐστι· τὴν δ᾽ ἀνάπαυσιν ἀναγκαῖον ἡδεῖαν εἶναι· τῆς γὰρ διὰ τῶν πόνων λύπης, ἰατρεία τίς ἐστι. καὶ τὴν διαγωγὴν ὁμολογουμένως δεῖ μὴ μόνον ἔχειν τὸ καλὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡδονήν· τὸ γὰρ εὐδαιμονεῖν ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἐστί· τὴν δὲ μουσικὴν, πάντες εἶναί φαμεν τῶν ἡδίστων, καὶ ψιλὴν οὖσαν, καὶ μετὰ μελῳδίας. φησὶ γοῦν καὶ Μουσαῖος εἶναι βροτοῖς ἥδιστον ἀείδειν. διὸ καὶ εἰς τὰς C συνουσίας καὶ διαγωγὰς εὐλόγως παραλαμβάνουσιν αὐτὴν, ὡς δυναμένην εὐφραίνειν. ὥστε καὶ ἐντεῦθεν ἄν τις ὑπολάβοι παιδεύεσθαι δεῖν αὐτὴν τοὺς νεωτέρους. ὅσα γὰρ ἀβλαβῆ τῶν ἡδέων, οὐ μόνον ἁρμόττει πρὸς τὸ τέλος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν. ἐπεὶ δ᾽ ἐν μὲν τῷ τέλει συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις ὀλιγάκις γίγνεσθαι, πολλάκις δὲ ἀναπαύονται, καὶ χρῶνται ταῖς παιδιαῖς, οὐχ ὅσον ἐπὶ πλέον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν, χρήσιμον ἂν εἴη διαναπαύειν ἐν ταῖς ἀπὸ ταύτης ἡδοναῖς. συμβέβηκε δὲ τοῖς ἀνθρώποις ποιεῖσθαι τὰς παιδιὰς τέλος· ἔχει γὰρ ἴσως ἡδονήν τινα καὶ D τὸ τέλος, ἀλλ᾽ οὐ τὴν τυχοῦσαν· ζητοῦντες δὲ ταύτην, λαμβάνουσιν ὡς ταύτην, ἐκείνην, διὰ τὸ τῷ τέλει τῶν πράξεων ἔχειν* ὁμοίωμά τι. τό, τε γὰρ τέλος οὐθενὸς τῶν ἐσομένων χάριν αἱρετὸν, καὶ αἱ τοιαῦται τῶν ἡδονῶν οὐθενός εἰσι τῶν ἐσομένων ἕνεκεν, ἀλλὰ τῶν γεγονότων οἷον, πόνων καὶ λύπης. δι᾽ ἣν μὲν οὖν αἰτίαν ζητοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν γίγνεσθαι διὰ τούτων τῶν ἡδονῶν, ταύτην ἄν τις εἰκότως ὑπολάβοι τὴν αἰτίαν. περὶ δὲ τοῦ κοινωνεῖν τῆς μουσικῆς, οὐ διὰ ταύτην μόνην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ χρήσιμον εἶναι πρὸς τὰς ἀναπαύσεις, ὡς ἔοικεν. οὐ μὴν ἀλλὰ ζητητέον μή ποτε E τοῦτο μὲν συμβέβηκε, τιμιωτέρα δ᾽ αὐτῆς ἡ φύσις ἐστὶν, ἢ κατὰ τὴν εἰρημένην χρείαν· καὶ δεῖ μὴ μόνον τῆς κοινῆς ἡδονῆς μετέχειν ἀπ᾽ αὐτῆς, ἧς ἔχουσι πάντες αἴσθησιν. ἔχει γὰρ ἡ μουσικὴ τὴν ἡδονὴν φυσικήν· διὸ πάσαις ἡλικίαις, καὶ πᾶσιν ἤθεσιν, ἡ χρῆσις αὐτῆς ἐστι προσφιλής·

* γρ. χαίρειν.

* γρ. ὁμοιώματα.

Illi enim, quamuis non diſcant, poſſunt tamen, vt aiunt, de modis & cantibus, qui boni ſint, qui non, recte iudicare. Eadem quoque ratio quadrauerit, ſi quis dicat ad tempus diei iucundè hilariterque traducendum, & ad vitæ degendæ rationem liberalem, ea eſſe vtendum. cur enim ipſos diſcere oportet, & non aliis vtentibus percipere voluptatem? Licet autem quæ ſit noſtra de diis immortalibus exiſtimatio conſiderare: non enim Iupiter ipſe canit & cithara pulſat apud poëtas, quin etiam taleis, illiberaleis & ſordidos artifices appellamus: & actio ipſa non eſt hominis eius qui non ſit ebrius, aut qui non ludat. Sed fortaſſe his de rebus poſteriùs videndum eſt. Prima autem quæſtio eſt, vtrùm muſica numeranda ſit in diſciplinis puerilibus, necne: & ex tribus illis quæ in dubium vocata ſunt, cuius potiſſimùm vim obtineat, vtrùm diſciplinæ, an ludi, an vitæ degendæ ac traducendæ ætatis rationis. Meritò porrò in horum omnium ordine ac numero locatur, omniúmque videtur particeps. Nam & ludus reficiendi ex labore corporis, relaxandique animi cauſa comparatus eſt. Relaxatio autem & recreatio animi & corporis iucunda ſit neceſſe eſt. doloris enim eius, quem labores afferunt, medicamentum quoddam eſt: & vitæ degendæ, ætatiſque traducendę genus ſine controuerſia debet habere non ſolùm honeſtum, verùm etiam voluptatem. nam beatitudo ex hoc vtroque conſtat. At muſicam omnes eſſe dicimus è numero rerum iucundiſſimarum, tum nudam ac ſimplicem, tum eam quæ cantu & modulatione conſtat. Ait itaque & Muſæus,

Dulcius eſſe nihil cantu mortalibus ægris.

Quapropter etiam ad conuentus & ad congreſſiones, vitæque traducendæ rationes & conſuetudines, eam meritò aſſumere ſolent, quaſi delectandi vim habeat. Quare etiam ex hoc exiſtimare poſſit aliquis, adoleſcentulos ac pueros eam diſcere oportere. Omnia enim iucunda, quæ nullum detrimentum important, non modò ad finem appoſita & accommodata ſunt: verùm etiam ad quietem remiſſionémque animorum. Quoniam autem rarò admodum contingit hominibus vt ad finem perueniant: ſæpenumero autem requieſcunt, animóſque à laboribus relaxant, & vtuntur ludo & ioco non ſolùm immoderato & ſupra modum, verùm etiam propter voluptatem: vtile fuerit in iis quæ à muſica naſcuntur, voluptatibus acquieſcere. Euenit autem hominibus, vt iocum & ludum finem conſtituant. habet enim fortaſſe voluptatem nonnullam adiectam etiam finis, verùm non quamlibet, neque fortè fortuna oblatam, ſed longe maximam & egregiam. Homines autem dum hanc quærunt, pro hac illam ſumunt, propterea quòd ea cum fine actionum humanarum ſimilitudinem quandam præ ſe ferat. Nam & finis nullius rei futuræ gratia optabilis eſt: & hæ tales voluptates (eas dico quæ ex muſica percipiuntur) nullius rei futuræ cauſa expetuntur: ſed præteritarum rerum gratia, nempe laborum & doloris. Quam ob cauſam igitur beatitudinem, & in his voluptatibus quærant, & ex his voluptatibus ſibi comparare ſtudeant, hanc quis eſſe cauſam probabiliter exiſtimare poſſit. De muſica autem, eam omnium eſſe communem non propter hanc ſolùm, ſed etiam propterea quia vtilis ſit ad requiem & recreationem à labore, nemo in controuerſiam vocarit, vt apparet. Verumenimvero quærendum eſt, vtrùm per ſe, an ex euentu muſica relaxandi animi cauſa expetatur: verendúmque eſt ne hoc ei quidem euenerit, ſed honoratior eius natura ſit, quàm vt propter eam, quam diximus, vtilitatem atque indigentiam, expetatur: oporteátque non ſolùm communem ex ea voluptatem, cuius omnes habent ſenſum, percipere (ineſt enim in muſica naturalis voluptas. quocirca omnibus ætatibus, omnibúſque moribus, eius vſus amœnus & gratus eſt) ſed

ſed num aliqua ex parte etiam ad animum pertineat ac permanet, videre. Hoc autem in promptu fuerit, ſi cuiuſdammodi moribus, id eſt, certo quodã modo morati per eã efficiamur. At nos certo quodam modo moratos per muſicã fieri, cùm ex aliis multis intelligere liceat, tum maximè ex Olympi carminibus modulatis. hæc enim ſine controuerſia animos afflatu quodam diuino permouent & concitant. At animi concitatio ex afflatu diuino nata, morum & affectionum animi perturbatio eſt. Præterea verò omnes homines cùm imitationes audiunt, animis permouentur ex conſenſione & contagione naturæ, etiam ſine numeris & modis ipſis. Quoniam porrò euenit, vt muſica ſit è numero rerum iucundarum: virtus autem in eo verſatur, vt quis rectè lætetur & amet & oderit: oportet ſcilicet nihil ita diſcere, nullique rei ſic aſſuefieri, vt his, nempe rectè iudicare, & probis moribus honeſtiſque actionibus delectari. At in numeris & modis præter veras naturas, inſunt maximè iræ, & leuitatis, & verò etiam fortitudinis, & temperantiæ, & omnium his contrariorum habituum aliarúmque rerum moralium ſimulacra quædam expreſſa. Atque hoc facta ipſa declarant: cùm enim talia audimus, animorum fit in nobis mutatio & perturbatio. At aliquem in iis quæ ſimilitudine & imitatione ſunt expreſſa, aſſuefactum eſſe dolere & lætari, non longè abeſt ab eo, vt eodem modo ad res veras ſit animatus atque affectus. verbi cauſa, ſi quis alicuius imagine aſpicienda delectetur, non propter aliam cauſam quàm propter ſpeciem & formam ipſam: huic eius ipſius aſpectus, cuius imaginem contemplatur, iucundus ſit neceſſe eſt. Euenit autem, vt in aliis quidem rebus ſub ſenſum cadentibus, nullum inſit morum ſimulactum: verbi gratia, in iis quæ tactum & guſtatum mouent: veruntamen in aſpectabilibus ineſt aliquantulum (tales enim ſunt figuræ) ſed parum admodum. tum omnium hominum talis ſenſus communis eſt. Præterea verò non ſunt hæ quæ fiunt, morum figuræ, atque hi colores, morum ſimulacra: ſed ſigna potiùs. & hæc inſunt in corpore, inter corporis affectus. Verumtamen quantacunque ſit in harum rerum inſpectione differentia, oportet pueros & adoleſcenteis non Pauſonis, ſed Polygnoti, & ſi quis alius pictor aut fictor moralis eſt, hoc eſt, mores exprimit, picturas intueri. At in modis ipſis & cantibus inſunt imitationes aſſimulationéſque morum. atque hoc in promptu eſt. Tantum enim differunt ac diſtant inter ſe harmoniarum naturæ, vt, qui audiunt, aliter atque aliter afficiantur, neque eodem modo ad vnamquamque earum moueantur: ſed ad has quidam aliquanto mœſtiùs & contractiùs, vt ad eam quæ myxolidia ſeu mixtolydia appellatur; ad illas mentibus remolleſcant, vt ad remiſſas & molleis: ad aliam moderati fiant, maximéque ſedati: cuiuſmodi quiddam efficere videtur ſola ex harmoniis Doria. Phrygia autem ad mentem inſtinctu diuino concitandam valet. hæc enim probè dicunt, qui in hac diſciplina ſtudioſè verſati ſunt. Namque ex factis ipſis ſumunt eorum quæ dicunt, teſtimonia. Enimvero & eorum quæ ad numeros, qui à Græcis rhythmi dicuntur, pertinent, eadem ratio eſt. alij enim mores habent ſedatiores, alij ad mouendum valent: atque horum alij motus habent ineptiores atque illiberaliores, alij politiores ac liberaliores.

A ἀλλ' ὁρᾶν, εἴ πη καὶ πρὸς τὸ ἦθος συντείνει, καὶ πρὸς τὴν ψυχήν. τοῦτο δ' ἂν εἴη δῆλον, εἰ ποιοί τινες τὰ ἤθη γιγνόμεθα δι' αὐτῆς. ἀλλὰ μὴν ὅτι γιγνόμεθα ποιοί τινες, δῆλον διὰ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τῶν Ὀλύμπου μελῶν. ταῦτα γὰρ ὁμολογουμένως ποιεῖ τὰς ψυχὰς ἐνθουσιαστικάς· ὁ δὲ ἐνθουσιασμὸς τοῦ περὶ τὴν ψυχὴν ἤθους πάθος ἐστίν. ἔτι δὲ ἀκροώμενοι τῶν μιμήσεων, γίγνονται πάντες συμπαθεῖς, καὶ χωρὶς τῶν ῥυθμῶν καὶ τῶν μελῶν αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ συμβέβηκεν εἶναι τὴν μουσικὴν τῶν ἡδέων, τὴν δ' ἀρετὴν περὶ τὸ χαίρειν ὀρ-
B θῶς καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν, δεῖ δηλονότι μανθάνειν καὶ συνεθίζεσθαι μηδὲν οὕτως, ὡς τὸ κρίνειν ὀρθῶς, καὶ τὸ χαίρειν τοῖς ἐπιεικέσιν ἤθεσι, καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν. ἔστι δ' ὁμοιώματα μάλιστα παρὰ τὰς ἀληθινὰς φύσεις ἐν τοῖς ῥυθμοῖς καὶ τοῖς μέλεσιν ὀργῆς καὶ πραότητος· ἔτι δ' ἀνδρίας καὶ σωφροσύνης, καὶ πάντων τῶν ἐναντίων τούτοις, καὶ τῶν ἄλλων ἠθικῶν. δῆλον δὲ ἐκ τῶν ἔργων. μεταβάλλομεν γὰρ τὴν ψυχήν, ἀκροώμενοι τοιούτων. ὁ δ' ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐθισμὸς τοῦ λυπεῖσθαι καὶ χαίρειν, ἐγγύς ἐστι τῷ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον· οἷον, εἴ τις χαίρει τὴν εἰ-
C κόνα τινὸς θεώμενος, μὴ δι' ἄλλην αἰτίαν· ἀλλὰ διὰ τὴν μορφὴν αὐτήν, ἀναγκαῖον τούτῳ, καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν θεωρίαν, οὗ τὴν εἰκόνα θεωρεῖ, ἡδεῖαν εἶναι. συμβέβηκε δὲ τῶν αἰσθητῶν ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις μηδὲν ὑπάρχειν ὁμοίωμα τοῖς ἤθεσιν· οἷον, ἐν τοῖς ἁπτοῖς καὶ τοῖς γευστοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς ὁρατοῖς ἠρέμα. σχήματα γάρ ἐστι τοιαῦτα. ἀλλ' ἐπὶ μικρόν, καὶ πάντες τῆς τοιαύτης αἰσθήσεως κοινωνοῦσιν. ἔτι δὲ οὐκ ἔστι ταῦτα ὁμοιώματα τῶν ἠθῶν, ἀλλὰ σημεῖα μᾶλλον τὰ γιγνόμενα σχήματα καὶ χρώματα τῶν ἠθῶν. καὶ ταῦτ' ἐστὶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐν τοῖς πάθεσιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅσον διαφέρει καὶ περὶ τὴν τούτων θεω-
D ρίαν, δεῖ μὴ τὰ * Παύσωνος θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ Πολυγνώτου, κἂν εἴ τις ἄλλος τῶν γραφέων, ἢ τῶν ἀγαλματοποιῶν ἐστιν ἠθικός. ἐν δὲ τοῖς μέλεσιν αὐτοῖς ἐστι μιμήματα τῶν ἠθῶν. καὶ τοῦτ' ἔστι φανερόν. εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν ἁρμονιῶν διέστηκε φύσις· ὥστε ἀκούοντας, ἄλλως διατίθεσθαι, καὶ μὴ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον πρὸς ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς μὲν ἐνίας ὀδυρτικωτέρως καὶ συνεστηκότως μᾶλλον, οἷον πρὸς τὴν μιξολυδιστὶ καλουμένην· πρὸς δὲ τάς, μαλακωτέρως τὴν διάνοιαν, οἷον πρὸς τὰς ἀνειμένας· μέσως δὲ καὶ καθεστηκότως μάλιστα, πρὸς ἑτέραν· οἷον,
F δοκεῖ ἡ Δωριστὶ μόνη τῶν ἁρμονιῶν· ἐνθουσιαστικοὺς δ' ἡ Φρυγιστί· ταῦτα γὰρ καλῶς λέγουσιν οἱ περὶ τὴν παιδείαν ταύτην πεφιλοσοφηκότες· λαμβάνουσι γὰρ τὰ μαρτύρια τῶν λόγων ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων. τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον ἔχει καὶ [τὸ] περὶ τοὺς ῥυθμούς. οἱ μὲν γάρ, ἦθος ἔχουσι στασιμώτερον, οἱ δέ, κινητικόν· καὶ τούτων οἱ μὲν φορτικωτέρας ἔχουσι τὰς κινήσεις, οἱ δέ, ἐλευθεριωτέρας.

* γ. Πάσωνος & Πάσωνος

A ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερὸν, ὅτι δύναται ποιόν τι τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος ἡ μουσικὴ παρασκευάζειν. Εἰ δὲ τοῦτο δύναται ποιεῖν, δῆλον ὅτι προσακτέον καὶ παιδευτέον ἐν αὐτῇ τοὺς νέους. * ἔστι δὲ ἁρμόττουσα πρὸς τὴν φύσιν τὴν τηλικαύτην ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς. οἱ μὲν γὰρ νέοι, διὰ τὴν ἡλικίαν, ἀνήδυντον οὐδὲν ὑπομένουσιν ἑκόντες· ἡ δὲ μουσικὴ φύσει τῶν ἡδυσμένων ἐστί. καί τις ἔοικε συγγένεια ταῖς ἁρμονίαις καὶ τοῖς ῥυθμοῖς εἶναι· διὸ πολλοί φασι τῶν σοφῶν, οἱ μὲν, ἁρμονίαν εἶναι τὴν ψυχὴν, οἱ δὲ, ἔχειν ἁρμονίαν.

* κ. ἔχει δ' ἁρμόζοντος σ.

Ex his igitur perſpicuum eſt, poſſe muſicam mores animi cuiuſdammodi efficere & conformare. At ſi hoc facere poteſt; ad eam ſcilicet pueri ſunt applicandi, eáque erudiendi. Eſt autem ad huius ætatis naturam accommodata muſicæ doctrina. Pueri enim propter ætatem ſua voluntate nihil iucunditatis expers ferre poſſunt. At muſiea ex earum rerum numero eſt, quæ iucunditate ac voluptate conditæ ſunt, & aliqua nobis videtur eſſe cum harmoniis & numeris cognatio. Quocirca multi ſapientes partim animum harmoniam eſſe dixerunt, partim ex harmonia conſtare.

B

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Πότερον δεῖ μανθάνειν αὐτοὺς ᾄδοντας τε καὶ χειρουργοῦντας ἢ μή· καὶ λύσις ἐπιτιμήσεως ἣν τινες ἐπιτιμῶσι.

CAPVT VI.

Vtrùm pueros deceat ita muſicam diſcere vt ipſi canant, an non. & an muſica efficere ſordidos & illiberales ſit putanda.

ΠΟτερον δὲ δεῖ μανθάνειν αὐτοὺς ᾄδοντας τε καὶ χειρουργοῦντας, ἢ μή, καθάπερ ἠπορήθη πρότερον, νῦν λεκτέον. οὐκ ἄδηλον δὲ, ὅτι πολλὴν ἔχει διαφορὰν πρὸς τὸ γίνεσθαι ποιούς τινας, ἐάν τις αὐτὸς κοινωνῇ τῶν ἔργων. ἓν γάρ τι τῶν ἀδυνάτων ἢ χαλεπῶν ἐστι, μὴ κοινωνήσαντας τῶν ἔργων, κριτὰς γενέσθαι σπουδαίους. ἅμα δὲ καὶ δεῖ τοὺς παῖδας ἔχειν τινὰ διατριβήν· καὶ τὴν Ἀρχύτου πλαταγὴν οἴεσθαι γενέσθαι C καλῶς· ἣν διδόασι τοῖς παιδίοις, ὅπως χρώμενοι ταύτῃ, μηδὲν καταγνύωσι τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν· οὐ γὰρ δύναται τὸ νέον ἡσυχάζειν. αὕτη μὲν οὖν ἐστὶ τοῖς νηπίοις ἁρμόττουσα * τῶν παιδίων· ἡ δὲ παιδεία, πλαταγὴ τοῖς μείζοσι τῶν νέων. ὅτι μὲν οὖν παιδευτέον τὴν μουσικὴν οὕτως, ὥστε καὶ κοινωνεῖν τῶν ἔργων, φανερὸν ἐκ τῶν τοιούτων· τὸ δὲ πρέπον καὶ τὸ μὴ πρέπον ταῖς ἡλικίαις, οὐ χαλεπὸν διορίσαι, καὶ λῦσαι πρὸς τοὺς φάσκοντας βάναυσον εἶναι τὴν ἐπιμέλειαν. πρῶτον μὲν γὰρ, ἐπεὶ τοῦ κρίνειν χάριν μετέχειν δεῖ τῶν ἔργων, διὰ τοῦτο χρὴ νέους μὲν ὄντας χρῆσθαι τοῖς ἔργοις· πρεσβυτέρους D δὲ γενομένους, τῶν μὲν ἔργων ἀφεῖσθαι, δύνασθαι δὲ τὰ καλὰ κρίνειν, καὶ χαίρειν ὀρθῶς διὰ τὴν μάθησιν τὴν γενομένην ἐν τῇ νεότητι. περὶ δὲ τῆς ἐπιτιμήσεως ἥν τινες ἐπιτιμῶσιν, ὡς ποιούσης τῆς μουσικῆς βαναύσους, οὐ χαλεπὸν λῦσαι, σκεψαμένους μέχρι τε πόσου τῶν ἔργων κοινωνητέον τοῖς πρὸς ἀρετὴν παιδευομένοις πολιτικὴν, καὶ ποίων μελῶν, καὶ ποίων ῥυθμῶν κοινωνητέον· ἔτι δὲ ἐν ποίοις ὀργάνοις τὴν μάθησιν ποιητέον· καὶ γὰρ τοῦτο διαφέρειν εἰκός. ἐν τούτοις γὰρ ἡ λύσις ἐστὶ τῆς ἐπιτιμήσεως. οὐθὲν γὰρ κωλύει τρόπους τινὰς τῆς E μουσικῆς ἀπεργάζεσθαι τὸ λεχθέν. φανερὸν τοίνυν, ὅτι δεῖ τὴν μάθησιν αὐτῆς, μήτε ἐμποδίζειν πρὸς τὰς ὕστερον πράξεις, μήτε τὸ σῶμα ποιεῖν βάναυσον καὶ ἄχρηστον πρὸς τὰς πολεμικὰς καὶ πολιτικὰς ἀσκήσεις. πρὸς μὲν τὰς χρήσεις ἤδη, πρὸς δὲ τὰς μαθήσεις ὕστερον.

* κ. τῶν παιδικῶν. al. τῶν παιδίων.

VTrùm autem pueros ita muſicam diſcere oporteat, vt ipſi canant, & muneribus operibúſque muſicis manus admoueant, necne, quemadmodum ſuprà dubitatum eſt, nunc eſt dicendum. Non eſt porrò obſcurum, valde referre ad id, vt cuiuſdammodi homines fiant, ſi quis ipſe in muneribus operibúſque fungendis verſetur. Nam fieri non poteſt, aut vix quidem certè, vt qui non fuerunt munerum atque operum participes, boni iudices artis fiant: ſimúlque pueros oportet aliquod vitæ traducendæ atque occupandæ genus habere: & Archytæ crepitaculum præclarè eſſe comparatum exiſtimare, quod pueris dare ſolent, vt, dum hoc vtuntur, nihil eorum quæ domi ſunt, perfringant. quod enim puerile & iuuenile eſt, quieſcere non poteſt. Atque hoc quidem ludicrum pueris infantibus conuenit: diſciplina verò pueris grandioribus crepitaculum eſt. Sic igitur muſicam pueros eſſe docendam, vt muſicæ muneribus fungantur, operúmque ſint participes, ex his intelligere licet. Quid deceat porrò ætates, quid non, difficile non eſt definire, & quod quidam obiiciunt, ſtudium eſſe ſordidum atque illiberale, diſſoluere. Primùm enim, quoniam iudicandi gratia operibus fungendum eſt, iccirco oportet eos, dum pueri ſunt, opera tractare: vbi verò adoleuerunt grandioréſque facti ſunt, opera quidem miſſa facere: recta verò iudicare, & rectè lætari poſſe, propterea quòd in pueritia muſicam didicerunt. Deinde verò quòd quidam muſicam vituperant, tanquam ſordidos efficiat atque illiberaleis artifices, non erit difficile eos refellere: ſi conſiderauerimus, quatenus ij qui ad virtutem ciuilem erudiuntur, muſicæ operibus fungi, & quales modos cantúſque, & quales numeros tractare, præterea qualibus in muſicis inſtrumentis ſeu organis muſicam diſcere debeant. Nanque hoc aliquid intereſſe probabile eſt. in his enim reprehenſionis & vituperationis diſſolutio poſita eſt. nam modos quoſdam muſicæ id quod dictum eſt, efficere nihil vetat. Perſpicuum igitur eſt, oportere eius ſtudium ac diſciplinam neque poſteriores actiones impedire, neque corpus illiberale, & ad bellicas ac ciuileis exercitationes inutile reddere: ad exercitationes quidem iam, ad diſciplinas verò poſteriùs.

Aptè autem & conuenienter pueri muſicam diſcant, ſi neque in eis quæ ad artificum certamina pertinent, elaborent, neque admirabilia & eximia, atque exquiſita opera magno labore ſuſcepto perdiſcant; quæ nunc in certamina, ex certaminibus in diſciplinam introducta ſunt: ſed talia vſque ad eum finem diſcant, quoad elegantibus & honeſtis modis ac numeris delectari poſſint, & non ſolùm genere muſicæ communi, quemadmodum & nonnullæ aliæ animantes; præterea verò & mancipiorum ac puerorum multitudo. Apparet autem ex his, etiam quibus organis ſit vtendum. Nam neque tibiæ in puerorum inſtitutionem introducendæ ſunt, neque aliud organum artificum proprium, qualis eſt cithara, & ſiquod aliud eſt huiuſmodi: ſed ea ſola quæ efficient eos bonos auditores aut doctrinæ muſicæ, aut alius. Præterea tibia non eſt organum ad mores mitiores exprimendos aut inferendos aptum (ethicum Græci appellant, nos morale dicamus) ſed potiùs ad animos furore quodam Bacchico ſtimulandos accommodatum. Quare talibus temporibus eo vtendum eſt, quibus eius vſus valet ad animos expiandos potiùs, ac luſtrandos ſeu purgandos, quam ad erudiendos. His accedat, tibiam hoc habere inſtitutioni & doctrinæ aduerſarium, quod tibiæ cantus prohibet ratione vti. Quocirca rectè veteres eius vſum in pueris ac liberis hominibus improbarunt, cùm antea eo vſi eſſent: otium enim vberius ex omnium rerum copia nacti, maioréſque animos ad virtutem conſecuti, tum ſuperioribus temporibus, & poſt bellum Perſicum ex rebus fortiter & præclarè geſtis ferociores & elatiores effecti, omne diſciplinæ genus attigerunt, nullum delectum adhibentes, ſed aliam atque aliam inſuper indagantes. quapropter etiam artem tibia canendi ad diſciplinarum numerum aggregarunt. Etenim Lacedæmone quidam, qui ludorum ſumptus ſuppeditabat (choragum appellant Græci) ipſe choro tibiam inflauit: & Athenis ita increbuit, vt ferè plerique liberi & ingenui homines tibia canerent. Atque hoc ex ea tabula apparet, quam Thraſippus is qui Ecphantidæ ludorum ſumptum ſuppeditarat, dedicauit. poſteriùs verò ſpreta atque improbata eſt periculo eius facto, cùm iam meliùs, quid ad virtutem valeret, quid non, iudicare poſſent. Similiter & multa organa vetera, vt pectides & barbiti, & quæ ad voluptates eorum pertinent, qui cantores audiunt eis vtenteis: cuius generis ſunt ſeptangula, quæ heptagona nominant Græci, & triangula, quæ trigona, & ſambucæ, & omnia, quæ ſcientiam in manuum opere munereque poſitam deſiderant. Habet autem rationem probabilem & ea de tibiis fabula, quam confinxerunt veteres. aiunt enim Mineruam tibias à ſe repertas, abieciſſe. Cùm igitur hoc quoque liceat dicere, deam, quòd oris deformitate offenſa eſſet, hoc feciſſe: tum verò probabilius eſt, propterea quòd tibiarum diſcendarum diſciplina nihil ad mentis agitationem conferat: Mineruæ autem ſcientiam & artem tribuamus. Quoniam porrò tractandorum organorum & fungendi muneris muſici diſciplinam artificum propriam ſeu artificialem improbamus: artificialem autem ſeu artificibus conuenientem ſtatuimus eam, quæ ad certamina pertinet: (in hac enim is qui agit, non virtutis ſuæ, ſed eorum qui audiunt, voluptatis, huiúſque ineptæ ac putidæ cauſa muſicam tractat) idcirco ingenuorum eſſe nequaquam iudicamus operis huius functionem,

A συμβαίνοι δ' ἂν περὶ τὴν μάθησιν, εἰ μήτε τὰ πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοὺς τεχνικοὺς συντείνοντα διαπονοῖεν, μήτε τὰ θαυμάσια καὶ περιττὰ τῶν ἔργων, ἃ νῦν ἐλήλυθεν εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἐκ δὲ τῶν ἀγώνων, εἰς τὴν παιδείαν. ἀλλὰ καὶ τὰ τοιαῦτα μέχρι περ ἂν δύνωνται χαίρειν τοῖς καλοῖς μέλεσι καὶ ῥυθμοῖς, καὶ μὴ μόνον * τῷ κοινῷ τῆς μουσικῆς, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἔνια ζώων, ἔτι δὲ καὶ πλῆθος ἀνδραπόδων καὶ παιδίων. δῆλον δὲ ἐκ τούτων καὶ ποίοις ὀργάνοις χρηστέον. οὔτε γὰρ αὐλοὺς εἰς παιδείαν ἀκτέον, οὔτ' ἄλλο τεχνικὸν ὄργανον, οἷον κιθάραν, κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ὅσα ποιήσει αὐτῶν ἀκροατὰς ἀγαθούς, ἢ τῆς μουσικῆς παιδείας, ἢ τῆς ἄλλης. B ἔτι δ' οὐκ ἔστιν ὁ αὐλὸς ἠθικόν, ἀλλὰ μᾶλλον ὀργιαστικόν. ὥστε πρὸς τοὺς τοιούτους αὐτῷ καιροὺς χρηστέον, ἐν οἷς ἡ θεωρία κάθαρσιν μᾶλλον δύναται, ἢ μάθησιν. προσθῶμεν δέ, ὅτι συμβέβηκεν ἐναντίον αὐτῷ πρὸς παιδείαν, καὶ τὸ κωλύειν τῷ λόγῳ χρῆσθαι τὴν αὔλησιν. διὸ καλῶς ἀπεδοκίμασαν αὐτοῦ οἱ πρότερον τὴν χρῆσιν ἐκ τῶν νέων, καὶ τῶν ἐλευθέρων, καίπερ χρησάμενοι τὸ πρῶτον αὐτῷ. σχολαστικώτεροι γὰρ γιγνόμενοι διὰ τὰς εὐπορίας καὶ μεγαλοψυχότεροι πρὸς ἀρετήν, ἔτι τε πρότερον καὶ μετὰ τὰ Μηδικὰ φρονηματισθέντες ἐκ τῶν ἔργων, πάσης ἥπτοντο μαθήσεως, C οὐδὲν διακρίνοντες, ἀλλ' ἐπιζητοῦντες. διὸ καὶ τὴν αὐλητικὴν ἤγαγον πρὸς τὰς μαθήσεις. καὶ γὰρ ἐν Λακεδαίμονι τις χορηγὸς αὐτὸς ηὔλησε τῷ χορῷ. καὶ περὶ Ἀθήνας οὕτως ἐπεχωρίασεν, ὥστε σχεδὸν οἱ πολλοὶ τῶν ἐλευθέρων μετεῖχον αὐτῆς. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ πίνακος, ὃν ἀνέθηκε Θράσιππος * Ἐκφαντίδῃ χορηγήσας. ὕστερον δ' ἀπεδοκιμάσθη διὰ τῆς πείρας αὐτῆς, βέλτιον δυναμένων κρίνειν τὸ πρὸς ἀρετήν, καὶ τὸ μὴ πρὸς ἀρετὴν συντεῖνον. ὁμοίως δὲ καὶ πολλὰ τῶν ὀργάνων τῶν ἀρχαίων, οἷον πηκτίδες, καὶ βάρβιτοι, καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν συντείνοντα τοῖς ἀκούουσι τῶν χρωμένων, ἑπτά- D γωνα, καὶ τρίγωνα, καὶ σαμβῦκαι· καὶ πάντα τὰ δεόμενα χειρουργικῆς ἐπιστήμης. εὐλόγως δ' ἔχει καὶ τὸ περὶ τῶν αὐλῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μεμυθολογημένον. φασὶ γὰρ δὴ τὴν Ἀθηνᾶν εὑροῦσαν ἀποβαλεῖν τοὺς αὐλούς. οὐ κακῶς μὲν οὖν ἔχει φάναι καὶ διὰ τὴν ἀσχημοσύνην τοῦ προσώπου τοῦτο ποιῆσαι, δυσχεράνασαν τὴν θεόν· οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον εἰκός, ὅτι πρὸς τὴν διάνοιαν οὐθέν ἐστιν ἡ παιδεία τῆς αὐλήσεως· τῇ δὲ Ἀθηνᾷ τὴν ἐπιστήμην περιτίθεμεν, καὶ τὴν τέχνην. ἐπεὶ δὲ τῶν τε ὀργάνων καὶ τῆς ἐργασίας ἀποδοκιμάζομεν τὴν τεχνικὴν παιδείαν· τεχνικὴν δὲ τίθεμεν τὴν πρὸς τοὺς ἀγῶνας (ἐν ταύτῃ γὰρ ὁ πράτ- E των, οὐ τῆς αὐτοῦ μεταχειρίζεται χάριν ἀρετῆς, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀκουόντων ἡδονῆς, καὶ ταύτης φορτικῆς) διόπερ οὐ τῶν ἐλευθέρων κρίνομεν εἶναι τὴν ἐργασίαν,

* καὶ τῷ κοινῷ

* ἢ ὁ Φαρπόδῃ

A ἀλλὰ θητικωτέραν· καὶ βαναύσους δὴ συμβαίνει γίγνεσθαι. πονηρὸς γὰρ ὁ σκοπὸς πρὸς ὃν ποιοῦνται τὸ τέλος. ὁ γὰρ θεατὴς, φορτικὸς ὢν, μεταβάλλειν εἴωθε τὴν μουσικήν. ὥστε καὶ τοὺς τεχνίτας τοὺς πρὸς αὐτὸν μελετῶντας, αὐτούς τε ποιούς τινας ποιεῖ, καὶ τὰ σώματα, διὰ τὰς κινήσεις.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ ἁρμονιῶν καὶ ῥυθμῶν.

Σκεπτέον δ' ἔτι περί τε τὰς ἁρμονίας, καὶ τοὺς ῥυθμοὺς καὶ πρὸς παιδείαν, πότερον πάσαις χρηστέον ταῖς ἁρμονίαις, καὶ πᾶσι τοῖς ῥυθμοῖς, ἢ διαιρετέον. ἔπειτα B τοῖς πρὸς παιδείαν διαπονοῦσι, πότερον τὸν αὐτὸν διορισμὸν θήσομεν, ἢ τρίτον δεῖ τινα ἕτερον· ἐπειδὴ τὴν μὲν μουσικὴν ὁρῶμεν διὰ μελοποιίας καὶ ῥυθμῶν οὖσαν· τούτων δ' ἑκάτερον οὐ δεῖ λεληθέναι τίνα ἔχει δύναμιν πρὸς παιδείαν, καὶ πότερον προαιρετέον μᾶλλον τὴν εὐμελῆ μουσικὴν, ἢ τὴν εὔρυθμον. νομίσαντες οὖν πολλὰ καλῶς λέγειν περὶ τούτων, τῶν τε νῦν μουσικῶν ἐνίους, καὶ τῶν ἐκ φιλοσοφίας, ὅσοι τυγχάνουσιν ἐμπείρως ἔχοντες τῆς περὶ τὴν μουσικὴν παιδείας, τὴν μὲν καθ' ἕκαστον ἀκριβολογίαν ἀποδώσομεν ζητεῖν τοῖς βουλομένοις παρ' ἐκείνων· νῦν δὲ * νομικῶς διέλωμεν, τοὺς C τύπους μόνον εἰπόντες περὶ αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ τὴν διαίρεσιν ἀποδεχόμεθα τῶν μελῶν ὡς διαιροῦσί τινες τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ, τὰ μὲν ἠθικὰ, τὰ δὲ πρακτικὰ, τὰ δ' ἐνθουσιαστικὰ τιθέντες, καὶ τῶν ἁρμονιῶν τὴν φύσιν πρὸς ἕκαστα τούτων οἰκείαν ἄλλην πρὸς ἄλλο μέρος τιθέασι· φαμὲν δ' οὐ μιᾶς ἕνεκεν ὠφελείας τῇ μουσικῇ χρῆσθαι δεῖν, ἀλλὰ καὶ πλειόνων χάριν· καὶ γὰρ παιδείας ἕνεκεν καὶ καθάρσεως· τί δὲ λέγομεν τὴν κάθαρσιν, νῦν μὲν ἁπλῶς, πάλιν δ' ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς ἐροῦμεν σαφέστερον· τρίτον δὲ πρὸς διαγωγὴν, πρὸς ἄνεσίν τε, καὶ πρὸς τὴν τῆς συντονίας ἀνάπαυσιν· φανερὸν ὅτι χρηστέον μὲν πάσαις ταῖς ἁρμονίαις. οὐ τὸν αὐτὸν δὲ D τρόπον πάσαις χρηστέον· ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν παιδείαν, ταῖς ἠθικωτάταις· πρὸς δὲ ἀκρόασιν, ἑτέρων χειρουργούντων, καὶ ταῖς πρακτικαῖς, καὶ ταῖς ἐνθουσιαστικαῖς. ὃ γὰρ περὶ ἐνίας συμβαίνει πάθος ψυχὰς ἰσχυρῶς, τοῦτο ἐν πάσαις ὑπάρχει· τῷ δὲ ἧττον διαφέρει, καὶ τῷ μᾶλλον· οἷον ἔλεος καὶ φόβος. ἔτι δ' ἐνθουσιασμός· καὶ γὰρ ὑπὸ ταύτης τῆς κινήσεως κατοκώχιμοί τινές εἰσιν. ἐκ δὲ τῶν ἱερῶν μελῶν ὁρῶμεν τούτους, ὅταν χρήσωνται τοῖς ἐξοργιάζουσι τὴν ψυχὴν μέλεσι, καθισταμένους, ὥσπερ ἰατρείας τυχόντας καὶ καθάρσεως. ταὐτὸ δὴ τοῦτο ἀναγκαῖον πάσχειν καὶ τοὺς ἐλεήμονας, καὶ τοὺς φοβητικοὺς, καὶ τοὺς ὅλως E παθητικούς. τοὺς δ' ἄλλους, καθ' ὅσον ἐπιβάλλει τῶν τοιούτων ἑκάστῳ, καὶ πᾶσι γίγνεσθαί τινα κάθαρσιν, καὶ κουφίζεσθαι μεθ' ἡδονῆς. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μέλη τὰ καθαρτικὰ, παρέχει χαρὰν ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις.

* Lamb. [illegible]

ſed mercenariorum hominum. Itaque euenit, vt euadant artifices liberales: finis enim, [illegible] proponunt, & quem intuentur, malus eſt. Nam ſpectator, qui ineptus & indoctus eſt, muſicam mutare conſueuit. Itaque etiam artifices, qui ſeſe ad eum meditando componunt, tum ipſos cuiuſdam modi efficit, tum eorum corpora, propter motiones.

CAPVT VII.

De harmoniis & numeris.

Qvod ad harmonias autem, & numeros, & diſciplinam pertinet, videndum eſt vtrùm omnibus harmoniis, omnibuſque numeris vtendum B ſit, an aliqua adhibenda ſit diſtinctio. Deinde ad eos qui in inſtitutione puerorum elaborant, vtrùm eandem definitionem accommodemus, an tertiam quandam aliam afferre oporteat, quoniam muſicã in cantu & numeris conſiſtere videmus: horum autem vtrumque quid ad inſtitutionem & diſciplinã puerilem valeat, non eſt ignorandum: & vtra muſica ſit optabilior, ea quæ in cantu conſiſtit, an quæ in numeris. Cùm igitur exiſtimemus, nonnullos huius ætatis muſicos & quoſdam philoſophos, quicunque forte ea doctrina, quæ ad muſicã pertinet, eruditi ſunt, multa his de rebus rectè diſputata tradidiſſe: ſubtiliorem quidem & accuratiorem de ſingulis ſermonẽ eos qui plura cognoſcere velint, ab illis petere ſinemus: nunc autem generaliter ru- C di quadam duntaxat & adumbrata deſcriptione de iis diſſeramus. Quoniam autem cantuum partitionem, quam philoſophi quidam faciunt, probamus, qui cantus alios moraleis, alios ad actionem pertinenteis, alios ad animos inſtinctu diuino concitandos valenteis ponunt, & harmoniarum naturam ad vnumquemque horum accommodatam aliam ad aliam partem faciunt: dicimus autem non vnius vtilitatis cauſa vti muſica oportere, ſed plurium (inſtitutionis enim, ſiue diſciplinæ & luſtrationis ſiue expiationis gratia ea vtendum eſt: quid autẽ luſtrationem ſeu expiationem appellemus, nũc quidem ſimpliciter, aliàs autẽ in libris de Arte poetica planius exponemus) deinde verò ad ætatem traducẽ- D dam, vitamque degendam: poſtremò ad remiſſionẽ animorũ, & ad requiem ac recreationem à contentione & labore. Quoniam igitur hæc ita ſunt, perſpicuum eſt, omnibus harmoniis vtendum eſſe: verum non eodem modo omnibus vtendum, ſed ad inſtitutionem quidem ac doctrinã iis quæ maximè ſunt morales: ad eos verò audiendos, qui manus organis admouent, operéque muſico funguntur, iis quæ ad actionẽ, iiſq; quæ ad animos afflatu diuino concitandos valent. Qui enim affectus in aliquibus animis exiſtere ſolet validè & acriter, hic in omnibus ineſt: ſed eo differt, quòd in aliis magis, in aliis minùs ineſt: quod genus eſt, miſericordia & metus, E & præterea mentis concitatio ex afflatu diuino. Etenim ex hac cogitatione & permotione nonnulli concitati feruntur, ſed hos videmus ſacris cantibus tranquillari ac ſedari: cùm vtuntur muſici cantibus animum furore leuantibus ac purgãtibus, proinde quaſi curationem & purgationem conſecuti ſint. Hoc igitur idem accidere neceſſe eſt & miſericordibus & timidis, & omnino iis qui alio aliquo affectu facilè commouentur: cæteris autem quantum talium motionum ad quenque attinet ac peruenit, atque omnibus purgationem atque expiationem quandam contingere, omneſque non ſine voluptate leuari. Similiter verò & cantus ad purgandos atque expiandos animos valentes, lætitiam afferunt hominibus damni & noxæ expertem.

Quapropter in talibus harmoniis, talibúſque modis & cantibus certatores ij ſpectandi ſunt, qui muſicam theatralem tractant. Quoniam autem ſpectator eſt duplex, alter liber & eruditus, alter indoctus & ſtolidus, ex illiberalibus & mercenariis hominibus, & talibus aliis contextus & conflatus: danda ſunt etiam iis qui tales ſunt, certamina & ſpectacula ad requiem & remiſſionem animorum. Quemadmodum autem eorum animi ex habitu naturæ conſentaneo deprauati ac detorti ſunt: ſic & harmoniarum & cantuum quædam deprauationes ſunt: eos cantus dico, qui nimis contenti ſunt, & indecoris quaſi coloribus infuſcati. Affert autem vnicuique voluptatem id quod cuiuſque naturæ accommodatum eſt. Quapropter permittenda iis qui certant, licentia eſt ad talem ſpectatorem talis cuiuſdam muſicæ generis vſurpandi: ſed ad inſtitutionem & diſciplinam, quemadmodum dictum eſt, cantibus mores exprimentibus, quos moraleis diximus appellari, vtendum eſt, & talibus harmoniis. talis autem eſt Doria, vt antè diximus. Recipienda porrò eſt, & ſi quam aliam probent ij qui nobiſcum ſocietate philoſophiæ in vita degenda, & artis muſicæ diſciplinæ coniuncti ſunt. Socrates autem in libris de Republica adminiſtranda, non rectè Phrygiam harmoniam cum Doria relinquit, idque cùm ex omnibus organis muſicis tibiam improbarit. nam eandem vim habet in harmoniis harmonia Phrygia, quam in organis tibia. vtrumque enim ad animos inſtinctu diuino concitandos, & ad affectus commouendos valet, quod poeſis declarat. Omnis enim bacchatio, omniſque talis motus ex omnibus organis in tibiis eſt maximè: ex omnibus verò harmoniis & cantibus, hæc organa cantibus Phrygiis maximè ſunt decora, exempli cauſa, dithyrambus, ſine controuerſia Phrygius videtur eſſe. cuius rei cùm multa alia exempla commemorent ij qui huius ſcientiæ ſunt intelligentes, tum hoc Philoxeni proferunt, qui in fabula, Doria harmonia dithyrambum facere conatus, non potuit: ſed ab ipſa natura in Phrygiam recidit, conuenientem harmoniam. De Doria autem ſi omnes vno ore ſentiant eam eſſe maximè ſedatam, & mores habere maximè viriles: præterea verò quoniam quod medium eſt inter duo extrema, laudamus & ſequi dicimus oportere: Doria autem harmonia huius naturæ eſt cum aliis harmoniis comparata: perſpicuum eſt, cantus Dorios diſcere magis quam vllos alios, pueros decere. Sunt autem duo ſpectanda, quod fieri poteſt, & quod decet. Etenim ea quæ fieri poſſunt, & quæ quemque decent, tractanda ſunt potiùs. Definita porrò ſunt hæc quoque ætatibus: verbi cauſa, iis qui annis confecti & ætate defeſſi ſunt, haud facile eſt contentas & acreis harmonias canere, ſed remiſſas natura ſuggerit iis qui id ætatis ſunt. Quocirca rectè etiam hoc nomine Socratem reprehendunt nonnulli ex iis qui in muſica verſantur, quòd remiſſas harmonias in inſtitutione ac diſciplina puerorum improbarit: eas accipiens tanquam temulentas & ebrioſas, non ex vi & poteſtate ebrietatis, quaſi ebrios item efficiant (maiorem enim vim habet ebrietas ad furorem Bacchicum incutiendum) ſed tanquam languidas, fractas ac defeſſas.

A διὸ ταῖς μὲν τοιαύταις ἁρμονίαις καὶ [τοῖς] τοιούτοις μέλεσι * θεατέον τοὺς τὴν θεατρικὴν μουσικὴν μεταχειριζομένους ἀγωνιστάς· ἐπεὶ δ' ὁ θεατὴς διττός, ὁ μὲν ἐλεύθερος καὶ πεπαιδευμένος, ὁ δὲ φορτικὸς ἐκ βαναύσων καὶ θητῶν, καὶ ἄλλων τοιούτων συγκείμενος, ἀποδοτέον ἀγῶνας καὶ θεωρίας καὶ τοῖς τοιούτοις πρὸς ἀνάπαυσιν. εἰσὶ δ' ὥσπερ αὐτῶν αἱ ψυχαὶ παρεστραμμέναι τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως, οὕτω καὶ τῶν ἁρμονιῶν παρεκβάσεις εἰσὶ καὶ τῶν μελῶν τὰ σύντονα, καὶ παρακεχρωσμένα. ποιεῖ δὲ τὴν ἡδονὴν, ἑκάστοις τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον. διόπερ ἀποδοτέον B ἐξουσίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις πρὸς τὸν θεατὴν τὸν τοιοῦτον, τοιούτῳ τινὶ χρῆσθαι τῷ γένει τῆς μουσικῆς. πρὸς δὲ παιδείαν, ὥσπερ εἴρηται, τοῖς ἠθικοῖς τῶν μελῶν χρηστέον, καὶ ταῖς ἁρμονίαις [ταῖς] τοιαύταις. τοιαύτη δ' ἡ Δωριστὶ, καθάπερ εἴπομεν πρότερον. δέχεσθαι δὲ δεῖ κἄν τινα ἄλλην ἡμῖν δοκιμάζωσιν οἱ κοινωνοὶ τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ διατριβῆς, καὶ τῆς περὶ τὴν μουσικὴν παιδείας. ὁ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ Σωκράτης οὐ καλῶς τὴν Φρυγιστὶ μόνην καταλείπει μετὰ τῆς Δωριστί· καὶ ταῦτα ἀποδοκιμάσας τῶν ὀργάνων τὸν αὐλόν. ἔχει C γὰρ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἡ Φρυγιστὶ τῶν ἁρμονιῶν, ἥνπερ αὐλὸς ἐν τοῖς ὀργάνοις· ἄμφω γὰρ ὀργιαστικὰ καὶ παθητικά. δηλοῖ δ' ἡ ποίησις. πᾶσα γὰρ βακχεία, καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη κίνησις, μάλιστα τῶν ὀργάνων ἐστὶν ἐν τοῖς αὐλοῖς. τῶν δ' ἁρμονιῶν ἐν τοῖς Φρυγιστὶ μέλεσι λαμβάνει ταῦτα τὸ πρέπον· οἷον, ὁ διθύραμβος ὁμολογουμένως εἶναι δοκεῖ Φρύγιον· καὶ τούτου πολλὰ παραδείγματα λέγουσιν οἱ περὶ τὴν σύνεσιν ταύτην· ἄλλα τε, καὶ διότι Φιλόξενος ἐγχειρήσας ἐν τῇ Δωριστὶ ποιῆσαι διθύραμβον τοὺς μύθους, οὐχ οἷός τ' ἦν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐξέπεσεν εἰς τὴν Φρυ- D γιστὶ, τὴν προσήκουσαν ἁρμονίαν πάλιν. περὶ δὲ τῆς Δωριστὶ πάντες ὁμολογοῦσιν, ὡς στασιμωτάτης οὔσης, καὶ μάλιστ' ἦθος ἐχούσης ἀνδρεῖον. ἔτι δὲ, ἐπεὶ τὸ μέσον μὲν τῶν ὑπερβολῶν ἐπαινοῦμεν, καὶ χρῆναι διώκειν φαμέν· ἡ δὲ * Δωριστὶ ταύτην ἔχει τὴν φύσιν πρὸς τὰς ἄλλας ἁρμονίας· φανερὸν ὅτι τὰ Δώρια μέλη πρέπει παιδεύεσθαι μᾶλλον τοῖς νεωτέροις. εἰσὶ δὲ δύο σκοποί· τό, τε δυνατὸν, καὶ τὸ πρέπον. καὶ γὰρ τὰ δυνατὰ δεῖ μεταχειρίζεσθαι μᾶλλον, καὶ τὰ πρέποντα ἑκάστοις· ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ὡρισμένα ταῖς ἡλικίαις· οἷον, τοῖς ἀπει- F ρηκόσι διὰ χρόνον οὐ ῥᾴδιον ᾄδειν τὰς συντόνους ἁρμονίας, ἀλλὰ τὰς ἀνειμένας ἡ φύσις ὑποβάλλει τοῖς τηλικούτοις. διὸ * καλῶς ἐπιτιμῶσι καὶ τοῦτο Σωκράτει τῶν περὶ τὴν μουσικήν τινες, ὅτι τὰς ἀνειμένας ἁρμονίας ἀποδοκιμάσειεν εἰς τὴν παιδείαν, ὡς μεθυστικὰς λαμβάνων αὐτὰς, οὐ κατὰ τὴν τῆς μέθης δύναμιν· βακχευτικὸν γὰρ ἥ γε μέθη ποιεῖ μᾶλλον· ἀλλ' ἀπειρηκυίας.

* κ. θετέον

* κ. Δωριστὶ

* Quidam, οὐ καλῶς

ὥστε καὶ πρὸς τὴν ἐσομένην ἡλικίαν, τὴν τῶν πρεσβυτέρων, δεῖ καὶ τῶν τοιούτων ἁρμονιῶν ἅπτεσθαι, καὶ τῶν μελῶν τῶν τοιούτων. ἔτι δ' εἴ τίς ἐστι τοιαύτη τῶν ἁρμονιῶν, ἣ πρέπει τῇ τῶν παίδων ἡλικία, διὰ τὸ δύνασθαι κόσμον τ' ἔχειν ἅμα καὶ παιδείαν· οἷον, ἡ Λυδιστὶ φαίνεται πεπονθέναι μάλιστα τῶν ἁρμονιῶν· δῆλον ὅτι τούτους ὅρους τρεῖς ποιητέον εἰς τὴν παιδείαν· τό, τε μέσον, καὶ τὸ δυνατὸν, καὶ τὸ πρέπον.

A Quare & ad ætatem futuram, grandiorum natu dico, oportet taleis harmonias, & taleis cantus exhibere. Præterea ſi qua talis harmonia eſt, quæ puerilem ætatem deceat, quia poſſit ornamentum ſimul & doctrinam afferre; qualis ex omnibus harmoniis Lydia maximè videtur: in promptu eſt, treis fines ac veluti terminos in inſtitutione ac diſciplina eſſe conſtituendos: quod medium eſt, quod fieri poteſt, quod decet.

VITA KYRIACI STROZAE

KYRIACVS STROZA, Patritius Florentinus, Patre Zacharia Strozâ, Matre Mariâ, ex eâdem illuſtri Strozarum familiâ natus eſt, anno ſalutis milleſimo quingenteſimo quarto. die vigeſimâ ſecundâ menſis Aprilis, in pago paterni hæredij, apud oppidum cui nomen Capalle, in parœcia Diui Kyriaci, ad ſecundum lapidem ab inclytâ vrbe Florentiâ in Hetruſcis. Staturâ fuit juſta & in ætate ſuprémâ, corpore macilento, fronte latâ, naſo ſubaquilino, nigris oculis, labris ſubtilibus, ore ad taciturnitatem compoſito, barbâ promiſsâ, nigrâ & canis interſpersâ cùm ſeneſceret: parcus illi ſermo, ſed grauis & eruditus. Primis ætatis ſuæ temporibus, maximam orbis partem ſemper inhærens ſtudiis peragrauit. Vxorem numquam duxit, quòd exiſtimaret curam rei vxoriæ non poſſe cohærere cum vitâ eius, qui ſeriam philoſophandi rationem iure decreuerit, filios tamen naturales iuuenes amiſit. Fratres ſororéſque plures habuit, omnes artium liberalium amatores, quorum plerique immaturâ ætate deceſſerunt, præter Franciſcum Vtr. Iur. Doct. qui cùm olim Fulginatibus, antiquæ ciuitatis Italicæ populo, bis ſummâ cum laude præfuiſſet, cæteris omnibus ad vltimam ſenectutem bene beatéque ſuperuixit. Sicuti & illa virgo Laurentia Monialis Dominicana, eiuſdem Strozæ ſoror, vtriuſque linguæ peritiſſima, cuius mirabiles Hymni omni Lyricorum metro Latinè conſcripti leguntur, ac muſicis modulis ſacræ Hymnodiæ accommodatiſſimis interpuncti & notati ſunt, digni quoque iudicati quos Gallico atque Italico metro donarent eximiæ notæ viri. Fuit huius viri ſumma vitæ integritas, eadémque multum ab omni ambitu & contentione honorum remota: ingenium liberale (dubium an acre magis,) liberi ſenſus & perhumani; ſæpe voces efferebat quæ videri poterant antiquæ venerationis; præter hæc inſignis architectus, & multus in re hortenſi, ſedulus ſcrutator cultórque fructuum de rariore notâ, quos etiam miſſitabat Coſmo, magno Hetruriæ Duci, qui ob id dictitare ſolitus erat, à cæteris ſe Piſanæ Academiæ doctoribus importunè ambiri: vt gratiâ & authoritate iuuaret eorum neceſſarios; à Strozâ autem (cui inter ipſos, doctrinæ primas, ſuffragio ſuo deferebat) ſemper aliquo elegantiore fructu donari: nedum vt improbè quicquam ab ipſo flagitaret. Legit & diſputauit in Academiâ Florentinâ, vt illic mos viget: poſtea linguam Græcam & Philoſophiam magnâ cum laude in eadem vrbe docuit: deinde profeſſus eſt per annos circiter octo Bononiæ: poſtremò accitu principis ſui Coſmi, Magni Hetruriæ Ducis, Piſas venit, vbi per annos viginti & amplius honeſtis conditionibus egit: ſemel enim dumtaxat in hebdomada ſuggeſtum conſcendebat: feriarum tempore ad paterna rura reuertebatur, Florentiámque ſe recipiebat, vbi amicos, parentes, viros etiam doctrinâ inſignes inuiſebat, atque adeò ipſum principem: à quo tanti fiebat vt ſermonibus vltro citroque habitis, quatuor, quinque, aut ampliùs horas cum ipſo, interiori loco, conſumeret. Ex eius diſciplinâ magnus prouentus ingeniorum prodiit, quo in numero ſunt Cardinalis Columna, Cardinalis Vrſinus, Epiſcopus ex pri-

mariâ Piſarum nobilitate, Gualandy de Ceſena, Cardinalis Alciatus, & innumeri alij, Ludouicus Antinorus, Epiſcopus Piſtorij, & Nuntius Pij IV. Pontificis ad Cæſarem, Pyrrhus Stroza conſanguineus, qui præmaturâ morte ex humanis exceſſit, Petrus Oricellarius ſanguine & amicitia ei coniunctus, qui etiamnum inter primarios Florentiæ viros literarum laude cenſetur, necnon inſignis Franciſcus Bonamicus Florentinus, Sophiæ ſtudiis vt præclariſſimus, ita Sophon maximum præceptorem ſuum, publicè docens, nunquam ſine honoris præfatione laudauit. Ad hæc omnis generis diſciplinæ peritiſſimus in primis Philoſophiam Peripateticam excoluit, in qua omnibus ſui temporis Philoſophis præcellens, Nonum & Decimum, Ariſt. de Republica libris Græco idiomate adiecit, quibus ita mentem, dictionem ac ſtylum ipſius expreſſit, vt vix vtrumque quis diſcernere poſſit: eoſdem poſteà Latinè ipſe interpretatus eſt, quos hodie præ manibus in corpore Ariſtotelis habemus: quin & Federicus Morellus, Profeſſor Regius Lutetiæ, in Gallicum ſermonem vertit, additis aliquammultis notis. Quod quidem opus necdum prelo mandatum admirans amicus, non ita tamen commendauit vt immune prorſus menda iudicaret: dixit enim ipſemet Strozæ, in hoc tantùm ab Ariſtoteleo ſtylo diſſentire, quòd poëtæ ſententiis authoritatibúſque nimis abundaret: At ſubridens Stroza, Id feci (inquit) vt mei videlicet, non ipſius Ariſtotelis, haberentur libri. Multa inſuper de omni genere philoſophiæ conſcripſit volumina, vt idem in epiſtola ad Petrum Oricellarium teſtatur, in qua duos imò quatuor de prima illa, quæ cæterarum philoſophiarum domina eſt & Regina philoſophia, locos edidit, librîſque ſuis Politicis à ſe Latinè factis adiunxit. Eſt autem prior locus atque adeò caput in libro nono ad Arabum commentariorum normam inter textum vndecimum & duodecimum locandum: quod quidem caput non Latini modò omnes interpretes omisêre, ſed quod longè mirabilius, ipſe ſiue Alexander ſiue Michaël omiſit. Alter prætereà in textu trigeſimo ſexto, ſeptimo & octauo, ad duodecimum eiuſdem Philoſophiæ, in quo mirabiles ruinas interpretes omnes fecerant, textum ipſum verborum caſtigatum & expurgatum reſtituit, Latinúmque fecit, & vtrumque doctiſſimè elucidauit. Stromata item Clementis Alexandrini adoleſcens cùm eſſet, primus omnium Latinitate donauit, vt inter alios author eſt locuples Geſnerus in ſua Bibliotheca. Extant quoque quatuor illius ſiue orationes ſiue introductiones in quatuor Ethicorum Ariſtot. libros: quarum prima eſt in caput decimum libri tertij de Temperantia & eius extremis; ſecunda, in quintum librum de Iuſtitia & Iure: tertia, in octauum de Amicitia: poſtrema in decimum de Felicitate quæ ſapientia comparatur. Et hæ duntaxat quatuor in manus hominum peruenerunt, ex quarum elegantia & prudentiſſimo dicendi genere apparet quanta labes literariæ rei facta ſit, in his quæ deſiderantur. Pluribus eius monumentis Poſteritas frueretur, maximè verò ſelectis tot problematibus, orationibus, epiſtolis, quæ Græcè ſcripta omnia, & ad Ariſtotel. Ideam expreſſa teneremus, tereremúſque manibus, niſi cùm in extremis eſſet, furto peſſimo illi periiſſet ciſta, cui præcipuos ingenij fœtus commiſerat, quos iam affectos publicare in animo habebat, vt ipſe confirmat in ea quam commemorauimus, epiſtola ad Petrum Oricellarium. Obiit, vt pium decuit, milleſimo quingenteſimo ſexageſimo quinto Piſis, morbo calculi, ſexto die Decembris: vnde liquet eum vixiſſe annos circiter ſexaginta tres, totidem quot Ariſtotelem prædicant. Corpus tranſlatum fuit in ædem eiuſdem Diui Kyriaci, vt mandarat. Eius autem ſtatua erecta inuenitur Florentiæ, in æde Diuæ Mariæ nouellæ, in Sacello gentis Strozíæ: quam Roſcius vnus ex illorum maioribus trecentis abhinc & inſuper annis, in æternam ſui ſuorúmque memoriam fundauit. Si quem ingenuus amor tenet plura de hoc viro cognoſcendi, conſulat Petrum Bembum in Epiſtolis, Benedictum Varchium in multis eius opuſculis, Piccolominium, & Claudium Tholomeium Senenſem vtrumque, Antonium Bargam, Annibalem Carum Equitem, Anonium Palearium, Paulum Minium in Apologia Florentina, Iacobum Sadoletum, Flaminium Nobilium in commentariis ad librum Ariſtot. primum de ortu & interitu, Petrum Fonſecam in Metaphyſicæ Ariſtot. libro nono ac duodecimo,

Petrum Victorium, Theodorum Zuingerum in Prolegomenis ad Politica Ariſt. Petrum Poiſſoneum Andegauenſem, Regis Galliæ conſiliarium, qui fecit partitiones Philoſophiæ ciuilis ad imitationem Ariſtotelis, aut potiùs ipſius Kyriaci Strozæ, in libris eius Politicis nono & decimo: complures alios qui eius ætate & poſtea floruêre, clari in omni doctrinâ viri. Hæc veritatis cauſâ deſcribenda curauit Nobilis ac ſtudioſus Zacharias Montius Matthæi filius, & inclytæ memoriæ huius Viri ex ſorore nepos.

Η φθονερὴ μοῖρα Στρώζαν ἕλε, μωρὰ δοκοῦσα
Σβέσαι δαιμόνιον πάμπαν Αριστοτέλη.
Ημβροτε δὲ, Στρώζας δ' Αριστοτέλη γὰρ ἀέξει,
Καὶ διὰ τοῦ Στρώζα ζῇ Αριστοτέλης.

Idem Latinè.

Inuida Mors Strozam rapuit, cùm ſtulta putaret
Extinxe eximium prorſus Ariſtotelem.
Verùm aliter res eſt, per eum nam Stroza reſurgit,
Per Strozam rurſus viuit Ariſtoteles.

COSMO MEDICI FLORENTIAE ET SENARVM DVCI

KYRIACVS STROZA S.P.D.

ANTEQVAM ad horum argumentum librorum venio, INCLYTE COSME, neceſſe habeo mei huius facti rationem reddere, iiſque hominibus à quibus inuadi ſentio, atque eo inprimis, quòd Politicis Ariſtotelis præceptis, ceu manca ea ſint, nec vſquequaque perfecta, & abſoluta, manum extremam vnus ego auſim imponere, ac iam ea impoſita, opus illud in apertum proferre: altero, quòd in eo faciendo Græca oratione vti maluerim, tertio, quòd nimis multus fuerim in colligendis poetarum & veterum authorum ſententiis, atque huc transferendis. Verùm ego ne ſingula quæque iniquorum dicta meorum exquiſitius perſequar nunc, quod ad illud primum attinet, etſi ex primis libri noſtri prioris verbis, quem librum Politicis Ariſtotelis, nonum adnumeramus, apertè poſſit intelligi, quàm neceſſaria hæc fuerit acceſſio, non committemus tamen, quin primum hoc illorum dictum, ceu crimen in nos intentum, haud omnino leue, quibus pote nobis fuerit, argumentis, diluamus refutemúſque. Hoc ergo ceu axióma primò poſitum ſit. Nuſquam Ariſtotelem in philoſophia explicanda & docenda committere id, vt leuia & minuta, atque interdum minùs neceſſaria, accuratiùs ſectando, & exquiſitiùs, in eis conniueat, quæ grauia ita ſunt, itáque grandia, vt omitti ſine ſcelere non poſſint: atque idcirco minimè decere, communis vitæ magiſtrum, de pictura, de literaria, de gymnaſtica, denique de muſica facultate, & ſubtiliter, & copioſè diſſerere, harúmque omnium honeſtate, vtilitatéque expoſita, ad eas capiendas, iuuentutem quaſi lege cogere, muſicam præſertim, in cuius tractatione, librum extremum totum penè conſumpſit: eas verò quæ ſubſequebantur, ac neceſſariò ſubſequebantur, omittere, Bellicam dico facultatem, & Principalem, & Pontificiã. Præſertim cùm ciuitates ſine illis fortaſſe quoquomodo queant conſtare, ſine his, nullo. Nam quæ tandem quæſo poterit ciuitas pace frui, & tranquillitate, quæ libertatis & imperij cuſtodibus careat, & principibus, & ſacerdotibus? certè nulla. Porro autem quomodo facultates hæ poterunt à ciuibus illis, ſuo tempore exerceri, qui nullas haſce in adoleſcentia antè comparauerint? Haud igitur conuenit, de illis proculdubio leuibus, ſi cum hiſce conferantur, præcipientem, integrum volumen occupare, de his ne verbum quidem facere. Omitto dicere nunc, librum eundem octauum, ſi aut cum Ethicorum decimo, aut cum extremo Elenchorum, qui appellantur, atque in quo Logicæ artis, & facultatis totius poſita peroratio aptiſſima eſt, aut denique cum celeberrimo illo A. poſtnaturalium, componatur, nullam tam præclari operis clauſulam præ ſe ferre, nulla perorationis veſtigia, quibus opus inceptum, ſe iam perfeciſſe author oſtendat, atque in libris illis apertè ac diligenter oſtenderat. An ergo quiſquam ſanæ mentis homo, nedum philoſophiæ alumnus, dubitet, Authorem, aut morte anteuertente, manum extremam operi huic præclariſſimo imponere non potuiſſe, aut ſi forte impoſuit, temporum iniuria, ſicuti alia permulta antiquorum opera, ita & extremum hunc Ariſtotelis laborem interiiſſe? Nos itaque multum ac diu rem hanc apud animum noſtrum reputantes, ſummique & facundiſſimi præceptoris libros, Politicos dico, numero quatuor & viginti: tot enim Plato ipſe variis titulis inſcriptos huiuſce facultatis, nobis reliquit, cum his octo, ab Ariſto-

tele ſcriptis, componentes, in eam ſententiam ferebamur, vt cùm rerum harum nullam à Platone omiſſam videremus, quas enumerauimus nunc, mancam omnino Ariſtotelicam hanc tractationem eſſe, certum haberemus, ac libros prætereà aliquot deſiderare adhuc, quibus facultates hæ proculdubio neceſſariæ, cum comparandi modis exponerentur, atque eiuſmodi perorationem ad extremum debere accedere, quâ nobis liceret apertè cognoſcere, inſtitutum opus exactum iam eſſe & conſummatum. His accedebat, dico, vt hoc aggredi minùs cunctaremur, ipſiuſmet doctoris auctoritas: qui cùm ſæpe aliâs ſuos ſectatores inuitet, ad philoſophiam, non modò perdiſcendam, ſed etiam emendandam, perficiendam, amplificandam, ſententia hac de ſui eiuſdem præceptoris arculis deprompta, primóque de moribus inſerta, acriùs adhuc nos incitabat impellebátque. eſt verò ſententia hæc:

Δόξειε δ' ἂν παντὸς εἶναι προαγαγεῖν, καὶ διαρθρῶσαι, τὰ καλῶς ἔχοντα τῇ περιγραφῇ· καὶ ὁ χρόνος τῶν τοιούτων εὑρετὴς, καὶ συνεργὸς ἀγαθὸς εἶναι· ὅθεν καὶ τῶν τεχνῶν γεγόνασιν ἐπιδόσεις. παντὸς γὰρ προσθεῖναι τὸ ἐλλεῖπον. id eſt, *Videatur autem, res illas quæ deſcriptione commoda comprehenſæ ſunt, cuique licere producere, & corrigere: ac tempus multum adiumenti afferre, ad hæc & talia inuenienda: temporis enim beneficio artes repertæ ſunt, & auctiones effectæ. quæ enim deſiderantur, ea addere omnes, qui poſſunt, debent.* Par fere ſententiæ huic in minori poſtnaturalium A. ſcripta ſententia eſt, ínque altero item de Cœlo. Atque hæc prima huius quaſi cuiuſdam philoſophici conflictus velitatio ſit. Quod verò ad Græcæ orationis vſum, atque, vt iſti volunt, abuſum, pertinet, reſpondemus: Non tantum eius ſtudij, quod in Græcorum omnis generis ſcriptorum poſuimus, & in quo ætatem ferè omnem conſumpſimus, non tantum inquam pœnitere nos, vt in opere hoc exigendo, ad veteris ac veternoſæ tralationis acceſſionem, extremum hunc laborem noſtrum conuerteremus, aut cum nouis iſtis interpretibus æmularemur, qui dum de Cicerone Ariſtotelem vertunt, non ſemel ſed ſæpe id committunt, vt authoris ſenſa, aut non vera efferant, aut Ariſtotelicis, & veris, interdum pugnantia: id quod haud difficilè poſſunt animaduertere, qui mediocriter literati in eos acriter anquirunt. Multo itaque præclarius, & honori noſtro, & ſtudioſorum iuuenum vtilitati (ſiqua hinc percipi poterit) noſmet conſultum ire exiſtimauimus, ſi Politica præcepta perficere ſtatuentes, quæ ipſe inchoauerat Ariſtoteles, Ariſtotelica dictione ea perficeremus ac ſtilo, præſertim cùm minùs deſperandum nobis ſit, haud defore homines, & probos, & egregiè literatos, qui ſiue rei ipſius vtilitate illecti, & honeſtate, ſiue nonnulla noſtri charitate impulſi, libros hoſce & Latino, & fortè etiam vernaculo ſermone, accuratè, & fideliter verſuri, nec multo pòſt, ſint. Iam verò quod aiunt nos, haud omnino philoſophorum more, ſed inſtitorum & cauponum feciſſe potiùs, qui non ſententias modò, verumetiam verba, & clauſulas interdum integras, de antiquorum monumentis philoſophorum, abreptas congeſſimus huc, reſpondemus: Neque Platonem neque Ariſtotelem, aut quemquam eorum qui ante hos philoſophi numerantur, ſapientiæ vniuerſæ fuiſſe repertores, neque ſe pro tali, vllum ex eis vnquam venditaſſe. Idque adeo è Pythagoræ ſententia eſſe manifeſtum, Qui quum ſe σοφὸν, id eſt, ſapientem, eſſe negaret, philoſophum quidem certè, id eſt, ſapientiæ cultorem, ſectatorémque, & haberi voluit, & dici. Ex illo quicunque è maioribus egregiè philoſophati ſunt, agnominis huiuſce memores, dum maiorum ſuorum inuenta, & tractationes, ad veritatis amuſſim exigunt, philoſophiam ipſam auctiorem fecêre, & emendata magis nobis tradidêre. atque Ariſtoteles inprimis, qui dum per ſummum laborem eandem ſtudet limare, & expolire, apis Matinæ more modóque, vt ait Lyricus, quæcunque rectè veréque tractata à veteribus inuenit, hæc & libans & comprobans, in rem ſuam, aptè atque appoſitè vertit. ſiqua autem minùs rectè minúſque vere elata offendit, ea tum corrigit, tum reprobat, dúmque hæc ita facit, philoſophiam vnà cum ſuis ſectatoribus, & adminiſtris, in ſplendorem dat, nec quemquam eorum, meritis ſuis fraudat. Quo magis reprehendendi, an ridendi homines quidam videantur, qui maculam illam ſummo ac præſtantiſſimo philoſopho impingunt, aſſerentes ſcilicet, eius opera, & opibus, egregia & vtilia antiquorum ſcripta, irrita obliuione obruta fuiſſe. Id quod ſi ita factum eſt, quî quæſo licuiſſet ſubſequentibus philoſophis, iis etiam qui vel extremis Rom. imperij temporibus floruêre, eadem ipſa citare, cúmque Ariſtotelicis, & Platonicis conferre: illorúmque primorum (inquam) ſapientum ſapientiam, ſuis diſputationibus, nobis teſtatam relinquere? Nam ſi Ariſtoteles Macedo-

num opibus fretus facere iſtud cogitauit, vtque volunt iſti, effecit, cur non potiùs quæſo, ipſius ſui præceptoris ſcripta cremanda curauit, & abolenda? quibus certè ſaluis, nobis facilè licet, omnia ferè illa agnoſcere, verba inquam, & ſententias, quas cùm ipſe inde aſſumpſiſſet, rectiúſque compilaſſet, in eum quem videmus nunc ordinem, ornatúmque certè admirabilem perpetuúmque redegit. Folia ergo hæc ſunt & nugæ meræ, hominũ non quidem philoſophantium, quin in philoſophia oſcitantium ſomniáque fingétium, nec videntium, quantum ab Ariſtotelici animi, & philoſophici ingenij celſitudine, diſiuncta hæc ſint. At vnde egreſſa eſt, illuc oratio noſtra reuertitor: & quod propoſuit, tandem concludito. Quum igitur hæc philoſophãdi ratio nota, & inſtituta ſemper fuerit, vt ex vetuſtis maiorũ monumentis, quæuis pars ipſiùs amplificari poſſit, & expoliri, & perfici à pòſt genitis iis qui in eundem puluerem idémque ſtadium deſcendunt; haud profectò iure accuſetur, ſiqui rationem eandem à maioribus per manus traditam, iniens tenénſque, quas in philoſophia partes, quæque, ceu in animantis cuiuſpiam corpore, membra manca, neque adhuc abſoluta reperit, ea ipſa pro virili abſoluere, perficere, expolire, operam dat. Iam ſi qui ingenij culpa (ἅτε χαμαιπετεῖς τινες καὶ ψαφηνοὶ) (iuxta Pindari ſententiam) altiùs ſpectare ſéque humo tollere nequeant, ínque hoc vno laborant, vt meritas aliorum laudes maledicendo obterant, alienæque gloriæ tenebras offundant: quid per Deos, homo præſertim philoſophus eſt iniquius imprecetur, quàm vt mentem Dij ipſis meliorem dent, quam capientes, & veriùs queant, & mitiùs iudicare poſthac de rebus præclaris, atque à vulgari & vſitata ſtudiorum conſuetudine, addam etiam & ſua, longè diſiunctis? Atqui expurgationum quidem, & refutationum abundè eſto. Tu verò Cosme ornatiſſime, quem decoris atque adeo maieſtatis cauſa, ſæpe & libenter nomino, quique mortales cunctos tui loci atque ordinis ſapientia ſimul & prudentia, bonorum omniũ confeſſione antecęllis, quique ciuilem hanc philoſophiam, non literis quidem nudis, & diſputationibus, ſicuti nos, noſtrique ſimiles, quin rebus ipſis gerendis, præclariſque officiis præclarè faciendis, id eſt, populis imperio regendis (hæ tibi enim artes ſunt) mente & intelligentia totam comprehendis, & retines: & verè & ſyncerè de ſtudiis iſtis & laboribus noſtris, iudicare poteris, eoſdémque ab omnibus omnium iniquorum morſibus, facilè defendere. Id quod vt faciliùs etiam facere poſſit Sapientia tua, ad argumentum librorum exponendum venio: eſt verò hoc.

ARGV-

ARGVMENTVM

CIVILIS ratio omnis, intelligentiâ continetur & vitæ præceptis. Nam cùm philoſophiæ huius laus omnis in actione conſiſtat, ad agendum autem præcepta antè requirantur, oportet omnia hæc intelligentia anticipari, vt ſciamus quid ſit virtus, quid officium, qui denique finis, quò officia diriguntur. Verùm quum vita noſtra omnis officiis occupetur & regatur, tum priuatis, tum familiaribus, tum publicis; hinc fit vt omnis prudentiæ vis, quæ officiorum regula eſt, in hæc tria ſiue capita, ſiue genera neceſſariò tribuatur. Atque ex his officiorum fontibus tres promanant facultates, quas ſapientiſſimi Græci tribus vocibus diſtinguentes, primam Ethicen appellant, alteram Oeconomicen, tertiam Politicam. noſtri Moralem, Familiarem, Ciuilem. Genus autem ſupremum omnia hæc comprehendens, dicitur ciuilis ſiue ratio, ſiue philoſophia. Namque ciuitatis colendæ ergò & celebrandæ, homines nati ſunt; cogitationes autem omnes, omnia hominum officia, omnes artes, & ſcientias philoſophia ipſa complexa eſt: & propterea omnes qui honeſtè & vtiliter agunt, aut verè, & intelligenter animum mentémque exercent, hi & philoſophari dicuntur, & philoſophi iure appellantur. Itaque Ariſtoteles, in omni philoſophiæ genere, ſiue intelligentiam quæras, ſeu vitæ præcepta, principatum obtinens, quum eam eiuſque partes, haud ſanè completas, nec ritè omnino tractatas, à maioribus accepiſſet, ciuilem hanc rationem, pariter ac cæteras, ad veritatis amuſſim exigere, omni ope niſus eſt: cúmque partes ipſius omnes diligenter eſſet perſequutus, totam prorſus exegiſſe videri poterat, ſi libros illos, his octo Politicis adieciſſet; qui, ſicuti ſuperiores illi artes & facultates minus neceſſarias fuerant complexi, eas complecterentur, quæ reſtabant adhuc, quæque omnium maximè fuerant neceſſariæ. Nam quum in ſeptimo huius de rep. tractatu, omnes beatæ ciuitatis partes egregiè diſpoſuiſſet, publicæque felicitatis certum rectúmque iter monſtraſſet, vt inſtitutio talis in æternum ſi fieri poſſet proueheretur, ad ſeminarium ipſius, id eſt, reipublicæ, pangendum aggreſſus, de coniugiis egit, formulámque hæc ritè copulandi, deſcripſit; poſt illa ad curam infantium, non adhuc in lucem editorum, ſed eorum priùs qui maternis vteris concepti, adhuc geſtarentur, ſuſcipiendam parentes excitauit, eiuſmodi, prægnantibus modum viuendi præſcribens, quem ſeruantes, conceptos fœtus facilè, ſibíque & reip. vtiliter parerent. idque adeò ſic euenturum eis eſſe dicebat, ſi nec otio languerent, nec grauioribus animi curis, aut corporis laboribus corpora macerarent. Porro autem quibus ludis ſtudiiſue, ab ortu ad annum vſque ſeptimum, oblectandi infantes eſſent & occupandi, & à quibus arcendi, ita diligenter perſequutus ad finem libri eſt, vt non vulgaris, ætatis huius regendæ magiſter fuiſſe idem videatur. Iam quum permenſi infantiam ſint, artes quatuor quibus ſubſequens ætas foret imbuenda, propoſuit, Literariam, Fictricem, Gymnaſticam, Muſicam. In artis huius ratione præcipienda, tam fuit accuratus & diligens, vt librum octauum totum penè ei dicauerit. ex quo facilè omnibus licet conicere, qui vel mediocriter etiam philoſophiæ huic operam dedêre, libros præterea aliquot ad eam ipſam explendam deſiderari adhuc. Hoc rerum ordo apertè poſtulat; hoc extrema libri verba indicant, quæ clauſulam nullam, ne dum tam præclari operis iam abſoluti, ſed ne libri quidem ipſius præ ſe ferunt. Hiſce igitur animaduerſis, ac diu multúmque agitatis, tria omnino deſiderari, certum habuimus: ſunt verò hæc, facultas Militaris, Principalis, Sacerdotalis, vnà cum modis quibus ſingulæ quæque valeant comparari. Verùm cùm in ſuperiori diſputatione, omnium harum cauſas & rationes attulerimus, ob quas proponendæ fuerant, & explicandæ facultates hæ, nihil nunc reſtat aliud ad argumentum expediendum, quàm vt modum, quemadmodum eas tractauerimus, exponamus. De militari igitur agere inſtituentes, quem hactenus ciuilem philoſophum Ariſtoteles appellauerat, eum nos bellicum vel militarem, tantiſper appellandum, claritatis gratia, cenſuimus. De ſcopo, & ſublato ipſi ſigno diligenter quæſiuimus, & quodnam id eſſet, & quotuplex, oſtendimus. De officio, de inſtrumentis, denique de modo militum faciendorum, qui poſitus eſt in delectu: huius ratio quanti ſit momenti, multo exquiſitius norunt ij qui bellica ſtudia, tum militando, tum imperando exercuêre. Id quod cùm negatum nobis fuerit, argumentis & authoritatibus veterum ſcriptorum, & exemplis, præcepta hæc confirmare conati ſumus, aliquot nationum & gentium inſtituta adnotauimus, à poëtis non pauca accepimus. Hac abſoluta ad Imperatoriam ſumus aggreſſi, quam nota & inſtituta ratione tractauimus, ſtatímque ad Principalem venimus. Principalem eam appellantes, quæ varios excellentiæ gradus continet, quámque ἀρχὴν Græci appellant. Huic Imperatoriam ceu formam proprio generi ſubiecimus; & cæteras, vt Iudicialem, Legiferam, Politicam, Regiam, Pontificiam. hæ enim omnes principalis ipſius genere continentur. At de Concionatrice & Senatoria dubitauimus, num ſcilicet principali eſſent ſubiiciendæ, an magis curationes quædam, & miniſteria, appellandæ, habendæque: per Concionatricem, eam intelligentes, quæ popularis tabellæ, manuſve porrigendæ domina eſt. de his ambabus mediocriter differentes, id ſtatuimus, quod vero magis ſimile eſſe videbatur, atque ad cæterarum affinitates & diſcrimina inter ſe diſtinguenda venimus: Legiferæ præſertim, & Politicæ, & Regiæ: atque his expeditis librum priorem, quem politicæ facultatis nonum numeramus, concluſimus. De tota autem Regia in ſequenti egimus, & Pontificia: ac de Regia quidem agentes neceſſe habuimus, de regnorum ortu & obitu nonnulla memorare, & cauſas, tum à natura, tum à fortuna deducere. inde verò ad facultatem ipſam ritè comparandam accedere, & aliqua ex parte etiam exercendam. Ad Pontificiam verò & Sacerdotalem venientes, ea in medium attulimus, quæ temporibus illis, quibus hæc ſcribebat Ariſtoteles, videbantur congruere, de pietate ſcilicet & religione differentes. Namque hoc, initio fuit nobis propoſitum, ne lineam hanc tranſiliremus: Quin, vt authoris ipſius perſonam induentes, rationem ab eo inſtitutam ad exitum vſque (ſi fieri poſſet) tenentes, perduceremus. De cultu igitur, & veneratione Deorum immortalium, déque ſacerdotibus, & pontificibus, ita egimus, vt ſuperſtitionem Græcorum, iure

ſuggillantes refellentéſque, de cæteris potiùs dubitanter, quàm præciſè quicquam affirmantes diſſereremus. Iam quum præclara hæc, & illuſtris de rep. tractatio, perorationem eiuſmodi videretur poſtulare, quæ rerum maieſtati reſonaret, atque repertis: propterea nos ſi præceptoris perſonam induere antè adniſi fueramus, vt eum in opere hoc perficiendo exprimeremus, in hac quidem certè parte perorandæ inſolitos niſus adhibuimus, vt eam ipſam verè indueremus ſuſtineremúſque. De vniuerſa itaque philoſophia ab ipſo eodem hactenus tractata, veras certáſque rationes reddere conati ſumus, atque hoc aſſeruimus, omnes diuini hominis labores, omnia ſtudia, vigilias, conatus denique omnes, ad hæc duo ſublata ſigna ſemper contendiſſe. Primum, vt per virtutem moris & prudentiam, felicitatis comparandæ ratio in ciuitatibus conſtitueretur: inde verò, vt per rerum quæ ſunt, ſiue omnium, ſiue quamplurium, cognitionem, earundémque authoris & generatoris intelligentiam, atque admirationem, guſtum aliquem illius alterius felicitatis, cuius (teſte Plotino) vmbra quædam hic hæc, & ſimulachrum eſt, homines illi acciperent, qui alia ſpectantes, humana omnia ſe infra poſita eſſe, iure exiſtimarent. Hæc nimirum Ariſtotelis mens, hic in Philoſophia explicanda finis eidem ſemper propoſitus, animóque illi certè diuino continenter infixus. Huius nos veſtigiis inſiſtentes, COSMÆ *Sapientiſſ. atque eiſdem ſtudiis incumbentes, hæc edere, tuæque Celſitudini dicare fidentiùs fortaſſe quàm conſultiùs, ſumus aggreſſi. Nempe ad eam finem, vt tranquilla & pacata tua hæc tempora, pro virili etiam nos condecoraremus. ſperantes, eiuſmodi ea ab hominibus, non ſanè illiteratis, exiſtimatum iri, cuiuſmodi Sapientia tua iudicium de eis tulerit. Vale igitur, & admirabili iſta, qua nunc meritiſſimò frueris, felicitate, idem Tu vnà cum tuis omnibus in æternum fruere, nóſque, & foue, & ama.*

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΤΟΥ ΣΤΡΩΖΑ

ΕΠΙ ΤΟΙΣ Θ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Ι.

KYRIACI STROZÆ,

DE REPVBLICA LIB. IX.

A QVVM de Republica illa, quæ omnium optima eſt, egerimus, & de Muſica, itémque de alia diſciplina nonnulla, de eis quæ reſtant, poſthac agendum. Sunt verò facultates hæ, Militaris, Principalis, Sacerdotalis. Namque ſine cuſtodibus, ſine principibus, ſine rei diuinæ cultoribus, nulla vtique ciuitas conſtiterit; quapropter de hiſce vniuerſis conuenienter agere, ciuilis philoſophi munus eſt. dico autem quonam modo iuuenes educati, & aſſueti, harum compotes facultatum euadant, & virtutum; ſimul etiam vt legum conditor his inſiſtens veſtigiis, de illis rebus omnibus, quæ ad ciuitatem firmandam pertinent, atque B ornandam abundè, & vtiliter leges condere queat (quippe dictum enim olim fuit, legum latorem nonnihil à ciuili philoſopho differre.) Nec minùs etiam, vt quæ initio propoſita fuerat tractatio conuenientem modum habeat. Neceſſarium itaque eſt de his dicere, ac primùm de bellica facultate. Hæc verò duas in parteis diſtributa eſt, in Militarem, & Imperatoriam. Nam ſicuti in ſtatu ciuitatis partim ſunt qui imperant, partim qui imperantibus obediunt, ita & hic rem ſe habere comperiemus, vt ſint partim Milites, partim Duces, & Tribuni, & Præfecti, quoad ventum ad eum ſit, quem penes ſumma rei bellicæ ac totius exercitus imperium eſt: his enim ceu gradibus quibuſdam artis huius diſpoſitio continetur, & abſolutio. C Vt autem clarior diſputatio ſit, & dilucidior, qui hactenus ciuilis philoſophus dicebatur, militaris poſthac dicitor. Iam ſi quis de facultate hac pro eius dignitate agere velit, neceſſe habet ante omnia videre, ecquid nam ſit bellicô huic, quem dicimus, philoſopho, ſignum ſublatum. Namque felicitas illa ei propoſita non eſt, quæ cunctis mortalibus vniuersè proponitur, neque rurſum (id quod aliquis fortè ſuſpicetur) ſtatim victoria: etenim hæc extremum, & finis Imperatoris, quia talis; illa verò omnibus hominum officiis propoſita eſt, & deliberationibus, & niſibus. D At nos in præſentia quærimus proprium bellici philoſophi propoſitū: eſt verò id non vnum ſanè, neque vniuſmodi ſed triplex. Namque bellicus hic quem dicimus primū

A ΕΠΕΙΔΗ περὶ πολιτείας εἴρηται τῆς ἀρίστης, καὶ περὶ μουσικῆς, καὶ περὶ ἄλλης παιδείας τινὰ, περὶ τῶν λοιπῶν ὕστερον λεκτέον. ἔστι δὲ ταῦτα ἥ τε πολεμικὴ δύναμις, καὶ ἡ ἀρχικὴ, καὶ ἡ τοῦ θείου σεπτική. ἄνευ γὰρ φυλάκων, καὶ ἀρχόντων, καὶ τῶν τοῦ θείου ἐπιμελητῶν, οὐδεμία πόλις ἂν συσταίη. διὸ καὶ περὶ τούτων ἁπάντων ἐστὶ τοῦ πολιτικοῦ διελθεῖν κατὰ τρόπον. λέγω δὲ πῶς ποτ' εὖ τραφέντες οἱ νέοι, καὶ ἐθισθέντες, ταύτας κτῶνται τὰς δυνάμεις καὶ ἀρετάς. ἅμα δὲ ἵν' ὁ νομοθέτης τούτοις ἑπόμενος, περὶ πάντων B τῶν κατὰ πόλιν οἷός ἦ ἱκανῶς νομογραφεῖν, καὶ ὠφελίμως. καὶ γάρ τοι λέλεκται πάλαι ὅτι διαφέρει πως ὁ νομοθέτης τοῦ πολιτικοῦ. οὐχ ἧττον δὲ ἵνα ἡ ἐξ ἀρχῆς πρόθεσις, τὸ οἰκεῖον τέλος ἔχῃ. διὸ καὶ ἀναγκαῖον δὴ περὶ τούτων λέγειν, καὶ πρῶτον περὶ τῆς πολεμικῆς. αὕτη δὲ εἰς δύο διῄρηται μέρη, εἰς στρατιωτικὴν καὶ ἡγεμονικὴν, ἣν ἐάν τις στρατηγικὴν καλοίη τανῦν οὐδὲν διαφέρει. καθάπερ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, οἱ μὲν ἄρχοντές εἰσιν, οἱ δὲ ἀρχόμενοι, παραπλησίως δὴ κἀν τῇ πολεμικῇ, οἱ μὲν στρατιῶταί εἰσιν, οἱ δὲ στρατηγοὶ, καὶ ὑποστράτηγοι, μέχρις οὗ πρὸς αὐτοκράτορα ἀνελθεῖν τὸν ἕνα. ἐν τούτοις γὰρ ὅ, τε C κόσμος καὶ τὸ τέλος τῆς τέχνης ταύτης. ὁ μὲν οὖν ἄχρι τοῦδε καλούμενος πολιτικὸς, σαφηνείας χάριν ὕστερον λελέχθω πολεμικός. Τῷ τοίνυν βουλομένῳ περὶ δυνάμεως ταύτης ἀξίας τῶν προκειμένων διελθεῖν, ἀναγκαῖον πρὸ πάντων εἰδέναι τίς, καὶ ποῖος ὁ τοῦ καλουμένου πολεμικοῦ σκοπός. οὐ γάρ ἐστιν ἡ καθόλου εὐδαιμονία, οὐδ' αὖ (ὅπερ ἴσως ὑπονοήσειεν ἄν τις) εὐθὺς ἡ νίκη· καὶ γὰρ αὕτη τέλος τοῦ στρατηγοῦ ᾗ τοιοῦτος. ἐκείνη δὲ πάσαις ταῖς τῶν ἀνθρώπων πράξεσι πρόκειται καὶ πᾶσι τοῖς διανοήμασι, καὶ ταῖς ὁρμαῖς. ζητοῦ-D μεν δὲ ἡμεῖς νῦν τὸν οἰκεῖον τοῦ πολεμικοῦ σκοπόν. ἔστι δὲ οὗτος, οὐχ εἷς γε καὶ ἁπλοῦς, ἀλλὰ τριχῇ διῃρημένος. σκέψεται γὰρ ὁ πολεμικὸς, ὅπως πρῶτον

μὲν εὐρώστους καὶ ἰσχυροὺς παρέχῃ τῇ πόλει τὰ σώματα τοῖς στρατιώταις· τὸ δὲ δεύτερον, ὅπως εὐψύχους· τὸ δὲ τρίτον καὶ τελευταῖον ὅπως εὐπειθεῖς. εὐπειθεῖς δὲ λέγω οὐ τοὺς πειθαρχεῖν ἑτοίμους μόνον, ἀλλὰ τοὺς καὶ πίστει καὶ εὐνοίᾳ εἰς τὸ κοινὸν τῆς πόλεως διαφέροντας. τούτοις δὲ πᾶσι πάντες μαρτυροῦσιν, ὅσοι περὶ πολιτειῶν πεφιλοσοφήκασι μέχρι νῦν. καὶ οὐχ ἧττον ὅσοι σοφώτεροι τῶν ποιητῶν. καὶ γάρ τοι ὁ Πίνδαρος περὶ ἰσχύος λέγει ταῦτα,

Πράσσει μὲν ἔργῳ σθένος.

αὕτη γὰρ ἀρχὴ φυσικὴ ἀλλ' οὐκ ἐπίκτητος. ὁ δὲ Ὅμηρος περὶ εὐψυχίας τάδε·

Οὐ γάρ μοι γενναῖον ἀλυσκάζοντι μάχεσθαι,
Οὐδὲ καταπτώσσειν. καὶ
Οὔτι με δέος ἴσχει ἀκήριον. καὶ
Τοῦ δ' ἀγαθοῦ οὔτ' ἂρ τρέπεται χρὼς, οὔτε τι λίην
Ταρβεῖ.

Ταῦτα γὰρ πάντα ἐμφανῶς δηλοῖ, τήν τε ἰσχὺν, καὶ τὴν εὐψυχίαν, ἀναγκαῖα εἶναι τῷ στρατεύεσθαι μέλλοντι, καὶ τὰ πολεμικὰ μεταχειρίζειν. καὶ ὅτι αὕτη πρώτη ἀνδρείας κρηπὶς, καὶ ἐκ φύσεως καταβολή. παραπλησίως δὲ καὶ περὶ εὐπειθείας ὁ αὐτός. ἐπὶ γὰρ διατάξεως στρατοῦ ψέγων τότε ἄτακτον τῶν Τρώων, καὶ τὸ θορυβῶδες, καὶ τὸ δυσπειθὲς, ἐπαινεῖ τὸ εὔτακτον τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὸ εὐπειθὲς, ὧδε,

οἱ δ' ἄρ' ἴσαν μένεα πνείοντες Ἀχαιοὶ
Σιγῇ, δειδιότες σημάντορας. καὶ
Μηδέ τις ἱπποσύνῃ τε καὶ ἠνορέηφι πεποιθὼς,
Οἶος πρόσθ' ἄλλων μεμάτω Τρώεσσι μάχεσθαι.

Ἐπειδὴ δὲ ταῦθ' οὕτως ὁμολογηται, δεῖ τοὺς προεστηκότας ὅρους ἱστάναι, οἷς τισι ταῦτα πάντα περιλαμβάνων, εὐστοχήσει ὁ πολεμικὸς· καὶ τ' ἀναγκαῖα τῶν ὀργάνων ἐπὶ τούτοις παρασκευάζειν. τούτων γὰρ ἄνευ οὐδὲν προὔργου ἔσται αὐτῷ ποιεῖν. δοκοῦσι δὲ οἱ ὅροι μάλιστα εἶναι σωφροσύνη, καὶ ἀνδρεία. καίτοι προστεθείκασι τινὲς, πρὸς μὲν τοὺς πολίτας καὶ τοὺς οἰκείους, φιλοφροσύνην καὶ πρᾳότητα, ὀργὴν δὲ καὶ δριμύτητα, πρὸς ἐχθροὺς καὶ ἀλλοτρίους, Εὐριπίδῃ ἴσως ἑπόμενοι τάδε ἐν τῇ Μηδείᾳ ποιήσαντι,

Βαρεῖαν ἐχθροῖς, καὶ φίλοισιν εὐμενῆ·

καὶ ἐπιλέγοντι,

Τῶν γὰρ τοιούτων εὐκλεέστατος βίος.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου ἐν ἄλλοις μετρίως διείληπται. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ ὅροι, τὰ δὲ ὄργανα τρία εἶναι τυγχάνει, ἃ καὶ παρὰ τῶν πάλαι πολιτικῶν ἐξεύρηται. ἔστι δὲ ταῦτα συσσίτια, θῆραι, γυμνάσια. τὰ μὲν γὰρ συσσίτια ὅτι παμπάλαιά εἰσι, ἐν τοῖς προτέροις λόγοις ἡμῖν δεδήλωται. ὁ γὰρ Ἰταλὸς, ὡς εἴπομεν, κατὰ τὴν πάλαι λεγομένην Ἰταλίαν, ἔτι καὶ νῦν μνημονεύεται ὡς τούτων εὑρετὴς πρῶτος. τὰ δὲ παρὰ τοῖς Κρησὶ Φιδίτια, ἢ Ἄνδρια ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως καλούμενα, ἤτοι ὑπὸ Μίνω, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν πάνυ ἀρχαίων νομοθετῶν τῶν αὐτόθεν, κατεσκευάσθαι δοκεῖ. ὅθεν τὰ πλείω τῆς Λακωνικῆς πολιτείας μέρη, ὁ Λυκοῦργος εἰς τὴν Σπάρτην μετενεγκεῖν νομίζεται. τούτοις ἄρα τοῖς καλοῖς εὑρήμασι ἠκολούθησαν σχεδὸν ἐξ ἀνάγκης, αἵ τε θῆραι, καὶ τὰ γυ-

A cogitabit, vt validos robuſtóſque corporibus ciuitati exhibeat milites, inde verò, vt animoſos, tertiùm denique & extremùm, vt morigeros, & obſequentes; tales autem ego interpretor eos qui non ad parendum modò ſint procliues, & faciles, verumetiam, qui fide, & egregia in remp. voluntate cæteros excellant. Hiſce verò omnibus illi omnes conſentiunt, qui de philoſophia hac præcepêre, quique reſp. rectè conſtituêre, aut conſtitutas rexêre: nec minùs etiam ſapientiores Poëtæ. etenim Pindarus,

Iuuat quidem facinus robur.

Namque hoc principium naturale, & non adſcititium eſt. & Homerus de animi robore:

B *Nec ſpecimen generoſi animi, ſeu cedere retrò,*
Siue, hoſte aduerſùm te iam veniente, pauere. &
Non equidem timor vllus habet mea pectora, nullus
Venit in hunc animum pauor, aut ignauia vecors. &
Vir conſtans animo nunquam titubante vacillat,
Quin fortem ſe præſtat, & omnia fortiter audet.

Hæc autē omnia apertè indicant, robúrque & ingenteis ſpiritus neceſſaria illis eſſe qui milites futuri ſunt: atque hæc prima fortitudinis ſedes, naturaléque fundamentum eſt.

Parem porrò in modum de obedientia Poëta idem: namque in aciebus ſtruendis, Troianorum temeritatem vituperans, & clamorem Barbaricum, & contumaciam, Græcorum docilita-
C tem, atque in ſeruandis ordinibus facilitatem prædicat.

Verùm Graij ſignis taciti ſubeuntibus ibant:
Et compreſſa metu tenuêre ſilentia cuncti:
Quippe duces veriti. &
Nemo inſigni inuectus equo nec robore fretus
Extra aciem pugnet.

Verùm cùm hoc ita iam confeſſum ſit, oportet conuenientes ſtatuere terminos, quibus omnia hæc comprehendens Militaris collimet, necnon etiam quæcunque inſtrumenta neceſſaria ſunt ad hæc perficienda, comparet: nam ſi his caruerit, nullum operæ pretium fecerit. Videntur autem ter-
D mini præcipuè eſſe hi: Temperantia & fortitudo, quanquam addunt nonnulli, amabiles mores, & manſuetudinem erga ſuos ciues, & propinquos: acerbos verò & iracundos erga hoſtes, & alienos; fortaſſe Euripidis ſententiam ſequentes, in Medea hæc facientis;

Inimicis infeſtam, amicis placabilem.

& rationem adhibentis,

Eiuſmodi enim hominum vita ſplendidiſſima.

Verùm de his alio loco mediocriter diſceptatum fuit: atque hi quidem termini. Inſtrumenta autem tria numerantur, quæ ciuitatum conditores reperêre; ſunt verò hæc, Contubernia, Venationes, Exercitamenta. Quòd enim contubernia (quæ
E Syſſitia illi appellant) longè vetuſta ſint, ſuperioribus diſputationibus oſtendimus. Italus enim in regione illa, quæ Italia olim dicebatur, vſque adhuc in ore hominum eſt, ceu horum conditor primus. Quæ verò apud Cretas Andria vel Phiditia, vel quoquo alio nomine nuncupata, hæc ſiue à Minoe, ſiue ab alio quopiam ex antiquis illius loci legiſlatoribus inſtituta fuiſſe videntur: vnde bonam magnámque partem Laconicæ inſtitutionis in patriam Lycurgus tranſtuliſſe exiſtimatur. Præclaris autem hiſce inuentis acceſſêre neceſſariò ferè venationes, atque exercitamen-

ta, quorum amborum vtilitatem omnes norunt, & aliqui eorum qui verſati in his ſunt, hoc abundè declarant, nóſque etiam nonnulla fortaſſe illis adiungemus, at non priùs quàm delectus habendi neceſſarias rationes exponamus. Quãquam enim in eis diſputationibus quæ de optima Kepubl. habitæ ante ſunt, ſolum ciuile robur ſpectandum, in habẽdo militum delectu, dixerimus: in præſens tamẽ, ita de ipſo tractare decreuimus, vt tractatio hæc omni Reipubl. omnique principatui vtiliter poſſit accommodari. Hæc itaque ratio neque ſimplex, neque modi vnius eſſe comperietur; quin varia & eiuſmodi magis, vt non ſit ad belli tumultũ, & clarigationem reſeruanda, ſed per otium, & quietem, longè antè inſtituenda, ac ſtudioſè & diligenter perficienda. Iam quidam Ægypti rex talẽ delectus habendi modum olim reperit, & tenuit, quem quidem modum omnes prædicarunt, & admirati ſunt. Nam cùm filiũ ſuſcepiſſet, quem Seſooſin quidam nominè appellatũ fuiſſe perhibẽt, Seſoſtridẽ alij, regem ipſum affirmant rem quandam magnificam, atque omnino regiam feciſſe. Quotquot enim infantes eadem ac filius die orti in Ægypto fuerant, eos omnes in contubernium vnũ congregaſſe, educatoréſque eiſdẽ, & curatores præfeciſſe, eundémque diſciplinæ modũ cunctis pariter deſcripſiſſe, reputantẽ eos mutua inter ſeſe beneuolentia præcipuè deuinctũ iri, qui vnà eſſent educati, eadémque cùm agendi tum dicẽdi libertate aſſueti, atque omnes operã pro cõmuni ſalute decoréque (id quod euenit) vnanimiter eſſe nauaturos. At enim verò hoc regiæ cuiuſdam excellentiæ, abundantiſque & fauentis fortunæ munus extitit, id quod neque facilè, neque quouis tẽpore expoſitum cuiuis fuerit. At verò Barbari illi, qui extremas mundi incolunt oras, omnium mortaliũ pugnaciſſimi, vt Scythæ, Thraces, Celtæ, Sarmatæ, gentes varię & innumerabiles, at ſæuitia ingẽti, & feritate prædıtæ, ab omnique humano more & cultu prorſus abhorrentes. Atque hæ ad Boreã. Quæ verò ad Auſtrũ pertinẽt, vt Arabes, Troglodytæ, Libyes, Numidæ, & quæcunque aliæ tractum illum obtinent, quem Zonã torridã iccirco ſolẽt appellare, quia in medio verſionũ ſita, à Sole videatur exuri (nam quòd habitabilis ea ſit, nuper exploratũ eſt) alia quadã ratione belli munia tractant nationes hæ: vtræque enim ad extremas mũdi oras quaſi amãdatæ, regionéſque tenentes inter ſeſe maximè contrarias, non tantùm locorũ interuallis ingentibus, quantũ etiam tempeſtatum tẽperaturis, atque adeò intemperiebus; inſtitutis tamen, & ſtudiis ſibi conſimilibus vtuntur. Ambæ enim gregibus & armentis paſcendis incumbunt, equeſtri operã dant, venatibus indulgent, in belli autem artibus idem ſignum ſublatùm ſpectant, atque bellicum artificẽ ſpectare nuper dicebamus: idipſum tamen haud eiſdem ſtudiis conantur attingere. Nam cùm in ſolam rapinam inhiẽt, & vltionem, immanitate ea, quam loci natura eis inſeuit, omnia gubernãt, atque ob eandẽ hanc crudis carnibus veſci aſſueti, neque ab humanis quandoque etiã mandendis ſeſe abſtinẽt. Ceterùm haud facile creditu eſt, qua firmitate corũ corpora prædita ſint, quáq. ad omnia grauia & incõmoda perferẽda habilitate. Aiũt enim quotquot cũ Scythis manus olim cõſeruẽre, adeò duris, adque ictus repellẽdos factis incidiſſe corporibus, vt vix mucronibus perfodi, aut gladiorũ aciebus feriri poſſint,

A μνάσια, ὧν ἀμφοτέρων τὸ ὄφελος πάντες γινώσκουσι. καὶ τινὲς τῶν περὶ ταῦτα ἀσχολουμένων τοῦτο ἱκανῶς δεδηλώκασι, ἡμεῖς τε τυχὸν ἴσως τούτοις προσθήσομεν, ἀλλ' οὐ πρότερον ἢ περὶ ἐκλογῆς τῶν ἐσομένων στρατιωτῶν, τὰ δέοντα μετελθεῖν. καί τοι καὶ ἐν τοῖς περὶ ἀρίστης πολιτείας λόγοις εἴπομεν, ὅτι χρεὼν γε ἐκ μόνων τῶν γνησίων πολιτῶν τὴν ἐκλογὴν ταύτην ποιεῖν· οὐ μὴν ἀλλὰ νῦν περὶ πάσης καθόλου πραγματευτέον, καὶ κοινῶς, ἵν' ἡ πραγματεία πάσῃ τῇ πολιτείᾳ καὶ πάσῃ ἀρχῇ ὀνήσιμος οὖσα τυγχάνῃ. Αὕτη τοίνυν οὐχ ἁπλῆ τις εἶναι φαίνοιτο ἂν καὶ μο-
B νοειδὴς, ἀλλὰ ποικίλη καὶ πολύτροπος, καὶ οὐχ οἵα ἐπὶ ταῖς πολεμικαῖς ἀνάγκαις ἐργάζεσθαι, καὶ ταραχαῖς, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ γε, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐσπουδάσθαι. Ὁ μὲν οὖν τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως τρόπος, παρὰ τῶν πάλαι πάντων ἐπῃνέθη, ἕνεκά γε τῆς ἐκλογῆς. γεννηθέντος γὰρ αὐτῷ παιδὸς, ὃν τινὰ τινὲς μὲν Σέσωσιν, ἄλλοι δὲ Σέσωστριν φασὶν ὀνομάσθαι, τοῦτον τὸν βασιλέα λέγουσι, μεγαλοπρεπές τι, καὶ βασιλικὸν ὄντως διαπράξασθαι. πάντας γὰρ τοὺς κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τῷ αὐτοῦ παιδὶ ἀποτεχθέντας τῶν παίδων ἐξ ὅλης τῆς Αἰγύπτου συναγαγεῖν, καὶ τροφοὺς καὶ ἐπιμε-
C λητὰς ἐπιστῆσαι, καὶ οὕτω τὴν αὐτὴν ἀγωγὴν πᾶσιν ὁρίσαι, ὑπολαμβάνοντα τοὺς μάλιστα συντραφέντας, καὶ τῆς αὐτῆς παρρησίας κεκοινωνηκότας, εὐνουστάτους, καὶ συναγωνιστὰς ἐν τοῖς πολέμοις (ὅπερ καὶ ἐγένετο) ἀρίστους ἔσεσθαι. ἀλλὰ τοῦτο βασιλικῆς τινος ἐξουσίας εὐτύχημα, καὶ οὐ παντὶ οὐδὲ ἀεὶ εὐχερές. Οὐ μὴν ἀλλ' οἱ τὰς τῆς γῆς οἰκοῦντες ἐσχατιὰς βάρβαροι, πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων μαχιμώτατοι, οἷον Σκύθαι, καὶ Θρᾷκες, καὶ Σαυρομάται καὶ Κελτοὶ, ἔθνη μεγάλα καὶ παντοδαπὰ, ὠμὰ δὲ καὶ ἀτάσθαλα, καὶ ὄντως ἀπάνθρωπα, καὶ ταῦτα μὲν ὑπάρκτια, τὰ δὲ μεσημβρινὰ· οἷον, Ἄραβες, καὶ Τρωγλοδύται, καὶ Λίβυες, καὶ ὅσοι ἄλλοι τὴν ταινίαν
D ταύτην κατέχουσι τῆς οἰκουμένης, ἣν τινες κεκαυμένην καλεῖν εἰώθασιν, διὰ τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῶν τροπικῶν κειμένην, ὑφ' ἡλίου δοκεῖν συνεχῶς κεκαῦσθαι (καὶ γὰρ ὅτι οἰκήσιμος αὕτη ἡ χώρα, ἀρτίως καταπεφώραται) ἄλλως πως τὰ πολέμια πάντα τὰ ἔθνη ταῦτα διοικεῖ. ἑκάτερα γὰρ ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς ἀπῳκισμένα, καὶ χώρας ἑαυταῖς ἐναντιωτάτας κτώμενα, οὐ τόσον τοῖς μεγάλοις διαστήμασι τῶν τόπων, ὅσον ταῖς τῶν ὡρῶν κράσεσιν ἢ ταῖς δυσκρασίαις μᾶλλον, ἔθεσιν ὅμως παραπλησίοις χρῶνται σφίσιν αὐτοῖς. ἄμφω γὰρ κτηνοτρόφα εἰσὶ, καὶ ἱππικὰ, καὶ θηρευτικά. τοῖς δὲ κατὰ πόλεμον ἐπιτηδεύμασιν, ὁ
E αὐτὸς ἀμφοτέροις πρόκειται σκοπὸς, τῷ ἄρτι ῥηθέντι. οὐ μὴν τοῖς αὐτοῖς ἐπιτηδεύμασι τοῦ σκοποῦ τούτου στοχάζονται, πρὸς γὰρ μόνην ἁρπαγὴν κεχηνότες καὶ ἄμυναν, τῇ ἐμφύτῳ ὠμότητι πάντα οἰακίζουσι, καὶ διὰ ταύτην ὠμοφαγεῖν ἐθισθέντες, οὐδὲ τῶν ἀνθρωπίνων ἔσθ' ὅτε ἀπέχονται κρεῶν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅσον γε ἀπαθείας καὶ στερρότητος κέκτηνται τοῖς σώμασιν, ἔργον ἀκούοντας πιστεύειν. Λέγουσι γὰρ ὁπόσοι συνέβαλόν ποτε τοῖς Σκύθαις, οὕτω σκληροῖς ἐντετυχηκέναι σώμασι, καὶ ἀντιτύποις, ὥστε μονονουχὶ ἄτρωτα δοκεῖν, καὶ ἄτμητα

(καθὰ καὶ περὶ τῶν ἡρωικῶν οἱ ποιηταὶ μυθολογοῦσι) ἄλλως τε καὶ τὰ τῶν κεφαλῶν βρέγματα. ταῦτα γὰρ παχύτητος ἕνεκα καὶ σκληρότητος, τὰ τῶν εὖ ἠκονημένων μαχαιρῶν στομώματα, ὡς λέγουσιν, ἐξαμβλύνειν πέφυκε. ἀλλ' ἐκείνοις ἐξ ἀνάγκης ταῦτα συμβαίνει, διὰ τὸ ἐν ὑπαίθροις διατελεῖν βιοῦντας, καὶ νιφετοῖς καὶ ὄμβροις, καὶ πάγοις, καὶ ποταμοῖς συνεχῶς ὁμιλεῖν. τοὺς δὲ Ἄραβας καὶ Τρωγλοδύτας, καὶ ὅσοι τοιοῦτοι, ταὐτὰ, καὶ τοιουτότροπα πάσχειν τε καὶ δρᾶν, καίπερ ἀντεστραμμένως, διὰ τὸ ὑφ' ἡλίου ἐξηρᾶσθαι. οὕτως ἄρα ἄμφω τὰ γένη ταῦτα τό, τε εὔρωστον καὶ τὸ εὐσταλὲς ἐπὶ τὰς συμβολὰς, καὶ τὰς μάχας, οἴκοθεν περιβεβλημένα περιφέρεται. τὸ δὲ εὔψυχον καὶ τὸ πρόθυμον πάντων μάλιστα τὸ Σκυθικὸν παρέχει, καὶ τ' ἄλλα τὰ ὑπαρκτια τῶν ἐθνῶν, δι' ἃς προειπομεν αἰτίας. καὶ γὰρ ὁρμῇ τινι βιαίῳ, καὶ ἀπονενοημένῃ, τοῖς πολεμίοις ὁμόσε χωροῦντες, καὶ προδρομαῖς, καὶ παλινδρομίαις αὐτοὺς κυκλωσάμενοι, καὶ λιμῷ, καὶ τῶν ἐπιτηδείων σπάνει καὶ ἀπορείᾳ καταβρύχοντες, οὐ παύονται πρὶν ἤτοι ἐκ τῆς χώρας ἀπελαύνειν αὐτοὺς, ἢ πάντας κατακόπτειν ἢ ζωγρεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοιοῦτοί γε ὄντες τήν τε φύσιν καὶ τὴν προαίρεσιν, ὅμως τοῖς αὐτῶν ἄρχουσι καὶ βασιλεῦσι πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων εἰσὶν εὐπειθέστατοι. διὸ καὶ ἐκ τούτων τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐκεῖνο σφίσιν ἀποβαίνει μάλα ῥαδίως ὅπερ κατ' ἀρχὰς ἐζητοῦμεν, τοὺς αὐτῶν παῖδας δηλαδὴ καὶ αὐτὰς γυναῖκας, καὶ τοὺς ἐκγόνους ἅπαντας τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, καὶ τέχνην, ἀτέχνως πως, καὶ φυσικῶς μᾶλλον, καταμανθάνειν, καὶ καταμαθόντας πάντων ῥᾷστα ταύτην ἀσκεῖν καὶ διαφυλάττειν, διὰ τὸ συνεχῶς ταύτης ἕνεκα σωμασκεῖν, καὶ ταλαιπωρεῖσθαι ἐν ὑπαίθροις, ὡς εἴπομεν, καὶ μηδεμίαν χώραν κατοικεῖν πλέον, ἢ ὅσον ἀποζῆν· τέλος δὴ, πάντων εἶναι μαχιμωτάτους, καὶ μηδενὸς δεῖσθαι τούτων τῶν παραγγελμάτων, ἐπὶ τὰ πολέμια, καὶ σοφισμάτων, οἷς τισι μάλιστα χρῶνται Σπαρτιᾶται, καὶ Κρῆτες, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοῖς πολεμικοῖς πεφιλοτίμηνται. ἡμεῖς μὲν οὖν ὡς ἐν παρεκβάσεως μέρει περὶ τούτων ἐμνήσθημεν, ἵν' οἱ πολεμικοὶ, ὅσαπερ ἀγαθὰ ἐν τοῖς τῶν πολεμικωτάτων ἀνθρώπων ἐπιτηδεύμασι, καὶ ἤθεσιν ἐνόντα ὁρῷεν, ἐν ἑτοίμῳ ἔχοιεν, ὅπως ἂν εἰς τὰς αὐτῶν τέχνας καὶ ἐπιμελείας, ταῦτα μετενέγκοιεν. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ βάρβαροί τέ εἰσι, καὶ βίον παντελῶς ἄγριον, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἡμερότητος ἐξηλλαγμένον διώκουσιν, αὐτοὺς μὲν, καὶ τὰ αὐτῶν ἔθιμα ἐν τῷ παρόντι ἐάσωμεν. τῷ δαιμονίῳ δὲ πολλὴν χάριν εἰδῶμεν, ὅτι τοιούτῳ τινὶ λήματι καὶ δυνάμει, τό τ' ἔμφρον οὐ συνῆψε, καὶ τὸ βουλευτικόν. ἢν γὰρ τοῦτ' ἐποίησεν ὁ θεὸς, τὸ ὑφ' Ἡροδότου λόγιον, ὥσπερ ἐκ τρίποδος ἐκφωνηθὲν, πάλαι ποτ' ἂν εἰς τέλος ἀπέβη. λέγει γὰρ, Θρηΐκιον δὲ ἔθνος (τὸ δὲ Θρᾴκιον παρ' αὐτοῦ, ταὐτὸν οἶμαι παντὶ τῷ τε Σκυθικῷ καὶ τῷ ὑπαρκτίῳ) μέγιστόν ἐστι μετά γε τοὺς Ἰνδοὺς, πάντων ἀνθρώπων· Εἰ δὲ ὑφ' ἑνὸς ἄρχοιτο, ἢ φρονέοι κατὰ τὠυτό, ἄμαχόν τ' ἂν εἴη, καὶ πολλῷ κράτιστον πάντων ἐθνέων. ἀλλ', ὅθεν ἐξέβημεν.

Τοῖς μὲν οὖν βουλομένοις πραγματεύεσθαι περὶ ἐκλογῆς, τῆς παρὰ τοῖς ἡμερωτέροις τῶν ἀνθρώπων,

A (proinde ac de antiquis heroibus Poëtæ fabu-
lantur,) præſertim capitum occipitia: ita enim
denſa hæc eſſe, itáque dura, vt machæras bene
etiam acutas, retundere nata ſint. Verùm hæc
neceſſariò illis eueniunt, quia ſub dio æuum
continenter degunt, niuibus obruti, imbribus
infeſtati, gelu durati, fluminibus circumſepti.
Arabas autem, & Troglodytas, & quaſcunque
eiuſmodi gentes eadem, atque eiuſmodi, & fa-
cere, & perpeti, quanquam ratione conuer-
ſa; quia ſcilicet à Sole exurantur. Ita igitur am-
bæ hæ nationes, robôre atque agilitate antè com-
paratis, hæc ad confligendum domo afferunt, &
pugnandum: animi verò præſentiam, atque ala-
B critatem præcipuè omnium Scythæ, & quæcun-
que aliæ gentes in Septentriones ſpectant, ob eas
cauſas quas ſuprà memorauimus. Namque im-
petu quodam violento & proiecto in hoſtes inua-
dentes, curſibúſque & recurſibus eos fatigantes,
& in orbem includentes, faméque, & com-
meatuum caritate prementes, modum nullum
vexandi, antè faciunt, quàm, aut ex agris
ſuis omnes exegerint, aut conciderint, aut vi-
uos ceperint. Verumtamen homines hi ita
nati, itáque facti, ſuis regibus & ducibus mor-
talium omnium ſunt obedientiſſimi; & fideles
maximè. Atque iccircò ex huiuſmodi ſtudiis
illud eis euenit, quod initio quærebatur, vi-
C delicet, vt eorum nati, ipſæque vxores, &
poſtgeniti omnes militarem facultatem & ar-
tem, vel citra artem, atque adeò naturaliter
condiſcant, & percipiant, eáque percepta o-
mnium facillimè, ipſam exercere, & conſer-
uare queant: quippe cùm huius retinendæ er-
gô, corpora continenter exerceant, & ſub dio
malè patiantur, vti diximus, nullúmque a-
grum diutiùs teneant, quàm victum ſibi ſug-
gerat: denique, vt omnium pugnaciſſimi exi-
ſtant, neque ad belli artes huiuſmodi præ-
ceptis indigeant, neque ſophiſmatis, quibus
Spartiatæ vtuntur & Cretes, & quicunque
alij de belli ſtudiis ſe iactant. At verò nos
D quodam excurſionis modo de eis nunc egi-
mus, nempe ad eam finem, vt quicunque
homines bellicis artibus, ſuis in ciuitatibus
præſunt, exempla de bellicoſiſſimis gentibus
facere ſibi poſſent, quæ ſuæ Rèipubl. ex vſu
ſient. Verumtamen cùm Barbari ij ſint, vi-
tæque genus agreſte ſectentur, & horridum,
eos ipſos vnà cum ſuis inſtitutis in præſentia
omittamus, magnámque gratiam Diis immor-
talibus habeamus, quòd eiuſmodi audaciæ,
atque potentiæ, neque prudentiæ ſenſum con-
iunxêre, neque conſilij capiendi viam mon-
ſtrauere. Nam ſi hoc Dij eis dediſſent, He-
rodoti oraculum, ceu è tripode redditum, ad
E exitum iampridem perueniſſet: ait enim He-
rodotus: At natio Threicia (nam per Threiciam
omnes illas gentes eum puto accepiſſe, quæ ad
Septentriones ſpectant) ampliſſima ſanè cuncta-
rum eſt gentium Indis exceptis; quæ ſi vnius prin-
cipatum probaret, aut vnum ſentiret, inuicta
omnino foret, atque omnium potentiſſima. ſed
ad inſtitutam diſputationem reuertamur.

Iam ſi quis de illo delectu agere velit, qui in-
ter manſuetiores gentes haberi potis eſt, viam-

que eam, & rationem reperire, quam iniens, quáque inſiſtens bellicoſa euadat iuuentus, antè omnia militares copias is debet diſtinguere, & definire; inde qualisnam vel natio, vel ciuitas, vel denique Princeps ille ſit, quibúſque copiis inſtructus, qui hoc concupiſcit & expetit, videre: quippe cùm neque vnus omnium modus ſit, neque via vna illuc deducens, ſecta reperiatur, ſicuti nuper dicebamus. Copiæ igitur belli omnes, omnéſque exercitus, in peditatum diuiduntur & equitatum, nonnuſquam etiam in nauticas, & maritimas: porrò peditatus in grauis leuiſque armaturæ milites tribuitur: parem in modum, & equitatus; nauticæ autem copiæ in remiges, & claſſiarios. Iampridem enim dictum hoc fuit, omnem ciuitatem vel ſolam, & ſingularem, vel aliarum parentem, & reginam, quæque in non paucas gentes habet imperium, ſi quidem propriam libertatem, atque imperium ipſum, quoquo modo partum, tueri velit, & conſeruare, copiis indigere militaribus, roboréque ciuili, & non peregrino. an verò Peneſtæ, Hilotes, quique in Italia habentur Peridini, iidem fortaſſe atque Aborigenes, ciuili robori an peregrino adſcribendi ſint, haud magnopere contendendum in præſentia eſt: namque huiuſmodi nationes omnes inter ambas haſce videntur mediæ interiectæ: ſed quod eiuſmodi copiæ periculoſæ ciuitatibus ſint, & principibus, ac leuibus mutandæ fidei ingeniis præditæ, ſæpe multiſque in locis vſu compertum eſt. Quoniam verò nec agri expers ciuitas eſſe debet, ni quid præter rationem eueniat, grauis quidem armaturæ tyronum delectus ex agrorum colonis, ſi qui vſquam liberi ſint, primùm habendus, inde ex eis qui in vrbe æquales, & pares his reperiantur, id eſt, quicunque compactili membrorum ſtructura, & ſoliditate præſtent, quique laboribus exantlandis idonei, ſpiritus atque animos gerant iuueniles: leues autem ex monticolis, & paſtoribus eligendi, éque vrbanorum numero, eorum dico, qui nec viles nec ſordidi artifices ſint, ſed mechanici potiùs; namque hi, & leuitate corporum, & agilitate ceteros antecellunt, atque ad ſcandendū & deſcendendū mœnia & rupiū prærupta, magis idonei, atque ad fundas, & iacula intorquēda procurrendúmque & recurrēdum expediti, & celeres. Talis itaque videtur commoda peditatus deſcriptio. Ac nemo miretur ſi de ciuili robore deſcribendo nihil memoramus nunc, quippe cùm de illo abundè memoratum fuerit tunc, cùm de optimæ Reipubl. primordiis ageremus; & nūc illa omnia ſubiiciūtor, atque omnium maxima, & antiquiſſima habentor. Iam verò equitatus legēdus eſt è diuitibus, annonaque abundantibus, & locupletibus; ſic enim eos qui amplas opes poſſident, Poëtæ appellare mos eſt; nanque his facilius eſt equos alere quàm pauperibus, quibúſque domi anguſta res obſtat: tum etiā ſtudio huic incumbere iucundum pariter, & honorificum, ceu iis qui eas iam explicarūt difficultates, ob quas illi, (dico autem tenues, & egeni,) illuſtriora officia plerunque omittere coguntur. Igitur ex vrbanorum pariter atque agreſtium genere equites legendi, opportunéque exercitandi, tum curſibus, tum etiam pugnarum ſimulationibus. Exercitamenta autem ponimus, corporúmque ad belli munia inſtituendorum periclitationem vniuerſam, cùm ſagittandi, tum iacula omnis generis intorquendi,

A ποιήσασθαι δυνάμενος, καὶ μέθοδον εὑρεῖν δι' ἧς στρατιωτικοὶ ὄντως γίνωνται οἱ νέοι, πρῶτον διαιρετέον τὴν πολεμικὴν δύναμιν, ἔπειτα ἐξεταστέον ποία τις ἡ πόλις, ἢ ποῖόν τι τὸ ἔθνος καὶ ὁ αὐτοῦ ἄρχων ἐστὶν, ὁ ταύτης ἐφιέμενος. καὶ γάρ τοι οὐχ εἷς ὁ πάντων τρόπος, καὶ μία ἐπ' αὐτὴν τετμημένη ὁδὸς, ὡς ἄρτι εἴρηται. Πᾶσα τοίνυν πολεμικὴ δύναμις, καὶ πᾶσα στρατιὰ εἰς πεζικὸν καὶ ἱππικὸν διαιρεῖται, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ εἰς ναυτικόν. τὸ δὲ πεζικὸν εἰς ὁπλιτικὸν καὶ ψιλόν· παραπλησίως δὲ καὶ τὸ ἱππικόν. τὸ δὲ ναυτικὸν εἰς προσκώπους καὶ ἐπιβάτας. Πάλαι δὲ λέλεκται ὅτι πᾶσα πόλις ἤτοι μονήρης,
B ἢ μητρόπολις, πολλῶν τε ὑπηκόων ὁπωσοῦν κρατοῦσα, βουλομένη μὲν τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν διασώζειν, καὶ τὴν εἰς τοὺς ἄλλους ἀρχὴν, δυνάμεως δέεται πολεμικῆς, καὶ αὐτῆς ἐνδήμου, καὶ οὐ ξενικῆς· πότεροι δὲ οἵ τε πενέσται, καὶ οἱ εἵλωτες, καὶ οἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν λεγόμενοι περίδινοι, ξενικοῖς ἢ ἐνδήμοις συνεξεταστέοι, οὐ πολὺ διαφέρει. καὶ γὰρ ἀμφοτέρων τούτων, μεταξὺ τελεῖν δοκεῖ τόδε τὸ γένος πως. ὅτι δὲ αἱ τοιαῦται τῶν δυνάμεων ἐπικίνδυνοι εἰσὶ, καὶ οὐ πάνυ ἀσφαλεῖς, αὐτὴ πολλάκις ἐδίδαξεν ἡ πεῖρα, καὶ πολλαχοῦ. Ἐπειδὴ δὲ μηδὲ χώρας μέλλει ἀμοιρεῖν ἡ πόλις, εἰ μή τι παράλογον συμβαίη, τοῦ
C μὲν ὁπλιτικοῦ πρῶτον ἐκ τῶν κατ' ἀγροὺς ἀσχολουμένων γεωργῶν, εἴ τινές που ἐλεύθεροι ὄντες διατελῶσι, ποιητέα ἡ ἐκλογή. Ἔπειτα δὲ ἐκ τῶν κατ' ἄστυ, ὅσοι ἐκείνοις ὅμοιοι εἶεν καὶ ἴσοι. τοῦτ' ἔστι ὅσοι ἐμμελεῖς καὶ στιβαροὶ καὶ εὔψυχοι, τῶν τε πόνων καὶ ὑπομενητικοί. τὸ δὲ τῶν ψιλῶν πλῆθος ἔκ τε τῶν ὀρεινῶν καὶ τῶν νομαδικῶν, καὶ τῶν κατ' ἄστυ, οὐ βαναύσων γε ἀλλὰ μηχανικῶν. οὗτοι γὰρ κουφότεροί τε τῶν ἄλλων ὄντες τυγχάνουσι, καὶ εὐσταλέστεροι, καὶ πρός τε τῶν τοίχων καὶ κρημνῶν ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις ἐπιτήδειοι μᾶλλον· ἔτι δὲ πρὸς τὸ σφενδονᾶν, καὶ ἀκοντίζειν, καὶ τοξεύειν, καὶ προσχωρεῖν καὶ ἀναχωρεῖν
D ὀξύτεροι. ἡ μὲν οὖν προσήκουσα τοῦ πεζικοῦ ἐκλογὴ τοιαύτη. καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω εἴ τι γε μηδὲν περὶ τῆς πολιτικῆς λέγομεν νῦν· περὶ γὰρ ἐκείνης ἀρκούντως ἐν τοῖς περὶ πολιτείας εἴρηται τῆς ἀρίστης· καὶ νῦν ἐκεῖνα πάντα ὡς πρῶτιστα καὶ μέγιστα καὶ πεπρεσβεύσθω. ἡ δὲ τοῦ ἱππικοῦ ἐκ τῶν πλουσίων, καὶ ἀφνειῶν, καὶ πολυπαμμόνων. οὕτω γὰρ εἴωθε τοὺς πίονας καὶ ἄφθονα κεκτημένους ἀγαθὰ προσαγορεύειν ὁ ποιητής. τούτοις γὰρ πολὺ ῥάων ἡ ἱπποτροφία, ἢ παρὰ τοῖς πένησι, καὶ ἀκτήμοσι· τό τε περὶ
E ταῦτα σχολάζειν ἡδὺ αὐτοῖς ἅμα καὶ ἔντιμον, ἅτε τῶν ἀποριῶν ἀπολελυμένοις, δι' ἃς ἐκεῖνοι, (λέγω δὲ τοὺς πένητας), τὰ κάλλιω τῶν ἔργων, ἀπολείπειν ἀναγκάζονται τὸ πλεῖστον. δεῖ καὶ ἐκ τούτων τῶν κατὰ χώραν, ἢ ἐν πόλει οἰκούντων ἐκλέξασθαι δεῖ τὸ ἱππικὸν, καὶ αὐτὸ καιρίως ἀσκεῖν καὶ γυμνάζειν δρόμοις τε καὶ σκιαμαχίαις, παραπλησίως τε καὶ τὸ πεζικόν. τὰ δὲ γυμνάσια τίθεμεν, καὶ τὰ περὶ τὸν πόλεμον ἅπαντα τοῖς σώμασι διαπονήματα τοξικῆς τε, καὶ πάσης ῥίψεως καὶ πελταστικῆς, καὶ πάσης ὁπλομαχίας.

καὶ διεξόδων τακτικῶν, καὶ πάσης πορείας στρατοπέδων, καὶ στρατοπεδεύσεων, καὶ ὅσα εἰς ἱππικὴν μάθησιν συντείνει. πάντων δὲ τούτων διδασκάλους γε δεῖ εἶναι κοινούς, μισθὸν ἀρνυμένους παρὰ τῆς πόλεως, καὶ τούτων μαθητὰς τούς ἐν τε τῇ πόλει, καὶ ὅσοι κατ᾽ ἀγροὺς ἐλεύθεροι, παῖδάς τε καὶ ἄνδρας. τὰ δὲ ἆθλα τούτων καὶ τῶν ἐν τοῖς πολέμοις ἀνδραγαθημάτων, ἡ πολιτεία, τοῖς μὴ οὖσι πολίταις ἀποκείσθω, καθάπερ καὶ τοῖς δούλοις ἡ ἐλευθερία, τοῖς δὲ πολίταις εὐδοξία, καὶ τιμαί, καὶ τ᾽ ἄλλα κατὰ λόγον· ἵν᾽ ἅπαντες τὴν παροῦσαν τῆς πόλεως κατάστασιν ἐξίσου στέργωσι, καὶ φυλάττωσι, καὶ μείζω ἀεὶ τὴν πόλιν ποιεῖν σπουδάσωσι, καὶ μᾶλλον εὐτυχῆ. τὸ δὲ γυμνάζεσθαι, καὶ ὅτε, καὶ ποῦ, καὶ πῶς, ἐν τοῖς τοῦ πολεμάρχου κείσεται νόμοις. ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῶν συσσιτίων, πῶς αὐτὰ διοικητέον ἄνευ θορύβου καὶ ταραχῆς, καὶ πότε πρὸς αὐτὰ ἀπαντᾶν χρή, καὶ ὁπόσους ὁμοῦ τὸν ἀριθμὸν ἐν ἑκάστοις καταδεκτέον καὶ κατακλιτέον· ταῦτα ὁ συσσιτίαρχος μετὰ τοῦ παιδονόμου διορίσεται, καὶ ἡμεῖς περὶ αὐτῶν τούτων ἄλλα τινὰ ὕστερον ἴσως λέξομεν. αὕτη μὲν οὖν ἡ μετρίας τινὸς πόλεως, ἢ δυναστείας ἐκλογή, καὶ διοίκησις. Εἰ δὲ τις εἴη πόλις μεγάλη, καὶ τῶν ἄλλων κρατοῦσα πόλεων καὶ ἐθνῶν, καὶ αὕτη ἐλευθέρα, καὶ ἀβασίλευτος, ἢ καὶ βασιλευομένη, ἢ, ὡς ἔθνος τι, οἷον πρὸ ὀλίγου οἱ Πέρσαι, ὅτε καὶ τῆς Ἀσίας ἁπάσης τὴν ἀρχὴν κατεῖχον, καὶ τῆς Εὐρώπης μέρος οὐ βραχύ· τότ᾽ ἂν ῥᾳδίως ἐξείη πάνυ τὸ στρατιωτικὸν ἀτεχνῶς ἐγκαταλέγειν καὶ προσφόρως. οἷον τὸ ναυτικὸν ἔκ τε τῶν Φοινίκων, καὶ τῶν νησιωτῶν, καὶ τῶν κατ᾽ Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην παραλίων· ἐκ δὲ τῶν Μήδων, καὶ ἐκ τῆς Περσίδος αὐτῆς καὶ Βαβυλωνίας τὸ ἱππικόν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐκ τῆς Ἀρμενίας. οἱ δὲ Ἄραβες καίπερ ἱππικώτατοι πάντων ὄντες τῶν ἐκεῖ κατοικούντων ἐθνῶν, καμήλοις ὅμως χρῶνται τὸ πλεῖστον κατὰ τοὺς πολέμους. ταῦτα γὰρ τὰ κτήνη μάλιστα πάντων δρομικά, καὶ ἀχθοφόρα, καὶ ἄδιψα. τὸ δὲ πεζικὸν ἐκ τῶν Ταπούρων, καὶ Καρδούχων, καὶ Καδδουσίων, καὶ ἔτι ὅσοι ὀρεινοὶ τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ Χερρονήσῳ. ὅτι δὲ οἱ Εὐρωπαῖοι τῶν Ἀσιανῶν παντάπασιν εὐψυχότεροι, καὶ μαχιμώτεροι ὄντες διατελοῦσιν, καὶ διά τι, εἴρηται ἐν τοῖς πρόσθεν. ἐκεῖνο δὲ πᾶσιν ἔνδηλον, ὅτι τοιαύτας ποιεῖν τὰς ἐκλογάς, καὶ ἐκ τοσούτων ἐθνῶν καὶ ἀνθρώπων, μόνοις ἂν ἐξείη τοῖς τοσούτων κρατοῦσι τῶν πόλεων καὶ ἐθνῶν, ὅσων ἀρτίως ἐκεκρατήκεσαν οἱ Πέρσαι. διόπερ ἡμεῖς ἐπὶ τὰ μέσα τῶν τε πόλεων, καὶ τῶν ἀρχῶν, τὸν λόγον ἀνακαλοῦντες, περὶ τούτων διαλάβωμεν. καὶ πρότερον περὶ τῆς ναυτικῆς, καὶ τῆς κατὰ θάλατταν ἀναγκαίας δυνάμεως, ὅπου ταύτῃ χρῆσθαι ῥᾳδίως ἔνεστιν. ἐπεὶ δὲ εἰς δύο μέρη αὕτη διήρηται, εἰς ἐπιβάτας καὶ ἐρέτας, ὡς εἴπομεν, οὐδὲν πλέον ταύτης πέρι ἀναγκαῖον λέγειν, ἢ ὅτι, τὸ τῶν προσκώπων ἔθνος ἐκ τῶν κατὰ πόλιν βαναύσων, καὶ τῶν κατ᾽ ἀγροὺς θητικῶν, καὶ τῶν ἐμμίσθων βαρβάρων, ἐκλεκτέον. Οἱ δὲ περίνεῳ ἐκ τοῦ αὐτοῦ καταλόγου ἐξ οὗπερ καὶ τὸ πεζικόν· τούτους δὲ πάντας ἀναγκαῖον ἐπίστασθαι καλῶς νεῖν,

A ſcutáque & arma vibrandi, acies explicandi, & in orbem conglobandi, & in alias figuras fingendi, ordine progrediendi, & regrediendi, caſtra locandi, diſponendi, firmandi, & quæcunque alia ad equeſtrem diſciplinam contendunt. Omnium verò iſtorũ publicos eſſe magiſtros, qui è publico mercedem capiant, diſcipulos autem, vrbanos iuxtà, & colonos, modò liberi ij ſint, adoleſcentes, & viros. Pro præmio autem tum horum tum egregiè in bello geſtorum, ius ciuitatis, eis qui ciues adhuc non ſunt, ſicuti ſeruis libertas, proponitur, ciuibus verò decus, & gloria, ceteráque, pro cuiuſque meritis & benefactis: ita vt præſentem ciuitatis ſtatũ cuncti pariter diligant, & ſaluum velint, atque in ciuitate ipſa amplificanda, ornanda, perpetuóque B beanda, omne ſtudium ponant. Sed quo tempore, quoque loco, quibúſque modis tyrones iam delecti imbuendi, & exercitandi ſint, quæ de officio armorum præfecti leges ſcribendæ ſunt, omnia hæc definient, pariter autem, & quæ ad ſyſſitia, & contubernia pertinent, eorúmque curationem, atque adminiſtrationem, vt iuuenes & adoleſcentes eò conuenientes, abſque turba & tumultu accipiantur: quótque in ſingulis cœnaculis conuiuæ diſcumbant: hæc conuentus cuiuſque præfectus, vnà cum iuuentutis moderatore ſtatuet, & definiet: & nos de eiſdem his nonnulla fortaſſe addemus poſthac. Atque hæc mediocris cuiuſdam ciuitatis & potentatus delectus, regula & adminiſtratio ſit. Iam ſi ciuitas aliqua fuerit ampla, & im- C perioſa, ſiue libera, nullique ſingulari homini ſubiecta, ſiue etiam Regi obnoxia, ſiue, vt natio quædam, qualis paulo antè Perſica natio fuerat, dum Aſiæ totius ferè imperium obtinebat, ſed etiam Europæ partem non minimam, tum vtique licitum fuerit vtiliter & abundè milites deligere, vt claſſiarios & nauticos è Phœnicibus & inſulanis, atque ex eis qui maritimas Aſiæ oras incolunt, & Europæ: è Media autem, ipſáque Perſide, & campis Babyloniæ, equitatum, nec minùs etiam ex Armenia. Arabes enim, etſi nationum illarum omnium præſtantiſſimi equites ſint, camelis tamen plurimùm inuehuntur in bella: iumenta enim hæc curſu validiſſima, oneribúſque geſtan- D dis, & ſiti tolerandæ idonea maximè. Porrò peditatum ipſi legebant, è Tapuris, è Cadduſiis, è Carduchis & Vxiis, nec minùs è montanis amplæ Cherſoneſi regionibus. Quòd autem Europæi Aſianis animi præſentia præſtent, & corporum robore, & bellicoſi magis ſint, & cur, ſuprà memorauimus. Iam id omnibus perſpicuum eſt, huiuſmodi delectus habendi rationem, éque tot populis, & gentibus, eis modò vnis eſſe expoſitam, qui tot ciuitates, & prouincias in ius ac ditionem ſubiectas habeant, quot nuper Perſæ ipſi habebant: atque iccirco nos ad mediocres ciuitates, & potentatus orationem reuocantes, E de hiſce diſſeramus; ac primùm de nauticis agamus, & maritimis copiis, quæ neceſſariò illic comparandæ eſſe videntur, vbi licitum ſit eis opportunè abuti. Et quoniam duas in partes hæ diſtributæ ſunt, in claſſiarios, & remiges, vti diximus, de his nihil videtur ampliùs dicendum, quàm quòd remigum ordo legendus eſt, tum à ſordidis vrbanæ turbæ artificibus, tum etiam è mercenariis agreſtibus, & barbaris. Claſſiarij autem ex eodem ac pedites ordine legendi: hoſce verò omnes neceſſe eſt egregiè nare didiciſſe,

longéque antè aſſueuiſſe maris perturbationibus, remorumque fragoribus & tumultibus, & vndarum iactationibus; vt ne exorta tempeſtate, manúque conferta, perculſi ac ſtupefacti rei nouitate, animos deſpondeant, turbámque & tumultum alij iniiciant. Atque hæc de delectu habendo generatim dicta ſunto. Rerum autem ordo poſtulat, vt agamus nunc de ætate illorum, qui nomina daturi ſunt, déque inſtitutione, & curatione. Poſtquam igitur adoleſcens ſextum decimum annum expleuerit, quàm primùm oportet ipſum à patre, aut ab alio quopiam eorum qui proximi genere ſunt, ad militiæ præfectum adduci, nomenque ſuum, patrem ciendo, profiteri, rem nullam cauſantem obtendentémve, ni quis naturæ aut fortunæ iniuria corpus animúmve labefactum gerat. Si itaque illis quorum hæc curatio eſt, fuerit probatus, atque eiuſmodi exiſtimatus, qui bellicos labores poſſit exantlare, acceptis ſibi conuenientibus armis & militariter iuratus, cum tribulibus in contubernium cooptator, vnà venator, vnà exercetor. atque hoc neceſſarij delectus primum fundamentum eſto, quod quidem militaris facultatis architectus primum iacere debet: cetera verò à legum conditore definienda ſunt vnà cum armorum præfecto, ſiue is vnus, ſiue plures numero fuerint. Hi igitur ſingulas quaſque res definient, atque ordine diſponent, vt, verbi gratia, quemadmodum ad templa Deorum immortalium adeundum ſit, quáque ratione pompa ducenda, vtque armis & equis inſtructi, atque ad currendum ſaliendúmque comparati iuuenes prodeant, ludántque, atque alia efficiant, quæ ad agilitatem celeritatémque in ſtatariis pugnis, & ſolutis, ceteriſque conuerſionibus & reuerſionibus, neceſſariò comparandam, immane quantum audaciæ atque animorum iis iniiciant, qui ea oportune antè exercuerint, & meditati ſint. Iidem pariter, & præmia proponent, tum ludis, & certaminibus; tum obſequiis, tum ſtrenuè in bello geſtis: horum verò contrariis merita ſupplicia, & dedecora. Namque ſat nobis in præſentia eſt vnum hoc docere, tria hæc cùm ad facultatem militarem comparandam maximè omnium eſſe neceſſaria, tum etiam ad mutuò inter ſeſe cognoſcendum, ſicuti de ſtatu ciuitatis ritè conſtituendo agentes dicebamus, quinam, & quàm vberes fructus, è legitimis ciuium cœtibus & congreſſionibus perciperentur, cùm per ſingulos ordines quibus temporibus leges iubent, haberentur: quótque commoda & opportunitates ciuibus inde oriẽtur, dum ſcilicet mutua beneuolentia & charitate ſunt conglutinati, noſcúntque ſe inter ſe. hoc nullum amplius ciuitati præmium poteſt afferri, quàm vt ciues noſcant ſe inter ſe: vbi enim mores, ac vitæ inſtituta in apertum prolata non ſunt, ſed tenebris obruta deliteſcunt, illic neque meritum honorem, neque magiſtratum, neque ius æquum quiſquam ritè obtinuerit: quippe quia, vti nuper dicebamus, ſperandũ omnino eſt, eos homines, qui à teneris vnà coaluêre, quique eiuſdem compotes diſciplinæ extitere, maximè amatum iri ſe inter ſe, eoſdémque optimos ac fideliſſimos belli ſocios fore. Cuicunque enim eorum iniecto periculo, ſubeat ſtatim clamare,

O ſocij, neque enim ignari ſumus antè malorum.

quæ igitur è cõtuberniis vtilitas percipitur, hęc eſt.

A καὶ ταῖς τῆς θαλάσσης μεταβολαῖς, καὶ ῥοθίοις, καὶ ταραχαῖς πάλαι προσεθίζεσθαι, ἵνα μήτ' ἐπί τι τοῖς χειμῶσι μήτε ἐπὶ ταῖς συμβολαῖς ξενιωθέντες δι' ἀπειρίαν ἀθυμήσωσι, καὶ ταραχὴν καὶ θόρυβον τοῖς ἄλλοις ἐμποιῶσι. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς καθόλου ἐκλογῆς. Ἕπεται δὲ νῦν λέγειν περὶ ἡλικίας τῶν ἐγκαταλέγεσθαι μελλόντων, καὶ ἀγωγῆς, καὶ θεραπείας. Ἐπειδὴ ἄρα ὁ νέος τὸ ἑκκαιδέκατον ἔτος ἐκπληρώσῃ, εὐθὺς δεῖ αὐτὸν, ὑπὸ πατρὸς, ἢ ὑπ' ἄλλου τινὸς τῶν συγγενῶν, πρὸς τὸν πολέμαρχον ἀγόμενον ἐγγράφεσθαι, τὸ αὐτοῦ ὄνομα πατρόθεν ὁμολογοῦντα, πρόφασιν μηδεμίαν B προφαίνοντα, ἣν μή τις, ἤτοι ἐκ φύσεως ἢ συμπτώματός του, πηρωθῇ, ἢ τὸ σῶμα ἢ τὴν ψυχήν· ἐὰν οὖν τοῖς τούτων ἐπιμελουμένοις δοκιμασθῇ, καὶ τοιοῦτος φαίνηται, οἷος τοὺς στρατιωτικοὺς πόνους ὑπομένειν, ἅμα τοῖς φυλέταις ἐγκαταλεγεὶς, μεθ' ὅρκου τοῦ προσήκοντος καὶ νομίμου τὰ προσήκοντα οἱ ὅπλα λαμβανέτω, καὶ εἰς τὸ συσσίτιον τελείτω, καὶ συσσιτείσθω, καὶ γυμναζέσθω, καὶ συνθηρευέσθω. καὶ αὕτη μὲν ἡ τῆς ἀναγκαίας ἐκλογῆς πρώτη καταβολὴ, ἣν τὴν ὁ πολεμικὸς κατασκευάζειν ὀφείλει. τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ νομοθέτου διορίζειν, ἅμα τῷ πολεμάρχῳ, εἴτε εἷς οὗτος εἴη, εἴτε πλείους τύχωσιν ὄντες. οὗτοι οὖν τοῖς νόμοις C τὰ καθέκαστα διατάξουσι, δῆ, ὅπως πᾶσι θεοῖς προσόδοις ποιητέον καὶ πομπὰς πεμπτέον μεθ' ὅπλων τε, καὶ ἵππων, ὡς δεῖ, κοσμηθέντας, θέοντάς τε, καὶ ὀρχουμένους ἐν τοῖς ἀγῶσι, καὶ τ' ἄλλα ποιοῦντας, ἅπερ πρὸς εὐμάρειαν, καὶ ὀξύτητα, τῶν ἐν ταῖς μάχαις συστροφῶν τε καὶ ἀποστροφῶν, καὶ ἄλλων τῶν μεταβολῶν πάντων, ἀμήχανον ὅσον θάρρος παρέχει καὶ εὐψυχίαν τοῖς ταῦτα καιρίως προασκήσασι· παραπλησίως δὲ καὶ τὸ προστιθέναι τὰ ἆθλα, τοῖς τε ἀγῶσι, καὶ ταῖς εὐπειθείαις, καὶ τοῖς ἀνδραγαθήμασι· τοῖς δὲ τούτων ἐναντίοις τὰς κολάσεις καὶ τὰς προσηκούσας ἀτιμίας. D ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι, τοῦτο μόνον διδάσκειν, ὅτι τὰ τρία ταῦτα πρὸς τὴν πολεμικὴν δύναμιν, καὶ τὴν ταύτης κτῆσιν, μάλιστα πάντων ἀναγκαῖα, καὶ πρὸς τὴν διάγνωσιν, τὴν πρὸς ἀλλήλους, καθάπερ καὶ ἐπὶ πολιτικῆς καταστάσεως ἡμῖν ἐλέγετο, περὶ πάντων τῶν ἐννόμων συλλόγων, ὅπως ἂν οἱ σύλλογοι ἑκάστοις τῶν μερῶν κατὰ χρόνους γινόμενοι τοὺς προσταχθέντας, εἰς τὰς χρείας ἑκάστας παρασκευάσωσι τοὺς πολίτας, ἵνα φιλοφρονῶνταί τε ἀλλήλους μετὰ εὐνοίας, καὶ γνωρίζωσιν, οὐ μεῖζον οὐδὲν πόλει ἀγαθὸν, ἢ γνωρίμους αὐτοὺς αὐτοῖς εἶναι. ὅπου γὰρ μὴ φῶς ἀλλήλοις ἐστὶν ἀλλήλων ἐν τοῖς E τρόποις, ἀλλὰ σκότος, οὔτ' ἂν τιμῆς τῆς ἀξίας, οὔτ' ἀρχῶν, οὔτε δίκης τις τῆς προσηκούσης ὀρθῶς τυγχάνῃ. ἐλπὶς γὰρ μάλιστα συντραφέντας καὶ τῆς αὐτῆς παιδείας κεκοινωνηκότας, εὐνοουστάτους ἀλλήλοις, καὶ συναγωνιστὰς ἐν τοῖς πολέμοις, ἀρίστους ἔσεσθαι ὡς προσεῖπομεν. εὐθὺς γὰρ ἐνστάντος τοῦ δεινοῦ, ὁτῳοῦν αὐτῶν βοᾶν ἐπέλθοι,

Ὦ φίλοι, ἀνέρες ἐστὲ, καὶ αἰδῶ θέσθ' ἐνὶ θυμῷ.

Αὕτη μὲν οὖν ἡ ἐκ τῶν συσσιτίων περιγινομένη ὠφέλεια.

A ἡ δὲ ἐκ τῶν γυμνασίων καὶ θηρῶν, ταύτης οὐκ ἐλάσσων. χρὴ μέντοι, ὅπερ οἱ πλεῖστοι παρορῶσι, ἐπὶ τοῖς εἰωθόσι τῶν γυμνασίων, τοῦτ᾽ ἔτι προστιθέναι, καὶ ποιεῖν ὅπως ἐξ ἀρχῆς τὰ ἀριστερὰ τοῖς δεξιοῖς ἀντίστροφα ᾖ, καὶ τοῦτο συνεχῶς μελετᾶν, καὶ πρὸς τοῦτο ἐθίζεσθαι. διαφέρει γὰρ πάμπολυ ὁ μαθὼν μὴ μαθόντος, καὶ ὁ γυμνασάμενος μὴ γεγυμνασμένου. καθάπερ γὰρ ὁ τελέως παγκράτιον ἠσκηκώς, ἢ πυγμήν, ἢ πάλην, οὐκ ἀπὸ μὲν ἀριστερῶν ἀδυνατός ἐστι μάχεσθαι, χωλαίνει δὲ καὶ ἐφέλκεται πλημμελῶν ὁπόταν αὐτόν τις μεταβιβάζων, ἐπὶ θάτερα ἀναγκάζεται διαπονεῖν· ταὐτὸν δὴ τοῦτο καὶ ἐν ὅπλοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσι χρὴ προσδοκᾶν ὀρθόν, ὅτι B τὸν διπλᾶ δὴ κεκτημένον οἷς ἀμύνοιτ᾽ ἂν καὶ ἐπιθεῖτο ἄλλοις, μηδὲν παρορᾶν τούτων, μηδὲ ἀνεπιστήμον᾽ ἐᾶν εἶναι κατὰ δύναμιν. Ἔτι δὲ αἱ θῆραι πρὸς τὴν ὑγίειαν τε καὶ ἐλαφρότητα τοῖς τῶν αὐτὰς ἀσκούντων σώμασι, ἐμποιεῖν, καὶ χώρας ἁπάσης, καὶ ὅρων ἐμπειρίαν, ταῖς τούτων ψυχαῖς ἐντίκτουσι. ὥστε ἐνστάντος τοῦ πολέμου, ἕκαστον τῶν πολιτῶν, καὶ τῶν ἐκ καταλόγου, γινώσκειν τά τε εὐέμβατα, καὶ τὰ δύσβατα τοῖς πολεμίοις. αὗται δὲ ταῖς τε ἀρούραις, καὶ τοῖς οἰνοφύτοις, καὶ τοῖς παραδείσοις, πολλὴν παρέχουσι τῶν βλαβερῶν θηρίων ἐρημίαν, τοῖς θ᾽ ἡμέροις ζώοις πολλὴν πρὸς τὸ ἀδεῶς νέμεσθαι, ἀσφάλειαν, καὶ τῇ πόλει, τῶν ἐπιτηδείων ἀφθονίαν. ὅλως δὴ ὅπερ ἁπάντων προτιμᾷ C ὁ πολεμικός, τοὺς πεζοὺς ἐξίσου, καὶ τοὺς ἱππέας εὖ συγκεκροτημένους τὰ πολεμικά. θαυμαζέτω δὲ μηδεὶς ὅτι τὰς θήρας ἀντετάξαμεν τοῖς γυμνασίοις ἐν τῇ διαιρέσει. καὶ γάρ, εἰ καὶ τῷ γένει ταὐτόν, καὶ τῷ τέλει, αἵ τε θῆραι, καὶ τὰ γυμνάσια, τῇ γοῦν ὕλῃ τῇ ὑποκειμένῃ, τοῖς τε τόποις, καὶ τοῖς τρόποις διαφέρουσιν οὐκ ὀλίγον. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἔρωτι καὶ φιλίᾳ ἐξ ἀνάγκης τινὸς φυσικῆς συνδέδεται, καὶ ἤτοι οἱ δεσμοὶ μεγάλην ῥοπὴν ἔχουσι πρὸς εὐδαιμονίας ἀπόλαυσιν, καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ, τούς τε νέους μάλιστα πάντων πρὸς τὸ ἡδέως συνημερεύειν ἐφέλκουσι· καὶ προθυμίαν, οὐ τὴν τυχοῦσαν γε παρασκευάζουσι, πρὸς τὸ τοὺς κινδύνους D ὁμοφρόνως ἀναρριπτεῖν, ὅταν ἥ τε χρεία ἀπαιτῇ, καὶ ὁ τῆς πόλεως καιρός. διὰ τοῦτο χρὴ τὸν τοῦ συσσιτίου ἐπιμελητήν, ὅντινα καὶ συσσιτίαρχον οὐκ ἀπρεπῶς ἴσως καλοίη τις, μετὰ τοῦ παιδονόμου σκέψασθαι, ὅπως ἂν οἱ τῶν νέων ἔρωτες, ἁπάσης κακίας καὶ αἰσχρουργίας ἄμοιροι ὄντες διατελῶσι, τῇ τε τῆς πολιτείας εὐκοσμίᾳ κατὰ πάντα συνᾴδωσι, καὶ τῇ αὐτῆς καθαρῷ. τοῦτ᾽ ἔστιν ὅπως γενναῖοι ὦσι, καὶ σεμνοί, καὶ πάσης τῆς ὑπολήψεως ἐκτὸς τῆς αἰσχρᾶς. πῶς δὲ ταῦτ᾽ ἔσται νῦν ῥητέον. ἐὰν οὖν ὁ συσσιτίαρχος τὸ αὐτοῦ ἔργον καταμάθῃ E τί τ᾽ ἐστι, καὶ πῶς αὐτὸ ποιητέον, πάντα καλῶς διαπράξει. δεῖ δὴ τοῦτον οὐ σιτίοις μόνον καὶ ὄψοις, τοὺς αὐτῷ ἐπιτραπέντας νέους οἷον χορτάζειν κτηνηδόν, καὶ ποτοῖς καὶ μέθαις βαρύνειν. ἀλλὰ μετὰ παιδονόμου διαλαβεῖν, ὅπως ἂν αὐτοῖς αἱ ὁμιλίαι ἐλευθέριοι τ᾽ ὦσι, καὶ ἡδεῖαι καὶ καλαί, ταῖς τε αὐτῶν ἡλικίαις μάλιστα πρέπουσαι·

A qui verò è venationibus fructus colligitur, iiſque exercitamentis, haud ſanè hoc minor: verumenimvero, id quod plerique in ſolemnibus & vſitatis exercitamentis negligunt, huc oportet accedere, atque hoc vel in primis curare, vt ſiniſtri artus ad parem & æqualem vſum, & vim moueantur ac dextri; vtque iuuenes, hæc antè meditati, atque ad hæc ſemper parati veniant. multum enim intereſt inter eum qui eſt in hac re rudis, & nec exercitus; atque eum qui egregiè eruditus ſit, & exercitus. nam ſicuti is qui in pugilatu, & lucta, & pancratio ſe laudabiliter geſſit, non quidem ſiniſtris artubus nequit contendere, claudicat autem à dextris, labitúrque, & peccat, cùm nouus labor in partem ad- B uerſam illum vocans, neceſſariò cogit experiri: idem hoc cùm in armorum, tum in rerum aliarum vſu, rectum oportet exiſtimare, eum ſcilicet qui duplici facultate inſtructus eò veniat, cùm ad laceſſendum, tum ad repellendum, aduerſarium, nullam eiuſmodi, neque inertem, neque à ſcientia vacuam, quoad eius fieri poſſit, omittere. Porrò autem & venationes, præterquam quòd venatorum corpora ſalubria reddunt, & agilia, eædem vniuerſi agri, & finium cognitionem præterea ingenerant, ita vt bello ingruente, vnuſquiſque, tum ciuis, tum miles, loca omnia nota habeant, quæ hoſtibus ad inuadendum ſint facilia, quæque difficilia. Iam verò & hæ aruis quidem, & vinetis, & viridariis ingentem ab importunis beſtiis & feris præſtant ſo- C litudinem, manſuetis autem animalibus & iumentis, amplam in tuto paſcendi facultatem, & ſecuritatem, ipſique ciuitati annonæ abundantiam, atque vbertatem. Denique, id quod bellici apparatus architectus, vel in primis habeat, pedites iuxta & equites ad belli munia egregiè comparatos. Nemo autem miretur nos in diuiſione hac venationes exercitamentis parte ex altera oppoſuiſſe. etſi enim genere ipſo eadem ambo ſunt, idémque ad extremum ambo ferè properant, quæ tamen ambobus materia ſubiicitur, hæc vna non eſt, non locus, non modus idem, quin longè inter ſe ſe diuerſa hæc eſſe comperientur. At quoniam omne hominum genus, amicitia, & beneuolen- D tia, naturali quadam neceſſitate vincitur, vinculáque hæc ad felicitatem fruendam ingens afferunt momentum, cùm priuatim, tum etiam publicè, iuuentutémque imprimis ad vitam iucundè degendam, atque oblectandam, alliciunt, fiduciámque eiuſmodi eorum pectoribus ingenerant, vt ad pericula adeunda & perrumpenda, concordibus alacribúſque animis accedant, cùm vſus ſcilicet ciuitatis, & Reipubl. tempora poſcant, propterea oportet contubernij ſiue præfectum ſiue magiſtratum, quem Syſſitiarchum illi appellant, vnà cum iuuentutis moderatore, id imprimis curare, atque animaduertere, vt eorum amores ab E omni vitio omnique turpitudine vacui ſint: rectæque Reipubl. inſtitutioni & moderationi vſquequaque reſonent, & puritati, id eſt, vt generoſi ſint, & caſti, atque ab omni labe, fœditatíſque ſuſpicione, longè remoti. Sed quonam modo hæc euenire queant, nunc dicendum eſt. Si itaque contubernij præfectus, quænam ſuæ partes ſint, rectè norit, eas certè omnes abundè expleuerit. ſanè oportet hunc non ferculis duntaxat, & obſoniis iuuenes, qui in fide & tutela eius ſunt, inſtar iumentorum ſaginare, potúque, & temeto, eos onerare: quin magis cum eorum moderatore diſpicere, ecquibusnam modis eorum congreſſiones honeſtæ, iucundæque ſint, illámque ætatem deceant:

hiſtoricæ videlicet, atque heroicorum facinorum anxiæ indagatrices æſtimatricéſque. Iccirco itaque ad hoc continenter ille operam dabit, vt egregia maiorum facinora, eorúmque illuſtrium, audientes, ipſaque admirantes, verecundentur ſanè quicquam aliud in vita cogitare, aut laborare, quàm vt eis viris ſe exæquent, quos de virtute mortales omnes ſuſpiciunt, atque admirantur. Quum itaquè iuuenes ipſos ita imbuerit, itáque ad virtutem comparauerit Syſſitiarchus, ſanè quidem verendum non eſt quin eorum amores eiuſmodi ſint futuri cuiuſmodi eos eſſe oportet, atque vti imperat lex. decet enim adoleſcentes, & natura, & vitæ inſtitutis tales ſeſe ciuitati exhibere, quales diximus, eos præſertim qui debent, primùm quidem communis libertatis eſſe cuſtodes; inde magiſtratus, & duces, & oratores, & iudices, & ſenatores, ac demum rei diuinæ cultores, curatoréſque. Namque ſtudia hæc omnia & officia, omnibus ciuibus in medio poſita erunt: quæ quidem, etſi non omnes omnia aſſequi pariter valeant, ij tamen qui ſingulis quibuſque virtutibus idonei fuerint, ſingula conſequi poterunt, pro ingenij ſui captu, & ſtudiis, ſicuti in belli muneribus accidit, in quibus non cuncti bellatores, Achilli aut Hectori, aut Aiacibus ſtrenuitate æquales ſunt, & pares; quin longè profectò intereſt inter hos ac ceteros milites & duces. id quod neque Poëtam in hortationibus latuit: ait enim

O ſocij, quique eximij virtutibus eſtis
Et genere, atque opibus, mediæ & qui ſortis habetis
Præmia, vos etiam, quos conditio infima ducit;
Non etenim in bello partibus licet omnibus eſſe.

Idem hoc noſtri temporis Orator egregiè animaduertit, cùm ait, Oportere ciuitatum rectores, eum ciuem, qui legum cancellis continet ſe, quique eis libenter paret, ceu integram ſalutis collectam patriæ afferentem, & honoribus augere, & laudibus tollere; cõtrà autem qui harum repagula perruperit, & limites tranſilierit, ignominiis notare, & ſuppliciis conſtringere, (& rationem ſubdit:) Communis enim collatio, & ſymbola ſunt officia illa omnia, quæ vnuſquiſq; noſtrûm facit, legibus iubẽtibus. Hi igitur quibus præclara hæc præmia tribuenda à ciuitate ſunt, tales ſeſe præſtare debent, quales diximus. Quapropter oportet in contuberniis, & venationibus, & exercitamentis modeſtiam præſtare & temperantiam, & caſtitatem: quæque ferarum ſunt libidines, & voluptates, eas omnes vitare, quoad eius fieri poteſt, & ab eis abhorrere. Et verò intemperantia omnis, omniſque procacitas, & impotentia, tum ei qui ſcelus fecerit, tum ei qui perpeſſus fuerit, & priuatim & publicè noxia eſt: verumenimvero ea quæ in libidines & voluptates abſurdas eruperit, atque immanes, longè omnium deterrima & pernicioſiſſima, atque ad virtutes extinguendas efficax maximè: id quod in Ethicis præceptis abundè definitum eſt, neque oportet nunc ea fruſtra relegere. Quoniam verò haud facile illis eſt, qui milites iam facti ſunt, cunctos in contubernia quotidie conuenire, atque illic perpetuam victus conſuetudinem habere, ſanè quidem oportet ſtatis diebus ſaltem hoc haud negligere; quin ſingulos quoſque vnà cum ſuis tribulibus conuenire illuc, ac publicis ludis cum ceteris ciuibus intereſſe, & venationibus, & gymnaſiis; præſertim eos, qui natu ſunt iuniores, vt poſt annum minimùm vigeſimum, militem perfectum, fidelémque, & animoſum ſuæ ſe patriæ exhibeat: nihil cauſantem, niſi aut infortunium, vti dicebamus, aut neceſſitudinem,

A ἱστορικαὶ δηλονότι, καὶ τῶν ἡρωϊκῶν πράξεων ἀνακειμέναι. διὸ καὶ τοῦτο συνεχῶς ἐκεῖνος σπουδάσῃ, ὅπως τὰς τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἀγαθουργίας ἀκούοντές τε, καὶ αὐτὰς ἀγάμενοι, αἰσχύνωνταί γε ἄλλο τι ἐννοεῖν διὰ βίου καὶ διαπονεῖν, ἢ ὅτι μάλιστα τοῖς πρὸς ἀρετὴν ἐγκωμιαζομένοις ἀνθρώποις ἐξισοῦσθαι. ἐπειδὴ δὲ ἄρα αὐτοὺς τοὺς νέους οὕτως ἐθίσῃ, καὶ παρασκευάσῃ ὁ συσσιτίαρχος, ἀμέλει δέος οὐδὲν τοὺς αὐτῶν ἔρωτας μὴ οὐ τοιούτους γίνεσθαι, οἵους δεῖ, καὶ ὡς κελεύει ὁ νόμος. πρέπει γὰρ αὖ τούτους τήν τε φύσιν, καὶ τὴν προαίρεσιν ἑαυτοὺς παρέχειν τῇ πόλει τοιούτους, οἵους εἴπομεν· ἄλλως τε καὶ μέλλοντας, B πρῶτον μὲν τῆς κοινῆς ἐλευθερίας φύλακας καθίστασθαι· ἔπειτα δὲ καὶ ἄρχοντας καὶ στρατηγοὺς, καὶ ῥήτορας, καὶ δικαστὰς καὶ βουλευτὰς, καὶ τέλος τοῦ θείου θεραπευτάς. ταῦτα γὰρ τὰ ἐπιτηδεύματα πάντα καὶ ἔργα, πᾶσι τοῖς πολίταις ἐν μέσῳ προκείμενα ἔσται, ἅ γε δὴ εἰ καὶ μὴ πᾶσι πάντα ἐφικτὰ, ἕκαστα μέντοι, τοῖς πρὸς ἑκάστην ἀρετὴν εὖ πεφυκόσιν, ἔσται ἐφικτά· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων τῶν πολεμικῶν, ὅπου γε οὐ πάντες Ἀχιλλεῖ τε καὶ Ἕκτορι ἴσως ἄνδρες, καὶ Αἴασι, ἀλλὰ πολύ γε τούτων τὸ μεταξύ. ὅγε δὴ οὐκ ἔφυγε τὸν ποιητὴν ἐν ταῖς προτροπαῖς. λέγει γὰρ,

Ὦ φίλοι Ἀργείων, ὅστ' ἔξοχος, ὅστε μεσήεις,
C Ὅ τε χερειότερος, ἐπεὶ οὔπω πάντες ὁμοῖοι,
Ἀνέρες ἐν πολέμῳ.

Ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ῥήτωρ ἀπεσημειώσατο παγκάλως, λέγων, χρῆναι τοὺς τῶν πόλεων προεστάτας, τὸν πειθόμενον τοῖς νόμοις, ὡς φέροντα τὴν τῆς σωτηρίας φορὰν πλήρη τῇ πατρίδι, τιμᾶν καὶ ἐπαινεῖν, τὸν δὲ ἀπειθοῦντα κολάζειν, (καὶ ἐπιλέγει) ἔρανος γάρ ἐστι πολιτικὸς καὶ κοινὸς, πάνθ' ὅσα ταξάντων τῶν νόμων, ἕκαστος ἡμῶν ποιεῖ. τοὺς τοίνυν τούτων τῶν ἐν τῇ πόλει καλῶν μετέχειν μέλλοντας, τοιούτους παρέχειν αὑτοὺς ἀνάγκη οἵους εἴπομεν. δεῖ οὖν ἔν τε τοῖς συσσιτίοις καὶ ταῖς θήραις, καὶ τοῖς γυμνασίοις σώφρονας διατελεῖν καὶ κοσμίους καὶ D καθαρεύς, τάς τε θηριώδεις λεγομένας ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς διαφυλάττειν, ὅση δύναμις, καὶ βδελύττεσθαι αὐτάς. ἀμέλει πᾶσα ἀκολασία, πᾶσα ὕβρις, τῷ τε ποιήσαντι καὶ τῷ παθόντι, ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ βλαβερά. ἀλλ' ἡ τῶν ἀτόπων ἐπιθυμιῶν καὶ ἡδονῶν ἀκρασία, ἁπασῶν τῶν ἄλλων βλαβερωτάτη, καὶ τῶν ἀρετῶν φθαρτική, καθάπερ κἀν τοῖς Ἠθικοῖς διώρισται, καὶ οὐ χρὴ περὶ τούτων νῦν ταυτολογεῖν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ ῥᾴδιον καθ' ἡμέραν ἑκάστην, τοὺς ἐν ἡλικίᾳ συμπάντας ἐπὶ τὰ συσσίτια ἀπαντᾶν, καὶ ἀεὶ συσσιτεῖν, δεῖ δή γε τοῦ ταχθείσαις ἡμέραις τοῦτο E μὴ παρορᾶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ φυλὴν ἑκάστους παρεῖναι, μετά τε τῶν πολιτῶν ἁπάντων ἐν ταῖς δημοτελέσιν ἑορταῖς καὶ θήραις καὶ γυμνασίοις, δηλῶς τε καὶ τοὺς νεωτέρους, ἵνα μετὰ γοῦν ἔτος τὸ εἰκοστὸν, στρατιώτην ἐπιτελῆ καὶ πρόθυμον καὶ πιστὸν, τῇ πατρίδι ἑαυτὸν παρέχῃ, μηδὲν (ὡς εἴπομεν) σκηπτόμενον, εἰ μὴ τι ἀφυκτὸν ἀνάγκην.

ἔστι γὰρ ὁ τοῦ πολεμικοῦ σκοπός. ὁ δὲ τοῦ πολιτικοῦ, ὡς σαφέστερον ἐν τοῖς ὕστερον λελέξεται, ἡ τῆς πόλεως κατάστασις ἀσφαλὴς μετὰ πλούτου, καὶ ἀρετῆς, καὶ εὐδοξίας. τοῦ δὲ νομοθέτου ἡ τούτων ἁπάντων φυλακὴ, καὶ ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ διαμονή. ἔσται δὲ ταῦτα ἐὰν ἡ τ' εὐνομία τούτοις προσσταλθῇ, εἴ τε ἄρχοντες τὰ χαλεπὰ τῶν συμπτωμάτων καὶ τὰ δυσχερῆ συνετῶς τε καὶ εὐγνωμόνως μεταχειρίζοντες, ἐξορθώσωσι, εἴτε ἀρχόμενοι τά τε ἑαυτῶν ποιήσωσι, καὶ τὰ προσταττόμενα ὑπὸ τῶν νόμων. αὕτη γὰρ ἡ ὄντως εὐνομία. Ἐπεὶ δὲ πόλις οὐδεμία καίπερ εὐτυχεστάτη, πενίας ἄμοιρος ὅλως διατελεῖ καὶ ἀνθρώπων ἀκτημόνων, χρὴ καὶ τούτων προνοεῖν· ὅπως μὴ τὰς ἀναγκαίας τῶν τεχνῶν καταλείποντες, καὶ τὰ ἔργα ὅθεν ζῶσι, ἕνεκα τῶν συσσιτίων, καὶ τῶν ἄλλως νομίμων συλλόγων, πενέστεροι ἔτι γίνωνται, ἀπόμοιροί τε, τῶν καλῶν καὶ τῶν τῷ κοινῷ ἀναγκαίων εἴργωνται ὑπηρεσιῶν. ὅπερ τῇ πόλει οὐκ ἄμεινον· παραπλησίως δὲ καὶ οἱ εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι, διὰ ταῦτα τῆς τε φιλοσοφίας ἀπέχωνται, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων, τῶν αὐτοῖς προσηκόντων· χρὴ πάντα ταῦτα κατὰ ὃ πᾶσι δέον καὶ δυνατὸν, καὶ πρέπον, ἔθεσι καὶ νόμοις διατετάχθαι· ἐνθυμούμενον τόν τε πολέμαρχον, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τέλει, ὅτι πάντα τὰ πρὸς πόλεμον εὑρήματα καὶ ἐπιτηδεύματα εἰρήνης χάριν, ὃ τῷ ἐν ἡσυχίᾳ βίῳ εὕρηταί τε, καὶ ἐπιτετήδευται, ὡς πολλάκις ἤδη ἐμαρτυράμεθα. ἡ γάρ τοι ἡσυχία, καὶ ἡ φιλοσοφία τούτων τε, καὶ τῶν ἄλλων πασῶν τέλος πράξεων καὶ ἔργων. τὸ γὰρ πολεμεῖν καὶ τὸ μάχεσθαι, κατά γε τὸν ἀληθῆ λόγον, οὔτε ἐφετὸν, οὔτε εὐτυχές· τοὐναντίον δὲ μᾶλλον ἀπευκτὸν καὶ κακοτυχές. καὶ διὰ τοῦτο δικαίως φασὶν ἐπιτιμᾶν τὴν Κίρκην τῷ Ὀδυσσεῖ πρὸς Σκύλλην ἀγερώχως θρασυνομένῳ,

Σχέτλιε, καὶ δὴ αὖ τοι πολεμήϊα ἔργα μέμηλε,
Καὶ πόνος· οὐδὲ θεοῖσιν ὑπείξεαι ἀθανάτοισι.

καὶ περὶ δυνάμεως στρατιωτικῆς ταῦτα ἀρκείτω. Τὰ δὲ ὑπὸ Σωκράτους ἐν ταῖς Πολιτείαις τραγῳδούμενα, ὡς κόμπου καὶ τερατείας ἀνάμεστα, πάλαι ἐξελήλεγκται. καὶ ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ἀσπιδοποιΐᾳ ὑπέρευ ταῦτα διεσάφησε. ἀμέλει τὴν γυναικείαν ἰσχὺν μέχρι πόσου τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις ὀνήσιμον ἀπέδειξεν. ὄπισθεν γὰρ τῶν ἐπάλξεων καὶ τειχῶν αὐτὰς μετὰ νηπίων καὶ γερόντων καθίζει, ποιῶν·

Τεῖχος μέν ῥ' ἄλοχοί τε φίλαι, καὶ νήπια τέκνα,
Ῥύατ' ἐφεσταότες· μετὰ δ' ἀνέρες, οὓς ἔχε γῆρας.

τῶν δὴ ἔργων τῶν αὐταῖς οἰκείων, ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ὑπέμνησεν αὐτὰς, διὰ Τηλεμάχου λέγοντος τῇ μητρί,

Ἀλλ' εἰς οἶκον ἰοῦσα, τὰ σαυτῆς ἔργα κόμιζε.

ταῦτα γάρ τοι, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, ὥσπερ κἂν τοῖς Ῥητορικοῖς εἴρηται, τῇ γυναικείᾳ φύσει μάλιστα ἁρμόττει. ἀλλ' οὐδ' ὁ πόλεμος, οὐδ' αἱ μάχαι,

A hoc enim bellico philoſopho eſt ſublatum ſignum: Ciuili autem, id quod dilucidiùs poſthac explicabitur, hoc, vt Reſpubl. firmiter conſtet virtutibus, nitens opibus, florens, & vera gloria celebris, atque illuſtris. legumlatori autem horum omnium tutela, vt ſit in omni felicitate perpetua permanſio. Sed hæc omnia ad votum ſucceſſerint, ſi eunomia eis acceſſerit, id eſt, ſi quæcunque ardua, & periculoſa, explicatúque difficilia incommoda in ciuitate acciderint, magiſtratus & principes ſagaciter, atque ex animi recta conſcientia, non legibus ſolùm ea diſcutientes correxerint, atque ad ſanitatem partes ægrè affectas redegerint: priuati autem ſingulares homines, rerum ſuarum ſatagentes
B legibus paruerint, & magiſtratibus; namque in duobus his, bonarum legum omnis vis atque authoritas conſiſtit. Quoniam verò ciuitas nulla, quanquam fortunæ abundantia maximè florens, paupertatis expers, nec omni ex parte, nec ſemper fuerit, hominúmque egeſtate laborantium; oportet huic etiam hominum generi eſſe proſpectum, vt ne artes ſibi neceſſarias deſerere coacti, vnde victum quæritant, cauſa contubernij celebrandi, & cœtuum legitimorum, pauperiores adhuc euadant: cúmque eò euaſerint, à præclaris, reique publicæ neceſſariis muneribus arceantur; id quod haud ſanè commodum ciuitati eſt: præterea, ne ſimiliter etiam ingenui & diuites, eandem ob
C cauſam, à philoſophia, rerúmque pulchrarum ſtudiis, quæ ſuo ſtatui ſuæque conditioni affines ſunt, abſtineant, oportet ſingula quæque horum, pro cuiuſque ordinis & hominis opportunitate, & decentia, & viribus, legibus atque inſtitutis eſſe definita, animaduertentem militiæ armorúmque præfectum, ac ceteros, quorum curatio hæc eſt, belli ſtudia omnia, & artes, pacis, quietis, tranquillitatis gratia, id quod multoties teſtati ſumus, ab hominibus fuiſſe reperta & celebrata; vita enim tranquilla & pacata ipſáque philoſophia horũ omnium fines certi ſunt. Nanque bella ciere, pugnas committere, cædes cædibus accumulare, ſi vera, & certa excutienda ratio eſt, nec optabile, nec bene for-
D tunatum; quin contrà deteſtabile, & malè fortunatum: atque idcirco, Circem iure increpare Vlyſſem, affirmant, dum ſeſe in Scyllam importunè nimiùm iactitat:

Et bellum infelix agitas, nec cernere finem
Pugnandi vales, Superis nec cedere poſthac
Eſt animus.

Ac de militari quidem facultate ſat ſit hæc dixiſſe. Quæ autem à Socrate in libris de Rep. Tragicè elata ſunt, iampridem refutata, eleuatáque fuêre, ceu iactantiæ plena, ac futili admirabilitate redundantia. Quin & Poëta in clypei factione, ea nimirum aptè diſcuſſit, & egregiè declarauit, & quidem muliebre robur quatenus ad belli munia poſſit ac-
E commodari, ibidem oſtendit: nanque poſt pinnas, & mœnium propugnacula, cum infantibus & ſenibus eas collocat, faciens:

Muros inualidique ſenes, trepidæque puellæ,
Et pueri tenuère, & dulcia pectora matrum.

Officiorum autem quæ propria ordinis ſunt muliebris, in Odyſſea ipſas ſubmonuit, per Telemachum, matrem ſic increpantem.

In ſupera aſcendens age mater, penſa puellis
Partito, nobiſque viris conſilia linque.

Nanque hæc & horum germana, ſicuti etiam in Rhetoricis dictum fuit, muliebri naturæ maximè quadrant, at non bellum, non pugnæ, non ſudor,

non ſudor. Atque idcirco hæc Barbaris relinquentes, ceu eorum ingeniis conſona, & inſtitutis, maiorum noſtrorum præcepta teneamus, eorundémque ſtudiis incumbamus, qui quidem omnia hæc longa periclitatione, & artificio comprobata, beneque diſcuſſa nobis minoribus reliquère.

Sequitur, vt de Imperatoria, ab his dicamus. hæc principali ceu forma proprio generi ſubiicitur: veruntamen nos, quia ita militari coniuncta eſt, vt ab ea diuelli nequeat, de ea ipſa priùs diſſeremus. Namque principalis totam Imperatoriam continet, & regiam, multáſque alias, ſicuti clarum fiet poſthac, cùm de omnibus ceteris agemus. verùm de hac ſicuti propoſuimus, nunc agamus primùm. Volenti igitur Imperatoriam facultatem adipiſci, atque eius vim ſibi comparare, præſertim in ciuitate illa, quæ libertate fruatur, quæque ipſam ei traditura ſit, neceſſe ei eſt totam militarem artem domo afferre, vt ea fretus, hæc, atque horum germana edicere valeat, réque vera edicere, & non arroganter effutire:

at nos
Bella, & pugnas, & cædem cæde accumulare
Nouimus, & tergus dextra ſimul atque ſiniſtra
Arentis verſare bouis:

Enimvero ſicuti orator probabiliter dicere volens, ſiue in cauſa oranda, ſiue vtilitate oſtendenda, ſiue denique in quocumque oratorio munere perficiendo, intrepidè lingua vti Latina debet priùs, inde ad opus hoc aggredi: aliter namque id facere aggrediens, riſum audientibus moueat: parem ſanè in modum oportet eum qui ſit deſignatus Imperator, quique gradu illo locóque haud indignum ſe ſe haberi cupit, militarem iuxta & imperatoriam artem, militaria & imperatoria inſtituta, & leges ſectantem priùs perdiſcere, ne comparato iam exercitu, atque inſtructo in hoſtem, & incitato, in illud Euripideum incurrat:

Iſte hoſtias agit iugulatum hoſtibus.

Curabit itaque is vt bellicæ fortitudini quamplurimum prudentiæ adiungat, atque eximiam quandam animi celſitudinem, & ſagacitatem, ac ceteras virtutes, quæ imperatores maximè decent. Idem animę parcus non erit, aliàs prodigus: cùm ſcilicet vſus aut neceſſitas poſtulabit. In educendis autem copiis, & manu conſerenda, ſemper iniecto periculo, verſus huiuſce recordabitur:

Dum ſibi, dum ſociis reditum parat, aſpera multa
Pertulit.

Et verò ſtrenui duces, réque vera prudentes, gloriantur magis in eo quòd milites fidei ſuæ creditos conſeruauerint, & ciues incolumes præſtiterint, quàm quòd ingentes hoſtium copias trucidarint, aut captiuas duxerint. Oportet itaque multo antè, ac perpetuo apparatu, denique à teneris hæc ſecum meditari, atque animo agitare, de aliis ducibus, atque imperatoribus exempla ſibi facientem, de eis dico, quicumque, cùm ab hiſtoriæ ſcriptoribus iure laudati, tum à Poetis, nec adulatoriè hymnis celebrati: nec minùs etiam de eis qui ætate ſua fuère probati, hoſce omnes bene notos habere, hoſce admirari, horum egregia facinora imitari, quibúſque adducti conſiliis ea fecerint, anxiè exquirere, & æſtimare, vt illa partim exæquare, partim etiam ſuperare omni ope nitatur: ſicuti & Themiſtoclem feciſſe aiunt: quem cùm per perpetua inſomnia obſeſſum amici aduerterent, rogarunt, Eccur nam totas noctes inſomnes duceret:

A καὶ ἱδρώς. διὸ καὶ τοῖς βαρβάροις ταῦτα ἐάσαντες, ἅτε συνῳδὰ ταῖς αὐτῶν φύσεσι, καὶ ἔθεσι, τοῖς τῶν προγόνων νομίμοις στέργωμεν, καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι, οἵτινες ταῦτα πάντα, δι' ἐμπειρίας καὶ τέχνης διευκρινημένα, ἡμῖν τοῖς ἔπειτα καταλελοίπασι.

Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον περὶ τῆς στρατηγικῆς, ἥτις τῇ ἀρχικῇ ὡς εἶδός τι ὑπόκειται τῷ γένει. ἡμεῖς μέντοι πρότερον διεξελευσόμεθα περὶ ταύτης, διὰ τὸ αὐτὴν συνῆφθαι τῇ πολεμικῇ· καὶ γὰρ ἡ ἀρχικὴ τὴν στρατηγικὴν πᾶσαν συνέχει, καὶ τὴν βασιλικήν, καὶ ἄλλας πολλάς, ὡς ὕστερον δῆλον γενήσεται ἡμῖν περὶ πάντων διελθοῦσι τῶν λοιπῶν. ἀλλὰ περὶ ταύτης B καθάπερ προεθέμεθα νῦν, διέλθωμεν πρότερον. τὸν μὲν οὖν βουλόμενον τὴν στρατηγικὴν δύναμιν κτᾶσθαι, καὶ τὸ ταύτης κράτος αὐτῷ περιβαλεῖν, ἄλλως τε καὶ ἐν πόλει οὔσῃ ἐλευθέρᾳ, καὶ αὐτῆς διδούσης ταύτην αὐτῷ, ἀναγκαῖον πᾶσαν τὴν στρατιωτικὴν τέχνην τοῦτον οἴκοθεν ἐνεγκεῖν, ἵνα ταύτῃ θαρρῶν, τάδε, καὶ τὰ τούτων ἀδελφὰ φθέγγεσθαι δυνηθῇ, ὡς ἀληθῶς, ἀλλ' οὐ κατὰ κόμπον τινά·

Αὐτὰρ ἐγὼν εὖ οἶδα μάχας τ' ἀνδροκτασίας τε,
Οἶδ' ἐπὶ δεξιά, οἶδ' ἐπ' ἀριστερὰ νωμῆσαι βῶν
Ἀζαλέην.

καὶ γάρ τοι ὥσπερ ὁ ῥήτωρ πιθανῶς λέγειν βουλόμενος, ἢ C δικολογῶν, ἢ συμβουλεύων ἢ ἄλλο τι ῥητορικὸν ἔργον ποιῶν, ἀτρέμας ἑλληνίζειν ὀφείλει πρότερον, εἶτ' ἔρχεσθαι τοῦ δὲ τοῦ ἔργου. ἄλλως γὰρ αὐτὸ ποιεῖν πειρώμενος, καταγέλαστος ἂν τοῖς ἀκούουσι φανείη. παραπλησίως δὴ δεῖ, καὶ τὸν μέλλοντα στρατηγεῖν, καὶ ἡγεμόνια ἀξιόχρεων τυγχάνειν, τήν τε στρατιωτικήν, καὶ τὴν στρατηγικὴν τέχνην, τοῖς στρατηγικοῖς νόμοις ἑπόμενον, καὶ ἐπιτηδεύμασι καταμαθεῖν πρότερον, ὅπως μὴ στρατηλατῶν ἤδη, εἰς τὸ Εὐριπίδειον ἐμπίπτῃ·

Οὗτος ἑκατόμβην ἐξάγει τοῖς πολεμίοις.

τῇ μὲν οὖν ἀνδρείᾳ τῇ πολεμικῇ φρόνησιν ὡς πλείστην D προστιθέναι σπουδάσει, καὶ μεγαλοψυχίαν καὶ σύνεσιν, τάς τε ἄλλας, τὰς τῷ ἡγεμόνι πρεπούσας ἀρετάς· καὶ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἔσθ' ὅτε μὲν φείσεται, ἄλλοτε δὲ ἀφειδήσει· ἐπὰν δηλαδὴ ὅ, τε καιρός, καὶ ἡ χρεία ἀπαιτῇ, καθ' ἑκάστην δὲ στρατηλασίαν, καὶ μάχην, καὶ συμβολήν, ἀεὶ ἐνστάντος τοῦ δεινοῦ, μεμνήσεται τοῦδε τοῦ ἔπους·

Ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἑταίρων.

ἀμέλει οἱ ἀγαθοὶ τῶν στρατηγῶν καὶ τῷ ὄντι φρόνιμοι φιλοτιμοῦνται μᾶλλον ἐπὶ τῷ, τοὺς αὐτοῖς ἐπιτραπέντας στρατιώτας σῶσαι, καὶ πολίτας, ἢ ἐπὶ τῷ ὡς πλείστους τῶν πολεμίων κατακόψαι καὶ ζωγρῆσαι. δεῖ δὴ ἐκ πολλοῦ, E καὶ ἐκ παρασκευῆς διηνεκοῦς, καὶ ὅλως ἐκ παιδός, ταῦτα συνεχῶς μελετᾶν καὶ μεταχειρίζειν τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς καὶ ἡγεμόνας παραδείγματα αὐτῷ ποιησάμενον, ὅσοι τε ὑπὸ τῶν συγγραφέων δικαίως ἐπῃνέθησαν, καὶ ὑπὸ ποιητῶν οὐ κολακικῶς ὑμνήθησαν. οὐχ ἧττόν τε καὶ τοὺς ἐπ' αὐτοῦ δοκίμους μάλιστα γνωρίζειν καὶ ἄγασθαι, καὶ τὰ αὐτῶν ἀνδραγαθήματα μιμεῖσθαι, τά τε διανοήματα ἀναλογίζεσθαι, ἵνα τὰ μὲν ἐξισάζῃ, τὰ δὲ καὶ ὑπερβαίνειν προθυμῆται· καθάπερ καὶ τὸν Θεμιστοκλέα φασίν· ἀγρυπνίᾳ γάρ τινι ἀφορήτῳ κατεχόμενον καὶ ἐρωτηθέντα διὰ τί οὕτως ἄυπνος διάγει ὅλας τὰς νύκτας,

ὑπὸ τῶν Μιλτιάδου τροπαίων ἐνοχλούμενον, τοῦτο παθεῖν ἀπεκρίνατο. οὗτος τοίνυν ἡγεμὼν πρὸς τοὺς βαρβάρους αἱρεθεὶς, καὶ τὸν ἐπιόντα ὄλεθρον, ἐπί τε τὴν πατρίδα, καὶ ἐπὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα πᾶσαν προορῶν, τὴν ἡγεμονικὴν ἀρετὴν, τὴν ἐκ πολλοῦ οἱ συντεθραμμένην, ἐν ἐκείνῳ τῷ πολέμῳ, κατὰ πάντα τρόπον ἐξέφηνε. τρία γὰρ ἐν αὐτῷ ἔργα μεγάλα τε, καὶ τοῖς τότε καὶ τοῖς ἔπειτα θαυμαστὰ, εἰργάσατο. πρῶτον μὲν γὰρ τὸν ἀντιπολιτευόντα, Ἀριστείδην τὸν Δίκαιον τότε φεύγοντα, κατελθεῖν ἐκέλευεν, ἵνα μὴ τοιούτου πρὸς τὸν πόλεμον συμβούλου διαμάρτῃ. τὸ δὲ δεύτερον, αἰσθόμενος τοὺς Ἕλληνας ἀθυμοῦντας τε, καὶ τὴν ἰδίαν ἕκαστον σωτηρίαν σκεπτομένους, τοὺς δὲ βαρβάρους τὴν συμβολὴν, οὐ κατασπέρχοντας, ἀλλὰ καιροφυλακοῦντας, ἀμφοτέρους ὁ Θεμιστοκλῆς κατεστρατήγησε, τοὺς μὲν Ἕλληνας ἄκοντας ὁμοῦ συμβαλεῖν ἅπαντας ἀναγκάσας, τοὺς δὲ βαρβάρους, ἐλπίδι τοῦ πάντας εὐθὺς σαγηνεύσειν ἐπαράμενος. τὸ δὲ τρίτον ὅτε μετὰ τὴν περιβόητον, καὶ λαμπροτάτην νίκην, τὴν μὲν γέφυραν διαλύειν ἐκώλυσε, τὸν δὲ βασιλέα κατὰ τάχος φεύγειν ὡς δῆθεν αὐτοῦ κηδόμενος προὔτρεψε. καὶ ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς τοιοῦτος στρατηγὸς, καὶ διὰ τὰς προρρηθείσας αἰτίας ἐγένετο. ὁ δὲ Περικλῆς τὰς τούτου τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὰς ἀγάμενος καὶ μιμούμενος, οὐχ ἧττον δὲ καὶ τὰς τοῦ πατρὸς Ξανθίππου, θαυμάσιος ἔφυ στρατηγός. οὐ γὰρ ἐπὶ πολέμου μόνον, ἀλλὰ κατ' ἀμφοτέρους καιροὺς, τῆς πατρίδος ἐστρατήγει καὶ προεστάτει, καὶ ἐκηδεμόνει ὥστε τὴν τότε πολιτείαν γίγνεσθαι, τῷ μὲν λόγῳ δημοκρατίαν, ἔργῳ δὲ, ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχήν. οὕτω γὰρ ὁ Θουκυδίδης. ἀλλ' ὅθεν ἐξέβημεν.

Ἐπεὶ τοίνυν συμβαίνει τὰ στρατεύματα, τὰ ἐκ ποικίλων καὶ ἐκ παντοδαπῶν ἐθνῶν συλλεγόμενα στρατιώτας ἔχειν ἐνίοτε οὐχ αὐτοῖς ὁμοφύλους, οὐδὲ ὁμογλώσσους, ἀλλ' ἑτερογλώττους, ἔστιν ὅτε καὶ βαρβαροφώνους. ἀνάγκη ὁ αὐτῶν στρατηγὸς τῶνδε ἄπειρος ὢν τυγχάνῃ τῶν διαλέκτων, δι' ἑρμηνέων ἐν αὐτοῖς ἀναγκάσεται χρηματίζειν δηλαδή. τοῦτο δὲ ἀπρεπὲς ἅμα καὶ σφαλερόν. διὰ τοῦτ' ἄρα δεῖ τὸν ἐθέλοντα στρατηγεῖν ἀξιεπαινέτως, καὶ ἱκανῶς, καὶ τούτου ἐπιμελεῖσθαι τοῦ πράγματος. ἐπὶ τούτου γὰρ τὸ τῆς αὐτοῦ φύσεως εὐμαθὲς ἐνδεικνὺς, καὶ τὸ ἀγχίνουν ῥᾳδίως δι' ἑαυτοῦ πείθειν αὐτοὺς δυνήσεται καὶ τοὺς ἐν τέλει. πρὸς δὲ τούτοις καλὸν αὐτῷ, ἅμα καὶ λυσιτελὲς, οὐχ ἧττον, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν πάντων ἐπίστασθαι, καὶ μνημονεύειν. εἰ δὲ μὴ πάντων, τῶν γοῦν πλείστων, μέχρι τῶν δεκαδάρχων, οὐκ ἀγνοεῖν. τὸν γὰρ μαχόμενον δύνασθαι ἐξονομακλήδην, ὥς φησιν ὁ ποιητὴς, κικλήσκειν ἄνδρα ἕκαστον, μάλα σωτήριόν ἐστιν, καὶ αὐτὴ ἐδήλωσε πολλάκις ἡ πεῖρα. ὁ γὰρ Νέστωρ ἐπιφερομένου μετὰ ῥύμης αὐτῷ τοῦ Μέμνονος, καὶ καταφυγὴν οὐδεμίαν λείποντος, ἐβόασε παῖδα ὃν, Ἀντίλοχον δηλονότι. χαμαιπετὲς δ' ἔπος οὐκ ἀπέρριψε, κατὰ τὸν μελῳδὸν, διά γε τὸ τῆς φωνῆς ἀρίδηλον, καὶ οὐ δι' ἄλλο οὐδέν. ἔτι τὸ μνημονεύειν ἑκάστων τὰ ὀνόματα στρατηγοῦ τινος εἶναι δοκεῖ, οὐκ ἐπιμελοῦς μόνον καὶ εὐμνήμονος, ἀλλ' εὐμενοῦς καὶ φιλοστόργου,

A Miltiadæ (inquit) triumphis, ceu nocturnis quibuſdam furoribus occurrentibus, & ſe inquietãtibus. Is aduerſus Barbaros imperator deſignatus, ingruentem patriæ & Græciæ tempeſtatem proſpiciens, imperatoriam virtutem, quam quidem ſuo animo longè antè inſeuerat, atque infixerat, illo in bello miris modis extulit. *Nam tria ingentia facinora, eiſque qui tunc erant, quique poſtea ſubſequuti ſunt hominibus, admirabilia edidit. Nãque omnium primum Ariſtidem, cognomento Iuſtum, illum inquam, à quo in Republ. regenda ſemper diſſenſerat, quique hanc ob cauſam tunc exulabat, in patriam reuerti iuſſit: ſcilicet
B ne tali ingruente bello, & tam periculoſo, hoc conſiliorum ſocio careret. Alterum: nam cùm Græcos, iam animos deſpondere, ac propriam quemque ſalutem ſpectare animaduerteret: Barbaros autem haud magnopere feſtinantes ad manus venire, ſed ſuum tempus expectantes, ambo ſuis conſiliis artibúſque ſuperauit, atque adeo eluſit, quòque ipſe decreuerat, adduxit: ac Græcos quidem, cùm eos ingratis manus conſerere cunctos coëgit: Barbaros verò, cùm Græcos vniuerſos, ceu ſagena euerſos, in ſiccum educendi, in ſpem erexit. Tertium denique, cùm parta ſplendida, & inclyta illa victoria, pontem quidem reſcindi prohibuit, Regem verò, fugam quàm primum capeſſere (ceu de ſalute
C ipſius iampridem ſollicitus) clàm monuit. ac Themiſtocles quidem talis Imperator, atque ob iam dictas cauſas extitit. At Pericles viri huius ſuſpiciens virtutes, atque imitans, nec minus etiam patris Xanthippi, mirabilis & ipſe extitit Imperator: non enim vnis belli artibus floruit, ſed vtraque tempeſtate obtinuit in milites imperium, in Rempubl. principatum, eiuſdémque tutelam, ita vt ſtatus ille, quo tunc ciuitas Athenienſis vtebatur, verbo quidem eſſet popularis, re autem & effectu ſingularis viri dominatus, eiuſdémque primi, & præſtantiſſimi. ita enim Thucydides. Sed eò reuertatur, vnde egreſſa eſt oratio.

Iam cùm ſæpe eueniat vt in magnis exercitibus
D multi homines ſint, diſpari genere, diſſimili lingua: ac non pauci etiam barbari, quibuſcum per interpretes agere ille Imperator neceſſariò debet, qui nullo variarum vſu linguarum valeat, id quod ineptum iuxtà, ac periculoſum eſt. Iccirco igitur oportet eum qui laudem imperatoriam dignè pleneque aſſequi concupiſcit, ita rem hanc in poſtremis non habere, vt hac ipſa maximè, ingenij ſui docilitatem, & ſolertiam indicans, facilè poſſit, tum gregarios milites, tum etiam minores duces per ſeſe quoquò velit dicendo adducere. Iam verò & honorificum ei fuerit iuxta & commodum nomina ſuorum militum omnium callere, & me-
E miniſſe, &, ſi non omnium, ſaltem quàm plurimorum, vſque ad decuriones, haud ignorare. Poſſe enim pugnãtem, quemque è commilitonibus, proprio ex nomine, vt ait Poëta, viritim ciere, impendio ſalutare: atque hoc quam vim in prælio habeat, re & effectu ſæpe comprobatum eſt. Neſtor, cùm effuſo impetu Memnon in ſe inueheretur, nullúmque ei effugium relinqueret, filium ſuum ciuit Antilochum; nec clamor humi effuſus eſt, ſanè quidem ob notæ conſuetæque vocis claritatem: nec aliam vllam ob cauſam. Porrò autem ſingulorum nomina in memoria habere eius eſſe Imperatoris videtur, qui non diligentia ſolùm excellat, ſed beneuolentia in milites, & charitate,

A id quodmirum quantum valet ad militum animos ſibi conciliandos, & obſequio perpetuo aſſuefaciendos; præſertim cùm æquali & pari victus apparatu atque ipſi vtantur, ipſum vti etiam videant, ab omni delicato more abhorrentem, ab omni luxu alienum, nil priùs neque fortiùs facietem, quàm vt bona eis proſpiciat, aduerſa depellat, ſtipendiùmque & victui neceſſaria in numerato expeditóque habeat, atque ad diem dictam conſtanter exhibeat: neque eorum quenquam negligat, qui ſunt vulneribus mutilati, aut morbis retardati: neque ſupremum honorem omittat eorum qui pugnantes mortem obierint, etſi minimè oporteat nunc, omnia illa dinumerare, quorum pleraque le- B gibus iis ſancientur, quibus imperatoria munera omnia definienda ſunt, & diſtinguenda, vt quæ ad cultum Deorum immortalium pertinent. Quibuſnam ſcilicet & quot quibuſve temporibus, quibus hoſtiis, tum à militibus, tum à ducibus, faciendum, nec minùs quæ luſtrãdis exercitibus ſolemnia, quęque ad alia incommoda, & dira, quæ hominibus neceſſariò interdum accidunt, amolienda, & expianda. Verumenimvero id quod tractationẽ hanc inſtituentes dicebamus, idipſum etiam nunc eam claudentes, cõfirmamus: oportere à teneris omnia hæc animo præcepiſſe, continenterque agitaſſe eum, qui artem hanc ritè poſſidere decreuit, vt C omnia quæcumque opus ſunt, vel ſaltem quàm plurima adiumenta domo afferens, imperatoria munera faciliùs tempore ſuo perficiat: perficiet autem ſi indolem quandam verè heroicam, cum militari virtute ſtatim coniungere nitatur, & ſtudeat. ac de Imperatoria quidem hæc.

Principalis autem poteſtas, qua de in præſens, dicere proponimus, multa in ſe habet diſcrimina; differt enim materia, modis, finibus: nam quædam eſt, quæ habetur in volentes, quædam in inuitos. porrò quædam ſubiectorum commodis ſtudet, quædam vim ſpectat, & propria commoda, & ſingularis ſtatus ſui firmitatem: atque hæc quidem electione creatur, illa ſortitione, alia vtraque. Quin D etiam quædam à genere perpetua, aut ſorte quadam acquiſita: de quibus omnibus definitum eſt ſuperioribus diſputationibus. At verò de regia illa, quæ vſquequaque abſoluta eſt, quæque pambaſileia nominatur, ecquibuſnam modis quis eam ſibi vendicans, maximo hoc præmio dignus cenſeatur, poſthac dicetur. Sed ei tractationi, quæ de Tyrannide habita olim fuit, nil præterea addetur: quippe cùm minimè oporteat, quæ fœda & flagitioſa ſunt, quæque incommoda hominum generi important & detrimenta, ea docere: quamquam nonnulla ſuperiùs de ipſa egerimus, cùm vt homines eam cauere diſcerẽt, tum vt ſemel inſtituta tractatio conuenientem modum haberet. Nunc de principali E facultate agemus, ea, inquam, quæ Reip. & ſtatu libero viget, quęque reddendis rationibus ita eſt obnoxia, vt cauſam repetundarum ſemper dicere parata ſit: nam de Imperatoria dictum eſt, & oſtenſum, quòd hæc principalis ipſius forma quædam ſit, ſicuti regia, & ſacerdotalis, non quidem tota, ſed vna modò illa, quam quis Pontificiam vocaret, & ſi qua alia; in qua ciuitatis ſtatus vel vniuerſus, vel aliqua ex parte conſiſtat. Sed iam tempus eſt vt de Senatoria diſſeramus, & Concionatrice, videntur namque hæ curationes quædam & miniſteria magis, quàm re vera magiſtratus: verumtamen de ambabus agendum, ac priùs de concionali.

A ὅγε δὴ πρὸς τὸ χρηστὸς καὶ εὐπειθεῖς ἔχειν τοὺς στρατιώτας, καὶ διαφυλάττειν, θαυμαστὸν ὅσον ἰσχύει, ἄλλως τε καὶ ὅταν ἰσοδίαιτον αὐτὸν αὐτοῖς ὁρῶσι, καὶ πόῤῥω πάσης μαλακίας καὶ ἤθους ἐνθρύπτου, καὶ προθυμότερον ποιούμενον μηδὲν, ἢ πάντα τ' ἀγαθὰ πορίζειν αὐτοῖς, καὶ τἀναντία ἀποτρέπειν, τούς τε μισθοὺς καὶ τὰ ἐπιτήδεια, ἐν ἑτοίμῳ ἔχειν, κἀπὶ ῥητοῖς, αὐτοῖς ἀεὶ παρέχειν· καὶ οὐδὲ τῶν πεπηρωμένων ἀμελοῦντα, οὐδὲ τῶν ἀῤῥωστούντων, οὐδὲ τῶν ἐν ταῖς μάχαις ἀποθανόντων οὐδενός. καίτοι οὐκ ἐγχωρεῖ ἔν γε τῷ παρόντι ἐκεῖνα πάντα ἐξαριθμεῖν, ὧνπερ τὰ πλεῖ- B στα, ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς γέγραπται νόμοις. οἷα τὰ περὶ τὰς τῶν θεῶν τιμὰς, ποῖ καὶ πόσοις καὶ πότε καὶ διὰ τίνων καὶ ποίων ἱερουργητέον, καὶ θυτέον, τῷ τε στρατῷ, καὶ τοῖς ἡγεμόσι. καὶ τὰ περὶ τὰ καθάρσια ὡσαύτως, ἐπὶ τῶν στρατοπέδων, καὶ τῶν ἄλλων, τῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐξ ἀνάγκης συμπιπτόντων. ὅγε μὴν τούτου ἀρχόμενοι τοῦ λόγου ἐλέγομεν, ταὐτὸ καὶ συμπεραίνοντες ὑπομιμνήσκομεν νῦν· ὅτι δεῖ ἐκ νέου ταῦτα πάντα προμαθεῖν, καὶ ἀεὶ μελετᾶν, τὸν τὴν ἀρχὴν ταύτην αὐτῷ προβαλεῖ διανοηθέντα. ἵν' ἤτοι πάντα, ἢ ὡς τούτων τὰ πλεῖστα οἴκοθεν ἐνεγκὼν, C ῥᾷον τὰ δέοντα διαπράττοι· διαπράξει δὲ ἐὰν γνήσιόν τι λῆμα, καὶ ἡρωικὸν ταῖς στρατιωτικαῖς ἀρεταῖς προσεπιθεῖναι ἐπιχειρῇ, καὶ σπουδάζῃ. καὶ ταῦτα μὲν περὶ στρατηγικῆς.

Ἡ δὲ ἀρχικὴ δύναμις, περὶ ἧς ἐν τῷ παρόντι προεθέμεθα εἰπεῖν, πολλὰς ἔχει διαφορὰς, κατά τε τὴν ὕλην, καὶ τοὺς τρόπους, καὶ τὰ τέλη. ἡ μὲν γὰρ ἑκόντων ἐστὶν, ἡ δὲ ἀκόντων. καὶ ἡ μὲν πρὸς ὠφέλειαν βλέπουσα τῶν ἀρχομένων, ἡ δὲ πρὸς βίαν καὶ τὸ ἴδιον κέρδος, καὶ ἀσφάλειαν· καὶ ἡ μὲν αἱρετὴ, ἡ δὲ κληρωτὴ, ἡ δὲ κατ' ἀμφότερα γινομένη, ἡ δὲ ἀΐδιος D κατὰ γένος, ἢ τύχην τινὰ, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς προτέροις λόγοις διείληπται. περὶ μὲν οὖν παμβασιλείας, καὶ πῶς ποτ' ἄν τις ταύτην τὴν δύναμιν αὑτῷ περιποιούμενος, τῆς μεγίστης ταύτης ἄξιος κριθείη τιμῆς, ὕστερον λελέξεται· τῇ δὲ περὶ τυραννίδος πραγματείᾳ, οὐ πλείω προσθετέον. οὐ γὰρ χρὴ τά τε αἰσχρὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιζήμια διδάσκειν, καὶ βλαβερά· καί τοι φυλακῆς τε ἕνεκα περὶ ἐκείνης ἐν τοῖς ἄνω ἐλέχθη τινὰ, καὶ ἵν' ἡ ἐξ ἀρχῆς προτεθεῖσα πραγματεία, τὸ οἰκεῖον τέλος ἔχῃ. Νῦν δὲ περὶ ἀρχικῆς δυνάμεως λεκτέον τῆς ἐν πολιτείᾳ, ἥτις καὶ ὑπεύθυ- E νος διατελεῖ, καὶ ἀξιολογίαν παρέχει ἀεί. περὶ γὰρ τῆς στρατηγικῆς λέλεκται, καὶ δέδεικται ὅτι τῆς ἀρχικῆς εἶδός τι ἐστὶ, καθάπερ καὶ ἡ βασιλικὴ, καὶ ἡ ἱερατικὴ, οὐχ ὅλη γε, ἀλλ' ἐκείνη μόνον, ἥν τινα ἀρχιερωσύνην καλοίη τις· καὶ εἴ τις ἄλλη, ἐν ᾗ τὸ τῆς πόλεως κράτος, ἢ ἅπαν, ἢ κατά τι μέρος ἐνυπάρχει. Περὶ δὲ τῆς βουλευτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς σκεπτέον. δοκοῦσι γὰρ αὗται διακονίαι τινὲς καὶ πραγματεῖαι μᾶλλον, ἢ τῷ ὄντι ἀρχαί. ὅμως μέντοι περὶ ἀμφοτέρων λέγειν δεῖ· καὶ πρότερον περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς.

οὐ γὰρ μικρὸν διαφέρει πῶς ἂν διαπεπλασμένος τις ἐκεῖσε ἀπαντᾷ. καὶ γὰρ αὕτη πρώτη ἐστὶ πολιτείας μύησις τρόπῳ τινί. τοῦ γὰρ δῆλον ὂν τοιοῦτον, ὅτι μεγάλου τῆς νομοθεσίας ὄντος ἔργου, τὴν πόλιν εὖ παρεσκευασμένην, ἀρχὰς ἀνεπιτηδείοις ἐπιστῆσαι, τοῖς δὲ κειμένοις νόμοις, οὐδὲν πλέον εὖ τεθέντων, οὐδ᾽ ὅτι γέλως ἂν πάμπολυς συμβαίνοι, σχεδὸν δὲ βλάβαι καὶ λῶβαι πολὺ μέγισται γίγνοιντ᾽ ἂν ἐξ αὐτῶν. διὸ καὶ χρὴ πρῶτον τοὺς ὀρθῶς ἀρχαιρεσιάζοντας βέβαιον ἱκανὴν εὔνοιάν τε, καὶ γένος ἑκάστων ἐκ παίδων μέχρι τῆς αἱρέσεως, εἶναι δεδωκότας, ἔπειτ᾽ αὖ τοὺς μέλλοντας τούτους ἐπιψηφίζειν, πεφράχθαι ἐν ἤθεσι νόμων εὖ πεπαιδευμένους, ὥσπερ τὸ δυσχεραίνοντάς τε, καὶ ἀποδεχομένους, ὀρθῶς κρίνειν καὶ ἀποκρίνειν δυνατοὺς γίνεσθαι, τοὺς τούτων ἀξίους. ἡ δὲ τούτων κρίσις καὶ διάγνωσις ἐν τῇ περὶ τῆς πολιτείας παιδείᾳ κεῖται, καὶ ἐν τῇ περὶ ταύτην σπουδῇ, ὡς ἐν τοῖς περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας εἴρηται λόγοις. καὶ ταῦτα μὲν περὶ ἐκκλησιαστοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Ἐὰν δέ τις περὶ τῆς τῶν λόγων δυνάμεως ἀμφισβητῇ, πότερον τῷ τε ἐκκλησιαστῇ, ἢ καὶ τινὶ ἄλλῳ τῶν πολιτευομένων, αὕτη ἡ δύναμις ἀναγκαία ἢ οὔ, καταγέλαστος ἂν φανείη. καὶ γάρ τοι ἡ ῥητορικὴ τέχνη, καθάπερ ἐν τοῖς περὶ χρείας αὐτῆς εἴρηται, δῆλον ὅτι παντί τε ἀνθρώπῳ, καὶ ἐν πράγματι παντὶ ὠφέλιμος, καὶ ἡ ταύτης μέθοδος ἡμῖν πάλαι ἐξεύρηται, καὶ διώρισται. καὶ οὐ χρὴ νῦν περὶ τῶν ἐκεῖ διευκρινημένων περιττολογεῖν.

Περὶ δὲ βουλευτικῆς μέλλουσιν ἐρεῖν οὐκ ἀγνοητέον, ὅτι πολλοὶ τρόποι εἰσὶν ἐν ταῖς πόλεσι τῶν τε βουλευτῶν, καὶ τῆς βουλῆς, καθάπερ καὶ ἐν ταῖς πολιτείαις ἐλέχθη. τινὲς μὲν γὰρ ἀΐδιοι. καὶ ἐσθ᾽ ὅτε ἐκ γένους, ὡς ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις, τινὲς δ᾽ αἱρετοί, ἐκ ψηφίσματι, ἢ τοσαύτας ἄρξαντες ἀρχὰς ὥσπερ οἱ Ἀρεοπαγῖται. καίτοι οὐ καιρὸς νῦν περὶ τούτων πάντων διαιρεῖν κατ᾽ ἀκρίβειαν, ἀλλὰ μᾶλλον ζητεῖν καὶ δεῖξαι, πῶς ποτ᾽ ἄν τις τὸν ἴδιον αὐτοῦ βίον διάγων, βουλευτὴς ἀξιόχρεως νομίζοιτο κατὰ τὴν ἱκνουμένην ἡλικίαν. ἔστι γὰρ τῆς κοινῆς σωτηρίας ῥοπὴ ἐν τούτῳ τῷ τέλει τῷ βουλευτικῷ, περὶ τῶν ἔργων διορίζουσι ῥᾴδιον καταμαθεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ναῦς τε ἐν θαλάττῃ πλέουσα φυλακῆς ἡμέρας δεῖται, καὶ νυκτὸς ἀεί, πόλις τε ὡσαύτως, ἐν κλύδωνι τῶν ἄλλων πόλεων διαφερομένη, καὶ παντοδαπαῖς ἐπιβουλαῖς οἰκεῖ, κινδυνεύουσα ἁλίσκεσθαι, δεῖ δὴ δι᾽ ἡμέρας τε εἰς νύκτα, καὶ ἐκ νυκτὸς συνάπτειν πρὸς ἡμέραν ἄρχοντας ἄρχουσι, φρουροῦντάς τε φρουροῦσι, διαδεχομένους ἀεί, καὶ παραδιδόντας μηδέποτε λήγειν. πλῆθος γὰρ οὐ δυνατὸν ὀξέως οὐδέποτ᾽ οὐδὲν πρᾶξαι. διὸ καὶ ἀναγκαῖον, τοὺς βουλευτὰς πάντας οὕτω παρεσκευάσθαι, ὥστε κατὰ διαδοχὴν ἐπιμελεῖς εἶναι τοῦτο ποιῆσαι, ἵν᾽ ἡ πόλις συνεχῶς διαφυλάττοιτο. καὶ τοῦτο μὲν τοῦ βουλευτοῦ τὸ ἔργον. ἡ δὲ προαίρεσις ἅπασι τοῖς ἄλλοις ἡ αὐτή, ὅσοι οὐ μόνον ἐν τέλει εἰσίν, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτείας κοινωνοί.

A Haud enim parũ refert quo quiſque modo cōparatus cōpareat illuc: quippe hoc enim primum veluti Reip. attingendæ initium. Nam cuiuis eiuſmodi hoc apertum eſt, quòd cùm legum ferendarum ratio, ingens quædam res, & operoſa ſit, ſi ciuitas quæuis bene comparata, ineptos bonis legibus præficiat magiſtratus, parum referat aliquas leges, dico eſſe, an nullas, an etiam riſui obnoxias. ſed magis adeò timendum, ne labes, & longè maxima in Rempubl. detrimenta ex eis importentur. Atque iccirco oportet, eos, qui in campum rite candidati prodeunt, plenùmque & amplum ſuæ in Rempubl. voluntatis, ipſóſque & genus vniuerſum à primo fere ſatu, vſque ad tempus electionis, B ſpecimen dediſſe. deinde illos rurſus, quorum magiſtratus iis mandandi poteſtas eſt, ita legum inſtitutis, & moribus eſſe educatos, & aſſuetos, vt quæ honeſta ſunt rectè probantes, quæque turpia item improbantes, parem iudicij vim ad comitia conferant, vt ciues eos bene diſcernere valeant, qui gerendis magiſtratibus ſint apti, quique inepti. horum autem diſcretiò, & iudicium, in Reipubl. diſciplina conſiſtit, eiuſdemque ſtudio, ſicuti in eis diſputationib. quæ de optima rep. habitæ olim ſunt, fuit explicatum: atque hæc de Concionatore, eiuſque facultate. Iam ſi quis dicendi vim in diſcrimen agat, verùm ſcilicet cōcionatori, an alij cuipiam eo-C rum qui in publicis negotiis verſantur, virtus hæc neceſſaria ſit, an nō, ridēdus vtique videatur. Quippe cùm oratoriam artem (ſicuti in exponendis eius præceptis dictum fuit) certum ſit omni hominum generi, omnique negotio gerendo vtilem eſſe: atque eius via, & ratio iampridem à nobis reperta, ac definita eſt, neque oportet de eis rebus, quæ copioſè & dilucidè illic explicatæ fuere, ſuperuacuè nunc diſſerere.

Iam de Senatoria agere inſtituentibus, non ignorandũ multos eſſe in ciuitatibus modos, tùm Senatores legendi, tum Senatum conſtituendi, ſicuti in libris ſuperioribus dictum fuit. Nam quidam ſunt, D qui perpetuò gradum hunc obtinent quandoque etiam genere, vt in dominatu paucorum plerumque fit: quidam porrò electione, & populari tabella deſignante, vel qui tot geſſerunt magiſtratus, ceu Areopagitæ, quamquam opportunum in præſentia nō ſit, de hiſce omnibus exquiſitè diſtinguere, & accuratè, quin magis quærere, & monſtrare, quámnam vitæ vitam quis ingrediens, quóque modo ſe tractans ampliſſimo hoc ordine, & gradu, dignus ſuo tempore exiſtimetur: quantum enim momenti ad ſalutem communem tuēdam ordo Senatorius afferat, facile iis fuerit percipere, qui eius officia rectè diſtinxerint. Quoniam enim nauis mari innatans, interdiúque & noctu cuſtodia perpetua E indiget: eundem in modum & ciuitas quæ in eodē ſolo atque aliæ ſibi propinquæ ciuitates, vacillans, atque omnis generis inſidiis obnoxia, vrbem colit cum periculo amittendæ ſalutis: oportet ſanè poſt diem in noctem, & à nocte in diem, magiſtratibus aptos eſſe magiſtratus, cuſtodes cuſtodibus, clauũ quaſi ſuſcipientes & tradentes, numquam ceſſare: vulgus enim haud pote eſt quicquã vnquã maturè expedire. Quocirca ampliſſimus ordo prouidebit, vt ſalutare hoc Reip. tuēdæ munus in orbem, ſuam cuiuſque vicē, per omnes eat, videlicet ne ciuitatis cuſtodia vnquam interrumpatur. hæc enim partes eius ſunt, vitæ autem curriculum Senatori cuique idem propoſitum eſt atque aliis vniuerſis, qui non ſolùm aliquem dignitatis gradum in ciuitate obtinent, ſed etiam qui vel compotes Reipublicæ ſint.

De ſtudiis autem, & inſtitutis, quæ ſectando talis ſuo quiſque tempore Senator exiſtat, qui patriæ valeat abunde opitulari, tum explicabimus cùm de ciuili facultate agemus.

De iudice autem hoc exploratum omnibus eſt, iudicem, legem eſſe animatam, magiſtratúmque haud omnino ſpernendum eo die gerere, quo die tribunal aſcendens iuri dicundo operam dat: neque id etiam obſcurum, legum latori pote non fuiſſe, ea literis omnia complecti, quæ ſigillatim erant euentura: id quod antiqui legum ſcriptores, & politici præclarè animaduertentes, hanc iuriſiurandi formulam iudicibus tribunal aſcendentibus deſcriptam eſſe voluère: Equidem iuro, de quibus leges vllæ ſunt, iis me ius redditurum, de quibus autem nullæ, recta mentis conſcientia animoque æquiſſimo. Atque hæc formula illa eſt, qua iudices tribunal aſcendentes, iureiurando adſtringi maiores ſanxère. Quicumque igitur hanc iudicandi vim, poteſtatémque adſciſcere ſibi cogitat, prouidere neceſſariò debet, vt rectam hanc mentis conſcientiam ſuo infixam animo gerat, eamque in primis habeat, cætera in poſtremis, vt amicitiam, odium, æmulationem, miſericordiam, & quæcumque alia ad flectendos iudicum animos, rei & aduocati, qui dicuntur, eò ſolent afferre. Hanc animi compoſitionem, ſunt qui iudicij integritaté, ſynceritatémque, & ferrei illius iuris moderationem nuncupēt, alij æquitatem, bonitatémque: qui verò lautiùs, ius retuſum, ac refractum dictitant. quanquam de nominum horum varietate abunde dictum in ethicis fuerit, nec minùs etiam de rei ipſius natura ibidem explicatum. Nunc verò de facultate ipſa docentes affirmamus hoc: Eum hominem, qui huiuſmodi ſiue munus, ſiue principatum, ſiue magiſtratum gerere ſua in patria expetit, generoſam indolem huc afferre debere, ac ſingularem animi moderationem, humiles autem, & deiectas cogitationes, moremque animi ad rem quoquo modo faciendam declinatum, & attentum, depellere, vnà cum ſuperbo illo, & nimis accurato ſummi iuris examine, quod quidem à vera & recta decernendi via, haud rarò iudices abducit, & tranſuerſos agit. His ceu fundamentis iactis legum ſcientiam, vſumque ſuperſtruet, non earum modò quæ literis expoſitæ ſunt, ſed quæ nullis etiam literis comprehenſæ natura valent, & vſu. Neque patriæ ſuæ vnius ſolùm, ſed etiam ceterarum ciuitatum, earum dico, quæ imperioſæ magis ſunt, magiſque illuſtres, quæque deductis per longum tempus moribus ſua inſtituta firmarunt. Quódque omnium primum, & antiquiſſimum, id primum ſtudebit, vt ſuæ Reipubl. naturam, diſpoſitionémque probè intelligat: namque in ciuitate illa, quæ rectè, & ordine conſtiterit, leges omnes neceſſariò debent conſtitutioni huic vſquequaque reſonare. Oderit igitur hic oportet litigioſas atque importunas contentiones, amet autem humanitatem, facilitatem, ſynceritatem, cùm in publicis tum in priuatis diſceptationibus & negotiis, idem egeſtatis patronus, idem humilitatis tutor perpetuus: quamquam neque à litibus ſic abhorrebit, & contentionibus, vt in hiſce omnibus rudis, aut nouus, aut imperitus veniat ad munus hoc ſuſcipiendum, & perficiendum, quin magis ita comparatus, vt in alienis diutiùs quàm in ſuis, verſatus exercitatúſque ſit. Quippe cùm turpe atque inuidioſum omnino habeatur, vti ferè iam diximus, litibus ſeque & alterum implicare, ac iudicum aures aſſiduè fatigare, vel cuipiam periculum creantem, vel ipſum ſe periculo eripientem. Verùm ſi quis ita ſe in iuuentute paret,

περὶ δὲ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἃ πρᾶττων ἐπιτηδεύων, κατὰ τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ καιρὸν, τοιοῦτος γίγνοιτο βουλευτὴς, οἷος τῇ πόλει ἱκανῶς ἐπαρκεῖν, ἐν τοῖς περὶ πολιτικῆς δυνάμεως λελέξεται λόγοις.

Περὶ δὲ τοῦ δικαστοῦ τοῦτο πᾶσιν εὔδηλον, ὅτι ὁ δικαστὴς νόμος ἐστὶν ἔμψυχος, καὶ ἀρχήν τις οὐ πάνυ φαύλην γίνεται τὴν τότε ἡμέραν, ἣν ἂν ἐκείνην τὴν δίκην ἀποτελῇ, καὶ ὅτι ὁ τὸν νόμον γεγραφὼς νομοθέτης, οὐχ οἷός τ᾽ ἦν, πάντα τὰ καθ᾽ ἕκαστον ἀποβησόμενα, συμπεριλαβεῖν τοῖς γράμμασιν. ὅγε δὴ οἱ πάλαι νομοθέται καὶ πολιτικοὶ, καλῶς ἐγνωκότες, οὕτω προστετάχασιν ὁρκίζειν τοὺς δικαστὰς, ὅταν κρίνειν καὶ δικάζειν μέλλοντες ἀναβαίνωσιν ἐπὶ τὸ βῆμα. Ὀμοῦμαι περὶ μὲν ὧν νόμοι εἰσὶ, κατὰ νόμους ψηφίσασθαι· περὶ δὲ ὧν μὴ εἰσὶ, γνώμῃ τῇ δικαιοτάτῃ. Ἔστιν ἄρα ὁ τύπος τῆς ὁρκώσεως, ὑπὸ ἀνδρῶν μάλα φρονίμων καὶ σεμνῶν, καὶ πολιτικῶν. τοῖς δὲ τὴν δικαστικὴν δύναμιν, καὶ ἐξουσίαν περιποιουμένοις, ἀναγκαῖον τὴν συγγνώμην ταύτην ἐν τῇ ψυχῇ ἔχειν ἡγουμένην, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἑπόμενα, οἷον, φιλίαν, ζῆλον, μῖσος, ἔλεον, καὶ ὅσα ἄλλα οἱ λεγόμενοι συνήγοροι, ἐπὶ τὰ δικαστήρια ἐπιφέρουσι. Ταύτην καλοῦσι τινὲς μὲν εὐγνωμοσύνην, καὶ ἐπιείκειαν, εἰσὶ δὲ οἳ καὶ δίκαιον παρατεθραυσμένον. καίτοι περὶ τῶν ὀνομάτων τῆς ποικιλίας ἱκανῶς διείρηται ἐν τοῖς Ἠθικοῖς, οὐχ ἧττον δὲ καὶ περὶ τοῦ πράγματος αὐτοῦ. Νῦν δὲ περὶ δυνάμεως αὐτῆς διδάσκοντες φαμὲν, τό, τε γενναῖον, καὶ τὸ ἐπιεικὲς τοῦτο συμπεριφέρεσθαι δεῖν, τοῖς ταύτης ἐφιεμένοις τῆς ἀρχῆς· τὸ δὲ ταπεινὸν, καὶ τὸ φιλοκερδὲς ἦθος ἀπεῖναι αὐτόθεν, καὶ σὺν τούτῳ, ἐκεῖνο τὸ λίαν ἀκριβοδίκαιον· ὅ γε δὴ ἐσθ᾽ ὅτε τοὺς δικάζοντας παρατρέπει τῆς ὀρθῆς. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὴν τῶν νόμων ἐμπειρίαν λήψεται, καὶ τὴν ἐπιστήμην τῶν γεγραμμένων φημὶ, καὶ τῶν ἀγράφων πάντων, οὐ τῆς πατρίδος μόνον τῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων πόλεων, τῶν ἀρχικωτέρων δηλονότι, καὶ ἐπιφανεστέρων, καὶ ἅμα τούτοις, τὴν τῆς πολιτείας διάθεσιν. ταύτῃ γὰρ οἱ νόμοι ἀναγκαίως συνᾴδειν κατὰ πάντα ὀφείλουσιν ἐν τῇ εὖ καθισταμένῃ πόλει. τὸ μὲν οὖν ἐριστικὸν λῆμα ἔστω μισητὸν καὶ τὸ φιλόδικον, ἀγαπητὸν δὲ τὸ φιλάνθρωπον ἦθος καὶ τὸ γενναῖον, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ τῆς πενίας, καὶ ταπεινότητος προστάτης, καὶ κηδεμὼν ἀΐδιος καίτοι καὶ δικῶν, καὶ ἐρίδων οὐδ᾽ ἄπειρος οὐδ᾽ ἀγνὼς, ἐπὶ τοῦτο τὸ ἔργον παρελθεῖν βουλήσεται· λέγω δὲ οὐ τὴν αὐτοῦ ἰδίαν, ἀλλὰ τὴν ἀλλοτρίαν. αἰσχρὸν γὰρ τοῦτό γε, καὶ δύσφημον, ὡς εἴρηται σχεδὸν, αὐτὸ τὸ φιλοδικεῖν καὶ συνεχῶς δικάζεσθαι ἢ κατηγοροῦντα τινὰ, ἢ αὐτὸν ἀπολογούμενον. εἰ δὲ ἄρα ἐκ νέου οὕτω τις αὐτὸν παρασκευάσῃ,

ὡς νῦν τε καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς περὶ
δικαιοσύνης, οἷος οὐδέν, μὴ οὐκ ἐφ' ἡλικίαν δικαστικὴν
ἀφικόμενος, καλῶς καὶ προσηκόντως τὸ αὐτοῦ ἔργον ἐκ-
διαπράξῃ, καὶ ἀξιεπαινέτως, ἄλλως τε καὶ μεμνη-
μένος πῶς ποτε ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ἀσπιδοποιΐᾳ, τὸ τῶν δι-
καστῶν τέλος ἐκόσμησε ποιῶν,

Ἄμφω δ' ἐπὶ ἴστορι πεῖραρ ἑλέσθαι.

Τοιγάρτοι ἴστορας ἐνταῦθα καλεῖ ὁ ποιητὴς τοὺς σοφοὺς
ἄνδρας, καὶ δεινούς, καὶ τοὺς τῶν τε πράξεων, καὶ τῶν πα-
θῶν τῶν ἀνθρωπίνων εἰδήμονας καὶ ἐμπείρους, καὶ τοὺς
τῇ φρονήσει πολὺ τῶν ἄλλων διαφέροντας. καὶ περὶ μὲν
δυνάμεως κριτικῆς τίς τ' ἐστι, καὶ πῶς ἄν τις ἐκ νέου αὐ-
τὴν κτησάμενος, δεόντως ἀσκεῖν δυνήσεται, τοσαῦτα
εἰρήσθω.

Περὶ δὲ τῆς πολιτικῆς ἤδη λεκτέον, καὶ τῆς νομοθε-
τικῆς, καὶ τίσι ποτὲ λόγοις ὅ, τε πολιτικός, καὶ ὁ νομοθετι-
κός, πρὸς ἀλλήλους διαφέρουσιν, ἔπειτα δὲ καὶ πῶς ἄν
τις τῶνδε ἐπήβολος γένοιτο τῶν δυνάμεων ἀμφοτέρων.
τῷ μὲν γὰρ σκοποῦ ἕνεκα μηδὲν διαφέρουσι· τοῖς δὲ ἔρ-
γοις, καὶ ταῖς πράξεσι μᾶλλον, καὶ τῷ τρόπῳ ἴσως.
Ὁ μὲν γὰρ πολιτικὸς τὴν οὐκ οὖσαν πόλιν ἐξ ἀρχῆς
ὑποστήσεται, τήν τε νενοσηκυῖαν ὑγιᾶ ποιήσεται, καὶ
ἑκατέραν ἐπιτελειώσας, καὶ ἱκανῶς κοσμήσας, πρὸς
εὐδαιμονίαν διορθώσῃ, οὐκ ἰδίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ δημο-
σίᾳ. ὅπως δὲ ταῦτα κατὰ τὸ προσῆκον ὑπουργεῖν, περὶ
πάντων διασκέψεται περὶ τοῦ ἐδάφους, ἐν ᾧ τὸν τοῦ
ἄστεος περίβολον καταβάλλῃ (καὶ γάρ τοι τὴν εὐδαιμο-
νήσουσαν πόλιν, ὅτι τειχήρη εἶναι βουλόμεθα, καὶ δεῖ,
πάλαι διέσκεπται) ὅπως τε ἔχῃ πρὸς ὑγίειαν, καὶ πάν-
των τῶν ἐπιτηδείων εὐφορίαν, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ
τὰς εἰσαγωγὰς καὶ ἐξαγωγάς, καθάπερ ἐν τοῖς ἄνω εἴ-
ρηται λόγοις, καὶ περὶ ἀρχῶν, καὶ φυλάκων, καὶ τῶν
ἄλλων ὡσαύτως. ταῦτα γὰρ τοῦ πολιτικοῦ τὰ ἔργα· τοῦ
δὲ νομοθέτου, ἐπειδὴ οὕτως ἐξεύρηται καὶ ἀπείργασται
ταῦτα, τοῖς νόμοις κυροῦν αὐτά, καὶ τὰς μὲν τιμάς, καὶ
τὰ γέρα, καὶ τοὺς μισθούς, ταῖς τῶν πολιτῶν ἀγαθουρ-
γίαις προστιθέμενον, καὶ ταῖς εὐπειθείαις, τοῖς δὲ ἐναν-
τίοις τὰ ἐναντία, οἷον ἀτιμίας, καὶ κολάσεις, καὶ δημεύ-
σεις, καὶ τιμωρίας. Ὁ μὲν γὰρ πολιτικὸς οἷον πατὴρ καὶ κτί-
στης τῆς πόλεως, καὶ πολιτείας δημιουργός· ὁ δὲ νομοθέ-
της οἷον ἰατρός τις, καὶ ἐπίτροπος, καὶ κηδεμὼν τοῦδε τοῦ
θείου δημιουργήματος, καὶ ταύτης τῆς εὐδαίμονος κα-
ταστάσεως, ἀΐδιος φύλαξ. διὰ τοῦτ' ἄρα ὁ πολιτικὸς
(τούτου γὰρ τὸ κράτος καὶ τὸ κῦρος ἅπαν ὡς εἴπομεν) δύο
μάστιγε τούτῳ τῷ ὑπηρέτῃ ἐγχειρεῖ, τὴν μὲν πειθοῦς,
ἥν τινα ἐπὶ τοῖς γενναίοις ἐπιτάσσεται, καὶ τοὺς ἐλευθε-
ρίους τῶν πολιτῶν, τὰς αὐτῶν ψυχὰς καὶ διανοίας δονεῖν,
κατὰ Πίνδαρον ὅταν τῆς εὐθείας παρεκτραπῶσι. τὴν δὲ
ἑτέραν σιδήρου ταύτῃ ἐπὶ τοὺς σκληροτέρους χρήσε-
ται, καὶ μᾶλλον ἀπειθεῖς· οὗτοι δέ εἰσιν οὕς τινες καλοῦσιν

A atque nunc & olim nos diximus, præſertim in eis
diſputationibus quæ de Iuſtitia habitæ ſunt,
haud omnino verēdum quin tempore ſuo is ſuſce-
ptum hoc iudicandi munus, recte, decenter, lauda-
biliter perficiat, præſertim ſi ea inſignia apud ani-
mum ſuum reputauerit, quibus Poëta ordinem
hunc iudicialem ornauit, quáque in ſede (nempe
ſacro in orbe) eundem collocauit: ait enim in Cly-
pei factione:

Hique ſcios petiêre viros, qui ponere finem
Criminibus certum poſſent.

Profectò hiſtoras (hac enim voce Poëta vtitur
illic) iudices, at non teſtes (vt quidam minùs recte
interpretantur) appellat, viros illos, qui ſapientia
B & calliditate præſtant, quique actionum & perpeſ-
ſionum humanarum non minùs ſcientiam tenent,
quàm conſcientiam, id eſt, vſum, & periclitatio-
nem, denique qui ſint omni prudentiæ genere
principes. Ac de iudiciali quidem facultate, &
diſciplina comparanda, & opportunè exercenda,
hæc.

Sed tempus iam eſt vt de Ciuili agamus, & Le-
gifera, rationéſque illas expediamus, quibus ciuilis
philoſophus, ac legum conditor differunt inter ſe;
deinde quo quis modo ſe gerens, ambarum poſſit
facultatum compos euadere. namque quod ad ſub-
latum ſignum pertinet, nihil omnino differunt, ſed
C operibus magis, ac rerum gerendarum modis for-
taſſe. Politici enim opera hæc ſunt, ciuitatem initio
fundare, ægrè affectam, & ferè diſſolutam reconci-
liare, atque in priſtinum ſtatum reſtituere, cumque
vtramque ſic compoſuerit, ſicque abſoluerit, & or-
nauerit, tale iter felicitatis eidem monſtrare, quod
ciues omnes, quique vrbem colunt, tenentes, va-
leant ad eam peruenire, publicéque, & priuatim
hac ipſa perfrui. Atque vt hæc rectè & ordine perfi-
ciat, de ſolo, & ſede, vbi mœnia ædificet, imprimis
erit ſolicitus (namque ciuitatem illam, quæ beata
futura ſit, quòd muris cinctam eſſe velimus, quód-
que oportet, iampridem diſcuſſimus) inde verò
D quòd ſedes hæc, rectæ valetudini poſſidendæ & re-
tinendæ appoſita ſit, itémque ager rerum omnium,
quæ ad mortalium hominum vitam, & naturam
ſuſtentandam requiruntur, vber inueniatur, & fe-
rax, nec minùs ad ea quæ deſiderantur importanda,
atque ad ea quæ ſuperfluunt, exportanda, appoſi-
tus: ſicuti etiam in ſuperioribus diſputationibus
oſtendimus, cùm de his, deque magiſtratibus, & cu-
ſtodibus, ac cæteris, quæ ad ciuitatem componen-
dam, & vrbem ſtatuendam, neceſſario requirun-
tur, diſſereremus. Atque hæc politici officia & ope-
ra ſunt. Sed legiſlatoris hæc. Namque his à politico
ſic repertis, & conſtitutis, legum cancellis eadem
ſepire & firmare artifex hic operam dabit, decorá-
E que, & præmia, & prædicationes egregiis ciuium
meritis, legúmque obſequiis proponens: contrariis
verò contraria intendẽs, videlicet ignominias, ſup-
plicia, mulctas, bonorum publicationes. Namque
Politicus, ceu generator, & conditor ciuitatis eſt,
& reipubl. fabricator: legum verò ſcriptor, ceu
medicus quidam, tutórque, & curator, diuinæ hu-
ius fabricationis, beatæque & felicis conſtructionis
perpetuus cuſtos. Iccirco igitur (Rei enim publi-
cæ ſumma penes ipſum, atque vniuerſa authoritas,
vti diximus, eſt) bina verbera ſuo huic adminiſtro tractanda, in manibus imponet: atque alterum qui-
dem ſuadæ; vt hoc in ciues ingenuos intorqueat, ad eorum animos, & mentes agitandas, & diri-
gendas, vt ait Pindarus, cùm ſcilicet de ſpatio legum, curriculóque deflexerunt. At alterum ferri
hoc durioribus inſtabit, & magis contumacibus, & indomitis: ſunt verò ij quos quidam nuncupant

areramonas, & immites. Verùm nos cùm virtutes vtraſque has expoſuerimus, diſcriminaque adnotauerimus, age ad vtriuſque vim explicandam accedamus, & diſciplinam comparandam, ac de Legiferaantè agamus. Qui igitur ad ferendas leges animum adiecit, neceſſe habet Minois inſtitutum tenere. ferunt enim Minoëm annis nouem Gnoſſio in antro latuiſſe, ibique legum ferendarum rationem à Ioue ſumpſiſſe. Alij ſingulis quibuſque nouem annis exactis, illuc inuadentem, leges, de conſilio, & ſententia patris corrigere ſolitum, atque eaſdem interpolare. namque ancipiti ſenſu locum hunc de Poëta interpretantur:

Illic vbi Minos
Nouennis latitans legum primordia ſumpſit,
Ac ſummi præcepta patris.

Et verò nihil ibi aliud Homerus voluit innuere quàm hoc. Nam quum hominum natura ſuis opibus nitens, opus hoc per ſeſe nequeat plenè perficere, diuinam eſſe ei implorandam, qui leges condere vult: digna enim res eſt, ad quam perficiédam tantum & tam grande auxilium requiratur, imploretúrque. Atque hoc primum. Alterum verò, diligenter exquirere, atque in numerato quaſi habere, ceterarum gentium ſanctiones, & quibus vti ſolent ſtatuta, diſtinctámque Rerump. notitiã, haud ſanè omnium, ſed earum, quæ latiùs ſui fines imperij propagarunt, quæque ſuæ felicitatis ſtatum diutiùs retinuerunt: quamquam notum omnibus eſt hominibus, quibus hæc ſtudiis quibúſque laboribus comparentur, quódque minimè oporteat domi deſidem ſemper ſedere, quin longè à patria, peregréque proficiſci, ſcilicet vt Græcorum pariter, & Barbarorum leges atque inſtituta is cognita habeat: namque eſt legumlator iudicialis artis quaſi architectus. Quòd ſi eius adminiſtro (dico autem iudici) tot res agitandæ ſunt, & peruidendæ, quot, quóque modo nuper dicebamus, quidnam tandem ei ipſi faciendum, conandúmque? qui quidem non de lite vna quadam, de qua hodie, verbi gratia, aut cras diſceptandum iudicio ſit, decernere debet, quin de cunctis illis, quæ cùm nunc in diſceptationem veniunt, tum etiam poſt annos, vt ſic dixerim, decem mille venire poterunt. ac ne longum faciam, omni ope nitetur legum conditor, vt leges, quas condit, Reipubl. conſtitutioni omnibus modis reſpondeãt. In hoc enim ciuitatis, atque ipſius Reipubl. ſalus tota, ſimulque felicitatis ſuæ perſeuerantiã, & diuturnitas conſiſtit: atque hæc de facultate legifera.

De Politica verò agere aggredientibus nomen prius definiendum eſt, inde autem de propoſito, & officio, ac de ceteris, nota, & inſtituta ratione dicendum. Videtur itaque nomen hoc politici, id eſt, ciuilis, ex eo eſſe nominum genere, quæ notione non vna, ſed pluribus & variis diſtinguuntur. Quippe cùm Politicus homo is dicatur, qui neque ſeſe multis negotiis implicat, neque magnopere aliena exquirit, quin ſuarum rerum ſatagens, legibus obtemperat, legúmque adminiſtris: hi autem magiſtratus ſunt & principes, atque iccirco ciuilis iure exiſtimatur, ceu pacatus homo, & minimè turbulentus, aut ſeditioſus. Enimvero apparet eiuſmodi hæc omnia ſigno illi reſonare, quod ſublatum Reſpubl. omnis ſpectat. Quin etiam ſi quis ita ſe in ciuitate paret, vt publica negotia prolixè & libenter gerat, ad iudicúmque ſubſellia & curias idem vocatus, idem inuocatus frequenter adſit, is itidem politicus habebitur: eiuſmodi namque hominem,

A ἀπεῤῥιμμένας. Ἡμεῖς τοίνυν ἐπεὶ ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἀρετῶν αὐτὰς διαφορὰς ἐξεθέμεθα, φέρε ἐπὶ τὴν ἑκατέρας δύναμιν ἴωμεν, καὶ πρότερον ἐπὶ τὴν τῆς νομοθετικῆς. τὸν τοίνυν νομοθετικὸν γενέσθαι βουλόμενον ἀναγκαῖον τὸ τοῦ Μίνω ἐπιτήδευμα μιμεῖσθαι. λέγεται γὰρ ὁ Μίνως δι' ἔτη ἐννέα λαθὼν ἐν τῷ ἄντρῳ κἀκεῖ παρὰ τοῦ Διὸς τὴν νομοθεσίαν λαβεῖν· ἄλλοι δὲ, δι' ἑκάστην ἐνναετηρίδα ἐκεῖσε φοιτῶντα, τοὺς νόμους διορθοῦν. ἀμφοτέρως γὰρ τὸ ὑπὸ ποιητοῦ ῥηθὲν ἐκδέχονται,

ἔνθα τε Μίνως
Ἐννέωρος βασίλευε, Διὸς μεγάλου ὀαριστής.

B Οὐδὲν ἄλλο αἰνίττεσθαι βουλομένου τοῦ ποιητοῦ, ἢ ὅτι ἐπεὶ ἡ ἀνθρωπεία φύσις ἀδύνατος καθ' ἑαυτὴν τόδε τὸ ἔργον ἱκανῶς ἐπιτελεῖν, ἀναγκαῖον συνεχῶς εὔχεσθαι τῷ θεῷ, ἵν' ἀνθρώπῳ νομοθετοῦντι παρῇ. ἄξιον γὰρ τηλικαύτης βοηθείας τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐπικουρίας. τὸ δὲ δεύτερον, τὰ τῶν ἀνθρώπων νόμιμα διερευνᾶν, καὶ ἐν ἑτοίμῳ αὐτά τε ταῦτα ἔχειν, καὶ τὴν τῶν πολιτειῶν διάγνωσιν, οὐ πάντων γε, ἀλλὰ τῶν τ' ἀρχικωτέρων, τήν τε αὐτῶν εὐδαιμονίαν ἐπὶ μακρότερον κατασχόντων. καίτοι ἐστὶν σπουδῆς, καὶ πόνου ταῦτα ἅπαντι πάντῃ που δῆλον, καὶ ὅτι οὐ δεῖ ἐνδημεῖν ἀεὶ, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε, καὶ ἀποδημεῖν, C καὶ οὐ δι' ὀλίγου. ἵνα δηλαδὴ, τά τε τῶν Ἑλλήνων, καὶ βαρβάρων νόμιμα, καὶ ἔθιμα, ταῦτα γνώριμα τυγχάνῃ. ἔστι γὰρ ὁ νομοθέτης τῆς δικαστικῆς οἷον ἀρχιτέκτων. ἐὰν οὖν τῷ τούτου ὑπηρέτῃ (λέγω δὲ τῷ δικαστῇ) τοσαῦτα σπουδαστέον, ὅσα, καὶ ὅπως, εἴπομεν, τί ποτ' ἂν τῷ νομοθέτῃ δραστέον. ὅς γε δὴ οὐ περὶ δίκης μιᾶς, σήμερον εἰσελθούσης ἢ αὔριον, εἰ οὕτω τύχῃ, τὴν κρίσιν ποιεῖν ὀφείλει, ἀλλὰ περὶ ἁπασῶν τῶν τε νῦν ἀμφισβητουμένων, καὶ μετὰ γε μύρια ἔτη, ὡς ἔπος εἰπεῖν, εἰς κρίσιν, καὶ διάσκεψιν, εἰσελθεῖν μελλουσῶν. ἵνα δὲ μὴ εἰς ἄπειρον ἥδε ἡ σκέψις ἐκταθῇ, πειράσεται, ὅση D δύναμις, ὁ νομοθέτης ποιεῖν, ὅπως οἱ νόμοι τῇ πολιτείᾳ κατὰ πάντα συνᾴδωσιν. ἐν τούτῳ γὰρ ἥ τε τῆς πόλεως, καὶ τῆς πολιτείας σωτηρία ἐνίδρυται πᾶσα, ἥ τε τῆς εὐδαιμονίας συνέχεια καὶ διαμονή. καὶ περὶ μὲν τῆς νομοθετικῆς τοσαῦτα.

Περὶ δὲ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως διελθεῖν πειρωμένοις, πρῶτον διαιρετέον περὶ τοῦ ὀνόματος, ἔπειτα δὲ περὶ τῆς προαιρέσεως, καὶ τοῦ ἔργου. καὶ περὶ τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ὑφηγημένην μέθοδον. δοκεῖ μὲν οὖν τὸ τοῦ πολιτικοῦ ὄνομα ἐκ τῶν πολλαχῶς λεγομένων. καὶ γάρ τοι ἄνθρωπός τις μήτε πολυπράγμων, μήτε τ' E ἀλλότρια λίαν ἐρευνῶν, ἀλλὰ τὰ αὑτοῦ πράττων, τοῖς τ' ἄρχουσι, καὶ τοῖς νόμοις πειθαρχῶν, πολιτικὸς ἔοικεν εἶναι, ἅτε εἰρηνικός τις, καὶ ἀτάραχος, καὶ ἀστασίαστος, ἀμελεῖ πάντα τὰ τοιαῦτα, τὸ τῆς πολιτείας σκοπῷ συνᾴδει. καὶ μὴν καὶ ὁ τὰ τῆς πόλεως αὖ κοινὰ προθύμως πραγματευόμενος, ἐπί τε τὰ βήματα, καὶ τὰ δικαστήρια κλητός τε καὶ ἄκλητος συνεχῶς φοιτῶν, οὗτος δὴ πολιτικὸς φαίνοιτ' ἄν. τὸν γὰρ τοιοῦτον ἄνθρωπον,

καίπερ ἐμπειρικὸν μᾶλλον ἢ ἐπιστήμονα, ἤδη οὕτω τυχὸν, ὅμως πολιτικὸν ὀνομάζειν εἰώθασιν. ἔστι δὲ ὅτε, καὶ πολυπράγμονα. Οὐ μὴν τοιοῦτόν γε ἐν τῷ παρόντι πολιτικὸν ζητοῦμεν ἡμεῖς, ἀλλ᾽ ὅστις οὐκ ἐν πόλει μόνον καθεστηκυίᾳ ἤδη, ἀλλ᾽ ἐν ὁποιῳοῦν ἀνθρώπων πλήθει, πάντων τῶν ἀνθρωπίνων τεχνῶν, καὶ ἀρετῶν, τῶν τε ἀναγκαίων, καὶ τιμίων, ἀρχιτέκτων τυγχάνει. ὥστε σοφίᾳ καὶ φρονήσει ἅπαντας τοὺς ἄλλους ὑπερβαίνει, εἴτε εἷς, καὶ μόνος, εἴτε που καὶ τινὲς πλείους ἐὸς, τοιοῦτοι ὄντες τυγχάνωσι. καὶ γὰρ οὐδὲν διαφέρει τὸ μὲν, ἀλλὰ τοδὶ διαφέρει πάμπολυ, ἐὰν τὸ μὲν κοινὸν ἡγούμενον τρέφωσιν οὗτοι, ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων ὁμίλῳ, τὸ δὲ ἴδιον ἑπόμενον τῷ κοινῷ. ἀμέλει τοῦτο ἐμπεφυκέναι μέλλει πρὸ πάντων, πᾶσι τοῖς τῶν ἀνθρώπων κήδεσθαι καὶ ἄρχειν προῃρημένοις. ἐὰν γὰρ τοῦτο μὴ σφισιν ἐμφυὲς ᾖ, ἰδιοπράγμονες καὶ πλεονέκται, καὶ ὅλως δεσποτικοὶ, ἀντὶ πολιτικῶν ἐξετασθήσονται. οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἐπεὶ περί τε τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς προαιρέσεως τοῦ πολιτικοῦ διωρισάμεθα, φέρε περὶ αὐτῆς τῆς δυνάμεως, μετὰ ταῦτα διορισώμεθα. Ὁ τοίνυν βουλόμενος, ταύτην τὴν δύναμιν περιβαλέσθαι οἱ, καὶ ὡς δεῖ χρῆσθαι αὐτῇ, τῶν περὶ στρατηγικῆς ἀρτὶ λεχθέντων μεμνῆσθαι. ὡς γὰρ τότε ἔφαμεν, τὸν ἐσόμενον στρατηγὸν, πάσαις ταῖς στρατιωτικαῖς ἀρεταῖς, ἡρωϊκόν τι λῆμα ἐξ ἀνάγκης παρεσπάσθαι μέλλειν, παραπλησίως καὶ νῦν λέγομεν, οὐ ταῖς στρατιωτικαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἡγεμονικαῖς, καὶ πάσαις, ὅσαι ἀνθρώπων εἰσὶ δυνάμεις, καὶ σοφίαι καὶ ἀρεταὶ, ταύταις τουτὶ τὸ λῆμα, καὶ τὸ φρόνημα, ὃ καλοῦμεν ἡρωϊκὸν ἐξ ἀνάγκης παρεστηκέναι δεῖν, ἔτι μείζονος καὶ ἰσχυροτέρας. καὶ γάρ τοι ὁ πολιτικὸς, οὐ μέρους τινὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων κοινοῦ διοικητὴς ἢ ἐπίτροπός τις, ἐνδίκῳ κληθείη ἄν, ἀλλ᾽ ὅλου τοῦδε τοῦ γένους κηδεμὼν καὶ ἐπίσκοπος, ἁπασῶν τε τῶν τεχνῶν τῶν μάλιστα ἐντίμων, καὶ ὠφελίμων, εἰδήμων, καὶ διδάσκαλος, καὶ κριτὴς, καθάπερ καὶ τῆς ἠθικῆς ἀρχόμενοι πραγματείας εὐθὺς ὑπεδείξαμεν. καὶ γάρ τοι οἱ πάλαι πολιτικοὶ τόν τε θηριώδη βίον, καὶ ἀνήμερον ἦθος, εἰς φιλανθρωπίαν, καὶ τάξιν καὶ ἡμερότητα, ἧς γε δὴ νῦν πάντες ἀπολαύομεν, μετέστησαν, καὶ τὴν παροῦσαν εὐδαιμονίαν πρῶτοι ἐδημιούργησαν, καὶ τὴν τοῦ θείου θεραπείαν ἐξεῦρον, ἐν ᾗ πᾶν τὸ τῆς εὐδαιμονίας κῦρος, καθάπερ μαθησόμεθα ἐν τοῖς ὕστερον. ἀμέλει ὅν γε δὴ ἄνδρα τέλειον Ὅμηρος δι᾽ ὅλης τῆς Ἰλιάδος δείξειν ἀπεργάζεσθαι πειρώμενος, καὶ ἐπί τινι ἔπει τὰς τούτου ἀρετὰς περιλαβεῖν, ἔφη·

Μύθων μὲν ῥητῆρ᾽ ἔμεναι, πρηκτῆρα δὲ ἔργων.

Οὗτος δηλαδὴ, καὶ οὐκ ἄλλος ἐστὶν, ἐκεῖνος, ὃν νῦν ζητοῦμεν, πολιτικός· ὁ τὴν τῶν λόγων δύναμιν ὁλόκληρον κεκτημένος, καὶ τὴν φρόνησιν πᾶσαν, καὶ σύνεσιν καὶ δεινότητα, τὴν ἀρχικὴν, καὶ βουλευτικήν. καὶ μὴν ὁ αὐτὸς

A etiam ſi rerum vſu magis quàm intelligentia valeat (ſi fortè ita eueniat) ſunt qui ciuilem appellare ſoleant, ſunt etiam qui curioſum. Verumtameṅ nos eiuſmodi politicum in præſentia non quærimus: ſed qui non in ea modò ciuitate, quæ iam firmata ſit, quæque rectè conſiſtat, ſed in quacumque hominum communitate, & cœtu, omni artium & virtutum genere, tam earum quæ neceſſariæ & vtiles ſunt, quàm quæ honorificæ, princeps atque architectus exiſtat, quique ſapientia ſimul, & prudentia cæteros omnes excellat, ſiue vnus duntaxat ipſe ſit, & ſolus, ſiue etiam plures quidam numero, tales vſquam reperiátur. namque hoc nihil in præ- B ſentia refert, ſed illud potiùs refert, an quidem in hominum cœtibus communia commoda iſti habeant in primis, propria verò in poſtremis. Enimvero hominibus illis, qui ſibi hoc aſſumunt, communem vt hominum curam velint habere, eiſdémque imperare, hoc natura ſimul & inſtituto inſitum gerant neceſſe eſt: niſi enim ſic comparati huc veniant, vt priuatis & ſingularibus emolumentis, communia antiquiora habeant, improbi certè homines, & rapaces cenſeantur, nec ſanè libertatis communis, ſed propriæ dominationis, atque vtilitatis vindices. Verùm cùm de Politici ipſius nomine, vitæque curriculo, quod ſibi propoſitum ſemper eſſe debet, definierimus. age, de facultate C ipſa, (quod reſtat) definiamus. Qui igitur facultatem hanc ſibi acquirendam proponit, eadémque ad res illas, quæ opus ſunt, abuti concupiſcit, quæ de Imperatoria agentes, nuper dicebamus, meminiſſe debet. Nam ſicuti tunc hominem illum, qui ſit deſignatus Imperator, debere facultati militari heroicam indolem quandam adhibere affirmabamus, pariter etiam nunc idem affirmamus, ciuili huic non eas modò, quæ ſunt militis atque Imperatoris facultates, & virtutes cum indole hac debere accedere, ſed omnes artes præclaras, omnes virtutes, denique integram ſolidámque prudentiam, & ſapientiam: idque adeo ex neceſſitate quadam longè maiore adhuc illa quidem, & fortiore, & me- D ritò. Namque Politicus non ſanè partis cuiuſdam communitatis huius curator, aut adminiſter, iure vtique appelletur, quin magis totius huiuſce humani nominis tutor, & generis cuſtos, cunctarúmque artium, earúmque illuſtrium atque vtilium cognitor, iudex, diſtributor, ſicuti de moribus præcipere ordientes, ſtatim docuimus. Primi enim & antiquiſſimi Politici, cùm in ſyluis, ferarum ritu, homines æuum degentes accepiſſent, moribúſque agreſtibus imbutos, ad humanitatem eos tranſtulêre, eúmque in ordinem redegêre, vt manſuetudinem, ac placidos mores, & inſtituta ciuilia deguſtantes, probantéſque, hac vitæ iucunditate dele- E ctari cœperint, qua nunc nobis omnibus, qui cœtus & ciuitates rectè inſtitutas colimus, cum pace & iucunditate perfrui licet. Iidem primi, eam quæ nunc nobis adeſt, felicitatem fabricati ſunt: iidem curamque, & cultum Deorum immortalium reperêre, in quo felicitatis huius vis omnis ſita eſt, & firmitas, & publicè & priuatim, id quod meliùs multò intelligetur poſthac. Enimverò is, quem toto Iliados poemate Homerus virum efficere, atque adeò perficere contendit, longo verſuum tractu, qui tamen omnes vno ferè concluduntur hoc,

Eloquio æquare vt poſſes, rebúſque gerendis, Ductores Danaûm:

Is procul dubio, & non alius ille eſt, quē nunc quærimus Politicū, qui vim dicendi iuxtà & agēdi integram poſſideat, & ſagacitatē, quæque principes viros, & ſenatores magnopere decet, calliditatē. Iam verò idem

uates Herculem prædicabat ingentium atque illuſtrium facinorum conſcium: hoc, puto, ſuſpicans, Prudentiæ, atque animi celſitudini, rerum gerendarum cognitionem, ſumma cum perſpicacia, neceſſario anteuertere debere. Ex quo fit vt hoc etiã dubitetur vtrùm facultas hæc, de qua nũc agimus, politica, eadem ſit ac regia, neque id prorſus ab re. Namque & ſignum idem ambobus ſublatum eſt, idem in vita curriculum propoſitum, denique officia eadem. Ambo enim eò ſpectant, vt qui ſibi ſubiecti homines ſunt, incolumes, & beati perpetuò ſint, atque hanc ob rem ambo omnia conantur & moliuntur, non tamen eiſdem agendi modis. Regum enim opera longe maiora plerumque eſſe videantur, & magis illuſtria, quàm hominũ ciuilium, tum quia in excelſo Reges magis ætatem agunt, tum quia perpetuo quaſi magiſtratu funguntur, eòque, qui nulli cauſæ dictioni, nulli repetundarum actioni adſtrictus tenetur, ſicuti apertiùs noſcere nobis licebit, cùm de poteſtate hac tempus dicendi fuerit. Et quoniam amborum diſcrimen, in vno dumtaxat agendi modo ineſſe compertũ eſt, operæpretium facturi eſſe fortaſſe videamur, ſi duo quæpiam harum facultatum ſtrata pro exemplis capiẽtes, ſeligẽtéſque, ea inter ſeſe ambo comparemus, ſic namque agentibus nobis facile fuerit, quæ ſimilia in vtroque ſint dignoſcere, & adnotare, quæque rurſus diſſimilia. Sunto autem hæc: Cyrus Perſarum Rex primus, & Timoleon Corinthius: is, inquam, qui Syracuſas pariter, & Siciliæ oram illam omnem quæ à Græcis tenebatur, in libertatem nuper vendicauit: ergo ex vtriuſque facinoribus facilè apparebit, alter quidem omnium Regum ciuiliſſimus, alter verò omnium ciuilium regaliſſimus. Cyrus itaque (id quod notum omnibus mortalibus eſt, nec minùs etiam hiſtoriæ teſtantur) quum Perſas accepiſſet Medis iampridem ſeruientes, præ ſeruis, illorum dominos hoſce effecit, ita vt ij, qui antea ſeruitute, & imperio illo, quod per annos circiter ducentos tenentes ſe ſe oppreſſerãt, vnà cum imperio ipſo in ius ac ditionem Perſarum ceſſerint. Porrò autem ea mãſuetudine, eaque charitate populares ſuos proſequutus eſt Cyrus, vt vſque in hodiernum diem, patrem ipſum appellantes Perſæ perſeuerẽt, proinde ac Poeta, qui huiuſmodi quoddam bonorum iudicium virorum Vlyſſi atteſtans, ſenem quendam Ithacenſem inducit, procorum procacitatem atque importunitatem querentem, damnantémque ſic:

Quàm facilis regnarit nobis diuus Vlyſſes,
Excidit, vtque pater cunctis mitiſſimus eſſet?

De Cyro & eius moribus ad neceſſitudinem rei ſatis dictum. Timoleon autem à Corinthiorum communi miſſus Syracuſas, vt ciuitatem eam multis malis eriperet; iam enim ſecundò rem ſuam peſſimè gerebat; namque bello inteſtino à Dionyſio crudeliter vexabatur, extra verò ab Iceta quodam Syracuſano, & Carthaginienſibus more hoſtili agebatur, & ferebatur: hiſce igitur ambobus tam grauibus incommodis, momento ferè temporis remedium attulit Timoleon. namque Icetam, & belli eius ſocios admirabili audacia extemplo adortus, exturbauit, & diſiecit: Dionyſium verò fide data cùm cepiſſet, Corinthum ſtatim auehendum curauit; atque vrbem ipſam, Syracuſas inquam, modò non ſolo æquatas ob frequentes calamitates, rurſus inſtaurauit, ciuibus quidem, qui diluuio ex illo ſuperfuerant, rurſus in vnum collectis, & reconciliatis, pro eis verò, qui nulli reſtiterant, nouis conſcriptis, & conſociatis.

A ποιητὴς ἐκάλει τὸν Ἡρακλέα μεγάλων ἐπίστορα ἔργων. τοῦτο ὑπονοῶν, ὅτι ἀνάγκη τῇ φρονήσει καὶ τῇ μεγαλοψυχίᾳ, τὴν τῶν πραχθήσεσθαι μελλόντων ἔργων, κατὰ μόνην, προοδοποιεῖν, καὶ συνιέναι. ὅθεν καὶ ἀμφισβητεῖται, πότερον ἡ πολιτικὴ ἡ αὐτή ἐστι τῇ βασιλικῇ, καὶ τοῦτ' εὐλόγως. καὶ γὰρ ὅτε σκοπὸς φαίνεται εἶναι ὁ αὐτὸς, καὶ ἡ προαίρεσις, καὶ τὰ ἔργα. ἄμφω γὰρ τοῦτο σκοποῦσιν, ὅπως δηλονότι, οἱ αὐτοῖς ὑποτεταγμένοι ἄνθρωποι σῶοί τε, καὶ εὐδαίμονες διατελῶσι, καὶ τούτου χάριν ἑκάτερος πάντα πράττουσι, καὶ πάντα δὲ ἴσον πραγματεύονται. δοκοῦσι γε μὴν διαφέρεσθαι τῷ τρόπῳ. τὰ B γὰρ τῶν βασιλέων ἔργα, πολὺ μείζω τὸ πλεῖστον εἶναι δοκεῖ. καὶ λαμπρότερα, τῶν πολιτικῶν, διά τε τὴν ἀξίωσιν, καὶ τὸ συνεχὲς, καὶ ἄληξιν τῆς ἀρχῆς, μάλιστα δὲ διὰ τὸ ἀνυπεύθυνον· ὡς σαφέστερον εἰσόμεθα ὅταν περὶ βασιλικῆς δυνάμεως διελθεῖν καιρὸς ᾖ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τούτων διάφορον, ἐν μόνῳ τῷ τοῦ πράττειν τρόπῳ ἐνὸν ἐφάνη, οὐ χεῖρον ἴσως δύο τινὰ λαβόντας ὑποκείμενα, ταῦτα πρὸς ἄλληλα ἀντιπαραβάλλειν. οὕτω γὰρ τά θ' ὅμοια ἐν ἀμφοτέροις, καὶ τὰ ἀνόμοια, ἐξέσται σαφῶς διιδεῖν, καὶ μαθεῖν. ἔστων δὲ τούτω ὅ τε Κῦρος ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς πρῶτος, καὶ Τιμολέων ὁ Κορίνθιος, C ὁ τάς τε Συρακούσας, καὶ τὴν Σικελίαν τὴν Ἑλληνίδα ἄρτι ἠλευθερωκώς. ἐκ μὲν οὖν τῶν ἔργων τῶν ἑκατέρου φανεῖται, ὅ τε μὲν πάντων τῶν βασιλέων πολιτικώτατος, ὁ δ' ἕτερος, πάντων τῶν πολιτικῶν βασιλικώτατος. Ὁ μὲν οὖν Κῦρος, ὡς πάντες ἴσασι, καὶ αἱ ἱστορίαι μαρτυροῦσι, παραλαβὼν τοὺς Πέρσας, τοῖς Μήδοις ἄνωθεν λατρεύοντας, τούτους, ἀντὶ δούλων δεσπότας τῶν πρὶν αὐτοὺς δουλωσαμένων, κατέστησε. καὶ πᾶσαν, ὅσης ἐκεῖνοι ἦρχον ἀρχὴν, ὑποχείριον ἐποίησε τοῖς αὐτοῖς. οὕτω δὲ πράως καὶ φιλοφρόνως, τοῖς αὐτοῦ ὁμοφύλοις προσηνέχθη ὁ Κῦρος, ὥστε καὶ ἄχρι νῦν παρὰ πάν- D των πατέρα προσαγορεύεσθαι τῶν Περσῶν, καθάπερ καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ Ὀδυσσέως τοιοῦτόν τι μαρτυρῶν, γέροντά τινα εἰσάγει Ἰθακήσιον, τὴν τῶν μνηστήρων ἀσέλγειαν ὀδυρόμενον καὶ λέγοντα·

Ὡς οὔτις μέμνηται Ὀδυσσῆος θείοιο
Λαῶν οἷσιν ἄνασσε, πατὴρ δ' ὣς ἤπιος ἦεν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Κύρου, ὡς πρὸς τὰ νῦν προκείμενα. ὁ δὲ Τιμολέων ἐπὶ τὰς Συρακούσας, ὑπὸ τῶν Κορινθίων τῷ κοινῷ ἀποσταλεὶς, ἵνα ταύτην ἐλευθερώσῃ, τὴν πόλιν ἥ γε δὴ τὸ δεύτερον ἤδη κακῶς ἔπραττε. ὑπὸ μὲν γὰρ τοῦ Διονυσίου ἔνδοθεν ἐκακοῦτο, ἔξωθεν δὲ ὑφ' Ἰκέ- E τα τινὸς Συρακουσίου, καὶ τῶν Καρχηδονίων ἤγετο, καὶ ἐφέρετο. ταῦτα μὲν οὖν ἀμφότερα τὰ κακὰ, ἐν ἀκαρεῖ χρόνου ἐθεράπευσεν ὁ Τιμολέων. τὸν μὲν γὰρ Ἰκέτην, καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν Καρχηδονίους θαυμαστῇ τινι τόλμῃ ἀπροσδοκήτως φανεὶς, διεσκέδασε, καὶ ἐνίκησε, τοὺς δὲ περὶ τὸν Διονύσιον ὑποσπόνδους λαβὼν, εἰς Κόρινθον εὐθὺς ἀπέστειλε, καὶ τὰς Συρακούσας μόνον οὐκ ἀναστάτους γενομένας, διὰ τὰς συνεχεῖς συμφοράς, πάλιν ἀνέκτισε· τῶν μὲν πολιτῶν τοὺς σωθέντας συναγαγὼν, τοὺς δὲ ἐκ ὄντας πολιτογραφῶν.

A Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα περὶ τὰς Συρακούσας διεπέρανεν, εὐθὺς ἐτράπετο πρὸς ἄλλας τὰς ἐν τῇ νήσῳ πόλεις Ἑλληνίδας. καὶ ταύτας ὁμοίως εὑρὼν, ἃς μὲν ὑπὸ τῶν οἰκείων τυράννων, διαφθειρομένας, ἃς δὲ ὑπὸ τῶν ἔξω βαρβάρων, πορθουμένας, καὶ δασμολογουμένας, τοὺς μὲν τυράννους, πείσας, τινὰς, ἄλλους δὲ βιασάμενος, τέλος πάντας περιεποιήσατο. τοῖς δὲ Καρχηδονίοις ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρὶς παραβόλως ἐπιπεσὼν, τοὺς μὲν αὐτῶν πλείους κατέκοψε, τοὺς δὲ ἄλλους ἐζώγρησε καὶ ἐλαφυροπώλησε. ὥστε ἄρδην καταπολεμηθέντας τὴν Ἑλληνίδα χώραν, τὴν ἐκεῖ, καταλιπεῖν ἐλευθέραν. ταῦτα μὲν οὖν μεγάλα καὶ θαυμαστὰ, καὶ ἀνδρείας, καὶ τόλμης καὶ φρονήσεως, ἀήθους καὶ ἀνυπερβλήτου τεκμήρια. οὐ μὴν ἀλλὰ B πολὺ θαυμαστότερόν γε, ὃ, τὸν ταῦτα ἀπεργασάμενον, καὶ βασιλέα ἐπὶ τούτοις, ὑφ' ἁπάντων τῶν εὐεργετηθέντων αἱρούμενον, καὶ ἀναγορευόμενον, ταύτην ἀπομόσασθαι τὴν ἀξίωσιν, δι' ἣν πάντες, οἱ ἐν ἀνθρώποις προέχοντες, συνεχῶς διαμάχονται πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀεὶ ταλαιπωροῦσι. καὶ ταῦτα δὴ περὶ Τιμολέοντος ἡμεῖς τε καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες ἀκηκόαμεν, καὶ μονονουχὶ ἑωράκαμεν αὐτοί. διὸ καὶ ἀσμενέστερον τοῦ ἀνδρὸς ἐμνήσθημεν, ἵνα τῷ ἀρίστῳ τῶν βασιλέων αὐτὸν παραβάλλοντες, ἔχοιμεν ὅθεν ἐμφανῆ διάγνωσιν, τοῦ τε πολιτικοῦ, καὶ τοῦ βασιλικοῦ ποιησαίμεθα. πρὸς ταῦτα μὲν περὶ δυνάμεως πολιτικῆς· ἕπεται δὲ λέγειν περὶ τῆς βασιλικῆς.

A Cúmque rem Syracuſanam reſtituiſſet, ſtatúmque ciuitatis confirmaſſet, ad ceteras, quæ in inſula reſtabant adhuc Græcæ ciuitates, ſe vertit, quarum cùm ita nõnullas affectas cerneret, vt eam viſceribus domeſtici tyranni inhærentes, eas more ſuo dilacerarẽt, alias verò Barbari diriperent tributiſq; exigendis exhaurirent: Tyrãnos quidẽ, partim ſuadendo, partim malo, & armis cogendo, ad extremũ omnes in deditionẽ redegit. Porro Carthaginiẽſes, cùm eis nec opinatò incidiſſet, ac ſemel iterúmque & tertiò denique eos profligaſſet, ferè omnes occidione occidit, & quos viuos cepit, ſub corona vendidit, ita vt çùm abundè foret debellatum, agros omnes, quos Græci hactenus in ea inſula poſſederant, liberos & vacuos propriis dominis reliquerint. B At enimvero hæc ingentia atque admirabilia, inuſitatæque fortitudinis, & prudentiæ certè inſuperabilis argumenta: verumtamen illud longè omnium admirabilius, virum eum, qui cuncta hæc perpetrauerat, quíque eorum omnium votis, & vocibus, in quos ampliſſima hæc, & maximè memoranda beneficia cõtulerat, Rex creabatur, & renuntiabatur, dignitatem hanc eiuraſſe, hanc dico, qua de quicumque mortales homines, hominibus aut præſtant, aut quocumque modo præſtare poſſunt, atque excellere, inter ſe continenter digladiantur. Vtique hanc ipſam ſemel adipiſcantur, adeptíque potiantur, nullas ærumnas recuſant, nullis hominibus, nullis impendiis parcunt. Hæc de Timoleonte nos ceterique Græci audiuimus, ac modò non oculis ipſi inſpeximus, eóque libentiùs fecimus, vt cum optimo Rege virum hunc componentes, haberemus vndenam illuſtre, atque euidens diſcrimen Politici, & Regalis hominis, in medium afferremus. Atque hæc de facultate ciuili; ſequitur poſthac vt agamus de Regali.

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΤΟΥ ΣΤΡΩΖΑ

ΕΠΙ ΤΟΙΣ Θ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ Κ.

KYRIACI STROZAE

DE REPVBLICA LIB. X.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν δυνάμεως βασιλικῆς, C καὶ περὶ τοῦ τῆς κτήσεως τρόπου διαληψομένοις ἡμῖν, πρότερον ῥητέον εἶναι δοκεῖ περὶ βασιλείας, καὶ πρῶτον πῶς ποτ' ἐν ἀνθρώποις ἐγένετο κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δ' αὖ ὅτι ὑπόκειται τῇ ἀρχικῇ, μᾶλλον δὲ καὶ εἰδικώτερον τῇ μοναρχίᾳ· καὶ ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ πάσαις δίκαις, καὶ πάσαις ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἔρισι, καὶ διχονοίαις, τέλος ἐπιτιθεῖσα τὸ πρόσφορον καὶ τοῦτ' ἀνυπεύθυνον, καθάπερ καὶ τὰ κατ' οἶκον πατρὸς διατάγματα. καὶ τοῦτ' εὐλόγως. ἡ γὰρ βασιλικὴ τῇ πατρικῇ δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ, ὡς πάλαι εἴπομεν, ἀντίστροφος. διὸ καὶ εὖ οἱ ποιηταὶ τὸν Δία λέγουσιν, ὅτι πατήρ ἐστιν ἀνθρώπων τε

D DE Regia ergo facultate, ac de ipſius comparandæ modo differere inſtituentibus, de regno, priùs dicendum eſſe videtur, primúmque ecquonam modo apud mortales homines initio extitit, pòſt autem quòd principali ſubiicitur, magiſq; adeò & preſſiùs, monarchiæ, quódque poteſtas hæc mortaliũ hominũ lites diſtrahere nata eſt, ſedare diſcordias, ſeditionibus finẽ certũ ratúmq; imponere, nullis rationibus reddendis obnoxia, nulli repetũdarum iudicio, proinde ac neque domeſtica patrum familiâs iuſſa & præcepta. idque iure. nãque regia maieſtas paternæ poteſtati, & excellentiæ, ex æquo, vti olim diximus, videtur reſpondere. Itaque meritò Poëtæ prædicant Iouem patrem hominúmque

cùmque. Nec minùs cùm Reges ipſius alumnos memorant, quódque humani faſtigij columen, ſolium regale, atque eius maieſtas ſit: quippe cùm ei ipſi omnia hæc reſonent, ceu perficienti, & exæquanti, in quadrúmque, vt ſic dixerim, redigenti, quæ incondita & inconſtantia apud homines ſunt, erroréſque, & peccata omnia corrigenti. Videre enim eſt gentes illas, quæ haud prorſus temerè vitam ſuam inſtituere, ordine quodam rem communem ponere, nonnullóſque magiſtratus, neceſſariò ſibi præficere, ac propterea dicere ſolemus, qui in ordine, interpretantes, magiſtratus, & principes, qui priuatis ritè imperant, & ſubiectis conſulunt, denique qui in hominum cœtibus & conuentibus, res illas, quæ nec definitæ ſunt, quæque temere iacent, & confusè, eas in ordinem redigere, legum cancellis vallare, rectéque diſponere, & tēperare operam dant. De aliis itaque ordinibus, ac principatuum formis, & comparandi modis, abundè, ni fallor, definitum hactenus eſt. Verùm de Regia poteſtate dicere nunc incipientibus, ſubit animum quærere hoc, vnde, & à quibusnam homines ij, quos Reges nuncupamus, vim hanc, atque authoritatem accepère, qua præditi munia humana perficere poſſent, eadémque intrepidè & fidenter expedire, præſertim primis priſcíſque temporibus: A nemine quidem certè alio præterquam ab ipſo Deo. Modus autem quomodo factum hoc fuerit, à quodam è maioribus noſtris, lepido certè ænigmate, indicatus fuiſſe videtur: ait enim ille: Iam certò cognoſcens Saturnus nullius mortalis hominis ingenium, quod omnigena & abſoluta præditum poteſtate, ad rem humanam gerendam veniat, ita idoneum per ſe ſe exiſtere, vt non ſuperbia ſimul & iniquitate imbutum huc properet: hæc ille noſcens, & reputans, Reges, & arbitros cœtibus noſtris præficiebat, non quidem mortales homines, ſed melioris proſapiæ, ac diuinioris, dæmonas, (Dæmonas puto appellans viros illos, qui probitate, ſolertia, ſagacitate cæteris mortalibus præſtant.) Enimvero credibile eſt, eiuſmodi quoſdam mortales poſt eluuiones, incenſionéſque terrarum, póſtque alia peſtifera quędam incommoda (ſicuti amat definitis, an indefinitis temporibus euenire) è tenebris illis, ceu noua quædam luminaria, emerſiſſe, èque iis quoſdam manuum robore ſimul, & æquabilitatis cuiuſpiam obtentu, alios verò vim perſuadendi tenentes, vel extinctarum olim artium veſtigiis veſtigandis, & reliquiis colligendis inſiſtentes, multa, eáque commoda, & præclara, tanquam igniculos è cineribus excitantes, hominibus illis qui vitam tunc de integro viuendam reprehenderant, demonſtraſſe. cúmque haſce ſecũdùm res, mirabiles quidam apparuiſſent, ac Diis modo non æquales, & pares & dignos fuiſſe habitos qui diuinum hoc præmium primi acciperent. Nempe haud incredibile fuerit, neque à communi exiſtimatione prorſus alienum, eos homines, qui cunctis vitæ commodis priuati, miſerè victitabant, quique grauia omnia & horrenda, ſe ſe vndiquaque vrgentia formidabant, viros illos in primis probaſſe, & ſuſpexiſſe, qui quidem non pauca ex eis quibus in præſens indigebant, bona ſibi ſuggererent; quæ autem nocitura, & nunc, & poſthac eſſe videbantur, ea amolirentur, & depellerent. atque iccirco putandum, Medos, Deiocen, primum regem ſalutaſſe: quia ſcilicet ſingulare quoddam iuſtitiæ & probitatis ſpecimen, dum priuatus adhuc ætatem ageret, ſuis popularibus dabat, litéſque & controuerſias omnes ad ſe delatas ex bono & æquo diiudicans, ſtatim ſedabat: ita.n. fama & literis de eo accepimus. Iam verò Perſas alta Cyri indoles, atque animi robur, ad parem dignitatem poteſtatémque ſibi deferendam

A θεῶντε· καὶ τοὺς βασιλέας καλοῦντες διοτρεφέας, καὶ ὅτι τὸ ἔσχατον κορυφοῦται βασιλεῦσι. ταῦτα γὰρ πάντα τῇ βασιλικῇ ἀξίᾳ συνᾴδει, ὡς τελειούσῃ καὶ ἀπαρτιζούσῃ τὰς περὶ ἀνθρώποις ἀνωμαλίας, καὶ τὰ σφάλματα καὶ τὰ ἁμαρτήματα διορθούσῃ. Ὁρᾶν γὰρ ἔστι τὰ τῶν ἀνθρώπων ἤδη πάντα, τὰ μὴ ὡς ἔτυχε ζῶντα, τέλεσί τισι, καὶ ἀρχαῖς κατ' ἀνάγκην ὑφειμένα. διὸ καὶ λέγειν εἰώθαμεν, τοὺς ἐν τέλει, τοῦτ' ἔστι, τοὺς ἄρχοντας, καὶ τοὺς τὰ ἐν τοῖς ὄχλοις καὶ συλλόγοις τοῖς ἀνθρωπίνοις ἀδιόριστα καὶ ἀδιάτακτα, τάξει τινὶ καὶ νόμοις ἁρμόττειν σπουδάζοντας. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἀρχῶν τε καὶ τελῶν ἱκανῶς B διείρηται. καὶ περὶ τῆς πάντων δυνάμεώς τε καὶ κτήσεως. νῦν δὲ περὶ βασιλείας λέγειν προθεμένοις τοῦτ' ἐπέρχεται ζητεῖν. παρὰ τίνων ποτὲ τόδε τὸ τῆς τελειώσεως ταύτης κῦρος, οὗτοι παρέλαβον, οὓς βασιλέας λέγομεν, ἄλλως τε καὶ κατ' ἀρχάς. παρὰ μηδενὸς ἄλλου δήπου, ἢ παρὰ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ τρόπος παρά τινος τῶν προτέρων, χαριέντως ᾐνίχθαι δοκεῖ, οὕτω πως λέγοντος, ὅτι γιγνώσκων ὁ Κρόνος, ὡς ἀνθρωπεία φύσις οὐδεμία ἱκανή, τ' ἀνθρώπινα διοικεῖσθαι, αὐτοκράτωρ, πάντα μὴ οὐχ ὕβρεως καὶ ἀδικίας μεστοῦσθαι· ταῦτ' οὖν διανοούμενος ἐφίστη βασιλέας τε, καὶ ἄρ- C χοντας ταῖς πόλεσιν ἡμῶν, οὐκ ἀνθρώπους ἀλλὰ γένους θειοτέρου καὶ ἀμείνονος, δαίμονας, (δαίμονας οἶμαι προσαγορεύων τοὺς συνετωτέρους, καὶ τοὺς ἀγχινοίᾳ καὶ καλοκἀγαθίᾳ προὔχοντας ἄνδρας.) καὶ δὴ γὰρ εἰκὸς τοὺς τοιούτους, μετά γε τοὺς κατακλυσμοὺς, καὶ τοὺς ἐμπρησμοὺς, καὶ μετ' ἄλλας τινὰς φθοροποιοὺς περιστάσεις, (οἷα φιλεῖ παραλλὰξ γίνεσθαι κατὰ χρόνους τινὰς ἀορίστους,) καθάπερ φῶτα ἐπὶ τοῦ σκότου ἐπιφανεῖς, καὶ τοὺς μὲν χειρὸς ἰσχύϊ, ἅμα καὶ ἰσότητός τινος προφάσει, ἄλλους δὲ τῷ λέγειν καὶ πείθειν δυνάμει, ἢ τισι τῶν πάλαι ἀπολωλυιῶν τε- D χνῶν, καὶ ἐπισημείων ἴχνεσι, καὶ λειψάνοις, πολλὰ ἀναζωπυροῦντας ἀγαθὰ, τοῖς τότε εἰς ἐξ ὑπαρχῆς ἀναβιοῦσιν ἀνθρώποις καταδεῖξαι. καὶ δι' αὐτὰ ταῦτα ὑπ' ἐκείνων εὐθὺς θαυμασθέντας, καὶ θεοὺς μονονουχὶ νομισθέντας τῆς μεγίστης τιμῆς ἠξιῶσθαι. ἀμέλει οὐκ ἀπεικὸς οὐδ' ἀπίθανον ὅλως τοὺς πάντων τῶν ἐπιτηδείων ἐστερημένους, καὶ πάντα τὰ δεινὰ τὰ τότε σφᾶς ἀπολέσθαι περιστάντα φοβουμένους, μάλιστα ἀποδέχεσθαι, καὶ ἄγασθαι ἐκείνους τοὺς ἄνδρας, οἵ τινές τινα ὧν ἐν τῷ παρ' αὐτίκα ἐδέοντο, σφίσιν ὑπουργεῖεν, ἢ τὰ βλάπτειν μέλλοντα ἀπωθοῖεν. διὰ τοῦτ' ἄρα οἴεσθαι E χρὴ τοὺς Μήδους Δηιόκην βασιλέα πρῶτον προσαγορεῦσαι, διότι πάντων τῶν ὁμοφύλων δικαιότατος ἐπὶ ἰδιωτείας ἐτύγχανεν ὤν, ὡς λέγεται, καὶ πᾶσαν ἔριν, καὶ ἀμφιλογίαν, εὐθὺς διελάμβανεν ὀρθῶς καὶ εὐγνωμόνως. Οἵ τε Πέρσαι τὸν Κῦρον ἀνδρείας ἕνεκα καὶ μεγαλοψυχίας, εἰ-

λοντι αὐτοκράτορα. καὶ τούτῳ ἑπόμενοι, Μήδων μὲν, οἷς
πάλαι ἐδεδουλεύκεσαν, κύριοι κατέστησαν, μετ' οὐ
πολὺ δὲ, καὶ τὴν Ἀσίας πάσης ὑπαρχίαν ἔσχον. διὰ
ταῦτα καὶ Θησεὺς, εἰ καὶ μὴ πρῶτος Ἀθηνῶν βασι-
λεὺς γεγονώς, ὑπ' αὐτῶν μέντοι τῶν Ἀθηναίων μάλι-
στα πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων ἐθαυμάσθη, ἀν-
δρείας ἕνεκα, καὶ δεξιότητος πολιτικῆς. παραδεδεγμένος
γὰρ ἐκεῖνο τὸ πλῆθος, κατὰ κώμας καὶ δήμους, τῷ πα-
λαιῷ τρόπῳ τότε διῳκισμένους, ὑπό τε τῶν Κνωσίων,
καὶ τοῦ Μίνω, χαλεπῶς δασμολογουμένους, ἀμφοτέ-
ρων τούτων τῶν κακῶν ἀπήλλαξεν αὐτοὺς, καὶ δὴ καὶ πο-
λίτας, καὶ ἐλευθέρους, ἀντ' ἀγροίκων, καὶ τοῖς ἄλλοις
ὑπηκόων ἀπέδειξε τοὺς Ἀθηναίους. Οὐ μὴν ἀλλὰ διὰ
τί ποτ' ἂν οἵ τ' Ἀθηναῖοι, εἴποι τις ἂν, καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλ-
ληνες σχεδὸν πάντες, τάς τε βασιλείας, καὶ τοὺς βασι-
λέας, ἐφ' ὧν εὖ καὶ καλῶς τὰ πλεῖστα ἐπεπράγεσαν,
καταπαύσαντες, τὴν αὐτονομίαν προείλοντο, καὶ τὴν
ἰσηγορίαν, ἀρχαῖς τισιν ἐπικαίροις, καὶ ὑπολόγοις, τὰ
αὐτῶν κοινὰ ἐπιτρέποντες; ἀλλ' ἡμεῖς, εἰ καὶ τούτου πέ-
ρι ἐν τοῖς ἄνω λόγοις τινὰ διῃρήκαμεν, τοῦτο μὲν τὸ ἀπό-
ρημα οὐδὲ νῦν ἄλυτον καταλείψομεν. δύο ἄρα τὰ τού-
του αἴτια σχεδὸν ἔοικεν εἶναι, καὶ αὐτὰ μάλ' ἀναγκαῖα κ'
οὐκ ἀφανῆ. καὶ πρότερον μὲν τοῦθ' ὅτι οἱ τῶν προτέρων
ἐπίγονοι βασιλέων ἐπὶ τὸ ἀβροδίαιτον, καὶ ὑπερήφανον
ἦθος, καὶ ὑβριστικὸν ἐπιρρέποντες, καὶ διὰ τοῦθ' ὑπὸ τῶν
ὑπηκόων μισούμενοι, πρὸς ἀδίκους τινὰς, καὶ ἀηδεῖς
καὶ χαλεπὰς, καταφεύγειν ἠναγκάζοντο τιμωρίας, ἐξ
ὧν πολλάκις συνέβαινε τῶν ὑποτεταγμένων τινὰς, ἢ
θανατοῦσθαι ἢ φυγεῖν, μέχρις οὗ, ἤτοι τὸ πλῆθος ἅπαν
εἰς ἓν συστὰν, ἤ τινα ἕνα, ἢ ὀλίγους φρονηματίας μᾶλ-
λον, καὶ τῶν ἄλλων φιλελευθερωτέρους, τοιοῦτο τὸ κα-
κὸν φθάνοντας, καταπαῦσαι, ἢ καὶ τὸ βασιλικὸν γένος
αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἄρδην ἐκλείψαι. ὅπερ τῷ Κύρῳ συνέ-
βη τῷ παλαιοτέρῳ. οὗτος γὰρ στρατηγὸς πάντων τῶν
πρὸ αὐτοῦ ἄριστος γενόμενος, τοῦ θ' ὁμοφύλου κηδεμο-
νέστατος, παιδείας ὅμως ὀρθῆς οὐχ ἧφθαι δοκεῖ τὸ πα-
ράπαν, οἰκονομίᾳ τε οὐδὲν τὸν νοῦν προσεσχηκέναι. δι'
ὅλου γὰρ τοῦ βίου στρατευόμενος, ταῖς γυναιξὶ παρέ-
δωκε τοὺς παῖδας τρέφειν. αἱ δὲ ὡς εὐδαίμονας αὐτοὺς
ἐκ τῶν παίδων εὐθὺς, καὶ μακαρίους γεγονότας, καὶ
ἐπιδεεῖς ὄντας τούτων οὐδενὸς, ἔτρεφον· κωλύουσαι δὲ,
ὡς οὖσιν ἱκανῶς εὐδαίμοσι, μηδ' αὐτοῖς ἐναντιοῦσθαι
μηδένα εἰς μηδὲν, ἐπαινεῖν τε ἀναγκάζουσαι πάντας
τὸ λεγόμενον, ἢ πραττόμενον, ἐξέθρεψαν τοιούτους τι-
νὰς, οἵους ἀκηκόαμεν. ὁ μὲν γὰρ πρεσβύτερος Καμβύ-
σης, διάδοχος γενόμενος τοῦ πατρὸς, πρῶτον μὲν ἐτόλ-
μησεν εὐθὺς τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν, ἀπαγορευόντων γῆμαι
τῶν νόμων· μετ' οὐ πολὺ δὲ, καὶ τὸν νεώτερον αὐτοῦ
ἀδελφὸν ἀποκτεῖναι, τὸν Σμέρδιν, καὶ ἄλλους πολ-
λοὺς τῶν ἑταίρων τοῦ πατρὸς καὶ φιλτάτων. ὁ δὲ Σμέρ-
δις αὐτὸς ὁμοιοτρόπως τῷ ἀδελφῷ τραφεὶς, οὐκ ἤ-
σθετο δεσπότην ἀντ' ἀδελφοῦ, ἀποθανόντος τοῦ πα-
τρὸς εὐθὺς ἀλλαξάμενος· ὥστε οὐχ ἧττον δι' ἀπαι-
δευσίαν, ἢ δι' ὑποψίαν φαίνεται ὑπ' αὐτοῦ ἀνῃ-
ρῆσθαι. χρὴ τοίνυν ταῦτα γνόντα τὸν ἀγαθὸν βασιλέα,

A inuitauit, & meritò. Nam cùm in fide & tutelę
viri huiuſce ſe ſuáque omnia ponerent, Medorum
quidem, quibus olim ſeruierant, domini extitere,
non multo autem pòſt Aſię totius imperio potiti
ſunt. Quin etiam Theſeus, eaſdem ob cauſas,
quáquam non primus Athenarum Rex, ipſis tamen
Athenienſibus, omnium eorum qui ante ſe regna-
uerant, maximè admirabilis apparuit, tum quia
ſtrenuus erat Imperator, tum verò quia ciuilem in-
ſtitutionem præclarè callebat. Nam quum popu-
lum Athenienſem accepiſſet, per vicos & curias
priſco more diſperſum, ſæuóque & enormi tribu-
to à Mino & Gnoſſiis vexatum, vtriſque his malis
B eos eripiens, pro agreſtibus & ſubiectis, & ciues &
liberos effecit Athenienſes. At requirat aliquis à
nobis, eccurnam tandem Athenienſes, ac ceteri
Græci ferè plurimi, & regna, & reges, quibus re-
gnantibus res ſuas benè & præclare geſſerant, ſe-
dantes, legum authoritatem valere maluerint, li-
bertatémque dicendi & faciendi amplexi, magi-
ſtratibus quibuſdã temporariis, repetundarúmque
iudicio obnoxiis, res ſuas publicas potiùs commi-
ſerint. Verùm nos, etſi rem hanc aliqua ex parte
in ſuperioribus diſputationibus attigerimus, haud
tamen dubitationem propoſitam ſine diſſolutione
in præſens relinquemus. Duo itaque rei huiuſce
capita, eáque neceſſaria, neque admodum obſcura
C eſſe comperiemus. ac prius quidem: nam quum ſu-
periorum regum minores, mollitie, ſuperbia, pro-
cacitate, à teneris imbuti, regna capeſſerent, atque
in odia ſubiectorum, ob hæc vitia incurrerent, ad
ſupplicia interdum ſæua & iniqua confugere ne-
ceſſariò cogebantur, atque hinc fiebat vt non pau-
ci è ſubiectis, aut mortibus afficerẽtur, aut ſolũ ver-
terent, quoad vel multitudo vniuerſa, vel quiſpiam
vnus, aut numero pauci, animos iuueniles gerẽtes,
ac maiore ſui fiducia elati, quippe quos libertatis
conſtituendę amor acriùs tangeret, talem peſtem è
medio tollerent, vel quia regia omnis ſtirps per ſeſe
tãdem deficeret, ſicuti de Cyri familia accepimus.
D Nam quum Cyrus quotquot reges ante ſe fuerant,
imperatoria virtute ſuperaſſet, ſummáque charita-
te, & beneuolentia popularium ſuorum curam (vti
diximus) cultúmque ſuſcepiſſet, atque eorundem
commodis ſtuduiſſet, idem tamen rectam diſcipli-
nam attigiſſe non videtur, nec rei domeſticæ ani-
mũ applicuiſſe. Nam quum ætatem omnẽ bellicis
expeditionibus occupatam ageret, liberos ſuos mu-
lieribus educandos tradidit: eæ verò ceu beatos à
teneris, atque adeò à primo ſatu fortunatos exiſtẽ-
tes, rerúmque nullarum indigos, quas primas mor-
tales putãt, educabant: cúmque prohiberẽt quem-
quã vlla in re eis, ceu vſquequaq; felicibus, aduerſa-
ri, quin laudare cogentes omnes quicquid dice-
E rent, facerentve, tales quoſdam educarunt, quales
fama, & literis, eos fuiſſe accepimus. Namque ma-
ior natu Cambyſes cùm parenti in regnum ſucceſ-
ſiſſet, primùm auſus eſt propriam ſororem, legi-
bus vetantibus, vxorem ducere. nec multo pòſt
fratrem natu minorem occidere, nomine Smer-
dim, multóſque alios Cyri ſocios, & familiariſſi-
mos trucidare. Smerdis autem parem fratri na-
ctus diſciplinam eiſdémque imbutus moribus, pa-
tre iam ab humanis digreſſo, haud ſenſit dominum
ſe pro fratre commutaſſe, ita vt non minùs ob pra-
uam diſciplinam quàm ob regni affectati ſuſpicio-
nem, exiſtimetur à fratre fuiſſe è medio ſublatus.
His ergo animaduerſis, oportet, bonum regem,
non

non eò ſolum animum intendere, neque id vnum ſpectare, vt Imperij fines quàm latiſſimos filiis propaget, ſed etiam vt viam eius regendi illis oſtendat, artéſque verè regias doceat, idque eò acriùs & diligentiùs quàm ſingulares homines priuati, quo illi quidem, timore & legibus, à peccando atque ab inferendis iniuriis deterreantur. Regum autem liberi & ſucceſſores, legibus ſoluti, & legum & iudiciorum domini exiſtunt. Quod igitur regna olim deſierint, ac pro eis Reſp. excitatæ ſint, & conſtitutæ, caput hoc primum eſſe videtur. Alterum vero: Namque ciuitatibus augeſcentibus, mutuaque commercia, & mercatus celebritatibus vſu & periclitatione, homines eruditi, diuiteſque, & ſagaces effecti, ad dicendi & faciendi libertatem animos magis applicabant: quod autem variæ & multiplices rerumpublicarum facies temporibus illis exorirentur, hoc propterea fiebat, quia ſingulæ quæque ciuitates & gentes eiuſmodi probabant inſtitutiones, cuiuſmodi ſuis ingeniis, & locis, & moribus, fortunis denique commodiores fore cenſerent. Vni autem omnium Græcorum Lacedæmonij, ſoli huius maieſtatem conſeruauere, illámque adeò nominis magnificentia magis quàm ſtabili & certa rerum expediendarum authoritate: namque apud illos dignitas hæc nec poteſtate vſquequaque abſoluta fungitur, nec repetundarum prorſus immunis remanſit. id quod in ſuperioribus diſputationibus etiam adnotauimus. Itaque quum plures iam hoc digni honore inuenirentur, atque ad vnius ſingularis hominis obſequium malè comparati, quippe quia hoc ſeruitutem proximè accedere arbitrabantur, pleræque ciuitates Græciæ, ſingularium hominum principatus in Reſpubl. tranſtulere. quamquam non raro accidebat, vt poſt talem hanc ſtatuum mutationem Tyrannides aliquot in liberis ciuitatibus pullularent, & potentatus, præſertim in Sicilia, in Ponto, in Italia, cùm ſcilicet publici prouentus vberiores eſſent effecti; atque vt has, hi quidem tolerarent, illi verò opprimerent, prout cuiuſque virtus ferebat, aut ſors. Ceterùm Barbari quæ initio regna quóſque ſingularium hominum potentatus ſemel admiſerant, hos prolixè, & libenter cuſtodiebant, tum quia inſolentes libertatis erant, tum quia gerendis bellis totius cenſebant, vnicum Imperatorem ſibi præficere, penes quem totius reipublicæ ſumma eſſet, quàm pluribus vti, poteſtate paribus, authoritate infirma, denique talibus, qui quidem repetundarum formidine, ac reddendæ rationis, perpetua ſuſpicione deterriti, neque oblato tempore quicquam extra ordinem aggredi auderent, nec grandibus facinoribus animoſque & manus poſſent applicare: idcirco igitur à ſingulari viro, nec non à fœmina etiam, quandoque regnari, omnes ferè maluere: tanquam hoc ab ipſa natura perſuaſum ipſi haberent. Atque huius perſuaſionis, naturaliſque opinionis argumentum ingens, & euidens Perſæ attulere. nam quum extincto Cambyſe, libertatem condere eis liceret, ac nouis legibus Rempubl. temperare, præſertim regia ſtirpe per ſe prorſus exciſa, ſæuóque Imperio à Cambyſe habitis, tamen vnius Imperium libertate & legibus, prius & potius arbitrantes, idipſum rurſus recepere, atque hoc recepto, & confirmato, reliqui illi ſex proceres agnouêre quàm grauiter peccaſſent, quamque incommodè rebus ſuis conſuluiſſent:

A ἐπὶ τοῦτο μόνον σπουδάζῃ, ὅπως ἀρχὴν ὡς μεγίστην καταλείψῃ [illegible] αὐτοῖς, καὶ διδάσκοι, ὡς παιδείας τῆς βελτίστης, καὶ τῆς ὄντως βασιλικῆς, πολὺ μᾶλλον τῶν ἰδιωτῶν, ὅσῳ οἱ μὲν ἰδιῶται ἀπείργονται τοῖς νόμοις, καὶ τῷ φόβῳ, τοῦ τε ἁμαρτάνειν, καὶ τοὺς ἄλλους κακοποιεῖν· οἱ δὲ τῶν βασιλέων παῖδες, οἱ διάδοχοι, τῶν νόμων αὐτῶν καὶ τῶν κρίσεων κύριοι καθεστᾶσι. τὸ μὲν οὖν τὰς βασιλείας καταπεπαῦσθαι, τὰς δὲ πολιτείας ἀντ' αὐτῶν ἀναφαίνεσθαι, τοῦτ' αἴτιον ὂν τυγχάνει. τὸ δὲ δεύτερον, ὅτι αὐξανομένων τῶν πόλεων αὐξήσεις, καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους ἐπιμιξίας, οὐχ ἧττον δὲ καὶ διὰ τὰς B ἐμπορίας, ἐμπειρότεροι γενόμενοι, καὶ πλούσιοι καὶ συνετοί, πρὸς ἐλευθερίαν, καὶ ἰσηγορίαν [illegible] μᾶλλον. οἱ μὲν ἄλλα καὶ πολυειδεῖς τότε συμβαίνει γενέσθαι τὰς πολιτείας, διότι ἕκαστοι ταύτας εἵλοντο τὰ ἔθνη, καὶ τοιαύτας ἀπεδέχοντο πολιτείας οἵας ἂν ταῖς αὐτῶν φύσεσι καὶ χώραις, καὶ ἤθεσι, καὶ ταῖς τύχαις ἐπιτηδειοτέρας ἔσεσθαι κρίνοιεν· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα, μόνοι διεφύλαξαν, τῇ δὲ τῆς ἀρχῆς εὐπρεπείᾳ τινὶ μᾶλλον, ἢ αὐτῇ τῇ τῶν πραγμάτων τελειουργίᾳ. οὐ γὰρ αὐτοτελὴς διέμεινε, καὶ ἀνυπεύθυνος ὅλως, ὥσπερ τὸ ἀξίωμα· καθάπερ καὶ ἐν τοῖς C ἄνω λόγοις ἀπεσημηνάμεθα. διὰ δὲ πολλοὺς ἤδη ἄνδρας ἀξίους [illegible] καὶ [illegible], [illegible] ἑνί τινι [illegible] ἀνδρί. [illegible] καὶ τὸ δουλεύειν αὐτοῦ [illegible], αἱ πλεῖσται, ὡς εἰπεῖν τῶν καθ' Ἑλλάδα πόλεων, τὰς μοναρχίας εἰς πολιτείας μετέστησαν, καίτοι καὶ [illegible] μετὰ ταύτην τὴν μεταβολὴν, τυραννίδας τινὰς ἐν ταῖς ἐλευθέραις τῶν πόλεων ἀναβλαστάνειν, καὶ δυναστείας, ἄλλως τε καὶ περὶ τὴν Σικελίαν, καὶ τὸν Πόντον, καὶ τὴν Ἰταλίαν, τῶν προσόδων τῶν κοινῶν μειζόνων ἤδη γεγενημένων· καὶ ταύτας, οἱ μὲν [illegible], οἱ δὲ κατέπαυσαν, ὡς D ἂν ἀρετῆς, ἢ εὐτυχίας ἕκαστοι μετέχοι. Οἱ δὲ βάρβαροι αἵ γε δὴ βασιλείας ἐξ ἀρχῆς ἀπεδέξαντο, καὶ δυναστείας, ταύτας ἀσμένως τε ἀεὶ διετήρουν, διά τε τὸ τῆς ἐλευθερίας ἀήθεις εἶναι, ἅμα δὲ καὶ ἀσφαλέστερον οἰόμενοι κατὰ τοὺς πολέμους, ἑνὶ χρῆσθαι αὐτοκράτορι, ᾧ τὸ πᾶν κῦρος ἔχοντι, ἢ πολλοῖς, καὶ ἴσοις, καὶ ἀσθενέσι, καὶ [illegible], οἳ [illegible] τὸν τῆς εὐθύνης φόβον, καὶ τῆς [illegible] οὐδὲ τολμηταὶ ἐν καιρῷ εἶεν, οὐδ' ὅλως μεγαλοπράγμονες. διὸ ταῦτ' ἄρα καὶ ὑφ' ἑνὸς ἄρχεσθαι ἀνδρὸς, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ γυναικὸς προείλοντο πάντες, ὡς φυσικοῦ E ὄντος τοῦ ἔθους τούτου τοῦ δόγματος· τεκμήριον μάλα σαφές. ἐξὸν γὰρ τοῖς Πέρσαις Καμβύσου ἀποθανόντος, τῆς ἐλευθερίας, καὶ αὐτονομίας, ὁποιασοῦν πολιτείας πάλιν αἱρεῖσθαι, ἄλλως τε καὶ τοῦ βασιλικοῦ γένους ἄρδην ἤδη ἐκλελοιπότος, καὶ [illegible] αὐτοῦ τοῦ Καμβύσου βαρέως καὶ ὠμῶς βασιλεύσαντος, ὅμως μὲν ἀντ' ἰσηγορίας καὶ αὐτονομίας, μοναρχεῖσθαι ἐδοκίμασαν. καὶ τούτου γενομένου, εὐθὺς ἔγνωσαν οἱ λοιποὶ ἕξ, ὡς βαρέως ἐσφάλησαν·

αὐτοὶ γὰρ νομίμου βασιλέως καὶ ἠπίου, ὃν ἠλπίκεσαν, δεσπότου τινὸς πάμπαν ἀπηνοῦς, καὶ χαλεπωτάτου ἐπειράθησαν τοῦ Δαρείου. Αὕτη ἄρα τῶν βαρβάρων ἡ προαίρεσις τῶν πλείστων. Καρχηδόνιοι δὲ μόνοι τὴν τ' ἐλευθερίαν, καὶ τὴν αὐτονομίαν, ἐκ παλαιοῦ κτησάμενοι, μέχρις ἐφ' ἡμῶν, ἀδιαφθόρως ἔτι σώζουσι, καὶ ἀκέραιον.

Ἡμεῖς τοίνυν ἐπεὶ περὶ γενέσεως βασιλείας διεληλύθαμεν περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ἔργων μετὰ ταῦτα διέλθωμεν. τὰ μὲν οὖν τοῦ ἀρίστου βασιλέως ἔργα τὰ ἀναγκαῖα καὶ πρῶτα, τρία εἶναι δοκεῖ, τό, τε στρατηγεῖν, καὶ τὸ δικάζειν, καὶ τό, τὰ θεῖα ἱερατεύειν. Ταῦτα δὲ πάντα εἰς ἕνα σκοπὸν συντείνει, ἵνα δηλονότι ὑπ' αὐτοῦ μάλιστα ἀρετῶσι οἱ λαοί, ὡς διεσάφησεν Ὅμηρος, ἄλλο μηδὲν εἰπεῖν βουλόμενος πλὴν ἢ εὐδαιμονῶσι, καὶ βίον διάγωσι μακάριον, ὅπερ ἄνευ τελείας ἀρετῆς, ἀδύνατον τινὶ περιγενέσθαι, ὡς πολλάκις δεδηλώκαμεν. ἔσται τοίνυν ὁ ἄριστος βασιλεύς, ἄριστος στρατηγός, ἄριστος δικαστής, ἄριστος ἱερεύς. Πῶς μὲν οὖν στρατηγός, καὶ δικαστὴς ἀξιοπρεπῶς γένοιτ' ἄν τις, τὰ ἄρτι περὶ τούτων λεχθέντα τῶν δυνάμεων, ἴσως ἐξαρκεῖ ἀποδεῖξαι. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ ὁ βασιλεὺς στρατηγός τις αὐτοκράτωρ, καὶ δικαστής, ὁ παντελέστατος, οὐ χεῖρον ἴσως, ἔτι, τοῖς περὶ τούτων τῶν δυνάμεων ἀκριβέστερον τότε ῥηθεῖσι νῦν προσθεῖναι. περὶ γὰρ ἱερατικῆς ὕστερον ῥηθήσεται.

Τὰ τοίνυν πολεμικὰ καὶ στρατηγικὰ τῶν ἔργων, ταῖς τε πόλεσι ταῖς ἐλευθέραις, καὶ τοῖς βασιλεῦσι, πάντων πρῶτα εἶναι ἔδοξε, καὶ ἀναγκαιότατα ἐν τε τούτοις πρῶτον, ἡ τῶν στρατιωτῶν ἐκλογή, ἡ καλῶς ἐξεταζομένη· ὁ δὲ τρόπος οὐχ εἷς· καὶ γὰρ ὁ μισθοφορικὸς πρῶτος εἶναι δοκεῖ· ὁ δὲ τοῦ Ξέρξου, οἷον δεύτερος· ὁ δὲ τρίτος ὁ τοῦ Κύρου, καὶ τοῦ Φιλίππου, ὅ, τε τέταρτος ὁ τοῦ βασιλέως τοῦ Αἰγυπτίου. ὁ μὲν οὖν πρῶτος τῆς ἐκλογῆς τρόπος, καίπερ τῶν ἄλλων πάντων ῥᾷστος, καὶ ἐπιμέστατος, τυραννικός γε μὴν (ὡς εἴπομεν) καὶ μάλα ἐπικίνδυνος εἶναι ἔδοξε, ἐπειδὴ ὅτε δὴ καὶ ἀσφαλής, καὶ πολλῶν δεόμενος χρημάτων, ὧν ἐκλειπόντων, πάντα τὰ πρόσθεν ἀνηλωθέντα πολλάκις ἀπόλλυνται εἰς στόλον· ὃν δὲ εἰς Ἑλλάδα ἐλαύνων ἐχρήσατο Ξέρξης, ἅπαν τὸ ἀνατολικόν, κτηνῶν δίκην προσελαύνων μᾶλλον, ἢ στρατηγῶν, βάρβαρος πάνυ, καὶ ὑπερήφανος, καὶ ὀχληρός, καὶ τοῦ τότε πταίσματος, τοῦ μεγίστου ἄξιος. ὁ δὲ τοῦ Σεσώστριος ἐκ θαυμαστῆς τινος προνοίας γεγονώς, καὶ εὐτυχίας. τούτῳ ὁ χρῆσθαι δυνάμενος, ἀεὶ κεχρῆσθαι· παραπλήσιος δὲ καὶ ὁ τοῦ Κύρου καὶ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος. τούτω γὰρ τὼ βασιλεῖ ἐκ τῶν ὁμοφύλων πάντας συλλέγοντε, τοὺς μάλιστα

A namque pro miti rege próque legum & liber[illegible] vindice qualem fore ſperauerant, dominum immitem, atque exlegem omnino experti ſunt Dareum. Tale igitur Barbarorum ferè omnium propoſitum. Soli autem Carthaginienſes libertatem, legúmque imperium, per longum tempus deductum, vſque in hodiernum diem, integrum illibatúmque conſeruant.

Verùm nos poſtquam de regni origine diſſeruimus, de ſcopulo ſignóque ſublato, ac de officiis diſſeramus. Optimi itaque regis officia, eáque prima & præcipua tria eſſe videntur, imperare, iudicare, rem diuinam facere, atque hæc omnia ad vnum B ſublatum ſignum contendere, vt ſcilicet qui populi, quæque gentes Imperio eius ſubiectæ ſunt, vitâ cum virtute & probitate coniunctam degentes, præclarè & feliciter agant. Idque adeo vnico verbo Poëta regibus, quaſi diuinitus inſtinctus, denunciauit: ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ, nil aliud verbo hoc ἀρετῶσι ſignificans, quàm vt felices & beati euadant, & permaneant, id quod abſque virtute, eáque perfectâ, nemo potis eſt adipiſci, ſicuti ſæpe & clarè oſtendimus. Qui ergo Regem optimum profitebitur, idem hic optimus erit Imperator, idem optimus Iudex, idem optimus Sacerdos. Quod igitur ad Imperatoriam facultatem & iudiciariam comparandam pertinet, & decenter exercendam, C quæ præcepta ſuperiùs expoſita à nobis ſunt, quæſtioni huic fortaſſe ſatisfeciſſe poterant videri. Veruntamen quoniam rex Imperator quidam liberæ & abſolutæ poteſtatis eſt, iudéxque idem ſummè perfectus, & certus, haud ab re facturi eſſe videamur, ſi præceptioni illi, quæ de facultatibus his tradita nuper fuit, nonnulla prætereà adiungamus: atque aliquantò preſſiùs de eiſdem his diſſeramus, namque de rei diuinæ curatione, & cultu, loco proprio dicetur poſthac.

Hæc igitur tunc conſiderantibus nobis videbantur Imperatoria munia & bellicæ artes, cùm liberis ciuitatibus tum populis, tum regibus, omnium eſſe antiquiſſima, ac neceſſaria maximè, D atque in primis militum delectus, præſertim ille, qui rectè & ordine ſit deſcriptus. Ordo autem, & modus non vnus duntaxat, ſed plures reperiebantur. Ac primus militum mercede conductorum: quo autem Xerxes vſus eſt, quaſi ſecundus: tertius, qui à Cyro, atque à Filippo, denique ille, quem Ægyptius rex omnium primus excogitauit, & præſtitit, quarto loco videbatur numerandus. Iam ergo primus ille, etſi omnium facillimus, atque in communi expoſitus, idem tamen Tyrannicus potiùs quàm regius, aut ciuilis cenſendus eſt. Nam præterquam quod mercenariorum fides ſuſpecta ſemper fuit & lu- E brica, illud etiam accedit incommodi, quòd ingentem pecuniarum vim peregrinus miles deſiderat, quibus poſtea aut deficientibus, aut tardiùs perſolutis, quæ hactenus effuſæ ſunt, fruſtra effuſæ eſſe videntur. Quem autem modum Xerxes in Græciam inuadens tenuit, vniuerſos orientis populos, quos Imperio premebat, ritu magis pecudum propellens, quàm belli more iuſtique exercitus ductans, impendio barbarus, inſolens, ſuperbus, maximéque turbulentus, denique illo belli exitu, quámque omnium maximè memorabilem cladem retulit, haud indignus. Sed ratio, quam in re hac perficienda Ægypti rex iniit, & tenuit, ea quidem certè mirabili quadam prudentia excogitata fuiſſe videtur, ac fortunæ fauore confirmata: hac qui vti poteſt, ſemper vtitor: hanc proximè illa acceſſit, quam Cyrus & Filippus primi ferè probauêre. Ambo enim reges hi cùm de ſuis popularibus, eos omnes tyrones deligerent, quos maximè

omnium bellicoſos, ſe ſe effectum ire ſperarent, hoſce omnes regio more educandos curauere, reputantes vterique, cum regem, qui potentiam expetit, quique egregijs ac memorandis facinoribus faciendis habilem ſe agnoſcit, nulla re magis indigere, quam cuiuſmodi militum manu, qui rectè ducti atque educti ſint. Scilicet, vt copiæ ſuppetant bellis omnibus, proprijs ac domeſticis armis, gerendis atque adminiſtrandis, neve pecunias in militem mercede conductum profundens, fiſcos exhauriat. Haud ergo mirum, ſi ex amborum regum horum delectibus, Cyri, inquam, & Filippi, non milites ſolùm omnium ſtrenuiſſimi, ſuiſque Imperatoribus obſequentiſſimi extitere, verum etiam ſummorum Imperatorum, regum, & ducum, quaſi examina exiere, ceu ex aluearibus, vt ſic dixerim, quæ ſolertes mellitur gi & curauerint, & pauerint. Atque orationi huic, non ea modò facinora faciunt fidem, quæ ampla & illuſtria ambo hi reges patrauere, dū in vita retinebantur adhuc, ſed etiam quæ poſt illorum mortem, à ſuis ſucceſſoribus patrata fuere. conſtat enim, Cambyſem, licèt mente haud benè conſtanti, iis tamen copiis, quæ ex vna illius, eáque extrema, parentis Cyri clade ſuperfuerant, Ægyptum, multaſque alias bellicoſiſſimas gentes, in deditionem ſubegiſſe. Porrò Daréum, qui huic ſucceſſit, eiſdem copiis, iuncto nauibus Boſporo, ac Danubio ponte inſtrato, Scytharum gentem, hactenus à nemine bello laceſſitam, primum omnium laceſſiſſe, quanquam minimè fauſtè audacter: & parum feliciter, laceſſiſſe tamen. At verò Alexander Macedonas Filippi patris alumnos cùm in Aſiam adduxiſſet, tribus illic prælijs debellauit. Itàque cum eis ſe geſſit, vt innumerabiles, atque hactenus ferè inuictas, magni regis copias proculcaſſe magis quàm iuſtis aciebus viciſſe videatur: denique Aſiam ferè vniuerſam, atque Ægyptum eiſdē commilitonibus occupauit, atque in prouinciæ formam, ſicuti audimus, redegit. Enimverò ita ſe res habet, vt qui delectus ſemel fuerit prudenter deſcriptus, ac ſolerter initio inſtitutus: inde conuenienti diſciplina deinceps habitus, valeat reges ac belli duces admirabiles reddere, ſuiſque ſubiectis non minùs charos, quàm vtiles: ac deinum eò celſitudinis adducere, vt (quod ait Lyricus) pro mortalibus gloria æterni fiant. Quo etiam magis mihi videntur Cyrus Filippuſque mirabiles, qui quidem vti Imperatores optimos decebat, ac ſtrenuiſſimos, eiuſmodi rationem, cuiuſmodi expoſuimus, in milite deligendo, eodemque fingendo, & probando tenuere. Quippe minimè enim ignorabant, regiam amplitudinem, & prudentiam, modum hunc maximè decere, eundemque ad ſubiectorum animos, præſertim gentilium & popularium, ſumma charitate & beneuolentia perpetuò obſtringendos, mirum quantum aptum eſſe & appoſitum: nam quū ſuis in animis hoc ſibi milites infixerint, ducem ipſum omnia, & facere, & perpeti, non minus ipſorummet gratia quam proprij compendij, aut nominis ergo, nunquam nec bellantes, nec mala patientes, animos deſpondeant: quin hilarè, & libenter omnia ei ſuggerant, ipſaſque animas, & ſanguinem pro eodem effundant, ne dum bona, & pecunias.

Ceterùm vt rationem hanc tandē concludamus, neceſſariū eſſe affirmamus, regem pariter, ac ſubiectos, cū animis ſuis hoc reputare, quòd ſicut in illa ciuitate, quæ legibus ſuis regatur, & libertate fruatur, cōmunis inſtitutio, & ſalus, ceu ciuitatis vita,

A πολέμων μαχομένους ἀπεργάζεσθαι ἠλπικέτην, τούτους βασιλικῶς ἀναθρέψαι ἐπεμελήσαντο, [illegible] ἑκάτερος ὅτι βασιλεὺς δυναστείας ἐφιέμενος, καὶ μεγάλων πραγμάτων αὐτὸν ἄξιον οἰόμενος, οὐδενὸς οὕτω δεῖται πράγματος, ὡς στρατιωτῶν ἀριθμοῦ καλῶς ἠγμένων καὶ τεθραμμένων, ἵνα διαρκεῖς ἡ πρὸς πάντας τοὺς πολέμους, οἰκείοις ὅπλοις [illegible], καὶ μὴ ξενικὸν στρατιώτην καὶ μισθοφόρον, ἐξαναλώσῃ τοῖς χρήμασι. οὐ θαυμαστέον οὖν ἐστὶν ἐκ τῶν ἐκλογῶν ἀμφοτέρων, μὴ στρατιώτας μόνον, πάντων τῶν ἄλλων ἀρίστους καὶ [illegible] εὐπειθεστάτους, καὶ μαχιμωτάτους, B ἀλλὰ καὶ στρατηγῶν σμῆνος, καὶ δυναστῶν, ὥσπερ ἐκ σίμβλων τινῶν, ὡς εἰπεῖν, κάλλιστα μελιττουργηθέντων, ἀναφῦναι. [illegible] δὲ τοῦτο οὐ μόνον ἀμφοτέρων τὰ ἔργα, οὐκ ἐπ' αὐτῶν μόνον τῶν βασιλέων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν ἑκατέρου θάνατον ἐργασθέντα. ὁ μὲν γὰρ Καμβύσης, καίτοι οὐ φρενήρης ὢν (ὡς λέγει) αὐτῶν μὲν τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἄλλα πολλὰ μαχιμώτατα ἔθνη, διὰ τῶν τοῦ πατρὸς λειψάνων, [illegible]. ὁ δὲ Δαρεῖος σὺν τοῖς αὐτοῖς, ναυσὶ Βόσπορον ζεύξας, καὶ τὸν Ἴστρον γεφυρώσας, πρῶτος τοὺς Σκύθας C ἐκπολεμώσας, καίτοι παραβόλως, καὶ οὐκ εὐτυχῶς, ὅμως ἐπολέμησεν. ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ἀλέξανδρος, τοὺς ὑπὸ τοῦ πατρὸς τραφέντας, καὶ παιδευθέντας Μακεδόνας, εἰς τὴν Ἀσίαν περαιώσας, τρισὶ μόναις [illegible], ἀναριθμήτους τοῦ μεγάλου βασιλέως δυνάμεις καταπατήσας μᾶλλον, ἢ καταπολεμήσας, αὐτὴν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον [illegible] αὐτῷ ἐποιήσατο. οὕτω [illegible] ἡ μετὰ φρονήσεως καὶ συνέσεως ἐξ ἀρχῆς γενομένη ἐκλογή, τῆς τε προσηκούσης παιδείας τυγχάνουσα, καὶ ἀγωγῆς, διά τε [illegible] στρατηγοὺς, καὶ τοὺς βασιλέας, θαυμαστούς τε ἀποδεῖξαι, καὶ ἀξιεπαίνους, τοῖς τ' αὐτῶν ὑπηκόοις ὠφελίμους, D καὶ [illegible] κλέος κατὰ Πίνδαρον [illegible]. [illegible] ὅ,τε τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Φιλίππου [illegible] τιμιώτατος [illegible] δοκεῖ, καὶ ἀσφαλέστατος, καὶ βασιλεῖ μάλιστα [illegible]. ἔτι δὲ πρὸς τὸ [illegible] καὶ φυλάξαι τὴν τῶν ὑπηκόων εὔνοιαν, ἄλλως τε καὶ ὁμοφύλων, ἀμήχανον ὅσον ἐπιτήδειος. [illegible] τὸν ἡγεμόνα πάντα, πάντα ποιεῖν τε, καὶ πάσχειν, οὐχ ἧττον αὐτῶν ἕνεκα, ἢ διὰ τὸ ἴδιον κέρδος, καὶ δόξαν, οὐ μήποτε οὔτε πολεμοῦντες [illegible], οὔτ' ἄλλως πως [illegible], ἀλλ' ἱλαρῶς τε καὶ προθύμως πάντα E [illegible], τάς τε ψυχὰς μὴ ὅτι γε τὰ ὄντα, [illegible].

Τέλος δ' [illegible] τόν τε βασιλέα καὶ τοὺς τοῦ βασιλέως [illegible], ἐξ ἴσου [illegible], ὅτι καθάπερ ἐν πόλει [illegible], ἡ πολιτεία ἐστὶ [illegible] ψυχή, [illegible], καὶ [illegible] πολὺ βέλτιον γε καὶ δραστικώτερον,

ἐν μιᾷ τῇ τοῦ βασιλέως διανοίᾳ ἡ τῶν ὑπηκόων τάξις, καὶ σωτηρία ἐξηρτημένη ἐστι· καὶ ὅτι ταύτης σωζομένης, καὶ ὑγιαινούσης πάντα τ' ἄλλα εὐτάκτως ἐκτελεῖται. ἐντεῦθεν ἄρα ὁρμώμενοί τινες πειρῶνται ἀποτρέπειν τοὺς βασιλέας ἀπὸ τῆς παρατάξεως, καὶ τῆς κατὰ τὰς μάχας συμβολῶν ἀναπείθεις ἅμα καὶ ἀσυμφορώτατον φάσκοντες, τοὺς τηλικούτους ἡγεμόνας, τοῖς ἰδίοις σώμασι παραβόλως κινδυνεύειν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἡμεῖς νῦν ἐπιλέγοντες, τοῦ μὲν βασιλέως σωθέντος, οὐ τὰ μέγιστα βλάψασθαι τὸ ὑπήκοον· εἰ καὶ ὡς πλεῖστοι τῶν περὶ τοῦτον ἀπόλωνται. παράδειγμα σαφὲς τὸν Ἄδραστον ποιούμενοι, ὃς ἀπὸ Θηβῶν μόνος ἐκπεφευγὼς (ὥς λέγεται) καὶ σωθεὶς, μετ' οὐ πολὺ ἀνεμαχέσατο. εἰ δ' αὐτὸς πάθοι αὐτὸς, ἢ ἄλλως πως κακοτυχῇ, ἅπαντα τότε οἴχεσθαι καὶ ἐρρεῖν τὰ πράγματα. ὅπερ καὶ τῷ Κύρῳ φασὶν ἀποβῆναι, τῷ νεωτέρῳ. Οὐ μὴν ἀλλὰ πότερον τοῦτο παντελῶς ποιητέον οὕτως, ἢ ἄλλως πως, καιρὸς καὶ τύχης καὶ φρονήσεως μᾶλλον διακρίνειν, ἢ ὁ λόγος ὁ ἡμῶν ἐκτιθέμενος· ἄλλως τε, καὶ τοῦ ποιητοῦ ἀμφότερα περὶ Ἀγαμέμνονος διισχυριζομένου, ὅτι τε βασιλεὺς ἦν ἀγαθὸς, καὶ αἰχμητὴς κρατερός. Ἐπεὶ δὲ πλεῖστον τοῦ πολεμικοῦ γένους τοῦτο τὸ θράσος ἐμπέφυκε καὶ τὸ φιλοκερδὲς, καὶ ὅλως τὸ πλεονεκτικόν, δεῖ δὴ τὸν βασιλέα ἐπί τε τῆς εἰρήνης καὶ πολέμου τὸ τοιοῦτον θεραπεύειν, οὐ ταπεινῶς γε αὐτοὺς ἐφεπόμενον, οὔτε μετ' ἀπρεποῦς θωπείας, ἀλλὰ σεμνῶς, καὶ μεγαλοφρόνως. ἀμέλει ὥσπερ οἱ Πέρσαι, τινὰς τῶν περὶ βασιλέα, βασιλέως ὀφθαλμοὺς ἐκάλουν, καὶ ἄλλους ἴσως ὦτα, παραπλησίως δεῖ καὶ τὸν ἄριστον βασιλέα, τοὺς περὶ αὐτὸν, οὕτως οἴεσθαι διακεῖσθαι ἐφ' ἅπαντας καιροὺς, ὥστε καὶ ὀφθαλμῶν, καὶ ὤτων, καὶ χειρῶν πολλῶν, καὶ ποδῶν χρείαν, ἐπιμελῶς εἶναι οἱ παρέχειν αὐτῷ· αὐτὸν δὲ ὡς εἴπομεν οὕτω παρεσκευάσθαι τούτοις, ὥστε μηδὲ μεγάλοις κινδύνοις, καὶ πόνοις ἐμπεσεῖν, μηδὲν ἔξω τοῦ προσήκοντος, μήτ' ἐκ κολακείας, μήτε ἐκ φόβου ποιεῖσθαι. τὸν γὰρ βασιλεύειν τοῦ βασιλεύειν προῃρημένον, ἀλλ' οὐ τυραννεῖν, οὐδὲν οὕτω προσήκει, ὡς τὸ τῆς δικαιοσύνης ἔργον, καὶ μεγαλοψυχίας. Ἄρης μὲν γὰρ τύραννός φασι, νόμος δὲ πάντων βασιλεὺς κατὰ Πίνδαρον, καὶ τοὺς τῷ ὄντι βασιλεῖς Ὅμηρος φησὶν, οὐ τοὺς [illegible], ἀλλὰ θέμιστας παρὰ Διὸς λαβόντας, φυλάσσοντας καὶ φυλάττοντας· Διὸς δὲ ὀαριστὴν οὐ τὸν ἀδικώτατον, καὶ φονικώτατον, ἀλλὰ τὸν δικαιότατον προσαγορεύει. δεῖ δή γε οὐκ αὐτὸν μόνον τὸν βασιλέα, τοιοῦτον ἑαυτὸν παρέχειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν συμπαρόντας, οἷον τοὺς συμβούλους, καὶ τοὺς δικαστὰς, καὶ ἀρχιγραμματεῖς, καὶ τοὺς τῶν ἐθνῶν, καὶ πόλεων προστάτας, καὶ στρατηγοὺς, καὶ ὑποστρατήγους, καὶ ὅλως πᾶσαν τὴν βασιλικὴν ὑπηρεσίαν. τοῦτο γὰρ μέγιστον μέρος τῆς βασιλικῆς διοικήσεως, τὸ περὶ τὰς τῶν ἀρχῶν ἐκλογὰς καὶ καταστάσεις.

Διὸ καὶ ἡμεῖς οἰόμενοι ἤδη περὶ τῶν τοῦ βασιλέως ἐπιτηδευμάτων τῶν κατὰ πόλεμον ἱκανῶς ὡς τοῦτο διειληφέναι, φέρε ἐπὶ τὰ εἰρηνικὰ μεταστρέψωμεν τὸν λόγον. δοκοῦσι γὰρ ἀμφότεροι οὗτοι οἱ καιροὶ τὴν βασιλικὴν δύναμιν ὅλην συνέχειν καὶ ἀφορίζειν.

A in principum mentibus non vnis quidem illis, ſed pluribus diſtributa, fereque diſperſa eſt; ita & hic altero quodam modo longè illo quidem maiori, & efficaciori, in vnica duntaxat regis ipſius mente, ſubiectorum inſtitutio, & ſalus inſita, & infixa eſt: quódque illa incolumi & conſtāti, cetera omnia rectè & ordine procedunt. Hac reputatione nonnulli, à conferenda in prælijs manu reges deterrēt, dumque acies concurrunt, eminus atque in tuto conſiſtere eis ſuadent: haud enim æquum cenſent, publicum decus, atque vniuerſorū ſalutem, vnius Regis animam, belli caſibus expoſita, in diſcrimen eſſe agenda: quippe quacumque clade accepta vel quàm pluribus deſideratis (id quod etiam nos di-
B cebamus) haud magnopere regnum læſum iri, modò Rex ipſe reſtet incolumis. Confirmant hoc Adraſti exemplo, eôque illuſtri: hunc enim aiunt, cùm malè ad Thebas geſtâ re, ſolus inde euaſiſſet, atque incolumis reſtitiſſet, haud multo poſt bellum cum Thebanis renouaſſe: contra verò ſi quid Regi incommodi accidat, aut reſtante fortuna, in fraudem aliquam ipſe incidat, tunc Remp. omnem peſſum ituram: id quod Cyro iuniori accidiſſe memorant. Verumenimuero vtrum ſic an ſecus fieri hoc debeat, & deceat, temporis momenta, & fortunæ vis, ac prudentis viri in re præſenti conſilium, veriùs ac certiùs diiudicare poterunt, quam inſti-
C tuta hæc à nobis diſputatio, præſertim cùm Poeta, & manu promptum, iuxta, & conſilio validum Agamemnonem fuiſſe affirmet. Quoniam verò militaris natio ingenio plerumque elato, & turbido eſt, atque ad ſuperbiam & auaritiam declinato, oportet regem vtraque tempeſtate, belli, inquam, & pacis, ita cum eis ſe gerere, vt neque blandè neque humiliter eos accipiat, quin ſeuerè & magnificè, atque vti ſuam maieſtatem decet. Et verò ſicuti Perſæ, quoſdam è regis miniſtris regis oculos nominabant, atque alios fortaſſe aures, itidem & regem optimum oportet, eos qui ſibi adſtāt, ita omni tempore comparatos habere, vt multorum oculorum, multarumque aurium, & manuum, & pedum,
D vſum aſſiduè prolixéque ſibi exhibeant, ipſum verò eiuſmodi ſe ſe (vti diximus) eis exhibere, vt nihil quicquam vel adulatione, vel timore adductus faciat patiatúrve. Nam qui ſibi hoc in animo infixit vt verè regnet, non autem vt Tyrannum ſe ſe exhibeat, nihil prius aut fortiùs aget, quàm vt iuſtitiam & æquitatem colat, omnibúſque tum dictis tum factis eximiam animi celſitudinem præ ſe ferat. Mars enim (aiunt) Tyrannus eſt, lex autem omnium domina, & regina, iuxta Lyrici ſententiam; præterea Homerus eos reapſe reges eſſe exiſtimat, non qui viſceribus miſerorum, atque atro ſanguine veſcuntur, ſed qui iure & legibus à Deo acceptis, hæc tuen-
E tur, & ſeruant. Idem Iouis familiarem appellat, non qui omnium eſſet iniquiſſimus, atque immaniſſimus, ſed qui æquitatē imprimis, humanitatémque præſtaret. Quamquā haud omnino ſat eſt eiuſmodi ſe ſe regem vnum præſtare, ſed oportet etiam eiuſcemodi illos exhibere, qui eū circūſiſtunt. ſunt verò ij, conſiliarij, iudices, qui à libellis, prouinciarum ciuitatumque præfecti, belli duces, tribuni, denique vniuerſum aulæ miniſterium. nempe, his legendis, probandis, corrigendis, facilè atque apertè cernere eſt cuiuſnam ſit regis animus, quæque mens, denique quid de vniuerſa regni adminiſtratione ſperandum ſit.

Iccirco itaq. nos cū exiſtimemus iā de ſtudiis atq. inſtitutis bellicis abūdè eſſe diſceptatū, ad pacis ſtudia & inſtituta orationē cōuertam⁹ nãq. duę hę tēpeſtates regiā poteſtatē videtur totā cōprehēdere & definire.

Cardo autem quæſtionis vertitur in modo illo reperìendo, quomodo Rex ſe aduersùs ſubiectos gerens optimus habeatur, & laudatiſſimus; addemus præterea, & venerabilis. Et verò quæſtio hæc in varias opiniones ſcinditur propter illos qui in diuerſa rapientes hæc, modum vtrinque excedunt. nam quidam, hominum multitudinem vituperantes, atque obterentes, affirmant, populum eſſe turbam infirmiſſimam, hebetiſſimamque, & agitabilem maxime, præterea ſummè ingratam. Porrò alij beluam multorum capitum fingit ingenti temeritate præditam, atque hæc dicta, atque adeo maledicta, grauibus ſententiis confirmant. Quoniam enim ita natus homo eſt (aiunt) itaque factus, vt ſibi obſecundantem in vili habeat, in vili habentem ſuſpiciat, idcircò oportere legum conditores, principes, & reges rerumque potẽtes, tales populis leges imponere, quæ ad morem acerbiorem vergant, potiùs quam ad molliorem, magiſque placabilem: atque idcirco perpetuis tributis vulgus fatigandum, vrbéſque, & priuatas domos exhauriendum, vt in rebus neceſſariis comparandis exerciti, déque victu quotidiano ſemper ſoliciti, compreſſos ſpiritus, atque humiles gerant animos, neque rebus vllis nouandis ſtudeant, ſicuti in ſuperioribus diſputationibus adnotauimus. Alij verò ex aduerſum, homines nos natos meminiſſe, debereque humanè & benignè hominibus imperitare, neque per ſimultatem ſubiectos Echeti more lacerare, affirmantes minimè omnium principibus conducere, nec decere, ſæuitia & crudelitate erga ſubiectos vti. Ita enim heros, atque iniquos dominos, in eos ſæuire, qui ditionis ſuæ ſunt. Namque ſic mortales vniuerſos natura eſſe comparatos, vt publicè & priuatim aſſiduè labantur, & errent: quippe quibus neque lex, neque timor vllus tãti eſt, vt eos à flagitiis faciẽdis arceat: quippe cùm neque etiam mors hoc poſſit efficere. aut ergo morte validior excogitandus eſt terror, aut hæc fruſtra eſt. Ecquænam tandem tam ferrea lex ferri (aiunt) poterit, aut terror tam vehemens obtẽdi, qui frænos libidini indat, & dolori: quorum alterum quidem eſt malorum incitamentum, alterum à bonis auerſio? quid porrò audacia, & formido, ambo inconſulti conſultores? hiſce accedit furor implacabilis, & fallax ſpes, quæ à rationis ſenſu diſiuncta, & cum libidine coniuncta, nullũ non graue facinus attentauerit, quamuis ſubitò. Oportet itaque Reges, ac ceteros humani generis arbitros, hiſce affectionibus & perturbationibus cognitis, quæ neceſſitate quadam naturali in animis, atque ipſis etiam in corporibus, nonnullæ inhærent, muſtæque, vt verius dicamus ſunt, oportet inquam nõnulla peccantium flagitia, atque eorum, qui haud extremè perditi ſunt, inique facta videntes, interdum nec videre, & audientes, nec audire, aliaque humano more perſequi, & mediocriter punire, vtique monet Lyricus,

Manum mollem adhibentem, vlceris os attrectare. Facile quidem enim ciuitatem concutere, vel viliſſimo cuique, at in ſedem priſtinam reſtituere difficile, præſertim ſtatim niſi principibus Deus gubernator affuerit. Ceterum vt ad pauca redeam, totámque rationem iam concludam, neceſſariũ ei eſſe aio, qui ſibi hoc aſſumpſit, vt omnino regnet, in homines illos, quorum malefacta corrigi queant, neque iuſto aſperiùs, neque inhumaniùs ſæuire: illorum autem conatibus acriter reſiſtere, quorum ſcelera, præterquam quòd nullam medicinam admittunt, rem etiam publicã, & priuatam labefactant: itaque hoſce inſectari, itaque eorum audaciam frangere,

Ἡ δὲ ζήτησις πᾶσα περὶ [illegible] ὁ βασιλεὺς, [illegible] τοῖς ὑπηκόοις προσφέρεσθαι, [illegible] πάντων τῶν εὐφρονούντων, ἀρίστης χρήσεως καὶ ἀξιεπαινετωτάτης, προσθήσομεν δὲ καὶ σεβασ[illegible]τῆς, καὶ σεβασμίου. πολλαὶ γὰρ [illegible] διήνεχθησαν [illegible] εἰσὶ ἀμφισβητήσεις διὰ τοὺς ἐλλείποντας ἐφ' ἑκάτερα [illegible]. τοὺς μὲν γὰρ [illegible] τὸ πλῆθος φασὶ, ὅτι ὁ δῆμος ὄχλος ἐστὶν ἀσθενέστατος [illegible] ἁπάντων, καὶ ἀσυνετώτατος, καὶ τἆλλα ἀχαριστότατος· [illegible] θηρίον πάντων [illegible], καὶ [illegible] προσεστήκασιν. ὅτι πέφυκεν ἄνθρωπος [illegible] καὶ οὐχ ὑπερορῶντος [illegible], καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς βασιλέας [illegible] νόμους, οἵτινες ἐπὶ τὸ βαρύτερον ἦθος μᾶλλον ῥέπουσι, ἢ ἐπὶ τὸ μαλθακώτερον καὶ προσηνέστερον. [illegible] καὶ [illegible] δυσμολο[illegible] φασὶ, καὶ ἐξαντλητέον, τάς τε πόλεις, καὶ τοὺς οἴκους τοὺς ἰδίους, ἵν' ἀσχολούμενοι, περὶ τὰ ἐπιτήδεια, καὶ περὶ τὴν καθημέραν ἀεὶ κινδυνεύοντες, τὰ φρονήματα συστέλλωσι μηδὲν δυνάμενοι νεωτερίζειν, καθάπερ ἐπὶ τῶν προτέρων διεσκεψάμεθα. Ἄλλοι δὲ ἐξ ἐναντίας ἀνθρώπους [illegible] φιλανθρώπως ἄρχειν φασὶ δεῖν, καὶ μήτε [illegible] μήτ' [illegible], [illegible], ὄφελος οὐδὲν τοῖς ἄρχουσι, [illegible] τεταγμένους, τὴν χαλεπότητα [illegible] γὰρ οὐδὲ ἀρχικὸν οὐδὲ βασιλικὸν, ἀλλὰ [illegible] μᾶλλον, καὶ τυραννικὸν ἐπὶ [illegible] ἀπάντας, καὶ ἰδίᾳ, καὶ δημοσίᾳ, ἁμαρτάνειν, καὶ οὐκ ἔστι νόμος οὐδὲ φόβος, ὅστις ἀπείρξει τούτου, ὅπου γ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ θάνατος. ἢ [illegible] δεινότερον τι δέος εὑρετέον, ἢ τὸ οὐδὲν [illegible]. ποῖος γὰρ φανεῖται νόμος, ἢ τηλικοῦτος εἴη φόβος, ὅστις τὴν τε ἡδονὴν χαλινῷ, καὶ τὴν λύπην, ὧν θάτερον μὲν ἐστὶ κακῶν δέλεαρ, θάτερον ἀγαθῶν φυγή; ἐπὶ δὴ αὖ θάῤῥος, καὶ δέος ἄφρονε συμβούλω. θυμόν τε δυσπαραίτητον, ἐλπίδα τε [illegible], [illegible] τὸ ἄλογον [illegible] ἐπιχειρεῖ [illegible] δεῖν [illegible] βασιλέα, καὶ πάντα [illegible] τὰ πάθη, ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς, καὶ αὐτοῖς τοῖς σώμασι [illegible] δὲ [illegible] φυσικῆς [illegible] ὁρῶντα μὲν ἄττα τῶν ἁμαρτανόντων σφάλματα, καὶ τῶν οὐ τὰ γ' ἔσχατα κακουργησάντων ἀδικήματα, ὁρῶντα μὴ ὁρᾶν, καὶ ἀκούοντα μὴ ἀκούειν, ἀλλά τε ἐπιεικῶς μετιέναι, καὶ μετρίως κολάζειν, κατὰ τὸν Πίνδαρον

Μαλακᾷ χειρὶ προσ-
βάλλοντα, τρώμαν ἕλκεος ἀμφιπολεῖν.
ῥᾴδιον μὲν γὰρ πόλιν σεῖ-
σαι καὶ φαυροτέροις, ἀλλ' ἐπὶ χώ-
ρας αὖτις ἕσσαι, δυσπαλὲς
δὴ γίνεται ἐξαπίνας,
εἰ μὴ θεὸς ἁγεμόνεσσι, κυβερ-
νατὴρ γένηται.

Ἵνα δὲ εἰς ἓν συνελὼν ἀπαρτίσω τὸν λόγον, ἀναγκαῖον τῷ ὡς ἀληθῶς βασιλεύειν προῃρημένῳ, τοὺς μὲν ἰάσιμα ἀδικήματα ἀδικήσαντας, οὐκ ἀπηνῶς, οὐδὲ ἀπανθρώπως τιμωρεῖσθαι, ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις ὁμόσε χωρεῖν τούτους ἀπαραιτήτως κολάζοντα, καὶ τιμωρησόμενον ἀπροφασίστως,

ὅπως ἀδιάφθορος ἥτε πόλις καὶ τὸ ἔθνος ἅπαν τὸ τούτῳ ὑποτεταγμένον, καθαρόν τε πάντων ἀμιγὲς, καὶ ἀμέτοχον, ὡς ἔνι μάλιστα, διατελῇ· διατελέσει δὲ ἐὰν πᾶσα ἀρχὴ οὕτω διοικηθῇ, ὥστε μηδεμίαν ὑπόληψιν ὑπάρχειν, ἢ χρημάτων σωρείας θησαυροῦ ἐκ παντὸς τρόπου, ἢ μιαιφονίας ἢ ἄλλως τῆς εἰς τὸ ὑπήκοον μίσους. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ αὐτοῦ ἤθους ἐστὶ τούς τ' ἀδικοῦντας, καὶ τοὺς κακουργοῦντας πάντας, πάντα πᾶσι μετελθεῖν, καὶ τιμωρεῖσθαι, καὶ τιμᾶν τοὺς ποιοῦντας εὖ, καὶ τοὺς αὐτὸν εὐεργετοῦντας, κατά τε τὸν Πίνδαρον ἀγαυαῖς ἀμοιβαῖς ἐπισπόμενον τίνεσθαι, χρὴ καὶ περὶ τοῦ δὲ τοῦ μέρους τὸν ἄριστον ἐσόμενον βασιλέα φροντίζειν, σαφῶς ἐπιστάμενον τοῦτ' ὅτι, ὅπου αἵ τε τιμαὶ καὶ αἱ τιμωρίαι δικαίως διατεταγμέναι οὖσαι τυγχάνωσι, καὶ νέμωνται κατ' ἀξίαν, ἀναγκαῖον ἐκεῖ τήν τ' ἀρετὴν συνεχῶς ἀσκεῖσθαι, τήν τ' εὐδαιμονίαν εἰσαεὶ ἐνοικεῖν. ὅπερ δὴ ἴδιον μάλιστα τοῦ βασιλικοῦ σκοποῦ, καθάπερ καὶ τοῦ δὲ τοῦ λόγου ἀρχόμενοι ἔφαμεν.

Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ μόλις συμβαίνοι, ἄνδρα τινὰ ἔθει μόνον ἄνευ φιλοσοφίας τὸν πρότερον βίον βεβιωκότα, κατὰ πάντα τοῦτο πάντως εὐστοχεῖν καὶ δεόντως ἀεὶ τὰ τῆς πόλεως, καὶ τὰ τῶν ὑπηκόων πράγματα διέπειν, καὶ τὰ περὶ τὸ θεῖον θεραπεύειν καὶ περὶ ἀρετῆς μετειληφότα, πᾶσα ἀνάγκη τὸν ἐσόμενον βασιλέα πρότερον φιλοσοφεῖν. ἁπλῶς ἡ φιλοσοφία πᾶσαν τέχνην, καὶ πᾶσαν ἐμπειρίαν συμπεριλαβοῦσα, καὶ ὅλην τὴν ἀρετὴν ὑπάρχουσα, τά τ' ἀνθρώπινα πάντα, καὶ τὰ θεῖα, οἵα τέ ἐστι δεόντως διοικεῖν. εὖ ἄρα λέλεκται, οὐ πρότερον κακῶν παύσεσθαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, οὐδὲ τὴν εὐδαιμονίαν ἕξειν ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, πρὶν ἢ ὅταν ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἢ οἱ βασιλεῖς νῦν λεγόμενοι, καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι γνησίως καὶ ἱκανῶς, καὶ εἰς ταὐτὸν συμπέσῃ δύναμίς τε πολιτικὴ καὶ φιλοσοφία. ἀναγκαῖον τοίνυν φιλοσοφεῖν τὸν βουλόμενον, ἢ μέλλοντα βασιλεύειν. ὁ γὰρ τῷ ὄντι βασιλεὺς ἐπιστάμενός τε καὶ βουλόμενος φιλοσοφεῖν, τουτέστι τὰ ἑαυτοῦ, ὡς δεῖ, πράττειν· ἐν μὲν τοῖς κατὰ πόλεμον κινδύνοις ἀνδρείαν προέξει μετὰ τῆς συνέσεως· ἐν δὲ τοῖς κατ' εἰρήνην πράγμασι, δικαιοσύνην τε μεγαλόνοιαν, μετ' ἤθους φιλανθρώπου, καὶ ἐπιεικῶς· ὅλως δὴ, καὶ ὁσιότητα περὶ τὸ θεῖον, μετὰ προαιρέσεως εὐσεβοῦς, καὶ γνώμης θεοφιλεστάτου. ταῦτα γὰρ τῷ ὄντι ἔργα βασιλικά τε καὶ θεῖα, καὶ ἡρωϊκά. καὶ περὶ μὲν βασιλικῆς δυνάμεως καὶ κτήσεως τοσαῦτα ἀρκείτω.

Περὶ δὲ τῆς ἱερατικῆς, (ὃ τρίτον εἰς σκέψιν κατ' ἀρχὰς προὐτέθη) νῦν θεωρητέον. ταύτῃ ἡ λεγομένη ἀρχιερωσύνη, ὡς εἶδος ὑπὸ τὸ ἴδιον γένος, ὑπόκειται. καί τοι τίς ἂν ὁ ταύτης σκοπὸς ὅθεν περὶ τὸ ἔργον ἐν τοῖς προτέροις λόγοις ἐδείκνυμεν, φάμενοι τοῦτο τὸ πρεσβεῖον, τοῖς τῶν πολιτῶν ἐκπρεπεστάτοις εἶναι δοτέον, τοῖς τε σοφίᾳ καὶ καλοκἀγαθίᾳ, τοὺς ἄλλους πάντας ἀνθρώπους ὑπεραίρουσι. πρέπει γὰρ ἂν, ὡς τότε διωρίζομεν, τήν τε θεραπείαν ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς, καὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἔχειν περὶ αὐτοὺς, τοὺς διὰ χρόνου ἀπειρηκότας, καὶ οὐκ ἔτι οἵους τε περὶ τ' ἄλλα πονεῖν καὶ ταλαιπωρεῖν. Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα, τὰ περὶ τὰς πολιτικὰς διοικήσεις καὶ τὰς πολεμικὰς,

A vt nulla labes, nulla macula, neque in ciuitate, neque in regno, quoad eius fieri poteſt, reſideat, ſed totius Reipubl. quaſi corpus ſanum, atque integrum permaneat; permanebit autem, ſi ſecundùm hæc regni adminiſtratio eiuſmodi fuerit, in qua nulla ſuſpicio ſubſit, aut fiſcos quocumq; modo referciendi, aut cædes facilè faciendi, aut denique vllius in ſubiectos ſimultatis, & odij exercendi, explendique. Quoniam verò moris eiuſdem eſt, iniquos & maleficos homines omnes, modis omnibus inſectari, & vlciſci; & qui rectè faciunt, ac regem ipſum beneficiis afficiunt, ſplendidis donis, vt ait Pindarus, aggredientem remunerari; itidem oportet regem partem hanc diligen-B ter antè curare, hoc certo ſcientem, quod vbi præmia & pœnæ rectè & ordine procedunt, ac pro cuiuſque merito diſtribuuntur, neceſſe eſt illic virtutem continenter exerceri, ac felicitatem in æternum propagari; id quod ſignum illud propriè attingit, quod reges in primis ſublatũ ſpectare oportere, tractationem hanc initio ordientes dicebamus.

At enim cùm vix conuenire hoc poſſit, vt homo quiſpiam, qui ſolo more, eòque philoſophiæ ignaro, ſuperioris vitæ tempus exegerit, in iiſce omnibus omnino collimet, vtique decet, ſubiectos regat; neceſſe prorſus eſſe videatur, deſignatum C regem, philoſophiam omnem mente & intelligentia comprehenſam tenere. Nempe philoſophia vna artes omnes, omnéſque virtutes complexa, modò rerum vſus ei adſit, ſola potis eſt res humanas iuxta & diuinas ritè tractare, atque vtiliter regere. Rectè ergo dictum fuit, non priùs hominum generi malorum modum, finémque ſtatutum iri, neque felicitatem publicè, aut priuatim eis affore, quàm cùm aut philoſophi regnauerint, aut qui reges nunc numerantur, & dynaſtæ, philoſophiæ ſtudia plenè & ingenuè celebrauerint, atque in hominum cœtibus excoluerint, inque vnum conſenſerint facultas ciuilis, & philoſophia. D Qui ergo aut rex deſignatus eſt, aut regnare iam incœperit, neceſſe proculdubio habet philoſophari. Nam qui rex philoſophari & didicit, & vult, id eſt, proprio officio fungi, vt oportet, is oblatis belli caſibus fortitudinem præſtabit, ſimul cum ſagacitate coniunctam in pacis ſtudiis iuſtitiam, ac magnificentiam, cum humanitate & æquitate, denique verò ſanctitatem aduerſùs Deos immortales pientiſſimo animo, & mẽte, in eorumdem numen, ſumma inclinatione propendente. Enimvero hæc reapſe Regia munia ſunt, & heroica, & diuina. Ac de regia quidem facultate, eiúſque comparandæ modis hæc ſat ſunto.

At de Sacerdotali (id quod tertium in quæſtio-E ne poſitum initio fuerat) nunc conſiderandum; huic Pontificalis quæ appellatur, vti forma generi proprio ſubiicitur. Atqui de ſigno illo, quod ſublatum ſpectat facultas hæc, nonnulla in ſuperioribus diſputationibus attigimus, & aſſeruimus præmium hoc ciuibus illis eſſe tribuendum, qui cetera excellunt, quique probitate ſimul, & ſapientia in hominum cœtibus principes numerantur. Decere enim dicebamus tunc, diuini numinis cultum, & venerationẽ eos homines ſuſcipere, qui iã graues annis, moleſtis ac laborioſis negotiis gerẽdis impares habentur. Veteres itaque illi, ſicuti & alias curationes ad ciuilia pariter & bellica munia pertinentes,

Regibus permittebant: itidem ſanè, & hoc pietatis decus maximum videlicet, & optimum, maximo tribuentes, & optimo: Verumtamen quum têporum curſibus regna in eam amplitudinem iam euaderent, vt ſingularis homo tot tantaque negotia, ſolus ſuſtinere non poſſet, pontificatuum, & regnorum facta ſunt diuortia, dignitâſque Pontificalis, ad eos eſt homines delata, qui ſecundùm reges, omnium digniſſimi habebantur & optimi. Argumentum longè euidens: Nam apud Ægyptios, qui cultu & cerimoniis Diis immortalibus adhibendis, ceteros mortales ſuperare perhibentur, negant, hominem vnum ſingularem, eundem regémque & pontificem creari, quin diſcreta eſſe apud illos decora hæc. Quanquam nonnullis in Græciæ ciuitatibus poſtquam regum pertæſum, regium tamen nomen remanſerit adhuc, vt ſolemnia ſacra ſanctè & ſolemniter fieri poſſent. Quod idem apud alias gentes etiamnum ſimiliter ſeruari compertum habemus.

At nos inſtitutam rationem de integro reſumêtes dicimus, vniuerſæ ſacerdotali curationi hoc eſſe propoſitum, Deorum immortalium numen venerari, & colere, omnique ope niti, vt ſibi ante omnia placatum ſit, Sacrificulo inquam ipſi, inde benigna in populum vniuerſum mente & voluntate propendeat, atque ad ignoſcendum parata eis qui in fraudes aliquas fortè ita vt fit, inciderint; idque adeo bona ratione inſtitutum eſt. Nam quum mortales homines Deorum immortalium naturam vſquequaque bonam, ac prorſus intemeratam cenſeant, velintque ab ea beneficia accipere, atque idipſum etiam ſperent, omni ope nituntur, quicumque ſanè ex eis rectis ſenſibus incedunt, vt ad preces fundendas adeuntes, ad eorum ſimilitudinem quoad eius fieri poteſt facti adeant: atque ideirco Eumæus aduerſus Vlyſſem:

Et delubra Deûm ſubeam, atque altaria tangam
Sanguine fœdatis manibus?

Adſurdum enim exiſtimabat Eumæus, virum ſanguine, & cæde pollutum, atque omnino ſacrum, & inteſtabilem, illuc aſpirare. atque ideirco rectè dictum fuiſſe videtur: A viro imputato neque Deum, neque virum bonum, dona accipere fas eſt. Hinc ergò cædium, & cæterorum ſcelerum expiationes luſtrationeſque cùm apud Græcos tum apud Barbaros inuentæ, atque vſurpatæ olim ſunt, quarum, quicumque ſcelerum affines homines, compotes euaſere, audacter poſthac petunt, precibus, quæ ſibi bono futura eſſe ſperauerint, quippe qui ſeſe haud indignos iam cenſeant, quibus diuinæ opis & gratiæ conditio eadem pateat atque ante admiſſum ſcelus patebat. Quamquam quidam vlteriùs etiam prouecti, nec rebus præſentibus contenti, vt euenta futurorum noſcât, vaticinam famam exquirunt, & ſomniorum interpretationes, Delphos proficiſcentes, Trophonij antrum ſubeuntes, Branchidas ſcitantes, denique quocumque gentium properantes, vnde aliquam diuinam prædictionem ſe ſe acceptum ire confidant. Verumenimvero quidnam tandem politicus de hoc, dico autem de rerum futurarum euentis, vtrùm ſcrutanda ſint, nec-ne ſtatuens, rectè ſtatuiſſe videatur, poſthac fortaſſe à nobis dicetur: interea autem hoc ſolùm dicendum, qui ita animati ſunt, vt rerum exitus diuinatione cupiant præuertere, videri iſtos ſapientiſſimi Poëtæ præcepto autem commodam nunquam præbuiſſe; huic ſcilicet:

Prudens futuri temporis exitum | *Caliginoſa nocte premit Deus*: | *Ridétque ſi mortalis vltra*
Fas trepidat. | hæc Pindarus.

A τοῖς βασιλεῦσι πάντα συνεχώρουν. ὥσπερ δὴ καὶ νῦν τὸ τῆς εὐσεβείας γέρας, τὸ μέγιστον δηλονότι καὶ τὸ ἄριστον, τῷ μεγίστῳ νέμοντες καὶ ἀρίστῳ. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν βασιλειῶν ἤδη αὐξανομένων, οὐκ ἐξῆν τοῖς βασιλεῦσι μόνοις περὶ πάντα ἀσχολάζειν, αἱ ἱερατεῖαι ἀπὸ τῶν βασιλειῶν διεχωρίσθησαν, καὶ τοῖς μετά γε τοὺς βασιλέας, πάντων μάλιστα ἀξίοις παρεδόθησαν. τούτου τεκμήριον μάλα σαφές. παρ' Αἰγυπτίοις γὰρ, τοῖς τῶν θείων μάλιστα πάντων ἀνθρώπων ἐπιμελουμένοις, οὔ τιν' ἄνδρα φασὶν, ἀρχιερέα εἶναι καὶ βασιλέα, τὸν αὐτόν· ἀλλὰ διακεχωρίσθαι ἀπ' ἀλλήλων ταύτας τὰς τιμὰς παρ' ἐκείνοις. καίτοι καὶ B παυσαμένων παρ' ἐνίοις τῶν βασιλειῶν, ὅμως διὰ τὸ ὁσίως ἱερουργεῖν, καὶ ἐννόμως, ἔστιν οὗ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως ἐπίκλησις περιέμεινε, ὥσπερ Ἀθήνησιν, ὅπου βασιλεὺς ἱεροποιὸς, τοῖς ἐκεῖ ἄρχουσι συνεξετάζεται. ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἐπὶ πλεῖον πλησίως νομίζεσθαι ἀκούομεν.

Ἀλλὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς λόγον ἀναλαβόντες λέγομεν, ὅλης ἱερατικῆς σκοπὸν εἶναι, τό, τε τὸ θεῖον θεραπεύειν καὶ πάντα ἐξεργάζεσθαι, ὅπως αὐτῷ τε ἵλεων ᾖ, τῷ ἱεροποιῷ καὶ τῇ πόλει εὐμενὲς, τοῖς τε ἁμαρτοῦσί τι, ἀτυχήσασι, καὶ τοῦτ' ἐθελήσας. οἰόμενοι γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὸ θεῖον παντελῶς ἀγαθὸν εἶναι, καὶ ἀμίαντον, θέλοντές τε παρ' αὐτοῦ εὐεργε- C τεῖσθαι καὶ ἐλπίζοντες, σπουδάζουσιν ὡς ἐνὶ μάλιστα αὐτῷ ὅμοιοι προσελθεῖν ἐπὶ τὰς εὐχὰς, ὅσοι γε αὐτῶν σωφρονοῦσι. διὸ καὶ Εὔμαιος πρὸς Ὀδυσσέα,

πρόφρων κεν ἔπειτα Δία Κρονίωνα λιτοίμην,
Εἴ σε κτείναιμι.

ἄτοπον γὰρ ᾤετο ὁ Εὔμαιος, ἄνδρα τινὰ φόνῳ καὶ αἵματι κεχραινόμενον, καὶ ὅλως ἐναγῆ, προσελθεῖν τῷ θεῷ. ὅθεν εὖ εἰρῆσθαι καὶ τοῦτο δοκεῖ παρὰ μιαροῦ δῶρα, οὔτ' ἄνδρα ἀγαθὸν, οὔτε θεὸν, ἔστι ποτὲ τοῖς ὀρθοῖς, δέχεσθαι. τούτου ἕνεκα, φόνων καὶ ἄλλων ἀνομημάτων καθάρσια παρά τε τοῖς Ἕλλησι, καὶ τοῖς βαρβάροις πάλαι ἐξεύρηται, ὧν οἱ ἐσμιγμένοι, ἂν D ὅσοι τινὶ ἔνοχοι, τυχόντες θαρροῦντες ἔπειτα εὔχονται τἀγαθὰ, ὡς οὐκ ἔτι ἀπαξιωθησόμενοι ὧν εὔχονται. καίτοι καὶ τινὲς πορρωτέρω ἔτι προβαίνοντες, περὶ τῶν σφίσιν ἀποβησομένων προσημαίνουσι χρησμοὺς καὶ φήμας ἐρευνῶσι, καὶ ὀνειράτων ἐξηγήσεις, Πυθώδε ἐρχόμενοι, καὶ εἰς Τροφωνίου, καὶ ἐπὶ Βραγχίδας, καὶ ὅποι ἄλλοσε περὶ τῶν μελλόντων, καὶ τῶν σφίσιν ἐπιθυμουμένων πύστιν τινὰ παρὰ τοῦ δαιμονίου πεύσεσθαι ἐλπίζουσιν. οὐ μὴν ἀλλὰ τί ποτ' ἂν ὁ πολιτικὸς περὶ τοῦδε τοῦ πράγματος, λέγω δὲ, περὶ τῆς τῶν ἐσομένων ἐρεύνης, πότερον ποιητέα, ἢ οὔ, διορίζων, καλῶς διορίσαι δόξειεν, ὕστερον ἴσως λεχθήσεται· τὸ γοῦν νῦν εἶναι, τοῦτο μόνον E φαμὲν, ὅτι, οἱ οὕτω τὰς γνώμας παρεσκευασμένοι, ὥστε τὰ μέλλοντα προπυνθάνεσθαι ἐθέλειν, οὐ σοφωτάτου λεγομένου ποιητοῦ ἀκηκοέναι ἐοίκασι, ταῦτα ποιοῦντες, καὶ ᾄδοντος·

Σύμβολον δ' οὔπω τις ἐπιχθονίων
πιστὸν, ἀμφὶ πράξιος ἐσ--
σομένας, εὗρε θεόθεν,
τῶν δὲ μελλόντων τετύφλωνται φραδαί.

τίς μὲν οὖν ὁ τῆς ἱερατικῆς σκοπὸς, οὗ στοχάζεσθαι χρὴ πάντας τοὺς περὶ ταύτην ἀσχολουμένους τὴν διοίκησιν, εἴρηται, νῦν δὲ περί τε τῶν ἔργων ῥητέον, καὶ τῶν ὀργάνων ὅσα ταύτῃ ἀναγκαῖα. ταῦτα σχεδὸν πάντα ὁ ποιητὴς ὀλίγοις πάνυ ἔπεσι περιείληφε ποιῶν,

— στρεπτοὶ δὲ καὶ θεοὶ αὐτοὶ,
τῶν περ καὶ μείζων ἀρετή τε τιμή τε βίη τε.
καὶ μὲν τοὺς θυέεσσι, καὶ εὐχωλῆς ἀγανῇσι
λοιβῇ τε κνίσῃ τε παρατρωπῶσ' ἄνθρωποι
λισσόμενοι, ὅτε κέν τις ὑπερβαίῃ καὶ ἁμάρτῃ.
καὶ γὰρ λιταί εἰσι Διός.

ἐν τούτοις τοῖς ἔπεσι τόν τε τῆς ἱερατικῆς σκοπὸν, καὶ τὸ τέλος ἐνιδεῖν ἔστι, τά τ' ἔργα σχεδὸν πάντα σαφῶς ἐντελῶς καὶ εὐκρινῶς. λέγει γὰρ πρῶτον, ὅτι στρεπτοί εἰσι ἔπειτα δὲ, καὶ πῶς, καὶ διὰ τί αὐτοὺς περιτρέπειν τε καὶ μεταπείθειν εἰώθασιν οἱ ἄνθρωποι, διὰ τὰς ὑπερβασίας τῶν νόμων, καὶ τὰς ἁμαρτίας δηλονότι. ὅσοι μὲν οὖν ἀθῷοι καὶ ἀναμάρτητοι, οὗτοι θεοφιλεῖς γε, προσήκει ἄρα τοὺς τοιούτους μάλιστα, ὡς ἀρτὶ εἴπομεν, τὴν θεραπείαν ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς, καὶ ὑπὲρ τῶν μὴ τοιούτων, εὔχεσθαι καὶ ἐξευμενίζειν τὸ θεῖον, καὶ ᾠδαῖς καὶ πάσῃ μουσικῇ αὐτοὺς ὑμνεῖν. εἰ δὲ τινες τοῖς λεγομένοις ἐναντιούμενοι λέγοιεν, ταῦτα ἀνωφελῆ τυγχάνειν, καὶ τὴν ἄλλως ἡμᾶς σπουδάζομεν, τοῦ αὐτοῦ λέγοντος ἀκουέτωσαν,

πάντες δὲ θεῶν χατέουσ' ἄνθρωποι.

Τὰ μὲν οὖν ἔργα ταῦτα ἐστί. τὰ δὲ ὄργανα, πρῶτα μὲν, οἵ τε ἱεροφάνται, καὶ νεωκόροι, καὶ ἐξηγηταὶ καὶ ἡ ἄλλη ἱερατικὴ ὑπηρεσία· τὰ δὲ δεύτερα, οἵ τε νεῴ, καὶ τὰ τεμένη καὶ τὰ σκεύη, καὶ βιβλία, καὶ ἱμάτια, τά τε χωρία καὶ αἱ ἄρουραι, ἀφ' ὧν τ' ἀναγκαῖα τοῖς περὶ ταῦτα ἀσχολουμένοις χορηγεῖσθαι δεῖν, πάλαι διεσκέμμεθα· καὶ δὴ καὶ ταῦτα πάντα κοινὰ πᾶσι, τοῖς τοῦδε τοῦ κλήρου, καὶ τάξεως εἰληχόσι, καὶ μετέχουσι. Λοιπὸν τοίνυν περὶ τοῦ τούτων πάντων κυρίου, καὶ ἡγεμόνος λέγειν, καὶ κορυφαίου. τοῦτον ἐὰν ἀρχιερέα καλοίη τις, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τῆς ἀληθοῦς ἐπικλήσεως. οὗτος γὰρ τῆς θείας διοικήσεως ἀρχιτέκτων, καὶ τοῦ τῆς θεραπείας τρόπου παντὸς καθηγητής· ὁ δὲ σκοπὸς καίπερ οὐχ ὁ αὐτὸς ὢν, τῷ τῶν ἄλλων ἱερέων σκοπῷ, οὐ παντάπασί γε μὴν ἕτερος παράκειταί οἱ, οὐδὲ ἀλλότριος. τοῦτο δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων ῥᾴδιον καταμαθεῖν. καὶ γὰρ πρὸς τῷ, τὸ θεῖον ἱλάσκειν, καὶ ἐξευμενίζειν, τούτου ἔτι ἔσται περὶ πάσης ἱερουργίας, τοὺς προσήκοντας νόμους γράφειν, καὶ τούτων γεγραμμένων, ὡς δεῖ, ποιεῖν ὅπως ἐκείνους πάντες οἵ τε ἀρχόμενοι, καὶ ἄρχοντες ἐξ ἴσου φυλάττωσι, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, ὅτε ἱερὰ τοῖς θεοῖς ῥέζωσι, καὶ τοὺς γάμους ἁρμόζωσι, καὶ τὰ μυστήρια ἄγωσι πρὸς εἰς νενόμισται ταῦτα, καὶ πάνδημον ἑορτὴν καὶ τὰ ἐντάφια, καὶ τὰ τῶν κατοιχομένων γέρα, καθὰ καὶ οὗτοι κελεύουσι καὶ προστάττουσι. καὶ τὸ μὲν πρῶτον τόδε τὸ ἔργον. τὸ δὲ δεύτερον, ὅπως τὸ τῶν ἱερέων γένος, τοιοῦτον ἂν διατελῇ, οἷον πάλαι ἔφαμεν δεῖν. ἔστι ἄρα ἅμα τοῖς θεωροῖς,

A Quinam igitur ſacerdotalis facultatis ſcopus ſit, in quem intuentes, eos omnes collimare oportet, qui rerum diuinarum curam cultúmque ſuſcipere, dictum iam eſt. Nunc autem de officio dicendum: déque inſtrumentis, & ſuppellectile, denique de omnibus cæteris, quæ curationi huic neceſſaria ſunt. hæc ferè omnia perpaucis carminibus complectens Homerus ait:

quoniam placantur & ipſi
Dî ſuperi, quorum virtus, vis, robora vitæ
Omnia ſunt noſtris meliora, priora, ſed illi
Placantur tamen officiis, ſacriſque litatis
Et precibus, votiſque, eadem ſi iuſta feramus:
Ignoſcúntque malis noſtris.

B Hiſce carminibus apertè cernere eſt quinam ſit ſcopus quique finis ſacerdotij: ait enim primùm Deos eſſe placabiles, & flexibiles, inde verò modos addit quibuſnam modis, eos ſibi placare, mentéſque eorum flectere homines poſſint, & ſoleant, qui legum repagula tranſilierint, & flagitia fecerint. Igitur quicunque innocentia præditi ſunt, & vacui à peccatis, ij ſanè amici Deo ſunt. Præſtat itaque hoſce, & tales in primis, ſicuti dicebamus, cultum & venerationem adhibere Diis immortalibus, ac pro illis, qui tales non ſunt, preces fundere, numenque eorum propitiare, tum cantilenis, & hymnis, tum etiā omni muſica ratione, & inſtrumen-
C tis. Iam ſi qui rationem hanc Deum propitiandi negent vllam in ſe habere vtilitatem, quin ſtudium omne omnémque diligētiam fruſtra eſſe, eiuſdem vatis de ipſa hac iudicium conſiderent, qui ait:

Semper & aſſiduè Diuûm mortalia ſecla
Indiguère opis.

Atque hæc quidem munia eius ſunt. Inſtrumenta autem prima Æditui, Sacrificuli, Legum interpretes, ac reliquum templi miniſterium. Ab his Delubra, Septa, Luci, Altaria, omnis generis Vaſa, Libri rituales, Indumenta, Prædia, & arua, quæ ita diuiſa, & definita eſſe debent, vt ad victum neceſſaria eis hominibus abundè ſup-
D perant, qui ſacris ritè peragendis continenter occupati ſunt, ſicuti etiam in ſuperioribus diſputationibus oſtendimus: atque hæc omnia eis omnibus erunt communia, qui in hanc ſortem, húncque in ordinem venerint. At reſtat nunc vt de illo dicamus, qui horum omnium eſt Antiſtes, & Coryphæus. Hunc ſi quis Pontificem ſummum appellet, neutiquam à vera eius nomenclatura aberrauerit. Namque hic diuinæ curationis architectus, atque vniuerſi cultus magiſter: eius autem ſcopus, etſi haud prorſus idem atque ſacerdotum aliorum, haud tamen ita ab eo eſt diuerſus, vt omnino cenſendus ſit alienus. quid verò inter ſit, ex vtrorunque officiis facile eſt in-
E telligere. nam præterquam quòd ſummus hic ſacerdos, in placando & propitiando Deorum immortalium numine pariter, ac ceteri laborabit, ac multò etiam vehementiùs, eius præterea partes fuerint, de ſolemnibus ſacris, ſolemniter peragēdis, leges commodas ferre, eiſque latis prouidere, vt omnes tam priuati & ſingulares homines, quā principes & magiſtratus, illas pariter ſeruent: vtique ſolemnia ſacra Diis fiant, matrimonia copulētur, myſteria agātur, quibus locis vſurpata antiquitus ſunt, ludíque, & dies feſti celebrētur, & mortuis iuſta tribuantur, prout eæ ſanxerint, & iuſſerint. Atque hæ partes primæ huius ſunt. Proximæ, vt ſacerdotū natio talis ſemper eſſe cōperiatur, qualē olim oportere eſſe dicebamus. Is igitur cum minoribus Pōtificibus,

[illegible]ceris, quorum curationis ſacræ res ſunt, quique in collegio eodem numerantur, in eum qui in ſortē ſacerdotij venerit, acriter anquiret, nec eum antè comprobabit, quàm integrum vitæ, & ſceleris purum cognouerit, eóque matrimonio prognatum, vt ab vtroque genere omnis labes abſit, tum cædis, tum ceterórum turpium facinorū, quæ tota genera & familias inquinant, infenſáſque dijs immortalibus perpetuò reddunt.

Ceterū omnia hæc piè & præclarè diſpoſita ſunt, diuináque maieſtate condignè, modò id quod eſt omnium primum & præcipuum, quódque alia omnia huc pertinentia in ſe continet, vera & certa ratione inueniatur, inuentúmque in apertum proferatur. eſt vero hoc, Diuinæ naturæ cognitio: cui quidem homines illos, qui temperātia, iuſtitia, pietate antecellunt, ſeruire neceſſe eſt. Antè vero quā hoc ratione certa comprehendatur; nefas eſt, aut philoſophari, aut leges vllas ad rem diuinam pertinentes ſuſcere. nāque hoc antè experiri, ſtulti certe atque arrogantis hominis eſt, nedum politici, aut Theologi, aut Pontificis ſummi. Atque ideo neceſſe eſt hac de re fuſiùs aliquāto diſſerere. Poetæ itaque, ac de antiquis quicunque, aut fabulas, aut picturas edidere, turbida ſuperſtitione, & miraculis fidem omnem excedentibus omnia nobis referta tradidere. Nam quum à Phrygibus, Ægyptiis, Thracibus, ceteriſque aliis Barbaris gentibus maiores noſtri ceremonias, ac cetera rei diuinæ inſtituta accepiſſent, eaque omnia vera ſanctáque cenſerent, patriis, ſibique ſolemnibus admiſcuere: ex quo euenit, vetemporum curſibus, neq; adeo longis, multiplices Deos Græcia veneraretur, & Dæmonas: ac enim ſuis, aut nouos, aut alienigenas admiſcer, ingens ſuperſtitio in eam irruaſerit, & ceremoniarum & religionis confuſio. Ille enim inclytus Orpheus, ille inquam qui myſteria Athenienſibus demonſtrauit, Corybantas, verbi gratia, inuexit, alter quiſpiam Curetas, alius Telchinas, & Dactylos Idæos, alius porrò Metragyrtas neſcio quos. Denique omnigena Deûm & Dęmonum monſtra, quæ vel memorare etiam viro philoſopho nefas. Quid quòd præclarus Heſiodus, vt quæ fabulę ætate ſua de Diis ferebantur, decenter abſolueret, carminiſque lepôre authoritatem eis adiungeret, Deûm ipſorum genituras, bella, pugnas, exilia, ſeditiones, denique innuptas nuptias, enormi impudentia viſus, carminibus tollenda ſuſcepit? Ergo vatis iſtius ſponte, induſtriáque didicimus, ecquis quem Deum genuerit, quóque modo, quaque in terræ marisve, aut cœli regione, quæque quemque mater pepererit. At enimvero Homerus horum omnium antesignanus, quique vatis nomēclaturam ſibi vendicat, etſi multa, eáque perabſurda, communémque hominum exiſtimationem exuperantia, & fidem, præſertim de tribus illis Saturni liberis prodiderit, quóque modo vniuerſitatem hanc hæreditario iure, ac more familię herciſcundæ inter ſe diuiſerint, lepidiſſimis carminibus fecerit: Idem tamen videtur nōnunquam poetica quadam crapula (vt ſic dixerim) edormita & exhalata reſipiſcens, ſéque ipſum colligens, quædam haud omnino inepta, de natura diuina, ænigmatibus ea inuoluens cantare, quæque, & quàm grandis ſummi Dij poteſtas ſit innuere. Ipſum enim Iouem, quaſi in ſcenam inducens, fingit iubentem, Deos ceteros, auream catenam cœlitus aptantes, omneſque mares iuxta ac fœminas eam detorquentes, periculum ſuarum vnius virium facere. Ænigmate hoc vates anſam nobis offert dignoſcendi, quàm probè intelligeret, quæ, & quanta huius mundi Imperatoris, ac temperatoris Dei eſſet potentia, & virtus exiſtimanda. Porrò autē quòd immortalis & ſēpiternus nō ipſe modò ſit, ſed tota eius familia, hoc etiā expreſſè docuit, cū dixit,

A καὶ τοὺς ἱεροφάντας, τοῖς τε ἄλλοις, τοῖς ἐκ τοῦ ἱεροῦ συνεδρίου, δοκιμάσει τὸν ἀεὶ λαχόντα, [illegible] ἐξ ὅτου μάλιστα ἐκκαθαρ[illegible] οἰκήσεων, φόνου δὲ ἁγνόν, καὶ ἀπηλλάχθαι τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα, εἰς τὰ θεῖα ἁμαρτημάτων, αὐτόν τε, καὶ πατέρα, καὶ μητέρα κατὰ ταὐτὰ βεβιωκότας.

Πάντα μὲν δὴ ταῦτα καλῶς καὶ ὁσίως [illegible] καὶ θεοπρεπῶς, [illegible] καὶ κρατιστον, καὶ πάντα τἄλλα συνέχον, [illegible] λόγῳ εὑρεθῇ [illegible] εἰς φῶς. ἔστι δὲ τοῦτο, ὃ εἰδέναι τὸ θεῖον [illegible], καὶ δικαίους [illegible] ἀκριβῶς [illegible] κατειληφέναι σαφῶς, [illegible] καὶ θεραπείας, οὐδὲ φιλοσοφεῖν, οὐδὲ ἱερούς νόμους [illegible], ἀλλ᾽ [illegible] πολιτικοῦ, οὐδὲ [illegible] θεολογοῦ ἢ ἀρχιερέως. [illegible] ἀναγκάσει ἡμᾶς περὶ τούτου κατὰ [illegible] Οἱ μὲν [illegible], καὶ ὅσοι [illegible] καὶ [illegible] ἀπὸ τῶν [illegible] αὐτοῖς [illegible] Αἰγυπτίων, καὶ Θρᾳκῶν καὶ πολλῶν ἄλλων βαρβάρων, τὰς θρησκείας [illegible], καὶ [illegible]

C [illegible], οἰόμενοί τι ταῦτα ἀληθῆ εἶναι, καὶ ὅσια, τοῖς [illegible] συνέμιξαν [illegible] καὶ [illegible] θεοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα. ὁ γὰρ [illegible] Ὀρφεύς, ὁ τὰ μυστήρια τοῖς Ἀθηναίοις καταδείξας, τοὺς Κορύβαντας εἰσηγάγετο, ἄλλος δέ τις τοὺς Κουρῆτας, καὶ ἄλλος τις Τελχῖνας, καὶ Ἰδαίους δακτύλους, καὶ [illegible] Μητραγύρτας, [illegible] φιλοσόφῳ [illegible] Ὁ δὲ καλὸς Ἡσίοδος, [illegible]

D [illegible] καὶ φυγάς, καὶ ἀγάμους γάμους, [illegible] ὅτι πολλῷ [illegible] μήτηρ. Ὅμηρος [illegible] Κρόνου παίδων, [illegible]

E [illegible] Δία λέγει, [illegible] ὁ ποιητής, [illegible] τῶν ὄντων, [illegible] ὁ αὐτός τε, καὶ οἱ περὶ αὐτόν [illegible]

A ἀθλοὺς μάκαρας, καὶ ῥεῖα ζώοντας, καὶ αἰωνίους, καὶ ἀκηδεῖς. ὅτι δὲ καὶ τῶν τῇδε περιγίνονται, καὶ τοῖς δικαίοις τῶν ἔργων χαίρουσι, καὶ τοῦτ' ὁμοίως ἐμφαίνει λέγων,

Οὐ μὲν σχέτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσιν.

ᾗ καὶ σύμφωνα καὶ ὁμοιότατα δοκεῖ τὸν Ἀχιλλέα παραινεῖν ὁ Χείρων — μάλιστα μὲν Κρονίδαν

βαρυόπαν στεροπᾶν κεραυνῶν τε

πρύτανιν θεῶν σέβεσθαι. Ταύτῃ μὲν οὖν τὸ τῶν ποιητῶν φῦλον, ὃ τὸ λεγόμενον

Ἴσμεν ψεύδεα πολλὰ καὶ ἐτύμοισιν ὁμοῖα,

ἡμῖν τοῖς ἔπειτα, περὶ θεῶν ποιήματα κατέλιπεν. Οὐ B μὴν εὐπρεπές γε, οὐδὲ τοῦ πολιτικοῦ, οὐδὲ τοῦ νομοθέτου, περὶ τῆς θείου θεραπείας, καὶ τὰ τῆς ἱερατικῆς ἔργα, [illegible] περὶ τοῦδε τὸν χαρακτῆρα· λέγω δὲ, τὸν τῶν ποιητῶν καὶ μυθοπλαστῶν, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀληθείας ὁδὸν, ὅσῃ δυνάμει ζητεῖν, καὶ πάντα τὰ αὐτῆς ἤδη διερευνᾶν, ἵνα κατὰ ταῦτα πανταχοῦ εὐστοχῇ.

Οὐ γὰρ περὶ ἱερηΐου οὐδὲ βοείης.

πάνυ ἄρα ἀνάγκη, τὸν πολιτικὸν τὸν δὲ ζητεῖν, ὅπως τὸ μέρος, τὸ περὶ εὐσέβειαν συνέχον, καὶ περὶ ἱερατικὴν ὅλην, τῇ ἄλλῃ τῆς πολιτείας καταστάσει, συνᾴδῃ [illegible] τούτου γὰρ καλῶς τὸ δέον, καὶ τὸ προση- C κον κατασταθέντος τοῦ μέρους, φράξει τῷ νομοθέτῃ, αὐτό τε ἀστηρίξει, καὶ εἰς τὸ ἀΐδιον (ὡς εἰπεῖν) βεβαιώσαι τοῖς νόμοις.

Ἤδη μὲν οὖν τὶς καὶ τῶν προτέρων περὶ τούτων ἀπεφήνατο ὧδε. πρῶτα μὲν γὰρ περὶ τῆς τῶν θείων φύσεως, τότε ὄντα, καὶ τὴν ἀληθῆ καταδείξας, καὶ πολλὰ οὐκ ἀπρεπῶς θεολογήσας, τὰ ἀναγκαῖα τῆς εὐσεβείας θεμέλια καταβαλεῖν ἔδοξεν· προσωτέρω δὲ προβαίνων, αὐτίκα μάλα, τῆς ὀρθῆς, ἴσως τοῖς ἄλλοις, ἐκτραπεὶς, εἰς διδασκαλίαν τινὰ καὶ νομοθεσίαν, τοῦ τε πολιτικοῦ καὶ τοῦ νομοθέτου, τοῦ εὐσεβοῦς παντελῶς ἀ- D πρεπῆ μετέστησε τὸν λόγον, Δία τε καὶ Ἥραν προθεὶς γὰρ, καὶ ἥρωας, ἔτι δὲ καὶ δαίμονας παμπληθεῖς, οὐχ ὁμογενεῖς γε, ἀλλὰ πολυσπερεῖς, ὡς ποιητικῶς εἰπεῖν. τινὰς μὲν γὰρ ἐποίησεν αἰθερίους, ἐν τῷ λεγομένῳ ὑπερεκκαύματι αὐλιζομένους (ἔθος γὰρ εἰ, ὃ δὴ ἡμεῖς ὑπερέκκαυμα καλοῦμεν, ἀεὶ αἰθέρα τινὰ προσαγορεύειν, τὸ δὲ θεῖον σῶμα πῦρ,) ἄλλους δὲ ἀερίους, ἄλλους ὑδάτων θρέμματα κατ' Ἐμπεδοκλέα, [illegible] δηλονότι, καὶ πηγαίους, καὶ ποταμίους, καὶ ἄλλους καταχθονίους. Οὕτω που ὁ ἄνθρωπος καταβαλὼν θεολογίας τὰ καθαρὰ καὶ ἀκραιφνῆ καταβαλὼν, ταύ- E την, τῇ τε νενομισμένῃ, καὶ ἐκ πολλοῦ [illegible] δεισιδαιμονίᾳ [illegible] κατασείσας, καὶ ἐκ προτέρων ἄλλων, [illegible] καὶ νομοθετεῖν. προσέθηκε δὲ, ὅτι τοῦτο ἐλλαμπὴ τοῦ ἥπατος φύσις, οὕτω λαμπρὰ ὑπὸ θεοῦ κατεσκευάσθη, ἵνα μάντεις ἄνδρες, ἐκ ταύτης τεκμαιρόμενοι, κατὰ Πίνδαρον, [illegible] δύνωνται τὰ [illegible], [illegible] θεοὶ καὶ οἱ δαίμονες αὐτοί. Ἐξεῖναι δὲ τεκμαίρεσθαι αὐτὸ, ἄχρις οὗ τὸ σπλάγχνον ἔμπνουν ᾖ ἔτι, ἄπνου δὲ γενομένου μὴ ἐξεῖναι. Ἀλλ' ἡμεῖς τούτων πάντα [illegible],

Nam priuata dolere omni, priuata pericla
Ipſa ſuis opibus pollet.

Quid quòd rebus noſtris diligenter eoſdem proſpicere, piorúmque & impiorum rationem habere, idem oſtendit, cùm ait:

Nec facta impia fallacium hominum cælicolis placent.

Cui etiam ſententiæ Pindarus adſtipulatur, quum ſenem illum ſapientiæ præſidem in ſaltibus Pelij morantem inducit, vnum dumtaxat Saturnum venerari, ſuadentem Achilli, ceteros poſthabere. Atque hæc ea ſunt quę poetica natio obſcuris de more, vera inuoluens, nobis minoribus, de Diis immortalibus, & eorum religione, & veneratione facta, tradidit. Verumtamen minimè omnium decet, ciuitatiſque & legum conditorem, Deorum immortalium cultum, & Antiſtitum munia ad amuſſim hanc exigere: dico autem poetarum & fabulatorum: quin veritatis ſemitam ſummo ſtudio & induſtria exquirere, ac cætera omnia quæ huc contendunt, indagare, vt quæ opus ſunt præceptis & cognitis, in omnibus valeat collimare:

neque enim leuia aut ludicra petuntur
Præmia.

Ingēs igitur Politico ingruit neceſſitas, vt modum reperiat illum, quomodo pars hæc quæ pietatem & religionem continet, reliquæ ciuitatis inſtitutioni conuenienter reſpondeat: namque parte hac decenter & appoſitè ab eo conſtituta, & confirmata, præmunitur iter legum conditori, ad eam ipſam, legum repagulis vallādam, & in æternum, vt ſic dixerim, roborandam & ſtabiliendam.

Iam quidam è noſtris maioribus de rebus his ſic explicauit: Nam quum de natura Deorum immortalium agens, veram certámque rationem à primo inſtituiſſet, multáque aut certè inepta argumenta de Theologia collegiſſet, neceſſaria pietatis ac religionis fundamenta iecisse videri poterat, niſi longiùs orationem prouehens, quodam conſuetudinis æſtu abreptus, doctrinam legúmque compoſitionem, bene ſemel inſtitutam, æquè ac vulgares homines, peruertiſſet, inque eam deflexiſſet, quæ, & Politicum, & Legiſlatorem, veram pietatem profitentem, vſquequaque dedeceret. Iouem enim & Iunonem in medium adduxit, Dæmonaſque innumero numero, & heroas hiſce adiunxit, atque hos non vno quidem è genere, vel vna ex familia, quin multiplici ſemine, vt poeticè loquar, cretos. Quoſdam enim fecit æthereos in hypeccaumate, quod dicitur, ſublime habitantes (namque ſolemne homini eſt, quod nos hypeccauma nominamus, ſemper æthera appellare, diuinum verò corpus ignem) alios præterea aëreos, alios, vt ait Empedocles, humoris alumnos, fontanos ſcilicet & maritimos & fluuiatiles, denique etiam ſub terris abditos. Iſte igitur, quum Theologiæ fundamenta, eiúſque puræ, vti diximus, & ſinceræ, iecisset, hanc ipſam, ſuperſtitione vſitata, ac per longum tempus deducta admiſcens, ſtatim perturbauit, ac bene vereque antè dictis fidem atque authoritatem demplit, iſtos omnes venerari iubens, legéque, talium numinum cultum ac venerationem ſanciens. Addidit præterea, iocinoris naturam ſic ſplendidam, vt eſt, à Deo eſſe procreatam, vt vates & extiſpices inde facilè poſſent, indicia occultæ diuûm mentis (vt ait Lyricus) perquirere. Idque adeo extis adhuc ſpirātibus licere, ſpiritu extincto non licere. Verumenimuero nos quæ diuerſa ab his fuerant antiquiora habētes,

In omnibus à nobis inſtitutis tractationibus perfi- A ciendis, à Poëticis fabulis abſtinuimus, ac veræ eidémque fundatiſſimæ Theologiæ innixi ſumus. Namque dum naturæ arcana ſcrutaremur, apertè oſtendimus, Deum & naturam, rem vllam fruſtra, neque attentare, neque efficere: vtique exiſtimatio hæc firmè & ſtabiliter in hominum mentibus infixa inſideret, inhæreretque, rerum quæ ſunt omnium primordia, & cauſas indagantes, omni ope nitebamur, res illinc deductas rerúmque ipſarum euenta, ſuis primordiis, & cauſis, & communiter, & propriè, quæque ſubiungere, atque ordine, & modo, humanis mentibus, eadem aptare, eatenus hæc ſcrutando prouehentes, quatenus ad rerũ omnium Principem ſupremúmque Imperatorem perueniremus, atque huic ipſi corporum animorúmque B cœleſtium productionem, & conſeruationem, vnà cùm eis rebus quæ ortu & obitu permutantur, acceptam referremus, atque in extremo epilogum hunc adiiceremus. Quoniam mundi, & rerum, quę mundo continentur, ea eſt natura eaque conditio, vt turpiter & flagitiosè gubernari horreant, neceſſe omnino eſt principem vnum, vnúmque Imperatorem eſſe: cuius quidem certè opus officiúmque immortalitas eſt. Porrò autem, quòd ipſe idem rebus noſtris omnibus conſulat, nec vulgari ſanè modo conſulat, hoc in eis diſputationibus, quæ de felicitate habitæ à nobis ſunt, definiuimus, atque adiecimus: Naturam illam optimam & præſtabiliſſimam eo hominum genere in primis delectari, qui C ad eius ſimilitudinem atq; imitationem facti ſunt. Sunt vero hi ſapientiſſimi & optimi, quique plurimam vitæ partem in mente, & intelligentia excolenda conterentes, atque ob hoc Deo amiciſſimi euadentes, nulla deſiderant vaticinia, nullam prædictionis famam anxiè exquirunt, ac multò etiam minùs ſomniorum miſſionem, atque interpretationem, quippe qui ſe ſe totos ei illi commiſerint, & dicauerint, qui bonorum omnium largitor eſt, nempe intellectui, & menti.

Quæ igitur de cultu, & veneratione numinis diuini, & de Pontificatu maximo, tota denique pietate, ciuili philoſopho diſſerere fas erat, quæque ad D ciuitatem ritè inſtituendam, & temperandam pertinere neceſſariò omnes faterentur, qui rerum diuinarum iuxta & humanarũ naturam, rectè & ingenuè exquirere ſatagunt, hęc atque huiuſmodi ſunt. Iam ſi quis (id quod credibile, atque adeo neceſſarium eſt) multa his deeſſe exiſtimet, qui legum conditor hiſce inſiſtet monumentis, quæ à nobis relicta ſunt, ea faciliùs poterit, & ſupplere & interpolare: denique quæcumque ad felicitatis ſcopum contendunt, legum conditione expedire: præſertim cùm diuinam illam poëtæ hortationem in memoria habeat:

Telemache at tu etiam iam nunc per te ſapere aude:
Fata viam inuenient reliqui: nam non ſine diuûm
Numine tanta paras.

A κατὰ πάσας πραγματείας, τοὺς ποιητικοὺς μύθους χαίρειν ἐάσαντες, θεολογίας τῆς ἀληθοῦς, καὶ βεβαιοτάτης διαφερόντως εἰχόμεθα. καὶ γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς φυσικοῖς, πάνυ σαφῶς ἀπεδείξαμεν, θεόν τε καὶ φύσιν, μάτην μηδὲν ποιεῖν. ἵνα δὲ καὶ τοῦτο βεβαίως οἱ ἄνθρωποι πιστεύσειαν, καὶ παγίως, πάσας τάς τε τῶν ὄντων ἀρχάς, καὶ τὰ αἴτια ἐρευνῶντες, τὴν αἰτίαν τὴν ἑκάστου, καὶ τὴν ἀρχομένων περιβάλλειν, καὶ συναρμόζειν ἐσπουδάκαμεν, καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ, ἄχρις οὗ εἰς τὸ, τὸ πάντων αἴτιον, τῶν ὄντων, τὸ πρώτιστον ἀφικέσθαι, καὶ ὑπέρτατον, καὶ ἐπὶ τοῦτο, τά τε οὐράνια τῶν σωμάτων καὶ τὰς ψυχάς, μετὰ τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ κατ(α)ποικιλομένων πραγμάτων ἐπα- B ναφέρειν. ἐπιλέγειν τε ὅτι, ἐπεὶ ὅτε κόσμος καὶ τὰ ὄντα οὐ βούλεται πολιτεύεσθαι κακῶς, πᾶσα ἀνάγκη ἕνα κοίρανον, καὶ βασιλέα ἕνα, τὸν πάντων εἶναι· οὗ γε δὴ τὸ ἔργον ἡ ἀθανασία. ὅτι δὲ καὶ ὁ αὐτός, πάντων τῶν τῇδε προνοίας, καὶ οὐ τὴν τυχοῦσάν γε, οὔτε τὸν τυχόντα τρόπον ποιεῖ, ἐν τοῖς περὶ εὐδαιμονίας διωρίκαμεν, ἐπιδείξαντες μάλιστα χαίρειν τὸ θεῖον τοῖς αὐτοῦ ὁμοίοις, οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ σοφώτατοι τῶν ἀνθρώπων, οἱ κατὰ νοῦν τὸ πλεῖστον ἐζηκότες τοῦ βίου, διά τε τοῦτο καὶ θεοφιλέστατοι διατελοῦντες, μήτε μαντείας προσδέονται μηδεμιᾶς, ἧττον δὲ καὶ ὀνειράτων πομπῆς καὶ ἑρμηνείας, ἐπὶ τούτῳ χρώμενοι καὶ προστάτῃ, τῷ τῶν πάντων ἀγαθῶν κυρίῳ καὶ δοτῆρι, τῷ νῷ. C

Ἃ μὲν οὖν περὶ ἱερατείας καὶ ἀρχιερωσύνης, καὶ ὅλως περὶ πάσης εὐσεβείας διασκέψασθαι ἐχρῆν, καὶ ἅ τινα τῇ τῆς πόλεως κατασκευῇ, τῆς ἐπιεικῶς διαχειριζομένης, ἀναγκαίως προσῆκον, πάντες ἂν ὁμολογήσειαν, οἱ ὀρθῶς καὶ γνησίως περὶ τῶν ἀνθρωπίνων φιλοσοφοῦντες, καὶ τῶν θείων, ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἐστίν. εἰ δέ τις (ὅπερ εἰκὸς μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγκαῖον) πολλὰ οἴεται τούτοις ἐλλείπειν, ὁ τούτοις ἑπόμενος νομοθέτης, μετὰ τῶν γεγραμμένων τοῦ συνεδρίου, ῥᾷον τὰ λείποντα προσθεῖναι δυνήσεται, καὶ πάντα τὰ πρὸς τὸν τῆς εὐδαιμονίας σκοπὸν συντείνοντα, τῇ D νομοθεσίᾳ ἀπαρτίζειν, ἄλλως τε καὶ μεμνημένος ἀεὶ τῆς θείας τοῦ ποιητοῦ παραμυθίας·

Τηλέμαχ᾽ ἄλλα μὲν αὐτὸς ἐνὶ φρεσὶ σῇσι νοήσεις,
Ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται· οὐ γὰρ ὀΐω,
Οὔ σε θεῶν ἀέκητι γενέσθαι τε, τραφέμεν τε.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΟΙ-ΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΤΟ Α.

ARISTOTELIS, DE CVRA REI FAMILIARIS SEV ADMINISTRATIONE DOMESTICA, LIBER I.

Ioachimo Camerario interprete.

ΚΕΦΑΛ. α.

Οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς διαφορά.

Η Οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ διαφέρει, οὐ μόνον τοσοῦτον ὅσον οἰκία καὶ πόλις. ταῦτα μὲν γὰρ αὐταῖς ἐστι τὰ ὑποκείμενα· ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ μὲν πολιτικὴ, ἐκ πολλῶν ἀρχόντων ἐστίν· ἡ οἰκονομικὴ δὲ, μοναρχία. ἔνιαι μὲν οὖν τῶν τεχνῶν διῄρηνται, καὶ οὐ τῆς αὐτῆς ἐστι ποιῆσαι καὶ χρήσασθαι τῷ ποιηθέντι, οἷον λύρᾳ καὶ αὐλοῖς· τῆς δὲ πολιτικῆς ἐστι, καὶ πόλιν ἐξ ἀρχῆς συστήσασθαι, καὶ ὑπάρχουσαν χρήσασθαι καλῶς. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἂν εἴη, καὶ κτήσασθαι οἶκον, καὶ χρήσασθαι αὐτῷ. πόλις μὲν οὖν, οἰκιῶν πλῆθός ἐστι καὶ χώρας καὶ κτημάτων, αὐτάρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν. φανερὸν δέ. ὅταν γὰρ μὴ δυνατοὶ ὦσι τούτου τυγχάνειν, διαλύεται καὶ ἡ κοινωνία. ἔτι δὲ ἕνεκα τούτου συνέρχονται. οὗ δ' ἕνεκα ἕκαστόν ἐστι καὶ γέγονε, καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ αὕτη τυγχάνει οὖσα. ὥστε δῆλον ὅτι προτέρα τῇ γενέσει ἡ οἰκονομικὴ, πολιτικῆς ἐστι. καὶ γὰρ τὸ ἔργον. μέρος γὰρ οἰκία πόλεώς ἐστι. σκεπτέον οὖν περὶ τῆς οἰκονομικῆς, καὶ τί τὸ ἔργον αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛ. β.

Οἰκίας μέρη, ἄνθρωπος τε καὶ κτῆσις, καὶ περὶ κτήσεως.

ic.lib.1.c. eſeq. Μέρη δὲ οἰκίας, ἄνθρωπός τε καὶ κτῆσίς ἐστιν. ἐπεὶ δὲ πρῶτον ἐν τοῖς ἐλαχίστοις ἡ φύσις ἑκάστου θεωρεῖται, καὶ περὶ οἰκίας ἂν ὁμοίως ἔχοι. ὥστε κατὰ Ἡσίοδον δέοι ἂν ὑπάρχειν,

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

τὸ μὲν γὰρ, τῆς τροφῆς πρῶτον. τὸ δὲ, τῶν ἐλευθέρων. ὥστε δέοι ἂν τὰ περὶ τὴν τῆς γυναικὸς ὁμιλίαν οἰκονομήσασθαι καλῶς. τοῦτο δέ ἐστι τὸ, ποίαν τινὰ δεῖ ταύτην εἶναι παρασκευάσασθαι. κτήσεως δὲ, πρώτη ἐπιμέλεια ἡ κατὰ φύσιν. κατὰ φύσιν δὲ, γεωργικὴ προτέρα. καὶ δεύτεραι, ὅσαι ἀπὸ τῆς γῆς, οἷον μεταλλευτικὴ, καὶ εἴ τις ἄλλη τοιαύτη.

A CAPVT I.

Differentia inter Oeconomicam & Politicam.

ADminiſtratio rei domeſticæ & publicæ ſeu ciuilis, differunt non eo tantùm, quo domus ac ciuitas: quippe ſunt enim hæc illis ſubiecta: ſed eo quoque quòd ratio ciuilis ex compluribus magiſtratibus conſtat, domeſtica principatum habet vnius. Iam artium quędam inter ſe ſunt diſtinctę, neque eiuſdem eſt ſemper effectus operis & vſus. Vt non etiam vti ſcit lyra B atque tibiis, quiſquis harum eſt fabricator. Rationis autem ciuilis eſt, & ciuitatem conſtituere ab initio, & præclarè vti conſtituta. Vnde patet, domeſticæ eſſe hoc rationis, vt domus & paretur & vſurpetur. Atque eſt ciuitas ædium copia & regionis & facultatum, quę ſatis ſint ad bene viuendum. Idque ex eo manifeſtum fit, quòd vbi iſta contingere non poſſunt, ibi diſſoluitur ipſa quoque communitas. Quinetiam horum gratia homines congregantur. Cuius autem vnumquodque gratia eſt & extitit, ea illius natura eſſe ſolet. Perſpicuum itaque eſt domeſticam rationem priorem eſſe origine, quàm ſit ciuilis. Et opus enim domus prius eſt: cùm pars ſit vrbis, domus. Conſiderandum igitur eſt de C ratione domeſtica, & quodnam ſit illius opus.

CAPVT II.

Domus partes, homo & facultates: & de facultatum parandarum ratione.

SVnt autem domus partes: Homo & res familiaris, ſeu facultates. Quia verò iis quæ minima ſunt, cognitio ſingularum rerum continetur, nimirum & de domo pariter ſe res habebit. Et ideo, ſecundùm Heſiodum, extare oportebit,

Principio domum & vxorem taurúmque iugalem.

Horum, n. primũ illud ad nutrimentum, hoc ad homines liberos refertur. Quapropter quod ad cõſuetudinem vxoris pertinet, id ratione domeſtica rectè ordinatũ eſſe debebit. Hoc autem eſt, vt prouiſum ſit qualem illam eſſe conueniat. Facultatum verò ea cura prima eſt, quæ naturã ſequitur. Naturæ autem ordine prior eſt agricultura, ſecundúmque locum obtinent quæcumque è terra proferũt aliquid: qualis eſt metallorum ars, & ſi qua alia huiuſmodi eſt.

Maximè

Maximè ſanè agricultura iuſta eſt: non enim pendet ab hominibus, vel volentibus, vt quorum ſunt cauponæ, & qui mercede operas dant: vel nolentibus, qualis tota res bellica eſt. Maximè præterea naturalis eſt. Naturaliter enim à matre cunctis nutrimentum ſuppeditatur, itaque & hominibus à terra. Ad hæc plurimum confert agricultura fortitudini. Non enim inutilia efficit corpora, ſicut officina, ſed ea quæ foris excubare valeant, & laborem ferre, atque etiam pericula adire ad hoſtes. Nã ſoli hi ſuas facultates extra munitiones habent.

CAPVT III.

Altera domus pars, Homo, & de officio mariti & vxoris.

Ex iis verò quæ ad homines pertinẽt, prima eſt cura complectens vxorẽ. Nam naturalis ſocietas maximè eſt inter fœminam & marem. Atque in aliis quoque nobis propoſitum eſt, quod talia multa expetat natura efficere, quemadmodũ & ſingulas animantes. Fieri autem nequit vt hoc abſoluat fœmina abſque mare, aut mas abſque fœmina. Vnde neceſſaria eſt horum ſocietatis conſtitutio. In cæteris quidem animãtibus extat hoc ſine ratione, & eatenus, quoad fert natura ipſarum, & procurãdæ ſobolis gratia tantùm. In iis verò quæ mãſuetæ ſunt & magis callidæ atque prudentes, perfectius hoc eſt. Apparentque in eis adiumenta mutua beneuolentiæ, & operum communis labor. Id quod maximè in hominum genere euidẽs eſt. Non enim in hoc tantùm maris & fœminæ cõiunctio in eo efficax eſt, vt vita propagetur, ſed vt bene etiam degatur. Et liberûm procreatio non pertinet tantùm ad explendum munus naturæ, ſed ad vtilitatẽ quoque. Quem laborem enim valentiores infirmioribus impendunt, eius fructum recipiũt effœti in ſenectute à valentioribus. Simul etiam ipſa natura hoc circuitu complet perpetuitatẽ vitæ: ſpecie nimirum, cùm nequeat numero. Atque iſta ratione diſpoſitus eſt à numine diuino tã maris quàm fœminæ ſexus ſingillatim ad communionẽ. Sic enim diuiſa ſunt omnia, vt non idẽ vſus ſit facultatis illorum, cùm quædã in contraria vergant, quæ ipſa tamen contendant eòdem. Etenim natura vnum ſexum fecit robuſtiorẽ, imbecilliorem alterũ; vt hic ad cuſtodiendas res propter timorem; hic propter fortitudinẽ ad propugnandũ magis eſſet idoneus; itémque vt ille foris parta afferret, hic intus conſeruaret allata. Præterea voluit hunc ad opera facienda, eum qui aſſiduitatẽ præbere valeat, ſed ad excubãdum foris infirmum eſſe: illum ad quietem minùs aptum, ſed qui bona valetudine ſit ad exercitationes & motus. Ad liberos etiã quod attinet, vt ſit horum ortus communis, vtilitas autem peculiaris. Huius enim eſt educatio, illius inſtitutio.

CAPVT IV.

Præcepta marito erga vxorem ſeruanda.

Primùm igitur legibus defenduntur vxores, ne iniuria illis inferatur. Sic enim ipſe maritus quoque minimè afficietur iniuria. Huc etiam lex communis deducit, quemadmodum Pythagorici aiunt: Omnem iniuriæ & violentiæ opinionem abeſſe debere ab ea quæ ſupplicis inſtar ſit, & tanquam à foco deducta. Eſt autem iniuria, quam facit maritus, in conſuetudine cum extraneis. Ad vſum verò congreſſúmque quod attinet, ne ille deſideretur præſtandum eſt, neu propter abſentiam quieti locus non ſit.

ἡ δὲ γεωργικὴ* μάλιστα, ὅτι δικαία· οὐ γὰρ ἀπ' ἀνθρώπων, οὔθ' ἑκόντων, ὥσπερ* καπηλεία καὶ αἱ μισθαρνίαι· οὔτ' ἀκόντων, ὥσπερ αἱ πολεμικαί. ἔτι δέ, καὶ τῶν κατὰ φύσιν. φύσει γὰρ ἀπὸ τῆς μητρὸς ἡ τροφὴ πᾶσίν ἐστιν· ὥστε καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τῆς γῆς. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ πρὸς ἀνδρίαν συμβάλλεται μεγάλα. οὐ γάρ, ὥσπερ αἱ βάναυσοι τὰ σώματα ἀχρεῖα ποιοῦσιν, ἀλλὰ δυνάμενα θυραυλεῖν καὶ πονεῖν· ἔτι δὲ δυνάμενα κινδυνεύειν πρὸς τοὺς πολεμίους. μόνων γὰρ τούτων τὰ κτήματα, ἔξω τῶν ἐρυμάτων ἐστί.

* Q. μάλ. δικ. al. μάλιστα ἔτι, προσθεῖσα μάλιστα.
* γρ. καπηλεία

Polit. l. 6. c. 4.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Τοῦ ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος φύσις καὶ ἔργα.

Τῶν δὲ περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἡ περὶ γυναῖκα πρώτη ἐπιμέλεια· κοινωνία γὰρ φύσει τῷ θήλει καὶ τῷ ἄρρενι μάλιστά ἐστιν. ὑπόκειται γὰρ ἡμῖν ἐν ἄλλοις, ὅτι πολλὰ τοιαῦτα ἡ φύσις ἐφίεται ἀπεργάζεσθαι, ὥσπερ καὶ τῶν ζώων ἕκαστον. ἀδυνατεῖν δὲ τὸ θῆλυ ἄνευ τοῦ ἄρρενος, ἢ τὸ ἄρρεν ἄνευ τοῦ θήλεος ἀποτελεῖν τοῦτο. ὥστ' ἐξ ἀνάγκης αὐτῶν ἡ κοινωνία συνέστηκεν. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ζῴοις ἀλόγως τοῦτο ὑπάρχει, καὶ ἐφ' ὅσον μετέχουσι τῆς φύσεως, ἐπὶ τοσοῦτον, καὶ τεκνοποιίας μόνον χάριν. ἐν δὲ τοῖς ἡμέροις καὶ φρονιμωτέροις διήρθρωται μᾶλλον. φαίνονται γὰρ μᾶλλον βοήθειαι γινόμεναι, καὶ εὔνοιαι, καὶ συνεργίαι ἀλλήλοις. ἐν ἀνθρώπῳ δὲ μάλιστα, ὅτι οὐ μόνον τοῦ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὖ εἶναι συνεργὰ ἀλλήλοις τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν ἐστί. καὶ ἡ τῶν τέκνων κτῆσις, οὐ λειτουργίας ἕνεκεν τῇ φύσει μόνον οὖσα τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ ὠφελείας. ἃ γὰρ ἂν δυνάμενοι εἰς ἀδυνάτους ποιήσωσι, πάλιν κομίζονται παρὰ δυναμένων ἀδυνατοῦντες ἐν τῷ γήρᾳ· ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι· ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλά γε κατὰ τὸ εἶδος· οὕτω προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου, ἑκατέρου ἡ φύσις, τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός, πρὸς τὴν κοινωνίαν. διείληπται γὰρ τῷ μὴ ἐπὶ ταὐτὰ πάντα χρήσιμον ἔχειν τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἔνια μὲν, ἐπὶ τἀναντία, εἰς ταὐτὸ δὲ συντείνοντα· τὸ μὲν γὰρ, ἰσχυρότερον· τὸ δέ, ἀσθενέστερον ἐποίησεν· ἵνα, τὸ μὲν, φυλακτικώτερον ᾖ, διὰ τὸν φόβον· τὸ δ', ἀμυντικώτερον, διὰ τὴν ἀνδρίαν· καὶ τὸ μὲν, πορίζηται ἔξωθεν· τὸ δέ, σώζηται ἔνδον· καὶ πρὸς ἐργασίαν, τὸ μὲν, δυνάμενον ἑδραῖον εἶναι, πρὸς δὲ τὰς ἔξωθεν θυραυλίας ἀσθενές· τὸ δὲ πρὸς μὲν τὰς ἡσυχίας χεῖρον, πρὸς δὲ τὰς κινήσεις ὑγιεινόν· καὶ περὶ τέκνων, τὴν μὲν γένεσιν, κοινήν, τὴν δὲ ὠφέλειαν, ἰδίαν. τῶν μὲν γάρ, τὸ θρέψαι· τῶν δέ, τὸ παιδεῦσαί ἐστι.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πῶς γυναικὶ χρηστέον.

Πρῶτον μὲν οὖν νόμοι πρὸς γυναῖκα, καὶ τὸ μὴ ἀδικεῖν. οὕτως γὰρ ἂν οὐδ' αὐτὸς ἀδικοῖτο. τοῦθ' ὑφηγεῖται δὲ καὶ ὁ κοινὸς νόμος, καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοι λέγουσιν, ὥσπερ ἱκέτιν καὶ ἀφ' ἑστίας ἠγμένην, ὡς* ἥκιστα δοκεῖν ἀδικεῖν. ἀδικία δὲ ἀνδρός, αἱ θύραζε συνουσίαι γινόμεναι. περὶ δὲ ὁμιλίας, μήθ' ὥστε δεῖσθαι, μήθ' ὡς ἀπόντων ἀδυνατεῖν ἡσυχάζειν·

* γρ. ἥκιστα δεῖ δοκ.

ἀλλ' οὕτως ἐθίζειν ὥστε ἱκανῶς ἔχειν παρόντος καὶ μὴ παρόντος. εὖ δὲ ἔχει καὶ τὸ τοῦ Ἡσιόδου·

Παρθενικὴν δὲ γαμεῖν, ἵνα ἤθεα κεδνὰ διδάξῃς.

αἱ γὰρ ἀνομοιότητες τῶν ἠθῶν, ἥκιστα φιλικόν. περὶ δὲ κοσμήσεως, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ἤθη δεῖ ἀλαζονευομένους ἀλλήλοις πλησιάζειν, οὕτως οὐδὲ τὰ σώματα. ἡ δὲ διὰ τῆς κοσμήσεως, οὐδὲν διαφέρουσα ἐστὶ τῆς τῶν τραγῳδῶν ἐν * τῇ σκευῇ πρὸς ἀλλήλους, * ὁμιλία.

* γρ. τῇ σκευῇ
* γρ. ὁμιλίας.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Πῶς δούλοις χρηστέον.

ΤΩΝ δὲ κτημάτων, πρῶτον μὲν τὸ ἀναγκαιότατον, τὸ βέλτιστον καὶ ἡγεμονικώτατον. τοῦτο δὲ ἦν ἄνθρωπος· διὸ δεῖ πρῶτον δούλους παρασκευάζεσθαι σπουδαίους. δούλων δὲ εἴδη δύο, ἐπίτροπος, καὶ ἐργάτης. ἐπεὶ δὲ ὁρῶμεν ὅτι αἱ παιδεῖαι ποιούς τινας ποιοῦσι τοὺς νέους, ἀναγκαῖον καὶ παρασκευασαμένους τρέφειν οἷς τὰ ἐλευθέρια τῶν ἔργων * προστακτέον. ὁμιλία δὲ πρὸς δούλους, ὡς μήτε ὑβρίζειν ἐᾶν, μήτε ἀνιέναι· καὶ τοῖς μὲν ἐλευθεριωτέροις, τιμῆς * μεταδιδόναι· τοῖς δ' ἐργάταις, τροφῆς πλῆθος. καὶ ἐπειδὴ ἡ τοῦ οἴνου πόσις καὶ τοὺς ἐλευθέρους ὑβριστὰς ποιεῖ, καὶ πολλὰ ἔθνη ἀπέχεται καὶ τῶν ἐλευθέρων, οἷον οἱ Καρχηδόνιοι ἐπὶ στρατιᾶς· φανερὸν ὅτι τούτου ἢ μηδὲν, ἢ ὀλιγάκις μεταδοτέον. ὄντων δὲ τριῶν, ἔργου, καὶ κολάσεως, καὶ τροφῆς, τὸ μὲν μήτε κολάζεσθαι, μήτ' ἐργάζεσθαι, τροφὴν δὲ ἔχειν, ὕβριν ἐμποιεῖ· τὸ δὲ, ἔργα μὲν ἔχειν καὶ κολάσεις, τροφὴν δὲ μή, βίαιον, καὶ ἀδυναμίαν ποιεῖ. λείπεται δὴ ἔργα παρέχειν, καὶ τροφὴν ἱκανήν· ἀμίσθων γὰρ οὐχ οἷόν τε ἄρχειν· δούλῳ δὲ μισθὸς, τροφή. ὥσπερ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅταν μὴ γίγνηται τοῖς βελτίοσι βέλτιον, μηδὲ ἆθλα ᾖ ἀρετῆς καὶ κακίας, γίγνονται χείρους· οὕτω καὶ περὶ οἰκέτας. διόπερ δεῖ ποιεῖσθαι σκέψιν, καὶ διανέμειν τε καὶ ἀνιέναι κατ' ἀξίαν ἕκαστα, καὶ τροφὴν, καὶ ἐσθῆτα, καὶ ἀργίαν, καὶ κολάσεις. λόγῳ καὶ ἔργῳ μιμουμένους τὴν τῶν ἰατρῶν δύναμιν, ἐν φαρμάκου λόγῳ, προσθεωροῦντας ὅτι ἡ τροφή, οὐ φάρμακον [δὲ,] διὰ τὸ συνεχές. γένος δ' ἂν εἴη πρὸς τὰ ἔργα βέλτιστα, μήτε δειλά, μήτε ἀνδρεῖα ἄγαν. ἀμφότερα γὰρ ἀδικοῦσι. καὶ γὰρ οἱ ἄγαν δειλοί, οὐχ ὑπομένουσι· καὶ οἱ θυμοειδεῖς, οὐκ εὐάρχοι· χρὴ δὲ καὶ τέλος ὡρίσθαι πᾶσι. δίκαιον γὰρ καὶ συμφέρον, τὴν ἐλευθερίαν κεῖσθαι ἆθλον. βούλονται γὰρ πονεῖν, ὅταν ᾖ ἆθλον, καὶ ὁ χρόνος ὡρισμένος. δεῖ δὲ καὶ ἐξομηρεύειν ταῖς τεκνοποιίαις· καὶ μὴ κτᾶσθαι ὁμοεθνεῖς πολλούς, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς πόλεσι· καὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς ἀπολαύσεις μᾶλλον τῶν δούλων ἕνεκα ποιεῖσθαι, ἢ τῶν ἐλευθέρων. πλείονα γὰρ ἔχουσιν οὗτοι, οὗπερ ἕνεκα τὰ τοιαῦτα ἐνομίσθη.

* γρ. προστακτέον.
* γρ. μεταδοτέον.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ οἰκονόμου καὶ τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ τάξεως.

ΕΙδη δὲ τοῦ οἰκονόμου τέτταρα, ἃ δεῖ ἔχειν περὶ τὰ χρήματα. καὶ γὰρ τὸ κτᾶσθαι δυνατὸν χρὴ εἶναι καὶ φυλάττειν· εἰ δὲ μή, οὐδὲν ὄφελος τοῦ κτᾶσθαι·

A Sed aſſueſcendo conciliabitur quod ſatis ſit præſentibus & abſentibus. Præclarè autem ſe habet & hoc Heſiodi:

Sitque vxor, mores quæ diſcat, virgo, probatos.

Nam morum diſſimilitudo minimè eſt amoris efficiens. De ornatu hoc ſeruetur, vt quemadmodum ineptiæ oſtentationum in moribus, ita corpore quoque inter conſueſcendum fugiantur. Nam compta & ornata iſta coniugum vita nihil differt à Tragœdorum in ſcena verſantium ornatu.

CAPVT V.

De ſeruis.

B IN facultatibus autem primum & maximè neceſſarium eſt id, quod optimum atque præſtantiſſimum eſt. Is erit homo. Quapropter ſerui ante omnia probi ſunt parãdi. Horum genera ſunt duo; Procurator & operarius. Quia vero cernimus iuniores diſciplina modificari, neceſſe fuerit parare educando eos à quibus liberales operæ exigantur. Sic autem erga ſeruos Dominus ſe geret, vt neque petulantes neque remiſſos eſſe patiatur, vtque liberalioribus aliquid honoris habeat, & operariis cibi copiam præbeat. Quoniam autem vini potu etiam liberi petulantes effici ſolent, & in multis gentibus hoc liberi quoque homines abſtinent, vt C in caſtris Carthaginienſes, patet quòd ſeruis vel nihil vini, vel perquam parum contribuendum ſit. Iam tribus propoſitis, opere, animaduerſione & cibo: Si cibus ſuppetat ſine opere & animaduerſione, ita petulantia innaſcitur. Inter opera verò & animaduerſionem cibum non habere, & iniuſtum atque violentum eſt, & elidit frangitque vires. Relinquitur ergo hoc, vt opera facere illi cogantur, & ſatis eis ſuppeditetur cibi. Nam non poteſt aliquis dominus eſſe eorum quibus merces nulla perſoluatur. Serui autem merces cibus eſt. Quod verò in aliis accidit vt deteriores fiant, ſi non melioribus melius, neque præmia virtutis atque vitiorũ propoſita ſint, idem contingit in famulis. Quam- D obrem conſideratio adhibenda eſt, diſtribuenturque & remittentur ſingula pro eo ac illi merebuntur: Cibus, veſtes, otium, animaduerſio: imitabimúrque verbo & re, Medicorum facultatem reſpectu medicamentorum, hanc quidem cogitationem adiungentes: Quòd cibus non ſit medicamẽtum propter continuum vſum. Ad opera facienda ſeruorum natio maximè opportuna eſt ea quæ neque ignaua neque nimis fortis ſit. Ambæ enim hæ, iniuſtæ & improbæ ſunt. Nam nimis ignaui nihil tolerant, & animoſi difficulter regũtur. Finis etiam præſcribendus eſt vniuerſis. Iuſtum enim eſt & vtile, præmium propoſitum eſſe libertatem. Libenter enim laboratur præmio propoſito & tempore præ- E finito. Sunt etiam procreationibus liberum tanquam pignoribus obſidum obſtringendi. Non parabuntur autem ſerui multi populares: ne in vrbibus quidem. & ſacrificia fructúſque voluptatis ad ſeruos magis quàm liberos eſt referendus. Nã plura ſunt in illis, propter quæ hæc fuerunt inſtituta.

CAPVT VI.

De procuratoris ſerui & diligentia heri officio.

GEnera autẽ eorũ qui rẽ domeſticã diſpenſent, quatuor ſunt, eáq; in pecuniarũ ratione verſãtur. Oportet enim hos eos eſſe qui & parare & tueri poſſint. Si enim tueri neſciãt, fruſtra parauerint.

Eſtque hoc aquam infundibulo haurire, & pertuſum, quod dicitur, dolium. Oportet item eſſe eos qui ordinare exornaréque bona, & his vti ſciant. Has enim ob cauſſas illis opus eſt. Facultates etiam ſingillatim diſtinctas, & plures fructuoſas quàm infructuoſas, itémque quæſtus ſic diſtributos eſſe conuenit, ne ſimul vniuerſorum periculum adeatur. Ad cuſtodiam verò profuerit vti Perſicis & Laconicis inſtitutis; eſtque etiam Attica rei domeſticæ adminiſtratio vtilis. Vendentes enim emunt, & in rei exilis domeſtica adminiſtratione cellæ penuariæ non eſt locus. Perſica autem inſtituta ſunt: Omnia diſpoſita ipſum dominum inſpicere. Et quod de Dionyſio aiebat Dion: Nemo enim parem curam adhibet de alienis rebus atque familiaribus. Et ideo per ſe vnuſquiſque omnium rerum quarum conceditur, curam ſuſcipiat. Opportunúmque fuerit dictum tam Perſæ quàm Afri. Ille enim interrogatus, quid equum maximè pinguem efficeret? Domini, inquit, oculus. At Afer interrogatus, quodnam ſtercus eſſet optimum? Domini, inquit, veſtigia. Inſpicientur igitur quædam ab ipſo viro, quædam ab vxore, pro eo atque diuiſa ſunt opera adminiſtrationis domeſticæ, ſuáque tributa vtrique. Atque in exilis rei familiaris cura, hoc rariùs; ſed vbi procuratores ſunt, ſæpius faciendum eſt. Bona enim imitatio eſſe ſine exemplo bona nequit, cùm cæteris in rebus, tum in procuratione. Itaque præfecti diligentes & attenti non poſſunt effici omnino ſine diligentia & attentione dominorum. Quoniam verò hæc cùm ad virtutem ſpecioſa, tum ad rei familiaris curam vtilia ſunt, debent excitari de ſomno priùs domini, quàm familia, & poſteriùs cubitum ire. Domus autem ſine cuſtodia relinquetur tanquam vrbs nullo tempore. Quæque fieri oportet, ea neque die neque noctu intermittentur. Ac noctu quidem ſurgere, minimè. Hoc enim & ad ſanitatem & rei familiaris curam, & ſtudia ſapientiæ conducit. Vbi quidem facultates ſunt exiguæ; vtilis eſt Atticorum ratio in fructibus diſponendis: in magna verò atque copioſa re, diuiſis impendiis annuis atque menſtruis, itemque vaſorum vſu quotidiano & rariore: ita iſta deinde præfectis tradentur. Ac poſt certum tempus etiam inſpicientur, ne ignoretur quid ſaluum ſit, & quid deſideretur. Domus verò reſpiciendo accommodanda eſt, & ad facultates, & ad ſanitatem, & ad incolentium iucundum vſum. Ad facultates inquam, vt cuiuſmodi conueniant fructibus & veſtimentis. Itémque fructibus aridis & humidis. Aliarúmque facultatum, quibus loca perflabilia, aut non perflabilia, nec non quæ ſeruis, quæ liberis, quæ mulieribus, quæ viris, quæ hoſpitibus, quæ ciuibus. Ad ſanitatem verò & iucundum vſum apta futura eſt domus æſtate ventis expoſita, & ſoli hyeme. Hæc fuerit ſcilicet eiuſmodi vt Aquilonem ſpectet, & non æquali latitudine. In re familiari magna, exiſtimatur vtilis eſſe ianitor quoque, ex eorum numero, qui non ſunt vtiles ad opera facienda, vt ſalua ſint quæ inferuntur & efferuntur. Ad expeditum verò vſum vaſorum Laconica ratio profuerit. Nam, quidque ſuo loco repoſitum eſſe debet: ſic enim cùm in promptu ſit, minimè requiretur.

A τοῦ γὰρ ἠθμῷ ἀντλεῖν τοῦτ᾽ ἐστί, καὶ ὁ λεγόμενος τετρημένος πίθος. ἔτι δὲ καὶ εἶναι κοσμητικὸν τῶν ὑπαρχόντων, καὶ χρηστικόν. τούτων γὰρ ἕνεκα, κἀκείνων δεόμεθα. διῃρῆσθαι δὲ δεῖ τῶν κτημάτων ἕκαστον· καὶ πλείω τὰ κάρπιμα εἶναι τῶν ἀκάρπων· καὶ τὰς ἐργασίας οὕτω νενεμῆσθαι ὅπως μὴ ἅμα κινδυνεύσωσιν ἅπασι. * γρ. ἅπασαι. πρὸς δὲ φυλακὴν, τοῖς τε Περσικοῖς συμφέρει χρῆσθαι, καὶ τοῖς Λακωνικοῖς. καὶ ἡ Ἀττικὴ δὲ οἰκονομία χρήσιμος· ἀποδιδόμενοι γὰρ ὠνοῦνται. καὶ ἡ τοῦ ταμιείου θέσις οὐκ ἔστιν ἐν ταῖς μικροτέραις οἰκονομίαις. Περσικὰ δὲ ἦν, τὸ πάντα τετάχθαι καὶ πάντ᾽ ἐφορᾶν αὐτόν· καὶ ὃ ἔλεγε Δίων περὶ B Διονυσίου· οὐδεὶς γὰρ ἐπιμελεῖται ὁμοίως τῶν ἀλλοτρίων, καὶ τῶν οἰκείων· ὥστε ὅσα ἐνδέχεται, δι᾽ αὑτοῦ ποιεῖσθαι χρὴ τὴν ἐπιμέλειαν. καὶ τὸ τοῦ Πέρσου, καὶ * τὸ Λίβυος * κ. τὸ τῶν Λιβ. ἀπόφθεγμα εὖ ἂν ἔχοι. ὁ μὲν γὰρ, ἐρωτηθεὶς τί μάλιστα ἵππον πιαίνει, ὁ τοῦ δεσπότου ὀφθαλμὸς, ἔφη· ὁ δὲ Λίβυς, ἐρωτηθεὶς ποία κόπρος ἀρίστη, τὰ τοῦ δεσπότου ἴχνη, ἔφη. ἐπισκεπτέον οὖν τὰ μὲν, αὐτὸν, τὰ δὲ, τὴν γυναῖκα, ὡς ἑκατέροις διαιρεῖται τὰ ἔργα τῆς οἰκονομίας. καὶ τοῦτο ποιητέον ἐν μικραῖς οἰκονομίαις ὀλιγάκις· ἐν δὲ ἐπιτροπευομέναις, πολλάκις. οὐ γὰρ οἷόν τε, μὴ καλῶς ὑποδεικνύντος, καλῶς μιμεῖσθαι, οὔτ᾽ ἐν τοῖς ἄλλοις, οὔτ᾽ ἐν C ἐπιτροπείᾳ· ὡς ἀδύνατον * μὴ ἐπιμελείᾳ δεσποτῶν, * κ. μὴ ἐπιμελῶν ὄντων τῶν δεσποτῶν. ἐπιμελεῖς εἶναι τοὺς ἐφεστῶτας. ἐπεὶ δὲ ταῦτα καὶ καλὰ πρὸς ἀρετὴν, καὶ ὠφέλιμα πρὸς οἰκονομίαν, ἐγείρεσθαι χρὴ προτέρους δεσπότας οἰκετῶν, καὶ καθεύδειν ὑστέρους· καὶ μηδέποτε ἀφύλακτον οἰκίαν εἶναι, ὥσπερ πόλιν· ὅσα τε δεῖ ποιεῖν, μήτε νυκτὸς, μήτε ἡμέρας παριέναι· * τό, * Quidam, πρὶ δια- τε διανίστασθαι νύκτωρ· τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειαν, καὶ οἰκονομίαν, * καὶ φιλόσοφον, χρήσιμον. * κ. φιλοσοφίαν. ἐν μὲν οὖν ταῖς μικραῖς κτήσεσιν ὁ Ἀττικὸς τρόπος τῆς διαθέσεως τῶν ἐπικαρπιῶν χρήσιμος· ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις, διαμερισθέντων καὶ τῶν πρὸς ἐνιαυτὸν, καὶ τῶν κατὰ μῆνα δαπανωμένων. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ σκευῶν χρήσεως τῶν καθ᾽ D ἡμέραν, καὶ τῶν ὀλιγάκις, ταῦτα παραδοτέον τοῖς ἐφεστῶσιν. ἐπὶ τούτοις καὶ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῶν διά τινος χρόνου ποιητέον, ἵνα μὴ λανθάνῃ τὸ σωζόμενον καὶ τὸ ἐλλεῖπον. οἰκίαν δὲ, πρός τε τὰ κτήματα ἀποβλέποντα κατασκευαστέον, καὶ πρὸς ὑγίειαν καὶ πρὸς εὐημερίαν αὐτῶν. λέγω δὲ, κτήματα μὲν, εἰς καρποὺς καὶ ἐσθῆτα ποία συμφέρει· καὶ τῶν καρπῶν, ποία ξηροῖς, καὶ ποία ὑγροῖς· καὶ τῶν ἄλλων κτημάτων, ποία ἐμψύχοις, καὶ ποία ἀψύχοις· καὶ δούλοις, καὶ ἐλευθέροις· καὶ γυναιξὶ, καὶ ἀνδράσι· καὶ ξένοις, καὶ ἀστοῖς. καὶ πρὸς εὐημερίαν δὲ, καὶ πρὸς ὑγίειαν δεῖ εἶναι· εὔπνουν μὲν, τοῦ θέρους· εὐήλιον δὲ, τοῦ χειμῶ- F νος. εἴη δ᾽ ἂν ἡ τοιαύτη κατάβορρος οὖσα καὶ μὴ ἰσοπλατής. δοκεῖ δὲ ἐν ταῖς μεγάλαις οἰκονομίαις χρήσιμος εἶναι θυρωρὸς, ὃς ἂν ᾖ ἄχρηστος τῶν ἄλλων ἔργων, πρὸς σωτηρίαν τῶν εἰσφερομένων καὶ ἐκφερομένων. πρὸς εὐχρηστίαν δὲ σκευῶν, τὸ Λακωνικόν. χρὴ γὰρ ἓν ἕκαστον ἐν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ κεῖσθαι. οὕτω γὰρ ἂν, ἕτοιμον ὂν, οὐ ζητεῖται.

Quæ ſequuntur ad finem libri huius, ea Camerarius non ex Græco Ariſtotelis contextu tranſtulit, qui pridem periit: ſed cùm olim Aretinus plenius (ſi credere licet) exemplar nactus, hanc particulam Latinam feciſſet, Tuſſanus poſtea in Græcum ſermonem eandem tranſtulit. Inde ergo habet Camerarius.

ΙΑΚΩΒΟΣ Ο ΤΟΥΣΑΝΟΣ ΤΟΙΣ ἐντευξομένοις.

Τὸ ἐφεξῆς μέρος, τὸ ὅσα γυναικί τε καὶ ἀνδρὶ περὶ ἀλλήλων καθήκοντα, περιέχον, Ἀρρήτινος μὲν ὁ Τυῤῥηνὸς κατὰ τὸ αὐτοῦ ἀντίγραφον μετέφρασεν εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων φωνήν. εἶτα τοῦ ἀντιγράφου ἀφανισθέντος, ἅμα καὶ τὸ μέρος αὐτὸ παρὰ Ἕλλησιν ἐξέλιπε παντελῶς. ἡμεῖς δὲ, τὸ τῆς Ἑλλάδος δυστύχημα ἐλεοῦντές τινες, μεταλαβόντες αὐτὸ ἐκ τῆς τοῦ Ἀρρητίνου ἑρμηνείας, πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁποίως οὖν δεδυνήμεθα, μετενηνέγκαμεν. ἔστι δὴ τοῦτο, κατὰ μὲν τὴν λέξιν μόνην ὑποβολιμαῖόν τι· κατὰ δὲ τὴν διάνοιαν, εἰ μὴ ὁ Ἀρρήτινος διημάρτηκεν αὐτοῦ διαλαθὼν, γνησιώτατον.

Τὴν καλήν τε καὶ ἀγαθὴν γυναῖκα, A πάντων μὲν δεῖ ἄρχειν τῶν ἔνδον, ἅμα δὲ καὶ πάντων ἐπιμελεῖσθαι κατὰ τοὺς τεταγμένους νόμους· μηδένα δ' ἐπιτρέπουσαν εἰσιέναι, ἀνδρός γε μὴ κελεύσαντος· τά τε περὶ γυναικῶν διαφθορᾶς θρυλλούμενα, μάλιστα αἰδουμένην. ὥστε εἴ τι τῶν ἔνδον συνέβαινε κακὸν, μόνην αὐτὴν συνειδέναι· καὶ τῶν εἰσιόντων δ' ἄττ' ἂν τι ἐργάσωνται, μόνον τὸν ἄνδρα τὴν αἰτίαν ὑπέχειν. ἀναλωμάτων δὲ εἰς τὰς ἑορτὰς, ὅσας αὐτῇ ὁ ἀνὴρ συγχωρήσῃ, κυριεύουσαν, δαπάνῃ τε καὶ ἐσθῆτι καὶ τῇ ἄλλῃ κατασκευῇ χρωμένην ἐλάττονι ἢ κατὰ τοὺς τῆς πόλεως νόμους ἐπιτετραμμένην, B ὅτι μήτε τὸ τῶν ἐνδυμάτων λαμπρὸν, μήτε τὸ τοῦ κάλλους ἔξοχον, μήτε χρυσίου μέγεθος, οὕτω συντελεῖ εἰς σύστασιν γυναικὸς, ὡς ἡ τῶν πραγμάτων εὐταξία, καὶ τὸ τοῦ βίου σεμνόν τε καὶ εὐπρεπές· ὡς ἅπας μὲν τοιοῦτος ὁ τῆς ψυχῆς κόσμος ἐπέραστος μᾶλλον καὶ βεβαιότερος πολλῷ, ὥστε μέχρι γήρως ἑαυτῇ τε καὶ τοῖς παισὶ τὸν ἀληθῆ καλλωπισμὸν περιποιεῖσθαι. δεῖ οὖν ἐμπνεῖν ἑαυτῇ θάρσος τὴν γυναῖκα, καὶ τῶν πραγμάτων προεστηκυῖαν διατελεῖν. τῷ γὰρ ἀνδρὶ τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ πραττόμενα εἰδέναι, ἀπρεπές· τἄλλα γε μὴν πάντα τῷ ἰδίῳ ἀνδρὶ ὑπήκοον εἶναι ἐκείνην, μήτε τῶν κοινῶν τι πολυπραγμονοῦσαν, μήτε τῶν περὶ τοὺς γάμους πραγματευομένων μηθέν. C ὅταν δὲ θυγατέρας ἐκδοῦναι πρὸς γάμον, ἢ νύμφας εἰσαγαγεῖν καιρὸς ᾖ, πάντως καὶ τοῦτο πείθεσθαι τῷ ἀνδρί. οὕτως δὲ ἑαυτὴν σύμβουλον παραδείξασθαι, ὥστε καὶ τὸ ἀρέσκον ἐκείνῳ συνομολογεῖν, μὴ ἀγνοοῦσαν ὅτι οὐχ οὕτως ἀνδρὶ ἀπρεπὲς τὸ ἐν τῇ οἰκίᾳ μεταχειρίζεσθαί τι, ὡς τῇ γυναικὶ τὰ ἔξω πολυπραγμονεῖν. ἡ δὲ σώφρων γυνὴ τὰ τοῦ ἀνδρὸς ἤθη παράδειγμα τοῦ ἑαυτῆς βίου, καὶ νόμον αὐτῇ διὰ τῆς συζυγίας τοῦ γάμου καὶ κοινωνίας ἐπικείμενον ὑπὸ θεοῦ νομίσειε δικαίως. ἐὰν γὰρ ἑαυτὴν πείσῃ τούτων εὐκόλως ἀνέχεσθαι, καὶ τὰ κατὰ τὸν οἶκον ῥᾷστα ἔσται κρατεῖν· ἐὰν δὲ μὴ, χαλεπώτερον. διό τε προσήκουσαν εἴη μὴ ἐν ἀγαθοῖς μόνον τοῦ ἀνδρὸς καὶ εὐτυχοῦντος, ὁμοφρονοῦσαν ἔχεσθαι ἑαυτὴν ἐκείνῳ καὶ ὑπηρετεῖν, ἀλλὰ καὶ περιστάσεσι κακαῖς· καὶ τῶν πραγμάτων δὲ ἐπιλειπόντων ἢ ἀῤῥωστίας ἐπι-

A Probam mulierem ſeu matrem familiâs, omnium quæ in domum inferuntur, dominam eſſe earúmque curam ſuſcipere conuenit, certis quibuſdam legibus. Non admittet hæc externum quenquam, viro non iubente, pertimeſcens ea inprimis, quæ vulgò de mulierum corruptela perhiberi ſolent. Quod in ædibus & intra domeſticos parietes fieri debet, id notum erit ipſi. Extrinſecus autem accedentium culpam præſtabit ſcilicet maritus. In feſtos dies, quantum vir permiſerit, tantum illa inſumendi ius habebit. Quos ipſa ſumptus faciet, & quo ornatu vtetur, eius apparatum infra etiam leges publicas adducet, B atque hoc cogitabit: Neque corporis nitorem & veſtitus pulchritudinem, neque formæ ſpeciem, neque multiplex aurum, tantopere commendare hunc ſexum, quantopere modeſtia in rebus omnibus, & ſtudium vitæ honeſtæ ac pudicæ. Hæc enim vera ornamenta animi præ cæteris expetenda ſunt, & habent plus firmitatis ad laudem conciliandam ſibi & liberis, durabilem ad ſenectutem vſque. Quapropter his virtutibus mulieres exerceantur, & laudabiliter ſuo munere fungi perſeuerent. Virum in ea quæ domi & intra parietes geruntur inquirere non decet, verùm probam vxorem omnibus in rebus operam dare conuenit vt viro ſit morigera. Non illa audire C volet de publicis rebus quicquam: non de liberûm coniugiis tractare. Quòd ſi res & tempus feret, vt vel filiæ dandus ſit vir, vel vxor filio, prorſus illa ſuo viro obtemperet, inque deliberando ſententiam illius ſine tergiuerſatione ſequatur. Sciatque non tam dedecere virum domeſtici operis aliquid efficere, quàm mulierem ſcrutari exteriora. Mulier bene inſtituta exiſtimabit, Legem eſſe ſibi ingenium & mores viri ſui, latam diuinitus, eo tempore quo nuptiæ iunctæ, & vitæ ſors conſociata fuit. Quòd ſi illa æquo animo viri mores feret, admodum facilis erit domeſtica adminiſtratio; ſin minùs, perquã difficilis. Quamobrem non modo rebus ſecundis & fortuna proſpera concordiam ſeruabit firmã, & obſequetur voluntati viri, ſed triſtibus etiam atque duris tẽporibus. Si rerũ fortè neceſſariarũ penuria ſit, ſi mor-

bo laborētur, ſi vehementior perturbatio exiſtat & animi impotentia, tolerētur omnia, & mos geratur viro, niſi fortè turpitudo aut indignitas in re inſit. Si quid animo commoto vir egerit atque deliquerit, eius ſtatim obliuiſcatur, aut interpretetur in bonam partem, imprudentiæ negligentiæque & ægritudini aſcribendo. Quo autem in his attentio & diligentia maior adhibita fuerit, eo plus gratiæ inibit à viro ad ſanitatem mentis reuerſo. Et ſi refragata ſit iuſſis inhoneſtis, depulſa quaſi nube perturbationum, virtutem ipſius vir clariùs perſpiciet. Et ideo turpia omnia cauebuntur. In cæteris vxor marito obtemperabit, non aliter quàm ſi in illius familiam veniſſet empta ancilla. Et reuera magnum impenſum eſt pretium: vitæ totius conſociatio, & procreatio liberûm, quo pretio neque maius eſſe aliud, neque ſanctius poſſit. Hæc de minùs commodo viro intelligenda ſunt. Minùs autem earum illuſtris virtus eſt, quarum coniugij euentus fortunatus fuit. Sanè non abuti fortunæ benignitate, haud in minimis ponendum, verùm aduerſa tamen ferre fortiter, multò pluris æſtimandum eſt. Animus enim excelſus eo maximè conſpicitur, ſi neque ſuccumbat calamitatibus, & graues iniurias moderatè ferat. Atque eſt optandum, ne hæc neceſſitas offeratur infelicitate viri. Si qua verò in huiuſmodi inciderit miſeriam, ea cogitare debet, ſpecioſæ laudis materiam ſibi præberi quam honeſtate actionum adipiſcatur, proponendo ſibi & Alceſtidos & Penelopes exempla. Quarum neutrius tanta eſſet gloria, ſi habuiſſent eos viros qui nihil ærumnarum perpeterentur. Nunc aduerſi caſus, qui afflixerunt Admetum & Vlyſſem, conciliarunt eis memoriam poſteritatis ſempiternam. Nam fide conſeruata, & præſtito officio temporibus aſperis atque difficilibus virorum, celebritatem nominis meritò ſunt conſecutæ. Quæ enim velint eſſe participes fortunæ ſecundæ, quàm plurimas inuenire licet; ſed conſortes in aduerſa, non niſi præſtantes virtute eſſe volunt. Has ob cauſſas honorem ſtudioſiùs haberi viro par eſt, neque eum deſpici, ſi, pudicitia ſalua, copia, quæ eſt ſecundùm Orphea, animi magni ſoboles, non etiam conſequatur. Atque has cuſtodire leges, & iſtis moribus inſtruere ſe mulieres debent.

Contrà vir ipſe leges ſibi ſanciat de vxoris conſuetudine, cùm hæc prolis & totius vitæ ſocia in domum ipſius peruenerit, paritura ſobolem, quæ parentum, id eſt, mariti & ipſius nomen habeant. Quæ autem pietas maior eſſe poſſit? aut quod debeat ſtudium eſſe ſano vlli acrius, quàm ex optima laudatiſſimáque coniuge liberos ſuſcipere, qui quaſi pabulum quoddam ſint ſenectutis, &, parentum amborum præſidium atque tutela? Hi enim à parentibus rectè educati, & bonis moribus pietatéque inſtituti, probi ſcilicet euadent. Sin aliter, erit hoc eis detrimento. Niſi enim exemplum vitæ proponant ad imitandum liberis parentes, occaſionem eis planè dant, pro ſe aduersùs parentes cauſſam dicendi. Periculúmque eſt ne vt futiles poſt vitam non benè actam contempti, in ſenectute à liberis tales parentes deſerantur. Nihil igitur prætermittendum eſt omnium quæ ad bene inſtituendam vxorem pertinēt, vt quàm optima ſit diſciplina domeſtica, & ex præſtātiſſima cōiuge liberi procreentur.

A χαλεπούσης τοῦ σώματος, ἢ ἐκστάσεως τῆς φρενὸς γινομένης, φιλανθρώπως φέρειν ὑποχωρεῖσθαι, εἰ μὴ αἰσχρόν τι ἢ ἀνάξιον εἴη· εἰ δέ τι παθὼν ὁ ἀνὴρ διέπταισεν, μὴ αὐτὴν μνημονικῶς ἔχειν, ἀλλ' ἢ νόσου ἢ ἀγνοίας ἐν αἰτίᾳ ποιεῖσθαι. ὅσῳ γὰρ νῦν ἐπιμελέστερον ὑπακούσῃ, τοσούτῳ μείζονα ἕξει τὴν χάριν αὐτῇ, ἐπειδὰν ἀπαλλαγῇ τῆς νόσου· ἂν δὲ τοιοῦτό τι αἰσχρὸν προστάξαντι μὴ πείσηται, ἄμεινον ἔπειτα ὑγιαίνας αὐτὸς ἀναγνωρίσειεν ἄν. δεῖ οὖν τὰ τοιαῦτα φυλαττομένην τὴν γυναῖκα, πολλῷ μᾶλλον παρέχειν ἑαυτὴν πειθήνιον, ἢ εἴποτε ὠνηθεῖσα εἰς οἰκίαν ἀφίκετο. ὠνήθη γὰρ μεγάλῃ τιμῇ, τῆς τε κοινωνίας τοῦ βίου καὶ τεκνοποιίας· ὧν μήτε μεῖζον, μήτε B ὁσιώτερον ὑπάρχειν δύναιτο ἂν μηθέν. ἔπειτα δὲ, εἰ συνέζησεν ἀνδρὶ πράξαντι καλῶς, οὐκ ἂν ἡ ἀρετὴ αὐτῆς εἰς τοῦτο προσεχώρησεν εὐφημίας καὶ λόγου. οὐ μὲν δὴ μικρὸν τῇ εὐπραξίᾳ χρῆσθαι καλῶς, ἀλλά γε τὸ ἐναντίον φέρειν ἐπιεικῶς, πολλῷ μεῖζον. ἐπὶ γὰρ ταῖς μεγάλαις συμφοραῖς καὶ ἀδικήμασι ταπεινότερον οὐδὲν ὑποφαίνειν, πάντως ὑψηλόφρονος ψυχῆς. εὐκταῖον δὴ, μηδέν πώποτε τοιοῦτο περὶ τὸν ἄνδρα συμβαίνειν· ἐὰν δὲ καὶ ἐναντίον τι καταλάβῃ αὐτὸν, αὐτόθεν νομίζειν ὅτι κατορθωσάσῃ αὐτῇ πλέον δὴ ἐγκώμιον γενήσεται· διαμνημονεύουσαν πρὸς ἑαυτὴν, ὅτι οὔτε ἡ Ἄλκηστις C τοσοῦτον κλέος ἐκτήσατο ἄν, οὔτε ἡ Πηνελόπη τοσούτων ἠξιώθη ἐπαίνων, εἰ μετ' εὐδαίμονος ἀνδρὸς ἑκατέρα διῆγεν· ἀλλ' αἱ Ἀδμήτου τε καὶ Ὀδυσσέως δυσπραγίαι μνήμην ἀΐδιον ἐκείναις προσεποιήσαντο. ἐπὶ γὰρ ταῖς τῶν ἰδίων ἀνδρῶν δυσποτμίαις πίστιν καὶ δικαιοσύνην τηρήσασαι, δόξης εἰκότως ἐπέτυχον. εὐημερίας μὲν γὰρ κοινωνοὺς ῥᾴδιον εὑρεῖν· δυσημερίας δὲ, αἱ γυναῖκες, πλὴν ὀλιγίστων τε καὶ βελτίστων, μεταλαβεῖν οὐκ ἐθέλουσιν. ὧν διὰ πάντων ἑκάστῃ προσήκει τὴν γυναικῶν, πολλῷ μᾶλλον τὸν ἄνδρα τιμᾶν· μηδ' ἐκείνου καταφρονεῖν, ἂν μὴ ἱερὴ αἰδὼς αὐτῇ, κατὰ τὸν Ὀρφέα, καὶ πλοῦτος μεγαλόφρονος υἱὸς ἕπηται. χρὴ μὲν οὖν τὴν D γυναῖκα τοιούτοις τοῖς ἤθεσί τε καὶ νόμοις φυλάττειν ἑαυτήν.

Τὸν δὲ δὴ ἄνδρα ἔμπαλιν, νόμους εὑρεῖν πρὸς τὴν χρείαν τῆς γυναικός· ἥτις ἐς τὴν οἰκίαν ἀνδρὸς παρεγένετο ἐπί τε κοινωνίᾳ παίδων τε καὶ βίου, καὶ τοῦ καταλιπεῖν τέκνα, τῶν τε ἀνδρὸς καὶ αὐτῆς γονέων μέλλοντα ἕξειν τὰ ὀνόματα. ὧν τί δή ποτε ὁσιώτερον δύναιτο ἂν ὑπάρχειν; ἢ περὶ ποῖον τι ἄλλο ἀνὴρ ὑγιαίνων τὸν νοῦν θᾶττον σπουδάσειεν, ἢ τὸ ἐξ ἀρίστης καὶ ἐπαινετωτάτης γυναικὸς ποιήσασθαι παῖδας τοὺς ἑαυτῆς γηροβοσκούς, καὶ ὥσ-E περ δὴ κρατίστους τε καὶ εὐσεβεστάτους πατρός τε καὶ μητρὸς φύλακας, καὶ πάσης τῆς οἰκίας φρουροὺς ἐσομένους; ὀρθῶς γὰρ ὑπὸ τῶν γονέων τρεφόμενοι κατὰ τὰ ἤθη, τά τε ὅσια καὶ δίκαια, χρηστοὶ ἀποβαίνοιεν ἂν δικαίως· τοὐναντίον δὲ γενομένου, μᾶλλον ζημιωθήσονται αὐτοί. ἐὰν γὰρ τοῦ βίου παράδειγμα τοῖς υἱοῖς μὴ παράσχωσιν οἱ γονεῖς, πρόφασιν ἐκείνοις καθ' ἑαυτῶν καταλείψουσιν ἐναργῆ. καὶ ἔστι τοῦτο δέος μὴ αὐτῶν ὡς μὴ καλῶς βεβιωκότων οἱ υἱοὶ καταφρονήσαντες, ἀπολείψωσιν αὐτοὺς ἐν τῷ γήρᾳ. διὰ τοῦτο μηδὲν παραλειπτέον τῶν εἰς παίδευσιν γαμετῆς συντεινόντων· ὥστε ἐξ ἀρίστης, ὡς οἷόν τε μάλιστα, γίνεσθαι παῖδας.

A οὐδὲ γὰρ ὁ γεωργὸς παραλείπει οὐδὲν, ὥστε τῇ ἀρίστῃ γῇ καὶ μάλιστα ἐξειργασμένῃ βαλεῖν τὸ σπέρμα, ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης ὡς καλλίστους ποτὲ μέλλων κομίσασθαι καρπούς· ἐὰν δὲ δυνάμεις τις ἐπιστῇ, μαχόμενος πρὸς ἐναντίους προαιρεῖται μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ ἐκείνης δηουμένης ἀνέχεσθαι· καὶ τὰ τοιαῦτα ἤδη ὡς μάλιστα ἐπαινεῖται. τοσαύτης οὖν προσγινομένης ἡμῖν φροντίδος ὑπὲρ τῆς τοῦ σώματος τροφῆς, ποίους τινὰς δεῖ ἡμᾶς εἶναι ὑπέρ τε τῶν τέκνων καὶ τῆς ἐκεῖνα τρεφούσης μητρός; οὐχὶ ὡς τάχιστα πᾶσαν σπουδὴν ποιητέον; κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον ἡ τῶν ἀνθρώπων κατάστασις, οὖσα θνητὴ, ἐκ τῆς διαδοχῆς τοῦ ἀεὶ εἶναι τυγχάνει· καὶ αἱ τῶν γονέων εὐχαὶ εἰς τοῦτο πᾶσαι συντείνουσι. B δι' ὃ ὅστις τούτων ἠμέλησε, καὶ τῶν θεῶν φαίνεται ἀμελήσας. τῶν οὖν θεῶν χάριν, τῶν γαμήλια θύσαντι αὐτῷ παρεστηκότων, καὶ γυναῖκα ἐπήγαγε, καὶ πολλῷ μᾶλλον τῇ γαμετῇ παρέδωκεν ἑαυτὸν, εἰς τὸ τιμᾶν μετὰ τοὺς γονεῖς. σωφρονούσης δὲ γυναικὸς μεγίστη τιμὴ, τὸ τὸν ἴδιον ἄνδρα ἰδεῖν τὰ περὶ τὴν αἰδῶ φυλάττοντα ἑαυτῇ, ἄλλην μὲν μηδεμίαν γυναῖκα διὰ φροντίδος ἔχοντα μᾶλλον ἢ αὐτὴν, ἀντὶ δὲ πασῶν τῶν ἄλλων ταύτην καὶ ἰδίαν καὶ πιστὴν ἑαυτῷ νομίζοντα. ὅσῳ γὰρ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνὴ πιστῶς καὶ δικαίως κηδομένη αἰσθήσεται, τοσούτῳ μείζονα ποιήσεται σπουδὴν καὶ αὐτὴν τοιαύτην καθίστασθαι. ὅστις οὖν φρόνιμος ἀνὴρ, οὐκ ἀγνοήσειεν ἂν, ὅσας μὲν καθήκει αὐτῷ τῶν τιμῶν τοῖς τοκεῦσι, ὅσας δὲ τὴν γεγαμημένην C καὶ τοὺς παῖδας διαμείβεσθαι, ὅπως ἂν ἑκάστοις αὐτῶν διανέμων δίκαιός τε καὶ ὅσιος νομίζοιτο. πάντες γὰρ τὰ γέρα τὰ ἴδια ἀποστερούμενοι, σφόδρα φέρουσι χαλεπῶς· καὶ οὐκ ἔστιν ὃς τῇ ἀφαιρέσει τῶν ἰδίων ἀγαπᾷ, κἂν τις τῶν ἀλλοτρίων πλεῖστα διδῷ. καὶ μὴν οὐδὲν οὕτω τῆς γυναικὸς ἴδιον, οὐδὲ ὃ ἂν αὐτῇ ὁ ἀνὴρ δικαιότερον βεβαιώσειεν, ὡς ἡ ὁσία καὶ ἁγνοτάτη συνοίκησις. διὸ δὴ οὐκ ἂν πρέποι τῷ σωφρονοῦντί γε ἀνδρὶ, ἔνθα ἂν τύχοι, τὸ ἑαυτοῦ σπέρμα βαλεῖν, ἵνα μὴ ἐκ φαύλων τε καὶ πονηρῶν παῖδες γνησίοις ὅμοιοι γίγνωνται· ὅθεν δὴ, ἡ μὲν γυνὴ, τὸ γαμικὸν γέρας ἀφαιρεῖται· οἱ δὲ παῖδες, ἀδικοῦνται. αὐτὸς D δὲ, ἐφ' ἅπασι τούτοις αἰσχύνῃ περιέχεται. δεῖ τοίνυν πλησιάσαι τῇ ἀλόχῳ μετὰ σωφροσύνης τε πολλῆς καὶ εὐταξίας· καὶ εἶναι, ἐν μὲν τοῖς λόγοις, αἰδῶ· ἐν δὲ τοῖς ἔργοις, τό, τε θεμιτὸν, καὶ τὸ καλόν· ἐν δὲ τῇ ὁμιλίᾳ, τὸ πιστόν τε καὶ κόσμιον. καὶ τὰ μὲν μικρὰ τῶν πταισμάτων, καὶ τοι ἑκούσια ὄντα, συγγνώμης ἀξιοῦν. εἰ δέ τι καὶ ἀγνοοῦσα διήμαρτε, νουθετεῖν, μηδὲ φόβον ἐμβάλλειν, ᾧ ἂν μὴ καὶ αἰδὼς καὶ σεμνότης προσῇ. τὰ γὰρ τοιαῦτα πάθη, ταῖς ἑταίραις μᾶλλον προσήκοι ἂν παρὰ τοῖς μοιχοῖς. οὐ μὴν ἀλλὰ μετ' αἰδοῦς τε καὶ σεμνότητος τὰ δίκαια φιλεῖν τε καὶ φοβεῖσθαι, τοῦτο καὶ μάλα πρὸς ἐλευθερίας γυναικὸς περὶ E τὸν ἴδιον ἄνδρα. δύο γὰρ εἴδη τῶν φόβων. ὁ μὲν γὰρ εὐλαβής τε καὶ σεμνός· οἷα δὴ χρῶνται τῶν τε παίδων οἱ μέτριοι, πρὸς τοὺς πατέρας, καὶ τῶν πολιτῶν οἱ εὔτακτοι, πρὸς τοὺς εὐνοϊκῶς διοικοῦντας. ὁ δὲ, τῇ ἀπεχθείᾳ καὶ τῷ μίσει συνών· οἷα οἱ δοῦλοι πρὸς τοὺς δεσπότας, καὶ οἱ πολῖται πρὸς τοὺς ἀδίκους καὶ δυσνόμους τῶν τυράννων. ἔτι δὲ, ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων τὰ κρείττω αἱρούμενον δεῖ τὴν ἄλοχον καταπραΰνειν ἑαυτῷ, καὶ πιστήν τε καὶ ἐπιεικῆ ἐξεργάζεσθαι. ὥστε τὴν μὲν, εἴ τε παρόντος ἀνδρὸς, εἴ τε καὶ μὴ, οὐχ ἧττον χρηστὴν εἶναι, ἢ ὡς ἀεὶ παρόντος· τὸν δὲ, ὡς τὰ κοινὰ πράγματα ἐπιτετραμμένον· καὶ τὴν μὲν, ἀπόντος αὐτοῦ μηδένα τῶν ἀνθρώπων μήτε βελτίω μήτε δεξιώτερον αἰσθάνεσθαι ὄντα ἑαυτῇ, μήτε οἰκειότερον τοῦ ἀνδρός·

A Nam & agricola omnibus modis operam dat vt ſolum maximè fertile & diligentiſſimè cultum conſeratur, quòd ita demum vberrimos ſe fructus percepturum eſſe confidat. Atque etiam hoſtili vi imminente, propugnare pro ſolo ſuo, & vitæ periculum adire non dubitat, vt à vaſtitate illud defendat. Quòd ſi ita mortem oppetat, mors ea laudem maximam meretur. Cùm autem tantum curæ ac laboris ſuſcipiatur, victus, quo corpus alatur, gratiâ; quid pro liberis & horum matre atque nutrice faciendum? numquid omne protinus protectionis ſtudium ac cura adhibenda? Coniugio enim ſolo fit, vt homines conditionis mortalis, ſucceſſione perpetua immortalitatem conſequantur, & huc vota omnia parentum tendunt. Huiúſque rei in- B curia eò pertinet, vt in ea diuinum numen negligatur, quo præſente ſacra nuptiarum facta, & ducta vxor eſt, & ei ſe vir tradidit, cui poſt ſuos parentes honorem haberet præcipuum. Habetur autem maximus honor caſtæ & pudicæ mulieri, ſi illa virum ſe ſola eſſe contentum, & ſuam ſibi integritatem conſeruare, & perſuaſum habere intelligat, quòd vxoris erga ſe amor & fides ſit ſingularis. Quóque magis autem & fideliùs à viro ſe diligi vxor ſtatuet, eò accuratiùs officio ſuo fungi ſtudebit. Prudenter igitur, qui parentibus, qui coniugi, qui liberis honor debeatur, conſtituendum eſt, vt tribuendo ſuum cuique, iuſtitiæ & pietatis laus obtineatur. Suo autem ſe honore ſpoliari vnuſquiſque grauiter ferre conſueuit. Nec tam C gratum eſt tribui aliena, quàm moleſtum ſua ſibi adimi. Nihil autem magis ſuum & proprium eſt vxoris, quàm inuiolata & ſancta coniugij neceſſitudo. Quocirca indignum eſt homine non væcorde, vulgò liberos quærere, ne concepti ab improbis atque futilibus, legitimè genitis inſerantur, per vxoris contumeliam, & iniuriam liberûm, & ad omnia, infamiam viri. Vxori ita conſueſcendum eſt, vt appareat temperantia atque modeſtia, in dictis verecundia, in factis ius & fas, in conuictu fides ac frugalitas. Paruis delictis, quamuis voluntatis, venia dabitur. Ignorantiæ autem peccata admonendo corrigentur. Non perterrefaciet vir, vxorem metu experte pudoris & verecundiæ. Id D enim fieri in amoribus meretriciis ſolet. Vxor autem honeſta ſuum virum, ita vt æquum eſt, pudicè & amare & vereri debet. Formæ enim timoris duæ ſunt: vna, quæ adiunctam habet reuerentiam ac pudorem, qualis eſt erga patres, proborum liberûm; & bene moratorum ciuium, erga magiſtratus, quibus ſe eſſe curæ ſentiunt. altera non caret alienatione animi & odio, & ita timent ſerui dominos, & qui iniuſta potentia oppreſſi ſunt, tyrannos. Ex iis autem quæ dicta ſunt, quæ præſtare vir putarit, ea eliget, quibus ſibi animum vxoris conciliet, illámque totam deuinciat, propriámque poſſideat, vt ſiue præſens ſeu E abſens ſit, eadem percipiatur vtilitas, atque ſi ipſe coràm adeſſet & omnia curaret: vtq; abſentē quoque virū experiatur vxor eū, quo nullus ſibi melior cōmodiórque & familiarior contingere potuiſſet.

Idque ſtatim ab ipſo initio declaret, omnia ad communem vtilitatem referens, quamuis puella ſit & ætate iuuenis, iſtarúmque rerum imperita. De hoc autem exordio, &, ſi ipſa ſibi moderari imprimis ſéque regere incipiat, ipſa ſuæ vitæ optima gubernatrix exiſtet vniuerſæ. Atque hæc ſequi præſtaréque vxorem conueniet. Neque Homerus etiam amorem timorémve immoderatum & inuerecundum probauit, ſed vbique cum amore præceptum modeſtiæ ac pudoris coniunxit. Atque ita ab Helena Priamum timeri ait, compellante eum vt ſocerum, cui reuerentia cum pudore, & obſeruantia cum timore deberetur. Quem timorem ſcilicet eſſe charitatem cum reuerentia & pudore ſignificat. Vlyſſes item Nauſicaam alloquens, ſe & venerari eam admirantem, & ſuſpicere quaſi ſtupentem ait. Iudicat autem Homerus, debere eſſe inter virum & vxorem affectionem talem mutuam: cùm nemo admiretur, multò minùs reuereatur eum, quem ſe deteriorem ducit. ſed ſenſus iſte eſt eorum qui ingenio ſunt præſtante & bono, etiam inferiorum erga ſuperiores. Hunc animum erga Penelopen conſeruans Vlyſſes, quamuis diu & longè abeſſet, nihil tamen deliquit. Agamemnon verò propter Chryſeida in ſuam coniugem fuit iniuſtus; qui in Græcorum concione non dubitáuit affirmare, captiuam neutiquam natione præſtantiorem, immo, vt planè dicam, barbaricam mulierculam, nulla in re aut parte cedere Clytæmneſtræ, ex qua iam legitimos liberos ſuſceperat. Quod malè & improbè factum videri debet. Quis enim rectè factum perhibere audeat? cùm hic illã violẽta copulatione ſibi coniunctã, necdũ quem animũ erga ſe conſeruatura eſſet, ſcire potuerit. At Vlyſſes rogãte Atlãtis filia ſecum vt remaneret, ac immortalitatẽ promittente, non ideo prodere voluit caritatem amorémque & fidẽ coniugij, inſtar ratus grauiſſimi ſupplicij immortalitatis quoq; munus, in cõſcientia perfidiæ & ſceleris. Apud Circẽ quoque noluit remanere, quanquam illa ſalûtem ſociorũ polliceretur. immo hoc reſpõdit: Nihil ſibi ſua patria, quãuis aſpera & inculta, videri dulcius. Optatiúſque ei fuit mortalem vxorem atque filium aſpicere, quàm adipiſci immortalitatem. Hæc conſtãtia in amore erga vxorẽ, meritò ab eadem paria reportauit. In oratione ad Nauſicaam habita facilè apparet, inprimis à poëta probari coniugiũ caſtum, id eſt, pudicã vxoris atque viri ſocietatẽ. Precatur enim Deos vt ipſi tribuerent maritum ac domum, & concordiã, non vulgarẽ illam quidem, ſed laudabilẽ atque bonam. Nã pronunciat, nihil euenire hominibus poſſe melius neque præſtabilius, quàm concordiã inter vxorẽ atque virum: & conſentientem voluntatẽ in domeſtica conſuetudine. Hoc loco mutuam coniugum beneuolentiam à poëta laudari, perſpicuũ eſt: non in turpitudinis illam quidem obſequio, ſed animorum vinculis, & prudente ac pia coniunctione. Nam mentio voluntatis in domeſtica cõſuetudine hoc ſignificat. Atque addit ille: Tali inter virũ & vxorem vigente cõcordia, maleuolos magna affici triſtitia, beneuolos verò lætari. Hæc vera eſſe, quemadmodũ dicuntur, res oſtendit. Nã ſi inter virum & vxorẽ in optimarum rerum ſtudio firma ſit concordia, amborum amicos atque beneuolos, & inter ſe, & cum ipſis quoque cõſentire neceſſe eſt.

A τὸν δὲ, ἀεὶ πρὸς τὸ κοινὸν ἀγαθὸν ἀποτείνοντα, καί τοι μειρακίσκης οὔσης ἐκείνης καὶ νέας περὶ τὰ τοιαῦτα αὐτὸ τοῦτο ἀπ' ἀρχῆς ἐμφαίνειν. εἰ γὰρ τῶν τοιούτων ἄρξοιτό ποτε, καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ μάλιστα κρατήσει, κἂν ἄριστός τε ὅλου τοῦ βίου κυβερνήτης ὑπάρξειε, καὶ τὴν γυναῖκα διδάξειε χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς. οὐδὲ γὰρ Ὅμηρος τὸν ἔρων, οὐδὲ τὸν φόβον χωρὶς αἰδοῦς ἐπαινέσειεν ἄν, ἀλλὰ πανταχοῦ τοῦ μετὰ σωφροσύνης τε καὶ αἰδοῦς φιλεῖν, εἰσηγητής ἐστι. φησὶ μὲν οὖν, ὅτι ἡ Ἑλένη τὸν τρόπον τοῦτον φοβεῖται τὸν Πρίαμον, λέγουσα· Αἰδοῖός τέ μοι ἐσσί, φίλε ἑκυρέ, δεινός τε· οὐδὲν ἄλλο εἰπὼν ἢ ὅτι αἰδουμένη φιλεῖ. πάλιν δὲ καὶ Ὀδυσσεὺς B πρὸς Ναυσικάαν φησίν· Ὥς σε γύναι ἄγαμαί τε τέθηπά τε. ἡγεῖται δὴ Ὅμηρος δεῖν οὕτως ἔχειν πρὸς ἀλλήλω τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα. οὐδεὶς γὰρ θαυμάζει καὶ καταπλήττεται τὸν χείρονα ἑαυτοῦ· ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα πάθη τοῖς ἀλλήλων κρείττοσι καὶ τοῖς φύσει εὐμενεστέροις συμβέβηκεν· ἔτι δὲ καὶ τοῖς ἧττον ἑαυτῶν σοφοῖς, πρὸς τοὺς μᾶλλον. τοιοῦτον ἄρα τὸν νοῦν περὶ τὴν Πηνελόπην ἔχων ὁ Ὀδυσσεὺς, κἂν ἀποδημήσας, οὐδὲν ἐπλημμέλησεν. ὁ μέν τοι Ἀγαμέμνων, τῆς Χρυσηΐδος ἕνεκα, περὶ τὴν ἰδίαν ἄλοχον ἡμάρτεν, ἐν τῇ τῶν Ἑλλήνων ἐκκλησίᾳ τολμήσας εἰπεῖν, ὅτι καὶ αἰχμάλωτος γυνὴ, καὶ οὐδὲν τῇ φύσει διαφέρουσα, μᾶλλον δὲ, ὡς C σαφέστερον εἰπεῖν, βάρβαρος οὖσα, ἐν μηδενὶ τῆς Κλυταιμνήστρας χείρων ἐστίν· ἐξ ἧς δὴ παῖδας ἔχων, ὀρθῶς τὰ τοιαῦτα ποιήσας οὐκ ἂν δόξειε. πῶς γὰρ τοῦτο; ὃς πρὶν εἰδέναι ὁποία τις ἦν περὶ αὐτὸν, βίᾳ ἀγομένην ἐκείνην ἑαυτῷ συνέζευξεν. ὁ δέ γε Ὀδυσσεὺς, ἀξιούσης τῆς Ἄτλαντος θυγατρὸς, ἐφ' ᾧ τε συμπεριμένειν αὐτῇ, καὶ ἀθάνατον θήσειν αὐτὸν ἐπαγγειλαμένης, οὐδὲ τούτου γε χάριν ἤθελε τὴν τῆς ἀλόχου στοργήν τε καὶ φιλίαν καὶ πίστιν προέσθαι· μεγίστην ἑαυτῷ τιμωρίαν ἡγησάμενος, τὸ κακίᾳ συνειδότα, ἀθανασίαν ἔχειν. ἀλλ' οὐδὲ μετὰ Κίρκης ἤθελε μένειν, καίτοι γε τὴν ἑταίρων σωτηρίαν ὑποσχο- D μένης· ἀλλ' ἀπεκρίνατο, μηδὲν ἑαυτῷ γλύκιον δύνασθαι φαίνεσθαι τῆς πατρίδος, κἂν ἀξένου τε καὶ τραχείας· καὶ ἐπεθύμησε τήν τε ἑαυτοῦ γυναῖκα θνητὴν καὶ παῖδα ἰδεῖν μᾶλλον, ἢ ἀθάνατον γενέσθαι αὐτόν. οὕτως ἐκεῖνος πίστιν βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ τῇ ἀλόχῳ φυλάττων διετέλει. ὥστε εἰκότως παρὰ τῆς γυναικὸς τῶν αὐτῶν ἔτυχεν ἀπολαύσας. ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῷ πρὸς Ναυσικάαν, τὴν ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς κοινωνίαν τὴν ἁγνὴν μάλιστα φαίνεται ὁ ποιητὴς ἐπαινῶν. τοῖς γὰρ θεοῖς ηὔξατο, ὅπως ἂν ἐκείνῃ ἄνδρα τε καὶ οἶκον καὶ ὁμοφροσύνην ὀπάσειαν, οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ τὴν ἐσθλήν. Οὐ μὲν γὰρ, φησί, τοῦ γε κρεῖσσον καὶ ἄρειον. Ἢ ὅθ' ὁμοφρο- E νέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή. κἀνταῦθα οὖν, ὡς δῆλον, τὴν πρὸς ἀλλήλω ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς ὁμόνοιαν ἐπαινεῖ ὁ ποιητής, οὐ τήν γε μὴν ἀμφὶ τὰς θεραπείας τὰς μοχθηράς, ἀλλὰ τὴν νῷ τε καὶ φρονήσει δικαίως συνηλλαγμένην. τὸ γὰρ νοήμασιν ἔχειν τὸν οἶκον, τοῦτο δηλοῖ. πάλιν ὁ αὐτός φησιν, ἔτι τοιαύτης μεταξὺ ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς ἀκμαζούσης ὁμονοίας, πόλλ' ἄλγεα δυσμενέεσσι, χάρματα δ' εὐμενέτῃσιν ὑπάρχει. ὅ γε ὡς ἀληθεύοντι συνομολογοῦσιν. ὁ μὲν γὰρ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή, ὅταν περὶ τὰ ἄριστα τῶν πραγμάτων σπουδάζητον ὁμοφρόνως, ἀνάγκη καὶ τοὺς ἑκατέρου γνώμας εἶναι τὰς αὐτάς,

ἔπειτα διὰ τὴν ὁμόνοιαν γινομένην δυνατὴν, τῶν τε ἐχθρῶν ἀφαιρεῖτον τὴν ἐλπίδα, καὶ τοὺς φίλους ὠφελεῖτον· ὅταν δὲ διαφέρησθον ἀλλήλοιν, τότε καὶ οἱ φίλοι διαφέρονται, καὶ αὐτὼ μάλιστα ἀδυναμίας αἰσθάνεσθον. δι' ὃ δὴ σαφῶς κελεύει ὁ ποιητὴς τόν τε ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα ἐπὶ τοῖς πράγμασι τοῖς μοχθηροῖς καὶ ἀναιδῶς ἔχουσι μηδαμῶς δεῖν ἀλλήλοιν συμφέρεσθαι· ἐπὶ δὲ τοῖς ὡς οἷόν τε μάλιστα ἁγνοῖς καὶ δικαίοις, ὁμογνωμοσύνῃ θεραπεύειν ἀλλήλω, σπουδάζοντε, τὸ μὲν πρῶτον κατὰ πάντα τῶν τοκέων ἐπιμελεῖσθαι· ὁ μὲν ἀνήρ, τῶν τῆς γυναικὸς οὐχ ἧττον ἢ τῶν αὑτοῦ· ἡ δὲ γυνή, τῶν τοῦ ἀνδρός. ἔπειτα δὲ, τῶν τε παίδων δέοι ἂν, καὶ τῶν φίλων, καὶ τῶν πραγμάτων, καὶ ὅλης τῆς οἰκίας, ὡς οὔσης κοινῆς, ἄμφω ἐπιμελεῖσθαι, σπουδῇ τε καὶ ἀντιθείᾳ ἀλλήλω νικᾶν ἐπιχειροῦντε· ἵν' ἕκαστος ὡς πλείστων ἀγαθῶν αἴτιος γένηται, καὶ βελτίων τε ὑπάρξῃ καὶ δικαιότερος· καὶ τὸ μὲν ὑπερηφανικὸν ἀφιεμένω, προσιεμένω δὲ τὸ φιλόπονον, εὐμενῶς τε καὶ πρᾴως διοικεῖν· ἵνα πρὸς τὸ γῆρας γινομένω ἤδη, τῆς τε οἰκονομίας τὸ γέρας ἀπαγορεύσαντε, καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀπαλλαγέντε, δύνησθον ἑαυτοῖν τε ἑκατέρω ἐν μέρει, καὶ τοῖς ἑαυτοῖν παισὶ λόγον δοῦναι, ὁπότερος αὐτοῖν ἐπιδοὺς πλέον ἐπὶ τῆς οἰκονομίας διετέλεσε· καὶ εὐθὺς εἰδέναι, ἤτοι διὰ τύχης, τὸ κακὸν, ἢ δι' ἀρετῆς τἀγαθόν. ἐν οἷς ὁ νικήσας, ἑνὸς μεγίστου παρὰ τῶν θεῶν γέρως εἴη ἂν ἐπιτυχών. ὡς γάρ φησι Πίνδαρος, γλυκεῖά οἱ καρδίαν ἀτάλλοισα γηροτρόφος συναορεῖ ἐλπίς. ἑτέρου δὲ τοῦ εὐδαίμονος, παρὰ τῶν παίδων τρέφεσθαι ἐν τῷ γήρᾳ. ταῦτ' ἄρα καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ τῷ τὸν βίον διάγοντι πρέπον ἂν εἴη πρὸς πάντας θεούς τε καὶ ἀνθρώπους ἀποβλέπειν, οὐχ ἥκιστα δὲ πρὸς τήν τε ἄλοχον, καὶ τοὺς παῖδας, καὶ τοὺς γονεῖς.

A In concordia autem opibus & potentia aucti, & inimicis maleuoliſque ſibi nocendi ſpem adiment, & profuturi ſunt ſuis. Sin inter eos diſſidium oriatur, exiſtet nimirum inter amborum amicos quoque diſſenſio, & ipſi ſuas vires deminui in primis ſentient. Atque colligi poteſt, neutiquam poëtam præcipere vt inter coniuges conueniat de vllis rebus turpibus, & à pudore atque verecundia alienis. Quæ ſunt autem honeſta atque caſta, de iis concordantes, & alter alterius voluntati inſeruiet, & primùm parentibus ſolicitè honor habebitur; vxoris quidem, à viro, viri autem, ab vxore, is omnino qui ſuis ab vnoquoque debetur. Deinde ſuſcipiatur liberûm, conſanguineorum, amicorum, rei B familiaris & domus vniuerſæ, cura communis, & vterque alterum ſtudio diligentiáque ſuperare contendat, quò ipſe plus boni egiſſe effeciſſéque, & melior iuſtitiáque præſtantior in dies exiſtere videatur. Aberit autem ab illis ſuperbiæ elatio, induſtriæ labor aderit, & in tota adminiſtratione eminebit manſuetudo cum benignitate. Ita in ſenectute iam depoſito onere gubernationis domeſticæ, ſedatóque cupiditatum impetu, facilè & ipſi ſibi mutuò & liberis rationem reddere poterunt curationis ſuæ: & planum facere, vtrius opera res familiaris auctior, & domus locupletior facta ſit; vt conſtet, detrimentorum, fortunam; emolumentorum, diligentiam atque virtutem ipſorum cauſ- C ſam fuiſſe. Hoc autem in certamine victori præclariſſima præmia diuinitus tribuentur. Primùm enim, quemadmodum Pindarus ait: Dulcis cor alens, ſenectutis nutrix, ſimul eminet ſpes, quæ potiſſimum mortalium variam & multiplicem ſententiam gubernat. Deinde nutrimentum, quod ætate confectis & effœtis corpore à liberis rependatur. Has omnes ob cauſſas cùm publicæ tum priuatæ rei, & ipſius diuini numinis reſpectu & hominum gratia, cordi & curæ erunt cuique in primis, vxor, liberi, parentes.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΟΙΚΟνομικῶν τὸ Β.

ΤΟΝ οἰκονομεῖν μέλλοντα τινὰ κατὰ τρόπον,, * δεῖ τῶν τε τόπων, * οἷς ἂν πραγματεύηται, μὴ ἀπείρως ἔχειν, καὶ τῇ φύσει εὐφυῆ εἶναι καὶ τῇ προαιρέσει φιλόπονόν τε καὶ δίκαιον. ὅ,τι γὰρ ἂν ἀπῇ τούτων τῶν μερῶν, πολλὰ διαμαρτήσεται περὶ τὴν πραγματείαν ἣν μεταχειρίζεται. οἰκονομίαι δέ εἰσι τέσσαρες, ὡς ἐν τύπῳ διελέσθαι· τὰς γὰρ ἄλλας εἰς ταῦτα ἐμπιπτούσας εὑρήσομεν· βασιλική, σατραπική, πολιτική, ἰδιωτική. τούτων δὲ μεγίστη μὲν καὶ ἁπλουστάτη, ἡ βασιλική· ποικιλοτάτη δὲ καὶ ῥᾴστη, ἡ πολιτική· ἐλαχίστη δὲ καὶ ποικιλοτάτη, ἡ ἰδιωτική· ἐπικοινωνεῖν μὲν τὰ πολλὰ ἀλλήλαις ἀναγκαῖόν ἐστιν. ὅσα δὲ μάλιστα δι' αὐτὸ ἑκάστῃ συμβαίνει, ταῦτα ἐπισκεπτέον ἡμῖν ἐστι. πρῶτον μὲν τοίνυν τὴν βασιλικὴν ἴδωμεν. ἔστι δὲ αὕτη δυναμένη μὲν τὸ καθόλου, εἴδη δὲ ἔχουσα τέτταρα· περὶ νόμισμα, περὶ τὰ ἐξαγώγιμα, περὶ τὰ εἰσαγώγιμα, περὶ τὰ ἀναλώματα. τούτων δὲ ἕκαστον μὲν περὶ τὸ νόμισμα, λέγω, ποῖον, καὶ πότε τίμιον ἢ εὤνιον ποιητέον.

* abeſt à q.c.
* χ. [illegible]

D ARISTOTELIS DE CVRA REI Familiaris, ſeu adminiſtratione Domeſtica,

LIBER II.

QVi rem domeſticam quampiam vero modo adminiſtraturus eſt, eum neque locorum, in quibus negotia geret, ignarum: & natura ingenioſum, & propoſito laborioſum atque iuſtum eſſe oportet. Ex his enim quicquid defuerit, in tractatione ſuſceptorum negotiorum plurimum peccabitur. Sunt autem formæ adminiſtrationis domeſticæ, vt informatione quadam res diſtinguatur, quatuor: nam cæteras in iſtas incidere reperiemus: Regia, ſatrapica, ciuilis, priuata. Harum E maxima & ſimpliciſſima eſt Regia. Varia autem præ cæteris ac facillima, ciuilis. At priuata, minima illa quidem eſt, ſed & ipſa admodum varia. Atque eſſe multa inter has communia neceſſe eſt: quæ autem per ſe in ſingulis eueniant, ea nobis ſunt conſideranda. Primùm itaque videamus de regia. Eſt autem hæc vi atque poteſtate generalis, ſed habet formas quatuor, Nummariam, exportandorũ, importandorum, & impendiorũ. Hæc ſingula talia ſunt. Nummaria, inquam, quãdo faciendum ſit vt nũmi pretioſi ſint aut viles.

Exportandorum autem importandorúmque forma: quando aut quænam excepta ipſi de iis quæ ſatrapis conſtituta ſunt, cum emolumento diſtrahantur. Impendiorum verò ſeu ſumptuaria forma conſiderat, quinam ſumptus minuendi ſint, & quando. Item num nummis impendendi, an ea quæ nummis emi ſolent. Secundo loco Satrapicã videamus. Huius fructuũ genera ſunt ſex. Agrorum: Eorum quæ cuiuſque regionis ſunt peculiaria: A mercatoribus: Ex vectigalibus: Pecuaria, & quę alia reddũt. Eſt autem primus omnium & præſtantiſſimus fructus quem agri reddunt: eumque alij tributum ſeu penſionem, alij decimam appellant. Secundus, eorum quæ propria ſunt regionis, alicubi aurum, alicubi argentum, alicubi æs, alicubi alia quæ exiſtere poſſunt. Tertius fructus eſt fori ſeu mercaturæ. Quartus, vectigalium tam ex agris quam rebus venalibus. Quintus, pecuariæ, quæ nominatur fructuum acceſſio & decima. Sextus, eorũ quæ alia reddunt quæ nomina habent facta à fœnore ſeu capite & officina. Iam tertio loco ciuilẽ formam videamus. Huius fructus præſtantiſſimi ſunt, ab iis quæ fert proprietas cuiuſque regionis. Proximi, mercaturæ & ludorum. Poſtremi, rerum quotidianarum atque communium. Reſtat quarta & vltima priuatorum domeſtica adminiſtratio. Ea eſt inæquabilis, eò quod non vnum aliquod tanquam ſignum propoſitum in hac ſpectandum ſit. Eſt & minima, quia & fructus ſunt modici, & non magni fiunt ſumptus. In hac verò fructus præſtantiſſimos reddunt agri: & ſecundum hos aliæ operæ. Tertio loco, pecuniæ vſura. Extra quoque iſta, quiddam omnium adminiſtrationis domeſticæ generum cõmune, & in illis præcipuè, atque hoc in primis conſiderandum eſt: Ne impendia ſint maiora quàm fructus. Expoſitis autem diuiſionibus iſtis, nunc deinceps rurſum & ſatraparum præfectura & ciuitas, vbi verſabuntur tractatus noſtri, contemplanda eſt: Sit ne vtendum cunctis, quæ modò diſſeruimus, aut horum maximis, ſi ferri ab ea poſſint. Et poſt hæc, Quinam fructus aut non proueniant cùm poſſint prouenire, aut cùm exigui ſint, an augmentum admittant. Item ex ſumptibus qui impenduntur, quinam & quàm multi ſublati, omnino nihil detrimenti attulerint. Quæ igitur ad domeſticas adminiſtrationes pertinent, itémque partes harum expoſuimus. Actiones verò quaſdam ſuperiorum quorundam, quibus pecunias pẽpererũt, aut arte aliquid gerendo confecerunt, collegimus quas quidem, dignas commemoratione duximus. Non enim hanc etiam enarrationem inutilem eſſe arbitramur. Nam nonnihil horum quadrare ad ea negotia poterit, quæ tractanda aliquis ſuſceperit.

¶ Cypſelus Corinthius, cùm votũ feciſſet Ioui, Si ciuitate illa potitus fuiſſet, Corinthiorum ſe dedicaturũ facultates vniuerſas: iuſſit cenſum deſcribi: illis autem profeſſis, decimam bonorum partem abſtulit à ſingulis, de reliquis iuſſit eos negotiari & rem facere. Annóque vertente fecit idem. Euenit itaque vt annis decem & ipſe haberet omnia bona Corinthiorum, eáque conſecraret, & Corinthij interea quærerent pararέntque alia. ¶ Lygdamis Naxius, quibuſdam in exilium actis, cùm facultates illorum nemo vellet, niſi admodum paruo, emere, vendidit ea ipſis exulibus. Ea etiã, quæ vt dona diis conſecrarentur in officinis nõ prorſus elaborata iacebant, vendebat tam exulibus quàm aliis, permittẽs vt emptoris nomẽ in vnoquoq; perſcriberetur.

A περὶ δὲ τὰ εἰσαγώγιμα καὶ ἐξαγώγιμα, πότε, καὶ τίνα παρὰ τῶν σατραπῶν ἐν τῇ * ταγῇ ἐκλαβόντι αὐτὰ λυσιτελήσει διατίθεσθαι· περὶ δὲ τὰ ἀναλώματα, τίνα περιαιρετέα, καὶ πότε· καὶ πότερον δοτέον νόμισμα εἰς τὰς δαπάνας, ἢ ἀντὶ νομίσματος ὤνια. δεύτερον δέ, τὴν σατραπικήν. ἔστι δὲ ταύτης εἴδη ἓξ τῶν προσόδων· ἀπὸ γῆς, ἀπὸ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἰδίων γινομένων, ἀπὸ ἐμπορίων, ἀπὸ τελῶν, ἀπὸ βοσκημάτων, ἀπὸ τῶν ἄλλων. αὐτῶν δὲ τούτων πρώτη μὲν καὶ κρατίστη, ἡ ἀπὸ τῆς γῆς. αὕτη δέ ἐστιν ἣν οἱ μὲν ἐκφόριον, οἱ δὲ δεκάτην προσαγορεύουσι. δευτέρα δέ, ἀπὸ τῶν ἰδίων γινομένων, ὅπου μὲν χρυσίον, ὅπου δὲ ἀργύριον, ὅπου δὲ χαλκός, ὅπου δὲ ὁπόσα δύναται γίνεσθαι. τρίτη δέ, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ἐμπορίων. τετάρτη δέ, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν κατὰ γῆν τε καὶ ἀγοραίων τελῶν γινομένη. πέμπτη δέ, ἡ ἀπὸ τῶν βοσκημάτων, ἐπικαρπία τε καὶ δεκάτη καλουμένη. ἕκτη δέ, ἡ ἀπὸ τῶν ἄλλων, ἐπικεφάλαιός τε καὶ χειρωνάξιον προσαγορευομένη. τρίτην δέ, τὴν πολιτικήν. ταύτης δὲ κρατίστη μὲν πρόσοδος, ἡ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐν τῇ χώρᾳ γινομένων, εἶτα ἀπὸ ἐμπορίων καὶ δι᾽ ἀγορῶν, εἶτα ἡ ἀπὸ τῶν ἐγκυκλίων. τετάρτην δὲ καὶ τελευταίαν, τὴν ἰδιωτικήν. αὕτη δ᾽ ἐστὶν ἀνώμαλος μέν, διὰ τὸ δεῖν μὴ πρὸς ἕνα σκοπὸν οἰκονομεῖν. ἐλαχίστη δέ, διὰ τὸ καὶ τὰς προσόδους καὶ τὰ ἀναλώματα βραχέα γίνεσθαι. αὐτῆς δὲ ταύτης C κρατίστη μὲν πρόσοδος ἀπὸ γῆς γινομένη· δευτέρα δέ, ἡ ἀπὸ τῶν ἄλλων * ἐγκτημάτων. τρίτη δέ, ἡ ἀπὸ ἀργυρίου. χωρὶς δὲ τούτων, * ὃ πάσαις μὲν ἐπικοινωνεῖται ταῖς οἰκονομίαις, καὶ προσεκτέον σκοπεῖν αὐτὸ μὴ παρέργως, μάλιστα δὲ ταύτῃ, τὸ τὰ ἀναλώματα μὴ μείζω τῶν προσόδων γίνεσθαι. ἐπεὶ τοίνυν τὰς διαιρέσεις εἰρήκαμεν, μετὰ τοῦτο πάλιν λοιπόν ἐστιν ἡμῖν, * εἰ σατραπεία περὶ ἣν ἂν πραγματευώμεθα, ἢ πόλις, πότερον ἅπαντα ἄρτι διέλωμεθα, ἢ τὰ μέγιστα τούτων, εἰ δυνατὸν φέρειν ἐστί, τούτοις χρηστέον. μετὰ δὲ τοῦτο, ποῖαι τῶν προσόδων, ἢ οὐ γίνονται οὖσαι εἰσί, δύνανται δ᾽ εἶναι γινέσθαι· ἢ μικραὶ μὲν οὖσαι, μείζους εἶναι τι- D νὲς κατασκευασθῶσι, ἢ τῶν ἀναλωμάτων τῶν νῦν ἀναλισκομένων, τίνα τε, καὶ πόσα περιαιρετέα ἐστί, μηδὲν βλάψει. τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς οἰκονομίας, τε καὶ τὰ μέρη τὰ τούτων εἰρήκαμεν. ὅσα δέ τινες τῶν προτέρων πεπράχασιν εἰς πόρον χρημάτων ἢ τεχνικῶς διῳκήκασιν, ἃ (ἂν ὑπολαμβάνωμεν ἀξιόλογα αὐτῶν εἶ), συναγηόχαμεν. οὐδὲ γὰρ ταύτην τὴν ἱστορίαν ἄχρηστον (ὑπολαμβάνομεν εἶ). * ἔστι γὰρ τούτων ἅ τις ἐφαρμόσῃ τοῖς οἷα ἂν αὐτὸς πραγματεύηται).

¶ Κύψελος ὁ Κορίνθιος, εὐξάμενος τῷ Διΐ, ἐὰν κύριος γένηται τῆς πόλεως, τὰ ὄντα Κορινθίοις πάντα ἀναθήσειν, ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἀπογράψασθαι. ἀπογραψαμένων E δὲ τούτων, τὸ δέκατον μέρος παρ᾽ ἑκάστου ἔλαβε, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐκέλευσεν ἐργάζεσθαι. περιελθόντος δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὸ αὐτὸ ἐποίησεν· ὥστε συνέβαινεν ἐν δέκα ἔτεσι, ἐκεῖνόν τε ἅπαντα ἔχειν ἃ ἀνιέρωσε, τούς τε Κορινθίους * ἕτερα κεκτῆσθαι. ¶ Λύγδαμις Νάξιος, ἐκβαλὼν φυγάδας, ἐπεὶ τὰ κτήματα αὐτῶν οὐδεὶς ἤθελεν ἀλλ᾽ ἢ βραχέος ἀργυρίου, αὐτοῖς τοῖς φυγάσιν ἀπέδοτο· τά τε ἀναθήματα, ὅσα ἦν αὐτῷ ἔν τισιν ἐργαστηρίοις ἡμίεργα ἀνακείμενα, ἐπώλει τοῖς τε φυγάσι, καὶ τῶν ἄλλων τῷ βουλομένῳ· ὥστ᾽ ἐπιγράφειν τὸ τοῦ πριαμένου ὄνομα.

* Cam. ταγῇ

* ἐγκλημάτων
* Cam. ἐγκλαβεμάτων.

* Cam. πᾶσι μὲν ἐπικοινωνεῖ ταῖς

* ϗ. ἀπατ.

* ϗ. ἔστι γὰρ ὅτ᾽ ἐπὶ τούτων ἐφαρμ.

* Politic. l.5.c.6.

¶ Βυζάντιοι δὲ, δεηθέντες χρημάτων, τὰ τεμένη τὰ δημόσια ἀπέδοντο· τὰ μὲν κάρπιμα, χρόνον τινά, τὰ δὲ ἄκαρπα, ἀενάως· τά τε θιασωτικὰ καὶ τὰ * πατριωτικὰ ὡσαύτως, καὶ ὅσα ἐν χωρίοις ἰδιωτικοῖς ἦν. ὠνοῦντο γὰρ πολλοῦ, ὧν ἦν καὶ τὸ ἄλλο κτῆμα. τοῖς δὲ θιασώταις ἕτερα τὰ δημόσια, ὅσα ἦν περὶ γυμνάσιον, ἢ τὴν ἀγορὰν, ἢ τὸν λιμένα, τάς τε πράσεις τὰς ἀγοραίους ἐν οἷς ἐπώλει τις τι, καὶ τῆς θαλάττης τὴν ἁλιείαν, καὶ τὴν τῶν ἁλῶν ἁλατοπωλίαν, τῶν τ' ἐργαζομένων θαυματοποιῶν, καὶ μάντεων καὶ φαρμακοπωλῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιουτοτρόπων. τρίτον δὲ μέρος τοῦ ἐργαζομένου ἀποτελεῖν ἔταξαν, τήν τε νομισμάτων τὴν καταλλαγὴν ἀπέδοντο μιᾷ τραπέζῃ. ἑτέρῳ δὲ οὐκ ἦν οὔτε ἀποδόσθαι ἑτέρῳ, οὔτε πρίασθαι παρ' ἑτέρου· εἰ δὲ μή, στέρησις ἦν. ὄντος δὲ νόμου αὐτοῖς, μὴ εἶναι πολίτην ὃς ἂν μὴ * ἐξ αὐτῶν ἀμφοτέρων ᾖ, χρημάτων δεηθέντες, ἐψηφίσαντο τὸν ἐξ ἑνὸς ὄντα, αὐτοῦ καταβαλόντα μνᾶς τριάκοντα, εἶναι πολίτην. ἐν σιτοδείᾳ δὲ γενομένῃ, καὶ ἀποροῦντες χρημάτων, κατῆγον τὰ πλοῖα τὰ ἐκ τοῦ πόντου. χρόνου δὲ γενομένου, τῶν ἐμπόρων ἀγανακτούντων, ἐπέλυον αὐτοῖς τόκους ἐπιδεκάτους. τοῖς δὲ ὠνουμένοις τι, ἔταξαν πρὸς τῆς τιμῆς διδόναι τὸ ἐπιδέκατον. μετοίκων δέ τινων ἐπιδεδανεικότων ἐπὶ κτήμασιν, οὐκ οὔσης αὐτοῖς ἐγκτήσεως, ἐψηφίσαντο τὸ τρίτον μέρος εἰσφέροντα τοῦ δανείου, τῷ βουλομένῳ, κύριον ἔχειν τὸ κτῆμα. ¶ Ἱππίας ὁ Ἀθηναῖος τὰ ὑπερέχοντα τῶν ὑπερῴων εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς καὶ τοὺς ἀναβαθμοὺς, καὶ τὰ * προφράγματα, καὶ τὰς θύρας τὰς ἀνοιγομένας ἔξω, ἐπώλησεν. ὠνοῦντο οὖν ὧν ἦν τὰ κτήματα, καὶ συνελέγη χρήματα οὕτως συχνά. τό τε νόμισμα τὸ ὂν Ἀθηναίοις, ἀδόκιμον ἐποίησε· τάξας δὲ τιμὴν, ἐκέλευσε πρὸς αὐτὸν ἀνακομίζειν. συνελθόντων δὲ ἐπὶ τῷ κόψαι ἕτερον χαρακτῆρα, ἐξέδωκε τὸ αὐτὸ ἀργύριον. ὅσοι τε τριηραρχεῖν, ἢ φυλαρχεῖν, ἢ χορηγεῖν, ἤ τινα εἰς ἑτέραν λειτουργίαν τοιαύτην ἤμελλον δαπανᾶν, τίμημα τάξας μέτριον, ἐκέλευσε τὸν βουλόμενον, ἀποτίνοντα τοῦτο, ἐγγράφεσθαι εἰς τοὺς λελειτουργηκότας· τῇ τε ἱερείᾳ τῇ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς ἐν ἀκροπόλει ὑπὲρ τοῦ ἀποθανόντος, φέρειν χοίνικα κριθῶν, καὶ πυρῶν ἑτέραν, καὶ ὀβολόν. καὶ ὅτῳ ἂν παιδάριον γένηται, τὸ αὐτὸ τοῦτο. ¶ Ἀθηναῖοι δὲ οἱ ἐν Ποτιδαίᾳ οἰκοῦντες, δεόμενοι χρημάτων εἰς τὸν πόλεμον, ἀπογράψασθαι ἅπασι συνέταξαν τὰς οὐσίας, μὴ ἀθρόας εἰς τὸν αὐτοῦ δῆμον ἕκαστον, ἀλλὰ κατὰ κτῆμα ἐν ᾧ τόπῳ ἕκαστον εἴη· ἵνα οἱ πένητες δύνωνται ὑποτιμᾶσθαι. ὅτῳ δὲ μὴ ἦν κτῆμα μηδὲν, τὸ σῶμα δίμναιον τιμήσασθαι. ἀπὸ τούτων οὖν εἰσέφερον τὸ ἐπιγραφὲν ἕκαστος οὖν τῇ πόλει. ¶ * Ἀντισσαῖος δὲ, δεηθείσης τῆς πόλεως χρημάτων, εἰθισμένων λαμπρῶς ἄγειν Διονύσια, ἐν οἷς ἄλλα τε πολλὰ ἀνήλισκον ἐξ ἐνιαυτοῦ παρασκευάζοντες, καὶ ἱερεῖα πολυτελῆ· * ὑπεγγύου δὲ οὔσης ταύτης τῆς ἑορτῆς, ἔπεισεν αὐτοὺς τῷ μὲν Διονύσῳ εὔξασθαι ἐς νέωτα ἀποδώσειν διπλάσια, ταῦτα δὲ συναγαγόντας ἀποδόσθαι. συνελέγη οὖν αὐτοῖς χρήματα οὐκ ὀλίγα πρὸς τὴν χρείαν.

* Sylb. φατριωτικὰ vel φρατ.

* Sylb. ἐξ ἀστῶν ἀμφοῖν & mox, ἐξ ἑνὸς ἀστοῦ.

* γ. [illegible]

* γ. Ἀντισσαῖος Ἀθηναῖος

* Sylb. [illegible]

A ¶ Byſſantij in pecuniæ penuria publicos locos & loca ſacra vendiderũt. Fructuoſa quidẽ ad certum tempus, ſed infructuoſa ad proprietatẽ perpetuam. Itémque ea, quæ ſodalitates poſſidebant, & quæ ad ſacra gentilitia pertinebant, cùm alia, tum in agris priuatis ſita. Nam hæc magno emebant ij, quorum reliqua erat poſſeſſio. Sodalitiis autẽ tradebant publica alia, quæ erant circũ gymnaſium, aut forum, aut portum, nec non forenſia loca, vbi aliquid vendebatur. Præterea ſalinas maris, & ſalis mercaturã. Item vbi quæſtus faciebant præſtigiatorum artifices, vates, & qui medicamẽta vendebãt, & huius generis alij: conſtitueruntq; vt tertiã partẽ quæſtus penderent. Iam permutandæ pecuniæ menſam, tantũ-

B modo vnam elocarũt. Neque licebat alio nummo vel de altero emere, vel alteri vendere quicquam. quod ſi quis feciſſet, pecunia ea multabatur. Cùm autem apud illos lex eſſet: Non habendũ pro ciue, qui non vtroque parente ciue natus fuiſſet: egẽtes pecunia ſcitũ fecerunt: Qui altero tantùm parente ciue natus eſſet, ſi perſoluiſſet duodecim millia nũmũm, pro ciue habendum. In caritate verò annonæ cùm pecuniæ inopia laborarent, deduxerunt nauigia ex ponto. Quod cùm mercatores iniquo animo ferrent, vſuras perſoluerunt eis decimas. Qui emebant autẽ tunc, ab eis vltra pretiũ ipſum illas decimas exigebant. Cùm autem ex incolis quidam fœnore collocaſſent pecunias, oppoſitis bonis, neque

C eſſet vnde illæ perſoluerentur, ſcitum fecerunt, vt qui tertiã partẽ debiti ſeu pecuniæ mutuæ, tributi nomine conferret, bona illa tanquam propria retineret. ¶ Hippias Athenienſis, eminẽtia in ſuperioribus partibus ædium, & proiecta in publicas vias, itémque ſcalarum gradus, & præmunita veſtibula, & ianuas quæ aperiendo extrorſum vertebantur, vendidit. Emebant igitur hæc illi prædiorum domini, & ita copioſa pecunia collecta eſt. Nummum etiam, qui tunc Athenis vſurpabatur, improbũ eſſe iuſſit, & pretio conſtituto ad ſe pecuniam omnem deferri imperauit. Cùmque conuenirent qui alio ſigno vellent cudere, idem illud argentũ elocauit. Præterea qui triremis aut tribus magiſtri, aut ludis

D ſuppeditare impenſas, aut in aliud iſtiuſmodi munus publicum ſumptus facere deberent, conſtituta ſumma mediocri, ex his iuſſit eum qui illam pendere voluiſſet, inter perfunctos ſuo munere perſcribi. Sacerdoti etiam Mineruæ, quæ in arce conſecrata erat, præcepit de vnoquoque mortuo afferri hordei ſextarios duos, & totidem tritici, & obolum vnum, id eſt, duos aſſes, ac tantundem ab iis qui ſobole eſſent aucti. ¶ Athenienſes, qui inhabitaſent Potidæãm, indigẽtes pecunia ad bellum, iuſſerunt profiteri cunctos, cenſum bonorum non ſimul vniuerſorũ in tribu ſua ſingulos, ſed ita, vt quoque loco quicque poſſideretur, vt pauperes æſtimationem ſubiicere poſſent. Si quis verò prorſus nihil poſſideret, eius capitis æſtimatio erat mi-

E narum duarũ. Hinc igitur tributum quod exigebatur, à ſingulis integrum conferebatur. ¶ Antiſſæus, cùm pecuniæ inopia premeretur ciuitas ipſius, & morẽ haberent vt Dionyſia ſeu Bacchanalia ſplendidè celebrarent, (quibus magnos ſumptus faciebant de totius anni apparatu, cùm in alia, tum victimas pretioſas) quòd ille feſtus dies tunc inſtaret, perſuaſit eis vt votũ nuncuparent, ſe proximo anno reddituros Libero duplicia: & quæ parata habebãt vt venderent vniuerſa ſimul. Atque ita pecuniæ nõ modicæ ad præſentem ipſis vſum collectæ fuerũt.

¶Lampſaceni cùm aduẽtus expectaretur triremiũ multarum, & venirent polentæ ſex modij, denariis quatuor, iuſſerunt, in foro verſantes vẽdere eos ſex denariis: & ad olei congium, qui veniret denariis quatuor, adiicere tres obolos, ſeu aſſes ſex: Idemq; facere de vino & cæteris. Priuati igitur pretiũ accipiebant antiquum; quod autẽ ſuperabat, id ciuitas retinens, copiam ita pecuniarũ comparauit. ¶ Heracleotæ, cùm naues ablegarẽt quadraginta aduerſùs tyrãnos in Boſporo, neque pecunia abundarẽt, coëmerunt de negotiatoribus & frumentum & oleum, & vinũ, & res alias venales vniuerſas. Atque conſtituto tempore quo pretium perſolueretur, & opportunum erat negotiatoribus, non ad heminã merces diſtrahi, ſed venire ſimul vniuerſas, & ipſi cùm perſoluerent per opportunitatem, non ſtipendia deuehebant, ſed res venales in onerariis nauibus, & vnum quæſtorem ſingulis nauibus præficiebant. Cùmque iam in terram hoſtium ventũ eſſet, emebant ab his omnia milites; & argentum collectum fuit, ſtipendiũmque dederunt ductores. Et ita accidit vt idem argentum daretur, donec domũ redierunt. ¶ Lacedæmonij, cùm Samij ab ipſis peterent vt pecunias ſibi conferrent recuperaturis patriam, ſcitum fecerunt: Vno die debere & dominos, & familiam, & iumenta ieiunare, & quantum inſumpſiſſet, ſi non ieiunaretur, quiſque, tantum tribuere Samiis. ¶ Carthaginienſes, cùm militum apud ipſos externorum multitudo creſceret, non habebant vnde eis debita ſtipendia perſoluerent. Præconium igitur factum eſt: Si quis ciuium incolarumve ius haberet prehendendi vel ciuitatem vel priuatum quempiam, ſiue vellet prehendere, vt profiteretur. Profitentibus autem permultis, ita nauigia contendentia in Pontum comprehendebãt, probabilem aliquam cauſam prætendentes, tempore quidem præfinito, quo de his cauſam dicturos ſe eſſe affirmarent. Copia verò tunc magna pecuniæ cùm extitiſſet, & milites illos dimiſerunt, & de comprehenſione diſceptarunt. Et quibus comprehenſione eſſet facta iniuria, iis de vectigalibus ſuis ſatisfaciebat ciuitas. ¶ Cyſiceni, ſeditione orta apud ipſos, & plebe ſuperiore, oppreſsiſque ac captis diuitibus, cùm deberetur militibus pecunia, ſcitum fecerunt: Ne capti interficerentur, ſed pecuniis exactis vt exularent. ¶ Chij, cùm eſſet lex apud ipſos, Vt debita publicè perſcriberentur: indigentes pecunia ſcitum fecerunt, vt debitores ipſi quidem mutuas pecunias numerarent ciuitati, ciuitas verò creditoribus, vt fœnus ex vectigalibus penderet, donec ſors perſoluendo æquaretur. ¶ Mauſolus Cariæ tyrannus, petente per legatos rege Perſarum, vt tributa penderet, conuocatis in illa terra opulentiſſimis, oſtendit eis: Regem petere tributa, ſe autem nequaquam abundare pecunia. Ibi tum ſubornati quidam ſtatim polliciti ſunt, ſe eſſe collaturos, & ſummam indicarunt. Hoc facto opulẽtiores, partim pudore, partim metu, & plura ſunt polliciti, & contribuerunt. Ruſum pecunia indigens, Mylaſſenſibus conuocatis demonſtrauit oratione ſua, Eam ciuitatem principem regni, ex qua ortus eſſet ipſe, non eſſe mœnibus ſeptam, Regem autem Perſarũ exercitum aduerſùs illã adducere. Iuſſit igitur, Mylaſſenſes, quãtum poſſet quiſque pecuniæ conferre plurimum, affirmans iis quæ tunc contribuiſſent, cæteras ipſos ſuas facultates eſſe conſeruaturos. Collatis autem copiis magnis, ipſe quidem retinuit pecunias:

A ¶ Λαμψακηνοὶ δὲ, προσδοκίμων οὐσῶν τριήρων πολλῶν πρὸς αὐτοὺς, ὄντος μεδίμνου τῶν ἀλφίτων τετραδράχμου, προσέταξαν τοῖς ἀγοραίοις πωλεῖν ἑξαδράχμου· καὶ τοῦ ἐλαίου τὸν χοᾶ, ὄντα δραχμῶν τεττάρων καὶ τριωβόλου· τοῦ τε οἴνου καὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως. τὴν μὲν οὖν ἀρχαίαν τιμὴν ἐλάμβανεν ὁ ἰδιώτης, τὸ δὲ πλέον ἡ πόλις, καὶ εὐπόρησε χρημάτων. ¶ Ἡρακλεῶται, πέμποντες ναῦς τετταράκοντα ἐπὶ τοὺς ἐν Βοσπόρῳ τυράννους, οὐκ εὐπορούμενοι χρημάτων, παρὰ τῶν ἐμπόρων συνηγόρασαν τόν τε σῖτον πάντα, καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὴν ἄλλην ἀγορὰν, χρόνον δὲ ἱστάμενοι ἐν ᾧ ἔμελλον ἀποδώσειν τὴν τιμὴν, B τοῖς τε δὴ ἐμπόροις καλῶς εἶχε μὴ κοτυλίζειν, ἀλλ' ἀθρόα τὰ φορτία πεπρᾶσθαι, ἐκεῖνοί τε, διδόντες δι' ἄλλων, οὐ μισθὸν προὔπεμψαν, ἀλλὰ τὴν ἀγορὰν ἐν ὁλκάσι, καὶ ταμίαν ἐπέστησαν ἐφ' ἑκάστῃ τῶν νεῶν. ἀφικομένων δ' εἰς τὴν πολεμίαν αὐτῶν, ἠγόραζον οἱ στρατιῶται παρὰ τούτων ἅπαντα· πρότερον συνελέγη, ἢ ἀργύριον ἐδίδοσαν οἱ στρατηγοὶ πάλιν τὸν μισθόν. ὥστε συνέβαινε ταὐτὸ τὸ ἀργύριον δίδοσθαι, ἕως εἰς οἶκον ἀπῆλθον. ¶ Λακεδαιμόνιοι, Σαμίων δεηθέντων χρήματα αὐτοῖς εἰς τὴν κάθοδον δοῦναι, ἐψηφίσαντο μίαν ἡμέραν καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ τὰ ὑποζύγια νηστεῦσαι· ὅσον δὲ ἐδαπάνα ἕκαστος, τοσοῦτον δοῦναι τοῖς Σαμίοις. C ¶ Καρχηδόνιοι δὲ, ξένων ἐν τῇ πόλει συχνῶν παρ' αὐτοῖς γενομένων, ὀφείλοντες αὐτοῖς μισθὸν, οὐκ ἠδύναντο ἀποδοῦναι· ἀνήγγειλαν οὖν, εἴ τις τῶν πολιτῶν ἢ μετοίκων συλᾶν ἔχει κατὰ πόλεως ἢ ἰδιώτου, εἰ βούλεται λαβεῖν, ἀπογράψασθαι. ἀπογραψαμένων δὲ συχνῶν, τὰ πλοῖα τὰ πλέοντα εἰς τὸν Πόντον, ἐσύλων μετὰ προφάσεως εὐλόγου· ἔταξαν δὲ χρόνον, ἐν ᾧ λόγον ὑπὲρ αὐτῶν ἔφασαν* ποιήσασθαι. συνελθόντων δὲ χρημάτων συχνῶν, τοὺς μὲν στρατιώτας ἀπήλλαξαν. ὑπὲρ δὲ τῶν συλῶν διεδικάσαντο. τοῖς δὲ μὴ δικαίως συληθεῖσιν, ἡ πόλις ἀπὸ τῶν προσόδων ἀπεδίδου. ¶ Κυζικηνοὶ δὲ, στασιάσαντες πρὸς ἀλλήλους, ἐπικρατήσαντος τοῦ δήμου, τῶν δὲ πλουσίων συνειλημμένων, ὀφεί- D λοντες χρήματα στρατιώταις, ἐψηφίσαντο μὴ θανατῶσαι τοὺς συνειλημμένους, ἀλλὰ χρήματα πραξαμένους φυγαδεῦσαι. ¶ Χῖοι δὲ, νόμου ὄντος αὐτοῖς ἀπογράφεσθαι τὰ χρέα εἰς τὸ δημόσιον, δεηθέντες χρημάτων, ἐψηφίσαντο τοὺς ὀφείλοντας μὲν ἀποδοῦναι τῇ πόλει τὰ δάνεια, τὴν δὲ πόλιν ἐκ τῶν προσόδων τοὺς τόκους τοῖς δεδανεικόσι καταφέρειν,* ἕως ἂν κατὰ τὸ ἀρχαῖον εὐπορήσωσι. ¶ Μαύσωλος, ὁ Καρίας τύραννος, πέμποντος βασιλέως πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τὸ τοὺς φόρους δοῦναι, συναγαγὼν τοὺς εὐπορωτάτους ἐν τῇ χώρᾳ, ἔλεγεν ὅτι ὁ βασιλεὺς αἰτεῖ τοὺς E φόρους, αὐτὸς δ' οὐκ εὐπορεῖται· κατεσκευασμένοι δ' ἄνδρες αὐτῷ εὐθέως ἐπηγγέλλοντο ὅσον εἰσοίσει ἕκαστος. τούτων δὲ τοῦτο πραξάντων, οἱ εὐπορώτεροι, τὰ μὲν αἰσχυνόμενοι, τὰ δὲ φοβούμενοι, πολλῷ τούτων πλείω ἐπηγγέλλοντο, καὶ εἰσέφερον. πάλιν δεηθεὶς χρημάτων, ἐξεκκλησιάσας τοὺς Μυλασέας ἔλεγεν, ὅτι μητρόπολις οὖσα ἡ πόλις * αὐτοῦ, ἀτείχιστός ἐστιν, ὁ δὲ βασιλεὺς * ἐπ' αὐτὴν στρατεύει. ἐκέλευσεν οὖν τοὺς Μυλασεῖς φέρειν ἕκαστον ὅτι πλεῖστα χρήματα· φάσκων αὐτοὺς τοῖς νῦν εἰσενεχθεῖσι καὶ τὰ λοιπὰ σώζειν. εἰσενεχθέντων δὲ πολλῶν, τὰ μὲν χρήματα εἶχε·

* γρ. ποιήσασθαι.

* Cam. ἕως ἂν ... ἀποκτείσωσι.

* Quidam, αὐτῆς.

* γρ. ἐπ' αὐτῶν

*Cam. τὸ θ. ὃν ὁ.
* γρ. Κορδαῦλος al. Κονδαῦλος

A ὁ δὲ τεῖχος οὐκ ἔφη * τὸν θεὸν ἐν τῷ παρόντι οἰκοδομεῖν. ¶ * Κόνδαλος, Μαυσώλου ὕπαρχος, ὁπότε διαπορευομένῳ αὐτῷ διὰ τῆς χώρας προσενέγκοι τις προβάτιον ἢ μόσχον, ἀπογραψάμενος τὸν δόντα καὶ τὸν χρόνον, ἀπαγαγεῖν εἰς οἶκον ἐκέλευσε τρέφειν ἕως ἂν ἐπανέλθοι. ὁπότε δὲ δοκοίη χρόνος ἱκανὸς εἶναι, αὐτό τε τὸ τραφὲν καὶ τὴν ἐπικαρπίαν λογισάμενος ἀπῄτει. τῶν τε δένδρων τὰ ὑπερέχοντα ἢ πίπτοντα εἰς τὰς ὁδοὺς τὰς βασιλικὰς, ἐπώλει τὰς ἐπικαρπίας. τῶν δὲ στρατιωτῶν εἴ τις τελευτήσειε, διαπύλιον ἐπώλει δραχμὴν τοῦ σώματος. ἅμα οὖν ἐντεῦθεν καὶ ἀργύριον ἐλάμβανεν ἅμα τε οἱ ἡγεμόνες οὐ παρεκρούοντο αὐτὸν, πότε τετελευτήκει ὁ στρατιώτης. τούς τε Λυκίους ὁρῶν ἀγαπῶντας τὸ περίχωμα φέρειν, ἔφησε γράμματα ἥκειν παρὰ B βασιλέως, κόμας ἀποστεῖλαι εἰς * προσχώματα· προστετάχθαι οὖν αὐτῷ ὑπὸ Μαυσώλου ἀποκεῖραι αὐτούς. ἔφησεν οὖν εἰ βούλονται ἐπικεφάλαιον τακτὸν δοῦναι, * μεταπέμψεσθαι ἐκ τῆς Ἑλλάδος κόμην. οἱ δὲ ἀσμένως ἔδοσαν ὃ ᾔτει· καὶ συνελέγη χρήματα πολλὰ ἀπὸ πολλοῦ ὄχλου. ¶ Ἀριστοτέλης Ῥόδιος, ἄρχων Φωκαίας, ἀπορῶν χρημάτων, ὁρῶν στάσεις οὔσας δύο τῶν * Φωκαέων, λόγους ἐποιήσατο πρὸς τὴν ἑτέραν στάσιν ἐν ἀπορρήτοις, φάσκων αὐτῷ διδόναι χρήματα τοὺς ἑτέρους, ἐφ' ᾧ αὐτοῖς τὰ πράγματα ἐγκλῖναι· αὐτὸς δὲ μᾶλλον βούλεσθαι παρὰ τούτων λαβεῖν, καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν τούτοις διοικεῖν παραδοῦναι. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα, εὐ- C θέως τὰ χρήματα οἱ παρόντες ὅσα ἐκέλευσεν ἔδωκαν· ὁ δὲ τοῖς ἑτέροις * πᾶσιν ἔδειξεν ἃ εἰληφὼς εἴη παρὰ τῶν ἑτέρων· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἔδωκαν οὐκ ἐλάττω. λαβὼν δὲ παρ' ἀμφοτέρων, κατήλλαξεν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους, τοῖς τε πολίταις καθορῶν οὔσας δίκας πολλὰς, καὶ μεγάλας ἐκ πολλοῦ χρόνου ἀδικίας τούτοις διὰ πόλεμον, δικαστήριον καθίσας, προεῖπεν ὅσοι ἂν μὴ δικάσωνται· * νόμον δὴ ἔθηκε μηκέτι εἶναι ὑπὲρ τῶν προτέρων ἐγκλημάτων κρίσεις· τότε δὴ * παραβόλου πολλῶν δικῶν, καὶ τὰς ἐγκλήτους· τότε δὴ * μετ' ἐπιτιμίου ἐφ' αὐτὸν ποιούμενος, καὶ παρ' ἑκατέρων δι' ἑτέρων λαμβάνων, συνή- D γαγεν οὐκ ὀλίγα χρήματα. ¶ Κλαζομένιοι δὲ, ἐν σιτοδείᾳ ὄντες, χρημάτων ἀποροῦντες, ἐψηφίσαντο τοὺς οἷς ἔλαιόν ἐστι τῶν ἰδιωτῶν, δανεῖσαι τῇ πόλει ἐπὶ τόκῳ. γίνεται δὲ πολὺς ἐστὶν ὁ καρπὸς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν. δανεισάντων δὲ, μισθωσάμενοι πλοῖα, ἀπέστελλον εἰς τὰ ἐμπόρια, ὅθεν αὐτοῖς ἧκε σῖτος, ὑποθήκης γενομένης τῆς τοῦ ἐλαίου τιμῆς. ὀφείλοντες στρατιώταις μισθὸν εἴκοσι τάλαντα· καὶ οὐ δυνάμενοι, τόκον ἔφερον τοῖς ἡγεμόσι τέτταρα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ. ἐπεὶ δὲ τοῦ μὲν ἀρχαίου ἀπέκοπτον οὐθὲν, ἀεὶ δὲ μάτην ἐδαπάνων, νόμισμα ἐκόψαντο σιδηροῦν εἰς ἀργυρίου λόγον εἴκοσι τα- E λάντων· εἶτα διδόντες τοῖς εὐπορωτάτοις ἐν τῇ πόλει κατὰ λόγον ἑκάστῳ, * παρ' ἐκείνων ἔλαβον ἴσον. οἵ τε οὖν ἰδιῶται εἶχον εἰς τὰς καθ' ἡμέραν χρείας ἀναλίσκειν, καὶ ἡ πόλις τοῦ χρέους ἀπηλλάγη. ὕστερον δὲ ἐκ τῶν προσόδων ἐκείνοις τόν τε τόκον κατέφερον, αἰεί τε διαιροῦντες ἑκάστῳ πρὸς μέρος διεδίδοσαν, τοὺς δὲ σιδηροῦς ἐκομίζοντο. ¶ * Σηλυβριανοὶ δὲ, δεηθέντες χρημάτων, νόμου ὄντος αὐτοῖς σῖτον μὴ ἐξάγειν ἐν

* γρ. περικώματα
* γρ. μεταπέμψασθαι
* γρ. Φωκαέων.
* Cam. πᾶσιν
* γρ. ἐκ χρόνου περὶ ἰδίκ.
* γρ. παραβολίων
* γρ. μετ' ἐπιτιμίων
* γρ. ἀργύριον παρ' ἐ. ἴ. ἴσον.
* γρ. Σηλυμβ.

mœnia verò extrui illo tempore Deum velle negauit. ¶ Condalus Mauſoli præfectus, ſi quando iter per regionem ſuam facienti ſibi afferret aliquis donum ouis, aut porci, aut vituli, iuſſit perſcripto nomine eius qui donaſſet, & die, domum abduci, & ali donec reuerteretur. Ac vbi tempus ſatis longum abiiſſe videbatur, repetiit quòd ille aluerat, ſubductis fructus quoque rationibus. Arborum item eminentium aut procidentium in regias vias vendebat fructus. Militum quoque ſi qui mortem obierant, copiam efferendi extra portam corpus denario vendebat. Atque hinc ſimul argentum accipiebat, ſimul non fallebant eum duces indicio temporis, quo aliquis ex militibus eſſet mortuus. Lycios etiam cernens capillis geſtandis delectari, literas eſſe dixit allatas regias, quibus capilli ad crines mitti iuberentur. Mandata igitur ſe habere à Mauſolo, vt illi tonderentur. Atque promiſit, ſi certam ſummam in capita contribuere vellent, ex Græcia capillos afferendos ſe eſſe curaturum. At illi libenter præbuerunt quod poſtulabat, collectáque eſt de magna multitudine pecunia copioſa. ¶ Ariſtoteles Rhodius Phocææ principatum obtinens, in pecuniarum inopia cernens duas eſſe Phocaenſium factiones, verba vni illarum occultè fecit, indicans ſibi dare alteros pecunias, vt rem ad ipſos inclinet: Seſe verò ab ipſis accipere malle, & adminiſtrationem ciuitatis eis tradere. Quibus auditis ſtatim tantum iſti pecuniæ dederunt, quantum iuſſerat. At hic alteri factioni rurſum oſtendit quæ accepiſſet ab alteris. Hi verò dederunt ne ipſi quidem minùs. Atque ita accepta pecunia ab vtriſque, gratiam inter eos reconciliauit. Cùm animaduerteret autem inter ciues multas eſſe controuerſias, & magnas in iis propter bellum iniurias, iudicio conſtituto edixit: Si qui lege non egiſſent intra tempus præſcriptum, non ampliùs de prioribus criminibus iudicia iis datum iri. Tunc itaque complurium cauſſarum atque litium collationem, & prouocationes, mulctis propoſitis, ad ſe referens, & ab vtriſque per diuerſos aliquid accipiens, non parum pecuniæ contraxit. ¶ Claſſomenij, in penuria annonæ cùm pecunia deficerentur, ſcitum fecerunt: Vt qui oleum haberent, commodarent hoc Reipublicæ cum fœnore. Exiſtit autem hic fructus in regione illorum copioſus. Cùm igitur ita commodaretur oleum, conductis nauigiis euehendum illud in ea loca curarunt, in quibus fora exercebantur, vnde frumentum ipſis aduenit, pignore dato olei pretio. Militibus cùm deberent ſtipendij nomine quadringenta & octoginta ſeſtertia, neque poſſent diſſoluere, annis ſingulis fœnus pendebant ducibus ſeſtertia nonaginta & ſex. Quia verò hoc pacto de ſorte nihil decedebat, & ſumptus facere fruſtra ipſi pergebant, percuſſerunt nummum ferreum ad argenti rationem, ſeſtertiorum quadringentorum octoginta. Hanc deinde pecuniam dabant opulentiſſimis in ciuitate, pro eo atque conſentaneum erat cuique, & tantundem ab eis recipiebant argenti. Habebant igitur priuati quod in quotidianos vſus impenderent, & debito liberata fuit ciuitas. Deinde ex vectigalibus & fœnus pendebant illis, & diuidendo ſemper pro parte ſua cuique diſtribuebant, nummóſque ferreos recipiebant. ¶ Selybriani, in pecuniarum inopia, cùm lex eſſet: Ne frumentum exportaretur famis tempore,

tempore, vetere illis frumento reliquo, ſcitum fecerunt: Tradere priuatos debere frumenta ſua reipublicæ pretio conſtituto, ſic vt quiſque retineret victum ſibi vnius anni. Poſtea euehendi poteſtatem fecerunt volenti conſtituto pretio, quod æquum videbatur. ¶ Abydeni, quòd terra ipſorum per ſeditionem inculta eſſet, neque quicquam ampliùs impendentibus incolis, propterea quòd alia adhuc deberentur, ſcitum fecerunt: Qui pecuniam mutuam dediſſet agricolis, vt opus ruri facerent, eum percipere fructus natos primùm debere, & cæteros ea demum quæ reliqua fuiſſent.

¶ Epheſij cùm pecunia indigerent, tulerunt legem: Non licere vt mulieres aurum geſtarent, quicquid eo tempore auri haberent, id vt commodarent ciuitati. Conſtituta etiam argenti ſumma, quæ numeraretur, permiſerunt vt in templi columnis, nomen eius qui argentum illud numeraſſet, tanquam eius, qui illam conſecraſſet, perſcriberetur.

¶ Dionyſius Syracuſius cumulare pecunias volens, concione aduocata dixit: Viſam ſibi Cererem eſſe iubentem, mundum muliebrem in ſuum fanum deferri. Ac ſe quidem hoc de ſuarum mulierum mundo feciſſe. Poſtulare igitur vt idem fieret ab aliis quoque, ne Dea iraſceretur. Qui non feciſſet, eum ſacrilegij reum fore pronuntiauit. Cùmque omnes, quæ habebant, attuliſſent, & Deæ reſpectu & ipſius, re diuina facta, abſtulit mundum illum, tanquam commodatum ab ipſa Dea. Vbi verò temporis aliquid præteriiſſet, & mulieres iterum ornatus ferrent, edixit: Vt quæ aurum geſtare vellet, ea in templo, quod tanti eſſet, dedicaret. Ædificaturus triremes, ſciebat pecunia ſibi opus fore. Concione igitur aduocata, prodi quandam vrbem dixit, & ad eam rem ſibi pecunia opus eſſe. Poſtulauitque vt ſinguli ciues conferrent aureos duos. Hanc pecuniam illi contulerunt. Spatio autem interpoſito dierum duûm triúmve, quaſi fruſtrata res ipſum eſſet, collaudatis ciuibus, id reſtituit vnicuique quod contulerat. Quo facto voluntates illorum ſibi reconciliauit. Poſtea ſimili ſpe, ſe eſſe recepturos, rurſum contulerunt. Dionyſius autem, quod tunc acceperat, retinuit ad triremium ædificationem. Cùm non abundaret argento, nummum percuſſit ex ſtanno, aduocatáque concione, copioſa oratione nummum eum commendauit. Syracuſij verò, quamuis inuiti, illum ſcito ſuo approbauerunt, & vnuſquiſque prætulit ſe habere argentum, non ſtannum. Rurſum in pecuniæ inopia poſtulauit à ciuibus, vt ſibi contribuerent. Quibus negantibus ſe habere, protulit vtenſilia ſua, & venalia, quaſi per inopiam hoc faceret, propoſuit. Hæc cùm Syracuſij emerent, quid quiſque emiſſet, perſcribebatur. Perſoluto autem pretio, referre ad ſe vtenſile iuſſit, quod emiſſet, vnumquemque. Syracuſij propter crebra tributa deſierant pecudes alere. Ibi Dionyſius ſatis ſibi collatum eſſe affirmauit ad tantum vſum, quique poſthac paraſſent pecudes eos fore immunes. Cùm multi autem multas pecudes immunitatis ſpe paraſſent, nactus opportunitatem, quid quiſque haberet, æſtimari iuſſit, & impoſuit tributum ſeu penſionem. Ibi tum Syracuſij ægrè ferentes ſe eſſe deceptos, pecudes iugulare & vendere. Cùm autem ad hæc Dionyſius edicto definiiſſet iugulandarum pecudum in dies numerum, illi mactantes ſacrificare. Tunc Dionyſius vetuit mactari pecudem fœminam

A λιμῷ γινομένοις, ἐκείνοις δὲ ὑπάρχοντος σίτου παλαιοῦ, ἐψηφίσαντο τῇ πόλει παραδοῦναι τοὺς ἰδιώτας τὸν σῖτον τῆς τεταγμένης τιμῆς, ὑπολειπόμενον ἕκαστον ἐνιαυτοῦ τροφὴν· εἶτα ἐξαγωγὴν ἔδωκαν τῷ βουλομένῳ, τάξαντες τιμὴν ἣν ἐδόκει καλῶς ἔχειν αὐτοῖς. ¶ Ἀβυδηνοὶ δὲ, διὰ στασιασμὸν τῆς χώρας ἀργοῦ γενομένης, καὶ τῶν μετοίκων οὐ προσιεμένων αὐτοῖς οὐδὲν διὰ τὸ καὶ ἔτι ὀφείλειν, ἐψηφίσαντο τὸν βουλόμενον τοῖς γεωργοῖς δανείζειν, ὡς ἐργάσωνται, ὡς πρώτοις αὐτοῖς ἐσομένης τῆς κομιδῆς ἐκ τοῦ καρποῦ, τοῖς δὲ ἄλλοις ἐκ τῶν λειπομένων.

¶ Ἐφέσιοι, δεηθέντες χρημάτων, νόμον ἔθεντο μὴ φορεῖν B χρυσὸν τὰς γυναῖκας· ὅσον δὲ νῦν ἔχουσι, δανείσασθαι τῇ πόλει· τῶν τε κιόνων τῶν ἐν τῷ νεῷ τάξαντες ἀργύριον ὃ δεῖ καταβαλεῖν, εἴων ἐπιγράφεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ δόντος ἀργύριον, ὡς ἀνατεθεικότος. ¶ Διονύσιος Συρακούσιος, βουλόμενος χρήματα συναγαγεῖν, ἐκκλησίαν ποιήσας, ἔφησεν ἑωρακέναι τὴν Δήμητρα, καὶ κελεύειν τὸν τῶν γυναικῶν κόσμον εἰς τὸ ἱερὸν ἀποκομίζειν. αὐτὸς μὲν οὖν τῶν παρ' αὐτῷ γυναικῶν τὸν κόσμον τοῦτο πεποιηκέναι· ἠξίου δὲ καὶ τοὺς ἄλλους, μή τι μήνιμα παρὰ τῆς θεοῦ γένηται. τὸν δὲ μὴ τοῦτο ποιήσαντα, ἔνοχον ἔφησεν ἱεροσυλίας ἔσεσθαι. ἀνενεγκάντων δὲ πάντων C ἃ εἶχον, διά τε τὴν θεὸν, καὶ δι' ἐκεῖνον, θύσας τῇ θεῷ, τὸν κόσμον ἀπηνέγκατο ὡς παρὰ τῆς θεοῦ δεδανεισμένος. προελθόντος δὲ χρόνου, καὶ τῶν γυναικῶν πάλιν φορουσῶν, ἐκέλευσε τὴν βουλομένην χρυσοφορεῖν, * τάγμα τι ἀνατιθέναι ἐν τῷ ἱερῷ. τριήρεις δὲ ναυπηγήσειν μέλλων, ᾔδει ὅτι δεήσοιτο χρημάτων. ἐκκλησίαν οὖν συναγαγὼν, ἔφη πόλιν αὐτῷ τινα προδίδοσθαι, εἰς ἣν δεῖσθαι χρημάτων· ἠξίου τε αὐτῷ τοὺς πολίτας εἰσενεγκεῖν δύο στατῆρας ἕκαστον· οἱ δ' εἰσήνεγκαν. διαλιπὼν δὲ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ὡς διημαρτηκὼς τῆς πράξεως, ἐπαινέσας αὐτοὺς, ἀπέδωκεν D ἑκάστῳ ὃ εἰσήνεγκαν. ποιήσας δὲ τοῦτο, ἀνεκτήσατο τοὺς πολίτας. εἶτα πάλιν οἰόμενοι ἀπολήψεσθαι, εἰσήνεγκαν· ὁ δὲ, λαβὼν, εἶχεν εἰς τὴν ναυπηγίαν. οὐκ εὐπορῶν δὲ ἀργυρίου, νόμισμα ἔκοψε καττιτέρου· καὶ συναγαγὼν ἐκκλησίαν, πολλὰ τοῦ κεκομμένου νομίσματος ὑπεῖπεν· οἱ δὲ ἐψηφίσαντο καὶ μὴ βουλόμενοι. ἕκαστος οὖν εἵλετο ἔχειν ὡς ἀργυροῦν, ἀλλὰ μὴ καττιτέρινον. πάλιν τε δεηθεὶς χρημάτων, ἠξίου τοὺς πολίτας εἰσενεγκεῖν αὐτῷ· οἱ δ' ἔφασαν οὐκ ἔχειν. ἐξενέγκας οὖν τὰ σκεύη * τὰ παρ' αὐτοῦ, ἐπώλει, ὡς δι' ἀπορίαν τοῦτο ποιῶν· ἀγοραζόντων δὲ τῶν Συρακουσίων, E ἀπεγράφετο τί ἕκαστος ἠγοράσειεν. ἐπεὶ δὲ τὴν τιμὴν κατέβαλον, ἐκέλευσε τὸ σκεῦος ἀναφέρειν ἕκαστον ὃ ἠγόρασε. τῶν δὲ πολιτῶν διὰ τὰς εἰσφορὰς οὐ τρεφόντων βοσκήματα, εἶπεν ὅτι ἱκανὰ ἦν αὐτῷ πρὸς τοσοῦτον· τοὺς οὖν νῦν κτησαμένους, ἀτελεῖς ἔσεσθαι. πολλῶν δὲ ταχὺ κτησαμένων πολλὰ βοσκήματα, ὡς ἀτελῆ ἑξόντων, ἐπεὶ καιρὸν ᾤετο εἶναι, τιμήσασθαι κελεύσας, ἐπέβαλε τέλος. οἱ οὖν πολῖται, ἀγανακτήσαντες ἐπὶ τῷ ἐξηπατῆσθαι, σφάζοντες ἐπώλουν. * ὡς δὲ πρὸς τοῦτο ἔταξε, σφάζεσθαι ὅσα δεῖ τῆς ἡμέρας· οἱ δὲ πάλιν ἱερόθυτα ἐποίουν· ὁ δὲ ἀπεῖπε θῆλυ μὴ θύειν.

* γρ. τίμημα

* Quidam, τὰ παρ' αὐτῷ,

* γρ. [illegible]

A πάλιν δεηθεὶς χρημάτων, ἐκέλευσεν ἀπογράψασθαι χρήματα πρὸς αὐτὸν ὅσοι οἶκοι εἰσὶν ὀρφανικοί. ἀπογραψαμένων δὲ * ἄλλων, τὰ τούτων χρήματα ἀπεχρᾶτο, ἕως ἕκαστος εἰς ἡλικίαν ἔλθοι. Ῥήγιόν τε * καταλαβὼν, ἐκκλησίαν συναγαγὼν, εἶπε, διότι δικαίως μὲν ἂν ἐξανδραποδισθείησαν ὑπ' αὐτοῦ· νῦν μέντοι τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀνηλωμένα χρήματα κομισάμενος, καὶ ὑπὲρ ἑκάστου σώματος τρεῖς μνᾶς, ἀφήσειν αὐτούς. οἱ δὲ Ῥηγῖνοι, ὅσα ποτ' ἦν αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένα, ἐμφανῆ ἐποίουν· καὶ οἱ ἄποροι παρὰ τῶν εὐπορωτέρων καὶ παρὰ τῶν ξένων δανειζόμενοι, ἐπόριζον ἃ ἐκέλευε χρήματα. λαβὼν δὲ ταῦτα παρ' αὐτῶν, τά τε B σώματα πάντα οὐδὲν ἧττον ἀπέδοτο, τά τε σκεύη ἃ τότε ἦν ἀποκεκρυμμένα, ἐμφανῆ ἅπαντα ἔλαβε. δανεισάμενός τε παρὰ τῶν πολιτῶν χρήματα ἐπ' ἀποδόσει, ὡς ἀπῄτουν αὐτὸν, ἐκέλευσεν ἀναφέρειν ὅσον ἔχει τις ἀργύριον πρὸς αὐτόν· εἰ δὲ μὴ, θάνατον ἔταξε τὸ ἐπιτίμιον. ἀνενεχθέντος δὲ τοῦ ἀργυρίου, ἐπικόψας χαρακτῆρα, ἐξέδωκε τὴν δραχμὴν δύο δυναμένην δραχμὰς, τό, τε ὀφειλόμενον πρότερον, ἀπέδωκε πρὸς αὐτόν. εἰς Τυρρηνίαν τε πλεύσας ναυσὶν ἑκατὸν, ἔλαβεν ἐκ τοῦ τῆς Λευκοθέας ἱεροῦ χρυσίον τε καὶ ἀργύριον πολὺ, καὶ τὸν ἄλλον κόσμον οὐκ ὀλίγον. εἰδὼς δὲ ὅτι καὶ οἱ ναῦται πολλὰ ἔχουσι, κήρυγμα ἐποίησε, τὰ ἡμίσεα ὧν ἔχει ἕκαστος, ἀναφέρειν πρὸς C αὐτὸν τὰ δὴ ἡμίσεα ἔχειν τὸν λαβόντα· τῷ δὲ μὴ ἀνενέγκαντι, θάνατον ἔταξε τὸ ἐπιτίμιον. ὑπολαβόντες δ' οἱ ναῦται, * ἀνενέγκαντες τὰ ἡμίσεα, τὰ καταλοιπα ἕξειν ἀδεῶς, ἀνήνεγκαν. ὁ δὴ, ἐπειδὴ ἐκεῖνα ἔλαβεν, ἐκέλευσε πάλιν τὰ ἡμίσεα ἀναφέρειν. ¶ Μενδαῖοι δὲ, τὰ μὲν ἀπὸ λιμένων καὶ τῶν ἄλλων τελῶν αὐτοῖς προσποριζόμενα, ἐχρῶντο εἰς διοίκησιν τῆς πόλεως· τὰ δὲ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ οἰκιῶν τέλη, οὐκ ἐπράττοντο, ἀλλ' ἀνέγραφον τοὺς ἔχοντας. ὁπότε δὲ δεηθεῖεν χρημάτων, ἀπεδίδοσαν ὀφείλοντες. ἐκέρδαινον οὖν τὸν παρεληλυθότα χρόνον, ἀτόκοις τοῖς χρήμασιν D ἀποκεχρημένοι. πολεμοῦντές τε πρὸς Ὀλυνθίους, καὶ δεόμενοι χρημάτων, ὄντων αὐτοῖς ἀνδραπόδων, ἐψηφίσαντο, καταλειπομένων ἑνὶ ἑκάστῳ θήλεος καὶ ἄρρενος, τὰ ἄλλα ἀποδόσθαι τῇ πόλει, ὡς ἐκδανείσαι τοὺς ἰδιώτας χρήματα. ¶ Καλλίστρατος ἐν Μακεδονίᾳ πωλουμένου τοῦ ἐλλιμενίου ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἴκοσι ταλάντων, ἐποίησεν εὑρεῖν τὸ διπλάσιον. κατιδὼν γὰρ ὠνουμένους τοὺς εὐπορωτέρους ἀεὶ, διὰ τὸ δεῖν * ταλαντιαίους καθιστάναι τοὺς ἐγγύους τῶν εἴκοσι ταλάντων, προεκήρυξεν ὠνεῖσθαι τὸν βουλόμενον, καὶ τοὺς ἐγγύους καθιστάναι τοῦ τρίτου μέρους, καὶ καθ' ὁπόσον ἕκαστος δύναιτο πείθειν. ¶ Τιμόθεος Ἀθηναῖος, πολεμῶν πρὸς E Ὀλυνθίους, καὶ ἀπορούμενος ἀργυρίου, κόψας χαλκὸν, διεδίδου τοῖς στρατιώταις. ἀγανακτούντων δὲ τῶν στρατιωτῶν, ἔφη αὐτοῖς τοὺς ἐμπόρους τε καὶ ἀγοραίους ἅπαντας, ὡσαύτως πωλήσειν. τοῖς δ' ἐμπόροις * προεῖπεν, ὃν ἄν τις λάβῃ χαλκὸν, τούτου πάλιν ἀγοράζειν τά τ' ἐκ τῆς χώρας ὤνια, καὶ τὰ ἐκ τῶν λαφύρων ἀγόμενα. ὃς δ' ἂν περιλειφθῇ αὐτοῖς χαλκὸς, πρὸς αὐτὸν ἀναφέροντας ἀργύριον λαμβάνειν. περὶ Κέρκυραν δὲ πολεμῶν, καὶ ἀπόρως διακείμενος, καὶ τῶν στρατιωτῶν αἰτούντων τοὺς μισθοὺς, καὶ ἀπειθούντων αὐτῷ, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους φασκόντων ἀποπορεύεσθαι, ἐκκλησίαν συναγαγὼν, ἔφησεν * δύνασθαι διὰ τοὺς χειμῶνας παραγενέσθαι αὐτῷ ἀργύριον.

* Sylb. πολλῶν vel ἐνίων
* κ. καταλαβών
* κ. ἀνοίσοντες
* Cam. Ταλαντιαίους
* κ. προεῖπε.

A Rurſum in pecuniæ inopia, profeſſione apud ſeſe deſcribi iuſſit pecunias familiarum, quæcunque eſſent orbæ parentibus. Quo facto, ipſe pecuniis illis abuſus fuit, donec ſinguli in ſuam tutelam veniſſent. Rhegio occupato, aduocata concione dixit: Quòd diripere vrbem ipſorum iure poſſet, ſed velle ſe, ſi modò auferat impenſas factas in id bellum, & pro ſingulis capitibus tres mnas, eos miſſos facere. Tunc Rhegini, quicquid occultauerant, id protulerunt in conſpectum. Et cùm egeni quoque pecuniam mutuo ab opulentioribus & externis ſumpſiſſent, ita illã ſummam perſoluerunt. At Dionyſius hac accepta, nihilominus & omnes ſub B corona vendidit, & ſuppellectilem, quam occultatam protulerant, abſtulit vniuerſam. Mutuo ſumpſerat pecuniam à ciuibus quam redderet. Cùmque illi repeterent, iuſſit afferri ad ſe argentum, quantum poſſideret vnuſquiſque, propoſita pœna mortis, niſi facerent. Allato autem argento, percuſſit nummum, ita vt denarius vnus æſtimaretur duobus, eóque, quod debebatur quódque attulerant ad ſe, perſoluit. Cùm nauibus centum in Tyrrheniam nauigaſſet, abſtulit ex fano Leucotheæ, & auri argentique plurimum, & non parum ornamentorum cæterorum. Quòd non fugeret autem ipſum, habere multa nautas quoque, præconium fieri iuſſit: vt dimidium eorum quæ quiſque abſtu- C liſſet, ad ſe referretur, alterum dimidium retinere poſſe eum qui abſtuliſſet: qui non retuliſſet, ei mortis pœnam propoſuit. Arbitrati autem nautæ, ſi dimidium retuliſſent, tutò ſe retenturos eſſe reliqua, illud retulerunt. At Dionyſius his acceptis, rurſum dimidium referre eos iuſſit.

¶ Mendæi fructibus quos redderent portus & alia vectigalia, vtebãtur ad ciuitatis adminiſtrationem. Sed quod ex ſolo & ædificiis perciperetur, id non exigebant, ac nomina tantùm occupantium perſcribebant. Qui quoties ciuitati pecunia opus erat, perſoluebant quantum debebatur. Lucrum faciebant igitur ex tempore præterito, abuſi illo pecuniis ſine fœnore. Iidẽ in bello aduerſus Olynthios D cùm pecunia indigerent, & copia mancipiorum abundarent, ſcitum fecerunt: Vt vnuſquiſque tantùm duo retineret, marem & fœminam, & reliqua venderet vniuerſa, vt haberent priuati pecuniam, quam ciuitati mutuò darent. ¶ Calliſtratus, veneunte in Macedonia portorio pleruq; ducẽtis octoginta ſeſtertiis, perfecit vt perciperetur bis tantum. Nam cùm animaduertiſſet opulentiores illud ſemper redimere, quòd fideiuſſores oporteret Talantinos de illis ducentis octoginta conſtitui, per præconem edixit. Poteſtatem fieri emendi quicumque vellet, & conſtituendi fideiuſſores partis tertiæ, & quantæcumque ſummæ perſuadendo habere ali- E quis poſſet. ¶ Timotheus Athenienſis bellum gerẽs cum Olynthiis, in pecuniæ inopia æreum nummum percuſſit, & militibus diſtribuit. Quibus hoc ægrè ferentibus, oſtendit à mercatoribus omnia & in foro res venales eodem nummo ipſis venditũ iri. Mercatoribus autẽ oſtẽdit, quos nummos æreos accepiſſent, iiſdẽ rurſũ eos emere & illa in regione venalia, & prędã actã, debere. Et ſi quid ęris ſuperfuiſſet, id ad ſe referre, próq; eo accipere argentũ. Ad Cercyram autẽ bellum gerens, & laborans inopia, militibúſque flagitantibus ſtipẽdium, & recuſantibus imperiũ ipſius, & minitantibus ſe eſſe ad hoſtes trãſituros, aduocata concione illorũ, dixit impediẽtib. tẽpeſtatib. argentũ ad ſe nõ potuiſſe deportari:

Nam tanta ſe copia abundare vt trimeſtre iam ante tempus perſolutum ſtipẽdium dono eis dare velit. Milites autem rati, nequaquam illum tantam facturum fuiſſe iacturam, niſi reuera pecuniam expectaret ad ſe eſſe peruenturam, ita de ſtipendiis acquieuerunt; donec Timotheus ea quæ voluit, gerendo expediuit. Cùm Samum oppugnaret, fructus, & quicquid in agris erat, ipſis Samiis vendebat, vnde copia pecuniæ ad ſtipendia militibus perſoluenda ſuppetebat. Poſtquam verò multis aduentantibus neceſſariorum penuria eſſe cœpit in caſtris, edicto vetuit vendi frumenti farinam, & menſuram minorem modiis VI. & humida omnia menſura minore congiis decem. Centuriones igitur & qui ordines ducebãt, emẽtes copioſa omnia, ita militibus ſuis diſtribuebant. Aduentantes verò, ipſi ſuum ſibi victum apportabant, & diſcedentes ſi quid reliquum erat, diuendebant, vt iam victus copia abundarent milites. ¶ Didales Perſa, militibus quos habebat, victum quotidianũ ſuppeditare ille quidem poterat ex hoſtiũ terra, ſed pecunia, quam penderet, ei non erat. Cúmque dies veniſſet ſolutionis, tale quiddam comminiſcitur. Aduocata cõcione militum, non eſſe ſe pecuniarum inopem dixit, ſed habere pecunias quodam in loco, quem etiam indicauit. Et caſtris motis illuc perrexit. Deinde vbi appropinquauit regioni illi, in locũ ipſum proceſſit, déque fanis quæ ibi erant, abſtulit quicquid vaſorum argenteorum reperit. Mox onuſtis mulis, quaſi illi nihil niſi argentum portarent, cùm eminentia hi vaſa oſtentarent, ita facere iter. Hoc cernentes milites, & arbitrati quicquid portaretur à mulis, id eſſe argentum vniuerſum, animum habuerunt bonum, tanquam ſtipendium accepturi. At ille Amiſum perueniri, ibique ſignari argentum oportere dixit. Erat autem via Amiſum vſq; complurium dierum, & difficilis propter frigus. Toto igitur illo tẽmpore abuſus eſt exercitu, cùm nihil niſi victum præberet. Idem opifices in caſtris, & caupones, & permutantes aliquid penes ſe habebat omnes, neque licebat horum quicquam alteri exercere vlli. ¶ Chabrias Athenienſis, cùm Taos rex Ægyptiorum educeret exercitum, & pecunia deficeretur, ſuaſit vt demõſtraret vtriuſq; ſexus ſacerdotibus, ſibi propter ſumptus belli, numerum ipſorum diminuere neceſſe eſſe. His illi auditis, & quique ſacrorum adminiſtrationem volẽtes eſſe ſuam, ita ſinguli pecunias regi dare. Hæc cùm accepiſſet, ſuaſit Chabrias regi, vt inſuper iuberet, ſacerdotes, quos ſumptus eatenus feciſſent in ſacra & ſeſe, eorum deinceps vt decimam tantùm partem impenderent, & ſibi reliquum darent mutuò, donec bellum aduerſus regem Perſarum finiretur. De vnaquaque etiam colonia ſuaſit vt imperaret certã pecuniam tributi nomine, itemque de ſingulis corporibus. Item de frumento quod venderet, vt exigerentur vltra pretium tam ab emptore quàm vẽditore, de ſingulis artabis aſſes bini, nec non de nauigiis & officinis, & aliis, quicquid negotij gereretur & fieret quæſtus, quæſtus illius pars decima. Iámque copias extra terram educturo regi ſuaſit, vt iuberet, quod quiſque argenti aut auri non ſignati haberet, id ad ſe afferret. Cúmque eſſet allatum, ſuaſit item, Rex eo vt vteretur. Et eos qui mutuò dediſſent, commendaret nauarchis, qui debita perſoluerẽt ex tributis.

A ἐπεὶ τοσαύτην εἶναι περὶ αὐτὸν εὐπορίαν, ὥστε τὴν προδεδομένην τρίμηνον σιταρχίαν, δωρεὰν αὐτοῖς διδόναι. οἱ δὲ, ὑπολαβόντες, οὐκ ἄν ποτε προέσθαι τοσαῦτα χρήματα τὸν Τιμόθεον αὐτοῖς, εἰ μὴ τῇ ἀληθείᾳ προσδόκιμα ἦν τὰ χρήματα πρὸς αὐτὸν, ἡσυχίαν εἶχον *ὑπέρ τε μισθῶν, ἕως ἐκεῖνος διαχείρισατο ἃ ἐβούλετο. Σάμον δὲ πολιορκῶν, τοὺς καρποὺς καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν ἀπεδίδοτο αὐτοῖς τοῖς Σαμίοις. ὥστε εὐπόρησε χρημάτων εἰς μισθοὺς τοῖς στρατιώταις. τῶν τε ἐπιτηδείων ἐπεὶ σπάνις ἦν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, διὰ τοὺς ἀφικνουμένους, ἀπηγόρευσε μὴ πωλεῖν σῖτον ἀληλεσμένον, μηδὲ μέτρον ἔλασσον B ἢ μέδιμνον, μηδὲ τῶν ὑγρῶν μηδὲν ἔλαττον ἢ *μετρητήν. οἱ μὲν οὖν ταξίαρχοί τε καὶ λοχαγοὶ, ἀγοράζοντες ἁδρὰ, διεδίδοσαν τοῖς στρατιώταις· οἱ δὲ εἰσαφικνούμενοι, ἦγον αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια καὶ ὁπότε ἀπαλλάττοιντο, εἴ τι περιλοιπὸν εἴη αὐτοῖς, ἐπώλουν. ὥστε συνέβαινεν εὐπορεῖσθαι τοὺς στρατιώτας τῶν ἐπιτηδείων.

¶ *Διδάλης Πέρσης, ἔχων στρατιώτας, τὰ μὲν καθ' ἡμέραν πορίζειν ἐδύνατο ἐκ τῆς πολεμίας αὐτοῖς, νόμισμα οὐκ ἔχων διδόναι. ἀπαιτούμενος δὲ, χρόνου γινομένου οὗ ὤφειλε, τεχνάζει τοιόνδε· ἐκκλησίαν συναγαγὼν, ἔφη οὐκ ἀπορεῖσθαι χρημάτων, ἀλλ' εἶναι αὐτῷ C ἐν χωρίῳ τινὶ, λέγων ἐν ᾧ εἴη· καὶ ἀναζεύξας, ἐβάδιζεν ἐπ' αὐτό· εἶτα ὡς ἐγγὺς *τοῦ χωρίου ἐγένετο, προσελθὼν εἰς αὐτὸ, ἔλαβεν ἐκ τῶν ἐνόντων ἱερῶν ὅσος ἦν κοῖλος ἄργυρος· εἶτ' ἐπισκευάσας τὰς ἡμιόνους ὡς ἀγούσας ἀργύριον, περιφαινούσας τε ταῦτα, ἐβάδιζεν. ἰδόντες δὲ οἱ στρατιῶται, καὶ νομίσαντες ἅπαντα εἶναι ἀργύριον *τὸν ἀγόμενον, ἐθάρρησαν ὡς κομιούμενοι τὸν μισθόν. ὁ δ' ἔφη δεῖν εἰς Ἀμισὸν ἐλθόντας ἐπισημήνασθαι. ἦν δ' εἰς τὴν Ἀμισὸν ὁδὸς πολλῶν τε ἡμερῶν καὶ χειμέριος· τὸν δὲ χρόνον τοῦτον ἀπεχρᾶτο τῷ στρατοπέδῳ, τὰ ἐπιτήδεια μόνον διδούς· τοὺς δὲ τεχνίτας τοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτὸς D εἶχε, καὶ τοὺς καπήλους τοὺς μεταβαλλομένους τι· ἄλλῳ δὲ οὐκ ἦν οὐδενὶ οὐδὲν τούτων ποιεῖν. ¶ Χαβρίας Ἀθηναῖος, *Ταῷ τῷ Αἰγυπτίων βασιλεῖ ἐκστρατεύοντι καὶ δεομένῳ χρημάτων, συνεβούλευε *τῶν τε ἱερῶν τινα καὶ τῶν ἱερέων τὸ πλῆθος φάναι πρὸς τοὺς ἱερεῖς δεῖν καταλυθῆναι διὰ τὴν δαπάνην. ἀκούσαντες δὲ οἱ ἱερεῖς, καὶ τὸ ἱερὸν τὸ καθ' αὐτοὺς ἕκαστοι βουλόμενοι εἶναι, *καὶ ἰδίᾳ αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς ἐδίδοσαν χρήματα. ἐπεὶ δὲ παρὰ πάντων εἰλήφει, προστάξαι αὐτοῖς ἐκέλευσεν εἰς μὲν τὸ ἱερὸν καὶ εἰς αὑτὸν, τῆς δαπάνης ἧς πρότερον ἐποιοῦντο, τὸ δέκατον μέρος ποιεῖσθαι, τὰ δὲ λοιπὰ αὐτῷ δα- E νεῖσαι, ἕως ὁ πόλεμος ὁ πρὸς βασιλέα διαλυθῇ. ἀπὸ οἰκίας δὲ ἑκάστης ἐκέλευσεν ἅπαντας εἰσενέγκαι τάξαντα ὃ δεῖ, καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος ὡσαύτως· τοῦ σίτου τε πωλουμένου χωρὶς τῆς τιμῆς διδόναι τὸν πωλοῦντα καὶ ὠνούμενον ἀπὸ τῆς ἀρτάβης τὸν ὀβολόν, ἀπὸ τῶν πλοίων τε καὶ ἐργαστηρίων, καὶ τῶν ἄλλων τινὰ ἐργασίαν ἐχόντων, τῆς ἐργασίας μέρος τὸ δέκατον τέλος ἀποτελεῖν. ἐκστρατεύειν δ' αὐτῷ μέλλοντι ἐκ τῆς χώρας, εἴ τις τι *ἔχει ἄσημον ἀργύριον ἢ χρυσίον, κελεῦσαι ἀνενέγκαι πρὸς αὐτόν. ἀνενεγκάντων δὲ τῶν πλείστων, ἐκέλευσε τούτῳ μὲν ἐκεῖνον χρῆσθαι, τοὺς δὲ δανείσαντας συστῆσαι *τοῖς ναυάρχοις, ὥστ' ἐκ τῶν φόρων αὐτοῖς ἀποδοῦναι.

* Qu. ὑπέρ τε τῶν μ.

* γρ. μετρητόν.

* Polyæno hic eſt Δατάμης, li. 7.

* γρ. τῆς χώρας

* γρ. τὸ ἀγόμενον,

* γρ. Θαχῷ

* γρ. τῶν ἱερείων

* Meliùs τὸ ἱερὸν ἕκαστος ἢ κοινῇ αὐτοὶ τὰ ἱερὰ ἰδ.

* Sylb. ἔχοι & mox, ἐκέλευσεν ἀν.

* Sylb. τοῖς ναυάρχοις,

¶ Ἰφικράτης Ἀθηναῖος, Κότυος συναγαγόντος στρατιώτας, ἐπόρισεν αὐτῷ χρήματα τρόπον τοιόνδε· ἐκέλευσε τῶν ἀνθρώπων ὧν ἦρχε, προστάξαι σπεῖραι αὐτῷ χώραν τριῶν μεδίμνων· τούτου δὲ πραχθέντος, συνελέγη σίτου πολὺ πλῆθος. καταγαγὼν οὖν ἐπὶ τὰ ἐμπόρια, ἀπέδοτο, καὶ ηὐπόρησε χρημάτων. ¶ Κότυς Θρᾷξ παρὰ *Περινθίων ἐδανείζετο χρήματα εἰς τὸ τοὺς στρατιώτας συναγαγεῖν· οἱ δὲ Περίνθιοι οὐκ ἐδίδοσαν αὐτῷ. ἠξίωσε γοῦν αὐτοὺς ἄνδρας γε τῶν πολιτῶν φρουροὺς δοῦναι εἰς χωρία τινά, ἵνα τοῖς ἐκεῖ στρατιώταις νῦν φρουροῦσιν ἐπ' ἄλλα ἀποχρήσασθαι. οἱ δὲ τοῦτο ταχέως ἐποίησαν, οἰόμενοι τῶν χωρίων κύριοι ἔσεσθαι. ὁ δὲ Κότυς, τοὺς ἀποσταλέντας εἰς φυλακὴν ποιήσας, τὰ χρήματα αὐτοὺς ἐκέλευσεν ἀποστείλαντας, ἃ ἐδανείζετο παρ' αὐτῶν, κομίσασθαι.

¶ *Μέντωρ υἱὸς Ἑρμείαν συλλαβὼν, καὶ τὰ χωρία αὐτοῦ καταλαβὼν, τοὺς ἐπιμελητὰς εἴασε κατὰ χώραν τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἑρμείου καθεστηκότας. ἐπεὶ δὲ ἐθάρρησάν τε ἅπαντες, καὶ εἴ τί ποτ' ἦν αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένον ἢ ὑπεκκείμενον, τοῦτο μὲν ἑαυτῶν εἶχον, συλλαβὼν αὐτοὺς, πάντα παρείλετο ἃ εἶχον. ¶ Μέμνων Ῥόδιος, κυριεύσας Λαμψάκου, δεηθεὶς χρημάτων, ἐπέγραψε τοῖς πλουσιωτάτοις αὐτῶν πλῆθός τι ἀργυρίου. τούτοις δὲ τὴν κομιδὴν ἔσεσθαι παρὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἔφησεν. ἐπεὶ δὲ οἱ ἄλλοι πολῖται εἰσενήνοχαν, ἐκέλευσε καὶ ταῦτα αὐτῷ δανεῖσαι ἐν χρόνῳ, διαταξάμενος ἐν ᾧ πάλιν αὐτοῖς ἀποδώσει. πάλιν τε δεηθεὶς χρημάτων, ἠξίωσεν αὐτοὺς εἰσενέγκαι, κομίσασθαι δὲ ἐκ τῶν προσόδων. οἱ δὲ εἰσήνεγκαν, ὡς δὴ ταχεῖαν αὐτοῖς ἐσομένης τῆς κομιδῆς. ἐπεὶ δὲ καὶ αἱ καταβολαὶ τῶν προσόδων παρῆσαν, ἔφησεν *ἐπ' αὐτοῦ χρείαν εἶναι καὶ τούτων, ἐκείνοις δὲ ὕστερον ἀποδώσειν σὺν τόκῳ. τῶν τε στρατευομένων παρῃτεῖτο τὰς *σιταρχίας καὶ τοὺς μισθοὺς ἓξ ἡμερῶν τὸν ἐνιαυτὸν, φάσκων ταύταις ταῖς ἡμέραις οὔτε φυλακὴν αὐτοὺς ποιεῖν, οὔτε πορείαν, οὔτε δαπάνην ποιεῖσθαι, τὰς ἐξαιρεσίμους λέγων. τόν τε πρὸ τοῦ χρόνου διδοὺς τοῖς στρατιώταις τῇ δευτέρᾳ τῆς νουμηνίας τὰς *σιταρχίας, τὸν μὲν πρῶτον μῆνα προὔβη τρεῖς ἡμέρας, τὸν δὲ ἐχόμενον, πέντε. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον προσῆγεν ἕως εἰς τὴν τριακάδα ἦλθε.

¶ Χαρίδημος Ὠρείτης, ἔχων τῆς Αἰολίδος τινὰ χωρία, ἐπιστρατεύοντος ἐπ' αὐτὸν Ἀρταβάζου, χρημάτων ἐδεῖτο εἰς τοὺς στρατιώτας. ὁ μὲν οὖν πρῶτον εἰσέφερον αὐτῷ, εἶτα οὐκέτι ἔφασαν ἔχειν. ὁ δὲ Χαρίδημος, ὃ ᾤετο χωρίον εὐπορώτατον εἶναι, ἐκέλευσε, καὶ εἴ τι νόμισμα ἔχουσιν, ἤ τι ἄλλο σκεῦος ἀξιόλογον, εἰς ἕτερον χωρίον ἀποστέλλειν· παραπομπὴν δὲ δώσειν· ἅμα δὲ καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιῶν φανερὸς ἦν. πεισθέντων δὲ τῶν ἀνθρώπων, προαγαγὼν αὐτοὺς τῆς πόλεως μικρὸν, καὶ ἐρευνήσας ἃ εἶχον, ἔλαβεν ὅσων ἐδεῖτο· ἐκείνους δὲ πάλιν εἰς τὸ χωρίον ἀπήγαγε. κήρυγμά τε ποιησάμενος ἐν ταῖς πόλεσιν ὧν ἦρχε, μηδένα μηδὲν ὅπλον κεκτῆσθαι ἐν τῇ οἰκίᾳ· εἰ δὲ μή, ἀποτίσειν ἀργύριον ὃ ἐπεκήρυξεν ἠμέλει, καὶ οὐδεμίαν ἐπιστροφὴν ἐποιεῖτο. τῶν δὲ ἀνθρώπων οἰομένων τὸ κήρυγμα μάτην αὐτὸν πεποιῆσθαι, εἶχον ἃ ἔτυχον ἕκαστοι κεκτημένοι κατὰ χώραν· ὁ δὲ, ἐρευνὰν ἐξαίφνης ποιησάμενος τῶν οἰκιῶν, παρ' οἷς εὗρεν ὅπλον τι, εἰσεπράττετο τὸ ἐπιτίμιον.

* γρ. Περινθ.

* Camer. Μ. Ῥόδιος E.

* Scr. ἐπ' αὐτ.

* γρ. σιτηρεσίας

* γρ. σιτηρεσίας,

A ¶ Iphicrates Athenienſis, cogente copias Cotys, vt ei pecunia ſuppeteret, effecit hoc modo: Suaſit vt imperaret omnibus ſuæ ditioni ſubiectis, vt conſererent ſinguli ſoli partem exemtam regi XVIII. modiis. Hoc facto magna frumenti copia fuit collecta. Qua in ea loca, vbi fora agebantur, exportata, abundans pecunia eſt confecta.

¶ Cotys Thraciæ rex pecuniam petebat mutuò ab Perinthiis ad contrahendos milites. Eam Perinthij dare nolebant. Petiit igitur ex ipſorum ciuibus aliquot ſaltem ad ſe mitterent, qui certis locis præſidio eſſent, vt militibus ea tunc cuſtodientibus, alibi vti poſſet. Id Perinthij citò fecerunt, rati illis B ita loca in ſua poteſtate fore. at Cotys eos qui ad ſe miſſi fuerant, captos detinuit, iuſsitque ad ſe mitti mutuò petitam pecuniam, & ita recipere ſuos ciues.

¶ Mentor filius, comprehenſo Hermia, occupatis etiam iis locis quæ ille tenuerat, procuratores conſtitutos ab Hermia non remouit. Itaque iam omnibus ſecuris, & ſi quid dudum abſconderant aut depoſuerant apud externos, id rurſum habentibus apud ſe, & ipſos comprehendit, & quicquid habebant penes ſe, id abſtulit vniuerſum.

¶ Memno Rhodius, Lampſaco potitus, in penuria pecuniæ, magnam ſummam pecuniæ præſcripſit, quam opulentiſſimi perſoluerent, eámque re- C cepturos ipſos eſſe oſtendit ex aliorum ciuium tributo. Cùm verò etiam cæteri contribuiſſent, iuſſit illam quoque ſummam mutuò ſibi dari ad tempus, idq; præfiniuit, quo ea pecunia reſtitueretur. Rurſum pecuniæ egens, contribuere eos iuſſit, & ex vectigalibus, quod dediſſent, recipere. Illi, qui celeriter ſe recepturos ſperarent, contribuerunt. Iamque aderat tẽpus vt vectigalia perciperẽtur: at Memno ſibi pecunia tunc quoque opus eſſe oſtendit, ſéque poſtea eſſe acceptam redditurũ cum fœnore. Quos in exercitu etiam habebat, iis detraxit frumentum & ſtipendium dierum ſex, per annum. Pollicitus iis diebus ipſos neque vigilias neque itinera obituros, D neque inſumpturos quicquam, nimirum exemptis illis. Superiore tempore etiam, cùm metiretur frumentum militibus, ſecunda poſt nouam lunam die, primo quidem ille menſe dies præterit, ſequente verò quinque, & hoc modo proceſſit donec ad triginta perueniret. ¶ Charidemus Orita, tenens loca quædam Æolidos, cùm exercitum contra ſe adduceret Artabaſſus, pecunia deficiebatur, quæ militibus numeraretur. Ac primùm contribuebant nonnihil. Mox non habere ſe quicquam amplius aiebant. At Charidemus, quem locum eſſe opulẽtiſſimum arbitrabatur, ex eo iuſſit incolas, ſi quid nummorum haberent, aut ſi qua vaſa pretioſa, aliò ablegare: additurúmque ſe eſſe deductores. Ipſúm- E que hoc agere erat manifeſtum. Itaque illis fidem habentibus, non longe eductos extra vrbem excuſſit, ſi quid haberent, & quàm multis opus erat, ea abſtulit, ipſóſque eundem in locum reduxit. Per præconem etiam edixit: Nequis in vlla vrbe, ſuæ ditioni ſubiecta, arma haberet domi ſuæ: quique habuiſſet, eum argentum debere perſoluere, cuius ſumma fuit pronuntiata. Sed ſtatim negligere ipſe, neque reſpectum ad hæc habere. Illi verò homines præconium iſtud temere factum eſſe rati, retinebant ea quæ priùs quiſque habuerat loco ſuo. at Charidemus de improuiſo excuſſis domibus, ab iis, apud quos armorum aliquid reperiſſet, multam conſtitutam exegit.

¶ Philoxenus quiſpiam Macedo ſatrapes in Caria, in pecuniæ inopia, oſtendit ſe Dionyſia celebraturum eſſe. Et Cariæ incolarum opulentiſſ. deſcripſit, qui choros inſtruerent, imperatis iis quæ appararentur. At cernens eos grauari, ſubornauit quoſdam qui ſciſcitarentur, Quid dare vellent, vt muneris vacationem haberent. at hi plus etiam ſe daturos eſſe, quàm impenſuri viderentur, promittere, ne interpellarentur & abducerentur à ſuis negotiis. Ibi ille acceptis quæ iſti dabant, deſcripſit alios, donec etiam ab his accepit quæ voluit: & ita accedebat aliquid à ſingulis. ¶ Euæſus Syrus ſatrapes in Ægypto, cùm ſenſiſſet præfectos prouinciis ab ſe velle deſciſcere, accerſitos in regiam ipſos ſuſpendit vniuerſos. Iuſsitque dici familiaribus eorum & propinquis, aſſeruari illos. Singuli itaque laborabant pro ſuis, & redimere cupiebant pecunia captos. at ipſe pactus de vnoquoque, & acceptis de quibus conueniſſet, ſingulis mortuum reſtituit. ¶ Cleomenes Alexandrinus ſatrapes in Ægypto, cùm fames aliis in locis eſſet magna, in Ægypto autem mediocris, præcluſit exportandi frumenta licentiam. Prouinciis autem præfecti negare ſe poſſe tributa pendere, ſi non liceret exportari frumenta. Tum ille vt exportare liceret, conceſſit, ſed vectigal impoſuit frumento magnum. Itaque eueniebat vt cùm frumenti exportaretur non multum, magnum vectigal acciperetur, & eriperetur præfectis id quod prætenderant. Cùm quodam tempore eam prouinciam nauigio tranſiret, in qua Deus habetur Crocodilus, correptus fuit à crocodilo vnus ex pueris ipſius. Tum ſacerdotibus conuocatis: Se qui prior affectus eſſet iniuria, autores illius crocodilos velle vlciſci oſtendit. Et mandata dedit vt illi caperentur. at ſacerdotes, ne Deus ipſorum deſpiceretur, aurum quantum potuerunt colligere, ei tradiderunt. atque ita ipſe acquieuit. Dederat huic mandata Alexander rex, vt conderet vrbem ad Pharum, vtque eò transferret forum rerum venalium, Canobo. Ibi ipſe nauigio acceſſit Canobum, & oſtendit ſacerdotibus eo in loco ac locupletibus, ideo ſe aduenisse vt traduceret eos aliò. at ſacerdotes & ciues collatas pecunias ipſi dederunt, vt forum apud ſe ſibi relinqueret. Quibus acceptis, tunc ille quidem abiit. Poſtea verò omnibus ad ædificandum præparatis, nauigio iterum Canobum acceſſit, pecuniáſque ab ipſis ingentes multitudine poſtulauit. Nam hoc iam intereſſe, vt ibi ſit forum & non illic. Cúmque ſe nullo modo tantum perſoluere poſſe affirmarent, tum traduxit ipſos. Ablegato quodam ad emptionem quampiam, cùm ſenſiſſet, eum nactum eſſe vilia, & velle expenſum ferre quod pluris eſſet, dixit neceſſariis illius, audiſſe ſe, quòd ipſorum amicus merces emiſſet ſupra modum magno pretio. itaque ſe non eſſe aſſenſurum. Simúlque inertiam eius ſimulata iracundia inſectari. at illi his auditis, non debere aiebant ipſum fidem iis habere, qui contra abſentem aliquid dicerent, donec reuerſus hic rationem redderet coram ipſo. Qui poſtquam redierat, narrauerunt ei quæ ex Cleomene cognouerant. at ipſe his ſimul atque Cleomeni volens demonſtrare omnia, retulit de pretio quod mercando expenderat.

A ¶ Φιλόξενός τις Μακεδὼν, Καρίας σατραπεύων, δεηθεὶς χρημάτων, Διονύσια ἔφασκε μέλλειν ἄγειν, καὶ χορηγοὺς προσέγραψε* τῶν Καρῶν τοὺς εὐπορωτάτους, καὶ προσέταττεν αὐτοῖς ἃ δεῖ παρασκευάζειν. ὁρῶν δὲ αὐτοὺς δυσχεραίνοντας, ὑποπέμπων τινὰς ἠρώτα, τί βούλονται δόντες, ἀπαλλαγῆναι τῆς λειτουργίας. οἱ δὲ πολλῷ πλέον ἢ ὅσον ᾤοντο ἀναλώσειν, ἔφασαν δώσειν, τοῦ μὴ ὀχλεῖσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀπεῖναι. ὁ δὲ, παρὰ τούτων λαβὼν ὃ ἐδίδοσαν, ἑτέρους κατέγραψεν, ἕως ἔλαβε παρὰ τούτων ἃ ἐβούλετο· καὶ προσῆν παρ' ἑκάστοις. ¶ Εὐαίσης Σύρος, Αἰγύπτου σατραπεύων, ἀφίστασθαι μελλόντων τῶν νομαρχῶν ἀπ' αὐτοῦ αἰσθόμενος, καλέσας αὐτοὺς εἰς τὰ βασίλεια, ἐκρέμασεν ἅπαντας· πρὸς δὲ τοὺς οἰκείους ἐκέλευσε λέγειν ὅτι ἐν φυλακῇ εἰσιν. ἕκαστος οὖν τῶν οἰκείων ἐπραγματεύετο ὑπὲρ ἑκάστου, καὶ χρημάτων ἐξεωνοῦντο τοὺς συνειλημμένους. ὁ δὲ, διομολογησάμενος ὑπὲρ ἑκάστου, καὶ λαβὼν τὰ ὁμολογηθέντα, ἀπέδωκεν ἑκάστοις τὸν νεκρόν. ¶ Κλεομένης Ἀλεξανδρεὺς, Αἰγύπτου σατραπεύων, λιμοῦ γενομένου ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις τόποις σφόδρα, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ μετρίως, ἀπέκλεισε τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ σίτου. τῶν δὲ νομαρχῶν φασκόντων οὐ δυνήσεσθαι τοὺς φόρους ἀποδοῦναι, τῷ μὴ ἐξάγεσθαι τὸν σῖτον, ἐξαγωγὴν μὲν ἐποίησε, τέλος δὲ πολὺ τοῦ σίτου ἐπέβαλεν. ὥστε συνέβαινεν αὐτῷ ἐξαγομένου ὀλίγου, πολὺ τέλος λαμβάνειν, αὐτούς τε τοὺς νομάρχας πεπαῦσθαι τῆς προφάσεως. διαπλέοντος δὲ αὐτοῦ τὸν νομὸν οὗ ἐστι θεὸς ὁ κροκόδειλος, ἡρπάσθη τις τῶν παίδων αὐτοῦ. καλέσας οὖν τοὺς ἱερεῖς, ἔφη πρότερος ἀδικηθεὶς, ἀμύνεσθαι τοὺς κροκοδείλους, καὶ προσέταξε θηρεύειν αὐτούς. οἱ δὲ ἱερεῖς, ἵνα μὴ ὁ θεὸς αὐτῶν καταφρονηθῇ, συναγαγόντες ὅσον ἠδύναντο χρυσίον, ἔδωκαν αὐτῷ καὶ οὕτως ἐπαύσατο. Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως ἐντειλαμένου αὐτῷ οἰκίσαι πόλιν πρὸς τῷ Φάρῳ, καὶ ἐμπόριον τὸ πρότερον ὂν ἐπὶ τοῦ Κανώβου, ἐνταῦθα ποιῆσαι, καταπλεύσας εἰς τὸν Κάνωβον πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς κτήματα ἔχοντας ἐκεῖ, ἐπὶ τοῦτο ἥκειν ἔφη, ὥστε μετοικίσαι αὐτούς. οἱ δὲ ἱερεῖς καὶ οἱ κάτοικοι, εἰσενέγκαντες χρήματα, ἔδωκαν, ἵν' ἐᾷ κατὰ χώραν αὐτοῖς τὸ ἐμπόριον. ὁ δὲ, λαβὼν, τότε μὲν ἀπηλλάγη· εἶτα δὲ καταπλεύσας, ἐπεὶ ἦν ἕτοιμα αὐτῷ τὰ πρὸς τὴν οἰκοδομίαν, ᾔτει αὐτοὺς χρήματα, ὑπερβάλλων τῷ πλήθει. τοῦτο γὰρ αὐτῷ τὸ διάφορον εἶναι, τὸ αὐτοῦ εἶναι τὸ ἐμπόριον, καὶ μὴ ἐκεῖ. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἂν ἔφασαν δύνασθαι δοῦναι, μετῴκισεν αὐτούς. ἀποστείλας τέ τινα ἐφ' ἀγοράσματα, αἰσθόμενος ὅτι εὐωνίας ἐπιτετύχηκεν, αὐτῷ δὲ μέλλειν ἐκτετιμημένα λογίζεσθαι, πρὸς τοὺς συνήθεις τοῦ ἀγοραστοῦ ἔλεγεν, ὅτι ἀκηκοὼς εἴη τὰ ἀγοράσματα αὐτοῦ ὑπερτίμια ἠγορακέναι· αὐτὸς οὖν οὐ προσέξειν καὶ ἅμα τὴν ἀβελτηρίαν αὐτοῦ ἐλοιδόρει μετ' ὀργῆς προσποιητοῦ. οἱ δὲ, ταῦτα ἀκούσαντες, οὐκ ἔφασαν δεῖν πιστεύειν αὐτὸν τοῖς* λέγουσί τι κατ' ἐκείνου, ἕως αὐτὸς παραγενόμενος, τὸν λόγον αὐτῷ δῷ. ἀφικομένου δὲ τοῦ ἀγοραστοῦ, ἀπήγγειλαν αὐτῷ τὰ παρὰ τοῦ Κλεομένους ὁ δ', ἐκείνοις τε βουλόμενος ἐνδείξασθαι καὶ τῷ Κλεομένει, ἀνήνεγκε τὰς τιμὰς ὧν περ ἦν ἠγορακώς.

* γρ. καρπῶν

* γρ. λέγουσί τι

τοῦ τε σίτου πωλουμένου ἐν τῇ χώρᾳ δέκα δραχμῶν, καλέσας τοὺς ἐργαζομένους, ἠρώτα πῶς βούλονται αὐτῷ ἐργάζεσθαι. οἱ δὲ ἔφασαν, ἐλάττονος ἢ ὅσου τοῖς ἐμπόροις ἐπώλουν. ὁ δὲ, ἐκείνοις μὲν ἐκέλευσεν αὐτῷ παραδιδόναι ὅσουπερ ἐπώλουν τοῖς ἄλλοις· αὐτὸς δὲ τάξας τριάκοντα καὶ δύο δραχμὰς τοῦ σίτου τιμὴν, οὕτως ἐπώλει. τούς τε ἱερεῖς καλέσας, ἔφησε πολὺ τὸ ἀνώμαλον ἀνάλωμα ἐν τῇ χώρᾳ γίνεσθαι εἰς τὰ ἱερά· δεῖν οὖν καὶ τῶν ἱερῶν τινα καὶ τῶν ἱερέων τὸ πλῆθος καταλυθῆναι. οἱ δὲ ἱερεῖς, καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος καὶ κοινῇ, τὰ ἱερὰ χρήματα ἐδίδοσαν· οἰόμενοί τε αὐτὸν τῇ ἀληθείᾳ μέλλειν τοῦτο ποιεῖν· καὶ ἕκαστος βουλόμενος τό τε ἱερὸν τὸ αὐτοῦ εἶναι κατὰ χώραν, καὶ αὐτὸς ἱερεύς. ¶ Ἀντιμένης Ῥόδιος, * ἡμιόδιος γενόμενος Ἀλεξάνδρου περὶ Βαβυλῶνα, ἐπόρισε χρήματα ὧδε· νόμου ὄντος ἐν Βαβυλωνίᾳ παλαιοῦ, δεκάτην εἶναι τῶν εἰσαγομένων. χρωμένου δὲ αὐτῷ οὐδενὸς, τηρήσας τούς τε σατράπας ἅπαντας προσδοκίμους ὄντας, καὶ στρατιώτας, οὐκ ὀλίγους τε πρέσβεις καὶ τεχνίτας κλητοὺς ἄλλους ἄγοντας, καὶ ἰδίᾳ ἀποδημοῦντας, καὶ δῶρα πολλὰ εἰσαγόμενα, τὴν δεκάτην ἔπρασσε κατὰ τὸν νόμον τὸν κείμενον. πάλιν τε * πειρῶν τἀνδράποδα τὰ ἐπὶ τῷ στρατοπέδῳ ὄντα, ἐκέλευσε τὸν βουλόμενον ἀπογράφεσθαι ὁπόσου θέλει· μέλλειν δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ ὀκτὼ δραχμὰς ἀποτίσαι. ἂν δὲ * ἀποδρῷ τὸ ἀνδράποδον, κομίζεσθαι τὴν τιμὴν ἣν ἀνεγράψατο. ἀπογραφέντων οὖν πολλῶν ἀνδραπόδων *, οὐκ ὀλίγον * συνετέλει ἀργύριον. εἰ δέ τι ἀποδραίη ἀνδράποδον, ἐκέλευε τὸν σατράπην τῆς * ἐν ᾗ ἐστὶ τὸ στρατόπεδον ἀνασώζειν, ἢ τὴν τιμὴν τῷ κυρίῳ ἀποδιδόναι. ¶ Ὀφέλας Ὀλύνθιος, καταστήσας ἐπιμελητὴν εἰς τὸν νομὸν τὸν * Ἀρθριδίτην, ἐπεὶ προσελθόντες αὐτῷ οἱ νομάρχαι οἱ ἐκ τοῦ τόπου τούτου, ἔφασαν βούλεσθαι πλείω αὐτοὶ πολὺ φέρειν, τὸν δὲ ἐπιμελητὴν τὸν νῦν καθεστηκότα ἀπαλλάξαι αὐτὸν ἠξίουν· ἐπερωτήσας αὐτοὺς, εἰ δυνήσονται συντελεῖν ἅπερ ἐπαγγέλλονται, φησάντων αὐτῶν, τὸν μὲν ἐπιμελητὴν κατὰ χώραν εἴα, τοὺς δὲ φόρους πράσσεσθαι ἐκέλευεν ὅσους αὐτοὶ ὑπετιμήσαντο. οὔτε οὖν ὃν κατέστησεν ἀτιμάσαι ἐδόκει, οὔτ' ἐκείνοις πλείους φόρους ἐπιβαλεῖν, ἢ αὐτοὶ ἔταξαν, χρήματα δὲ πολλαπλάσια αὐτὸς ἐκομίσατο. ¶ Πυθοκλῆς Ἀθηναῖος, Ἀθηναίοις συνεβούλευσε τὸν μόλυβδον τὸν * ἐκ τῶν Τυρίων παραλαμβάνειν παρὰ τῶν ἰδιωτῶν τὴν πόλιν, ὥσπερ ἐπώλουν, διδράχμου· εἶτα * τάξαντα αὐτοῖς τιμὴν ἑξαδράχμου, οὕτω πωλεῖν.

¶ Χαβρίας πληρωμάτων τε κατειλεγμένων εἰς ἑκατὸν καὶ εἴκοσι ναῦς, * τῶν δὲ νεῶν ἑξήκοντα μόνον οὔσης χρείας, προσέταξε τοῖς ἐκ τῶν ἑξήκοντα νεῶν αὐτοῦ τῶν ὑπομενουσῶν τοὺς πλέοντας εἰς δίμηνον σιτηρεσιάσαι, ἢ αὐτοὺς πλεῖν. οἱ δὲ, βουλόμενοι ἐπὶ τῶν ἰδίων εἶναι, ἔδωκαν ἃ προσέταξεν. ¶ Ἀντιμένης τούς τε θησαυροὺς τοὺς παρὰ τὰς ὁδοὺς τὰς βασιλικὰς ἀναπληροῦν ἐκέλευε τοὺς σατράπας κατὰ τὸν νόμον τὸν τῆς χώρας· ὁπότε δὲ * διαπορεύοιτο τὸ στρατόπεδον, ἢ ἕτερος ὄχλος, ἄνευ τοῦ βασιλέως, πέμψας τινὰ παρ' αὐτοῦ ἐπώλει τὰ ἐκ τῶν θησαυρῶν.

* Suſpecta vox.
* Cam. ἀπορῶν.
* γ. ἀποδρᾷ.
* Quidam, συνε- [illegible]
* γ. [illegible]
* γ. Ἀθριβίτην.
* Cam. ἐκ Τορμῶν. Sylb. ἐκ τῶν Λαυρείων. Sylb. τάξαντας αὐτούς.
* Camer. τῷ δὲ Ταῷ ἑξ.
* Sylb. διαπορεύοιτο στρατ. & mox. π. τ. παρ' αὐτοῦ.

A Cùm frumentum veniret in illa regione denariis decem, accerſitis iis qui vendendis frumentis faciebant quæſtum, percunctatus eſt quantum à ſe accipere vellent. Qui cùm dixiſſent, minoris ipſi ſe eſſe daturos quàm cæteris mercatoribus, iuſſit quidem ſibi tradi tanti frumentum quanti aliis: ipſe verò pretium ſtatuit frumenti denarios 32. & tanti vendebat. Conuocatis ſacerdotibus, dixit: Perquam inæquales ſumptus in ea regione in ſacrificia impendi, itaque & fanorum & ſacerdotum numerum diminui oportere. At ſacerdotes cùm priuatas ſuas tum publicas ſacras pecunias illi dare, exiſtimantes reuera eum iſtud facturum eſſe,
B quòd vellet ſuum quiſque fanum ſaluum eſſe, & ipſe ſacerdos permanere. ¶ Antimenes Rhodius curatione ei lata viarum circum Babylona, ab Alexandro, pecuniæ copiam ita confecit. Lex erat in Babyloniæ regione antiqua: Decimam pendi de iis quæ importarentur, debere. Ea nemo iamdudum vtebatur. At ille tempus obſeruauit, quo aduentus ſatraparum omnium expectabatur, itemque militum, necnon legatorum haud paucorum, præterea artificum accerſitorum & alios adducentium, quique priuato nomine peregrinarentur, quo tempore & munera multa ſolerent afferri. Tunc igitur decimam exegit ſecundùm legem quæ extabat. Rurſum laborans inopia, iuſ-
C ſit, mancipiorum quæ erant in caſtris, nomina perſcripta à volentibus, quanti videretur, æſtimari: & de ſingulis anno vno eos perſoluere denarios octo. Quòd ſi cuius mancipium aufugiſſet, pretium illius reſtitutum iri promiſit. Multorum igitur mancipiorum perſcriptis nominibus, non parum argenti conflatum fuit. Si verò aufugiſſet aliquod, iuſſit, ſatrapam, in cuius loca perueniſſet, vel reducendum illud in caſtra, vel pretium domino perſoluendum curare. ¶ Ophellas Corinthius, conſtituto procuratore prouinciæ Arthriditidos, cùm prouinciis præfecti illius loci ipſum accederent, & multo plura ſe tributuros pollicerentur, &
D peterent vt procuratorem cõſtitutum remoueret: interrogauit eos, poſſent ne facere promiſſum? Qui cùm poſſe ſe affirmarent, non ille quidem loco mouit procuratorem, tributa verò, quæ æſtimatione ipſi ſua ſubiecerant, exigi iuſſit. Neque igitur conſtituto abs ſe honorem detrahere videbatur, neque præfectis maiora tributa imponere quàm ipſi conſtituiſſent, cùm ad ſeſe multiplex pecunia perueniret. ¶ Pythocles Athenienſibus conſilium dedit; vt plumbum Tyrium reſpublica à priuatis ad ſe reciperet, eo pretio quo venibat, nimirum duobus denariis, vt ciuitas deinde illud venderet, conſtituto pretio denariorum ſex. ¶ Chabrias coactis ad naues centum viginti, quantum ſatis eſſet ho-
E minum, cùm Tao non pluribus quàm ſexaginta opus eſſet, iuſſit vt reliqui iis qui in ſexaginta nauibus eſſent, duorum menſium ſtipendium ſoluerent, aut nauigare ipſos. At hi cupientes remanere apud ſua, dederunt quod imperauerat.

¶ Antimenes ea quæ condi ſolebant propter vias regias, à ſatrapis compleri iubebat, ſecundùm regionis illius legem. Quoties autem inopia laborabat vel exercitus, vel alia multitudo, abſque rege, aliquo abs ſe miſſo vendebat ea quæ condita erant.

¶ Cleomenes, accedente luna noua, cùm ſtipendium eſſet dandum militibus, acceſſit de induſtria nauigio. Et deinde abeunte menſe diſcedens nauigio, ſtipendium perſoluebat. Poſtea ſequente menſe differebat ſolutionem vſque ad alteram nouam lunam. Milites autem, quòd paulò antè ſtipendium accepiſſent, quieti erãt: itaque ille vnum in anno menſem prætereiens, vnius menſis ſtipendium militibus ſubtrahebat. ¶ Stabelbius, cùm deberet militibus ſtipendium, conuocatis ductoribus, ſibi priuatis nihil prorſus opus eſſe dixit: & quoties indigeat militibus, ſi illorum cuique argentum dederit, ita ad conducendum externum militem eos poſſe ablegari: & ea ſtipendia quæ militibus perſoluere cogatur, ſe eis libentiùs eſſe daturum. Iuſſit igitur dimittere ſuos vnumquemque, ita vt manipulatim ex illa regione diſcedant. Ductores cùm ea ex re lucri aliquid ſe facturos eſſe arbitrarentur, milites ita, quemadmodum Stabelbius præceperat, dimiſerunt. Modico autem interpoſito tempore, congregatis ipſis: neque tibicinis abſque cœtu Muſico, neque ductoris abſque militibus vſum eſſe dixit, iuſsitque eos regione illa excedere. ¶ Dionyſius circum fana obiens, ſicubi cerneret propoſitam menſulam auream aut argenteam, Boni euentus, cùm infundere iuſſiſſet, præcepit illã auferri. Quæ ſimulacra autem erant eiuſmodi, vt extenſa manu præferrent pateram, eam adimere iuſſit, quòd diceret ſe accipere. Pallia etiam aurea & coronas de ſimulacris detrahebat, dicebátque eis ſe & leuiora & meliùs odorata dare velle, atque ita illis pallium linteum & coronas violaceas circundabat.

A ¶ Κλεομένης, προσπορευομένης τε τῆς νουμηνίας, καὶ δέον τοῖς στρατιώταις* σιταρχίαν δοῦναι, κατέπλευσεν ἐξεπίτηδες.* προσπορευομένου δὲ τοῦ μηνὸς, ἀναπλεύσας, διέδωκε τὴν σιταρχίαν. εἶτα τοῦ εἰσιόντος μηνὸς, διέλιπεν ἕως τῆς νουμηνίας. οἱ μὲν οὖν στρατιῶται, διὰ τὸ νεωστὶ εἰληφέναι τὴν σιταρχίαν, ἡσυχίαν εἶχον. ἐκεῖνος δὲ, παραλλάξας ἕνα μῆνα παρὰ τὸν ἐνιαυτὸν, ἀφῄρει μισθὸν ἀεὶ μηνός. ¶ Σταβέλβιος* ὁ Μυσῶν, στρατιώταις μισθὸν συγκαλέσας, ἔφησεν αὐτὸς τῶν μὲν ἰδιωτῶν οὐδεμίαν χρείαν εἶναι, τῶν δὲ ἡγεμόνων,* ὅταν δέῃ στρατιωτῶν, ἐκείνων ἑκάστῳ δοὺς ἀργύριον, ἀποστελεῖν ἐπὶ ξενολο-
B γίαν· τούς τε μισθοὺς οὓς δεῖ ἐκείνοις δοῦναι, τοῖς ἡγεμόσιν ἂν ἥδιον διδόναι. ἐκέλευεν οὖν αὐτοὺς ἀποστέλλειν ἕκαστον *τοὺς αὐτῶν καταλόγους ἐκ τῆς χώρας. τῶν δὲ ἡγεμόνων ὑπολαβόντων χρηματιεῖν αὐτοὺς ἔσεσθαι, ἀπέστελλον τοὺς στρατιώτας, καθάπερ ἐκεῖνος προσέταξε. διαλιπὼν δὲ ὀλίγον χρόνον, καὶ συναγαγὼν αὐτοὺς, οὔτε αὐλητὴν αὐτὸν χοροῦ, οὔτε ἡγεμόνας αὐτῶν ἰδιωτῶν ἄνευ ἔφη χρησίμους εἶναι. ἐκέλευεν οὖν αὐτοὺς ἀπαλλάττεσθαι ἐκ τῆς
C χώρας. ¶ Διονύσιος, τὰ ἱερὰ περιπορευόμενος, εἰ μὲν τράπεζαν ἴδοι παρακειμένην χρυσῆν ἢ ἀργυρᾶν, ἀγαθοῦ δαίμονος, κελεύσας ἐγχέαι, ἐκέλευεν ἀφαιρεῖν. ὅσα δὲ τῶν ἀγαλμάτων φιάλην εἶχε προτετακότα, εἴπας ὅτι δέχομαι,* ἐξαιρεῖν ἐκέλευε. τά θ' ἱμάτια, τά τε χρυσᾶ, καὶ τοὺς στεφάνους, περιῄρει τῶν ἀγαλμάτων φάσκων αὐτὸς καὶ κουφότερα καὶ εὐωδέστερα δώσειν· εἶτα ἱμάτιον μὲν* λινοῦν, στεφάνους δὲ* λευκίνους περιετίθει.

* γρ. σιταρχίαν & ita mox.
* γρ. [illegible]
* Cam. [illegible] M. [illegible]
* γρ. ἐπειδὰν, vel [illegible]
* Cam. τ. αὐτῶν κατὰ λόχους.
* γρ. ἐξαιρεῖν
* [illegible]
* Sylb. [illegible]

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΕΧΝΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΤΩΝ ΕΙΣ τρία τὸ πρῶτον.

ARISTOTELIS ARTIS RHETORICÆ LIBER PRIMVS.

Antonio Riccobono interprete.

ΚΕΦΑΛ. α'.

A

Ὅτι οὐκ ἔστιν ἑνός τινος γένους ἀφωρισμένου ἡ ῥητορική, ἀλλὰ καθάπερ ἡ διαλεκτική. καὶ ὅτι χρήσιμος. καὶ ὅτι οὐ τὸ πεῖσαι ἔργον αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν τὰ πιθανά.

Ἡ Ῥητορική ἐστιν * ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ· ἀμφότεραι γὰρ περὶ τοιούτων τινῶν εἰσιν, ἃ κοινὰ τρόπον τινὰ ἁπάντων ἐστὶ γνωρίζειν, καὶ οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης ἀφωρισμένης. διὸ καὶ πάντες τρόπον τινὰ μετέχουσιν ἀμφοῖν· πάντες γὰρ μέχρι τινὸς καὶ ἐξετάζειν καὶ ὑπέχειν λόγον, καὶ ἀπολογεῖσθαι καὶ κατηγορεῖν ἐγχειροῦσιν. (B) τῶν μὲν οὖν πολλῶν, οἱ μὲν, εἰκῇ ταῦτα δρῶσιν· οἱ δὲ, διὰ συνήθειαν * ἀπὸ ἕξεως. ἐπεὶ δὴ * ἀμφοτέρως ἐνδέχεται, δῆλον ὅτι εἴη ἂν αὐτὰ καὶ ὁδοποιεῖν· δι' ὃ γὰρ ἐπιτυγχάνουσιν οἵ τε διὰ συνήθειαν, καὶ οἱ ἀπὸ ταὐτομάτου, * τὴν αἰτίαν θεωρεῖν ἐνδέχεται· τὸ δὲ τοιοῦτον, * πάντες ἤδη ἂν ὁμολογήσαιεν, τέχνης ἔργον εἶναι. νῦν μὲν οὖν οἱ τὰς τέχνας τῶν λόγων συντιθέντες, ὀλίγον * πεποιήκασιν αὐτῆς μόριον· αἱ γὰρ πίστεις, ἔντεχνόν ἐστι μόνον· τὰ δ' ἄλλα, * προσθῆκαι. οἱ δὲ, περὶ μὲν ἐνθυμημάτων, οὐδὲν λέγουσιν, ὅπερ ἐστὶ σῶμα τῆς πίστεως· περὶ δὲ τῶν ἔξω τοῦ πράγματος, τὰ πλεῖστα πραγματεύονται· διαβολὴ γὰρ, καὶ ἔλεος, καὶ ὀργὴ, καὶ τὰ τοιαῦτα πάθη τῆς ψυχῆς, (C) οὐ περὶ τοῦ πράγματός ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν δικαστήν. ὥστ', εἰ περὶ πάσας ἦν τὰς κρίσεις, καθάπερ ἐν ἐνίαις τε νῦν ἐστὶ τῶν πόλεων, καὶ μάλιστα * ἐν ταῖς εὐνομουμέναις, οὐδὲν ἂν εἶχον ὅ,τι * λέγωσιν. ἅπαντες γὰρ οἴονται δεῖν οὕτω τοὺς νόμους ἀγορεύειν· οἱ δὲ, καὶ χρῶνται, καὶ κωλύουσιν ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν, καθάπερ καὶ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ, ὀρθῶς τοῦτο νομίζοντες. οὐ γὰρ δεῖ τὸν δικαστὴν διαστρέφειν, εἰς ὀργὴν * προάγοντας, ἢ φθόνον, ἢ ἔλεον. ὅμοιον γὰρ κἂν εἴ τις, ᾧ μέλλει χρῆσθαι κανόνι, * τοῦτο ποιήσει στρεβλόν. ἔτι δὲ φανερὸν, ὅτι τοῦ μὲν ἀμφισβητοῦντος οὐδέν ἐστιν ἔξω τοῦ δεῖξαι τὸ πρᾶγμα, ὅτι ἔστιν ἢ οὐκ ἔστι, ἢ γέγονεν ἢ οὐ γέγονεν· εἰ δὲ μέγα ἢ μικρὸν, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ὅσα μὴ ὁ νομοθέτης διώρικεν, αὐτὸν δήπου τὸν δικαστὴν δεῖ γινώσκειν, καὶ

[Margin notes: * Infrà cap. 2. σημαίνεται καὶ μόριον τῆς διαλ. — γρ. ἢ ἀπὸ ἕξ. κ. ἀμφότερα — κ. πάντα τὴν αἰτ. — κ. εὐθὺς πάντ. — κ. οὐδὲν ὡς εἰπεῖν πεποιήκασιν αὐτῆς μ. al. αὐτῶ, al. αὐτῶν. — κ. προσθῆκαι. — [illegible]ουμ. — [illegible] & [illegible] minus [illegible] — [illegible], & [illegible]]

CAPVT I.

De Rhetoricæ ſimilitudine cum Dialectica, & de vtilitate.

RHetorica conuenientiam habet cum dialectica: ambæ enim in eiuſmodi rebus verſantur, quæ communiter quodammodo cognoſcuntur ab omnibus, & nullius ſunt ſcientiæ definitæ. Quàobrem etiam omnes quodammodo ambarum participes ſunt. Omnes enim quadamtenus & exquirere & ſuſtinere rationem, & (B) defendere, & accuſare conantur. ac ex imperita quidem multitudine alij temere hæc faciunt: alij conſuetudine, & habitu. Quoniam verò vtroque modo contingit, manifeſtum eſt, licere eadem etiam facere certa via, & ratione. Cur enim finem conſequantur, tum qui hæc faciunt conſuetudine, tum qui caſu, cauſam intueri contingit. Iam verò omnes confeſſi fuerint huiuſmodi eſſe artis munus. ac nunc quidem qui artes orationum componunt, exiguam ipſarum particulam confecerunt. Fides enim artificioſa eſt ſolùm: alia verò additamenti ſunt loco. at hi nihil quidem de enthymematibus dicunt, id quod eſt robur fidei: de iis verò quæ ſunt extra rem, plurima tradunt. Criminatio enim & miſericordia, & ira & huiuſmodi animi (C) perturbationes, non de re ſunt, ſed ad iudicem. Quòd ſi in omnibus iuditiis eueniret, quemadmodum in nonnullis etiam nunc euenit ciuitatibus, maximè verò in iis quæ bene ſunt inſtitutæ, nihil haberent, quod dicerent. Omnes enim partim arbitrantur oportere ſic leges cauere: partim hoc inſtitutum retinent, & prohibent extra rem dicere, vt etiam in Areopago, rectè ſic ſtatuentes. Non enim oportet iudicem peruertere ad iram excitando, vel inuidiam, vel miſericordiam: quia id ſimile eſt ac ſi quis qua vſurus eſt regula, eam reddat peruerſam. Præterea verò apparet, eius qui controuerſatur, nihil eſſe niſi vt demonſtret rem eſſe, vel non eſſe, vel factam vel non factam eſſe. At verò, vtrùm magna an parua ſit, vtrùm iuſta an iniuſta, quæcumque legis lator non diſtinxit, ipſum nempe iudicem oportere cognoſcere, &

non diſcere à controuerſantibus. Maximè igitur conuenit rectè latas leges, quæcumque poſſunt, omnia ipſas diſtinguere, & quàm pauciſſima relinquere iis qui iudicant. Primùm, quia facilius eſt vnum habere, & paucos, quàm multos, qui bene exiſtiment, & poſſint legem ferre, ac ius conformare. Deinde, legum lationes ex longi temporis conſiderationibus fiunt: at iudicia derepentè, vt difficulter rectam habeant iuſtitiæ & vtilitatis rationem illi qui iudicant. atque quod omnium eſt maximum, quia legiſlatoris iudicium non eſt de rebus ſingularibus nec de præſentibus, ſed de futuris, & de vniuerſalibus: at concio, & iudex de præſentibus ac definitis iudicant, quibuſcum & amor & odium, & propria vtilitas coniuncta ſæpenumero eſt, vt non ampliùs poſſint perſpicere ſatis id, quod verum eſt, ſed obſcuret iudicium propria iucunditas, vel moleſtia. Ac de aliis quidem, quemadmodum dicebamus, oportet quàm pauciſſimis efficere dominum diſceptatorem. Verùm de re facta, aut non facta, futura aut non futura, quæ eſt, aut non eſt, omnino diſceptatoribus relinquendum iudicium eſt: non enim fieri poteſt vt hæc legiſlator prouideat. Iam ſi hæc ita ſe habent, apparet, ea quæ ſunt extra rem, illos præcipere, quicumque in aliis rebus verſantur, vt quid oporteat prooemium, aut narrationem habere, & aliarum vnamquamque particularum. Nihil enim in ipſis aliud tradunt, niſi quomodo diſceptatorem cuiuſdammodi efficiant. De artificioſa verò fide nihil demonſtrant, hoc eſt, vnde aliquis fieri enthymematic° poſſit. Hac enim de cauſſa cùm eadem ſit via & ratio in deliberatiuis & iudicialibus, ſitque pulchrior ac ciuilior deliberationis traditio, quàm ea quæ de contractibus eſt, de illa quidem nihil dicunt: at de litigando omnes conantur præcepta tradere: quia minùs prodeſt ea quæ ſunt extra rem dicere in deliberatiuis, ac minùs malitioſa eſt concio, quàm de iure diſceptatio, quia res communior ſit. Hic enim diſceptator de propriis iudicat: vt nihil aliud opus ſit, niſi demonſtrare, rem ita ſe habere, vt ait is qui conſulit. In iudicialibus verò id non ſat eſt, ſed operæ pretium eſt arripere auditorem. De alienis enim iudicium eſt, vt dum ſe ipſos ſpectant, & ad gratiam audiunt, ſedent illis, qui controuerſantur, non autem iudicent. Itaque multis in locis, vt etiam priùs dicebamus, lex prohibet extra rem dicere. Ibi autẽ ipſi diſceptatores hoc cuſtodiunt ſatis. Quoniam verò apparet artificioſam methodum ad fidem pertinere, & fides demonſtratio quædam eſt (tunc enim fidem habemus maximè, cùm demonſtratum eſſe arbitramur) & demonſtratio oratoria eſt enthymema, & eſt hoc vt ſimpliciter dicam, potentiſſimum ad faciendum fidem: & enthymema eſt ſyllogiſmus quidam, & quæ ad ſyllogiſmum pertinent æquè omnem, Dialecticæ eſt videre, vel ipſius vniuerſæ, vel partis alicuius: non eſt dubium, qui maximè hoc poteſt intueri, ex quibus, & quomodo fiat ſyllogiſmus, cum etiam enthymematicum eſſe maximè, cùm aſſumpſerit, & in cuiuſmodi rebus verſentur enthymemata, & quas habeant differentias ad Logicos ſyllogiſmos.

A οὐ μανθάνειν παρὰ τῶν ἀμφισβητούντων. μάλιστα μὲν οὖν προσήκει τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, ὅσα ἐνδέχεται, πάντα διορίζειν αὐτούς, καὶ ὅτι ἐλάχιστα καταλείπειν ἐπὶ τοῖς κρίνουσι· πρῶτον μὲν, ὅτι ἕνα λαβεῖν, καὶ ὀλίγους ῥᾷον, ἢ πολλοὺς εὖ φρονοῦντας καὶ δυναμένους νομοθετεῖν καὶ δικάζειν. ἔπειθ' αἱ μὲν νομοθεσίαι, ἐκ πολλοῦ χρόνου σκεψαμένων γίνονται· αἱ δὲ κρίσεις, ἐξ ὑπογύου. ὥστε χαλεπὸν ἀποδιδόναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ συμφέρον, καλῶς, τοὺς κρίνοντας. τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ὅτι ἡ μὲν τοῦ νομοθέτου κρίσις, οὐ κατὰ μέρος, οὔτε περὶ τῶν παρόντων,] ἀλλὰ περὶ μελλόντων τε καὶ καθόλου ἐστίν· ὁ δ' ἐκκλησιαστὴς καὶ δικαστής, ἤδη B περὶ παρόντων καὶ ἀφωρισμένων κρίνουσι· πρὸς οὓς καὶ τὸ φιλεῖν ἤδη καὶ τὸ μισεῖν, καὶ τὸ ἴδιον συμφέρον * συνήρτηται πολλάκις· ὥστε μηκέτι δύνασθαι θεωρεῖν ἱκανῶς τὸ ἀληθές, ἀλλ' ἐπισκοτεῖν τῇ κρίσει τὸ ἴδιον ἡδὺ ἢ λυπηρόν. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων, ὥσπερ * λέγομεν, δεῖ ὡς ἐλαχίστων ποιεῖν κύριον τὸν κριτὴν· περὶ δὲ τοῦ γεγονέναι, ἢ μὴ γεγονέναι, ἢ ἔσεσθαι ἢ μὴ ἔσεσθαι, ἢ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, ἀνάγκη ἐπὶ τοῖς κριταῖς καταλείπειν· οὐ γὰρ δυνατὸν ταῦτα τὸν νομοθέτην προϊδεῖν. εἰ δὴ ταῦθ' οὕτως ἔχει, φανερὸν ὅτι τὰ ἔξω τοῦ πράγματος C τεχνολογοῦσιν, ὅσοι τἄλλα διορίζουσιν· οἷον τί δεῖ τὸ προοίμιον, ἢ τὴν διήγησιν ἔχειν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον μορίων· οὐδὲν γὰρ ἐν αὐτοῖς ἄλλο πραγματεύονται, πλὴν ὅπως τὸν κριτὴν ποιόν τινα ποιήσωσι. περὶ δὲ τῶν ἐντέχνων πίστεων οὐδὲν δεικνύουσι· τοῦτο δ' ἐστίν, ὅθεν ἄν τις γένοιτο ἐνθυμηματικός. διὰ γὰρ τοῦτο, τῆς αὐτῆς οὔσης μεθόδου περὶ τὰ δημηγορικὰ καὶ δικανικά, καὶ καλλίονος καὶ πολιτικωτέρας τῆς δημηγορικῆς πραγματείας οὔσης, ἢ τῆς περὶ τὰ συναλλάγματα, περὶ μὲν ἐκείνης οὐδὲν λέγουσι, περὶ δὲ τοῦ δικάζεσθαι, πάντες πειρῶνται τεχνολογεῖν, ὅτι ἧττόν ἐστι D πρὸ ἔργου τὰ ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν ἐν τοῖς δημηγορικοῖς· καὶ ἧττόν ἐστι κακοῦργον ἡ δημηγορία δικολογίας, * ἀλλὰ κοινότερον· ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὁ κριτὴς περὶ τῶν οἰκείων κρίνει· ὥστ' οὐδὲν ἄλλο δεῖ, πλὴν ἀποδεῖξαι, ὅτι οὕτως ἔχει, ὥς φησιν ὁ συμβουλεύων. ἐν δὲ τοῖς δικανικοῖς, οὐχ ἱκανὸν τοῦτο, ἀλλὰ πρὸ ἔργου ἐστὶν ἀναλαβεῖν τὸν ἀκροατήν· περὶ ἀλλοτρίων γὰρ ἡ κρίσις. ὥστε, πρὸς τὸ αὑτῶν σκοπούμενοι, καὶ πρὸς χάριν ἀκροώμενοι, διδόασι τοῖς ἀμφισβητοῦσιν, ἀλλ' οὐ κρίνουσι. διὸ καὶ πολλαχοῦ, ὥσπερ καὶ πρότερον εἶπον, ὁ νόμος κωλύει λέγειν ἔξω τοῦ πράγματος. ἐκεῖ δ' αὐτοὶ E οἱ κριταὶ τοῦτο τηροῦσιν ἱκανῶς. ἐπεὶ δὲ φανερόν ἐστιν, ὅτι ἡ μὲν ἔντεχνος μέθοδος, περὶ τὰς πίστεις ἐστίν· ἡ δὲ πίστις, ἀπόδειξίς τις· τότε γὰρ πιστεύομεν μάλιστα, ὅταν ἀποδεδεῖχθαι ὑπολάβωμεν· ἔστι δ' ἀπόδειξις ῥητορικὴ, ἐνθύμημα· καὶ ἔστι τοῦτο, * ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κυριώτατον τῶν πίστεων· τὸ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμός τις· περὶ δὲ συλλογισμοῦ ὁμοίως ἁπάντων, τῆς διαλεκτικῆς ἐστιν ἰδεῖν, ἢ αὐτῆς ὅλης, ἢ μέρους τινός· δῆλον δ' ὅτι ὁ μάλιστα τοῦτο δυνάμενος θεωρεῖν, ἐκ τίνων, καὶ πῶς γίνεται συλλογισμός, οὗτος καὶ ἐνθυμηματικὸς ἂν εἴη μάλιστα, προσλαβὼν περὶ ποῖά τέ ἐστι τὰ ἐνθυμήματα, καὶ τίνας ἔχει διαφορὰς πρὸς τοὺς * λογικοὺς συλλογισμούς.

* γρ. συνήρτηται.
* γρ. λέγομεν.
* χαὶ κοινότ.
* γρ. ὡς εἰπεῖν ἁπλῶς.
* γρ. λογικούς.

A τό, τε γὰρ ἀληθὲς, καὶ τὸ ὅμοιον τῷ ἀληθεῖ, τῆς αὐτῆς ἐστὶ δυνάμεως ἰδεῖν. ἅμα δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸ ἀληθὲς πεφύκασιν ἱκανῶς, καὶ τὰ πλείω τυγχάνουσι τῆς ἀληθείας· διὸ πρὸς τὰ ἔνδοξα στοχαστικῶς ἔχειν, τοῦ ὁμοίως ἔχοντος καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειάν ἐστιν. ὅτι μὲν οὖν τὰ ἔξω τοῦ πράγματος καὶ οἱ ἄλλοι τεχνολογοῦσι, καὶ διότι μᾶλλον ἀπονενεύκασι πρὸς τὸ δικολογεῖν, φανερόν· χρήσιμος δέ ἐστιν ἡ ῥητορικὴ, διά τε τὸ φύσει εἶναι κρείττω τἀληθῆ καὶ τὰ δίκαια, τῶν ἐναντίων· ὥστε ἐὰν μὴ κατὰ τὸ προσῆκον αἱ κρίσεις γίγνωνται, ἀνάγκη δι᾽ αὐτῶν ἡττᾶσθαι· τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ἄξιον ἐπιτιμήσεως· ἔτι δὲ πρὸς ἐνίους, οὐδ᾽ εἰ τὴν ἀκριβεστάτην ἔχοιμεν ἐπιστήμην, ῥᾴδιον ἀπ᾽ ἐκείνης B πεῖσαι λέγοντας· διδασκαλίας γάρ ἐστιν ὁ κατὰ τὴν ἐπιστήμην λόγος· τοῦτο δὲ ἀδύνατον, ἀλλ᾽ ἀνάγκη διὰ τῶν κοινῶν ποιεῖσθαι τὰς πίστεις καὶ τοὺς λόγους. ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς τοπικοῖς ἐλέγομεν περὶ τῆς πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐντεύξεως. ἔτι δὲ, τἀναντία δεῖ δύνασθαι πείθειν, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς συλλογισμοῖς· οὐχ ὅπως ἀμφότερα πράττωμεν· οὐ γὰρ δεῖ τὰ φαῦλα πείθειν· ἀλλ᾽ ἵνα μήτε λανθάνῃ πῶς ἔχει, καὶ ὅπως ἄλλου χρωμένου* τοῖς λόγοις αὐτοῖς μὴ δικαίως,* λύειν ἔχωμεν. τῶν μὲν οὖν ἄλλων τεχνῶν οὐδεμία τἀναντία συλλογίζεται· ἡ δὲ διαλεκτικὴ καὶ ἡ ῥητορικὴ, μόναι τοῦτο ποιοῦσιν· ὁμοίως γάρ εἰσιν ἀμφότεραι τῶν ἐναντίων· τὰ μέντοι ὑποκείμενα πράγματα C οὐχ ὁμοίως ἔχει, ἀλλ᾽ ἀεὶ τἀληθῆ καὶ τὰ βελτίω τῇ φύσει εὐσυλλογιστότερα καὶ πιθανώτερα, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν. πρὸς δὲ τούτοις, ἄτοπον, εἰ τῷ σώματι μὲν αἰσχρὸν, μὴ δύνασθαι βοηθεῖν ἑαυτῷ, λόγῳ δ᾽ οὐκ αἰσχρόν· ὃ μᾶλλον ἴδιόν ἐστιν ἀνθρώπου τῆς τοῦ σώματος χρείας. εἰ δ᾽, ὅτι μεγάλα βλάψειεν ἂν ὁ χρώμενος ἀδίκως τῇ τοιαύτῃ δυνάμει τῶν λόγων,* τοῦτό τε κοινόν ἐστι κατὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν, πλὴν ἀρετῆς, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν χρησιμωτάτων, οἷον ἰσχύος, ὑγιείας, πλούτου, στρατηγίας* τοιούτοις γὰρ ἄν τις ὠφελήσειε τὰ μέγιστα, χρώμενος δικαίως· καὶ βλάψειεν, ἀδίκως. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν, οὔτε ἑνός τινος γένους ἀφωρισμένου ἡ ῥητορικὴ, ἀλλὰ καθάπερ ἡ διαλεκτικὴ καὶ ὅτι χρήσιμος, φανερόν· καὶ ὅτι οὐ τὸ πεῖσαι ἔργον αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν τὰ ὑπάρχοντα πιθανὰ περὶ ἕκαστον, καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις πάσαις. οὐδὲ D γὰρ ἰατρικῆς, τὸ ὑγιᾶ ποιῆσαι, ἀλλὰ μέχρις οὗ ἐνδέχεται,* μέχρι τούτου προαγαγεῖν. ἔστι γὰρ καὶ τοὺς ἀδυνάτους μεταλαβεῖν ὑγιείας, ὅμως θεραπεῦσαι καλῶς. πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τῆς αὐτῆς, τό, τε πιθανὸν καὶ τὸ φαινόμενον* ἰδεῖν πιθανὸν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς συλλογισμόν τε φαινόμενον συλλογισμόν.* ὁ γὰρ σοφιστικὸς οὐκ ἐν τῇ δυνάμει, ἀλλ᾽ ἐν τῇ προαιρέσει· πλὴν ἐνταῦθα μὲν ἔσται, ὁ μὲν, κατὰ τὴν ἐπιστήμην· ὁ δὲ, κατὰ τὴν προαίρεσιν ῥήτωρ· ἐκεῖ δὲ, σοφιστὴς μὲν κατὰ τὴν προαίρεσιν, διαλεκτικὸς δὲ οὐ κατὰ τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν. περὶ δὲ αὐτῆς ἤδη τῆς μεθόδου πειρώμεθα λέγειν, πῶς τε καὶ ἐκ τίνων δυνησόμεθα τυγχάνειν τῶν E προκειμένων. πάλιν οὖν, οἷον ἐξ ὑπαρχῆς ὁρισάμενοι αὐτὴν τίς ἐστι, λέγωμεν τὰ λοιπά.

* γρ. μὴ δικαίως τοῖς λό. αὐτοῖς. vide Vict.
* γρ. λύειν αὐτοὺς ἔχ.
* γρ. [illegible]
* γρ. [illegible]
* γρ. πιθ. ἰδεῖν,
* γρ. ἡ γὰρ σοφιστικὴ

A Nam verum & ſimile vero eiuſdem eſt facultatis videre. Simul autem & homines ad verum natura conformati ſunt ſatis, & plerumque conſequuntur veritatem. Quamobrem ad probabilia coniicienda ſe habere eius eſt qui eodem modo ſe habeat ad veritatem. Ac alios quidem ea quæ ſunt extra rem, præcipere, & qua de cauſa magis deflexerint ad iuris diſputationem, apparet. Vtilis autem eſt Rhetorica, propterea quòd natura ſunt meliora vera, & iuſta, quàm contraria. Quare, niſi prout conuenit, iudicia fiant, neceſſe eſt per ipſa ſuperari, atque hoc eſt dignum reprehenſione. Præterea verò apud nonnullos nec ſi exquiſitiſſimam haberemus ſcien- B tiam, facile eſt per illam perſuadere dicendo. Doctrinæ enim eſt ea quæ à ſcientia proficiſcitur, oratio. Id autem fieri non poteſt, ſed neceſſe eſt ex cōmunibus duci fidem, & rationem, quemadmodum etiam in Topicis dicebamus de collocutione cum imperita hominum multitudine. Deinde verò contraria oportet poſſe perſuadere, quemadmodum etiam in ſyllogiſmis, non vt vtraque faciamus, (non enim oportet mala perſuadere) ſed vt ne lateant, quomodo ſe habent, & alio vtente rationibus ipſis minùs iuſtè, ſoluere poſſimus. Ac ex aliis quidem artibus nulla contraria ſyllogiſmo concludit. Dialectica verò & Rhetorica, ſolæ id faciunt. æquè enim ſunt ambæ contrariorum. at quæ ſubiectæ C ſunt, non æquè ſe habent, ſed ſemper veræ, & meliores natura, aptiores ad ſyllogiſmum, & magis idoneæ ad perſuaſionem ſunt, vt ſimpliciter dicam. ad hæc abſurdum eſt, ſi corpore quidem turpe ſit, non poſſe opitulari ſibi ipſi; oratione verò turpe nō ſit, quæ magis propria eſt hominis, quàm corporis vſus. Si verò obiiciatur, quòd valdè nocebit is qui vtatur iniuſtè huiuſmodi facultate rationum, id commune eſt aduersùs omnia bona, præter virtutem, & maximè aduersùs vtiliſſima, vt robur, valetudinem, diuitias, diſciplinam militarem. His enim aliquis profuerit maximè ſi vtatur iuſtè, & nocuerit, ſi iniuſtè. ac non eſſe quidem alicuius generis D definiti Rhetoricam, ſed talem, qualis eſt dialectica, & vtilem eſſe apparet. Neque verò perſuadere eſſe munus ipſius, ſed videre, quæ poſſunt apponi ad perſuadendum in quaque re, quemadmodum etiam in aliis artibus omnibus. Neque enim medicinæ eſt ſanum facere, ſed quouſque fieri poteſt, eouſque perducere. Licet enim etiam illos qui non poſſunt recuperare ſanitatem, tamen curare bene. ad hæc autem eiuſdem eſſe tum appoſitum ad perſuadendum, tum quod videtur appoſitum, videre, vt etiam in Dialectica tum ſyllogiſmum, tum qui videtur ſyllogiſmus. (Sophiſticus enim non eſt in facultate, ſed in prælectione.) Tamen hic quidem erit partim ſecundùm ſcientiam, partim ſecundùm E prælectionem orator. Ibi verò ſophiſta quidem ſecundùm prælectionem: dialecticus autem, non ſecundùm prælectionem, ſed ſecundùm facultatem. Iam verò de ipſa methodo conemur dicere, quomodo, & ex quibus poterimus conſequi ea quę propoſuerimus. Rurſus igitur tanquam de integro ordientes, cùm definiuerimus ipſam, quid ſit, reliquā dicamus.

A

CAPVT II.

De natura Rhetoricæ: de fide duplici: de fide artificioſa triplici: de argumentatione duplici, enthymemate, & exemplo: de materia & forma vtriuſque.

SIt autem Rhetorica facultas in quaque re videndi, quod contingit eſſe idoneum ad faciendam fidem. Hoc enim nullius alterius eſt artis munus. Nam ex aliis vnaquæque in re ſibi ſubiecta exercet vim docendi, & perſuadendi, quemadmodum Medicina in ſanabili, & morboſo: & Geometria in affectionibus, quæ accidunt magnitudinibus: & Arithmetica in numero. Similiter verò etiam reliquæ artes & ſcientiæ. At Rhetorica de re propoſita, vt ita dicam, videtur poſſe inuenir, quod appoſitum eſt ad faciendam fidem. Quamobrem etiam dicimus ipſam non in aliquo genere proprio definito habere vim artificioſam. Fides autem vna, non artificioſa eſt: altera, artificioſa. Res non artificioſas voco, quæcumque non à nobis excogitatæ ſunt, ſed antè erant, vt teſtes, quæſtiones, ſyngraphæ, & quæcumque ſunt huiuſmodi. Artificioſas verò, quæcumque vt methodo & opera noſtra comparentur, fieri poteſt. Quare oportet illis quidem vti: has verò etiam inuenire. Ac quæ ratione excogitatur, fides triplex eſt. Nam partim conſiſtit in moribus eius qui dicit: partim in eo vt auditor afficiatur, aliquo modo: partim in ipſa ratione, quid demonſtret, vel videatur demonſtrare. Ac propter mores quidem, quoties ita prolata ſit oratio, vt fide dignum reddat eum qui dicit. Probis enim magis & celeriùs credimus in omnibus quidem ſimpliciter, ſed in iis in quibus certi nihil ſit, verùm opinio dubia, etiam præcipuè. Oportet verò etiam id accidere propter orationem, ſed non quia anticipatum opinione ſit cuiuſdammodi eſſe eum, qui dicit. Non enim rectè ſe habet, quod nonnulli faciunt ex dicendi magiſtris. Ponunt in arte probitatem eius qui dicit, quaſi nihil conferat ad id quod eſt appoſitum ad fidem: ſed propemodum, vt ita dicam, potentiſſimam continent fidem mores: propter auditores autem, quoties in affectum ab oratione perducti ſint. Non enim ſimiliter iudicamus, dum mœremus, & gaudemus, aut amamus, & odio habemus. Qua de re etiam ſola conari dicimus præcepta tradere eos qui nunc artem conſcribunt. Atque hæc quidem declarabuntur ſingillatim, cùm de affectibus dicemus. Propter rationes verò fidem habent, cùm verum, aut id quod apparet, demonſtrauerimus ex iis, & quæ in quaque re ſunt appoſita ad perſuadendum. Quoniam verò fides ex his eſt, apparet tria hæc conſequi, eſſe eius qui concludere ſyllogiſmo poſſit, & qui ſpeculari de moribus & virtutibus, & tertio loco, qui de affectibus, nempe quid vnuſquiſque ſit ex affectibus, & qualis, & ex quibus excitetur, & quomodo. Quo fit, vt Rhetorica tanquam agnatum quiddam Dialecticæ ſit, & eius quę de moribus eſt, traditionis, quam iuſtum eſt appellare Politicam. Quare etiam ſubit perſonam Politicæ Rhetorica, & qui ſibi hanc vendicant, partim propter ignorantiam, partim propter arrogantiam, partim etiam propter alias cauſſas humanas. Eſt enim particula quædam Dialecticæ, & ſimilitudo, quemadmodum etiam exordientes dicebamus.

ΚΕΦΑΛ. Β.

Τί ῥητορική, καὶ τί εἰκός ἐστι, καὶ τί σημεῖον καὶ τεκμήριον. καὶ τί διαφέρουσι, καὶ τί παράδειγμα.

ΕΣτω δὴ ἡ ῥητορική, δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν. τοῦτο γὰρ οὐδεμιᾶς ἑτέρας ἐστὶ τέχνης ἔργον. τῶν γὰρ ἄλλων ἑκάστη περὶ τὸ αὐτῇ ὑποκείμενόν ἐστι διδασκαλικὴ, καὶ* πειστική· οἷον ἰατρικὴ, περὶ ὑγιεινὸν καὶ νοσερόν· καὶ γεωμετρία, περὶ τὰ συμβεβηκότα πάθη τοῖς μεγέθεσι· καὶ ἀριθμητικὴ, περὶ ἀριθμόν· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν· ἡ δὲ ῥητορικὴ, περὶ τοῦ δοθέντος, ὡς εἰπεῖν, δοκεῖ δύνασθαι θεωρεῖν τὸ πιθανόν. διὸ καὶ φαμὲν αὐτὴν, οὐ περί τι γένος ἴδιον ἀφωρισμένον ἔχειν τὸ τεχνικόν. τῶν δὲ πίστεων, αἱ μὲν ἄτεχνοί εἰσιν, αἱ δὲ ἔντεχνοι. ἄτεχνα δὲ λέγω, ὅσα μὴ δι' ἡμῶν πεπόρισται, ἀλλὰ προϋπῆρχεν· οἷον, μάρτυρες, βάσανοι, συγγραφαὶ,* καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἔντεχνα δὲ, ὅσα διὰ τῆς μεθόδου καὶ δι' ἡμῶν κατασκευασθῆναι δυνατόν. ὥστε δεῖ τούτων τοῖς μὲν χρήσασθαι, τὰ δὲ, εὑρεῖν. τῶν δὲ διὰ τοῦ λόγου* ποριζομένων πίστεων τρία εἴδη ἐστίν· αἱ μὲν γάρ, εἰσὶν ἐν τῷ ἤθει τοῦ λέγοντος· αἱ δὲ, ἐν τῷ τὸν ἀκροατὴν διαθεῖναί πως· αἱ δὲ, ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, διὰ τοῦ δεικνύναι, ἢ φαίνεσθαι δεικνύναι. διὰ μὲν οὖν τοῦ ἤθους, ὅταν οὕτω λεχθῇ ὁ λόγος, ὥστε ἀξιόπιστον* ποιῆσαι τὸν λέγοντα· τοῖς γὰρ ἐπιεικέσι πιστεύομεν μᾶλλον καὶ θᾶττον· περὶ πάντων μὲν, ἁπλῶς· ἐν οἷς δὲ τὸ ἀκριβὲς* μή ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἀμφιδοξεῖν, καὶ παντελῶς. δεῖ δὲ καὶ τοῦτο* συμβαίνειν διὰ τὸν λόγον, ἀλλὰ μὴ διὰ τὸ προδεδοξάσθαι ποιόν τινα εἶναι τὸν λέγοντα· οὐ γάρ, ὥσπερ ἔνιοι τῶν τεχνολογούντων* τιθέασιν ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ λέγοντος, ὡς οὐδὲν* συμβαλλομένην πρὸς τὸ πιθανόν· ἀλλὰ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, κυριωτάτην ἔχει πίστιν τὸ ἦθος. διὰ δὲ τῶν ἀκροατῶν, ὅταν εἰς πάθος ὑπὸ τοῦ λόγου προαχθῶσιν· οὐ γὰρ ὁμοίως ἀποδίδομεν τὰς κρίσεις λυπούμενοι καὶ χαίροντες, ἢ φιλοῦντες καὶ μισοῦντες· πρὸς ὃ καὶ μόνον πειρᾶσθαί φαμεν πραγματεύεσθαι τοὺς νῦν τεχνολογοῦντας. περὶ μὲν οὖν τούτων δηλωθήσεται καθ' ἕκαστον, ὅταν περὶ τῶν παθῶν λέγωμεν. διὰ δὲ τῶν λόγων πιστεύουσιν, ὅταν ἀληθὲς, ἢ φαινόμενον, δείξωμεν, ἐκ τῶν περὶ ἕκαστα πιθανῶν. ἐπεὶ δ' αἱ πίστεις διὰ τούτων εἰσὶ, φανερὸν ὅτι* ταῦτα τρία ἐστὶ λαβεῖν, τοῦ συλλογίσασθαι δυναμένου, καὶ τοῦ θεωρῆσαι τὰ περὶ τὰ ἤθη, καὶ τὰς ἀρετάς, καὶ τρίτον τὰ περὶ τὰ πάθη, τί τε ἕκαστόν ἐστι τῶν παθῶν, καὶ ποῖόν τι, καὶ ἐκ τίνων* ἐγγίνεται, καὶ πῶς. ὥστε συμβαίνει τὴν ῥητορικὴν, οἷον παραφυές τι τῆς διαλεκτικῆς εἶναι, καὶ τῆς περὶ* τὰ ἤθη πραγματείας, ἣν δίκαιόν ἐστι προσαγορεύειν πολιτικήν. διὸ καὶ ὑποδύεται ὑπὸ τὸ σχῆμα τὸ τῆς πολιτικῆς ἡ ῥητορικὴ καὶ οἱ ἀντιποιούμενοι ταύτης, τὰ μὲν, δι' ἀπαιδευσίαν· τὰ δὲ, δι' ἀλαζονείαν· τὰ δὲ, καὶ δι' ἄλλας αἰτίας ἀνθρωπικάς· ἔστι γὰρ μόριόν τι τῆς διαλεκτικῆς καὶ ὁμοίωμα, καθάπερ καὶ ἀρχόμενοι εἴπομεν·

B C D E

* γρ. πειστική.
* γρ. καὶ ὅσα τοιαῦτα.
* γρ. ποριζομένων.
* γρ. ποιεῖν.
* γρ. μὴ ἔστι.
* γρ. καὶ μὴ διὰ τοῦ ... ἀλλὰ διὰ τὸ πρ.
* γρ. οὐ τιθέασι. Vide Muret. Var. lib. 1. c. 1.
* γρ. συμβαλλομένην & συμβαλλομένου.
* γρ. τρία ταῦτα.
* γρ. γίνεται.
* γρ. τὰ πάθη. mendose.

περὶ οὐδενὸς γὰρ ὡρισμένου οὐδετέρα αὐτῶν ἐστὶν ἐπιστήμη, πῶς ἔχει, ἀλλὰ δυνάμεις τινὲς τοῦ πορίσαι λόγους. περὶ μὲν οὖν τῆς δυνάμεως αὐτῶν, καὶ πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται σχεδὸν ἱκανῶς.

Τῶν δὲ διὰ τοῦ δεικνύναι ἢ φαίνεσθαι δεικνύναι, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς, τὸ μὲν, ἐπαγωγή ἐστι· τὸ δὲ, συλλογισμός· * τὸ δὲ, φαινόμενος συλλογισμός.] * καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως· ἔστι γὰρ, τὸ μὲν παράδειγμα, ἐπαγωγή· τὸ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμός. καλῶ δ', ἐνθύμημα μὲν, ῥητορικὸν συλλογισμόν· παράδειγμα δὲ, ἐπαγωγὴν ῥητορικήν. πάντες δὲ τὰς πίστεις ποιοῦνται διὰ τοῦ δεικνύναι, ἢ παραδείγματα λέγοντες, ἢ ἐνθυμήματα· καὶ παρὰ ταῦτα οὐδέν πως. ὥστ' εἴπερ καὶ ὅλως ἀνάγκη συλλογιζόμενον, ἢ ἐπάγοντα δεικνύναι ὁτιοῦν, ἢ * ὁντινοῦν· δῆλον δ' ἡμῖν τοῦτο ἐκ τῶν Ἀναλυτικῶν· ἀναγκαῖον ἑκάτερον αὐτῶν ἑκατέρῳ τούτων τὸ αὐτὸ εἶναι. τίς δ' ἐστὶ διαφορὰ παραδείγματος καὶ ἐνθυμήματος, φανερὸν ἐκ τῶν Τοπικῶν· ἐκεῖ γὰρ περὶ συλλογισμοῦ καὶ ἐπαγωγῆς εἴρηται πρότερον· ὅτι, τὸ μὲν, ἐπὶ τῶν πολλῶν καὶ ὁμοίων * δείκνυσθαι ὅτι οὕτως ἔχει, ἐκεῖ μὲν, ἐπαγωγή ἐστιν· ἐνταῦθα δὲ παράδειγμα· τὸ δὲ, τινῶν ὄντων, ἕτερόν τι διὰ ταῦτα συμβαίνειν παρὰ ταῦτα, τῷ ταῦτα εἶναι, ἢ καθόλου, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐκεῖ μὲν, συλλογισμὸς, ἐνταῦθα δὲ, ἐνθύμημα καλεῖται. φανερὸν δ' ὅτι καὶ ἑκάτερον ἔχει ἀγαθὸν, τὸ εἶδος * τῆς ῥητορικῆς· καθάπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς μεθοδικοῖς εἴρηται, καὶ ἐν τούτοις ὁμοίως ἔχει· εἰσὶ γὰρ, αἱ μὲν, παραδειγματώδεις ῥητορεῖαι· αἱ δὲ, ἐνθυμηματικαί. καὶ] ῥήτορες ὁμοίως, οἱ μὲν, παραδειγματώδεις· οἱ δὲ, ἐνθυμηματικοί.] πιθανοὶ μὲν οὖν οὐχ ἧττον οἱ λόγοι οἱ διὰ τῶν παραδειγμάτων· θορυβοῦνται δὲ μᾶλλον οἱ ἐνθυμηματικοί. τὴν δ' αἰτίαν αὐτῶν, καὶ πῶς ἑκατέρῳ χρηστέον, ἐροῦμεν ὕστερον· νῦν δὲ * περὶ αὐτῶν τούτων μᾶλλον διορίσωμεν καθαρῶς. ἐπεὶ γὰρ τὸ πιθανὸν, τινὶ πιθανόν ἐστι, καὶ τὸ μὲν, * εὐθὺς ὑπάρχει δι' αὑτὸ πιθανὸν καὶ πιστόν· τὸ δὲ, τῷ * δείκνυσθαι δοκεῖν διὰ τοιούτων· οὐδεμία δὲ τέχνη σκοπεῖ τὸ καθ' ἕκαστον· οἷον ἡ ἰατρικὴ, τί Σωκράτει τὸ ὑγιεινόν ἐστιν ἢ Καλλίᾳ, ἀλλὰ τί τῷ τοιῷδε, ἢ τοῖς τοιοῖσδε· τοῦτο μὲν γὰρ, ἔντεχνον· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, ἄπειρον καὶ οὐκ ἐπιστητόν· οὐδὲ ἡ ῥητορικὴ τὸ καθ' ἕκαστον ἔνδοξον θεωρήσει· οἷον Σωκράτει ἢ Ἱππίᾳ· ἀλλὰ τὸ τοιοῖσδε, καθάπερ καὶ ἡ διαλεκτική· καὶ γὰρ ἐκείνη συλλογίζεται, οὐκ ἐξ ὧν ἔτυχε· φαίνεται γὰρ * ἄττα καὶ τοῖς παραληροῦσιν· ἀλλ' ἐκείνη μὲν, ἐκ τῶν λόγου δεομένων· ἡ δὲ ῥητορικὴ, ἐκ τῶν ἤδη βουλεύεσθαι εἰωθότων· ἔστι δὲ τὸ ἔργον αὐτῆς, περί τε τοιούτων περὶ ὧν βουλευόμεθα, καὶ τέχνας μὴ ἔχομεν, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀκροαταῖς οἳ οὐ δύνανται διὰ πολλῶν συνορᾶν, οὐδὲ * λογίζεσθαι πόρρωθεν. * βουλευόμεθα δὲ περὶ * τῶν φαινομένων ἐνδέχεσθαι ἀμφοτέρως ἔχειν· περὶ γὰρ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἢ γενέσθαι, ἢ ἔσεσθαι, ἢ ἔχειν, οὐδεὶς βουλεύεται, * οὕτως ὑπολαμβάνων· οὐδὲν γὰρ πλέον * ἢ οὕτως ἐνδέχεται συμβουλεύειν. ἐνδέχεται δὲ συλλο-

* χ. ἢ ὥσπερ ὁμοίως ἔχει. ἔστι γὰρ τὸ μὲν, ἐπ. τὸ δὲ, σ. al. ὥσπερ ἐν τῇ ῥητορικῇ, τὸ μὲν ἐνθύμημα, τὸ δὲ, παράδειγμα.

* χ. ὁποιοῦν,

* χ. ἐπιδεικνύναι.

* χ. τῆς ῥητορείας.

* χ. περὶ τ. αὐ. δ. μ. καθ.

* χ. ὑπ. πιθ. εὐ. τὸ π. δι' α.

* γρ. ἐνδείκνυσθαι

* γρ. ἄττα

* γρ. συλλογίζεσθαι.

* Nicom. lib. 3. cap. 5.

* γρ. τῶν ἐνδεχομένων γίνεσθαι ἀμφοτέρως.

* γρ. ἀρχῶν

* γρ. οὕτως ἢ οὕτως. al. οὐδὲν γ. πλέον, ἐνδ. δὲ συμ.

A De aliqua enim re definita neutra ipſarum eſt ſcientia, quomodo ſe habeat, ſed facultates quædam ſunt parandi rationes. Ac de facultate quidem ipſarum, & quomodo ſe habeant inter ſe, dictum eſt propemodum ſatis.

Quæ verò cernuntur in eo, quòd demonſtrent, vel appareant demonſtrare, quemadmodum etiam in Dialecticis, eorum quidem vnum inductio eſt, alterum autem ſyllogiſmus, & qui apparet ſyllogiſmus, ita hîc quoque ſimiliter ſe res habet. Nam exemplum eſt inductio, enthymema ſyllogiſmus eſt. Ac enthymema quidem voco oratorium ſyllogiſmum, exemplum verò, inductionem oratoriam. B Omnes autem fidem faciunt demonſtrando, aut exempla proferentes, aut enthymemata, & præter hæc nihil quodammodo. Quare ſi etiam omnino neceſſe eſt, ſyllogiſmo aut inductione vtentem demonſtrare quodcumque, aut quemcumque (manifeſtum autem eſt nobis id ex Analyticis) neceſſariò vtrumque ipſorum cum vtroque horum idem eſt. Quæ verò ſit differentia exempli & enthymematis, apparet ex Topicis. Ibi enim de ſyllogiſmo & inductione dictum eſt priùs, Nempe cùm in multis & ſimilibus demonſtratur, rem ita ſe habere, ibi quidem inductionem eſſe: hîc verò exemplum. at cùm quibuſdam poſitis aliud quid ex his euenit præter hæc, eo quòd C hæc ſint, vel in vniuerſum, vel plerumque, ibi quidem ſyllogiſmum, hîc verò enthymema vocari. apparet autem etiam vtrumque habere bonum, ſpeciem Rhetoricæ. Nam, quemadmodum in Methodicis dictum eſt, etiam in his ſimiliter res ſe habet. Sunt enim aliæ quidem exemplorum plenæ orationes: aliæ verò enthymematum. & oratores ſimiliter, alij quidem exemplis delectantur, alij verò enthymematibus. Et ad perſuadendum quidem non minùs valent orationes, quæ exemplis conſtant, perturbant verò magis, quæ enthymematibus. Cauſam autem ipſorum, & quomodo vtroque vtendum, dicemus poſteriùs. Nunc verò de his ipſis apertiùs, & diſtinctiùs diſſeremus. D Quoniam enim quod appoſitum eſt ad perſuadendum, alicui appoſitum eſt, & vnum quidem ſtatim eſt appoſitum ad perſuadendum per ſe, & credibile, alterum verò, quod demonſtrari videatur ex talibus, & nulla ars conſiderat ſingulare, vt Medicina, quid Socrati ſalubre ſit vel Calliæ, ſed quid tali, vel talibus (hoc enim artificioſum eſt, ſingulare autem infinitum, & ſub ſcientiam non cadens) ne Rhetorica quidem ſingulare probabile intuebitur, vt Socrati, vel Hippiæ: ſed quod talibus, quemadmodum etiam Dialectica. Etenim illa ſyllogiſmo concludit non ex quibuslibet (apparent enim quædam etiam iis qui delirant) ſed illa quiE dem ex iis quæ ratione indigent: Rhetorica verò ex iis quę in conſultationem venire conſueuerunt. Eſt autem munus ipſius & de eiuſmodi rebus, de quibus conſultamus, & artes non habemus, & apud eiuſmodi auditores, qui non poſſunt ex multis contueri, neque ratiocinari longiùs. at conſultamus de iis quæ videntur poſſe ſe vtroque modo habere. De iis verò quæ fieri non poteſt vt aliter vel facta ſint, vel futura ſint, vel ſe habeãt, nemo conſultat ſic exiſtimans. Nullo enim alio modo niſi ſic contingit conſulere. Contingit autem

tem concludere ſyllogiſmo, & colligere alia quidem ex ſyllogiſmo concluſis priùs, alia verò ex non concluſis quidem ſyllogiſmo, ſed indigentibus ſyllogiſmo, propterea quòd non ſint probabilia. Ac neceſſe eſt illud quidem non eſſe facile ad conſequendum propter longitudinem. Nam diſceptator ſupponitur eſſe ſimplex: hæc verò minùs appoſita ad perſuadendum, quia nec ex confeſſis ſint, nec probabilibus. Quare neceſſarium eſt enthymema eſſe & exemplum de iis quæ contingunt ita, vt ſæpe ſe habeant etiam aliter: exemplum quidem, inductionem: enthymema verò, ſyllogiſmum. Et ex paucis, & ſæpe paucioribus quàm ex quibus eſt primus ſyllogiſmus. Si enim ſit aliquid horum notum, non oportet dicere. Ipſe enim id ſupplet auditor. Quemadmodum, quòd Dorieus coronarium certamen vicit, ſatis eſt dicere, cum Olympia viciſſe, coronarium autem certamen eſſe Olympia non oportet adiungere. cognoſcunt enim omnes. Quoniam autem ſunt pauca neceſſaria, ex quibus oratorij ſyllogiſmi conficiuntur (multa enim de quibus iudicia ac deliberationes ſunt, contingit etiam aliter ſe habere: quæ enim agunt, de iis conſultant, & deliberant: quæ verò aguntur, omnia huiuſce generis ſunt, & nihil horum, prope dixerim, ex neceſſitate eſt: quæ autem plerunque accidunt & contingunt, ex talibus neceſſe eſt aliis ſyllogiſmo concludi, neceſſaria verò ex neceſſariis: id quod manifeſtum eſt nobis ex Analyticis) apparet ex quibus enthymemata ducuntur, alia quidem neceſſaria futura eſſe, plurima verò quæ plerunque ſe habent. Ducuntur enim enthymemata ex veriſimilibus & ſignis, vt neceſſe ſit horum vtrunque cum vtroque idem eſſe. Veriſimile enim eſt, quod plerunque fit, non ſimpliciter autem quemadmodum definiunt nonnulli, ſed quod in iis quæ contingit aliter ſe habere, ſic ſe habet ad illud, cui eſt veriſimile, vt vniuerſale ad ſingulare. Ex ſignis autem vnum quidem ita ſe habet, vt ſingularium aliquid ad vniuerſale: alterum verò vt vniuerſale aliquid ad ſingulare. atque ex his quod neceſſarium eſt, tecmerium eſt: at quod non eſt neceſſarium, nomine caret, quo diſtingui poſſit. ac neceſſaria quidem voco, ex quibus fit ſyllogiſmus. Quamobrem etiam tecmerium tale ex ſignis eſt. Cùm enim non contingere arbitrantur, vt ſoluatur id quod dictum eſt, tunc ſe afferre putant tecmerium, tanquam demonſtratum, & terminatum: quia tecmar & terminus idem eſt iuxta antiquam linguam. Eſt autem ex ſignis vnum quidem vt ſingulare ad vniuerſale, non ſecus ac ſi quis diceret ſignum eſſe, ſapientes eſſe iuſtos, quia Socrates ſapiens erat, & iuſtus. atque hoc quidem ſignum eſt, ſed ſolui poteſt, etiamſi verum ſit, quod dictum eſt. Non enim cadit in ſyllogiſmum. Hoc autem, vt ſi quis diceret, ſignum eſſe, aliquem ægrotare, quia febrem habet: vel aliquam peperiſſe, quia lac habet, neceſſarium eſt. quod ex ſignis tecmerium ſolum eſt: ſolum enim ſi verum ſit, ſolui non poteſt. Alterum verò, vt vniuerſale ad id quod ſingulariter ſe habet, vt ſi quis diceret, aliquem febre laborare, ſignum eſſe quia frequenter anhelat: ac ſolui poteſt quoque hoc, etiamſi verum ſit. Contingit enim etiam non laborantem febri, anhelare. Quid igitur veriſimile ſit, & quid ſignum & tecmerium, & quid differant, dictum eſt adhuc.

A λογίζεσθαι καὶ * συνάγειν, τὰ μὲν, ἐκ συλλελογισμένων πρότερον· τὰ δὲ, ἐξ ἀσυλλογίστων μὲν, δεομένων δὲ, συλλογισμοῦ, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἔνδοξα. ἀνάγκη δὲ τούτων, τὸ μὲν μὴ εἶναι * εὐεπακολούθητον, διὰ τὸ μῆκος· ὁ γὰρ κριτὴς ὑπόκειται εἶναι ἁπλοῦς· τὰ δὲ, πιθανά, διὰ τὸ μὴ ἐξ ὁμολογουμένων εἶναι, μηδ' ἐνδόξων· ὥστε ἀναγκαῖον τό, τε ἐνθύμημα εἶναι καὶ τὸ παράδειγμα περὶ τῶν ἐνδεχομένων ὡς τὰ πολλὰ ἔχειν καὶ ἄλλως· τὸ μὲν παράδειγμα, * ἐπαγωγήν· τὸ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμόν· καὶ ἐξ ὀλίγων τε καὶ πολλάκις ἐλαττόνων, ἢ ἐξ ὧν ὁ πρῶτος συλλογισμός· ἐὰν γὰρ ᾖ τι τούτων γνώριμον, οὐδὲν δεῖ λέ-
B γειν· αὐτὸς γὰρ τοῦτο προστίθησιν ὁ ἀκροατής· οἷον, ὅτι Δωριεὺς στεφανίτην ἀγῶνα νενίκηκεν, ἱκανὸν εἰπεῖν ὅτι Ὀλύμπια γὰρ νενίκηκε· τὸ δ', ὅτι στεφανίτης * τὰ Ὀλύμπια, οὐδὲ δεῖ προσθεῖναι. γινώσκουσι γὰρ πάντες. ἐπεὶ δέ ἐστιν, ὀλίγα μὲν * τῶν ἀναγκαίων ἐξ ὧν οἱ ῥητορικοὶ συλλογισμοί εἰσι· τὰ γὰρ πολλὰ περὶ ὧν αἱ κρίσεις καὶ αἱ σκέψεις, ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν· περὶ ὧν μὲν γὰρ πράττουσι, βουλεύονται καὶ σκοποῦσι· τὰ δὲ πραττόμενα, πάντα τοιούτου γένους ἐστί· καὶ οὐδὲν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐξ ἀνάγκης τούτων· τὰ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαίνοντα καὶ ἐνδεχόμενα, ἐκ τοιούτων ἀνάγκη ἑτέρων συλλογίζεσθαι· τὰ δ' ἀναγ-
C καῖα, ἐξ ἀναγκαίων· δῆλον δ' ἡμῖν καὶ τοῦτο ἐκ τῶν Ἀναλυτικῶν· φανερὸν, ὅτι ἐξ ὧν τὰ ἐνθυμήματα λέγεται, τὰ μὲν, ἀναγκαῖα ἔσται· τὰ δὲ πλεῖστα ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· λέγεται γὰρ ἐνθυμήματα ἐξ εἰκότων καὶ σημείων· ὥστε ἀνάγκη τούτων ἑκάτερον ἑκατέρῳ ταὐτὸ εἶναι· τὸ μὲν γὰρ, εἰκός ἐστιν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γινόμενον· οὐχ ἁπλῶς δὲ, καθάπερ ὁρίζονταί τινες· ἀλλὰ τὸ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα * ἄλλως ἔχειν, * οὕτως ἔχον πρὸς ἐκεῖνο πρὸς ὃ εἰκὸς, ὡς τὸ καθόλου πρὸς τὸ κατὰ μέρος. τῶν δὲ σημείων, τὸ μὲν, οὕτως ἔχει, ὡς τῶν καθ' ἕκαστόν τι πρὸς τὸ καθόλου· τὸ δὲ, ὡς τῶν καθόλου τι πρὸς τὸ κατὰ
D μέρος. τούτων δὲ, τὸ μὲν ἀναγκαῖον, τεκμήριον· τὸ δὲ μὴ ἀναγκαῖον, ἀνώνυμόν ἐστι κατὰ τὴν διαφοράν. ἀναγκαῖα μὲν οὖν λέγω, ἐξ ὧν γίνεται συλλογισμός· διὸ καὶ τεκμήριον τὸ τοιοῦτον τῶν σημείων ἐστίν· ὅταν γὰρ μὴ ἐνδέχεσθαι οἴωνται λῦσαι τὸ λεχθὲν, τότε φέρειν οἴονται τεκμήριον, * ὡς δεδειγμένον καὶ πεπερασμένον. * τὸ γὰρ τέκμαρ καὶ πέρας ταὐτόν ἐστι κατὰ τὴν ἀρχαίαν γλῶτταν.] * ὅτι δὲ, τῶν σημείων, τὸ μὲν, ὡς τὸ καθ' ἕκαστον πρὸς τὸ καθόλου, ὧδε· οἷον, εἴ τις * εἴπειεν σημεῖον εἶναι, ὅτι οἱ σοφοὶ δίκαιοι, Σωκράτης γὰρ * σοφὸς ἦν καὶ δίκαιος· τοῦτο μὲν οὖν σημεῖόν ἐστι· λυτὸν δὲ, κἂν ἀληθὲς
E ᾖ τὸ εἰρημένον· ἀσυλλόγιστον γάρ. τὸ δὲ, οἷον εἴ τις * εἴπειε σημεῖον ὅτι νοσεῖ, πυρέττει γάρ· ἢ τέτοκεν, ὅτι γάλα ἔχει, ἀναγκαῖον. ὅπερ τῶν σημείων τεκμήριον μόνον ἐστί· μόνον γὰρ ἂν ἀληθὲς ᾖ, ἄλυτόν ἐστι· τὸ δὲ, ὡς τὸ καθόλου πρὸς τὸ κατὰ μέρος ἔχον· οἷον, εἴ τις εἴπειεν, ὅτι πυρέττει, σημεῖον εἶναι· πυκνὸν γὰρ ἀναπνεῖ· λυτὸν δὲ καὶ τοῦτο, κἂν ἀληθὲς ᾖ· ἐνδέχεται γὰρ καὶ μὴ πυρέττοντα πνευστιᾶν. τί μὲν οὖν εἰκός ἐστι, καὶ τί σημεῖον, καὶ * τί τεκμήριον, καὶ τί διαφέρουσιν, εἴρηται μὲν καὶ νῦν.

* χ. ἀναποδείκτου. Sch. Gr. τὸ μὲν μὴ εἶναι ἀναπόδεικτον. Schol. Gr. aliter hunc locum legiſſe videtur.
* χ. ἐπαγωγή.
* γρ. ὅτι τὰ Ὀλύμπια νενίκηκε.
* Gr. Schol. τὰ ἀναγκαῖα.
* γρ. ὅλως.
* γρ. οὕτω πρὸς ἐκεῖνο ἔχει.
* γρ. ὡς πεπερ. & δεδ.
* χ. ἐπεὶ δέ,
* χ. εἴποι
* χ. ὁ σοφ.
* γρ. εἴποι
* τί abeſt à q.c.

A μᾶλλον δὲ φανερῶς καὶ περὶ τούτων, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, τὰ μὲν, ἀσυλλόγιστά ἐστι, τὰ δὲ συλλελογισμένα, ἐν τοῖς * Ἀναλυτικοῖς διώρισται περὶ αὐτῶν· παράδειγμα δὲ, ὅτι μὲν ἐστὶν ἐπαγωγὴ, καὶ * περὶ ποῖα ἐπαγωγὴ, εἴρηται. ἔστι δὲ, οὔτε ὡς μέρος πρὸς ὅλον, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς μέρος, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς ὅλον· ἀλλ' ὡς μέρος πρὸς μέρος, ὅμοιον πρὸς ὅμοιον, ὅταν ἄμφω μὲν ᾖ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος· γνωριμώτερον δὲ θάτερον ἢ θατέρου. παράδειγμά ἐστιν· οἷον, ὅτι * ἐπιβουλεύει τυραννίδι Διονύσιος, αἰτῶν τὴν φυλακήν· καὶ γὰρ Πεισίστρατος πρότερον ἐπιβουλεύων, ᾔτει φυλακὴν, καὶ λαβὼν ἐτυράννησε· καὶ Θεαγένης, ἐν Μεγάροις. καὶ ἄλλοι ὅσους ἴσασι, παράδειγμα B πάντες γίνονται τοῦ Διονυσίου, ὃν οὐκ ἴσασί πω, εἰ διὰ τοῦτο αἰτεῖ. πάντα δὲ ταῦτα * ὑπὸ τὸ αὐτὸ καθόλου, ὅτι ὁ ἐπιβουλεύων τυραννίδι, φυλακὴν αἰτεῖ. ἐξ ὧν μὲν οὖν λέγονται αἱ δοκοῦσαι εἶναι πίστεις ἀποδεικτικαὶ, εἴρηται. τῶν δὲ ἐνθυμημάτων * μεγάλη διαφορὰ, καὶ μάλιστα λεληθυῖα σχεδὸν * πάντας ἐστὶν, ἥπερ καὶ περὶ τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον τῶν συλλογισμῶν. τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν, ἐστὶ κατὰ τὴν ῥητορικὴν, ὥσπερ καὶ κατὰ τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον τῶν συλλογισμῶν· τὰ δὲ, κατ' ἄλλας τέχνας καὶ δυνάμεις, τὰς μὲν, οὔσας· τὰς δὲ, οὔπω κατειλημμένας· διὸ καὶ λανθάνουσί τε τοὺς ἀκροα- C τὰς, καὶ μᾶλλον ἁπτόμενοι κατὰ τρόπον, * μεταβαίνουσιν ἐξ αὐτῶν. μᾶλλον δὲ σαφὲς ἔσται τὸ λεγόμενον, διὰ πλειόνων ῥηθέν· λέγω γὰρ διαλεκτικούς τε καὶ ῥητορικοὺς συλλογισμοὺς εἶναι, περὶ ὧν τοὺς τόπους λέγομεν. οὗτοι δ' εἰσὶν * οἱ κοινῇ περὶ δικαίων, καὶ φυσικῶν, καὶ περὶ πολιτικῶν, καὶ περὶ πολλῶν διαφερόντων τῷ εἴδει· οἷον, ὁ τοῦ μᾶλλον καὶ ἧττον τόπος· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἔσται ἐκ τούτου * συλλογίσασθαι, ἢ ἐνθύμημα εἰπεῖν περὶ δικαίων, ἢ φυσικῶν, ἢ περὶ ὁτουοῦν· καίτοι ταῦτα εἴδει * διαφέρει. ἴδια δὲ, ὅσα ἐκ τῶν περὶ ἕκαστον εἶδος καὶ γένος προτάσεών ἐστιν· οἷον, περὶ φυσικῶν εἰσὶ προτάσεις, ἐξ ὧν οὔτε ἐνθύμημα, οὔτε συλλογισμός ἐστι περὶ τῶν ἠ- D θικῶν· καὶ περὶ τούτων ἄλλαι, ἐξ ὧν οὐκ ἔσται περὶ τῶν φυσικῶν· ὁμοίως δὲ τοῦτ' ἔχει ἐπὶ πάντων. κἀκεῖνα μὲν οὐ ποιήσει περὶ οὐδὲν γένος ἔμφρονα· περὶ οὐδὲν γὰρ ὑποκείμενόν ἐστι· ταῦτα δὲ, ὅσῳ τις ἂν * βελτίω ἐκλέγηται τὰς προτάσεις, λήσει ποιήσας ἄλλην ἐπιστήμην τῆς διαλεκτικῆς καὶ ῥητορικῆς. ἂν γὰρ ἐντύχῃ ἀρχαῖς, * οὐκ ἔτι διαλεκτικὴ, οὐδὲ ῥητορικὴ, ἀλλ' * ἐκείνη ἔσται ἧς ἔχει τὰς ἀρχάς. ἔστι δὲ τὰ πλεῖστα τῶν ἐνθυμημάτων ἐκ τούτων τῶν εἰδῶν λεγόμενα, τῶν κατὰ μέρος καὶ ἰδίων· ἐκ δὲ τῶν κοινῶν ἐλάττω· καθάπερ οὖν καὶ ἐν τοῖς Τοπικοῖς, καὶ ἐνταῦθα διαιρετέον τῶν ἐνθυμημάτων τά τε εἴ- E δη καὶ τοὺς τόπους, ἐξ ὧν ληπτέον. λέγω δὲ, εἴδη μὲν, τὰς καθ' ἕκαστον γένος ἰδίας προτάσεις· τόπους δὲ, τοὺς κοινοὺς ὁμοίως πάντων. * πρότερον οὖν εἴπωμεν περὶ τῶν εἰδῶν * πρῶτον δὲ λάβωμεν τὰ γένη τῆς ῥητορικῆς, ὅπως διελόμενοι πόσα ἐστὶ, περὶ τούτων χωρὶς λαμβάνωμεν τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰς προτάσεις.

* Prior. l. 2. c. 27
* γρ. ἢ ποία ἐπ.
* γρ. ἐπιβουλεύειν
* γρ. ὑπὸ τὸ αὐτὸ καθ.
* γρ. μεγίστη
* γρ. περὶ πάντων
* γρ. λήσουσι μεταβ. al. οὐδὲ μ.
* γρ. ὅσοι κοινοὶ
* γρ. συλλογίζεσθαι
* γρ. διαφέρουσι
* γρ. βελτίους
* γρ. οὐκ ἔτι δ.
* γρ. ἐκείνης ἔ.
* χ. πρότερον μὲν οὖν εἴπ.
* γρ. πρότερον δὲ λάβ.

A Apertiùs verò etiam de his, & qua de cauſſa alia ſyllogiſmo concludi poſſint, alia non poſſint, in Analyticis diſputatum eſt. Iam exemplum eſſe inductionem, & in qualibus ſit inductio, dictum eſt. Atque eſt neque vt pars ad totum, neque vt totum ad partem, neque vt totum ad totum, ſed vt pars ad partem, ſimile ad ſimile, cùm ambo ſubſint eidem generi, ſed notius alterum ſit altero. Exemplum eſt, quemadmodum affectare tyrannidem Dionyſium, cùm poſtulet cuſtodiam. Etenim Piſiſtratus priùs affectans poſtulauit cuſtodiam, & cùm obtinuiſſet, tyrannidem occupauit. Et Theagenes Megaris. Et alij, quoſcunque ſciunt, exemplum omnes fiunt Dionyſij, quem B nondum ſciunt ob id poſtulare. Omnia autem hæc ſubſunt eidem vniuerſali, quòd affectans tyrannidem cuſtodiam petit. Ac ex quibus quidem ducatur, quæ videtur eſſe fides demonſtratiua, dictum eſt. Enthymematum verò magna eſt differentia, & maximè latet fermè omnes, quæ etiam eſt in Dialectica methodo ſyllogiſmorum. Alia enim ipſorum ſunt in Rhetorica, vt etiam in Dialectica methodo ſyllogiſmorum: alia in aliis artibus & facultatibus, partim extantibus, partim nondum compertis. Quamobrem etiam latent auditores, & qui magis ea attingunt quàm par eſt, recedunt à ſeipſis. Magis autem aperietur, quod dicitur, ſi id pluribus fuerit explicatum. Dico C enim Dialecticos & Rhetoricos ſyllogiſmos eſſe, de quibus locos dicimus. Atque hi ſunt communiter de iuſtis & naturalibus, & de ciuilibus & de multis differentibus ſpecie, vt maioris & minoris locus. nihil enim magis licebit ex hoc concludere ſyllogiſmo, vel enthymema dicere de iuſtis, quàm naturalibus aut de quacunque re. Atque hæc ſpecie differunt. Propria verò, quæcunque ex propoſitionibus vnicuique ſpeciei aut generi inſitis ſunt. vt de naturalibus ſunt propoſitiones, ex quibus neque enthymema, neque ſyllogiſmus eſt de moralibus; & de his aliæ, ex quibus non erit de naturalibus. ſimiliterque id ſe habet in omnibus. Atque illa quidem non efficiunt in aliquo genere D prudentem: quia nullam certam materiam habent. Hæc verò quò quis meliora ſeligat ad propoſitiones conficiendas, clam efficient diuerſam ſcientiam à Dialectica & Rhetorica. Nam ſi incidat in principia, non eſt Dialectica, neque Rhetorica, ſed illa erit, cuius habet principia. Sunt autem plura enthymemata ex his formis ducta quæ ſingulares ſunt, & propriæ: ex communibus verò, pauciora. Vt igitur etiam in Topicis, ſic his in libris diſtinguendæ ſunt enthymematum & formæ, & loci, ex quibus aſſumendum eſt. Voco autem formas vniuſcuiuſque generis proprias propoſitiones, at locos communes ſimiliter omnium. Ac priùs quidem explicemus formas. Sed priùs aſ- E ſumamus genera Rhetoricæ, vt cùm diſtinxerimus, quot ſint, de his ſeparatim aſſumamus elementa, & propoſitiones.

CAPVT III.

De tribus generibus orationum.

A

IAm verò Rhetoricæ ſunt tres numero formæ. Totidem enim auditores ſunt orationum. Etenim conſtat ex tribus oratio, tum ex eo qui loquitur, tum ex eo de quo loquitur, tum ex eo ad quem. Ac finis ad hunc refertur, id eſt, ad auditorem. Neceſſe autem eſt, auditorem aut auſcultatorem eſſe, aut diſceptatorem; & quidem diſceptatorem aut præteritorum aut futurorum. Eſt verò qui futura diſceptat, vt concio: qui præterita, iudex: qui facultatem, auſcultator. itaque ex neceſſitate ſunt tria genera orationum oratoriarum, deliberatiuum, iudiciale, demonſtratiuum. Ac deliberationis quidem vna pars eſt ſuaſio: altera diſſuaſio. Semper enim tum qui priuatim deliberant, tum qui publicè concionantur, horum alterum faciunt. Iudicij verò vna pars accuſatio, altera defenſio. Horum enim alterum facere neceſſe eſt eos qui controuerſantur. At demonſtratiui vna pars eſt laus, altera vituperatio. Tempora etiam vnicuique horum accommodantur. Deliberanti quidem, futurum: nam de futuris deliberat aut ſuadens, aut diſſuadens. Iudicia verò tractanti, præteritum. nam de factis ſemper vnus accuſat, alter defendit. At demonſtratiuo maximè proprium quidem eſt præſens (ex iis enim quæ inſunt, laudant aut vituperant omnes) ſed aſſumunt ſæpè etiam præterita, quæ in memoriam reuocant, & futura, quæ coniectant. Finis præterea ſingulis his diuerſus eſt: & tribus ſunt tres, deliberanti quidem, vtile & pernicioſum: etenim ſuadens, vt melius delibe-rat; diſſuadens, vt peius diſſuadet. Alia autem ad hoc ſimul aſſumit, vel iuſtum, vel iniuſtum, vel honeſtum, vel turpe. Iudicia verò tractantibus, iuſtum, & iniuſtum. Alia verò etiam hi ſimul aſſumunt ad hæc. At laudantibus & vituperantibus, honeſtum, & turpe. Alia autem & hi ad hæc referunt. Signum verò eſt, quem diximus, ſingulis finem eſſe, quòd de aliis interdum non controuerſabuntur; vt qui iudicio prouocatus, ſe non feciſſe, aut non nocuiſſe: at ſe iniuſtè feciſſe, nunquam confitebitur: nihil enim opus eſſet iudicio. Similiter etiam qui deliberant, alia quidem ſæpenumero dimittunt: ſe verò inutilia deliberare, aut ab vtilibus diſſuadere, non confitebuntur. Non eſſe autem iniuſtum finitimos in ſeruitutem redigere, & nullam iniuriam inferentes, ſæpe non cogitant. Eodem modo etiam qui laudant, & qui vituperant, non conſiderant, vtilia ne egerit, an pernicioſa, ſed in laude ſæpe ponunt, aliquem neglecto eo quod ſibi prodeſſet, egiſſe aliquid honeſti: quemadmodum Achillem laudant, quòd adiuuerit ſodalem Patroclum, cùm ſciret, ſe mori oportere, & ipſi liceret viuere. At ei eiuſmodi quidem mors honeſtior fuit: ſed viuere vtile. Apparet autem ex iis quæ dicta ſunt, neceſſe eſſe, de his vt habeantur priùs propoſitiones. Tecmeria enim, & veriſimilia & ſigna propoſitiones ſunt oratoriæ.

ΚΕΦΑΛ. γ΄.

Ὅτι τρία τῆς ῥητορικῆς εἴδη, καὶ τί τέλος ἑκάστου· καὶ περὶ ὧν δεῖ λαβεῖν τὰς προτάσεις.

Ἔστι δὲ τῆς ῥητορικῆς εἴδη τρία τὸν ἀριθμόν· τοσοῦτοι γὰρ καὶ οἱ ἀκροαταὶ τῶν λόγων ὑπάρχουσιν ὄντες. σύγκειται μὲν γὰρ ἐκ τριῶν ὁ λόγος, ἔκ τε τοῦ λέγοντος, καὶ περὶ οὗ λέγει, καὶ πρὸς ὅν· καὶ τὸ τέλος πρὸς τοῦτόν ἐστι, λέγω δὲ τὸν ἀκροατήν. ἀνάγκη δὲ τὸν ἀκροατὴν, ἢ θεωρὸν εἶναι, ἢ κριτήν· κριτὴν δὲ, ἢ τῶν γεγενημένων, ἢ τῶν μελλόντων. ἔστι δ᾽, ὁ μὲν περὶ τῶν μελλόντων κρίνων, οἷον ἐκκλησιαστής· ὁ δὲ περὶ τῶν γεγενημένων, οἷον ὁ δικαστής· ὁ δὲ περὶ τῆς δυνάμεως, * οἷον ὁ θεωρός· ὥστ᾽ ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικόν, δικανικόν, ἐπιδεικτικόν. συμβουλῆς δὲ, τὸ μὲν, προτροπή· τὸ δὲ, ἀποτροπή· ἀεὶ γὰρ καὶ οἱ ἰδίᾳ συμβουλεύοντες, καὶ οἱ κοινῇ δημηγοροῦντες, τούτων θάτερον ποιοῦσι. δίκης δὲ, τὸ μὲν, κατηγορία· τὸ δὲ, ἀπολογία· τούτων γὰρ ὁποτερονοῦν ποιεῖν ἀνάγκη τοὺς ἀμφισβητοῦντας. ἐπιδεικτικοῦ δὲ, τὸ μὲν, ἔπαινος· τὸ δὲ, ψόγος. χρόνοι δὲ ἑκάστου τούτων εἰσὶ, τῷ μὲν συμβουλεύοντι, ὁ μέλλων· περὶ γὰρ τῶν ἐσομένων συμβουλεύει, ἢ προτρέπων, ἢ ἀποτρέπων· τῷ δὲ δικαζομένῳ, ὁ γενόμενος· περὶ γὰρ τῶν πεπραγμένων ἀεὶ, ὁ μὲν, κατηγορεῖ· ὁ δὲ, ἀπολογεῖται. τῷ δ᾽ ἐπιδεικτικῷ, κυριώτατος μὲν ὁ παρών· κατὰ γὰρ τὰ ὑπάρχοντα ἐπαινοῦσιν, ἢ ψέγουσι πάντες· προσχρῶνται δὲ πολλάκις καὶ τὰ γενόμενα ἀναμιμνήσκοντες, καὶ τὰ μέλλοντα προεικάζοντες. τέλος δὲ ἑκάστοις τούτων ἕτερόν ἐστι· καὶ τρισὶν οὖσι, τρία· τῷ μὲν συμβουλεύοντι, τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν· ὁ μὲν γὰρ προτρέπων, ὡς βέλτιον συμβουλεύει· ὁ δὲ ἀποτρέπων, ὡς χεῖρον ἀποτρέπει· τὰ δ᾽ ἄλλα πρὸς τοῦτο συμπαραλαμβάνει, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρόν· τοῖς δὲ δικαζομένοις τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τὰ δ᾽ ἄλλα καὶ οὗτοι συμπαραλαμβάνουσι πρὸς ταῦτα· τοῖς δὲ ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν· τὰ δ᾽ ἄλλα καὶ οὗτοι πρὸς ταῦτα ἐπαναφέρουσι. σημεῖον δὲ, ὅτι τὸ εἰρημένον, ἑκάστοις τέλος· περὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐνίοτε οὐκ ἂν ἀμφισβητήσειεν· οἷον, ὁ δικαζόμενος, ὡς οὐ γέγονεν, ἢ ὡς οὐκ ἔβλαψεν· ὅτι δ᾽ ἀδικεῖ, οὐδέποτ᾽ ἂν * ὁμολογήσειεν· οὐδὲν γὰρ ἂν ἔδει δίκης. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μὲν ἄλλα πολλάκις προΐενται· ὡς δὲ ἀσύμφορα συμβουλεύουσιν, ἢ ἀπ᾽ ὠφελίμων ἀποτρέπουσιν, οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν· ὡς δ᾽ οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐπαινοῦντες, καὶ οἱ ψέγοντες, οὐ σκοποῦσιν εἰ συμφέροντα ἔπραξεν, ἢ βλαβερά· ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπαίνῳ πολλάκις τιθέασιν, ὅτι ὀλιγωρήσας τοῦ αὑτῷ λυσιτελοῦντος, ἔπραξέ τι καλόν· οἷον, * Ἀχιλλέα ἐπαινοῦσιν, ὅτι * ἐβοήθησε τῷ ἑταίρῳ Πατρόκλῳ, εἰδὼς ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἐξὸν ζῆν. τούτῳ δὲ, ὁ μὲν τοιοῦτος θάνατος κάλλιον· τὸ δὲ ζῆν, συμφέρον. Φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀνάγκη περὶ τούτων ἔχειν πρῶτον τὰς προτάσεις· τὰ γὰρ τεκμήρια, καὶ τὰ εἰκότα καὶ τὰ σημεῖα, προτάσεις εἰσὶ ῥητορικαί.

* abest οἷον q. c.
* Sylb. ὁμολογήσειεν, vel ὁμολογήσειε.
* Ἰλιάδ. φ.
* κ. ἐπαμύνειν

ὅλως μὲν γὰρ συλλογισμὸς ἐκ προτάσεών ἐστι. τὸ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμός ἐστι, συνεστηκὼς ἐκ τῶν εἰρημένων προτάσεων. ἐπεὶ δὲ οὔτε πραχθῆναι οἷόν τε, οὔτε πραχθήσεσθαι τὰ ἀδύνατα, ἀλλὰ τὰ δυνατά· οὐδὲ τὰ μὴ γενόμενα, ἢ μὴ ἐσόμενα, οὐχ οἷόν τε, τὰ μὲν πεπρᾶχθαι, τὰ δὲ πραχθήσεσθαι· ἀναγκαῖον καὶ τῷ συμβουλεύοντι, καὶ τῷ δικάζοντι, καὶ τῷ ἐπιδεικτικῷ, ἔχειν προτάσεις περὶ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου· καὶ εἰ γέγονεν, ἢ μή· καὶ εἰ ἔσται, ἢ μή. ἔτι δ', ἐπεὶ ἅπαντες καὶ ἐπαινοῦντες καὶ ψέγοντες, καὶ προτρέποντες καὶ ἀποτρέποντες, καὶ κατηγοροῦντες καὶ ἀπολογούμενοι, οὐ μόνον τὰ εἰρημένα δεικνύναι πειρῶνται, ἀλλὰ καὶ ὅτι μέγα ἢ μικρὸν, ἢ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακὸν, ἢ τὸ καλὸν ἢ τὸ αἰσχρὸν, ἢ τὸ δίκαιον ἢ τὸ ἄδικον, ἢ καθ' αὑτὰ λέγοντες, ἢ πρὸς ἄλληλα ἀντιπαραβάλλοντες· δῆλον ὅτι δέοι ἂν καὶ περὶ μεγέθους καὶ σμικρότητος, καὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, προτάσεις ἔχειν, καὶ καθόλου καὶ περὶ ἑκάστου· οἷον, τί μεῖζον ἀγαθὸν ἢ ἔλαττον, ἢ ἀδίκημα ἢ δικαίωμα· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. περὶ ὧν μὲν οὖν ἐξ ἀνάγκης δεῖ λαβεῖν τὰς προτάσεις, εἴρηται. μετὰ δὲ ταῦτα διαιρετέον ἰδίᾳ περὶ ἑκάστου τούτων· οἷον, περὶ ὧν συμβουλὴ, καὶ περὶ ὧν οἱ ἐπιδεικτικοὶ λόγοι· τρίτον δὲ, περὶ ὧν αἱ δίκαι.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ ὧν ἔχειν δεῖ τὸν μέλλοντα συμβουλεύειν τὰ μέγιστα.

Πρῶτον μὲν οὖν ληπτέον, περὶ ποῖα ἀγαθὰ ἢ κακὰ ὁ συμβουλεύων συμβουλεύει· ἐπειδὴ οὐ περὶ ἅπαντα, ἀλλ' ὅσα ἐνδέχεται καὶ γενέσθαι, καὶ μή. ὅσα δὲ ἐξ ἀνάγκης ἢ ἔστιν ἢ ἔσται, ἢ ἀδύνατον εἶναι ἢ γενέσθαι, περὶ δὲ τούτων οὐκ ἔστι συμβουλή. οὐδὲ δὴ περὶ τῶν ἐνδεχομένων ἁπάντων· ἔστι γὰρ καὶ φύσει ἔνια, καὶ ἀπὸ τύχης γινόμενα ἀγαθὰ, τῶν ἐνδεχομένων καὶ γίνεσθαι καὶ μή, περὶ ὧν οὐδὲν πρὸ ἔργου τὸ συμβουλεύειν· ἀλλὰ δῆλον ὅτι περὶ ὅσων ἐστὶ τὸ * βουλεύεσθαι· τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα πέφυκεν ἀνάγεσθαι εἰς ἡμᾶς, καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐφ' ἡμῖν ἐστί. μέχρι γὰρ τούτου σκοποῦμεν, ἕως ἂν εὕρωμεν, εἰ ἡμῖν δυνατὰ, ἢ ἀδύνατα πρᾶξαι. καθ' ἕκαστον μὲν οὖν ἀκριβῶς διαριθμήσασθαι, καὶ διαλαβεῖν εἰς εἴδη περὶ ὧν εἰώθασι χρηματίζειν· ἔτι δὲ, ὅσον ἐνδέχεται περὶ αὐτῶν διορίσαι κατὰ τὴν ἀλήθειαν, οὐ δεῖ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν ζητεῖν, διὰ τὸ μήτε τῆς ῥητορικῆς εἶναι τέχνης, ἀλλ' * ἐμφρονεστέρας, καὶ μᾶλλον ἀληθινῆς· πολλῷ δὲ πλείω δέδοται καὶ νῦν αὐτῇ τῶν οἰκείων θεωρημάτων. ὅπερ γὰρ καὶ πρότερον εἰρηκότες τυγχάνομεν, ἀληθές ἐστιν, ὅτι ἡ ῥητορικὴ σύγκειται μὲν ἔκ τε τῆς ἀναλυτικῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πολιτικῆς· ὁμοία δ' ἐστὶ, τὰ μὲν, τῇ διαλεκτικῇ· τὰ δὲ, τοῖς σοφιστικοῖς λόγοις. ὅσῳ δ' ἄν τις, ἢ τὴν διαλεκτικὴν ἢ ταύτην μὴ καθάπερ ἂν δυνάμεις, ἀλλ' ἐπιστήμας * πειρᾶται κατασκευάζειν, λήσεται τὴν φύσιν αὐτῶν ἀφανίσας, τῷ μεταβαίνειν * ἐπισκευάζων εἰς ἐπιστήμας ὑποκειμένων τινῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μὴ μόνον λόγων. ὅμως δὲ, ὅσα πρὸ ἔργου μέν ἐστι, διελεῖν·

* γρ. συμβουλεύεσθαι. al. περὶ ὅσων ἐστὶ τὸ βουλεύεσθαι, τοιαῦτα δέ ἐστιν,

* γρ. ἐμφρονεστέρας.

* γρ. πειρᾶται

* γρ. ἐπικατασκευάζων

A Etenim omnino ſyllogiſmus ex propoſitionibus conſtat: enthymema verò ſyllogiſmus eſt, conſtitutus ex iis quæ dictæ ſunt, propoſitionibus. Et quoniam fieri non poteſt vt facta ſint, neque vt in futurum fiant, quæ fieri non poſſunt, ſed quæ poſſunt: neque ea quæ non facta ſunt, nec erunt, fieri poteſt vt facta ſint, neque vt in futurum fiant: neceſſarium eſt tum deliberanti tum iudicia tractanti, tum demonſtratiuo habere propoſitiones de eo quod fieri & non fieri poteſt: & an factum ſit, necne: & an erit, necne. Præterea vero, quoniam omnes tum qui laudant, & qui vituperant, tum qui ſuadent & qui diſſuadent, tum qui accuſant, & qui defendunt, non ſolùm quæ dicta ſunt, demonſtrare conantur, ſed etiam rem magnam eſſe vel B paruam, eam quæ eſt vel bona vel mala, vel honeſta vel turpis, vel iuſta vel iniuſta, ſiue per ſe dicant, ſiue inuicem ex altera parte comparent: manifeſtum eſt, oportere etiam de magno & paruo, & maiori & minori propoſitiones habere, tum in vniuerſum, tum de vnaquaque re, vt quodnam ſit maius bonum vel minus, aut iniuria vel ius, & ſimiliter de aliis. Ac de quibus quidem neceſſario oportet aſſumere propoſitiones, dictum eſt. Poſt hæc vero diſtinguendum eſt ſeparatim vnumquodque horum, vt de quibus deliberatio ſit & de quibus demonſtratiuæ orationes: tertiò autem, de quibus iudicia.

CAPVT IV.

C

De quibus ſit deliberatio.

AC primùm quidem ſumendum eſt, cuiuſmodi in bonis aut malis is qui deliberat, verſetur: quoniam non in omnibus, ſed in iis quæcunque contingit & fieri & non fieri. Quæcunque verò ex neceſſitate vel ſunt vel erunt, vel non poſſunt eſſe vel fieri, de his non eſt deliberatio. Iam vero nec de iis quæ fieri contingit, omnibus: (ſunt enim etiam natura quædam, & quæ à fortuna fiunt, bona, quæ contingit & fieri, & non fieri, de quibus non præſtat deliberare) ſed de iis certè quæcunque cadunt ſub conſulD tationem. Eiuſmodi vero ſunt, quæcunque referri ad nos poſſunt, & quorum principium, vt oriantur, à nobis pendet. Nam vſque eò conſideramus, donec inueniamus, poſſimus ne nos ea an non poſſimus agere. Ac vt ſingula quidem exactè enumerentur, & ea digerantur in formas, de quibus ſoliti ſunt ſtatuere, præterea verò, vt, quantum fieri poteſt, de ipſis diſputetur ex veritate, non oportet in præſentia quærere: propterea quòd id non eſt Rhetoricæ artis, ſed prudentioris ac verioris, & quia multo plura data ſunt etiam nunc ipſi, quàm propriæ poſtulent contemplationes. Quod enim E etiam priùs diximus, verum eſt, Rhetoricam compoſitam eſſe tum ex Analytica ſcientia, tum ex Politica, quæ in moribus verſatur: ſimilem vero eſſe partim Dialecticæ, partim Sophiſticis ſermonibus. Quod ſi quis vel Dialecticam, vel hanc non tanquam facultates, ſed ſcientias, conetur inſtruere, latenter naturam ipſarum demolietur, eo quòd tranſeat concinnans in ſcientias ſubiectarum quarundam rerum, ſed non ſolummodo rationum. Verumtamen quæcunque melius eſt, vt explicentur,

ac præterea relinquunt meditationem Politicæ ſcientiæ, dicamus etiam nunc. Fermè enim, de quibus conſultant omnes, & de quibus concionantur illi, qui deliberant, res maximè ſunt quinque numero. atque hæ ſunt, de apparationibus pecuniarum, & bello, & pace: præterea verò de cuſtodia regionis, & iis quæ importantur, & exportantur, & legum latione. Quare de apparationibus pecuniarum qui deliberaturus fuerit, eum oportebit reditus ciuitatis ſcire, qui, & quanti ſint: vt ſi quis deſit, adiungatur: &, ſi quis minor ſit, augeatur. Præterea verò ſumptus ciuitatis omnes, vt ſi quis ſuperuacaneus ſit, tollatur, &, ſi quis maior ſit, minor efficiatur. Non enim ſolùm ad ea quæ adſunt, adiungendo, ditiores fiunt, ſed etiam detrahendo de ſumptibus. atque hæc non ſolùm ex rerum priuatarum experientia contingit contueri, ſed neceſſarium eſt, eorum quæ alij inuenerunt, hiſtoricum eſſe, ad eam quæ de his habetur, deliberationem. at de bello & pace facultatem ſcire ciuitatis, & quanta iam adſit, & quantam contingat adeſſe, & qualis ſit ea quæ habeatur, & quæ poſſit adiungi. Præterea verò bella quomodo, & quæ geſſerit, ac non ſolùm propriæ ciuitatis, ſed etiam finitimorum, hæc ipſa neceſſarium eſt ſcire, vel etiam, quibuſcum glorioſum eſt bellare, vt cum potentioribus quidem pax exerceatur, cum minoribus verò in ipſorum arbitrio ſit bellare: & facultates, vtrùm ſimiles, an diſſimiles. Conſiſtit enim etiam in hac parte, vt plus poſſideamus, aut inferiores ſimus. Neceſſarium verò eſt, harum quoque rerum cauſſa non ſolùm propria bella animaduertiſſe, ſed etiam aliorum, quem euentum habuerint. Nam vt ex ſimilibus fiant, ſimilia naturam habent. Præterea verò de cuſtodia regionis non latere, quomodo cuſtodiatur: ſed & multitudinem ſcire cuſtodiæ, & formam, & loca præſidiorum. Hoc autem eſſe non poteſt, niſi quis ſit peritus regionis, vt ſi minor ſit cuſtodia, augeatur, & ſi qua ſit ſuperuacanea, tollatur, & opportuna loca ſeruentur magis. Cùm de re cibaria quantus ſumptus ſit ſatis ciuitati, & quanta ſit ea quæ ibi naſcitur, & ea quæ importatur, & quarum rerum exportatione indigeant, & quarum importatione, vt cum iis qui ad has ſunt vtiles, conuentiones & pactiones fiant. apud duo enim hominum genera cuſtodire neceſſe eſt culpa carentes ciues, tum apud potentiores, tum apud eos qui ad has res vtiles ſunt. Ad ſecuritatem autem omnia quidem hæc neceſſe eſt poſſe perſpicere: ſed non minimum eſt legumlationem intelligere. In legibus enim conſiſtit ſalus ciuitatis. Quare neceſſarium eſt ſcire, quot ſint Rerumpubl. formæ, & quæ proſint cuique, & à quibus vt corrumpantur, naturam habeant, tum propriis ciuitatis, tum contrariis. Dico autem à propriis corrumpi, quia præter optimam Rempubl. aliæ omnes tum ſi remittantur, tum ſi intendantur, corrumpuntur: quemadmodum Democratia non ſolùm ſi remittatur, debilior fit, vt tandem perueniat ad Oligarchiam, ſed etiam ſi intendatur nimis: vt & grypitas, & ſimitas, non ſolùm ſi remittantur, perueniunt ad medium, ſed etiam ſi nimis grypa fiant, vel ſima, ita diſponunt, vt ne nares quidem videantur eſſe. Vtile verò eſt, ad legum lationes, non ſolùm intelligere, quæ Reip. proſit,

A ἔτι δ' ὑπολείπεται σκέψιν τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ, εἴπωμεν καὶ νῦν. σχεδὸν γὰρ, περὶ ὧν βουλεύονται πάντες, καὶ περὶ ἃ ἀγορεύουσιν οἱ συμβουλεύοντες, τὰ μέγιστα τυγχάνει πέντε τὸν ἀριθμὸν ὄντα· ταῦτα δ' ἐστὶ περί τε πόρων, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης· ἔτι δὲ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας, καὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων· καὶ περὶ νομοθεσίας. ὥστε, περὶ μὲν πόρων τὸν μέλλοντα συμβουλεύσειν, δέοι ἂν τὰς προσόδους τῆς πόλεως εἰδέναι, τίνες, καὶ πόσαι, ὅπως, εἴ τέ τις παραλείπεται, προστεθῇ· καὶ εἴ τις ἐλάττων, αὐξηθῇ· ἔτι δὲ, τὰς δαπάνας τῆς πόλεως ἁπάσας, ὅπως εἴ τις περίεργος, ἀφαιρεθῇ· καὶ εἴ τις μείζων, ἐλάττων B γένηται. οὐ γὰρ μόνον πρὸς τὰ ὑπάρχοντα προστιθέντες πλουσιώτεροι γίγνονται, ἀλλὰ καὶ ἀφαιροῦντες τῶν δαπανημάτων. ταῦτα δ', οὐ μόνον ἐκ τῆς περὶ τὰ ἴδια ἐμπειρίας ἐνδέχεται συνορᾶν· ἀλλ' ἀναγκαῖον καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις εὑρημένων ἱστορικὸν εἶναι, πρὸς τὴν περὶ τούτων συμβουλήν. περὶ δὲ πολέμου καὶ εἰρήνης, τὴν δύναμιν εἰδέναι τῆς πόλεως, * ὁπόση τε ὑπάρχει ἤδη, καὶ πόσην ἐνδέχεται ὑπάρξαι· καὶ ποία τις, ἥ τε ὑπάρχουσά ἐστι, καὶ ἥτις ἐνδέχεται προσγενέσθαι. ἔτι δὲ, πολέμους τίνας, καὶ πῶς πεπολέμηκεν· οὐ μόνον δὲ τῆς οἰκείας πόλεως, ἀλλὰ καὶ τῶν ὁμόρων, τούς τε ἀναγκαῖον C εἰδέναι· ἢ καὶ πρὸς οὓς * ἐπίδοξον πολεμεῖν, ὅπως, πρὸς μὲν * τοὺς κρείττους, εἰρηνεύηται· πρὸς δὲ τοὺς ἥττους, * ἐπ' αὐτοῖς ᾖ τὸ πολεμεῖν· καὶ τὰς δυνάμεις, πότερον ὅμοιαι, ἢ ἀνόμοιαι· ἔστι γὰρ * καὶ ταύτῃ πλεονεκτεῖν, ἢ ἐλαττοῦσθαι. ἀναγκαῖον δὲ καὶ πρὸς ταῦτα, μὴ μόνον τοὺς οἰκείους πολέμους τεθεωρηκέναι, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ἄλλων, πῶς * ἀναβαίνουσιν· ἀπὸ γὰρ τῶν ὁμοίων τὰ ὅμοια γίγνεσθαι πέφυκεν. ἔτι δὲ, περὶ φυλακῆς τῆς χώρας μὴ λανθάνειν, πῶς φυλάττεται, ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆθος εἰδέναι τῆς φυλακῆς, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τοὺς τόπους τῶν φυλακτηρίων. τοῦτο δ' ἀδύνατον, μὴ ἔμπειρον ὄντα τῆς χώρας· ἵν' εἴτ' ἐλάττων ἡ φυλακὴ, προστεθῇ· καὶ εἴ τις D περίεργος, ἀφαιρεθῇ· καὶ τοὺς ἐπιτηδείους τόπους * τηρῶσι μᾶλλον. ἔτι δὲ, περὶ τροφῆς, πόση δαπάνη ἱκανὴ τῇ πόλει, καὶ * ποία ἡ αὐτοῦ τε γιγνομένη καὶ εἰσαγώγιμος· καὶ τίνων τ' ἐξαγωγῆς δέονται καὶ τίνων εἰσαγωγῆς· ἵνα * πρὸς τούτους καὶ * συμβολαὶ καὶ συνθῆκαι γίγνωνται· πρὸς δύο γὰρ * διαφυλάττειν ἀναγκαῖον ἀνεγκλήτους τοὺς πολίτας, πρός τε τοὺς κρείττους, καὶ πρὸς τοὺς εἰς ταῦτα χρησίμους. εἰς δ' ἀσφάλειαν, ἅπαντα μὲν ταῦτα ἀναγκαῖον δύνασθαι θεωρεῖν· οὐκ ἐλάχιστον δὲ περὶ νομοθεσίας ἐπαΐειν· ἐν γὰρ τοῖς νόμοις ἐστὶν ἡ σωτηρία τῆς πόλεως· ὥστ' ἀναγκαῖον εἰδέναι, πόσα τέ ἐστι πολιτειῶν F εἴδη, καὶ ποῖα συμφέρει ἑκάστῃ, καὶ ὑπὸ τίνων φθείρεσθαι πέφυκε, καὶ οἰκείων τῆς πολιτείας καὶ ἐναντίων. λέγω δὲ τὸ ὑπὸ οἰκείων φθείρεσθαι, ὅτι ἔξω τῆς βελτίστης πολιτείας, αἱ ἄλλαι πᾶσαι καὶ ἀνιέμεναι καὶ ἐπιτεινόμεναι φθείρονται· οἷον δημοκρατία, οὐ μόνον ἀνιεμένη, ἀσθενεστέρα γίνεται, ὥστε τέλος ἥξει εἰς ὀλιγαρχίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπιτεινομένη σφόδρα· ὥσπερ καὶ ἡ γρυπότης καὶ ἡ σιμότης, οὐ μόνον ἀνιέμενα ἔρχεται εἰς τὸ μέσον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα γρυπὰ γινόμενα, ἢ σιμὰ, οὕτω διατίθεται * τὴν ῥῖνα,] ὥστε μηδὲ μυκτῆρα δοκεῖν εἶναι. χρήσιμον δὲ πρὸς τὰς νομοθεσίας, τὸ μὴ μόνον ἐπαΐειν, τίς * πολιτεία συμφέρει,

* γρ. πόση
* γρ. ἀμφίδοξον
* γρ. τοὺς κρείττους,
* γρ. ἐπ' αὐτῷ
* γρ. ταύτας
* γρ. ἀποβ.
* γρ. τηρεῖν
* γρ. πόσα ἡ αὐτοῦ
al. π. ἡ αὐτόθι.
* γρ. πρὸς τούτους
* γρ. συμβουλαὶ καὶ
al. καὶ συνθ. καὶ συμβ.
* γρ. φυλάττειν
* abſunt à γ
* γρ. πολιτ.

ἐκ τῶν παρεληλυθότων θεωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰς παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰδέναι, αἱ ποῖαι τοῖς ποίοις ἁρμόττουσιν. ὥστε δῆλον ὅτι, πρὸς μὲν τὴν νομοθεσίαν αἱ τῆς γῆς περίοδοι χρήσιμοι· ἐντεῦθεν γὰρ λαβεῖν ἐστὶ τοὺς τῶν ἐθνῶν νόμους· πρὸς δὲ τὰς πολιτικὰς συμβουλάς, * τὰς τῶν περὶ τὰς πράξεις γραφόντων * ἱστορίας· ἅπαντα δὲ ταῦτα, πολιτικῆς, ἀλλ' οὐ ῥητορικῆς ἔργον ἐστί. περὶ ὧν μὲν οὖν ἔχειν δεῖ τὸν μέλλοντα συμβουλεύειν τὰ μέγιστα, τοσαῦτά ἐστιν. ἐξ ὧν δὲ δεῖ, καὶ περὶ τούτων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων προτρέπειν ἢ ἀποτρέπειν, λέγωμεν πάλιν.

* γ. αἱ τῶν π. π.
* γ. ἱστορίαι.

A cùm ex præteritis aliquis contemplatur, ſed etiam quæ ſunt apud alios, ſcire, quales qualibus congruant. Quare manifeſtum eſt, ad legum lationem terræ peregrinationes vtiles eſſe. Hinc enim accipere licet gentium leges: ad ciuiles verò deliberationes, eorum qui de actionibus ſcribunt, hiſtorias. Omnia autem hæc Politicæ, ſed non Rhetoricæ munus ſunt. ac quæ quidem tenere oportet eum qui deliberaturus eſt, maxima, tam multa ſunt. Ex quibus verò oporteat tum de his tum de aliis ſuadere, aut diſſuadere, dicamus rurſus.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

B

Περὶ τίνων συμβουλή, καὶ τί εὐδαιμονία, καὶ ἐκ τίνων τὰ μόρια ταύτης.

Σχεδὸν δὲ καὶ ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καὶ κοινῇ πᾶσι σκοπός τις ἐστὶν, οὗ στοχαζόμενοι, καὶ αἱροῦνται, καὶ φεύγουσι· καὶ * τοῦτ' ἔστιν, ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ἥ τ' εὐδαιμονία, καὶ τὰ μόρια αὐτῆς· ὥστε παραδείγματος χάριν λάβωμεν, τί ἐστιν ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἡ εὐδαιμονία, καὶ ἐκ τίνων τὰ μόρια ταύτης· περὶ γὰρ ταύτης καὶ τῶν εἰς ταύτην συντεινόντων, καὶ τῶν ἐναντίων ταύτῃ, αἵ τε προτροπαὶ καὶ αἱ ἀποτροπαὶ * πᾶσαί εἰσι· τὰ μὲν γὰρ παρασκευάζοντα ταύτην, ἢ τῶν μορίων τι, ἢ μεῖζον ἀντ' ἐλάττονος ποιοῦντα, δεῖ πράττειν· τὰ δὲ φθείροντα, ἢ ἐμποδίζοντα, ἢ τὰ ἐναντία ποιοῦντα, μὴ πράττειν. ἔστω δὴ εὐδαιμονία, εὐπραξία μετ' ἀρετῆς· ἢ αὐτάρκεια ζωῆς· ἢ ὁ βίος ὁ μετ' ἀσφαλείας ἥδιστος· ἢ * εὐθηνία κτημάτων καὶ σωμάτων, μετὰ δυνάμεως φυλακτικῆς τε καὶ πρακτικῆς τούτων· σχεδὸν γὰρ * τούτων ἓν, ἢ πλείω, τὴν εὐδαιμονίαν ὁμολογοῦσιν εἶναι ἅπαντες. Εἰ δή ἐστιν ἡ εὐδαιμονία τοιοῦτον, ἀνάγκη αὐτῆς εἶναι μέρη, εὐγένειαν, πολυφιλίαν, χρηστοφιλίαν, πλοῦτον, εὐτεκνίαν, πολυτεκνίαν, εὐγηρίαν· ἔτι τὰς τοῦ σώματος ἀρετὰς, οἷον ὑγίειαν, κάλλος, ἰσχὺν, μέγεθος, δύναμιν ἀγωνιστικήν· δόξαν, τιμὴν, εὐτυχίαν, ἀρετὴν, ἢ καὶ τὰ μέρη αὐτῆς, φρόνησιν, ἀνδρίαν, δικαιοσύνην, σωφροσύνην· οὕτω γὰρ ἂν αὐταρκέστατος εἴη, εἰ ὑπάρχοι αὐτῷ τά τ' ἐν αὐτῷ, καὶ τὰ ἐκτὸς ἀγαθά· οὐ γάρ ἐστιν ἄλλα παρὰ ταῦτα. ἔστι δὲ, ἐν αὐτῷ μὲν, τὰ περὶ ψυχὴν, καὶ τὰ ἐν σώματι· ἔξω δὲ, εὐγένεια, καὶ φίλοι, καὶ χρήματα, καὶ τιμή. ἔτι δὲ προσήκειν οἰόμεθα, δυνάμεις ὑπάρχειν καὶ τύχην· οὕτω γὰρ ἂν ἀσφαλέστατος ὁ βίος εἴη. λάβωμεν τοίνυν ὁμοίως καὶ τούτων ἕκαστον τί ἐστιν. εὐγένεια μὲν οὖν ἐστὶν, ἔθνει μὲν καὶ πόλει, τὸ αὐτόχθονας ἢ ἀρχαίους εἶναι, καὶ ἡγεμόνας τοὺς πρώτους ἐπιφανεῖς, καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς γεγονέναι ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τοῖς ζηλουμένοις· * ἰδίᾳ δὲ, εὐγένεια, ἡ ἀπ' ἀνδρῶν, ἢ ἀπὸ γυναικῶν, καὶ γνησιότης ἀπ' ἀμφοῖν, καὶ ὥσπερ ἐπὶ πόλεως, τούς τε πρώτους γνωρίμους, ἢ ἐπ' ἀρετῇ, ἢ πλούτῳ, ἢ ἄλλῳ τῳ τῶν τιμωμένων, καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς ἐκ τοῦ γένους καὶ ἄνδρας, καὶ γυναῖκας, καὶ νέους καὶ πρεσβυτέρους. εὐτεκνία δὲ καὶ πολυτεκνία, οὐκ ἄδηλα· ἔστι δὲ, * τῷ κοινῷ μὲν, εὐτεκνία, νεότης ἂν ᾖ πολλὴ καὶ ἀγαθή· ἀγαθὴ δὲ, κατ' ἀρετὴν σώματος, οἷον, μέγεθος, κάλλος, ἰσχὺν, δύναμιν ἀγωνιστικήν. ψυχῆς δὲ, σωφροσύνη, καὶ ἀνδρία, νέου ἀρεταί·

* γ. τί ποτ' ἐστιν, ὡς ἐν κεφ.
* γ. πᾶσαι
* γ. εὐθηνία
* γ. τούτων τι, ἢ ἓν,
* γ. ἰδίᾳ
* γ. ἡ κοινῇ μὲν,

CAPVT V.

Ex quibus ſit deliberatio, quid ſit felicitas, quæ ſint partes felicitatis.

FErmè autem tum priuatim cuique, tum communiter omnibus ſcopus quidam eſt, quem ſpectantes & eligunt, & fugiunt. Iſque eſt, vt ſummatim dicam, tum felicitas, tum quæ ſunt ipſius. Quare exempli gratia, ſumamus, quid ſit, vt ſimpliciter dicam, felicitas, & ex quibus particulæ ipſius ſint. Nam de hac, & de iis quæ ad hanc referuntur, & de iis quæ contraria huic ſunt, tum ſuaſiones, tum diſſuaſiones omnibus ſunt. Quæ enim parant hanc, vel particularum aliquam, vel maiorem ex minore efficiunt, oportet agere. C Quæ verò corrumpunt, vel impediunt, vel contraria efficiũt, non agere. Sit igitur felicitas bene ſe habens actio cum virtute: vel ſua ſorte contenta vita: vel vita cum ſecuritate iucundiſſima: vel bona conſtitutio poſſeſſionum, & corporum cum facultate, quæ conſeruet, & efficiat hæc. Fermè enim ex his vnum, vel plura, felicitatem confitentur eſſe omnes. Quòd ſi eſt felicitas eiuſmodi, neceſſe eſt ipſius eſſe partes, nobilitatem, multorum amicitiam, bonorum amicitiam, diuitias, bonam prolem, multã prolem, bonam ſenectutem. Deinceps corporis virtutes, vt ſanitatem, pulchritudinẽ, robur, magnitudinem, facultatem certandi, gloriam, honorem, bonam fortunam, virtutem, aut etiam partes D ipſius, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iuſtitiam. Sic enim ſua ſorte maximè contentus ſit, ſi adſint ipſi tum quæ in ipſo, tum quæ extra bona ſunt. Non enim ſunt alia præter hæc. ac in ipſo quidem ſunt, quæ in animo, & quæ in corpore ſunt. Extra autem nobilitas, & amici, & pecuniæ, & honor. Præterea verò congruere arbitrantur, vt facultates adſint, & fortuna. Sic enim maximè ſecura vita ſit. Sumamus igitur ſimiliter & horum vnumquodque quid ſit. ac nobilitas quidem gẽti & ciuitati eſt, ſi indigenæ, & antiqui ſint, & duces primi illuſtres, & multi illuſtres nati ſint E ex ipſis, in iis quæ cadunt ſub æmulationem. Priuata verò nobilitas, vel à viris, vel à fœminis eſt, & legitima origo ab vtriſque: &, vt in ciuitate, ſi primi clari ſint vel in virtute, vel diuitiis, vel alia earum rerum, quæ honorantur, & multi illuſtres ſint ex genere tum viri, tum mulieres, tum iuuenes, tum ſenes. Bona proles verò & multa proles non ſunt incerta. Eſt autem in communi quidem bona proles ſi iuuentus ſit multa, & bona. Bona verò ex virtute corporis, vt magnitudine, pulchritudine, robore, facultate certandi. Quod ad animum attinet, temperãtia & fortitudo iuuenis ſunt virtutes.

Priuatim autem bona proles, & multa proles eſt, ſi proprij liberi multi ſint, & tales ſint tum fœminæ tum mares. Fœminarum verò virtus eſt, ſi ſpectetur corpus, pulchritudo, & magnitudo: ſi animus, temperantia & ſtudium operis ſine ſordibus. Similiter autem tum priuatim tum communiter & in viris & in fœminis oportet quærere, vt vnumquodque inſit ex his. Quibuſcunque enim quæ ad fœminas pertinent, vitioſa ſunt, vt Lacedæmoniis, fermè ex dimidio non ſunt felices. Diuitiarum partes ſunt, numi, multitudo terræ, locorum poſſeſſiones. Præterea vero ſupellectilium poſſeſſiones, & pecorum, & ſeruorum, qui multitudine, & magnitudine, & pulchritudine excellant. Hæc autem omnia & ſecura, & liberalia, & vtilia oportere eſſe manifeſtum eſt. Sunt vtilia quidem magis fructuoſa, at liberalia, quæ ſunt ad voluptatem. Fructuoſa dico, à quibus ſunt prouentus. Voluptaria, à quibus nihil præter vſum fit, quod æſtimandum ſit. Terminus ſecuritatis eſt, eo in loco, & eo modo poſſediſſe, vt in ipſo ſit vſus ipſorum, proprietatis verò vel contrà, quando in ipſo eſt alienatio. Voco alienationem, donationem, & venditionem. Omnino diuitem eſſe conſiſtit in eo vt vtatur, magis quàm in eo, vt poſſederit. Etenim actus talium & vſus, ſunt diuitiæ. Bona fama eſt, ſi quis ab omnibus virtute præditus exiſtimetur, vel tale aliquid habere, quod omnes appetunt, vel multi, vel boni, vel prudentes. Honor eſt ſignum beneficæ opinionis. Honorantur autem iuſtè quidem, & maximè illi qui benefecerunt. Verumtamen honoratur etiam qui poteſt benefacere. Beneficium verò eſt vel ad ſalutem, & quæcunque ſunt cauſſa cur ſimus, vel ad diuitias vel ad aliquod ex aliis bonis, quorum non facilis eſt poſſeſſio, vel omnino, vel ibi, vel aliquando. multi enim ob illa quæ parua exiſtimantur, honorem conſequuntur, ſed modi, & occaſiones cauſſæ ſunt. Partes verò honoris ſunt ſacrificia, monumenta in metris, & ſine metris, præmia, delubra, poſſeſſiones, ſepulchra, ſtatuæ, nutrimenta publica: barbarica, vt adorationes, & exceſſiones, dona apud quoſque honoranda. Etenim donum eſt poſſeſſionis donatio, & honoris ſignum. Quamobrem & ſtudioſi pecuniæ, & ſtudioſi honoris, appetunt ipſa. Vtrique enim inueniunt ea quorum indigent. Etenim poſſeſſio eſt quam appetunt ſtudioſi pecuniæ, & honorem habet, quem ſtudioſi honoris. Corporis virtus eſt ſanitas, eàque ſic, vt morbi expertes ſint, qui habeant vſum corporum. Multi enim ſani ſunt, vt Herodicus dicitur, quem nemo felicem dixerit, cauſſa ſanitatis, propter omnium abſtinentiam humanorum, aut plurimorum. Pulchritudo diuerſa eſt in vnaquæque ætate. Ac iuuenis quidem pulchritudo eſt, ſi ad labores vtile habeat corpus, & ad curſum, & ad vim, cùm iucundus ſit viſu ad voluptatem. quamobrem quinquertiones pulcherrimi ſunt, quod ad vim, & ad velocitatem ſimul nati ſunt. Vigentis verò, ſi ad labores bellicos, ac iucundus eſſe videatur cum terrore. At ſenis, ſi ad labores neceſſarios ſit idoneus, atque indolens, quòd nihil habeat eorum quibus ſenectus offenditur. Robur eſt facultas mouendi alterum, vt vult. Neceſſe autem eſt mouere alterum, vel trahendo, vel pellendo, vel tollendo, vel deprimendo, vel collidendo, ita vt robuſtus, vel omnibus vel horum aliquibus robuſtus ſit.

A * ἰδίᾳ δὲ, εὐτεκνία καὶ πολυτεκνία, τὸ τὰ ἴδια τέκνα πολλὰ καὶ τοιαῦτα εἶναι, καὶ θήλεα καὶ ἄῤῥενα. * θηλειῶν δὲ ἀρετὴ σώματος μὲν κάλλος, καὶ μέγεθος· ψυχῆς δὲ, σωφροσύνη καὶ * φιλεργία ἄνευ ἀνελευθερίας· ὁμοίως δὲ καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, καὶ κατ᾽ ἄνδρας καὶ κατὰ γυναῖκας, δεῖ ζητεῖν, ἕκαστον ὑπάρχειν τῶν τοιούτων· ὅσοις γὰρ τὰ κατὰ γυναῖκας φαῦλα, ὥσπερ Λακεδαιμονίοις, σχεδὸν κατὰ τὸ ἥμισυ οὐκ εὐδαιμονοῦσι. πλούτου δὲ μέρη, * νομίσματος πλῆθος, γῆς, χωρίων κτῆσις· ἔτι δὲ, ἐπίπλων κτῆσις, καὶ βοσκημάτων, καὶ ἀνδραπόδων, πλήθει, καὶ μεγέθει, καὶ κάλλει διαφερόντων. ταῦτα δὲ πάντα, B καὶ ἀσφαλῆ, καὶ ἐλευθέρια, καὶ χρήσιμα. ἔστι δὲ, χρήσιμα μὲν μᾶλλον, τὰ κάρπιμα, ἐλευθέρια δὲ, τὰ πρὸς ἀπόλαυσιν· κάρπιμα δὲ λέγω, ἀφ᾽ ὧν αἱ πρόσοδοι· ἀπολαυστικὰ δὲ, ἀφ᾽ ὧν μηδὲν παρὰ τὴν χρῆσιν γίγνεται, ὅ, τι καὶ ἄξιον. ὅρος δὲ, ἀσφαλείας μὲν, τὸ ἐνταῦθα καὶ οὕτω κεκτῆσθαι, ὥστ᾽ * ἐπ᾽ αὐτῷ εἶναι τὴν χρῆσιν· τοῦ δὲ οἰκεῖον εἶναι, ἢ μὴ, ὅταν ἐφ᾽ αὐτῷ ᾖ ἀπαλλοτριῶσαι· λέγω δὲ ἀπαλλοτρίωσιν, δόσιν καὶ πρᾶσιν. ὅλως δὲ, τὸ πλουτεῖν ἐστὶν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ κεκτῆσθαι. καὶ γὰρ ἡ ἐνέργειά ἐστι τῶν τοιούτων, καὶ ἡ * χρῆσις πλοῦτος. εὐδοξία δή ἐστι, τὸ C ὑπὸ πάντων * σπουδαῖον ὑπολαμβάνεσθαι, ἢ τοιοῦτόν τι ἔχειν οὗ πάντες ἐφίενται, ἢ οἱ πολλοὶ, ἢ οἱ ἀγαθοὶ, ἢ οἱ φρόνιμοι. τιμὴ δὲ, ἐστὶ μὲν σημεῖον εὐεργετικῆς * δόξης. τιμῶνται δὲ, δικαίως μὲν καὶ μάλιστα οἱ * εὐηργετηκότες· οὐ μὴν ἀλλὰ τιμᾶται καὶ ὁ δυνάμενος εὐεργετεῖν· εὐεργεσία δὲ, * ἢ εἰς σωτηρίαν· καὶ ὅσα αἴτια τοῦ εἶναι, ἢ εἰς πλοῦτον, ἢ εἴς τι τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ὧν μὴ ῥᾳδία ἡ κτῆσις· ἢ ὅλως, ἢ ἐνταῦθα, ἢ ποτέ· πολλοὶ γὰρ διὰ μικρὰ δοκοῦντα, τιμῆς τυγχάνουσιν· ἀλλ᾽ οἱ * τρόποι καὶ οἱ καιροὶ αἴτιοι. μέρη δὲ τιμῆς, θυσίαι, μνῆμαι ἐν μέτροις καὶ ἄνευ μέτρων, γέρα, τεμένη, προεδρίαι, τάφοι, εἰκόνες, τροφαὶ δημόσιαι· * τὰ βαρβαρικὰ, οἷον D προσκυνήσεις καὶ ἐκστάσεις, δῶρα τὰ παρ᾽ ἑκάστοις τίμια· καὶ γὰρ τὸ δῶρόν ἐστι, κτήματος δόσις, καὶ τιμῆς σημεῖον. διὸ καὶ οἱ φιλοχρήματοι καὶ οἱ φιλότιμοι ἐφίενται αὐτῶν· * ἀμφοτέροις γὰρ ἔχει ὧν δέονται· καὶ γὰρ κτῆμά ἐστιν, οὗ ἐφίενται οἱ φιλοχρήματοι· καὶ τιμὴν ἔχει, οὗ οἱ φιλότιμοι. σώματος δὲ ἀρετὴ, ὑγίεια· αὕτη δὲ οὕτως, ὥστε ἀνόσους εἶναι χρωμένους τοῖς σώμασι· πολλοὶ γὰρ ὑγιαίνουσιν, ὥσπερ Ἡρόδικος λέγεται· * οὓς οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειε τῆς ὑγιείας, διὰ τὸ πάντων ἀπέχεσθαι τῶν ἀνθρωπίνων, ἢ τῶν πλείστων. κάλλος δὲ, ἕτερον καθ᾽ ἑκάστην ἡλικίαν ἐστί. νέου μὲν οὖν κάλλος, τὸ πρὸς τοὺς πό- E νους χρήσιμον ἔχειν τὸ σῶμα, τούς τε πρὸς δρόμον, καὶ πρὸς βίαν, ἡδὺν ὄντα ἰδεῖν πρὸς ἀπόλαυσιν· διὸ οἱ πένταθλοι, * κάλλιστα, ὅτι πρὸς βίαν καὶ πρὸς τάχος ἅμα πεφύκασιν. ἀκμάζοντος δὲ, πρὸς μὲν πόνους τοὺς πολεμικοὺς, ἡδὺν δὲ εἶναι δοκεῖν μετὰ φοβερότητος· γέροντος δὲ, πρὸς μὲν πόνους τοὺς ἀναγκαίους ἱκανὸν, ἄλυπον δὲ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὧν τὸ γῆρας λωβᾶται. ἰσχὺς δὲ ἐστι μὲν δύναμις τοῦ κινεῖν ἕτερον, ὡς βούλεται· ἀνάγκη δὲ κινεῖν ἕτερον, ἢ ἕλκοντα, ἢ ὠθοῦντα, ἢ αἴροντα, ἢ πιέζοντα, ἢ συνθλίβοντα· ὥστε ὁ ἰσχυρὸς, ἢ πᾶσιν, ἢ τούτων τισίν ἐστιν ἰσχυρός.

* κ ἰδίᾳ δέ,
* γρ. θηλειῶν
* γρ. φιλεργία
Polit. lib. 2. c. & alibi.
* γρ. νομίσματος πλῆθος, γῆς, χωρίων κτῆσις, πλήθει & κ. διαφ. ἔτι δέ,
* γρ. ἐφ᾽ αὐτῷ ἡ χρῆσις αὐτῶν.
* γρ. χρῆσις
* γρ. σπουδαῖον
* γρ. ἀξίας. al. εὐδοξίας.
* γρ. εὐεργετ.
* γρ. ἢ εἰς σωτηρίαν.
* γρ. τόποι
* γρ. εἶτα τὰ βαρ.
* γρ. ἀμφότεροι
* γρ. οἷ
* γρ. κάλλιστοι.

μεγέθους δὲ ἀρετὴ, τὸ ὑπερέχειν * κατὰ τὸ μῆκος, καὶ βάθος, καὶ πλάτος τῶν πολλῶν τοσούτῳ * μείζονι, ὥστε μὴ βραδυτέρας ποιεῖν τὰς κινήσεις διὰ τὴν ὑπερβολήν. ἀγωνιστικὴ δὲ τοῦ σώματος ἀρετὴ σύγκειται ἐκ μεγέθους, καὶ ἰσχύος, καὶ τάχους· καὶ γὰρ ὁ ταχὺς, * ἰσχυρός ἐστιν· ὁ γὰρ δυνάμενος τὰ σκέλη ῥιπτεῖν πως, καὶ κινεῖν ταχὺ, καὶ πόρρω δρομικός. ὁ δὲ θλίβειν, καὶ κατέχειν, παλαιστικός. ὁ δὲ ὦσαι τῇ πληγῇ, * πυκτικός. ὁ δ' ἀμφοτέροις τούτοις, παγκρατιαστικός. ὁ δὲ * πᾶσι, πένταθλος. εὐγηρία δὲ, ἐστὶ βραδυτὴς γήρως μετ' ἀλυπίας· οὔτε γὰρ εἰ ταχὺ γηράσκει, εὐγήρως· οὔτ' εἰ μόγις μὲν, λυπηρῶς δέ. ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ σώματος ἀρετῶν, καὶ τύχης· μὴ ἄνοσος γὰρ ὢν, μηδὲ ἰσχυρὸς, οὐκ ἔσται ἀπαθὴς, οὐδ' ἄλυπος * καὶ πολυχρόνιος, οὔτ' ἄνευ τύχης διαμείνειεν ἄν. ἔστι δέ τις καὶ χωρὶς ἰσχύος καὶ ὑγιείας, ἄλλη δύναμις μακροβιότητος. πολλοὶ γὰρ ἄνευ τῶν τοῦ σώματος ἀρετῶν, μακρόβιοί εἰσιν. ἀλλ' οὐδὲν ἡ ἀκριβολογία χρήσιμος ἡ περὶ τούτων εἰς τὰ νῦν. πολυφιλία δὲ καὶ χρηστοφιλία οὐκ ἄδηλα, τοῦ φίλου ὡρισμένου, ὅτι ἐστὶν ὁ τοιοῦτος φίλος, ὅστις ἃ οἴεται ἀγαθὰ εἶναι ἐκείνῳ, πρακτικός ἐστιν αὐτῶν δι' ἐκεῖνον. ᾧ δὴ πολλοὶ τοιοῦτοι, πολύφιλος· ᾧ δὲ καὶ ἐπιεικεῖς ἄνδρες, χρηστόφιλος. εὐτυχία δέ ἐστιν, ὧν ἡ τύχη ἀγαθῶν αἰτία, ταῦτα γίγνεσθαι καὶ ὑπάρχειν, ἢ πάντα, ἢ τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ μέγιστα. αἰτία δ' ἐστὶν ἡ τύχη, ἐνίων μὲν ὧν καὶ αἱ τέχναι· πολλῶν δὲ καὶ ἀτέχνων, οἷον ὅσων ἡ φύσις· ἐνδέχεται δὲ καὶ παρὰ φύσιν εἶναι· ὑγιείας μὲν γὰρ, * τέχνη αἰτία· κάλλους δὲ καὶ μεγέθους, φύσις. ὅλως δὲ, τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν ἐστὶν ἀπὸ τύχης, ἐφ' οἷς ἐστὶν ὁ φθόνος. ἔστι δὲ καὶ τῶν * παραλόγων ἀγαθῶν αἰτία τύχη, οἷον εἰ οἱ ἄλλοι αἰσχροὶ ἀδελφοί· ὁ δὲ, καλός· ἢ οἱ ἄλλοι μὴ εἶδον τὸν θησαυρόν· ὁ δὲ, εὗρεν· ἢ εἰ τοῦ πλησίον ἔτυχε τὸ βέλος· τούτου δὲ, μή. ἢ εἰ μὴ ἦλθε μόνος ἀεὶ φοιτῶν· οἱ δὲ, ἅπαξ ἐλθόντες διεφθάρησαν. πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα, εὐτυχήματα δοκεῖ εἶναι. περὶ δὲ ἀρετῆς, ἐπείπερ οἰκειότατος ὁ περὶ τοὺς ἐπαίνους τόπος, ὅταν περὶ ἐπαίνου ποιώμεθα τὸν λόγον, τότε διοριστέον.

* γρ. κ. μ. ἢ βάθος ἢ πλ.
* γρ. μείζονα,
* γρ. ἰσχυρός ἐστι.
* γρ. πλήκτικός.
* γρ. πᾶσι πένταθλος,
* γρ. μὴ πολυχρόνιος. al. οὐδὲ πολυχρ. Vide M. Var. lib. 7. c. 7.
* γρ. ἡ τέχνη αἰ.
* γρ. παραλόγων

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ ἀγαθοῦ καὶ συμφέροντος.

ὯΝ μὲν οὖν δεῖ στοχάζεσθαι προτρέποντας, ὡς ἐσομένων, ἢ ὑπαρχόντων, καὶ ὧν ἀποτρέποντας, φανερόν· τὰ γὰρ ἐναντία τούτων ἐστίν. ἐπεὶ δὲ πρόκειται τῷ συμβουλεύοντι σκοπὸς, τὸ συμφέρον· βουλεύονται δὲ, οὐ περὶ τοῦ τέλους, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πρὸς τὸ τέλος· ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ συμφέροντα κατὰ τὰς πράξεις· τὸ δὲ συμφέρον, ἀγαθόν· ληπτέον ἂν εἴη στοιχεῖα περὶ ἀγαθοῦ καὶ συμφέροντος ἁπλῶς. ἔστω δὴ ἀγαθὸν, ὃ ἂν αὐτὸ ἑαυτοῦ ἕνεκα ᾖ αἱρετόν· καὶ οὗ ἕνεκα ἄλλο αἱρούμεθα· καὶ οὗ ἐφίεται πάντα, ἢ πάντα τὰ αἴσθησιν ἔχοντα ἢ νοῦν, ἢ εἰ λάβοι νοῦν· καὶ ὅσα ὁ νοῦς ἂν ἑκάστῳ ἀποδοίη· καὶ ὅσα ὁ * περὶ ἕκαστον νοῦς ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ, τοῦτό ἐστιν ἑκάστῳ ἀγαθόν· καὶ οὗ παρόντος, εὖ διάκειται καὶ αὐτάρκως ἔχει· καὶ τὸ αὔταρκες· καὶ τὸ ποιητικὸν, ἢ φυλακτικὸν τῶν τοιούτων· καὶ ᾧ ἀκολουθεῖ τὰ τοιαῦτα·

* γρ. περὶ ἑκάστου

A Magnitudinis virtus eſt, ſuperare longitudine, vel profunditate, vel latitudine multos, tanto magis, vt ne tardiores efficiat motiones propter exuperantiam. Certandi virtus corporis conſtat ex magnitudine, & robore & velocitate. Etenim velox robuſtus eſt. Nam qui poteſt crura proiicere quodammodo & mouere & velociter, & longè, curſor eſt. qui verò ſtringere, & tenere, luctator. At qui pellere plaga, pugil. qui autem vtriſque his, pancratiaſticus. Verùm, qui omnibus his, quinquertio. Bona ſenectus eſt, tarditas ſenectutis cum indolentia. Neque enim ſi velociter ſeneſcat, bonam ſenectutem habet, neque ſi vix quidem, ſed dolenter. Eſt verò & ex iis quæ ſunt corporis, virtutibus, B & ex iis quæ fortunæ. Nam qui expers morbi non ſit, neque robuſtus, non erit perturbationis expers. Neque indolens etiam erit longęuus. Nec ſine fortuna durare poterit. Eſt verò quædam etiam ſeparatim à robore & ſanitate alia facultas diu viuendi: multi enim ſine corporis virtutibus diuiuunt. Verùm diligens diſputatio de his non eſt vtilis ad ea quæ nunc diſputamus. Multorum amicitia & bonorũ amicitia non ſunt incerta, amico definito, vt ſit eiuſmodi amicus, quicunque quæ arbitratur bona eſſe illi, effector eſt ipſorum propter illum. Iam, cui multi ſunt tales, eſt multorũ amicus. Cui verò etiam boni viri, bonorum amicus. Bona fortuna eſt quorum fortuna bonorum cauſſa eſt, ea effici C & adeſſe, vel omnia, vel plurima, vel maxima. Cauſſa autem eſt fortuna nonnullorum quidem etiam, quorum artes ſunt, multorum verò non artificioſorum, vt quorum natura eſt & contingit etiam, vt præter naturam ſint. Nam ſanitatis quidem ars eſt cauſſa: at pulchritudinis & magnitudinis, natura. Omnino talia ex bonis ſunt, à fortuna, in quibus verſatur inuidia. ac præter rationem bonorum cauſſa eſt fortuna, vt ſi alij deformes ſunt fratres, hic autem pulcher: aut alij non viderunt theſaurum, hic autem inuenit: aut ſi eum, qui prope erat, attigit telum, hunc autem non: aut ſi non venit ſolus ſemper frequentans, qui verò ſemel venerunt, perierunt. Omnia enim D eiuſmodi bonæ fortunæ euentus videntur eſſe. De virtute, quoniam maximè proprius de laudibus locus eſt, cùm de laude conficiemus ſermonem, tum erit differendum.

CAPVT VI.

De bonis confeſſis & controuerſis.

AC in quæ quidem oportet intueri eos qui ſuadent tanquam futura, aut præſentia, & in quæ eos qui diſſuadent, apparet. Contraria enim horum ſunt. Quoniam autem propoſitus eſt deliberandi ſcopus id quod vtile eſt: & conſultant non de fine, ſed de iis quæ ſunt ad finem, & hæc ſunt vtilia in actionibus, & vtile eſt bonum, ſumenda erũt ele- E menta de bono ac vtili ſimpliciter. Iam ſit bonum quod ipſum ſui cauſſa eligendum eſt: & cuius cauſſa aliud eligimus: & quod appetunt omnia, aut omnia ſenſum habentia, aut mentem, aut ſi aſſumerent mentẽ: & quæcunque mens vnicuique dictauerit: & quæcunq; de vnoquoque mens dictauerit vnicuique, illud eſt vnicuique bonum. & quo præſente bene diſpoſitum eſt, & ſe ipſo contentũ eſt: & quod ſibi ſat eſt: & quod idoneum eſt ad efficienda & cuſtodienda talia: & quod conſequuntur talia:

& quæ idonea ſunt ad prohibenda contraria, & A quæ ad corrumpenda. Conſequuntur autem dupliciter: aut enim ſimul, aut poſteriùs, vt diſciplinam quidem ſcientia poſteriùs: ſanitatem verò vita ſimul. ac idonea ſunt ad efficiendum tripliciter, partim vt ſanum eſſe, ſanitatem: partim vt cibaria, ſanitatem: partim vt exerceri, quod plerunque efficit ſanitatem. His autem poſitis neceſſe eſt vt & ſumptiones bonorum bonæ ſint, & malorum depulſiones. Conſequitur enim illud vt non habeamus malum ſimul: hoc autem vt habeamus bonum poſteriùs, & pro minore bono maioris ſumptiones, & pro maiore malo minoris. Quo enim ſuperat maius id quod eſt minus, id fit illius quidem ſumptio, huius vero depoſitio. Et virtutes B neceſſe eſt vt bonum ſint. Nam his bene afficiuntur, qui habent, & idoneæ ad bona efficienda ſunt, & agenda. De vnaquaque autem, & quæ & cuiuſmodi ſit, ſeparatim dicendum, & vt voluptas bonum ſit. Omnia enim appetunt animalia ipſam natura. Quare vt & iucunda & honeſta, neceſſe eſt bona ſint. Illa enim voluptatis efficientia ſunt: honeſtá verò partim iucunda, partim ipſa per ſe eligenda ſunt. Vt autem de ſingulis dicam, neceſſe eſt vt bona ſint hæc: felicitas, quia & per ſe eligenda eſt, & ſe ipſa contenta, & cauſſa ipſius multa eligimus: iuſtitia, fortitudo, temperantia, magnanimitas, magnificentia, & alij eiuſmodi habitus; virtutes enim animi ſunt. & ſanitas & C pulchritudo, & talia: virtutes enim corporis, & conficientes multorum ſunt: vt ſanitas & voluptatis, & vitæ. Quamobrem etiam optimum videtur eſſe, quia duorum quæ apud multitudinem maximè honorantur, cauſſa eſt, voluptatis & vitæ. Diuitiæ, quia ſunt virtus poſſeſſionis, & conficientes multorum. amicus, & amicitia: etenim per ſe res electione digna eſt amicus, & conficiens multorum. honor, gloria: etenim iucunda ſunt, & conficientia multorum, & conſequitur ipſa plerumque vt adſint illa in quibus honorantur. facultas dicendi, agendi: quia conficientia ſunt omnia hæc bonorum. deinceps ingenium, memoriæ, docilitas, velox animi motus, omnia eiuſmodi: D conficientes enim ipſæ bonorum facultates ſunt. ſimiliter verò etiam ſcientiæ omnes, & artes: & viuere: ſi enim nullum aliud ſequeretur bonum, per ſe eligendum eſt. & iuſtum: vtile enim quoddam communiter eſt. Atque hæc quidem fermè confeſſa bona ſunt. In controuerſis autem ex his ſyllogiſmi ſunt. Cui contrarium malum, id bonum. Et cuius contrarium inimicis prodeſt, vt ſi timidos eſſe maximè prodeſt inimicis, manifeſtum eſt fortitudinem maximo emolumento ciuibus eſſe. Et omnino quod inimici volunt, vel quo gaudent, contrarium huic emolumento eſſe apparet. Itaque rectè dictum eſt, certè gaudebit Priamus. Eſt autem non ſemper id, ſed plerunque. Nihil E enim prohibet aliquando idem prodeſſe contrariis: vnde dicitur, Mala conciliare homines, quando ſit idem pernicioſum ambobus. Et cuius non eſt exuperantia, id bonum: quod autem eſt maius, quàm oportet, malum. Et cuius cauſſà multùm laboratum eſt, & multùm inſumptum. Videtur enim iam bonum, & vt finis iam tale habetur, & finis multorum, finis autem bonum: vnde illa dicta ſunt, Et certe famam Priamo: &, Turpe manere diu: & prouerbium hoc, In foribus hydriam.

A καὶ τὰ κωλυτικὰ τῶν ἐναντίων, καὶ τὰ φθαρτικά. ἀκολουθεῖ δὲ διχῶς· ἢ γὰρ ἅμα, ἢ ὕστερον εἶναι, οἷον τῷ μὲν μανθάνειν τὸ ἐπίστασθαι, ὕστερον· τῷ δὲ ὑγιαίνειν τὸ ζῆν, ἅμα. καὶ τὰ ποιητικὰ τριχῶς, * τὰ μὲν, ὡς τὸ ὑγιαίνειν, ὑγιείας· τὰ δὲ, ὡς σιτία, ὑγιείας· τὰ δὲ, ὡς τὸ γυμνάζεσθαι, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ποιεῖ ὑγίειαν. τούτων δὲ κειμένων, ἀνάγκη τάς τε λήψεις τῶν ἀγαθῶν ἀγαθὰς εἶναι, καὶ τὰς τῶν κακῶν ἀποβολάς· ἀκολουθεῖ γὰρ, τῷ μὲν, τὸ μὴ ἔχειν τὸ κακὸν, ἅμα· τῷ δὲ, τὸ ἔχειν τὸ ἀγαθὸν, ὕστερον. καὶ ἡ ἀντ' ἐλάττονος ἀγαθοῦ, μείζονος λῆψις· καὶ ἀντὶ μείζονος κακοῦ, ἐλάττονος· ᾧ γὰρ ὑπερέχει τὸ μεῖζον τοῦ ἐλάττονος, τούτῳ γίνεται, τοῦ μὲν, λῆψις· τοῦ δὲ, B ἀποβολή. καὶ τὰς ἀρετὰς δὲ ἀνάγκη ἀγαθὸν εἶναι· κατὰ γὰρ ταύτας εὖ τε διάκεινται οἱ ἔχοντες, καὶ ποιητικαὶ τῶν ἀγαθῶν εἰσὶ, καὶ πρακτικαί. περὶ ἑκάστης δὲ, καὶ τίς, καὶ ποία, χωρὶς ῥητέον, καὶ τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· πάντα γὰρ ἐφίεται τὰ ζῷα αὐτῆς τῇ φύσει· ὥστε καὶ τὰ ἡδέα καὶ τὰ καλὰ, ἀνάγκη ἀγαθὰ εἶναι· τὰ μὲν γὰρ, ἡδονῆς ποιητικά· τῶν δὲ καλῶν, τὰ μὲν, ἡδέα· τὰ δὲ, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ αἱρετά ἐστιν. ὡς δὲ καθ' ἓν εἰπεῖν, ἀνάγκη ἀγαθὰ εἶναι τάδε. εὐδαιμονία· καὶ γὰρ καθ' αὑτὸ αἱρετὸν, καὶ αὔταρκες, καὶ ἕνεκα αὐτοῦ πολλὰ αἱρούμεθα. δικαιοσύνη, ἀνδρεία, σωφροσύνη, μεγαλοψυχία, μεγα- C λοπρέπεια, καὶ * αἱ ἄλλαι αἱ τοιαῦται ἕξεις· ἀρεταὶ γὰρ ψυχῆς. καὶ ὑγίεια, καὶ κάλλος, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀρεταὶ γὰρ σώματος καὶ ποιητικαὶ πολλῶν· οἷον, ὑγίεια, καὶ ἡδονῆς, καὶ τοῦ ζῆν. διὸ καὶ ἄριστον δοκεῖ εἶναι, ὅτι δύο τῶν * τοῖς πολλοῖς τιμιωτάτων αἴτιόν ἐστιν, ἡδονῆς, καὶ τοῦ ζῆν. πλοῦτος· ἀρετὴ γὰρ κτήσεως, καὶ * ποιητικὸν πολλῶν. φίλος καὶ φιλία· καὶ γὰρ καθ' αὑτὸν * αἱρετὸν ὁ φίλος, καὶ ποιητικὸν πολλῶν. τιμὴ, δόξα· καὶ γὰρ ἡδέα, καὶ ποιητικὰ πολλῶν, καὶ ἀκολουθεῖ αὐταῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ ὑπάρχειν, ἐφ' οἷς τιμῶνται. δύναμις τοῦ λέγειν, τοῦ πράττειν· ποιητικὰ γὰρ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀγαθῶν. ἔτι, εὐφυΐα, μνή- D μη, εὐμάθεια, ἀγχίνοια, πάντα τὰ τοιαῦτα· ποιητικαὶ γὰρ αὗται ἀγαθῶν αἱ δυνάμεις εἰσίν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι πᾶσαι, καὶ αἱ τέχναι, καὶ τὸ ζῆν. εἰ γὰρ μηδὲν ἄλλο ἕποιτο ἀγαθὸν, καθ' αὑτὸ αἱρετόν ἐστι. καὶ τὸ δίκαιον· συμφέρον γάρ τι κοινόν ἐστι. ταῦτα μὲν οὖν σχεδὸν τὰ ὁμολογούμενα ἀγαθά ἐστιν. ἐν δὲ τοῖς ἀμφισβητησίμοις, ἐκ τῶνδε οἱ συλλογισμοί. ᾧ τὸ ἐναντίον κακὸν, τοῦτ' ἀγαθόν. καὶ οὗ τὸ ἐναντίον τοῖς ἐχθροῖς συμφέρει· οἷον, εἰ τὸ δειλοὺς εἶναι μάλιστα συμφέρει τοῖς ἐχθροῖς, δῆλον ὅτι ἀνδρεία μάλιστα ὠφέλιμον τοῖς πολίταις. καὶ ὅλως, ὃ οἱ ἐχθροὶ βούλονται, ἢ ἐφ' ᾧ χαίρουσι, τοὐναντίον τούτῳ ὠφέλιμον φαίνεται· διὸ εὖ εἴ- E ρηται, Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος. ἔστι δὲ οὐκ ἀεὶ τοῦτο, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· οὐδὲν γὰρ κωλύει ἐνίοτε ταὐτὸ συμφέρειν τοῖς ἐναντίοις· ὅθεν λέγεται, ὡς τὰ κακὰ συνάγει τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ᾖ ταὐτὸ βλαβερὸν ἀμφοῖν. καὶ οὗ μὴ ἔστιν ὑπερβολὴ, τοῦτο ἀγαθόν· ὃ δ' ἂν ᾖ μεῖζον ἢ δεῖ, κακόν. καὶ οὗ ἕνεκα πολλὰ * πεποίηται, ἢ δεδαπάνηται· φαινόμενον γὰρ ἀγαθὸν ἤδη· καὶ ὡς τέλος ἤδη τὸ τοιοῦτον ὑπολαμβάνεται, καὶ τέλος πολλῶν· τὸ δὲ τέλος, ἀγαθόν· ὅθεν ταῦτ' εἴρηται, Κὰδ δέ κεν εὐχωλὴν Πριάμῳ. καὶ Αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν. καὶ ἡ παροιμία δέ, τὸ, Ἐπὶ θύραις τὴν ὑδρίαν.

* γρ. τὰ μὲν ὡς
* γρ. τῶν πολλοῖς τ.
* γρ. ποιητικά
* γρ. αἱρετὸς & ποιητικός. al. καθ' αὑτὸ εἶ.
Ιλιάδ. α.
* γρ. πεποίηνται,
Ιλιάδ. β.

καὶ οὗ πολλοὶ ἐφίενται, καὶ τὸ περιμάχητον φαινόμενον· οὗ γὰρ πάντες ἐφίενται, τοῦτ᾽ ἀγαθὸν ἦν· οἱ δὲ πολλοὶ, ὥσπερ πάντες φαίνονται. καὶ τὸ ἐπαινετόν· οὐδεὶς γὰρ τὸ μὴ ἀγαθὸν ἐπαινεῖ. καὶ ὃ οἱ ἐχθροὶ καὶ οἱ *φαῦλοι ἐπαινοῦσιν· ὥσπερ γὰρ πάντες ἤδη ὁμολογοῦσιν, εἰ καὶ οἱ κακῶς πεπονθότες· διὰ γὰρ τὸ φανερὸν, ὁμολογήσειαν ἄν. ὥσπερ καὶ φαῦλοι, * οὓς οἱ φίλοι ψέγουσι· καὶ ἀγαθοὶ, οὓς οἱ ἐχθροὶ * μὴ ψέγουσι· διὸ λελοιδορῆσθαι ὑπέλαβον Κορίνθιοι ὑπὸ Σιμωνίδου ποιήσαντος, Κορινθίοις δ᾽ οὐ μέμφεται τὸ Ἴλιον. καὶ ὃ τῶν φρονίμων τις, ἢ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἢ γυναικῶν προέκρινεν· οἷον, Ὀδυσσέα Ἀθηνᾶ, καὶ Ἑλένην Θησεὺς, καὶ Ἀλέξανδρον αἱ θεαὶ, καὶ Ἀχιλλέα Ὅμηρος. καὶ ὅλως τὰ προαιρετά. προαιροῦνται δὲ πράττειν τά τε εἰρημένα, καὶ τὰ τοῖς ἐχθροῖς κακὰ, καὶ τὰ τοῖς φίλοις ἀγαθὰ καὶ τὰ δυνατά. * ταῦτα δὲ διχῶς ἐστὶ, τά τε * γενόμενα ἂν καὶ τὰ ῥᾳδίως γιγνόμενα. ῥᾴδια δὲ, ὅσα ἢ ἄνευ λύπης, ἢ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ· τὸ γὰρ χαλεπὸν ὁρίζεται * ἢ λύπῃ, ἢ πλήθει χρόνου. καὶ ἐὰν ὡς βούλονται. βούλονται δὲ, ἢ μηδὲν κακὸν, ἢ ἔλαττον τοῦ ἀγαθοῦ. τοῦτο δ᾽ ἔσται, ἐὰν ἢ λανθάνῃ ἡ τιμωρία, ἢ μικρὰ ᾖ. καὶ τὰ ἴδια, καὶ ἃ μηδείς. καὶ * τὰ περιττά· τιμὴ γὰρ οὕτω μᾶλλον. καὶ τὰ ἁρμόττοντα αὐτοῖς· τοιαῦτα δὲ τά τε προσήκοντα κατὰ γένος καὶ δύναμιν. καὶ ὧν ἐλλείπειν οἴονται, κἂν μικρὰ ᾖ· οὐδὲν γὰρ ἧττον προαιροῦνται ταῦτα πράττειν. καὶ τὰ εὐκατέργαστα· δυνατὰ γὰρ, ὡς ῥᾴδια. εὐκατέργαστα δὲ, ἃ πάντες, ἢ οἱ πολλοὶ, ἢ οἱ ὅμοιοι, ἢ οἱ ἥττους κατώρθωσαν. καὶ ἃ χαριοῦνται τοῖς φίλοις, ἢ ἃ ἀπεχθήσονται τοῖς ἐχθροῖς. καὶ ὅσα οὓς θαυμάζουσι προαιροῦνται πράττειν. καὶ πρὸς ἃ εὐφυεῖς εἰσὶ καὶ ἔμπειροι· ῥᾷον γὰρ κατορθώσειν οἴονται. καὶ ἃ μηδεὶς φαῦλος· ἐπαινετὰ γὰρ μᾶλλον. καὶ ὧν ἐπιθυμοῦντες τυγχάνουσιν. οὐ γὰρ μόνον ἡδὺ, ἀλλὰ καὶ βέλτιον φαίνεται. καὶ μάλιστα ἕκαστοι πρὸς ἃ τοιοῦτοι· οἷον, οἱ * φιλόνικοι, εἰ νίκη ἔσται· οἱ φιλότιμοι, εἰ τιμή· οἱ φιλοχρήματοι, εἰ χρήματα. καὶ οἱ ἄλλοι ὡσαύτως. περὶ μὲν οὖν ἀγαθοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος, ἐκ τούτων ληπτέον τὰς πίστεις.

* γρ. οὓς οἱ φαῦλοι ψέγουσι. vt etiam Sch. annotat: qui ſeq. periodū non videtur agnoſcere.

* γρ. ἐπαινοῦσι.

* γρ. δυνατὰ δὲ

* γρ. γενόμενα

* γρ. ἢ λύπῃ ἢ πλήθει χρ. minus recte. al. ὁρίζεται ἢ λύπῃ.

* γρ. ὡς ἂν β.

* γρ. τὰ περιττά, τιμὴ. οὕτως γὰρ μ.

* γρ. φιλόνικοι,

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ τοῦ μείζονος ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ μᾶλλον συμφέροντος.

Ἐπεὶ δὲ πολλάκις ὁμολογοῦντες ἄμφω συμφέρειν, περὶ τοῦ μᾶλλον ἀμφισβητοῦσιν, ἐφεξῆς ἂν εἴη λεκτέον περὶ τοῦ μείζονος ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ μᾶλλον συμφέροντος. ἔστω δὴ ὑπερέχον μὲν, τὸ τοσοῦτον καὶ ἔτι· ὑπερεχόμενον δὲ τὸ ἐνυπάρχον. καὶ μεῖζον μὲν ἀεὶ * καὶ πλεῖον πρὸς ἔλαττον· μέγα δὲ καὶ μικρὸν, καὶ πολὺ καὶ ὀλίγον, πρὸς τὸ τῶν πολλῶν μέγεθος· καὶ ὑπερέχον μὲν, τὸ μέγα· τὸ δὲ ἐλλεῖπον, μικρόν, καὶ πολὺ, καὶ ὀλίγον ὡσαύτως. ἐπεὶ οὖν ἀγαθὸν λέγομεν, τό, τε αὐτὸ αὑτοῦ ἕνεκα καὶ μὴ ἄλλου αἱρετόν· καὶ, οὗ πάντα * ἐφίεται· καὶ ὃ νοῦν ἂν καὶ φρόνησιν λαβόντα ἕλοιτο, καὶ τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ φυλακτικὸν, ἢ ᾧ ἕπεται τὰ τοιαῦτα. τὸ δ᾽ οὗ ἕνεκα, τὸ τέλος ἐστί· τέλος δ᾽ ἐστὶν, οὗ ἕνεκα τὰ ἄλλα· * αὐτῷ δὲ ἀγαθὸν, τὸ πρὸς αὐτὸ ταῦτα πεπονθός· ἀνάγκη τά τε πλείω τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν ἐλαττόνων, συναριθμουμένου τοῦ ἑνὸς

* γρ. κ. πλεῖον ἀεὶ πρὸς ἔλ.

* γρ. πάντες ἐφίενται. & mox λαβόντες ἕλοιντο.

* γρ. αὐτὸ δὲ αἱ.

A Et quod multi appetunt, & quod pugna dignum apparet: quod enim omnes appetunt, id bonum erat. Multi autem tanquam omnes videntur. Et quod laudandum eſt: nemo enim non bonum laudat. Et quod inimici & improbi laudant. Quaſi enim omnes iam confitentur, ſi etiam illi qui malè affecti ſunt. Nam propterea quod apparet, confiteantur, vt & improbi, quos amici vituperant, & probi, quos inimici laudant. Quamobrem ſe conuitio affectos eſſe exiſtimarunt Corinthij à Simonide, qui cecinit, Corinthios verò non accuſat Ilium. Et quod ex prudentibus aliquis, vel bonis viris, vel mulieribus, præiudicauit, vt Vlyſſem Minerua, & Helenam Theſeus, & Ale-
B xandrum Deæ, & Achillem Homerus. Et omnino quæ præeligenda ſunt. Præeligunt autem vt agant tum quæ dicta ſunt tum inimicis mala, tum amicis bona, tum quæ fieri poſſunt. Atque hæc duobus modis ſunt, & quæ fiunt, & quæ facilè fiunt. Facilia verò ſunt, quæcunque vel ſine dolore ſunt, vel breui tempore. Difficile enim definitur vel dolore vel longitudine temporis. Et, ſi vt volunt: Volunt autem, vel nullum malum, vel minus, quam bonum. Hoc vero erit, ſi vel lateat pœna, vel parua ſit. Et propria. Et quæ nemo. Et eximia: honor ſic enim magis. Et congruentia ipſis. Talia autem ſunt, tum quæ conueniunt propter genus tum propter facultatem.
C Et quæ deficere arbitrantur, etiamſi parua ſint: nihil enim minus præeligunt ea vt agant. Et quæ bene deducuntur in actum. Fieri enim poſſunt, vt facilia. Bene autem deducuntur in actum quæ omnes, vel multi, vel ſimiles, vel minores rectè egerunt. Et quæ grata facient amicis, & quæ odioſa facient inimicis. Et quæcunque quos admirantur, præeligunt, vt agant. Et in quibus ingenioſi ſunt, & experti: faciliùs enim ſe rectè acturos arbitrantur. Et quæ nemo improbus: laudanda enim magis. Et quæ cupiunt: non enim ſolùm iucundum, ſed & melius apparet. Et in quibus maximè ſunt ſinguli tales, vt ſtudioſi victoriæ, ſi victoria aderit, ſtudioſi honoris, ſi honor, ſtudioſi pecuniarum, ſi
D pecuniæ, & alij eodem modo. Ac de bono quidem, & vtili, ex his ſumenda eſt fides.

CAPVT VII.

De bonis comparatis.

Qvoniam autem ſæpe qui confitentur vtrumque vtile eſſe, de eo quod eſt vtilius, controuerſantur: deinceps ſequitur vt dicamus, de maiori bono, & de eo quod eſt vtilius. Sit igitur ſuperans tantùm, & amplius. Quod verò ſuperatur, id quod ineſt. Et maius quidem ſemper & plus ad minus.
E Magnum verò, & paruum, & multum, & paucum ad multorum magnitudinem. Et ſuperans quidem magnum: at deficiens paruum. Et multum & paucum itidem. Quoniam igitur bonum dicimus, & quod ipſum propter ſe, & non aliud eligendum eſt, & quod omnes appetunt, & quod illi, qui mentem & prudentiam acceperint, eligerent, & quod idoneum eſt ad efficiendum, & cuſtodiendum, & quod conſequuntur talia: id autem, cuius cauſſa res eſt, finis eſt: finis verò eſt, cuius cauſſa alia ſunt: ipſique bonum eſt, quod ad ipſum accommodatum eſt: neceſſe eſt etiam plura vno, & paucioribus, connumerato vno,

vel paucioribus maius bonum eſſe, propterea quòd ſuperat: at quod ineſt, ſuperatur. Et ſi maximum maximo præſtat, etiam genera generibus: &, ſi quæcunque genera generibus, etiam maximum maximo. vt ſi maximus vir muliere maxima maior, etiam omnino viri mulieribus maiores, &, ſi viri mulieribus omnino maiores, etiam vir maximus maxima muliere maior. Proportione enim reſpondent exuperantiæ generum, & maximarum, quæ ſunt in ipſis. Et quando hoc quidem illi conſequens eſt: illud verò huic nequaquam. Conſequens verò eſt, vel huic ſimul, vel illi poſteriùs, vel facultate. Ineſt enim vſus conſequentis in vſu alterius. Et conſequens ſimul eſt, ſi eſt ſanus, vt viuat. Huic verò non illud. At poſterius, ſi diſcit, vt ſciat: Facultate verò, ſi ſacrilegus eſt, vt ſurripiat: qui enim ſacrilegus fuerit, etiam ſurripiet. Et quæ ſuperant ipſo maius, maiora ſunt: neceſſe enim eſt ſuperare etiam maius. Et maioris boni efficientia, maiora ſunt. Hoc enim erat maioris efficiens eſſe. Et cuius efficiens maius itidem: ſi enim ſalubre magis eligendum eſt, quàm iucundum, etiam maius bonum eſt: & ſanitas, quàm voluptas maior. Et quod magis eligendum eſt per ſe, quàm quod non per ſe, vt robur, quàm ſalubre. Hoc enim non propter ſe, illud verò propter ſe, id quod erat bonum. Et, ſi alterum quidem ſit finis: alterum verò non finis. Hoc enim propter illud, at illud propter ſe, vt exerceri, vt bene ſe habeat corpus. Et minùs indigens altero, vel alteris. ſe enim contentum magis. Minùs verò indiget, paucioribus vel facilioribus indigens. Et quando vnum quidem ſine hoc non ſit, vel non poſſit fieri: alterum verò ſine hoc ſit, vel poſſit fieri. Se enim magis contentum eſt non indigens. Itaque apparet maius bonum eſſe. Et ſi vnum principium ſit: alterum verò nõ principium. Et ſi vnum ſit cauſſa: alterum verò non cauſſa propter idem. Nam ſine cauſſa vel principio non poteſt eſſe, vel fieri. Et ex duobus principiis, quod eſt à maiore principio, maius eſt. Et ex duabus cauſſis quod eſt à maiore cauſſa, maius eſt. Et è controuerſo ex duobus principiis maioris principium maius. Et ex duabus cauſſis maioris cauſſa res maior. Manifeſtum igitur eſt ex iis quæ dicta ſunt, quod vtroque modo maius eſt, & ſi principium vnum, alterum vero non principium, videbitur maius eſſe: & ſi vnum non principium, alterum vero principium. Finis enim maior, & non principium, vt Leodamas dixit, accuſans Calliſtratum, eum, qui conſuluerit, quàm qui egerit, iniuſtiùs egiſſe: quod non actum fuiſſet, niſi conſuluiſſet. Rurſus verò etiam Chabriam, eum qui egerit, quàm qui conſuluerit, quod non factum eſſet, niſi fuiſſet qui ageret. Nam propter hoc conſilium eſt, vt agant. Et rarius, quàm copioſum, vt aurum, quàm ferrum: cùm minus bonum ſit: maior enim eſt poſſeſſio, propterea quòd difficilior ſit. Alio autem modo copioſum, quàm rarum: quia vſus ſuperat. quod enim ſæpe habetur, ſuperat, quod rarò: vnde dicitur, Optima quidem aqua. & omnino difficilius, quàm facilius, quia rarius. Alio autem modo facilius, quàm difficilius: ſe enim habet, vt volumus. Et cui quod eſt contrarium, maius eſt. Et cuius priuatio maior. Et virtus quàm non virtus. Et vitioſitas, quàm non vitioſitas maius eſt. Nam illa ſunt, fines: hæc non fines. Et quorum opera honeſtiora, vel turpiora ſunt, maiora ipſa ſunt.

A ἢ τῶν ἐλαττόνων, μεῖζον ἀγαθὸν εἶναι. ὑπερέχει γάρ· τὸ δὲ ἐνυπάρχον, ὑπερέχεται. καὶ ἐὰν τὸ μέγιστον τοῦ μεγίστου ὑπερέχῃ, καὶ αὐτὰ αὐτῶν, καὶ ὅσα αὐτὰ αὐτῶν, καὶ τὸ μέγιστον τοῦ μεγίστου· οἷον, εἰ ὁ μέγιστος ἀνὴρ γυναικὸς τῆς μεγίστης μείζων, καὶ ὅλως οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν μείζους· καὶ εἰ οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν ὅλως μείζους, καὶ ἀνὴρ ὁ μέγιστος τῆς μεγίστης γυναικὸς μείζων. ἀνάλογον γὰρ ἔχουσιν αἱ ὑπεροχαὶ τῶν γενῶν, καὶ τῶν μεγίστων * ἐν αὐτοῖς. καὶ ὅταν, τόδε μὲν τῷδε ἕπηται, ἐκεῖνο δὲ τούτῳ μή· ἕπεται δέ, ἢ τῷ ἅμα, ἢ τῷ ἐφεξῆς, ἢ τῇ δυνάμει· ἐνυπάρχει γὰρ ἡ χρῆσις ἡ τοῦ ἑπομένου ἐν τῇ θατέρου. B ἕπεται δέ, ἅμα μὲν, τῷ ὑγιαίνειν τὸ ζῆν, τούτῳ δὲ ἐκεῖνο οὔ· ὕστερον δὲ τῷ μανθάνειν τὸ ἐπίστασθαι· δυνάμει δέ, τῷ ἱεροσυλεῖν τὸ ἀποστερεῖν· ὁ γὰρ ἱεροσυλήσας, κἂν ἀποστερήσειε. καὶ τὰ ὑπερέχοντα τοῦ αὐτοῦ μείζονι, μείζω· ἀνάγκη γὰρ ὑπερέχειν καὶ τοῦ μείζονος. καὶ τὰ μείζονος ἀγαθοῦ ποιητικὰ μείζω· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ μείζονος * ποιητικῷ εἶναι· καὶ οὗ τὸ ποιητικὸν μεῖζον, ὡσαύτως· εἰ γὰρ τὸ ὑγιεινὸν αἱρετώτερον τοῦ ἡδέος, καὶ μεῖζον ἀγαθόν, καὶ ἡ ὑγίεια τῆς ἡδονῆς μείζων. καὶ τὸ αἱρετώτερον καθ' αὑτὸ, τοῦ μὴ καθ' αὑτό· οἷον, ἰσχὺς, ὑγιεινοῦ· τὸ μὲν γὰρ, οὐχ αὑτοῦ ἕνεκα· τὸ δέ, αὑτοῦ, ὅπερ ἦν τὸ ἀγαθόν. κἂν ᾖ, τὸ μὲν τέλος, τὸ δὲ μὴ τέλος· τὸ μὲν γὰρ, ἄλλου ἕνεκα· C τὸ δέ, αὑτοῦ· οἷον, τὸ γυμνάζεσθαι, τοῦ εὖ ἔχειν τὸ σῶμα. καὶ τὸ ἧττον προσδεόμενον θατέρου, ἢ ἑτέρων· αὐταρκέστερον γάρ· ἧττον δὲ προσδεῖται τὸ ἐλαττόνων ἢ ῥᾳόνων προσδεόμενον. καὶ ὅταν, τόδε μὲν ἄνευ τοῦδε μὴ ᾖ· ἢ μὴ δυνατὸν ᾖ γίνεσθαι, θάτερον δὲ ἄνευ τούτου· αὐταρκέστερον * δὲ τὸ μὴ δεόμενον· ὥστε φαίνεται μεῖζον ἀγαθόν. κἂν ᾖ ἀρχή, τὸ δὲ μὴ ἀρχή· κἂν ᾖ αἴτιον, τὸ δ' οὐκ αἴτιον, διὰ τὸ αὐτό· ἄνευ γὰρ αἰτίου * καὶ ἀρχῆς, ἀδύνατον εἶναι, ἢ γίνεσθαι. καὶ * δυοῖν ἀρχαῖν, τὸ ἀπὸ τῆς μείζονος ἀρχῆς, μεῖζον. καὶ δυοῖν αἰτίοιν, τὸ ἀπὸ τοῦ μείζονος αἰτίου, μεῖζον. * καὶ ἀνάπαλιν δὲ δυοῖν D ἀρχαῖν, ἡ τοῦ μείζονος ἀρχή, μείζων· καὶ δυοῖν αἰτίοιν, τὸ τοῦ μείζονος αἴτιον, μεῖζον. δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀμφοτέρως μεῖζον ἔστι φαίνεσθαι· καὶ γὰρ εἰ ἀρχὴ τόδε, τὸ δὲ μὴ ἀρχή, δόξει μεῖζον εἶναι. καὶ εἰ μὴ ἀρχὴ, τὸ δὲ, ἀρχή· τὸ γὰρ τέλος, μεῖζον, καὶ οὐκ ἀρχή· ὥσπερ ὁ Λεωδάμας * κατηγορῶν ἔφη Καλλιστράτου, τὸν βουλεύσαντα τοῦ πράξαντος μᾶλλον ἀδικεῖν. * οὐ γὰρ ἦν πραχθῆναι μὴ βουλευσαμένου· πάλιν δὲ καὶ * Χαβρίου, τὸν πράξαντα τοῦ βουλεύσαντος· οὐ γὰρ ἂν γενέσθαι, εἰ μὴ ἦν ὁ πράξων· τούτου γὰρ ἕνεκα * ἐπιβουλεύουσιν, ὅπως πράξωσι· καὶ τὸ σπανιώ- F τερον τοῦ ἀφθόνου· οἷον, χρυσὸς σιδήρου, ἀχρηστότερος ὤν· μείζων γὰρ ἡ κτῆσις, διὰ τὸ * χαλεπωτέραν εἶναι. ἄλλον δὲ * τρόπον, τὸ ἄφθονον τοῦ σπανίου· ὅτι ἡ χρῆσις ὑπερέχει· τὸ γὰρ πολλάκις, τοῦ ὀλιγάκις ὑπερέχει· ὅθεν λέγεται, * Ἄριστον μὲν ὕδωρ· καὶ ὅλως τὸ χαλεπώτερον τοῦ ῥᾴονος· σπανιώτερον γάρ. ἄλλον δὲ τρόπον, τὸ ῥᾷον τοῦ χαλεπωτέρου· ἔχει γὰρ ὡς βουλόμεθα. καὶ ᾧ τὸ ἐναντίον μεῖζον. καὶ οὗ ἡ στέρησις μείζων. καὶ ἀρετὴ μὴ ἀρετῆς, καὶ κακία μὴ κακίας μείζων· τὰ μὲν γάρ, τέλη· τὰ δ', οὐ τέλη. καὶ ὧν τὰ ἔργα καλλίω, ἢ αἰσχίω, μείζω αὐτά.

* γρ. … ἀ.
* γρ. ποιητικὸν ἀ.
* γρ. γάρ.
* γρ. ἢ ἀρ.
* γρ. δυοῖν ἀρ. & mox iterum.
* γρ. ἀνάπαλιν δή,
* γρ. κατ. Καλλιστράτου ἔφη.
* γρ. οὐ γὰρ ἂν πρ.
* γρ. Χαβρίας, τὸν
* γρ. ἐπιβουλεύειν,
* γρ. χαλεπώτερον
* γρ. τόπον,
* Pindarus Olymp. initio.

A καὶ ὧν αἱ κακίαι καὶ αἱ ἀρεταὶ μείζους, καὶ τὰ ἔργα μείζω, ἐπείπερ, ὡς τὰ αἴτια καὶ ἀρχαί, καὶ τὰ ἀποβαίνοντα· καὶ ὡς τὰ ἀποβαίνοντα, καὶ τὰ αἴτια καὶ αἱ ἀρχαί. καὶ ὧν ἡ ὑπεροχὴ αἱρετωτέρα, ἢ καλλίων· οἷον, τὸ ἀκριβῶς ὁρᾶν, αἱρετώτερον τοῦ ὀσφραίνεσθαι· καὶ γὰρ ὄψις, ὀσφρήσεως· καὶ τὸ *φιλέταιρον εἶναι, τοῦ φιλοχρήματον, μᾶλλον *κάλλιον· ὥστε καὶ φιλεταιρία, φιλοχρηματίας. καὶ ἀντικειμένως δὲ, τῶν βελτιόνων αἱ ὑπερβολαί, βελτίους· καὶ καλλιόνων, καλλίους. καὶ ὧν αἱ ἐπιθυμίαι καλλίους, ἢ βελτίους. αἱ γὰρ μείζους ὀρέξεις, μειζόνων εἰσί· καὶ τῶν καλλιόνων δὲ, *ἢ καὶ βελτιόνων αἱ ἐπιθυμίαι, βελτίους καὶ καλλίους διὰ τὸ αὐτό. καὶ ὧν αἱ ἐπιστῆμαι καλλίους ἢ σπουδαιότεραι, καὶ τὰ B πράγματα καλλίω καὶ σπουδαιότερα· ὡς γὰρ ἔχει ἡ ἐπιστήμη, καὶ τὸ ἀληθές. κελεύει δὲ τὸ αὐτῆς ἑκάστη. καὶ τῶν σπουδαιοτέρων δὲ καὶ καλλιόνων αἱ ἐπιστῆμαι, ἀνάλογον διὰ ταῦτα. καὶ ὃ *κρίναιεν ἂν ἢ κεκρίκασιν οἱ φρόνιμοι, ἢ πάντες, ἢ οἱ πολλοί, ἢ οἱ πλείους, ἢ οἱ κράτιστοι, *ἀγαθὸν, ἢ μεῖζον, ἀνάγκη οὕτως ἔχειν, ἢ ἁπλῶς, *ἢ εἰ κατὰ τὴν φρόνησιν ἔκριναν. ἔστι δὲ τοῦτο κοινὸν καὶ κατὰ τῶν ἄλλων. καὶ γὰρ τί, καὶ ποσὸν, καὶ ποιὸν οὕτως ἔχει, ὡς ἂν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φρόνησις εἴποι. ἀλλ' ἐπ' ἀγαθῶν εἰρήκαμεν· ὥρισται γὰρ ἀγαθὸν εἶναι, ὃ λαβόντα τὰ πράγματα φρόνησιν, ἕλοιτ' ἂν ἕκαστον. δῆλον οὖν, ὅτι καὶ μεῖζον, ὃ μᾶλλον ἡ φρόνησις λέγει. καὶ τὸ τοῖς βελτίοσιν ὑπάρχον, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ βελτίους· οἷον, ἡ ἀνδρεία ἰσχύος. C καὶ ὃ ἕλοιτ' ἂν ὁ βελτίων, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ βελτίων· οἷον, τὸ ἀδικεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἀδικεῖν· τοῦτο γὰρ ὁ δικαιότερος ἕλοιτ' ἄν. καὶ τὸ ἥδιον, τοῦ ἧττον ἡδέος· τὴν γὰρ ἡδονὴν πάντα διώκει, καὶ αὐτοῦ ἕνεκα τοῦ ἥδεσθαι *ὀρέγονται. ὥρισται δὲ τούτοις τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ τέλος. ἥδιον δὲ τό, τε ἀλυπότερον, καὶ τὸ πολυχρονιώτερον ἡδύ. καὶ τὸ κάλλιον, τοῦ ἧττον καλοῦ. τὸ γὰρ καλόν ἐστιν, ἤτοι τὸ ἡδὺ, ἢ τὸ καθ' αὑτὸ αἱρετόν. καὶ ὅσων αὐτοὶ αὑτοῖς ἢ φίλοις βούλονται *αἴτιοι εἶναι μᾶλλον, ταῦτα μείζω ἀγαθά· ὅσων δὲ ἥκιστα, μείζω κακά. καὶ τὰ πολυχρονιώτερα, τῶν ὀλιγοχρονιωτέρων· καὶ τὰ βεβαιότερα, τῶν μὴ βεβαιοτέρων. ὑπερέχει γὰρ ἡ χρῆσις, τῶν μὲν, τῷ χρόνῳ· τῶν δὲ, τῇ βουλήσει· ὅταν γὰρ βούλωνται, ὑπάρχει μᾶλλον ἡ τοῦ βεβαίου. D καὶ ὡς ἂν ἐκ τῶν συστοίχων καὶ τῶν ὁμοίων πτώσεων, καὶ τἆλλα *ἀκολουθεῖ· οἷον, εἰ τὸ ἀνδρείως κάλλιον· καὶ αἱρετώτερον τοῦ σωφρόνως, καὶ ἀνδρεία σωφροσύνης αἱρετωτέρα, καὶ τὸ *ἀνδρεῖον εἶναι, τοῦ σωφρονεῖν. καὶ ὃ πάντες αἱροῦνται, τοῦ ὃ μὴ πάντες. καὶ ὃ οἱ πλείους, ἢ οἱ *ἐλάττους· ἀγαθὸν γὰρ ἦν, οὗ πάντες ἐφίενται· ὥστε καὶ μεῖζον, οὗ μᾶλλον. καὶ ὃ οἱ ἀμφισβητοῦντες, ἢ οἱ ἐχθροὶ, ἢ οἱ κρίνοντες, *ἢ οὓς οὗτοι κρίνουσι· τὸ μὲν γὰρ, *ὡς ἂν οἱ πάντες φαῖεν, ἐστί· τὸ δὲ, *οἱ κύριοι καὶ οἱ εἰδότες. καὶ ὁτὲ μὲν, οὗ πάντες μετέχουσι, μεῖζον· ἀτιμία γὰρ τὸ μὴ μετέχειν· ὁτὲ δὲ, οὗ μηδεὶς, ἢ οὗ ὀλίγοι· σπανιώτερον E γάρ. καὶ τὰ ἐπαινετώτερα· καλλίω γάρ. καὶ ὧν αἱ τιμαὶ μείζους, ὡσαύτως· ἡ γὰρ τιμὴ, ὥσπερ ἀξία τις ἐστί. καὶ ὧν αἱ ζημίαι μείζους. καὶ τὰ τῶν ὁμολογουμένων ἢ φαινομένων μεγάλων, μείζω. καὶ διαιρούμενα δὲ εἰς τὰ μέρη τὰ αὐτὰ, μείζω φαίνεται· πλειόνων γὰρ *ὑπεροχὴ φαίνεται· ὅθεν καὶ ὁ ποιητής φησι, πεῖσαι λέγουσαν τὸν Μελέαγρον ἀναστῆναι·

Ὅσσα κάκ' ἀνθρώποισι πέλει, τῶν ἄστυ ἁλώῃ,
Λαοὶ μὲν φθινύθουσι, πόλιν δέ τε πῦρ ἀμαθύνει,
Τέκνα δέ τ' ἄλλοι ἄγουσι.

* γρ. φιλέταιρον,
* γρ. καλόν.
* γρ. ἢ τῶν β.
* γρ. κρίνειεν
* γρ. ἀγαθὸν μεῖζον,
* γρ. ἢ εἰ κ.
* γρ. ὀρέγ. ἥδεσθαι.
* γρ. αἴτιοι
* γρ. ἀκολουθεῖ.
* γρ. αἱ. δι, τῶν σ.
* γρ. ἐλάττους.
* γρ. ἢ οὓς οὗτ.
* γρ. ὡς ἂν εἴπ.
* γρ. ὡς οἱ κύρ.
* γρ. ὑπερέχειν φαίνεται. al. ὑπερέχει ἢ φαίν.
Ιλιάδ. ι.

A Et quorũ vitia, & virtutes maiores ſunt, etiã opera maiora ſunt. Quoniam, vt cauſſæ, & principia, etiã euẽta, & vt euẽta, etiã cauſſæ, & principia. Et quorũ exuperantia magis eligẽda, vel honeſtior, vt exquiſitè videre magis eligendũ quàm odorari. etenim viſus, quàm odoratus. Et ſtudioſiorẽ ſodalium eſſe, quàm pecuniarũ, honeſtius eſt. Quare etiã ſtudium ſodalium, quàm pecuniarũ. Et contrà meliorũ exuperantiæ meliores, & honeſtiorum honeſtiores. Et quorũ cupiditates honeſtiores, vel meliores. Maiores enim appetitiones maiorũ ſunt. Et honeſtiorũ, vel meliorum cupiditates meliores, & honeſtiores propter idem. Et quarum ſcientiæ honeſtiores, vel probiores, etiam res honeſtiores ſunt, & probiores: B vt enim ſciẽtia ſe habet, ita etiam id quod verũ eſt. Præcipit autem quod ſuũ eſt, vnaquæque. Et probiorũ ac honeſtiorũ ſcientiæ ex proportione eadẽ de cauſſa. Et quod iudicarent, vel iudicarunt prudentes, vel omnes, vel multi, vel plures vel optimi, bonũ, vel maius, neceſſe eſt ſic ſe habere, vel ſimpliciter, vel ſi ex prudẽtia iudicarũt. Eſt verò hoc cõmune etiã in aliis. Etenim quid, & quale, & quantũ ſic ſe habet, vt ſciẽtia & prudẽtia affirmauerit. Verũm de bonis diximus. Nã definitũ eſt bonum eſſe, quod quę acceperint res prudentiã, eligerẽt ſingillatim. Manifeſtũ igitur eſt, etiam maius eſſe quod magis prudẽtia dicit. Et quod melioribus ineſt, vel ſimpliciter, vel quatenus meliores sũt, vt fortitudo, C quam robur. Et quod eligeret melior, vel ſimpliciter, vel quatenus melior, vt iniuria affici, magis quàm iniuria afficere. Id enim iuſtior eligeret. Et iucundius, quàm minùs iucundũ. Voluptatẽ enim omnia ſequuntur, & propter ipſam, vt iucunditate perfundãtur, appetunt. Definitũ autem eſt his bonum, & finis. Iucundius verò eſt tum minùs moleſtum, tum diutius iucundũ. Et honeſtius, quàm minùs honeſtũ. Nam honeſtũ eſt aut iucundũ, aut per ſe eligendum. Et quorum ipſi ipſis, aut amicis volũt cauſſa eſſe magis, ea maiora ſũnt bona, quorũ verò minimè volunt, maiora mala. Et diuturniora, quàm minùs diuturna. Et firmiora, quàm minùs firma. Superat enim vſus, illorum quidẽ tempore, horũ verò voluntate. Nam quãdo volunt, adeſt magis vſus D rei firmæ. Et vt ex coniugatis, & ſimilibus caſibus etiam alia conſequuntur, vt ſi quod fortiter agitur, & honeſtius, & magis eligendũ eſt, quàm quod tẽperanter: etiã fortitudo, quàm temperantia magis eligẽda, & fortem eſſe, quàm temperantẽ. Et quod omnes eligũt, quàm quod nõ omnes. Et quod plures, quàm quod pauciores. Nam bonũ erat, quod omnes appetunt. Quare etiã maius, quod magis. Et quod controuerſantes, vel inimici, vel iudicantes, vel quod iſti iudicant. Illud enim eſt, perinde ac ſi omnes affirmarẽt: hoc verò perinde ac ſi potẽtes, & ſciẽtes. Et interdũ cuius omnes participes ſunt, maius eſt: dedecus enim eſt, nõ eſſe participẽ. Interdũ, E cuius nemo, aut cuius pauci, quia rarius. Et magis laudãda: quia honeſtiora. Et quorum honores maiores, itidem. Nam honor, tanquã pretium quoddã eſt. Et quorũ pœnæ maiores. Et quæ ſunt confeſſis, & iis quæ apparent magna, maiora. Et quæ diuidũtur in partes, ipſa maiora apparent: plurium enim exuperantia apparet: vnde & Poëta ait illam perſuaſiſſe Meleagro, vt exurgeret, exponentem:

Quot mala concurrunt, quando ſunt oppida capta:
Occidunt homines, tectiſque incendia miſcent:
Aſt alij abducunt natos, necnon mulieres
Ornate cinctas.

Et ſi componantur, ac deſtruantur, vt Epicharmus faciebat, tum propter idem, quod euenit diuiſioni, nam compoſitio exuperantiam demonſtrat multam: tum quod principium apparet magnorum, & cauſſa. Quoniam verò difficilius & rarius eſt maius, etiam occaſiones, & ætates, & loci, & tempora, & facultates reddunt magna. Si enim ſupra facultatem & ſupra ætatem, & ſupra ſimiles, & ſi ſic, vel ibi, vel tunc, habebit magnitudinem, & honeſtorum, & bonorum, & iuſtorum, & contrariorum. Vnde & epigramma in Olympioniceen:

His humeris dura impoſita mihi [illegible] redibam,
Ex Argo preſſus piſcibus ad Tegeam.

Et Iphicrates ſe ipſum encomio ornauit, dicens, Ex quibus extiterunt hæc. Et natiuum, quàm aſcitum: difficilius enim. Vnde & Poëta ait, Sū mihimet doctor. Et eius, quod magnum eſt, maxima pars, vt Pericles funebrem orationem habens, ſi iuuentus ex ciuitate ſublata ſit, perinde eſſe ac ſi ver ex anno ſublatum ſit. Et in neceſſitate maiore vtilia, vt in ſenectute, & morbis. Et ex duobus quod propius accedit ad finem. Et quod ipſi, quàm quod ſimpliciter. Et id quod fieri poteſt, quàm quod non poteſt. Illud enim eſt ipſi bonum: hoc verò nequaquam. Et quæ ſunt in fine vitæ. Fines enim magis quàm quæ ad finem. Et quæ ſunt ad veritatem, quàm quæ ad opinionem. Terminus autem eius, quod eſt ad opinionem, eſt, ſi latiturus eſſet, eum non electurum. Quamobrem vt quis beneficio afficiatur, quàm vt afficiat, videtur magis eligendum eſſe. Illud enim etiam ſi lateat, eliget, vt autem beneficio afficiat, ſi lateat, non videtur eſſe electurus. Et quæcunque eſſe magis, quàm videri volunt: ad veritatem enim ſunt magis. Quamobrem & iuſtitiam aiunt rem paruam eſſe, quia, vt quis videatur, quàm vt ſit, magis eligendum eſt. De ſanitate verò nequaquam. Et ad multa vtilius, vt ad vitam, & bonam vitam, & voluptatem, & adminiſtrationem honeſtorum. Quamobrem & diuitiæ, & ſanitas, res maximæ videntur eſſe. Omnia enim hæc ipſæ habent. Et minùs moleſtum & quod eſt cum voluptate. Plura enim ſunt vno. Quare eſt etiam voluptas bonum, & indolentia. Et ex duobus quod eidem adiunctum maius totum efficit. Et quæ non latent præſentia, quàm quæ latent: ad veritatem enim hæc ſunt. Quamobrem diuitem eſſe apparebit maius bonum, quàm videri. Et quod amandum eſt, & aliquibus quidem ſolum: aliquibus verò cum aliis. Itaque non æqualis pœna eſt, ſi quis altero oculo vtentem cæcauerit, & duos habentem: quod enim amandum eſt, ſublatum eſt. Ac ex quibus quidem oporteat fidem afferre, tum ſuadendo, tum diſſuadendo, fermè dictum eſt.

CAPVT VIII

De moribus Rerumpubl.

MAximum autem, & potentiſſimum omnium eſt, vt poſſimus perſuadere, & egregiè deliberare, Reſpublicas omnes aſſumere, & vniuſcuiuſque mores, & inſtituta, ac vtilia diſtinguere. Perſuadetur enim apud omnes eo quod vtile eſt. Vtile verò eſt quod ciuitatem conſeruat. Præterea dominatus eſt, domini enunciatio. Ac dominatus ex Rebuſpublicis diſtincti ſunt: quot enim Reſpublicæ, tot etiam dominatus ſunt. Atqui Reſpublicæ ſunt quatuor, Democratia,

A καὶ τὸ συντιθέναι δὲ καὶ ἐποικοδομεῖν ὥσπερ *Ἐπίχαρμος· διά τε τὸ αὐτὸ τῇ διαιρέσει· ἡ γὰρ σύνθεσις, ὑπεροχὴν δείκνυσι πολλήν· καὶ ὅτι ἀρχὴ φαίνεται μεγάλων καὶ αἴτιον. ἐπεὶ δὲ τὸ χαλεπώτερον καὶ σπανιώτερον μεῖζον, καὶ οἱ καιροὶ, καὶ αἱ ἡλικίαι, καὶ οἱ τόποι, καὶ οἱ χρόνοι, καὶ αἱ δυνάμεις ποιοῦσι μεγάλα· εἰ γὰρ παρὰ δύναμιν, καὶ παρὰ ἡλικίαν, καὶ παρὰ *τοὺς ὁμοίους, καὶ εἰ οὕτως, ἢ ἐνταῦθα, ἢ τότε, ἕξει μέγεθος καὶ καλῶν καὶ ἀγαθῶν, καὶ δικαίων, καὶ τῶν ἐναντίων· ὅθεν καὶ τὸ ἐπίγραμμα τῷ Ὀλυμπιονίκῃ,

*Πρόσθε μὲν ἀμφ' ὤμοισιν ἔχων τραχεῖαν ἄσιλλαν,
Ἰχθῦς ἐξ Ἄργους *εἰς Τεγέαν ἔφερον.

B καὶ ὁ Ἰφικράτης αὐτὸν *ἐνεκωμίαζε, λέγων, ἐξ ὧν ὑπῆρξε ταῦτα. καὶ τὸ αὐτοφυὲς τοῦ ἐπικτήτου· χαλεπώτερον γάρ· ὅθεν καὶ ὁ ποιητής φησιν,

*Αὐτοδίδακτος δ' εἰμί.

καὶ τὸ μεγάλου μέγιστον μέρος· οἷον, Περικλῆς τὸν ἐπιτάφιον λέγων, τὴν νεότητα ἐκ τῆς πόλεως ἀνῃρῆσθαι, ὥσπερ τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰ ἐξαιρεθείη. καὶ τὰ ἐν χρείᾳ μείζονι χρήσιμα, οἷον τὰ ἐν γήρᾳ καὶ νόσοις. καὶ δυοῖν τὸ ἐγγύτερον τοῦ τέλους. καὶ *τὸ αὐτῷ ἢ ἁπλῶς. καὶ τὸ δυνατὸν τοῦ ἀδυνάτου· τὸ μὲν γὰρ, αὐτῷ· τὸ δ' οὔ. καὶ τὰ ἐν τέλει τοῦ βίου· τέλη γὰρ μᾶλλον *τὰ πρὸς τῷ τέλει. καὶ τὰ πρὸς ἀλήθειαν, τῶν πρὸς δόξαν. ὅρος δὲ τοῦ πρὸς δό-
C ξαν, ὃ λανθάνειν μέλλων, οὐκ ἂν ἕλοιτο. διὸ καὶ τὸ εὖ πάσχειν, τοῦ εὖ ποιεῖν δόξειεν ἂν αἱρετώτερον εἶναι. τὸ μὲν γὰρ, κἂν λανθάνῃ, αἱρήσεται· ποιεῖν δ' εὖ λανθάνων οὐ δοκεῖ ἂν ἑλέσθαι. καὶ ὅσα εἶναι μᾶλλον ἢ δοκεῖν βούλονται· πρὸς ἀλήθειαν γὰρ μᾶλλον. διὸ καὶ τὴν δικαιοσύνην φασὶ μικρὸν εἶναι, ὅτι δοκεῖν, ἢ εἶναι αἱρετώτερον· τὸ δὲ ὑγιαίνειν, οὔ. καὶ τὸ πρὸς πολλὰ χρησιμώτερον· οἷον, τὸ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ εὖ ζῆν καὶ τὴν ἡδονὴν, *καὶ πράττειν τὰ καλά. διὸ καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ὑγίεια, μέγιστα δοκεῖ εἶναι· ἅπαντα γὰρ ἔχει ταῦτα. καὶ τὸ ἀλυπότερον, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς· πλείω γὰρ ἑνός· ὥστε *ὑπάρχει καὶ ἡ ἡδονὴ ἀ-
D γαθὸν, καὶ ἀλυπία. καὶ *δυοῖν ὃ τῷ αὐτῷ προστιθέμενον, μεῖζον τὸ ὅλον ποιεῖ. καὶ ἃ μὴ λανθάνει παρόντα, *ἢ λανθάνει· πρὸς ἀλήθειαν γὰρ *τείνει ταῦτα. *διὸ τὸ πλουτεῖν φανείη ἂν μεῖζον ἀγαθὸν τοῦ δοκεῖν. καὶ τὸ ἀγαπητόν· καὶ τοῖς μὲν, *μόνον· τοῖς δὲ μετ' ἄλλων. διὸ καὶ οὐκ ἴση ζημία, ἄν τις τὸν ἑτερόφθαλμον τυφλώσῃ, καὶ τὸν *δύ' ἔχοντα· ἀγαπητὸν γὰρ *ἀφῄρηται. ἐκ τίνων μὲν οὖν δεῖ τὰς πίστεις φέρειν ἐν τῷ προτρέπειν καὶ ἀποτρέπειν, σχεδὸν εἴρηται.

*De gener. animal. li. 1. c. 18.
* γρ. παρὰ ἀνθ.
* γρ. Πρὶν μὲν παχ. ἔχ. ὤμ. ἀσ.
* γρ. ἐς Τεγέαν ἔφερ.
* γρ. ἐνεκώμ.
* Odyſſ. χ.
* γρ. τὸ αὐτῷ, καὶ ἁπ. al. καὶ τὸ αὐτῷ καὶ ἁ.
* γρ. ἢ τὰ πρ.
* γρ. καὶ τὸ πρ.
* γρ. ὑπάρχει
* γρ. δυοῖν ἂν ὃ προστεθῇ.
* γρ. ἢ ἃ λ.
* γρ. τεί. al. πεί.
* quidam, διὸ τὸ πλ. καὶ δοκεῖν, φ.
* γρ. μόνοις.
* γρ. δύο ἔχ.
* γρ. καὶ μόνον ἀφ. al. μόνως.

ΚΕΦΑΛ. η'.

E Περὶ πολιτειῶν πόσαι καὶ ποῖαι, καὶ περὶ τέλους ἑκάστης.

ΜΕγιστον δὲ καὶ κυριώτατον ἁπάντων, πρὸς τὸ δύνασθαι πείθειν, καὶ καλῶς συμβουλεύειν, τὰς πολιτείας ἁπάσας λαβεῖν, καὶ τὰ ἑκάστης ἔθη, καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα διελεῖν. πείθονται γὰρ ἅπαντες τῷ συμφέροντι. συμφέρει δὲ τὸ σῶζον *τὴν πολιτείαν. ἔτι δὲ, κυρία μέν ἐστιν ἡ τοῦ κυρίου *ἀπόφασις· τὰ δὲ κύρια διῄρηται κατὰ τὰς πολιτείας· ὅσαι γὰρ αἱ πολιτεῖαι, τοσαῦτα καὶ τὰ κύριά ἐστιν. εἰσὶ δὲ πολιτεῖαι τέτταρες, δημοκρατία,

* γρ. τῶν πόλεων.
* γρ. ἀπόφανσις.

ὀλιγαρχία, ἀριστοκρατία, μοναρχία· ὥστε, τὸ μὲν κύριον καὶ τὸ κρῖνον, τούτων δὴ ἂν εἴη μόριον, ἢ ὅλον τούτων. ἔστι δὲ δημοκρατία μὲν, πολιτεία ἐν ᾗ * κλήρῳ διανέμονται τὰς ἀρχάς· ὀλιγαρχία δὲ, ἐν ᾗ οἱ ἀπὸ τιμημάτων· ἀριστοκρατία δὲ, ἐν ᾗ οἱ κατὰ παιδείαν. παιδείαν δὲ λέγω, τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου κειμένην· οἱ γὰρ ἐμμεμενηκότες ἐν τοῖς * νομίμοις, ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ ἄρχουσιν. ἀνάγκη δὲ τούτους φαίνεσθαι ἀρίστους· ὅθεν καὶ τοὔνομα εἴληφε τοῦτο. μοναρχία δ' ἐστὶ, κατὰ τοὔνομα, ἐν ᾗ εἷς ἁπάντων κύριός ἐστι. τούτων δὲ, ἡ μὲν κατὰ τάξιν τινὰ, βασιλεία· ἡ δ' ἀόριστος, τυραννίς. τὸ δὴ τέλος ἑκάστης πολιτείας οὐ δεῖ λανθάνειν· αἱροῦνται γὰρ τὰ πρὸς τὸ τέλος. ἔστι δὲ, δημοκρατίας μὲν τέλος, ἐλευθερία· ὀλιγαρχίας δὲ, πλοῦτος· ἀριστοκρατίας δὲ, * τὰ περὶ παιδείαν καὶ * τὰ νόμιμα· τυραννίδος δὲ, φυλακή. δῆλον οὖν ὅτι τὰ πρὸς τὸ τέλος ἑκάστης, * ἔτι καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα, διαιρετέον. εἴπερ αἱροῦνται πρὸς τοῦτο * ἐπαναφέροντες. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον αἱ πίστεις γίνονται δι' ἀποδεικτικοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ δι' ἠθικοῦ· τῷ γὰρ ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, πιστεύομεν· τοῦτο δ' ἐστὶν, ἂν ἀγαθὸς φαίνηται, ἢ εὔνους, ἢ ἄμφω· δέοι ἂν τὰ ἤθη τῶν πολιτειῶν ἑκάστης ἔχειν ἡμᾶς· τὸ μὲν γὰρ * ἑκάστης ἦθος, πιθανώτατον ἀνάγκη πρὸς ἑκάστην εἶναι. ταῦτα δὲ ληφθήσονται διὰ τῶν αὐτῶν. τὰ μὲν γὰρ ἤθη φανερὰ κατὰ τὴν προαίρεσιν· ἡ δὲ προαίρεσις, ἀναφέρεται πρὸς τὸ τέλος. ὧν μὲν οὖν δεῖ ὀρέγεσθαι προτρέποντας, ὡς ἐσομένων ἢ ὄντων· καὶ ἐκ τίνων δεῖ τὰς περὶ τοῦ συμφέροντος πίστεις λαμβάνειν· ἔτι δὲ, περὶ τῶν κατὰ τὰς πολιτείας ἠθῶν καὶ νομίμων· διὰ τίνων τε καὶ πῶς εὐπορήσομεν, ἐφ' ὅσον ἦν τῷ παρόντι καιρῷ σύμμετρον, εἴρηται· διηκρίβωται γὰρ ἐν τοῖς πολιτικοῖς περὶ τούτων.

* γρ. κλήροι

* γρ. ἔθεσι.

* γρ. τὰ περὶ τ.

* γρ. τὰ ἰσ. βασιλείας δὲ τὸ ἔννομον φυλακτικόν. & ita Sch.

* γρ. ἔθη κ. τ.

* γρ. ἀναφέροντες.

* γρ. ἑκάστῳ

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, ἐξ ὧν τὰ ἐγκώμια γίνεται καὶ τὰ ὀνείδη.

Μετὰ δὲ ταῦτα λέγωμεν περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ· οὗτοι γὰρ σκοποὶ τῷ ἐπαινοῦντι καὶ ψέγοντι· συμβήσεται γὰρ ἅμα περὶ τούτων λέγοντας, κἀκεῖνα δηλοῦν, ἐξ ὧν ποιοί τινες ὑποληφθησόμεθα κατὰ τὸ ἦθος· ὅπερ ἦν δευτέρα πίστις· ἐκ τῶν αὐτῶν γὰρ ἡμᾶς τε καὶ ἄλλον ἀξιόπιστον δυνησόμεθα ποιεῖν πρὸς ἀρετήν. ἐπεὶ δὲ συμβαίνει καὶ χωρὶς σπουδῆς καὶ μετὰ σπουδῆς ἐπαινεῖν πολλάκις, οὐ μόνον ἄνθρωπον, ἢ θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἄψυχα, καὶ τῶν ἄλλων ζώων τὸ τυχόν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ περὶ τούτων ληπτέον τὰς προτάσεις. ὥστε ὅσον παραδείγματος χάριν, εἴπωμεν καὶ περὶ τούτων. καλὸν μὲν οὖν ἐστιν, ὃ ἂν δι' αὑτὸ αἱρετὸν ὂν * ἐπαινετὸν ᾖ, ἢ ὃ ἂν ἀγαθὸν ὂν, ἡδὺ ᾖ, ὅτι ἀγαθόν. εἰ δὲ τοῦτό ἐστι τὸ καλὸν, ἀνάγκη τὴν ἀρετὴν καλὸν εἶναι· ἀγαθὸν γὰρ ὂν, ἐπαινετόν ἐστιν. ἀρετὴ δὲ, ἐστὶ μὲν δύναμις, ὡς δοκεῖ, ποριστικὴ ἀγαθῶν καὶ φυλακτική· καὶ δύναμις εὐεργετικὴ πολλῶν καὶ μεγάλων, καὶ πάντων περὶ πάντα. μέρη δὲ ἀρετῆς, δικαιοσύνη, ἀνδρία, σωφροσύνη, μεγαλοπρέπεια, μεγαλοψυχία, ἐλευθεριότης, πραότης, φρόνησις, σοφία. ἀνάγκη δὲ, μεγίστας εἶναι ἀρετὰς, τὰς τοῖς ἄλλοις χρησιμωτάτας,

* γρ. ἐπ. ἔστιν.

A Oligarchia, Ariſtocratia, Monarchia. Quare dominatus, & id quod iudicat, harum erit particula, aut totum harum. Democratia eſt Reſpublica in qua ſortes diſtribuunt magiſtratus. Oligarchia, in qua qui valent cenſibus. Ariſtocratia, in qua ex diſciplina. Diſciplinam voco à lege conſtitutam. Nam qui in legibus inſtiterunt, in Ariſtocratia dominantur. Neceſſe verò eſt hos apparere optimos, vnde & nomen accepit huiuſmodi. Monarchia eſt, ſecundùm nomen, in qua vnus omnium dominus eſt. Atque ex iis quæ Monarchiæ nomine continentur, illa quidem quæ ordinem quendam habet, Regnum eſt: at indefinita, Tyrannis. Iam finem cuiuſque reipubl. non oportet latere. B Eligunt enim ea quæ referuntur ad finem. Ac Democratiæ quidem finis eſt libertas: Oligarchiæ verò, diuitiæ. At Ariſtocratiæ, quæ pertinent ad diſciplinam, & inſtituta. Tyrannidis autem, cuſtodia. Manifeſtum igitur eſt, qui pertinent ad finem cuiuſque mores, & inſtituta, & vtilia diſtinguenda eſſe, ſiquidem eligunt ad hæc referentes. Et quoniam non ſolùm fides fit ea quæ demonſtrat, oratione, ſed etiam morata (nam eo quia cuiuſdam modi apparet is qui dicit, fidem habemus, id eſt, ſi bonus appareat, vel amicus, vel vtrumque) oportebit mores reipublicæ cuiuſque nos tenere. Cuiuſque enim mores maximè idoneos ad faciendam fidẽ, neceſſe eſt in quaque eſſe. Hæc verò accipien- C tur ex iiſdem. Nam mores apparent ex prælectione, at prælectio refertur ad finem. Ac quæ quidẽ oportet appetere illos, qui ſuadent, tanquam futura, vel præſentia, & vnde oporteat de vtili fidem ſumere, præterea verò de Rerumpublicarum moribus & inſtitutis, tum quibus, tum quomodo abundabimus, quantum erat præſenti tempori accommodatum, dictum eſt. Exquiſitè enim diſputatum eſt in politicis de his.

CAPVT IX.

De genere demonſtratiuo, & rebus honeſtis ac laudabilibus.

D POſt hæc autem dicamus de virtute, & vitio, & honeſto, & turpi. Res enim huiuſmodi propoſitæ ſunt ei qui laudat, & qui vituperat. Continget verò ſimul, dum de his dicemus, vt etiam illa aperiamus, ex quibus cuiuſdammodi exiſtimabimur ſecundùm mores, quæ erat ſecunda fides. ex iiſdem enim & nos, & alium fide dignum poterimus efficere propter virtutem. Quoniam verò contingit & iocosè & ſeriò laudare ſæpenumero, non ſolùm hominem, aut Deum, ſed etiam inanimata, & aliorum animalium quodlibet, eodem modo etiam E de his ſumendæ ſunt propoſitiones. Itaque quodammodo exempli gratia dicamus etiam de his. Ac honeſtum quidem eſt, quod cùm per ſe eligendum ſit, laudabile eſt, vel quod cùm bonum ſit, iucundum eſt, quia bonum. Quòd ſi hoc eſt honeſtum, neceſſe eſt vt virtus honeſta ſit. Bona enim cùm ſit, laudabilis eſt. Virtus verò eſt facultas, vt videtur, quæ parat bona, & quæ conſeruat: & facultas, quæ beneficia facit multa, & magna, & omnia in omnibus. Partes autem virtutis ſunt iuſtitia, fortitudo, temperantia, magnificentia, magnanimitas, liberalitas, manſuetudo, prudentia, ſapientia. Neceſſe verò eſt maximas eſſe virtutes, quæ aliis vtiliſſimæ ſunt,

ſiquidem eſt virtus facultas quæ beneficia facit. Idcirco iuſtos & fortes maximè honorant: hæc enim in bello, illa verò etiam in pace vtilis eſt ipſis. Et liberales. Nam effundunt, & non certant de pecuniis, quas maximè appetunt alij. Iuſtitia eſt virtus, per quam quæ ſunt ſua, ſinguli habent, & vt iubet lex. Iniuſtitia, per quam aliena, non, vt præcipit lex. Fortitudo, per quam actores ſunt honeſtorum operum in periculis, & vt lex præcipit, atque adminiſtri legis. Timiditas, contrarium. Temperantia eſt virtus, per quam ad voluptates corporis ſic ſe habent, vt lex præcipit. Intemperantia contrarium. Liberalitas, quæ in pecuniis benefacit. Illiberalitas, contrarium. Magnanimitas, virtus magnorum effectrix beneficiorum. Puſillanimitas, contrarium. Magnificentia, virtus in ſumptibus magnitudinis effectrix. Paruificentia contrarium. Prudentia eſt virtus rationis, per quam bene conſultare poſſunt de bonis, & malis, quæ dicta ſunt pertinere ad felicitatem. Ac de virtute quidem & vitio in vniuerſum, & de particulis dictum eſt, quod præſenti tempori ſatis ſit. De aliis verò non eſt difficile videre. Apparet enim neceſſe eſſe vt & ea quæ efficiunt virtutem, ſint honeſta: referuntur enim ad virtutem. Et quæ à virtute efficiuntur: eiuſmodi autem ſunt ſigna virtutis, & opera. Et quoniam ſigna, & talia quæ ſunt boni opera, vel perpeſſiones, honeſta ſunt, neceſſe eſt vt etiam quæcunque ſunt fortitudinis opera, ſigna fortitudinis, vel fortiter geſta, honeſta ſint. Et iuſta, & iuſtè ſe habentia opera, perpeſſiones verò minimè. In ſola enim hac inter virtutes, non ſemper quod iuſtè ſe habet, honeſtum eſt, verùm cùm quis damnatur, turpius eſt, ſi id fiat iuſtè, quàm ſi iniuſtè. Et de aliis virtutibus ſimiliter. Et in quibus præmia ſunt honor, honeſta ſunt. Et in quibus honor magis, quàm pecuniæ. Et quæcunque non ſui cauſa agit aliquis, ex iis quæ eligenda ſunt. Et ſimpliciter bona, & quæcunque pro patria geſſerit aliquis, negligens ſuum ipſius. Et naturaliter bona. Et quæ non ipſi bona: ipſius enim cauſſa talia ſunt. Et quæcunque mortuo contingit vt adſint magis, quàm viuenti. Id enim quod ſui cauſſa eſt, continent magis quæ ſunt viuenti. Et quæcunque opera aliorum ſunt cauſſa: minus enim ſui. Et quæcunque bonæ actiones ſunt erga alios, ſed non erga ſe. Et erga eos, qui benefecerunt, quia id iuſtum eſt. Et beneficia, quia non ſunt erga ipſum. Et contraria iis in quibus verecundantur. Nam verecundantur qui propria & dicunt & faciunt, & dicturi ſunt & facturi, vt etiam Sappho cecinit, cùm diceret Alcæus, Volo aliquid loqui, ſed me prohibet pudor. Si veniſſes in bonarum rerum deſiderium, aut honeſtarum, Neque dicere lingua tentaſſet malum, Pudor nequaquam occuparet oculos, Sed loquereris de re iuſta. Et de quibus anguntur, cùm minimè metuant: quia in bonis quæ ad gloriam referuntur, hoc modo afficiuntur. Et qui natura ſunt meliores, eorum virtutes honeſtiores, & opera, vt viri, quàm mulieris. Et quæ voluptariæ aliis magis, quàm ipſis. Quamobrem iuſtum, & iuſtitia honeſta eſt. Et inimicos vlciſci magis, & non reconciliari. Nam par pari referre iuſtum eſt, Iuſtum autem eſt honeſtum: ad fortitudinem verò pertinet non cedere.

A εἰ γάρ ἐστιν ἡ ἀρετὴ δύναμις εὐεργετική. διὰ τοῦτο τοὺς δικαίους καὶ ἀνδρείους μάλιστα τιμῶσιν· ἡ μὲν γὰρ, ἐν πολέμῳ· ἡ δὲ, καὶ ἐν εἰρήνῃ χρήσιμος ἐστὶν αὐτοῖς. * εἶτα ἡ ἐλευθεριότης· προΐενται γὰρ, καὶ οὐκ ἀνταγωνίζονται περὶ τῶν χρημάτων, ὧν μάλιστα ἐφίενται ἄλλοι. ἔστι δὲ, δικαιοσύνη μὲν, ἀρετὴ, δι' ἣν τὰ αὑτῶν ἕκαστοι ἔχουσι, καὶ ὡς ὁ νόμος· ἀδικία δὲ, δι' ἣν τὰ ἀλλότρια, οὐχ ὡς ὁ νόμος· ἀνδρία δὲ, δι' ἣν πρακτικοί εἰσι τῶν καλῶν ἔργων ἐν τοῖς κινδύνοις, καὶ ὡς ὁ νόμος κελεύει, καὶ ὑπηρετικοὶ τῷ νόμῳ· δειλία δὲ, τοὐναντίον. σωφροσύνη * δὲ, ἀρετὴ, * δι' ἣν πρὸς τὰς ἡδονὰς τοῦ σώματος οὕτως ἔχουσιν ὡς ὁ νόμος κελεύει· ἀκολασία δὲ, τοὐναντίον. ἐλευθεριότης δὲ, περὶ χρήματα εὖ ποιητική· ἀνελευθερία δὲ, τοὐναντίον. μεγαλοψυχία δὲ, ἀρετὴ μεγάλων ποιητικὴ εὐεργετημάτων· μικροψυχία δὲ, τοὐναντίον. μεγαλοπρέπεια δὲ, ἀρετὴ ἐν δαπανήμασι μεγέθους ποιητική· μικροψυχία δὲ καὶ μικροπρέπεια, τἀναντία. φρόνησις δ' ἐστὶν ἀρετὴ διανοίας, καθ' ἣν εὖ βουλεύεσθαι δύνανται περὶ ἀγαθῶν * καὶ κακῶν τῶν εἰρημένων εἰς εὐδαιμονίαν. περὶ μὲν οὖν ἀρετῆς καὶ κακίας καθόλου, καὶ περὶ τῶν μορίων, εἴρηται κατὰ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν ἱκανῶς. περὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν· φανερὸν γὰρ, ὅτι ἀνάγκη, τά τε ποιητικὰ τῆς ἀρετῆς εἶναι καλά· πρὸς ἀρετὴν γάρ· καὶ τὰ ἀπ' ἀρετῆς γινόμενα. τοιαῦτα δὲ, τά τε σημεῖα τῆς ἀρετῆς, καὶ τὰ ἔργα. ἐπεὶ δὲ τὰ σημεῖα καὶ τὰ τοιαῦτα ὅσα ἐστὶν ἀγαθοῦ ἔργα ἢ πάθη, καλά, * ἀνάγκη ὅσα τε ἀνδρείας ἔργα, ἢ σημεῖα ἀνδρείας, ἢ ἀνδρείως πέπρακται, * καλὰ εἶναι· καὶ τὰ δίκαια, καὶ τὰ δικαίως * ἔργα· πάθη δὲ, οὔ· ἐν μόνῃ γὰρ ταύτῃ τῶν ἀρετῶν, οὐκ ἀεὶ τὸ δικαίως καλὸν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ζημιοῦσθαι, αἰσχρὸν τὸ δικαίως μᾶλλον ἢ τὸ ἀδίκως· καὶ κατὰ τὰς ἄλλας δὲ ἀρετὰς, ὡσαύτως. καὶ ἐφ' ὅσοις τὰ ἆθλα τιμή, καλά. καὶ ἐφ' ὅσοις τιμὴ μᾶλλον ἢ χρήματα. καὶ ὅσα μὴ αὐτοῦ ἕνεκα πράττει τις τῶν * αἱρετῶν. καὶ τὰ ἁπλῶς ἀ-
D γαθὰ, ὅσα ὑπὲρ τῆς πατρίδος τις ἐποίησε, παριδὼν τὸ αὑτοῦ. καὶ τὰ τῇ φύσει ἀγαθὰ, καὶ ἃ μὴ αὐτῷ ἀγαθά· αὐτοῦ γὰρ ἕνεκα τὰ τοιαῦτα. καὶ ὅσα τεθνεῶτι ἐνδέχεται ὑπάρχειν μᾶλλον, ἢ ζῶντι· τὸ γὰρ αὐτοῦ ἕνεκα μᾶλλον ἔχει τὰ ζῶντι. καὶ ὅσα ἔργα * τῶν ἄλλων ἕνεκα· ἧττον γὰρ αὐτοῦ. καὶ ὅσαι εὐπραγίαι περὶ ἄλλους, ἀλλὰ μὴ περὶ αὐτόν, καὶ περὶ τοὺς εὖ ποιήσαντας· δίκαιον γάρ. καὶ τὰ εὐεργετήματα· οὐ γὰρ εἰς αὐτόν. καὶ τὰ ἐναντία, * ἢ ἐφ' οἷς αἰσχύνονται· τὰ γὰρ αἰσχρὰ αἰσχύνονται, καὶ λέγοντες, καὶ ποιοῦντες, καὶ μέλλοντες· ὥσπερ καὶ Σαπφὼ πεποίηκεν, εἰπόντος τοῦ Ἀλκαίου·

Θέλω τι εἰπεῖν, ἀλλά με κωλύει αἰδώς.
* Αἰ δ' ἦχες ἐσθλῶν ἵμερον ἢ καλῶν,
Καὶ μή τι εἰπῆν γλῶσσ' ἐκύκα κακόν,
Αἰδώς κέν σε οὐκ εἶχεν ὄμματα,
E Ἀλλ' ἔλεγες περὶ τῶ δικαίω.

καὶ περὶ ὧν * ἀγωνιῶσι μὴ φοβούμενοι· περὶ γὰρ τὰ πρὸς δόξαν φέροντα ἀγαθὰ, τοῦτο πάσχουσι. καὶ αἱ τῶν φύσει σπουδαιοτέρων ἀρεταὶ, καλλίους· καὶ τὰ ἔργα, οἷον ἀνδρὸς ἢ γυναικός. * ὅσαι ἀπολαυστικαὶ ἄλλοις μᾶλλον ἢ αὐτοῖς· διὸ τὸ δίκαιον καὶ ἡ δικαιοσύνη, καλόν. καὶ τὸ τοὺς ἐχθροὺς τιμωρεῖσθαι μᾶλλον, καὶ μὴ καταλλάττεσθαι· τό, τε γὰρ ἀνταποδίδοναι, δίκαιον· τὸ δὲ δίκαιον, καλόν· καὶ * ἀνδρείου, τὸ μὴ ἡττᾶσθαι.

* γρ. εἶτα ἐλευθεριότης.
* γρ. δι' ἣν πρ.
* γρ. καθ' ἣν π.
* γρ. ἀν. τε ὅσα
* γρ. κ. εἶναι τοιαῦτα.
* γρ. πεπραγμένα.
* γρ. αἱρετῶν. apud Schol.
* γρ. τῶν καλῶν apud Schol.
* γρ. αἰδ. πινὰ, ait Schol.
* γρ. ἀγωνίσωνται
* γρ. ἢ ὅσα.
* γρ. ἀνδρείου.

καὶ νίκη, καὶ τιμὴ, τῶν καλῶν· αἱρετά τε γὰρ, ἄκαρπα ὄντα, A καὶ ὑπεροχὴν ἀρετῆς δηλοῖ. καὶ τὰ * μνημονευόματα. * καὶ τὰ μᾶλλον, μᾶλλον. * καὶ ἃ μὴ ζῶντι ἕπεται. καὶ οἷς τιμὴ ἀκολουθεῖ. καὶ τὰ περιττὰ καὶ τὰ μόνῳ ὑπάρχοντα, καλλίω· * εὐμνημονευτότερα γάρ. καὶ κτήματα ἄκαρπα· ἐλευθεριώτερα γάρ. καὶ τὰ παρ' ἑκάστοις δὲ ἴδια, καλά. καὶ ὅσα σημεῖά ἐστι τῶν παρ' ἑκάστοις ἐπαινουμένων· οἷον ἐν Λακεδαίμονι κομᾶν, καλόν· * ἐλευθερίας γὰρ σημεῖον· οὐ γάρ ἐστι κομῶντα ῥᾴδιον οὐδὲν ποιεῖν ἔργον θητικόν. καὶ τὸ μηδεμίαν ἐργάζεσθαι βάναυσον τέχνην· * ἐλευθέρου γὰρ, τὸ μὴ πρὸς ἄλλον ζῆν. ληπτέον δὲ καὶ τὰ σύνεγγυς τοῖς ὑπάρχουσιν, ὡς ταὐτὰ ὄντα, καὶ πρὸς ἔπαινον, καὶ πρὸς B ψόγον· οἷον τὸν εὐλαβῆ καὶ ψυχρὸν, καὶ ἐπίβουλον· καὶ τὸν ἠλίθιον, χρηστόν· καὶ τὸν ἀνάλγητον, πρᾷον. καὶ ἕκαστον δὲ, ἐκ τῶν παρακολουθούντων ἀεὶ κατὰ τὸ βέλτιστον· οἷον, τὸν ὀργίλον καὶ τὸν μανικὸν, ἁπλοῦν· καὶ τὸν αὐθάδη, μεγαλοπρεπῆ καὶ σεμνόν· καὶ τοὺς ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς, ὡς ἐν ταῖς ἀρεταῖς ὄντας· οἷον, τὸν θρασὺν, ἀνδρεῖον· καὶ τὸν ἄσωτον, ἐλευθέριον· δόξει τε γὰρ τοῖς πολλοῖς, καὶ ἅμα παραλογιστικὸν ἐκ τῆς αἰτίας· εἰ γὰρ οὗ μὴ ἀνάγκη κινδυνευτικὸς, πολλῷ μᾶλλον ἂν δόξειεν ὅπου καλόν· καὶ εἰ προετικὸς τοῖς τυχοῦσι, καὶ τοῖς φίλοις· ὑπερβολὴ γὰρ ἀρετῆς, τὸ πάντας εὖ ποιεῖν. σκοπεῖν δὲ καὶ παρ' οἷς ὁ ἔπαινος. ὥσπερ γὰρ ὁ Σωκράτης ἔλεγεν, οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίους ἐν C Ἀθηναίοις ἐπαινεῖν. δεῖ δὲ * τὸ παρ' ἑκάστοις τίμιον * ὂν λέγειν, ὡς ὑπάρχον· οἷον, ἐν Σκύθαις, ἢ Λάκωσιν, ἢ φιλοσόφοις. καὶ ὅλως δὲ, τὸ τίμιον ἄγειν εἰς τὸ καλὸν, ἐπείπερ δοκεῖ γειτνιᾶν. καὶ ὅσα κατὰ τὸ προσῆκον· οἷον, εἰ ἄξια τῶν προγόνων, καὶ τῶν προϋπηργμένων· εὐδαιμονικὸν γὰρ καὶ καλὸν, τὸ προσεπικτᾶσθαι τιμήν. ἢ εἰ παρὰ τὸ προσῆκον, ἐπὶ τὸ βέλτιον, καὶ τὸ κάλλιον * οἷον, εἰ * εὐτυχῶν μὲν, μέτριος· * ἀτυχῶν δὲ, μεγαλόψυχος· ἢ μείζων * γιγνόμενος, βελτίων καὶ * καταλλακτικώτερος. τοιοῦτον δὲ τὸ τοῦ Ἰφικράτους, ἐξ οἵων εἰς οἷα. καὶ τὸ τοῦ Ὀλυμπιονίκου, D

*Πρόσθε μὲν ἀμφ' ὤμοισιν ἔχων τραχεῖαν

καὶ τὸ τοῦ Σιμωνίδου·

Ἣ πατρός τε καὶ ἀνδρὸς, ἀδελφῶν τ' οὖσα τυράννων.

ἐπεὶ δ' ἐκ τῶν πράξεων ὁ ἔπαινος, ἴδιον δὲ τοῦ σπουδαίου τὸ κατὰ προαίρεσιν, πειρατέον δεικνύναι πράττοντα κατὰ προαίρεσιν. χρήσιμον δὲ τὸ πολλάκις φαίνεσθαι πεπραχότα. διὸ καὶ τὰ συμπτώματα, καὶ τὰ ἀπὸ τύχης, ὡς ἐν προαιρέσει ληπτέον· ἂν γὰρ πολλὰ καὶ ὅμοια προσφέρηται, σημεῖον ἀρετῆς εἶναι δόξει καὶ προαιρέσεως. ἔστι δ' ἔπαινος, λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. * δεῖ οὖν τὰς πράξεις ἐπιδεικνύναι, ὡς τοιαῦται. τὸ δ' ἐγκώμιον, τῶν E ἔργων ἐστί. τὰ δὲ κύκλῳ, εἰς πίστιν· οἷον, * εὐγένεια, καὶ παιδεία· εἰκὸς γὰρ ἐξ ἀγαθῶν * ἀγαθὸν, καὶ τὸν οὕτω τραφέντα, τοιοῦτον εἶναι. διὸ καὶ ἐγκωμιάζομεν πράξαντας. τὰ δ' ἔργα, σημεῖα τῆς ἕξεώς ἐστιν· ἐπεὶ * ἐπαινοῦμεν καὶ μὴ * πεπραγότα, εἰ πιστεύομεν εἶναι τοιοῦτον. μακαρισμὸς δὲ καὶ εὐδαιμονισμὸς, αὐτοῖς μὲν, * ταὐτά· τούτοις δ', οὐ ταὐτά· ἀλλ' ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τὴν ἀρετὴν, καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς περιέχει ταῦτα. ἔχει δὲ κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος καὶ αἱ συμβουλαί·

* γρ. μνημονευτά
* γρ. καὶ μᾶλλον τὰ μ. apud Sch.
* γρ. μᾶλλον δὲ καὶ ἃ μ.
* γρ. καὶ ἃ τ.
* γρ. εὐμνημόνευτα γ.
* γρ. [illegible]
* γρ. ἐλευθερίου γὰρ
* Apud Schol. τὸ τ. ἑ. τίμιον, ὡς ὑπάρχει λέγειν.
* Sch. καὶ εἰ εὐτ.
* γρ. ἀτυχῶν δὲ,
* γρ. γιγνόμενος
* γρ. καὶ καταλλακτικώτερος Schol. vtráque lectionem explicat.
Supra cap. 7.
* Apud Schol. membra duo, δεῖ οὖν τ. & quod ſeq. τὸ δ' ἐγκ. ſunt tranſpoſita.
* Apud Schol. εὐγένεια, παιδεία, qui addit γρ. παιδεία melius.
* γρ. ἀγαθούς.
* γρ. ἐπαινοῦμεν.
* γρ. πεπραχότα, & mox, ταὐτά.
* γρ. ταὐτά. & iterum mox.

A Et victoria & honor inter honeſta. Nam eligenda ſunt etiamſi nullum fructum ferunt, & excellentiam virtutis declarant. Et memorabilia. Et quæ memoria digniora ſunt, honeſtiora ſunt. Et quæ non viuentem ſequuntur. Et quæ honor conſequitur. Et quæ excellunt. Et quæ ſoli adſunt, honeſtiora ſunt: valde enim memorabilia ſunt. Et poſſeſſiones non frugiferæ, quia liberaliores. Et quæ ſingulorum ſunt propria, honeſta ſunt. Et quæcunque ſigna ſunt eorum quæ apud quoſque laudantur, vt Lacedæmone comam alere, honeſtum eſt. nam libertatis eſt ſignum. Non enim eſt ei, qui comam alit, facile vllum obire munus ſeruile. Et nullam exercere operoſam artem, quia pertinet ad libertatem, nequaquam ad alterius arbitrium viuere. Sumere verò oportet etiam B ea quæ vicina ſunt iis quæ adſunt, quaſi eadem ſint, & ad laudem & ad vituperationem, vt cautum & animoſum, timidum & inſidioſum, ſtolidum & bonum, & indolentem lenem, & vnumquodque ex conſequentibus, ſemper ſecundùm id quod optimum eſt, vt iracundum & furioſum, ſimplicem & contumacem, magnificum & grandem, & qui ſunt in exuperationibus perinde ac in virtutibus eſſent, vt audacem fortem, & prodigum liberalem. Nam & id videbitur multis, & ſimul paralogiſmi vim habebit ex cauſa. Si enim vbi non eſt neceſſe, ad pericula paratus eſt, multò magis videbitur, vbi honeſtum ſit. Et, ſi pa- C ratus eſt ad largiendum quibuslibet, etiam erit amicis; excellentia enim eſt virtutis, omnibus benefacere. Conſiderare etiam oportet, apud quos laus ſit. Quemadmodum enim Socrates dicebat, non eſt difficile Athenienſes apud Athenienſes laudare: quod autem apud quoſque in honore eſt, dicendum eſt, quaſi adſit, vt apud Scythas, aut Laconas, aut Philoſophos. & omnino quod in honore eſt, reducendum eſt ad honeſtum: ſiquidem videtur eſſe vicinum. Et quæcunque prout conuenit, vt ſi digna geſſit maioribus, & rebus antè geſtis, ad felicitatẽ enim pertinet & honeſtum eſt, adaugere D honorẽ. Aut ſi præter quàm conuenit, in melius, & honeſtius, vt ſi proſpera fortuna vtens, moderatus ſit, aduerſa autem magnanimus: aut qui maior euaſerit, melior ſit, & placabilior. Atque huiuſmodi eſt illud Iphicratis, Ex quibus in quæ. & illud Olympionicæ, Prius quidem ambobus humeris ferebam duram, &c. & illud Simonidæ,

Quæque parentem habuit regem, fratrémque virúmque.

Et quoniam ex actionibus manat laus, & proprium probi eſt, quod fit ex prælectione, conandum eſt oſtendere actorem eſſe ex prælectione. Atque vtile eſt, ſi ſæpe appareat egiſſe. Quamobrem & quæ contigerunt caſu, fortuitóque, quaſi ex prælectio- E ne ſumenda ſunt. Nam ſi multa & ſimilia proferantur, ſignum virtutis eſſe videbitur, & prælectionis. Eſt autem laus oratio, quæ indicat magnitudinem virtutis. Oportet ergo actiones demonſtrare eſſe tales. Encomium verò operum eſt. At quæ circum ſunt, ad fidem referuntur, vt nobilitas, & educatio. Veriſimile enim eſt, ex bonis bonos eſſe, & ſic educatum talem eſſe. Itaque etiam encomio celebramus eos qui egerunt. Opera autem ſigna habitus ſunt, quoniam laudaremus etiam qui non egiſſet, ſi crederemus eſſe talem. Beati verò effectio & felicis effectio inter ſe quidem eadem ſunt, at cum his non eadem: verùm quemadmodum felicitas virtutem, ſic felicis effectio continet hæc. Habet autem communem formam laus, & conſilia:

A Quæ enim conſulendo præciperes, ea tranſpoſita dictione encomia fiunt. Quoniam igitur tenemus, quæ oportet agere, & qualem eſſe, debemus ea tanquam præcepta proferentes dictione tranſponere, & conuertere, vt, Non oportere valde gloriari iis quæ à fortuna proficiſcuntur: ſed iis quæ propria ſunt. ac ita quidem dictum præcepti vim habet: ſic verò laudis: valde glorians, non iis quæ à fortuna dantur, ſed propriis. Quare, cùm laudare vis, vide, quid præciperes: &, cùm præcipere, vide, quid laudares. Dictio verò erit oppoſita ex neceſſitate, cùm vnum quidem prohibens, alterum verò non prohibens tranſponetur. Vtendum eſt autem etiam eorum, quæ valent ad amplificandum, multis: vt ſi ſolus vel primus, vel cum paucis, vel hic B maximè fecit. Omnia enim hæc honeſta ſunt & quod ex temporibus & occaſionibus: ea enim ſunt præter id quod conuenit. &, ſi ſæpe idem rectè egit: magnum enim, & non à fortuna, ſed proprium exiſtimabitur. Et, ſi quæ ſuadent, & honorant, propter hunc inuenta ſunt, & parata. Vt in quem primum encomium factum eſt, quod contigit Hippolocho: & Harmodio & Ariſtogitoni ſtatuæ in foro fuerunt collocatæ. Similiter verò etiam in contrariis. Et, ſi non habes ex ipſo copiam, cum aliis compara, vt Iſocrates faciebat, quia conſuetudinem non haberet dictionis iudicialis. C Oportet verò cum illuſtribus conferre. Amplificandi enim id vim habet, & honeſtum eſt, ſi bonis melior ſit. ac cadit iure amplificatio in laudes. In excellentia enim conſiſtit, & excellentia eſt honeſtorum. Quamobrem ſi non cum illuſtribus, at cum aliis oportet comparare, ſiquidem excellentia videtur indicare virtutem. Omnino autem ex iis formis quæ communes ſunt omnibus orationibus, amplificatio quidem aptior eſt ad demonſtratiuas: actiones enim confeſſas ſumunt, vt reliquum ſit magnitudinem adiungere, & pulchritudinem. Exempla verò ad deliberatiuas: nam ex antè geſtis futura conicientes, iudicamus. at enthymemata ad iudiciales: cauſſam enim, & demonſtrationem recipit factum maximè, quia obſcurum ſit. D ac vnde quidem laudes & vituperationes ducantur fermè omnes, & in quæ oportet intuendo laudare, & vituperare, & ex quibus encomia conficiuntur, & probra, hæc ſunt. Cognitis enim his, quæ ſunt his contraria, patent. Vituperatio enim ex contrariis eſt.

CAPVT X.

De genere iudiciali, & primùm de cauſis iniuriarum.

E DE accuſatione autem, & defenſione, ex quot & qualibus oportet conficere ſyllogiſmos, conſequens eſt dicere. Iam aſſumenda ſunt tria, vnum Quarum, & quot rerum cauſſa iniuria afficiant: alterum, Quomodo ipſi affecti: tertium, Quales, & quomodo ſe habentes. Cùm definiuerimus igitur, quid ſit iniuria afficere, cætera perſequamur. Sit ergo iniuria afficere nocere ſponte cõtra legem. Lex verò eſt, vna propria: altera, communis. Voco propriam, ſecundùm quam ſcriptam ciuiliter agunt: communẽ, quæcunque non ſcripta apud omnes conſtare videntur. Sponte autem faciunt, quæcunque ſcientes, & non coacti. ac quæcunque quidem ſponte, non omnia præeligentes:

A * ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑπόθοιο ἄν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίνεται. ἐπεὶ οὖν ἔχομεν ἃ δεῖ πράττειν, * καὶ ποῖόν τινα εἶναι, δεῖ ταῦτα ὡς ὑποθήκας λέγοντας, τῇ λέξει μετατιθέναι καὶ στρέφειν δεῖ, ὅτι οὐ δεῖ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς διὰ τύχην, ἀλλὰ τοῖς δι' αὑτόν. οὕτω μὲν οὖν λεχθὲν, ὑποθήκην δύναται· ὡδὶ δ', ἔπαινον· μέγα φρονῶν, οὐ τοῖς διὰ τύχην ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ τοῖς δι' αὑτόν. ὥστε ὅταν ἐπαινεῖν βούλῃ, ὅρα τί ἂν * ὑπόθοιο· καὶ ὅταν ὑποθέσθαι, ὅρα τί ἂν ἐπαινέσειας. ἡ δὲ λέξις ἔσται ἀντικειμένη ἐξ ἀνάγκης, ὅταν, τὸ μὲν, κωλύον, τὸ δὲ, μὴ κωλῦον, μετατεθῇ. χρηστέον δὲ καὶ τῶν αὐξητικῶν πολλοῖς εἶναι, εἰ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μετ' ὀλίγων, B * ἢ καὶ ὁ μάλιστα, πεποίηκεν, ἅπαντα γὰρ ταῦτα * καλά. καὶ τὰ ἐκ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν ταῦτα γὰρ * παρὰ τὸ προσῆκον. καὶ εἰ πολλάκις τὸ αὐτὸ κατώρθωκε· μέγα γὰρ, καὶ οὐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ δι' αὑτὸν ἂν δόξειε. καὶ εἰ τὰ * προτρέποντα καὶ τιμῶντα * διὰ τοῦτον εὕρηται καὶ κατεσκευάσθη· καὶ εἰς ὃν πρῶτον ἐγκώμιον ἐποιήθη· οἷον εἰς * Ἱππόλοχον, καὶ Ἁρμόδιον, καὶ Ἀριστογείτονα, τὸ ἐν ἀγορᾷ σταθῆναι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐναντίων. κἂν μὴ * καθ' αὑτὸν εὐπορῇς, πρὸς ἄλλους ἀντιπαραβάλλειν. ὅπερ Ἰσοκράτης ἐποίει, C * διὰ τὴν συνήθειαν τοῦ δικολογεῖν. δεῖ δὲ πρὸς ἐνδόξους * συγκρίνειν· αὐξητικὸν γὰρ καὶ καλὸν, εἰ σπουδαίων βελτίων. πίπτει δ' εὐλόγως ἡ αὔξησις εἰς τοὺς ἐπαίνους· ἐν ὑπεροχῇ γάρ ἐστιν ἡ δ' ὑπεροχὴ, τῶν καλῶν· διὸ κἂν μὴ πρὸς τοὺς ἐνδόξους, ἀλλὰ πρὸς * τοὺς ἄλλους δεῖ παραβάλλειν, ἐπείπερ ἡ ὑπεροχὴ δοκεῖ μηνύειν ἀρετήν. ὅλως δὲ τῶν κοινῶν εἰδῶν ἅπασι τοῖς λόγοις, ἡ μὲν αὔξησις, * ἐπιτηδειοτάτη τοῖς ἐπιδεικτικοῖς· τὰς γὰρ πράξεις ὁμολογουμένας λαμβάνουσιν· ὥστε λοιπὸν μέγεθος περιθεῖναι, καὶ κάλλος· τὰ δὲ παραδείγματα, τοῖς συμβουλευτικοῖς· ἐκ γὰρ τῶν προγεγονότων τὰ μέλλοντα καταμαντευόμενοι, κρίνομεν· D τὰ δ' ἐνθυμήματα, τοῖς δικανικοῖς· αἰτίαν γὰρ καὶ * ἀπόδειξιν μάλιστα δέχεται τὸ γεγονὸς, διὰ τὸ ἀσαφές. ἐκ τίνων μὲν οὖν οἱ ἔπαινοι καὶ οἱ ψόγοι λέγονται σχεδὸν πάντες, καὶ πρὸς ποῖα δεῖ βλέποντας ἐπαινεῖν καὶ ψέγειν, καὶ ἐκ τίνων τὰ ἐγκώμια γίνεται καὶ τὰ ὀνείδη, ταῦτ' ἐστίν· * ἐχομένων γὰρ τούτων, τὰ ἐναντία τούτοις φανερά· ὁ γὰρ ψόγος ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστί.

* γρ. ἃ γὰρ ἂν ἐν τῷ. ὑπόθοιο, ταῦτ.
* κ. καὶ εἶν, καὶ πρ.
* γρ. ὑποθοῖο.
* γρ. ἢ καὶ ὁ μ. ſic Schol.
* καλά.
* ἢ παρὰ τ. apud Schol.
* προτρέποντα
* Quid. διὰ τοῦτον. malè.
* Quid. Ἀντίλοχον. al. Ἱππόνικον.
* καὶ τὸν αὐ.
* διὰ τὴν ἀσυνήθ. al. διὰ τὴν συν. καὶ ἄν.
* Schol. παρεξετάζειν.
* Sch. πρὸς πολλοὺς
* ἐπιτηδειοτέρα
* αἰ δέχεται τὸ γένος μάλιστα διὰ τὸ ἀσαφές. al. σαφές.
* ἐχομένως

ΚΕΦΑΛ. ι.

Περὶ τῆς κατηγορίας καὶ ἀπολογίας ἐκ πόσων καὶ ποίων δεῖ ποιεῖσθαι τοὺς συλλογισμούς.

E ΠΕρὶ δὲ τῆς κατηγορίας καὶ ἀπολογίας, ἐκ πόσων, καὶ ποίων ποιεῖσθαι δεῖ τοὺς συλλογισμοὺς, ἐχόμενον ἂν εἴη λέγειν. δεῖ δὴ λαβεῖν τρία· ἓν μὲν, τίνων καὶ πόσων ἕνεκα ἀδικοῦσι· δεύτερον δὲ, πῶς αὐτοὶ διακείμενοι· τρίτον δὲ, τοὺς ποίους καὶ πῶς ἔχοντας. διορισάμενοι οὖν τὸ ἀδικεῖν, λέγωμεν ἑξῆς. ἔστω δὴ τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα παρὰ τὸν νόμον. νόμος δ' ἐστὶν, ὁ μὲν, ἴδιος· ὁ δὲ, κοινός. λέγω δὲ, ἴδιον μὲν, καθ' ὃν γεγραμμένον πολιτεύονται· κοινὸν δὲ, ὅσα * ἄγραφα παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι δοκεῖ. ἑκόντες δὲ ποιοῦσιν, ὅσα εἰδότες, καὶ μὴ ἀναγκαζόμενοι. ὅσα μὲν οὖν ἑκόντες, οὐ πάντα προαιρούμενοι,

* μὴ ἔγγραφα

ὅσα δὲ προαιρούμενοι, *εἰδότες ἅπαντα· οὐδεὶς γὰρ *ὃ προαιρεῖται, ἀγνοεῖ. δι' ἃ δὲ προαιροῦνται βλάπτειν καὶ φαῦλα ποιεῖν παρὰ τὸν νόμον, κακία ἐστὶ καὶ ἀκρασία· ἐὰν γάρ τινες ἔχωσι μοχθηρίαν, ἢ μίαν, ἢ πλείους, περὶ τοῦτο *ὃ μοχθηροὶ τυγχάνουσιν ὄντες, καὶ ἄδικοί εἰσιν· οἷον, ὁ μὲν ἀνελεύθερος, περὶ χρήματα· ὁ δ' ἀκόλαστος, περὶ τὰς τοῦ σώματος ἡδονάς· ὁ δὲ μαλακός, περὶ τὰ ῥᾴθυμα· ὁ δὲ δειλός, περὶ τοὺς κινδύνους· τοὺς γὰρ συγκινδυνεύοντας ἐγκαταλιμπάνουσι, διὰ τὸν φόβον. ὁ δὲ φιλότιμος, διὰ τιμήν· ὁ δ' ὀξύθυμος, δι' ὀργήν. ὁ δὲ *φιλόνικος, διὰ νίκην· ὁ δὲ πικρός, διὰ τιμωρίαν· ὁ δ' ἄφρων, διὰ τὸ ἀπατᾶσθαι περὶ τὸ δίκαιον καὶ *ἄδικον· ὁ δ' ἀναίσχυντος, δι' ὀλιγωρίαν δόξης. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος, περὶ ἕκαστον τῶν ὑποκειμένων. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, δῆλον, τὰ μὲν, ἐκ τῶν περὶ τὰς ἀρετὰς εἰρημένων· τὰ δ', ἐκ τῶν περὶ τὰ πάθη ῥηθησομένων. λοιπὸν δ' εἰπεῖν, τίνος ἕνεκα, καὶ *πῶς ἔχοντες ἀδικοῦσι, καὶ τίνας. πρῶτον μὲν οὖν διελώμεθα, τίνων ὀρεγόμενοι, καὶ ποῖα φεύγοντες, ἐγχειροῦμεν ἀδικεῖν· δῆλον γὰρ ὡς, τῷ μὲν κατηγοροῦντι, πόσα καὶ ποῖα τούτων ὑπάρχει τῷ ἀντιδίκῳ σκεπτέον, ὧν ἐφιέμενοι πάντες, τοὺς πλησίον ἀδικοῦσι· τῷ δ' ἀπολογουμένῳ, ποῖα καὶ πόσα τούτων οὐχ ὑπάρχει. πάντες δὴ πράττουσι πάντα, τὰ μὲν, οὐ δι' αὑτούς· τὰ δὲ δι' αὑτούς. τῶν μὲν οὖν μὴ δι' αὑτούς, τὰ μὲν διὰ τύχην πράττουσι, τὰ δ', ἐξ ἀνάγκης. τῶν δ' ἐξ ἀνάγκης, τὰ μὲν βίᾳ· τὰ δὲ, φύσει. ὥστε πάντα ὅσα μὴ δι' αὑτοὺς πράττουσι, τὰ μὲν ἀπὸ τύχης, τὰ δὲ φύσει, τὰ δὲ βίᾳ. ὅσα δὲ δι' αὑτούς, καὶ ὧν αὐτοὶ αἴτιοι, τὰ μὲν δι' ἔθος· τὰ δὲ, δι' ὄρεξιν· καὶ τὰ μὲν διὰ λογιστικὴν ὄρεξιν· τὰ δὲ, δι' ἄλογον. *ἔστι δὲ, ἡ μὲν βούλησις, μετὰ λόγου ὄρεξις ἀγαθοῦ· οὐδεὶς γὰρ βούλεται, *ἀλλ' ἢ ὅταν οἰηθῇ εἶναι ἀγαθόν. ἄλογοι δ' ὀρέξεις, ὀργὴ καὶ ἐπιθυμία, ὥστε πάντα ὅσα πράττουσιν, ἀνάγκη πράττειν δι' αἰτίας ἑπτά, διὰ τύχην, διὰ βίαν, διὰ φύσιν, δι' ἔθος, διὰ λογισμόν, διὰ θυμόν, δι' ἐπιθυμίαν. τὸ δὲ προσδιαιρεῖσθαι καθ' ἡλικίας, ἢ ἕξεις, ἢ ἄλλ' ἄττα τὰ πραττόμενα, περίεργον. εἰ γὰρ συμβέβηκε τοῖς νέοις ὀργίλοις εἶναι ἢ ἐπιθυμητικοῖς, οὐ διὰ τὴν νεότητα πράττουσι τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ δι' ὀργὴν καὶ ἐπιθυμίαν. *οὐδὲ διὰ πλοῦτον καὶ πενίαν, ἀλλὰ συμβέβηκε, τοῖς μὲν πένησι, διὰ τὴν ἔνδειαν, ἐπιθυμεῖν χρημάτων· τοῖς δὲ πλουσίοις, διὰ τὴν ἐξουσίαν, ἐπιθυμεῖν τῶν μὴ ἀναγκαίων ἡδονῶν. ἀλλὰ *πράξουσι καὶ οὗτοι, οὐ διὰ πλοῦτον καὶ πενίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἄδικοι, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ λεγόμενοι, κατὰ τὰς ἕξεις πράττειν, διὰ ταῦτα πάντα πράξουσιν· ἢ γὰρ διὰ λογισμόν, ἢ διὰ πάθος· ἀλλ' οἱ μὲν, *δι' ἤθη, καὶ πάθη χρηστά· οἱ δὲ, διὰ τἀναντία. συμβαίνει μέντοι, ταῖς μὲν *τοιαύταις ἕξεσι τὰ τοιαῦτα *ἀκολουθεῖν· *ταῖς δὲ τοιαῖσδε, τὰ τοιάδε. εὐθὺς γὰρ ἴσως, τῷ μὲν σώφρονι, διὰ *τὸ σώφρονα, δόξαι τε καὶ ἐπιθυμίαι χρησταὶ ἐπακολουθοῦσι περὶ τῶν *ἡδέων· τῷ δ' ἀκολάστῳ, αἱ ἐναντίαι περὶ τῶν αὐτῶν τούτων. διὸ, τὰς μὲν τοιαύτας διαιρέσεις ἐατέον· σκεπτέον δὲ, ποῖα ποίοις εἴωθεν ἕπεσθαι· εἰ μὲν γὰρ λευκὸς ἢ μέλας, ἢ μέγας, ἢ μικρός, οὐδὲν τέτακται τῶν τοιούτων *ἀκολουθεῖν· εἰ δὲ νέος ἢ πρεσβύτης, ἢ δίκαιος ἢ ἄδικος, ἤδη διαφέρει. καὶ ὅλως ὅσα τῶν συμβαινόντων ποιεῖ διαφέρειν τὰ ἤθη τῶν ἀνθρώπων.

* ἑκόντες & εἰδ.
* προαιρ. ἐάν.
* ἐφ' ὃ μ. al. εἰς ὅ μ.
* φιλόνεικος,
* ἀγαθόν
* πῶς ἔχοντες ἀδικοῦσι,
* ἔστι δὲ,
* ἀλλ' ὅταν εἰ. al. ὅτι αἱ.
* οὐδὲ οἱ πένητες & πλούσιοι διὰ πλοῦτον & πενίαν,
* πράττουσι
* δι' ἦθη.
* τοιαῖσδε
* ἀκολουθεῖν.
* ταῖς δὲ τοιαῖσδε, τὰ τοιάδε εὐ.
* ἡ σώφρων ἐστί.
* ἡδέων. al. περὶ τὰ ἡδέα. & mox, αἱ ἐν. περὶ τὰ αὐτά.
* γρ. ἀκολουθεῖν, pro ἀκολουθεῖ.

A quæcunque verò præeligentes, ſponte & ſcientes omnia. Nemo enim quod præeligit, ignorat. Cauſſa autem cur præeligant nocere, & mala committere contra legem, vitium eſt atque incontinētia. Si qui enim improbitate laborent aut vna, aut pluribus, in eo in quo improbi ſunt, etiam iniurioſi ſunt: vt illiberalis, in pecuniis: intemperans, in corporis voluptatibus: mollis, in deſidia: timidus, in periculis. eos enim qui ſimul periclitantur, deſerunt propter metum: ambitioſus, propter honorem: iracundus, propter iram: ſtudioſus victoriæ, propter victoriā: amarus, propter vltionem: imprudens, quia decipitur in iuſto & bono: ſimiliter verò etiā ex aliis vnuſquiſq; in vnaquaque ex ſubiectis rebus. Verùm hæc manifeſta ſunt, & erunt partim ex iis quæ de virtutibus B dicta ſunt, partim ex iis quæ de affectibus explicabuntur. Reſtat dicere, cuius rei cauſſā & quomodo ſe habentes iniuria afficiāt, & quos. ac primùm quidem explicemus quænam expetamus, & qualia fugiamus, dum conamur iniuria afficere. Manifeſtum enim eſt, accuſatori quidē quot & qualia ex iis inſint aduerſario, conſiderandum eſſe, quæ expetentes omnes iniuria proximos afficiunt: defenſori verò, qualia & quot ex his nō inſint. Iam omnes agūt omnia, partim quidem non per ſe: partim verò per ſe. ac non per ſe quidem, partim per fortunā agunt: partim ex neceſſitate. Et ex neceſſitate, partim vi: C partim natura. Quare omnia, quæcunque non per ſe agunt, aut ſunt à fortuna aut natura, aut vi. Quæcunque verò per ſe, quorū ipſi ſunt cauſſæ, alia ſunt per conſuetudinem, alia per appetitionem: & ex his alia per participem rationis appetitionē, alia per expertem rationis. Eſt autem voluntas cum ratione appetitio boni: nemo enim vult, niſi quod exiſtimauerit eſſe bonum. Expertes verò rationis appetitiones ſunt ira & cupiditas. Quare neceſſe eſt omnia quæcunque agunt, propter ſeptem cauſſas eſſe, fortunam, vim, naturam, conſuetudinem, rationē boni, iracundiam, cupiditatem. at diuidere ex ætatibus, vel habitibus, vel aliis quibuſcunque, ea quæ aguntur, ſuperuacaneum eſt. Si enim contingit iu- D uenibus, vt iracundi ſint, vel cupidi, non propter ætatem agunt talia, ſed propter iram, & cupiditatem. Neque diuites, & pauperes, propter diuitias, & paupertatem: ſed contigit quidem pauperibus, propter indigentiam cupere pecunias: diuitibus verò propter licentiam, cupere non neceſſarias voluptates. Verùm agunt quoque iſti, non propter diuitias & paupertatem, ſed propter cupiditatem. Similiter verò etiam iuſti, & iniuſti, & alij, qui dicuntur ex habitibus agere, propter hæc omnia agunt: aut enim propter rationem boni, aut propter affectum; ſed partim propter mores, & affectus bonos, partim propter contrarios. Contingit tamen vt his quidem habitibus talia ſint conſequentia, illis ve- E rò talia. ſtatim enim fortaſſe temperanti propter temperantiam, & opiniones, & cupiditates bonæ ſunt conſequentes de voluptatibus: at intemperanti contrariæ de his ipſis. Quamobrem huiuſmodi diuiſiones omittendæ ſunt. Conſiderandum verò eſt, quæ res quos ſoleant conſequentes habere. Nam ſi albus ſit, aut niger, aut magnus, aut paruus, nihil ſtatutum eſt talium eſſe conſequens. Si verò iuuenis, aut ſenex ſit, aut iuſtus, aut iniuſtus, iam differt. & omnino quæcunque ex contingentibus efficiunt vt differant mores hominum:

quemadmodum diuéſne eſſe exiſtimetur, an pauper, differet aliquid: & aduerſáne fortuna, an proſpera vti. Atque hæc quidem poſteriùs dicemus. Nunc verò de reliquis dicamus primùm. Fiunt à fortuna talia, quorum cauſſa indefinita, & quæ non gratia huius fiunt, & non ſemper, nec plerumque, nec ordinatè. Hæc autem manifeſta ſunt ex definitione fortunæ. Natura fiunt quorum cauſſa in ipſis eſt, & ordinatè: aut enim ſemper, aut plerunque eodem modo eueniunt. Quæ enim præter naturam ſunt, non oportet exactè diſputare vtrùm ſecundùm naturam aliqua, an ob aliam cauſſam fiant. Videbitur verò etiam fortuna cauſſa eſſe talium. Vi fiunt quæcunque propter cupiditatem, vel rationes boni fiunt per ipſos agentes. Conſuetudine fiunt quæcunque quia ſæpe fecerunt, faciunt. Propter rationem boni fiunt, quæ videntur vtilia eſſe ex iis quæ dicta ſunt, bonis, aut tanquam finis, aut tanquam ad finem, quando propter vtile aguntur. Nonnulla enim etiam intemperantes vtilia agunt, verùm non propter vtile, ſed propter voluptatem. Propter excandeſcentiam, & iram fiunt, quæ pertinent ad vltionem. Differt autem vltio à caſtigatione. Nam caſtigatio patientis cauſſa eſt, vltio efficientis, vt expleatur. ac in quo quidem ſit ira, manifeſtum erit in iis quæ de affectibus tradentur. Propter cupiditatem aguntur, quæcunque apparent iucunda. Quod verò ex aſſuefactione & conſuetudine, inter iucunda ponitur. Multa enim etiam eorum quæ natura non ſunt iucunda, cùm aſſueuerint, iucundè faciunt. Quare vt breuiter dicam, quæcunque per ſe agunt, omnia ſunt aut bona, aut quæ videntur bona, aut iucunda, aut quæ videntur iucunda. Et quoniam quæcunque per ſe agunt, ſponte agunt, aut non ſponte, quæcũque non per ſe, omnia quæcunque ſponte agunt, erunt bona, aut quæ videntur bona, aut iucunda, aut quæ videntur iucunda. Pono enim & malorum, & eorum quæ videntur mala, liberationem, aut pro maiori, minoris aſſumptionem, inter bona (eligenda enim quodammodo ſunt,) & moleſtorum, aut eorum quæ videntur, liberationem, aut aſſumptionem pro maioribus minorum, eodem modo inter iucunda. Sumendum igitur eſt, vtilia, & iucunda quot ſint, & qualia. Ac de vtili quidem in deliberatiuis dictum eſt priùs, de iucundo autem dicamus nunc. Oportet verò exiſtimare ſatis eſſe definitiones, ſi ſint de vnoquoque neque exactæ, neque obſcuræ.

CAPVT XI.

De rebus iucundis pertinentibus ad cupiditatem, vnam de cauſſis iniuriarum.

IAm poſitum ſit nobis, voluptatem eſſe motionem quandam animi, & conſtitutionẽ ſubitam & ſenſibilem in ſtatu naturæ conuenienti, moleſtiam verò contrarium. Si igitur eſt voluptas eiuſmodi, conſtat etiam iucundũ eſſe quod habet vim efficiendæ eius, quæ dicta eſt, affectionis. quod verò habet vim corrumpendæ, vel contrariæ conſtitutionis efficiendæ, eſſe moleſtum. Neceſſe igitur eſt, iucundum eſſe, ad id quod eſt ſecundùm naturã, ire plerumque & maximè, cùm aſſumpſerint ſuam ipſorum naturam quæ ſecundùm ipſam fiunt. Et conſuetudines. Etenim conſuetum quaſi natura inſitum iam fit. Similis enim eſt conſuetudo naturæ. Nam vicinitatẽ habet quod ſæpe fit, cum eo quod ſemper. Eſt autẽ natura quidẽ eius quod ſẽper fit:

A δι' ὃ, * πλουτεῖν δοκεῖται ἢ πένεσθαι, διοίσει τι, καὶ ἀτυχεῖν ἢ εὐτυχεῖν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον ἐροῦμεν· νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν εἴπωμεν πρότερον. ἔστι δ', ἀπὸ τύχης μὲν, τὰ τοιαῦτα γιγνόμενα, ὅσων ἥ τε αἰτία ἀόριστος, καὶ μὴ ἕνεκά του γίγνεται· καὶ μήτε ἀεὶ μήτε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, μήτε τεταγμένως. δῆλον δ' ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς τύχης περὶ τούτων. φύσει δὲ, ὅσων ἥ τε αἰτία ἐν αὐτοῖς, καὶ * τεταγμένη· ἢ γὰρ ἀεὶ, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὡσαύτως ἀποβαίνει. τὰ γὰρ παρὰ φύσιν, * οὐδὲν δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, * πότερα κατὰ φύσιν τινὰ, ἢ ἄλλην αἰτίαν γίγνεται. δόξειε δ' ἂν καὶ ἡ τύχη αἰτία εἶναι τῶν τοιούτων. βίᾳ δὲ, ὅσα παρ' ἐπιθυμίαν, ἢ τοὺς λογισμοὺς γίγνεται δι' αὐτῶν τῶν πραττόντων. ἔθει δὲ, ὅσα διὰ τὸ πολλάκις πεποιηκέναι, ποιοῦσι. διὰ λογισμὸν δὲ, τὰ δόξαντα συμφέρειν * ἐκ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν, ἢ ὡς τέλος, ἢ ὡς πρὸς τὸ τέλος, ὅταν διὰ τὸ συμφέρειν πράττηται· ἔνια γὰρ καὶ οἱ ἀκόλαστοι συμφέροντα πράττουσιν, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ συμφέρειν, ἀλλὰ δι' ἡδονήν. διὰ θυμὸν δὲ καὶ ὀργὴν, τὰ τιμωρητικά. διαφέρει δὲ τιμωρία καὶ κόλασις· ἡ μὲν γὰρ κόλασις, τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν· ἡ δὲ τιμωρία, τοῦ ποιοῦντος, ἵνα * ἀποπληρωθῇ. * τί μὲν οὖν τίνα ἐστὶν ἡ ὀργή, δῆλον ἔσται ἐν τοῖς περὶ τῶν παθῶν. δι' ἐπιθυμίαν δὲ πράττεται, ὅσα φαίνεται ἡδέα. ἔστι δὲ καὶ τὸ σύνηθες, καὶ τὸ ἐθιστὸν ἐν τοῖς ἡδέσι· πολλὰ γὰρ καὶ τῶν φύσει μὴ ἡδέων, ὅταν * ἐθισθῶσιν, * ἡδέως ποιοῦσιν. ὥστε συλλαβόντι εἰπεῖν, ὅσα δι' αὑτοὺς πράττουσιν, ἅπαντά ἐστιν ἢ ἀγαθὰ ἢ φαινόμενα ἀγαθὰ, ἢ ἡδέα ἢ φαινόμενα ἡδέα. ἐπεὶ δ' ὅσα δι' αὑτοὺς ἑκόντες πράττουσιν, οὐχ ἑκόντες δὲ ὅσα μὴ δι' αὑτοὺς, πάντ' ἂν εἴη ὅσα ἑκόντες πράττουσιν * ἢ ἀγαθὰ ἢ φαινόμενα ἀγαθὰ, ἢ ἡδέα ἢ φαινόμενα ἡδέα. τίθημι γὰρ καὶ τὴν τῶν κακῶν ἢ φαινομένων κακῶν, ἢ ἀπαλλαγὴν, ἢ ἀντὶ μείζονος, ἐλάττονος μετάληψιν, ἐν τοῖς ἀγαθοῖς· αἱρετὰ γάρ πώς ἐστι· καὶ τὴν τῶν λυπηρῶν, ἢ φαινομένων, ἢ ἀπαλλαγὴν, ἢ μετάληψιν ἀντὶ μειζόνων, ἐλαττόνων, ὡσαύτως ἐν τοῖς ἡδέσι. ληπτέον ἄρα τὰ συμφέροντα καὶ τὰ ἡδέα, πόσα καὶ ποῖα. περὶ μὲν οὖν τοῦ συμφέροντος, ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς εἴρηται πρότερον. περὶ δὲ τοῦ ἡδέος, εἴπωμεν νῦν. δεῖ δὲ νομίζειν, ἱκανοὺς εἶναι τοὺς ὅρους, ἐὰν ὦσι περὶ ἑκάστου, * μήτε ἀσαφεῖς, μήτε ἀκριβεῖς.

(B, C, D at the margin of the Greek column.)

Schol. leg. videtur, τῷ τι. δοκεῖ, ἢ τι. διοίσει τις.
* τεταγμένως.
* οὐ δεῖ
* πότερον
* πρός τι τῶν εἰρ.
* πληρωθῇ.
* τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ
* συνηθισθῶσι,
* ἡδέα ποιοῦσι.
* μήτε ἀκρ. μήτε ἀσαφ.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Αἴτια ἡδέα.

ΥΠοκείσθω δὴ ἡμῖν εἶναι τὴν ἡδονὴν, κίνησίν τινα τῆς ψυχῆς, καὶ κατάστασιν ἀθρόαν καὶ αἰσθητὴν εἰς τὴν ὑπάρχουσαν φύσιν· λύπην δὲ, τοὐναντίον. Εἰ δή ἐστιν ἡ ἡδονὴ τὸ τοιοῦτον, * δῆλον ὅτι καὶ ἡδύ ἐστι τὸ ποιητικὸν τῆς εἰρημένης διαθέσεως· τὸ δὲ φθαρτικὸν, ἢ τῆς ἐναντίας καταστάσεως ποιητικὸν, λυπηρόν. ἀνάγκη οὖν ἡδὺ εἶναι, τό, τε εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἰέναι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ· καὶ μάλιστα, ὅταν ἀπειληφότα ᾖ τὴν ἑαυτῶν φύσιν τὰ κατ' αὐτὴν γιγνόμενα· καὶ τὰ ἔθη· καὶ γὰρ τὸ εἰθισμένον, ὥσπερ πεφυκὸς ἤδη γίγνεται· ὅμοιον γάρ τι τὸ ἔθος τῇ φύσει· ἐγγὺς γὰρ καὶ τὸ πολλάκις * τῷ ἀεί. ἔστι δὴ, ἡ μὲν φύσις, τοῦ ἀεί·

(E at the margin.)

* δῆλον
* τῷ ἀεί

τὸ δὲ ἔθος, τῷ πολλάκις. καὶ τὸ μὴ βίαιον δέ. παρὰ φύ- A
σιν γὰρ ἡ βία. διὸ αἱ ἀνάγκαι, λυπηρὸν· καὶ ὀρθῶς* εἴρηται,

* Eud.li.2.c.10.

Πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον πρᾶγμ' ἀνιαρὸν ἔφυ.

τὰς δ' ἐπιμελείας, καὶ τὰς σπουδὰς, καὶ τὰς συντονίας, λυπηράς· ἀναγκαῖα γὰρ καὶ βίαια ταῦτα, ἐὰν μὴ ἐθισθῶσιν· οὕτω δὲ τὸ ἔθος ποιεῖ ἡδύ. τὰ δ' ἐναντία, ἡδέα· διὸ αἱ ῥαθυμίαι, καὶ αἱ ἀπονίαι, καὶ αἱ ἀμέλειαι, καὶ αἱ παιδιαὶ, καὶ αἱ ἀναπαύσεις, καὶ ὁ ὕπνος, τῶν ἡδέων· οὐδὲν γὰρ πρὸς ἀνάγκην τούτων. καὶ οὗ ἂν ἡ ἐπιθυμία ἐνῇ, ἅπαν ἡδύ· ἡ γὰρ ἐπιθυμία, τοῦ ἡδέος ἐστὶν ὄρεξις. τῶν δὲ ἐπιθυμιῶν, αἱ μὲν, ἄλογοί εἰσιν· αἱ δὲ, μετὰ λόγου. λέγω B δὲ, ἀλόγους μὲν, ὅσας μὴ ἐκ τοῦ ὑπολαμβάνειν τι ἐπιθυμοῦσιν. εἰσὶ δὲ τοιαῦται, ὅσαι λέγονται εἶναι φύσει, ὥσπερ αἱ διὰ τοῦ σώματος ὑπάρχουσαι· οἷον ἡ τροφῆς, δίψα καὶ πεῖνα, καὶ καθ' ἕκαστον* εἶδος τροφῆς, ἐπιθυμία· καὶ αἱ περὶ τὰ γευστὰ, καὶ περὶ τὰ ἀφροδίσια, καὶ ὅλως τὰ ἁπτὰ, καὶ περὶ ὀσμὴν εὐωδίας, καὶ ἀκοὴν, καὶ ὄψιν. μετὰ λόγου δὲ, *ὅσα ἐκ τοῦ πεισθῆναι ἐπιθυμοῦσι· πολλὰ γὰρ καὶ θεάσασθαι καὶ κτήσασθαι ἐπιθυμοῦσιν ἀκούσαντες καὶ πεισθέντες. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὸ ἥδεσθαι ἐν τῷ αἰσθάνεσθαί τινος πάθους, ἡ δὲ φαντασία ἐστὶν αἴσθησίς τις ἀσθενής,* κἂν τῷ μεμνημένῳ καὶ τῷ ἐλπίζοντι ἀκολουθοίη φαντασία τις, οὗ μέμνηται, ἢ ἐλπίζει· εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὅτι καὶ ἡδοναὶ C *ἅμα μεμνημένοις, καὶ ἐλπίζουσιν, ἐπείπερ καὶ αἴσθησις, ὥστ' ἀνάγκη πάντα τὰ ἡδέα, ἢ ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι εἶναι παρόντα, ἢ ἐν τῷ μεμνῆσθαι γεγενημένα, ἢ ἐν τῷ ἐλπίζειν μέλλοντα· αἰσθάνονται μὲν γὰρ τὰ παρόντα, μέμνηνται δὲ τὰ γεγενημένα, ἐλπίζουσι δὲ τὰ μέλλοντα. τὰ μὲν οὖν μνημονευτὰ, ἡδέα ἐστὶν, οὐ μόνον ὅσα ἐν τῷ παρόντι, ὅτε παρῆν, ἡδέα ἦν, ἀλλ' ἔνια καὶ οὐχ ἡδέα, ἂν ᾖ ὕστερον καλὸν καὶ ἀγαθὸν τὸ μετὰ τοῦτο. ὅθεν καὶ τοῦτ' εἴρηται,

* γρ. ἑκάστου ἐπιθυμίας.
* ἴσως
* ἀεὶ ἐν τῷ μ.
* ἅμα μεμ.

*Ἀλλ' ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων. καὶ, D
--μετὰ γάρ τε καὶ ἄλγεσι τέρπεται ἀνὴρ
*Μνήμενος, ὅς τις πολλὰ πάθῃ καὶ πολλὰ ἐόργῃ.

* ὡς ὅτ.
* Odyss. o.
* Μεμνημένος ὅτι. & πολλὰ πάθη & πολλὰ ἔοργε paulo aliter Hom.

τούτου δ' αἴτιον, ὅτι ἡδὺ καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὸ κακόν. τὰ δ' ἐν ἐλπίδι, ὅσα παρόντα, ἢ εὐφραίνειν, ἢ ὠφελεῖν φαίνεται μεγάλα, ἢ ἄνευ λύπης ὠφελεῖν. ὅλως δ', ὅσα παρόντα εὐφραίνει καὶ ἐλπίζοντας καὶ μεμνημένους, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. διὸ καὶ τὸ ὀργίζεσθαι, ἡδύ· ὥσπερ καὶ Ὅμηρος ἐποίησε περὶ τοῦ θυμοῦ,

*Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο·

* Iliad. σ.

οὐθεὶς γὰρ ὀργίζεται τῷ ἀδυνάτῳ φαινομένῳ τιμωρίας τυχεῖν· οὐδὲ τοῖς πολὺ ὑπὲρ αὐτοὺς τῇ δυνάμει, ἢ οὐκ ὀργίζονται, ἢ ἧττον. καὶ ἐν ταῖς πλείσταις ἐπιθυμίαις E ἀκολουθεῖ τις ἡδονή· ἢ γὰρ μεμνημένοι ὡς ἔτυχον, ἢ ἐλπίζοντες ὡς τεύξονται, χαίρουσί τινα ἡδονήν· οἷον, οἵ τ' ἐν τοῖς πυρετοῖς ἐχόμενοι ταῖς δίψαις, καὶ μεμνημένοι ὡς ἔπιον, καὶ ἐλπίζοντες πιεῖσθαι, χαίρουσι. καὶ οἱ ἐρῶντες, καὶ διαλεγόμενοι, καὶ γράφοντες, καὶ* ποιοῦντες, ἀεί τι περὶ τοῦ ἐρωμένου χαίρουσιν· ἐν ἅπασι γὰρ τοῖς τοιούτοις μεμνημένοι, οἷον αἰσθάνεσθαι οἴονται τοῦ ἐρωμένου. καὶ ἀρχὴ δὲ τοῦ ἔρωτος γίνεται αὕτη πᾶσιν, ὅταν μὴ μόνον παρόντος χαίρωσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπόντος μεμνημένοι ἐρῶσι.

* ὑπομνῶντες

A conſuetudo verò eius quod ſæpe. Et non violentum: præter naturam enim vis eſt. Quamobrem neceſſitates moleſtiam habent: & rectè dictum eſt:

Inſuaue eſt etenim fieri quodcunque neceſſe eſt.

Curationes autem & ſtudia, & contentiones, moleſtas eſſe. Neceſſaria enim & violenta hæc ſunt, niſi aſſueuerint. Sic enim conſuetudo affert iucunditatem. at contraria iucunda ſunt. Quamobrem occaſiones & ceſſationes à labore & non curantiæ, & luſus, & requietes, & ſomnus inter iucunda ſunt. Nihil enim horum eſt ad neceſſitatem. Et cuius cupiditas fuerit, id omne iucundum: nam cupiditas iucundi eſt appetitio. Cupiditatum autem aliæ quidem rationis expertes ſunt, aliæ verò cum B ratione. Voco rationis expertes, quas non ex eo quòd exiſtiment aliquid, ſuſcipiunt. Et ſunt tales quæcunque dicuntur eſſe natura, vt quæ propter corpus inſunt, vt alimenti, ſitis & fames, & in vnaquaque ſpecie alimenti cupiditas, & quæ cernuntur in iis quæ guſtatu percipiuntur, & in venereis, & omnino in iis quæ pertinent ad tactum, & in odoratu ſuauitatis, & auditu, & viſu. Cum ratione verò quaſcunque ex eo quòd perſuaſi ſunt, concipiunt. Multa enim & perſpicere & poſſidere concupiſcunt cùm audiuerint, & perſuaſi ſint. Quoniam verò poſita eſt iucunditatis perceptio in ſentienda aliqua affectione, & phantaſia eſt ſenſus quidam debilis, & ei qui recordatur, quique ſpe- C rat, conſequens eſt phantaſia quædam eius rei, cuius meminit, aut ſpem habet: Si hoc ita eſt, patet etiam voluptates ineſſe vehementes iis qui recordantur & ſperant, ſiquidem ineſt quoque ſenſus. Quare neceſſe eſt, omnia iucunda aut in ſenſu conſiſtere præſentium, aut in memoria etiam præteritorum, aut in ſpe futurorum ſentiunt enim præſentia, recordantur præterita, ſperant futura. ac quæ quidem memoria cuſtodiuntur, iucunda ſunt, non ſolùm quæ tunc cùm aderant, iucunda erant, ſed nonnulla etiam non iucunda, ſi præterea eueniat quippiam honeſtum, & bonum. Vnde illud dictum eſt,

Verum delectat ſaluum meminiſſe laborum. & illud,
D *Nam delectatur, memor eſt quicunque laborum,*
Cùm res eſt multas paſſus, multáſque peregit.

Atque huius rei cauſa eſt, quia iucũdum eſt etiam non habere malum. Ex iis verò quæ in ſpe ſunt, quæcunque præſentia aut oblectare, aut iuuare videntur multum, aut ſine moleſtia iuuare. Omnino quæcunque præſentes oblectant, etiam oblectant ſperantes, & recordantes plerumque. Quamobrem & iraſci iucundum eſt: vt Homerus cecinit de excandeſcentia,

Quæ melle effuſo longè eſt dulcior.

Nemo enim iraſcitur ei qui vindicari non poſſe videatur. iis verò, à quibus multùm ſuperantur potẽtia, aut non iraſcuntur, aut minùs. Et plurimas cupi- E ditates conſequitur quædam voluptas. Aut enim dum recordantur, quomodo potirentur, aut dũ ſperant fore, vt potiantur, perfunduntur quadam voluptate, vt qui in febribus habent ſitim, & dum recordantur, quomodo biberint, & dũ ſperant, ſe bibituros, gaudent: & qui amant, cùm colloquuntur, & ſcribunt, & canũt ſemper aliquid de re illa quam amant gaudent. In omnibus enim his talibus dum recordantur, quodammodo ſe ſentire arbitrantur rem amatam. Et principium amoris fit hoc omnibus quando non ſolùm præſenti gaudent, ſed etiam abſentem in memoriam reuocantes amant.

Quamobrem & cùm quis moleſtia afficitur, quòd non adſit: & in luctibus & lamentationibus exoritur quædam voluptas. Nam moleſtia eſt in eo quòd non adſit. voluptas verò in eo quòd recordetur, & videat quodammodo illum, & quæ ageret, & qualis eſſet. Quare etiam id dictum eſt,

Sic ait: & cunctis lacrymarum accendit amorem.

Et vlciſci iucundum eſt. quod enim ſi non conſequamur, moleſtum eſt, id ſi conſequamur, iucundum eſt. Qui verò iraſcuntur, moleſtiam habent incredibilem, niſi vlciſcantur, ſperantes autem, gaudent. Et vincere iucundum eſt, non ſolùm ſtudioſis victoriæ, ſed etiam omnibus: phantaſia enim excellentiæ gignitur, cuius omnes habent cupiditatem, aut remiſſiùs, aut vehementiùs. Et quoniam vincere iucundum eſt, neceſſe eſt etiam ludos iucundos eſſe, qui pertinent ad pugnas & ad tibias, & ad diſputationes (ſæpe enim in ipſis accidit vincere) & ludos talorum, & pilæ, & aleæ, & teſſerarum, & de ſeriis ludis ſimiliter. alij enim iucundi efficiuntur, ſi quis ſit aſſuefactus: alij ſtatim iucundi ſunt, vt venatio, & tota ferarum inſectatio. Vbi enim certamen eſt, ibi etiam victoria eſt. Quare & iudicialis & contentioſa diſputatio iucunda eſt iis qui aſſuefacti ſint, & potentes ſint. Et honor & gloria eſt inter iucundiſſima: quia oritur phantaſia cuique, ſe talem eſſe, & probum. Idque magis, cùm id affirmant illi, quos exiſtimat vera dicere. Tales autem ſunt vicini magis quàm longinqui, & familiares & noti, & ciues quàm externi, & præſentes, quàm futuri, & prudentes, quàm imprudentes, & multi, quàm pauci. Veriſimilius enim eſt vera dicere eos qui commemorati ſunt, quàm contrarios. quoniam illorum, quos aliquis valde contemnit, vt puerorum aut belluarum, non curat honorem, aut exiſtimationem, ipſius ſcilicet exiſtimationis gratia. Sin autem, propter aliud aliquid. Et amicus eſt inter iucunda. Nam & amare iucundum eſt, quia nemo amans vini eſt, qui non gaudeat vino: Et amari iucundum. Phantaſia enim etiam ibi eſt, adeſſe ſibi bonum, quod omnes cupiunt, qui ſenſum habeant. Amari verò eſt, charum eſſe ipſum per ſe. Et ſuſpici iucundum eſt, quia ea in re honor adhibetur. Et adulatione permulceri, & adulator res iucunda eſt: videtur enim admirator, & videtur amicus, qui adulator eſt. Et eadem agere ſæpe iucundum eſt. Cõſuetum enim iucundum erat. Et permutare iucundũ eſt. naturæ enim accommodatum eſt permutare. Nam idem ſemper exuperantiam efficit conſtituti habitus: vnde dictum eſt, Permutatio omnium dulcis. Ob id enim etiam ea quæ temporis ſpatio fiunt, iucunda ſunt, tum homines tum res. Permutatio enim ex præſenti eſt. Simul verò etiam rarum eſt, quod fit temporis ſpatio. Et diſcere, & admirari iucundum eſt plerunque. Nam in admiratione cupiditas eſt. Quare admirabile excitat cupiditatem. At in diſcendo, in eum qui naturalis eſt, ſtatum erigimur. Et benefacere & beneficium accipere, eſt inter iucunda. Nam beneficium accipere eſt conſequi ea quæ cupiunt. At benefacere eſt habere, & excellere quæ ambo appetunt. Et, quoniam iucundum eſt,* quod valet ad benefaciendum, corrigere iucundum hominibus eſt proximos: & inchoata perficere. Et quoniam tum diſcere iucundum eſt, tum admirari, etiam talia neceſſe eſt vt iucunda ſint, quod imitatione expreſſum eſt, vt pictura, & ſtatuaria, & poëtica,

διὸ καὶ * ὅταν λυπηρὸς γένηται, τῷ μὴ παρεῖναι· καὶ * ἐν τοῖς πένθεσι καὶ θρήνοις * ἐγγίνεταί τις ἡδονή. ἡ μὲν γὰρ λύπη, * ἐπὶ τῷ μὴ ὑπάρχειν· ἡδονὴ δὲ, ἐν τῷ μεμνῆσθαι καὶ ὁρᾶν πως ἐκεῖνον, καὶ ἃ ἔπραττε, καὶ οἷος ἦν. * διὸ καὶ τοῦτ᾽ εἴρηται,

Ὣς φάτο· τοῖσι δὲ πᾶσιν ἐφ᾽ ἵμερον ὦρσε γόοιο.

καὶ τὸ τιμωρεῖσθαι, ἡδύ· οὗ γὰρ τὸ μὴ τυγχάνειν λυπηρὸν, τὸ τυγχάνειν ἡδύ· οἱ δ᾽ ὀργιζόμενοι, λυποῦνται ἀνυπερβλήτως μὴ τιμωρούμενοι· ἐλπίζοντες δὲ, χαίρουσι. καὶ τὸ νικᾶν ἡδὺ, οὐ μόνον τοῖς φιλονίκοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι. φαντασία γὰρ ὑπεροχῆς γίγνεται, οὗ πάντες ἔχουσιν ἐπιθυμίαν, ἢ ἠρέμα, ἢ μᾶλλον. ἐπεὶ δὲ τὸ νικᾶν ἡδὺ, ἀνάγκη καὶ τὰς παιδιὰς ἡδείας εἶναι τὰς μαχητικὰς, καὶ τὰς αὐλητικὰς,* καὶ ἐριστικὰς (πολλάκις γὰρ ἐν αὐταῖς γίνεται τὸ νικᾶν) καὶ ἀστραγαλίσεις, καὶ σφαιρίσεις, καὶ κυβείας, καὶ πεττείας. καὶ περὶ τὰς ἐσπουδασμένας δὲ παιδιὰς ὁμοίως· αἱ μὲν γὰρ ἡδεῖαι γίγνονται, ἄν τις ᾖ συνήθης· αἱ δ᾽ εὐθὺς ἡδεῖαι, οἷον κυνηγία, καὶ πᾶσα θηρευτική· ὅπου γὰρ ἅμιλλα, ἐνταῦθα καὶ νίκη ἐστί. διὸ καὶ ἡ δικανικὴ, καὶ ἡ ἐριστικὴ, ἡδεῖα τοῖς εἰθισμένοις καὶ δυναμένοις. καὶ τιμὴ καὶ εὐδοξία, τῶν ἡδίστων, διὰ τὸ γίγνεσθαι φαντασίαν ἑκάστῳ, ὅτι τοιοῦτος * καὶ σπουδαῖος· καὶ μᾶλλον ὅταν φῶσιν, οὓς οἴεται ἀληθεύειν. τοιοῦτοι δ᾽ οἱ ἐγγὺς μᾶλλον τῶν πόρρω· καὶ οἱ συνήθεις, καὶ οἱ γνώριμοι, καὶ οἱ πολῖται, τῶν * ἄπωθεν, καὶ οἱ ὄντες, τῶν μελλόντων· καὶ οἱ φρόνιμοι ἀφρόνων· καὶ πολλοὶ, ὀλίγων. μᾶλλον γὰρ εἰκὸς ἀληθεύειν τοὺς εἰρημένους, τῶν ἐναντίων. ἐπεὶ ὧν τις πολὺ καταφρονεῖ, ὥσπερ παιδίων ἢ θηρίων, οὐδὲν μέλει τῆς τούτων τιμῆς ἢ τῆς δόξης, αὐτῆς γε τῆς δόξης χάριν· ἀλλ᾽ εἴπερ, δι᾽ ἄλλο τι. καὶ ὁ φίλος τῶν ἡδέων· τό, τε φιλεῖν ἡδύ· οὐδεὶς γὰρ φίλοινος, ὁ μὴ χαίρων οἴνῳ. καὶ τὸ φιλεῖσθαι, ἡδύ· φαντασία γὰρ καὶ ἐνταῦθα τοῦ ὑπάρχειν αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν εἶναι, οὗ πάντες ἐπιθυμοῦσιν οἱ αἰσθανόμενοι· τὸ δὲ φιλεῖσθαι, ἀγαπᾶσθαί ἐστιν αὐτὸν δι᾽ αὑτόν. καὶ τὸ θαυμάζεσθαι, ἡδὺ, δι᾽ αὐτὸ τὸ τιμᾶσθαι. καὶ τὸ κολακεύεσθαι, καὶ ὁ κόλαξ, ἡδύ· φαινόμενος γὰρ θαυμαστὴς καὶ φαινόμενος φίλος ὁ κόλαξ ἐστί. καὶ τὸ ταὐτὰ πράττειν πολλάκις, ἡδύ· τὸ γὰρ συνήθες, ἡδὺ ἦν. καὶ τὸ μεταβάλλειν, ἡδύ· εἰς φύσιν γὰρ γίγνεται μεταβάλλειν· τὸ γὰρ αὐτὸ, ἀεὶ ὑπερβολὴν ποιεῖ τῆς καθεστώσης ἕξεως· ὅθεν εἴρηται,* μεταβολὴ πάντων γλυκύ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ διὰ χρόνου ἡδέα ἐστὶ, καὶ ἄνθρωποι, καὶ πράγματα· μεταβολὴ γὰρ ἐκ τοῦ παρόντος ἐστίν. ἅμα δὲ καὶ σπάνιον, τὸ διὰ χρόνου. καὶ τὸ μανθάνειν, καὶ τὸ θαυμάζειν, ἡδὺ, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἐν μὲν γὰρ τῷ θαυμάζειν, τὸ ἐπιθυμεῖν μαθεῖν ἐστιν· ὥστε τὸ θαυμαστὸν, ἐπιθυμητόν· ἐν δὲ τῷ μανθάνειν,* εἰς τὸ κατὰ φύσιν καθίστασθαι. καὶ τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ εὖ πάσχειν, τῶν ἡδέων· τὸ μὲν γὰρ εὖ πάσχειν, τυγχάνειν ἐστὶν ὧν ἐπιθυμοῦσι· τὸ δὲ εὖ ποιεῖν, ἔχειν καὶ ὑπερέχειν, ὧν ἀμφοτέρων ἐφίενται. διὰ δὲ τὸ ἡδὺ εἶναι τὸ εὐποιητικὸν, καὶ τὸ ἐπανορθοῦν ἡδὺ τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τοὺς πλησίον, καὶ τὸ τὰ ἐλλιπῆ ἐπιτελεῖν. ἐπεὶ δὲ τὸ μανθάνειν τε ἡδὺ, καὶ τὸ θαυμάζειν,* καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀνάγκη ἡδέα εἶναι,* οἷον τό, τε μεμιμημένον, ὥσπερ γραφικὴ, καὶ ἀνδριαντοποιία, καὶ ποιητική·

Schol.

* Euripides Oreste. Nic. lib. 7. c. vlt.

* γρ. οὗ τὸ μεμιμημένον

A καὶ πᾶν ὃ ἂν εὖ μεμιμημένον ᾖ, κἂν μὴ ᾖ ἡδὺ * οὗ τὸ μίμημα. οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ χαίρει, ἀλλὰ συλλογισμὸς ἔστιν, ὅτι τοῦτο ἐκεῖνο· ὥστε μανθάνειν τι συμβαίνει. καὶ αἱ περιπέτειαι, καὶ τὸ παρὰ μικρὸν σώζεσθαι ἐκ τῶν κινδύνων· πάντα γὰρ θαυμαστὰ ταῦτα. καὶ ἐπεὶ τὸ κατὰ φύσιν ἡδύ, τὰ συγγενῆ δὲ κατὰ φύσιν ἀλλήλοις ἐστὶν, ἅπαντα τὰ συγγενῆ καὶ ὅμοια, ἡδέα, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· οἷον, ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ, καὶ ἵππος ἵππῳ, καὶ νέος νέῳ. ὅθεν καὶ αἱ παροιμίαι εἴρηνται, ὡς ἧλιξ ἥλικα τέρπει. * καί, αἰεὶ τὸν ὁμοῖον· καί, * ἔγνω δὲ θὴρ θῆρα· καί, ἀεὶ κολοιὸς * παρὰ κολοιόν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ συγγενὲς ἡδὺ ἑαυτῷ ἅπαν, μάλιστα δ' αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν B ἕκαστος τοῦτο πέπονθεν, ἀνάγκη πάντας φιλαύτους εἶναι ἢ μᾶλλον, ἢ ἧττον· πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα ὑπάρχει πρὸς αὑτὸν μάλιστα. ἐπεὶ δὲ φίλαυτοι πάντες, καὶ τὰ αὑτῶν ἀνάγκη ἡδέα εἶναι πᾶσιν· οἷον, ἔργα, λόγους· διὸ φιλοκόλακες, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ φιλερασταί, καὶ φιλότιμοι, καὶ φιλότεκνοι· αὐτῶν γὰρ ἔργα τὰ τέκνα. * καὶ τὰ ἐλλιπῆ ἐπιτελεῖν, ἡδύ. αὐτῶν γὰρ ἔργον ἤδη γίγνεται. καὶ ἐπεὶ τὸ ἄρχειν, ἥδιστον· καὶ τὸ σοφὸν δοκεῖν εἶναι, ἡδύ· ἀρχικὸν γὰρ τὸ φρονεῖν· ἔστι δὲ ἡ σοφία, πολλῶν καὶ θαυμαστῶν ἐπιστήμη· ἔτι, ἐπεὶ φιλότιμοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, C ἀνάγκη καὶ τὸ ἐπιτιμᾶν τοῖς πέλας, ἡδὺ εἶναι. καὶ * τὸ ἐν ᾧ βέλτιστος δοκεῖ εἶναι αὐτὸς αὑτοῦ, ἐν τούτῳ διατρίβειν. ὥσπερ καὶ Εὐριπίδης φησί·

— κἀπὶ τοῦτ' ἐπείγεται,
Νέμων ἑκάστης ἡμέρας πλεῖστον μέρος,
Ἵν' αὐτὸς αὑτοῦ τυγχάνῃ βέλτιστος ὤν.

ὁμοίως δὲ καὶ ἐπεὶ ἡ παιδιὰ, τῶν ἡδέων, καὶ πᾶσα ἄνεσις, καὶ ὁ γέλως τῶν ἡδέων. ἀνάγκη δὲ καὶ τὰ γελοῖα ἡδέα εἶναι, καὶ ἀνθρώπους, καὶ λόγους, καὶ ἔργα. διώρισται δὲ περὶ γελοίων χωρὶς ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς. περὶ μὲν οὖν ἡδέων εἰρήσθω ταῦτα· τὰ δὲ λυπηρὰ ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις φανερά. ὧν μὲν οὖν ἕνεκα ἀδικοῦσι, ταῦτ' ἐστί. D

* γρ. ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον [illegible]
vide Eud. lib. 7. cap. 1.
* γρ. ἔγνω κ.
* γρ. παρὰ κολοιόν,
* γρ. τὰ ἐλλιπῆ.
* γρ. τὸ ἄρχειν τὸ ἥδιστον.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Πῶς ἔχοντες ἀδικοῦσι, καὶ ποῖα, καὶ ποίους.

ΠΩς δὲ ἔχοντες, καὶ τίνας, λέγωμεν νῦν. αὐτοὶ μὲν οὖν ὅταν οἴωνται δυνατὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα πραχθῆναι, καὶ ἑαυτοῖς δυνατόν· εἴτε ἂν λαθεῖν πράξαντες, ἢ μὴ λαθόντες, μὴ δοῦναι δίκην· ἢ δοῦναι μὲν, ἀλλ' ἐλάττω τὴν ζημίαν εἶναι τοῦ κέρδους * αὐτοῖς, ἢ ὧν κήδονται. ποῖα μὲν οὖν δυνατὰ φαίνεται, καὶ ποῖα ἀδύνατα, ἐν τοῖς ὕστερον ῥηθήσεται· κοινὰ γὰρ * τῶν μερῶν τῆς ῥητορικῆς ταῦτα πάντων. E αὐτοὶ δ' οἴονται δυνατοὶ εἶναι μάλιστα ἀζήμιοι ἀδικεῖν, οἱ εἰπεῖν δυνάμενοι, καὶ οἱ πρακτικοί, καὶ οἱ ἔμπειροι πολλῶν ἀγώνων. καὶ ἐὰν * πολύφιλοι ὦσι, καὶ ἐὰν πλούσιοι. καὶ μάλιστα μὲν, ἂν αὐτοὶ ὦσιν ἐν τοῖς εἰρημένοις, οἴονται δύνασθαι. εἰ δὲ μή, κἂν ὑπάρχωσι τοιοῦτοι αὐτοῖς φίλοι, ἢ ὑπηρέται, ἢ κοινωνοί· διὰ γὰρ ταῦτα δύνανται καὶ πράττειν, καὶ λανθάνειν, καὶ μὴ δοῦναι δίκην. καὶ ἐὰν φίλοι ὦσι τοῖς ἀδικουμένοις, ἢ τοῖς κριταῖς· οἱ μὲν γὰρ φίλοι, ἀφύλακτοί τε πρὸς τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ προσκαταλλάττονται, πρὶν ἐπεξελθεῖν·

* γρ. ἑαυτοῖς,
* γρ. τούτων τῶν μ. al. κ. γὰρ ταῦτα τ. τῶν λόγων.
* γρ. πολλοὶ φίλοι ὦσι,

A & quidquid eſt imitatione expreſſum, etiamſi non ſit iucundum id cuius imitatio eſt. Non enim ea in re gaudet, ſed ratiocinatio eſt, hoc eſſe illud. Quare diſcere aliquid contingit. Et rerum circumuolutationes: & vix ſeruari ex periculis. Omnia enim admirabilia hæc ſunt. Et quoniam quod eſt ſecundùm naturam, iucundum eſt: & quæ cognata ſunt, ſecundùm naturam inuicem ſunt omnia cognata: & ſimilia, iucunda ſunt plerunque, vt homo homini, & equus equo, & iuuenis iuueni. Vnde etiam prouerbia prolata ſunt, quòd Æqualis æqualē delectat, & quòd Semper ſimili amicum eſt ſimile, &, Cognouit fera ferā, &, Semper graculus cum graculo. Et quæcunque alia huiuſmodi. Et quoniam B ſimile & cognatum iucundum eſt ſibi ipſi omne, & maximè ipſe erga ſe ipſum quiſque ſic affectus eſt, neceſſe eſt, omnes ſui amantes eſſe, aut magis aut minùs. Omnia enim talia ſunt erga ſe maximè. Et, quoniam ſui amantes omnes ſunt, etiam quæ ſua ſunt, neceſſe eſt iucunda eſſe omnibus, vt opera, orationes. Quamobrem amantes ſunt aſſentatorum plerumque, & amatorum, & honorum, & liberorum. Ipſorum enim opera liberi ſunt. Et inchoata perficere, iucundum eſt. Ipſorum enim opus iam fit. Et quoniam principem eſſe iucundiſſimum eſt, etiam ſapientem videri eſſe, iucundum eſt. ad principatum enim pertinet ſapere. Eſt autem ſapientia rerum multarum, & admirabilium ſcientia. Prætere- C a verò, quoniam amantes honoris ſunt plerunque, neceſſe eſt & principē eſſe, & increpare proximos, iucundum eſſe. Et in quo optimus videtur eſſe ipſe ſibi, ibi verſari, vt Euripides ait, Nam quiſque ad id frequens adeſt, Magnámque in illo temporis partem terit, Euadat ipſe ſemet vt præſtantior. Similiter verò etiam, quoniam ludus eſt inter iucunda, & omnis remiſſio animi, & riſus inter iucunda, neceſſe eſt etiam ridicula iucunda eſſe, & homines, & orationes & opera. Diſputatum autem eſt de ridiculis ſeparatim in iis quæ ſunt de Poëtica. Ac de iucundis quidem dicta hæc ſint. Moleſta autem ex contrariis patent. Ac quorum quidem D cauſſa iniuria afficiunt, hæc ſunt.

CAPVT XII.

Qui faciant iniuriam, quibus faciant, in quibus potiſſimùm rebus faciant.

QVomodo autem ſe habentes, & quos, dicamus nunc. Ac ipſi quidem, cùm arbitrantur fieri poſſe vt res agatur, & fieri poſſe, vt à ſe, & ſi ſe latituros, cùm egerint, aut ſi non latuerint, ſe non daturos pœnam, aut daturos quidem, ſed minus damnum eſſe, quàm lucrum ſibi ipſis, aut iis quorum curam habent. Ac quæ quidem fieri poſſe videantur, & quæ non poſſe, E poſteriùs explicabitur. Communia enim partibus Rhetoricæ ſunt hæc omnibus. Ipſi verò arbitrantur ſe poſſe maximè ſine damno iniuria afficere, qui dicendo valent, & agendo, & experientia multarum contentionum, &, ſi eis multi amici ſint, &, ſi diuites, & maximè quidem ſi ipſi valeant in iis quæ dicta ſunt, arbitrantur potentiam ſe habere. Sin minùs, ſi ſint tales ipſis amici, aut miniſtri, aut ſocij quia his freti poſſunt & agere, & latere, & non dare pœnam. & ſi amici ſint iis qui iniuriam patiuntur, aut iudicibus. Nam amici parum cauti ſunt ad iniuriam patiendam, & reconciliantur priùs quàm iudicium perſequantur:

Iudices verò gratificantur iis quibus amici ſint, & omnino abſoluunt, aut paruis pœnis afficiunt. Apti verò ad latendùm ſunt, & contrarij criminibus: vt debilis de verberatione, & pauper & deformis, de adulterio. Et quæ ſunt nimis in aperto, & in oculis: incauta enim ſunt, quòd nemo illa exiſtimet. Et tanta & talia, quæ admiſerit nemo. Incauta enim etiam talia ſunt. Nam omnes, vſitatos vt morbos, cauent, ſic etiam iniurias. Quo autem morbo nondum laborauerit, eum nemo reformidat. Et quibus nemo eſt inimicus, aut multi. Illi enim putant ſe latituros, quia non cauentur: hi verò etiam latent quia non videntur aggreſſuri fuiſſe eos qui cauent, & quia habent defenſionem, ſe non fuiſſe aggreſſuros. Et quibus eſt occultatio, aut modus, aut locus, aut alienatio in promptu. Et quibus ſi non lateant, eſt depulſio iudicij, aut dilatio temporis aut corruptiones iudicum. Et quibus ſi fiat damnum, eſt depulſio ſolutionis, aut dilatio temporis, aut ſi quis propter inopiam nihil habiturus ſit quod amittat. Et quibus lucra quidem aperta ſunt, aut magna, aut vicina: damna verò aut parua, aut obſcura, aut longinqua. Et cui non eſt pœna æqualis vtilitati. id quod videtur habere Tyrannis. Et quibus iniuriæ lucra ſunt: damna verò probra ſolùm. Et quibus contrà iniuriæ quidem ſunt in laudem aliquam, vt ſi contingat, ſimul vindictam facere pro patre, aut matre, vt Zenoni: damna verò ſunt, vt pecuniæ, aut exilium, aut tale aliquid. Ambo enim iniuriam faciunt & vtroque modo ſe habentes: non tamen iidem, ſed contrarij moribus. Et qui ſæpe aut latuerunt, aut nihil damni habuerunt. Et ſæpe lapſi opinione. Sunt enim aliqui etiam in talibus, vt in bellicis, parati rurſus pugnam tentare. Et quibus protinus ſit iucundum, moleſtum verò poſterius: aut lucrum protinus, damnum verò poſterius. Intemperantes autem tales ſunt. Ac intemperantia eſt in omnibus quæ appetunt. Et quibus è conuerſo moleſtum iam adſit, aut damnum, iucundum verò, & vtile, poſteriora, & diuturniora ſint. Continentes enim & prudentiores talia ſequuntur. Et quibus contingat vt propter fortunam videantur egiſſe, aut propter neceſſitatem, aut propter naturam, aut propter conſuetudinem, & omnino erraſſe, ſed non iniuriam feciſſe. Et quibus adſit æquitatis obtinendæ facultas. Et qui indigentes ſint. Dupliciter autem ſunt indigentes: aut enim tanquam rei neceſſariæ, vt pauperes, aut tanquam exuperantiæ, vt diuites. Et qui ſunt bonæ admodum exiſtimationis, & qui admodum malæ. Illi quidem tanquam qui non exiſtimabuntur: hi verò tanquam qui nihil magis exiſtimabuntur. Ac ipſi quidem ſic, ſe habentes aggrediuntur. Iniuria verò afficiunt eos, & iis rebus præditos, quarum ipſi ſunt indigentes, vel ad neceſſaria, vel ad exuperantiam, vel ad delectationem. Et longinquos, & vicinos. Horum enim comprehenſio velox: illorum verò vltio tarda, vt qui ſpoliant Carthaginienſes. Et eos, qui non cauent, nec obſeruant, ſed creduli ſunt. facile enim eſt omnes latere. Et ſocordes: induſtrij enim eſt ius perſequi. Et verecundos: non enim pugnaces ſunt de lucro. Et qui à multis iniuriam paſſi ſunt, & ius perſecuti non ſunt, quaſi ſint ſecundùm prouerbium, Myſorum præda. Et quos nunquam ampliùs,

A οἱ δὲ κριταὶ χαρίζονται, οἷς ἂν * φίλοι ὦσι· καὶ ἢ ὅλως ἀφιᾶσιν, ἢ μικροῖς ζημιοῦσι. λαθητικοὶ δέ εἰσιν, οἵ τ' ἐναντίοι τοῖς ἐγκλήμασιν· οἷον, ἀσθενὴς περὶ αἰκίας, καὶ ὁ πένης καὶ ὁ αἰσχρὸς, περὶ μοιχείας. καὶ τὰ λίαν ἐν φανερῷ καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς· ἀφύλακτα γὰρ, διὰ τὸ * ὅλως μηδένα ἂν οἴεσθαι. καὶ τὰ τηλικαῦτα, καὶ τὰ τοιαῦτα, * ἃ μηδὲ εἷς· ἀφύλακτα γὰρ καὶ ταῦτα· πάντες γὰρ τὰ εἰωθότα, ὥσπερ ἀρρωστήματα φυλάττονται, καὶ τὰ ἀδικήματα. ὃ δὲ μηδείς πω ἠρρώστησεν, οὐδεὶς εὐλαβεῖται. καὶ οἷς μηδεὶς ἐχθρὸς, ἢ πολλοί· οἱ μὲν γὰρ, οἴονται λήσειν, διὰ τὸ μὴ φυλάττεσθαι. οἱ δὲ, λανθάνουσί τε, διὰ τὸ μὴ δοκεῖν B ἂν ἐπιχειρῆσαι φυλαττομένοις· καὶ διὰ τὸ ἀπολογίαν ἔχειν, ὅτι οὐκ ἂν * ἐνεχείρησαν. καὶ οἷς ὑπάρχει κρύψις, ἢ τρόπος, ἢ τόπος, ἢ διάθεσις εὔπορος. καὶ ὅσοις μὴ λαθοῦσιν, ἐστὶ δίωσις δίκης, ἢ ἀναβολὴ χρόνιος, ἢ διαφθοραὶ κριτῶν. καὶ οἷς, ἐὰν γένηται ζημία, ἐστὶ δίωσις τῆς ἐκτίσεως, ἢ ἀναβολὴ * χρόνιος, ἢ δι' ἀπορίαν μηδὲν ἕξει, ὅ,τι ἀπολέσῃ. καὶ οἷς, τὰ μὲν κέρδη φανερὰ, ἢ μεγάλα, ἢ ἐγγύς· αἱ δὲ ζημίαι, ἢ μικραὶ, ἢ ἀφανεῖς, ἢ πόρρω. καὶ ᾧ μὴ ἐστι τιμωρία ἴση τῇ ὠφελείᾳ, οἷον δοκεῖ ἔχειν ἡ τυραννίς. καὶ ὅσοις, τὰ μὲν ἀδικήματα, λήμματα· αἱ δὲ ζημίαι, ὀνείδη μόνον. καὶ οἷς τοὐναντίον, τὰ μὲν ἀδικήματα εἰς ἔπαινόν τινα, οἷον εἰ συνέβη ἅμα τιμωρήσασθαι ὑπὲρ πατρὸς ἢ μητρὸς, ὥσ- C περ Ζήνωνι· αἱ δὲ ζημίαι, * εἰ χρήματα, ἢ φυγὴ, ἢ τοιοῦτόν τι· ἀμφότεροι γὰρ ἀδικοῦσι καὶ ἀμφοτέρως ἔχοντες, πλὴν οὐχ οἱ αὐτοὶ, ἀλλ' οἱ ἐναντίοι τοῖς ἤθεσι. καὶ οἱ πολλάκις ἢ λεληθότες, ἢ μὴ ἐζημιωμένοι. καὶ οἱ πολλάκις ἀποτετυχηκότες· εἰσὶ γάρ τινες καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις, * ὥσπερ ἐν τοῖς πολεμικοῖς· οἷον, ἀναμάχεσθαι. καὶ οἷς ἂν παραχρῆμα ᾖ τὸ ἡδὺ, τὸ δὲ λυπηρὸν ὕστερον· ἢ τὸ κέρδος, ἡ δὲ ζημία ὕστερον· οἱ γὰρ ἀκρατεῖς, τοιοῦτοι. ἔστι δ' ἀκρασία περὶ πάντα ὅσων ὀρέγονται. καὶ οἷς ἂν τοὐναντίον, τὸ μὲν λυπηρὸν ἤδη ᾖ, ἢ ἡ ζημία· τὸ δὲ ἡδὺ, καὶ ὠφέλιμον, ὕστερα καὶ χρο- D νιώτερα· οἱ γὰρ ἐγκρατεῖς καὶ φρονιμώτεροι, τὰ τοιαῦτα διώκουσι. καὶ οἷς ἂν ἐνδέχηται διὰ τύχην δόξαι πρᾶξαι, ἢ δι' ἀνάγκην, ἢ διὰ φύσιν, ἢ δι' ἔθος· καὶ ὅλως ἁμαρτεῖν, ἀλλὰ μὴ ἀδικεῖν. καὶ οἷς ἂν ᾖ τοῦ ἐπιεικοῦς τυχεῖν. καὶ ὅσοι ἂν ἐνδεεῖς ὦσι. διχῶς δέ εἰσιν ἐνδεεῖς. ἢ γὰρ ὡς ἀναγκαίου, ὥσπερ οἱ πένητες· ἢ ὡς ὑπερβολῆς, ὥσπερ οἱ πλούσιοι. καὶ οἱ σφόδρα εὐδοκιμοῦντες, καὶ σφόδρα ἀδοξοῦντες· οἱ μὲν, ὡς οὐ δόξοντες· οἱ δὲ ὡς οὐδὲν μᾶλλον * ἀδοξοῦντες. αὐτοὶ μὲν οὖν οὕτως ἔχοντες, ἐπιχειροῦσιν. ἀδικοῦσι δὲ τοὺς τοιούτους, καὶ τὰ τοιαῦτα τοὺς ἔχοντας ὧν αὐτοὶ ἐν- E δεεῖς, ἢ εἰς τὰ ἀναγκαῖα, ἢ εἰς ὑπεροχὴν, ἢ εἰς ἀπόλαυσιν. καὶ τοὺς πόρρω, καὶ τοὺς ἐγγύς· τῶν μὲν γὰρ, ἡ λῆψις ταχεῖα· τῶν δὲ, ἡ τιμωρία βραδεῖα· οἷον, οἱ συλῶντες τοὺς Καρχηδονίους. καὶ τοὺς μὴ εὐλαβεῖς, μηδὲ φυλακτικοὺς, ἀλλὰ πιστευτικούς. ῥᾴδιον γὰρ πάντας λαθεῖν. καὶ τοὺς * ῥαθυμοῦντας· ἐπιμελοῦς γὰρ τὸ ἐπεξελθεῖν. καὶ τοὺς αἰσχυντηλούς· οὐ γὰρ μαχητικοὶ περὶ κέρδους. καὶ τοὺς ὑπὸ πολλῶν ἀδικηθέντας, καὶ μὴ ἐπεξελθόντας, ὡς ὄντας, κατὰ τὴν παροιμίαν, τούτους, Μυσῶν λείαν. καὶ * οὓς μηδεπώποτε,

* κ. φιλῶσι
* abeſt ὅλως à q. c.
* κ. ἃ μηδ' ἂν εἷς.
* κ. ἐπεχείρησαν.
* κ. χρόνου.
* γρ. ὡς χρ. ἢ φυγή. al. εἰς χρήματα,
* γρ. ὥσπερ καὶ ἐν τ. πολεμικοῖς, οἷον ἀναμ.
* γρ. δόξοντες. al. δοξάζοντες.
* γρ. ῥᾳθύμους.
* γρ. τοὺς μηδέποτε, ἢ τοὺς πολλάκις.

καὶ οὓς πολλάκις· ἀμφότεροι γὰρ ἀφύλακτοι· οἱ μὲν, ὡς οὐδέποτε· οἱ δὲ, ὡς οὐκ ἂν ἔτι. καὶ τοὺς διαβεβλημένους, ἢ εὐδιαβόλους· οἱ τοιοῦτοι γὰρ, οὔτε προαιροῦνται, φοβούμενοι τοὺς κριτὰς· οὔτε δύνανται πείθειν, *ὧν οἱ μισούμενοι καὶ φθονούμενοί εἰσι. καὶ πρὸς οὓς ἔχουσι πρόφασιν, ἢ προγόνων, ἢ αὐτῶν, ἢ φίλων, ἢ ποιησάντων *κακῶς ἢ μελλησάντων, ἢ αὐτοὺς, ἢ προγόνους, ἢ ὧν κήδονται. ὥσπερ γὰρ ἡ παροιμία, προφάσεως δεῖται μόνον ἡ πονηρία. καὶ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τοὺς φίλους, τοὺς μὲν γὰρ, ῥᾴδιον· τοὺς δὲ ἡδύ. καὶ τοὺς ἀφίλους, καὶ τοὺς μὴ δεινοὺς εἰπεῖν, ἢ πρᾶξαι· ἢ γὰρ οὐκ ἐγχειροῦσιν ἐπεξιέναι, ἢ καταλλάττονται, ἢ οὐδὲν περαίνουσι. καὶ οἷς μὴ λυσιτελεῖ διατρίβειν ἐπιτηροῦσιν ἢ δίκην, ἢ ἔκτισιν· οἷον, οἱ ξένοι καὶ αὐτουργοί· ἐπὶ μικρῷ τε γὰρ διαλύονται, καὶ ῥᾳδίως οἱ τοιοῦτοι καταπαύονται. καὶ τοὺς πολλὰ ἠδικηκότας, ἢ τοιαῦτα οἷα ἀδικοῦνται· ἐγγὺς γάρ τι δοκεῖ τοῦ μὴ ἀδικεῖν εἶναι, ὅταν τι τοιοῦτον ἀδικηθῇ τις, οἷον εἰώθει καὶ αὐτὸς ἀδικεῖν· λέγω δὲ, οἷον εἴ τις τὸν εἰωθότα ὑβρίζειν αἰκίσαιτο. καὶ τοὺς ἢ πεποιηκότας κακῶς, ἢ βουληθέντας, ἢ βουλομένους, ἢ ποιήσοντας· ἔχει γὰρ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ καλόν· καὶ ἐγγὺς τοῦ μὴ ἀδικεῖν φαίνεται. καὶ οἷς χαριοῦνται, ἢ φίλοις, ἢ θαυμαζομένοις, ἢ ἐρωμένοις, ἢ κυρίοις, ἢ ὅλως πρὸς οὓς ζῶσιν αὐτοί. καὶ πρὸς οὓς ἐστὶν ἐπιεικείας τυχεῖν. καὶ οἷς ἂν ἐγκεκληκότες ὦσι, καὶ προδιακεχωρηκότες· καὶ γὰρ τὰ τοιαῦτα, ἐγγὺς τοῦ μὴ ἀδικεῖν φαίνεται· οἷον, Κάλλιππος ἐποίει τὰ περὶ Δίωνα. καὶ τοὺς ὑπ' ἄλλων μέλλοντας, ἂν μὴ αὐτοί, ὡς οὐκέτι ἐνδεχόμενον βουλεύσασθαι. ὥσπερ λέγεται Αἰνεσίδημος Γέλωνι πέμψαι κοττάβια ἀνδραποδισαμένῳ, ὅτι ἔφθασεν, ὡς καὶ αὐτὸς μέλλων. καὶ οὓς ἀδικήσαντες δυνήσονται πολλὰ δίκαια πράττειν, ὡς ῥᾳδίως ἰασόμενοι. ὥσπερ ἔφη Ἰάσων ὁ Θετταλὸς, *δεῖν ἀδικεῖν ἔνια, ὅπως δύνηται καὶ δίκαια πολλὰ ποιεῖν. καὶ ἃ πάντες ἢ πολλοὶ ἀδικεῖν εἰώθασι· συγγνώμης γὰρ οἴονται τεύξεσθαι. καὶ τὰ ῥᾴδια κρύψαι· τοιαῦτα δὲ, ὅσα ἢ ταχὺ ἀναλίσκεται, οἷον τὰ ἐδώδιμα· ἢ τὰ *εὐμετάβλητα, ἢ σχήμασιν, ἢ χρώμασιν, ἢ κράσεσιν. ἢ ἃ *πολλαχοῦ ἀφανίσαι εὔπορον· τοιαῦτα δὲ τὰ εὐβάστακτα, καὶ ἐν μικροῖς τόποις ἀφανιζόμενα. καὶ οἷς ἀδιάφορα καὶ ὅμοια πολλὰ προϋπῆρχε τῷ ἀδικοῦντι. καὶ ὅσα αἰσχύνονται λέγειν οἱ ἀδικηθέντες· οἷον γυναικῶν οἰκείων ὕβρεις, ἢ εἰς αὑτοὺς, ἢ εἰς υἱεῖς. καὶ ὅσα φιλοδικεῖν δόξειεν ἂν ὁ ἐπεξιών· τοιαῦτα δὲ τά τε μικρὰ, καὶ ἐφ' οἷς συγγνώμη. ὡς μὲν οὖν ἔχοντες ἀδικοῦσι, καὶ ποῖα, καὶ ποίους, καὶ διὰ τί, σχεδὸν ταῦτα ἐστί.

* γ. ἀτιμούμ. & φθονούμ.

* γ. φίλους.

* γ. δεῖ ἀδ.

* γ. εὐμετάβολα

* γ. πολλαχῶς

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ ἀδικημάτων, καὶ περὶ τῶν ἐπιεικῶν.

ΤΑ δὲ ἀδικήματα πάντα καὶ τὰ δικαιώματα διέλωμεν, ἀρξάμενοι πρῶτον ἐντεῦθεν. ὥρισται δὴ τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, πρός τε νόμους δύο, καὶ πρὸς οὕς ἐστι, διχῶς. λέγω δὲ νόμον, τὸν μὲν, ἴδιον· τὸν δὲ, κοινόν. ἴδιον μὲν, τὸν ἑκάστοις ὡρισμένον πρὸς αὑτοὺς

& quos ſæpe: vtrique enim incauti: illi quidem, vt nunquam: hi verò, vt qui non amplius. Et calumnia affectos, aut idoneos, qui afficiantur. Tales enim nō præeligunt, cùm timeant iudices, nec poſſunt perſuadere, ex quibus ſunt qui odio habentur, & quibus inuidetur. Et aduersùs quos habent prætextū vel maiorum, vel ſuum ipſorum, vel amicorū, quod aut malefecerint, aut facturi fuerint (vel ipſis, vel maioribus vel iis quos charos habent: vt enim prouerbium ait, Prætextu eget tantùm improbitas. Et inimicos, & amicos. Quia hos ſit facile: illos, iucundum. Et qui amicis carent, & non valent dicendo, aut agendo: aut enim non conantur inuadere: aut reconciliantur: aut nihil proficiunt. Et quibus non eſt vtile tempus conſumere: expectando vel iudicium, vel ſolutionem, vt ſunt peregrini, & opifices. Nam ob res paruas tranſigunt, & facilè tales mitigantur. Et qui multas iniurias intulerunt, vel tales quales patiuntur. vicinum enim quiddam videtur ei quod non facit iniuriam, eſſe, cùm talem iniuriā paſſus eſt aliquis qualem conſueuit etiā ipſe facere. Dico autem, vt ſi quis ſolitum contumeliam facere, verberet. Et qui malè fecerunt, vel facere voluerunt, vel volunt, vel facturi ſunt: habet enim & iucundum, & honeſtū: & vicinum eſt hoc ei quod facere iniuriam non videtur. Et quos iniuria afficiendo, gratificabuntur aut amicis, aut iis quos admirantur, aut quos amant, aut dominis, aut omnino ad quorum arbitrium viuunt ipſi, & apud quos licet æquitatem conſequi. Et quibus crimen obtulerunt, & a quibus ſeiuncti ſunt. vt Callippus fecit in Dionem. Etenim talia vicina ſunt ei quod iniuriam facere non videtur. Et qui ab aliis lædentur, ſi eos ipſi non læſerint, quaſi non amplius liceat conſultare, vt dicitur Æneſidemus Geloni miſiſſe cottabia, cùm ſeruitutē induxiſſet, quòd præueniſſet, quaſi & ipſe facturus fuiſſet. Et quos ſi iniuria affecerint, poterunt multa iuſta agere, tanquam facilè ſanaturi, vt dixit Iaſon Theſſalus, Oportere ſe nonnulla iniuſta facere, vt poſſet etiam iuſta multa facere. Et in iis in quibus omnes, vel multi iniuriam facere conſueuerunt, ſe enim veniam putant conſecuturos. Et in iis quæ facilia ſunt ad occultandū. Talia autem ſunt quæ vel celeriter conſumuntur, vt eſculenta: vel facilè commutantur, aut figuris, aut coloribus, aut temperamentis: vel quæ multis in locis abdere in promptu eſt. Talia verò ſunt quę facilè portantur, & in paruis locis abdūtur. Et quibus indifferentia, & ſimilia multa priùs erāt ei qui iniuriam facit. Et in iis quæ pudet dicere eos qui iniuriam paſſi ſunt, quales ſunt mulierum propriarum contumeliæ, aut in ſe, aut in filios. Et in iis quę tractare ſtudio litium videbitur is qui ius perſequatur: huiuſmodi ſunt parua, & in quibus venia eſt. Ac quomodo quidem ſe habentes iniuria afficiant, & in cuiuſmodi rebus & quos, & quamobrem, fermè hæc ſunt.

CAPVT XIII.

De iuſtis & iniuſtis diſtinctis, tum ratione legum, tum ratione hominum: & de æquis.

INiurias autem omnes, & iuſtè ſuſceptas actiones diſtinguamus, exorſi primùm hinc. Definita igitur ſunt iuſta & iniuſta ad leges duas, & ad quos referuntur, dupliciter. Dico autem legem, partim propriam, partim communem. Propriam quidem ſingulis definitam inter ipſos: eamque

eámque aut non ſcriptam, aut ſcriptam. Communem verò ſecundùm naturam. Eſt enim quoddam quod augurantur omnes, natura commune iuſtum & iniuſtum, etiamſi nulla ſocietas inuicem ſit, nulláque pactio, vt Sophoclis Antigone videtur dicere, iuſtum eſſe, interdictum ſepelire Polynicem, quaſi natura ſit id iuſtum. Non etenim id nunc, & heri, ſed ſemper fuit. Et nemo ſcit, vnde eius ortus ſit. Et vt Empedocles dicit de non interficiendo, quod animatum eſt: id enim non quibuſdam quidem iuſtum eſt, quibuſdam verò non iuſtum, Sed hoc quidem omnium legitimum, pérque latum Æthera, omnibus in partibus extenſum eſt, pérque ingentem ſplendorem. & vt dicit in Meſſeniaca Alcidamas. Ad quos verò ſunt definita, dupliciter definita ſunt. aut enim ad communitatem, aut ad vnum eorum qui ſunt in communitate, referuntur ea quæ oportet agere, & non agere. Quamobrem & iniurias, & iuſtas actiones, dupliciter contingit perſequi, & iuſtè ſuſcipere. aut enim ad vnum definitum, aut ad communitatem referuntur. Nam qui committit adulterium, & verberat, iniuria afficit aliquem ex definitis: qui verò non militat, communitatem. Iam cùm omnes iniurias diſtinxerimus, vt aliæ referantur ad communitatem, aliæ ad alium, & ad alios, cùm reperiuerimus, quid ſit iniuria affici, explicemus reliqua. Eſt autem iniuria affici, ab iis, qui ſponte agunt, iniuſta pati. Iniuria enim afficere, definitum eſt prius, ſponte eſſe. Et quoniam neceſſe eſt, qui iniuriam patitur, eum noxam accipere, & non ſponte accipere: noxæ quidem ex ſuperioribus conſtant. Bona enim & mala diſtincta ſunt per ſe ſuperiùs, & quæ ſponte agunt homines, eſſe quæcunque ſcientes. Quare neceſſe eſt, omnia crimina aut ad communitatem, aut ad priuatum referri, aut ignorante illo, & non ſponte agente, aut ſponte, & ſciente. & ex his alia præligente, alia propter affectum. Ac de ira quidem dicetur in iis quæ pertinent ad affectus. Qualia verò præligant, & quomodo ſe habentes, dictum eſt ſuperiùs. Et quoniam qui confitentur, ſæpe ſe egiſſe, aut litis inſcriptionem non confitentur, aut id in quo eſt litis inſcriptio, vt accepiſſe quidem ſed non furatum eſſe, & fuiſſe priorem, qui percuſſerit, ſed non intuliſſe contumeliam, & concubuiſſe, ſed non commiſiſſe adulterium, aut furatum eſſe, ſed non commiſiſſe ſacrilegium, non enim Dei aliquid; aut coluiſſe quidem, ſed non publica: aut collocutum eſſe cum hoſtibus, ſed non prodidiſſe: propterea oportebit etiã, cùm de his agetur, definire quid ſit furtum, quid contumelia, quid adulterium, vt ſiue eſſe, ſiue non eſſe velimus demonſtrare, poſſimus declarare iuſtum. Sunt autem omnia talia de eo, vtrùm iniuſtũ ſit, & prauum, an non iniuſtum, id de quo eſt controuerſia. Nam in prælectione conſiſtit improbitas, & iniuriæ illatio. Eiuſmodi verò nomina ſignificant prælectionem, vt contumelia, & furtum. Non enim ſi verberauit, omnino contumelia affecit, ſed ſi cauſa huius rei, vt dedecorandi illum, aut percipiendi voluptatem. Neque omnino ſi clam accepit, furatus eſt, ſed ſi propter noxam furatus eſt, & vt ſibi ipſi aſciſceret. Similiter verò etiam de aliis res ſe habet, vt de his. Et quoniam iuſtorum & iniuſtorum erant duæ ſpecies:

A * καὶ τούτων, τὸν μὲν, ἄγραφον· τὸν δὲ, γεγραμμένον· κοι- * κ. τ. ὧν,
νὸν δὲ, τὸν κατὰ φύσιν. ἔστι γάρ, ὃ μαντεύονταί τι πάντες,
φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἄδικον, κἂν μηδεμία κοινωνία
πρὸς ἀλλήλους ᾖ, μηδὲ συνθήκη· οἷον καὶ ἡ Σοφο-
κλέους Ἀντιγόνη φαίνεται λέγουσα, ὅτι δίκαιον ἀπει-
ρημένον θάψαι τὸν * Πολυνείκη, ὡς φύσει ὂν τοῦτο δί- * Πολυνείκην,
καιον·

Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' ἀεί ποτε
Ζῇ τοῦτο, κοὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη.

καὶ ὡς Ἐμπεδοκλῆς λέγει περὶ τοῦ μὴ κτείνειν τὸ ἔμ-
ψυχον· τοῦτο γὰρ, οὐ τισὶ μὲν δίκαιον, τισὶ δ' οὐ δί-
καιον·

B Ἀλλὰ τὸ μὲν πάντων νόμιμον, διά τ' εὐρυμέδοντος
Αἰθέρος ἠνεκέως τέταται, διά τ' ἀπλέτου * αὐγῆς. * αὖ γῆς.
καὶ ὡς λέγει ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ Ἀλκιδάμας. πρὸς
οὓς δὲ διώρισται, * διχῶς διώρισται· ἢ γὰρ πρὸς τὸ κοι- * δίχα ὥρισται.
νὸν, ἢ πρὸς ἕνα τῶν κοινωνούντων, ἃ δεῖ πράττειν καὶ
μὴ πράττειν. διὸ καὶ τὰ ἀδικήματα καὶ τὰ δικαιώμα-
τα διχῶς ἔστιν ἀδικεῖν καὶ δικαιοπραγεῖν· ἢ γὰρ πρὸς ἕ-
να ὡρισμένον, ἢ πρὸς τὸ κοινόν. ὁ γὰρ μοιχεύων καὶ τύ-
πτων, ἀδικεῖ τινα τῶν ὡρισμένων· ὁ δὲ μὴ στρατευό-
μενος, τὸ κοινόν. ἁπάντων δὴ τῶν ἀδικημάτων διῃρη-
μένων, καὶ τῶν μὲν, ὄντων πρὸς τὸ κοινόν· τῶν δὲ, πρὸς
ἄλλον καὶ πρὸς ἄλλους, ἀναλαβόντες τί ἐστι τὸ ἀδικεῖ-
C σθαι, λέγωμεν τὰ λοιπά. ἔστι δὴ τὸ ἀδικεῖσθαι, τὸ
* ὑπὸ ἑκόντων τὰ ἄδικα πάσχειν· τὸ γὰρ ἀδικεῖν, ὥρισται * ὑπὸ ἑκόντος
πρότερον ἑκούσιον εἶναι. ἐπεὶ δ' * ἀνάγκη τὸν ἀδικούμε- * ἀναγκαῖον
νον βλάπτεσθαι, καὶ ἀκουσίως βλάπτεσθαι, αἱ μὲν βλά-
βαι ἐκ τῶν * πρότερον φανεραί εἰσι· τὰ γὰρ ἀγαθὰ * πρότερον
καὶ τὰ κακὰ * διῄρηται καθ' αὑτὰ πρότερον, καὶ τὰ ἑκού- * ᾕρηται. al. διῄ-
σια, ὅτι ἐστὶν ὅσα εἰδότες. ὥστ' ἀνάγκη πάντα τὰ ἐγκλή- ρηται
ματα, ἢ πρὸς τὸ κοινὸν,* ἢ πρὸς τὸ ἴδιον εἶναι· ἢ καὶ ἀ- * ἴδιον εἶναι, ἢ ἀ-
γνοοῦντος, ἢ ἄκοντος, ἢ ἑκόντος καὶ εἰδότος· καὶ τούτων, τὰ γνοοῦντος,
μὲν, προῃρημένα· τὰ δὲ, διὰ πάθος. περὶ μὲν οὖν
θυμοῦ ῥηθήσεται ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη. ποῖα δὲ προαι-
D ροῦνται, καὶ πῶς ἔχοντες, εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δ' ὁ-
μολογοῦντες πολλάκις πεπραχέναι, ἢ τὸ ἐπίγραμμα
οὐχ ὁμολογοῦσιν, ἢ περὶ ὃ τὸ ἐπίγραμμα· οἷον λαβεῖν
μὲν, ἀλλ' οὐ κλέψαι· καὶ πατάξαι πρότερον, ἀλλ' οὐχ
ὑβρίσαι· καὶ συγγενέσθαι μὲν, ἀλλ' οὐ μοιχεῦσαι· ἢ
κλέψαι, ἀλλ' οὐχ ἱεροσυλῆσαι· οὐ γὰρ θεοῦ τι· ἢ ἐπερ-
γάσασθαι μὲν, ἀλλ' * οὐ δημοσίαν· ἢ διειλέχθαι μὲν τοῖς * οὐ δημοσία.
πολεμίοις, ἀλλ' οὐ * προδεδωκέναι· διὰ ταῦτα δέοι ἂν καὶ * προδεδωκέναι.
περὶ τούτων διωρίσθαι, τί κλοπή, τί ὕβρις, τί μοι- vel προδοῦναι.
χεία· ὅπως ἐάν τε ὑπάρχειν, ἐάν τε μὴ ὑπάρχειν βουλώ-
μεθα δεικνύναι, ἔχωμεν ἐμφανίζειν τὸ δίκαιον. ἔστι δὲ
E πάντα τὰ τοιαῦτα, περὶ τοῦ ἄδικον εἶναι καὶ φαῦλον, ἢ
μὴ ἄδικον, * περὶ οὗ] ἡ ἀμφισβήτησις· ἐν γὰρ τῇ * abſunt à q. c.
προαιρέσει ἐστὶν ἡ μοχθηρία καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὰ δὲ τοιαῦ-
τα τῶν ὀνομάτων προσσημαίνει τὴν προαίρεσιν· οἷον ὕ-
βρις καὶ κλοπή· οὐ γὰρ εἰ ἐπάταξε, πάντως ὕβρισεν·
ἀλλ' εἰ ἕνεκά του, οἷον τοῦ * ἀτιμάσαι ἐκεῖνον, * ἢ αὐ- * ἀτιμάσαι
τὸς ἡσθῆναι· οὐδὲ πάντως, εἰ λάθρα ἔλαβεν, ἔκλε- * ἢ ἵνα αὐτὸς ἡσθῇ.
ψεν· ἀλλ' εἰ ἐπὶ βλάβῃ ἔκλεψε, καὶ σφετερισμῷ ἑαυτοῦ.

ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἔχει, ὥσπερ καὶ περὶ τούτων. ἐπεὶ δὲ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων ἦν δύο εἴδη·

A τὰ μὲν γὰρ, γεγραμμένα· τὰ δὲ, ἄγραφα· περὶ ὧν μὲν οἱ νόμοι ἀγορεύουσιν, εἴρηται· τῶν δὲ ἀγράφων, δύο ἐστὶν εἴδη· ταῦτα δ' ἐστὶ, τὰ μὲν, καθ' ὑπερβολὴν ἀρετῆς καὶ κακίας, ἐφ' οἷς ὀνείδη καὶ ἔπαινοι, ἀτιμίαι καὶ τιμαὶ, καὶ δωρεαί· οἷον τὸ χάριν ἔχειν τῷ ποιήσαντι εὖ, καὶ ἀντευποιεῖν τὸν εὖ ποιήσαντα, καὶ βοηθητικὸν εἶναι τοῖς φίλοις, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· τὰ δὲ, τοῦ ἰδίου νόμου καὶ * γεγραμμένου ἔλλειμμα. τὸ γὰρ ἐπιεικὲς, δοκεῖ δίκαιον εἶναι· ἔστι δ' ἐπιεικὲς, τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον. συμβαίνει δὲ τοῦτο, τὰ μὲν, ἀκόντων· τὰ δὲ, ἑκόντων τῶν νομοθετῶν· ἀκόντων μὲν, ὅταν λάθῃ· ἑκόντων δὲ, ὅταν μὴ δύνωνται διορίσαι· ἀναγκαῖον μὲν ᾖ καθόλου εἰπεῖν, * μὴ ᾖ δὲ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ ὅσα μὴ ῥᾴδιον διορίσαι δι' ἀπειρίαν· οἷον, τὸ τρῶσαι σιδήρῳ, καὶ πηλίκῳ, καὶ ποίῳ τινί· ὑπολείποι γὰρ ἂν ὁ αἰὼν * διαριθμοῦντας. ἂν οὖν ᾖ ἀδιόριστον, δέῃ δὲ νομοθετῆσαι, ἀνάγκη ἁπλῶς εἰπεῖν· ὥστε κἂν δακτύλιον ἔχων, ἐπάρηται τὴν χεῖρα, ἢ πατάξῃ, κατὰ μὲν τὸν γεγραμμένον νόμον, ἔνοχός ἐστι καὶ ἀδικεῖ· κατὰ δὲ τὸ ἀληθὲς, οὐκ ἀδικεῖ· καὶ τὸ ἐπιεικὲς τοῦτό ἐστιν. εἰ δ' ἐστὶ τὸ εἰρημένον ἐπιεικὲς, φανερὸν * ποῖά ἐστι τὰ ἐπιεικῆ καὶ οὐκ ἐπιεικῆ, καὶ ποῖοι οὐκ ἐπιεικεῖς ἄνθρωποι. ἐφ' οἷς τε γὰρ δεῖ συγγνώμην ἔχειν, ἐπιεικῆ ταῦτα. καὶ τὸ τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ ἀδικήματα μὴ τοῦ ἴσου ἀξιοῦν, μηδὲ τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ ἀτυχήματα. ἔστι δὲ, ἀτυχήματα μὲν, ὅσα παράλογα, καὶ μὴ ἀπὸ μοχθηρίας· ἁμαρτήματα δὲ, ὅσα μὴ παράλογα, καὶ μὴ ἀπὸ πονηρίας· ἀδικήματα δὲ, ὅσα μήτε παράλογα, ἀπὸ πονηρίας δ' ἐστί· τὰ γὰρ δι' ἐπιθυμίαν ἀπὸ πονηρίας. καὶ τὸ τοῖς ἀνθρωπίνοις συγγινώσκειν, ἐπιεικές. καὶ τὸ μὴ πρὸς τὸν νόμον, ἀλλὰ πρὸς τὸν νομοθέτην σκοπεῖν. καὶ τὸ μὴ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ νομοθέτου σκοπεῖν. καὶ μὴ πρὸς τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν προαίρεσιν. καὶ μὴ πρὸς τὸ μέρος, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὅλον. μηδὲ ποῖός τις νῦν, ἀλλὰ ποῖός τις ἦν ἀεὶ, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ τὸ μνημονεύειν μᾶλλον ὧν ἔπαθεν ἀγαθῶν, ἢ κακῶν. καὶ ἀγαθῶν ὧν ἔπαθε μᾶλλον, ἢ ἐποίησε. καὶ τὸ ἀνέχεσθαι ἀδικούμενον, καὶ τὸ μᾶλλον λόγῳ ἐθέλειν κρίνεσθαι, ἢ ἔργῳ. καὶ τὸ εἰς δίαιταν μᾶλλον, ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι· ὁ γὰρ διαιτητὴς, τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ· ὁ δὲ δικαστὴς, τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς * εὑρέθη, ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. περὶ μὲν οὖν τῶν ἐπιεικῶν διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

* γρ. ἀγεγραμμένου
* γρ. μὴ ᾖ δὲ,
* γρ. διαριθμοῦντα.
* γρ. ποῖα
* γρ. ηὑρέθη.

ΚΕΦΑΛ. ιδʹ.

Περὶ μειζόνων καὶ ἐλαττόνων ἀδικημάτων.

Ἀδικήματα δὲ μείζονα, ὅσα ἂν ἀπὸ μείζονος ᾖ ἀδικίας. διὸ καὶ τὰ ἐλάχιστα, μέγιστα· οἷον ὁ Μελανώπου Καλλίστρατος κατηγόρει, ὅτι παρελογίσατο τρία * ἡμιωβόλια ἱερὰ τοὺς ναοποιούς· ἐπὶ δικαιοσύνης δὲ, τοὐναντίον. ἔστι δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ ὑπάρχειν τῇ δυνάμει· ὁ γὰρ τρία ἱερὰ ἡμιωβόλια κλέψας, κἂν ὁτιοῦν ἀδικήσειεν. ὁτὲ μὲν δὴ οὕτω τὸ μεῖζον, ὁτὲ δ' ἐκ τοῦ βλάβους κρίνεται. καὶ οὗ μὴ ἔστιν ἴση τιμωρία, ἀλλὰ πᾶσα ἐλάττων. καὶ οὗ μὴ ἔστιν ἴασις· χαλεπὸν γὰρ καὶ ἀδύνατον. καὶ οὗ μὴ ἔστι δίκην λαβεῖν τὸν παθόντα· ἀνίατον γάρ.

* γρ. ἡμιωβέλια

A alia enim ſcripta, alia non ſcripta: de quibus quidem leges loquuntur, dictum eſt. non ſcriptorum verò duæ ſunt ſpecies. Atque hæc ſunt partim ſecundùm exuperantiam virtutis, & vitij, in quibus ſunt probra, & laudes, ignominiæ & honores, & dona, vt gratiam habere ei qui bene fecerit, & reddere beneficium ei qui dedit, & adiutorem eſſe amicis, & quæcunque alia eiuſmodi: partim propriæ legis, & ſcriptæ ſupplementum. Æquum enim videtur iuſtum eſſe. Et æquum eſt, quod præter ſcriptam legem iuſtum eſt. Contingit autem hoc, partim inuitis, partim volentibus legum latoribus. Inuitis quidem, cùm eos latuerit: volentibus vero, cùm minimè poſſint B diſtinguere, ſed neceſſe ſit, in vniuerſum dicere, non ſit tamen ita, ſed plerunque; & quæcunque non eſt facile diſtinguere propter infinitatem, vt vulnerare ferro, & quanto, & quali: deficeret enim tempus eum qui enumeraret. Si igitur ſit indefinitum, oporteat autem lege ſancire, neceſſe eſt ſimpliciter dicere. Quare ſi annulum habens ſuſtulerit manum, vel percuſſerit, ſecundùm ſcriptam legem reus eſt, & iniuriam fecit, ſed reuera non fecit. Atque hoc æquum eſt. Quod ſi quod diximus, æquum eſt, apparet, qualia ſint æqua, & non æqua, & quales non æqui homines. Nam in quibus oportet veniam dare, æqua ea ſunt. Et errata, & iniurias non iudicare C dignas æquali pœna, nec errata, & infortunia. Sunt autem infortunia, quæcunque ſunt præter rationem, & non ab improbitate. Errata vero, quæcunque non præter rationem, & non à malitia. At iniuriæ quæcunque non præter rationem, & à malitia ſunt. Quæ enim ſunt propter cupiditatem, ſunt à malitia. Et humanis ignoſcere æquum eſt: & non ad legem, ſed ad legiſlatorem reſpicere: & non ad orationem, ſed ad ſententiam legiſlatoris reſpicere: & non ad actionem, ſed ad prælectionem: & non ad partem, ſed ad totum: nec qualis aliquis nunc, ſed qualis aliquis ſemper, aut plerumque: & meminiſſe magis, quibus affectus ſit bonis, quàm malis: & bona D quæ acceperit magis, quàm quæ fecerit: & patientem eſſe eum, qui iniuriam accipiat: & magis verbis velle iudicari, quàm factis: & ad arbitrium magis, quàm ad iudicium velle ire. Nam arbiter æquum intuetur: iudex vero, legem, & ob id arbiter inuentus eſt, vt æquum valeat. Ac de æquis quidem, explicatio habita ſit hunc in modum.

CAPVT XIV.

De maioribus iniuriis.

INiuriæ autem maiores ſunt, quæ à maiori ſunt iniuſtitia. Quamobrem etiam minimæ maxi- E mæ ſunt, vt Melanopum Calliſtratus accuſabat, quod fraudaſſet tribus ſemiobolis ſacris templi conſtructores. At in iuſtitia eſt contrarium. Sunt autem hæc ex eo quòd excellant facultate. qui enim tres ſacros ſemiobolos furatus eſt, etiam quamcumque faceret iniuriam. Ac aliquando quidem ſic maior, aliquando vero ex noxa iudicatur. Et cuius non eſt æqualis pœna, ſed omnis minor. Et cuius non eſt medicina: grauis enim res eſt etiam quæ fieri non poteſt. Et cuius non poteſt iudicium obtinere is qui paſſus eſt, quia ſub medicinam non cadit.

Nam iudicium & caſtigatio ſunt medicina. Et ſi is qui paſſus eſt, & ſi is qui iniuriam accepit, ipſe ſe valde caſtigauit. Adhuc enim magis qui fecit, dignus eſt qui caſtigetur, vt Sophocles pro Eucte-mone cùm cauſam diceret, quoniam occidit ſe ipſum, qui contumeliam paſſus erat, ſe non æſtimaturum dixit minoris, quàm quo is qui paſſus erat, æſtimauit ſe ipſum. Et quam ſolus, vel primus, vel cum paucis fecit. Et ſæpe in eodem peccare, magna iniuria eſt. Et propter quam quæſita ſunt & inuenta quæ prohibent, & quæ puniunt, vt Argis puniunt, propter quem lex lata eſt, & propter quos carcer ædificatus eſt. Et magis ferina iniuria maior. Et quæ ex prouiſione magis. Et quam audientes timent magis quàm miſerantur. Ac oratoria quidem ſunt ea quòd multa ſuſtulit iura, aut tranſgreſſus eſt, vt iuſiurandum, dexteram, fidem, connubium. Multarum enim iniuriarum exuperantia eſt. Et quam fecit ibi, vbi caſtigantur, qui iniuriam faciunt. quod faciunt falſi teſtes. vbi enim non erit iniurioſus, ſi etiam in foro? Et in quibus eſt pudor maximè. Et ſi eum iniuria afficiat, à quo beneficio affectus eſt. Plures enim iniurias facit, tum quòd malè faciat, tum quòd non bene faciat. Et quæ eſt contra non ſcripta iura. melioris enim eſt, non propter neceſſitatem iuſtum eſſe. Ac ſcripta quidem, ſunt ex neceſſitate: non ſcripta verò, nequaquam. Alio autem modo ſi contra ſcripta. Nam qui in metuendis iniuriam facit, & in pœnæ obnoxiis, etiam in non obnoxiis iniuriam faciet. Ac de iniuria quidem maiore & minore dictum eſt.

CAPVT XV.

De fide artis experte.

FIdem verò, quæ dicitur arte carens, conſequens eſt iis quæ dicta ſunt, vt percurramus: quia propria ipſa ſit iudicialium. eſtque quintuplex, leges, teſtes, pacta, quæſtiones, iuſiurandum. Ac primùm quidem dicamus de legibus, quomodo ipſis vtendum ſit, tum ei qui ſuadet, tum qui diſſuadet, tum qui accuſat, tum qui defendit. Apparet enim ſi contraria ſit facto lex ſcripta, communi lege vtendum, & æquis, tanquam iuſtioribus. Et quòd mente optima vti eſt, non omnino vti ſcriptis. Et quòd æquum ſemper manet, & nunquam mutatur, neque communis lex: ſecundùm naturam enim eſt: ſcriptæ verò leges, ſæpe. Vnde dictum eſt in Sophoclis Antigone, cùm illa defendit ſe egiſſe contra Creontis legem, ſed non contra non ſcriptam. Non enim hoc nunc, & heri, ſed ſemper. Ideo ego non timeo virum vllum. Et quod iuſtum eſt verum quiddam, & vtile, ſed non quod videtur. Quare non eſt lex quæ ſcripta eſt: non enim obit munus legis. Et quòd tanquam argentarius iudex eſt, vt diſcernat adulterinum iuſtum à vero. Et quòd melioris viri eſt, non ſcriptis, quàm ſcriptis vti, & ſtare. Et ſi qua in re contraria ſit legi, quæ probetur, vel ipſa ſibi, vt hæc quidem aliquando iubet rata eſſe, quæcunque pepigerunt: illa verò vetat, pactiones fieri contra legem. Et, ſi ambigua ſit, ita vt torqueas, & videas; in vtram deductionem,

A ἡ γὰρ * δίκη καὶ κόλασις, ἴασις. καὶ εἰ ὁ παθὼν καὶ εἰ ὁ ἀδικηθεὶς αὐτὸς αὑτὸν μεγάλως ἐκόλασεν. * ἔτι γὰρ μείζονι ὁ ποιήσας δίκαιος κολασθῆναι· οἷον, Σοφοκλῆς ὑπὲρ Εὐκτήμονος συνηγορῶν, ἐπεὶ ἀποσφάζει ἑαυτὸν ὑβρισθείς, οὐ τιμήσειν ἔφη ἐλάττονος, ἢ οὗ ὁ παθὼν ἐτίμησεν ἑαυτόν. καὶ ὃ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μετ' ὀλίγων πεποίηκε. καὶ τὸ πολλάκις τὸ αὐτὸ ἁμαρτάνειν, μέγα. * καὶ δι' ὃ ἂν ζητηθῇ καὶ εὑρεθῇ τὰ κωλύοντα καὶ ζημιοῦντα· οἷον, ἐν Ἄργει * ζημιοῦσι, δι' ὃν ἂν νόμος τεθῇ, καὶ δι' οὓς τὸ δεσμωτήριον ᾠκοδομήθη. καὶ τὸ θηριωδέστερον ἀδίκημα, μεῖζον. καὶ τὸ ἐκ προνοίας, μᾶλλον. καὶ ὃ οἱ ἀκούοντες φοβοῦνται μᾶλλον ἢ ἐλεοῦσι. καὶ τὰ μὲν ῥητορικά B ἐστι τοιαῦτα, ὅτι πολλὰ ἀνῄρηκε δίκαια, ἢ ὑπερβέβηκεν· οἷον, ὅρκους, δεξιάς, πίστεις, ἐπιγαμίας· πολλῶν γὰρ ἀδικημάτων ὑπεροχή. καὶ τὸ ἐνταῦθα, οὗ κολάζονται οἱ ἀδικοῦντες· ὅπερ ποιοῦσιν οἱ * ψευδομάρτυρες· ποῦ γὰρ οὐκ ἂν ἀδικήσειεν, εἴγε καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ; καὶ ἐφ' οἷς αἰσχύνη μάλιστα. καὶ εἰ τοῦτον ὑφ' οὗ εὖ πέπονθε· πλείω γὰρ ἀδικεῖ, ὅτι τε κακῶς ποιεῖ, καὶ ὅτι * οὐκ εὖ. * καὶ ὃ παρὰ τὰ ἄγραφα δίκαια· ἀμείνονος γάρ, μὴ δι' ἀνάγκην δίκαιον εἶναι. τὰ μὲν οὖν γεγραμμένα, ἐξ ἀνάγκης· τὰ δὲ ἄγραφα, οὔ. ἄλλον δὲ τρόπον, εἰ παρὰ C τὰ γεγραμμένα· ὁ γὰρ τὰ φοβερὰ ἀδικῶν, καὶ τὰ ἐπιζήμια, καὶ τὰ * μὴ ἐπιζήμια, ἀδικήσειεν ἄν. περὶ μὲν οὖν ἀδικήματος μείζονος, καὶ ἐλάττονος, εἴρηται.

* γρ. κόλασις ἡ δίκη. * γρ. μείζονι γὰρ * γρ. καὶ δι' ὃ ἂν * γρ. ζημιοῦνται * γρ. ψευδομαρτυροῦντες. * οὐκ εὖ ποιῶν. * καὶ ὃ παρὰ τὰ γεγραμμένα οὐ. * μὴ ἐπιζήμια.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Περὶ τῶν ἀτέχνων πίστεων.

ΠΕρὶ δὲ τῶν ἀτέχνων καλουμένων πίστεων, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων ἐπιδραμεῖν· ἴδιαι γὰρ αὗται τῶν δικανικῶν. Εἰσὶ δὲ πέντε τὸν ἀριθμόν, νόμοι, μάρτυρες, D συνθῆκαι, βάσανοι, ὅρκος. πρῶτον μὲν οὖν εἴπωμεν περὶ νόμων, πῶς χρηστέον καὶ προτρέποντα, καὶ ἀποτρέποντα, καὶ κατηγοροῦντα καὶ ἀπολογούμενον· φανερὸν γάρ, ὅτι, ἐὰν μὲν ἐναντίος ᾖ ὁ γεγραμμένος τῷ πράγματι, * τῷ κοινῷ νόμῳ χρηστέον, καὶ τοῖς ἐπιεικέσιν, ὡς δικαιοτέροις. καὶ ὅτι τὸ γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ, τοῦτ' ἐστὶ τὸ μὴ παντελῶς χρῆσθαι τοῖς γεγραμμένοις. καὶ ὅτι, τὸ μὲν ἐπιεικὲς ἀεὶ μένει, καὶ οὐδέποτε μεταβάλλει, οὐδ' ὁ κοινός· κατὰ φύσιν γάρ ἐστιν· οἱ δὲ γεγραμμένοι, πολλάκις· ὅθεν εἴρηται ἐν τῇ τοῦ Σοφοκλέους Ἀντιγόνῃ· ἀπολογεῖται γάρ, ὅτι ἔπραξε παρὰ τὸν τοῦ Κρέοντος νόμον, ἀλλ' οὐ παρὰ τὸν E ἄγραφον·

Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' ἀεί ποτε.
* Τούτων ἐγὼ οὐκ ἔμελλον ἀνδρὸς οὐδενός.

καὶ ὅτι τὸ δίκαιόν ἐστιν ἀληθές τι καὶ συμφέρον, ἀλλ' οὐ τὸ δοκοῦν· ὥστ' οὐ νόμος ὁ γεγραμμένος· οὐ γὰρ ποιεῖ τὸ ἔργον τὸ τοῦ νόμου. καὶ ὅτι ὥσπερ ἀργυρογνώμων ὁ κριτής ἐστιν, ὅπως διακρίνῃ τὸ κίβδηλον δίκαιον, καὶ τὸ ἀληθές. καὶ ὅτι βελτίονος ἀνδρὸς τὸ τοῖς ἀγράφοις ἢ τοῖς γεγραμμένοις χρῆσθαι, καὶ ἐμμένειν. καὶ εἴ που ἐναντίος νόμῳ εὐδοκιμοῦντι, ἢ καὶ αὐτὸς αὑτῷ· οἷον, ἐνίοτε, ὁ μέν, κελεύει κύρια εἶναι, ἅττ' ἂν * συνθῶνται· ὁ δέ, ἀπαγορεύει μὴ συντίθεσθαι παρὰ τὸν νόμον. καὶ εἰ ἀμφίβολος, ὥστε στρέφειν καὶ ὁρᾶν, ἐφ' ὁποτέραν τὴν ἀγωγήν,

* τῷ κοινῷ χρηστέον, καὶ τοῖς ἐπιεικέσιν, ὡς δικαιοτέροις, καὶ ὅτι τὸ γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ τοῦτ' ἐστί, τὸ μὴ παντελῶς χρ. * Τούτων οὐκ * συνθῶνται

ἢ τὸ δίκαιον ἐφαρμόσῃ, ἢ τὸ συμφέρον, εἶτα τούτῳ χρῆσθαι. καὶ, εἰ τὰ μὲν πράγματα ἐφ' οἷς ἐτέθη ὁ νόμος, μηκέτι μένει, ὁ δὲ νόμος· πειρατέον τοῦτο δηλοῦν, καὶ μάχεσθαι ταύτῃ πρὸς αὐτόν. ἐὰν δὲ ὁ γεγραμμένος ᾖ πρὸς τὸ πρᾶγμα, τότε γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ λεκτέον ἐστίν. ὅτι οὐ τοῦ παρὰ τὸν νόμον ἕνεκα δικάζειν ἐστίν, ἀλλ' ἵνα, ἐὰν ἀγνοήσῃ ὅ, τι λέγει ὁ νόμος, μὴ ἐπιορκῇ. καὶ ὅτι οὐ τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν αἱρεῖται οὐδεὶς, ἀλλὰ τὸ αὐτῷ. καὶ ὅτι οὐδὲν διαφέρει, ἢ μὴ κεῖσθαι, ἢ μὴ χρῆσθαι. καὶ ὅτι ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις, οὐ λυσιτελεῖ παρασοφίζεσθαι * παρὰ τὸν ἰατρόν· οὐ γὰρ τοσοῦτον βλάπτει ἡ ἁμαρτία τοῦ ἰατροῦ, ὅσον τὸ ἐθίζεσθαι ἀπειθεῖν τῷ ἄρχοντι. καὶ ὅτι τὸ τῶν νόμων σοφώτερον ζητεῖν εἶναι, τοῦτ' ἐστὶν ὃ ἐν τοῖς ἐπαινουμένοις νόμοις ἀπαγορεύεται. καὶ περὶ μὲν τῶν νόμων, οὕτω διωρίσθω· περὶ δὲ μαρτύρων, μάρτυρές εἰσι διττοί, οἱ μὲν, παλαιοί· οἱ δὲ, πρόσφατοι. καὶ τούτων, οἱ μὲν, μετέχοντες τοῦ κινδύνου· οἱ δ', ἐκτός. λέγω δὲ, παλαιοὺς μὲν, τούς τε ποιητὰς, καὶ ὅσων ἄλλων γνωρίμων εἰσὶ κρίσεις φανεραί· οἷον Ἀθηναῖοι * Ὁμήρῳ μάρτυρι ἐχρήσαντο περὶ Σαλαμῖνος· καὶ Τενέδιοι ἔναγχος Περιάνδρῳ τῷ Κορινθίῳ πρὸς * Σιγειεῖς· καὶ Κλεοφῶν κατὰ Κριτίου τοῖς Σόλωνος ἐλεγείοις ἐχρήσατο, λέγων, ὅτι πάλαι ἀσελγὴς ἡ οἰκία· οὐ γὰρ ἄν ποτε ἐποίησε Σόλων,

*Εἰπεῖν μοι Κριτίᾳ πυῤῥότριχι πατρὸς ἀκούειν.

περὶ μὲν οὖν τῶν γενομένων, οἱ τοιοῦτοι μάρτυρες. περὶ δὲ τῶν ἐσομένων, καὶ οἱ χρησμολόγοι, οἷον, Θεμιστοκλῆς, ὅτι ναυμαχητέον, τὸ ξύλινον * λέγει τεῖχος. ἔτι καὶ αἱ παροιμίαι, ὥσπερ εἴρηται, μαρτύριά ἐστιν· οἷον, εἴ τις συμβουλεύει μὴ ποιεῖσθαι φίλον γέροντα, τούτῳ μαρτυρεῖ ἡ παροιμία, μήποτ' εὖ ἔρδειν γέροντα· καὶ τὸ τοὺς υἱοὺς ἀναιρεῖν, ὧν καὶ τοὺς πατέρας·

Νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας, παῖδας καταλείπει.

πρόσφατοι δ', ὅσοι γνώριμοι * κεκρίκασί τι· χρήσιμοι γὰρ αἱ τούτων κρίσεις τοῖς περὶ τῶν αὐτῶν ἀμφισβητοῦσιν· οἷον, Εὔβουλος ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἐχρήσατο κατὰ Χάρητος, ὃ Πλάτων εἶπε πρὸς Ἀρχίβιον, ὅτι ἐπιδέδωκεν ἐν τῇ πόλει τὸ ὁμολογεῖν πονηροὺς εἶναι. καὶ οἱ μετέχοντες τοῦ κινδύνου, ἂν δόξωσι ψεύδεσθαι. οἱ μὲν οὖν τοιοῦτοι * μόνον μάρτυρές εἰσι· γέγονεν, ἢ μὴ ἔστιν, ἢ μή· περὶ δὲ τοῦ ποῖον, οὐ μάρτυρες, οἷον, εἰ δίκαιον ἢ ἄδικον, ἢ συμφέρον ἢ ἀσύμφορον· οἱ δ', * ἄπωθεν, καὶ * περὶ τούτων πιστότατοι, πιστότατοι δ', οἱ παλαιοί· ἀδιάφθοροι γάρ. * πιστώματα δὲ περὶ μαρτυριῶν· μάρτυρας μὲν μὴ ἔχοντι, ὅτι ἐκ τῶν εἰκότων δεῖ κρίνειν· καὶ τοῦτ' ἐστὶ * τὸ, γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ. καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν * ἐξαπατῆσαι τὰ εἰκότα ἐπὶ ἀργυρίῳ. καὶ ὅτι οὐχ ἁλίσκεται ψευδομαρτυριῶν τὰ εἰκότα. ἔχοντι δὲ πρὸς μὴ ἔχοντα, ὅτι οὐχ * ὑπόδικα τὰ εἰκότα. καὶ ὅτι οὐδὲν ἂν ἔδει * μαρτυριῶν, εἰ ἐκ τῶν λόγων ἱκανὸν ἦν θεωρῆσαι. Εἰσὶ δὲ αἱ μαρτυρίαι, αἱ μὲν, περὶ αὐτοῦ· αἱ δὲ, περὶ τοῦ ἀμφισβητοῦντος. καὶ αἱ μὲν, περὶ τοῦ πράγματος· αἱ δὲ, περὶ τοῦ ἤθους. ὥστε φανερὸν, ὅτι οὐδέποτε ἔστιν ἀπορῆσαι * μαρτυρίας χρησίμης. εἰ μὲν γὰρ κατὰ τοῦ πράγματος, ἢ αὐτῷ ὁμολογουμένης, ἢ τῷ ἀμφισβητοῦντι ἐναντίας·

* γρ. διὰ τὸ
Iliad. β.
* γρ. Σιγειεῖς
* γρ. Εἰπέμεναι Κριτίᾳ ξανθότριχ-
* γρ. λέγων
* γρ. ἐκρ.
* γρ. μόνον
* γρ. ἄπωθεν.
* γρ. περὶ τούτων
* γρ. πιστ. περὶ μ. αἱ μαρτυρίαι.
* γρ. τὸ γνώμῃ τ.
* γρ. ἐξαπατῆσαι
* γρ. καταδικαστικά
* γρ. μαρτυρίων,
* γρ. πίστεις

A aut iuſtum quadrare poſſit, aut vtile, deinde eo vtaris. Et ſi res, de quibus lata eſt lex, non amplius maneant, lex verò maneat, conandum eſt, vt id declares, & pugnes hac ratione contra ipſam. Si verò lex ſcripta accommodata ſit ad factum, tunc optima mente eſſe dicendum eſt, non vt contra legem iudicet, ſed vt ſi ignoret id quod dicit lex, ne peieret. Et quod eſt ſimpliciter bonum, eligere neminem, ſed quod ſibi. Et nihil intereſſe, vel legem non ferri, vel non obſeruari. Et in aliis artibus non eſſe vtile agere captioſè, vt contra medicum: quia non tantum nocet error medici, quantum ſi quis aſſueſcat non obedire principi. Et ſe legibus ſapientiorem eſſe ſtudere, eſſe id
B quod in laudatis legibus prohibetur. Ac de legibus quidem hæc explicata ſint. Quod attinet ad teſtes, eorum ſunt duo genera. Alij quidem ſunt antiqui, alij verò noui. & ex his alij participes periculi, alij extra periculum. Voco antiquos, & Poëtas, & alios omnes illuſtres, quorum ſunt iudicia clara, vt Athenienſes, Homero teſte, vſi ſunt de Salamine. & Tenedij nuper Periandro Corinthio in Sigeenſes, & Cleophon contra Critiam Solonis Elegis vſus eſt, dicens olim petulantem fuiſſe eius familiam: non enim vnquam ceciniſſet Solon,

Dic flauo Critiæ, vt ſtudeat parere parenti.

C Ac de præteritis quidem tales ſunt teſtes. De futuris verò, etiam interpretes oraculorum, vt Themiſtocles, nauibus pugnandum eſſe, ligneum ſignificare murum. Præterea verò prouerbia, vt dictum eſt, teſtimonia ſunt: vt, ſi quis conſulat, ne parcat ut amicus ſenex, eſt atteſtatur prouerbium, Beneficium ne conferas in ſenem. Et, vt filios tollat, quorum etiam ſuſtulerit parentes,

Stultus qui natos cæſo patre relinquit.

Noui verò ſunt, quicunque illuſtres etiam aliquid iudicarunt. Vtilia enim ſunt etiam horum iudicia iis qui de iiſdem rebus controuerſantur, vt Eubulus in iudiciis vſus eſt contra Charetem, eo quod Plato dixit aduerſus Archibium, quod increbuit
D in ciuitate, vt fateantur ſe improbos eſſe. Et participes periculi ſunt, ſi viſi fuerint falſum dicere. Ac tales quidem de talibus teſtes ſunt, Factum ſit, néene, Sit, néene. De qualitate verò non ſunt teſtes, vt Iuſtúmne an iniuſtum, Vtile an inutile. Qui verò longinqui ſunt, etiam de his fide digniſſimi ſunt. Nam digniſſimi fide ſunt antiqui, quia incorrupti. Certa enim fides eſt à teſtimoniis. Teſtes quidem non habenti illud ſeruit, quod ex veriſimilibus oportet iudicare, & id ſignificat, mente optima eſſe. Et, quòd non licet corrumpere veriſimilia argento. Et quòd non arguuntur falſorum teſtimoniorum veriſimilia. Ha-
E benti verò contra non habentem, quòd ſubiecta iudicio non ſunt veriſimilia. Et quòd nihil opus eſſet teſtimoniis, ſi rationibus ſatis eſſet rem perſpicere. Sunt autem teſtimonia partim de ipſo, partim de aduerſario. Et alia quidem de facto, alia verò de moribus. Quare apparet, nunquam fore vt careamus teſtimonio vtili: quia ſi non adſit de re, quòd aut ſibi faueat, aut cõtrouerſanti aduerſetur,

at de moribus, ipſius aderit ad oſtendendam probitatem, vel controuerſantis ad improbitatem. Alia verò de teſte aut amico, aut inimico aut medio: aut probato, aut infami, aut medio, & quæcunque aliæ eiuſmodi differentiæ, ex iiſdem locis ducendæ ſunt, ex quibus etiam enthymemata ducimus. De pactis eatenus orationis vſus eſt, quatenus ea auget, aut diminuit, aut fide digna efficit, aut indigna. Si pro ſe faciant, fide digna, & rata, ſi pro aduerſario, contra. Atque ad ea quidem fide digna, aut indigna reddenda, res nihil differt à teſtium tractatione. Quales enim ſint, qui inſcripti ſunt, aut qui aſſeruant, his pacta fide digna ſunt. Cùm verò conſtat adeſſe pactum, quod proprium ſit, augendum eſt. Pactum enim lex eſt priuata, & ſecundùm partem. Et pacta quidem non efficiunt legem ratam. Leges verò rata efficiunt, quæ cum lege conueniunt, pacta. Et omnino ipſa lex pactum quoddam eſt. Quare quicunque non credit, & tollit pactum, leges tollit. Præterea aguntur multa ex contractibus, & quæ ſponte aguntur, ex pactis ſunt. Quare ſi irrita fiant, tollitur inter ſe vſus hominum. Et alia, quæcunque conueniunt, promptum eſt perſpicere. Quod ſi contrarium ſit, & faciat cum aduerſariis, primùm quibus aliquis aduersùs legem aduerſantem pugnauerit, ea conueniunt. Abſurdum enim eſt, ſi legibus quidem cùm minùs rectè latæ ſint, ſed fraudem fecerint qui tulerunt, non putemus oportere obedire, at pactis neceſſarium putemus. Deinde conuenit illud, Iuſti diſpenſatorem eſſe iudicem, vt non hoc ei ſpectandum ſit, ſed quod eſt iuſtius. Et iuſtum quidem non licere peruertere nec fraude, nec neceſſitate, quia natura factum ſit: pacta verò fieri & à deceptis, & à coactis. Præterea conuenit animaduertere, an contrariæ alicui ſint aut ex ſcriptis legibus, aut ex communibus & iuſtis, aut honeſtis. Præterea an aliis pactis poſterioribus, aut prioribus, aut enim poſteriora rata ſunt, & irrita priora: aut priora recta ſunt, & poſteriora falſa. Vtroque modo erit vtile. Deinde expediet videre, ſi qua in parte aduerſentur iudicibus, & quæcunque alia huiuſmodi. Etenim hæc facilia cognitu ſimiliter ſunt. Quæſtiones autem teſtimonia quædam ſunt. Habere verò videntur fidem, quia neceſſitas quædam in eis ineſt. Non eſt igitur difficile earum vim intelligere, & quæ de eis dici poſſunt, explicare. ex quibus ſi ſint propriæ, eas augere licet, quia veræ ſolæ ex teſtimoniis ſint: ſi aduerſentur, & cum aduerſario faciant, euerterit aliquis veritatem, dicens de vniuerſo genere quæſtionum. Nihil enim minùs, qui coguntur, falſa dicunt, quàm vera, & tolerantes ne dicant vera, & facilè mentientes, vt requieſcant citiùs. Oportet autem habere facultatem referendorum ad hæc præteritorum exemplorum, quæ ſciunt iudicantes. Iuriſiurandi verò ratio, quadripartita diſtributio eſt. aut enim offert, & accipit, aut neutrum: aut vnum quidem, alterum verò nequaquam. Et ex his aut offert, non accipit: aut accipit, non offert. Præterea alius eſt conſiderandi modus, an iuratum ſit, & ſic aut ab ipſo, aut ab illo.

A Ἀλλὰ περὶ τοῦ ἤθους, ἢ αὐτοῦ εἰς ἐπιείκειαν, ἢ τοῦ ἀμφισβητοῦντος εἰς φαυλότητα. τὰ δ᾽ ἄλλα περὶ μάρτυρος, ἢ φίλου, ἢ ἐχθροῦ, ἢ μεταξὺ, ἢ εὐδοκιμοῦντος, ἢ ἀδοξοῦντος, ἢ μεταξὺ, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται διαφοραὶ, ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων λεκτέον, ἐξ ὧνπερ καὶ τὰ ἐνθυμήματα λέγομεν. περὶ δὲ τῶν συνθηκῶν, τοσαύτη * τοῦ λόγου χρῆσίς ἐστιν, ὅσον αὔξειν, ἢ καθαιρεῖν, ἢ πιστὰς ποιεῖν, ἢ ἀπίστους. ἂν μὲν αὐτοῖς ὑπάρχωσι, πιστὰς καὶ κυρίας· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀμφισβητοῦντος, τοὐναντίον. πρὸς μὲν οὖν τὸ πιστὰς ἢ ἀπίστους κατασκευάζειν, οὐδὲν διαφέρει τῆς περὶ τοὺς μάρτυρας πραγματείας· ὁποῖοι γὰρ
B ἄν τινες ὦσιν οἱ ἐπιγεγραμμένοι, ἢ φυλάττοντες, τούτοις αἱ συνθῆκαι πισταί εἰσιν. ὁμολογουμένης δ᾽ εἶναι τῆς συνθήκης, οἰκείας μὲν οὔσης, αὐξητέον· ἡ γὰρ συνθήκη, νόμος ἐστὶν ἴδιος, καὶ κατὰ μέρος. καὶ αἱ μὲν συνθῆκαι οὐ ποιοῦσι τὸν νόμον κύριον· οἱ δὲ νόμοι, τὰς κατὰ τὸν νόμον συνθήκας. καὶ ὅλως αὐτὸς ὁ νόμος, συνθήκη τίς ἐστιν· ὥστε ὅστις ἀπιστεῖ, καὶ ἀναιρεῖ συνθήκην, τοὺς νόμους ἀναιρεῖ. ἔτι δὲ, πράττεται τὰ πολλὰ τῶν συναλλαγμάτων, καὶ τὰ ἑκούσια, κατὰ συνθήκας· ὥστε ἀκύρων γιγνομένων, * ἀναιρεῖται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων· καὶ τἄλλα δὲ ὅσα ἁρμόττει, ἐπιπολῆς ἰδεῖν ἐστιν.
C ἂν δ᾽ ἐναντία ᾖ, καὶ μετὰ τῶν ἀμφισβητούντων, πρῶτον μὲν, ἅπερ ἄν τις πρὸς νόμον * ἐναντίον μαχέσαιτο, ταῦτα ἁρμόττει· ἄτοπον γὰρ, εἰ, τοῖς μὲν νόμοις, ἂν μὴ ὀρθῶς κείμενοι ὦσιν, ἀλλ᾽ * ἐξαπατήσωσιν οἱ τιθέμενοι, οὐκ οἰόμεθα δεῖν πείθεσθαι· ταῖς δὲ συνθήκαις, ἀναγκαῖον. εἶτα ὅτι τοῦ δικαίου βραβευτής ἐστιν ὁ δικαστής· οὐκοῦν τοῦτο σκεπτέον, ἀλλ᾽ ὡς δικαιότερον. καὶ τὸ μὲν δίκαιον, οὐκ ἔστι μεταστρέψαι, οὔτ᾽ ἀπάτῃ, οὔτ᾽ ἀνάγκῃ· πεφυκὸς γάρ ἐστι. συνθῆκαι δὲ γίγνονται * καὶ ἐξαπατηθέντων, καὶ ἀναγκασθέντων. πρὸς δὲ τούτοις σκοπεῖν, εἰ ἐναντία τινί ἐστιν, ἢ τῶν γεγραμμένων νόμων,
D * ἢ τῶν κοινῶν, καὶ τοῖς δικαίοις ἢ καλοῖς. ἔτι τε, εἰ ἄλλαις συνθήκαις ὑστέραις, ἢ προτέραις· ἢ γὰρ αἱ ὕστεραι κύριαι, ἄκυροι δ᾽ αἱ πρότεραι· ἢ αἱ πρότεραι ὀρθαί, αἱ δ᾽ ὕστεραι ἠπατήκασιν, ὁποτέρως ἂν ᾖ χρήσιμον. ἔτι δὲ, τὸ συμφέρον ὁρᾶν, εἴ πῃ * ἐναντιοῦνται τοῖς κριταῖς, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· καὶ γὰρ ταῦτα εὐθεώρητα ὁμοίως. αἱ δὲ βάσανοι, μαρτυρίαι τινές εἰσιν. ἔχειν δὲ δοκοῦσι * τὸ πιστὸν, ὅτι ἀνάγκη τις πρόσεστιν. οὔκουν χαλεπὸν * οὐδὲ περὶ τούτων ἰδεῖν, καὶ τὰ ἐνδεχόμενα εἰπεῖν. ἐξ ὧν ἄν τε ὑπάρχωσιν οἰκεῖαι, αὔξειν ἐστὶν, ὅτι ἀληθεῖς μόναι τῶν μαρτυριῶν εἰσιν αὗται· ἐάν τε ὑπεναντίαι ὦσι, καὶ μετὰ τοῦ ἀμφισβη-
E τοῦντος, * διαλύοι ἄν τις τἀληθῆ, λέγων καθ᾽ ὅλου τοῦ γένους τῶν βασάνων· οὐδὲν γὰρ ἧττον ἀναγκαζόμενοι τὰ ψευδῆ λέγουσιν, ἢ τἀληθῆ· καὶ διακαρτεροῦντες μὴ λέγειν τἀληθῆ· καὶ ῥᾳδίως καταψευδόμενοι, ὡς παυσόμενοι θᾶττον. δεῖ δὲ ἔχειν ἐπαναφέρειν ἐπὶ τοιαῦτα γεγενημένα, παραδείγματα, ἃ ἴσασιν οἱ * κρίνοντες. περὶ δὲ ὅρκων τετραχῶς ἐστι διελεῖν· ἢ γὰρ δίδωσι καὶ λαμβάνει, ἢ οὐδέτερον· ἢ τὸ μὲν, τὸ δ᾽ οὔ· καὶ τούτων, ἢ δίδωσι μὲν, οὐ λαμβάνει δέ· ἢ λαμβάνει μὲν, οὐ δίδωσι δέ. ἔτι ἄλλως * παρὰ ταῦτα, εἰ * ὀμώμοσται, ἢ ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἢ ὑπ᾽ ἐκείνου.

* γρ. τῶν λόγων
* ἀνῄρηται
* ἐναντιούμενον
* ἐξαμαρτῶσιν
* ἐξαπατ.
* ἢ τῶν κοινῶν, ἢ τῶν γεγραμμένων, ἢ τοῖς οἰκείοις ἢ τοῖς ἀλλοτρίοις, ἔτι [illegible] τοῖς δ.
* ἐναντιοῦται
* πίστιν
* ἰδεῖν.
* γρ. ἄν τις, τἀλ.
* Post κρίνοντες ſequitur in quib. codd. Αἱ δὲ [illegible] αἱ βάσ. &c. quæ eſt paraphraſis ſuperiorum verborum Ariſt.
* γρ. περὶ ταῦτα,
* γρ. ὀμώμοσται

οὐ δίδωσι μὲν οὖν, ὅτι ῥᾳδίως ἐπιορκοῦσι. καὶ διότι, ὁ A μὲν ὀμόσας οὐκ * ἀποδίδωσι· τοὺς δὲ, μὴ ὀμόσαντας οἴεται καταδικάζειν. καὶ ὡς ἔστιν ὁ κίνδυνος κρείττων, ὁ ἐν τοῖς δικασταῖς· τοῖς μὲν γὰρ πιστεύει· τῷ δ', οὔ. οὐ λαμβάνει δ', ὅτι ἀντὶ χρημάτων ὅρκος. καὶ ὅτι εἰ ἦν φαῦλος, κατωμόσατο ἄν· κρεῖττον γὰρ ἕνεκά τινος φαῦλον εἶναι, ἢ μηδενός· ὀμόσας * μὲν γὰρ, ἕξει· μὴ ὀμόσας δ', οὔ.* οὕτω δὲ δι' ἀρετὴν ἂν εἴη, ἀλλ' οὐ δι' ἐπιορκίαν τὸ μή· καὶ τὸ τοῦ Ξενοφάνους ἁρμόττει, ὅτι οὐκ ἴση * πρόκλησις αὕτη, ἀσεβεῖ πρὸς εὐσεβῆ, ἀλλ' ὁμοία· καὶ εἰ ἰσχυρὸς ἀσθενῆ πατάξαι, ἢ B πληγῆναι προκαλέσαιτο. Εἰ δὲ λαμβάνει, ὅτι πιστεύει αὑτῷ, ἐκείνῳ δ' οὔ. καὶ τὸ τοῦ Ξενοφάνους μεταστρέψαντα, φατέον οὕτως, ἴσον εἶναι ἐὰν μὲν * ὁ ἀσεβὴς διδῷ, ὁ εὐσεβὴς δ' ὀμνύῃ· δεινόν τε τὸ μὴ θέλειν αὐτὸν, ὑπὲρ ὧν ἐκείνους ἀξιοῖ ὀμόσαντας δικάζειν. Εἰ δὲ δίδωσιν, ὅτι εὐσεβὲς τὸ θέλειν τοῖς θεοῖς ἐπιτρέπειν. καὶ ὅτι οὐδὲν δεῖ αὐτὸν ἄλλων * κριτῶν δεῖσθαι· αὐτῷ γὰρ δίδωσι κρίνειν. καὶ ὅτι ἄτοπον τὸ μὴ θέλειν ὀμνύναι, περὶ ὧν ἄλλους ἀξιοῖ ὀμνύναι. ἐπεὶ δὲ καθ' ἕκαστον δῆλον πῶς λεκτέον, καὶ συνδυαζόμενον πῶς λεκτέον, C δῆλον· οἷον, εἰ αὐτὸς μὲν θέλει λαμβάνειν, διδόναι δὲ μή· καὶ εἰ δίδωσι μὲν, λαμβάνειν δὲ μὴ θέλει· καὶ εἰ λαμβάνειν καὶ διδόναι ἐθέλει, εἴτε μηδέτερον· ἐκ γὰρ τῶν εἰρημένων ἀνάγκη συγκεῖσθαι· ὥστε καὶ τοὺς λόγους ἀνάγκη συγκεῖσθαι * ἐκ τῶν εἰρημένων. ἐὰν δὲ ᾖ γεγενημένος ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐναντίος, ὅτι οὐκ ἐπιορκία· ἑκούσιον γὰρ τὸ ἀδικεῖν ἐστί· τὸ δὲ ἐπιορκεῖν, ἀδικεῖν ἐστί· τὰ δὲ βίᾳ καὶ ἀπάτῃ, ἀκούσια. ἐνταῦθα οὖν συνακτέον καὶ τὸ ἐπιορκεῖν, ὅτι ἐστὶ τὸ τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' οὐ τῷ στόματι. ἐὰν δὲ τῷ ἀντιδίκῳ ᾖ * ὀμωμοσμένος, ὅτι πάντα ἀναιρεῖ ὁ μὴ ἐμμένων οἷς ὤμοσε· D διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τοῖς νόμοις χρῶνται ὀμόσαντες. καὶ ὑμᾶς μὲν * ἀξιοῦμεν ἐμμένειν, οἷς ἂν ὀμόσαντες δικάζητε· * αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐμμενοῦμεν. καὶ ὅσα ἄλλα ἂν αὔξων τις εἴπειε. περὶ μὲν οὖν τῶν ἀτέχνων πίστεων, εἰρήσθω τοσαῦτα.

* γρ. ἀποδ. χρήματα.

* μὲν οὖν,

* οὕτω δ'

* πρόκλησις

* ὁ ἀσεβὴς δ.

* δεῖσθαι δ. πολ-τῶν. al. κρίσιν.

* ἐκ τ. εἰρ. δῆλον ᾖ ὑπ' αὐτοῦ τι ἐναντίον, ἔτι καὶ ἐν. al. δοκεῖ ᾖ ἂν ὑπαγόμενος ὑπ' αὐτοῦ ἐναντίος, ὅτι οὐκ ἐπ.

* ὀμωμοσμένος,

* ἀξιοῦσι

* αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐμμένουσι.

A Ac non offert quidem, quòd facilè peierant, & quòd iuratus non reddit, hos autem etiam non iuratum arbitratur damnaturos. Et quòd hoc periculum melius eſt in iudicibus, quia his quidem credit, illi verò nequaquam. Non accipit, quod pro pecuniis iuſiurandum eſt. Et quòd ſi eſſet improbus, iuraret, quia melius eſt cauſa alicuius rei improbum eſſe, quàm nullius. iuratus enim habebit: non iuratus nequaquam. Quare ob virtutem erit, ſed non ob periurium, non iurare. Et illud Xenophanis quadrat, quòd non æqualis prouocatio ipſa eſt, impio aduerſus pium, ſed ſimilis, ac ſi robuſtus debilem ad verberandum B vel vapulandum prouocaret. Si accipit, illud conuenit, quòd credit ſibi, illi nequaquam. Et illud Xenophanis inuertendo dicendum ſic. æquum eſſe, ſi impius offerat, pius iuret. Grauéque eſſe, nolle iurarè ipſum, de quibus illos dignum iudicat iuratos iudicare. Si offert, quòd pium ſit velle Diis rem committere, & quòd non oportet ipſum alios iudices rogare: ipſi enim offert, vt iudicet. Et quòd abſurdum eſt, eum nolle iurare, de quibus alios dignum iudicet iurare. Et quoniam de ſingulis manifeſtum eſt, quomodo dicendum ſit, etiam copulando quomodo dicen-C dum ſit, patet, vt ſi ipſe quidem vult accipere, aut non offerre: &, ſi offert quidem, accipere verò recuſat: & ſi accipere, & offerre vult: & ſi neutrum. Ex iis enim quæ dicta ſunt, neceſſe eſt vt copulentur. Itaque etiam rationes neceſſe eſt copulari ex iis quæ dicta ſunt. Quòd ſi ſuſceptum fuerit ab ipſo contrarium; quòd non eſt periurium. Sponte enim eſt iniuriam facere, & peierare eſt iniuriam facere. Quæ verò vi & fraude fiunt, non ſponte ſunt. Hic igitur concludendum eſt etiam periurium eſſe in mente, & non ore. Si verò ab aduerſario iuratum fuerit, quòd omnia ſubuertit, qui non ſtat illis, quæ iurauit: quia D hac de cauſſa etiam legibus vtuntur iurati. &, Vos quidem dignum iudicamus ſtare illis, quæ iurati iudiceretis: ipſi verò non ſtabimus. Et quæcunque alia amplificando aliquis dixerit. Ac de artis quidem experte fide tam multa dicta ſint.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, ΤΕΧΝΗΣ

ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΡΙΑ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ARISTOTELIS ARTIS

RHETORICÆ LIBER SECVNDVS.

Antonio Riccobono interprete.

CAPVT I.

Agendum eſſe de moribus & affectibus: qui mores in perſona oratoris ſint exprimendi: qui ſint affectus: quæ de ſingulis affectibus ſint cognoſcenda.

EX quibus quidem oporteat tum ſuadere tum diſſuadere, tum vituperare tum laudare, tum accuſare tum defendere, & cuiuſmodi opiniones ac propoſitiones vtiles ſint ad faciendam harum rerum fidem, hæc ſunt. De his enim & ex his enthymemata ducuntur, vt in vnoquoque loquamur propriè genere orationum. Quoniam verò cauſſa iudicationis eſt Rhetorica (etenim conſilia iudicant, & iudicium iudicatio eſt) neceſſe eſt non ſolùm ad orationem reſpicere, quomodo apta ſit ad demonſtrandum, & ad finem faciendam: ſed etiam ipſum cuiuſdammodi, & iudicem comparare. Multum enim intereſt ad fidem maximè quidem in conſiliis, deinde verò etiam in iudiciis, tum ſi cuiuſdammodi appareat is, qui dicit, tum ſi erga ſe exiſtiment ſe habere quodammodo ipſum, tum vero ſi etiam ipſi affecti quodammodo ſint. Ac cuiuſdam quidem modi apparere oratorem, vtilius in conſiliis eſt: affectum verò eſſe aliquo modo auditorem, in iudiciis. Non enim eadem videntur amantibus, & odio habentibus, neque iraſcentibus, & leniter ſe habentibus, ſed aut omnino diuerſa, aut magnitudine diuerſa. Amanti enim is de quo habet iudicationem, aut non iniuſtè agere, aut parum videtur iniuſtè agere. Odio autem habenti, contrarium. Et cupienti quidem, & bene ſperanti, ſi ſit futurum iucundum, etiam fore, & bonum fore videtur. Affectus verò experti, & dubitanti, contrarium. Cur igitur ipſi ſint fide digni, qui dicunt, tres ſunt cauſſæ. Tot enim ſunt, propter quæ fidem præſtamus præter demonſtrationes, nempe prudentia, & virtus, & beneuolentia. Nam falſum ſequuntur in iis, de quibus dicunt, vel conſultant, aut propter omnia hæc, aut propter horum aliquid. Aut enim propter imprudentiam non rectè id opinantur: aut opinantes rectè propter improbitatem, quæ videntur, non dicunt: aut prudentes quidem, & probi ſunt, ſed non beneuoli.

ΚΕΦΑΛ. α΄.

Ὅτι δεῖ ποιόν τινα κατασκευάζειν τὸν κριτήν.

Ἐκ τίνων μὲν οὖν δεῖ καὶ προτρέπειν καὶ ἀποτρέπειν, καὶ ψέγειν, καὶ ἐπαινεῖν, καὶ κατηγορεῖν καὶ ἀπολογεῖσθαι, καὶ ποῖαι δόξαι καὶ προτάσεις χρήσιμοι πρὸς τὰς τούτων πίστεις, ταῦτ' ἐστί. περὶ γὰρ τούτων καὶ ἐκ τούτων τὰ ἐνθυμήματα λέγεται, ὡς περὶ ἕκαστον εἰπεῖν ἰδίᾳ τὸ γένος τῶν λόγων. ἐπεὶ δὲ ἕνεκα κρίσεώς ἐστιν ἡ ῥητορική· καὶ γὰρ τὰς συμβουλὰς κρίνουσι, καὶ ἡ δίκη κρίσις ἐστίν· ἀνάγκη μὴ μόνον πρὸς τὸν λόγον ὁρᾶν, ὅπως ἀποδεικτικὸς ἔσται καὶ πιστός, ἀλλὰ καὶ αὑτὸν ποιόν τινα καὶ τὸν κριτὴν κατασκευάζειν. πολὺ γὰρ διαφέρει πρὸς πίστιν, μάλιστα μὲν ἐν ταῖς συμβουλαῖς, εἶτα δὲ καὶ ἐν ταῖς δίκαις, τό, τε ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, καὶ τὸ πρὸς αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν * ἔχειν πως αὐτόν. πρὸς δὲ τούτοις, ἐὰν καὶ αὐτοὶ διακείμενοί πως τυγχάνωσι. τὸ μὲν οὖν ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, χρησιμώτερον εἰς τὰς συμβουλάς ἐστι· τὸ δὲ διακεῖσθαί πως τὸν ἀκροατήν, εἰς τὰς δίκας· οὐ γὰρ ταὐτὰ φαίνεται φιλοῦσι καὶ μισοῦσιν, οὐδ' ὀργιζομένοις καὶ πράως ἔχουσιν. ἀλλ' ἢ τὸ παράπαν ἕτερα, ἢ κατὰ τὸ μέγεθος ἕτερα. τῷ μὲν γὰρ φιλοῦντι, περὶ οὗ ποιεῖται τὴν κρίσιν, ἢ οὐκ ἀδικεῖν, ἢ μικρὰ δοκεῖ ἀδικεῖν· τῷ δὲ μισοῦντι, τοὐναντίον· καὶ τῷ μὲν ἐπιθυμοῦντι καὶ εὐέλπιδι ὄντι, ἐὰν ᾖ τὸ ἐσόμενον ἡδύ, καὶ ἔσεσθαι, καὶ ἀγαθὸν ἔσεσθαι, φαίνεται· τῷ δὲ * ἀπαθεῖ καὶ δυσχεραίνοντι, τοὐναντίον. τοῦ μὲν οὖν αὐτοὺς εἶναι πιστοὺς τοὺς λέγοντας, τρία ἐστὶ τὰ αἴτια. τοσαῦτα γάρ ἐστι δι' ἃ πιστεύομεν, ἔξω τῶν ἀποδείξεων. ἔστι δὲ ταῦτα, φρόνησις καὶ ἀρετὴ καὶ εὔνοια. διαψεύδονται γὰρ περὶ ὧν λέγουσιν, ἢ συμβουλεύουσιν, ἢ διὰ πάντα ταῦτα, ἢ διὰ τούτων τι. ἢ γὰρ δι' ἀφροσύνην, οὐκ ὀρθῶς τοῦτο δοξάζουσιν· ἢ δοξάζοντες ὀρθῶς, διὰ μοχθηρίαν οὐ τὰ δοκοῦντα λέγουσιν· ἢ φρόνιμοι μὲν καὶ ἐπιεικεῖς εἰσιν, ἀλλ' οὐκ εὖνοι.

* γρ. πῶς διακεῖσθαι.

* γρ. ἐμπαθεῖ

διὰ τὴν κακίαν οὐ τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν γιγνώσκοντας. καὶ παρὰ ταῦτα οὐδέν. ἀνάγκη ἄρα τὸν ἅπαντα δοκοῦντα ταῦτ᾽ ἔχειν, εἶναι τοῖς ἀκροωμένοις πιστόν. ὅθεν μὲν τοίνυν φρόνιμοι καὶ σπουδαῖοι φανεῖεν ἄν, ἐκ τῶν περὶ τὰς ἀρετὰς διῃρημένων ληπτέον. ἐκ τῶν αὐτῶν γὰρ κἂν ἕτερόν τις, κἂν ἑαυτὸν κατασκευάσειε τοιοῦτον. περὶ δὲ εὐνοίας καὶ φιλίας, ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη λεκτέον νῦν. ἔστι δὲ τὰ πάθη, δι᾽ ὅσα μεταβάλλοντες διαφέρουσι πρὸς τὰς κρίσεις, οἷς ἕπεται λύπη καὶ ἡδονή. οἷον, ὀργή, ἔλεος, φόβος, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, καὶ τὰ τούτοις ἐναντία. δεῖ δὲ διαιρεῖν τὰ περὶ ἕκαστον εἰς τρία. λέγω δ᾽ οἷον, περὶ ὀργῆς, πῶς τε διακείμενοι ὀργίλοι εἰσί, καὶ τίσιν εἰώθασιν ὀργίζεσθαι, καὶ ἐπὶ ποίοις. εἰ γὰρ τὸ μὲν ἓν, ἢ τὰ δύο ἔχοιμεν τούτων, ἅπαντα δὲ μή, ἀδύνατον ἂν εἴη τὴν ὀργὴν ἐμποιεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ * ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν προειρημένων διεγράψαμεν τὰς προτάσεις, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων ποιήσωμεν καὶ διέλωμεν τὸν εἰρημένον τρόπον.

A Itaque contingit, vt optima conſilia non dent, qui ea cognoſcunt. Et præterea nihil eſt. Neceſſe igitur eſt, qui omnia videatur hæc habere, eum eſſe apud auditores fide dignum. Iam vnde prudentes, & probi appareant, [ex iis quæ de virtuti]bus explicata ſunt, ſumendum eſt: [ex iiſdem enim] & alterum aliquis, & ſe ipſum [comparabit talem.] De beneuolentia autem, & [amicitia in iis quæ] pertinent ad affectus, dicendum nunc eſt. *Sunt verò affectus, per quos cùm ſe immutent, differunt in iudicationibus: quos ſequitur moleſtia, & voluptas, vt ira, miſericordia, metus, & quæcunque alia eiuſmodi, & his contraria. Oportet autem diuidere ea quæ de vnoquoque traduntur, in B tria, vt quæratur, exempli cauſſa, de ira, cum quomodo affecti iracundi ſint, cum quibus conſueuerint iraſci, cum in quibus. Si enim vnum, vel duo teneamus ex his, & non omnia, fieri non poterit vt iram excitemus. Similiter verò etiam de aliis. Quemadmodum igitur, & in iis quæ antè dicta ſunt, deſcripſimus propoſitiones: ſic etiam in iis faciemus, & diuidemus eo qui dictus eſt modo.

* γρ. περὶ τῶν ἄ.

ΚΕΦΑΛ. β΄.

Οἷς ὀργίζονται, καὶ πῶς ἔχοντες, καὶ διὰ ποῖα.

Ἔστω δὴ ἡ ὀργή, ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτόν, ἢ εἰς αὐτοῦ τινα, μὴ * προσηκόντως. * εἰ δὴ τοῦτ᾽ ἔστιν ἡ ὀργή, ἀνάγκη τὸν ὀργιζόμενον ὀργίζεσθαι ἀεὶ τῶν καθ᾽ ἕκαστόν τινι, οἷον, Κλέωνι, ἀλλ᾽ οὐκ ἀνθρώπῳ. καὶ ὅτι αὐτὸν, ἢ * τῶν αὐτοῦ τι πεποίηκεν, ἢ ἤμελλε. καὶ πάσῃ ὀργῇ ἕπεσθαί τινα ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ τιμωρήσασθαι. ἡδὺ μὲν γὰρ τὸ οἴεσθαι τεύξεσθαι ὧν ἐφίεται. οὐδεὶς δὲ τῶν φαινομένων ἀδυνάτων ἐφίεται αὐτῷ, ὁ δ᾽ ὀργιζόμενος ἐφίεται αὐτῷ δυνατῶν. διὸ καλῶς εἴρηται περὶ θυμοῦ,

Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο,
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται.

ἀκολουθεῖ γὰρ καὶ ἡδονή τις διά τε τοῦτο, καὶ διότι διατρίβουσιν ἐν τῷ τιμωρεῖσθαι τῇ διανοίᾳ. ἡ οὖν τότε * ἐγγινομένη φαντασία, ἡδονὴν ποιεῖ, ὥσπερ ἡ τῶν ἐνυπνίων. ἐπεὶ δ᾽ ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια δόξης περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον (καὶ γὰρ τὰ κακὰ καὶ τἀγαθὰ ἄξια οἰόμεθα σπουδῆς εἶναι, καὶ τὰ συντείνοντα πρὸς ταῦτα. ὅσα δὲ * μηδέν, ἢ μικρὸν μικρά, οὐδενὸς ἄξια ὑπολαμβάνομεν) τρία δ᾽ ἐστὶν εἴδη ὀλιγωρίας, καταφρόνησίς τε καὶ ἐπηρεασμὸς καὶ ὕβρις. ὅ, τε γὰρ καταφρονῶν, ὀλιγωρεῖ * ἃ γὰρ οἴονται μηδενὸς ἄξια εἶναι, τούτων καταφρονοῦσι. τῶν δὲ μηδενὸς ἀξίων, ὀλιγωροῦσι. καὶ ὁ ἐπηρεάζων, φαίνεται καταφρονεῖν. ἔστι γὰρ ὁ ἐπηρεασμός, ἐμποδισμὸς ταῖς βουλήσεσιν, οὐχ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ἐκείνῳ. ἐπεὶ οὖν οὐχ ἵνα αὐτῷ τι, ὀλιγωρεῖ. δῆλον γάρ, ὅτι οὔτε βλάψειν ὑπολαμβάνει, ἐφοβεῖτο γάρ, καὶ οὐκ ὠλιγώρει, οὔτ᾽ ὠφελῆσαι ἂν οὐδὲν ἄξιον λόγου. ἐφρόντιζε γὰρ ἂν ὥστε * φίλος εἶναι. καὶ ὁ ὑβρίζων δέ, ὀλιγωρεῖ. ἔστι γὰρ ὕβρις, * τὸ βλάπτειν καὶ λυπεῖν, ἐφ᾽ οἷς αἰσχύνη ἐστὶ τῷ πάσχοντι, μὴ ἵνα τι γένηται * αὐτῷ ἄλλο ἢ ὅ, τι ἐγένετο, ἀλλ᾽ ὅπως ἡσθῇ.

* γρ. προσηκόντων.
* γρ. ἐπεὶ δὲ
* γρ. τῶν αὐτοῦ τινα
Il. σ.
* γρ. γενομένη φαντ. ἐμποιεῖ
* γρ. μηδὲν ἢ μικρά
* γρ. ἴσασι γὰρ
* γρ. φίλον εἶναι
* γρ. προσῆκον ὃ λέγειν
* γρ. αὐτῷ τι ἄλλο ἢ ὅτι ἦν, ἀλλ᾽ ὅπως ἡσθῇ.

CAPVT II.

De ira.

C IAm verò ſit ira appetitio cum dolore coniuncta, eius quæ apparet, vltionis, propter eam quæ apparet deſpicientiam, vel in ſe, vel in ſuorum quempiam non conuenienter. Et quoniam talis eſt ira, neceſſe eſt vt is qui iraſcitur, iraſcatur ſemper ſingularium alicui, vt Cleoni, ſed non homini. Et quia ſibi, aut ſuorum alicui fecit, aut facturus fuit. Præterea verò, vt omnem iram conſequatur aliqua voluptas ex ſpe vlciſcendi. Iucundum enim eſt exiſtimare ſe conſecuturum eſſe quæ appetit. Nemo autem quæ videntur fieri non poſſe, appetit. At qui iraſcitur, appetit quæ à ſe fieri poſſunt. Quamobrem rectè dictum eſt de ira,

Dulcior effuſo quæ melle in pectore creſcit.

D Conſequitur enim voluptas quædam & ex hoc, & ex eo, quia verſantur in vlciſcendo cogitatione. Quæ igitur tunc fit phantaſia, voluptatem parit, vt quæ in ſomniis. Et quoniam deſpicientia eſt actus opinionis in eo quod nihil æſtimandum videtur (etenim mala, & bona digna arbitramur ſtudio eſſe, & quæ referuntur ad hæc; quæ verò ſunt nihil, aut admodum parua, nulla re digna exiſtimamus) tres ſunt ſpecies deſpicientiæ, contemptioque, & incommodatio, & contumelia. Qui enim contemnit, deſpicit: quæ enim arbitrantur nulla re digna eſſe, ea contemnunt. Quæ verò nulla re digna ſunt, deſpiciunt. Et E qui incommodat, videtur contemnere. Eſt enim incommodatio, impedimentum, quod fit voluntatibus, non vt aliquid ſibi eueniat, ſed vt ne illi. Quoniam igitur non ſpectat, vt ſibi aliquid eueniat, deſpicit. Id enim manifeſtum eſt, quia nec obfuturum exiſtimat (nam timeret, & non deſpiceret) nec profuturum vlla in re, quæ vllum habeat momentum (nam curaret, vt amicus eſſet.) Et qui contumeliam infert, deſpicit. Eſt enim contumelia nocere, & moleſtum eſſe in iis in quibus dedecus eſt patienti, non vt aliquid fiat ſibi aliud, niſi quod fit, ſed vt voluptatem percipiat.

Etenim referentes non faciunt contumeliam, ſed vlciſcuntur. Cauſſa verò voluptatis eſt contumeliam facientibus, quòd arbitrantur malefaciendo ſe excellere magis. Quamobrem iuuenes & diuites contumelioſi ſunt: excellere enim ſe arbitrantur contumeliam inferendo. Contumeliæ verò eſt non æſtimare. Et qui non æſtimat, deſpicit. Quod enim nulla re dignum eſt, nullam habet æſtimationem nec mali nec boni. Quamobrem ait iraſcens Achilles, Non æſtimauit, quoniam ereptum donum ipſe retinet: &, Tanquam non æſtimandum profugum. Vt qui propterea iraſcatur. Conuenire autem arbitrantur, ſe magnifieri ab inferioribus genere, facultate, virtute, & omnino eo in quo aliquis longè excellit, vt in pecuniis diues pauperi, & in dicendo eloquens, ei qui dicendo non valet, & imperans ei cui imperatur, & qui exiſtimatur eſſe dignus qui imperet, ei qui dignus, cui imperetur. Quamobrem dictum eſt, Ira eſt magna ab Ioue natorum regum. Et alibi, Conceptam tamen iram ſeruat. Moleſtiam enim habent propter excellentiam, præterea à quibus aliquis putat benignè fieri oportere. Illi autem ſunt, quos beneficio affecit, vel afficit, aut ipſe, aut ſuorum aliquis, aut propter ipſum vel vult, vel voluit. Apparet igitur iam ex his quo modo ſe habentes iraſcantur ipſi, & quibus & propter quæ: Ipſi.n. cùm dolent. Nam appetit aliquid dolens. Siue igitur directo obſtiterit aliquis, vt ſitienti ad bibendum, ſiue non directo, ſimiliter idem videtur efficere, &, ſi refragetur aliquis, &, ſi non ſuffragetur, & ſi qua alia in re turbarit ſic ſe habentem: omnibus iraſcitur. Quamobrem ægrotantes, paupertate laborantes, amantes, ſitientes, omnino cupientes, & non rectè agentes, iracundi ſunt, & qui concitentur, idonei. Maximè quidem aduersùs eos, qui præſentem ſtatum deſpiciunt, vt ægrotans quidem in iis quæ pertinent ad morbum, paupertate autem laborans in iis quæ ad paupertatem, bellator in iis quæ ad bellum, amator in iis quæ ad amorem. Similiter verò etiam in aliis: præparatur enim quiſque ad ſuam cuiuſque iram ab inhærente affectu. Præterea verò ſi contraria acceperit. moleſtiam enim affert maiorem, quod multum etiam præter opinionem eſt. quemadmodum etiam delectat, quod multum præter opinionem eſt, ſi factum ſit, quod vult. Quamobrem & horæ, & tempora, & affectiones, & ætates ex his apparent, quales aptæ ſint ad commotionem iræ, & quando, & vbi, & vt, quo magis in eis ſunt, aptiores etiam ſunt ad commotionem. Ac ipſi quidem ſic ſe habentes facilè ad iram concitantur. Iraſcuntur autem & iis qui irrident, & iis qui ſubſannant, & iis qui alludunt. Contumeliam enim faciunt. Et iis qui iis nocent quæ contumeliæ ſigna ſunt. Neceſſe autem eſt vt talia ſint, quæ neque pro re aliqua, neque vtiliæ agentibus ſunt. Iam enim videntur propter contumeliam. Et maledicentibus & contemnentibus in iis quibus ipſi maximè ſtudent, vt qui in philoſophia cupiunt alios ſuperare, ſi quis inuehatur in philoſophiam: qui verò in forma corporis, ſi quis in formam, ſimiliter verò etiam in aliis. Atque hæc multo magis, ſi ſuſpicentur ea non adeſſe ſibi, vel omnino, vel non firmè, vel non exiſtimari.

A οἱ γὰρ ἀντιποιοῦντες, οὐχ ὑβρίζουσι, ἀλλὰ τιμωροῦνται. αἴτιον δὲ τῆς ἡδονῆς τοῖς ὑβρίζουσιν, ὅτι οἴονται κακῶς δρῶντες αὐτοὺς ὑπερέχειν μᾶλλον. διὸ καὶ οἱ νέοι καὶ οἱ πλούσιοι, ὑβρισταί· ὑπερέχειν γὰρ οἴονται ὑβρίζοντες. ὕβρεως δὲ ἀτιμία· ὁ δ᾽ ἀτιμάζων, ὀλιγωρεῖ. τὸ γὰρ μηδενὸς ἄξιον, οὐδεμίαν ἔχει τιμὴν, οὔτε κακοῦ, οὔτε ἀγαθοῦ· διὸ λέγει ὀργιζόμενος ὁ Ἀχιλλεύς,

Ἠτίμησεν· ἑλὼν γὰρ ἔχει γέρας αὐτὸς ἀπούρας. καὶ, Iliad. α.

* ὡσεί τιν᾽ ἀτίμητον μετανάστην. Iliad. ι.

ὡς διὰ ταῦτα ὀργιζόμενος. προσήκειν δ᾽ οἴονται πολυωρεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡττόνων κατὰ γένος, κατὰ δύναμιν, B κατ᾽ ἀρετὴν, καὶ ὅλως ἐν ᾧ ἂν ταὐτῷ ὑπερέχῃ πολύ· οἷον, ἐν χρήμασιν ὁ πλούσιος, πένητος· καὶ ἐν τῷ λέγειν ῥητορικὸς, ἀδυνάτου εἰπεῖν· καὶ ἄρχων, ἀρχομένου· καὶ ἄρχειν ἄξιος οἰόμενος, τοῦ ἄρχεσθαι ἀξίου· διὸ εἴρηται,

Θυμὸς δὲ μέγας ἐστὶ διοτρεφέων βασιλήων· καὶ, Iliad. β.

Ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσσῃ. Iliad. α.

ἀγανακτοῦσι γὰρ διὰ τὴν ὑπεροχήν. ἔτι, ὑφ᾽ ὧν τις οἴεται εὖ πάσχειν δεῖν· οὗτοι δέ εἰσιν, οὓς εὖ πεποίηκεν, ἢ ποιεῖ, ἢ αὐτὸς, ἢ τῶν αὐτοῦ τις, ἢ δι᾽ αὐτὸν, ἢ βούλεται, ἢ ἐβουλήθη. Φανερὸν οὖν ἐκ τούτων ἤδη, πῶς τ᾽ ἔχοντες ὀργίζονται αὐτοὶ, καὶ τίσι, καὶ διὰ ποῖα. αὐτοὶ C μὲν γὰρ, ὅταν λυπῶνται· ἐφίεται γάρ τινος ὁ λυπούμενος. * ἐάν τε κατ᾽ εὐθυωρίαν οὖν ἀντικρούσῃ τις οἷον, τῷ διψῶντι πρὸς τὸ πιεῖν· ἐάν τε μὴ, ὁμοίως ταὐτὸ φαίνεται ποιεῖν· καὶ ἄν τε ἀντιπράττῃ τις, ἄν τε μὴ συμπράττῃ, ἐάν τε ἄλλο τι ἐνοχλῇ * οὕτως ἔχοντα, τοῖς πᾶσιν ὀργίζεται. διὸ κάμνοντες, πενόμενοι, ἐρῶντες, διψῶντες, ὅλως * ἐπιθυμοῦντες, καὶ μὴ κατορθοῦντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ εὐπαρόρμητοι· μάλιστα μὲν, πρὸς τοὺς τοῦ παρόντος ὀλιγωροῦντας· οἷον, κάμνων μὲν, τοῖς πρὸς τὴν νόσον· πενόμενος δὲ, τοῖς πρὸς τὴν πενίαν· πολεμῶν δὲ, τοῖς πρὸς τὸν πόλεμον· ἐρῶν δὲ, τοῖς D πρὸς τὸν ἔρωτα· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις· προωδοποίηται γὰρ ἕκαστος πρὸς τὴν ἑκάστου ὀργὴν ὑπὸ * τοῦ ὑπάρχοντος πάθους. ἔτι δὲ, ἐὰν τἀναντία τύχῃ προσδεχόμενος· λυπεῖ γὰρ μᾶλλον τὸ πολὺ * παρὰ δόξαν, ὥσπερ καὶ τέρπει τὸ πολὺ παρὰ δόξαν, ἐὰν γένηται ὃ βούλεται. διὸ καὶ ὧραι, καὶ χρόνοι, καὶ διαθέσεις, καὶ ἡλικίαι, ἐκ τούτων φανεραὶ, ποῖαι εὐκίνητοι πρὸς ὀργὴν, καὶ πότε, καὶ ποῦ· καὶ ὅτι ὅτε μᾶλλον ἐν τούτοις εἰσὶ, μᾶλλον καὶ εὐκίνητοι. αὐτοὶ μὲν οὖν οὕτως ἔχοντες, εὐκίνητοι πρὸς ὀργήν. ὀργίζονται δὲ τοῖς τε καταγελῶσι, καὶ χλευάζουσι, καὶ σκώ-E πτουσιν· ὑβρίζουσι γάρ. καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα βλάπτουσιν, ὅσα ὕβρεως σημεῖα. ἀνάγκη δὲ τοιαῦτα εἶναι, ἃ μήτε ἀντί τινος, μήτ᾽ ὠφέλιμα τοῖς ποιοῦσιν· ἤδη γὰρ δοκεῖ διὰ ὕβριν, καὶ τοῖς κακῶς λέγουσι, καὶ καταφρονοῦσι, περὶ ἃ αὐτοὶ μάλιστα σπουδάζουσιν· οἷον, οἱ ἐπὶ φιλοσοφίᾳ φιλοτιμούμενοι, ἐάν τις εἰς τὴν φιλοσοφίαν· οἱ δ᾽ ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ, ἐάν τις εἰς τὴν ἰδέαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ταῦτα δὲ πολλῷ μᾶλλον, ἐὰν ὑποπτεύωσι μὴ ὑπάρχειν αὐτοῖς, ἢ ὅλως, ἢ μὴ ἰσχυρῶς, ἢ μὴ δοκεῖν.

* γ. ἐάν τ᾽ οὖν καὶ εὐθυωρίαν ἐάν τε αν.
* γρ. οὕτως ἔχον. al. ἔχων.
* γρ. ἐπιθυμοῦντες.
* γ. τὸ ὑπάρχον.
* γ. ὃ παρὰ δ.

ἐπειδὴ δὲ σφόδρα οἴονται ὑπάρχειν ἐν τούτοις ἐν οἷς σκώπτονται, οὐ φροντίζουσι. καὶ τοῖς φίλοις μᾶλλον ἢ τοῖς μὴ φίλοις· οἴονται γὰρ προσήκειν μᾶλλον παρ' αὐτῶν εὖ πάσχειν ἢ μή· καὶ τοῖς εἰθισμένοις * τιμᾶν, ἢ φροντίζειν, ἐὰν πάλιν μὴ οὕτως ὁμιλῶσι· καὶ γὰρ ὑπὸ τούτων οἴονται καταφρονεῖσθαι. * ταὐτὰ γὰρ ἂν ποιεῖν. καὶ τοῖς μὴ ἀντιποιοῦσιν εὖ, μηδὲ τὴν ἴσην * ἀνταποδιδοῦσι. καὶ τοῖς τἀναντία ποιοῦσιν αὐτοῖς, ἐὰν ἥττους ὦσι· καταφρονεῖν γὰρ πάντες οἱ τοιοῦτοι φαίνονται· καὶ οἱ μὲν, ὡς ἡττόνων· οἱ δ', ὡς παρ' ἡττόνων. καὶ τοῖς ἐν μηδενὶ λόγῳ οὖσιν, ἄν τι ὀλιγωρῶσι μᾶλλον· ὑπόκειται γὰρ ἡ ὀργὴ τῆς ὀλιγωρίας πρὸς τοὺς μὴ προσήκοντας· προσήκει δὲ τοῖς ἥττοσι μὴ ὀλιγωρεῖν. τοῖς δὲ φίλοις, ἐάν τε μὴ εὖ λέγωσιν, ἢ ποιῶσι· καὶ ἔτι μᾶλλον, ἐὰν τἀναντία, καὶ ἐὰν μὴ αἰσθάνωνται δεομένων· ὥσπερ ὁ Ἀντιφῶντος Πλήξιππος τῷ Μελεάγρῳ· ὀλιγωρίας γὰρ τὸ μὴ αἰσθάνεσθαι σημεῖον· ὧν γὰρ φροντίζομεν, οὐ λανθάνει. καὶ τοῖς ἐπιχαίρουσι ταῖς ἀτυχίαις· καὶ ὅλως εὐθυμουμένοις ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἀτυχίαις· ἢ γὰρ ἐχθροῦ, ἢ ὀλιγωροῦντος σημεῖον, καὶ τοῖς μὴ φροντίζουσιν, ἐὰν λυπήσωσι· διὸ καὶ τοῖς κακὰ ἀγγέλλουσιν ὀργίζονται. καὶ τοῖς ἢ ἀκούουσι περὶ αὐτῶν, ἢ θεωμένοις τὰ αὐτῶν φαῦλα· ὅμοιοι γάρ εἰσιν ἢ ὀλιγωροῦσιν, ἢ ἐχθροῖς· οἱ γὰρ φίλοι, συναλγοῦσι· θεώμενοι δὲ τὰ οἰκεῖα φαῦλα πάντες, ἀλγοῦσιν. ἔτι, τοῖς ὀλιγωροῦσι πρὸς πέντε, πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται, πρὸς οὓς θαυμάζουσιν, ὑφ' ὧν βούλονται θαυμάζεσθαι, πρὸς οὓς αἰσχύνονται, ἢ ἐν τοῖς αἰσχυνομένοις αὐτούς· ἐν τούτοις ἐάν τις ὀλιγωρῇ, ὀργίζονται μᾶλλον. καὶ τοῖς εἰς τὰ τοιαῦτα ὀλιγωροῦσιν, ὑπὲρ ὧν αὐτοῖς αἰσχρὸν μὴ * βοηθεῖν· οἷον γονεῖς, τέκνα, γυναῖκας, ἀρχομένους. καὶ τοῖς χάριν μὴ ἀποδιδοῦσι· παρὰ τὸ προσῆκον γὰρ ἡ ὀλιγωρία. καὶ τοῖς εἰρωνευομένοις, πρὸς σπουδάζοντας· καταφρονητικὸν γὰρ ἡ εἰρωνεία. καὶ τοῖς τῶν ἄλλων εὖ ποιητικοῖς, ἐὰν μὴ καὶ αὐτῶν· καὶ γὰρ τοῦτο καταφρονητικόν, τὸ μὴ ἀξιοῦν ὧν πάντας καὶ αὐτόν. ποιητικὸν δὲ ὀργῆς καὶ ἡ λήθη, οἷον καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων οὖσα * περὶ μικρόν· ὀλιγωρίας γὰρ δοκεῖ καὶ ἡ λήθη σημεῖον εἶναι· δι' ἀμέλειαν μὲν γὰρ ἡ λήθη γίγνεται· ἡ δ' ἀμέλεια, ὀλιγωρία ἐστίν. οἷς μὲν οὖν ὀργίζονται, καὶ ὡς ἔχοντες, καὶ διὰ ποῖα, ἅμα εἴρηται. δῆλον δ' ὡς δέοι ἂν αὐτὸν κατασκευάζειν τῷ λόγῳ τοιούτους οἷοι ὄντες ὀργίλως ἔχουσι, καὶ τοὺς ἐναντίους τούτοις ἐνόχους ὄντας, ἐφ' οἷς ὀργίζονται, καὶ τοιούτους οἵοις ὀργίζονται.

* γ. τιμ. μᾶλλον.
* γρ. ταῦτα γὰρ αὖ ποιεῖν.
* γρ. ἀνταποδιδῶσι.
* γ. βοηθοῦσι.
* γ. περὶ μικρ.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Πῶς ἔχοντες πρᾶοί εἰσι, καὶ πρὸς τίνας πράως ἔχουσι, καὶ διὰ τίνων πραΰνονται.

Ἐπεὶ δὲ τὸ ὀργίζεσθαι ἐναντίον * τῷ πραΰνεσθαι, καὶ ὀργὴ πραότητι, ληπτέον πῶς ἔχοντες πρᾶοί εἰσι, καὶ πρὸς τίνας πράως ἔχουσι, καὶ διὰ τίνων πραΰνονται. ἔστω δὴ πράϋνσις, κατάστασις καὶ ἠρέμησις ὀργῆς. εἰ οὖν ὀργίζονται τοῖς ὀλιγωροῦσιν, ὀλιγωρία δὲ ἐστὶν ἑκούσιον, φανερὸν ὅτι καὶ τοῖς μηδὲν τούτων ποιοῦσιν, ἢ ἀκουσίως ποιοῦσιν, ἢ φαινομένοις τοιούτοις, πρᾶοί εἰσι.

* γ. τὸ πρ. τὸ ὀρ. πραΰνεσθαι,

A Quòd ſi valde exiſtiment ſe hærere in iis in quibus illuduntur, non curant. Et amicis magis quàm non amicis: arbitrantur enim conuenire magis, ſe ab ipſis beneficio affici, quàm non. Et iis qui conſueuerint honorare, aut curare, ſi non ampliùs ſic conſeruentur. Etenim ab his arbitrantur ſe contemni. idem enim facturos. Et iis qui non reddunt beneficium, nec par reddunt, & iis qui contraria faciunt ac ipſi, ſi inferiores ſint. Contemnere enim omnes eiuſmodi videntur. Atque hi quidem, vt eos qui inferiores ſint: illi verò tanquam ab inferioribus beneficio affecti. Et iis qui in nulla ſunt exiſtimatione, ſi deſpiciant, magis. Poſitum enim eſt, iram eſſe deſpicientiæ B aduerſus non conuenienter ſe gerentes. Conuenit autem inferioribus non deſpicere. Et amicis, ſi non benedicant, aut faciant, & præterea magis, ſi contraria faciant, &, ſi non ſentiant ipſos indigere, vt Antiphontis Plexippus Meleagro: deſpicientiæ enim non ſentire ſignum eſt. quæ enim curamus, non latent. Et iis, qui gaudent rebus aduerſis, & omnino iis qui bono animo ſunt in ipſorum rebus aduerſis. aut enim inimici, aut deſpicientis ſignum eſt. Et iis qui non curant, ſi moleſti ſint. Quamobrem & mala nuntiantibus iraſcuntur. Et iis, qui aut auſcultant de ipſis, aut ſpectant ipſorum mala. ſimiles enim ſunt, aut iis qui deſpiciunt, aut inimicis. Amici enim condolent. Spectantes ve- C rò propria mala, omnes dolent. Præterea deſpicientibus apud quinque hominum genera, apud eos quibuſcum de honore concertant, apud eos quos admirantur, apud eos quibus volunt ſe admirationi eſſe, apud eos quos reuerentur, & inter eos qui reuerentur ipſos. Inter hos ſi quis deſpiciat, iraſcuntur magis. Et iis qui in eiuſmodi rebus deſpiciunt, quas ipſis turpe eſt non adiuuare, vt parentes, filios, vxores, ſubditos. Et gratiam non agentibus. præter conueniens enim eſt deſpicientia. Et diſſimulatione vtentibus apud eos qui ſeriò agunt: quia pertinet ad contemptionem diſſimulatio. Et iis qui de aliis benemeriti ſunt, ſi non etiam de ipſis. etenim id pertinet ad contem- D ptionem, non æſtimare dignum iis quibus omnes dignos æſtimet, etiam ipſum. Conficiens verò iræ, etiam obliuio eſt, vt quæ etiam nominum ferè eſt. deſpicientiæ enim videtur etiam obliuio ſignum eſſe. Nam propter non curantiam, obliuio fit. at non curantia, deſpicientia eſt. Ac quibus quidem iraſcuntur, & quomodo ſe habentes, & propter quæ, dictum eſt. Manifeſtum autem eſt, oportere ipſos parare oratione tales, quales cùm ſunt, iracundè ſe habent, & aduerſarios iis rebus affines, in quibus iraſcuntur, & tales, qualibus iraſcuntur.

CAPVT III.

De delinitione.

E QVoniam verò iraſci, & deliniri contraria ſunt, & ira, & delinitio, ſumendum eſt, & quomodo ſe habentes lenes ſint, & erga quos leniter ſe habeant, & per quæ leniantur. Sit igitur delinitio, ſedatio, & remiſſio iræ. Si ergo iraſcuntur deſpicientibus, deſpicientia verò eſt ſponte, manifeſtum eſt, & iis qui nihil horum faciunt, vel non ſponte faciunt, vel apparent tales, lenes eſſe.

Et contraria iis quæ fecerunt volentibus. Et A quicumque etiam in ſe tales ſunt. nemo enim ſe videtur deſpicere. Et confitentibus & quos pœnitet. Quaſi enim loco pœnæ moleſtia afficiantur in iis quæ facta ſunt, requieſcunt ab ira. Signum verò eſt in famulorum caſtigatione. Inficiantes enim & contradicentes magis caſtigamus. Verùm aduerſus confitentes iuſtè ſe caſtigari, conquieſcimus excandeſcentes. Cauſſa verò eſt, quòd impudentia eſt manifeſta negare: at impudentia eſt deſpicientia, & contemptio. Quos igitur valde contemnimus, apud eos pudore non afficimur.

Et ſe ſubmittentibus & non contradicentibus. Videntur enim confiteri ſe inferiores eſſe: at inferiores timent. qui verò timet, nemo deſpicit. ad- B uerſus autem ſe ſubmittentes, requieſcere iram, etiam canes manifeſtum faciunt, non mordentes eos qui proſtrati ſunt. Et ſeriò agentibus cum ſeriò agentibus. Videtur enim curari, ſed non contemni. Et iis qui in re maiore gratificati ſunt. Et rogantibus ac deprecantibus. ſubmiſſiores enim ſunt. Et contumelioſis ac ſubſannantibus atque deſpicientibus, aut nullius, aut non bonorum, aut non talium, quales ipſi ſunt. Omnino autem ex contrariis oportet conſiderare ea quæ pertinent ad leniendum. Et iis, quos timent, & propter quos pudore afficiuntur. quoad enim ita ſe habeant, non iraſcuntur. Fieri enim non poteſt vt ſimul timeant, & iraſcantur. Et iis qui per C iram fecerunt, aut non iraſcuntur, aut minus iraſcuntur: non enim propter deſpicientiam videntur egiſſe. Nemo enim qui iraſcitur, deſpicit. etenim deſpicientia vacat dolore, ira verò cum dolore eſt. Et iis, qui propter ipſos pudore afficiuntur. Et qui ſe habent contrario modo ac illi qui iraſcuntur, profectò lenes ſunt; vt in ludo, in riſu, in feſto, in felici die, in recta actione, in ſaturitate, omnino in indolentia, & voluptate ſine contumelia, & in ſpe æqua. Præterea verò qui commorati ſunt in ira, & non recenter iraſcuntur. Sedat enim iram tempus. Sedat verò etiam alterius iram maiorem de alio ſumpta pœna priùs. Quamobrem rectè Philocrates, dicente quodam, dum iraſceretur D populus: Quid te non defendis? Nondum, inquit. Verùm quando? cùm alium videro in crimen vocatum. Lenes enim fiunt, cùm in alium iram conſumpſerunt: quemadmodum contigit in Ergophili caſu. Magis enim ei ſuccenſentes, quàm Calliſtheni, eum dimiſerunt, propterea quòd Calliſthenem pridie morte mulctauerant.

Et, ſi conuicerint. Et, ſi maius malum paſſi ſint, quàm ij qui iraſcuntur, attuliſſent. quaſi enim ſe ſumpſiſſe pœnam putant. Et, ſi ſe iniuſtè agere arbitrantur, & iuſtè pati. non oritur enim ira aduerſus iuſtum: quia non amplius præter id quod conuenit, putant ſe pati, ira autem id ipſum erat. Quamobrem oratione o- E portet priùs caſtigare. moleſtè enim ferunt minùs, dum caſtigantur etiam ſerui. Et ſi eos non ſenſuros eſſe putant ſe ab ipſis offendi, & pro quibus paſſi ſint. Nam ira ſingularium eſt, idque patet ex definitione. Quamobrem rectè ſcriptum eſt, Dicito Vlyſſem euerſorem, quaſi non vltus eſſet, ſi non ſenſiſſet, & à quo, & pro quo. Quare neque aliis, quicumque non ſentiunt, iraſcuntur, neque mortuis ampliùs: quippe qui paſſi ſint extremum, & non ſint dolituri, neque ſenſum, quod illi qui iraſcuntur, appetunt.

A καὶ τοῖς τἀναντία ὧν ἐποίησαν βουλομένοις. καὶ ὅσοι καὶ αὐτοὶ εἰς αὑτοὺς τοιοῦτοι. οὐδεὶς γὰρ αὐτὸς αὑτοῦ δοκεῖ ὀλιγωρεῖν. καὶ τοῖς ὁμολογοῦσι καὶ μεταμελομένοις· ὡς γὰρ ἔχοντες δίκην τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς πεποιημένοις, παύονται τῆς ὀργῆς· σημεῖον δὲ ἐπὶ τῆς τῶν οἰκετῶν κολάσεως· τοὺς μὲν γὰρ ἀρνουμένους καὶ ἀντιλέγοντας μᾶλλον κολάζομεν· πρὸς δὲ τοὺς ὁμολογοῦντας δικαίως κολάζεσθαι, παυόμεθα θυμούμενοι· αἴτιον δ', ὅτι ἀναισχυντία τὸ τὰ φανερὰ ἀρνεῖσθαι· ἡ δ' ἀναισχυντία, ὀλιγωρία καὶ καταφρόνησις. ὧν γοῦν πολὺ καταφρονοῦμεν, οὐκ αἰσχυνόμεθα. καὶ τοῖς ταπεινουμένοις πρὸς B αὐτοὺς, καὶ μὴ ἀντιλέγουσι· φαίνονται γὰρ ὁμολογεῖν ἥττους εἶναι· οἱ δ' ἥττους, φοβοῦνται· φοβούμενος δὲ οὐδεὶς ὀλιγωρεῖ. ὅτι δὲ πρὸς τοὺς ταπεινουμένους παύεται ἡ ὀργὴ, καὶ οἱ κύνες δηλοῦσιν, οὐ δάκνοντες τοὺς καθίζοντας. καὶ τοῖς σπουδάζουσι πρὸς τοὺς σπουδάζοντας· δοκεῖ γὰρ σπουδάζεσθαι, ἀλλ' οὐ καταφρονεῖσθαι. καὶ τοῖς μείζω κεχαρισμένοις, καὶ τοῖς δεομένοις, καὶ παραιτουμένοις· ταπεινότεροι γάρ. καὶ τοῖς μὴ ὑβρισταῖς, μηδὲ χλευασταῖς, μηδ' ὀλιγώροις, ἢ εἰς μηδένα, ἢ μὴ εἰς χρηστοὺς, ἢ μὴ εἰς τοιούτους οἷοί περ αὐτοί. ὅλως δ', ἐκ τῶν ἐναντίων δεῖ σκοπεῖν τὰ * πραϋντικά. καὶ C οὓς φοβοῦνται καὶ αἰσχύνονται· ἕως γὰρ ἂν οὕτως ἔχωσιν, οὐκ ὀργίζονται· ἀδύνατον γὰρ ἅμα φοβεῖσθαι καὶ ὀργίζεσθαι. καὶ τοῖς δι' ὀργὴν ποιήσασιν, ἢ οὐκ ὀργίζονται, ἢ ἧττον ὀργίζονται· οὐ γὰρ δι' ὀλιγωρίαν φαίνονται πρᾶξαι· οὐδεὶς γὰρ ὀργιζόμενος ὀλιγωρεῖ. ἡ μὲν γὰρ ὀλιγωρία * ἄλυπον· ἡ δ' ὀργὴ, μετὰ λύπης, καὶ τοῖς αἰσχυνομένοις αὐτούς. καὶ ἔχοντες δὲ ἐναντίως τῷ ὀργίζεσθαι, δῆλον ὅτι πρᾶοί εἰσιν· οἷον, ἐν παιδιᾷ, ἐν γέλωτι, ἐν ἑορτῇ, ἐν εὐημερίᾳ, ἐν κατορθώσει, ἐν πληρώσει· ὅλως, ἐν ἀλυπίᾳ καὶ ἡδονῇ * μὴ ὑβριστικῇ, καὶ ἐν ἐλπίδι ἐπιεικεῖ. ἔτι κεχρονικότες, καὶ μὴ ὑπόγυιοι τῇ ὀργῇ ὄντες· παύει γὰρ ὀργὴν ὁ χρόνος. παύει δὲ καὶ * ἑτέ- D ρου ὀργὴν μείζω ἡ παρ' ἄλλου ληφθεῖσα τιμωρία πρότερον. διὸ εὖ Φιλοκράτης, εἰπόντος τινὸς, ὀργιζομένου τοῦ δήμου, Τί οὐκ ἀπολογῇ; οὔπω γε, ἔφη. ἀλλὰ πότε; ὅταν ἄλλον ἴδω διαβεβλημένον. πρᾶοι γὰρ γίγνονται, ὅταν εἰς ἄλλον τὴν ὀργὴν ἀναλώσωσιν· * οἷον συνέβη ἐπὶ Ἐργοφίλου. μᾶλλον γὰρ χαλεπαίνοντες, ἢ Καλλισθένει, * ἀφῆσαν, διὰ τὸ Καλλισθένους τῇ προτεραίᾳ καταγνῶναι θάνατον. καὶ ἐὰν ἕλωσι, καὶ ἐὰν μεῖζον κακὸν πεπονθότες ὦσιν, ἢ οἱ ὀργιζόμενοι ἔδρασαν ἄν. ὥσπερ γὰρ εἰληφέναι τιμωρίαν οἴονται. καὶ ἐὰν ἀδικεῖν οἴωνται αὐτοὶ καὶ δικαίως πάσχειν· οὐ γίγνεται γὰρ ἡ ὀργὴ πρὸς τὸ δίκαιον. οὐ γὰρ ἔτι παρὰ τὸ προσῆκον οἴονται E πάσχειν· ἡ δ' ὀργὴ τοῦτο ἦν. διὸ τῷ λόγῳ δεῖ προκολάζειν· ἀγανακτοῦσι γὰρ ἧττον κολαζόμενοι καὶ οἱ δοῦλοι. καὶ ἐὰν μὴ αἰσθήσεσθαι οἴωνται, ὅτι δι' αὐτοὺς, καὶ ἀνθ' ὧν ἔπαθον· ἡ γὰρ ὀργὴ * τῶν καθ' ἕκαστόν ἐστι. δῆλον δ' ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ. διὸ ὀρθῶς πεποίηται φάσθαι * Ὀδυσσῆα πτολιπόρθιον, ὡς οὐ τετιμωρημένος, εἰ μὴ ᾔσθετο καὶ ὑφ' οὗ, καὶ ἀνθ' ὅτου. ὥστε οὔτε τοῖς ἄλλοις ὅσοι μὴ αἰσθάνονται, ὀργίζονται· οὔτε τοῖς * τεθνεῶσιν ἔτι, ὡς πεπονθόσι τε τὸ ἔσχατον, καὶ οὐκ ἀλγήσουσιν, οὐδ' αἰσθησομένοις οὗ οἱ ὀργιζόμενοι ἐφίενται.

* κ. πραΰνοντα,
* ἄλυπος.
* μὴ ὑβριστικοῖς. qu. μὴ ὑβριστικοί.
* ἑτ. ὀργὴ μείζων, & ἡ
* ὃ συνέβη.
* ἀφεῖσαν. al. ἀφῆσαν,
* πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον
* Ὀδυσσεύς.
* τεθνεῶσι

διὸ εὖ περὶ τοῦ Ἕκτορος ὁ ποιητὴς, παῦσαι βουλόμενος τὸν Ἀχιλλέα τῆς ὀργῆς, τεθνεῶτος,

Iliad. ω. Κωφὴν γὰρ δὴ γαῖαν ἀεικίζει μενεαίνων.

δῆλον οὖν ὅτι τοῖς * καταπραΰνειν βουλομένοις, ἐκ τούτων τῶν τόπων λεκτέον· αὐτοὺς μὲν γὰρ παρασκευάζουσι τοιούτους· οἷς δ' ὀργίζονται, ἢ φοβεροὺς, ἢ αἰσχύνης ἀξίους, ἢ κεχαρισμένους, ἢ ἄκοντας, ἢ ὑπεραλγοῦντας τοῖς πεποιημένοις.

* χρησομένοις

A Itaque bene de Hectore Poëta, dum mitigare vellet Achillem ab ira aduerſus mortuum:

Mutam equidem terram verberat.

Manifeſtum igitur eſt, iis, qui lenire volunt, ex his locis dicendum eſſe, ipſos quidem parantibus eiuſmodi: illos verò, quibus iraſcuntur, aut metuendos, aut reuerentia dignos, aut benemeritos, aut inuitos, aut valde dolentes iis quæ facta ſunt.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Τίνας φιλοῦσι καὶ μισοῦσι καὶ διὰ τί.

CAPVT IV.

De amore & odio, & quid interſit inter iram & odium.

B Τίνας δὲ φιλοῦσι καὶ μισοῦσι, καὶ διὰ τί, τὴν φιλίαν καὶ τὸ φιλεῖν ὁρισάμενοι, λέγωμεν. ἔστω δὴ τὸ φιλεῖν, τὸ βούλεσθαί τινι ἃ οἴεται ἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, ἀλλὰ μὴ αὐτοῦ, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρακτικὸν εἶναι τούτων. φίλος δ' ἐστὶν, ὁ φιλῶν καὶ ἀντιφιλούμενος. οἴονται δὲ φίλοι εἶναι, οἱ οὕτως ἔχειν οἰόμενοι πρὸς ἀλλήλους. τούτων δὲ ὑποκειμένων, ἀνάγκη φίλον εἶναι τὸν συγχαίροντα τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ συναλγοῦντα τοῖς λυπηροῖς, μὴ διά τι ἕτερον, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον. γιγνομένων γὰρ ὧν βούλονται, χαίρουσι πάντες· τῶν ἐναντίων δὲ, λυποῦνται, ὥστε τῆς βουλήσεως σημεῖον, αἱ λῦπαι καὶ αἱ ἡδοναί. * καὶ οἷς ἤδη ταὐτὰ ἀγαθὰ καὶ κακά. καὶ οἱ τοῖς αὐτοῖς φίλοι, καὶ οἱ τοῖς αὐτοῖς ἐχθροί· ταὐτὰ γὰρ * τούτοις βούλεσθαι ἀνάγκη. ὥστε ἅπερ αὐτῷ καὶ ἄλλῳ βουλόμενος, τούτῳ φαίνεται φίλος εἶναι. καὶ τοὺς πεποιηκότας εὖ, φιλοῦσιν, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κήδονται· ἢ εἰ μεγάλα, ἢ εἰ προθύμως, ἢ ἐν τοιούτοις καιροῖς, καὶ αὐτῶν ἕνεκα· ἢ οὓς ἂν οἴωνται βούλεσθαι ποιεῖν εὖ. καὶ τοὺς τῶν φίλων φίλους. καὶ φιλοῦντας οὓς αὐτοὶ φιλοῦσι. καὶ τοὺς φιλουμένους ὑπὸ τῶν φιλουμένων ἑαυτοῖς. καὶ τοὺς τοῖς αὐτοῖς ἐχθρούς. καὶ μισοῦντας οὓς αὐτοὶ μισοῦσι. καὶ τοὺς μισουμένους ὑπὸ τῶν ἑαυτοῖς μισουμένων· πᾶσι γὰρ τούτοις τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ φαίνεται εἶναι καὶ ἑαυτοῖς· ὥστε βούλεσθαι τὰ αὐτοῖς ἀγαθά. ὅπερ ἦν τοῦ φίλου. ἔτι, τοὺς εὖ ποιητικοὺς εἰς χρήματα καὶ εἰς σωτηρίαν· διὸ τοὺς ἐλευθερίους * καὶ ἀνδρείους τιμῶσι, καὶ τοὺς δικαίους. τοιούτους δ' ὑπολαμβάνουσι, τοὺς μὴ * ἀφ' ἑτέρων ζῶντας· τοιοῦτοι δ' οἱ ἀπὸ τοῦ ἐργάζεσθαι· καὶ τούτων, οἱ ἀπὸ γεωργίας· καὶ τῶν ἄλλων, οἱ αὐτουργοὶ μάλιστα. καὶ τοὺς σώφρονας, ὅτι οὐκ ἄδικοι. καὶ τοὺς ἀπράγμονας, διὰ τὸ αὐτό. καὶ οἷς βουλόμεθα φίλοι εἶναι, ἐὰν φαίνωνται βουλόμενοι. εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι, οἵ τ' ἀγαθοὶ κατ' ἀρετὴν, καὶ οἱ εὐδόκιμοι, ἢ ἐν πᾶσιν, ἢ ἐν τοῖς βελτίστοις, ἢ ἐν τοῖς θαυμαζομένοις * ὑφ' αὐτῶν, ἢ ἐν τοῖς θαυμάζουσιν αὐτούς. ἔτι, τοὺς ἡδεῖς συνδιαγαγεῖν καὶ συνδιημερεῦσαι. τοιοῦτοι δ' οἱ εὔκολοι, καὶ μὴ ἐλεγκτικοὶ τῶν ἁμαρτανομένων, καὶ μὴ * φιλόνεικοι, μηδὲ δυσέριδες· πάντες γὰρ οἱ τοιοῦτοι μαχητικοί· οἱ δὲ μαχόμενοι, τἀναντία φαίνονται βούλεσθαι. καὶ οἱ ἐπιδέξιοι, καὶ τῷ * τωθάσαι, καὶ τῷ ὑπομεῖναι. ἐπὶ ταὐτὸ γὰρ ἀμφότεροι * σπεύδουσι τῷ πλησίον, δυνάμενοί τι σκώπτεσθαι, καὶ ἐμμελῶς σκώπτοντες. καὶ τοὺς ἐπαινοῦντας τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ, καὶ τούτων μάλιστα ἃ φοβοῦνται μὴ ὑπάρχειν αὐτοῖς.

* ἃ οἱ δι.
* τούτοις δεῖ.
* ἃ τοῖς ἃ.
* ἀφ' ἑτέρων
* ὑπ' αὐτῶν, ὑπὸ τοῖς θαυμ.
* φιλόνεικοι.
* παῖσαι.
* σπουδάζουσι

Iam quos ament, & odio habeant, & quamobrem, Amicitiã, & ipſum Amare cùm definiuerimus, dicamus. Sit igitur amare, velle alicui quæ putat bona, illius cauſſa: ſed non ipſius, & pro viribus effectorem eſſe eorum. Amicus verò eſt qui amat, & redamatur. Et putantur amici eſſe, qui ſic ſe habere exiſtimantur inuicem. His poſitis, neceſſe eſt, amicum eſſe, ſimul lætantem bonis, & ſimul dolentem moleſtis, non propter aliquid aliud, ſed propter illum. Secutis enim iis quæ volunt, gaudent omnes; contrariis verò dolent. Quare & voluntatis ſignum ſunt dolores, & voluptates. C Et quibus iam ſunt eadem bona & mala. Et qui ſunt iiſdem amici, & qui iiſdem inimici: neceſſe enim eſt vt hi eadem velint. Quare qui ea quæ ſibi, etiam alij vult, ei videtur amicus eſſe. Et eos qui benefecerunt, amant, aut ipſis, aut iis quos charos habent, aut ſi valde, aut ſi promptè, aut ſi in talibus occaſionibus, & ipſorum cauſſa, aut eos quos putant velle benefacere. Et amicorum amicos. Et amantes eos quos ipſi amant. Et qui amantur ab iis qui amantur à ſeipſis. Et eiſdem inimicos. Et odio habentes eos quos ipſi odio habent. Et qui odio habentur ab eis qui à ſeipſis odio habentur. Omnibus enim his eadem bona videntur eſſe, ac ſibi ipſis, vt velint, quæ ipſis bona ſunt, id quod erat amici. D Præterea beneficos in pecunias, & ſalutem. Quamobrem liberales & fortes honorant, & iuſtos. Tales autem exiſtimant non aliunde viuentes. Et tales ſunt, qui viuunt ex labore, & inter hos qui ex agricultura, & inter alios opifices maximè. Et temperantes, quia non iniuſti. Et ab agendo remotos propter idem. Et quibus volumus amici eſſe, ſi videantur velle. Sunt autem eiuſmodi, tum boni ex virtute, tum qui bona exiſtimatione ſunt, aut apud omnes, aut apud optimos, aut apud eos qui ſuſpiciuntur ab ipſis, aut apud eos qui ſuſpiciunt ipſos. E Præterea iucundos in communi vita, & communi conſuetudine. Tales verò ſunt & faciles, & non reprehenſores peccatorum, & non ſtudioſi victoriæ, neque litigioſi. Omnes enim tales pugnaces ſunt: & pugnaces velle contraria videntur, & dextri tum in eludendo tum in ſuſtinendo. Eiſdem enim rebus ambo ſtudent, ac is qui proximus eſt, tum qui poſſunt laceſſi, tum qui elegãter laceſſunt. Et laudãtes præſentia bona, & ex his maximè, quæ timent non adeſſe ipſis.

Et

Et mundos in viſu, in veſtitu, in tota vita. Et non exprobratores neque peccatorum, neque beneficiorum. ambo enim contentioſi. Et non memores malorum, neque obſeruatores criminum, ſed, qui reconcilientur, idoneos: quales enim exiſtimant eſſe erga alios, etiam erga ipſos putant. Et non maledicos, neque ſcientes propinquorum mala, neque ipſorum, ſed bona. bonus enim hoc facit. Et non aduerſantes iraſcentibus aut ſeriò agentibus: pugnaces enim ſunt tales. Et ſe erga ipſos aliquo modo habentes, vt admirantes ipſos, & virtute prçditos exiſtimantes, & gaudentes ipſis. Et ita maximè affectos in iis rebus in quibus maximè volunt ipſi aut ſuſpici, aut virtute præditi videri eſſe, aut iucundi. Et ſimiles. Et eadem profitentes, ſi non impediant, neque ex eodem ſit vita. Fit enim ſic illud, Figulus figulo. Et eadem appetentes, quorum contingit ſimul ipſos participes eſſe: ſin minùs, id etiam ſic accidit. Et apud quos ſic ſe habent, vt pudore non afficiantur eorum, quæ ſunt ad opinionem, cùm minimè contemnant. Et apud quos pudore afficiuntur eorum quæ ſunt ad veritatem. Et quibuſcum de honore concertant, & quorum æmulationem volunt, & non inuidiam, aut eos amant, aut eis volunt amici eſſe. Et quibus bona procurarent, niſi futura ipſis eſſent maiora mala. Et volunt amici eſſe iis qui ſimiliter abſentes & præſentes amant. Quamobrem tales etiam erga mortuos, omnes amant. Et omnino valde ſtudioſos amicorum, & non derelinquentes: maximè enim amant ex bonis amicos bonos. Et non fingentes apud ſeipſos. Tales autem ſunt etiam vitia ſua ipſorum dicentes. Nam dictum eſt, apud amicos nos eorum quæ ſunt ad opinionem, non affici pudore. Si igitur is quem pudet, non amat, is quem non pudet, amanti ſimilis eſt. Et non metuendos. Et quibus confidimus. Nemo enim eum quem metuit, amat. Species autem amicitiæ ſunt ſodalitas, & familiaritas, & cognatio, & quæcunque talia. Conficientia verò amicitiæ ſunt gratia, & non rogatum feciſſe, & cùm fecerit, non indicaſſe. Ipſius enim cauſſa ſic videtur, & non propter aliud. De inimicitia verò & odio conſtat ex contrariis contemplandum eſſe. Et conficientia inimicitiæ ſunt ira, incommodatio, criminatio. Ac ira quidem eſt ex iis quæ ſunt ad ſeipſum: inimicitia verò etiam ſine iis quæ ad ſeipſum: ſi enim exiſtimemus eſſe talem, odio habemus. Et ira quidem ſemper aduerſus ſingularia, vt Calliam, Socratem: odium verò etiam aduerſus genera. Nam furem odio habet, & ſycophantam quiſque. Et illa quidem ſanabilis tempore: hoc verò inſanabile. Et illa moleſtia afficere appetit: hoc malo potiùs. Sentiri enim vult qui iraſcitur, huius verò nihil intereſt. Sunt autem moleſta eiuſmodi vt ſentiantur omnia. Et quæ maximè mala ſunt, minimè ſub ſenſum cadunt, iniuſtitia, & imprudentia: non enim moleſtia afficit præſentia vitij. Et illa quidem cum moleſtia, hæc verò non cum moleſtia: qui enim iraſcitur, moleſtia afficitur: qui odio habet, non afficitur. Et ille quidem, ſi multa fiant, miſereſcit: hic verò nullius. Ille enim talionem pati vult eum cui iraſcitur, hic non eſſe. Apertè igitur ex his contingit inimicos

A καὶ τοὺς καθαρίους περὶ ὄψιν, περὶ ἀμπεχόνην, περὶ ὅλον τὸν βίον. καὶ τοὺς μὴ ὀνειδιστὰς μήτε τῶν ἁμαρτημάτων, μήτε τῶν εὐεργετημάτων· ἀμφότεροι γὰρ ἐλεγκτικοί. καὶ τοὺς μὴ μνησικάκους, μηδὲ φυλακτικοὺς τῶν ἐγκλημάτων, ἀλλ' εὐκαταλλάκτους· οἵους γὰρ ἂν ὑπολαμβάνωσιν εἶναι πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ πρὸς αὐτοὺς οἴονται. καὶ τοὺς μὴ κακολόγους, μηδὲ εἰδότας, μηδὲ τὰ τῶν πλησίον κακὰ, μήτε τὰ αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ ἀγαθά· ὁ γὰρ ἀγαθὸς * τοῦτο δρᾷ. καὶ τοὺς μὴ ἀντιτείνοντας τοῖς ὀργιζομένοις, ἢ σπουδάζουσι· μαχητικοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι. καὶ τοὺς πρὸς αὐτοὺς * σπουδαίως πως ἔχοντας, οἷον θαυμάζοντας αὐτοὺς, καὶ σπουδαίους ὑπολαμβάνοντας, B καὶ χαίροντας αὐτοῖς· καὶ ταῦτα μάλιστα πεπονθότας, περὶ ἃ μάλιστα βούλονται * αὐτοὶ ἢ θαυμάζεσθαι, ἢ σπουδαῖοι δοκεῖν εἶναι, ἢ ἡδεῖς. καὶ τοὺς ὁμοίους καὶ ταὐτὰ ἐπιτηδεύοντας, ἐὰν μὴ παρενοχλῶσι, μηδὲ ἀπὸ ταὐτοῦ ᾖ ὁ βίος· γίνεται γὰρ οὕτω, τὸ, * κεραμεὺς κεραμεῖ. καὶ τοὺς τῶν αὐτῶν ἐπιθυμοῦντας, ὧν ἐνδέχεται ἅμα μετέχειν αὐτούς· εἰ δὲ μὴ, ταὐτὸ καὶ οὕτω συμβαίνει. καὶ πρὸς οὓς οὕτως ἔχουσιν, ὥστε μὴ αἰσχύνεσθαι τὰ πρὸς δόξαν, μὴ καταφρονοῦντες. καὶ πρὸς C οὓς αἰσχύνονται τὰ πρὸς ἀλήθειαν. καὶ πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται, * ἢ ὑφ' ὧν ζηλοῦσθαι βούλονται καὶ μὴ φθονεῖσθαι, τούτους ἢ φιλοῦσιν, ἢ βούλονται φίλοι εἶναι. καὶ εἰς ἃ τἀγαθὰ συμπράττωσιν, ἐὰν μὴ * μέλλῃ αὐτοῖς ἔσεσθαι μείζω κακά. * καὶ τοὺς ὁμοίως καὶ τοὺς ἀπόντας καὶ τοὺς παρόντας φιλοῦσι. διὸ καὶ τοὺς περὶ τοὺς τεθνεῶτας τοιούτους πάντες φιλοῦσι. καὶ ὅλως τοὺς σφόδρα φιλοφίλους, καὶ μὴ ἐγκαταλείποντας· μάλιστα γὰρ φιλοῦσι τῶν ἀγαθῶν τοὺς φιλεῖν ἀγαθούς. καὶ τοὺς μὴ πλαττομένους πρὸς αὐτούς· τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ τὰ φαῦλα τὰ ἑαυτῶν λέγοντες· εἴρηται γὰρ ὅτι πρὸς τοὺς φίλους τὰ πρὸς δόξαν οὐκ αἰσχυνόμεθα. Εἰ οὖν ὁ αἰσχυνόμενος μὴ D φιλεῖ, ὁ μὴ αἰσχυνόμενος φιλοῦντι ἔοικε. καὶ τοὺς μὴ φοβερούς, καὶ οἷς θαρροῦμεν· οὐδεὶς γὰρ ὃν φοβεῖται, φιλεῖ. εἴδη δὲ φιλίας, ἑταιρεία, οἰκειότης, συγγένεια, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ποιητικὰ δὲ φιλίας, χάρις, καὶ τὸ μὴ δεηθέντος ποιῆσαι, καὶ τὸ ποιήσαντα μὴ δηλῶσαι· αὐτοῦ γὰρ οὕτως ἕνεκα φαίνεται, καὶ οὐ δι' ἕτερον. περὶ δὲ ἔχθρας καὶ τοῦ μισεῖν, φανερὸν, ὡς ἐκ τῶν ἐναντίων δεῖ θεωρεῖν. ποιητικὰ δὲ ἔχθρας, ὀργή, ἐπηρεασμός, διαβολή. ὀργὴ μὲν οὖν ἐστιν ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτόν· ἔχθρα δὲ, καὶ ἄνευ τοῦ πρὸς ἑαυτόν· ἐὰν γὰρ ὑπολαμβάνωμεν εἶναι τοιόνδε, μισοῦμεν. καὶ E ἡ μὲν ὀργή, ἀεὶ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα, οἷον * Καλλίᾳ ἢ Σωκράτει· τὸ δὲ μῖσος, καὶ πρὸς τὰ γένη· τὸν γὰρ κλέπτην μισεῖ καὶ τὸν συκοφάντην ἕκαστος· καὶ τὸ μὲν, ἰατὸν χρόνῳ· τὸ δ', ἀνίατον. καὶ ἡ μὲν, τοῦ λυπῆσαι ἐφίεται· ἡ δὲ, τοῦ κακῶσαι μᾶλλον· * αἰσθέσθαι γὰρ βούλεται ὁ ὀργιζόμενος· τῷ δὲ, οὐδὲν διαφέρει. ἔστι δὲ, τὰ μὲν λυπηρὰ, αἰσθητὰ πάντα· τὰ δὲ μάλιστα κακὰ, ἥκιστα αἰσθητά, ἀδικία καὶ ἀφροσύνη· οὐδὲν γὰρ λυπεῖ ἡ παρουσία τῆς κακίας. καὶ τὸ μὲν, μετὰ λύπης· τὸ δ', οὐ μετὰ λύπης· ὁ μὲν γὰρ ὀργιζόμενος, λυπεῖται· ὁ δὲ μισῶν, οὔ. καὶ ὁ μὲν, πολλῶν ἂν γενομένων, ἐλεήσειεν· ὁ δὲ οὐδενός· ὁ μὲν γὰρ, ἀντιπαθεῖν βούλεται ᾧ ὀργίζεται· ὁ δὲ, μὴ εἶναι. Φανερὸν οὖν ἐκ τούτων, ὅτι ἐνδέχεται ἐχθρούς

* κ. ἐῶντας
* ὡσαύτως
* αὐτοῖς
* Heſiod.
* ἢ ὑφ' ὧν
* μέλλοιεν
* καὶ οἱ ὁμ.
* Καλλίας Σωκράτει.
* αἰσθάνεσθαι

A καὶ φίλους καὶ ὄντας ἀποδεικνύναι, καὶ μὴ ὄντας ποιεῖν, καὶ φάσκοντας διαλύειν, καὶ ἢ δι' ὀργὴν, ἢ δι' ἔχθραν ἀμφισβητοῦντας ἐφ' ὁπότερ' ἂν προαιρῆταί τις ἄγειν. ποῖα δὲ φοβοῦνται, * καὶ τίνας, καὶ πῶς ἔχοντες, ὧδ' ἔσται φανερόν.

* ἢ ὡς πῶς.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Τί ἐστι φόβος, καὶ τὰ φοβερὰ, καὶ ὡς ἕκαστοι ἔχοντες δεδίασι.

* ἢ ταραχὴ

ΕΣτω δὴ φόβος, λύπη τις * ἢ ταραχὴ ἐκ φαντασίας μέλλοντος κακοῦ, ἢ φθαρτικοῦ, ἢ λυπηροῦ. οὐ γὰρ πάντα τὰ κακὰ φοβεῖται· οἷον, εἰ ἔσται ἄδικος ἢ B βραδύς. ἀλλ' ὅσα ἢ λύπας μεγάλας, ἢ φθορὰς * δύναται· καὶ ταῦτα, * ἂν μὴ πόρρω, ἀλλὰ σύνεγγυς φαίνηται, ὥστε μέλλειν· τὰ γὰρ πόρρω σφόδρα, οὐ φοβοῦνται· ἴσασι γὰρ πάντες, ὅτι ἀποθανοῦνται· ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐγγὺς, * οὐδὲν φροντίζουσιν. Εἰ δὴ ὁ φόβος τοῦτ' ἐστὶν, ἀνάγκη τὰ τοιαῦτα φοβερὰ εἶναι, ὅσα φαίνεται δύναμιν ἔχειν μεγάλην τοῦ φθείρειν, ἢ βλάπτειν βλάβας εἰς λύπην μεγάλην συντεινούσας. διὸ καὶ τὰ σημεῖα τῶν τοιούτων, φοβερά· ἐγγὺς γὰρ φαίνεται τὸ φοβερόν· τοῦτο γάρ ἐστι κίνδυνος, φοβεροῦ πλησιασμός. τοιαῦτα δὲ ἔχθρα τε καὶ ὀργὴ δυναμένων ποιεῖν τι· δῆλον γὰρ ὅτι βούλονταί τε καὶ δύνανται· ὥστε ἐγγύς εἰσι C τοῦ ποιεῖν. καὶ ἀδικία δύναμιν ἔχουσα· τῷ προαιρεῖσθαι γὰρ ὁ ἄδικος, ἄδικος. καὶ ἀρετὴ ὑβριζομένη δύναμιν ἔχουσα· δῆλον γὰρ ὅτι προαιρεῖται μὲν, ὅταν ὑβρίζηται, ἀεί, δύναται δὲ νῦν. καὶ φόβος, τῶν δυναμένων τι ποιῆσαι· ἐν παρασκευῇ γὰρ ἀνάγκη εἶναι καὶ τὸν τοιοῦτον. ἐπεὶ δ' οἱ πολλοὶ χείρους καὶ ἥττους τοῦ κερδαίνειν, καὶ δειλοὶ ἐν τοῖς κινδύνοις, φοβερὸν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ ἐπ' ἄλλῳ αὐτὸν εἶναι. ὥστε οἱ συνειδότες τε πεποιηκότι τι δεινὸν, φοβεροὶ, ἢ κατειπεῖν, ἢ ἐγκαταλιπεῖν. καὶ οἱ δυνάμενοι ἀδικεῖν, ἀεὶ τοῖς δυναμένοις ἀδικεῖσθαι· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀδικοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν δύνωνται. καὶ, * οἱ ἠδικημένοι * οἱ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι· ἀεὶ γὰρ * τηροῦσι καιρόν. καὶ οἱ ἠδικηκότες, ἐὰν δύναμιν ἔχωσι, φοβεροὶ, δεδιότες τὸ ἀντιπαθεῖν· ὑπέκειτο γὰρ τὸ τοιοῦτο φοβερόν. καὶ οἱ τῶν αὐτῶν * ἀνταγωνισταὶ, ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν ἀμφοῖν· ἀεὶ γὰρ πολεμοῦσι πρὸς τοὺς τοιούτους. καὶ οἱ τοῖς κρείττοσιν αὐτῶν φοβεροὶ, καὶ αὐτοῖς φοβεροί· μᾶλλον γὰρ ἂν δύναιντο βλάπτειν αὐτοὺς, ἢ τοὺς κρείττους. καὶ οὓς φοβοῦνται οἱ κρείττους αὐτῶν, διὰ ταὐτό. καὶ οἱ τοὺς κρείττους αὐτῶν ἀνῃρηκότες. καὶ οἱ τοῖς ἥττοσιν αὐτῶν ἐπιτιθέμενοι· ἢ γὰρ ἤδη φοβεροὶ, ἢ αὐξηθέντες. * καὶ τῶν ἠδικημένων καὶ ἐχθρῶν καὶ ἀντιπάλων οὐχ οἱ ὀξύθυμοι καὶ παρρησιαστικοὶ, ἀλλ' οἱ πρᾶοι καὶ εἴρωνες καὶ πανοῦργοι· * ἄδηλοι γὰρ εἰ ἐγγὺς, ὥστ' οὐδέποτε * φανεροὶ, ὅτι πόρρω. πάντα δὲ τὰ φοβερὰ, φοβερώτερα, ὅσα, ἂν ἁμάρτωσιν, ἐπανορθώσασθαι μὴ ἐνδέχεται, ἀλλ' ἢ ὅλως ἀδύνατα, ἢ μὴ * ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις· καὶ ὧν βοήθειαι μὴ εἰσὶν, ἢ μὴ ῥᾴδιαι. ὡς δ' ἁπλῶς εἰπεῖν, φοβερά ἐστιν ὅσα ἐφ' ἑτέρων γιγνόμενα ἢ μέλλοντα, ἐλεεινά ἐστι.

* δύνανται.
* ἐὰν μ. π. ἀ. σ. φαίνηται,
* οὐδὲ φρ.
* οἱ ἀδικούμενοι ἢ νομ.
* ἐπιτηροῦσι
* ἀγωνισταὶ,
* καὶ τῶν ἀδικηθέντων.
* ἀ. γὰρ, εἰ ἐγ. al. ἄδηλοι γὰρ εἰ.
* οὐ φανεροί. al. φοβεροί.
* ἐπ' αὐτοῖς,

A & amicos, tum qui ſunt, demonſtrare, tum qui non ſunt, efficere, & qui dicunt ſe eſſe, diſſoluere, & qui an ob iram an ob inimicitiam factum ſit, controuerſantur, in vtram partem quis præeligat ducere. Qualia verò metuant & quos & quomodo ſe habentes, ſic apparet.

CAPVT V.

De metu & fidentia.

SIt ergo metus, moleſtia quædam, & perturbatio ex phătaſia futuri mali, vel idonei ad interimentum, vel moleſti. Non enim omnia mala meB tuuntur, vt ne ſit iniuſtus, aut tardus, ſed quæcunque vel moleſtias magnas, vel interitus poſſunt. & hæc, quæ non longè, ſed prope apparent, vt futura ſint. Nam quæ longè admodum, non metuuntur. Sciunt enim omnes ſe morituros. ſed quia non prope, non curant. Quòd ſi metus huiuſmodi eſt, neceſſe eſt vt ea metuenda ſint, quæcunque apparent facultatem habere magnam interimendi, vel afferendi detrimenta ad moleſtiam magnam perducentia. Quamobrem & ſigna huiuſmodi rerum metuenda: prope enim apparet quod metuendum eſt, idque periculum eſt, nempe rei metuendæ appropinquatio. Eiuſmodi verò ſunt, inimicitia & ira eorum qui poſſunt efficere aliquid. Manifeſtum C enim eſt, eos, & velle, & poſſe, vt parati ſint ad efficiendum. Et iniuſtitia facultatem habens. Nam eo quia præeligit iniuſtus, eſt iniuſtus. Et virtus cōtumeliam păſſa, facultatem habens. Manifeſtum enim eſt eam præeligere ſemper, cùm contumeliam patitur, poteſt autem nunc. Et metus eorum qui poſſunt aliquid efficere. in apparatu enim neceſſe eſt vt ſit etiam ille qui talis eſt. Quoniam autem multi ſunt peiores, & auidiores lucri, & timidi in periculis, metuendū eſt plerumque ipſum aliunde pendere. Quare conſcij ei qui fecit aliquid atrox, metuendi, ne aut indicent aut deſerant. Et qui poſſunt iniuriam facere, ſemper iis qui poſſunt iniuriam pati. Nam plerumque iniuriam D faciunt homines, quando poſſunt. Et qui iniuriam patiuntur, vel exiſtimant ſe iniuriam pati: ſemper enim obſeruant occaſionem. Et qui iniuriam fecerunt, ſi facultatem habeant, metuendi ſunt, quippe qui reformident talionem. Poſitum enim eſt, eiuſmodi eſſe quod metuendum eſt. Et earundem rerum competitores, quaſcunque non contingit ſimul ineſſe ambobus: ſemper enim certant cum his. Et præſtantioribus metuendi, etiam ipſis metuendi. magis enim potuerint nocere ipſis quàm præſtantioribus. Et quos metuunt præſtantiores ipſis propter idem. Et qui præſtantiores ipſis ſuſtulerunt. Et qui inferiores ipſis inuaſerunt: aut enim iam metuendi ſunt, aut cùm creuerint. Et ex iis, qui iniuriam paſſi ſunt, & ex inimicis, vel adE uerſariis, non ad excandeſcendum procliues, & liberè loquentes, ſed manſueti, & diſſimulatores & malitioſi: obſcuri enim ſunt, an prope ſint. Quare nunquam manifeſti ſunt, quia longè abſunt. Ex omnibus autem metuendis illa magis metuenda ſunt, quæcunque ſi errauerint, corrigi non contingit, ſed aut omnino fieri non poſſunt, aut non in ipſorum ſed in aduerſariorum ſunt poteſtate. Et quorum auxilia non ſunt, vel non facilia. Vt autem ſimpliciter dicam, metuenda ſunt, quæ cùm aliis eueniunt, vel euentura ſunt, miſerabilia ſunt.

Ac quæ quidem metuenda ſint, & quæ metuant, ferme, vt ita dicam, maxima hæc ſunt. Quomodo verò affecti ipſi metuant, nunc dicamus. Si ergo eſt metus cum expectatione habendi aliquam ad interimendum idoneam perpeſſionem, apparet neminem metuere ex iis qui arbitrantur nihil ſe paſſuros, neque ea quæ non arbitrantur ſe paſſuros, neque eos à quibus non arbitrantur, neque tunc cùm minimè arbitrantur. Neceſſe igitur eſt metuere eos, qui arbitrantur aliquid eſſe paſſuros, & qui ab his, & hæc, & tunc. Non arbitrantur autem ſe paſſuros, neque qui in proſperitatibus magnis ſunt. Itaque contumelioſi ſunt, & paruifactores, & audaces. Atque efficiunt tales diuitiæ, robur, multitudo amicorum, potentia. Neque qui iam ſe paſſos eſſe omnia exiſtimant atrocia, & qui obriguerunt ad futurum, vt qui tympano iam torquentur, ſed oportet aliquam ſubeſſe ſpem ſalutis in ea re, de qua angantur. Signum autem eſt, quia metus paratos ad conſultandum reddit. atqui nemo conſultat de rebus deſperatis. quare oportet tales parare, cùm fuerit melius, eos metuere, quòd tales poſſunt pati, quia alij maiores paſſi ſint, & oſtendere ſimiles pati, aut paſſos eſſe, & ab iis, à quibus non arbitrabantur, & hæc, & tunc, cùm minimè arbitrabantur. Quoniam verò metus apparet, quid ſit, & metuenda, & quomodo ſinguli ſe habentes timeant, apparet ex his etiam, Fidere quid ſit, & in quibus verſentur fidentes, & quomodo affecti fidentes. Fidentia enim contraria eſt metui, & quod fidentiam habet, ei, quod metum. Quare eſt ſpes cum phantaſia rerum ſalutarium, vt quæ prope ſint: metuendarum verò, aut quæ non ſint, aut quæ longè ſint. Sunt autem quæ fidentiam afferunt, & atrocia quæ ſunt longè, & fidentiam afferentia quæ prope. Et emendationes ſi adſint, & auxilia, vel multa, vel magna, vel vtraque. Et ſi neque iniuriam acceperint, neque intulerint. Et, ſi competitores, aut non ſint omnino, aut non habeant facultatem, aut facultatem habentes ſint amici, aut beneficium fecerint, aut acceperint. Aut ſi plures ſint, quibus eadem proſint, aut præſtantiores, aut vtrique. Ipſi autem ſic ſe habentes fidentes ſunt, ſi multa ſe rectè egiſſe arbitrentur, & non paſſos eſſe. Aut ſi ſæpe inciderint in atrocia, & euaſerint. Bifariàm enim homines perturbationis expertes fiunt, vel quòd experti non ſint, vel quòd auxilia habeant, vt in maritimis periculis, & imperiti tempeſtatis fidunt futuris, & auxilia habentes propter experientiam. Et cùm ſimilibus non ſit res metuenda, neque inferioribus & quibus præſtantiores ſe arbitrantur eſſe. Arbitrantur autem, iis quos vicerint, ſiue ipſos, ſiue præſtantiores, ſiue ſimiles. Et ſi adeſſe ipſis arbitrentur plura, & maiora, quibus excellentes metuendi ſunt. Ea verò ſunt multitudo pecuniarum, & robur corporum, & regionis, & amicorum, & eorum, quæ ad bellum parantur, vel omnium, vel maximorum. Et, ſi iniuriam fecerint, aut nemini, aut non multis, aut non iis à quibus metuunt. Et omnino ſi ea quæ ad Deos pertinent, ipſis egregiè ſe habeant, & alia, & quæ ſunt à ſignis, & oraculis. Fidentiam enim affert ira. At non iniuriam facere, ſed accipere, iræ efficiens eſt. Numen autem exiſtimatur auxiliari iis qui iniuriam accipiunt. Et, cùm priores impetum facientes, vel nihil ſe pati, & paſſuros eſſe, vel rectè acturos arbitrantur. Ac de metuẽdis quidem, & fidentiam afferentibus, dictũ.

A τὰ μὲν οὖν φοβερά, καὶ ἃ φοβοῦνται, σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, τὰ μέγιστα ταῦτά ἐστιν. ὡς δὲ διακείμενοι αὐτοὶ φοβοῦνται, νῦν λέγωμεν. εἰ δή ἐστιν ὁ φόβος * μετὰ προσδοκίας τοῦ πείσεσθαί τι φθαρτικὸν πάθος, φανερὸν ὅτι οὐδεὶς φοβεῖται τῶν οἰομένων * μηδὲν ἂν παθεῖν, οὐδὲ ταῦτα ἃ μὴ οἴονται παθεῖν, οὐδὲ τούτους ὑφ᾽ ὧν μὴ οἴονται, οὐδὲ τότε ὅτε μὴ οἴονται. ἀνάγκη τοίνυν φοβεῖσθαι τοὺς οἰομένους τι παθεῖν ἂν, καὶ τοὺς ὑπὸ τούτων, καὶ ταῦτα, καὶ τότε. οὐκ οἴονται δὲ παθεῖν ἂν, οὔτε οἱ ἐν εὐτυχίαις μεγάλαις ὄντες, καὶ δοκοῦντες.] διὸ ὑβρισταὶ καὶ ὀλίγωροι καὶ θρασεῖς· ποιεῖ δὲ τοὺς τοιούτους πλοῦτος, ἰσχύς, πολυφιλία, δύναμις· οὔτε B οἱ ἤδη * πεπονθέναι νομίζοντες τὰ δεινά, καὶ ἀπεψυγμένοι πρὸς τὸ μέλλον, ὥσπερ οἱ ἀποτυμπανιζόμενοι ἤδη· ἀλλὰ δεῖ τινα * ἐλπίδα ὑπεῖναι σωτηρίας, περὶ οὗ ἀγωνιῶσι. σημεῖον δέ· ὁ γὰρ φόβος βουλευτικοὺς ποιεῖ. καί τοι οὐδεὶς βουλεύεται περὶ τῶν ἀνελπίστων· ὥστε δεῖ τοιούτους παρασκευάζειν, ὅταν ᾖ βέλτιον τὸ φοβεῖσθαι αὐτοὺς, ὅτι τοιοῦτοί εἰσιν, οἷοι παθεῖν· καὶ γὰρ ἄλλοι μείζους ἔπαθον· καὶ τοὺς ὁμοίους δεικνύναι πάσχοντας, ἢ πεπονθότας, καὶ ὑπὸ * τούτων ὑφ᾽ ὧν οὐκ ᾤοντο, καὶ ταῦτα, καὶ τότε ὅτε οὐκ ᾤοντο. ἐπεὶ δὲ περὶ φόβου φανερὸν τί ἐστι, καὶ περὶ τῶν φοβερῶν, καὶ ὡς ἕκαστοι ἔχοντες δεδίασι, φανερὸν C ἐκ τούτων, καὶ τὸ θαρρεῖν τί ἐστι, καὶ περὶ ποῖα θαρραλέοι, καὶ πῶς διακείμενοι θαρραλέοι εἰσί· τό τε γὰρ θάρσος ἐναντίον τῷ φόβῳ, καὶ τὸ θαρραλέον τῷ φοβερῷ.] ὥστε μετὰ φαντασίας ἡ ἐλπὶς τῶν σωτηρίων, ὡς ἐγγὺς ὄντων· τῶν δὲ φοβερῶν, ἢ μὴ ὄντων, ἢ πόρρω ὄντων. ἔστι δὲ θαρραλέα, τά τε δεινὰ πόρρω ὄντα, καὶ τὰ θαρραλέα ἐγγύς. καὶ ἐπανορθώσεις ἐὰν ὦσι, καὶ βοήθειαι, ἢ πολλαί, ἢ μεγάλαι, ἢ ἄμφω. καὶ μήτε ἠδικημένοι, μήτε ἠδικηκότες ὦσιν, ἀνταγωνισταί τε ἢ μὴ ὦσιν ὅλως, ἢ μὴ ἔχωσι δύναμιν· ἢ δύναμιν ἔχοντες, ὦσι φίλοι· ἢ πεποιηκότες ὦσιν εὖ, ἢ πεπονθότες. ἢ ἐὰν πλείους ὦσιν* οἷς ταῦτα συμ- D φέρει, ἢ κρείττους, ἢ ἄμφω· αὐτοὶ δὲ οὕτως ἔχοντες, θαρραλέοι εἰσίν. ἐὰν πολλὰ κατωρθωκέναι οἴωνται, καὶ μὴ πεπονθέναι. ἢ ἐὰν πολλάκις ἐληλυθότες εἰσὶν εἰς τὰ δεινά, καὶ διαπεφευγότες· διχῶς γὰρ ἀπαθεῖς γίγνονται οἱ ἄνθρωποι, ἢ τῷ μὴ πεπειρᾶσθαι, ἢ τῷ βοηθείας ἔχειν· ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ θάλατταν κινδύνοις, οἵ τε ἄπειροι χειμῶνος, θαρροῦσι τὰ μέλλοντα· καὶ οἱ βοηθείας ἔχοντες, διὰ τὴν ἐμπειρίαν. καὶ ὅταν τοῖς ὁμοίοις μὴ ᾖ φοβερὸν, μηδὲ τοῖς ἥττοσι, καὶ ὧν κρείττους οἴονται εἶναι· οἴονται δὲ, ὧν κεκρατήκασιν, ἢ αὐτῶν, ἢ τῶν κρειττόνων, ἢ τῶν ὁμοίων. καὶ ἐὰν ὑπάρχειν αὐτοῖς οἴωνται πλείω καὶ E μείζω, οἷς ὑπερέχοντες φοβεροί εἰσι. ταῦτα δ᾽ ἐστί, πλῆθος χρημάτων, καὶ ἰσχὺς σωμάτων, * καὶ φίλων, καὶ χώρας, καὶ τῶν πρὸς πόλεμον παρασκευῶν, ἢ πασῶν, ἢ τῶν μεγίστων. καὶ ἐὰν μὴ ἀδικηκότες ὦσιν, ἢ μηδένα, ἢ μὴ πολλοὺς, ἢ μὴ τοιούτους, περὶ ὧν φοβοῦνται. καὶ ὅλως ἂν τὰ πρὸς θεοὺς αὐτοῖς καλῶς ἔχῃ, τά τε ἄλλα. καὶ τὰ ἀπὸ σημείων καὶ λογίων. θαρραλέον γὰρ ἡ ὀργή· τὸ δὲ μὴ ἀδικεῖν, ἀλλ᾽ ἀδικεῖσθαι, ὀργῆς ποιητικόν. τὸ δὲ θεῖον ὑπολαμβάνει) βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. καὶ ὅταν προεπιχειροῦντες, ἢ μηδὲν ἂν παθεῖν, μηδὲ πείσεσθαι, ἢ κατορθώσειν οἴωνται. καὶ περὶ μὲν τῶν φοβερῶν καὶ θαρραλέων, εἴρηται.

* κ. μ. προσδ. πείσ.
* μὴ ἂν πεπονθεῖν,
* πεπονθ. παῖτ.
* ὑπεῖναι ἐλπ. σωτ.
* πείσεσθαι
* εἰς ταῦτα συμφερόμενοι,
* καὶ χώρας, ἢ φίλων

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ποῖα αἰσχύνονται καὶ ἀναισχυντοῦσι, καὶ πρὸς τίνας, καὶ πῶς ἔχοντες.

Ποῖα δὲ αἰσχύνονται καὶ ἀναισχυντοῦσι καὶ πρὸς τίνας, καὶ πῶς ἔχοντες, ἐκ τῶνδε δῆλον. ἔστω δὴ αἰσχύνη, λύπη τις καὶ ταραχὴ περὶ τὰ εἰς ἀδοξίαν φαινόμενα φέρειν τῶν κακῶν, ἢ παρόντων, ἢ γεγονότων, ἢ μελλόντων. ἡ δ' ἀναισχυντία, ὀλιγωρία τις καὶ ἀπάθεια περὶ τὰ αὐτὰ ταῦτα. *εἰ δή ἐστιν αἰσχύνη ἡ ὁρισθεῖσα, ἀνάγκη αἰσχύνεσθαι μὲν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τῶν κακῶν, ἃ δοκεῖ αἰσχρὰ εἶναι αὐτῷ, ἢ ὧν φροντίζει· τοιαῦτα δ' ἐστὶν, ὅσα ἀπὸ κακίας ἔργα ἐστί· *οἷον, ἀποβαλεῖν ἀσπίδα, ἢ φυγεῖν· ἀπὸ δειλίας γάρ. καὶ τὸ ἀποστερῆσαι *παρακαταθήκην. ἀπ' ἀδικίας γάρ. καὶ τὸ συγγενέσθαι οἷς οὐ δεῖ, *ἢ ὅπου οὐ δεῖ, ἢ ὅτε μὴ δεῖ· ἀπ' ἀκολασίας γάρ. καὶ τὸ κερδαίνειν ἀπὸ μικρῶν, ἢ ἀπὸ αἰσχρῶν, ἢ ἀπ' ἀδυνάτων, οἷον πενήτων, ἢ τεθνεώτων· ὅθεν καὶ ἡ παροιμία, τὸ, κἂν ἀπὸ νεκροῦ φέρειν. ἀπὸ αἰσχροκερδείας γὰρ καὶ ἀνελευθερίας. καὶ τὸ μὴ βοηθεῖν δυνάμενον εἰς χρήματα, ἢ ἧττον βοηθεῖν. καὶ τὸ βοηθεῖσθαι παρὰ τῶν ἧττον εὐπόρων. καὶ δανείζεσθαι ὅτε δόξει αἰτεῖν. καὶ αἰτεῖν ὅτε ἀπαιτεῖν· καὶ ἀπαιτεῖν, ὅτε αἰτεῖν· καὶ ἐπαινεῖν, ἵνα δόξῃ αἰτεῖν. καὶ τὸ, ἀποτετυχηκότα, μηδὲν ἧττον· πάντα γὰρ ἀνελευθερίας ταῦτα σημεῖα. τὸ δὲ ἐπαινεῖν παρόντα, κολακείας. καὶ τὸ τἀγαθὰ μὲν ὑπερεπαινεῖν, τὰ δὲ φαῦλα συναλείφειν. καὶ τὸ ὑπεραλγεῖν ἐπ' ἀλγοῦντι καὶ τἄλλα πάντα ὅσα τοιαῦτα· κολακείας γὰρ σημεῖα. καὶ τὸ μὴ ὑπομένειν πόνους, οὓς οἱ πρεσβύτεροι, ἢ οἱ τρυφῶντες, ἢ οἱ ἐν ἐξουσίᾳ μᾶλλον ὄντες, ἢ ὅλως οἱ ἀδυνατώτεροι· πάντα γὰρ μαλακίας σημεῖα. καὶ τὸ ὑφ' ἑτέρου εὖ πάσχειν, καὶ τὸ πολλάκις. καὶ ἃ εὖ ἐποίησεν ὀνειδίζειν· μικροψυχίας γὰρ πάντα καὶ ταπεινότητος σημεῖα. καὶ τὸ περὶ αὑτοῦ λέγειν, καὶ ἐπαγγέλλεσθαι· καὶ τὸ τὰ ἀλλότρια αὑτοῦ φάσκειν· *ἀλαζονείας γάρ. ὁμοίως δὲ καὶ *ἐπὶ τῶν ἄλλων ἑκάστης τῶν τοῦ ἤθους κακιῶν τὰ ἔργα, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ ὅμοια· αἰσχρὰ γὰρ καὶ *αἰσχυντηλά. καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ τῶν καλῶν ὧν πάντες μετέχουσιν, ἢ οἱ ὅμοιοι πάντες, ἢ οἱ πλεῖστοι, μὴ μετέχειν. ὁμοίους δὲ λέγω ὁμοεθνεῖς, πολίτας, *ἡλικιώτας, συγγενεῖς ὅλως, τοὺς ἐξ ἴσου· αἰσχρὸν γὰρ ἤδη τὸ μὴ μετέχειν οἷον, παιδεύσεως *ἐπὶ τοσοῦτον, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. πάντα δὲ ταῦτα μᾶλλον, ἂν δι' ἑαυτόν φαίνηται. οὕτω γὰρ ἤδη ἀπὸ κακίας μᾶλλον, ἂν αὐτὸς ᾖ αἴτιος τῶν ὑπαρξάντων, ἢ ὑπαρχόντων, ἢ μελλόντων. πάσχοντες δὲ, ἢ πεπονθότες, ἢ πεισόμενοι, τὰ τοιαῦτα αἰσχύνονται, ὅσα εἰς ἀτιμίαν φέρει καὶ ὀνείδη· ταῦτα δ' ἐστὶν, ὅσα εἰς ὑπηρετήσεις ἢ σώματος ἢ ἔργων αἰσχρῶν, ὧν ἐστὶ τὸ ὑβρίζεσθαι. καὶ τὰ μὲν, εἰς ἀκολασίαν, καὶ ἑκόντα καὶ ἄκοντα· τὰ δὲ, εἰς βίαν, ἄκοντα· ἀπὸ ἀνανδρίας γὰρ, ἢ δειλίας, ἡ ὑπομονὴ, καὶ τὸ μὴ ἀμύνεσθαι. ἃ μὲν οὖν αἰσχύνονται, ταῦτα ἐστὶ, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ περὶ ἀδοξίας φαντασία ἐστὶν ἡ αἰσχύνη, καὶ ταύτης αὐτῆς χάριν, ἀλλὰ μὴ τῶν ἀποβαινόντων· οὐδεὶς δὲ τῆς δόξης φροντίζει, ἀλλ' ἢ διὰ τοὺς δοξάζοντας, ἀνάγκη τούτους αἰσχύνεσθαι, ὧν λόγον ἔχει·

* γρ. εἰ δ' ἐστὶν αἰσχ.

* γρ. οἷον τὸ ἀποβαλεῖν ἀσπ.

* γρ. τὸ ἀδικῆσαι. ἀπ. ἀδ.

* κ. ἢ οὗ οὐ δ.

* ἀλαζονείας γ.

* ἀπὸ τῶν ἄλλων

* ἀναισχυντα.

* ἡλικιώτας

* καὶ ἐπὶ τοσ.

CAPVT VI.

De pudore.

QValia verò ſint ea, quorum pudet, & non pudet, & apud quos, & quomodo ſe habentes, ex his erit manifeſtum. Sit autem pudor, dolor quidam, & confuſio in iis quæ ad offenſionem exiſtimationis videntur pertinere, malis, aut præſentibus, aut præteritis, aut futuris. Impudentia verò deſpicientia quædam, & vacuitas perturbationis in his ipſis. Quòd ſi pudor eſt is qui definitus eſt, neceſſe eſt pudere talium malorum, quæ videntur turpia eſſe ipſi, aut iis quorum curam habet. Ta- B lia autem ſunt, quæcunque à vitioſitate opera ſunt, vt abiicere clypeum aut fugere: nam id à timiditate. Et fraudare depoſito: nam ab iniuſtitia. Et concumbere quibuſcum non oportet, aut vbi non oportet, aut quando non oportet. nam ab intemperantia. Et lucrari à rebus paruis, aut à turpibus, aut ab impotentibus, vt pauperibus aut mortuis. vnde & prouerbium, Etiam à mortuo ferre. nam à ſordibus & illiberalitate. Et non auxiliari, dum poſſis, in pecunias, aut minùs auxiliari. Et auxilium accipere à minùs abundantibus. Et mutuum requirere quando videbitur petere. Et petere, quando repetere. Et repetere, quando petere. Et laudare, vt videatur petere. Et repulſam paſſum nihil minus. Nam o- C mnia illiberalitatis hæc ſunt ſigna. Laudare autē præſentem, adulationis ſignum eſt. Et bona quidem laudando extollere, mala verò obſcurare. Et dolere vicem dolentis, & alia omnia eiuſmodi: nam adulationis ſigna ſunt. Et non tolerare labores, quos ſeniores, aut delicati, aut maiore licentia præditi, aut omnino impotentiores tolerant. Nam omnia mollitiei ſunt ſigna. Et ab altero affici beneficio, & ſæpe, & quæ fecerit, exprobrare. Nam puſillanimitatis omnia, & humilitatis ſigna. Et de ſe dicere, & polliceri, & aliena ſua affirmare: nam arrogantia eſt. Similiter verò etiam in aliorum vnoquoque, quæ in moribus ſunt, vitiorum opera, & ſigna, & ſimilia: nam turpia, & D pudenda ſunt. Et ad hæc rerum honeſtarum, quarum omnes participes ſunt, aut ſimiles omnes, aut plurimi, non eſſe participem. Similes autem dico eiuſdem nationis, ciuitatis, ætatis, cognationis, omnino æquales. Turpe enim iam eſt, non eſſe participem, vt eruditionis quadamtenus, & aliarum rerum ſimiliter. Omnia verò hæc magis, ſi propter ipſum appareant accidiſſe: ſic enim ſunt à vitio magis, ſi ipſe ſit cauſſa eorum quæ affuerunt, aut adſunt, aut futura ſunt. Patientes autem, aut paſſos, aut paſſuros talia pudet eorum quæ ad offenſionem exiſtimationis pertinent, & probra. Hæc autem ſunt, quæcunque ad mini- E ſteria, aut corporis, aut operum turpium, ex quibus eſt contumeliæ perpeſſio. Et quæ ad intemperantiam tum voluntaria tum non voluntaria. Quæ verò ad vim, non voluntaria: nam ab ignauia, aut timiditate tolerantia eſt, & non vlciſci. Quorum igitur pudet, hæc ſunt, & talia. Quoniam verò de offenſione exiſtimationis pudor eſt phantaſia, & huius ipſius gratia, ſed non eorum quæ inde eueniunt, ac nemo exiſtimationis curam habet niſi propter eos qui exiſtimant: neceſſe eſt, pudere eorum quorum rationem habet.

Rationem verò habet eorum qui ſuſpiciunt, & quos ſuſpicit, & à quibus vult ſuſpici, & quibuſcum de honore contendit, & quorum non contêmnit exiſtimationem. Ac ſuſpici quidem volunt ab iis, & ſuſpiciunt eos qui habent aliquod bonum ex iis quæ pretioſa ſunt, aut à quibus requirunt valde aliquid ex iis quorum illi ſunt domini: vt amatores. De honore autem contendunt cum iis qui ſimiles ſunt. Et curant, vt eos qui vera loquuntur, prudentes. Taleſque ſunt, tum ſenes, tum eruditi. Et eorum, quæ ſunt in oculo, & quæ in aperto. vnde etiam prouerbium, In oculis eſſe verecundiam. & ob id eorum qui ſemper aſſuturi ſunt, magis pudet: & eorum, qui attendunt ipſos, propterea quòd in oculis ambo ſunt. Et eorum qui non ſunt iiſdem obnoxij: manifeſtum enim eſt contraria his videri. Et qui non ignoſcunt iis qui apparent peccare: quæ enim aliquis ipſe facit, ea dicitur in proximis non ſtomachari. Quare ſi non faciat, manifeſtum eſt, eum ſtomachari. Et qui enunciant multis: nihil enim differt non videri, & non enunciari. Enunciant autem tum iniuriam paſſi, quia obſeruant: tum maledici. ſi enim etiam eos qui non peccant, multo magis eos qui peccant. Et quibus occupatio eſt in proximorum peccatis, vt ſubſannatoribus & Comicis: maledici enim quodammodo ipſi ſunt, & procliues ad enunciandum. Et à quibus nunquam repulſam tulerunt: nam, vt qui ſuſpiciuntur, affecti ſunt. Quare & eorum, qui prius aliquid petierunt, pudet, vt qui nondum exiſtimationem amiſerunt apud ipſos. Tales autem ſunt, & qui recens volunt amici eſſe: quæ enim optima ſunt, viderunt. Quamobrem bene ſe habet Euripidis reſponſio ad Syracuſios. Et ex antiquis familiaribus qui nullius rei ſunt conſcij. Pudet autem non ſolum eorum quæ dicta ſunt, pudendorum, ſed etiam ſignorum, vt non ſolùm cùm in re Venerea verſantur, ſed etiam cùm adſunt ſigna eius rei, & non ſolum cùm faciunt turpia, ſed etiam cùm dicunt. Similiter autem non ſolùm eorum, quæ dicta ſunt, pudet: ſed etiam eorum, qui indicaturi ſunt ipſos, vt famulorum, & qui ipſis amici ſunt. Omnino autem non pudet eorum quorum valde contemnunt exiſtimationem, quod ad veritatem attinet. neminem enim belluarum & puerorum pudet. Neque in eiſdem rebus notorum & ignotorum. Sed notorum quidem, in iis quæ ad veritatem exiſtimantur: externorum verò in iis quæ ad opinionem tantùm. Ipſos verò ſic affectos pudet: primùm quidem, ſi erga ipſos ſe habuerint perinde aliqui, ac diximus eſſe eos quorum pudet. Erant autem iſti, aut qui ſuſpiciuntur, aut qui ſuſpiciunt, aut à quibus volunt ſuſpici, aut à quibus requirunt aliquid opportuni, quod non conſequentur ſi nullius exiſtimationis ſint, & iſti aut videntes, vt Cydias de Sami colonia concionatus eſt. Petebat enim, vt exiſtimarent Athenienſes, circunſtare Græcos, vt videntes, & non duntaxat audituros, quæ decreuiſſent: aut ſi prope ſint tales, aut ſenſuri ſint. Quamobrem & conſpici ij qui aduerſa fortuna vtuntur, ſe ab æmulis vnquam nolunt: ſuſpiciunt enim æmuli. Et quando habeant ea quæ dedecorent opera, & actiones, aut ſuas ipſorum, aut proauorum, aut aliorum aliquorum,

A λόγον δὲ ἔχει τῶν θαυμαζόντων, καὶ οὓς θαυμάζει, καὶ ὑφ' ὧν βούλεται θαυμάζεσθαι, καὶ πρὸς οὓς φιλοτιμεῖται, καὶ ὧν μὴ καταφρονεῖ τῆς δόξης. θαυμάζεσθαι μὲν οὖν βούλονται ὑπὸ τούτων, καὶ θαυμάζουσι τούτους, οἳ ἔχουσί τι ἀγαθὸν τῶν τιμίων, ἢ παρ' ὧν τυγχάνουσι δεόμενοι σφόδρα τινός, ὧν ἐκεῖνοι κύριοι· οἷον οἱ ἐρῶντες· φιλοτιμοῦνται δὲ πρὸς τοὺς ὁμοίους. φροντίζουσι δ', ὡς ἀληθευόντων, τῶν φρονίμων. τοιοῦτοι δὲ οἵ τε πρεσβύτεροι καὶ οἱ πεπαιδευμένοι. καὶ τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς, καὶ τὰ *ἐν φανερῷ· ὅθεν καὶ ἡ παροιμία, τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς εἶναι αἰδῶ. διὰ τοῦτο τοὺς ἀεὶ *παρεσομένους B μᾶλλον αἰσχύνονται, καὶ τοὺς προσέχοντας αὐτοῖς, διὰ τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς ἀμφότερα. καὶ τοὺς μὴ *περὶ ταὐτὰ ἐνόχους· δῆλον γὰρ ὅτι τἀναντία δοκεῖ τούτοις. καὶ τοὺς μὴ συγγνωμονικοὺς *τοῖς φαινομένοις ἁμαρτάνειν· ἃ γάρ τις αὐτὸς ποιεῖ, ταῦτα λέγεται τοῖς πέλας οὐ νεμεσᾶν· ὥστε ἃ μὴ ποιεῖ, δῆλον ὅτι νεμεσᾷ. καὶ τοὺς ἐξαγγελτικοὺς πολλοῖς· οὐδὲν γὰρ διαφέρει μὴ δοκεῖν, ἢ μὴ ἐξαγγέλλειν. ἐξαγγελτικοὶ δέ, οἵ τε ἠδικημένοι, διὰ τὸ παρατηρεῖν, καὶ οἱ κακολόγοι· εἴπερ γὰρ καὶ τοὺς μὴ ἁμαρτάνοντας, ἔτι μᾶλλον τοὺς ἁμαρτάνοντας. καὶ οἷς ἡ διατριβὴ ἐπὶ ταῖς τῶν πέλας ἁμαρτίαις, οἷον χλευα- C σταῖς καὶ κωμῳδοποιοῖς· κακολόγοι γάρ πως οὗτοι, καὶ ἐξαγγελτικοί. καὶ ἐν οἷς μηδὲν ἀποτετυχήκασιν· ὥσπερ γὰρ θαυμαζόμενοι διάκεινται· διὸ καὶ τοὺς πρῶτον δεηθέντας αἰσχύνονται, ὡς οὐδέν πω *ἠδοξηκότες ἐν αὐτοῖς. τοιοῦτοι δὲ οἵ τε ἄρτι βουλόμενοι φίλοι εἶναι· τὰ γὰρ βέλτιστα τεθέανται. διὸ εὖ ἔχει ἡ τοῦ Εὐριπίδου ἀπόκρισις πρὸς τοὺς Συρακοσίους. καὶ τῶν πάλαι γνωρίμων οἱ μηδὲν συνειδότες. αἰσχύνονται δ' οὐ μόνον αὐτὰ τὰ ῥηθέντα αἰσχυντηλά, ἀλλὰ καὶ τὰ σημεῖα, οἷον, οὐ μόνον ἀφροδισιάζοντες, ἀλλὰ καὶ τὰ σημεῖα *αὐτῶν. καὶ οὐ μόνον ποιοῦντες τὰ αἰσχρά, ἀλλὰ καὶ λέγοντες. ὁμοίως δὲ οὐ τοὺς εἰρη- D μένους αἰσχύνονται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς δηλώσοντας *αὐτοῖς, οἷον, θεράποντας καὶ φίλους τούτων. ὅλως δ' οὐκ αἰσχύνονται, οὔθ' ὧν *πολλοὶ καταφρονοῦσι τῆς δόξης τοῦ ἀληθεύειν· οὐδεὶς γὰρ *παιδία καὶ θηρία αἰσχύνεται· οὔτε τὰ αὐτὰ τοὺς γνωρίμους καὶ τοὺς ἀγνῶτας, ἀλλὰ τοὺς μὲν γνωρίμους, τὰ πρὸς ἀλήθειαν δοκοῦντα· τοὺς δ' ἄπωθεν, *τὰ πρὸς τὸν νόμον. αὐτοὶ δὲ ὧδε διακείμενοι, αἰσχυνθεῖεν ἄν· πρῶτον μέν, εἰ ὑπάρχοιεν πρὸς αὐτοὺς ἔχοντες οὕτω τινές, οἵους ἔφαμεν εἶναι οὓς αἰσχύνονται. ἦσαν δ' οὗτοι, ἢ θαυμαζόμενοι, ἢ θαυμάζοντες, ἢ ὑφ' ὧν βούλονται θαυ- E μάζεσθαι, ἢ ὧν δέονταί τινα χρείαν, ὧν μὴ τεύξονται ἄδοξοι ὄντες· καὶ οὗτοι *οἱ ὁρῶντες, ὥσπερ Κυδίας περὶ τῆς Σάμου κληρουχίας ἐδημηγόρησεν· ἠξίου γὰρ ὑπολαβεῖν τοὺς Ἀθηναίους, περιεστάναι κύκλῳ τοὺς Ἕλληνας, ὡς ὁρῶντας, καὶ μὴ μόνον ἀκουσομένους ἃ ἂν ψηφίσωνται· ἢ ἂν πλησίον ὦσιν οἱ τοιοῦτοι, ἢ μέλλωσιν αἰσθήσεσθαι. διὸ καὶ ὁρᾶσθαι ἀτυχοῦντες ὑπὸ τῶν ζηλούντων ποτέ, οὐ βούλονται· θαυμασταὶ γὰρ οἱ ζηλωταί. καὶ ὅταν ἔχωσιν ἃ καταισχυνοῦσιν ἔργα καὶ πράγματα, ἢ ἑαυτῶν, ἢ προγόνων, ἢ ἄλλων τινῶν,

* γρ. ἐν ὀφθαλμοῖς

* γρ. ὄψιν.

* αὐτοῖς τι

* ἢ τοὺς μὴ συγγνώμονας ἁμαρτάνειν, δῆλον γὰρ ὅτι τἀναντία δοκεῖ τούτοις, mutato ſententiarum ordine.

* ἠξιωκότες

* αὐτοῦ.

* αὐτοὺς.

* Quidam, πολλοί.

* θεῖα & τὰ θηρία

* τὰ πρὸς τὴν δόξαν μόνον.

* ἢ ὁρ.

πρὸς οὓς ὑπάρχει τις αὐτοῖς ἀγχιστεία. καὶ ὅλως ὑπὲρ ὧν αἰσχύνονται αὐτοί. Εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ εἰρημένοι, καὶ οἱ εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενοι, * ὧν διδάσκαλοι ἢ σύμβουλοι γεγόνασι. καὶ ἐὰν ὦσιν ἕτεροι ὅμοιοι, πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται· πολλὰ γὰρ αἰσχυνόμενοι, διὰ τοὺς τοιούτους καὶ ποιοῦσι καὶ οὐ ποιοῦσι. καὶ μέλλοντες ὁρᾶσθαι, καὶ ἐν φανερῷ ἀναστρέφεσθαι τοῖς συνειδόσιν, αἰσχυντηλοὶ μᾶλλον εἰσίν. ὅθεν καὶ Ἀντιφῶν ὁ ποιητὴς μέλλων ἀποτυμπανίζεσθαι ὑπὸ Διονυσίου, εἶπεν, ἰδὼν τοὺς συναποθνῄσκειν μέλλοντας ἐγκαλυπτομένους ὡς ᾔεσαν διὰ τῶν πυλῶν, Τί ἐγκαλύπτεσθε, ἔφη· ἢ μὴ αὔριον τις ὑμᾶς ἴδῃ τούτων; περὶ μὲν οὖν αἰσχύνης, ταῦτα· περὶ δὲ ἀναισχυντίας, δῆλον ὡς ἐκ τῶν ἐναντίων εὐπορήσομεν.

* ἴσ. ἢ ὧν δε.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Τίσι χάριν ἔχουσι, καὶ ἐπὶ τίσι, καὶ πῶς αὐτοὶ ἔχοντες.

Τίσι δὲ χάριν ἔχουσι, καὶ ἐπὶ τίσιν, ἢ πῶς αὐτοὶ ἔχοντες, ὁρισαμένοις τὴν χάριν, δῆλον ἔσται. ἔστω δὴ χάρις, καθ' ἣν ὁ ἔχων λέγεται χάριν ὑπουργεῖν τῷ δεομένῳ, μὴ ἀντί τινος, μηδ' ἵνα τι αὐτῷ τῷ ὑπουργοῦντι, ἀλλ' ἵνα ἐκείνῳ τι· * μεγάλη δ' ἂν, ἢ σφόδρα δεομένῳ, ἢ μεγάλων καὶ χαλεπῶν, ἢ ἐν καιροῖς τοιούτοις, ἢ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μάλιστα. δεήσεις δέ εἰσιν, * αἱ ὀρέξεις, καὶ τούτων μάλιστα αἱ μετὰ λύπης * τοῦ μὴ γιγνομένου. τοιαῦται δὲ αἱ ἐπιθυμίαι· οἷον, ἔρως. καὶ ἐν ταῖς τοῦ σώματος κακώσεσι, καὶ ἐν κινδύνοις· καὶ γὰρ ὁ κινδυνεύων ἐπιθυμεῖ, καὶ ὁ λυπούμενος. διὸ οἱ ἐν πενίᾳ παρεστῶτες καὶ φυγαῖς, κἂν μικρὰ ὑπηρετήσωσι, διὰ τὸ μέγεθος * τῆς δεήσεως, καὶ τὸν καιρὸν κεχαρισμένοι· οἷον, ὁ ἐν Λυκείῳ τὸν φορμὸν δούς. ἀνάγκη οὖν μάλιστα μὲν εἰς τοιαῦτα ἔχειν τὴν ὑπουργίαν· εἰ δὲ μή, εἰς ἴσα, ἢ μείζω. ὥστ' ἐπεὶ φανερὸν καὶ ὅτε, καὶ ἐφ' οἷς γίγνεται χάρις, καὶ πῶς ἔχουσι, δῆλον ὅτι ἐκ τούτων παρασκευαστέον, τοὺς μὲν δεικνύντας, ἢ ὄντας, ἢ γεγενημένους ἐν τοιαύτῃ * λύπῃ καὶ δεήσει· τοὺς δέ, ὑπηρετηκότας ἐν τοιαύτῃ χρείᾳ τοιοῦτόν τι * ὑπηρετοῦντας. φανερὸν δὲ καὶ ὅθεν ἀφαιρεῖσθαι ἐνδέχεται τὴν χάριν, καὶ ποιεῖν ἀχαρίστους· ἢ γὰρ ὅτι αὑτῶν ἕνεκα ὑπηρετοῦσιν, ἢ ὑπηρέτησαν, τοῦτο δ' οὐκ ἦν χάρις· ἢ ὅτι ἀπὸ τύχης συνέπεσεν, ἢ συνηναγκάσθησαν· ἢ ὅτι ἀπέδωκαν, ἀλλ' οὐκ ἔδωκαν, εἴτε εἰδότες, εἴτε μή· ἀμφοτέρως γὰρ τὸ ἀντί τινος· ὥστ' οὐδ' οὕτως ἂν εἴη χάρις. καὶ περὶ ἁπάσας τὰς κατηγορίας σκεπτέον· ἡ γὰρ χάρις ἐστίν, ἢ ὅτι τοδί, ἢ τοσονδί, ἢ τοιονδί, ἢ ποτέ, ἢ ποῦ. σημεῖον δέ, εἰ * ἔλαττον μὴ ὑπηρέτησαν· καὶ εἰ τοῖς ἐχθροῖς, ἢ ταὐτά, ἢ ἴσα, ἢ μείζω· δῆλον γὰρ ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἡμῶν ἕνεκα. ἢ εἰ φαῦλα εἰδώς· οὐδεὶς γὰρ ὁμολογεῖ δεῖσθαι φαύλων. καὶ περὶ μὲν τοῦ χαρίζεσθαι καὶ ἀχαριστεῖν, εἴρηται. ποῖα δὲ ἐλεεινά, καὶ τίνας ἐλεοῦσι, καὶ πῶς αὐτοὶ ἔχοντες, λέγωμεν.

* μ. δ' ἂν ᾖ ε.
* ἔτι.
* τῷ μὴ γιγνομένῳ.
* ὑπὲρ αὐτίκως. al. αἰφνίως.
* λύπῃ ἢ λύπῃ.
* ἢ ὑπ.
* ἐλάττω.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ ἐλέους.

Ἔστω δὴ ἔλεος, λύπη τις ἐπὶ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ καὶ λυπηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγ-

quibuſcum ſit aliqua ipſis propinquitas. & omnino eorum, pro quibus pudet ipſos. Sunt autem iſti qui dicti ſunt, & qui ad ipſos referuntur, quorum magiſtri, aut conſiliarij fuerunt. Et, ſi ſint alij ſimiles, quibuſcum de honore concertant: multa enim pudore affecti propter tales faciunt, & non faciunt. Et qui conſpicientur, & in aperto verſabuntur cum conſciis, eos pudet magis. Vnde & Antiphon Poëta, cùm tympano torquendus eſſet à Dionyſio, & videret vnà morituros ſe obnubere, vt egreſſi ſunt ex portis, Quid, inquit, obnubitis? anne cras aliquis horum vos videat? Ac de pudore quidem hæc: de impudentia verò apparet ex contrariis nos abundaturos.

CAPVT VII.

De gratia.

Qvibus autem gratiam habeant, ob quæ, & quomodo ipſi ſe habentes, cùm definierimus gratiam, conſtabit. Sit igitur gratia, per quam is qui poſſidet, dicitur gratificari ei qui indiget, non pro vlla re, neque vt aliquid ſit ei, qui tribuit, ſed vt illi aliquid. Magna autem; ſi aut eorum qui valde indigent, aut rerum magnarum, & difficilium: aut in occaſionibus talibus, aut ſolus, aut primus, aut maximè. At indigentiæ ſunt appetitiones, & ex his maximè, quæ cum moleſtia rei, quę non ſuppetit. eiuſmodi verò ſunt cupiditates, vt amor: & in corporis cruciatibus: & in periculis. Etenim qui in periculo verſatur, cupit; & qui in dolore. Quamobrem qui in paupertate ſubueniunt, & fuga, etiamſi parua ſubminiſtrauerint, propter magnitudinem indigentiæ, & temporis occaſionem, gratiam tribuerunt, vt qui in Lyceo ſtoream præbuit. Neceſſe igitur eſt maximè in talia facere tributionem, ſin minus, in paria aut maiora. Quocirca, quia apparet, & quando, & ob quæ fiat gratia, & quomodo ſe habentibus, manifeſtum eſt ex his apparatum faciendum demonſtrando illos aut eſſe, aut fuiſſe in eiuſmodi indigentia, & dolore: hos verò dediſſe in eiuſmodi neceſſitate, tale aliquid tribuentes. Apparet verò etiam vnde diminuere contingat gratiam, & efficere gratiæ expertes: aut enim quòd ſua cauſa tribuunt, aut tribuerunt (id autem non erat gratia) aut quòd fortuitò fecerunt, aut coacti ſunt, aut quòd reddiderunt, non dederunt, ſiue ſcientes, ſiue nequaquam. vtroque enim modo eſt aliquid pro aliquo. Quare ne ſic quidem erit gratia. Et de omnibus categoriis conſideratio habenda. Nam gratia eſt, aut quia hoc: aut tantum: aut tale: aut quando: aut vbi. Signum verò eſt, ſi rem minorem non tribuerunt. Et ſi inimicis aut res eaſdem, aut pares, aut maiores. Manifeſtum enim eſt ne hæc quidem noſtri cauſa eſſe. Aut ſi res viles ſciens: nemo enim conſitetur ſe indigere vilibus. Ac de tribuenda quidem gratia, & non tribuenda, dictum eſt. Qualia verò miſerabilia ſint, & quos miſerantur, & quomodo ipſi ſe habentes, dicamus.

CAPVT VIII.

De miſericordia.

Sit miſericordia, moleſtia quædam in eo malo, quod videtur habere vim interitus, & moleſtiæ

afferendæ, eius qui eo ſit indignus, quod ipſe etiam expectet ſe paſſurum, aut aliquem ſuorum, idque cùm propinquum appareat. Manifeſtum enim eſt, neceſſe eſſe, qui miſeraturus eſt, eſſe talem, vt putet paſſurum aliquid mali aut ſe, aut ſuorum quempiam, & tale malum, quale dictum eſt in definitione, aut ſimile, aut propinquum. Quamobrem nec omnino perditi, miſerantur, nihil enim amplius ſe paſſuros putant: paſſi enim ſunt. Nec qui ſe valde felices eſſe putant: ſed contumeliam faciunt. ſi enim omnia putant adeſſe bona, manifeſtum eſt, eos etiam putare, ſe non paſſuros aliquid mali. Etenim id inter bona eſt. ac tales ſunt vt putent ſe paſſuros, qui iam paſſi ſunt, & euaſerunt. Tum ſenes, & ob prudentiam, & ob experientiam. Tum debiles, & timidiores magis. Tum eruditi: conſiderati enim ſunt. Tum quibus ſunt parentes, & liberi, aut vxores: ſua enim ſunt hæc, & poſſunt pati ob ea quæ dicta ſunt. Tum qui nec in fortitudinis affectu ſunt, vt in ira, aut fidentia: hæc enim de futuro non conſiderant. Nec in contumelioſa affectione. Etenim iſti non conſiderãt, ſe paſſuros eſſe aliquid: ſed inter hos medij. Nec rurſus metuentes valde: non enim miſerãtur metu perculſi, quia ſunt in proprio affectu. Et ſi putãt aliquos eſſe æquos: nam neminem putãs, omnes exiſtimabit dignos eſſe malo. Et omnino quando ſic ſe habet, vt meminerit talia accidiſſe ſibi, aut ſuis, aut putet fore vt aut ſibi accidant aut ſuis. Ac quemadmodum quidem ſe habentes miſerentur, expoſitum eſt. Quæ verò miſerentur, ex definitione patent. quæ enim ex moleſtis & triſtibus vim habent interimendi, omnia miſerabilia ſunt. Et quæ vim perdendi habent. Et quorum fortuna eſt cauſſa malorum, magnitudinẽ habentium. Sunt autem triſtia & interitum afferentia mortes & verberationes, & corporum cruciatus, & ſenectus, & morbi, & alimenti indigentia. Quorum verò fortuna eſt cauſſa malorum, ſunt priuatio amicorum, paucitas amicorum. Quocirca & diuelli ab amicis ac familiaribus miſerabile eſt: turpitudo, imbecillitas, debilitas, & vnde conueniebat boni aliquid effici, mali aliquid contigiſſe, idque ſæpe. Et poſtquam paſſus ſit, factum eſſe aliquid boni, vt Diopithi ea quæ à Rege miſſa ſunt, quòd mortuo miſſa ſint. Et nihil factum eſſe boni, aut eorum quæ facta ſunt, non eſſe fruitionem. ob quæ igitur miſerentur, hæc, & talia ſunt. Miſerantur verò & familiares, ſi non valde coniuncti ſint neceſſitudine. Erga hos autem, vt erga ſe ipſos paſſuros, ſe habent. Quamobrem & Amaſis in caſu filij, qui ad moriendum perducebatur, lacrymas non effudit, vt aiunt, ſed in caſu amici, qui mendicabat, effudit. hoc enim eſt miſerabile: illud atrox. Nam atrox diuerſum eſt à miſerabili, & habet vim pellẽdæ miſericordiæ, & ſæpe in contrarium vtile eſt. Præterea miſerantur, ſi ipſum atrox prope ſit. Et ſimiles miſerantur ætate, moribus, habitibus, dignitatibus, generibus. Nam in omnibus his magis apparet, etiam ipſi idem poſſe contingere. Omnino enim oportet aſſumere, quæ ſibi metuunt, ea aliis cùm fiunt, ipſos miſerari. Quoniam autem quæ prope apparent perpeſſiones, miſerabiles ſunt: at quæ ab hinc decem millibus annorum facta ſunt, aut futura ſunt, ea neque expectantes, neque recordãtes, aut omnino non miſerãtur, aut non ſimiliter. neceſſe eſt qui repræſentãtur figuris, & vocibus, & veſtitu, & omnino ſimulatione, miſerabiliores eſſe:

A χάνειν, ὃ κἂν αὐτὸς προσδοκήσειεν ἂν παθεῖν, ἢ τῶν αὐτοῦ τινα, καὶ τοῦτο, ὅταν πλησίον φαίνηται· δῆλον γὰρ ὅτι ἀνάγκη τὸν μέλλοντα ἐλεήσειν, ὑπάρχειν τοιοῦτον, οἷον οἴεσθαι παθεῖν ἄν τι κακὸν, ἢ αὐτὸν, ἢ τῶν αὐτοῦ τινα, καὶ τοιοῦτον κακὸν, οἷον εἴρηται ἐν τῷ ὅρῳ· ἢ ὅμοιον, ἢ παραπλήσιον. διὸ, οὔτε οἱ παντελῶς ἀπολωλότες ἐλεοῦσιν. * οὐδὲν γὰρ ἂν ἔτι παθεῖν οἴονται· πεπόνθασι γάρ· οὔτε οἱ ὑπερευδαιμονεῖν οἰόμενοι, ἀλλ' ὑβρίζουσιν. * εἰ γὰρ ἅπαντα οἴονται ὑπάρχειν τἀγαθὰ, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι * παθεῖν τι κακόν· καὶ γὰρ τοῦτο τῶν ἀγαθῶν. εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι, οἷοι νομίζειν παθεῖν ἄν· οἵ τε πεπονθότες ἤδη καὶ B διαπεφευγότες, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ διὰ τὸ φρονεῖν, καὶ δι' ἐμπειρίαν. καὶ οἱ ἀσθενεῖς, καὶ οἱ δειλότεροι μᾶλλον. καὶ οἱ πεπαιδευμένοι· εὐλόγιστοι γάρ. καὶ οἷς ὑπάρχουσι γονεῖς, ἢ τέκνα, ἢ γυναῖκες· αὐτοῦ τε γὰρ ταῦτα, καὶ οἷα παθεῖν * τὰ εἰρημένα. * καὶ μήτε ἐν ἀνδρίας πάθει ὄντες, οἷον ἐν ὀργῇ καὶ θάρρει· ἀλόγιστα γὰρ τοῦ ἐσομένου ταῦτα· μήτ' ἐν ὑβριστικῇ διαθέσει· καὶ γὰρ οὗτοι ἀλόγιστοι τοῦ πείσεσθαί τι· ἀλλ' οἱ μεταξὺ τούτων. μήτ' αὖ φοβούμενοι σφόδρα· οὐ γὰρ ἐλεοῦσιν οἱ ἐκπεπληγμένοι, διὰ τὸ εἶναι πρὸς τῷ οἰκείῳ πάθει. κἂν * οἴωνταί τινας εἶναι ἐπιεικεῖς· ὁ γὰρ μηδένα οἰόμενος, πάντας οἰήσεται ἀξίους εἶναι κακοῦ. * ὅλως δὲ, ὅταν ἔχῃ οὕτως, ὥστ' ἀναμνησθῆναι τοιαῦτα C συμβεβηκότα ἢ αὐτῷ, ἢ τῶν αὐτοῦ· ἢ ἐλπίσαι γενέσθαι, ἢ αὐτῷ, ἢ τῶν αὐτοῦ. ὡς μὲν οὖν ἔχοντες ἐλεοῦσιν, εἴρηται. ἃ δὲ ἐλεοῦσιν, ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δῆλον· ὅσα τε γὰρ * τῶν λυπηρῶν καὶ ὀδυνηρῶν φθαρτικὰ, πάντα ἐλεεινά· καὶ ὅσα ἀναιρετικά· καὶ ὅσων ἡ τύχη αἰτία κακῶν μέγεθος ἐχόντων. ἔστι δὲ, ὀδυνηρὰ μὲν καὶ φθαρτικὰ, θάνατοι, καὶ αἰκίαι, καὶ σωμάτων κακώσεις, καὶ γῆρας, καὶ νόσοι, καὶ τροφῆς ἔνδεια. ὧν δὲ ἡ τύχη αἰτία κακῶν, ἀφιλία, ὀλιγοφιλία. διὸ καὶ τὸ διεσπάσθαι ἀπὸ τῶν φίλων καὶ συνήθων, ἐλεεινόν. αἶσχος, ἀσθένεια, ἀναπηρία. καὶ τὸ ὅθεν προσῆκεν ἀγαθόν τι πρᾶξαι, κακόν τι συμβῆναι. καὶ τὸ πολλάκις * τοιοῦτο· καὶ τὸ * πε- D πονθότος γενέσθαι τι ἀγαθὸν, οἷον, Διοπείθει τὰ παρὰ βασιλέως, τεθνεῶτι κατεπέμφθη. καὶ τὸ, ἢ μηδὲν γεγενῆσθαι ἀγαθὸν, ἢ γενομένων μὴ εἶναι ἀπόλαυσιν. ἐφ' οἷς μὲν οὖν ἐλεοῦσι, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστιν. ἐλεοῦσι δὲ τούς τε γνωρίμους, ἐὰν μὴ σφόδρα ἐγγὺς ὦσιν * οἰκειότητι. περὶ δὲ τούτους, ὥσπερ περὶ αὐτοὺς μέλλοντας ἔχουσι. διὸ καὶ Ἄμασις, ἐπὶ μὲν τῷ υἱεῖ ἀγομένῳ ἐπὶ τὸ ἀποθανεῖν, οὐκ ἐδάκρυσεν, ὥς φασιν, ἐπὶ δὲ τῷ φίλῳ προσαιτοῦντι. τοῦτο μὲν γὰρ, ἐλεεινὸν, ἐκεῖνο δὲ, δεινόν. τὸ γὰρ δεινὸν, ἕτερον τοῦ ἐλεεινοῦ, καὶ ἐκκρουστικὸν τοῦ ἐλέου, καὶ πολλάκις τῷ ἐναντίῳ χρήσιμον. ἔτι ἐλεοῦσιν, * ἐγγὺς αὐτοῖς τοῦ δεινοῦ ὄντος. καὶ τοὺς E ὁμοίους ἐλεοῦσι, κατὰ * ἡλικίας, κατὰ ἤθη, κατὰ ἕξεις, κατὰ ἀξιώματα, κατὰ γένη· ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις μᾶλλον φαίνεται καὶ αὐτῷ ἂν ὑπάρξαι. ὅλως γὰρ δεῖ καὶ ἐνταῦθα λαβεῖν, ὅτι ὅσα ἐφ' αὐτῶν φοβοῦνται, ταῦτα ἐπ' ἄλλων γιγνόμενα ἐλεοῦσιν. ἐπεὶ δ' ἐγγὺς φαινόμενα τὰ πάθη, ἐλεεινά ἐστι· τὰ δὲ μυριοστὸν ἔτος γενόμενα, ἢ ἐσόμενα, οὔτ' ἐλπίζοντες, οὔτε μεμνημένοι, ἢ ὅλως οὐκ ἐλεοῦσιν, ἢ οὐχ ὁμοίως· ἀνάγκη τοὺς συναπεργαζομένους * σχήμασι καὶ φωναῖς καὶ ἐσθῆτι, καὶ ὅλως τῇ ὑποκρίσει, ἐλεεινοτέρους εἶναι·

ἐγγὺς γὰρ ποιοῦσι φαίνεσθαι, τὸ κακὸν πρὸ ὀμμάτων ποιοῦντες, ἢ ὡς μέλλον, ἢ ὡς γεγονός. καὶ τὰ γεγονότα ἄρτι, ἢ μέλλοντα διὰ ταχέων, ἐλεεινότερα * διὰ τὸ αὐτό. καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰς πράξεις· οἷον, ἐσθῆτάς τε τῶν πεπονθότων, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ λόγους, καὶ ὅσα ἄλλα] τῶν ἐν τῷ πάθει ὄντων, οἷον ἤδη τελευτώντων. καὶ μάλιστα τὸ σπουδαίους εἶναι, ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς ὄντας, ἐλεεινόν. ἅπαντα γὰρ ταῦτα, διὰ τὸ ἐγγὺς φαίνεσθαι, μᾶλλον ποιεῖ τὸν ἔλεον· καὶ ὡς * ἀναξίου τε ὄντος, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς φαινομένου τοῦ πάθους.

* [illegible]

* ἀναξίως πάσχοντος.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ νεμέσεως.

ΑΝτίκειται δὲ τῷ ἐλεεῖν, μάλιστα μὲν, ὃ καλοῦσι νεμεσᾶν. τῷ γὰρ λυπεῖσθαι ἐπὶ ταῖς ἀναξίαις κακοπραγίαις, ἀντικείμενόν ἐστι τρόπον τινὰ, καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἤθους, τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ ταῖς ἀναξίαις εὐπραγίαις· καὶ ἄμφω τὰ πάθη, ἤθους χρηστοῦ. δεῖ γὰρ, ἐπὶ μὲν τοῖς ἀναξίως πράττουσι κακῶς, συνάχθεσθαι * καὶ ἐλεεῖν.] τοῖς δὲ εὖ, νεμεσᾶν· ἄδικον γὰρ τὸ παρὰ τὴν ἀξίαν γιγνόμενον· διὸ καὶ τοῖς θεοῖς ἀποδίδομεν τὸ νεμεσᾶν. δόξειε δ' ἂν καὶ ὁ φθόνος τῷ ἐλεεῖν τὸν αὐτὸν ἀντικεῖσθαι τρόπον, * ὡς σύνεγγυς ὢν καὶ ταὐτὸν τῷ νεμεσᾶν. ἔστι δ' ἕτερον· λύπη γὰρ ταραχώδης καὶ ὁ φθόνος ἐστὶ, καὶ εἰς εὐπραγίαν· ἀλλ' οὐ τοῦ ἀναξίου, ἀλλὰ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου. τὸ δὲ, μὴ ὅτι αὐτῷ τι συμβήσεται ἕτερον, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν πλησίον, πᾶσιν ὁμοίως δεῖ ὑπάρχειν· οὐ γὰρ ἔτι ἔσται * τὸ μὲν, φθόνος· τὸ δὲ, νέμεσις· ἀλλὰ * φόβος, * ἐὰν διὰ τοῦτο ἡ λύπη ὑπάρχῃ, καὶ ἡ ταραχὴ, ὅτι αὐτῷ τι ἔσται φαῦλον ἀπὸ τῆς ἐκείνου * εὐπραξίας. φανερὸν δὲ, ὅτι ἀκολουθήσει καὶ τὰ ἐναντία πάθη τούτοις· ὁ μὲν γὰρ λυπούμενος ἐπὶ τοῖς * ἀναξίως κακοπραγοῦσιν, ἡσθήσεται, ἢ ἄλυπος ἔσται ἐπὶ τοῖς * ἐναντίως κακοπραγοῦσιν· οἷον, * τοὺς πατραλοίας καὶ μιαιφόνους, ὅταν τύχωσι τιμωρίας, οὐδεὶς ἂν λυπηθείη χρηστός· δεῖ γὰρ χαίρειν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις· ὡς δ' αὔτως, καὶ ἐπὶ τοῖς εὖ πράττουσι κατ' ἀξίαν· ἄμφω γὰρ δίκαια, καὶ ποιεῖ χαίρειν τὸν ἐπιεικῆ· ἀνάγκη γὰρ ἐλπίζειν ὑπάρξαι ἂν ἅπερ τῷ ὁμοίῳ, καὶ αὐτῷ. καὶ ἔστι τοῦ αὐτοῦ ἤθους ἅπαντα ταῦτα· τὰ δ' ἐναντία, τοῦ ἐναντίου· ὁ γὰρ αὐτός ἐστιν ἐπιχαιρέκακος καὶ φθονερός. ἐφ' ᾧ γάρ τις λυπεῖται γιγνομένῳ καὶ ὑπάρχοντι, ἀναγκαῖον τοῦτον ἐπὶ τῇ στερήσει καὶ τῇ φθορᾷ τῇ τούτου χαίρειν. διὸ κωλυτικὰ μὲν ἐλέους πάντα ταῦτα ἐστί· διαφέρει δὲ, διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας· ὥστε πρὸς τὸ μὴ ἐλεεινὰ ποιεῖν, ἅπαντα ὁμοίως χρήσιμα. πρῶτον μὲν οὖν περὶ τοῦ νεμεσᾶν λέγωμεν, τίσι τε νεμεσῶσι, καὶ ἐπὶ τίσι, καὶ πῶς ἔχοντες αὐτοί. εἶτα μετὰ ταῦτα, περὶ τῶν ἄλλων. φανερὸν δ' ἐκ τῶν εἰρημένων. εἰ γάρ ἐστι τὸ νεμεσᾶν, λυπεῖσθαι ἐπὶ τῷ φαινομένῳ ἀναξίως εὐπραγεῖν, πρῶτον μὲν δῆλον ὅτι οὐχ οἷόν τε ἐπὶ πᾶσι * τοῖς ἀγαθοῖς νεμεσᾶν. οὐδεὶς γὰρ, εἰ δίκαιος, ἢ ἀνδρεῖος, ἢ εἰ ἀρετὴν λήψεται, * νεμεσήσει τούτῳ· οὐδὲ γὰρ οἱ ἔλεοι ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις τούτων εἰσίν· ἀλλ' ἐπὶ πλούτῳ, καὶ δυνάμει, καὶ τοῖς τοιούτοις, ὅσων ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἄξιοί εἰσιν οἱ ἀγαθοί·

* τῷ γὰρ λ. & inox τῷ λυπ.

* ὡς σύνεγγυς ὂν & ταὐτὸν.

* τὸ μὲν, νέμεσις· τὸ δὲ, φθόνος.

* φόβος,

* ἀλλ' ἂν μὴ ποιῇ

* εὐπραγίας.

* ἀναξίως

* ἐναντίως

* οἷον τ.

* νεμεσήσει

A faciunt enim vt propinquum appareat, malum ante oculos proponentes, aut tanquam futurum, aut tanquam factum. Et quæ facta ſunt nuper, aut futura ſunt breui, miſerabiliora ſunt propter idem. Et ſigna, & actiones, vt veſtes eorum qui paſſi ſunt, & quæcunque talia. Et ſermones eorum qui in perpeſſione ſunt, vt qui iam [illegible] flant. Et maximè virtute præditos eſſe, cum in talibus temporibus ſunt: omnia enim hæc, quia prope apparent, magis efficiunt miſerationem, quaſi & ille indignus ſit, & ante oculos appareat perpeſſio.

B

CAPVT IX.

De ſtomachatione.

OPponitur autem ei, quod miſeratur, maximè id quod appellant ſtomachari. Nam dolori propter indignas res aduerſas, oppoſitus eſt quodammodo, & per eoſdem mores dolor propter indignas res ſecundas, & vtræque perturbationes ſunt bonorum morum. Oportet enim eorum qui indignè agunt malè, vicem dolere: & iis qui benè, ſtomachari. Iniuſtum enim eſt, quod fit præter dignitatem. Quamobrem etiam deos dicimus ſtomachari. Exiſtimabitur verò etiam inuidia miſerationi eodem opponi modo, quaſi quæ vici-

C na, & eadem ſit cum ſtomachatione: verùm eſt diuerſa. Moleſtia quidem turbulenta etiam inuidia eſt: & propter proſperum euentum, ſed non indigni, verùm æqualis & ſimilis. Illud verò, ne ipſi aliquid contingat aliud, ſed propter ipſum proximum, omnibus ſimiliter oportet ineſſe: non enim amplius erit illud quidem ſtomachatio, hoc verò inuidia, ſed metus, ſi ob id ipſum adſit moleſtia, & perturbatio, quia ipſi aliquid futurum ſit mali, ab alius proſperitate. Apparet autem fore, vt ſint conſequentes etiam contrariæ perturbationes his. Qui enim moleſtia afficitur ob eos qui indignè malè agunt, lætabitur, aut moleſtiæ vacuus erit ob contrarios, qui malè agunt, vt ob parricidas, & ſica-

D rios, quando ſupplicio afficiantur, nemo moleſtia affectus fuerit, qui bonus ſit: oportet enim gaudere propter tales eodem modo ac propter bene agentes ſecundùm dignitatem: ambo enim iuſta ſunt, & faciunt vt gaudeat æquus. Neceſſe enim eſt eum ſperare fore, vt adſint, quæ ſimili, etiam ſibi ipſi. Et pertinent ad eoſdem mores omnia hæc. Contraria verò ad contrarios. Idem enim eſt malis alienis gaudens, ac inuidus. Ex quo enim quiſpiam moleſtia afficitur, dum illud oritur, aut adeſt, neceſſarium eſt eum propter priuationem, & corruptionem eiuſdem lætari. Quamobrem vim atcendæ miſericordiæ omnia hæc habent: differunt verò dictis de cauſis. Quare ad non miſerabilia

E reddenda, omnia ſimiliter vtilia ſunt. Ac primùm quidem de ſtomachando exponamus, quibus ſtomachentur, & ob quæ & quomodo ſe habentes ipſi, poſtea de aliis. Apparet autem ex iis quæ dicta ſunt. Si enim ſtomachari eſt moleſtia affici ob eum qui apparet indignè bene agere, primùm quidem manifeſtum eſt, non licere propter omnia bona ſtomachari. Nemo enim ſi iuſtus aut fortis ſit, aut ſi virtutem conſequatur, ei ſtomachabitur: neque enim miſerationes propter contraria horum ſunt: ſed propter diuitias, & potentiam, & res eiuſmodi, quibus vt ſimpliciter dicam, digni ſunt boni:

& qui natura habent bona, vt nobilitatem, & pulchritudinem, & quæcunque talia. Quoniam verò antiquum eſſe propinquum apparet naturali, neceſſe eſt idem habentibus bonum, ſi nuper conſecuti ſint, & ob id bene agant, magis ſtomachari: moleſtiores enim ſunt, qui nuper diteſcunt, quàm qui antiquitus, & ob genus. Similiter verò etiã qui ſunt in magiſtratu, & potentes: & habentes multitudinem amicorum, & bonitatem liberorum, & quicumque eiuſmodi ſunt. Et, ſi ob hæc aliud aliquid boni euenerit ipſis eodem modo. Etenim tũc moleſtiores ſunt nouas diuitias poſſidentes, * cùm habent imperium propter diuitias, quàm antiqui diuites. Similiter verò etiam in aliis. Et cauſſa eſt, quòd illi quidem videntur, quæ ſua ſunt, habere: hi verò nequaquam: quod enim ſemper ita apparet ſe habere, verum videtur. quare alteri, non quæ ſua ſunt, habere. Et quoniam vnumquodque bonum non quolibet dignum eſt, ſed quædam eſt analogia, & conuenientia, vt arma pulchra nequaquam iuſto conueniunt, ſed forti: & coniugia eximia non nuper diteſcentibus, ſed nobilibus, idcirco ſi qui bonus eſt, non conuenientem rem cõſequatur, id habet vim mouendæ ſtomachationis. Et inferiorem cum ſuperiore controuerſari, maximè quidem ſi ſint eidem rei dediti. vnde & illud dictum eſt, Aiacis autem declinabat pugnam Telamonidæ, Iupiter enim ei ſtomachabatur, quòd cum viro præſtantiore pugnaret. Sin minus, etiam quocunque modo inferior cum ſuperiori, vt ſi muſicus cum iuſto. melior enim eſt iuſtitia, quàm muſica. Quibus igitur ſtomachentur, & propter quæ, ex his patet. hæc enim, & talia ſunt. At ipſi ſtomachoſi ſunt, ſi digni ſint maximis bonis, & ea poſſideant. Nam ſimilibus exiſtimari dignos, qui non ſunt ſimiles, nequaquam iuſtum eſt. Secundo loco, ſi ſint boni, & virtute præditi: iudicant enim bene, & iniuſtum odio habent. Et, ſi ſint ſtudioſi honoris, & appetentes quarundam actionum, & maximè in iis ſtudioſi ſint, quæ alij, cùm indigni ſint, conſequuntur. Et omnino qui exiſtimant ſe dignos iis quibus alios non exiſtimant, ſtomachoſi ſunt eis, & ob ea. Quamobrem mancipiorum ſimiles, & praui, & non cupidi honoris, non ſunt ſtomachoſi. nihil enim eſt eiuſmodi, quo ſe putent dignos eſſe. Apparet autem ex his, propter quos aduerſam fortunam habentes, & maleagentes, aut non obtinentes, gaudere, aut ſine moleſtia eſſe oporteat. Ex iis enim quæ dicta ſunt, oppoſita manifeſta ſunt. Quare ſi iudices tales præparârit oratio, & petentes, vt ſui miſericordia habeatur, & ob quæ habeatur, oſtenderit, indignos eſſe, qui conſequantur, dignos verò, qui non conſequantur, fieri non poteſt vt adſit miſeratio.

CAPVT X.

De inuidia.

MAnifeſtum eſt autem & ob quæ inuideant, & quibus, & quomodo ſe habentes, ſiquidẽ inuidia eſt moleſtia quædam propter proſperitatẽ, quæ apparet, eorum quæ dicta ſunt bonorum, erga ſimiles, non vt aliquid ſibi ſit, ſed propter illos. Inuidebunt enim tales: quibus ſunt aliqui ſimiles, aut apparent. Similes verò dico genere, cognatione, ætate, habitu, exiſtimatione, copiis. Et quibus parum deeſt, quin omnia adſint. Quamobrem magna

A * καὶ οἱ τὰ φύσει ἔχοντες ἀγαθά, οἷον εὐγένειαν, καὶ κάλλος, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ τὸ ἀρχαῖον ἐγγύς τι φαίνεται τοῦ φύσει, ἀνάγκη τοῖς τὸ αὐτὸ ἔχουσιν ἀγαθόν, ἐὰν νεωστὶ ἔχοντες τυγχάνωσι, * καὶ διὰ τοῦτο εὖ πράττωσι, μᾶλλον νεμεσᾶν· μᾶλλον γὰρ λυποῦσιν οἱ νεωστὶ πλουτοῦντες, τῶν πάλαι, καὶ διὰ γένος· ὁμοίως δὲ καὶ ἄρχοντες, καὶ δυνάμενοι, καὶ πολύφιλοι, καὶ εὔτεκνοι, καὶ ὁτιοῦν τῶν τοιούτων, κἂν διὰ ταῦτα ἄλλο τι ἀγαθὸν γίγνηται ὡσαύτως· καὶ γὰρ ἐνταῦθα μᾶλλον λυποῦσιν οἱ νεόπλουτοι, ἄρχοντες διὰ τὸν πλοῦτον, ἢ οἱ ἀρχαιόπλουτοι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. αἴτιον δ᾽ ὅτι, οἱ μὲν, δοκοῦσι τὰ αὐτῶν ἔχειν· οἱ δ᾽, οὔ. τὸ γὰρ ἀεὶ οὕτω φαινόμενον ἔχειν, ἀληθὲς δοκεῖ· ὥστε οἱ ἕτεροι, οὐ τὰ αὐτῶν ἔχειν. B καὶ ἐπεὶ ἕκαστον τῶν ἀγαθῶν, οὐ τοῦ τυχόντος ἄξιον, ἀλλά τις ἐστὶν ἀναλογία, καὶ τὸ ἁρμόττον· οἷον, ὅπλων κάλλος, οὐ τῷ δικαίῳ ἁρμόττει, ἀλλὰ τῷ ἀνδρείῳ· καὶ γάμοι διαφέροντες, οὐ τοῖς νεωστὶ πλουτοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς εὐγενέσιν. ἐὰν οὖν ἀγαθὸς ὤν, μὴ τοῦ ἁρμόττοντος τυγχάνῃ, νεμεσητόν, καὶ τὸν ἥττω τῷ κρείττονι ἀμφισβητεῖν. μάλιστα μὲν οὖν τοὺς ἐν τῷ αὐτῷ. ὅθεν καὶ τοῦτ᾽ εἴρηται,

Αἴαντος δ᾽ ἀλέεινε μάχην Τελαμωνιάδαο.
Ζεὺς γάρ οἱ νεμέσασχ᾽ ὅτ᾽ ἀμείνονι φωτὶ μάχοιτο.

C Εἰ δὲ μή, κἂν ὁπωσοῦν, ὁ ἥττων τῷ κρείττονι· οἷον, εἰ ὁ μουσικὸς τῷ δικαίῳ· βελτίων γὰρ ἡ δικαιοσύνη τῆς μουσικῆς. οἷς μὲν οὖν νεμεσῶσι, καὶ διὰ ἅ, ἐκ τούτων δῆλον. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστι. αὐτοὶ δὲ νεμεσητικοί εἰσιν, ἐὰν ἄξιοι τυγχάνωσιν * ὄντες τῶν μεγίστων ἀγαθῶν, καὶ ταῦτα κεκτημένοι. τὸ γὰρ τῶν ὁμοίων * ἠξιῶσθαι τοὺς μὴ ὁμοίους, οὐ δίκαιον. δεύτερον δ᾽, ἂν ὄντες ἀγαθοί, καὶ σπουδαῖοι τυγχάνωσι· κρίνουσί τε γὰρ εὖ, * καὶ τὰ ἄδικα μισοῦσι. καὶ ἐὰν φιλότιμοι, καὶ ὀρεγόμενοί τινων πράξεων, καὶ μάλιστα περὶ ταῦτα φιλότιμοι ὦσιν, ὧν ἕτεροι ἀνάξιοι ὄντες τυγχάνουσι. καὶ ὅλως οἱ ἀξιοῦντες αὐτοὶ αὑτούς, ὧν ἑτέρους D μὴ ἀξιοῦσι, νεμεσητικοὶ τούτοις, καὶ τούτων. διὸ καὶ οἱ ἀνδραποδώδεις καὶ φαῦλοι καὶ ἀφιλότιμοι, οὐ νεμεσητικοί. οὐδὲν γάρ ἐστι τοιοῦτον, οὗ αὑτοὺς οἴονται ἀξίους εἶναι. φανερὸν δ᾽ ἐκ τούτων, ἐπὶ ποίοις ἀτυχοῦσι καὶ κακοπραγοῦσιν, ἢ μὴ τυγχάνουσι, χαίρειν ἢ ἀλύπως ἔχειν δεῖ. ἐκ γὰρ τῶν εἰρημένων τὰ ἀντικείμενα δῆλά ἐστιν. ὥστε ἂν τούς τε κριτὰς τοιούτους παρασκευάσῃ ὁ λόγος, καὶ τοὺς ἀξιοῦντας ἐλεεῖσθαι, καὶ ἐφ᾽ οἷς ἐλεεῖσθαι, δείξῃ, ἀναξίους μὲν ὄντας τυγχάνειν· ἀξίους δὲ μὴ τυγχάνειν, ἀδύνατον ἐλεεῖν.

E

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ φθόνου.

ΔΗλον δὲ καὶ ἐπὶ τίσι φθονοῦσι, καὶ τίσι, καὶ πῶς ἔχοντες, εἴπερ ἐστὶν ὁ φθόνος λύπη τις ἐπὶ εὐπραγίᾳ φαινομένῃ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν περὶ τοὺς ὁμοίους, μὴ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλὰ δι᾽ ἐκείνους. φθονήσουσι μὲν γὰρ οἱ τοιοῦτοι, οἷς εἰσί τινες ὅμοιοι, ἢ φαίνονται. ὁμοίους δὲ λέγω, κατὰ γένος, κατὰ συγγένειαν, καθ᾽ ἡλικίαν, κατὰ ἕξιν, κατὰ δόξαν, κατὰ τὰ ὑπάρχοντα. καὶ οἷς * μικροῦ ἐλλείπει, τὸ μὴ πάντα ὑπάρχειν. διό, οἱ μεγάλα

* κ. ἢ εἰ ἀπὸ φ.
* εὖ πράττωσι
* ἀξιοῦσθαι
* ἢ τὰ ἄδικα μισ.
* μικροῦ ἐλλείπει τὸ μὴ

περάττοντες, καὶ εὐτυχοῦντες, φθονεροί εἰσι· πάντας γὰρ οἴονται τὰ αὐτῶν φέρειν. καὶ οἱ τιμώμενοι ἐπί τινι διαφερόντως, καὶ μάλιστα ἐπὶ σοφίᾳ, ἢ εὐδαιμονίᾳ. καὶ οἱ φιλότιμοι, φθονερώτεροι τῶν ἀφιλοτίμων. καὶ οἱ δοξόσοφοι· φιλότιμοι γὰρ ἐπὶ σοφίᾳ. καὶ ὅλως οἱ φιλόδοξοι περί τι, φθονεροὶ περὶ τοῦτο. καὶ οἱ μικρόψυχοι· πάντα γὰρ αὐτοῖς δοκεῖ μεγάλα εἶναι. ἐφ' οἷς δὲ φθονοῦσι, τὰ μὲν ἀγαθὰ, εἴρηται· ἐφ' ὅσοις γὰρ φιλοδοξοῦσι καὶ φιλοτιμοῦνται *ἔργοις, καὶ ὀρέγονται δόξης, καὶ ὅσα εὐτυχήματά ἐστι, σχεδὸν περὶ πάντα φθόνος ἐστὶ, καὶ μάλιστα ὧν αὐτοὶ ἢ ὀρέγονται, ἢ οἴονται δεῖν αὐτοὺς ἔχειν, ἢ ὧν αὐτοὶ τῇ κτήσει μικρῷ ὑπερέχουσιν ἢ μικρῷ ἐλλείπουσι. Φανερὸν δὲ καὶ οἷς φθονοῦσιν· ἅμα γὰρ εἴρηται· τοῖς γὰρ ἐγγὺς καὶ χρόνῳ, καὶ τόπῳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ δόξῃ, φθονοῦσιν. ὅθεν εἴρηται,

Τὸ συγγενὲς γὰρ καὶ φθονεῖν ἐπίσταται.

καὶ πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται· φιλοτιμοῦνται μὲν γὰρ πρὸς τοὺς εἰρημένους. πρὸς δὲ τοὺς μυριοστὸν ἔτος ὄντας, ἢ πρὸς τοὺς ἐσομένους, ἢ τεθνεῶτας, οὐδείς. οὐδὲ πρὸς τοὺς ἐφ' Ἡρακλείαις στήλαις. οὐδ' ὧν πολὺ οἴονται παρ' αὐτοῖς, * ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις λείπεσθαι. οὐδ' ὧν πολὺ ὑπερέχειν, ὡσαύτως καὶ πρὸς τούτους καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα. * ἐπεὶ δὲ πρὸς τοὺς ἀνταγωνιστὰς, καὶ ἀντεραστὰς, καὶ ὅλως τοὺς τῶν αὐτῶν ἐφιεμένους, φιλοτιμοῦνται, ἀνάγκη τούτοις μάλιστα φθονεῖν. * ὅθεν εἴρηται, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ. καὶ τοῖς ταχὺ, * ἢ οἱ μόλις τυχόντες, ἢ μὴ τυχόντες, φθονοῦσι. καὶ ὧν * ἢ κεκτημένων, ἢ κατορθούντων ὄνειδος αὐτοῖς· εἰσὶ δὲ καὶ οὗτοι ἐγγὺς, καὶ ὅμοιοι. δῆλον γὰρ ὅτι παρ' αὐτοὺς, οὐ τυγχάνουσι τοῦ ἀγαθοῦ. ὥστε τοῦτο λυποῦν ποιεῖ τὸν φθόνον. καὶ τοῖς ἢ ἔχουσι ταῦτα, ἢ κεκτημένοις ἃ αὐτοῖς προσῆκεν, ἢ ἐκέκτηντό ποτε· διὸ πρεσβύτεροι νεωτέροις. καὶ οἱ πολλὰ δαπανήσαντες εἰς τὸ αὐτὸ τοῖς ὀλίγα φθονοῦσι. δῆλον δὲ ἐφ' οἷς χαίρουσιν οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἐπὶ τίσι, καὶ πῶς ἔχοντες· ὡς γὰρ μὴ ἔχοντες λυποῦνται, οὕτως ἔχοντες * ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἡσθήσονται· ὥστε ἂν αὐτοὶ μὲν, παρασκευασθῶσιν οὕτως ἔχειν· οἱ δ', ἐλεεῖσθαι, ἢ τυγχάνειν τινὸς ἀγαθοῦ ἀξιούμενοι, ὦσιν * εἰσὶ οἱ εἰρημένοι, δῆλον ὡς οὐ τεύξονται ἐλέου παρὰ τῶν κυρίων.

* γρ. ἔργοις ἢ κτήμασι,

* καὶ παρὰ τ.

* ἐπειδὴ

* διὸ καὶ εἰρ.

* οἱ ἢ μ.

* ὧν κατ. & abeſt à q. c.

* ἐπὶ τ.

* εἰσι & οἱ ἰ.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ ζήλου.

Πῶς * δὲ ἔχοντες ζηλοῦσι, καὶ τὰ ποῖα, καὶ ἐπὶ τίσιν, ἐντεῦθεν δ' ἐστὶ δῆλον· εἰ γάρ ἐστι ζῆλος, λύπη τις ἐπὶ φαινομένῃ παρουσίᾳ ἀγαθῶν ἐντίμων καὶ ἐνδεχομένων αὐτῷ λαβεῖν περὶ τοὺς ὁμοίους τῇ φύσει, οὐχ ὅτι ἄλλῳ, ἀλλ' ὅτι οὐχὶ καὶ αὐτῷ ἐστί (διὸ καὶ ἐπιεικές ἐστιν ὁ ζῆλος, καὶ ἐπιεικῶν· τὸ δὲ φθονεῖν φαῦλον, καὶ φαύλων· ὁ μὲν γὰρ, αὑτὸν παρασκευάζει διὰ τὸν ζῆλον τυγχάνειν τῶν ἀγαθῶν· ὁ δὲ τὸν πλησίον μὴ ἔχειν] διὰ τὸν φθόνον·) ἀνάγκη δὴ ζηλωτικοὺς μὲν εἶναι τοὺς ἀξιοῦντας ἑαυτοὺς ἀγαθῶν ὧν μὴ ἔχουσιν· οὐδεὶς γὰρ ἀξιοῖ τὰ φαινόμενα ἀδύνατα.

* πῶς ἔχοντες οἱ ζηλοῦντες,

A agentes,& proſpera fortuna vtentes, Inuidentiores ſunt: cunctos enim putant quæ ſua ſunt, eripere. Et qui honorãtur eximie aliquam ob rem, & maximè ob ſapientiam, aut felicitatem. Et ſtudioſi honoris inuidentiores quàm non ſtudioſi. Et qui ſequuntur ſapientiæ gloriam: ſtudioſi enim ſunt honoris ob ſapientiam. Et omnino qui amant gloriam aliqua in re, ſunt inuidentiores in ea. Et puſillanimi: omnia enim ipſis videntur magna eſſe. Ob quæ verò inuideant bona, dictum eſt. In quibus enim amant gloriam, & de honore contendunt operibus, & hominum aucupantur opinionem. Et quæcunque bonæ fortunæ euentus ſunt, fermè in omnibus inuidia eſt. Et maximè, quæ ipſi aut appetunt, aut B putant oportere ſe habere. Aut in quibus ipſi poſſeſſione paulìſper ſuperant, aut paulìſper deficiunt. Apparet verò etiam quibus inuideant: ſimul enim dictum eſt. iis enim, qui propinqui ſunt & tempore, & loco, & ætate, & exiſtimatione, inuident. Vnde dictum eſt,

Quod enim cognatum eſt, etiam inuidere ſcit.

Et quibuſcum de honore contendunt: nam de honore contendunt cum iis qui dicti ſunt. cum iis verò, qui ab hinc decem millibus annorum erãt, aut cum iis qui erunt, aut cum mortuis, nemo, neque cum iis, qui ſunt ad Herculeas columnas, neque à quibus longo interuallo putant ſe ſuo, aut aliorum iudicio relinqui, neque quibus ſe longè præſtare, eodem modo & cum his, & de C talibus. Quoniam verò cum iis qui competitores ſunt, & riuales, & omnino cum iis qui eadem appetunt, de honore concertant: neceſſe eſt his maximè inuidere. vnde dictum eſt, Et figulus figulo.

Et iis qui celeriter, aut qui vix adepti ſunt, aut qui nequaquam adepti ſunt, inuident. Et quibus conſecutis, aut rectè agentibus, dedecus ipſis eſt. Sunt autem iſti, qui propinqui ſunt, qui ſimiles. Manifeſtum enim eſt ipſorum culpa eos non adipiſci, quod bonum eſt. Quare hoc cùm moleſtum ſit, efficit inuidiam. Et iis, qui habent ea, aut conſecuti ſunt, quæ ipſis conueniebant, aut conſecuti fuerant olim. Quamobrem ſeniores iunioribus. Et qui multos ſumptus fecerunt in idem, iis qui D paucos, inuident. Iam verò manifeſta ſunt etiam ea, propter quæ gaudent tales, & in quibus & quomodo ſe habentes. Vt enim non habentes moleſtia afficiuntur: ſic habentes ex contrariis voluptatem percipient. Quare ſi ipſi ita conformati fuerint, & illi, qui digni, quibus miſericordia habeatur, aut conſequantur aliquid boni, exiſtimantur, ſint tales quales illi qui dicti ſunt: patet eos non eſſe conſecuturos miſericordiam à principibus.

CAPVT XI.

De æmulatione.

E QVomodo autẽ ſe habeant æmulãtes, & qualia æmulentur, & quibus, hinc cõſtat. Si enim eſt æmulatio, moleſtia quædam propter eam quæ apparet, præſentiã bonorum honoratorum, & eorum, quæ contingit ipſi aſſumere in ſimilibus natura, nõ quòd alij, ſed quòd non etiam ipſi ſint: (quamobrẽ & bona eſt æmulatio, & bonorũ: inuidere verò malum & malorum. ille enim ſe præparat propter æmulationem ad bona adipiſcenda: hic verò, ne proximus habeat, propter inuidiam) neceſſe profectò eſt, procliues ad æmulandum eſſe exiſtimantes dignos ſe bonis, quæ non habent. Nemo enim ſe dignum exiſtimat iis quæ apparet fieri non poſſe.

quamobrem iuuenes & magnanimi tales. Et quibus adſunt talia bona, quæ honoratis digna ſunt viris. Sunt enim hæc diuitiæ, & multorum amicitia, & magiſtratus, & quæcunque talia. quaſi enim conueniat ipſis probis eſſe, quia conueniunt probè ſe habentibus, æmulantur talia ex bonis. Et quos alij dignos exiſtimant. Et quorum proaui, aut cognati, aut domeſtici, aut natio, aut ciuitas honorata eſt, æmulatores ſunt in his. Domeſtica enim arbitrantur ipſis eſſe, & ſe his dignos exiſtimant. Si verò ſunt æmulanda honeſta bona, neceſſe eſt & virtutes eſſe tales. Et quæcunque aliis vtilia & idonea ad benefaciendum. honorant enim benefacientes, & bonos. Et quorum bonorum fruitio proximis eſt, vt diuitiæ, & pulchritudo magis quàm ſanitas. Apparent verò etiam æmulandi aliqui. qui enim hæc, & talia poſſident, æmulandi ſunt. ea verò ſunt quæ dicta ſunt, vt fortitudo, ſapientia, magiſtratus. nam qui magiſtratus gerunt, in multos poſſunt eſſe benefici: imperatores, oratores, omnes, qui talia poſſunt. Et quibus multi ſimiles volunt eſſe, aut multi familiares, aut amici multi, aut quos multi ſuſpiciunt, aut quos ipſi ſuſpiciunt. Et quorum laudes & encomia dicuntur aut à poëtis aut ſcriptoribus orationum. Contemnunt verò contrarios. Nam contraria æmulationi contemptio eſt, & id quod eſt æmulari, ei quod eſt contemnere. Neceſſe autem eſt, ſic ſe habentes, vt æmulentur aliquibus aut æmulatione petantur, ad contemnendum procliues eſſe, tum hos, tum ob hæc, quæcunque contraria mala habent bonis æmulandis. Quamobrem ſæpenumero contemnunt proſpera fortuna vtentes, cùm ſine honoratis bonis adſit ipſis fortuna. Ac ex quibus quidem affectus excitentur, & diſſoluantur, vnde fides fit, de iis dictum eſt.

CAPVT XII.

De quatuor generibus morum qui ſpectantur in auditoribus: & de moribus iuuenum.

Moribus autem quales ſint ſecundùm affectus, & habitus, & ætates, & fortunas, poſt hæc explicemus. Ac dico affectus, iram, cupiditatem, & talia, de quibus diximus priùs. habitus verò, virtutes & vitia. Dictum eſt etiam de his priùs, & qualia præeligant ſinguli, & qualium ſint effectores. Ætates autem ſunt iuuentus, & vigor, & ſenectus. Fortunas verò dico nobilitatem, diuitias, potentiam, & his contraria. & omnino proſperam aduerſamque fortunam. Ac iuuenes quidem moribus ſunt cupidi, & parati ad ea efficienda, quæ cõcupiuerint, & ex cupiditatibus quæ circa corpus verſantur, maximè eius ſectatores ſunt, quæ circa res venereas eſt, & incontinentes ipſius: & in horas mutabiles: & faſtidioſi in cupiditatibus. & valde quidem concupiſcunt: celeriter verò ſedantur. Acutæ enim voluntates eis ſunt, & non perdurantes, cuiuſmodi ſunt ægrotantium fames, & ſitis. Et excandeſcentes, & acutè excandeſcentes, & parati ad impetum ſequendum. Et obnoxij ſunt iræ. Nam propter ſtudium honoris non patiuntur ſe parui fieri, ſed moleſtè ferunt, ſi exiſtiment ſe iniuria affici. Et ſtudioſi honoris quidem ſunt, ſed magis victoriæ. Excellentiam enim cupit iuuentus. & victoria excellentia quædam eſt, & ambo hæc magis ſunt, quàm vt ſint ſtudioſi pecuniarum. Studioſi autem pecuniarũ ſunt minimùm,

A διὸ οἱ νέοι καὶ οἱ μεγαλόψυχοι τοιοῦτοι. καὶ οἷς ὑπάρχει τοιαῦτα ἀγαθὰ, ἃ τῶν ἐντίμων ἄξιά ἐστιν ἀνδρῶν* ἔστι γὰρ ταῦτα, πλοῦτος, καὶ πολυφιλία, καὶ ἀρχαὶ, καὶ ὅσα τοιαῦτα. (* κ. ἐπὶ δὲ τ.) ὡς γὰρ προσῆκον αὐτοῖς ἀγαθοῖς εἶναι, ὅτι προσήκει τοῖς ἀγαθῶς ἔχουσι, ζηλοῦσι τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν. καὶ οὓς οἱ ἄλλοι ἀξιοῦσι.] καὶ ὧν πρόγονοι, ἢ συγγενεῖς ἢ οἰκεῖοι, ἢ τὸ ἔθνος, ἢ ἡ πόλις, ἔντιμοι, ζηλωτικοὶ περὶ ταῦτα· οἰκεῖα γὰρ οἴονται αὐτοῖς εἶναι, καὶ ἄξιοι τούτων. Εἰ δή ἐστι ζηλωτὰ καὶ ἔντιμα ἀγαθὰ, ἀνάγκη τάς τε ἀρετὰς εἶναι τοιαύτας. καὶ ὅσα τοῖς ἄλλοις ὠφέλιμα καὶ εὐεργετικά· τιμῶσι γὰρ τοὺς εὐεργετοῦντας, καὶ τοὺς ἀγαθούς. B καὶ ὅσων ἀγαθῶν ἀπόλαυσις τοῖς πλησίον ἐστὶν εἶναι, πλοῦτος, καὶ κάλλος μᾶλλον* ὑγιείας. (* ὑγιίας.) Φανερὸν δὲ καὶ οἱ ζηλωτοί τινες· εἰσὶ γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κεκτημένοι, ζηλωτοί. ἔστι δὲ ταῦτα τὰ εἰρημένα, οἷον, ἀνδρία, σοφία, ἀρχή· οἱ γὰρ ἄρχοντες πολλοὺς δύνανται εὖ ποιεῖν· στρατηγοὶ, ῥήτορες, πάντες οἱ τὰ τοιαῦτα δυνάμενοι. καὶ οἷς πολλοὶ ὅμοιοι βούλονται εἶναι, ἢ πολλοὶ γνώριμοι, ἢ φίλοι πολλοί.* ἢ οὓς πολλοὶ θαυμάζουσιν, ἢ οὓς αὐτοὶ θαυμάζουσι. (* ἢ οὓς οἱ πολλοί, ἢ οὓς αὐτοὶ θαυμ.) καὶ ὧν ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια λέγονται, ἢ ὑπὸ ποιητῶν, ἢ λογογράφων. καταφρονοῦσι δὲ τῶν ἐναντίων· ἐναντίον γὰρ ζήλῳ καταφρόνησίς ἐστι, καὶ τὸ ζηλοῦν τῷ καταφρονεῖν. ἀνάγκη δὲ τοὺς οὕτως C ἔχοντας ὥστε* ζηλῶσαί τινας, ἢ] ζηλοῦσθαι, καταφρονητικοὺς εἶναι τούτων τε, καὶ ἐπὶ τούτοις ὅσοι τὰ ἐναντία κακὰ ἔχουσι τῶν ἀγαθῶν τῶν ζηλωτῶν. διὸ πολλάκις καταφρονοῦσι τῶν εὐτυχούντων, ὅταν ἄνευ τῶν ἐντίμων ἀγαθῶν ὑπάρχῃ αὐτοῖς ἡ τύχη. δι᾽ ὧν μὲν οὖν τὰ πάθη ἐγγίνεται, καὶ διαλύεται,* ἐξ ὧν αἱ πίστεις γίγνονται, περὶ αὐτῶν εἴρηται. (* καὶ ἐξ ὧν)

ΚΕΦΑΛ. ιβ΄.

Περὶ παθῶν καὶ ἕξεων τῶν νέων.

ΤΑ δὲ ἤθη ποῖοί τινες,* κατὰ τὰ πάθη, καὶ τὰς (* καὶ τὰ πάθη) D ἕξεις, καὶ τὰς ἡλικίας, καὶ τὰς τύχας, διέλθωμεν μετὰ ταῦτα. λέγω δὲ, πάθη μὲν, ὀργὴν, ἐπιθυμίαν, καὶ τὰ τοιαῦτα, περὶ ὧν εἰρήκαμεν πρότερον· ἕξεις δὲ, ἀρετὰς, καὶ κακίας· εἴρηται δὲ καὶ περὶ τούτων πρότερον, καὶ ποῖα προαιροῦνται ἕκαστοι, καὶ ποίων πρακτικοί. ἡλικίαι δέ εἰσι, νεότης, καὶ ἀκμὴ, καὶ γῆρας. * τύχην δὲ λέγω, εὐγένειαν, καὶ πλοῦτον, καὶ δυνάμεις, καὶ τἀναντία τούτοις, καὶ ὅλως εὐτυχίαν, καὶ δυστυχίαν. (* τύχας) οἱ μὲν οὖν νέοι, τὰ ἤθη εἰσὶν ἐπιθυμητικοὶ, καὶ οἷοι ποιεῖν * ὧν ἂν ἐπιθυμήσωσι. καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα ἐπιθυμιῶν, (* ὡς ἂν ἐπ.) μάλιστα ἀκολουθητικοί εἰσι ταῖς περὶ τὰ ἀφροδίσια, καὶ E ἀκρατεῖς ταύτης. εὐμετάβολοι δὲ καὶ ἁψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας. καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται. ὀξεῖαι γὰρ αἱ βουλήσεις, καὶ οὐ μεγάλαι, ὥσπερ αἱ τῶν καμνόντων δίψαι καὶ πεῖναι. καὶ θυμικοὶ, καὶ ὀξύθυμοι, καὶ οἷοι ἀκολουθεῖν τῇ ὁρμῇ. καὶ ἥττους εἰσὶ τοῦ θυμοῦ· διὰ γὰρ φιλοτιμίαν οὐκ ἀνέχονται ὀλιγωρούμενοι, ἀλλ᾽ ἀγανακτοῦσιν, ἂν οἴωνται ἀδικεῖσθαι. καὶ φιλότιμοι μέν εἰσι, μᾶλλον δὲ φιλόνικοι· ὑπεροχῆς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἡ νεότης· ἡ δὲ νίκη, ὑπεροχή τις. καὶ ἀμφότερα ταῦτα μᾶλλον, ἢ φιλοχρήματοι· φιλοχρήματοι δὲ, ἥκιστα,

A διὰ τὸ μήπω ἐνδείας πεπειρᾶσθαι· ὥσπερ τὸ Πιττακοῦ ἔχει ἀπόφθεγμα εἰς Ἀμφιάραον. καὶ οὐ κακοήθεις, ἀλλ' εὐήθεις, διὰ τὸ μήπω τεθεωρηκέναι πολλὰς πονηρίας. καὶ εὔπιστοι, διὰ τὸ μήπω πολλὰ ἐξηπατῆσθαι. καὶ εὐέλπιδες· ὥσπερ γὰρ οἱ οἰνωμένοι, οὕτω διάθερμοί εἰσιν οἱ νέοι ὑπὸ τῆς φύσεως. ἅμα δὲ καὶ * διὰ τὸ μήπω πολλὰ ἀποτετυχηκέναι· καὶ ζῶσι τὰ πλεῖστα ἐλπίδι· ἡ μὲν γὰρ ἐλπὶς, τοῦ μέλλοντός ἐστιν· ἡ δὲ μνήμη, τοῦ παρῳχημένου. τοῖς δὲ νέοις, τὸ μὲν μέλλον, πολὺ· τὸ δὲ παρεληλυθὸς, βραχύ· * τῇ γὰρ πρώτῃ ἡμέρᾳ, μεμνῆσθαι μὲν οὐδὲν οἴονται, ἐλπίζειν δὲ πάντα. καὶ εὐεξαπάτητοί εἰσι διὰ τὸ εἰρημένον· ἐλπίζουσι γὰρ ῥᾳδίως. καὶ ἀνδρειότεροι, θυμώδεις γὰρ καὶ εὐέλπιδες· ὧν, B τὸ μὲν, μὴ φοβεῖσθαι· τὸ δὲ, θαῤῥεῖν ποιεῖ· οὔτε γὰρ ὀργιζόμενος οὐδεὶς φοβεῖται. τό, τε ἐλπίζειν ἀγαθόν τι, θαῤῥαλέον ἐστί. καὶ αἰσχυντηλοί· οὐ γάρ πω καλὰ ἕτερα ὑπολαμβάνουσι, ἀλλὰ πεπαίδευνται ὑπὸ τοῦ νόμου μόνον. καὶ μεγαλόψυχοι· οὔτε γὰρ ὑπὸ τοῦ βίου * οὔπω τεταπείνωνται, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων ἄπειροί εἰσι· καὶ τὸ * ἀξιοῦν αὑτὸν μεγάλων, μεγαλοψυχία· τοῦτο δὲ, εὐέλπιδος. καὶ μᾶλλον αἱροῦνται πράττειν τὰ καλὰ, τῶν συμφερόντων· τῷ γὰρ ἤθει ζῶσι μᾶλλον, ἢ τῷ λογισμῷ. ἔστι δὲ, ὁ μὲν λογισμὸς, τοῦ συμφέροντος· ἡ δὲ ἀρετὴ, τοῦ καλοῦ. * καὶ φιλόφιλοι, καὶ φιλέταιροι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἡλικιῶν, διὰ τὸ χαίρειν τῷ συζῆν, καὶ μήπω C πρὸς τὸ συμφέρον κρίνειν μηδέν· ὥστε μηδὲ τοὺς φίλους. καὶ ἅπαντα ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ σφοδρότερον ἁμαρτάνουσι παρὰ τὸ Χιλώνειον· πάντα γὰρ ἄγαν πράττουσι· φιλοῦσί τε γὰρ ἄγαν, καὶ μισοῦσιν ἄγαν, καὶ ἄλλα πάντα ὁμοίως. καὶ εἰδέναι πάντα οἴονται, καὶ διισχυρίζονται· τοῦτο γὰρ αἴτιόν ἐστι καὶ τοῦ πάντα ἄγαν. καὶ τὰ ἀδικήματα ἀδικοῦσιν εἰς ὕβριν, καὶ οὐ κακουργίαν. καὶ ἐλεητικοὶ, διὰ τὸ πάντας χρηστοὺς καὶ βελτίους ὑπολαμβάνειν· τῇ γὰρ αὑτῶν ἀκακίᾳ τοὺς πέλας μετροῦσιν· ὥστ' ἀνάξια πάσχειν ὑπολαμβάνουσιν αὐτούς. καὶ φιλογέλωτες· διὸ καὶ εὐτράπελοι. ἡ γὰρ εὐτραπελία πεπαιδευμένη ὕβρις ἐστί. D τὸ μὲν οὖν τῶν νέων, τοιοῦτον ἦθός ἐστιν.

* γρ. διὰ τὸ μή πω πολλὰ ἀτ.
* τῇ γρ. ᾳ.
* πω πτ.
* α. μεγάλων ἀξ.
* φιλόφ. καὶ φίλοι καὶ

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ παθῶν, καὶ ἕξεων τῶν πρεσβυτέρων.

Οἱ δὲ πρεσβύτεροι καὶ παρηκμακότες, σχεδὸν ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις τὰ πλεῖστα ἔχουσιν ἤθη. διὰ γὰρ τὸ πολλὰ ἔτη βεβιωκέναι, καὶ πλείω ἐξηπατῆσθαι, καὶ ἡμαρτηκέναι, καὶ τὰ πλείω φαῦλα εἶναι τῶν πραγμάτων, οὔτε διαβεβαιοῦνται οὐδὲν * ἧττόν τε ἄγαν ἅπαντα, ἢ δεῖ. καὶ οἴονται, ἴσασι δὲ οὐδέν· καὶ * ἀμφισβητοῦντες, προστιθέασιν ἀεὶ τὸ ἴσως καὶ τάχα· καὶ πάντα λέγουσιν οὕτω· παγίως δὲ, οὐδέν. καὶ κακοήθεις εἰσίν· ἔστι γὰρ κακοήθεια, τὸ ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑπολαμ- E βάνειν ἅπαντα. ἔτι δὲ * καχύποπτοί εἰσι διὰ τὴν ἀπιστίαν· ἄπιστοι δὲ, δι' ἐμπειρίαν. καὶ οὔτε φιλοῦσι σφόδρα, οὔτε μισοῦσι διὰ ταῦτα· ἀλλὰ κατὰ τὴν Βίαντος ὑποθήκην, καὶ φιλοῦσιν ὡς μισήσοντες, καὶ μισοῦσιν ὡς φιλήσοντες. καὶ μικρόψυχοι, διὰ τὸ τεταπεινῶσθαι ὑπὸ τοῦ βίου. οὐδενὸς γὰρ μεγάλου, οὐδὲ περιττοῦ, ἀλλὰ * τῶν πρὸς τὸν βίον ἐπιθυμοῦσι. καὶ ἀνελεύθεροι· ἓν γάρ τι τῶν ἀναγκαίων ἡ οὐσία· ἅμα δὲ καὶ διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἴσασιν, ὡς χαλεπὸν τὸ κτήσασθαι,

* ἄγαν τι οὐδὲν πάντα
* ἀμφιδοξοῦντες,
* ταχύποπτοι
* τῶν περὶ τ. β.

A quia nondum indigentiam experti ſunt: quemadmodum Pittaci ſe habet apophthegma in Amphiaraum. Et non malorum morum, ſed bonorum, quia nondum conſpexerunt multa mala. Et creduli, quia nondum in multis decepti ſunt. Et bonæ ſpei: vt enim temulenti, ſic calidi ſunt iuuenes natura. Simul vero etiam quia nondum in multis opinione lapſi ſunt, & viuunt vt plurimùm ſpe. Nam ſpes futuri eſt, memoria verò præteriti. iuuenes autem futuri multum habent, præteriti verò parum. Primo enim tempore ſe meminiſſe nihil arbitrantur, ſperare autem omnia. Et idonei ſunt, qui decipiantur, ob id quod dictum eſt. Sperant enim facilè. Et viriliores. iracundi enim, & bonæ ſpei, quorum illud, vt ne metuant, hoc, vt B confidant, efficit. Nemo enim, qui iraſcitur, metuit. Sperare autem aliquid boni, afferendæ fidentiæ vim habet. Et verecundi: nondum enim honeſta alia arbitrantur, ſed eruditi ſunt à lege ſolùm. Et magnanimi: nondum enim à vita depreſſi ſunt, ſed rerum neceſſariarum experientiam non habent: & exiſtimare ſe dignum magnis, magnanimitas eſt: hoc autem eſt eius qui bene ſperat. Et magis eligunt agere honeſta quàm vtilia. moribus enim viuunt magis quàm boni ratione. Eſt autem boni ratio eius quod vtile eſt: virtus verò eius quod honeſtum. Et ſtudioſi amicorum, & ſtudioſi ſodalium magis quàm aliæ ætates, quia gaudent conuictu, & ad vtilitatem iudicant nihil. Quare ne amicos quidem. Et omnia in maius & vehementius C peccata faciunt contra dictum Chilonis: omnia enim nimis agunt. nam amant nimis, & nimio odio habent, & alia omnia ſimiliter, quippe qui ſe ſcire omnia putant, & aſſeuerant. Hæc autem cauſſa eſt, cur omnia nimis. Et iniurias inferunt ad contumeliam, & non malitiam. Et miſericordes ſunt, quia omnes bonos & meliores exiſtimant: ſua enim ipſorum innocentia cæteros metiuntur. Quare indigna pati exiſtimant ipſos. Et ſtudioſi riſus: quamobrem etiam faceti. Nam facetiæ erudita contumelia ſunt. Ac iuuenum quidem tales mores ſunt.

CAPVT XIII.

D

De moribus ſenum.

SEniores verò, & qui vigorem remiſerunt, fermè ex illis quæ his ſunt contraria, vt plurimùm habent mores. Quoniam enim multorum annorum vitam duxerunt, & in pluribus decepti ſunt, & errarunt, & res ſunt plures prauæ, neque affirmant aliquid, & longè minùs omnia quàm oportet, & putant, ſciunt autem nihil, & controuerſantes adiungunt ſemper, Forſan, & Fortaſſe, & omnia dicunt ſic, aſſeueranter autem nihil. Et malorum morum ſunt. Eſſe autem malorum E morum ſignificat omnia in peius interpretari. Præterea ſuſpicioſi ſunt, quia increduli: & increduli, quia periti. Et neque magno amore, neque magno odio proſequuntur, propter eandem cauſam: ſed ex Biantis præcepto, & amant tanquam odio habituri, & odio habent tanquam amaturi. Et puſillanimi, quia depreſſi ſunt in vita. neque enim magni, neque eximij aliquid, ſed quæ ad vitam pertinent, cupiunt. & parum liberales. vnum enim eſt ex neceſſariis patrimonium: & ſimul cùm periti ſint, ſciunt quàm difficilis ſit acquiſitio,

& facilis

& facilis amiſſio. Et timidi, & omnia prætimentes: contrario enim modo affecti ſunt ac iuuenes: refrigerati enim ſunt: at illi calidi ſunt. Quare viam aperuit ſenectus timiditati. Nam timor refrigeratio quædam eſt. Et ſtudioſi vitæ, & maximè in vltimo tempore: propterea quod rei abſentis eſt cupiditas, & cuius ſunt indigentes, id maximè cupiunt. Et queruli magis, quàm oportet: puſillanimitas enim quædam etiam hæc eſt. Et ad vtile viuunt, ſed non ad honeſtum, magis quàm oportet, quòd ſui ipſorum amantes ſunt: vtile enim ipſi bonum eſt: honeſtum verò ſimpliciter. Et inuerecundi magis quàm verecundi: nam quia non curant ſimiliter honeſtum, & vtile, paruifaciunt, quid videatur. Et malæ ſpei, quia periti. nam vt plurimùm res malæ ſunt. Cadunt igitur plerunque in peius. & præterea quia timidi. Et viuunt memoria magis quàm ſpe. Nam vitæ quod futurum eſt, exiguum eſt: præteritum verò multum. Eſt autem ſpes futuri: memoria verò præteritorum. Id quod etiam ipſis cauſſa eſt loquacitatis. narrant enim præterita. Nam recordantes, voluptatem percipiunt. Et excandeſcunt quidem acutè, ſed imbecilliter. Et cupiditates partim defecerunt, partim debiles ſunt. Quare neque cupidi ſunt, neque effectores ex cupiditatibus, ſed ex lucro. Quocirca etiam temperati apparent tales: cupiditates enim remiſerunt, & ſeruiunt lucro. Et magis viuunt boni ratione, quàm moribus. Boni enim ratio eſt eius quod vtile eſt, mores verò virtutis ſunt. Et iniurioſè ſe gerunt ad malitiam, non ad contumeliam. Miſericordes verò etiam ſenes ſunt, ſed non eadem de cauſſa ac iuuenes. Illi enim, quia humani: hi verò, quia debiles: omnia enim exiſtimant proxima eſſe ſibi, quæ patiantur. hoc autem erat miſericordis. vnde queruli ſunt, & non faceti, nec ſtudioſi ridiculorum. Contraria enim ſunt, querulum eſſe, & ſtudioſum riſus. Ac iuuenes quidem, & ſeniores eiuſmodi ſunt moribus præditi. Quare, quoniam recipiunt omnes quæ ſuis ipſorum moribus conuenienter habentur orationes, & ſimiles, non eſt incertum, quemadmodum cùm vtuntur orationibus, tales appareant & ipſi, & orationes.

CAPVT XIIII.

De moribus virorum.

Vigentes autem apparet interiectos inter hos moribus futuros, vtrorumque detrahendo exuperantiam. Et neque valde confidunt: id enim eſt audaciæ: Neque nimis metuunt, pulchrè ad vtrumque ſe habentes. Neque omnibus credunt, Neque omnibus non credunt: ſed ex veritate iudicant magis. Et neque ad honeſtum viuunt ſolùm: neque ad vtile: ſed ad vtrumque. Et neque ad parcimoniam: neque ad luxuriam, ſed ad conueniens. Similiter verò etiam ad excandeſcentiam. Et ad cupiditatem. Et temperantiam cum fortitudine, & fortitudinem cum temperantia coniunctam habent. Nam inter iuuenes & ſenes hæc diſtributa ſunt. iuuenes enim fortes ſunt, & intemperantes: ſeniores verò temperantes, & timidi. Vt autem in vniuerſum dicam, quæcunque ſibi diſtribuerunt iuuentus & ſenectus, ex commodis ea ipſi habent. quæcunque verò excedunt, aut deficiunt,

A καὶ ῥᾴδιον τὸ ἀποβαλεῖν. καὶ δειλοί, καὶ πάντα προφοβητικοί· ἐναντίως γὰρ διάκεινται τοῖς νέοις· κατεψυγμένοι γάρ εἰσιν· οἱ δὲ, θερμοί. ὥστε *προωδοπεποίηκε τὸ γῆρας τῇ δειλίᾳ· καὶ γὰρ ὁ φόβος, κατάψυξίς τίς ἐστι. καὶ φιλόζωοι. *καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ, διὰ τὸ τοῦ ἀπόντος εἶναι τὴν ἐπιθυμίαν· καὶ οὗ δὲ ἐνδεεῖς, τούτου μάλιστα ἐπιθυμοῦσι· καὶ φίλαυτοι μᾶλλον ἢ δεῖ· μικροψυχία γάρ τις καὶ αὕτη. καὶ πρὸς τὸ συμφέρον ζῶσιν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ καλὸν μᾶλλον ἢ δεῖ, διὰ τὸ *φίλαυτοι εἶναι· τὸ μὲν γὰρ συμφέρον, αὐτῷ ἀγαθόν ἐστι· τὸ δὲ καλὸν, ἁπλῶς. καὶ ἀναίσχυντοι μᾶλλον ἢ αἰσχυντηλοί· διὰ γὰρ τὸ μὴ φροντίζειν ὁμοίως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος, B ὀλιγωροῦσι τοῦ δοκεῖν. καὶ δυσέλπιδες, *διὰ τὴν ἐμπειρίαν· *τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν πραγμάτων φαῦλά ἐστιν· ἀποβαίνει *γοῦν τὰ πολλὰ ἐπὶ τὸ χεῖρον. καὶ ἔτι διὰ τὴν δειλίαν· καὶ ζῶσι τῇ μνήμῃ μᾶλλον, ἢ τῇ ἐλπίδι· τοῦ γὰρ βίου, τὸ μὲν *λοιπὸν, ὀλίγον· τὸ δὲ παρεληλυθὸς, πολύ· ἔστι δὲ, ἡ μὲν ἐλπὶς, τοῦ μέλλοντος· ἡ δὲ μνήμη, τῶν παροιχομένων. ὅπερ αἴτιον καὶ τῆς ἀδολεσχίας αὐτοῖς· διατελοῦσι γὰρ τὰ γενόμενα λέγοντες· ἀναμιμνησκόμενοι γὰρ ἥδονται. καὶ οἱ θυμοὶ, ὀξεῖς μέν εἰσιν, ἀσθενεῖς δέ· καὶ αἱ ἐπιθυμίαι, αἱ μὲν ἐκλελοίπασιν, αἱ δὲ ἀσθενεῖς, ὥστε C *οὔτε ἐπιθυμητικοὶ, οὔτε πρακτικοὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ κατὰ τὸ κέρδος· διὸ καὶ σωφρονικοὶ φαίνονται οἱ τηλικοῦτοι· αἵ τε γὰρ ἐπιθυμίαι *ἀνείκασι, καὶ δουλεύουσι τῷ κέρδει· καὶ μᾶλλον ζῶσι κατὰ λογισμὸν, ἢ κατὰ τὸ ἦθος· ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς, τοῦ συμφέροντος· τὸ δὲ ἦθος, τῆς ἀρετῆς ἐστι. καὶ τὰ ἀδικήματα ἀδικοῦσιν εἰς *κακουργίαν, οὐκ εἰς ὕβριν. ἐλεητικοὶ δὲ καὶ οἱ γέροντές εἰσιν, ἀλλ' οὐ διὰ *ταὐτὸ τοῖς νέοις· οἱ μὲν γὰρ, διὰ φιλανθρωπίαν· οἱ δὲ, δι' ἀσθένειαν. *πάντα γὰρ οἴονται ἐγγὺς εἶναι αὐτοῖς παθεῖν· τοῦτο δ' ἦν *ἐλεητικόν· ὅθεν, ὀδυρτικοί εἰσι, καὶ οὐκ εὐτράπελοι, οὐδὲ φιλογέλοιοι· ἐναντίον D γὰρ τὸ ὀδυρτικὸν τῷ φιλογέλωτι. τὰ μὲν οὖν νέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τὰ ἤθη τοιαῦτα· ὥστ' ἐπεὶ ἀποδέχονται πάντες τοὺς τῷ σφετέρῳ ἤθει λεγομένους λόγους, καὶ τοὺς ὁμοίους, οὐκ ἄδηλον πῶς χρώμενοι τοῖς λόγοις, τοιοῦτοι φαίνονται καὶ αὐτοὶ, καὶ οἱ λόγοι.

* γρ. προωδοπεποίηκε
* καὶ μᾶλλον
* φαίνονται
* διά τι.
* τὰ γὰρ πλείω τῶν
* γὰρ
* μᾶλλον,
* οὔτε πρακτ. οὔτε ἐπιθ.
* ἀνείκασι
* ἀδικίαν,
* ταὐτὰ
* πάντα γ.
* ἐλεεινόν.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ ἠθῶν τῆς ἀκμαζούσης ἡλικίας.

ΟΙ δὲ ἀκμάζοντες, φανερὸν ὅτι μεταξὺ τούτων τὸ ἦθος ἔσονται, ἑκατέρων ἀφαιροῦντες τὴν ὑπερβολήν· καὶ οὔτε σφόδρα θαρροῦντες· *θρασύτης γὰρ τὸ τοιοῦτον· οὔτε λίαν φοβούμενοι, καλῶς δὲ πρὸς ἄμφω E ἔχοντες. οὔτε πᾶσι πιστεύοντες, οὔτε πᾶσιν ἀπιστοῦντες, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀληθὲς κρίνοντες *μᾶλλον. *καὶ οὔτε πρὸς τὸ καλὸν ζῶντες μόνον, οὔτε πρὸς τὸ συμφέρον, ἀλλὰ πρὸς ἄμφω.] καὶ οὔτε πρὸς φειδὼ, οὔτε πρὸς ἀσωτίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἁρμόττον. ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς θυμὸν, καὶ πρὸς ἐπιθυμίαν. καὶ σώφρονες μετ' ἀνδρείας, καὶ ἀνδρεῖοι μετὰ σωφροσύνης. *ἐν γὰρ τοῖς νέοις καὶ τοῖς γέρουσι διῄρηται ταῦτα· εἰσὶ γὰρ, οἱ μὲν νέοι, ἀνδρεῖοι καὶ ἀκόλαστοι· οἱ δὲ πρεσβύτεροι, σώφρονες καὶ δειλοί. ὡς δὲ καθόλου εἰπεῖν, ὅσα μὲν διῄρηται ἡ νεότης καὶ τὸ γῆρας τῶν ὠφελίμων, ταῦτα ἄμφω ἔχουσιν· ὅσα δὲ ὑπερβάλλουσιν, ἢ ἐλλείπουσι,

* θρασύτητος
* μέσοι
* ἐν δὲ τοῖς γ.

τούτων τὸ μέτριον καὶ τὸ ἁρμόττον. ἀκμάζει δὲ, τὸ μὲν σῶμα, ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, μέχρι τῶν πέντε καὶ τριάκοντα· ἡ δὲ ψυχὴ, περὶ τὰ ἑνὸς δεῖν πεντήκοντα. περὶ μὲν οὖν νεότητος καὶ γήρως καὶ ἀκμῆς, ποίων ἠθῶν ἐστιν ἕκαστον, εἰρήσθω τοσαῦτα.

A corum, quod moderatum eſt, & conueniens. Viget autem corpus à triginta annis vſque ad quinque, & triginta: animus verò circiter vndequinquaginta. Ac de iuuentute quidem, & ſenectute, & vigore, quales mores quæque ætas habeat, tam multa dicta ſint.

ΚΕΦΑΛ. ιε΄.

Τὸ τῶν εὐγενῶν ἦθος ποῖον.

ΠΕρὶ δὲ τῶν ἀπὸ τύχης γιγνομένων ἀγαθῶν, δι᾽ ὅσα αὐτῶν καὶ τὰ ἤθη ποῖα ἄττα συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις, λέγωμεν ἐφεξῆς. εὐγενείας μὲν οὖν ἦθός ἐστι, τὸ φιλοτιμότερον εἶναι τὸν κεκτημένον αὐτήν· πάντες γὰρ ὅταν ὑπάρχῃ τι, πρὸς τοῦτο σωρεύειν εἰώθασιν· ἡ δὲ εὐγένεια, *ἐντιμότης προγόνων ἐστὶ· καὶ *καταφρονητικὸν, καὶ ὁμοίων τοῖς προγόνοις τοῖς αὐτῶν. *ὅτι πόρρω ταῦτα μᾶλλον ἢ ἐγγὺς γιγνόμενα, ἐντιμότερα καὶ εὐαλαζόνευτα. ἔστι δὲ, εὐγενὲς μὲν, κατὰ τὴν τοῦ γένους ἀρετήν· γενναῖον δὲ, κατὰ τὸ μὴ ἐξίστασθαι ἐκ τῆς φύσεως· ὅπερ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὐ συμβαίνει τοῖς εὐγενέσιν, ἀλλ᾽ εἰσὶν οἱ πολλοὶ εὐτελεῖς· φορὰ *γάρ τίς ἐστιν ἐν τοῖς γένεσιν ἀνδρῶν, ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ τὰς χώρας *γιγνομένοις· καὶ ἐνίοτε ἂν ᾖ ἀγαθὸν τὸ γένος, ἐγγίνονται διά τινος χρόνου ἄνδρες περιττοί· κἄπειτα πάλιν ἀναδίδωσιν. ἐξίσταται δὲ, τὰ μὲν εὐφυᾶ *γένη εἰς μανικώτερα ἤθη· οἷον, οἱ ἀπ᾽ Ἀλκιβιάδου, καὶ οἱ ἀπὸ Διονυσίου τοῦ προτέρου. τὰ δὲ στάσιμα, εἰς *ἀβελτερίαν καὶ] νωθρότητα· οἷον, οἱ ἀπὸ Κίμωνος καὶ Περικλέους καὶ Σωκράτους.

*κ. ἐντιμότης τις π.
* καταφρονητικῶς,
* διὰ τὸ ταῦτα π. μ. ἢ ἐ. γ. ἐντ. εἶναι καὶ εὐ.
* γένεσι τῶν τ.
* γιγνομένοις ἐνίοτε, κἂν ᾖ
* γένη

CAPVT XV.

De moribus nobilium.

DE iis autem quæ à fortuna fiunt, bonis, propter quæ etiam mores cuiuſdammodi accidunt hominibus, deinceps explicemus. Ac nobilitatis quidem mores ſunt, honoris cupidiorem eſſe
B eum qui poſſederit ipſum. Omnes enim, cùm aliquid adſit, id accumulare ſoliti ſunt. Nobilitas verò dignitas quædam maiorum eſt. Et procliuem eſſe ad contemnendum ſimiles maioribus ipſorum, quia hæc remota magis quàm propinqua, honoratiora ſunt, & ad gloriandum idonea. Eſt autem nobile ex generis virtute. Generoſum verò ex eo vt non deficiat à natura. Id quod plerunque non accidit nobilibus, ſed ſunt multi abiecti. Prouentus enim eſt etiam in generibus virorum, vt in iis quæ in agris oriuntur. Nonnunquam ſi ſit bonum genus, exoriuntur ad aliquod tempus viri eximij: & deinde ruſus retrofertur. Deficiunt verò bo-
C no ingenio prædita genera ad inſaniores mores, vt qui ab Alcibiade, & à Dionyſio ſuperiore. Stabili verò ingenio prædita, ad ſocordiam, vt qui à Cimone, & Pericle, & Socrate.

ΚΕΦΑΛ. ις΄.

Τῷ πλούτῳ ἃ ἕπεται ἤθη.

ΤΩ δὲ πλούτῳ ἃ ἕπεται ἤθη, ἐπιπολῆς ἐστιν ἰδεῖν ἅπασιν· ὑβρισταὶ γὰρ καὶ ὑπερήφανοι, πάσχοντές τι ὑπὸ τῆς κτήσεως τοῦ πλούτου· ὥσπερ γὰρ ἔχοντες ἅπαντα τἀγαθὰ, οὕτω διάκεινται· *ὁ γὰρ πλοῦτος, οἷον τιμή τίς ἐστι τῆς ἀξίας τῶν ἄλλων. διὸ φαίνεται πάντα ὤνια εἶναι αὐτοῦ. καὶ τρυφεροὶ, καὶ σαλάκωνες· τρυφεροὶ μὲν, διὰ τὴν τρυφὴν, καὶ τὴν ἔνδειξιν τῆς εὐδαιμονίας· σαλάκωνες δὲ καὶ σόλοικοι, διὰ τὸ πάντας εἰωθέναι διατρίβειν περὶ τὸ ἐρώμενον καὶ θαυμαζόμενον ὑπ᾽ αὐτῶν· *καὶ τὸ οἴεσθαι ζηλοῦν τοὺς ἄλλους ἃ καὶ αὐτοί. ἅμα δὲ καὶ εἰκότως *τοῦτο πάσχουσι· πολλοὶ γάρ εἰσιν οἱ δεόμενοι τῶν ἐχόντων. ὅθεν καὶ τὸ Σιμωνίδου εἴρηται περὶ τῶν σοφῶν καὶ πλουσίων πρὸς τὴν γυναῖκα τὴν Ἱέρωνος, ἐρομένην, Πότερον γενέσθαι κρεῖττον, πλούσιον, ἢ σοφόν, *Πλούσιον εἰπεῖν. *τοὺς γὰρ σοφοὺς ὁρᾶν ἐπὶ ταῖς τῶν πλουσίων θύραις, ἔφη, διατρίβοντας. καὶ τὸ οἴεσθαι ἀξίους εἶναι ἄρχειν· ἔχειν γὰρ οἴονται, ὧν ἕνεκεν ἄξιον ἄρχειν. καὶ ὡς ἐν κεφαλαίῳ, *ἀνοήτου εὐδαίμονος ἦθος ὁ πλοῦτός ἐστι. διαφέρει δὲ τοῖς νεωστὶ κεκτημένοις, καὶ τοῖς πάλαι, τὰ ἤθη, τῷ ἅπαντα μᾶλλον καὶ φαυλότερα τὰ κακὰ ἔχειν τοὺς νεοπλούτους· ὥσπερ γὰρ ἀπαιδευσία πλούτου ἐστὶ τὸ νεόπλουτον εἶναι. καὶ ἀδικήματα ἀδικοῦσιν, οὐ κακουργικὰ, ἀλλὰ τὰ μὲν, ὑβριστικὰ· τὰ δὲ, *ἀκρατευτικὰ· οἷον εἰς αἰκίαν, καὶ μοιχείαν.

* ἔδει π.
* ἐν τῷ οἴ.
* τοῦτο π.
* σοφοὺς ῥαδίως.
* τ. γὰρ σ. ἔφη, ἐπὶ ὁρᾶν ἐπὶ ταῖς πλ. θ. φοιτῶντας.
* ἀνοήτου εὐδαιμονίας ἦθος
* ἀκρατεύματα.

CAPVT XVI.

De moribus diuitum.

DIuitias qui conſequantur mores, in promptu eſt videre omnibus. * Contumelioſi enim ſunt & contumaces, perpetientes à poſſeſſione diuitiarum. Quaſi enim habeant omnia bona, ſic affecti ſunt. Nam diuitiæ tanquam pretium quod-
D dam ſunt æſtimationis aliorum. Quare videntur omnia venalia eſſe ipſarum. Et delicati & arrogantes. Delicati quidem, propter delicias & oſtentationem felicitatis. Arrogantes verò & elati, propterea quòd omnes ſoliti ſunt verſari in eo, quod amatur, & ſuſpicitur ab ipſis: & quia exiſtimant æmulari alios, quæ etiam ipſi. Simul autem, & meritò ſic affecti ſunt, quia multi indigent habentium. vnde & illud à Simonide dictum eſt, de ſapientibus & diuitibus, apud coniugem Hieronis, interrogantem, Vtrum eueniret melius, vt quis eſſet diues, an ſapiens, Vt diues ſit, inquit. Sapientes enim ſe videre in diuitum foribus, dixit. Et quia putant ſe dignos eſſe, qui imperent. Se enim habere putant ea quorum cauſa dignum eſt
E imperare. Et vt ſummatim dicam, Dementis felicis mores diuitiæ efficiunt. Differunt autem in iis qui nuper poſſederunt, & in iis qui à maioribus acceperunt, ipſi mores: eo quòd omnia magis & peiora mala habent noui diuites: nam quaſi imperitia diuitiarum eſt, nouum diuitem eſſe. Et iniurias inferunt non malitioſas, * ſed partim contumelioſas, partim incontinentiæ plenas, vt in verberationem & adulterium.

A

CAPVT XVII.

De moribus potentium & fortunatorum.

SImiliter verò de potentia fermè plerique apparent mores. Partim enim eoſdem habet potentia, quos diuitiæ: partim meliores. Sunt enim ſtudioſiores honoris. Et viriliores moribus ij qui potentes ſunt, quàm diuites, quia appetũt opera, quæcunque licet ipſis agere propter potentiam. Et magis dediti ſtudio: quia in ſedulitate ſint, dum coguntur conſiderare ea quę pertinent ad potentiam. Et grandiores quàm grauiores. Reddit enim clariores dignitas. Quamobrem moderatè agunt. Eſt B autem granditas mollis & elegans grauitas. Et ſi iniuriam faciunt, non in paruis iniurioſi ſunt, ſed in magnis. Proſpera fortuna particulas habet eorum quæ dicta ſunt pro moribus. Nam ad hæc referuntur quæ videntur eſſe Fortunæ proſperitates. Præterea vt in iis quæ pertinent ad bonam prolem, & ad bona corporis, facit proſpera fortuna vt meliore ſimus conditione. Ac ſuperbiores quidem ſunt, & inconſideratiores propter proſperam fortunam. Vnus autem conſequitur melior mos bonam fortunam, quòd deos colunt, & ſe habent ad cultum diuinum aliquo modo, credẽtes propter bona quæ proueniunt à fortuna. Ac de iis quidem qui ſunt ſecundùm ætatem, & fortunam, moribus dictũ eſt. C Contraria enim iis quæ expoſita ſunt, ex contrariis apparent, vt pauperis & infelicis mores, & impotentis.

CAPVT XVIII.

Cur de moribus ſit diſputatum, & de propoſitionibus communibus.

QVoniam autem appoſitarum ad perſuadendum orationum vſus ad iudicium refertur: quæ enim ſcimus, & iudicauimus: de iis nihil amplius opus eſt oratione: refertur autem, ſiue apud vnum aliquis vtens oratione ſuadeat, aut diſſuadeat, vt admonentes faciunt, aut perſuadentes: nihil enim minùs diſceptator eſt vnus: nam cui oportet D aliquid perſuadere, is eſt, vt ſimpliciter dicam, diſceptator: ſiue aduerſùs controuerſantem, ſiue aduerſùs propoſitam ſententiam dicat aliquis ſimiliter: oratione enim neceſſe eſt vti, & tollere cõtraria, aduerſùs quæ, vt aduerſus controuerſantem verba facit: ſimiliter verò etiam in demonſtratiuis: tanquam enim ad diſceptatorẽ, ad auſcultatorem oratio conſtituta eſt. Omnino autem ſolus, vt ſimpliciter dicam, eſt diſceptator, qui in ciuilibus contentionibus ea de quibus eſt quæſtio, iudicat: quæ enim verſantur in controuerſia, ea quæruntur, quomodo ſe habeant: & de quibus conſultant: de moribus verò Rerumpubl. in deliberatiuis dictum eſt prius: idcirco explicatum eſt, & quomodo, & per E quæ orationes moratas efficiamus. Et quoniam circa vnumquodque genus orationum diuerſus quidam finis erat, ac de omnibus iis dictæ ſunt opiniones, & propoſitiones, ex quibus fidem dicunt tum conſulentes, tum demonſtrantes, tum controuerſantes: præterea verò ex quibus moratas orationes contingit reddere, etiam de his eſt diſputatum: reliquum eſt nobis vt communia explicemus. Omnibus enim neceſſarium eſt, ea quæ ſunt de eo quod fieri & non fieri poteſt, adhibere in orationibus. Et alios quidem, futurum eſſe, alios verò factum eſſe, conari oſtendere.

ΚΕΦΑΛ. ιζ´.

Τίνα τὰ τῶν δυνατῶν καὶ εὐτυχῶν ἤθη.

ΟΜοίως δὲ καὶ περὶ δυνάμεως σχεδὸν τὰ πλεῖστα φανερά ἐστιν ἤθη· τὰ μὲν γάρ, τὰ αὐτὰ ἔχει ἡ δύναμις τῷ πλούτῳ· τὰ δέ, βελτίω. * φιλοτιμότεροι γὰρ καὶ ἀνδρωδέστεροί εἰσι τὰ ἤθη οἱ δυνάμενοι, τῶν πλουσίων, διὰ τὸ ἐφίεσθαι ἔργων, ὅσα ἐξουσία αὐτοῖς πράττειν διὰ τὴν δύναμιν. καὶ σπουδαστικώτεροι, διὰ τὸ ἐν ἐπιμελείᾳ εἶναι, ἀναγκαζόμενοι σκοπεῖν τὰ περὶ τὴν δύναμιν. καὶ σεμνότεροι ἢ βαρύτεροι· ποιεῖ γὰρ * ἐμφανεστέρους τὸ ἀξίωμα· διὸ μετριάζουσιν· ἔστι δὲ ἡ σεμνότης, μαλακὴ καὶ εὐσχήμων βαρύτης. καὶ ἐὰν ἀδικῶσιν, * οὐ μικροαδικηταί εἰσιν, ἀλλὰ μεγαλοάδικοι. * ἡ δ᾽ εὐτυχία τὰ μόρια ἔχει τῶν εἰρημένων τὰ ἤθη· εἰς γὰρ ταῦτα συντείνουσιν αἱ μέγισται δοκοῦσιν εἶναι εὐτυχίαι. καὶ ἔτι εἰς εὐτεκνίαν, καὶ τὰ κατὰ τὸ σῶμα ἀγαθὰ παρασκευάζει ἡ εὐτυχία πλεονεκτεῖν. ὑπερηφανώτεροι μὲν οὖν καὶ ἀλογιστότεροι διὰ τὴν εὐτυχίαν εἰσίν. ἓν δ᾽ ἀκολουθεῖ * βέλτιστον ἦθος τῇ εὐτυχίᾳ, ὅτι φιλόθεοί εἰσι, καὶ ἔχουσι πρὸς τὸ θεῖόν πως, πιστεύοντες διὰ τὰ γιγνόμενα ἀγαθὰ * ἀπὸ τῆς τύχης. περὶ μὲν οὖν τῶν καθ᾽ ἡλικίαν καὶ τύχην ἠθῶν, εἴρηται· τὰ γὰρ ἐναντία τῶν εἰρημένων ἐκ τῶν ἐναντίων φανερά ἐστιν· οἷον, πένητος καὶ ἀτυχοῦς ἦθος, * καὶ ἀδυνάτου.

* γρ. φιλότιμοι γὰρ καὶ ἀνδρ. τὰ ἤ.
* σεμνοτέρους
* οὐ μικροαδικητικοί εἰσιν, ἀλλὰ μεγαλοαδικητικοί.
* ἡ δ᾽ εὐτυχία κατὰ μόρια τῶν εἰρ. ἔχει τὰ ἤ.
* βέλτιον
* ὑπὸ τῆς τύχ.
* τοῦ ἀδυνάμου.

ΚΕΦΑΛ. ιη´.

Ὅτι ἐστὶ κοινά τινα πάντων τῶν τοῦ λόγου εἰδῶν.

ΕΠεὶ δὲ ἡ τῶν πιθανῶν λόγων χρῆσις πρὸς κρίσιν ἐστί· περὶ ὧν γὰρ ἴσμεν, καὶ κεκρίκαμεν, οὐδὲν ἔτι δεῖ λόγου. ἔστι δέ, ἄν τε πρὸς ἕνα τις χρώμενος τῷ λόγῳ προτρέπῃ * ἢ ἀποτρέπῃ·] οἷον οἱ νουθετοῦντες ποιοῦσιν, ἢ πείθοντες· οὐδὲν γὰρ ἧττον κριτής ἐστιν εἷς· ὃν γὰρ δεῖ πεῖσαι, οὗτός ἐστιν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κριτής, ἐάν τε πρὸς ἀμφισβητοῦντα, ἐάν τε πρὸς ὑπόθεσιν λέγῃ τις ὁμοίως. τῷ γὰρ λόγῳ ἀνάγκη χρῆσθαι, καὶ ἀναιρεῖν τὰ ἐναντία. πρὸς ἃ ὥσπερ ἀμφισβητοῦντα τὸν λόγον ποιεῖται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς. ὥσπερ γὰρ πρὸς κριτήν, τὸν θεωρόν, ὁ λόγος συνέστηκεν. ὅλως δὲ μόνος ὡς ἁπλῶς ἐστὶ κριτὴς ὁ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀγῶσι τὰ ζητούμενα κρίνων· τά τε γὰρ ἀμφισβητούμενα ζητεῖται πῶς ἔχει, καὶ περὶ ὧν βουλεύονται. περὶ δὲ τῶν κατὰ τὰς πολιτείας ἠθῶν, ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς εἴρηται πρότερον. ὥστε διωρισμένον ἂν εἴη, πῶς τε, καὶ διὰ τίνων τοὺς λόγους τοὺς ἠθικοὺς * ποιήσομεν. ἐπεὶ δὲ περὶ ἕκαστον μὲν γένος τῶν λόγων, ἕτερόν τι τὸ τέλος ἦν. περὶ ἁπάντων δ᾽ αὐτῶν εἰλημμέναι δόξαι καὶ προτάσεις εἰσίν, ἐξ ὧν τὰς πίστεις φέρουσι καὶ συμβουλεύοντες, καὶ ἐπιδεικνύοντες, καὶ ἀμφισβητοῦντες· ἔτι δέ, ἐξ ὧν ἠθικοὺς τοὺς λόγους ἐνδέχεται ποιεῖν, καὶ περὶ τούτων διώρισται· λοιπὸν ἡμῖν διελθεῖν περὶ τῶν κοινῶν· πᾶσι γὰρ ἀναγκαῖον, τὰ περὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου προσχρῆσθαι ἐν τοῖς λόγοις· καὶ τοὺς μέν, ὡς ἔσται· τοὺς δέ, ὡς γέγονε, πειρᾶσθαι δεικνύναι.

* αὐτῷ τῷ λ.
* ποιῶμεν.

A ἔτι δὲ περὶ μεγέθους κοινὸν ἁπάντων ἐστὶ τῶν λόγων· χρῶνται γὰρ πάντες τῷ μειοῦν καὶ αὔξειν, καὶ *συμβουλεύοντες ἢ ἀποτρέποντες, καὶ ἐπαινοῦντες ἢ ψέγοντες, καὶ κατηγοροῦντες ἢ ἀπολογούμενοι. τούτων δὲ διορισθέντων, *περὶ τῶν ἐνθυμημάτων *κοινῇ πειραθῶμεν εἰπεῖν, εἴ τι ἔχομεν·] καὶ περὶ παραδειγμάτων, ὅπως τὰ λοιπὰ προσθέντες, ἀποτελέσωμεν τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν. ἔστι δὲ τῶν κοινῶν, τὸ μὲν αὔξειν, οἰκειότατον τοῖς ἐπιδεικτικοῖς, ὥσπερ εἴρηται· τὸ δὲ γεγονὸς, τοῖς δικανικοῖς. περὶ τούτων γὰρ ἡ κρίσις· τὸ δὲ δυνατὸν καὶ ἐσόμενον, τοῖς συμβουλευτικοῖς.

* γ. συμβ. ἢ προτρέποντες, ἢ ἀποτρέποντες,
* περὶ τῶν δ.
* περ. εἰ πῶς κοινῆ,

Præterea verò de magnitudine communiter quærendum eſt in omnibus orationibus. Vtuntur enim omnes diminutione, & amplificatione, tum conſulentes, ſiue ſuadeant, ſiue diſſuadeant: tum laudantes, aut vituperantes: tum accuſantes, aut defendentes. His autem explicatis, tum de enthymematibus conabimur dicere communiter, tum de exemplis, vt, cùm reliqua addiderimus, ad finem perducamus id quod initio propoſuimus. Eſt autem ex communibus amplificare aptiſſimum demonſtratiuis, vt expoſuimus: factum verò, iudicialibus: de his enim iudicium eſt: at id, quod fieri poteſt, & futurum, deliberatiuis.

B

ΚΕΦΑΛ. ιθʹ.

Περὶ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου, καὶ πότερον γέγονεν ἢ οὔ· καὶ περὶ μεγέθους καὶ μικρότητος.

ΠΡῶτον μὲν οὖν περὶ δυνατῶν καὶ ἀδυνάτων λέγωμεν. ἂν δὴ τὸ ἐναντίον ᾖ δυνατὸν ἢ εἶναι ἢ γενέσθαι, καὶ τὸ ἐναντίον *δόξειεν ἂν εἶναι δυνατόν· οἷον, εἰ δυνατὸν *ἄνθρωπον ὑγιασθῆναι, καὶ νοσῆσαι· ἡ γὰρ αὐτὴ δύναμις τῶν ἐναντίων, *ᾗ ἐναντία. καὶ εἰ τὸ ὅμοιον δυνατὸν, καὶ τὸ ὅμοιον. καὶ εἰ τὸ χαλεπώτερον δυνατὸν, καὶ τὸ ῥᾷον. καὶ εἰ τὸ σπουδαῖον ἢ καλὸν γενέσθαι δυνατὸν, καὶ ὅλως γενέσθαι δυνατόν· χαλεπώτερον γὰρ καλὴν οἰκίαν, *ἢ οἰκίαν εἶναι. C καὶ οὗ ἡ ἀρχὴ δύναται γενέσθαι, καὶ τὸ τέλος· οὐδὲν γὰρ γίγνεται οὐδ' ἄρχεται γίγνεσθαι τῶν ἀδυνάτων· οἷον, τὸ σύμμετρον τὴν διάμετρον εἶναι, οὔτε ἂν ἄρξαιτο γίγνεσθαι, οὔτε γίγνεται. καὶ οὗ τὸ τέλος, καὶ ἡ ἀρχὴ δυνατή· ἅπαντα γὰρ ἐξ ἀρχῆς γίγνεται. καὶ εἰ τὸ *ὕστερον τῇ οὐσίᾳ ἢ τῇ γενέσει δυνατὸν γενέσθαι, καὶ τὸ πρότερον· οἷον, εἰ ἄνδρα γενέσθαι δυνατὸν, καὶ παῖδα· πρότερον γὰρ ἐκεῖνο γίγνεται· καὶ εἰ παῖδα, καὶ ἄνδρα· ἀρχὴ γὰρ *ἐκείνη. καὶ ὧν ἔρως ἢ ἐπιθυμία φύσει ἐστίν· οὐδεὶς γὰρ τῶν ἀδυνάτων ἐρᾷ, οὐδ' ἐπιθυμεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ ὧν ἐπιστῆμαι εἰσὶ καὶ τέχναι, D *δυνατὸν ταῦτα καὶ εἶναι καὶ γενέσθαι. καὶ ὅσων ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐν τούτοις ἐστὶν, ἃ ἡμεῖς ἀναγκάσαιμεν ἂν, *ἢ πείσαιμεν. ταῦτα δ' ἐστὶν, ὧν κρείττους, ἢ κύριοι, ἢ φίλοι. καὶ ὧν τὰ μέρη δυνατὰ, καὶ τὸ ὅλον. καὶ ὧν τὸ ὅλον δυνατὸν, καὶ τὰ μέρη ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· *εἰ γὰρ πρόσχισμα, καὶ κεφαλὶς, καὶ χιτὼν δύναται γενέσθαι· καὶ εἰ ὑποδήματα, καὶ πρόσχισμα, καὶ κεφαλὶς, καὶ χιτών. *καὶ εἰ τὸ γένος ὅλον τῶν δυνατῶν γενέσθαι, καὶ τὸ εἶδος. καὶ εἰ τὸ εἶδος, καὶ τὸ γένος· οἷον, εἰ πλοῖον γενέσθαι δυνατὸν, καὶ τριήρη· καὶ εἰ τριήρη, καὶ πλοῖον. καὶ εἰ θάτερον τῶν πρὸς ἄλληλα πεφυκότων, καὶ E θάτερον· οἷον, εἰ διπλάσιον, καὶ ἥμισυ· καὶ εἰ ἥμισυ, καὶ διπλάσιον. καὶ εἰ ἄνευ τέχνης ἢ παρασκευῆς δυνατὸν γενέσθαι τι, μᾶλλον διὰ τέχνης καὶ ἐπιμελείας δυνατόν· ὅθεν καὶ Ἀγάθωνι εἴρηται·

Καὶ μὴν τὰ μέν γε τῇ τύχῃ πράσσειν· τὰ δὲ
Ἡμῖν ἀνάγκη *καὶ τύχῃ προσγίγνεται.

*καὶ εἰ τοῖς χείροσιν ἢ ἥττοσιν ἢ ἀφρονεστέροις δυνατόν, καὶ τοῖς ἐναντίοις μᾶλλον· ὥσπερ καὶ Ἰσοκράτης ἔφη δεινὸν εἶναι, εἰ ὁ μὲν Εὔθυνος ἔμαθεν, αὐτὸς δὲ μὴ δυνήσεται εὑρεῖν. περὶ *δὲ ἀδυνάτων δῆλον ὅτι ἐκ τῶν ἐναντίων τοῖς εἰρημένοις ὑπάρχει. Εἰ δὲ γέγονεν, ἢ μὴ γέγονεν, ἐκ τῶνδε σκεπτέον. πρῶτον μὲν γὰρ, εἰ τὸ ἧττον γίγνεσθαι πεφυκὸς γέγονε, *γεγονὸς ἂν εἴη καὶ τὸ μᾶλλον.

* ἂν δόξ. εἶν. δ.
* ὑγιασθ. ἀνθ.
* Quid. ᾗ ἐναντία.
* ἢ οἰκ. γενέσθαι.
* ὕστερον
* ἐκεῖνο.
* δυνατὰ ταῦτα καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι.
* ἢ πείσ.
* ἐπεὶ γὰρ πρόσχισμα καὶ κεφαλὶς καὶ χιτὼν γενέσθαι δύναται, καὶ ὑποδ. δυνατὸν γενέσθαι, καὶ εἰ ὑποδ.
* καὶ εἰ γένος δυνατὸν γενέσθαι καὶ τὰ εἴδη καὶ εἰ τὰ εἴδη, καὶ τὸ γένος.
* καὶ τύχη π.
* καὶ τὰ τοῖς χ.
* ἀδυνάτου
* καὶ τὸ μᾶλλον πεφυκὸς γενεῖς ἂν εἴη.

CAPVT XIX.

De poſſibili, de facto, de futuro, de magno.

AC primùm quidem de iis quæ fieri poſſunt, & non poſſunt, dicamus. Si igitur contrariũ poteſt vel eſſe vel fieri, etiam contrariũ videbitur eſſe poſſe. vt ſi fieri poteſt vt conualuerit homo, etiam, vt ægrotauerit: eadem enim eſt facultas contrariorum, quatenus contraria ſunt. Et, ſi ſimile fieri poteſt, etiam ſimile. Et, ſi difficilius fieri poteſt, etiam facilius. Et, ſi virtute præditus, vel pulcher fieri C poteſt, etiam omnino fieri poteſt: difficilius enim eſt, domum pulchrã, quàm domum, fieri. Et, cuius principium poteſt fieri, etiã finis: nihil enim fit, neque incipit fieri, eorum quæ fieri non poſſunt, quẽadmodum, vt diameter ſit ſymmeter, neque inciperet fieri, neque fit. Et cuius finis, etiam principium fieri poteſt: omnia enim enim ex principio fiunt. Et ſi poſterius eſsẽtia vel ortu poteſt fieri, etiam prius. quemadmodũ ſi vt vir fiat, fieri poteſt etiã vt puer. Prius enim hoc fit. Et, ſi vt puer, etiam vt vir, principium enim illud eſt. Et quorum amor, vel cupiditas natura eſt. nemo enim ea quæ fieri nõ poſsũt, amat, aut cupit plerunq;. Et quorũ ſcientiæ ſunt, & artes: poſſunt ea & eſſe, & fieri. Et quorũ principiũ, vt oriantur in iis eſt, quæ & nos coëgerimus, & perſua- D ſerimus: hæc verò ſunt, quibus meliores ſumus, vel domini, vel amici. Et quorum partes fieri poſſunt, etiam totũ fieri poteſt. Et quorũ totum fieri poteſt, etiam partes plerumq;. Si enim obſtragulum, & ligula, & ſolea fieri poſſunt, etiã calcei poſſunt fieri: &, ſi calcei, etiam obſtragulũ, & ligula, & ſolea: &, ſi genus totum eorũ quæ poſſunt fieri, etiam forma. Et, ſi forma, etiam genus. vt ſi nauis fieri poteſt, etiã triremis: &, ſi triremis, etiam nauis. Et, ſi alterũ eorum quæ natura inter ſe conferuntur, etiam alterũ: vt ſi duplum, etiam dimidium: &, ſi dimidium, etiam duplum. Et, ſi ſine arte, vel apparatione po- E teſt fieri aliquid, magis per artem & diligentiam fieri poteſt. vnde & ab Agathone dictum eſt, Atqui alia quidem fortunæ facere, alia verò nobis neceſſe eſt, & ars adhibetur. Et quod à deterioribus, vel inferioribus, vel imprudentioribus fieri poteſt, etiam à contrariis magis, vt etiam Iſocrates dixit, Graue eſſe Euthynum didiciſſe, ipſum verò non potuiſſe inuenire. Quæ verò fieri non poſſunt, manifeſta ſunt ex contrariis eorum quæ dicta ſunt. Factum autẽ ſit, necne, ex his conſiderandũ. Primùm quidem, ſi quod minùs vt fiat, natura aptum eſt, factum eſt, etiam quod natura aptius eſt, factũ fuerit.

Et, ſi poſterius ſolitum fieri, factum eſt, etiam prius factum eſt, vt ſi obliuionem cepit, etiam didicit hoc aliquando. Et, ſi potuit, ac voluit, fecit: omnes enim, quando cùm poſſint, volunt, faciunt. nam impedimentum nullum eſt. Et, ſi voluit, & nihil extra prohibuit. Et, ſi potuit, ac iratus fuit. Et, ſi potuit, ac concupiuit: plerumque enim quæ appetunt, ſi poſſint, etiam faciunt, mali quidem propter intemperantiam: boni verò, quoniam bona cupiunt. Et, ſi debuit fieri, & facere: veriſimile enim eſt, eum, qui facturus fuit, etiam feciſſe. Et, ſi antè facta ſunt, quæcunque naturaliter fiunt ante illud, vel cauſſa illius, vt ſi fulſit, etiam tonuit: &, ſi conatus eſt, etiam fecit. Et, ſi quæcunque vt poſteriùs fiant, naturam habent, aut id, cuius cauſſa fiunt, factum eſt: etiam quod prius eſt, & huius cauſa eſt, factum eſt, vt, ſi tonuit, etiam fulſit, &, ſi fecit, etiam conatus eſt. Sunt autem ex his omnibus alia quidem ex neceſſitate: alia verò plerumque ita ſe habentia. Quod autem non eſt factum, apparet ex contrariis eorum quæ dicta ſunt. Ac futurum ex iiſdem manifeſtum eſt. Quod enim eſt in poteſtate, & voluntate erit. Et quod eſt in cupiditate, & ira, & commodi ratione cum facultate: propterea etiam quod in procinctu eſt, vt fiat, vel futurum ſit, erit. Plerumque enim fiunt magis futura, quàm non futura. Et, ſi antè facta ſunt, quæcunque vt prius fiant, naturam habent, vt ſi nubilatum eſt, veriſimile eſt pluiturum. Et, ſi quod eſt huius cauſſa, factum eſt, etiam hoc veriſimile eſt factum iri. vt ſi fundamentum, domus. De magnitudine autem, & paruitate rerum, & maiori, & minori, & omnino magnis, & paruis, ex iis quæ antè dicta ſunt, nobis conſtat: Dictum enim eſt in deliberatiuis de magnitudine bonorum, & de maiori ſimpliciter, & minori. Quare, quoniam in vnaquaque oratione propoſitus eſt finis id quod bonum eſt, vt vtile, & honeſtum, & iuſtum: apparet ex illis ſumenda eſſe amplificationes omnibus: præter enim hæc aliquid quærere de magnitudine ſimpliciter, & excellentia, inanis eſt diſputatio: aptiora enim ſunt ad vſum, quàm vniuerſalia, ſingularia. Ac de eo quidem, quod fieri poteſt, & non poteſt, & vtrùm factum ſit an non factum, & erit an non erit, præterea verò de magnitudine & paruitate rerum hæc dicta ſint.

CAPVT XX.

De exemplis.

Reliquum eſt communem fidem omnibus exponere, quoniam dictum eſt de propria. Eſt autem communis fides duplex genere, exemplum, & enthymema: ſententia enim pars enthymematis eſt. Ac primùm quidem de exemplo dicamus. Nam ſimile eſt inductioni exemplum; & inductio principium eſt. Exemplorum verò formæ duæ ſunt. Nam vna quidem eſt exempli forma, dicere res geſtas: altera verò, ipſum fingere. Atque huius quidem vna pars eſt parabola: altera logi, vt Æſopici, & Libyci. Eſt autem exemplum tale aliquid, vt ſi quis diceret oportere aduerſus Regem parari, & non ſinere eum Ægyptum in poteſtatem redigere: quia Darius

καὶ εἰ τὸ ὕστερον εἰωθὸς γίγνεσθαι, γέγονε, καὶ τὸ πρότερον γέγονεν· οἷον, εἰ ἐπιλέλησται, καὶ ἔμαθέ ποτε τοῦτο. καὶ εἰ ἐδύνατο καὶ ἐβούλετο, πέπραχε· πάντες γὰρ, ὅταν δυνάμενοι βουληθῶσι, πράττουσιν· ἐμποδὼν γὰρ οὐδέν. ἔτι, εἰ ἐβούλετο, καὶ μηδὲν τῶν ἔξω ἐκώλυε. καὶ * εἰ δυνατὸς, καὶ ὠργίζετο. καὶ εἰ ἐδύνατο, καὶ ἐπεθύμει· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ, ὧν ὀρέγονται, ἂν δύνωνται, καὶ ποιοῦσιν, οἱ μὲν φαῦλοι, δι' ἀκρασίαν· οἱ δ' ἐπιεικεῖς, ὅτι τῶν ἐπιεικῶν ἐπιθυμοῦσι. καὶ εἰ ἔμελλε γίγνεσθαι, καὶ ποιεῖν· εἰκὸς γὰρ τὸν μέλλοντα καὶ ποιῆσαι. καὶ εἰ * γέγονεν ὅσα πέφυκε πρὸ ἐκείνου, ἢ ἕνεκα ἐκείνου· οἷον, εἰ ἤστραψε, καὶ ἐβρόντησε. καὶ εἰ ἐπείρασε, καὶ ἔπραξε. καὶ εἰ ὅσα ὕστερον πέφυκε γίγνεσθαι, ἢ οὗ ἕνεκα γίγνεται, γέγονε, * καὶ τὸ πρότερον, καὶ τὸ τούτου ἕνεκα, γέγονεν· οἷον, εἰ ἐβρόντησε, καὶ ἤστραψε· καὶ εἰ ἔπραξε, καὶ ἐπείρασεν. ἔστι δὲ τούτων ἁπάντων, τὰ μὲν, ἐξ ἀνάγκης· τὰ δὲ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὕτως ἔχοντα. περὶ δὲ τοῦ μὴ γεγονέναι, φανερὸν ὅτι ἐκ τῶν ἐναντίων τοῖς εἰρημένων. καὶ περὶ τοῦ ἐσομένου, ἐκ τῶν αὐτῶν δῆλον· τό, τε γὰρ ἐν δυνάμει καὶ * βουλήσει ὂν, ἔσται. καὶ τὰ ἐν ἐπιθυμίᾳ, καὶ ὀργῇ, καὶ λογισμῷ μετὰ δυνάμεως ὄντα. διὰ ταῦτα * καὶ εἰ ἐν ὁρμῇ τοῦ ποιεῖν ἢ μελλήσει, ἔσται· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνεται μᾶλλον τὰ μέλλοντα, ἢ τὰ μὴ μέλλοντα. καὶ εἰ προγέγονεν ὅσα πρότερον * πέφυκε γίγνεσθαι· οἷον, εἰ συννεφεῖ, εἰκὸς ὕσαι. καὶ εἰ τὸ ἕνεκα τούτου * γέγονε, καὶ τοῦτο εἰκὸς γενέσθαι· οἷον, εἰ θεμέλιος, καὶ οἰκία.

περὶ δὲ μεγέθους καὶ μικρότητος τῶν πραγμάτων, μείζονός τε καὶ ἐλάττονος, καὶ ὅλως μεγάλων καὶ μικρῶν, ἐκ τῶν προειρημένων ἡμῖν ἐστὶ φανερόν· εἴρηται γὰρ ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς περί τε μεγέθους ἀγαθῶν, καὶ περὶ τοῦ μείζονος ἁπλῶς, καὶ ἐλάττονος. ὥστε ἐπεὶ καθ' ἕκαστον τῶν λόγων τὸ προκείμενον τέλος ἀγαθόν ἐστιν· οἷον, τὸ συμφέρον, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ δίκαιον· φανερὸν ὅτι δι' ἐκείνων ληπτέον τὰς αὐξήσεις πᾶσι. τὸ δὲ * παρὰ ταῦτά τι ζητεῖν περὶ μεγέθους ἁπλῶς καὶ ὑπεροχῆς, κενολογεῖν ἐστί· κυριώτερα γάρ ἐστι πρὸς τὴν χρείαν τῶν καθόλου, τὰ * καθ' ἕκαστα τῶν πραγμάτων. περὶ μὲν οὖν δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου, καὶ πότερον γέγονεν ἢ οὐ γέγονε, καὶ ἔσται ἢ οὐκ ἔσται· ἔτι δὲ, περὶ μεγέθους καὶ μικρότητος τῶν πραγμάτων, εἰρήσθω ταῦτα.

* γρ. εἰ ἐδύνατο,
* προγέγονε
* καὶ εἰ τὸ πρ. καὶ τούτου ἕνεκα, πεποίηκεν.
* βουλῆ
* καὶ τὸ εἰ ἐν.
* πέφυκε
* γεγονὸς;
* παρὰ τ. τι ζητεῖν
* καθ' ἕκαστον

ΚΕΦΑΛ. κʹ.

Περὶ παραδειγμάτων, πόσα εἴδη, καὶ πῶς αὐτοῖς καὶ πότε χρηστέον.

Λοιπὸν δὲ περὶ τῶν κοινῶν πίστεων ἅπασιν εἰπεῖν, ἐπείπερ εἴρηται περὶ τῶν ἰδίων. εἰσὶ δ' αἱ κοιναὶ πίστεις, δύο τῷ γένει, παράδειγμα, καὶ ἐνθύμημα· ἡ γὰρ γνώμη, μέρος ἐνθυμήματός ἐστι. πρῶτον μὲν οὖν περὶ παραδείγματος λέγωμεν· ὅμοιον γὰρ ἐπαγωγῇ τὸ παράδειγμα· ἡ δ' ἐπαγωγὴ, ἀρχή. παραδειγμάτων δὲ εἴδη δύο ἐστίν· ἓν μὲν γάρ ἐστι παραδείγματος εἶδος, τὸ λέγειν πράγματα προγεγενημένα· ἓν δὲ, τὸ αὐτὸν ποιεῖν. τούτου δὲ, ἓν μὲν, παραβολή· ἓν δὲ, λόγοι, οἷον οἱ Αἰσώπειοι, καὶ * Λιβυκοί. ἔστι δὲ, τὸ μὲν παράδειγμα τοιόνδε τι, ὥσπερ εἴ τις λέγοι, ὅτι δεῖ πρὸς βασιλέα παρασκευάζεσθαι, καὶ μὴ ἐᾶν Αἴγυπτον χειρώσασθαι· καὶ γὰρ * πρότερον Δαρεῖος,

* Λιβυκοὶ

οὐ πρότερον διέβη, πρὶν Αἴγυπτον λαβεῖν· λαβὼν δὲ, διέβη. καὶ πάλιν, Ξέρξης οὐ πρότερον ἐπεχείρησε, πρὶν ἢ ἔλαβε· λαβὼν δὲ, διέβη.] ὥστε * καὶ οὗτος, ἐὰν λάβῃ, διαβήσεται· διὸ οὐκ ἐπιτρεπτέον. παραβολὴ δὲ, * τὰ Σωκρατικά· οἷον, εἴ τις λέγοι, ὅτι οὐ δεῖ τοὺς κληρωτοὺς ἄρχειν· ὅμοιον γὰρ, * ὥσπερ εἴ τις τοὺς ἀθλητὰς κληροίη, μὴ οἳ ἂν δύνωνται ἀγωνίζεσθαι, ἀλλ' οἳ ἂν λάχωσιν· ἢ τῶν πλωτήρων ὅν τινα δεῖ κυβερνᾶν κληρώσειεν, ὡς δέον τὸν λαχόντα, ἀλλὰ μὴ τὸν ἐπιστάμενον. λόγος δὲ, οἷος ὁ Στησιχόρου περὶ Φάλαριν, καὶ Αἰσώπου ὑπὲρ τοῦ * δημαγωγοῦ. Στησίχορος μὲν γὰρ, ἑλομένων στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῶν * Ἱμεραίων Φάλαριν, καὶ μελλόντων φυλακὴν διδόναι τοῦ σώματος, τἄλλα διαλεχθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς λόγον, ὡς ἵππος κατεῖχε λειμῶνα μόνος· ἐλθόντος δ' ἐλάφου, καὶ * διαφθείροντος τὴν νομὴν, βουλόμενος τιμωρήσασθαι τὸν ἔλαφον, ἠρώτα * τὸν ἄνθρωπον, εἰ δύναιτο μετ' αὐτοῦ κολάσαι τὸν ἔλαφον. * ὁ δ' ἔφησεν, ἐὰν λάβῃ χαλινὸν, καὶ αὐτὸς ἀναβῇ ἐπ' αὐτὸν, ἔχων ἀκόντια. συνομολογήσαντος δὲ, καὶ ἀναβάντος, ἀντὶ τοῦ τιμωρήσασθαι, αὐτὸς ἐδούλευσεν ἤδη τῷ ἀνθρώπῳ. οὕτω δὲ καὶ ὑμεῖς, * ἔφη, ὁρᾶτε, μὴ τοὺς πολεμίους βουλόμενοι τιμωρήσασθαι, * ταὐτὸ πάθητε τῷ ἵππῳ· τὸν μὲν γὰρ χαλινὸν ἤδη ἔχετε, ἑλόμενοι στρατηγὸν αὐτοκράτορα· ἐὰν δὲ φυλακὴν δῶτε, καὶ ἀναβῆναι ἐάσητε, * δουλεύσετε ἤδη Φαλάριδι. Αἴσωπος δὲ ἐν Σάμῳ * συνηγορῶν δημαγωγῷ κρινομένῳ περὶ θανάτου, ἔφη, ἀλώπεκα διαβαίνουσαν ποταμὸν, ἀπωσθῆναι εἰς φάραγγα· οὐ δυναμένην δ' ἐκβῆναι, πολὺν χρόνον κακοπαθεῖν, καὶ κυνοραιστὰς πολλοὺς ἔχεσθαι αὐτῆς· ἐχῖνον δὲ πλανώμενον, ὡς εἶδεν αὐτὴν, κατοικτείραντα ἐρωτᾶν, εἰ ἀφέλοι αὐτῆς τοὺς κυνοραιστάς· τὴν δὲ οὐκ ἐᾶν· ἐρομένου δὲ διὰ τί, φάναι, ὅτι οὗτοι μὲν πλήρεις μου ἤδη εἰσὶ, καὶ ὀλίγον ἕλκουσιν αἷμα· ἐὰν δὲ τούτους ἀφέλῃ, ἕτεροι ἐλθόντες πεινῶντες, ἐκπιοῦνταί μου τὸ λοιπὸν αἷμα. * ἀτὰρ οὖν καὶ ὑμᾶς, ἔφη, * ὦ ἄνδρες Σάμιοι, οὗτος μὲν οὐδὲν ἔτι βλάψει· πλούσιος γάρ ἐστιν· ἐὰν δὲ τοῦτον ἀποκτείνητε, ἕτεροι ἥξουσι πένητες, οἳ ὑμῖν ἀναλώσουσι * τὰ κοινὰ κλέπτοντες. Εἰσὶ δ' οἱ λόγοι δημηγορικοὶ, καὶ ἔχουσιν ἀγαθὸν τοῦτο, ὅτι πράγματα μὲν εὑρεῖν ὅμοια γεγενημένα, χαλεπόν. λόγους δὲ ῥᾷον· ποιῆσαι γὰρ δεῖ ὥσπερ καὶ παραβολὰς, ἄν τις δύνηται τὸ ὅμοιον ὁρᾶν, * ὅπερ ῥᾷόν ἐστιν ἐκ φιλοσοφίας. ῥᾴω μὲν οὖν πορίσασθαι, τὰ διὰ τῶν λόγων· χρησιμώτερα δὲ πρὸς τὸ βουλεύσασθαι, τὰ διὰ τῶν πραγμάτων· ὅμοια γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ μέλλοντα τοῖς γεγονόσι. δεῖ δὲ χρῆσθαι τοῖς παραδείγμασι, μὴ ἔχοντα μὲν ἐνθυμήματα, ὡς ἀποδείξεσιν· * ἡ γὰρ πίστις διὰ τούτων] ἔχοντα δὲ, * ὡς μαρτυρίοις, ἐπιλόγοις χρώμενον ἐπὶ τοῖς ἐνθυμήμασι. προτιθέμενα μὲν γὰρ ἔοικεν ἐπαγωγῇ· τοῖς δὲ ῥητορικοῖς οὐκ οἰκεῖον ἐπαγωγὴ, πλὴν ἐν ὀλίγοις· ἐπιλεγόμενα δὲ, μαρτυρίοις· ὁ δὲ μάρτυς, πανταχοῦ πιθανός. διὸ καὶ προτιθέντι μὲν, ἀνάγκη πολλὰ λέγειν· ἐπιλέγοντι δὲ, καὶ ἓν ἱκανόν· μάρτυς γὰρ * πιστὸς καὶ εἷς χρήσιμος. πόσα μὲν οὖν εἴδη παραδειγμάτων, καὶ πῶς αὐτοῖς, καὶ πότε χρηστέον, εἴρηται.

* κ. ὁ τοιοῦτος, ἂν λ.
* ἢ τὰ Σ.
* ὥσπερ ἂν εἴ τις τοὺς ἀθλητὰς κληροῖ, μὴ δυνάμενοι ἀ.
* δημαγωγοῦ.
* Ἱμεραίων
* διαφθείραντος
* τινὰ ἄν.
* ὁ δ' ἔφησεν
* ὁρᾶτε, φησί, μὴ τ.
* ταὐτὰ
* δουλεύσετε
* δημηγορῶν
* ἀτὰρ καὶ ὑμᾶς, ἄνδρες Σάμιοι, οὗτος μὲν οὐδὲν ἔτι βλάψει.
* ὦ ἄνθρωποι Σά.
* τὰ λοιπὰ κ.
* ὅπως ῥᾷδιον
* ὡς μ. ἐπὶ λόγῳ χ. τοῖς ἐνθυμήμασι. προτιθέμενα μὲν γὰρ ἔοικεν ἐπαγωγῇ.
* χρηστός

A non priùs traiecit, quàm Ægyptum cepit: cùm autem cepiſſet, traiecit. Iterum Xerxes non priùs irrupit, quàm occupauit: cùm autem occupaſſet, irrupit. Itaque & nunc, ſi ceperit, traiiciet. quare non permittendum. Parabola vero etiam, quæ Socratica ſunt, vt ſi quis diceret, non oportere ſorte datos magiſtratum gerere. Simile enim eſſe, ac ſi quis athletas ſortiatur, non qui poſſint decertare, ſed qui obtigerint: aut ex nautis quem oporteat gubernare, ſortitus fuerit, quaſi oporteat obtingentem, non autem ſcientem. Logus eſt, qualis Steſichori aduerſus Phalarim, & Æſopi de duce populari. Steſichorus enim, cùm elegiſſent ducem cum ſummo imperio Himerenſes Phalarim, B & eſſent cuſtodiam traditur corporis, alia fatus, dixit ipſis logum: quemadmodum equus tenuit pratum ſolus, cùm autem veniret ceruus, & corrumperet pabulum, volens punire ceruum, interrogauit hominem, an poſſet cum ipſo pœna afficere ceruum. Ille autem affirmauit, ſi acciperet frenum, & ipſe conſcenderet eum, tenens iacula. Cùm autem conditionem accepiſſet, & ille eum conſcendiſſet, loco puniendi, ipſe ſeruiuit confeſtim homini. Sic verò etiam vos, videte, inquit, ne hoſtes volentes punire, eadem patiamini, quæ equus. Frenum enim iam habetis, cùm elegeritis ducem cum ſummo imperio: ſi verò etiam cuſtodiam tradideritis, & conſcendere permiſeritis, C ſeruietis confeſtim Phalaridi. Æſopus verò in Samo, cùm patronus eſſet duci populi cauſſam habenti de capite, dixit, Vulpem cùm traiiceret flumen, decidiſſe in voraginem: cùm minimè poſſet exire, diu malè affectam eſſe, & caninas muſcas multas adhæſiſſe ipſi, herinaceum verò vagantem, vt videt ipſam, miſericordia captum interrogaſſe, Num abigeret ab ipſa caninas muſcas; eam verò non permiſiſſe; Quærente illo, qua de cauſſa, dixiſſe, Quoniam iſtæ quidem plenæ mei iam ſunt, & parum ſanguinis ſugunt: Si verò has abegeris, aliç venientes famelicæ exhaurient mihi reliquum ſanguinis. Igitur etiam vobis, inquit, ô viri Samij, iſte non amplius nocet: diues enim eſt. Si D verò hunc interfeceritis, alij venient pauperes, qui vobis dilapidabunt publica, depeculantes. Sunt autem Logi concionibus accomodati, & habent bonum hoc, quòd res quidem inuenire ſimiles, quæ geſtæ ſint, difficile eſt: logos verò facilius fingere enim oportet, vt etiam parabolas, ſi quis poſſit ſimile intueri, quod facilius eſt ex Philoſophia. Ac faciliùs quidem apparantur, quæ ſunt ex logis: ſed vtiliora ad conſultandum, quæ ſunt ex rebus geſtis. Similia enim plerumque ſunt futura præteritis. Oportet autem vti exemplis non habentem quidem enthymemata, tanquam demonſtrationibus: habentem verò, tanquam teſtimoniis, pro epilogis ea adhibendo in enthymematibus. E præpoſita enim ſimilia ſunt inductionibus. & oratoriis non eſt accommodata inductio, niſi paucis: ſubiecta verò teſtimoniis. Ac teſtis vbique ad perſuadendum appoſitus. Quamobrem etiam præponentem neceſſe eſt multa dicere: ſubiicientem verò vel vnum ſatis. Teſtis enim fide dignus etiam vnus vtilis eſt. Ac quot quidem ſpecies exemplorum ſint, & quomodo ipſis, & quando vtendum, dictum eſt.

CAPVT XXI.

De ſententiis.

DE ſententiæ autem dictione, cùm dictum fuerit, quid ſit ſententia, res maximè conſtabit, & de qualibus, & quando, & quibus conueniat vti ſententiæ dictione in orationibus. Eſt autem ſententia, enunciatio non tamen de ſingularibus, vt qualis Iphicrates, ſed de vniuerſalibus: neque de omnibus vniuerſalibus, vt rectum curuo contrarium eſſe: ſed de iis quorum actiones ſunt, & ea quæ eligimus, aut fugimus ad agendum. Quare cùm enthymemata de his ſyllogiſmi genus ſint fermè, & concluſiones enthymematum, & principia, ablato ſyllogiſmo, ſententiæ ſunt. vt, Nequaquam oportet quicunque prudens natura factus eſt vir, Eum filios ſuos eximiè inſtruere ſapientes. Ac hoc quidem eſt ſententia: addita verò cauſſa, & quamobrem, enthymema erit totum, vt, Nam præter aliam, quam habent, ignauiam, Inuidiam virorum aperiunt infeſtam. & illud, Nemo eſt, qui omnino vir felix ſit. &, Nullus eſt virorum, qui liber ſit: ſententia eſt: addito autem eo, quod ſequitur, enthymema. Aut enim pecuniarum ſeruus eſt, aut fortunæ. Iam ſi ſententia eſt id quod dictum eſt, neceſſe eſt quatuor eſſe ſententiæ ſpecies. Aut enim cum epilogo erunt: aut ſine epilogo. ac demonſtrationis quidem indigentes ſunt quæcunque præter opinionem aliquid dicunt, aut controuerſum. Quæcunque verò nihil præter opinionem, ſine epilogo. Ex his autem neceſſe eſt, alias quidem, quia antè cognitæ ſunt, nihil indigere epilogo, vt, Viro autem valere optimum eſt, ſicvt nobis videtur: apparet enim multis ſic. alias verò ſimul cùm dicuntur, manifeſtas eſſe iis qui intuiti fuerint, vt, Nemo amator, qui non ſemper amet. Ex iis verò, quæ ſunt cum epilogo, aliæ enthymematis pars ſunt. vt, Nequaquam oportet quicunque prudens natura factus eſt vir. aliæ enthymematicæ quidem, ſed non enthymematis pars, quæ etiam maximè probantur. Sunt autem hæ, in quibus apparet eius quod dicitur, cauſſa, vt in hoc, Immortalem iram ne ſerues, cùm mortalis ſis. Dicere enim, Non oportet ſemper ſeruare iram, ſententia eſt. quod verò additur, Cùm ſis mortalis, quam ob rem dicit. Simile verò etiam illud: Mortalia oportet mortalem, non immortalia mortalem ſapere. Apparet igitur ex iis quæ dicta ſunt, tum quot ſpecies ſint ſententiæ, tum in cuiuſmodi re vnaquæque conueniat. Nam de controuerſis, aut de iis quæ ſunt præter opinionem, non ſine epilogo: ſed aut præponendo epilogum ſententia vti oportet loco concluſionis: vt, ſi quis diceret, Ego quidem, quoniam neque inuidiæ ſubiici oportet, neque ignauum eſſe, nego eruditioni operam dandam. aut hoc prius dicendo, ſubiicere, quæ priora ſunt. De iis autem quæ præter opinionem non ſunt, ſed obſcura, adiiciendo, quamobrem concinnè. Conueniunt verò in eiuſmodi rebus etiam Laconica apophthegmata & ænigmata, vt ſi quis diceret quod Steſichorus apud

A

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Περὶ γνώμης τί ἐστι, καὶ πόσα εἴδη αὐτῆς, καὶ πῶς χρηστέον αὐτῇ, καὶ τίνα ὠφέλειαν ἔχει.

ΠΕρὶ δὲ γνωμολογίας, ῥηθέντος τί ἐστι γνώμη, μάλιστ' ἂν γένοιτο φανερὸν περὶ ποίων τε καὶ πότε καὶ τίσιν ἁρμόττει χρῆσθαι τῷ γνωμολογεῖν ἐν τοῖς λόγοις. ἔστι δὲ γνώμη, * ἀπόφανσις, οὐ μέντοι περὶ τῶν καθ' ἕκαστον, οἷον, ποῖός τις Ἰφικράτης· ἀλλὰ καθόλου· * ὅτι περὶ πάντων καθόλου, οἷον, ὅτι τὸ εὐθὺ τῷ καμπύλῳ ἐναντίον· ἀλλὰ περὶ ὅσων αἱ πράξεις εἰσί, καὶ αἱρετὰ ἢ
B φευκτά ἐστι πρὸς τὸ πράττειν. ὥστ' ἐπεὶ τὰ ἐνθυμήματα ὁ περὶ * τούτων συλλογισμός ἐστι σχεδὸν, τά τε συμπεράσματα τῶν ἐνθυμημάτων, καὶ αἱ ἀρχαὶ, ἀφαιρεθέντος τοῦ συλλογισμοῦ, γνῶμαι εἰσιν· οἷον,

Χρὴ δ' οὔποθ' ὅστις ἀρτίφρων πέφυκ' ἀνὴρ, — Eurip. Medea.
Παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεσθαι σοφούς.

τοῦτο μὲν οὖν γνώμη· προστεθείσης δὲ τῆς αἰτίας, καὶ τοῦ διὰ τί, ἐνθύμημα * ἐστὶ τὸ ἅπαν· οἷον,

Χωρὶς γὰρ ἄλλης ἧς ἔχουσιν ἀργίας,
Φθόνον πρὸς ἀστῶν ἀλφάνουσι δυσμενῆ. καὶ τὸ,
Οὐκ ἔστιν ὅστις πάντ' ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ. καὶ τὸ,
* Οὐκ ἔστιν ἀνδρῶν ὅστις ἔστ' ἐλεύθερος· — Eurip. Hecub.
C γνώμη· πρὸς δὲ τῷ ἐχομένῳ, ἐνθύμημα]
Ἢ χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐστιν, ἢ τύχης.

Εἰ δή ἐστι γνώμη τὸ εἰρημένον, ἀνάγκη τέτταρα εἶναι τῆς γνώμης εἴδη· ἢ γὰρ μετ' ἐπιλόγου ἔσται, ἢ ἄνευ ἐπιλόγου. ἀποδείξεως μὲν οὖν δεόμεναι * εἰσιν, ὅσαι παράδοξόν τι λέγουσιν, ἢ ἀμφισβητούμενον· ὅσαι δὲ μηδὲν παράδοξον, ἄνευ ἐπιλόγου. τούτων δ' ἀνάγκη, τὰς μὲν, διὰ τὸ προεγνῶσθαι, μηδὲν δεῖσθαι ἐπιλόγου· οἷον,

Ἀνδρὶ δ' ὑγιαίνειν ἄριστόν ἐστιν, ὥς γ' ἡμῖν δοκεῖ.

φαίνεται μὲν γὰρ τοῖς πολλοῖς οὕτω. τὰς δ' ἅμα λεγομένας, δήλας εἶναι ἐπιβλέψασιν· οἷον,

D * Οὐδεὶς ἐραστὴς, ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ. — Eurip. Troad.

τῶν δὲ μετ' ἐπιλόγου, αἱ μὲν, ἐνθυμήματος μέρος εἰσίν· ὥσπερ,

Χρὴ δ' οὔποθ' ὅστις * ἀρτίφρων.

αἱ δ' ἐνθυμηματικαὶ μὲν, οὐκ ἐνθυμήματος δὲ μέρος· αἵπερ καὶ μάλιστα εὐδοκιμοῦσιν. εἰσὶ δ' αὗται, ἐν ὅσαις ἐμφαίνεται τοῦ λεγομένου τὸ αἴτιον· οἷον ἐν τῷδε,

Ἀθάνατον ὀργὴν μὴ φύλαττε θνητὸς ὤν.

τὸ μὲν γὰρ φάναι, μὴ δεῖν * ἀεὶ φυλάττειν * τὴν ὀργὴν,] γνώμη· τὸ δὲ προσκείμενον, θνητὸν ὄντα, τὸ διὰ τί λέγει. ὅμοιον δὲ καὶ τὸ,

E Θνατὰ χρὴ τὸν θνατὸν, οὐκ ἀθάνατα τὸν θνατὸν φρονεῖν.

φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων πόσα τε εἴδη γνώμης, καὶ περὶ ποῖον ἕκαστον ἁρμόττει. περὶ μὲν γὰρ τῶν ἀμφισβητουμένων, ἢ παραδόξων, μὴ ἄνευ ἐπιλόγου, ἀλλ' ἢ * προθέντα τὸν ἐπίλογον, γνώμῃ χρῆσθαι * τῷ συμπεράσματι· οἷον, εἴ τις εἴποι· ἐγὼ μὲν οὖν, ἐπεὶ οὔτε φθονεῖσθαι δεῖ, οὔτ' ἀργὸν εἶναι, οὔ φημι * χρῆναι παιδεύεσθαι· ἢ τοῦτο προειπόντα, ἐπειπεῖν τὰ ἔμπροσθεν. περὶ δὲ τῶν μὴ παραδόξων, ἀδήλων δὲ, προστιθέντα τὸ * διότι στρογγυλώτατα. ἁρμόττει δ' ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ τὰ Λακωνικὰ ἀποφθέγματα, καὶ τὰ αἰνιγματώδη· οἷον, εἴ τις λέγει ὅπερ Στησίχορος ἐν

* κ. ἀπόφανσις μέν.
* ὅτι ἐστὶ π.
* τούτων
* ἐστι
* εἰσὶ αἱ μετ' ἐπιλόγου.
* ἀρτ. πέφυκ' ἀνήρ.
* προσθέντα.
* ὡς τῷ.
* χρῆναι
* ἔχει

Λοκρεῦσιν εἶπεν, ὅτι οὐ δεῖ ὑβριστὰς εἶναι, ὅπως μὴ οἱ τέττιγες χαμόθεν ᾄδωσιν. ἁρμόττει δὲ γνωμολογεῖν, ἡλικίᾳ μὲν * πρεσβύτερον. περὶ δὲ τούτων ὧν ἔμπειρός τις ἐστὶν· ὡς τὸ μὲν μὴ τηλικοῦτον ὄντα γνωμολογεῖν, ἀπρεπὲς, ὥσπερ καὶ τὸ μυθολογεῖν· τὸ δὲ περὶ ὧν ἄπειρος, ἠλίθιον, καὶ ἀπαίδευτον. σημεῖον δ' ἱκανόν· οἱ γὰρ ἀγροῖκοι μάλιστα γνωμοτύποι εἰσὶ, καὶ ῥᾳδίως ἀποφαίνονται. καθόλου δὲ μὴ ὄντος καθόλου εἰπεῖν, μάλιστα ἁρμόττει ἐν σχετλιασμῷ καὶ δεινώσει· καὶ ἐν τούτοις, ἢ ἀρχόμενον, ἢ ἀποδείξαντα. χρῆσθαι δὲ δεῖ καὶ ταῖς τεθρυλλημέναις καὶ κοιναῖς γνώμαις, ἂν ὦσι χρήσιμοι· διὰ γὰρ τὸ εἶναι κοιναὶ, ὡς ὁμολογούντων ἁπάντων, ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦσιν, οἷον παρακαλοῦντι εἰς τὸ κινδυνεύειν μὴ θυσαμένους.

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. καὶ ἐπὶ τὸ ἥττους ὄντας, Ξυνὸς ἐνυάλιος. καὶ ἐπὶ τὸ ἀναιρεῖν τῶν ἐχθρῶν τὰ τέκνα καὶ μηδὲν ἀδικοῦντα·

Νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας, παῖδας καταλείποι.

ἔτι ἔνιαι τῶν παροιμιῶν καὶ γνῶμαί εἰσιν· οἷον * παροιμίαι, Αττικὸς πάροικος. δεῖ δὲ τὰς γνώμας λέγειν, καὶ παρὰ τὰ δεδημοσιευμένα. λέγω δὲ δεδημοσιευμένα, οἷον τὸ, γνῶθι σεαυτὸν, καὶ τὸ, μηδὲν ἄγαν· ὅταν ἢ τὸ ἦθος φαίνεσθαι * μέλλῃ βέλτιον, ἢ παθητικῶς εἰρημένον ἐστίν. ἔστι δὲ, παθητικῶς μὲν, εἴ τις ὀργιζόμενος φαίη ψεῦδος εἶναι, ὡς δεῖ γιγνώσκειν αὑτόν· οὗτος * γοῦν εἰ ἐγίγνωσκεν αὑτὸν, οὐκ ἄν ποτε στρατηγεῖν ἠξίωσε. τὸ δὲ ἦθος βέλτιον, ὅτι οὐ δεῖ, ὥσπερ φασὶ, φιλεῖν ὡς μισήσοντα, ἀλλὰ μᾶλλον μισεῖν ὡς φιλήσοντα. δεῖ δὲ τῇ λέξει τὴν προαίρεσιν * δηλοῦν· εἰ δὲ μὴ, τὴν αἰτίαν ἐπιλέγειν· οἷον, ἢ οὕτως εἰπόντα, ὅτι δεῖ φιλεῖν, οὐχ ὥσπερ φασὶν, ἀλλ' ὡς ἀεὶ φιλήσοντα. * ἐπιβούλου γὰρ θάτερον ἢ ὧδε, οὐκ ἀρέσκει δέ μοι τὸ λεγόμενον· δεῖ γὰρ τόν γ' ἀληθινὸν φίλον, ὡς φιλήσοντα αἰεὶ φιλεῖν. καὶ οὐδὲ τὸ μηδὲν ἄγαν· δεῖ γὰρ τούς γε κακοὺς ἄγαν μισεῖν. ἔχουσι δ' εἰς τοὺς λόγους βοήθειαν μεγάλην, μίαν μὲν διὰ * τὴν φορτικότητα τῶν ἀκροατῶν· χαίρουσι γὰρ, ἐάν τις καθόλου λέγων, ἐπιτύχῃ τῶν δοξῶν, ἃς ἐκεῖνοι κατὰ μέρος ἔχουσιν· ὃ δὲ λέγω, δῆλον ἔσται ὧδε. ἅμα δὲ καὶ πῶς δεῖ αὐτὰς θηρεύειν· ἡ μὲν γὰρ γνώμη, ὥσπερ εἴρηται, καθόλου ἀπόφανσίς ἐστι. χαίρουσι δὲ καθόλου λεγομένου, ὃ κατὰ μέρος * προϋπολαμβάνοντες τυγχάνουσιν· οἷον, εἴ τις γείτοσι * τύχῃ κεχρημένος, ἢ τέκνοις φαύλοις, ἀποδέξαιτ' ἂν τοῦ * εἰπόντος, Οὐδὲν γειτονίας χαλεπώτερον· ἢ, ὅτι οὐδὲν ἠλιθιώτερον τεκνοποιίας. ὥστε * δεῖ στοχάζεσθαι, πῶς τυγχάνουσι, ποῖα προϋπολαμβάνοντες εἶθ' οὕτω περὶ τούτων καθόλου λέγειν. ταύτην δὲ δεῖ μίαν χρῆσιν ἔχειν * τὸ γνωμολογεῖν, καὶ ἑτέραν κρείττω. ἠθικοὺς γὰρ ποιεῖ τοὺς λόγους. ἦθος δ' ἔχουσι λόγοι, ἐν ὅσοις δήλη ἡ προαίρεσις. αἱ δὲ γνῶμαι πᾶσαι τοῦτο ποιοῦσι, διὰ τὸ ἀποφαίνεσθαι τὸν τὴν γνώμην λέγοντα καθόλου * περὶ τῶν * προαιρετῶν· ὥστε ἂν χρησταὶ ὦσιν αἱ γνῶμαι, καὶ χρηστοήθη φαίνεσθαι ποιοῦσι τὸν λέγοντα. περὶ μὲν οὖν γνώμης, καὶ τί ἐστι, καὶ πόσα εἴδη αὐτῆς * καὶ πῶς χρηστέον αὐταῖς, καὶ τίνα ὠφέλειαν ἔχει, εἰρήσθω τοσαῦτα.

* γρ. πρεσβυτέροις.
Ιλιάδ. μ.
Ιλιάδ. σ.
* μαντεῖαι.
* μέλλει
* μὴν σαυτὸν εἰ
* συνδηλοῦν.
* ἐπιβουλία γ.
* τὸ φορτικώτατον
* ὑπολαμβ.
* τύχοι
* εἰπόντες ὅτι,
* δεῖ ὅ. ποῖα τυγχ. ὄντα.
* τὴν γνώ.
* ἐπὶ τῶν π.
* προαιρουμένων.
* καὶ ποῖα

A Locrenſes dixit, Non oportere contumelioſos eſſe, ne cicadæ humi canant. Ac conuenit ſententiam dicere ætate quidem ſenioribus, ſed de iis quorum peritus eſt aliquis: quia qui talis non ſit, eum dicere ſententiam indecorum eſt, vt etiam fabulam dicere. De iis verò, quorum eſt imperitus, ſtultum atque ineruditum eſt. Ac ſignum idoneum eſt, quod ruſtici maximè ſententiarum compoſitores ſunt, & facilè eas proferunt. In vniuerſum verò de re, quæ vniuerſalis non ſit, dicere, conuenit in conqueſtione, ac indignatione, & in his, aut cùm exordiaris, aut cùm demonſtraueris. Ac vti oportet etiam peruulgatis & communibus ſententiis, ſi ſint vtiles. Nam quia ſunt communes, B quaſi confitentibus omnibus rectè ſe habere videntur, vt adhortanti ad periculum ſubeundum eos qui ſacrificium non fecerint, vnum augurium optimum defendere patriam, & eos qui inferiores ſunt, Mars belli communis. Et ad tollendos inimicorum filios, qui nullam iniuriam faciunt,

Stultus qui natos occiſo patre relinquit.

Præterea etiam aliquæ ex prouerbiis ſententiæ ſunt, vt prouerbium, Atticus inquilinus. Et oportet ſententias dicere etiam contra ea quæ in ore multitudinis verſantur. Dico autem in ore multitudinis verſari, vt illud, Noſce te ipſum: & illud, Ne quid nimis: quando aut mores appariturì ſunt meliores, aut cum affectu dicitur. C Cum affectu eſt, ſi quis, dum iraſcitur, etiam diceret, Falſum eſſe, quòd oportet cognoſcere ſe. Ac iſte quidem, ſi cognoſceret ſe, numquam, vt imperaret, petiiſſet. Mores verò meliores, apparent ſic: non oportere, vt aiunt, amare tanquam oſurum, ſed magis odio habere, tanquam amaturum. Ac oportet dictione præelectionem aperire: ſin minùs, cauſſam ſubiicere, quemadmodum aut ſic dicendo, Oportere amare, non, vt aiunt, ſed tanquam ſemper amaturum: inſidiatoris enim alterum eſt. aut ſic: Non placet mihi, quod dicitur: oportet enim verum amicum, tanquam amaturum ſemper, amare. Neque illud: Ne quid nimis: oportet enim malos nimio odio habere. Afferunt D verò orationibus auxilium magnum: vnum quidem, propter vanitatem auditorum: gaudent enim ſi quis in vniuerſum dicens incidat in opiniones, quas illi in parte habent. Iam, quod dico, manifeſtum erit ſic, & ſimul quomodo oporteat ipſas venari. Sententia enim, vt dictum eſt, in vniuerſum enunciatio eſt. Gaudent autem, cùm in vniuerſum dicitur id quod in parte ipſi exiſtimant, vt ſi quis vicinis vteretur, aut filiis improbis, probaret eum qui diceret, Nihil vicinitate moleſtius, aut, Nihil dementius filiorum procreatione. Quare oportet ſpectare, qualia antè exiſtimauerint: ſic poſtea de iis in vniuerſum dicere. Hunc autem oportet vnum vſum habere ſententiæ dictionem, E & alterum meliorem, quòd moratas efficit orationes. Mores verò habent orationes in quibus manifeſta eſt præelectio. Nam ſententiæ omnes hoc faciunt, quia enunciat, qui ſententiam dicit, in vniuerſum de iis quæ præeligenda ſunt. Quare ſi bonæ ſint ſententiæ, etiam vt bonis moribus præditus appareat, efficiunt, qui dicit. Ac de ſententia quidem, & quid ſit, & quot ſpecies ipſius, & quomodo vtendum ſit ipſis, & quam vtilitatem habeant, dicta ſint tam multa.

CAPVT XXII.

De medis quærendorum enthymematum, & de locis.

DE enthymematibus verò in vniuerſum dicamus, quomodo ea oporteat quærere, & præterea locos: diuerſa enim ſpecies vtriuſque horum eſt. Ac enthymema quidem ſyllogiſmum aliquem eſſe dictum eſt priùs: & quomodo ſyllogiſmus: & quid differat à Dialecticis. Neque enim longè, neque omnia oportet aſſumendo colligere. Illud enim obſcurum eſt propter longitudinem: hoc verò nugatorium, quia manifeſta dicuntur. Hæc enim eſt cauſſa cur etiam magis idonei ad perſuadendum ſint inerudіti, quàm eruditi inter vulgares, vt Poëtæ dicunt, Ineruditos apud turbam concinniùs dicere. Illi enim communia, & quæ ſunt in vniuerſum, dicunt: hi verò quæ ſciunt, & quæ propinqua ſunt. Quare non ex omnibus quæ probabilia ſunt, ſed ex definitis dicendum, vt aut iudicantibus, aut iis quos approbant. Atque hoc ipſum ſic apparere, manifeſtũ eſſe oportet aut omnibus aut plurimis. Et non ſolùm colligere ex neceſſariis, ſed etiam ex iis quæ plerumque ſe habent. Ac primùm quidem oportet aſſumere, de quo oportet dicere, & ſyllogiſmo concludere, ſiue ciuili ſyllogiſmo, ſiue quocunque, neceſſarium eſſe de hoc tenere ea quæ inſunt, vel omnia, vel aliqua. Nihil enim tenens, ex nihilo poſſes colligere. Dico autem, exempli gratia, quomodo poſſemus conſulere Athenienſibus vtrùm bellandum an non bellandum ſit, non tenentes, quæ potentia ipſorum ſit, vtrùm naualis, an pedeſtris, vel vtrumque: & ipſa quanta: & reditus qui: vel amici, vel inimici. Præterea verò quæ bella geſſerint, & quomodo, & alia huiuſmodi? Et laudare eos, ſi non teneamus in Salamine naualem pugnam, & in Marathone prælium, aut quæ pro Heraclidis geſta ſunt, aut aliquid aliud tale? nam ex inſitis, aut ex iis quæ videntur ineſſe honeſtis, laudant omnes. Similiter etiam vituperant ex contrariis, conſiderantes, quid inſit eiuſmodi in ipſis, aut videatur: vt quòd Græcos ad ſeruitutem redegerunt, & eos, qui aduerſus Barbarum ſimul bellum geſſerunt, & optimè ſe geſſerunt, ſubegerunt, Æginetas, & Potidæatas, & quæcunque alia talia, & ſi quod aliud peccatum eiuſmodi inſit in ipſis. Eodem autem modo & accuſantes, & defendentes, dum ex inſitis conſiderationem habent, accuſant, & defendunt. Ac nihil intereſt, de Athenienſibus an Lacedæmoniis, de homine, an deo, id ipſum facere. Etenim conſilium danti Achilli, & laudanti, & vituperanti, & accuſanti, & defendenti eum, quę inſunt, aut videntur ineſſe, aſſumẽda ſunt, vt ex eis dicamus laudantes, aut vituperantes, ſi quid honeſti inſit, aut inhoneſti: accuſantes, aut defendentes, ſi quid iuſti inſit, aut iniuſti: conſulentes, ſi quid vtilis, aut pernicioſi. Similiter autem his & de re quacunque, vt de iuſtitia bonúmne, an non bonum, ex iis quæ inſunt iuſtitiæ, aut bono. Iam verò quoniam & omnes videntur in hunc modum demonſtrare, ſiue accuratiùs, ſiue negligentiùs ſyllogiſmo concludant (non enim ex omnibus aſſumunt, ſed ex iis quæ in vnoquoque inſunt) & id ratione probatur: manifeſtum enim eſt fieri non poſſe alio modo vt demonſtretur:

ΚΕΦΑΛ. κβʹ.

Περὶ ἐνθυμημάτων.

ΠΕρὶ δὲ ἐνθυμημάτων καθόλου τε εἴπωμεν, τίνα τρόπον δεῖ ζητεῖν, καὶ μετὰ ταῦτα, τοὺς τόπους· ἄλλο γὰρ εἶδος ἑκατέρου τούτων ἐστίν. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἐνθύμημα συλλογισμός τίς ἐστιν, εἴρηται πρότερον * καὶ πῶς συλλογισμός, καὶ τί διαφέρει τῶν διαλεκτικῶν· οὔτε γὰρ πόῤῥωθεν, οὔτε πάντα δεῖ λαμβάνοντα συνάγειν· τὸ μὲν γὰρ ἀσαφὲς, διὰ τὸ μῆκος· τὸ δὲ, ἀδολεσχία, διὰ τὸ φανερὰ λέγειν. τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ πιθανωτέρους εἶναι τοὺς ἀπαιδεύτους τῶν πεπαιδευμένων ἐν τοῖς ὄχλοις, ὥσπερ * φασὶν οἱ ποιηταὶ τοὺς ἀπαιδεύτους παρ' ὄχλῳ μουσικωτέρους λέγειν· οἱ μὲν γὰρ τὰ κοινὰ * καὶ καθόλου λέγουσιν· οἱ δ', ἐξ ὧν ἴσασι, καὶ τὰ ἐγγύς. ὥστ' οὐκ ἐξ ἁπάντων τῶν δοκούντων, ἀλλ' ἐκ τῶν ὡρισμένων λεκτέον· οἷον, ἢ τοῖς * κρίνουσιν, ἢ οὓς ἀποδέχονται. καὶ τοῦτο δὲ, ὅτι οὕτω φαίνεται, δῆλον εἶναι ἢ πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις· καὶ μὴ μόνον συνάγειν ἐκ τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. πρῶτον μὲν οὖν δεῖ λαβεῖν, ὅτι περὶ οὗ δεῖ λέγειν καὶ συλλογίζεσθαι, εἴτε πολιτικῷ συλλογισμῷ, εἴθ' ὁποιῳοῦν, ἀναγκαῖον καὶ τούτου ἔχειν τὰ ὑπάρχοντα, ἢ πάντα, ἢ ἔνια· μηδὲν γὰρ ἔχων, ἐξ οὐδενὸς ἂν ἔχοις συνάγειν. λέγω δὲ, οἷον, πῶς ἂν δυναίμεθα συμβουλεύειν Ἀθηναίοις, εἰ πολεμητέον, ἢ μὴ πολεμητέον, μὴ ἔχοντες τίς ἡ δύναμις αὐτῶν, πότερον ναυτικὴ, ἢ πεζικὴ, ἢ ἄμφω· καὶ * αὐτὴ πόση· καὶ πρόσοδοι τίνες· ἢ φίλοι, καὶ ἐχθροί· ἔτι δὲ, τίνας πολέμους πεπολεμήκασι, καὶ πῶς, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα; καὶ ἐπαινεῖν, εἰ μὴ ἔχοιμεν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ἢ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἢ τὰ ὑπὲρ Ἡρακλειδῶν πραχθέντα, * ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων; ἐκ γὰρ τῶν ὑπαρχόντων ἢ δοκούντων ὑπάρχειν καλῶν, ἐπαινοῦσι πάντες. ὁμοίως δὲ καὶ ψέγουσιν ἐκ τῶν ἐναντίων, σκοποῦντες τί ὑπάρχει τοιοῦτον αὐτοῖς, ἢ δοκεῖ * ὑπάρχειν· οἷον, ὅτι τοὺς Ἕλληνας κατεδουλώσαντο, καὶ τοὺς πρὸς τὸν βάρβαρον συμμαχεσαμένους καὶ ἀριστεύσαντας ἠνδραποδίσαντο Αἰγινήτας καὶ Ποτιδαιάτας· καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, καὶ εἴ τι ἄλλο ἁμάρτημα τοιοῦτον ὑπάρχει αὐτοῖς. ὡς δ' αὔτως καὶ οἱ κατηγοροῦντες, καὶ οἱ ἀπολογούμενοι, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων σκοπούμενοι κατηγοροῦσι καὶ ἀπολογοῦνται. οὐδὲν δὲ διαφέρει περὶ Ἀθηναίων, ἢ Λακεδαιμονίων, ἢ ἀνθρώπου, ἢ θεοῦ, ταὐτὸ τοῦτο δρᾷν· καὶ γὰρ συμβουλεύοντα τῷ Ἀχιλλεῖ, καὶ ἐπαινοῦντα καὶ ψέγοντα, καὶ κατηγοροῦντα καὶ ἀπολογούμενον ὑπὲρ αὐτοῦ, τὰ ὑπάρχοντα, ἢ δοκοῦντα ὑπάρχειν, ληπτέον, ἵν' ἐκ τούτων λέγωμεν ἐπαινοῦντες ἢ ψέγοντες, εἴ τι καλὸν ὑπάρχει ἢ αἰσχρόν· κατηγοροῦντες δὲ ἢ ἀπολογούμενοι, εἴ τι * δίκαιον ἢ ἄδικον· συμβουλεύοντες δὲ, εἴ τι συμφέρον ἢ βλαβερόν. ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ περὶ πράγματος ὁτουοῦν· οἷον περὶ δικαιοσύνης, εἰ ἀγαθὸν ἢ μὴ ἀγαθὸν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τῇ δικαιοσύνῃ, ἢ τῷ ἀγαθῷ. ὥστ' ἐπεὶ καὶ πάντες οὕτω φαίνονται ἀποδεικνύντες, ἄν τε ἀκριβέστερον, ἄν τε μαλακώτερον συλλογίζωνται· οὐ γὰρ ἐξ ἁπάντων λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ ἕκαστον ὑπαρχόντων, καὶ διὰ τοῦ λόγου· δῆλον γὰρ ὅτι ἀδύνατον ἄλλως δεικνύναι·

* κ. καὶ πῶς σ.
* οἱ ποιηταί φασιν.
Eurip. Hippol.
* καὶ τὰ κ.
* κρινοῦσιν,
* αὐτὴ π.
* ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν
* δίκαιον ὑπάρχει ἢ ἄδ.

φανερὸν ὅτι ἀναγκαῖον, ὥσπερ ἐν τοῖς τοπικοῖς, πρῶτον A περὶ ἕκαστον ἔχειν ἐξειλεγμένα περὶ τῶν ἐνδεχομένων, καὶ τῶν ἐπικαιροτάτων. περὶ δὲ τῶν ἐξ ὑπογυίου γιγνομένων, ζητεῖν τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀποβλέποντα μὴ εἰς ἀόριστα, * ἀλλ' εἰς τὰ ὑπάρχοντα, περὶ ὧν ὁ λόγος· καὶ * περιγράφοντα, ὅτι πλεῖστα καὶ ἐγγύτατα τοῦ πράγματος· ὅσῳ μὲν γὰρ ἂν πλείω ἔχηται τῶν ὑπαρχόντων, τοσούτῳ ῥᾷδιον δεικνύναι· ὅσῳ δ' * ἐγγύτερον, τοσούτῳ οἰκειότερα, καὶ ἧττον κοινά. * λέγω δὲ, κοινὰ μὲν, τὸ ἐπαινεῖν τὸν Ἀχιλλέα ὅτι ἄνθρωπος, καὶ ὅτι τῶν ἡμιθέων, καὶ ὅτι * ἐπὶ τὸ Ἴλιον ἐστρατεύσατο· ταῦτα γὰρ καὶ ἄλλοις ὑπάρχει πολλοῖς. ὥστ' οὐδὲν μᾶλλον ὁ τοιοῦτος Ἀχιλλέα ἐπαινεῖ ἢ Διομήδην. B ἴδια δὲ, ἃ μηδενὶ ἄλλῳ συμβέβηκεν, ἢ τῷ Ἀχιλλεῖ, οἷον τὸ ἀποκτεῖναι τὸν Ἕκτορα τὸν ἄριστον τῶν Τρώων· καὶ τὸν Κύκνον, ὃς * ἐκώλυσεν ἅπαντας ἀποβαίνειν, ἄτρωτος ὤν· καὶ ὅτι νεώτατος, καὶ οὐκ ἔνορκος ὢν ἐστράτευσε· καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. εἷς μὲν οὖν * τόπος τῆς ἐκλογῆς, καὶ πρῶτος οὗτος * ὁ τοπικός. τὰ δὲ στοιχεῖα τῶν ἐνθυμημάτων λέγωμεν· στοιχεῖον δὲ λέγω καὶ τόπον ἐνθυμήματος τὸ αὐτό. πρῶτον δὴ εἴπωμεν, περὶ ὧν ἀναγκαῖον εἰπεῖν πρῶτον. ἔστι γὰρ τῶν ἐνθυμημάτων εἴδη δύο· τὰ μὲν γὰρ, δεικτικά ἐστιν, ὅτι ἔστιν ἢ οὐκ ἔστι. τὰ δὲ, ἐλεγκτικά· καὶ διαφέρει ὥσπερ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς ἔλεγχος καὶ συλλογισμός. ἔστι C δὲ, τὸ μὲν δεικτικὸν ἐνθύμημα, τὸ ἐξ ὁμολογουμένων συνάγειν· τὸ δὲ ἐλεγκτικὸν, τὸ τὰ ἀνομολογούμενα συνάγειν. σχεδὸν μὲν οὖν ἡμῖν * περὶ ἑκάστων τῶν εἰδῶν τῶν χρησίμων καὶ τῶν ἀναγκαίων ἔχονται οἱ τόποι· ἐξειλεγμέναι γὰρ * αἱ προτάσεις περὶ ἕκαστόν εἰσιν. ὥστ' ἐξ ὧν δεῖ φέρειν τὰ ἐνθυμήματα τόπων, περὶ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ, ἢ καλοῦ ἢ αἰσχροῦ, ἢ δικαίου ἢ ἀδίκου· καὶ περὶ τῶν * ἠθῶν καὶ παθημάτων, καὶ ἕξεων ὡσαύτως * εἰλημμένοι ἡμῖν ὑπάρχουσι πρότερον οἱ τόποι. ἔτι δὲ καὶ ἄλλον τρόπον καθόλου περὶ ἁπάντων λάβωμεν, καὶ λέγωμεν παρασημαινόμενοι τοὺς ἐλεγκτικοὺς καὶ τοὺς * ἀποδεικτικοὺς, καὶ τοὺς τῶν φαι- D νομένων ἐνθυμημάτων, * οὐκ ὄντων δὲ ἐνθυμημάτων, ἐπείπερ οὐδὲ συλλογισμῶν. δηλωθέντων δὲ τούτων, περὶ τῶν λύσεων καὶ ἐνστάσεων διορίσωμεν, πόθεν δεῖ πρὸς τὰ ἐνθυμήματα φέρειν.

* ἡ. ἀλλὰ εἰς τ. * γρ. τε πλεῖστα κ. ἐγγύτατα τοῦ π. * ἐγγυτέρω, * κοινὰ μὲν δὲ κοινά, τ. * εἰς τὸ Ι. * ἐκώλυσε * πρῶτος * ὁ τόπος. * περὶ ἑκάστου τ. ἡ. * περὶ ἑκ. αἱ π. * ἠθικῶν. al. ἰδι- κῶν παθ. * εἰρημένοι * δεικτικούς, * ὄντων δὲ καὶ ἐνθ.

apparet neceſſarium eſſe, vt in Topicis, primùm circa vnumquodque tenere ſelecta de iis quæ contingunt, & opportuniſſima ſunt: de iis verò quæ de repente fiunt, quærere eodem modo, ſpectantem non indefinita, ſed inſita, de quibus oratio eſt, & comprehendentem plurima, & proxima rei. Nam quo plura habeantur inſitorum, eo facilius eſt demonſtrare. Quo verò propiora, eo magis propria, & minùs communia. Dicimus autem communia, laudare Achillem, quòd homo, & quòd ex ſemideîs, & quod ad Ilium militauerit: hæc enim etiam aliis inſunt. Quare nihilo magis iſte Achillem laudat, quàm Diomedem. Propria verò, quæ nemini alij acciderunt, niſi Achilli, vt interfeciſſe Hectorem fortiſſimum Troianorum, & Cycnum, qui prohibebat omnes exſcendere, cùm vulnerari non poſſet, & quòd admodum iuuenis, & iniuratus militauerit, & quæcunque alia eiuſmodi. Ac vnus quidem locus ſelectionis eſt, & primus iſte Topicus. Elementa verò enthymematū dicamus. Elementum autem voco, & locum enthymematis, idem. Ac primùm dicamus, de quibus neceſſe eſt dicere primùm. Sunt enim enthymematum duæ ſpecies. Nam alia valent ad demonſtrandum eſſe, vel non eſſe, alia ad refutandum. Et differunt, vt in Dialecticis Elenchus & ſyllogiſmus. Eſt autem ad demonſtrandum valens enthymema, ex confeſſis colligere: ad refutandum verò, inconfeſſa colligere. Ac fermè quidem nobis de ſingulis formis vtilibus & neceſſariis, habentur loci: ſelectæ enim de vnoquoque propoſitiones ſunt. Quare ex quibus oportet ducere enthymemata locis, de bono, aut malo, aut honeſto, aut turpi, aut iuſto, aut iniuſto, & de moribus, & affectibus, & habitibus eodem modo, parati nobis ſunt priùs loci. Iam verò alio modo in vniuerſum de omnibus aſſumamus, & dicamus, adnotantes, tùm qui ad refutandum, tum qui ad demonſtrandum valeant: & eos, qui ſunt apparentium enthymematum, cùm haud ſint enthymemata, quoniam ne ſyllogiſmi quidem ſunt. Cùm autem demonſtrata hæc fuerint, de ſolutionibus & obiectionibus explicabimus, vnde oporteat aduerſus enthymemata eas ducere.

ΚΕΦΑΛ. κγ'.

Τόποι ἐνθυμημάτων.

Ἔστι δὲ, εἷς μὲν τόπος τῶν δεικτικῶν, ἐκ τῶν ἐναντίων. δεῖ γὰρ σκοπεῖν εἰ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον ὑπάρχει· ἀναιροῦντα μὲν, εἰ μὴ ὑπάρχει· κατασκευάζοντα δὲ, εἰ ὑπάρχει· οἷον, ὅτι τὸ σωφρονεῖν, ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἀκολασταίνειν, βλαβερόν· ἢ ὡς ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ· εἰ γὰρ E ὁ πόλεμος αἴτιος τῶν παρόντων κακῶν, μετὰ τῆς εἰρήνης δεῖ ἐπανορθώσασθαι.

Εἴπερ γὰρ οὐδὲ τοῖς κακῶς δεδρακόσιν
Ἀκουσίως, δίκαιον εἰς ὀργὴν πεσεῖν·
Οὐδ' εἴγ' ἀναγκασθείς τις εὖ δράσῃ τινὰ,
Προσῆκόν ἐστι τῷ δ' ὀφείλεσθαι χάριν.
Ἀλλ' εἴπερ ἐστὶν ἐν βροτοῖς ψευδηγορεῖν
Πιθανὸν, νομίζειν χρή γε καὶ τοὐναντίον,
Ἄπιστ' ἀληθῆ πολλὰ συμβαίνειν βροτοῖς.

ἄλλος ἐκ τῶν ὁμοίων πτώσεων· ὁμοίως γὰρ δεῖ ὑπάρχειν, ἢ μὴ ὑπάρχειν· οἷον, ὅτι τὸ δίκαιον οὐ πᾶν ἀγαθόν·

CAPVT XXIII.

De locis enthymematum verorum.

Est autem vnus quidem locus ex iis qui valent ad demonſtrandum, Ex contrariis. Oportet enim videre an contrario contrarium inſit, an non inſit: refutantem quidem, an non inſit, confirmantem verò, an inſit, vt temperanter agere, bonum eſſe: intemperanter enim agere pernicioſum. Aut quemadmodum in Meſſeniaca: ſi enim bellum cauſa eſt præſentium malorum, cum pace oportet correctionem adhibere. Si enim non iis, qui malè egerunt Inuiti, iuſtum eſt iraſci, Neque ſi coactus aliquis benefecerit alicui, Conueniens eſt, illi deberi gratiam. At ſi eſt inter mortales falſum dicere Appoſitum ad perſuadendum, exiſtimare oportet etiam contrarium, Fide carentia vera multa accidere mortalibus. alius ex ſimilibus caſibus: ſimiliter enim oportet ineſſe, aut non ineſſe, vt iuſtum non omne bonum eſſe:

nam etiam quod iuſtè. Iam verò non eligendum iuſtè mori. Alius ex iis quæ inter ſe conferuntur. Si enim alteri ineſt, vt honeſtè & iuſtè fecerit, alteri etiam, vt paſſus ſit. Et, ſi vt iuſſerit, etiam vt fecerit. vt publicanus Diomedon de vectigalibus. Si enim non vobis turpe vendere, ne nobis quidem emere. Et, ſi ei, qui paſſus eſt, vt honeſtè & iuſtè paſſus ſit, ineſt, etiam ei qui fecit. Et, ſi ei, qui fecit, etiam ei qui paſſus eſt. Licet verò in hoc captionem facere. Si enim iuſtè necatus eſt, iuſtè paſſus eſt: verùm fortaſſe non à te. Quamobrem oportet conſiderare ſeparatim, an qui paſſus eſt, dignus fuerit qui pateretur, & qui fecit, dignus fuerit, qui faceret. deinde vti, in vtram partem conuenerit: nonnunquam enim differt hoc, & nihil prohibet, vt in Alcmæone Theodectis: Matrem tuam nemo odio habebat mortaliũ? Affirmat verò respondẽs; Sed diſtinctè cõſiderare oportet. Quærente verò Alpheſibœa, Quomodo? Aſſumens dixit, Necari quidem decreuerunt, verùm me non interficere. & vt de Demoſthene iudicium, & iis qui interfecerunt Nicanorem. Quoniam enim iuſtè iudicati ſunt necaſſe, iuſtè viſus eſt necatus. Et de eo qui Thebis necatus eſt, de quo mandatum eſt iudicium, num dignus eſſet, qui moreretur, quaſi non iniuſtum eſſet mori, qui iuſtè moreretur. Alius ex maiori & minori, vt ſi neque Dij omnia ſciunt, multo minùs homines. Hoc enim eſt, ſi cui magis ineſſe deberet, non ineſt, profectò neque cui minus. Illud autem, Propinquos verberat, qui etiam patrem, ex eo eſt, ſi quod minus ineſt, etiam quod magis ineſt, in vtram partem oportebit demonſtrare, ſiue meſſe, ſiue non. Præterea ſi neque magis, neque minus. Vnde dictum eſt, Et tuus quidem miſerandus, cùm filios amiſerit, pater. Oeneus autem non, cùm Græcię amiſerit Præſtantiſſimum filium? Et quòd, ſi non fecit Theſeus iniuſtè, ne Alexander quidem. Et, ſi non Tyndaridæ, neque Alexander. Et, ſi Patroclum Hector, & Achillem Alexander. Et, ſi non alij artifices mali, neque Philoſophi. Et, ſi non imperatores mali, quòd vincuntur ſæpe, neque ſophiſtæ. Et, ſi oportet priuatum veſtræ gloriæ curam habere, & vos Græcorum. alius, in tempus intueri, vt Iphicrates in ea aduerſus Harmodium: Si priuſquam facerem, poſtulaſſem, vt ſtatua donarer, ſi feciſſem, conceſſiſſetis: cùm fecerim vero, non concedetis? Ne igitur beneficium expectantes promittatis: beneficio autem accepto denegetis. Et rurſus, vt Thebani Philippo aditũ darent in Atticam, quòd ſi priuſquam opem ferret in Phocenſes, poſtulaſſet, promiſiſſent. abſurdum igitur eſt, ſi quia neglexit, & credidit, non permiſerint. alius ex dictis ſecundùm ipſos aduerſus eum qui dixit. Eminet autem hic modus, vt in Teucro vſus eſt eo Iphicrates contra Ariſtophontem, cum quæreret, Num proditurus eſſet naues ob pecunias, iſque id negaret: Ergo tu qui Ariſtophon es, nõ proderes, ego verò prodidi, qui ſum Iphicrates? Oportet autem exiſtimari iniurioſiorem illum: alioqui, ridiculum apparebit, ſi aduerſus Ariſtidem accuſantem id aliquis diceret. Sed id conuenit in exiguam fidem accuſatoris. Vniuersè enim debet accuſans melior eſſe reo.

A καὶ γὰρ ἂν τὸ δικαίως· νῦν δ᾽ οὐχ αἱρετὸν δικαίως ἀποθανεῖν. ἄλλος ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα. εἰ γὰρ θατέρῳ ὑπάρχει τὸ καλῶς ἢ τὸ δικαίως ποιῆσαι, θατέρῳ τὸ πεπονθέναι. καὶ εἰ κελεῦσαι, καὶ τὸ πεποιηκέναι. οἷον, ὡς ὁ τελώνης Διομέδων περὶ τῶν* τελῶν. εἰ γὰρ μηδ᾽ ὑμῖν αἰσχρὸν τὸ πωλεῖν, οὐδὲ ἡμῖν τὸ ὠνεῖσθαι. καὶ εἰ τῷ πεπονθότι τὸ καλῶς* ἢ δικαίως ὑπάρχει, καὶ τῷ ποιήσαντι· καὶ εἰ τῷ ποιήσαντι, καὶ τῷ πεπονθότι. ἔστι δ᾽ ἐν τούτῳ παραλογίσασθαι· εἰ γὰρ δικαίως ἀπέθανε, δικαίως πέπονθεν· ἀλλ᾽ ἴσως οὐχ ὑπὸ σοῦ. διὸ δεῖ σκοπεῖν χωρίς, εἰ ἄξιος ὁ παθὼν παθεῖν, καὶ ὁ ποιήσας ποιῆσαι· εἶτα* χρῆσθαι, *ὁποτέρως ἁρμόττει. ἐνίοτε γὰρ διαφωνεῖ τὸ τοιοῦτο καὶ οὐδὲν κωλύει, ὥσπερ ἐν τῷ Ἀλκμαίωνι* τοῦ Θεοδέκτου, (B)

* κ.πλωνῶν. al. πλωνιῶν.
* ἢ δικ.
* χρήσασθαι, ἐπ. ὡς ἁρμόττ.
* τοῦ Θ.

Μητέρα δὲ τὴν σὴν οὔτις ἐστύγει βροτῶν; φησὶ δὲ ἀποκρινόμενος,

Ἀλλὰ* διαλαβόντα χρὴ σκοπεῖν. ἐρομένης δὲ τῆς Ἀλφεσιβοίας,* πῶς; ὑπολαβών φησι,

Τὴν μὲν θανεῖν ἔκριναν, ἐμὲ δὲ μὴ κτανεῖν.

* διαλαβόντας σκοπεῖν δεῖ.
* πῶς οὖν, φησί,

καὶ οἷον ἡ περὶ Δημοσθένους δίκη, καὶ τῶν ἀποκτεινάντων Νικάνορα.* ἐπεὶ γὰρ δικαίως ἐκρίθησαν ἀποκτεῖναι, δικαίως ἔδοξεν ἀποθανεῖν· καὶ περὶ τοῦ Θήβησιν ἀποθανόντος,* περὶ οὗ ἐκέλευσεν κρῖναι, εἰ δίκαιος ἦν ἀποθανεῖν, ὡς οὐκ ἄδικον ὂν ἀποκτεῖναι τὸν δικαίως ἀποθανόντα. (C) ἄλλος ἐκ τοῦ μᾶλλον καὶ ἧττον. οἷον, εἰ μηδ᾽ οἱ θεοὶ* πάντα ἴσασι, σχολῇ οἵ γε ἄνθρωποι· τοῦτο γάρ ἐστιν, εἰ ᾧ μᾶλλον ἂν ὑπάρχοι, μὴ ὑπάρχει, δῆλον ὅτι οὐδ᾽ ᾧ ἧττον. τὸ δ᾽, ὅτι τοὺς πλησίον τύπτει, ὅς γε καὶ τὸν πατέρα τύπτει, ἐκ τοῦ, εἰ τὸ ἧττον ὑπάρχει, καὶ τὸ μᾶλλον ὑπάρχει· καθ᾽ ὁπότερον ἂν δέῃ δεῖξαι, εἴθ᾽ ὅτι ὑπάρχει, εἴθ᾽ ὅτι οὔ. ἔτι, εἰ μήτε μᾶλλον, μήτε ἧττον. ὅθεν εἴρηται,

* ἐπειδὴ
* π. οὗ ἐκέλευσεν κρῖναι,
* πάντες

Καὶ σὸς μὲν οἰκτρὸς παῖδας ἀπολέσας πατήρ.

Οἰνεὺς δ᾽ ἄρ᾽ οὐχί, τὸν Ἑλλάδος ἀπολέσας

Κλεινὸν γόνον;

καὶ ὅτι, εἰ μηδὲ Θησεὺς ἠδίκησεν, οὐδ᾽ Ἀλέξανδρος· (D) καὶ, εἰ μὴ οἱ Τυνδαρίδαι, οὐδ᾽ Ἀλέξανδρος, καὶ εἰ Πάτροκλον Ἕκτωρ, καὶ Ἀχιλλέα Ἀλέξανδρος, καὶ εἰ μηδ᾽ οἱ ἄλλοι* τεχνῖται φαῦλοι, οὐδ᾽ οἱ φιλόσοφοι. καὶ εἰ μηδ᾽ οἱ στρατηγοὶ φαῦλοι, ὅτι* ἡττῶνται πολλάκις, οὐδ᾽ οἱ σοφισταί. καὶ, ὅτι εἰ δεῖ τὸν ἰδιώτην τῆς* ὑμετέρας δόξης ἐπιμελεῖσθαι, καὶ* ὑμᾶς τῆς τῶν Ἑλλήνων. ἄλλος,* ἐκ τοῦ τὸν χρόνον σκοπεῖν, οἷον, ὡς Ἰφικράτης ἐν τῇ πρὸς Ἁρμόδιον, ὅτι εἰ πρὶν ποιῆσαι ἠξίουν τῆς εἰκόνος τυχεῖν, ἐὰν ποιήσω, ἔδοτε ἄν· ποιήσαντι δ᾽, ἆρ᾽ οὐ δώσετε; μὴ τοίνυν μέλλοντες μὲν, ὑπισχνεῖσθε· παθόντες δ᾽, ἀφαιρεῖσθε. καὶ πάλιν πρὸς τὸ Θηβαίους Φίλιππον* διιέναι εἰς τὴν Ἀττικήν, (E) ὅτι εἰ πρὶν βοηθῆσαι εἰς Φωκεῖς ἠξίου, ὑπέσχοντο ἄν· ἄτοπον οὖν εἰ διότι προεῖτο καὶ ἐπίστευσε,* μὴ διήσουσι. ἄλλος ἐκ τῶν εἰρημένων καθ᾽ αὐτοὺς πρὸς τὸν εἰπόντα· διαφέρει δὲ ὁ τρόπος, οἷον ἐν τῷ Τεύκρῳ, ᾧ ἐχρήσατο Ἰφικράτης πρὸς Ἀριστοφῶντα, ἐπερόμενος, εἰ προδοίη ἂν τὰς ναῦς ἐπὶ χρήμασιν· οὐ φάσκοντος δὲ, εἶτα εἶπε, σὺ μὲν Ἀριστοφῶν ὢν οὐκ ἂν προδοίης, ἐγὼ δ᾽ ὢν Ἰφικράτης; δεῖ δ᾽ ὑπάρχειν μᾶλλον ἂν δοκοῦντα* ἀδικῆσαι ἐκεῖνον· εἰ δὲ μὴ, γελοῖον ἂν φανείη, εἰ πρὸς Ἀριστείδην κατηγοροῦντα, τοῦτό τις* ἂν εἴποι, ἀλλὰ πρὸς ἀπιστίαν τοῦ κατηγόρου· ὅλως γὰρ βούλεται ὁ κατηγορῶν, βελτίων εἶναι τοῦ φεύγοντος·

* τεχνῖται
* ἀπατῶνται
* ἡμετ.
* ἡμᾶς
* ἐκ τοῦ χ. σκοπεῖν, ὡς Ι.
* διιέναι
* οὐ διώσει
* ἀδικῆσαι
* εἴπῃ

* τοῦτ' οὖν ἐξελεγκτέον ἀεί. καθόλου δ' ἄτοπος οὗτός ἐστιν, ὅταν τις ἐπιτιμᾷ ἄλλοις, ἃ αὐτὸς ποιεῖ, ἢ ποιήσειεν ἄν· ἢ προτρέπῃ ποιεῖν ἃ αὐτὸς μὴ ποιεῖ μηδὲ ποιήσειεν ἄν. ἄλλος ἐξ ὁρισμοῦ· * οἷον, ὅτι τὸ δαιμόνιον οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ἢ θεὸς, ἢ θεοῦ ἔργον. καίτοι ὅστις οἴεται θεοῦ ἔργον εἶναι, τοῦτον ἀνάγκη οἴεσθαι καὶ θεοὺς εἶναι. καὶ ὡς ὁ Ἰφικράτης, ὅτι γενναιότατος ὁ βέλτιστος· καὶ γὰρ Ἁρμοδίῳ καὶ Ἀριστογείτονι οὐδὲν πρότερον ὑπῆρχε γενναῖον, πρὶν γενναῖόν τι πρᾶξαι. καὶ ὅτι συγγενέστερος αὐτός. τὰ γοῦν ἔργα συγγενέστερά ἐστι τὰ ἐμὰ τοῖς Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, ἢ τὰ σά. καὶ ὡς ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι πάντες ἂν * ὁμολογήσειαν τοὺς μὴ κοσμίους οὐχ ἑνὸς σώματος ἀγαπᾶν ἀπόλαυσιν. καὶ δι' ὃ Σωκράτης οὐκ ἔφη βαδίζειν ὡς Ἀρχέλαον· ὕβριν γὰρ ἔφη εἶναι, τὸ μὴ δύνασθαι * ἀμύνασθαι ὁμοίως εὖ παθόντα, ὥσπερ καὶ κακῶς. πάντες γὰρ οὗτοι ὁρισάμενοι, καὶ * λαβόντες τὸ τί ἐστι, συλλογίζονται περὶ ὧν λέγουσιν. ἄλλος ἐκ τοῦ ποσαχῶς, οἷον ἐν τοῖς τοπικοῖς, περὶ τοῦ ὀρθῶς. ἄλλος ἐκ διαιρέσεως· οἷον, εἰ πάντες τριῶν ἕνεκεν ἀδικοῦσιν· ἢ τοῦδε γὰρ ἕνεκα, ἢ τοῦδε, ἢ τοῦδε· καὶ διὰ μὲν τὰ δύο, ἀδύνατον· διὰ δὲ τὸ τρίτον, οὐδ' αὐτοί φασιν. ἄλλος * ἐξ ἐπαγωγῆς· οἷον, ἐκ τῆς Πεπαρηθίας, ὅτι περὶ τῶν τέκνων αἱ γυναῖκες πανταχοῦ διορίζουσι τἀληθές. τοῦτο μὲν γὰρ Ἀθήνησι Μαντίᾳ τῷ ῥήτορι ἀμφισβητοῦντι πρὸς τὸν υἱὸν ἡ μήτηρ ἀπέφηνε· τοῦτο δὲ Θήβησιν Ἰσμηνίου καὶ Στίλβωνος ἀμφισβητούντων, ἡ Δωδωνὶς ἀπέδειξεν Ἰσμηνίου τὸν υἱόν· καὶ διὰ τοῦτο * Θετταλίσκον Ἰσμηνίου ἐνόμιζον. καὶ πάλιν ἐκ τοῦ νόμου τοῦ Θεοδέκτου, * εἰ τοῖς κακῶς ἐπιμεληθεῖσι τῶν ἀλλοτρίων ἵππων, οὐ παραδιδόασι τοὺς οἰκείους, οὐδὲ τοῖς * ἀνατρέψασι τὰς ἀλλοτρίας ναῦς· οὐκοῦν εἰ ὁμοίως ἐφ' ἁπάντων, καὶ τοῖς κακῶς φυλάξασι τὴν ἀλλοτρίαν, οὐ χρηστέον ἐστὶν εἰς τὴν οἰκείαν σωτηρίαν. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, ὅτι πάντες τοὺς σοφοὺς τιμῶσι· * Πάριοι γοῦν Ἀρχίλοχον, καίπερ * βλάσφημον ὄντα, τετιμήκασι· καὶ Χῖοι, Ὅμηρον, οὐκ ὄντα πολίτην· καὶ Μιτυληναῖοι, Σαπφὼ, καίπερ οὖσαν γυναῖκα. καὶ Λακεδαιμόνιοι, Χίλωνα τῶν γερόντων ἐποίησαν, ἥκιστα φιλόλογοι ὄντες· καὶ Ἰταλιῶται, Πυθαγόραν. καὶ Λαμψακηνοὶ Ἀναξαγόραν ξένον ὄντα ἔθαψαν, καὶ τιμῶσιν ἔτι καὶ νῦν. καὶ Ἀθηναῖοι τοῖς Σόλωνος χρησάμενοι νόμοις, εὐδαιμόνησαν· καὶ Λακεδαιμόνιοι, τοῖς Λυκούργου. καὶ Θήβησιν ἅμα οἱ προστάται φιλόσοφοι * ἐγένοντο, καὶ εὐδαιμόνησεν ἡ πόλις. ἄλλος ἐκ κρίσεως περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἢ ὁμοίου, ἢ ἐναντίου· μάλιστα μὲν, εἰ πάντες καὶ ἀεί· εἰ δὲ μὴ, * ἀλλ' οἵ γε πλεῖστοι, ἢ σοφοὶ, ἢ πάντες, ἢ οἱ * πλεῖστοι, ἢ ἀγαθοί. ἢ εἰ αὐτοὶ οἱ κρίνοντες, ἢ οὓς ἀποδέχονται οἱ κρίνοντες,] ἢ οἷς μὴ οἷόν τε ἐναντίον κρίνειν· οἷον τοῖς κυρίοις, ἢ οἷς μὴ καλὸν τὰ ἐναντία κρίνειν· οἷον θεοῖς, ἢ πατρί, ἢ * διδασκάλοις· ὥσπερ τὸ εἰς Μιξιδημίδην εἶπεν Αὐτοκλῆς. Εἰ ταῖς μὲν σεμναῖς θεαῖς * καλῶς εἶχεν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ δοῦναι δίκην, Μιξιδημίδῃ * δ' οὔ; ἢ ὥσπερ Σαπφὼ, ὅτι τὸ ἀποθνήσκειν κακόν· οἱ θεοὶ γὰρ οὕτω κεκρίκασιν· ἀπέθνησκον γὰρ ἄν. ἢ ὡς Ἀρίστιππος πρὸς Πλάτωνα ἐπαγγελτικώτερόν * τι εἰπόντα,] ὡς ᾤετο, ἀλλὰ μὴν ὅ γ' ἑταῖρος ἡμῶν, ἔφη, οὐδὲν τοιοῦτον· λέγων τὸν Σωκράτην. καὶ Ἡγήσιππος ἐν Δελφοῖς ἐπηρώτα τὸν θεὸν, κεχρημένος πρότερον Ὀλυμπίασιν, εἰ αὐτῷ ταὐτὰ δοκεῖ ἅπερ τῷ πατρί, ὡς αἰσχρὸν ὂν τἀναντία εἰπεῖν.

* χ. τοῦτ' οὖν ἐξελέγχειν καθόλου. * ἄτοπος ἐστιν, ὅταν τις ἐπιτιμᾷ ἄλλοις, ἃ αὐτὸς ποιήσειεν, ἢ μὴ ποιήσειεν ἄν.
* ἢ ὅτι τὸ δαιμόνιον ἐστιν ἄρα θεὸς ἢ θεοῦ ἔργον.
* ὁμολογήσαιμεν
* ἀμύνασθαι. al. ἀμείβεσθαι
* λαβόντες περὶ τοῦ τί ἐστι,
* ἐκ τῆς ἰτα.
* Θετταλοῦ υἱόν.
* ἐὰν τοῖς κ.
* ἀναστρέψασι
* Π. γ. περὶ ἐπαινῶν Α. quidam παρ' ἐπαινῶν.
* βλασφημήσαντα,
* ἐλέγετο.
* ἀλλ' οἱ π.
* διδασκάλῳ.
* ἱκανῶς
* δ' ἦν ποῦ.

Hoc igitur conuincendum eſt. In vniuerſum autem abſurdus iſte eſt, quando aliquis obiurgat alios in iis quæ ipſemet faciat, aut faceret: vel ſuadet facere ea quæ ipſe non faciat, aut non faceret. Alius ex definitione, vt Dæmoniũ nihil eſt, niſi aut Deus, aut Dei opus. Atqui quicunque exiſtimat Dei opus eſſe, cum neceſſe eſt exiſtimare etiam Deos eſſe. Et vt Iphicrates, generoſiſſimum eſſe, qui optimus ſit. Etenim Harmodio & Ariſtogitoni nihil prius extitit generoſi, quàm generoſi aliquid egiſſent. Et propinquiorem ſe eſſe. Certè opera propinquiora ſunt mea operibus Harmodij & Ariſtogitonis, quàm tua. Et vt in Alexandro, Omnes confeſſuros eſſe, intemperantes non vno corpore contentos eſſe ad delectationem. Et cauſſa, quamobrem Socrates negauit ire ad Archelaũ. Contumeliam enim eſſe dixit, non poſſe referre eum, qui accepit beneficiũ: perinde ac eum, qui maleficium. Omnes enim hi definitionem adhibentes, & aſſumentes prius, quid ſit, ſyllogiſmo concludũt ea de quib. dicunt. alius ex Quotupliciter, vt in Topicis de eo rectè. alius ex diuiſione, vt ſi omnes triũ rerum cauſſa iniuriã faciunt, nempe aut huius cauſſa, aut huius, aut huius. Et propter duas facere nõ potuit. Et propter tertiam ne ipſi quidem dicunt. alius ex inductione, vt ex Peparethia, quòd de filiis mulieres vbique diſcernũt verum: hoc enim Athenis Mantiæ oratori cõtrouerſanti de filio mater indicauit. hoc item Thebis, Iſmenia & Stilbone controuerſantibus, Dodonis demonſtrauit Iſmeniæ filium: & ob id Theſſaliſcũ Iſmeniæ exiſtimarũt. Et rurſus ex lege Theodectis, quòd iis qui malè curarunt alienos equos, non committunt ſuos. Neque iis qui euerterunt alienas naues. Igitur ſi ſimiliter in omnibus, neque iis qui malè cuſtodiuerunt alienam, vtendũ eſt ad propriã ſalutem. Et vt Alcidamas, quod omnes ſapientes honorant. Parij igitur Archilochum, quamuis maledicũ, honorarunt. Et Chij Homerum qui non erat ciuis. Et Mitylenæi Sapphonem, quamuis eſſet mulier. Et Lacedæmonij Chilonem in ſenatorum numerum receperunt, cùm eſſent minimè ſtudioſi eruditionis. Et Itali Pythagoram. Et Lampſaceni Anaxagoram, qui peregrinus erat, ſepeliuerunt, & honorant etiam nunc. Et Athenienſes Solonis vſi legibus felices fuerunt. Et Lacedæmonij legibus Lycurgi. Et Thebis ſimul atque præſides Philoſophi electi ſunt, etiã felix fuit ciuitas. alius ex iudicio de eodem aut ſimili, aut contrario, maximè quidem ſi omnes, & ſemper: ſin minùs: at ſaltem plurimi: aut ſapientes, vel omnes: vel plurimi aut boni, aut ſi ipſi iudicãtes: aut quos approbant: aut cõtra quos non poteſt eſſe iudicium, vt dominos: aut contra quos non eſt honeſtum iudicare, vt Deos, aut patrem, aut præceptorem: vt in Mixidemidem dixit Autocles, Si ſeueris Deabus honeſtũ fuit in Areopago dicere cauſſam: Mixidemidi cur non erit? aut quemadmodum Sappho, Mori malum eſſe. Dei enim ſic iudicarunt, alioqui mortui eſſent. aut quemadmodum Ariſtippus aduerſus Platonem, aſſeuerantius quiddam proferentem, vt putabat. atqui ſodalis noſter, inquit, nihil eiuſmodi, ſignificans Socratẽ. Et Hegeſippus Delphis interrogabat Deũ, cùm accepiſſet priùs oraculum Olympiæ, num ipſi eadem viderentur, quę patri, quaſi turpe eſſet contraria dicere.

Et Helenam,

A Et Helenam, vt Iſocrates ſcripſit, virtute præſtantem fuiſſe, ſiquidem Theſeus iudicauit. Et Alexandrum, quem Deæ antepoſuerunt. Et Euagoram virtute præſtantem fuiſſe, vt Iſocrates ait, quia Conon, cùm aduerſa fortuna vteretur, omnes alios omittens, ad Euagoram venit. alius ex partibus, vt in Topicis, qualis motio animus? aut enim hæc, aut illa. Exemplum ex Socrate Theodectis: Quale templum violauit? quos Deos non coluit ex iis quos ciuitas exiſtimat? alius, quoniam in plurimis accidit vt ea ſequatur aliquid boni, & mali, ex conſequenti ſuadere, aut diſſuadere, & accuſare, aut defendere, & laudare, aut vituperare, vt eruditionem inuidia conſequitur, quæ malum eſt: & ſapientia, quæ bonum. Non igitur B oportet erudiri: inuidia enim non eſt colligenda. Oportet igitur erudiri: ſapientia enim eſt appetenda. Iſte locus eſt Callippi ars, quæ aſſumpſit & id quod fieri poteſt, & alia, vt dictum eſt. alius quando de duobus etiam oppoſitis ſuadere aut diſſuadere oporteat, etiam eo qui priùs dictus eſt, loco, in ambobus vti. Differt autem, quia illic quidem quæuis opponuntur; hic verò contraria. vt Sacerdos quædam non ſinebat filium cum populo agere: Si enim, inquit, iuſta dicas, homines te odio habebunt: ſi verò iniuſta, Dei. Immo oportet cum populo agere: ſi enim iniuſta dicas, homi- C nes te amabunt: ſi vero iuſta, Dei. Hoc autem eſt idem cum eo quod dicitur, Oleum emere & ſalem. Et inuerſio hæc eſt, quando duorum contrariorum vtrique bonum & malum conſequens ſit, contraria vtraque vtriſque. alius, quoniam non eadem laudant apertè, & occultè: ſed apertè quidem iuſta & honeſta laudant maximè: priuatim verò vtilia magis optant: ex his conari colligere alterum. Nam in iis quæ ſunt præter opinionem, hic locus potentiſſimus eſt. alius, ex eo quod contingit ex proportione, vt Iphicrates, filium ipſius, qui iunior erat ætate, quia magnus eſſet, munus publicum obire cogentibus dixit, Si magnos pueros pro viris habent, paruos viros inter pueros eſſe decernent. Et Theodectes in lege: D Ciues quidem facitis ſtipendiarios, vt Strabacem, & Charidemum, propter probitatem: in exilium verò non pelletis ex ſtipendiariis qui nefariè ſe geſſerunt? alius, quod contingit, ſi ſit idem, etiam ea ex quibus contingit, eadem eſſe: vt Xenophanes dicebat ſimiliter eſſe impios, qui naſci affirmant Deos, & qui mori dicunt. Vtroque enim modo contingit, vt non ſint aliquando Dij. & omnino quod contingit ex vtroque, aſſumere, tanquam idem ſemper. Debetis autem iudicare non de Socrate, ſed profeſſione, an oporteat philoſophari. Et dare terram, & aquam, E ſeruire eſt. Et participes eſſe communis pacis, facere quod imperatum eſt. Aſſumendum autem, vtrum ſit vtile. alius, ex eo quòd non idem ipſi ſemper eligunt, poſterius, vel prius: ſed è conuerſo, vt hoc enthymema. an verò in exilium euntes pugnabamus, vt rediremus, poſtea verò quàm rediimus, fugiemus, vt non pugnemus? aliquando enim manere pugnando elegerunt: aliquando non pugnare, non manendo.

A καὶ περὶ τῆς Ἑλένης, ὡς Ἰσοκράτης ἔγραψεν, ὅτι σπουδαία, *εἴπερ Θησεὺς ἔκρινε· καὶ περὶ Ἀλεξάνδρου, ὃν *αἱ θεαὶ προέκριναν· καὶ περὶ Εὐαγόρου, ὅτι σπουδαῖος, ὥσπερ Ἰσοκράτης φησί. Κόνων γοῦν δυστυχήσας, πάντας τοὺς ἄλλους παραλιπών, ὡς Εὐαγόραν ἦλθεν. ἄλλος, ἐκ τῶν μερῶν, ὥσπερ ἐν τοῖς Τοπικοῖς, ποία κίνησις *ἡ ψυχή· ἥδε γάρ, ἢ ἥδε. παράδειγμα ἐκ τοῦ Σωκράτους τοῦ Θεοδέκτου· εἰς ποῖον ἱερὸν ἠσέβηκε; τίνας θεῶν οὐ τετίμηκεν ὧν ἡ πόλις νομίζει; *ἄλλος, ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν πλείστων συμβαίνει, ὥσθ' ἕπεσθαί τι *αὐτοῖς ἀγαθὸν καὶ κακόν, ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦντος, προτρέπειν ἢ ἀποτρέπειν, B καὶ κατηγορεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι, καὶ ἐπαινεῖν ἢ ψέγειν· οἷον τῇ παιδεύσει τὸ φθονεῖσθαι ἀκολουθεῖ κακόν· τὸ δὲ σοφὸν εἶναι, ἀγαθόν· οὐ τοίνυν δεῖ παιδεύεσθαι· φθονεῖσθαι γὰρ οὐ δεῖ. δεῖ μὲν οὖν παιδεύεσθαι· σοφὸν γὰρ εἶναι δεῖ. *ὁ τόπος οὗτός ἐστιν ἡ Καλλίππου τέχνη, προσλαβοῦσα τὸ δυνατόν, καὶ τἄλλα, ὡς εἴρηται. ἄλλος, ὅταν περὶ δυοῖν καὶ ἀντικειμένοιν ἢ προτρέπειν ἢ ἀποτρέπειν δέῃ, καὶ τῷ πρότερον εἰρημένῳ *τρόπῳ ἐπὶ ἀμφοῖν χρῆσθαι. διαφέρει δέ, ὅτι ἐκεῖ μὲν τὰ τυχόντα ἀντιτίθεται, ἐνταῦθα δέ, τἀναντία· οἷον ἱέρεια οὐκ εἴα τὸν υἱὸν C δημηγορεῖν· *ἐὰν μὲν γάρ, *ἔφη, τὰ δίκαια λέγῃς, οἱ ἄνθρωποί σε μισήσουσιν· ἐὰν δὲ τὰ ἄδικα, οἱ θεοί. δεῖ *μὲν οὖν δημηγορεῖν· ἐὰν μὲν γὰρ τὰ δίκαια λέγῃς, οἱ θεοί σε φιλήσουσιν· ἐὰν δὲ τὰ ἄδικα, οἱ ἄνθρωποι. τοῦτο δ' ἐστὶ ταὐτὸ τῷ λεγομένῳ, *τὸ ἕλος πρίασθαι καὶ τοὺς ἅλας· καὶ ἡ βλαίσωσις τοῦτ' ἐστιν, ὅταν δυοῖν ἐναντίοιν ἑκατέρῳ ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἕπηται, ἐναντία ἑκάτερα ἑκατέροις. ἄλλος, ἐπειδὴ οὐ ταὐτὰ *φανερῶς ἐπαινοῦσι, καὶ ἀφανῶς· ἀλλὰ φανερῶς μέν, τὰ δίκαια καὶ τὰ καλὰ ἐπαινοῦσι μάλιστα· ἰδίᾳ δέ, τὰ συμφέροντα μᾶλλον βούλονται· ἐκ τούτων πειρᾶσθαι συνάγειν θάτερον. τῶν γὰρ παραδόξων οὗτος D ὁ τόπος κυριώτατός ἐστιν. ἄλλος, ἐκ τοῦ ἀνάλογον ταῦτα συμβαίνειν· οἷον, ὁ Ἰφικράτης τὸν υἱὸν αὐτοῦ νεώτερον ὄντα *τῆς ἡλικίας, ὅτι μέγας ἦν, λειτουργεῖν ἀναγκαζόντων, εἶπεν, ὅτι εἰ τοὺς μεγάλους τῶν παίδων ἄνδρας *νομίζουσι, τοὺς μικροὺς τῶν ἀνδρῶν παῖδας εἶναι ψηφιοῦνται. καὶ ὁ Θεοδέκτης ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι, πολίτας μὲν ποιεῖσθε τοὺς μισθοφόρους, οἷον Στράβακα καὶ Χαρίδημον διὰ τὴν ἐπιείκειαν· φυγάδας δ' οὐ ποιήσετε, τοὺς ἐν τοῖς μισθοφόροις ἀνήκεστα *διαπεπραγμένους; ἄλλος, *ἐκ τοῦ τὸ συμβαῖνον ἐὰν ᾖ E ταὐτόν, ὅτι καὶ ἐξ ὧν συμβαίνει ταὐτά· οἷον Ξενοφάνης ἔλεγεν, ὅτι ὁμοίως ἀσεβοῦσιν οἱ γενέσθαι φάσκοντες τοὺς θεούς, τοῖς ἀποθανεῖν λέγουσιν. ἀμφοτέρως γὰρ συμβαίνει, μὴ εἶναί ποτε τοὺς θεούς. καὶ ὅλως δέ, τὸ συμβαῖνον ἐξ *ἑκατέρου, λαμβάνειν ὡς ταὐτὸ ἀεί· μέλλετε δὲ κρίνειν οὐ περὶ Σωκράτους, ἀλλὰ περὶ ἐπιτηδεύματος, εἰ χρὴ φιλοσοφεῖν. καὶ ὅτι τὸ διδόναι γῆν καὶ ὕδωρ, δουλεύειν ἐστί. καὶ τὸ μετέχειν τῆς κοινῆς εἰρήνης, ποιεῖν τὸ προσταττόμενον. ληπτέον *δ' ὁπότερον ἂν ᾖ χρήσιμον. ἄλλος, ἐκ τοῦ μὴ ταὐτὸ τοὺς αὐτοὺς αἱρεῖσθαι, ὕστερον ἢ πρότερον, ἀλλ' ἀνάπαλιν· οἷον τόδε τὸ ἐνθύμημα, εἰ φεύγοντες μὲν ἐμαχόμεθα, ὅπως κατέλθωμεν· κατελθόντες δέ, φευξόμεθα, ὅπως μὴ μαχώμεθα; ὁτὲ μὲν γὰρ τὸ μένειν ἀντὶ τοῦ μάχεσθαι ᾑροῦντο, ὁτὲ δὲ τὸ μὴ μάχεσθαι ἀντὶ τοῦ μὴ μένειν.

* γ. εἰ Θησ.
* οἱ θεοὶ
* τῆς ψυχῆς.
* ἄλλος ὁ ἀπὸ τ.
* αὐτῷ
* ὅπερ ἦν. al. δὲ ὁ λόγος
* ἑτέρῳ ἐπ' ἀ.
* ἐὰν μ. γ. τὰ δίκαια λέγης, οἱ ἄνθρωποί σε φιλ. ἐὰν δὲ τὰ ἄδικα, οἱ θ.
* ἔφασκ.
* τὸ ἕλαιον qu. ἅλας.
* ἴσως. φανερῶς,
* τῇ ἡλικίᾳ,
* νομίζουσι,
* πεπραγμ.
* ἐκ τοῦ ἐὰν ταὐτὸν ᾖ τὸ συμβαῖνον ἀμφοῖν, καὶ ἐξ ὧν συμβαίνει ταὐτὰ εἶναι.
* ἑκατέρου,
* δ' ἂν ὁπότερον ᾖ.

ἄλλος, * ὃ ἂν ἕνεκα ἂν εἴη, εἰ μὴ γένοιτο, τούτου ἕνεκα φάναι εἶναι, ἢ γεγενῆσθαι· οἷον, εἰ δοίη ἄν τις τινὶ ἵνα ἀφελόμενος λυπήσῃ. ὅθεν καὶ τοῦτ' εἴρηται,

Πολλοῖς ὁ δαίμων οὐ κατ' εὔνοιαν φέρων,
Μεγάλα δίδωσιν εὐτυχήματ', ἀλλ' ἵνα
Τὰς συμφορὰς λάβωσιν ἐπιφανεστέρας.

καὶ τὸ ἐκ τοῦ Μελεάγρου τοῦ Ἀντιφῶντος·

Οὐχ ἵνα κτάνωσι θῆρ', ὅπως δὲ μάρτυρες
Ἀρετῆς γένωνται Μελεάγρῳ πρὸς Ἑλλάδα.

καὶ τὸ ἐκ τοῦ Αἴαντος τοῦ Θεοδέκτου· ὅτι ὁ Διομήδης προείλετο Ὀδυσσέα, οὐ τιμῶν, ἀλλ' ἵνα ἥττων ᾖ ὁ ἀκολουθῶν· ἐνδέχεται γὰρ τούτου ἕνεκα ποιῆσαι. ἄλλος κοινὸς καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι, καὶ τοῖς συμβουλεύουσι, σκοπεῖν τὰ προτρέποντα καὶ ἀποτρέποντα, καὶ ὧν ἕνεκα καὶ πράττουσι, καὶ φεύγουσι· ταῦτα γάρ ἐστιν ἅ, ἐὰν μὲν ὑπάρχῃ, δεῖ πράττειν· οἷον, εἰ δυνατὸν, καὶ ῥᾴδιον, καὶ ὠφέλιμον ἢ αὐτῷ, ἢ φίλοις· ἢ βλαβερὸν ἐχθροῖς, καὶ ἐπιζήμιον, ἢ ἐλάττων ἡ ζημία τοῦ πράγματος. καὶ προτρέπονται δ' ἐκ τούτων, καὶ ἀποτρέπονται ἐκ τῶν ἐναντίων· ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν τούτων καὶ κατηγοροῦσι, καὶ ἀπολογοῦνται· ἐκ μὲν τῶν ἀποτρεπόντων ἀπολογοῦνται· ἐκ δὲ τῶν προτρεπόντων, κατηγοροῦσι. ἔστι δ' ὁ τόπος οὗτος, ὅλη τέχνη ἥ τε Παμφίλου, καὶ ἡ Καλλίππου. ἄλλος, ἐκ τῶν δοκούντων μὲν γίνεσθαι, ἀπίστων δὲ, ὅτι οὐκ ἂν ἔδοξαν, εἰ μὴ ἦν, ἢ ἐγγὺς ἦν· καὶ ὅτι μᾶλλον· ἢ γὰρ τὰ ὄντα, ἢ τὰ εἰκότα ὑπολαμβάνουσιν· εἰ οὖν ἄπιστον, καὶ μὴ εἰκὸς, ἀληθὲς ἂν εἴη· οὐ γὰρ διά γε τὸ εἰκὸς καὶ πιθανὸν, δοκεῖ οὕτως· οἷον Ἀνδροκλῆς ἔλεγεν * ὁ Πιτθεὺς κατηγορῶν τοῦ νόμου, ἐπεὶ ἐθορύβησαν αὐτῷ εἰπόντι, Δέονται οἱ νόμοι νόμου τοῦ ἐπανορθώσοντος· καὶ γὰρ οἱ ἰχθύες ἁλός· καίτοι οὐκ εἰκὸς, οὐδὲ πιθανὸν ἐν ἅλμῃ τρεφομένους δεῖσθαι ἁλός· καὶ τὰ στέμφυλα ἐλαίου· καίτοι ἄπιστον, ἐξ ὧν ἔλαιον γίνεται, ταῦτα δεῖσθαι ἐλαίου. ἄλλος ἐλεγκτικὸς, τὸ τὰ ἀνομολογούμενα * σκοπεῖν, εἴ τι ἀνομολογούμενον ἐκ πάντων καὶ χρόνων, καὶ πράξεων, καὶ λόγων· χωρὶς μὲν, ἐπὶ τοῦ ἀμφισβητοῦντος· οἷον, καὶ φησὶ μὲν φιλεῖν ὑμᾶς, συνώμοσε δὲ τοῖς τριάκοντα. χωρὶς δ' * ἐπὶ αὐτοῦ, καὶ φησὶ μὲν εἶναί με φιλόδικον, οὐκ ἔχει δὲ ἀποδεῖξαι δεδικασμένον οὐδεμίαν δίκην. χωρὶς δ' * ἐπὶ αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἀμφισβητοῦντος· καὶ οὗτος μὲν οὐ δεδάνεικε πώποτε οὐδέν· ἐγὼ δὲ καὶ * πολλοὺς λέλυμαι ὑμῶν. ἄλλος, τοῖς * προδιαβεβλημένοις καὶ ἀνθρώποις, καὶ πράγμασι, * ἢ δοκοῦσι, τὸ λέγειν τὴν αἰτίαν τοῦ παραδόξου· ἔστι γάρ τι δι' ὃ φαίνεται· οἷον * ὑποβεβλημένης τινὸς, τὸν αὑτῆς υἱὸν διὰ τὸ ἀσπάζεσθαι, ἐδόκει συνεῖναι τῷ μειρακίῳ· λεχθέντος δὲ τοῦ αἰτίου, ἐλύθη ἡ διαβολή· καὶ οἷον ἐν τῷ Αἴαντι τῷ Θεοδέκτου, Ὀδυσσεὺς λέγει πρὸς τὸν Αἴαντα, διότι ἀνδρειότερος ὢν τοῦ Αἴαντος, οὐ δοκεῖ. ἄλλος ἀπὸ * τοῦ αἰτίου, ἄν τε ὑπάρχῃ, ὅτι ἐστί· κἂν μὴ ὑπάρχῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν· ἅμα γὰρ τὸ αἴτιον καὶ οὗ αἴτιον, καὶ ἄνευ αἰτίου οὐδέν ἐστιν· οἷον Λεωδάμας ἀπολογούμενος ἔλεγε, κατηγορήσαντος Θρασυβούλου, ὅτι ἦν στηλίτης γεγονὼς ἐν τῇ ἀκροπόλει· ἀλλ' ἐκκόψαι ἐπὶ τῶν τριάκοντα· οὐκ ἐνδέχεσθαι ἔφη· μᾶλλον γὰρ ἂν πιστεύειν αὐτῷ τοὺς τριάκοντα, ἐγγεγραμμένης τῆς ἔχθρας πρὸς τὸν δῆμον. ἄλλος, εἰ ἐνεδέχετο βέλτιον * ἄλλως ἢ ἐνδέχεται, ὧν ἢ συμβουλεύει, ἢ πράττει, ἢ πέπραχε σκοπεῖν.

* ... tráſlatis in húc locum verbis quæ mox ſeq.

A Alius, cuius rei cauſſa fieri potuit, quamuis non factum ſit, eius cauſa affirmare eſſe, vel factum eſſe, vt ſi daret aliquis alicui, vt auferens moleſtus eſſet. Vnde & illud dictum eſt:

Multis fortuna non ex beneuolentia conferens
Magnas dat proſperitates, vt
Calamitates accipiant inſigniores.

Et illud ex Meleagro,

Non vt occidant feram, ſed vt teſtes
Virtutis ſiant Meleagro in Græcia.

Et illud ex Aiace Theodectis, quòd Diomedes præelegerat Vlyſſem, non honoris cauſſa, ſed vt inferior eſſet, qui comitaretur. Fieri enim poteſt vt huius rei cauſſa fecerit. Alius communis & controuerſantibus & conſulentibus, conſiderare B ſuadentia & diſſuadentia, & quorum cauſſa tum agant, tum fugiant; hæc enim ſunt, quæ ſi adſint, oportet agere, vt ſi fieri poteſt, & facile eſt & vtile aut ipſi, aut amicis, aut perniciosum inimicis, & noxium, aut minor noxa, quàm res. Et vero ſuadent ex his, & diſſuadent ex contrariis. Ex iiſdem autem his & accuſant & defendunt. Ex diſſuadentibus quidem defendunt: at ex ſuadentibus accuſant. Eſt autem locus iſte tota ars tum Pamphili, tum Callippi. Alius ex iis quæ videntur quidem fieri, ſed incredibilia ſunt, quòd non viſa eſſent, ſi non eſſent, aut prope eſſent, & quod amplius: aut enim quæ ſunt, aut veriſimilia, exiſtimant. Si igitur incredibile, & non veriſimile, verum erit. C Non enim, quia veriſimile, & appoſitum ad fidem, videtur ita: vt Androcles dixit Pitheus, accuſans legem, cùm obſtreperent ipſi dicenti, Indigent leges lege corrigente: Quippe piſces ſale. Atqui nec veriſimile nec appoſitum ad fidem eſt, qui in ſalo aluntur, eos egere ſale. Et oliuæ oleo. Atqui incredibile eſt, ex quibus oleum fit, ea indigere oleo. Alius qui valet ad refutandum, repugnantia perſpicere. Separatim quidem in controuerſante, ſi quid repugnantium ſit ex omnibus temporibus & actionibus & ſermonibus: vt, Et ait quidem ſe amare vos, coniurauit autem cum Triginta. Separatim vero in ſe ipſo: Et ait eſſe me litigioſum, nec poteſt demonſtrare me inten- D taſſe vllum iudicium. Separatim vero in ſe ipſo, & controuerſante: Et hic quidem dedit mutuò vnquam nihil: ego verò etiam multos liberaui veſtrum. alius, In calumniam vocatis & hominibus, & rebus, quæ non exiſtimentur, dicere cauſſam paradoxi. Eſt enim aliquid ob quod appareat: vt cùm affecta eſſet calumnia quædam, quia ſuum ipſius filium complecteretur, videbatur concumbere cum adoleſcente. dicta vero cauſa, ſoluta eſt calumnia. Et vt in Aiace Theodectis Vlyſſes dicit aduerſus Aiacem, quamobrem cùm fortior ſit Aiace, non videatur. alius, a cauſſa, ſi adſit, rem eſſe: ſi non adſit, non eſſe. Simul enim ſunt cauſſa, & cuius cauſſa, & ſine cauſſa nihil eſt. vt Leodamas ſe de- E fendens dicebat accuſante Thraſybulo, quòd eſſet notatus infamia in arce, verum abraſiſſet ſub Triginta viris: Non contingit, inquit. Magis enim credidiſſent mihi ipſi Triginta, inſcripta inimicitia cũ populo. alius, num licuit meliùs aut liceat, quàm ea, quæ aut deliberat, aut agit, aut egit, cõſiderare.

A Apparet enim, ſi non ita ſe habet, non egiſſe. Nemo enim ſponte mala, & ſciens præeligit. Eſt autem hoc captioſum. ſæpe enim hoc fit poſterius manifeſtum, quemadmodum agere eſſet melius. prius verò incertum. Alius, quando aliquid contrarium agendum ſit iis quæ acta ſunt, ſimul conſiderare. vt Xenophanes Eleatis interrogantibus Num ſacrificarent Leucotheæ, & lugerent, necne: conſuluit, ſi exiſtimarent Deam, ne lugerent: ſi hominem, ne ſacrificarent. alius locus, ex iis in quibus peccatum eſt, accuſare, aut defendere: vt in Carcini Medea: Hi quidem accuſant, quòd filios occiderit: neque enim apparere eos: nam peccauit Medea in miſſione filiorum: Illa

B verò ſe defendit, quòd non filios, ſed Iaſonem interfeciſſet. Hoc enim ſi non feciſſet, peccaſſet, cùm & alterum feciſſet. Eſt autem locus iſte & enthymematis ſpecies tota prior Theodori ars. alius à nomine, vt Sophocles:

Apertè Sidero & gerens nomen.

Et vt in Deorum laudibus ſolent dicere. & vt Conon Thraſybulum, thraſybulum nominabat. & Herodicus Thraſymachum: Semper thraſymachus es. & Polum: Semper tu polus es. & Draconem legumlatorem, quòd non hominis leges eſſent, ſed draconis. aſperæ enim. vt & Euripidis Hecuba in Aphroditen, (Troadibus.)

Ac nomen rectè Dementiæ initium Deæ,

C & vt Chæremon:

Pentheus futuræ calamitatis nomen fert.

Probantur autem magis ex enthymematibus ea quæ valent ad refutandum, quàm quæ ad demonſtrandum, quia collectio quidem contrariorum eſt in anguſto, quod valet ad refutandum enthymema: quæ verò iuxta ſe poſita ſunt, apparent auditori magis. Ex omnibus autem tum qui ad refutandum tum qui ad demonſtrandum valent ſyllogiſmis, perturbant maximè, quæcunque ſunt talia, vt incipientes prouideant, non quia in promptu ſint. ſimul enim & ipſi ſibi ipſis gaudent, præſentientes: & quæ eatenus ſubſequuntur, vt ſimul ac dicta fuerint, ipſi cognoſcant.

D

CAPVT XXIV.

De locis enthymematum adumbratorum.

QVoniam autem contingit, hunc quidem eſſe ſyllogiſmum, illum verò non eſſe, ſed apparere: neceſſe eſt etiam enthymema hoc quidem eſſe enthymema, illud vero non eſſe, ſed apparere, ſiquidem enthymema ſyllogiſmus quidam eſt. Loci autem ſunt apparentium enthymematum. Vnus quidem in dictione. Atque huius vna pars eſt in Dialecticis, cùm quis nihil ſyllogiſmo concluſerit, in modum concluſionis extremum dicere. Non igitur eſt hoc, & hoc. Neceſſe igi-

E tur eſt hoc, & hoc. Nam & in enthymematibus contortè & oppoſitè dicere, apparet enthymema. Talis enim dictio campus eſt enthymematis. Et videtur tale eſſe à figura dictionis. Eſt autem ad dicendum ſyllogiſtica dictione vtile, ſyllogiſmorum multorum capita dicere: Hos quidem ſeruauit: alios verò vltus eſt: Græcos autem in libertatem vendicauit. Vnumquodque enim horum ex aliis demonſtratum eſt. atque ex coniunctis apparet aliquid his confici. altera verò pars eſt in homonymia, vt dicere virtute præſtantem eſſe Myn,

A φανερὸν γὰρ, ὅτι εἰ* μὴ οὕτως εἶχεν, οὐκ ἂν ἔπραξεν. οὐδεὶς γὰρ ἑκὼν τὰ φαῦλα καὶ γιγνώσκων προαιρεῖται. ἔστι δὲ τοῦτο ψεῦδος· *πολλάκις γὰρ ὕστερον γίνεται δῆλον, πῶς ἦν πρᾶξαι βέλτιον· πρότερον δὲ, ἄδηλον. ἄλλος, ὅταν τι ἐναντίον μέλλῃ πράττεσθαι τοῖς πεπραγμένοις, ἅμα σκοπεῖν· οἷον Ξενοφάνης Ἐλεάταις ἐρωτῶσιν, εἰ *θύωσι τῇ Λευκοθέᾳ, καὶ θρηνῶσιν, ἢ μή, συνεβούλευεν, εἰ μὲν θεὸν ὑπολαμβάνουσι, μὴ θρηνεῖν· εἰ δ' ἄνθρωπον, μὴ θύειν. ἄλλος τόπος, τὸ ἐκ τῶν ἁμαρτηθέντων κατηγορεῖν, ἢ ἀπολογεῖσθαι· οἷον ἐν τῇ Καρκίνου Μηδείᾳ, οἱ μὲν κατηγοροῦσιν, ὅτι τοὺς παῖδας ἀπέκτεινεν, οὐ φαίνεσθαι γοῦν

B αὐτούς· ἥμαρτε γὰρ ἡ Μήδεια περὶ τὴν* ἀποστολὴν τῶν παίδων· ἡ δ', ἀπολογεῖται, ὅτι οὐκ ἂν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τὸν Ἰάσονα ἂν ἀπέκτεινε· τοῦτο γὰρ ἥμαρτεν ἂν μὴ ποιήσασα, εἴπερ καὶ θάτερον ἐποίησεν. ἔστι δ' ὁ τόπος οὗτος* τοῦ ἐνθυμήματος, καὶ τὸ εἶδος, ὅλη ἡ* πρότερον Θεοδώρου τέχνη. ἄλλος ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· οἷον, ὡς ὁ Σοφοκλῆς,

Σαφῶς Σιδηρὼ καὶ φοροῦσα τοὔνομα.*

καὶ ὡς ἐν τοῖς τῶν θεῶν ἐπαίνοις εἰώθασι λέγειν· καὶ ὡς Κόνων Θρασύβουλον, θρασύβουλον ἐκάλει, καὶ Ἡρόδικος Θρασύμαχον, ἀεὶ θρασύμαχος εἶ· καὶ Πῶλον, ἀεὶ σὺ πῶλος εἶ· καὶ Δράκοντα τὸν νομοθέτην,

C ὅτι οὐκ ἂν ἀνθρώπου οἱ νόμοι, ἀλλὰ δράκοντος· χαλεποὶ γάρ· καὶ ὡς ἡ Εὐριπίδου Ἑκάβη εἰς τὴν Ἀφροδίτην,

*Καὶ τοὔνομ' ὀρθῶς ἀφροσύνης ἄρχει θεᾶς.

καὶ ὡς Χαιρήμων,

Πενθεὺς ἐσομένης συμφορᾶς ἐπώνυμος.

εὐδοκιμεῖ δὲ μᾶλλον τῶν ἐνθυμημάτων τὰ ἐλεγκτικὰ τῶν ἀποδεικτικῶν· διὰ τὸ, συναγωγὴν μὲν ἐναντίων εἶναι ἐν μικρῷ τὸ ἐλεγκτικὸν ἐνθύμημα· παράλληλα δὲ, φανερὰ εἶναι τῷ ἀκροατῇ μᾶλλον. πάντων δὲ καὶ τῶν ἐλεγκτικῶν καὶ τῶν δεικτικῶν συλλογισμῶν, θορυβεῖται μάλιστα τὰ τοιαῦτα ὅσα * ἀρχόμενα προορῶσι, μὴ τῷ ἐπιπολῆς εἶναι· ἅμα γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐφ' ἑαυτοῖς

D χαίρουσι προαισθανόμενοι· καὶ ὅσων τοσοῦτον ὑστερίζουσιν, ὥσθ' ἅμα εἰρημένων γνωρίζειν.

ΚΕΦΑΛ. κδ'.

Τόποι τῶν φαινομένων ἐνθυμημάτων.

ΕΠεὶ δ' ἐνδέχεται, τὸν μὲν, εἶναι συλλογισμόν, τὸν δὲ, μὴ εἶναι μὲν, φαίνεσθαι δὲ, ἀνάγκη καὶ ἐνθύμημα, τὸ μὲν, εἶναι ἐνθύμημα, τὸ δὲ, μὴ εἶναι, φαίνεσθαι δέ· ἐπείπερ τὸ ἐνθύμημα, συλλογισμός τις. τόποι δ' εἰσὶ τῶν φαινομένων ἐνθυμημάτων, εἷς μὲν, ὁ παρὰ τὴν λέξιν·* καὶ τούτου, ἓν μὲν μέρος, ὥσπερ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς, τὸ μὴ συλλογισάμενον συμπερασματικῶς τὸ τελευταῖον εἰ-

E πεῖν* οὐκ ἄρα τὸ καὶ τό, ἀνάγκη ἄρα τὸ καὶ τό. καὶ τὸ τοῖς ἐνθυμήμασι * συνεστραμμένως καὶ ἀντικειμένως εἰπεῖν, φαίνεται ἐνθύμημα· ἡ γὰρ τοιαύτη λέξις χώρα ἐστὶν ἐνθυμήματος. καὶ ἔοικε τὸ τοιοῦτον εἶναι παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως. ἔστι δὲ εἰς τὸ τῇ λέξει συλλογιστικῶς λέγειν χρήσιμον, τὸ συλλογισμῶν πολλῶν κεφάλαια λέγειν, ὅτι τοὺς μὲν ἔσωσε, τοῖς δ' *ἑτέροις ἐτιμώρησε, τοὺς δ' Ἕλληνας ἠλευθέρωσεν· ἕκαστον μὲν γὰρ τούτων ἐξ ἄλλων ἀπεδείχθη· συντεθέντων δὲ* φαίνεται καὶ ἐκ τούτων τι γίγνεσθαι. ἓν δὲ τὸ παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν, ὡς τὸ φάναι σπουδαῖον εἶναι μῦν,

Margin notes: * γι. π. γὰρ πότερον γίνεται ὕστ. δῆλον, — * θύουσι & θρηνοῦσι, — * ἀποσκολὴν — * καὶ οὗ ἐστι τὸ εἶδος, — * πρότερα — * ἀρχόμενοι συνορῶσι, — * ἐκ τῶν — * τὸ συνεστρ. quidam συνεστραμμένον. — * ἐτιμώρησε — * φαίνεταί τι καὶ ἐκ τ. γ.

ἀφ' οὗ γ' ἐστὶν ἡ τιμιωτάτη πασῶν τελετή· τὰ γὰρ μυστήρια πασῶν τιμιωτάτη τελετή. ἢ * εἴτις τὸν κύνα ἐγκωμιάζων, τὸν ἐν τῷ οὐρανῷ συμπαραλαμβάνει· ἢ τὸν Πᾶνα, ὅτι Πίνδαρος ἔφη, Ὦ μάκαρ ὅντε μεγάλας θεοῦ κύνα παντοδαπὸν καλέοισιν Ὀλύμπιοι. ἢ ὅτι τὸ μηδένα εἶναι κύνα, ἀτιμότατόν ἐστιν· ὥστε τὸ κύνα, δῆλον ὅτι τίμιον. καὶ τὸ κοινωνικὸν φάναι τὸν Ἑρμῆν εἶναι μάλιστα τῶν θεῶν· μόνος γὰρ καλεῖται κοινὸς Ἑρμῆς. καὶ τὸ τὸν λόγον εἶναι σπουδαιότατον· ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες οὐ χρημάτων ἀλλὰ λόγου εἰσὶν ἄξιοι· τὸ γὰρ λόγου ἄξιον, οὐχ ἁπλῶς λέγεται. ἄλλος, τὸ διῃρημένον συντιθέντα λέγειν, ἢ τὸ συγκείμενον διαιροῦντα· ἐπεὶ γὰρ ταὐτὸν δοκεῖ εἶναι οὐκ ὂν ταὐτὸν πολλάκις, ὁπότερον χρησιμώτερον, τοῦτο δεῖ ποιεῖν. ἔστι δὲ τοῦτο Εὐθυδήμου λόγος· οἷον τὸ εἰδέναι, ὅτι τριήρης ἐν Πειραιεῖ ἐστιν· * ἕκαστον γὰρ οἶδε· καὶ τὸν τὰ στοιχεῖα ἐπιστάμενον, ὅτι τὸ ἔπος οἶδε· τὸ γὰρ ἔπος τὸ αὐτό ἐστι. καὶ ἐπεὶ τὸ δὶς τοσοῦτον νοσῶδες, μηδὲ τὸ ἓν φάναι ὑγιεινὸν εἶναι· ἄτοπον γὰρ, εἰ τὰ δύο ἀγαθὰ, ἓν κακόν ἐστιν. οὕτω μὲν οὖν ἐλεγκτικόν. ὧδε δὲ δεικτικόν ἐστιν· οὐ γάρ ἐστιν * ἓν ἀγαθὸν, δύο κακά. ὅλος δὲ ὁ τόπος παραλογιστικός. πάλιν τὸ Πολυκράτους εἰς Θρασύβουλον, ὅτι τριάκοντα τυράννους κατέλυσε· συντίθησι γάρ. ἢ τὸ ἐν τῷ Ὀρέστῃ τῷ Θεοδέκτου· ἐκ διαιρέσεως γάρ ἐστι. δίκαιόν ἐστιν * εἴτις ἂν κτείνῃ πόσιν, ἀποθνήσκειν ταύτην· καὶ τῷ πατρί γε τιμωρεῖν τὸν υἱόν· οὐκοῦν καὶ ταῦτα πέπρακται. συντεθέντα γὰρ ἴσως, οὐκέτι δίκαιον. εἴη δ' ἂν καὶ παρὰ τὴν ἔλλειψιν· ἀφαιρεῖται γὰρ τὸ ὑπὸ τίνος. ἄλλος δὲ τόπος, τὸ δεινώσει κατασκευάζειν, ἢ ἀνασκευάζειν. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὅταν μὴ δείξας ὅτι ἐποίησεν, αὐξήσῃ τὸ πρᾶγμα· ποιεῖ γὰρ φαίνεσθαι· ἢ ὡς οὔτε πεποίηκεν, ὅταν ὁ τὴν αἰτίαν ἔχων αὔξῃ· ἢ ὡς πεποίηκεν, ὅταν ὁ κατήγορος ὀργίζηται. * οὐκ οὖν ἐστιν ἐνθύμημα· παραλογίζεται γὰρ ὁ ἀκροατὴς ὅτι ἐποίησεν, ἢ οὐκ ἐποίησεν, οὐ δεδειγμένου. ἄλλος, τὸ ἐκ σημείου· ἀσυλλόγιστον * γὰρ καὶ τοῦτο. οἷον εἴτις λέγοι, ταῖς πόλεσι συμφέρουσιν * οἱ ἐρῶντες· ὁ γὰρ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος ἔρως κατέλυσε τὸν τύραννον Ἵππαρχον. * καὶ εἴτις λέγοι, ὅτι κλέπτης Διονύσιος· πονηρὸς γάρ· ἀσυλλόγιστον γὰρ καὶ τοῦτο· οὐ γὰρ πᾶς πονηρὸς κλέπτης, ἀλλ' ὁ κλέπτης πᾶς πονηρός. ἄλλος, διὰ τὸ συμβεβηκός. οἷον ὃ λέγει Πολυκράτης εἰς τοὺς μῦς, ὅτι ἐβοήθησαν * διατραγόντες τὰς νευράς. ἢ εἴτις φαίη, τὸ ἐπὶ δεῖπνον κληθῆναι, τιμιώτατον· διὰ γὰρ τὸ μὴ κληθῆναι ὁ Ἀχιλλεὺς ἐμήνισε τοῖς Ἀχαιοῖς ἐν Τενέδῳ· ὁ δ' ὡς ἀτιμαζόμενος ἐμήνισε. συνέβη δὲ τοῦτο * ἐπὶ τῷ μὴ κληθῆναι. ἄλλος, τὸ παρὰ τὸ ἑπόμενον· οἷον ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι μεγαλόψυχος· ὑπεριδὼν γὰρ τὴν τῶν πολλῶν ὁμιλίαν, ἐν τῇ Ἴδῃ διέτριβε καθ' αὑτόν· ὅτι γὰρ οἱ μεγαλόψυχοι τοιοῦτοι, καὶ οὗτος μεγαλόψυχος * δόξειεν ἄν. καὶ ἐπεὶ καλλωπιστὴς, καὶ νύκτωρ πλανᾶται, * μοιχός· ὅτι καὶ οἱ μοιχοὶ τοιοῦτοι. ὅμοιον δὲ καὶ ὅτι ἐν τοῖς ἱεροῖς οἱ πτωχοὶ καὶ ᾄδουσι καὶ ὀρχοῦνται· καὶ ὅτι τοῖς φυγάσιν ἔξεστιν οἰκεῖν, ὅπου ἂν θέλωσιν· * ὅτι γὰρ τοῖς δοκοῦσιν εὐδαιμονεῖν ὑπάρχει ταῦτα, καὶ οἷς ὑπάρχει ταῦτα, δόξαιεν ἂν εὐδαιμονεῖν. διαφέρει δὲ τῷ πῶς· διὸ καὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐμπίπτει. ἄλλος, παρὰ τὸ ἀναίτιον ὡς αἴτιον· οἷον τῷ ἅμα, ἢ μετὰ τοῦτο γεγονέναι· τὸ γὰρ μετὰ τοῦτο, ὡς διὰ τοῦτο λαμβάνουσι·

* γρ. ἢ ὡς κυνὸς ἐγκ. τὸν ἐν τῷ οὐρανῷ συμπαραλαμβάνει, ἢ τὸν Πᾶνα,
* ἕκαστος
* ἓν κακὸν δύο ἀγαθά,
* ἢ ὡς ἂν
* οὐκοῦν
* γὰρ δὴ τοῦτ.
* οἱ ἐρῶντες.
* ἢ εἴτις λ.
* διατραγόντες
* διὰ τὸ μὴ κ.
* δόξειεν ἄν.
* μοιχὸς ὁ τοιοῦτος ἐστιν.
* ὅτι γὰρ

A à quo eſt honoratiſſima omnium feſtiuitas. Nam myſteria ſunt omnium honoratiſſima feſtiuitas. Aut ſi quis canem encomio exornans, cæleſtem complectatur. aut Pana, quia Pindarus ait, O beate, quem & magnæ Deæ canem varium vocant Olympij. Aut nullum eſſe canem, valde inhonoratum eſſe. Quare aliquem eſſe, manifeſtum eſt honoratum eſſe. Et propenſum ad communicandum dicere Mercurium eſſe maximè inter Deos. Solus enim vocatur communis Mercurius. Et logum eſſe præſtantiſſimum, quia boni viri non pecuniis ſed logo ſunt digni. Nam logo eſſe dignum, non ſimpliciter dicitur. Alius, quod diſiunctum eſt, coniungendo dicere, aut quod coniunctum eſt, diſiungendo. Quoniam enim idem videtur eſſe, B cùm minimè ſit idem ſæpe, vtrum vtilius ſit, id oportet facere. Atque hoc Euthydemi oratio eſt, vt ſcire triremem in Piræeo eſſe: quia vnumquodque nouit. Et elementa ſcientem carmen cognoſcere: quia carmen hoc ipſum eſt. Et quia bis tantùm morboſum eſt: neque vnum affirmare ſalubre eſſe. abſurdum enim eſt, vt duo bona vnum malum ſit. Sic igitur valet ad refutandum, ita verò ad demonſtrandum. Non enim eſt vnum bonum, duo mala. Ac totus locus captioſus eſt. Rurſus illud Polycratis in Thraſybulum, quòd triginta Tyrannos ſuſtulit: coniungit enim. At illud in Oreſte Theodectis; ex diſtinctione enim eſt. Iuſtum eſt, ſi quæ interficiat maritum, mori eam. Et filium patrem vlciſci. Atqui hæc etiam geſta ſunt. Nam ſi quis C coniunxerit, fortaſſe non æquum. Erit verò etiam ex defectione, quoniam tollitur, à quo. Alius locus eſt, exaggeratione confirmare, aut infirmare. Hoc verò eſt, cùm qui non demonſtrauerit aliquem feciſſe, amplificauerit rem. efficit enim vt non appareat: aut non feciſſe, quando cauſſam dicens, amplificauerit: aut feciſſe, quando accuſans iraſcatur. Non tamen eſt enthymema; decipitur enim auditor, quòd fecerit, aut non fecerit id quod demonſtratum non eſt. Alius ex ſigno. Neque enim ſub ſyllogiſmum hoc cadit. Vt ſi quis diceret, Ciuitatibus proſunt amatores. Nam Harmodij & Ariſtogitonis amor euertit Tyrannum Hipparchum. Aut ſi quis diceret, furem Dionyſium eſſe, quia impro- D bus. ſub ſyllogiſmum enim neque hoc cadit, non enim omnis improbus eſt fur, ſed fur omnis improbus. Alius propter id quod accidit. vt quod dicit Polycrates in mures, quia opem tuliſſent, corrodentes neruos. Aut ſi quis dicat, Ad cœnam vocari, honorificentiſſimum. Nam quia non vocatus fuit Achilles, ſuccenſuit Achiuis in Tenedo. At, quia non æſtimatus fuerat, ſuccenſuit. Accidit autem hoc ex eo, quia non vocatus fuit. Alius à conſequenti, vt in Alexandro, magnanimum fuiſſe eum, quia contemnens multitudinis conſuetudinem, in Ida verſatus eſt ſecum. Magnanimi enim eiuſmodi ſunt, & iſte magnanimus videri poteſt. Et E quoniam ſe comit, & noctu vagatur, adulterū eum eſſe. quia & adulteri eiuſmodi ſunt. Simile verò etiam, quia in templis mendici & cantant, & ſaltant, & quia exulibus licet habitare vbi volint. Quòd enim iis qui videntur eſſe felices, inſunt hæc, etiam ij quibus inſunt hæc, videbuntur felices eſſe. Differt autem, quomodo. Quamobrem & in defectionem cadit. Alius à non cauſſa quaſi cauſa, vt eo quod ſimul aut poſtea factum ſit: quod enim euenit poſtea, quaſi propterea euenerit, accipiunt:

& maximè qui Reſp. tractantur: Demades, Demoſthenis adminiſtrationem publicam omnium malorum cauſſam fuiſſe: poſtea enim accidit bellum. Alius, cùm deficit Quando, & Quomodo: vt iuſtè Alexandrum abduxiſſe Helenam, quia optio ipſi data eſt à patre. non enim ſemper fortaſſe: ſed primùm, etenim pater vſque eò fuit dominus. Aut, ſi quis dicat, pulſare homines liberos, contumeliam eſſe. non enim omnino. ſed quando prior laceſſiuit iniuria. Præterea vt in contentioſis ab eo quod eſt ſimpliciter, & eo quod non ſimpliciter, fit apparens ſyllogiſmus, ſed quiddam, quemadmodum in Dialecticis, Eſſe, quod non eſt, quia id quod non eſt, eſt id quod non eſt. & quod cognoſci non poteſt, ſciri poſſe: quia quod cognoſci non poteſt, ſciri poteſt, id cognoſci non poſſe: ſic etiam in Rhetoricis eſt apparens enthymema ab eo quod non ſimpliciter veriſimile eſt, ſed quoddam veriſimile. Atque hoc non vniuerſè, vt & Agathon dicit: Fortaſſe aliquis veriſimile id ipſum eſſe dixerit, Mortalibus multa euenire non veriſimilia. Fit enim id quod eſt præter veriſimile. Quare veriſimile etiam eſt, quod præter veriſimile eſt. Quòd ſi hoc verum eſt, quod non eſt veriſimile, erit veriſimile, ſed non ſimpliciter, verùm vt in contentioſis, cùm qua ex parte, & qua relatione, & vbi non additur, id efficit fallaciam: ita hic præter veriſimile eſſe, non ſimpliciter, ſed quoddam veriſimile eſt. Ex hoc autem loco eſt Coracis ars compoſita: ſiue enim non obnoxius ſit culpæ, vt qui debilis eſt de verberatione, paratam defenſionem habet. non enim eſt veriſimile: ſiue obnoxius, vt qui robuſtus eſt, non enim eſt veriſimile, quia veriſimile futurum erat vt videretur. Similiter verò etiam in aliis. aut enim obnoxium eſſe neceſſe eſt, aut non obnoxium culpæ. Ac apparent quidem ambo veriſimilia. verùm illud quidem eſt veriſimile: hoc verò non ſimpliciter: ſed vt dictum eſt. Et hoc eſt inferiorem cauſſam ſuperiorem facere. Atque hinc meritò moleſtè ferebant homines Protagoræ profeſſionem. Falſum enim eſt, & non verum, ſed apparens veriſimile, & in nulla arte, niſi in Rhetorica, & Contentioſa. Ac de enthymematibus quidem, & veris & apparentibus, dictum eſt.

CAPVT XXV.

De ſolutionibus enthymematum.

DE diſſolutionibus autem conſequens eſt iis quæ dicta ſunt, vt diſputemus. Licet verò diſſoluere, aut contra ratiocinando, aut obiectionem afferendo. Ac contra quidem ratiocinari manifeſtum eſt ex iiſdem locis poſſe contingere. ratiocinationes enim ex probabilibus ſunt, quæ autem probantur, multa contraria inter ſe ſunt. Obiectiones verò afferuntur, vt etiam in Topicis, quatuor modis; aut enim ex eodem, aut ex ſimili, aut ex contrario, aut ex iudicatis. Dico ab eodem: vt ſi amorem enthymema eſſet bonum eſſe, obiectio dupliciter eſſet: aut enim in vniuerſum dicendo, omnem indigentiam malum eſſe: aut ſecundùm partem, quia non diceretur Caunius amor, niſi eſſent etiam mali amores. A contrario obiectio affertur, vt ſi enthymema eſſet, bonum virum omnibus amicis benefacere. At ne improbus quidem malè. A ſimilibus, ſi eſſet enthymema;

A καὶ μάλιστα οἱ ἐν ταῖς πολιτείαις· οἷον ὡς ὁ Δημάδης τὴν Δημοσθένους πολιτείαν πάντων τῶν κακῶν αἰτίαν· μετ' ἐκείνην γὰρ συνέβη ὁ πόλεμος. ἄλλος, παρὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ πότε, καὶ πῶς· οἷον ὅτι δικαίως Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὴν Ἑλένην. αἵρεσις γὰρ αὐτῇ ἐδόθη παρὰ τοῦ πατρός· οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσως, ἀλλὰ τὸ πρῶτον· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ μέχρι τούτου κύριος. ἢ εἴ τις φαίη τὸ τύπτειν τοὺς ἐλευθέρους, ὕβριν εἶναι· οὐ γὰρ πάντως, ἀλλ' ὅταν ἄρχῃ χειρῶν ἀδίκων. ἔτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἐριστικοῖς, παρὰ τὸ ἁπλῶς καὶ μὴ ἁπλῶς, *ἀλλά τι γίνεται φαινόμενος [* γρ. ἀλλὰ κατά τι] συλλογισμός· οἷον ἐν μὲν τοῖς διαλεκτικοῖς, ὅτι [γ. al. ἀπό τι] B ἔστι τὸ μὴ ὄν, ὄν· ἔστι γὰρ τὸ μὴ ὂν, μὴ ὄν· καὶ ὅτι ἐπιστητὸν τὸ ἄγνωστον· ἔστι γὰρ ἐπιστητὸν τὸ ἄγνωστον, ὅτι ἄγνωστον. οὕτω καὶ ἐν τοῖς ῥητορικοῖς, ἐστὶ φαινόμενον ἐνθύμημα παρὰ τὸ μὴ ἁπλῶς εἰκὸς, *ἀλλά τι εἰκός. ἔστι δὲ [* κατά τι εἰκός.] τοῦτο οὐ καθόλου, ὥσπερ καὶ Ἀγάθων λέγει·

Τάχ' ἄν τις εἰκὸς αὐτὸ τοῦτ' εἶναι λέγοι,
Βροτοῖσι πολλὰ τυγχάνειν οὐκ εἰκότα.

γίνεται γὰρ τὸ παρὰ τὸ εἰκὸς, ὥστε εἰκὸς, καὶ τὸ παρὰ τὸ εἰκός. Εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται τὸ μὴ εἰκὸς, εἰκός· ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐριστικῶν, τὸ κατά τι καὶ πρός τι καὶ πῇ, οὐ *προστιθέμενα, ποιεῖ συκοφαντίαν· [* προστιθέμενον, γρ. πως.] καὶ ἐνταῦθα παρὰ τὸ εἰκὸς εἶναι μὴ ἁπλῶς, ἀλλά τι εἰκός. C ἔστι δ' ἐκ τούτου τοῦ τόπου ἡ Κόρακος τέχνη συγκειμένη· ἄν τε γὰρ μὴ ἔνοχος ᾖ τῇ αἰτίᾳ, οἷον ἀσθενὴς ὢν, αἰκίας φεύγῃ· οὐ γὰρ εἰκός· *κἂν ἔνοχος ὢν, οἷον *ἂν [* ὁ ἔνοχ.] ἰσχυρὸς ὤν· οὐ γὰρ εἰκὸς, ὅτι εἰκὸς ἔμελλε δόξειν· ὁμοίως [* ὢν ἰσχ.] δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἢ γὰρ ἔνοχον ἀνάγκη, ἢ μὴ ἔνοχον εἶναι τῇ αἰτίᾳ. φαίνεται μὲν οὖν ἀμφότερα εἰκότα. ἔστι δὲ τὸ μὲν, εἰκός· τὸ δὲ, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται· καὶ τὸ, τὸν ἥττω δὲ λόγον κρείττω ποιεῖν, τοῦτ' ἐστί. καὶ ἐντεῦθεν δικαίως ἐδυσχέραινον οἱ ἄνθρωποι τὸ Πρωταγόρου D ἐπάγγελμα· ψεῦδός τε γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἀληθὲς, ἀλλὰ φαινόμενον εἰκὸς, καὶ ἐν οὐδεμιᾷ τέχνῃ, ἀλλ' ἐν ῥητορικῇ καὶ ἐριστικῇ. καὶ περὶ μὲν ἐνθυμημάτων, καὶ τῶν ὄντων, καὶ τῶν φαινομένων, εἴρηται.

ΚΕΦΑΛ. κε'.

Περὶ λύσεων.

ΠΕρὶ δὲ *λύσεων, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων εἰπεῖν. [* λύσεις,] Ἔστι δὲ λύειν ἢ ἀντισυλλογισάμενον, ἢ ἔνστασιν E ἐνεγκόντα. τὸ μὲν οὖν ἀντισυλλογίζεσθαι, δῆλον ὅτι ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων ἐνδέχεται ποιεῖν· οἱ μὲν γὰρ συλλογισμοὶ, ἐκ τῶν ἐνδόξων· δοκοῦντα δὲ πολλὰ ἐναντία ἀλλήλοις ἐστίν· αἱ δ' ἐνστάσεις, φέρονται, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς Τοπικοῖς, τετραχῶς· ἢ γὰρ *ἐξ ἑαυτοῦ, ἢ ἐκ τοῦ ὁμοίου, [* ἐκ τοῦ αὐτοῦ,] ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἢ ἐκ τῶν κεκριμένων. λέγω δὲ, *ἀφ' [* ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ] ἑαυτοῦ μὲν, οἷον εἰ περὶ ἔρωτος εἴη ἐνθύμημα, ὡς σπουδαῖος, ἡ ἔνστασις διχῶς· ἢ γὰρ *καθόλου εἰπόντα ὅτι πᾶ- [* καθόλου] σα ἔνδεια πονηρόν· ἢ κατὰ μέρος, ὅτι οὐκ ἂν ἐλέγετο *Καύνιος ἔρως, εἰ μὴ ἦσαν καὶ πονηροὶ ἔρωτες. ἐπὶ δὲ τοῦ [* καύνιος, ὁ καύνιος ἔρως,] ἐναντίου ἔνστασις φέρεται· οἷον, εἰ τὸ ἐνθύμημα ἦν, ὅτι ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ πάντας τοὺς φίλους εὖ ποιεῖ· ἀλλ' οὐδ' ὁ μοχθηρὸς, κακῶς. ἐπὶ δὲ τῶν ὁμοίων, εἰ ἦν τὸ ἐνθύμημα,

ὅτι οἱ κακῶς πεπονθότες ἀεὶ μισοῦσιν, ὅτι ἀλλ' οὐδ' οἱ εὖ πεπονθότες ἀεὶ φιλοῦσιν. αἱ δὲ κρίσεις αἱ ἀπὸ τῶν γνωρίμων ἀνδρῶν· οἷον, εἴ τις ἐνθύμημα εἴπειν, ὅτι τοῖς μεθύουσι δεῖ συγγνώμην ἔχειν· ἀγνοοῦντες γὰρ ἁμαρτάνουσιν· ἔνστασις ὅτι, οὔκουν ὁ Πίττακος αἰνετός· οὐ γὰρ ἂν μείζους ζημίας ἐνομοθέτησεν, ἐάν τις μεθύων ἁμαρτάνῃ. ἐπεὶ δὲ τὰ ἐνθυμήματα λέγεται ἐκ τεττάρων· τὰ δὲ τέτταρα ταῦτά ἐστιν, εἰκός, παράδειγμα, τεκμήριον, σημεῖον· ἔστι δὲ, τὰ μὲν ἐκ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ ὄντων, ἢ δοκούντων, συνηγμένα ἐνθυμήματα ἐκ τῶν εἰκότων, τὰ δὲ δι' ἐπαγωγῆς, διὰ τοῦ ὁμοίου, ἢ ἑνὸς, ἢ πλειόνων, ὅταν λαβὼν τὸ καθόλου, εἶτα συλλογίσηται * τὰ κατὰ μέρος διὰ παραδειγμάτων· τὰ δὲ, δι' ἀναγκαίου * καὶ ὄντος, διὰ τεκμηρίου· τὰ δὲ, διὰ τοῦ καθόλου, ἢ τοῦ ἐν μέρει ὄντος, ἐάν τε ὂν, ἐάν τε μὴ, διὰ σημείων· τὸ δὲ, εἰκὸς, οὐ τὸ ἀεὶ, ἀλλὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· φανερὸν ὅτι, τὰ τοιαῦτα μὲν τῶν ἐνθυμημάτων ἀεί ἐστι λύειν, φέροντα ἔνστασιν· ἡ δὲ λύσις φαινομένη, ἀλλ' οὐκ ἀληθὴς ἀεί· οὐ γὰρ ὅτι οὐκ εἰκὸς, λύει ὁ ἐνιστάμενος, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον· διὸ καὶ ἀεί ἐστι πλεονεκτεῖν ἀπολογούμενον μᾶλλον ἢ κατηγοροῦντα διὰ τοῦτον τὸν παραλογισμόν· ἐπεὶ γὰρ ὁ μὲν κατήγορος, δι' εἰκότων * ἀποδείκνυσιν· ἔστι δὲ οὐ ταὐτὸ λῦσαι, ἢ ὅτι οὐκ εἰκὸς, ἢ ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον· ἀεὶ δὲ ἔχει ἔνστασιν τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· οὐ γὰρ ἂν ἦν εἰκὸς, * ἀλλ' ἀεὶ καὶ ἀναγκαῖον· ὁ δὲ κριτὴς οἴεται, ἂν οὕτως λυθῇ, ἢ οὐκ εἰκὸς εἶναι, * ἢ οὐχ αὑτῷ κριτέον, παραλογιζόμενος, ὥσπερ ἐλέγομεν· οὐ γὰρ ἐκ τῶν ἀναγκαίων δεῖ αὐτὸν μόνον κρίνειν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν εἰκότων· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ κρίνειν. οὔκουν ἱκανὸν ἂν λύσῃ, ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον, ἀλλὰ δεῖ λύειν, ὅτι οὐκ εἰκός· τοῦτο δὲ συμβήσεται, ἐὰν ᾖ ἡ ἔνστασις μᾶλλον ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἐνδέχεται δὲ εἶναι τοιαύτην διχῶς, ἢ τῷ χρόνῳ, ἢ τοῖς πράγμασι· * κυριωτάτη δὲ, εἰ ἀμφοῖν· εἰ γὰρ τὰ πλεονάκις οὕτω, τοῦτ' ἐστὶν εἰκὸς μᾶλλον. λύεται δὲ καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ διὰ σημείου ἐνθυμήματα εἰρημένα, κἂν ᾖ ὑπάρχοντα, ὥσπερ ἐλέχθη ἐν τοῖς πρώτοις· ὅτι γὰρ ἀσυλλόγιστόν ἐστι πᾶν σημεῖον, δῆλον ἡμῖν ἐκ τῶν Ἀναλυτικῶν. πρὸς δὲ τὰ * παραδειγματώδη, ἡ αὐτὴ λύσις καὶ τὰ εἰκότα· ἐάν τε γὰρ ἔχωμέν τι, οὐχ οὕτω, λέλυται, ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον, * ἢ καὶ τὰ πλείω καὶ πλεονάκις ἄλλως· ἐὰν δὲ καὶ τὰ πλείω καὶ τὰ πλεονάκις, οὕτω μαχητέον, ἢ ὅτι τὸ παρὸν οὐχ ὅμοιον, ἢ οὐχ ὁμοίως, ἢ διαφοράν γέ τινα ἔχει. τὰ δὲ τεκμήρια, καὶ τεκμηριώδη ἐνθυμήματα, κατὰ μὲν τὸ ἀσυλλόγιστον, οὐκ ἔσται λῦσαι. δῆλον δὲ καὶ τοῦθ' ἡμῖν ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν. λείπεται δὴ ὡς οὐχ ὑπάρχει τὸ λεγόμενον δεικνύναι. εἰ δὲ φανερὸν καὶ ὅτι ὑπάρχει, καὶ ὅτι τεκμήριον, ἄλυτον ἤδη γίγνεται τοῦτο. πάντα γὰρ γίγνεται * ἀπόδειξις ἤδη φανερά.

* γρ. τὰ κατὰ μ.
* ἢ ὄντος τεκμ.
* ἀποδείκνυσι.
* ἀλλὰ ἢ ἀναγκαῖον ἀν. ἢ οὐδ' ὅτι ὁ κρ.
* ἢ οὐκ αὐτῷ
* κυριώτατον
* παραδείγματα
* ἢ ὅτι τὰ πλείω ἢ τὰ.
* ἀπόδειξις
* ἐνθυμημάτων

ΚΕΦΑΛ. κϛʹ.

Περὶ τοῦ αὔξειν καὶ μειοῦν.

ΤΟ δὴ αὔξειν καὶ μειοῦν, οὐκ ἔστιν * ἐνθυμήματος στοιχεῖον· τὸ γὰρ αὐτὸ λέγω στοιχεῖον καὶ τόπον. ἔστι γὰρ στοιχεῖον καὶ τόπος, εἰς ὃ πολλὰ ἐνθυμήματα ἐμπίπτει. τὸ δὴ αὔξειν καὶ μειοῦν, ἐστὶν ἐνθυμήματα

A qui malum acceperunt, eos ſemper odio habere. at neque qui beneficium acceperunt, ſemper amant. Iudicia ſunt à claris viris, vt ſi quis enthymema proferret, temulentis oportere veniam dare, quia ignorantes peccant: obiectio eſt, Non igitur Pittacus laudandus: non enim grauiores pœnas lege cōſtituiſſet, ſi quis temulentus peccaſſet. Et quoniam enthymemata ducuntur ex quatuor: & quatuor hæc ſunt, veriſimile, exemplum, tecmerium, ſignū: & quæ ex iis quæ plerumque aut ſunt, aut videntur, collecta ſunt enthymemata, ex veriſimilibus ſunt: quæ ex inductione rei ſimilis, aut vnius, aut plurium, cùm aliquis, qui aſſumpſerit vniuerſale, deinde concludat id quod eſt in parte, ab exem-

B plo: quæ ex neceſſario, & eo quod eſt, à tecmerio: quæ ex eo quod eſt in vniuerſum, aut in parte, ſiue ſit, ſiue non, à ſignis. Veriſimile autem eſt, non quod ſemper, ſed quod plerumque: apparet talia enthymemata ſemper licere diſſoluere, afferendo obiectionem. diſſolutio autem apparens, ſed non vera ſemper. Non enim negando eſſe veriſimile ſoluit, qui obiicit, ſed negando eſſe neceſſarium. Quamobrem & ſemper meliore cōditione eſt qui defendit, quàm qui accuſat, propter hanc captionem. Quoniam enim accuſans ex veriſimilibus probat: neque idem eſt ſoluere, aut quòd non ſit veriſimile, aut quòd non neceſſarium: & ſemper habet obiectionem id quod plerunque eſt; neque

C enim eſſet veriſimile, ſed ſemper, ac neceſſarium: diſceptator putat, ſi ſic ſolutum ſit, aut non eſſe veriſimile, aut non ex eo iudicandum, cùm decipiatur, vt dicebamus. non enim ex neceſſariis oportet ipſum tantùm iudicare, ſed etiam ex veriſimilibus. hoc enim eſt mente optima iudicare. Non igitur ſatis eſt, ſi ſoluerit, quòd non neceſſarium ſit: ſed oportet ſoluere, quòd non ſit veriſimile. hoc autem continget, ſi ſit obiectio, frequentiùs exiſtere. Et contingit eſſe talem dupliciter, aut tempore, aut rebus. Potentiſſimum autem eſt, ſi vtriſque. ſi enim plura, & ſæpius ſic, eſt id veriſimilius. Soluuntur autem ſigna, & quæ à ſigno enthymemata ducuntur, etiam ſi vera ſint, vt dictum eſt ſuprà: nullum

D enim ſub ſyllogiſmum cadere ſignum perſpicuum eſt nobis ex Analyticis. At exemplorum eadem ſolutio eſt, quæ veriſimilium. Si enim habeamus aliquid, quod non ſic euenerit, ſolutum eſt, quia non neceſſarium eſt, quamuis & plura, vel ſæpius euenerint aliter. Quòd ſi & plura, & ſæpius ſic, pugnandum eſt, aut id quod agitur, non eſſe ſimile, aut nō ſimiliter: aut differentiam aliquam habere. Tecmeria verò, & quæ tecmeriis conſtant enthymemata, ea ratione, quia ſub ſyllogiſmum non cadant, non licebit ſoluere, conſtat autem etiam hoc nobis ex Analyticis, ſed relinquitur, vt non eſſe id quod dicitur, oſtendamus. Sin autem appareat & eſſe, & tecmerium eſſe, iam id ſolui non poteſt. Omnia enim fiunt ex demonſtratione iam perſpicua.

E

CAPVT XXVI.

De amplificatione, de enthymematibus appoſitis ad refellendum, de obiectione.

AMplificare autem & diminuere non eſt enthymematis elementum (idem enim voco elementum, & locum, éſtque elementum, & locus, in quem multa enthymemata incidunt) ſed amplificare & diminuere, ſunt enthymemata

A ad demonſtrandum, magnum aut paruum eſſe, vt & bonum aut malum, aut iuſtum aut iniuſtum, & aliorum vnumquodque. Hæc autem omnia ſunt, in quibus ſyllogiſmi & enthymemata verſantur. Quare ſi non eſt horum vnumquodque enthymematis locus, ne amplificare quidem, & diminuere. Neque ea quæ habent vim ſoluendi, enthymemata generis alicuius ſunt diuerſi ab iis quæ valent ad confirmandum. Manifeſtum igitur eſt, ſoluere eum, qui aut demonſtrat, aut obiectionem affert, contra verò demonſtrat id quod oppoſitum eſt. Vt ſi demonſtrat factum eſſe, iſte non factum eſſe. Sin autem non factum eſſe, iſte factum eſſe. Quare hæc quidem non erit differentia: iiſdem enim vtuntur ambo. Nam quia non eſt, aut eſt, enthymemata afferunt. B Obiectio autem non eſt enthymema: ſed quemadmodum in Topicis, dicere opinionem aliquam, ex qua erit manifeſtum, non eſſe ſyllogiſmo concluſum, aut falſi aliquid aſſumptum eſſe. De exemplis quidem, & ſententiis, & enthymematibus, & omnino iis quæ pertinent ad mentis agitationem, & vnde iis abundabimus, & quomodo ea ſoluemus, dicta ſunt à nobis tam multa. Reliquum eſt explicare, quæ pertinent ad elocutionem, & diſpoſitionem.

A πρὸς τὸ δεῖξαι, ὅτι μέγα ἢ μικρόν, ὥσπερ καὶ ὅτι ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, καὶ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν. ταῦτα δ᾽ ἐστὶ πάντα, περὶ ἃ οἱ συλλογισμοὶ, καὶ τὰ ἐνθυμήματα· ὥστ᾽ εἰ μηδὲ τούτων ἕκαστον ἐνθυμήματος τόπος, οὐδὲ τὸ αὔξειν καὶ τὸ μειοῦν· οὐδὲ τὰ λυτικὰ, * ἐνθυμήματός εἶδός τι ἐστὶν ἄλλο τῶν κατασκευαστικῶν· δῆλον γὰρ, ὅτι λύει μὲν, ἢ ὁ δείξας, ἢ ὁ ἔνστασιν ἐνεγκών· * ἀνταποδεικνύουσι δὲ τὸ ἀντικείμενον, οἷον, εἰ ἔδειξεν ὅτι γέγονεν, οὗτος ὅτι οὐ γέγονεν· εἰ δὲ ὅτι οὐ γέγονεν, οὗτος ὅτι γέγονεν. ὥστε, αὕτη μὲν οὐκ ἂν εἴη ἡ διαφορά· τοῖς αὐτοῖς γὰρ χρῶνται ἀμφότεροι· ὅτι γὰρ οὐκ ἔστιν, ἢ ἔστιν, B ἐνθυμήματα φέρουσιν· ἡ δ᾽ ἔνστασις οὐκ ἔστιν ἐνθύμημα, ἀλλὰ καθάπερ ἐν τοῖς τοπικοῖς τὸ εἰπεῖν δόξαν τινὰ, * ἐξ ἧς ἔσται δῆλον, ὅτι οὐ συλλελόγισται, ἢ ὅτι ψεῦδός τι εἴληφεν. * περὶ μὲν παραδειγμάτων καὶ γνωμῶν, καὶ ἐνθυμημάτων, καὶ ὅλως τῶν περὶ τὴν διάνοιαν, ὅθεν τε εὐπορήσομεν, καὶ ὡς αὐτὰ λύσομεν, εἰρήσθω ἡμῖν τοσαῦτα. λοιπὸν δὲ διελθεῖν περὶ λέξεως, καὶ τάξεως.

* γρ. ἐνθυμήματα

* ἀνταποδείκνυσι

* ἐξῆς

* ἐπεὶ δὲ τρία ἐστὶν ἃ δεῖ πραγματευθῆναι περὶ τὸν λόγον, &c.

ARISTOTELIS ARTIS RHETORICÆ LIBER III.

C

CAPVT I.

In quot partes Rhetorica ſit diſtributa: de actione relata ad elocutionem: de elocutione oratoria diuerſa ab elocutione poetica.

QVONIAM tria ſunt, quæ oportet præcipere de oratione, vnum quidem, ex quibus fides erit: alterum verò de elocutione: tertium autem, quomodo conueniat ordinare partes orationis, fides quidem dictum eſt, tum ex quot ſit, quia ex tribus eſt, tum hæc cuiuſmodi ſint, tum quamobrem hæc ſola. D Aut enim eo quòd ipſi aliquo modo affecti ſint iudicantes: aut eo quia cuiuſdam modi exiſtiment dicentes: aut eo quòd demonſtratum ſit, perſuadentur omnes. Dictum verò etiam eſt, enthymemata vnde ſint paranda. Sunt enim partim formæ enthymematum, partim loci. De elocutione verò conſequens eſt dicere. Non enim ſat eſt habere, quæ oportet dicere: ſed neceſſe eſt etiã hæc vt oportet, dicere: & valet multum ad id, vt appareat cuiuſdã modi oratio. Ac primum quidem quæſitum eſt ſecundùm naturam, quod factum eſt primùm, res ex quibus poſſint perſuaderi. Alterũ verò, quomodo eædem elocutione exponantur. Tertium autẽ horum, quod vim habet maximã, & nondum tentatũ E eſt, ea quæ pertinent ad actionem. Nam in Tragicã & Rhapſœdiam ſerò venit. Agebãt enim ipſas Tragœdias Poetæ primũ. Manifeſtum igitur eſt etiam in Rhetorica eſſe idem, ac in Poetica: quod alii quidam tradiderunt, & Glauco Teius. Atque ipſa conſiſtit in voce, quemadmodum ea oporteat vti ad vnumquemque affectum, vt quando magna, & quãdo parua, & media, & quemadmodum tonis, vt acuto, & graui, & medio: & quibus numeris ad vnũquemque. Tria enim ſunt, de quibus conſiderant,

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΕΧΝΗΣ ῥητορικῆς, τῶν εἰς τρία τὸ τρίτον.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ τῶν τῆς ῥητορικῆς μερῶν, καὶ περὶ λέξεως.

ἘΠΕΙΔΗ * δὲ] τρία ἐστὶν ἃ δεῖ πραγματευθῆναι περὶ τὸν λόγον· ἓν μὲν, ἐκ τίνων αἱ πίστεις ἔσονται· δεύτερον δὲ, περὶ τὴν λέξιν· τρίτον δὲ, πῶς χρὴ τάξαι τὰ μέρη τοῦ λόγου· περὶ μὲν τῶν πίστεων εἴρηται, καὶ ἐκ πόσων, ὅτι ἐκ τριῶν * εἰσὶ, D καὶ ταῦτα ποῖα, καὶ διὰ τί τοσαῦτα μόνα· ἢ γὰρ τῷ αὐτοί τι πεπονθέναι οἱ κρίνοντες, ἢ τῷ ποιούς τινας ὑπολαμβάνειν τοὺς λέγοντας, ἢ τῷ ἀποδεδεῖχθαι, πείθονται πάντες. εἴρηται δὲ καὶ τὰ ἐνθυμήματα, πόθεν δεῖ πορίζεσθαι· ἔστι γὰρ, τὰ μὲν, εἴδη τῶν ἐνθυμημάτων· τὰ δὲ, τόποι. περὶ δὲ τῆς λέξεως ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὐ γὰρ ἀπόχρη τὸ ἔχειν ἃ δεῖ λέγειν, ἀλλ᾽ ἀνάγκη καὶ ταῦτα ὡς δεῖ εἰπεῖν· καὶ συμβάλλεται πολλὰ πρὸς τὸ φανῆναι ποιόν τινα τὸν λόγον. τὸ μὲν οὖν πρῶτον, ἐζητήθη κατὰ φύσιν, ὅπερ πέφυκε πρῶτον, αὐτὰ τὰ πράγματα ἐκ τίνων ἔχει τὸ πιθανόν· δεύτερον δὲ, τὸ ταῦτα E τῇ λέξει διαθέσθαι· τρίτον δὲ τούτων, ὃ δύναμιν μὲν ἔχει μεγίστην, οὔπω δ᾽ * ἐπικεχείρηται, τὰ περὶ τὴν ὑπόκρισιν. καὶ γὰρ εἰς τὴν τραγικὴν καὶ ῥαψῳδίαν ὀψὲ παρῆλθεν· ὑπεκρίνοντο γὰρ αὐτοὶ τὰς τραγῳδίας οἱ ποιηταὶ τὸ πρῶτον. δῆλον οὖν ὅτι καὶ περὶ τὴν ῥητορικήν ἐστι τὸ τοιοῦτον, ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ποιητικήν· ὅπερ ἕτεροί τινες ἐπραγματεύθησαν, καὶ Γλαύκων ὁ Τήιος. ἔστι δὲ, αὕτη μὲν ἐν τῇ φωνῇ, πῶς αὐτῇ δεῖ χρῆσθαι πρὸς ἕκαστον πάθος· οἷον, πότε μεγάλῃ, καὶ πότε μικρᾷ, καὶ πότε μέσῃ· * καὶ πῶς τοῖς τόνοις, οἷον ὀξείᾳ, καὶ βαρείᾳ, καὶ μέσῃ· καὶ ῥυθμοῖς τίσι * πρὸς ἕκαστα· τρία γάρ ἐστι * περὶ ὧν σκοποῦσι·

* δή,

* ἐπικεχείρηται;

* πρὸς ἕκαστον.

* περὶ ἃ

ταῦτα δ' ἐστὶ, μέγεθος, ἁρμονία, ῥυθμός. τὰ μὲν οὖν ἆθλα σχεδὸν ἐκ τῶν ἀγώνων οὗτοι λαμβάνουσι· καὶ καθάπερ ἐκεῖ μεῖζον δύνανται νῦν τῶν ποιητῶν οἱ ὑποκριταὶ, * καὶ κατὰ τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας, διὰ τὴν μοχθηρίαν τῶν πολιτειῶν. οὔπω δὲ σύγκειται τέχνη περὶ αὐτῶν, ἐπεὶ καὶ τὸ περὶ τὴν λέξιν ὀψὲ προῆλθε· καὶ δοκεῖ φορτικὸν εἶναι, καλῶς ὑπολαμβανόμενον. ἀλλ' ὅλης οὔσης πρὸς δόξαν τῆς πραγματείας τῆς περὶ ῥητορικὴν, * οὐκ ὀρθῶς ἔχοντος, ἀλλ' ὡς ἀναγκαίου τὴν ἐπιμέλειαν ποιητέον· ἐπεὶ τό γε δίκαιον μηδὲν πλέω ζητεῖν περὶ τὸν λόγον, ἢ ὡς μήτε λυπεῖν, μήτε εὐφραίνειν. δίκαιον γὰρ αὐτοῖς ἀγωνίζεσθαι τοῖς πράγμασιν, ὥστε τἄλλα ἔξω τοῦ ἀποδεῖξαι, * περίεργά ἐστιν· ἀλλ' ὅμως μέγα δύναται, καθάπερ εἴρηται, διὰ τὴν τοῦ ἀκροατοῦ μοχθηρίαν. τὸ μὲν οὖν τῆς λέξεως * ἔχει τι μικρὸν ἀναγκαῖον ἐν πάσῃ διδασκαλίᾳ· διαφέρει γάρ τι πρὸς τὸ δηλῶσαι, ὡδὶ, ἢ ὡδὶ εἰπεῖν· οὐ μέντοι τοσοῦτον· ἀλλ' ἅπαντα φαντασία ταῦτά ἐστι, καὶ πρὸς τὸν ἀκροατήν. διὸ οὐδεὶς οὕτω γεωμετρεῖν διδάσκει. ἐκείνη μὲν οὖν ὅταν ἔλθῃ, ταὐτὸ ποιήσει τῇ ὑποκριτικῇ. ἐγκεχειρήκασι δὲ ἐπ' ὀλίγον περὶ αὐτῆς εἰπεῖν τινές, οἷον Θρασύμαχος ἐν τοῖς ἐλέοις· καὶ ἔστι φύσεως τὸ ὑποκριτικὸν εἶναι, καὶ ἀτεχνότερον· περὶ δὲ τὴν λέξιν ἔντεχνον. διὸ καὶ τοῖς τοῦτο δυναμένοις γίνεται πάλιν ἆθλα, καθάπερ * ἐν τοῖς κατὰ τὴν ὑπόκρισιν ῥήτορσιν· οἱ γὰρ γραφόμενοι λόγοι μεῖζον ἰσχύουσι διὰ τὴν λέξιν, ἢ διὰ τὴν διάνοιαν. ἤρξαντο μὲν οὖν κινῆσαι τὸ πρῶτον, ὥσπερ πέφυκεν, οἱ ποιηταί· τὰ γὰρ ὀνόματα μιμήματά ἐστιν. ὑπῆρξε δὲ καὶ ἡ φωνὴ πάντων * μιμητικώτατον τῶν μορίων ἡμῖν· διὸ καὶ αἱ τέχναι συνέστησαν, ἥ τε ῥαψῳδία, καὶ ἡ ὑποκριτική, καὶ ἄλλαι γε. ἐπεὶ δ' οἱ ποιηταὶ λέγοντες, * εὐήθη, διὰ τὴν λέξιν ἐδόκουν πορίσασθαι τήνδε τὴν δόξαν, διὰ τοῦτο ποιητικὴ πρώτη ἐγένετο λέξις, οἷον ἡ Γοργίου. καὶ νῦν ἔτι οἱ πολλοὶ τῶν ἀπαιδεύτων, τοὺς τοιούτους οἴονται διαλέγεσθαι κάλλιστα. τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἑτέρα λόγου καὶ ποιήσεως λέξις ἐστί. δηλοῖ δὲ τὸ συμβαῖνον· οὐδὲ γὰρ οἱ τὰς τραγῳδίας ποιοῦντες, ἔτι χρῶνται τὸν αὐτὸν τρόπον· ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἐκ τῶν τετραμέτρων εἰς τὸ ἰαμβεῖον μετέβησαν, διὰ τὸ τῷ λόγῳ τοῦτο τῶν μέτρων ὁμοιότατον εἶναι τῶν ἄλλων· οὕτω καὶ τῶν ὀνομάτων * ἀφήκασιν, ὅσα * παρὰ τὴν διάλεκτόν ἐστιν· οἷς δ' * οἱ πρῶτον ἐκόσμουν, * καὶ ἔτι νῦν οἱ τὰ ἑξάμετρα ποιοῦντες, ἀφήκασι. διὸ γελοῖον μιμεῖσθαι τούτους, οἳ αὐτοὶ οὐκ ἔτι χρῶνται ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ· ὥστε φανερόν, ὅτι οὐχ ἅπαντα ὅσα περὶ λέξεώς ἐστιν εἰπεῖν, ἀκριβολογητέον ἡμῖν· ἀλλ' ὅσα περὶ τοιαύτης οἵας λέγομεν. περὶ δ' ἐκείνης εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς.

* γρ. ὅπου δύνανται & καὶ τ.
* οὐκ ὀρθῶς ἐ.
* περιεργία
* ὅμως ἔχει
* ἐν τοῖς κ.
* μιμητικώτατον
* αὐτῆ. ſchol. Gr. vtramque lect. habet.
* ἀφήκασιν, al. ἀφείκασι,
* περὶ τὴν δ.
* οἱ πρῶτοι.
* & ἔτι & νῦν εἰς τὰ ἑ.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Λέξεως ἀρετή.

Ἔστω οὖν ἐκεῖνα τεθεωρημένα· καὶ ὡρίσθω λέξεως ἀρετή, σαφῆ εἶναι· σημεῖον γὰρ ὅτι ὁ λόγος, * ἐὰν μὴ δηλοῖ, οὐ ποιήσει τὸ ἑαυτοῦ ἔργον· καὶ μήτε ταπεινὴν, μήτε ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ πρέπουσαν· ἡ γὰρ ποιητικὴ ἴσως οὐ ταπεινή, ἀλλ' οὐ πρέπουσα λόγῳ. τῶν δ' ὀνο-

* ὡς ἂν μὴ δ.

A & hæc ſunt, magnitudo, concentus, numerus. Ac præmia quidem fermè ex certaminibus iſti accipiunt. Et quemadmodum ibi plus valent, quàm Poetæ, actores: ita in ciuilibus certaminibus propter improbitatem Rerumpubl. Nondum autem compoſita eſt ars de ipſis: quoniam & id quod pertinet ad elocutionem, ſerò produit: & videtur res leuis eſſe, ſi rectè exiſtimetur. At cùm tota ſit ad opinionem traditio Rhetorica, non vt rei rectè ſe habentis, ſed vt neceſſariæ, eius cura ſuſcipienda eſt, quoniam iuſtum eſt, nihil amplius quærere circa ſermonem, quàm vt neque moleſtiam, neque iucunditatem afferamus. Iuſtum enim eſt ipſis certare rebus. Quare alia præter demonſtrationem ſuperuacanea ſunt. Verumtamen multum valent, B vt dictum eſt, propter auditoris improbitatem. Atque id quidem, quod pertinet ad elocutionem, habet aliquam paruam neceſſitatem in omni doctrina. Intereſt enim quiddam ad declarandum, itáne, an ita dicas: non tamen tantopere. Sed omnia hæc phantaſia conſtant, & referuntur ad auditorem. Quamobrem nemo ſic Geometriam tradit. Ac illa quidem cùm prodibit, idem efficiet, quod hiſtrionica. conati autem ſunt nonnihil de ipſa dicere nonnulli, vt Thraſymachus in miſerationibus. Et naturæ eſt ad actionem valere, & magis expers artis. In elocutione verò valet artificium Quamobrem & iis qui huius facultatem habent, tribuuntur rurſus præmia, vt etiam, qui actio- C nis, oratoribus. quæ enim ſcribuntur orationes, plus valent propter dictionem, quàm propter ſententiam. Ac cœperunt quidem mouere primùm, vt natura tulit, poetæ. nomina enim imitationes ſunt. Tributa verò etiam eſt vox nobis omnium partium aptiſſima ad imitationem. Quamobrem & artes conſtitutæ ſunt, tum Rhapſœdia, tum Hiſtrionica, tum aliæ. Quoniam verò Poëtæ dicentes inania ex elocutione videbantur comparaſſe hanc gloriam, propterea poëtica prima extitit elocutio, vt Gorgiæ. Et nunc etiam multi indocti tales arbitrantur diſputare pulcherrimè. At non eſt ita. Sed alia orationis, alia poeſis elocutio eſt. Manifeſtum autem id facit euentus. Neque enim D Tragœdias facientes, ampliùs vtuntur eodem modo: ſed, quemadmodum ex Tetrametris ad Iambicum ſe contulerunt, quia ſermoni inter alia metra ſimillimum ſit: ſic nomina abiecerunt, quæcunque præter conſuetudinem loquendi ſunt. & quibus primi ornabant, & adhuc etiam qui nunc hexametra faciunt, abiecerunt. Quamobrem ridiculum eſt, imitari eos qui ipſi non ampliùs illo vtuntur modo. Quare apparet, non omnia, quæcunque de elocutione licet dicere, exactè nobis explicanda eſſe, ſed quæ de eiuſmodi, qualem dicimus. De illa verò dictum eſt in iis quæ ſunt de Poëtica.

E CAPVT II.

De elocutione perſpicua, non humili, non elata: de translatis, de epithetis, de diminutiuis.

Sint ergo illa cogitata. Et definita ſit elocutionis virtus, vt perſpicua ſit: ſignum enim eſt, quòd oratio ſi non declaret, non obibit ſuum ipſius munus: & vt neque humilis, neque ſupra dignitatem, ſed decora. Nam poetica fortaſſe non humilis, ſed non decora orationi. Ex nominibus

autem & verbis perſpicuam quidem efficiunt pro-
A pria: non humilem verò, ſed ornatam, alia nomi-
na, quæcunque dicta ſunt in præceptis de poetica.
Cùm enim immutatur, efficit vt appareat grandior.
Quemadmodum enim homines ad peregrinos, &
ad ciues: ſic afficiuntur etiam ad elocutionem.
quamobrem oportet efficere peregrinum ſermo-
nem. admirabile enim rerum externarum eſt: iu-
cundum verò, admirabile eſt. Ac in metris quidem
& multa faciunt hoc, & conuenit illic. Plus enim
excellunt ea, & ij de quibus oratio eſt. In nudis
autem ſermonibus, multo paucioribus. argumen-
tum enim inferius eſt: quoniam & hic ſi ſeruus
ornatè loqueretur, aut valde iuuenis, minùs de-
corum eſſet, aut de paruis. Sed eſt etiam in his
B quod contrahitur & dilatatur, decorum. Quam-
obrem oportet latere, dùm id facimus, & non vi-
deri dicere fictè, ſed naturaliter: hoc enim appo-
ſitum ad perſuadendum: illud verò contrarium.
Nam tanquam ab inſidiatore cauent, quemadmo-
dùm à vinis permiſtis. Et vt Theodori vox affecta
eſt ad vocem aliorum hiſtrionum: hæc enim di-
centis videbatur eſſe: illæ verò alienæ. Occulta-
tur verò bene, ſi quis ex ſolito ſermone ſeligens
componat. Id quod Euripides facit, & oſtendit
primus. Cùm autem ſint nomina, & verba, ea ex
quibus oratio conſtat, & nomina tam multas ha-
C beant ſpecies quàm multæ conſideratæ ſunt in
præceptis de poeſi: ex his quidem linguis, & du-
plicibus nominibus, & factis, rarò, & paucis in
locis vtendum eſt. vbi verò, poſteriùs dicemus.
& quamobrem, dictum eſt. in maius enim immu-
tant, quàm decet. Proprium autem, & domeſti-
cum, & translatio tantùm proſunt ad nudorum
ſermonum elocutionem. Signum verò eſt, quòd
his ſolis omnes vtuntur. Omnes enim translatio-
nibus loquuntur, & domeſticis, & propriis. Quare
manifeſtum, ſi rectè faciat aliquis, fore peregri-
nitatem, & latere poſſe, & perſpicuè dicere. hæc
autem eſt oratoriæ orationis virtus. Ex nomini-
bus verò, ſophiſtæ quidem homonymiæ ſunt vti-
D les. Nam circa has fraudem facit. Poëtæ verò
ſynonymiæ. Dico autem & propria, & ſynonyma,
vt & ire: & proficiſci: hæc enim ambo, & propria,
& ſynonyma ſunt inuicem. Ac quid ſit quidem
vnumquodque horum, & quot ſpecies translatio-
nis, & quemadmodum potiſſimùm valeant tum in
Poëſi, tum in orationibus translationes, dictum
eſt, vt exponebamus, in præceptis de poetica.
Tanto autem in orationibus oportet magis labo-
rare de ipſis, quanto pauciora auxilia oratio ha-
bet, quàm metra. Et perſpicuum, & iucundum,
& peregrinum habet maximè translatio. Et ſu-
mere non licet ipſam ab alio. Oportet verò &
E epitheta, & translationes congruentes dicere.
atque hoc erit ex proportione. Sin minùs, in-
decorum apparebit, quia iuxta ſe poſita con-
traria maximè apparent. Sed oportet conſide-
rare, vt iuueni purpura, ſic ſeni quid. non enim
eadem conuenit veſtis. Et ſi ornare velis, à meliori-
bus in genere ducere translationem: &, ſi vitu-
perare, à peioribus. Dico autem, vt, quo-
niam contraria ſunt in eodem genere, exponere
mendicantem quidem precari, precantem verò
mendicare: quia vtrumque petitio eſt, id quod
dictum eſt, licet facere. quemadmodum & Iphi-
crates Calliam Matragyrtam, ſed non dadu-
chum. ille autem dixit, non initiatum ipſum eſſe,

A ματων καὶ ῥημάτων, σαφῆ μὲν ποιεῖ τὰ κύρια· μὴ τα-
πεινὴν δὲ, ἀλλὰ κεκοσμημένην, τἆλλα ὀνόματα ὅσα εἴρη-
ται ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς. τὸ γὰρ * ἐξαλλάξαι ποιεῖ φαίνε- * γ. ἐξαλλάξαι
σθαι * σεμνοτέραν. * ὥσπερ γὰρ πρὸς τοὺς ξένους οἱ ἄν- * σεμνότερα.
θρωποι, καὶ πρὸς τοὺς πολίτας, τὸ αὐτὸ πάσχουσι καὶ πρὸς * ὥσπερ γ.
τὴν λέξιν. διὸ δεῖ ποιεῖν ξένην τὴν διάλεκτον. * θαυ- * θαυμαστὸν γὰρ τῶν
μασταὶ γὰρ τῶν ἀπόντων εἰσίν· ἡδὺ δὲ τὸ θαυμαστόν. ἐπὶ ἀπόντων ἐστί.
μὲν οὖν τῶν μέτρων πολλά τε ποιεῖ τοῦτο, καὶ ἁρμόττει
ἐκεῖ· πλέον γὰρ ἐξέστηκε, περὶ ἃ καὶ περὶ οὓς ὁ λόγος· ἐν
δὲ τοῖς ψιλοῖς λόγοις, * πολλῷ ἐλάττοσιν· ἡ γὰρ ὑπόθεσις * Muretus, πολὺ ἐλάττοσιν.
ἐλάττων· ἐπεὶ καὶ ἐνταῦθα, εἰ δοῦλος * καλλιεπεῖτο, ἢ λίαν Variar. li. 7. c. 8.
B νέος, ἀπρεπέστερον ἢ περὶ λίαν μικρῶν· ἀλλ' ἔστι καὶ * καλλιεπεῖτο. al.
ἐν τούτοις ἐπισυστελλόμενον καὶ αὐξανόμενον τὸ πρέπον. καλλίεπα ἐποίει.
διὸ δεῖ λανθάνειν * ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πε- quidam καλλιε-
πλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως· τοῦτο γὰρ πιθανόν. * ἐ- πεῖτο.
κεῖνο δὲ, τοὐναντίον. * ὡς γὰρ πρὸς ἐπιβουλεύοντα * δια- * ποιοῦντες.
βάλλονται, καθάπερ πρὸς τοὺς οἴνους τοὺς μεμιγμένους. καὶ * ἐκεῖ δ.
οἷον ἡ Θεοδώρου φωνὴ πέπονθε πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ὑπο- * ὥσπερ γ.
κριτῶν· ἡ μὲν γὰρ, τοῦ λέγοντος ἔοικεν εἶναι, αἱ δ', ἀλλότριαι. * Quidam διαλαβοῦνται.
κλέπτεται δ' εὖ, ἐάν τις ἐκ τῆς εἰωθυίας διαλέκτου ἐκ-
λέγων συντιθῇ· ὅπερ Εὐριπίδης ποιεῖ, καὶ ὑπέδειξε πρῶ-
C τος. ὄντων δὲ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἐξ ὧν ὁ λόγος συνέ-
στηκε, τῶν δὲ ὀνομάτων τοσαῦτ' ἐχόντων εἴδη ὅσα τεθεώ-
ρηται ἐν τοῖς περὶ ποιήσεως· τούτων γλώτταις μὲν καὶ διπλοῖς
ὀνόμασι, καὶ τοῖς πεποιημένοις, ὀλιγάκις καὶ ὀλιγαχοῦ χρη-
στέον· ὅπου δὲ, ὕστερον ἐροῦμεν. τὸ, τε διὰ τί εἴρηται· ἐπὶ τὸ
μεῖζον γὰρ ἐξαλλάττει τοῦ πρέποντος. τὸ δὲ κύριον, καὶ τὸ οἰ-
κεῖον, καὶ * μεταφορὰ, μόναι χρήσιμοι πρὸς τὴν τῶν ψι- * μεταφοραί,
λῶν λόγων λέξιν· σημεῖον δὲ, ὅτι τούτοις μόνοις πάντες
χρῶνται. πάντες γὰρ μεταφοραῖς διαλέγονται, καὶ τοῖς οἰ-
κείοις, καὶ τοῖς κυρίοις· ὥστε δῆλον ὡς ἐὰν εὖ ποιῇ τις, * ἔσται * ἔσται τε ξ.
τε ξενικὸν, καὶ λανθάνειν ἐνδέχεται, καὶ * σαφηνιεῖ. αὕτη δ' ἦν * σαφεῖ.
τοῦ ῥητορικοῦ λόγου ἀρετή. τῶν δ' ὀνομάτων, τῷ μὲν σο-
D φιστῇ ὁμωνυμίαι χρήσιμοι * παρὰ ταύτας γὰρ κακουργεῖ· * περὶ ταύτας
τῷ ποιητῇ δὲ συνωνυμίαι· λέγω δὲ κύριά τε καὶ συνώ-
νυμα, οἷον τὸ πορεύεσθαι, καὶ τὸ βαδίζειν· ταῦτα γὰρ ἀμφό-
τερα, καὶ κύρια καὶ συνώνυμα ἀλλήλοις. τί μὲν οὖν τού-
των ἕκαστόν ἐστι, καὶ πόσα εἴδη μεταφορᾶς, καὶ ὅτι τοῦτο
πλεῖστον δύναται, καὶ ἐν ποιήσει καὶ ἐν λόγοις, αἱ μεταφο-
ραὶ εἴρηνται, καθάπερ ἐλέγομεν ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς. * το- * τοσοῦτον δ.
σούτῳ δὲ ἐν λόγῳ δεῖ μᾶλλον φιλοπονεῖσθαι περὶ αὐτῶν, ὅ-
σῳ ἐξ ἐλαττόνων βοηθημάτων ὁ λόγος ἐστὶ τῶν μέτρων.
καὶ τὸ σαφὲς, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ ξενικὸν ἔχει μάλιστα ἡ με-
E ταφορά. καὶ λαβεῖν οὐκ ἔστιν * αὐτὴν παρ' ἄλλου. δεῖ δὲ * αὐτή.
καὶ τὰ ἐπίθετα, καὶ τὰς μεταφορὰς ἁρμοττούσας λέγειν.
τοῦτο δ' ἔσται ἐκ τοῦ * ἀνάλογον· εἰ δὲ μὴ, ἀπρεπὲς φα- * ἀνάλογον.
νεῖται, διὰ τὸ παράλληλα τὰ ἐναντία μάλιστα φαίνε-
σθαι· ἀλλὰ δεῖ σκοπεῖν ὡς νέῳ φοινικὶς, οὕτω γέροντι τί·
οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ πρέπει ἐσθής. καὶ ἐάν τε κοσμεῖν βούλῃ, ἀπὸ
* τοῦ βελτίονος τῶν ἐν ταὐτῷ γένει φέρειν τὴν μεταφο- * τῶν βελτιόνων
ρὰν, ἐάν τε ψέγειν, ἀπὸ τῶν χειρόνων· λέγω δ' οἷον, ἐπεὶ τῶν ἐν τῷ γ.
τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ γένει, τὸ φάναι, τὸν μὲν πτωχεύοντα
εὔχεσθαι, τὸν δὲ εὐχόμενον πτωχεύειν· ὅτι ἄμφω αἰτήσεις,
τὸ εἰρημένον ἐστὶ ποιεῖν· ὡς καὶ Ἰφικράτης Καλλίαν μη-
τραγύρτην, ἀλλ' οὐ δᾳδοῦχον· ὁ δ' ἔφη, ἀμύητον αὐτὸν εἶναι·

οὐ γὰρ ἂν μητραγύρτην αὐτὸν καλεῖν, ἀλλὰ δᾳδοῦχον· ἄμφω γὰρ περὶ θεόν· ἀλλὰ τὸ μὲν, τίμιον· τὸ δὲ, ἄτιμον.* καὶ ὁ μὲν Διονυσοκόλακας, αὐτοὶ δ' αὑτοὺς τεχνίτας καλοῦσι. ταῦτα δ' ἄμφω* μεταφορά, ἡ μὲν, ῥυπαινόντων· ἡ δὲ, τοὐναντίον. καὶ οἱ μὲν λῃσταί, αὑτοὺς ποριστὰς καλοῦσι νῦν. διὸ ἔξεστι λέγειν, τὸν ἀδικήσαντα μὲν, ἁμαρτάνειν· τὸν δ' ἁμαρτάνοντα, ἀδικῆσαι· καὶ τὸν κλέψαντα, καὶ λαβεῖν,* καὶ πορθῆσαι. τὸ δὲ ὡς ὁ Τήλεφος Εὐριπίδου φησί, κώπης ἀνάσσων, κἀποβὰς εἰς Μυσίαν, ἀπρεπές, ὅτι* μεῖζον τὸ ἀνάσσειν, ἢ κατ' ἀξίαν· οὐ κέκλεπται οὖν. ἔστι δὲ καὶ ἐν ταῖς συλλαβαῖς ἁμαρτία, ἐὰν μὴ ἡδείας ᾖ σημεῖα φωνῆς· οἷον, Διονύσιος προσαγορεύει ὁ χαλκοῦς ἐν τοῖς ἐλεγείοις, κραυγὴν Καλλιόπης, τὴν ποίησιν, ὅτι ἄμφω φωναί. φαύλη δὲ ἡ μεταφορὰ, ταῖς ἀσήμοις φωναῖς. ἔτι δὲ, οὐ πόρρωθεν δεῖ, ἀλλ' ἐκ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ὁμοειδῶν μεταφέρειν τὰ ἀνώνυμα ὠνομασμένως, ὃ λεχθὲν δῆλόν ἐστιν ὅτι συγγενές· οἷον ἐν τῷ αἰνίγματι τῷ εὐδοκιμοῦντι·

Ἄνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα·

ἀνώνυμον γὰρ τὸ πάθος. ἔστι δ' ἄμφω πρόσθεσίς τις. κόλλησιν τοίνυν εἶπε τὴν τῆς σικύας προσβολήν. καὶ ὅλως ἐκ τῶν εὖ ᾐνιγμένων ἔστι* μεταφορὰς λαβεῖν ἐπιεικεῖς· μεταφοραὶ γὰρ αἰνίττονται· ὥστε δῆλον ὅτι εὖ μετενήνεκται. καὶ ἀπὸ καλῶν· κάλλος δὲ ὀνόματος, τὸ μὲν, ὥσπερ* Λυκίμνιος λέγει, ἐν τοῖς ψόφοις, ἢ τῷ σημαινομένῳ· καὶ αἶσχος δὲ ὡσαύτως. ἔτι δὲ τρίτον, ὃ λύει τὸν σοφιστικὸν λόγον· οὐ γὰρ ὡς ἔφη Βρύσων, οὐθένα αἰσχρολογεῖν, εἴπερ τὸ αὐτὸ σημαίνει τόδε ἀντὶ τοῦδε εἰπεῖν· τοῦτο γάρ ἐστι ψεῦδος. ἔστι γὰρ ἄλλο ἄλλου κυριώτερον, καὶ ὡμοιωμένον μᾶλλον, καὶ οἰκειότερον, τῷ ποιεῖν τὸ πρᾶγμα πρὸ ὀμμάτων. ἔτι δὲ οὐχ ὁμοίως ἔχον σημαίνει τόδε καὶ τόδε· ὥστε καὶ οὕτως, ἄλλο ἄλλου κάλλιον, καὶ αἴσχιον θετέον· ἄμφω μὲν γὰρ τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρὸν σημαίνουσιν· ἀλλ' οὐχ ᾗ καλόν, ἢ οὐχ ᾗ αἰσχρόν· ἢ ταῦτα μὲν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἧττον. τὰς δὲ μεταφορὰς ἐντεῦθεν οἰστέον ἀπὸ καλῶν ἢ τῇ φωνῇ, ἢ τῇ δυνάμει, ἢ τῇ ὄψει, ἢ ἄλλῃ τινὶ αἰσθήσει. διαφέρει δ' εἰπεῖν, οἷον ῥοδοδάκτυλος ἠὼς μᾶλλον ἢ φοινικοδάκτυλος, ἢ ἔτι φαυλότερον, ἐρυθροδάκτυλος. καὶ ἐν τοῖς ἐπιθέτοις, ἔστι μὲν τὰς ἐπιθέσεις ποιεῖσθαι ἀπὸ φαύλου ἢ αἰσχροῦ· οἷον, ὁ μητροφόντης. ἔστι δ' ἀπὸ τοῦ βελτίονος· οἷον, ὁ πατρὸς ἀμύντωρ. καὶ ὁ Σιμωνίδης, ὅτε μὲν ἐδίδου μισθὸν ὀλίγον αὐτῷ ὁ νικήσας τοῖς ὀρεῦσιν, οὐκ ἤθελε ποιεῖν, ὡς δυσχεραίνων εἰς ἡμιόνους ποιεῖν· ἐπεὶ δ' ἱκανὸν ἔδωκεν, ἐποίησε,

Χαίρετ' ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων·

καίτοι καὶ τῶν ὄνων θυγατέρες ἦσαν. ἔτι δὲ, τὸ αὐτὸ ὑποκορίζεσθαι. ἔστι δὲ ὁ ὑποκορισμὸς, ὃς ἔλαττον ποιεῖ καὶ τὸ κακὸν, καὶ τὸ ἀγαθόν· ὥσπερ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης σκώπτει ἐν τοῖς Βαβυλωνίοις, ἀντὶ μὲν* χρυσίου, χρυσιδάριον· ἀντὶ δ' ἱματίου, ἱματιδάριον· ἀντὶ δὲ λοιδορίας, λοιδορημάτιον, καὶ νοσημάτιον. εὐλαβεῖσθαι δὲ δεῖ καὶ παρατηρεῖν ἐν ἀμφοῖν τὸ μέτριον.

* γρ. ἢ τὸ μὲν

* μεταφοραί,

* ἢ πείσαι.

* τὸ ἀν. μεῖζον.

* μεταφορὰς λ. ἐπιεικεῖς.

* Λικύμνιος

Ὅμηρ.

* χρυσοῦ,

A non enim Matragyrtam ipſum appellaſſet, ſed dáduchum: vtrumque enim ad Deam refertur, ſed illud honoratum, hoc inhonoratum. Et alij quidem ſunt Dionyſij aſſentatores: ipſi verò ſe artifices vocant: ambæ enim hæ translationes, illa inquinantium, hæc contra. Et alij ſunt prædones: ipſi verò ſe lucrifactores appellant nunc. Quare licet dicere, illum, qui iniuriam facit, errare, illum verò, qui errat, iniuriam facere. Et eum, qui ſurripuit, & ſumpſiſſe, & populatum eſſe. Illud autem, quod Telephus Euripidis inquit, Remo imperare, & deſcendens in Myſiam, indecorum, quia imperare maius eſt quàm pro dignitate. Non igitur occultum eſt. Ineſt etiam ſyllabis error, ſi non ſint iu-B cundæ ſigna vocis, vt Dionyſius vocat Chalceus in Elegis, clangorem Calliopes, poëſim: quia ambæ ſunt voces. Mala autem translatio ex ſignificationis expertibus vocibus. Præterea verò non longè oportet, ſed ex cognatis & conformibus transferre, innominata cum nomine, quod dictum manifeſtum ſit cognatum eſſe, vt in ænigmate illo probato, Virum vidi igne æs viro agglutinantem: innominata enim eſt affectio. eſt autem vtrumque appoſitio quædam. agglutinationem igitur dixit cucurbitæ applicationem. Et omnino ex probè factis ænigmatibus licet translationes ſumere elegantes. Translationes enim faciunt ænigmata. Quare manifeſtum eſt, bene translatum eſſe. Et ab C honeſtis. Honeſtas autem nominis eſt, vt Lycimnius ait, in ſonis, vel ſignificato. Et turpitudo eodem modo. Præterea tertia eſt, quæ ſoluit ſophiſticam rationem. Non enim eſt, vt dixit Bryſon, Neminem turpiter dicere, ſiquidem idem ſignificat hoc pro illo dicere. Hoc enim eſt falſum. Nam eſt aliud alio magis proprium, & ſimilius, & accommodatius ad ponendam rem ante oculos. Præterea non ſimiliter ſe habens ſignificat hoc, & illud. Quare ſic etiam aliud alio honeſtius & turpius ponendum eſt, ambo enim honeſtum quidem & turpe ſignificant: ſed non quatenus honeſtum, aut non quatenus turpe. aut hæc quidem, ſed magis & minus. Translationes autem hinc ducendæ D ab honeſto, aut voce, aut vi, aut aſpectu, aut alio aliquo ſenſu. Differt verò dicere, exempli cauſſa, roſeodigitam auroram magis, quàm purpureodigitam, vel adhuc deterius rubrodigitá. Et in epithetis licet appoſitiones fieri à malo, vel turpi: vt Matricida. Et licet à meliori, vt patris vindex. Et Simonides, cùm daret præmium paruum ipſi is qui vicerat mulabus, noluit carmen facere, quaſi grauaretur in ſemiaſinas carmen facere. Vbi verò idoneum dedit, cecinit, Saluete volucrum filiæ equorum. Atqui aſinorum quoque filiæ erant. Præterea idem diminuere. Eſt autem diminutio, quæ minus reddit & malum & bonum, vt Ariſtophanes cauillatur in Babylonijs, pro auro au-E rulum: pro toga togula: pro conuicio conuiciolum, & morbulum. Cauere autem oportet, & obſeruare modum.

A

CAPVT III.

De elocutione frigida.

FRigota in quatuor fiunt ſecundùm elocutionem. In duplicibus nominibus, vt, Lycophron: Multiforme cælum Magnicerticæ terræ. &, Littus anguſtiſsimum. &, vt Gorgias nominabat, Prochonuſos adulator. Praeiuratos & Præbeiuros. &, vt Alcidamas, Furore quidem animum repletum, igneum verò aſpectum factum. &, Finiferentem putauit alacritatem ipſorum futuram. & Finiferentem ſuadelam orationum conſtituit. &, Cæruleicolor maris ſolum. B Omnia enim hæc poëtica ob duplicationem apparent. ac vna quidem hæc cauſſa eſt. Altera verò, vti linguis, vt Lycophron, Xerxem Pelorium virum, & Sciron Sinnis vir. Et Alcidamas, Athyrma poeſi, &, Naturæ atasthaliam. &, Mera animi ira exacutum. Tertium in epithetis aut longis, aut intempeſtiuis, aut frequentibus adhibendis. In poeſi enim decet lac album dicere. at in oratione partim indecora ſunt, partim ſi ſint nimia, arguunt, & reddunt manifeſtum, poeſim eſſe. Et quoniam ipſa vti oportet (immutat enim conſuetum, & peregrinam efficit elocutionem) ſaltem oportet intueri modum: quoniam maius facit malum, quàm ſi temerè dicas. illa enim non C habet, quod benè eſt: hæc verò, quod malè. Quamobrem Alcidamantis frigota apparent: non enim vt condimentis vtitur, ſed vt cibis, epithetis, ſic crebris, & maioribus & apertis; vt non ſudorem, ſed humidum ſudorem. nec ad Iſthmia, ſed ad Iſthmiorum mercatum. & non leges, ſed ciuitatum reginas leges, & non curſu, ſed Curſorio animi impetu. & non Muſeum, ſed Naturæ cùm accepiſſet Muſeum. & Triſtem curam animi. &, Non gratiæ, ſed popularis gratiæ opifex. &, Diſpenſator audientium voluptatis. &, non ramis, ſed Syluæ ramis occultauit. &, non corpus vela- D uit, ſed Corporis pudorem. & Repræſentatricem animi cupiditatem. hoc autem ſimul & duplex, & epitheton eſt. Quare poema fit. & ſic, Immenſam improbitatis exuperantiam. Quamobrem poeticè dicentes, cum indecoro ridiculum & frigus efficiunt, & obſcurum propter loquacitatem. quando enim cognoſcenti inculcas, id diſſoluit perſpicuum offuſione obſcuritatis. Homines autem duplicibus vtuntur, quando quid ſine nomine ſit, & oratio facilè iungi poſſit, vt, Diem terere. Sed ſi multum ſic, omnino poeticum eſt. E Quamobrem vtiliſsima eſt duplex elocutio Dithyrambicis; iſti enim ſunt pleni ſtrepitus. Linguæ autem Epicis, res enim grandis eſt, & ſuperba. Translatio verò iambicis: his enim nunc vtuntur, vt dictum eſt. Et prætereà quartum frigus in translationibus efficitur. Sunt enim etiam translationes indecoræ, partim quidem propter ridiculum: nam vtuntur etiam Comici translationibus: partim verò propter rem grandem nimis & tragicam. Obſcuræ autem, ſi longè petitæ: vt Gorgias, Pallidas & exangues res: Tu verò hæc turpiter ſeminaſti, malè autem meſſuiſti. Poeticum enim eſt nimis. Et, vt Alcidamas, Philoſophiam propugnaculum legum.

ΚΕΦΑΛ. γ.

Περὶ ψυχρᾶς λέξεως.

ΤΑ δὲ ψυχρὰ ἐν τέτταρσι* γίγνεται κατὰ τὴν λέξιν, ἔν τε τοῖς διπλοῖς ὀνόμασιν· οἷον, Λυκόφρων, τὸν πολυπρόσωπον οὐρανὸν τῆς μεγαλοκορύφου γῆς· καὶ ἀκτὴν δὲ, στενόπορον· καὶ ὡς Γοργίας ὠνόμαζε, πτωχομουσοκόλακας, ἐπιορκήσαντας καὶ κατευορκήσαντας. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, μένους μὲν τὴν ψυχὴν πληρουμένην, πυρίχρων δὲ τὴν ὄψιν γιγνομένην, καὶ τελεσφόρον ᾠήθη τὴν προθυμίαν αὐτῶν γενήσεσθαι· καὶ τελεσφόρον τὴν πειθὼ τῶν λόγων κατέστησε· καὶ κυανόχρων τὸ τῆς θαλάττης ἔδαφος· πάντα γὰρ ταῦτα ποιητικὰ διὰ τὴν* διπλωσιν φαίνεται. μία μὲν οὖν αὕτη αἰτία· μία δὲ τὸ χρῆσθαι γλώτταις· οἷον, Λυκόφρων Ξέρξην* πέλωρον ἄνδρα· καὶ Σκίρων, σίννις ἀνήρ· καὶ Ἀλκιδάμας, *ἄθυρμα τῇ ποιήσει· καὶ τὴν τῆς φύσεως ἀτασθαλίαν, καὶ* ἀκράτῳ τῆς διανοίας ὀργῇ τεθηγμένον. τρίτον δ᾽ ἐν τοῖς ἐπιθέτοις, τὸ, ἢ μακροῖς, ἢ ἀκαίροις, ἢ πυκνοῖς χρῆσθαι· ἐν μὲν γὰρ ποιήσει πρέπει γάλα λευκὸν εἰπεῖν· ἐν δὲ λόγῳ, τὰ μὲν, ἀπρεπέστερα· τὰ δὲ, ἂν ᾖ κατακορῆ, ἐξελέγχει καὶ ποιεῖ φανερὸν, ὅτι* ποίησίς ἐστιν· ἐπεὶ δεῖ γε χρῆσθαι* αὐτοῖς· ἐξαλλάττει γὰρ τὸ εἰωθὸς, καὶ ξενικὴν ποιεῖ τὴν λέξιν· ἀλλὰ δεῖ στοχάζεσθαι τοῦ μετρίου· ἐπεὶ μεῖζον ποιεῖ κακὸν* τοῦ εἰκῆ λέγειν. ἡ μὲν γὰρ, οὐκ ἔχει τὸ εὖ, ἡ δὲ, τὸ κακῶς. διὸ τὰ Ἀλκιδάμαντος ψυχρὰ φαίνεται· οὐ γὰρ* ὡς ἡδύσματι χρῆται, ἀλλ᾽ ὡς ἐδέσματι τοῖς ἐπιθέτοις, οὕτω πυκνοῖς, καὶ μείζοσι, καὶ ἐπιδήλοις· οἷον, οὐχ ἱδρῶτα, ἀλλὰ τὸν ὑγρὸν ἱδρῶτα· καὶ οὐκ εἰς Ἴσθμια, ἀλλ᾽ εἰς τὴν τῶν Ἰσθμίων πανήγυριν· καὶ οὐχὶ νόμους, ἀλλὰ τοὺς τῶν πόλεων* βασιλεῖς νόμους· καὶ οὐ δρόμῳ, ἀλλὰ δρομαίᾳ τῇ τῆς ψυχῆς ὁρμῇ· καὶ οὐχὶ μουσεῖον, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως παραλαβὼν μουσεῖον, καὶ σκυθρωπὸν τὴν φροντίδα τῆς ψυχῆς· καὶ οὐ χάριτος, ἀλλὰ πανδήμου χάριτος δημιουργὸς, καὶ* οἰκονόμος τῆς τῶν ἀκουόντων ἡδονῆς· καὶ οὐ κλάδοις, ἀλλὰ τοῖς τῆς ὕλης κλάδοις ἀπέκρυψε· καὶ οὐ τὸ σῶμα παρήμπισχεν, ἀλλὰ τὴν τοῦ σώματος αἰσχύνην· καὶ* ἀντίμιμον τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιθυμίαν· τοῦτο δ᾽ ἅμα, καὶ διπλοῦν, καὶ ἐπίθετον. ὥστε ποίημα γίγνεται. καὶ οὕτως* ἔξεδρον τὴν τῆς μοχθηρίας ὑπερβολήν. διὸ ποιητικῶς λέγοντες, τῇ ἀπρεπείᾳ τὸ γελοῖον E καὶ τὸ ψυχρὸν ἐμποιοῦσι, καὶ τὸ ἀσαφὲς διὰ τὴν ἀδολεσχίαν. ὅταν γὰρ γιγνώσκοντι ἐπεμβάλλῃ, διαλύει τὸ σαφὲς τῷ ἐπισκοτεῖν· οἱ δ᾽ ἄνθρωποι τοῖς διπλοῖς χρῶνται, ὅταν ἀνώνυμον ᾖ, καὶ ὁ λόγος εὐσύνθετος, οἷον τὸ χρονοτριβεῖν· ἀλλ᾽ ἂν πολὺ, πάντως ποιητικόν. διὸ* χρησιμωτάτη ἡ διπλῆ λέξις τοῖς διθυραμβοποιοῖς· οὗτοι γὰρ ψοφώδεις· αἱ δὲ γλῶτται, τοῖς ἐποποιοῖς· σεμνὸν γὰρ, καὶ αὔθαδες· ἡ μεταφορὰ δὲ τοῖς ἰαμβείοις· τούτοις γὰρ νῦν χρῶνται, ὥσπερ εἴρηται. καὶ ἔτι τέταρτον τὸ ψυχρὸν ἐν ταῖς μεταφοραῖς γίγνεται· εἰσὶ γὰρ καὶ μεταφοραὶ ἀπρεπεῖς, αἱ μὲν, διὰ τὸ γελοῖον· χρῶνται γὰρ καὶ οἱ κωμῳδοποιοὶ μεταφοραῖς· αἱ δὲ, διὰ τὸ σεμνὸν ἄγαν καὶ τραγικόν· ἀσαφεῖς δὲ, ἂν πόρρωθεν. οἷον Γοργίας, χλωρὰ καὶ ἔναιμα τὰ πράγματα· σὺ δὲ ταῦτα, αἰσχρῶς μὲν ἔσπειρας, κακῶς δὲ ἐθέρισας·* ποιητικῶς γὰρ ἄγαν· καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, τὴν φιλοσοφίαν, ἐπιτείχισμα τῶν νόμων.

* [illegible]
* [illegible]
* [illegible]
* Leopardus. [illegible] ludos facit. E-mend. l. 2. c. 6.
* [illegible]
* [illegible]
* [illegible]
* [illegible]
* [illegible]
* [illegible]
* [illegible]
* [illegible]
* [illegible]
* [illegible]

καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, καλὸν ἀνθρωπίνου βίου κάτοπτρον. A * καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἄθυρμα τῇ ποιήσει προσφέρων. ἅπαντα γὰρ ταῦτα ἀπίθανα διὰ τὰ εἰρημένα. τὸ δὲ Γοργίου εἰς τὴν χελιδόνα, ἐπεὶ κατ' αὐτοῦ πετομένη ἀφῆκε τὸ περίττωμα, ἄριστα τῶν τραγικῶν· εἶπε γάρ, αἰσχρόν γε ὦ Φιλομήλα. ὄρνιθι μὲν γάρ, εἰ ἐποίησεν, οὐκ αἰσχρόν, παρθένῳ δέ, αἰσχρόν. εὖ οὖν ἐλοιδόρησεν εἰπὼν ὃ ἦν, ἀλλ' οὐχ ὃ ἔστιν.

* Leopardus. ἢ [illegible]

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ εἰκόνος.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ εἰκὼν μεταφορά· διαφέρει γὰρ μικρόν· ὅταν μὲν γὰρ εἴπῃ τὸν Ἀχιλλέα, B Ὡς δὲ λέων ἐπόρουσεν, εἰκών ἐστιν· ὅταν δέ, λέων ἐπόρουσε, μεταφορά· διὰ γὰρ τὸ ἄμφω ἀνδρείους εἶναι, προσηγόρευσε * μετενέγκας λέοντα τὸν Ἀχιλλέα. χρήσιμον δὲ ἡ εἰκὼν καὶ ἐν λόγῳ· ὀλιγάκις δέ· ποιητικὸν γάρ. οἰστέαι δέ, ὥσπερ αἱ μεταφοραί· μεταφοραὶ γάρ εἰσι διαφέρουσαι τῷ εἰρημένῳ. Εἰσὶ δ' εἰκόνες * οἷον, ἣν Ἀνδροτίων εἰς Ἰδριέα, ὅτι ὅμοιος τοῖς ἐκ τῶν δεσμῶν κυνιδίοις· ἐκεῖνά τε γὰρ προσπίπτοντα δάκνει, καὶ Ἰδριέα λυθέντα ἐκ τῶν δεσμῶν εἶναι χαλεπόν. καὶ ὡς Θεοδάμας εἴκαζεν Ἀρχίδαμον Εὐξένῳ, γεωμετρεῖν οὐκ ἐπισταμένῳ, ἐκ τοῦ ἀνάλογον· * ἔσται γὰρ καὶ ὁ Εὔξενος Ἀρχίδαμος γεωμετρικός. C καὶ τὸ ἐν τῇ * πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος, ὅτι οἱ τοὺς τεθνεῶτας σκυλεύοντες, ἐοίκασι τοῖς κυνιδίοις, ἃ τοὺς λίθους δάκνει, τοῦ βάλλοντος οὐχ ἁπτόμενα. * καὶ ἡ εἰς τὸν δῆμον, ὅτι ὅμοιος ναυκλήρῳ, ἰσχυρῷ μέν, ὑποκώφῳ δέ. * καὶ ἡ εἰς τὰ μέτρα τῶν ποιητῶν, ὅτι ἔοικε τοῖς ἄνευ κάλλους ὡραίοις. οἱ μὲν γὰρ ἀπανθήσαντες, τὰ δὲ διαλυθέντα, οὐχ ὅμοια φαίνεται. καὶ ἡ Περικλέους εἰς Σαμίους, ἐοικέναι αὐτοὺς τοῖς παιδίοις, ἃ τὸν ψωμὸν δέχεται μέν, κλαίοντα δέ. καὶ εἰς Βοιωτούς, ὅτι ὅμοιοι τοῖς πρίνοις· τούς τε γὰρ πρίνους ὑφ' αὑτῶν κατακόπτεσθαι, καὶ τοὺς Βοιωτοὺς πρὸς ἀλλήλους μαχομένους. καὶ ὁ Δημοσθένης τὸν δῆμον, ὅτι ὅμοιός ἐστι τοῖς ἐν τοῖς πλοίοις ναυτιῶσι. καὶ ὡς ὁ D Δημοκράτης εἴκασε τοὺς ῥήτορας ταῖς τίτθαις, αἳ τὸ ψώμισμα καταπίνουσαι τῷ σιάλῳ τὰ παιδία παραλείφουσι. καὶ ὡς Ἀντισθένης Κηφισόδοτον τὸν λεπτὸν λιβανωτῷ εἴκασεν, ὅτι ἀπολλύμενος εὐφραίνει. πάσας γὰρ ταύτας, καὶ ὡς εἰκόνας, καὶ ὡς μεταφορὰς ἔξεστι λέγειν. ὥστε ὅσαι ἂν εὐδοκιμῶσιν, ὡς μεταφοραὶ λεχθεῖσαι, δῆλον ὅτι αὗται καὶ εἰκόνες ἔσονται, καὶ αἱ εἰκόνες μεταφοραὶ λόγου δεόμεναι. ἀεὶ δὲ δεῖ τὴν μεταφορὰν τὴν ἐκ τοῦ ἀνάλογον ἀνταποδιδόναι, καὶ * ἐπὶ θάτερα, καὶ ἐπὶ τῶν ὁμογενῶν· οἷον, εἰ ἡ φιάλη ἀσπὶς Διονύσου, καὶ τὴν ἀσπίδα ἁρμόττει λέγεσθαι φιάλην Ἄρεος. ὁ μὲν οὖν λόγος, E συντίθεται ἐκ τούτων.

* [illegible]
* [illegible]
* [illegible] Libro 5.
Libro 6.
Libro 10.
* καὶ ἐπὶ θάτερον,

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ Ἑλληνισμοῦ.

Ἔστι δ' ἀρχὴ τῆς λέξεως, τὸ ἑλληνίζειν· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν πέντε. πρῶτον μέν, ἐν τοῖς συνδέσμοις, ἂν ἀποδιδῷ τις, ὡς πεφύκασι πρότεροι καὶ ὕστεροι γίγνεσθαι ἀλλήλων, οἷον ἔνιοι ἀπαιτοῦσιν· ὥσπερ ὁ μέν, καὶ ὁ ἐγὼ μέν, ἀπαιτεῖ τὸ δέ, καὶ τὸ ὁ δέ.

A &, Odyſſeam pulchrum humanæ vitæ ſpeculum. & , Nullum tale athyrma poëſi afferens. Omnia enim hæc minùs ad perſuaſionem apposita ſunt ob ea quæ dicta ſunt. Illud autem Gorgiæ in hirundinem, cùm aduerſus ipſum volans demiſiſſet ſtercus, optimè inter Tragicos: inquit enim, Turpe ſanè ô Philomela. Aui enim ſi id dixiſſet, non turpe: virgini verò turpe. Rectè igitur conuicium dixit, commemorans, quod fuit, non quod eſt.

CAPVT IV.

De imagine, ſeu ſimilitudine molita.

Eſt verò etiam imago, translatio: differt enim B parum. Nam cùm inquit de Achille, Vtque Leo ruit, imago eſt. cùm autem, Leo ruit, translatio. Etenim quia ambo fortes ſunt, appellauit transferendo Leonem Achillem. Vtilis verò etiam imago eſt in oratione. ſed rarò, cùm poëtica ſit. eliciendæ autem ſunt, vt translationes. Nam translationes ſunt differentes in eo quod dictum eſt. Sunt autem imagines, vt quam Androtio in Idrieum, Similem eſſe ex vinculis ſolutis canibus: illi enim obuium mordent: & Idrieum ſolutum ex vinculis, eſſe moroſum. & vt Theodamas aſſimilabat Archidamum Euxeno Geometriam neſcienti. & ex proportione. eſt enim etiam Euxenus Archidamus Geometricus. & illud in Politia Platonis, Qui mortuos ſpoliant, ſimiles eſſe canibus, C qui lapides mordent, iacientes non attingendo. & in populum, Similem eſſe nauclero, robuſto quidem, ſed ſurdaſtro. & in verſus Poetarum, ſimiles eſſe ſine pulchritudine venuſtis. illi enim cùm defloruerint: hi verò, cùm diſſoluti ſunt, non apparent ſimiles. & illa Periclis in Samios. Similes eſſe ipſos infantibus qui manſum recipiunt, ſed plorantes. & in Bœotos, Similes eſſe ilicibus. ilices enim à ſe contundi. & Bœotos inter ſe pugnare. & Demoſthenes in populum, Similem eſſe nauſeantibus in nauibus. &, vt Democrates aſſimilauit oratores nutricibus quæ manſum deglutientes, ſaliua infantes inungunt. & vt Antiſthenes Cephiſodotum gracilem thuri aſſimilauit, quod dum D conſumitur, iucunditatem affert. Omnes enim has, & vt imagines, & vt translationes licet dicere. Quare quæcunque probatæ fuerint, tanquam translationes dictæ, manifeſtum eſt ipſas etiam imagines futuras, & imagines translationes rationis indigentes. Semper verò oportet, translationem ex proportione referre etiam in alteram partem. & in iis quæ ſunt eiuſdem generis, vt ſi poculum eſt ſcutum Dionyſi, etiam ſcutum conuenit dici poculum Martis. ac oratio quidem conſtituitur ex his.

CAPVT V.

De elocutione emendata.

Eſt autē principium elocutionis, vt emēdatè loquamur, atq; id poſitū eſt in quinque. Primum quidē in coniunctionibus, ſi quis reddiderit, prout naturā habent, vt antecedant, & conſequantur inter ſe, quemadmodum aliquæ requirunt, vt Quidem, & Ego quidem, requirit, Verò, & Ille verò.

Oportet

Oportet autem, quoad meminerit, referri inter ſe, & non longè ſeparare, neque coniunctionem ante coniunctionem reddere neceſſariam, paucis enim in locis conuenit: Ego verò, poſtquam mihi dixit: venit enim Cleon & rogans, & obſecrans: profectus ſum, cùm aſſumpſiſſem ipſos. In his enim multæ ante reddendam coniunctionem redditæ ſunt coniunctiones. Si verò multum interiectum, eſt inter Profectus ſum, obſcurum eſt. Ac vnum quidem, quod bene ſe habet, eſt in coniunctionibus. alterum verò eſt, vt propriis nominibus loquamur, & non ambientibus. Tertium, vt non ambiguis. niſi quis contraria præeligat. id quod faciunt, quando nihil habent, quod dicant, & ſimulant aliquid dicere: tales enim de induſtria proferunt hæc, vt Empedocles: nam decipit circuitus, ſi multus ſit, & afficiuntur auditores, vt vulgares inter ariolos, quando dicentibus ambigua annuunt:

Crœſus Halym penetrans magnam peruertet opum vim.

Et quia omnino eſt error minor, per genera rei loquuntur arioli. Verbi gratia, ſi quis in ludo paris & imparis, paria aut imparia dixerit magis, quàm quot habeat, & futurum eſſe, quàm quando. Quamobrem arioli non definiunt, quando. Omnia igitur hæc ſimilia ſunt. Quare niſi alicuius eiuſmodi rei gratia, fugienda ſunt. Quartum, vt Protagoras genera nominum diuidebat, in virilia & fœminina, & inſtrumenta. Oportet enim reddere etiam hæc rectè. Illa verò reuerſa, & collocuta diſceſſit. Quintum in multis, & paucis, & vno rectè nominandis. Illi verò reuerſi verberarunt me. Omnino autem oportet facilè legi, quod dictum eſt, & proferri poſſe. Eſt verò idem, quod multæ coniunctiones non habent. Nec quæ non facile eſt interpungere, vt quæ ſunt Heracliti. Nam quæ ſunt Heracliti interpungere, operoſum eſt, quia incertum eſt, vtri adiaceat, poſteriorine an priori, vt in principio ipſius libri. Inquit enim, Rationis huius quæ eſt ſemper imperiti homines ſiunt. Incertum enim eſt, illud, Semper, vtri interpungas. Præterea efficit ſolœciſmum ipſum non reddere, ſi non adiungas ambobus, quod conuenit: vt aut ſtrepitum, aut colorem, videns quidem, non eſt commune: ſentiens verò, eſt commune. Obſcuritas autem eſt, ſi non præponendo dicas, multa in medio inculcaturus, vt, Debebam enim locutus cum illo hæc, & hæc, & ſic, proficiſci, non autem, Debebam enim locutus proficiſci. deinde hæc, & hæc, & ſic facta ſunt.

CAPVT VI.

De elocutione amplificata.

AD tumorem elocutionis valent hæc, Oratione vti pro nomine, vt, non circulum, ſed planitiem à medio æqualem: ad conciſionem verò contrarium pro oratione nomen. Et, ſi turpe, aut indecorum ſit, ſi in oratione ſit turpe, nomen dicere: ſi verò in nomine orationem. Et tranſlationibus declarare, & epithetis vitando id quod poëticum eſt. Et vnum multa facere, quod poëtæ faciunt, cùm vnus ſit portus, tamen dicunt, Portus in Achaicos. &, Tabulares autem multifores apertiones. Et, non coniungere, ſed vtrique vtrumque adiungere,

A δεῖ δὲ ἕως μέμνηται, ἀνταποδίδοσθαι ἀλλήλοις, καὶ μήτε μακρὰν *ἀπαρτᾶν, μήτε σύνδεσμον πρὸ συνδέσμου ἀποδίδοσθαι τοῦ ἀναγκαίου· ὀλιγαχοῦ γὰρ ἁρμόττει· ἐγὼ δ', ἐπεί μοι εἶπεν· ἦλθε γὰρ Κλέων δεόμενός τε καὶ ἀξιῶν· ἐπορευόμην παραλαβὼν αὐτούς. ἐν τούτοις γὰρ πολλοὶ πρὸ τοῦ ἀποδοθησομένου συνδέσμου, προεμβέβληνται σύνδεσμοι. ἂν δὲ πολὺ τὸ μεταξὺ γένηται τοῦ ἐπορευόμην, ἀσαφές. ἓν μὲν δὴ, τὸ εὖ ἐν τοῖς συνδέσμοις. δεύτερον δὲ, τὸ τοῖς ἰδίοις ὀνόμασι λέγειν, καὶ μὴ τοῖς περιέχουσι. τρίτον, μὴ *ἀμφιβόλοις. ταῦτα δὲ, ἂν μὴ τὰ ἐναντία προαιρῆται· ὅπερ ποιοῦσιν, ὅταν μηθὲν μὲν ἔχωσι λέγειν, B προσποιῶνται δέ τι λέγειν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἐν *ποιήσει λέγουσι ταῦτα· οἷον Ἐμπεδοκλῆς· φενακίζει γὰρ τὸ κύκλῳ πολὺ ὄν, καὶ πάσχουσιν οἱ ἀκροαταί, ὅπερ οἱ πολλοὶ παρὰ τοῖς μάντεσιν· ὅταν γὰρ λέγωσιν ἀμφίβολα, συμπαρανεύουσιν. Κροῖσος Ἅλυν διαβὰς, μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει. καὶ διὰ τὸ ὅλως *ἔλαττον εἶναι ἁμάρτημα, διὰ τῶν γενῶν τοῦ πράγματος λέγουσιν οἱ μάντεις· τύχοι γὰρ ἄν τις ἐν τοῖς ἀρτιασμοῖς, ἄρτια ἢ περισσὰ εἰπὼν μᾶλλον, *ἢ πόσα ἔχει, καὶ τὸ ὅτι ἔσται, ἢ τὸ πότε. διὸ οἱ χρησμολόγοι οὐ προσορίζονται πότε. ἅπαντα δὴ ταῦτα ὅμοια· ὥστ' ἂν μὴ C τινὸς ἕνεκα, φευκτέον. τέταρτον, ὡς Πρωταγόρας, τὰ γένη τῶν ὀνομάτων διῄρει, ἄρρενα, καὶ θήλεα, καὶ σκεύη· δεῖ γὰρ ἀποδιδόναι καὶ ταῦτα ὀρθῶς· ἡ δ' ἐλθοῦσα καὶ διαλεχθεῖσα ᾤχετο. πέμπτον, ἐν τῷ, τὰ πολλὰ καὶ ὀλίγα, καὶ ἓν ὀρθῶς ὀνομάζειν· οἱ δ' ἐλθόντες, ἔτυπτόν με. ὅλως δὲ δεῖ εὐανάγνωστον εἶναι *τὸ γεγραμμένον, καὶ εὔφραστον. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ, ὅπερ οἱ πολλοὶ σύνδεσμοι οὐκ ἔχουσιν. οὐδ' ἃ μὴ ῥᾴδιον διαστίξαι, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου· τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαστίξαι, ἔργον, διὰ τὸ ἄδηλον εἶναι, ποτέρῳ πρόσκειται, τῷ ὕστερον, ἢ τῷ πρότερον, οἷον ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος· φησὶ γὰρ, τοῦ λό- D γου *τοῦδ' ἐόντος αἰεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίγνονται. ἄδηλον γὰρ τὸ αἰεὶ, πρὸς ὁποτέρῳ διαστίξαι. *ἔτι τόδε ποιεῖ σολοικίζειν, τὸ μὴ ἀποδιδόναι, ἐὰν μὴ ἐπιζευγνύῃς ἀμφοῖν ὃ ἁρμόττει. οἷον ἢ ψόφον, ἢ χρῶμα, τὸ μὲν ἰδὼν, οὐ κοινόν· τὸ δ' αἰσθόμενος, κοινόν. ἀσαφῆ δὲ, *ἂν μὴ προθεὶς εἴπῃς, μέλλων πολλὰ μεταξὺ ἐμβάλλειν· οἷον, ἔμελλον γὰρ διαλεχθεὶς ἐκείνῳ τάδε, καὶ τάδε, καὶ ὧδε, πορεύεσθαι· ἀλλὰ μὴ, ἔμελλον γὰρ διαλεχθεὶς πορεύεσθαι, εἶτα τάδε, καὶ τάδε, καὶ ὧδε ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Περὶ ὄγκου τῆς λέξεως.

E Εἰς ὄγκον δὲ τῆς λέξεως συμβάλλεται τάδε, τὸ λόγῳ χρῆσθαι ἀντ' ὀνόματος, οἷον μὴ κύκλον, ἀλλ' ἐπίπεδον τὸ ἐκ τοῦ μέσου ἴσον. εἰς δὲ συντομίαν τὸ ἐναντίον, ἀντὶ τοῦ λόγου ὄνομα. καὶ ἐὰν αἰσχρὸν, ἢ ἀπρεπές· ἐὰν μὲν ἐν τῷ λόγῳ ᾖ αἰσχρὸν, τοὔνομα λέγειν· ἐὰν δὲ ἐν τῷ ὀνόματι, τὸν λόγον. καὶ μεταφοραῖς δηλοῦν, καὶ τοῖς ἐπιθέτοις, εὐλαβούμενον τὸ ποιητικόν. καὶ τὸ ἓν πολλὰ ποιεῖν, ὅπερ οἱ ποιηταὶ ποιοῦσιν· ἑνὸς ὄντος λιμένος, ὅμως λέγουσι, λιμένας εἰς Ἀχαϊκούς· καὶ

*Δέλτου μὲν αἵδε πολύθυροι διαπτυχαί. — Eurip. Iphig. Taur.

καὶ μὴ ἐπιζευγνύναι, ἀλλ' ἑκατέρῳ ἑκάτερον,

Marginal notes: * χ. ἀπαρτᾷν. * ἀμφιβόλοις. * προσποιήσει. * τὸ ἁμ. ἔλαττον, διὰ τῶν γενῶν τοῦ πρ. * ἢ τὸ πόσα. * τὸ γεγραμμένον. * τοῦ λόγου. * ἐπὶ δὲ τ. π. * καὶ αἱ μὴ προθεὶς εἴπῃς, μ.

A τῆς γυναικὸς τῆς ἡμετέρας. ἐὰν δὲ συντόμως, τὸ ἐναντίον, τῆς ἡμετέρας γυναικός. καὶ μετὰ συνδέσμου λέγειν· ἐὰν δὲ συντόμως, ἀσύνδετα μὲν, μὴ ἀσύνδετα δέ· οἷον πορευθεὶς καὶ διαλεχθεὶς, πορευθεὶς διελέχθην. καὶ τὸ Ἀντιμάχου χρήσιμον, ἐξ ὧν μὴ ἔχει λέγειν, * ὃ ἐκεῖνος ποιεῖ ἐπὶ τοῦ Τευμησσοῦ,

* κ. τῷ ἐκ.

* Ἔστι τις ἠνεμόεις ὀλίγος λόφος·

αὔξεται γὰρ οὕτως εἰς ἄπειρον. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ὅπως οὐκ ἔχει, ὁποτέρως ἂν ᾖ χρήσιμον. ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα οἱ ποιηταὶ φέρουσι, τὸ ἄχορδον, καὶ τὸ ἄλυρον μέλος· ἐκ τῶν στερήσεων γὰρ ἐπιφέρουσι· * εὐδοκιμεῖ γὰρ τοῦτο ἐν ταῖς μεταφοραῖς λεγόμενον, ταῖς ἀνάλογον· οἷον τὸ φάναι τὴν σάλπιγγα εἶναι μέλος ἄλυρον. B

* εὐδ. ἐν τοῦτο

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Πῶς ἕξει τὸ πρέπον ἡ λέξις.

ΤΟ δὲ πρέπον ἕξει ἡ λέξις, ἐὰν ᾖ παθητική τε καὶ ἠθικὴ, καὶ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογον. τὸ δ' ἀνάλογόν ἐστιν, ἐὰν μήτε περὶ εὐόγκων * αὐτοκαβδάλως λέγηται, μήτε περὶ εὐτελῶν, σεμνῶς· μηδ' ἐπὶ τῷ εὐτελεῖ ὀνόματι ἐπῇ κόσμος· εἰ δὲ μὴ, κωμῳδία φαίνεται· οἷον ποιεῖ Κλεοφῶν· ὁμοίως γὰρ ἔνια ἔλεγε, καὶ εἰ εἴπειεν ἄν, πότνια συκῆ. παθητικὴ δὲ, * ἐὰν μὲν ᾖ ὕβρις, ὀργιζομένου λέξις. ἐὰν δὲ ἀσεβῆ καὶ αἰσχρὰ, δυσχεραίνοντος καὶ εὐλαβουμένου λέγειν· ἐὰν δὲ ἐπαινετὰ, ἀγαμένως· ἐὰν δὲ ἐλεεινὰ, ταπεινῶς· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δὲ ὁμοίως. πιθανοῖ δὲ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡ οἰκεία λέξις· παραλογίζεται γὰρ ἡ ψυχὴ ὡς ἀληθῶς λέγοντος· ὅτι ἐπὶ τοῖς τοιούτοις οὕτως ἔχουσιν. ὥστ' οἴονται, εἰ καὶ μὴ οὕτως ἔχει, ὡς ὁ λέγων τὰ πράγματα οὕτως ἔχει· καὶ συνομοιοπαθεῖ ὁ ἀκούων ἀεὶ τῷ παθητικῶς λέγοντι, κἂν μηδὲν λέγῃ. διὸ πολλοὶ καταπλήττουσι τοὺς ἀκροατὰς θορυβοῦντες. καὶ ἠθικὴ δὲ αὐτὴ ἡ ἐκ τῶν σημείων δεῖξις, ὅτι ἀκολουθεῖ ἡ ἁρμόττουσα ἑκάστῳ γένει καὶ ἕξει. λέγω δὲ, γένος μὲν, καθ' ἡλικίαν· οἷον παῖς, ἢ ἀνὴρ, ἢ γέρων· καὶ * γυνὴ, καὶ ἀνήρ· καὶ Λάκων, ἢ Θετταλός· ἕξεις δὲ, καθ' ἃς ποιός τις τῷ βίῳ· οὐ γὰρ καθ' ἅπασαν ἕξιν οἱ βίοι ποιοί τινες. ἐὰν οὖν καὶ τὰ ὀνόματα οἰκεῖα λέγῃ τῇ ἕξει, ποιήσει τὸ ἦθος· οὐ γὰρ ταὐτὰ, οὐδ' ὡσαύτως ἄγροικος ἂν καὶ πεπαιδευμένος εἴπειε· πάσχουσι δέ τι οἱ ἀκροαταὶ, καὶ ᾧ κατακόρως χρῶνται οἱ λογογράφοι, * τίς δ' οὐκ οἶδεν; ἅπαντες ἴσασιν· ὁμολογεῖ γὰρ ὁ ἀκούων αἰσχυνόμενος, ὅπως μετέχῃ οὗπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες. τὸ δ' εὐκαίρως, ἢ μὴ εὐκαίρως, χρῆσθαι, κοινὸν ἁπάντων τῶν εἰδῶν ἐστιν. ἄκος δ' ἐπὶ * πάσῃ ὑπερβολῇ, τὸ θρυλλούμενον· δεῖ γὰρ αὐτὸν αὑτῷ * προσεπιπλήττειν· δοκεῖ γὰρ ἀληθὲς εἶναι, ἐπεὶ οὐ λανθάνει γε ὃ ποιεῖ τὸν λέγοντα. ἔτι τοῖς ἀνάλογον μὴ πᾶσιν ἅμα χρήσασθαι· οὕτω γὰρ κλέπτεται ὁ ἀκροατής. λέγω δὲ, οἷον ἐὰν τὰ ὀνόματα σκληρὰ ᾖ, μὴ καὶ τῇ φωνῇ καὶ τῷ προσώπῳ, καὶ τοῖς ἁρμόττουσιν· εἰ δὲ μὴ, φανερὸν γίνεται ἕκαστον ὅ ἐστιν. ἐὰν δὲ, τὸ μὲν, τὸ δὲ μὴ, λανθάνει ποιῶν τὸ αὐτό. ἐὰν οὖν τὰ μαλακὰ σκληρῶς, καὶ τὰ σκληρὰ μαλακῶς λέγηται, ἀπίθανον γίνεται. τὰ δὲ ὀνόματα τὰ ἐπίθετα καὶ διπλᾶ, πλείω, καὶ τὰ ξένα μάλιστα, ἁρμόττει λέγοντι παθητικῶς·

* αὐτοκαβδάλως
* ἐὰν μὲν ᾖ ὕβρεις, ὀργ. ἡ λέξις.
* γυνὴ ἢ ἀνήρ.
* τίς δ' οὐκ οἶδεν ἅπαντες ἴσασι;
* πάσης ὑπερβολῆς,
* προσεπ. melius ſanè.

A Huius mulieris huius noſtræ. Si verò conciſè, contrarium, Huius noſtræ mulieris. Et, cum coniunctione dicere. Si verò conciſè ſine coniunctione. non inconiuncta autem, vt Profectus, & locutus, Profectus locutus ſum. Et illud Antimachi vtile, Quæ non habet, dicere, vt ille facit in Teumeſſo, Eſt quidam ventoſus paruus collis. augetur enim ſic in infinitum. Eſtque hoc tum in bonis tum in malis, quod non habet vtro modo ſit vtile. vnde etiam nomina poëtæ ducunt, Achordum, & Alyrum concentum. ex priuantibus enim inferunt. Probatur autem hoc in translationibus quod dictum eſt, quæ ſunt ex proportione, vt dicere, tubam eſſe concentum Alyrum.

B

CAPVT VII.

De elocutione decora.

DEcorum autem habebit elocutio, ſi ſit tum affecta tum morata, tum ſubiectis rebus proportione reſpondens. ac proportione reſpondet, ſi neque de amplis ſubmiſſè dicatur: neque de tenuibus grauiter: neque tenue nomen conſequatur ornatus. Sin minus, Comœdia apparet, vt facit Cleophon. Similiter enim aliqua proferebat, ac ſi diceret, Veneranda ficus. Affecta conſiſtit in eo, vt ſi ſit contumelia, irati dictio ſit: ſi impia, & turpia ſint, indignabundè, & cautè dicat: ſi laudabilia, admirabundè: ſi miſerabilia, humiliter: & in alijs ſimiliter. Perſuadet autem rem etiam accommodata ad eius naturam elocutio: capitur enim animus, quaſi ille verè dicat, quia in talibus ſic ſe habent. Quare arbitrantur, etiam ſi non ſe habeat ita vt orator ait, rem ita ſe habere. & ſimul afficitur ſemper is qui audit, cum eo qui affectè dicit, etiam ſi nihil dicat. Quamobrem multi turbant auditores tumultum excitantes. Et morata ipſa eſt ex ſignis demonſtratio, quia conſequitur conueniens cuique generi, & habitui. Dico autem genus ſecundùm ætatem, vt puer, aut vir, aut ſenex. Et mulier, aut vir. Et Laco, aut Theſſalus. Habitus verò, ſecundùm quos cuiuſdam modi aliquis eſt in vita. non enim ſecundùm omnem habitum vitæ ſunt cuiuſdammodi. Si igitur, & nomina accommodata dicat habitui, exprimet mores. Non enim eadem, neque eodem modo agricola, & eruditus locutus fuerit. Afficiuntur verò aliquantiſper auditores eo ipſo quo affatim vtuntur orationum ſcriptores. Quis autem non intelligit? omnes ſciunt. Gonfitetur enim audiens pudore captus, vt particeps ſit eius cuius & alij omnes. Opportunè autem, & non opportunè vti, commune omnium formarum eſt. Medela verò eſt in omni exuperatione, quod vulgo dicitur. Oportet enim ſe ipſum increpare. nam videtur verum eſſe, quoniam non latet, quod facit dicentem. Præterea ex proportione reſpondentibus non omnibus ſimul vti oportet. Sic enim decipitur auditor. Dico autem, vt ſi nomina dura ſint, non & voce, & vultu, & conuenientibus. ſin minùs, manifeſtum fit vnumquodque quod eſt. ſin autem hoc quidem, illud verò non latens idem efficit. Si igitur mollia duriter, & dura molliter dicantur, minùs appoſitum fit ad perſuadendum. Nomina autem epitheta, & duplicia plura, & peregrina maximè conueniunt dicenti affectè:

C D E

venia enim datur irato, ſi malum dicat cœliuagum, aut pelorium nominet. Et quando iam teneat auditores, & traxerit ad furorem, aut laudibus, aut vituperationibus, aut ira, aut amicitia, vt etiam Iſocrates facit in Panegyrico ad extremum: Famam autem, & Memoriam, &, Qui tolerarunt. Loquuntur enim talia furore perciti. Quare etiam recipere manifeſtum eſt eodem modo ſe habentes. Quamobrem & poëſi conueniunt. Diuina enim res eſt poëſis. Aut igitur ſic oportet, aut cum ironia, vt Gorgias faciebat, & quæ ſunt in Phædro.

A συγγνώμη γὰρ ὀργιζομένῳ κακὸν φάναι οὐρανόμηκες ἢ πελώριον εἰπεῖν. καὶ ὅταν ἔχῃ ἤδη τοὺς ἀκροατὰς, καὶ ποιήσῃ ἐνθουσιάσαι, ἢ ἐπαίνοις, ἢ ψόγοις, ἢ ὀργῇ, ἢ φιλίᾳ, οἷον καὶ Ἰσοκράτης ποιεῖ ἐν τῷ πανηγυρικῷ ἐπὶ τέλει, * φήμην δὲ καὶ μνήμην· καὶ, οἵτινες ἔτλησαν· * φθέγγονταί τε γὰρ τὰ τοιαῦτα ἐνθουσιάζοντες, ὥστε καὶ ἀποδέχονται, δῆλον ὅτι ὁμοίως ἔχοντες. διὸ καὶ τῇ ποιήσει ἥρμοσεν· ἔνθεον γὰρ ἡ ποίησις. ἢ δὴ οὕτω δεῖ, ἢ μετ' εἰρωνείας, * ὅπερ Γοργίας ἐποίει, καὶ τὰ ἐν τῷ Φαίδρῳ. * γρ. ὥσπερ Γ.

CAPVT VIII.

De elocutione numeroſa.

FIguram autem elocutionis oportet neque metri compotem eſſe, neque rhythmi expertem: illud enim minùs appoſitum eſt ad perſuadendum, nam eſſe fictum videtur: & ſimul etiam auocat. nam vt attendatur, facit, quando ſimile rurſus veniet. ſicut præcones præoccupant pueri, quem eligat patronum is qui manumittitur, Cleonem. Quod autem ſine rhythmo eſt, ſine termino eſt. Oportet verò terminari, non metro. iniucundum enim eſt, & non accommodatum cognitioni, quod non terminatur. Terminantur autem numero omnia. at figuræ locutionis numerus eſt rhythmus, cuius etiam metra ſegmenta ſunt. Quamobrem rhythmum oportet habere orationem, non metrum. alioquin poëma erit. Neque rhythmum exquiſitè. Id autem erit, ſi quadantenus ſit. Ex rhythmis verò Herous grandis, & dictioni accommodatus, & harmoniæ indigens. Iambus autem ipſa eſt elocutio multitudinis. Quamobrem maximè omnium metrorum iambica effundunt, qui loquuntur. at oportet grandiorem effici, & excitari. Trocheus cordatior eſt. id manifeſtum faciunt Tetrametra. Sunt enim volubilis rhythmus Tetrametra. Relinquitur Pæan, quo vſi ſunt à Thraſymacho incipientes. non potuerunt verò dicere, quinam eſſet. Tertius autem eſt Pæan: & coniunctus iis qui dicti ſunt. ac tria ad duo eſt. Ex iis verò ille vnum ad vnum: hic duo ad vnum. Coniunctáque eſt rationibus his ſeſquialtera. Atque hic eſt, Pæan. Ac alij quidem & ob ea quæ dicta ſunt, abiiciendi, & quia metrici. Pæan verò ſumendus. ex ſolo enim non eſt metrum eorum qui dicti ſunt, rhythmorum, vt maximè lateat. Ac vtuntur quidem vno Pæane etiam incipientes. Oportet verò differre finem à principio. Ac Pæanis duæ ſpecies ſunt oppoſitæ inter ſe, quarum vna quidem principio conuenit, vt etiam vtuntur: iſte verò eſt, quem incipit longa, ac terminant tres breues. Delogena, ſiue Lyciam, & Auricome ô Hecate nate Iouis. Alter verò contra, quem breues incipiunt tres, ac longa terminat. Humum & aquam, oceanum & occuluit horrifera nox. Iſte autem finem efficit: breuis enim quia imperfecta eſt, facit mutilum, ſed oportet in longa amputari, & manifeſtum eſſe finem: non per librarium, neque per paragraphen, ſed per rhythmum. Ac numeroſam quidem oportere eſſe elocutionem, & non expertem rhythmi, & qui numeroſam efficiant rhythmi, & quomodo ſe habentes, dictum eſt.

ΚΕΦΑΛ. η'.

B Περὶ ῥυθμοῦ.

ΤΟ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι, μήτε ἄρρυθμον· τὸ μὲν γὰρ, ἀπίθανον· πεπλάσθαι γὰρ δοκεῖ, καὶ ἅμα καὶ * ἐξίστησι· προσέχειν γὰρ ποιεῖ τῷ ὁμοίῳ, πότε πάλιν ἥξει. ὥσπερ οὖν τῶν κηρύκων προλαμβάνουσι τὰ παιδία, τὸ, τίνα αἱρεῖται ἐπίτροπον ὁ ἀπελευθερούμενος, Κλέωνα. τὸ δὲ ἄρρυθμον, ἀπέραντον. δεῖ δὲ πεπεράνθαι μὲν, μὴ μέτρῳ δέ. ἀηδὲς γὰρ καὶ ἄγνωστον τὸ ἄπειρον. περαίνεται δὲ ἀριθμῷ πάντα· ὁ δὲ τοῦ σχήματος τῆς λέξεως ἀριθμὸς, ῥυθμός ἐστιν, οὗ καὶ τὰ μέτρα τμητά. διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, C μέτρον δὲ μή. ποίημα γὰρ ἔσται· ῥυθμὸν δὲ μὴ ἀκριβῶς. τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν μέχρι του ᾖ. τῶν δὲ ῥυθμῶν, ὁ μὲν, ἡρῷος, σεμνὸς καὶ λεκτικὸς, καὶ ἁρμονίας δεόμενος· ὁ δ' ἴαμβος, αὐτή ἐστιν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν· διὸ μάλιστα * πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ * σεμνότητα γενέσθαι καὶ * ἐκστῆσαι. ὁ δὲ τροχαῖος, κορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα· ἔστι γὰρ τροχερὸς ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα. λείπεται δὲ παιὰν, ᾧ * ἐχρῶντο μὲν ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι· οὐκ εἶχον δὲ λέγειν, τίς ἦν. ἔστι δὲ τρίτος ὁ παιὰν, καὶ ἐχόμενος τῶν εἰρημένων· τρία γὰρ πρὸς δύο ἐστίν. D ἐκείνων δὲ, ὁ μὲν, ἓν πρὸς ἕν· οἱ δὲ, δύο πρὸς ἕν. ἔχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ὁ ἡμιόλιος· οὗτος δ' ἐστὶν ὁ παιάν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διά τε τὰ εἰρημένα, ἀφετέοι, καὶ διότι μετρικοί· ὁ δὲ παιὰν, ληπτέος· ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν· ὥστε μάλιστα λανθάνειν. νῦν μὲν οὖν χρῶνται τῷ ἑνὶ παιᾶνι καὶ ἀρχόμενοι. δεῖ δὲ διαφέρειν τὴν τελευτὴν τῆς ἀρχῆς. ἔστι δὲ παιᾶνος δύο εἴδη ἀντικείμενα ἀλλήλοις· ὧν, τὸ μὲν ἓν, ἀρχῇ ἁρμόττει, ὥσπερ καὶ χρῶνται· οὗτος δ' ἐστὶν, οὗ ἄρχει μὲν ἡ μακρὰ, τελευτῶσι δὲ τρεῖς βραχεῖαι. Δαλογενὲς, εἴτε Λυκίαν· καὶ, Χρυσοκόμα Ἕκατε E παῖ Διός. * ἕτερος δ' ἐξ ἐναντίας, οὗ βραχεῖαι ἄρχουσι τρεῖς· ἡ δὲ μακρὰ τελευταία· Μετὰ δὲ γᾶν ὕδατά τ' ὠκεανὸν ἠφάνισε νύξ. οὗτος δὲ τελευτὴν ποιεῖ· ἡ γὰρ βραχεῖα διὰ τὸ ἀτελὴς εἶναι, ποιεῖ κολοβόν. ἀλλὰ δεῖ τῇ μακρᾷ ἀποκόπτεσθαι, καὶ δήλην εἶναι τὴν τελευτὴν, μὴ διὰ τὸν * γραφέα, μηδὲ διὰ τὴν παραγραφὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν ῥυθμόν. ὅτι μὲν οὖν εὔρυθμον δεῖ εἶναι τὴν λέξιν, καὶ μὴ ἄρρυθμον· καὶ τίνες εὔρυθμον ποιοῦσι ῥυθμοὶ, καὶ πῶς ἔχοντες, εἴρηται.

* ἐξίστι.
* πάντες.
* σεμνότερον
* ἐκστῆναι.
* ἐχρ. μὲν ὡς ἐν ἀπορρήτῳ ἀ. Θ.
* ἕτερον
* γράφοντα

A.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ λέξεως εἰρομένης, καὶ αὐτῆς ἐναντίων.

Turneb. Aduerſ. l. 1. c. 4.

ΤΗν δὲ λέξιν ἀνάγκη εἶναι ἢ εἰρομένην καὶ τῷ συνδέσμῳ μίαν, ὥσπερ αἱ ἐν τοῖς διθυράμβοις ἀναβολαί· ἢ κατεστραμμένην καὶ ὁμοίαν ταῖς τῶν ἀρχαίων ποιητῶν ἀντιστρόφοις. ἡ μὲν οὖν εἰρομένη λέξις, ἡ ἀρχαία ἐστὶν Ἡροδότου Θουρίου ἥδ' ἱστορίης ἀπόδεξις. ταύτῃ γὰρ, πρότερον μὲν ἅπαντες, νῦν δὲ οὐ πολλοὶ χρῶνται. λέγω δὲ εἰρομένην, ἣ οὐδὲν ἔχει τέλος καθ' αὑτὴν, ἂν μὴ τὸ πρᾶγμα λεγόμενον * τελειωθῇ. ἔστι δὲ ἀηδὴς, διὰ τὸ ἄπειρον· τὸ γὰρ τέλος πάντες βούλονται καθορᾶν. B * διόπερ ἐπὶ τοῖς καμπτῆρσιν ἐκπνέουσι καὶ ἐκλύονται· προορῶντες γὰρ τὸ πέρας, οὐ κάμνουσι πρότερον. ἡ μὲν οὖν εἰρομένη τῆς λέξεως, ἐστὶν ἥδε. κατεστραμμένη δὲ, ἡ ἐν περιόδοις· λέγω δὲ περίοδον, λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν, καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ' αὑτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον. ἡδεῖα δ' ἡ τοιαύτη, καὶ εὐμαθής· ἡδεῖα μὲν, διὰ τὸ ἐναντίως ἔχειν τῷ ἀπεράντῳ· καὶ ὅτι αἰεί τι ἔχειν οἴεται ὁ ἀκροατὴς, τῷ αἰεὶ πεπεράνθαι τι αὑτῷ· τὸ δὲ μηδὲν προνοεῖν εἶναι, μηδὲ ἀνύειν, ἀηδές. εὐμαθὴς δὲ, ὅτι εὐμνημόνευτος. τοῦτο δὲ, ὅτι ἀριθμὸν ἔχει ἡ ἐν περιόδοις λέξις, ὃ πάντων εὐμνημονευτότατον. διὸ καὶ τὰ μέτρα πάντες μνημονεύουσι μᾶλλον τῶν χύδην· ἀριθμὸν γὰρ ἔχει ᾧ με-C τρεῖται. δεῖ δὲ * τὴν περίοδον καὶ τῇ διανοίᾳ τετελειῶσθαι, καὶ μὴ διακόπτεσθαι, ὥσπερ τὰ Σοφοκλέους ἰαμβεῖα.

Καλυδὼν μὲν ἥδε, γαῖα Πελοπείας χθονός.

τοὐναντίον γάρ ἐστιν ὑπολαβεῖν τῷ διαιρεῖσθαι, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ εἰρημένου τὴν Καλυδῶνα εἶναι τῆς Πελοποννήσου. περίοδος δὲ, ἡ μὲν, ἐν κώλοις. ἡ δὲ, ἀφελής. ἔστι δὲ, ἐν κώλοις μὲν, λέξις ἡ τετελειωμένη τε καὶ διῃρημένη, καὶ εὐανάπνευστος, μὴ ἐν τῇ διαιρέσει, ὥσπερ ἡ * εἰρημένη περίοδος, ἀλλ' ὅλη. κῶλον δ' ἐστὶ, τὸ ἕτερον μόριον ταύτης. ἀφελῆ δὲ λέγω τὴν μονόκωλον. δεῖ δὲ καὶ τὰ κῶλα, καὶ τὰς περιόδους, μήτε μειούρους εἶναι, μή-D τε μακράς. τὸ μὲν γὰρ μικρὸν προσπταίειν πολλάκις ποιεῖ τὸν ἀκροατήν. ἀνάγκη γὰρ ὅταν ἔτι ὁρμῶν ἐπὶ τὸ πόῤῥω, καὶ τὸ μέτρον, * οὗ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ὅρον, ἀντισπασθῇ παυσαμένου, οἷον προσπταίειν γίγνεσθαι διὰ τὴν ἀντικρουσιν. τὰ δὲ μακρὰ ἀπολείπεσθαι ποιεῖ, ὥσπερ οἱ ἐξωτέρω ἀποκάμπτοντες τοῦ τέρματος· ἀπολείπουσι γὰρ καὶ οὗτοι τοὺς συμπεριπατοῦντας. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ περίοδοι αἱ μακραὶ οὖσαι, * λόγος γίγνεται, καὶ * ἀναβολῇ ὅμοιον. ὥστε γίγνεται, ὃ ἔσκωψε Δημόκριτος ὁ Χῖος εἰς Μελανιππίδην ποιήσαντα ἀντὶ τῶν ἀντιστρόφων * ἀναβολάς.

E Οἵ τ' αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ, ἄλλῳ κακὰ τεύχων.

ἡ δὲ μακρὰ ἀναβολὴ, τῷ ποιήσαντι κακίστη. ἁρμόττει γὰρ τὸ τοιοῦτον καὶ εἰς τοὺς μακροκώλους λέγειν. αἱ δὲ λίαν βραχύκωλοι, οὐ περίοδος γίγνεται· * προπετῆ οὖν ἄγει τὸν ἀκροατήν. τῆς δὲ * ἐν κώλοις λέξεως, ἡ μὲν, διῃρημένη ἐστὶν· ἡ δὲ, ἀντικειμένη· διῃρημένη μὲν, οἷον, * Πολλάκις ἐθαύμασα τῶν τὰς πανηγύρεις συναγαγόντων, καὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας καταστησάντων. ἀντικειμένη δὲ, ἐν ᾗ ἑκατέρῳ τῷ κώλῳ, ἢ πρὸς ἐναντίῳ ἐναντίον σύγκειται, ἢ ταὐτὸ ἐπέζευκται τοῖς ἐναντίοις.

Margin notes: * γρ. πληρωθῇ. * διὸ ἐπὶ ... ταῖς καμπ. * τὴν περίοδον. * ὃν ἔχει ἐν ἑαυτῷ ὅρον, ἀντισπασθῶσι παυσαμένου. * ἀλόγως γ. * ἀναβολῆς. * ἀναβολήν. Heſiodus. * προπετῆς. * ὡς χείρω. Iſocrates Paneg. Ibid.

CAPVT IX.

De elocutione fuſa & verſa.

ELocutionem autem neceſſe eſt eſſe aut fuſam, & vinculo vnam, vt in Dithyrambis dilationes: aut verſam, & ſimilem veterum poëtarum conuerſionibus. ac fuſa quidem elocutio priſca eſt. Herodoti Thurij hæc eſt expoſitio. Hac enim primùm omnes, nunc verò non multi vtuntur. Voco autem fuſam, quæ nullum habet finem per ſe, niſi res, quæ dicitur, terminetur. eſt autem iniucunda propter infinitatem: finem enim omnes volunt intueri. Quamobrem in flexionibus anhelant, & de-B ficiunt. proſpicientes enim terminum, non laborant priùs. ac fuſa quidem elocutio eſt hæc. Verſa verò, quæ in periodis cernitur. Voco periodum elocutionem habentem principium, & finem ipſam per ſe, & magnitudinem conſpectu facilem. Iucunda autem huiuſmodi eſt, & quæ facilè percipi poteſt. Iucunda quidem, quia contrario modo ſe habet ac interminatum: & quia ſemper aliquid ſe habere putat auditor: & quòd ſemper terminatum ſit aliquid ipſi. Illud autem, nihil prænoſcere eſſe, neque aperire, iniucundum eſt. Facilis verò ad percipiendum, quia facilè memoria retineri poteſt. idque quia numerum habet in periodis elocutio, qui omnium eſt aptiſſimus ad memoriam. Quamobrem & metra omnes recordantur C magis, quàm ſoluta. numerum enim habent, quo menſurantur. Oportet verò periodum etiam ſententia terminari, & non abrumpi, vt Sophoclis iambica: Calydon quidem hæc, terra Pelopei ſoli. contrarium enim licet exiſtimare, quàm ſi diuidatur, vt & in eo quod dictum eſt, Calydona eſſe Peloponneſi. Periodus autem vna quidem in colis eſt: altera verò ſimplex. Eſt in colis quidem dictio perfecta, & diſtincta, & quæ facilè ſpiritu comprehenditur, non in diſtinctione, vt & quæ dicta eſt periodus, ſed tota. Colum verò eſt, altera pars eius. Ac ſimplicem voco vnimembrem. Oportet autem & cola, & periodos neque mutilas eſſe, neque longas. Puſillum enim hærere ſæpe facit audi-D torem. Neceſſe enim eſt, quando adhuc tendens ad id quod vltra eſt, & ad modum, quem habet in ſe termini, retrahitur, ceſſante oratore, quodammodo offenſionem fieri propter repulſionem. Longa verò, vt deficiat, efficiunt, quemadmodum vltra terminum ſe conuertentes. derelinquunt enim & iſti ſimul deambulantes. Similiter verò & periodi, quæ longæ ſunt, oratio fit, & anabolæ ſimile. Quare fit, quod iocatus eſt Democritus Chius in Menalippidem, qui fecerat pro antiſtrophis anabolam. Nempe ſibi mala fabricat vir, alij mala fabricans. Longa verò anabola, ei qui fecit peſſima. Conuenit enim tale etiam dicere in E eos qui longis colis vtuntur. Quæ verò nimis breuia cola habent, non fiunt periodi. In præceps igitur agunt auditorem. Quæ verò in colis eſt elocutio, vna quidem diſtincta eſt: altera verò oppoſita. Diſtincta quidem, vt, Admiratus ſum ſæpenumero eos, qui conciliabula coegerunt, & gymnica certamina inſtituerunt. Oppoſita verò, in qua per vtrumque colum aut contrario contrarium componitur, aut idem iungitur contrariis.

Vtriſque autem profuerunt, & qui remanſerunt, & qui ſecuti ſunt. illis enim plura iis quæ domi eſſent, acquiſiuerunt: his verò ſatis eorum quæ domi eſſent, reliquerunt. Contraria manſioni conſecutio: ei quod ſatis eſt, id quod plus eſt. Quare & pecuniarum indigentibus, & frui volentibus, fruitio acquiſitioni opponitur. Et præterea, contingit ſæpe in his & prudentes aduerſa fortuna vti, & imprudentes rectè agere. Statim quidem fortium præmia obtinuerunt: non multo pòſt imperium maris ſumpſerunt. Nauigaſſe quidem per terram: ambulaſſe verò per mare: Cùm Helleſpontum quidem iunxiſſet, Athon verò perfodiſſet. Et natura ciues qui ſunt, per legem ciuitate priuari. Alij enim ipſorum malè perierunt: alij verò turpiter ſeruati ſunt. Et priuatim quidem barbaris ſeruis vti: publicè verò multos ex ſociis deſpicere ſeruientes. Aut viuentes habituros: aut mortuos relicturos. Et quod in Pitholaum quidam dixit, & Lycophronem, in iudicio, Iſti autem vos domi manentes vendebant: profecti verò ad nos empti ſunt. Omnia enim hæc efficiunt id quod dictum eſt. Ac iucunda eſt eiuſmodi elocutio: quia contraria notiſſima, & iuxta ſe poſita notiora ſunt: & quia videntur ſimilia ſyllogiſmo: elenchus enim collectio oppoſitorum eſt. Ac oppoſitio quidem eiuſmodi eſt. Compar verò, ſi æqualia ſint cola. Et aſſimilatio, ſi ſimiles exitus habeant vtraque ex colis. Neceſſe verò eſt aut in principio, aut in fine habere. Et principium quidem ſemper nomina: finis verò extremas ſyllabas. Aut eiuſdem nominis caſus. Aut idem nomen. In principio quidem ſic: Agrum accepit argum ab ipſo: Placati donis fuerunt, pacatique ore. In fine autem: Non putarunt ipſum puerum peperiſſe, ſed ipſius cauſſam fuiſſe. In cura quidem plurima, in ſpe verò minima. Caſus autem eiuſdem: Dignus verò qui ſtatuam habeat æream, cùm minimè dignus ſit ære. Idem verò nomen: Tu illi, cùm viueret, dicebas malè, & nunc ſcribis malè. A ſyllaba autem: Quidnam paſſus eſſes malum, ſi virum vidiſſes ignauum? Ac licet ſimul omnia idem habere. Et oppoſitionem eſſe idem, & compar, & ſimiliter deſinens. Principia verò periodorum fermè in Theodectis enumerata ſunt. Ac ſunt etiam falſæ oppoſitiones, vt etiam Epicharmus faciebat: Interdum quidem cum illis ego eram: interdum verò apud illos ego.

CAPVT X.

De elocutione vrbana, & locis vrbanorum præcipuis, & in primis de translatione & proportione.

QVoniam verò explicatum eſt de his, vnde ducantur vrbana, & quæ probantur, dicendum eſt. ac fingere quidem eſt ingenioſi, vel exercitati: demonſtrare verò, methodi huius. Dicamus igitur & enumeremus. Et principium erit nobis hoc, quod diſcere facilè iucundum omnibus natura eſt. Nomina verò ſignificant aliquid. Quare quæcunque ex nominibus efficiunt, vt diſcamus, iucundiſſima ſunt. ac linguæ quidem incognitæ, propria verò ſcimus. Translatio autem efficit hoc maximè. Cùm enim dixit ſenectutem ſtipulam, fecit, vt diſceremus, & cognoſceremus ex genere.

A σι, Ἀμφοτέρους δὴ ὤνησαν, καὶ τοὺς ὑπομείναντας, καὶ τοὺς ἀκολουθήσαντας· τοῖς μὲν γὰρ, πλείω τῆς οἴκοι προσεκτήσαντο· τοῖς δὲ, ἱκανὴν τὴν οἴκοι κατέλιπον. * ἐναντία, ὑπομονὴ, ἀκολούθησις· ἱκανὸν, πλεῖον· ὥστε καὶ τοῖς χρημάτων δεομένοις, καὶ τοῖς ἀπολαῦσαι βουλομένοις, ἀπόλαυσις κτήσει ἀντίκειται. καὶ ἔτι, Συμβαίνει πολλάκις ἐν ταύταις καὶ τοὺς φρονίμους ἀτυχεῖν, καὶ τοὺς ἄφρονας κατορθοῦν. εὐθὺς μὲν τῶν ἀριστείων ἠξιώθησαν, οὐ πολὺ δὲ ὕστερον τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης ἔλαβον. πλεῦσαι μὲν διὰ τῆς ἠπείρου, πεζεῦσαι δὲ διὰ τῆς θαλάττης, τὸν μὲν Ἑλλήσποντον ζεύξας, τὸν δ' Ἄθω διορύξας. B καὶ φύσει πολίτας ὄντας, νόμῳ τῆς πόλεως στέρεσθαι. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν, * κακῶς ἀπώλοντο· οἱ δ', αἰσχρῶς ἐσώθησαν. ἰδίᾳ μὲν, τοῖς βαρβάροις οἰκέταις χρῆσθαι· κοινῇ δὲ, πολλοὺς τῶν συμμάχων περιορᾶν δουλεύοντας. ἢ ζῶντας * ἕξειν, ἢ τελευτήσαντας καταλείψειν. καὶ ὅ εἰς Πειθόλαόν τις εἶπε καὶ Λυκόφρονα ἐν τῷ δικαστηρίῳ, Οὗτοι δ' * ἐμᾶς, οἴκοι μὲν * ὄντες, ἐπώλουν· ἐλθόντες δ' ὡς * ἡμᾶς, ἐώνηνται. ἅπαντα γὰρ ταῦτα ποιεῖ τὸ * εἰρημένον. ἡδεῖα δ' ἐστὶν ἡ τοιαύτη λέξις, ὅτι τὰ ἐναντία γνωριμώτατα, καὶ παρ' ἄλληλα μᾶλλον γνώριμα· καὶ ὅτι ἔοικε συλλογισμῷ· ὁ γὰρ ἔλεγχος, συναγωγὴ τῶν ἀντικειμένων ἐστίν. ἀντίθεσις μὲν οὖν τὸ C τοιοῦτόν ἐστι. παρίσωσις δὲ, * ἐὰν ἴσα τὰ κῶλα· παρομοίωσις δὲ, ἂν ὅμοια τὰ ἔσχατα ἔχῃ * ἑκάτερον τὸ κῶλον. ἀνάγκη δὲ ἢ ἐν ἀρχῇ, ἢ ἐπὶ * τελευτῆς ἔχειν. καὶ ἀρχῇ μὲν, ἀεὶ τὰ ὀνόματα· ἡ δὲ τελευτὴ, τὰς ἐσχάτας συλλαβάς, ἢ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος πτώσεις, ἢ τὸ αὐτὸ ὄνομα. ἐν ἀρχῇ μὲν, τὰ τοιαῦτα· Ἀγρὸν γὰρ ἔλαβεν ἀργὸν παρ' αὐτοῦ.

Δωρητοί τ' ἐπέλοντο, παράρρητοί τ' ἐπέεσσιν. Ιλιάδ. ι.

ἐπὶ τελευτῆς δὲ, Ὠιήθησαν αὐτὸν παιδίον τετοκέναι, ἀλλ' * αὐτοῦ αἴτιον γεγονέναι. Ἐν πλείσταις δὲ φροντίσι, καὶ ἐν D ἐλαχίσταις ἐλπίσι. πτῶσις δὲ ταὐτοῦ, Ἄξιος δὲ σταθῆναι χαλκοῦς, οὐκ ἄξιος ὢν χαλκοῦ. ταὐτὸ δ' ὄνομα, Σὺ δ' αὐτὸν καὶ ζῶντα ἔλεγες κακῶς, καὶ νῦν γράφεις κακῶς. ἀπὸ συλλαβῆς δὲ, Τί ἂν ἔπαθες δεινὸν, εἰ ἄνδρ' εἶδες ἀργόν; ἔστι δὲ ἅμα πάντα ἔχειν ταὐτὸ, καὶ ἀντίθεσιν εἶναι τὸ αὐτὸ, καὶ πάρισον, καὶ ὁμοιοτέλευτον. αἱ δ' ἀρχαὶ τῶν περιόδων σχεδὸν ἐν τοῖς Θεοδεκτείοις ἐξηρίθμηνται. εἰσὶ δὲ καὶ ψευδεῖς ἀντιθέσεις, οἷον καὶ Ἐπίχαρμος ἐποίει, Τόκα μὲν * ἐν τήνοις ἐγὼν ἦν, τόκα δὲ παρὰ τήνοις ἐγώ.

Margin: * γρ. ὑπομεῖναι ... ἢ ἀκολουθῆσαι, ἱκανὸν κτλ. · * καλῶς · * ἄξειν, · * ὑμᾶς, · * ἴοντες. · * ὑμᾶς, · * εἰρημένον. · * ἐὰν ἴσα · * ἑκάτερον · * τελευτῇ · * αὐτὸν τ. · * ἐν τήνοις

E ΚΕΦΑΛ. ι.

Πόθεν λέγεται τὰ ἀστεῖα καὶ τὰ εὐδοκιμοῦντα.

ΕΠεὶ δὲ διώρισται περὶ τούτων, πόθεν λέγεται τὰ ἀστεῖα, καὶ τὰ εὐδοκιμοῦντα, λεκτέον. ποιεῖν μὲν οὖν ἐστι τοῦ εὐφυοῦς, ἢ τοῦ γεγυμνασμένου· δεῖξαι δὲ, τῆς μεθόδου ταύτης. εἴπωμεν οὖν καὶ * διαριθμησώμεθα· ἀρχὴ δ' * ἔστω ἡμῖν αὕτη· τὸ γὰρ μανθάνειν ῥᾳδίως, * ἡδὺ φύσει πᾶσιν ἐστί· τὰ δὲ ὀνόματα σημαίνει τι· ὥστε ὅσα τῶν ὀνομάτων ποιεῖ ἡμῖν μάθησιν, ἥδιστα. αἱ μὲν οὖν γλῶτται, ἀγνῶτες· τὰ δὲ κύρια, ἴσμεν· ἡ δὲ μεταφορὰ ποιεῖ τοῦτο μάλιστα· ὅταν μὲν γὰρ εἴπῃ τὸ γῆρας καλάμην, ἐποίησε μάθησιν καὶ γνῶσιν διὰ τοῦ γένους.

Margin: * διαριθμησόμεθα. · * ἔσται · * ἡδὺ πᾶσιν φύσει ἐστί.

ἄμφω γὰρ ἀπηνθηκότα. ποιοῦσι μὲν οὖν καὶ αἱ τῶν ποιητῶν εἰκόνες τὸ αὐτό· διόπερ ἂν *εὖ, ἀστεῖον καὶ *φαίνεται. ἔστι γὰρ ἡ εἰκὼν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, μεταφορὰ διαφέρουσα προσθέσει· διὸ ἧττον ἡδὺ, ὅτι μακροτέρως· καὶ οὐ λέγει ὡς τοῦτο ἐκεῖνο· οὐκοῦν οὐδὲ ζητεῖ τοῦτο ἡ ψυχή. ἀνάγκη δὴ καὶ λέξιν, καὶ ἐνθυμήματα ταῦτα εἶναι ἀστεῖα, ὅσα ποιεῖ ἡμῖν μάθησιν ταχεῖαν. διὸ καὶ οὔτε τὰ ἐπιπόλαια τῶν ἐνθυμημάτων εὐδοκιμεῖ· ἐπιπόλαια γὰρ λέγομεν τὰ παντὶ δῆλα, καὶ ἃ μηδὲν δεῖ ζητῆσαι· οὔτε ὅσα εἰρημένα ἀγνοούμενά ἐστιν, ἀλλ' ὅσων ἢ ἅμα *λεγομένων ἡ γνῶσις γίγνεται, *καὶ εἰ μὴ πρότερον ὑπῆρχεν, ἢ μικρὸν ὑστερίζει ἡ διάνοια· γίγνεται γὰρ, οἷον μάθησις· ἐκείνως δὲ, οὐδέτερον. κατὰ μὲν οὖν τὴν διάνοιαν τοῦ λεγομένου, τὰ τοιαῦτα εὐδοκιμεῖ τῶν ἐνθυμημάτων. κατὰ δὲ τὴν λέξιν, τῷ μὲν σχήματι, ἐὰν ἀντικειμένως λέγηται, οἷον καὶ τὴν τοῖς ἄλλοις κοινὴν εἰρήνην νομιζόντων τοῖς αὐτῶν ἰδίοις πόλεμον· *ἀντίκειται πόλεμος εἰρήνῃ. τοῖς δ' ὀνόμασιν, ἐὰν ἔχῃ μεταφοράν· καὶ ταύτην μήτ' ἀλλοτρίαν· χαλεπὸν γὰρ συνιδεῖν· μήτ' ἐπιπόλαιον· οὐδὲν γὰρ ποιεῖ πάσχειν. ἔτι, εἰ πρὸ ὀμμάτων *ποιεῖ· ὁρᾶν γὰρ δεῖ τὰ πραττόμενα μᾶλλον, ἢ μέλλοντα. *δεῖ ἄρα τούτων στοχάζεσθαι, τριῶν, μεταφορᾶς, ἀντιθέσεως, ἐνεργείας. τῶν δὲ μεταφορῶν τεττάρων οὐσῶν, εὐδοκιμοῦσι μάλιστα αἱ κατ' ἀναλογίαν· ὥσπερ Περικλῆς ἔφη, τὴν νεότητα τὴν ἀπολομένην ἐν τῷ πολέμῳ, οὕτως ἠφανίσθαι ἐκ τῆς πόλεως, ὥσπερ εἴ τις τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐξέλοι. καὶ Λεπτίνης περὶ Λακεδαιμονίων, οὐκ ἐᾶν περιιδεῖν τὴν Ἑλλάδα ἑτερόφθαλμον γενομένην. καὶ Κηφισόδοτος, σπουδάζοντος Χάρητος εὐθύνας δοῦναι περὶ τὸν Ὀλυνθιακὸν πόλεμον, ἠγανάκτει, φάσκων εἰς πνῖγμα τὸν δῆμον ἔχοντα τὰς εὐθύνας πειρᾶσθαι δοῦναι. καὶ παρακαλῶν ποτε τοὺς Ἀθηναίους εἰς Εὔβοιαν ἐπισιτισαμένους, ἔφη, δεῖν ἐξιέναι τὸ Μιλτιάδου ψήφισμα. καὶ Ἰφικράτης, σπεισαμένων Ἀθηναίων πρὸς *Ἐπίδαυρον καὶ τὴν παραλίαν, ἠγανάκτει, φάσκων αὐτοὺς τὰ τοῦ πολέμου τὰ ἐφόδια παρῃρῆσθαι. καὶ Πειθόλαος τὴν πάραλον, ῥόπαλον τοῦ δήμου, Σηστὸν δὲ, *τηλίαν τοῦ Πειραιέως. καὶ Περικλῆς τὴν Αἴγιναν ἀφελεῖν ἐκέλευσε, τὴν λήμην τοῦ Πειραιέως. καὶ Μοιροκλῆς, οὐδὲν ἔφη *πονηρότερος εἶναι, ὀνομάσας τινὰ τῶν ἐπιεικῶν· ἐκεῖνον μὲν γὰρ ἐπὶ τριτῶν τόκων πονηρεύεσθαι· αὐτὸν δὲ ἐπὶ δεκάτων. καὶ τὸ *Ἀναξανδρίδου ἰαμβεῖον ὑπὲρ τῶν θυγατέρων πρὸς τὸν γάμον ἐγχρονιζουσῶν,

Ὑπερήμεροί μοι τῶν γάμων αἱ παρθένοι.

καὶ τὸ Πολυεύκτου εἰς ἀποπληκτικόν τινα Σπεύσιππον, *τὸ μὴ δύνασθαι ἡσυχίαν ἄγειν ὑπὸ τῆς τύχης, ἐν *πεντασυρίγγῳ νόσῳ δεδεμένον. καὶ Κηφισόδοτος τὰς τριήρεις ἐκάλει μυλῶνας ποικίλους· ὁ Κύων δὲ *τὰ καπηλεῖα, τὰ Ἀττικὰ *φιδίτια. Αἰσίων δὲ, ὅτι εἰς Σικελίαν τὴν πόλιν ἐξέχεαν· τοῦτο γὰρ μεταφορὰ, καὶ πρὸ ὀμμάτων· καὶ ὥστε βοῆσαι τὴν Ἑλλάδα· *καὶ τοῦτο τρόπον τινὰ μεταφορὰ, καὶ πρὸ ὀμμάτων. καὶ ὥσπερ Κηφισόδοτος εὐλαβεῖσθαι ἐκέλευε, μὴ πολλὰς ποιήσωσι τὰς συνδρομὰς ἐκκλησίας. καὶ Ἰσοκράτης πρὸς τοὺς συντρέχοντας ἐν ταῖς πανηγύρεσι. καὶ οἷον ἐν τῷ ἐπιταφίῳ, διότι ἄξιον ἦν ἐπὶ τῷ τάφῳ τῷ τῶν ἐν Σαλαμῖνι *τελευτησάντων, κείρασθαι τὴν Ἑλλάδα, ὡς συγκαταθαπτομένης τῇ ἀρετῇ αὐτῶν τῆς ἐλευθερίας·

A ambo enim defloruerunt. ac faciunt quidem etiam poëtarum imagines idem. Quamobrem ſi rectè adhibitæ fuerint, vrbanum apparebit. Eſt enim imago, vt dictum eſt priùs, tranſlatio differens adiunctione. Itaque minùs iucunda, quia longior, & non dicit hoc illud eſſe. Verùm ne quærit quidem hoc animus. Neceſſe iam eſt, & elocutionem, & enthymemata ea eſſe vrbana, quæcunque faciunt vt nos diſcamus celeriter. Quamobrem nec quæ in promptu ſunt enthymemata probantur (in promptu enim eſſe dicimus omnibus nota, & quæ non oportet ſcrutari) nec quæcunque dicta ignorantur: ſed quorum aut ſimul dictorum cognitio fit, etiam ſi non priùs eſſet: aut paulo pòſt B ſequitur mentis agitatio. Fit enim tanquam perceptio. Illo verò modo neutrum. ac ſecundùm quidem ſententiam eius quod dicitur, talia probantur enthymemata. at ſecundùm elocutionem, in figura quidem ſi oppoſitè dicatur in hunc modum: Et aliis communem pacem exiſtimantibus, ſuis verò priuatis rebus bellum: opponitur bellum paci. Nominibus verò, ſi habeant tranſlationem: eámque neque alienam. difficile enim contueri: neque in promptu. non enim efficit affectum. Præterea ſi ante oculos ponant: cernere enim oportet, quæ aguntur, magis quàm quæ futura ſunt. Præterea oportet tria ſpectare hæc, tranſlationem, oppoſitionem, actum. Cùm autem C tranſlationum quattuor genera ſint, probantur maximè quæ ſunt ex proportione. vt Pericles dixit iuuentutem mortuam in bello ſic ſublatam eſſe ex ciuitate, vt ſi quis ver ex anno tolleret. Et Leptines de Lacedæmoniis: Non oportere permittere vt Græciæ alter oculus erueretur. Et Cephiſodotus, ſtudente Charete rationes reddere de Olynthiaco bello, ægrè tulit, cùm diceret, in furno populum habentem, rationes conari reddere. Et cohortans aliquando Athenienſes, vt in Eubœam frumentatum irent, dixit oportere exire Miltiadis decretum. Et Iphicrates, cùm percuſſiſſent fœdus Athenienſes cum Epidauro maritimáque ora, moleſtè tulit, dicens, ipſos belli viatica ſuſtuliſſe. D Et Pitholaus Paralum, clauam populi: Et Seſtum, cellam frumentariam Piræei. Et Pericles Æginam iubebat tollere, lippitudinem Piræei. Et Mœrocles dixit, nihil nequius eſſe, cùm quendam nominaſſet probum: illum enim in tertiis vſuris nequam eſſe: ipſum in decimis. Et Anaxandridæ iambicum de filiabus nubere cunctantibus: Legitimum diem tranſgreſſæ mihi nuptiarum virgines. Et illud Polyeuchi in apoplecticum quendam Speuſippum, Eum non poſſe quietem agere à fortuna in Pentaſyringo morbo colligatum. Et Cephiſodotus triremes appellabat piſtrina varia. Canis autem, cauponas Attica Phiditia. Æſion verò, In Siciliam ciuitatem effudiſſe. hoc enim E tranſlatum, & ante oculos. Et, vſque adeo vt clamarit Græcia. & hoc ante oculos quodammodo, & tranſlatio. Et vt Cephiſodotus cauere iubebat, ne multas facerent conflictiones conciones. Et Iſocrates ad eos qui concurrunt in conuentibus publicis. Et vt in oratione funebri: Quamobrem æquum erat in ſepulchro eorum, qui in Salamine occubuerunt, tonderi Græciam, tamquam ſimul ſepulta cum virtute ipſorum libertate.

* χ. φαίνεται.
* προσθέσει.
* γινομένων
* ἢ εἰ μὴ
* ἀ. γὰρ πόλ.
* ποιῇ, ὡς ἤδη ὁρώμενα.
* ἐπεὶ δεῖ τριῶν στοχάζεσθαι, μ.
* Ἐπιδαυρίους
* τηλίαν. al. τὴν λίαν
* πονηρότερον
* Ἀλεξάνδρου
* τὸ μὴ δ.
* πεντασυρίγγῳ
* τὰ καπηλεῖα,
* φιδίτια.
* καὶ τοῦτο πρὸ ὀμμάτων τρόπον τινὰ μετ.
Lyſias.
* τῶν ἀποθανόντων,

Si enim dixiſſet, æquum eſſe lacrymare, ſepulta A ſimul virtute, translatio eſſet, & ante oculos. at illud, cum virtute libertate, oppoſitionem quandam habet. Et Iphicrates dixit: Via enim mihi orationum per medias à Charete res geſtas eſt. Translatio ex proportione. & illud, per medias, ante oculos ponit. Et dicere, aduocare pericula periculis auxiliantia, ante oculos translatio. Et Lycoleon pro Chabria, Neque ſupplicem reuerentes ipſius imaginem æneam. Translatio enim in præſenti: ſed non ſemper: verùm ante oculos. Periclitantibus enim ipſis ſupplicat ſtatua. Iam inanimatum animatum: Commentarium operum ciuitatis. Et quoquo modo parum ſapere meditantes. Meditari enim eſt quiddam augere. Et B mentem Deum lumen accendiſſe in animo: ambo enim illuminant aliquid. Non enim diſſoluimus bella, ſed differimus. ambo enim futurum aliquid ſignificant, & dilatio, & eiuſmodi pax. Et pactiones dicere trophæum eſſe multo præclarius quàm quæ in bellis fiunt. Hæc enim pro paruo, & vna fortuna: illæ verò pro toto bello: ambo enim victoriæ ſigna. Quòd & ciuitates vituperatione hominum magnas pœnas dant. Nam pœna damnum quoddam iuſtum eſt. ac vrbana quidem ex translatione, per proportionem duci, & ante oculos poſitione dictum eſt.

CAPVT XI.

C

De ſubiectione ante oculos, & aliis locis vrbanorum.

EXponendum autem eſt, quid dicamus ante oculos, & quid ſeruando fiat id. Iam dico, ante oculos ea ponere, quæcunque agentia ſignificant, vt bonum virum dicere eſſe quadratum, translatio eſt. ambo enim perfecta: ſed non ſignificant actum. Verùm illud: Qui florentem habet vigorem actus. & illud: Te verò tanquam aphetum, actus. &, Hinc igitur Græci concitati pedibus. illud Concitati, actus, & translatio. & vt vſus D eſt Homerus multis in locis, inanimata animata dicendo per translationem. In omnibus autem actum conformare probatur. vt in his: Iterum autem ad ima voluebatur lapis impudens. Et, Euolauit ſagitta. Et, Attingere cupiens. Et, In terra ſtabant cupientia corpore ſaturari. Et, Cuſpis autem pectus penetrauit ſanguinis auida. In omnibus enim his, quia animata ſunt, agentia apparent. Nam eſſe impudentem & eſſe auidum, & alia, actus. Hæc autem applicuit ex proportionem habente translatione. Vt enim ſe habet lapis ad Siſyphum, ſic impudens ad id cuius ipſum non pudet. Facit verò etiam hæc in iis quæ probantur, imaginibus, de inanimatis:

Curuæ albeſcentes nunc hinc nunc inde recurrunt. E

vt enim moueantur & viuant, facit, omnia. Actus autem imitatio eſt. ac oportet transferre, vt dictum eſt priùs, à propinquis. & minimè apertis: vt etiam in Philoſophia ſimile, vel in longè diſtantibus cernere ſolertis eſt, vt Archytas dixit idem eſſe arbitrum, & aram: ad vtrumque enim quod iniuriam accepit, confugit. Aut ſi quis diceret, anchoram, & cremaſtram idem eſſe:

A εἰ μὲν γὰρ εἶπεν, ὅτι ἄξιον δακρῦσαι συγκαταθαπτομένης τῆς ἀρετῆς, μεταφορὰ καὶ πρὸ ὀμμάτων· τὸ δὲ, τῇ ἀρετῇ τῆς ἐλευθερίας, ἀντίθεσίν τινα ἔχει. καὶ ὡς Ἰφικράτης εἶπεν· ἡ γὰρ ὁδός μοι τῶν λόγων διὰ μέσων τῶν Χάρητι πεπραγμένων ἐστί, μεταφορὰ κατ᾽ ἀναλογίαν καὶ τὸ* διὰ μέσου, πρὸ ὀμμάτων ποιεῖ· καὶ τὸ φάναι, παρακαλεῖν τοὺς κινδύνους τοῖς κινδύνοις βοηθήσοντας, πρὸ ὀμμάτων μεταφορά. καὶ Λυκολέων ὑπὲρ Χαβρίου· οὐδὲ τὴν ἱκετηρίαν* αἰσχυνθέντες αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τὴν χαλκῆν. μεταφορὰ γὰρ ἐν τῷ παρόντι, ἀλλ᾽ οὐκ ἀεί, ἀλλὰ πρὸ ὀμμάτων*. κινδυνεύοντος γὰρ αὐτοῦ, ἱκετεύει ἡ εἰκών, τὸ ἄψυχον δὴ B ἔμψυχον· τὸ ὑπόμνημα τῶν τῆς πόλεως ἔργων. καὶ * πάντα τρόπον μικρὸν φρονεῖν μελετῶντες· τὸ γὰρ μελετᾶν, αὔξειν τί ἐστι. καὶ ὅτι τὸν νοῦν ὁ θεὸς φῶς ἀνῆψεν ἐν τῇ ψυχῇ· ἄμφω γὰρ δηλοῖ τι. *οὐ γὰρ διαλυόμεθα τοὺς πολέμους, ἀλλ᾽ ἀναβαλλόμεθα· ἄμφω γάρ ἐστι μέλλοντα, καὶ ἡ ἀναβολή, καὶ ἡ τοιαύτη εἰρήνη. καὶ τὸ,* τὰς συνθήκας φάναι *τρόπαιον εἶναι πολὺ κάλλιον τῶν ἐν τοῖς πολέμοις γινομένων· τὰ μὲν γὰρ * ὑπὲρ μικρῶν, καὶ μιᾶς τύχης, αὗται δὲ, ὑπὲρ παντὸς τοῦ πολέμου· ἄμφω γὰρ νίκης σημεῖα· *ὅτι καὶ αἱ πόλεις τῷ ψόγῳ τῶν ἀνθρώπων μεγάλας εὐθύνας διδόασιν· ἡ γὰρ εὔθυνα, βλάβη τις δικαία ἐστίν. ὅτι C μὲν οὖν τὰ ἀστεῖα ἐκ μεταφορᾶς τε τῆς ἀνάλογον λέγεται,* καὶ τοῦ πρὸ ὀμμάτων ποιεῖν, εἴρηται.

* γρ. διὰ μέσου. * αἰσχυνθῆτε. * κινδυνεύοντος γὰρ αὐτοῦ, * π. τρ. μελετῶντες ἀεὶ μικρὰ φρ. Iſocrates in Panegyr. Ibidem, * τρόπαιον * ὑπὲρ μικρῶν, * ἐκ τοῦ * ἐκ τῆς

ΚΕΦΑΛ. ια΄.

Περὶ τοῦ πρὸ ὀμμάτων ποιεῖν.

ΛΕκτέον δὲ, τί λέγομεν πρὸ ὀμμάτων, καὶ τί ποιοῦσι γίγνεται τοῦτο. λέγω δὴ πρὸ ὀμμάτων ταῦτα ποιεῖν, ὅσα ἐνεργοῦντα σημαίνει· οἷον, τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα φάναι εἶναι τετράγωνον, μεταφορά· ἄμφω γὰρ τέλεια, ἀλλ᾽ οὐ σημαίνει ἐνέργειαν. ἀλλὰ τὸ* ἀνθοῦσαν ἔχοντος τὴν ἀκμήν, ἐνέργεια, καὶ τὸ, σὲ δ᾽ ὥσπερ *ἄφετον, ἐνέργεια. καὶ τοὐντεῦθεν οὖν Ἕλληνες ἀΐξαντες D ποσί, τὸ ἀΐξαντες, ἐνέργεια,* καὶ μεταφορά· καὶ ὡς κέχρηται Ὅμηρος πολλαχοῦ, τῷ τὰ ἄψυχα, ἔμψυχα λέγειν, διὰ τῆς μεταφορᾶς. ἐν πᾶσι δὲ τὸ ἐνέργειαν ποιεῖν, εὐδοκιμεῖ· οἷον, ἐν τοῖσδε,

Eurip. Iphig. in Aul. vide Victor. Com. * μετ. παρ᾽ ὃ νικ. Iſocr. in orat. ad Phil.

Αὖτις ἐπὶ δάπεδόνδε κυλίνδετο λᾶας ἀναιδής. καὶ, Ὀδυσσ. λ.
Ἔπτατ᾽ οἰστός. καὶ Ἰλιάδ. ν.
Ἐπιπτέσθαι μενεαίνων. καὶ, Ἰλιάδ. δ.
Ἐν γαίῃ ἵσταντο λιλαιόμενα χροὸς ἆσαι. καὶ, Ἰλιάδ. λ. & ο.
Αἰχμὴ δὲ στέρνοιο διέσσυτο μαιμώωσα. Ἰλιάδ. ο.

ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις διὰ τὸ ἔμψυχα εἶναι, ἐνεργοῦντα φαίνεται· τὸ ἀναισχυντεῖν γάρ, καὶ μαιμᾶν, καὶ τἆλλα, ἐνέργεια. ταῦτα δὲ προσῆψε διὰ τῆς κατ᾽ ἀναλογίαν E μεταφορᾶς· ὡς γὰρ ὁ λίθος πρὸς τὸν Σίσυφον, ὁ ἀναισχυντῶν πρὸς τὸν ἀναισχυντούμενον. ποιεῖ δὲ καὶ ἐν ταῖς εὐδοκιμούσαις εἰκόσιν ἐπὶ τῶν ἀψύχων, ταῦτα·

Κυρτὰ, φαληριόωντα· πρὸ μέν τ᾽ ἄλλ᾽, αὐτὰρ ἐπ᾽ ἄλλα· Ἰλιάδ. ν.

κινούμενα γὰρ καὶ ζῶντα ποιεῖ πάντα. ἡ δ᾽ ἐνέργεια, μίμησις. δεῖ δὲ μεταφέρειν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ἀπὸ οἰκείων καὶ* μὴ φανερῶν· οἷον, καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ τὸ ὅμοιον, καὶ ἐν πολὺ διέχουσι θεωρεῖν εὐστόχου, ὥσπερ Ἀρχύτας ἔφη ταὐτὸν εἶναι διαιτητὴν καὶ βωμόν· ἐπ᾽ ἄμφω γὰρ τὸ ἀδικούμενον καταφεύγει. ἢ εἴ τις φαίη ἄγκυραν καὶ κρεμάστραν τὸ αὐτὸ εἶναι·

A ἄμφω γὰρ ταὐτό τι, ἀλλὰ διαφέρει τῷ ἄνωθεν καὶ κάτωθεν. καὶ τὸ * ἀνωμαλίσθαι τὰς πόλεις, ἐν πολὺ διέχουσι ταὐτό, ἐν ἐπιφανείᾳ καὶ δυνάμεσι, τὸ ἴσον. ἔστι δὲ καὶ τὰ ἀστεῖα τὰ πλεῖστα διὰ μεταφορᾶς, καὶ ἐκ τοῦ προσεξαπατᾶν. μᾶλλον γὰρ γίγνεται δῆλον, ὅτι ἔμαθε παρὰ τὸ ἐναντίως ἔχειν, καὶ ἔοικε λέγειν ἡ ψυχὴ ὡς ἀληθῶς, ἐγὼ δὲ ἥμαρτον. καὶ τῶν ἀποφθεγμάτων δὲ τὰ ἀστεῖα ἐστὶν ἐκ τοῦ μὴ ὃ φησι, λέγειν, οἷον τὸ τοῦ Στησιχόρου, ὅτι οἱ τέττιγες ἑαυτοῖς χαμόθεν ᾄσονται. καὶ τὰ εὖ ᾐνιγμένα διὰ τὸ αὐτὸ ἡδέα· μάθησις γὰρ, καὶ λέγεται μεταφορά· καὶ ὃ λέγει Θεόδωρος, τὸ καινὰ λέγειν. γίγνεται δὲ, ὅταν παράδοξον ᾖ, καὶ μὴ, ὡς ἐκεῖνος λέγει, πρὸς τὴν ἔμπροσθεν δόξαν· ἀλλ᾽ ὥσπερ οἱ B ἐν τοῖς γελοίοις τὰ παραπεποιημένα· ὅπερ δύναται καὶ τὰ παρὰ γράμμα σκώμματα· ἐξαπατᾷ γάρ· καὶ ἐν τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ ὥσπερ ὁ ἀκούων ὑπέλαβεν· ἔστειχε δ᾽ ἔχων ὑπὸ ποσσὶ χίμετλα· ὁ δ᾽ ᾤετο πέδιλα ἐρεῖν. τοῦτο δ᾽ ἅμα λεγομένου, δεῖ δῆλον εἶναι. τὰ δὲ * παρὰ γράμμα ποιεῖ, οὐχ ὃ λέγει, λέγειν, ἀλλ᾽ ὃ μεταστρέφει ὄνομα, οἷον τὸ Θεοδώρου εἰς Νίκωνα τὸν κιθαρῳδὸν, Θράττει σε· προσποιεῖται γὰρ λέγειν τὸ, Θράττει σε, καὶ ἐξαπατᾷ· ἄλλο γὰρ λέγει· διὸ μαθόντι ἡδύ· ἐπεὶ, εἰ μὴ ὑπολαμβάνει Θρᾷκα εἶναι, οὐ δόξει ἀστεῖον εἶναι. καὶ τὸ, βούλει αὐτὸν πέρσαι. δεῖ δὲ ἀμφότερα προσηκόντως λεχθῆναι. οὕτω δὲ καὶ τὰ ἀστεῖα· οἷον τὸ φάναι Ἀθηναίοις τὴν τῆς θαλάττης ἀρ- C χὴν, μὴ ἀρχὴν εἶναι τῶν κακῶν· ὄνασθαι γάρ. ἢ ὥσπερ Ἰσοκράτης τὴν ἀρχὴν τῇ πόλει ἀρχὴν εἶναι τῶν κακῶν. ἀμφοτέρως γὰρ ὃ οὐκ ἂν ᾠήθη τις ἐρεῖν, τοῦτ᾽ εἴρηται, καὶ ἐγνώσθη ὅτι ἀληθές τό, τε γὰρ τὴν ἀρχὴν φάναι ἀρχὴν εἶναι, οὐθὲν σοφόν. ἀλλ᾽ οὐχ οὕτω * λέγει * καὶ ἀρχὴν οὐχ ὃ εἶπεν, ἀπόφησιν, ἀλλ᾽ ἄλλως. ἐν ἅπασι δὲ τούτοις, ἐὰν προσηκόντως τὸ ὄνομα ἐνέγκῃ ὁμωνυμίᾳ ἢ μεταφορᾷ, τότε τὸ εὖ. οἷον ἀνάσχετος, οὐκ ἀνάσχετος, ὁμωνυμίαν ἀπέφησεν, ἀλλὰ προσηκόντως, εἰ ἀεὶ δὶς. καὶ,

Οὐκ ἂν γένοιο μᾶλλον, ἢ σε δεῖ * ξένος,
Ξένος. ἢ οὐ μᾶλλον ἢ σε δεῖ, τὸ αὐτό.

D καὶ, οὐ δεῖ τὸν ξένον, ξένον ἀεὶ εἶναι. ἀλλότριον γὰρ καὶ τοῦτο. τὸ αὐτὸ καὶ τὸ Ἀναξανδρίδου τὸ ἐπαινούμενον,

Καλόν γ᾽ ἀποθανεῖν, πρὶν θανάτου δρᾶν ἄξιον.

ταὐτὸν γάρ ἐστι τῷ εἰπεῖν· ἄξιον γὰρ ἀποθανεῖν, μὴ ὄντα ἄξιον ἀποθανεῖν· ἢ, ἄξιόν γ᾽ ἀποθανεῖν, μὴ θανάτου ἄξιον ὄντα, ἢ μὴ ποιοῦντα θανάτου ἄξια. τὸ μὲν οὖν εἶδος τὸ αὐτὸ τῆς λέξεως τούτων. ἀλλ᾽ ὅσῳ ἂν ἐλάττων καὶ ἀντικειμένως λεχθῇ, * τοσούτῳ μᾶλλον. τὸ δ᾽ αἴτιον, ὅτι ἡ μάθησις, διὰ μὲν τὸ ἀντικεῖσθαι, μᾶλλον· διὰ δὲ τὸ ἐν ὀλίγῳ, θᾶττον γίγνεται. δεῖ δὲ ἀεὶ προσεῖναι ἢ τὸ πρὸς ὃν λέγεται, ἢ τὸ ὀρθῶς λέγεσθαι, εἰ τὸ λεγόμενον ἀληθὲς, καὶ μὴ ἐπιπόλαιον· ἔστι γὰρ * ταῦτα χωρὶς E ἔχειν· οἷον, ἀποθνήσκειν δεῖ, μηδὲν ἁμαρτάνοντα· ἀλλ᾽ οὐκ ἀστεῖον. * τὴν ἀξίαν δεῖ γαμεῖν τὸν ἄξιον· ἀλλ᾽ οὐκ ἀστεῖον· ἀλλ᾽ ἐὰν ἅμα ἄμφω ἔχῃ * ἄξιόν γ᾽ ἀποθανεῖν, μὴ ἄξιον ὄντα τοῦ ἀποθανεῖν. ὅσῳ δ᾽ ἂν πλείω ἔχῃ, τοσούτῳ ἀστειότερον φαίνεται· οἷον, εἰ καὶ τὰ ὀνόματα μεταφορὰ εἴη καὶ μεταφορὰ τοιαδὶ, καὶ * ἀντίθεσις, καὶ παρίσωσις, καὶ ἔχοι ἐνέργειαν. εἰσὶ δὲ καὶ αἱ εἰκόνες, ὥσπερ εἴρηται καὶ ἐν τοῖς ἄνω, αἰεὶ εὐδοκιμοῦσαι τρόπον τινὰ μεταφοραί. * αἰεὶ γὰρ ἐκ δυοῖν λέγονται, ὥσπερ ἡ ἀνάλογον μεταφορά·

* v. ἀνωμαλίσθαι Victor. ὡμαλίσθαι. vel ὁμαλίσθαι.

* παραγράμματα. mut.

* λέγει, ἀλλ᾽ ἄλλως.
* τὸ μὴ ἀρ.

* ξένον, ξ.

* τοσούτῳ εὐδοκιμεῖ μ.

* ταῦτα

* ἄξιον γὰρ ἀ.

* ἀντίθεσις

* ἐ γὰρ εἶ

A ambo enim aliquid idem. ſed differunt in eo, quod alterum ſupernè alterum infernè pendet. Et illud, Æquatas eſſe ciuitates, in longè diſtantibus, idem, in ſuperficie & opibus, æquale. Sunt autem & vrbana plurima ex tranſlatione. Et ex præcedenti deceptione: magis enim fit manifeſtum ipſum didiciſſe, cùm contra ſe habet, & videtur dicere animus, quàm verè: Ego autem errabam. Et apophthegmatum vrbana ſunt ex eo, quia non dicunt, quod verba ſonant, vt illud Steſichori, Cicadas apud ſe humi cantaturas. Et quæ bene in modum ænigmatis formata ſunt, ob idem iucunda ſunt. Perceptio enim eſt, & dicitur tranſlatio. & quod dicit Theodorus, noua proferre. id quod fit, quan- B do præter opinionem ſit, & non, vt ille ait, ex priore opinione, ſed vt in ridiculis, leuiter immutata. Quod valent etiam ſales ab annominatione. errorem enim obiiciunt, etiam in metris. Non enim vt audiens exiſtimabat. Ingrediebatur autem habens ſub pedibus perniones. Ille verò putauit, calceamenta dicturum. Atque hoc ſimul ac dictum eſt, oportet manifeſtum eſſe. Annominationes autem faciunt, vt dicat, non quod dicit, ſed quod inuertit nomen, vt illud Theodori in Niconem citharœdum, Thrattei te. Simulat enim dicere Conturbat te, & decipit. aliud enim dicit. Quamobrem diſcenti iucundum: quoniam ſi non exiſtimet Thracem eſſe, non videbitur vrbanum eſſe. Et illud, Vis ipſum perſai. Oportet autem vtrumque C congruenter eſſe prolatum. Sic verò etiam vrbana, vt affirmare, Athenienſibus maris archen non archen eſſe malorum: quæſtum enim facere. Aut, vt Iſocrates, archen ciuitati archen eſſe malorum. vtroque enim modo, quod non putaſſet aliquis dicturum, id dictum eſt: & cognitum eſt, verum eſſe. Archen enim affirmare archen eſſe, non eſt ſapientis. Sed non ſic dicit, & archen non quod dixerat, negat, verùm aliter. Atque in omnibus his ſi congruenter nomen intulerit, homonymia, aut tranſlatio, tunc bene ſe habet, vt Anaſchetus non anaſchetus, homonymiam negauit, ſed congruenter ſi ſemper bis. Et, non eris magis, quàm te oportet hoſpes, Hoſpes. aut non magis quàm te oportet: D idem. Et, Non oportet hoſpitem hoſpitem ſemper eſſe: alienum enim & hoc. Idem etiam valet celebre illud dictum Anaxandridæ, Honeſtum eſt mori, priuſquam morte agat aliquid dignum. idem enim eſt ac dicere, dignum enim eſt mori, qui non ſit dignus, qui moriatur. aut dignum mori, qui non morte dignus ſit. aut, qui non faciat morte digna. Ac forma quidem eadem elocutionis horum: verùm quo breuiùs & oppoſitiùs prolata ſint, eo probantur magis. Cauſſa autē eſt, quòd perceptio, quia opponatur, eſt magis at propter exiguitatē celeriùs fit. Oportet autē ſemper adeſſe, aut in quē dicitur, aut rectā dictionē, ſi quod dicitur, verū, & nō inane futurū ſit. Licet enim hæc ſeparatim habere, vt Mo- E ri oportet, nihil peccantē: ſed non vrbanū. Dignam oportet ducere dignū: ſed non vrbanū. Verùm ſi ſimul vtrūq; habeat. Dignū enim mori, qui nō ſit dignus, qui moriatur. Cæterùm quo plura habeat, eo vrbanius apparet, vt ſi nomina tranſlatio ſint, & tranſlatio eiuſmodi, & oppoſitio, & compar, & habeat actum. Iam verò imagines ſunt, vt dictum eſt etiam in ſuperioribus, ſemper probatæ quodammodo tranſlationes. ſemper enim ex duobus ducuntur, vt ex proportione tranſlatio:

vt ſcutum, dicimus, poculum eſt Martis: & arcus cithara ſine chordis. ac ſic quidem dicunt non ſimplex. Dicere verò arcum citharam, aut ſcutum poculum, eſt ſimplex. Et aſſimilant, ſicvt Simiæ tibicinem: lucernæ ſtillanti luſcioſum: ambo enim contrahuntur. Bene autem eſt, cùm translatio ineſt. Licet enim per imaginem dicere ſcutum poculum eſſe Martis: & parietinas attritum pannum domus. Et Niceratum dicere Philoctetẽ eſſe morſum à Pratye, vt aſſimilauit Thraſymachus videns Niceratum ſuperatum à Pratye in Rhapſœdia, ſed alentem comam, & ſordidatum adhuc. In quibus maximè exploduntur poetæ, ſi minùs rectè egerint, etiamſi probentur. Dico autem, quando reddunt: Vt apium diſtorta crura gerit. Vt Philammon ſub iugo concertans Coryco. & talia omnia imagines ſunt. Imagines autem translationes eſſe, dictum eſt ſæpe. Et prouerbia translationes à ſpecie ad ſpeciem ſunt. vt ſi quis quaſi bonum capturus ipſum inuehat, deinde damnum accipiat, vt Carpathius inquit, leporem: ambo enim, quod dictum eſt, paſſi ſunt. ac vnde quidem vrbana dicantur, & quamobrem, fermè dicta eſt cauſſa. Sunt autem etiam probatæ ſuperlationes, translationes, vt in ſugillatum: Putaſſetis enim ipſum eſſe morotum calathum: rubrum enim ſugillatum: ſed nimium admodum. Illud autem, Vt id, & id, ſuperlatio eſt locutione differens. Vt Philammon ſub iugo decertat Coryco. Putaſſetis autem ipſum Philammonem eſſe pugnantem Coryco. Vt apium diſtorta crura ferre. Putabam autem non crura, ſed apia habere: ſic diſtorta ſunt. ac ſunt ſuperlationes pueriles: vehementiùs enim aperiunt. Quamobrem qui iraſcuntur, eas dicunt maximè. Neque ſi mihi tot det, quot arenáque puluiſque, Filiam non duco Agamemnonis Atridæ, Neque ſi cum aurea Venere pulchritudine contendat, Operibus verò cum Minerua. Vtuntur autem maximè hac Attici oratores: Quamobrem ſeni dicere indecorum.

CAPVT XII.

De elocutione conuenienti.

OPortet verò non latere, aliam vnicuique generi conuenire elocutionem. Non enim eadem ſcriptionis & contentionis eſt: neque concionis & iudicij. Vtrumque autem neceſſe eſt ſcire. Illud enim eſt emendatam elocutionem ſcire. hoc verò non cogi ſilere, ſi quid velit communicare cum aliis. quod patiuntur illi qui neſciunt ſcribere. Eſt autem elocutio ſcriptionis exactiſſima. Contentionis verò cum actione maximè coniuncta. Huiúſque duæ ſunt ſpecies, morata vna: affecta altera. Quamobrem & actores talia dramata ſequuntur: & poetæ tales. Verſantur verò in manibus qui leguntur, vt Chæremon: accuratus enim, vt orationum ſcriptor, & Lycimnius inter Dithyrambicos. Et, ſi inter ſe comparentur, quæ ſunt ſcriptorum in contentionibus, anguſtæ apparent: quæ oratorum bene habitæ, vulgares in manibus. Cauſſa autem eſt, quòd in contentione conueniunt. Quare etiam quæ actione valent, ablata actione non obeuntia ſuum munus, apparent inſulſa. Vt & diſſoluta,

A οἷον ἡ ἀσπὶς φαμέν, ἐστι φιάλη Ἄρεος, καὶ τόξον φόρμιγξ ἄχορδος. οὕτω μὲν οὖν λέγουσιν οὐχ ἁπλοῦν· τὸ δ᾽ εἰπεῖν τὸ τόξον φόρμιγγα, ἢ τὴν ἀσπίδα φιάλην, ἁπλοῦν. καὶ εἰκάζουσι δὲ οὕτως, οἷον πιθήκῳ* αὐλητήν· *λύχνῳ ψακαζομένῳ* εἰς μύωπα· ἄμφω γὰρ συνάγεται. τὸ δὲ εὖ, ἐστιν ὅταν μεταφορὰ ᾖ· ἔστι γὰρ εἰκάσαι τὴν ἀσπίδα, φιάλην Ἄρεος· καὶ τὸ ἐρείπιον ῥάκος* οἰκίας· καὶ τὸν Νικήρατον φάναι Φιλοκτήτην εἶναι δεδηγμένον ὑπὸ Πράτυος, ὥσπερ εἴκασε Θρασύμαχος ἰδὼν τὸν Νικήρατον ἡττημένον ὑπὸ Πράτυος ῥαψῳδοῦντα, κομῶντα δὲ καὶ αὐχμηρὸν ἔτι. ἐν οἷς μάλιστα ἐκπίπτουσιν οἱ ποιηταί, ἐὰν μὴ εὖ, καὶ ἐὰν* εὖ εὐδοκιμοῦσι. λέγω δ᾽ ὅταν ἀποδιδῶσιν, Ὥσπερ σέλινον
B οὖλα τὰ σκέλη φορεῖ. Ὥσπερ Φιλάμμων ζυγομαχῶν τῷ *Κωρύκῳ. καὶ τὰ τοιαῦτα πάντ᾽ εἰκόνες εἰσίν. αἱ δ᾽ εἰκόνες, ὅτι μεταφοραί, εἴρηται πολλάκις. καὶ αἱ παροιμίαι μεταφοραὶ ἀπ᾽ εἴδους ἐπ᾽ εἶδός εἰσιν· οἷον, ἄν τις ὡς ἀγαθὸν πεισόμενος αὐτὸς ἐπαγάγηται, εἶτα βλαβῇ, ὡς ὁ Καρπάθιός φησι τὸν λαγώ· ἄμφω γὰρ τὸ εἰρημένον πεπόνθασιν. ὅθεν μὲν οὖν τὰ ἀστεῖα λέγεται, καὶ διότι, σχεδὸν εἴρηται τὸ αἴτιον. εἰσὶ δὲ καὶ εὐδοκιμοῦσαι ὑπερβολαὶ μεταφοραί· οἷον εἰς ὑπωπιασμένον· Ὠήθητε γὰρ ἂν αὐτὸν εἶναι συκαμίνων *τάλαρον· ἐρυθρὸν γάρ τι τὸ ὑπώπιον· ἀλλὰ τὸ πολὺ
C σφόδρα. τὸ δ᾽ ὥσπερ τὸ καὶ τό, ὑπερβολὴ τῇ λέξει διαφέρουσα. Ὥσπερ Φιλάμμων ζυγομαχῶν τῷ Κωρύκῳ, ᾠήθητ᾽ ἂν αὐτὸν Φιλάμμωνα εἶναι μαχόμενον τῷ Κωρύκῳ. Ὥσπερ σέλινον οὖλα τὰ σκέλη φορεῖν, ᾠήθην δὲ οὐ σκέλη, ἀλλὰ σέλινα ἔχειν οὕτως οὖλα. εἰσὶ δὲ ὑπερβολαὶ μειρακιώδεις. σφοδρότητα γὰρ δηλοῦσι. διὸ ὀργιζόμενοι λέγουσι μάλιστα.

Οὐδ᾽ εἴ μοι τόσα δοίη, ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε,
Κούρην δ᾽ οὐ γαμέω Ἀγαμέμνονος Ἀτρείδαο,
Οὐδ᾽ εἰ χρυσείῃ Ἀφροδίτῃ κάλλος ἐρίζοι,
Ἔργα δ᾽ Ἀθηναίῃ γλαυκώπιδι ἰσοφαρίζοι.

D χρῶνται δὲ μάλιστα τούτῳ οἱ Ἀττικοὶ ῥήτορες. διὸ πρεσβυτέρῳ λέγειν ἀπρεπές.

ΚΕΦΑΛ. ιβ΄.

Ὅτι ἄλλη ἑκάστῳ γένει ἁρμόττει λέξις.

ΔΕῖ δὲ μὴ λεληθέναι, ὅτι ἄλλη ἑκάστῳ γένει ἁρμόττει λέξις. οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γραφικὴ καὶ ἀγωνιστική· οὐδὲ δημηγορικὴ καὶ δικανική. ἄμφω δὲ ἀνάγκη εἰδέναι· τὸ μὲν γάρ ἐστιν ἑλληνίζειν ἐπίστασθαι· τὸ δὲ μὴ ἀναγκάζεσθαι κατασιωπᾶν, ἄν τι βούληται μεταδοῦναι τοῖς ἄλλοις. ὅπερ πάσχουσιν οἱ μὴ ἐπιστάμενοι γράφειν. ἔστι δὲ
E λέξις, γραφικὴ μὲν, ἡ ἀκριβεστάτη· ἀγωνιστικὴ δέ, ἡ ὑποκριτικωτάτη. ταύτης δὲ δύο εἴδη. ἡ μὲν γάρ, ἠθική· ἡ δέ, παθητική. διὸ καὶ οἱ ὑποκριταὶ τὰ τοιαῦτα τῶν δραμάτων διώκουσι, καὶ οἱ ποιηταὶ τοὺς τοιούτους. βαστάζονται δὲ οἱ ἀναγνωστικοί· οἷον Χαιρήμων· ἀκριβὴς γάρ, ὥσπερ λογογράφος· καὶ Λικύμνιος, τῶν διθυραμβοποιῶν. καὶ παραβαλλόμενοι, οἱ μὲν* τῶν γραφικῶν ἐν τοῖς ἀγῶσι, στενοὶ φαίνονται· οἱ δὲ τῶν ῥητόρων εὖ* λεχθέντες, ἰδιωτικοὶ ἐν ταῖς χερσίν. αἴτιον δ᾽, ὅτι ἐν τῷ ἀγῶνι ἁρμόττει· διὸ καὶ τὰ ὑποκριτικὰ ἀφῃρημένης τῆς ὑποκρίσεως, οὐ ποιοῦντα τὸ αὑτῶν ἔργον, φαίνεται* εὐήθη· οἷον τά τε ἀσύνδετα,

* χ. αὐλητήν.
* λύχνῳ ψακ.
* οἰκίαν.
* Κωρύκῳ. Vide Turnebũ Aduerſ. l.10.c.10.
* κάλαθον.
* τῶν γραφῶν
* λεχθέντων,
* εὐήθως.

καὶ τὸ πολλάκις τὸ αὐτὸ εἰπεῖν ἐν τῇ γραφικῇ, ὀρθῶς ἀποδοκιμάζεται· ἐν δὲ * ἀγωνιστικῇ * καὶ οἱ ῥήτορες χρῶνται· ἔστι γὰρ * ὑποκριτικά. ἀνάγκη δὲ μεταβάλλειν τὸ αὐτὸ λέγοντας· ὅπερ * ὥσπερ ὁδοποιεῖ τὸ ὑποκρίνεσθαι· οὗτός ἐστιν ὁ κλέψας ὑμῶν· οὗτός ἐστιν ὁ ἐξαπατήσας· οὗτός ἐστιν ὁ τὸ ἔσχατον προδοῦναι ἐπιχειρήσας. οἷον καὶ Φιλήμων ὁ * ὑποκριτὴς ἐποίει, ἔν τε τῇ Ἀναξανδρίδου γεροντομανίᾳ, ὅτε λέγει Ῥαδάμανθυς καὶ Παλαμήδης. καὶ ἐν τῷ προλόγῳ τῶν εὐσεβῶν, τὸ Ἐγώ. ἐὰν γάρ τις τὰ τοιαῦτα μὴ ὑποκρίνηται, γίνεται ὁ τὴν δοκὸν φέρων. καὶ τὰ ἀσύνδετα ὡσαύτως· ἦλθον, ἀπήντησα, ἐδεόμην· ἀνάγκη γὰρ ὑποκρίνεσθαι, καὶ μὴ ὡς ἓν λέγοντα τῷ αὐτῷ ἤθει καὶ τόνῳ εἰπεῖν. ἔτι ἔχει ἴδιόν τι τὰ ἀσύνδετα· ἐν ἴσῳ γὰρ χρόνῳ πολλὰ δοκεῖ εἰρῆσθαι· ὁ γὰρ σύνδεσμος ἓν ποιεῖ τὰ πολλά· ὥστε ἐὰν ἐξαιρεθῇ, * δῆλον ὅτι τοὐναντίον ἔσται τὸ ἓν πολλά. ἔχει οὖν αὔξησιν· ἦλθον, διελέχθην, ἱκέτευσα πολλά. * δοκεῖ δὲ ὑπεριδεῖν, ὅσα εἶπον, ὅσα φημί. τοῦτο δὲ βούλεται ποιεῖν καὶ Ὅμηρος, ἐν τῷ, Νιρεὺς δ' αὖ Σύμηθεν, Νιρεὺς Ἀγλαΐης, Νιρεύς, ὃς κάλλιστος.

περὶ οὗ γὰρ πολλὰ * εἴρηται, ἀνάγκη καὶ πολλάκις εἰρῆσθαι. εἰ οὖν καὶ πολλάκις, καὶ πολλὰ δοκεῖ. ὥστε ηὔξησεν ἅπαξ μνησθεὶς διὰ τὸν παραλογισμόν, καὶ μνήμην πεποίηκεν, οὐδαμοῦ ὕστερον αὐτοῦ λόγον ποιησάμενος. ἡ μὲν οὖν δημηγορικὴ λέξις, καὶ παντελῶς ἔοικε τῇ σκιαγραφίᾳ· ὅσῳ γὰρ ἂν πλείων ᾖ ὁ ὄχλος, πορρώτερον ἡ θέα· διὸ τὰ ἀκριβῆ περίεργα καὶ χείρω φαίνεται ἐν ἀμφοτέροις· ἡ δὲ δίκη, ἀκριβεστέρα. ἔτι δὲ μᾶλλον * ἡ ἑνὶ κριτῇ· ἐλάχιστον γάρ ἐστιν ἐν ῥητορικοῖς· εὐσύνοπτον γὰρ μᾶλλον τὸ οἰκεῖον τοῦ πράγματος, καὶ τὸ ἀλλότριον, καὶ ὁ ἀγὼν ἄπεστιν. ὥστε καθαρὰ ἡ κρίσις. διὸ οὐχ οἱ αὐτοὶ ἐν πᾶσι τούτοις εὐδοκιμοῦσι ῥήτορες· ἀλλ' ὅπου μάλιστα ὑποκρίσεως, ἐνταῦθα ἥκιστα ἀκρίβεια ἔνι. τοῦτο δέ, ὅπου φωνῆς, καὶ μάλιστα ὅπου μεγάλης. ἡ μὲν οὖν ἐπιδεικτικὴ λέξις, * γραφικωτάτη. τὸ γὰρ ἔργον * αὐτῆς, ἀνάγνωσις· δευτέρα δέ, ἡ δικανική· τὸ δὲ προσδιαιρεῖσθαι τὴν λέξιν, ὅτι ἡδεῖαν δεῖ καὶ μεγαλοπρεπῆ, περίεργον· τί γὰρ μᾶλλον ἢ σώφρονα καὶ ἐλευθέριον καὶ εἴ τις ἄλλη ἤθους ἀρετή· τὸ γὰρ ἡδεῖαν εἶναι, ποιήσει δῆλον ὅτι τὰ εἰρημένα, εἴπερ ὀρθῶς ὥρισται ἡ ἀρετὴ τῆς λέξεως. τίνος γὰρ ἕνεκα δεῖ σαφῆ καὶ μὴ ταπεινὴν εἶναι, ἀλλὰ πρέπουσαν; ἄν τε γὰρ ἀδολεσχῇ, οὐ σαφής, οὐδὲ ἂν * σύντομος. ἀλλὰ δῆλον ὅτι τὸ μέσον ἁρμόττει. καὶ τὸ ἡδεῖαν, τὰ εἰρημένα ποιήσει, ἂν εὖ μιχθῇ τὸ εἰωθὸς καὶ ξενικόν, καὶ ὁ ῥυθμός, καὶ τὸ πιθανὸν ἐκ τοῦ πρέποντος. περὶ μὲν οὖν τῆς λέξεως εἴρηται, καὶ κοινῇ περὶ ἁπάντων, καὶ ἰδίᾳ περὶ ἕκαστον γένος. λοιπὸν δέ, περὶ τάξεως εἰπεῖν.

* γρ. ἀποδεικτικῇ * γρ. ἢ οἱ ῥ. * ὑποκριτικῶν. * ὑποκριτικός * δῆλον ὅτι ἔσται τὸ ἓν πολλά, παλιν... αὔξησιν. * δοκεῖ ὑπεριδεῖν... Ἰλιάδ. β. * λέγηται * ἡ ἐνὶ φ. * γραφικωτάτη * αὐτῆς * σύντομος

ΚΕΦΑΛ. ιγʹ.

Περὶ τῶν τοῦ λόγου μερῶν.

Ἔστι δὲ τοῦ λόγου δύο μέρη· ἀναγκαῖον γὰρ τό, τε πρᾶγμα εἰπεῖν περὶ οὗ, * καὶ τοῦτ' ἀποδεῖξαι.

* ἔπειτα

A & ſæpe idem dicere in ſcriptione rectè repudiatur: in contentione verò etiam oratores vſurpant. id enim actione valet. Neceſſe verò eſt immutare idem dicentes. quod viam facit actioni. Iſte autem eſt qui expilauit vos. Iſte eſt qui decepit. Iſte eſt qui poſtremum prodere conatus eſt. vt Philemon hiſtrio fecit in Anaxandridæ Gerontomania, cùm loquitur Rhadamanthus, & Palamedes. Et in prologo Piorum, illud Ego. Si enim quis hæc non adiuuet actione, fit is, qui trabem geſtat. Et diſſoluta eodem modo: Veni, Occurri, Rogaui. Neceſſe enim eſt actione adiuuare, & non, quemadmodum qui vnum dicit, iiſdem moribus & tono dicere. Præterea habent proprij aliquid diſſoluta: B in æquali enim tempore multa videntur dicta eſſe. Nam coniunctio vnum facit, ea quæ ſunt multa. Quamobrem ſi auferatur, manifeſtum eſt fore id quod vnum eſt, multa è conuerſo. Habet igitur amplificationem, Veni, Narraui, Supplicaui, multa ſunt. Videtur autem negligere, quæcunque dixi, quæcunque aio. Atque id vult facere etiam Homerus in illo: Nireus autem ex Simo: Nireus Aglaiæ filius: Nireus, qui pulcherrimus. de quo enim multa dicta ſunt, neceſſe eſt & ſæpe eum dictum eſſe. Si igitur & ſæpe, etiam multa videntur. Quare amplificauit, cùm ſemel eum meminerit, propter fallaciam: & memoriam prodidit, etiamſi haud quaquam poſteriùs de C ipſo ſermonem habuerit. Ac deliberatiua quidem elocutio, etiam omnino ſimilis eſt vmbratili picturæ. Quo enim amplior ſit turba, eò longiùs ſpectatur. Quamobrem quæ exquiſita ſunt, ſuperuacanea & peiora apparent in vtriſque. Iudicium verò accuratius eſt. Præterea maiorem curam requirit, quod ad vnum iudicem pertinet. Minimum enim eſt in oratoris: quia magis conſpici poteſt, quod eſt proprium rei, & quod alienum. Ac contentio abeſt, vt ſincera iudicatio ſit. Quamobrem non iidem in omnibus iis probantur oratores: verùm vbi maximè eſt opus actione, ibi minimùm diligentia requiritur. hoc autem, vbi voce: & maximè, vbi magna. Ac demonſtratiua quidem D elocutio ſcriptioni accommodatiſſima eſt: opus enim ipſius eſt lectio. Secundo autem loco eſt iudicialis. Diuidere verò elocutionem, vt ſuauem oporteat eſſe, & magnificam, inane eſt. Cur enim magis quàm temperantem & liberalem, & ſi qua alia eſt morum virtus? Nam, vt ſuauis ſit, facient profectò ea quæ dicta ſunt, ſi modò rectè definita eſt virtus elocutionis. Cuius enim rei cauſſa oportet perſpicuam & non humilem eſſe, ſed decoram? ſi enim nugatoria eſt, non eſt dilucida: neque, ſi conciſa. ſed profectò medium conuenit: & ſuauem, quæ dicta ſunt, efficient, ſi bene ſint temperata: vſitatum & peregrinum & rhythmus, & appoſitum ad perſuadendum ex decoro. E Ac de elocutione quidem dictum eſt, & communiter de omnibus & ſingillatim de vnoquoque genere.

CAPVT XIII.

De partibus orationis.

RELiquum eſt vt de diſpoſitione dicamus. Sunt autem orationis duæ partes. Neceſſariũ enim eſt & rem dicere, qua de agitur, & eam demõſtrare.

Quare, vt dicens non demonſtret, aut demonſtret non priùs dicens, fieri non poteſt. Nam demonſtrans, aliquid demonſtrat: & præloquens cauſſa demonſtrandi præloquitur. Horum autem illud propoſitio eſt: hoc fides: quemadmodum ſiquis diſtingueret, illud quidem problema: hoc verò demonſtrationem eſſe. Iam verò diuidunt ridiculè. Narratio enim iudicialis orationis ſolius eſt: demonſtratiuæ autem & deliberatiuæ quomodo contingit narrationem eſſe qualem dicunt? aut quæ ſunt contra aduerſarium? aut perorationem demonſtratiuarum? Prooemium verò, & aduerſa collatio, & repetitio in deliberatiuis tunc fit, cùm contradictio adſit. Etenim accuſatio & defenſio ſæpe adhibentur: ſed non quatenus conſultatio B eſt. Quin peroratio etiam non eſt iudicialis omnis, vt ſi parua oratio ſit, aut res facilè ſub memoriam cadat. Contingit enim ex longitudine amputari. Neceſſariæ igitur particulæ ſunt propoſitio, & fides. Ac propriæ quidem hæ, plurimæ verò prooemium, propoſitio, fides, peroratio. Quæ enim contra aduerſarium ſunt, ad fidem pertinent. Et aduerſa collatio, amplificatio eſt eorum quæ ſua ſunt, vt loco partis cuiuſdam eam contineat fides: demonſtrat enim aliquid faciens hoc: ſed non prooemium: neque peroratio: verùm in memoriam redigit. Erit igitur, ſi quis has diuidat, vt faciebant ſectatores Theodori, narratio altera, & ſupernarratio, & prænarratio, & refutatio, & ſuperrefutatio. At oportet, C eos qui formam aliquam dicunt, & differentiam, nomen ponere. Alioqui fit inane, & nugatorium: vt Lycimnius facit in arte, Irruptionem nominans, & Aberrationem, & Ramos.

CAPVT XIV.

De prooemiis demonſtratiuis, iudicialibus, deliberatiuis.

AC prooemium quidem eſt principium orationis: vt in Poeſi Prologus: & in Auleſi Proaulium: omnia enim principia hæc ſunt, & tanquam D viæ munitio inuadenti. Ac eſt quidem Proaulium ſimile demonſtratiuarum prooemio. Etenim tibicines quodcunque poſſunt canere, id præcinentes copulant cum endoſimo: & in demonſtratiuis orationibus oportet ſic ſcribere. quidquid enim velit, ſtatim dicentem adnectere, & copulare: cuius rei omnes faciunt exemplum Iſocratis in encomio Helenæ prooemium. Nihil enim propinqui eſt contentioſis, & Helenæ. Simul verò etiam ſi digredietur, conuenit non totam orationem vnius generis eſſe. Ducuntur autem demonſtratiua- E rum prooemia, ex laude, aut vituperatione: vt Gorgias in Olympica oratione: Ob multa digni ſunt, qui ſuſpiciantur, ò viri Græci. Laudat enim conciliabula cogentes. Iſocrates verò vituperat, quòd corporum quidem virtutes donis honorarunt: at prudentibus nullum præmium conſtituerunt. Et à deliberatione, vt, Oportet probos honorare, quamobrem & ipſe Ariſtidem laudat. Aut tales, qui neque celebres ſunt, neque improbi: ſed quicunque cùm probi ſint, obſcuri ſunt, vt Alexander Priami filius. Hic enim deliberat. Præterea verò ex iudicialibus prooemiis, hoc eſt, ex iis quæ referuntur ad auditorem, ſi de re præter opinionem habeatur oratio, aut de difficili, aut de peruulgata, vt veniam dent: quemadmodum Choerilus:

A δ' ἐξ εἰπόντα μὴ ἀποδεῖξαι, ἢ ἀποδεῖξαι μὴ προειπόντα, ἀδύνατον· ὅ, τε γὰρ ἀποδεικνύων, τι ἀποδείκνυσι· καὶ ὁ προλέγων, ἕνεκα τοῦ ἀποδεῖξαι προλέγει. τούτων δὲ, τὸ μὲν πρόθεσίς ἐστι· τὸ δὲ, πίστις· ὥσπερ ἂν εἴ τις διέλοι, ὅτι τὸ μὲν, πρόβλημα· τὸ δὲ, ἀπόδειξις. νῦν δὲ διαιροῦσι γελοίως· διήγησις γάρ που τοῦ δικανικοῦ λόγου μόνου ἐστίν. ἐπιδεικτικοῦ δὲ καὶ δημηγορικοῦ, πῶς ἐνδέχεται διήγησιν εἶναι οἵαν λέγουσιν, ἢ τὰ πρὸς τὸν ἀντίδικον, ἢ ἐπίλογον τῶν ἀποδεικτικῶν. προοίμιον δὲ καὶ ἀντιπαραβολὴ, καὶ ἐπάνοδος, ἐν ταῖς δημηγορίαις τότε γίνεται, ὅταν ἀντιλογία ᾖ. καὶ γὰρ ἡ κατηγορία καὶ ἡ B ἀπολογία πολλάκις, ἀλλ' οὐχ * ᾗ συμβουλή· ἀλλ' ὁ ἐπίλογος. ἔτι, οὐδὲ δικανικοῦ παντὸς, οἷον ἐὰν μικρὸς ὁ λόγος, ἢ τὸ πρᾶγμα εὐμνημόνευτον· συμβαίνει γὰρ τοῦ μήκους ἀφαιρεῖσθαι. ἀναγκαῖα ἄρα μόρια, πρόθεσις, καὶ πίστις. ἴδια μὲν οὖν ταῦτα· τὰ δὲ πλεῖστα, προοίμιον, πρόθεσις, πίστις, ἐπίλογος· τὰ γὰρ πρὸς τὸν ἀντίδικον, τῶν πίστεών ἐστι· καὶ ἡ ἀντιπαραβολὴ, αὔξησις τῶν αὑτοῦ, ὥστε μέρος τι τῶν πίστεων. ἀποδείκνυσι γάρ τι ὁ ποιῶν τοῦτο, ἀλλ' οὐ τὸ προοίμιον, οὐδ' ὁ ἐπίλογος, ἀλλ' ἀναμιμνήσκει. ἔσται οὖν, ἄν τις τὰ τοιαῦτα διαιρῇ, ὅπερ ἐποίουν οἱ περὶ Θεόδωρον, διήγησις ἕτερον, καὶ ἐπιδιήγησις, καὶ προδιήγησις, καὶ ἔλεγχος, καὶ * ἐπεξέλεγχος. C δεῖ δὲ εἶδός τι * λέγοντα καὶ διαφορὰν, ὄνομα τίθεσθαι. εἰ δὲ μὴ, γίνεται * κενὸν καὶ ληρῶδες, οἷον Λικύμνιος ποιεῖ ἐν τῇ τέχνῃ, ἐπούρωσιν ὀνομάζων, καὶ ἀποπλάνησιν, καὶ ὄζους.

* χ. ἐάν.
* ἐπέλεγχος,
* λέγονται
* καινὸν

ΚΕΦΑΛ. ιδ΄.

Περὶ προοιμίου.

D ΤΟ μὲν οὖν προοίμιον, ἐστὶν ἀρχὴ λόγου ὅπερ ἐν ποιήσει πρόλογος, καὶ ἐν αὐλήσει προαύλιον. πάντα γὰρ ἀρχαὶ ταῦτ' εἰσὶ, καὶ οἷον ὁδοποίησις τῷ ἐπιόντι. τὸ μὲν οὖν προαύλιον, ὅμοιον τῷ τῶν ἐπιδεικτικῶν προοιμίῳ. καὶ γὰρ οἱ αὐληταὶ, ὅ, τι ἂν * εὖ ἔχωσιν αὐλῆσαι, τοῦτο προαυλήσαντες, συνῆψαν τῷ ἐνδοσίμῳ· καὶ ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς λόγοις δεῖ οὕτω γράφειν· ὅ, τι γὰρ ἂν βούληται * εὐθὺ εἰπόντα, ἐνδοῦναι καὶ συνάψαι· ὅπερ πάντες ποιοῦσι. παράδειγμα τὸ τῆς Ἰσοκράτους Ἑλένης προοίμιον. οὐδὲν γὰρ οἰκεῖον * ὑπάρχει τοῖς ἐριστικοῖς καὶ Ἑλένῃ. ἅμα δὲ καὶ ἐὰν ἐκτοπίσῃ, ἁρμόττει μὴ ὅλον τὸν λόγον ὁμοειδῆ εἶναι. E λέγεται δὲ τὰ τῶν ἐπιδεικτικῶν προοίμια, ἐξ ἐπαίνου, ἢ ψόγου· οἷον Γοργίας μὲν ἐν τῷ * Ὀλυμπικῷ λόγῳ, Ὑπὸ πολλῶν ἄξιοι θαυμάζεσθαι, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες· ἐπαινεῖ γὰρ τοὺς τὰς πανηγύρεις συνάγοντας· Ἰσοκράτης δὲ ψέγει, ὅτι, τὰς μὲν τῶν σωμάτων ἀρετὰς δωρεαῖς ἐτίμησαν· τοῖς δ' εὖ φρονοῦσιν, οὐδὲν ἆθλον ἐποίησαν. καὶ ἀπὸ συμβουλῆς, οἷον ὅτι δεῖ τοὺς ἀγαθοὺς τιμᾶν. διὸ καὶ αὐτὸς Ἀριστείδην ἐπαινεῖ· * ἢ τοὺς τοιούτους, οἳ μήτε εὐδοκιμοῦσι, μήτε φαῦλοι, ἀλλ' ὅσοι ἀγαθοὶ ὄντες * ἄδηλοι, ὥσπερ Ἀλέξανδρος ὁ Πριάμου. οὗτος γὰρ συμβουλεύει. ἔτι δ' ἐκ τῶν δικανικῶν προοιμίων. τοῦτο δ' ἐστὶν, ἐκ τῶν πρὸς τὸν ἀκροατὴν, εἰ περὶ παραδόξου λόγος, ἢ περὶ χαλεποῦ, ἢ περὶ τεθρυλλημένου πολλοῖς, ὥστε συγγνώμην ἔχειν· οἷον Χοιρίλος,

* εὐθὺς εἰπόντα,
* ὑπάρχει
* Ὀλυμπιακῷ
* ἢ πῶς τι.
* κατάδηλοι. al. ἄδηλοι.

Νῦν δ' ὅτι πάντα δίδασιν. τὰ μὲν οὖν τῶν ἐπιδεικτικῶν * λόγων προοίμια, ἐκ τούτων· ἐξ ἐπαίνου, ἐκ ψόγου, ἐκ προτροπῆς, ἐξ ἀποτροπῆς, ἐκ τῶν πρὸς τὸν ἀκροατήν. δεῖ δὲ ἢ ξένα, ἢ οἰκεῖα εἶναι τὰ ἐνδόσιμα τῷ λόγῳ. τὰ δὲ τοῦ δικανικοῦ προοίμια, δεῖ λαβεῖν, ὅτι ταὐτὸ δύναται ὅπερ τῶν δραμάτων οἱ πρόλογοι, καὶ τῶν ἐπῶν τὰ προοίμια· τὰ μὲν γὰρ τῶν διθυράμβων, ὅμοια * τοῖς ἐπιδεικτικοῖς.

Διὰ σὲ καὶ τεὰ δῶρα εἴτε σκῦλα. ἐν δὲ τοῖς * λόγοις καὶ ἔπεσι δεῖγμά ἐστι τοῦ λόγου, ἵνα προειδῶσι περὶ οὗ * ἦ ὁ λόγος, καὶ μὴ κρέμηται ἡ διάνοια· τὸ γὰρ ἀόριστον, πλανᾷ. ὁ δοὺς οὖν ὥσπερ εἰς τὴν χεῖρα τὴν ἀρχὴν, ποιεῖ ἐχόμενον ἀκολουθεῖν τῷ λόγῳ. διὰ τοῦτο,

Μῆνιν ἄειδε θεά. Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα.

Ἡγεῦ μοι λόγον ἄλλον, ὅπως Ἀσίας ἀπὸ γαίης

Ἦλθεν ἐς Εὐρώπην πόλεμος μέγας.

καὶ οἱ τραγικοὶ δηλοῦσι περὶ τὸ δρᾶμα, κἂν μὴ εὐθὺς, ὥσπερ Εὐριπίδης, ἀλλ' ἐν τῷ προλόγῳ γέ που δηλοῖ, ὥσπερ καὶ Σοφοκλῆς· Ἐμοὶ πατὴρ ἦν Πόλυβος. καὶ ἡ κωμῳδία ὡσαύτως. τὸ μὲν οὖν ἀναγκαιότατον ἔργον τοῦ προοιμίου καὶ ἴδιον τοῦτο, δηλῶσαι τί ἐστι τὸ τέλος οὗ ἕνεκα ὁ λόγος. διόπερ ἂν δῆλον ᾖ καὶ μικρὸν τὸ πρᾶγμα, οὐ χρηστέον προοιμίῳ. τὰ δὲ ἄλλα εἴδη οἷς χρῶνται, ἰατρεύματα καὶ κοινά. λέγεται δὲ ταῦτα, ἔκ τε τοῦ λέγοντος, καὶ τοῦ ἀκροατοῦ, καὶ τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ ἐναντίου. περὶ αὐτοῦ μὲν καὶ τοῦ ἀντιδίκου, ὅσα περὶ διαβολὴν λῦσαι καὶ ποιῆσαι. ἔστι δὲ οὐχ ὁμοίως· ἀπολογουμένῳ μὲν γὰρ, πρῶτον τὰ πρὸς διαβολήν· κατηγοροῦντι δ' ἐν τῷ ἐπιλόγῳ. διὰ δὲ οὐκ ἄδηλον· τὸν μὲν γὰρ ἀπολογούμενον, ὅταν μέλλῃ εἰσάξειν αὑτὸν, ἀναγκαῖον ἀνελεῖν τὰ κωλύοντα· ὥστε λυτέον πρῶτον τὴν διαβολήν· τῷ δὲ διαβάλλοντι ἐν τῷ ἐπιλόγῳ * διαβλητέον, * ἵνα * μνημονεύσωσι μᾶλλον· τὰ δὲ πρὸς τὸν ἀκροατὴν, ἔκ τε τοῦ εὔνουν ποιῆσαι, καὶ ἐκ τοῦ ὀργίσαι, καὶ ἐνίοτε δὲ ἐκ τοῦ προσεκτικὸν, ἢ τοὐναντίον· οὐ γὰρ αἰεὶ συμφέρει ποιεῖν προσεκτικόν. διὸ πολλοὶ εἰς γέλωτα πειρῶνται προάγειν. εἰς δὲ εὐμάθειαν ἅπαντα ἀνάξει, ἐάν τις βούληται, καὶ τὸ ἐπιεικῆ φαίνεσθαι· προσέχουσι γὰρ μᾶλλον τούτοις. προσεκτικοὶ δὲ τοῖς μεγάλοις, τοῖς ἰδίοις, τοῖς θαυμαστοῖς, τοῖς ἡδέσι. διὸ δεῖ ἐμποιεῖν, ὡς περὶ τοιούτων ὁ λόγος. ἐὰν δὲ μὴ προσεκτικοὺς, ὅτι μικρὸν, ὅτι οὐδὲν πρὸς ἐκείνους, ὅτι λυπηρόν. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι πάντα ἔξω τοῦ λόγου τὰ τοιαῦτα· πρὸς φαῦλον γὰρ ἀκροατὴν καὶ τὰ ἔξω τοῦ πράγματος ἀκούοντα· ἐπεὶ ἂν μὴ τοιοῦτος ᾖ, οὐθὲν δεῖ προοιμίου, ἀλλ' ἢ ὅσον τὸ πρᾶγμα εἰπεῖν κεφαλαιωδῶς, ἵνα ἔχῃ ὥσπερ σῶμα κεφαλήν. ἔτι, τὸ * προσεκτικοὺς ποιεῖν πάντων τῶν μερῶν κοινὸν, ἐὰν δέῃ· πανταχοῦ γὰρ ἀνιᾶσι μᾶλλον, ἢ ἀρχόμενοι. διὸ γελοῖον ἐν ἀρχῇ τάττειν, ὅτε μάλιστα πάντες προσέχοντες ἀκροῶνται. ὥστε ὅπου ἂν ᾖ καιρὸς, λεκτέον. καί μοι προσέχετε τὸν νοῦν· οὐθὲν γὰρ μᾶλλον ἐμὸν, ἢ ὑμέτερον· καὶ, ἐρῶ γὰρ ὑμῖν, οἷον οὐδεπώποτε ἀκηκόατε δεινὸν, ἢ οὕτω θαυμαστόν.

* λεγόμενα

* τοῖς ἐπιδεικτικοῖς. ἢ, [illegible] ἢ τὰ δῶρα ἢ σκῦλα, [illegible] διὰ [illegible].

* προλόγοις

* ὅλου λ.

* διαβλητέον.

* μνημονεύσωσι

* προσεκτικοὺς

A Nunc verò cùm omnia iam vulgata. Ac demon* ſtratiuarum quidem ducuntur prooemia ex his: ex laude, ex vituperatione, ex ſuaſione, ex diſſuaſione, ex iis quæ referuntur ad auditorem. Oportet verò aut aliena, aut propinqua eſſe endoſima orationi. at iudicialis prooemia aſſumendum eſt idem valere, quod dramatum valent prologi, & Epicorum prooemia. Nam quæ ſunt Dithyramborum, ſimilia ſunt demonſtratiuis. Propter te, & tua dona, ſiue ſpolia. In logis autem, & Epicis ſpecimen eſt orationis, vt prouideant de quo ſit oratio, & non ſuſpenſa ſit mentis agitatio: quod enim indefinitum eſt, cogit vagari. Qui igitur dat vt in manus principium, facit vt hærens ſequatur orationem. Ob id, Iram Diua cane. Dic
B mihi Muſa virum. Præcipe mihi ſermonem alium, vt ex Aſia venit in Europam bellum magnum. Et Tragici indicant in dramate: quamuis non ſtatim, vt Euripides, ſed in prologo tamen indicat, vt etiam Sophocles: Mihi pater fuit Polybus. Et Comœdia ſimiliter. ac maximè quidem neceſſarium munus prooemij, & proprium eſt hoc, indicare finem cuius gratia ſit oratio. Quamobrem ſi manifeſta ſit, & parua res, non eſt vtendum prooemio. Aliæ verò formæ, quibus vtuntur, medicamenta ſunt & communia. Ducuntur verò hæc tum ex dicente, tum ex auditore, tum ex re, tum ex aduerſario, ab ipſo quidem & aduerſario, quæcunque valent ad criminationem
C ſoluendam, & obiiciendam. Sunt autem hæc non ſimiliter. Nam defendenti quidem primùm ſunt ea quæ pertinent ad criminationem. Accuſanti verò, in peroratione. quamobrem autem, non eſt incertum. Defendentem enim, cùm illaturus eſt ſe ipſum, neceſſarium eſt remouere quæ obſtant. Quare ſoluenda eſt primùm criminatio. Calumnianti verò, in peroratione calumniandum, vt meminerint magis. Quæ verò referuntur ad auditorem, ex eo, vt beneuolus fiat, & iratus: interdum verò etiam attentus, aut contra. Non enim ſemper prodeſt facere attentum. Quamobrem multi ad riſum conantur adducere. Ad docilitatem omnia perducet, ſi quis velit, etiam cùm probus appareat. Attendunt enim magis hos.
D Attenti verò redduntur magnis, propriis, admirabilibus, iucundis. Quamobrem oportet iniicere, de his orationem haberi. Sin autem non attentos velimus reddere, dicemus paruum eſſe, nihil ad illos pertinere, moleſtum eſſe. Oportet verò non latere omnia eſſe extra orationem talia. Nam ad improbum referuntur auditorem, & quæ ſunt extra rem, audientem, quoniam ſi non talis ſit, nulla de cauſſa opus ſit prooemio, niſi vt rem dicat ſummatim, vt habeat tanquam corpus, caput. Præterea attentum facere omnium partium eſt commune, ſi opus ſit: vbicunque enim langueſcunt magis quàm incipientes.
E Quare ridiculum eſt in principio collocare, cùm maximè omnes attendentes audiunt. Quare, vbi ſit occaſio, dicendum eſt: Et, mihi adhibere animum: neque enim magis meum, quàm veſtrum. Et, Dicam enim vobis rem, qualem nunquam aliàs audiſtis, atrocem, aut ſic admirabilem.

Hoc autem

Hoc autem eſt, vt dixit Prodicus, cùm dormitant auditores, inferre aliquid demonſtrationis quinquaginta drachmarum ipſis. Eſſe autem hæc ad auditorem, non quatenus auditor eſt, patet. Omnes enim aut criminantur, aut metus diſſoluunt in procœmiis. Rex, dicam quidem, non quanto ſtudio, Quid procœmiaris? Et malam cauſſam habentes, aut qui habere videntur: vbique enim melius eſt verſari, quàm in cauſſa. Quamobrem ſerui haudquaquam interrogata dicunt, ſed quæ circum ſunt: & procœmiantur. atque vnde beneuolos oporteat efficere, dictum eſt, & aliarum vnaquæque rerum talium. Quoniam vero probè dictum eſt, Da me ad Phæaces amicum venire, aut miſerandum, hæc oportet duo intueri. In demonſtratiuis vèro oportet facere vt collaudari putet auditor aut ſe, aut genus, aut ſtudia ipſius, aut alio aliquo modo. Quod enim dicit Socrates in Funebri, verum eſt, Non eſſe difficile Athenienſes apud Athenienſes laudare, ſed apud Lacedæmonios. Quæ vero ſunt deliberatiuæ orationis, ex generis iudicialis orationibus ſunt. Natura enim minimè illa habet. Etenim & de quo agatur, ſciunt, & nulla de cauſſa res indiget procœmio, niſi propter ipſum, aut contradicentes, aut ſi non quantum velis exiſtiment, ſed aut maius, aut minus. Quamobrem aut criminari, aut criminationem depellere neceſſe eſt, & aut augere, aut extenuare. Horum autem cauſſa procœmio indiget, aut ornatus gratia, quod abrupta videantur, niſi illud habeant. Eiuſmodi enim eſt Gorgiæ encomium in Eleos: nullo enim connixu, nullóque motu antè adhibito confeſtim incipit, Elis ciuitas beata.

CAPVT XV.

De criminatione pertinente ad procœmia.

De criminatione autem vnum eſt, ex quibus aliquis opinionem malam detraxerit: nihil enim differt, dicenténe aliquo, an non. Quare hoc in vniuerſum eſt. Alius locus, tanquam iis, de quibus controuerſia eſt, occurrere, aut Non eſſe: aut Non noxium: aut Non huic: aut Non tantopere: aut Non iniuſtum: aut Non magnum: aut Non turpe: aut Non habens magnitudinem. De his enim controuerſia eſt. vt Iphicrates aduerſus Nauſicratem. affirmauit enim ſe feciſſe quod is dicebat, & nocuiſſe: ſed non iniuſtè egiſſe. aut compenſare eum qui iniuſtè agit. ſi noxium, at honeſtum. ſi moleſtum, at vtile: aut aliquid aliud tale. alius locus, eſſe erratum, aut infortunium, aut neceſſariū: vt Sophocles dixit, ſe tremere non quemadmodū calumnians dixit, vt videretur ſenex, ſed ex neceſſitate. Neque enim volenti ſibi eſſe annos octoginta. Et compenſare, cuius gratia, quod non nocere voluit, ſed hoc, & non illud, quod criminatus eſt, feciſſe: contigit autem nocere. iuſtum vero eſſet, aduerſus me odium eſſe, ſi, vt id fieret, commiſiſſem. alius, num ſimul teneatur criminans aut nunc, aut priùs, aut ipſe, aut ſuorum aliquis. alius, num alij ſimul teneantur, quos cōfitentur non affines eſſe criminationi. vt ſi purus adulter eſt, igitur & ille, & ille. alius, num qui criminatur, alios criminatus ſit, aut alius ipſos, aut ſine criminatione ſuſpecti fuerint, vt ipſe nunc, qui reperti ſint non affines culpæ. alius ex contrario criminantem criminari.

A τοῦτο δ' ἐστὶν, ὥσπερ ἔφη Πρόδικος, ὅτε* νυστάζοιεν οἱ ἀκροαταὶ, παρεμβάλλειν τῆς πεντηκονταδράχμου αὐτοῖς. ὅτι δὲ πρὸς τὸν ἀκροατὴν, οὐχ ᾗ ὁ ἀκροατὴς, δῆλον· πάντες γὰρ ἢ διαβάλλουσιν, ἢ φόβους ἀπολύονται ἐν τοῖς προοιμίοις· (* γρ. νυστάζωσιν)

Ἄναξ, ἐρῶ μὲν, οὐχ ὅπως σπουδῆς ὕπο,
Τί φροιμιάζῃ;

(Sophocles in Antig. Eurip. Iphig. in Tauris.)

καὶ οἱ πονηρὸν τὸ πρᾶγμα ἔχοντες ἢ δοκοῦντες. πανταχοῦ γὰρ βέλτιον διατρίβειν, ἢ ἐν τῷ πράγματι. διὸ οἱ δοῦλοι, οὐ τὰ ἐρωτώμενα λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ κύκλῳ, καὶ προοιμιάζονται. πόθεν δ' εὔνους δεῖ ποιεῖν, εἴρηται, καὶ B τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν τοιούτων. ἐπεὶ δὲ εὖ λέγεται,

Δός μ' ἐς Φαίηκας φίλον ἐλθεῖν, ἠδ' ἐλεεινόν, (Ὀδυσ. ζ.)

τούτων δεῖ δύο στοχάζεσθαι. ἐν δὲ τοῖς ἐπιδεικτικοῖς οἴεσθαι δεῖ ποιεῖν συνεπαινεῖσθαι τὸν ἀκροατὴν, ἢ αὐτὸν, ἢ γένος, ἢ ἐπιτηδεύματ' αὐτοῦ, ἢ ἄλλως γέ πως· ὃ γὰρ λέγει Σωκράτης ἐν τῷ ἐπιταφίῳ, ἀληθὲς, ὅτι οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίους ἐν Ἀθηναίοις ἐπαινεῖν, ἀλλ' ἐν Λακεδαιμονίοις. τὰ δὲ τοῦ δημηγορικοῦ ἐκ τῶν τοῦ δικανικοῦ λόγου ἐστί. φύσει δὲ ἥκιστα ἔχει· καὶ γὰρ καὶ περὶ οὗ ἴσασι. καὶ οὐδὲν δεῖται τὸ πρᾶγμα προοιμίου, ἀλλ' ἢ δι' αὐτὸν, ἢ τοὺς ἀντιλέγοντας, ἢ ἐὰν μὴ ἡλίκον βούλει ὑπολαμβάνωσιν, C ἀλλ' ἢ μεῖζον, ἢ ἔλαττον. διὸ ἢ διαβάλλειν, ἢ ἀπολύεσθαι ἀνάγκη, καὶ ἢ αὐξῆσαι ἢ μειῶσαι. τούτων δὲ ἕνεκα, προοιμίου δεῖται, ἢ κόσμου χάριν· ὡς αὐτοκάβδαλα φαίνεται, ἐὰν μὴ ἔχῃ. τοιοῦτον γὰρ τὸ Γοργίου ἐγκώμιον εἰς Ἠλείους· οὐδὲν γὰρ προεξαγκωνίσας, οὐδὲ προανακινήσας, εὐθὺς ἄρχεται, Ἦλις πόλις εὐδαίμων.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Τόποι εἰς τὸ ἀπολύεσθαι διαβολήν.

Περὶ δὲ διαβολῆς, ἓν μὲν τὸ ἐξ ὧν ἄν τις ὑπόληψιν δυσχερῆ ἀπολύσαιτο· οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἴτε εἰπόντος τινὸς, εἴτε μή. ὥστε τοῦτο καθόλου. ἄλλος *τρόπος, D ὥστε πρὸς τὰ ἀμφισβητούμενα ἀπαντᾶν, ἢ ὡς οὐκ ἔστιν, ἢ ὡς οὐ βλαβερὸν, ἢ οὐ* τούτῳ, ἢ ὡς οὐ τηλικοῦτον, ἢ οὐκ ἄδικον, ἢ οὐ μέγα, ἢ οὐκ αἰσχρὸν, ἢ οὐκ ἔχον μέγεθος· περὶ γὰρ* τοιούτων ἡ ἀμφισβήτησις· ὥσπερ Ἰφικράτης πρὸς Ναυσικράτην· ἔφη γὰρ ποιῆσαι ὃ ἔλεγε, καὶ βλάψαι, ἀλλ' οὐκ ἀδικεῖν. ἢ ἀντικαταλλάττεσθαι ἀδικοῦντα, εἰ βλαβερὸν ἀλλ' οὖν καλὸν, εἰ λυπηρὸν ἀλλ' ὠφέλιμον, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον. ἄλλος *τρόπος, ὡς ἐστὶν ἁμάρτημα, ἢ ἀτύχημα, ἢ ἀναγκαῖον· οἷον Σοφοκλῆς ἔφη, τρέμειν οὐχ ὡς ὁ διαβάλλων ἔφη, ἵνα δοκῇ γέρων, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· οὐ γὰρ ἑκόντι εἶναι αὐτῷ ἔτη ὀγδοήκοντα. E καὶ αἱ ἀντικαταλλαγαὶ τοῦ οὗ ἕνεκα, ὅτι οὐ βλάψαι ἐβούλετο, ἀλλὰ τόδε, καὶ οὐ τοῦτο ὃ διεβάλλετο, ποιῆσαι· συνέβη δὲ βλαβῆναι. δίκαιον δὲ μισεῖν, εἰ ὅπως τοῦτο γένηται, ἐποίουν. ἄλλος, εἰ ἐμπεριείληπται ὁ διαβάλλων, ἢ νῦν, ἢ πρότερον, ἢ αὐτὸς, ἢ τῶν ἐγγύς. ἄλλος, *εἰ ἐμπεριλαμβάνονται, οὓς ὁμολογοῦσι μὴ ἐνόχους εἶναι τῇ διαβολῇ· οἷον, εἰ ὅτι καθάριος ὁ μοιχὸς, *καὶ ὁ δεῖνα,] καὶ ὁ δεῖνα ἄρα. ἄλλος, εἰ ἄλλους *διέβαλεν, ἢ ἄλλος αὐτόν· ἢ ἄνευ διαβολῆς ὑπελαμβάνοντο, ὥσπερ αὐτὸς νῦν, οἳ πεφήνασιν οὐκ ἔνοχοι. ἄλλος *ἐκ τοῦ ἀντιδιαβάλλειν τὸν διαβάλλοντα·

(* γρ. τόπος. * γρ. τῷ. * γρ. τούτων. * γρ. τόπος. * γρ. εἰ ἄλλοι ἐμ. * absunt à q. c. * γρ. διέβαλεν. * γρ. ἐκ τοῦ ἀντιδιαβάλλειν.)

A ἄτοπον γάρ, εἰ ὁ αὐτὸς ἄπιστος, οἱ τούτου λόγοι ἔσονται πιστοί. ἄλλος, εἰ γέγονε κρίσις· ὥσπερ Εὐριπίδης πρὸς Ὑγιαίνοντα ἐν τῇ ἀντιδόσει κατηγοροῦντα, ὡς ἀσεβής, ὅς γ᾽ ἐποίησε κελεύων ἐπιορκεῖν.

Ἡ γλῶσσ᾽ ὀμώμοχ᾽, ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.

Hippoly. ἔφη γὰρ αὐτὸν ἀδικεῖν τὰς ἐκ τοῦ Διονυσιακοῦ ἀγῶνος κρίσεις εἰς τὰ δικαστήρια ἄγοντα· ἐκεῖ γὰρ αὐτὸν δεδωκέναι λόγον ἢ δώσειν, * εἰ βούλεται κατηγορεῖν. ἄλλος ἐκ τῆς διαβολῆς κατηγορεῖν, ἡλίκον· καὶ τοῦτο, ὅτι ἄλλας κρίσεις * ποιεῖ. κοινὸς δὲ ἀμφοῖν ὁ τόπος, τὸ σύμβολα λέγειν, οἷον ἐν τῷ Τεύκρῳ ὁ Ὀδυσσεύς, ὅτι οἰκεῖος τῷ Πριάμῳ· ἡ γὰρ Ἡσιόνη ἀδελφή· ὁ δέ, ὅτι ὁ πατὴρ ἐχθρὸς τῷ B Πριάμῳ, ὁ Τελαμών, καὶ ὅτι οὐ κατεῖπε τῶν κατασκόπων. ἄλλος, τῷ διαβάλλοντι, τῷ ἐπαινοῦντι μικρόν, μακρῶς ψέξαι, μέγα συντόμως, ἢ πολλὰ ἀγαθὰ προθέντα, ὃ εἰς τὸ πρᾶγμα προσφέρει ἓν ψέξαι. τοιοῦτοι δὲ οἱ τεχνικώτατοι καὶ ἀδικώτατοι· τοῖς ἀγαθοῖς γὰρ βλάπτειν πειρῶνται, μιγνύντες αὐτὰ τῷ κακῷ. κοινὸν δὲ τῷ διαβάλλοντι καὶ τῷ * ἀπολυομένῳ, ἐπειδὴ τὸ αὐτὸ ἐνδέχεται πλειόνων ἕνεκα πραχθῆναι, τῷ μὲν διαβάλλοντι, κακοηθιστέον ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκλαμβάνοντι· τῷ δὲ ἀπολυομένῳ, ἐπὶ τὸ βέλτιον· οἷον ὅτι ὁ Διομήδης τὸν Ὀδυσσέα C προείλετο, τῷ μέν, ὅτι διὰ τὸ ἄριστον ὑπολαμβάνειν τὸν Ὀδυσσέα· τῷ δ᾽, ὅτι οὔ· ἀλλὰ διὰ τὸ μόνον μὴ ἀνταγωνιστεῖν, ὡς φαῦλον. καὶ περὶ μὲν διαβολῆς εἰρήσθω τοσαῦτα.

* γρ. εἰ ἐβούλετο
* γρ. ποιῶ, εἶπε πιστεύειν τῷ πράγματι.
* γρ. ἀπολογουμένῳ,
Iliad. x.

ΚΕΦΑΛ. ιϛʹ.

Περὶ διηγήσεως.

Διήγησις δ᾽ ἐν μὲν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς ἐστὶν οὐκ ἐφεξῆς, ἀλλὰ κατὰ μέρος· δεῖ μὲν γὰρ τὰς πράξεις διελθεῖν, ἐξ ὧν ὁ λόγος· σύγκειται γὰρ ἔχων ὁ λόγος, τὸ μέν, ἄτεχνον (οὐθὲν γὰρ αἴτιος ὁ λέγων τῶν πράξεων) D τὸ δ᾽ ἐκ τῆς τέχνης· τοῦτο δ᾽ ἐστίν, ἢ ὅτι ἐστὶ δεῖξαι ἐὰν ᾖ ἄπιστον, ἢ ὅτι ποῖον, ἢ ὅτι ποσόν, ἢ καὶ ἅπαντα. διὰ δὲ τοῦτ᾽ ἐνίοτε οὐκ ἐφεξῆς δεῖ διηγεῖσθαι πάντα, ὅτι δυσμνημόνευτον τὸ δεικνύναι οὕτως. ἐκ μὲν οὖν τούτων, ἀνδρεῖος· ἐκ δὲ τῶνδε, σοφός, ἢ δίκαιος. καὶ ἁπλούστερος ὁ λόγος οὗτος· ἐκεῖνος δέ, ποικίλος, καὶ οὐ λιτός. δεῖ δέ, τὰς μὲν γνωρίμους ἀναμιμνήσκειν· διὸ οἱ πολλοὶ οὐθὲν δέονται διηγήσεως· οἷον, εἰ θέλεις Ἀχιλλέα ἐπαινεῖν· ἴσασι γὰρ πάντες τὰς πράξεις· ἀλλὰ χρῆσθαι αὐταῖς δεῖ. ἐὰν δὲ Κριτίαν, δεῖ· οὐ γὰρ πολλοὶ ἴσασιν. * Ἔστι δὲ ἔπαινος, λόγος ἐμ- E φανίζων μέγεθος ἀρετῆς. δεῖ οὖν τὰς πράξεις * ἐπιδεικνύναι ὡς τοιαῦται. τὸ δ᾽ ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐστί· τὰ δὲ κύκλῳ, εἰς πίστιν· οἷον, εὐγένεια καὶ παιδεία· εἰκὸς γὰρ ἐξ ἀγαθῶν * ἀγαθόν, καὶ τὸν οὕτω τραφέντα, τοιοῦτον εἶναι. διὸ καὶ ἐγκωμιάζομεν πράξαντας. τὰ δ᾽ ἔργα σημεῖα τῆς ἕξεώς ἐστιν· ἐπεὶ ἐπαινοῖμεν ἂν καὶ μὴ πεπραγότα, εἰ πιστεύοιμεν εἶναι τοιοῦτον. μακαρισμὸς δὲ καὶ εὐδαιμονισμὸς αὐτοῖς μὲν ταὐτά, τούτοις δὲ οὐ ταὐτά, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τὴν ἀρετήν, καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς περιέχει ταῦτα. ἔχει δὲ κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος, καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑπόθοιο ἄν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίνεται. ἐπεὶ οὖν ἔχομεν ἃ δεῖ πράττειν, καὶ * ποῖόν τινα εἶναι, δεῖ ταῦτα ὡς ὑποθήκας λέγοντας, τῇ λέξει μετατιθέναι, καὶ στρέφειν· οἷον, ὅτι οὐ δεῖ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς διὰ τύχην, ἀλλὰ τοῖς δι᾽ αὑτόν. οὕτω μὲν οὖν λεχθέν, ὑποθήκην δύναται, ὡδὶ δ᾽, ἔπαινον, μέγα φρονῶν οὐ τοῖς διὰ τύχην ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ τοῖς δι᾽ αὑτόν. ὥστε ὅταν ἐπαινεῖν * βούλῃ, ὅρα τί ἂν ὑπόθοιο· καὶ ὅταν ὑποθέσθαι, ὅρα τί ἂν ἐπαινέσειας. ἡ δὲ λέξις ἔσται ἀντικειμένη ἐξ ἀνάγκης. ὅταν τὸ μέν, κωλύον· τὸ δέ, μὴ κωλύον μετατεθῇ.]

Incluſa his notis *] habes ſuprà lib. 1. c. 9. vt ſuperflua hæc videri poſſint.
* γρ. εἶναι.
* γρ. ἀγαθούς,
* γρ. π. ποιῶ δεῖ εἶναι, ταῦτα ὡς ὑποθήκας λέγοντας, τῇ λέξει μετατιθέναι δεῖ, & γρ.
* γρ. βούλει

A Abſurdum enim eſt, ſi ipſe indignus ſit fide, eius fore ſermones fide dignos. Alius, ſi factum eſt iudicium, vt Euripides in Hygiænontem in Antidoſi accuſantem impietatis, vt qui fecit carmen, iubens peierare. Lingua iurauit, mens verò iniurata. Dixit enim iniuſtè agere, ex Dionyſiaco certamine iudicia in forum traducentem. ibi enim ſe reddidiſſe rationem, aut redditurum, ſi voluerit accuſare. Alius ex criminatione accuſare, quantum & id ſit, quod alia iudicia efficiat, & quòd non credat rei. Communis autem ambobus locus eſt, notas dicere, vt in Teucro Vlyſſes, quòd affinis Priamo: Heſione enim ſoror. Ille vero quod pater inimicus Priamo, Telamon: & quòd non indicauit B exploratores. Alius criminanti, laudando rem paruam prolixè vituperare, magnam conciſe, aut multa bona afferendo, quod ad rem pertinet, vnum vituperare. Tales autem ſunt artificioſiſſimi & iniquiſſimi: bonis enim nocere conantur, miſcentes ipſa cum malo. Commune etiam eſt criminanti, & defendenti, quoniam idem contingit, plurium cauſſa geſtum eſſe, vt criminanti quidem deprauandum ſit in peius accipiendo: defendenti verò, in melius: vt quòd Diomedes Vlyſſem prælegit: illi quidem, eo quod optimum exiſtimauit Vlyſſem: huic verò, C quòd non, ſed quia ſolus non erat concertaturus, vt ignauus. Ac de criminatione quidem dicta ſint tam multa.

CAPVT XVI.

De narratione demonſtratiua, iudiciali, deliberatiua.

Narratio verò in demonſtratiuis eſt non continenter, ſed ſecundùm partem. Oportet enim actiones perſequi, ex quibus oratio eſt: conſtituitur enim oratio, vt habeat tum id D quod vacat arte (nequaquam enim cauſſa eſt is qui dicit, actionum) tum id quod eſt ex arte. Hoc verò eſt, demonſtrare, aut eſſe, ſi fide careat, aut quale ſit, aut quantum, aut etiam omnia. ac propterea aliquando non continenter oportet narrare omnia, quia difficulter ſub memoriam cadit demonſtrare ſic. ac ex his quidem fortis, ex illis vero ſapiens, aut iuſtus. Et ſimplicior oratio eſt iſta: illa vero varia, & non attenuata. Et oportet notos in memoriam reuocare. Quamobrem multi non indigent narratione, vt ſi velis Achillem laudare: omnes enim ſciunt eius actiones. ſed vti ipſis oportet. ſi vero E Critiam, narrandum eſt: non enim multi ſciunt.

A Nunc autem ridiculè narrationem aiunt oportere eſſe breuem. Atqui, vt ille piſtori interroganti, Durumne an mollem ſubigeret, Quid? bene, inquit, fieri non poteſt? ita hîc ſimiliter. Oportet enim haud prolixè narrare, vt nec exordiri prolixè, nec fidem facere. Neque enim in hac parte eſt id quod bene ſe habet, aut in breuitate, aut in conciſione, ſed in modo. Id autem eſt, dicere, quæcunque rem declarent, aut quæcunque efficiant, vt exiſtiment factum eſſe, aut nocuiſſe, aut iniuriam feciſſe, aut tanta eſſe, quanta velit: aduerſario autem contraria. Ac narrationi attexere, quæcunque ad tuam virtutem pertinet. vt, Ego verò admonebam ſemper, iuſta dicens, ne liberos desereret. Aut ad B alterius improbitatem: Ille autem reſpondit mihi, Vbi ipſe fuerit, futuros eſſe alios liberos. quod deficiétes Ægyptios reſpondiſſe ait Herodotus. Aut quæcunque iucunda iudicibus. Defendenti autem minor eſt narratio. Controuerſiæ verò ſunt, aut Non eſſe factum: aut Non noxium eſſe: aut Non iniuſtum: aut Non tantum. Quare in re confeſſa non eſt inſiſtendum, niſi quid ad illud pertineat, vt ſi factum eſt, at non iniuſtum. Præterea facta oportet dicere, quæcunque minimè, dum fiunt, aut miſerationem aut indignationem afferunt. Exemplum eſt Alcinoi apologus, qui apud Penelopen triginta verſibus factus eſt. Et vt Phayllus Circulum. Et in Oeneo prologus. ac moratam oportet narrationem eſſe. idque erit, ſi nouerimus C quid mores efficiant. Iam verò vnum eſt, prælectionem indicare. cuiuſdam autem modi ſunt mores, eo quòd hæc cuiuſdammodi ſit. Et prælectio cuiuſdammodi eſt, eo quòd finis. Propterea enim non habent Mathematici ſermones, mores, quia ne prælectionem quidem. Nam cuius cauſſa, non habent, ſed Socratici: de his enim dicunt. alia morata ſunt conſequentia ſingulis moribus, vt, quod ſimul dicens incedebat: declarat enim audaciam, & ruſticitatem morum. Et non tanquam ex mentis agitatione dicere, vt ij qui nunc ſunt, ſed tanquam ex prælectione. Ego verò volebam (etenim præeligerem id, etiam ſi non facerem quæſtum) quod melius eſt. Illud enim pru- D dentis eſt: hoc probi. Prudentis enim eſt, vt vtile perſequatur: probi verò, vt honeſtum. Si verò fide careat, tunc cauſſam ſubiungere, vt Sophocles ſuppeditat exemplum ex Antigona, quod chariorem fratrem haberet, quàm virum, aut filios. Nam eos fore, etiamſi perierint: Matre verò & patre mortuis non frater vllus exoriri vnquam poteſt. Si verò non habeas cauſſam, at tibi non eſſe occultum, ſe incredibilia dicere, ſed natura talem eſſe. Neque enim credunt, aliud agere quemquam ſponte præter id quod vtile eſt. Præterea ex iis quæ afficiunt, dicere, narrando & conſequentia, & quæ ſciunt, & quæ propria, aut illi adſunt. Ille verò abiit me reſpiciens. & vt de Cratylo Æ- E ſchines, quod exſibilans, & manibus explodens: oppoſita enim ad perſuadendum, quia iudicia ſunt ea quæ ſciunt, illorum quæ neſciunt. Plurima autem talia aſſumere ex Homero licet. Sic ait: Anus verò obtendit manus faciei: quia lacrymare incipientes attrectant oculos. Et ſtatim inferas ipſum cuiuſdammodi, vt talem intueantur,

A Νῦν δὲ γελοίως τὴν διήγησιν φασὶ δεῖν εἶναι ταχεῖαν. καίτοι ὥσπερ ὁ τῷ μάττοντι ἐρομένῳ, πότερον σκληρὰν ἢ μαλακὴν μάττῃ, Τί δ', ἔφη, εὖ, ἀδύνατον; καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως· δεῖ γὰρ μὴ μακρῶς διηγεῖσθαι, ὥσπερ οὐδὲ προοιμιάζεσθαι μακρῶς, οὐδὲ τὰς πίστεις λέγειν· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθά ἐστι τὸ εὖ, ἢ τὸ ταχὺ, ἢ τὸ συντόμως, ἀλλὰ τὸ μετρίως· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λέγειν ὅσα δηλώσει τὸ πρᾶγμα, ἢ ὅσα ποιήσει ὑπολαβεῖν γεγονέναι, ἢ * βεβλαφέναι, ἢ ἠδικηκέναι, ἢ τηλικαῦτα ἡλίκα βούλει· τῷ δὲ ἐναντίῳ τὰ ἐναντία. παραδιηγεῖσθαι δὲ, ὅσα εἰς τὴν σὴν ἀρετὴν φέρει, οἷον, Ἐγὼ δ' B ἐνουθέτουν ἀεὶ τὰ δίκαια, λέγων μὴ τὰ τέκνα ἐγκαταλείπειν. ἢ θατέρου κακίαν, ὁ δὲ ἀπεκρίνατό μοι, Ὅτι ὅπου ἂν ᾖ αὐτὸς, ἔσται ἄλλα παιδία. ὃ τοὺς ἀφισταμένους * Αἰγυπτίους ἀποκρίνασθαί φησιν ὁ Ἡρόδοτος. ἢ ὅσα ἡδέα τοῖς δικασταῖς. ἀπολογουμένῳ δὲ, ἐλάττων ἡ διήγησις. αἱ δ' ἀμφισβητήσεις, ἢ μὴ γεγονέναι, ἢ μὴ βλαβερὸν εἶναι, ἢ μὴ ἄδικον, ἢ μὴ τηλικοῦτον· ὥστε περὶ τὸ ὁμολογούμενον οὐ διατριπτέον, ἐὰν μή τι εἰς ἐκεῖνο συντείνῃ, οἷον εἰ πέπρακται, ἀλλ' οὐκ ἄδικον. ἔτι πεπραγμένα δεῖ λέγειν, ὅσα μὴ πραττόμενα, ἢ οἶκτον, ἢ δείνωσιν φέρει. παράδειγμα ὁ Ἀλκίνου ἀπόλογος, ὅτι πρὸς τὴν Πηνελόπην ἐν ἑξήκοντα * ἔπεσι C πεποίηται. καὶ ὡς Φάϋλλος τὸν * Κύκλον, καὶ ὁ ἐν τῷ Οἰνεῖ πρόλογος. ἠθικὴν δὲ δεῖ τὴν διήγησιν εἶναι. ἔσται δὲ τοῦτο, ἂν εἰδῶμεν τί ἦθος ποιεῖ. ἓν μὲν δὴ, τὸ προαίρεσιν δηλοῦν. ποιὸν δὲ τὸ ἦθος, τῷ ποιὰν ταύτην. ἡ δὲ προαίρεσις ποιὰ τῷ τέλει· * διὰ τοῦτο οὐκ ἔχουσιν οἱ μαθηματικοὶ λόγοι ἤθη, ὅτι οὐδὲ προαίρεσιν· τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα οὐκ ἔχουσιν, ἀλλ' οἱ Σωκρατικοί. περὶ τοιούτων γὰρ λέγουσιν. ἄλλα ἠθικὰ τὰ ἑπόμενα ἑκάστῳ ἤθει. οἷον ὅτι ἅμα λέγων ἐβάδιζε· δηλοῖ γὰρ θρασύτητα καὶ ἀγροικίαν ἤθους. καὶ μὴ ὡς ἀπὸ διανοίας λέγειν, ὥσπερ οἱ νῦν, ἀλλ' ὡς ἀπὸ προαιρέσεως. Ἐγὼ δ' ἐβουλόμην, D καὶ προειλόμην γὰρ τοῦτο· ἀλλ' εἰ μὴ * ὠναίμην, βέλτιον· τὸ μὲν γὰρ, φρονίμου· τὸ δὲ, ἀγαθοῦ· φρονίμου μὲν γὰρ, ἐν τῷ τὸ ὠφέλιμον διώκειν· ἀγαθοῦ δὲ, ἐν τῷ τὸ καλόν. ἂν δ' ἄπιστον ᾖ, τότε τὴν αἰτίαν ἐπιλέγειν· ὥσπερ Σοφοκλῆς ποιεῖ παράδειγμα τὸ ἐκ τῆς Ἀντιγόνης, ὅτι μᾶλλον τοῦ ἀδελφοῦ ἐκήδετο, ἢ ἀνδρὸς, ἢ τέκνων· τὰ μὲν γὰρ ἂν γενέσθαι ἀπολόμενα·

Μητρὸς δ' ἐν ἅδου καὶ πατρὸς βεβηκότων,
Οὐκ ἔστ' ἀδελφὸς ὅστις ἂν βλάστοι ποτέ.

ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς αἰτίαν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀγνοεῖς ἄπιστα λέ- E γων, ἀλλὰ φύσει τοιοῦτος εἶ· ἀπιστοῦσι γὰρ ἄλλο τι πράττειν ἑκόντα, πλὴν τὸ συμφέρον. ἔτι, ἐκ τῶν παθητικῶν * λέγειν, διηγούμενον καὶ τὰ ἑπόμενα, καὶ ἃ ἴσασι, καὶ * τὰ ἴδια ἢ αὐτῷ, ἢ ἐκείνῳ προσόντα· Ὁ δ' ᾤχετό με ὑποβλέψας. καὶ ὡς περὶ Κρατύλου Αἰσχίνης, ὅτι διασίζων καὶ τοῖν χεροῖν διασείων· πιθανὰ γὰρ, διότι σύμβολα γίγνεται ταῦτα ἃ ἴσασιν ἐκείνων ἃ οὐκ ἴσασι. πλεῖστα δὲ τοιαῦτα λαβεῖν ἐξ Ὁμήρου ἐστίν·

Ὣς ἄρ' ἔφη, γρηῦς δὲ κατέσχετο χερσὶ πρόσωπα·

αἱ γὰρ δακρύειν ἀρχόμενοι, ἐπιλαμβάνονται τῶν ὀφθαλμῶν. καὶ εὐθὺς εἰσάγαγε σεαυτὸν ποιόν τινα, ἵνα ὡς τοιοῦτον θεω-

Marginal notes: * γρ. βεβλακέναι. — * Eurip. — * Odyſſ. ι. — * γρ. Κύκλωπα. — * γρ. διὰ τί γάρ. — * γρ. ὠνήμην. — In Antigone. — * γρ. λέγε διηγούμενος. — * γρ. τὰ ἴδια ἑαυτῷ. — Odyſſ. τ.

ῥᾶσι καὶ τὸν ἀντίδικον, λανθάνων δὲ ποίει. ὅτι δὲ ῥᾴδιον, ὁρᾶν δεῖ ἐκ τῶν ἀπαγγελλόντων· περὶ ὧν γὰρ μηδὲν ἴσμεν, ὅμως λαμβάνομεν ὑπόληψίν τινα. πολλαχοῦ δὲ δεῖ διηγεῖσθαι, καὶ ἐνίοτε οὐκ ἐν ἀρχῇ. ἐν δὲ δημηγορίᾳ ἥκιστα διήγησίς ἐστιν, ὅτι περὶ τῶν μελλόντων οὐδεὶς διηγεῖται· ἀλλ' ἐάν περ διήγησις ᾖ, τῶν γενομένων ἔσται, ἵν' ἀναμνησθέντες ἐκείνων, βέλτιον βουλεύσωνται περὶ τῶν ὕστερον, ἢ διαβάλλοντες, ἢ ἐπαινοῦντες. ἀλλὰ τότε, οὐ τὸ τοῦ συμβούλου * ποιεῖ ἔργον. ἂν δ' ᾖ ἄπιστον, ὑπισχνεῖσθαί τε καὶ αἰτίαν λέγειν εὐθὺς, καὶ διατάττειν οἷς βούλονται· οἷον, ἡ Ἰοκάστη ἡ Καρκίνου ἐν τῷ Οἰδίποδι, ἀεὶ ὑπισχνεῖται, πυνθανομένου τοῦ ζητοῦντος τὸν υἱόν. καὶ ὁ Αἵμων ὁ Σοφοκλέους.

* γ. ποιῶν

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ πίστεων.

Τὰς δὲ πίστεις δεῖ ἀποδεικτικὰς εἶναι· ἀποδεικνύναι δὲ χρὴ, ἐπεὶ περὶ τεττάρων ἡ ἀμφισβήτησις, περὶ τοῦ ἀμφισβητουμένου φέροντα τὴν ἀπόδειξιν· οἷον, εἰ ὅτι οὐ γέγονεν, ἀμφισβητεῖ, ἐν τῇ κρίσει δεῖ τούτου μάλιστα τὴν ἀπόδειξιν φέρειν· εἰ δ' ὅτι οὐκ ἔβλαψε τοῦτο, καὶ ὅτι οὐ τοσόνδε, ἢ ὅτι δικαίως· ὡσαύτως καὶ εἰ περὶ τοῦ γενέσθαι τοῦτο ἡ ἀμφισβήτησις. μὴ λανθανέτω δ', ὅτι ἀναγκαῖον ἐν ταύτῃ τῇ ἀμφισβητήσει μόνῃ τὸν ἕτερον εἶναι πονηρόν· οὐ γάρ ἐστιν ἄγνοια αἰτία, ὥσπερ ἂν εἴ τινες περὶ τοῦ δικαίου ἀμφισβητοῖεν. ὥστ' ἐν τούτῳ χρονιστέον· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις, οὔ. ἐν δὲ τοῖς ἐπιδεικτικοῖς, τὸ πολὺ, ὅτι καλὰ * καὶ ὠφέλιμα, ἡ αὔξησις ἔσται· τὰ γὰρ πράγματα δεῖ πιστεύεσθαι· ὀλιγάκις γὰρ καὶ τούτων ἀποδείξεις φέρουσιν, ἐὰν ἄπιστα ᾖ, ἢ ἂν ἄλλος αἰτίαν ἔχῃ. ἐν δὲ τοῖς δημηγορικοῖς, ἢ ὡς οὐκ ἔσται, ἀμφισβητήσειεν ἄν τις· ἢ ὡς ἔσται μὲν ἃ κελεύει, ἀλλ' οὐ δίκαια· ἢ οὐκ ὠφέλιμα, ἢ οὐ τηλικαῦτα. δεῖ δὲ καὶ ὁρᾶν εἴ τι ψεύδεται ἐκτὸς τοῦ πράγματος· τεκμήρια γὰρ ταῦτα φαίνεται, καὶ τῶν ἄλλων ὅτι ψεύδεται. ἔστι δὲ, τὰ μὲν παραδείγματα, δημηγορικώτατα· τὰ δ' ἐνθυμήματα, δικανικώτερα· ἡ μὲν γὰρ περὶ τὸ μέλλον· ὥστ' ἐκ τῶν γενομένων ἀνάγκη παραδείγματα λέγειν· ἡ δὲ περὶ ὄντων ἢ μὴ ὄντων, οὗ μᾶλλον ἀπόδειξίς ἐστι καὶ ἀνάγκη· ἔχει γὰρ τὸ γεγονὸς, ἀνάγκην. οὐ δεῖ δὲ ἐφεξῆς λέγειν τὰ ἐνθυμήματα, ἀλλ' ἀναμιγνύναι· εἰ δὲ μὴ, καταβλάπτει ἄλληλα· ἔστι γὰρ καὶ τοῦ ποσοῦ ὅρος.

* γρ. ἐᾶν

Ὦ φίλ', ἐπεὶ τόσα εἶπες, ὅσ' ἂν πεπνυμένος ἀνήρ. ἀλλ' οὐ τοιαῦτα. καὶ μὴ περὶ πάντων ἐνθυμήματα ζητεῖν. εἰ δὲ μὴ, ποιήσεις ὅπερ ἔνιοι ποιοῦσι τῶν φιλοσοφούντων, οἳ συλλογίζονται τὰ γνωριμώτερα καὶ πιστότερα, ἢ ἐξ ὧν λέγουσι. καὶ ὅταν πάθος ποιῇς, μὴ λέγε ἐνθύμημα· ἢ γὰρ ἐκκρούσει τὸ πάθος, ἢ μάτην εἰρημένον ἔσται τὸ ἐνθύμημα· ἐκκρούουσι γὰρ αἱ κινήσεις ἀλλήλας αἱ ἅμα· καὶ ἢ ἀφανίζουσιν, ἢ ἀσθενεῖς ποιοῦσιν. οὐδ' ὅταν ἠθικὸν τὸν λόγον, οὐ δεῖ ἐνθύμημά τι ζητεῖν ἅμα· οὐ γὰρ ἔχει οὔτε ἦθος, οὔτε προαίρεσιν ἡ ἀπόδειξις. γνώμαις δὲ χρηστέον καὶ ἐν διηγήσει, καὶ ἐν πίστει· ἠθικὸν γάρ. Καὶ ἐγὼ δέδωκα, καὶ ταῦτ' εἰδὼς, ὡς οὐ δεῖ πιστεύειν. ἐὰν δὲ παθητικῶς, Καὶ οὐ μεταμέλει μοι, καίπερ ἠδικημένῳ.

ὀδυσ. γ'.

A & aduerſarium, latens autem facias. Facile verò eſſe, perſpicere oportet ex nuntiantibus. de quibus enim nihil ſcimus, tamen de iis concipimus ſuſpicionem aliquam. Ac multis in locis narrare, & quandoque non in principio. In deliberatione minimè narratio eſt: quia de futuris nemo narrat. Verùm ſi narratio fuerit, præteritorum erit, vt recordati illorum, meliùs conſultent de iis quæ poſteriùs erunt, aut criminantes, aut laudantes. Sed tunc nequaquam deliberantis obeunt munus. Si verò fide careat, polliceri oportet te & cauſſam dicturum ſtatim, & tractaturum eorum arbitratu: vt Iocaſta Carcini in Oedipode ſemper pollicetur, percunctante eo, qui quærebat filium. Et Æmon Sophoclis. B

CAPVT XVII.

De fide, ſeu confirmatione, & refutatione.

Fidem verò oportet idoneam ad demonſtrandum eſſe. Ac demonſtrare opus eſt (quoniam de quatuor eſt controuerſia) de re controuerſa afferendo demonſtrationem. vt ſi non feciſſe controuerſatur, in iudicio oportet huius maximè demonſtrationem afferre: ſi verò non nocuiſſe, huius aut non tantopere: aut iuſtè, non aliter ac ſi de facto controuerſia eſſet. C Neque verò lateat, neceſſarium eſſe in hac controuerſia ſola, alterum eſſe improbum. Non enim eſt ignoratio cauſſa, vt ſi qui de iuſto controuerſarentur. Quare in hoc diu inſiſtendum eſt, in aliis verò ſecus. ac in demonſtratiuis plerumque honeſtorum aut vtilium amplificatio erit. Nam facta oportet credi. raro enim & horum demonſtrationes afferunt, ſi fide careant, aut ſi alius cauſſam habeat. at in deliberationibus, aut non futura eſſe contenderit aliquis, aut futura quidem, quæ cenſet, ſed non iuſta, aut non vtilia, aut non tanta. Oportet verò etiam perſpicere, nunquid mentiatur extra rem. tecmeria enim hæc apparent, quòd etiam in aliis mentitur. D Sunt vero exempla maximè accommodata deliberationi: enthymemata autem iudicio. illa enim circa futurum eſt, vt ex præteritis neceſſe ſit exempla ducere: hoc verò de iis quæ ſunt, vel non ſunt, cuius rei magis demonſtratio eſt neceſſaria. habet enim, quod factum eſt, neceſſitatem. Non oportet autem continenter dicere enthymemata, ſed permiſcere. alioqui ſe lædunt inuicem. eſt enim & quanti terminus: O amice, quoniã tam multa dixiſti, quàm multa ſapiens vir. Sed non talia. Et non de omnibus enthymemata quærere. ſin minùs, facies, quod nonnulli faciunt ex philoſophantibus, qui ſyllogiſmo concludũt notiora, & certiora, quàm ea, ex quiE bus dicunt. Et, cùm affectum concitas, ne dicas enthymema: eiiciet enim affectum: aut fruſtra dictum erit enthymema. nam eiiciunt motiones ſe inuicẽ, quæ ſimul ſunt, & aut ſe conficiunt, aut debiles reddunt. Nec cùm moratam adhibes orationem, oportet enthymema aliquod quærere ſimul: non enim habet mores, nec prælectionem demonſtratio. Sententiis autem vtendum eſt & in narratione, & in fide. moratum enim eſt, Ego dedi, etiam id ſciens, non oportere credere. ſi vero affectè, Et non pœnitet me, etiam iniuria affectum.

Huic enim ſupereſt lucrum: mihi iuſtum. Verſari verò in deliberatiuo genere, difficilius eſt, quàm in iudiciali. meritò: quia circa futurum eſt. ibi verò circa præteritum, quòd ſcientia comprehendi poteſt etiam à vatibus, vt dixit Epimenides Cres. Ille enim de futuris non vaticinabatur: ſed de præteritis quidem, at obſcuris. Et lex fundamentum eſt in iudicialibus. qui verò habet principium, eum facilius eſt inuenire demonſtrationem. Et non habet multa diuerticula, vt contra aduerſarium, vel de ipſo, vel ad affectum afferendum. Verùm hæc minimè omnium, niſi egrediatur. Oportet igitur indigentem id facere, quod Athenienſes oratores faciunt, & Iſocrates. etenim deliberans accuſat, vt Lacedæmonios in Panegyrico: Charetem autem in Sociali. Ac in demonſtratiuis oportet orationem intexere laudibus, vt Iſocrates facit. Semper enim aliquem infert. & quod dicebat Gorgias, non deeſſe ſibi orationem, hoc ipſum eſt. ſi enim de Achille loquatur, Peleum laudat, deinde Æacum, deinde Deum. Similiter verò etiam fortitudinem. aut hæc, & illa facit: quod tale eſt. Ac habenti quidem demonſtrationes, & moratè dicendum, & demonſtratiuè: ſi verò non habeas enthymemata, moratè. Et magis probo conuenit bonum appetere, quàm exquiſitam orationem. Ex enthymematibus verò, quæ valent ad refutandum, magis probantur, quàm quæ ad demonſtrandum: quia quæcunque refutationem efficiunt, magis ſyllogiſmo concluſa ſunt. iuxta enim ſe poſita magis contraria cognoſcuntur. Quæ verò ſunt contra aduerſarium, non altera aliqua ſpecies, ſed fides ſunt, quæ partim ſoluunt obiectione, partim ratiocinatione. Atque oportet tum in conſultatione, tum in iudicio, qui priore loco dicit, eum facere ſuam ipſius fidem priùs, poſteriùs verò contrariis occurrere, ſoluendo, & eleuando. Sin autem multiplex ſit aduerſa cauſſa, priùs contrariis, vt fecit Calliſtratus in Meſſeniaca concione: quæ enim dicturi erant, cùm is ſuſtuliſſet, tunc ipſe dixit. Qui verò loco poſteriori dicit, ei priùs quæ ſunt contra aduerſarij ratione, dicenda, ſoluendo, & ratiocinationem opponendo, & maximè ſi probata ſint. vt enim hominem antè in crimen vocatum nō recipit animus: eodem modo ne orationem quidem, ſi aduerſarius bene videatur dixiſſe. Oportet igitur locum parare in oratore futuræ orationi. Erit autem id, ſi ſuſtuleris. Quamobrem aut aduerſus omnia, aut quæ maxima ſunt, aut quæ probata, aut facile poſſunt refutari pugnando. ſic quæ ſua ſunt, fide digna reddenda ſunt. Deabus primùm patrociniū ſuſcipiam. Ego enim Iunonem. In his attigit primum, quod inſulſiſſimum eſt. Ac de fide quidem hæc. Quod attinet ad mores, quoniam nonnulla de ſe dicere, aut inuidiam, aut loquacitatem, aut obtrectationem habet: & de alio, aut conuitium aut ruſticitatem: alterum opus eſt dicentem inducere, quod Iſocrates facit in Philippo, & in Antidoſi, & vt Archilochus vituperat: inducit enim patrem dicentem de filia in iambo, Rerum inſperata nulla eſt, neque iuramento negari poteſt. Et Charonem fabrum in Iambo, cuius principium eſt, Non mihi quæ ſunt Gygæ. Et vt Sophocles Æmonē de Antigona apud patrē, tanquam dicentibus aliis. Oportet verò immutare enthymemata, & ſententias facere aliquando: vt Opus eſt pactiones facere, qui mentem habent, cùm proſpera fortuna vtuntur:

A τούτῳ γὰρ περίεστι τὸ κέρδος· ἐμοὶ δὲ τὸ δίκαιον. τὸ δὲ δημηγορεῖν χαλεπώτερον τοῦ δικάζεσθαι, εἰκότως· διότι περὶ τὸ μέλλον· ἐκεῖ δὲ περὶ τὸ γεγονός, ὃ ἐπιστητὸν ἤδη καὶ τοῖς μάντεσιν, ὡς ἔφη Ἐπιμενίδης ὁ Κρής· ἐκεῖνος γὰρ περὶ τῶν ἐσομένων οὐκ ἐμαντεύετο, ἀλλὰ περὶ τῶν γεγονότων μέν, ἀδήλων δέ. καὶ ὁ νόμος, ὑπόθεσις ἐν τοῖς δικανικοῖς. ἔχοντα δὲ ἀρχήν, ῥᾷον εὑρεῖν ἀπόδειξιν, καὶ οὐκ ἔχει πολλὰς διατριβάς. οἷον, πρὸς ἀντίδικον, ἢ περὶ αὑτοῦ, ἢ παθητικὸν ποιεῖν. ἀλλ' ἥκιστα πάντων,* ἂν μὴ ἐξίστηται. δεῖ οὖν ἀποροῦντα, τοῦτο ποιεῖν, ὅπερ οἱ Ἀθήνησι ῥήτορες ποιοῦσι· καὶ Ἰσοκράτης· καὶ γὰρ συμβουλεύων κατηγορεῖ, οἷον Λακεδαιμονίων μέν, ἐν τῷ πανηγυρικῷ· Χάρητος δέ, ἐν τῷ συμμαχικῷ. B ἐν δὲ τοῖς ἐπιδεικτικοῖς, δεῖ τὸν λόγον ἐπεισοδιοῦν ἐπαίνοις, οἷον Ἰσοκράτης ποιεῖ· ἀεὶ γάρ τινα εἰσάγει. καὶ ὃ ἔλεγε Γοργίας, ὅτι οὐχ ὑπολείπει αὐτὸν ὁ λόγος, τοῦτό ἐστιν· εἰ γὰρ Ἀχιλλέα * λέγει, Πηλέα ἐπαινεῖ, εἶτα Αἰακόν, εἶτα * τὸν θεόν· ὁμοίως δὲ καὶ ἀνδρείαν, ἢ τὰ καὶ τὰ ποιεῖ· ὃ τοιόνδε ἐστίν. ἔχοντα μὲν οὖν ἀποδείξεις, καὶ ἠθικῶς λεκτέον, καὶ ἀποδεικτικῶς. ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς ἐνθυμήματα, ἠθικῶς· καὶ μᾶλλον τῷ ἐπιεικεῖ ἁρμόττει χρηστὸν φαίνεσθαι, ἢ τὸν λόγον ἀκριβῆ. τῶν δὲ ἐνθυμημάτων τὰ ἐλεγκτικὰ μᾶλλον εὐδοκιμεῖ τῶν δεικτικῶν. C ὅτι ὅσα ἔλεγχον ποιεῖ, μᾶλλον [δῆλον ὅτι] συλλελόγισται· παράλληλα γὰρ μᾶλλον τἀναντία γνωρίζεται. τὰ δὲ πρὸς τὸν ἀντίδικον, οὐχ ἕτερόν τι εἶδος, ἀλλὰ τῶν πίστεών ἐστι, τὰ μὲν λῦσαι ἐνστάσει· τὰ δὲ συλλογισμῷ. δεῖ δὲ καὶ ἐν συμβουλῇ, καὶ ἐν δίκῃ, ἀρχόμενον μὲν λέγειν τὰς ἑαυτοῦ πίστεις πρότερον· ὕστερον δέ, πρὸς τἀναντία ἀπαντᾶν λύοντα καὶ * προδιασύροντα. ἂν δὲ πολύχους ᾖ ἡ ἐναντίωσις, πρότερον τὰ ἐναντία. οἷον ἐποίησε Καλλίστρατος ἐν τῇ Μεσσηνιακῇ ἐκκλησίᾳ. ἃ γὰρ ἐροῦσι, προανελὼν οὕτως τότε αὐτὸς * εἶπεν. ὕστερον δὲ λέγοντα, πρῶτον τὰ πρὸς τὸν ἐναντίον λόγον λεκτέον, λύοντα καὶ ἀντισυλλογιζόμενον, καὶ μάλιστα ἂν εὐδοκιμηκότα ᾖ· D ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπον προδιαβεβλημένον οὐ δέχεται ἡ ψυχή, τὸν αὐτὸν τρόπον, οὐδὲ λόγον, ἐὰν ὁ ἐναντίος εὖ δοκῇ εἰρηκέναι· δεῖ οὖν χώραν ποιεῖν ἐν τῷ ἀκροατῇ τῷ μέλλοντι λόγῳ. ἔσται δέ, ἂν ἀνέλῃς. διὸ ἢ πρὸς πάντα, ἢ τὰ μέγιστα, ἢ τὰ εὐδοκιμοῦντα, ἢ τὰ εὐέλεγκτα μαχεσάμενον, οὕτω τὰ αὑτοῦ πιστὰ ποιητέον·

Ταῖς θεαῖσι πρῶτα σύμμαχος γενήσομαι. Eurip. Troad.

Ἐγὼ γὰρ Ἥραν.--

ἐν τούτοις ἥψατο πρῶτον τοῦ εὐηθεστάτου. περὶ μὲν οὖν πίστεων ταῦτα. εἰς δὲ τὸ ἦθος, ἐπεὶ ἔνια περὶ αὑτοῦ E λέγειν, ἢ ἐπίφθονον, ἢ μακρολογίαν ἢ ἀντιλογίαν ἔχει. καὶ περὶ ἄλλου, ἢ λοιδορίαν, ἢ ἀγροικίαν· ἕτερον χρὴ λέγοντα ποιεῖν, ὅπερ Ἰσοκράτης ποιεῖ ἐν τῷ Φιλίππῳ, καὶ ἐν τῇ ἀντιδόσει· καὶ ὡς ὁ Ἀρχίλοχος ψέγει· ποιεῖ γὰρ τὸν πατέρα λέγοντα περὶ τῆς θυγατρός, ἐν τῷ ἰάμβῳ,

Χρημάτων δ' ἄελπτον οὐδέν ἐστιν, οὐδ' ἀπώμοτον.

καὶ * τὸν Χάρωνα τὸν τέκτονα] ἐν τῷ ἰάμβῳ, οὗ ἡ ἀρχή,

Οὔ μοι τὰ Γύγεω. καὶ ὡς Σοφοκλῆς τὸν Αἵμονα ὑπὲρ τῆς Ἀντιγόνης πρὸς τὸν πατέρα, ὡς λεγόντων ἑτέρων. δεῖ δὲ καὶ μεταβάλλειν τὰ ἐνθυμήματα, καὶ γνώμας ποιεῖν ἐνίοτε· οἷον, χρὴ δὲ τὰς διαλλαγὰς ποιεῖν τοὺς νοῦν ἔχοντας, εὐτυχοῦντας.

* γρ. ἐὰν μὴ
* γρ. λέγων,
* γρ. τὸν θεόν.
* γρ. προδιαφθεί-ροντα.
* γρ. εἶπεν ὕστερον

A οὕτω γὰρ ἂν μέγιστα πλεονεκτοῖεν. ἐνθυμηματικῶς δέ· εἰ γὰρ δεῖ, ὅταν ὠφελιμώταται ὦσι καὶ πλεονεκτικώταται αἱ καταλλαγαί, τότε καταλλάττεσθαι, εὐτυχοῦντας δεῖ καταλλάττεσθαι.]

ΚΕΦΑΛ. ιη΄.

Περὶ ἐρωτήσεως καὶ τῶν γελοίων.

Περὶ δὲ ἐρωτήσεως, εὔκαιρόν ἐστι ποιεῖσθαι, μάλιστα μὲν, ὅταν τὸ ἕτερον εἰρηκὼς ᾖ, ὥστε ἑνὸς προσερωτηθέντος, συμβαίνῃ τὸ ἄτοπον· οἷον Περικλῆς B Λάμπωνα ἐπήρετο περὶ τῆς τελετῆς τῶν τῆς σωτείρας ἱερῶν· εἰπόντος δὲ, ὅτι οὐχ οἷόν τε ἀτέλεστον ἀκούειν, ἤρετο, Εἰ οἶδεν αὐτός· φάσκοντος δὲ, Καὶ πῶς ἀτέλεστος ὤν; δεύτερον δὲ, ὅταν τὸ μὲν, φανερὸν ᾖ· * τὸ δὲ ἐρωτήσαντι δῆλον ᾖ, ὅτι δώσει· * πυθόμενον γὰρ δεῖ τὴν μίαν πρότασιν, μὴ προσερωτᾶν τὸ φανερὸν, ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα εἰπεῖν, οἷον Σωκράτης Μελίτου οὐ φάσκοντος αὐτὸν θεοὺς νομίζειν. * εἴρηκεν, εἰ δαιμόνιόν τι λέγοι. ὁμολογήσαντος δὲ, ἤρετο, Εἰ οὐχ οἱ δαίμονες, ἤτοι θεῶν παῖδες εἶεν, ἢ θεῖόν τι· φήσαντος δὲ, Ἔστιν οὖν, ἔφη, ὅστις θεῶν μὲν παῖδας οἴεται εἶναι, θεοὺς δὲ οὔ; ἔτι ὅταν C μέλλῃ ἢ ἐναντία λέγοντα δείξειν, ἢ * παράδοξον. τέταρτον δὲ, ὅταν μὴ ἐνῇ, ἀλλ' ἢ σοφιστικῶς, ἀποκρινάμενον λῦσαι· ἐὰν γὰρ οὕτως ἀποκρίνηται, ὅτι ἔστι μὲν, ἔστι δ' οὔ· ἢ, τὰ μὲν, τὰ δ' οὔ· ἢ, πῇ μὲν, πῇ δ' οὔ· θορυβοῦσιν ὡς ἀποροῦντες. ἄλλως δὲ, μὴ ἐγχειρεῖν· ἐὰν γὰρ ἐνστῇ, κεκρατῆσθαι δοκεῖ· οὐ γὰρ οἷόν τε πολλὰ ἐρωτᾶν, διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀκροατοῦ. διὸ καὶ τὰ ἐνθυμήματα, ὅτι μάλιστα συστρέφειν δεῖ. ἀποκρίνασθαι δὲ δεῖ, πρὸς μὲν τὰ ἀμφίβολα, διαιροῦντα λόγῳ, καὶ μὴ συντόμως· πρὸς δὲ τὰ δοκοῦντα ἐναντία, τὴν λύσιν φέροντα εὐθὺς τῇ ἀποκρίσει, πρὶν ἐπερωτῆσαι τὸ ἐπιόν, ἢ συλλογίσασθαι· οὐ γὰρ χαλεπὸν προορᾶν D ἐν τίνι ὁ λόγος. φανερὸν δ' ἡμῖν ἔστω ἐκ τῶν τοπικῶν καὶ τοῦτο, καὶ αἱ λύσεις, * καὶ συμπεραινόμενον, ἐὰν ἐρώτημα ποιῇ τὸ συμπέρασμα, τὴν αἰτίαν εἰπεῖν· οἷον Σοφοκλῆς ἐρωτώμενος ὑπὸ Πεισάνδρου, εἰ ἔδοξεν αὐτῷ ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις προβούλοις, καταστῆσαι τοὺς τετρακοσίους, ἔφη. Τί δὲ οὐ πονηρά σοι ταῦτα ἐδόκει εἶναι; ἔφη. Οὐκοῦν σὺ ταῦτα ἔπραξας τὰ πονηρά; Ναὶ, ἔφη· οὐ γὰρ ἦν ἄλλα βελτίω. καὶ ὡς ὁ Λάκων εὐθυνόμενος τῆς ἐφορείας, ἐρωτώμενος εἰ δοκοῦσιν αὐτῷ δικαίως ἀπολωλέναι ἕτεροι, ἔφη· ὁ δέ, Οὐκοῦν σὺ τούτοις ταὐτὰ ἔθου; καὶ ὃς ἔφη. Οὐκοῦν δικαίως E ἂν, ἔφη, καὶ σὺ ἀπόλοιο; Οὐ δῆτα ἔφη· οἱ μὲν γὰρ χρήματα λαβόντες, ταῦτα ἔπραξαν· ἐγὼ δὲ, οὔ· ἀλλὰ γνώμῃ. διὸ οὔτε ἐπερωτᾶν δεῖ μετὰ τὸ συμπέρασμα, οὔτε τὸ συμπέρασμα ἐπερωτᾶν, ἐὰν μὴ τὸ πολὺ περιῇ τοῦ ἀληθοῦς. περὶ δὲ τῶν γελοίων, ἐπειδή τινα δοκεῖ χρῆσιν ἔχειν ἐν τοῖς ἀγῶσι, καὶ δεῖν ἔφη Γοργίας, τὴν μὲν σπουδὴν διαφθείρειν τῶν ἐναντίων γέλωτι, τὸν δὲ γέλωτα σπουδῇ, ὀρθῶς λέγων, εἴρηται πόσα εἴδη γελοίων ἐστὶν ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς· ὧν τὸ μὲν, ἁρμόττει ἐλευθέρῳ· τὸ δὲ, οὔ.

* γ. τῷ δὲ ἐρ.
* γ. τι θεμένοις
* γ. ὡς οὐ δαιμόνιόν τι λέγοι ἤρετο.
* γ. παράδοξα.
* γρ. καὶ προσέτι συμπ.

ſic enim fuerint optima conditione. Enthymematicè autem: ſi enim oportet, cùm commodiſſimæ ſint, & meliorem afferant conditionem pactiones, tunc paciſci, proſpera fortuna vtentes oportet paciſci.

CAPVT XVIII.

De interrogatione & reſponſione & ridiculis.

INterrogationem autem fieri, opportunum eſt maximè, cùm alterum affirmauerit, vt vno interrogato contingat abſurdum, vt Pericles B Lamponem interrogauit de initiis Soſpitæ ſacrorum. Cùm autem ille diceret, Non poſſe non initiatum audire, interrogauit, Num ſciret ipſe. aiente illo, At quomodo, qui non es initiatus? Secundo loco, cùm illud quidem apparet, hoc verò interroganti manifeſtum eſt eum daturum. Percunctatum enim oportet vnam propoſitionem, non interrogare, quod apparet, ſed concluſionem dicere: vt Socrates Melito aiente ipſum Deos non putare, dixit, Num dæmonium aliquod diceret. Confitente illo interrogauit, An non dæmones aut Deorum filij eſſent, aut diuinum aliquid. Affirmante illo, Eſt igitur, inquit, qui Deorum filios arbitratur eſſe, Deos autem non. Præterea quando futurum C eſt, vt aut contraria dicere demonſtret, aut præter opinionem. Quarto loco, quando non licet, niſi ſophiſticè reſpondentem ſoluere. ſi enim reſponderit, eſſe quidem, ſed non eſſe: aut partim quidem eſſe, partim verò non, aut aliquo quidem modo eſſe, aliquo verò non, conturbantur, vt hæſitantes. aliter non tentandum. Si enim reſtiterit, victus eſſe videtur. Non enim licet multa interrogare propter infirmitatem auditoris. Quamobrem & enthymemata quàm maximè contrahere oportet. Reſpondere verò oportet, ad ambigua quidem, diſtinguendo oratione, & non conciſè. Ad ea verò, quæ videntur contraria, ſolutionem afferendo ſtatim cum reſponſione, priuſquam interro- D get reliquum, aut ſyllogiſmo concludat. non enim difficile eſt proſpicere, in quo ſit ratio. Apparebit autem nobis ex Topicis & hoc, & ſolutiones. Et ad eum, qui concludit, ſi interrogatio efficiat concluſionem, cauſſam dicere, vt Sophocles interrogatus à Piſandro, an viſum eſſet ipſi, vt & aliis præconſultoribus, de conſtituendis Quadraginta: affirmauit. Quid verò, nónne praua tibi hæc videbantur eſſe? affirmauit. Nónne igitur tu hæc commiſiſti praua? ſanè affirmauit: non enim erant alia meliora. Et vt Lacon reddens rationem ephoratus, interrogatus, An viderentur ipſi iuſtè periiſſe alij, affirmauit. Ille verò: Nónne igitur tu hæc cum eis decreuiſti? & is affirmauit. Nónne igitur iu- E ſtè, inquit, & tu peribis? Minimè, inquit. illi enim cùm pecunias accepiſſent, hæc egerunt: ego verò nequaquam, ſed ex ſententia. Quare neque interrogare oportet poſt concluſionem, neque concluſionem interrogare, niſi multum ſuperſit veri. Ridicula autem quoniam aliquem videntur vſum habere in contentionibus, & oportere dicebat Gorgias, ſeria diſcutere aduerſariorum riſu, at riſum ſeriis: rectè dicens: expoſitum eſt quot genera ridiculorum ſint in iis quæ tradita ſunt de poetica: quorum vnum quidem conuenit libero: alterum verò nequaquam.

Quod igitur conueniens erit ſibi, ſumet. Eſt autem diſſimulatio ſcurrilitate liberalior. Ille enim ſui cauſſa fingit ridiculum: ſcurra verò, alterius.

CAPVT XIX.

De peroratione.

PEroratio componitur ex quatuor, tum ex eo, vt erga ſe ipſum comparet bene auditorem, & in aduerſarium male: tum ex eo, vt amplificet, & deprimat: tum ex eo, vt ad affectus auditorem conſtituat, tum ex memoriæ renouatione. Factum enim natura eſt vt poſtquam demonſtrauerit, ſe quidem verum, aduerſarium autem falſum, ſic laudet, & vituperet, & expoliat. Duorum autem alterum oportet ſpectare: aut ſe his bonum, aut ſimpliciter: illum verò malum his, aut ſimpliciter. Iam verò ex quibus tales comparare oporteat, expoſiti ſunt loci: vnde bonos oporteat comparare, & malos. Poſtquam verò hoc demonſtratum iam fuerit, augere licet ſecundùm naturam, & extenuare. Oportet enim facta conſtare, ſi dicturus eſt, quantum. Etenim corporum incrementum eſt ex iis quæ antè inſunt. Vnde verò oporteat augere, & extenuare, expoſiti ſunt loci priùs. Poſtea, cùm manifeſta ſint, & qualia & quanta, ad affectus impellit auditorem. Hi autem ſunt miſericordia, & indignatio, & ira, & odium, & inuidia, & æmulatio, & contentio. Dicti verò etiam ſunt horum loci ſuperiùs. Quare reliquum eſt, in memoriam reuocare, quæ antè dicta ſint. id autem conuenit facere ita, vt aiunt in proœmiis, non rectè dicentes: vt enim bene percipi poſſint, iubent ſæpe dicere. Ac ibi quidem oportet rem exponere, vt ne lateat id, de quo iudicatio eſt: hic verò, per quæ demonſtrata eſt, ſummatim. Initium autem ſit, quòd, quæ pollicitus erat, perſoluit. Quare & quæ, & ex quo, dicendum. Ducitur verò ex aduerſa collatione aduerſarij. Conferre autem oportet, vel quæcunque circa idem ambo dixerunt, ſi non ex regione, at ſic: iſte quidem hæc de hoc: ego verò hæc, & ex his. Vel ex diſſimulatione, vt, Iſte enim hæc dixit: ego verò hæc. Et, quid faceret, ſi hæc oſtendiſſet, ſed non hæc? Vel ex interrogatione, Quid non oſtenſum eſt? Vel, Iſte quid confirmauit? Aut igitur ſi ex collatione, aut ſecundùm naturam, prout expoſita ſunt, eodem pacto quæ propria ſunt. Et rurſus, ſi voluerit, ſeparatim quæ ſunt contrariæ orationis. Fini verò dictionis conuenit diſſolutio, vt peroratio, ſed non oratio ſit. Dixi, audiſtis, habetis, iudicate.

A ὅπως οὖν τὸ ἁρμόττον αὐτῷ, λήψεται. ἔστι δ᾽ ἡ εἰρωνεία τῆς βωμολοχίας ἐλευθεριώτερον. ὁ μὲν γὰρ αὑτοῦ ἕνεκα ποιεῖ τὸ γελοῖον· ὁ δὲ βωμολόχος, ἑτέρου.

ΚΕΦΑΛ. ιθʹ.

Περὶ ἐπιλόγου.

Ὁ δ᾽ ἐπίλογος σύγκειται ἐκ τεττάρων, ἔκ τε τοῦ πρὸς ἑαυτὸν κατασκευάσαι εὖ τὸν ἀκροατὴν, καὶ τὸν ἐναντίον * φαύλως· καὶ ἐκ τοῦ αὐξῆσαι, καὶ ταπεινῶσαι· (* γρ. φαῦλον.) B καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὰ πάθη τὸν ἀκροατὴν καταστῆσαι· καὶ ἐξ ἀναμνήσεως. πέφυκε γὰρ μετὰ τὸ ἀποδεῖξαι, αὑτὸν μὲν, ἀληθῆ· τὸν δὲ ἐναντίον, ψευδῆ· οὕτω τὸ ἐπαινεῖν, καὶ ψέγειν, καὶ ἐπιχαλκεύειν. δυοῖν δὲ θατέρου δεῖ στοχάζεσθαι, ἢ ὅτι τούτοις ἀγαθὸς, ἢ ὅτι ἁπλῶς· ὁ δ᾽, ὅτι κακὸς τούτοις, ἢ ὅτι ἁπλῶς· ἐξ ὧν δὲ δὴ τοιούτους κατασκευάζειν δεῖ, εἴρηνται οἱ τόποι, πόθεν σπουδαίους δεῖ κατασκευάζειν καὶ φαύλους. τὸ δὲ μετὰ τοῦτο * δεδειγμένον ἤδη, αὔξειν ἐστὶ κατὰ φύσιν, ἢ ταπεινοῦν· (* χ. δεδειγμένων) δεῖ γὰρ τὰ πεπραγμένα ὁμολογεῖσθαι, εἰ μέλλει τὸ ποσὸν ἐρεῖν· καὶ γὰρ ἡ τῶν C σωμάτων αὔξησις, ἐκ προϋπαρχόντων ἐστίν. ὅθεν δὲ δεῖ αὔξειν καὶ ταπεινοῦν, ἔκκεινται οἱ τόποι πρότερον. μετὰ δὲ ταῦτα δήλων ὄντων καὶ οἷα καὶ ἡλίκα, εἰς τὰ πάθη ἄγειν τὸν ἀκροατήν. ταῦτα δ᾽ ἐστὶν, ἔλεος, καὶ δείνωσις, καὶ ὀργὴ, καὶ μῖσος, καὶ φθόνος, καὶ ζῆλος, καὶ ἔρις. εἴρηνται δὲ καὶ τούτων οἱ τόποι πρότερον. ὥστε λοιπὸν, ἀναμνῆσαι τὰ προειρημένα. τοῦτο δὲ ἁρμόττει ποιεῖν οὕτως, ὥσπερ φασὶν ἐν τοῖς προοιμίοις, οὐκ ὀρθῶς λέγοντες· ἵνα γὰρ εὐμαθὲς ᾖ, κελεύουσι πολλάκις εἰπεῖν. ἐκεῖ μὲν οὖν δεῖ τὸ πρᾶγμα εἰπεῖν, ἵνα μὴ λανθάνῃ περὶ οὗ D ἡ κρίσις· ἐνταῦθα δὲ δι᾽ ὧν δέδεικται κεφαλαιωδῶς. ἀρχὴ δὲ, * διότι ἃ ὑπέσχετο ἀπέδωκεν· ὥστε ἅ, τε, καὶ δι᾽ ὅ, λεκτέον. (* γρ. ὅτι ἃ ὑπέσχ.) λέγεται δὲ ἐξ ἀντιπαραβολῆς τοῦ ἐναντίου. παραβάλλειν δὲ, ἢ ὅσα περὶ τὸ αὐτὸ ἄμφω εἶπον, ἢ μὴ κατ᾽ ἀντικρύ· ἀλλ᾽ οὗτος μὲν τάδε περὶ τούτου· ἐγὼ δὲ, τάδε, καὶ διὰ ταῦτα. ἢ ἐξ εἰρωνείας· οἷον, οὗτος γὰρ τάδ᾽ εἶπεν, ἐγὼ δὲ τάδε. καὶ, τί ἂν ἐποίει, εἰ τάδε ἔδειξεν, ἀλλὰ μὴ τάδε. ἢ ἐξ ἐρωτήσεως· τί οὐ δέδεικται· * ἢ οὗτος, τί ἔδειξεν. ἢ δὴ οὕτως, ἢ ἐκ παραβολῆς. (* γρ. ἢ δὲ οὗτ.) ἢ κατὰ φύσιν, ὡς * ἐλέχθη, οὕτω τὰ αὐτοῦ. καὶ πάλιν, ἐὰν βούλῃ, (* γρ. ἐλέχθη· οὕτω.) E χωρὶς τὰ τοῦ ἐναντίου λόγου. τελευτὴ δὲ τῆς λέξεως ἁρμόττει ἡ ἀσύνδετος, ὅπως ἐπίλογος, ἀλλὰ μὴ λόγος ᾖ· εἴρηκα, ἀκηκόατε, ἔχετε, κρίνατε.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ.

ARISTOTELIS RHETORICA AD ALEXADRVM.

Franciſco Philelpho interprete.

Ἀριστοτέλης Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν.

ΚΕΦΑΛ. α΄.

ΕΠΕΣΤΕΙΛΑΣ μοι, ὅτι πολλάκις πολλοὺς πέπομφας πρὸς ἡμᾶς, τοὺς διαλεξομένους ὑπὲρ τοῦ γράψαι σοι τὰς μεθόδους τῶν πολιτικῶν λόγων· ἐγὼ δὲ οὐ διὰ ῥαθυμίαν ὑπερεβαλλόμην ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις, ἀλλὰ διὰ τὸ ζητεῖν οὕτως ὑπὲρ αὐτῶν γράψαι σοι διηκριβωμένως, B ὡς οὐδεὶς ἄλλος γέγραφε τῶν περὶ ταῦτα πραγματευομένων. Ταύτην δὲ εἰκότως τὴν διάνοιαν εἶχον. ὥσπερ γὰρ ἐσθῆτα σπουδάζεις τὴν εὐπρεπεστάτην τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἔχειν, οὕτω δύναμιν λόγων λαβεῖν ἐπὶ σοὶ πειρατέον τὴν ἐνδοξοτάτην. πολὺ γὰρ κάλλιόν ἐστι καὶ βασιλικώτερον τὴν ψυχὴν ἔχειν εὐγνωμονοῦσαν, ἢ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος ὁρᾶν εὐειματοῦσαν. καὶ γὰρ ἄτοπόν ἐστι, τὸν τοῖς ἔργοις πρωτεύοντα, φαίνεσθαι τῶν τυχόντων τοῖς λόγοις ὑστερίζοντα, καὶ ταῦτα εἰδότα, ὅτι τοῖς μὲν ἐν δημοκρατίᾳ πολιτευομένοις, ἡ ἀναφορὰ περὶ πάντων τῶν πραγμάτων εἰς τὸν δῆμόν ἐστι· C τοῖς δ' ὑπὸ τὴν τῆς βασιλείας ἡγεμονίαν τεταγμένοις, πρὸς λόγον. ὥσπερ οὖν τὰς αὐτονόμους τῶν πόλεων ὀρθοῦν εἴωθεν ἐπὶ τὸ κάλλιστον ἄγων ὁ κοινὸς νόμος, οὕτω τοὺς ὑπὸ τὴν σὴν βασιλείαν καθεστῶτας ἄγειν δύναιτ' ἂν ἐπὶ τὸ συμφέρον ὁ σὸς λόγος. καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐστὶν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, λόγος ὡρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα. πρὸς δὲ τούτοις, οὐκ ἄδηλον οἶμαί σοι τοῦτό ἐστιν, ὅτι τοὺς μὲν λόγῳ χρωμένους, καὶ μετὰ τούτου πάντα πράττειν προαιρουμένους, ὡς ὄντας καλούς τε καὶ ἀγαθοὺς, ἐ- D παινοῦμεν· τοὺς δὲ ἄνευ λόγου τι ποιοῦντας, ὡς ὄντας ὠμοὺς καὶ θηριώδεις, μισοῦμεν. Διὰ τοῦτο καὶ κακοὺς τὴν αὐτῶν κακίαν ἐμφανίσαντες ἐκολάσαμεν, καὶ τοὺς ἀγαθοὺς δηλώσαντες αὐτῶν τὴν ἀρετὴν ἐζηλώσαμεν· οὕτω καὶ τῶν μελλόντων κακῶν ἀποτροπὴν εὑρήκαμεν, καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν ὄνησιν ἔχομεν. καὶ διὰ τούτου καὶ τὰς ἐπιούσας δυσχερείας ἐφύγομεν, καὶ τὰς μὴ προσούσας ἡμῖν ὠφελείας ἐπορισάμεθα.

A ARISTOTELES ALEXANDRO REGI S.D.

CAPVT I.

CVM tuis literis factus certior, nonnullos ſæpe te ad nos miſiſſe, qui vt ciuilium cauſarum præcepta ad te præſcriberem, à me peterent. Ego verò haud negligentia quidem vlla in hoc vſque tempus rem diſtuli, ſed vt quærerem ita diligenter de his ad te ſcribere, vt alius certè nemo, qui hiſce in re- B bus elaboraſſet, diligentiùs vnquam ſcripſerit. Hæc igitur rectè mihi fuerat ſententia. Nam quemadmodum veſtium decôre atque magnificentia cæteris hominibus præſtare maximè ſtudes, ita etiam dicendi inuentionem, ac vim eam vt accipias, nitendum eſt, quæ pulcherrima ſit, apprimèque præclariſſima. Longè enim pulchrius eſt, ac regale magis, animo eſſe bene conſtituto, quàm habitum corporis veſtibus ornatum pulchris intueri. Abſurdum enim eſt, eum, qui rerum geſtarum gloria cæteris antecellat, videre humillimis quibuſdam in dicendo cedere: præſertim cùm non ſis neſcius, eos, qui in populari principatu C verſentur, res omneis ad populum: qui verò ſub vnius imperij ductu conſtituti ſint, ad rationem orationémque referre. Quemadmodum liberas ciuitates communis lex, quæ ad honeſtiſſimum aliquem finem ducat, dirigere conſueuerit, eodem etiam modo & oratio tua queat eos, quas imperio tenes, ad id agere, quod conducibile ſit, & vtile. Etenim lex (vt ita dixerim) oratio quædam eſt, quæ communi ciuitatis conſenſu definita, iubet quo pacto vnumquodque agendum ſit. Accedit ad rem, quod neque tibi obſcurum exiſtimo, ſolere nos laudibus eos perinde atque honeſtos & fortes proſequi, qui & ratione vtuntur, & omnia, ea duce, D agere pergunt: qui verò abſque ratione, & oratione quicquam faciunt, tanquam atroces immaneſque odimus. Qua quidem re factum eſt vt & malos eorum vitium oſtendentes, malè affecerimus, & bonos eorum virtutem declarantes, quaſi beatos, admirandos, imitandóſque voluerimus. Sicque & quomodo futuras calamitates euitaremus, boniſque inſtantibus frueremur, adinuenimus. Proinde & imminentes difficultates effugimus, & abſentes vtilitates comparauimus.

Nam velvti vita, quæ nulli mœrori ſubiacet, eligenda, ita prudens eſt oratio deligenda. Neque id te præterire oportebit, quòd hominum plurimis, aliis quidem lex ipſa, aliis verò tua tùm vita tum oratio exemplo datur. Vt cunctis igitur tum Græcis tum Barbaris antecellas, omni tibi ſtudio annitendum eſt: quo iam ij qui verſantur in his exemplis, ita horum imitationem per virtutis elementa pulchrè effingant, vt haud ſibi deteriora conſulant, ſed eius ſe participes fieri & cupiant, & exoptent. Rerum eſt præterea humanarum auguſtiſſimum, conſultatione vti. Quare nec in ſuperuacaneis & vulgaribus rebus ſtudium tibi terendum eſt, ſed pro virili potiùs parte elaborandum vt ipſam bellè conſultandi artem & perdiſcas, & teneas. Quis enim ſanæ mentis dubitarit, ſi quis inconſultò quid egerit, amentiæ quidem, ſin autem ratione duce, ſapientiæ ſignum eſſe? Intueri etiam licet, eos omnes qui optima inter Græcos Republica vtuntur, oratione priùs quàm rebus, conuenire. Itémque apud eos qui inter Barbaros dignitate præſtant, orationem rebus anteire: quippe qui probè norint eam quæ ratione orationéque perſpectio vtilitatis cognitioque fit, eſſe quandam ſalutis arcem, & eiuſmodi certè arcem, quæ non manu facta, verùm & inexpugnabilis quidem ſit, in primiſque ſecura opinanda. Sed vereor hac de re pluribus ad te ſcribere, ne fortaſſis oſtentare me ipſum videar, hiſce præſertim in rebus, quæ probatione non indigent, ſed planè patent, & in promptu ſunt omnibus. Quamobrem hæc omnia miſſa faciens, illa dixerim ſolùm de quibus in omnem vitam dicendum eſt, hoc vnum eſſe quo cæteris animalibus præſtamus, vt præclarum quoddam ab immortali Deo adepti videamur. Nam ſi quidem & cupiditate & ira & aliis huiuſcemodi affectionibus vtuntur etiam reliqua quæque animalia, oratione autem homo dumtaxat, abſurdum profectò maximè omnium cedat, ſi qua vna re beſtiis antecellimus, eam bene viuendi ducem præ negligentia reliquerimus. Proinde te iam pridem tua ſponte incitatum, etiam atque etiam hortor, vt dicendi philoſophiam omni ſtudio complectare. Nam velvti corpus bona valetudine, ita & animus diſciplina eruditionéque ſeruatur. Huius enim ductu haudquaquam tibi in rebus gerendis aberrare contigerit, quin potiùs omnia, (vt ita dicam) quæ tibi iam parta ſunt, bona planè tuèbere. Quòd ſi præterea oculis videre, iucundum eſt, animi luminibus cernere, penitùſque perſpicere, admirabile certè plurimum. Rurſus autem quemadmodum Imperator ſui eſt ſeruator exercitus, ita etiam eloquentia, quæ ſapientiæ coniuncta ſit, humanæ eſt vitæ gubernatrix. Sed hæc omnia, atque his ſimilia, operæpretium puto vt miſſa hoc tempore faciamus. Monuiſti autem tuis literis, ne quis omnino mortalium hunc librum accipiat: quippe qui non ſis neſcius, ſicvti parentes, quos ex ſe genuerint, magis quàm ij, quibus ſuppoſiti ſunt, partus amare ſolent: eodémque modo ij qui præclarum aliquid ex ſe inuenerint, maiore ad id ſtudio afficiuntur, quàm quibus eo vti contigerit. Non ſecus enim pro inuentis atque pro liberis emori periclitentur. Enimvero ij, quos Parios vocant ſophiſtæ, quoniam nihil ipſi pro inerti quadam negligentia pariunt, ne diligunt quidem,

A ὥσπερ γὰρ βίος ἄλυπος, αἱρετός, οὕτω λόγος συνετός, ἀγαπητός. εἰδέναι δέ σε δίκαιον, ὅτι παραδείγματά ἐστι τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρώπων, τοῖς μὲν ὁ νόμος, τοῖς δὲ ὁ σὸς βίος καὶ λόγος. ὅπως οὖν διαφέρων ἧς πάντων Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, πᾶσάν ἐστί σοι σπουδὴν ποιητέον, ἵνα τὴν ἐκ τούτων ἀπομίμησιν οἱ περὶ ταῦτα διατρίβοντες, τοῖς τῆς ἀρετῆς στοιχείοις καλλιγραφούμενοι, μὴ πρὸς τὰ φαῦλα σφᾶς αὐτοὺς ἄγωσιν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἀρετῆς μετέχειν ἐπιθυμῶσιν. ἔτι δὲ τὸ βουλεύεσθαι, τῶν περὶ τὸν ἄνθρωπον θειότατόν ἐστιν. ὥστε οὐκ εἰς τὰ πάρεργα καὶ μηδενὸς ἄξια τὴν σπουδὴν ἐστί σοι καταναλωτέον, ἀλλὰ τὴν μὴ ἐξ ἀπόλυ αὐτὴν τοῦ καλῶς βουλεύεσθαι μαθεῖν βουλητέον. B τίς γὰρ δή ποτ' ἂν ἀμφισβητήσειε τῶν νοῦν ἐχόντων, ὅτι τὸ μὲν πράττειν μὴ βουλευσάμενον, σημεῖόν ἐστιν ἀνοίας· τὸ δὲ κατὰ τὴν ὑφήγησιν τοῦ λόγου, συντελεῖν τι τῶν ὑπ' ἐκείνου παραγγελθέντων, παιδείας; ἰδεῖν δέ ἐστι πάντας τοὺς ἄριστα τῶν Ἑλλήνων πολιτευομένους, λόγῳ πρότερον ἢ τοῖς ἔργοις συγχρωμένους. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τοὺς μέγιστον ἀξίωμα τῶν βαρβάρων ἔχοντας, τούτῳ περὶ τῶν πραγμάτων χρωμένους, εἰδότας καλῶς, ὡς ἀκρόπολίς ἐστι σωτηρίας, ἡ διὰ τοῦ λόγου γινομένη τοῦ συμφέροντος θεωρία. C ταύτην ἀπόρθητον οἰητέον, οὐ τὴν ἐκ τῶν οἰκοδομημάτων ἀσφαλῆ πρὸς σωτηρίαν εἶναι νομιστέον. ἀλλὰ γὰρ ὀκνῶ ἐπὶ πλεῖον γράφειν, μή ποτε καλλωπίζεσθαι δόξω περὶ τῶν ἀκριβῶς γνωριζομένων, ὡς οὐχ ὁμολογουμένων, πίστεις ἐπιφέρων. διόπερ ἀφήσω, ἐκεῖνα μόνον εἰπών, περὶ ὧν ἔνεστι λέγειν εἰς ἅπαντα τὸν βίον, ὅτι τοῦτό ἐστιν ᾧ διαφέρομεν τῶν λοιπῶν ζώων. τοῦτο οὖν καὶ ἡμεῖς * διαφέρειν τῶν λοιπῶν ἕξομεν ἀνθρώπων, οἱ μεγίστης τιμῆς ὑπὸ τοῦ δαιμονίου τετυχηκότες. ἐπιθυμίᾳ μὲν γὰρ καὶ θυμῷ καὶ τοῖς τοιούτοις, χρῆται καὶ τὰ λοιπὰ ζῷα πάντα, λόγῳ δὲ οὐδὲν τῶν λοιπῶν, χωρὶς D ἀνθρώπων. ἀτοπώτατον ἂν οὖν εἴη πάντων, εἰ τούτῳ μόνῳ τῶν λοιπῶν ζώων εὐδαιμονέστερον βιοῦντες, τὸ αἴτιον τοῦ καλῶς εἶναι διὰ ῥᾳθυμίαν ἀφῶμεν καταλιγωρήσαντες. διακελεύομαι δή σοι πάλαι παρακεκλημένῳ, τῆς τῶν λόγων ἀντέχεσθαι φιλοσοφίας. καθάπερ γάρ ἐστι φυλακτικὸν σώματος ὑγίεια, οὕτω τῆς ψυχῆς φυλακτικὸν καθέστηκε παιδεία. ταύτης γὰρ προηγουμένης, οὐ πταίειν συμβήσεταί σοι περὶ τὰς πράξεις, ἀλλὰ σώζειν ἁπάσας, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὰς ὑπαρχούσας σοι τῶν ἀγαθῶν κτήσεις. χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ τὸ τοῖς ὀφθαλμοῖς βλέπειν ἡδύ, τὸ τοῖς E τῆς ψυχῆς ὄμμασιν ὀξυδορκεῖν ἐστι θαυμαστόν. ἔτι δὲ ὥσπερ ὁ στρατηγός ἐστι σωτὴρ τοῦ στρατοπέδου, οὕτω λόγος μετὰ παιδείας ἡγεμών ἐστι βίου. ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια παραλιπεῖν, νομίζω καλῶς ἡμῖν ἔχειν κατὰ τὸν ὑπάρχοντα καιρόν. ἔγραψας δέ μοι διακελευόμενος, ὅπως μηδεὶς τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων λήψεται τὸ βιβλίον τοῦτο· καὶ ταῦτα εἰδώς, ὅτι καθάπερ τοὺς ἐξ αὑτῶν γεννηθέντας, οἱ γεννήσαντες τῶν ὑποβαλλομένων μᾶλλον φιλοῦσιν, οὕτω καὶ οἱ εὑρόντες τι τῶν μετεχόντων. ὥσπερ γὰρ ὑπὲρ τέκνων, τούτων τῶν λόγων ὑπεραποθνήσκουσιν. οἱ μὲν γὰρ Πάριοι λεγόμενοι σοφισταὶ, διὰ τὸ μὴ τεκεῖν, αὐτοὶ διὰ ῥᾳθυμίαν ἄμουσον, οὐ στέρ-

* γ. διαφέροντες τῶν λ. ἕξομεν

γεγονότων(?), ἀλλὰ χρήματα λαβόντες, ἀποκηρύττουσιν. διὰ τοῦτο δεῖ σε, ἐγώ σοι παρακελεύομαι διαφυλάττειν οὕτω τοὺς λόγους τούτους, ὅπως νέοι καθεστῶτες, ὑπὸ μηδενὸς χρήμασι διαφθαρήσονται, κυρίως δὲ μετὰ σοῦ συμβιώσαντες, εἰς ἡλικίαν ἐλθόντες, δόξης ἀκηράτου τεύξονται. περιειλήφαμεν δέ, καθάπερ ἡμῖν ἐδήλωσε Νικάνωρ, καὶ τῶν λοιπῶν τεχνογράφων εἴ τις τι γλαφυρὸν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν τούτων γέγραφεν ἐν ταῖς τέχναις. περιτεύξῃ δὲ δυσὶ τούτοις βιβλίοις, ὧν τὸ μὲν ἐστὶν ἐμόν, ἐν ταῖς ὑπ' ἐμοῦ τέχναις Θεοδέκτῃ γραφείσαις· τὸ δὲ ἕτερον, Κόρακος. τὰ δὲ λοιπὰ τούτοις ἴδια πάντα γέγραπται, περί τε τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν δικανικῶν παραγγελμάτων· ὅθεν πρὸς ἑκάτερα αὐτῶν εὐπορήσεις ἐκ τῶνδε τῶν ὑπομνημάτων σοι γεγραμμένων. ἔρρωσο.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τοῦ προτρεπτικοῦ λόγου, καὶ ἀποτρεπτικοῦ.

* καὶ μεγαρικόν,

ΤΡία γένη τῶν πολιτικῶν εἰσι λόγων, τὸ μὲν *δημηγορικόν, τὸ δὲ ἐπιδεικτικόν, τὸ δὲ δικανικόν. εἴδη δὲ τούτων ἑπτά, προτρεπτικόν, ἀποτρεπτικόν, ἐγκωμιαστικόν, ψεκτικόν, κατηγορικόν, ἀπολογητικόν, καὶ ἐξεταστικόν, ἢ αὐτὸ καθ' αὑτό, ἢ πρὸς ἄλλο. τὰ μὲν οὖν εἴδη τῶν λόγων τοσαῦτα ἀριθμῷ ἐστί. χρησόμεθα δὲ αὐτοῖς ἔν τε ταῖς κοιναῖς δημηγορίαις, καὶ ταῖς περὶ τὰ συμβόλαια δικολογίαις, καὶ ταῖς ἰδίαις ὁμιλίαις. οὕτω δ' ἂν ἑτοιμότατα λέγειν περὶ αὐτῶν δυνηθείημεν, εἰ καθ' ἓν ἕκαστον εἶδος ἀπολαβόντες, ἀπαριθμησαίμεθα τὰς δυνάμεις αὐτῶν, καὶ τὰς χρήσεις καὶ τὰς τάξεις. καὶ πρῶτον μὲν τὰς προτροπὰς καὶ ἀποτροπάς (ἐπείπερ ἐν ταῖς ἰδίαις ὁμιλίαις, καὶ ταῖς κοιναῖς δημηγορίαις, ἐν τοῖς δὲ μάλιστα αὐτῶν χρῆσίς ἐστι) διέλθωμεν. καθόλου μὲν οὖν εἰπεῖν, προτροπὴ μέν ἐστιν ἐπὶ προαιρέσεις, ἢ λόγους, ἢ πράξεις παράκλησις· ἀποτροπὴ δέ, ἀπὸ προαιρέσεων, ἢ λόγων, ἢ πράξεων διακώλυσις. οὕτω δὲ τούτων διωρισμένων, τὸν μὲν προτρέποντα χρὴ δεικνύειν ταῦτα ἐφ' ἃ παρακαλεῖ, δίκαια ὄντα καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα, καὶ καλά, καὶ ἡδέα, καὶ ῥᾴδια πραχθῆναι. εἰ δὲ μή, δυνατά τε δεικτέον, ὅταν ἐπὶ δυσχερῆ παρακαλῇ, καὶ ὡς ἀναγκαῖα ταῦτα ποιεῖν ἐστι. τὸν δ' ἀποτρέποντα, δεῖ διὰ τῶν ἐναντίων κώλυσιν ἐπιφέρειν, ὡς οὐ δίκαιον, οὐδὲ νόμιμόν ἐστιν, οὐδὲ συμφέρον, οὐδὲ καλόν, οὐδὲ ἡδύ, οὐδὲ δυνατὸν πραχθῆναι τοῦτο· εἰ δὲ μή, ὡς ἐργῶδες, καὶ οὐκ ἀναγκαῖον. ἅπασαι δὲ αἱ πράξεις μετέχουσι τούτων ἀμφοτέρων, ὥστε μηδετέραν τῶν ὑποθέσεων ἐχόντα λόγων ἀπορεῖν. ὧν μὲν οὖν ὀρέγεσθαι δεῖ τοὺς προτρέποντας καὶ ἀποτρέποντας, ταῦτ' ἐστίν. ὁρίσασθαι δὲ πειράσομαι τούτων ἕκαστον τί ἐστι, καὶ δεῖξαι πόθεν αὐτῶν εἰς τοὺς λόγους εὐπορήσομεν. δίκαιον μὲν οὖν ἐστι τὸ τῶν ἁπάντων, ἢ τὸ τῶν πλείστων ἔθος ἄγραφον διορίζον τὰ καλὰ καὶ τὰ αἰσχρά. τοῦτο δ' ἐστί, γονέας τιμᾶν, καὶ φίλους εὖ ποιεῖν, καὶ τοῖς εὐεργέταις χάριν ἀποδιδόναι. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, οὐ προστάττουσι τοῖς ἀνθρώποις οἱ γεγραμμένοι νόμοι ποιεῖν, * ἀλλ' ἔθει ἀγράφῳ καὶ κοινῷ νόμῳ νομίζεται. τὰ μὲν οὖν δίκαια, ταῦτ' ἐστί. νόμος δέ ἐστιν, ὁμολόγημα πόλεως κοινόν, διὰ γραμμάτων προστάττον πῶς χρὴ πράττειν ἕκαστα.

* κ. ἀλλ' ἔθει τῷ.

ſed acceptis pecuniis ab ſe dimittunt. Hanc igitur ob rem te vehementer moneo, & exhortor, ita hæc dicendi præcepta ſerues, atque [illegible] cùm & ipſa adoleſcant, nullius op[illegible] violen[illegible] ſed honeſtè tecum, decoréq; vnà viua[illegible] [illegible] adultam ætatē euaſerint, immortalē g[illegible] [illegible]ciſcātur. Adſumpſimus autem (ſicuti no[illegible] Nicanor expoſuit) ſi quid hiſce de rebus apud cæteros artis ſcriptores expolitum elimatúmque inuenimus. Impendes autem operam etiam hiſce duobus libris, quorum alter meus eſt, eas continens artes, quas ad Theodectem ſcripſeram; alter autem eſt Coracis. Reliqua verò omnia, quæ ſiue ad ciuilia præcepta, ſiue ad iudicialia pertinent, ſeparatim hoc in libro ſcripta ſunt: quapropter ex hiſce ad te commentariis ad ea conſequenda abundè tibi adiumenta ſuppetent. Vale.

CAPVT II.

De genere deliberatiuo.

TRia ſunt genera ciuilium cauſarum, deliberatiuum, demonſtratiuum, iudiciale. Horum autem ſpecies ſunt ſeptem, ſuaſio, diſſuaſio, laus, vituperatio, accuſatio, defenſio, & quæſtio, aut ipſa ſecundùm ſeſe, aut ad aliud. Species igitur, in quibus omnis verſatur oratio, hæ ſunt numero. His autem vtimur & in conſultatione ciuili, & apud iudices, & circa alicuius certæ perſonæ dictionem. de quibus quidem omnibus ita poterimus aptè dicere, ſi ſingillatim vniuſcuiuſque ſpeciei vim, & vſum, & exercitationem numero comprehenderimus. Et primùm quidem de ſuaſionibus eſt diſſuaſionibuſque dicendum. Ipſarum enim vſus in demonſtratiuo deliberatiuoque genere locum in primis habet. Vt igitur ſummatim dixerim, ſuaſio eſt ad aliquid eligendum, aut dicendum agendúmve exhortatio. Diſſuaſio verò, ne quid eligatur aut dicatur agatúrve, dehortatio. His autem ita definitis ſuaſor oſtendat oportet, hæc, ad quæ exhortatur, & iuſta, & legitima, & vtilia, & honeſta, & iucunda, & facilia factu eſſe. Quòd ſi minùs id poterit, demonſtrandum erit, cùm ad laborioſa & grauia quædam exhortatur, hæc factu & poſſibilia eſſe, & quàm neceſſaria: diſſuaſor autem ex contrariis dehortetur oportet, vt neque iuſtum, neque legitimum, neque vtile, neque honeſtum, neque iucundum, neque factu poſſibile hoc ſit, vel ſaltem & laborioſiſſimum id eſſe & minimè neceſſarium. Omnes autem actiones harum vtriuſque ſunt cauſarum participes: quare dubitandum non eſt quin oratio harum alteram contineat. Quæ igitur ſuadentes diſſuadentéſque deſiderare conueniat, hæc ſunt. Definire autem iam aggrediar vnumquodque horum quid ſit, demonſtrabitúrque vnde ea nobis in dicendo ſuppeditemus. Iuſtum igitur eſt, hominum plurimorum non ſcripta conſuetudo, honeſta turpiáque determinans: id verò eſt honorare parentes, amicis benefacere, & beneficiis gratiam referre. Hæc enim, & his ſimilia, non iubent ſcriptæ leges hominibus faciunda, ſed conſuetudine non ſcripta, & communi quadam lege legitimum ſit. Iuſta igitur hæc ſunt. Lex autē, eſt communis ciuitatis cōſenſus, qui ſcriptis præceperit quomodo vnūquodque agendū ſit.

A Vtile verò eſt, præſentium bonorum conſeruatio, aut abſentium comparatio, aut malorum inſtantium propulſatio, aut futurorum incommodorum prohibitio. Hoc autem diuidas oportet, priuatis quidem hominibus in corpus, & animum, & res extrarias. Corpori enim eſt vtile robur, formæ dignitas, bona valetudo: animo verò fortitudo, ſapientia, iuſtitia. Extraria verò ſunt amici, pecuniæ, poſſeſſiones. His autem contraria inutilia ſunt. Ciuitati autem vtilia talia quædam ſunt, concordia, vires ad bellum, pecuniæ, & prouentuum copiæ, ſociorum virtus, atque multitudo, ac ſummatim reliqua his ſimilia vtilia eſſe ducimus: quæ verò his contraria ſunt, inutilia. Honeſta verò ſunt, ex quibus ſplendor aliquis atque illuſtris honos in eos qui aliquid geſſerint, emanaturus ſit. B Iucunda autem, quæ afficiunt gaudio. Facilia verò ſunt, quæ breui tempore, & minimo labore impenſáque abſoluuntur. Poſſibilia autem, quæcunque fieri natura poſſunt. Neceſſaria verò, quæ vt fiant, arbitrij noſtri non eſt, ſed tanquam ex diuina quadam aut humana neceſſitate omnino fiunt. Iuſta igitur, & legitima, & vtilia, & honeſta, & iucunda, & facilia, & poſſibilia, & neceſſaria hæc ſunt. De his autem dicere abundè poterimus, & ex antedictis, & his ſimilibus, & ipſis contrariis, & ab iis quæ iudicata ſunt, aut à dijs immortalibus, aut à claris hominibus, aut à iudicibus, aut ab aduerſariis noſtris. Cuiuſmodi igitur iuſtum eſſet, declarauimus: ſimile autem C iuſto eſt huiuſmodi. Nam quemadmodum iuſtum exiſtimamus, obtemperare parentibus, itidem conuenit, filios parentum res geſtas imitari: & velvti beneficis benefacere iuſtum eſt, ita & ijs, à quibus mali nihil ſuſcepimus, iuſto ſimile eſt, non nocere. Hoc igitur modo ſimile iuſto capiendum eſt. Ex contrariis autem opus eſt exemplum ipſum perſpicuum faciamus. Nam velvti iuſtum eſt, in eos animaduertere, qui aliquid perperam patrauerint, ita iis qui nos beneficio fouerint, referre gratiam decet. Id autem iuſtum, quod ab aliquibus claris viris iudicatum fuerit, ſic erit accipiendum: Verùm neque nos ſoli odio hoſtes inſequimur, malóque afficimus, ſed & Athenienſes & Lacedæmonij iuſtum eſſe iudicant, inimicos D mulctare. Iuſtum igitur hoc modo crebra exercitatione accipies. Legitimum verò, quale etiam ipſum ſit, ante à nobis definitum eſt. Oportet autem, vbi vſui ſit, vt is, qui ſententiam dicit, legem etiam adſumat: deinde ſimile legi ſcriptæ. eſſet verò huiuſmodi. Nam ſicut legumlator maximis animaduerſionibus fures plectendos voluit, ita & ſeductores maximopere ſunt mulctandi. Etenim hi furantur eius, quem deceperint, hominis mentem: & velvti legumlator hæredes eos ſtatuit, qui genere proximi iis eſſent, qui ſine filiis interiſſent, eodem modo & huius pecu- E niarum rerumque liberti me nunc dominum fieri decet. Nam cùm iis, qui ipſum liberarint, hac luce orbatis, proximus ipſe ſim cognatione, iuſtus certè ſum, qui illius res omnes dominio teneam. Legitimo ergo ſimile adſumitur hoc modo. Contrarium verò ſic. Si quidem lex prohibet publica priuatim diſtribuere, perſpicuum eſt, eos, qui illa diſtribuunt, iniuria omnes afficere, à legumlatore iudicatos.

A συμφέρον δ' ἐστὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν φυλακή, ἢ τῶν μὴ προσόντων κτῆσις, ἢ τῶν ὑπαρχόντων κακῶν ἀποβολή, ἢ τῶν προσδοκωμένων γενήσεσθαι βλαβερῶν ἐξακώλυσις. διαιρήσεις δὲ τοῦτο, τοῖς μὲν ἰδιώταις εἰς σῶμα καὶ ψυχὴν, καὶ τὰ ἐπίκτητα. σώματι μὲν οὖν ἐστι συμφέρον, ῥώμη, κάλλος, ὑγίεια. ψυχῇ δὲ, ἀνδρεία, σοφία, δικαιοσύνη. τὰ δὲ ἐπίκτητα, φίλοι, χρήματα, κτήματα. τὰ δ' ἐναντία τούτοις, ἀσύμφορα. πόλει δὲ συμφέροντα τὰ τοιαῦτά ἐστιν, ὁμόνοια, δυνάμεις πρὸς πόλεμον, χρήματα, καὶ προσόδων εὐπορία, συμμάχων ἀρετὴ καὶ πλῆθος. καὶ συνελόντι ἁπλῶς τὰ τούτοις ὁμοιότροπα, συμφέροντα νομίζομεν· τὰ δὲ τούτοις ἐναντία, ἀσύμφορα. B καλὰ δέ ἐστιν ἀφ' ὧν εὐδοξία τις καὶ τιμή τις ἔνδοξος γενήσεται τοῖς πράξασιν. ἡδέα δὲ τὰ χαρὰν ἐργαζόμενα. ῥᾴδια δὲ, τὰ μετ' ἐλαχίστου χρόνου καὶ πόνου καὶ δαπάνης ἐπιτελούμενα. δυνατὰ δὲ, πάντα τὰ ἐνδεχόμενα γενέσθαι. ἀναγκαῖα δὲ τὰ μὴ ἐφ' ἡμῖν ὄντα πράττειν, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης θείας ἢ ἀνθρωπίνης οὕτως ὄντα. τὰ μὲν οὖν δίκαια, καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ ἡδέα, καὶ τὰ ῥᾴδια, καὶ τὰ δυνατὰ, καὶ τὰ ἀναγκαῖα, ταῦτά ἐστιν. εὐπορήσομεν δὲ περὶ τούτων λέγειν ἐξ αὐτῶν τε τῶν προειρημένων, καὶ τῶν ὁμοίων τούτοις, καὶ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς, καὶ τῶν ἤδη κεκριμένων ὑπὸ θεῶν, ἢ ἀνθρώπων ἐνδόξων, ἢ ὑπὸ κριτῶν, ἢ C ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιστῶν* ἡμῖν. ὃ μὲν οὖν δίκαιον ἐστὶ καὶ τὸν τρόπον, ἡμῖν δεδήλωται. τὸ δὲ ὅμοιον τῷ δικαίῳ, τοιόνδ' ἐστίν. ὥσπερ γὰρ δίκαιον νομίζομεν τοῖς γονεῦσι πείθεσθαι, τὸν αὐτὸν τρόπον προσήκει μιμεῖσθαι τοὺς υἱοὺς τὰς τῶν πατέρων πράξεις. καὶ καθάπερ τοὺς εὖ ποιήσαντας ἀντευεργετεῖν δίκαιόν ἐστιν, οὕτω τοὺς μηδὲν ἡμᾶς κακὸν ἐργασαμένους, δίκαιόν ἐστι μὴ βλάπτειν. τὸ μὲν οὖν ὅμοιον τῷ δικαίῳ, τὸν τρόπον τοῦτον δεῖ λαμβάνειν. ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων χρὴ καταφανὲς ποιεῖν αὐτὸ τὸ παράδειγμα. καθάπερ γὰρ τοὺς κακόν τι ποιήσαντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, καὶ τοὺς εὐεργετήσαντας οὕτω προσήκει ἀντευεργετεῖν. τὸ δὲ κεκριμένον ὑπό τινων ἐνδόξων δίκαιον, οὕτω D λήψῃ· ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς μόνοι μισοῦμεν, καὶ κακῶς ποιοῦμεν τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι δίκαιον εἶναι κρίνουσι τοὺς ἐχθροὺς τιμωρεῖσθαι. τὸ μὲν οὖν δίκαιον οὕτω μετιὼν πολλαχῶς λήψῃ. τὸ δὲ νόμιμον, αὐτὸ μὲν οἷόν ἐστιν, ὡρίσαμεν ἡμῖν πρότερον. δεῖ δὲ ὅπου ἂν ᾖ χρήσιμον, αὐτόν τε τὸν ἀγορεύοντα, καὶ τὸν νόμον λαμβάνειν, εἶτα τὸ ὅμοιον τῷ γεγραμμένῳ νόμῳ. εἴη δὲ ἂν τοιόνδε. ὥσπερ γὰρ ὁ νομοθέτης μεγίσταις ζημίαις τοὺς κλέπτας ἐκόλασεν,* οὕτω δὴ καὶ τοὺς ἐξαπατῶντας μάλιστα τιμωρεῖσθαι. καὶ γὰρ οὗτοι κλέπτουσι τὴν διά- E νοιαν. καὶ καθάπερ ὁ νομοθέτης κληρονόμους πεποίηκε τοὺς ἐγγυτάτω γένους εἶναι τοῖς ἄπαισιν ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ τῶν τοῦ ἀπελευθέρου χρημάτων, ἐμὲ νῦν προσήκει κύριον γενέσθαι· τῶν γὰρ ἀπελευθερωσάντων αὐτὸν τετελευτηκότων, ἐγγυτάτω γένους αὐτὸς ὢν, καὶ τῶν ἀπελευθέρων δίκαιος ἂν εἴην ἄρχειν. τὸ μὲν οὖν ὅμοιον τῷ νομίμῳ, τοῦτον τὸν τρόπον λαμβάνεται· τὸ δ' ἐναντίον, ὧδε· εἰ γὰρ ὁ νόμος ἀπαγορεύει τὰ δημόσια διανέμεσθαι, δῆλον ὅτι τοὺς διανεμομένους αὐτὰ πάντας ἀδικεῖν, ὁ νομοθέτης ἔκρινεν.

* γρ. ἡμῶν.

* Scrib. οὕτω δεῖ

εἰ γὰρ τιμᾶσθαι οἱ νόμοι προστάττουσι τοὺς καλῶς καὶ δικαίως τῶν κοινῶν ἐπιστατοῦντας, δῆλον ὡς καὶ τοὺς τὰ δημόσια διαφθείροντας, τιμωρίας ἀξίους νομίζουσιν. ἐκ μὲν οὖν τῶν ἐναντίων, καταφανὲς οὕτω γίνεται τὸ νόμιμον. ἐκ δὲ τῶν κεκριμένων ὧδε· καὶ οὐ μόνον ἐγὼ τὸν νόμον τοῦτον ἕνεκα τούτων φημὶ τὸν νομοθέτην θεῖναι, ἀλλὰ καὶ πρότερον οἱ δικασταὶ ἐξιόντος Λυσιθίδου, παραπλήσια τοῖς νῦν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις ἐψηφίσαντο περὶ τοῦ νόμου τούτου. τὸ μὲν οὖν νόμιμον οὕτω μετιόντες, πολλαχῶς δείξομεν. τὸ δὲ συμφέρον αὐτὸ μὲν οἷόν ἐστιν, ἐν τοῖς πρότερον ὥρισται. δεῖ δὲ λαμβάνειν εἰς τοὺς λόγους τῶν προειρημένων, καὶ ἐκ τοῦ συμφέροντος εἰ ὑπάρχει τι, καὶ μετιόντας τὸν αὐτὸν τρόπον, ὃν ἐπὶ τοῦ νομίμου καὶ τοῦ δικαίου διήλθομεν, οὕτω καὶ τὸ συμφέρον πολλαχῶς ἐμφανίζειν. εἴη δ' ἂν τὸ μὲν ὅμοιον τῷ συμφέροντι τοιόνδε· ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις συμφέρει τοὺς εὐψυχοτάτους πρώτους τάττειν, οὕτω ἐν ταῖς πολιτείαις λυσιτελεῖ τοὺς φρονιμωτάτους καὶ δικαιοτάτους προεστάναι τοῦ πλήθους. καὶ καθάπερ τοῖς ἀνθρώποις ὑγιαίνουσι συμφέρει φυλάττεσθαι μὴ νοσήσωσιν, οὕτω καὶ ταῖς πόλεσιν ὁμονοούσαις συμφέρει ἐπὶ προσκοπεῖν μὴ στασιάσωσι. τὰ μὲν οὖν ὅμοια τῷ συμφέροντι, τοῦτον τὸν τρόπον μετιών, πολλὰ ποιήσεις. ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων, ὧδέ σοι τὸ συμφέρον ἔσται καταφανές. εἰ γὰρ λυσιτελεῖ τοὺς ἐπιεικεῖς τῶν πολιτῶν τιμᾶν, συμφέρον ἂν εἴη καὶ τοὺς πονηροὺς κολάζειν. εἰ γὰρ οἴεσθε ἀσύμφορον τὸ μόνους ἡμᾶς πρὸς Θηβαίους πολεμεῖν, συμφέρον ἂν εἴη τὸ Λακεδαιμονίους συμμάχους ποιησαμένους ἡμᾶς, οὕτω Θηβαίοις πολεμεῖν. ἐκ μὲν δὴ τῶν ἐναντίων, οὕτω τὸ συμφέρον καταφανὲς ποιήσεις. τὸ δὲ κεκριμένον ὑπὸ τῶν ἐνδόξων συμφέρον, ὧδε χρὴ λαμβάνειν· Λακεδαιμόνιοί τε γὰρ Ἀθηναίους καταπολεμήσαντες, συμφέρειν αὐτοῖς ᾠήθησαν, μὴ τὴν πόλιν αὐτῶν ἀνδραποδίσασθαι. καὶ πάλιν Ἀθηναῖοι ἐξὸν αὐτοῖς ἀνοικίσαι τὴν Σπάρτην, συμφέρειν σφίσιν ᾠήθησαν περιποιῆσαι Λακεδαιμονίους. περὶ μὲν οὖν τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ νομίμου, καὶ τοῦ συμφέροντος οὕτω μετιών, εὐπορήσεις. τὸ δὲ καλὸν, καὶ τὸ ῥᾴδιον, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ δυνατὸν, καὶ τὸ ἀναγκαῖον, ὁμοιοτρόπως τούτοις μέτιθι. καὶ περὶ μὲν τούτων ἐντεῦθεν εὐπορήσομεν.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ πόσων καὶ ποίων καὶ τίνων ἔν τε τοῖς βουλευτηρίοις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις βουλευσόμεθα.

ΠΑλιν δὲ διορισώμεθα καὶ περὶ πόσων καὶ ποίων, καὶ τίνων, ἔν τε τοῖς βουλευτηρίοις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις συμβουλεύσομεν. ἂν γὰρ τούτων ἕκαστα σαφῶς ἐπιστώμεθα, τοὺς μὲν ἰδίους λόγους αὐτὰ τὰ πράγματα καθ' ἑκάστην ἡμῖν συμβουλίαν παραδώσει· τὰς δὲ κοινὰς ἰδέας ἐκ πολλοῦ προειδότες, ἐπιφέρειν ἐφ' ἑκάστοις τῶν πράξεων ῥᾳδίως δυνησόμεθα. τούτων οὖν ἕνεκα, διαιρετέον ἡμῖν περὶ ὧν κοινῇ βουλεύονται πάντες. ἐν κεφαλαίῳ μὲν οὖν εἰπεῖν εἰσὶν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν προθέσεις περὶ ὧν δημηγορήσομεν. ἀνάγκη γὰρ ἐστὶ καὶ βουλεύεσθαι καὶ λέγειν ἡμᾶς ἐν βουλῇ καὶ δήμῳ, ἢ περὶ ἱερῶν, ἢ περὶ νόμων, ἢ περὶ τῆς πολιτικῆς κατασκευῆς,

A Nam ſi eos leges ornari iubent, qui honeſtè rebus communibus, iuſtéque præfuiſſent, nequaquam obſcurum eſt, quin & publicarum rerum diſſipatores mulcta dignos exiſtiment. E contrariis igitur, ita legitimum clarum fit. Ex iudicatis autem hoc modo. Neque ipſe ſolum propter hanc legem harum cauſa rerum à legumlatore poſitam dico, ſed etiam antea ipſi iudices, authore Lyſitida, æquè atque nunc à me dicitur, ſententiam de hac re protulêre. Legitimum igitur hoc modo tractantes, multipliciter demonſtrabimus. Vtile autem quale ſit, antea definiuimus. Aſſumendum eſt autem in dicendo, etiam ſi quid ex vtili inciderit: eodémque modo tractandum, B quemadmodum in iuſto legitimoque tradidimus: & ſic crebris in locis oſtendendum. Eſſet autem vtile ſimile huiuſmodi. Sicuti namque in bello conducit, eos, qui plurima valent animi magnitudine, primos in acie ordinare, eodem modo in Rebuſpubl. permagnæ vtilitati eſt, prudentiſſimos multitudini, iuſtiſſimóſque præeſſe: & quemadmodum hominibus in bona valetudine cauere ne in aduerſam incidant, vtile eſt, ita etiam pacatis vrbibus, concordiáque vtentibus, conducibile eſt, ſeſe ab omni ſeditione cuſtodiant. Similia ergo vtili hoc modo crebrò tractanda ſunt. Ex contrariis autem vtile ſic perſpicuum fit. Nam ſi C conducit, eos ciues, qui æqui & boni ſint, honoribus proſequi, ita punire improbos vtilitatis plurimum adfert: & ſi quidem inutile eſt, nos, ſolos aduerſus Thebanos bellum gerere, vtile erit, vt Lacedæmonios ſocios nobis adſciſcamus, itaque aduerſum illos belligeremus. Ex contrariis igitur ſic vtile clarum efficies. Vtile verò à claris viris iudicatum hoc pacto adſumes. Nam & Lacedæmonij, vbi Athenienſes bello ſuperaſſent, vſui ſibi fore exiſtimarunt, ne eorum vrbem in prædam verterent: & Athenienſes rurſus cùm poſſent Spartam funditus euertere, conducere ſibi arbitrati ſunt, ſi Lacedæmonij ſupereſſent. Et iuſtum quidem, & legitimum, & vtile ſic tibi tractandum eſt. D Honeſtum verò, & facile, & iucundum, & poſſibile, & neceſſarium, quomodo & hæc ſuperiora, te tractare conueniet. & de his quidem, & hiſce dicere commodè poterimus.

CAPVT III.

Quæ ſint conſultanda.

RVrſus autem definiemus quantum, & quale, & quid tum in curia tum in concione E conſultabimus. Nam ſi horum ſingula planè tenuerimus, res ipſæ pro vnaquaque nobis conſultatione verba ſuppeditabunt. Communes autem ſpecies, quas diu antè nouerimus, facilè in vnamquamque cauſam inducere poterimus: quapropter ea ſunt nobis diuidenda, de quibus vulgo conſultant omnes. Vt ſummatim ergo dixerimus, eæ, de quibus orationem habemus, propoſitiones ſeptem ſunt numero. Neceſſe enim eſt, nos & conſultare, & orare tum in Senatu, tum apud populum, aut de ſacrificiis, aut de legibus, aut de apparatu ciuili; aut

aut de ſocietatibus, ac fœderibus aduerſus alias vrbes, aut de bellis, aut de pace, aut de pecuniarum prouentibus. Hæ igitur propoſitiones ſunt, de quibus omnis eſt nobis & conſultatio, & oratio. Harum autem vnamquanque diuidamus, conſideremúſque quibus modis oratione in his vtendum fuerit. De ſacrificiis autem abundè dicere neceſſe eſt. Aut enim dicimus præſenti in ſtatu ea ſeruanda eſſe, aut vt magnificentiùs, aut in his humiliùs quodammodo agendum ſit. Cùm igitur dixerimus, in præſenti ſtatu ea ſeruanda eſſe, cauſas inueniemus, ex iuſto quidem dicentes, iniuſtum apud omnes eſſe, præter conſuetudines patrias quicquam agere, quódque omnia vaticinia hominibus iubent patrio more ſacrificia eſſe facienda, & quòd eorum, qui vrbes primò condiderunt, & templa diis immortalibus erexere, diuini cultus maximè ſunt, diúque obſeruandi. Ex vtili autem dicemus, quòd ad rei pecuniariæ impenſam, aut priuatim aut publicè conducet, vbi pro patrio more ſacrificiis ſit indultum, & quòd ad ciuium audentiam ea res confert non mediocriter, quippe quòd grauioris armaturæ peditibus equitibuſque, ac velitibus ludos celebrantibus, ciues ea ambitione delectati audentiores fient. Ab honeſto autem dicemus, ſi hoc modo celebritates pulchras ſpectari contigerit. A iucunditate verò, ſi & varietas quædam circa Deorum ſacrificia ad ſpectandum acceſſerit. A poſſibili autem, ſi in eiuſmodi ludis nihil fiat, neque parum, neque nimis. Cùm igitur in rebus diu conſtitutis conſultatio nobis habetur, cùm hæc tractamus, operæpretium eſt de antè dictis, aut de horum ſimilibus conſideremus, & ea pro rei natura edoceamus. Cùm verò conſultemus, vt ad ſplendidiorem quendam apparatum ſacrificia traducantur, eæ ſunt cauſæ nobis adferendæ, quibus meritò conſuetudines patrias mouere videamur, dictitantes, addere præſentibus quicquam, id haud eſſe ſoluere, ſed augere potiùs res antea conſtitutas, ac firmatas: deinde quòd & conſentaneum ſit, Deos immortales beneuolentiores in eos eſſe, à quibus magis venerentur. Item quòd neque maiores ipſi eundem ſemper modum in ſacrificiis obſeruabant, ſed pro tempore, próque ſecundis rebus, & priuatim, & publicè Deorum cultum legibus ſanciebant: poſtea vero, quod veluti in cæteris rebus omnibus conſueuimus, ita & Reſpublicas, atque priuatas domos adminiſtramus. Dicat enim opus eſt, ſi qua ex his ita conſtitutis vtilitas ciuitati, aut ſplendor, aut voluptas futura eſt. Quæ quidem omnia ita tractabis, velyti in ſuperioribus dictum eſt. Cùm ad humilius exhortamur, primùm quidem temporibus eſt accommodanda oratio, dicendumque quibus in rebus deteriùs nunc habeant, quàm antea habuiſſent: deinde vero quod ne conſentaneum quidem ſit, Deos, ſacrificantium ſumptibus, ſed pietate potiùs gaudere. Item quod eos, qui ſupra vires quicquam faciunt, & Dij, & homines, quàm ſtultiſſimos iudicant. Demum vero, quod nec in hominum arbitriis publici ſumptus modo, verùm & in ſecundis, aduerſiſque rebus exiſtunt. Has igitur cauſas & harum ſimiles, in ſacrificiorum propoſitionibus habebimus. Vt autem & quæ ad optimum ſacrificium pertinent, ſciamus & exponere & ſancire, hoc etiam definiam. Eſt enim id vnum omnium quidem optimum ſacrificium,

A ἢ περὶ τῶν πρὸς ἄλλας πόλεις συμμαχιῶν καὶ συμβο-
λαίων, ἢ περὶ πολέμων, ἢ περὶ εἰρήνης, ἢ περὶ πόρου
χρημάτων. αἱ μὲν οὖν προθέσεις αὗται τυγχάνουσιν
οὖσαι, περὶ ὧν βουλευσόμεθα καὶ δημηγορήσομεν. ἑκά-
στην δὲ πρόθεσιν διέλωμεν, καὶ σκοπῶμεν ἐν οἷς τρό-
ποις ἐνδέχεται περὶ τούτων λόγῳ χρήσασθαι. περὶ μὲν
οὖν ἱερῶν τριττῶς ἀναγκαῖον λέγειν· ἢ γὰρ ἐροῦμεν ὡς
τὰ καθεστῶτα διαφυλακτέον, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ μεγαλοπρε-
πέστερόν πως, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ ταπεινότερον. ὅταν μὲν οὖν
λέγωμεν ὡς δεῖ τὰ καθεστῶτα διαφυλάττειν, εὑρήσομεν
ἀφορμὰς, ἐκ μὲν τοῦ δικαίου λέγοντες ὅτι τὰ πάτρια ἔθη
παρὰ πᾶσι παραβαίνειν, ἄδικόν ἐστι, καὶ ὅτι τὰ μαντεῖα
B πάντα τοῖς ἀνθρώποις προστάττει κατὰ τὰ πάτρια ποιεῖ-
σθαι τὰς θυσίας, καὶ ὅτι τῶν πρώτων οἰκιζόντων τὰς
πόλεις, καὶ τοῖς θεοῖς ἱδρυσαμένων τὰ ἱερὰ, μάλιστα δεῖ
διαμένειν τὰς περὶ τοὺς θεοὺς ἐπιμελείας. ἐκ δὲ τοῦ
συμφέροντος, ὅτι πρὸς χρημάτων συντέλειαν, ἢ τοῖς ἰ-
διώταις, ἢ τῷ κοινῷ τῆς πόλεως, συμφέρον ἔσται κατὰ τὰ
πάτρια τῶν ἱερῶν θυομένων, καὶ ὅτι πρὸς εὐτολμίαν λυ-
σιτελεῖ τοῖς πολίταις· ἐπεὶ συμπομπευόντων ὁπλιτῶν,
ἱππέων, ψιλῶν, εὐτολμότεροι γένοιντ' ἂν οἱ πολῖται φι-
λοτιμούμενοι περὶ ταῦτα. ἐκ δὲ τοῦ καλοῦ, εἰ οὕτω
* λαμπρὰς τὰς ἑορτὰς πρὸς τὸ θεωρῆσαι συμβέβη- * γ. καλὰς
κεν. ἐκ δὲ τῆς ἡδονῆς, εἰ καὶ πρὸς τὸ θεωρεῖσθαι ποικι-
C λία τις περὶ τὰς τῶν θεῶν θυσίας. ἐκ δὲ τοῦ δυνατοῦ, εἰ
μήτε ἔνδεια γέγονε, μήτε ὑπερβολὴ περὶ ταύτας.
ὅταν μὲν οὖν τοῖς καθεστῶσι συνηγορῶμεν, οὕτω μετιοῦ-
σι, σκεπτέον ἐπὶ τῶν προειρημένων, ἢ τῶν τούτοις ὁμοιο-
τρόπων, καὶ ὡς ἐνδέχεται διδάσκειν περὶ τῶν λεγομένων.
ὅταν δὲ ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον συμβουλεύωμεν με-
θιστάναι τὰς ἱεροποιίας, περὶ μὲν τοῦ τὰ πάτρια κινεῖν, ἀ-
φορμὰς ἕξομεν εὐπρεπεῖς, λέγοντες ὅτι τὸ προστιθέναι
τοῖς ὑπάρχουσιν, οὐ καταλύειν ἐστὶν, ἀλλ' αὔξειν τὰ καθε-
στῶτα. ἔπειθ' ὡς καὶ τοὺς θεοὺς εἰκὸς εὐνουστέρους εἶναι,
τοῖς μᾶλλον αὐτοὺς τιμῶσιν· ἔπειθ' ὡς οὔτε οἱ πατέρες
D ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ τὰς θυσίας ἦγον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς και-
ροὺς καὶ τὰς εὐπραγίας ὁρῶντες, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τὴν
πρὸς τοὺς θεοὺς θεραπείαν ἐνουθέτουν. ἔπειθ' ὡς καὶ
ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων, οὕτω καὶ τὰς πόλεις καὶ τοὺς
ἰδίους οἴκους διοικοῦμεν. λέγε δὲ καὶ εἰ τούτων κατα-
σκευασθέντων ὠφέλειά τις ἔσται τῇ πόλει, ἢ λαμπρό-
της, ἢ ἡδονὴ, μετιὼν ὥσπερ ἐπὶ τῶν προτέρων εἴρηται. ὅ-
ταν δὲ ἐπὶ τὸ ταπεινότερον συστέλλωμεν, πρῶτον μὲν
ἐπὶ τοὺς καιροὺς τὸν λόγον ἀνακτέον, τί πράττοντες χεῖ-
ρον οἱ πολῖται τυγχάνουσι νῦν ἢ πρότερον. ἔπειθ' ὡς
οὐκ εἰκὸς τοὺς θεοὺς χαίρειν ταῖς δαπάναις τῶν θυομένων,
E ἀλλὰ ταῖς εὐσεβείαις τῶν θυόντων. εἶθ' ὡς πολλὴν ἄνοιαν
τούτων, καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι καταγινώσκουσιν, ὅσοι
παρὰ δύναμιν τι ποιοῦσιν. ἔπειθ' ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀν-
θρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ταῖς εὐπραγίαις καὶ κακο-
πραγίαις ἐστὶ τὰ περὶ τὰς πολιτικὰς δαπάνας. ἀφορ-
μὰς μὲν οὖν ταύτας καὶ τὰς ὁμοιοτρόπους ταύταις ὑπὲρ τῶν
περὶ τὰς θυσίας προθέσεων ἕξομεν. ἵνα δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν
κρατίστην θυσίαν εἰδῶμεν εἰσηγεῖσθαι καὶ νομοθετεῖν, ὁριζόμε-
θα καὶ ταύτην. ἔστι γὰρ κρατίστη θυσία πασῶν, * ἥ τις ἂν ἔχῃ, * γ. ἅπαι

πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς ὁσίως καὶ θείως· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας, μετρίως· πρὸς δὲ πόλεμον, ὠφελίμως· πρὸς δὲ τὰς θεωρίας, λαμπρῶς. ἕξει δὲ πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς ὁσίως, ἂν τὰ πάτρια μὴ καταλύηται· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας μετρίως, ἐὰν μὴ πάντα τὰ πεμπόμενα καταναλίσκηται. πρὸς δὲ τὰς θεωρίας λαμπρῶς, ἐὰν χρυσῷ καὶ τοῖς τοιούτοις, ἃ μὴ συναναλίσκεται, δαψιλῶς τις χρῆται· πρὸς δὲ τοὺς πολέμους ὠφελίμως, ἐὰν ἱππεῖς καὶ ὁπλῖται διεσκευασμένοι συμπομπεύωσιν. τὰ μὲν δὴ περὶ τοὺς θεοὺς ἐκ τούτων κάλλιστα κατασκευάσομεν. ἐκ δὲ τῶν πρότερον εἰρημένων, καθ' οὓς ἐνδέχεται τρόπους δημηγορεῖν περὶ ἑκάστης ἱεροποιίας, εἰσόμεθα. περὶ δὲ νόμων πάλιν καὶ τῆς πολιτικῆς κατασκευῆς ὁμοιοτρόπως διέλθωμεν. Εἰσὶ δὲ νόμοι, συλλήβδην μὲν εἰπεῖν, ὁμολογήματα κοινὰ πόλεως, ἃ διὰ γραμμάτων ὁρίζει καὶ προστάττει πῶς χρὴ ἕκαστα πράττειν. δεῖ δὲ αὐτῶν τὴν θέσιν, ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις τὰς μικρὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πολλὰς κληρωτὰς ποιεῖν· ἀστασίαστον γὰρ τοῦτο· τὰς δὲ μεγίστας, χειροτονητὰς ἀπὸ τοῦ πλήθους. οὕτω γὰρ ὁ μὲν δῆμος κύριος ὢν διδόναι τὰς τιμὰς οἷς ἂν ἐθέλοι, τοῖς λαμβάνουσιν αὐτὰς οὐ φθονήσει, οἱ δ' ἐπιφανέστεροι, μᾶλλον τὴν καλοκἀγαθίαν ἀσκήσουσιν, εἰδότες ὅτι τὸ παρὰ τοῖς πολίταις εὐδοκιμεῖν, οὐκ ἀλυσιτελὲς αὐτοῖς ἔσται. περὶ μὲν οὖν τὰς ἀρχαιρεσίας ἐν τῇ δημοκρατίᾳ, οὕτω δεῖ νομοθετεῖν· περὶ δὲ τὴν ἄλλην διοίκησιν, καθ' ἓν μὲν ἕκαστον διελθεῖν, πολὺ ἂν ἔργον εἴη. συλλήβδην δὲ δεῖ παραφυλάττειν, ὅπως οἱ νόμοι τὸ μὲν πλῆθος ἀποτρέψωσι τοῖς τὰς οὐσίας ἔχουσιν ἐπιβουλεύειν, τοῖς δὲ πλουτοῦσιν, εἰς τὰς κοινὰς λειτουργίας ἑκουσίαν ἅπασαν φιλοτιμίαν ἐμποιήσωσι. τοῦτο δὲ οὕτως ἂν κατασκευάσειεν, εἰ τοῖς μὲν τὰς οὐσίας ἔχουσιν, ἀντὶ τῶν εἰς τὸ κοινὸν δαπανωμένων, τιμαί τινες ἀπὸ τῶν νόμων ἀφωρισμέναι τυγχάνοιεν· τῶν δὲ πενομένων τοὺς τὴν χώραν ἐργαζομένους καὶ ναυκληροῦντας, τῶν ἀγοραίων μᾶλλον προτιμῷεν, ὅπως οἱ μὲν πλουτοῦντες ἑκόντες τῇ πόλει λειτουργήσωσι, τὸ δὲ πλῆθος, οὐ συκοφαντίας, ἀλλ' ἐργασίας ἐπιθυμήσῃ. δεῖ δὲ πρὸς τούτοις καὶ περὶ τοῦ μήτε χώραν ποιεῖν ἀνάδαστον, μήτε δημεύειν τὰς οὐσίας τῶν τελευτώντων, ἰσχυροὺς κεῖσθαι νόμους, καὶ μεγάλας ἐπικεῖσθαι τιμωρίας τοῖς παραβαίνουσι ταῦτα. χρὴ δὲ τοῖς ἐν πολέμῳ τελευτῶσιν, εἰς ταφὴν τὶ χωρίον δημόσιον ἐν καλῷ πρὸ τῆς πόλεως ἀφωρίσθαι, καὶ τοῖς παισὶν αὐτῶν ἕως ἥβης δημοσίαν τροφὴν δίδοσθαι. τὴν μὲν οὖν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ νόμων τὴν θέσιν τοιαύτην δεῖ ποιεῖσθαι. περὶ δὲ τὰς ὀλιγαρχίας, τὰς μὲν ἀρχὰς δεῖ τοὺς νόμους ἀπονέμειν ἐξ ἴσου πᾶσι τοῖς τῆς πολιτείας μετέχουσι. τούτων δὲ εἶναι τὰς μὲν πλείστας κληρωτὰς, τὰς δὲ μεγίστας, κρυπτῇ ψήφῳ μεθ' ὅρκων καὶ πλείστης ἀκριβείας διαψηφιστάς. δεῖ δὲ τὰς ζημίας ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ μεγίστας ἐπικεῖσθαι τοῖς ὑβρίζειν τινὰς τῶν πολιτῶν ἐπιχειροῦσι. τὸ γὰρ πλῆθος, οὐχ οὕτως ἀρχῶν ἀγανακτεῖ στερόμενον, ὡς ἔχει βαρέως ὑβριζόμενον. χρὴ δὲ καὶ τὰς διαφορὰς τῶν πολιτῶν ὅτι τάχιστα διαλύειν, καὶ μὴ χρονίζεσθαι, μηδὲ συνάγειν ἐκ τῆς χώρας ἐπὶ τὴν πόλιν τὸν ὄχλον. ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων συνόδων συστρέφεται τὰ πλήθη,

A quod aduerſus Deos piè ac diuinè, ad ſumptus verò moderatè, ad bellum autem viriliter, ad ſpectacula verò ſplendidè habuerit. Aduerſus autem Deos habebit piè ſi patriæ conſuetudines inſtitutáque non ſoluantur: moderatè verò ad ſumptus, ſi non quæcunque ad pompam miſſa fuerint, conſumantur. Ad bellum autem viliter, ſi equites, & milites vnà compoſitè ludos agant: ad ſpectacula verò ſplendidè, ſi auro, & iis huiuſmodi rebus, quæ haud conſumuntur, magnificè quis vtitur. Quæ igitur aduersùs Deos ſeruanda ſunt, perpulchrè ex his conſtituemus. Ex iis verò quæ antea dixerimus, planè ſcire poterimus, quibus moderatio de vnoquoque ſacrificandi

B genere haberi poſſit. De legibus autem, déque conſtitutione ciuili rurſus eodem modo tractemus. Leges enim ſunt, vt ſummatim dixerim, ciuitatis publici conſenſus, qui ſcriptis terminant, atque imperant quid vnumquodque agendum ſit. Eæ verò leges colendæ ſunt, quibus magiſtratus parui quidem, ac multi ex ſortitione, id quod ſeditione vacat, maximè autem ex totius multitudinis ſuffragiis in popularibus principatibus deſignentur. Ita enim & ipſe populus, quoniam in ipſo ſit, eos donare honoribus, quos voluerit, haudquaquam accipientibus inuidebit, & clariores magis magiſque probitati ſtudebunt, vt pote qui intelligant, vſui ſibi futurum apud ci-

C ues ſe probari. Quæ igitur circa comitia in populari dominatu ſanciri oporteat, hæc ſunt. Quæ verò ad reliquam adminiſtrationem pertinent, ſingillatim exponere, operoſum admodum fuerit. Verùm, vt breuiter dixerim, id obſeruari oportet, vt multitudini leges impedimento ſint: ne locupletum rei inſidientur, diuites autem inducant vt vltrò ad publica miniſteria munificentiſſimi ſint. Hoc autem aſſequi poterunt, ſi locupletes pro ea quam in publicum munificentiam exhibent, ſtatutis quibuſdam honoribus ab ipſis legibus donentur, ſicque & agricolas pauperibus, & nauium gubernatores vectoribus anteponant. Sic enim & locupletes non inuiti Reipu-

D blicæ inſeruient, & plebes non calumniæ, ſed miniſteriis ſtudebunt. Opus eſt præterea in conditis legibus ſeueritatem ineſſe, qua neque agrum ad egeſtatem redigere, neque morientium ſubſtantias publicare fas ſit: & magnos iis cruciatus inſcribere, qui hæc obſeruare neglexerint. Decet autem aliquem iis honeſtum ſepulturæ locum ante vrbem publicè dari, qui pro patria bellando periſſent, & eorum filios ad pubertatem vſque publicis alimentis enutriri. Huiuſcemodi igitur leges in populari principatu ferendæ ſunt. In oligarchiis verò, quæ paucorum dominatu adminiſtrantur, magiſtratus æquè ſunt in omnes illius ordinis viros diſtribuendi legi-

E bus. Horum autem plurimi quidem ex ſortitione, maximi verò magiſtratus occulto ſuffragio, & iureiurando, & magna cum diligentia atque ſtudio decernendi ſunt. In eos autem, qui vlla in ciues vti contumelia perrexerint, maximæ ſunt pœnæ conſtituendæ. Plebs namque non ita ægrè patitur quòd magiſtratibus caret, quàm grauiter & moleſtè fert, quòd afficitur contumelia. Ciuium autem controuerſias perbreui diſſoluere, neque in tempus trahere conuenit. Neque vulgus in vrbem ex agro eſt congregandum. Nam ex huiuſmodi conuentibus plebes turbantur,

paucorúmque principatus reſcindunt. Vt paucis igitur dixerim, debent in popularibus principatibus leges cohibere plebem, ne locupletiorum bonis [illegible], inſidientúrque: in paucorum verò principatibus auertere illos, qui Rempublicam gerunt, & ab imbecillorum contumeliis, & à calumniis, inſimulationibúſque in ciueis. Quæ igitur & in legibus, & in omni conſtitutione ciuili deſideranda obſeruandáque ſunt, ex his cognoſces. Is autem orator, qui quicquam lege ſuadere voluerit, hanc oſtendat oportet æqualem eſſe ciuibus, & reliquis legibus conſentaneam, ciuitatique conducibilem ad quietem, & concordiam maximè, vel ad ciuium probitatem, aut ad publica tributa, aut ad ipſius Reipublicæ gloriam, aut ad vrbis potentiam: aut ad aliud huiuſmodi aliquid vſui cedere. Aduerſarius verò primùm conſiderabit, an minùs lex illa communis ſit omnibus, deinde an reliquis legibus non conſentiat, ſed aduerſetur potiùs quodam modo: præterea an ad horum, quæ antè dicta ſunt, conductura ſit nihil, ſed contrà nocitiua potiùs. De legibus igitur, déque conſtitutione ciuili ex his & contendendo, & orando nobis faciliùs aditus fiet. De ſociis autem, déque aduerſus alias vrbes fœderibus dicere incipiemus. Fœdera igitur, atque eorum ordines, neceſſe eſt publicis conuentionibus fiant. Socij verò pro ea temporum ſunt conditione faciundi, cùm aliqui ſuis viribus infirmi ſunt, aut bellum aliquod videatur impendere aut eo eſt cum aliquibus ineunda ſocietas, quòd bello quoſdam à ſe defecturos putent. Hæ igitur ſunt cauſæ, hiſque conſimiles, quibus plures nobis adſciſcimus ſocios. Neceſſe eſt autem, cùm ineundam ſocietatem perſuadere volueris, eam maximè tempeſtiuam oſtendas, declaréſque, eos ſocios apprimè iuſtitiam colere, & bene antea rempublicam affeciſſe, eſſeque potentiſſimos, & in proximo reſidere. Quòd ſi minùs hæc omnia potueris, quæ ſuberunt, oratione complectere. Cùm autem ſocietatem diſſuaſeris, primum oſtendas oportet, haud nunc eam facere opus eſſe, deinde quòd neque hi iuſti ſunt, poſtea verò quòd & male nos prius affecerint. Sin id minus poterimus, dicemus eos à nobis porrò habitare, neque facultatem his eſſe, quò nobis opportunè adſint auxilio. Ex his igitur, hiſque ſimilibus circa faciundas aut non faciundas ſocietates, & diſſuadendi ſuadendique vſum facilè cognoſcemus. Rurſus autem & pacis & belli faciundi maxima nobis argumenta capiantur. Cauſæ itaque bellandi aduerſus aliquos, ſunt huiuſmodi. Par autem eſt de iis tempeſtiuè nunc vltionem capiamus, qui nos antea iniuria laceſſiuerint: vt nunc iniuria prouocati, pro nobis ipſis, aut pro cognatis, aut pro iis qui benefici erga nos fuerint, aut quò auxilio ſimus iniuſtè affectis ſociis, aut publica pro vtilitate, aut ad gloriam, aut ad opes, aut ad vires, aut ad aliud quippiam huiuſmodi bellum ſuſcipiamus. Cum igitur ad bellum voluerimus auditores exhortari, debemus ex his cauſis quàm plurimas dicendo complecti, ac demum demonſtrare eorum plurima, quibus bellantes ſuperiores fiant, ipſis auditoribus adeſſe. Superiores etenim omnes fiunt, aut Deorum beneuolentia, quam bonam Fortunam appellauerimus:

A καὶ καταλύει τὰς ὀλιγαρχίας. καθόλου δὲ εἰπεῖν, δεῖ τοὺς νόμους ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις κωλύειν τοὺς πολλοὺς ταῖς τῶν πλουσίων οὐσίαις ἐπιβουλεύειν, ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις ἀποτρέπειν τοὺς τῆς πολιτείας μετέχοντας ὑβρίζειν τοὺς ἀσθενεστέρους, καὶ συκοφαντεῖν τοὺς πολίτας. ὧν μὲν οὖν ὀρέγεσθαι δεῖ τοὺς νόμους καὶ τὴν πολιτικὴν κατασκευήν, ἐκ τούτων οὐκ ἀγνοήσεις. δεῖ δὲ τὸν συναγορεύειν ἐθέλοντα νόμῳ, δεικνύειν τοῦτον ἴσον ὄντα τοῖς πολίταις, ὁμολογούμενόν τε τοῖς ἄλλοις νόμοις, καὶ συμφέροντα τῇ πόλει, μάλιστα μὲν πρὸς ὁμόνοιαν· εἰ δὲ μή, πρὸς τὴν τῶν πολιτῶν καλοκαγαθίαν, ἢ πρὸς B τὰς κοινὰς προσόδους, ἢ πρὸς εὐδοξίαν τοῦ κοινοῦ τῆς πόλεως, ἢ πρὸς τὴν πολιτικὴν δύναμιν, ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν τοιούτων. ἀντιλέγοντα δέ, δεῖ σκοπεῖν πρῶτον μὲν εἰ μὴ κοινὸς ὁ νόμος· ἔπειτα εἰ μὴ τοῖς ἄλλοις ὁμολογῶν, ἀλλ' ὑπεναντίος ἐστίν. ἐπὶ τούτοις, εἰ μὴ πρὸς μηδὲν τῶν εἰρημένων συμφέρων, ἀλλὰ τοὐναντίον βλαβερός. περὶ μὲν οὖν νόμων καὶ τῆς κοινῆς κατασκευῆς, ἐντεῦθεν καὶ τιθέναι καὶ λέγειν εὐπορήσομεν. περὶ δὲ συμμαχιῶν καὶ τῶν πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις συμβολαίων διελθεῖν ἐπιχειρήσομεν. τὰ μὲν οὖν συμβόλαια καὶ τὰς τάξεις, ἀναγκαῖον κατὰ συνθήκας κοινὰς γίνεσθαι. συμμάχους C δὲ ποιεῖσθαι κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους, ὅταν τινὲς καθ' ἑαυτοὺς ὦσιν ἀσθενεῖς, ἢ πόλεμος ἤ τις προσδόκιμος, ἢ διὰ τοῦτο ποιήσασθαι συμμαχίαν πρός τινας, ὅτι πολεμίους ἀποστήσειν τινὰς νομίζουσιν. αἰτίαι μὲν οὖν αὗται, καὶ αἱ παραπλήσιαι ταύταις ἄλλαι πλείους τοῦ ποιεῖσθαι συμμάχους εἰσίν. δεῖ δὲ ὅταν συναγορεύειν βούλῃ τῇ γενομένῃ συμμαχίᾳ, τὸν καιρὸν τοιοῦτον ὑπάρχοντα ἐμφανίζειν, καὶ δεικνύναι τοὺς τὴν συμμαχίαν ποιουμένους, μάλιστα μὲν δικαίους ὄντας, καὶ πρότερόν τι τὴν πόλιν ἀγαθὸν πεποιηκότας, καὶ δύναμιν μεγάλην ἔχοντας, καὶ πλησίον τοῖς τόποις κατοικοῦντας· εἰ δὲ μή, τούτων D ἅπερ ἂν ὑπάρχῃ, ταῦτα συνάγειν. ὅταν δὲ διακωλύῃς τὴν συμμαχίαν, ἐμφανίζειν ἐνδέχεται, πρῶτον μὲν ὡς οὐκ ἀνάγκη ποιεῖσθαι νῦν αὐτήν, ἔπειθ' ὡς οὐ δίκαιοι τυγχάνουσιν ὄντες, εἶθ' ὡς πρότεροι ἡμᾶς κακῶς πεποιηκότες· εἰ δὲ μή, ὡς μακρὰν τοῖς τόποις ἀπέχοντες, καὶ οὐχ ὑπάρχοντες δυνατοὶ κατὰ τοὺς προσήκοντας παραγίνεσθαι καιρούς. ταῖς μὲν οὖν ἀντιλογίαις καὶ ταῖς συνηγορίαις ταῖς περὶ τῶν συμμαχιῶν, ἐκ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων εὐπορήσομεν χρῆσθαι. περὶ εἰρήνης δὲ πάλιν καὶ πολέμου, τὸν αὐτὸν τρόπον τὰς μεγίστας ἰδέας ἐκλαμβάνωμεν. προφάσεις μὲν E οὖν εἰσι τοῦ πόλεμον ἐκφέρειν πρός τινας αὗται· δεῖ προτέρους ἀδικηθέντας, νῦν καιροῦ παραπεπτωκότος, ἀμύνασθαι τοὺς ἀδικήσαντας, ἢ νῦν ἀδικουμένους ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμεῖν, ἢ ὑπὲρ συγγενῶν, ἢ ὑπὲρ εὐεργετῶν, ἢ συμμάχοις ἀδικουμένοις βοηθεῖν, ἢ τοῦ τῇ πόλει συμφέροντος ἕνεκεν, ἢ εἰς εὐδοξίαν, ἢ εἰς εὐπορίαν, ἢ εἰς δύναμιν, ἢ εἰς ἄλλο τι τῶν τοιούτων. ὅταν μὲν οὖν ἐπὶ τὸ πολεμεῖν παρακαλῶμεν, τούτων τε τῶν προφάσεων ὅτι πλείστας συνακτέον, καὶ μετὰ ταῦτα δεικτέον, ἐξ ὧν ἔστι περιγίνεσθαι τῷ πολέμῳ, ὅτι πλεῖστα τούτων τοῖς παρακαλουμένοις ὑπάρχοντά ἐστι. περιγίνονται δὲ πάντες, ἢ διὰ τὴν τῶν θεῶν εὔνοιαν, ἣν εὐτυχίαν προσαγορεύομεν,

ἢ διὰ σωμάτων πλῆθος καὶ ῥώμην, ἢ διὰ χρημάτων εὐπορίαν, ἢ διὰ στρατηγοῦ φρόνησιν, ἢ διὰ συμμάχων ἀρετήν, ἢ διὰ τόπων εὐφυΐαν. τούτων μὲν οὖν καὶ τῶν τοιούτων τὰ τοῖς πράγμασιν οἰκειότερα λαμβάνοντες, ἐμφανιοῦμεν, ὅταν ἐπὶ τὸ πολεμεῖν παρακαλῶμεν, τὰ μὲν τῶν ἐναντίων ταπεινοῦντες, τὰ δὲ ἡμέτερα ταῖς αὐξήσεσι μεγάλα καθιστῶντες. ἐὰν δὲ πόλεμον μέλλοντα γίνεσθαι, διακωλύειν ἐπιχειρῶμεν, πρῶτον μὲν διὰ προφάσεων δεικτέον, ἢ παντελῶς οὐδεμίαν ὑπάρχουσαν, ἢ μικρὰς καὶ ταπεινὰς οὔσας τὰς δυσχερείας. ἔπειθ' ὡς οὐ συμφέρει πολεμεῖν, διεξιόντα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον ἀτυχήματα τοῖς ἀνθρώποις. πρὸς δὲ τούτοις, τὰ πρὸς νίκας συντείνοντα τοῦ πολέμου τοῖς ἐναντίοις ὑπάρχοντα μᾶλλον, δεικτέον. ταῦτα δέ ἐστιν, ἅπερ ἀρτίως κατηρίθμηται. γίνεσθαι μὲν οὖν μέλλοντα πόλεμον, ἐκ τούτων ἀποτρεπτέον. ἤδη δὲ ἐνεστῶτα παύειν ἐπιχειροῦντας, ἐὰν μὲν κρατῶσιν οἱ συμβουλευόμενοι, αὐτὸ τοῦτο πρῶτον λεκτέον, ὅτι δεῖ τοὺς νοῦν ἔχοντας μὴ περιμένειν ἕως ἂν πέσωσιν, ἀλλ' ἐν τῷ κρατεῖν ποιεῖσθαι τὴν εἰρήνην. ἔπειτα ὅτι πέφυκεν ὁ πόλεμος, καὶ τῶν εὐτυχούντων ἐν αὐτῷ πολλοὺς ἀπολλύειν· ἡ δὲ εἰρήνη, τοὺς μὲν ἡττωμένους σώζειν, τοὺς δὲ νικῶντας, ὧν ἕνεκεν ἐπολέμησαν, παρέχειν ἀπολαύειν. διεξιτέον δὲ τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν τῷ πολέμῳ, ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίνονται. τοὺς μὲν οὖν ἐν τῷ πολέμῳ κρατοῦντας, ἐκ τῶν τοιούτων ἐπὶ τὴν εἰρήνην παρακλητέον· τοὺς δὲ * ἐπταικότας, ἐξ αὐτῶν τε τῶν συμβάντων, καὶ ἐκ τοῦ μὴ παροξύνεσθαι τοῖς προσαδικήσασι ταῖς συμφοραῖς πειθομένους, καὶ ἐκ τῶν κινδύνων τῶν γεγενημένων τοῦ μὴ ποιήσασθαι τὴν εἰρήνην, καὶ ἐκ τοῦ κρεῖττον εἶναι τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων προέσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτοὺς αὐτοῖς κτήμασιν ἀπολέσθαι. συλλήβδην δὲ τοῦθ' ἡμᾶς εἰδέναι δεῖ, ὅτι τότε πάντες οἱ ἄνθρωποι τοὺς πολέμους εἰώθασι διαλύεσθαι πρὸς ἀλλήλους, ὅταν ἤτοι δίκαια ἀξιοῦν τοὺς ἐναντίους ὑπολαμβάνωσιν, ἢ διενεχθῶσι τοῖς συμμάχοις, ἢ τῷ πολέμῳ κάμνωσιν, ἢ φοβηθῶσι τοὺς ἐναντίους, ἢ στασιάσωσι πρὸς σφᾶς αὐτούς. ὥστε τούτων τε πάντων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, τὰ τοῖς πράγμασιν οἰκειότατα συνάγων, οὐκ ἀπορήσεις ὅθεν χρὴ περὶ πολέμου δημηγορεῖν καὶ εἰρήνης. λείπεται δ' ἡμᾶς ἔτι περὶ πόρου χρημάτων διελθεῖν. πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, εἴ τι τῶν τῆς πόλεως κτημάτων ἠμελημένον ἐστί, καὶ μήτε πρόσοδον ποιεῖ, μήτε τοῖς θεοῖς ἐξαίρετόν ἐστι. λέγω δὲ οἷον τόπους τινὰς δημοσίους ἠμελημένους, ἐξ ὧν τοῖς ἰδιώταις, ἢ πραθέντων, ἢ μισθωθέντων, πρόσοδος ἄν τις τῇ πόλει γίγνοιτο. κοινότατος γὰρ ὁ τοιοῦτος πόρος ἐστίν. ἂν δὲ μηδὲν ᾖ τοιοῦτον, ἀπὸ τιμημάτων ἀναγκαῖον ποιήσασθαι τὰς εἰσφοράς· ἢ τοῖς μὲν πένησι τὰ σώματα παρέχειν εἶναι προστεταγμένους εἰς τοὺς κινδύνους· τοῖς δὲ πλουτοῦσι, τὰ χρήματα· τοῖς δὲ τεχνίταις, ὅπλα. συλλήβδην δὲ περὶ πόρων εἰσηγούμενοι, φάναι αὐτοὺς ἴσους τοῖς πολίταις, καὶ πολυχρονίους, καὶ μεγάλους ὄντας· τοὺς δὲ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία τούτοις ἔχοντας. τὰς μὲν οὖν προθέσεις, περὶ ὧν δημηγορήσομεν, καὶ τὰ μέρη τούτων ἐξ ὧν τοὺς λόγους συστήσομεν, καὶ προτρέποντες καὶ ἀποτρέποντες,

* γρ. πεπονηκότας,

A aut corporum multitudine, atque robore, aut pecuniarum affluentia, atque imperatoris prud[illegible], aut virtute ſociorum, aut opportunitat[illegible]. Ex his igitur, & ſimilibus, quæ max[illegible]gruant, bellum ſumi oportere exhor[illegible] uerſariorum partes deprimendo, no[illegible] augendo, atque amplificando. Quod ſi [illegible]turum bellum impedire ſtuduerimus, primùm ex cauſæ inueniendæ ſunt, quibus demonſtretur aut omnino, aut nullam, aut paruas humileſque moleſtias afferri, quibus ad bellum rapiamur. Deinde quòd bellum minimè conducit: eritque percurrendum, quæ hominibus bello ſoleant accidere calamitates. Ad hoc item oſtendendum, quæ B victoriam ſolent in bellando efficere, ea hoſtibus magis adeſſe. Hæc autem ſunt, quæ paulo ante commemorauimus. Futurum itaque bellum ex iis rebus diſſuademus. Quod ſi ab inſtanti bello quieſcendum eſſe cohortabimur, ſiquidem conſultores ſuperiores fuerint, hoc ipſum primùm dicendum erit, decere eos, qui mente valent, haud operiri quoad caſum eant, ſed cùm vincunt, pacem faciundam iis eſſe. Deinde quoniam ea belli natura ſit, vt pleroſque ex eis qui ſecunda in eo fortuna primùm vſi ſunt, ad poſtremum perdat: pacis verò contra, vt & victos ſeruet, & victoribus rerum bello adeptarum fructum adferat. C Exponendum etiam erit, eas, quæ in bello cùm multæ tum variæ mutationes fieri ſolent. Qui ergo ſuperiores in bello fuerint, ex huiuſmodi rationibus ad pacem exhortabimur: eos autem, quibus aduerſæ in bello res extiterint, tum ex ipſis caſibus exhortabimur: tum verò à quibus iniuriam antè ſuſceperint, ſuis calamitatibus admoniti irritare eos ne pergant: tum ex iis periculis, quæ antea, quàm pacem noluiſſent, perpeſſi fuerint, tum denique quòd ſatius partem aliquam ſuarum fortunarum potioribus ipſis cedere, quàm bello periculosè decernere, quo ipſi vna cum ſua re pereant. Summatim autem id ſciamus oportet, tunc ſolere omnes homines bellum inuicem ſol- D uere, cùm aut iuſta hoſtes rogare arbitrentur, aut cùm aduerſus ſocios vlla fuerit exorta contentio, aut bello defatigati ſint, aut aduerſarios timuerint, aut ipſi inter ſeſe diſſideant. Quamobrem quæ ex his omnibus, atque horum ſimilibus accommodatiſſima in rem fuerint, colligens, quàm facillimè & de bello poteris, & de pace diſſerere. Reliquum eſt vt de pecuniis comparandis iam ſequamur. Primùm igitur conſiderandum erit, ſi quid ex vrbis poſſeſſionibus neglectum eſt, quod neque reditum afferat, neque diis immortalibus dedicatum ſit: velvti ſunt quidam publici loci iam neglecti, ex quibus aliquis prouen- E tus, vbi ij priuatis hominibus aut venditi, aut mercede exculti fuerint, ciuitati fiat. Huiuſmodi namque cenſus omnium maximè communis eſt ſemper. Quòd ſi nihil ſit huiuſmodi, neceſſe erit pro ſingulorum copiis tributa inferantur: vt pauperibus quidem indictum ſit, corpora; locupletibus autem, pecunias: opificibus verò, arma præſtent aduerſum pericula. Summatim autem oportet eum qui de huiuſmodi prouentibus narret, dicere eos æquales ciuibus, & diuturnos, ac magnos eſſe: hoſtibus autem ſecus. Propoſitiones igitur, de quibus in genere deliberatiuo verba faciemus, & harum partes, de quibus orationem & ſuadendo & diſſuadendo conſtituemus.

ex antè dictis cognoſcemus. Rurſus autem propoſitiones de laudatiua vituperatiuáque ſpecie, deinceps dicere aggrediemur.

CAPVT IV.

De genere demonſtratiuo.

Laudatiua igitur ſpecies (vt compendio vtar) eſt voluntatum & rerum geſtarum & verborum illuſtrium amplificatio, & eorum quæ abſint, accommodatio: vituperatiua autem contrà illuſtrium horum extenuatio, obſcurorum verò exaggeratio. Et digna quidem laude ea ſunt, quæ iuſta, quæ legitima, quæ vtilia, quæ honeſta, quæ iucunda, quæ facilia factu ſunt: quæ quidem omnia cuiuſmodi ſint, & quo pacto iis abundè vtamur, in ſuperioribus dictum eſt. Oportet autem, eum qui laudat, oratione oſtendat in hoc ſeu homine, ſeu in rebus huius aliquid ineſſe, quod aut ipſe geſſerit, aut per ipſum manarit, aut ex hoc contigerit, aut huiuſmodi gratia factum fuerit, aut quod ſine hoc patratum non ſit. Eodem verò modo & vituperator oſtendat oportet, horum contraria ineſſe in illo, quem vituperatum velit Quod ex hoc contigerit, hoc modo: Ex ſtudioſa corporis exercitatione victoriæ contingunt, & ex otio in ægrotationem inciditur: Item, ex philoſophiæ ſtudio homines circa prudentiam ſunt acriores, & ex negligentia ſunt rerum neceſſariarum indigentes. Quod huiuſmodi gratia factum fuerit, hoc modo: Vt à ciuibus coronentur, permultos labores permultáque pericula mortales perferunt: & vt iis quos diligunt, gratificentur, aliud curant nihil. Quod autem ſine hoc patratum non ſit, hoc modo. Neque ſine nautis naualium pugnarum victoriæ, neque ſine potu ebrietates fiunt. Hæc autem, atque iis ſimilia, perinde vt ſuperiora percurrens, & laudare, & vituperare abundè poteris. Amplificationes verò extenuationéſque, ac talia ſimul quoque hoc modo tractabis. Primùm quidem oſtendes (velvti modò docebamus) ab hoc multa vel mala vel bona effecta eſſe. Vnus igitur amplificandi modus hic eſt. Secundus autem modus eſt, cùm iudicatum aliquid transfers, ſi quid laudes, bonum: ſin autem vitupetes, malum: deinde conferas oportet quod abs te dictum ſit, & adinuicem compares ex tuis maxima, ex aduerſarij verò dictis minima enarrando, & hoc modo magnum illud iudicatum oſtendas. Tertius modus eſt, vt ad illud, quod abs te dictum eſt, minimum quid ex iis quæ ſub eandem ſpeciem cadunt, compares. Sic enim quod abs te dicitur, maius apparebit: velvti mediocri ſtatura homines maiores apparent, cùm ad minores comparantur. Amplificare autem poteris hoc modo: Si magnum ſit hoc bonum iudicatum, magnum appareat malum neceſſe eſt, vbi contrarium huic aliquid narraueris. Eodem verò modo ſi magnum malum exiſtimatur, vbi huic contrarium dixeris, magnum bonum apparebit. Amplificabis autem & hoc pacto, vel bona, vel mala, ſi eum gradatim oſtenderis, quòd præmeditatus iamdiu fuerit, quòd de induſtria multa gerere aggreſſus ſit, quòd per multũ tempus geſſerit, quòd nullus alius prius hæc aggreſſus ſit, quòd cum iis geſſerit quibus cum nemo alius, quòd poſt hos, poſt quos alius nemo,

A ἐκ τῶν εἰρημένων ἴσμεν. προθέμενοι δὲ πάλιν, ἐφεξῆς τό,τε ἐγκωμιαστικὸν εἶδος, καὶ ψεκτικὸν διέλθωμεν.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ εἴδους καὶ ψεκτικοῦ.

Συλλήβδην μὲν οὖν ἐστὶν ἐγκωμιαστικὸν εἶδος, προαιρέσεων καὶ πράξεων καὶ λόγων ἐνδόξων αὔξησις, καὶ μὴ προσόντων συνοικείωσις. ψεκτικὸν δέ, τὸ ἐναντίον τούτῳ, τῶν μὲν ἐνδόξων, ταπείνωσις. τῶν δὲ ἀδόξων, αὔξησις. B ἐπαινετὰ μὲν οὖν ἐστι πράγματα, τὰ δίκαια, καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ καλά, καὶ τὰ ἡδέα, καὶ τὰ οὐ ῥᾴδια πραχθῆναι. ταῦτα δὲ αὐτά τε οἷά ἐστι, καὶ ὅθεν αὐτὰ πολλὰ ποιήσομεν, ἐν τοῖς περὶ τούτων εἴρηται. δεῖ δὲ τὸν εὐλογοῦντα δεικνύειν τοῖς λόγοις, ὡς τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ τοῖς πράγμασιν ὑπάρχει τι τούτων ὑπ' αὐτοῦ κατεργασθέν, ἢ δι' αὐτοῦ πορισθέν, ἢ ἐκ τούτου ἐπισυμβαῖνον, ἢ ἕνεκα τούτου γιγνόμενον, ἢ οὐκ ἄνευ τούτου ἐπιτελούμενον. ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ τῷ ψέγοντι, τὰ ἐναντία τούτων δεικτέον προσόντα τῷ ψεγομένῳ. τὸ μὲν ἐκ τούτου, οἷον ἐκ τοῦ φιλογυμναστεῖν τὸ σῶμα, αἱ νῖκαι· καὶ ἐκ τοῦ μὴ φιλοπονεῖν, ἐπ' ἀρ- C ρωστίαν ἐμπίπτειν· καὶ ἐκ τοῦ φιλοσοφεῖν, δεινότερον εἶναι περὶ φρόνησιν· καὶ ἐκ τοῦ ἀμελεῖν, ἐνδεᾶ τῶν ἀναγκαίων εἶναι. τὸ δὲ ἕνεκα τούτου, οἷον ἕνεκα τοῦ στεφανωθῆναι ὑπὸ τῶν πολιτῶν, πολλοὺς πόνους καὶ κινδύνους ὑπομένουσι. καὶ ἕνεκα τοῦ χαρίζεσθαι τοῖς ἐρωμένοις, τῶν ἄλλων οὐδὲν φροντίζουσι. τὸ δὲ μὴ ἄνευ τούτου, οἷον οὐκ ἄνευ τῶν ναυτῶν, ναυμαχιῶν νῖκαι· καὶ οὐκ ἄνευ τοῦ πίνειν, αἱ παροινίαι. τὰ τοιαῦτα δὲ τοῖς προειρημένοις ὁμοιοτρόπως μετιών, ἐγκωμίων καὶ ψόγων πολλῶν εὐπορήσεις. αὐξήσεις δὲ καὶ ταπεινώσεις συλλήβδην ἁπάσας τὰς τοιαύτας τόνδε τὸν τρόπον μετιών· πρῶτον μὲν ἀποφαίνων, D ὥσπερ ἀρτίως μετῆλθον, ὑπὸ τουτουῒ πολλὰ γεγενῆσθαι, ἢ κακά, ἢ ἀγαθά. εἷς μὲν οὖν τρόπος τῆς αὐξήσεως οὗτος. δεύτερος δέ, κεκριμένον μεταφέρειν, ἂν μὲν ἐπαινῇς, ἀγαθόν· ἂν δὲ ψέγῃς, κακόν. εἶτα παριστάναι τὸ ὑπὸ σοῦ λεγόμενον, καὶ παραβάλλειν πρὸς ἄλληλα, τοῦ μὲν ὑπὸ σαυτοῦ λεγομένου, τὰ μέγιστα διεξιών, τοῦ δὲ ἑτέρου, τὰ ἐλάχιστα, καὶ οὕτω μέγα φανεῖται. τρίτος, πρὸς τὸ ὑπὸ σαυτοῦ λεγόμενον, ἀντιπαραβάλλειν τοὐλάχιστον τῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἰδέαν πιπτόντων. φανεῖται γὰρ οὕτω τὸ ὑπὸ σοῦ λεγόμενον μεῖζον, ὥσπερ οἱ μέτριοι τὰ μεγέθη φαίνονται μείζους, ὅταν πρὸς βραχυτέρους E παραστῶσιν. ἔτι μὴν καὶ ὧδε πάντως αὔξειν· εἰ κέκριταί μέγα ἀγαθόν τι, τούτῳ τι ἐναντίον ἐὰν λέγῃς, μέγα κακὸν φανεῖται. ὡσαύτως δὲ εἰ νομίζοιτο μέγα κακόν, ἐὰν τούτῳ ἐναντίον λέγῃς, μέγα ἀγαθὸν φανεῖται. ἔστι δὲ καὶ ὧδε μεγάλα ποιεῖν τὰ ἀγαθά, ἢ τὰ κακά, ἐὰν ἀποφαίνῃς αὐτὸν ἐκ διανοίας, συμβιβάζων ὡς ἐκ πολλοῦ προενόησεν, ὡς πολλὰ πράττειν ἐπεβάλλετο, ὡς πολὺν χρόνον ἔπραττεν, ὡς οὐδεὶς ἄλλος πρότερον τούτοις ἐνεχείρησεν, ὡς μετὰ τούτων ἔπραξε μεθ' ὧν οὐδεὶς ἄλλος, ὡς ἐπὶ τούτοις μεθ' οὓς οὐδεὶς ἕτερος,

ὡς ἑκὼν, ὡς ἐκ προνοίας, ὡς εἰ πάντες τοῦτο ἴσως ποιοῖμεν, εὐδαιμονοῖμεν ἂν, ἢ φαύλως πράττοιμεν. χρὴ δὲ καὶ εἰκάζοντα συμβιβάζειν, καὶ ἐποικοδομοῦντα τὸ ἕτερον ὡς ἐπὶ τὸ ἕτερον αὔξειν τρόπῳ τοιῷδε· ὅς τις δὲ τῶν φίλων κήδεται, τοῦτον εἰκὸς καὶ τοὺς αὑτοῦ γονεῖς τιμᾶν. ὃς δὲ τοὺς γονέας τιμᾷ, οὗτος καὶ τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτοῦ εὖ ποιεῖν βουλήσεται. συλλήβδην δὲ, ἐὰν πολλῶν αἴτιον ἀποφαίνῃς, ἐάν τε ἀγαθῶν, ἐάν τε κακῶν, μεγάλα φανεῖται. σκοπεῖν δὲ καὶ τὸ πρᾶγμα ὁποῖον φανεῖται, κατὰ μέρη διαιρούμενον, ἢ καθόλου λεγόμενον, καὶ ὁποτέρως ἂν μεῖζον ᾖ, τοῦτον τὸν τρόπον αὐτὸ λέγειν. τὰς μὲν οὖν αὐξήσεις οὕτω μετιὼν, πλείστας ποιήσεις καὶ μεγίστας. ταπεινώσεις δὲ τοῖς λόγοις, καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ τὸν ἐναντίον τρόπον μετιὼν, ὡς εἰρήκαμεν ἐπὶ τῶν μεγάλων· καὶ μάλιστα μὲν, ἂν μηδενὸς αἴτιον ἐπιδεικνύῃς· εἰ δὲ μὴ, ὡς ἐλαχίστων καὶ σμικροτάτων. ὡς μὲν οὖν ἐγκωμιάζοντες καὶ ψέγοντες, αὐξήσομεν καὶ ταπεινώσομεν ἅπερ ἂν ἐθέλωμεν, ἐκ τούτων ἴσμεν. χρήσιμοι δὲ αἱ τῶν αὐξήσεων ἀφορμαί εἰσι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις εἴδεσιν· ἀλλ' ἡ πλείστη δύναμις αὐτῶν ἐστὶν ἐν τοῖς ἐγκωμίοις καὶ ἐν τοῖς ψόγοις. περὶ μὲν οὖν τούτων ἐντεῦθεν εὐπορήσομεν.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Περὶ τοῦ δικανικοῦ.

Διέλωμεν δὲ πάλιν ὁμοιοτρόπως τούτοις, τό, τε κατηγορικὸν καὶ τὸ ἀπολογητικὸν εἶδος, ὃ περὶ τὴν δικανικὴν ἐστὶ πραγματείαν, αὐτά τε ἐξ ὧν συνέστηκε, καὶ ὡς δεῖ αὐτοῖς χρῆσθαι. ἔστι δὲ τὸ μὲν κατηγορικὸν, συλλήβδην εἰπεῖν, ἁμαρτημάτων καὶ ἀδικημάτων ἐξάγγελσις· τὸ δὲ ἀπολογητικὸν, ἁμαρτημάτων καὶ ἀδικημάτων κατηγορηθέντων ἢ καθυποπτευθέντων διάλυσις. ἑκατέρου δὲ τῶν εἰδῶν τὰς δυνάμεις ταύτας ἐχόντων, κατηγοροῦντα μὲν ἀναγκαῖον λέγειν, ὅταν μὲν εἰς πονηρίαν κατηγορῇ, ὡς αἱ τῶν ἐναντίων πράξεις ἄδικοι καὶ παράνομοι, καὶ τῷ πλήθει τῶν πολιτῶν ἀσύμφοροι τυγχάνουσιν οὖσαι· ὅταν δὲ εἰς ἀβελτηρίαν, ὡς αὐτῷ τε καὶ τῷ πράττοντι ἀσύμφοροι, καὶ αἰσχραὶ, καὶ ἀηδεῖς, καὶ ἀδύνατοι ἐπιτελεσθῆναι. ταῦτα μὲν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κατά τε τῶν πονηρῶν καὶ τῶν ἀβελτέρων ἐπιχειρήματά ἐστι. δεῖ δὲ καὶ τοῦτο παρατηρεῖν τοὺς κατηγοροῦντας, ἐπὶ ποίοις τῶν ἀδικημάτων οἱ νόμοι τὰς τιμωρίας τάττουσι, καὶ περὶ ἃ τῶν ἀδικημάτων οἱ δικασταὶ τὰς ζημίας ὁρίζουσιν. ὅταν μὲν οὖν ᾖ ὁ νόμος διωρικὼς, τοῦτο δεῖ μόνον σκοπεῖν τὸν κατήγορον, ὅπως ἂν ἐπιδείξῃ τὸ πρᾶγμα γεγενημένον. ὅταν δὲ οἱ δικασταὶ τὸ κατηγορούμενον εἰδῶσιν, αὐξητέον ἐστὶ τὰ ἀδικήματα, καὶ τὰ τῶν ἐναντίων ἁμαρτήματα, καὶ μάλιστα μὲν δεικτέον, ὡς ἑκὼν καὶ ἐκ προνοίας οὐ τῆς τυχούσης, ἀλλὰ μετὰ παρασκευῆς πλείστης ἠδίκησεν. ἐὰν δὲ μὴ δυνατὸν ᾖ τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ νομίζῃς δείξειν τὸν ἐναντίον ὡς ἥμαρτε τρόπον τινὰ, ἢ ὅτι ταῦτα πρᾶξαι διανοηθεὶς καλῶς, ἠτύχησε, περιαιρετέον τὴν συγγνώμην, λέγοντα τοῖς ἀκούουσιν, ὡς οὐ δεῖ πράξαντας ἡμαρτηκέναι φάσκειν, ἀλλὰ πρὶν πράττειν εὐλαβεῖσθαι. ἔπειθ' ὡς, εἰ καὶ ἐξήμαρτεν,

A quòd ſponte, quòd ex ſententia: quòd ſi omnes pariter atque hic, fecerimus, profectò bene beatéque, aut contrà malè miſeréque vixerimus. Oportet autem & conſequenti continuatione rem alteram, tanquam in alteram properando amplificare, hoc modo: Cuius verò amici curæ ſunt, hunc rectè conſentaneum eſt, ſuos etiam colere parentes: qui autem ſuos parentes colit, hic profectò volet etiam patriæ benefacere. Summatim autem ſi multarum, ſiue bonarum, ſiue malarum rerum eum cauſam oſtenderis, eæ magnæ videantur neceſſe eſt. Conſiderandum eſt etiam, qualis res ipſa videbitur, eam ſuis partibus diuidendo, ſingillatimque narrando, quæque maior viſa fuerit, eám hoc modo explicare conueniet. B Amplificando igitur, vbi hoc pacto tractaueris, & plurimas facies, & maximas. Extenuabis autem in dicendo & bona & mala, ſi contrario modo tractaueris, ſicuti in magnis dixeramus, & tum maximè cùm nullius eum rei authorem demonſtraris: vel ſi id minus, quod minimarum & paruiſſimarum. Quomodo igitur & laudando & vituperando amplificabimus, atque extenuabimus quæcunq; voluerimus, ſcire ex iis poterimus. Amplificationum autem cauſæ in aliis quoque ſpeciebus vtiles ſunt: ſed plurima ipſarum vis in laudationibus vituperationibúſque conſiſtit, de quibus quidem ex antè dictis planè adiumenta nobis ſuppeditabimus. C

CAPVT V.

De genere iudiciali.

Rvrſum autem ſimili modo accuſandi defendendique ſpeciem, quæ circa iudicialem verſatur cauſam, quibúſque rebus conſtat, & quomodo iis vti conueniat, diuidamus. Accuſatio quidem eſt (vt breuiter dixerim) iniuriarum delictorúmque expoſitio. Defenſio autem eſt delictorum, & iniuriarum, quæ vel in accuſationem, vel in ſuſpicionem venerint, diſſolutio. Cùm vtraque verò ſpecies hanc vim habeat, accuſatori quidem D dicendum eſt quandoquidem improbitatis aduerſarios criminetur, eorum facinora & iniuſta & iniqua eſſe, ac ciuium multitudini pernicioſa: cùm verò ſtultitiæ criminetur, quòd & ipſi agenti inutilia ea ſunt, & turpia, & iniucunda, & quæ perfici nullo pacto queant. Hæ, & iis ſimiles, aduerſus improbas vanáſque argumentationes ſunt. Eſt præterea & hoc accuſatori obſeruandum, aduerſus cuiuſmodi crimina ſupplicia ſunt à legibus conſtituta, & circa quæ ipſi iudices mulctas definiunt. Cùm lex itaque pœnam definierit, hoc eſt duntaxat accuſatori conſiderandum vt demonſtret facinus patratum eſſe. Cùm iudices autem crimen admiſſum ſciunt, crimina illa quæque, aduerſa- E riorúmque delicta augeri conuenit, ac maximè quidem demonſtrari ſponte illum & de induſtria, non forte quadam, ſed dedita vehementer opera, iniuriam intuliſſe. Quòd ſi minùs hoc fieri abs te potuerit, putáſque potiùs ab aduerſario demonſtratum iri, ſe modò deliquiſſe, aut quòd hæc agere probè meditato ſibi, minùs proſperè ſucceſſerit, debes veniæ apud auditores aditum intercludere, inquiens nequaquam aduerſarios decere, vt poſt geſtum negotiū ſe imprudenter erraviſſe dicant, ſed ante potiùs vereri, quàm gerāt. Deinde, quòd quamuis ille imprudenter geſſerit,

aut ei aduersè ſucceſſerit, oportet ipſum tam ob caſus atque imprudentiam longè mulctari magis, quàm qui horum neutrum perpetraſſet. Præterea, quòd etiam legumlator eos qui imprudenter deliquiſſent, non pœnæ immunes, ſed iudicio obnoxios fecit, ne omnibus errando noceant. Dicendum eſt etiam quòd ſi talia reſpondentem admiſerint, nonnullos ſunt habituri ad iniuriam quàm prompſiſſimos. Nacti namque occaſionem, quæcunque voluerint, efficient. Si verò aberrauerint, rem in fortunam reiicientes, ſupplicio ſe liberabunt. Accuſatoribus igitur ex huiuſmodi rebus veniæ locus auferendus eſt, ſicuti antea dictum eſt. Multorum malorum cauſæ aduerſariorum facinora per exaggerationes demonſtranda ſunt. Species igitur accuſandi perficitur ex his partibus. Defendendi autem ſpecies tribus præceptis conſtat. Aut enim defenſori oſtendendum eſt, ſe nihil eorum, quorum accuſatur, patrauiſſe. Aut ſi cogatur fateri, enitendum eſt, vt geſtum à ſe negotium & legitimum, & iuſtum, & honeſtum, & publicæ vtilitati vſui eſſe oſtendat. Si hoc autem oſtendere nequiuerit, aut in imprudentiam aut in fortunam geſta negotia conferens, & iacturas ab his profectas, quàm minimas oſtendens, vt ſibi ignoſcatur operam dabit. Iniuriam autem, & imprudẽtiam, & caſum ita definias, quod ex meditatione mali fit quippiam, id iniuriam ponere, inquiens oportere pœnas maximas in huiuſmodi rebus capere. Quod verò per ignorantiam detrimenti quid agitur, imprudentiam eſſe dicendum eſt. Quod autem non ſponte, ſed aliena potiùs vi, aut fortuna quadam nihil eorum quæ rectis conſiliis adminiſtrata ſunt, perficit, caſum eſſe ponendum eſt. Dicitóque, iniuriam inferre, malorum eſſe hominum proprium: imprudenter verò delinquere, & circa rem gerendam aduerſam fortunam pati, non eſſe ſibi priuatum modo, ſed commune & ipſorum iudicum, & aliorum quorumque hominum. Coactus autem ex huiuſmodi cauſis quid fateri, vt tibi ignoſcatur, precabere, & vt per imprudentiam caſúmque delinquere tibi cum auditoribus ipſis commune eſſe oſtendas, ſtudebis. Oportet autem defenſorem vndique intueri, quibus in criminibus leges ſupplicia iuſsère: iudices verò ipſi pecuniis puniunt. Et cùm lex ſupplicia iuſſerit, demonſtrandum erit aut omnino nihil patrauiſſe, aut legitimè iuſtéque feciſſe. Cùm iudices verò conſtituti fuerint punitionis æſtimatores, rurſus eodem modo haud dicendum eſt, quòd hæc non egerit, ſed elaborandum eſt potiùs vt oſtendat, ſe paruo detrimento aduerſarium affeciſſe, & inuitum deliquiſſe. Ex his igitur, atque ſimilibus, accuſando defendendóque, verba ſuppeditabimus: reliquum eſt vt iam quæſtionis ſpeciem pertractemus.

CAPVT VI.

De quæſtione.

VT igitur ſummatim dixerim, quæſtio eſt voluntatum, vel rerum, verborumve ad inuicem, aut ad aliam diſſentientem vitam demonſtratio. Oportet autem quærentem quærere, ſicubi aut verbum eius, quem quæret, aut actiones, aut voluntates inter ſe diſcrepant. Præceptum verò hoc ſit. Conſiderandum erit in præterito tempore, ſi cui quis antea amicus cùm eſſet,

ἢ ἀτυχήσαντ᾽ ἐκεῖνος, δεῖ διὰ τὰς ἀτυχίας καὶ τὰς ἁμαρτίας ζημιωθῆναι μᾶλλον αὐτὸν, ἢ τὸν μηδέτερον τούτων πεποιηκότα. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ὁ νομοθέτης οὐκ ἀφῆκε τοὺς ἐξαμαρτάνοντας, ἀλλ᾽ ὑποδίκους ἐποίησεν, ἵνα μὴ πάντες ἐξαμαρτάνωσι. λέγε δὲ καὶ ὡς εἰ τὸν τὰ τοιαῦτα ἀπολογούμενον ἀποδέξονται, πολλοὺς τοὺς ἀδικεῖν προαιρουμένους ἕξουσι· κατορθώσαντες μὲν γὰρ, ἃ ἂν ἐθέλωσι, πράξουσιν· ἀποτυχόντες δὲ, φάσκοντες ἠτυχηκέναι, τιμωρίαν οὐχ ὑφέξουσι. τοῖς μὲν οὖν κατηγοροῦσιν, ἐκ τῶν τοιούτων ἡ συγγνώμη παραιρετέα, καὶ ὡς πρότερον εἴρηται, διὰ τῶν αὐξήσεων πολλῶν αἴτια κακῶν τὰ τῶν ἐναντίων ἔργα δεικτέον. τὸ μὲν οὖν κατηγορικὸν εἶδος, διὰ τῶν μερῶν ἀποτελεῖται τούτων· τὸ δὲ ἀπολογητικὸν, διὰ τριῶν μεθόδων συνίσταται, πῶς ἄν τις ἀπολογήσαιτο. ἢ γὰρ ἀποδεικτέον τῷ ἀπολογουμένῳ ὡς οὐδὲν τῶν κατηγορουμένων ἔπραξεν· ἢ ἐὰν ἀναγκάζηται ὁμολογεῖν, πειρατέον δεικνύναι ἔννομον καὶ δίκαιον, καὶ καλὸν καὶ συμφέρον τῇ πόλει τὸ πεπραγμένον· ἐὰν δὲ μὴ τοῦτο δύνηται ἀποδεῖξαι, εἰς ἁμάρτημα ἢ εἰς ἀτύχημα ἄγοντα τὰς πράξεις, καὶ μικρὰς τὰς βλάβας ἀπ᾽ αὐτῶν γεγενημένας ἀποφαίνοντα, συγγνώμης τυχεῖν πειρατέον. ἀδικίαν δὲ καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀτυχίαν οὕτω διόριζε, τὸ μὲν ἐκ προνοίας κακόν τι ποιεῖν, ἀδικίαν τίθει, καὶ φάθι δεῖν τιμωρίαν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τὴν μεγίστην λαμβάνειν. τὸ δὲ δι᾽ ἄγνοιαν βλαβερόν τι πράττειν, ἁμάρτημα εἶναι φατέον. τὸ δὲ μὴ δι᾽ ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι᾽ ἑτέρους τινὰς, ἢ διὰ τύχην μηδὲν ἐπιτελεῖν τῶν βουλευθέντων καλῶς, ἀτυχίαν τίθει, καὶ φάθι τὸ μὲν ἀδικεῖν εἶναι τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων ἴδιον· τὸ δὲ ἐξαμαρτεῖν καὶ περὶ τὰς πράξεις ἀτυχεῖν, οὐ μόνον εἶναι ἑαυτοῦ ἴδιον, ἀλλὰ καὶ κοινὸν καὶ τῶν δικαζόντων, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. ἀξίου δὲ συγγνώμην ἔχειν ἀναγκασθεὶς ὁμολογεῖν τῶν τοιούτων αἰτιῶν, κοινὸν τοῖς ἀκούουσι ποιῶν τὸ ἁμαρτάνειν καὶ τὸ ἀτυχεῖν. δεῖ δὲ τὸν ἀπολογούμενον πάντα προορᾶν, ἐφ᾽ οἷς τῶν ἀδικημάτων οἵ τε νόμοι τὰς τιμωρίας ἐπιτάξουσι, καὶ οἱ δικασταὶ ζημίας τιμῶσι. καὶ ὅπου μὲν ὁ νόμος ὁρίζῃ τὰς τιμωρίας, δεικτέον ὡς οὐκ ἐποίησε τὸ παράπαν, ἢ ὡς ἔννομα καὶ δίκαια ἐποίησεν. ὅτε δὲ οἱ δικασταὶ καθεστήκασι τιμηταὶ τῆς ζημίας, ὁμοίως πάλιν οὐ φατέον, ὅτι ταῦτα οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ μᾶλλον μικρὰ βεβλαμμένον τὸν ἀντίδικον, καὶ ἀκούσια ἀποφαίνειν πειρατέον. ἐκ τούτων μὲν οὖν καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, ἐν ταῖς κατηγορίαις καὶ ἐν ταῖς ἀπολογίαις εὐπορήσομεν. λείπεται δ᾽ ἡμῖν ἔτι διεξελθεῖν τὸ ἐξεταστικὸν εἶδος.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ τοῦ ἐξεταστικοῦ εἴδους.

ΕΝ κεφαλαίῳ μὲν οὖν εἰπεῖν, ἡ ἐξέτασίς ἐστι προαιρέσεων ἢ πράξεων, ἢ λόγων πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς τὸν ἄλλον βίον ἐναντιουμένων ἐμφάνισις. δεῖ δὲ τὸν ἐξετάζοντα ζητεῖν, εἴπου ἢ ὁ λόγος ὃν ἐξετάζει, ἢ αἱ πράξεις τοῦ ἐξεταζομένου, ἢ αἱ προαιρέσεις ἐναντιοῦνται ἀλλήλαις. ἡ δὲ μέθοδος ἥδε· σκοπεῖν ἐν τῷ * παρῳχομένῳ χρόνῳ, εἰ τὸ πρότερόν τινος φίλος γενόμενος, κα-

πάλιν ἐχθρὸς ἐγένετο, καὶ πάλιν φίλος τοῦ αὐτοῦ τούτου, ἤ τι ἄλλο ἐναντίον εἰς μοχθηρίαν φέρον ἔπραξεν, ἢ ἐπιπράξῃ, ἐὰν οἱ καιροὶ παραπέσοιεν αὐτῷ, ἐναντίον τοῖς πρότερον ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένοις. ὡσαύτως δὲ ὅρα, καὶ εἴ τι εἰπὼν νῦν λέγει ἐναντίον τοῖς πρότερον αὐτῷ εἰρημένοις, ἢ εἴ τι εἴποι ἐναντίον τοῖς λεγομένοις, ἢ τοῖς πρότερον εἰρημένοις. ὡσαύτως δὲ, καὶ εἴ τι πάλιν προέλοιτο ἐναντίον τοῖς πρότερον ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένοις, ἢ προέλοιτ' ἂν καιρῶν παραπεσόντων. ὁμοιοτρόπως δὲ τούτοις λαμβάνειν καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ἔνδοξα ἐπιτηδεύματα, τὰς ἐν τῷ τοῦ ἐξεταζομένου βίῳ ἐναντιώσεις. τὸ μὲν οὖν ἐξεταστικὸν εἶδος, οὕτω μετιὼν, οὐδένα παραλείψεις τρόπον τῆς ἐξετάσεως. ἁπάντων δὲ τῶν εἰδῶν ἤδη διῃρημένων, δεῖ καὶ χωρὶς τούτων ἑκάστῳ ὅταν ἁρμόττῃ χρῆσθαι, καὶ κοινῇ συμμιγνύντα τὰς δυνάμεις αὐτῶν. ταῦτα γὰρ ἔχει μὲν διαφορὰς παμμεγέθεις· ἐπικοινωνοῦσι μέντοι κατὰ τὰς χρήσεις ἀλλήλοις, καὶ ταὐτὸ πεπόνθασι τοῖς τῶν ἀνθρώπων εἴδεσι. καὶ γὰρ οὗτοι τῇ μὲν ὅμοιοι, τῇ δὲ ἀνόμοιοι τὰς ὄψεις καὶ τὰς αἰσθήσεις εἰσίν. οὕτω δὲ τῶν εἰδῶν διωρισμένων, καὶ ὧν προσδέονται, κοινῇ πάλιν ἐξαριθμήσωμεν καὶ διέλθωμεν ὡς αὐτοῖς δεῖ χρῆσθαι.

A rurſum inimicus, & iterum huic ipſi amicus effectus fuerit, aut aliud quid contrarium, aut quod petulantiam & flagitium ferat, geſſerit, geſturúſve ſit, ſi quando ipſi detur occaſio, quod ante actis bus eius contrarium ſit. Identidem quoque intuere, ſi quid dicendo contrarium nunc iis dicit, quæ priùs ab eo dicta fuerint. aut ſi quid iis quæ dicuntur, aut quæ antea dicta ſunt, contrarium dixerit. Eodémque modo ſi quid dicere voluit iis contrarium quæ ab ipſo antè dicta ſunt, aut velit opportunitate oblata. Identidem verò aſſumendæ ſunt etiam ad alia præclara ſtudia eius qui quærit, vitæ contrarietates. Quærendi ergo ſpeciem ſi hoc pacto tractaris, nullum relinques quæſtionis modum. B Harum autem omnium ſpecierum, quas ſuperius partiti ſumus, oportet etiam diuiſim qualiter pro commodo vti, & vnà ipſarum proprietates commiſcere: hæ namque differentias habent maximas, Enimvero communis earum eſt ad inuicem vſus, & idem quod hominum ſpecies patiuntur. Hi namque partim ſimiles ſunt, partim verò diſſimiles, tum aſpectibus, tum etiam ſenſibus. Sic autem determinatis ſpeciebus, rurſum quibus indigent, communiter enumerabimus, & quomodo his vti conueniat, quæremus.

ΚΕΦΑΛ. ζʹ.

C

Τὰ κοινὰ πᾶσι τοῖς εἴδεσι.

Πρῶτον μὲν οὖν καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ νόμιμον, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, καθάπερ ἐν ἀρχῇ διειλόμην, κοινὰ πᾶσι τοῖς εἴδεσίν ἐστι. μάλιστα δ' αὐτοῖς τὸ προτρεπτικὸν προσχρῆται. δεύτερον δὲ τὰς αὐξήσεις καὶ ταπεινώσεις χρησίμους ἀναγκαῖον εἶναι παρὰ τὰ λοιπὰ πάντα. μάλιστα δ' αὐτῶν ἐν τῷ ἐγκωμίῳ καὶ τοῖς ψόγοις αἱ χρήσεις. τρίτον δὲ πίστεις, αἷς ἀνάγκη μὲν πρὸς πάντα τὰ μέρη τῶν λόγων χρῆσθαι· χρησιμώταται δέ εἰσιν ἐν ταῖς κατηγορίαις καὶ ταῖς ἀπολογίαις. ταῦτα γὰρ πλείστης ἀντιλογίας δέονται. πρὸς δὲ τούτοις, προκαταλήψεις, καὶ αἰτήματα καὶ παλιλλογίαι, καὶ μῆκος λόγου, καὶ μετριότης μήκους, καὶ βραχυλογία, καὶ ἑρμηνεία. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κοινὰς ἔχει πᾶσι τοῖς εἴδεσι τὰς χρήσεις. περὶ μὲν οὖν τῶν δικαίων καὶ τῶν νομίμων, καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, πρότερον διωρισάμην, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν διεξῆλθον. καὶ περὶ μὲν τῶν αὐξήσεων καὶ ταπεινώσεων εἶπον.

CAPVT VII.

Quæ communia ſunt omnibus generibus.

PRimùm igitur & iuſtum, & legitimum, & vtile & honeſtum, & iucundum, reliquaque deinceps, quemadmodum ab initio ſum partitus, ſpeciebus omnibus ſunt communia: veruntamen in ſuadendo maximè his vtimur. Secundo autem loco amplificationes extenuationéſque præ cæteris omnibus vtiles ſunt; harum verò vſus in laudem ac vituperationem maximè cadunt. Demum autem probationes ſunt, quibus etſi circa omnes cauſarum partes vtendum eſt, in accuſationibus tamen defenſionibúſque quàm vtiliſſimæ ſunt: hæ D namque plurimæ controuerſiæ indigent. Sunt præterea & præoccupationes, & poſtulata, & iterationes, & orationis prolixitas, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio: hæc enim, & his ſimilia, ſpeciebus omnibus ſunt communia. Quoniam igitur de iuſtis, & legitimis, ac de his ſimilibus priùs determinauimus, & eorum vſum enarrauimus, & de amplificationibus quoque, extenuationibúſque diximus, iam de aliis declarabimus.

ΚΕΦΑΛ. ηʹ.

Περὶ τῶν πίστεων καὶ μάλιστα τοῦ εἰκότος.

Νῦν δὲ περὶ τῶν ἄλλων δηλώσω, πρῶτον ἀπὸ τῶν πίστεων ἀρξάμενος. Εἰσὶ δὲ δύο τρόποι τῶν πίστεων. γίνονται γὰρ αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων, καὶ τῶν ἀνθρώπων· αἱ δ' ἐπίθετοι τοῖς λεγομένοις καὶ τοῖς πραττομένοις. τὰ μὲν γὰρ εἰκότα, καὶ παραδείγματα, καὶ τεκμήρια, καὶ ἐνθυμήματα, καὶ γνῶμαι, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ οἱ ἔλεγχοι, πίστεις ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων εἰσίν. ἐπίθετοι δὲ, * μαρτυρίαι, ὅρκοι, βάσανοι. δεῖ δὲ τούτων ἑκάστην αὐτήν τε συνιέναι ποία τίς ἐστι,

* κ. μάρτυρες,

CAPVT VIII.

De probationibus.

E VT igitur à probationibus primùm incipiamus, duo ſunt earum genera. Fiunt enim aliæ quidem ex ipſis verbis, & negotiis, & hominibus, aliæ verò appoſitæ ſunt iis quæque dicuntur, & quæ geruntur. Nam icota, & exempla, & coniecturæ, & commentationes, & ſententiæ, & ſigna, & argumenta, & probationes ex ipſis verbis, & hominibus, & negotiis ſunt appoſitæ autem probationes, teſtes, iuramenta, & quæſtiones exiſtunt. Opus eſt autem, harum vnamquamque probationum intelligere qualis ſit,

& vnde idonea in eam verba abundè nobis ſuppetent, & quid demum eæ inuicem differunt. Icos igitur, quod probabilem propoſitionem dicimus, illud eſt, quod cùm dixeris auditoribus, in mentibus eius exempla tenent. Dico autem, velvti ſi quis inquiat velle patriam magnam eſſe, & neceſſarios rebus ſecundis vti, aduerſis autẽ, inimicos: atq; his ſimilia ſummatim probabilia videantur. Quilibet enim auditorum, qui huiuſmodi deſideriis teneatur, ipſe ſibi de hiſce deque ſimilibus rebus conſcius eſt. Quamobrem hoc nobis in dicendo ſemper ſuadendum eſt, ſi rei, de qua loquimur, conſcios auditores perceperimus. Hiſce enim rebus par eſt credere eos maximè. Vis ergo probabilis eſt huiuſmodi. Ipſum verò in tres diſtribuemus ſpecies. Vna quidem eſt, quæ eas perturbationes accuſando, aut defendendo, verbis comprehendit, quibus homines natura afficiuntur: velvti, ſi quem aliqui floccipenderint, aut timuerint, aut eandem rem ſæpiſſimè fecerint, aut iterum voluptate, vel dolore, vel libidine affecti fuerint, aut cupiditate vacarint, aut diuitiis abundarint, aut aliam huiuſmodi perturbationem, ſiue animis, ſiue corporibus, ſiue aliquo illorum ſenſuum, quibus homines afficiuntur, paſſi fuerint. Hæc namque, & his ſimilia, quæ communes ſunt humani ingenij perturbationes, auditoribus nota ſunt. Quæ igitur ſecundùm naturam hominibus fieri conſueuere, quæque dicendo comprehendenda dicimus, ſunt huiuſmodi. Altera verò probabilis pars eſt mos, quem pro conſuetudine ſinguli facimus. Tertia verò ſpecies, lucrum eſt. Nam ſæpe lucrandi gratia naturæ vim adferentes, cõſultò mores inducimus. His autem ita determinatis, in ſuadendo quidem ac diſſuadendo demonſtrare pro quæſitis oportet, vt hoc negotium, ad quod ipſi exhortamur, vel cui aduerſamur, ita ſit, ſicvti à nobis dicitur, velvt ea quæ huic negotio ſimilia ſunt, hoc modo fiant, quo nos dicimus, aut plurima, aut omnia. Contra res igitur, hoc pacto probabile eſt capiendum: contra homines verò, in accuſationibus quidem, ſi potueris, demonſtrabis aduerſarium hoc idem negotium ſæpe antea patrauiſſe. Sin id minùs poteris, huic ſimilia demonſtrato. Oſtendere autem elabora, quòd hæc facere conducibile ei fuerat: hominum autem plurimi, quoniam ipſi vtile omnibus rebus anteponunt, itidem etiam alios omnia gerere huius genera facilè putant. Si quidem igitur ab ipſis aduerſariis probabile capere potueris, ita illud inducito: ſin id minùs quiueris, à ſimilibus tibi*, quæ homines conſueuere, inferenda ſunt. Dico autem, vt huiuſmodi iuuenis eſt, quem accuſas, quæ ij, qui id ætatis ſunt, agunt, hæc ipſum feciſſe dicito. Nam pro ſimilitudine etiam quæ aduersùs hunc dicuntur, facillimè credentur. Eodémque modo ſi eius ſocios tales oſtenderis, qualem hunc eſſe dicis. Etenim ob eam, quæ huic cum illis conſuetudo eſt, videbitur iiſdem rebus indulgere, quibus amici ſolent. Itaque probabile accuſatoribus hoc pacto tractandum eſt. Defenſores autem maximè oſtendant oportet, vt minimè prorſus omnium quicquam antea earum rerum, quarum inſimulantur, neque ipſi, neque amicorum aliquis, neque ipſorum ſimilium vnquam egerit, vtque nihil in iis vtilitatis conſequi* potuiſſet. Quòd ſi liquidum ſit, hoc idem antea patrauiſſe, cauſſam in ætatem reiicies, & aliquam huiuſmodi aliã afferes cauſam, qua tunc nõ abſurdè erraueris.

A καὶ πόθεν τῶν εἰς αὐτὴν λόγων εὐπορήσομεν καὶ τί ἀλλή-
λων διαφέρουσιν. εἰκὸς μὲν οὖν ἐστιν, οὗ λεγομένου παρα-
δείγματα ἐν ταῖς διανοίαις ἔχουσιν οἱ ἀκούοντες. λέγω
δ' οἷον εἴ τις φαίη τὴν πατρίδα βούλεσθαι μεγάλην εἶναι,
καὶ τοὺς οἰκείους εὖ πράττειν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀτυχεῖν, καὶ τὰ
τούτοις ὅμοια, συλλήβδην εἰκότα δόξειεν. ἕκαστος γὰρ τῶν
ἀκουόντων συνοίδεν αὐτὸς αὑτῷ περὶ τούτων καὶ τῶν τού-
τοις ὁμοιοτρόπων, ἔχοντι τοιαύτας ἐπιθυμίας. ὥστε τοῦτο
δεῖ παρατηρεῖν ἡμᾶς ἐν τοῖς λόγοις ἀεί, εἰ τοὺς ἀκούοντας
συνειδότας ληψόμεθα περὶ τοῦ πράγματος οὗ λέγομεν.
τούτοις γὰρ * αὐτοὺς εἰκός ἐστι μάλιστα πιστεύειν. τὸ μὲν οὖν * γρ. αὐτοῖς
εἰκὸς, τοιαύτην ἔχει φύσιν. διαιροῦμεν δὲ αὐτὸ εἰς τρεῖς ἰ-
B δέας. μία μὲν οὖν ἐστι, τὸ τὰ πάθη τὰ κατὰ φύσιν ἀκολου-
θοῦντα τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς λόγοις συμπαραλαμβάνειν
ἐν τῷ κατηγορεῖν, ἢ ἀπολογεῖσθαι. οἷον ἐὰν τύχωσί τινες
καταφρονήσαντές τινα, ἢ δείσαντες, ἢ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ
πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότες, ἢ πάλιν ἡσθέντες, ἢ λυ-
πηθέντες, ἢ ἐπιθυμήσαντες, ἢ πεπαυμένοι τῶν ἐπιθυμιῶν,
ἢ πλουτοῦντες, ἤ τι τοιοῦτον ἕτερον πεπονθότες πάθος ταῖς
ψυχαῖς, ἢ τοῖς σώμασιν, ἢ τινι τῶν ἄλλων αἰσθήσεων οἷς
συμπάσχομεν. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, κοινὰ τῆς
ἀνθρωπείας φύσεως ὄντα πάθη, γνώριμα τοῖς ἀκούουσιν
ἐστί. τὰ μὲν οὖν κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις εἰθισμένα γί-
νεσθαι, τοιαῦτά ἐστιν ἅ φαμεν δεῖν συμπαραλαμβάνειν
C ἐν τοῖς λόγοις. ἕτερον δὲ μέρος ἐστὶ τῶν εἰκότων ἔθος, ὃ
κατὰ συνήθειαν ἕκαστοι ποιοῦμεν. τρίτον δὲ, κέρδος. πολ-
λάκις γὰρ διὰ τοῦτο τὴν φύσιν βιασάμενοι, καὶ τὰ ἤθη
προειλόμεθα πράττειν. οὕτω δὲ τούτων διωρισμένων, ἐν
μὲν ταῖς προτροπαῖς καὶ ταῖς ἀποτροπαῖς δεικτέον περὶ
τῶν ζητουμένων, ὅτι τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἐφ' ὃ ἡμεῖς παρα-
καλοῦμεν ἢ ᾧ ἀντιλέγομεν, αὐτὸ ὡς ἡμεῖς φαμὲν γίνεται.
εἰ δὲ μὴ, ὅτι τὰ τούτῳ τῷ πράγματι ὅμοια, τοῦτον τὸν
τρόπον γίνεται ὃν ἡμεῖς φαμὲν, ἢ τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ πάντα. κατὰ
μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, οὕτω τὸ εἰκὸς ληπτέον. κατὰ δὲ
τῶν ἀνθρώπων, ἐν μὲν ταῖς κατηγορίαις, ἐὰν ἔχῃς, ἐπι-
D δείκνυε τὸ αὐτὸ τοῦτο πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότα
πρότερον· εἰ δὲ μὴ, ὅμοια τούτῳ. πειρῶ δὲ ἀποφαίνειν καὶ ὡς
λυσιτελὲς ἦν αὐτῷ ταῦτα ποιεῖν. οἱ γὰρ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώ-
πων αὐτὸ τὸ λυσιτελὲς μάλιστα προτιμῶντες, καὶ τοὺς ἄλ-
λους νομίζουσιν ἕνεκα τούτου πάντα πράττειν. ἂν μὲν οὖν
ἔχῃς ἀπὸ τῶν ἀντιδίκων αὐτῶν τὸ εἰκὸς λαμβάνειν, οὕτως αὐ-
τὸ συνάγαγε· εἰ δὲ μὴ, ἀπὸ τῶν ὁμοίων τὰ εἰθισμένα φέρε.
λέγω δ' οἷον νέος ἐστὶν οὗ κατηγορεῖς, εἰ οἷα περὶ τὴν ἡλικίαν
ταύτην ὄντες πράττουσι, ταῦτα λέγεις πεποιηκέναι αὐ-
τόν. πιστευθήσεται γὰρ κατὰ τὴν ὁμοιότητα, καὶ τὰ κατὰ τούτου
λεγόμενα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ ἐὰν τις τοὺς ἑταίρους
E αὐτοῦ δεικνύῃ τοιούτους ὄντας, οἷον σὺ τοῦτον φῄς. καὶ γὰρ διὰ
τὴν πρὸς ἐκείνους συνήθειαν, δόξει τὰ αὐτὰ τοῖς φίλοις
ἐπιτηδεύειν. τοὺς μὲν οὖν κατηγοροῦντας οὕτω χρὴ μετιέναι
τὸ εἰκός. τοῖς δὲ ἀπολογουμένοις μάλιστα δεικτέον, ὡς οὐδέ-
ποτε τῶν κατηγορουμένων τι πρότερον, οὔτε αὐτοὶ οὔτε τῶν φί-
λων οὐδεὶς, οὔτε τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἔπραξέ τις, οὐδ' ἐλυσιτέ-
λησε τοιαῦτα πράττειν. ἂν δὲ φανερὸς ᾖς ταὐτὸ τοῦτο πρό-
τερον πεποιηκὼς, αἰτιατέον τὴν ἡλικίαν, ἤ τινα πρόφασιν
ἄλλην τοιαύτην οἰστέον, δι' ἣν εἰκότως ἐξήμαρτες τότε.

λέγε δὲ, καὶ ὡς οὔτε ταῦτα τότε σοι πράξαντι συνήνεγκεν, οὔτε νῦν ἐλυσιτέλησεν ἄν. ἂν δέ σοι μηδὲν ᾖ πεπραγμένον τῶν τοιούτων, τῶν δὲ φίλων σου τινὲς τυγχάνωσι τοιαῦτα πεποιηκότες, χρὴ λέγειν ὡς οὐ δίκαιόν ἐστι δι' ἐκείνους αὐτὸν διαβάλλεσθαι, καὶ δεικνύναι τῶν αὐτῷ συνήθων ἑτέρους ἐπιεικεῖς ὄντας. οὕτω γὰρ ἀμφίβολον ποιήσεις τὸ κατηγορούμενον. ἂν δὲ τῶν ὁμοίων δεικνύωσι τινὰς τὰ αὐτὰ πεποιηκότας, ἄτοπον εἶναι φάσκε, εἰ διότι ἕτεροί τινες ἐξαμαρτάνοντες φαίνονται, * πίστιν εἶναι, ὅτι τῶν ἐγκαλουμένων τι καὶ σὺ πεποίηκας. ἂν μὲν οὖν ἔξαρνος ἧς μὴ πεποιηκέναι τὴν κατηγορουμένην πρᾶξιν, οὕτως ἐκ τῶν εἰκότων χρή σε ἀπολογεῖσθαι. ἀπίθανον γὰρ ποιήσεις τὴν κατηγορίαν. ἂν δὲ ὁμολογεῖν ἀναγκάζῃ, ἐκ τῶν πολλῶν ἤθεσιν ἀφομοίου τὰς σαυτοῦ πράξεις, ὅτι μάλιστα λέγων, ὡς οἱ πλεῖστοι καὶ οἱ πάντες, τοῦτο καὶ τὰ τοιαῦτα πράττουσιν οὕτως, ὥς σοι τυγχάνει πεποιημένον. ἂν δὲ μὴ δυνατὸν ᾖ τοῦτο δεῖξαι, καταφευκτέον ἐστὶν ἐπὶ τὰς ἀτυχίας, ἢ τὰς ἁμαρτίας, καὶ συγγνώμης πειρατέον τυγχάνειν, παραλαμβάνοντα τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων γινόμενα πάθη, δι' ὧν ἐξιστάμεθα τοῦ λογισμοῦ. ταῦτα δ' ἐστὶν, ἔρως, ὀργὴ, μέθη, φιλοτιμία, καὶ τὰ τούτοις ὁμοιότροπα. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς, διὰ ταύτης τῆς μεθόδου τεχνικώτατα μέτιμεν.

* Sylb. πίστις εἶν, vel εἶναι

A Dic autem, nec ea tempeſtate, dum hæc geſſeras, conduxiſſe tibi, nec etiam nunc conducere potuiſſe. Si autem nihil huiuſmodi abs te patratum ſit, ſed ex tuis amicis aliqui talia quædam fecerint, dicendum eſt, haudquaquam iuſtum eſſe, te ab illis calumnia affici. Eritque demonſtrandum, eorum ſocios, qui tibi conſuetudine iuncti ſint, & moderatos, & honeſtos eſſe. Sic enim inſimulationem ambiguam reddes. Quòd ſi ſimilium alios demonſtrarint eadem patrauiſſe, abſurdum eſſe inquies, ſi propterea quòd alij quidam deliquiſſe appareant, creditum eant, te eorum aliquid, quibus in iudicium arceſſeris, factitaſſe. Si quidem igitur inficiatus fueris, haud ea feciſſe, quorum accuſaris, ſic te per probabilia reſpondere oportet. B Ita namque accuſationis veriſimilitudinem infirmabis. Si verò fateri compellaris, ex multorum conſuetudine ſimilitudinem negotiis tuis vindica, quàm maximè, inquiens, vt plurimi, vel potius omnes, & hoc, & ſimilia agant, ſicuti etiam abs te factitatum ſit. Quòd ſi hoc demonſtrari nequeat, confugiendum eſt ad caſum, & ad imprudentiam, & vt ibi ignoſcatur enitendum, omneſque hominum perturbationes, quibus ratione deficimur, complectendæ. Hæ autem ſunt, amor, ira, vinolentia, ambitio, & iis ſimilia. Itaque iis præceptis probabile pulcherrimè tractabimus.

C

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τῶν παραδειγμάτων.

Παράδειγμα δ' ἐστὶ, πράξεις ὅμοιαι γεγενημέναι, καὶ ἐναντίαι ταῖς νῦν ὑφ' ἡμῶν λεγομέναις. τότε δὲ χρηστέον αὐταῖς ἐστὶν, ὅτε ἄπιστον ὂν τὸ ὑπὸ σοῦ λεγόμενον, φανερὸν ποιῆσαι * θέλεις, ἐὰν διὰ τοῦ εἰκότος μὴ πιστεύηται, ὅπως πρᾶξιν ὁμοίαν ἑτέραν τῇ ὑπὸ σοῦ λεγομένῃ καταμαθόντες οὕτω * πεπραγμένην, ὡς σὺ φῂς γεγενῆσθαι, μᾶλλον πιστεύσωσι τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις. εἰσὶ δὲ τῶν παραδειγμάτων δύο τρόποι. τὰ μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων γίνεται κατὰ λόγον, τὰ δὲ παρὰ λόγον. ποιεῖ δὲ τὰ μὲν κατὰ λόγον γινόμενα πιστεύεσθαι, τὰ δὲ μὴ κατὰ λόγον, ἀπιστεῖσθαι. λέγω δ' οἷον, εἴ τις φάσκει τοὺς πλουσίους δικαιοτέρους εἶναι τῶν πενομένων, καὶ φέρει τινὰς πράξεις πλουσίων ἀνδρῶν δικαίας. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα τῶν παραδειγμάτων, κατὰ λόγον εἶναι δοκεῖ. τοὺς γὰρ πλείστους ἐστὶν ἰδεῖν νομίζοντας τοὺς πλουτοῦντας εἶναι δικαιοτέρους τῶν πενομένων. εἰ δέ τις πάλιν * ἀποφαίνει τινὰς τῶν πλουσίων ἐπὶ χρήμασιν ἀδικήσαντας, τῷ παρὰ τὸ εἰκὸς * γεγενημένῳ παραδείγματι χρώμενος, ἀπίστους ἂν ποιοῖτο τοὺς πλουτοῦντας. ὡσαύτως δὲ καὶ εἴ τις * φέρει παράδειγμα τῶν κατὰ λόγον εἶναι δοκούντων, ὅτι Λακεδαιμόνιοι ποτὲ ἢ Ἀθηναῖοι πολλῷ πλήθει χρώμενοι συμμάχων, κατεπολέμησαν τοὺς ἐναντίους, καὶ προτρέπει τοὺς ἀκούοντας πολλοὺς συμμάχους ποιεῖσθαι. * τὰ μὲν δὴ τοιαῦτα παραδείγματα κατὰ λόγον ἐστίν. ἅπαντες γὰρ νομίζουσιν ἐν τοῖς πολέμοις τὸ πλῆθος οὐ μετρίαν ῥοπὴν ἔχειν πρὸς τὴν νίκην. εἰ δέ τις ἀποφαίνειν ἐθέλοι, μὴ τοῦτ' αἴτιον τοῦ νικᾶν, τοῖς παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένοις πράγμασι χρήσαιτ' ἂν παραδείγμασι, λέγων ὡς οἱ μὲν Ἀθήνησι φυγάδες, τὸ πρῶτον μετὰ πεντήκοντα ἀνδρῶν * φυλὴν τε καταλαβόντες, καὶ πρὸς τοὺς ἐν ἄστει πολλῷ πλείους ὄντας, τὸ

* κ. λέγῃς, ἵν' ἂν

* κ. πεπρᾶχθαι

* κ. ἀποφαίνοι

* κ. γιγνομένῳ

* κ. φέροι

* κ. τὰ μὲν οὖν τ.

* κ. φυλὴν, perperam.

CAPVT IX.

De exemplis.

Exempla autem ſunt res his quæ factæ ſunt, ſimiles, & his, de quibus nunc loquimur, contrariæ. Iis verò vtendum eſt, cùm quod ipſe affirmas, vbi minus veriſimile ſit, id te perſpicuum facturum dicas. Nam ſi minus fidei per probabile præſtetur, vbi didicerint rem aliam ei ſimilem, de qua loqueris, ita habuiſſe, vt à te dicitur, magis crediderint verbis tuis. Sunt autem exemplorum duo genera. Res namque partim ratione, partim præter rationem fiunt. D Quæ verò ratione fiunt, facilè creduntur. Quæ autem præter rationem, non creduntur. Dico autem, ſicuti ſi quis ait, diuites eſſe pauperibus iuſtiores: adducitque iuſtas aliquas virorum diuitum actiones, huiuſcemodi exempla ſecundum rationem videntur eſſe. Plurimi enim putant diuites pauperibus iuſtiores. Quòd ſi quis rurſus enuntiet diuitum quoſdam ob pecunias iniuriam intuliſſe, eo vſus exemplo, quod præter rationem ſit, planè efficiat, quò locupletibus fidei minus adhibeatur. Identidem etiam ſi quis earum rerum exemplum afferat, quæ rationi ſimiles ſunt. Quoniam Lacedæmonij quandoque, aut Athenienſes, freti eſſent magna ſociorum manu, hoſtes E expugnauere. Et ſic auditoribus ſuadet, ſocios multos eſſe faciundos. Huiuſmodi ergo exempla ſecundum rationem ſunt. Omnes enim exiſtimant, in bellis multitudinem non parum momenti ad victoriam ferre. Si quis autem oſtendere voluerit, non hanc eſſe vincendi cauſam, earum rerum vtatur exemplis, quæ præter rationem factæ fuerint, inquiens, Vt Athenarum exules, cùm quinquaginta primùm viri dumtaxat, & tribu aſſumpta, etiam aduerſus eos, qui admodum plures in vrbe fuerant, quanquam

Lacedæmoniis ſociis vtebantur, bello in vrbem redière. Thebani autem Lacedæmoniis atque omnibus propè Peloponneſiis in Bœotiam impetum facientibus, hi ſoli ad Leuctra commiſſo prælio Lacedæmoniorum vires perfregere. Dion verò Syracuſanus cum militibus tribus millibus Syracuſas nauigans, Dionyſium longè maiore vi fretum debellauit. Itidem autem & Corinthij cùm in Syracuſanorum auxilium nouem triremibus iiſſent, Carthaginienſes, qui centum & quinquaginta nauibus in Syracuſanorum portus applicuiſſent, atque vrbem omnem præter arcem haberent, nihilo tamen minus expugnauere. Summatim verò hæc, atque iis ſimilia, quæ præter rationem ſint geſta, eas conſultationes improbare conſueuere, quæ pro ratione fiunt. Exemplorum igitur natura eſt huiuſcemodi. Iis verò vtroque modo vtendum eſt. Nam cùm res, quæ ratione fiunt, dixerimus, oſtendemus vt plurimum hoc pacto negotia perfici. Cùm autem quæ præter rationem fiunt, loquimur, afferemus quæcunque temeritate videntur facta, rectiſſimo fine concluſa. Cùm aduerſa autem hæc dixerint, oportet oſtendere hæc perinde, ac fortunato caſu aliquo accidiſſe: eritque dicendum, eiuſmodi res quàm rariſſimè contigiſſe: quæ verò à te narrentur, quàm ſæpiſſimè. Exemplis igitur ita vti conuenit. Enimuero cùm ea quæ nulla ratione ſunt facta, in medium attulerimus, opus eſt eorum quàm plurima complectamur, dicamúſque nihil ea magis quàm hæc, fieri conſueuiſſe. Exemplis verò non ex iis ſolùm, verùm etiam ex contrariis eſt vtendum: ſicuti ſi oſtenderis, auarè quoſdam vſos ſociis, & propterea ipſorum ſolutam amicitiam, & aſſeras. Nos verò ſi æqualiter, ac pro commodis erga ipſos rem geſſerimus, ſocietatem multum temporis conſeruabimus. Et iterum, ſi quos alios, quoniam imparati deſcendiſſent in bellum, deuictos, ſuperatóſque oſtendas, ita dixeris, ſi inſtructi bellum aggredi voluerimus, meliores certè ſpes de victoria habuerimus. Multa verò aſſumes exempla tum ex præteritis, tum etiam ex inſtantibus negotiis. Plurimæ namque res partim ſimiles partim diſſimiles inuicem ſunt. Quamobrem id cauſæ exemplis abundabimus, & quæ ab aliis dicuntur, haud difficilè refellemus. Exemplorum ergo genera, & quomodo iis vti oporteat, & vnde multa capienda ſunt, ex antè dictis cognoſcere poſſumus.

CAPVT X.

De coniecturis.

Coniecturæ autem ſunt, quæcunque hiſce rebus, de quibus omnis habetur dictio, repugnarint, & quibus ipſa ſibi oratio aduerſatur. Auditorum enim plurimi iis contrarietatibus, quæ dicendo agendóve contingunt, coniectant ſani ineſſe nihil, neque in dictis neque in factis quidem. Multas autem capies coniecturas, intuens ſiue ipſa ſibi aduerſarij contradicit oratio, ſiue res ipſa eſt dictioni* contraria. Coniecturæ igitur huiuſmodi ſunt, & ita vbertim vti poteris.

A συμμάχοις Λακεδαιμονίοις χρώμενοι, πολεμήσαντες, κατῆλθον εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Θηβαῖοι δὲ Λακεδαιμονίων, καὶ σχεδὸν ἁπάντων Πελοποννησίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων, μόνοι περὶ τὰ Λεῦκτρα παραταξάμενοι, τὴν Λακεδαιμονίων δύναμιν ἐνίκησαν. Δίων δὲ ὁ Συρακούσιος μετὰ τρισχιλίων ὁπλιτῶν εἰς Συρακούσας πλεύσας, Διονύσιον* πολλαπλάσιον δύναμιν ἔχοντα, κατεπολέμησεν. (* κ. πολλαπλασίονα.) ὡσαύτως δὲ Κορίνθιοι Συρακουσίοις ἐννέα τριήρεσι βοηθήσαντες, Καρχηδονίους ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ναυσὶν ἐπὶ τοῖς λιμέσι τῶν Συρακουσίων ἐφορμοῦντας, τὴν δὲ πόλιν ἅπασαν πλὴν τῆς ἀκροπόλεως ἔχοντας, οὐδὲν B ἧττον κατεπολέμησαν. συλλήβδην δὲ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια παρὰ λόγον πραχθέντα, τὰς κατὰ τὸ εἰκὸς γινομένας συμβουλάς, ἀπίστους ποιεῖν εἴωθε. τῶν μὲν οὖν παραδειγμάτων τοιαύτη τις ἡ φύσις ἐστί. χρηστέον δ' αὐτῶν ἑκατέρῳ τρόπῳ, ὅταν μὲν ἡμεῖς λέγωμεν τὰ κατὰ λόγον γινόμενα, δεικνύντας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπιτελουμένας τὰς πράξεις· ὅταν δὲ τὰ παρὰ λόγον γινόμενα, φέροντας ὅσα παρὰ λόγον δοκοῦντα γενέσθαι τῶν πραγμάτων, εὐλόγως ἀποβέβηκεν. ὅταν δ' οἱ ἐναντίοι λέγωσι τοῦτο, χρὴ δεικνύειν, ὡς εὐτυχήματα ταῦτα συνέβη, καὶ λέγειν, ὅτι αἱ τοιαῦται πράξεις ἐν τοῖς σπανίοις γεγόνασιν· οἵας δὲ σὺ λέγεις πολλάκις. τοῖς μὲν οὖν C παραδείγμασιν οὕτω χρηστέον. ὅταν γε μὴν τὰ παρὰ λόγον γινόμενα φέρωμεν, χρὴ συνάγειν αὐτῶν ὅτι πλεῖστα, καὶ καταλέγειν ὡς οὐδὲν μᾶλλον ἐκεῖνα τούτων εἴωθε γίνεσθαι. δεῖ δὲ χρῆσθαι τοῖς παραδείγμασι μὴ μόνον ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων. λέγω δ' οἷον ἐὰν ἀποφαίνῃς τινὰς πλεονεκτικῶς τοῖς συμμάχοις χρωμένους, καὶ διαλυθεῖσαν αὐτῶν τὴν φιλίαν· καὶ* λέγῃς, ἡμεῖς δ', ἂν ἴσως καὶ κοινῶς πρὸς αὐτοὺς προσφερώμεθα,* οὐ πολὺν χρόνον τὴν συμμαχίαν φυλάξομεν. καὶ πάλιν, ἄν τινας ἑτέρους ἀπαρασκευάστως πολεμήσαντας, καὶ διὰ τοῦτο καταπολεμηθέντας ἀποφαίνῃς, εἶτα λέγῃς· ἂν παρασκευα- D σάμενοι πολεμῶμεν, βελτίους ἂν περὶ τῆς νίκης τὰς ἐλπίδας ἔχοιμεν. πολλὰ δὲ λήψῃ παραδείγματα διὰ τῶν προγεγενημένων πράξεων, καὶ διὰ τῶν νῦν γινομένων. τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ἔργων, τὰ μὲν ὅμοια, τὰ δὲ ἀνόμοια ἀλλήλοις ἐστίν. ὥστε διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, καὶ παραδειγμάτων εὐπορήσομεν, καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ἄλλων λεγομένοις, οὐ χαλεπῶς ἀντεροῦμεν. τῶν μὲν οὖν παραδειγμάτων τούς τε τρόπους ἴσμεν, καὶ ὡς αὐτοῖς χρησόμεθα, καὶ ὅθεν πολλὰ ληψόμεθα.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ τεκμηρίων.

Τεκμήρια δέ ἐστιν, ὅσα ἂν ἐναντίως ᾖ πεπραγμένα τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος, καὶ ὅσα ὁ λόγος αὐτὸς ἑαυτῷ E ἐναντιοῦται. τῶν γὰρ ἀκουόντων οἱ πλεῖστοι τοῖς συμβαίνουσι περὶ τὸν λόγον ἢ τὴν πρᾶξιν ἐναντιώμασι, τεκμαίρονται μηδὲν ὑγιὲς εἶναι, μήτε τῶν λεγομένων, μήτε τῶν πραττομένων. πολλὰ δὲ λήψῃ τεκμήρια σκοπῶν, εἴτε ὁ λόγος τοῦ ἐναντίου αὐτὸς αὐτῷ τῷ πράγματι ἐναντιοῦται, εἴτε ἡ πρᾶξις αὐτῇ ἐναντία τῷ λόγῳ ἐστί. τὰ μὲν οὖν τεκμήρια τοιαῦτά ἐστι, καὶ οὕτως αὐτῶν πλεῖστα ποιήσεις.

A

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ ἐνθυμημάτων.

Ἐνθυμήματα δέ ἐστιν, οὐ μόνον τὰ τῷ λόγῳ καὶ τῇ πράξει ἐναντιούμενα, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι, λήψῃ δὲ πολλὰ μετιὼν, ὡς ἐν τῷ ἐξεταστικῷ εἴδει εἴρηται, καὶ σκοπῶν, εἴ πη ὁ λόγος ἑαυτῷ ἐναντιοῦται, ἢ τὰ πεπραγμένα τοῖς δικαίοις, ἢ τῷ νόμῳ, ἢ τῷ συμφέροντι, ἢ τῷ καλῷ, ἢ τῷ δυνατῷ, ἢ τῷ ῥᾳδίῳ, ἢ τῷ εἰκότι, ἢ τῷ ἤθει τοῦ λέγοντος, ἢ τῷ ἔθει τῶν πραγμάτων. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα τῶν ἐνθυμημάτων κατὰ τῶν ἐναντίων ἐκληπτέον. B τὰ δ' ἐναντία τούτοις, ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν δεῖ λέγειν, ἀποφαίνοντας τὰς πράξεις τὰς ἡμετέρας, καὶ τοὺς λόγους ἐναντιουμένους τοῖς ἀδίκοις, καὶ τοῖς ἀνόμοις, καὶ τοῖς ἀσυμφέροις, καὶ τοῖς τῶν ἀνθρώπων τῶν πονηρῶν ἤθεσι, καὶ συλλήβδην τοῖς μοχθηροῖς νομιζομένοις εἶναι. δεῖ δὲ τούτων ἕκαστα * συνηγορεῖν ὡς εἰς βραχύτητα, καὶ φράζειν ὅτι μάλιστα ἐν ὀλίγοις τοῖς * νοήμασι. τὰ μὲν οὖν ἐνθυμήματα τοῦτον τὸν τρόπον πολλὰ ποιήσομεν, καὶ οὕτως αὐτοῖς ἄριστα χρησόμεθα.

* Forr. συνάγειν, vel συναγαγεῖν ὡς εἰς βραχύτητα.
* γ. ὀνόμασι.

CAPVT XI.

De commentationibus.

Commentationes verò ſunt non eæ modò, quæ orationi atque negotio aduerſantur, ſed & aliis rebus omnibus. Aſſumes autem multas, eaſque tractabis quemadmodum in quærendi ſpecie dictum eſt. Conſiderabis etiam ſicubi ipſa ſibi diſſentit oratio, aut ſi geſta negotia iuſtis, aut legi, aut vtili, aut honeſto, aut poſſibili, aut facili, aut probabili, aut mori dicentis, aut rerum conſuetudini aduerſantur. Huiuſmodi igitur commentationes ſunt contra aduerſarios aſſumendæ, his verò contrariæ pro nobis dicendæ ſunt: quippe qui oſtendamus, & negotia, & verba noſtra, iniuſtis, & exlegibus, & inutilibus, & improborum hominum moribus, & ſummatim iis qui nequam cenſentur, maximè aduerſari. Oportet autem harum ſingulas breuiter, & nominibus quàm pauciſſimis eloqui. Commentationibus igitur hoc modo copioſiſſimè vti, optiméque poterimus.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ γνώμης.

C

Γνώμη δέ ἐστι μὲν ἐν κεφαλαίῳ καθ' ὅλων τῶν πραγμάτων δόγματος ἰδίου δήλωσις. δύο δὲ τρόποι τῶν γνωμῶν εἰσι· ὁ μὲν ἔνδοξος, ὁ δὲ παράδοξος. ὅταν μὲν οὖν ἔνδοξον λέγῃς, οὐδὲν δεῖ τὰς αἰτίας φέρειν. οὔτε γὰρ ἀγνοεῖται, οὔτ' ἀπιστεῖται τὸ λεγόμενον. ὅταν δὲ παράδοξον λέγῃς, χρὴ φράζειν τὰς αἰτίας συντόμως, ἵνα τὴν ἀδολεσχίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν διαφύγῃς. δεῖ δὲ τὰς γνώμας οἰκείας φέρειν τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ σκαιὸν ἢ ἀπηρτημένον φαίνηται τὸ λεγόμενον. πολλὰς δὲ ποιήσομεν αὐτὰς, ἢ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, ἢ ἐξ ὑπερβολῆς, ἢ ἐκ παρομοιώσεως. αἱ μὲν οὖν ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως τοιαίδε τινές D εἰσι· * οὐκ εἶναί μοι δοκεῖ δεινὸν γενέσθαι στρατηγὸν, πραγμάτων ἄπειρον ὄντα. ἑτέρα δέ ἐστιν ἥδε· νοῦν ἐχόντων ἀνδρῶν ἐστι τοῖς τῶν προγεγενημένων παραδείγμασι χρωμένους, πειρᾶσθαι διαφυγεῖν τὰς ἐκ τῆς ἀβουλίας ἁμαρτίας. ἐκ μὲν οὖν τῆς ἰδίας φύσεως τοιαύτας ποιήσομεν γνώμας. ἐξ ὑπερβολῆς δὲ τοιάσδε· δεινότερά μοι δοκοῦσιν οἱ κλέπτοντες τῶν λῃζομένων ποιεῖν. οἱ μὲν γὰρ λαθραίως, οἱ δὲ φανερῶς τὰ χρήματα περιαιροῦνται. τὰς μὲν οὖν ἐξ ὑπερβολῆς γνώμας, τὸν τρόπον τοῦτον πολλὰς ποιήσομεν. αἱ δ' ἐκ παρομοιώσεως, τοιαίδε εἰσίν· E ὁμοιότατόν μοι δοκοῦσιν οἱ τὰ χρήματα ἀποστεροῦντες, τοῖς τὰς πόλεις προδιδοῦσι ποιεῖν. πιστευθέντες γὰρ ἀμφότεροι, τοὺς πιστεύσαντας ἀδικοῦσιν. * ἑτέρα δὲ παραπλήσιόν μοι δοκοῦσι ποιεῖν * οἱ ἄδικοι τοῖς τυράννοις. ἐκεῖνοί τε γὰρ ὧν μὲν αὐτοὶ ἀδικοῦσιν, οὐκ ἀξιοῦσι διδόναι δίκας· ὧν δὲ τοῖς ἄλλοις ἐγκαλοῦσιν, αἰὼν ὑπερβλήτως τιμωροῦνται. οὗτοί τε εἰ μέν τι αὐτοὶ τῶν ἐμῶν ἔχουσιν, οὐκ ἀποδιδόασιν· εἰ δέ τι ἐγὼ τούτων ἔλαβον, καὶ αὐτὰ καὶ τοὺς τόκους οἴονται δεῖν κομίσασθαι. γνώμας μὲν οὖν τὸν τρόπον τοῦτον μετιόντες, πολλὰς ποιήσομεν.

* Fortaſſe, ὡς εἶναι μ. δ. δεινὸν γ. vel, καὶ εἶναι μοι. δυνατὸν, δεινὸν γ. ſτ. Vulg. lectio ferri poteſt.
* γ. ἑτέρα δὲ παρ.
* Interpres, εἰ ἀντίδικοι, rectè.

CAPVT XII.

De ſententia.

Sententia verò (vt ſummatim dicam) eſt aduerſus res omnes opinionis propriæ declaratio. Sententiarum autem duo genera ſunt: alterum quidem credibile, alterum verò incredibile. Cùm ergo credibile dixeris, nullæ ſunt reddendæ cauſæ. Nam neque quod dicitur, ignoratur, neque non creditur quidem. Cùm verò incredibile dixeris, cauſæ paucis ſunt dicendæ, vt & dicacitatem & incredibilitatem effugias. Sententiæ autem eæ ſemper afferendæ ſunt, quæ ſint rebus præſentibus quàm conſentaneæ: ne, quod dicitur, inconcinnum violentúmve appareat. Eas autem multas faciemus, aut ex propria natura, aut ex ſuperlatione, aut ex ſimilitudine. Sententiæ autem ex propria natura huiuſmodi ſunt: Nemo, mea ſententia, rerum imperitus grauis Imperator eſſe poteſt. Altera autem talis eſt: Prudentium virorum certè eſt, ex rerum præteritarum exemplis operam dare, vt inconſulta effugiant errata. Ex propria igitur natura huiuſmodi ſententias faciemus. Ex ſuperlatione verò tales: Acerbiora mihi videntur fures, quàm latrones, admittere. Nam illi clanculum, hi vero palàm pecunias eripiunt. Sententias igitur ex ſuperlatione hoc modo multas faciemus. Ex ſimilitudine autem ſunt huiuſmodi, Qui pecunias auferunt, idem faciunt, mea ſententia, quod hi ſolent, qui vrbes produnt. Vtrique enim crediti, iniuria credentes afficiunt. Alia vero huiuſmodi eſt. Videntur mihi aduerſarij tyrannos planè imitari. Nam etiam illi quarum ipſi rerum iniurias aliis faciunt, pœnas dare indignum putant: quæ autem aliis crimini dant, vehementiſſimè horum cauſa illos cruciant: & hi ſi quidem ipſi aliquid mihi debent, haud reddunt: ſi quid vero iis ego debeo, & id, & fœnora reſtitui ſibi decere arbitrantur. Sententiis igitur ita tractando affatim abundabimus.

CAPVT XIII.

De ſigno.

Signum verò eſt alterius aliud, non quoduis cuiuſuis, neque omnis omne, ſed quod aut antè fuerit, aut in ipſo negotio, aut poſt fieri conſueuerit. Eſt autem ſignum, & factum, non facti ſolum, ſed & non facti. Identidem verò & non factum non ſolùm non facti, verùm & facti. Signa verò efficiunt alia quidem opinionem, alia verò ſcientiam. Id autem pulcherrimum eſt quod ſcientiam efficit: ſecundo autem loco quod opinionem maximè veriſimilem operatur. Signorum autem copia nobis vbertim erit (vt ſummatim dicam) ex eorum ſingulis quæ dicuntur, quæ geruntur, quæ videntur, pro vnoquoque aſſumendo, tum ex magnitudine, tum ex paruitate eorum quæ nobis mala bonáve contingunt, item ex teſtimoniis, ex teſtificatis, ex noſtris, ex aduerſariorum fautoribus, ex ipſis illis, ex prouocationibus, ex temporibus, ex aliis multis. Hinc igitur ſignorum multitudine abundabimus.

CAPVT XIV.

De argumento.

Argumentum autem eſt (ſic enim elenchon interpretamur) quod aliter habere non poteſt, atque ipſi dicimus. Aſſumitur autem ex natura neceſſariis, vt nos dicimus, aut aduerſarius: & ex iis quæ natura fieri aut poſſunt, aut non poſſunt, ſicuti aduerſarij dicunt. Natura igitur neceſſarium eſt, ſicuti viuos cibis indigere, & iis ſimilia. Vt verò nos dicimus, neceſſarium eſt affectos verberibus, ea confiteri, quæ cædentes iuſſerint. Natura autem fieri non poteſt puellum argenti tantum furto ſubripuiſſe, quantum ferre nequeat, & id ferentem abiiſſe. Vt autem aduerſarius dicat, fieri non poterit, ſi quidem dixerit quibus temporibus Athenis debiti tabellas nos feciſſe: ipſi autem poſſumus auditoribus demonſtrare, vt ea tempeſtate ad aliam quandam vrbem aberamus. Argumenta igitur ex iis atque ſimilibus faciemus. Prorſus verò & ex ipſa conditione, & ex negotiis, & ex aliis probationes omnes tranſegimus. Conſideremus etiam quid item inuicem eæ differunt.

CAPVT XV.

De probabili & differentiis.

Probabile igitur ab exemplo hoc differt, quòd probabilis ipſi auditores notionem habent, exempla verò ex contrariis & ex ſimilibus fieri poſſunt. Coniecturæ autem ſolum ex dictionibus actionibúſque contrariis conſtant. Verum commentatio à coniectura hanc habet differentiam, quòd coniectura quidem circa dictionem actionémque contrarietas quædam eſt, commentatio verò & circa reliquas ſpecies contrarietates excipit: aut quòd & coniecturam non eſt in nobis aſſumere, niſi circa res, & verba, repugnantia quædam fuerit: commentatio verò è multis locis trahi dicendo poteſt.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ σημείων.

Σημεῖον δέ ἐστιν ἄλλο ἄλλου, οὐ τὸ τυχὸν τοῦ τυχόντος, οὐδὲ ἅπαν παντός, ἀλλὰ τὸ γε εἰθισμένον γίνεσθαι πρὸ τοῦ πράγματος, ἢ ἅμα τῷ πράγματι, ἢ μετὰ τὸ πρᾶγμα. ἔστι δὲ σημεῖον τι, τε γενόμενον, μὴ μόνον τοῦ γενομένου, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ γενομένου. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ μὴ γεγενός, οὐ μόνον τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄντος. ποιεῖ δὲ τῶν σημείων, τὸ μὲν οἴεσθαι, τὸ δὲ εἰδέναι. κάλλιστον δὲ τὸ εἰδέναι ποιοῦν· δεύτερον δέ, τὸ δόξαν πιθανωτάτην ἐργαζόμενον. πολλὰ δὲ ποιήσομεν σημεῖα συλλήβδην εἰπεῖν ἐξ ἑκάστου τῶν πεπραγμένων, καὶ λεγομένων, καὶ ὁρωμένων, καθ' ἓν ἕκαστον λαμβάνοντες, ἔκ τε τῆς μεγέθους, καὶ τῆς σμικρότητος τῶν ἀποβαινόντων κακῶν ἢ ἀγαθῶν. ἔτι γε * ἐκ τῶν μαρτυρουμένων, καὶ ἐκ τῶν συμπαρόντων ἡμῖν ἢ τοῖς ἐναντίοις, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων, καὶ ἐκ τῶν * προκλήσεων, καὶ ἐκ τῶν χρόνων, καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν. τῶν μὲν οὖν σημείων ἐντεῦθεν εὐπορήσομεν.

* γρ. ἐκ τῶν μαρτυριῶν, ἢ ἐκ τῶν μαρτυρήσων,
* γρ. ἀποκλήσεων,

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ ἐλέγχου.

Ἔλεγχος δέ ἐστι μὲν ὃ μὴ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν, ἀλλ' οὕτως ὡς ἡμεῖς λέγομεν. λαμβάνεται δὲ ἐκ τῶν φύσει ἀναγκαίων, ὡς ἡμεῖς λέγομεν, ἢ ὁ ἀντιλέγων· καὶ ἐκ τῶν κατὰ φύσιν δυνατῶν ἢ ἀδυνάτων, ὡς οἱ ἐναντίοι λέγουσι. κατὰ φύσιν μὲν οὖν ἀναγκαῖον ἐστί, δεῖ τοὺς ζῶντας σιτίων δεῖσθαι, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. ὡς δ' ἡμεῖς λέγομεν, ἐστὶν ἀναγκαῖον τοὺς μεμαστιγωμένους ὁμολογεῖν ἅπερ οἱ μαστιγοῦντες κελεύουσι. κατὰ φύσιν δὲ πάλιν ἀδύνατόν ἐστι παιδάριον μικρὸν κλέψαι τοσοῦτον ἀργύριον, ὅσον μὴ δυνατὸν φέρειν, καὶ οἴχεσθαι τοῦτο φέρον· ὡς δὲ μὲν ὁ ἐναντίος λέγει, ἔσται ἀδύνατον, εἰ φάσκῃ μὲν ἐν χρόνοις τισὶν Ἀθήνησι ποιήσασθαι τὸ συμβόλαιον· ἡμεῖς δὲ ἔχομεν ἐπιδεῖξαι τοῖς ἀκούουσιν, ὡς κατὰ τοὺς τότε καιροὺς ἀπεδημοῦμεν ἐν ἑτέρα πόλει τινί. τοὺς μὲν οὖν ἐλέγχους ἐκ τούτων, καὶ ἐκ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων ποιησόμεθα. συλλήβδην δὲ τὰς ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου, καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν ἀνθρώπων πίστεις ἁπάσας διεληλύθαμεν. σκεψώμεθα δὲ καὶ τί ἀλλήλων διαφέρουσιν.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Τί ἀλλήλων αἱ πίστεις διαφέρουσι· καὶ περὶ ἐπιθέτων πίστεων.

Τὸ μὲν οὖν εἰκὸς τοῦ παραδείγματος ταύτῃ διαφέρει, διότι τοῦ μὲν εἰκότος ἔχουσιν αὐτοὶ οἱ ἀκούοντες ἔννοιαν· τὰ δὲ παραδείγματα, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων φέρειν ἔστι. τὰ δὲ τεκμήρια μόνον ἐκ τῶν περὶ τὸν λόγον καὶ τὰς πράξεις ἐναντίων συνέστηκε. καὶ μὲν οὖν ἐνθυμήματα τε τεκμηρίου ταύτην τὴν διαφορὰν ἔχει, ὅτι τὸ μὲν τεκμήριον, περὶ τὸν λόγον καὶ τὴν πρᾶξιν ἐναντίωσίς ἐστι· τὸ δ' ἐνθύμημα, καὶ τὰς περὶ τὰς ἄλλας ἰδέας ἐναντιώσεις * ἐξείληφεν, καὶ διὰ τί, ὃ μὲν τεκμήριον οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστι λαμβάνειν, ἂν μὴ παρέχῃ τὰ πράγματα καὶ λόγους ἐναντιώσεις ἔχοντα ὑπὸ τὴν χεῖρα· τὸ δ' ἐνθύμημα, πολλαχόθεν οἷόν τε πορίζεσθαι τοῖς λέγουσι.

* γρ. ἐξείληφε.

γνῶμαι δ' ἐνθυμημάτων διαφέρουσιν, ᾗ τὰ μὲν ἐνθυμήματα μόνον ἐκ τῶν ἐναντιώσεων σύγκειται, τὰς δὲ γνώμας καὶ μετὰ τῶν ἐναντιώσεων καὶ ἁπλῶς αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς δυνατόν ἐστιν ἐμφανίζειν. τὰ δὲ σημεῖα τῶν γνωμῶν καὶ τῶν προειρημένων ἁπάντων ταύτῃ διαφέρουσιν,* ὅτι τὰ μὲν ἄλλα πάντα, οἴησιν ἐμποιεῖ τοῖς ἀκούουσι· τῶν δὲ σημείων ἔνια καὶ σαφῶς εἰδέναι ποιήσει τοὺς κρίνοντας. καὶ διότι τῶν μὲν ἑτέρων οὐκ ἔστιν αὐτοὺς πορίσασθαι τὰ πλεῖστα· τῶν δὲ σημείων, πολλὰ ῥᾴδιόν ἐστι ποιῆσαι. καὶ μὴν ἔλεγχος σημείου ταύτῃ διαφέρει, διότι τῶν μὲν σημείων ἔνια μόνον οἴεσθαι ποιεῖ τοὺς ἀκούοντας· ἔλεγχος δὲ πᾶς τὴν ἀλήθειαν διδάσκει τοὺς κρίνοντας. ὥστε τὰς μὲν τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων πίστεις οἷαί τινές εἰσι, καὶ ὅθεν αὐτῶν εὐπορήσομεν, καὶ τίνι ἀλλήλων διαφέρουσιν, ἐκ τῶν προειρημένων ἴσμεν· τὰς δ' ἐπιθέτους, ἑκάστην πάλιν διέλθωμεν. ἡ μὲν οὖν δόξα τοῦ λέγοντός ἐστι, τὸ τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐμφανίζειν κατὰ τῶν πραγμάτων. δεῖ δὴ ἔμπειρον ἀποφαίνειν ἑαυτὸν, περὶ ὧν ἂν λέγῃ, καὶ ἐπιδεικνύναι ὡς συμφέρει αὐτῷ τἀληθῆ λέγειν περὶ τούτων. τὸν δ' ἀντιλέγοντα, μάλιστα δεικνύναι μηδεμίαν ἐμπειρίαν ἔχοντα τῶν ἐναντίων,* περὶ ὧν ἀποφαίνεται. τὴν δὲ δόξαν ὁμοίως. ἂν δὲ τοῦτο μὴ δυνατὸν ᾖ, δεικτέον ὡς καὶ οἱ ἔμπειροι πολλάκις ἐξαμαρτάνουσιν. ἂν δὲ τοῦτο μὴ ἐνδέχηται λέγειν ὡς ἀσύμφορόν ἐστι τοῖς ἐναντίοις τἀληθῆ περὶ τούτων εἰπεῖν. ταῖς μὲν οὖν δόξαις τοῦ λέγοντος οὕτω χρησόμεθα, καὶ αὐτοὶ ἀποφαινόμενοι, καὶ ἑτέροις ἀντιλέγοντες.

* γρ. ἢ τὰ μ.

* γρ. περὶ ὧν ἀποφαίνεται, τὴν τε δόξαν ὁ.

ΚΕΦΑΛ. ιϛʹ.

Περὶ μαρτυριῶν καὶ μαρτύρων.

ΜΑρτυρία δ' ἐστὶν, ὁμολογία συνειδότος ἑκόντι. ἀναγκαῖον δ' εἶναι τὸ μαρτυρούμενον, ἢ πιθανὸν ἢ ἀπίθανον, ἢ ἀμφίβολον πρὸς πίστιν· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν μάρτυρα πιστὸν, ἢ ἄπιστον, ἢ ἀμφίδοξον. ὅταν μὲν οὖν τὸ μαρτυρούμενον ᾖ πιθανὸν, καὶ ὁ μάρτυς ἀληθινὸς, οὐδὲν δέονται αἱ μαρτυρίαι ἐπιλόγων, ἐὰν μὴ* βούλῃ γνώμην ἢ ἐνθύμημα συντόμως εἰπεῖν τοῦ ἀστείου ἕνεκεν. ὅταν δὲ ὕποπτος ᾖ ὁ μάρτυς, ἀποδεικνύειν δεῖ, ὡς οὔτε χάριτος ἕνεκεν, οὔτε τιμωρίας, ἢ κέρδους, ὁ τοιοῦτος ἂν τὰ ψευδῆ μαρτυρήσειε. δεῖ δὲ καὶ διδάσκειν, ὅτι οὐ συμφέρει τὸ ψευδομαρτυρεῖν. αἱ μὲν γὰρ ὠφέλειαι μικραί· τὸ δ' ἐξελεγχθῆναι, χαλεπόν. γνωσθέντα δ' οὐ μόνον εἰς ἀργύριον οἱ νόμοι ζημιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν καὶ εἰς ἀπιστίαν. τοὺς μὲν οὖν μάρτυρας, οὕτω πιστοὺς ποιήσομεν. ἀντιλέγοντας δὲ μαρτυρίᾳ, δεῖ τὸν τρόπον τοῦ μάρτυρος διαβάλλειν, ἂν ᾖ πονηρὸς, ἢ τὸ μαρτυρούμενον ἐξετάζειν,* ἂν ᾖ ἀπίθανον· ἢ καὶ συναμφότερα τοῖς ἀντιλέγειν, συνάγοντα τὰ φαυλότατα τῶν ἐναντίων εἰς ταὐτό. σκεπτέον δὲ καὶ εἰ φίλος ἐστὶν ὁ μάρτυς ᾧ μαρτυρεῖ, ἢ εἰ μέτεστιν αὐτῷ πόθεν τοῦ πράγματος, ἢ ἐχθρός ἐστιν οὗ καταμαρτυρεῖ, ἢ πένης. τούτων γὰρ οἱ μὲν διὰ χάριν, οἱ δὲ διὰ τιμωρίαν, οἱ δὲ διὰ κέρδος ὑποπτεύονται τὰ ψευδῆ μαρτυρεῖν. καὶ τὸν ψευδομαρτυριῶν νόμον, ἐπὶ τούτοις τεθεικέναι φήσομεν τὸν νομοθέτην. ἄτοπον οὖν εἶναι τοῦ νομοθέτου τοῖς μάρτυσι μὴ πιστεύσαντος, τοὺς κρίνοντας πιστεύειν αὐτοῖς κατὰ τοὺς νόμους κρινεῖν ὀμωμοκότας. περὶ μὲν οὖν μάρτυρας οὕτως ἀπιθάνους ποιήσομεν. ἔστι δὲ καὶ κλέπτειν τὴν μαρτυρίαν ὧδε· μαρτύρησόν μοι ὦ* Λυσικλῆς.

* γρ. βούλῃ

* γρ. ἂν ἀπίθανον τυγχάνῃ ἢ καὶ

* γρ. Καλλικλῆς.

A Sententiæ autem à commentationibus differunt, quòd eæ ſolùm ex contrariis conſtant: ſententias verò & cum repugnantiis, & ſimpliciter ipſas ſecundùm ſeſe oſtendere poſſumus. Signa autem à ſententiis, & ab omnibus antè dictis, hanc habent differentiam, quod reliqua quidem omnia opinionem faciunt apud auditores: ſignorum autem quædam, vt etiam perſpicuè hi cognoſcant, efficiunt. Item quòd ex reliquis nequaquam contigerit vt ipſi plurima ſuppeditare poſſimus. Signa vero plurima facilè queunt fieri. Item & argumentum à ſigno hanc habet differentiam, quòd ſignorum quidem aliqua opinionem duntaxat faciunt apud auditores, argumentum autem omnem veritatem B iudices edocet. * Verborum igitur, rerúmque probationes eiuſmodi ſunt. & vnde his abundemus, quidque inter ſe differunt, poſſumus ex antè dictis cognoſcere: quæ autem opponuntur eis, ſingillatim percurramus. Opinio ergo dicentis eſt, ſuam aduersùs negotia declarare ſententiam. Opus autem eſt earum ſe rerum, de quibus orationem habuerit, peritum eſſe oſtendat, demonſtretque ſibi conducere non mediocriter vt veritatem de his loquatur: aduerſarium verò demonſtret nullam protſus, de quibus contrà enuntiet, tenere peritiam, *opinionémque identidem oſtendat. Sin hoc fieri nequierit, dicendum erit, ſolere etiam rerum peritos errare nonnunquam. Si hoc autem di-C ci nequeat, dicetur pernicioſum aduerſariis eſſe de hiſce rebus veritatem loqui. Itaque hoc modo dicentis opinionibus vtemur, & noſtra aſſerendo, & aduerſariis contradicendo.

CAPVT XVI.

De teſtimonio, & teſtibus.

TEſtimonium verò, eſt rei cognitæ voluntaria confeſſio. Neceſſe autem eſt aut veriſimile teſtificatum eſſe, aut non veriſimile, aut ad credendū ambiguum. Eodem quoque modo teſtem aut probabilē, aut improbabilem, aut ambiguū eſſe. Cùm ergo teſtificatū veriſimile fuerit, & teſtis verax, teſtimonia epilogis minimè indigēt, ni fortaſſe decōris gratia, vel ſententia, vel commētatione vti pau-D cis volueris. Cùm teſtis autem ſuſpectus fuerit, demonſtrandum erit vt neque gratia, neque cruciatu, neque lucro aliquo hic mendacij quicquā teſtificetur. Docendum eſt etiam, neque conducere quidem mendoſum teſtimoniū. Nam & vtilitates paruas eſſe, & argui difficillimum, præſertim cùm deprehenſum non ſolùm argento, verùm & gloriæ & perfidiæ pœna leges plectendum volunt. De teſtiū igitur fide ita loquemur. Ij autem, qui teſtimonio contradicunt, oportet teſtis moribus detrahant, ſi improbus fuerit, aut teſtificatum quærendum eſſe dicant, ſi minus probabilitatis habuerit, aut horum vtrique contradicant, & in vnū omnia aduerſariorum vitia flagitiáq; congerant. Conſiderandum eſt E etiā, an teſtis ei, cui teſtimoniū dicit, amicus eſt, aut ſi ſecum negotij alicūde eſt particeps, aut ſi ei, quē contra teſtificatur, inimicus eſt, aut pauper. Hi etenim alij gratia, alij cruciatu, alij lucro mēdacij ſuſpicioni obnoxij teſtificando exiſtunt, & falſorū teſtiū legē de his legumlatorē tuliſſe inquiemus. Proinde abſurdū eſſe dicemus, quibus legumlator non crediderit, iudices, qui ſecundum leges iudicare iurati ſunt, teſtibus ipſis credāt. Hoc igitur modo teſtium fidē infirmabimus. Poterimus autem & teſtimonium imprudentibus aduerſariis noſtris ſubducere, hoc pacto: Dic mihi, ô Callicle, teſtimonium

Per Deos immortales nullo modo ſum dicturus: nam me prohibente hæc geſta ab hoc ſunt. Et ob id in ferenda ſententia falſus teſtis falſi teſtimonij pœnæ non erit obnoxius. Cùm igitur teſtimonium ſubducere nobis conduxerit, ſic eo vtemur. Quòd ſi aduerſarij tale quid fecerint, demonſtrabimus eorum verſutiam, & ſcriptis teſtimonium dicere iubebimus. Quomodo igitur & teſtibus & teſtimoniis vti conueniat, ex his ſciemus.

A μὰ τοὺς θεοὺς οὐκ ἐρῶ ἔγωγε· κωλύοντος γὰρ ἐμοῦ, ταῦτα ἐπέπραξεν οὗτος. καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἀποφάσει ψευδομαρτυρήσας, ψευδομαρτυριῶν δίκην οὐχ ὀφείλει. τοιγαροῦν, ὅταν μὲν ἡμῖν * συμφέρῃ κλέπτειν τὴν μαρτυρίαν, οὕτως αὐτῇ χρησόμεθα. ἐὰν δὲ οἱ ἐναντίοι τοιοῦτόν τι ποιήσωσιν, ἐμφανιοῦμεν τὴν κακοτεχνίαν αὐτῶν, καὶ συγγραψαμένοις μαρτυρεῖν κελεύσομεν. μάρτυσι μὲν οὖν καὶ μαρτυρίαις ἐκ τούτων ἴσμεν ὡς δεῖ χρῆσθαι.

* γρ. συμφέρει

CAPVT XVII.

De quæſtione.

B Qværſtio verò, eſt inuita conſcij hominis confeſſio. Cùm nobis igitur vtile fuerit eam vehementem efficere, dicendum erit vt priuati quidem homines de valde neceſſariis, ciuitates autem de maximis rebus ex quæſtionibus probationes capiunt, quódque certior teſtibus eſt quæſtio. Nam teſtibus mentiri conducit ſæpe: quibus autem quæſtiones admotæ ſint, veritatem loqui plurimum vtilitatis affert: ſic enim cruciatu celerrimè liberantur. Cùm verò quæſtiones improbare volueris, primùm quidem dicendum erit, vt quæſtionibus cruciati, iis, à quibus traditi ſunt, hoſtes fiunt, & propterea nonnihil in heros mentiuntur: deinde quòd quærentibus plerumque non vera confitentur, quò maturiùs doloribus ſeſe eximant. Erit etiam demonſtrandum, nonnullos liberos homines, quò celeriùs ſupplicium effugerent, aduerſum ſemetipſos tormentis affectos ementitos. Quamobrem magis conſentaneum eſſe, ſeruos aduerſus dominos, quò ſuum effugiant cruciatum, ementiri, quàm multos dolores, & corporibus, & animis tolerare, quò cæteri nihil mali patiantur, vbi mentiri ipſi voluerint. Quæſtiones igitur ex iis atque horum ſimilibus probabiles & improbabiles conſtituemus.

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ βασάνου.

B Βάσανος δέ ἐστι μὲν ὁμολογία παρὰ συνειδότος, ἄκοντος δέ. ὅταν μὲν οὖν συμφέρῃ ἡμῖν ποιεῖν αὐτὴν ἰσχυράν, λεκτέον ὡς οἵ γε ἰδιῶται περὶ τῶν σπουδαιοτάτων, καὶ αἱ πόλεις περὶ τῶν μεγίστων, ἐκ βασάνων τὰς πίστεις λαμβάνουσι, καὶ διότι πιστότερόν ἐστι βάσανος μαρτύρων· τοῖς μὲν γὰρ μάρτυσι συμφέρει πολλάκις ψεύσασθαι, τοῖς δὲ βασανιζομένοις, λυσιτελεῖ τἀληθῆ λέγειν. οὕτω γὰρ παύσονται τάχιστα τῆς κακοπαθείας. ὅταν δὲ βούλῃ τὰς βασάνους ἀπίστους ποιεῖν, πρῶτον μὲν λεκτέον, ὡς οἱ βασανιζόμενοι τοῖς ἐκδιδοῦσι πολέμιοι γίνονται, C καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν δεσποτῶν καταψεύδονται. ἔπειθ' ὅτι πολλάκις τοῖς βασανίζουσιν ὁμολογοῦσιν οὐ τἀληθῆ, ἵν' ὡς τάχιστα τῶν κακῶν παύσωνται. δεικτέον δ' ὅτι καὶ τῶν ἐλευθέρων πολλοὶ ἤδη βασανιζόμενοι, καθ' ἑαυτῶν ἐψεύσαντο, βουλόμενοι τὴν παραυτίκα κακοπάθειαν ἐκφυγεῖν. ὥστε πολὺ μᾶλλον εὔλογον τοὺς δούλους ψευσαμένους κατὰ τῶν δεσποτῶν βούλεσθαι τὴν αὐτῶν τιμωρίαν ἐκφυγεῖν, * καὶ πολλὰς κακοπαθείας τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς ὑπομείναντας, ἵν' ἕτεροι μηδὲν πάθωσιν, αὐτοὶ βούλεσθαι μὴ ψευδῆ εἰπεῖν. τὰς μὲν οὖν βασάνους ἐκ τῶν τοιούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων πι-D θανὰς καὶ ἀπιθάνους καταστήσομεν.

* γρ. ἢ πολλ.

CAPVT XVIII.

De iureiurando.

IVſiurandum eſt, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Cùm igitur augere ipſum voluerimus, ita dicendum erit: Nemo certè peierare vellet, cùm diuini ſupplicij metu, tum decoris apud homines. Eritque ſubdendum, latêre homines poſſe, deos autem non poſſe. Cùm aduerſarij verò ad iuſiurandum confugerint, ſi extenuare id voluerimus, demonſtrandum erit, eorundem eſſe hominum vt malè agant, & peierare non curent. Nam qui facinoroſus deos latêre putat, hic neque peierans ſupplicium ſe ire ſortitum putat. Et iuſiurandum quidem eodem modo, quo etiam reliqua antè dicta tractauimus, planè dicendo nobis ſuppetere. Summatim autem omnes probationes, quemadmodum propoſuimus, iam percurrimus, dedimúſque non eam vim ſolùm, quam earum quælibet haberet, verùm etiam quid inter ſe differunt, & quo pacto his vti conueniat, oſtendimus. Nunc autem edocebimus de reliquis partibus, quæ & trium ſpecierum ſunt, & in omnem orationem plurimum decoris & vtilitatis adferunt.

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Περὶ ὅρκου.

Ὅρκος δέ ἐστι μετὰ θείας παραλήψεως φάσις * αἰαπόδεικτος. δεῖ δ' αὐτὸν ὅταν μὲν αὔξειν ἐθέλωμεν, λέγειν οὕτως· οὐδεὶς ἂν ἐπιορκεῖν βούλοιτο, φοβούμενος τήν τε παρὰ τῶν θεῶν τιμωρίαν, καὶ τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αἰσχύνην· καὶ διεξιέναι, ὅτι τοὺς μὲν ἀνθρώπους λαθεῖν ἐστι, τοὺς δὲ θεοὺς οὐκ ἔστιν. ὅταν δὲ οἱ ἐναντίοι καταφεύγωσιν εἰς ὅρκον, καὶ βουλώμεθα ἡμεῖς ταπεινοῦν αὐτόν, δεικτέον ὡς τῶν αὐτῶν ἐστιν ἀνθρώπων τὰ πονηρὰ E πράττειν καὶ μὴ φροντίζειν ἐπιορκοῦντας. ὅστις γὰρ κακουργῶν, οἴεται λανθάνειν τοὺς θεούς, οὗτος οὐδὲ ἐπιορκῶν, τιμωρίας οἴεται τεύξεσθαι. καὶ περὶ μὲν τῶν ὅρκων ὁμοιοτρόπως τοῖς προειρημένοις μετιόντες, λέγειν εὐπορήσομεν ὑπὲρ αὐτῶν. συλλήβδην δὲ τὰς πάσας πίστεις ἤδη, καθάπερ ὑπεθέμεθα, διεξεληλύθαμεν, καὶ * δεδώκαμεν, οὐ μόνον ἣν ἑκάστη αὐτῶν δύναμιν ἔχει, ἀλλὰ καὶ τί ἀλλήλων διαφέρουσι, καὶ πῶς αὐταῖς χρηστέον. νῦν δ' ὑπὲρ τῶν ὑπολοίπων, ἃ τῶν τριῶν εἰδῶν ἐστι, καὶ παρὰ πάντας τοὺς λόγους χρήσιμα γίνεται, διδάσκειν ἐπιχειρήσομεν.

* γρ. ἀναπόδ.

* Sylb. δεδηλώκαμεν.

A

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

Περὶ προκαταλήψεως.

Προκατάληψις μὲν οὖν ἐστι, δι' ἧς τάς τε τῶν ἀκουόντων ἐπιτιμήσεις, καὶ τοὺς τῶν ἀντιλέγειν μελλόντων λόγους προκαταλαμβάνοντες, ὑπεξαιρήσομεν τὰς ἐπιφερομένας δυσχερείας. καὶ τὰς μὲν τῶν ἀκουόντων ἐπιτιμήσεις ὧδε χρὴ προκαταλαμβάνειν· ἴσως δέ τινες ὑμῶν θαυμάζουσιν ὅτι νέος ὢν, οὕτω περὶ μεγάλων πραγμάτων ἐπεχείρησα δημηγορεῖν. καὶ πάλιν· μηδεὶς ἀπαντησάτω μοι δυσκόλως, ὅτι μέλλω συμβουλεύειν ὑμῖν, περὶ ὧν ὀκνοῦσί τινες ἄλλοι παρρησιάζεσθαι πρὸς ὑμᾶς. περὶ μὲν οὖν τῶν μελλόντων δυσχεραίνεσθαι τοῖς ἀκούουσιν, οὕτω δεῖ προκαταλαμβάνοντα φέρειν αἰτίας περὶ ὧν ἂν ὀρθῶς ποιεῖν δόξῃς συμβουλεύων, ἐνδεικνύοντα τὴν ἐρημίαν τῶν λεγόντων, ἢ τὸ μέγεθος τῶν κινδύνων, ἢ τὸ τῷ κοινῷ συμφέρον, ἢ ἄλλην τοιαύτην αἰτίαν, δι' ἧς λύσεις τὴν ἐπιφερομένην δυσχέρειαν. ἂν δὲ μηδὲν ἧττον θορυβῶσιν οἱ ἀκούοντες, χρὴ λέγειν συντόμως, ἢ ὡς ἐν γνώμης, ἢ ὡς ἐνθυμήματος σχήματι. διὸ πάντων ἀτοπώτατόν ἐστιν ἥκειν μὲν ὡς περὶ τῶν πραγμάτων βουλευσομένους τὰ κράτιστα· νῦν δὲ μὴ βουλομένους ἀκούειν τῶν λεγόντων, οἴεσθαι καλῶς ἂν βουλεύσασθαι. καὶ πάλιν· ὅτι καλόν ἐστιν, ἢ αὐτοὺς ἀνισταμένους συμβουλεύειν, ἢ τῶν συμβουλευόντων ἀκούσαντας, ἅπερ ἂν αὐτοῖς δοκῇ, χειροτονεῖν. ἐν μὲν οὖν ταῖς δημηγορίαις οὕτω καὶ ταῖς προκαταλήψεσι χρηστέον, καὶ τοῖς θορύβοις ἀπαντητέον. ἐν δὲ ταῖς δικολογίαις προκαταληψόμεθα μὲν ὁμοιοτρόπως τοῖς προειρημένοις. ἀπαντήσομεν δὲ τοῖς θορύβοις, ἐὰν μὲν ἐν ἀρχαῖς γίνωνται τῶν λόγων, ὧδέ πως· οὐκ ἄλογον οὖν ἐστι, τὸν μὲν νομοθέτην προστάξαι δύο λόγους τῶν ἀντιδίκων ἑκατέρῳ ἀποδοῦναι, τοὺς δὲ δικάζοντας ὑμᾶς ὀμωμοκέναι κατὰ τὸν νόμον κρίνειν, εἶτα μηδὲ τὸν ἕνα λόγον ἀκοῦσαι βούλεσθαι; καὶ ἐκεῖνον μὲν ὑμῶν τοσαύτην πρόνοιαν ἔχειν, ὅπως ἀκούσαντες πάντων τῶν λεγομένων εὐόρκως θήσεσθε τὴν ψῆφον· ὑμᾶς δὲ περὶ τούτων οὕτως ὀλιγώρως ἔχειν, ὥστε μήτε τὰς ἀρχὰς αὐτὰς ὑπομείναντας τῶν λόγων, ἤδη νομίζειν ἀκριβῶς ἅπαντα γινώσκειν; καὶ ἄλλως· πῶς οὐκ ἄλογόν ἐστι, τὸν μὲν νομοθέτην τάξαι τῶν ψήφων ἴσων γενομένων τὸν φεύγοντα νικᾶν· ὑμᾶς δὲ οὕτως ἐναντίως γινώσκειν περὶ τούτων, ὡς μηδὲ ἀπολογουμένων τῶν διαβεβλημένων ἀκούειν; κἀκεῖνον μὲν διὰ τὸ μᾶλλον κινδυνεύειν τοὺς φεύγοντας, ἀπονεῖμαι ταύτην τὴν πλεονεξίαν αὐτοῖς ἐν ταῖς ψήφοις· ὑμᾶς δὲ τοῖς μὲν ἀκινδύνως κατηγοροῦσι μὴ * φιλονεικεῖν, τοῖς δὲ μετὰ φόβου καὶ κινδύνου περὶ τῶν κατηγορουμένων ἀπολογουμένοις, * ὡς θορυβοῦντας ἐκπλήττειν; ἐὰν μὲν οὖν ἐν ἀρχαῖς οἱ θόρυβοι γίνωνται, τοῦτον τὸν τρόπον αὐτοῖς ἀπαντητέον· ἐὰν δὲ προεληλυθότος τοῦ λόγου θορυβῶσιν, ἐὰν μὲν ὀλίγοι τινὲς τοῦτο ποιῶσιν, ἐπιτιμητέον τοῖς θορυβοῦσι, καὶ πρὸς αὐτοὺς λεκτέον, ὅτι δίκαιον νῦν μὲν αὐτοὺς ἀκούειν ἐστὶν, ἵνα μὴ κωλύωσι τοὺς ἄλλους ὀρθῶς δικάζειν· ἐπειδὰν δὲ ἀκούσωσι, τότε ποιεῖν ὅ,τι ἂν ἐθέλωσιν. ἐὰν δὲ τὸ πλῆθος θορυβῇ, μὴ τοῖς κρίνουσιν, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐπιπληκτέον. τὸ μὲν γὰρ ἐκείνοις ἐπιτιμᾶν, ὀργὴν ἐργάζεται·

* γρ. φιλονεικεῖν;

* Sc. ὅπως, vel ὥστε θορ.

CAPVT XIX.

De præoccupatione.

PRæoccupatio igitur eſt, qua & auditorum exiſtimationes, & eorum, qui contradicturi ſunt, verba præuenientes, obuias difficultates remouebimus. Auditorum autem exiſtimationes hoc ſunt modo præoccupandæ. Admirantur autem aliqui fortaſſe veſtrûm, quòd ipſe iuuenis ita de rebus magnis verba facere aggreſſus fuerim. Et rurſum, Nemo ſe mihi difficilem obuiam offerat, quòd de his ſim vobis rebus conſultaturus, de quibus alij quidam audacter apud vos eloqui cunctantur. B Quæ igitur moleſtè auditores laturi ſunt, ſic præoccupando, cauſas veras afferre oportet, quibus rectè facere conſultando videare: vtpote qui demonſtres oratorum inopiam, periculorum magnitudinem, aut publicam vtilitatem, aut aliam huiuſmodi cauſam, qua auditorum indignationem ſoluturus ſis. Quòd ſi nihilominus auditores turbentur, breuiter dicendum eſt, vel tanquam in ſententiæ, vel vt in commentationis figura. Quare omnium abſurdiſſimum venire quidem, tanquam ea huſce de rebus conſulturos, quæ optima ſint: nunc autem quandoquidem nolunt eos audire, qui ſententiam dicunt, arbitrari pulchrè conſulere poſſe. Et rurſum honeſtum eſt, aut ipſos aſſurgentes ſententiam dicere, aut dicentes audire C quæcunque ex ſuffragiis facere ipſi cenſuerint. Deliberatiuo igitur in genere ſic eſt & præoccupationibus vtendum, & tumultibus occurrendum. In iudiciali autem præoccupationibus vtemur: quemadmodum etiam in prædictis. Occurremus autem tumultibus, ſi quidem in orationum principiis fiant, hoc modo: Nônne igitur abſurdum eſt, legumlatorem quidem iuſſiſſe duas orationes aduerſariorum cuique reddendas, vos autem iudices ex lege iudicare iureiurando adſtringi, deinde ne vnam quidem orationem audire velle, & eam quidem orationem quæ tantam conſilij vim habet, vt in ea audienda rectiſſimè ſitis ſententiam laturi: vos autem in his adeò negligentes eſſe, vt D cùm neque ipſa dictionum initia pertuleritis, iam omnia accuratiſſimè didiciſſe exiſtimetis? Et alio modo. Qui non abſurdum eſt, Legumlatorem quidem in pari ſententiarum numero imperare reo victoriam dari: vos autem vſque adeò contrà de iis ſentire, vt neque inſimulationi reos reſpondentes audiatis: & illum quidem ob maius reorum periculum hanc ipſis prærogatiuam atque priuilegium in ferendis ſententiis impartiri, vos autem contrà iis qui vllo ſine periculo accuſatum veniunt, neque contentioſos neque pertinaces eſſe: eos verò, qui cum metu periculóque criminibus reſpondent, clamoribus corripere, atque perterE rere? Siquidem igitur in orationum initiis turbæ fiant, hoc pacto erit iis occurrendum. Quòd ſi quid in dictionis progreſſu dicentem turbauerit, ſi quidem pauci quidam id agant, erunt hi corripiendi, dicendúmque ipſorum profectò eſſe iuſtitiæ, vt ſeſe nunc ad audiendum præſtent, ne aliis rectè iudicandi impedimento ſint: cùm verò audierint, vt tunc quicquid libuerit, faciant. Sin multitudo omnis tumultuetur, non ipſos iudices, ſed ipſum te corripias oportet. Nam ſi illis moleſtus fueris, iram in te contrahes,

Si te verò accuſaris, ac dixeris deliquiſſe, vt veniam conſequare facilè præſtabis. Opus eſt etiam iudices deprecemur, vt nos dicentes benignè audiant, & quarum rerum clàm ſententiam ſunt laturi, iam perſpicuam mentem ponant. Vt autem breuiter complectamur, turbis ſummatim occurremus vel ſententiis, vel commentationibus, oſtendemúſque, perturbantes, aut iuſto, aut legitimo, aut publico vtili, aut honeſto repugnare. Ex hiſce namq; maximè fit, vt auditores à tumultibus acquieſcant. Quomodo igitur præoccupationibus apud auditores vtendum ſit, & quo pacto turbis occurrendum, ex antè dictis cognoſcemus.

Quæ autem ab aduerſariis veriſimiliter dici poterunt, ruſum quomodo præuenienda ſunt, demonſtrabo. Forteque ſuam deflebit inopiam, cuius non ego quidem, ſed huius mos erit cauſa. Et rurſus, Audio ipſum & hoc, illúdque dicturum. In ſuperiore ergo oratione, quæ aduerſarij dicturi videantur, ſic præoccupando & ſoluere, & infirmare oportet. Etenim tametſi firmiſſima ſunt, quorũ inſimulantur, non itidem magna iis qui iam antea audierint, videntur. Quod ſi ſecundæ in dicendo partes nobis datæ fuerint, & aduerſarij quæ dicturi ſumus, præoccuparint, ea rurſum contrà anticipando, ita à nobis ſoluenda ſunt: Hic autem nedum multa de me mentitus apud vos fuerit, ſed certò ſciens ſeſe à me redargutum iri, meam orationem occupando calumniæ dedit, ne ea quam oranti ſibi præſtiteratis, in me audiendo attentione ſitis: vel ne ipſe orationem habeam apud vos ob eam quam hic de me priùs calumniam habuerit. Sed planè puto oportere vos meam dictionem ex me ipſo potiùs, quàm ex aduerſario meo cognoſcere: & ſi hæc ab eo ſunt priùs dicendo inſimulata, quas non mediocres dixerim eſſe coniecturas, cum nihil nunc ſani dictitare: Vtitur autem & Euripides in Philoctete pulcherrimè hac ſpecie hoc modo. *Dicemus ipſi, licet & hic noſtram putet Iam perdidiſſe dictionem, ſuggerens iniuriam feciſſe. Verùm ex me meas res diſce, Seſe pandet hic de ſe loquens.* Quemadmodum igitur præoccupationibus & erga iudices & erga aduerſarios ſit vtendum, ex his ſciemus.

CAPVT XX.

De poſtulatis.

POſtulata verò in orationibus ſunt, quæ ab auditoribus oratores poſtulant. Horum autem alia ſunt iuſta, alia verò iniuſta. Iuſtum quidem poſtulatum eſt, per quod iis, quæ loquimur, attentionem præſtari ac benignè audiri petimus. Iniuſtum verò, quo ſecundùm leges nos iuuari, ac nihil præter leges in nos decerni, & caſibus ignoſcendum poſtulamus. Si quidem poſtulatum præter leges fuerit, iniuſtum: ſi verò ſecundùm leges fuerit, iuſtum dicitur: Poſtulata igitur ſunt huiuſcemodi: ipſorum autem differentias diuiſimus, quo & iuſtum & iniuſtum poſtulatum dignoſcentes, non ineptè iis vti poſſimus, & ne nos aduerſarij lateant, cùm iniuſtum quicquam à iudicibus flagitant. Et de iis quidem, & ex ante dictis, ſcire poterimus.

τὸ δὲ ἑαυτῷ ἐπιπλῆξαι * καὶ λέγειν ἢ ὑβριστικῶς, συγγνώμης ποιήσῃ τυχεῖν. δεῖ δὲ καὶ δεῖσθαι τῶν κριτῶν εὐμενῶς ἀκοῦσαι τοῦ λόγου, καὶ περὶ ὧν μέλλουσι κρύβδην τὴν ψῆφον φέρειν, ἤδη τὴν διάνοιαν φανερὰν ποιήσασθαι. συλλήβδην δὲ τοῖς θορύβοις ἀπαντητέον μὲν κεφαλαιωδῶς, ἢ γνώμαις ἢ ἐνθυμήμασι, δεικνύντας τοὺς θορυβοῦντας, ἢ τοῖς δικαίοις, ἢ τοῖς νόμοις, ἢ τῷ συμφέροντι τῆς πόλεως, ἢ τῷ καλῷ ἐναντιουμένους. ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἔστιν ὅτι μάλιστα παῦσαι τοὺς ἀκούοντας θορυβοῦντας. ταῖς μὲν οὖν πρὸς τοὺς ἀκροατὰς προκαταλήψεσιν, ὡς δεῖ χρῆσθαι, καὶ ὅπως τοῖς θορύβοις ἀπαντητέον, ἐκ τῶν προειρημένων ἴσμεν. τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ἀντιλεγόντων ἐπίδοξα λέγεσθαι πάλιν, ὡς δεῖ προκαταλαμβάνοντα, ὑποδείξω. ἴσως οὖν ὀδυρεῖται αὐτοῦ πενίαν, ἧς οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ τούτου τρόπος αἴτιός ἐστι. καὶ πάλιν, πυνθάνομαι αὐτόν, τόδε καὶ τόδε μέλλειν λέγειν. ἐν μὲν οὖν τοῖς προτέροις λόγοις οὕτω δεῖ τὰ ἐπίδοξα λέγεσθαι ὑπὸ τῶν ἐναντίων προκαταλαμβάνοντα διαλύειν, καὶ ἀσθενῆ ποιεῖν. καὶ γὰρ κἂν πάνυ ἰσχυρὰ ᾖ τὰ προδιαβεβλημένα, οὐχ ὁμοίως φαίνεται μεγάλα τοῖς ἤδη προακηκοόσιν. ἐὰν δὲ τοὺς ὑστέρους λόγους ἔχωμεν, καὶ οἱ ἐναντίοι προκατειληφότες ὦσιν, ἃ μέλλομεν λέγειν, ἀντιπροκαταληπτέον ἐστὶν αὐτά, λύοντα τόνδε τὸν τρόπον. οὗτος δ' οὐ μόνον μου κατεψεύσατο πολλὰ πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ σαφῶς εἰδὼς ὅτι ἐξελέγξω αὐτόν, προκατέλαβέ μου τὸν λόγον καὶ προδιέβαλεν, ἵν' ὑμεῖς μὴ ὁμοίως αὐτῷ προσέχητε, ἢ ἐγὼ μὴ εἴπω πρὸς ὑμᾶς αὐτόν, διὰ τὸ διασεσύρθαι πρότερον ὑπὸ τούτου. ἐγὼ δ' οἶμαι δεῖν τοὺς ἐμοὺς λόγους παρ' ἐμοῦ πυνθάνεσθαι ὑμᾶς, ἀλλὰ μὴ παρὰ τούτου. εἰ δὲ καὶ ταῦθ' οὗτος προδιέσυρε λέγων, ἃ φημὶ οὐ μικρὰ σημεῖα εἶναι τοῦ μηδὲν ὑγιὲς τοῦτον λέγειν. κέχρηται δὲ καὶ Εὐριπίδης ἐν Φιλοκτήτῃ τεχνικῶς πάνυ τῷ εἴδει διὰ τῶνδε. *Λέξω δ' ἐγώ, κἄν μου διαφθείρας * δοκῇ Λόγους ὑπελθὼν αὐτὸς ἠδικηκέναι. Ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ γὰρ τἀμὰ μαθήσῃ κλύων· Ὁ δ' αὐτὸς αὐτὸν ἐμφανιεῖ σοι λέγων. ταῖς μὲν οὖν προκαταλήψεσιν ὡς δεῖ χρῆσθαι καὶ πρὸς τοὺς κριτάς, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἴσμεν διὰ τούτων.

* κ. τὸ λέγειν ἀντὶ λέγειν ἤμ.

* Fort. δοκῇ λόγους ὑπελθὼν αὐ.

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Περὶ αἰτημάτων.

ΑΙτήματα δ' ἐστὶν ἐν τοῖς λόγοις, ἃ παρὰ τῶν ἀκουόντων οἱ λέγοντες αἰτοῦνται. τούτων δ' ἐστὶ, τὰ μὲν ἄδικα, τὰ δὲ δίκαια. δίκαιον μὲν οὖν ἐστι, τό, τε προσέχειν τοῖς λεγομένοις αἰτεῖσθαι, καὶ μετ' εὐνοίας ἀκούειν. δίκαιον δὲ καὶ τὸ κατὰ τοὺς νόμους αὐτῷ βοηθῆσαι, καὶ τὸ μηδὲν παρὰ τοὺς νόμους ψηφίσασθαι, καὶ τὸ τοῖς ἀτυχήμασι συγγνώμην ἔχειν. ἐὰν μὲν ᾖ παρὰ τοὺς νόμους, ἄδικον· ἐὰν δὲ μή, δίκαιον. τὰ μὲν οὖν αἰτήματα, ταῦτά ἐστι· διῃρήμεθα δ' αὐτῶν τὰς διαφοράς, ἵν' εἰδότες τό, τε δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον, χρώμεθα κατὰ τὸν καιρόν, καὶ μὴ λανθάνωσιν ἡμᾶς οἱ ἐναντίοι, ἄδικόν τι αἰτοῦντες τοὺς δικάζοντας. καὶ περὶ μὲν τούτων ἐκ τῶν εἰρημένων οὐκ ἀγνοήσομεν.

A

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Περὶ παλιλλογίας.

Παλιλλογία δέ ἐστι μὲν σύντομος ἀνάμνησις· δεῖ δὲ αὐτῇ χρῆσθαι καὶ περὶ τὴν μερῶν καὶ περὶ τὴν ὅλων λόγων τὰς τελευτάς. παλιλλογήσομεν δὲ ἐν κεφαλαίοις, ἢ διαλογιζόμενοι, ἢ προαιρούμενοι, ἢ ἐπερωτῶντες, ἢ ἀπολογιζόμενοι. δείξω δὲ αὐτῶν ὁποῖόν ἐστι. τὸ μὲν οὖν διαλογίζεσθαι τοιόνδε τί ἐστιν. ἀπορῶ δ' ἔγωγε τί ἂν ἐποίησαν οὗτοι, εἰ μὴ φανεροὶ μὲν ἤδη ἡμᾶς πρότεροι ἐγκαταλελοιπότες, ἐξηλέγχοντο δὲ ἐπὶ τὴν πόλιν ἡμῶν στρατευσάμενοι, οὐδὲν δὲ πώποτε ὧν ὡμολογήκασι ποιήσαντες. B τὸ μὲν οὖν διαλογίζεσθαι τοιοῦτόν ἐστι· τὸ δὲ ἀπολογίζεσθαι τοιοῦτον· ἀπέδειξα δ' αὐτοὺς διαλύσαντας προτέρους τὴν συμμαχίαν καὶ πρῶτον ἐπιθεμένους ἡμῖν, ὅτε πρὸς Λακεδαιμονίους ἐπολεμοῦμεν καὶ μάλιστα σπουδάσαντας ἐξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν ἡμῶν. τὸ μὲν οὖν ἀπολογίζεσθαι, τοιόνδε ἐστί. τὸ δ' ἐκ προαιρέσεως ἀναμιμνήσκειν, τοιόνδε· ἐνθυμεῖσθαι δὲ δεῖ, ὅτι συμβέβηκεν ἡμῖν ἐξ ὅτου τὴν φιλίαν πρὸς τούτους ἐποιησάμεθα, μηδέποτε κακὸν ὑπὸ τῶν πολεμίων παθεῖν. βοηθήσαντες γὰρ ἡμῖν πολλάκις, ἐκώλυσαν Λακεδαιμονίους τὴν χώραν ἡμῶν διαφθεῖραι· χρήματα δὲ πολλὰ καὶ νῦν φέροντες διατελοῦσιν. C ἐκ προαιρέσεως μὲν οὕτως ἀναμνήσομεν. ἐξ ἐπερωτήσεως δὲ τόνδε τὸν τρόπον· ἡδέως δ' ἂν αὐτῶν πυθοίμην, διὰ τί τὰς συντάξεις ἡμῖν οὐκ ἀποδιδόασιν. * οὐ γὰρ ὡς ἀποροῦσιν εἰπεῖν ἂν τολμήσαιεν, οἳ τοσαῦτα χρήματα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐκ τῆς χώρας ἐπιδείκνυνται λαμβάνειν, οὐδ' ἂν * φήσουσιν εἰς τὴν τῆς πόλεως διοίκησιν πολλὰ δαπανᾶν. παντελῶς γὰρ ἐλάχιστα τῶν νησιωτῶν ἀναλίσκοντες φαίνονται. ἐκ μὲν οὖν ἐπερωτήσεως οὕτω παλιλλογήσομεν.

* γρ. οὐδὲ β

* γρ. φέρουσι

D

ΚΕΦΑΛ. κβ'.

Περὶ εἰρωνείας.

Εἰρωνεία δέ ἐστι λέγειν τι προσποιούμενον μὴ λέγειν, ἢ ἐν τοῖς ἐναντίοις ὀνόμασι τὰ πράγματα προσαγορεύειν. εἴη δ' ἂν αὐτῆς τὸ σχῆμα τοιοῦτον, ἐν τῷ περὶ τῶν εἰρημένων συντόμως ἀναμιμνήσκειν. οὐδ' ἂν δ' εἶναι δεῖν λέγειν, ὅτι οὗτοι μὲν οἱ φάσκοντες πολλὰ ἀγαθὰ πεποιηκέναι, πλεῖστα φαίνονται τὴν πόλιν ἐκκεκακουργηκότες· ἡμεῖς δ' οὓς οὗτοί φασιν ἀχαρίστους εἶναι, τούτοις τε πολλάκις βοηθήσαντες, καὶ τοὺς ἄλλους οὐδὲν ἀδικοῦντες. E τὸ μὲν οὖν ἐν προσποιήσει παραλείψεως λέγοντα συντόμως ἀναμιμνήσκειν, τοιοῦτόν ἐστι. τὸ δ' ἐν τοῖς ἐναντίοις ὀνόμασι προσαγορεύειν τὰ πράγματα, πάλιν τοιοῦτόν ἐστιν· οὗτοι μὲν οἱ χρηστοὶ πολλὰ φαίνονται τοὺς συμμάχους κακὰ πεποιηκότες· ἡμεῖς δ' οἱ φαῦλοι, ἀγαθῶν αὐτοῖς αἴτιοι καταστάντες. διὰ τούτων μὲν οὖν συντόμως ἀναμεμνηκότες, ταῖς παλιλλογίαις χρησόμεθα, καὶ περὶ τῶν μερῶν καὶ περὶ τῶν ὅλων λόγων τὰς τελευτάς.

CAPVT XXI.

De iteratione.

Iteratio autem, eſt breuis admonitio. Ea verò vtendum eſt tum circa partium, tum circa totius orationis exitum. Iterabimus autem ſummatim vel ratiocinando, vel interrogando, vel enumerando, vel eligendo. Ipſorum autem vnumquodque quale ſit demonſtrabo. Ratiocinari igitur eſt huiuſmodi: Ambigo autem ipſe quidem quid hi fecerint, niſi vos planè antea reliquiſſent: arguebatur autem aduerſus hanc vrbem noſtram cum exercitu proceſſiſſe: nihil vero eorum vnquam, quæ ſpopondiſſent, factitarunt. Itaque ratiocinari eſt huiuſmodi. Ennumerare autem tale eſt, Demonſtraui autem ipſos, qui priores ſocietatem ſoluêre, qui primùm nos ſunt adorti, quo tempore aduerſus Lacedæmonios bellum gerebamus, quique maximè ſtuduere vrbem noſtram in prædam vertere. Enumerare igitur eſt huiuſmodi. Ex electione autem admonere eſt huiuſmodi: Recordari oportet contigiſſe nobis, vt poſteaquam ſocietatem cum iis iniuimus, nihil vnquam mali ab hoſtibus paſſi ſumus. Nam cùm ſæpenumero nobis auxilio veniſſent, Lacedæmonios, qui noſtrum agrum deuaſtarent, propulſarunt: multas etiam pecunias, etiam hoc tempore ad nos deferunt. Ex electione igitur hoc modo admonebimus: ex interrogatione verò hoc modo: libenter autem ex iſtis quærerem, Quid vobis pro conuentis haud ſoluunt. Neque enim indigentes ſe dicere audeant, quippe qui tantum pecuniarum ex hoc ſolo quotannis accepiſſe demonſtrentur. Neque dixerint quidem, multum æris circa Rempublicam conſumpſiſſe. Prorſus enim minores impenſas, quàm reliqui omnes inſulani, pertulêre. Ex interrogationibus igitur hoc pacto tractabimus.

CAPVT XXII.

De ironia.

Ironia verò, quam tum ſimulandi tum diſſimulandi cauillationem vocamus, eſt, cùm aliud dicimus, & aliud dicere ſimulamus. Eius autem forma ſit huiuſmodi, vt in antè dictis breuiter commorando perſiſtam: Nequaquam verò dicere oportet, mea ſententia, vt hi, qui multa ſe bona factitaſſe prædicant, malis plurimis ciuitatem affecerint: nos verò, qui ab iis ingratitudinis carpimur, & iis auxilio ſæpe fuerimus, & iniuriam nemini intulerimus. Cùm igitur aliquid ſimulamus omittere, eo quòd breuiter dicimus, hoc pacto admonemus. Res verò contrariis nominibus appellare ita fit: Hi quidem probi viri multorum malorum ſocij extitere, nos autem ignaui plurimorum fuimus bonorum authores. Ex iis igitur breuiter admonentes iterationibus vtemur, & circa ſingulatum partium, & circa totius orationis exitum.

A

CAPVT XXIII.

De facetiis, & prolixitate orationis.

VNde autem facetè dicendum, & pro arbitrio orationis prolixitate vtendum ſit, ruſus exponemus. Hic igitur facetè dicendi locus eſt, ſi quidem commentationes totas mediáſve dixerimus: ita vt quod reliquum eſt medium auditores ipſi comprehendant, quo locis & ſententiis vti conuenit. Opus eſt autem in totam orationem facetias haſce diſpartiamus, verbáque commutemus, neque eaſdem ſemper in eandemque ſententiam frequentes afferamus: & hoc pacto noſtra comis apparebit oratio. Qui verò dicendi prolixitate vti voluerit, opus eſt rem diuidat, & quæ quælibet in parte inſint, quanquam naturam ſapiant, edoceat, eorúmque vſum omnem, tum proprium, tum communem, & ipſas cauſas enarret. Quòd ſi longiorem quoque voluerimus orationem efficere, pluribus nominibus circa ſingula vtendum eſt, eritque ſingulis in orationis partibus iterandum, & iterationem ipſam paucis abſoluendum: in fine verò orationis hæc omnia, de quibus ſingillatim dixeras, congeſtim ponas, ac de rebus omnibus dicas, conuenit. Hoc igitur modo prolixiores reddi orationes poterunt. Qui autem dicendi voluerit breuitate vti, oportet totum negotium vno vocabulo complectatur, & hoc maximè quod in ipſa re breuiſſimum inſit. Opus eſt etiam paucis vti copulis, plurima verò coniungere, nominibus ita vti, vt vna dictio duabus ſeruiat rebus: eritque frequens illa iteratio è partibus amouenda, & in orationum duntaxat finibus iterandum. Et hoc quidem modo breues poterimus orationes efficere. Quòd ſi mediocritate vti in dicendo volueris, partium maximas deligens, de hiſce verba facias oportet. Eſt etiam medijs vtendum nominibus, quæ ſcilicet neque longiſſima, neque breuiſſima, neque multa de aliqua vna re ſint, ſed mediocria potiùs. Oportet & epilogos ex intermedijs partibus neque omnino auferri, neque vbique ruſum inferri. Sed quæ maximè auditoribus nota eſſe volueris, in iis maximè ad finem iterationibus vti conuenit. Ex hiſce igitur, quandocunque libuerit, prolixitate vti in dicendo quibimus. Quòd ſi facetam volueris orationem ſcribere, permaximè tibi obſeruandum eſt, vt verborum mores hominibus ſimiles queas reddere. Id autem efficies, ſi qui magni, qui curioſi, qui mediocres ſunt mores, conſideraris. De iis igitur poteris hac via cognoſcere. De nominum verò compoſitione iam declarabimus. Eſt enim etiam hoc apprimè neceſſarium.

CAPVT XXIV.

De figuris nominum.

PRimùm igitur figuræ nominum ſunt tres, ſimplex, compoſita, & tranſlata. Eodem etiam modo poſitiones ſunt tres: Vna quidem, quæ in vocalem connexionibus terminat, & à vocali incipit. Secunda verò quæ à muta incipiens, in mutam deſinit. Tertia autem quæ mutas vocalibus iungit. Item ordines ſunt quatuor, quorũ vnus ſimilia nomina aut inuicem collocat aut diſpergit: alius verò qui eiſdem rationibus vtitur, aut inuicem mutat:

ΚΕΦΑΛ. κγ'.

Ὅθεν ἔστιν ἀστεῖα λέγειν, καὶ τοὺς λόγους μηκύνειν.

Ὅθεν δὲ ἔστιν ἀστεῖα λέγειν, καὶ τὰ μήκη τῶν λόγων ποιεῖν ὅπως ἄν τις ἐθέλῃ, τοῦτο δὴ ἐροῦμεν πάλιν. ἀστεῖα μὲν οὖν λέγειν, ἐκ τοῦ ῥυτοῦ* τὸ ποῦ ἐστιν οἷς τὰ ἐνθυμήματα λέγοντα μὴ ὅλα, ἢ ἥμισυ, ὥστε τὸ ἥμισυ αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν τοὺς ἀκούοντας. δεῖ δὲ καὶ γνώμας συμπαραλαμβάνειν. χρὴ δὲ τούτων κατὰ πάντα τὰ μέρη συγκαταλέγειν διαλλάττοντα τοὺς λόγους, καὶ μηδέ ποτε ὅμοιον εἰς τὸ αὐτὸ πολλὰ τιθέντα· καὶ οὕτως ὁ λόγος ἀστεῖος φανεῖται. μηκύνειν δὲ τοὺς λόγους βουλόμενον δεῖ μερίζειν τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐν ἑκάστῳ μέρει τὰ ἐνόντα οἷά τί ἐστιν τὴν φύσιν διδάσκειν, καὶ τὴν χρῆσιν, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, καὶ τὰς προφάσεις αὐτῶν ἐκδιηγεῖσθαι. ἂν δὲ καὶ ἐπὶ μακρότερον ἐθέλωμεν τὸν λόγον ποιεῖν, δεῖ πολλοῖς ὀνόμασι περὶ ἑκάστου χρῆσθαι. χρὴ δὲ παρὰ μέρος ἕκαστον τοῦ λόγου παλιλλογεῖν, καὶ τὴν παλιλλογίαν σύντομον ποιεῖσθαι. ἐν δὲ τῇ τελευτῇ τοῦ λόγου, ἐφ' οἷς τὰ περὶ ὧν καθ' ἓν ἕκαστον εἰρήκαμεν,* ἀθρόα συντιθέναι περὶ ὅλων τῶν πραγμάτων λέγειν. τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον μακροὶ ἔσονται οἱ λόγοι. βραχυλογεῖν δὲ βουλόμενον, ὅλον τὸ πρᾶγμα ἑνὶ ὀνόματι περιλαμβάνειν, καὶ τοῦτο ὃ ἂν ὑπάρχῃ βραχύτατον τῷ πράγματι. χρὴ δὲ καὶ συνδέσμοις ὀλίγοις ποιεῖν, τὰ πλεῖστα δὲ συζευγνύναι. ὀνομάζειν μὲν οὕτως, τῇ δὲ λέξει εἰς δύο χρῆσθαι, καὶ παλιλλογίαν τὴν σύντομον ἐκ τῶν μερῶν ἀφαιρεῖν, ἐν δὲ ταῖς τελευταῖς μόνον παλιλλογεῖν. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον βραχεῖς τοὺς λόγους ποιήσομεν. ἐὰν δὲ βούλῃ μέσως λέγειν, τὰ μέγιστα τῶν μερῶν ἐκλέγων, περὶ τούτων ποιεῖσθαι τοὺς λόγους. χρὴ δὲ καὶ τοῖς ὀνόμασι τοῖς μέσοις χρῆσθαι, καὶ μήτε τοῖς μακροτάτοις, μήτε τοῖς βραχυτάτοις, μήτε πολλοῖς περί γε ἑνός, ἀλλὰ μετρίοις. χρὴ δὲ καὶ τοὺς ἐπιλόγους ἐκ τῶν ἀνὰ μέσον μερῶν, μήτε παντελῶς ἐξαιρεῖν, μήτε πᾶσι τοῖς μέρεσιν ἐπιφέρειν· ἀλλ' ἀφ' ὧν μάλιστα βούλῃ κατανοῆσαι τοὺς ἀκούοντας, ἐπὶ τούτων μάλιστα παλιλλογεῖν ἐπὶ τῇ τελευτῇ. τὰ μὲν οὖν μήκη τῶν λόγων ἐκ τούτων ποιήσομεν, ὁπόταν ἐθέλωμεν. ἂν δὲ ἀστεῖον γράφειν θέλῃς λόγον, παραφυλάττειν μάλιστα, ὅπως τὰ ἤθη τῶν λόγων ὁμοιοῖς τοῖς ἀνθρώποις διανοῇ· τοῦτο δὲ ποιήσεις, ἂν ἐπιθεωρῇς τὰ μεγάλα τῶν ἠθῶν, καὶ τὰ ἀκριβῆ καὶ τὰ μέτρια. περὶ μὲν οὖν τούτων ἐντεῦθεν οὐκ ἀγνοήσεις. περὶ δὲ ὀνομάτων συνθέσεως δηλώσομεν. καὶ γὰρ τοῦτο τῶν ἀναγκαίων ἐστί.

* κ. τρίτου
* γρ. ἀθρόως

E

ΚΕΦΑΛ. κδ'.

Περὶ τρόπων ὀνομάτων.

Πρῶτοι μὲν οὖν τρόποι ὀνομάτων εἰσὶ τρεῖς, ἁπλοῦς, ἢ σύνθετος, ἢ μεταφέρων. ὡσαύτως καὶ συνθέσεις τρεῖς. μία μὲν εἰς φωνήεντα τελευτᾶν ταῖς* συλλαβαῖς, καὶ ἀπὸ φωνηέντων ἄρχεσθαι. δευτέρα δὲ, ἀπὸ ἀφώνου ἀρξάμενον, εἰς ἄφωνον τελευτᾶν. τρίτη δὲ, τὰ ἄφωνα πρὸς τὰ φωνήεντα συνάπτειν. τάξεις δὲ τέσσαρες· μία μὲν τὰ ὅμοια τῶν ὀνομάτων, ἢ παράλληλα τιθέναι, ἢ διασπείρειν. ἑτέρα δὲ, τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι χρῆσθαι, ἢ μεταβάλλειν εἰς ἕτερα

* κ. συμβολαῖς

τρίτη δὲ, ἑνὶ ἢ πολλοῖς ὀνόμασι τὸ πρᾶγμα προσαγορεύειν. τετάρτη δὲ, ἐξῆς τὰ πραχθέντα ὀνομάζειν, ἢ ὑπερβιβάζειν. ὅπως δὲ καλλίστην ποιήσῃς τὴν ἑρμηνείαν, νῦν δηλώσομεν.

ΚΕΦΑΛ. κε΄.

Περὶ τῆς ἑρμηνείας.

Πρῶτον μὲν οὖν εἰς δύο ἑρμηνεύειν, εἶτα σαφῶς δεῖ λέγειν. ῥήματα δὲ ἐστὶ τοῦ εἰς δύο λέγειν τάδε. ἓν μὲν, ὅτι αὐτὸς δύναται καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον. δεύτερον δὲ, ὅτι οὗτος οὐ δύναται, ἕτερος δὲ δύναται. τρίτον δὲ, ὅτι οὗτος καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον δύναται. τέταρτον δὲ, ὅτι οὔτ' αὐτὸς οὔθ' ἕτερος δύναται. πέμπτον δὲ, ὅτι αὐτὸς μὲν δύναται, ἕτερος δὲ οὐ δύναται. ἕκτον δὲ, ὅτι αὐτὸς μὲν ἕτερον δύναται, ἐκεῖνος δὲ οὐ δύναται ἕτερον. ἕκαστον δὲ τούτων ἐπὶ τῶνδε θεωρήσεις. ὅτι μὲν γὰρ αὐτὸς δύναται καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον, τοιόνδε ἐστίν. ἐγὼ δὲ οὐ μόνον τούτων αἴτιος ὑμῖν* ἐγενόμην, ἀλλὰ καὶ Τιμόθεον μέλλοντα στρατεύειν ἐφ' ὑμᾶς, διεκώλυσα. ὅτι δὲ οὗτος μὲν οὐ δύναται, ἕτερος δὲ δύναται, τοιόνδε. αὐτὸς μὲν οὖν ἀδυνάτως ἔχει πρεσβεύειν ὑπὲρ ἡμῶν· οὗτος δὲ φίλος ἐστὶ τῇ πόλει τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ μάλιστ' ἂν δυνηθείη πρᾶξαι ἃ βούλεσθε. τὸ δ' ὅτι οὗτος καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον δύναται, τοιόνδε. οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς πολέμοις εὔρωστον αὐτὸν παρέσχεν, ἀλλὰ καὶ βουλεύσασθαι τῶν πολιτῶν οὐχ ἥκιστα δύναται. τὸ δ' ὅτι οὔτ' αὐτὸς οὔθ' ἕτερος δύναται, τοιόνδε· οὔτ' ἂν αὐτὸς ὀλίγην δύναμιν ἔχων, καταπολεμῆσαι τοὺς ἐναντίους, οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς τῶν πολιτῶν. τὸ δὲ ὅτι ἐκεῖνος μὲν δύναται, αὐτὸς δὲ οὐ δύναται, τοιόνδε. οὗτος μὲν γὰρ ἔρρωται τῷ σώματι, ἐγὼ δ' ἀρρωστῶν τυγχάνω. τὸ δὲ, ὅτι αὐτὸς μὲν ἕτερον δύναται, ἐκεῖνος δὲ οὐ δύναται ἕτερον, τοιόνδε. ἐγὼ μὲν γὰρ κυβερνῆσαι δυνατός εἰμι, οὗτος δὲ οὐδὲ κωπηλατῆσαι δύναται. ῥήματα μὲν οὖν τοῦ εἰς δύο ἑρμηνεύειν ὧδε ποιήσεις, ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἁπάντων τὸν αὐτὸν τρόπον μετιών. σαφῶς δὲ ὅθεν δηλώσεις, τοῦτο πάλιν σκεπτέον.

ΚΕΦΑΛ. κϛ΄.

Περὶ τοῦ σαφῶς δηλοῦν.

Πρῶτον μὲν οὖν ὀνόμαζε τοῖς οἰκείοις ὀνόμασιν ὅ,τι ἂν λέγῃς, διαφεύγων τὸ ἀμφίβολον. εὐλαβοῦ δὲ περὶ τὰ φωνήεντα τῶν γραμμάτων, ὅπως μὴ ἐξῆς τεθήσονται. πρόσεχε δὲ καὶ τοῖς καλουμένοις ἄρθροις, ὅπως ἐν τοῖς δέουσι προστίθηται. σκόπει δὲ καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων, ὅπως μήτε συγκεχυμένη, μήθ' ὑπερβατὴ ἔσται. τὰ γὰρ οὕτω λεγόμενα, δύσγνωστα συμβαίνει. μετὰ δὲ συνδέσμους, οὓς ἂν προείπῃς, ἀποδίδου τοὺς ἀκολουθοῦντας. τὸ μὲν οὖν τοὺς συνδέσμους ἀποδίδοναι τοὺς ἀκολουθοῦντας, τοιόνδε ἐστίν· ἐγὼ μὲν παρεγενόμην, οὗ ἔφην, σὺ δὲ φάσκων ἥξειν, οὐκ ἦλθες. πάλιν ὅταν ὁ αὐτὸς σύνδεσμος συνακόλουθος ᾖ, οἷον, σὺ γὰρ κἀκείνων αἴτιος ἐγένου, καὶ τούτων αἴτιος σύ. περὶ μὲν οὖν τῶν συνδέσμων εἴρηται, καὶ ἀπὸ τούτων τεκμαίρεσθαι δεῖ καὶ περὶ τῶν ἄλλων.

A tertius verò qui vno multiſve nominibus rem appellat: quartus autem ordo eſt, quo geſta negotia nominamus, aut præterimus. Quo igitur pactò pulcherrimæ orationis filum texendum ſit, nunc edocebimus.

CAPVT XXV.

De interpretatione.

PRimùm quidem interpretationem ipſam in duas partes diſtribuere, deinde conuenit dilucidè dicere. In duas vero partes interpretationem diſtribuimus hiſce modis: Vno, quòd ipſe poteſt & hoc, & aliud. Secundo, quòd hic quidem B haud poteſt, alius autem poteſt. Tertio, quòd hic & hoc & aliud poteſt. Quarto, quòd neque ipſe, neque alius poteſt. Quinto, quòd ipſe quidem poteſt, alter verò non poteſt. Sexto, quòd ipſe quidem alterum poteſt, alius verò non poteſt alterum. Horum autem vnumquodque ex hiſce perſpicies. Quod etenim ipſe poteſt & hoc & aliud, huiuſmodi eſt: Ego autem non harum duntaxat rerum author vobis extiti, verùm & Timotheo, qui aduerſus vos eſſet expeditiones ducturus, impedimento fui. Quod verò hic non poteſt, alter autem poteſt, tale eſt: Ipſe quidem non potis eſt qui pro vobis legatione fungatur: hic vero qui Spartiatarum ciuitati amicus eſt, fa- C cillimè apud eos, quæ vultis, queat efficere. Quod hic autem poteſt, & hoc & aliud, eſt huiuſmodi: Non autem in bellis ſolùm hic ſe robuſtiſſimum & fortiſſimum præſtitit, ſed & conſiliis ciuium cedit nemini. Quod autem neque ipſe, neque alius poteſt, tale eſt: Neque ipſe parua munitus manu hoſtes queat, neque alius quiſquam ciuium, expugnare. Quod verò ille poteſt, ipſe autem nequit, eſt huiuſmodi, nempe, Hic corporis valet viribus, ego vero ſum corpore imbecillus. Quod autem ipſe aliud poteſt, ille verò non poteſt aliud, huiuſmodi eſt: Equidem ipſe, qui clauo & gubernaculis præſim, valeo, hic autem neque qui remo vtatur, potis eſt. Figuras igitur interpretandi D duas partes facies: hoc modo omnibus in rebus *idem modus ſeruandus eſt. Quibus autem rebus dilucida tua reddatur oratio, id rurſum eſt conſiderandum.

CAPVT XXVI.

De oratione dilucida.

PRimùm quidem quodcunque dixeris, propriis ſuiſque nominibus appella: & quicquid ambiguum fuerit, euitato. Caueas etiam oportet, ne vocales deinceps ponas. Aduertendum eſt præterea, vt quos articulos vocant, opportunè, & aptè loces. Item conſideres opus eſt ne confu- E ſa ſit, neque perturbata nominum compoſitio. Talis enim oratio & obſcura eſt, & cognitu difficilis. Coniunctionibus vero quaſcunque antè dixeris, conſequentes reddito copulas. Coniunctiones autem coniunctionibus reddere ita fit: Ego quidem ad quod temporis dixeram, adfui: tu autem quando te venturum dixeras, non veniſti. Item, cùm eadem coniunctio conſequens ſit: Tu etenim & illorum author extitiſti, & horum author ipſe tu. De coniunctionibus igitur dictum eſt, ex quibus licet & reliqua quæque coniectari.

Ipſa verò nominum ſtructura, neque confuſa, neque perturbata fieri debet. Et confuſa quidem eſt huiuſmodi, ſicvti cùm dixeris: Graue eſt, hunc verberibus afficere hunc. Nam obſcurum eſſet, qui eſſet cædens. Quòd ſi ita dixeris, Graue eſt, hunc verberibus ab hoc affici: perſpicuam reddes orationem. Structuram igitur nominum confundere tale eſt. Vt autem aduertas quo pacto articuli ipſi tempeſtiuè aptèque addantur, ex hiſce tibi liquidum fiet, *οὗτος ὁ ἄνθρωπος τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖ. Hic ipſe homo hunc ipſum hominem iniuria afficit.* Nunc enim interiecti articuli dilucidam faciunt dictionem: exempti vero obſcuram apud Græcos efficient. Contingit autem & aliquando contrarium. Quæ igitur in articulis ſeruari conuenit, huiuſmodi ſunt. Vocales autem iuxta inuicem ponendæ non ſunt, niſi aut aliter obſcura reddatur oratio, aut replicatio quædam, aliàve ſegregatio fiat. Ambigua vero fugere ita quibimus. Quædam nomina diuerſis ſeruiunt rebus, ſicuti *ὁδὸς*, limen ianuæ, & *ὁδὸς*, via qua itur. Oportet autem in huiuſmodi nominibus ſemper id complectamur quod proprium eſt ſignificatum, & dilucidè quidem in nominibus, ſi hæc fecerimus, loquemur: ex ſuperioribus vero præceptis in duas partes interpretationes diſtribuemus.

CAPVT XXVII.

De contentionibus.

DE contentionibus autem & comparibus, & ſimiliter cadentibus, iam dicere aggrediamur. Nam & his quoque nobis opus erit. Eſt igitur contentio, quæ contrarium nomen ſimul & vim oppoſitis rebus habet, aut horum alterum. Quæ igitur contrarium nomen ſimul & vim habet, huiuſmodi eſſe poterit. Non enim iuris eſt, hunc meis rebus vſurpando locupletari, me vero meis priuatum rebus paupertie ita premi. Contentio vero nominibus ſolis erit huiuſmodi. Det enim locuples ac felix pauperi & egeno. Vi autem contentio hæc fit. Ego quidem hunc aduerſa valetudine laborantem curaui, hic autem mihi maximorum author malorum extitit. Nam hoc loco non in nominibus ſed in ipſis rebus contrarietas eſt. Quæ ergo & vi & nomine contentio fuerit, ea erit longè pulcherrima. Reliquæ vero contentiones duæ ſunt.

CAPVT XXVIII.

De compari.

COmpar autem eſt, quando duæ pares enunciantur clauſulæ. Pares autem eſſe poterunt multæ, etiam paruæ clauſulæ, paucis magnis, & pares magnitudine paribus numero. Figuram vero habet compar huiuſmodi, aut propter pecuniarum inopiam, aut propter belli magnitudinem. Hæ namque clauſulæ, neque ſimiles, neque contrariæ, ſed tamen inuicem pares ſunt.

CAPVT XXIX.

De ſimiliter cadente.

SImiliter vero cadens eſt quod compari quidem maius eſt. Non enim pares ſolùm clauſulas, verùm & ſimiles, & ſimilibus efficit verbis. Eſt autem huiuſmodi, quantum te decet rationis imitatio, tantum adſit delectationis

A δεῖ δὲ καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων μήτε συγκεχυμένην, μήτε ὑπερβατὴν εἶναι. ὁ μὲν γὰρ συγκεχυμένος, τοιόνδε ἐστίν, ὡς ὅταν εἴπῃς· δεινόν ἐστι τοῦτον τύπτειν τοῦτον· ἄδηλον γὰρ ἦν ὁπότερος αὐτῶν ἦν ὁ τύπτων. ἐὰν δὲ εἴπῃς οὕτως, δῆλον ποιήσεις· δεινόν ἐστι τοῦτον ὑπὸ τούτου τύπτεσθαι. τὸ μὲν οὖν συγχεῖν τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων, τοιόνδε ἐστί. τὸ δὲ προσέχειν τοῖς ἄρθροις, ὅπως ἐν τῷ δέοντι προστίθηται, ἐπὶ τῶνδε ὅρα· οὗτος ὁ ἄνθρωπος τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖ. νῦν μὲν οὖν ἐγκείμενα τὰ ἄρθρα, σαφῆ ποιεῖ τὴν λέξιν· ἐξαιρεθέντα δὲ, ἀσαφῆ ποιήσει. ἔσθ' ὅτε δὲ συμβαίνει καὶ τὸ ἀνάπαλιν. τὰ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἄρθροις τοιαῦτά ἐστι. B τὰ δὲ φωνήεντα μὴ τίθει παράλληλα, ἂν μή ποτε ἄλλως ἀδύνατον ᾖ δηλῶσαι, ἢ ἀνάπαυσις ᾖ τις, ἢ ἄλλη διαίρεσις. τὸ δὲ ἀμφίβολα διαφύλαττε, τοιόνδε ἐστί· ἔνια τῶν ὀνομάτων, ταὐτὰ ἐπὶ πλείοσι πράγμασι κεῖται· οἷον * ὁδὸς τῶν θυρῶν, καὶ ὁδὸς ἣν βαδίζουσι. δεῖ δ' ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τὸ ἴδιον ἀεὶ συμπαραλαμβάνειν· καὶ σαφῶς μὲν ἐν τοῖς ὀνόμασιν, ἂν ταῦτα ποιῶμεν, διαλεξόμεθα· εἰς δύο δὲ ἑρμηνεύσομεν διὰ τῆς προτέρας μεθόδου.

* κ. ὁδὸς τῶν θ. malè.

C ΚΕΦΑΛ. κζ'.

Περὶ ἀντιθέτων.

ΠΕρὶ δ' ἀντιθέτων καὶ παρισώσεων, καὶ ὁμοιοτήτων, λέγωμεν ἤδη· δεησόμεθα γὰρ καὶ τούτων. ἀντίθετον μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐναντίαν τὴν ὀνομασίαν ἅμα καὶ τὴν δύναμιν τοῖς ἀντικειμένοις ἔχον, ἢ τὸ ἕτερον τούτων. τοῖς μὲν οὖν ὀνόμασιν εἴη ἂν ἐναντίον ἅμα καὶ τῇ δυνάμει τόδε· οὐ γὰρ δίκαιον, τοῦτον μὲν τὰ ἐμὰ ἔχοντα πλουτεῖν· ἐμὲ δὲ τὰ ὄντα προϊέμενον, οὕτω πτωχεύειν. τοῖς δ' ὀνόμασι μόνοις· διδότω γὰρ ὁ πλούσιος καὶ εὐδαίμων τῷ πένητι καὶ ἐνδεεῖ. τῇ δὲ δυνάμει· ἐγὼ μὲν τοῦτον νοσοῦντα ἐθεράπευσα, οὗτος δέ μοι μεγίστων κακῶν αἴτιος γέγονεν. D ἐνταῦθα μὲν γὰρ τὰ ὀνόματα οὐκ ἐναντία, αἱ δὲ πράξεις ἐναντίαι. κάλλιστον μὲν οὖν εἴη ἂν, τὸ κατ' ἀμφότερα ἀντίθετον, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, καὶ κατὰ τὴν ὀνομασίαν. ἔστι δὲ καὶ τὰ λοιπὰ δύο ἀντίθετα.

ΚΕΦΑΛ. κη'.

Περὶ παρισώσεως.

ΠΑρίσωσις δὲ, ἔστι μὲν ὅταν δύο ἴσα λέγηται κῶλα. εἴη δ' ἂν ἴσα καὶ πολλὰ μικρὰ ὀλίγοις μεγάλοις, καὶ ἴσα τὸ μέγεθος, ἴσα τὸν ἀριθμόν. E ἔχει δὲ τοιόνδε τὸ σχῆμα ἡ παρίσωσις· ἢ διὰ χρημάτων ἀπορίαν, ἢ διὰ πολέμου μέγεθος. ταῦτα γὰρ οὔτε ὅμοια, οὔτε ἐναντία, ἀλλ' ἴσα μόνον ἀλλήλοις.

ΚΕΦΑΛ. κθ'.

Περὶ παρομοιώσεως, καὶ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἀνακεφαλαιώσεως.

ΠΑρομοίωσις δέ ἐστιν ἡ μείζων τῆς παρισώσεως. οὐ γὰρ μόνον ἴσα τὰ κῶλα ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅμοια ἐξ ὁμοίων ὀνομάτων· ὥσπερ δεῖ σε λόγου μίμημα, φέρε πόθου

* Interpr. min. melius.

τέχνασμα. μάλιστα δὲ * περὶ ὅμοια τὰ τελευταῖα τῶν ὀνομάτων. ταῦτα γὰρ μάλιστα ποιεῖ τὴν ὁμοίωσιν. ὅμοια δ' ἐστὶν ὀνόματα, τὰ ἐξ ὁμοίων συλλαβῶν, ἐν αἷς πλεῖστα γράμματα τὰ αὐτά ἐστιν· οἷον, πλήθει μὲν ἐνδεῶς, δυνάμει δὲ ἐντελῶς. ὅσα δὲ ἔξω τέχνης κεῖται, τὸ αὐτόματον αὐτὸ δείξει. περὶ μὲν οὖν τούτων ἀπόχρη. τό γὰρ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ καλόν, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὰ λοιπά, αὐτά τε ἴσμεν ἅ ἐστι, καὶ ὅθεν αὐτὰ πολλὰ ποιήσομεν. ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς αὐξήσεις, καὶ τὰς ταπεινώσεις γνωσόμεθα αἵ τινές τε εἰσί, καὶ ὅθεν αὐτῶν εἰς τοὺς λόγους εὐπορήσομεν. ὁμοιοτρόπως δὲ τούτοις, τάς τε προκαταλήψεις, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἀκουόντων αἰτήματα, καὶ τὰς παλιλλογίας, καὶ τὰς ἀστειολογίας, καὶ τὰ μήκη τῶν λόγων, καὶ τῆς ἑρμηνείας τὴν σύνθεσιν ἅπασαν ἴσμεν. ὥστε τὰς κοινὰς δυνάμεις ἁπάντων τῶν εἰδῶν, καὶ τὰς διαφοράς, καὶ τὰς χρήσεις αὐτῶν, ἐκ τῶν προειρημένων εἰδότες, ἂν ἐθίσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ γυμνάσωμεν ἀναλαμβάνειν αὐτὰς κατὰ τὰ προγυμνάσματα, πολλὴν εὐπορίαν καὶ γράφοντες καὶ λέγοντες ἐξ αὐτῶν ἕξομεν. κατὰ τὰ μέρη μὲν οὖν οὕτως ἀκριβέστατα ἂν * διέλοις τὰς τῶν λόγων μεθόδους. ὡς δ' ἐπὶ τοῖς εἴδεσι χρὴ * τιθέναι τοὺς λόγους σωματοειδῶς, τίσι τε περὶ τοῖς τῶν μερῶν χρῆσθαι, καὶ πῶς τούτοις αὐτοῖς, ταῦτα πάλιν δηλώσω. προοίμια μὲν οὖν πρότερον. κοινὸν δ' ἐστὶ τῶν ἑπτὰ εἰδῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῖς πράγμασιν ἁρμοστὸν λεγόμενον.

* γ. διέλθοις

* γ. [illegible]

ΚΕΦΑΛ. λ'.

Περὶ προοιμίου.

Ἔστι δὲ προοίμιον καθόλου μὲν εἰπεῖν, ἀκροατῶν παρασκευή, καὶ τοῦ πράγματος ἐν κεφαλαίῳ μὴ εἰδόσι δήλωσις, ἵνα γινώσκωσι περὶ ὧν ὁ λόγος, παρακολουθῶσί τε τῇ ὑποθέσει· καὶ ἐπὶ τὸ προσέχειν παρακαλέσαι, καὶ καθ' ὅσον τῷ λόγῳ δυνατόν, εὔνους ἡμῖν αὐτοὺς ποιῆσαι. τούτων μὲν οὖν ἐστὶ δεῖ τὸ προοίμιον παρασκευαστικόν. ὡς δὲ αὐτῷ χρησόμεθα, πρῶτον μὲν ἐπὶ τῶν δημηγορικῶν τὸ προτρεπτικόν, τοῦτο δείξω. τὸ μὲν οὖν προεκθεῖναι τὸ πρᾶγμα τοῖς ἀκούουσι, καὶ φανερὸν ποιεῖν, τοιόνδε ἐστίν. ἀνέστην συμβουλεύσων, ὡς χρὴ πολεμεῖν ἡμᾶς ὑπὲρ Συρακοσίων. ἀνέστην ἀποφανούμενος, ὡς οὐ χρὴ βοηθεῖν ἡμᾶς Συρακοσίοις. τὸ μὲν οὖν φράζειν ἐν κεφαλαίῳ τὸ πρᾶγμα, τοιόνδε ἐστί. προσέχειν δὲ παρακαλεῖν ἐκ τούτων ἂν εἰδείημεν, εἰ κατανοήσαιμεν αὐτοί, ποίοις μάλιστα καὶ λόγοις καὶ πράγμασι βουλευόμενοι προσέχομεν. ἆρ' οὖν οὐ τούτοις, ὅταν ἢ ὑπὲρ μεγάλων, ἢ φοβερῶν, ἢ τῶν ἡμῖν οἰκείων βουλευώμεθα, ἢ φάσκωσιν ἐπιδείξειν οἱ λέγοντες, ὡς δίκαια, καὶ καλά, καὶ συμφέροντα, καὶ ῥᾴδια, καὶ ἀληθινὰ ἐπιδείξουσιν ἡμῖν, ἐφ' ἃ πράττειν παρακαλοῦσιν, ἢ δεηθῶσιν ἡμῶν ἀκοῦσαι αὐτῶν προσέχοντας τὸν νοῦν; ὥσπερ οὖν αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ ἡμεῖς τὰ οἰκειότατα τῶν προειρημένων τοῖς ὑφ' ἡμῶν πράγμασι λεγομένοις λαμβάνοντες, καὶ τοῖς ἀκούουσιν ἐνδεικνύμενοι, προσέχειν αὐτοὺς ποιήσομεν. ἐπὶ μὲν οὖν τὸ προσέχειν, διὰ τούτων παρακαλοῦμεν. τὴν εὔνοιαν δὲ παρασκευασόμεθα, διασκεψάμενοι πρῶτον, πῶς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὶ τυγχάνουσιν ἔχοντες,

A machinatio. Maximè verò ſimiles fieri oportet exitus dictionum. Iis namque vel in primis efficitur ſimiliter cadens. Similes autem dictiones ſunt ex ſimilibus ſyllabis, in quibus plurimæ literæ eædem ſunt: ſicvti militibus nullis valet, & viribus multis caret. Quæque verò extra artem poſita ſunt, ea vltrò id ipſum demonſtrabunt. Sed de his hactenus ſatis. Etenim iuſtum, & honeſtum, & vtile, reliquáque, & ipſa, quæ ſunt, tenemus, & vnde his affluamus, ex antedictis planè cognoſcimus. Eodem autem modo quæ ſint amplificationes extenuationeſque, & ex quibus hæ locis deſumantur, intelligimus. Identidem verò & præoccupationes, & poſtulata ab auditoribus & iteratio-
B nes, & facetias, & orationum prolixitates, & ipſius interpretationis ſtructuram omnem ſcimus. Quas ob res communem omnium ſpecierum vim, atque differentiam ipſarumque vſum omnem, ſi ex antè dictis tenuerimus, aſſuefecerimus facilè noſmetipſos, qui his omnibus pro artis præceptis exercitati abundemus, & adiumenti ex ipſis plurimum tum dicendo tum ſcribendo conſequamur. Igitur præcepta cauſarum hoc pacto accuratiſſimè per partes diſtribueris. Vt autem pro vnaquaque ſpecie ad humani corporis effigiem verba locari conueniat, & quæ ſint circa orationis partes obſeruanda, & quomodo hiſce partibus ſit vtendum, rurſum oſtendam. De exordiis igitur dicendum eſt
C priùs. Ea verò ſeptem ſpeciebus communia ſunt, & omnibus in negotiis congruè dici poterunt.

CAPVT XXX.

De exordiis.

EXordium eſt (vt compendio dixerim) oratio quædam, quæ rebus iis de quibus reliqua futura eſt dictio, ſummatim expoſitis, auditorum animos ad attentionem idoneè, & quoad fieri dicendo poteſt, ad beneuolentiam nobis comparat. Hæc enim per exordium præſtari con-
D uenit. Quomodo autem ea vtamur, primùm quidem deliberatiuo in genere & ſuadendi ſpecie oſtendam. Cùm rem igitur auditoribus proponere, ac liquidam facere voluerimus, fieri poterit hoc modo, Surrexi, vt quo pacto pro Syracuſanis bellandum ſit, conſulam. Vel hoc modo: Surrexi, vt quid ſentiam dicam, quî non deceat nos Syracuſanis auxilium ferre. Hoc igitur modo ſummatim rem exponemus. Quî vero ad attentionem exhortemur, ſcire ex hiſce poterimus, ſi nos ipſi animaduerterimus quibus & verbis & rebus ad audiendam ſententiam attenti ſumus. Nempe his ſumus attenti, cùm de magnis vel terribilibus vel ad nos pertinentibus rebus
E conſultamus, aut cùm orantes ipſi demonſtraturos ſe dixerint iuſta illa eſſe, & honeſta, & vtilia, & facilia, & vera, ad quæ nos gerenda exhortantur, aut cùm nos rogauerint ſe attentè audiamus. Quemadmodum igitur ipſi aliis ſolemus: ita & nos, ſi quæ ex præmiſſis commodiſſima in præſentem rem fuerint delegerimus, eaque auditoribus perſpicua reddiderimus, eos nobis attentos faciemus. Ad attentionem igitur ex his auditores exhortamur. Beneuolentiam vero comparabimus, ſi conſiderauerimus primùm quo in nos animo ipſi ſint,

A beneuolóne an infeſto, aut neque bono neque malo. Si beneuoli ergo fuerint, de beneuolentia dicere ſuperuacaneum cedat. Verùm ſi omnino id facere voluerimus, oportet paucis cum diſſimulatione quadam id fieri hoc modo: Quanta ſit mea in hanc vrbem beneuolentia, vtque ſæpenumero ſuaſu meo, quæ factu eſſent vtilia, geſſeritis, & qua me præterea ad communia commoda præbeo iuſtitia, quippe qui publicarum magis quàm priuatarum, mihi rerum habendam rationem cenſuerim, nequaquam à me dici opus exiſtimo. Hoc enim vobis perſpicuum eſt, & cognitum. Verùm quòd & nunc, ſi fidem adhibere mihi volueritis, conſuletis in rem pulcherrimè, hac de re vt vos edoceam, dabo operam. B Hoc igitur modo eos, qui bono ſunt in nos animo, in conſultationibus beneuolentiæ admonebimus. Si verò auditores neque nobis infeſti ſunt, nèque beneuoli, dicendum eſt, & iuſtum eſſe, & conducibile, eos his ciuibus beneuolos fieri, qui nullum ſui dederunt experimentum. Deinde oportet laude auditores demulcere, quòd iuſtè & grauiter quæ dicuntur, iudicare conſueuerint. Item & extenuationes afferendæ: ſicvti ſi dicatur, Surrexi non tam vlla dicendi vi, elegantiáve confiſus, quàm exiſtimans ea à me narrari, quæ ad communem vtilitatem commodúmque accedant. Cùm igitur auditores neque à nobis alieni, neque beneuoli nobis ſunt, ex huiuſmodi rebus beneuolentia captabitur. C Sin autem calumniæ obnoxij apud auditores fuerint, neceſſe eſt aut ipſos in ſeſe, aut res, de quibus dicunt, aut ipſam demum orationem calumnias continere. Hæ autem calumniæ, aut ex præſenti, aut ex præterito tempore trahuntur. Ex præterito quidem tempore, ſi qua improbitatis ſuſpicio de aliquo habeatur, primùm in auditores præoccupatione vtendum eſt, atque dicendum ita: Neque ipſe quidem ignarus ſum, me apud vos calumnia affectum eſſe, ſed omnem ego de me inſimulationem falſam eſſe demonſtrabo. Poſtea ſummatim enumerando in exordiis dicendum erit (ſi quid in rem tuam oratione complecti queas, & aut vituperanda iudicia) D neceſſe enim eſt, ſiue publicè ſiue priuatim calumnia de quopiam facta ſit, vel eſſe vel fore iudicium, vel nolle accuſatores iudicium ſumere: eritque dicendum vt iudicatum iniuſtè fuerit, quódque inimicè nobis homines nocuerint: aut ſi minùs hoc veriſimile viſum fuerit, dicendum erit, ſatis id eſſe debere, quod minùs tunc ex ſententia nobis ceſſerit: iniuſtum autem eſſe, cùm res iudicatæ iam fuerint, rurſum eaſdem calumniari. Si verò celebre ſit iudicium futurum, te paratum planè dicito, qui ad inſinuationes in hoc ipſo pulcherrimo conſeſſu reſpondeas, & ſi quid aduerſus Rempubl. per iniuriam patrauiſſe demonſtreris, te morte mulctatum iri. E Sin autem accuſatores minùs in cauſa perſiſtant, eadem oportet vti coniectura, Quoniam falſam de nobis calumniam detuliſſent, deſiſtunt cauſa: non enim conſentaneum videbitur, nolle eos iudicium capere, qui veram accuſationem detulerint. Vſque verò in calumnias acerrimè eſt inuehendum, dicendúmque quàm trux, & communis, & multorum malorum cauſa. Oſtendatur quoque oportet, permultos iam iniuſtè per calumniã periſſe.

A εὐνοικῶς, ἢ δυσμενῶς, ἢ μήτε εὖ, μήτε κακῶς. ἐὰν μὲν οὖν εὖνοι τυγχάνωσιν ὄντες, περίεργον λέγειν περὶ εὐνοίας· ἐὰν δὲ πάντως βουλώμεθα, χρὴ συντόμως μετ' εἰρωνείας εἰπεῖν τοῦτον τὸν τρόπον· ὅτι μὲν οὖν εὔνους εἰμὶ τῇ πόλει, καὶ πολλάκις μοι πεισθέντες, συμφερόντως ἐπράξατε, καὶ διότι πρὸς τὰ κοινὰ δίκαιον ἐμαυτὸν παρέχω, καὶ μᾶλλόν τι τῶν ἰδίων προϊέμενος, ἢ ἀπὸ τῶν δημοσίων ὠφελούμενος, περίεργον εἶναι νομίζω πρὸς ὑμᾶς τοῦτο γε σαφῶς εἰδότας, λέγειν. ὡς δὲ καὶ νῦν μοι πεισθέντες, καλῶς βουλεύσεσθε, τοῦτο πειράσομαι διδάσκειν. τοῖς μὲν οὖν τὸν τρόπον τοῖς εὖ διακειμένοις ἐν ταῖς δη- B μηγορίαις, τῆς εὐνοίας ὑπομνηστέον. τοῖς δὲ μήτε διαβεβλημένοις, μήτε εὖ διακειμένοις, ῥητέον ὡς δίκαιόν ἐστι καὶ συμφέρει τοῖς πεῖραν μὴ δεδωκόσι τῶν πολιτῶν, εὔνους ἀκροατὰς γίνεσθαι. ἔπειτα τοὺς ἀκούοντας ἐπαινετέον, δικαίως καὶ νουνεχῶς τοὺς λόγους ὡς εἰώθασι δοκιμάζειν. ἔτι δὲ ταπεινώσεις οἰστέον, λέγοντας ὡς οὐ δεινότητι πιστεύων ἀνέστην, ἀλλὰ νομίζων τῷ κοινῷ τὸ συμφέρον εἰσηγήσεσθαι. καὶ τοῖς μὲν μήτε εὖ μήτε κακῶς διακειμένοις, ἐκ τῶν τοιούτων τὴν εὔνοιαν πειστέον. τοὺς δὲ διαβεβλημένους ἀναγκαῖον τὰς διαβολὰς ἢ αὐτοὺς ἔχειν, ἢ τὰ πράγματα, περὶ ὧν λέγουσιν, ἢ τὸν λόγον. αὗται δὲ αἱ διαβολαὶ γίνονται, ἢ C ἐκ τοῦ παρόντος, ἢ ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου. ἐκ μὲν οὖν τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, ἐάν τις ὑποπτεύηται εἰς πονηρίαν τινά, πρῶτον μὲν τῇ πρὸς τοὺς ἀκροατὰς προκαταλήψει χρηστέον, καὶ λεκτέον ὡς οὐδ' αὐτὸς ἀγνοῶ διαβεβλημένος, ἀλλ' ἐπιδείξω ψευδεῖς οὔσας τὰς διαβολάς. ἔπειτα κεφαλαιωδῶς ἐν τοῖς προοιμίοις ἀπολογητέον, ἐὰν ἔχῃς τι λέγειν ὑπὲρ σαυτοῦ, καὶ τὰς κρίσεις ψεκτέον. ἀναγκαῖον γὰρ ἄν τε πρὸς τὸ δημόσιον ᾖ τις διαβεβλημένος, ἄν τε πρὸς τοὺς ἰδιώτας, ἢ γεγενῆσθαι κρίσιν, ἢ μέλλειν γενήσεσθαι, ἢ μὴ βούλεσθαι τοὺς τὴν αἰτίαν ἐπενεγκόντας λαβεῖν κρίσιν· καὶ ῥητέον ὡς ἀδίκως ἡ D κρίσις ἐγένετο, καὶ ὡς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κατεστασιάσθημεν. ἢ ἐὰν τοῦτο μὴ ἐνδέχηται, λέγε ὡς ἱκανὸν ἡμῖν ἀτυχῆσαι τότε, καὶ ὡς δίκαιόν ἐστι τῶν πραγμάτων ἤδη κεκριμένων, μὴ περὶ τὴν αὐτὴν ἔτι διαβολὴν ἔχειν. ἐὰν δ' ἐπίδοξος ἡ κρίσις ᾖ γενέσθαι, λεκτέον ὡς ἕτοιμος εἰ περὶ τῆς διαβολῆς ἐν τοῖς καθημένοις ἤδη κρίνεσθαι· κἂν ἐλεγχθῇς τι τὴν πόλιν ἀδικῶν, ἀποθνήσκειν ὑποτιμῶ. ἐὰν δὲ οἱ ἐγκαλέσαντες μὴ ἐπεξίωσιν, αὐτὸ τοῦτο χρὴ σημεῖον ποιεῖσθαι, διότι τὴν διαβολὴν ψευδῆ ἡμῶν κατ' αὐτῶν εἶχον. οὐ γὰρ εἰκὸς εἶναι δοκεῖ τοὺς ἀληθῶς ἐγκαλοῦντας, μὴ βούλεσθαι κρίσιν λαβεῖν. ἀεὶ δὲ κατηγορεῖν χρὴ διαβολῆς, καὶ λέγειν ὡς δεινὸν E καὶ κοινόν, καὶ πολλῶν κακῶν αἴτιον. ἐμφανιστέον δὲ ὅτι καὶ πολλοὶ ἤδη διεφθάρησαν ἀδίκως διαβληθέντες. χρὴ δὲ καὶ διδάσκειν, ὡς εὔηθές ἐστι τοὺς περὶ τῶν κοινῶν βουλευομένους μὴ παρὰ πάντων τοὺς λόγους ἀκούοντας τὸ συμφέρον σκοπεῖν, ἀλλὰ ταῖς ἐνίων διαβολαῖς δυσχεραίνειν. δεῖ δὲ καὶ ἐπαγγέλλεσθαι καὶ ὑπισχνεῖσθαι δίκαια καὶ συμφέροντα καὶ καλὰ ἐπιδείξειν, ἃ ὑπέσχετο συμβουλεύειν.

Item monendum, ſtultũ eſſe, eos, qui de Republica conſultant non quæ ab omnibus dicuntur, audire, & quod vtile ſit animo volutare, ſed aliquorum inſinuationibus commoueri. Commonefacias autem, atque pollicearis oportet, ea te, de quibus conſulere ſis pollicitus, & iuſta, & vtilia, & honeſta demonſtraturum.

τοὺς μὲν οὖν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου διαβεβλημένους, τοῦτον τὸν τρόπον ἐν ταῖς δημηγορίαις τὰς διαβολὰς λυτέον. ἐκ δὲ τοῦ παρόντος χρόνου διαβάλλουσι τοὺς λέγοντας, πρῶτον μὲν εἰς ἡλικίαν. ἐάν τε γὰρ νέος παντελῶς, ἐάν τε πρεσβύτης δημηγορῇ, δυσχεραίνεται. τὸν μὲν γὰρ οὔπω ἦρχθαι, τὸν δὲ ἤδη προσήκειν πεπαῦσθαι οἴονται. ἔπειτα ἐὰν συνεχῶς εἰωθὼς λέγῃ· πολυπράγμων γὰρ εἶναι δοκεῖ. καὶ εἰ μηδέπω πρότερον εἰρήκει· καὶ γὰρ οὗτος ἕνεκά τινος ἰδίου δοκεῖ παρὰ τὸ ἔθος δημηγορεῖν. ἐκ μὲν οὖν τοῦ παρόντος χρόνου, οὕτως αἱ διαβολαὶ περὶ τὸν δημηγοροῦντα γίνονται. προφασίζεσθαι δὲ ὑπὲρ αὐτῶν δεῖ, τὸν μὲν, νεώτερον ἐκ τῆς ἐρημίας τῶν συμβουλευόντων, καὶ ἐκ τοῦ προσήκοντος τούτῳ, λέγω δὲ εἰ ὑπὲρ λαμπαδαρχίας, ἢ ὑπὲρ γυμνασίου, ἢ ὑπὲρ ὅπλων, ἢ ἵππων, ἢ περὶ πολέμου. τούτων γὰρ οὐκ ἐλάχιστον μέρος τῷ νέῳ μέτεστι. ῥητέον δὲ καὶ ὡς εἰ μήπω κατὰ τὴν ἡλικίαν τὸ φρονεῖν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν καὶ ἐπιμέλειαν. ἐμφανιστέον δὲ καὶ ὡς ἁμαρτόντι μὲν ἴδιον τὸ ἀτύχημα, κατορθώσαντι δὲ κοινὴ ἡ ὠφέλεια. τῷ μὲν οὖν νέῳ, ἐκ τῶν τοιούτων προφασιστέον. γέροντι δὲ προφασιστέον λέγοντι ἔκ τε τῆς ἐρημίας τῶν συμβουλευόντων, καὶ ἐκ τῆς εὐπορίας αὐτοῦ. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ἐκ τοῦ μεγέθους, καὶ ἐκ τῆς καινότητος τῶν κινδύνων, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. τῷ δὲ λίαν εἰθισμένῳ ἐκ τῆς ἐμπειρίας, καὶ ἐκ τοῦ αἰσχρὸν εἶναι πρότερον ἀεὶ λέγοντα, νῦν μὴ ἀποφαίνεσθαι γνώμας. τῷ δὲ μὴ εἰθισμένῳ, ἔκ τε τοῦ μεγέθους τῶν κινδύνων, καὶ ἐκ τοῦ ἀναγκαῖον εἶναι πάντα τινά, ᾧ τῆς πόλεως μέτεστιν, ὑπὲρ τῶν νῦν προκειμένων ἀποφαίνεσθαι γνώμην. τὰς μὲν οὖν περὶ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον διαβολάς, ἐν ταῖς δημηγορίαις, ἐκ τῶν τοιούτων λύειν ἐπιχειρήσομεν. αἱ δὲ περὶ τὸ πρᾶγμα, γίνονται μέν, ὅταν τις ἡσυχίαν πρὸς τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, ἢ πρὸς τοὺς κρείττονας συμβουλεύῃ, ἢ εἰρήνην ποιεῖσθαι αἰσχράν, ἢ * προφαίνῃ περὶ τὰς θυσίας μικρὰ συντελεῖν, ἢ τι τοιοῦτον εἰσηγῆται. δεῖ δὲ περὶ τῶν τοιούτων πρότερον μὲν πρὸς τοὺς ἀκροατὰς προκαταλήψει χρῆσθαι· ἔπειτα τὴν αἰτίαν εἰς τὴν ἀνάγκην, καὶ τὴν τύχην, καὶ τοὺς καιρούς, καὶ τὸ συμφέρον ἀναφέρειν, καὶ λέγειν, ὡς οὐχ οἱ συμβουλεύοντες τῶν τοιούτων, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐστὶν αἴτια. καὶ τὰς μὲν περὶ τὸ πρᾶγμα διαβολὰς ἐκ τῶν τοιούτων ἀπὸ τῶν συμβουλευόντων ἀπείξομεν. ὁ δὲ λόγος ἐν ταῖς δημηγορίαις διαβάλλεται, ὅταν ἢ μακρός, ἢ ἀρχαῖος, ἢ ἄπιστος λέγηται. ἐὰν μὲν οὖν μακρὸς ᾖ, τὸ πλῆθος αἰτιατέον τῶν πραγμάτων· ἐὰν δὲ ἀρχαῖος, διδακτέον ὅτι νῦν καιρὸς αὐτοῦ εἴη· εἰ δὲ ἀπίθανος, ὑπισχνεῖσθαι δεῖ, ὡς ἀληθῆ ἐπιδείξεις ἐπὶ τοῦ λόγου. τὰς μὲν οὖν δημηγορίας, ἐκ τούτων καταστησόμεθα. τάξομεν δὲ πῶς; ἐὰν μὲν μηδεμίαν διαβολὴν ἔχοιμεν, μήτε αὐτοί, μήτε ὁ λόγος, μήτε τὸ πρᾶγμα, τὴν πρόθεσιν ἐν ἀρχῇ εὐθέως ἐκθήσομεν. ἐπὶ δὲ τὸ προσέχειν, καὶ τοῦ λόγου εὐμενῶς ἀκούειν, ὕστερον προσκαλέσομεν. ἐὰν δὲ διαβολή τις ᾖ τῶν προειρημένων περὶ ἡμᾶς, προκαταλαβόντες τοὺς ἀκροατάς,

* γρ. παραινεῖν

A Eos igitur, quorũ ex præterito tempore calumnia delata ſit, cõuenit hoc pacto inſimulationes in conſultationibus ſoluere. Ex præſenti verò tempore oratoribus calumniam ſolet afferre, primùm quidem ætas ipſa. Nam ſiue omnino iuuenis ſiue ſenior concionatur, auditores moleſtè ferunt. Huic enim nondum incipere, illi verò iam quieſcere decorum eſſe putant. Deinde ſi crebrò orationem habere conſueuerit. Hic enim importunus videtur eſſe, etſi nunquam antea orationem habuerit. Nam & hic alicuius priuati commodi gratia præter conſuetudinem videtur concionari. Ex præſenti igitur tempore huiuſmodi poterũt in illum inſimulationes fieri, qui apud concionem orauerit: ſed cauſa de iis afferatur neceſſe eſt. A iu- B niore quidem ex conſultantium inopia, & ex eo quod ſuum eſſe potiſſimum videtur: quemadmodum ſi dixero de iudicio lampadarchiæ, vel de gymnaſio, vel de armis, aut de equis, aut de re bellica. Horum enim non minima pars adhæret iuueni. Dicendum eſt autem quòd tametſi nondum iuuenis per ætatem prudens eſſe poteſt, verùm natura & diligentia quadam certè poteſt. Oſtendendum eſt etiam, qui aliquid imprudenter geſſerit, aduerſum caſum ſibi priuatim dari: aſſecuto verò communem eſſe vtilitatem cum reliquis. Iuuenis igitur ex iis atque ſimilibus argumentabitur. Senior autem argumentabitur & ab inopia conſultantium, & à facultate ſua, præterea, & à magnitudine, & nouitate periculorum, & ab aliis huiuſmodi rebus. C Crebrò autem dictionem habere conſuetus, ab experientia argumentabitur, & ab eo quod turpe ſit, non eum ſententiam nunc dicere, qui antea conſueuerit. Non autem conſuetus argumentabitur tum à periculorum magnitudine, tum ab eo, quòd neceſſe omnino ſit, eum, qui ciuitatis eſt particeps, de iis quæ in præſentia aguntur, ſententiam dicere. Eas igitur inſimulationes, quæ in concionibus circa hominem fiunt, hoc pacto refellere ſtudebimus. Fiunt autem circa rem, cùm quis nihil neque iis, à quibus nulla ſimus iniuria laceſſiti, neque iis qui fortiores potentioreſque ſunt, pernoſcendum eſſe conſultat, aut pacem turpem fieri perſuadet, aut circa Deorum immortalium ſacrifi- D cia quàm minimos effici ſumptus monet, aut huiuſmodi quicquam narrat. Oportet autem in huiuſmodi rebus præoccupatione priùs ad auditores vti, quarum cauſam, aut in neceſſitatem, aut in Fortunam, aut in tempora, aut in aliquod commodum referamus, dicamuſque non conſultantibus quidem eſſe, ſed rebus potius huiuſcemodi cauſam adſcribendam. Hoc igitur modo eas quæ circa rem ſunt, inſimulationes à conſultantibus remouebimus. Oratio verò ipſa in concionibus ſolet inſimulari, cum aut prolixè, aut nimis priſcè, aut minus probabiliter dicatur. Et, ſiquidem longa fuerit, in rerum multitudinem cauſa eſt referenda: E ſin priſca ſit, doceatur oportet, nunc ipſam tempeſtiuam eſſe. Sin autem minus probabilis ſit, pollicearis oportet, eam te veram in dicendi progreſſu demonſtraturum. Conſultationes igitur ex iis rebus principio conſtituemus. Quo verò vtamur ordine, animaduerti conuenit. Siquidem nulla prorſus inſimulatio ſit, neque nobis, neque orationi, neque ipſi rei, à propoſitione continuò eſt inchoandum. Attentè autem quæ dicuntur humanéque audire ad poſtremum exhortabimur. Sin verò aliqua ſumus ab illis, qui antè dixerunt, inſimulatione præuenti, poſt anticipatam auditorũ opinionẽ, eorum,

eorum, quorum inſimulati fuerimus, & reſponſiones & cauſas breuiter in medium deferentes, ita proponemus, & auditores ad attentionem exhortabimur. Exordia quidem in conſultationibus hoc modo ſunt conſtituenda.

CAPVT XXXI.

De narratione.

POſtea verò neceſſe eſt, aut res geſtas à nobis renuntiari referrive, aut res præſentes diuidendo exponi, aut, quæ futuræ ſunt, iam prædici. Cùm igitur de legatione ſit nobis renunciandum, omnia quæ dicta fuerint, dilucidè narrare oportet, quo primùm quidem grauitatem oratio præ ſe ferat. Hæc enim renunciatio ſolùm erit, nullaque alia orationis figura incidet. Deinde ſi quidem nobis ex ſententia minùs res contigerit, non vlla id negligentia noſtra, ſed alia quadam cauſa accidiſſe auditores exiſtiment. Sin vero ex ſententia contigerit, non caſu aliquo, ſed noſtra diligentia & induſtria id factum opinentur. Hæc autem eo faciliùs credunt, ſi, quoniam geſtioni negotiorum nequaquam interfuerint, noſtram in oratione diligentiam promptitudinémque perſpexerint, vt pote, qui nihil omittamus, ſed vnumquodque quàm accuratiſſimè referimus. Cùm igitur legationem renunciemus, iis cauſis ſingula quæque quo pacto geſta fuerint, renunciari oportet. Cùm verò ipſi concionantes aliquid præteritum narramus, ſiue etiam præſentia exponamus, ſiue prædicamus futura, neceſſe eſt vt vnumquodque horum & breuiter, & dilucidè, & non ſine probabilitate faciamus. Dilucidè quidem, vt quæ dicuntur, comprehendi queant. Breuiter autem, quo quæ dicta fuerint, memoria auditores teneant. Probabiliter verò, ne ipſi auditores priùs quàm probationibus, atque iuris partibus noſtram orationem confirmauerimus, noſtras iam narrationes falſas eſſe reprobent. Dilucidè igitur exponemus, aut à nominibus, aut à negotiis. A negotiis quidem, ſi non ea perturbatè exponamus, ſed rerum ac temporum ordinem ſeruemus, reliqua verò deinceps collocemus: &, ſi neque eo, de quo dicere cœperimus, relicto negotio, in rem aliam tranſeamus. A negotiis igitur hoc modo dilucidè narramus. A nominibus verò, ſi quàm maximè idoneis rerum nominibus negotia appellemus, &, ſi non ambiguis vtamur, neque perturbatè ipſa collocemus, ſed vſque cohærentia deinceps ordinemus. Dilucidè igitur exponemus, ſi hæc diligenter obſeruauerimus. Breuiter verò narrare poterimus, ſi tum ex negotiis tum ex nominibus ea remouerimus, quæ non ſint dictu neceſſaria, & ea ſolùm complectamur, ſine quibus obſcura redderetur oratio. Et breuiter quidem hoc modo exponemus. Probabiliter autem à nobis narrabitur, ſi ad ea negotia quæ minùs veriſimilia videntur, cauſas attulerimus, quibus illa non abſurdè geſta videantur: ſi qua verò omnino incredibilia contigerint, ea relinquamus neceſſe eſt. Sin autem neceſſaria ſunt, quæ dicantur, ea te ſcire oſtendas oportet, ſed ad confutationis partem, quia cum illa implicata ſint, dicẽda reſeruare, orationiſq; progreſſu id te verum demõſtraturũ polliceri, ea vſum argutia, quòd quæ priùs abs te dicta fuerint, ea priùs vera iuſtáque demonſtrare, quàm aliud huiuſmodi quicquam velis.

A καὶ περὶ τὴν διαβολὴν τὰς ἀπολογίας καὶ τὰς προφάσεις συντόμως ἐνεγκόντες, οὕτω προθήσομεν, καὶ εἰς ἀκροατὰς ἐπὶ τὸ προσέχειν παρακαλέσομεν. τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον τὰς κατασκευὰς τῶν δημηγοριῶν ποιητέον.

ΚΕΦΑΛ. λα΄.

Περὶ διηγήσεως.

Μετὰ δὲ τοῦτο, ἀνάγκη ἡμᾶς ἐστιν, ἢ τὰς προγεγενημένας πράξεις ἀπαγγέλλειν, ἢ ἀναμιμνήσκειν, ἢ τὰς νῦν οὔσας μερίζοντα δηλοῦν, ἢ τὰς μελλούσας γενήσεσθαι προλέγειν. B ὅταν μὲν οὖν πρεσβείας ἀπαγγέλλωμεν, πάντα δεῖ τὰ ῥηθέντα καθαρῶς διεξελθεῖν, ἵνα πρῶτον μὲν μέγεθος ὁ λόγος ἔχῃ. ἀπαγγελία γὰρ μόνον ἔσται ἡ τοιαύτη, καὶ οὐδὲν ἄλλο λόγου σχῆμα παρεμπεσεῖται. ἔπειθ᾽ ὅπως, ἂν μὲν ἀποτετυχηκότες ὦμεν, μὴ διὰ τὴν ἡμετέραν ῥᾳθυμίαν οἱ ἀκούοντες, οἴωνται διαμαρτάνειν τῆς πράξεως, ἀλλὰ δι᾽ ἄλλην αἰτίαν τινά· ἂν δὲ ἐπιτυγχάνωμεν, μὴ διὰ τύχην ὑπολάβωσι τοῦτο γεγονέναι, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν προθυμίαν. ταῦτα δὲ πιστεύουσιν, ἐπειδὰν τοῖς πράγμασιν οὐ παραγενόμενοι τὰ πραττόμενα, ἐὰν δὲ ἐπὶ τοῦ λόγου τὴν προθυμίαν ἡμῶν θεωρῶσι, μηδὲν παραλειπόν- C των, ἀλλ᾽ ἀκριβῶς ἕκαστα ἀπαγγελλόντων. ὅταν μὲν οὖν πρεσβείας ἀπαγγέλλωμεν, διὰ τὰς αἰτίας ταύτας, ἕκαστα ὃν τρόπον ἐγένετο, ἀπαγγελτέον. ὅταν δὲ αὐτοὶ δημηγοροῦντες, τῶν παρεληλυθότων τι διεξίωμεν, ἢ τὰ παρόντα δηλῶμεν, ἢ τὰ μέλλοντα προλέγωμεν, δεῖ τούτων ἕκαστον ποιεῖν βραχέως καὶ σαφῶς, καὶ μὴ ἀπίστως. σαφῶς μὲν, ὅπως * καταμάθωσι τὰ λεγόμενα πράγματα· συντόμως δὲ, ἵνα μνημονεύσωσι τὰ ῥηθέντα· πιστῶς δὲ, ὅπως μὴ πρὸ τοῦ ταῖς πίστεσι καὶ ταῖς δικαιολογίαις βεβαιῶσαι τὸν λόγον ἡμᾶς, τὰς ἐξηγήσεις ἡμῶν οἱ ἀκούοντες ἀποδοκιμάσωσι. σαφῶς μὲν οὖν δηλώσομεν ἀπὸ τῶν ὀνομά- D των, ἢ ἀπὸ τῶν πραγμάτων. ἀπὸ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, ἐὰν μὴ ὑπερβατῶς αὐτὰ δηλῶμεν, ἀλλὰ τὰ πρῶτα πραχθέντα ἢ πραττόμενα, ἢ πραχθησόμενα, πρῶτα λέγωμεν· τὰ δὲ λοιπὰ ἐφεξῆς τιθῶμεν· καὶ ἐὰν μὴ προσαπολιπόντες τὴν πρᾶξιν, περὶ ἧς ἂν ἐγχειρήσωμεν λέγειν, * δι᾽ ἑτέρων ἐξαγγείλωμεν. ἀπὸ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, σαφῶς οὕτως ἐροῦμεν· ἀπὸ δὲ τῶν ὀνομάτων, ἐὰν ὅτι μάλιστα τοῖς οἰκείοις τῶν πραγμάτων ὀνόμασι τὰς πράξεις προσαγορεύωμεν· καὶ ἐὰν τοῖς κοινοῖς, καὶ μὴ ὑπερβατῶς αὐτὰ τιθῶμεν, ἀλλ᾽ ἀεὶ τὰ ἐχόμενα ἑξῆς τιθῶμεν. σα- E φῶς μὲν οὖν δηλώσομεν, ταῦτα διαφυλάττοντες. συντόμως δὲ, ἐὰν ἀπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ὀνομάτων περιαιρῶμεν τὰ μὴ ἀναγκαῖα ῥηθῆναι, ταῦτα μόνα καταλείποντες, ὧν ἀφαιρεθέντων, ἀσαφὴς ἔσται ὁ λόγος. καὶ συντόμως μὲν τοῦτον τὸν τρόπον δηλώσομεν. οὐκ ἀπίστως δὲ, ἂν περὶ τὰς ἀπιθάνους πράξεις αἰτίας φέρωμεν, δι᾽ ἃς εἰκότως τὰ λεγόμενα δόξει πραχθῆναι. ὅσα δ᾽ ἂν λίαν ἄπιστα συμβαίνοι, δεῖ παραλείπειν. ἐὰν δὲ ἀναγκαῖον ᾖ λέγειν, εἰδότα δεῖ φαίνεσθαι, καὶ ἐπιπλῆξαι αὐτὰ ὡς τῷ * παραλήψεως σχήματι ὑπερβαλέσθαι, καὶ προϊόντος τοῦ λόγου, ἐπιδείξειν ἀληθὲς ὑποσχέσθαι, προφασισάμενον ὅτι τὰ προειρημένα πρότερον βούλει ἀποδεῖξαι ἀληθῆ ὄντα, ἢ δίκαια, ἢ τι τῶν τοιούτων.

* κ. καταλαμβάνωσιν
* κ. τέλει ἑτέρα ἐξ.
* κ. παραλείψεως

καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον τὰς ἀπιστίας ἰασόμεθα. συλλήβδην δὲ τὰς ἀπαγγελίας καὶ τὰς δηλώσεις καὶ τὰς προρρήσεις ἐξ ἁπάντων τῶν εἰρημένων, σαφεῖς καὶ βραχείας καὶ οὐκ ἀπίστους ποιήσομεν.

ΚΕΦΑΛ. λβʹ.

Περὶ τάξεως διηγήσεων.

ΤΑξομεν δὲ αὐτὰς διὰ τριῶν τρόπων. ὅταν μὲν γὰρ ὦσιν ὀλίγα * πράγματα περὶ ὧν λέγομεν, καὶ γνώριμα τοῖς ἀκούουσι, τῷ προοιμίῳ συνάψομεν, ἵνα μὴ βραχὺ τοῦτο τὸ μέρος καθ' αὑτὸ τεθὲν γένηται. ὅταν δὲ λίαν ὦσιν αἱ πράξεις πολλαὶ καὶ μὴ γνώριμοι, παρ' ἕκαστον συναπτὰς ποιήσομεν, καὶ δικαίας καὶ συμφερούσας, καὶ καλὰς ἀποφανοῦμεν, ἵνα μὴ μόνον πραγματολογοῦντες, ἁπλοῦν τὸν λόγον καὶ μὴ ποικίλον ποιῶμεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀκουόντων τὰς διανοίας ἀναλαμβάνωμεν. ἐὰν δ' ὦσιν αἱ πράξεις μέτριαι καὶ ἀγνοούμεναι, τὴν ἀπαγγελίαν, ἢ τὴν δήλωσιν, ἢ τὴν πρόρρησιν ἐπὶ τῷ προοιμίῳ δεῖ συνωμοειδῆ τιθέναι. τοῦτο δὲ ποιήσομεν, ἐὰν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ τέλος διέλθωμεν, μηδὲν ἄλλο συμπαραλαμβάνοντες, ἀλλ' ἢ τὰς πράξεις αὐτὰς ψιλὰς φράζοντες. καὶ τὰς μὲν διηγήσεις ἐπὶ τοῖς προοιμίοις ὡς δεῖ τάττειν, οὕτως εἰσόμεθα.

* γρ. τὰ πράγματα

ΚΕΦΑΛ. λγʹ.

Περὶ βεβαιώσεως.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα * ἐπὶ βεβαιώσεις, δι' ὧν τὰς προειρημένας πράξεις, ἐκ τῶν πίστεων καὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν συμφερόντων, οἵας ὑπεθέμεθα δείξειν, βεβαιώσομεν. ὅταν μὲν οὖν συναπτὰς ποιῇς, οἰκειόταται ταῖς δημηγορίαις εἰσὶ πίστεις, τά τε τῶν πραγμάτων ἔθη, καὶ τὰ παραδείγματα, καὶ τὰ ἐνθυμήματα, καὶ ἡ δόξα τοῦ λέγοντος. χρηστέον δὲ καὶ ἄν τις τῶν ἄλλων πίστεων παρεμπέσῃ. τάττειν δὲ αὐτὰς ὧδε δεῖ· πρῶτον μὲν τὴν τοῦ λέγοντος δόξαν· εἰ δὲ μή, τὰ τῶν πραγμάτων ἔθη, δεικνύντας ὅτι ταῦθ' ἃ λέγομεν, ἢ τὰ τούτοις ὅμοια, οὕτως εἴθισται γίνεσθαι. ἐπὶ δὲ τούτοις παραδείγματα οἰστέον, καὶ εἰ ὁμοιότης τίς ἐστι, πρὸς τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα προσακτέον. λαμβάνειν δὲ δεῖ τὰ παραδείγματα οἰκεῖα τῷ πράγματι, καὶ τὰ ἐγγύτατα τοῖς ἀκούουσι χρόνῳ ἢ τόπῳ· ἐὰν δὲ μὴ ὑπάρχῃ τοιαῦτα, τῶν ἄλλων τὰ μέγιστα καὶ γνωριμώτατα. μετὰ ταῦτα γνωμολογητέον. δεῖ δὲ καὶ περὶ τὰ μέρη τῶν εἰκότων καὶ τῶν παραδειγμάτων, ἐπὶ τελευτῆς ἐνθυμηματώδεις καὶ γνωμολογικὰς τὰς τελευτὰς ποιεῖσθαι. καὶ τὰς μὲν πίστεις οὕτως ἐπὶ ταῖς πράξεσι προστακτέον. ἐὰν δὲ πιστεύηται τὰ πράγματα εὐθέως ῥηθέντα, τὰς μὲν πίστεις παραλειπτέον· τῷ δὲ δικαίῳ καὶ τῷ νομίμῳ, καὶ τῷ συμφέροντι, καὶ τῷ καλῷ, καὶ τῷ ἡδεῖ, καὶ τῷ ῥᾳδίῳ, καὶ τῷ δυνατῷ, καὶ τῷ ἀναγκαίῳ, τὰς προειρημένας πράξεις βεβαιωτέον. καὶ εἰ μὲν ὑπάρχει, πρῶτον τὸ δίκαιον τακτέον, διεξιόντας διά τε τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ὁμοίου τῷ δικαίῳ, καὶ τοῦ ἐναντίου, καὶ τοῦ κεκριμένου δικαίου. δεῖ δὲ καὶ τὰ παραδείγματα τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις δικαίοις ὅμοια φέρειν.

* γρ. αἱ βεβαι. vel ἐπὶ β.

A Et hoc quidem modo his quæ minùs veriſimilia ſunt, medebimur. Vt autem ſummatim vnà omnia complectamur, & renuntiando, & exponendo, & prædicendo, ex his omnibus, quæ antè diximus, dilucidas, breues, & probabiles narrationes faciemus.

CAPVT XXXII.

De ordine narrationum.

EAs autem tripliciter ordinabimus. Nam ſiquidem ea, de quibus dicimus, pauca ſint auditoribus cognita, exordio narrationem coniungemus, ne pars hæc ſeparatim poſita breuis admodum fiat. Cùm verò negotia & permulta, & incognita ſint, B ad vnumquodque coniunctas narrationes faciemus, eaſque iuſtas, & vtiles, & honeſtas oſtendemus, quo non modò in narrandis rebus occupati ſimplicem & non varietate quadam inſignem orationem faciamus, verùm & auditorum animos capiamus. Sin autem negotia mediocria, & minimè nota ſint, opus eſt, vel renuntiationem, vel expoſitionem, vel prædictionem in exordio vno & eodem quaſi corpore collocemus. Hoc autem faciemus, ſi à rerum initio ad extremum vſque narrando proſequamur, & nihil aliud complectamur, ſed ipſa negotia expeditè declaremus. Quemadmodum igitur in exordio narrationes ordinandæ C ſunt, ita ſcire poterimus.

CAPVT XXXIII.

De confirmatione.

DEinceps autem confirmatio ſequatur neceſſe eſt, per quam prænarrata negotia ex probationibus & iuſtis, & vtilibus, ſicuti nos demonſtraturos polliciti ſumus, confirmabimus. Cùm igitur coniunctas narrationes facere oportet, probationes in conſultationibus quàm commodiſſimè ducuntur à rerum conſuetudine, ab exemplo, à commemoratione, & ab ea, quæ de ora- D tore ſit apud omnes, opinione. Vtendum eſt etiam & ſiqua ex aliis probationum partibus inciderit. Eæ verò ſic ſunt collocandæ: Primùm quidem dicentis opinio: Sin id minùs poterimus, rerum conſuetudines ordinabimus, demonſtrabimúſque & hæc, quæ dicimus, vel his ſimilia hoc modo fieri conſueſſe: deinde verò exempla adferamus. Et ſi qua eſt cum his, quæ à nobis dicuntur, ſimilitudinem adducemus. Ea autem exempla capiamus oportet, quæ tum rei congruant, tum ipſis auditoribus, vel loco, vel tempore ſint proxima. Si autem ſecus ſint, debemus ex aliis quæ maxima & notiſſima ſint, accipere. E Poſt hæc verò ſententiis vtendum eſt. Oportet autem, eas partes quibus probabilia & exempla tractata fuerint, in fine commentationibus & ſententiis terminemus. Et probationes quidem hoc modo ad negotiorum confirmationem adducemus. Si verò narratis rebus continuò ſit fides adhibita, probationes ipſas relinquemus, & à iuſti, & legitimi, & vtilis, & honeſti, & iucundi, & facilis, & poſſibilis, & neceſſarij partibus antè dicta negotia confirmabimus. Et ſi quidem iuſtum ineſt, id primum collocabimus, & per hoc, pérque huic ſimile, & per contrarium, & per iudicatum iuſtum enarrabimus. Et ſimilia his iuſtis, de quibus loqueris, exempla ſunt afferenda.

Habebis autem permulta exempla tum ex his, quæ priuatim apud ſingulos iuſta exiſtimantur, tum etiam ex his quæ in ipſa vrbe, vbi orationem habes, tum demum ex his quæ in alus vrbibus iuſta duci ſolent. Cùm verò hæc omnia hoc modo percurrentes narrauerimus, in ipſiuſque iuſti fine ſententias commentationéſque moderatas, & ſibi inuicem diſſimiles attulerimus, ſi quidem ea pars longa ſit, eiúſque meminiſſe voluerimus, paucis iterabimus. Sin autem mediocris ſit, commemoreturque, tum vbi eam definierimus, aliam quoque partem adiungemus. Eſt autem id huiuſmodi: Quòd iuſtum quidem eſt, auxiliari nos Syracuſanis, ſatis ex iis quæ dicta ſunt demonſtratum exiſtimo. Quòd autem etiam id nobis conductu- rum ſit, enitar edocere. Et cùm rurſus eodem modo, vt de iuſto factitaras, vtile percurreris, & eius extremam partem vel breuiter iterando, vel finiendo abſolueris, itidem aliam partem, quæcunque tibi in manu fuerit, adiunge. Hoc igitur modo aliam alij partem addere & orationem contexere opus eſt. Cùm hæc verò omnia proſecutus fueris, quibus ea, quæ perſuades, confirmare queas, oportet in his de omnibus ſummatim cum commentationibus & ſententiis coloribúſque demonſtres, non ea efficere, & iniuſtum, & pernicioſum, & turpe, & triſte admodum fore. Contrà verò ſummatim addendum eſt, & iuſtum, & vtile & honeſtum, voluptuoſúmque futurum, ſi hæc ad quæ eos exhortaris, effecerint. Vbi verò iam ſatis, abundéque ſententiarum grauitate vſus fueris, quæ perſuades, concluſione terminabis. Et hoc quidem modo quæ propoſita fuerint, confirmabimus. Poſt hanc autem partem de præoccupatione dicere aggrediemur.

CAPVT XXXIV.

De præoccupatione.

EST autem præoccupatio, eorum locorum, qui contra tuam dictionem haberi poſſent, præoccupans reprehenſio. Oportet autem quæ ab aduerſariis dicuntur extenuare, tua verò amplificare, velvti ſuperius in amplificandi tractatu audieras. Opus eſt etiam, conferas vnum vni, cùm tuum ſcilicet maius ſit: & plura pluribus, & vnum multis, & multa vni. Sic ſecundùm omnem ſpeciem varietate debemus vti, noſtra quidem augendo, aduerſariorum autem infirmando, atque deprimendo. Et hoc quidem modo præoccupationibus vtemur. Hæc autem vbi fuerimus proſecuti, iterationibus exitum terminabimus, coloréſque antè dictos ratiocinationis, vel enumerationis, aut electionis, aut interrogationis, aut ironiæ aſſumemus.

CAPVT XXXV.

Suadendi ſpecies.

QVòd ſi ad ferendum aliquibus auxilium ſuaſerimus ſiue priuatis hominibus ſiue vrbibus, paucis dicere conueniet, & ſi qua his in auditores, ſiue amicitia, ſiue gratia, ſiue miſericordia præceſſerit, in medium referre congruū erit. Maximè enim omnes his auxilio eſſe volunt, qui tali animo in eos fuerint. Diligunt enim eos à quibus, vel ab ipſis,

A πολλὰ δὲ ἕξεις λέγειν ἔκ τε τῶν ἰδίᾳ παρ' ἑκάστοις δικαίων ὑπολαμβανομένων, καὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐν ᾗ λέγεις, καὶ ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν. ὅταν δὲ ἅπαντα τὸν τρόπον τοῦτον μετιόντες διέλθωμεν, ἐκ τελευτῆς αὐτοῦ γνώμας καὶ ἐνθυμήματα μέτρια, καὶ ἀλλήλοις ἀνόμοια ἐνεγκόντες, ἐὰν μὲν μακρὰ ᾖ τὸ μέρος, καὶ βουλώμεθα μνημονεύεσθαι, συντόμως παλιλλογήσομεν. ἐὰν δὲ μέτριον ᾖ, καὶ μνημονεύηται, αὐτὸ τὸ μέρος ὁρισάμενοι, πάλιν ἕτερον προθήσομεν. ἔστι δὲ ὃ λέγω τοιόνδε· ὡς μὲν δίκαιόν ἐστιν ἡμᾶς βοηθεῖν Συρακοσίοις, ἐκ τῶν εἰρημένων * ἱκανῶς ἀποδεδεῖχθαι νομίζω· * γ. ἱκανῶς ὡς ἂν
B ὡς δὲ καὶ συμφέρει ταῦτα πράττειν, ἐπιχειρήσω διδάσκειν, πάλιν δὲ περὶ τοῦ συμφέροντος ὁμοιοτρόπως τοῖς προειρημένοις ἐπὶ τοῦ δικαίου μετιὼν, καὶ ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ μέρους, ἢ παλιλλογίαν ἢ ὁρισμὸν ἐπιθεὶς, πάλιν ἕτερον ὅ,τι ἂν ὑπάρχῃ σοι, προτίθει. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἀλλ' ἀεὶ συνάπτειν μέρη καὶ συνυφαίνειν τὸν λόγον. ὅταν δὲ πάντα διέλθῃς, δι' ὧν ἐνδέχεταί σοι βεβαιῶσαι τὴν προτροπὴν, ἐπὶ τούτοις ἅπασι κεφαλαιωδῶς μετὰ ἐνθυμημάτων καὶ γνωμῶν ἢ σχημάτων δείκνυε, ὡς ἄδικον καὶ ἀσύμφορον, καὶ αἰσχρὸν, καὶ ἀηδὲς μὴ ποιεῖν ταῦτα· καὶ ἀντίθες κεφαλαιωδῶς, ὡς δίκαιον, καὶ συμφέρον, καὶ καλὸν, καὶ ἡδὺ πράττειν, ἐφ' ἃ παρακαλεῖς. ὅταν δὲ
C ἱκανῶς ἤδη ἧς ἐγνωμολογηκὼς, τὴν προτροπὴν περατιδεῖσαι. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον βεβαιώσομεν τὰ προτεθέντα. μετὰ δὲ τοῦτο τὸ μέρος λέξομεν τὴν προκατάληψιν.

ΚΕΦΑΛ. λδ'.

Περὶ προκαταλήψεως.

ΑΥτη δέ ἐστι, δι' ἧς τὰς ἐνδεχομένας ἀντιλογίας ῥηθῆναι τοῖς ὑπὸ σοῦ εἰρημένοις προκαταλαμ-
D βάνων διασύρεις. δεῖ δὲ τὰ μὲν ἐκείνων μικρὰ ποιεῖν, τὰ δὲ σαυτοῦ αὔξειν, ὡς ἐν ταῖς αὐξήσεσι παρακήκοας. χρὴ δὲ παραβάλλεσθαι καὶ ἓν πρὸς ἓν, ὅταν τὸ σὸν μεῖζον ᾖ, καὶ πρὸς πλείω πλείω, καὶ ἓν πρὸς πολλὰ, καὶ πολλὰ πρὸς ἓν, διαλλάττοντα κατὰ πάντας τοὺς τρόπους, τὰ μὲν σαυτοῦ αὔξοντα, τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ἀσθενῆ καὶ μικρὰ ποιοῦντα. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον ταῖς προκαταλήψεσι χρησόμεθα. ταῦτα δὲ διελθόντες, ἐπὶ τελευτῇ παλιλλογήσομεν, τὰ προειρημένα σχήματα διαλογισμοῦ λαβόντες, ἢ ἀπολογισμοῦ, ἢ προαιρέσεως, ἢ *ἐξ ἐπερωτήσεως, ἢ εἰρωνείας. * γ. ἐπὶ λογισμῷ, malè. vide c. 20.

E

ΚΕΦΑΛ. λε'.

Περὶ τοῦ προτρεπτικοῦ εἴδους, τοῦ ἀποτρεπτικοῦ.

ΕΑν δὲ ἐπὶ τὸ βοηθεῖν τισι προτρέπωμεν, ἢ ἰδιώταις ἢ πόλεσιν, ἁρμόσει συντόμως εἰπεῖν, καὶ εἴ τις προϋπάρχει τούτοις πρὸς τοὺς ἐκκλησιάζοντας φιλία, ἢ χάρις ἢ ἔλεος. μάλιστα γὰρ τοῖς οὕτω διακειμένοις ἐθέλουσιν ἐπαμύνειν. φιλοῦσι μὲν οὖν πάντες ὑφ' ὧν οἴονται κατὰ τὸ προσῆκον εὖ πεπονθέναι,

ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι, ἢ ὑπ' αὐτῶν, ἢ τῶν φίλων, ἢ αὐτοὶ, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσι. χάριν δ' ἔχουσι τούτοις ὑφ' ὧν οἴονται παρὰ τὸ προσῆκον ἀγαθόν τι πεπονθέναι, ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι, ἢ ὑπ' αὐτῶν, ἢ τῶν φίλων, ἢ αὐτοὶ ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσι. τούτων μὲν οὖν ἄν τι ἐνῇ, χρὴ συντόμως διδάσκειν, καὶ ἐπὶ τὸν ἔλεον ἄγειν. οὕτω ποριούμεθα δὲ ἐλεεινὰ ποιεῖν ἃ ἂν ἐθέλωμεν, ἐὰν συνίδωμεν ὅτι πάντες ἐλεοῦσι τούτους, οὓς οἰκείως ἔχειν αὐτοῖς ὑπειλήφασιν, ἢ οἴονται ἀναξίους εἶναι δυστυχεῖν. δεῖ δὲ ταῦτα ἀποφαίνειν ἔχοντας οὓς ἂν θέλῃς ἐλεεινοὺς ποιεῖν, καὶ ἐπιδεικνύναι αὐτοὺς ἢ κακῶς πεπονθότας, ἢ πάσχοντας, ἢ πεισομένους, ἐὰν μὴ οἱ ἀκούοντες αὐτοῖς βοηθῶσιν. ἐὰν δὲ ταῦτα μὴ ἐνῇ, δεικτέοι ὑπὲρ ὧν λέγεις, ἀγαθῶν ἐστερημένους, ὧν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἢ τοῖς πλείστοις μέτεστιν, ἢ ἀγαθοῦ μηδέποτε τετυχηκότας, ἢ μὴ τυγχάνοντας, ἢ μὴ τευξομένους, ἐὰν μὴ νῦν οἱ ἀκούοντες οἰκτείρωσιν. ἐκ τούτων μὲν οὖν ἐπὶ τὸν ἔλεον ἄξομεν. τὰς δὲ ἀποτροπὰς ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις ποιησόμεθα, τὸν αὐτὸν τρόπον φροιμιαζόμενοι, καὶ τὰ πράγματα διεξιόντες, ταῖς τε πίστεσι χρώμενοι, καὶ τοῖς ἀκούουσιν ἐπιδεικνύντες, ὡς ἐστὶν ἃ πράττειν ἐπιχειροῦσιν, ἄνομα, καὶ ἄδικα, καὶ ἀσύμφορα, καὶ αἰσχρὰ, καὶ ἀηδῆ, καὶ ἀδύνατα, καὶ ἐργώδη, καὶ οὐκ ἀναγκαῖα. ἡ δὲ τάξις ὁμοίως ἔσται, * οἷα ἐν τῷ προτρέποντι. τοῖς μὲν οὖν καθ' αὑτοὺς ἀποτρέπουσιν, οὕτω τὰς τάξεις ποιητέον· τοῖς δὲ πρὸς τὰς ὑφ' ἑτέρων εἰρημένας προτροπὰς ἀντιλέγοντας, πρῶτον μὲν ἐν τῷ προοιμίῳ δεῖ οἷς μέλλουσιν ἀντιλέγειν προθέσθαι· τὰ δ' ἄλλα καθ' αὑτὰ προοιμιάζεσθαι. μετὰ δὲ τὰ προοίμια, μάλιστα μὲν ἕκαστα τῶν προειρημένων καθ' ἓν ἕκαστον προτιθέμενον ἐπιδεικνύειν ὡς οὐκ ἔστι δίκαια, οὐδὲ νόμιμα, οὐδὲ συμφέροντα, οὐδὲ τούτοις ἀκόλουθα, ἐφ' ἃ παρακαλεῖ ὁ ἐναντίος. τοῦτο δὲ ποιήσεις, ἀποφαίνων ἢ ἄδικα ὄντα ἃ λέγει, ἢ ἀσύμφορα, ἢ τούτοις ὅμοια, ἢ ἐναντία τοῖς δικαίοις, καὶ τοῖς συμφέρουσι, καὶ τοῖς κεκριμένοις τοιούτοις. ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ τῶν ἄλλων τὰ ὑπάρχοντα μέτιθι. κράτιστος μὲν οὖν ὁ τρόπος τῆς ἀποτροπῆς οὗτός ἐστιν. ἐὰν δὲ μὴ ἐνδέχηται τοῦτο ποιεῖν, ἐκ τοῦ παραλελειμμένου τρόπου ἀπότρεπε λέγων· οἷον, ἐὰν ὁ ἐναντίος δίκαιον ἀποφήνῃ, σὺ ἐπιχείρει δεικνύναι, ὡς ἐστὶν αἰσχρὸν, ἢ ἀσύμφορον, ἢ ἐργῶδες, ἢ ἀδύνατον, ἢ ὅ,τι ἂν ἔχῃς τοιοῦτον. ἐὰν δὲ ἐκεῖνος ἔχῃ τὸ συμφέρειν, σὺ ἐπιδείκνυε ὡς ἄδικον, κἄν τι ἄλλο ἔχῃς πρὸς τούτῳ. δεῖ δὲ τὰ μὲν αὐτοῦ αὔξειν, τὰ δὲ τοῦ ἐναντίου ταπεινοῦν, ποιοῦντα ὡς ἐν τῷ προτρεπτικῷ εἴρηται. χρὴ δὲ καὶ γνώμας φέρειν καὶ ἐνθυμήματα, καθάπερ ἐκεῖσε, καὶ τὰς προκαταλήψεις λύειν, καὶ ἐπὶ τῇ τελευτῇ παλιλλογεῖν. πρὸς δὲ τούτοις, ἐν μὲν ταῖς προτροπαῖς ἀποφαίνειν, φιλίαν ὑπάρχειν οἷς βοηθεῖν προτρεπόμεθα πρὸς τοὺς προτρεπομένους, καὶ ὀφείλοντας χάριν ἔχειν τοῖς δεομένοις· οἷς δ' οὐκ ἐῶμεν βοηθεῖν, ἢ ὀργῆς, ἢ φθόνου, ἢ ἔχθρας ἀξίους ὑπάρχοντας. ἔχθρας μὲν οὖν ἐμποιήσομεν, ὑπ' ἐκείνων τοὺς προσήκοντας τοῖς ἀποτρεπομένοις ἀποφαίνοντες κακῶς πεπονθότας, ἢ τῶν φίλων, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν.

* γρ. οἷα

A vel ipſorum amicis aliquid beneficij ſiue ipſi, ſiue alij, qui eis curæ ſunt, vel opportunè ſuſcepiſſe, vel ſuſcipere, vel ſuſceptum iri crediderint. His autem habent gratias, qui ſiue ipſi ſiue ipſorum amici, aut in eos aut in eorum neceſſarios boni quippiam opportunè vel contuliſſe, vel conferre, collaturive putentur. Si horum igitur aliquid vnum incidat, id breuiter doceamus, & ad miſericordiam redigamus oportet. Id autem affatim facere poterimus, ſi cognouerimus ſolere omnes in eos miſericordia moueri, quos familiari erga ſe animo eſſe opinentur, aut indignos calamitate ſuſpicantur. Hæc autem in iis eſſe oſtendes, quos miſericordia dignos velis demonſtrare. Eſtque demonſtrandum eos iniquè B paſſos, vel pati, vel paſſuros, vbi minùs his auxilio auditores fuerint. Sin verò hæc in illis non ſunt, demonſtrabis, eos omnium bonorum inopes eſſe, quorum cæteri omnes aut plurimi ſint participes, quique nihil vnquam boni vel nacti fuerint, vel nanciſcantur, nacturive ſint, niſi auditores hoc tempore ad miſericordiam moueantur. Ex his igitur auditores ad miſericordiam inducemus. Diſſuadere autem ex contrariis locis poterimus, eodémque modo exordiemur, & narrabimus, & probationibus vtemur, auditoribúſque oſtendemus, quæ facere aggrediuntur, eſſe & præter leges, & iniuſta & pernicioſa, & turpia, & triſtia, & impoſſibilia, & difficilia, ac minimè neceſſaria. In diſſuadendo verò idem diſpoſitionis C modus ſeruabitur, qui etiam in ſuadendo. Quamobrem qui vltro diſſuadent, diſponere ita poterunt. Qui verò aliorum ſuaſionibus contradicere voluerint, primùm quidem ea in exordio proponere debent, quibus ſint contradicturi: in reliquis verò ſingillatim eſt exordiendum: poſt ſingula verò prædictorum exordia eſt ſecundùm vnumquodque propoſitum maximè demonſtrandum, minimè omnium ea eſſe ad quæ aduerſarius exhortetur, neque iuſta, neque quæ ea ſequuntur. Hoc autem facies, vt oſtendas vel iniuſta eſſe, quæ ille narrat, vel inutilia, vel his ſimilia, aut iuſtis contraria, aut vtilibus, aut his, quæ talia eſſe iudicantur. Eodem quo- D que modo & cætera, quæ inciderint, tractare debebis. Optimus igitur diſſuadendi modus hic eſt. Quòd ſi minùs hoc facere commodè potueris, ex eo, quod reliqueris, genere diſſuadere orando poteris: vt ſiquidem aduerſarius iuſtum eſſe oſtenderit, tu vel turpe eſſe, vel inutile, vel difficile, vel impoſſibile, vel aliud quiduis huiuſmodi enitere demonſtrare. Sin vtile aduerſarius eſſe oſtenderit, iniuſtum ipſe, & ſi quid aliud opportunum ad id habueris, demonſtrabis. Tua præterea augendo, & aduerſarij deprimendo, facies quemadmodum in ſuaſionibus dictum eſt. Decet eodem quoque E modo ſententias commentationéſque afferre, præoccupationéſque refellere, ac breuiter ad exitum iterare. Præterea quoque in ſuaſionibus oſtendendum eſt, aut eos, quibus auxilium ferendum ſuademus, horum amicos eſſe, quos ad id faciundum exhortamur, aut hoc, gratias his deberi, qui deprecantur. Quibus verò auxilium ferre diſſuaſerimus, eos vel ira, vel inuidia, vel odio dignos oſtendemus. In odium quidem adducemus, ſi ab illis aut ipſos auditores, auditorúmve amicos, aut alios, qui his curæ ſint, mali quippiam iniquè paſſos demonſtrabimus.

In iram autem rapiemus, ſi vel auditores ipſos, vel A ipſorum amicos, vel alios, qui his ſunt curæ, indignè neglectos iniuriave affectos oſtendemus. In inuidiam verò contrahemus, ſi ſummatim indignè fortunatos extitiſſe, aut eſſe, aut fore, vel ſi nullius vnquam boni fuiſſe inopes, aut eſſe, aut futuros, vel ſi vnquam malorum quippiam paſſos, aut pati, aut paſſuros demonſtrabimus. Inuidiam igitur, & odium, atque iram hoc modo concitabimus, beneuolentiam vero, & gratiam, & miſericordiam ex his poterimus comparare, quæ in ſuaſionibus dicta ſunt. Eas autem ex antè dictis omnibus contexere ordinareque poterimus. Species igitur ſuadendi, & qualis ipſa ſit, & ex quibus conſtet, & quomodo ea vtendum ſit, ex iis liquidò co- B gnoſcimus.

CAPVT XXXVI.

Laudandi vituperandique ſpecies.

RVrſum autem laudandi vituperandique ſpeciem deinceps conſideremus. Cùm in hoc genere exordiri voluerimus, propoſitiones primùm ordinamus inſimulationeſque diſſoluimus itidem atque in ſuadendo. Ad attentionem vero exhortamur tum ex his quæ in conſultationibus dicta ſunt, tum ex eo quod mirabilia illuſtriaque dica- C mus, vt æquitatem noſtram, eorùmque, quos vel laudamus, vel vituperamus, facinora demonſtremus. In huiuſmodi enim cauſis, vt plurimùm non diſceptationis ſed oſtentationis potiùs cauſa orationem habere conſueuimus. Primùm autem exordia eodem modo conſtituemus, qui in deliberatiuo à nobis genere demonſtratus eſt. Poſt exordium verò partiri debemus & ea quæ extra virtutem ſunt, & ea quæ in ipſa virtute bona conſiderantur, hoc modo, externa quidem bona in bonam valetudinem, & robur, & formæ dignitatem, & diuitias: virtutem verò in ſapientiam, iuſtitiam, & fortitudinem, illuſtréſque diſciplinas diſtribuimus. Horum autem, quæ in virtute poſita locatique D ſunt, iure laudantur, extraria autem ſubducuntur. Robuſtos namque, & pulchros, & nobiles, atque locupletes nequaquam laudare, ſed dicere beatos cõuenit. His autẽ diligenter cõſideratis, poſt exordia de genere primùm dictionẽ ordinabimus. Hoc enim primùm hominibus, ac reliquis animalibus clarum ineſt, vel obſcurum. Proinde rectè quidem aut hominem, aut aliud tale animal ex genere commemorabimus. Cùm verò aut affectum, aut rem, aut orationem, poſſeſſionemve laudare voluerimus, continuò ex iis quæ honeſta adſunt, non abſurdè laudabimus. A genere autem laudare ita conuenit. Si quidem progenitores inſignes fuerunt, debemus omnes ab initio ad eum vſ- E que quem laudatum volumus, reſumere, & in ſingulis progenitoribus clarum aliquid ſummatim apponere. Quòd ſi primi induſtrij inſignéſque fuerint, reliquos verò nihil oratione dignum geſſiſſe contigerit, primos quidem illos eodem modo proſequemur, ignauos autem atque degeneres omittemus, ea vſi cauillatione, quòd propter maiorum multitudinẽ nolimus auditoribus orationis longitudine graues effici: præſertim cùm nemini ſit obſcurum, qui ex bonis clariſque parẽtibus nati ſunt, eos conſentaneè fieri ſuis maioribus nõ diſſimiles.

ὀργὴν δὲ, ἐὰν ἐπιδεικνύωμεν παρὰ τὸ προσῆκον ὀλιγωρημένους, ἢ ἠδικημένους, ἢ τοὺς φίλους ἐκείνων, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν αὐτοί. φθόνον δὲ παρασκευάσομεν συλλήβδην πρὸς τούτους, οὓς ἀποφανοῦμεν ἀναξίως εὖ πεπραγότας, ἢ πράττοντας, ἢ πράξοντας, ἢ ἀγαθοῦ μηδέποτε ἐστερημένους, ἢ μὴ στερουμένους, ἢ μὴ στερησομένους, ἢ * κακοῦ μηδέποτε τετυχηκότας, ἢ μὴ τυγχάνοντας, ἢ μηδὲ τευξομένους. Φθόνον μὲν οὖν καὶ ἔχθραν καὶ ὀργὴν, τὸν τρόπον τοῦτον ἐμποιήσομεν. φιλίαν δὲ καὶ χάριν καὶ ἔλεον, ἐκ τῶν ἐν ταῖς προτροπαῖς. συνθήσομεν δὲ καὶ τάξομεν ἐξ ἁπάντων τῶν προειρημένων αὐτὰς τόνδε τὸν τρόπον. τὸ μὲν οὖν προτρεπτικὸν εἶδος, αὐτό τε ἴσμεν, οἷόν ἐστι, καὶ ἐξ ὧν * συνέστηκε, καὶ ὡς αὐτῷ χρηστέον.

* γρ. κακῶν

* γρ. συνεστήκει

ΚΕΦΑΛ. λϛʹ.

Περὶ τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ καὶ κακολογικοῦ εἴδους.

ΤΟ δὲ ἐγκωμιαστικὸν καὶ κακολογικὸν, πάλιν προθέμενοι σκοπῶμεν. Προοιμιαστέον οὖν καὶ περὶ τούτων, πρῶτον προτιθεμένους τὰς προθέσεις· καὶ τὰς διαβολὰς ἀπολύομεν ὁμοίως, ὥσπερ ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς. ἐπὶ δὲ τὸ προσέχειν παρακαλοῦμεν, ἔκ τε τῶν ἄλλων τῶν ἐν ταῖς δημηγορίαις εἰρημένων, καὶ ἐκ τοῦ θαυμαστὰ καὶ περιφανῆ φάσκειν, καὶ αὐτὸν ἴσα, καὶ τοὺς ἐγκωμιαζομένους, καὶ τοὺς ψεγομένους ἀποφαίνειν πεπραγμένας. ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν τοιούτων εἰδῶν, οὐκ ἀγῶνος ἀλλ' ἐπιδείξεως ἕνεκα λέγομεν. τάξομεν δὲ πρῶτον τὰ προοίμια, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ ἐπὶ τῶν προτρεπτικῶν καὶ ἀποτρεπτικῶν. μετὰ δὲ τὸ προοίμιον, δεῖ διελόμενον τὰ ἔξω τῆς ἀρετῆς ἀγαθὰ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρετῇ ὄντα ποιεῖν οὕτω. τὰ μὲν οὖν ἔξω τῆς ἀρετῆς, εἰς εὐγένειαν, καὶ ῥώμην, καὶ κάλλος, καὶ πλοῦτον· τὴν δὲ ἀρετὴν, εἰς σοφίαν, καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν, καὶ ἐπιτηδεύματα ἔνδοξα. τούτων δὲ τὰ μὲν τῆς ἀρετῆς, δικαίως ἐγκωμιάζεται· τὰ δὲ ἔξω, κλέπτεται. τοὺς γὰρ ἰσχυροὺς, καὶ τοὺς καλοὺς, καὶ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ τοὺς πλουσίους, οὐκ ἐπαινεῖν, ἀλλὰ μακαρίζειν προσήκει. Ταῦτα δὴ λογισάμενοι, μετὰ τὰ προοίμια πρώτην τὴν γενεαλογίαν τάξομεν. πρῶτον γὰρ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις τοῦτο * ὑπάρχει ἔνδοξον ἢ ἄδοξον. τοιγαροῦν τὸν μὲν ἄνθρωπον, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον ζῷον εὐλόγως γενεαλογήσομεν· ὅταν δὲ πάθος, ἢ πρᾶγμα, ἢ λόγον, ἢ κτῆμα, ἀπ' αὐτῶν εὐθὺς τῶν προσόντων ἐνδόξων εὐλόγως ἐπαινέσομεν. γενεαλογεῖν δὲ ὧδε δεῖ. ἐὰν μὲν ὦσιν οἱ πρόγονοι σπουδαῖοι, πάντας ἐξ ἀρχῆς ἀναλαβόντας, μέχρι πρὸς τὸν ἐγκωμιαζόμενον, ἐφ' ἑκάστῳ τῶν προγόνων κεφαλαιωδῶς ἔνδοξόν τι παραθεῖναι. ἐὰν δὲ οἱ πρῶτοι μὲν ὦσι σπουδαῖοι, τοὺς δὲ λοιποὺς συμβέβηκε μηδὲν ἀξιόλογον πρᾶξαι, τοὺς μὲν πρώτους τὸν αὐτὸν τρόπον διελθεῖν, τοὺς δὲ φαύλους παραλιπεῖν, προφασισάμενον ὅτι διὰ πλῆθος τῶν προγόνων, οὐ θέλεις λέγων αὐτοὺς μακρολογεῖν· ἔτι δὲ οὐκ ἄδηλον εἶναι πᾶσιν, ὅτι τοὺς ἐξ ἀγαθῶν γενομένους, εἰκός ἐστι τοῖς προγόνοις ὁμοιοῦσθαι,

* γρ. ὑπάρχει

ἐὰν δὲ οἱ παλαιοὶ πρόγονοι φαῦλοι τυγχάνωσιν ὄντες, οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔνδοξοι, * τούτους δεῖ γενεαλογεῖν, καὶ λέγειν, ὅτι περὶ μὲν ἐκείνων περίεργον ἂν εἴη μακρολογεῖν· τοὺς δὲ πλησίον γεγονότας τῶν ἐπαινουμένων, τούτους ὄντας ἀγαθοὺς ἐπιδείξειν. καὶ δῆλον, ὡς οἵγε τούτων πρόγονοι, σπουδαῖοί τινες ἦσαν. οὐ γὰρ εἰκὸς φαίνεσθαι τοὺς τοιούτους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς εἶναι ἐκ μοχθηρῶν προγεγονότας. ἐὰν δὲ μηδὲν ἀπὸ τῶν προγόνων ἔνδοξον ὑπάρχῃ, λέγε, ὡς αὐτὸς ἐστὶ γενναῖος, συμβιβάζων ὡς εὖ γεγόνασι πάντες οἱ πρὸς ἀρετὴν εὖ πεφυκότες. ἐπιτιμᾶν δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅσοι τοὺς προγόνους ἐπαινοῦσι, λέγων, ὅτι πολλοὶ προγόνων ἐνδόξων τυχόντες, ἀνάξιοι γεγόνασι. λέγε δὲ καὶ ὅτι τοῦτον, οὐ τοὺς προγόνους πρόκειται νῦν ἐγκωμιάζειν. ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ κακολογοῦντα ἐπὶ τῶν μοχθηρῶν προγόνων, ποιητέον τὴν γενεαλογίαν. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον, ἐν τοῖς ἐπαίνοις καὶ ταῖς κακολογίαις τὰς γενεαλογίας τακτέον. εἰ τι δὲ ἔνδοξον αὐτῷ διὰ τὴν τύχην ὑπῆρξε, τοῦτο μόνον * διαφυλάττων, ἔπειτα τὰ παρεπόμενα ταῖς ἡλικίαις ἐρεῖς, καὶ μικρά. τοὺς γὰρ παῖδας οὐχ οὕτω δι᾽ αὐτοὺς, ὡς διὰ τοὺς ἐφεστῶτας οἴονται κοσμίους εἶναι καὶ σώφρονας· διὸ βραχυλογητέον περὶ αὐτῶν. ὅταν δὲ τοῦτον τὸν τρόπον διέλθῃς, ἐπὶ τελευτῇ τοῦ μέρους ἐνθύμημα καὶ γνώμην εἰπὼν, * ἐᾶσαι τοῦτο τὸ μέρος ἐπὶ τῇ τοῦ νεανίσκου ἡλικίᾳ, καὶ τὴν πρόθεσιν ποιήσας, καὶ προστιθέμενος ἢ τὰ ἔργα τοῦ ἐπαινουμένου, ἢ τὸν τρόπον, ἢ τὰ ἐπιτηδεύματα, αὔξειν καθάπερ εἴπομεν πρότερον, ἐν ἀρχαῖς ἐπὶ τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ εἴδους, διεξιὼν ὅτι ὑπὸ τούτου τοῦ ἐπαινουμένου ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ ὄντος, τὸ καὶ τὸ γέγονεν ἔνδοξον, ἢ ὅτι διὰ τοῦτον, ἢ ὅτι διὰ τὸ ἐπιτήδευμα τοῦτο, ἢ ἐκ τούτου, ἢ ἕνεκα τούτου. δεῖ δὲ καὶ ἑτέρων νέων ἐνδόξους πράξεις παριστάναι, καὶ ὑπερβάλλειν δείκνυσθαι τὰς τοῦδε τῶν ἐκείνων, τῶν μὲν ἑτέρου, τὰ ἐλάχιστα τῶν ὑπαρχόντων λέγοντα, τοῦ δ᾽ ὑπὸ σοῦ ἐπαινουμένου, τὰ μέγιστα. χρὴ δὲ καὶ τὰ παρ᾽ ἄλλοις μικρὰ ἔνδοξα πράγματα παριστάναι τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις, καὶ οὕτω μεγάλα φαίνεσθαι. δεῖ δὲ καὶ εἰκάζοντα τὰς πράξεις αὔξειν ὧδε, καὶ ποῖ, καὶ ποῖός τις νέος οὕτω φιλόσοφος ἐγένετο, ὃς πρεσβύτερος γενόμενος μεγάλην ἂν ἐπίδοσιν ἔχει. καὶ ὅστις ἐρρωμένως τοὺς ἐν τοῖς γυμνασίοις ὑπομένων πόνους, σφόδρα τὴν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ φιλοπονίαν ἀγαπήσει. τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον εἰκάζοντες, αὐξήσομεν. ὅταν δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ νεανίσκου διέλθωμεν, καὶ ἐπὶ τελευτῇ τούτου τοῦ μέρους γνώμας καὶ ἐνθυμήματα τάξωμεν, ἢ παλιλλογήσαντες συντόμως τὰ προειρημένα, ἢ τὸ προακτικὸν μέρος τελευταῖον ὁρισάμενοι, πάλιν ἃ διεπράξατο ὁ ὑφ᾽ ἡμῶν ἐγκωμιαζόμενος ἀνὴρ, προθέμενοι, τὴν δικαιοσύνην τάξομεν πρῶτον· καὶ ὁμοιοτρόπως τοῖς προειρημένοις αὐξήσαντες, ἥξομεν ἐπὶ τὴν σοφίαν, ἐὰν ὑπάρχῃ· καὶ ταύτην τὸν αὐτὸν τρόπον διελθόντες, προθέμενοι τὴν ἀνδρείαν, ἐὰν ᾖ, καὶ τὴν αὔξησιν ταύτης πάλιν διαδραμόντες, ὅταν ἐπὶ τελευτῇ τοῦ μέρους τούτου γενώμεθα, καὶ πάντα τὰ εἴδη διεξεληλυθότες ὦμεν, παλιλλογήσαντες ἐν κεφαλαίῳ τὰ προειρημένα, τελευτὴν ἤτοι γνώμην, ἢ ἐνθύμημα παντὶ τῷ λόγῳ ἐπιθήσομεν.

* Quid. πάνυ

* γρ. διαφυλάττων,

* γρ. ὁρίσαι

A Sin autem veteres progenitores obſcuri fuerint, qui verò proximè extiterunt, illuſtres, ab iis eſt laus generis capienda, dicendúmque vt de illis quidem longam repetere quandam orationem ſupervacaneum admodum fuerit. Sed ſi eò laudes referantur, qui proximi iis, qui laudantur, extitiſſent, planè & hi quoque boni probique viri oſtendentur, quódque perſpicuum ſit, horum maiores induſtrios quoſdam inſigneſque extitiſſe. Haud namque veriſimile videri, huiuſmodi homines honeſtos & bonos eſſe, qui ex improbis progenitoribus nati eſſent. Vbi verò nullus maiorum ſit ſplendor, dices ipſum in ſe generoſum eſſe, colligeſque eos omnes ingenuè natos eſſe, qui ingenitam ſibi B virtutem habent, & eos, aliis quoque omnibus longè antecellere, qui ſuos progenitores laudant. Permultos enim qui ex claris maioribus nati eſſent, degeneres extitiſſe, addeſque quod de huius nunc, & non de progenitorum præconiis agatur. Eodem autem modo in vituperationibus origo generis in improbos & maiores referenda eſt. Et ita laudando, ac vituperando quæ ad genus pertinent, ordinabimus. Etſi quid illi, de quo loquimur, præclarum fortuna ceſſerit, hoc duntaxat tuebimur, vt ea, quæ ætati conueniunt, enarremus, & id quidem haud prolixè. Pueri namque tam ſuo ingenio, quàm eorum qui ipſis præfuerint, diligentia, C honeſti pudicique ſunt. Quare breuis de iis eſt habenda oratio. Cum autem hûc modum percurreris, habita ad poſterum commentatione, atque ſententia, debes hanc partem in adoleſcentis ætatem terminare. Et propoſitione deinde facta, aut eius, qui laudatur, res geſtas, aut mores, aut ſtudia amplificabis, quemadmodum ab initio in demonſtratiuo genere prius diximus. Exponeſque, ab hoc quem ipſe laudas, cùm eſſet hac ætate, aut per hunc, aut per ſtudium, aut ex hoc, aut huius gratia tum hoc tum illud præclarum facinus geſtum fuiſſe. Oportet & cæterorum quoque iuuenum præclara facinora colligendo conferre, & huius longè iis maiora eſſe oſtendere; illorum qui-D dem, quæ minima ſunt, huius autem, quem tu laudas, quæ maxima ſunt, enarrando. Conuenit autem & quæ apud alios res illuſtres parum pro dignitate collatæ fuerint, eas abs te dicendo itidem magnas demonſtrari. Et ſemper res ita comparando augendæ & exornandæ ſunt, vt, vbi, & quis iuuenis ita philoſophus vnquam fuit, qui vel ſenior magnum adeò incrementum habuerit? Et qui adeò robuſtè gymnaſiorum labores perfert, vehementer is philoſophiæ ſtudium & induſtriam adamabit. Et hoc quidem modo ſimilitudine & collatione vſi amplificabimus. Cùm verò quæ circa ætatem adoleſcentis conſiderantur, abſoluerimus, in fine hu-E ius partis ſententias commentationeſque locabimus, aut quæ dicta ſunt, breuiter iterantes, aut ad poſtremam partem finientes. Rurſus vbi propoſuerimus quæ geſta ſint ab ipſo viro, quem laudamus, de iuſtitia primùm dicere aggrediemur, quam eodem modo, vt in ſuperioribus, exornantes, ad prudentiam, ſi fuerit, deſcendemus. Et hanc eodem quoque modo abſoluentes, fortitudinem, ſi fuerit, proponemus. Quam eadem amplificationis ratione item percurrentes, cùm ipſius finem partis attigerimus, & omnia genera proſecuti ſimus, ſummatim quæ antè dicta fuerint, iterantes, exitum vel ſententia vel commentatione toti orationi apponemus.

Congruet autem laudibus, nominibus etiam multis circa vnumquodque vti, & ſplendidam facere dictionem, atque magnificam. Eodem quoque modo cùm de nequam hominibus oratio nobis erit, vituperationes conſtituemus. Oportet autem nullis in eum vtamur cauillis, quem carpimus, ſed ipſius dumtaxat vitam enarremus. Sermones enim longè magis quàm iocoſæ obiurgationes, atque cauilla, & auditoribus perſuadẽt, & ægritudine quos vituperamus, afficiunt. Nam huiuſmodi quidem ſales ad ideam vel ſubſtantiam referuntur. Sermones vero ſunt ingeniorum morúmque velvti imagines. Cauendum eſt etiam, ne res turpes nominibus appelles turpibus. Id enim adfert grauitati calumniam. Sed quæ huiuſmodi ſunt, tanquam per ænigma ſignificabimus, & aliarum rerum nominibus rem ipſam manifeſtabimus. Debemus autem in vituperationibus ironia vti, & in iis aduerſarium deridere, quibus ille maximè exultat: & priuatim quidem paucíſque præſentibus eum dehoneſtare. In vulgus autem & multitudinem communes maximè vituperationes maledicere. Vituperationes verò eodem modo poterimus quo etiam & præconia, & augere, & extenuare. Itaque harum ſpecierum ex iis quæ ſuperiùs dicta ſunt, vſum omnem intelligemus.

CAPVT XXXVII.

Accuſationis quæſtioniſque præcepta.

Reliquum eſt, vt accuſandi quærendique præcepta peragamus, quæ rurſus quemadmodũ in iudiciali genere dictum eſt, componemus, ordinabimus, percurremus. Primum igitur in exordiis rem, de qua ſit accuſatio, vel defenſio, proponemus, vt etiam in aliis præmiſſis ſpeciebus. Ad attentionem autem ab iiſdem locis exhortabimur, quos in ſuadendo diſſuadendóq; docuimus. Item etiam de beneuolentia idem quoque modus ſeruandus erit, qui in deliberatiuo genere præmiſſus eſt. Nam is, cui auditores beneuoli ſunt, ex pręterito, aut pręſenti tempore, & is qui nec calumnia affectus ſit, ad eos irritandos vel in ſe, vel in rem ipſam, vel in orationem, beneuolentiam captabit eodem modo, vt illic docuimus. Is vero, in quem neque beneuoli auditores, neque infenſi fuerint, beneuolentiam captare poterit ex præterito præſentive tempore, vel per ſe ipſum, vel per rem, vel per orationem. Ille autẽ, qui apud auditores calumniæ obnoxius factus fuerit, partim miſtim partim priuatim beneuolentiã captabit. Hic igitur modus erit, per quẽ beneuolentia comparabitur. Enimvero, hi aduerſus quos neque bono neque malo animo auditores fuerint, paucis ſunt laudandi, & aduerſarij vituperandi. Oportet autem eos ab iis laudare, quæ videntur maximè auditorũ intereſſe: (dico autem ciuitatis ſtudioſum, amicorum obſeruatorem gratum, miſericordem, & ſimilia) aduerſarios autem ab iis vituperare, quibus auditores ad iram irritantur. Hæc autem ſunt, ciuitatis inimicus, amicorum hoſtis, ingratus, immitis, & huiuſmodi. Opus eſt etiam, laude iudices delenire, quòd iuſti iudices grauéſque ſunt. aduerſariorum præterea defectus, ſi ubi tibi minores extiterint, ſiue ad dicendum, ſiue ad agendum, ſeu ad aliud quicquam, quod in diſceptatione verſetur, erunt oratione complectendi: & iuſtum præterea, & legitimum, & vtile, & quæ deinceps ſequuntur, inducenda.

A ἁρμόσει δὲ ἐν τοῖς ἐπαίνοις, καὶ πολλοῖς ὀνόμασι περὶ ἕκαστον χρησαμένους μεγαλοπρεπῆ τὴν λέξιν ποιῆσαι. τὸν δ' αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τῶν μοχθηρῶν πραγμάτων κακολογοῦντες, τὰς κατηγορίας συστήσομεν. δεῖ δὲ μὴ σκώπτειν ὃν ἂν κακολογῶμεν, ἀλλὰ διεξιέναι τὸν βίον αὐτοῦ. μᾶλλον γὰρ οἱ λόγοι τῶν σκωμμάτων, καὶ τοὺς ἀκούοντας πείθουσι, καὶ τοὺς κακολογουμένους λυποῦσι. τὰ μὲν γὰρ σκώμματα στοχάζεται τῆς ἰδέας, ἢ τῆς οὐσίας· οἱ δὲ λόγοι, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν τρόπων εἰσὶν οἷον εἰκόνες. φυλάττου δὲ καὶ τὰς αἰσχρὰς πράξεις, μὴ αἰσχροῖς ὀνόμασι λέγειν, ἵνα μὴ διαβάλλῃς τὸ ἦθος, B ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα αἰνιγματωδῶς ἑρμηνεύειν, καὶ ἑτέρων πραγμάτων ὀνόμασι χρώμενος, δηλοῦν τὸ πρᾶγμα. χρὴ δὲ ἐν ταῖς κακολογίαις εἰρωνεύεσθαι καὶ καταγελᾶν τοῦ ἐναντίου, ἐφ' οἷς σεμνύνεται, καὶ ἰδίᾳ μὲν καὶ ὀλίγων παρόντων ἀτιμάζειν αὐτόν· ἐν δὲ τοῖς ὄχλοις κοιναῖς μάλιστα κατηγορίαις λοιδορεῖν· αὔξειν δὲ καὶ ταπεινοῦν τὸν αὐτὸν τρόπον τὰς κακολογίας, ὅνπερ καὶ τὰ ἐγκώμια. περὶ μὲν οὖν τούτων τῶν εἰδῶν ἐντεῦθεν εἰδήσομεν τὴν χρῆσιν.

ΚΕΦΑΛ. λϛ´.

C Περὶ τοῦ κατηγορικοῦ εἴδους καὶ ἀπολογητικοῦ.

Λοιπὸν δέ ἐστιν ἡμῖν εἶδος τό, τε κατηγορικὸν, καὶ τὸ ἐξεταστικόν. ταῦτα πάλιν ὡς ἐν τῷ δικανικῷ γένει συνθήσομεν, καὶ τάξομεν, καὶ διέλθωμεν. πρῶτον μὲν οὖν ἐν τοῖς προοιμίοις προθήσομεν τὸ πρᾶγμα, περὶ οὗ κατηγορήσομεν ἢ ἀπολογησόμεθα, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν. προσέχειν δὲ παρακαλέσομεν ἐκ τῶν αὐτῶν, ὧν ἐν τῷ προτρεπτικῷ καὶ ἐν τῷ ἀπολογητικῷ. ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς εὐνοίας· τῷ μὲν εὖ διακειμένῳ, ἐκ τοῦ παρῳχημένου χρόνου, ἢ τοῦ παρόντος, καὶ μηδὲ διαβεβλημένῳ, ὡς πρὸς αὐτὸν, ἢ πρὸς τὸ πρᾶγμα, ἢ πρὸς D τὸν λόγον τοὺς ἀκούοντας δυσχεραίνειν, τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς περὶ ἐκείνων εἴρηται, τὴν εὔνοιαν πειρατέον. τῷ δὲ μήτε εὖ μήτε κακῶς διακειμένῳ, τὴν εὔνοιαν παρασκευαστέον ἐκ τοῦ παρῳχημένου χρόνου, ἢ ἐκ τοῦ παρόντος, ἢ δι' ἑαυτὸν, ἢ τὸ πρᾶγμα, ἢ τὸν λόγον. τῷ δὲ διαβεβλημένῳ, ἔνια μὲν μεμιγμένως, ἔνια δ' ἰδίως πρὸς εὔνοιαν πειρατέον. Οὗτος μὲν οὖν ὁ τρόπος ἔσται, δι' οὗ τὴν εὔνοιαν παρασκευαστέον. τοὺς μὲν γὰρ μήτε εὖ, μήτε κακῶς διακειμένους, αὐτοὺς μὲν συντόμως ἐπαινετέον, καὶ τοὺς ἐναντίους κακολογητέον. δεῖ δὲ αὐτοὺς ἐκ τούτων ἐπαινεῖν, ὧν μάλιστα μέτεστι τοῖς ἀκούουσι. λέ- E γω δὲ φιλόπολιν, φιλέταιρον, ἐλεήμονα, καὶ τὰ τοιαῦτα. τὸν δ' ἐναντίον κακολογεῖν ἐκ τούτων, ἐφ' οἷς οἱ ἀκούοντες ὀργισθήσονται. ταῦτα δέ ἐστι, μισόπολιν, μισόφιλον, ἀχάριστον, ἀνελεήμονα, καὶ τὰ τοιαῦτα. χρὴ δὲ καὶ τοὺς δικαστὰς ἐπαίνῳ θεραπεύειν, ὡς δικασταὶ δίκαιοι καὶ δεινοί εἰσι. συμπαραληπτέον καὶ τὰς ἐλαττώσεις, εἴ που τῶν ἀντιδίκων καταδεεστέρως ἔχει πρὸς τὸ λέγειν, ἢ πράττειν, ἢ ἄλλο τι τῶν περὶ τὸν ἀγῶνα. πρὸς δὲ τούτοις ἐμβλητέον τό, τε δίκαιον, καὶ τὸ νόμιμον, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα.

τὰς μὲν οὖν μήτε εὖ μήτε κακῶς διακειμένας, ἐκ τούτων ἐν τοῖς δικασταῖς τὴν εὔνοιαν ποριστέον· τοὺς δὲ διαβεβλημένους, ἐὰν μὲν ἐκ τοῦ παρῳχημένου χρόνου αἱ διαβολαὶ ὦσι περὶ τὸν λόγον, ἴσμεν ὡς δεῖ τὰ τοιαῦτα λύειν ἐκ τῶν προτέρων. ἐὰν δὲ ἐκ τοῦ παρόντος χρόνου, περὶ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον ἀναγκαῖον διαβεβλῆσθαι, ἐὰν ἀπρεπὴς ᾖ τῷ παρόντι ἀγῶνι, ἢ ὑπεναντίος τοῖς ἐγκλήμασιν, ἢ ὁμολογούμενος τῇ κατηγορίᾳ. ἀπρεπὴς μὲν οὖν γένοιτ' ἂν, ἐὰν ἀγωνίζηται νεώτερος, ἢ πρεσβύτερος ὑπὲρ ἄλλου. ὑπεναντίος δὲ, ἐάν τις ἰσχυρὸς ὢν, ἀσθενεῖ δικάζηται αἰκίας· ἢ ἐάν τις ὑβριστὴς ὢν, ὕβριν ἐγκαλῇ σώφρονι· ἢ ἐάν τις πάνυ πλουσίῳ δικάζηται, πάνυ πένης χρημάτων ἐγκαλῶν. οἱ μὲν οὖν τοιοῦτοι ὑπεναντίοι εἰσὶ τοῖς ἐγκλήμασιν. ὁμολογούμενος δ' ἔσται, ἐάν τις ἰσχυρὸς ὢν, ὑπὸ ἀσθενοῦς αἰκίας διώκηται· ἢ ἐάν τις κλεπτικὸς δοκῶν εἶναι, κλοπῆς δίκην φεύγῃ. ὅλως δὲ οἱ τὰς περὶ αὐτῶν δόξας ὁμοιοτρόπους αὐτοῖς ἔχοντες, ὁμολογούμενοι τοῖς ἐγκλήμασι δόξουσιν εἶναι. περὶ μὲν οὖν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, ἐκ τοῦ παρόντος χρόνου τοιαῦται γίνονται διαβολαί. αἱ δὲ περὶ τὸ πρᾶγμα συμβαίνουσιν, ἐάν τις πραγματεύηται πρὸς οἰκείους φίλους, ἢ ξένους, ἢ ἰδίους, ἢ περὶ μικρῶν, ἢ αἰσχρῶν. ταῦτα γὰρ ἀδοξίαν τοῖς δικαζομένοις ποιεῖ. πῶς οὖν τὰς διαβολὰς τὰς προειρημένας ἀπολυσόμεθα, τοῦτο δηλώσω. δύο μὲν δὴ στοιχεῖα λέγω κοινὰ κατὰ πάντων· τὸ μὲν, οἷς ἂν νομίζῃς τοὺς κριτὰς ἐπιπλήξειν, προκαταλάμβανε αὐτοὺς, καὶ ἐπίπληττε· τὸ δὲ ἕτερον, εἰς τὰς πράξεις, μάλιστα μὲν εἰς τοὺς ἀντιδίκους ἀποθέψῃς· εἰ δὲ μή, εἰς ἄλλους τινὰς, προφάσει χρώμενος, ὅτι οὐχ ἑκὼν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιστῶν ἀναγκαζόμενος, εἰς τὸν ἀγῶνα κατέστης. καθ' ἑκάστην δὲ τὴν διαβολὴν τάδε χρὴ προφασίζεσθαι· τὸν μὲν νεώτερον, πρεσβυτέρων φίλων ἀπορίαν τῶν ἀγωνιουμένων ὑπὲρ αὐτοῦ, ἢ μέγεθος ἀδικημάτων, ἢ προθεσμίας χρόνου, ἢ πλῆθος, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. ἐὰν δὲ ὑπὲρ ἄλλου λέγῃς, ῥητέον ὡς διὰ φιλίαν συνηγορεῖς, ἢ δι' ἔχθραν τοῦ ἀντιδίκου, ἢ διὰ τὸ τοῖς πράγμασι παραγενέσθαι, ἢ διὰ τὸ τῷ κοινῷ συμφέρον, ἢ διὰ τὸ ἔρημον εἶναι, καὶ ἀδικεῖσθαι ᾧ συνηγορεῖς. ἐὰν δὲ ὁμολογούμενος τῷ ἐγκλήματι, ἢ ὑπεναντίος τῇ κατηγορίᾳ γένηται, τῇ τε προκαταλήψει χρῆσθαι, καὶ λέγειν, ὡς οὐ δίκαιον καὶ νόμιμον, οὐδὲ συμφέρον ἐκ τῆς ὑπολήψεως ἢ τῆς ὑποψίας *καταγινώσκειν, πρὶν τοῦ πράγματος ἀκοῦσαι. τὰς μὲν οὖν περὶ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν διαβολὰς, οὕτω λύσομεν. *τὰ δὲ περὶ τὸ πρᾶγμα οὕτως ἀπωσόμεθα, τὴν αἰτίαν εἰς τὸν ἐναντίον τρέποντες, ἢ λοιδορίαν ἐγκαλοῦντες αὐτοῖς, ἢ ἀδικίαν, ἢ πλεονεξίαν, ἢ φιλονεικίαν, *καὶ ὀργὴν προφασιζόμενοι, ὅτι τοῦ δικαίου δι' ἄλλου τρόπου τυχεῖν ἀδύνατον. τὰς μὲν οὖν ἰδίας διαβολὰς, ἐπὶ τῶν δικαστηρίων οὕτω λύσομεν· τὰς δὲ κοινὰς πᾶσι τοῖς εἴδεσιν, ὡς ἐπὶ τῶν προτέρων εἰδῶν εἴρηται. τάξομεν δὲ τὰ δικανικὰ προοίμια, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ καὶ τὰ δημηγορικά. κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ τὰς ἀπαγγελίας συνάψομεν τοῖς προοιμίοις, καὶ ἢ περὶ τὰ μέρη πιστὰς καὶ δικαίας ἀποφαίνομεν, ἢ αὐτὰς ὑφ' ἑαυτὰς σωματοειδεῖς ποιήσομεν.

* γ. προκαταληψ.

* γ. τὰς δὲ

* Interpr. λέγ.

A Cùm iudices igitur neque bono neque malo animo in nos fuerint, ex iis beneuolentiam captabimus. Si quis verò in calumnia ſit, idque ex præterito tempore, & circa orationem, ſcite ex antè dictis poterimus quo pacto inſimulationes ſoluere oporteat. Quòd ſi ex præſenti tempore calumnia fuerit, neceſſe eſt circa ipſum hominem eam fieri: aut ſi Ineptus præſenti controuerſiæ, aut ſi criminibus ſubcontrarius, aut ſi pro confeſſo accuſationi obnoxius videatur. Ineptus quidem fuerit, ſi aut iunior, aut ſenior pro alio diſceptet. Subcontrarius verò eſſet, ſi quis robuſtus imbecillum verberationis accuſet, aut ſi quis contumelioſus contumeliæ temperantem inſimulet, aut ſi quis admo- B dum pauper hominem ditiſſimum pecuniarum egens in iudicium deuocet. Itaque huiuſmodi homines ſubcontrarij criminibus ſunt. Pro confeſſo autem erit, ſi quis fortis robuſtuſque exiſtens, ab infirmo & imbecillo verberationis accuſetur, aut ſi quis fur exiſtimatus, furti reus in iudicium arceſſatur. Vt autem omnia vno complectamur verbo, hi, quorum moribus ſimilis eſt hominum opinio, videbuntur criminibus eſſe obnoxij. Circa ipſum igitur hominem ex inſtanti tempore calumniæ huiuſmodi fieri poterunt: circa rem autem eæ contingent, ſi quis aduerſus domeſticos amicos, aut aduerſus hoſpites, aut in ſuos, vel de prauis vel de turpibus rebus negotia adferat. Hæc enim C infamiam diſceptantibus afferunt. Quemadmodum igitur eas inſimulationes ſumus diſſoluturi, deinceps oſtendam. Duo eſſe communia in omnibus elementa exiſtimo: alterum quidem, vt quibus rebus correpturos iudices aduerſarios putes, his eos præueniens corripias. Alterum verò eſt, ſi res in aduerſarios quidem maximè, ſin id minùs, in alios quoſdam trãsferas, ea vſus cauillatione quòd non ex ſententia tua, ſed ab aduerſariis coactus in certamen deſcenderis. In vnamquamque verò calumniam hæc argumentari conuenit. Iunior quidem cauſabitur, aut ſeniorum, aut amicorum, qui pro ſe diſceptent, ſolitudinem, aut criminũ magnitudinem, aut temporis præſcriptionem, aut rerum D multitudinem, aut aliud quid huiuſmodi. Si vero habueris pro alio dictionem, dicendum erit, te amicitiæ gratia aduocatum fieri, aut aduerſarij motum inimicitiis, aut quia negotiis interfueris, aut ob vtilitatem publicam, aut quia is cui patronus venis, & ab omnibus eſt deſertus, & iniuria premitur. Quòd ſi crimini pro confeſſo obnoxius, vel ſubcontrarius accuſationi effici videatur, cùm præoccupatione vtendum eſt, tum etiam dicendum vt neque iuſtum, neque legitimum, neque vtile ſit ex opinione ac ſuſpicione ferre priùs ſententiam, quàm res fuerit audita. Quæ igitur circa ipſum hominem ſunt, hoc pacto inſimulationes diluemus: eas verò, quæ circa rem ſunt, ita repellemus. Cauſam in aduerſarium reiiciemus, vel ſi maledictum ei cri- E mini demus, vel ſi iniuriam, aut cupiditatem, aut pertinaciam, aut iram prætendamus, quòd nullo alio modo ius conſequi poſſibile ſit. Priuatas igitur calumnias apud iudices ita diluemus: communes verò omnibus ſpeciebus ſoluere poterimus, quemadmodum in ſuperioribus dictum eſt. Exordia verò in genere iudiciali eodem modo collocabimus, ſicvti etiam in deliberatiuo. Eadem etiã ratione narrationes exordio coniungemus, quas vel particulatim probabiles eſſe iuſtaſque oſtendemus: aut ipſas ſeparatim, tanquam in vnum corpus, ordinabimus.

Deinde verò erit confirmatio, quam, ſi quidem rebus ipſi aduerſarij contradixerint, ex probationibus, ſin autem conſenſerint, ex iuſtis, & vtilibus, & his ſimilibus confirmare debemus. Collocanda ſunt ex probationibus primùm quidem teſtimonia, & ſi quæ nobis ex quæſtionibus confeſſiones fuerint. Demum verò ſi nullo modo veriſimilia ea fuerint, ſententiis & commentationibus: ſin autem non omnino veriſimilia, probabili, demum exemplis, & coniecturis, & ſignis, & argumentis, demum verò commentationibus & ſententiis confirmare debemus. Quòd ſi veriſimilia fuerint, probationes quidem omittemus: iuſtis autem, quemadmodum in antè dictis, vtemur. Et hoc quidem modo confirmabimus. Poſt confirmationem autem, vbi ea quæ in aduerſarios ſunt, collocauerimus, præoccupabimus eas res, quas veriſimile fuerit aduerſarios dicturos. Et ſi quidem aduerſarij rem negarint, probationes illas à nobis dictas amplificabimus: quas verò illi dicturi ſunt, reprehendemus & extenuabimus. Si verò fateantur & legitima, & iuſta eſſe, quæ ſecundùm ſcriptas leges à nobis inductas oſtenderimus, enitendum eſt vt his ſimul leges, quas & iuſtas & honeſtas, & conducibiles vniuerſæ Reipublicæ plures iudicarint, tales etiam eſſe oſtendamus: quas autem aduerſarij induxerunt, eas contra habere demonſtremus. Quòd ſi minùs commodè hæc dici quiuerint, iudices commonefaciendi ſunt, eos non de lege, ſed de re iudicare, quódque iurati ſint ſecundùm leges latas ſententiam latum ire; & doceas haud hoc tempore decere leges, ſed in conſtitutis diebus eas ferre. Sed ſi contigerit, rem his legibus agitari, quæ iniquæ eſſe videantur, dicendum erit, non legem rem huiuſmodi, verùm iniquitatem eſſe, cùm lex quidem ad vtilitatem feratur, hæc autem afferat ciuitati perniciem. Dicendum etiam erit, haud contra leges facturos, ſi huic legi contrariam ſententiam tulerint, ſed leges potiùs laturos, ne ſit improbis iniquiſque decretis vtendum. Oportet autem ad id collectionem afferre, quòd nulla lex prohibet Reipublicæ benefacere: ſed improbas leges authoritate priuare, aliud nihil eſſe, quàm ciuitatem beneficio donare. Quaſcunque igitur ex his legibus, quæ nullam ambiguitatem continent, habuerimus, ex talibus præuenientes abundè contradicere poterimus. De ambiguis verò legibus ſi iudices ita ſenſerint, vt tibi expedit, oportet hæc demonſtrare. Quòd ſi iudex dicat quemadmodum aduerſarij, condocefaciendus eſt, legumlatorem non hoc ſenſiſſe, quod ab illo dicitur, quódque conducit ipſis iudicibus legem ita dicere. Verùm ſi nullo modo poſſis in contrarium ſententiam commutare, oſtende aliud nihil poſſe contrariam legem dicere, atque ipſe dicas. Et quo quidem pacto oporteat vti legibus, ex his quæ diximus, abundabis. Summatim verò ſi peccaſſe omnino fateantur, & ex iuſti tamen & legitimi partibus defenſionem parent: ex his ea ſunt confutatione præuenienda, quæ dicturi illi videantur. Sin autem peccaſſe fateantur, & ſibi tamen ignoſci poſtularint, ſic talia oportet confutare. Primùm quidem dicendum erit, deterioris eſſe moris, quódque tunc illi crimen in imprudentiam reiiciunt, cùm ſe deprehenſos intuentur.

A τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἔσται βεβαίωσις, ἂν μὲν ἀντιλέγωνται τὰ πράγματα ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων, ἐκ τῶν πίστεων· ἂν δὲ ὁμολογῆται, ἐκ τῶν δικαίων, καὶ ἐκ τῶν συμφερόντων, καὶ ἐκ τῶν τούτοις ἀκολούθων. τάττειν δὲ δεῖ τῶν μὲν πίστεων πρώτας τὰς μαρτυρίας, καὶ τὰ ἐκ τῶν βασάνων ἡμῖν ὁμολογηθέντα, ἂν ὑπάρχῃ. ἔπειτα βεβαιοῦν, ἂν μὲν* πιθανὰ ᾖ, γνώμαις καὶ ἐνθυμήμασιν· ἐὰν δὲ μὴ παντελῶς πιθανὰ ᾖ, τῷ εἰκότι· ἔπειτα τοῖς παραδείγμασι, καὶ τοῖς τεκμηρίοις, καὶ τοῖς σημείοις, καὶ τοῖς ἐλέγχοις· τελευταῖον δὲ τοῖς ἐνθυμήμασι, καὶ ταῖς γνωμολογίαις. ἐὰν δὲ ὁμολογῆται τὰ πράγματα, τὰς μὲν πίστεις ἐατέον, τῇ δὲ δικαιολογίᾳ, ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, χρηστέον. B καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον βεβαιώσομεν. μετὰ δὲ τὴν βεβαίωσιν, τὰ πρὸς τοὺς ἀντιδίκους τάττοντες, προκαταληψόμεθα αὐτῶν τὰ ἐπίδοξα λέγεσθαι. ἐὰν μὲν οὖν ἐξαρνῶνται τὸ πρᾶγμα, τὰς μὲν ὑφ' ἡμῶν πίστεις εἰρημένας αὐξητέον, τὰς δὲ ὑπ' ἐκείνων μελλούσας λέγεσθαι, διασυρτέον καὶ ταπεινωτέον. ἐὰν δὲ ὁμολογοῦντες ὦσιν, ἔννομα καὶ δίκαια ἀποφαίνειν κατὰ τοὺς γεγραμμένους νόμους· καὶ οὓς μὲν ἡμεῖς προφερόμεθα, καὶ τοὺς ὁμοίους τούτοις, δικαίους, καὶ καλούς, καὶ συμφέροντας τῷ κοινῷ τῆς πόλεως κεκρισμένους ὑπὸ τῶν πολλῶν, C πειστέον εἶναι πειρατέον ἐπιδεικνύειν· τοὺς δὲ τῶν ἀντιδίκων, τὰ ἐναντία. ἐὰν δὲ μὴ ἐνδέχηται ταῦτα λέγειν, ὑπομίμνησκε τοὺς δικαστάς, ὅτι οὐχ ὑπὲρ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τοῦ πράγματος δικάζουσιν, ὀμόσαντες κατὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους τὴν ψῆφον οἴσειν· καὶ δίδασκε ὅτι οὐ νομοθετεῖν νῦν πάρεισιν, ἀλλ' ἐν ταῖς περὶ τούτων κυρίαις ἡμέραις. ἂν δὲ ἡμῖν συμβαίνῃ τὸ παρὰ μοχθηροὺς καὶ δοκοῦσιν εἶναι νόμους τὸ πρᾶγμα πεπρᾶχθαι, ῥητέον ὡς οὐ νόμος, ἀλλ' ἀνομία τὸ τοιοῦτόν ἐστιν. ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐπὶ τὸ ὠφελεῖν τίθεται· οὗτος δὲ βλάπτει D τὴν πόλιν. ῥητέον δὲ καὶ ὡς οὐ παρανομήσουσιν, ἂν τούτῳ τῷ νόμῳ ἐναντίαν ψῆφον θῶνται, ἀλλὰ νομοθετήσουσιν, ὥστε μὴ χρῆσθαι δόγμασι πονηροῖς καὶ παρανόμοις. δεῖ δὲ καὶ τοῦτο συμβιβάζειν, ὡς οὐδεὶς νόμος κωλύει τὸ κοινὸν εὖ ποιεῖν. τοὺς δὲ φαύλους νόμους ἀκύρους ποιεῖν, εὐεργετεῖν τὴν πόλιν ἐστί. περὶ μὲν οὖν τῶν σαφῶς εἰρημένων νόμων, ὁποίους ἂν αὐτῶν ἔχωμεν, ἐκ τῶν τοιούτων προκαταλαμβάνοντες, ἀντιλέγειν εὐπορήσομεν. περὶ δὲ τῶν ἀμφιβόλων, ἐὰν οὕτως ὑπολαμβάνωσιν ὥς σοι συμφέρῃ, δεῖ ταῦτα E ὑποδεικνύειν, ἂν δὲ ὡς ὁ ἐναντίος * λέγῃ, χρὴ διδάσκειν, ὡς ὁ νομοθέτης οὐ τοῦτο διενοεῖτο ὃ σὺ λέγεις, καὶ ὅτι συμφέρει αὐτοῖς οὕτω λέγειν τὸν νόμον. ἐὰν δὲ μὴ δυνατὸς ᾖς ἐπὶ τὸ ἐναντίον μεθιστάναι, δείκνυε, ὡς οὐδὲν ἄλλο λέγειν ὁ ἐναντίος δύναται νόμος, ἢ ὃ σύ. καὶ περὶ μὲν τῶν νόμων, ὡς δεῖ χρῆσθαι, τοῦτον τὸν τρόπον μετιὼν, εὐπορήσεις. καθόλου δέ, ἂν ὁμολογήσαντες, ἐκ τῶν δικαίων καὶ τῶν νομίμων τὴν ἀπολογίαν ποιεῖσθαι μέλλωσιν, ἐκ τούτων τὰ ἐπίδοξα ῥηθήσεσθαι προκαταληπτέον. ἐὰν δὲ ὁμολογήσαντες, συγγνώμης ἀξιῶσι τυχεῖν, ὧδε χρὴ προεξαιρεῖσθαι τὰ τοιαῦτα τῶν ἀδικιῶν. πρῶτον μὲν λεκτέον, ὡς κακοηθέστερον ἦν, καὶ ὡς τὰ τοιαῦτα ἐξαμαρτάνειν φασὶν ὅταν γνωσθῶσιν,

* κ. ἀνάγκη

* κ. λέγει

ὥστε εἰ τούτῳ συγγνώμην ἕξετε, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας τῆς τιμωρίας ἀφήσετε. ἔπι δὲ λέγε, ὡς εἰ τῶν ὁμολογούντων ἐξαμαρτάνειν ἀποψηφιεῖσθε, πῶς τῶν μὴ ὁμολογούντων καταψηφιεῖσθε; λεκτέον δὲ, ὅτι εἰ καὶ ἐξημάρτεν, οὐκ ἐμὲ δεῖ διὰ τὴν τούτου ἁμαρτίαν ζημιοῦσθαι. πρὸς δὲ τούτοις ῥητέον, ὡς οὐδὲ ὁ νομοθέτης τοῖς ἁμαρτάνουσι συγγνώμην ἔχει· οὐκοῦν δίκαιον οὐδὲ τοὺς δικαστὰς κατὰ τοὺς νόμους κρίνοντας. ἐκ μὲν οὖν τούτων τὰς συγγνώμας προεξαιρησόμεθα, καθάπερ ἐν ἀρχαῖς δεδηλώκαμεν. συλλήβδην δὲ τὰ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων μέλλοντα λέγεσθαι καὶ πρὸς πίστιν καὶ δικαιολογίαν καὶ συγγνώμην, ἐκ τῶν προειρημένων προκαταληψόμεθα. μετὰ δὲ ταύτην τὴν αἰτίαν ἀναλογητέον ἐν κεφαλαίῳ τὸν λόγον ὅλον. καὶ συντόμως, ἐὰν ἐνδέχηται, πρὸς μὲν τοὺς ἐναντίους ἔχθραν, ἢ ὀργὴν, ἢ φθόνον τοῖς δικασταῖς ἐμποιητέον· πρὸς δὲ ἡμᾶς, φιλίαν, ἢ χάριν, ἢ ἔλεον. ὅθεν δὲ ταῦτα γίνεται, ἐν τῷ δημηγορικῷ, ἐπὶ τῶν προτροπῶν καὶ ἀποτροπῶν εἰρήκαμεν, καὶ ἐν τῷ ἀπολογητικῷ εἴδει πάλιν ἐπὶ τελευτῆς διέξιμεν. τὸν μὲν οὖν πρῶτον λόγον, ἐὰν κατηγορῶμεν, ἐν τοῖς δικανικοῖς οὕτω καὶ συνθήσομεν καὶ τάξομεν. ἐὰν δὲ * ἀπολογησόμεθα, τὸ μὲν προοίμιον ὁμοιοτρόπως τῷ κατηγοροῦντι συστήσομεν· τῶν δὲ κατηγορουμένων, ἃ μὲν εἰδέναι τοὺς ἀκούοντας ἐποίησε, παραλείψομεν· ἃ δὲ δοξάζειν, ταῦτα προεκθέμενοι, μετὰ τὸ προοίμιον διαλύσομεν, τούς τε μάρτυρας, καὶ τὰς βασάνους, καὶ τοὺς ὅρκους, ἀπίστους ποιήσομεν, ὡς προακηκόας· εἰ μὲν τὰ πράγματα πιστὰ ᾖ, τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογίαν, ἐπὶ τὸν ἐκ τοῦ παραλειπομένου τόπον μεταβιβάζοντες· εἰ δ' εἶεν οἱ μάρτυρες οἱ βασανισθέντες πιστοὶ, ἐπὶ τὸν λόγον, ἢ τὴν πρᾶξιν, ἢ ὅ,τι ἂν ἄλλο ἔχῃς ἐπὶ τῶν ἐναντίων πιστότατον. ἂν δὲ τὸ λυσιτελὲς, ἢ τὸ ἔθος ἐπιφέρων, σου κατηγορήσῃ, ἀπολογοῦ μάλιστα μὲν ὡς λυσιτελές ἐστι τὸ κατηγορούμενον. εἰ δὲ μὴ, ὅτι οὐκ εἰώθασι τὰ τοιαῦτα πράττειν, οὔτε σὺ, οὔτε οἱ σοὶ ὅμοιοι· ἢ ὅτι οὐ τοῦτον τὸν τρόπον. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς οὕτω λύσεις. τὸ δὲ παράδειγμα, πρῶτον μὲν, ἂν δύνῃ, δείκνυε ὡς οὐχ ὅμοιόν ἐστι τῷ ἐγκαλουμένῳ. εἰ δὲ μὴ, ἕτερον φέρε αὐτὸς παράδειγμα ἐκ τῶν ἐναντίων παρὰ τὸ εἰκὸς γενόμενον. τὸ δὲ τεκμήριον λύε, φράζων δι' ἃς αἰτίας ἐνδέχεται τἀναντία συμβῆναι· τὰς δὲ γνώμας καὶ τὰ ἐνθυμήματα, ἢ παράδοξα ἀπόφαινε, ἢ ἀμφίβολα. τὰ δὲ σημεῖα, πλειόνων ὄντων ἀπόφαινε σημεῖα, καὶ μὴ μόνου τοῦ σοὶ ἐγκαλουμένου. καὶ τὰ μὲν τῶν ἐναντίων ἐπὶ τὸ ἐναντίον ἄγοντες, ἢ ἐπὶ τὸ ἀμφίβολον, ἀπίθανα τοῦτον τὸν τρόπον καταστήσομεν. ἂν δ' ὁμολογῶμεν τὰ ἐγκαλούμενα πεποιηκέναι, ἐκ τοῦ δικαίου καὶ νομίμου μετιόντες, ἐννομώτερα καὶ δικαιότερα τὰ ἡμέτερα ἀποδεικνύναι πειρασόμεθα. ἂν δὲ μὴ τοῦτο ἐνδέχηται, εἰς ἁμάρτημα ἢ ἀτύχημα καταφεύγοντας, καὶ μικρὰς τὰς βλάβας ἀποφαίνοντας, συγγνώμης τυγχάνειν πειρατέον· τὸ μὲν ἁμαρτάνειν, κοινὸν πάντων ἀνθρώπων ἐπιδεικνύντας, τὸ δὲ ἀδικεῖν, ἴδιον τῶν πονηρῶν.

* γρ. ἀπολογησώμεθα,

A Proinde ſi huic ignoſcitis, alios item omnes ſuppliciis atque cruciatibus liberabitis. Dic etiam & illud, Si eos, qui peccaſſe confitentur, abſolueris, quo pacto inficiantes condemnabitis? Dicendum etiam erit, Etſi imprudenter errauit, non tamen decet me ob huius imprudentiam detrimento affici. Præterea dicetur, Cùm neque legumlator imprudenter delinquentibus ignoſcit, eo neque à iudicibus, qui ſecundùm leges iudicant, ignoſci iure poteſt. Ex his igitur atque ſimilibus eos qui ſibi ſecundum poſtulant, confutare poterimus: ſicuti etiam ab initio expoſuimus. Vt compendio autem vtar, quæcunque ſint aduerſarij dicturi, & ad probationem, & ad iuris ſui partes afferendas, & ad veniam poſtulandam, B ex ante dictis præoccupabimus. Poſt hanc autem cauſam tota eſt oratio per enumerationem ſummatim repetenda, & breuiter (ſi fieri poteſt) iudicum animi in aduerſarios quidem, vel ad odium, vel ad iram, vel ad inuidiam, in nos autem ad beneuolentiam, vel gratiam, vel miſericordiam commouendi. Quibus autem rebus hoc fiat, in deliberatiuo genere, in ſuaſionibus & diſſuaſionibus diximus, ac rurſum in defenſionis ſpecie ad finem percurremus. Orationis igitur principium in iudiciali genere, ſi quidem accuſemus, ita componemus, & ordinabimus: ſi verò defendamus, exordium, quemadmodum & in accuſan- C do, conſtituemus. Eas autem res, quarum accuſamur, quibúſque accuſator ſcientiam auditoribus fecerit, relinquemus: quibus verò opinionem reliquerit, haſce, vbi poſt exordium propoſuerimus, diſſoluemus: teſteſque, & quæſtiones, & iuramenta refellemus, quemadmodum antea audiſti. Et ſi quidem res credibiles fuerint, poterimus ipſarum reſponſionem in eius quod relictum ſit, locum transferre. Quòd ſi teſtes per quæſtiones fidem fecerint, aut in orationem, aut in negotium, aut in quodcunque aliud fuerit in aduerſariis maximè veriſimile, ipſorum eſt reſponſio transferenda. Si verò aut contra vtilitatem publicam, aut contra conſuetudinem ac- D cuſator te feciſſe criminetur, debes defendere id maximè eſſe vtile, quòd ab eo crimini datur, vel ſi id minùs potueris, dices vt neque abs te, neque ab iis qui tibi ſint ſimiles, aut quòd non hoc modo huiuſmodi res geri conſueuerit. Probabile igitur ita ſolues. Exemplum verò debes primùm, ſi potes, demonſtrare id haudquaquam eſſe criminationi ſimile, vel aliud tibi ex contrariis præter veriſimilitudinem exemplum ferendum eſſe. Coniecturam autem potes confutare, ſi dicas quibus cauſis contraria ſignificare contigerit. Sententias verò, atque commentationes, aut improbabiles aut ambiguas oſtendas oportet. Signa autem non eius ſolùm cuius ipſe ſis accu- E ſatus, ſed rerum plurimarum ſigna eſſe oſtende. Et ea quidem, quæ ab aduerſariis dicta fuerint, in contrarium aut ambiguum conuertentes, poterimus hoc modo improbare. Si verò quorum nos accuſator criminatur, ea feciſſe fateamur, idque ex iuſti & legitimi partibus defendere pergamus, magis legitimas res noſtras iuſtioreſque demonſtrare elaborabimus. Quòd ſi minùs commodè fieri potuerit, ad imprudentiam caſúmque defugiemus, iacturaſque paruas eſſe oſtendemus, & ignoſcendum nobis eſſe argumentabimur: demonſtrantes quàm omnium quidem hominum per imprudentiam delinquere commune ſit: ſed afficere iniuria, improborum eſſe proprium.

Dices etiam æquum & bonum eſſe, & iuſtum & conducibile his ignoſcere, qui per imprudentiam deliquerint. Neminem enim omnium ſcire, ſi quid aliquando ſibi huiuſmodi euenturum ſit. Oſtendendum eſt etiam, ſi quid aduerſarius ipſe aberrauerit, & veniam tamen conſecutus ſit. Poſt hæc eæ præoccupationes ſequuntur, quæ ab aduerſariis dictæ ſunt. Harum igitur alias ſatis ſuperque à rebus ipſis ſoluere poterimus. Sed ſi calumniętur, ſcriptas nos orationes recitare, aut quò eas recitemus meditari, aut mercede conductos patronos fieri, ad hæc talia contraueniamus oportet, diſſimulandóque dicamus minimè omnium lege prohiberi, aut ſe ſcripta, aut illum non conſcripta loqui. Lege namque talia patrare non permitti, loqui verò vt quiſque velit, facilè ſini. Dicendum quoque erit, vſque adeò aduerſarij delicta vel ipſius eius ſententia permagna eſſe, vt exiſtimet me nunquam dignè in ſe accuſando ſatisfacere poſſe, niſi quæ dicturus eſſem, & antea ſcriberem, ac multum temporis meditatus ſim. Ad ſcriptarum igitur orationum calumnias ſic occurrere poterimus. Si verò dixerint, nos diſcere meditarique dicendi facultatem, confitebimur id quidem, dicemúſque. Nos quidem, quos ais diſcere, neque calumniatores, neque contentioſi certè ſumus. Tu verò, qui oratoriam tenes, cùm hoc tempore, tum ſæpe alias nos calumniis circumuenire deprehenſus es. Quare conducere ciuilius videtur, vt & ille oratoriam diſcat. Non enim ſic malum neque inſimulatorem eum fore. Eodem quoque modo ſi quis nos mercede conductos cauſarum patronos dicat, & fatebimur, & cauillabimur, huiúſque rei authorem accuſatorem noſtrum ac reliquos omnes demonſtrabimus. Mercedum autem ſpecies diuidemus, dicemúſque, alios pecuniis, alios gratis, alios ſuppliciis, alios honoribus aduocatos aſſiſtere. Te igitur gratis id obedire muneris oſtende: aduerſarium verò dicito ne paruo quidem pretio aduocatum aſſiſtere. Eum namque vt aliquid argenti iniuſtè capiat, non autem ne perſoluat, in iudicium ire. Idem quoque modus ſeruandus eſt, ſi quis nos aut aliquos edocere dixerit, qui controuerſiis apud iudices vtantur, aut iudiciales orationes conſcribere. Nam & alios omnes oſtendes prò viribus adiumento amicis eſſe, & docendo quidem, & conſulendo: & artificioſiſſimè in huiuſmodi rebus occurres. Oportet autem & circa interrogationes atque reſponſiones quotquot in huiuſmodi ſpeciebus inciderint, ne nos negligentia vlla capiat, ſed quæ reſpondeo, concedantur, quæque negentur, ſunt conſideranda. Conceſſiones igitur ſunt huiuſmodi: Mihi filium enecaſti: Enecaui equidem: nam ille in me priùs diſtrinxit gladium. Filium mihi pulſaſti: Pulſaui equidem: iniuria enim in me priùs manus iniecit. Mihi caput confregiſti: Confregi equidem: nam noctu impetum in meam feciſti domum. Tales igitur conceſſiones legibus freti nonnunquam facimus. Huiuſmodi verò negationes legem declinant. Mihi filium occidiſti: Non ego quidem, ſed lex occidit. Hæc autem omnia ita oportet reſpondere, cùm duarum legum altera iubet hoc faciendum, altera non vetet. Quæ igitur in aduerſarios dicenda ſunt, ex his omnibus colliges.

A λέγε δὲ ὅτι καὶ ἐπιεικὲς καὶ δίκαιον καὶ συμφέρον ἐστὶν συγγνώμην ἔχειν τοῖς ἁμαρτίαις. οὐδεὶς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων εἴ τι τοιοῦτον αὐτῷ συμπεσῇ. ἀπόφαινε καὶ τὸν ἐναντίον, εἴ τι ἐξήμαρτεν, συγγνώμης τυχεῖν ἀξιώσαντα. μετὰ δὲ ταῦτα αἱ προκαταλήψεις αἱ ὑπὸ τῶν ἐναντίων εἰρημέναι. τὰς μὲν οὖν ἄλλας, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων εὐπορήσομεν λύειν. ἐὰν δὲ διαβάλλωσιν ἡμᾶς, ὡς γεγραμμένους λόγους λέγομεν, ἢ λέγειν μελετῶμεν, ἢ ὡς ἐπὶ μισθῷ τινι συνηγοροῦμεν, χρὴ πρὸς τὰ τοιαῦτα ὁμόσε βαδίζοντας εἰρωνεύεσθαι, καὶ περὶ μὲν τῆς γραB φῆς λέγειν, μὴ κωλύειν τὸν νόμον, ἢ αὐτὸν γεγραμμένα λέγειν ἢ ἐκεῖνον ἄγραφα. τὸν γὰρ νόμον οὐκ ἐᾶν τοιαῦτα πράττειν· λέγειν δὲ ὅπως ἄν τις βούληται συγχωρεῖν. ῥητέον δὲ καὶ ὅτι οὕτως ὁ ἐναντίος οἴεται μεγάλα ἠδικηκέναι, ὥστ' οὐ νομίζειν με κατ' ἀξίαν κατηγορῆσαι, εἰ μὴ γράφοιμι, καὶ πολὺν χρόνον σκεψαίμην. περὶ μὲν οὖν τὰς τῶν γεγραμμένων λόγων διαβολὰς οὕτως ἀπαντητέον. ἂν δὲ φάσκωσιν ἡμᾶς λέγειν μανθάνειν καὶ μελετᾶν, ὁμολογήσαντες ἐροῦμεν. ἡμεῖς μὲν οἱ μανθάνοντες, ὡς φής, οὐ φιλόδικοί ἐσμεν· σὺ δὲ ὁ λέγειν μὴ ἐπιστάμενος, καὶ νῦν ἡμᾶς καὶ πρότερον ἑάλως συκοφαντῶν· ὥστε C λυσιτελὲς φαίνεται τοῖς πολίταις, κἀκεῖνον μανθάνειν ῥητορεύειν· οὐ γὰρ οὕτω πονηρὸν οὐδὲ συκοφάντην αὐτὸν εἶναι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κἂν ἡμᾶς ἐπὶ μισθῷ συνηγορεῖν λέγῃ τις, ὁμολογήσαντες εἰρωνευσόμεθα, καὶ τὸν αἰτιώμενον ἡμᾶς ἐπιδείξομεν τοῦτο ποιοῦντα, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας. τῶν δὲ μισθῶν διαιρεῖν τὰ εἴδη, καὶ λέγειν, ὡς οἱ μὲν ἐπὶ χρήμασιν, οἱ δὲ ἐπὶ χάρισιν, οἱ δὲ ἐπὶ τιμωρίαις, οἱ δὲ ἐπὶ τιμαῖς συνηγοροῦσιν. * αὐτὸν μὲν οὖν ἀπόφαινε διὰ χάριν συνηγοροῦντα. τὸν δ' ἐναντίον λέγε, οὐδ' ἐπὶ μικρῷ μισθῷ συνηγορεῖν. ὅπως γὰρ λάβῃ ἀργύριον ἀδίD κως, οὐχ ὅπως μὴ ἐκτίσῃ, δικάζεται. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ ἐὰν ἡμᾶς δικάζεσθαι τινας λέγῃ διδάσκειν, ἢ λόγους δικανικοὺς συγγράφειν. ἀπόφαινε γὰρ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας καθ' ὅσον δύνανται τοὺς φίλους ὠφελεῖν, καὶ διδάσκοντας καὶ συμβουλεύοντας· καὶ οὕτως ἐντέχνως περὶ τῶν τοιούτων ἀπαντήσεις. χρὴ δὲ καὶ περὶ τὰς ἐρωτήσεις καὶ τὰς ἀποκρίσεις, ὁπόσαι πίπτουσιν εἰς τὰ τοιαῦτα εἴδη, μὴ ῥαθύμως ἔχειν, ἀλλὰ διακρίνειν τὰς ὁμολογίας καὶ τὰς ἀρνήσεις ἐν ταῖς ἀποκρίσεσιν. ὁμολογίαι μὲν οὖν εἰσιν αἱ τοιαίδε· Ἀπέκτεινάς μου τὸν υἱόν· ἀπέκτεινα πρότερον ἐπ' ἐμὲ σίE δηρον * αἰρούμενον. Συνέκοψάς μου τὸν υἱόν· ἔγωγε ἀδίκων χειρῶν ἄρχοντα. Κατέαξάς μου τὴν κεφαλήν· ἐγὼ βιαζομένου σου νύκτωρ εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν εἰσιέναι. αἱ μὲν οὖν τοιαῦται ὁμολογίαι τοῦ νομίμου πιστεύουσαι, ὁμολογοῦνται. αἱ δὲ τοιαίδε ἀρνήσεις παρεκκλίνουσι τὸν νόμον. Ἀπέκτεινάς μου τὸν υἱόν· οὐκ ἔγωγε, ἀλλ' ὁ νόμος. τὰ δὲ τοιαῦτα πάντα οὕτω δεῖ ὑποκρίνεσθαι, ὅταν τῶν νόμων ὁ μὲν κελεύῃ τοῦτο ποιεῖν, ὁ δὲ κωλύῃ. τὰ μὲν οὖν πρὸς τοὺς ἀντιδίκους, ἐκ τούτων ἁπάντων συνάξεις.

* Sylb. αὐτόν. h. c. ἑαυτόν

* γρ. ἀράμενον.

μετὰ δὲ ταῦτα παλιλλογία τῶν εἰρημένων ἤδη συντόμως A ἀνάμνησις. χρήσιμος δέ ἐστι παρὰ πάντας τοὺς καιρούς· ὥστε καὶ παρὰ μέρος καὶ παρὰ εἶδος τῇ παλιλλογίᾳ χρηστέον. μάλιστα δὲ ἁρμόττει πρὸς τὰς κατηγορίας, καὶ τὰς ἀπολογίας· ἔτι δὲ * περὶ τὰς προτροπὰς καὶ ἀποτροπάς. οὐ γὰρ μόνον ἀναμνῆσαι δεῖν φαμὲν περὶ τῶν εἰρημένων ἐνταῦθα, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκωμίων καὶ τῶν κακολογιῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς κριτὰς εὖ διαθεῖναι, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους κακῶς· δι' ὃ καὶ τελευταῖον τοῦτο τῶν ἐν τῷ λόγῳ μερῶν τάττομεν. ἔστι δὲ μνημονικὸν ποιεῖν ἐν κεφαλαίῳ, ἀπολογιζόμενον περὶ τῶν εἰρημένων, ἢ διαλογιζόμενον, ἢ προσερωτῶντα, τῶν μὲν σαυτοῦ, τὰ βέλτιστα· τῶν δὲ ἐναντίων, τὰ φαυλότα- B τα· εἰ δὲ βούλει, ἐρωτήσεως σχῆμα ποιησάμενον. ὁποῖα δὲ τούτων ἕκαστόν ἐστιν, ἐκ τῶν προτέρων ἴσμεν. εὖ δὲ διαθήσομεν ἡμᾶς, καὶ τοὺς ἐναντίους κακῶς, ὥσπερ ἐπὶ τῶν προτροπῶν καὶ ἀποτροπῶν, ἀποφαίνοντες κεφαλαιωδῶς, ἐφ' οἷς εὖ πεποιήκαμεν τοὺς ἀδικοῦντας, ἢ ποιοῦμεν, ἢ ποιήσομεν, ἢ αὐτοὶ, ἢ ἡμέτεροι φίλοι, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν, ἢ πάλιν τοὺς κρίνοντας αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσι· καὶ διεξιόντες αὐτοῖς, ὡς νῦν καιρὸς χάριτας ἡμῖν τῶν ὑπηργμένων ἀποδοῦναι· καὶ πρὸς τούτοις ἐλεεινοὺς ἡμᾶς αὐτοὺς καθιστάντες, ἐὰν ἐνδέχηται. τοῦτο δὲ ποιήσομεν, ἐπιδεικνύντες ὡς πρὸς τοὺς ἀκούοντας οἰκείως ἔχομεν, καὶ ἀναξίως δυστυχοῦμεν, C κακῶς πρότερον πεπονθότες, ἢ νῦν πάσχοντες, ἢ πεισόμενοι, ἐὰν μὴ βοηθῶσιν ἡμῖν οὗτοι. ἐὰν δὲ μὴ τοιαῦτα ὑπάρχῃ, διεξιόντες τίνων ἀγαθῶν ἐστερήμεθα, ἢ στερισκόμεθα, ἢ στερησόμεθα, ὀλιγωρηθέντες ὑπὸ τῶν κρινόντων, ἢ ὡς ἀγαθοῦ μηδέποτε ἐτύχομεν, ἢ μὴ ἐπιτυγχάνομεν, ἢ μὴ ἐπιτευξόμεθα, μὴ τούτων ἡμῖν συμβοηθησάντων. ἐκ γὰρ τούτων ἐλεεινοὺς καταστήσομεν ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ πρὸς τοὺς ἀκούοντας εὖ διαθήσομεν. διαβαλοῦμεν δὲ τοὺς ἀντιδίκους καὶ φθονεῖσθαι ποιήσομεν, ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις, ἀποφαίνοντες ὑπὸ τούτων, ἢ τῶν τούτοις φίλων τοὺς ἀκούοντας, ἢ ὧν αὐτοὶ κήδονται, κακῶς D πεπονθότας, ἢ πάσχοντας, ἢ πεισομένους παρὰ τὸ προσῆκον. ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων, καὶ μῖσος καὶ ὀργὴν πρὸς αὐτοὺς ἕξουσιν. ἂν δὲ μὴ ταῦτα ἐνδέχηται, συνάξομεν ἐξ ὧν φθόνον τοῖς ἀκούουσι κατὰ τῶν ἐναντίων ἐργασόμεθα. τὸ γὰρ φθονεῖν, πλησίον τοῦ μισεῖν ἐστί. φθονήσονται δὲ συλλήβδην, ἐὰν * ἀναξίους αὐτοὺς εὖ πράττοντας ἀποφαίνωμεν, καὶ πρὸς τοὺς ἀκούοντας ἀλλοτρίως ἔχοντας, διεξιόντες ὡς ἀγαθὰ πολλὰ πεπόνθασιν ἀδίκως, ἢ πάσχουσιν, ἢ μέλλουσι πείσεσθαι, ἢ ἀγαθοῦ οὐδέπω πρότερον ἐστερήθησαν, ἢ νῦν οὐ στερίσκονται, ἢ οὐ στερήσονται, ἢ κακοῦ οὐδέπω τετυχηκότες, ἢ νῦν οὐ τυγχάνοντες, ἢ οὐ E τευξόμενοι, ἐὰν μὴ νῦν αὐτοὺς οἱ κριταὶ κολάσωσιν. ἐκ τούτων μὲν οὖν ἐν τοῖς ἐπιλόγοις εὐμενῶς μὲν αὐτοῖς, κακῶς δὲ τοὺς ἐναντίους διαθήσομεν. ἐκ δὲ τῶν προειρημένων ἁπάντων ἐντέχνως καὶ τὰς κατηγορίας καὶ τὰς ἀπολογίας τάξομεν.

* γ. περὶ τὰς π.

* Quidam ἀναξίως

Poſt hæc autem eorum quæ antè dixerimus, iteratione, breuis eſt admonitio adhibenda. Ea verò eſt vtilis omni tempore: quamobrem & ſingulis in ſpeciebus ea iteratione vtendum eſt. Verùm in accuſationibus maximè & defenſionibus ea congruit. Itidem quoque in ſuaſionibus atque diſſuaſionibus. Neque ſolùm ea hic commemorare quæ antè dixerimus, quemadmodum in laudando, & vituperando, verùm etiam amicos iudicum in beneuolentiam noſtram conciliare, & in aduerſarios concitare debemus. Hanc verò iterationem in orationis partibus poſtremam conſtituimus. Hæc enim facit vt reminiſcaris, ſummatim quæ dicta ſunt, enumerando, aut ratiocinando, aut interrogando, tua quidem quæ optima ſunt: aduerſariorum autem, quæ nequiſſima, ſiquidem interrogationis figura vti volueris. Cuiuſmodi autem vnumquodque horum ſit, ex iis cognoſcere poſſumus, quæ ſuperiùs dicta ſunt. In beneuolentiam verò noſtram iudices conciliabimus, & in aduerſarios concitabimus ex iis beneficiis, vt etiam in deliberatiuo genere ſummatim oſtendimus, quibus nos, aut amici noſtri ipſos, à quibus iniuriam ſuſcipimus, ipſorumve neceſſarios, ſeu iudices ipſos, vel eos, qui eis curæ ſunt, ſiue affecerimus, ſiue afficimus, ſiue ſumus affecturi, & ſi ipſis dixerimus nunc tempus eſſe referendarum pro ſuſceptis beneficiis gratiarum: & ſi eos in commiſerationem ſi opus fuerit, adduxerimus. Hoc autem eo faciemus, quò noſtram in auditores beneuolentiam demonſtremus, & quàm indignè ob ea quæ malè paſſi fuerimus, aut patimur, paſſurive ſumus, miſeria premumur, niſi hi nobis adiumento fuerint. Si verò nihil nobis adſit huiuſmodi, commemorabimus quibus bonis priuati fuerimus, aut priuamur, aut priuabimur, vbi iudices nos neglexerint, ſeu vt numquam boni quippiam nacti fuerimus, aut nanciſcimur, aut nacturi ſumus, niſi ab iis auxilium meruerimus. Ex his namque commiſeratione nos dignos conſtituemus, & auditores nobis conciliabimus. Aduerſarios verò calumniis circunuentos in inuidiam & odium apud auditores ex horum contrariis adducemus, cùm oſtenderimus, ab iis aut horum amicis auditores ipſos, ipſorúmve neceſſarios, mali quippiam indignè paſſos, aut pati, aut paſſuros. Ex huiuſmodi enim rebus ad odium & iram in aduerſarios rapientur. Sin autem hæc fieri commodè nequiuerint, ea in vnum redigemus, quibus auditores in aduerſarios ad inuidiam concitemus. Inuidia namque propinqua eſt odio. His autem ſummatim inuidebitur, ſi eos indignè fortunatos, & ab auditoribus animo alienos oſtenderimus, percurrentes quàm multa bona iniuſtè paſſi fuerint, aut patiuntur, paſſurive ſunt: aut quàm nunquam nullius boni indiguerint, vel indigent, vel indigebunt: aut quàm in nihil unquam mali inciderint, ſeu incidunt, ſeu incident, niſi nunc à iudicibus puniantur. Ex his igitur rebus auditorum nobis animos ad beneuolentiam in concluſionibus conſtituere, & in aduerſarios contrà commouere poterimus. Ex omnibus verò ſuprà dictis accuſationes defenſionéſque quàm aptiſſimè ordinabimus.

CAP.

A

CAPVT XXXVIII.

De quæſtionis ſpeciebus.

QVærendi autem ſpecies ſeparatim quidem ipſa raró conſtituitur, ſed aliis ſpeciebus commiſcetur, & aduerſus contradictiones maximè eſt vtilis. Verumtamen ne huius nos ordo lateat, ſi quando vel oratio, vel vita hominum, aut actio, aut ciuitatis adminiſtratio quærenda contingeret, idem etiam hac de parte ſummatim percurram. Eſt igitur quærentibus eodem quaſi modo exordiendum, ſicuti etiam calumnia circumuentos oportere docuimus. Quare cùm B idoneas in principiis cauſas attulerimus, quibus id rectè facere videamur, ita ad quærendum veniemus. Cauſæ autem congruent in ciuilibus quidem conuentibus, quòd haud contentione quadam, quin potiùs ne auditores lateat, id facimus: demùm quòd nobis hi priùs moleſti fuerint. In priuatis verò vel inimicitias, vel prauas eorum, qui quæruntur, conſuetudines, vel in eos ipſos beneuolentiam, vel vt quæ agunt remittentes, non ampliùs hæc faciant, proferre oportebit. In publicis autem, ſi legitimum, & iuſtum, & publicam vtilitatem proferemus. Ex iis autem & his ſimilibus exordio conſtituto, ac ſingulis deinceps propoſitis, aut dictis, aut ge- C ſtis, aut cogitatis, quæremus, eaque demonſtrabimus, & iuſtis, & legitimis, & priuatis, & publicis vtilitatibus aduerſari. Et omnia demum conſiderabimus, ſi quo in loco ipſa ſibi vel moribus proborum hominum officiiſve diſſentiunt. Sed ne in ſingulis enarrandis longiore vtamur oratione, quo pluribus illuſtrium ſtudiorum, aut rerum, aut verborum, aut conſuetudinum, res eorum, quos quærimus, aduerſari oſtenderimus, eo ipſos obſcuriores apud auditores conſtituemus. Opus eſt autem, non triſti & acerbo quodam, ſed miti manſuetóque vultu quæramus. Hoc enim modo veriſimiliores reddentur apud auditores habitæ orationes, & oratores ipſi nul- D lum de ſe relinquent inſimulationi locum. Vbi verò diligenter omnia quæſieris, atque amplificaueris, orationis exitum breui iteratione terminabis, & vt eorum, quæ dicta fuerint, auditores reminiſcantur, efficies. Has igitur ſpecies vbi hoc pacto conſtituerimus, pulcherrimè ipſis vti poterimus.

ΚΕΦΑΛ. λη΄.

Περὶ τοῦ ἐξεταστικοῦ εἴδους.

ΤΟ δ' ἐξεταστικὸν εἶδος, αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ οὐ πολλάκις συνίσταται, τοῖς δὲ ἄλλοις εἴδεσι μίγνυται, καὶ μάλιστα πρὸς τὰς ἀντιλογίας χρήσιμόν ἐστιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅπως μηδὲ τούτου τὴν τάξιν ἀγνοῶμεν, ἄν ποθ' ἡμῖν λόγον, ἢ βίον, ἢ πρᾶξιν ἀνθρώπων, ἢ διοίκησιν πόλεως ἐξετάζειν συμβῇ, δίειμι, καὶ περὶ τούτου κεφαλαιωδῶς. φροιμιαστέον μὲν οὖν σχεδὸν ὁμοιοτρόπως B τοῖς διαβεβλημένοις καὶ τοῖς ἐξετάζουσι ταῦτα. ὥστε προφάσεις ἐν ἀρχαῖς εὐλόγους ἐνεγκόντες, δι' ἃς δόξομεν εἰκότως τοῦτο ποιεῖν, οὕτως ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν ἥξομεν. ἁρμόττουσι δὲ αἱ τοιαίδε, ἐν μὲν τοῖς πολιτικοῖς συλλόγοις ὡς οὐ φιλονεικίᾳ τοῦτο ποιοῦμεν, ἀλλ' ὅπως μὴ λάθῃ τοὺς ἀκούοντας. εἶτα ὅτι ἡμᾶς οὗτοι πρότερος ἠνώχλησαν. ἐν δὲ τοῖς ἰδίοις, ἢ ἔχθραν, ἢ * τὰ ἔθη τῶν ἐξεταζομένων φαῦλα ὄντα, ἢ φιλίαν, πρὸς τοὺς ἐξεταζομένους, ἢ ὅπως ἀνέντες, ἃ πράττουσι, μηκέτι ταῦτα ποιήσωσιν. ἐν δὲ τοῖς δημοσίοις, τὸ νόμιμον, τὸ δίκαιον, τὸ τῷ κοινῷ συμφέρον. φροιμιασάμενοι δὴ ἐκ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων, ἐφεξῆς ἕκαστον προτιθέμενοι C τῶν ῥηθέντων, ἢ πραχθέντων, ἢ διανοηθέντων ἐξετάσομεν, ἐνδεικνύντες αὐτά, καὶ τοῖς δικαίοις, καὶ τοῖς νομίμοις, καὶ τοῖς ἰδίᾳ καὶ κοινῇ συμφέρουσιν ἐναντιούμενα, καὶ πάντα σκοποῦντες, εἴπου αὐτὰ αὑτοῖς ἐστιν ἐναντία, ἢ τοῖς ἤθεσι τῶν χρηστῶν ἀνθρώπων, ἢ τοῖς εἰκόσιν. ἵνα δὲ μὴ μηκύνωμεν τὸν λόγον καθ' ἓν ἕκαστον λέγοντες, ὅσῳ ἂν πλείοσι τῶν ἐνδόξων ἐπιτηδευμάτων, ἢ πραγμάτων, ἢ λόγων, ἢ ἐθῶν, ἐναντιούμενα τὰ τῶν ἐξεταζομένων ἀποφαίνωμεν τοῖς ἀκούουσι, τοσούτῳ μᾶλλον οἱ ἐξεταζόμενοι ἀδοξοῦσι. δεῖ δὲ πικρῷ τῷ ἤθει μὴ ἐξετάζειν, ἀλλὰ πρᾳεῖ. τοῦτον γὰρ τὸν D τρόπον οἱ λόγοι γιγνόμενοι, πιθανώτεροι φανήσονται τοῖς ἀκούουσιν. * οἱ δὲ λέγοντες αὐτούς, ἥκιστα διαβάλλουσιν. ὅταν δὲ πάντα ἀκριβῶς ἐξητακὼς αὐξήσῃς αὐτά, παλιλλογίαν ἐπὶ τῇ τελευτῇ σύντομον ποίησον, καὶ τοὺς ἀκροατὰς περὶ τῶν εἰρημένων ἀνάμνησον. τὰ μὲν οὖν εἴδη πάντα τοῦτον τὸν τρόπον τάττοντες, ἐντέχνως αὐτοῖς χρησόμεθα.

* Sylb. τὰ ἤθ.

* κ. οἱ δὲ λέγοντες, αὐτοῖς ἥ.

CAPVT XXXIX.

Peroratio antè dictorum omnium per enumerationem & amplificationem.

E

OPus eſt præterea orando & ſcribendo in id quàm maximè enitamur elaboremúſque, vt pro rerum natura verba commodemus, & ita noſmetipſos trita conſuetudine iis cunctis exerceamus, vt eorum vſus nobis in promptu ſit: atque vt ex arte quidem dicere poſſimus, tum in priuatis publicíſque diſceptationibus; tum iis etiam in ſermonibus, quos aduerſus alios habuerimus, plurima hinc & artificioſiſſima adiumenta ſuſcipiemus. Elaborandum eſt etiam vt non circa verba orator duntaxat, verumetiam

ΚΕΦΑΛ. λθ΄.

Ἐπίλογος τῶν προειρημένων ἁπάντων.

ΔΕῖ δὲ καὶ λέγοντας καὶ γράφοντας ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι κατὰ τὰ προειρημένα τοὺς λόγους ἀποδιδόναι, καὶ συνεθίζειν αὑτοὺς τούτοις ἅπασιν ἐξ ἑτοίμου χρῆσθαι. καὶ περὶ μὲν οὖν τὸ λέγειν ἐντέχνως, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις, καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς ἀγῶσι, κἂν ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους ὁμιλίαις, ἐντεῦθεν πλείστας καὶ τεχνικωτάτας ἀφορμὰς ἕξομεν. χρὴ δὲ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι, μὴ μόνον περὶ τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ

A περὶ τὸν βίον τὸν αὐτοῦ, διακοσμοῦντα ταῖς ἰδέαις ταῖς προειρημέναις. συμβάλλεται γὰρ ἡ περὶ τὸν βίον παρασκευὴ, καὶ πρὸς τὸ πείθειν, καὶ πρὸς τὸ δόξης ἐπιεικοῦς τυγχάνειν. πρῶτον μὲν οὖν διελέσθαι χρὴ τὰ πράγματα, κατὰ τὴν ὅλην τοῦ παιδεύματος διαίρεσιν, ὅτι πρῶτον, ἢ δεύτερον, ἢ τρίτον, ἢ τέταρτον μεταχειριστέον· εἶτα σαυτὸν ποιεῖσθαι παρασκευὴν, ὥσπερ ἐν τοῖς προοιμίοις διήλθομεν τὰ περὶ τῶν ἀκροατῶν. εὐμενεῖς μὲν οὖν τὰ περὶ σαυτὸν ποιήσεις, ἐὰν οἷς ὁμολογεῖς, ἐμμένῃς, καὶ διαφυλάττῃς φίλους τοὺς αὐτοὺς διὰ παντὸς τοῦ βίου, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων φαίνῃ μὴ μεθιστάμενος, ἀλλ᾽ ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς χρώμενος. B προσέξουσι δέ σοι, ἐὰν μεγάλας καὶ καλὰς μεταχειρίζῃ τὰς πράξεις, καὶ τοῖς πολλοῖς συμφερούσας. εὐμενεῖς δὲ γινόμενοι, ὅταν ἐπὶ τὴν πράξεων ἔλθῃ, ὅσαι τὴν κακῶν ἀποτροπὴν ἔχουσι τὴν δ᾽ ἀγαθῶν παρουσίαν, ταύτας μὲν ὡς συμφερούσας αὐτοῖς, ἀποδέξονται. ὅσαι δὲ τἀναντία παρασκευάζουσιν αὐτοῖς, ταύτας ἀποδοκιμάσουσιν. αὐτὶ δὲ τοῦ ταχεῖαν καὶ σαφῆ καὶ μὴ ἄπιστον τὴν διήγησιν λέγεσθαι, τὰς πράξεις δεῖ ταύτας ποιεῖσθαι. ταχέως μὲν οὖν ἐπιτελέσεις, ἂν μὴ πάντα πράττειν ἅμα βούλῃ, ἀλλὰ πρότερον τὸ πρῶτον, C ἔπειτα τὸ ἑξῆς. καθαρῶς δὲ, ἂν μὴ ταχὺ τῆς πράξεως παυόμενος, ἄλλα πράγματα μεταχειρίζῃ, πρὶν ταύτην ἐπιτελέσαι. μὴ ἄπιστος δὲ, ἂν μὴ παρὰ τὸ ἦθος τὸ σαυτοῦ πράττῃς. πρὸς δὲ τούτοις, ἂν μὴ προσποιῇ τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους εἶναί σοι. ἐκ δὲ τῶν πίστεων ληψόμεθα· περὶ ὧν μὲν ἐπιστήμην ἔχομεν, κατὰ τὴν ταύτης ἐξήγησιν τὰς πράξεις ἐπιτελεῖν· περὶ ὧν δὲ τυγχάνομεν ἀγνοοῦντες, κατὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαῖνον. ἀσφαλέστατον γὰρ πράττειν περὶ τῶν οὕτως ἐχόντων, πρὸς τὸ εἰωθὸς ἀποβλέποντας. εἰς δὲ τὸν πρὸς τοὺς ἀντιδίκους ἀγῶνα, D ἐν μὲν τοῖς λόγοις, ἐκ τῶν * λεγομένων ποιήσομεν βεβαιότητα περὶ ἡμῶν. ἐν δὲ τοῖς συμβολαίοις τοῦτο ποιήσομεν, ἐὰν κατὰ τοὺς νόμους αὐτὰ μεταχειριζώμεθα τοὺς ἀγράφους καὶ τοὺς γεγραμμένους μετὰ μαρτύρων ὡς βελτίστων ὁριζομένοις χρόνοις. ἐκ δὲ τοῦ ἐπιλόγου, περὶ μὲν τῶν λελεγμένων ἀναμνήσομεν τοὺς ἀκροατὰς, τὰ πραχθέντα ἐν κεφαλαίῳ αὖθις εἰπόντες. ἐξ ὧν δὲ πράττομεν, ἀναμνήσομεν οὕτως, ἐπειδὰν τὰς αὐτὰς πράξεις, ἢ τὰς ὁμοίας μεταχειριζώμεθα ταῖς προτέραις. φιλικῶς δὲ διακείσονται πρὸς ἡμᾶς, ἐὰν πράττωμεν ἐξ ὧν εὖ πεπονθέναι δό- E ξουσιν, ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι. μεγάλα δὲ πράξομεν, ἐὰν πολλῶν αἰτίους καὶ καλῶν πράξεις μεταχειριζώμεθα. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον χρὴ τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ παρασκευάζειν· ἐκ δὲ τῆς προτέρας συντάξεως, περὶ τοὺς λόγους γυμνάζεσθαι.

* γρ. μεμιγμένων

A circa vitam quam antè dictis ſpeciebus exornet, atq. magnificet, ſuā diligentiam omnē ſtudiúmq. accommodet. Nam vitæ compoſitio & ad ſuadendum, & ad boni & æqui viri exiſtimationem adipiſcendam conducit plurimùm. Primùm igitur diuidenda ſunt ſecundùm omnem diſciplinæ diſtributionem, quid primum, quid ſecundum, quid tertium, quid quartum tractandum ſit. Demum ea tibi ſunt præparanda, quæ circa auditores attenduntur, de quibus in exordiis docuimus. Enimvero beneuolentiam à perſona tua captare poteris, ſi promiſſis inſiſtas, & eoſdem amicos in omnem vitam tueare, neque in aliis actionibus inconſtans eſſe, ſed iiſdem ſemper vti videare. Attenti autem fient auditores, ſi B his in negotiis verſeris, quæ & magna & honeſta ſunt, multiſque conducant. Cùm verò beneuolos auditores reddideris, vbi ad negotiorum expoſitionem abs te deuentum eſt, quæcunque propulſationem malorum, bonorum autem continent exhibitionem, facilè apud illos admittuntur: quæcunque verò ſecus ſunt, reiiciuntur. Sed pro celeri, & aperta, & veriſimili narratione hæc ſunt tibi faciunda. Celeriter autem abſolues, ſi non omnia volueris ſimul agere, ſed prius primò, & quod reliqui eſt deinceps. Dilucidè verò, ſi non ſtatim relicta actione in alias res priùs tranſieris, quàm illam abſol- C ueris. Veriſimiliter autem, ſi nihil à tuo more alienum agas. Item ſi non eoſdem finxeris & inimicos tibi, & amicos eſſe. Ex his autem probationibus eas aſſumemus, de quibus ita ſcientiam ad perficienda negotia tenemus, vt eam aliis interpretari & explicare poſſimus. De quibus autem ſcientiam non habemus, eas prout ſæpius accidere ſolent, adſumemus. Tutiſſimè namque in huiuſmodi rebus egeris, ſi conſuetudinem ſequi volueris. In certamine verò contra aduerſarios, ſi quidem oratione contenditur, ex iis quæ dicta ſunt, noſtram confirmationem faciemus. Sin vero contractibus hoc faciemus, D ſi ſecundùm leges & non ſcriptas, & ſcriptas, cum teſtibus quàm optimis, ac tempore præfinito eos confecerimus. Ex concluſione verò eorum quæ dicta fuerint, reminiſci auditores faciemus, ſi quæ geſta ſunt, ſummatim rurſum dicemus. Ex his autem quæ agimus, ita commonebimus, quandocunque eadem negotia, vel ſimilia prioribus tractamus. Beneuoli autem nobis erunt auditores, ſi ea geſſerimus, quibus aliquid beneficij ſuſcepiſſe, aut ſuſcipere, aut ſuſcepturi videbuntur. Magnas autem res geremus, ſi ea negotia tractauerimus, quæ multorum ſint bonorum cauſa. Hoc igitur modo quæ ad vitam pertinent, præparanda ſunt: ex priore E autem inſtituto circa orationem eſt exercitatio adhibenda.

Quæ ſequuntur ad finem vſque, non reperiuntur in quibuſdam editionibus: neque ſanè videntur huc pertinere. Legitur autem maxima horum pars in ſuperioribus. Deſiderari verò aliquid de fine huius operis, non ſine ratione ſuſpicetur fortaſſe aliquis. Pauca tamen, (ſi quicquam omnino deeſt) deſiderantur.

A Sacrificia verò, vti præmiſſum eſt, faciemus ad deos quidem piè, ad ſumptus autem moderatè, ad ſpectacula verò ſplendidè, ad ciues autem vtiliter. Et aduerſus immortales quidem deos ea habebunt piè, ſi patrio more ſacrificemus. Ad ſumptus autem moderatè, ſi non quæcunque miſſa fuerint, ab his qui ſumptibus præſunt, conſumantur. Ad ſpectacula verò ſplendidè, ſi magnifico ſint apparatu conſtituta. Ad ciues autem vtiliter, ſi & equites & grauioris armaturæ pedites bellè inſtructi pompam celebrent. Quæ igitur hoc modo mortales in Deos fecerint, piè certè fecerint. Eos autem amicos comparabimus, qui ſint nobis moribus non diſſimiles, & quibus eadem quæ etiam nobis, conducant, & B quibus magnis in rebus communis nobiſcum fortuna ſit: talis enim amicitia perdurat maximè. Socios autem eos facere debemus, qui & iuſtiſſimi ſint, & non mediocri valeant potentia, & in proximo habitent: hoſtes autem faciemus, qui horum ſint contrarij. Suſcipiendum autem bellum in eos eſt, qui Rempublicam, aut eius ſiue amicos ſiue ſocios iniuria violare moliuntur. Præſidia autem habeamus oportet, aut noſtra, aut ſociorum, aut hoſpitum cauſa: & primò quidem noſtra, demum ſociorum, tertiò verò hoſpitum. De tributis autem id quidem eſt optimum, quod à priuatis prouentibus ac poſſeſſionibus proficiſcitur: ſecundum verò à cenſibus: tertium autem à pau-C peribus, qui ſua corpora miniſteriis præbent: ab opificibus autem arma: à locupletibus verò pecuniæ. De adminiſtratione autem Reipublicæ popularis quidem principatus eſt optimus, in quo leges optimatibus honores diſtribuunt: plebs verò neque dandis priuatur ſuffragiis, neque ferendis quidem ſententiis: proxima verò illa eſt, in qua leges à ditioribus affici contumelia plebem non ſinunt. Principatus autem paucorum duo ſunt genera. Aut enim eſt ex amicitia & ſocietate quadam, aut à cenſibus. Neceſſe autem eſt, ſocios faciamus, cùm ciues minùs ex ſe potentes ſunt, qui tum ſolum, tum oppida tueantur, aut hoſtibus repugnent. D Eſt autem ſocietas omittenda, cùm aut eam facere non ſit opus, aut ſocij longè à nobis diſtent, neque potentes ſint, qui opportunè adſint. Ciuis autem bonus eſt, qui amicos ciuitati vtiliſſimos comparat, inimicos verò & pauciſſimos & infirmiſſimos, quique ſine vlla priuatorum bonorum publicatione prouentus comparat quàm plurimos, & qui ſeſe iuſtiſſimum præbens, eos in quæſtionem agit, qui rerumpublicarum aliquid per iuſtitiam violant. Largitionibus verò vtuntur omnes, aut quoniam aliquid inde ſperant commodorum, aut quo ſuſceptorum beneficiorum gratiam refe-E rant. Obſequuntur autem omnes aut lucri, aut honoris, aut voluptatis, aut timoris gratia. Commutationibus verò vtuntur omnes aut ſponte aut inuitè. Omnes enim actiones, aut vi, aut ſuaſione, aut fraude, aut occaſione perficiuntur. In bello autem vincitur aut fortuna, aut corporum multitudine, robuſtitatéve, aut pecuniarum copia, aut opportunitate locorum, aut virtute ſociorum, aut conſilio, & calliditate Imperatoris. Socios verò derelinquendos putant, aut maiore vtilitate, aut belli ſolutione.

A Τὰς δὲ θυσίας δεῖ ποιεῖν ὡς προείρηται· πρὸς μὲν θεούς, ὁσίως· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας, μετρίως· πρὸς δὲ τὰς θεωρίας, λαμπρῶς· πρὸς δὲ τοὺς πολίτας, ὠφελίμως. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς ὁσίως ἕξουσιν, ἐὰν κατὰ τὰ πάτρια θύωμεν· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας μετρίως, ἐὰν μὴ τὰ πεμπόμενα πάντα τοῖς δαπανωμένοις συναναλίσκηται. πρὸς δὲ τὰς θεωρίας λαμπρῶς, ἐὰν μεγαλοπρεπῶς ὦσι κατεσκευασμένα· πρὸς δὲ τοὺς πολίτας ὠφελίμως, ἐὰν ἱππεῖς καὶ ὁπλῖται διεσκευασμένοι * συμπέμπωσι. τὰ μὲν δὴ πρὸς τοὺς θεοὺς οὕτω γινόμενα ὁσίως ἂν ἔχοι. Φιλίας δὲ στησόμεθα πρὸς τοὺς ὁμοιοτρόπους ἡμῖν, καὶ οἷς ταὐτὰ συμφέρει, B καὶ οἷς περὶ τὰ μέγιστα ἀναγκαῖόν ἐστιν ἡμῖν κοινωνεῖν· ἡ γὰρ τοιαύτη μάλιστα συμβαίνει φιλία. Συμμάχους δὲ ποιεῖσθαι τοὺς δικαιοτάτους, καὶ τοὺς δύναμιν πολλὴν ἔχοντας, καὶ τοὺς πλησίον κατοικοῦντας· ἐχθροὺς δὲ, τοὺς ἐναντίους τούτοις. Πόλεμον δὲ αἱρεῖσθαι πρὸς τοὺς ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας τὴν πόλιν, ἢ τοὺς φίλους, ἢ τοὺς συμμάχους αὐτῆς. Τοὺς δὲ φύλακας ἀναγκαῖον ἔχειν, ἢ δι' αὑτῶν, ἢ διὰ τῶν συμμάχων, ἢ διὰ ξένων· καὶ πρῶτον μὲν δι' ἑαυτῶν· δεύτερον δὲ, διὰ συμμάχων· τρίτον δὲ, διὰ ξένων. Περὶ δὲ πόρου χρημάτων, κράτιστον μὲν ἀπὸ τῶν ἰδίων προσόδων ἢ κτημάτων· δεύτερον δὲ, ἀπὸ τῶν τιμημάτων· τρίτον δὲ, C τῶν πενήτων τὰ σώματα παρεχόντων λειτουργεῖν· τῶν δὲ τεχνιτῶν, ὅπλα· τῶν δὲ πλουσίων, χρήματα. Περὶ πολιτείας δὲ, δημοκρατία μὲν ἀρίστη ἐν ᾗ οἱ νόμοι τοῖς ἀρίστοις τὰς τιμὰς ἀπονέμουσι· τὸ δὲ πλῆθος μήτε χειροτονίας, μήτε ψηφοφορίας ἐστέρηται· κακίστη δὲ, ἐν ᾗ τὰ πλήθη παραδιδόασιν οἱ νόμοι τοὺς πλουτοῦντας ὑβρίζειν. Ὀλιγαρχίας δὲ εἰσὶ δύο τρόποι. ἢ γὰρ ἐξ ἑταιρείας, ἢ ἀπὸ τῶν τιμημάτων. Ποιεῖσθαι δὲ συμμάχους ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὅταν οἱ πολῖται μὴ τυγχάνωσι δι' ἑαυτῶν δυνατοὶ τὴν χώραν καὶ τὰ φρούρια φυλάττειν, ἢ τοὺς πολεμίους ἀμύνεσθαι. παραιτεῖσθαι δὲ δεῖ συμμαχίας, ὅταν μὴ ἀνάγκη τις ᾖ ποιεῖσθαι αὐ-D τήν, ἢ μακρὰν τοῖς τόποις ἀπέχωσι, καὶ ἀδύνατοι ὦσι κατὰ τοὺς προσήκοντας παραγίνεσθαι καιρούς. Πολίτης δὲ ἀγαθός ἐστιν, ὅστις φίλους μὲν χρησιμωτάτους τῇ πόλει παρασκευάζει, ἐχθροὺς δὲ ἐλαχίστους καὶ ἀσθενεστάτους· καὶ ὅστις πλείστας προσόδους παρασκευάζει, τῶν ἰδιωτῶν μηδένα δημεύων· καὶ ὅστις ἑαυτὸν δίκαιον παρέχων τοὺς ἀδικοῦντάς τι τῶν κοινῶν ἐξετάζει. Δωροῦνται δὲ πάντες, ἐλπίζοντες ὠφεληθήσεσθαι, ἢ τῶν προτέρων εὐεργεσιῶν χάριν ἀποδιδόντες. Ὑπηρετοῦσι δὲ πάντες, κέρδους ἕνεκεν, ἢ τιμῆς, ἢ ἡδονῆς, ἢ E φόβου. Συναλλάττουσι δὲ πάντες, ἢ κατὰ προαίρεσιν, ἢ ἀκουσίως. αἱ γὰρ πράξεις ἐπιτελοῦνται πᾶσαι ἢ διὰ βίαν, ἢ διὰ πειθώ, ἢ δι' ἀπάτης, ἢ διὰ προφάσεις. Ἐν δὲ πολέμῳ περιγίνονται πολεμοῦντες ἢ διὰ τύχην, ἢ διὰ σωμάτων πλῆθος, ἢ ῥώμην, ἢ διὰ χρημάτων εὐπορίαν, ἢ διὰ τόπων εὐφυΐαν, ἢ δι' ἀρετὴν συμμάχων, ἢ διὰ στρατηγοῦ γνώμην. Ἐγκαταλιπεῖν δὲ τοὺς συμμάχους ὑπολαμβάνουσι δεῖν, ἢ διὰ τὸ μᾶλλον συμφέρειν τοῦτο, ἢ διὰ τὸ καταλύσασθαι τὸν πόλεμον.

* Sylb. συμπομπεύωσι. vt c. 3.

Δίκαια δὲ πράττειν ἐστὶ, τὸ τοῖς κοινοῖς τῆς πόλεως ἤθεσιν ἕπεσθαι, τοῖς νόμοις πείθεσθαι, καὶ ταῖς ἰδίαις ὁμολογίαις ἐμμένειν. Συμφέρει δὲ, σώματι μὲν, εὐεξία, καὶ κάλλος, καὶ ῥώμη, καὶ ὑγεία. ψυχῇ δὲ, σοφία, φρόνησις, ἀνδρία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη. συναμφοτέροις δὲ τούτοις, χρήματα, καὶ φίλοι. ἀσύμφορα δὲ, τἀναντία τούτων. πόλει δὲ συμφέρει, πλῆθος πολιτῶν.

A Iuſtè autem agere eſt, communes ſequi vtilitatis conſuetudines, parere legibus, priuataque pacta ſeruare. Conducit autem corpori quidem bona habitudo, & formæ dignitas, aut vires, & bona valetudo: animo verò ſapientia, prudentia, fortitudo, temperantia, iuſtitia. His autem vtriſque pecuniæ, & amici. Inutilia verò ſunt horum contraria: plurimum verò vtilitatis affert bonorum ciuium multitudo.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ.

ARISTOTELIS LIBER DE POETICA.

Antonio Riccobono interprete.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι διαφέρουσιν αἱ μιμητικαὶ τέχναι (ὧν μία ἐστὶν ἡ ποιητική) πρῶτον τῷ ἑτέροις μιμεῖσθαι.

* χρ. ἕκαστον ἔχει

ΠΕΡΙ ποιητικῆς αὐτῆς τε καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς, ἥν τινα δύναμιν * ἕκαστον ἔχει, καὶ πῶς δεῖ συνίστασθαι τοὺς μύθους, εἰ μέλλοι καλῶς ἕξειν ἡ ποίησις· ἔτι δὲ ἐκ πόσων καὶ ποίων ἐστὶ μορίων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῆς αὐτῆς ἐστι μεθόδου, λέγωμεν, ἀρξάμενοι κατὰ φύσιν, πρῶτον ἀπὸ τῶν πρώτων. Ἐποποιία δὴ καὶ ἡ τῆς τραγῳδίας ποίησις, ἔτι δὲ κωμῳδία καὶ ἡ διθυραμβοποιητική, καὶ τῆς αὐλητικῆς ἡ πλείστη καὶ κιθαριστικῆς, πᾶσαι τυγχάνουσιν οὖσαι * μιμήσεις τὸ σύνολον. Διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων τρισίν· ἢ γὰρ τῷ γένει ἑτέροις μιμεῖσθαι, ἢ τῷ ἕτερα, ἢ τῷ ἑτέρως, καὶ μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον. ὥσπερ γὰρ καὶ χρώμασι καὶ σχήμασι πολλὰ μιμοῦνταί τινες ἀπεικάζοντες, οἱ μὲν διὰ τέχνης, οἱ δὲ διὰ συνηθείας, ἕτεροι δὲ * διὰ τῆς φωνῆς· οὕτω κἂν ταῖς εἰρημέναις τέχναις, ἅπασαι μὲν ποιοῦνται τὴν μίμησιν ἐν ῥυθμῷ καὶ λόγῳ καὶ ἁρμονίᾳ· τούτοις δὲ ἢ χωρὶς, ἢ μεμιγμένοις· οἷον, ἁρμονίᾳ μὲν καὶ ῥυθμῷ χρώμεναι μόνον, ἥ τε αὐλητικὴ καὶ ἡ κιθαριστικὴ, κἂν εἴ τινες ἕτεραι τυγχάνουσιν οὖσαι τοιαῦται τὴν δύναμιν· οἷον ἡ τῶν συρίγγων. αὐτῷ δὲ τῷ ῥυθμῷ μιμοῦνται χωρὶς ἁρμονίας, οἱ τῶν ὀρχηστῶν. καὶ γὰρ οὗτοι διὰ τῶν σχηματιζομένων ῥυθμῶν μιμοῦνται καὶ ἤθη καὶ πάθη καὶ πράξεις. ἡ δὲ ἐποποιία μόνον τοῖς λόγοις ψιλοῖς, ἢ τοῖς μέτροις·

* χ. μιμήσεις

* χ. δι' ἀμφοῖν,

B

CAPVT I.

De natura poeſis. De variis artibus quæ in imitando exſiſtunt: de prima quæ ſpectatur inter illas differentia.

DE Poetica, & ipſa, & formis ipſius, quam vim habeat vnaquæque, & quomodo oporteat componi fabulas, ſi habitura ſit ſe rectè poeſis: præterea verò ex quot & qualibus conſtet partibus, ſimiliter autem & de aliis, quæ eiuſdem methodi
C ſunt, dicamus: incipientes ſecundùm naturam, primùm a primis. Iam verò Epopœia, & Tragœdiæ poeſis, præterea Comœdia, & Dithyrambopoetica, & Auleticæ maxima pars, & Citharisticæ, omnes ſunt imitatio in vniuerſum. Differunt autem inter ſe tribus. aut enim quòd genere diuerſis imitantur: aut quòd diuerſa: aut quòd diuerſo, & non eodem modo. Vt enim & coloribus & figuris multa imitantur aliqui, effigiem exprimentes, partim quidem per artem, partim verò per conſuetudinem: alij autem vtriſque: ſic in dictis artibus omnes fa-
D ciunt imitationem in numero, & oratione & harmonia, atque his ſeparatim, aut mixtis. Vt harmonia quidem & numero vtuntur ſolùm & Auletica, & Citharistica, & ſi quæ aliæ ſunt tales poteſtate, vt fiſtularum. Ipſo autem numero imitantur ſine harmonia, qui ſunt inter ſaltatores. etenim iſti per figuratos numeros imitantur & mores, & perturbationes, & actiones. Epopœia verò ſolùm ſermonibus nudis, vel metris,

A & his ſiue mixtis inter ſe, ſiue vno aliquo genere vtens metrorum: qualis fuit vſque adhuc. Non enim rem communem poſſemus nominare Sophronis & Xenarchi mimos, & Socratis ſermones. Neque ſi quis per Trimetra, vel Elegos, vel alia quædam talia conficeret imitationem. Niſi quod homines coniungentes cum metro ipſum fingere, alios quidem Elegorum fictores, alios vero Epicorum fictores nominant: non ſecundum imitationem, ſed communiter ſecundum metrum appellantes poetas. Etenim ſi Medicinæ aut Muſicæ aliquid per metra proferunt, ſic appellare conſueuerunt. Nihil autem commune eſt Homero & Empedocli præter metrum. Quare illum quidem poetam iuſtum eſt B appellare: hunc vero phyſiologum magis quam poetam. Similiter vero etiam ſi quis omnia metra miſcens non faciat imitationem, quemadmodum Chæremon fecit Centaurum, mixtam rhapſodiam ex omnibus metris: iam poeta non eſt appellandus. Atque hæc quidem hunc in modum explicata ſunt. Sunt autem aliquæ, quæ omnibus vtuntur iis quæ dicta ſunt, nempe numero, & concentu, & metro, ſicut Dithyrambicorum poeſis, & Nomorum. Præterea Tragœdia & Comœdia. Differunt vero, quod illæ quidem ſimul omnibus: hæ vero ſecundùm partem. Atque has quidem dico differentias artium, in quibus faciunt imitationem. C

CAPVT II.

De differentia ſecunda quæ oritur è diuerſitate eorum qui imitantur.

QVoniam autem ij qui imitantur, agentes imitantur, neceſſe vero eſt eos aut bonos aut malos eſſe (mores enim ferme hos conſequuntur ſolos: nam vitioſitate & virtute in moribus differunt omnes) aut meliores, quam ſecundùm nos, aut peiores neceſſe eſt imitari. Vt ex pictoribus Polygnotus quidem meliores: Pauſon verò deteriores: at Dionyſius ſimiles pingebat. Manifeſtum D autem eſt, quod & ex iis quæ dictæ ſunt, imitationibus, vnaquæque habebit has differentias, & erit diuerſa, eo quòd diuerſa imitabitur. Nam in ſaltatione, & Auletica, & Citharistica poſſunt eſſe eiuſmodi diſſimilitudines. Et circa ſermones, & nuda metra: vt Homerus quidem meliores: Cleophon vero ſimiles: at Hegemon Thaſius, qui parodias, & Nicochatis, qui Deiliada, peiores. Similiter verò etiam circa Dithyrambos, & circa Nomos: vt qui fecit Cyclopes Timotheus, & Philoxenus, poſſet aliquis imitari. In eadem verò differentia & Tragœdia & Comœdia ſeparata eſt: hæc enim peiores, illa meliores imitari vult, quàm ij qui nunc ſunt. E

CAPVT III.

Tertia differentia. Corollarium.

PRæterea verò in his tertia differentia eſt, vt ſingula hæc imitaretur aliquis. Etenim in iiſdem, & eadem imitari licet, interdum quidem

A καὶ τούτοις εἴτε μιγνῦσα μετ' ἀλλήλων, εἴθ' ἑνί τινι γένει χρωμένη τῶν μέτρων τυγχάνουσα μέχρι τοῦ νῦν. οὐδὲν γὰρ ἂν ἔχοιμεν ὀνομάσαι κοινὸν τοὺς Σώφρονος καὶ Ξενάρχου μίμους, καὶ τοὺς Σωκρατικοὺς λόγους. οὐδὲ εἴ τις διὰ τριμέτρων, ἢ ἐλεγείων, ἢ τῶν ἄλλων τινῶν τῶν τοιούτων * ποιοῖτο τὴν μίμησιν· πλὴν οἱ ἄνθρωποί γε συνάπτοντες τῷ μέτρῳ τὸ ποιεῖν, τοὺς μὲν ἐλεγειοποιούς, τοὺς δὲ ἐποποιοὺς ὀνομάζουσιν, οὐχ ὡς τοὺς κατὰ τὴν μίμησιν ποιητάς, ἀλλὰ κοινῇ κατὰ τὸ μέτρον προσαγορεύοντες. καὶ γὰρ ἂν ἰατρικὸν ἢ μουσικόν τι διὰ τῶν μέτρων ἐκφέρωσιν, οὕτω καλεῖν εἰώθασιν. οὐδὲν δὲ κοινόν ἐστιν Ὁμήρῳ καὶ Ἐμπε- B δοκλεῖ, πλὴν τὸ μέτρον. διὸ τὸν μὲν ποιητὴν δίκαιον καλεῖν· τὸν δέ, φυσιολόγον μᾶλλον ἢ ποιητήν. ὁμοίως δὲ κἂν εἴ τις ἅπαντα τὰ μέτρα μιγνύων, * ποιοῖτο τὴν μίμησιν, καθάπερ Χαιρήμων ἐποίησε * Ἱπποκένταυρον, μικτὴν ῥαψῳδίαν ἐξ ἁπάντων τῶν μέτρων, οὐκ ἤδη καὶ ποιητὴν προσαγορευτέον. περὶ μὲν οὖν τούτων διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον. εἰσὶ δέ τινες αἳ πᾶσι χρῶνται τοῖς εἰρημένοις· λέγω δέ, οἷον ῥυθμῷ καὶ μέλει καὶ μέτρῳ, ὥσπερ ἥ τε τῶν διθυραμβικῶν ποίησις, καὶ ἡ * τῶν νόμων καὶ ἥ τε τραγῳδία καὶ ἡ κωμῳδία. διαφέρουσι δέ, ὅτι αἱ μὲν ἅμα πᾶσιν, αἱ δὲ κατὰ μέρος. ταύτας μὲν οὖν λέγω τὰς διαφορὰς τῶν τεχνῶν, * ἐν αἷς ποιοῦνται τὴν μίμησιν. C

* Vict. ἢ ποιῶν. vide Caſteluetri Comm.
* Victor ἢ ποιῶν.
* Vict. Κένταυρον.
* γρ. οἷον νόμων.
* Vict. ἐν οἷς π.

ΚΕΦΑΛ. β.

Δευτέρα τῶν μιμητικῶν τεχνῶν διαφορά, περὶ ἕτερα μιμεῖσθαι.

ΕΠεὶ δὲ μιμοῦνται οἱ μιμούμενοι πράττοντας, ἀνάγκη δὲ τούτους ἢ σπουδαίους ἢ φαύλους εἶναι (τὰ γὰρ ἤθη σχεδὸν ἀεὶ τούτοις ἀκολουθεῖ μόνοις. κακίᾳ γὰρ καὶ ἀρετῇ τὰ ἤθη διαφέρουσι πάντες) * ἤτοι βελτίονας, ἢ καθ' ἡμᾶς, ἢ χείρονας ἀνάγκη μιμεῖσθαι, ὥσπερ οἱ γραφεῖς. Πολύγνωτος μὲν κρείττους, Παύσων δὲ χείρους, D Διονύσιος δὲ ὁμοίους εἴκαζε. δῆλον δέ, ὅτι καὶ τῶν λεχθεισῶν ἑκάστη μιμήσεων ἕξει ταύτας τὰς διαφοράς. καὶ * ἔσται ἑτέρα τῷ ἕτερα * μιμεῖσθαι τοῦτον τὸν τρόπον. καὶ γὰρ ἐν ὀρχήσει καὶ αὐλήσει καὶ κιθαρίσει ἔστι γενέσθαι ταύτας τὰς ἀνομοιότητας· καὶ περὶ τοὺς λόγους δὲ καὶ τὴν ψιλομετρίαν· οἷον, Ὅμηρος μὲν βελτίους, Κλεοφῶν δὲ ὁμοίους, Ἡγήμων δὲ ὁ Θάσιος ὁ τὰς παρῳδίας ποιήσας πρῶτος, καὶ Νικοχάρης ὁ τὴν * Δειλιάδα, χείρους. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοὺς διθυράμβους καὶ * τοὺς νόμους, * ὡς Πέρσας καὶ Κύκλωπας Τιμόθεος καὶ Φιλόξενος μιμήσαιτο ἄν. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ διαφορᾷ καὶ ἡ τραγῳδία πρὸς τὴν κωμῳδίαν διέστηκεν. ἡ μὲν γὰρ χείρους, ἡ δὲ βελτίους μι- E μεῖσθαι βούλεται τῶν νῦν.

* γρ. ἤτοι βελτίονας ἢ καθ' ἡμᾶς, ἢ χείρονας, ἢ ὡς τοιούτους.
* γρ. ἔσται
* γρ. μιμεῖσθαι
* Caſtelu. quē ſequitur Riccob. Δειλιάδ' α. quaſi ἀπὸ τῆς δειλίας parum probabiliter.
* γρ. νόμους,
* Vide Caſt. C.
* Victor. ἐν τῇ αὐτῇ δὲ διαφ. al. ταύτῃ δὲ τῇ δ.

ΚΕΦΑΛ. γ.

Τρίτη διαφορά, περὶ ἑτέρως μιμεῖσθαι. Πόρισμα, περὶ τῶν ἀντιποιουμένων τῆς τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας.

ΕΤι δὲ τούτων τρίτη διαφορά, τὸ ὡς ἕκαστα τούτων μιμήσαιτο ἄν τις. καὶ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς καὶ τὰ αὐτὰ μιμεῖσθαι ἔστιν, ὅτε μὲν

ἀπαγγέλλοντα, ἢ ἕτερόν τι γιγνόμενον, ὥσπερ Ὅμηρος ποιεῖ, ἢ ὡς τὸν αὐτὸν καὶ μὴ μεταβάλλοντα, ἢ πάντας ὡς πράττοντας καὶ ἐνεργοῦντας τοὺς μιμουμένους. Ἐν τρισὶ δὴ ταύταις διαφοραῖς ἡ μίμησίς ἐστιν, ὡς εἴπομεν κατ' ἀρχάς, ἐν οἷς τε, καὶ ἅ, καὶ ὥς. ὥστε τῇ μὲν ὁ αὐτὸς ἂν εἴη μιμητὴς Ὁμήρῳ Σοφοκλῆς· μιμοῦνται γὰρ ἄμφω σπουδαίους· τῇ δὲ Ἀριστοφάνει· πράττοντας γὰρ μιμοῦνται καὶ δρῶντας ἄμφω. ὅθεν καὶ δράματα καλεῖσθαί τινες αὐτά φασιν, ὅτι μιμοῦνται δρῶντας. διὸ καὶ ἀντιποιοῦνται τῆς τε τραγῳδίας καὶ τῆς κωμῳδίας οἱ Δωριεῖς· τῆς μὲν κωμῳδίας, οἱ Μεγαρεῖς, οἵ τε ἐνταῦθα, ὡς ἐπὶ τῆς παρ' αὐτοῖς δημοκρατίας γενομένης, καὶ οἱ ἐκ Σικελίας· ἐκεῖθεν γὰρ ἦν Ἐπίχαρμος ὁ ποιητής, πολλῷ πρότερος ὢν * Χωνίδου καὶ Μάγνητος· καὶ τῆς τραγῳδίας, ἔνιοι τῶν ἐν Πελοποννήσῳ, ποιούμενοι τὰ ὀνόματα σημεῖον. οὗτοι μὲν γὰρ κώμας τὰς περιοικίδας καλεῖν φασιν, Ἀθηναῖοι δὲ δήμους· ὡς κωμῳδοὺς οὐκ ἀπὸ τοῦ κωμάζειν λεχθέντας, ἀλλὰ τῇ κατὰ κώμας πλάνῃ ἀτιμαζομένους ἐκ τοῦ ἄστεως· καὶ τὸ ποιεῖν αὐτοὶ μὲν δρᾶν, Ἀθηναίους δὲ πράττειν προσαγορεύειν. περὶ μὲν οὖν τῶν διαφορῶν, καὶ πόσαι, καὶ τίνες, τῆς μιμήσεως, εἰρήσθω ταῦτα.

* κ. Χιονίδου. al. Χιωνίδου

A exponentem, vel aliud quippiam factum, vt Homerus facit: vel vt eundem, & non ſe immutantem: vel omnes vt agentes, & molientes aliquid, quos imitantur. Iam verò in tribus his differentiis imitatio eſt, vt dicebamus in principio, tum in quibus, tum quæ, tum quomodo. Quare in vna quadam parte idem erit imitator cum Homero Sophocles: imitantur enim ambo bonos: in altera verò cum Ariſtophane. molientes enim aliquid, & agentes ambo imitantur. Quamobrem ſibi vendicant eo Tragœdiam, & Comœdiam Dorienſes. Comœdiam quidem Megarenſes, & qui hîc ſunt, tanquam in ipſorum Democratia natam. Et qui ſunt ex Sicilia: inde B enim Epicharmus poeta multo priùs quàm Chonnides, & Magnetes. Et Tragœdiam aliqui eorum qui ſunt in Peloponneſo: ducentes à nominibus ſignum. hi enim comas pagos appellare ſe dicunt: Athenienſes verò demos, quaſi comœdi non à κωμάζειν dicti ſint, ſed nominati ab errore per pagos, ex vrbe. Et facere ipſi quidem oſtendunt ſe dicere δρᾶν. Athenienſes verò πράττειν. Ac de differentiis quidem imitationis, & quot, & quæ ſint, tam multa dicta ſint.

ΚΕΦΑΛ. δʹ.

Τὰ τὴν ποιητικὴν γεννήσαντα, καὶ πῶς διέστησαν εἰς διάφορα εἴδη.

Ἐοίκασι δὲ γεννῆσαι μὲν ὅλως τὴν ποιητικὴν αἰτίαι δύο τινές, καὶ αὗται φυσικαί. τό, τε γὰρ μιμεῖσθαι, σύμφυτον τοῖς ἀνθρώποις ἐκ παίδων ἐστί, καὶ τούτῳ διαφέρουσι τῶν ἄλλων ζώων, ὅτι μιμητικώτατόν ἐστι, καὶ τὰς μαθήσεις ποιεῖται διὰ μιμήσεως τὰς πρώτας, καὶ τὸ χαίρειν τοῖς μιμήμασι πάντας. σημεῖον δὲ τούτου τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἔργων. ἃ γὰρ αὐτὰ λυπηρῶς ὁρῶμεν, τούτων τὰς εἰκόνας τὰς μάλιστα ἠκριβωμένας, χαίρομεν θεωροῦντες· οἷον θηρίων τε μορφὰς τῶν * ἀγριωτάτων, καὶ νεκρῶν. αἴτιον δὲ καὶ τούτου, ὅτι μανθάνειν οὐ μόνον τοῖς φιλοσόφοις ἥδιστον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως· ἀλλ' ἐπὶ βραχὺ κοινωνοῦσιν αὐτοῦ. διὰ γὰρ τοῦτο χαίρουσι τὰς εἰκόνας ὁρῶντες, ὅτι συμβαίνει θεωροῦντας μανθάνειν καὶ συλλογίζεσθαι τί ἕκαστον· οἷον, ὅτι οὗτος ἐκεῖνος· ἐπεὶ ἐὰν μὴ τύχῃ προεωρακώς, * οὐ διὰ μίμημα ποιήσει τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπεργασίαν, ἢ τὴν χροιάν, ἢ διὰ τοιαύτην τινὰ ἄλλην αἰτίαν. κατὰ φύσιν δὲ ὄντος ἡμῖν τοῦ μιμεῖσθαι, καὶ τῆς ἁρμονίας καὶ τοῦ ῥυθμοῦ (τὰ γὰρ μέτρα, ὅτι μόρια τῶν ῥυθμῶν ἐστι, * φανερόν) ἐξ ἀρχῆς οἱ πεφυκότες πρὸς αὐτὰ μάλιστα κατὰ μικρὸν προάγοντες, ἐγέννησαν τὴν ποίησιν ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων. διεσπάσθη δὲ κατὰ τὰ οἰκεῖα ἤθη ἡ ποίησις. οἱ μὲν γὰρ σεμνότεροι, τὰς καλὰς ἐμιμοῦντο πράξεις, καὶ τὰς τῶν τοιούτων * τύχας· οἱ δὲ εὐτελέστεροι, τὰς τῶν φαύλων, πρῶτον ψόγους ποιοῦντες, ὥσπερ ἕτεροι ὕμνους καὶ ἐγκώμια. τῶν μὲν οὖν πρὸ Ὁμήρου οὐδενὸς ἔχομεν εἰπεῖν τοιοῦτον ποίημα. εἰκὸς δὲ εἶναι πολλούς. ἀπὸ δὲ Ὁμήρου ἀρξαμένοις ἔστιν, οἷον, ἐκείνου ὁ Μαργίτης, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν οἷς καὶ τὸ ἁρμόττον ἰαμβεῖον ἦλθε μέτρον. διὸ καὶ ἰαμβεῖον καλεῖται νῦν,

* κ. ἀτιμοτάτων

* κ. οὐχ ᾗ μίμ.

* Rhet. l.3. c.8.

* Plerique interpr. hanc vocem tollunt.

CAPVT IV.

C *De origine poëſis.*

Videntur autem genuiſſe in vniuerſum poëticam cauſæ duæ, atque ipſæ naturales. Nam imitari inſitum hominibus à pueris eſt. Et hac ſe differunt ipſi ab aliis animalibus, quòd homo eſt animal maximè accommodatum ad imitandum. Et perceptiones faciunt primas per imitationem. Et gaudent omnes rebus imitatione expreſſis. Signum autem huius rei eſt id quod contingit in operibus opificum: quæ enim ipſa moleſtè cernimus, horum imagines exactiſſimè expreſſas dum ſpectamus, gaudemus, vt ferarum formas abiectiſſimarum & cadauerum. Ac ſignum huius rei D etiam eſt, quòd diſcere non ſolùm philoſophis iucundiſſimum eſt, ſed etiam aliis ſimiliter, qui tamen parum eius participes ſunt. ob id enim gaudent cernentes imagines, quia contingit ſpectantes diſcere & ratiocinari, quid vnumquodque ſit, vt hunc illum eſſe. Quoniam niſi contigerit eum priùs vidiſſe, non propter id, quod imitatione expreſſum eſt, efficiet voluptatem, ſed propter artificium, aut colorem, aut talem aliquam cauſam. Verum cùm ſecũdùm naturam ſit in nobis ipſum imitari, & harmonia, & numerus (nam metra particulas eſſe numerorum manifeſtum eſt) à principio, qui natura apti erãt ad hæc ipſa maximè, paulatim promouentes & genuerunt poëſim ex iis E quæ ſubitò dicebantur. Diuiſa autem eſt ſecundùm proprios mores poëſis. Nam grandiores honeſtas imitabantur actiones, ac huiuſmodi hominum: humiliores verò, malorũ, facientes primùm vituperationes, quemadmodum alteri hymnos & encomia. Atque eorum quidem, qui ante Homerum fuerunt, nullius poſſumus nominare poëma tale. Veriſimile autem eſt, multos eſſe. At ab Homero exorſis licet: vt eſt illius Margites, & talia. Quibus ſecũdùm id, quod conueniebat, iambicũ acceſſit metrum. itaque & iambicũ vocatur nunc,

quòd & in hoc metro conuitia inter ſe exercebant: & fuerunt ex priſcis alij quidem heroicorum, alij verò iamborum poetæ. Quemadmodum autem & in grauibus maximè poeta fuit Homerus (ſolus enim fuit, non ſolùm quia bene, ſed etiam quia imitationes dramaticè fecit) ſic & Comœdiæ figuras primus ſubmonſtrauit: non vituperationem, ſed ridiculum dramate complectens. Nam Margites proportionem habet, vt Ilias & Odyſſea ad Tragœdias, ſic & ipſe ad Comœdias. Cùm autem apparuiſſet Tragœdia, & Comœdia, qui ad vtramque poëſim ferebantur ſecundùm propriam naturam, partim quidem pro Iambicis Comici facti ſunt: partim verò pro Epicis Tragici, quia maiores & honoratiores figuræ eſſent hæ, quam illæ. Ac conſiderare quidem vtrùm ſufficienter ſe habeat iam Tragœdia in formis ipſius, necne: tum ſi res ipſa per ſe iudicetur, tum ad theatra, alia ratio eſt. Nata igitur eſt à principio ex tempore & ipſa, & Comœdia. & vna quidem ab iis qui Dithyrambum canebant: altera verò ab iis qui phallica, quæ propterea etiam nunc in multis ciuitatibus manent, legibus conſtituta: paulatim aucta eſt, producentibus, quantum ipſius factum eſt manifeſtum. Et multas mutationes cùm habuiſſet Tragœdia, conquieuit: quia conſecuta eſt ſuam ipſius naturam. Ac hiſtrionum multitudinem ex vno ad duos primus Æſchylus produxit. Et ea quæ ad chorum pertinent, minuit. Et orationem primarum partium inſtituit. Tres autem, & ſcenæ ornamentum, Sophocles. Præterea magnitudo ex paruis fabulis, & locutione ridicula, propterea quòd ex ſatyrico mutata eſt, tardè grauitatem habuit. Ac metrum ex tetrametro iambicum factum eſt. Nam primùm tetrametro vtebantur: propterea quòd ſatyrica, & magis ſaltatoria erat poëſis. Locutione autem nata, ipſa natura proprium metrum inuenit. Maximè verò ſermoni accommodatum omnium metrorum iambicum eſt. Signúmque huius rei eſt, quòd plurima iambica proferimus in collocutione, quam inuicem habemus: hexametra verò rarò, & exeuntes ex accommodata ſermoni harmonia. Præterea verò epiſodiorum multitudines, & alia vt ſingula ſe habent, ornata eſſe dicuntur. Ac de his quidem tam multa à nobis dicta ſint: plura enim fortaſſe dicenda eſſent, ſi ſingula eſſent explicanda.

CAPVT V.

De comœdia, & differentia epopœiæ ac tragœdiæ.

COmœdia verò eſt, vt dicebamus, imitatio peiorum. At non ſecundùm omne vitium: ſed turpitudinis eſt particula ridiculum. Etenim ridiculum eſt erratum quoddam, & turpitudo ſine dolore, & non habens vim interimendi, vt ſtatim ridicula facies, turpiſque ac diſtorta ſine dolore. Ac mutationes quidem Tragœdiæ, & per quos factæ ſint, non latent. Comœdia verò, quia in ipſa à principio poſitum ſtudium non eſt, latuit. Etenim chorum comœdorum ſerò magiſtratus dedit: ſed illi voluntarij erant. Atque cùm figuras quaſdam iam ipſa nacta eſſet, pauci ipſius poëtæ commemorantur.

A ὅτι ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ ἰάμβιζον ἀλλήλους. καὶ ἐγένοντο τῶν παλαιῶν, οἱ μὲν ἡρωϊκῶν, οἱ δὲ ἰάμβων ποιηταί. ὥσπερ δὲ καὶ τὰ σπουδαῖα μάλιστα ποιητὴς Ὅμηρος ἦν (μόνος γὰρ οὐχ ὅτι εὖ, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικὰς ἐποίησεν) οὕτω καὶ τὰ τῆς κωμῳδίας σχήματα πρῶτος ὑπέδειξεν, οὐ ψόγον, ἀλλὰ τὸ γελοῖον δραματοποιήσας. ὁ γὰρ Μαργείτης ἀνάλογον ἔχει, ὥσπερ Ἰλιὰς καὶ Ὀδύσσεια πρὸς τὰς τραγῳδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς κωμῳδίας. * οἱ δ᾽ ἐφ᾽ ἑκατέραν τὴν ποίησιν ὁρμῶντες κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, οἱ μὲν ἀντὶ τῶν ἰάμβων, κωμῳδοποιοὶ ἐγένοντο· οἱ δὲ ἀντὶ τῶν ἐπῶν, τραγῳδοδιδάσκαλοι, διὰ B τὸ μείζω καὶ ἐντιμότερα τὰ σχήματα εἶναι ταῦτα ἐκείνων. τὸ μὲν οὖν ἐπισκοπεῖν, εἰ ἄρα ἔχει ἤδη ἡ τραγῳδία τοῖς εἴδεσιν ἱκανῶς, ἢ οὔ, αὐτό τε καθ᾽ αὑτὸ κρινόμενον, καὶ πρὸς τὰ θέατρα, ἄλλος λόγος. * γενομένης οὖν ἀπ᾽ ἀρχῆς αὐτοσχεδιαστικῆς, καὶ αὐτὴ καὶ ἡ κωμῳδία· καὶ ἡ μὲν ἀπὸ τῶν ἐξαρχόντων τὸν διθύραμβον, ἡ δὲ ἀπὸ τῶν τὰ φαλλικά, ἃ ἔτι καὶ νῦν ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων διαμένει νομιζόμενα, κατὰ μικρὸν ηὐξήθη * προαγόντων, ὅσον ἐγίγνετο φανερὸν αὐτῆς. καὶ πολλὰς μεταβολὰς μεταβαλοῦσα ἡ τραγῳδία ἐπαύσατο, ἐπεὶ ἔσχε τὴν ἑαυτῆς φύσιν. καὶ τό, τε τῶν ὑποκριτῶν πλῆθος ἐξ ἑνὸς εἰς δύο, πρῶτος Αἰσχύλος ἤγαγε, καὶ τὰ τοῦ χοροῦ ἠλάττωσε, καὶ τὸν C λόγον πρωταγωνιστὴν παρεσκεύασε· τρεῖς δέ, καὶ σκηνογραφίαν, Σοφοκλῆς. ἔτι δὲ τὸ μέγεθος ἐκ μικρῶν μύθων καὶ λέξεως γελοίας, διὰ τὸ ἐκ σατυρικοῦ μεταβαλεῖν, ὀψὲ ἀπεσεμνύνθη· τό, τε μέτρον ἐκ τετραμέτρου ἰαμβεῖον ἐγένετο. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον τετραμέτρῳ ἐχρῶντο, διὰ τὸ σατυρικὴν καὶ ὀρχηστικωτέραν εἶναι τὴν ποίησιν. λέξεως δὲ γενομένης, αὐτὴ ἡ φύσις τὸ οἰκεῖον μέτρον εὗρε. μάλιστα γὰρ λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἰαμβεῖόν ἐστι. σημεῖον δὲ τούτου· πλεῖστα γὰρ ἰαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους· ἑξάμετρα δὲ ὀλιγάκις, καὶ ἐκβαίνοντες τῆς λεκτικῆς ἁρμονίας. ἔτι δὲ D ἐπεισοδίων πλήθη, καὶ τὰ ἄλλα ὡς ἕκαστα κοσμηθῆναι λέγεται. περὶ μὲν οὖν τούτων τοσαῦτα ἔστω ἡμῖν εἰρημένα. πολὺ γὰρ ἂν ἴσως ἔργον εἴη διεξιέναι καθ᾽ ἕκαστον.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Περὶ κωμῳδίας, καὶ ἐποποιίας καὶ τραγῳδίας διαφορά.

E Ἡ δὲ κωμῳδία ἐστὶν ὥσπερ εἴπομεν, μίμησις φαυλοτέρων μέν, οὐ μέντοι κατὰ πᾶσαν κακίαν, ἀλλὰ τοῦ αἰσχροῦ ἐστι τὸ γελοῖον μόριον. τὸ γὰρ γελοῖόν ἐστιν ἁμάρτημά τι καὶ αἶσχος ἀνώδυνον, καὶ οὐ φθαρτικόν· οἷον εὐθύς, τὸ γελοῖον πρόσωπον αἰσχρόν τι καὶ διεστραμμένον ἄνευ ὀδύνης. αἱ μὲν οὖν τῆς τραγῳδίας μεταβάσεις, καὶ δι᾽ ὧν ἐγένοντο, οὐ λελήθασιν. ἡ δὲ κωμῳδία διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς, ἔλαθεν. καὶ γὰρ χορὸν κωμῳδῶν ὀψέ ποτε ὁ ἄρχων ἔδωκεν, ἀλλ᾽ ἐθελονταὶ ἦσαν. ἤδη δὲ σχήματά τινα αὐτῆς ἐχούσης, οἱ λεγόμενοι αὐτῆς ποιηταὶ μνημονεύονται,

* Victor. codd. παραφανείσης δὲ τῆς τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας, οἱ ἐφ᾽ ἑκ.

* γρ. γενομένη οὖν ἀπ᾽ ἀ. αὐτοσχεδιαστικῆς & αὐτ. al. γενομένη δ᾽ οὖν ἀπ᾽ ἀ. αὐτοσχεδιαστικῆς,

* Quid. προαγόντων. vide Caſtelu. Comm.

τίς δὲ πρόσωπα ἀπέδωκεν, ἢ προλόγους, ἢ πλήθη ὑποκριτῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἠγνόηται. τὸ δὲ μύθους ποιεῖν, Ἐπίχαρμος καὶ Φόρμις ἦρξαν. τὸ μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐκ Σικελίας ἦλθε. τῶν δὲ Ἀθήνησι Κράτης πρῶτος ἦρξεν, ἀφέμενος τῆς ἰαμβικῆς ἰδέας καθόλου ποιεῖν λόγους ἢ μύθους. ἡ μὲν οὖν ἐποποιία τῇ τραγῳδίᾳ μέχρι μόνου μέτρου μετὰ λόγου μίμησις εἶναι σπουδαίων ἠκολούθησεν. τῷ δὲ τὸ μέτρον ἁπλοῦν ἔχειν, καὶ ἀπαγγελίαν εἶναι, ταύτῃ διαφέρουσιν. ἔτι δὲ τῷ μήκει· * ἡ μὲν, ὅτι μάλιστα πειρᾶται ὑπὸ μίαν περίοδον ἡλίου εἶναι, ἢ μικρὸν ἐξαλλάττειν. ἡ δὲ ἐποποιία, ἀόριστος τῷ χρόνῳ, καὶ τούτῳ διαφέρει. καίτοι τὸ πρῶτον ὁμοίως ἐν ταῖς τραγῳδίαις τοῦτο ἐποίουν, καὶ ἐν τοῖς ἔπεσι. μέρη δέ ἐστι τὰ μὲν ταὐτά, τὰ δὲ ἴδια τῆς τραγῳδίας. διόπερ ὅστις περὶ τραγῳδίας οἶδε σπουδαίας καὶ φαύλας, οἶδε καὶ περὶ ἐπῶν. ἃ μὲν γὰρ ἐποποιία ἔχει, ὑπάρχει τῇ τραγῳδίᾳ· ἃ δὲ αὐτῇ, οὐ πάντα ἐν τῇ ἐποποιίᾳ.

* Vict. ὁ αὐτῷ.

A Quis autem perſonas aſſignauerit, aut prologos, aut multitudines hiſtrionum, & quæcunque talia, ignorantur. At fabulas facere Epicharmus & Phormis cœperunt. Ac ex Sicilia quidem à principio venit. Eorum vero qui Athenis orti ſunt, Crates primus, cùm iambicam formam abieciſſet, cœpit in vniuerſum facere ſermones vel fabulas. Epopœia igitur Tragœdiam vſque ad ſolùm hunc terminum conſecuta eſt, quòd ſit cum ſermone imitatio bonorum. In eo autem differunt, quòd illa quidem metrum ſimplex habet & enarratio eſt: prætereà longa eſt: hæc verò quam maximè conatur ſub vno ſolis ambitu eſſe, aut paulliſper variare: cùm Epopœia indefinita ſit
B tempore. atque in hoc differt, etiamſi primis temporibus id ſimiliter faciebant, tum in Tragœdiis, tum in Epicis. Partes autem quædam eædem ſunt, quædam propriæ Tragœdiæ. Quare quicunque cognitionem habuerit Tragœdiæ bonæ, & malæ, habuerit etiam Epicorum. Quæ enim Epopœia habet, inſunt in Tragœdia. Quæ verò ipſa, non omnino in Epopœia.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ τραγῳδίας καὶ τῶν αὐτῆς μερῶν κατὰ τὸ ποιόν.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν * τῆς ἑξαμέτρου μιμητικῆς, καὶ περὶ κωμῳδίας ὕστερον ἐροῦμεν· περὶ δὲ τραγῳδίας λέγωμεν, ἀπολαβόντες αὐτῆς ἐκ τῶν εἰρημένων τὸν γινόμενον ὅρον τῆς οὐσίας. ἔστιν οὖν τραγῳδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρώντων, καὶ οὐ δι' * ἐπαγγελίας, ἀλλὰ δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν. λέγω δὲ ἡδυσμένον μὲν λόγον, τὸν ἔχοντα ῥυθμὸν καὶ ἁρμονίαν καὶ * μέλος. τὸ δὲ χωρὶς τῶν εἰδῶν, * τὸ διὰ μέτρων ἔνια μόνον περαίνεσθαι, καὶ πάλιν ἕτερα διὰ μέλους. ἐπεὶ δὲ πράττοντες ποιοῦνται τὴν μίμησιν, πρῶτον μὲν ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τι μόριον τραγῳδίας ὁ τῆς ὄψεως κόσμος, εἶτα μελοποιία καὶ λέξις. ἐν τούτοις γὰρ ποιοῦνται τὴν μίμησιν. λέγω δὲ λέξιν μὲν αὐτὴν τὴν τῶν μέτρων σύνθεσιν· μελοποιίαν δὲ, ὃ τὴν δύναμιν φανερὰν ἔχει πᾶσαν. ἐπεὶ δὲ πράξεώς ἐστι μίμησις, πράττεται δὲ ὑπό τινων πραττόντων, οὓς ἀνάγκη ποιούς τινας εἶναι κατά τε τὸ ἦθος καὶ τὴν διάνοιαν (διὰ γὰρ τούτων καὶ τὰς πράξεις εἶναί φαμεν ποιάς τινας) πέφυκεν αἴτια δύο τῶν πράξεων εἶναι, διάνοια καὶ ἦθος, καὶ κατὰ ταύτας καὶ τυγχάνουσι καὶ ἀποτυγχάνουσι πάντες. ἐπειδὲ τῆς μὲν πράξεως ὁ μῦθος μίμησις. λέγω γὰρ μῦθον * τοῦτον, τὴν σύνθεσιν τῶν πραγμάτων, τὰ δὲ ἤθη, καθ' ἃ ποιούς τινας εἶναί φαμεν τοὺς πράττοντας· διάνοιαν δὲ, ἐν ὅσοις λέγοντες ἀποδεικνύουσί τι, ἢ καὶ ἀποφαίνονται γνώμην, ἀνάγκη οὖν πάσης τραγῳδίας μέρη εἶναι ἕξ, καθ' ἃ ποιά τις ἐστὶν ἡ τραγῳδία. ταῦτα δ' ἐστὶ, μῦθος, καὶ ἤθη, καὶ λέξις, καὶ διάνοια, καὶ ὄψις, καὶ μελοποιία. οἷς μὲν γὰρ μιμοῦνται, δύο μέρη ἐστίν· ὡς δὲ μιμοῦνται, ἕν· ἃ δὲ μιμοῦνται, τρία. καὶ παρὰ ταῦτα οὐδέν. τούτοις μὲν οὖν οὐκ ὀλίγοι * αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, κέχρηνται τοῖς εἴδεσι.

* γρ. τῆς ἐν ἑξαμέτροις μιμητικῆς.
* γρ. ἀπαγγελίας.
* Vict. μέτρον. vi de Castelu.
* Vict. τὸ διὰ μ.
* Quidam mutant. vel τοῦτ.
* Fortè πάντων Castelu.

CAPVT VI.

De Tragœdia & partibus eius.

C AC de imitatione quidem, quæ fit hexametro, & de Comœdia poſteriùs dicemus. De Tragœdia verò dicamus, aſſumentes ipſius definitionem, quæ ex iis quæ dicta ſunt, naſcitur, vnde patet ipſius natura. Eſt igitur tragœdia imitatio actionis probæ & perfectæ magnitudinem habentis, ſuaui ſermone, ſeparatim ſingulis formis in partibus agentibus, & non per enarrationem: Sed per miſericordiam & metum inducens talium perturbationum purgationem. Iam dico ſuauem ſermonem, habentem numerum, & harmoniam, & melodiam. Illud autem, ſeparatim formis, propterea quòd quædam ſolùm efficiuntur per metra,
D & rurſus alia per melodiam. Quoniam autem agentes faciunt imitationem, primùm quidem ex neceſſitate erit aliqua pars Tragœdiæ apparatus. deinde Melopœia, & Dictio. In his enim faciunt imitationem. Ac dico dictionem ipſam metrorum compoſitionem. Melopœiam verò idipſum quod manifeſtam omnibus vim habet. Et quoniam actionis eſt imitatio, atque agitur à quibuſdam agentibus, quos neceſſe eſt cuiuſdam modi eſſe, & ſecundùm mores, & ſententiam (nam propter hæc etiam actiones dicimus eſſe cuiuſdam modi) naturaliter ſunt duæ cauſæ actionum, Sententia, & Mores. Et ſecundùm has tum for-
E tunati tum infortunati ſunt omnes. Eſt autem actionis quidem Fabula, imitatio. Dico enim Fabulam, hanc rerum compoſitionem. Mores verò, ſecundùm quos cuiuſdam modi eſſe dicimus agentes. At ſententiam ea omnia in quibus dicentes demonſtrant aliquid, vel etiam enunciant mentem. Neceſſe igitur eſt omnis Tragœdiæ partes eſſe ſex, ſecundùm quas cuiuſdam modi eſt Tragœdia. Atque hæ ſunt, fabula, mores, & dictio, & ſententia, & apparatus, & melopœia: Quibus enim imitantur, duæ partes ſunt. quomodo imitantur, vna. quas imitantur, tres.

A Etenim apparatus habet omne, & mores, & fabulam, & dictionem, & melos, & ſententiam ſimiliter. Maximum verò horum eſt rerum compoſitio. Tragœdia enim imitatio eſt non hominum, ſed actionum, & vitæ, & felicitatis, & infelicitatis. Etenim felicitas in actione eſt, & finis, actio quædam eſt, non qualitas. Ac ſunt quidem ſecundùm mores cuiuſdam modi: at ſecundùm actiones, felices, vel contrà. Non igitur agunt, vt imitentur mores: ſed propter actiones, mores complectuntur. Quare res & fabula finis eſt Tragœdiæ, ac finis maximum omnium eſt. Nam ſine actione non fieret Tragœdia: at ſine moribus fieret. Recentium enim plurimorum Tragœdiæ ſine moribus ſunt: & omnino poetæ multi tales: B ſicvt & ex pictoribus, Zeuxis ad Polygnotum ſe habet. Nam Polygnotus bonus morum deſcriptor: at Zeuxidis pictura prorſus caret moribus. Præterea ſi quis ordine poſuerit collocutiones moratas, & dictiones, & ſententias benefactas, non efficiet, quod eſt Tragœdiæ opus: ſed multo magis efficiet Tragœdia, quæ his quidem deterioribus vſa ſit, at habeat fabulam & compoſitionem rerum benefactam. Ad hæc maximæ res, quibus capit animos Tragœdia, ſunt fabulæ partes, nempe peripetiæ, & agnitiones. Præterea C ſignum eſt, quòd & qui conantur rem poeticam agere, priùs poſſunt dictione & moribus res exquiſitè tractare, quàm res componere, vt primi poetæ fermè omnes. Ac principium quidem, & tanquam animus Tragœdiæ, fabula eſt. Secundum autem, mores. aſſimile enim eſt in pictura. nam ſi quis illineret pulcherrimis coloribus fuſim, non ſimiliter delectaret, ac ſi quis albo deſcriberet imaginem. eſt autem imitatio actionis, & per hanc maximè agentium. Tertium verò ſententia. Id autem eſt, dicere poſſe inſita, & conuenientia, quod in orationibus Politicæ & Rhetoricæ opus eſt. Nam priſci politicè introducebant dicentes: qui verò nunc ſunt, Rhetoricè. Iam mores ſunt tale quiddam quod aperit præelectionem, qualis ſit in D illis in quibus non eſt manifeſtum, vtrùm dicens eligat, aut fugiat. Sententia verò eſt in illis, in quibus demonſtrant aliquid aut eſſe, aut non eſſe, aut enunciant aliquid in vniuerſum. Quartum eſt ſermonum dictio. Ac voco, quemadmodum priùs dictum eſt, dictionem, per verba interpretationem, quod & in metris & in orationibus eandem vim habet. Reliquarum verò quinque Melopœia eſt maximum condimentorum. Et apparatus allicit quidem animos: ſed maximè eſt artis expers: & minimè proprius poeticæ. Nam Tragœdiæ vis & ſine certamine, & hiſtrio E nibus eſt, præterea verò potentior eſt circa fabricam apparatuum, ars illius qui ſcenam conficit, quàm ars poetarum.

A καὶ γὰρ ὄψις ἔχει πᾶν, καὶ ἦθος καὶ * μῦθον, καὶ λέξιν, καὶ μέλος, καὶ διάνοιαν ὡσαύτως. μέγιστον δὲ τούτων ἐστὶν ἡ τῶν πραγμάτων σύστασις. ἡ γὰρ τραγῳδία μίμησίς ἐστιν οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ * πράξεως. * καὶ βίου καὶ εὐδαιμονίας καὶ κακοδαιμονίας, ἡ γὰρ * ἡ εὐδαιμονία ἐν πράξει ἐστὶ, καὶ τὸ τέλος πρᾶξίς τίς ἐστιν, οὐ ποιότης. εἰσὶ δὲ κατὰ μὲν τὰ ἤθη ποιοί τινες· κατὰ δὲ τὰς πράξεις, εὐδαίμονες, ἢ τοὐναντίον. οὔκουν ὅπως τὰ ἤθη * μιμήσωνται, πράττουσιν, ἀλλὰ τὰ ἤθη συμπεριλαμβάνουσι διὰ τὰς πράξεις. ὥστε τὰ πράγματα καὶ ὁ μῦθος τέλος τῆς τραγῳδίας. τὸ δὲ τέλος μέγιστον B ἁπάντων ἐστί· * ἄνευ μὲν γὰρ πράξεως, οὐκ ἂν γένοιτο τραγῳδία· ἄνευ δὲ ἠθῶν, γένοιτ' ἄν. αἱ γὰρ τῶν νέων τῶν πλείστων, ἀήθεις τραγῳδίαι εἰσί, καὶ ὅλως ποιηταὶ πολλοὶ * τοιοῦτοι· οἷον καὶ τῶν γραφέων Ζεῦξις πρὸς Πολύγνωτον πέπονθεν. ὁ μὲν γὰρ Πολύγνωτος ἀγαθὸς ἠθογράφος· ἡ δὲ Ζεύξιδος γραφὴ οὐδὲν ἔχει ἦθος. ἔτι ἐάν τις ἐφεξῆς θῇ ῥήσεις ἠθικὰς, καὶ λέξεις καὶ διανοίας εὖ πεποιημένας, * οὐ ποιήσει ὃ ἦν τῆς τραγῳδίας ἔργον, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον C * ἡ καταδεεστέροις τούτοις κεχρημένη τραγῳδία, ἔχουσα δὲ μῦθον καὶ σύστασιν * πραγμάτων. πρὸς δὲ τούτοις τὰ μέγιστα οἷς ψυχαγωγεῖ ἡ τραγῳδία, τοῦ μύθου μέρη ἐστὶν, αἵ τε περιπέτειαι καὶ ἀναγνωρίσεις. ἔτι σημεῖον ὅτι καὶ οἱ ἐγχειροῦντες ποιεῖν, πρότερον δύνανται τῇ λέξει καὶ τοῖς ἤθεσιν ἀκριβοῦν, ἢ τὰ πράγματα συνίστασθαι, οἷον καὶ οἱ πρῶτοι ποιηταὶ σχεδὸν ἅπαντες. ἀρχὴ μὲν οὖν καὶ οἷον ψυχὴ ὁ μῦθος τῆς τραγῳδίας, δεύτερον δὲ τὰ ἤθη· [παραπλήσιον γάρ ἐστι καὶ ἐπὶ τῆς γραφικῆς. εἰ γάρ τις ἐναλείψειε τοῖς καλλίστοις φαρμάκοις χύδην, οὐκ ἂν ὁμοίως εὐφράνειεν, καὶ λευκογραφήσας εἰκόνα] ἔστι τε D μίμησις πράξεως, καὶ διὰ ταύτην μάλιστα τῶν πραττόντων. τρίτον δὲ ἡ διάνοια. τοῦτο δέ ἐστι τὸ λέγειν δύνασθαι τὰ ἐνόντα καὶ τὰ ἁρμόττοντα· ὅπερ ἐπὶ τῶν λόγων τῆς πολιτικῆς καὶ ῥητορικῆς ἔργον ἐστίν. οἱ μὲν γὰρ ἀρχαῖοι πολιτικῶς ἐποίουν λέγοντας· οἱ δὲ νῦν, ῥητορικῶς. ἔστι δὲ ἦθος μὲν τὸ τοιοῦτον, ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν ὁποία τίς ἐστιν, ἐν οἷς οὐκ ἔστι δῆλον, * ἢ προαιρεῖται, ἢ φεύγει ὁ λέγων. διόπερ, οὐκ ἔχουσιν ἦθος ἔνιοι τῶν λόγων. διάνοια δὲ, ἐν οἷς ἀποδεικνύουσί τι ὡς ἔστιν, ἢ ὡς οὐκ ἔστιν, ἢ καθόλου τι ἀποφαίνονται. τέταρτον δὲ, τῶν μὲν λόγων ἡ λέξις. E λέγω δὲ, ὥσπερ πρότερον εἴρηται, λέξιν εἶναι τὴν διὰ τῆς ὀνομασίας ἑρμηνείαν, ὃ καὶ ἐπὶ τῶν ἐμμέτρων καὶ ἐπὶ τῶν λόγων ἔχει τὴν αὐτὴν δύναμιν. * τῶν δὲ λοιπῶν πέντε, ἡ μελοποιία μέγιστον τῶν ἡδυσμάτων· ἡ δὲ ὄψις, ψυχαγωγικὸν μὲν, ἀτεχνότατον δὲ, καὶ ἥκιστα οἰκεῖον τῆς ποιητικῆς. ἡ γὰρ τῆς τραγῳδίας δύναμις, καὶ ἄνευ ἀγῶνος καὶ ὑποκριτῶν ἐστιν. ἔτι δὲ κυριωτέρα περὶ τὴν ἀπεργασίαν τῶν ὄψεων ἡ τοῦ σκευοποιοῦ τέχνη τῆς τῶν ποιητῶν ἐστι.

* Caſt. μῦθος καὶ λέξις, κ. μ. καὶ διάνοια ὡ.

* γ. πράξεων,

* Vide Caſtel. Comm.

* Caſtelu. ἡ εὐδ. καὶ κακοδαιμονία

* γ. μιμήσωνται,

* γρ. ἄνευ μ.

* Caſtelu. πάντες, quod non neceſſario.

* γρ. ἢ κατ.

* Poſt hanc vocem cenſet Caſtelu. transferenda, quæ mox ſequuntur notis incluſa.

* Victor. codd. ἐν οἷς ἢ φεύγει. διόπερ οὐκ ἔχουσιν ἦθος ἔνιοι τῶν λόγων ἐν οἷς μηδ' ὅλως ἐστὶν ὅ, τι προαιρεῖται ἢ φεύγει ὁ λέγων.

* Quid τῶν δὲ λοιπῶν, πέμπτον μ.

A

ΚΕΦΑΛ. ζʹ.

Ποίαν τινὰ δεῖ τὴν σύστασιν εἶναι τῶν πραγμάτων.

Διωρισμένων δὲ τούτων, λέγωμεν μετὰ ταῦτα ποίαν τινὰ δεῖ τὴν σύστασιν εἶναι τῶν πραγμάτων, ἐπειδὴ τοῦτο καὶ πρῶτον καὶ μέγιστον τῆς τραγῳδίας ἐστί. κεῖται δὴ ἡμῖν τὴν τραγῳδίαν τελείας καὶ ὅλης πράξεως εἶναι μίμησιν ἐχούσης τι μέγεθος. ἔστι γὰρ ὅλον καὶ μηδὲν ἔχον μέγεθος· ὅλον δέ ἐστι τὸ ἔχον ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τελευτήν. ἀρχὴ δέ ἐστιν, ὃ αὐτὸ μὲν ἐξ ἀνάγκης μὴ μετ' ἄλλο ἐστί· μετ' ἐκεῖνο δ' ἕτερον πέφυκεν εἶναι, ἢ γίνεσθαι. τελευτὴ δὲ τοὐναντίον, ὃ αὐτὸ μετ' ἄλλο πέφυκεν εἶναι, ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ ὡς ἐπιτοπολύ· μετὰ δὲ τοῦτο, ἄλλο οὐδέν. μέσον δὲ, καὶ αὐτὸ μετ' ἄλλο, καὶ μετ' ἐκεῖνο ἕτερον. δεῖ ἄρα τοὺς συνεστῶτας εὖ μύθους, μήθ' ὁπόθεν ἔτυχεν ἄρχεσθαι, μήθ' ὅπου ἔτυχε τελευτᾶν, ἀλλὰ κεχρῆσθαι ταῖς εἰρημέναις ἰδέαις. ἔτι δ' ἐπεὶ τὸ καλὸν, καὶ ζῷον καὶ ἅπαν πρᾶγμα ὃ συνέστηκεν ἔκ τινων, οὐ μόνον ταῦτα τεταγμένα δεῖ ἔχειν, ἀλλὰ καὶ μέγεθος ὑπάρχειν μὴ τὸ τυχόν. τὸ γὰρ καλὸν, ἐν μεγέθει καὶ τάξει ἐστί· διὸ οὔτε πάμμικρον ἄν τι γένοιτο καλὸν ζῷον· συγχεῖται γὰρ ἡ θεωρία ἐγγὺς τοῦ ἀναισθήτου χρόνου γινομένη. οὔτε παμμέγεθες· οὐ γὰρ ἅμα ἡ θεωρία γίνεται, ἀλλ' οἴχεται τοῖς θεωροῦσι τὸ ἓν καὶ τὸ ὅλον ἐκ τῆς θεωρίας. οἷον,* εἰ μυρίων σταδίων εἴη ζῷον. ὥστε δεῖ καθάπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων, καὶ ἐπὶ τῶν ζῴων ἔχειν μὲν μέγεθος, τοῦτο δὲ εὐσύνοπτον εἶναι· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μύθων ἔχειν μὲν μῆκος, τοῦτο δ' εὐμνημόνευτον εἶναι. τοῦ δὲ μήκους ὅρος, πρὸς μὲν τοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν αἴσθησιν, οὐ τῆς τέχνης ἐστίν. εἰ γὰρ* ἔδει ἑκατὸν τραγῳδίας ἀγωνίζεσθαι, πρὸς* κλεψύδρας ἂν ἠγωνίζοντο, ὥσπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε φασίν. ὁ δὲ* κατ' αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος ὅρος, ἀεὶ μὲν ὁ μείζων, μέχρι τοῦ σύνδηλος εἶναι, καλλίων ἐστὶ κατὰ τὸ μέγεθος. ὡς δὲ ἁπλῶς διορίσαντας εἰπεῖν, ἐν ὅσῳ μεγέθει κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον ἐφεξῆς γιγνομένων, συμβαίνει εἰς εὐτυχίαν ἐκ δυστυχίας, ἢ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταβάλλειν, ἱκανὸς ὅρος ἐστὶ τοῦ μεγέθους.

* Caſtelu. non vidit quid inter μυρία & μυρία interſit: quod nec interpres vidit.

* Caſtelu. [illegible] τῷ τραγ. quę ſequ. interpr.

* κλεψύδρας

* κ. καθ' αὐτὴν τ.

CAPVT VII.

De fabulæ proprietatibus prima & ſecunda.

EXplicatis autem his, dicamus deinceps, qualem eſſe oporteat rerum compoſitionem: quoniam iam hoc & primum & maximum Tragœdiæ eſt. Poſitum autem eſt à nobis perfectæ atque totius actionis eſſe imitationem habentis aliquam magnitudinem. Totum autem eſt habens principium, & medium, & finem. Ac principium eſt, quod ipſum ex neceſſitate poſt aliud non eſt: poſt illud vero aliud naturaliter eſt, aut
B fit. Finis contrarium, quod ipſum poſt aliud naturaliter eſt, aut ex neceſſitate, aut plerunque: poſt hoc autem aliud nihil. Medium, quod & ipſum poſt aliud eſt. Oportet igitur bene compoſitas fabulas neque vnde libet, incipere, neque vbi libet finire, ſed vti dictis formis. Præterea verò, quoniam pulchrum, & animal, & omnem rem, quæ ex quibuſdam compoſita eſt, non ſolùm hæc ordinata habere oportet, verùm etiam eſſe magnam, ſed non quomodolibet, nam pulchrum in magnitudine, & ordine cõſiſtit: vnde neque omnino paruum animal eſſe poteſt pulchrum, confunditur enim ſpectatio, quæ prope inſenſibili tempore fiat: neque omnino magnum, non enim ſimul
C ſpectatio fit, ſed perit ſpectantibus vnum & totum ex ſpectatione, vt ſi decem millium ſtadiorum ſit animal: propterea oportet, quemadmodum in corporibus, & in animalibus ineſſe quidem magnitudinem, ſed eam, quæ facile conſpici poſſit: ſic & in fabulis inueniri quidem longitudinem, ſed eam, quæ facilè retineri memoria poſſit. Longitudinis autem terminus ad contentiones, & ſenſum, non artis eſt: ſi enim termino opus eſſet, cauſa Tragœdias recitandi: ad clepſydras contenderent, quemadmodum quondam, & aliis temporibus factum eſſe affirmant. Terminus autem rei ſecundùm ipſam naturam ſemper quidem, qui maior eſt, quatenus ſimul
D patet, pulchrior eſt ſecundùm magnitudinem. Verùm, vt ſimpliciter re definita dicam, in quanta magnitudine ſecundùm veriſimile, & neceſſarium deinceps naſcentibus rebus, contingit in proſperam fortunam ex aduerſa, aut ex proſpera in aduerſam mutari, ſufficiens terminus eſt magnitudinis.

ΚΕΦΑΛ. ηʹ.

Περὶ τοῦ τὸν μῦθον ἕνα εἶναι.

Μῦθος δ' ἐστὶν εἷς, οὐχ ὥσπερ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἕνα ᾖ· πολλὰ γὰρ καὶ* ἄπειρα τῷ γένει συμβαίνει· ἐξ ὧν ἐνίων οὐδέν ἐστιν ἕν. οὕτω δὲ καὶ πράξεις ἑνὸς πολλαί εἰσιν, ἐξ ὧν μία οὐδεμία γίνεται πρᾶξις. διὸ πάντες ἐοίκασιν ἁμαρτάνειν, ὅσοι τῶν ποιητῶν Ἡρακληΐδα, καὶ Θησηΐδα, καὶ τὰ τοιαῦτα ποιήματα πεποιήκασιν. οἴονται γὰρ ἐπεὶ εἷς ἦν ὁ Ἡρακλῆς, ἕνα καὶ τὸν μῦθον εἶναι προσήκειν. ὁ δ' Ὅμηρος, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα διαφέρει, καὶ τοῦτ' ἔοικε καλῶς ἰδεῖν, ἤτοι διὰ τέχνην ἢ διὰ φύσιν. Ὀδύσσειαν γὰρ ποιῶν, οὐκ ἐποίησεν ἅπαντα ὅσα αὐτῷ συνέβη·

* Victorius, & Caſtelu. ἄπειρα τῷ γ. ἐνί.

CAPVT VIII.

Tertia proprietas fabulæ.

FAbula autem eſt vna, non vt aliqui putant, ſi circa vnum ſit. Multa enim, & in-
E finita genere contingunt, ex quibus nonnullis nihil eſt vnum. ſed & actiones vnius multæ ſunt, ex quibus nulla actio eſt vna. Quare omnes videntur peccare, quicunque ex poëtis Herculeidem, Theſeidem, & talia poëmata fecerunt. putant enim, quoniam vnus erat Hercules, vnam etiam fabulam conuenire. At Homerus, vt & in aliis excellit, ſic etiam hoc videtur pulchrè vidiſſe, ſiue propter artem, ſiue propter naturam. Odyſſeam enim faciens, non deſcripſit omnia, quæcunque ipſi contigerunt,

vt eum accepiſſe vulnus in Parnaſſo, & ſimulaſſe inſaniam in coitione exercitus, ex quibus non erat neceſſarium, altero facto, alterum factum eſſe. ſed circa vnam actionem, qualem dicimus eſſe Odyſſeam, inuaſit ſimiliter & Iliadem. Oportet igitur, vt in aliis imitatricibus vna imitatio vnius eſt, ſic & fabulam, quoniam actionis imitatio eſt, & vnius eſſe, & huius totius, & partes conſtare rerum ſic, vt tranſpoſita aliqua aut ablata diuerſum reddatur & moueatur totum: quod enim, cùm adeſt, aut non adeſt, nihil facit, quod appareat, id nec pars quidem eſt.

CAPVT IX.

Quarta proprietas fabulæ. Item quinta & ſexta.

MAnifeſtum autem eſt ex iis quæ dicta ſunt, non eſſe poetæ munus facta dicere, ſed qualia fieri debent, & quî fieri poſſunt, ſecundùm veriſimile, vel neceſſarium. Nam hiſtoricus, & poëta, non eo quòd aut cum metro dicant, aut ſine metro, inter ſe differunt. Liceret enim, quæ Herodoti, in metris ponere, & nihilo minus eſſet hiſtoria quædam cum metro, quàm ſine metris: ſed in hoc eſt differentia, quòd vnus quidem facta dicit: alter verò qualia fieri debent. Quamobrem & res magis philoſophica, & melior poeſis eſt, quàm hiſtoria. Nam poeſis magis vniuerſalia: hiſtoria magis ſingularia dicit. Eſt autem vniuerſale, cùm exponitur, quemadmodum tali talia contingat dicere aut facere ſecundùm veriſimile aut neceſſarium, id quod ſpectat poeſis, nomina imponens. Singulare verò, quid Alcibiades fecerit, aut paſſus ſit. Ac in Comœdia quidem iam hoc manifeſtum factum eſt. Nam cùm conſtituerint fabulam per veriſimilia, ſic quælibet nomina imponunt, & non vt Iambici circa aliquem ſingularem faciunt. In Tragœdia autem factis nominibus hærent. Cauſſa verò eſt, quòd perſuaſibile eſt poſſibile. Ac non facta quidem non credimus eſſe poſſibilia. Facta verò manifeſtum eſt poſſibilium eſſe. non enim facta eſſent, ſi impoſſibilia eſſent. Nec tamen non in aliquibus Tragœdiis, vnum aut duo ſunt ex notis nominibus, alia verò ficta. In quibuſdam autem nullum, vt in Agathonis flore. ſimiliter enim in hoc & res, & nomina ficta ſunt: & nihilominus delectat. Quare non omnino quærendum eſt vt traditis fabulis, in quibus Tragœdiæ verſantur, hæreamus. nam eſt ridiculum hoc quærere: quoniam & nota paucis nota ſunt, & tamen delectant omnes. Manifeſtum igitur ex his, poetam eſſe oportere magis fabularum effectorem quàm metrorum, quatenus poëta ſecundùm imitationem eſt: imitatur autem actiones. Quamuis igitur contigerit facta pangere, nihilominus poeta eſt. Factorum enim nonnulla nihil prohibet talia eſſe, qualia veriſimile eſt fieri, & poſſibilia eſſe, ſecundùm quod ille ipſorum poeta eſt. Simplicium autem fabularum & actionum Epiſodicæ ſunt peſſimæ. Dico Epiſodicam fabulam, in qua Epiſodia poſt altera eſſe neque veriſimile, neq; neceſſe eſt. Ac tales efficiuntur à malis quidem poëtis propter ipſos: à bonis verò propter hiſtriones.

A ὅτι πληγῆναι μὲν ἐν τῷ* Παρνασσῷ, μανῆναι δὲ προσποιήσασθαι ἐν τῷ ἀγερμῷ. ὧν οὐδὲν θατέρου γενομένου, ἀναγκαῖον ἦν, ἢ εἰκὸς θάτερον γενέσθαι, *ἀλλ' ἁ περὶ μίαν πρᾶξιν, οἵαν λέγομεν τὴν Ὀδύσσειαν, *συνέστησεν· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Ἰλιάδα. Χρὴ οὖν καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἡ μία μίμησις ἑνός ἐστιν, οὕτω καὶ τὸν μῦθον, ἐπεὶ πράξεως μίμησίς ἐστι, μιᾶς τε εἶναι, καὶ ταύτης ὅλης, καὶ τὰ μέρη συνεστάναι τῶν πραγμάτων οὕτως, ὥστε μετατιθεμένου τινὸς μέρους, ἢ ἀφαιρουμένου, διαφέρεσθαι καὶ κινεῖσθαι τὸ ὅλον. ὃ γὰρ προσὸν ἢ μὴ προσὸν, *μηδὲν ποιεῖ ἐπίδηλον, οὐδὲ μόριον τούτου ἐστί.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Τί τοῦ ποιητοῦ ἔργον, καὶ τί διαφέρει ὁ ποιητὴς τοῦ ἱστορικοῦ.

ΦΑνερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ὅτι οὐ τὸ τὰ *γενόμενα λέγειν, τοῦτο ποιητοῦ ἔργον ἐστὶν, ἀλλ' οἷα ἂν γένοιτο, καὶ τὰ δυνατὰ κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον. ὁ γὰρ ἱστορικὸς καὶ ὁ ποιητὴς, οὐ τῷ ἢ ἔμμετρα λέγειν ἢ ἄμετρα διαφέρουσιν· εἴη γὰρ ἂν τὰ Ἡροδότου εἰς μέτρα τεθῆναι, καὶ οὐδὲν ἧττον ἂν εἴη ἱστορία τις μετὰ μέτρου, ἢ ἄνευ μέτρων· ἀλλὰ *τούτῳ διαφέρει, τῷ τὸν μὲν τὰ γενόμενα λέγειν, τὸν δὲ οἷα ἂν γένοιτο. C διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δ' ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον λέγει. ἔστι δὲ καθόλου μὲν, τῷ ποίῳ τὰ ποῖ' ἄττα συμβαίνει λέγειν, ἢ πράττειν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον, οὗ στοχάζεται ἡ ποίησις ὀνόματα ἐπιτιθεμένη· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, τί Ἀλκιβιάδης ἔπραξεν, ἢ τί ἔπαθεν. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς κωμῳδίας ἤδη τοῦτο δῆλον γέγονεν. συστήσαντες γὰρ τὸν μῦθον διὰ τῶν εἰκότων, οὕτω τὰ τυχόντα ὀνόματα *ἐπιτιθέασι, καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ ἰαμβοποιοὶ περὶ τῶν καθ' ἕκαστον ποιοῦσιν. ἐπὶ δὲ τῆς τραγῳδίας τῶν γενομένων ὀνομάτων ἀντέχονται. D αἴτιον δ' ὅτι πιθανόν ἐστι τὸ δυνατόν. τὰ μὲν οὖν μὴ γενόμενα, οὔπω πιστεύομεν εἶναι δυνατά· τὰ δὲ γενόμενα, φανερὸν ὅτι δυνατά· οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο εἰ ἦν ἀδύνατα. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τραγῳδίαις,* ἐνίαις μὲν ἓν ἢ δύο τῶν γνωρίμων ἐστὶν ὀνομάτων, τὰ δὲ ἄλλα πεποιημένα· ἐν ἐνίαις δὲ οὐθέν· οἷον ἐν τῷ Ἀγάθωνος ἄνθει. ὁμοίως γὰρ ἐν τούτῳ τά τε πράγματα καὶ τὰ ὀνόματα πεποίηται, καὶ οὐδὲν ἧττον εὐφραίνει. ὥστ' οὐ πάντως εἶναι ζητητέον τῶν παραδεδομένων μύθων, περὶ οὓς αἱ τραγῳδίαι εἰσὶν, ἀντέχεσθαι. καὶ γὰρ γελοῖον τοῦτο ζητεῖν, ἐπεὶ καὶ τὰ γνώριμα ὀλίγοις γνώριμά ἐστιν, ἀλλ' ὅμως εὐφραίνει πάντας. δῆλον οὖν ἐκ E τούτων ὅτι τὸν ποιητὴν μᾶλλον τῶν μύθων εἶναι δεῖ ποιητὴν, ἢ τῶν μέτρων, ὅσῳ ποιητὴς κατὰ τὴν μίμησίν ἐστι. μιμεῖται δὲ τὰς πράξεις. κἂν ἄρα συμβῇ γενόμενα ποιεῖν, οὐθὲν ἧττον ποιητής ἐστι. τῶν γὰρ γενομένων ἔνια οὐδὲν κωλύει τοιαῦτα εἶναι, οἷα ἂν εἰκὸς γενέσθαι καὶ δυνατὰ γενέσθαι, καθ' ὃ ἐκεῖνος αὐτῶν ποιητής ἐστι.* τῶν δὲ ἁπλῶν μύθων καὶ πράξεων, αἱ ἐπεισοδιώδεις εἰσὶ χείρισται. λέγω δ' ἐπεισοδιώδη μῦθον, ἐν ᾧ τὰ ἐπεισόδια μετ' ἄλληλα οὔτ' εἰκὸς, οὔτ' ἀνάγκη εἶναι. τοιαῦται δὲ ποιοῦνται, ὑπὸ μὲν τῶν φαύλων ποιητῶν, δι' αὐτούς· ὑπὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν, διὰ τοὺς ὑποκριτάς.

* Ὀδύσσ. τ.
* γρ. ἀλλὰ
* γρ. συνέστησεν.
* γρ. μηδὲν ποιεῖ ἐπίδηλον ὡς οὐδὲ μόριον τοῦ ὅλου ἐστί.
* γρ. γενόμενα
* γρ. τῷ διαφ.
* κ. ὑποτιθέασι
* κ. ἐν ἐνίαις
* Fort. ἁπλῶς δὲ τῶν μύθ. ait Caſtelu.

ἀγωνίσματα γὰρ ποιοῦντες, καὶ παρὰ τὴν δύναμιν παρατείναντες μῦθον, πολλάκις διαστρέφειν ἀναγκάζονται τὸ ἐφεξῆς. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τελείας ἐστὶ πράξεως ἡ μίμησις, ἀλλὰ καὶ φοβερῶν καὶ ἐλεεινῶν· ταῦτα δὲ γίνεται μάλιστα τοιαῦτα, καὶ μᾶλλον ὅταν γένηται παρὰ τὴν δόξαν δι' ἄλληλα· τὸ γὰρ θαυμαστὸν οὕτως ἕξει μᾶλλον, ἢ εἰ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου καὶ τῆς τύχης· ἐπεὶ καὶ τῶν ἀπὸ τύχης ταῦτα θαυμασιώτατα δοκεῖ, ὅσα ὥσπερ ἐπίτηδες φαίνεται γεγονέναι· οἷον, ὁ ἀνδριὰς ὁ τοῦ Μίτυος ἐν Ἄργει ἀπέκτεινε τὸν αἴτιον τοῦ θανάτου τῷ Μίτυϊ, θεωροῦντι ἐμπεσών. ἔοικε γὰρ τὰ τοιαῦτα οὐκ εἰκῆ γίνεσθαι. ὥστε ἀνάγκη τοὺς τοιούτους εἶναι καλλίους μύθους.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ὅτι τῶν μύθων οἱ μὲν ἁπλοῖ, οἱ δὲ πεπλεγμένοι.

Sophoc. Oed. Tyranno.

Εἰσὶ δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν ἁπλοῖ, οἱ δὲ πεπλεγμένοι. καὶ γὰρ αἱ πράξεις ὧν μιμήσεις οἱ μῦθοί εἰσιν, ὑπάρχουσιν εὐθὺς οὖσαι τοιαῦται. λέγω δὲ ἁπλῆν μὲν πρᾶξιν, ἧς γινομένης, ὥσπερ ὥρισται, συνεχοῦς καὶ μιᾶς, ἄνευ περιπετείας ἢ ἀναγνωρισμοῦ ἡ μετάβασις γίνεται. πεπλεγμένην δέ, ἐξ ἧς μετὰ ἀναγνωρισμοῦ, ἢ περιπετείας, ἢ ἀμφοῖν, ἡ μετάβασίς ἐστι. ταῦτα δὲ δεῖ γίνεσθαι ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τοῦ μύθου, ὥστε ἐκ τῶν προγεγενημένων συμβαίνειν, ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ κατὰ τὸ εἰκὸς γίνεσθαι ταῦτα. διαφέρει γὰρ πολὺ γίνεσθαι τάδε διὰ τάδε, ἢ μετὰ τάδε.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ περιπετείας καὶ ἀναγνωρίσεως, καὶ πάθους.

Ἔστι δὲ περιπέτεια μὲν ἡ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μεταβολή, καθάπερ εἴρηται· καὶ τοῦτο δὲ ὥσπερ λέγομεν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ ἀναγκαῖον· ὥσπερ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐλθὼν ὡς εὐφρανῶν τὸν Οἰδίπουν, καὶ ἀπαλλάξων τοῦ πρὸς τὴν μητέρα φόβου, δηλώσας ὅστις ἦν, τοὐναντίον ἐποίησε. καὶ ἐν τῷ Λυγκεῖ, ὁ μὲν ἀγόμενος ὡς ἀποθανούμενος, ὁ δὲ Δαναὸς ἀκολουθῶν ὡς ἀποκτενῶν· τὸν μὲν συνέβη ἐκ τῶν πεπραγμένων ἀποθανεῖν, τὸν δὲ σωθῆναι. ἀναγνώρισις δέ ἐστιν, ὥσπερ καὶ τοὔνομα σημαίνει, ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μεταβολή, ἢ εἰς φιλίαν, ἢ ἔχθραν τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὡρισμένων. καλλίστη δὲ ἀναγνώρισις, ὅταν ἅμα περιπέτειαι γίνωνται, * ὡς ἔχει ἐν τῷ Οἰδίποδι. εἰσὶ μὲν οὖν καὶ ἄλλαι ἀναγνωρίσεις. καὶ γὰρ πρὸς ἄψυχα, καὶ τὰ τυχόντα ἐστὶν ὅτε, ὥσπερ εἴρηται, συμβαίνει. καὶ εἰ πέπραγέ τις, ἢ μὴ πέπραγεν, ἔστιν ἀναγνωρίσαι· ἀλλ' ἡ μάλιστα τοῦ μύθου, καὶ ἡ μάλιστα τῆς πράξεως, ἡ εἰρημένη ἐστίν. ἡ γὰρ τοιαύτη ἀναγνώρισις καὶ περιπέτεια, ἢ ἔλεον ἕξει, ἢ φόβον· οἵων πράξεων ἡ τραγῳδία μίμησις ὑπόκειται, ἔτι δὲ καὶ τὸ ἀτυχεῖν καὶ τὸ εὐτυχεῖν ἐπὶ τῶν τοιούτων συμβήσεται· * ἐπεὶ δὴ ἡ ἀναγνώρισις τινῶν ἐστιν ἀναγνώρισις. ἔτι δὲ ἀναγνωρίσεις, αἱ μέν εἰσι θατέρου πρὸς τὸν ἕτερον μόνον, * ὅταν ᾖ δῆλος ἕτερος τίς ἐστιν. ὁτὲ δ' ἀμφοτέρους δεῖ ἀναγνωρίσαι· οἷον ἡ μὲν Ἰφιγένεια τῷ Ὀρέστῃ ἀνεγνωρίσθη ἐκ τῆς πέμψεως τῆς ἐπιστολῆς·

* γρ. ὡς ἔχει ἡ ἐν τῷ Οἰδίποδι.

* Victor. codd. ἐπεὶ δὲ ἡ ἀναγνώρισις τινῶν ἐστιν ἀναγνώρισις, ἀναγνωρίσεις αἱ μέν εἰσι θ.

* γρ. ὅταν

Eurip. Iphig. in Tauris.

A Certamina enim facientes, & ſupra facultatem fabulam extendentes, diſtorquere ſæpenumero coguntur, quod ex ordine eſt. Quoniam autem non ſolùm eſt perfectæ actionis imitatio, ſed etiam terribilium, & miſerabilium, atque hæc fiunt maximè talia, & magis, cùm fiant præter opiniònem inter ſe: nam admirabile ſic habebunt magis, quàm ſi à caſu, & fortuna: quoniam & eorum quæ à fortuna ſunt, hæc maximè admirabilia videntur, quæcunque tanquam ex induſtria apparent facta fuiſſe; ſicuti ſtatua Mityi Argis interfecit eum qui fuit cauſa interitus Mityi, cùm in eius caput incidiſſet, dum ipſe ſpectaret: videntur enim talia non temere facta B eſſe: idcirco neceſſe eſt, tales fabulas pulchriores eſſe.

CAPVT X.

Septima & octaua proprietas fabulæ.

AC fabularum aliæ ſimplices ſunt, aliæ implexæ. Etenim actiones quarum imitationes fabulæ ſunt, ne aliud quæramus, ſunt tales. Appello ſimplicem actionem, qua facta, vt definitum eſt, continua, & vna, tranſitus ſit ſine peripetia, vel agnitione. Implexa eſt, ex qua cum agnitione, aut peripetia, aut ambabus tranſitus fit. C Hæc autem oportet fieri ex ipſa conſtitutione fabulæ, vt ex anteactis, aut ex neceſſitate, aut ſecundùm veriſimile hæc fieri contingat. Differt enim multum, vtrùm hæc propter hæc, an poſt hæc fiant.

CAPVT XI.

De peripetia & agnitione.

ESt verò peripetia in contrarium eorum quæ aguntur, mutatio, vt dictum eſt. Atque hoc, vt dicimus, ſecundùm veriſimile, aut neceſſarium. Vt in Oedipode, cùm veniſſet nuntius, tan- D quam lætitiam allaturus Oedipodi, cúmque metu liberaturus aduerſus matrem, vt aperuit, quiſnam eſſet, contrarium fecit. Et in Lynceo, cùm ipſe quidem duceretur, vt moriturus, Danaus verò perſequeretur, vt interfecturus, hunc quidem contigit ex rebus geſtis mori, illum verò ſeruari. Agnitio autem eſt, vt etiam nomen ſignificat, ex ignoratione in cognitionem mutatio, aut ad amicitiam aut inimicitiam eorum qui ad proſperam fortunam vel aduerſam definiti ſunt. Ac pulcherrima agnitio eſt cùm ſimul peripetiæ fiunt, vt ſe habet in Oedipode. Ac ſunt quidem etiam E aliæ cognitiones. Etenim ad inanimata pertinet agnitio, & ad quæcunque, vt dictum eſt, à fortuna aliquando eſſe contingit. Et ſi fecit aliquis, aut non fecit, licet agnoſcere. Sed quæ maximè pertinet ad fabulam, & quæ maximè ad actioñ, eſt ea quæ dicta eſt. Talis enim agnitio & peripetia aut miſericordiam habebit, aut metum: qualium actionum Tragœdia imitatio ſupponitur. præterea verò & aduerſa fortuna vti, & proſpera in talibus continget. Iam quoniã agnitio quorundam eſt agnitio, aliæ quidem ſunt alterius ad alterum ſolum: cùm fuerit manifeſtus alter, quis ſit: aliquando verò ambos oportet agnoſcere, vt Iphigenia ab Oreſte agnita eſt ex miſſione epiſtolæ:

illi autem erga Iphigeniam alia opus fuit agnitione. ac duæ quidem fabulæ partes circa hæc ſunt, peripetia, & agnitio. Tertia verò eſt paſſio. Atque ex his peripetia & agnitio expoſitæ ſunt. Paſſio verò eſt actio habens vim interimendi, aut graues dolores afferendi, vt quæ in aperto ſunt mortes, & eiulationes, & vulnerationes, & quæcunque talia.

CAPVT XII.

De partibus quantitatis in fabula Tragica.

IAm partes Tragœdiæ, quibus vt formis oportet vti, priùs diximus. at ſecundùm quantitatem, & in quas ipſa diuiditur ſeparatas, hæ ſunt, prologus, epiſodium, exodus, choricum, & huius quidem vna pars parodus: altera verò, ſtaſimum. atque hæ quidem communes omnium: propriæ verò illæ à ſcena, & commi. ac prologus eſt pars integra Tragœdiæ ante chori parodum. Epiſodium pars integra Tragœdiæ interiecta inter integros choricos cantus. Exodus pars integra Tragœdiæ, poſt quam non eſt chori cantus. Chorici autem parodus prima dictio integri chori: ſtaſimum verò cantus chori ſine anapæſto, & trocho. at commus lamentatio communis chori, & à ſcena. ac partes quidem Tragœdiæ, quibus oportet vti, priùs dictæ. at ſecundùm quantitatem, & in quas ipſa diuiditur ſeparatas, hæ ſunt.

CAPVT XIII.

De conſtitutione pulcherrima Tragœdiæ.

QVæ verò oportet ſpectare, & quæ oportet cauere conſtituentes fabulas, & vnde erit Tragœdiæ opus, ſequitur vt dicamus, poſt illa quæ adhuc dicta ſunt. Quoniam igitur conſtitutionem pulcherrimæ Tragœdiæ oportet eſſe non ſimplicem, ſed nexam, eámque terribilium, & miſerabilium imitationem (hoc enim proprium huiuſmodi eſt imitationis:) Primum quidem manifeſtum eſt, neque æquos viros mutatos apparere oportere ex proſpera fortuna in aduerſam: id enim non eſt terribile, nec miſerabile, ſed ſceleratum: neque improbos ex infortunio in proſperam fortunam: id enim maximè omnũ à Tragœdia alienum eſt, quia nihil habet eorum quæ oportet; neque enim gratum hominibus, neque miſerabile, neque terribile eſt: neque rurſus valde malum ex proſpera fortuna in aduerſam cadere: quod enim gratum eſt hominibus, id quidem habet talis conſtitutio, ſed neque miſericordiam habet, neque timorē: illa enim eſt circa eum qui indignè aduerſa fortuna vtatur, hic verò circa ſimilem: quare neq; miſerabile, neq; terribile apparet, quod cõtingit. Reliquus igitur eſt inter hos interiectus. Eſt autē talis, qui neque virtute præſtat, & iuſtitia, neque propter vitium & prauitatē mutatur in aduerſam fortunam, ſed propter errorem aliquem eorum qui ſunt in magna exiſtimatione, & fortunæ proſperitate, cuiuſmodi Oedipus, & Thyeſtes, & qui ex talibus familiis illuſtres viri ſunt. Neceſſe enim eſt egregiè ſe habentem fabulam eſſe magis ſimplicem, quàm duplicem, vt quidam dicunt: & mutari non in proſperam fortunam ex aduerſa, ſed contra ex proſpera in aduerſam, nõ pro-

A ἐκείνῳ δὲ πρὸς τὴν Ἰφιγένειαν ἄλλης ἔδει ἀναγνωρίσεως. Δύο μὲν οὖν τοῦ μύθου μέρη περὶ ταῦτ' ἐστὶ, περιπέτεια καὶ ἀναγνώρισις. τρίτον δὲ, πάθος. τούτων δὲ περιπέτεια μὲν καὶ ἀναγνώρισις εἴρηται· πάθος δέ ἐστι πρᾶξις φθαρτικὴ ἢ ὀδυνηρά. οἷον οἵ τε ἐν τῷ φανερῷ θάνατοι, καὶ αἱ περιωδυνίαι καὶ τρώσεις, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

ΚΕΦΑΛ. ιβʹ.

Τραγῳδίας μέρη κατὰ τὸ ποσόν.

Μέρη δὲ τραγῳδίας οἷς μὲν ὡς εἴδεσι δεῖ χρῆσθαι, πρότερον εἴπομεν. κατὰ δὲ τὸ ποσὸν καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται κεχωρισμένα, B τάδ' ἐστὶ πρόλογος, ἐπεισόδιον, ἔξοδος, χορικόν· καὶ τούτου, τὸ μὲν πάροδος, τὸ δὲ στάσιμον. κοινὰ μὲν οὖν ἁπάντων ταῦτα. ἴδια δὲ τὰ ἀπὸ τῆς σκηνῆς καὶ κόμμοι. ἔστι δὲ πρόλογος μὲν μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου. ἐπεισόδιον δὲ, μέρος ὅλον τραγῳδίας, τὸ μεταξὺ ὅλων χορικῶν μελῶν. ἔξοδος δὲ, μέρος ὅλον τραγῳδίας, μεθ' ὃ οὐκ ἔστι χοροῦ μέλος. χορικοῦ δὲ, πάροδος μὲν, ἡ πρώτη λέξις ὅλου χοροῦ· στάσιμον δὲ, μέλος χοροῦ, τὸ ἄνευ ἀναπαίστου καὶ τροχαίου. κόμμος δὲ, θρῆνος κοινὸς χοροῦ καὶ ἀπὸ σκηνῆς. μέρη μὲν οὖν τραγῳδίας, * οἷς μὲν δεῖ χρῆσθαι, πρότερον C * εἴρηται. κατὰ δὲ τὸ ποσὸν καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται κεχωρισμένα, ταῦτ' ἐστίν.

* Vict. οἷς δεῖ ὡς εἴδεσιν
* γρ. εἴπομεν.

ΚΕΦΑΛ. ιγʹ.

Ὧν δεῖ στοχάζεσθαι, καὶ ἃ δεῖ εὐλαβεῖσθαι συνιστάντας τοὺς μύθους, καὶ πόθεν ἔσται τὸ τῆς τραγῳδίας ἔργον.

Ὧν δὲ δεῖ στοχάζεσθαι, καὶ ἃ δεῖ εὐλαβεῖσθαι συνιστάντας τοὺς μύθους, καὶ πόθεν ἔσται τὸ τῆς τραγῳδίας ἔργον, ἐφεξῆς ἂν εἴη λεκτέον τοῖς νῦν εἰρημένοις. ἐπειδὴ οὖν δεῖ τὴν σύνθεσιν εἶναι τῆς καλλίστης τραγῳδίας, μὴ ἁπλῆν, ἀλλὰ πεπλεγμένην, καὶ ταύτην φοβερῶν καὶ ἐλεεινῶν εἶναι μιμητικὴν (τοῦτο γὰρ ἴδιον τῆς D τοιαύτης μιμήσεώς ἐστι) πρῶτον μὲν δῆλον, ὅτι οὔτε τοὺς ἐπιεικεῖς ἄνδρας δεῖ μεταβάλλοντας φαίνεσθαι ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν· οὐ γὰρ φοβερὸν, οὐδὲ ἐλεεινὸν τοῦτο, ἀλλὰ μιαρόν ἐστιν· οὔτε τοὺς μοχθηροὺς ἐξ ἀτυχίας εἰς εὐτυχίαν (ἀτραγῳδότατον γὰρ τοῦτό ἐστι πάντων· οὐδὲν γὰρ ἔχει ὧν δεῖ. οὔτε γὰρ φιλάνθρωπον, οὔτε ἐλεεινὸν, οὔτε φοβερόν ἐστιν) οὐδ' αὖ τὸν σφόδρα πονηρὸν, ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτειν. τὸ μὲν γὰρ φιλάνθρωπον ἔχοι ἂν ἡ τοιαύτη σύστασις, ἀλλ' οὔτε ἔλεον οὔτε φόβον. ὁ μὲν γὰρ περὶ τὸν ἀνάξιόν ἐστι δυστυχοῦντα, ὁ δὲ περὶ τὸν ὅμοιον. ἔλεος μὲν, περὶ τὸν ἀνάξιον· φόβος δὲ, περὶ τὸν ὅμοιον. ὥστε οὔτε ἐλεεινὸν, οὔτε φοβερὸν E * φαίνεται τὸ συμβαῖνον. ὁ μεταξὺ ἄρα τούτων λοιπός. ἔστι δὲ τοιοῦτος, ὁ μήτε ἀρετῇ διαφέρων καὶ δικαιοσύνῃ, μήτε διὰ κακίαν καὶ μοχθηρίαν μεταβάλλων εἰς τὴν δυστυχίαν, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίαν τινὰ τῶν ἐν μεγάλῃ δόξῃ ὄντων καὶ εὐτυχίᾳ. οἷον, Οἰδίπους καὶ Θυέστης, καὶ οἱ ἐκ τῶν τοιούτων γενῶν ἐπιφανεῖς ἄνδρες. ἀνάγκη ἄρα τὸν καλῶς ἔχοντα μῦθον ἁπλοῦν εἶναι μᾶλλον ἢ διπλοῦν, ὥσπερ τινές φασι, καὶ μεταβάλλειν οὐκ εἰς εὐτυχίαν ἐκ δυστυχίας, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν, μὴ

* γρ. ἔσται.

διὰ μοχθηρίαν, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίαν μεγάλην, ἢ οἵου εἴρηται, ἢ βελτίονος μᾶλλον ἢ χείρονος. σημεῖον δὲ καὶ τὸ γιγνόμενον. * πρὸ τοῦ μὲν γὰρ οἱ ποιηταὶ τοὺς τυχόντας μύθους ἀπηρίθμουν· νῦν δὲ, περὶ ὀλίγας οἰκίας αἱ κάλλισται τραγῳδίαι συντίθενται· οἷον περὶ Ἀλκμαίωνα, καὶ Οἰδίπουν, καὶ Ὀρέστην, καὶ Μελέαγρον, καὶ Θυέστην, καὶ Τήλεφον, καὶ ὅσοις ἄλλοις συμβέβηκεν ἢ παθεῖν δεινὰ, ἢ ποιῆσαι. ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν τέχνην καλλίστη τραγῳδία, ἐκ ταύτης τῆς συστάσεώς ἐστι. διὸ καὶ οἱ Εὐριπίδῃ ἐγκαλοῦντες τὸ αὐτὸ ἁμαρτάνουσιν, ὅτι τοῦτο δρᾷ ἐν ταῖς τραγῳδίαις, καὶ πολλαὶ αὐτοῦ εἰς δυστυχίαν τελευτῶσι. τοῦτο γάρ ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται, ὀρθόν. σημεῖον δὲ μέγιστον· ἐπὶ γὰρ τῶν σκηνῶν καὶ τῶν ἀγώνων τραγικώταται αἱ τοιαῦται φαίνονται, ἂν κατορθῶσι. καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, ἀλλὰ τραγικώτατός γε τῶν ποιητῶν φαίνεται. δευτέρα δὲ, ἡ πρώτη λεγομένη ὑπό τινων ἐστὶ σύστασις, ἡ διπλῆν τε τὴν σύστασιν ἔχουσα, καθάπερ ἡ Ὀδύσσεια, καὶ τελευτῶσα ἐξ ἐναντίας τοῖς βελτίοσι καὶ χείροσι. δοκεῖ δὲ εἶναι πρώτη διὰ τὴν τῶν θεάτρων ἀσθένειαν. ἀκολουθοῦσι γὰρ οἱ ποιηταὶ κατ' εὐχὴν ποιοῦντες τοῖς θεαταῖς. ἔστι δὲ οὐχ αὕτη ἀπὸ τραγῳδίας ἡδονὴ, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς κωμῳδίας οἰκεία. ἐκεῖ γὰρ, ἂν οἱ ἔχθιστοι ὦσιν ἐν τῷ μύθῳ, οἷον Ὀρέστης καὶ Αἴγισθος, φίλοι γενόμενοι ἐπὶ τελευτῆς ἐξέρχονται, καὶ ἀποθνήσκει οὐδεὶς ὑπ' οὐδενός.

* γ. πρῶτον

A pter improbitatem, ſed propter errorem magnum, aut talis perſonæ, qualis dictum eſt, aut melioris magis, quàm peioris: ſignum autem eſt etiam id quod obſeruatur. Nam antea quidem poëtæ quaslibet fabulas enumerabant: nunc verò circa paucas domos pulcherrimæ componuntur Tragœdiæ, vt circa Alcmæonem, & Oedipum, & Oreſtem, & Meleagrum, & Thyeſtem, & Telephum, & quibuſcunque aliis contingit aut atrocia pati, aut facere. Ac ſecundùm artem quidem pulcherrima eſt Tragœdia ex hac conſtitutione. Quare & errant, qui accuſant Euripidem in eadem re, quòd hoc faciat in Tragœdiis: & multæ ipſius in aduerſam fortunam terminent. Id enim
B rectum eſt, vt diximus. ac ſignum maximum eſt, quod in ſcenis & certaminibus tales maximè apparent Tragicæ, ſi rectè dirigantur: & Euripides quamuis alia non bene diſponat, hac tamen in parte inter poetas maximè apparet Tragicus. Iam verò ſecunda conſtitutio eſt, quæ à quibuſdam prima dicta eſt, eius fabulæ, quæ duplicem habet conſtitutionem, vt Odyſſea: & deſinit ex contrarietate, melioribus & peioribus. Videtur autem eſſe prima propter theatrorum imbecillitatem. Nam poetæ eam conſequuntur, morem gerentes ſpectatoribus. Atque hæc ea non eſt quæ à Tragœdia proficiſcitur, voluptas, ſed magis Comœdiæ propria: in ea enim fabula ſi inimiciſſimi
C ſint, vt Oreſtes, & Ægiſthus, amici tandem facti exeunt: & nullus per alterum moritur.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Τὸ φοβερὸν καὶ ἐλεεινὸν πῶς παρασκευάζεται.

Ἔστι μὲν οὖν τὸ φοβερὸν καὶ ἐλεεινὸν ἐκ τῆς ὄψεως γίγνεσθαι. ἔστι δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τῶν πραγμάτων, ὅπερ ἐστὶ πρότερον καὶ ποιητοῦ ἀμείνονος. δεῖ γὰρ καὶ ἄνευ τοῦ ὁρᾶν οὕτω συνεστάναι τὸν μῦθον, ὥστε τὸν ἀκούοντα τὰ πράγματα γιγνόμενα καὶ φρίττειν καὶ ἐλεεῖν ἐκ τῶν συμβαινόντων· ἅπερ ἂν πάθοι τις ἀκούων τὸν τοῦ Οἰδίποδος μῦθον. τὸ δὲ διὰ τῆς ὄψεως τοῦτο παρασκευάζειν ἀτεχνότερον, καὶ χορηγίας δεόμενόν ἐστιν. οἱ δὲ μὴ τὸ φοβερὸν διὰ τῆς ὄψεως, ἀλλὰ τὸ τερατῶδες μόνον παρασκευάζοντες, οὐδὲν τραγῳδίᾳ κοινωνοῦσιν. οὐ γὰρ πᾶσαν δεῖ ζητεῖν ἡδονὴν ἀπὸ τραγῳδίας, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν. ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ * ἐλέου καὶ φόβου διὰ μιμήσεως δεῖ ἡδονὴν παρασκευάζειν τὸν ποιητὴν, φανερὸν ὡς τοῦτο ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμποιητέον. ποῖα οὖν δεινὰ, ἢ ποῖα οἰκτρὰ φαίνεται τῶν συμπιπτόντων, λάβωμεν. ἀνάγκη δὲ, ἢ φίλων εἶναι πρὸς ἀλλήλους τὰς τοιαύτας πράξεις, ἢ ἐχθρῶν, ἢ μηδετέρων. ἂν μὲν οὖν ἐχθρὸς ἐχθρὸν ἀποκτείνῃ, οὐδὲν ἐλεεινὸν οὔτε ποιῶν, οὔτε μέλλων δείκνυσι, πλὴν κατ' αὐτὸ τὸ πάθος· οὐδ' ἂν μηδ' ἑτέρως ἔχοντες. ὅταν δ' ἐν ταῖς φιλίαις ἐγγένηται τὰ πάθη, οἷον εἰ ἀδελφὸς ἀδελφὸν, ἢ υἱὸς πατέρα, ἢ μήτηρ υἱὸν, ἢ υἱὸς μητέρα ἀποκτείνῃ, ἢ μέλλῃ, ἢ τοιοῦτόν τι ἄλλο δρᾷ, ταῦτα ζητητέον. τοὺς μὲν οὖν παρειλημμένους μύθους λύειν οὐκ ἔστι. λέγω δὲ οἷον τὴν Κλυταιμνήστραν ἀποθανοῦσαν ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου, καὶ τὴν Ἐριφύλην ὑπὸ τοῦ Ἀλκμαίωνος. αὐτὸν δὲ εὑρίσκειν δεῖ, καὶ τοῖς παραδεδομένοις χρῆσθαι καλῶς. τὸ δὲ καλῶς τί λέγομεν, εἴπωμεν σαφέστερον.

* γ. ἰδίας

CAPVT XIV.

Terribile & miſerabile quomodo parentur.

AC licet quidem terribile & miſerabile ex apparatu fieri: licet verò etiam ex ipſa conſtitutione id quod prius eſt, & poetæ melioris. oportet enim etiam ſine viſu fabulam ſic conſtitutam eſſe, vt audiens res, quæ fiunt, & horreat, & miſereatur, ex iis quæ contingunt: in quas perturbationes cadet ille, qui Oedipodis fa-
D bulam audiat. Efficere autem hoc per apparatum, eſt magis artificij expers, & ſumptus requirit. Atque qui non ſolùm terribile propter apparatum, ſed monſtruoſum efficiunt, nihil commune habent cum Tragœdia. Non enim omnem à Tragœdia oportet voluptatem quærere, ſed propriam. Quoniam verò ex miſericordia & metu per imitationem poetam efficere oportet voluptatem: id in rebus efficiendum eſſe, manifeſtum eſt. Qualia igitur atrocia, aut qualia miſerabilia appareant, ex iis aſſumamus, quæ contingũt. Neceſſe autem eſt, aut amicorum eſſe inter ſe tales actiones, aut inimicorum, aut neutrorum.
E Quòd ſi inimicus inimicum occiderit, nihil miſerabile, neque dum facit, neque dum facturus eſt, monſtrat, præterquam in illa ipſa perturbatione. Neque qui ſe neutro modo habent. Quando autem in amicitiis ſunt perturbationes, vt ſi frater fratrem, aut filius fratrem, aut mater filium, aut filius matrem occiderit, aut occiſurus fuerit, aut tale aliquid aliud faciat: hæc quærere oportet. ac receptas quidem fabulas ſoluere non licet. dico autem, vt Clytæmneſtram occiſam ab Oreſte, & Eriphylen ab Alcmæone. Ipſum verò inuenire, ac traditis rectè vti oportet. Idque quod dicimus, ſe rectè habere, apertiùs exponamus.

Licet enim ſic actionem fieri, vt antiqui faciebant, vt eam præſtarent ſcientes, & cognoſcentes, quemadmodum occidentem filium Medeam Euripides fecit. At licet agere ita, vt ignorantes rem agant atrocem, poſtea verò amicitiam agnoſcant, vt Sophoclis Oedipus. Atque hoc quidem extra actionem. In ipſa verò Tragœdia, vt Alcmæon Aſtydamantis, vel Telegonus in vulnerato Vlyſſe. Præterea tertium eſt, cùm quis aliquid ſæui propter ignorantiam facturus erat, &, priuſquam faceret, agnouit. Et præter hæc aliter non licet. Aut enim facere neceſſe eſt, aut non: & ſcientes, aut non ſcientes. Horum autem peſſimum eſt, cùm quis facturus fuit, & non fecit. ſceleratum enim habet, & non Tragicum, nam ſine affectu eſt. Quare nemo facit ſimiliter, niſi rarò, vt in Antigona Creontem Æmon. Nam feciſſe ſecundum eſt. Ac melius eſt ignorantem quidem feciſſe, cùm autem fecerit, agnouiſſe: ſceleratum enim non adeſt, agnitio ſtuporem gignit. Optimum verò eſt poſtremum. Dico autem, vt in Creſphonte Metope interfectura quidem filium erat, ſed cùm agnouiſſet, non interfecit. Et in Iphigenia ſoror fratrem. Et in Helle filius matrem dediturus agnouit. Quapropter quod pridem dictum eſt, non circa multas ſunt Tragœdiæ familias. Quærentes enim non ab arte ſed à fortuna, huiuſmodi fabulæ confectionem inuenerunt. Itaque ad has domos coguntur occurrere, quibuſcunque tales contigerunt perturbationes. Ac de rerum conſtitutione, & quales fabulas eſſe oporteat, ſatis dictum eſt.

CAPVT XV.

De moribus Tragicæ perſonæ. De ſolutionibus fabularum. De ſpectanda morum pulchritudine. De iis quæ ſub ſenſum cadunt.

Cæterùm de moribus, quatuor ſunt quæ ſpectare oportet. Vnum quidem, & primum, quomodo boni ſint. Habebit autem mores, ſi, vt dictum eſt, oratio, aut actio manifeſtam efficiat prælectionem aliquam: malos quidem, ſi malam: bonos verò, ſi bonam. Eſt verò hoc in vnoquoque genere. Etenim mulier eſt bona, & ſeruus, etiam ſi fortaſſe ex his illud quidem peius, hoc omnino malum eſt. Secundum eſt, quando ſint conuenientes. Eſt enim virorum mos, ſed non conueniens mulieri, fortem vel terribilem eſſe. Tertium quando ſint ſimiles. hoc enim aliud eſt ab eo quod eſt bonos & conuenientes mores facere, vt dictum eſt. Quartum, quomodo æquales. Tametſi enim inæqualis quidam ſit, qui præbet imitationem, & talibus moribus ſuppoſitus ſit: tamen æqualiter inæqualem oportet eſſe. Eſt autem exemplum improborum morum, non ex neceſſitate, vt Menelaus in Oreſte. Eius verò, quod non deceat, & non conueniat, tum lamentatio Vlyſſis in Scylla, tum Menalippæ dictio. at inæqualium in Aulide Iphigenia: nullam enim in partem ſimilis eſt, dum orat, ei quæ apparet poſteriùs. Oportet autem & in moribus, vt etiam in rerum conſtitutione, ſemper quærere vel neceſſarium, vel veriſimile: & hoc poſt hoc fieri vel ex neceſſitate, vel ex veriſimilitudine.

A ἔστι μὲν γὰρ οὕτω γίνεσθαι τὴν πρᾶξιν, ὥσπερ οἱ παλαιοὶ ἐποίουν, εἰδότας καὶ γινώσκοντας· καθάπερ καὶ Εὐριπίδης ἐποίησεν ἀποκτείνουσαν τοὺς παῖδας τὴν Μήδειαν. ἔστι δὲ πρᾶξαι μὲν, ἀγνοοῦντας δὲ πρᾶξαι τὸ δεινὸν, εἶθ' ὕστερον ἀναγνωρίσαι τὴν φιλίαν, ὥσπερ ὁ Σοφοκλέους Οἰδίπους. τοῦτο μὲν οὖν ἔξω τοῦ δράματος. ἐν δ' αὐτῇ τῇ τραγῳδίᾳ, οἷον ὁ Ἀλκμαίων ὁ Ἀστυδάμαντος, ἢ ὁ Τηλέγονος ὁ ἐν τῷ τραυματίᾳ Ὀδυσσεῖ. ἔτι δὲ τρίτον παρὰ ταῦτα τὸ μέλλοντα ποιεῖν τι τῶν ἀνηκέστων δι' ἄγνοιαν, ἀναγνωρίσαι πρὶν ποιῆσαι, καὶ παρὰ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἄλλως. ἢ γὰρ πρᾶξαι ἀνάγκη, ἢ μή· καὶ εἰδότας, ἢ μὴ εἰδότας. τούτων δὲ τὸ μὲν γινώσκοντα μελλῆσαι, καὶ μὴ πρᾶξαι,
B χείριστον, τό, τε γὰρ μιαρὸν ἔχει, καὶ οὐ τραγικόν· ἀπαθὲς γάρ. διόπερ οὐδεὶς ποιεῖ ὁμοίως, εἰ μὴ ὀλιγάκις· οἷον, ἐν Ἀντιγόνῃ τὸν Κρέοντα ὁ Αἵμων. τὸ γὰρ πρᾶξαι δεύτερον. βέλτιον δὲ τὸ ἀγνοοῦντα μὲν πρᾶξαι, πράξαντα δὲ ἀναγνωρίσαι. τό, τε γὰρ μιαρὸν οὐ πρόσεστι, καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἐκπληκτικόν. κράτιστον δὲ τὸ τελευταῖον. λέγω δὲ οἷον ἐν τῷ Κρεσφόντῃ ἡ Μερόπη μέλλει τὸν υἱὸν ἀποκτείνειν, ἀποκτείνει δὲ οὔ, ἀλλ' ἀνεγνώρισε· καὶ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἡ ἀδελφὴ τὸν ἀδελφόν· καὶ ἐν τῇ Ἕλλῃ ὁ υἱὸς τὴν μητέρα ἐκδιδόναι μέλλων, ἀνεγνώρισεν. * διὰ τοῦτο, ὅπερ πάλαι εἴρηται, οὐ περὶ πολλὰ γένη αἱ τραγῳδίαι εἰσί. ζητοῦντες γὰρ οὐκ ἀπὸ τέχνης, ἀλλ' ἀπὸ τύχης, εὗρον τὸ
C τοιοῦτον παρασκευάζειν ἐν τοῖς μύθοις. ἀναγκάζονται οὖν ἐπὶ ταύτας τὰς οἰκίας ἀπαντᾶν, ὅσαις τὰ τοιαῦτα συμβέβηκε πάθη. περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν πραγμάτων συστάσεως, * καὶ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς μύθους, εἴρηται ἱκανῶς.

* γρ. διὰ γὰρ τοῦτο,

* κ.ὁ πῶς καὶ ποίους

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Ὧν στοχάζεσθαι δεῖ περὶ τὰ ἤθη.

Περὶ δὲ τὰ ἤθη, τέτταρά ἐστιν ὧν δεῖ στοχάζεσθαι. ἓν μὲν καὶ πρῶτον, ὅπως χρηστὰ ᾖ. ἕξει δὲ ἦθος μὲν, ἐὰν ὥσπερ ἐλέχθη, ποιῇ φανερὰν ὁ λόγος, ἢ ἡ
D πρᾶξις προαίρεσίν τινα· φαῦλον μὲν, ἐὰν φαύλην· χρηστὸν δὲ, ἐὰν χρηστήν. ἔστι δὲ ἐν ἑκάστῳ γένει. καὶ γὰρ γυνή ἐστι χρηστὴ καὶ δοῦλος. καί τοι γε ἴσως τούτων, τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ ὅλως φαῦλόν ἐστι. δεύτερον δὲ, τὰ ἁρμόττοντα. ἔστι γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἁρμόττον γυναικὶ, τὸ ἀνδρείαν ἢ δεινὴν εἶναι. τρίτον δὲ, τὸ ὅμοιον. τοῦτο γὰρ ἕτερον τοῦ χρηστὸν τὸ ἦθος καὶ ἁρμόττον ποιῆσαι, ὥσπερ εἴρηται. τέταρτον δὲ, τὸ ὁμαλόν. κἂν γὰρ ἀνώμαλός τις ᾖ, ὁ τὴν μίμησιν παρέχων, καὶ τοιοῦτον ἦθος ὑποτεθῇ, ὅμως ὁμαλῶς ἀνώμαλον δεῖ εἶναι. ἔστι δὲ παράδειγμα πονηρίας μὲν ἤθους μὴ
E ἀναγκαῖον οἷον, ὁ Μενέλαος ἐν τῷ Ὀρέστῃ· τοῦ δὲ ἀπρεποῦς καὶ μὴ ἁρμόττοντος, ὅ, τε θρῆνος Ὀδυσσέως ἐν τῇ Σκύλλῃ, καὶ ἡ τῆς * Μεναλίππης ῥῆσις· τοῦ δὲ ἀνωμάλου, ἡ ἐν Αὐλίδι Ἰφιγένεια. οὐδὲν γὰρ ἔοικεν ἡ ἱκετεύουσα τῇ ὑστέρᾳ. χρὴ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἤθεσιν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ τῶν πραγμάτων συστάσει ἀεὶ ζητεῖν, ἢ τὸ ἀναγκαῖον, ἢ τὸ εἰκός. ὥστε τὸν τοιοῦτον τὰ τοιαῦτα λέγειν ἢ πράττειν ἢ ἀναγκαῖον ἢ εἰκός· καὶ τοῦτο μετὰ τοῦτο γίνεσθαι, ἢ ἀναγκαῖον, ἢ εἰκός.

* γρ. Μελανίππης

φανερὸν οὖν ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ A μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ μηχανῆς, καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ περὶ τὸν ἀπόπλουν· ἀλλὰ μηχανῇ χρηστέον ἐπὶ τὰ ἔξω τοῦ δράματος, ἢ ὅσα πρὸ τοῦ γέγονεν, ἃ οὐχ οἷόν τε ἄνθρωπον εἰδέναι. ἢ ὅσα ὕστερον, ἃ δεῖται προαγορεύσεως καὶ ἀγγελίας. ἅπαντα γὰρ ἀποδίδομεν τοῖς θεοῖς ὁρᾶν. ἄλογον δὲ μηδὲν εἶναι ἐν τοῖς πράγμασιν. εἰ δὲ μή, ἔξω τῆς τραγῳδίας· οἷον, * τὰ ἐν τῷ Οἰδίποδι τοῦ Σοφοκλέους. ἐπεὶ δὲ μίμησίς ἐστιν ἡ τραγῳδία βελτιόνων, ἡμᾶς δεῖ μιμεῖσθαι τοὺς ἀγαθοὺς εἰκονογράφους. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἀποδιδόντες τὴν οἰκείαν μορφήν, ὁμοίους ποιοῦντες, καλλίους γράφουσιν. οὕ- B τω καὶ τὸν ποιητὴν μιμούμενον καὶ ὀργίλους καὶ ῥᾳθύμους, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα ἔχοντας ἐπὶ * τῶν ἠθῶν, ἐπιεικείας ποιεῖν παράδειγμα, ἢ σκληρότητος δεῖ· οἷον τὸν Ἀχιλλέα Ἀγάθων καὶ Ὅμηρος. ταῦτα δὴ δεῖ διατηρεῖν, καὶ πρὸς τούτοις τὰς παρὰ τὰ ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθούσας αἰσθήσεις τῇ ποιητικῇ. καὶ γὰρ κατ' αὐτὰς ἔστιν ἁμαρτάνειν πολλάκις. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς ἐκδεδομένοις λόγοις ἱκανῶς.

* Vict. τὸ ἐν τ.

* Vict. codd. ἐπὶ ... ἐπιεικείας ποιεῖν εἶναι.

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

Ἀναγνωρίσεως εἴδη.

ΑΝαγνώρισις δὲ τί μέν ἐστιν, εἴρηται πρότερον. εἴ- C δη δὲ ἀναγνωρίσεως, πρώτη μέν, ἡ ἀτεχνοτάτη, καὶ ᾗ πλείστῃ χρῶνται δι' ἀπορίαν, ἡ διὰ σημείων. τούτων δὲ τὰ μὲν σύμφυτα· οἷον, λόγχην ἣν φοροῦσι Γηγενεῖς, ἢ ἀστέρας, οἵους ἐν τῷ Θυέστῃ Καρκίνος. τὰ δέ, ἐπίκτητα· καὶ τούτων, τὰ μὲν ἐν τῷ σώματι, οἷον οὐλαί· τὰ δὲ ἐκτός, τὰ περιδέραια· καὶ οἷον ἐν τῇ Τυροῖ διὰ τῆς σκάφης. ἔστι δὲ καὶ τούτοις χρῆσθαι ἢ βέλτιον ἢ χεῖρον· οἷον, Ὀδυσσεὺς διὰ τῆς οὐλῆς ἄλλως ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς τροφοῦ, καὶ ἄλλως ὑπὸ τῶν συβωτῶν. εἰσὶ γὰρ αἱ μὲν πίστεως ἕνεκα ἀτεχνότεραι, καὶ αἱ τοιαῦται πᾶσαι· αἱ δὲ ἐκ περιπετείας, ὥσπερ ἡ ἐν τοῖς Νίπτροις, βελτίους. δεύτε- D ραι δὲ αἱ πεποιημέναι ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, * διὸ ἄτεχνοι· οἷον, Ὀρέστης ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἀνεγνώρισε τὴν ἀδελφήν, ἀναγνωρισθεὶς ὑπ' ἐκείνης. ἐκείνη μὲν γὰρ διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἐκεῖνος δὲ * διὰ σημείων. ταῦτα οὖν αὐτὸς λέγει ἃ βούλεται ὁ ποιητής, ἀλλ' οὐχ ὁ μῦθος. διὸ ἐγγύς τι τῆς εἰρημένης ἁμαρτίας ἐστίν. ἐξῆν γὰρ ἂν ἔνια καὶ ἐνεγκεῖν. καὶ ἐν τῷ Σοφοκλέους Τηρεῖ ἡ τῆς κερκίδος φωνή. τρίτη δέ, ἡ διὰ μνήμης, * τὸ αἰσθέσθαι τι ἰδόντα, ὥσπερ οἱ ἐν Κυπρίοις * τοῖς Δικαιογένους· ἰδὼν γὰρ τὴν γραφήν, ἔκλαυσε. καὶ ἡ ἐν Ἀλκίνου ἀπολόγῳ· ἀκούων γὰρ τοῦ κιθαριστοῦ, καὶ μνησθείς, ἐδάκρυσεν· ὅθεν * ἀνεγνωρίσθη. τετάρτη δέ, ἡ ἐκ συλλογισμοῦ· οἷον ἐν * Χοηφόροις, ὅτι ὅμοιός τις E ἐλήλυθεν· ὅμοιος δὲ οὐδείς, ἀλλ' ἢ Ὀρέστης· οὗτος ἄρα ἐλήλυθεν. καὶ ἡ Πολυΐδου τοῦ σοφιστοῦ περὶ τῆς Ἰφιγενείας ἦν· εἰκὸς γὰρ τὸν Ὀρέστην συλλογίσασθαι, ὅτι ἥ τ' ἀδελφὴ ἐτύθη, καὶ αὐτῷ συμβαίνει θύεσθαι. καὶ ἡ ἐν τῷ τοῦ Θεοδέκτου Τυδεῖ, ὅτι ἐλθὼν ὡς εὑρήσων υἱόν, αὐτὸς ἀπόλλυται. καὶ ἡ ἐν τοῖς * Φινείδαις. ἰδοῦσαι γὰρ τὸν τόπον, συνελογίσαντο τὴν εἱμαρμένην, ὅτι ἐν τούτῳ εἵμαρτο ἀποθανεῖν αὐταῖς· καὶ γὰρ ἐξετέθησαν ἐνταῦθα. ἔστι δέ τις καὶ * συνθετὴ ἐκ παραλογισμοῦ τοῦ θεάτρου· οἷον ἐν τῷ Ὀδυσσεῖ τῷ ψευδαγγέλῳ. * ὁ μὲν γὰρ τὸ τόξον ἔφη γνώσεσθαι,

* Ὀδυσσ. τ.

* Vict. διὸ ἀτεχ.

* γρ. διὰ λέγχες.

* γρ. τῷ αἰσθέσθαι

* γρ. τῷ Δ.

* γρ. ἀνεγνωρίσθησαν.

* γρ. Χλωροφόροις.

* ἰσ. Φινεῖ. al. φινίδαις.

* γρ. συνθέτη

* γρ. τὸ μὲν, & mox, τὸ δέ.

A Apparet igitur & ſolutiones fabularum ex ipſa oportere fabula contingere, & non vt in Medea, à machina, & in Iliade ea quæ ſunt circa renauigationem. Sed machina vti opus eſt ad ea quæ ſunt extra actionem, aut quæcunque antè facta ſunt, quæ fieri non poteſt vt homo ſciat, aut quæcunque poſtea, quæ egent prædicatione, & nunciatione: omnia enim videre tribuimus diis. At ſine ratione in rebus nihil eſſe oportet: ſin minùs, id extra Tragœdiam ſit, vt quæ ſunt in Oedipode Sophoclis. Quoniam autem Tragœdia eſt meliorum imitatio, oportet nos imitari bonos formarum fictores. Etenim illi, cùm tribuant propriam formam, faciendo ſimiles, pulchriores fingunt. B ſic etiam oportet poëtam imitantem & iracundos & ſocordes, & alia talia habentes in moribus, cùm tales ſint, probitatis facere exemplum, ac duritiæ, vt Achillem bonum etiam Homerus. Iam verò hæc oportet ſeruare, & ad hæc ea quæ ſub ſenſum cadunt, conſequentia poëticæ præter illa quæ ſunt ex neceſſitate. etenim ſecundùm ipſa ſæpenumero contingit peccare. Dictum autem eſt ſatis de ipſis in editis libris.

CAPVT XVI.

De Agnitione.

C AC agnitio quid ſit, dictum eſt priùs. Species autem agnitionis prima eſt, quæ maximè expers eſt artis, & qua plurimi vtuntur propter penuriam, quæ per ſigna fit: eáque partim innata: vt lanceam, quam Terrigenæ ferunt, aut ſtellas, quales in Thyeſte dicit Carcinus: partim aduentitia, aut in corpore, vt cicatrices: aut extra, vt monilia. & vt in Tirone per ſcapham. Ac licet his vti vel meliùs, vel peiùs, vt Vlyſſes per cicatricem aliter agnitus eſt à nutrice, aliter à ſubulcis. Et ſunt quidem quæ fidei cauſſa adhibentur, magis artis expertes, etiam huiuſmodi omnes. Quæ verò ex peripetia, vt quæ in Niptris, meliores. Secundæ ſunt, quæ à poëta factæ D ſunt. Itaque expertes artis: vt Oreſtes in Iphigenia agnouit ſororem agnitus ab ipſa. Hęc quidem agnita per epiſtolam: ille verò per ſigna. Ac ipſe quidem dicit, quæ vult, poëta, ſed non fabula. Quare à dicto peccato non longè abeſt (licebat enim quædam interponere) etiam in Sophoclis Tereo radij vox. Tertia agnitio eſt, quæ per memoriam fit, cùm quis ſentit aliquid videndo, vt quæ in Cypriis Dicæogenis: cùm enim picturam inſpexiſſet, fuxit: & quæ in Alcinoi Apologo, citharœdum audiens, & recordatus, lacrymauit, vnde agniti ſunt. Quarta, quæ ex ſyllogiſmo, vt in Choëphoris, quia ſimilis quidã venit. Atqui ſimilis nullus prærerquam Oreſtes. ergo iſte venit. Et quæ Polyidis Sophiſtæ de Iphigenia. veriſimile E namque eſt, Oreſtem ratiocinari, & ſororem immolatam eſſe, & ipſi contingere immolari. Et in Tydeo Theodectis, quòd cùm veniſſet, vt inuenturus filium, ipſe periit. Et quæ in Phœnicibus: cùm enim locum vidiſſent, ratiocinatæ ſunt fatum, quòd fato ſtatutum eſſet ipſis moriendum eſſe. Etenim ibi expoſitæ ſunt. Eſt etiam quædam compoſita ex paralogiſmo theatri, vt in Vlyſſe falſo nuncio. hic enim inquit ſe arcum cogniturum,

quem non viderat: ille verò quaſi is agnouiſſet, propterea paralogiſmum fecit. Omnium autem optima agnitio eſt quæ ex ipſis rebus eſt, facta conſternatione per veriſimilia, vt in Sophoclis Oedipode, & in Iphigenia: veriſimile enim eſt, eam velle dare literas: tales enim ſolæ ſine factis ſignis, & monilibus ſunt. At ſecundæ ſunt, quæ per ſyllogiſmum fiunt.

CAPVT XVII.

De ſubcontrariis: de perturbationibus: de fabularum epiſodiis.

FAbulæ autem ſunt conſtituendæ, & elocutione conficiendæ, quàm maximè ante oculos ponendo. ſic enim euidentiſſimè perſpiciens, tanquam rebus ipſis præſens fuerit, dum gerebantur, inueniet quod decet: & ipſum minimè fallent ſubcontraria. ſignum autem huius rei eſt, quod reprehenditur in Carcino. Amphiaraus enim è fano exiit. quod feſellit ſpectatorem non videntem. in ſcena verò lapſus eſt, ægrè ferentibus id ſpectatoribus. Quantum autem fieri poteſt, oportet figuris exornando exercere poëſim: maximè enim perſuaſibiles ſunt ab eadem natura, qui in perturbationibus ſunt. Quamobrem & fluctuare facit fluctuans, & ad iram concitat iratus veriſſimè. Itaque ingenioſi poetica eſt, vel furore perciti. Ex his enim alij quidem bene fortunati: alij verò extra ſe poſiti ſunt. Hos autem ſermones oportet eſſe factos, & ipſum facientem exponere in vniuerſum: deinde epiſodiis vti, eáque inſerere. Dico verò ſic vniuerſum ſpectari, vt Iphigeniæ. Cùm eſſet immolata quædam virgo, ſublatáque immolantibus non manifeſtò, ac comportata in aliam regionem, in qua lex erat, hoſpites Deæ immolare, hoc ſacerdotium obtinuit. Tempore autem ſequenti, fratri ſacerdotis huc venire contigit propter neſcio quid: quoniam reſponſum dedit Deus propter aliquam cauſam, quæ extra vniuerſum eſt, eò venire: ſed quamobrem, id extra fabulam eſt. Cùm verò veniſſet, & captus eſſet, dum immolandus eſſet, agnouit, ſiue vt Euripides, ſiue, vt Polyides fecit, dicens ſecundùm veriſimile non ſolùm ſororem, ſed etiam ipſum ſacrificari oportuiſſe. & hinc ſalutem. Poſt hæc cùm quis iam nomina ſuppoſuerit, eum epiſodiis vti oportebit. Et quando erunt propria epiſodia, conſiderare, vt in Oreſte inſania, propter quam captus eſt, & ſalus per expiationem. Ac in dramatibus quidem epiſodia conciſa ſunt. Epopœia verò his producitur. Odyſſeæ enim longus ſermo eſt, de quodam multos annos peregrinante, & obſeruato à Neptuno, & dum ſolus eſſet: & præterea ſic ſe habentibus domeſticis rebus vt fortunæ ipſius à procis conſumerentur, & filius inſidiis peteretur, ipſe venit tempeſtatibus perturbatus, &, cùm quoſdam agnouiſſet, ipſos decipiens, ipſe quidem ſeruatus eſt, inimicos verò perdidit. Ac proprium quidem eſt hoc: alia verò epiſodia.

A οὐχ ἑωράκει· ὁ δὲ, ὡς δὴ ἐκείνου ἀναγνωρίσαντος, διὰ τούτου ἐποίησε παραλογισμόν. πασῶν δὲ βελτίστη ἀναγνώρισις ἡ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, τῆς ἐκπλήξεως γιγνομένης δι' εἰκότων· οἷον ἡ ἐν τῷ Σοφοκλέους Οἰδίποδι καὶ τῇ Ἰφιγενείᾳ. εἰκὸς γὰρ βούλεσθαι ἐπιθεῖναι γράμματα· αἱ γὰρ τοιαῦται μόναι ἄνευ τῶν πεποιημένων σημείων καὶ περιδεραίων. δεύτεραι δὲ, αἱ ἐκ συλλογισμοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ιζ΄.

Ὅ,τι δεῖ πρὸ ὀμμάτων τίθεσθαι.

B ΔΕῖ δὲ τοὺς μύθους συνιστάναι καὶ τῇ λέξει συναπεργάζεσθαι, ὅτι μάλιστα πρὸ ὀμμάτων τιθέμενον. οὕτω γὰρ ἂν ἐναργέστατα ὁρῶν, ὥσπερ παρ' αὐτοῖς γιγνόμενος τοῖς πραττομένοις, εὑρίσκοι τὸ πρέπον, καὶ ἥκιστα ἂν λανθάνοιτο τὰ ὑπεναντία. σημεῖον δὲ τούτου ὃ ἐπιτιμᾶται τῷ Καρκίνῳ. ὁ γὰρ Ἀμφιάραος ἐξ ἱεροῦ ἀνῄει, ὃ μὴ ὁρῶντα τὸν θεατὴν ἐλάνθανεν. ἐπὶ δὲ τῆς σκηνῆς ἐξέπεσε, * δυσχερανάντων τοῦτο τῶν θεατῶν. ὅσα δὲ δυνατὸν, καὶ τοῖς σχήμασι συναπεργαζόμενον ⁖ ποιεῖν. πιθανώτατοι γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτῆς φύσεως οἱ ἐν τοῖς πάθεσίν εἰσι. ⁖ διὸ] καὶ χειμαίνει ὁ χειμαζόμενος, καὶ χαλεπαίνει ὁ ὀργιζόμενος ἀληθινώτατα· διὸ εὐφυοῦς ἡ ποιη- * γρ. δυσχερανάντων
C τική ἐστιν, ἢ μανικοῦ. τούτων γὰρ οἱ μὲν εὔπλαστοι, οἱ δὲ ἐξεταστικοί εἰσιν. * τούς τε λόγους τοὺς πεποιημένους δεῖ καὶ αὐτὸν ποιοῦντα ἐκτίθεσθαι καθόλου, εἶθ' οὕτως ἐπεισοδιοῦν καὶ παρατείνειν. λέγω δὲ οὕτως ἂν θεωρεῖσθαι τὸ καθόλου· οἷον τῆς Ἰφιγενείας, τυθείσης τινὸς κόρης, καὶ ἀφανισθείσης ἀδήλως τοῖς θύσασιν, ἱδρυνθείσης δὲ εἰς ἄλλην χώραν, ἐν ᾗ νόμος ἦν τοὺς ξένους θύειν τῇ θεῷ, ταύτην ἔσχε τὴν ἱερωσύνην· χρόνῳ δ' ὕστερον τῷ ἀδελφῷ συνέβη ἐλθεῖν τῆς ἱερείας διά τι· ὅτι ἀνεῖλεν ὁ θεὸς διά τινα αἰτίαν, ἔξω τοῦ καθόλου, ἐλθεῖν ἐκεῖ, καὶ ἐφ' ὅτι δὲ ἔξω * γρ. τούτους τε λόγους καὶ τοὺς πεποιημ.
D τοῦ μύθου. ἐλθὼν δὲ καὶ ληφθεὶς, θύεσθαι μέλλων ἀνεγνώρισεν· εἴθ' ὡς Εὐριπίδης, εἴθ' ὡς Πολυίδης ἐποίησε, κατὰ τὸ εἰκὸς εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἄρα μόνον τὴν ἀδελφὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔδει τυθῆναι· καὶ ἐντεῦθεν ἡ σωτηρία. μετὰ δὲ ταῦτα ἤδη ὑποθέντα τὰ ὀνόματα ἐπεισοδιοῦν. ὅπως δὲ ἔσται οἰκεῖα τὰ ἐπεισόδια σκοπεῖν· οἷον, ἐν τῷ Ὀρέστῃ ἡ μανία δι' ἧς ἐλήφθη, καὶ ἡ σωτηρία διὰ τῆς καθάρσεως. ἐν μὲν οὖν τοῖς δράμασι τὰ ἐπεισόδια σύντομα, ἡ δὲ ἐποποιία τούτοις μηκύνεται. τῆς γὰρ Ὀδυσσείας * μακρὸς ὁ λόγος ἐστὶν, ἀποδημοῦντός τινος ἔτη πολλὰ, καὶ παραφυλαττομένου ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ * γρ. μικρὸς
E μόνου ὄντος. ἔτι δὲ τῶν οἴκοι οὕτως ἐχόντων, ὥστε τὰ χρήματα ὑπὸ μνηστήρων ἀναλίσκεσθαι, καὶ τὸν υἱὸν ἐπιβουλεύεσθαι, * αὐτὸς ἀφικνεῖται χειμασθεὶς, καὶ ἀναγνωρίσας τινὰς, αὐτοῖς ἐπιθέμενος, αὐτὸς μὲν ἐσώθη, τοὺς δὲ ἐχθροὺς διέφθειρε. τὸ μὲν οὖν ἴδιον τοῦτο, τὰ δὲ ἄλλα ἐπεισόδια. * χ. αὐτὸς δὲ ἀ.

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Περὶ δέσεως καὶ λύσεως τῆς τραγῳδίας.

Ἔστι δὲ πάσης τραγῳδίας, τὸ μὲν δέσις, τὸ δὲ λύσις. τὰ μὲν ἔξωθεν καὶ ἔνια τῶν ἔσωθεν πολλάκις ἡ δέσις· τὸ δὲ λοιπὸν, ἡ λύσις. λέγω δὲ δέσιν μὲν εἶναι τὴν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τούτου τοῦ μέρους ὃ ἔσχατόν ἐστιν, ἐξ οὗ μεταβαίνει εἰς εὐτυχίαν, λύσιν δὲ, τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς μεταβάσεως μέχρι τέλους· B ὥσπερ ἐν τῷ Λυγκεῖ τοῦ Θεοδέκτου, δέσις μὲν, τά τε * πεπραγμένα, καὶ ἡ τοῦ παιδίου λῆψις· λύσις δὲ, ἡ ἀπὸ τῆς αἰτιάσεως τοῦ θανάτου μέχρι τοῦ τέλους.

* γρ. πεπραγμ.

Τραγῳδίας δὲ εἴδη εἰσὶ τέσσαρα· τοσαῦτα γὰρ καὶ τὰ μέρη ἐλέχθη. ἡ μὲν, πεπλεγμένη, ἧς τὸ ὅλον ἐστὶ περιπέτεια καὶ ἀναγνώρισις. ἡ δὲ, παθητική· οἷον, οἵ τε Αἴαντες, καὶ οἱ Ἰξίονες. ἡ δὲ ἠθική· οἷον, αἱ Φθιώτιδες καὶ ὁ Πηλεύς. τὸ δὲ τέταρτον, * οἷον αἵ τε Φορκίδες καὶ Προμηθεὺς καὶ ὅσα ἐν * ᾅδῃ. μάλιστα μὲν οὖν ἅπαντα δεῖ πειρᾶσθαι ἔχειν. Εἰ δὲ μὴ, τὰ μέγιστα καὶ πλεῖστα, ἄλλως τε καὶ ὡς νῦν συκοφαντοῦσι τοὺς ποιητάς. γεγονότων γὰρ καθ' ἕκαστον μέρος ἀγα- C θῶν ποιητῶν, * ἑκάστου τοῦ ἰδίου ἀγαθοῦ ἀξιοῦσι τὸν ἕνα ὑπερβάλλειν. δίκαιον δὲ καὶ τραγῳδίαν ἄλλην, καὶ τὴν αὐτὴν λέγειν οὐδὲν ἴσως τῷ μύθῳ. τοῦτο δὲ, ὧν ἡ αὐτὴ πλοκὴ καὶ λύσις. πολλοὶ δὲ πλέξαντες εὖ, λύουσι κακῶς· δεῖ δὲ ἄμφω ἀεὶ * κροτεῖσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν ἐποποιικὸν σύστημα τραγῳδίαν. ἐποποιικὸν δὲ λέγω, τὸ πολύμυθον· οἷον εἴ τις τὸν τῆς Ἰλιάδος ὅλον ποιεῖ μῦθον. ἐκεῖ μὲν γὰρ διὰ τὸ μῆκος λαμβάνει τὰ μέρη τὸ πρέπον μέγεθος. ἐν δὲ τοῖς δράμασι, πολὺ παρὰ τὴν ὑπόληψιν ἀποβαίνει. σημεῖον δὲ, ὅσοι * πέρσιν Ἰλίου ὅλην ἐποίησαν, καὶ μὴ κατὰ μέρος, ὥσπερ Εὐριπίδης Νιόβην .·. ἢ Μήδειαν,] D καὶ μὴ ὥσπερ Αἰσχύλος, ἢ ἐκπίπτουσιν, ἢ κακῶς ἀγωνίζονται· ἐπεὶ καὶ Ἀγάθων ἐξέπεσεν ἐν τούτῳ μόνῳ. ἐν δὲ ταῖς περιπετείαις καὶ ἐν τοῖς ἁπλοῖς πράγμασι, στοχάζονται * ὧν βούλονται θαυμαστῶς. τραγικὸν γὰρ τοῦτο καὶ φιλάνθρωπον. ἔστι δὲ τοῦτο, ὅταν ὁ σοφὸς μὲν, μετὰ πονηρίας δὲ, ἐξαπατηθῇ, ὥσπερ Σίσυφος· καὶ ὁ ἀνδρεῖος μὲν, ἄδικος δὲ, ἡττηθῇ. ἔστι δὲ τοῦτο εἰκὸς, ὥσπερ Ἀγάθων λέγει. Εἰκὸς γὰρ γίνεσθαι πολλὰ, καὶ παρὰ τὸ εἰκός. καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὥσπερ παρ' Εὐριπίδῃ, E ἀλλ' ὥσπερ παρὰ Σοφοκλεῖ. τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ διδόμενα μᾶλλον τοῦ μύθου, ἢ ἄλλης τραγῳδίας ἐστί· δι' ὃ ἐμβόλιμα ᾄδουσι, πρώτου ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιούτου. καίτοι τί διαφέρει, ἢ ἐμβόλιμα ᾄδειν, ἢ * ῥῆσιν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἁρμόττειν, ἢ ἐπεισόδιον ὅλον;

* χ. ἢ οἷ
* γρ. ἅπαν.
* Victor. codd. ἕκαστον
* Victor. codd. κροτεῖσθαι. καὶ δεῖ ὥσπερ εἴρηται πολλάκις μεμνῆσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν ἐπ.
* γρ. πέρσιν ex gloſſa.
* γρ. ὧν β.
* χ. ῥῆσιν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἁρμόττειν,

CAPVT XVIII.

De Tragœdiæ nexu, & ſolutione. De tragœdiæ ſpeciebus. De poëtarum præſtantia. De Tragœdia alia & eadem. De conſtitutione fabularum. De admirabili. De choro in actione inſerto.

A Eſt autem omnis Tragœdiæ vna quidem pars nexus: altera verò ſolutio. Ea quidem quæ ſunt extra, & aliqua eorum quæ intra, ſæpenumerò ſunt nexus. Reliquum verò eſt ſolutio. Dico autem nexum eſſe eum qui à principio eſt vſque ad eam partem quæ poſtrema eſt, ex qua tranſit in proſperam fortunam, vel aduerſam. Solutionem verò, quæ eſt à principio tranſitus vſque ad finem, vt in Lynceo Theodectis nexus ſunt ea quæ geſta ſunt, & pueri ſumptio. At ſolutio, quæ eſt ab obiectione mortis vſque ad finem. Tragœdiæ ſpecies ſunt quatuor: tot enim etiam partes dictæ ſunt. Vna quidem implexa, cuius totum eſt peripetia & agnitio. altera verò affecta, vt Aiaces, & Ixiones. tertia morata, vt Phthiotides, & Peleus. quarta, vt Phorcides, & Prometheus, & quæcunque apud inferos. Ac omnia quidem, maximopere conandum eſt vt habeantur. Sin autem, maxima & plurima, præſertim, vt nunc criminationem obiiciunt poëtis. Cùm enim boni fuerint ſecundùm vnamquamque partem poëtæ, vnum ſuperare ſingulos in proprio bono, dignum exiſtimant. Iuſtum autem eſt, & Tragœdiam aliam, & eandem dicere, nihil fortaſſe ob fabulam. Hoc verò intelligitur in iis quarum eadem plicatio & ſolutio eſt. Multi qui bene plicarunt, ſoluunt malè. Ac ambo ſemper cum plauſu excipi oportet. Et oportet, quod dictum eſt, ſæpe in memoriam reuocare, & non efficere vt Tragœdia ſit epopœica conſtitutio. Dico Epopœicam, quæ multas fabulas continet, vt ſi quis totam fabulam Iliadis conficiat. ibi enim propter longitudinem partes aſſumunt conuenientem magnitudinem. In Dramatibus verò multum præter exiſtimationem accidit. ſignum verò eſt, quòd quicunque expugnationem Ilij totam fecerunt, & non ſecundùm partem, vt Euripides Hecubam, & non vt Æſchylus, vel labuntur, vel malè certant. ſiquidem Agathon in hoc ſolo lapſus eſt. In peripetiis autem, & in ſimplicibus rebus aſſequuntur, quod volunt, per admirabile. Tragicum enim hoc & gratum hominibus. Eſt autem hoc, quando ſapiens quidem, ſed cum improbitate deceptus fuerit, vt Siſyphus: & fortis quidem, ſed iniuſtus ſuperatus ſit. Atque hoc veriſimile eſt, vt Agathon dicit. Veriſimile enim eſt multa fieri etiam præter veriſimile. Et exiſtimandum eſt, chorum eſſe vnum de hiſtrionibus, & partem totius, ac ſimul cõtendere, non vt apud Euripidem, ſed vt apud Sophoclem. Quæ verò conceduntur aliis, magis ſunt fabulæ, & Tragœdiæ alterius. Quamobrem embolima canunt; cùm primus Agathon rem talem inceperit. Atqui quid intereſt, ſi quis embolima canat, vel dictionem ex alio in aliud accommodet?

CAPVT XIX.

De ſententia. Pronunciationem pertinere ad elocutionem.

AC de aliis quidem iam dictum eſt. Reliquum verò eſt de elocutione vel ſententia dicere. Ac quæ pertinent quidem ad ſententiam, in libris de Rhetorica poſita ſunt: hoc enim methodi illius magis eſt proprium. ſunt autem ſecundùm ſententiam ea quæcunque ab oratione paranda ſunt. Et eorum partes ſunt, tum demonſtrare, & ſoluere, tum perturbationes parare, vt miſericordiam, vel metum, vel iram, & quæcunque talia: tum præterea amplificare, & diminuere. Manifeſtum autem eſt, & in actionibus vtendum eſſe iiſdem formis, cùm miſerabilia aut terribilia, aut magna, aut veriſimilia parare oportuerit: niſi quòd ea ſola differentia eſt, quòd hæc quidem apparere ſine doctrina oportet: quæ verò in oratione poſita ſunt, à dicente parari, & per orationem fieri. Quod enim eſſet dicentis munus, ſi apparerent iucunda & non per orationem? Eorum verò quæ pertinent ad elocutionem: vna ſpecies eſt contemplationis, quæ conſiderat figuras elocutionis, quas ſcire eſt hiſtrionicæ, & eius qui talem habeat architectonicam, vt quid ſit mandatum, & quid precatio, & narratio, & mina, & interrogatio, & reſponſio, & ſiquid aliud huiuſmodi. Ab horum enim cognitione, vel ignorantia nulla reprehenſio in poeticam affertur, quæ curanda ſit. Quî enim fieri poteſt vt aliquis exiſtimet errorem commiſſum eſſe in iis quæ Protagoras reprehendit, quòd putans precari, præcipit, dicens, *Iram diua cane?* Nam iubere, inquit, vt aliquid faciat aut non faciat, præceptio eſt. Quàmobrem omittatur, vt quæ alterius & non poeticæ ſit contemplatio.

CAPVT XX.

Elocutionis partes.

IAm verò elocutionis omnis hæ ſunt partes, elementum, ſyllaba, coniunctio, nomen, verbum, articulus, caſus, oratio. Ac elementum quidem eſt vox indiuidua, non omnis, ſed ex qua naturaliter vox fit, quæ intelligi poſſit. Etenim beluarum ſunt voces indiuiduæ, quarum nullum elementum voco. Huius autem partes ſunt tum vocale, tum ſemiuocale, tum mutum. Atque vocale eſt, quod ſine ictu vocem habet, quæ audiri poteſt, vt α, & ω. Semiuocale, quod cum ictu vocem habet, quæ audiri poteſt, vt σ, & ρ. Mutum, quod cum ictu per ſe quidem nullam habet vocem, ſed cum habentibus aliquam vocem fit huiuſmodi, vt audiri poſſit, vt γ, & δ. Atque hæc inter ſe differunt tum figuris oris, tum locis, tum craſſitudine, tum tenuitate, tum longitudine, tum breuitate, præterea verò acumine, & grauitate, & medio, de quibus ſingulis in metricis conuenit contemplari. Syllaba eſt, vox ſignificationis expers, compoſita ex muto, & vocem habente. Etenim γρ ſine α ſyllaba eſt, & cum α, vt γρα: ſed & horum intueri differentias Metricæ eſt. Coniunctio eſt vox ſignificationis expers, quæ neque impedit neque facit vocem vnam ſignificatiuam, quæ ex pluribus vocibus componatur, tam in extremis quàm in medio, niſi congruerit in principio orationis ponere per ſe, vt, μὲν, ἤτοι, δή: vel vox non ſignificatiua

A

ΚΕΦΑΛ. ιθ΄.

Περὶ διανοίας καὶ μερῶν αὐτῆς.

ΠΕρὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἤδη εἴρηται. λοιπὸν δὲ περὶ λέξεως ἢ διανοίας εἰπεῖν. τὰ μὲν οὖν περὶ τὴν διάνοιαν, ἐν τοῖς περὶ ῥητορικῆς κείσθω. τοῦτο γὰρ ἴδιον μᾶλλον ἐκείνης τῆς μεθόδου. ἔστι δὲ κατὰ τὴν διάνοιαν ταῦτα, ὅσα ὑπὸ τοῦ λόγου δεῖ παρασκευασθῆναι. μέρη δὲ τούτων, τό, τε ἀποδεικνύναι, καὶ τὸ λύειν, καὶ τὸ πάθη παρασκευάζειν· οἷον, ἔλεον, ἢ φόβον, ἢ ὀργὴν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, B καὶ ἔτι μέγεθος, καὶ σμικρότητα. δῆλον δὲ, ὅτι καὶ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπὸ τῶν αὐτῶν * εἰδῶν δεῖ χρῆσθαι, ὅταν ἢ ἐλεεινὰ, ἢ δεινὰ, ἢ μεγάλα, ἢ εἰκότα δέῃ παρασκευάζειν. πλὴν τοσοῦτον διαφέρει, ὅτι τὰ μὲν δεῖ φαίνεσθαι ἄνευ διδασκαλίας, τὰ δὲ ἐν τῷ λόγῳ ὑπὸ τοῦ λέγοντος παρασκευάζεσθαι, καὶ παρὰ τὸν λόγον γίγνεσθαι. τί γὰρ ἂν εἴη τοῦ λέγοντος ἔργον, εἰ φανοῖτο ἡδέα, καὶ μὴ διὰ τὸν λόγον; τῶν δὲ περὶ τὴν λέξιν ἓν μέν ἐστιν εἶδος θεωρίας τὰ σχήματα τῆς λέξεως, ἅ ἐστιν εἰδέναι τῆς ὑποκριτικῆς, καὶ τοῦ τὴν τοιαύτην ἔχοντος ἀρχιτεκτονικήν· οἷον τί ἐντολὴ, καὶ τί εὐχὴ, καὶ διήγησις, καὶ ἀπειλὴ, καὶ ἐρώτησις, καὶ ἀπόκρισις, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. παρὰ γὰρ τὴν τούτων C γνῶσιν, ἢ ἄγνοιαν, οὐδὲν εἰς τὴν ποιητικὴν ἐπιτίμημα φέρεται, ὅ, τι καὶ ἄξιον σπουδῆς. τί γὰρ ἂν τις ὑπολάβοι ἡμαρτῆσθαι ἃ Πρωταγόρας ἐπιτιμᾷ; ὅτι εὔχεσθαι οἰόμενος, ἐπιτάττει εἰπών· μῆνιν ἄειδε θεά. τὸ γὰρ κελεῦσαι (φησὶ) ποιεῖν τι ἢ μὴ, ἐπίταξίς ἐστι. διὸ παρείσθω ὡς ἄλλης, καὶ οὐ τῆς ποιητικῆς ὂν θεώρημα.

* κ. ἰδεῶν

ΚΕΦΑΛ. κ΄.

Περὶ λέξεως καὶ τῶν αὐτῆς μερῶν.

ΤΗς δὲ λέξεως ἁπάσης τάδ᾽ ἐστὶ τὰ μέρη· στοιχεῖον, συλλαβὴ, σύνδεσμος, ὄνομα, ῥῆμα, ἄρθρον, πτῶ- D σις, λόγος. στοιχεῖον μὲν οὖν ἐστι φωνὴ ἀδιαίρετος· οὐ πᾶσα δὲ, ἀλλ᾽ ἐξ ἧς πέφυκε συνετὴ γίνεσθαι φωνή. καὶ γὰρ τῶν θηρίων εἰσὶν ἀδιαίρετοι φωναὶ, ὧν οὐδεμίαν λέγω στοιχεῖον. ταύτης δὲ μέρη, τό, τε φωνῆεν, καὶ τὸ ἡμίφωνον καὶ ἄφωνον. ἔστι δὲ φωνῆεν μὲν, ἄνευ προσβολῆς ἔχον φωνὴν ἀκουστήν· οἷον τὸ α καὶ τὸ ω. ἡμίφωνον δὲ, τὸ μετὰ προσβολῆς ἔχον φωνὴν ἀκουστήν· οἷον, τὸ σ καὶ τὸ ρ. ἄφωνον δὲ, τὸ μετὰ προσβολῆς καθ᾽ αὑτὸ μὲν οὐδεμίαν ἔχον φωνὴν, μετὰ δὲ τῶν ἐχόντων τινὰ φωνὴν γινόμενον ἀκουστόν· οἷον τὸ γ, καὶ τὸ δ. ταῦτα δὲ διαφέρει σχήμασί τε τοῦ στόματος, καὶ τόποις, καὶ δασύτητι, καὶ ψιλότητι, καὶ μήκει, καὶ E βραχύτητι· ἔτι δὲ καὶ ὀξύτητι, καὶ βαρύτητι, καὶ τῷ μέσῳ· περὶ ὧν καθ᾽ ἕκαστον ἐν τοῖς μετρικοῖς προσήκει θεωρεῖν. συλλαβὴ δὲ ἐστι φωνὴ ἄσημος, συνθετὴ ἐξ ἀφώνου καὶ φωνὴν ἔχοντος. καὶ γὰρ τὸ γρ * ἄνευ τοῦ α συλλαβὴ, καὶ μετὰ τοῦ α. οἷον, τὸ γρα. ἀλλὰ καὶ τούτων θεωρῆσαι τὰς διαφορὰς τῆς μετρικῆς ἐστι. σύνδεσμος δὲ ἐστι φωνὴ ἄσημος, ἢ οὔτε κωλύει, οὔτε ποιεῖ φωνὴν μίαν σημαντικὴν, ἐκ πλειόνων φωνῶν πεφυκυῖαν συντίθεσθαι, καὶ ἐπὶ τῶν ἄκρων, καὶ ἐπὶ τοῦ μέσου, ἣν μὴ ἁρμόττῃ ἐν ἀρχῇ λόγου τιθέναι καθ᾽ αὑτόν· οἷον, μὲν, ἤτοι, δή. ἢ φωνὴ ἄσημος

* κ. ἄνευ τοῦ α οὐκ ἔστι συλλαβὴ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ α. οἷον τὸ γρα.

* γρ. σημαντικῶν

* κ. ἣ ποιεῖν πέφυκε

ἐκ πλειόνων μὲν φωνῶν μιᾶς, * σημαντικὴν * δὲ ποιεῖν A πεφυκυῖα μίαν φωνήν. ἄρθρον δέ ἐστι φωνὴ ἄσημος, ἢ λόγου ἀρχὴν, ἢ τέλος, ἢ διορισμὸν δηλοῖ· οἷον, τὸ φημὶ, καὶ τὸ περὶ καὶ τὰ ἄλλα. ἢ φωνὴ ἄσημος, ἣ οὔτε κωλύει, οὔτε ποιεῖ φωνὴν μίαν σημαντικὴν ἐκ πλειόνων φωνῶν πεφυκυῖαν συντίθεσθαι, καὶ ἐπὶ τῶν ἄκρων, καὶ ἐπὶ τοῦ μέσου. ὄνομα δέ ἐστι φωνὴ συνθετὴ, σημαντικὴ ἄνευ χρόνου, ἧς μέρος οὐδέν ἐστι καθ' αὐτὸ σημαντικόν. ἐν γὰρ τοῖς διπλοῖς οὐ χρώμεθα, ὡς καὶ αὐτὸ καθ' αὐτὸ σημαῖνον· οἷον ἐν τῷ Θεοδώρῳ, τὸ δῶρον οὐ σημαίνει. ῥῆμα δὲ, φωνὴ συνθετὴ, σημαντικὴ μετὰ χρόνου, ἧς οὐδὲν μέρος σημαίνει καθ' αὐτὸ, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ὀνομάτων. τὸ B μὲν γὰρ ἄνθρωπος ἢ λευκὸν, οὐ * προσσημαίνει τὸ πότε· τὸ δὲ βαδίζει, ἢ βεβάδικε, προσσημαίνει, τὸ μὲν τὸν παρόντα χρόνον, τὸ δὲ τὸν παρεληλυθότα. πτῶσις δέ ἐστιν ὀνόματος ἢ ῥήματος· ἡ μὲν τὸ κατὰ τούτου, ἢ τούτῳ σημαίνουσα, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἡ δὲ τὸ κατὰ τὸ, ἑνὶ, ἢ πολλοῖς· οἷον ἄνθρωποι, ἢ ἄνθρωπος. ἡ δὲ κατὰ τὰ * ὑποκριτικά, οἷον κατ' ἐρώτησιν ἢ ἐπίταξιν. τὸ γὰρ ἐβάδισεν, ἢ βάδιζε, πτῶσις ῥήματος κατὰ ταῦτα τὰ εἴδη ἐστί. λόγος δὲ φωνὴ συνθετὴ σημαντικὴ, ἧς ἔνια μέρη καθ' αὐτὰ σημαίνει τι· οὐ γὰρ ἅπας λόγος ἐκ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων σύγκειται· οἷον, ὁ τοῦ ἀνθρώπου ὁρισμός· ἀλλ' ἐνδέχεται ἄνευ ῥημάτων εἶναι λόγον. μέρος μέντοι ἀεί τι σημαῖνον, ἕξει· οἷον ἐν C τῷ * βαδίζει Κλέων, ὁ Κλέων. εἷς δέ ἐστι λόγος διχῶς· ἢ γὰρ ὁ ἓν σημαίνων, ἢ ὁ ἐκ πλειόνων συνδέσμων· οἷον, ἡ Ἰλιὰς μὲν, συνδέσμῳ εἷς· ὁ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἓν σημαίνειν.

* κ. σημαίνει, Vict.

* κ. ὑποκριτικά.

* κ. βαδίζειν Κλέωνα.

ex pluribus quidem vocibus vna, ſed ſignificatiuis idonea; quæ faciat vnam vocem. Articulus eſt vox ſignificationis expers, orationis initium, aut finem, aut diſtinctionem indicans, vt φημὶ, περὶ, & alia: vel vox ſignificationis expers, quæ neque impedit, neque facit vocem vnam ſignificatiuam ex pluribus vocibus idoneam, quæ componatur & in extremis, & in medio. Nomen eſt vox compoſita ſignificatiua ſine tempore, cuius pars nulla eſt per ſe ſignificatiua. Nam in duplicibus non vtimur, vt etiam ipſum per ſe ſignificet, vel vti in Theodoro illud δῶρον non ſignificat. Verbum eſt vox compoſita ſignificatiua cum tempore, cuius per ſe pars nulla ſignificat, vt etiam in nominibus. Illud enim homo, vel album, non adſignificat quando. At illud, ambulat, vel ambulauit, adſignificat: alterum quidem præſens tempus: alterum verò præteritum. Caſus eſt nominis, aut verbi: vnus quidem ſecundùm id quod eſt huius, vel huic ſignificans, & quæcunque talia: alter verò ſecundùm id quod vni, vel multis, vel homines, vel homo: alius autem ſecundùm ea quæ ad geſtum pertinent, vt per interrogationem vel præceptionem. Nam ambulauit, vel ambulat, caſus verbi ſecundùm has ſpecies eſt. Oratio eſt vox compoſita ſignificatiua, cuius aliquæ partes per ſe ſignificant aliquid: nec enim omnis oratio ex verbis conſtat, & nominibus, quemadmodum hominis definitio: ſed contingit ſine verbis eſſe orationem. Atqui partem ſemper quampiam ſignificantem habebit, vt in illo, *Ambulat Cleon*, idipſum Cleon. Vna autem eſt oratio duobus modis: aut enim quæ vnum ſignificat: aut quæ ex pluribus coniunctionibus eſt, vt Ilias quidem eſt coniunctione vna: hominis verò definitio eo, quòd vnum ſignificet.

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Περὶ ὀνόματος.

* Q. ἐξ οὐ σημ.

* γρ. ἢ τετραπλοῦν ἢ πολλαπλοῦν ὄν.

Ὀνόματος δὲ εἴδη τὸ μὲν ἁπλοῦν· ἁπλοῦν δὲ λέγω, * ὃ μὴ ἐκ σημαινόντων σύγκειται· τὸ δὲ διπλοῦν· τούτου δὲ τὸ μὲν ἐκ σημαίνοντος καὶ ἀσήμου· τὸ δὲ, ἐκ σημαινόντων σύγκειται. εἴη δ' ἂν καὶ τριπλοῦν * καὶ τε D τραπλοῦν ὄνομα· οἷον, τὰ πολλὰ τῶν Μεγαλιωτῶν Ἑρμοκαϊκόξανθος. ἅπαν δὲ ὄνομά ἐστιν, ἢ κύριον, ἢ γλῶττα, ἢ μεταφορὰ, ἢ κόσμος, ἢ πεποιημένον, ἢ ἐπεκτεταμένον, ἢ * ὑφῃρημένον, ἢ ἐξηλλαγμένον. λέγω δὲ κύριον μὲν, ᾧ χρῶνται ἕκαστοι· γλῶτταν δὲ, ᾧ ἕτεροι. ὥστε φανερὸν, ὅτι καὶ γλῶτταν καὶ κύριον εἶναι δυνατὸν τὸ αὐτὸ, μὴ τοῖς αὐτοῖς δέ. τὸ γὰρ σίγυνον Κυπρίοις μὲν κύριον, ἡμῖν δὲ γλῶττα. μεταφορὰ δ' ἐστὶν, ὀνόματος ἀλλοτρίου ἐπιφορὰ, ἢ ἀπὸ γένους ἐπὶ εἶδος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ γένος· ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ εἶδος, ἢ κατὰ τὸ ἀνάλογον. λέγω δὲ, ἀπὸ γένους μὲν ἐπὶ εἶδος· οἷον, * νηῦς δέ μοι ἥδ' ἕστηκε. τὸ γὰρ ὁρμεῖν ἐστιν E ἑστάναι τι. ἀπὸ εἴδους δὲ ἐπὶ γένος· ἢ δὴ μυρί' Ὀδυσσεὺς ἐσθλὰ ἔοργε. τὸ γὰρ μυρίον πολύ ἐστιν, ᾧ νῦν ἀντὶ τοῦ πολλοῦ κέχρηται. ἀπ' εἴδους δὲ ἐπὶ εἶδος· οἷον, Χαλκῷ ἀπὸ ψυχὴν ἐρύσας. Τάμεν ἀτειρέϊ χαλκῷ. ἐνταῦθα γὰρ τὸ μὲν ἐρύσαι, ταμεῖν· τὸ δὲ ταμεῖν, ἐρύσαι εἴρηκεν· ἄμφω γὰρ ἀφελεῖν τί ἐστι. τὸ δὲ ἀνάλογον λέγω, ὅταν ὁμοίως ἔχῃ τὸ δεύτερον πρὸς τὸ πρῶτον, καὶ τὸ τέταρτον πρὸς τὸ τρίτον. ἐρεῖ γὰρ ἀντὶ τοῦ δευτέρου τὸ τέταρτον, ἢ ἀντὶ τοῦ τετάρτου τὸ δεύτερον. καὶ ἐνίοτε προστιθέασιν ἀνθ' οὗ λέγει πρὸς ὅ ἐστι·

* γρ. ἀφῃρημένον

CAPVT XXI.

Nominis ſpecies, & genera.

IAm nominis ſpecies vna quidem ſimplex eſt (voco ſimplicem, quæ conſtat ex non ſignificantibus) altera verò duplex: atque hæc partim ex ſignificante & non ſignificante: partim ex ſignificantibus conſtat: poteſt etiam eſſe & triplex, & quadruplex nomen, & multiplex, vt multa Megaliotarum, Hermocaicoxanthus. Omne autem nomen eſt aut proprium, aut lingua, aut tranſlatio, aut ornatus, aut factum, aut protractum, aut ſubtractum, aut immutatum. Voco proprium, quo vtuntur ſinguli. Linguam, illud quo diuerſi. Quamobrem apparet fieri poſſe vt lingua, & proprium ſit idem, non autem iiſdem. Nam *Sigynon* Cypriis eſt proprium, nobis lingua. Tranſlatio eſt nominis alieni illatio, aut à genere ad ſpeciem, aut à ſpecie ad genus, aut à ſpecie ad ſpeciem, aut ſecundùm proportionem. Dico à genere ad ſpeciem, vt, *Nauis autem mihi hæc ſtetit.* Nam in portu eſſe, ſtare quoddam eſt. A ſpecie ad genus, *Iam decem millia Vlyſſes bona egit.* Nam decem millia multa ſunt, quibus nunc vſus eſt pro multis. A ſpecie ad ſpeciem, vt, *ære animam cùm hauſiſſet: Incidit indefeſſo ære.* hic enim *haurire* pro incidere, & *incidere* pro haurire dixit: ambo enim ſunt quoddam auferre. Proportionem dico, quando ſimiliter ſe habeat ſecundum ad primum, ac quartum ad tertium. nam dicit pro ſecundo quartum, aut pro quarto ſecundum, & interdum apponunt pro quo dicit, ad quod eſt.

Dico autem, vt ſimiliter ſe habet poculum ad Bacchum, & ſcutum ad Martem. Dicet igitur & ſcutum poculum Martis, & poculum ſcutum Bacchi. præterea ſimiliter ſe habet veſper ad diem, & ſenectus ad vitam. Dicet igitur veſperam ſenectutem diei, & ſenectutem veſperam vitæ: vel, vt Empedocles, occaſum vitæ. Nonnullis verò non eſt nomen poſitum eorum quæ ſunt ex proportione: ſed nihilominus ſimiliter dicetur, vt illud, ſemen quidem iacere, ſerere: flammam verò emitti à ſole, ſine nomine eſt. ſed ſimiliter ſe habet hoc ad ſolem, & ſerere ad ſemen. Quamobrem dictum eſt, *ſerens à Deo conditam flammam.* Ac licet vti hoc translationis modo & aliter, vt cùm appellauerit id quod alienum eſt, neget aliquid eorum quæ propria ſunt: vt ſi ſcutum dicat poculum non Martis, ſed ſine vino. Factum eſt, quod ab aliquibus prorſus non appellatum ipſe ponit poëta: videntur enim aliqua eſſe talia, vt *cornua* ἔρνυγας, & *ſacerdotem* ἀρητῆρα. Protractum eſt, vel ſubtractum; illud quidem, ſi vocali longiore vſum fuerit, quàm propria ſit, vel ſyllaba inculcata: hoc verò ſi ſublatum fuerit quippiam vel ab ipſo, vel ab eo quod inculcatum eſt. protractum quidem, vt illud, πόληος πόλεως, & illud Πηλείδου, Πηληϊάδεω. ſublatum verò, vt illud, κρῖ, & illud δῶ, & μία γίνεται ἀμφοτέρων ὄψ. Immutatum eſt, quod nominati vnam quidem partem reliquerit, alteram verò fecerit, vt illud, δεξιτερὸν κατὰ μαζὸν, pro δεξιόν. Præterea ex nominibus alia virilia, alia muliebria, alia interiecta. Virilia quidem, quæcunque deſinant in ν, & ρ, & quæcunque ex aliquo eorum quæ muta ſunt, conſtant. Atque ea ſunt duo, ψ & ξ. Muliebria verò, quæcunque ex vocalibus in ea quæ ſemper longa ſunt, vt in η, ω, & ex iis quæ producuntur in α. Quare euenit vt æqualia ſint multitudine, in quæcunque deſinunt virilia & muliebria. Nam ψ & ξ eadem ſunt. In mutum autem nullum nomen deſinit, neque in vocale breue. At in ι tria ſola μέλι, κόμμι, πέπερι. Et in υ quinque πῶϋ, νάπυ, γόνυ, δόρυ, ἄστυ. Interiecta verò in hæc, & ν, & σ.

CAPVT XXII.

De nominibus peregrinis, & translatis, cum propriis temperandis. De modo ſeruando in vſu variorum nominum.

Elocutionis autem virtus eſt, vt ſit perſpicua, & non humilis. Ac maximè quidem perſpicua eſt, quæ ex propriis nominibus conſtat, ſed humilis. Exemplum eſt Cleophontis poëſis, & Stheneli. at grandis, & immutans id quod vulgare eſt, quæ peregrinis vtitur. Peregrinum autem voco linguam & translationem, & protractionem, & quidquid præter proprium eſt. Sed ſiquis ſimul omnia talia fecerit, aut ænigma erit, aut barbariſmus. ſi igitur ex translationibus, ænigma: ſi ex linguis, etiam barbariſmus. Ænigmatis autem forma eſt, vt qui dicit, copulet ea quæ fieri non poſſunt. at ſecundùm compoſitionem quidem nominum id fieri non poteſt: verùm ſecundùm translationem contingit, vt Virum vidi igne æs viro agglutinantem: & talia. Ex linguis verò barbariſmus. Quamobrē aliquo modo his temperatur. ac non vulgare quidem efficiet,

A λέγω δὲ, οἷον ὁμοίως ἔχει φιάλη πρὸς Διόνυσον, καὶ ἀσπὶς πρὸς Ἄρην. ἐρεῖ τοίνυν καὶ τὴν ἀσπίδα φιάλην Ἄρεως, καὶ τὴν φιάλην ἀσπίδα Διονύσου. ἔτι ὁμοίως ἔχει ἑσπέρα πρὸς ἡμέραν, καὶ γῆρας πρὸς βίον. ἐρεῖ τοίνυν τὴν ἑσπέραν, γῆρας ἡμέρας· καὶ τὸ γῆρας, ἑσπέραν βίου· ἢ, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς, δυσμὰς βίου. ἐνίοις δ' οὐκ ἔστιν ὄνομα κείμενον * τὸ ἀνάλογον, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁμοίως λεχθήσεται· οἷον, τὸ τὸν καρπὸν μὲν ἀφιέναι, σπείρειν. τὸ δὲ τὴν φλόγα ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ἀνώνυμον. ἀλλ' ὁμοίως ἔχει τοῦτο πρὸς τὸν ἥλιον, καὶ τὸ σπείρειν πρὸς τὸν καρπόν. διὸ εἴρηται, σπείρων θεοκτίσταν φλόγα. ἔστι δὲ τῷ τρόπῳ τούτῳ τῆς μεταφορᾶς χρῆσθαι, καὶ ἄλλως προσαγορεύσαντα τὸ ἀλλό-B τριον, ἀποφῆσαι τῶν οἰκείων τι· οἷον, εἰ τὴν ἀσπίδα εἴποι φιάλην μὴ Ἄρεως, ἀλλ' ἄοινον. τὸ πεποιημένον δ' ἐστὶν, ὃ ὅλως μὴ καλούμενον ὑπὸ τινῶν, αὐτὸς τίθεται ὁ ποιητής. δοκεῖ γὰρ ἔνια εἶναι τοιαῦτα· οἷον, τὰ κέρατα * ἔρνυγας, καὶ τὸν ἱερέα ἀρητῆρα. ἐπεκτεταμένον δὲ ἐστὶν, ἢ * ἀφῃρημένον· τὸ μὲν, ἐὰν φωνήεντι μακροτέρῳ * κεχρημένον ᾖ τοῦ οἰκείου, ἢ συλλαβῇ ἐμβεβλημένῃ· τὸ δὲ, ἂν ἀφῃρημένον ᾖ τι, ἢ αὐτοῦ, ἢ ἐμβεβλημένου. ἐπεκτεταμένον μὲν οἷον, τὸ πόλεως, πόληος· καὶ τὸ Πηλείδου, Πηληϊάδεω. ἀφῃρημένον δὲ οἷον, τὸ κρῖ, καὶ τὸ δῶ· καὶ, μία γίνεται ἀμφοτέ-C ρων ὄψ. ἐξηλλαγμένον δὲ ἐστὶν, ὅταν τοῦ ὀνομαζομένου, τὸ μὲν καταλείπῃ, τὸ δὲ ποιῇ· οἷον τὸ, δεξιτερὸν κατὰ μαζὸν, ἀντὶ τοῦ δεξιόν. ἔτι τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἄρρενα, τὰ δὲ θήλεα, τὰ δὲ μεταξύ. ἄρρενα μὲν, ὅσα τελευτᾷ εἰς τὸ ν καὶ ρ, καὶ ὅσα ἐκ τούτων ἀφώνων σύγκειται· ταῦτα δέ ἐστι δύο, τὸ ψ καὶ ξ. θήλεα δὲ, ὅσα ἐκ τῶν φωνηέντων, εἴς τε τὰ ἀεὶ μακρὰ, οἷον εἰς η καὶ ω· καὶ τῶν ἐπεκτεινομένων εἰς α. ὥστε ἴσα συμβαίνει πλήθει, εἰς ὅσα τὰ ἄρρενα καὶ τὰ θήλεα. τὸ γὰρ ψ καὶ τὸ ξ, ταῦτά ἐστιν. εἰς δὲ ἄφωνον οὐδὲν ὄνομα τελευτᾷ, οὐδὲ εἰς φωνῆεν βραχύ. εἰς δὲ τὸ ι τρία μόνα, μέλι, κόμμι, πέπερι. εἰς δὲ τὸ υ, πέν-D τε· τὸ πῶϋ, τὸ νάπυ, τὸ γόνυ, τὸ δόρυ, τὸ ἄστυ· τὰ δὲ μεταξὺ εἰς ταῦτα, καὶ ν καὶ σ.

ΚΕΦΑΛ. κβ'.

Λέξεως ἀρετή.

Λέξεως δὲ ἀρετὴ, σαφῆ καὶ μὴ ταπεινὴν εἶναι. σαφεστάτη μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἀλλὰ ταπεινή. παράδειγμα δὲ ἡ Κλεοφῶντος ποίησις, καὶ ἡ Σθενέλου. σεμνὴ δὲ καὶ ἐξαλλάττουσα τὸ ἰδιωτικὸν, ἡ τοῖς ξενικοῖς κεχρημένη. ξενικὸν δὲ λέγω, γλῶτταν, καὶ E μεταφορὰν, καὶ ἐπέκτασιν, καὶ πᾶν τὸ παρὰ τὸ κύριον. ἀλλ' ἄν τις ἅμα ἅπαντα τὰ τοιαῦτα ποιήσῃ, ἢ αἴνιγμα ἔσται, ἢ βαρβαρισμός. ἂν μὲν οὖν ἐκ μεταφορῶν, αἴνιγμα· ἐὰν δὲ ἐκ γλωττῶν, καὶ βαρβαρισμός. αἰνίγματός γὰρ ἰδέα αὕτη ἐστὶ, τὸ λέγοντα τὰ ὑπάρχοντα, ἀδύνατα συνάψαι. κατὰ μὲν οὖν τὴν τῶν ὀνομάτων σύνθεσιν, οὐχ οἷόν τε τοῦτο ποιῆσαι· κατὰ δὲ τὴν μεταφορὰν, ἐνδέχεται· οἷον,

Ἄνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα·

καὶ τὰ τοιαῦτα. ἐκ δὲ τῶν γλωττῶν ὁ βαρβαρισμός. * δεῖ ἄρα κεκρᾶσθαί πως τούτοις. τὸ μὲν οὖν μὴ ἰδιωτικὸν ποιήσει,

* γρ. ἀλλ' αὐτὸν
* κρίονυγας.
* γρ. ἀφῃρημένον.
* γρ. κεχρημένον ᾖ τοῦ οἰκείου.
* Vict. δεῖ ἄρα κεχρῆσθαί πως τούτοις. al. κεκρᾶσθαι.

μηδὲ ταπεινόν, ἡ γλῶττα, καὶ ἡ μεταφορά, καὶ ὁ κόσμος, καὶ τἆλλα τὰ εἰρημένα εἴδη· τὸ δὲ κύριον, τὴν σαφήνειαν. οὐκ ἐλάχιστον δὲ μέρος συμβάλλονται εἰς τὸ σαφὲς τῆς λέξεως, καὶ μὴ ἰδιωτικόν, αἱ ἐπεκτάσεις καὶ ἀποκοπαί, καὶ ἐξαλλαγαὶ τῶν ὀνομάτων. διὰ μὲν γὰρ τὸ ἄλλως ἔχειν, ἢ ὡς τὸ κύριον παρὰ τὸ εἰωθὸς γιγνόμενον, τὸ μὴ ἰδιωτικὸν ποιήσει· διὰ δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῦ εἰωθότος, τὸ σαφὲς ἔσται. ὥστε οὐκ ὀρθῶς ψέγουσιν οἱ ἐπιτιμῶντες τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τῆς διαλέκτου, καὶ διακωμῳδοῦντες τὸν ποιητήν· οἷον, Εὐκλείδης ὁ ἀρχαῖος· ὡς ῥᾴδιον ποιεῖν, εἴ τις δώσει ἐκτείνειν, ἐφ' ὁπόσον βούλεται ἰαμβοποιήσας ἐν αὐτῇ τῇ λέξει· οἷον, Ἠπιχάρην εἶδον *Μαραθῶνα βαδίζοντα. καὶ *Οὐκ ἂν γεράμενος τὸν ἐκείνου ἐξ ἐλλέβορον. τὸ μὲν οὖν φαίνεσθαί πως χρώμενον τούτῳ τῷ τρόπῳ, γελοῖον· *τὸ δὲ μέτρον, κοινὸν ἁπάντων ἐστὶ τῶν μερῶν. καὶ γὰρ μεταφοραῖς, καὶ γλώτταις, καὶ τοῖς ἄλλοις εἴδεσι χρώμενος ἀπρεπῶς, καὶ ἐπίτηδες ἐπὶ τὰ γελοῖα, τὸ αὐτὸ ἂν ἀπεργάσαιτο. τὸ δὲ ἁρμόττον ὅσον διαφέρει ἐπὶ τῶν ἐπῶν θεωρείσθω, ἐντιθεμένων τῶν ὀνομάτων εἰς τὸ μέτρον. καὶ ἐπὶ τῆς γλώττης δέ, καὶ ἐπὶ τῶν μεταφορῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν μετατιθεὶς ἄν τις τὰ κύρια ὀνόματα, κατίδοι ὅτι ἀληθῆ λέγομεν· οἷον, τὸ αὐτὸ ποιήσαντος ἰαμβεῖον Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου, ἓν δὲ μόνον ὄνομα μεταθέντος, ἀντὶ κυρίου εἰωθότος γλῶτταν, τὸ μὲν φαίνεται καλόν, τὸ δ' εὐτελές. Αἰσχύλος μὲν γὰρ ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ ἐποίησε,

Φαγέδαινα, ἥ μου σάρκας ἐσθίει ποδός.

ὁ δὲ ἀντὶ τοῦ ἐσθίει, τὸ θοινᾶται μετέθηκε. καὶ,

Odyss. ι. Νῦν δέ μ' ἐὼν ὀλίγος τε καὶ οὐτιδανὸς καὶ ἀκικυς,

εἴ τις λέγει τὰ κύρια μετατιθείς.

Νῦν δέ μ' ἐὼν μικρός τε καὶ ἀσθενικὸς καὶ ἀειδής. καὶ,

Odyss. υ. Δίφρον ἀεικέλιον καταθεὶς, ὀλίγην τε τράπεζαν.

Δίφρον μοχθηρὸν καταθεὶς μικράν τε τράπεζαν. καὶ τό,

*Ἠϊόνες βοόωσιν· Ἠϊόνες κράζουσιν.

ἔτι δὲ Ἀριφράδης τοὺς τραγῳδοὺς ἐκωμῴδει, ὅτι ἃ οὐδεὶς ἂν εἴποι ἐν τῇ διαλέκτῳ, τούτοις χρῶνται· οἷον τό, Δωμάτων ἄπο, ἀλλὰ μὴ Ἀπὸ δωμάτων· καὶ τό, σέθεν· καὶ τό, ἐγὼ δέ νιν· καὶ τό, Ἀχιλλέως πέρι, ἀλλὰ μὴ Περὶ Ἀχιλλέως, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. διὰ γὰρ τὸ μὴ εἶναι ἐν τοῖς κυρίοις, ποιεῖ τὸ μὴ ἰδιωτικὸν ἐν τῇ λέξει ἅπαντα τὰ τοιαῦτα. ἐκεῖνος δὲ τοῦτο ἠγνόει. ἔστι δὲ μέγα μὲν τὸ ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων πρεπόντως χρῆσθαι, καὶ διπλοῖς ὀνόμασι καὶ γλώτταις.* τὸ δὲ μέγιστον τὸ μεταφορικὸν εἶναι. μόνον γὰρ τοῦτο, οὔτε παρ' ἄλλου ἔστι λαβεῖν, εὐφυΐας τε σημεῖόν ἐστι. τὸ γὰρ εὖ μεταφέρειν, τὸ ὅμοιον θεωρεῖν ἐστί. τῶν δὲ ὀνομάτων, τὰ μὲν διπλᾶ, μάλιστα ἁρμόττει τοῖς διθυράμβοις· αἱ δὲ γλῶτται, τοῖς ἡρωικοῖς· αἱ δὲ μεταφοραί, τοῖς ἰαμβείοις. καὶ ἐν μὲν τοῖς ἡρωικοῖς ἅπαντα χρήσιμα τὰ εἰρημένα· ἐν δὲ τοῖς ἰαμβείοις, διὰ τὸ ὅτι μάλιστα λέξιν μιμεῖσθαι, ταῦτα ἁρμόττει τῶν ὀνομάτων, ὅσοις καὶ ἐν λόγοις τις* χρῆται. ἔστι δὲ τὰ τοιαῦτα, τὸ κύριον καὶ μεταφορὰ καὶ κόσμος. περὶ μὲν οὖν τραγῳδίας καὶ τῆς ἐν τῷ πράττειν μιμήσεως, ἔστω ἡμῖν ἱκανὰ τὰ εἰρημένα.

* ἢ Μαραθῶνάδε.
* καὶ αἱ ἰσχάδες τῆς σεικείας ἀπομέσωσιν.
* Caſt. ἐξισοῦσθαι.
* Διὰκ. ρ.
* ἢ πολὺ δὲ μέγιστον.
* ἢ χρήσαιτο.

A neque humile lingua, & tranſlatio, & ornatus, & aliæ formæ quæ dictæ ſunt: perſpicuitatem verò proprium. at non minimam partem conferunt ad perſpicuam elocutionem, & non vulgarem, protractiones & ſubtractiones, & immutationes nominum. Nam quoniam hoc aliter ſe habet, ac proprium; quod factum eſt præter conſuetum, non vulgare efficiet. Quoniam autem commune aliquid habet cum eo quod eſt conſuetum: erit perſpicuum. Quare non rectè vituperant, qui reprehendunt talem modum locutionis, ac maledictis poëtam inſectantur, vt Euclides ille antiquus: quòd facile ſit poëticè agere, ſiquis conceſſerit protrahere, quantum velit, eum, qui iambis B vſus ſit in eadem locutione, vt Ἠπιχάρην εἶδον Μαραθῶνα βαδίζοντα. & Οὐκ ἂν γεράμενος τὸν ἐκείνου ἐξ ἐλλέβορον. ac cùm appareat quidem aliquo modo, aliquem ſequi hunc ipſum vſum, id ridiculum eſt. Menſura verò communis eſt omnium partium. Etenim qui tranſlationibus, & linguis, & aliis formis vteretur indecorè & ſtudioſè ad ridicula, idem efficeret. Id autem quod congruit, quantum excellat in heroico carmine, conſideretur, iniectis nominibus in metrum. Et certè in linguis, & in tranſlationibus, & in aliis formis, ſi quis poſuerit propria nomina, videbit à nobis dici ea quæ vera ſunt, vt cùm eundem iambicum fecit Æſchylus, & Euripides, & vnum ſolum C nomen immutauit, & poſuit linguam pro proprio conſueto. atque vnum quidem apparet pulchrum: alterum verò humile. Nam Æſchylus in Philoctete fecit,

Phagedæna, quæ mei carnes comedit pedis.

Hic verò pro ἐσθίει poſuit θοινᾶται, *epulatur*. Et,

Nunc autem me qui eſt paruuſq; & nihili, & indecēs.

Siquis dicit poſitis propriis,

Nunc autem me qui eſt paruúſque, & imbecillis, & deformis. Et,

Sedile non conueniens cū poſuiſſet, paucámq; mēſam.

Et illud,

Littora vociferantur, littoræ clamant.

Præterea verò Ariphrades Tragœdis maledicebat, D quòd quæ nemo diceret in ſermone, iis vterentur, quale illud eſt, δωμάτων ἄπο *domibus ab*, ſed *non ἀπὸ δωμάτων *à domibus*: & illud, σέθεν *ſui*: & illud, ἐγὼ δέ νιν, *ego autem ipſum*: & illud, Ἀχιλλέως πέρι *Achille de*, ſed non περὶ Ἀχιλλέως, *de Achille*: & quæ*cunque alia talia. Nam, quoniam non ſunt in propriis, faciunt id quod non vulgare eſt, hæc omnia in elocutione: ille verò hoc neſciebat. Iam magnum eſt vti congruenter vnoquoque de iis quæ dicta ſunt, & duplicibus nominibus, & linguis: at maximum eſt, metaphoricum eſſe, ſolum enim hoc neque ab alio licet aſſumere: & boni ingenij ſignum eſt. bene enim transferre eſt ſimile intueri. Ex nominibus autem duplicia quidem E maximè conueniunt dithyrambis: linguæ verò heroicis: at tranſlationes iambicis. Et in heroicis quidem omnia vtilia, quæ dicta ſunt: verùm in iambicis, quia quàm maximè collocutionem imitantur, ex nominibus illa congruunt, quibuſcunque etiam in ſermonibus aliquis vteretur. ſunt autem talia proprium, & tranſlatio, & ornatus. ac de Tragœdia quidem, & de imitatione, quæ in agendo poſita eſt, nobis ſatis ſint, quæ expoſita ſunt.

CAPVT XXIII.

De Epopæia.

DE narratiua autem, & in metro imitatione, oportet fabulas conſtituere, quemadmodum dramaticas in Tragœdiis, & circa vnam actionem, totam, & perfectam, habentem principium, & medium, & finem, vt quemadmodum animal vnum totum, efficiat propriam voluptatem, nec ſimiles eſſe hiſtorias conſuetas, in quibus neceſſe eſt non vnius actionis efficere expoſitionem, ſed vnius temporis, quæcunque in eo euenerunt circa vnum, vel plures, quorum vnumquodque, vt ſors tulit, alterum reſpicit. Quemadmodum enim ſecundùm eadem tempora, & in Salamine facta eſt naualis pugna, & in Sicilia Carthaginienſium pugna, nequaquam ad eundem tendentes finem. Sic & in temporibus conſequentibus aliquando fit alterum cum altero, ex quibus non eſt vnus finis. Ac fermè id faciunt poëtarum multi. Quamobrem, vt iam dicebamus, & in hac parte diuinus apparere Homerus præter cæteros poteſt, & quia neque bellum, quamuis habens principium, & finem, aggreſſus eſt verſibus totum deſcribere: valde enim magnum, & quod non facilè conſpici poterat, euaſurum erat: vel magnitudine ſe modicè habens intertextum varietate. nunc autem cùm abſtuliſſet vnam partem, epiſodiis vſus eſt ipſorum multis, vt nauium catalogo, & aliis epiſodiis, quibus diſtinguit poëſim. Alij verò circa vnum canunt, & circa vnum tempus, & vnam actionem multarum partium, vt qui Cyprica fecit, & paruam Iliadem. Igitur ex Iliade & Odyſſea vna Tragœdia fit ex vtraque, vel duæ ſolæ. At ex Cypriis multæ, & ex parua Iliade plus quàm octo, vt Armorum iudicium, Philoctetes, Neoptolemus, Eurypylus, Mendicatio, Lacænæ, Ilij direptio, & Reditus claſſis, & Sinon, & Troiades.

CAPVT XXIV.

Conuenientia & differentia inter Epopœiam, & Tragœdiam. Vitia communia Epopœiæ & Tragœdiæ.

PRæterea verò Epopœiam oportet habere formas eaſdem cum Tragœdia: aut enim ſimplicem, aut implexam, aut moratam, aut affectã oportet eſſe. Et partes extra melopœiam, & apparatum eaſdem. Etenim ei opus eſt peripetiis, & agnitionibus, & affectibus, præterea ſententias, & elocutionem rectè habere. Quibus omnibus Homerus vſus eſt primus, & ſatis. Etenim poëmatũ vtrumq; conſtitutum eſt, Ilias quidem ſimplex, & affectũ: Odyſſea verò implexum: agnitio enim per totum, & moralis eſt. Ad hæc dictione & ſentẽtia omnes ſuperauit. Differt autem Epopœia & conſtitutionis longitudine, & metro. Ac longitudinis quidem terminus ſufficiens dictus eſt. Debet enim eſſe eiuſmodi, vt ſimul conſpici & principium & finis poſſit. Id ſanè eſſet, ſi priſcis minores conſtitutiones eſſent, & peruenirent ad multitudinem Tragœdiarum, quæ in vnam ponerentur auditionem. Habet verò multum quiddam Epopœia, & quidem proprium, vt extẽdere magnitudinẽ poſſit: propterea quòd non contingit in Tragœdia imitari multas partes, quæ eodẽ tẽpore geruntur:

ΚΕΦΑΛ. κγ΄.

Περὶ τῆς διηγηματικῆς καὶ ἐν μέτρῳ μιμητικῆς.

ΠΕρὶ δὲ τῆς διηγηματικῆς καὶ ἐν μέτρῳ μιμητικῆς, ὅτι δεῖ τοὺς μύθους καθάπερ ἐν ταῖς τραγῳδίαις συνιστάναι δραματικοὺς, καὶ περὶ μίαν πρᾶξιν ὅλην καὶ τελείαν, ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τέλος, ἵν᾽ ὥσπερ ζῷον ἓν ὅλον, ποιῇ τὴν οἰκείαν ἡδονὴν, δῆλον, καὶ * μὴ ὁμοίας ἱστορίας τὰς συνήθεις εἶναι, ἐν αἷς ἀνάγκη οὐχὶ μιᾶς πράξεως ποιεῖσθαι δήλωσιν, ἀλλ᾽ ἑνὸς χρόνου, ὅσα ἐν τούτῳ συνέβη περὶ ἕνα ἢ πλείους, ὧν ἕκαστον, ὡς ἔτυχεν, ἔχει πρὸς ἄλληλα. ὥσπερ γὰρ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἥ τ᾽ ἐν Σαλαμῖνι ἐγένετο ναυμαχία, καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ Καρχηδονίων μάχη, οὐδὲν πρὸς τὸ αὐτὸ συντείνουσαι τέλος· οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς χρόνοις ἐνίοτε γίνεται θάτερον μετὰ θάτερον, ἐξ ὧν ἓν οὐδὲν γίνεται τέλος. σχεδὸν δὲ οἱ πολλοὶ τῶν ποιητῶν τοῦτο δρῶσι. διὸ, ὥσπερ εἴπομεν, ἤδη καὶ ταύτῃ θεσπέσιος ἂν φανείη Ὅμηρος παρὰ τοὺς ἄλλους, τῷ μηδὲ τὸν πόλεμον καίπερ ἔχοντα ἀρχὴν καὶ τέλος, ἐπιχειρῆσαι ποιεῖν ὅλον· λίαν γὰρ ἂν μέγας, καὶ οὐκ εὐσύνοπτος ἔμελλεν ἔσεσθαι· ἢ τῷ μεγέθει μετριάζοντα καταπεπλεγμένον τῇ ποικιλίᾳ. νῦν δ᾽ ἓν μέρος ἀπολαβὼν, ἐπεισοδίοις κέχρηται αὐτῶν πολλοῖς· οἷον, νεῶν καταλόγῳ, καὶ ἄλλοις ἐπεισοδίοις, οἷς διαλαμβάνει τὴν ποίησιν. οἱ δ᾽ ἄλλοι περὶ ἕνα ποιοῦσι, καὶ περὶ ἕνα χρόνον, καὶ μίαν πρᾶξιν πολυμερῆ· οἷον, ὁ τὰ * Κυπρειακὰ ποιήσας, καὶ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα. τοιγαροῦν ἐκ μὲν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας μία τραγῳδία ποιεῖται ἑκατέρας, ἢ δύο μόναι· ἐκ δὲ Κυπρείων, πολλαὶ· καὶ ἐκ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος πλέον ὀκτώ· οἷον, Ὅπλων κρίσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, * Πτωχεία, Λάκαιναι, Ἰλίου πέρσις, καὶ Ἀπόπλους, καὶ Σίνων, καὶ Τρῳάδες.

* Vict. codd. μὴ ὁμοίας ἱστορίαις τὰς συνθέσεις εἶ.

* κ. Κυπριακὰ

* Vict. πτωχεία Λάκαιναι

ΚΕΦΑΛ. κδ΄.

Ἐποποιίας πρὸς τραγῳδίαν διαφορὰ, καὶ πῶς λέγειν χρὴ τὰ ψευδῆ.

ΕΤι δὲ τὰ εἴδη ταὐτὰ δεῖ ἔχειν τὴν ἐποποιίαν τῇ τραγῳδίᾳ. ἢ γὰρ ἁπλῆν, ἢ πεπλεγμένην, ἢ ἠθικὴν, ἢ παθητικὴν δεῖ εἶναι, καὶ τὰ μέρη ἔξω μελοποιίας καὶ ὄψεως ταὐτά. καὶ γὰρ περιπετειῶν δεῖ καὶ ἀναγνωρίσεων καὶ παθημάτων. ἔτι τὰς διανοίας καὶ τὴν λέξιν ἔχειν καλῶς· οἷς ἅπασιν Ὅμηρος κέχρηται, καὶ πρῶτος καὶ ἱκανῶς· καὶ γὰρ καὶ τῶν ποιημάτων ἑκάτερον συνέστηκεν, ἡ μὲν Ἰλιὰς, ἁπλοῦν καὶ παθητικὸν, ἡ δὲ Ὀδύσσεια, πεπλεγμένον· ἀναγνώρισις γὰρ διόλου καὶ ἠθική. πρὸς δὲ τούτοις λέξει καὶ διανοίᾳ πάντας ὑπερβέβληκε. διαφέρει δὲ κατά τε τῆς συστάσεως τὸ μῆκος ἡ ἐποποιία καὶ τὸ μέτρον. τοῦ μὲν οὖν μήκους ὅρος ἱκανὸς εἰρημένος. δύνασθαι γὰρ δεῖ συνορᾶσθαι τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος. εἴη δ᾽ ἂν τοῦτο, εἰ τῶν μὲν ἀρχαίων ἐλάττους αἱ συστάσεις εἶεν, πρὸς τε τὸ πλῆθος τῶν τραγῳδιῶν τῶν εἰς μίαν ἀκρόασιν τιθεμένων παρήκοιεν. ἔχει δὲ πρὸς τὸ ἐπεκτείνεσθαι τὸ μέγεθος, πολύ τι ἡ ἐποποιία ἴδιον, διὰ τὸ ἐν μὲν τῇ τραγῳδίᾳ μὴ ἐνδέχεσθαι ἅμα πραττόμενα * πολλὰ μιμεῖσθαι·

* κ. π. μέρη

ἀλλὰ τὸ ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῶν ὑποκριτῶν μέρος μόνον. ἐν δὲ τῇ ἐποποιΐᾳ, διὰ τὸ διήγησιν εἶναι, ἔστι πολλὰ μέρη ἅμα ποιεῖν περαινόμενα, ὑφ' ὧν οἰκείων ὄντων, αὔξεται ὁ τοῦ ποιήματος ὄγκος. ὥστε τοῦτ' ἔχει τὸ ἀγαθὸν εἰς μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὸ μεταβάλλειν τὸν ἀκούοντα, καὶ ἐπεισοδιοῦν ἀνομοίοις ἐπεισοδίοις. τὸ γὰρ ὅμοιον ταχὺ πληροῦν, ἐκπίπτειν ποιεῖ τὰς τραγῳδίας. τὸ δὲ μέτρον τὸ ἡρωϊκὸν, ἀπὸ τῆς πείρας *ἥρμοσεν. εἰ γάρ τις ἐν ἄλλῳ τινὶ μέτρῳ διηγηματικὴν μίμησιν ποιοῖτο, ἢ ἐν πολλοῖς, ἀπρεπὲς ἂν φαίνοιτο. τὸ γὰρ ἡρωϊκὸν, στασιμώτατον καὶ ὀγκωδέστατον τῶν μέτρων ἐστί. διὸ καὶ γλώττας καὶ μεταφορὰς δέχεται μάλιστα. περιττὴ γὰρ καὶ ἡ διηγηματικὴ* μίμησις τῶν ἄλλων. τὸ δὲ ἰαμβικὸν καὶ τετράμετρον,* κινητικά· τὸ μὲν, ὀρχηστικόν· τὸ δὲ, πρακτικόν. ἔτι δὲ ἀτοπώτερον εἰ μιγνύοι τις αὐτὰ, ὥσπερ Χαιρήμων. διὸ οὐδεὶς μακρὰν σύστασιν ἐν ἄλλῳ πεποίηκεν, ἢ ἐν ἡρώῳ, ἀλλ' ὥσπερ εἴπομεν, αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει τὸ ἁρμόττον *αὐτῇ διαιρεῖσθαι. Ὅμηρος δὲ ἄλλα τε πολλὰ ἄξιος ἐπαινεῖσθαι, καὶ δὴ καὶ ὅτι μόνος τῶν ποιητῶν, οὐκ ἀγνοεῖ ὃ δεῖ ποιεῖν αὐτόν. αὐτὸν γὰρ δεῖ τὸν ποιητὴν ἐλάχιστα λέγειν· οὐ γάρ ἐστι κατὰ ταῦτα μιμητής. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι, αὐτοὶ μὲν δι' ὅλου ἀγωνίζονται, μιμοῦνται δὲ ὀλίγα καὶ ὀλιγάκις. ὁ δὲ ὀλίγα φροιμιασάμενος, εὐθὺς εἰσάγει ἄνδρα ἢ γυναῖκα, ἢ ἄλλο τι ἦθος,* καὶ οὐδὲν ἀήθεις, ἀλλ' ἔχοντα ἤθη. δεῖ μὲν οὖν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ποιεῖν τὸ θαυμαστόν. μᾶλλον δ' ἐνδέχεται ἐν τῇ ἐποποιΐᾳ *τὸ ἀνάλογον. διὸ συμβαίνει μάλιστα τὸ θαυμαστὸν, διὰ τὸ μὴ ὁρᾶν εἰς τὸν πράττοντα.* ἔπειτα τὰ περὶ τὴν Ἕκτορος δίωξιν ἐπὶ σκηνῆς ὄντα, γελοῖα ἂν φανείη, οἱ μὲν ἑστῶτες καὶ οὐ διώκοντες, ὁ δὲ ἀνανεύων. ἐν δὲ τοῖς ἔπεσι λανθάνει. τὸ δὲ θαυμαστὸν, ἡδύ. σημεῖον δέ· πάντες γὰρ προστιθέντες, ἀπαγγέλλουσιν ὡς χαριζόμενοι. δεδίδαχε δὲ μάλιστα Ὅμηρος καὶ τοὺς ἄλλους ψευδῆ λέγειν ὡς δεῖ. ἔστι δὲ τοῦτο παραλογισμός. οἴονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι, ὅταν* τουδὶ ὄντος τὸ γενομένου τοδὶ ᾖ, εἰ τὸ ὕστερόν ἐστι, καὶ τὸ πρότερον εἶναι γίνεσθαι. τοῦτο δέ ἐστι ψεῦδος. διὸ δὴ, ἂν τὸ πρῶτον ψεῦδος,* ἄλλου δὲ τούτου ὄντος, ἀνάγκη εἶναι ἢ γενέσθαι, ἢ προσθεῖναι. διὰ γὰρ τὸ εἰδέναι τοῦτο ἀληθὲς ὂν, παραλογίζεται ἡμῶν ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ πρῶτον ὡς ὄν. προαιρεῖσθαί τε ἀδύνατα καὶ εἰκότα, μᾶλλον ἢ δυνατὰ καὶ ἀπίθανα. τούς τε λόγους μὴ συνίστασθαι ἐκ μερῶν ἀλόγων, ἀλλὰ μάλιστα μὲν μηδὲν ἔχειν ἄλογον· εἰ δὲ μὴ, ἔξω τοῦ μυθεύματος, ὥσπερ Οἰδίπους τὸ μὴ εἰδέναι πῶς ὁ Λάϊος ἀπέθανεν. ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ δράματι, ὥσπερ ἐν Ἠλέκτρᾳ οἱ τὰ Πύθια ἀπαγγέλλοντες· ἢ ἐν Μυσοῖς, ὁ ἄφωνος ἐκ Τεγέας εἰς τὴν Μυσίαν ἥκων. ὥστε τὸ λέγειν ὅτι ἀνῄρητο ἂν ὁ μῦθος, γελοῖον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ οὐ δεῖ συνίστασθαι τοιούτους. ἂν δὲ θῇ, καὶ φαίνηται εὐλογώτερον, ἐνδέχεσθαι καὶ ἄτοπον· ἐπεὶ καὶ τὰ ἐν Ὀδυσσείᾳ ἄλογα, τὰ περὶ τὴν ἔκθεσιν, ὡς οὐκ ἂν ἦν ἀνεκτὰ, δῆλον ἂν γένοιτο, εἰ αὐτὰ φαῦλος ποιητὴς ποιήσῃ. νῦν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς ὁ ποιητὴς *ἐμφανίζει ἡδύνων τὸ ἄτοπον. τῇ δὲ λέξει δεῖ διαπονεῖν ἐν τοῖς ἀργοῖς μέρεσι, καὶ μήτε ἠθικοῖς, μήτε διανοητικοῖς. ἀποκρύπτει γὰρ πάλιν ἡ λίαν λαμπρὰ λέξις τά τε ἤθη, καὶ τὰς διανοίας.

* γρ. ἥρμοσεν.
* γρ. κινητικὴ
* Fort. κινητικὰ ait Vict.
* χ. αὐτὰ
* χ. καὶ οὐδὲν ἀήθη, ἀλλ' ἔχοντα ἦθος.
* Vict. τὸ ἄλογον, δι' ὃ σ.
* Vict. ἐπεὶ τὰ
* Victor. codd. ποτὲ ὄντος τοδὶ, ἢ γενομένου γίνεται.
* χ. ἀλλ' οὐδὲ τούτου ὄντος,
* Vict. ἐφανίζει

A ſed eam ſolam quæ geritur in ſcena, & hiſtrionum eſt. At in Epopœia, quia narratio eſt, licet efficere vt ſimul multæ partes ad finem perducantur, quæ cùm propriæ ſint, augēt poematis molem. Quare hoc habet, quod bonum eſt ad magnificētiam, & ad mutationem audiētis, & ad incrementū, quod fit diſſimilibus epiſodiis. Simile enim, quod citò ſatietatem affert, efficit vt Tragœdiæ diſpliceant. Metrum autem heroicum ex experientia quadrauit: nam ſi quis aliquo alio metro narratiuam imitationem efficeret, aut multis, indecorū certè appareret. heroicum enim firmiſſimum & tumidiſſimum eſt metrorum. Quamobrem & linguas, & trāslationes maximè recipit. Superuacanea enim B eſt narratiua motio aliorum. Iambicū verò & Tetrametrum mobilia ſunt: hoc quidem ad ſaltationem accommodatum, illud verò rebus agendis idoneum. Præterea verò abſurdius fit, ſiquis ipſa miſceat, vt Chæremon. Quamobrem nemo fecit longam conſtitutionem alio, niſi heroo. ſed, vt diximus, ipſa docet natura, vt illud ipſum partiamur quod congruit. Homerus autem & in aliis multis dignus eſt qui laudetur, & in hoc etiā, quòd ſolus inter poëtas id non ignorat, quod ipſum facere oportet; ipſi enim poëtæ quàm pauciſſima dicenda ſunt. Etenim ipſe non eſt ſecūdùm hæc imitator. Ac alij quidem ipſi per totū in actione verſantur, C & pauca imitantur, ac paucis in locis. At hic, cùm pauca præfatus ſit, ſtatim inducit virū, aut mulierem, aut aliquos alios mores, & nihil morum expers, ſed habens mores. Ac oportet quidē in Tragœdiis efficere id quod admirabile eſt: ſed magis in Epopœia cōtingit id quod ratione vacat. Quāobrem contingit maximè id quod admirabile eſt, quia non ſpectant in agētem. Quoniam, quæ euenerunt, circa Hectoris inſectationem, in ſcena certè apparerent ridicula, hi quidem ſtantes & nō inſectantes, hic verò renuens. At in Epicis latent. Iā admirabile iucundum eſt. Ac ſignum eſt, quòd omnes addentes nunciant, tanquam gratificantes. Et docuit maximè Homerus alios falſa dicere, vt D oportet. Atque hoc naturam habet paralogiſmi: exiſtimant enim homines quando, dum vnum eſt, aut factum eſt, alterū fit, ſi poſterius eſt, etiā prius eſſe, vel fieri. Hoc autē mendaciū eſt. idcirco primum iam certè mendaciū eſt. ſed neceſſe non eſt, dum vnū eſt, vt alterum ſit, vel fiat, vel apponatur. Nam quia ſcit, hoc verum eſſe, falsò ratiocinatur animus noſter etiam primum tāquam id quod ſit. Eligenda autē ſunt quæ fieri non poſſunt, & veriſimilia ſunt, magis quàm quæ fieri poſſunt & parū appoſita ſunt ad perſuadendum. Ac ſermones non conſtituendi ex partibus carentibus ratione, ſed maximè quidē, vt nihil habeant, quod careat ra- E tione; ſi verò non ſint tales, at certè habeant extra fabulā, vt Oedipus illud habet quòd neſciat, quomodo Laius mortuus ſit. Non autem in dramate, vt in Electra, qui Pythia nunciāt: aut in Myſis, qui ſine voce ex Tegea in Myſiam venit. quare ridiculum eſt dicere, fabulam interituram: quia à principio non oportet cōſtituere tales. Quòd ſiquis cōſtituerit, & apparuerit magis conſentaneum recipere, erit etiam abſurdum, quoniā & quæ ſunt in Odyſſea ſine ratione, nempe quæ circa expoſitionem, nullo modo tolerabilia eſſe, manifeſtum foret ſi ipſa malus poëta faceret. nunc autem aliis bonis poëta obſcurat, iucundum reddens abſurdum. Dictione autem oportet laborare in partibus otioſis, & non moratis, neque ſententiarum plenis, contrà enim occultat dictio valde ſplendida tum mores tum ſententias.

A

CAPVT XXV.

De excuſationibus Poëtarum & ſolutionibus: déque rectâ reprehenſione & numero reprehenſionum ac ſolutionum.

IAm de quæſtionibus & ſolutionibus, tum ex quot tum ex qualibus formis ſint, hoc pacto cõtemplantibus fiet ſine dubio manifeſtum. Quoniam enim poëta eſt imitator, quemadmodum etiam pictor, vel quis alius imaginum effector, neceſſe eſt imitari, de iis quæ numero ſunt tria, vnum aliquod ſemper. aut enim qualia erant aut ſunt, aut qualia aiunt aut videntur, aut qualia eſſe oportet. Hæc autem exponuntur dictione, vel & B linguis, & translationibus. Et multæ affectiones ſunt dictionis. hæc enim poëtis concedimus. Præterea verò non eſt eadem rectitudo politicæ, & poëticæ: neque aliarum artium, & poëticæ. Ipſius autem poëticæ duplex erratum. Nam vnum per ſe: alterum per accidens. etenim aut præeligit imitationem rei, quæ vltra facultatem eſt, quod erratum ipſius eſt: aut præeligit non rectè quod per accidẽs eſt: ſed fecit equum mouentem vtramque dexteram partem. Aut erratum eſt ſecundùm vnamquãque artem, quemadmodum ſecundùm Medicinã, aut aliam artem. aut quæ fieri non poſſunt, ficta ſunt. Hæc igitur qualiacunque fuerint, non per ſe C ſunt. Quare reprehenſiones in quæſtionibus ex his conſiderando ſoluendæ ſunt. Primùm enim, ſi quæ aduerſus ipſam artem ſunt, ficta ſint huiuſmodi, vt fieri non poſſint, erratum ſit. ſed rectè ſe res habet, ſi conſequitur finem ipſius. finis enim dictus eſt, quemadmodum ſi ſit magis ad conſternandum, vel ipſe accommodetur, vel alterã partem accõmodet. Exemplum, Hectoris inſectatio. Nam ſi finis, vel magis vel minùs contingebat ineſſe: etiam ſecundùm eam artem quæ de his eſt, peccatum eſt non rectè. oportet enim, ſi fieri poteſt, omnino nuſquã errari. Præterea vtrorum eſt peccatum maius, eorúmne quæ ſunt ſecundùm artem, an eorum quæ ſunt ſecundùm aliud accidens? Minus enim eſt, ſi D neſciebat in ceruorum ſpecie fœminam cornua nõ habere, quàm ſi mala imitatione deſcriberet. Ad hæc ſi opponitur, non eſſe vera, at qualia oportet, vt Sophocles inquit, ipſe quidem ſe facere, quales oportet: Euripides verò, quales ſunt. Quamobrem hac ratione ſoluendum eſt. Sin autem neutro modo, quod ſic aiunt, vt quæ de deis dicũtur. Fortaſſe enim, neque licet dicere melius ſic: neq; vera ſunt: ſed caſu accidit: quemadmodum Xenophanes: ſed non aiunt hæc. Fortaſſe autem nõ melius quidem, ſed ſic ſe res habebat, quemadmodum, quæ de armis dicuntur: *Lanceæ verò ipſis rectæ in ſaurotere.* id E enim tunc inſtitutum habebant, quemadmodum etiam nunc Illyrici. De illo autem, quod bene, aut non bene, aut dictum eſt ab aliquo, aut factum, non ſolùm conſiderandum eſt, in ipſum, quod factum eſt, aut dictum intuendo, vtrùm ipſum laude, an reprehenſione dignum ſit, ſed etiam in agentem, aut dicentem, erga quem, aut quando, aut quomodo, aut cuius cauſſa: quemadmodum aut maioris boni, vt fiat, aut maioris mali, vt ne fiat. Hæc autem, intuendo ad elocutionem, ſoluenda ſunt, quemadmodum per linguam, οὐρῆας μὲν πρῶτον. *Mulos quidem priùs.* fortaſſe enim non mulos, ſed cuſtodes dicit. & in Dolonem, *Specie quidem erat malus, non corpore incompoſito, ſed facie turpi.* Nam Cretenſes pulchritudinem faciei vocant εὐειδές.

ΚΕΦΑΛ. κέ.

Περὶ προβλημάτων καὶ λύσεων, ἐκ πόσων τε καὶ ποίων εἰδῶν ἂν εἴη.

ΠΕρὶ δὲ προβλημάτων καὶ λύσεων, ἐκ πόσων τε καὶ ποίων ἂν εἰδῶν εἴη, ὧδ' ἂν θεωροῦσι γένοιτ' ἂν φανερόν. ἐπεὶ γάρ ἐστι μιμητὴς ὁ ποιητὴς, ὥσπερ ἂν ἢ ζωγράφος ἤ τις ἄλλος εἰκονοποιὸς, ἀνάγκη μιμεῖσθαι, τριῶν ὄντων τὸν ἀριθμὸν, ἕν τι ἀεί. ἢ γὰρ οἷα ἦν, ἢ ἔστιν, ἢ οἷά φασι καὶ δοκεῖ, ἢ οἷα εἶναι δεῖ. ταῦτα δ' ἐξαγγέλλεται λέξει, ἢ καὶ γλώτταις καὶ μεταφοραῖς. καὶ πολλὰ πάθη B τῆς λέξεώς ἐστι. δίδομεν γὰρ ταῦτα τοῖς ποιηταῖς. πρὸς δὲ τούτοις οὐχ ἡ αὐτὴ ὀρθότης ἐστὶ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ποιητικῆς, οὐδὲ ἄλλης τέχνης καὶ ποιητικῆς. αὐτῆς δὲ τῆς ποιητικῆς διττὴ ἡ ἁμαρτία. ἡ μὲν γὰρ καθ' αὑτὴν, ἡ δὲ κατὰ συμβεβηκός. * ἡ μὲν γὰρ προείλετο μιμήσασθαι ἀδυναμίαν αὐτῆς, ἡ ἁμαρτία· ἡ δὲ τὸ προελέσθαι μὴ ὀρθῶς, κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ τὸν ἵππον ἄμφω τὰ δεξιὰ προβεβληκότα. ἢ τὸ καθ' ἑκάστην τέχνην ἁμάρτημα· οἷον, τὸ κατ' ἰατρικὴν ἢ ἄλλην τέχνην, * εἰ ἀδύνατα πεποίηται. ταῦτ' οὖν ὁποῖα ἂν ᾖ, οὐ καθ' ἑαυτήν. ὥστε δεῖ C τὰ ἐπιτιμήματα ἐν τοῖς προβλήμασιν ἐκ τούτων ἐπισκοποῦντα λύειν. πρῶτον μὲν γὰρ, ἂν τὰ πρὸς αὐτὴν τὴν τέχνην ἀδύνατα πεποίηται, ἡμάρτηται. ἀλλ' ὀρθῶς ἔχοι, εἰ τυγχάνοι τοῦ τέλους τοῦ αὐτῆς. τὸ γὰρ τέλος εἴρηται· οἷον, εἰ οὕτως ἐκπληκτικώτερον, ἢ αὐτὸ, ἢ ἄλλο ποιεῖ μέρος. παράδειγμα ἡ τοῦ Ἕκτορος δίωξις. * ἢ μέν τοι τὸ τέλος, ἢ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐνεδέχετο ὑπάρχειν, καὶ κατὰ τὴν περὶ τούτων τέχνην, ἡμάρτηται οὐκ ὀρθῶς. δεῖ γὰρ, εἰ ἐνδέχεται, ὅλως μηδαμῇ ἡμαρτῆσθαι. ἔτι ποτέρων ἐστὶ τὸ ἁμάρτημα, τῶν κατὰ τὴν τέχνην, ἢ κατ' ἄλλο συμβεβηκός; ἔλαττον γὰρ, εἰ μὴ ᾔδει ὅτι ἔλαφος θήλεια D κέρατα οὐκ ἔχει, * ἢ εἰ κακομιμήτως ἔγραψε. πρὸς δὲ τούτοις ἐὰν ἐπιτιμᾶται, ὅτι οὐκ ἀληθῆ, * ἀλλ' οἷα δεῖ· οἷον καὶ Σοφοκλῆς ἔφη, αὐτὸς μὲν οἵους δεῖ ποιεῖν, Εὐριπίδης δὲ οἷοί εἰσι. ταύτῃ λυτέον. εἰ δὲ μηδετέρως, ὅτι οὕτω φασίν, οἷον τὰ περὶ θεῶν. ἴσως γὰρ οὔτε βέλτιον οὕτω λέγειν, οὔτ' ἀληθῆ, ἀλλ' ἔτυχεν, ὥσπερ Ξενοφάνης· ἀλλ' οὖν φασι τάδε. ἴσως δὲ οὐ βέλτιον μὲν, ἀλλ' οὕτως εἶχεν, οἷον τὰ περὶ τῶν ὅπλων· * ἔγχεα δέ σφιν Ὀρθ' ἐπὶ σαυρωτῆρος. οὕτω γὰρ τότ' ἐνόμιζον, ὥσπερ καὶ νῦν Ἰλλυριοί. περὶ δὲ τοῦ καλῶς ἢ E μὴ καλῶς, ἢ εἴρηταί τινι, ἢ πέπρακται, οὐ μόνον σκεπτέον εἰς αὐτὸ τὸ πεπραγμένον ἢ εἰρημένον βλέποντα, εἰ σπουδαῖον ἢ φαῦλον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πράττοντα ἢ λέγοντα, πρὸς ὃν, ἢ ὅτε, ἢ ὅτῳ, ἢ οὗ ἕνεκεν· οἷον, ἢ μείζονος ἀγαθοῦ, ἵνα γένηται, ἢ μείζονος κακοῦ, ἵνα ἀπογένηται. τὰ δὲ πρὸς τὴν λέξιν, ὁρῶντας δεῖ διαλύειν· οἷον, γλώττῃ. * Οὐρῆας μὲν πρῶτον. ἴσως γὰρ οὐ τοὺς ἡμιόνους λέγει, ἀλλὰ τοὺς φύλακας. καὶ τὸν Δόλωνα, * εἶδος μὲν ἔην κακὸς, οὐ τὸ σῶμα ἀσύμμετρον, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον αἰσχρόν. τὸ γὰρ εὐειδὲς οἱ Κρῆτες εὐπρόσωπον καλοῦσι.

* γρ. εἰ μὲν γὰρ ... [illegible]
* Vict. εἰ ἀδ.
* γρ. εἰ μέν τοι
* γρ. ἢ εἰ ἀμιμ.
* Vict. codd. ἀλλ' ἴσως δεῖ.
Ἰλιάδ. κ.
Ἰλιάδ. α.
Ἰλιάδ. κ.

Ιλιάδ. ι. καὶ τὸ *Ζωρότερον δὲ κέραιρε, οὐ τὸ ἄκρατον, ὡς οἰνόφλυξιν, ἀλλὰ τὸ θᾶττον. τὸ δὲ κατὰ μεταφορὰν εἴρηται· οἷον,
Ιλιάδ. β. *Ἄλλοι μέν ῥα θεοί τε καὶ ἀνέρες εὗδον παννύχιοι. καὶ
Ιλιάδ. κ. τὸ, *Ἤτοι ὅτ' ἐς πεδίον τὸ Τρωϊκὸν ἀθρήσειεν. καὶ, *Αὐ-
Ιλιάδ. σ. λῶν συρίγγων θ' ὅμαδον. τὸ γὰρ Πάντες, ἀντὶ τοῦ Πολλοὶ, κατὰ μεταφορὰν εἴρηται. τὸ γὰρ πᾶν, πολύ τι. καὶ τὸ,
Elenc. Sophist. lib. 2. *Οἴη δ' ἄμμορος, κατὰ μεταφοράν. τὸ γὰρ γνωριμώτατον μόνον. *κατὰ δὲ προσῳδίαν, ὥσπερ Ἱππίας ἔλυεν ὁ Θάσιος
Ιλιάδ. β. τὸ, *Δίδομεν δέ οἱ. καὶ, τὸ μὲν *οὗ καταπύθεται ὄμβρῳ.
Ιλιάδ. ψ. τὰ δὲ διαιρέσει· οἷον Ἐμπεδοκλῆς. Αἶψα δὲ θνήτ' ἐφύοντο, τὰ πρὶν μάθον ἀθάνατ' εἶναι, Ζωρά τε πρὶν κέκριτο.
Ιλιάδ. κ. τὰ δὲ ἀμφιβολίᾳ· *Παρῴχηκε δὲ πλέων νύξ. τὸ γὰρ πλέων, ἀμφίβολόν ἐστι. τὰ δὲ κατὰ τὸ ἔθος τῆς λέξεως· οἷον
Ιλιάδ. φ. τὸν κεκραμένον οἶνόν φασιν εἶναι. ὅθεν πεποίηται *Κνημὶς νεοτεύκτου κασσιτέροιο. καὶ χαλκέας, τοὺς τὸν σίδηρον
Ιλιάδ. υ. ἐργαζομένους. ὅθεν *εἴρηται ὁ Γανυμήδης Διὶ οἰνοχοεύειν, οὐ πινόντων οἶνον. εἴη δὲ ἂν τοῦτό γε κατὰ μεταφοράν. δεῖ δὲ καὶ ὅταν ὄνομά τι ὑπεναντίωμά τι δοκεῖ σημαίνειν, ἐπισκοπεῖν ποσαχῶς ἂν σημαίνειε τοῦτο ἐν τῷ εἰρημένῳ· οἷον,
Ιλιάδ. υ. τῇ ῥ' ἔσχετο χάλκεον ἔγχος, τῷ ταύτῃ κωλυθῆναι. τὸ δὲ ποσαχῶς ἐνδέχεται ὡδί πως· μάλιστ' ἄν τις ὑπολάβοι κατὰ τὴν κατ' ἀντικρὺ, ἢ ὡς Γλαύκων λέγει, ὅτι ἔνιοι ἀλόγως προϋπολαμβάνουσι, καὶ αὐτοὶ καταψηφισάμενοι συλλογίζονται, καὶ ὡς εἰρηκότες ὅτι δοκεῖ ἐπιτιμῶσιν, ἂν ὑπεναντίον ᾖ τῇ αὐτῶν οἰήσει. τοῦτο δὲ πέπονθε τὰ περὶ Ἰκάριον. οἴονται γὰρ αὐτὸν Λάκωνα εἶναι. ἄτοπον οὖν, τὸ μὴ ἐντυχεῖν τὸν Τηλέμαχον αὐτῷ εἰς Λακεδαίμονα ἐλθόντα. τὸ δ' ἴσως ἔχει ὥσπερ οἱ Κεφαλλῆνές φασι. παρ' αὐτῶν γὰρ γῆμαι λέγουσι τὸν Ὀδυσσέα· καὶ εἶναι Ἰκάδιον, ἀλλ' οὐκ Ἰκάριον. *Διαμάρτημα δὲ τὸ πρόβλημα εἰκός ἐστιν. ὅλως δὲ τὸ ἀδύνατον μὲν, ἢ πρὸς τὴν ποίησιν, ἢ πρὸς τὸ βέλτιον, ἢ πρὸς τὴν δόξαν δεῖ ἀνάγειν. πρός τε γὰρ τὴν ποίησιν, αἱρετώτερον πιθανὸν ἀδύνατον, ἢ ἀπίθανον καὶ δυνατόν· τοιούτους δ' εἶναι, οἵους Ζεῦξις ἔγραφεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ βέλτιον. τὸ γὰρ παράδειγμα δεῖ ὑπερέχειν. πρὸς ἅ φασι τἄλογα, οὕτω τε καὶ ὅτι ποτὲ οὐκ ἄλογόν ἐστιν. εἰκὸς γὰρ καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς γίνεσθαι. τὰ δ' ὑπεναντία ὡς εἰρημένα, οὕτω σκοπεῖν, ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς λόγοις ἔλεγχοι, εἰ τὸ αὐτὸ καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ, καὶ ὡσαύτως, ὥστε καὶ αὐτὸν ἢ πρὸς ἃ αὐτὸς λέγει, ἢ ὃ ἂν φρόνιμος ὑποθῆται. ὀρθὴ δὲ ἐπιτίμησις, καὶ ἀλογία καὶ μοχθηρία, ὅταν μὴ ἀνάγκης οὔσης, μηδὲν χρήσηται τῷ ἀλόγῳ, ὥσπερ Εὐριπίδης *τῷ Αἰγεῖ, τῇ πονηρίᾳ, ὥσπερ ἐν Ὀρέστῃ τοῦ Μενελάου. *τὰ μὲν οὖν ἐπιτιμήματα, ἐκ πέντε εἰδῶν φέρουσιν. ἢ γὰρ ὡς ἀδύνατα, ἢ ὡς ἄλογα, ἢ ὡς βλαβερὰ, ἢ ὡς ὑπεναντία, ἢ ὡς παρὰ τὴν ὀρθότητα τὴν κατὰ τέχνην. αἱ δὲ λύσεις ἐκ τῶν εἰρημένων ἀριθμῶν σκεπτέαι· εἰσὶ δὲ δώδεκα.

* Vict. δι' ἁμάρ. Quidā ita leg. ἀλλ' οὐκ Ἰκάριον· διαμάρτημα· τὸ δὲ πρόβλημα. vide Castelu.

* Vide Castelu.

* κ. ταῦτα μ. οὖν

A Et illud, ζωρότερον δὲ κέραιρε, *Meracius autem miſce*, non meracius, vt temulentus, ſed citiùs. Illud autem per translationem dictum eſt, ἄλλοι μέν ῥα θεοί τε, καὶ ἀνέρες εὗδον παννύχιοι. *Alij quidem diique & homines dormiebant totam noctem.* Et illud: ἤτοι ὅτ' ἐς πεδίον τὸ Τρωϊκὸν ἀθρήσειεν, αὐλῶν συρίγγων τε ὅμαδον, *ſiue huc in campum Troianum reſpiceret*, &, *tibiarum fiſtularumque vocem.* Nam πάντες omnes pro hac voce πολλοὶ multi, ſecundùm translationem dictum eſt: quia πᾶν omne eſt, πολύ, multum quiddam. Et illud, οἴη δ' ἄμμορος, *ſola expers*, ſecundùm translationem. quod enim notiſſimum eſt, ſolum eſt. Et ſecundùm accentum, quemadmodum Hippias Thaſius ſoluebat illud, δίδομεν δέ οἱ. Et, τὸ μὲν οὗ καταπύθεται ὄμβρῳ. *Hoc quidem, vbi corrumpitur imbre.* Hæc autem

B diuiſione, vt Empedocles, αἶψα δὲ θνήτ' ἐφύοντο τὰ πρὶν μάθον ἀθάνατ' εἶναι· ζωρά τε πρὶν ἄκρητα. *Extemplo autem mortalia nata ſunt, quæ priùs didiceram immortalia eſſe: Mixtáque priùs pura.* Hæc verò per ambiguitatem, παρῴχηκε δὲ πλέων νύξ. *præteriit autem plus nox.* Nam illud πλέων ambiguum eſt. Atque hæc ſecundùm conſuetudinem locutionis: vt, aqua temperatum vinum dicunt eſſe. vnde factum eſt, κνημὶς νεοτεύκτου κασσιτέροιο, *ocrea recens fabrefacti ſtanni.* & vocanti χαλκέας *ærarios*, qui ferrum exercent. vnde dictus eſt Ganymedes Ioui οἰνοχοεύειν *vinum miniſtrare*, non bibentibus vinum diis. Quando autem nomen aliquod videtur ſubcontrarium aliquod ſignificare,

C attendendum eſt, quotupliciter ſignificet hoc in eo quod dictum eſt, vt τῇ ῥ' ἔσχετο χάλκεον ἔγχος. eo quòd prohibitum ſit. Illud autem, Quotupliciter, contingit ſic quodammodo. maximè verò ſi quis ſuſpicetur per eam rationem quæ è regione eſt: vel vt Glauco dicit, quòd nonnulli ſine ratione præſumunt, & ipſi, cùm iam alterum condemnauerint, ſyllogiſmo concludunt, & tanquā eos qui dixerint quod videtur, reprehendunt, ſi ſubcontrarium fuerit ipſorum exiſtimationi. Atque hoc patiuntur quæ de Icario dicuntur. Exiſtimant enim ipſum Laconem eſſe. Abſurdum igitur, aiunt, eſt, non congreſſum eſſe cum eo Telemachum, cùm Lacedæmona iuit. Idque fortaſſe ſe

D habet, vt Cephalenes aiunt: à ſe enim vxorem duxiſſe dicunt Vlyſſem, & eſſe Icadium, non Icarium, propter erratum. Quæſtio autem res veriſimilis eſt. omnino verò, quod fieri non poteſt vel ad poeſim, vel ad melius, vel ad opinionem oportet redigere. Nam quod attinet ad poeſim, magis eligendum eſt appoſitū ad perſuadendum, quod fieri non poteſt: quàm nō appoſitum ad perſuadendum, quod fieri poteſt. Ac fieri non poteſt vt tales ſint, quales Zeuxis pingebat. verùm ſpectatur etiā melius. nam exemplum debet exuperare. Ad ea quæ aiunt, reducuntur ea quæ ſine ratione ſunt, & ſic etiam dicendum quod aliquando nō eſt præter ra-

E tionem; veriſimile enim eſt, etiam præter veriſimile fieri. Subcontraria verò, vt dicta ſunt, oportet conſiderare, quemadmodum in ſermonibus refutationes: ſi idem, & ad idem, & ſimili modo. Quare & ipſe reſpicit, aut ad ea quæ ipſe dicit, aut ad id quod prudens ſupponat. Iam recta reprehenſio eſt, & vacare ratione, & prauum apparere, quando, dum neceſſitas non eſt, vſus fuerit aliquo, quod vacet ratione, quemadmodum Euripides illo Ægeeſti: & prauitate, vt Menelai in Oreſte: atque has quidem reprehenſiones ex quinque formis afferunt. Nam ſunt aut tanquam ea quæ fieri non poſſunt: aut tanquam ſine ratione: aut tanquam pernicioſa: aut tanquam ſubcontraria: aut tanquam præter eam rectitudinem, quæ ſecundùm artem eſt. Solutiones verò ex dictis numeris conſiderandæ: & duodecim ſunt.

A

CAPVT XXVI.

Quibus rationibus Epopœia videatur Tragœdia præferenda. Reſponſio ad rationes: Tragœdiam plura & meliora habere quàm Epopœiam. Epilogus huius libri.

IAm verò, vtrùm ſit melior, Epopœica imitatio, an Tragica, dubitare aliquis poſſet. Nam ſi quæ minùs oneroſa eſt, melior eſt, & talis pertinet ad ſpectatores meliores, manifeſtum eſt, quæ omnia imitatur, oneroſam eſſe. Quaſi enim non ſentientibus niſi ipſe poeta multam adiunxerit motionem, mouentur, vt mali tibicines voluentes ſe, ſi diſcum oporteat imitari, & trahentes coryphæum, ſi Scyl- B lam cecinerint. Ac Tragœdia quidem talis eſt. Quemadmodũ etiam, qui prius fuerunt, exiſtimabant poſteriores hiſtriones. Nam Myniſcus Callipedem vocabat tanquam nimis exuperantem ſimiam. Ac talis quoque opinio de Pindaro erat. Vt autem iſti ſe habeant inuicem, ſic tota ars ad Epopœiam ſe habet. Atque hanc quidem circa ſpectatores probos aiunt eſſe: quamobrem nihil egeat figuris: Tragicam verò, ad improbos. Igitur oneroſa peior profectò erit. ac primum quidem accuſatio non eſt artis poeticæ ſed hiſtrionicæ. Quoniam poteſt vti ſignis etiam, qui recitat Epopœiam, id quod faciebat Soſiſtratus: & qui canit, id quod faciebat Mnaſitheus Opuntius. Deinde non omnis motio C improbanda, ſiquidem neque ſaltatio, ſed motio improborum. id quod etiã Callipidi vitio dabatur, & nunc aliis, tanquam non ingenuas mulieres imitantibus. Præterea Tragœdia etiam ſine motione facit illud: quod habet propriũ, vt Epopœia. Nam per lectionem manifeſta eſt qualis ſit. ſi igitur eſt in aliis melior, hoc certè, vt ipſi inſit, neceſſarium non eſt. Deinde quoniam habet omnia quæ habet Epopœia. Etenim metro licet vti: & quòd non paruam partem habet Muſicam, & apparatum, per quam voluptates conſtituuntur euidentiſſimè. Deinde & euidens habet & in lectione, & in actibus. accedit, quod finis imitationis eſt in minore longitudine. Nam ſtrictius eſt iucundius quàm id quod mul- D ti temporis mixtionem habet. Dico autem, quemadmodum ſi quis componeret Oedipodem Sophoclis in quot verſibus Ilias eſt. Præterea minùs vna eſt qualiſcunque imitatio Epicorum: ſignum autem eſt, quòd ex qualicunque imitatione plures Tragœdiæ conficiuntur. Quare, ſi vnam fabulam faciant, neceſſe eſt, vel vt breuiter oſtenſa appareat cauda muris, vel vt ſequens metri longitudinem appareat aquea. ſed ſi faciant plures, quemadmodum ſi ex plurib. actionibus fuerit compoſita, non erit vna: vt Ilias habet multas tales partes, & Odyſſea, quæ etiam per ſe habet magnitudinem, etiamſi hæc poemata conſtituta ſint, quantum fieri po- E teſt, optima, & quàm maximè ſint imitatio actionis vnius. Si igitur & propter hæc omnia præſtat, & propter artis etiam opus (oportet enim ipſas non quamlibet efficere voluptatem, ſed eam quæ dicta eſt) apparet, eam quæ magis finem conſequitur, meliorem ſine dubio eſſe Epopœia. Ac de Tragœdia quidem, & Epopœia, & ipſis, & formis, & partibus ipſarum, & quot ſint, & quid differant, & quæ cauſſæ ſint eius quod bene eſt, & quod bene non eſt, & de reprehenſionibus, & ſolutionibus, tam multa dicta ſint.

ΚΕΦΑΛ. κϛʹ.

Ὅτι βελτίων ἡ τραγωδικὴ μίμησις ἢ ἡ ἐποποιητική.

Πότερον δὲ βελτίων ἡ ἐποποιικὴ μίμησις, ἢ ἡ * τραγωδικὴ, διαπορήσειεν ἄν τις. εἰ γὰρ ἡ ἧττον φορτικὴ, βελτίων· τοιαύτη δὲ ἡ πρὸς βελτίους θεατάς ἐστι, δῆλον ὅτι ἡ ἅπαντα μιμουμένη, φορτική. ὡς γὰρ οὐκ αἰσθανομένων, ἂν μὴ αὐτὸς προσθῇ, πολλὴν κίνησιν * κινοῦνται· οἷον οἱ φαῦλοι αὐληταὶ κυλιόμενοι, ἂν δίσκον δέῃ B μιμεῖσθαι· καὶ ἕλκοντες τὸν κορυφαῖον, ἂν Σκύλλαν αὐλῶσιν. ἡ μὲν οὖν τραγωδία, τοιαύτη ἐστὶν, ὡς καὶ οἱ πρότερον τοὺς ὑστέρους αὐτῶν ᾤοντο ὑποκριτάς. ὡς λίαν γὰρ ὑπερβάλλοντα πίθηκον ὁ * Μυνίσκος τὸν Καλλιππίδην ἐκάλει. τοιαύτη δὲ δόξα καὶ περὶ Πινδάρου * ἦν, ὡς οὗτοι ἔχουσι πρὸς αὐτοὺς, ἡ ὅλη τέχνη πρὸς τὴν ἐποποιίαν ἔχει. τὴν μὲν οὖν πρὸς θεατὰς ἐπιεικεῖς φασιν εἶναι, οἳ οὐδὲν δέονται τῶν σχημάτων· τὴν δὲ τραγικὴν, πρὸς φαύλους. ἡ οὖν φορτικὴ, χείρων δῆλον ὅτι ἂν εἴη. πρῶτον μὲν οὖν οὐ τῆς ποιητικῆς ἡ κατηγορία, ἀλλὰ τῆς ὑποκριτικῆς· ἐπεί ἐστι περιεργάζεσθαι τοῖς σημείοις καὶ ῥα- C ψῳδοῦντα, ὅπερ ἐποίει Σωσίστρατος· καὶ * διᾴδοντα, ὅπερ ἐποίει Μνασίθεος ὁ Ὀπούντιος. εἶτα οὐδὲ κίνησις ἅπασα ἀποδοκιμαστέα, εἴπερ μηδ' ὄρχησις, ἀλλ' ἡ φαύλων, ὅπερ καὶ Καλλιππίδῃ ἐπετιμᾶτο, καὶ νῦν * ἄλλοις, ὡς οὐκ ἐλευθέρας γυναῖκας μιμουμένων. ἔτι ἡ τραγωδία καὶ ἄνευ κινήσεως * ἐποίει τὸ αὐτῆς, ὥσπερ ἡ ἐποποιία. διὰ γὰρ τοῦ ἀναγινώσκειν φανερὰ ὁποία τίς ἐστι. εἰ οὖν ἐστι τἆλλα κρείττων, τοῦτό γε οὐκ ἀναγκαῖον αὐτῇ ὑπάρχειν. ἔπειτα διότι πάντ' ἔχει ὅσαπερ ἡ ἐποποιία. καὶ γὰρ τῷ μέτρῳ ἔξεστι χρῆσθαι, * καὶ ὅτι οὐ μικρὸν μέρος τὴν μουσικὴν καὶ * τὴν ὄψιν ἔχει, * δι' ἧς αἱ ἡδοναὶ συνίσταν- D ται ἐναργέστατα. εἶτα καὶ τὸ ἐναργὲς ἔχει καὶ ἐν τῇ ἀναγνώσει, καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων. ἔτι τῷ ἐν ἐλάττονι μήκει τὸ τέλος τῆς μιμήσεως εἶναι. τὸ γὰρ ἀθροώτερον, ἥδιον ἢ πολλῷ κεκραμένον τῷ χρόνῳ. λέγω δὲ οἷον εἴ τις τὸν Οἰδίπουν θείη τὸν Σοφοκλέους ἐν ἔπεσιν ὅσοις ἡ Ἰλιάς. ἔτι ἧττον μία * ὁποιασοῦν μίμησις ἡ τῶν ἐποποιῶν, σημεῖον δέ· ἐκ γὰρ ὁποιασοῦν μιμήσεως, πλείους τραγωδίαι γίνονται. ὥστε ἐὰν μὲν ἕνα μῦθον ποιῶσιν, ἀνάγκη ἢ * βραχέα δεικνύμενον * μύουρον φαίνεσθαι, ἢ ἀκολουθοῦντα τῷ τοῦ μέτρου μήκει ὑδαρῆ. ἐὰν δὲ πλείους, λέγω δὲ οἷον, ἐὰν ἐκ πλειόνων πράξεων ἢ συγκειμένη, οὐ μία. ὥσπερ ἡ Ἰ- E λιὰς ἔχει πολλὰ τοιαῦτα μέρη, καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἃ καὶ καθ' ἑαυτὰ ἔχει μέγεθος· καίτοι ταῦτα τὰ ποιήματα συνέστηκεν ὡς ἐνδέχεται ἄριστα, καὶ ὅτι μάλιστα μιᾶς πράξεως μίμησίς ἐστι. εἰ οὖν τούτοις τε διαφέρει πᾶσι, καὶ ἔτι τῷ τῆς τέχνης ἔργῳ (δεῖ γὰρ οὐ τὴν τυχοῦσαν ἡδονὴν ποιεῖν αὐτὰς, ἀλλὰ τὴν εἰρημένην) φανερὸν ὅτι κρείττων ἂν εἴη μᾶλλον τοῦ τέλους τυγχάνουσα τῆς ἐποποιίας. περὶ μὲν οὖν τραγωδίας καὶ ἐποποιίας, καὶ αὐτῶν, καὶ τῶν εἰδῶν, καὶ τῶν μερῶν αὐτῶν, καὶ πόσα, καὶ τί διαφέρει, καὶ τοῦ εὖ ἢ μὴ τίνες αἰτίαι, καὶ περὶ ἐπιτιμήσεων καὶ λύσεων, εἰρήσθω τοσαῦτα.

* κ. τραγικὴ.
* γρ. κινοῦνται.
* γρ. Μυνίσκος
* γρ. ἦν. ὡς δ' οὗ- τοι π. α. ἡ.
* γρ. διᾴδοντα. Vict. διάδοντα.
* γρ. ἄλλοις. vide Vict.
* γρ. ποιεῖ τὸ αὐτῆς,
* γρ. καὶ ὅτι
* γρ. τὰς ὄψεις
* γρ. δι' ἧς αἱ ἡδοναὶ συνίστανται ἐναργέστατα.
* Vict. ὁποιασοῦν
* γρ. βραχέως
* γρ. μύουρον

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΡΟ-βλημάτων,

ΚΕΦΑΛΑΙΑ.

Ὅσα ἰατρικὰ,
Ὅσα περὶ ἱδρῶτα, (ſeu ἱδρώτων)
Ὅσα περὶ οἰνοποσίας καὶ μέθης,
Ὅσα περὶ ἀφροδίσια,
Ὅσα ἀπὸ (ſeu περὶ) κόπου,
Ὅσα ἐκ τοῦ πῶς κεῖσθαι [καὶ σχηματίζεσθαι συμβαίνει]
Ὅσα ἐκ συμπαθείας,
Ὅσα ἐκ ῥίγους καὶ φρίκης,
Ὅσα περὶ ὑπώπια καὶ οὐλὰς καὶ μώλωπας,
Ἐπιτομὴ φυσικῶν,
Ὅσα περὶ φωνῆς,
Ὅσα περὶ τὰ εὐώδη,
Ὅσα περὶ [τὰ] δυσώδη,
Ὅσα περὶ κράσεως (vel χώρας)
Ὅσα μαθηματικῆς μετέχει θεωρίας,
Ὅσα μαθηματικὰ περὶ οὐράνια,
Ὅσα περὶ τὰ ἄψυχα,
Ὅσα περὶ [τὰ] ἔμψυχα,
Ὅσα περὶ φιλολογίαν,
Ὅσα περὶ ἁρμονίαν,
Ὅσα περὶ θάμνους καὶ λαχανώδη,
Ὅσα περὶ ἄλφιτα καὶ μάζαν [καὶ τὰ ὅμοια]
Ὅσα περὶ ὀπώραν,
Ὅσα περὶ τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ καὶ θάλατταν,
Ὅσα περὶ τὰ θερμὰ ὕδατα,
Ὅσα περὶ τὸν ἀέρα [φυσικὰ προβλήματα]
Ὅσα περὶ τοὺς ἀνέμους,
Ὅσα περὶ φόβον καὶ ἀνδρείαν,
Ὅσα περὶ σωφροσύνην καὶ ἀκολασίαν, [καὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν]
Ὅσα περὶ δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν,
Ὅσα περὶ φρόνησιν καὶ νοῦν καὶ σοφίαν,
Ὅσα περὶ ὀφθαλμούς,
Ὅσα περὶ ὦτα,
Ὅσα περὶ μυκτῆρα,
Ὅσα περὶ τὸ στόμα [καὶ τὰ ἐν αὐτῷ]
Ὅσα [περὶ τὰ] ἀπὸ τὴν ἀφὴν,
Ὅσα περὶ [τὸ] πρόσωπον,
Ὅσα περὶ ὅλον τὸ σῶμα,
Ὅσα περὶ χρόαν (ſeu χροίας)

SECTIONVM DVARVM DE QVADRAGINTA, ET PROBLEmatum octingentorum octuaginta ſeptem Ariſtotelis,

ELENCHVS.

Eorum quæ ad

1 Medicinam pertinent, cuius quæſtiones, ſiue problemata. 59
2 Ad ſudorem, 42
3 Vini potum, & vinolentiam, 34
4 Rem Veneream, 33
5 Laborem, 39
6 Seſſionē, accubitū, & habitū corporis, 7
7 Conſenſum naturæ animantium, 5
8 Rigorem, atque horrorem, 19
9 Quæ ad vibices, & cicatrices, & pelles pertinent, 14
10 Ad res naturales, 67
11 Vocis ſoníque rationem, 65
12 Res bene olidas, 13
13 Malè olidas, 12
14 Regionum habitus, 16
15 Res mathematicas, & ad cæleſtia, 12
16 Res inanimatas, 13
17 Res animatas, 3
18 Literarum ſtudia, 10
19 Concentum, 51
20 Stirpium genus, & oleracea, 36
21 Farinam & maſſam, cæteraq; id genus, 26
22 Fructus arborum. 14
23 Mare, ſalsámque omnem aquam, 41
24 Aquas calidas, 19
25 Aërem, 22
26 Ventos, 64
27 Metum & fortitudinem, 11
28 Temperantiam, & intemperantiam, & continentiam & incontinentiam. 8
29 Iuſtitiam, 16
30 Prudentiam, & mentem, & ſapientiam, 13
31 Oculos, 30
32 Aures, 13
33 Nares, 18
34 Os, & ad ea quæ in eo ſunt, 12
35 Tactum, 10
36 Faciem, 5
37 Totum corpus, 6
38 Colorem. 10

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΤΜΗΜΑ ΤΟ Α.

ARISTOTELIS PROBLEMATVM SECTIONES DVÆ DE QVADRAGINTA.

Theodoro Gaza interprete.

Eorum quæ ad medicinam pertinent, Sectio prima, cuius quæſtiones LIX.

CVR exuperantiæ nimiæ committendi morbi vim habeant? An quia vel exceſſum, vel defectum efficiant: qua quidem re morbum conſiſtere certum eſt. 2 Cur morbi ſæpe curari poſſunt, vbi quis abunde exceſſit? Equidem nonnulli medici eam artem exercent, vt non niſi per exceſſum agant vel vini, vel aquæ, vel ſalſuginis, vel cibi, vel inediæ. An quoniam cauſæ, quæ morbos com- B mittunt, aduerſæ inter ſe ſunt? atque ita efficitur, vt genus duci per exceſſum alterius in medium poſſit. 3 Cur temporum flatuúmque mutationes morbos intendant, tollántve, iudicent, vel committant? an quòd aut frigidæ, aut calidæ, aut humidæ, aut ſiccæ ſunt, morbóſque qualitatum huiuſmodi exceſſus committit? Secunda etenim valetudo, mediocritas quædam eſt. Quòd ſi per humidam frigidámve materiam morbus conſtiterit, tempus accedens contrarium tollere illum poterit. Sed ſi minus contrarium ſubſecutum ſit, qui C ſimilis ſtatus temporis ſuperuenerit, intendet ſanè, atque interimet: quo etiam fit vt qui bene valent, ægrotare tempore mutato incipiant: corporis enim proinde temperamentum ſoluatur neceſſe eſt: quippe quod non niſi temporum, ætatum, locorúmque ſtatu idoneo aptum ſit augeri ſeruaríque. Quamobrem cùm tempora euariant, ratio tunc valetudinis habenda diligentiùs eſt. Idem autem illud pro cauſa particularium etiam adeſt, quod in vniuerſum propoſui de temporibus: mutationes etenim flatuum, ætatum, atque locorum, D pro temporis cuiuſdam mutatione accipi debent. Quapropter hæc etiam intendendi, vel tollendi, vel iudicandi, vel contrahendi morbum vim habent, quemadmodum tempora, & ſyderum ortus, Orionis, Arcturi, Vergiliarum, Caniculæ, qui flatus imbreſque excitant, qui ſerenitates, frigora, teporéſve ſolent adferre. 4 Cur vomitus cùm tempora immutantur, cieri maximè debeat? an ne conturbatio redundet, cùm varia excrementa materiæ inutilis ex mutandi ratione proueniant: vnde fit vt cibum alij parum concoquant, alij parum cupiant? 5 Quamobrem qui vel cibo vitioſo vtuntur, vel fame diutina laborant, pedibus intumeſcere ſoleant?

A

Ὅσα ἰατρικά.

ΔΙΑ τί αἱ μεγάλαι ὑπερβολαὶ νοσώδεις; ἢ ὅτι ὑπερβολὴν ἢ ἔλλειψιν ποιοῦσι; τοῦτο δ' ἦν ἡ νόσος. β Διὰ τί [οἱ] τὰς νόσους ὑγιάζουσι πολλάκις, ὅταν πολὺ ἐκστῇ τις; καὶ ἐνίων ἰατρῶν τοιαύτη ἡ τέχνη· ὑπερβολαῖς γὰρ ἰῶνται, ἢ οἴνου, ἢ ὕδατος, ἢ ἅλμης, ἢ σίτου, ἢ λιμοῦ. ἢ ὅτι ἐναντία ἀλλήλοις τὰ τὴν νόσον ποιοῦν-
B τα, * εἰς τὸ μέσον ἄγει ἑκάτερον ἑκατέρῳ; γ Διὰ τί αἱ τῶν ὡρῶν μεταβολαὶ * καὶ πνεύματα ἐπιτείνουσιν ἢ παύουσι καὶ κρίνουσι τὰς νόσους καὶ ποιοῦσιν; ἢ ὅτι θερμαὶ καὶ ψυχραί εἰσι, καὶ ὑγραὶ καὶ ξηραί. αἱ δὲ νόσοι, τούτων εἰσὶν ὑπερβολαί· ἡ δὲ ὑγεία, ἰσότης. ἐὰν μὲν οὖν δι' ὑγρότητα * καὶ ψύξιν, ἡ ἐναντία ὥρα παύει· ἐὰν δὲ * ἐναντία ὥρα ᾖ, ἡ ὁμοία κρᾶσις ἐπιγινομένη, ἐπιτείνει καὶ ἀποκτείνει. διὰ ταῦτα δὲ καὶ νοσίζουσι τοὺς ὑγιαίνοντας, ὅτι μεταβάλλουσι, λύουσι τὴν κρᾶσιν. ἅμα γὰρ ταῖς οἰκείαις ὥραις καὶ ἡλι-
C κίαις καὶ τόποις αὔξανεται. διὸ δεῖ ἐν ταῖς μεταβολαῖς μάλιστα διαφυλάττειν. ὁ δὲ [καθόλου] περὶ τῶν ὡρῶν εἴρηται, καὶ κατὰ μέρος τοῦτο αὐτὸ αἴτιον. αἱ γὰρ τῶν πνευμάτων μεταβολαὶ, καὶ τῶν ἡλικιῶν καὶ τόπων, ὥρας τινὸς εἰσι μεταβολαί. διὸ καὶ ταῦτα ἐπιτείνει καὶ παύει, καὶ κρίνει καὶ ποιεῖ, ὥσπερ αἱ ὧραι, καὶ ἐπιτολαὶ τῶν ἄστρων, ὥσπερ ὠρίωνος, καὶ ἀρκτοῦρος, καὶ πλειάς, καὶ κύων, * ὥσπερ πνευμάτων, καὶ ὑδάτων, καὶ εὐδιῶν, καὶ χειμώνων, καὶ ἀλεᾶς. δ Διὰ τί οὖν
D ταῖς μεταβολαῖς τῶν ὡρῶν ἐμέτοις [οὖν] δεῖ χρῆσθαι; ἢ ἵνα μὴ γίνηται συντάραξις, διαφθειρομένων * γινομένων τῶν περιττωμάτων ἐν τῇ * μεταβολῇ; ε Διὰ τί καὶ οἱ κιβδηλιῶντες, καὶ οἱ ὑπὸ λιμοῦ, τοὺς πόδας οἰδοῦσι;

* γρ. εἰς τὸ μέσον ὂν ἄγει αὐτὰ δι' ἑκατέρου.
* Gaz. τὰ πνευμάτων
* γρ. τὸ
* Gaz. μὴ ἐναντ.
* Gaz. leg. vid. εἴσω ἄγει τι.
* γεγενημένων
* Deeſt aliquid poſt hanc vocē, vt hæc verſio docet,

ἢ διὰ τὸ συντήκεσθαι ἀμφότεροι; συντήκονται δὲ οἱ μὲν διὰ λιμόν, διὰ τὸ* μὴ ὅλως λαμβάνειν τροφήν· οἱ δὲ πλεονάζοντες, διὰ τὸ μηδὲν ἀπολαύειν ἧς* ἀπολαμβάνουσι τροφῆς. ς *Διὰ τί τῶν ἀπὸ χολῆς νοσημάτων ἐν τῷ θέρει (πυρέττουσι γὰρ* μάλιστα ἐν τῷ θέρει) τὰ ὀξέα ἀπὸ χολῆς ὄντα, ἐν τῷ χειμῶνι γίνεται μᾶλλον; [ἢ] διότι* μετὰ πυρετοῦ ὄντα, ὀξέα ἐστί, διὰ τὸ βίαια εἶναι· ἡ δὲ βία, παρὰ φύσιν. ἐγκαιομένων γάρ τινων τόπων, θερμὴ φλεγμασία γίνεται· *ἡ δὲ θερμασία, ὑπερβολὴ θερμότητος οὖσα, ποιεῖ τοὺς πυρετούς. ἐν μὲν οὖν τῷ θέρει, ξηραὶ καὶ θερμαί εἰσιν [αἱ] νόσοι· ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, ὑγραὶ καὶ θερμαὶ διὸ ὀξεῖαι, ταχέως γὰρ ἀναιροῦσιν. οὐ γὰρ δύναται πέττεσθαι διὰ τὸ πλῆθος τοῦ περιττώματος.

ζ Διὰ τί ποτε* ὁ λοιμὸς μόνη τῶν νόσων μάλιστα τοὺς πλησίον ἰόντας τοῖς θεραπευομένοις προσαναπίμπλησιν; ἢ ὅτι μόνη κοινὴ τῶν νόσων ἐστὶν ἅπασιν, διὰ τὸ τὸ πᾶσιν ἐπιφέρειν τὸν λοιμόν, ὅσοι φαύλως ἔχοντες προσέρχονται. καὶ γὰρ διὰ τὸ ὑπέκκαυμα τῆς νόσου τῆς παρὰ τῶν θεραπευομένων γινομένης, ταχέως ὑπὸ τῶν νοσημάτων ἁλίσκονται. η Διὰ τί τοῦ χειμῶνος βορείου γενομένου, ἐὰν τὸ ἔαρ ἔπομβρον γένηται καὶ νότιον, τὸ θέρος νοσῶδες γίνεται πυρετοῖς καὶ ὀφθαλμίαις; ἢ ὅτι τὰ τε σώματα ἐκδέχεται τὸ θέρος, πολλὴν ἔχοντα ἀλλοτρίαν ὑγρότητα, καὶ ἡ γῆ καὶ ὁ τόπος ἐν ᾧ οἰκοῦσι, γίνεται ἔφυδρος, καὶ ὅμοιος οἷος λέγεται εἶναι ἀεὶ νοσώδεις τόποι; πρῶτον μὲν οὖν ὀφθαλμίαι γίνονται, τηκομένης τῆς περὶ τὴν κεφαλὴν περιττώσεως· ἔπειτα πυρετοί. δεῖ γὰρ νοῆσαι, ὅτι τὸ αὐτὸ καὶ θερμότατον γίνεται καὶ ψυχρότατον, οἷον ὕδωρ καὶ λίθος, ὁ μὲν ζεῖ, τὸ δὲ κάει μᾶλλον. ὥστε οὖν ἀὴρ πνιγηρὸς γίνεται, θερμαινομένου τοῦ ἀέρος διὰ πάχος· καὶ ἐν τοῖς σώμασιν ὡσαύτως πνίγη καὶ καύματα. τὸ δὲ ἐν τοῖς σώμασι καῦμα, πυρετός ἐστιν, ἐν δὲ ὀφθαλμοῖς, ὀφθαλμία. ὅλως δὲ καὶ ἡ μεταβολὴ ἰσχυρὰ οὖσα, τὰ σώματα φθείρει, ὅταν τοῦ ἀέρος ὑγροῦ ὄντος, εὐθὺς ἐπιλαμβάνηται τὸ θέρος, θερμὸν ὂν καὶ ξηρόν. ἔτι δὲ χαλεπώτερον, ἐὰν καὶ τὸ θέρος ἔπομβρον γένηται. ἐξάγει γὰρ ὁ ἥλιος ὕλην, καὶ ποιεῖ ζεῖν, καὶ ἐν τοῖς σώμασι καὶ ἐν τῇ γῇ καὶ ἀέρι· διὸ γίνονται πυρετοὶ καὶ ὀφθαλμίαι. θ Διὰ τί ἐὰν ὁ χειμὼν νότιος γένηται καὶ ἔπομβρος, τὸ δὲ ἔαρ αὐχμηρὸν καὶ βόρειον, νοσῶδες γίνεται καὶ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος; [ἢ] ὅτι ἐν μὲν τῷ χειμῶνι διὰ τὴν ἀλέαν καὶ ὑγρότητα, ὁμοίως τὰ σώματα διακεῖται τῇ ὥρᾳ· ὑγρὰ γὰρ ἀνάγκη [εἶναι] καὶ [illegible] τὸ ἔαρ ψυχρὸν, ἔπηξε καὶ ἐσκλήρυνεν αὐτὰ διὰ τὸ αὐχμηρὸν εἶναι. ὥστε ταῖς μὲν κυούσαις ὁ τόκος [illegible] γίνεται, διὰ τὴν θερμότητα καὶ τὸν σφακελισμὸν τῶν γινομένων ὑπὸ τῆς ξηρότητος καὶ ψυχρότητος, ὥστε [illegible] ἀσθενῆ γὰρ καὶ πηρά, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ἀέρος. συμβαίνει γὰρ τότε [illegible] [ἐν εὐδίᾳ] [illegible] τραφῆναι ἐν τῇ τεκούσῃ· τοῖς δ᾽ ἄλλοις, ὅσοι ἐν τῷ χειμῶνι οὐκ ἀποκεκάθαρνται τὸ φλέγμα διὰ [τὴν] περιουσίαν, [illegible] ὅταν ἐπέλθῃ τὸ θέρος, [illegible] τοῖς δὲ χολώδεσι καὶ ξηροῖς, διὰ τὸ μὴ δίυγρα εἶναι τὰ σώματα αὐτοῖς,

* γρ. φανερῶς μᾶλ.
* γρ. λαμβ.
* Gaz. ſic legit: Διὰ τί [illegible] ἐν τῷ θέρει, [illegible] ὀξέα.
* γρ. μάλιστα
* γρ. μετὰ πυρετοῦ
C. ὑπὸ φλεγμασίας
* γρ. ἐν λοι.
Quidam, ἐκεῖ. Gaz. non agnoſcit hanc vocē.

A an vtriſque per tabem conſumptionémque illud accidat. Tabeſcunt enim & qui eſuriunt, quia nullum penitus capiunt alimentum: & qui vitioſè veſcuntur, quia quod aſſumpſerint, perfrui nequeũt. 6 Quam ob rem cùm vitia bilis per æſtatem contrahi debeant, morbi acuti, qui certè ex bili conſiſtũt, per hyemem potiùs vrgeant? an quia febribus illi comitati, acuti propterea ſunt, quia violenti: violentia verò contra naturam eſt? Locis enim quibuſdam in corpore humeſcentibus feruens oritur inflammatio, quæ cum non niſi caloris exuperantia ſit, febres vtique accendere poteſt. Æſtiuo igitur tempore arida calidaque vitia malè homines habent, hyberno autem humida calidáque:
B proinde acuta: celeriter namque interimunt, cùm propter humoris ſuperareſcentis abundantiam concoqui nequeant. 7 Cur morbus peſtilens ſolus ex omnibus vitiis præcipuè afficiat eos qui ad laborantes eo morbo propè acceſſerint? An quod is ſolus omnium morborum communis omnibus hominibus eſt? Itaque peſtem facilè omnibus infert, qui ſcilicet depſauato iam habitu ſunt. Fit enim vt morbo cubantis veluti quodam fomite ſuccedente, vitium illud protinus exultet, concipiatúrque in aliis. 8 Cur ſi venti Septentrionales hyemem occuparunt, ver autem Auſtros pluuiáſque exhibuit, æſtas proxima grauis tam febribus quàm lippitudinibus inſequi ſoleat? an
C quòd æſtas corpora noſtra multum humoris alieni continentia excipit, & terra madet, & habitandi locus perhumidus eſt, taliſque redditur, qualis qui grauis perpetuò conſtat? Primùm itaque lippitudines ſubeunt, cùm excrementa humoris in capite deliquere incipiunt, dein febres. Ita enim intelligendum eſt, vt res eadem & calidiſſima, & frigidiſſima reddi poſſit. ceu aqua, vel lapis: feruet etenim illa, vrit hic vehementiùs. Fit igitur vt aër ſuæ craſſitudinis cauſa calorem pleniorem ſuſcipiens exardeſcat, & corpora pari ratione, anxietate æſtúque vexentur: æſtus verò in corpore, febris in oculis lippitudo eſt. Denique mutatio quæque calida corpus peruertit, cùm ſcilicet cælo adhuc
D madente, æſtas protinus ſicca & calida occupauit, vitium etiam augetur, ſi pluuia æſtate acceſſit. Ita enim vis Solis materiam latè obtinet, quam ferueſcere tum in corporibus, tum in terra, tum etiam in aëre faciat: qua de cauſa febres oriuntur, & lippitudines. 9 Cur ſi hyems Auſtrina, & pluuioſa fuit, ver autem ſiccum, & Aquilonium eſt, corpora tam verè quàm æſtate morbi exercent? an quòd hyemis tepor, & humor faciunt, vt corpora tempori eiuſmodi proxima in qualitate reddantur? Humida enim laxaque fiant & ſoluta, neceſſe eſt. Quæ cùm ita ſe habeant, verè frigido atque ſicco, facilè concreſcere poſſunt, & indurari. Itaque grauidæ, quibus tunc adeſt partus, abortu periclitantur, videlicet incaleſcendi crudeſcendique ratione. Quæ res ſyderatio appellata eſt, quam illa
E committit frigiditas, impatiens omnino externendi humoris. Infantes verò, quos gerunt, imbecilles læſóſque immodicam ob frigiditatem, edunt. Accidit enim vt qui tunc cælo ſereno naſcũtur, iidem pluuio benignè & conſtiterint & nutriti fuerint intra parentem: cæteris verò, cùm pituita vitio ſuæ nimietatis purgata non eſt (quod fit, vbi tepidum ſe exhibuit) ſed coacta frigore conſtitit, cùm tempor occupauit, æſtatis vi colliqueſcit. Si bilioſi ſiccique ſunt, quòd eorum corpora minimè humida,

ſed ſquallibundam ſortiuntur naturam, excitantur quidem humores, ſed tenues: quam ob rem eos lippitudo arida malè habet: ſi verò pituita redundant, raucitates diſtillationeſque in pulmonem oriuntur: Mulieres extorquent difficultates inteſtinorum, quia natura ſunt humida frigidaque: ſeniores ſtupor attonitos reddit, vbi vniuerſus reſolutus humor incubuit, exque imbecillitate caloris natiui concreuit. 10 Cur ſi æſtas ſicca, & Aquilonia fuit, autumnus ex aduerſo humidus, atque Auſtrinus, hyeme, quæ proxima eſt, dolor capitis, raucitas, tuſsiſque oriantur, atque in tabem demum euadant? An quia hyems multum materiæ excipit, itaque humorem cogere atque pituitam inde conficere magnum ei negotium eſt? Ergo difficile eſt humorem denſari, cõficique inde pituitam. Quod ſi in capite humor conſtiterit, grauitatem committit: & ſi nimius, frigidúſque eſt, crudorem vtique mouet, cui ſyderatio nomen eſt: necnon ſi ob nimiam ſui cõpiam concreſcere minùs potuit, in locum defluit proximum, atque ita tuſſim, raucitatem, & tabem contrahit. 11 Cur ſi ſicca æſtas, ſiccúſque autumnus, Aquilones habuerint, mulieribus, & omnibus pituita abundantibus ſecunda valetudo cõtingat? an quia natura vtrorumque in alteram exuberat partem, itaque tempus in partem trahendo cõtrariam ad medium habitum bonumque perducit. Eo igitur ipſo tempore optimè valent niſi quid vltro ipſi perperam agant, aut humidi ad hyemem ita deueniant, vt fomitem quendam, & incitabulum frigori ſubminiſtrent. 12 Cur ſi ſicca æſtas, & Aquilonia, & autumnus ſiccus iiſdem Aquilonibus perflatus, morbo biliosos infeſtet? an quoniam ad idem, corpus eorũ, ac temporis habitus vergunt: itaq; velut ignis igni adiicitur? Cùm enim corpora exiccentur, quantumq; in his dulcedinis erat, euaporatum ſit, vehementerque incaleſcat, neceſſe eſt vt dum humor conſumitur, aridæ lippitudines oriantur, reſiduoq; quod biliosum remanſerit, eodémque recaleſcente, febres acutæ, vt pote ex bili ſyncera, inuadant. Nonnullos inſania rapit, quorum ſcilicet natura atra bile abũdat: hæc etenim largè ſupereſt, cùm eius humores contrarij reſicceſcant. 13 Cur mutationem aquarum, grauem, aeris verò non grauem eſſe affirmet? an quòd aqua corporibus alimẽto eſt, quo iam habito complexoque peregrinemur. aer autẽ nullo ſe exuberat alimento: aquarũ item genera multa, & varia, per ſe ſunt, ſed aeris minimè? Itaque hoc etiam cauſæ eſſe poteſt: quippe cùm peregrè etiam profectis in cælo quidem propè eodem, in aquis autem variis verſari eueniat. quapropter aquæ mutationem grauem eſſe, rectè putandum eſt. 14 Cur ciborũ mutatio minùs quàm aquæ, grauis occurrat? an quia plurimum aquæ conſumimus? Nam & in pane, & obſonijs, & in potu, aquæ vſus plurimus eſt. 15 Sed cur cibi, & aquæ mutatio grauis ſit? an quòd omnis mutatio etiam temporis & ætatis motu facilis eſt? Extrema namque generis cuiuſcunque moueri facilè poſſunt, quomodo & principia, & fines. Ergo & cibi qui inter ſe diſtant, corrumpere ſe inuicem queunt: quippè cùm aut nuper, aut nondum adhæſerit, qui præceſſerat. adhæc, vt varius cibus grauis eſt, turbulenta enim, nec æqualis concoctio eius agitur, ſic in iis accidit qui aquam mutarint, ſcilicet vt variæ potionis vtantur alimento, eſtque id alimenti genus, quam ſiccum, valentius, quoniam plurimum eſt, éxque cibis ipſis non niſi quantum dilutum eſt, vim habet enutriendi.

A ἀλλὰ τὴν φύσιν αὐχμώδη ἔχει, γίνονται μὲν ὑγρότητες, αὗται δὲ λεπταί· ὥστε ὀφθαλμίαις ξηραῖς ἁλίσκονται· εἰ δὲ φλεγματώδεις, βράγχοις, καὶ εἰς τὸν πνεύμονα καταρροίς. ταῖς γυναιξὶ δὲ δυσεντερίαι γίνονται, διὰ τὴν ὑγρότητα καὶ ψυχρότητα τῆς φύσεως· τοῖς δὲ γεραιτέροις, ἀποπληξίαι, ὅταν ἀθρόον λυθὲν ὑγρὸν ἐπιπέσῃ, καὶ δι' ἀσθένειαν τοῦ συμφύτου θερμοῦ παγῇ. ι Διὰ τί ἐὰν μὲν τὸ θέρος αὐχμηρὸν γένηται καὶ βόρειον, τὸ δὲ μετόπωρον ἐναντίον, ὑγρὸν καὶ νότιον, ἐν τῷ χειμῶνι κεφαλαλγίαι τε γίνονται, καὶ βράγχοι, καὶ βῆχες, καὶ τελευτῶσιν εἰς φθίσεις; ἢ ὅτι λαμβάνει ὕλην πολλὴν ὁ χειμών; ὥστ' αὐτοῦ ἔργον ἐστὶ, πῆξαι τὴν ὑγρότητα καὶ B φλέγμα ποιῆσαι; ἐν μὲν οὖν ταῖς κεφαλαῖς, ὅταν ὑγρασία γένηται, βάρη ποιεῖ· ἐὰν δὲ ἡ πολλὴ καὶ ψυχρά, σφακελισμούς· ἐὰν δὲ διὰ πλῆθος μὴ πήξῃ, ῥεῖ εἰς τὸν ἐχόμενον τόπον· ὅθεν αἱ βῆχες καὶ οἱ βράγχοι, καὶ αἱ φθίσεις γίνονται. ια Διὰ τί ἐὰν βόρειον γένηται τὸ θέρος καὶ αὐχμῶδες, καὶ τὸ μετόπωρον, συμφέρει τοῖς φλεγματώδεσι καὶ ταῖς γυναιξίν; ἢ ὅτι ἡ φύσις ἐπὶ θάτερα ἀμφοῖν ὑπερβάλλει· ὥστε εἰς τοὐναντίον ἡ ὥρα ἑλκύσασα, καθίστησιν εἰς τὴν εὐκρασίαν, καὶ τὸ διάχρημα τε ὑγιαίνουσιν, ἐὰν μή τι δι' ἑαυτοὺς ἁμαρτάνωσι· καὶ εἰς τὸν χειμῶνα οὐχ ὑγροὶ ἀφικνοῦνται, ἔχοντες ὑπέκκαυμα τοῦ ψύχους. C ιβ Διὰ τί τοῖς χολώδεσι νοσῶδές ἐστι τὸ βόρειον καὶ αὐχμῶδες θέρος καὶ μετόπωρον; ἢ ὅτι ἐπὶ ταὐτὸ ῥέπει αὐτοῖς τὸ σῶμα καὶ αἱ ὧραι; ὥσπερ ὡς πῦρ ἐπὶ πυρὶ γίνεται. ξηραινομένων γὰρ τῶν σωμάτων, καὶ τοῦ γλυκυτάτου μὲν ἐξικμαζομένου ἐξ αὐτῶν, τῶν δὲ θερμαινομένων δὲ λίαν, ἀνάγκη διὰ μὲν τὰς συντήξεις, ὀφθαλμίας ξηρὰς γίνεσθαι· διὰ δὲ τὸ χολῶδες, τοὺς ὑπολειπομένους εἶναι χυμούς· ὑπερθερμαινομένων δὲ καὶ τούτων, πυρετοὺς ὀξεῖς γίνεσθαι, ἀπὸ τῆς ἀκράτου τῆς χολῆς· ἐνίοις δὲ μανίας, οἷς ἡ μέλαινα χολὴ φύσει ἐνῇ. αὕτη γὰρ ἐπιπολάζει, ἀναξηραινομένων τῶν ἐναντίων χυμῶν.

ιγ Διὰ τί (τὸ) τὰ ὕδατα μεταβάλλειν, νοσῶδές φασιν D εἶναι· τὸ δὲ τὸν ἀέρα, οὔ; ἢ ὅτι τοῦτο μὲν τρέφει, καὶ ἔχοντες καὶ ἀπολελαυκότες τοῦ ὕδατος αὐτοῦ χρῶνται, τοῦ δὲ ἀέρος οὐδέν; ἔτι ὕδατος μὲν πολλὰ εἴδη ἐστὶ, καὶ διάφορα καθ' αὑτά, ἀέρος δὲ οὔ· ὥστε καὶ τοῦτο αἴτιον. ἐν μὲν γὰρ τῷ ἀέρι σχεδὸν τῷ αὐτῷ συμβαίνει διατελεῖν, καὶ ἀποδημοῦντας· ἐν δὲ ὕδασιν ἄλλοις. διὸ καλῶς δοκεῖ νοσῶδες ἡ τοῦ ὕδατος μεταβολὴ εἶναι. ιδ Διὰ τί μᾶλλον ἡ τοῦ ὕδατος ἢ (ἡ) τῶν σιτίων μεταβολὴ νοσώδης; (ἢ) ὅτι πλεῖστον ἀναλισκόμενον τὸ ὕδωρ ἐστί (γὰρ) τοῖς σιτίοις ὑπάρχει, καὶ ὄψοις, καὶ ἐν τῷ πόματι τὸ πλεῖστον ὕδωρ. ιε Διὰ τί δὲ * ἡ μεταβολὴ νοσώδης; ἢ ὅτι πᾶσα μὲν ἡ μεταβολή, καὶ ὥρας καὶ ἡλικίας, εὐκίνητος· εὐκίνητα γὰρ τὰ ἄκρα· ἔστι δ' αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ τελευταί. ὥστε καὶ αἱ τροφαὶ ἕτεραι οὖσαι, ἀλλήλας φθείρουσι, αἱ μὲν γὰρ ἄρτι, αἱ δὲ, οὔπω προσπεφύκασιν. ἔτι δὲ ὥσπερ ἡ ποικίλη τροφὴ νοσώδης, (ταραχώδης γὰρ καὶ οὐ μία πέψις) οὕτω συμβαίνει μεταβάλλουσιν ὕδωρ, * ποικίλῃ πόματος χρῆσθαι τῇ τροφῇ· καὶ ἡ τοιαύτη τροφὴ κυριωτέρα τῆς ξηρᾶς ἐστί, τῷ πλεῖστον εἶναι, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σιτίων τὸ ὑγρὸν γίνεσθαι τροφήν.

* Gaz. ἢ τῶν πόνων ἢ πάθ. μ.

* Gaz. ποικίλη

ιϛ Διὰ τί ἡ τῶν ὑδάτων μεταβολὴ τοῖς ἔχουσι φθεῖρας ποιεῖ πολλοὺς ἔχειν; ἢ ὅτι ἀπεψία γινομένη τῆς ὑγρασίας διὰ τὴν ταραχήν, ἣ γὰρ διὰ τὴν ποικιλίαν τοῦ ὕδατος, πυκνὰ μεταβάλλουσιν, ὑγρότητα ἐμποιεῖ· καὶ μάλιστα ἐν τῷ * ἐπιτηδείως ὑπάρχοντι τόπῳ; ὁ δὲ ἐγκέφαλος, ὑγρός· διὸ καὶ ἡ κεφαλὴ ἀεὶ μάλιστα. δηλοῖ δέ, ὅτι αἱ τρίχες ἔνεισι μάλιστα ἐν αὐτῇ. ἡ δὲ τοῦ τόπου τούτου ὑγρότης, φθειρῶν ποιητική. δηλοῖ δὲ ἐπὶ τῶν παίδων· ὑγροκέφαλοί τε γάρ εἰσι, καὶ πολλάκις ἢ κορυζῶσιν, ἢ αἷμα ποιεῖ ῥεῖν· καὶ φθεῖρας πλείους οἱ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ ἔχουσι. ιζ Διὰ τί ἀπὸ πλειάδος μέχρι ζεφύρου οἱ τὰς μακρὰς νόσους κάμνοντες μάλιστα ἀναιροῦνται, καὶ οἱ γέροντες μᾶλλον τῶν νέων; πότερον ὅτι δύο ἐστὶ τὰ φθαρτικὰ ταῦτα, ὑπερβολή τε καὶ ψῦχος; τὸ γὰρ ζῆν, θερμόν· ἡ δὲ ὥρα αὕτη, ἄμφω ταῦτ' ἔχει. ψυχρά τε γάρ ἐστι, καὶ ἀκμαιότατος ὁ χειμών. τὸ λοιπὸν γάρ, ἔαρ ἐστίν. ἢ ὅτι ὁμοίως μὲν διάκεινται τοῖς γέρουσι τῶν καμνόντων οἱ τὰς μακρὰς κάμνοντες ἀσθενείας; οἷον γὰρ ἤδη γῆρας, ἡ μακρὰ ἀσθένεια συμβαίνει. τὸ γὰρ σῶμα ἀμφοῖν, ξηρὸν καὶ ψυχρόν ἐστι· τῶν μὲν, διὰ ἡλικίαν, τῶν δέ, διὰ νόσον. ὁ δὲ χειμὼν καὶ οἱ πάγοι, ὑπερβολή ἐστι ψυχρότητος καὶ ξηρότητος. * μικρᾶς οὖν δεομένοις αὖθις ῥοπῆς, γίνεται οἷον πῦρ ἐπὶ πυρὶ ὁ χειμὼν καὶ φθείρει διὰ ταῦτα. ιη Διὰ τί * ἐν τοῖς ἑλκώδεσι, τὰ μὲν ἐν τῇ κεφαλῇ ἕλκη, ταχὺ ὑγιάζεται· τὰ δὲ ἐν ταῖς κνήμαις, μόλις; ἢ ὅτι βαρεῖα ἡ ὑγρότης, διὰ τὸ γεώδης εἶναι· τὰ δὲ βαρέα, εἰς τὸ κάτω ἀποχωρεῖ; τὰ μὲν οὖν ἄνω, * ἰκμάζει, διὰ τὸ ἀποκεχωρηκέναι εἰς τὰ κάτω· τὰ δὲ κάτω, πολλῆς (γινομένης) περιττώσεως, δυσίατα. ιθ Διὰ τί ἐὰν τοῦ χειμῶνος γενομένου βορείου, καὶ τοῦ ἔαρος νοτίου καὶ ἐπόμβρου, τὸ θέρος λίαν αὐχμηρὸν γένηται, θανατῶδες γὰρ τὸ μετόπωρον πᾶσι, μάλιστα δὲ τοῖς παιδίοις· καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ δυσεντερίαι καὶ τεταρταῖοι χρόνιοι γίνονται ἐν αὐτῷ; ἢ ὅτι μετρίως μὲν ἐπιγενομένου ὕδατος θέρους, καταψυχθὲν τὸ ζέον ὑγρὸν ἐν ἡμῖν, λωφᾷ ὥσπερ εἰ ζέσειεν ἐν τῷ ἔαρι γενομένῳ ὑγρῷ· εἰ δὲ μή, τὰ μὲν παιδία, διὰ τὸ ὑγρὰ φύσει καὶ θερμὰ εἶναι, ὑπερζεῖ τῷ πάθει, διὰ τὸ μὴ καταψυχθῆναι· ὅσα δὲ μὴ τοῦ θέρους, τοῦ μετοπώρου ὅσοι ἔχουσιν. αἱ δὲ περιττώσεις, ἐὰν μὴ εὐθὺς ἀνέλωσι, περὶ τὸν πνεύμονα καὶ ἀρτηρίαν γενόμεναι (ἄνω γὰρ πρῶται συνίστανται), διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀέρος ἡμᾶς θερμαίνεσθαι. διὰ γὰρ ταῦτα καὶ ὀφθαλμίαι * πυρετῶν προτέρων γίνονται ἐν τῷ νοσερῷ θέρει. ἐὰν οὖν μὴ ἐν τοῖς ἄνω (καθάπερ εἴρηται) τὰ περιττώματα εὐθὺς ἀνέλῃ, καταβαίνουσιν εἰς τὰς κοιλίας ἄπεπτα ὄντα· τοῦτο δέ ἐστι δυσεντερία. διὰ (δὲ) τὸ μὴ ἐκκρίνεσθαι ὑπὸ πλήθους περιττώματος (ἐὰν παύσηται), τεταρταῖοι γίνονται τοῖς σωζομένοις. ἡ γὰρ τοῦ ἀπέπτου ὑπόστασις, μονιμωτάτη ἐστί, καὶ συνίσταται γὰρ τῷ σώματι, καθάπερ ἡ μέλαινα χολή. κ Διὰ τί ἐὰν τὸ θέρος ἔπομβρον γένηται καὶ νότιον, καὶ τὸ μετόπωρον, ὁ χειμὼν νοσερὸς γίνεται; ἢ ὅτι σφόδρα ὑγρὰ τὰ σώματα ὁ χειμὼν λαμβάνει, καὶ ἡ μεταβολὴ ἐπὶ μεγάλη γίνεται ἐξ ἀλέας πολλῆς, καὶ οὐκ ἐκ προσαγωγῆς, διὰ τὸ καὶ τὸ μετόπωρον γίνεσθαι ἀλεεινόν·

* ἐπιτηδείῳ.

* γρ. ξηρότητος.

* γρ. μικρᾶς δεομένοις.

* Fort. ἐν τοῖς ἑλκώδεσιν. Gaza aliud ſequitur.

* Gaza, ἰκμάζει, vel ἰκμαίνει.

* γρ. συντόνων.

A 16 Cur mutationes aquarum faciunt vt pediculi in quibus haberi poſſint, multi habeantur? An quòd humoris cruditas, quam perturbatio illa committit, quæ ex aquæ vario vſu in crebra commutatione redundat, humoris creare copiam poteſt, præſertim in loco humori opportuniore? Cerebrum autem natura humidum eſt: quare caput maximè perpetuò humet. Cuius rei indicium eſt, quod pili in hoc potiſſimùm exeunt: huius autem loci vis, ad progenerandos pediculos apta eſt, patet hoc in puerili ætate. Caput enim puerorum madet abundè, & ſæpe aut grauedine conflictatur aut ſanguinis profuſione. Quinetiam pediculos plures illa ætas habere ſolet. 17 Cur à Vergiliarum occaſu B ad Fauonij vſque flatus hi potiſſimùm pereant, qui morbo longo laborant, & ſenes quam iuuenes, potiùs? Vtrùm ſummæ illæ intereundi cauſæ duæ adſint, frigus, atque exceſſus: vita enim calore fouetur ſeruaturque. Tempus autem iſtud ambo illa ſortitur. Frigidum enim, & hyems tum acerrimè viget, ſubſequens enim tempus ver eſt. an quòd qui vitiis laborant diuturnis, non ſecus ac ſenes affecti ſunt. Longus etenim morbus quaſi ſenecta iam adeſſe videtur. Ea namque corpora ſicca & frigida ſunt, altera ſcilicet ob ætatem, altera ob languorem: hyemem verò, & gelu, frigoris atque ſiccitatis eſſe exceſſionem certum eſt. Quare fit cùm vel paruo momento corpora pateant, hyemis ri- C gor, quaſi ignis igni, iniungatur, atque ita interimat. 18 Cur in plenis impuriſque corporibus vlcera capitis non magno negotio ſanentur, tibiarum autem ægrè? an humor eorum, quia terrenus, grauis eſt: graue autem omne deorſum tendit: ergo ſuperiora curari facilè poſſunt, quoniam ſeorſum humor deceſſerit: inferiora propterea nequeunt, quòd admodum excreſcant, & putredini pateant. 19 Cur ſi poſt hyemem Aquiloniam, & ver Auſtrinum, ac pluuium, æſtas ſicca admodum fuit, pernicioſus omnibus autumnus accedat & pueris præſertim? Nam & cæteris difficultates inteſtinorum, febreſque quartanæ longæ eo tempore D ſolent euenire. an quod, ſi aqua mediocris per æſtatem ſucceſſit, quantum humoris collectum eſt per ver humidum, in noſtris corporibus refrigeratum quieſcit: ſed ſi non ita contigit, pueri, qui, ſuapte natura humidi & calidi ſunt, vehementer eo ferueſcunt affectu, quoniam refrigerati minimè fuerint? Et ſi per æſtatem reſtiterint, autumno certè, quorum humor vltra modum ferbuerit, corripientur? Excrementa verò, niſi confeſtim peremerint, orta videlicet circa pulmonem, atque arteriam (ſuprà enim primùm conſiſtunt, eo ſcilicet, quòd aeris tepori noſtra corpora pateant: hinc enim lippitudines quoque prægreſſis febribus in graui æſtate ſequi conſueuerunt) ergo ſi non locis ſupe- E rioribus excrementa humorum exorta (vt dictum eſt) protinus interemerint, deſcendent cruda ad ventrem, atque ita difficultatem creabunt inteſtinorum. at ſi præ nimia ſui copia humor excerni nequiuerit, quartanæ iis orientur, qui euadere mortem potuerunt, etiam ſi illud inteſtinorum vitium omnino quieuerit. Quod enim crudi humoris ſubterſedit, ſtabile firmumque vehementer modo atræ bilis adhæret. 20 Cur ſi æſtas, aut autumnus, imbres auſtróſq; habuerint, hyems grauis conſequi ſoleat? an quòd hyẽs corpora præhumida excipit, mutatio etiã ingens occurrit? Nõ enim paulatim, ſed repẽtè ex calore immodico ad frigoris acerbitatẽ venitur, quãdo autũnus quoq; tepidus extitit,

A Itaque qui denſo corpore ſunt, hos morbi extorqueant acuti, neceſſe eſt: his enim humida excrementa ſuprà potiùs colliguntur, cùm partes ſuperiores humoribus huiuſcemodi opportunas, inferiores inhabiles illi habeant. Ideóque qui tali textura corporis ſunt, non multa excrementa ſibi admittunt. Cùm igitur, qui locis ſuperioribus corporis humor excreuerit, infrigeſcere incipit, fit vt prædicta vitia oriantur, quemadmodum vinolentis propè accidit, cùm algent. At quibus laxius corpus eſt, iis febribus ortis euenit, vt quæ ſumma de cruditate febres conſtiterint, tranſeant in ardores, quoniam his magis totum corpus ab humoribus occupatur, quàm denſa illis mole conſtantibus, éxque vi frigoris coacto eorum corpore humores B incaleſcentes febres accendunt: ſuperans enim calor totius corporis febris eſt: & ſi idem nimiò intendatur humore, ardor effici poteſt. 21 Cur annus peſtilens tunc inuadit, cùm ſol multum vaporis de terra excitat? an tunc annus humidus pluuiúſque ſignificetur, neceſſe eſt, terrámque madeſcere neceſſarium? Fit igitur, quaſi locis paluſtribus grauibúſque proinde inhabitetur, & corpora quoque multis tunc excrementis redundare neceſſarium eſt, ita vt ægrotandi materiam habeant in æſtate. 22 Cur grauis tunc adeat annus, cùm copia eſt puſillarum ranarum, quæ rubetarum faciem C repræſentant? an res vnaquæque loco ſuæ naturæ idoneo abundare ſolita eſt? Itaque eiuſmodi animantium genus cùm natura humidum ſit, humidum pluuiúmque annum ob eam ipſam cauſam indicat. anni eiuſmodi verò graues proculdubio ſunt. Quibus enim corpora facta perhumida fuerint, multis idcirco excremẽtis premũtur, quæ cauſæ ſunt vt morbi proueniant. 23 Cur Auſtri ſicci, & nihil humentes, febres creare ſoleant? an quia calorem, humorémque excitant alienum? Sunt enim ſuapte natura humidi calidique: qua quidem re febris committitur, quippe quæ non niſi per exceſſum ambarum qualitatum illarum oriri ſoleat. Cùm igitur imbre Auſtri vacant, corpora noſtra D ita afficiantur, neceſſe eſt: at cùm flatibus imber adeſt, nos aqua refrigerat. Auſtros tamen, quos mare miſerit, prodeſſe ſtirpibus, certum eſt. Refrigerati namque beneficio maris, deueniunt: contra æruginem, quæ humore caloréque alieno conſiſtit. 24 Cur corpora humana ſe tardiora debilioráque ſentiant, cùm Auſtri afflant? an quia multum ex paulo tunc redundat humoris, quem deliqueſcere tepor coëgit, éxque leui afflatu grauis humor citatur: adde quòd vires noſtræ conditæ in articulis ſunt, qui Auſtrinis laxari flatibus conſueuerunt? Conſtat id ex eorum crepitu, quæ pridem conglutinata, tunc remittuntur, ac reſoluuntur. E Tenax etenim humor, qui articulis inditus eſt, vt concretus nos moueri non patitur, ſic nimis humefactus intendi minimè ſinit. 25 Cur per æſtatem magis aduerſa valetudine laboretur, per hyemem verò magis qui labotant, emoriantur? an quia calor, qui per hyemem intus propter corporum denſitatem coercetur, parum adiuuat, nec labor operum, qui ampliùs per id tẽpus ſuſcipitur, excrementa humorum poteſt concoquere, ideo validam eſſe mali originẽ neceſſe eſt: quod cùm ita ſit, perniciosum morbum vrgere ratio eſt? Contrà in æſtate, quoniam corpus vniuerſum rarum, refrigeratũ, reſolutum, atque laborum impatiens eſt, idcirco morbos plures quidem oriri neceſſarium videtur, videlicet ob laſſitudinem, cruditatémque ciborum:

A ὥστε τούτοις μὲν γίνεσθαι ἀνάγκη τὰ ὀξέα νοσήματα, μὴ ἀραιοῖς οὖσι. τοῖς γὰρ τοιούτοις, ἄνω μᾶλλον τὰ ὑγρὰ περιττώματα ἀθροίζεται, διὰ τὸ τούτους μὲν τοὺς τόπους ἔχειν χώραν, τοὺς δὲ κάτω ἐπιπέδους εἶναι. οἱ οὖν ὄντες πυκνόσαρκοι, οὐ πολλὰ περιττώματα δέχονται. ψυχομένης οὖν τῆς περιττώσεως τῆς ἐν τοῖς ἄνω μέρεσι τοῦ σώματος, ὥσπερ τοῖς οἰνωμένοις ὅταν ῥιγῶσι, τὰ εἰρημένα [νοσήματα] συμβαίνει γίνεσθαι. τοῖς δὲ ἀραιοτέροις πυρετῶν γινομένων, τοὺς ἀπὸ πλείστης ἀπεψίας γινομένους πυρετοὺς, καύσους συμβαίνει γίνεσθαι, διὰ τὸ τοῖς τοιούτοις ἐσκεδάσθαι μὲν μᾶλλον κατὰ πᾶν τὸ σῶμα τὰ ὑγρὰ, ἢ τοῖς πυκνοσάρκοις· συνισταμένης δὲ τῆς σαρκὸς αὐτῶν ὑπὸ B τοῦ χειμῶνος, θερμαινόμενα τὰ ὑγρὰ, πυρετοὺς* ποιεῖ. ἡ γὰρ πάντως τοῦ σώματος ὑπερβάλλουσα θερμότης ἐστὶ πυρετός· ἐπιτεινομένη δὲ διὰ τὸ πλῆθος τῆς * ὑπαρχούσης αὐτοῖς ὑγρότητος, καῦσος γίνεται. κα Διὰ τί ὅταν ἐκ γῆς ἀνίῃ ἀτμὸς πολὺς ὑπὸ τοῦ ἡλίου, τὸ ἔτος λοιμῶδες γίνεται; ἢ ὅτι ὑγρὸν ἀνάγκη καὶ ἔπομβρον τὸ ἔτος σημαίνει, καὶ τὴν γῆν ὑγρὰν ἀνάγκη εἶναι. ὥσπερ οὖν ἐν ἑλώδει τόπῳ ἡ οἴκησις γίνεται. νοσώδης δὲ ἡ τοιαύτη ἐστί. καὶ τὰ σώματα δὴ τότε ἀνάγκη περίττωμα πολὺ ἔχειν· ὥστε ἐν τῷ θέρει ἔχειν ὕλην νοσώδη. κβ Διὰ τί γίνεται τὰ ἔτη νοσώδη, ὅταν γίνηται C φορὰ τῶν μικρῶν βατράχων τῶν φρυνοειδῶν; ἢ ὅτι ἕκαστον εὐθενεῖ ἐν τῇ οἰκείᾳ χώρᾳ τῆς φύσεως; * καὶ ταῦτα δὴ φύσις ἐστὶν ὑγρά· ὥστε ἔπομβρον καὶ ὑγρὸν σημαίνειν τὸν ἐνιαυτὸν γίνεσθαι. τὰ δὲ τοιαῦτα ἔτη, νοσώδη ἐστίν. ὑγρὰ γὰρ τὰ σώματα ὄντα, πολὺ ἔχει τὸ περίττωμα· ὅ ἐστι τοῦ νοσεῖν αἴτιον. κγ Διὰ τί οἱ νότοι οἱ ξηροὶ καὶ μὴ ὑδατώδεις, πυρετώδεις εἰσίν; ἢ ὅτι ὑγρότητα καὶ θερμὴν ἀλλοτρίαν ποιοῦσιν; εἰσὶ γὰρ ὑγροὶ καὶ θερμοὶ φύσει. τοῦτο δ' ἐστὶ πυρετῶδες. ὁ γὰρ πυρετὸς ἐξ ἀμφοτέρας τῆς τούτων ἐστὶν ὑπερβολῆς· ὅταν μὲν οὖν ἄνευ ὕδατος πνέωσι, ταύτην ἐν ἡμῖν ποιοῦσι τὴν διάθεσιν, ὅταν δὲ ἅμα ὕδατι, τὸ ὕ-D δωρ καταψύχει ἡμᾶς· οἱ δὲ ἐκ θαλάττης νότοι, καὶ συμφέρουσι τοῖς φυτοῖς. ἐψυγμένοι γὰρ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀφικνοῦνται πρὸς αὐτά. αἱ δ' ἐρυσίβαι, γίνονται ὑπὸ ὑγρότητος καὶ θερμῆς ἀλλοτρίας. κδ Διὰ τί ἐν τοῖς νότοις βαρύτερον ἔχουσι καὶ ἀδυνατώτερον οἱ ἄνθρωποι; ἢ ὅτι ἐξ ὀλίγου πολὺ ὑγρὸν γίνεται, διατηκόμενον διὰ τὴν ἀλέαν· καὶ ἐκ πνεύματος κούφου, ὑγρὸν βαρύ; ἔτι δὲ ἡ δύναμις ἡμῶν, ἐν τοῖς ἄρθροις ἐστί. ταῦτα δὲ ἀνίεται ὑπὸ τῶν νοτίων. δηλοῦσι δὲ οἱ ψόφοι τῶν κεχαλασμένων. τὸ γὰρ γλίσχρον ἐν τοῖς ἄρθροις, πεπηγὸς E μὲν, κωλύει κινεῖσθαι ἡμᾶς· ὑγρὸν δὲ λίαν ὄν, συντείνεσθαι. κε Διὰ τί ἀρρωστοῦσι μὲν μᾶλλον τοῦ θέρους, ἀποθνήσκουσι δὲ μᾶλλον οἱ ἀρρωστοῦντες τοῦ χειμῶνος; [ἢ] διὰ τὴν πυκνότητα, ἐντὸς τῶν σωμάτων συνεσταλμένου τοῦ θερμοῦ· καὶ πονοῦντες μᾶλλον, εἰ μὴ πέττειμεν, τῶν ἐν ἡμῖν συνισταμένων περιττωμάτων, ἰσχυρὰν ἀνάγκη τὴν ἀρχὴν εἶναι τῆς νόσου· τοιαύτην δὲ οὖσαν, φθαρτικὴν εἰκός ἐστιν αὐτὴν εἶναι. ἐν δὲ τῷ θέρει, μανοῦ καὶ κατεψυγμένου παντὸς τοῦ σώματος, καὶ ἐκλελυμένου πρὸς τοὺς πόνους ὄντος, ἀρχαὶ νόσων ἀνάγκη πλείους μὲν γίνεσθαι, διά τε κόπους καὶ ἀπεψίας τῶν εἰσφερομένων,

* Gaza, ποιεῖ.

* ἢ ὑπαρχ.

* Fort. καὶ ποταπὴ δὴ ἡ φ. vel καὶ ταῦτα δὴ φύσει aut φύσις.

(καὶ γὰρ οἱ νέοι καρποὶ τότε εἰσίν)· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἰσχυρὰς· διὸ βοηθητέον. κϛ Διὰ τί μετὰ τὰς τροπὰς ἀμφοτέρας, μέχρι ἑκατὸν ἡμερῶν ἀποθνήσκουσι μάλιστα; ἢ ἄχρι τοσούτου ἑκατέρα ἡ ὑπερβολὴ διέχει, ἥ τε τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ; ἡ δὲ ὑπερβολὴ, τοῖς ἀσθενέσι ποιεῖ τὰς νόσους καὶ τὰς φθοράς. κζ Διὰ τί τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον νοσώδη; [ἢ] ὅτι αἱ μεταβολαὶ νοσώδεις; τὸ δὲ μετόπωρον, τοῦ ἔαρος νοσωδέστερον; ὅτι μᾶλλον τοῦ θερμοῦ ψυχομένου, ἢ τοῦ ψυχροῦ θερμαινομένου, νοσοῦμεν; ἐν μὲν οὖν τῷ ἔαρι, τὸ ψυχρὸν θερμαίνεται· ἐν δὲ τῷ μετοπώρῳ, τὸ θερμὸν ψύχεται. κη Διὰ τί ἐν τῷ χειμῶνι, ἐλάττω μὲν τὰ ἀρρωστήματα, ἢ ἐν τῷ θέρει, θανάσιμα δὲ μᾶλλον; ἢ ὅτι ἐν μὲν τῷ θέρει ἀπὸ μικρᾶς προφάσεως ἀρρωστήματα· ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, οὔ; πεπτικώτεροι γὰρ καὶ ὑγιεινότεροι ἡμεῖς αὐτῶν. ὥστε εἰκότως τὰ ἀπὸ μείζονος προφάσεως γινόμενα, μείζω καὶ ἀναιρετικώτερα. ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀθλητῶν, καὶ ὅλως ἐπὶ τῶν ὑγιεινῶς διακειμένων ὁρῶμεν. ἢ γὰρ οὐ λαμβάνονται νόσῳ, ἢ ταχὺ συναπίασι. μεγάλης γὰρ αἰτίας δέονται. κθ Διὰ τί τοῦ μὲν φθινοπώρου καὶ τοῦ χειμῶνος οἱ καῦσοι μᾶλλον γίνονται ἐν ταῖς ψυχραῖς ὥραις, τοῦ δὲ θέρους τὰ ῥίγη ἐνοχλεῖ καυμάτων ὄντων; ἢ ὅτι τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον, ἡ χολὴ μὲν ἐστὶ θερμόν, τὸ δὲ φλέγμα ψυχρόν; ἐν μὲν οὖν τῷ θέρει, τὸ ψυχρὸν ἀναλύεται, καὶ διαχυθὲν ῥίγη καὶ τρόμους παρασκευάζει· ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, τὸ θερμὸν ὑπὸ τῆς ὥρας κρατεῖται καὶ ἀπεψυγμένον. οἱ δὲ καῦσοι, μᾶλλον ἐνοχλοῦσι χειμῶνος καὶ τοῦ φθινοπώρου, ὅτι διὰ τὸ ψῦχος, τὸ θερμὸν εἴσω συστέλλεται· ὁ δὲ καῦσος, εἴσωθέν ἐστι, καὶ οὐκ ἐπιπολῆς. εἰκότως οὖν οἱ καῦσοι ταύτην τὴν ὥραν γίνονται. καταμάθοι τοῦτο δ' ἄν τις ἀκριβέστερον ἐπὶ τῶν ψυχρολουτούντων τοῦ χειμῶνος, καὶ τῶν τοῦ χειμῶνος λουομένων τῷ θερμῷ· ὅτι οἱ μὲν τῷ ψυχρῷ λουόμενοι, ἀπορριγώσαντες ὀλίγον χρόνον ἕως λούονται, τὸ λοιπὸν ἡμέραν οὐδὲν πάσχουσιν ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ· οἱ δὲ τῷ θερμῷ ὕδατι χρησάμενοι, διεῤῥιγωτέρους διάγουσι. τῶν μὲν γὰρ τῷ ψυχρῷ λουομένων, πυκνοῦται ἡ σάρξ, καὶ συστέλλεται εἴσω τὸ θερμόν· τῶν δὲ * θερμολουτούντων, ἡ σάρξ ἀραιοῦται, καὶ τὸ θερμὸν ἕως τοῦ ἔξω τόπου προεκκαλεῖται. λ Τίς καταπλάσματος ἀρετή; * ἢ διὰ τὸ χυτικὸν εἶναι, καὶ ἀνίδρωτι ποιεῖ καὶ ἀποπνοίαν; λα Τῷ δῆλον ἐστὶν ἔμπυον; ἢ ἐὰν καταχεομένου τοῦ θερμοῦ ἀλλάττῃ, ἔμπυον· εἰ δὲ μή, οὔ. λβ Ποῖα δεῖ καίειν, ἢ ποῖα δεῖ τέμνειν; ἢ ὅσα μὲν ἔχει στόμα μέγα, καὶ οὐ ταχὺ συμφύεται, ταῦτα καίειν δεῖ, ὅπως ἡ ἐσχάρα ἐκεῖ πέσῃ· οὕτω γὰρ οὐκ ἔσται ὕπουλα. λβ Τίς ἐναίμου ἀρετή; ἢ τὸ ξηραντικὸν εἶναι, καὶ τῆς ἐπιρρύσεως προσεπιλώσεως * σταλτικόν, ἄνευ ἐσχαρώσεως καὶ σήψεως τῆς σαρκός. οὕτω γὰρ ἀφλέγμαντον ἂν εἴη καὶ συμφυτικόν. μὴ ἐπιρρέοντος μὲν γάρ, * ἀφλέγμαντον ἔσται, ξηρὸν δὲ ὄν, [συμφύεται· ἕως δὲ ἂν ὑγρὸν ᾖ, οὐ] συμφύεται. διὰ τοῦτο οὖν δεῖ τὰ ἔναιμα τὰ * στύφοντα, ὥστε ἀποστύφειν. λγ Ποῖα τέμνειν δεῖ καὶ ποῖα καίειν, καὶ ποῖα οὔ, ἀλλὰ φαρμάκοις; ἢ τὰ μὲν ἐπὶ ταῖς μασχάλαις καὶ βουβῶσι, φαρμάκοις;

Sup. cad. 25.

* γ. θερμολουτουμένων,

* Sylb. ἢ τὸ διαχυτικὸν εἶναι, καὶ ἱδρωτικὸν καὶ ἀτμιστικόν vel ἢ ἱδρωτικὸν, ἢ ἀτ. ut G.

* γ. πυκνωτικόν,

* γ. ἀφλεγμάντως

* γ. [illegible]

A noui etenim fructus tunc adſunt: non tamen ita validos eſſe naturæ ratio patitur: quamobrem facultas hiſce ſuccurrendi datur faciliùs. 26 Cur poſt vtrumlibet ſolſtitium, per centum dierum ſpatium mori maximè accidat? An quod catenus vtraque vehementia caloris & frigoris ſe dilatat, quæ morbos perniciémque afferre infirmis poteſt. 27 Cur veratque autumnus morbis infeſtet? An quia mutationes graues omnes occurrunt: ſed autumnus vêre grauior eſt, quia corpore calido refrigeſcente, quam frigido incaleſcente potiùs ægrotamus. Vt igitur vêre frigidum recaleſcit, ſic autumno calidum refrigeſcit. 28 Cur per hyemem minùs quidem quàm per æſtatem, ſed pernicioſiùs B ægrotetur? An quoniam in æſtate morbi vel parua de cauſa exiſtunt, quod in hyeme minimè accidit ita: ſumus enim tunc & ad concoquendum & ad bene valendum aptiores. Itaque ratione maiora pernicioſioráque mala ſunt, quæ maiori de cauſa prouenerint. Quod idem in athletis, & omnino in iis qui ſecunda valetudine eſſe ſolent, licet perſpicere. Aut enim nullo morbo premuntur, aut preſſi celeriter è vita decedunt, quippe qui niſi magna cum cauſa ægreſcere nequeant. 29 Cur per autumnum ac hyemem febres ardentes potiùs oriantur, quæ tempora frigus præ ſe ferunt: per æſtatem verò, cùm æſtus adſunt, rigores magis infeſtent? An quia in corpore hominis bilis calida, pituita frigida C eſt? Itaq; per æſtatem, quod frigidum eſt, diſſoluitur, diffuſúmq; horrores tremoréſque excitat: Per hyemem autẽ quod calidũ eſt, vi temporis preſſum refrigeſcit? Febres tamen ardentes per hyemem autumnúmque potiùs conflictãt, quoniam calor pulſus à frigore, introrſus ſe cõtrahit. Ardor enim non reſidet in ſummis, ſed intrinſecus ſe expãdit, atque ita efficitur vt ratione febres ardẽtes hyberno tempore oriantur. Meliùs id in iis intelligi poteſt, qui aqua frigida, quíque calida ſe hyberno tempore lauerint: qui enim frigida ſe infuderint, vbi aliquandiu, dum diluerentur, friguerunt, reliquo toto die tuti à frigore ſunt. At qui calida vſi fuerint, frigus diutiùs experiuntur. Caro enim ſpiſſeſcit, calórque D introrſus ſe colligit eorum qui ſe aqua diluerint frigida. Contrà autem iis euenit qui calidam admiſere: caro quippe rareſcit, calórque ad exterum vſque locum euocatur. 30 Quænam virtus ſit cataplaſmatis? An vt reſoluat, vt moueat ſudorem, vt euocet vaporem? 31 Quonam argumento conſtet, abſceſſum iam purulentum eſſe? An ſi aqua perfuſus calida immutatur, purulentus eſt: ſin minùs, nondum eſt. 32 Quænam vrenda, quæve ſint incidenda? An quæ ore ſunt amplo, nec breui coagmententur, hæc vrenda ſunt, vt cruſta illic incumbat: ſic enim nullum pus cicatrice inducta occultabitur. 33 Quænam virtus medicamenti ſupprimentis ſanguinem ſit, quod enæmum appellant? An vt exiccet, & materiæ inutilis E confluuium compeſcat, ſine cruſta, aut carnis putredine. Ita enim efficitur, vt vulnus ſimul & inflammatione careat, & vnitati ſit opportunũ: quod enim materia non ſuperfluit, inflammatione carebit. Quod ſiccum eſt, vnitati opportunius erit: quandiu nanque præmadet, concorporeſcere nequit. Quamobrem quæ cruentis inficienda cenſemus, acria magna ex parte ſunt, quò acerbitate ſua poſſint adſtringere. 34 Quænam incidenda, quæve vrenda, quæ contra non ita curanda ſint, ſed medicamentis? An quæ in ala, aut in inguine abſceſſerunt, medicamentis curandum potiùs.

Diducta enim partim laborioſa, partim periculoſa redduntur. Vrendi ſunt illi abſceſſus, qui lati, proceſsúque multiplici eruperunt, quique venoſis non carnoſis reſident locis. Incidendi qui in acûtum ſe colligunt, quique non parte ſolida extant.

35 Cur ſi quis ære inciſus ſit, faciliùs quàm ſi ferro, ſaneſcat? Vtrùm quia æs leuius eſt, itaque minùs laceret, ictúmque faciat. An è diuerſo, quòd ferrum acie adactiorem recipiat ſectionem, idcircò faciliorem tolerabilioremque efficere debeat. at verò æs medicamenti vim obtinet, & principium quodcunque pars potiſſima rei eſt. Quòd igitur æs ſimul ac fuerit inciſum, medicamento præſentiſſimo adeſt, facit vt vulnus celeriùs coeat. 36 Cur ambuſta ex ære ſanentur celeriter? An quoniam à laxioribus, minúſque corpulentis effecta ſunt. Plùs enim calor corpori inhæret ſolidiori. 37 Vtrum ptiſana ordeacea leuior, & ad morbos accommodatior, quàm triticea ſit? Hanc enim nõnulli anteponunt, argumentúmque ex piſtoribus capiunt, quòd multò coloratiores ſunt qui tritici, quàm qui ordeacei piſturam exercent. Addunt etiam quòd ordeum humidius eſt: quod autem humidius eſt, concoctionem deſiderat pleniorem. Sed nihil prohibet, quominus vt concoctu quid difficilius ordeum habeat, ſic ad leuitatem quid vtilius præſtet: hoc enim non humidius tantùm tritico eſt, ſed frigidius etiam: qualis certè ſorbitio, cibúſque competit febricĩti, vt parũ alat, & ſatis refrigeret, quod ptiſana ordeacea facere poteſt: quia. n. humidior, vel corpulentior eſt, hinc alimẽti parum, idque frigidiuſculum præſtat. 38 Cur dentium ſtuporem portulaca herba, aut ſal tollere poteſt? an portulaca, quia lentum quendam habet humorem, qui vel manducanti, aut manu aliquantiſper confringenti pateſcit: hæret enim, ac trahitur. Lentor igitur ſubiens ille à corpore educit acorem, quippe qui affinitate quadam coniungi valeat, argumento ſaporis, quem acidulum reddit. Sal verò macerat, liquefacitque, atque ita acorem quoque extrudit. 39 Sed cur lixiuium nitrúmve hoc idem facere nequeat? an quòd hæc ſuam ob acerbitatem adſtringunt, non liquefaciunt? 40 Cur æſtiuis laſſitudinibus balneo, hybernis vnctione mederi conueniat? an hybernis vnctio datur propter horrores mutationeſque vrgentes: per calorem enim laxandum eſt, qui membra tepeſcere faciat: oleum verò calidum eſt. at in æſtate humefaciendum cenſetur, quoniam tempus id ſiccum eſt, nec metus interpellit horroris, eo quòd ſtatus temporis ad teporem ingenuè vergit: hinc etiam cibus parcus, potio liberalis per æſtatem admittitur, ille magis, hæc omnino. Potioni nanque per æſtatem ob temporum ſiccitatem indulgendum ex toto eſt: parcimonia verò cibi cõmunis temporũ omnium eſt, ſed magis æſtati conuenit, ne ob habitum temporis feruentẽ, corpus cibo immodico preſſum exæſtuet. 41. Cur ex medicamentis alia aluum ſoluant, veſicam autem minimè: alia veſicam ſoluant, cùm aluum nihilo moueant? an quòd ea quæ natura humida ſunt, atque aqua referta, ſi medendi obtinent facultatem, veſicam ſoluunt: ſubſident enim in ea humores, qui putredine immunes euaſerunt: quippe veſica pro eius humoris conceptaculo habetur, qui minimè in ventre concoquitur, qui non manet, nec priùs quàm agat quicquam, aut patiatur, excernitur. At quæ terrenam ſortiuntur naturam, ſi vires habeant medicas, aluum hæc fundere queunt. In hac enim terrena quæque materia ſe prouoluit. Iraque turbat, ſi mouendi obtinet facultatem. 42 Cur alia ventrem mouent ſuperiorem, alia inferiorem?

A μεγ. γὰρ διαιρεῖν, τὰ μὲν, ἐπίπονα τὰ δ', ἐπικίνδυνα. καίειν δὲ τὰ πλατέα τῶν φυμάτων, καὶ πολὺ παρέκβλασμα ἔχοντα· καὶ ἐν φλεβώδεσι καὶ μὴ ἐν σαρκώδεσι τόποις. τέμνειν δὲ τὰ ὀξὺ συνηγμένα, καὶ τὰ μὴ ἐν στερεοῖς. λδ Διὰ τί ἐὰν χαλκῷ τις τμηθῇ, ῥᾷον ὑγιάζεται, ἢ σιδήρῳ; πότερον ὅτι λειότερος, ὥστε ἧττον σπαράττει καὶ ποιεῖ πληγήν. ἢ εἴπερ ἀκμὴν μᾶλλον ὁ σίδηρος λαμβάνει, ῥᾷον καὶ ἀπαθεστέρα ἡ διαίρεσις; ἀλλὰ μὴν φαρμακώδης ὁ χαλκὸς, ἡ δὲ * ἀρχὴ ἰσχυρά. τὸ μὲν οὖν εὐθὺς ἅμα τῇ τμήσει τὸ φάρμακον ποιεῖ τὴν σύμφυσιν. λε Διὰ τί δὲ καὶ * τὰ κάτω καύματα θᾶττον ὑγιάζεται; ἢ ὅτι μανώτερος καὶ ἧττον σωματικός; ἐν δὲ τοῖς στερεωτέροις πλείων ἡ θερμότης. *γρ. ἀτμὸς* ** Sylb. τὰ ὑπὸ χαλκοῦ κ.*

B λϛ Πότερον ἡ * πτισάνη κουφοτέρα ἡ κριθίνη καὶ βελτίων πρὸς τὰ ἀρρωστήματα, ἢ ἡ πυρίνη; * δοκεῖ γὰρ τισιν αὕτη σημεῖον ποιουμένοις τοῖς μεταχειριζομένοις, ὅτι πολὺ εὐχροώτεροι οἱ περὶ τὴν τῶν ἀλεύρων ἐργασίαν, ἢ τὴν τῶν ἀλφίτων. εἶτ' ὅτι ὑγρότερον ἡ κριθή. τὸ δ' ὑγρότερον * πλέον, ὅ πέψεως. ἢ οὐθὲν κωλύει ἕνια ἔχειν δυσπεπτότερα, καὶ ἕνια πρὸς κουφότητα χρησιμώτερα; οὐ γὰρ μόνον ὑγροτέρα ἐστὶν ἡ κριθὴ τοῦ πυροῦ, ἀλλὰ καὶ ψυχροτέρα. δεῖ δὲ τὸ ῥόφημα καὶ τὸ προσφερόμενον τοῖς ἐν τοῖς πυρετοῖς, ὅ τι ὑγρὸν τι βραχείας ποιῆσαι, καὶ καταψύξαι. ἡ δὲ πτισάνη τοῦτο ἔχει ἡ κριθίνη. διὰ γὰρ τὸ ὑγρότερον ἢ σωματωδέστερον εἶναι, ὀλίγην δίδωσι, καὶ τοῦτο ψυκτικήν. ** γρ. πτισάνη* *Infrà ſect. 21. Probl. 14. & 38. 10.* ** Gaz. πλέονος δεῖται πέψεως. Sylb.*

C λζ Διὰ τί τὴν αἱμωδίαν παύει ἡ ἀνδράχνη καὶ ἅλες; ἢ ὅτι ἡ μὲν, ὑγρότητά τινα ἔχει. φανερὰ δὲ αὕτη μασωμένοις τε, καὶ ἐὰν συντρίβῃ χρόνον τινά. ἕλκεται γὰρ ἡ ὑγρότης. * τὸ δ' γλίσχρον εἰσδυόμενον, ἐξάγει τὸ ὀξύ. καὶ γὰρ ὅτι συγγενὲς, ἡ ὀξύτης σημεῖον. ἔχει γὰρ [τινα] ὀξύτητα ὁ χυμός. ὁ δὲ ἅλς συντηκτικὸς, ἐξάγει καὶ τὴν ὀξύτητα. λη Διὰ τί οὐ λίτρον, οὐδὲ κονία; ἢ ὅτι στρυφνὰ, καὶ οὐ τήκει; λθ Διὰ τί τοῖς [μὲν] θερινοῖς κόποις λουτρῷ ἰᾶσθαι δεῖ, τοῖς δὲ χειμερινοῖς ἀλείμμασιν; ἢ τοῖς μὲν, ἀλείμματι, διὰ τὰς φρίκας καὶ τὰς γινομένας μεταβολάς; θερμῆναι γὰρ * λούειν δεῖ, ἢ ποιῆσαι ἀλεάζειν. τὸ δὲ ἔλαιον, θερμόν. ἐν δὲ τῷ θέρει κα- *Infrà 7. 9.* ** γρ. τὸ δὲ* *Ibid.* *Infrà. 5. 38.* ** γρ. λούειν*

D θυγραίνειν. ἡ γὰρ ὥρα ξηρὰ, καὶ οὐ φοβεραὶ [αἱ] φρίκαι, διὰ τὴν εἰς ἀλέαν ἔγκλισιν. ὀλιγοσιτία (καὶ) καθόλου μὲν θέρους τὸ μὲν, ὅλως· τὸ δὲ, μᾶλλον. ὁ μὲν * ποτὸς, θέρους ὅλως, διὰ τὴν ξηρότητα· ἡ δὲ ὀλιγοσιτία, κοινὸν μὲν, μᾶλλον δὲ θέρους. ἐκθερμαίνεται γὰρ διὰ τὴν ὥραν ὑπὸ τῶν σιτίων. μ Διὰ τί τῶν φαρμάκων, τὰ μὲν, τὴν κοιλίαν λύει, τὴν δὲ κύστιν οὔ· τὰ δὲ, τὴν μὲν κύστιν λύει, τὴν κοιλίαν δὲ οὔ; ὅσα μὲν ἐστὶν ὑγρὰ τὴν φύσιν καὶ ὑδάτων μεστὰ, ταῦτα δ' ἢ φαρμακώδη, λύει τὴν κύστιν. ἐκεῖ γὰρ ὑφίσταται τὰ ἄσηπτα τῶν ὑγρῶν. ὑποδοχὴ γάρ ἐστιν ἡ κύστις τοῦ μὴ * πεττομένου ὑγροῦ ἐν τῇ ** γρ. ποτὸς* ** γρ. πεπτομένου*

E κοιλίᾳ, ὃ οὐ μένει, ἀλλὰ πρὶν ποιῆσαί τι ἢ παθεῖν, ὑποχωρεῖ. ὅσα δὲ ἐκ γῆς τὴν φύσιν ἐστὶν, ἂν ᾖ φαρμακώδη, ταῦτα δὲ τὴν κοιλίαν λύει. εἰς ταύτην γὰρ ἡ φορὰ τῶν γεωδῶν. ὥστε ἂν ᾖ * κινητικὸν, ταράττει. μα Διὰ τί δὲ τὰ μὲν τὴν ἄνω κοιλίαν, τὰ δὲ τὴν κάτω κινεῖ; ** γρ. κινητικὴ*

οἷον ἐλλέβορος μὲν τὴν ἄνω, σκαμμωνία δὲ τὴν κάτω· τὰ δὲ, ἄμφω, οἷον ἐλατήριον καὶ τῆς θαψίας ὁ ὀπός. ἢ ὅτι τὰ μέν ἐστι ψυχρὰ τῶν φαρμάκων τῶν τὴν κοιλίαν κινούντων, τὰ δὲ, θερμά· ὥστε τὰ μὲν, διὰ τὴν θερμότητα εὐθὺς ἐν τῇ ἄνω κοιλίᾳ ὄντα, φέρεται ἐξ αὐτῆς πρὸς τὸν ἄνω τόπον, κἀκεῖθεν συντήξαντα μάλιστα μὲν τὰ ἀλλοτριώτατα καὶ ἥκιστα συμπεφυκότα· ἂν δὲ ἰσχυρότερον ᾖ τὸ φάρμακον, ἢ πλέον δοθῇ τῆς φύσεως, κατάγει εἰς τὴν ἄνω κοιλίαν ταῦτά τε, καὶ ἐὰν * ᾖ περίττωμα. ἢ καὶ διὰ τὴν θερμότητα ταράττον τὸ πνεῦμα πολὺ γινόμενον ὑπ' αὐτοῦ, * προωσθὲν τοὺς ἐμέτους ποιεῖ. τὰ δὲ ψυχρὰ τὴν φύσιν αὐτῶν διὰ βάρος, καὶ πρὶν παθεῖν τι ἢ ποιῆσαι, κάτω φέρεται· κἀκεῖθεν ὁρμῶντα, τὸ αὐτὸ δρᾷ τοῖς ἄνω. κατὰ γὰρ τοὺς πόρους ἀνιόντα ἐκεῖθεν, καὶ κινήσαντα ὧν ἂν κρατήσῃ περιττωμάτων καὶ συντηγμάτων λαβόντα, τὴν αὐτὴν ἄγει ὁδόν. ὅσα δὲ ἀμφοῖν μετέχει, καὶ ἔστι μικτὰ τῶν φαρμακωδῶν ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ταῦτα δὲ δι' ἑκατέραν τὴν δύναμιν ἀπεργάζεται ἄμφω, ὥσπερ καὶ νῦν * παρασκευάζουσιν οἱ ἰατροὶ μιγνύντες ἀλλήλοις.

μβ Διὰ τί τὰ φάρμακα καθαίρει, ἄλλα δὲ * πικρότερα ὄντα καὶ στρυφνότερα, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιούτοις ὑπερβάλλοντα, οὐ καθαίρει; ἢ διότι οὐ διὰ τὰς τοιαύτας δυνάμεις καθαίρει, ἀλλ' ὅτι ἄπεπτά ἐστι; [ὅσα γὰρ δι' ὑπερβολὴν θερμότητος ἢ ψυχρότητος, μικρὰ ὄντα τοὺς ὄγκους, ἄπεπτά εἰσι,] καὶ οἷα κρατεῖν, ἀλλὰ μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ τῆς τῶν ζώων θερμότητος, εὐδιάχυτα ὄντα ὑπὸ τῶν δύο κοιλιῶν, ταῦτα φάρμακά ἐστιν. ὅταν γὰρ εἰς τὴν κοιλίαν εἰσέλθωσι καὶ διαχυθῶσι, φέρονται καθ' οὕσπερ ἡ τροφὴ πόρους εἰς τὰς φλέβας. οὐ πεφθέντα δὲ, ἀλλὰ κρατήσαντα, ἐκπίπτει φέροντα [τὰ] ἐμποδὼν αὐτοῖς· καὶ καλεῖται τοῦτο κάθαρσις. χαλκὸς δὲ καὶ ἄργυρος καὶ τὰ τοιαῦτα, ἄπεπτα μὲν ἐστὶν ὑπὸ τῆς τῶν ζώων θερμότητος, ἀλλ' οὐκ * εὐδιάχυτα ταῖς κοιλίαις. ἔλαιον δὲ καὶ μέλι καὶ γάλα, καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς τροφῆς, καθαίρει, ἀλλ' οὐ τῷ ποιῷ, ἀλλὰ τῷ ποσῷ. ὅταν γὰρ διὰ πλῆθος ἄπεπτα γίνηται, τότε καὶ καθαίρει, ἐάνπερ καθαίρῃ. διὰ δύο γὰρ αἰτίας ἄπεπτά ἐστιν, διὰ τὸ ποιὰ αὐτὰ εἶναι, ἢ διὰ τὸ ποσά. διόπερ οὐ φάρμακον ἐστὶν οὐδὲν τῶν εἰρημένων. οὐδὲ γὰρ διὰ δύναμιν καθαίρει. στρυφνότης δὲ καὶ πικρότης συμβέβηκε τοῖς φαρμάκοις, καὶ δυσωδία, διὰ τὸ ἐναντίον εἶναι τῇ τροφῇ τὸ φάρμακον. τὸ μὲν γὰρ, πεφθὲν ὑπὸ τῆς φύσεως, τοῦτο προσεφύετο τοῖς σώμασι, καὶ καλεῖται τροφή· τὸ δὲ, μὴ πεφυκὸς κρατεῖσθαι, εἰσιὸν δ' εἰς τὰς φλέβας, καὶ δι' ὑπερβολὴν θερμότητος ἢ ψυχρότητος ταράττον, αὕτη δὲ φαρμάκου φύσις ἐστίν.

μγ Διὰ τί τὸ μὲν πέπερι, πολὺ μὲν ὄν, τὴν κύστιν λύει· ὀλίγον δὲ, τὴν κοιλίαν; ἡ δὲ σκαμμωνία, πολλὴ οὖσα, τὴν κοιλίαν λύει· ὀλίγη δὲ καὶ παλαιά, τὴν κύστιν; ἢ διότι * ἑκάτερον ἑκατέρας ἐστὶ κινητικώτερα; τὸ μὲν γὰρ πέπερι, οὐρητικόν ἐστιν· ἡ δὲ σκαμμωνία, * κατωρετικόν. τὸ μὲν οὖν πέπερι, πολὺ μὲν ὄν, φέρεται εἰς τὴν κύστιν, καὶ οὐ διαχεῖται ἐν τῇ κοιλίᾳ. ὀλίγον δὲ ὄν, κρατηθὲν, διαλύει, καὶ γίνεται φάρμακον αὐτῆς. ἡ δὲ σκαμμωνία, πολλὴ μὲν οὖσα, εἰς τοῦτο κρατεῖται, ὥστε διαχυθεῖσαν

* Sylb. τι περίτ.
* Sylb. προωσθὲν τάς
* γρ. σκευάζ.
* γρ. πυκνότερα
* γρ. ἀδιάχυτα
* Sylb. ἑκάτερον ἑκατέρου ἐστὶ κινητικώτερον.
* Sylb. καθαρτικὸν, vel, ἐκκαθαρτικὸν, aut ἐκκαθαρτικώτερον.

A vt veratrum, ſuperiorem, ſcammonea inferiorem: alia verò citant vtrumque, vt elaterium, & thapſiæ ſuccus? An quòd ex medicamentis, quæ ventrem mouent, alia frigida, alia calida ſunt: itaque alia propter ſuum calorem protinus vt in ſuperiori ventre fuerunt, loca petunt ſuperiora, ac inde liquefaciendo, maximè quæ aliena ſint, minúſque inſidentia, ſed etiam quæ inſunt naturæ intima, medicamento ſcilicet vehementiori epoto, aut copioſiori, quàm natura patiatur, tam ea ipſa quàm quæ excreſcentia adfuerint, in ventriculum deducunt: hîc verò feruore excrementa perturbant, flatúmque excitant multum, qui obſiſtens vexánſque, demum vomitum mouet. Alia quòd natura frigida ſunt, deorſum verſus pondere ſuo la-B buntur, etiam priùs quàm quicquam vel afficiantur, vel agant, ac inde proficiſcentia, idem actitant quod ſuperiora: vbi enim per adita foramina illinc aſcenderunt, atque materiam agitarunt, eodem tramite ſecum, quæ corripuerint, excrementa colliquamentáque deducunt: at genus medicamenti, quod qualitatis vtriuſque particeps, miſtúmque ex calido frigidóque eſt, hoc ob eam vtramque facultatem rem poteſt vtramque conficere. Hinc & medici miſtis cibi generibus ſæpe medicinas componunt.

43 Cur medicamenta purgare valeant, cùm alia pleraque amariora, cæteriſque eiuſmodi qualitatibus inſigniora id facere nequeant? An quia non ob eiuſmodi vires pur-C gandi obtinent facultatem, ſed quia concoqui nequeunt: etenim quæ ob exceſſum caliditatis, aut frigiditatis, quamuis exiguo corpore, incoctilia ſint, aptáque vincere, non vinci ab animantium calore, reſoluique eadem facilè à ventre vtrolibet poſſint, hæc medicamenta habentur. Vbi enim ventrem adierunt, reſolutáque ſunt, ſtatim ad venas per eaſdem feruntur ſemitas, quibus permeat cibus: mox cùm nihilo concoqui potuerunt, ſed victrice perſtiterint potentia, relabuntur, & quæ ſibi obſiſtunt, ſecum detrahunt: quæ res purgatio vocitatur. Æs verò, argentum, cæteráque generis eiuſdem, etſi concoqui à calore animalium non poſſunt, ſed reſolui à ventribus nequeunt. D Oleum, mel, lac, cæterique eiuſmodi cibi, purgandi quidem vim obtinent, ſed quantitatis, non qualitatis ratione: vbi enim ob nimiam ſui copiam concoqui minimè potuerunt, tum purgant, ſi quando id facere poſſunt. Duabus enim illis de cauſis aliquid concoqui nequeat, aut quia generis peruicacis eſt, aut quia modum exceſſerit. Quamobrem nihil ex prædictis medicamentum eſt, quippe cùm non ob aliquam ſui facultatem purgare valeat. Acerbitas autem, acor, malúſque odor, medicamenta comitantur, eo quòd genus medicamentorum cibo contrarium eſt. Quod enim concoctum à natura acceſſit, id corporibus adhæreſcit, alimentúmque appellatur: quod autem E conuinci dominatique minimè poſſit, ſed venas ingreſſum per exceſſum caliditatis frigiditatiſve ſuæ perturbet, hoc naturam ſanè obtinet medicamenti.

44 Cur piper, ſi largè ſumatur, veſicam ſoluet, ſi parcè, aluum: è contrario ſcammonea ſi largè ſumatur, aluum ſoluet: ſi parcè, & quæ vetus eſt, veſicam? An quia ſingula magis à ſingulis mouentur: piper enim magis vrinam ciet, ſcammonea aluum. Itaque ſi piper ſumptũ copioſius eſt, ad veſicam defertur, nec ſe in aluum diffundit: ſed ſi exiguum ceperis, retentum id aluum ſoluet, atque ita medicamentum eius exiſtit. Scammonea verò, quæ data copioſiùs eſt, retinetur, vt reſoluatur:

reſoluta iam medicamentum efficitur, ob cauſam quam ſuperiùs propoſuimus. At ſi exigua, vnà cum epoto humore per inuiſibiles meatus imbibitur, ác celerius antè quàm perturbet, in veſicam defertur, quà pro ſua facultate recrementa colliquamentáque reſidentia per ſumma abducit. Sed illa multa, vt dictum eſt, quòd diu ex virium ſolidate permanſerit largè expurgat, ſordéſque terrenas potiſſimùm detrahit. 45 Cur inflammationes eaſdem alij frigefaciendo ſanent, alij calefaciendo concoquant? An quòd illis per refrigerationem, his per externum calorem, caloris ſui copiam colligere placet? 46 Cur mutari cataplaſmata debeāt? An vt pleniùs ſentiatur? Solita enim, vt ea quæ ventriculo mandamus, non ampliùs medicamenta ſunt, ſed pro alimentis recipiuntur: ſic etiam hæc fungi ſuo munere nequeunt.

47 Cur cibum imminuere, laborē augere ſalubre eſt? An quia cauſam ægrotandi excrementorum habet nimietas, quæ tunc certè exultat, cùm aut cibus ſupereſt, aut labor deeſt? 48 Cur medicamenta, & res amaræ, aut fœdi odoris, magna ex parte purgare poſſint? An quoniam amara quæcunque, maléque olentia, concoqui nequeunt: qua de cauſa medicamenta quoque amara ſunt, atque fœtida? Quòd enim concoctionem nullam ſibi admittunt, mouerèque cum amaritudine poſſunt, hinc medicamenti ſortiuntur naturam. Et ſi iuſto plus data ſint, perimunt. Quæ autem necant, etiamſi exigua dentur, hæc non medicamenta, ſed toxica eſſe dicimus. Ne illa quidem medicamenta vocamus, quæ non ſuæ generis qualitate purgare queant. Sunt enim pleraque in genere cibi, quæ ſi largè ſumantur, facere idem poterunt, ceu lac, oleum, muſtum. Sed hæc omnia, quòd minùs facilè concoquuntur, idcirco purgant: nec omnes, ſed aliquos. Sunt enim alijs alia concoctu facilia difficiliàve. Quamobrem non eadem medicamento omnibus ſunt, ſed propria pleriſque comperiuntur. Denique medicamentum, non ſolùm concoctionis immune, ſed etiam motus efficiens eſſe debet: ſicut & exercitandi ratio extrinſecus illa quidem, aut intrinſecus accedens, non niſi per motum alienam excernit materiam. 49 Cur odorata genera tam ſeminum quàm plantarum, mouere vrinam poſſint? An quia calida concoctúque facilia ſunt, quo in genere ea collocamus, quæ citant vrinam: horum enim vis inſita calefaciendi, breui extenuatur? Odor quoque nullam corpulentiam gerit: nam & ea quæ odorem pleniſſimè reddunt, velut allia, caliditate ſua mouent vrinam, ſed potiùs vim obtinent tabefaciendi. Semina verò odorata calida eſſe, certum eſt. 50 Cur impuris tetriſque vlceribus, ſiccis, acribus acerbiſque medicamentis vtendum ſit, puris verò & ſeneſcentibus humida tantùm imponantur? An quòd impuris detrahendum aliquid eſt, quo non niſi humor eſt alienus, qui adimi debet. Genus autem medicamenti, quod mordax, acre acerbúmque eſt, id efficere poteſt, & ſiccum magis quàm humidū. At quæ pura ſunt, cicatricem tantum deſiderant. 51 Cur morbis, qui cōtrahuntur à pituita, libido immodica proſit? An quòd ſemen genitale excrementi cuiuſdam detractio eſt, ideo naturam præ ſe fert pituitæ? Quod igitur multum pituitæ concubitus detrahit, iuuare idcirco poteſt. 52 Vtrùm ergo inter initia mali, cibum afferre melius ſit, an poſt? An inter initia, ne iam penitus debilitato febris occurſet? Igitur vel extenuandum protinus eſt, vel ita alendum. Sorbitionibus primùm recreandum,

A *διαχυθεῖσα δὲ, τὸ φάρμακον, διὰ τὴν εἰρημένην ἐν τοῖς ἀνωτέρω αἰτίαν. ὀλίγη δὲ οὖσα, μετὰ τοῦ ποτοῦ ἀναπίνεται εἰς πόρους, καὶ ταχὺ, πρὶν ταράξαι, καταφέρεται εἰς τὴν κύστιν, καὶ ἐκεῖ τῇ αὑτῆς δυνάμει, ἀπάγει τὰ περιττώματα, καὶ τὰ συντήγματα ὅσα ἐπιπολῆς ἐστιν. ἡ δὲ πολλὴ, ὥσπερ εἴρηται, διὰ τὴν ἰσχὺν πολὺν χρόνον ἐμμείνασα, κατάγει πολλὴν κάθαρσιν καὶ γεώδη. * γρ. διαχυθεῖσα δὲ,

μδ Διὰ τί τὰς αὐτὰς φλεγμασίας, οἱ μὲν ψύχοντες, ὑγιάζουσιν· οἱ δὲ θερμαίνοντες, πέττουσιν; ἀλλ' οἱ μὲν, ἀλλοτρίᾳ θερμότητι· οἱ δὲ καταψύχοντες, τὴν οἰκείαν συνάγουσιν. με Διὰ τί μεταβάλλειν δεῖ τὰ καταπλάσματα; ἢ ὅτι ὡς μᾶλλον αἰσθάνηται; τὰ γὰρ B συνήθη, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἐδεσμάτων, οὐκέτι φάρμακα, ἀλλὰ τροφὴ γίνεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων.

μϛ Διὰ τί ὑγιεινὸν τὸ τῆς τροφῆς μὲν ὑποστέλλεσθαι, πονεῖν δὲ πλείω; ἢ ὅτι τοῦ νοσεῖν αἴτιον περιττώματος πλῆθος; τοῦτο δὲ γίνεται, ἐὰν ᾖ τροφῆς ὑπερβολὴ, ἢ πόνων ἔνδεια. μζ Διὰ τί τὰ φάρμακα καὶ τὰ πικρὰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τὰ δυσώδη καθαίρει; ἢ ὅτι ἅπαντα τὰ πικρὰ καὶ δυσώδη, ἄπεπτά ἐστι· διὸ καὶ τὰ φάρμακα, πικρὰ καὶ δυσώδη. τῷ γὰρ ἄπεπτα εἶναι, καὶ κινητικὰ μετὰ C πικρότητος, *φαρμακόν ἐστιν· καὶ ἐὰν δοθῇ πλείω, διαφθείρει· ὅσα δὲ, κἂν σμικρὰ δοθῇ, διαφθαρτικὰ, ταῦτα οὐ φάρμακα λέγεται εἶναι, ἀλλὰ θανατηφόρα. οὐδ' ὅσα μὴ τῷ ποιῷ καθαίρει, οὐκ ἔτι φάρμακα. καὶ γὰρ τῆς τροφῆς πολλὰ μὲν ταὐτὸ ποιεῖ, ἐὰν *ποσὰ δοθῇ, οἷον γάλα, ἔλαιον, γλεῦκος· ἅπαντα δὲ ταῦτα, διὰ τὸ μὴ εἶναι εὔπεπτα, καθαίρει· καὶ τούτοις οἷς μὴ εὔπεπτα, καθαίρει καὶ τούτους. ἔστι γὰρ ἄλλα ἄλλοις εὔπεπτα καὶ δύσπεπτα. διὸ οὐ πᾶσι *ταῦτα φαρμακώδη, ἀλλ' ἐνίοις ἴδια. ὅλως γὰρ τὸ φάρμακον δεῖ οὐ μόνον μὴ πέττεσθαι, ἀλλὰ καὶ κινητικὸν εἶναι. ὥσπερ καὶ τὸ γυμνάσιον ἔξωθεν ἢ ἔσωθεν, τῇ κινήσει ἐκκρίνει τὰ ἀλλότρια. μη Διὰ D τί τὰ μὲν εὐώδη *διουρητικὰ καὶ σπέρματα καὶ φυτά; ἢ ὅτι θερμὰ, καὶ εὔπεπτα. τὰ δὲ τοιαῦτα, οὐρητικά· ταχὺ γὰρ λεπτύνει ἡ ἐνοῦσα θερμότης, καὶ ἡ ὀσμὴ οὐ σωματώδης· ἐπεὶ καὶ τὰ δυσώδη, οἷον σκόροδα, διὰ τὴν θερμότητα οὐρητικὰ, μᾶλλον μέντοι συντηκτικά. θερμὰ δὲ τὰ εὐώδη σπέρματα. μθ Διὰ τί δεῖ πρὸς μὲν τὰ μὴ καθαρὰ καὶ φαῦλα τῶν ἑλκῶν, ξηροῖς καὶ δριμέσι καὶ στρυφνοῖς χρῆσθαι φαρμάκοις· πρὸς δὲ τὰ καθαρὰ καὶ ὑγιαζόμενα, ὑγροῖς τοῖς μόνοις; ἢ διότι ἀπὸ μὲν τῶν μὴ καθαρῶν δεῖ ἀφαιρεῖν τι, τοῦτο δέ ἐστιν ὑγρότης ἀλλοτρία, ἣν ἀφαιρεῖν δεῖ. τὰ ἐκξηρὰ δὲ καὶ δριμέα καὶ στρυφνὰ, E τοιαῦτα, καὶ τὸ ξηρὸν μᾶλλον τοῦ ὑγροῦ· τὰ δὲ καθαρὰ, συνουλώσεως δεῖται μόνον. ν Διὰ τί συμφέρει πρὸς τὰ ἀπὸ φλέγματος νοσήματα, ἀφροδισία; ἢ ὅτι τὸ σπέρμα περιττώματος ἀπόκρισίς ἐστι, καὶ φύσει ὅμοιον φλέγματι, ὥστε ἀφαιροῦσα πολὺ φλεγματῶδες, ὠφελεῖ ἡ συνουσία.

να Πότερον δεῖ τὴν τροφὴν προσφέρειν ἀρχομένων βέλτιον ἢ ὕστερον; ἢ ἀρχομένων, ὅπως μὴ προεξησθενηκότι ἡ φλεγμασία ἐπιτίθηται, ἢ ἔσω ἀπισχναντέον αὐτοὺς, ἢ οὕτω προσφέρειν, οἷον· ἀναλαμβάνειν χρὴ πρότερον τοῖς ῥοφήμασι·

* γρ. φάρμακόν τε

* γρ. ποιὰ δ.

* Sylb. ταῦτα

Infrà, 12. 11.

* γρ. οὐρητικά

Infrà 47.

πραότερα γάρ, καὶ λειότερα, καὶ εὐτηκτότερα· καὶ ἐκδέξασθαι τὴν τροφὴν ἐκ τούτου ῥᾷόν ἐστιν ἀσθενεῖ σώματι. οὐ γὰρ ἐν [τῇ] κοιλίᾳ δεῖ πέττειν τὰ σιτία* πρότερον, διαχυθῆναί τε καὶ ἁρμοσθῆναι μετὰ πόνου τῷ σώματι ταῦτα πέπονθε. ιβ Διὰ τί δεῖ σκοπεῖν τὰ περὶ τὸ οὖρον* σημεῖα, ἀπολαμβάνοντα τὴν οὔρησιν, εἰ ἤδη πέπεπται, ἢ μὴ μᾶλλον καὶ συνεχῶς οὐροῦντα; ἢ διότι σημεῖον μὲν τοῦ πεπέφθαι, ἐὰν ᾖ πυῤῥόν· τοῦτο δὲ τῷ μᾶλλον διαλαμβάνεσθαι. ἢ διότι εὐοπτότερον τὸ ἀπὸ μᾶλλον ὑγροῦ χρῶμα, ὀλίγου ἢ πολλοῦ ὄντος; ἐν μὲν γὰρ τῷ πολλῷ ὑγρῷ, τὰ σχήματα εὐορᾶται· ἐν δὲ τῷ ὀλίγῳ, τὰ χρώματα· διὸ καὶ ἐπὶ τῆς δρόσου καὶ τῶν ῥανίδων, καὶ ἐπὶ τῶν δακρύων τῶν ἐπὶ τοῖς βλεφάροις. συνεχῶς μὲν οὖν ἀφιέμενον, τὸ πλεῖον· διαφαινόμενον δὲ, δέχεται μᾶλλον· ὥστε κἂν ᾖ αὐτὸ τοιοῦτον ἤδη διὰ τὴν πέψιν, καὶ φαίνεται μᾶλλον τῆς ἀνακλάσεως γινομένης,* καὶ ἐνοπτριζομένου εὔοπτον διὰ τὴν διαίρεσιν.

* γ. πρότερον

* γ. σημεῖον, ὅταν.

* γρ. καὶ ἐνόπτρου δ. Sylb. γ. μᾶλλον ... διὰ τὴν δ. Int. 5. 54. & 57. 3.

ιγ Διὰ τί οὐ δεῖ πυκνοῦν τὴν σάρκα πρὸς ὑγίειαν, ἀλλ' ἀραιοῦν; ὥσπερ γὰρ πόλις ὑγιεινὴ καὶ τόπος εὔπνους, (διὸ καὶ ἡ θάλασσα ὑγιεινή) οὕτω καὶ σῶμα τὸ εὔπνουν μᾶλλον ὑγιεινόν. δεῖ γὰρ ἢ μὴ ὑπάρχειν μηδὲν περίττωμα, ἢ τοῦτο ὡς τάχιστα ἀπαλλάττεσθαι· καὶ οὕτως ἔχειν τὸ σῶμα, ὥστε λαμβάνον, εὐθὺς [ποιεῖν] ἐκκρίνειν τὴν περίττωσιν, καὶ εἶναι ἐν κινήσει καὶ μὴ ἠρεμεῖν. τὸ μὲν γὰρ μένον,* σήπεται, ὥσπερ ὕδωρ τὸ μὴ κινούμενον· σηπόμενον δὲ, νοσοποιεῖ· τὸ δὲ ἐκκρινόμενον, πρὸ τοῦ* διαφθαρῆναι χωρίζεται. τοῦτο οὖν πυκνουμένης μὲν τῆς σαρκὸς, οὐ γίνεται· (ὥσπερεὶ γὰρ ἐμφράττονται οἱ πόροι) ἀραιουμένης δὲ, συμβαίνει. διὸ καὶ οὐ δεῖ ἐν τῷ ἡλίῳ γυμνὸν βαδίζειν· (συνίσταται γὰρ ἡ σὰρξ, καὶ κομιδῇ ἀποσαρκοῦται, καὶ ὑγρότερον τὸ σῶμα γίνεται. τὸ μὲν γὰρ ἐντὸς, διαμένει· τὸ δ' ἐπιπολῆς, ἀπαλλάττεται. ὥσπερ καὶ τὰ κρέα τὰ ὀπτὰ, τῶν ἑφθῶν μᾶλλον) οὐδὲ τὰ στήθη γυμνὰ ἔχοντα βαδίζειν· ἀπὸ γὰρ τῶν ἄριστα ᾠκοδομημένων τοῦ σώματος ὁ ἥλιος ἀφαιρεῖ, ἃ ἥκιστα δεῖται ἀφαιρέσεως, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ ἐντός. ἐκεῖθεν μὲν οὖν διὰ τὸ πόῤῥω εἶναι, ἐὰν μὴ μετὰ πόνου, οὐκ ἔστιν ἱδρῶτα ἀγαγεῖν· ἀπὸ τούτου δὲ, διὰ τὸ πρόχειρον, ῥᾴδιον. ιδ Διὰ τί ποτε τοῖς χιμέτλοις καὶ τὸ ψυχρὸν ὕδωρ συμφέρει, καὶ τὸ θερμόν; ἢ ὅτι τὰ χίμετλα δι' ὑπερβολὴν γίνεται ὑγροῦ; τὸ μὲν οὖν ψυχρὸν, συνίστησι καὶ τραχύνει τὸ ὑγρόν· τὸ δὲ θερμὸν, ἐκπνευματοῖ, καὶ ἔξοδον ποιεῖ τῷ πνεύματι, ἀραιοῦν τὴν σάρκα. ιε Διὰ τί τὸ ψυχρὸν καὶ ποιεῖ καὶ παύει τὰ χίμετλα, καὶ τὸ θερμὸν τὰ πυρίκαυστα; ἢ διὰ τὸ αὐτό· ποιεῖ μὲν, συντήκοντα· παύει δὲ [μᾶλλον] ξηραίνοντα. ιϛ Ἐν τοῖς πυρετοῖς διδόναι δεῖ τὸ ποτὸν, πολλάκις καὶ κατ' ὀλίγον. τὸ μὲν γὰρ πολὺ, παραῤῥεῖ· τὸ δὲ ὀλίγον μὲν, πολλάκις δὲ, διαβρέχει, καὶ εἰς τὰς σάρκας χωρεῖ. οἷα γὰρ τὰ ἐν τῇ γῇ, ἐὰν μὲν κατὰ πολὺ ἔλθῃ τὸ ὕδωρ, παραῤῥεῖ· ἐὰν δὲ κατ' ὀλίγον, βρέχει μόνον τὸ αὐτὸ [δὲ] καὶ ἐν τοῖς πυρετοῖς. τὰ γὰρ ῥέοντα ὕδατα, ἐάν τις κατ' ὀλίγον ἄγῃ, ὁ ὀχετὸς ἐκπίνει· ἐὰν δὲ τὸ ἴσον ἀθρόον ἄγῃ, ὅπου ἐθέλει ἄγει,

* Sylb. σήπεται,

* γρ. διὰ τὸ ξηραίνεσθαι

A hæ nanque mitiores, leniores, colliquabilioréſque ſunt, & alimentum hinc capere infirmum corpus expeditiùs poteſt. Nihil enim cibum in ventriculo reſolui, perferueréque antè oportet: quod non niſi labore cubantis fieri poteſt.

53 Cur intuendum vrinam, an concocta ſit necne, profluuio intercepto mingendi potiùs quàm perpetuo? An quòd ſignum concoctionis vrina exhibet rufa, quod quidem melius intercepto profluuio deprehenditur. Genus enim quodque humoris ſuum colorem pleniùs oſtendit, cùm exiguum eſt, quàm cùm multum, nam in multo figuræ, in exiguo colores conſpectiores ſenſui obuiant: quod etiam in rore, ſanguine, lacrymáque palpebris adhærente patelcet. B Vrina igitur ſi continuè dimittatur, copioſior redundabit: ſin intercipiatur, index ſui coloris certior erit. Quòd ſi iam ex concoctione colorem traxit eiuſmodi, talis profectò apparere etiam amplius poteſt, cùm lumen ſe refringat, & tanquam ſpeculum fiat, propter intermiſſionem profluuij.

54 Quam ob cauſam corpus, cui ſecundam conciliamus valetudinem, non denſum, ſed rarum reddendum ſit? An vt vrbs, locúſque quicunque ſalubris eſt, qui placidè aſpiratur: (quapropter & mare quoque ſalubre eſt:) ita etiam corpus, quod ſpiratius eſt, ſanitati opportunius conſtat. Aut enim nullum C recrementum exiſtet, aut, quod extiterit, quàm primum excernatur, danda opera eſt, corpúſque eſt ſemper ita regendum, vt ſimul atque excrementum admiſit, habeat qua parte illud excernat: ſitque motui deditum, non quieti. Quod enim manet, putreſcit modo aquæ immotæ, putreſcens vero morbum committit: at quod excernitur, antè quàm vitietur, decedit. Hoc igitur vt corpore denſo nunquam contingit, (fit enim propè vt inuiſibilia foramina claudantur) ſic raro ſolutóque accidat neceſſe eſt. Quamobrem in Sole, nudo corpore minimè ambulandum eſt: ſpiſ- D ſatur etenim caro, & concaleſcit, corpúſque parte interiore humidius redditur: quantum enim humoris reſidet, aboletur: quantum inteſtinum eſt, manet intactum. Qua ratione quoque carnes aſſæ elixis humidiores ſunt. Nec pectore quidem nudo ambulandum eſt: ita enim vis Solis corporis optimæ parti conditæ adimet, quæ nulla egeat demptione, ſed inferna potiùs eam deſiderant. Inde igitur vt è remoto non niſi cum labore ſudor educitur, hinc facilè ob loci opportunitatem digeri poteſt.

55 Quam ob cauſam pernionibus, & ambuſtis frigore, tam aqua frigida quàm calida E proſit? An quoniam genus id vitij ex nimio humore conſiſtit: frigida igitur humorem reſtringit, atque exaſperat, calida in ſpiritum vertit, carnémque exhalans, libertatem efflandi præbet ſpiritui?

56 Cur frigus perniones, calor ambuſta & facit, & tollit? An quòd eadem vis colliquefaciendo facit, exiccando tollit.

57 Cur potio febrientibus ſæpe, & paulatim ſubminiſtranda ſit? An quòd potio multa præceps defertur, exigua lentè incedens irrorat, madefacit, ſeſeque inſinuat corpori. Sicvt enim in humo, ſi qua largè acceſſerit, perfluet, ſi paulatim verò, madefaciet tantùm: ita etiam in febribus agit. Nam & aquas fluentes ſi quis paulatim deducit, alueus humorem totum ebibit: ſed ſi tantundem aquæ vniuerſum dimiſerit, ſcaturigo velox vſque eò profluet, quò deducere libitum eſt.

Tum æger quieſcere, immotúſque quoad maximè A fieri poteſt, iacere debet: immotus, inquam, quòd ignem quoque emarceſcere certum eſt, vbi à nullo mouetur. Nec aduerſus flatui cubet, quoniam flatus excitat ignem, ſolicitatúſque per auram ignis ex paruo magnus aſſurgit. Obuelandus æger, operiendúſque propterea eſt, quia ſi nullum igni concedatur ſpiraculum, extinguetur: nec veſte quidem exui debet, donec inſudare occœperit. Vt enim ſubiectum hunc ignem viſui, ſic & deliteſcentem illum naturæ humor extinguit. Adde in genere febrium intermittentium balneum, & fomenta pedibus admouenda, & veſtem pleniorem ſuperponendam, & quietem agendam, quibus præparetur, vt corpus perquàm calidum ſit ante acceſ- B ſionem. Vbi enim multum ſupereſt ignis, lucerna nequit ardere. exiguum quippe ignem multus ille ad ſe trahit. Ita fit vt multum ignis in corpore præparandum ſit: febris enim exiguum continet ignem, multúſque proinde ad ſe ducet exiguum.

57 Quartanis febribus ratio victus extenuanda non eſt, ſed ignem corpori interſerendum, necnon exercitatione vtendum: & qua die acceſſio inſtat, lauandum, ſomnúmque minimè quærendum. Hic victus calefaciens prodeſt, quia febris quartana imbecilla eſt: nam niſi imbecilla eſſet, quartana non fieret. Vidéſne lucernam, vbi multus ignis perflagrat, ſuam aſſeruare flammulam minimè poſſe? Multus enim ille exiguum ad ſe ra- C pit: ergo multum ignis accendendum in corpore eſt, vt quod exiguum febris continet, reſtinguatur. *Sic* igitur victus quotidiani ratio, quæ partim ignem, partim rorem indat in corpus. 58 Morborum alij ab igne, alij à rore creantur. Curat morbos ignis, ros: roris, ignis. hic enim exiccat rorem.

Eorum, quæ ad ſudorem pertinent, ſectio ſecunda, cuius quæſtiones XLII.

1 CVr neque intento, neque contento ſpiritu, ſed potiùs relaxato, ſudor proueniat? An quoniam retentus ſpiritus venas implet, itáque humorem exire non patitur, vt in aqua fit vaſis, quod in mare demiſſum, dulcem intra ſe colligit D humorem, clepſydráque ob id nominatum: nequit enim effluere, cùm quis pleno iam vaſe partem alteram obturauit: ſed vbi per ſpiritus libertatem ſudorem promere licuit, multus certè erumpit, quoniam eo ipſo retentu, copia humoris paulatim collecta eſt. 2 Cur membra aquæ immerſa calidæ non ſudent, etiamſi ex ſe ipſa recaleſcant? An quòd aqua liqueſcere non ſinit, ſudor autem res vitioſè adiuncta corpori eſt, vt qui per calorem excerni debeat. 3 Cur ſudor ſalſus ſit? An quia motu efficitur, & calore ſecernente quantum alienum per adhærentiam intimationémque ineſt in alimento ad ſanguinem, carnéſque: id enim ocyſſimè ſegregatur, quoniam nec aptum nutritioni eſt, E & foras demum euaneſcit. Salſus verò propter id eſt, quòd pars quidem dulciſſima leuiſſimáque tota ad corpus nutriendum aſſumpta eſt. Pars autem alieniſſima crudiſſimáque tantùm abſoluitur, quæ partim deorſum collapſa & ſubſidens vrina vocatur, partim in corporis ſumma emergens, ſudor eſt: ambo tamen ſalſa ob eandem cauſam prodeunt.

4 Cur magis parte ſuperiore corporis, quàm inferiore ſudemus? Vtrum quoniam calor ſurſum tendit, ſupérque manet, propterea humorem ſecum trahere poteſt? An quoniam ſudorem ſpiritus moueat, qui ſedem habet ſuperiorem?

A χαρεῖ. ἔπειτα κατακείσθω ἀκίνητος ὡς μάλιστα. ἀκίνητος μὲν, ὅτι καὶ τὸ πῦρ φανερὸς, ἐάν τις μὴ κινῇ, καταμαραίνεται. πρὸς πνεῦμα δὲ μὴ κατακείσθω, διότι ὁ ἄνεμος τὸ πῦρ ἐξεγείρει· καὶ ῥιπιζόμενον τὸ πῦρ, ἐξ ὀλίγου πολὺ γίνεται. περιστέλλεσθαι δὲ τούτου ἕνεκεν, ὅτι πυρὶ ἐὰν ἀναπνοὴν μὴ διδῷς, σβέννυται. καὶ τὰ ἱμάτια μὴ ἀπογυμνούσθω, ἕως ἂν ἱδρῶτες ἔλθωνται. τὸ φανερὸν γὰρ πῦρ, τὸ ὑγρὸν σβέννυσι. κατὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐν τῇ φύσει. ἐπὶ δὲ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, * παρασκευάζειν δεῖ καὶ * ἐκλύοντα, καὶ πυριάματα πρὸς τοὺς πόδας προσάγοντα· καὶ περιστέλλειν πλείονα ἀναπαύεσθαι, B ὅπως * ὅτι θερμότερος ἡ πρὸ τῆς τὴν λῆψιν εἴη. * καὶ γὰρ ὅπου πολὺ πῦρ, τὸ ὀλίγον πρὸς ἑαυτὸ ἄγει.

νζ Τεταρταίοις πυρετοῖς δεῖ μὴ λεπτύνειν, ἀλλὰ πῦρ ἐν τοῖς σώμασιν ἐμποιεῖν εἰσάγοντα. δεῖ δὲ καὶ τοῖς γυμνασίοις χρῆσθαι. ἡ δὲ ἡμέρα ἡ λῆψις, λούσασθαι μὲν, ὕπνον μὴ ζητεῖν. διὰ δὲ τοῦτο καὶ συμφέρει θερμαίνουσα δίαιτα, ὅτι ἀσθενὴς ὁ τεταρταῖος πυρετός. εἰ γὰρ μὴ ἦν ἀσθενὴς, οὐκ ἂν τεταρταῖος ἐγένετο. ὁρᾷς ὅπου πῦρ πολὺ, λύχνος οὐ δύναται καίεσθαι; τὸ γὰρ πολὺ, τὸ ὀλίγον πρὸς ἑαυτὸ ἁρπάζει. τούτου δὴ ἕνεκεν, πολὺ πῦρ ἐν τῷ σώματι ἐμποιεῖν, ὅτι ὀλίγον ὁ πυρετὸς πῦρ ἔχει. ἔστι C δὲ τὸ καθ' ἡμέραν διαίτημα, τὸ μὲν, πῦρ, τὸ δὲ, νοτίδα εἰς τὸ σῶμα εἰσάγοντα. νη Εἰσὶ δὲ νόσοι, αἱ μὲν ἀπὸ πυρὸς· αἱ δὲ, ἀπὸ νοτίδος. ἰατρεύονται δὲ, αἱ μὲν ἀπὸ πυρὸς νόσοι, νοτίᾳ· αἱ δὲ ἀπὸ νοτίδος, πυρί. νοτίδα γὰρ ξηραίνει.

* γρ. προκατασκευάζειν,
* γρ. ἐκλύοντα,
* Sylb. ὅτι θερμότατος
* γρ. καὶ γὰρ ὅπου πολὺ πῦρ, λύχνος οὐ δύναται καίεσθαι. τὸ γὰρ πολὺ τὸ ὀλίγον πρὸς ἑαυτὸ ἄγει· τούτου ἕνεκεν πολὺ πῦρ ἐν τῷ σώματι προπαρασκευάζειν δεῖ, ἐπεὶ ὀλίγον ὁ πυρετὸς πῦρ ἔχει· ὥστε τὸ πολὺ πῦρ τὸ ὀλίγον πρὸς ἑαυτὸ ἄγει. sic Gaz.

Ὅσα περὶ ἱδρῶτα. β.

ΔΙὰ τί οὔτε συντείνουσιν οὔτε κατέχουσι τὸ πνεῦμα γίνονται ἱδρῶς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνιεῖσιν; ἢ ὅτι τὸ πνεῦμα κατεχόμενον πληροῖ τὰς φλέβας· ὥστε κωλύει D ἐξιέναι; ὥσπερ τὸ ὕδωρ τὸ ἐκ τῶν κλεψυδρῶν, ὅταν πλήρεις οὔσας ἐπιλάβῃ τις. ὅταν δὲ ἐξέλθῃ, πολὺς γίνεται, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἐπιλήψια ἀθροισθῆναι κατὰ μικρόν.

β Διὰ τί οὐχ ἱδροῦσι τὰ ἐν θερμῷ ὕδατι μέρη, καίτοι ἂν θερμὰ ᾖ; ἢ διότι τὸ ὕδωρ κωλύει τήκεσθαι; ὁ δὲ ἱδρὼς, τὸ κακῶς προσῳκοδομημένον ἐστὶν ἐν τῇ σαρκί· ὃ κωλύει τήκεσθαι, ὅταν ἐκκρίνηται διὰ θερμότητα.

γ Διὰ τί ὁ ἱδρὼς ἁλμυρός; ἢ διότι γίνεται ὑπὸ κινήσεως καὶ θερμότητος, ἀποκενούσης ὅσον ἀλλότριον ἔνεστιν ἐν τῇ προσφύσει τῆς τροφῆς πρὸς αἷμα καὶ τὰς σάρκας; τοῦτο γὰρ τάχιστα ἀφίσταται, διὰ τὸ μὴ οἰκεῖον εἶναι, καὶ ἔξω ἐξικμάζει. ἁλμυρὸς δὲ ἐστι, διὰ τὸ τὸ γλυκύτατον E καὶ κουφότατον εἰς τὸ σῶμα ἀναλῶσαι· τὸ δὲ ἀλλοτριώτατον καὶ ἀπεπτότατον, ἀπολύεσθαι. τὸ τοιοῦτον δὲ ἐν μὲν τῇ κάτω ὑποστάσει, οὖρον καλεῖται· ἐν δὲ σαρκὶ, ἱδρώς· ἄμφω δὲ ἁλμυρὰ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. δ Διὰ τί τὰ ἄνω ἱδροῦσι μᾶλλον τῶν κάτω; πότερον τὸ θερμὸν ἄνω καὶ ἀνέρχεται, καὶ ἔστιν ἄνω· τοῦτο δὲ ἄνω φέρει τὸ ὑγρόν; ἢ ὅτι πνεῦμα ποιεῖ τὸν ἱδρῶτα· τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ἄνω·

ἢ διότι ἀπεπτότερον ὑγρόν ὁ ἱδρώς ἐστι· τοιοῦτο δὲ ἐν τοῖς ἄνω· ἡ γὰρ κρᾶσις ἄνω. ε Διὰ τί τὰς χεῖρας γυμναζομένοις* μᾶλλον ἱδρὼς γίνεται, ἐὰν τὰ ἄλλα ὁμοιοσχηματιζομένων; ἢ διότι ἰσχύουσι μάλιστα τούτῳ τῷ τόπῳ; *τούτῳ γὰρ τὸ πνεῦμα κατέχομεν· εἶτα καὶ τῷ τριβομένῳ συμπονοῦμεν μᾶλλον, ἢ ὅταν ἄλλο μέρος *τρίβωμεν. τῇ γὰρ κατοχῇ τοῦ πνεύματος, καὶ τριβόμενοι γυμναζόμεθα, καὶ τρίβοντες. ς Διὰ τί ὁ ἱδρὼς ἐκ τῆς κεφαλῆς, ἢ οὐκ ὄζει, ἢ ἧττον τοῦ ἐκ τοῦ σώματος; ἢ ὅτι εὔπνους ὁ τῆς κεφαλῆς τόπος; δηλοῖ δὲ μανὸς ὤν, τῇ τῶν τριχῶν ἐκφύσει. δυσώδεις δὲ οἱ τόποι, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς γίνεται, ὅσα μὴ εὔπνοα.

ζ Διὰ τί οἱ γυμναζόμενοι ἐὰν διαναπαυσάμενοι παλαίωσι, μᾶλλον ἱδροῦσιν, ἢ ἐὰν συνεχῶς; ἢ διὰ τὸ ἀθροίζεσθαι *διαναπαυομένων· ἔπειτα τοῦτον τὸν ἱδρῶτα ἐξάγει ὕστερον ἡ πάλη· ἡ δὲ συνεχὴς, ἀναξηραίνει ὥσπερ ὁ ἥλιος. η Διὰ τί μᾶλλον ἱδροῦσιν, ὅταν μὴ διὰ πολλοῦ χρόνου χρῶνται ταῖς ἀφιδρώσεσιν; ἢ διότι οἱ ἱδρῶτες γίνονται οὐ μόνον δι' ὑγρότητα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τοὺς πόρους ἀνεῷχθαι μᾶλλον, καὶ ἀραιὰ τὰ σώματα εἶναι; τοῖς μὲν οὖν μὴ χρωμένοις συμμεμύκασιν οἱ πόροι, τοῖς χρωμένοις δ' ἀναστομοῦνται. θ Διὰ τί τοῦ ἡλίου μᾶλλον θερμαίνοντος τοὺς γυμνοὺς ἢ τοὺς ἀμπεχομένους, ἱδροῦσι μᾶλλον οἱ ἀμπεχόμενοι; πότερον ὅτι τοὺς πόρους συμμύειν ποιεῖ ἐκξηραίνων ὁ ἥλιος; ἢ διότι τὰς ἀτμίδας ξηραίνει· ἀμπεχομένοις δὲ, ταῦτα ἧττον συμβαίνει; ι Διὰ τί ἱδροῦσι μάλιστα τὰ πρόσωπα, ἅ ἐστιν ἀραιά, καὶ ὑγρὰ μάλιστα· διὰ δὲ τούτων ὁ ἱδρὼς διαπορεύεται; δοκεῖ δὲ πηγὴ εἶναι ἡ κεφαλὴ τοῦ ὑγροῦ. διὸ καὶ αἱ τρίχες, διὰ τὸ πολὺ ὑγρόν. ὁ δὲ τόπος, ἀραιὸς καὶ ἰσχνός. δίοδον ἄρα κατὰ φύσιν. ια Διὰ τί οὔτ' ἀθρόου ὄντος τοῦ πυρὸς, μᾶλλον ἱδροῦσιν, οὔτ' ἐλάττονος ἀεὶ, ἀλλὰ πλείονος *ἐπιφερομένου; οἱ γὰρ ἐν τοῖς πυριατηρίοις ἱδροῦσι μᾶλλον, *ἢ εὐθὺς εἰ εἴη τοσοῦτον. ἢ *ὅτι τὸ σύμμετρον ἕκαστον ἐργάζεται; οὐκοῦν εἰ τοσοῦτον ποιεῖ τὸ πλεῖον, οὐ ποιήσει πλεῖον ἢ μᾶλλον τοὐναντίον, ὅτι τῷ σύμμετρον εἶναι, ἐργάζεται τὸ ἔργον. διὰ μὲν οὖν τοῦτο, οὐχὶ πρὸς πλεῖον μᾶλλον ἱδροῦσι· διὰ δὲ τὸ πρὸς ἕκαστον, ἄλλην εἶναι συμμετρίαν, καὶ τὸ πεποιηκὸς μηκέτι ποιεῖν, προστιθεμένου μᾶλλον. οὐ γὰρ ταὐτὸ προοδοποιεῖται εἰς ἕκαστον, καὶ ἐπιτηδείως ἔχειν παρασκευάζει, καὶ ἤδη τοῦτο ἐργάζεται, ἀλλ' ἕτερον. τὸ μὲν οὖν ὀλίγον μᾶλλον ἢ πολὺ, προωδοποίησε καὶ παρεσκεύασε τὸ σῶμα πρὸς τὸ ἱδροῦν, ἄλλης δὲ δεῖ συμμετρίας καὶ πλείονος πρὸς τὸ ποιῆσαι. τοῦτο δὲ οὐκέτι ποιεῖ ὃ πεποίηκεν, ἀλλὰ μετ' αὐτὸ ὕστερον, ἄλλο τῆς συμμετρίας γινόμενον. ιβ Διὰ τί ἀποστλεγγιζομένοις μᾶλλον ῥεῖ ὁ ἱδρὼς, ἢ ἐῶσιν ἐπιμεῖναι; πότερον διὰ τὸ καταψύχεσθαι ὑπὸ τοῦ ἔξω; ἢ ὅτι ὥσπερ πῶμα γίνεται ὁ ἔξω ἱδρὼς ἐπὶ τοῖς πόροις; ὥστε κωλύει τοῦ ἔσωθεν τὴν ὁρμήν. ιγ Διὰ τί τὸ πήγανον δυσώδεις τοὺς ἱδρῶτας ποιεῖ, καὶ ἔνια τῶν μύρων;

* γρ. μάλιστα.
* γρ. τούτῳ γὰρ τὸ πνεῦμα κατέχομεν τῷ ἰσχύειν τῷ ἰσχύοντι. τριβόμενοι δὲ, μᾶλλον ἐχόμενοι, ὅταν δὲ ἰσχύωσι (l. τῷ σώματι. vel leg. ἰσχύωσι) τὸ πνεῦμα μᾶλλον κατέχομεν Syl.
* γρ. τριβώμεθα.
* γρ. διαναπαυομένων.
Infr. ead. 32.
* γρ. ἐπιφερομένου.
* Sylb. ἢ εἰ εὐθὺς εἴη τοσοῦτον.
* γρ. ὅτι τῷ συμμέτρῳ εἶναι ἐργ.

an quia ſudor non niſi humor eſt incoctus: quo certe humore pars humet ſuperior: habitus etenim corporis ſupra potiùs innoteſcit. 5 Quam ob cauſam cùm manus exercitamus, ſudor maximè oriatur, modò cæteræ corporis partes poſitum ſuum ſeruent? An quoniam robur huic præcipuè loco inditus eſt, hoc enim ſpiritum continemus, qui parti robuſtiſſimæ proximus eſt; dum verò laboramus, vires augemus, his auctis, magis ſpiritum continemus. Tum etiam cùm hac perfricamur parte, magis quàm cùm alia, laboramus. Spiritu nanque retento ſimul & perfricamus, & perfricamur, dum ita exercemur. 6 Cur ſudor capitis aut nullum reddat malum odorem, aut minus, quàm reliqui corporis? An quia locus capitis opportunus ſpirationibus eſt: & quidem laxum ſe ipſe demonſtrat, argumento exoriendi capilli. Loca autem, & quæ in locis tenentur, grauiter olent, ſi ſpirandi careant libertate.

7 Quam ob cauſam, qui ſe lucta exercent, ſi interpoſita aliquantiſper quiete luctentur, magis ſudabunt, quàm ſi continuè? An quoniam humor data requie ſeſe colligit, quem deinde luctandi exercitatio educit. Continua verò illa, modo Solis, corpora aſſiccare poteſt. 8 Cur magis ſudamus, cum non longo interpoſito tempore ſudor euocatur? An quia non humor tantum cauſa eſt vt ſudemus, ſed foraminum quoque abditorum apertio, & corporis raritas, atque ſolutio? His igitur, qui diu ſudandi intermiſerint vſum, foraminum iter clauditur: at iis, qui crebrò vtuntur, patefactũ ſemper habetur. 9 Quare Sol cum nuda magis quàm induta, calefaciat corpora, induta magis ſudare ſoleant? Vtrum quia Sol, corporis, deurendo, foramina comprimat: an quia vapores exiccet, quæ minus poſſunt accidere indutis?

10 Cur facies maximè ſudet? An quia quæ laxa, humida ſolutáque maximè ſunt, hæc ſudori ſe peruia exhibent? Caput autem fons eſſe humoris videtur: & quidem pilorum laſciuia ſedem hanc propter humoris copiam poſſidet, locúſque idem rarus gracilentúſque eſt. Igitur ſecundum naturam tranſitus agitur ſudoris. 11 Cur igne neque vniuerſo, neque per diminutionem oblato, ſed per incrementa continua magis ſudamus? Qui enim in caldariis ita ſe calefaciunt, magis ſudant, quàm ſi protinus tantundem ignis admiſerint. An eo, quod ſe modicè habeat, agat vnumquodque: ergo ſi tantum agit plus, plus ſi fuerit, nõ aget. An potius è diuerſo. quoniam ſcilicet eo rem quodque efficiat, quòd ſe modicè habeat. Hac igitur de cauſa nihilo plus ſudamus, vbi plus additum ſit. Sed quoniam modi ſinguli ſingulis reſpondent, quódque iam egerit, non amplius agit: hinc fit, vt modo aucto magis ſudemus. Neque enim quod præcedit ad ſingula, & præparat, vt res ſubdita apta ſit, idem poteſt etiam opus efficere, ſed aliud hoc fungatur officio neceſſe eſt. Parum itaque potius quàm multum caloris, præceſſit, præparauitque corpus ad ſudandum, ſed ad afficiendum, alio certè ampliorique modo opus eſt: hoc enim effici ab eo non poteſt, quod prius agebat, ſed aliud pòſt deſideratur, quod modum obtineat conuenientem. 12 Cur detergenti magis profluit ſudor, quàm reſidere ſinenti? Vtrum quoniam refrigerari extrinſecus contingat, an quòd ſudor exterior, velvt operculum foraminibus adhæreat corporis, ita ne interior ſe promere poſſit. 13 Qua de cauſa ruta, & nonnulla pigmenta ſudores fœtidos moueant?

An quia quorum odor grauitatem præ ſe fert, hæc humoribus ſordidis admiſta fœdum mouere odorem poſſunt? 14 Cur tergo magis, quàm priore parte, ſudamus? an quod in parte priore locus ſanè intus habetur, in quem humor deducitur, quod in poſteriore non eſt, ſed foras ibi excernatur neceſſe eſt? Hoc idem etiam facit, vt ventre minùs, quàm pectore ſudemus. Addo quòd ſudorem terga magis ſeruare poſſunt, & poſterior pars magis, quàm prior, quoniam prior magis quàm poſterior, refrigeratur. Quod etiam cauſæ eſt vt alæ citiſſimè atque maximè valeant reſudare, videlicet quia minimè refrigerantur. Adhæc, poſterior carnulentior pars eſt, quàm prior, & proinde humidior. Cauſam verò cur humidior ſit, medulla habet, quæ per ſpinam tendens, multum humiditatis afferre poſſit. 15 Cur ea parte, qua iacemus, ſudare non poſſumus? an quoniam pars, qua tangimus, cùm plus quàm modicum ſit, incaleſcens, prohibet ne permeet ſudor? reſiccat enim atque abſumit. Item comprimi eam partem ſic euenit: hæc verò ſanguinem compreſſa diffundit, quo diffuſo ſatis refrigeratur. Argumento ſunt torpor eſt, quippe qui non niſi frigoris iniuria fiat, atque effici vel afflictu vel ictu ſoleat. 16 Quare qui dormiunt, magis ſudant? an circumobſiſtendi ratione euenit? Calor enim parte interna collectus, poteſt expellere humorem. 17 Cur facie maximè ſudemus, cùm in ea minimum carnis ſit? an quod expeditius illa ſudare poſſunt, quæ humida laxaque ſunt? Caput autem tale eſt: continet enim ſuam plurimam humiditatem, quod vtique venarum ratione pateſcit, quæ hinc pertendunt. Diſtillationes quoque ex capite oriuntur, & cerebrum humidum eſt, & foramina permulta in capite habentur, quæ tam multa eſſe, ac foras vſque pertendere, capillorum indicio conſtat: igitur ſudor non à partibus imis, ſed de capite oritur. Vnde etiam fit, vt primùm, & maximè fronte ſudemus: primò enim frons ſubdita eſt. 18 Qua de cauſa, qui ſudant, ſi vel aqua vel flatu refrigeſcant, nauſeant? Verum quoniam humor, qui ex fluxu continuo minimè quieſcere poſſit, hic refrigeſcens, in parte priore vniuerſus conſtiterit? an quod Spiritus, qui foras verſus proueniens, in ſudorem ob frigoris occurſum conuertitur, hic intus ante frigeſcens, quàm exeat, tranſeat in humorem, atque in eam partem incumbens, nauſeam moueat? 19 Cur in capite, pedibuſque incaleſcentibus ſudores maximè excitentur? an quoniam humorem ad ſe membra incaleſcentia trahunt: humor autem partem, qua abſumatur, nullam habet, cum ea loca oſſibus ſcateant: itaque vt exeat foras, neceſſe eſt? 20 Quare qui laborant, vbi à labore deſtiterint, ſudare incipiunt? Nam ſi labor cauſa eſt, cum laborant, ſudare debent. Verum quòd inter laborandum venæ ſpiritu inflatæ comprimi foramina cogant, data verò quiete laxæ conſideant, itaque per ampliora iam facta foramina, expeditius humor peruadat? an quoniam, cum laboratur, ſpiritū ex cohærente humore motus ſecernit, & calore, qui à motu excitatur, humor in ſpiritū per ſumma corporis extenuatur? Cum verò à labore ceſſatum eſt, ſimul & calor deſinit, & ex ſpiritu ſpiſſeſcente humor, qui ſudor appellatur, conſiſtit?

ἢ ὅτι ὧν ἐν τῇ ὀσμῇ βαρύτης ἔνι, ταῦτα κεραννύμενα ταῖς περιττωματικαῖς ὑγρότησι, κακωδέστερον ποιεῖ τὸ ἱδρῶ; ιδ Διὰ τί ἱδροῦμεν * τὸ νῶτον μᾶλλον ἢ τὰ ἔμπροσθεν; ἢ ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἔμπροσθεν ἐστί τις τόπος ἐντὸς, εἰς ὃν ἀποκρίνεται τὸ ὑγρὸν, ἐν δὲ τοῖς ὄπισθεν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἔξω τὴν ἔκκρισιν ἀναγκαῖον γίνεσθαι. τὸ δ' αὐτὸ ἐστὶν αἴτιον καὶ ὅτι τὴν κοιλίαν ἧττον ἱδροῦμεν ἢ τὸ στῆθος. ἔτι δὲ ὅτι μᾶλλον διαφυλακτικόν ἐστι τοῦ ἱδρῶτος τὰ νῶτα, καὶ τὰ ὄπισθεν, ἢ τὰ ἔμπροσθεν, διὰ τὸ μᾶλλον τὰ ἔμπροσθεν [τῶν ὄπισθεν] ἀποψύχεσθαι. ὅπερ ἐστὶν αἴτιον καὶ τοῦ τὰς μασχάλας ἱδροῦν τάχιστα καὶ μάλιστα· ἥκιστα γὰρ ψύχονται. ἔτι δὲ σαρκωδέστερά ἐστι τὰ περὶ τὸν νῶτον τῶν ἔμπροσθεν· ὥστε ὑγρότερα· πλείων δὲ ὑγρότης ἐστὶν ἐν τοῖς ὄπισθεν. ὁ γὰρ μυελὸς κατὰ τὴν ῥάχιν ὢν, ὑγρασίαν πολλὴν παρέχει. ιε Διὰ τί ἐφ' ἃ κατακείμεθα, οὐχ ἱδροῦμεν; ἢ ὅτι θερμὸς γίνεται ὁ τόπος ᾧ ἁπτόμεθα, κωλύει διιέναι τὸ ἵδρωμα· ἀναξηραίνει γὰρ αὐτόν· ἔτι δὲ πιλοῦται· θλιβόμενον δὲ διαχεῖται τὸ αἷμα· οὗ συμβαίνοντος, καταψύχεται μᾶλλον. σημεῖον δὲ ἡ νάρκη· κατάψυξις γάρ ἐστι τὸ πάθος, καὶ γίνεται ἐκ θλίψεως, ἢ πληγῆς. ις Διὰ τί οἱ καθεύδοντες μᾶλλον ἱδροῦσιν; ἢ διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν; ἀθροιζόμενον γὰρ τὸ θερμὸν ἐντὸς, ἐξελαύνει τὸ ὑγρόν. Infr. 28.

ιζ Διὰ τί τὸ πρόσωπον μάλιστα ἱδροῦσιν, ἀσαρκότατον ὄν; ἢ ὅτι εὐίδρωτα ὅσα * ἔφυγρα καὶ ἀραιά, ἡ δὲ κεφαλὴ τοιαύτη. ὑγρότητα γὰρ οἰκείαν ἔχει πλείστην. δηλοῦσι δὲ αἱ φλέβες τείνουσαι ἐντεῦθεν, καὶ οἱ κατάρροι ἐξ αὐτῆς, καὶ ὁ ἐγκέφαλος ὑγρὸς, καὶ οἱ πόροι πολλοί. σημεῖον δὲ αἱ τρίχες, ὅτι πολλοὶ οἱ πόροι εἰσὶ, διαφαίνοντες ἔξω. οὐκ ἄνω ἐκ τῶν κάτω ὁ ἱδρὼς, ἀλλ' ἐκ τῆς κεφαλῆς γίνεται. διὸ [καὶ] ἱδροῦσι καὶ πρῶτον καὶ μάλιστα τὸ μέτωπον· ὑπόκειται γὰρ πρῶτον. τὸ δὲ ὑγρὸν, κάτω ῥεῖ, ἀλλ' οὐκ ἄνω. ιη Διὰ τί οἱ ἱδροῦντες, ἐὰν ψυχθῶσιν ἢ ὕδατι ἢ πνεύματι, ναυτιῶσι; πότερον τὸ ὑγρὸν ψυχθὲν ἔστη ἀθρόον, ἔμπροσθεν οὐκ ἠρεμοῦν διὰ τὸ ῥεῖν; * ἢ καὶ τὸ πνεῦμα διιὸν ἔξω, γινόμενον ἱδρὼς, διὰ τὴν ψύξιν, τοῦτο * ἔσω ψυχθὲν πρὶν ἐξελθεῖν, ὑγρὸν ἐγένετο, καὶ προσπεσὸν ποιεῖ τὴν ναυτίαν; ιθ Διὰ τί ποτε ἐκ τῶν ποδῶν καὶ τῆς κεφαλῆς, μάλιστα ἱδρῶτες γίνονται θερμαινομένων; ἢ ὅτι τὸ θερμαινόμενον ἐφέλκει ἐφ' ἑαυτὸ τὸ ὑγρὸν, τὸ δὲ ὑγρὸν οὐκ ἔχει ὅπη καταναλίσκηται, διὰ τὸ εἶναι τοὺς τόπους τούτους ὀστώδεις; ἐκπίπτει οὖν ἔξω.

κ Διὰ τί οἱ πονοῦντες, ὅτε παύονται, ἱδροῦσιν; ἔδει γὰρ, εἴπερ ὁ πόνος αἴτιος, ὅτε πονοῦσι. πότερον ὅτι πονούντων μὲν, ὑπὸ τοῦ πνεύματος αἱ φλέβες ἐμφυσώμεναι, τοὺς πόρους συμμεμυκέναι ποιοῦσι· παυσαμένων δὲ, στομίζουσιν· ὥστε δὴ εὐρυτέρων γινομένων τῶν πόρων, ῥᾷον διέρχεται τὸ ὑγρόν. ἢ ὅτι πονούντων μὲν, ἀποκρίνει ἡ κίνησις ἐκ τοῦ συμπεφυκότος ὑγροῦ πνεῦμα, καὶ διὰ θερμότητα τὴν ἀπὸ τῆς κινήσεως, γίνεται τὸ ὑγρὸν πνεῦμα ἐπιπολῆς· ὅταν δὲ παύσωνται πονοῦντες, ἅμα καὶ ἡ θερμότης λήγει, καὶ ἐκ τοῦ πνεύματος πυκνουμένου, ὑγρότης γίνεται, ὁ καλούμενος ἱδρώς; Inf. cad. 23.

* κ. τὸ νῶτον
Infr. 36. 2.
* ἤ. ὑγρὰ
* Gaz. οὕτω πν.
* γρ. ἔσωθεν

Infr. ead. 33.

κα Πότερον δεῖ μᾶλλον τοῦ θέρους παρασκευάζειν τὸ ἱδροῦν, ἢ τοῦ χειμῶνος; ἢ ὅτι μᾶλλον ὑγρὰ καὶ χαλεπώτερα ἀπὸ ἐπιμελείας γίνοιντ' ἄν. ὥστε τοῦ χειμῶνος δεῖν μᾶλλον, ἢ μεγάλη ἡ μεταβολὴ, καὶ τὰ περιττώματα οὐ δύναται πέττεσθαι, πάλιν ψυχθέντος ἔτι παρὰ φύσιν τοῦ χειμῶνος. δόξειεν ἂν ἄρα ὅτι τοῦ θέρους μᾶλλον. καὶ γὰρ πάντα σήπεται μᾶλλον ἅπαντα τοῦ θέρους· διὸ τότε δεῖ ἀπαντλεῖν. διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι πάντες οὕτως ἔλεγον. κβ Διὰ τί ἀεὶ τοῦ σώματος ῥέοντος, καὶ τῆς ἀποῤῥοῆς γινομένης ἐκ τῶν περιττωμάτων, οὐ κουφίζεται τὸ σῶμα, ἐὰν μὴ ἀφιδρώσῃ; ἢ ὅτι ἐλαττόνων ἐκκρίσις. ὅταν γὰρ ἐξ ὑγροῦ μεταβάλλῃ εἰς ἀέρα, πλεῖον γίνεται ἐξ ἐλάττονος. ὅ τε γὰρ ὑγρὸν διαχεόμενον, πλείονι ὥστε πλείονι χρόνῳ ἢ ἐκεῖνος. διὰ δὲ ταῦτα, καὶ ὅτι δι' ἐλαττόνων πόρων ἢ ἐκεῖνός ἐστιν. ἔτι τὸ γλίσχρον καὶ τὸ κολλῶδες, μετὰ μὲν τοῦ ὑγροῦ ἐκκρίνεται, διὰ τὴν κατάμιξιν· μετὰ δὲ τοῦ πνεύματος, ἀδυνατεῖ. μάλιστα δὲ τοῦτ' ἐστὶ τὸ λυποῦν. διὸ καὶ οἱ ἔμετοι τῶν ἱδρώτων κουφίζουσι μᾶλλον, ὅτι συνεξάγουσι ταῦτα, ἅτε παχύτεροι καὶ σωματωδέστεροι ὄντες. καὶ ἔτι τῆς σαρκὸς πόῤῥω ὁ τόπος ἐστὶν, ἐν ᾧ τὸ γλίσχρον καὶ τὸ κολλῶδες· ὥστε ἔργον μεταστῆσαι. ἡ δὲ κοιλία ἐγγύς. ἢ γὰρ ἐν αὐτῇ ἐγγίνεται, ἢ πλησίον· διὸ καὶ δυσεξάγωγον ἄλλως.

Sup. ead. 20.

κγ Διὰ τί ἧττον ἱδροῦσιν ἐν αὐτῷ τῷ πονεῖν, ἢ ἀνέντες, ἢ ὅτι πονοῦντες μὲν, παύσαντες δὲ πεπονηκότες, πεπονήκασι; εἰκότως οὖν ἐκκρίνεται πλέον. ὅτε μὲν γὰρ γίνεται, ὅτε δὲ ἔστιν. ἢ ὅτι πονούντων μὲν, συγκλείονται τῆς σαρκὸς οἱ πόροι, διὰ τὴν κάθεξιν τοῦ πνεύματος· ὅταν δ' ἀνῶσιν, ἀνοίγονται; διὸ καὶ τὸ πνεῦμα κατέχοντες, ἧττον ἱδροῦσιν. κδ Διὰ τί ὅταν μὲν γυμνάζωνται, ὁ ἱδρὼς οὐ πλείων, καὶ ὅταν ἐν κινήσει ἦ τὸ σῶμα, ἀλλ' ὅταν παύσωνται; ἢ ὅτι ποτὲ μὲν ὥσπερ ὑπὸ τῆς χειρὸς ἢ ἄλλου τινὸς ἔστιν ὕδωρ ῥέον ἀποφράξαι πανταχόθεν συναθροιζόμενον, ὅταν δὲ ἀφεθῇ, πλέον ἢ ὅσον ἐξ ἀρχῆς. ὡς δὲ ὑπὸ τῆς χειρὸς, ἤτοι καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἔστιν ἀπολαμβάνεσθαι, ὥσπερ ἐν τῇ κλεψύδρᾳ, καὶ πάλιν περὶ τὴν κύστιν. ἀπολαμβάνεται γὰρ ὑπὸ τούτου. ὁμοίως οὖν πολλῆς κινήσεως οὔσης, τὸ πνεῦμα ἐναπολαμβάνεται· διὸ καὶ αἱ φλέβες διατείνονται. τὸ ὑγρὸν οὐ δυνάμενον ἐξιέναι ἀπολαμβανόμενον διὰ τὸ ἐξιέναι ὕστερον, ὅταν ἀνῇ τὸ πνεῦμα, ἀθρόον ἐξέρχεσθαι. κε Διὰ τί ὅταν πίωσιν, ἧττον ἱδροῦσιν ἐπιφαγόντες; ἢ διότι τὰ σιτία ἐπισπᾶται τὴν ὑγρότητα, καθάπερ οἱ σπόγγοι ἐμπεσόντων; ἔστι δὲ κωλύσαι τὴν ὁρμὴν οὐ μικρὰ μερὶς, ὥσπερ ἐν τοῖς ῥεύμασι τὸ ἐπιπλεῖν τοῖς πόροις, καταλαβοῦσαν τὴν ἔξοδον.

Mox 31.

κς Διὰ τί οἱ ἀγωνιῶντες ἱδροῦσι τοὺς πόδας, τὸ δὲ πρόσωπον οὔ; μᾶλλον γὰρ εὔλογον, ὅταν πᾶν ἱδρώῃ τὸ σῶμα, τότε μᾶλλον καὶ τοὺς πόδας. ψυχρότατος γὰρ ὁ τόπος· διὸ καὶ ἥκιστα ἱδροῦσι. καὶ οἱ ἰατροὶ ἐν ταῖς ἀρρωστίαις μάλιστα περιστέλλειν τοὺς πόδας κελεύουσιν, ὅτι εὔψυκτοί εἰσιν. ὅτι ἀρχὴν μάλιστα ῥίγους ποιοῦσι καὶ τῷ ἄλλῳ σώματι. ἢ ὅτι καὶ ἡ ἀγωνία ἐστὶ θερμότητος μετάστασις.

A 21 Verum per æſtatem potiùs, an per hyemem ſudor mouendus ſit? an tunc opportunè ſudatur, cum humidiora corpora ſunt, neglectáque difficiliora redduntur? Igitur per hyemem potiùs conuenit. An magna per id tempus mutatio ſit, nec excrementa concoqui poſſint, cùm cœlum contra naturam frigeat? Igitur per æſtatem potiùs mouendum, quippe cùm humores per æſtatem potiùs omnes putreſcere ſoleant: quapropter exhauriendum tunc eſt, vt etiam veteres omnes authores hac eadem de cauſa cenſent.

22 Quare cùm corpus aſſiduè fluat, effluxúſque ipſe de excrementis proueniat, corpus leuari non poſſit, niſi ſudauerit: an quia minùs excernitur, B quàm ſatis ſit? Cùm enim ex humore mutatur in aërem, plus de minori exiſtat, neceſſe eſt. Humor enim quicunque, copioſius, cùm ſe diſſerit, redundat, diutiúſque ob eam rem profectò excernitur. Lenta item glutinoſáque excrementa, vt cum humore propter miſtionem excerni poſſunt, ita cum ſpiritu nequeunt: quæ quidem res maximè officere poteſt. Hinc etiam vomitus magis quàm ſudores, corpora leuant, quoniam ea ipſa excrementa educunt, vt qui craſſiores corpulentioreſque ſint: atque cùm carni quidem procul is locus ſit, qui lentam illam glutinoſamque materiam continet: itaque non ſine magno negotio dimouendi datur facultas. Venter C autem è vicino eſt: aut enim in eo conſiſtit, aut prope. Quo fit vt difficilè queant aliter educi.

23 Cur minus inter laborandum ſudamus, quàm cùm relaxati labore quieſcimus: an quoniam cum facimus, laboramus, cum fecimus, laborauimus: Igitur plus tunc ratione excernitur. Alterum enim fieri eſt, alterum eſſe. an quia cum laboramus, carnis foramina retento ſpiritu obſerantur: cum autem relaxauimus, aperiuntur? quo fit etiam, vt ſpiritu retento minus ſudare poſſimus. 24 Quamobrem non in currendo, agitandóque corpus, ſed poſtea quàm ceſſatum eſt, plus ſudoris euadat? an ſicus quemadmodum manu, vel aliquo ducens, vndique D aqua obſtruſa ſe colligit, relaxátque, demum copioſior profluit, quàm antè: ſic etiam inhiberi eodem à ſpiritu poteſt, vt in vaſe, cui nomen clepſydra, atque etiam in veſica? Coercetur enim, detineturque intus humor à ſpiritu. Pari igitur ratione, cùm corpora motu vehementiori cieantur, ſpiritus intus circumuertitur, coercetúrque: itaque venæ etiam diſtenduntur, ac intumeſcunt, cùm humor ſe educere nequeat. Quod cum vniuerſus coerceatur, ſpiritu poſtrelaxato, vniuerſus erumpat neceſſe eſt.

25 Cur ſi quis cum biberit, cibum ſumat, minus ſudet: an quoniam cibus ingeſtus, humorem attrahit, quaſi ſpongia? Eſt enim non parum, rei E impetum retorſiſſe, quod vel fluentorum conſtat argumento: ita enim cibo quoque ingeſto, meatus apprehendiſſe plurimum valet. 26 Cur trepidantes pedibus ſudamus, non facie? Rationabilius enim tunc pedibus quoque ſudetur, cum corpore toto ſudamus: locus hic enim frigidiſſimus eſt, quamobrem pedes minimè ſolent ſudare. Et quidem medici in aduerſis valetudinibus pedes potiſſimum operiendos præcipiunt, quoniam frigus hi quàm facillimè ſentiunt: itaque rigoris initium reliquo etiam corpori expeditè committunt. An quòd trepidatio non caloris de ſummis locis ad ima tranſitio eſt,

(vt accidit in metu, ex quo alui etiam metuentium ſæpe funduntur) ſed eius incrementum potius caloris accedit, vt in ira: quippe cùm ira feruor cordi ſuffuſi ſanguinis ſit, & trepidans ipſe non metu refrigerationeque ſit ita affectus, ſed membri ipſius affectione. 27 Cur iidem facie non ſudant, ſed erubeſcunt? An quoniam amplius incaleſcunt, itaque faciem calor aſſiccat errans per ſumma: Pedum tamen humorem propterea liquefacit, quòd vt minor eſt, quàm vt exiccet, ſic maior inſito præconditoque calore naturali eſt, vt ſudorem ciere poſſit. 28 Cur dormientes, quàm vigilantes, ſudare magis ſolemus? An quòd ſudoris origo intrinſecus eſt, interna autem calidiora habemus: ergo calor intimus humorem diffundens intimum, educit? An humoris aliquid ſemper à corpore effluit, ſed latet, quia nihil ſolidum eſt, cui humor occurrens ſe colligat? Argumentum cur ita ſit, quòd partes cauiores aſſiduè ſudant. 29 Cur in caldariis tum magis ſudamus, cùm tempus frigidum eſt? An quoniam calor propter frigoris obſiſtentiam foras euadere non poteſt, arcetur enim: verùm intus ſe peruoluens ac inſidens, humorem ſoluit interiorem, ſudorémque ex eo producit? 30 Cur ſudor vtilior eſt, qui corpore nudo currenti prodierit, etiam ſi minor ſit, quàm qui ſub veſte ſe prompſerit? An quòd laboraſſe, quàm non laboraſſe, melius eſſe perpetuum eſt: & ſudor verò, quem labor præſtiterit, eo melior eſt, qui ſine labore proueniſſet, & qui maiori cum labore melior, quàm qui cum minori? Maiori autem cum labore is eſt, qui nudo corpore currenti prodierit. Nam niſi admodum curſum intenderit, ſudare non poterit, qui nudus eſt. Veſtitus contrà, celeriter ſudat, etiam ſi parum ſe concitarit, propter veſtis teporem. Et verò coloratiores redduntur, qui nudi curſum æſtiuo tempore agitant, quàm qui cum veſte: quia vt omnes, qui loca libera apertioráque incolunt, melius colorantur, quàm qui impedita, & ſilentia tenent: ſic etiam ſe ipſo quiſque coloratior eſt, cùm veluti ſpiritui afflanti placidè patet, quàm cùm perſtrictus obductúſque à calore nimio angitur. Quod certè iis accidit magis qui veſtiti percurrunt. Hinc etiam fit vt qui nimis dormiunt, minùs colore hilarentur, quàm qui ſe modicè ſomno recreant. Nam dormiens quoque ipſe adſtringitur, & propemodum ſtrangulatur. 31 Cur pedes in trepidatione ſudant, & non facies, cùm in muneribus vitæ omnibus, vt facie maximè, ſic pedibus minimè ſudemus? An quia trepidatio metus quidam ſuper re inchoanda eſt, metus autem refrigeratio partis ſuperioris eſt? Quamobrem facie quoque pallent, qui trepidant: pedibus item ſolicitantur, & palpitant: ſic enim trepidantes homines faciunt, ſeſeque quodam modo exercent: quapropter ea ratione, parte ſudare ſolent, qua laborant. Manus etiam ſolent perfricare, & ſe modò inflectunt, modò extendunt, etiam ſæpe exiliunt: neque etiam vnquam quieſcunt, ſunt enim exciti propenſique ad negotium, quoniam calor eorum ſe collegerit in pectoris loco, qui corpulentior eſt. Quamobrem vndique cùm eo ipſo calore, tum ſanguine turgeſcente efficitur, vt motu vario crebróque agitetur.

(ὥσπερ ἐν τῷ φόβῳ ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης εἰς τοὺς κάτω τόπους καὶ αἱ κοιλίαι λύονται τῶν φοβουμένων) ἀλλ' αὐξήσεως θερμοῦ, ὥσπερ ἐν τῷ θυμῷ· καὶ γὰρ ὁ θυμὸς ζέσις τοῦ θερμοῦ ἐστι τοῦ περὶ τὴν καρδίαν· καὶ ὁ ἀγωνιῶν, οὐ διὰ φόβον καὶ διὰ ψύξιν πάσχει, ἀλλὰ διὰ τὸ * μέλλον. κζ Διὰ τί τὸ πρόσωπον ἐξερυθριῶσι, οὐχ ἱδροῦσι δέ; ἢ διὰ τὸ μᾶλλον θερμαίνεσθαι; ὥστε τὸ μὲν ἐν τῷ προσώπῳ ὑγρὸν ξηραίνει ἡ θερμότης ἐπιπολάζουσα, τὸ δὲ ἐν τοῖς ποσὶ συντήκει, διὰ τὸ ἐλάττω μὲν εἶναι, πλείω δὲ τῆς ἐμφύτου καὶ προϋπαρχούσης; κη Διὰ τί καθεύδοντες ἱδροῦσι μᾶλλον ἢ ἐγρηγορότες; ἢ ὅτι ἔσωθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἱδρῶτος, θερμότερα δὲ τὰ ἐντὸς, ὥστε καὶ ἐκθλίβει διαχέουσα ἡ ἐντὸς θερμότης, ὃ ἐντὸς ὑγρόν; ἢ ὅτι ἀεί τι ἀποῤῥεῖ τοῦ σώματος, ἀλλὰ διὰ τὸ μικρὸν εἶναι, πρὸς ὃ προσπίπτον ἀλισθήσεται, ἄδηλόν ἐστι; σημεῖον δέ· τὰ γὰρ κοῖλα τοῦ σώματος ἀεὶ ἱδροῖ. κθ Διὰ τί ἐν τοῖς πυριατηρίοις μᾶλλον ἱδροῦσιν, ὅταν ᾖ ψῦχος; ἢ ὅτι τὸ θερμὸν οὐ βαδίζει ἔξω, διὰ τὴν * τοῦ ψύχους περίστασιν (κωλύεται γὰρ ὑπὸ τούτου) ἀλλ' ἐντὸς κατειλούμενον καὶ μένον, διαλύει τὸ ἐν βάθει ὑγρὸν, καὶ ἱδρῶτα ποιεῖ ἐξ αὐτοῦ; λ Διὰ τί ὠφελιμώτερός ἐστιν ὁ ἱδρὼς, κἂν ἐλάττων ἐπέλθῃ, ὁ γυμνοῦ ἐξάξαντος δρόμον, ἢ ὁ ἐν ἱματίῳ; ἢ ὅτι τὸ μὲν πονεῖν, τοῦ μὴ πονεῖν βέλτιον ἐστι καθόλου· καὶ ὁ ἱδρὼς δὲ ὁ μετὰ πόνου, [τοῦ ἄνευ πόνου βελτίων ἐστί· καὶ ὁ μᾶλλον δὲ μετὰ πόνου,] τοῦ ἧττον, βελτίων. μᾶλλον δ' ἐστὶ μετὰ πόνου, ὁ γυμνοῦ ἐξάξαντος γενόμενος. ἐὰν γὰρ μὴ πολλὴν συντονίαν ἐξάξῃ, οὐ δύναται ἱδρῶσαι, γυμνὸς ὤν· ἐν ἱματίῳ γὰρ κἂν πάνυ μετρίως ἐξάξῃ, ταχὺ ἱδροῖ, διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἱματίου ἀλέαν. καὶ εὐχρούστεροι δὲ γίνονται οἱ γυμνοὶ τρέχοντες τοῦ θέρους τῶν ἐν ἱματίοις, ὅτι ὥσπερ ἅπαντες οἱ ἐν τοῖς εὐπνουστέροις τόποις οἰκοῦντες, εὐχρούστεροί εἰσι τῶν ἐν τοῖς καταπεπνιγμένοις οἰκούντων, οὕτω καὶ αὐτὸς αὑτοῦ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ὥσπερ ἐν εὐπνοίᾳ ᾖ, τότε εὐχρούστερός ἐστιν, ἢ ὅταν καταπεπνιγμένος ἢ κατακεκλεισμένος ὑπὸ τῆς ἀλέας πολλῆς· ὃ συμβαίνει μᾶλλον τῷ ἐν ἱματίῳ τρέχοντι. διὰ ταὐτὸ δὲ καὶ οἱ πολλὴν χρόνον καθεύδοντες, * εὐχρούστεροί εἰσι τῶν μέτριον χρόνον καθευδόντων. καταπέπνικται γὰρ καὶ ὁ καθεύδων. λα Διὰ τί οἱ ἀγωνιῶντες ἱδροῦσι τοὺς πόδας, τὸ δὲ πρόσωπον οὔ, ἐν τῷ ἄλλῳ βίῳ ἱδρούντων ἡμῶν μάλιστα μὲν τὸ πρόσωπον, ἥκιστα δὲ τοὺς πόδας; ἢ ὅτι ἡ ἀγωνία, φόβος τίς ἐστι πρὸς ἀρχὴν ἔργου· ὁ δὲ φόβος, κατάψυξις τῶν ἄνω. διὸ καὶ ὠχριῶσι τὰ πρόσωπα οἱ ἀγωνιῶντες, κινοῦνται δὲ καὶ σκαίρουσι τοῖς ποσί· ποιοῦσι γὰρ τοῦτο οἱ ἀγωνιῶντες, καὶ καθάπερ γυμνάζονται· * ὅθεν εἰκότως ἱδροῦσι ταύτῃ, ᾗ πονοῦσι· καὶ τρίβουσι δὲ τὰς χεῖρας καὶ συγκάμπτουσι, καὶ ἐκτείνονται, καὶ ἐξάλλονται, καὶ οὐδέποτε ἠρεμοῦσιν. ὁρμητικοὶ γάρ εἰσι πρὸς τὸ ἔργον, διὰ τὸ θερμὸν αὐτῶν ἠθροῖσθαι εἰς τὸν περὶ τὸ στῆθος τόπον, ὄντα εὐσωματώδεστερον. ὅθεν πάντως διὰ ζέοντος αὐτοῦ τε καὶ τοῦ αἵματος, συμβαίνει ποικίλην καὶ πυκνὴν γίνεσθαι κίνησιν.

* Gaza μέλλειν. F. μένειν sic Sylb.

Sup. 16.

* κ. τὸ ψύχους.

* G. ἀχρούστεροι Sylb.

Sup. 26.

* κ. ὅθεν.

μάλιστα δ' ἱδροῦσι τοὺς πόδας, ὅτι οὗτοι μὲν συνεχῶς πονοῦσι· τὰ δ' ἄλλα μέρη τοῦ σώματος, ἀναπαύσεως τυγχάνει ταῖς τῶν σχημάτων καὶ κινήσεων μεταβολαῖς.

Suprà 11. λβ Διὰ τί ἐν ταῖς πυριατηρίοις οὐχ ἁθρόου τοῦ πυρὸς ὄντος, μᾶλλον ἱδροῦσιν, οὔτ' ἐλάττονος ἀεὶ γινομένου, ἀλλὰ πλείονος; ἐπεισφερομένου γὰρ, ἐν τοῖς πυριατηρίοις μᾶλλον ἱδροῦσιν, ἢ εἰ ἀπ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοσοῦτον εἴη τὸ πῦρ. ἢ τὸ μὲν πολὺ, ἐκ πρώτης ξηραῖνον τὴν ἐπιπολῆς σάρκα, καὶ δέρμα ποιεῖ καὶ ὀστρακοῖ· γενομένη δὲ τοιαύτη, πήξει τοὺς ἱδρῶτας. τὸ δ' ὀλίγον, μᾶλλον τὴν σάρκα ἀνίει, αὐτήν τε ἀραιοῖ, καὶ τὰ ἐντὸς καθάπερ ὀργᾷν ποιεῖ πρὸς τὴν διάκρισιν καὶ διαχώρησιν. ἤδη δ' ἐχούσης αὐτῆς, ἐπεισενεχθὲν πλέον πῦρ, καὶ εἰσδυόμενον εἰς βάθος τῆς σαρκὸς δι' ἀραιότητα, ἐξατμίζει τε τὰ προμαλαχθέντα ὑγρὰ, καὶ τὰ λεπτὰ αὐτῶν ἀποκρῖνον, ἐξάγει μετὰ τοῦ πνεύματος.

Sup. 11. λγ Πότερον δεῖ μᾶλλον τοῦ θέρους προσεκβιάζειν τὸ ἱδροῦν, ἢ τοῦ χειμῶνος; ἢ τοῦ μὲν χειμῶνος συστελλόμενον ἐντὸς τὸ θερμὸν, ἐκπέττει καὶ πνευματοῖ τὰ ἐν ἡμῖν ὑγρά· διὸ πάντων αὐτῶν, ἢ τῶν πλείστων ἀναλισκομένων, οὐδὲν δεῖται συγγενοῦς ἀποκρίσεως. τοῦ δὲ θέρους δι' ἀραιότητα τῆς σαρκὸς ἐκπίπτοντος τοῦ θερμοῦ, ἧττον πέττεται τὰ ἐν ἡμῖν ὑγρά· διὸ δεῖται ἀπαντλήσεως. ἐμμείναντα γὰρ διὰ τὴν ὥραν, σήπεται καὶ νοσοποιεῖ. σήπεται γὰρ πᾶν τὸ σηπόμενον ὑπ' ἀλλοτρίου θερμοῦ, ὑπὸ δὲ τοῦ οἰκείου πέττεται. ἐν μὲν οὖν τῷ θέρει τὸ ἀλλότριον ἰσχύει. διὸ σήπεται [πάντα] μᾶλλον ἐν αὐτῷ· ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, τὸ οἰκεῖον· διὸ οὐ σήπει ὁ χειμών. λδ Διὰ τί τῶν ἱδρώτων γινομένων ὑπὸ τῆς ἐντὸς θερμασίας ἢ ὑπὸ τῆς ἐκτὸς προσπιπτούσης, πρὸς ἐνίων ἱδρώτων φρίττομεν; ἢ διότι ὑπὸ μὲν τῆς ἐντὸς θερμασίας ὅταν ἐκπίπτωσιν ἐκ πολλοῦ τόπου εἰς ὀλίγον, συστελλομένης πρὸς τὴν περιοχὴν παντελῶς τοῦ θερμοῦ, παρεξόδους ἀποφράττουσιν, εἶτα ἡ φρίκη ἐγγίνεται, ἐπὶ τῆς σαρκὸς παντελῶς διαβρόχου γινομένης καὶ τοῦ θερμοῦ ἐξιόντος. ἡ δὲ ἐκτὸς θερμασία προσπίπτουσα, ἀραιοῖ τὰ χρῶτα πρῶτον· εἶτα τὸ ἐντὸς τῆς φύσεως θερμὸν ἀποκεκινημένον, τὴν φρίκην ἐποίησεν. λε Διὰ τί τῶν ἱδρώτων οἱ θερμοὶ κρίνονται βελτίους εἶναι τῶν ψυχρῶν; ἢ ὅτι πᾶς μὲν ἱδρὼς, περιττώματός τινος ἔκκρισίς ἐστιν, εἰκὸς δὲ τὸ μὲν ὀλίγον περίττωμα ἐκθερμαίνεσθαι, τὸ δὲ πλεῖον, μὴ ὁμοίως· ὥστε ὁ ψυχρὸς ἱδρὼς, πολλοῦ περιττώματος ἂν εἴη σημεῖον. διὸ καὶ μακροτέρας τὰς νόσους ποιεῖ.

*γρ. διὰ θερμασίας Sup. cap. 9. λς Διὰ τί τῶν ἱδρώτων * διὰ θερμασίαν γινομένων, πρὸς τὸ πολὺ πῦρ ἧττον ἱδροῦμεν; ἢ διότι ἤτοι σφόδρα θερμαινομένου τοῦ σώματος, εἰς πνεύματα ὑγρὰ διαλύεται, ἢ ἐκπίπτοντος τοῦ ὑγροῦ καὶ ταχὺ ξηραινομένου, τὴν αἴσθησιν οὐ λαμβανόμεθα;

Deest aliquid. λζ Διὰ τί τοῦ ἡλίου μᾶλλον θερμαίνοντος, ἐὰν μηδὲν περίβλημα ἔχωμεν, * ἱδροῦντες γίνονται τοῖς ἱματίοις περιβεβλημένοις; καὶ περὶ τούτου ταὐτὸ ἐροῦμεν τῷ προτέρῳ.

*γρ. ὀξεῖαι Infr. 5. 41. λη Διὰ τί αἱ * ὀξεῖαι κινήσεις μᾶλλον θερμαίνειν δοκοῦσι, τῶν δὲ νωθεστέρων ἧττον, αἱ πρὸς τὸ σιμὸν πορεῖαι νωθέστεραι οὖσαι, ἱδρῶτάς τε μᾶλλον ἐκκινοῦσι, καὶ τὸ πνεῦμα * περιΐστησιν, ὡς θερμαίνουσαι μᾶλλον τῶν καταντῶν; *γρ. περιϊστᾶσι

Sed pedibus maximè inſudat, quoniam pedes perpetuo tenentur labore, cum cæteræ corporis partes quietem aliquam conſequi per ſitus mutationem motioniſque poſſint. 32 Cur in caldariis, igne neq; vniuerſo, neque decreſcente aſſiduò, ſed per incrementa continua oblato, magis ſudatur? Plus enim ita educitur ſudoris, quàm ſi principio ſtatim ignis tantundem affuerit. An quòd principio multum ignis adhibitum, carnem cutémque ſummam ſicciorem occupans vrit, atque in modum teſtæ indurat: quæ cum talis reddita ſit, ſudorem arcet, obtruditque? Parum autem contra carnem relaxans rarefacit, ſenſimque inteſtinum humorem excitat, vt ſecerni educique poſſit? Carne autem rara plus ignis adhibitum, & corporis ima facilè ſubiens, humores iam inde præmollitos in vaporem conuertit, partéſque eorum prætenues ſecernens educit cum ſpiritu? 33 Vtrum per æſtatem potius, an per hyemem ſudor mouendus ſit? An hyeme calor intus ſe contrahens concoquit, extenuatque in ſpiritum humores interiores: quod cum omnes, aut certè maxima pars, conſumantur, nullam ſui excretionem admonent faciendam. At in æſtate, cum per raram ſolutamque carnem calor euadat, humores minus concoqui poſſunt inteſtini. Qua de cauſa exhauriendum omnino eſt: quoniam ſi permanſerint, temporis eius qualitate putreſcent, morboſque contrahent. Putreſcit enim quodque externo calore: nam vt ſuo quodque calore concoquitur, ſic externo putreſcit. Igitur per æſtatē externus præualet calor: ex quo fit vt quæuis in æſtate putredinē ſentiant. Per hyemē verò, quia calor ſuus ille, ac domeſticus dominatur, hinc tempus hoc minimè creare putredinem poteſt.

34 Quam ob cauſam cùm ſudor calore, vel interno vel externo fieri ſoleat, euenit vt horror nōnullis ſudorib. poſſit excitari? An quoniam ſudor, qui ex calore prodit interno, ſe ſcilicet de loco amplo in breuem (corporis dico ambitum) contrahente, primum caloris meatus, & circuitus patefacit: deinde horror carne iam madefacta ex toto, caloréque exeunte citatur? Calor autem, qui extrinſecus mouet, primum ſumma corporis aperit, rareſacitque: tum calor naturæ internus profluens excitare horrorē poteſt. 35 Cur calidi ſudores frigidis meliores habentur? An quòd omnis ſudor excrementi cuiuſdam ſecretio eſt? Parum autem excrementi amplius incaleſcere conſentaneum eſt: plus autem non æquè, ſed minus. Itaque ſudor frigidus excrementi multi indicium eſſe poteſt: quocirca morbos quoque is facit longiores. 36 Cur minus ad ignem multum ſudamus, cum tamen præ calore ſudor omnis moueri ſoleat? An quoniam humor, aut corpore vehementer calente in ſpiritum diſſoluitur humidum, aut cum prouenerit, adeò citò calore nimio exiccatur, vt ſenſus ſudoris multi eripi poſſit? 37 Cur ad Solem acrius calefacientem corpora, quæ nullo indumento teguntur, nihil penè ſudant: quæ autem ſatis veſte intecta ſunt, copioſiſſimè ſudant? Eandem de hoc etiam, quam de ſuperiori, cauſam reddendam cenſemus. 38 Quam ob cauſam, cùm motus acuti magis, hebetes minus calefacere poſſe videantur, ingreſſus tamen per accliuia, qui hebetiores ſunt, magis mouent ſudorem, proſiſtuntque ſpiritum, quaſi amplius calefaciant, quàm decliues?

An quòd graui cuique, vt ferri deorſum ſecundùm naturam eſt, ſic ferri ſurſum contra naturam eſt? Itaque caloris natura, quæ noſtra prouehit corpora, vt nihil per decliue laborat, ſic per accliue preſſa onere nititur, acriúſque ob eiuſmodi motum incaleſcit, & ſudorem mouet, & ſpiritum profiſtit. Quinetiam corporis varius inflexus nonnihil afferre cauſæ poteſt vt directa ſpirandi reciprocatio auferatur. 39. Qua de cauſa cùm ſudor moueri ſoleat, quo magis quis ſe operuerit, non ij ſudant qui veſtem plurimam admiſerunt? Eadem etiam de hoc ratio, quæ priùs, reddenda eſt.

40 Quam ob cauſam cùm corpora ſicciora magis per æſtatem quàm hyberno tempore ſint, ſudori magis in æſtate pateamus? An quòd per æſtatem propter corporum laxitatem non multus naturæ calor continetur: humoréſque proinde reſoluere in ſpiritum poteſt? Per hyemem autem parte exteriori denſata corporum, calor frequens naturæ coërcitus, humorem minimè in ſpiritum reſolui patitur. Adhæc, æſtate humoris multum haurimus, hyeme autem è contrario agitur.

41 Cur ſudores qui corpori bene valenti ſponte prouenerint, iis deteriores habentur, quos labores citarint? An quòd labores excreſcentem humorem exhaurientes, carnem efficiunt ſicciorem, vt cauernæ foraminum ſanitati ſint opportunæ, & per caloris tranſmiſſionem fieri nulla poſſit obſeptio, ſiue oppilatio. Sudores autem ſpontini appellati, qui ex neceſſitate oriuntur, cùm ſcilicet foraminibus naturæ ab immodico humore confuſis, calor non omnino occupatur, ac vincitur, ſed repugnare adhuc extrudereque humorem poteſt: hi rectè pro ſignis morbi habentur futuri. Nam etiam calor ipſe à largiori humore, quàm qui modicus ſecundùm naturam ſit, hebetatur: & caro plenè madeſcẽs peſſimum ad ſecundam valetudinem concipit habitum. 42 Cur tempore hyberno minùs oriuntur ſudores, nec nos per id tempus ſudandum æquè cenſemus, quamuis corpora humidiora tum conſtent? An minùs ſudamus quoniam humores per hyemem concreti coactique ſunt vehementer: quare minus diſſolui tum queunt? Sudandum autem minimè per hyemem cenſemus, quia corporis eiuſmodi diſpoſitio ſalubris eſt. Qui autem mouet ſudorem, labefactat confunditque habitum corporis, atque etiam laxiorem, quàm conueniat, eundem habitum reddens, ſimul & intimum calorem educit diminuitque, vt non æquè gelido cœlo poſſit reſiſtere: & humor externus expeditiùs ſe corporibus inſerit, cum laxiora iam foramina propter ſudationem habeantur.

Eorum quæ ad vini potum, & vinolentiam, pertinent, Sectio tertia, cuius quæſtiones XXXIIII.

QVam ob cauſam vinum cum calidum ſit, vinolenti non calent, ſed frigent, & dolore laterum cæteriſque huiuſmodi vitiis excipiuntur? An quòd multum humoris, cum refrigeratum eſt, multum frigoris concipit, ita vt calorẽm ſuperet naturalem? Fit enim ſimile intrinſecus carni, vt ſi veſtis nimio madefacta humore, rigorem proinde acris frigoris admittat.

ἢ ὅτι τοῖς βαρέσιν εἰς τὸ κάτω φέρεσθαι κατὰ φύσιν ἐστίν, εἰς δὲ τὸ ἄνω παρὰ φύσιν; ἡ δὲ τοῦ θερμοῦ φύσις ἡ φέρουσα ἡμᾶς, πρὸς μὲν τὰ κατάντη οὐδὲν συμπονεῖ, πρὸς δὲ τὰ ἄναντα * φορτίζουσα διατελεῖ. ὥστε διὰ μὲν τὴν τοιαύτην κίνησιν ἐκθερμαίνεται μᾶλλον, καὶ τοὺς ἱδρῶτας ἐκκρίνει, καὶ τὸ πνεῦμα περιίστησι. συμβάλλεται δέ τι ἐν ταῖς πορείαις, καὶ ἡ τοῦ σώματος σύγκαμψις, πρὸς τὸ μὴ εὐθυπορεῖν τὸ πνεῦμα περιιστᾶσα. (* ἢ φερομένη)

λθ. Διὰ τί τῶν ἱδρώτων γινομένων, ὅσῳ ἂν ἐπιβάλληταί τις μᾶλλον, οὐχ οἱ πλεῖστα τῶν ἱματίων ἐπιβεβλημένοι ἱδροῦσι; καὶ περὶ τούτου ταὐτὰ εἰρήσθω τῷ * ἐπάνω. (Eadẽ. 36. & 37.)

μ. * Διὰ τί τῶν σωμάτων ξηροτέρων ὄντων τοῦ θέρους ἢ τοῦ χειμῶνος, ἱδρωτικωτέρως διακείμεθα τοῦ θέρους; ἢ ὅτι τοῦ μὲν θέρους ἀραιῶν τῶν σωμάτων ὄντων, τὸ τῆς φύσεως θερμὸν οὐ πολὺ κατέχεται, διαλύει δ' οὖν τὰ ὑγρὰ εἰς πνεῦμα. τοῦ δὲ χειμῶνος πεπυκνωμένων ἐκτὸς τῶν σωμάτων, πολὺ κατεχόμενον τὸ τῆς φύσεως θερμὸν, εἰς πνεῦμα οὐ διαλύει τὸ ὑγρόν. ἔτι δὲ καὶ τοῦ μὲν θέρους πολὺ προσφερόμεθα τὸ ὑγρὸν, τοῦ χειμῶνος δὲ τοὐναντίον. (Eadem. 42.)

μα. Διὰ τί οἱ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γινόμενοι τοῖς ὑγιαίνουσιν ἱδρῶτες, φαυλότεροι δοκοῦσιν εἶναι τῶν ἀπὸ τῶν πόνων; ἢ ὅτι οἱ μὲν πόνοι ἀποντλοῦντες ἀεὶ τὸ περιττεῦον ὑγρὸν, ξηροτέραν τὴν σάρκα παρασκευάζουσιν· ὥστε τὰς κοιλίας τῶν πόρων ὑγιεινὰς εἶναι, καὶ τῇ τοῦ θερμοῦ * ἠπιότητι μηδεμίαν ἔμφραξιν γίνεσθαι; οἱ δ' αὐτομάτῳ μὲν προσαγορευόμενοι ἱδρῶτες, γινόμενοι δ' ἐξ ἀνάγκης, ὅταν ὑπὸ πλείονος * ὑγρασίας συγχεομένων τῶν τῆς φύσεως πόρων, * τὰ θερμὰ μὴ παντελῶς καταλαμβάνηται, ἀλλ' ἔτι ἀπομάχεσθαι καὶ ἐκκρίνειν αὐτὸ δύνηται, εὐλόγως νόσου σημεῖα φαίνεται. τότε γὰρ ὑπὸ πλείονος * ὑγρασίας ἢ τῆς συμμέτρου κατὰ φύσιν ψύχεται, ἥ τε σὰρξ διάβροχος γινομένη, τὴν κακίστην πρὸς ὑγίειαν διάθεσιν λαμβάνει. (* γρ. διαπνοῇ; * γρ. ἐργασίας; * γρ. τὸ θερμὸν; * γρ. ἐργασίας)

μβ. * Διὰ τί τοῦ χειμῶνος ἱδρῶτες ἧττον γίνονται, καὶ ἡμᾶς οὐχ ὁμοίως παρασκευάζειν βουλόμεθα, ὑγροτέρων ὄντων τῶν σωμάτων τοῦ χειμῶνος; ἢ ἧττον μὲν ἱδροῦμεν, ὅτι τὰ ὑγρὰ τοῦ χειμῶνος πέπηγε καὶ συνέστηκε σφόδρα; * δυσλυτώτερα εἶναι. οὐχ ὑπολαμβάνομεν δὲ δεῖν ἱδρωτοποιεῖσθαι τοῦ χειμῶνος, διότι ἡ τοιαύτη διάθεσις ὑγιεινή· ὁ δὲ τοὺς ἱδρῶτας ἐμποιῶν, τήκει καὶ συγχεῖ τὴν ἕξιν· ἔτι τε καὶ ἀραιοτέραν τοῦ προσήκοντος ἐμποιῶν, τό, τε ἐντὸς θερμὸν ἀποκρίνων, ἔλαττον ποιεῖ· ὥστε μὴ ὁμοίως δύνασθαι τῷ περιέχοντι ψυχρῷ ἀντιτετάχθαι· τό, τε ἐκτὸς ὑγρὸν ῥᾳδιέστερον παρεμπεσεῖται τοῖς σώμασιν, ἀραιῶν τῶν πόρων διὰ τὰς ἱδρωτοποιίας [ὄντων]. (Eadem. 40.; * κ. δυσδιαλυτώτερα)

Ὅσα περὶ οἰνοποσίας καὶ μέθης. γ.

Διὰ τί οἱ μεθύοντες, θερμοῦ ὄντος τοῦ οἴνου, ῥιγηλοί εἰσι, καὶ τάχιστα ἁλίσκονται ὑπὸ πλευρίτιδος καὶ τῶν τοιούτων; ἢ διότι πολὺ ὑγρὸν ἐὰν ψυχθῇ, πολὺ ψυχρὸν γίνεται· ὥστε κρατεῖν τῆς φυσικῆς θερμότητος· τὸ γὰρ ὅμοιον ὥσπερ ἂν εἰ ἐσθὴς βεβρεγμένη εἴη ὑγρῷ ψυχρῷ, οὕτως ἡ σὰρξ ἔνδοθεν.

Eadem. 26.

β Διὰ τί οὐχ οἱ σφόδρα μεθύοντες παρανοοῦσιν, ἀλλ' A οἱ ἀκροθώρακες μάλιστα; ἢ ὅτι οὐδ' οὕτως ὀλίγον πεπώκασιν, ὥστε ὁμοίως ἔχειν τοῖς νήφουσιν· οὐδ' οὕτω, ὥστε διαλύεσθαι, ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολὺ πεπωκότες; ἔτι οἱ μὲν νήφοντες, μᾶλλον ὀρθῶς κρίνουσιν· οἱ δὲ σφόδρα μεθύοντες, οὐδ' ἐγχειροῦσι κρίνειν. οἱ δὲ ἀκροθώρακες, κρίνουσι μὲν, διὰ τὸ μὴ σφόδρα μεθύειν· κακῶς δὲ, διὰ τὸ μὴ νήφειν· καὶ ταχὺ τῶν μὲν καταφρονοῦσιν, ὑπὸ τῶν δὲ ὀλιγωρεῖσθαι δοκοῦσιν.

* Quid. εὐκρατέστερον ex probl. 22. infr. vide proble. 14.

γ Διὰ τί μᾶλλον κραιπαλῶσιν οἱ * ἀκρατέστερον πίνοντες, ἢ ὅλως ἄκρατον; πότερον διὰ τὴν λεπτότητα ὁ κεκραμένος μᾶλλον εἰσδύεται εἰς πλείους τόπους καὶ στενοτέρους. B ὁ δὲ ἄκρατος, ἧττον; ὥστε δυσεξαγωγότερος ὁ κεκραμένος. ἢ διότι ἐλάττω πίνουσιν ἄκρατον, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, καὶ ἀπεμοῦσι μᾶλλον; ἔτι δὲ συμπέττει τὰ λοιπά, θερμότερος ὤν, καὶ αὐτὸς αὑτόν· ὁ δὲ ὑδαρὴς, τοὐναντίον.

δ Διὰ τί τῶν οἰνοφλύγων τὸ σπέρμα, οὐ γόνιμον ὡς ἐπὶ τὸ πολύ; ἢ ὅτι ἡ κρᾶσις τοῦ σώματος ἐξύγρανται; τὰ δὲ ὑγρὰ σπέρματα οὐ γόνιμα, ἀλλὰ τὰ συνεστῶτα καὶ πάχος ἔχοντα;

ε Διὰ τί οἰνόφλυγες τρέμουσι μᾶλλον, ὅσῳ ἂν ἀκρατοποτῶσιν; ἔστι δὲ ὁ μὲν οἶνος, θερμαντικόν· ὁ δὲ τρόμος, γίνεται μάλιστα ἀπὸ ψυχροῦ· διὸ οἱ ῥιγῶντες μάλιστα τρέμουσι. πολλοῖς δ' ἤδη C χρωμένοις μόνον ἀκράτῳ τροφῆς χάριν, τρόμοι ἰσχυροὶ συνέβησαν, ὥστε ἀπορρίπτειν τοὺς * φιλοβολίτας· καὶ τῷ θερμῷ ὕδατι λουόμενοι, ἀναισθήτως εἶχον. ἢ ὅτι γίνεται μὲν ὁ τρόμος διὰ κατάψυξιν; γίνεται δὲ ἢ περιισταμένου ἐντὸς τοῦ θερμοῦ διὰ τὸ ἐκτὸς ψῦχος, οἷον τοῦ χειμῶνος, ἢ σβεννυμένου τοῦ κατὰ φύσιν θερμοῦ· σβεννυμένου μὲν, τῷ ἐναντίῳ, ἢ διὰ χρόνον, οἷον γῆρας· ἢ [τῇ] τοῦ ἀλλοτρίου θερμοῦ ὑπερβολῇ, ὃ συμβαίνει τοῖς ἐν τῷ ἡλίῳ ἢ πυρὶ καιομένοις; συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ τοῖς τῷ ἀκράτῳ οἴνῳ χρωμένοις. ὢν γὰρ θερμός τις, ὅταν ὑπερτείνηται δυνάμει τῇ τοῦ σώματος οἰκείᾳ θερμότητι μιγνύμενος, ἀποσβέννυσιν αὐτό. σβεσθέντος δὲ καὶ D ψυχθέντος τοῦ σώματος, συμβαίνει τοὺς τρόμους γίνεσθαι. ἔστι δὲ καὶ πάντα τὰ εἰρημένα [ἄλλον τρόπον καταψύξεως.] ἀναιρεθείσης δὲ τῆς ὕλης, ᾗ τὸ θερμὸν ἑκάστῳ τρέφεται, συμβαίνει καὶ τὸ θερμὸν φθείρεσθαι. τοῦτο δὲ ἐπὶ [μὲν] τῶν ἀψύχων, ἐπὶ τοῦ λύχνου ἐστὶ φανερόν (τοῦ γὰρ ἐλαίου ἀνηλωθέντος, συμβαίνει σβέννυσθαι τὸ φῶς) ἐπὶ δὲ τῶν ἐμψύχων, τό, τε γῆρας ταὐτὸ ποιεῖ τοῦτο, καὶ τῶν νόσων αἱ μακραὶ καὶ συντηκτικαί. ἀναιρουμένης γὰρ ἢ λεπτυνομένης τῆς τοῦ θερμοῦ τροφῆς, ἐκλύειν αὐτὸ συμβαίνει. ὑγρῷ μὲν γὰρ τρέφεται τὸ θερμόν· τούτῳ δὲ οὐ τῷ τυχόντι, ἀλλὰ λείῳ καὶ πλείονι. E διὸ τοῖς νοσοῦσι τὰς εἰρημένας νόσους καὶ πρεσβυτέροις, φθειρομένου τοῦ τοιούτου καὶ ἀλλοιουμένου (δριμὺ γὰρ καὶ αὐχμηρὸν ἀντὶ λείου καὶ λιπαροῦ γίνεται) συμβαίνει ἐκλείπειν αὐτό. σημεῖον δὲ τῶν εἰρημένων ἐστὶν αἱ γινόμεναι βοήθειαι, τοῖς μαρασμῷ τὸν βίον ἐκλείπουσιν. ὅτι γὰρ ἂν ἐπιστάξῃ τις αὐτοῖς τῶν τροφῶν ὑγρόν, πάλιν ἀναφέρεσθαι συμβαίνει. τὸ δὲ ἐπίλοιπον αὐτῶν, ὡς τῇ τοῦ τοιούτου ἐκλείψει γινομένης τῆς διαλύσεως. ἔοικε δὲ, τοῖς ἀκρατοποτοῦσι τοῦτ' εἶναι αἴτιον.

* κ. φιλοβόλτας. G. θυλέοντας. vt infr. 26.

A 2 Qua de cauſa, non qui vehementer, ſed qui leuiter ſe ebriauerunt, delirant? An quòd neque tam parum biberunt, vt ſimiles ſobriis ſint: neque adeò multum, vt ſoluantur, & langueant, quomodo efficiuntur, qui multum hauſerint? Adde quòd ſobrij ratione iudicant penitus, temulenti ne tentant quidem aliquid iudicare. Leuiter ebriati iudicant, quoniam quidem vino non penitus detinentur: ſed prauè id faciunt, quia ſobrij non ſunt. Quo fit vt mox & contemnant alios, & contemni ab aliis ſe ipſi exiſtiment. 3 Cur magis crapulam ſentiunt, qui dilutiuſculum bibunt, quàm qui merum ex toto? Vtrùm ſuæ tenuitatis cauſa vinum temperatum, expeditiùs loca plura anguſtio- B ráque ſubeat, intemperatum autem minùs facere id poſſit: itaque difficiliùs educi poteſt, quod dilutum eſt? An quòd merum minùs bibitur, vtpote quod multum bibi non poſſit, magiſque vomitu reiicitur? Adhæc, merum, vt cætera concoquit, quia calidius eſt, ita etiam ſe ipſum conſumit, diluto autem illo è contrario agitur? 4 Cur ſemen genitale ebrioſorum magna ex parte infœcundum? An quòd habitus corporis eorum præhumidus eſt, ſemen autem non quod humidum, ſed quod conſtat, craſſúmque eſt, hoc vim obtinet procreandi? 5 Cur ebrioſi tremunt, & eo magis, quo liberaliùs merum hauſerint? Abſurdum enim id eſſe videri poterit, quandoquidem vinum C calefaciendi vim habeat, & tremor ex frigore præcipuè ſoleat prouenire: itaque qui rigent, maximè tremunt. Sed tamen multi cùm mero tantùm cibi gratia vterentur, tremores vehementes adeò exceperunt, vt homines prementes reiicerent, & aqua perfuſi calida, nihil ſentirent. An quòd tremor tum oritur, cùm corpus admodum friget: ſcilicet aut calore intus circumſiſtente ob externi frigoris violentiam, vt hyberno tempore fit: aut naturali calore extincto, quod fieri ſolet vel qualitate contraria, vel ætate, vt ſenectute, vel externi caloris exceſſu, quod iis ſanè accidit, qui vi Solis aut ignis deuruntur? Igitur iis etiam idem obuenit, qui mero abutuntur. Vinum enim calorifi- D ca ſua facultate amplificata plus quàm vires corporis patiantur, calorem proprium corporis ſe permiſcens extinguit: quo extincto, refrigeratóque corpore, accidit vt tremores oriantur. Quinetiam præter omnes refrigerandi modos, quos præpoſuimus, ille quoque notatur, vt deleta materia, qua quiſque calor ſuſtentatur, & alitur, calor etiam ipſe deleatur. Quod lucerna inter res inanimatas demonſtrat, quippe quæ dempto oleo, lumen amittere cogatur. Senectus verò in animatorum genere illud idem efficit, & morbus longus diutino conſumptu corpus in tabem redigens: alimento nanque deleto, vel extenuato, caloris, euenit vt calor etiam ipſe deficiat. Calor E enim humore alitur, non tamen quolibet humore, ſed læui, & copioſo. Quamobrem tum iis qui à prædictis tenentur vitiis, tum ætate prouectis, exoleſcente alteraſcentéque tali humoris genere (fit enim pro læui & pingui, acre & ſiccum) euenit vt calor ipſe deficiat. Patent hæc argumento auxiliorum quæ iis impendimus, qui ob marcorem è vita abeunt: fit enim vt eorum virtus vitietur, cùm aliquid nutrientis humoris inſtillatum eſt, vtpote cùm eiuſmodi humoris defectu, reſolutio illa eueniat. Mero igitur hominibus deditis, cauſæ id eſſe videtur.

Vinum etenim calidum, corporis caliditati naturali coniunctum, efficacius porrò, quæ calor proprius ſibi ſubdita pro alimento obtinet, conſumit. Vnde fit vt alios ex his aqua intercus premat, alios fluxio, alios alia deiectio, & pleraque alia vitia eiuſdem alui exerceant. Nam & reliqui humores acerbi ineptique remanent: & qui liquidi extrinſecus aduenerunt, craſſari ob imbecillitatem caloris proprij nequeunt. Calor autem ipſe imbecillus proptérea manet, quoniam materia, qua contineri adhuc poteſt, imbecilla eſt: quomodo ignis, quem arundo reddiderit: hic enim propter materiæ imbecillitatem, infirmior eſt, quàm qui à ligno præſtatur. 6 Cur vinolenti, cùm vinum calidum ſit, rigere tamen ſolent, citiſſimeque laterum dolore, cæteriſque huiuſcemodi vitiis excipiuntur? An quòd multum humidum, cùm refrigeratum eſt, in multum frigidum ſe conuertit, ita vt calorem ſuperet naturalem: quæ autem ſunt humidiora, eadem omnia naturæ calidiora occurrunt? Argumentum, quòd rebus externis caleſcimus, non humeſcimus. Verùm ſi minùs calida quàm humida ſint, accedet profectò, vt ſuam caliditatem potiùs quàm humiditatem amittant. Humore igitur frigido remanente, non ſine cauſa vinolenti ampliùs rigent, & vitia rigoris propria patiuntur. 7 Cur pueri cùm natura ſint calida, vinoſi non ſint, cùm Scythas, & viros robuſtos, qui certè omnes habitu ſunt calidiori, conſtet eſſe vinoſos? An quòd viri non calidi ſolùm, ſed etiam ſicci ſunt: virilis etenim habitus talis eſt: pueri calidi ſunt, & humidi. Vinoſitas autem humoris cuiuſdam libido eſt, itaque humiditas facit vt pueri minùs ſitiant. Cupiditas quippe non niſi indigentia ſiue deſiderium quoddam eſt. 8 Cur temulenti aquas ſalſas vitioſaſque magis ſentimus, ſobrij minùs? An quòd ſuum quodque à ſuo nihil afficitur, ſimiléque indomitum à ſuo ſimili perſiſtit. Contraria verò à contrariis potiùs ſentiuntur? Vinolentus itaque, quod dulces intra ſe continet humores (nam vini naturam talem eſſe videmus) hinc vitioſi ſaporis ſentiens magis eſt. Sobrius autem, quòd acres ſalſóſque habet, ſaporem eundem percipere non poteſt. Admiſſo itaque cibo excrementitij redundant illi, & fluitant, vt & ipſi à ſuis ſimilibus affici nequeant, & hominem ſenſus huiuſcemodi reddant expertem. 9 Cur grauiter à vino detentis, omnia circumferri videantur, iamque inter initia ebrietatis res ſemotas cernere nequeunt? Itaque indicium hinc vinolentiæ nonnulli deducunt. An quia conſpectus frequenter à calore vini compellitur, atque commouetur? Nihil verò intereſt conſpectus moueatur, an res conſpectui obuia. Fit enim ratione vtralibet, vt id, quod modò dixi, videatur. Et cùm propinquis etiam in rebus conſpectum vinolentorum falli eueniat, multo magis idem in remotis accidat conſentaneum eſt: quamobrem illas videre penitus nequeunt, propinquas autem aſpicere quidem poſſunt, ſed non quo ſunt poſita loco. Circumferri autem tantum, non etiam prope procúlque viciſſim agitari videntur, quoniam procul ob circularem mouendi rationem conſpectus nequeat progredi: haud enim facile eſt, contraria ſimul agitari. Appetitio autem, quæ profluit ad elongatiora, vehementior eſt: circularis verò, figura, quam nomen ipſum declarat, continetur. Propè igitur, ac procul viciſſim conſpectus deferri ea de cauſa non poteſt: & ſi ita feratur, rem tamen eandem contingere non queat,

ὁ γὰρ θερμὸς ὁ οἶνος μετὰ τῆς φύσει ὑπαρχούσης θερμότητος, μᾶλλον ἀναλίσκει τὰ ἐν τῷ σώματι ὑπάρχοντα ἐφόδια τοῦ οἰκείου θερμοῦ. διὸ συμβαίνει τοῖς μὲν ὑδρωπικοῖς αὐτῶν γίνεσθαι· τοῖς δὲ, ῥευματικοῖς· τοῖς δὲ, εἰς τὴν κοιλίαν. τά τε γὰρ λοιπὰ ὑγρὰ ἄπεπτα, δριμέα ἐστί· καὶ τὰ εἰσιόντα δι' ἀσθένειαν τοῦ οἰκείου θερμοῦ ἁπαλὰ ὄντα, οὐ παχύνεται. ἀσθενὲς δέ ἐστι τὸ θερμὸν, τῷ τὴν ὕλην εἶναι τοιαύτην ἐν ᾗ ἔτι σώζεται, καθάπερ τὸ καλάμινον πῦρ. καὶ γὰρ τοῦτο διὰ τὴν τῆς ὕλης ἀσθένειαν, ἀσθενέστερόν ἐστι τοῦ ξυλίνου. ϛ Διὰ τί οἱ μεθύοντες, θερμοῦ ὄντος τοῦ οἴνου, ῥιγηλοί εἰσι, καὶ τάχιστα ὑπὸ πλευρίτιδος ἁλίσκονται, καὶ τῶν τοιούτων νόσων; ἢ ὅτι τὸ πολὺ ὑγρὸν ἐὰν ψυχθῇ, πολὺ ψυχρὸν γίνεται, ὥστε κρατεῖν τῆς φυσικῆς θερμότητος; πάντα δὲ τὰ ὑγρότερα, θερμότερά ἐστι τὴν φύσιν. σημεῖον δέ· θερμαίνεται μὲν γὰρ τοῖς ἐκτὸς, ὑγραίνεται δὲ οὔ. εἰ δὴ ἧττόν ἐστι θερμὰ, καὶ ἀπολείπει, δῆλον ὅτι θᾶττον αὐτὰ ἡ θερμότης ἢ ὑγρότης. ὥστε λειφθέντων ψυχρῶν ὑγρῶν, εἰκότως ῥιγοῦσί τε μᾶλλον οἱ μεθύοντες, καὶ τὰ τῆς ῥίγους οἰκεῖα πάσχουσι πάθη. ζ Διὰ τί οἱ μὲν παῖδες, θερμοὶ ὄντες, οὐ φίλοινοί εἰσι; Σκύθαι δὲ, καὶ οἱ ἄνδρες οἱ ἀνδρεῖοι, θερμοὶ ὄντες, φίλοινοι; ἢ ὅτι οἱ μὲν, θερμοὶ ὄντες, καὶ ξηροί; ἡ γὰρ τοῦ ἀνδρὸς ἕξις τοιαύτη. οἱ δὲ παῖδες, ὑγροὶ καὶ θερμοί. ἡ δὲ φιλοποσία ἐστὶν ἐπιθυμία ὑγροῦ τινός. ἡ οὖν ὑγρότης κωλύει διψητικοὺς εἶναι τοὺς παῖδας. ἔνδεια γάρ τις ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία.

η Διὰ τί μεθύοντες μᾶλλον διαισθανόμεθα τῶν ἁλυκῶν καὶ τὰ μοχθηρὰ ὕδατα, νήφοντες δὲ, ἧττον; ἢ ὅτι τὸ οἰκεῖον ὑπὸ τοῦ οἰκείου ἐστὶν ἀπαθὲς, καὶ τὸ ὁμοίως διακείμενον, τὰ δὲ ἐναντία, τῶν ἐναντίων ἐστὶν αἰσθητικώτερα; ὁ μὲν οὖν μεθύων, γλυκεῖς ἐν αὑτῷ χυμοὺς ἔχει, (τοιοῦτο γὰρ ὁ οἶνος δοκεῖ) καὶ τῶν φαύλων χυμῶν αἰσθητικώτερός ἐστιν. ὁ δὲ νήφων, δριμεῖς καὶ ἁλυκοὺς τῆς τροφῆς οὔσης πεπεμμένης, οἱ περιττωματικοὶ ἐπιπολάζουσιν. οὗτοι τοίνυν εἰσὶν ἀπαθεῖς ὑπὸ τῶν ὁμοίων, καὶ τὸν ἔχοντα ποιοῦσιν. Inf. 19. θ Διὰ τί τοῖς μεθύουσι σφόδρα, κύκλῳ πάντα φαίνεται φέρεσθαι· καὶ ἤδη ἁπτομένης τῆς μέθης, ἀθρεῖν τὰ πόρρω οὐ δύναται; διὸ καὶ σημεῖον τῆς μέθης αὐτὸ ποιοῦνταί τινες. ἢ ὅτι κινεῖται ὑπὸ τῆς θερμότητος τοῦ οἴνου ἡ ὄψις πυκνάκις; διαφέρει δὲ οὐδὲν τὴν ὄψιν κινεῖν, ἢ τὸ ὁρώμενον. ταὐτὸ γὰρ ποιεῖ, πρὸς τὸ φαίνεσθαι τὰ εἰρημένα. ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τὰ πλησίον ὄντα διαψεύδεσθαι τὴν ὄψιν συμβαίνει τῶν μεθυόντων, καὶ περὶ τὰ πόρρω μᾶλλον εἰκὸς ταῦτα πάσχειν. διόπερ ἐκεῖνα μὲν ὅλως οὐχ ὁρῶνται, τὰ δ' ἐγγὺς οὐχ ἐν ᾧ τόπῳ ἐστὶν, ὁρᾶν. κύκλῳ δὲ φαίνεται φέρεσθαι, καὶ οὐκ ἐγγὺς καὶ πόρρω, ὅτι εἰς μὲν τὸ πόρρω, διά τε τὴν κύκλῳ κίνησιν, ἀδυνατωτέρα ἐστὶ φέρεσθαι ἡ ὄψις. ἅμα γὰρ τἀναντία ποιεῖν οὐ ῥᾴδιον. ἔστι δὲ ἡ μὲν πόρρω ἐπιθυμία, σφοδρά· ἡ δὲ κύκλῳ, ἐν ᾧ τοὔνομα σημαίνει, * σχήματι. διά τε οὖν τὰ εἰρημένα, πόρρω οὐ φέρεται· καὶ εἰ φέροιτο τὸ ἐγγὺς καὶ πόρρω, οὐ καὶ ταὐτὸ ὁρᾶν. Infr. 20.

* κινήματι.

ἀπολείπει γὰρ αὖ ἐν θατέρῳ χρόνῳ αὐτὴ τὸ ὁρώμενον ἐν ταὐτῷ τόπῳ· ἀπολείπουσα δὲ, οὐκ αὖ ὁρᾷ. κύκλῳ δὲ φέρεται, διὰ τὸ ὑπάρχον σχῆμα τῆς ὄψεως. ἔστι γὰρ κῶνος, οὗ ἡ βάσις κύκλος, ἐν ᾧ κινουμένη, ὁρᾷ μὲν τοῦτο, διὰ τὸ μηδέποτε ἀπολείπειν αὐτό. διέψευσται δὲ τῷ τόπῳ, διὰ τὸ μὴ τὴν αὐτὴν ὄψιν ἐπιβάλλειν ἐπ' αὐτό. ταὐτὸν γὰρ ἂν ἦν· ἢ τοῦτο πρὸς τὴν ὄψιν κινεῖν, ἢ τὴν ὄψιν πρὸς τοῦτο.

Infrà 30. ι Διὰ τί τοῖς μεθύουσιν ἐνίοτε πολλὰ φαίνεται τὸ ἓν ὁρῶσιν; ἢ καθάπερ εἴρηται, κινουμένης τῆς ὄψεως, συμβαίνει μηθένα χρόνον τὴν αὐτὴν ἐπὶ ταὐτοῦ ἠρεμεῖν ὄψιν; τὸ δὲ ἐν ταὐτῷ χρόνῳ ἑτέρως ὁρώμενον, ὀψιαίτερον εἶναι δοκεῖ. ἀφῇ γὰρ ὄψεως ὁρᾶται τὸ ὁρώμενον· ἅπτεσθαι δὲ πλείοσιν ἅμα τοῦ αὐτοῦ, ἀδύνατον. ὄντος δὲ ἀναισθήτου τοῦ μεταξὺ χρόνου, [ἐν ᾧ ἡ ὄψις ἥπτετο, καὶ παρήλλαττε τὸ ὁρώμενον] εἷς εἶναι δοκεῖ χρόνος, ἐν ᾧ τε ἧπται καὶ παρήλλαχεν· ὥστ' ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ταὐτοῦ πλειόνων ἁπτομένων ὄψεων, πλείω δοκεῖ εἶναι τὰ ὁρώμενα; διὰ τὸ ταῦτα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀδύνατον εἶναι ἅπτεσθαι.

ια Διὰ τί οἱ μεθύοντες ἀφροδισιάζειν ἀδύνατοί εἰσι; ἢ ὅτι δεῖ τινα τόπον ἐκθερμανθῆναι μᾶλλον τοῦ ἄλλου σώματος; τοῦτο δὲ ποιεῖν, διὰ τὸ πλῆθος τῆς ἐν ὅλῳ τῷ σώματι θερμασίας, ἀδυνατοῦσιν. ἀποσβέννυται γὰρ τὸ ὑπὸ τῆς κινήσεως θερμὸν γινόμενον ὑπὸ τοῦ περιέχοντος μᾶλλον, ὅτι πολύ ἐστιν ἐν αὐτοῖς τὸ ὑγρὸν καὶ ἄπεπτον. ἔτι δὲ τὸ σπέρμα ἐκ τροφῆς. τροφὴ δὲ πᾶσα πέπτεται· ἧς πληρωθέντες, ὁρμητικοί εἰσι πρὸς τὰ ἀφροδίσια. διὸ καὶ κελεύουσί τινες πρὸς τὴν πρᾶξιν τὴν τοιαύτην, ἀριστᾶν μὲν πολὺ, δειπνεῖν δὲ ὀλίγον, ἵνα ᾖ αὖθις ἐλάττω τὰ ἄπεπτα τῶν πεπεμμένων.

ιβ Διὰ τί ὁ γλυκὺς καὶ ἄκρατος καὶ ὁ κυκεὼν μεταξὺ * διαπινόμενοι ἐν τοῖς πότοις, νήφειν ποιοῦσι; καὶ διὰ τί ἧττον μεθύσκονται ταῖς μεγάλαις κωθωνιζόμενοι; ἢ πάντων τὸ αὐτὸ αἴτιόν ἐστιν, ἡ περίκρουσις τοῦ ἐπιπολῆς θερμοῦ; τὸ γὰρ μεθύειν ἐστὶν, ὅταν ᾖ τὸ θερμὸν [ἐν] τοῖς περὶ τὴν κεφαλὴν τόποις.

* γρ. διαπινόμενος

ιγ Διὰ τί τοῦ γλυκέος ἐπιπολαστικοῦ ὄντος, ἐάν τις μεθύων ἤδη ἐπιπίῃ γλυκὺ, * καταπέπτεται ὁ ἐνυπάρχων οἶνος, καὶ ἧττον ἐνοχλεῖ; ἢ ὅτι τὸ μὲν γλυκὺ λεαντικόν τί ἐστι καὶ γλίσχρον (ἐμφράττει οὖν τοὺς πόρους) τὸ δὲ αὐστηρὸν, τραχυντικόν. καὶ τὸ μὲν, εὔπεπτον ποιεῖ τῷ θερμῷ τὴν ἀναφοράν· ὁ δὲ γλυκὺς, στέγει αὐτὸ, τοὺς πόρους ἐμφράττων. ὅτι δὲ τῶν ἄνω θερμανθέντων ἐστὶν ἡ μέθη, εἴρηται. ἔτι δὲ ὁ μὲν γλυκὺς, ἄοδμος· ὁ δὲ αὐστηρὸς, εὐ. ὀσμὴ δὲ πᾶσα βαρύνει κεφαλήν. Sup. 3.

* γρ. πέπτεται

ιδ Διὰ τί ἀπὸ τοῦ κεκραμένου μὲν, ἀκρατεστέρου δὲ, ἕωθεν μᾶλλον πονοῦσι τὴν κεφαλὴν, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀκράτου; ἢ ὅτι ὁ μὲν ἄκρατος, παχυμερὴς ὤν, εἰς τοὺς περὶ τὴν κεφαλὴν πόρους στενοὺς ὄντας, αὐτὸς μὲν οὐκ εἰσπίπτει· ἡ δὲ δύναμις αὐτοῦ, ἡ ὀσμὴ καὶ θερμότης· ὁ δὲ κεκραμένος, μικτεὶς λεπτὸς τῷ ὕδατι, αὐτὸς εἰσδύεται; ἔχων δὲ σῶμα, καὶ τῆς δυνάμεως πολὺ τῆς τοῦ ἀκράτου, δυσπεπτότερός ἐστι. τά τε γὰρ ὑγρὰ [πάντων] δυσπεπτότατα, καὶ τὰ σώματα τῶν ἐν αὐτοῖς δυνάμεων.

quippe qui vice alterutra temporis eodem in loco rem, quam intuetur, relinquat, cúmque reliquerit, intueri non poſſit. circulo autem ſuæ figuræ cauſa videtur. Eſt enim conus, cuius baſis circulus eſt, in quo ſe agitans ipſe conſpectus, rem quidem percipit eandem, quia nunquam ſibi rem ſubiectam deſerit. Fallitur tamen in loco, quia non eodem intuiturem contingit: nihil enim intereſt, vtrum res ad aſpectum an ad rem aſpectus moueatur.

10 Cur vinolentis res vna, plures interdùm eſſe videatur? An quia (vt dictum eſt) iam aſpectus, cùm commoueatur, euenit vt nullo tempore idem viſus in eodem quieſcat. Quod autem eodem tempore variè cernitur, id ſeriùs occurriſſe videri poteſt. Quod enim cernitur non niſi conſpectus tactione ſentitur: Fieri autē non poteſt vt idem pluribus ſimul attingatur. Quòd cùm nullū ſenſum admittat id tempus quod interpoſitum tempori diſtinguat, quo rem conſpectus attingit, & quo repetit, efficitur hinc vt tempus vnum eſſe videatur, quo attingitur, quóque repetitur. Itaque cùm plures aſpectus rem eandem attingant eodem tempore, plura eſſe videtur, quod vnum conſpectui ſubiacet: quoniam fieri non poteſt vt res eadem modo eodem attingatur.

11 Cur vinolenti concumbere nequeant? An quoniam pars quædam magis caleat, quàm reliquum corpus, oportet, quod in his fieri non poteſt, ob nimium totius corporis feruorem: extinguitur enim calor motionis internæ obtentu caloris occupantis, quoniam multum in his ineſt, quod humidum crudúmque officiat. Adhæc ſemen à cibo proficiſci neceſſe eſt: cibus autē omnis concoquitur, quo ſatiati ad Venerem planè incitamur. Vnde hac de re plerique prandere largè, cœnare parcè præcipiunt, vt cruda inſint, quàm concocta pauciora.

12 Cur ſi quis vinum dulce, ac merum aut cyceonem inter potandum hauſerit, ſobrius perſiſtere poſſit? & cur minus ebriantur, qui calice amplo fœcundóque hauriunt? an omnium eadem illa ratio eſt, quòd ſuperficialis calor ita ſupprimitur? Vinolentia enim tum oritur, cùm calor ſedem capitis totam occupauit.

13 Quam ob cauſam cum vinum dulce aptum ſit fluitare, ſi quis temulentus dulce ſuperadmiſit, hauſtum vinum concoquitur, minúſque infeſtat? An quia vinum dulce lene ac lentum eſt, itaque foramina obfarcit, atque interſepit: auſterum contra, exaſperans, rigidum eſt: facilem item aſcenſum calori hoc præſtat, dulce autem obſtruſu foraminum calorem arcet, ac inhibet. Vinolentiam verò parte concalefacta ſuperna oriri dictum iam eſt. Addo etiam, quòd vinum dulce inodorum, auſterum autem odorum eſt: odor autem omnis caput tentat, & ingrauat.

14 Cur à vino diluto, meraciùs tamen, caput poſtridie magis dolemus, quàm mero. An merum, quia craſſius eſt, foramina capitis anguſta ſubire ipſum non poteſt, ſed vim ſuam, atque odorem, & calorem tantùm tranſmittit? Dilutum autem illud, quoniam per aquæ admiſtionem tenuius factum eſt, facilè ipſum ſubit, ac penetrat? cùm tamen partem corpulentiæ, facultatiſque meri non mediocrem adhuc retineat, concoctu difficilius eſt: nam & humida, omnium difficillima concoqui, & corpora longè peruicaciora, quàm facultates eorum, perſiſtere nouimus.

15 Cur

15 Cur inexercitati magis quàm exercitati, ad vinolentiam vſque potare, & vino faciliùs ſolui poſſunt? An quoniam qui excrementa humoréſque in ſe continent, vrinam copioſè profundunt: quod facit, vt plus bibi, & leuari faciliùs poſſit, quoniam non multum vinoſi humoris in ventre remaneat? Atqui inexercitati, humidi ſunt, excrementiſque redundant. Exercitati contrà, ſicci ſiticuloſique, vt vini humor ſeſe totum inſinuare corporibus poſſit. Statim igitur hic vini impetus vrinam retractat, & poſt, humor hic in corpore inſidens, grauitatem creare nimirum poteſt.

16 Cur vinum aliquos retardos, alios ſuperbos reddit, atque inſanibundos? Contrario enim adfectu id agitur, quandoquidem alteri magis, alteri minùs moueantur. an (vt Chæremon ait) *vinum ſeſe pro moribus vtentium applicat?* Contraria igitur reddit, non quæ eadem ſed quæ ſunt diſſimilia: vt ignis alia exiccat, alia humefacit, ſed non eadem: & quidem glaciem liquefacit, ſalem indurat. Nam & vinum vt quod ſuapte natura humidum ſit, homines tardiores incendit, redditque mobiliores: contrà, mobiliores diſſoluit, atque retardat. Vnde pleroſque melancholicos penitus reſolui labique in crapulis nouimus. Vt enim balneum corpora perſtricta duráque relaxat, agilioráque facit, humida verò & mobilia diſſoluit, atque infirmat: ſic vinum quaſi interna hominis diluens, ita afficere poteſt.

17 Quid eſt cur braſſica ſedet crapulam? an quòd ſuccum dulcem, diſcutientémque obtinet? Vnde medici eam aluo infundunt: frigida autem ipſa eſt. Argumentum, quòd ad alui vehementes deiectiones medici ea vtuntur, excocta in plenum, & ſuo callo purgata, refrigeratáque. Fit igitur detentis à crapula, vt eius ſuccus humores in aluum detrahat, qui vinoſi crudique tenentur, & ipſa ſupra in ventriculo remanens corpus refrigeret: quo fit vt tenues humores ad veſicam labantur. Quod cùm humor vtrinque educatur, corpúſque refrigeretur, rectè liberari à crapula poſſint. Vinum enim humidum, atque calidum eſt. Euenit ad hæc, vt cùm humores deorſum ſe trahunt, atque excernunt, flatum etiam ſecum deducant: qui, ſi per vinum liceat, in caput ſe efferens grauitatem creat, & crapulam: ſin autem deorſum ſe vertit, corpúſque ob cauſam prædictam refrigeratum eſt, dolor crapulæ omnis tollitur. Eſt enim crapula feruor quidam, & deſinens inflammatio, quæ plus conflictat, quàm temulentia, quòd mentem illa quatit, & alienat, crapula autem mente ſibi conſtante, dolorem admouet. Vt etiam qui febre vrgente ludunt potius, quàm dolent: iidem vbi leuati malo fuere, atque ad ſe rediere, indolere occipiunt. Hoc enim idem in crapula quoque, & in temulentia euenire ſolitum eſt.

18 Cur vinum dilutiùs temperatum vomitum magis quàm merum, quàm aqua, prouocat? an quòd ea maximè vomitum mouent, quæ innatare ſolita, quæque inſuauia faſtidioſáque ſunt? Vinum autem reprimendi vim obtinet: aqua tenuis, nec inſuauis eſt. Quòd igitur tenuis eſt, citò pro ſui tenuitate deſcendit: quòd non inſuauis, ſtomachum non perturbat. Vinum autem nimis dilutum, nec ita tenue eſt, vt perfluere poſſit celeriter: & faſtidioſum eſt, quod parum obtinet vini:

ιε Διὰ τί μᾶλλον δύνανται πίνειν εἰς μέθην οἱ ἀγύμναστοι τῶν γεγυμνασμένων, καὶ ῥᾷον ἀπαλλάττουσιν; ἢ ὅτι [οἱ] ἔχοντες περίττωμα καὶ ὑγρὸν ἐν αὑτοῖς, οὐρητικοὶ γίνονται· ὅπερ ποιεῖ δύνασθαι πίνειν, καὶ ὕστερον κούφως ἔχειν, διὰ τὸ μὴ ἐμμένειν πολὺ ὑγρὸν οἰνῶδες; οἱ μὲν οὖν ἀγύμναστοι, ὑγροὶ καὶ περιττωματικοί εἰσιν· οἱ δὲ γεγυμνασμένοι, ξηροί· ὥστ' εἰς τὸ σῶμα τούτοις ἡ ὑγρότης ἡ οἰνηρὰ ἀφικνεῖται. εὐθύς τε οὖν ἀνέσπασται ἡ οὔρησις ἢ φορὰ αὕτη· καὶ ὕστερον ἐμμένον τὸ ὑγρὸν τοῦτο ἐν τῷ σώματι, βάρος ποιεῖ. ιϛ Διὰ τί ὁ οἶνος καὶ τετυφωμένους ποιεῖ καὶ μανικούς; ἐναντία γὰρ ἡ διάθεσις· ὁ μὲν γὰρ, μᾶλλον ἐν κινήσει· ὁ δὲ, ἧττον. ἢ ὥσπερ Χαιρήμων εἶπε, Τῶν χρωμένων γὰρ τοῖς τρόποις κεράννυται. τἀναντία οὖν ποιεῖ, οὐ ταὐτά, ἀλλὰ τὰ μὴ ὁμοίως ἔχοντα· ὥσπερ καὶ τὸ πῦρ, τὰ μὲν ξηραίνει, τὰ δὲ ὑγραίνει, ἀλλ' οὐ ταὐτά· καὶ τήκει τὸν κρύσταλλον, καὶ πήγνυσι τοὺς ἅλας. καὶ ὁ οἶνος (ὑγρὸς γάρ ἐστι τὴν φύσει) τοὺς μὲν βραδυτέρους ἐπιτείνει καὶ θάττους ποιεῖ, τοὺς δὲ θάττους ἐκλύει. διὸ ἔνιοι τῶν μελαγχολικῶν τῇ φύσει, ἐν ταῖς κραιπάλαις ἐκλελυμένοι γίνονται πάμπαν. ὥσπερ γὰρ τὸ λουτρὸν τοὺς μὲν συνδεδεμένους τὸ σῶμα καὶ σκληρούς, εὐκινήτους ποιεῖ, τοὺς δὲ εὐκινήτους καὶ ὑγρούς, ἐκλύει· οὕτως ὁ οἶνος, ὥσπερ λούων τὰ ἐντός, ἀπεργάζεται τοῦτο. ιζ Διὰ τί ἡ κράμβη παύει τὴν κραιπάλην; ἢ ὅτι τὸν μὲν χυλὸν γλυκὺν καὶ ῥυπτικὸν ἔχει· διὸ καὶ κλύζουσιν αὐτῷ τὴν κοιλίαν οἱ ἰατροί. αὐτὴ δέ ἐστι ψυχρά. σημεῖον δέ· πρὸς γὰρ τὰς σφοδρὰς διαρροίας χρῶνται αὐτῇ οἱ ἰατροί, ἕψοντες σφόδρα, καὶ * ἀποξυλίζοντες καὶ ψύχοντες. συμβαίνει δὴ τῶν κραιπαλώντων, τὸν μὲν χυλὸν αὐτῆς εἰς τὴν κοιλίαν κατασπᾶν τὰ ἐν αὐτοῖς ὑγρά, οἰνηρὰ καὶ ἄπεπτα ὄντα, αὐτὴν δὲ ὑπολειπομένην ἐν τῇ ἄνω κοιλίᾳ, ψύχειν τὸ σῶμα. ψυχομένου δέ, ὑγρὰ λεπτὰ συμβαίνει εἰς τὴν κύστιν φέρεσθαι. ὥστε κατ' ἀμφότερα τῶν ὑγρῶν ἐκκενουμένων διὰ τοῦ σώματος, καὶ καταψυχομένου, εἰκότως ἀκραίπαλοι γίνονται. ὁ γὰρ οἶνος ὑγρὸς καὶ θερμός ἐστιν. ἔτι δὲ συμβαίνει τῶν ὑγρῶν κατασπωμένων καὶ κενουμένων κάτω, καὶ πνεῦμα ἐπάγεσθαι αὐτοῖς· ὅπερ μένον ἀπὸ τοῦ οἴνου εἰς τὴν κεφαλὴν φερόμενον, τὸν κάρον καὶ τὴν κραιπάλην ποιεῖ· κάτω δὲ ὁρμήσαντος καὶ καταψυχομένου τοῦ σώματος διὰ τὰ εἰρημένα, λύεται [ὁ] κραιπάλης πόνος. ἔστι γὰρ ἡ κραιπάλη, ζέσις τις καὶ * φλεγμασία λήγουσα. λυπεῖ δὲ μᾶλλον τῆς μέθης, ὅτι ἐκείνη μὲν ἐξίστησιν, ἡ δὲ κραιπάλη ἐν ἑαυτοῖς οὖσι, τὸν πόνον παρέχει· καθάπερ οὖν καὶ ὑπὸ τῶν πυρετῶν οἱ λαμβανόμενοι παίζουσι μᾶλλον ἢ ἀλγοῦσι· παρ' αὑτοῖς δὲ γινόμενοι οἱ αὐτοί, κουφισθέντες τοῦ πάθους, ἀλγοῦσι. ταὐτὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς κραιπάλης καὶ ἐπὶ τῆς μέθης συμβαίνει. ιη Διὰ τί μᾶλλον ἐμετικὸν ποιεῖ ὁ ὑδαρὴς οἶνος, ἢ τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἄκρατος; ἢ ὅτι ἔμετον μάλιστα ποιεῖ τὰ ἐπιπολαστικά, καὶ ὅσα ἀηδῆ ἐστιν, ἔστι δὲ ὁ μὲν οἶνος κατακρατητικὸς, τὸ δὲ ὕδωρ λεπτὸν καὶ οὐκ ἀηδές. διὰ μὲν οὖν τὸ λεπτὸν καὶ οὐκ ἀηδὲς εἶναι, κάτω διέρχεται ταχύ· διὰ δὲ τὸ μὴ ἀηδές, οὐ ποιεῖ καρδιωγμόν. ὁ δὲ κεκραμένος λίαν, οὐκ ἔστι λεπτός, ὥστε διαρρεῖν ταχύ· διὰ δὲ τὸ μικρὸν ἔχειν οἴνου, ἀηδής ἐστι·

* Fort. ἀποχυλίζοντες, ait Sylb.

* γρ. θερμασία

ταράττει γὰρ τὴν αἴσθησιν, τὰς πλείους ἐν αὐτῇ [τὰς] κινήσεις ἐμποιοῦν, τήν τε ἀπὸ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος. αἰσθηταὶ γὰρ ἄμφω γίνονται. ὁ δὴ εὔκρατος, τὴν μὲν τοῦ ὕδατος αἴσθησιν ἀφανίζει, οἴνου δὲ μαλακοῦ ποιεῖ αἴσθησιν· διὸ ἡδέως πίνεται. ἀηδὴς δὲ ὢν ὁ ὑδαρὴς οἶνος, ἐπιπολαστικός ἐστι· τὸ δὲ τοιοῦτον, ἐμετικόν ἐστι.

Sup. 8.

ιθ Διὰ τί μεθύοντες μάλιστα διαισθανόμεθα τὰ ἁλυκὰ καὶ τὰ μοχθηρὰ ὕδατα· νήφοντες δέ, ἧττον; ἢ ὅτι τὰ λυπηρὰ μᾶλλον δῆλα τοῖς μὴ ἐπιθυμοῦσι, τοὺς δ' ἐπιθυμοῦντας* λανθάνει; * ὁ μὲν οὖν ἡδέως ἔχων, ἡδέως τῷ ἐπιθυμοῦντι ἔχει. ὁ δὲ νήφων, οὕτως ἔχει· ὁ δὲ μεθύων, πλήρης.

* γ. διαισθάνονται. Gaza legit, ὁ μὲν οὖν ἔχων τῷ μὴ ἐπιθυμοῦντι ὁμοίως διάκειται· ὁ δὲ ἀηδῶς διακείμενος, τῷ ἐπιθυμοῦντι ὁμοίως ἔχει. &c.

κ *Διὰ τί τοῖς μεθύουσι σφόδρα, κύκλῳ πάντα φαίνεται φέρεσθαι. καὶ ἤδη ἁπτομένης αὐτῆς μᾶλλον τῆς μέθης,* ἀριθμεῖν τὰ πόρρω οὐ δύνανται; διὸ καὶ σημεῖον τῆς μέθης ποιοῦνταί αὐτό τινες. ἢ ὅτι κινεῖται ὑπὸ τῆς θερμότητος τοῦ οἴνου ἡ ὄψις πολλάκις; ὥσπερ οὖν ὅταν ὑποθλίψῃ τις ὑπὸ τὸν ὀφθαλμόν, δύο φαίνεται, οὕτω καὶ τοῖς μεθύουσιν. οὐδὲν γὰρ διαφέρει, ἐὰν μὲν ὑποθλίψῃ, κινῇ δὲ τὴν ὄψιν. οὐδὲ δὴ ἔξωθεν ἢ ἔσωθεν· ἀμφοτέρως γὰρ τὸ αὐτὸ πάσχει ἡ ὄψις. ὥστε οὐ δόξει μένειν τὸ ὁρώμενον· ἔτι τὸ πόρρωθεν ἔτι μᾶλλον. ἔτι γὰρ ἧττον κρατεῖ ἀποτεινομένης τῆς ὄψεως· καὶ πλέον τὸ διάστημα ἐπὶ τῷ ἄκρῳ ποιεῖ ἡ ἐγγὺς αὐτῇ κίνησις. ἐὰν δὲ σφόδρα κινῆται, καὶ ὁμαλῶς ἄνω καὶ κάτω, ἧττον κρατήσει τῶν πόρρω. πάντα δὲ ἀποτεινόμενα, κύκλῳ φέρεται· οἷον οἰστοὶ καὶ τὰ κρεμάμενα. καὶ ἡ ὄψις οὖν δι' ἀσθένειαν ταὐτὸ πάσχει, ὥσπερ ἂν εἰ πόρρω ἐφέρετο. διαφέρει δὴ οὐδὲν τὴν ὄψιν κινεῖν, ἢ τὸ ὁρώμενον. ταὐτὸ γὰρ ποιεῖ πρὸς τὸ φαίνεσθαι.

Sylb.
Sup. 9.
Sup. ἀριθμεῖν.

κα Διὰ τί ὅταν ἀθρόως πίνωσι, ξηρότεραι αἱ κοιλίαι γίνονται, * ὅτε δεῖ ὑγραίνεσθαι μᾶλλον ὑπὸ τοῦ πλείονος; ἢ ὅτι τοῦ μὲν πολλοῦ καὶ ἀθρόου, οὐ κρατεῖ ἡ κοιλία, ἀλλ' εἰς τὸν αὐτὸν ἔρχεται τόπον ἀπαθές; ἔστι δὲ ὑγροῦ τόπος ἀπέπτου ἡ κύστις. τοῦ δὲ ὀλίγου κρατεῖ καὶ πέττει. ὥστε μένον, ὑγραίνει.

Sylb. ἔτι ἰδεῖν

κβ Διὰ τί μᾶλλον κραιπαλῶσιν οἱ εὔκρατον πίνοντες, ἢ οἱ ἄκρατον; ἢ διὰ τὴν λεπτότητα εἰς πλείους τόπους ὁ κεκραμένος εἰσέρχεται, (καθάπερ ἐν τοῖς ἱματίοις) καὶ ἔστι δυσεξαγωγότερος; τὸ γὰρ ὕδωρ λεπτομερέστερον μέν, ἀλλ' εὐέξοδον. ἢ διότι ἔλαττον πίνουσιν ἄκρατον, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, καὶ μᾶλλον ἀπεμοῦσιν; ἔτι δὲ συμπέττει τὰ λοιπά. ταὐτὸ δέ ἐστι περίβλημα.

Sup. 3.
Gaza in quib. cod. omiſerat.

κγ Διὰ τί ὑπὸ τοῦ ἀκράτου ἀποθνήσκουσιν, ἐάν τις προεισχνάνας πολὺ πίῃ, καὶ μὴ προεισχνάναντες δὲ πολλοὶ τῶν φιλοποτῶν, ἀθρόον πολὺ * πίνοντες, ξηροὶ γίνονται; δοκεῖ γὰρ ὅ, τε οἶνος τῶν θερμῶν εἶναι τὴν φύσιν, καὶ τὸ ζῆν. τὸ δὲ ἀποθνήσκειν, κατάψυξις. ἢ ὥσπερ [τὸ] ἀπὸ τοῦ κωνείου, σβεννυμένου κατὰ μικρὸν τοῦ θερμοῦ τοῦ οἰκείου· ἀλλὰ διὰ πάντ' ἑτέρου; τὸ μὲν γὰρ τῇ ψυχρότητι πήγνυσι τὸ ὑγρὸν καὶ θερμόν· ὁ δὲ οἶνος, τῇ θερμότητι τῇ αὐτοῦ μαραίνει τὴν φυσικὴν θερμότητα. ὥσπερ οὖν ὑπὸ τοῦ πολλοῦ πυρὸς καὶ ἡλίου, τὸ ὀλίγον πῦρ ἀποσβέννυται, οὕτω ἡ ἐν τοῖς σώμασι θερμότης ὑπὸ τῆς ἐν τῷ οἴνῳ, ἐὰν ὑπερβάλλῃ.

* γ. πίνουσι

A ſenſum enim conturbat, quia plures motus in eo excitat, ſcilicet quem vinum, quemque aqua efficere poteſt: ambo enim ſentiri queunt. Quod autem fuerit modicè temperatum, id ſenſum penitus aquæ tollit, vinique mollis delinientiſque ſenſum accommodat, ex quo ſuauiter bibi poteſt. Sed cùm vinum immodicè dilutum ita inſuaue eſt, tum innatare redundareque ſolet: quod autem tale eſt, vomitum id facilè ciet.

19 Cur vinolenti aquas ſalſas, & vitioſas, melius quàm ſobrij ſentire poſſumus? An quoniam dura & triſtia certiùs ab iis ſentiuntur, qui minimè cupiunt? Latent hæc enim cupientes, & ſæpe fallunt. At verò qui lætè ſe habet, is non cupienti ſimilis eſt: qui autem in triſtitia eſt, cupientis hic gerit affectum. Sobrius autem ita ſe B habet: vinolentus contrà, ſatiatus repletúſque eſt.

20 Cur penitus vinolentis res omnes circumferri videntur, & cùm iam ampliùs vinum attingit, nequeunt, quæ procul poſita ſunt, enumerare? quocirca nonnulli hinc vinolentiæ indicium trahunt. An quia conſpectus frequenter à vini calore commouetur? Quemadmodum igitur, ſi ſub oculo preſſeris rem obiectam, geminari videbis: ſic etiam vinolentis accidere illud poteſt. Nihil enim intereſt, vtrùm ſuppreſſeris, an aſpectum commoueris, nec enim extrinſecus, an intrinſecus: idem enim obuenire vel accidere, vtraque ratione conſpectui poteſt. Itaque res obiecta minimè conſtare videbitur, atque etiam magis quæ procul abeſt: nam eo C obtinebitur minùs quo ſe longiùs aſpectus deducat. Propinquitas etiam illa mouendi, ampliùs ad extremum abſoluere interuallum poteſt. Item ſi æquabili cum vehementia ſurſum deorſúmque aſpectus ſe agitet, res minùs aſſequatur remotas neceſſe eſt. Deducta autem circumferri omnia ſolent, velut ſagittæ, & quæ appenſa demittimus. Igitur viſus quoque ſuam ob imbecillitatem, quaſi procul deferatur, idem hoc patitur: nihil autem intereſt, viſum an rem viſui obiectam commoueas.

21 Quam ob cauſam, quod vniuerſum raptimque bibitur, ventrem id minùs humectat, cùm tamen ab humore copioſiore plus humectari conueniat? An quòd humorem multum, ac vniuerſum, D venter ſuperare non poteſt, ſed locum adire ſuum indomitum patitur? Locus autem crudi humoris, veſica eſt. Exiguum verò facilè vincit, & concoquit: ex quo moram hic diutiùs trahens, ventrem porrò humificare poteſt.

22 *Cur magis crapulam ſentiunt qui dilutum bibunt, quàm qui merum? An propter tenuitatem ſuam in plures locos dilutum penetrat (quod in veſtibus contingit) difficiliúſque eduti poteſt? Aqua quidem partibus conſtat tenuibus, ſed quæ facilè queat educi. An quia meri minus bibitur (tantum enim non poteſt) faciliùs euomitur? Præterea merum vt reliqua, ſic ſe ipſum concoquit.*

23 Quamobrem qui antè extenuatus, merum inde multum hauſerit, morte occumbat: & pleE rique verò bibaces, cùm ſe nihil extenuarint, multo tamen vniuerſóque meri hauſtu ſicci efficiuntur? Quærendum enim hoc eſt, quandoquidem vinum calidum ſuapte natura eſt, & vt vita calore contineri apparet, ſic mors refrigeratione accidere. An, vt ex cicuta, ſic ex mero intereundum eſt, videlicet dum proprius calor paulatim extinguitur, modo tamen diuerſo? Cicuta enim calorem frigiditate ſua extinguit, humorémque indurat: vinum autem ſua caliditate calorem macerat naturalem. Et quomodo ab igne nimio aut Sole exiguus ignis extinguitur, ſic intimus corporis calor à vini calore, ſi nimius eſt, ſuperatur, atq; extinguitur.

24 Cur vinolenti ſunt ad lacrymandum propenſiores? An affectuum huiuſcemodi omnium eadem cauſa eſt, quam repreſſio, quæ ſcilicet agitur per ſumma, afferre poteſt: vinolentiam enim locis conſiſtere capitis certum eſt? 25 Cur vinolentis ſomnus oriri nequeat? An quòd ad ſomnum creandum calidum adeſſe humorem opus eſt: hic enim concoqui expeditè poteſt. Quòd ſi deeſt, exiguúſque humor aut concoctu difficilis ineſt, ſomnus non oritur: qua de cauſa poſt cibum ac potum ſomnolentiſſimi fieri ob calorem ſolemus. Melancholicos verò, & vehementer æſtuantes inſomnia tenent: alteros, quia refrigeratus humor penitus eſt: alteros, quia nullus, aut minimus extat. Ergo rationem vtriuſque affectus inde eſſe petendam palam eſt. 26 Cur ebrioſi tremunt, & eo magis quo largius merum hauſerint? Cùm vinum calefaciendi vim habeat, tremor autem ex frigore maximè proficiſcatur: itaque qui rigent præcipuè tremant. Attamen pleroſque cùm mero tantummodo cibi gratia vterentur, tremores acres adeò inuaſerunt, vt homines comprimentes à ſe omnes eiicerent, & cùm aqua calida perfunderentur, nullatenus ſentire poſſent. Alij verò cùm eo ipſo agerent modo, perfrictionéque & carnibus in cibo vterentur, in ſtuporem attonitum inciderunt: quos tremor quidem mitiùs, ſcilicet ob immobilitatem, torquebat: dolor tamen acerrimus, & inquietudo iam inde exercebat aſſiduè. Tremoris itaque cauſa frigiditas eſt: nam & qui rigent, ea re pati ipſa videntur, vt dictum eſt, & qui admodum ſenuere, quorum vtrorumque alteri ab affectu frigido, alteri à frigida ætate vrgentur. Vinum autem calefaciendi vim præcipuè obtinet, quocirca contrarius quidam vt proueniat affectus, ratio exigit. An nihil prohibet rem eandem à contrariis effici, dummodo non agant modo eodem, ſed diuerſo? Exempli gratia, vritur & à gelu, & à calore, vbi gelu calorem coëgit vniuerſum: itaque modo quodam à contrariis effectus proficiſcitur idem, & modo quodam non niſi idem producitur. Tremor autem ob inopiam excitatur caloris, non cuiuſque, ſed proprij. Corrumpitur autem calor, aut marcore, aut extinctu: extinctu quidem à contrariis, hoc eſt, frigido atque humido: marcore autem, vel indigentia nutrimenti, vt lucerna cùm fomite aut oleo caret: vel ab alieno calore, vt ignis in Sole, & lucerna apud ignem. Igitur qui ex frigore rigent, caloris extinctu obtremunt. Ex quo etiam fit, vt aqua offuſa calida horror exoriatur. Frigus enim, cùm intus includitur, atque circum obſiſtit, pilos erigit. Et in febrium quoque acceſſione rigor ille eueniens ſimili de cauſa venit. In ſenectute autem calor alimento deficiente emarceſcit: humor enim alimentum caloris eſt, ſenectus autem ſicca eſt. Ebrioſi verò & ſi qui ita affecti ſunt alij, ſuo prorſus emarceſcente calore, obtremiſcunt: ſed non modo eodem quo ſenes, ſed tertio vt propoſuimus. Quòd enim vino vtuntur nimio, calor aduentitius ſuperans aut extinguit, aut debilitat proprium calorem, quo valemus. Fit enim tum tremor, cùm mouens quicquam rem nequit ſuperare, quam mouet: vt cùm lignum quis longum craſſumque obtinere firmaréque non pollet, tremit extremum:

κδ. Διὰ τί οἱ μεθύοντες ἀρτιδάκρυοι μᾶλλον; ἢ ὅτι θερμοὶ καὶ ὑγροὶ γίνονται; ἀκρατεῖς οὖν εἰσιν, ὥστε ὑπὸ * μικρῶν κινεῖσθαι. κε. Διὰ τί ἧττον μεθύσκονται ταῖς μεγάλαις κωθωνιζόμενοι; * πάντων γὰρ ταὐτὸ αἴτιον ἡ κατάποσις, * τουτέστιν ἐπιπολῆς. τὸ μὲν γὰρ μεθύειν, ἐν τοῖς περὶ κεφαλὴν τόποις. * ἢ ὅτι δεῖ πρὸς τοὺς ὕπνους ὑγρότητα ἐνυπάρχειν θερμήν; αὕτη γὰρ, εὔπεπτος. ἂν δὲ μὴ ἐνῇ ὑγρότης ὀλίγη, ἢ δύσπεπτος, οὐ γίνεται ὕπνος. διὸ ἐν τοῖς κόποις, καὶ μετὰ τὰ σιτία καὶ τοὺς πότους, ὑπνωτικώτατοι γίνονται ὑπὸ τῆς θέρμης. τοῖς δὲ μελαγχολικοῖς, * καὶ τοὺς μεγάλας πυρεξίας, ἀγρυπνίας· τοῖς μέν, ὅτι κατέψυκται τούτων· τοῖς δέ, ὅτι οὐκ ἔστιν, ἢ ὀλίγον. φανερὸν οὖν ὅτι εἰς ταῦτα βλεπτέον καθ' ἑτέραν τῶν παθῶν. κϛ. Διὰ τί οἱ οἰνόφλυγες τρέμουσι, καὶ μᾶλλον ὅσῳ ἂν ἀκρατοποτῶσιν; ἔστι δέ, ὁ μὲν οἶνος, θερμαντικός· ὁ δὲ τρόμος, γίνεται μάλιστα ἀπὸ ψυχροῦ· διὸ οἱ ῥιγῶντες μάλιστα τρέμουσι. πολλοῖς δὴ ἤδη χρωμένοις μόνῳ ἀκράτῳ τῆς τροφῆς χάριν, τρόμοι τε ἰσχυροὶ συνέβησαν, ὥστε ἀπορρίπτειν τοὺς θλίβοντας· καὶ τῷ θερμῷ ὕδατι λουόμενοι, ἀναισθήτως εἶχον. ἕτεροι δὲ τοῦτον τὸν τρόπον διαιτώμενοι, καὶ τρίψεσι χρώμενοι καὶ τροφῇ κρέασι, πρὸς ἀποπληκτικὰς ἀρρωστίας ἦλθον. [οἷς] τρόμοι μέν, διὰ τὴν ἀκινησίαν, ἧττον ἐνέπιπτον, πόνος δὲ ἰσχυρός, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἡσυχάζειν. ἔτι [καὶ] τοῦ μὲν τρόμου αἰτία, ἡ ψυχρότης· φαίνονται γὰρ (ὥσπερ εἴρηται) οἵ τε ῥιγῶντες τοῦτο πάσχοντες, καὶ οἱ σφόδρα γέροντες. ἀμφοτέρων δὲ τούτων, τῶν μέν, τὸ πάθος ψυχρόν· τῶν δέ, ἡ ἡλικία· ὁ δὲ οἶνος, θερμαντικώτατος. ὥσθ' ὑπεναντίον ἂν τι * συμβαίνῃ. ἢ οὐθὲν κωλύει γίνεσθαι ταὐτὸ ὑπὸ ἐναντίων, μὴ ὡσαύτως δὲ ποιούντων; οἷον καὶ ἀπὸ τοῦ πάγου ἀποκαίεται * ὑπὸ θερμοῦ, ὅταν ὁ πάγος ἀθρόον ποιήσῃ τὸ θερμόν. ὥστε ἔστι μὲν ὡς ὑπ' ἐναντίων τὸ πάθος τὸ αὐτὸ συμβαίνειν, ἔστι δὲ ὡς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τὸ αὐτό. ὁ δὲ τρόμος γὰρ μὲν ὑπ' ἐνδείας θερμοῦ, οὐ πάντως, ἀλλὰ τοῦ οἰκείου. φθείρεται δὲ τὸ θερμόν, ἢ μαράνσει, ἢ σβέσει. σβέσει μέν, ὑπὸ τῶν ἐναντίων, ὑπὸ ψυχροῦ καὶ ὑγροῦ· μαράνσει δέ, ἐνδείᾳ τροφῆς, οἷον οἱ λύχνοι, ὅταν μὴ ἔχωσιν ὑπέκκαυμα, μηδ' ἔλαιον· ἢ ὑπὸ θερμοῦ ἀλλοτρίου, οἷον τὸ πῦρ ἐν τῷ ἡλίῳ, καὶ οἱ λύχνοι παρὰ τῷ πυρί. οἱ μὲν οὖν ῥιγῶντες ὑπὸ ψυχροῦ, σβεννυμένου τοῦ θερμοῦ τρέμουσι. διὸ καὶ τοῖς περιχεομένοις τὸ θερμόν, αἱ φρῖκαι γίνονται· ἐγκατακλειόμενον γὰρ τὸ ψυχρὸν εἴσω καὶ ἀντιπεριιστάμενον, ἵστησι τὰς τρίχας· καὶ τῶν ἀρχομένων πυρέττειν τὸ γινόμενον ῥῖγος δι' ὁμοίαν αἰτίαν γίνεται. ἐν δὲ τῷ γήρᾳ τὸ θερμὸν μαραίνεται, τῆς τροφῆς ὑπολειπούσης. τροφὴ μὲν γάρ, ὑγρὸν τῷ θερμῷ· τὸ δὲ γῆρας, * ψυχρόν. οἱ δὲ οἰνόφλυγες, μαραινομένης μὲν τῆς οἰκείας θερμότητος, τρέμουσι· κἂν εἴ τινες ἄλλοι τοῦτο πάσχουσι διὰ τὸν οἶνον. οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τοῖς διὰ γῆρας, ἀλλ' ἔτι τρίτος ὢν τρόπος τῆς τοῦ θερμοῦ φθορᾶς. ὅταν γὰρ ὑπερβάλλοντι χρῶνται, ἐν τῷ σώματι πολλὴ οὖσα ἡ θερμότης, ἢ ἀποσβέννυσιν, ἢ ἀσθενῆ ποιεῖ τὴν οἰκείαν θερμότητα ᾗ ἰσχύομεν· ἔστι γὰρ ὅταν μὴ κρατῇ τὸ κινοῦν τοῦ κινουμένου· οἷον, ὅταν ξύλον μακρὸν καὶ μέγα, μὴ εὐκρατῶς ἔχῃ τις, τὸ ἄκρον τρέμει·

* γρ. μικροῦ
* Supr. 13.
* Sup. τὸ ἐπιπολῆς θερμοῦ.
* G. problema aliud hic orditur, sic legens, διὰ τί οἱ μεθύοντες οὐχ ὑπνίζονται; Sylb.
G. ἐν τοῖς μεγάλως πυρέξασιν ἀγρυπνία. & mox, ὅτι ἐν οἷς κατέψυκται τὸ ὑγρόν Sylb.
Sup. 5.
* γρ. συμβαίνειν
* G. καὶ ὑπὸ τοῦ θ. Sylb.
* χ. ξηρόν,

τῶν γὰρ τοῦτο, ἢ τῷ τὸ ἐγχεόμενον μεῖζον εἶναι, ἢ τῷ τὸ κινοῦν ἔλαττον. συμβαίνει δὲ σβεννυμένου τοῦ θερμοῦ, (δοκεῖ γὰρ αἴτιον τοῦτο εἶναι τοῦ κινεῖσθαι τοῖς ζῴοις) μὴ κρατεῖν τὴν φύσιν. σημεῖον δ' ὅτι διὰ ψυχρότητα τῶν τὸ πάθος τοῖς οἰνόφλυξι καὶ τοῖς * πρεσβυτέροις, ὅτι ἄνευ ῥίγους τῶν ὁ τρόμος.

* γρ. πρεσβύταις,

κζ Διὰ τί ὁ ἀκροθώραξ μᾶλλον παροινεῖ τοῦ μεθύοντος μᾶλλον, καὶ νήφοντος; ἢ ὅτι ὁ μὲν νήφων, εὖ κρίνει· ὁ δὲ πάμπαν ἤδη μεθύων, διὰ τὸ τὰς αἰσθήσεις ἐπιπεπλασμένας εἶναι, οὐ δυνάμενος τὸ βάρος φέρειν, οὐ κρίνει· οὐ κρίνων δὲ, οὐ παροινεῖ. ὁ δὲ ἀκροθώραξ κρίνει τε, καὶ διὰ τὸν οἶνον κακῶς κρίνει, ὥστε παροινεῖν· ὥσπερ καὶ Σάτυρον τὸν Κλαζομένιον ὄντα φιλολοίδορον, φεύγοντα δίκην, ἵνα ὑπὲρ τοῦ πράγματος λέγῃ καὶ μὴ λοιδορῆται, τὰ ὦτα ἐπέπλασαν, ἵνα μὴ ἀκούων, εἰς λοιδορίαν τρέπηται· παυομένου δὲ τοῦ ἀντιδίκου, ἀφεῖλον· μικρὰ δὲ ἀκούσας ἔτι λέγοντος, οὐκ ἀπέσχετο, ἀλλὰ κακῶς ἔλεγε, διὰ τὸ αἰσθάνεσθαι μὲν, κακῶς δὲ κρίνειν.

κη Διὰ τί πρὸς τὸν γλυκὺν οἶνον ἡδίω ὄντα, οὐ γίνονται οἰνόφλυγες; ἢ ὅτι οὐκ ἴσον χυμὸν ἔχει ὁ γλυκὺς, ἀλλ' ἀλλότριον; φιλόγλυκυς οὖν μᾶλλον ἢ φίλοινος ἔσται ὁ κεκρατημένος.

Infr. 32.

κθ Διὰ τί οἱ οἰνόφλυγες ὑπὸ τοῦ ἡλίου θερμαινόμενοι, μάλιστα χαίρουσιν; ἢ ὅτι δέονται πέψεως; ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ κατεψῦχθαι. διὸ καὶ αἱ ἀποπληξίαι καὶ αἱ ἀποναρκώσεις τάχιστα μετὰ τοὺς πότους γίνονται.

Sup. 10.

λ Διὰ τί τοῖς μεθύουσιν ἐνίοτε πολλὰ φαίνεται τὸ ἓν ὁρῶσιν; ἢ ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄψεων ἔσωθεν κινοῦνται ὑπὸ τοῦ οἴνου, καθάπερ ἡ ὅλη κεφαλή; κινουμένων δὲ τῶν ἀρχῶν, οὐκ εἰς ταὐτὸ συμβάλλουσιν αἱ ὄψεις, ἀλλ' οἷον ἐπὶ μέρος ἑκάτερον τοῦ ὁρωμένου· διὸ δύο φαίνεται. ταὐτὸ δὲ τοῦτο γίνεται, κἂν εἴ τις κάτωθεν πιέσῃ τὴν ὄψιν. ἐκίνησε γὰρ τὴν ἀρχὴν τῆς ὄψεως· ὥστε μηκέτι εἰς ταὐτὸ συμβάλλειν τῇ ἑτέρᾳ. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη κίνησις, ἔξωθεν γίνεται· ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ οἴνου, ἔσωθεν. διαφέρει δ' οὐθέν. ταὐτὸ γὰρ ποιεῖ ὁπωσοῦν κινηθεῖσα.

λα Διὰ τί τῶν μεθυόντων ἡ γλῶσσα πταίει; πότερον ὅτι καθάπερ τὸ ὅλον σῶμα ἐν τῇ μέθῃ σφάλλεται, οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα σφαλλομένη πταίει, καὶ οὐ δύναται τὴν λέξιν διαρθροῦν; ἢ * σπογγώδης οὖσα ἡ τῆς γλώττης σὰρξ, βρεχομένη οὖν ἐξαίρεται. τούτου δὲ συμβαίνοντος διὰ τὸ πάχος τὸ ἀπὸ τοῦ ὄγκου, δυσκινητοτέρα οὖσα, οὐ δύναται ἀκριβοῦν. ἢ διότι οὔτε ἐν τῷ ὑγρῷ δυνάμεθα λαλεῖν, διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἀέρος, οὐδ' ὅταν εἰς τὸ στόμα λαμβάνωμεν ὑγρόν; ἐν τῇ μέθῃ οὖν ἐν ὑγρῷ πολλῷ τῆς γλώττης οὔσης, οὐκ ἀκριβοῦμεν· τὸ δὲ μὴ ἀκριβοῦν, ἐστὶ τὸ πταίειν. ἢ διότι ἐν ταῖς μέθαις ἡ ψυχὴ συμπαθὴς γινομένη, πταίει; τῆς ψυχῆς οὖν τοῦτο πασχούσης, εἰκὸς καὶ τὴν γλῶτταν ταὐτὸ πάσχειν. ἀπ' ἐκείνης γὰρ ἡ τοῦ λέγειν ἀρχή. διὸ καὶ χωρὶς τῆς μέθης, ὅταν ἡ ψυχὴ πάθῃ τι, συμπάσχει καὶ ἡ γλῶττα, οἷον τῶν φοβουμένων.

* γρ. μανώδης ἡ τῆς. G. μαλακὴ ἢ σπογγώδης. F. ἢ μανώδης ἢ σπογγώδης. ait Sylb.

λβ Διὰ τί οἱ οἰνόφλυγες καὶ οἱ περὶ τὴν θάλατταν, χαίρουσιν ἡλίῳ; ἢ διότι οἱ μὲν οἰνόφλυγες δέονται πέψεως, καὶ ἅμα συμβαίνει τινὰς τόπους κατεψῦχθαι· διὸ καὶ ἀποπληξίαι καὶ ἀποναρκώσεις μετὰ τοὺς πότους· οἱ δὲ θαλάττιοι, διὰ τὸ ἀεὶ ἐν ὑγρῷ εἶναι, τοῦτο ποιοῦσι.

Sup. 19.

quod ideo fit, quoniam aut ſuſcepta res maior eſt, aut minor, quæ mouet. Ergo tremor, cùm calor extinguitur, accidit: hic enim dum integer inuictúſq; manet, cauſæ animātibus eſſe videtur, cur mouere ſe valeant. Indicium autem, ebrioſos ſeneſq; ob frigiditaté affectos ſic eſſe, quòd tremor his fieri ſine vllo rigore ſolitus eſt. 27 Quam ob cauſſam, qui leuiter à vino tenentur, magis peccant, vel delirāt, quàm qui aut grauiter ſeſe ebriarint, aut ſobrij manent? An quòd ſobrius rectè iudicat, qui autē penitus vinolentus eſt, quòd ſenſibus interceptis, onus ſuſtinere non poteſt, nihil diiudicat, atque ita non peccat? At verò, qui leuiter ſe ebriarit, iudicat quidē quia non multū hauſerit: ſed quoniā à vino detentus aliquatenus eſt, poteſtatem rectè iudicandi amiſit, & peccet neceſſe eſt. Quemadmodū quòd Satyrus Clazomenius propenſus admodum erat ad maledicēdum, eius aures, cùm accuſaretur, penitus obſtruxerunt, vt de re ageret, non in cōtumelias ſe prouolueret. Poſtea tamē cùm ceſſante iam aduerſario reſeraſſent, & pauca dicente adhuc illo audiuiſſet, nequaquam cōtinere ſe potuit, ſed eueſtigiò maledicta effundere incepit, quoniam ſentire iam poterat, rectè autem iudicare non poterat. 28 Cur vini dulcis, quod ſuauius eſt, ebrioſum neminē eſſe arbitramur? An quòd vinum dulce nullum ſaporē obtinet proprium vini, ſed alienum penitus reddit? Igitur dulcis rei, nō vini auidus appellandus eſt, qui vini dulcis tenetur deſiderio. 29 Cur ebrioſi Solis calore gaudere maximè ſoleant? An quoniam concoctionem deſiderāt, atque etiam quòd refrigerati admodum ſunt? ex quo attoniti ſtupidiq; mox fieri ſolent à potu. 30 Cur vinolentis multa interdum apparet quod vnum eſt? An quia conſpectus initia intrinſecus à vino mouentur, ſicut vel caput totum ſolicitari neceſſe eſt? At cùm initia mouentur conſpectus idem ſeſe applicare non quit, ſed quaſi partem rei obiectæ vis vtraq; conſpiciēdi attingit. Meritò igitur res vna ſuſpicionē recipit geminationis: quod idē vel oculo ſubter oppreſſo poteſt euenire. Conſpectus enim mouetur initium, vt ei coire cū altero nō ampliùs liceat: ſed hic motus extrinſecus eſt: vini autem ille intrinſecus oritur, nec quicquā intereſt: idem enim ſequetur, qualitercunque aſpectū commoueris. 31 Cur vinolentorū lingua oberret? Vtrùm quemadmodum corpus totum in vinolentia titubat, ita etiam lingua labens oberrat, nec reddere articulatim vocabula poteſt? An, quoniam caro linguæ mollis, & inſtar ſpongiæ eſt, ampliatur madeſcēs atque extollitur: itaque ob molem retardior fit, exprimereq; ſyncerè non valet? An quòd vt in aqua ob abſentiam aëris loqui non poſſumus, ita neque cùm nimium in nos humorem indidimus? igitur quòd vinolentorum lingua in nimio humore ſe voluit, idcirco exprimere ſyncerè non poteſt. An animus quoque vinolentorum compatiens errat? At ſi animus ita affectus eſt, linguam etiam pariter affici conſentaneum eſt: inde enim omne loquendi initium ducitur. Quo fit, vt etiam ſine vinolentia, vbi animus quenquam hauſit affectum, lingua etiam ſentiat, atque compatiatur, vt in metuentibus patet.

32 Cur ebrij omnes, & qui mari operam dant, libenter Solis tepori ſe dedunt? An quòd ebrij concoctionem deſiderant, ſimúlque euenit vt partes corporis quædam refrigerentur? itaque ſtupidos attonitóſque poſt potum fieri nouimus. Maritimi autem illi, quoniam in humore ſemper ſuam degunt ætatem, calorem porrò deſiderant.

33 Cur vinolenti concumbere nequeant? an quòd partem corporis quandam ampliùs quàm reliquum corpus, incaleſcere opus eſt, quod vinolentis contingere præ nimio calore non poteſt? Calor igitur, qui à motu naturæ interno præſtatur, obtentu caloris ambientis extinguitur. an quòd partes corporis imas recaleſcere opus eſt? Vinum autem in ſublime efferri aptum eſt: itaque calorem, quemadmodum illic excitat, ita hinc auocat, atq; abducit. Poſt cibum quoque libido Veneris minimè incitatur. Vnde prandere largè, cœnare parcè præcipiunt. Cibo enim concocto ſurſum, crudo deorſum fertur. & humor, & calor: ortus autem ſeminis ex his eſt: & fatigatis idcirco per ſomnum profluit genitura quòd labor corpus humidum & calidum reddit. Quòd ſi excrementum ea in parte ſubſtiterit, euênit certè vt per ſomnum erumpat. Hæc eadem cauſa eſt, cur in aduerſis quibuſdam valetudinibus id eueniat, atque etiam metuenti, & morienti. 34 Cur iuuenes potiùs, quàm ſeniores immingant, vbi vino ſeſe ebriauêre? an quoniam iuuenes humidi ſunt, & calidi multùm, idcirco excrementum humoris confluit in veſicam? exiguum enim à corpore eorum abſumitur, quam ob rem id effundi neceſſe eſt. Senioribus verò, corpus pro ſua ſiccitate humorem nimium attrahit, atque imbibit. an quòd iuniorum natura ad ſomnum propenſior, quàm ſeniorum, eſt: quocirca grauiter iuuenes conſopitos vrinæ ſæpe excitatio latet, vt hæc priùs erumpat quàm illi ſurrexerint. Seniores autem latere minimè poteſt, quemadmodum nec externorum motuum quiſquam minùs ab his percipi quàm ab adoleſcentibus ſolet. Conſtat autem quod modò diximus, quandoquidem iuuenes ipſi tum maximè immingunt, cùm arctè & grauiter dormiunt. 35 Cur oleum ad arcendam vinolentiam valet, ſorbitúmque facultatem præſtat potandi? an quòd vrinam ciere poteſt, vinoque hauſto iter regit?

λγ Διὰ τί οἱ μεθύοντες ἀδυνατοῦσιν ἀφροδισιάζειν; ἢ ὅτι δεῖ μᾶλλόν τινα τόπον ἐκθερμανθῆναι τοῦ ἄλλου σώματος; οἱ δὲ διὰ τὸ πλῆθος τῆς θερμασίας, ἀδυνατοῦσιν. ἀποσβέννυται γὰρ τὸ ἀπὸ τῆς κινήσεως, θερμὸν γινόμενον ὑπὸ τοῦ περιέχοντος. ἢ διότι δεῖ μὲν ἐκθερμανθῆναι τοὺς κάτω τόπους, ὁ δ' οἶνος ἄνω πέφυκε φέρεσθαι, ὥστε ἐκεῖ ποιεῖ τὴν θερμασίαν, ἐντεῦθεν δὲ ἀπάγει. καὶ μετὰ τὰ σιτία, ἥκιστα ἀφροδισιαστικοί· καὶ κελεύουσιν ἀριστᾶν μὲν πολύ, δειπνεῖν δὲ ὀλίγον. ἀπέπτων μὲν γὰρ ὄντων, ἄνω φέρεται· πεπεμμένων δέ, κάτω τὸ θερμὸν καὶ τὸ ὑγρόν. ἡ δὲ τοῦ σπέρματος γένεσις ἐκ τούτων. καὶ οἱ κοπιῶντες ἐξονειρώττουσιν, ὅτι ὑγρὸς καὶ θερμὸς ὁ κόπος. ἐὰν οὖν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ γένηται ἡ περίττωσις, συμβαίνει ἐξονειρώττειν. διὰ ταὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀρρωστήμασιν, ὅσοις γε, συμβαίνει. καὶ τοῖς φοβουμένοις, καὶ τοῖς ἀποθνήσκουσι συμβαίνει ὡσαύτως.

λδ Διὰ τί νέοι ὄντες ἐνουροῦσι μᾶλλον ὅταν μεθυσθῶσιν, ἢ πρεσβύτεροι; ἢ διὰ τὸ θερμοὺς [καὶ ὑγροὺς] εἶναι, πολὺ τὸ συῤῥεῖ γὰρ περίττωμα, διὰ τὸ μὴ ἀναλίσκειν τὸ σῶμα τὸ ὑγρόν· ὥστε ὑπερχεῖται· πρεσβυτέροις δὲ γινομένοις, διὰ ξηρότητα τὴν ὑπερβολὴν ἀναπίνει τὸ σῶμα. ἢ ὅτι μᾶλλον ὑπνωτικώτεροί εἰσιν οἱ νέοι τῶν πρεσβυτέρων, διὸ τοὺς μὲν νέους, καθυπνοῦντας ὄντας, λανθάνει ἡ ὁρμὴ τοῦ οὔρου ἐκπίπτουσα πρὶν διεγερθῆναι· τοὺς δὲ πρεσβυτέρους, οὔ· καθάπερ οὐδὲ τῶν ἔξωθεν κινήσεων, οὐδὲν ἧττόν τι λανθάνει αὐτοὺς ἢ τοὺς νέους. δῆλον δέ· καὶ γὰρ αὐτοὶ οἱ νέοι ἐν τοῖς βαθυτάτοις ὕπνοις μάλιστα ἐνουροῦσιν.

λε Διὰ τί τὸ ἔλαιον πρὸς τὰς μέθας συμφέρει, καὶ τοῦ δύνασθαι πίνειν τὸ καταῤῥοφεῖν; ἢ διότι οὐρητικόν ἐστι, καὶ τῷ πόματι προσοδοποιεῖ;

Eorum quæ ad rem veneream pertinent, Sectio quarta, cuius quæſtiones XXXIII.

QVam ob cauſam, qui concumbit, & qui moritur, oculos attollit: qui autem dormit, ſubmittit? an quòd de parte ſuperiore calor exiens, eodem oculos vertit, quò ſe deflexerit: per ſomnũ autem deorſum ſe colligit, itaque eodem conuertit? Clauduntur verò propterea oculi, quia humiditas deficit. 2 Cur iis qui rem veneream modicè agunt, oculi & clunes manifeſtè ſubſident, partes, quarum alteræ propè, alteræ procul à genitalibus abſunt? Vtrum quòd in ipſo etiam coitu partes hæ perſpicuè collaborant, cùm rem ſtudioſius ipſæ perſequantur, & ſe cogant, nitanturque in ſemine emittendo? Itaque quantum alimenti facilè liqueſcere poteſt, id preſſum extruditur. an quòd obcalefactæ præcipuè contabeſcunt? Concubitus autem caloris agitur facultate, eaque maximè ſentiunt calorem quæ in agendo commouentur. Oculi autem parteſque ſedi proximæ perſpicuè collaborant. Haud enim fieri poteſt vt ſemen profluat, niſi partes cogantur illæ, niſique oculi demittantur: quippe cùm partibus his coeuntibus humor quaſi manu ex veſica prematur, oculiſque coactis cerebrum ſua dimittat. Oculos verò, & locum his proximum, vim ad procreationem maximam obtinere, docent illinimenta, quæ mulieres tam ſteriles quàm fœcundæ experiuntur,

Ὅσα περὶ ἀφροδίσια.

Διὰ τί ὁ ἀφροδισιάζων καὶ ἀποθνήσκων, ἀναβάλλει τὰ ὄμματα, καθεύδων δὲ καταβάλλει; ἢ διότι ἄνω τὸ θερμὸν ἐξιὸν ἀναστρέφει ἵνα περ ὁρμᾷ· ἐν δὲ τῷ ὕπνῳ, κάτω συνάγεται· διατρέπει κάτω, συγκλείονται δὲ οἱ ὀφθαλμοί,* διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν ἔτι νοτίδα. * γρ. [illegible]

β Διὰ τί τοῖς πλείοσιν ἀφροδισίοις χρωμένοις, ἐπιδήλως ταῦτα* συνδίδωσι τὰ ὄμματα καὶ τὰ ἰσχία, τὰ μέν, ἐγγὺς ὄντα· τὰ δέ, πόῤῥω; πότερον ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ συνουσίᾳ ἐπιδήλως ταῦτα συμπονεῖ, ταῦτα τῇ ἐργασίᾳ συνιόντα περὶ τὴν πρόεσιν τοῦ σπέρματος; συνθλίβεται οὖν μάλιστα ἐντεῦθεν ὅσον εὔτηκτον τῆς τροφῆς ἔνεστι διὰ τὴν θλίψιν. ἢ διότι* τὰ διαθερμαινόμενα, τήκεται μάλιστα. ὁ δὲ ἀφροδισιασμός, θερμότητα ἐργάζεται. μάλιστα δὲ ταῦτα θερμαίνεται,* ἃ κινεῖται ἐν τῇ ἐργασίᾳ. οἱ δὲ ὀφθαλμοί, καὶ τὰ περὶ τὴν ἕδραν, ἐπιδήλως συμπονεῖ. οὔτε γὰρ μὴ* συναγαγεῖν τὰ περὶ τὴν ἕδραν ἐνδέχεται προέσθαι, οὔτε μὴ τῶν ὀφθαλμῶν καταβληθέντων. τὰ μὲν γὰρ περὶ τὴν ἕδραν συνιόντα, θλίβει, οἷον ἐκ κύστεως τῇ χειρὶ τὸ ὑγρόν· ἡ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν συναγωγή, τὰ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου. ὅτι δὲ μεγάλην* ἔχουσι τὰ ὄμματα τὴν δύναμιν καὶ ὁ τόπος αὐτῶν πρὸς γένεσιν, δηλοῖ ἡ τῶν ἀτέκνων ἢ γονίμων γυναικῶν τοῖς ἐναλείμμασι πεῖρα.

* Sylb. [illegible]
* γρ. τὰ διαθερμαινόμενα.
* γρ. θερμότητα
* γρ. συναγαγ.
* γρ. ἔχειν.

* G. πίονα

ὡς δέον ταύτῃ διελθεῖν εἰς τὸ σπέρμα δύναμιν. *πλείονα δὲ [ἀεὶ] ἄμφω τυγχάνει ὄντα πάντων ἀεὶ, ὄρχεις τε καὶ ὄμματα. διὰ μὲν οὖν τὴν συνεργίαν, κοινωνεῖ τῆς θερμασίας· διὰ δὲ ταύτην, λεπτύνεται καὶ συντήκεται πολὺ εἰς τὸ σπέρμα. οὔτε γὰρ, ἂν μὴ πῖον ᾖ, ὁμοίως χεῖσθαι ἡ θερμότης, οὔτε πῖον μὴ συμπονοῦν, δῆλον ἐν τῇ κοιλίᾳ· ἀλλὰ οἱ νεφροὶ τῶν ἄλλων μάλιστα αἰσθάνονται, διὰ τὴν γειτνίασιν. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τοῦ σπέρματος πάροδος, περὶ τοὺς τόπους τούτους οὖσα, ἐπιδηλότατα ἱκανὴ ἐστὶ λεπτύνειν. ἀφαιρεῖ γὰρ [τι,] ἀλλ' οὐ προστίθησι, πλησιάζουσα. γ Διὰ τί καὶ οἱ ἀφροδισιάζοντες, καὶ οἱ εὐνοῦχοι οὐ χρώμενοι ἀφροδισίοις, ὅμως ἀμφότεροι τὰ ὄμματα πρὸς ὀξυωπίαν βλάπτονται; ἢ ὅτι τοῖς μὲν, διὰ λαγνείαν, τοῖς δὲ, διὰ τὴν πήρωσιν, τὰ ἄνω ξηρὰ γίνεται μᾶλλον τοῦ δέοντος; ἐπιδηλότατον δὲ ἐν τούτοις, ὅσων τὸ ἔργον ἐστὶν ἀκριβές· ἡ δὲ ὄψις τοιοῦτον. κατασπωμένων δὲ τῶν [τοιούτων] ὑγρῶν, τὰ ἄνω ξηραίνεται. ὁ μὲν [οὖν] ἀφροδισιασμὸς, δῆλον ὅτι τοῦτο ποιεῖ· τοῖς δὲ εὐνούχοις τὰ σκέλη οἰδεῖ, καὶ αἱ κοιλίαι εὔλυτοι, ὡς κάτω μεθισταμένου τοῦ ὑγροῦ. δ Διὰ τί ἄνθρωπος μόνον ὅταν ἄρχηται δύνασθαι ἀφροδισιάζειν, ἡβᾷ· τῶν δ' ἄλλων ζώων ὅσα τρίχας ἴσχει, οὐδέν; ἢ ὅτι κατὰ τὰς ἡλικίας μεταβάλλει τὰ ζῷα εἰς τοὐναντίον; φωνή τε γὰρ βαρεῖα ἐξ ὀξείας γίνεται, καὶ δασύνεται ἐκ ψιλῶν· δῆλον οὖν ὡς καὶ τὰ ἐκ γενετῆς δασέα ζῷα ψιλοῖτ' ἂν, οὐ δασύνοιτο, σπερματικὰ γινόμενα. πρὸς δὲ τοῦτο, διὰ τὸ τὰ σπερμαίνοντα ξηρότερα γίνεσθαι καὶ ἀραιότερα· ἐξ ὧν θρὶξ φύεται. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ μὴ ἐν ταῖς οὐλαῖς φύεσθαι τρίχας, μηδὲ τοῖς παιδίοις καὶ γυναιξίν.

ε Διὰ τί ἡ ἀνυποδησία οὐ συμφέρει πρὸς ἀφροδισιασμούς; ἢ ὅτι τὸ μέλλον ἀφροδισιάζειν σῶμα, δεῖ τὰ ἐντὸς θερμὸν εἶναι καὶ ὑγρόν; τοιοῦτο δὲ ἐν τοῖς ὕπνοις μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ ἐγρηγορέναι. διὸ καὶ ταχὺ καὶ ἄνευ ἐργασίας οἱ *ἐξονειρωγμοὶ γίνονται· *ἐγρηγορόσι δὲ μετὰ πόνου. ἅμα δὲ τό τε σῶμα τοιοῦτον, καὶ οἱ πόδες ὑγρότεροι καὶ θερμότεροι. σημεῖον δὲ, ὅτι καθευδόντων, θερμοί, ὡς ἅμα τοῖς ἐντὸς οὕτως ἔχοντες. ἡ δὲ ἀνυποδησία, τοὐναντίον ποιεῖ· ξηραίνει γὰρ καὶ ψύχει. ὥστ', εἴτε ἀδύνατον μὴ θερμῶν ὄντων ἀφροδισιάσαι, εἴτε χαλεπὸν, ἀνάγκη ἀσύμφορον εἶναι πρὸς τὴν τῶν ἀφροδισίων χρῆσιν.

* ἐξονειρ. * ἐγρηγορ.

ς Διὰ τί ἐκλύεται μάλιστα τῶν ζώων ἀφροδισιάσας ὁ ἄνθρωπος; ἢ διότι πλεῖστον προΐεται σπέρμα κατὰ λόγον τοῦ σώματος; ζ Διὰ τί δὲ πλεῖστον προΐεται; ἢ ὅτι ἥκιστα ἐκπονεῖ τὴν τροφὴν, καὶ φύσει ὑγρὸν καὶ θερμὸν ἐστὶ τῶν ζώων μάλιστα; ὧν τὸ μὲν, ποιεῖ σπέρμα πολὺ· τὸ δὲ, τὴν φύσιν σπερματικὴν ποιεῖ· καὶ γὰρ τὸ σπέρμα τοιοῦτόν ἐστιν, ἕως ἂν σώζηται.

η Διὰ τί τοῦ ἀφροδισιάζειν γινομένου διὰ θερμότητα, τοῦ δὲ φόβου ὄντος ψυκτικοῦ καὶ τοῦ ἀποθνήσκειν, ἐνίοις ὅταν γίνωνται ἐν τούτοις τοῖς πάθεσι, σπέρμα προέρχεται; ἢ ὅτι ψυχομένων ἐνίων τόπων, ἕτεροι ἐκθερμαίνονται, τήν τε οἰκείαν ἔχοντες θερμότητα, καὶ δεχόμενοι τὴν τῶν καταψυχομένων τόπων; ὥστε καταψυχομένων μὲν συμβαίνει, οὐ διὰ τὸ ψύχεσθαι [δὲ] μόνον,

A vt pote cum vis ad ſemen tranſmitti hinc debeat. Sunt autem & oculi, & renes omnium pingues, atque obeſi: ergo quòd partes hæ rem Veneream efficacius adiuuant, caloris participes ſunt, cuius tabifica vi extenuantur, multúmque ſucci ad ſemen excerni patiuntur. Calor enim (ſi corpus vel pingue non eſt, vel ſi pingue quid eſt, ſed non tamen laborat) æque liquefacere nequit, vt latè in vẽtre patet. Renes tamen omniũ maximè ſentiunt, quia in vicino poſiti ſunt. Et ipſe quoque ſeminis trãſitus, cùm per ea loca perſpicuè agatur, extenuare procul dubio poteſt: adimit enim non addit per ſuam iſtam propinquitatem. 3 Quamobrem & qui cõcumbunt, & ſpadones, qui re minimè vtuntur Venerea,

B in acumine oculorum offenduntur. An quòd alteris ob libidinem, alteris ob exciſionem, partes ſuperiores plus iuſto exſiccantur. Quod perſpicuum in iis eſt quorum opus exquiſitius adminiſtratur: aſpectus autẽ tale eſt. Humoribus verò deorſum ductis, ſuperiora ſiccari neceſſe eſt. Id igitur nimirum cõncubitu fieri patet. Spadonum autem crura intumeſcunt, & alui faciles ſunt, vt pote cùm deorſum ſe humoris copia ſeuocet. 4 Cur homo, cùm concumbere poſſe incipit, tunc pubeſcit, cæterorũ autẽ animantium, quæ pilis teguntur, nullum tunc pubeſcere incipit? An quòd per ætates mutari animantes in contrarium ſolent? Vox enim grauis de acuta efficitur, & nuda quæ ante fuerunt, hirta red-

C duntur. Vnde etiam animantes à primo natali die hirſutas, enudari debere tunc, non denſeſcere conſtat, cùm ſemen habere incipiunt: ſed ita euenit, quia quæ ſemen effundunt, ſicciora fiunt, & laxiora: quibus de cauſis pilus oritur: quod inde ſanè patet. Pilus enim neque cicatricibus, neque pueris, neque mulieribus exit, cum ſcilicet cicatrices ſpiſſo contextu non raro inducantur: pueri mulieresque corpore humido ſint, non ſicco. 5 Cur nuditas pedum obeſſe in re Venerea poteſt? An quoniã corpus, quod concubiturum ſit, calidum intus atque humidũ eſſe debet, quale per ſomnum potiùs eſſe, quàm per vigiliam, ſolet: ex quo etiam celeriter, ac ſine corporis agitatione ſemen dormienti-

D bus profluit, vigilantibus verò non ſine labore prodit. Simul autẽ fit vt & reliquũ corpus tale exiſtat, & pedes humidiores ſint, atque calidiores. Indiciũ quod cum dormimus, pedes obtepeſcere ſolent, vt qui vnà cum internis partibus ita afficiantur. At nuditas pedum è contrario agit: ſiccat enim, atque refrigerat. Itaque ſiue impoſſibile, ſiue difficile ſit, vt res agatur Venerea, niſi pedibus calidis, eam tamen nuditatem in vſu concumbendi, incommodam eſſe neceſſe eſt. 6 Cur omniũ maximè animantium homo, poſtquam concubuit, diſſoluitur, & langueſcit? An quòd ſemẽ proportione ſui corporis plurimum emittit? 7 Sed cur plurimũ homo emittit? An quòd minùs cibum is conficit, & omnium ma-

E ximè animantium humidus natura, & calidus eſt? quarũ rerũ altera ſeminis copiã reddit, altera naturæ vim efficit ad ſemen. etenim tale eſt, quãdiu ſeruatur. 8 Quam ob cauſam cum ratio concumbendi calore contineatur, timor autem & mors refrigerandi vim habeant, pleriſque tamen cum ab his ipſis tenentur affectibus, ſemen excurrit? An quòd cum loca quædam corporis refrigerantur, alia quædam intepeſcunt, cum & ſuum calorem habeant, & pulſum de locis refrigeratis illum ipſa ſuſcipiant? Quamobrem frigentibus quidem id euenit, verum non quia frigẽt,

ſed quia calent. Conſtat hoc etiam ipſo aſpectu: partes enim ſuperiores timentium, ſanguine priuantur, inferiores autem humeſcunt, & aluus ſoluitur, & veſica. Calor igitur cùm ſe per timorem deorſum, per mortem ſurſum deuiuſ agitat, madificare & ſeminis excitare profluuium poteſt. 9 Cur neque concumbere, neque euomere, nec ſternuere, neque flatum emittere oportet, niſi res turgente corpore vrgeat? an quia cùm non turgemus, ſimiles terræ ſtirpibus ſumus, quibus euulſis, aut alienum conuellitur quippiam, aut aliquid abſciſſum relinquitur? Quod autem cùm extrudi debet, minutum remanſerit, dolorem diutiùs id omne mouebit: & ſi quid alienum commotum ſit, id cùm ſua ſede priuetur, dolorem creabit. Quæ certè iis vſu euenient, qui cùm non turgent, aliquid faciunt ex iis quæ modò retulimus. 10 Cur ieiuni celeriùs concumbunt? an quòd foramina corporis ieiuno inaniora, repleto autem plena habentur: itaque impediunt ne humor ſeminis genitalis valeat permeare: quod latiſſimè in veſica patet: hac etenim plena, nunquam celeriter concumbere poſſumus. 11 Cur adoleſcentuli cùm primò concumbere incipiunt, quibuſcum fuerint congreſſi, eas, re peracta, odio habeant? an quòd mutatio ſumma extiterit, ſequentis triſtitiæ memores, eam fugiunt tanquam fontem, ad quam ſeſe applicauerunt?

12 Quare qui equitant, aſſiduè libidinoſiores euadunt? an caloris agitationiſque cauſa eodem afficiuntur modo, quo per coitum? Quocirca ætatis quoque acceſſione membra genitalia contrectata agitatáque pleniùs augentur. Quòd igitur ſemper eo vtuntur motu qui equitant, hinc fluentiore corpore præparatoque ad concumbendum euadunt. 13 Quare concumbendi facultatem dari per ætatem cùm cœptum eſt, corpora male olent: prius autem ante pubem non ita olent nec viri, nec mulieres? an quoniam quæ incocta ſunt, tum ſapores habent deteriores: aut enim acidiores, aut ſalſiores, aut amariores: tum odores reddunt fœtidiores? Cõtra, quæ concocta maturáque ſunt, ſapores aut dulces aut minus amaros, & odores ſuauiores præſtãt, aut certè minus inſuaues. Patet hoc in omnibus tam terræ ſtirpibus, quàm animantibus ipſis. Detractis autem quæ matura concoctaque ſunt, cætera cruda relinquuntur: vt & in cinere, portione dulci conſumpta, puluis amarus relinquitur. Et ſudor quoque ſalſus eadem de cauſa eſt. Calor autem naturalis ſemen genitale concoquit: quod quanquam exiguum eſt, vim tamen obtinet maximam, quippe quod ex multo admodum tam exiguum conſtitutum ſit. Quamobrem vbi id feceſſit, reſoluimur magna ex parte vehementius, atque refrigeramur: itaque humores incoctiores redduntur, patefactis meatibus propter ſeminis excurſum: quo fit, vt ſudor ob cruditatem & ſalſior & fœtidior tunc ſit, quàm in puerili ætate. Quòd ſi cui fortè talis natura ſit, vt partem ſubſidentem ſudoris fœtidam habeat, huic magis magiſque res innoteſcet, ac præſertim eiſdem in locis, quibus & cæteris maximè conſiſtit, vel vt in alis. 14 Cur ſi ex noſtro ſemine procreatum animal eſt, prolem id noſtram appellare ſolemus: ſed ſi ex aliquo alio noſtro vel excremento, vel parte prodiit, noſtrum id eſſe nunquã fatemur? multa enim ſemine putreſcente proueniũt. Quid igitur cauſæ ſit, vt ſi quales nos ſumus, tale fuerit, noſtrũ id ſit: ſin diuerſum, id alienũ ſit?

ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ θερμαίνεσθαι. δῆλον δὲ καὶ τῇ ὄψει. τῶν γὰρ φοβουμένων τὰ ἄνω λείφαιμα, τὰ δὲ κάτω ὑγραίνεται, καὶ κοιλία καὶ κύστις λύεται. ὑπιὸν οὖν τὸ θερμὸν, ἐν [μὲν] τῷ φόβῳ κάτω, ἐν δὲ τῷ θανάτῳ κάτω, καὶ ταῦτα ἅμα, ἐξυγραῖνον τῇ θερμότητι, ποιεῖ τὴν τοῦ σπέρματος ἔξοδον. θ Διὰ τί οὐ δεῖ μὴ ὀργῶντα, οὔτε ἀφροδισιάζειν, οὔτε ἐμεῖν, οὔτε πταρνύσθαι, οὔτε φῦσαν ἀφιέναι; ἢ ὅτι μὴ ὀργῶντες ὅμοιοί εἰσι τοῖς ἐκ τῆς γῆς ἀνασπωμένοις, οἷς συνεκσπᾶταί τι ἀλλότριον, ἢ ἐγκαταλείπεταί τι ἀποσπασθέν; αὐτὸ δὲ ὃ δεῖ μὴ ἐξαρθῆναι, καθόλου δὲ ὑπολείπεται, πλείω χρόνον πόνον παρέξει. ἐάν τε τις κινήσῃ τι ἀλλότριον, τοῦτο πόνον παρέξει, ἐκ τῆς αὑτοῦ χώρας ὄν· ἃ συμβαίνει τοῖς μὴ ὀργῶσι, ποιοῦσί τι τῶν εἰρημένων. ι Διὰ τί νήστεις θᾶττον ἀφροδισιάζουσιν; ἢ διότι οἱ πόροι κενώτεροι οἱ τοῦ σώματος νήστεσι, πλήρεσι δὲ πλήρεις; κωλύουσιν οὖν τὴν εἰς τὸ σπέρμα ὑγρότητα διεξιέναι. δῆλον δὲ ἐπὶ τῆς κύστεως. οὐ γὰρ δύνανται πλήρεις ὄντες ταχὺ ἀφροδισιάζειν.

ια Διὰ τί οἱ νέοι ὅταν πρῶτον ἀφροδισιάζειν ἄρχωνται, αἷς ἂν ὁμιλήσωσι, μετὰ τὴν πρᾶξιν μισοῦσιν; ἢ διὰ τὸ μεγάλην γίνεσθαι τὴν μεταβολήν; τῆς γὰρ συμβαινούσης ὕστερον ἀηδίας μεμνημένοι, ὡς αἴτιον ᾗ ἐπλησίασαν, φεύγουσι. ιβ Διὰ τί οἱ ἱππεύοντες [συνεχῶς,] ἀφροδισιαστικώτεροι γίνονται; ἢ ὅτι διὰ τὴν θερμότητα καὶ τὴν κίνησιν ταὐτὸ πάσχουσιν ὅπερ ἐν τῇ ὁμιλίᾳ; διὸ καὶ τῇ τῆς ἐπιγινομένης ἡλικίας ἐπιδόσει, τὰ αἰδοῖα μείζω τὰ μόρια ταῦτα γίνεται; [ἀεὶ οὖν τῇ κινήσει ταύτῃ χρωμένων, εὔροα τῷ σώματι γίνεται,] καὶ προωδοποιημένα πρὸς τὸν ἀφροδισιασμόν.

ιγ Διὰ τί ὅταν ἄρξωνται ἀφροδισιάζειν δύνασθαι, οἱ χρῶτες ὄζουσι· πρότερον δὲ οὐκ ὄζουσι πρὸ ἥβης, οὔτε οἱ ἄνδρες, οὔτε αἱ γυναῖκες; ἢ ὅτι τὰ ἄπεπτα, τούς τε χυμοὺς ἀεὶ χείρους ἔχει, (ἢ γὰρ ὀξυτέρους, ἢ ἁλμυρωτέρους, ἢ πικροτέρους) καὶ τὰς ὀσμὰς δυσωδεστέρας; τὰ δὲ πεπεμμένα, ἢ γλυκεῖς, ἢ ἧττον ἀγλευκεῖς, καὶ τὰς ὀσμὰς εὐωδεστέρας, ἢ ἧττον δυσώδεις; τοῦτο δ' ἐστὶ δῆλον ἐπὶ πάντων γεωργουμένων καὶ φυτῶν καὶ ζώων. ἀφαιρεθέντων δὲ τῶν εὐπέπτων, τὰ ὑπολειπόμενα ἄπεπτα· διὸ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς τέφρας, ἀναλωθέντος τοῦ γλυκέος, πικρὰ ἡ κονία, καὶ ὁ ἱδρὼς ἁλμυρός. πέττει δὲ ἡ φυσικὴ θερμότης τὸ σπέρμα, ὃ μικρὸν ὄν, πολλὴν ἔχει δύναμιν. ἐκ πολλοῦ γὰρ ὀλίγον συγκεφαλαιοῦται. διὸ ὅταν ἀπέλθῃ, λυόμεθα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ [μᾶλλον,] καὶ καταψυχόμεθα· ὥστε ἀπεπτότεροι οἱ χυμοὶ μᾶλλον γίνονται, ἀνεστομωμένων τῶν πόρων διὰ τὴν ἔκκρισιν αὐτοῦ· ἁλμυρώτεροι οὖν οἱ τῶν παίδων ἱδρῶτες καὶ δυσωδέστεροι διὰ τὴν ἀπεψίαν· καὶ ἐὰν τύχῃ τοιαύτη ἡ φύσις οὖσα, ὥστε δυσώδη ἔχειν τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἱδρῶτος, τούτοις μᾶλλον ἐπισημαίνει, καὶ ἐν τοῖς τόποις τούτοις μάλιστα, ἐν μασχάλῃ, ἐν ᾧ μάλιστα καὶ τοῖς ἄλλοις. ιδ Διὰ τί ἐὰν μὲν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ ἡμετέρου γένηται ζῷον, τοῦτο ἡμέτερον ἔκγονόν ἐστιν· ἐὰν δὲ ἐξ ἄλλου τινός, ἢ μέρους, ἢ ἀποκρίσεως, οὐχ ἡμέτερον; γίνεται γὰρ σηπομένων πολλὰ καὶ ἐκ τοῦ σπέρματος. τί δὴ οὖν, ἐὰν μὲν τοιοῦτον ᾖ ἡμεῖς, ἡμέτερον· ἐὰν δὲ ἀλλότριον, οὔ;

ἢ γὰρ ἅπαντα προσήκει, ἢ οὐθέν. ἢ πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ μὲν ἐξ ἡμετέρου ἐστὶ, ἐκεῖνα δὲ ἐξ ἀλλοτρίου, ὅσα ἐξ ἀποκαθαρμάτων ἐστὶ καὶ ἐκκρίσεως; καὶ ὅλως οὐδὲν τῶν τοῦ ζώου, ζῷον γεννᾷ, ἀλλ' ἢ τὸ σπέρμα. τὸ δὲ βλάπτον καὶ τὸ κακὸν, οὐδενός ἐστιν οἰκεῖον, οὐδὲ τὸ ἀλλότριον. οὐ γὰρ ταὐτὸ, τοῦτό τι εἶναι, καὶ τούτου ἀλλότριον, ἢ ἕτερον, ἢ κακόν. αἱ δὲ ἐκκρίσεις καὶ σήψεις οὐχ ἡμέτεραι, ἀλλ' ἕτεραι καὶ ἀλλότριαι τῆς φύσεως ἡμῶν εἰσιν. οὐ γὰρ ὅσα ἐν τῷ σώματί ἐστι, τοῦ σώματος θετέον· ἐπεὶ καὶ φύματά ἐστιν, ἃ αἴρουσι καὶ ἐκβάλλουσι· καὶ ὅλως ὅσα παρὰ φύσιν, πάντα ἀλλότρια. παρὰ φύσιν δὲ πολλὰ καὶ τῶν συγγινομένων ἐστίν. εἰ οὖν ἐκ μόνου τούτου τῶν ἡμετέρων ἐστὶ ζῷον, ὀρθῶς ἂν τὸ ἐκ τούτου γινόμενον, ἔκγονον ἡμέτερον εἴη μόνον. καὶ ἐκ τοῦ σπέρματος δὲ ἄν τι ἄλλο γίνηται, οἷον σκώληξ σαπέντος, ἢ καὶ ἐν τῇ μήτρᾳ διαφθαρέντος, οἷον ἃ λέγεται τέρατα, οὐκ ἔκγονα λεκτέον. ὅλως γὰρ ἐκ διεφθαρμένου γινόμενα, οὐκ ἔτι ἐξ ἡμετέρου *ὄντος γίνεται, ἀλλ' ἐξ ἀλλοτρίου, ὥσπερ τὰ ἐκ τῶν ἀποκρίσεων, οἷον τὸ ἐκ τῆς κόπρου. σημεῖον δὲ ὅτι ἐκ *διεφθαρμένου πάντα τὰ τοιαῦτά ἐστι. ἐκ μὴ διαφθειρομένου γὰρ, τοιοῦτον πέφυκε γίνεσθαι, οἷον ἂν ᾖ ἐξ οὗ τὸ σπέρμα. ἐὰν μὲν ἐξ ἵππου, ἵππος· ἐὰν δὲ ἐξ ἀνθρώπου, ἄνθρωπος. καὶ αὐτό τε οὐ τιμῶμεν τὸ σπέρμα, οὐδὲ πᾶν τὸ ἐν τῇ γενέσει *γινόμενον. καὶ γὰρ ὑγρὸν, καὶ ὄγκος τις καὶ σάρξ ἐστι, ποτὲ δὲ, διὰ τὸ μήπω ἔχειν τὴν φύσιν, ἀλλ' ἢ τοσοῦτον μόνον τῆς φύσεως, ὅτι οὕτω διάκειται ὥστε γίνεσθαι ἐξ αὐτῶν τοιοῦτον οἷον ἡμεῖς. ἐκ δὲ διεφθαρμένου, οὐδὲν τοιοῦτον. διὰ ταῦτα οὐδὲ ἐξ ἑτέρου τῶν ἐν ἡμῖν, οὐδὲ ἐκ τούτου διεφθαρμένου ἢ ἀτελοῦς ἔγγονος, τὸ ἔκγονόν ἐστιν ἡμέτερον.

ιε Διὰ τί ἐν τῷ ὕδατι ἧττον δύνανται ἀφροδισιάζειν οἱ ἄνθρωποι; ἢ ὅτι ἐν ὕδατι οὐδὲν τήκεται, ὅσα ὑπὸ πυρὸς τήκεται; οἷον μόλιβδος, ἢ κηρός. ἡ δὲ γονὴ τηκομένη φαίνεται πυρί. οὐ γὰρ πρότερον ῥεῖ, πρὶν ἢ τρίψις ἐκθερμήνῃ, οὐ τήκεται. οἱ δὲ ἰχθύες οὐ τρίψει ὀχεύουσι.

ις Διὰ τί τὸ ἀφροδισιάζειν ἥδιστον, καὶ πότερον ἐξ ἀνάγκης, ἢ ἕνεκά τινος ὑπάρχει τοῖς ζῴοις; ἢ ἡδὺ μέν ἐστιν, ἤτοι διὰ τὸ ἀπὸ παντὸς τοῦ σώματος ἀπιέναι τὸ σπέρμα, ὥσπερ τινές φασιν· ἢ καὶ ἀπὸ παντὸς μὲν μὴ ἀπιέναι, διὰ δὲ τούτου, εἰς ὃ πάντες *συμβαίνουσιν οἱ πόροι τῶν φλεβῶν; οὔσης δὲ τῆς ἡδονῆς ὁμοίας τῆς ἐν τῷ κνησμῷ, τοῦτο συμβαίνει γίνεσθαι, ὥσπερ δι' ὅλου τοῦ σώματος. ὁ δὲ κνησμὸς ἡδύς ἐστιν, ὑγροῦ ἔξοδος πνευματώδους ἐγκατακεκλεισμένου παρὰ φύσιν. ἡ δὲ γονὴ, *τοιούτου εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἔξοδος. ἔστι δὲ καὶ ἐξ ἀνάγκης ἡδὺ, καὶ ἕνεκά τινος. ἐξ ἀνάγκης μὲν, ὅτι ἡ εἰς τὸ κατὰ φύσιν ὁδὸς ἡδύ ἐστιν, ἐὰν ᾖ αἰσθητή. ἕνεκα δέ τινος, ἵνα γένεσις ᾖ ζῴων. διὰ γὰρ τὴν ἡδονὴν, μᾶλλον *ὁρμᾷ πρὸς τὴν μίξιν τὰ ζῷα.

ιζ Διὰ τί ἡ λαγνεία πρὸς νοσήματα ἔνια τῶν ἀπὸ φλέγματος συμφέρει; ἢ ὅτι περιττώματος [τινὸς] ἐστὶν ἔξοδος· ὥστε συνεκκρίνεται πολλὴ περίττωσις; τὸ δὲ φλέγμα, περίττωμα.

* γρ. ἴοντα

* γρ. διεφθαρμένου

* γρ. ἀφαιρούμενον

* γρ. συμπίπτουσι

* G. ποιοῦν

* γρ. ἐρᾷ
Sup. 1. 50.

aut enim omnia noſtra eſſe oportet, aut nulla. an primùm, quoniam quod ex ſemine noſtro prodiit, id ex noſtro eſt: quod ſecus, id ex alieno, ſcilicet quæ ex purgamentis excrementiſque naſcuntur. Deniq; nihil ex omnibus quæ animanti tribuimus, gignere animantem poteſt, niſi ſemen genitale. Quod autem nocet, quódque malum eſt, id ſuum nullius eſt: nec quod alienum eſt, id ſuum eſſe poteſt. Haud enim idem illa ſignificant, ſuum eſſe, & alienum eſſe, vel diuerſum, vel malum. Excrementa autem, & putredines, non noſtra, ſed diuerſa alienaque ſunt à noſtra natura: non enim quæcunque in corpore extiterunt, corporis hæc eſſe putandum. Nam & papulæ ſæpe erumpunt, quas tollimus, atque excidimus: omnino quæ præter naturam conſtiterint, hæc aliena omnia ſunt. multa autem præter naturam, vel rebus coniuncta naturalibus prodeunt. Quòd ſi ex rebus noſtris ſolo ſemine natum animans fit, rectè quod ita prouenerit, prolem id eſſe noſtram tantùm putabimus: ex ſemine verò ipſo ſi quid extitit aliud, vt vermis, vbi vel foris putruit, vel corruptum in vtero eſt, vt quæ monſtra appellamus, prolem id eſſe noſtram haudquaquam dicendum eſt. Cùm enim corrupto creetur ſemine, non inſuper ex noſtro creatur, ſed alieno: quemadmodum quod ex excrementis conſtiterit, vt quod ex ſtercore. Omnia verò huiuſcemodi ex corrupto creari ſemine hinc indicatur, quòd ex non corrupto creari tale natura ſtatuit, quale illud eſt de quo ſemen genitale prodierit. Exempli gratia, ſi de equo equus, ſi de homine homo, nec ſemen magnifacimus ipſum, nec aliquid, quod inter generandum confici ſolitum eſt. Tunc enim humor, & corpulentia quædam, & caro conſiſtunt, quorum nihil nobile eſt, quoniam nondum naturam obtinent deſtinatam: ſed eatenus naturam attingunt, quatenus ita ſe habeant, vt ex illis tale creari poſſit, quales nos ſumus, modo ſeruentur. Corruptis autem nihil tale enaſci poteſt. Cauſa eſt hæc, cur nec alia ex re noſtri corporis, nec ex ſemine ipſo corrupto, aut imperfecto, prolem noſtram oriri arbitremur.

15 Cur minus in aqua homines concumbere queunt? an quòd res nulla in aquâ liqueſcere poteſt, quæ ab igne liquefieri apta eſt, ceu plumbum aut cera. Semen autem hominis igne planè liqueſcere videmus: haud enim prius fluere incipit, quam per attritum recaleat. Piſces tamen ſine attritu coire fatendum eſt. 16 Qua de cauſa res omnium ſuauiſſima concubitus eſt: & vtrum neceſſitate impellantur ad concumbendum animantes, an rei cuiuſpiam gratia genus hoc libidinis datum eſt? an ſuauiſſimè quidem concumbimus, quoniam aut toto ex corpore ſemen profluit, vt aliqui volunt: aut quia, quamuis non toto ex corpore, tamen per eam partem ſe promit, in quam meatus omnes, venæque omnes applicentur, & coeant? Cum igitur voluptas ſimilis in libidine, atque in prurigine ſit, efficitur pariter vt corpus geſtiat vniuerſum. Prurigo enim ſeceſſio humoris ſpirituoſi incluſi contra naturam eſt: & genituram verò ſeceſſionem humoris eiuſmodi eſſe ad rem naturalē conſtat. ſuauis autem tum ex neceſſitate, tum rei cuiuſpiam gratia concubitus eſt. Ex neceſſitate, inquam, quod via omnis pertinens ad rem naturalem ſuauis eſt, ſi modò à ſenſu percipi queat. Rei verò cuiuſpiam gratia eſt, vt ortus ſit animantium perpetuus: facit enim voluptas, vt animantes ad coitum ardentiùs excitentur. 17 Cur venus immodica morbis pituitæ nonnullis accommoda eſt? an quoniam excrementi quidam exitus eſt, ita vt multum vacantis materiæ cum ſemine detrahi poſſit? pituitam autem excrementum eſſe, nulli dubium eſt.

18 Cur res Venerea ventrem refrigerat, & ſiccat? An refrigerat, quoniam calor in concumbendo excernitur: & ſiccare quidem coitus Venereus poteſt, quippe cùm euaporari, dum calor exit, neceſſe ſit: exit autem cùm refrigeratur? Adde etiam, quòd feruor coeundi ſiccare nimirum poteſt. 19 Cur ſalaces hi ſunt, quibus pili palpebrarum defluunt? An ob id ipſum quo etiam calui? ſunt enim hæc ambo partes rei eiuſdem. Quicunque autem ex pilis congenitis ætate iam prouecta non creſcunt, hi omnes decidunt libidinis vſu immoderato. Capillus enim, & ſupercilium, & cilium, genere congeniti pili continentur, éxque his ſupercilia tantùm nonnullis ætate prouectis obdenſantur. Quod cur ita ſit, alibi rationem attulimus. Reliqua autem vtraque genera, eadem illa de cauſa deficiũt, quòd partes ſuperiores ſanguinis parum obtinentes, libido refrigerat. Ita enim efficitur vt locus hic alimentum concoquere non poſſit: cùm autem pili alimento caruerint, defluant neceſſe eſt. 20 Quam ob cauſam qui mingendi deſiderio tenentur, concumbere nequeunt? An quòd meatus implentur? Quod autem plenum humoris eſt, id nullum præterea humorem poteſt ſuſcipere. 21 Cur gignendi facultas iis tollitur, qui à varicibus tenentur, ſiue homo, ſiue aliquid ex cæterorum animantium numero eſt? An quòd varix flatu tranſlato fieri ſolet, quocirca in vitiis atræ bilis accommoda eſt? Fit autem cõcubitus quoque cum flatus excurſu. Quamobrem ſi impetus ille agitur, cùm varix exercet, ſemen non inſuper excitatur, ſed refrigeratur. Fit igitur inde, vt penis tentigo emarceſcat. 22 Quare qui concumbunt, reſolui, atque languere magna ex parte ſolent? An quòd ſemen omni ex parte corporis ſecretio eſt? Itaque vt ædificij conſtructio, ſic corporis compactio quatitur, dum ſemen decedit, quaſi ſanguinis multum, aut aliqua pars alia decedat: ita quod exit, peropportunum eſt, & quod exiguum ex multo alimento conficiatur, quemadmodum amylum ex farina. 23 Cur iis qui concumbunt, ſi deſiderio mingendi tenentur, penis intendi vehementiùs poteſt? An quòd foramina plena redduntur humoris, ſemen per anguſta ſe promens, molem efficit ampliorem, atque extollit? penis etenim ad ipſos meatus eſt poſitus. 24 Quam ob cauſam tentigo, & amplificatio penis illa exiſtere poſſit? An duplex cauſa eſt, vna, quòd pondus vergens poſt teſtes facit vt penis erigatur: teſtes enim vicem fulcimenti vectorij capiunt. Altera, quòd foramina ſpiritu admiſſo implentur, ita vt genitale membrum intumeſcat, atque ſe erigat? An humor auctus tranſlatúſque facit vt moles amplior redundet: penis tamen, qui menſura inſignis adoleuerit, minùs ſe patitur efferri: fit enim vt ita pondus à fulcimento vectis remotius maneat. 25 Qua de cauſa qui rem agunt Veneream, aut qui ea ætate ſunt, quæ ſufficiat Veneri, malè olent, virúſque hirci reddunt: pueri autem non ita olent? An ſpiritus puerorum (vt dictum iam eſt) humorem ſudorémque concoquere poteſt, virorum autem nequit? 26 Cur per æſtatem viri minùs, mulieres magis concumbere valeant? quod Heſiodus quoque poëta inquit,

Fœmineo Venus eſt vſu magis effera ſexu:
Mitior illa viris, & ſæpe accita relanguet.

Vtrum quòd teſtes eo tempore magis demittuntur, & flaccent, quàm per hyemem, cùm qui concubiturus eſt, retrahat ac ſuſcipiat illos, neceſſe ſit.

A ιη Διὰ τί τὰ ἀφροδίσια τὴν κοιλίαν ψύχει καὶ ξηραίνει; ἢ ψύχει μὲν, ὅτι ἐκκρίνεται τὸ θερμὸν ἐν τῇ μίξει· ξηραίνει δὲ καὶ ἡ μίξις. ἐξατμίζεται γὰρ, τοῦ θερμοῦ ἐξιόντος· ἐξέρχεται δὲ ψυχομένου. ἔτι καὶ ἡ θερμότης ἐν τῇ ὁμιλίᾳ ξηραίνει. ιθ Διὰ τί ὅσοις αἱ βλεφαρίδες ῥέουσι, λάγνοι, ἢ διὰ τὸ αὐτὸ, καὶ δι' ὅτι ∴ οἱ φαλακροί; ἔστι γὰρ μόρια ἄμφω ταῦτα τοῦ αὐτοῦ. ἔστι δὲ τὸ αἴτιον, ὁπόσαι πρεσβυτέρου γινομένου, μὴ αὐξάνονται τῶν συγγενικῶν τριχῶν, ἅπασαι τοῦτο πάσχουσιν ἐν ταῖς λαγνείαις. κεφαλὴ γὰρ καὶ ὀφρὺς καὶ βλεφαρὶς, συγγενικαὶ τρίχες. τούτων δὲ μόνον ἐνίοις αἱ ὀφρύες δασύνονται πρεσβυτέροις γινομένοις· δι' ἣν δὲ αἰτίαν, B εἴρηται ἐν ἄλλοις. αἱ ἕτεραι δὲ, διὰ τὸ αὐτὸ ἄμφω λείπουσιν. αἴτιον δὲ, ὅτι καταψύχει τὰ ἄνω ἡ λαγνεία ὀλίγαιμα ὄντα· ὥστε οὐ πέττει τὴν τροφὴν ὁ τόπος. οὐ λαμβανούσαι δὲ τροφὴν, ἐκρέουσιν αἱ τρίχες. κ Διὰ τί οὐρητιῶντες οὐ δύνανται ἀφροδισιάζειν; ἢ ὅτι πλήρεις γίνονται οἱ πόροι; τὸ δὲ πλῆρες ὑγροῦ, οὐ δέχεται ἄλλο ὑγρόν; κα Διὰ τί αἱ ἰξίαι τοὺς ἔχοντας κωλύουσι γεννᾶν, καὶ ἀνθρώπους, καὶ τῶν ἄλλων ζώων ὅ,τι ἂν ἔχῃ; ἢ ὅτι ἡ ἰξία γίνεται, μεταστάντος πνεύματος; διὸ C καὶ ὠφελεῖ πρὸς τὰ μελαγχολικά. ἔστι δὲ καὶ ὁ ἀφροδισιασμὸς μετὰ πνεύματος ἐξόδου. εἰ οὖν ὁδοποιεῖται ἡ ὁρμὴ γινομένου αὐτοῦ, οὐ ποιεῖ ὁρμᾶν τὸ σπέρμα, ἀλλὰ καταψύχεται· μαραίνει οὖν τὴν συντονίαν τοῦ αἰδοίου. κβ Διὰ τί οἱ ἀφροδισιάζοντες ἐκλύονται καὶ ἀσθενέστεροι γίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πολύ; πότερον διὰ τὸ ἀπὸ πάντων ἐκκρίνεσθαι τὸ σπέρμα· ὥστε ὥσπερ οἰκοδομήματος αἱ ἁρμονίαι, καὶ τοῦ σώματος οὕτω στερομένου συνθέσεις ἐστὶ τὸ ἀπολελύσθαι· ὥσπερ εἰ τὸ αἷμα ἐξέλθῃ, ἢ πολὺ ὅ,τι ἄλλο μέρος, οὕτω σφόδρα ἐπίκαιρον τὸ ἐξιόν ἐστι· καὶ ὃ ἐκ πολλῆς γίνεται τροφῆς ὀλίγον, ὥσπερ * τὸ ἄμυλον ἐκ τοῦ σταιτός. κγ Διὰ τί οἱ ἀ- D φροδισιάζοντες καὶ οὐρητιῶντες ἐντείνουσιν; ἢ πληρουμένων τῶν πόρων ὑγρότητος, τὸ σπέρμα ὑπεξιὸν ἐν ἐλάττονι τόπῳ, πλείονά τε ὄγκον ποιεῖ καὶ αἴρει. ἐπίκειται γὰρ τὸ αἰδοῖον ἐπὶ τοῖς πόροις. κδ Διὰ τί ἡ σύντασις γίνεται τοῦ αἰδοίου καὶ ἡ αὔξησις; ἢ διὰ δύο; διά τε τὸ βάρος ἐπιγίνεσθαι ἐν τῷ ὄπισθεν τῶν ὀγκῶν * αἴρεσθαι; ὑπομόχλιον γὰρ οἱ ὄρχεις γίνονται· [καὶ] διὰ τὸ πνεύματος πληροῦσθαι τοὺς πόρους. ἢ τοῦ ὑγροῦ αὐξανομένου καὶ μεθισταμένου, ἢ ἐξ ὑγροῦ γινομένου, ὁ ὄγκος μείζων γίνεται; τὰ λίαν δὲ μεγάλα, ἧττον αἴρεται, E διὰ τὸ πορρωτέρω τὸ βάρος τοῦ ὑπομοχλίου γίνεσθαι. κε Διὰ τί οἱ ἀφροδισιάζοντες * καὶ οἱ τοιοῦτοι, δυσώδεις· (οἱ δὲ παῖδες, οὔ·) καὶ τοῦ καλουμένου γράσου ὄζουσιν; ἢ τῶν πνευμάτων (ὥσπερ εἴρηται) τὰ μὲν τῶν παιδίων, πέττει τὸ ὑγρὸν, καὶ τοὺς ἱδρῶτας· οἱ δὲ τῶν ἀνδρῶν, ἄπεπτοι; κϛ Διὰ τί ἐν τῷ θέρει μὲν ἄνδρες, ἧττον δύνανται ἀφροδισιάζειν· αἱ δὲ γυναῖκες, μᾶλλον; καθάπερ καὶ * ὁ ποιητὴς λέγει ∴ ἐπὶ τῷ σκολύμῳ,]

Μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφαυρότατοι δέ τε ἄνδρες. πότερον ὅτι οἱ ὄρχεις καθίενται μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ χειμῶνι; ἀνάγκη δὲ, εἰ μέλλει ἀφροδισιάζειν, ἀνασπᾶσαι.

Mercurialis. Var.lect.lib.1. c.9.& 4.16.

* G. ἢ ποιεῖ αἴρεσθαι.

* γρ. ἢ εἴ τι

Infr. 29.

* γρ. ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος λέγει, M.

ἢ ὅτι αἱ θερμαὶ φύσεις ἐν τῷ θέρει συμπίπτουσιν, ὑπερβάλλοντος δὴ τοῦ θερμοῦ· [αἱ δὲ ψυχραὶ, θάλπουσιν; ἔστι δ' ὁ μὲν ἀνήρ, ξηρὸς καὶ θερμός] ἡ δὲ γυνή, ψυχρὰ καὶ ὑγρά. (* γρ. τῆς δέ,) τοῦ μὲν οὖν ἀνδρὸς ἠμαύρωται ἡ δύναμις * τῆς δέ, θάλλει, ἐπανισουμένη τῷ ἐναντίῳ.

κζ. Διὰ τί ἔνιοι ἀφροδισιαζόμενοι χαίρουσι· καὶ οἱ μέν, ἅμα δρῶντες· οἱ δ', οὔ; ἢ ὅτι ἔστιν ἑκάστῃ περιττώσει τόπος, εἰς ὃν (* γρ. ἐγγινομένου,) πέφυκεν ἀποκρίνεσθαι κατὰ φύσιν· καὶ πόνου * γινομένου, τὸ πνεῦμα ἐξιὸν ἀνοιδεῖν ποιεῖ, καὶ συνεκκρίνει αὐτήν, οἷον τὸ μὲν οὖρον, εἰς κύστιν· ἡ δ' ἐξικμασμένη τροφή, εἰς κοιλίαν· τὸ δὲ δάκρυον, εἰς ὄμματα· μύξα δ', εἰς μυκτῆρας· αἷμα δέ, εἰς φλέβας· ὁμοίως δὴ τούτοις καὶ ἡ γονὴ εἰς ὄρχεις καὶ αἰδοῖα. οἷς δὲ οἱ πόροι μὴ κατὰ φύσιν ἔχου- (* γρ. ἐπιπωρωθῆναι) σιν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ μὴ * ἀποτυφλωθῆναι τοὺς εἰς τὸ αἰδοῖον, (οἷον συμβαίνει τοῖς εὐνούχοις καὶ εὐνουχίαις) ἢ καὶ ἄλλως, εἰς τὴν ἕδραν συρρεῖ ἡ τοιαύτη ἰκμάς. καὶ γὰρ διεξέρχεται ταύτῃ. σημεῖον δ' ἐν τῇ συνουσίᾳ, ἡ συναγωγὴ τοῦ τοιούτου τόπου, καὶ ἡ συντῆξις τῶν περὶ τὴν ἕδραν. ἐὰν οὖν ὑπερβάλλῃ τις τῇ λαγνείᾳ, τούτοις εἰς ταῦτα συνέρχεται· ὥστε ὅταν ἡ ἐπιθυμία γίνηται, τότ' ἐπιθυμεῖ τῆς τρίψεως εἰς ὃ συλλέγεται. ἡ δ' ἐπιθυμία, καὶ ἀπὸ τῶν σιτίων καὶ διανοίας γίνεται. ὅταν γὰρ κινηθῇ ὑφ' ὁτουοῦν, ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα συντρέχει, καὶ τὸ τοιοῦτο (* γρ. λεπτὸν ᾖ ἢ πνευματῶδες,) περίττωμα συρρεῖ οὗ πέφυκε· κἂν μὲν * λεπτὸν ᾖ ἢ πνευματῶδες, τούτου ἐξελθόντος, ὥσπερ αἱ συντάσεις τοῖς παισὶ καὶ τοῖς ἐν ἡλικίᾳ, ἐνίοτε οὐδενὸς ὑγροῦ ἐκκριθέντος, παύονται. ὅταν δὲ κατασβεσθῇ τὸ ὑγρόν· ἐὰν μηδ' ἕτερον τούτων πάθῃ, ἐπιθυμεῖ ἕως ἄν τι τούτων συμβῇ. οἱ δὲ φύσει θηλυδρίαι, οὕτω συνεστᾶσιν, ὥστε ἐκεῖ μὲν μὴ ἐκκρίνεσθαι, ἢ ὀλίγην, οὗπερ τοῖς ἔχουσι κατὰ φύσιν ἐκκρίνεται, εἰς δὲ τὸν τόπον τοῦτον. αἴτιον δέ, ὅτι παρὰ φύσιν συνεστᾶσιν. ἄρρενες γὰρ ὄντες, οὕτω διάκεινται, ὥστε ἀνάγκη τὸν τόπον τοῦτον πεπηρῶσθαι αὐτῶν. πήρωσις δέ, ἡ μέν, ὅλως ποιεῖ φθοράν· ἡ δέ, διαστροφήν. ἐκείνη μὲν οὖν οὐκ ἔστι· γυνὴ γὰρ ἂν ἐγένετο. ἀνάγκη ἄρα παρεστράφθαι, καὶ ἄλλοθί που ὁρμᾶν τῆς (* γρ. θηλυκῆς) * γονικῆς ἐκκρίσεως· διὸ καὶ ἄπληστοι, ὥσπερ αἱ γυναῖκες. ὀλίγη γὰρ ἡ ἰκμάς, καὶ οὐ βιάζεται ἐξιέναι, καὶ καταψύχεται ταχύ. (* γρ. περὶ τ.) καὶ ὅσοις μὲν * ἐπὶ τὴν ἕδραν, οὗτοι πάσχειν ἐπιθυμοῦσιν· [ὅσοις δὲ ἐπ' ἀμφότερα, οὗτοι καὶ δρᾶν καὶ πάσχειν· ἐφ' ὁπότερα δὲ πλεῖον, τούτου.] ἐνίοις δὲ γίνεται καὶ ἐξ ἔθους τὸ πάθος τοῦτο. ὅσα γὰρ ἂν ποιῶσι, συμβαίνει αὐτοῖς χαίρειν, καὶ προΐεσθαι τὴν γονὴν οὕτως. ἐπιθυμοῦσιν οὖν ποιεῖν οἷς ἂν ταῦτα γίνηται. καὶ μᾶλλον τὸ ἔθος ὥσπερ φύσις γίνεται. διὰ τοῦτο ὅσοι ἂν μὴ πρὸ ἥβης, ἀλλὰ περὶ ἥβην ἐθισθῶσιν ἀφροδισιάζεσθαι, διὰ τὸ γίνεσθαι αὐτοῖς ἐν τῇ χρείᾳ τὴν μνήμην, ἅμα δὲ τῇ μνήμῃ τὴν ἡδονήν, διὰ δὲ τὸ ἔθος, ὥσπερ πεφυκότες, ἐπιθυμοῦσι πάσχειν, τὰ μέντοι πολλά, καὶ τὸ ἔθος, ὥσπερ πεφυκόσι γίνεται. ἐὰν δὲ τύχῃ λάγνος ὢν καὶ μαλακός, καὶ θᾶττον ἕκαστα τούτων συμβαίνει.

A An quoniam naturæ calidæ præ nimio calore æſtiui temporis æſtuant, collabunturque: frigidæ verò refouentur, & vigent? Eſt autem vir calidus & ſiccus, mulier frigida humidáque: ergo virorum tunc vires infirmantur, mulierum corroborantur, & vigent per compenſationẽ qualitatis contrariæ.

27 Cur nonnulli rem Veneream cum voluptate patiantur, & alij vel ipſi agere cupiant, alij pati tantummodo geſtiant. An quòd excrementis ſingulis locus determinatus à Natura eſt, in quem inſtituto ſecerni naturali debeat, ſollicitáque natura ſpiritus excurrens tumorem admouet, excrementúmque vnà extrudere ſolet. Verbi cauſâ, vrinam in veſicam, cibum conſumptum in aluum, lacrymam in B oculos, mucorem in nares, ſanguinem in venas Naturæ deduci placuit: his autem proximè genituram quoque in teſtes & penem deferri conſtitutum eſt. Quibus itaque meatus habitu ſuo naturali priuantur, vel quia obcæcati ſunt, qui ad penem tendant (quod ſpadonibus, hiſque ſimilibus euenit, vel etiam aliis de cauſis) his talis humor in ſedem confluit, quippe qui hac transmeare ſoleat: quod eius loci contractio in coeundo, & partium ſedi appoſitarum conſumptio, indicant. Qui ſi admodum ſemine genitali abundant, excrementum illud largè in eum locum ſe colligit. Itaque cùm excitata cupiditas eſt, attritum pars ea deſiderat, in quam confluit excrementum. Cupiditas autem C excitari tum à cibo tum ab imaginatione poteſt. Cùm enim alterutra de cauſa libido commota eſt, ſpiritus eôdem concurrit, & genus id excrementi confluit, quò ſecedere notum eſt. Et ſi tenue, ſpirituoſúmve eſt, cùm difflatum id fuerit, requieſcunt: quemadmodum pueris & adoleſcentibus interdum nullo ſecreto humore ceſſare tentigines poſſunt. Sed ſi craſſum corpulentúmque eſt, niſi extruſo quieſcere nequeunt. Quòd ſi neutrum eorum accidit, cupiunt quouſque alterutrum accidat. Quorum verò natura mollis & fœminea eſt, ita ij conſtant vt genitura vel nulla, vel minima conueniat, quo illorum ſecernitur, qui præditi natura integra ſunt, ſed ſe in partem D ſedis diuertat: quod propterea euenit, quia præter Naturæ normam conſtiterunt. Cùm enim mares crearentur, ita degenerarunt, vt partem virilem mancam atque oblæſam habere cogerentur. Læſio autem alia rem omnino corrumpit, alia peruertit, & vitiat. At genus illud corrumpens, vt in his ſit, fieri non poteſt: ita enim mulieres, non viri crearentur. Ergo peruerti citarique aliorſum quàm ſecernendum Natura voluit, neceſſe eſt. Vnde fit vt inſatiabiles etiam ſint modo mulierum: humor enim ſolicitans ille exiguus eſt, nec quicquam ſe promere conatur, refrigeratúrque celeriter. Quibus itaque ſedem humor ex toto adiuit, ij pati tantummodo auent: quibus autem in vtramque partem ſeſe diſpertiit, ij & agere, & pati concu- E piunt, idque eo ampliùs, quo tandem pleniùs fluxerit. Sed ſunt, quibus vel ex conſuetudine affectus hic accidat. Fit enim, vt tam geſtiant quàm cùm agunt, vtque genituram nihilo minùs ita emittere valeant. Ergo agere cupiunt, quibus hæc ipſa vſu euenerunt, & conſuetudo magis, veluti in naturam idcirco illis euadit, quibus non ante pubem, ſed in ea vitium patiendi inualuit, quoniam his recordatio rei, cùm deſiderant, oritur. Vnà autem cum recordatione geſtiens exultat voluptas: deſiderant autem perinde ac nati ad patiendum. Magna igitur parte, vel ob conſuetudinem res exiſtit. Sed ſi accidat, vt idem & ſalax & mollis ſit, longè expeditiùs hæc omnia euenire poſſe putandum eſt.

28 Cur homines rem agere Veneream cupien-A tes, confiteri ſe cupere maximè pudet: bibendi, aut edendi, aut aliquid eiuſmodi faciendi deſiderio cùm teneantur, confiteri non pudet? An quòd rerum plurimarum cupiditates neceſſariæ ſunt, & nonnullæ, niſi expleantur, interimunt? Rei autem venereæ libido ſuperfluit, & abundantiæ index eſt? 29 Cur viri per hyemem, mulieres per æſtatem rei Venereæ appetentiores ſunt? An quòd viris calidior natura & ſiccior eſt, mulieribus autem humida, frigidaque? Quamobrem illis humor & calor ſatis cupiditatem Veneris hyberno tempore accendere queunt, quibus rebus ſemen oriri certum eſt. Mulieribus autem & calor minor, & humor concretus propter caloris in-B opiam tunc eſt. At per æſtatem contrà mulieribus calor modicus, viris largior quàm ſatis ſit: minùs enim vires frangit atque diſſoluit. Quapropter pueri quoque per æſtatem tenuiores redduntur: incidit enim vt ignis igni coniungatur.

30 Cur quibus natura calida eſt, ſi modò robuſti pleni que ſint, niſi concumbant, iis ſæpe bilis proſiſtit, & aluus amara ſecedit, & pituita ſalſa conficitur, & color corporis immutatur? An quòd ſemper cum ſemine vnà excrementi aliquid exit? Vnde etiam nonnullorum excrementis abundantium genitura lauamentum piſcium redolet: igitur excrementum quoque illud concumbenti decedit. Itaque nihil eſt quod poſſit affligere: abs-C tinenti autem manet, & amarum ſalſumve redditur. 31 Cur libidinoſi ſunt, qui melancholici? An quòd flatu redundant? Semen autem deceſſio flatus eſt: ergo quibus id ipſum amplificatum, hos ſæpe purgari appetere neceſſe eſt: ſic enim efficitur vt leuentur. 32 Cur aues, & piloſi homines, libidine vehementer aguntur? Vtrùm quòd multum humoris continent, an non ea ratio eſt? (fœmina enim, quæ humida eſt, pilis vacat,) ſed potiùs quòd genus illud vtrumque naturæ multi humoris concoquens propter caloris copiam eſt? Indicio pilus eſt, atque penna. An D quòd & multum ineſt humoris, & id à calore ſuperatur? Neque enim ſi multum non eſſet humoris, neque ſi non à calore vinceretur, pennæ auibus, pili hominibus poſſent vnquam oriri: ſemen autem vel loci ac temporis portione, vel ratione creari plurimum poteſt, vt in aëre, vt in vêre: nam eius natura & calida, & humida eſt. Fit etiam ratione communi, vt aues, & claudi homines, ſalaces nimirum ſint: alimentum enim vtriuſque, ſeorſum quidem exiguum profluit, propter vitium cruris: in ſublime verò affatim effer-E tur, atque in ſemen conuertitur. 33 Cur homini, cùm concumbit, oculi potiſſimùm infirmantur? An quòd humore deficiente id accidit? Argumentum verò, frigidam eſſe genituram, quòd humida nunquam redditur, niſi calefiat, nec vllam deſiderat liquefactionem: quandoquidem per vniuerſum corpus expaſſa eſt, quemadmodum ſanguis.

A κη Διὰ τί μάλιστα αἰσχύνονται ὁμολογεῖν οἱ ἐπιθυμοῦντες ἀφροδισιάζεσθαι, ἀλλ' οὐ πιεῖν, οὐδὲ φαγεῖν, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν; ἢ ὅτι τῶν μὲν πλείστων ἀναγκαῖαι αἱ ἐπιθυμίαι, ἔνια δὲ ἀναιρεῖ καὶ τοὺς μὴ τυγχάνοντας· ἡ δὲ τῶν ἀφροδισίων, ἐκ περιουσίας ἐστί; κθ Διὰ τί οἱ μὲν ἄνδρες τοῦ χειμῶνος, αἱ δὲ γυναῖκες τοῦ θέρους ὁρμητικώτεραι πρὸς τὰ ἀφροδίσια; ἢ ὅτι οἱ μὲν ἄνδρες, θερμοὶ μᾶλλον καὶ ξηροὶ τὰς φύσεις· αἱ δὲ γυναῖκες, ὑγραὶ καὶ κατεψυγμέναι. τοῖς μὲν οὖν, τὸ ὑγρὸν καὶ τὸ θερμὸν αὔταρκες πρὸς τὴν ὁρμὴν, τοῦ χειμῶνος· Supr. 25. B (ἡ δὲ τοῦ σπέρματος γένεσις, ἐκ τούτων) ταῖς δὲ, τὸ θερμὸν ἔλαττον καὶ τὸ ὑγρὸν ἐστὶ πεπηγὸς, διὰ τὴν ἔνδειαν τοῦ πυρός· τοῦ δὲ θέρους, ταῖς μὲν [οὖν] σύμμετρον τὸ θερμόν· τοῖς δὲ, πλέον τοῦ ἱκανοῦ. τὸ γὰρ ἄγαν, πολὺ ἐκλύει τῆς δυνάμεως· διὸ καὶ τὰ παιδία τοῦ θέρους λεπτότερα. συμβαίνει γὰρ πῦρ ἐπὶ πῦρ φέρειν. λ Διὰ τί ὅσοι θερμοὶ τὴν φύσιν, ἐὰν ἰσχυροὶ ὦσι καὶ εὐτραφεῖς, ἐὰν μὴ ἀφροδισιάζωσι, χολή τε περιίσταται αὐτοῖς πολλάκις, καὶ ἐκπικρὸν ὑποχωρεῖ, καὶ φλέγμα ἁλμυρὸν γίνεται, καὶ ἀλλοχροοῦσιν, ἢ ὅτι μετὰ τοῦ σπέρματος ἀεὶ περίττωμα συναπέρχεται; διὸ καὶ ἐνίοις τῶν * πνευματι-C κῶν, ἰχθύων πλυνόντων ὄζει ἡ γονή. ἀφροδισιάζουσι μὲν οὖν τοῦτο συναπέρχεται, ὥστ' οὐ λυπεῖ· μὴ ἀπολαύουσι δὲ τῆς ὁμιλίας, τὸ περίττωμα ἐκπικροῦται, ἢ ἁλμυρὸν γίνεται. λα Διὰ τί ἀφροδισιαστικοὶ οἱ μελαγχολικοί; ἢ ὅτι πνευματώδεις; τὸ δὲ σπέρμα, πνεύματος ἔξοδός ἐστιν. οἷς οὖν πολὺ τοιοῦτον, ἀνάγκη πολλάκις ἐπιθυμεῖν τούτους ἀποκαθαίρεσθαι· κουφίζονται γάρ. λβ Διὰ τί καὶ οἱ ὄρνιθες καὶ οἱ δασεῖς ἄνθρωποι λάγνοι; πότερον ὅ-D τι ὑγρότητα ἔχουσι πολλήν; ἢ οὔ, (τὸ γὰρ θῆλυ, ὑγρὸν μὲν, ἀλλ' οὐ δασύ) ἀλλ' ὅτι ἀμφότεραι αἱ φύσεις, πεπτικαὶ ὑγρότητος πολλῆς διὰ θερμότητα; σημεῖον δὲ αἱ τρίχες καὶ τὰ πτερά. ἢ ὅτι πολὺ τὸ ὑγρὸν, καὶ κρατεῖται ὑπὸ τοῦ θερμοῦ; οὔτε γὰρ ἂν μὴ πολλῆς οὔσης τῆς ὑγρότητος, οὔτε μὴ * κρατυμένης, ἐξέφυεν τοῖς μὲν, αἱ τρίχες, τοῖς δὲ, τὰ πτερά; τὸ δὲ σπέρμα γίνεται ἐν τοῖς τοιούτοις πλεῖστον, καὶ τόποις καὶ ὥραις, οἷον ἐν τῷ ἔαρι. ἡ γὰρ φύσις αὐτοῦ, ὑγρὰ καὶ θερμή. διὰ ταὐτὸ δὲ καὶ οἱ ὄρνιθες λάγνοι, E καὶ οἱ χωλοί. ἡ γὰρ τροφὴ ἀμφοτέροις, κάτω μὲν, ὀλίγη, διὰ τὴν ἀναπηρίαν τῶν σκελῶν· εἰς δὲ τὸν ἄνω τόπον ἔρχεται, καὶ εἰς σπέρμα συγκρίνεται.

λγ Διὰ τί ἐὰν ἀφροδισιάζῃ ὁ ἄνθρωπος, οἱ ὀφθαλμοὶ ἀσθενοῦσι μάλιστα; ἢ δῆλον ὅτι ἀπολείποντος τοῦ ὑγροῦ τοῦτο γίνεται; τεκμήριον δ' ὅτι ἡ γονὴ ψυχρά ἐστιν· οὐ γὰρ γίνεται ὑγρά, ἐὰν μὴ διαθερμανθῇ τὰ θερμά· οὐδὲ δεῖται τήξεως. κέχυται γὰρ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὥσπερ τὸ αἷμα.

G. σπερματικῶν. Sylb.

* γ. κρατυνομένης G. κρατουμένης ὑπὸ τοῦ θερμοῦ,

A

Ὅσα* ἀπὸ κόπου. ε.

* γρ. ἀεὶ κ.

Διὰ τί μακροὶ μὲν ὄντες οἱ περίπατοι ἐν τοῖς ὁμαλέσι, κοπιαρώτεροί εἰσι τῶν ἀνωμάλων· βραχεῖς δὲ, ἀκοπώτεροι; ἢ ὅτι οὔτε πολλὴ κίνησις ποιεῖ κόπον, καὶ ἡ ἰσχυρά. τοιαύτη δὲ* ἡ ἀπεσπασματώδης· πολλὴ δὲ ἡ συνεχὴς καὶ μία. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀνάντεσιν, ἐὰν ᾖ μακρὰ, ἀναπαύει γὰρ ἡ μεταβολὴ, καὶ οὐ* μικρὰ ἡ κίνησις, οὐδὲ ἰσχυρῶν αὐτῶν, διὰ τὴν μεταβολήν· ἐν δὲ τοῖς ὁμαλέσιν, ἡ ὁμοιότης τοῦ σχήματος οὐ διαλαμβάνει, οὐδὲ ἀναπαύει τὰ μέρη, ἀλλὰ συνεργάζεται πρὸς τὸ συνεχῆ εἶναι τὴν κίνησιν. ὅταν δὲ ἡ βραχεῖα, διὰ μὲν τὸ πλῆθος τῆς κινήσεως, ἐν τοῖς ἐπιπέδοις οὐ γίνεται κόπος· ἐν δὲ τοῖς ἀνάντεσιν, διὰ τὸ τὴν μεταβολὴν ἰσχυρὰν γίνεσθαι καὶ ἐναντίαν, ὁτὲ μὲν ἄνω, ὁτὲ δὲ κάτω, ποιεῖ κόπον· τοιαύτη δὲ (ὥς φαμεν) ἐν τοῖς ἀνάντεσιν· ἐν δὲ τοῖς πεδινοῖς τοὐναντίον.

* γρ. ἡ ἀπεσματώδης. Vide Mercur. Var. 1. 9.

* G. μακρά

B

β Διὰ τί τοῖς λειποψυχοῦσι καὶ τοῖς ἐκ τῶν γυμνασίων [διαλυομένοις,] ἐλάττους τε οἱ ὄγκοι, καὶ ὀξύτεραι δοκοῦσιν εἶναι αἱ φωναί; ἢ ὅτι αἵ τε φωναὶ ἐλάττους φαινόμεναι, ὀξύτεραι φαίνονται (σημεῖον δὲ, ὅτι μιμούμενοι* τοὺς πόρρωθεν* ὀξὺ φθέγγονται) καὶ οἱ ὄγκοι ἐλάττους;

* γρ. πόῤῥ. Infr. 11. 6.

Infr. 14.

γ *Διὰ τί ἡ γαστὴρ μόνον λεπτύνεται τῶν γυμναζομένων; ἢ ὅτι πλείστη ἡ πιμελὴ περὶ τὴν γαστέρα;

C

δ Διὰ τί τὸ πῖον τετηκμένον γίνεται* τοῖς πονοῦσιν; ἢ διότι τὸ πῖον τήκεται θερμαινόμενον, ἡ δὲ κίνησις θερμαντικὸν, ἡ δὲ σὰρξ οὐ τήκεται;

* G. πῖον τ. ἡ δ' ... seu λεπτύνεται. S.

ε Διὰ τί δὲ τὰ περὶ τὴν κοιλίαν πιότατα; πότερον ὅτι ἐγγὺς τῆς τροφῆς; ἐν ὅσῳ οὖν τἄλλα παρ' ἐκείνης λαμβάνει, αὐτὴ πολλάκις λαμβάνει. ἢ ὅτι ἥκιστα πονεῖ; καμπὰς γὰρ οὐκ ἔχει.

ϛ Διὰ τί οἱ κόποι μᾶλλον παύονται, ὅταν τις τῷ ἐλαίῳ ὕδωρ συμμίξας ἀνατρίψηται; ἢ ὅτι μᾶλλον εἰσδύεται τὸ ἔλαιον μετὰ τοῦ ὕδατος, ἐὰν δὲ αὐτὸ καθ' αὑτὸ ᾖ, οὐχ ὁμοίως παρεισδύει, διὰ τὸ ἐπιπολαστικὸν εἶναι. μᾶλλον οὖν μαλάττεται τὸ σῶμα εἰσδυομένου, ἐπεὶ τὸ ἔλαιον ἐστὶ φύσει θερμόν· τὰ δὲ θερμὰ, καὶ ξηραίνει καὶ σκληρύνει· πρὸς δὲ τοὺς κόπους ἀξύμφορον ἐστὶν ἡ ξηρασία καὶ ἡ* σκληρότης· μετὰ δὲ τοῦ ὕδατος ἀνατριφθὲν, ἧττον ξηραίνει.

D

* γρ. ξηρότης

ζ Διὰ τί τοῖς κοπιῶσι προστάττουσιν ἐμεῖν, εἴπερ ὁ ἔμετος κοπῶδές ἐστιν; ἢ κόπος γίνεται, ὀστῶν θλωμένων καὶ πιεζομένων καὶ κοπιωμένων· ταῦτα δὲ ὑπὸ τῶν ἐκτός τινος πάσχει μὲν, ἢ τῶν ἐν τῷ σώματι· καὶ τοῦτο διττῶς· ἢ γὰρ σαρκῶν ὑπερτεινουσῶν τὴν δύναμιν αὐτῶν, ἢ σώματος μιχθέντος συχνοῦ τῷ ἄλλῳ σώματι, χώραν οἰκείαν οὐκ ἔχοντος, οἷα τὰ περιττώματά ἐστι. πάντα γὰρ τὰ ἐκτὸς ἡμῖν προσαπτόμενα βάρη, *κοπωδέστερα τῶν τοῦ σώματος μερῶν, κἂν τύχῃ σταθμῷ ὄντα αὐτῶν ἐλαφρότερα. σημεῖον δὲ τῶν εἰρημένων· οἱ γὰρ πλεῖον βεβρωκότες καὶ πεπωκότες, ἐλάττω πονήσαντες ἢ νήστεις ὄντες, μᾶλλον κοπιῶσι, διὰ τὸ μὴ τὴν οἰκείαν χώραν ἔχειν τὰ σιτία, οἷα ἄπεπτα. ἐπεὶ δὲ ὁ κόπος σύντηξιν ποιεῖ, ἡ δὲ σύντηξις περίττωμά ἐστι,

E

* γρ. κοπωδέστερα

Eorum quæ ad laborem pertinent, Sectio quinta, cuius quæſtiones XLII.

CVr ambulationes prolixæ quidem per plana, laborioſiores ſunt, quàm per incompta: breues autem leuiores? an quòd membra tum à multo tum à vehemente motu frangantur? Eſt autem vehemens, qui paſſim per loca inæqualia agitur: multus verò qui continens, vnúſque eſt. Locis igitur inæqualibus tametſi longa motio acta eſt, tamen requiem mutatio præſtat, facitque vt longa non ſit, ne ipſorum quidem equorum, propter mutationem. Planis autem habitus ſimilitudo, & paritas nihil interpellat, nec membris vllam præſtat quietem, ſed efficit vt mouendi ratio continuetur. at verò ſi breuis ſit, nimietas quidem motus nulla in planis fatigabit: accliuibus autem, quoniam immutatio vehemens & contraria corpus modò ſurſum modò deorſum vexat, fatigetur neceſſe eſt. Talis verò motus, vt dictum eſt, qui per ardua agitur: contrarius, qui per plana.

2 Quam ob cauſam, qui animo deficiunt, & qui præ nimio exercitandi labore diſſoluuntur, mole corporis contractiore exiſtunt, vocémque reddere acutiorem putantur? an quia voces minores mittuntur, ideò acutiores eſſe videntur. Argumentum, quòd qui clamantes à longè imitantur, acutè proferunt. Moles autem corporum minores idcirco redduntur, quod ſanguis à ſummis corporis partibus reuocat ad imas.

3 Cur venter tantummodo extenuatur eorum qui ſe exercitationi dederunt? an quoniam venter pingue amplectitur plurimum?

4 Cur pingue eorum abſumitur, qui ſe laboribus dedunt: caro autem nullatenus emaceratur? an quoniam pingue concalfactum liqueſcit; quod carni non euenit? motio autem concalfacit?

5 Cur venter opimus admodum eſſe ſolet? Vtrùm quod cibo propinquus eſt; dúmque cætera membra ex ventre hauriunt, venter ipſe ſibi ſæpius ingerit? an quoniam minimè venter laborat? flexibus enim hic nullis contorquetur.

6 Cur meliùs fatigationes tum ceſſant, cùm quis ex aqua oleo permiſta ſe perfricuit? an quoniam oleum magis ſubire cum aqua poteſt, quàm ſi per ſe ipſum eſt? ducitur enim ſuapte natura, vt innatet, & fluitet. vbi autem ſubit, corpus ſubinde ampliùs emollitur. an quia oleum natura calidum eſt: calidum autem quodque & ſiccat, & indurat? at membris fatigatis, ſiccitas & durities incommodæ omnino ſunt: miſtum igitur aquæ eo plus iuuat, quo minùs ſiccat. 7 Cur laſſis corporibus euomendum præcipitur, cùm tamen vomitus ſit laborioſus? an quòd laſſitudo colliſis oſſibus, aut preſſatis, aut fatigatis, conſequi ſoleat: quos quidem affectus patiuntur extrinſecus, aut intrinſecus; idque bifariàm? aut enim cùm copia carnis vires exuperauit oſſium, aut cùm frequens corpus ſe cætero corpori miſcuit, quo locum ſibi obtinere aptè non poſſit: quale genus excrementorum eſt. Pondera enim quæcunque extrinſecus corpori applicêtur, laborioſiora ſunt, quàm ipſa corporis membra, etiam ſi pondere leuiora illis eſſe contigerit. Argumentum, quòd qui plus æquo vel ederint vel biberint, hi minùs quamuis laborarint, quàm ieiuni grauiùs tamen fatigantur: quoniam cibus locum ſuum non obtinet, vtpote qui adhuc maneat crudus. Cùm autem fatigatio maceret, atque colliquefaciat, colliquamentum autem nonniſi excrementum ſit, hoc

hoc eſt quod laſſitudinem mouet, dum temerè vagatur, occurſatque oſſibus, & neruis, & intimis carnis: quæ rara, ſoluta patefactáque ſubſtant. Vomitus igitur cùm id extrudat, quod fatigationem inducit, merito hominem recreat, liberatque à laſſitudine: corpus enim quale principio fuerit, tale reſtituit. Elaxat autem vomitus, non nimij motus ratione, ſed ſi ita fuerit, vt non plenè agatur. Copia enim ciborum, quæ in ventriculo remanſerit, & excrementa, quæ his incidunt cibis, faciunt vt laſſitudo vomitum conſequatur, quemadmodum in corporibus nimiùm impletis dictum iam eſt. Quòd ſi nec illis cauſam laſſeſcendi labor inferat, ſed cùm ita ſe haberent, laborarint, nec iis, qui non totum cibum eiecerint, vomitus cauſa foret laſſeſcendi. Nam ſi hoc eſſet, haud erat quòd non omnibus euomentibus laſſitudo incideret: nunc verò multi pòſt, vbi euomuerunt, alacriores certè redduntur.

8 Cur laborioſius brachio eſt inanem iactaſſe manum, quàm cum lapide? an quod inani iactura brachium quaſi conuellitur vehementius: nulla enim in re nititur, quemadmodum cùm mittit, miſſili obdito, fulcire ſe poteſt. Huic proximè ſaltans quoque ponduſculis ſuſceptis innititur. Et qui currit, manus obquatiens, ſe ſuſtentat. Quamobrem ille plus proſilit halteres tenens, quàm non tenens: hic velociùs curſit manus obquatiens, quàm non obquatiens.

9 Quam ob cauſam curſus velox tam in hominum genere quàm in cæterorum animantium, facit vt capita à morbo tententur: Quanquam curſus vnuſquiſque detrahere ad ima genus omne excrementorum putatur, vt ambulatio: quapropter crura eorum implentur, qui nimium ambulant, quoniam de parte ſuperiore ad imam labitur & alimentum omne & excrementum. an motus quidem vbique agere idem poteſt? Verùm motus velox, cùm vires intendit, & ſpiritum retinet, caput concalfacit, eiúſque venas nimirum inflat, & attrahentes reddit facultatis externæ, vt frigoris, vt caloris: adde quæ in pectore continentur. Nam ea quoque attrahi reſorberique inde credendum eſt. Quibus remiſſis, locum ægrotare illum neceſſe eſt.

10 Cur locis æqualibus quam inæqualibus, magis fatigatur: ocyus autem iter æquale quàm inæquale conficitur? an minus laboris tunc eſt, cùm motus non ſemper eodem habitu agitur: quod in greſſu inæquali potius fit: ocyùs enim ingredimur, vbi minùs contra naturam mouemur. Ergo per locum æqualem parcè atque frequenter, & ponitur & attollitur: per inæqualem autem, contrà. Atqui ratio attollendi contra naturam eſt. vi námque omnem attollendi vſum exequimur. Quod autem per ſingulos gradus paulum redditur, id multum per multos demum exultat.

11 Cur in planis laborioſius accubamus, quàm in concauis? an eadem ratio eſt cur etiam in conuexis laborioſius quàm planis? Cum enim pondus corporis ſe eundem in locum, in ſedendo accubandóve colligit, facit per afflictionem vt laboretur. Incuruum igitur quàm rectum, idque quàm concauum magis tale ſe exhibet. noſtrum etenim corpus in orbem ſe colligit potiùs quàm dirigat in proceſſum. Quæ autem eiuſmodi ſunt, hæc per plura attinguntur à concauis quàm à planis. His eiſdem de cauſis etiam fit vt quæ cedunt, minùs quàm dura & renitentia, fatigant, & in accubando, & in ſedendo.

12 Cur breues deambulationes fatigationem mouere amplius ſoleant? An quia euariant, incomptæque ſunt? faciunt enim vt ſæpe ſubſiſtatur.

τοῦτο ἐστὶν ὃ τὸν κόπον ἐν ἡμῖν ποιεῖ, πλανώμενον ἀτάκτως, καὶ προσπῖπτον ὀστοῖς τε καὶ νεύροις, καὶ τοῖς ἐντὸς τῆς σαρκὸς ἀραιοῖς οὖσι καὶ διακεχυμένοις. ὁ οὖν ἔμετος, ἐξάγων αὐτὸ ὃ ποιεῖ τοῦ κόπου, ἀκόπους εἰκότως ποιεῖ. λείπει γὰρ οἷον ἦν ἐν ἀρχῇ τοῦ πόνου, τὸ σῶμα. κοπώδης δ' ἐστὶν ὁ ἔμετος, οὐ τῇ τῆς γινομένης ἐν αὐτῷ κινήσεως ὑπερβολῇ, ἀλλ' ὅταν συμβῇ μὴ καλῶς ἐξεμέσαι. λειφθέντων γὰρ πολλῶν * σιτίων, καὶ περιττωμάτων τούτοις ἑπομένων, τὸ τοῦ μετὰ κόπον γίνεσθαι συμβαίνει, καθάπερ ἐπὶ τῶν πληρουμένων εἴρηται. εἰ οὖν μηδ' ἐκείνοις ὁ πόνος ἐστὶ τοῦ κόπου αἴτιος, ἀλλὰ τὸ οὕτως ἔχοντας πονῆσαι, οὐδ' ἂν τοῖς μὴ ἐξαιροῦσι τὰ σιτία, ὁ ἔμετος εἴη τοῦ κόπου αἴτιος. ἐχρῆν γὰρ πᾶσι τοῖς ἐμοῦσι γίνεσθαι κόπον. γίνονται δὲ ἀκοπώτεροι πολλοὶ ἐμέσαντες. * κινουμένων

η Διὰ τί κοπιαρώτερόν ἐστι τῷ βραχίονι τὸ διὰ κενῆς ῥιπτεῖν, ἢ λιθάζοντα; ἢ ὅτι σπασματωδέστερον τὸ διὰ κενῆς ἐστίν; οὐ γὰρ ἀντερείδεται πρὸς οὐθὲν, ὥσπερ ὁ βάλλων, πρὸς τὸ ἐν χειρὶ βέλος· ὁμοίως δὲ τούτου καὶ ὁ πένταθλος, πρὸς τοὺς ἁλτῆρας· καὶ ὁ θέων παρασείων, πρὸς τὰς χεῖρας. διὸ ὁ μὲν, μεῖζον ἅλλεται ἔχων, ἢ μὴ ἔχων ἁλτῆρας· ὁ δὲ, θᾶττον θεῖ παρασείων, ἢ μὴ παρασείων.

θ Διὰ τί ἡ ταχυδρομία [καὶ] ἐπ' ἀνθρώπου καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζῴων νοσηματικοὺς ποιεῖ τὰ περὶ τὴν κεφαλήν, καίτοι ὅλως ὁ δρόμος καταστατικὸς δοκεῖ κάτω τὰ περιττώματα, ὥσπερ ὁ περίπατος· διὸ καὶ παχύνονται τὰ σκέλη οἱ πολλὰ περιπατοῦντες, ὅτι εἰς τὰ κάτω ὑποχωρεῖ ἄνωθεν καὶ ἡ τροφὴ καὶ τὰ περιττώματα. [ἢ] ἡ μὲν κίνησις ταὐτὸ ποιεῖ· ἀλλ' ἡ ταχεῖα, διὰ τὴν συντονίαν καὶ ἀπνευστίαν, ἐκθερμαίνει τὴν κεφαλήν, καὶ τὰς φλέβας ἐκφυσᾷ τὰς ἐν αὐτῇ, καὶ ἐπισπαστικὰς τῆς θύραθεν ποιεῖ δυνάμεως, διὰ ψύχους καὶ ἀλέας, καὶ τῆς ἐκ τοῦ θώρακος· ὧν εἰσιόντων, νοσεῖν ἀναγκαῖον τὸν τόπον ἐστί.

ι Διὰ τί κοπιῶσι μᾶλλον μὲν ἐν τοῖς ὁμαλοῖς, ἢ ἐν τοῖς ἀνωμάλοις * τόποις· θᾶττον δὲ βαδίζουσι τὴν ὁμαλὴν ὁδὸν, ἢ τὴν ἀνώμαλον; ἢ ὅτι ἀκοπώτερον μέν ἐστι, τὸ μὴ ἀεὶ ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι ποιεῖσθαι τὴν κίνησιν· ὃ συμβαίνει ἐν τῇ ἀνωμάλῳ πορείᾳ μᾶλλον, θᾶττον * δὲ προβαίνουσιν, ὅταν ἥκιστα παρὰ φύσιν κινῶνται. ἐν μὲν οὖν τῇ ὁμαλῇ, μικρὰ ἡ ἄρσις καὶ θέσις καὶ πυκνή ἐστιν· ἐν δὲ τῇ ἀνωμάλῳ, τοὐναντίον· ἔστι δὲ τὸ αἴρειν, παρὰ φύσιν. βίᾳ γάρ ἐστι πᾶσα ἄρσις. τὸ δὲ παρ' ἑκάστην βάσιν γινόμενον μικρὸν, πολὺ γίνεται παρὰ πολλάς. Infra 23. * Quid. [illegible] * κ. γὰρ

ια Διὰ τί τὰ ἐπίπεδα κοπιαρώτερα ἐγκατακλίνεσθαι τῶν κοίλων ἐστίν; ἢ διὰ τὸ αὐτὸ * καὶ τὰ κυρτὰ τῶν ἐπιπέδων; ἐφ' ἕνα γὰρ τόπον συνωθούμενον τὸ βάρος ἐν τῇ καθέδρᾳ, ἢ κατακλίσει, τῇ θλίψει ποιεῖ πόνον. τὸ μὲν οὖν κυρτὸν, τοῦ εὐθέος· τοῦτο δὲ, τοῦ κοίλου μᾶλλον τοιοῦτόν ἐστι. τὸ γὰρ σῶμα ἡμῶν ἐστι περιφερέστερον ἢ εὐθύτερον. τῶν δὲ τοιούτων κατὰ πλεῖον ἅπτεται τὰ κοῖλα, ἢ τὰ ἐπίπεδα. διὰ ταῦτα δὲ καὶ τὰ ἐνδιδόντα τῶν μὴ ἐνδιδόντων, ἀκοπώτερά ἐστι καὶ ἐγκατακλιθῆναι καὶ ἐγκαθέζεσθαι. * Quid. δι' ὃ τι

ιβ Διὰ τί οἱ βραχεῖς περίπατοι κοπώδεις εἰσίν; ἢ ὅτι ἀνώμαλοί εἰσι, πολλάκις γὰρ ἵστασθαι ποιοῦσι.

τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον πυκνὰ μεταβάλλειν, κοπῶδές ἐστι· συνήθεια γὰρ ἑκατέρῳ ποιεῖ τὸ ἐστὶν ἄκοπον. ἀμφοῖν δ᾽ ἅμα οὐκ ἐνδέχεται συνήθη γίνεσθαι.

Infrà 37. ιγ Διὰ τί οἱ ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχούμενοι, ὅσῳ ἂν μᾶλλον θέῃ ὁ ἵππος, τοσούτῳ μᾶλλον δακρύουσι τὰ ὄμματα; πότερον διὰ τὸ ψυχρότερον εἶναι τὸν ἀεὶ προσπίπτοντα ἀέρα, ὅσῳ ἂν ἐλάττω χρόνον ἅπτηται τοῦ σώματος· ὅπερ ἐπὶ τῶν γυμνῶν θεόντων συμβαίνει; τὸ δὲ ψῦχος δάκρυον ποιεῖ. ἢ διὰ τοὐναντίον; καὶ γὰρ τὸ θερμὸν ποιεῖ δακρύειν, οἷον ὁ ἥλιος. ἡ δὲ κίνησις θερμότητα ποιεῖ. ἢ διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀέρος πληγήν; ὡς γὰρ οἱ ἄνεμοι ταράττουσιν οἱ ἐξ ἐναντίας τὰ ὄμματα, οὕτως ὁ ἀὴρ προσπίπτων, ὅσῳ ἂν θᾶττον ἐλαύνῃ, τοσούτῳ μᾶλλον ποιεῖ πληγὴν μαλακήν.

Sup. 3. ιδ Διὰ τί τὰ μὲν ἄλλα τριβόμενα σαρκοῦται μέρη, ἡ δὲ γαστὴρ λεπτοτέρα γίνεται; ἢ οὐδὲ αὐτὴ ἐκ περιαγωγῆς, ἀλλὰ * στιφροτέρα· οὐ μὴν ἀλλ᾽ οὐχ ὁμοίως γε καὶ ἡ σάρξ. διὸ καὶ τὸ πρόβλημά ἐστιν. ὅλως γὰρ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ πόνοις, καὶ μάλιστα λεπτύνεται ἡ γαστήρ. αἴτιον δ᾽ ὅτι τὰ πίονα θερμαινόμενα τήκεται, καὶ τὰ φύσει τάσιν ἔχοντα, μᾶλλον. τὸ δὲ δέρμα ἐστὶ φύσει ἔχον τάσιν· ἀλλὰ διὰ τὸ πιαίνεσθαι τάχιστα, ἀεί τινα ἔχει πιότητα, ἐὰν μὴ κάμνῃ τινὶ νόσῳ. αἴτιον δὲ τούτου, ὅτι ἐγγύς ἐστι τῆς τροφῆς. ἐπεὶ οὖν ὅλως ἡ πιμελὴ οὐκ ἔστι φύσει, ἀλλ᾽ ἐπίκτητον, καὶ οὐ τῶν ἀναγκαίων μερῶν, ὥσπερ καὶ ἡ σάρξ, καὶ ἡ τῶν γυμνασίων κίνησις, καὶ ἡ τῆς τρίψεως, θερμαίνουσαι, τήκουσιν αὐτὴν καὶ τὴν τροφὴν ἐκ πλεοναζούσης νέμουσι τοῖς ἄλλοις μορίοις. διὸ αἱ μὲν καθέδραι, τὴν κοιλίαν πιαίνουσι, τὸ δ᾽ ἄλλο σῶμα λεπτύνουσιν· αἱ δὲ κινήσεις, καὶ αἱ τρίψεις, τὴν μὲν κοιλίαν λεπτύνουσι, τὸ δὲ ἄλλο σῶμα παχύνουσι.

* γρ. στιφροτέρα.

ιε Διὰ τί ἐκ τῶν σφοδρῶν καὶ μακρῶν ὁδῶν καὶ δρόμων, ὅταν στῇ τις ἐπ᾽ ἄκρων τῶν δακτύλων, σείονται τῶν ποδῶν αἱ πτέρναι, καὶ ἀπατᾶται κάτω προπετῶς; ἢ διὰ τὴν συνέχειαν καὶ σφοδρότητα τῆς κινήσεως, οὐκ ἀναπαύεται ὁ σεισμὸς τῷ ἀνθρώπῳ τῶν νεύρων; τοῦ μὲν γὰρ ὅλου σώματος κρατεῖ ἡ ψυχὴ πολλάκις, μορίων δ᾽ οὔ, ὁπότερον πως κινηθῇ, οἷον καρδίας καὶ αἰδοίου. αἴτιον δ᾽, ὅτι πνεῦμα πολὺ περὶ τὰ νεῦρα * ἐγχεῖται, ὃ οὐχ ἅμα ἐκψύχεται στάντι. τοῦτο οὖν σεῖον ὥσπερ ὑποσπῶν τῇ κινήσει, κατασπᾶται, καὶ τοῦ πορρωτάτου ἥκιστα ποιεῖ κρατεῖν· τοιοῦτον δὲ αἱ πτέρναι, οἷον τοῖς ὀργιζομένοις τὸ κάτω χεῖλος.

* γρ. προπετῶς.

* γρ. ἐγκλείεται.

ιϛ Διὰ τί οἱ μὴ σφόδρα συντόνως τρέχοντες, ἐν τῷ ῥυθμῷ ἀναπνέουσι; πότερον ὅτι πᾶς ῥυθμὸς, ὡρισμένῃ μετρεῖται κινήσει; τοιαύτη δ᾽ ἐστὶν ἡ δι᾽ ἴσου οὖσα, ὥσπερ οἱ τροχάζοντες ποιοῦσιν· ἅμα οὖν ἀρχόμενοι τροχάζειν, ἀναπνέουσιν ὥστε τὴν ἀναπνοὴν δι᾽ ἴσου γινομένην, διὰ τὸ τῇ ἴσῃ κινήσει μετρεῖσθαι, ῥυθμὸν ποιεῖν. ἢ ὅτι πᾶσα μὲν ἁπλῶς ἀναπνοὴ, δι᾽ ἴσου γίνεται τοῖς κατὰ φύσιν αὐτῇ χρωμένοις, καὶ μὴ κατέχουσι· καθημένοις μὲν οὖν καὶ βαδίζουσι, μετρίας οὔσης τῆς τοῦ σώματος κινήσεως, οὐκ ἔνδηλος ὁ ῥυθμὸς γίνεται, συντόνως δὲ τρέχουσιν, οὐ παρακολουθούσης τῇ κινήσει τῆς αἰσθήσεως, οὐ δυνάμεθα συνορᾶν τὸν τῆς ἀναπνοῆς ῥυθμόν.

de contrario autem in contrarium frequenter mutari, laborioſum eſt: neutri namque aſſueſcere ſinit. Quæ quidem aſſueſcendi ratio vacat fatigatione: vtrique autem ſimul vt aſſueſcas, fieri non poteſt.

13 Cur qui equo vehuntur, quo longiùs equus decurrerit, eo magis emittere lacrymas ſolent? Vtrum quoniam aer, qui ſe obiectat, ſubinde eo frigidior eſt, quo minus temporis corpus attigerit: Quod iis etiam euenit, qui curſum nudo corpore agunt: frigus autem mouere lacrymam poteſt. An contra? Res enim calida lacrymam ciet, velut Sol. Motus autem nimirum calorem efficere poteſt. An propter ictum illatum ab aere illud accidit? Quomodo enim venti aduerſi oculos perturbant: ſic aer occurſans eo magis ferire poteſt, quo equus velocius agitatur.

14 Cur cætera membra, cùm perfricantur, pleniora euadant: venter autem ſoleat extenuari? An perfrictione protinus vehementiore extenuatur, cùm is etiam impleri ſoleat illa fricandi ratione; quam paulatim amplificando admonemus, ſed non æquè proficit, atque caro: qua de re quæritur; quippe cùm omnino in exercitando laborandóque vēter præcipuè extenuetur. Ratio igitur, quod opima quæque concalfacta liqueſcunt, & ea magis quæ intenſa ſuapte natura ſunt: venter autem ſateus eſt, cutis verò ſua natura tenſionem habet. Sed enim quòd venter celerrimè opimatur, ideo & pingue aliquid ſemper obtinet, niſi morbo laboret. Cuius rei cauſam dixerim, quòd cibo ex vicino poſitus eſt. Cùm igitur omnino pingue res propria naturæ non ſit, ſed aduentitium, nec ita neceſſarium, vt caro adhæreat: ideo & exercitandi & perfricandi agitatio ventrem concalfaciens, liquefacit, & macerat, alimentúmque, quod inde redūdet, membris cæteris diſpertit: quamobrem ſedile ventrem opimat, reliquum corpus extenuat. Motiones verò perfrictionéſque ventrem extenuant, reliquum corpus implent, & augent.

15 Cur peracto longo itinere, aut curſu, ſi quis ſe ſuper ſummos conſtituerit digitos, calces pedum conquatiūtur, pronique deorſum labuntur? An propter continuatum vehementémque motum concitati nerui nondū requieſcunt? Fit enim ſæpe vt animus cunctum corpus totum poſſit, membra autē ſingula inhibere non poſſit, vbi ſe quendam in modum commouerit: non enim cor, non penem excitū, reſidere animus cogere poteſt. Ratio autem rei, quam quærimus, eſt, quòd multum ſpiritus circa neruos decurritur, quod nō, ſimul ac ſubſtiteris, refrigeſcere poteſt. Is igitur ſpiritus concutiens, velvti ſubtrahendo ſuo motu deducit, facitque vt pars remotiſſima minime contineatur. Itaque calces tremiſcunt, quemadmodum imum labrum hominis irati.

16 Qua de cauſa qui non concitatè admodum currunt, numeroſè reſpirant? Vtrum quòd numerus omnis menſuram certo recipit motu? Talis autem motus eſt, qui per æquas agitur portiones, quemadmodum agunt, qui currūt leniter. Ergo ſimul atque agere curſum incœperint, reſpirāt ita, vt cùm ſpiratio per compares vices propter parē metiendi motum reddatur, numerum, ſiue modulationem poſſit continuare. An quòd omnis ſpirandi ratio compari viciſſitudine confici ſoleat, modò quis non retineat, ſed tempore trahendi à natura determinato vtatur? Igitur cùm ſudamus, aut ambulamus, quòd motus corporis mediocris eſt, numerus palam nō fieri poteſt: cùm itē curſum concitatò agimus, quòd ſenſus conſequi motum nequeat, numerum percipere reſpirandi haudquaquam valemus.

At cùm mediocriter noſipſi concitemus, motus ipſe mediocris modum reſpirandi ſenſibilem præſtans, explicare numerum poteſt. 17 Quare inter currendum aër in flatum conuerti nobis videatur? Vtrùm quoniam dum per curſum agitamur, aërem corporibus noſtris continentem excitamus, quod non niſi flatum mouere profectò eſt: quocirca non ſolùm videtur, ſed etiam verè in flatum aër conuertitur. An quòd in currendo aërem impetu noſtro violemus: quo facto, ſenſu aëris per motum magis afficiamur? Ergo rectè in flatum aër ſe conuertere videatur: hoc enim ratione impetus poteſt euenire. 18 Quamobrem currentes potiùs cadimus, quàm ambulantes? An quòd magis, quàm moueamur, attollimus: hoc enim inter curſum, & ambulationem intereſt. 19 Cur aſcendentes, genibus; deſcendentes, femoribus elaboramus? An quoniam dum aſcendimus, corpus ſurſum iactamus, diſtenſionémque corporis genuúmque mouemus, ex quo genibus laborandum eſt? Procliuis autem locis, eo femoribus laboratur, quòd iis ipſis enixi crura ſubmouemus. Adhæc, omne quod præter naturam fit, laborem dolorémque mouet. Eſt autem ſecundùm naturam genibus vt anteflectantur: femoribus autem, vt retro. At locis accliuis genua retro flectuntur, nam inniti firmarique volumus: procliuis autem femora antè coguntur: corpus enim ſe pronum propenſúmque ita defert. 20 Cur in itinere media femoris parte potiſſimùm fatigari ſolemus? An quòd longi cuiuſque atque continui pars potiſſimùm media laborat, cùm ſcilicet ſtabilitum fixúmque manet: quamobrem hæc præcipuè rumpitur? Femur autem tale eſt. Ergo partem potiſſimùm mediam eius fatigare meritò ſolemus.

21 Quamob cauſam qui humida conſtant natura facilè à labore æſtúque ſtrangulantur? An quòd humor concalfactus tranſit in aëra, itaque acriùs vrit. Ergo cùm ob nimietatem facultas ſubmouendi non datur, refrigeratio nulla ſubſequitur, atque ita celeriter homo calore inſito & aduentitio exardeſcit. Quapropter ſudor ſpiritúſque ſeceſſio eos iuuant, qui ſe exercent, qui deníque laboribus ſe dederunt? Cùm enim humor diſcernitur, atque extenuatur, ſpiritum inde enaſci neceſſarium eſt. 22 Quare corpora, quæ modicè conſtant, temperatáque ſunt, in morbum ſæpius incidunt, & faciliùs curantur? An vtrumque eadem de cauſa euenit? Eſt enim æquabile, quod modicum eſt. Quod autem æquabile, id compatibilius eſt. Quamobrem ſi qua eius pars laborauit, protinus totum collaborat. Immodicum autem contrà, vtpote quòd ſeiunctius ſit, partium ſuarum vitia minùs haurit, minúſque conſentiens eſt. Ergo ſæpius id in morbum hac de cauſa incidit: faciliùs autem curatur, quoniam malum partium commune omnium eſt. Eo namque debilius redditur, quo ſe in plura digeſſerit: itaque curabilius eſt. Immodicum verò illud, vt quod rem communem cum partibus non habeat, minus quidem ægrotat, ſed difficilius curatur, quoniam malum vehementius vrget. 23 Cur æqualibus quàm inæqualibus locis, magis fatigari ſolemus, ocyus autem iter æquale quàm inæquale, expedimus? An quòd minus laboris tum eſt cum non aſſiduè habitu eodem mouemur: quemadmodum in greſſu æquabili potius agitur: ocyus verò ingredimur, vbi minus pari tempore attollimus.

A ἐν δὲ τῷ μετρίως τροχάζειν, μέτριον ἡ κίνησις αἰσθητὴν τῆς ἀναπνοῆς ποιοῦσα, τὸν ῥυθμὸν δηλοῖ.

ιζ Διὰ τί ἐν τῷ τροχάζειν ἐκπνευματοῦσθαι δοκεῖ ἡμῖν ὁ ἀήρ; πότερον ὅτι κινούμενοι, διὰ τὸ τροχάζειν τὸν συνεχῆ τοῖς σώμασιν ἡμῶν ἀέρα κινοῦμεν, ὅ ἐστι πνεῦμα, διόπερ οὐ δοκεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀλήθειαν ἐκπνευματοῦται ὁ ἀήρ; ἢ διότι τροχάζοντες προσκόπτομεν τῷ ἀέρι, τούτου δὲ συμβαίνοντος, μᾶλλον αἴσθησιν λαμβάνομεν τοῦ ἀέρος διὰ τῆς κινήσεως; εἰκότως οὖν ἡμῖν ἐκπνευματοῦσθαι δοκεῖ. τοῦτο γὰρ συμβαίνει, διὰ τὴν φοράν. ιη Διὰ τί μᾶλλον θέοντες ἢ βαδίζοντες, Inft. 19.
B πίπτουσιν; [ἢ] ὅτι μᾶλλον πρὶν κινεῖσθαι αἴρουσιν; τὸ γὰρ θεῖν, τοῦ βαδίζειν τούτῳ διαφέρει.

ιθ Διὰ τί ποτε ἀναβαίνοντες μὲν, τὰ γόνατα πονοῦμεν· καταβαίνοντες δὲ, τοὺς μηρούς; ἢ ὅτι ὅταν μὲν ἀναβαίνωμεν, ἀναρριπτοῦμεν ἄνω τὸ σῶμα, καὶ ἡ * τάσις πολλὴ τοῦ σώματος, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν γονάτων γίνεται· διὸ πονοῦμεν τὰ γόνατα, ἐν δὲ τοῖς κατάντεσι, διὰ τὸ ὑποφέρεσθαι τοῖς σκέλεσι τοὺς μηρούς, ἀντερειδόμενοι πονοῦμεν αὐτούς. * εἶθ' ἅπαν τὸ παρὰ φύσιν [γινόμενον πόνον καὶ λύπην παρασκευάζει. ἔστι δὲ τὸ κατὰ φύσιν,] τοῖς μὲν γόνασιν, ἡ εἰς τὸ πρόσθεν κλάσις· τοῖς δὲ μηροῖς, ἡ εἰς τοὔπισθεν. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀνάντεσι, τὰ γόνατα
C κλᾶται εἰς τοὔπισθεν, διὰ τὸ * στηρίζεσθαι βούλεσθαι· ἐν τοῖς κατάντεσι δ', οἱ μηροὶ εἰς τοὔμπροσθεν κλῶνται, διὰ τὸ προπετὲς ἡμῶν εἶναι τὸ σῶμα.

Infr. 14.
* γ. τάσις
* γ. εἶτα πᾶν
* γ. ἀντερείδ.

κ Διὰ τί ποτε ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν μηρῶν τὸ μέσον μάλιστα πονοῦμεν; ἢ ὅτι παντὸς μακροῦ καὶ ἑνὸς ὄντος, ἐπειλημμένου δὲ, τοῦ μέσου ὁ πόνος μάλιστα γίνεται· διὸ καὶ κατάγνυται μάλιστα ἐντεῦθεν; ὁ δὲ μηρός ἐστι τοιοῦτον· διὸ καὶ τὸ μέσον αὐτοῦ μάλιστα πονοῦμεν.

κα Διὰ τί οἱ ὑγροὶ ταχὺ πνίγονται πονήσαντες, καὶ
D ὑπὸ τῶν καυμάτων; ἢ ὅτι ἐκθερμαινόμενον ὑγρὸν, ἀὴρ γίνεται, καὶ καίει μᾶλλον τὸ πλέον, ὅταν οὖν μὴ δύνηται ἐξάγειν διὰ τὸ πλῆθος, οὐ γίνεται κατάψυξις· ὥστε [ταχὺ] ἐκπυροῦται ὑπὸ τοῦ συμφύτου καὶ ἐπικτήτου θερμοῦ. διὸ καὶ οἱ γινόμενοι ἱδρῶτες τοῖς γυμναζομένοις, καὶ ὅλως τοῖς πονοῦσι, καὶ ἡ τοῦ πνεύματος ἔξοδος, ὠφέλιμον. διακενουμένου γὰρ καὶ λεπτυνομένου τοῦ ὑγροῦ, πνεῦμα γίνεται. κβ Διὰ τί τὰ σύμμετρα τῶν σωμάτων κάμνει τε πολλάκις, καὶ ἀπαλλάττει ῥᾷον; ἢ διὰ ταὐτὸ ἄμφω; ὁμαλὸν γάρ ἐστι τὸ σύμμετρον· τὸ δὲ ὁμα-
E λὸν, ὁμοπαθέστερον. ἐὰν οὖν τι πονήσῃ μέρος, εὐθὺς συμπονεῖ τὸ ὅλον. τὸ δὲ ἀσύμμετρον, ἅτε μᾶλλον ἀπηρτημένον, οὐ συναπολαύει τῶν μερῶν. κάμνει μὲν οὖν πολλάκις διὰ τοῦτο· ῥᾷον δὲ ἀπαλλάττει, ὅτι πᾶν κοινωνεῖ τὸ σῶμα. εἰς πλείω γὰρ διανεμόμενον τὸ πάθος, γίνεται ἀσθενέστερον· ὥστε εὐαπαλλακτότερον. τὸ δὲ ἀσύμμετρον, ἅτε οὐ κοινωνοῦν τοῖς μέρεσιν, ἐλαττονάκις μὲν κάμνει, χαλεπώτερον δὲ ἀπαλλάττει· σφοδρὸν γὰρ τὸ πάθος. κγ Διὰ τί κοπιῶσι μὲν μᾶλλον ἐν τῇ ὁμαλῇ, ἢ ἐν τοῖς ἀνωμάλοις; θᾶττον δὲ βαδίζουσι τὴν ὁμαλὴν, ἢ τὴν ἀνώμαλον; ἢ ὅτι ἀκοπώτατον μὲν τὸ μὴ ἀεὶ ἐν τῇ ἀνωμάλῳ πορείᾳ μᾶλλον; θᾶττον δὲ πορεύονται, ὅπου ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ ἡ ἀναφορὰ ἐλάττων.

ἐν μὲν οὖν τῇ ὁμαλῇ, μικρὰ ἡ ἄρσις καὶ πυκνή· ἐν δὲ τῇ ἀνωμάλῳ, τοὐναντίον. τὸ δὲ παρ' ἑκάστην βάσιν γινόμενον, πολὺ γίνεται παρὰ πολλάς.

Sup. 19. κδ Διὰ τί καταβαίνοντες μὲν τὰ κατάντη, τοὺς μηροὺς μάλιστα πονοῦμεν· ἀναβαίνοντες δέ, τὰς κνήμας; ἢ ὅτι ἀναβαίνοντες μέν, τῷ αἴρειν τὸ σῶμα; ἅπαν γὰρ γίνεται φορτίον τὸ σῶμα. ᾧ οὖν ἅπαν ἐπίκειται, καὶ ὃ αἴρεται, τοῦτο μάλιστα πονεῖ. ἡ δὲ κνήμη τοῦτο. ἔσχατον γάρ, μῆκος ἔχον· καὶ οὐχ ὥσπερ ὁ πούς πλάτος ἔχει· διὸ σαλεύεται. ὥστε οὖν τοῖς ὤμοις τὰ βαρέα κινοῦμεν, καὶ ἐπὶ τούτων ἔχομεν. τοιγαροῦν καὶ πονοῦμεν τοὺς ὤμους μάλιστα. καταβαίνοντες δέ, τῷ * ἐκπίπτειν τὸ σῶμα κάτω καὶ προωθεῖν παρὰ φύσιν, ὁ πόνος ἐστίν· ὥστε ὃ μάλιστα ἐκπίπτει καὶ σαλεύει, τοῦτο παρέχει τὸν πόνον. ἡ μὲν οὖν κνήμη, μένει· τὸ δὲ βάρος, ὁ θώραξ γάρ· ὁ δὲ μηρός, δέχεταί τε καὶ σαλεύεται, διὰ τὸ μῆκός τε ἔχειν καὶ στρέφεσθαι ἄνωθεν, ᾗ ὁ θώραξ * ἐκπίπτει.

* γ. ἐμπίπτειν

* γ. ἐμπίπτει.

Infr. 30. κε Διὰ τί πλείων δοκεῖ ἡ ὁδὸς εἶναι, ὅταν μὴ εἰδότες βαδίζωμεν πόση τις, ἢ ὅταν εἰδότες, ἐὰν τἄλλα ὁμοίως ἔχοντες τυγχάνωμεν; ἢ ὅτι τὸ εἰδέναι πόση, τὸ εἰδέναι ἐστὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῆς· καὶ πλεῖον ἀεὶ τὸ ἀόριστον τοῦ ὡρισμένου; ὥσπερ οὖν εἰ ᾔδει ὅτι τοσήδε, πεπερασμένην ἀνάγκη εἶναι· οὕτω καὶ εἰ μὴ οἶδεν, ὡς ἀντιστρέφοντος, παραλογίζεται ἡ ψυχή. καὶ φαίνεται εἶναι ἄπειρος. ἔτι τὸ ποσόν, ὡρισμένον· καὶ τὸ ὡρισμένον, ποσόν. ὅταν τοίνυν μὴ φαίνηται ὡρισμένον, ὥσπερ ἄπειρον φαίνεται εἶναι, διὰ τὸ πεφυκὸς ὡρίσθαι, ἐὰν μὴ ᾖ ὡρισμένον, ἄπειρον εἶναι· ὥστε καὶ τὸ φαινόμενον μὴ ὡρίσθαι, φαίνεσθαι ἀνάγκη πως ἀπέραντον.

κς Διὰ τί τοὺς μηροὺς μᾶλλον ἢ τὰς κνήμας κοπιῶσι; πότερον ὅτι ἐγγὺς τοῦ τόπου τοῦ ἔχοντος τὸ περίττωμα· ὥστε ἂν ὑπερβάλλῃ διὰ τὴν κίνησιν τῇ θερμότητι, συσπῶσιν οἱ μηροὶ μᾶλλον καὶ πλεῖον ἢ αἱ κνῆμαι; ἢ διὰ τὸ συμφυὲς μᾶλλον εἶναι τοὺς μηρούς; μάλιστα γὰρ πονοῦσι τῇ τοῦ συνεχοῦς διαστάσει. καὶ γὰρ ἂν μηδὲν ἔχοντες περίττωμα κοπιάσωσιν, ὅμως τοὺς μηροὺς καὶ τὴν ὀσφὺν πονοῦσι μᾶλλον. ἢ ὅτι καθάπερ οἱ βουβῶνες γίνονται πλήθοντες, διὰ τὴν * ἄρσιν τῶν φλεβῶν καὶ νεύρων, οὕτω καὶ ὧδε; ἐγγυτέρω δὲ τῆς ἀρχῆς ὁ μηρός. ἢ διότι μᾶλλον ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι ὁ μηρὸς τῆς κνήμης; τοῦτο δὲ κοπιαρώτερον. ἢ ὅτι σαρκώδης· ὥστε πολὺ τὸ κατὰ φύσιν ἔχει ἐν αὐτῷ;

* γρ. συνάρσιν

κζ Διὰ τί ἐνίοις, ὅταν πονήσωσιν, ἕλκη ἐκφύουσιν; ἢ ὅταν τὸ σῶμα ἀκάθαρτον ᾖ, ἡ κίνησις θερμαίνουσα, καὶ ἄλλα περιττώματα συνεξικμάζει μετὰ τοῦ ἱδρῶτος· παχέα δὲ ὄντα, καὶ χυμοὺς ἔχοντα μοχθηρούς, ὀξεῖς καὶ πικροὺς καὶ ἁλμυρούς, τὰ περιττώματα ἐκκρίνεσθαι μὲν οὐ δύναται διὰ πάχος, ἐξαίρεται δὲ διὰ τῆς σαρκός, καὶ ἐξελκοῖ διὰ πικρότητα τοῦ χυμοῦ;

Sup. 18. κη Διὰ τί τοῖς ἐκ τῶν γυμνασίων καὶ φαρμακοποσιῶν οὐκ εὐθὺς προσφέρουσι τροφήν; ἢ διότι καθαίρεται τὸ σῶμα ἔτι, καὶ οὐκ ἀναπέπαυται πονοῦν, καὶ ἀποκινεῖται τὰ περιττώματα;

κθ Διὰ τί χαλεπώτερον τὸ τρέχειν ἢ βαδίζειν; ἢ ὅτι πλεῖον φορτίον φέρει ὁ θέων; ὅταν γὰρ ᾖ μετέωρος, ἅπαν ἐφ' αὑτοῦ ἔχει.

Ergo per locum æqualem vſus attollendi exiguus eſt, atque frequens: per inæqualem autem è contrario. Quod verò per ſingulos gradus paulum redditur, multum id per multos demum exultat.

24 Cur femora in deſcendendo, tibiæ in aſcendendo laborant? an labor in aſcendendo eſt, quia corpus attollitur? Fit enim vt totum corpus nobis oneri ſit. Itaque cui totum incumbit, & quo totum attollitur, id præcipuè premitur, atque laborat, hoc autem tibia eſt. Poſtremam enim hæc longitudinem tenet, nec modo pedis latitudinem aliquam ſortitur. Vnde fit vt hoc minùs ſe valeat ſtabilire; itaque vt humeris, ita tibiis pondus ſuſtinemus, laborémque ob eam rem, quo humerus maximè affici ſolet, tibia quoque patiatur neceſſe eſt. At in deſcendendo, quoniam corpus deorſum ſe defert propellitque contra naturam, hinc labor & vexandi ratio prouenit. Itaque laborem huic præcipuè admouet, cui incumbit, quódque vexat. Atque tibia manet, thorax ponderi eſt: femur ſuſtinet, atque vacillat, eo quòd & porrectum in longitudinem eſt, & supernè verſatur, quà ſcilicet thorax procumbit.

25 Cur iter longius tum eſſe videtur, cum ignari quantum ſit, ambulamus, quàm cum gnari, ſi modò res cæteræ pares adſint? An quòd noſſe quantum ſit, non niſi noſſe eius numerum eſt, rémque non determinatam pluris quàm determinatam eſſe perſpectum eſt? Ergo quemadmodum, ſi noſti quantum ſit, finitum id eſſe neceſſe eſt: ſic etiam ſi ignoras, quaſi reciprocetur, animus cauillatus oberrat, infinitúmque id eſſe videtur, quod finitum eſt. Quam ob rem ſi quantum quodlibet determinatum non eſſe putetur, velut infinitum id eſſe videbitur, eo quòd aptū eſt vt ſit determinatum. At ſi determinatum non ſit, infinitum eſt. Ergo id quoque infinitum quodammodo videri neceſſe eſt, quod determinatum eſſe nequaquam videtur.

26 Cur femora magis quàm tibiæ fatigantur? Vtrum quod propè abſunt ab ea parte quæ excrementum continet? itaque vbi ea pars agitata nimium recaluerit, femora expeditius ac plenius attrahere poſſunt, quàm tibiæ. An quod femora continentiore conſtant natura? laboratur enim præcipuè propter continui diſtractionem: quippe cum etſi nullo excremento ſubſtante feſſi ſumus, tamen femoribus ac lumbis acrius laboramus. An quomodo inguina per ictum oriri nouimus, propter venarum & neruorum ſocietatē: ita etiam laſſitudo potius in femur incumbit, quod quidem ab initio propius abeſt. An quòd femur eadem habitus ratione fungitur ſuo munere magis, quàm tibia: quæ quidem res laborioſior eſt? An quòd femora carnis copiam ſuſtinent? Itaque res affatim in his ineſt, quam naturæ rationi tribuimus.

27 Quam ob cauſam tubercula, & vlcera nonnullis ex labore proueniunt? An corpore impuro motus concalfaciens, excrementa alia etiā cum ſudore vaporatim deſtringit, quæ craſſa, & humore prauo, hoc eſt, acuto, aut amaro, aut ſalſo cōtenta ſecerni penitus ſuam ob concretionem non queunt? Itaque per carnem intumeſcunt, atque exulcerantur propter amari humoris violentiam.

28 Cur non protinus ab exercitatione, aut medicamento epoto cibus aſſumi debeat? An quòd adhuc corpus purgatur, necdum à labore quieſcit, excrementáque excita redundant?

29 Quam ob rem currere, quàm ambulare, difficilius eſt? An quòd plus oneris fert, qui currit: is enim elatus ac pendēs, onus ſuper ſe totum ſuſtinet;

A At qui ambulat, parte inſiſtente viciſſim ſuſtenta-tur, quaſi pariete admotus requieſcat. 30 Cur non protinus ab exercitatione eſurire incipimus? Vtrùm propter colliquefactionis reſidua, dum penitus concoquantur? An propter ſpiritum quem labor ex humore ſubdito mouet? An propter ſitim, quam laboris calor inducit? hæc enim accidunt omnia. 31 Cur genitura in ſomnis iis profluere ſolet, qui aut labore laſſeſcunt, aut tabe conſumuntur? An quòd omnino ita continentes ſunt, qui natura calida & humida conſtant? ſemen enim tale naturâ eſt. Quod autem tale eſt, ex iis qui tali habitu ſunt, potiſſimùm profluit, cùm calor ſomni acceſſit: quippe cùm corpora tantiſper exiguum momentum deſiderent, idque intrinſecus non ex-

B trinſecus. Laſſi autem & tabeſcentes ita adfecti ſunt: redundant enim, & claſſati colliquamentis calidis propter fatigationem & motum, & tabefacti propter deſtillationem, & calorem, quem *inflammatio mouet. 32 Quam ob cauſam crus ſuum ſiniſtrum diutius perfricare cuique difficilius eſt, quàm dextrum? An quòd parte dextra laborare valemus: rebus autem præter naturam proficiſcentibus annumeranda cruris ſiniſtri frictio eſt? Fit enim dextra tranſuerſa in partem obiectam. Quæ autem præter naturam fiunt, hæc factu ſunt difficilia. Siniſtra verò manu partem perfricãdo dextram, nil tale percipimus: quoniam hæc neutram in partem apta potenſque eſt. 33 Cur

C cibum imminuere, laborem augere ſalubre eſt? An quia cauſam ægrotandi excrementorum habet nimietas, quæ tunc certè exultat, cùm aut cibus ſupereſt, aut labor deeſt? 34 Quam ob cauſam corpus, cui ſecundam conciliamus valetudinem, non denſum, ſed rarum reddendum ſit? An vt vrbs locúſque quicunque ſalubris eſt, qui placidè aſpiratur: quapropter & mare quoque ſalubre eſt: ita etiam corpus, quod ſpiratius eſt, ſanitati opportunius conſtat? Aut enim nullum recrementum exiſtet, aut, quod extiterit, quàm primum excernatur, danda opera eſt, corpúſque eſt ſemper ita regendum, vt ſimul atque excrementum admiſit, habeat qua parte illud excernat, ſitque motui deditum, non quieti. Quod enim manet, putreſcit modo

D aquæ immotæ, putreſcens verò morbum committit? at quòd excernitur, antè quàm vitietur, decedit. Hoc igitur vt corpore denſo nunquam contingit, (fit enim propè vt inuiſibilia foramina claudantur) ſic raro ſolutóque accedat neceſſe eſt. Quam ob rem in Sole, nudo corpore minimè ambulandum eſt: ſpiſſatur etenim caro, & concaleſcit, corpúſque parte interiore humidius redditur: quantum enim humoris reſidet, aboletur: quantum inteſtinum eſt, manet intactum. Qua ratione quoque carnes aſſæ elixis humidiores ſunt. Nec pectore quidem nudo ambulandum eſt: ita enim vis Solis corporis optimæ parti conditæ adimet,

E quæ nulla egeat demptione, ſed interna potiùs eam deſiderant. Inde igitur, vt è remoto, non niſi cum labore ſudor educitur, hinc facilè ob loci opportunitatem digeri poteſt. 35 Cur breues deambulationes laborioſiores ſunt? An quòd crebrò ſubſiſtimus, neque æquabili inceſſu mouemur, cum flectimus? quod certè laborioſum eſt. 36 Cur in Sole cum ſtamus, amplius, recaleſcimus, quàm cum mouemur, cum tamen motus omnis vim calfactoriã habeat? an non omne mouendi genus calfacit, ſed eſt etiam quod refrigeret. Quod etiã in ollis feruẽtibus patet, quoties eas afflamus, aut verſamus.

A ὁ δὲ βαδίζων, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς τοίχοις ἀναπαυόμενος, ἐπιθεὶς ἔχει ἐπὶ τοῦ ἠρεμοῦντι. λ Διὰ τί ἐκ τῶν γυμνασίων οὐ πεινῶσιν εὐθύς; πότερον διὰ τὴν ὑπόληψιν τῆς συντήξεως, ἕως ἂν πεφθῇ; ἢ διὰ τὸ πνεῦμα ὃ ποιεῖ ὁ πόνος ἐκ τοῦ ὑγροῦ; ἢ διὰ τὴν δίψαν, * ἣ γίνεται ἐκ τοῦ θερμαίνεσθαι πονοῦντας· πάντα γὰρ συμβαίνει ταῦτα. * γρ. ἢ χεῖσθαι πέψιν

λα Διὰ τί ἐξονειρωκτικοί εἰσιν οἱ κοπιῶντες καὶ φθισιῶντες; ἢ ὅτι ὅλως ἐξονειρωκτικοὶ οἱ θερμοὶ [καὶ ὑγροί;] τὸ γὰρ σπέρμα τοιοῦτόν ἐστι τὴν φύσιν. τὸ τοιοῦτο δέ, ἐξ οὕτω διακειμένων μάλιστα γίνεται. ὅταν δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ ὕπνου θερμότης προσγένηται, μικρᾶς ῥοπῆς τὰ σώματα δεῖται, καὶ ταύτης ἔσωθεν, ἀλλ' οὐκ ἔξωθεν. οἱ δὲ φθισικοὶ

B καὶ κοπιῶντες, οὕτω διάκεινται· οἱ μὲν γὰρ κοπιῶντες, διὰ τὸν κόπον καὶ τὴν κίνησιν συντήγματος θερμοῦ πλήρεις εἰσίν· οἱ δὲ φθισικοί, διὰ τὸν κατάῤῥουν καὶ τὴν γινομένην θερμὴν ὑπὸ τῆς φλεγμασίας. λβ Διὰ τί τὸ ἀριστερὸν σκέλος χαλεπώτερον τρίβεσθαι ὑφ' ἑαυτοῦ πολλὴν χρόνον, ἢ τὸ δεξιόν; ἢ ὅτι τοῖς δεξιοῖς πονεῖν δυνάμεθα; ἐν τοῖς δὲ παρὰ φύσιν, ἡ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους τρῖψις ἐξεστραμμένως ἐστί. τὰ δὲ παρὰ φύσιν * ποιούμενα, χαλεπά. τῇ δὲ ἀριστερᾷ, τὰ δεξιὰ οὐδὲν ἐπίδηλον, διὰ τὸ μηδετέρως ἰσχύειν. * γρ. χειρόμενα

λγ Διὰ τί ὑγιεινὸν τὸ τῆς τροφῆς μὲν ὑποστέλλεσθαι, πονεῖν δὲ

C πλείω; ἢ ὅτι τοῦ νοσεῖν αἴτιον περιττώματος πλῆθος, τοῦτο δὲ γίνεται, ἢ διὰ τροφῆς ὑπερβολήν, ἢ διὰ πόνων ἔνδειαν;

λδ Διὰ τί οὐ δεῖ πυκνοῦν τὴν σάρκα πρὸς ὑγίειαν, ἀλλ' ἀραιοῦν; ὥσπερ γὰρ πόλις ὑγιεινὴ καὶ τόπος εὔπνους, (διὸ καὶ ἡ θάλαττα ὑγιεινή) οὕτω καὶ σῶμα τὸ εὔπνουν, μᾶλλον ὑγιεινόν. δεῖ γὰρ ἢ μὴ ὑπάρχειν μηδὲν περίττωμα, ἢ τούτου ὡς τάχιστα ἀπαλλάττεσθαι· καὶ δεῖ οὕτως ἔχειν τὸ σῶμα, ὥστε λαμβάνοντα, εὐθὺς ἐκκρίνειν τὴν περίττωσιν, καὶ εἶναι ἐν κινήσει καὶ μὴ ἠρεμεῖν. τὸ μὲν γὰρ μένον, σήπεται, ὥσπερ ὕδωρ· τὸ δὲ σηπόμενον καὶ μὴ κινούμενον, νοσοποιεῖ· τὸ δ' ἐκκρινόμενον, πρὸ τοῦ διαφθαρῆναι χωρίζεται. τοῦτο οὖν πυκνουμένης μὲν Sup. 1. 53. infrà, 373.

D τῆς σαρκός, οὐ γίνεται· (ὥσπερεὶ γὰρ ἐμφράττονται οἱ πόροι) ἀραιουμένης δέ, συμβαίνει· διὸ καὶ οὐ δεῖ ἐν τῷ ἡλίῳ γυμνὸν βαδίζειν· (συνίσταται γὰρ ἡ σάρξ, καὶ κομιδῇ ἀποσαρκοῦται, καὶ ὑγρότερον τὸ σῶμα γίνεται· τὸ μὲν γὰρ ἐντός, διαμένει· τὸ δ' ἐπιπολῆς, ἀπαλλάττεται, ὥσπερ [καὶ] τὰ κρέα τὰ ἑφθὰ τῶν ὀπτῶν μᾶλλον) οὐδὲ τὰ στήθη γυμνὰ ἔχοντα βαδίζειν· ἀπὸ γὰρ τῶν ἄριστα ᾠκοδομημένων ὁ ἥλιος ἀφαιρεῖ, ὃ ἥκιστα δεῖται ἀφαιρέσεως, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ ἐντός. ἐκεῖθεν μὲν οὖν διὰ τὸ πόῤῥω εἶναι, ἂν μὴ μετὰ πόνου, οὐκ ἔστιν * ἱδρῶτας ἀγαγεῖν. ἀπὸ τούτου δέ, διὰ τὸ πρόχειρον εἶναι, ῥᾴδιον. * γρ. ἱδρῶτα

λε Διὰ Sup. 12.

E τί κοπώδεις οἱ βραχεῖς τῶν περιπάτων; ἢ ὅτι πολλάκις συνίστανται, καὶ οὐχ ὁμαλῶς κινοῦνται περὶ τὰς καμπάς; τὸ δὲ τοιοῦτο, κοπῶδες. λς Διὰ τί ἑστηκότες ἐν τῷ ἡλίῳ μᾶλλον θερμαίνονται, ἢ κινούμενοι καὶ ταῦτα τῆς κινήσεως θερμαντικῆς οὔσης; ἢ οὐ πᾶσα κίνησις θερμαίνει, ἀλλ' ἔνια ψύχει, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν τὰς χύτρας τὰς * ἑψομένας φυσώντων καὶ κινούντων συμβαίνει. * γρ. ἐψημένας

[library stamp]

A ἐπεὶ ἑστηκότι μὲν παραμένει τὸ θερμόν· παραμένον δὲ μᾶλλον θερμαίνει ἢ κινούμενον (ἀεὶ γὰρ τὸ σῶμα * ἴδιον ἡμῶν ἀτμίδα τινὰ χλιαρὰν ἀφίησιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἣ θερμαίνει τὸν ἐγγὺς ἀέρα, ὥσπερ δαλὸς παρών) ἠρεμούντων μὲν ἡμῶν, θερμὸς γίνεται ὁ περιέχων ἡμᾶς ἀήρ, διὰ τὰ εἰρημένα· κινουμένων δέ, πνεῦμα γίνεται, ὃ καταψύχει ἡμᾶς· πᾶν γὰρ πνεῦμα, ψυχρόν ἐστιν.

* γρ. ὑμῶν, ἴδιον

Sup. 13.

λζ Διὰ τί οἱ ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχούμενοι, ὅσῳ ἂν θᾶττον θέῃ ὁ ἵππος, τοσούτῳ μᾶλλον δακρύουσι τὰ ὄμματα· καὶ οἱ πεζοί, ὅσῳ ἂν μᾶλλον τρέχωσι; πότερον διὰ τὸ ψυχρὸν εἶναι τὸν προσπίπτοντα ἀέρα; τὸ γὰρ ψῦχος δακρύειν ποιεῖ· συστέλλον γὰρ καὶ πυκνοῦν τὴν σάρκα, ἐκκαθαίρει τὸ ὑγρόν. B ἢ διὰ τοὐναντίον; τὸ γὰρ θερμὸν ποιεῖ ἱδρῶτας· τὸ δὲ δάκρυον, ἱδρώς τίς ἐστι. διὸ καὶ γίνονται ὑπὸ θερμασίας ἀμφότερα, καὶ ἁλυκά ἐστιν ὁμοίως. ἡ δὲ κίνησις θερμότητα ποιεῖ. ἢ διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀέρος πληγήν; ὡς γὰρ οἱ ἄνεμοι ταράττουσιν οἱ ἐξ ἐναντίας τὰ ὄμματα, οὕτω καὶ ὁ ἀὴρ ὁ προσπίπτων, ὅσῳ ἂν θᾶττον ἐλαύνῃ ἢ αὐτὸς τρέχῃ, τοσούτῳ μᾶλλον ποιεῖ πληγὴν μαλακήν, δι' ἣν γίνεται δακρύειν, θραυομένων τῶν τοῦ ὀφθαλμοῦ πόρων ὑπὸ τῆς πληγῆς. πᾶσα γὰρ πληγή, διαιρετικόν ἐστιν ἢ θλαστικόν.

Sup. 3. 39.

λη Διὰ τί δεῖ τοὺς μὲν θερινοὺς κόπους λουτρῷ ἰᾶσθαι, τοὺς δὲ χειμερινοὺς ἀλείμματι; ἢ τούτους μέν, διὰ τὰς φρίκας καὶ τὰς γινομένας μεταβολάς, θερμῷ ὃ δεῖ * λύειν, ὃ ποιεῖ ἀλεάζει· (τὸ δὲ ἔλαιον θερμόν) C ἐν δὲ τῷ θέρει καθυγραίνειν· ἥ τε γὰρ ὥρα ξηρά, καὶ οὐ γίνονται φρίκαι διὰ τὴν ἀλέαν. ὀλιγοσιτία δὲ καὶ χαυνισμὸς θέρους, [τὸ μέν, ὅλως· τὸ δέ,] μᾶλλον. ὁ μὲν πότος, θέρους ὅλως, διὰ τὴν ξηρότητα· ἡ δ' ὀλιγοσιτία, κοινὸν μέν, μᾶλλον δὲ θέρους. ἐκθερμαίνεται γὰρ μᾶλλον διὰ τὴν ὥραν ὑπὸ τῶν σιτίων.

* γρ. λούειν,

λθ Διὰ τί οἱ θέοντες εὐτόνως, μάλιστα λαμβάνουσι σπάσματα, ἐπὰν τις θέουσιν αὐτοῖς ὑποστῇ; ἢ ὅτι ταῦτα μάλιστα διασπᾶται, ἃ εἰς τοὐναντίον τε καὶ ἰσχυρῶς ἕλκεται καὶ κινεῖται; D ὅταν οὖν θέοντες καὶ σφοδρῶς ὠθουμένων τῶν μορίων εἰς τὸ πρόσθεν ὑποστῇ τις, συμβαίνει ἅμα ἀντισπᾶν εἰς τοὐναντίον, ἔτι φερομένων εἰς τοὔμπροσθεν· ὥστε ἡ σπάσις τοσούτῳ ἰσχυροτέρα γίνεται, ὅσῳ ἂν θέωσι σφοδρότερον.

μ Διὰ τί τῶν περιπάτων οἱ κατὰ τὰς ὁδοὺς ἀκοπώτεροί εἰσιν, οἱ ἀνώμαλοι τῶν * εὐθέων; ἢ διὰ τὸ τὴν φορὰν ὀρθὴν εἶναι κατὰ φύσιν παντὶ τῷ σώματι; οἱ δ' ἐν τοῖς ὁμαλέσι, τῶν ἀνωμάλων * κοπιωδέστεροι· τοῖς γὰρ αὐτοῖς μέρεσι τοὺς πόνους παρέχουσιν· οἱ δ' ἐν τοῖς ἀνωμάλοις, διαμερίζουσι μᾶλλον [εἰς] ἅπαν τὸ σῶμα. αἱ δὲ ἀλέαι μᾶλλον * ἰσχύουσι τῶν ἐν τοῖς ψύχεσι. τοῖς γὰρ ἔξω μέρεσι, πλείονα τὸν πόνον παρέχονται. E διὸ καὶ τοὺς ἱδρῶτας ἐμποιοῦντες, ἰσχναίνουσιν· οἱ δ' ἐν τοῖς ψύχεσι, * στιφροτέραν τὴν σάρκα ποιοῦσι, καὶ τῶν σιτίων ἐπιθυμητικωτέρους. τοῖς γὰρ ἔσω μέρεσι τὴν αὔξησιν τοῦ θερμοῦ ποιοῦνται· καὶ δυσκινήτων γινομένων ὑπὸ τοῦ ψύχους, τὸν μὲν ἔσω τόπον καθαίρουσι, τὴν θερμασίαν * αὔξοντες ἐν αὐτῷ· τὴν δὲ σάρκα, στερεὰν ποιοῦσιν, οὐ δυνάμενοι κρατεῖν διὰ πάσης αὐτῆς.

* γρ. εὐθυπορῶν,

* γρ. κοπώδεις.

* κινοῦσι

* γρ. στιφροτέραν. al. σιμφοτέραν

* γρ. αὐξάνοντες

A An quia cùm ſtamus, calor permanet: is autem, cùm permanet, ampliùs calfacit quàm cùm mouetur: (Corpus etenim noſtrum vaporem de ſe quendam mittit aſſiduè tepidum, qui proximum aërem tepefacit: quemadmodum titio.) Cùm igitur quieſcimus, aër nos circumfundens, calidus ob prædictam cauſam redditur. At cùm mouemur, flatus excitatur, qui refrigerare nos poteſt, flatus enim quiſque frigidus eſt. 37 Quam ob cauſam qui equo currunt, quo cõtentiùs curſum arripit equus, eo magis lacrymas mittunt: & qui pedibus, eo magis quo intenderint vehementiùs? Vtrùm quoniam aër occurſãs frigidus eſt: frigus enim lacrymas mouet, quippe quod contrahendo condenſandóque B carnem, humorem exprimat. An potiùs contrà: calor enim ſudorem elicit: lacryma autem ſudor quidam eſt. Quapropter à concalfactione vtrumque mouetur, & ſudor & lacryma, ſalsáque pariter ambo ſentiuntur: calorem autem efficere motus poteſt. An propter aëris ictum? Quomodo enim flatus aduerſi oculos perturbant, ita etiam aër, qui ſe obiectat. Quo igitur quis contentiùs equum agitat, aut ipſe currit, eo magis ictu quodam molli obverberat, & ferit: quo fit vt ſe lacrymæ promant, ſcilicet meatibus oculorum relaxatis appulſu eiuſmodi. Omnis etenim ictus, vim aut ſecandi habet, aut collidendi, & contundendi. 38 Cur æſtiuis laſſitudinibus balneo; hybernis, vnctione mederi con- C ueniat? An hybernis vnctio datur propter horrores mutationeſque vrgentes: per calorem enim laxandum eſt, qui membra tepeſcere faciat: (oleum verò calidum eſt.) At in æſtate humefaciendum cenſetur, quoniam tempus id ſiccum eſt, nec metus interpellit horroris, eo quòd ſtatus temporis ad teporem ingenuè vergit: hinc etiam cibus parcus, potio liberalis per æſtatem admittitur, ille magis, hæc omnino. Potioni namque per æſtatem ob temporum ſiccitatem indulgendum ex toto eſt: parcimonia verò cibi communis temporum omnium eſt, ſed magis æſtati conuenit, ne ob habitum temporis feruentem, corpus cibo immodico preſſum exæſtuet. 39 Quamobrem qui curſum concitatè D agunt, conuulſis maximè corripiantur, vbi quis inter currendum eis ſubſtiterit? An quòd ea potiſſimùm diuelluntur, quæ in partem contrariam vehementer trahimus, atque mouemus? Cùm igitur homini currenti, vehementerque membra vltrà propellenti, quis obuiam factus obſtiterit, accidit vt in partem retorqueantur contrariam, quæ adhuc antè pertendunt, atque proripiunt. Itaque diuulſio eo vehementior incidit, quo curſus contentius agitur. 40 Cur ambulationes minùs laborioſæ ſunt, quæ inæquales, quàm quæ rectè aguntur? An quòd elatio erecta ſecundùm naturam corporis vniuerſi eſt? Ideo ambulationes, quas loca æquabilia præſtant, laborioſiores, quàm inæquabiles, ſunt, E quòd in eaſdem partes laborem admouent, quod inæquales illæ non faciunt: diſpertiunt enim magis in omnes corporis partes. Calidis verò temporibus, arctæ ambulationes plus valent, quàm frigidis, quippe quæ partibus externis laboris plus adferant, & quidem ſudorem ob eam rem euocando extenuent. Frigidis contrà carnem reddunt * conſtantiorem, & ſtomachum excitant, ciborúmque faciunt auidiorem. Partibus enim internis calorem augent, membriſque ad frigoris appulſum torpentibus, locum intimum calore amplificato efficacius purgant. Carnem verò ſolidiorem efficiunt, vt quæ per eam vniuerſam nequeant ſuperare.

Acclives etiam ambulationes laborioſiores ſunt quàm decliues,magiſque extenuant.Faciunt enim accliues, vt lumbi potiſſimùm laborent: decliues, vt femora. Pondus enim totum femoribus incumbens, grauiſſimè premit: quod item, cùm præter naturam ſurſum efferri à calore cogatur, maiorem in modum calefacit. Itaque efficitur vt arduum ambulandi genus ſudores moueat, ſpiritum ſuſpendendo extenuet, lumbis dolorem infligat: crura enim,magna cum difficultate ſe in ſublime recipiunt, lumbos inflectunt, frangunt, euellunt: quibus de cauſis labor præcipuus ſequatur, neceſſe eſt. Locis autem duris ac renitentibus habitæ ambulationes, muſculos, & neruos crurium effatigant, quippe quæ contentiones tam neruis quàm muſculis moueant, cùm enixu agantur violento. Mollibus verò & cedentibus locis facta ambulatione, articuli potiſſimùm ſentiunt. Flexus enim articulorum percrebreſcit, cùm ſolum ſuccumbat, dilabatur, & cedat. Eadem autem quæſtio eſt.

41 Cur locis arduis difficiliùs ambulemus? An quoniam omnis ingreſſus attollentia & poſitione conficitur? Attollere igitur præter naturam eſt, ponere ſecundùm naturam, proponere medium tenet. Inambulando autem locis arduis, multum fortis illius auerſæ à natura proculdubio eſt.

42 Quare qui curſum ex equo arripiunt, minùs decidunt? An quòd magis cauent, quàm timent?

Eorum quæ ad ſeſſionem, accubitum, & habitum corporis pertinent, Sectio ſexta, cuius quæſtiones VII.

CVr ſedile alios impleat, alios extenuet? Vtrùm habitus corporum diſtent inter ſeſe, vt alij calidi, alij frigidi ſint. Ergo ſi ita eſt, calidi implentur: cibum enim corpus vi ſui caloris exuperat. Frigidi autem, quod aduentitium calorem deſiderant, quem ex mouendi ratione potiſſimùm corpus acquirit, concoquere nequeunt, dum quieſcunt. An quòd alij excrementis redundant, & ob eam rem motum, qui ea conſumat, deſiderant, alij non? 2 Cur partes corporis diſtendendæ ſint? quod qui ſe exercitant, facere conſueuerunt. An quòd meatus ſpiritu ſuo perpurgari oporteat? 3 Cur inflexo corpore cubare melius eſt, quod etiam medici pleriquè præcipiunt? An quòd venter, cùm recaleſcit, concoquere celeriùs poteſt: ſic autem fit vt recaleat? Adhæc locum flatibus dare, in quem incumbant, & innitantur, oportet: ita enim minimè infeſtabunt. Hinc enim & varices, & cæteri abſceſſus iuuant, quòd ventriculos continent, in quibus flatum recipere queunt. Ergo corpore extento, cauerna nulla eiuſmodi adigi poteſt: locum etenim omnem viſcera occupant. Inflexo autem, ſingula laxantur, & ſinuantur. 4 Cur vertigo ſurgenti potiùs accidat, quàm ſedenti? An quoniam quieſcenti humor vniuerſus vnum in membrum ſe colligit: ex quo cruda etiam oua nequeunt circumuerti, ſed protinus decidunt: mouenti autem, humor ſe æquè expandit? Surgimus igitur à quiete, qua ita affecti ſumus: ſedemus verò à motu, quo humor æquabili modo quaque verſus ſe porrigit. 5 Quam ob cauſam cùm parte corporis dextra cubamus, ſomnus magis accedit? Vtrùm quòd vigilantes contra quàm dormientes, habemus? Ergo cùm vigilando parte accubemus ſiniſtra, contrarium ſequetur in dormiendo,

A ὁμοίως οἱ ἀνάντεις τῶν καταντῶν ἐπιπονώτεροι καὶ ἰσχναντικώτεροι. οἱ μὲν γὰρ ἀνάντεις, τὴν ὀσφὺν μάλιστα ποιοῦσι πονεῖν· οἱ δὲ κατάντεις, τοὺς μηρούς. τοῖς γὰρ μηροῖς τὸ βάρος πᾶν ἐμπῖπτον, κόπους εἴωθε παρέχειν. ἄνω γὰρ παρὰ φύσιν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ βίᾳ φερόμενος, ἐκθερμαίνει. διὸ τοῖς τε ἱδρῶτας* ἐμποιεῖ· καὶ τὸ πνεῦμα μετεωρίζοντες, ἰσχναίνουσι, καὶ τὴν ὀσφὺν ὀδυνῶσι. τὰ γὰρ σκέλη χαλεπῶς ἀναγόμενα, τὴν ὀσφὺν κάμπτουσί τε καὶ ἀνασπῶσιν· ὑφ' ὧν ἀναγκάζονται πονεῖν μάλιστα. οἱ δ' ἐν ἀντιτύποις περίπατοι, τοῖς τε μυσὶ καὶ τοῖς τενοντώδεσι τῶν σκελῶν παρέχουσι κόπους. συντάσεις γὰρ ἐμποιοῦσι τοῖς νεύροις καὶ τοῖς μυσί, βιαίας γινομένης τῆς ἀντερείσεως αὐτοῖς. οἱ δ' ἐν τοῖς μαλακοῖς, τοῖς ἄρθροις κοπιώδεις εἰσί. τῶν γὰρ ἄρθρων πυκνὰς τὰς καμπὰς ποιοῦσιν, ἅτε ἐνδιδούσης τῆς βάσεως. τὸ δ' αὐτὸ ἐστι πρόβλημα. μα Διὰ τί πρὸς τὰ σιμὰ χαλεπῶς βαδίζομεν; ἢ διότι πᾶσα πορεία ἐξ ἄρσεως καὶ θέσεως συντελεῖται; τὸ μὲν οὖν ἆραι, παρὰ φύσιν· τὸ δὲ θεῖναι, κατὰ φύσιν· τὸ δὲ προθεῖναι, μεσότης· ἐν δὲ τῷ πρὸς τὰ σιμὰ βαδίζειν, πολὺ τὸ παρὰ φύσιν. * χ. ἐμποιοῦσι. Sup. 1. 38.

μβ Διὰ τί οἱ ἀφ' ἵππων ἧττον πίπτουσιν; ἢ διὰ τὸ φοβεῖσθαι, φυλάττονται μᾶλλον;

C

Ὅσα ἐκ τοῦ πῶς κεῖσθαι καὶ ἐσχηματίσθαι συμβαίνει. ς.

Διὰ τί ἡ καθέδρα τοὺς μὲν παχύνει τῶν ἀνθρώπων, τοὺς δὲ ἰσχναίνει; πότερον [ὅτι] αἱ ἕξεις διαφέρουσιν; οἱ μὲν γὰρ θερμοί εἰσιν· οἱ δέ, ψυχροί. οἱ μὲν οὖν θερμοί, παχύνονται· (κρατεῖ γὰρ τὸ σῶμα τῆς τροφῆς, διὰ τὴν θερμασίαν) οἱ δ' ἐψυγμένοι, διὰ τὸ δεῖσθαι ἐπικτήτου θερμότητος, καὶ ταύτην πάσχειν μάλιστα τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς κινήσεως· οὐ [γὰρ] δύνανται πέττειν ἠρεμοῦντες. ἢ ὅτι οἱ μέν, περιττωματικοί εἰσι, καὶ δέονται κινήσεως,

D ἣ ἀναλώσει ταῦτα· οἱ δέ, οὔ; β Διὰ τί δεῖ ποιεῖν διατάσεις τῶν μερῶν· ὃ ποιεῖ ὁ γυμναζόμενος; ἢ ὅτι δεῖ τῷ οἰκείῳ πνεύματι καθαίρεσθαι τοὺς πόρους; γ Διὰ τί συγκεκαμμένον βέλτιον κατακεῖσθαι, καὶ πολλοί γε παραγγέλλουσι τοῦτο καὶ τῶν ἰατρῶν; ἢ ὅτι ἀλεαινούσης ἡ κοιλία, θᾶττον πέττει, οὕτω δὲ καὶ ἀλεαίνει μᾶλλον. ἔτι δεῖ τοῖς πνεύμασι τόπον διδόναι, εἰς ὃν ἀπερείσονται. οὕτω γὰρ ἥκιστα λυπήσουσιν αἱ φῦσαι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ κιρσοὶ καὶ τὰ ἄλλα ἀποστήματα ὑγιεινά, ὅτι ἔχουσι κοιλίας εἰς ἃς ἀποδέχονται τὰ πνεύματα. ἐκτεταμένου μὲν οὖν, οὐ γίνεται κοιλία· (ἅπαντα γὰρ τὸν τόπον τὰ σπλάγχνα κατέχει) συγκαμφθέντος δὲ γίνεται. δ Διὰ τί ἀνισταμένοις ἴλιγγος

E μᾶλλον γίνεται ἢ καθιζάνουσιν; ἢ διότι ἠρεμοῦσι, τὸ ὑγρὸν εἰς ἓν μέρος ἀθρόον ἀποκλίνει; διὸ καὶ τὰ ὠμὰ ᾠὰ οὐ δύναται δινεῖσθαι, ἀλλὰ καταπίπτει. κινουμένοις δὲ τὸ ὑγρὸν, ὁμοίως ἔχει. (ἀνίστανται) μὲν οὖν ἠρεμήσαντες, ὅτε οὕτως διέκειν(το)· καθιζάνουσι δὲ ἐν κινήσει γινόμενοι, ὅτε ὁμαλῶς ἔχει τὸ ὑγρὸν καὶ ἐσκέδασται. ε Διὰ τί ἐπὶ τὰ δεξιὰ κατακειμένοις, μᾶλλον ἐπέρχεται ὕπνος; πότερον ὅτι ἐναντίως ἔχοντες ἐγρηγόρασι καὶ καθεύδουσιν, ἐπεὶ οὖν ἐγρηγορότες ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ κατάκεινται, τοὐναντίον ἐστὶ,

ἐπ᾽ ἄλλης ἀρχῆς καὶ τῆς ἐνδυμίας. ἢ ὅτι ἀκινησία ὁ ὕπνος; τὰ μὲν οὖν κινητικὰ μέρη δεῖ ἠρεμεῖν· τὰ δὲ δεξιὰ, κινητικά. οὕτω δὲ κατακειμένων, οἷον δέδεται ἀρχή τις ἐπεγερτική. ς Διὰ τί ναρκῶσι; καὶ διὰ τί χεῖρας καὶ πόδας μᾶλλον; ἢ ὅτι καταψύξις ἐστὶν ἡ νάρκη; διὰ στέρησιν γὰρ * αἵματος γίνεται καὶ μετάστασιν. ἀσαρκότατα δὲ αὐτὰ καὶ νευρωδέστατα· μάλιστα δὲ οἱ πόδες. ὥστε προοδοποιεῖται ὑπὸ τῆς φύσεως πρὸς τὸ καταψύχεσθαι ταχέως. ζ Διὰ τί κατακείμεθα μὲν ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ ἡδέως, καθεύδομεν δὲ ἐπὶ τὰ δεξιὰ μᾶλλον; πότερον ὅτι ἀποστραφέντες πρὸς τὸ φῶς, οὐ βλέπομεν; ἐν γὰρ τῷ σκότει θᾶττον ὕπνος λαμβάνει. ἢ διότι ἐγρηγορότες μὲν κατακείμενοι ἐπὶ τοῖς ἀριστεροῖς, καὶ αἱ χρήσεις ἡμῖν οὕτω πρόχειροι· ὥστε πρὸς τὸ ἐναντίον σχῆμα πρὸ ἔργου; παρακαλεῖ δὲ ἕκαστον πρὸς τὸ ἔργον τὸ σχῆμα μᾶλλον.

* γ. θερμότητος

A initio, cùm id contrarium ſit? An quòd ſomnus priuatio motionis eſt? Partes igitur, quarum mouere intereſt, quieſcant oportet: dextrarum autem partium mouere intereſt. Cùm autem ita accubamus, velvti initium quoddam reſurgendi detentum obligatúmque habemus. 6 Cur torpeamus,& cur manus potiſſimùm & pedes? An quòd torpor refrigeratio eſt? fit enim propter ſanguinis priuationem, tranſlationémque. Manus autem, & pedes, omnium maximè partium carnis inopes, nerui vberes ſunt, ſed præcipuè pedes: itaque ad refrigerationem celerem ſua natura nimiùm habiles redduntur. 7 Cur libenter in latus accubamus ſiniſtrum, in dextrum autem potiùs dormimus? Vtrùm quoniam conuerſi ad lucem, minùs dormire poſſumus: ſomnus enim in tenebris ocyus B obrepit. An quòd dum in latus accubamus ſiniſtrum, vigilare magna ex parte conſueuimus, & operum functio ſic nobis expeditior eſt? Itaque ad contrarium opus contrarius habitus, ſiue ſitus requiritur. Inuitatur autem quiſque magis ad opus fungendum habitus ſui ratione.

Quæ leguntur in Græco contextu problemata α, β, γ, omiſſa ſunt à Gaza: vel quia in eius libris non extarent: vel quia in ſequentibus huius ſectionis problem. eadem quæſtiones tractentur. Idem vltima duo problemata huius ſect. non erat hic interpretatus, ſed in ſectione prima: vnde verſionem repetiimus: quod & alibi factum. multa enim à Gaza multis locis omiſſa.

Ὅσα ἐκ συμπαθείας. ζ

Διὰ τί τοῖς* χασμωμένοις ἀντιχασμῶνται ὡς ἐπὶ τὸ πολύ; ἢ διότι ἐὰν ἀναμνησθῶσιν, ὀργῶντες ἐνεργοῦσι; μάλιστα δὲ τὰ εὐκίνητα· οἷον οὐροῦσιν. ἡ δὲ χάσμη, πνεῦμα καὶ ὑγροῦ κίνησίς ἐστι. πρόχειρον οὖν, ἐὰν μόνον νοήσῃ· ἔστι γὰρ πλησίον. β Διὰ τί ἐὰν μὲν τινα ἴδωμεν τὴν χεῖρα ἐκτείνοντα, ἢ τὸν πόδα, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, οὐκ ἀντιποιοῦμεν τὸ αὐτό· ἐὰν δὲ χασμώμενον, ἀντιχασμώμεθα; ἢ οὐδὲ τοῦτο ἀεί. ἀλλ᾽ ἐὰν ὀργῶν τύχῃ C τὸ σῶμα, καὶ οὕτω διακείμενον, ὥστε τὸ ὑγρὸν ἀναθερμαίνεσθαι; τότε γὰρ ἡ μνήμη τὴν κίνησιν ποιεῖ, ὥσπερ καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδήν· τὸ γὰρ ποιῆσον μνήμην ἐστὶ, τὸ ἔχον ὁρμὴν πρὸς τὸ φαντασθέν. γ Διὰ τί ἐπειδὰν μὲν πρὸς τὸ πῦρ στῶμεν, οὐροῦμεν; καὶ ἐὰν πρὸς τὸ ὕδωρ, οἷον ἐὰν πρὸς τὸν ποταμὸν, οὐροῦσιν; ἢ ὅτι τὸ μὲν ὕδωρ ἀναμιμνήσκον διδάσκει τῆς ἐν τῷ σώματι ὑγρότητος, καὶ ἐκκαλεῖται τὸ περιττόν· αὐτὸ δὲ τὸ πῦρ διαχαλᾷ τὸ πεπηγὸς ἐν τῷ σώματι, ὥσπερ ὁ ἥλιος τὴν χιόνα;

* γ. χασμωμένοις

δ Διὰ τί ἀπὸ μὲν νόσων ἐνίων νοσοῦσιν οἱ πλησιάζοντες, ἀπὸ δὲ ὑγιείας οὐδεὶς ὑγιάζεται; ἢ ὅτι ἡ μὲν νόσος, κίνησις· ἡ δὲ ὑγίεια, ἠρεμία; ἡ μὲν οὖν, κινεῖ· ἡ δ᾽, οὐθέν; ἢ διότι τὸ μὲν, ἄκοντι· τὸ δ᾽, ἑκόντι γίνεται; καὶ ἄρα τὰ ἀκούσια, τῶν ἑκουσίων, καὶ τῶν ἐκ προνοίας διαφέρει. ε Διὰ τί τῶν μὲν διὰ τῆς ἀκοῆς λυπηρῶν ἔνια φρίττειν ἡμᾶς ποιεῖ; οἷον πρίων ἀκονώμενος, καὶ * κίσηρις τεμνομένη, καὶ λίθος ἀλούμενος· τὰ δὲ διὰ τῆς ὄψεως σημεῖα τῶν παθῶν, αὐτὰ ἡμῖν τὰ πάθη ἐμποιεῖ; αἱμωδιῶμέν τε γὰρ τοὺς ὀξὺ ὁρῶντες ἐσθίοντας· καὶ τοὺς ἀπαγχομένους ἔνιοι ὁρῶντες, ἐκψύχουσιν. ἢ διότι φωνὴ μὲν πᾶσα καὶ ψόφος, [ἐν] πνεῦμά ἐστι; τοῦτο δὲ εἰσδυόμενον ἡμῖν, πέφυκε κινεῖν· κινήσει δὲ μᾶλλον, ἢ διὰ μέγεθος, ἢ διὰ πληγὴν σφοδροτέραν, ποιοῦν ἢ ἀλλοιοῦν τι τῶν ἐν ἡμῖν. τὰ μὲν οὖν μεγάλα καὶ λεῖα πνεύματα, τὸν τῆς αἰσθήσεως τόπον τὸν αὐτὸν κινεῖ· διὸ καὶ ἡδύνει τὰ τοιαῦτα· τὰ δὲ τραχέα, ποιοῦντα πληγὴν σφοδρὰν, σείει τε τὸν τόπον, καὶ πόρρω διαδίδωσι τῇ τῆς πληγῆς δυνάμει. διαδίδωσι δὲ καὶ τὰ ψυχρὰ πόρρω· δύναμις γάρ ἐστιν ἡ ψυχρότης. αὕτη μὲν οὖν ὅτι φρίττειν ποιεῖ, εἴρηται.

* γ. κίσηρις

D *Eorum quæ ad conſenſum naturæ animantium pertinent, Sectio ſeptima, cuius quæſtiones x.*

CVr à morbis nonnullis ægrotant, qui appropinquarint, à ſanitate nemo ſanari poteſt? an quoniam morbus motio eſt, ſanitas autem quies? ergo ille mouere poteſt: hic non? an quod alterum non voluntariè, alterum voluntariè accidit? res autem non voluntariæ, à voluntariis conſultiſque plurimum differunt. 5 Quid eſt quòd nonnulla ex iis quæ auditu triſtia nobis occurrunt, vt inhorreſcamus, efficiant? vt ſerra, cum exacuitur, & pumex cum ſecatur, & lapis, cum mola frangitur. E Quæ autem notæ affectionum patent aſpectui, hæc genera affectionum ipſa in nobis creant: dentes enim ſtupeſcunt, cum aliquos rem acidam edentes aſpicimus. Et plerique cùm homines laqueo ſuſpendi, vel aliter ſtrangulari viderent, ipſi defecerunt. an quòd vox omnis, genúſque omne ſtrependi, ſpiritus eſt, qui noſtrum ſubiens ſenſum, mouere nos ſolet: cúmque ſuum motum vel magnitudine vel pulſu vehementiore amplificauit, aliquid ex iis quæ noſtro in corpore latent, immutat, & ſæpè interimit? Ergo ſpiritus, qui quamuis magni, lenes tamen adierunt, ij ſedem ipſam commouent ſentiendi, & lætitia ob eam rem nos afficiunt. Aſperi autem quoniam ictum inferunt vehementiorem, ſedem vtique illam concutiunt, longéque pro ictus ſui facultate ſe porrigunt; quod idem res quoque frigidæ faciunt. Frigiditas enim, vis quædam eſt: ſed hanc horrorem inuehere poſſe, dictum iam eſt.

Aſperitas verò, quòd pulſu frequente initium pilorum concutiens, in partem pellit aduerſam, efficit vt pili ſe erigant: pulſo namque initio, cacumen pilorum ſe transferat in partem aduerſam neceſſe eſt. Itaque fit vt pili exurgant, omnes enim deorſum procumbunt. Et ſpiritus quoque qui per aures corpori ſe inſinuat, de ſummis ad ima ſe defert. Ergo cùm ſoni, quos modò diximus, aſperi ſint, horror vtique ob cauſam prædictam moueri poteſt. Sed euenit vt cæteris partibus potiùs quàm in capite, moueatur: quoniam vt pili partium cæterarum imbecilliores ſunt ſic affectus hic imbecillus occurrit. Cùm verò ſenſus audiendi, quàm videndi, obtuſior ſit, affectus quoque hebetiores per ſumma errant, qui ab eo ipſo proficiſcuntur. Horror autem talis eſt: quamobrem multis ac variis cauſis exiſtit. Senſus videndi verò, cùm omnium exquiſitiſſimus certè ſit, euenta quoque ipſa pro ſua præſtantia ſolet ingerere. Quocirca efficitur, vt ipſi veri affectus proficiſci ex eo poſſint, quamuis vero leuiores. at in ſenſu audiendi, vt ipſos minimè, ſic eorum expectationem nimirum horremus: rei enim triſtis & anxiæ expectatio exiſtit. 6 Cur oſcitanti ſæpe in oſcitando reſpondemus: & cùm mingentem quempiam videmus, ad mingendum mouemur? quod iumentis præcipuè accidit. an propter memoriam? mouemur enim ea ipſa parte, quoties meminerimus. Hominibus tamen, quia ſenſu prædìti ſunt faciliori, ſtatim vbi viderunt, euenit vt moueantur, reminiſcantúrque: iumentis autem vidiſſe non ſatis eſt, ſed alio quoque ſenſu opus eſt. Quam ob rem addito etiam olfactu, mouentur: quoniam ſenſus hic in brutis mobilior eſt. Vnde fit vt eodem in loco ſequentia mingant omnia, quo primum eminxerit: tum enim præcipuè mouentur, cùm olfaciunt: olfaciunt autem poſteaquam appropinquarunt.

7 Quamobrem cùm ſecari quempiam, aut vri, aut torqueri, aut aliqua re tetra affici videmus, animo vicem eius doleamus? an quòd omnium communis natura humana eſt: ignoſcimus ergo, cùm tale quippiam inſpeximus, propter naturæ conſortionem, & familiaritatem. An quomodo nares & aures delibationes quaſdam rerum obductarum pro ſua facultate concipiunt; ſic etiam aſpectus afficitur & à re delectabili, & à triſti? 8 Cur à tabe, & lippitudine, & ſcabie capiuntur, qui appropinquarint: ab aqua autem intercute, aut febre, aut ſtupore attonito, aut aliquo ex numero cæterorum malorum capi nequeunt? an à lippitudine, quoniam oculus pars noſtri corporis mobiliſſima eſt, cæterarum maximè omnium rei ſibi obiectæ ſimilis reddi poteſt, quippe qui facilè moueatur ab eo quod moueat: itaque fit, vt cùm perturbatum obſpicit oculum, facilè ipſe etiam perturbetur? Talis autem contagio ideo fit, quoniam ſpiritum vitiat, grauémque reddit. Celerrimè autem omnes morbis arripiuntur iis qui ſpiritu corrupto proueniunt, quale eſt omne peſtilens genus: qui autem appropinquarit, talem profectò ſpiritum trahit, qualem æger ille reddiderit. Ægrotat igitur, quia morbiferum eſt quod ſpiritu trahitur, ab vno autem morbum excipit, quoniam vnus ille ſic ſpirat, cæteri ſecus: eundem verò, quia quo ægrotarit, hoc non aliter ſpirat, quàm fuerit affectus. Sed ſcabies magis quàm lepra, cæteráque vitia generis eiuſdem, afficere poteſt: quoniam per ſumma corporis errat, & humore manat glutinoſo: genus namque prurietium omne tale eſt. Itaque id ipſum quia per ſumma oritur, glutinoſúmq; eſt, nimirũ idcirco attingere poteſt.

τὰ δὲ τραχέα, τῷ πληγὴν ποιεῖν πυκνήν, προσκόπτοντα τῇ ἀρχῇ τῶν τριχῶν, ἀπωθεῖ αὐτὴν εἰς τοὐναντίον· ἀπωθουμένης * δέ, ἀνάγκη τὴν κορυφὴν τῆς τριχὸς ἀνάπαλιν γίνεσθαι· διὸ συμβαίνει ἵστασθαι αὐτάς· πᾶσαι γὰρ νενεύκασι κάτω. ἡ δὲ φορὰ τοῦ διὰ τῆς ἀκοῆς πνεύματος, εἰς τὸ σῶμα ἄνωθεν κάτω ἐστίν. ὄντων οὖν τραχέων τῶν εἰρημένων ψόφων, ἡ φρίκη γίνοιτ' ἂν διὰ τὰ εἰρημένα. γίνονται δ' αὗται μᾶλλον τῷ ἄλλῳ σώματι, ἢ ἐν τῇ κεφαλῇ, διὰ τὸ τὰς ἐνταῦθα τρίχας ἀσθενεστέρας εἶναι, καὶ τὸ πάθος ἀσθενές. τῆς μὲν οὖν ἀκοῆς οὔσης ἀμβλυτέρας αἰσθήσεως ἢ τῆς ὄψεως, ἐπιπόλαια καὶ τὰ πάθη γίνεται ἀπ' αὐτῆς· ἡ δὲ φρίκη, τοιοῦτον· διὸ καὶ ἀπὸ πολλῶν καὶ ἀνομοίων γίνεται. τῆς δὲ ὄψεως * ἐναργεστέρας οὔσης αἰσθήσεως, ἀληθῆ καὶ τὰ συμβαίνοντα γίνεται ἀπ' αὐτῆς· (διὸ ταῦτα μὲν τὰ ἀπὸ τῆς ἀληθείας πάθη συμβαίνει γίνεσθαι ἀπ' αὐτῆς·) ἐλαφρότερα δὲ τῆς ἀληθείας. ἀπὸ δὲ τῆς ἀκοῆς, αὐτὰ μὲν οὔ, τὴν δὲ ἀπ' αὐτῶν προσδοκίαν φρίττομεν· ἀγωνιώδης γὰρ κακοῦ προσδοκία ἐστί. ϛ Διὰ τί χασμησαμένοις ἀντιχασμῶνται· καὶ ὅταν οὐροῦντα ἴδωσιν, οὐροῦσι, καὶ μάλιστα τὰ ὑποζύγια; ἢ διὰ τὴν μνήμην; ὅταν γὰρ μνησθῇ, κινεῖται τοῦτο τὸ μέρος. τοῖς μὲν οὖν ἀνθρώποις, διὰ τὸ εὐαισθητοτέροις εἶναι, ἰδοῦσιν εὐθὺς συμβαίνει καὶ κινεῖσθαι καὶ ἀναμιμνήσκεσθαι· τοῖς δὲ ὑποζυγίοις, οὐκ αὐτάρκες τὸ ἰδεῖν, ἀλλὰ προσδέονται καὶ ἄλλης αἰσθήσεως· διὸ καὶ ὀσφρανθέντα· ὅτι εὐκινητοτέρα αὕτη ἡ αἴσθησις τοῖς ἀλόγοις· καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἀπουρεῖ, οὗ ἂν τὸ πρῶτον οὐρήσῃ. τότε γὰρ μάλιστα κινοῦνται, ὅταν ὀσφρανθῶσιν· ὀσφραίνονται δ', ὅταν πλησιάσωσι. ζ Διὰ τί ἐπειδὰν τεμνόμενόν τινα ἴδωμεν, ἢ καιόμενον, ἢ στρεβλούμενον, ἢ ἄλλο τι τῶν δεινῶν πάσχοντα, συναλγοῦμεν τῇ διανοίᾳ, ἢ ὅτι ἡ φύσις ἡμῖν κοινὴ ἅπασι; συναλγοῦμεν οὖν, ἐπειδὰν τι τοιοῦτον ἴδῃ, τῷ πάσχοντι, διὰ τὴν οἰκειότητα. ἢ ὅτι ὥσπερ αἱ ῥῖνες καὶ αἱ ἀκοαὶ λαμβάνουσί τινας ἀπορροίας κατὰ τὰς οἰκείας δυνάμεις, οὕτω καὶ ἡ ὄψις αὐτὸ πάσχει, καὶ ἀπὸ τῶν ἡδέων καὶ λυπηρῶν; η Διὰ τί ἀπὸ φθίσεως καὶ ὀφθαλμίας καὶ ψώρας οἱ πλησιάζοντες ἁλίσκονται· ἀπὸ δὲ ὕδρωπος καὶ πυρετῶν καὶ ἀποπληξίας, οὐχ ἁλίσκονται, οὐδὲ τῶν ἄλλων; ἢ ἡ μὲν ὀφθαλμία, ὅτι εὐκινητότατον ὁ ὀφθαλμός, καὶ μάλιστα ὁμοιοῦται τῶν ὁρωμένων τῶν ἄλλων, διὸ κινεῖται ἀπὸ κινουμένου· ὥστε καὶ ἀντιβλέπων τεταραγμένῳ, ταράττεται μάλιστα; ἡ δὲ φθίσις, ὅτι τὸ πνεῦμα φαῦλον ποιεῖ καὶ βαρύ. τάχιστα δὲ τὰ νοσήματα ταῦτα ἅπτεται πάντων, ὅσα τούτου φθειρομένου γίνεται, διὸ τὰ λοιμώδη. ὁ δὲ πλησιάζων, * τοιοῦτον ἀναπνεῖ. νοσεῖ μὲν οὖν, ὅτι νοσῶδες· ἀπὸ μόνου δέ, ὅτι ἐκπνεῖ, νοσεῖ· οἱ δὲ ἄλλοι, ἑτέραν· τὴν αὐτὴν δὲ νόσον, ὅτι ὧν ἂν ἀσθενῶσι, τούτῳ ἀναπνεῖ τοιοῦτον, διὸ εἰ πεπονθὼς ἦν. ἡ δὲ ψώρα μᾶλλον τῶν ἄλλων, διὸ λέπρας καὶ τῶν τοιούτων, ὅτι ἐπιπολῆς καὶ γλίσχρον τὸ ἀπόρρεον. τὰ γὰρ κνησμώδη τοιαῦτα. * διὸ αὐτὰ τῷ ἐπιπολῆς γίνεσθαι καὶ γλίσχρον εἶναι, ἅπτεται.

* γ. γάρ

* χ. ἐναργεστάτης

* G. πι. εἰς πνεῦμα, διὸ ὀκνεῖ τοὺς ὀπωπεῖ.

τῶν δ᾽ ἄλλων, τὰ μὲν οὐχ ἅπτεται, διὰ τὸ ἐπιπολῆς A φύεσθαι· τὰ δὲ ὄντα ἐπιπολῆς, ὅτι στερεμνιῶδη διὰ ξηρότητα.

Sup. 1. 37. θ Διὰ τί τὴν αἱμωδίαν παύει ἡ ἀνδράχνη καὶ ἅλες; ἢ ὅτι ἡ μὲν, ὑγρότητά τινα ἔχει; φανερὰ δὲ αὕτη * μασωμένης τε, κἂν συντριβῇ χρόνον τινά· ἕλκεται γὰρ ἡ ὑγρότης. τὸ δὲ γλίσχρον εἰσδυόμενον, ἐξάγει τὸ ὀξύ. καὶ γὰρ ὅτι συγγενὲς ἡ ὀξύτης σημεῖον. ἔχει γάρ τινα ὀξύτητα ὁ χυλός. ὁ δὲ ἅλς, συντήκων, ἐξάγει τὴν ὀξύτητα.

* γρ. μασσωμένης

Ibid. ι Διὰ τί [οὐκ] ἡ κονία καὶ τὸ νίτρον οὔ; ἢ ὅτι στύφει, καὶ οὐ τήκει;

cætera nequeunt, vel quia non per ſumma proueniunt, vel quia perſiſtere ſuam ob ſiccitatem non poſſunt, quamuis per ſummam cutem oriantur.

9 Cur dentium *ſtuporem* portulaca herba, aut ſal tollere poteſt? An portulaca, quia lentum quendam habet humorem, qui vel manducanti, aut manu aliquantiſper confringenti pateſcit: hæret enim, ac trahitur. Lentor igitur ſubiens ille à corpore educit acorem, quippe qui affinitate quadam coniungi valeat, argumento ſaporis, quem acidulum reddit. Sal verò macerat liquefacitque, atque ita acorem quoque extrudit. 10 Sed cur lixiuium nitrúmve hoc idem facere nequeat? An quòd hæc ob ſuam ob acerbitatem adſtringunt, non liquefa- B ciunt?

Ὅσα ἐκ ῥίγους καὶ φρίκης. η.

Eorum quæ ad rigorem atque horrorem pertinent, Sectio octaua: cuius quæſtiones XIX.

Διὰ τί οἱ ῥιγῶντες πελιδνοὶ γίνονται; ἢ διότι τὸ αἷμα πήγνυται διὰ τὸ ψῦχος· πηγνύμενον δὲ, μελαίνεται, διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ θερμοῦ, τὸ δὲ λευκὸν, τοῦ πυρός. διὸ καὶ τοῖς * πρεσβυτέροις μάλιστα πελιδνοῦται ἡ σάρξ, ὅτι ἐλαχίστην ἔχει θερμότητα.

* γρ. πρεσβύταις

QVa de cauſa liuidi, qui rigent, efficiuntur? An quoniam ſanguis appulſu frigoris gelaſcit, gelatus autem nigreſcit propter caloris inopiam: albedo namque igni tribuitur. Quapropter iis maximè qui ætate proceſſerunt, caro liueſcit, eo quòd calorem minimum obtinent.

Deſiderantur hic problemata β, γ, δ, *quorum magna pars extat alibi.*

Infr. 12. β Διὰ τί οἱ ῥιγῶντες καθεύδειν οὐ δύνανται; [ἢ] διότι πάντες οἱ ῥιγῶντες μᾶλλον τὸ πνεῦμα κατέχουσιν, ὁ δὲ καθεύδων, ἐκπνεῖ μᾶλλον ἢ εἰσπνεῖ. ὥστε χαλεπὸν ῥιγῶντα καθεύδειν. ἅμα γὰρ ποιεῖν τἀναντία, ἀδύνατον. γ Διὰ τί ἐν τῷ ψύχει ὀξύτεροι καὶ οἱ ἀσθενήσαντες, καὶ οἱ λυπούμενοι, καὶ οἱ ὀργιζό- C μενοι; ἢ ςιφρότεροι ποιεῖ τὸ καταψύχεσθαι;

δ Διὰ τί οἱ ἀθληταὶ δύσριγοι, εὖ ἔχοντες, ἢ ὅτι καθαρὰ καὶ εὔπνοος ἡ ἕξις καὶ ἀπιμελὴς; ἡ τοιαύτη δὲ ἀπαθεστάτη ὑπὸ τοῦ ἀέρος, ὅταν εὐδίοδός τε ᾖ, καὶ μὴ ἔχῃ θερμότητα ἐν αὐτῇ· ἡ δὲ πιμελὴ, θερμὸν, ἂν μὴ διοχῇς.

ε Διὰ τί μάλιστα τὰ ἀκρωτήρια ῥιγῶσιν; ἢ διὰ στενότητα; καὶ οἱ πόροι αὐτοῖς στενοὶ ὄντες, ὀλιγαιμοί εἰσιν· ὥστε καὶ ὀλιγόθερμοί εἰσι; τὸ γὰρ αἷμα θερμόν. ϛ Διὰ τί ἐὰν μετέωροι ὦσιν οἱ πόδες, μᾶλλον ῥιγοῦσι; πότερον ὑποπνεῖ μᾶλλον; ἢ ὅτι ἐν ἐλάττονι γὰρ τὸ αἷμα κάτω· ὥστε τὸ ἄλλο εὐψυκτότερον, ἐκλείποντος τοῦ θερμοῦ;

ζ Διὰ τί οἱ παχεῖς σφόδρα ῥιγοῦσι, τῆς πιότητος θερμῆς οὔσης; ἢ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ πάχους, τοῦ μὲν ἔσωθεν θερμοῦ, πόρρω γὰρ τὰ ἔσχατα· τοῦ δὲ ἔξω ψυχροῦ, ἐγγύς;

η Διὰ τί * παρέντες καὶ οὐρήσαντες φρίττουσιν; ἢ ὅτι κενοῦνται αἱ φλέβες ἐν ἀμφοτέροις, κενωθέντων δὲ, ὁ ἀὴρ εἰσέρχεται ψυχρὸς, ὁ ποιῶν φρίττειν; θ Διὰ τί μάλιστα βουλιμιῶσιν ἐπὶ τῷ ψύχει, καὶ τοῦ χειμῶνος μᾶλλον ἢ τοῦ θέρους; ἢ διότι [ἡ] μὲν βουλιμία γὰρ δι᾽ ἔνδειαν τῆς ξηρᾶς τροφῆς; ἐν δὲ [τῷ ψύχει καὶ] τῷ χειμῶνι συστελλομένου τοῦ * ἐντὸς θερμοῦ εἰς ἐλάττω, τοῦτο θᾶττον ἀπολεῖ, τί ἡ ἐντὸς τροφή; τούτου δὲ γινομένου, μᾶλλον βουλιμιᾶν εἰκός. * ἡ δ᾽ ἐν τῇ βουλιμίᾳ ἔκλυσις καὶ ἀδυναμία γὰρ, συντήξεως γινομένης ἐν τῷ σώματι διὰ τὴν τοῦ θερμοῦ ἀθροισιν, ἧς ῥυείσης εἰς τὸν τῶν σιτίων τόπον, αὕτη τροφὴ γὰρ τῷ σώματι. ἐὰν δὲ ἐπὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀναπνοῆς ἔλθῃ, ἀφωνία καὶ ἀδυναμία συμβαίνει· ἀφωνία μὲν, διὰ τὸ ἐμφράττεσθαι τὸν τοῦ πνεύματος πόρον· ἀδυναμία δὲ, διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀτροφίαν καὶ σύντηξιν. ταχεῖαι δὲ καὶ ἀπ᾽ ὀλίγων αἱ βοήθειαι γίνονται τοῖς πάσχουσι, διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ πάθους ἔξωθεν γίνεσθαι. συστέλλον γὰρ ἐντὸς τὸ ψυχρὸν τὸ θερμὸν ἡμῶν, ποιεῖ τὴν βουλιμίαν.

* — * —

* χ. ἐντὸς

* ᾧ δὲ ἐν

D 2 Cur extrema corporis maximè rigent? An propter anguſtiam? foramina enim, quæ in his inſunt anguſta, parum obtinent ſanguinis, & ob eam rem parum caloris ſortiuntur, ſanguis enim calidus eſt.

3 Cur pedes magis tunc rigent, cùm ſuſpenſi tenentur? Vtrùm quod frigus amplius ad eos ſpirat? An quòd ſanguis in breuiorem ſe contrahit partem: itaque reliquum frigori opportunius redditur, cùm calor deſit? 4 Cur homines pleni admodum rigent, cùm tamen pingue omne calidum ſit? An propter amplitudinem molis, vt longè à calore interiore diſtant partes extremæ corporis, ſic propè ab extremo frigore abſunt. 5 Cur tempore frigido maximè vis illa famis intolerabilis incidat, qui caninus appetitus vocatus eſt, & hyberno potiùs quàm æſtiuo? An quòd vitium hoc ob inopiam ali- E menti ſicci ſolet accidere: Tempore autem frigido, & hyberno, cùm calor in anguſta ſe contrahit, ocyus interdum deficit alimentum: quod cùm defuerit, vitium id eſuriendi accidere conſentaneum eſt. At ſi in ea cibi vitioſa cupiditate, reſolutio imbecillitáſque ſecuta eſt, materia ſtatim interna corporis à collecto calore colliqueſcit: quæ ſi ad locũ cibo à natura deſtinatũ influxerit, pro cibo ſe ipſam corpori applicabit. Sed ſi ſpirandi ſedem adiuerit, obmuteſcere atque langueſcere neceſſe eſt: obtumeſcere, inquam, quoniam ſpirandi meatus interſepitur, atque obſidetur. Langueſcere autẽ eſt propter inediam, cõſumptionemq; corporis. Celeriter tamen, paucíſq; remediis ſubuenitur, eo quòd eius mali ortus extrinſecus eſt. Frigus enim calorẽ corporis noſtri intrò cõpellens, ac contrahens, inſatiabilẽ edendi illam cupiditatẽ inijcit, atque intẽdit.

Quamobrem, quo modo qui in metuendo treme- bant pallebántque, periculo demum liberati, ſubitò ad priorem redeunt ſtatum: Sic etiam eſurientes illi, vbi parum ſumpſerunt panis, citiſſimè recreantur, vt qui vi paulo à naturæ ratione ſummoti aberrent, non qui penitus corrupti deſciſcant. quod enim naturæ tenorem in partem aduerſam violat, idem ſuæ naturæ eundem reſtituit. Ergo dimiſiſſe tantummodo ſat eſt, quemadmodum cùm aduerſi inter ſe pueri funem enixi retrahunt: quippe qui fune demiſſo, reſupini protinus decidant.

6 Cur exercitati frigus vehementiùs ſentiunt, quàm inexercitati? Vtrùm quoniam pingue conſumptum à laboribus eſt, quod vtique teporem præſtare poteſt: calidum enim opimum eſt. An quòd ſpiratiora ſolutioráque corpora eorum ideo ſunt, quoniam pingue excrementúmque omne detractum eſt, ita vt frigus arcere nequeant: An quòd meatibus per ſudationem patefactis velvti oſtia complura aperiuntur? Habitum autem non eundem ſanitati & robori eſſe idoneum, manifeſtum eſt: alteri namque pinguis, alteri laxus videtur planè conuenire. 7 Cur vt aqua frigida, ſic etiam calida infuſa horreſcimus? Res enim contrarias inter ſe idem efficere poſſe, abſurdum eſt. An frigida infuſa calor interior extinctus horrorem mouet: calida autem frigus externum circumobſiſtens in vnum, ſeque profugum intercolligens, efficere identidem poteſt? Quamobrem vtrumque ab eodem agitur: verùm aliàs ab interiore, aliàs ab exteriore, vt dictum iam eſt. 8 Cur pili in cute inhorreſcunt? An vbi cutem contraxerunt, meritò eriguntur, contrahunt autem & rigore, & alijs pleriſque affectibus. 9 Cur ad extremam vrinæ miſſionem inhorreſcere ſolemus? An dum humor calidus ille ineſt, veſica, & meatus qui circa eam poſiti ſunt, pleni expertéſque frigoris ſubſtant: pòſt verò vbi effluxerit, aëre frigido replentur? quippe cum inane nihil eſſe naturæ ratio patiatur, ſed aut aëris aut corporis plenum eſſe vnumquodque neceſſe ſit. Quòd igitur aër ſe induxerit frigidus, rectè vt inhorreſcamus, euenire ſolitum eſt. 10 Cur lingua rigentium, quemadmodum vinolentorum, errare ſoleat? Vtrùm quòd à frigore concreſcit, ac indureſcit, mouenti difficilis redditur, itaque explanare non poteſt? An quia partes exteriores appulſu denſantur frigoris, humor intus collapſus linguam madificat, ex quo ſuo fungi officio lingua nequit, vt de vinolentis etiam diximus? an quòd per tremorem à rigore inductum motus temerè agitur, articulatè vocabula lingua edere non poteſt, itaque oberrat, & hæſitat? 11 Cur pili rigentium eriguntur? an quòd ex refrigeratione calor in partem interiorem ſe colligit? Vbi autem carni caloris beneficium defuit, magis cogitur: quod cum fit, pili erectiores effici coguntur. 12 Cur hyeme, cùm currimus, magis rigemus, quàm cùm ſtamus? an quòd aër noſtra ambiens corpora, cùm ſtamus, vbi ſemel concalefactus eſt, nullam præterea moleſtiam infert: cùm autem currimus, alius atque alius ſubinde frigidus occurrit, itaque facit vt magis rigeamus? ad hæc, aër, cùm mouetur, frigidior redditur: quod quidem in currendo maximè incidit. 13 Cur tempore matutino frigus acrius eſt, cùm tamen Sol propiùs adſit? an quòd plus temporis abſentiæ Solis exultat: itaque terra magis refrigerata eſt: an quòd die inſtante ros & pruina cadere ſolent, quæ frigida ſunt?

καθάπερ δὴ οἱ ἐν τοῖς φόβοις τρέμοντες καὶ ὠχριῶντες, *ἀφέντες τοῦ κινδύνου, παραχρῆμα οἱ αὐτοὶ γίνονται· οὕτω καὶ οἱ βουλιμιῶντες, μικρὰ προσενεγκάμενοι ἐξ ἄρτου, ὅτι κινηθέντες ἐκ τῆς φύσεως, μὴ φθαρέντες δέ, ταχεῖα ἡ *ἀποκατάστασις γάρ. ταὐτὸ γὰρ ἀντιτείνει τι τὴν κατὰ φύσιν ἀγωγήν, καὶ καθίστησιν εἰς τὴν φύσιν. ἀφεῖναι οὖν μόνον αὐτὴν δεῖ, καθάπερ τὴν παιδιὰν τὰ ἀντιτείνοντα εἰς τοὐναντίον τὰ σπαρτία. καὶ γὰρ ταῦτα ἀφέντων τὴν σπαρτίαν, εὐθὺς πεπτώκασιν ὕπτια. ι Διὰ τί οἱ γεγυμνασμένοι διαριγῶσι μᾶλλον τῶν ἀγυμνάστων; πότερον ὅτι τὸ πῖον ὑπὸ τῶν πόνων ἐξῄρηται, τοῦτο δὲ ἀλέαν παρέχει. θερμὸν γὰρ τὸ λιπαρόν. ἢ ὅτι εὐπνούστερα τὰ σώματα καὶ ἀραιότερα, διὰ τὸ τὸ πῖον καὶ τὸ περίττωμα ἐξῃρῆσθαι, ὥστε εὐδιάπνοα, ἐν τῷ ψύχει ἡ διὰ τῶν τῶν πόρων ἀποφορά, πολλαὶ θύραι ἐξῄρηνται; φανερὸν δέ, ὅτι οὐχ ἡ αὐτὴ ἕξις πρὸς ὑγίειαν καὶ ἰσχὺν συμφέρει· ἡ μὲν [γὰρ] πίων, ἡ δὲ ἀραιὰ φαίνεται εἶναι. ια Διὰ τί φρίττουσι καὶ τῷ θερμῷ καὶ τῷ ψυχρῷ περιχεόμενοι; [ἄτοπον γὰρ τὰ ἐναντία, τοῦ αὐτοῦ εἶναι αἴτια.] *ἢ ὅτι τὸ ἐντὸς θερμὸν σβεννύμενον, τὴν φρίκην ποιεῖ; ὑπὸ δὲ τοῦ θερμοῦ τὸ ἐκτὸς ψυχρὸν ὑπεξελαυνόμενον εἰς ἕν, καὶ ἀθροιζόμενον τῇ φυγῇ ἔσω, ὥστε ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀμφότερα γὰρ· ἀλλ' ὁτὲ μέν, ὑπὸ τοῦ ἔσω· ὁτὲ δέ, ὑπὸ τοῦ ἔξωθεν. ιβ Διὰ τί φρίττουσιν αἱ τρίχες ἐν τῷ δέρματι; ἢ ὅταν μὲν συσπασθῇ τὸ δέρμα, εἰκότως ἐξανίστανται, συσπᾶται δὲ καὶ ὑπὸ ῥίγους καὶ ὑπὸ ἄλλων παθῶν; ιγ Διὰ τί ἐν τῇ τελευταίᾳ προέσει τοῦ οὔρου φρίττομεν; ἢ ὅτι ἐνόντος μὲν τοῦ ὑγροῦ θερμοῦ, πλήρεις ἥ τε κύστις καὶ οἱ περὶ αὐτὴν πόροι; ἐξελθόντος δέ, ἀέρος ψυχροῦ ἐνέπλησεν; οὐδὲν γὰρ κενὸν δεῖ εἶναι, ἀλλ' ἢ ἀέρος, ἢ σώματος πλήρες. ἅτε οὖν εἰσεληλυθότος ψυχροῦ ἀέρος, εἰκότως φρίττειν συμβαίνει. ιδ Διὰ τί τῶν ῥιγούντων ἡ γλῶττα, καθάπερ τῶν μεθυόντων, σφάλλεται; πότερον ὑπὸ τοῦ ψύχους πηγνυμένη καὶ σκληρυνομένη, δυσκίνητος γάρ; τούτου δὲ συμβαίνοντος, οὐ δύναται σαφηνίζειν. ἢ τῶν ἐκτὸς *ψυχομένων, διὰ τὸ ψῦχος εἴσω συρρυὲν τὸ ὑγρὸν ἐξυγραίνει τὴν γλῶτταν, διόπερ οὐ δύναται ἡ γλῶττα τὸ αὑτῆς ποιεῖν, καθάπερ εἴρηται καὶ ἐπὶ τῶν μεθυόντων. ἢ διά τινα ἀπὸ τοῦ ῥίγους τρόμον ἀτάκτου τῆς κινήσεως οὔσης, οὐ δύναται τὰ λεγόμενα διαρθροῦν ἡ γλῶττα· διόπερ καὶ πταίει; ιε Διὰ τί τῶν ῥιγούντων ὀρθαὶ αἱ ἐν τῷ σώματι τρίχες γίνονται; ἢ διότι ἀπὸ τῆς καταψύξεως τὸ θερμὸν εἰς τὸν ἐντὸς τόπον ἀθροίζεται; ἐκλείποντος δ' ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ θερμοῦ, συνίσταται μᾶλλον· συναγομένης δέ, ὀρθότεραι αἱ τρίχες γίνονται. * ἢ διότι * *] ις Διὰ τί τοῦ χειμῶνος τρέχοντες μᾶλλον ῥιγοῦμεν, ἢ ἑστῶτες; ἢ ὅτι ὁ ἀὴρ ὁ περὶ τὸ σῶμα, ἑστώτων μέν, ἐπειδὰν ἅπαξ συνθερμανθῇ, οὐκ ἔτι ἐνοχλεῖ· τρεχόντων δ', ἀεὶ ἄλλος καὶ ἄλλος προσπίπτει ψυχρὸς ὤν, διόπερ μᾶλλον ῥιγοῦμεν. ἔτι δὲ [καὶ] κινούμενος ψυχρότερος γὰρ ὁ ἀήρ. τοῦτο δὲ ἐν τῷ τρέχειν μάλιστα συμπίπτει. ιζ Διὰ τί *ὑποφαύσκοντος μᾶλλον ψῦχος, *ἐγγυτέρου ὄντος ἡλίου; ἢ ὅτι πλείων χρόνος τοῦ ἡλίου ἀπουσίας, ὥστε μᾶλλον ἀπέψυκται ἡ γῆ; ἢ ὅτι πρὸς ἡμέραν ἡ δρόσος πίπτει, ὥσπερ καὶ πάχνη, ταῦτα δὲ ψυχρά;

* Sylb. [illegible]

* Sylb. κατα-στασις

* γρ. ἢ διότι τὸ μὲν τῷ ψυχρῷ περιχεόμενον (vel περιχεομένων) τὸ ἐντὸς θερμὸν σβεννύμενον, τὴν φρίκην ποιεῖ. Sylb.

* γρ. ψυχομένων.

* γρ. ὑποφαύσκοντος

* γρ. ὄντος. inepté. Infr. 25.5.

ἢ καὶ ταῦτα πίπτει διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὸ ἀναφερόμενον θερμόν· κρατεῖται δὲ διὰ τὸ πλεῖον τὸν ἥλιον ἀπεῖναι; διὸ καὶ πλεῖον μὲν ἀπεχόντος, οὐ πίπτει· ἐγγυτέρω δὲ ὄντος, πίπτει καὶ πήγνυται· διότι μᾶλλον ἀποψύχεται ὁ τόπος, πλείω χρόνον τοῦ ἡλίου ἀπόντος. ἢ ὅτι πρὸς ἡμέραν μᾶλλον τὰ ἐκ νυκτῶν πνεύματα πνεῖ ψυχρά; ἢ ἡμῖν δοκεῖ μᾶλλον εἶναι ψῦχος,* διὰ τὸ πεπέφθαι τὰ σιτία; κενώτεροι δὲ ὄντες, δεκτικώτεροι. σημεῖον δέ, τὸ μετὰ τοὺς ἐμέτους μάλιστα* ῥιγοῦν. ** ιη Διὰ τί πονοῦσιν, ὅταν ῥιγῶντες πρὸς τὸ πῦρ φέρωσιν· ὅταν δὲ κατὰ μικρὸν χλιαίνωσιν, οὔ; ἢ ὅτι ὅλως ἐκ τῶν ἐναντίων εἰς τἀναντία μεταβολαὶ μεγάλαι ποιοῦσι πόνον μεταβολήν; ὥσπερ ἐπὶ τῶν δένδρων, εἰ μὲν κατὰ μικρὸν κάμπτει τις, οὐ ποιεῖ· εἰ δὲ σφοδρότερον καὶ μὴ κατὰ μικρόν, κλᾶται. εἰ οὖν τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου ἀπαθές, τὸ μὲν θερμὸν τῶν ῥιγώντων εἴσω συνίσταται καὶ συνέρχεται, τὸ δὲ ὑγρὸν καταλείπεται καὶ τὸ ψυχρόν. τὸ δὲ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου φθαρτικόν· ὥσπερ ἐὰν μὲν χλιαίνῃ κατὰ μικρὸν, ἐξέρχεται τὸ θερμόν, καὶ ἧττον ποιεῖ· ἐὰν δὲ μὴ ἀναχλιαίνῃ, προσάγει μᾶλλον. ιθ Διὰ τί ψυχθέντες μᾶλλον ὑπὸ τῆς [αὐτῆς] θερμασίας καιόμεθα καὶ ἀλγοῦμεν; πότερον διὰ τὴν* πυκνότητα εἴσω ἡ σὰρξ τὸ προσιὸν θερμόν, διὸ μόλιβδος ἐρίου θερμότερος. ἢ βίαιος ἡ διὰ τῶν θερμοῦ δίοδος, διὰ τὸ πεπηγέναι ὑπὸ τοῦ ψύχους τοὺς πόρους; κ Διὰ τί ὀργιζόμενοι οὐ* ῥιγοῦσιν; ἢ ὅτι ἡ ὀργὴ τῇ δειλίᾳ ἐναντίον, καὶ ὁ θυμός. ἔστι δὲ ἡ μὲν ὀργὴ ἀπὸ τοῦ πυρός. πολὺ γὰρ [τὸ] πῦρ κατὰ τὸ χρῶτες εἴσω, χλιαίνονται. μάλιστα δὲ δῆλον ἐπὶ τῶν παιδίων καταμαθεῖν. οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες, βλέπονται· τὰ δὲ παιδία, πρῶτον μὲν τὸ πνεῦμα πολὺ ἀναλαμβάνουσιν, εἶτα ἐρυθριῶσι· πολὺ γὰρ εἴσω ὂν τὸ θερμὸν καὶ ἄνυγρον, ἐρύθημα ποιεῖ· ἐπεὶ εἴ τις αὐτοῖς πολὺ τοῦ ψυχροῦ προσχέοι, παύσονται αἱ ὀργιζόμενοι. κατασβέννυται γὰρ αὐτῶν τὸ θερμόν. οἱ δὲ δειλοὶ καὶ φοβούμενοι, τοὐναντίον. ῥιγοῦσί τε γάρ, καὶ ψυχροὶ καὶ ὠχροὶ γίνονται. ἐκλείπει γὰρ τὸ θερμὸν αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐπιπολῆς τόπων. κα Διὰ τί ὅταν φρίξωμεν, αἱ τρίχες ὀρθαὶ ἵστανται; ἢ διὰ τὸ ἐν ὑγρῷ πεφυκέναι κατακλίνεσθαι; κρατεῖ γὰρ τοῦ ὑγροῦ τὸ βάθος τῆς τριχός. ἡ δὲ φρίκη γίνεται ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ· τὸ δὲ ψυχρὸν κατὰ φύσιν πήγνυσι τὸ θερμόν. ὅταν οὖν μεταβάλῃ τὸ ὑγρόν, ἐν ᾧ αἱ τρίχες πεφύκασι, καὶ παγῇ, μεταβάλλειν εἰκὸς τὰς τρίχας. εἰς μὲν οὖν τοὐναντίον εἰ μεταβάλοιεν, ἢ ἐν ταὐτῷ μένοιεν, ἢ ἐπικρατοῖεν πάλιν ἂν τοῦ ὑγροῦ. οὐκ εἰκὸς δὲ πεπηγότος καὶ πεπυκνωμένου τοῦ ὑγροῦ, τὴν τρίχα τῷ βάρει κρατεῖν. εἰ δὲ μηδαμῇ κεκλίσθαι δύναιτο τὴν τρίχα, τοῦ ὑγροῦ πεπηγότος, λείπεται ἑστάναι ὀρθήν. ἢ διότι ὑπὸ τῆς καταψύξεως τὸ θερμόν, εἰς τὸ ἐντὸς συνθλίβεται· ἐκλείποντος δὲ ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ θερμοῦ, συνίσταται μᾶλλον ἡ σάρξ, συναγομένης δέ, ὀρθότεραι αἱ τρίχες γίνονται, καθάπερ ἐάν τις εἰς τὴν γῆν ἐμπήξας κάρφος ἢ ἄλλο τι, συμπατῇ, καὶ πάντοθεν συνάγῃ τὴν γῆν, μᾶλλον ὀρθοῦται, ἢ ἐὰν ἐᾷ μὴ συνεστηκυῖαν.

* γρ. ὄντα πτ.

* γρ. ῥιγοῦν.

* γρ. δεχόμενα Infr. 37.4.

* χρώματος.

A an hæc etiam ideo cadunt, quoniam calor, qui ſurſum ſe extulit, vi frigoris ſuperatur, idque non niſi Solis abſentia euenit? Quocirca cùm longè diſtat, non cadunt: cùm propius, tum cadunt, atque gelantur, quòd locus vehementiùs refrigeratus eſt propter Solis diuturniorem abſentiam. an diei inſtante potiùs flatus incitantur nocturni, qui gelidi admodùm ſpirant. an nobis frigus acriùs idcirco eſſe videatur, quòd cibi concocti iam ſunt: Inaniores autem cum ſumus, frigus vtique acrius ſentimus: argumentum, quòd à vomitu maximè frigere ſolemus. 14 Cur vbi ſternuimus, vel minximus, plerumque inhorreſcimus? an quòd ratione vtraque venis ſubtrahitur: quæ cum redditæ ſint B inaniores, aër ingreditur frigidus, qui rigorem ciere poteſt? 15 Qua de cauſa qui vehementer frigent, ſi ſtatim copioſo igne concalefiant, indoleſcunt: ſi paulatim verò tepefiant, ſine magno dolore recreabuntur? an quòd omnino cum è contrariis in contrarium proficiſcitur, magna effici commutatio ſolet? vt in arbore, ſi quis paulatim deflectit, nihil eſt quòd ſtirps ipſa laboret. at ſi vehementius corripit, nec ſenſim abducit, frangatur neceſſe eſt. Ergo ſi ſimile à ſuo ſimili affici nihil poteſt: vt autem calor hominis frigentis intus conſiſtit, & ſe colligit, ſic humor & rigor parti exteriori relinquuntur, contrariúmque ſui contrarij corC rumpens eſt: efficitur rectè, vt ſi ſenſim paulatimque tepefiant, calor prouocetur, & exeat: itaque minus doleant: ſin ſubitò recaleſcant, amplius adducatur, & adſtringatur, itaque dolendum acrius ſit. 16 Cur refrigerati magis ab eodem calore vrimur atque dolemus? Vtrùm caro ſuæ cauſa denſitatis calorem occurrentem ſibi tenacius ſuſcipit, ex quo plumbum calidius redditur quàm lana? an calor vi penetrat, eo quòd foramina nimio frigore congelauerunt? 17 Quam ob cauſam non rigent, qui iraſcuntur? an quod ira & excandeſcentia timiditati contrarij affectus ſunt? Eſt autem ira ex igne proficiſcens. Cùm enim intus copiam ignis retinemus, concaleſcimus: quod maximè in pueD rili ætate perſpicere licet. Pueri namque primum ſpiritus copiam retrahunt, deinde rubeſcunt: calor enim cum intus affatim ſubſtat, atque humificat, facit vt erubeſcant. Nam ſi quis largè aquam frigidam his infuderit, iram ſedabit: ſic enim calor extinguitur. Pauidi autem & perterriti, contrà: rigent enim & frigidi pallidique redduntur. Calor namque eorum ſe ſummis de partibus ſeuocat ad imas. 18 Quamobrem quoties inhorreſcimus, pili eriguntur? an quod in humore occluſi continentur: humor enim à pili altitudine vincitur. Horror autem, pulſu frigoris fieri ſolet. Frigus verò calidum humorem congelet, naturæ raE tio vult. Ergo vbi commutatus congelatúſque humor eſt, in quo pili inhærent, pilos ipſos mutari conſentaneum eſt. Aut igitur in partem aduerſam ſe transferent, aut in eadem manebunt, ſi rurſus vincere humorem potuerint: at veriſimile non eſt vt humorem gelatum coactúmque pilus vincere ſuo ponduſculo poſſit. Ergo ſi pilus vndique gelido humore obſeſſus, ne quò valeat inclinari, reſtat ſanè vt rectus conſiſtat. An quoniam calor pulſus frigore ad locum interiorem ſe colligit? Vbi autem calor ſe à carne dimouit, caro plenius cogitur, coactaque, pilos eminentius erigi cogit: quomodo ſi cùm terræ feſtucam, aut aliud quodlibet infixeris, conſtruas, atque vndique terram colligas, efficies vt magis erigi poſſit quod infixum eſt, quàm ſi terra minus eſſe coactum fueris.

19 Quam

19 Quam ob cauſam qui rigent, maximè dormire non valeant? An quoniam qui riget, ſpiritum magis retinet, quàm laxat: qui dormit, magis reddit quàm attrahit. Facit igitur rigor, vt contra agatur quàm cùm dormitur.

Eorum quæ ad vibices, & cicatrices & pelles pertinent, Sectio nona, cuius quæſtiones XIV.

CVr pelles recenter detractæ, maximéque arietum, verberum vulneribus, & vibicibus admotæ, & oua ſuper confracta, prohibent vlcera, ne conſiſtant? An ratione vtraque humor colligi, intumeréque prohibetur? Pars enim colliſa humorem trahit, intumeſcitque propter feruorem. Oua ſua lentitia glutinant, atque ita intumeſcere non ſinunt, vt etiam in ambuſtis glutine agitur. Conglutinare poſſunt pelles quoque ob ſuam lentitiam, hærentes nimirum, ſimúlque ſuo calore concoquunt, inflammationémque ſedant: neque enim detrahere eas ſolemus, niſi diebus aliquot pòſt. Etiam qui ex ſale acetóve perfricandum cenſent, inflammationem tollere volunt. 2 Cur cicatrices reliquo quidem in corpore nigræ, oculis albæ inducuntur? An quòd cicatrix colorem priori contrarium trahit, ſcilicet quemadmodum omnia quę ægrotarint? vlcera autem parte oculi nigra contrahi ſolent: verumtamen neque in corpore ſtatim nigreſcunt, ſed principio albæ ſunt: neque in oculo ſemper nigræ, ſed demum vel ex toto, vel magna ex parte redduntur. 3 Cur ferula oras, ſiue ambitum plagæ rubidum, mediũ album facit? Vtrum quod ſanguinem pellit ex medio, quod maximè ferit, quia in orbem ſe colligit, & rotunda eſt. an ea quidem de cauſa ſanguinem deinde redire oporteret? Rubedo autem, non niſi concurſus ſanguinis eſt, iſque in eum locum, qui ictus eſt. 4 Quare cum membra à ferula vehementiùs feriuntur, medium carnis album, oræ rubræ redduntur: ligno autem contrà, medium ampliùs rubet? an quod ferula ſuam ob leuitatem, vbi vehementer percuſſit, ſanguinem reſidentem per ſumma diſſipat? Itaque vnde ſanguis defuerit, mox ea pars alba exiſtit: quo autem pleniùs fluxit, hic rubor ambit. Cúmque plaga intumuit, ſanguis citò ſuam ſedem repetere non poteſt, quoniam & exiguus eſt, & relationem per accliue agat, neceſſe eſt: non enim niſi copia magna referri poteſt contra naturam. at ictus, quos dura corpora inferant, affligũt, collidúntque ponderis ſui ratione, ac robore. Afflictum itaque medium cauum redditur, colliſum autem rarum exiſtit: colliſio namque, diſſectio & diſtractio leuis eſt. Quod cũm cauum colliſúmque reddatur, ſanguis ad id ſummis de oris vndique fertur: nam & aptus ferri deorſum eſt, & laxa expeditiùs ſubit, quod ea cedunt faciliùs. Vbi autem ſanguis eò ipſe ſe collegit, efficitur merito vt medium rubore tingatur: oræ autem, quas deſeruit, albedine decolorentur. 5 Cur nigræ cicatrices hominum ſunt, qui vitio lienis tenentur? an quod ſanguis eorum corruptus eſt, propter admiſtionem morboſi dilutique ſanguinis qui à liene procedit? Cicatrix igitur cute prætenui, ſummáque conſiſtit. Sanguis verò ille, quia vt dilutus & calidus ſit, niger eſt: cicatricem nigram tranſpectus vtique oſtendit, & quidem ſæpius. Hac eadem de cauſa cicatrix nigrior ſit: ſanguinis etenim cutis imbecillitate frigeſcit, & calore euaporãte atrior redditur,

A κβ Διὰ τί οἱ ῥιγοῦντες μάλιστα οὐ καθεύδουσιν; ἢ διότι ὁ ῥιγῶν μᾶλλον κατέχει τὸ πνεῦμα ἢ ἐκπνεῖ· ὁ δὲ καθεύδων, ἐκπνεῖ μᾶλλον ἢ εἰσπνεῖ, ἐναντίως οὖν ποιεῖ ἔχειν τὸ ῥῖγος τῷ καθεύδειν. Sup. 1.

Ὅσα περὶ ὑπώπια καὶ οὐλὰς καὶ μώλωπας. θ.

ΔΙὰ τί τοὺς μώλωπας κωλύει τὰ νεόδαρτα δέρματα περιτιθέμενα, καὶ μάλιστα κριῶν, καὶ ᾠὰ ἐπικαταγνύμενα; ἢ ὅτι ἀμφότερα κωλύει τὴν ἄθροισιν τοῦ ὑγροῦ, καὶ τὴν ἐπίρροιαν; τὸ γὰρ ἀφελκούμενον ἕλκει, ἐ- B παίρεται διὰ τὴν θερμασίαν. τά τε δὴ ᾠὰ, διὰ τὴν γλισχρότητα κατακολλῶντα, κωλύει ἐπαίρεσθαι, καθάπερ καὶ τὰ * καύματα· ὥσπερ καὶ ἡ κόλλα καὶ τὰ δέρματα, τῇ τε γλισχρότητι προσκολλᾶται, καὶ ἅμα τῇ θερμότητι συμπέττει, καὶ παύει τὴν φλεγμασίαν. οὐδὲ γὰρ ἀφαιροῦσιν ἡμερῶν τινῶν. ἐξάγειν δὲ βούλονται τὴν φλεγμασίαν, καὶ οἱ τῷ ἁλὶ καὶ τῷ ὄξει τρίβοντες.

* γρ. κατακαύματα.

β Διὰ τί ἐν μὲν τῷ ἄλλῳ σώματι αἱ οὐλαὶ μέλαιναι, ἐν δὲ τῷ ὀφθαλμῷ λευκαί; ἢ ὅτι ἐναντίον χρῶμα ἡ οὐλὴ λαμβάνει τῷ προτέρῳ, ὥσπερ πᾶν τὸ νενοσηκός; ἐν τῷ μέλανι δὲ * τοῖς ὀφθαλμοῖς τὰ ἕλκη. οὐ μὴν οὐδὲ ἐν σώματι μέλαιναι [εὐθὺς, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς λευκαί, οὐδὲ ἐν C τῷ ὀφθαλμῷ ἀεὶ μέλαιναι,] ἀλλ' ἀποκαθίστανται τῷ χρόνῳ, ἢ ἁπλῶς, ἢ μᾶλλον. Infrà 7.

* γρ. τοῦ ὀφθαλμοῦ

γ Διὰ τί ὁ νάρθηξ τὰ κύκλῳ τῆς πληγῆς ποιεῖ ἐρυθρὰ, τὸ δὲ μέσον, λευκόν; πότερον ὅτι ἀποπιέζει τὸ αἷμα ἐκ τοῦ μέσου, καθὸ μάλιστα προσπίπτει περιφερὴς ὤν, ἢ οὐδὲ ἐπιέναι, διά γε τοῦτο πάλιν ἀλλ' αἵματος συνδρομὴ τὸ ἐρύθημά ἐστι· συνδρομὴ δ' εἰς τὸν πληγέντα τόπον. δ Διὰ τί τῷ μὲν νάρθηκι σφόδρα τυπτόμενον, τὸ μέσον τῆς σαρκὸς λευκὸν γίνεται, τὸ κύκλῳ δὲ, ἐρυθρόν· ξύλῳ δὲ, ἐρυθρότερον τὸ μέσον; ἢ ὅτι ὁ μὲν νάρθηξ, διὰ κουφότητα, ἐὰν σφόδρα πατάξῃ, τὸ ἐπιπολῆς διεσκέδασεν αἷμα· ὥστε ὅθεν μὲν ἐξέ- D λιπε, λευκὸν φαίνεται, οὗ δὲ πλεῖον ἦλθεν, ἐρυθρότερον. οἰδησάσης γὰρ τῆς πληγῆς, οὐ ταχέως ἀποκαθίστανται τὸ σκεδασθὲν αἷμα, διά τε τὸ ὀλίγον τε εἶναι, καὶ τὴν φορὰν εἰς τὸ πρόσαντες εἶναι. πλὴν γὰρ βιασθὲν, δεῖ τὴν παρὰ φύσιν φορὰν ἐνεχθῆναι. διὰ δὲ τῶν σκληρῶν, αἱ πληγαὶ, διὰ βάρος καὶ τὴν ἰσχὺν, θλίψιν καὶ θλάσιν * ποιοῦσι. θλιβόμενον μὲν οὖν, κοῖλον γίνεται· θλώμενον δὲ, ἀραιόν. τμῆσις γὰρ καὶ διαίρεσίς ἐστι μαλακὴ ἡ θλάσις. κοίλου δὲ καὶ ἀραιοῦ γινομένου τοῦ μέσου, φέρεται εἰς αὐτὸ ἐκ τῶν πέριξ ἐπιπολῆς αἷμα· κάτω τε γὰρ πέφυκε φέρεσθαι, καὶ εἰς τὰ ἀραιὰ τῷ εἴκειν αὐτά. ἀθροιζομένου δ' ἐνταῦθα εἰκότως τοῦ E αἵματος, τοῦτο μὲν ἐρυθραίνει· ἃ δὲ * ἀπολείπει, λευκαίνει.

* γρ. θλίσιν.

* γρ. ἀπολείπεται.

ε Διὰ τί αἱ οὐλαὶ μέλαιναι τῶν σπληνιώντων; ἢ ὅτι αἷμα διεφθαρμένον ἔχουσι, διὰ τὴν ἐκ τοῦ σπληνὸς σύμμιξιν νοσῶδες αἵματος καὶ ὑδαρές; ἡ μὲν οὖν οὐλὴ, τὸ δέρμα λεπτὸν καὶ ἐπιπόλαιον ἴσχει· τὸ δὲ * αἷμα,] διὰ τὸ ὑδαρὲς καὶ θερμὸν εἶναι μέλαν ὄν, τοιαύτην ποιεῖ τὴν οὐλὴν * φαινόμενον· καὶ δὴ πλεονάκις ἡ οὐλὴ ἐν τούτῳ γίνεται μελαντέρα. γίνεται δὲ διὰ ταὐτό. δι' ἀσθένειαν γὰρ τοῦ δέρματος, καταψύχεται τὸ αἷμα, καὶ ἐξατμίζοντος τοῦ θερμοῦ, γίνεται μελάντερον,

* γρ. διαφαινόμενον.

ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς πρεσβύταις, οἵ τε χρῶτες μελάντεροι γίνονται, καὶ αἱ οὐλαὶ αἱ συγγενεῖς μελάντεραι, ἢ νέοις· οἷον ὑπώπιον γὰρ αὐτοῖς ἅπαν τὸ σῶμα οὐ διὰ λεπτότητα τοῦ δέρματος, ἀλλ' ὅτι τὸ θερμὸν ἐκλέλοιπεν. ϛ Πότερον ὅσα τοῦ αὐτοῦ αἴτια, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν εἰς τὸ ποιεῖν, ἢ οὔ; λέγω δὲ οἷον· ἐπεὶ τὰ ὑπώπια καὶ ὁ χαλκὸς ἐξαίρει καὶ ἡ ῥαφανὶς, καὶ ὁ κύαμος διαμασώμενος, καὶ ὁ πνεύμων, καὶ ἡ ἄργιλλος, καὶ ἕτερ' ἄττα, τῇ αὐτῇ δυνάμει· ἢ ὁ μὲν χαλκὸς,* ὅτι ἔχει τὸν ἰὸν φαρμακώδη· ὁ δὲ κύαμος καὶ ὁ πνεύμων καὶ * ἡ ἄργιλλος, ὅτι ἐπισπᾷ ἐφ' ἑαυτὰ διὰ μανότητα· ἄλλα δὲ, δι' ἑτέρας αἰτίας; ἢ τὸ μὲν ἔσχατον, ἐπὶ πάντων τῶν τοιούτων ταὐτό; πολλὰ γὰρ καὶ ἐναντία ταῦτ' ἐστὶ, καθάπερ καὶ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρόν· τὰ δὲ πρὸ τούτων, οὐδὲν κωλύει ἕτερα. ζ Διὰ τί αἱ μὲν ἄλλαι οὐλαὶ, μέλαιναι γίνονται· αἱ δὲ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, λευκαί; ἢ διότι μεταβάλλουσιν ἐν ᾧ ἂν ὦσι πρὸς τὰς χροιάς; ἐν δὲ τῷ ὀφθαλμῷ μέλανι ὄντι γίνονται· ὥστε ἀνάγκη λευκὰς γίνεσθαι. η Διὰ τί ἀλγεινοτέρα ἡ πληγὴ τοῦ νάρθηκος, ἢ ἐνίων σκληροτέρων, ἐάν τις κατὰ λόγον σκοπῇ τύπτων; εὐλογώτερον γὰρ τὴν τοῦ σκληροτέρου εἶναι ἀλγεινοτέραν· μᾶλλον γὰρ τύπτει. ἢ ὅτι ἡ σὰρξ ἀλγεῖ, οὐ μόνον τυπτομένη, ἀλλὰ καὶ τύπτουσα; ὑπὸ μὲν οὖν τῶν σκληρῶν τύπτεσθαι μόνον (ὑπείκει γὰρ διὰ τὴν σκληρότητα αὐτῶν) ὑπὸ δὲ τοῦ νάρθηκος, ἀμφοῖν αὐτῇ συμβαίνει τύπτεσθαί τε, καὶ διὰ κουφότητα τοῦ βάρους τύπτειν μὴ εἴκουσαν· ὥστε διπλασία γίνεται ἡ πληγή. θ Διὰ τί ἡ θαψία, καὶ ὁ κύαθος τὰ ὑπώπια παύει * ἡ μὲν, ἀρχόμενα· ὁ δὲ, ὕστερον· ἐναντία ὄντα; ὁ μὲν [γὰρ] κύαθος, ψυχρός. (ὥστε καὶ ὁ ποιητής φησι,

ψυχρὸν δ' ἕλε χαλκὸν ὀδοῦσιν)

ἡ δὲ θαψία, θερμὸν καὶ καυστικόν. ἢ ὁ μὲν κύαθος, ὥσπερ τοῖς μικροψυχοῦσι τὸ ὕδωρ; ἀπαντῶσα γὰρ ἡ ψύξις, κωλύει ἐξιέναι τὸ θερμὸν ἐκ τοῦ αἵματος ἐξ ἐπιπολῆς διὰ τὴν πληγὴν συνδραμόντος, καὶ ὅταν ἐξέλθῃ τὸ θερμὸν, πηγνυμένου. ὥσπερ γὰρ ἂν εἰ ἔξω ὂν πήγνυται, καὶ ἐγγὺς τοῦ ἔξω τὸ αἷμα, ὅταν ᾖ ὑπὸ τὸ δέρμα. κωλυθέντος δ' ἐξιέναι τοῦ θερμοῦ, διὰ τὴν ψυχρότητα τοῦ χαλκοῦ πήγνυται, ἀλλὰ πάλιν διαχεῖται καὶ ἐπανέρχεται ὅθεν συνέδραμεν. ἡ δὲ θαψία, θερμὴ οὖσα, τὸ αὐτὸ ποιεῖ. κωλύει γὰρ πήγνυσθαι, θερμὴ οὖσα. ι Διὰ τί τὰ ὑπώπια διαλύεται προσεχόντων τὰ χαλκᾶ, οἷον κυάθους, καὶ τὰ τοιαῦτα; ἢ διότι ψυχρὸς ὁ χαλκός ἐστι; κωλύει οὖν τὸ θερμὸν ἐξιέναι ἐκ τοῦ συνιόντος αἵματος ὑπὸ τῆς πληγῆς. οὐκ ἐξελθόντος ἐκ τοῦ ἐπιπολῆς γίνεται ὑπώπιον. διὸ καὶ ταχὺ δεῖ προστιθέναι πρὶν παγῆναι. καὶ ἡ θαψία δὲ μετὰ μέλιτος βοηθεῖ, διὰ τὸ αὐτό. θερμὴ γὰρ οὖσα, κωλύει ψύχεσθαι τὸ αἷμα. ια Διὰ τί ποτε ὅταν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ πλεονάκις ἕλκος γένηται, ἡ οὐλὴ μέλαινα γίνεται; ἢ ὁπόταν γένηται ἕλκος, πρὸς * ἀσθενές ἐστι τοῦτο; καὶ ὅσῳ ἂν πλεονάκις, τοσούτῳ μᾶλλον. τὸ δὲ ἀσθενὲς, καταψυχόμενον καὶ ὑγρότητος πλῆρες; διὸ καὶ μέλαν φαίνεται, εἰ τὰ μεγάλα ἕλκη καὶ πολυχρόνια μελαίνας τὰς οὐλὰς ἴσχει. τὸ δὲ πολλάκις λαβεῖν ἕλκος, οὐδὲν ἀλλ' ἢ πολὺν χρόνον ἔχειν ἐστὶν ἕλκος. ιβ Διὰ τί ποτε πρὸς τὰ ὑπώπια τοὺς κυάθους προστιθέμεθα; ἢ διότι ὅταν πληγῶμεν, ὁ τόπος καταψύχεται, τὸ δὲ θερμὸν ἀποχωρεῖ.

* κ. τὸν ἰὸν ἔχει, τὸν ἰὸν φαρμακώδη
* γρ. ἄργιλος,
Suprà 2.
* γρ. ὁ μὲν,
* γρ. ἀσθενὴς

A Senioribus etiam pari ratione cutis magis nigreſcit, & natiuæ cicatrices atriores quàm iunioribus habentur: eſt enim quaſi vibicatum corpus eorum totum, non ob aliquam cutis tenuitatem, ſed quòd calor defecerit. 6 Vtrùm quæcunque rei eiuſdem cauſam obtinent, vim habent eandem ad agẽdum, an non? Verbi cauſa, cùm vibices diſcuti, & ab ære, & à radicula & à faba commanducata, & à pulmone, & ab argilla, & ab aliis huiuſcemodi poſſint, ſingulàne vi eadem hoc efficiant, an diuerſa? An æs ideo tollit, quoniam rubiginem præ ſe fert, quæ pro medicamento accipi poteſt? Faba verò, & pulmo, & argilla, eo quòd ad ſe attrahunt propter ſui corporis raritatem, cæteraque prædicta aliis ex cauſis idem faciunt? An vltimum quidem B in his omnibus idem eſt? Quod autem antecedit, hoc diſcrimini fore, nihil eſt quod prohibeat.

7 Cur cæteræ cicatrices nigræ, oculi albæ conſiſtunt? An quòd cicatrices colorem contrahunt cõtrarium parti, in quâ efficiuntur? At in parte oculi nigra fieri ſolent: ergo albæ efficiantur, neceſſe eſt.

8 Cur ictus ferulæ dolorẽ ampliùs mouet, quàm aliquid duriorum? Ita enim deprehendetur, ſi quis cùm verberat, ratione conſiderat: cùm tamẽ ictum durioris vehementiorem eſſe ratio potior exigit: acriùs enim ferit, quod durius eſt. An quòd caro non ſolùm cùm percutitur, ſed etiam cùm repercutit, dolet? Igitur à duris percuti tantùm poteſt: cedit enim propter eorum duritiem. At verò à fe- C rula vtrunque ſanè accidit, vt & percutiatur, & repercutiat, propter ponderis leuitatem, cùm ſcilicet non cedat, ſed renitatur, ita vt ictus poſſit duplicari.

9 Cur thapſia, & cyathus, quæ contraria planè inter ſe ſunt, pariter vibices poſſint diſcutere, hic principio, illa pòſt? Cyathus enim frigidus eſt: (quod etiam poëta inquit Homerus:

Et gelido dentes defixit in ære.)

thapſia verò calida, & vrens. An quòd vt animo deficientibus aqua, ſic cyathus vibicatis occurrit? Obuians enim refrigeratio, calorem prohibet educi è ſanguine, qui per ictum ad ſumma confluere corporis, atque concreſcere ſolet, vbi calor deceſſerit. Fit enim vt perinde ac ſi extra ſit, congeletur, D cùm ſub cute eſt, propeque abeſt, vt extra ſit. At verò cùm calori exitus negatur, non concreſcit, ſed ſe rurſum diffundit, & ſedem vnde effluxit, repetit. Quod idem thapſia quoque præſtare poteſt, quippe quæ caloris ſui facultate prohibeat ne ſanguis gelaſcat. 10 Cur æneis quibuſdam admotis, vt cyathis, aliiſque generis eiuſdem, vibices reprimi reſoluique poſſunt? An quoniam æs natura frigidũ eſt: ergo calorẽ effluere vetat è ſanguine, quẽ ictus collegit? Eo namq; per ſumma corporis exhauſto, vibex exiſtit. Itaque celeriter admouendũ eſt antè quàm geletur. Et thapſia verò ex melle illita eadem de cauſa iuuat: quia enim calida eſt, ſanguinem refrigeſcere prohibet. 11 Cur ſi in eodem loco ſæpius vlcus extiterit, cicatrix atra ducetur? An quacunque parte vlcus ſe oſtenderit, hæc admodũ debilitatur, eóque magis, quo vlceratum ſæpius ſit? Debile autem omne frigeſcit, humoriſque plenum eſt: quo fit vt nigrum quoque appareat. Et quidem vlcera magna, & vetera, cicatrice atra obducta videmus. Sæpe autem vlcus cepiſſe, non aliud eſt, niſi vlcus diu habuiſſe. 12 Cur vibicibus cyathos admouere ſolemus? An quòd locus, quo icti fuerimus, refrigeratur, calórque inde omnis deceſſit?

Cyathus itaque admotus, facit æris frigiditate, ne calor abeat? 13 Cur pili cicatricibus nequeunt exoriri? An quòd omnes meatus obcæcantur, & variant, è quibus pili ſe promouere ſolent?

14 Cur ictus tumorem liuorémque ſuſcipiant? An quòd de loco percuſſo humores diſiecti, in loca proxima ruunt, in quibus offendentes retorquentur? Itaque coniuncta conglutinatáque humorum copia, tumor per collectionem exurgit, & ſi quæ venulæ ruptæ ſint, confluuium id humoris ſubcruentum fiat, neceſſe eſt.

Eorum quæ ad res naturales pertinent, Sectio decimâ, cuius quæſtiones LXVII.

CVr in animantium genere, alia tuſſiunt alia non? Verbi gratia, homo tuſſit, bos minimè. Vtrùm quòd cæteris maxima ex parte excrementum aliorſum ſe vertit: homini autem eo conuerti natura voluit? An quòd homo maximum humidiſſimúmque cerebrum continet? Tuſſis autem pituita deſtillante fieri ſolet? 2 Cur homini tantummodo ex omni animantium numero, ſanguis è naribus defluit? An quoniam plurimum cerebri, idemque humidiſſimum homo continet? Vnde venæ excrementis per ora eòdem tendentia nimium repletæ, profundere inde coguntur. Sanguis enim vitiatus quiſque, integro tenuior redditur. Talis autem eſt, qui ſe cerebri excrementis miſcuerit, & quaſi in ſaniem degenerat.

3 Cur alia ex animantibus, ſub cutem, alia intra carnem, alia vtroque modo pingueſcere conſueuerunt? An quibus denſa eſt caro, iis inter cutem & carnem humor prætenuis cogitur? quòd is ſemper ſua natura eminet, atque reſidet, qui tandem concoctus, pingue effici ſolet. Quæ autem carne ſunt rariore, cutémque gerunt obuiam, hæc opima intra carnem redduntur. Quæ verò vtroque modo ſe habent, vtroque etiam pingueſcunt.

4 Cur vitiliginem pueri mulieréſque minùs habent, quàm viri, & in eo ipſo fœminino ſexu, quæ prouectæ ætate ſunt, magis habent, quàm minores? An quòd vitiligo exitus ſpiritus eſt? Corpora autem puerorum contextu denſo, non facili expiratu conſtant, & mulierum minùs expirant, quàm virorum. Spiritus namque in menſtrua ſe auertit fœminæ: denſitatem verò læuitas eiuſdem ſatis declarat. Quæ autem corpora ætate proceſſerint, aut conſenuerint, reſpiratiora euadunt: hæc enim modo ædificij veteris, ſtructuram ſuarum partium laxiorem iam habent.

5 Cur homo tantùm habeat vitiliginem? Vtrùm quòd tenuiſſimam is ex omnibus animalibus cutem habet, ſimúlque flatibus redundat: indicium verò, quod vitiligo partibus tenuiſſima cute obtectis, maximè, primúmque exiſtit? An & his ipſis de cauſis, & præterea quòd homo vnus ex omnium animantium numero cáneſcit? quippe cùm in vitiligine pili canitie immutentur. Itaque fieri non poteſt vt vitiliginem habeant, quæ nunquam caneſcere ſoleant. 6 Cur capris & ouibus lac plurimum demulgetur, quæ corpore non maximo ſunt: homini autem, & boui minùs, ſcilicet ad corporis proportionem? Vtrùm quòd his copia in corpus abſumitur, cæteris in excrementum ſe confert: ouibus autem, & capris, quantum excrementi acceſſerit, omne in lac tranſit. An quòd plura gignunt, quàm quæ magno ſunt corpore: itaque plus attrahunt excrementi, quoniam plura alendum ſit? An his grauidis plus excrementi propter corporis imbecillitatem redundat?

A περιεστηκότος οὖν ὁ κύαθος, ψυχρὸς εἶναι τοῦ χαλκοῦ, διακωλύει τὸ θερμὸν ἐκπορεύεσθαι. ιγ Διὰ τί ἐν ταῖς οὐλαῖς οὐ γίνονται τρίχες; ἢ ὅτι οἱ πόροι ἐπιτυφλοῦνται ἐξ ὧν αἱ τρίχες, καὶ παραλλάττουσι; Infrà 10. 20. & 22.

ιδ Διὰ τί οἰδήματα καὶ πελιώματα λαμβάνουσιν αἱ πληγαί; ἢ διότι κατὰ τοῦτον τὸν * τόπον διασαλεύεται τὰ ὑγρά, εἰς τοὺς πλησίον τόπους προσκόπτοντα * ἀποπάλλεται πάλιν, καὶ τῇ κολλήσει * ὑγρὸν συνήγαγεν· ἐὰν δὲ καὶ φλέβια τινὰ ῥαγῇ, ἔμφαιμος ἡ συνδρομὴ γίνεται.

* γρ. ἐπεὶ

* γρ. ἀποπάλλεται

* χ. τῇ ὑγρῶν

* Ἐπιτομὴ φυσικῶν ι.

* χ. τὸ αὐτὸ ἐστὶ ἐν ἐπιτομῇ φυσικῶν.

B ΔΙὰ τί τὰ μὲν βήττει, τὰ δ' οὔ; οἷον ἄνθρωπος μὲν βήττει, βοῦς δέ, οὔ; πότερον τῷ εἰς ἄλλο τι τρέπεσθαι τοῖς πλείστοις ζῴοις τὸ περίττωμα, ἀνθρώπῳ δὲ δεῦρο, ἢ ὅτι ἐγκέφαλον πλεῖστον καὶ ὑγρότατον ἔχει ὁ ἄνθρωπος; ἡ δὲ βὴξ καταρρέοντος τοῦ φλέγματος;

β Διὰ τί ἀνθρώπῳ μόνῳ τῶν ζῴων αἷμα ῥεῖ ἐκ τῶν μυκτήρων; ἢ ὅτι ἐγκέφαλον ἔχει πλεῖστον καὶ ὑγρότατον· ἀφ' οὗ αἱ φλέβες πληρούμεναι τοῦ περιττώματος, διὰ τῶν πόρων προΐενται τὴν ῥύσιν, λεπτότερον γὰρ τοῦ τοῦ αἵματος τοῦ καθαροῦ τὸ νοσερόν. τοῦτο δέ ἐστι, ὃ μιχθὲν τοῖς τοῦ ἐγκεφάλου περιττώμασι, καὶ ἔστι καθάπερ ἰχώρ.

C γ Διὰ τί τῶν ζῴων τὰ μὲν, ὑπὸ σάρκα, [τὰ δὲ, κατὰ σάρκα,] πίονά ἐστι· τὰ δὲ, κατ' ἀμφότερα; ἢ ὅσων μὲν πυκνὴ ἡ σάρξ, ὑπὸ δέρμα, μεταξὺ τοῦ δέρματος καὶ τῆς σαρκὸς συγκλείεται ἡ ἰκμάς, διὰ τὸ ταύτῃ εἶναι τὸ δέρμα ἀφεστὼς φύσει· ἡ πεττομένη, γὰρ πιμελή. ὅσα δὲ ἀραιοτέραν ἔχει τὴν σάρκα, * καὶ τὸ δέρμα προσεστώς, κατὰ σάρκα πίονα γίνεται. τὰ δὲ ἀμφοτέρως ἔχοντα, ἐπ' ἀμφότερα πιαίνεται. * χ. τὸ δὲ δέρμα

δ Διὰ τί οἱ παῖδες καὶ αἱ γυναῖκες ἧττον ἴσχουσι λεύκην τῶν ἀνδρῶν· καὶ τῶν μὲν γυναικῶν, αἱ πρεσβύτιδες μᾶλλον; ἢ ὅτι ἡ λεύκη ἐστὶ πνεύματος

D ἔξοδος, ἔστι δὲ τὰ μὲν τῶν παίδων οὐκ εὔπνοα σώματα, ἀλλὰ πυκνά· καὶ τὰ τῶν γυναικῶν ἧττον, ἢ τὰ τῶν ἀνδρῶν· ὅτι ταύταις εἰς τὰ καταμήνια τρέπεται· δηλοῖ δὲ ἡ λειότης τὴν πυκνότητα τῆς σαρκός. τὰ δὲ τῶν πρεσβυτέρων καὶ [τὰ] τῶν γραιῶν σώματα εὔπνοα. μανὰ γάρ, ὥσπερ τὰ παλαιὰ οἰκοδομήματα, διότι ἔχει τὴν σύνθεσιν τῶν μερῶν. ε Διὰ τί ὁ ἄνθρωπος μόνον ἴσχει Infrà 26. λεύκην; πότερον ὅτι λεπτοδερμότατον τῶν ζῴων ἐστίν, ἅμα δὲ καὶ πνευματωδέστερον; σημεῖον δέ, ὅτι ἡ λεύκη ἐν τοῖς λεπτοδερμοτάτοις μάλιστα καὶ πρῶτον γίνεται μέρεσιν.

E ἢ διὰ ταῦτά τε, καὶ ὅτι μόνον πολιοῦται τῶν ζῴων; ἐν γὰρ ταῖς λεύκαις πολιαὶ γίνονται αἱ τρίχες. ὥστε ἀδύνατον ὅσα μὴ πολιοῦται, λεύκην ἴσχειν. ϛ Διὰ τί αἶγες μὲν καὶ πρόβατα ἀμέλγεται πλεῖστον γάλα, οὐ μέγιστον σῶμα ἔχοντα· ἄνθρωπος δὲ καὶ βοῦς, ἔλαττον ὡς κατὰ λόγον; πότερον ὅτι εἰς τὸ σῶμα ἀναλίσκεται. τοῖς δὲ ἄλλοις, εἰς τὸ περίττωμα; τοῖς [δὲ] προβάτοις καὶ ταῖς αἰξί, τὸ περιγινόμενον τοῦ περιττώματος, γάλα γίνεται; ἢ ὅτι πολυτοκώτερά ἐστι τῶν μεγάλων ὥστε πλέον αὐτοῖς περίττωμα, διὰ τὸ πλείω τρέφειν; ἢ δι' ἀσθένειαν τῶν σωμάτων πλεῖον περίττωμα γίνεται κυούσιν αὐτοῖς;

τὸ δὲ γάλα, τῶν ἐκ τοῦ περιττώματος. ζ Διὰ τί τῶν ζώων τὰ μὲν, μεταβάλλοντα τὰ ὕδατα, μεταβάλλει τὰς χρόας, καὶ ὅμοια γίνεται τοῖς ἐκεῖ, οἷον αἶγες· τὰ δὲ, οὔ, οἷον ἄνθρωποι; η Καθόλως δὲ διὰ τί τὰ μὲν, μεταβάλλει· τὰ δὲ, οὔ· οἷον κόραξ οὐ μεταβάλλει; ἢ ὧν μὲν οὐ κρατεῖ ἡ φύσις τοῦ ὑγροῦ, ὥσπερ ἡ τῶν ὀρνέων, * (διὸ καὶ κύστιν οὐκ ἔχει) οὐ μεταβάλλει; θ Καὶ διὰ τί * οὐκ αὐτὰ, ἀλλὰ τὰ ἔκγονα μεταβάλλει; ἢ ὅτι ἀσθενέστερα [τὰ νέα] τῶν γεννησάντων;

* γρ. [illegible] μεταβάλλειν.

* γρ. [illegible]

Ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν.

Δια τί τὰ ἄῤῥενα μείζονα τῶν * θηλειῶν ὡς ἐπίπαν ἐστί; πότερον ὅτι θερμότερα· τοῦτο δὲ αὐξητικόν; ἢ ὅτι ὁλόκληρα· τὰ δὲ, πεπήρωται; ἢ ὅτι τὰ μὲν, ἐν πολλῷ χρόνῳ τελειοῦται· τὰ δὲ, ἐν ὀλίγῳ;

* γρ. θηλειῶν

β Διὰ τί τὰ μὲν, ταχυτόκα τῶν ζώων ἐστί· τῶν δὲ, πολυχρόνιος ἡ κύησις; ἢ ὅτι τὰ μακροβιώτερα, βραδύτερον πέφυκε τελειοῦσθαι; ἔστι δὲ βραδυτόκα, τὰ μακρόβια. οὐ μέν τοι τὰ μάλιστα· οἷον ἵπποι ἀνθρώπου βραδυτοκώτεροι μὲν μάλιστα, ὀλιγοχρονιώτεροι δέ. τούτου δὲ αἴτιον, ἡ σκληρότης τῆς ὑστέρας. ὥσπερ γὰρ ἡ ξηρὰ γῆ οὐ ταχὺ ἐκτρέφει, οὕτω καὶ ἡ τοῦ ἵππου ὑστέρα.

γ Διὰ τί τοῖς ἄλλοις ζώοις τὰ ἔκγονα μᾶλλον τοῖς φύσασιν ὁμοιοῦται, ἢ τοῖς ἀνθρώποις; ἢ ὅτι ὁ μὲν ἄνθρωπος πολλαχῶς διατίθεται τὴν ψυχὴν κατὰ τὴν ὁμιλίαν, καθὼς δ' ἂν ὅ, τε πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ διατεθῶσιν, οὕτω ποικίλλεται [καὶ] τὰ τικτόμενα. τὰ δὲ ἄλλα ζῶα, τὰ μὲν πλεῖστα, πρὸς αὐτὸ τοῦτό εἰσιν. ἔτι δ' οὐ πληροῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, διὰ ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν.

δ Διὰ τί οἱ λευκοὶ ἄνθρωποι καὶ ἵπποι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γλαυκοί; ἢ διότι [τριῶν] χρωμάτων ὄντων τοῖς ὄμμασι, μέλανος καὶ αἰγωποῦ καὶ γλαυκοῦ, τῷ τοῦ σώματος χρώματι, καὶ τὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ χρῶμα ἀκολουθεῖ; τοῦτο δέ ἐστι γλαυκότης. ε Διὰ τίνα αἰτίαν οἱ νάνοι γίνονται; ἔτι δὲ μᾶλλον καθόλου· διὰ τί τὰ μὲν, ὅλως μεγάλα, τὰ δὲ, μικρά; εἶτα οὕτω σκεπτέον. δύο δὴ τὰ αἴτια. ἢ γὰρ ὁ τόπος, ἢ ἡ τροφή. ὁ μὲν [οὖν] τόπος, ἐὰν ᾖ στενός· ἡ δὲ τροφὴ, ἐὰν ᾖ ὀλίγη, ὥσπερ καὶ ἤδη γεγεννημένων, πειρῶνται μικροὺς ποιεῖν· οἷον οἱ τὰ κυνίδια τρέφοντες ἐν τοῖς ὀρτυγοτροφείοις. ὅσοις μὲν οὖν ὁ τόπος αἴτιος, οὗτοι πυγμαῖοι γίνονται. τὰ μὲν γὰρ πλάτη καὶ τὰ μήκη ἔχοντες γίνονται κατὰ τὸ τῶν τεκόντων μέγεθος· μικροὶ δὲ ὅλως. τούτου δὲ αἴτιον, ὅτι διὰ τὴν στενότητα τοῦ τόπου συγκλώμεναι αἱ εὐθεῖαι καμπύλαι γίνονται. ὥσπερ οὖν οἱ ἐπὶ τῶν καπηλείων γραφόμενοι, * μικροὶ μέν εἰσι, φαίνονται δὲ ἔχοντες πλάτη καὶ βάθη, ὁμοίως συμβαίνει καὶ * τοῖς πυγμαίοις. ὅσοι δὲ διὰ τροφῆς ἔνδειαν ἀτελεῖς γίνονται, οὗτοι καὶ παιδαριώδη τὰ μέλη ἔχοντες φαίνονται. καὶ ἐνίοις ἰδεῖν ἐστι, μικροὺς μὲν σφόδρα, συμμέτρους δὲ, ὥσπερ τὰ Μελιταῖα κυνίδια· αἴτιον δὲ, ὅτι οὐχ ὡς ὁ τόπος ἡ φύσις ποιεῖ. ϛ Διὰ τί τῶν ζώων τὰ μὲν, ἐξ ἀλλήλων γίνεται· τὰ δὲ, ἔκ τινων συγκειμένων ὁμοίως τῆς ἐξ ἀρχῆς γενέσεως αὖθις ὑπαρξάσης;

* γρ. μακροὶ

* γρ. τοῖς πυγμαίοις.

A lac autem excremento conſiſtere certum eſt.

7 Cur animantium alia, cùm aquam mutarint, colorem ſuum amittunt, ſimiliàque loci illius domeſticis redduntur, vt capræ: alia verò nunquam amittunt, vt homo. 8 Ad ſummam cur alia mutantur, alia non: vt coruus, qui ſemper incommutabilis perſiſtit? An quorum natura vincere perdomaréque humorem non poteſt, vt auium, (quæ veſicam quoque nullam ob eam rem obtinent) hæc nuſquam mutari poſſunt?

9 Sed cur non illa eadem, ſed quæ nata ex his ſunt, hæc mutentur? An quòd recens nata, ſuis parentibus ſunt infirmiora? 10 Cur mares corpore maiori ex toto penè ſunt, quàm fœ-

B minæ? Vtrum quòd mares calidiores fœminis ſunt: quæ res vim obtinet augendi? An quòd mares præditi natura integra ſunt, fœminæ mancæ oblæſaque deſciſcunt? An quòd mares longo temporis ſpatio perficiuntur, fœminæ breui?

11 Cur in animantium genere alia breui tempore pariunt, alia diu geſtant? An longiùs perfici ſolent, quibus longiora ſunt vitæ ſpatia? Sunt autem partu tardiora, quæ longo tempore viuunt: ſed non vniuerſaliter id eſt. Equus enim vt tardiùs maximè, quàm homo, parit, ſic viuere minùs poteſt. Cuius rei cauſam, vuluæ ſiue vteri durities habet. Quomodo enim ager ſitiens, haud citò ſuas ſtirpes enutrit: ſic durior vulua equarum, in

C formando nutricandoque ſuo fœtu remoratur.

12 Cur proles cæterorum animantium magis quàm hominis, ſuis parentibus ſimilem gerit naturam? An quòd homo vago varióque plurimùm animo in coitu eſt: prout autem pater materque in conceptu affecti fuerunt, ita partus euariant? Cætera verò animantia omnia, aut certè plurima, rei tantum ipſi intendunt, totáque ſeſe Veneri dedunt. Adde quòd ob eam auiditatem, minimè repleri magna ex parte patiuntur.

13 Cur albi tam homines, quàm equi, oculis magna ex parte cæſiis ſunt? An cùm oculi triplici coloris genere diſtinguantur, nigro, caprino, & cæſio, corporis totius colorem oculi quoque co-

D lor conſequitur? itaque haud immeritò cæſius eſt.

14 Cur homines nana ſtatura proueniunt? Vel potiùs quærendum in vniuerſum, cur in animantium genere alia paruo, alia magno conſiſtant corpore? Cauſa duplex ſanè reddi poteſt: aut enim locus, aut alimentum id facit. Locus, ſi anguſtus eſt: alimentum, ſi exiguum. Quod etiam partu iam edito nonnulli efficere conantur, vt qui catellos in caueolis occluſos educant. Quibus itaque cauſæ locus eſt, hi pomiliones redduntur. Sunt enim latitudine quidem profunditatéque pro magnitudine ſuorum parentum, breues tamen omnino. Cuius rei cauſa eſt, quòd rectæ lineæ in aduncas ſe flectunt,

E Igitur quomodo tabernarum picturæ, quamuis breues, tamen diſtentæ in latitudinem profunditatémque cernuntur: ita pomiliones quoque formari ex loci anguſtia incidit. At verò qui ob alimenti inopiam perfici non potuerint, hos membris quoque puerilibus conſtare videmus. Fitque vt aliqui, quamuis breues admodum ſint, modicè tamen coagmentatas omnes ſui corporis partes habeant. vt Melitenſes catelli. Ratio enim quòd non vt locus, ſic natura ſuum efficere opus ſoleat.

15 Cur in animantium genere alia maris ac fœminæ coitu creantur, alia concretis quibuſdam proueniunt, ſimul atque primus eorum ortus extiterit?

Quemadmodum qui de natura docent, primum animantium ortum, mutatione dimotionéque mundi vniuerſique orbis ingente diſſerunt extitiſſe. Et quòd nunc ſi rurſum ortus eiuſmodi futurus ſit, tales motiones aliquas præceſſiſſe oportebit. Principium enim rei cuiuſque maximum eſt, quippe quod rei dimidium ſit. Semen autem genitale principium eſſe, certum eſt. Ergo minutorum animalium quorumque ortus, nullo agi mutuo concubitu ſolêt: cauſa cur vt principio extiterunt, creari nunc etiam poſſint, ſeminis exiguitas eſt. Rei namque minoris, minus quoque principium eſſe conuenit. Quamobrem huius etiam ſeculi mutationes, ſemen animantium minutorum generi ſatis contrahere poſſunt, quod ſæpius vſu euenit. Tum enim maximè oriuntur, cùm mutationes temporũ inceſſerunt. Maiorum autem genus, mutationem quoque pro ſui magnitudine deſiderat ampliorem.

16 Cur animantium alia partu ſunt numeroſo, vt ſus, canis, lepus: alia nõ, vt homo, vt leo? An quòd alia vuluas ſiue vteros continent multos, totidémque formandi loculamenta, quibus impleri percupiunt, quibúſque ſemen genitale diuidendum inſerendúmque eſt: alia contra ſe habent? 17 Cur homo inter animãtes oculorum minimum pro ſua magnitudine habet interuallum? An quòd omniũ maximè naturali ſolertia homo conſtat: Senſus autem contuendi partem verſus priorem natura poſuit: id enim conſpicere oportet, in quod nos ducit ratio mouendi. Quanto autem oculorum plus diſcriminis ſit, tanto magis conſpectus vergent in latus: qui ſi ſecundùm naturam ſedem debeant obtinere, quàm minimum eſſe interuallum certè oportet. Sic enim partem versùs priorem ingredi maximè poſſumus. Ad hæc, cæteris animantibus, cùm careant manibus, deſpiciant prorſus in latera, neceſſe eſt: itáque plus eorum oculi diſtant inter ſeſe, & maximè ouium, eo quòd maximè prone capite ingrediuntur. 18 Cur cæteris animantibus partim nunquam profuſio ſeminis per ſomnum incidere aſſolet, partim rarò? Vtrùm quòd nullum, homine excepto, reſupinum cubare cõſueuit? Nullum autem, niſi reſupinum, ſemen profundere poteſt? An quòd cætera non pariter, vt homines, ſomniant? Seminis autem per quietem illa profuſio, non niſi cum imaginatione fieri poteſt. 19 Cur animalium alia caput moueant, alia non moueant? An quòd quæ collo carent, ea caput mouere nequeunt: nonnulla autem carent collo? 20 Cur in animãtium genere homo ſternutare maximè ſolet? Vtrùm quòd meatus obtinet ampliores, per quos ſpiritus odórque ſubeunt? his enim ſpiritu repletis ſternuimus. Indicium verò, datos eſſe meatus homini laxiores, quòd is olfactu minimè omnium valet. Quo namque arctiores meatus ſunt, eo magis vim obtinent olfaciendi. Quòd ſi in ampliores plus humoris ingreditur, quo inflato, ſternutamentum fieri ſolet: tales autem genus hominum omnium maximè animantium obtinet: meritò homo ſolus ſternuere ſæpiſſimè conſueuit. An quòd homo breuiſſimis naribus eſt, ita vt humor concalfactus celeriter commutari in ſpiritum poſſit, cùm cæteris refrigeſcat præ longitudine prius quàm mutetur?

21 Cur nullius animalis lingua eſt pinguis? An quoniam pingue vnumquodque denſum eſt? Linguã autẽ rara ſua natura propterea eſt, vt percipere poſſit genera ſaporum. 22 Cur fœminæ intento corpore mingunt, mares minimè? An quòd fœminarũ veſica remotius tũ profunditate tũ lõgitudine ſita eſt? iacet enim vulua earũ interiùs ſedem atque veſicã.

[ἢ] καθάπερ οἱ περὶ φύσεως λέγοντες, λέγουσι, καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν τῶν ζώων γενέσθαι, διὰ τὰς μεταβολὰς καὶ μετακινήσεις τοῦ κόσμου καὶ τοῦ παντὸς οὕτω μεγάλας· καὶ νῦν εἴπερ μέλλει πάλιν ἔσεσθαι, τοιαύτας τινὰς ὑπάρξαι δεῖ κινήσεις; ἡ μὲν γὰρ ἀρχή, παντὸς ἔργου μέγιστον· ἥμισυ γάρ. τὸ δὲ σπέρμα, ἀρχή. τῶν μὲν οὖν μικρῶν, καὶ ὅσα γὰρ μὴ ἐξ ἀλλήλων, αἴτιον τοιαῦτα γενέσθαι ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἐγεννήθησαν, ἡ τοῦ σπέρματος μικρότης. τοῦ γὰρ ἐλάττονος, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐλάττων. ὥστε ἱκαναὶ καὶ αἱ τοιαῦται μεταβολαὶ πρὸς τὸ γεννῆσαι αὐτῶν τὸ σπέρμα· ὅπερ συμβαίνει. γίνονται γὰρ ἐν ταῖς μεταβολαῖς μάλιστα· τοῖς δὲ [μείζοσι,] μείζονος δεῖται [καὶ] μεταβολῆς. ζ Διὰ τί, τὰ μέν, πολύτεκνα τῶν ζώων, οἷον ὗς, κύων, λαγώς· τὰ δέ, οὔ, οἷον ἄνθρωπος, λέων; ἢ ὅτι τὰ μέν, πολλὰς μήτρας καὶ τόπους ἔχει ἴσους, καὶ πίμπλασθαι ἐπιθυμεῖ· καὶ εἰς ἃ σχίζεται ἡ γονή· τὰ δέ, τοὐναντίον; η Διὰ τί ἐλάχιστον διάστημα τῶν ὀμμάτων ὁ ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζώων κατὰ μέγεθος; ἢ διότι μάλιστα κατὰ φύσιν ἔχει τῶν ἄλλων. ἡ δὲ αἴσθησις φύσει τὸ ἔμπροσθεν· ἐφ' ὃ γὰρ ἡ κίνησις, τοῦτο δεῖ προορᾶν. ὅσῳ δὴ ἂν ᾖ πλεῖον τὸ διάστημα τῶν ὀμμάτων, τοσούτῳ μᾶλλον αἱ ὄψεις ἔσονται ἐν τῷ πλαγίῳ. εἰ οὖν ἔχειν δεῖ κατὰ φύσιν, ὅτι ἐλάχιστον δεῖ τὸ διάστημα εἶναι. οὕτω γὰρ εἰς τὸ πρόσθεν μάλιστα πορεύσεται. ἔτι δὲ τοῖς ἄλλοις ζώοις, ἐπεὶ χεῖρας οὐκ ἔχουσιν, ἀναγκαῖον περιορᾶν εἰς τὰ πλάγια. διὸ πλεῖον διέστηκε τὰ ὄμματα αὐτῶν, καὶ μάλιστα τῶν προβάτων, διὰ τὸ μάλιστα ποιεῖσθαι τὴν πορείαν κύπτοντα. θ Διὰ τί * τὰ ζῷα, τὰ μὲν οὐκ ἐξονειρώττει, τὰ δὲ ὀλιγάκις; πότερον ὅτι οὐδὲν ὕπτιον κατάκειται; ἐξονειρώττει δὲ οὐδὲν μὴ ὕπτιον. ἢ ὅτι οὐκ ἐνυπνιάζει τὰ ἄλλα ὁμοίως; ὁ δὲ ἐξονειρωγμός, μετὰ φαντασίας γάρ. ι Διὰ τί τῶν ζώων τὰ μὲν κινεῖ τὴν κεφαλήν, τὰ δὲ οὐ κινεῖ; ἢ ὅτι ἔνια οὐκ ἔχει αὐχένα; διὸ ταῦτα οὐ κινεῖ τὴν κεφαλήν.

ια Διὰ τί ἄνθρωπος πταρνύται τῶν ζώων μάλιστα; πότερον ὅτι τοὺς πόρους εὐρεῖς ἔχει δι' ὧν τὸ πνεῦμα καὶ ὀσμὴ εἰσέρχεται; * τούτοις δὲ πληρουμένοις πνεύματος, πταρνύται. ὅτι δὲ εὐρεῖς, σημεῖον ὅτι ἥκιστα ὀσφραντικὸν τῶν ἄλλων ζώων· ἀκριβέστεροι δὲ οἱ λεπτότεροι. εἰ οὖν εἰς μὲν τοὺς εὐρεῖς πλέον καὶ πλεονάκις εἰσέρχεται ὑγρόν, (οὗ πνευματουμένου, ὁ πταρμὸς γάρ) τοιούτους δὲ μάλιστα τῶν ζώων οἱ ἄνθρωποι ἔχουσι, πλειστάκις ἂν * πταρνύοιντο εἰκότως. ἢ ὅτι * ἐλάχιστοι κατὰ τὸ μῆκος οἱ μυκτῆρες; ὥστε τὸ θερμανθὲν ὑγρόν, ταχὺ δύναται πνεῦμα γίνεσθαι. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις, διὰ μῆκος καταψύχεται πρότερον. ιβ Διὰ τί ἡ γλῶττα οὐδενὸς * πίειρα τῶν ζώων; ἢ ὅτι τὸ πῖον, πυκνόν· ἡ δὲ γλῶττα, ἀραιὰ φύσει ἐστίν, ὅπως τοὺς χυμοὺς γνωρίζῃ; ιγ Διὰ τί τὰ θήλεα συντείνοντα οὐρεῖ, τὰ δὲ ἄρρενα οὔ; ἢ ὅτι πορρώτερόν ἐστιν ἡ κύστις ἡ τῶν θηλειῶν, καὶ εἰς βάθος καὶ εἰς μῆκος; μεταξὺ γὰρ αὐτῶν ἡ μήτρα τῆς ἕδρας καὶ τῆς κύστεως.

* χ. τὰ ἄλλα

Infr. 47.

* χ. τ. γὰρ πν.

* γρ. πταρνοῖντο

* γρ. ἐλαχίστους

* γρ. πιεκ. ἢ πίειρα

ὥστε δεῖται βίας πλείονος τὸ ἐκπεμπόμενον, διά γε τὴν ἀπόστασιν τῆς μήτρας. βιάζεται δὲ συντεῖνον τῷ πνεύματι.

ιδ Διὰ τί τῶν ζώων ὅσα μὴ πτίλεται, πάντα ἀποβάλλει τὰς χειμερινὰς τρίχας, πλὴν ὗς; καὶ γὰρ κύων ἀποβάλλει, καὶ βοῦς. ἢ ὅτι θερμότατον ὁ ὗς ἐστι, καὶ ἐκ θερμοῦ πεφύκασιν αἱ τρίχες αὐτῷ; τοιοῦτον γάρ ἐστι τὸ λιπαρόν. τῶν μὲν οὖν ἄλλων, ἢ διὰ τὸ ἀποψύχεσθαι τὸ ὑγρόν, ἀποπίπτουσιν, ἢ πέττειν τὴν τροφὴν οὐ δυναμένης τῆς οἰκείας θερμότητος, ἢ διὰ τὸ μηδὲν πάσχειν τὴν ὑγρότητα τὴν ἐν* αὐτῷ, διὰ τὸ πέττεσθαι καλῶς τὴν τροφήν, οὐκ ἀποβάλλει τὰς τρίχας. ὁπότε γὰρ ἡ αἰτία τῆς ἀποβολῆς ἐστιν, ἱκανὴ ἡ πιότης κωλῦσαι. πρόβατα δὲ καὶ ἄνθρωποι, διὰ [τὸ] πλῆθος καὶ πυκνότητα τῆς τριχός, ἀπαθῆ ἐστιν. οὐ γὰρ διικνεῖται ἡ ψύξις εἰς βάθος, ὥστε πῆξαι τὴν ὑγρότητα, ἢ πέψαι κωλῦσαι τὴν θερμότητα.

* γ. αὐτῷ

Sup 4. 32. ιε Διὰ τί τῶν μὲν προβάτων, μαλακώτεραι αἱ τρίχες ἀναφύονται τιλλόμεναι· τῶν δὲ ἀνθρώπων σκληρότεραι; ἢ ὅτι τῶν μὲν προβάτων ἐκ τοῦ ἐπιπολῆς πεφύκασι; διὸ καὶ ἀλύπως ἐκσπῶνται, μενούσης τῆς ἀρχῆς τῆς τροφῆς ἀδιαφθόρου, ἥ ἐστιν ἐν σαρκί. τὰ μὲν οὖν περιττώματα, ἀναπνευσθέντων, ἐξατμίζει μᾶλλον· τὸ δὲ ἔριον, σαρκὸς οἰκείαν τροφὴν λαμβάνει· σὰρξ δὲ μαλακοῖς τε καὶ γλυκέσι τρέφεται. αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων τρίχες, ἐκ βάθους πεφύκασι. βίᾳ [καὶ] μετ' ἀλγηδόνος ἐκσπῶνται. δῆλον δέ. ἐπισπῶνται γὰρ αἷμα. τραυματιζομένου οὖν τοῦ τόπου, συμβαίνει αὐτὸν καὶ οὐλοῦσθαι. διὸ τέλος μὲν συμβαίνει γίνεσθαι τοῖς τιλλομένοις· ἕως δ' ἂν φύωσι τρίχες, σκληρὰς ἀνιέναι, διὰ τὸ τὴν μὲν τροφὴν τῆς σαρκὸς ἐκλελοιπέναι πᾶσαν τροφήν, ἐκ περιττωμάτων δ' αὐτὰς γίνεσθαι. σημεῖον δέ· τῶν μὲν γὰρ πρὸς μεσημβρίαν πάντων σκληραί εἰσιν αἱ τρίχες, διὰ τὸ τὸ ἐκτὸς θερμὸν εἰς βάθος διικνούμενον, ἐξατμίζειν τὴν εὔπεπτον τροφήν· τῶν δὲ ὑπὸ τὰς ἄρκτους, μαλακαί. τούτοις γὰρ ἐπιπολῆς μᾶλλόν ἐστι τό, θ' αἷμα καὶ οἱ γλυκεῖς χυμοί· διὸ καὶ εὔχροοί εἰσιν.

ις Διὰ τί αἱ μὲν τῶν προβάτων τρίχες, ὅσῳ ἂν μακρότεραι ὦσι, σκληρότεραι γίνονται· αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων, μαλακώτεραι; ἢ ὅτι αἱ τῶν προβάτων, οἵαν εἴρηται τροφὴν ἔχουσαι, [μακρὰν] τῆς ἀρχῆς ἀπηρτημέναι, ἀτροφώτεραί εἰσι, καὶ ῥᾳδίως ἐξ αὐτῶν ἐξατμίζεται ὑπὸ τοῦ θερμοῦ, ἡ συντρέχουσα τροφὴ δι' ἀπεψίαν. ξηραινόμεναι δέ, σκληρότεραι γίνονται· τὸ γὰρ ὑγρόν, μαλακόν. αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἐλάττω μὲν μᾶλλον δὲ τῆς ἀρχῆς. πέττεται δὲ αὐταῖς μᾶλλον, διὰ τὸ ἐλάττω εἶναι· πεττομένη δέ, μαλακωτέραν ποιεῖ τὴν τρίχα. πάντα γὰρ τὰ πεπεμμένα, τῶν ἀπέπτων μαλακώτερά ἐστιν. ἐκ περιττώματος γὰρ πλείστου ἡ τοῦ ἀνθρώπου θρίξ, ἢ ἡ τοῦ προβάτου. σημεῖον δέ· τὰ γὰρ νέα πρόβατα, τῶν παλαιῶν μαλακώτερα ἔχει τὰ ἔρια.

Supr. 3. 32. ιζ Διὰ τί οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ ὄρνιθες οἱ δασεῖς, λάγνοι εἰσίν; ἢ ὅτι θερμοὶ καὶ ὑγροὶ τὴν φύσιν εἰσί; δεῖ δὲ ἀμφοῖν πρὸς τὴν ὀχείαν. τὸ μὲν γὰρ θερμόν, ἐκκρίνει· τὸ δὲ ὑγρόν, ἐκκρίνεται. διὰ τὸ αὐτὸ δέ, καὶ οἱ χωλοὶ ἄνδρες. ἡ γὰρ τροφὴ αὐτοῖς* ὀλίγη μὲν κάτω ἀφικνεῖται, διὰ τὴν ἀναπηρίαν τῶν σκελῶν· εἰς δὲ τὸν ἐπάνω τόπον ἔρχεται πολλή, καὶ εἰς σπέρμα συγκρίνεται.

* γρ. ἡ κάτω μὲν ἀφ.

ιη Διὰ τί ὁ ἄνθρωπος χαίτην οὐκ ἔχει; ἢ διότι πώγωνα ἔχει; ὥστε ἐκ ταύτης ἀπελθοῦσα τροφὴ τοῦ ταύτῃ

A Itaque humor emittendus, vim propter ſpatium vuluæ deſiderat pleniorem, quæ per ſpiritum corpore intento acquiritur. 23 Cur ſues hybernum pilum amittere non ſolent, cùm cæteræ quadrupedes ſoleant? Nam & canes & boues certè amittere aſſolent. An quòd ſus calidiſſimus omnium eſt, partique calenti corporis eius pili adhærent, quippe cùm pingue tale eſſe neceſſe ſit? Cæteris itaque, vel quia humor refrigeſcit, pili defluunt, vel quia ſuus calor alimentum concoquere non poteſt. Suibus verò non idem incidit, vel quia nihil humor interior affici poteſt, vel quia bene alimentum concoquitur; nam & ſi quando cauſa, cur defluant, ſit, tamen pinguedo vetare poteſt. Oues ac homines propter ſui pili tum denſitatem B tum copiam, non ita affici pulſu frigoris poſſunt: non enim altiùs refrigerationi ſubire licet, vt poſſit vel humorem gelare, vel calorem concoquendo ſeuocare. 24 Cur ouibus expilatis mollior pilus ſubnaſcitur, homini durior? An quòd ouium pili ſummæ cuti cohærent, euellíque ob eam rem ſine vllo poſſunt labore, cùm initium alimenti integrum maneat, quod carni iunctum eſt? Meatibus itaque patefactis, excrementa reſpirare meliùs poſſunt: vellus enim proprio carnis veſcitur alimento. Caro autem molli dulcique alitur pabulo. Hominum contrà, quod altiùs pili inhærent, per vim ſummóque cum dolore euelluntur. Conſtat id, quandoquidem ſanguinem ſecum detrahunt. Cor- C pore igitur ſaucio euenit vt tandem cicatrix obducatur: vnde fit vt vel finem pili ampliùs promendi faciant qui euulſi fuerint vel quandiu prætereа promere poſſint, duri extrudãtur, eo quòd omne valens alimentum carnis exhauſtum eſt, nec niſi materia inutili & ſuperuacua pilus prouenit. Indicium, quòd hominum omnium plagam inhabitantium Meridianam, pili duritiem præ ſe ferunt: quoniam calor exterior altiùs corpus ſubiens, alimentum concoctum facilè abſumat in vaporem: contrà, eorum qui ſub Aquilonem incolunt, molles laſciuique funduntur, quòd his ſanguis dulciſque ſapor per ſummam potiùs fluitat formam: quamobrem his color quoque hilarior eſt. 25 Cur ouium pili eo duriores ſunt, quo pro- D lixiores: hominum contrà molliores, quo prolixiores? An quòd ouium pili, qui, quale diximus, capiunt alimentum, vbi procul ſe ab ſuo deduxerunt initio, ieiuniùs veſcuntur; & alimentum, quod ineſt vi caloris, facilè pro ſua incoctione euaporatur. Itaque ſiccati duriores redduntur: molle namque humidum eſt. Hominum verò pili minus alimenti, ſed plus ſuo initio hauriunt: concoquitur autem pleniùs, quoniã minus eſt. Concoctum autem pilũ efficit molliorẽ: concocta etenim quæque molliora inconcoctis redduntur. Indiciũ, quòd oues recẽtes vellera molliora gerunt, quàm vetulæ: copia nãque excremẽti, pilũ & ouis & hominis procreat. 26 Cur E hirti homines, & aues, Venerjs ſunt auidiores? An quòd natura humida & calida ſunt, qua quidẽ vtraq; qualitate opus ad coitũ eſt? calor enim excernit, humor excernitur. Hęc eadẽ ratio eſt cur etiã claudi homines ſint ſalaciores. his enim vt parũ alimẽti deorſum, propter crurium vitiationẽ, labitur, ſic multum loca petit ſuperiora, ſeq; in ſemen conuertit. 27 Cur homini nulla iuba data à natura eſt? An quoniam barba data eſt: ergo quod excrementi

tium alimentum cæteris animantibus in ceruicem ſe confert, id homini maxillas adire ſolitum eſt?

28 Cur pedes animalia pares habeant? An quòd fieri non poteſt vt aliquid moueatur, niſi parte aliqua ſui conſiſtat, dummodo non proſiliat? Cùm igitur ex duobus illis, motu & ſtatu, confici ingreſſum, neceſſum ſit, paritatis iam inde ratio patet: bipes enim altero pede mouetur, altero ſtat. Et quadrupes quoque cùm duobus mouetur, reliquis duobus innititur. Parique modo de cæteris, quæ vel ſenis, vel etiam numeroſioribus pedibus ingrediuntur, animaduertere licet. 29 Cur equis & aſinis pili è cicatrice promere ſeſe poſſunt, hominibus autem non poſſunt? An quòd cæteris animalibus tergus pars per ſe corporis eſt: hominis autem cutis velvti affectus carnis exultat: quippe quæ ſumma illius forma refrigente, ſolidiuſcula exiſtere videatur: quemadmodum cruſtæ in pulte ſuperducuntur, quas vetulas appellamus. Cùm itaque illæ non niſi farina elixa ſint, hominis quoque cutis nominata, non niſi caro putanda eſt. Vbi igitur hæc vel vulnus acceperit, vel attrita fuerit, incidit vt hominis quidem caro condenſetur. Quamobrem ſumma corporis parte immutata, vulnus non eandem compagem capit, qua corpus iam inde ab ortu naturæ extitit. Cùm itaque hæc immutata ſit, nihil profectò abſurdum fuerit, ſi ex ea non idem præterea proficiſcatur. Sicut in areis quoque appellatis licet percipere: nam illas etiam corporis ſummi corruptionem immutationémque eſſe nouimus. At iumentis attritis, vbi ad ſanitatem redierunt partes vitiatæ, corporibus denuò eiſdem replentur, quanquam debilioribus quàm principio fuerint. Sed cùm etiam cutis eorum pars ſit, confici pili prouenirėque poſſunt: cute namque pilos enaſci certum eſt. Sed candidi propterea oriuntur, quoniam vt ſecunda hæc cutis imbecillior, quàm prima eſt, ſic pilus cādidus ille imbecillimus exit. 30 Cur in animalium cæterorum genere ſeruari æquè gemini poſſunt, quanquam ſexus ſunt vtriuſque: in hominum autem, non poſſunt? An quòd homini maximè partus geminatio contra ſuæ naturæ legem accidit? ſingulos enim parere ſancitum eſt, tum in geminis ipſis marem ac fœminam creari natura omnino recuſat. Ergo quod maximè contra naturam eſt, id & imbecillum eſſe ratio poſtulat. 31 Cur equis & aſinis pili è cicatricibus poſſunt euenire, hominibus autem non poſſunt? An quòd cicatrix vel ſuam ob denſitatem impedimento eſt, vel quia deprauat nutrimentum hominibus? Itaque ex toto propter pili infirmitatem impedimento eſt. Equis autem, ne pili exeant, nunquam eſt, ſed deprauat, facitque ne prior integritas ſeruetur. 32 Cur pares pedes natura animantibus dedit? An cuique, cùm mouetur, partem aliquam requieſcere neceſſe eſt? Quòd ſi pedes impares eſſent, ne hoc fieri poſſet, accideret: agitur enim motus ſitu obverſario pedum. 33 Cur animalia, vt minus temporis dormiunt, quàm vigilent, ſic non continuè, ſed viciſſim modò vigilando, modò dormiendo, ſomnum ſuum perficiunt? An quòd non ſimul omnis vacans materia coquitur: ſed vbi pars aliqua eſt concocta, leuatum iam animal expergiſcitur? Et verò ſæpius illi expergiſcuntur, quibus ea pars frigida eſt, quæ quidem excrementum domat, & concoquit. Fit enim vt celeriter, ſæpéque ceſſetur: ceſſatio autem, non niſi expergefactio eſt. Suauis quoque res ea ipſa, quoniam requies eſt, non immeritò eſſe videtur: ſed nihilò quidem plus temporis in munere naturalium actionum conſumimus. Nam etſi eſſe, ſuauius eſt, quàm non eſſe, non tamen plus temporis propterea edimus, quàm à cibo abſtinemus.

ταξὺ πλάστας, εἰς τὰς σιαγόνας ἔρχεται; ιθ Διὰ τί πάντα τὰ ζῷα ἀρτίους τοὺς πόδας ἔχει; ἢ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται κινεῖσθαι, μὴ ἑστηκότος τινός, ἂν μὴ ἅλληται; ἐπεὶ οὖν ἐκ δυοῖν τινοῖν κίνησιν ἀνάγκη τὴν πορείαν εἶναι, ἔκ τε κινήσεως καὶ στάσεως· ταῦτα δ' ἐν δύο, ἄρτια ἤδη καὶ τετράποδα, εἰ δ' ἔτι πλείους. τοὺς μὲν γὰρ δύο κινεῖ, οἱ δὲ δύο ἑστήκασι· καὶ οἱ ἓξ δὲ τὰ δίχα δὲ δύο ἐστί· τούτων δὲ τὸ μὲν, κινεῖται· τὸ δ', ἕστηκε. — Infrà, 23.

κ Διὰ τί τοῖς μὲν ἵπποις καὶ τοῖς ὄνοις ἐκ τῶν οὐλῶν φύονται τρίχες, τοῖς δὲ ἀνθρώποις οὔ; ἢ διότι τοῖς μὲν ἄλλοις ζῴοις ἐστὶ τὸ δέρμα μέρος τῆς σαρκός, ἀνθρώπῳ δὲ καθάπερ τὸ πάθος σαρκός; δοκεῖ γὰρ αὐτοῖς τὸ ἐπιπολῆς καταψυχόμενον * στερεώτερον γίνεσθαι, καθάπερ τῶν ἑφθῶν ἀλεύρων αἱ γραῖαι καλούμεναι. ἐπεὶ οὖν κἀκεῖναι εἰσὶν ἀλεύρου ἑφθοῦ, καὶ τὸ τοῦ ἀνθρώπου καλούμενον δέρμα, σὰρξ ἂν εἴη. τραυματισθείσης δὲ ἢ τριβείσης, ἀνθρώπου μὲν τῆς σαρκὸς συμβαίνει πυκνοῦσθαι. διὸ ἀλλοιουμένης τῆς ἐπιπολῆς σαρκός, οὐ τὴν αὐτὴν φύσιν λαμβάνει τὰ τραύματα, ἥνπερ ἐκ γενετῆς· ἀλλοιωθείσης δ' αὐτῆς, μὴ γίνεσθαι ἐπὶ τὸ ἐξ αὐτῆς, οὐθὲν ἄτοπον, καθάπερ καὶ ἐκ τῶν ἀλωπεκιῶν καλουμένων· καὶ γὰρ αὗται τῆς ἐπιπολῆς σαρκὸς φθοραὶ καὶ ἀλλοιώσεις εἰσίν. τῶν δὲ ὑποζυγίων τριβέντων καὶ ὑγιαζομένων, πάλιν ἀναπληροῦται τὰ ἐλλείποντα μέρη τοῦ σώματος· τῶν αὐτῶν μέν, ἀσθενεστέρων δ' ἢ ἐξ ἀρχῆς ἦν. ἐπεὶ δ' ἐστὶ καὶ τὸ δέρμα μέρος αὐτῶν, γίνοιτό τε ἂν καὶ φύοιντο τρίχες· (ἐκ δερματίου γὰρ φύονται τρίχες·) λευκαὶ δὲ φύονται, διὰ τὸ τὸ δέρμα ἀσθενέστερον γεγενῆσθαι τοῦ ἐξ ἀρχῆς, καὶ τὴν λευκὴν ἀσθενεστάτην εἶναι τρίχα. — Suprà, 9.15. & infr. cad. 21.

* κ. πηγνύμενον

κα Διὰ τί ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ζῴοις διασώζεται ὁμοίως τὰ δίδυμα, * θήλεα καὶ ἄρρενα ὄντα· ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις, οὔ; ἢ διότι ἀσθενῆ μάλιστα τὰ δίδυμα· μονοτόκον γάρ ἐστιν. ἐν δὲ τοῖς διδύμοις παρὰ φύσιν τὸ θῆλυ γίνεσθαι καὶ ἄρρεν. ὥστε ὃ μάλιστά ἐστι παρὰ φύσιν, τοῦτο καὶ ἀσθενέστατον.

* κ. θήλεος ϗ ἄρρενος ὄντος.

κβ Διὰ τί τοῖς μὲν ἵπποις καὶ τοῖς ὄνοις ἐκ τῶν οὐλῶν φύονται τρίχες· τοῖς δὲ ἀνθρώποις, οὔ; ἢ διότι ἡ οὐλὴ κωλύει διὰ τὴν πύκνωσιν, ἢ διὰ τὸ φθείρειν τὴν τροφήν; τοῖς μὲν οὖν ἀνθρώποις παντελῶς κωλύει, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς τριχός· τοῖς δὲ ἵπποις οὐκ ἐκώλυσε, διέφθειρε δέ. — Suprà, 20.

κγ Διὰ τί τοῖς ζῴοις ἄρτιοι πόδες; ἢ ὅτι πάντοτε μὲν τοῦ κινουμένου, ἀνάγκη τι ἠρεμεῖν, στηρίζεσθαι δέ, περιττῶν ὄντων, μὴ γίνεσθαι τοῦτο· ὥσπερ κατὰ τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ποδῶν οὖν ἡ κίνησις. — Suprà, 19.

κδ Διὰ τί ἐλάττω χρόνον τὰ ζῷα καθεύδει, ἢ ἐγρήγορεν, οὐ συνεχῶς δέ; ἢ διὰ τὸ μὴ ἅμα πᾶσαν πέττεσθαι τὴν περίττωσιν, ἀλλ' ὅταν τι πεφθῇ, κουφισθὲν διεγείρεται· καὶ πλεονάκις δὲ ἐγείρεται, ὅσοις ψυχρὸς ὁ τόπος ὁ πέττων ἐστὶ τὸ περίττωμα;] ταχὺ γὰρ παύεται καὶ πολλάκις· ἡ δὲ διάπαυσις, ἔγερσις ἐστίν. ἡδὺ δέ, * οὐδὲ εἰκός, διὰ τὸ ἀνάπαυσιν εἶναι φαίνεται. ἀλλ' οὐδ' οὕτω πλείω χρόνον ἡ ἀνάπαυσις γίνεται τῶν κατὰ φύσιν ἔργων· οὐδ' εἰ τὸ ἐσθίειν ἥδιον τοῦ μή, ὅμως πλείω χρόνον ἐσθίουσιν ἢ ἀσιτοῦσι.

* Gaza εἰκότως, vel ὡς ἀπεικότως, & mox φαίνεται Sylb.

κε Διὰ τί τῶν ζώων τὰ μὲν, εὐθὺς ἀκολουθεῖ τοῖς γεννήσασι· τὰ δὲ, οὐχ, οἷον ἄνθρωπος· ἢ μόλις, ἢ οὐδέποτε; ἢ διότι τὰ μὲν, ταχὺ ἀπολαμβάνει * τὸ γνωρίζειν· τὰ δὲ, ὀψέ; καὶ τὰ μὲν, αἰσθάνεται τοῦ ὠφελοῦντος· τὰ δὲ, οὐκ ἔχει αἴσθησιν; ὅσα μὲν οὖν ἔχει ἄμφω ταῦτα, (λέγω δὲ δύναμιν καὶ αἴσθησιν τοῦ ὠφελοῦντος, καὶ ἐπιτέλεσιν τοῦ σώματος) ἀκολουθεῖ· τὰ δὲ μὴ ἄμφω, οὐ ποιεῖ τοῦτο. δεῖ γὰρ δύνασθαι καὶ μὴ αἰσθάνεσθαι. κϛ Διὰ τί λεύκη οὐ γίνεται τοῖς ἄλλοις ζώοις; πότερον ὅτι * τοῖς μὲν ἄλλοις νόσημα, τοῖς δὲ ἀνθρώποις οὐ γίνεται διὰ λεύκα τὰ δέρματα καὶ αἱ τρίχες αὐτῶν; ἀλλ' ὅμως ἀπορήσειεν ἄν τις, διὰ τί ὕστερον οὐ γίνεται, ἀλλ' ἐκ γενετῆς ἡ ποικιλία. ἢ ὅτι τὰ δέρματα τῶν ἄλλων ζώων σκληρά, ἄνθρωπος δὲ φύσει λεπτοδερμότατος; ἡ δὲ λεύκη, πνεῦμά τις ἐστὶν ἔκκρισις, ὃ κωλύεται διὰ τὴν πυκνότητα ἐξιέναι τοῖς ἄλλοις ζώοις τοῦ δέρματος; κζ Διὰ τί ἐν μὲν τῇ λεύκῃ πολιαὶ γίνονται· ὅπου δὲ πολιαί, οὐκ ἀεὶ λεύκη; ἢ διότι αἱ τρίχες ἐκ τοῦ δέρματος εἰσίν; ἡ δὲ πολιά, ὥσπερ σαπρότης τις τῶν τριχῶν ἐστιν; ὅταν μὲν οὖν τὸ δέρμα κάμνῃ, ἀνάγκη καὶ τὴν τρίχα ἐξ ἐκείνου κάμνειν· ὅταν δὲ ἡ θρίξ, οὐκ ἀνάγκη τὸ δέρμα. κη Διὰ τί τῶν ζώων, τὰ μὲν χαλεπά ἐστι μετὰ τὸν τόκον, οἷον κύων καὶ ὗς· τὰ δὲ, οὐδὲν ἐπιδήλως, οἷον γυνή, πρόβατον. ἢ ὅτι ὅσα μὲν περιττωματικὰ πραέα; ἀπέρχεται γὰρ ἐν τῷ τίκτειν τὰ λυποῦντα. ὅσοις δὲ ἀπὸ τῶν εὖ ἐχόντων γίνεται ἡ * ἀφαίρεσις, ἀσθένειά τε καὶ ἰσχνότης, ποιεῖ διὰ τὴν ἕξιν τὴν ὀργήν· ὥσπερ καὶ αἱ ἀλεκτορίδες οὐ τεκοῦσαι, χαλεπαί, ἀλλ' ἐπῳάζουσαι, διὰ τὴν ἀσιτίαν. κθ Διὰ τί εὐνοῦχοι, τὰ μὲν ἄλλα εἰς τὸ θῆλυ διαφθειρόμενοι μεταβάλλουσιν (καὶ γὰρ φωνὴν θηλυκὴν ἴσχουσι, καὶ * ἀμορφίαν, καὶ ἀναρθρίαν· οὕτω σφόδρα μεταπίπτουσιν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις τὰ ἐκτεμνόμενα, ἐναντίως δὲ οἱ ταῦροι καὶ οἱ κριοὶ τὰ κέρατα ἴσχουσι· διότι καὶ τὰ θήλεα ἐναντίως αὐτῶν ἔχει. διὸ οἱ μὲν μείζω ἐκτεμνόμενοι ἴσχουσι· οἱ δὲ ἐλάττω, ἀνίσχυροί εἰσι.) τὸ δὲ μέγεθος μόνον οἱ εὐνοῦχοι εἰς τὸ ἄρρεν μεταβάλλουσι· μείζους γὰρ γίνονται. ἔστι δὲ τοῦτο τοῦ ἄρρενος· τὰ γὰρ θήλεα, ἐλάττω ἐστὶ τῶν ἀρρένων. ἢ οὐδὲ τοῦτο εἰς τὸ ἄρρεν, ἀλλ' εἰς τὸ θῆλυ, οὐ γὰρ εἰς πᾶν τὸ μέγεθος, ἀλλ' εἰς τὸ μῆκος μόνον. τὸ δὲ ἄρρεν, καὶ εἰς πλάτος καὶ εἰς βάθος. τότε γὰρ τετελείωται. ἔτι δὲ ὡς ἔχει τὸ θῆλυ πρὸς τὸ ἄρρεν, οὕτως αὐτοῦ τοῦ θήλεος ἡ παρθένος πρὸς τὴν γυναῖκα. ἡ μὲν γὰρ, ἤδη γενναία· ἡ δὲ, οὔ. εἰς τὴν ταύτης οὖν μεταβάλλει. ἐπὶ μῆκος γὰρ ταύταις ἡ αὔξησις. διὸ καὶ Ὅμηρος εὖ,

– μῆκος δ' ἔπορ' Ἄρτεμις ἁγνή,

ὡς διὰ τὴν παρθενίαν, ὃ εἶχε, δυναμένης δοῦναι. οὐκ οὖν εἰς τὸ ἄρρεν κατὰ τὸ μέγεθος μεταβάλλει. οὐ γὰρ εἰς τὸ τέλειον μεταβάλλει. οἱ δὲ εὐνοῦχοι εἰς μέγεθος τὸ μῆκος ἐπιδιδόασιν. λ Διὰ τί οἱ εὐνοῦχοι ἢ ὅλως οὐκ ἴσχουσιν, ἢ ἧττον κιρσούς; ἢ ὅτι μεταβάλλουσι τὴν φύσιν ἐν τῇ ἐκτμήσει εἰς τὰ ἄγονα, τοιαῦτα δὲ παῖς καὶ γυνή· ὧν οὐδέτερον ἴσχει κιρσούς· εἰ μὴ σπανίως ἡ γυνή.

Marginalia: * γρ. τὸ γνωρίζειν, — Supr. 5. — * G. τοῖς μὲν αἰθ. νόσημα, τοῖς δὲ ἄλλοις κ.τ.λ. Sylb. — * G. ἀφαίρεσις, ὥστε ἐξαγριαίνονται καὶ χαλεπά ἐστι. Sylb. — * γρ. ἰσχνότητα,

A 34 Cur animantium alia ſtatim parentes ſectantur, alia ſerò, vt homo, vel vix vnquam? An quòd alia citò vim recipiunt cognoſcendi, alia ſerò, & alia rei ſibi commodæ ſenſum obtinent, alia carent? Quæ igitur hæc ambo, ſenſum dico rei commodæ, ſuique corporis perfectionem, ſortiuntur, hæc parentem ſectari protinus queunt. Quæ non vtrumque illorum habeant, hæc id facere ipſum nequeunt: opus enim eſt & viribus, & ſenſu.

35 Cur genus vitiliginis, quod leuca appellatur, quaſi albam dixeris, cæteris animantibus contrahi nequeat? Vtrum quòd hominibus morbo hæc eſt: cæteris autem animalibus tergora varia pilique eodem modo albedine efficiuntur? Attamen ambi-B get aliquis, quærétque, cur non poſtea, ſed ſtatim ab ortu naturæ varietas illa exiſtere ſoleat. An quòd cæterorum animantium tergora dura ſunt: homo autem è natura prætenui cute continetur? Vitiligo autem ſpiritus ſecretio eſt, qui cæteris animantibus excerni tergore denſo prohibetur.

36 Cur vbi vitiligo, canities quoque eſt: reciprocari autem non licet, vt ſemper vbi canities, ſit etiam vitiligo. An quòd pili omnes cute proueniunt: canities autem putredo velvti quædam eſt? Cùm itaque cutis morbo laborat, pilum etiam laborare inde neceſſe eſt: cùm autem pilus, cutem male affici, neceſſe non eſt. 37 Cur animantium alia poſt partum ſæuire ſolent, vt canis, C vt ſus: alia nihil efferantur, quod perſpicuum ſit, vt mulier, vt ouis? An quæ ſuperuacua redundant materia, hæc ſuam clementiam ſeruant? Quantum enim doloris eſſet, ſecretum in partu eſt. Quibus autem ſecretio non à vacantibus ſed integris fieri materiis ſolet, hæc exaſperantur, & ſæuiunt. Vnde fit vt extenuatio quoque iram ratione habitus moueat: vt etiam gallinæ furiant, non cùm pepererint, ſed cùm incubant ratione inediæ.

38 Cur ſpadonibus cætera in ſexum fœmineum vitiata mutantur? (vox enim tenuis, corpus imbecillum. denique ita homines commutantur, vt etiam cæterorum animantium quæcunque caſtrata. nam & tauri, & verueces ſua cornua è con-D trario gerunt: quòd fœminæ quoque eorum contra quàm mares armantur cornibus. Itaque alij maiora exciſi gerunt, alij minora) magnitudo vero tantummodo, ſpadonibus dico, ad ſexum virilem commutantur: maiores namque redduntur. Quæ quidem res maris ſua profectò eſt, quippe cùm fœminæ minores maribus eſſe ſoleant. An ne id quidem ad marem, ſed ad fœminam pertinet? Haud enim omne magnitudinis genus, ſed longitudinis dumtaxat acquiritur, cùm mas profunditate etiam augeatur, & latitudine: ſic etiam perfici ipſe aſſolet. Adhæc, vt fœmina ad marem, ſic fœminæ ipſius virgo ſe habet ad mulierem: altera enim generoſa iam eſt, altera nondum eſt. In eam E igitur ipſam fœminæ magnitudinem mutantur: creſcere namque in longitudinem corpus aſſolet fœminarum. Vnde carmen illud Homeri,

Virgo Diana dedit prælongi corporis vſum.

vtpote cùm rem, quam ſuam ob virginitatem haberet, largiri nimirum poſſet. Ergo non magnitudine in marem mutatur, cùm non in magnitudinis genus perfectè commutetur. Spadones enim longitudine tantùm in magnitudine proficiunt.

39 Cur ſpadones vel omnino varicibus vacant, vel minus habent, quàm cæteri? An quoniam naturam ſuam, dum caſtrarentur, in genus ſeminis infœcundum commutarint? Talis autem eſt puer, & mulier: quorum neutrum habere varices ſolitum eſt, præterquam ſi mulier rarò.

Problemata quæ hic à Gaza ſunt omiſſa, habes ab eodem verſa in ſectione ſequenti probl. 57. 59. 60.

λα Διὰ τί μᾶλλον ἄνθρωπος πολλὰς φωνὰς ἀφίησι· τὰ δὲ ἄλλα μίαν, ἀδιάφορα ὄντα τῷ εἴδει καὶ τοῦ ἀνθρώπου, μία φωνὴ, ἀλλὰ διάλεκτοι πολλαί;

λβ Διὰ τί δὲ αὕτη ἄλλη, τοῖς δὲ ἄλλοις οὔ; ἢ ὅτι, οἱ μὲν ἄνθρωποι γράμματα πολλὰ φθέγγονται· τῶν δὲ ἄλλων τὰ μὲν, οὐθὲν· ἔνια δὲ δύο ἢ τρία τῶν ἀφώνων· ταῦτα δὲ ποιεῖ μετὰ τῶν φωνηέντων τὴν διάλεκτον. ἔστι δὲ ὁ λόγος, οὐ τὸ τῇ φωνῇ σημαίνειν, ἀλλὰ τοῖς πάθεσιν αὐτῆς, καὶ μὴ ὅτι ἀλγεῖν χαίρει. τὰ [δὲ] γράμματα, πάθη ἐστὶ τῆς φωνῆς. ὁμοίως δ' οὔτε παιδὶς καὶ τὰ θηρία δηλοῦσιν· οὐ γάρ πω οὐδὲ τὰ παιδία φθέγγονται τὰ γράμματα.

λγ Διὰ τί μόνον τῶν ἄλλων ζώων ἄνθρωπος γίνεται ἰσχνόφωνον; πότερον ὅτι καὶ ἐνεόν, ἡ δὲ ἰσχνοφωνία, ἐνεότης ἐστίν. ἀλλὰ δὴ καὶ οὐδ' ὅλως τε πεπλήρωται τοῦτο τὸ μόριον. ἢ ὅτι κοινωνεῖ μᾶλλον λόγου· τὰ δ' ἄλλα, φωνῆς; ἔστι δὲ ἰσχνοφωνία, οὐ κατὰ τὸ ὄνομα ἕν, ἢ οὐ συνεχῶς διεξιέναι. Infr. 55. & alibi.

40 Cur homo omnium maximè animantium oriri claudus poteſt? Vtrum quòd cæterorum crura robuſtiora ſunt: oſſe namque, & neruo, tam quadrupedum quàm auium, conſtant; hominum, carne redundant. Itaque faciliùs hæc ob ſuam mollitiem lædi poſſunt, cùm ſe in vtero mouent. An quòd ſolus ex omnium animantium genere varia generationis tempora obtinet, nam & ſeptimo, & octauo, & decimo menſe venire in lucem poteſt. Cæteris tempus vnum perficiendi ſine mora ſtatutum eſt: hominum generi temporis multum, pro varia ratione immorandi conſumi neceſſe eſt. Itaque cùm fœtus mouentur extrema, quòd tenerrima ſunt, facilè infringuntur, & eò magis quo plus temporis interceſſit. 41 Cur ſpadones cruribus putridis vlceroſiſque ſunt? Vtrùm quòd etiam mulieres crura habent eiuſmodi? ſpadones autem effœminati omnino ſunt? an hoc accidit. Cauſam autem mulieribus quoque reddere illam debemus, quòd calor deorſum ſe vertit: quod etiam menſtrua declarant? Vnde fit etiam vt præ nimio humore, neque ſpadones, neque mulieres pilis valeant redundare. 42 Cur nullum animal, niſi homo, calculoſum fieri poteſt? An quòd iumenta, & quæ vnguibus ſunt numeroſis, veſicæ meatus obtinent ampliores? Quæ autem non protinus, ſed pòſt parere intra ſe animal conſueuerunt, vt piſces nonnulli, ex his nullum veſicam habere nouimus. Sed humor ſubſidens, ille totus in aluum conſtringitur, ſicut etiam in auibus fit: itaque celeriter exit per ſedem. At homo veſicam habet, & ceruicem eius canali anguſto pro magnitudine porrectam. Ergo quòd membrum id adeſt, quantum terreni humoris ſeuocatur, in veſicam contruditur, ex quo vaſa quoque vrinaria, id eſt, matulæ, eo ipſo tinguntur. Loci autem calore efficitur, vt amplius concreſcere atque craſſeſcere poſſit. Retinetur verò augetúrque propter canalis anguſtiam: cùm enim terrena illa ſubſidentia prodire ex facili nequeant, reuerſa cohærent inter ſeſe, calculúmque ita conficiunt. 43 Cur non iumenta, non boues, aut omnino, quæ cornua gerũt, non aues ructare ſoleant? An propter ventris ſiccitatem? Celeriter enim conſumitur, percolatúrque humor: qui dum immoratur, inflatúrque, ructationem mouere poteſt. Iumentis tamen, ob colli etiam prolixitatem, flatus deorſum ſe vertit; quamobrem his crepitus ventris maximè incitatur. Auium cornigerorúmque genera neutrum faciunt. Quinetiam ruminantibus ructare negatum eſt, quoniam plures continent ventres, & quem reticulum appellamus: facultas etenim meandi tam ſuper quàm ſubter, flatibus multifariàm præſtatur. Itaque humor conſumitur ante quàm in flatum vertatur: qui flatus moueat vel ructum,

λδ Διὰ τί ἄνθρωπος γίνεται ἐκ γενετῆς χωλὸς μάλιστα τῶν ἄλλων ζώων; [πότερον ὅτι ἰσχυρὰ τῶν ἄλλων ἐστὶ σκέλη τῶν ζώων;] ὀστώδη γὰρ καὶ νευρώδη, καὶ τετράποδα καὶ ὄρνιθες ἔχουσιν· οἱ δὲ ἄνθρωποι, σαρκώδη· διὰ τὴν ἁπαλότητα οὖν θᾶττον πηροῦνται ἐν τῇ * κινήσει, ἢ διότι μόνον τῶν ζώων πολλοὺς ἔχει χρόνους τῆς γενέσεως. καὶ γὰρ ἑπτάμηνα καὶ ὀκτάμηνα, καὶ δεκάμηνα * γίνεται. τοῖς δ' ἄλλοις εἷς χρόνος τῆς τελειώσεως γένεσιν οὐ διὰ πλείους· τοῖς δ' ἀνθρώποις πολὺς ὁ χρόνος γίνεται τῆς ἐν τῇ μήτρᾳ διατριβῆς· ὥστε κινουμένων διὰ τὸ ἁπαλὰ εἶναι, καὶ θραύεται τὰ ἀκρωτήρια ἐν τῷ πλείονι χρόνῳ πλείω.

* Sylb. κυήσει.
* γρ. γίνονται.

λε Διὰ τί οἱ εὐνοῦχοι ἑλκώδεις τὰς κνήμας ἴσχουσι καὶ σαπράς; πότερον ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες· οἱ δ' εὐνοῦχοι, γυναικικοί; ἢ τοῦτο μὲν συμβέβηκεν· αἴτιον δὲ καὶ ταῖς γυναιξὶν, ὅτι ἡ θερμότης κάτω ὁρμᾷ· δηλοῖ δὲ καὶ τὰ γυναικεῖα. διὸ οὐδὲ οἱ εὐνοῦχοι οὐδὲ γυναῖκες δασεῖς γίνονται, διὰ πολλὴν ὑγρότητα. λϛ Διὰ τί τῶν ζώων οὐδὲν λιθιᾷ, ἀλλ' ἢ ἄνθρωπος; ἢ ὅτι τῶν μὲν ὑποζυγίων καὶ τῶν πολυωνύχων οἱ πόροι τῆς κύστεως εὐρεῖς εἰσιν; ὅσα δὲ μὴ εὐθὺς τίκτει, ὕστερον δὲ ζωοτοκεῖ ἐν αὐτοῖς, οἷον ἔνιοι τῶν ἰχθύων· τούτων δὲ οὐδὲν κύστιν ἔχει, ἀλλ' εἰς τὴν κοιλίαν αὐτοῖς ἡ τοιαύτη συνθλίβεται ὑπόστασις, διὸ καὶ τοῖς ὄρνισιν· ὥστε ταχὺ καὶ διεξέρχεσθαι κατὰ τὴν ἕδραν, ὁ δ' ἄνθρωπος, κύστιν τε ἔχει, καὶ ταύτην τὸν καυλὸν στενὸν, ὡς κατὰ μέγεθος. διὰ μὲν οὖν τὸ ἔχειν τοῦτο τὸ μόριον, συνθλίβεται τὸ γεῶδες εἰς τὴν κύστιν (διὸ καὶ χρώζονται αἱ ἀμίδες ὑπ' αὐτοῦ) διά τε τὴν θερμότητα τοῦ τόπου, συμπέττεται καὶ παχύνεσθαι μᾶλλον. ἐμμένει δὲ καὶ αὐξάνεται, διὰ τὴν στενότητα τοῦ οὐρητῆρος. οὐ γὰρ δυνάμενα τὰ γεώδη ὑποστήματα ῥᾳδίως ὑπεξιέναι, πρὸς ἄλληλα ὑποστρεφόμενα, γίνεται λίθος. λζ Διὰ τί οὐκ ἐρυγγάνει τὰ ὑποζύγια, οὐδὲ οἱ βόες καὶ τὰ κερατοφόρα, οὐδὲ οἱ ὄρνιθες; ἢ διὰ ξηρότητα τῆς κοιλίας; ταχὺ γὰρ ἀναλίσκεται τὸ ὑγρὸν καὶ διηθεῖται. ἐμμένοντος δὲ καὶ πνευματουμένου, γίνεται ὁ * ἐρευγμός. τοῖς δὲ λοφούροις, διὰ μῆκος τοῦ αὐχένος, εἰς τὸ κάτω ὁρμᾷ τὸ πνεῦμα· διὸ καὶ ἀποψοφοῦσι μάλιστα. οἱ ὄρνιθες δὲ, καὶ τὰ κερατοφόρα, οὐ ποιεῖ οὐδέτερον. οὐδὲ ἐρυγγάνειν δὲ ὅτι * μηρυκάζει, διὰ τὸ πολλὰς ἔχειν κοιλίας, καὶ τὸν καλούμενον κεκρύφαλον. διὰ πολλῶν οὖν γίνεται καὶ ἄνω καὶ κάτω τῷ πνεύματι ἡ πορεία, καὶ φθάνει ἀναλισκόμενον τὸ ὑγρὸν, πρὶν * ἐκπνευματωθῆναι, καὶ ποιῆσαι ἢ ἐρυγεῖν.

* κ. ἐρυγμός.
* γρ. μηρυκάζειν.
* κ. ἐμπνευ.

ἢ ψοφῆσαι. λη' Διὰ τί ὅσα μὲν ἥμερα τῶν ζῴων, ἔστι πάντως καὶ ἄγρια· ὅσα δὲ ἄγρια, οὐ πάντως ἥμερα; καὶ γὰρ ἄνθρωποί που φαίνονται ἄγριοι ὄντες, καὶ κύνες ἐν Ἰνδοῖς, καὶ ἵπποι ἄλλοθι· ἀλλ' οὐ λέοντες ἥμεροι, οὐδὲ πάρδαλεις, οὐδ' ἔχις, οὐδ' ἄλλα πολλά; ἢ ὅτι ῥᾷον τὸ φαῦλον καὶ γίνεσθαι ἐξ ἀρχῆς, καὶ μεταβάλλειν εἰς αὐτό; ἡ γὰρ φύσις, οὐχ ἡ πρώτη, ἀλλ' ἡ ἐν τέλει ἐργώδης τυχεῖν εὐθύς. διὸ πάντα καὶ τὰ ἥμερα, ἄγρια γίνονται τὸ πρῶτον μᾶλλον, ἢ ἥμερα· οἷον παιδίον ἢ ἀνήρ, παμφάγον, καὶ τῷ θυμῷ ζῆν· ἀλλὰ ἀσθενέστερα. ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ * τῆς τέχνης τῶν ἔργων, οὕτως ἔχει, καὶ ἐπὶ τῶν τῆς φύσεως ἔργων. καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων, πάντ' ἐστὶ φαύλως εἰργασμένα, καὶ πλείω τὰ φαῦλα, κλίνη, καὶ ἱμάτιον, καὶ ἄλλο ὁτιοῦν. καὶ ὃ μὲν ἐστὶ καλόν, λαβεῖν ἐστιν ἅπαν καὶ φαῦλον· ὃ δὲ φαῦλον, οὐ πᾶν καὶ καλόν· οἷον εἴ τις ἐπὶ τῶν ἀρχαίων γραφέων καὶ ἀνδριαντοποιῶν σκοπεῖ τὰ ἔργα. οὐ γὰρ ἦν πώποτε οὐδαμῇ γραφὴ σπουδαία, οὐδὲ ἀνδριάς· φαῦλα δὲ ἦν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ φύσις, φαῦλα μὲν πάντα ποιεῖ, καὶ πλείους καὶ πλείω· σπουδαῖα δὲ ἐλάττω, καὶ οὐ πάντα δύναται. τὸ δὲ ἥμερον, βέλτιον· τὸ δὲ ἄγριον, φαῦλον. φύσει δὲ οὐ τῇ ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ἐφ' ἣν εἶναι ῥᾷον, ποιεῖ σπουδαῖα καὶ ἥμερα. τὰ δὲ ἐναντία, ἢ οὐδέποτε, ἢ μόλις, καὶ ἔν τισι τόποις, καὶ ἐν χρόνοις ἢ * ὡρίου, ἢ ποτὲ ἔν τινι κράσει τῇ ὅλου, γίνεται ἥμερα τὰ ζῷα πάντα· τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν φυτῶν πάντων ἐστί· ὅσα μὲν [γὰρ] ἥμερα, καὶ ἄγρια· οὐ πάντα δὲ δύναται ἡμεροῦσθαι, ἀλλ' ὅμως εἰσὶν ἐν ἰδίᾳ χώρᾳ κατὰ πολλὰ ἰδίως * ἔχουσι· ὥστε ἠμελημένα καὶ ἄγρια, κρείττω καὶ ἡμερώτερα φύεσθαι, τῶν ἐν ἄλλῃ γεωργουμένων. λθ' Διὰ τί τοῖς μὲν ἀνθρώποις οἱ ὀμφαλοὶ μεγάλοι γίνονται, τοῖς δὲ ἄλλοις ζῴοις οὐ φανεροί; ἢ διότι τοῖς μὲν διὰ τὸ πολυχρόνιον εἴσω μένειν ἀναφαίνονται, καὶ εὐθὺ τείνονται· ὅλον δ' ἐπαμοιδοῦσι τὰ ἕλκη· διὸ ἔνιοι τῶν ὀμφαλῶν καὶ αἰσχροί εἰσιν. ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἀτελὴς ἐξέρχεται· ὥστε ἔφυγροι καὶ ἔναιμοι οἱ ὀμφαλοὶ ἀκολουθοῦσιν. ὅτι δὲ τὰ μὲν, τετελειωμένα, τὰ δὲ, ἀτελῆ ἐξέρχεται, σημεῖον, ὅτι τὰ μὲν εὐθὺς δύναται ζῆν, τὰ δὲ παιδία ἐπιμελείας δεῖται. μ' Διὰ τί τὰ μὲν τῶν ζῴων, ἅπαξ ὀχεύεται, τὰ δὲ, πολλάκις· καὶ τὰ μὲν, ὥρᾳ ἔτους, τὰ δ', * ὅτε ἔτυχεν· ἄνθρωπος μὲν, ἀεί, τὰ δὲ ἄγρια, οὐ πολλάκις· καὶ ὗς μὲν ἄγριος, ἅπαξ· ἥμερος δὲ, πολλάκις; ἢ διὰ τὴν τροφήν, καὶ ἀλέαν, καὶ πόνον. ἐν πλησμονῇ γὰρ Κύπρις. ἔπειτα τὰ αὐτὰ ἄλλοθι μὲν ἅπαξ τίκτει, ἄλλοθι δὲ πλεονάκις· οἷον τὰ πρόβατα ἐν Μαγνησίᾳ καὶ Λιβύῃ τίκτει δίς. τὸ δ' αἴτιον, ἡ πολυχρονία τῆς τόκου· οὐ γὰρ ἐπιθυμεῖ ὅταν πληρωθῇ, ὥσπερ οὐδὲ τροφῆς, τὰ πλήρη. τὰ δὲ * δοκοιῶντα, ἧττον ὀχείας ἐπιθυμεῖ, διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι τὰς καθάρσεις. μα' Διὰ τί τῶν ἀνθρώπων οἱ ἀραιοὺς ἔχοντες τοὺς ὀδόντας, βραχύβιοι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ;

* χ. τῆς πέτ. ἢ.

* Sylb. ἀρίως,

* χ. ἔχουσι. S. ἔχοντα.

* γρ. ὡς ἔτυχεν.

* Gaz. κυΐσκοντα, Sylb.

vel crepitum. 44 Cur in animantium genere quæcunque domeſtica, eadem etiam fera reperimus: quæcunque autem fera, non vtique eadem domeſtica natura creauit? Etenim homines feri nonnuſquam cernuntur, & canes apud Indos, & equi alibi: ſed non leones, non pantheras, non viperas, non alia complura domeſtica eſſe nouimus. An quòd res praua, & facilis ortu eſt, & mutari quoque expeditè in eam rem poteſt? Naturam enim non quæ prima, ſed quæ vltima eſt, aſſequi ſtatim perdifficile eſt. Quapropter omnia etiam domeſtica, principiò fera potiùs quàm domeſtica eſſe ſolent, vt puer feracior profectò quàm vir, quippe qui omnium edax, & iræ deditus ſit, quanquam infirmus. Ergo quomodo in operibus artis, ſic etiam in naturæ, licet perſpicere. Nam in his quoque prauè omnia facta ſunt, & plura ſunt praua quàm proba, vt lectus, veſtis, quoduis aliud: quódque probum eſt, id omne prauum etiam comperiri poteſt. Quod autem prauum, id non omne probum quoque reperies: vt ſi quis vetuſtiſſimorum pictorum fictorumque opera cogitet: nondum enim peritè pingebatur, aut ex ære ducebatur, ſed pingui Minerua omnia effigiabantur. Natura etiam prauè omnia facit, & plura praua quàm proba: proba verò pauciora præſtare, non omnia, poteſt. Atqui domeſticum omne melius eſt. Ferum autem, atque ſylueſtre, prauum natura, ſcilicet non quæ initia ortúſque continet, ſed cui opinor, factu difficile ſit probum illud, vrbanum, atque domeſticum. Contrarium verò, aut nunquam aut raro efficitur. Attamen vel temporum locorúmque conditione, temperamentóque vniuerſi quodam fieri poteſt, vt vrbana & mitia reddantur omnium animalium genera. Hoc idem in omni etiam ſtirpium genere intelligere licet. Quæcunque enim vrbana ſunt, eadem etiam comperiri ſylueſtria poſſunt. At quæ ſylueſtria extitére, eadem omnia manſueſcere non poſſunt. Non tamen deſunt quæ ſuis locis quibuſdam peculiariter ita ſe habeant, vt neglecta feráque prouenire præſtantiora poſſint, & mitiora, quàm quæ alibi ſummo cum ſtudio colantur. 45 Cur hominum vmbilici ampliores, cæterorum autem animantium exigui incertique ſunt? An cæteris, quoniam temporis multum geſtentur, vmbilicus areſcit, inque directum porrigitur, denique vlceribus intumeſcit: quamobrem nonnulli vmbilici deformes ſunt? At verò homo imperfectus prodit: itaque humidus atque ſanguinolentus ſequitur eius vmbilicus. Indicium verò, cætera perfecta, hominem imperfectum prodire, quòd illa ſtatim inde ab ortu naturæ viuere ſua opera queunt: pueri curam deſiderant, nec ſeruari, niſi alieno beneficio poſſunt. 46 Cur animantium alia ſemel coeunt, alia ſæpe, & alia anni tempore certo, alia nullo ſtatuto tempore, ſed prout inciderit? homini ſemper concubitus opportunus eſt, feris non ſæpe: & quidem ſues agreſtes ſemel concumbunt, domeſtici ſæpe? An propter pabulum, calorem, atque laborem? quippe cùm Venus comes ſatietatis ſit. Nam eadem alibi ſemel, alibi ſæpius pariunt, vt oues in Magneſia & Africa pariunt bis. Cauſam verò tempus pariendi prolixius obtinet. Vbi enim ſe impleuerunt, non ampliùs concupiſcunt: quomodo nec cibum affectant, quæ ſatiata ſunt. Quæ autem grauida iam eſſe inceperint, minùs auida Veneris euadunt, quoniam menſtruæ purgationes nullæ præterea veniant. 47 Cur homines, qui raris dentibus ſunt, magna ex parte breuioris ſunt vitæ?

An indicium hoc eſt, denſum os eſſe capiti? ergo cerebrum inualidum eſt, quibus minùs ſit reſpirationibus opportunum: itaque celeriter putret, vt quod ſua natura humidum ſit. Nam & cætera, cùm non mouentur, neque exhalant, facilè corrumpuntur. Quo etiam fit vt homo capite piloſo maximè ſit, & mas, quàm fœmina, diutiùs viuit, futurarum ſui capitis beneficio. An in cæteris quoque idem ſit cogitandum? 48 Cur qui manus cæſuram per totam obtinent palmam, viuere diutiùs poſſint? An quoniam minùs viuere poſſunt, quę carent articulis, incompactaque ſunt, quale genus omne aquatile eſt? Quòd ſi quæ articulata non ſunt, vitam breuiorem agere ſolent, conſtat contrà ſeſe habere quæ articulata. Cuius profectò generis illa etiam ſunt, quæ cùm ſua natura omni articulo careant, exiſtunt tamen articulata, nonnunquam quoad maximè licet, conſiſtunt. Manus autem pars interior, penitus articulo vacat. 49 Cur animantium homini vel vni, vel maximè oculi deprauantur? An quòd homo vel ſolus, vel maximè morbo comitiali capi in puerili ætate ſolet, cùm certè deprauari omnibus accidit? 50 Cur animantium homo maximè fumo affici poteſt? An quòd homo lacrymam maximè emittit: fumatio autem non niſi cum lacryma eſt? 51 Cur equus equo, homo homini, atque omnino cognata cognatis, ſibique ſimilibus gaudent, atque cupiunt? non enim quia pulchrum videtur: cupiditas autem formam ſequitur elegantiorem: nam ſi id eſſet, rem pulchram ſuauiorem eſſe oporteret. Nunc autem contrà potiùs euenit, vt quia iucundum ſuauéque eſt, ideo pulchrum eſſe videatur. Nec etiam omnibus res eadem voluptati eſt, nec pulchrum idem lætitiæ: alijs enim eſſe, aut bibere, alijs concumbere lætabilius eſt. Sed cauſa cur vnumquodque iunctum ſuo cognato maximè ſuauiſſiméque concumbat, in aliam cadit quæſtionem. Pulcherrimum verò id etiam eſſe, nondum aſſeri verè poteſt: ſed nobis quod ad concumbendum ſuauius eſt, pulchrum certè videtur: quoniam rei, quam cupimus, aſpectu quoque nimirum delectemur. Et quidem in cæteris etiam cupiendi generibus, res pariter ſeſe habet. Cùm enim ſiti detinemur, humorem ſuauiùs cernimus. Quod itaque ad vſum aliquem pulchrum eſt, & quod idem maximè cupere ſolemus, ſuauiſſimum id eſſe ipſum videtur. Quòd autem per ſe tale eſt, non præterea ſic eſſe videbitur. Argumentum, quòd adoleſcentuli plerique formoſi, aptique nobis eſſe videbuntur, cùm ad concumbendi vſum reſpeximus. Nunquid igitur ita, vt etiam plus geſtiamus, quàm ſi deformes quoſdam intueamur? Non hercle, niſi eorum auidi ſumus: quo modo potio quoque videtur pulchrior. Nam ſi ſiti detinemur, humorem multò ſuauiùs aſpiciemus.

52 Cur hominis prior pars piloſior, quàm poſterior eſt: quadrupedum contrà poſterior, quàm prior, ſetoſior? An quòd omne animal bipes partem priorem habet piloſiorem: nam aues quoque eodem modo, quo homines, ſe habent. An partes infirmiores natura ſemper integere potiùs conſueuit: infirmum autem vnumquodque loco ſui corporis aliquo eſt? Quadrupedum verò omnium partes poſteriores, infirmiores loci cauſa ſunt, quàm priores: affici nanque à frigore æſtúque ampliùs poſſunt. Hominum priores infirmiores ſunt, incommodiſque illis eiſdem opportuniores.

A ἢ ὅτι σημεῖον τοῦ τὸ ὀστοῦν πυκνὸν εἶναι; ὁ δὲ ἐγκέφαλος ἀσθενὴς εὔπνοος· ὥστε ὑγρὸς ὢν τὴν φύσιν, ταχὺ σήπεται. καὶ γὰρ τὰ ἄλλα μὴ κινούμενα καὶ ἀπατμίζοντα. διὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος τὴν κεφαλὴν δασύτατον, καὶ τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος μακροβιώτερον, διὰ ταῖς * ῥαφαῖς. δεῖ δὲ ἰδεῖν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. [* γρ. θερμ.] μβ Διὰ τί δὲ ὅσοι τὴν διὰ τῆς χειρὸς τομὴν ἔχουσι δι' ὅλης, μακροβιώτεροι; ἢ διότι τὰ ἀνάρθρα, βραχυβιώτατα, ὡς τὰ ἔνυγρα. εἰ δὲ τὰ ἀνάρθρα βραχύβια, δῆλον ὅτι τὰ ἠρθρωμένα τοὐναντίον. τοιαῦτα δὲ ὧν καὶ τῇ φύσει ἀνάρθρα, μάλιστα ἤρθρωται· τῆς δὲ χειρὸς τὸ εἴσω, ἀναρθρότατον.

B μγ Διὰ τί τῶν ζώων ἄνθρωπος, ἢ μόνον, ἢ μάλιστα διαστρέφεται; ἢ ὅτι ἢ μόνον, ἢ μάλιστα ληπτικὸν ἐν τῇ νηπιότητι γίνεται, ὅτε καὶ διαστρέφεσθαι συμβαίνει πᾶσι;

μδ Διὰ τί τῶν ζώων ἄνθρωπος μάλιστα καπνίζεται, ἢ ὅτι μάλιστα δακρύει; ἡ δὲ κάπνισις, μετὰ δακρύων.

με Διὰ τί ἵππος ἵππῳ χαίρει καὶ ἐπιθυμεῖ, ἄνθρωπος δὲ ἀνθρώπῳ, καὶ ὅλως δὲ τὰ συγγενῆ τοῖς συγγενέσι καὶ ὁμοίοις, οὐ [γὰρ] δὴ ὁμοίως, ὅτι τὸ ζῷον καλόν· ἡ δὲ ἐπιθυμία, τοῦ καλοῦ ἐστιν· ἀλλ' οὖν τὸ καλὸν ἥδιον εἶναι. * νῦν δὲ μᾶλλον λύπαις κάλλος, ἡδύ, τὸ καλὸν καὶ τὸ ἡδύ. ἔστι πᾶσα ἡ ἡδονή, ἢ τὸ καλόν, ἡδύ· δεῖ φαίνεσθαι ἡ ποιὸν ἐστὶν ἥδιον ἑτέρῳ, [Gaza aliter.] C καὶ ἀφροδισιάσαι ἄλλῳ. διότι μὲν οὖν ἕκαστοι τῷ συγγενεῖ μιγνύμενοι μάλιστα καὶ ἥδιστα ἀφροδισιάζει, ἄλλο πρόβλημα. ὅτι δὲ καὶ κάλλιστον, * οὐκέτι ἀληθές. * διὰ ἡμεῖς τὸ εἰς τὴν συνουσίαν ἡδύ, ὅτι ὁ μὲν καλόν, ἐπιθυμοῦντες χαίρομεν ὁρῶντες. καίτοι καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιθυμιῶν ἔχει ὁμοίως. διψῶντες γάρ, ἥδιον ὁρῶσι τὸ πόμα. ὃ μὲν οὖν πρὸς χρείαν τινὰ καλόν, οὗ καὶ μάλιστα ἐπιθυμοῦμεν, τοῦτο δοκεῖ ἥδιστον εἶναι. ὃ δὲ καθ' αὑτό, οὐκέτι οὕτως. σημεῖον δὲ τούτου· δοκοῦσι γὰρ ἡμῖν καὶ ἄνδρες καλοὶ εἶναι, πρὸς τὴν συνουσίαν βλέψασιν. ἆρ' οὖν οὕτως, ὥστε καὶ ἡδίους ὁρᾶσι μᾶλλον τῶν εἰς συνουσίαν; οὐδέν γε * καλεῖ, εἰ μὴ ἐπιθυμοῦντες D τύχοιμεν. οὕτω δὴ πολλῷ κάλλιον· εἰ γὰρ διψῶντες τὸ χρῶμεν, ἥδιον ὀψόμεθα. [* γρ. καὶ ἔστιν ἀλ. Gaza aliter legit.] [* γρ. τι λύει,]

μϛ Διὰ τί ποτε τοῦ μὲν ἀνθρώπου τὰ ἔμπροσθεν δασύτερα τῶν ὄπισθέν ἐστι, τῶν δὲ τετραπόδων τὰ ὄπισθεν; ἢ ὅτι πάντα τὰ δίποδα, τὰ ἔμπροσθεν ἔχει δασύτερα; οἱ γὰρ ὄρνιθες τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς ἀνθρώποις ἔχουσιν. ἢ τὰ ἀσθενέστερα μᾶλλον ἀεὶ σκεπάζειν ἡ φύσις εἴωθεν; ἀσθενὲς δὲ ἕκαστόν ἐστι πη τρόπον· τῶν δὲ τετραπόδων ἁπάντων, τὰ ὄπισθεν ἀσθενέστερά ἐστι τῶν ἔμπροσθεν, διὰ τὸν τόπον. ὑπὸ γὰρ τῶν ψυχῶν καὶ καυμάτων, μᾶλλον δυνατά ἐστι πάσχειν· τῶν δὲ ἀνθρώπων τὰ ἔμπροσθεν ἀσθενέστερά ἐστι, καὶ τὸ αὐτὸ πέπονθεν.

E μζ Διὰ τί ὁ ἄνθρωπος τῶν ζώων μᾶλλον πταρνύται; ἢ ὅτι καὶ κορυζᾷ μάλιστα; τούτου δὲ αἴτιόν ἐστιν, ὅτι τοῦ θερμοῦ ὄντος περὶ τὴν καρδίαν, καὶ πεφυκότος ἄνω φέρεσθαι,

53 Cur animantium homo maximè ſoleat ſternutare? An quòd etiam grauedine maximè homo teneatur? Cuius rei cauſa eſt, quòd calor qui circa cor eſt, ſurſumque ſua natura effertur,

τοῖς μὲν ἄλλοις ζῴοις, ἡ κατὰ φύσιν αὐτοῦ φορά ἐστιν ἐπὶ A τοὺς ὤμους· ἐντεῦθεν δὲ ἐξ ἀνακλάσεως σχιζόμενον, τὸ μὲν, ἐπὶ τὸν τράχηλον καὶ τὴν κεφαλὴν φέρεται αὐτοῦ· τὸ δὲ, εἰς τὴν ῥάχιν καὶ τὴν ὀσφὺν, διὰ τὸ ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐθείας εἶναι πάντα ταῦτα, καὶ παρὰ τὴν βάσιν. φερόμενον δὲ ὁμοίως τὸ σῶμα, καὶ τὰ ὑγρὰ μερίζει εἰς αὐτὰ ὁμαλῶς. ἕπεται γὰρ τὰ ὑγρὰ τῷ θερμῷ· διὸ οὐδὲ πάνυ κορυζᾷ τὰ τετράποδα ζῷα, οὐδὲ πταρνύται· ὁ γὰρ πταρμὸς, ἢ πνεύματος ἀθρόου φορά ἐστιν, ὑγρῶν ἐξατμιζόντων τι μᾶλλον τοῦ σώματος· ἢ ὑγρῶν ἀπέπτων. διὸ πρὸ τῶν καταρρόων γίνεται, ἃ [οὐ] συμβαίνει τοῖς ἄλλοις ζῴοις, διὰ τὸ τὴν τοῦ θερμοῦ φορὰν B ὁμαλίζειν [ἐν] αὐτοῖς εἰς τὸ πρόσθεν καὶ ὄπισθεν· τοῦ δὲ ἀνθρώπου πρὸς ὀρθὴν πεφυκότος τῇ βάσει, καθάπερ τὰ φυτὰ, συμβαίνει τὴν τοῦ θερμοῦ φορὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν γίνεσθαι πλείστην καὶ σφοδροτάτην· φερόμενόν τε ἐνταῦθα, ἀραιοῖ καὶ θερμαίνει τοὺς περὶ αὐτὴν πόρους. ὄντες δὲ τοιοῦτοι, δεκτικοὶ γίνονται τῶν ὑγρῶν μᾶλλον, ἢ οἱ κάτω τῆς καρδίας πόροι. ὅταν μὲν οὖν συμβῇ *ἐξυγρανθῆναι μᾶλλον τοῦ δέοντος καὶ καταψυχθῆναι, ἔξωθεν συμβαίνει τὸ θερμὸν, τροφήν τε ἔχον καὶ συστελλόμενον ἐντὸς, αὔξεσθαι· αὐξανόμενον δὲ, φέρεσθαι ἐπὶ C τὴν κεφαλὴν, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ πόρους· εἰς οὓς ἀκολουθοῦντα τὰ ὑγρὰ, ὄντα λεπτὰ καὶ ἄπεπτα, πληροῖ αὐτοὺς, καὶ τοὺς καταρρόους ποιεῖ, καὶ πταρμοὺς ὁμοίως. ἐν γὰρ ταῖς ἀρχαῖς τῶν καταρρόων, τὸ θερμὸν προαναφερόμενον τοῦ ὑγροῦ, καὶ πνευματοῦν τοὺς πόρους, τῇ τ' ἐκβολῇ τοῦ πνεύματος τοὺς πταρμοὺς ποιεῖ, καὶ τῇ περὶ τῶν ὑγρῶν ἀναγωγῇ, ἅ ἐστι λεπτὰ καὶ θερμά. διὸ καὶ συμβαίνει μετὰ τῶν τῆς κορύζης πταρμῶν, ὑδατώδη *ἀπομάττεσθαι. πάντων δὲ τούτων ἠρεμησάντων, τὰ συνεχῆ καὶ πάχος ἔχοντα ὑγρὰ, *ὑφίσταται αὖθις, καὶ ἐμφράττει τοὺς περὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ῥῖνα πόρους. ὀγκηρέστερα γὰρ γινόμενα, καὶ διατείνοντα, ποιεῖ τοὺς D περὶ τὴν κεφαλὴν *πόνους. σημεῖον δὲ, τὸ μήτ' ἐκτὸς, ἢ δι' αὐτῆς πνεῦμα ἀφίεσθαι. διὸ οὔτε πταρνύνται, οὔτε ὀσφραίνονται οἱ κορυζῶντες. οἱ δὲ ἄνευ κορύζης γινόμενοι, διὰ μὲν τὰς αὐτὰς αἰτίας γίνονται· μικρὰς δὲ καὶ ἐλαφρὰς ἀρχὰς λαβόντες. ὥστε συναχθέντα τὰ ὑγρὰ τῷ θερμῷ, ἐκπνευματούμενα κατ' αὐτοῦ δι' ὀλιγότητα, εἰσπίπτει κατὰ τὰς ῥῖνας. ποιεῖ δὲ τὸν ψόφον τοῦ πνεύματος, οὐχ ἧττον ἡ βία τῆς φορᾶς, ἢ τὸ πλῆθος αὐτοῦ. ἐνεχθέντος γὰρ τοῦ θερμοῦ πρὸς ὀρθὴν, πρὸς τὸν ἐγκέφαλον, καὶ προσπεσόντος αὐτῷ, ἀνακλᾶ- E ται ἐπὶ τὰς ῥῖνας, διὰ τὸ τοὺς ταύτῃ πόρους ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου διατείνειν. παρὰ φύσιν οὖν τῆς ἐκ τῆς ἀνακλάσεως φορᾶς γινομένης ἐπὶ τὰς ῥῖνας τῷ πνεύματι, σφοδρὰν συμβαίνει γίνεσθαι· *διὸ ποιεῖ τοὺς ψόφους. τῶν δὲ ἄλλων ζῴων συμβαίνει μάλιστα κορυζᾶν τοὺς ὄρνιθας, διὰ τὸ μάλιστα ὁμοιόσχημον εἶναι ἀνθρώπῳ· ἧττον δὲ ἢ ἄνθρωπος πάσχει αὐτὸ, ὅτι τὰ πολλὰ κάτω ἔχει τὴν κεφαλὴν διὰ τὸ τὴν νομὴν ἀπὸ τῆς γῆς εἶναι.

* γρ. ἐξυγρασθ.
* γρ. ἀπομύττεσθαι.
* γρ. ἐφίσ.
* γρ. πόρους.
* γρ. λίαν

A cæteris animantibus in armos ſe effert, vnde per refractionem diſſectus, partim ceruicem, capútque petit, partim in ſpinam lumbóſque deſertur: hæc enim linea recta, iuxtáque baſim ſita omnia ſunt. Quòd cùm æquè corpus pene totum recaleſcat, humores quoque in ſeſe pariter digerit, planéque partitur: humores enim calorem ſequuntur. Ex quo fit vt neque à grauedine admodum infeſtari, neque ſternutare quadrupedes ſoleant. Sternutamentum. n. vel ſpiritus vniuerſi delatio eſt, humore ſcilicet plus aliquid exhalante, vel crudi humoris conatus excurſúſq. Quocirca deſtillationes ſolet præcedere, quæ quidem animantibus cæteris minimè incidunt, eo quòd caloris illa delatio, antè B retróque portionibus æquis ſe digerit. Homini verò, quòd erecta baſi ſe in ſublime, modo ſtirpium attollit, euenit vt caloris elatio plurima & vehementiſſima caput adeat: elatúſque eò calor, meatus concalfacit rarefacitque capitis, qui tales demum effecti, nimirum capaciores humorum quam meatus cordis inferiores, redduntur. Quoties itaque accidit, vt caput humeſcat, refrigeretúrque extrinſecus ampliùs quàm ſatis ſit, efficitur vt calor, qui & alimentum habet, & ſe in partem interiorem contrahit, nimirum creſcat, creſcens ſeſe in caput meatúſque capitis efferat, quò humores prætenues crudique ſectantes, implent meatus, deſtilla- C tionéſque faciunt, & ſternutamenta ratione ſimili mouent. Nam inter initia deſtillandi, calor humorem ſurſum præcedens, inflánſque meatus, ſternutamenta expulſu ſpiritus, ductúque humoris tenuis, acriſque incitat. Vnde fit vt poſt grauedinis ſternutamentum, pituitam aquæ ſimilem abſtergamus. Hæc cùm omnia ſeſe mouerint, humores coacti craſsíque ſubſidunt, & foramina capitis naſique interſepiunt. Facta enim tumidiora diſtentioráque caput dolore infeſtant. Argumentum, quòd nullus per eas ſpiritus foras mittitur. Ex quo ſequitur vt neque ſternuere neque olfacere poſſint, qui grauedine detinentur. Sternutamenta autem, quæ ſine grauedine mouentur, has quidem D eaſdem ob cauſas veniunt, ſed exiguis leuibúſque initiis. Itaque vbi vi caloris collecti humores ſunt, facilè ab eodem calore pro ſua exiguitate ſpiraſcentes, in nares interrumpunt. Strepitum verò ſpiritus, non minùs violentia ſeſe efferendi, quàm ſui copia, mouet. Cùm enim calor directo tramite ſe ad cerebrum vſque extulerit, eique ipſi impegerit, ad nares reflectitur, eò, quoniam meatus illac foras de cerebro pertendant. Quòd cùm illa foras reflectendi delatio ſpiritus, nares verſus contra naturam agatur, vehemens vt fiat nimirum euenit: itaque ſtrepitum mouet. Cæterorum autem animantium aues maximè grauedinem ſen- E tiunt, quòd formam corporis maximè ſimilem hominibus gerunt, verùm minùs quàm homines afficiuntur; quoniam caput magna ex parte deorſum tenent, vt quæ victum abs terra petere ſoleant.

54 Cur maris animalia maiora vegetioráque ſunt, quàm terræ? An quòd vis Solis conſumendo quæ terram ambiunt, copiam detrahit nutrimenti? quamobrẽ quę abdita vitam agunt, vegetiora ſunt.

μη Διὰ τί τὰ θαλάττια ζῷα τῶν ἐν τῇ γῇ μείζω καὶ εὐτραφέστερά ἐστιν; ἢ ὅτι ὁ ἥλιος καταδαπανῶν τὰ περιέχοντα τὴν γῆν, ἀφαιρεῖται τὴν τροφήν; διὸ καὶ τὰ κατακεκλεισμένα εὐτραφέστερά ἐστι.

His igitur omnibus incommodis cùm genus marinum ſit immune, meritò tum adoleſcere poteſt corpore ampliori & vegetiori. 55 Cur cætera animalia cibum ſæpius ſiccum quàm humidum capiant, homo humidum ſæpius quàm ſiccum? an, quòd homo natura calidiſſima eſt, plus refrigerationis deſiderat? 56 Cur ſpadones calui effici nequeant? an eo quòd multum cerebri obtinent: quod ſanè his contingit, quia rem Veneream non agunt: ſemen enim labi per ſpinam è cerebro videtur. Qua de cauſa boues quoque caſtrati cornua gerere maiora putantur: necnon & mulieres, & pueri cur calui non ſint, eadem ratio eſſe creditur. 57 Cur animantium alia, vbi primùm in lucem edita ſunt, nutriri per ſe ipſa poſſint, alia nequeant? an ea poſſunt quæ in genere, quod memoriæ capax eſt, breuiùs viuunt: quocirca ocyus quoq; morte eadem omnia occũbunt? 58 Cur homo plus excremẽti humidi egerit quàm ſicci: equi & aſini, plus ſicci quàm humidi? an quòd hęc animantiũ genera ſicco pabulo largiori vtũtur: homo humidis magis quàm aridis, veſci ſolet? Ex cibo autẽ omne proficiſcitur excrementum, & ex copioſiori copioſius: Igitur alia humido potiùs, alia ſicco largiori vtũtur pabulo: quoniã alia ſicca natura ſunt, alia humida. Itaq; humidũ potiùs capiunt, quæ ſicca cõſtant (natura huius namq; ſunt indigẽtia.) cõtra, ſiccũ affectãt, quæ humida ſunt natura, vtpote quæ qualitatis eius inopia magis tueantur.

59 Cur aues & homines, & genus quodque animantium forte, corpore ſunt duriori? an quòd animoſitas cum calore eſt: metus enim refrigeratio eſt? Quorum igitur ſanguis ampliùs feruet, hæc & robuſtiora & animoſiora ſunt: ſanguis autem alimento corporibus eſt. Et quæcunque verò ex ſtirpibus terræ aqua tepida irrigaueris, omnia duriora euadent. 60 Cur monſtra paruæ quadrupedes pariunt, homo autem grandeſque animantes omnes minùs, vt equi & aſini? an quòd paruæ, vt canes, ſues, capræ, oues, longè ſunt fœcundiores, quàm grandes? illarum enim aliæ omnino ſingulos pariunt, aliæ magna ex parte. Monſtra autem tum confici ſolent, cùm plura ſemina inter ſeſe cohæreſcunt, confunduntúrque, vel cùm prodeunt ex mare, vel cùm ſe in fœmina permiſcent, vnde aues monſtra edere poſſunt. Oua enim vitello pariunt geminato. Monſtrum autem ex geminatis illis conſiſtit, quorum vitelli nulla interiecta membrana diſtinguuntur.

61 Cur hominum caput piloſius, quàm reliquum corpus, nec ex proportione piloſum eſt: cæterorũm autem contrà? an cætera vel in dentes exuperant præ nimia alimenti copia, vel in cornua, vel etiam in ſetam? Quæ igitur in cornua, capite minùs ſetoſo hæc ſunt: abſumptum enim illam in rem eſt. Quæ autem in denteſ, plus quidem pili quàm cornigera, obtinent: capronatum enim nonnihil ſortiuntur, ſed minùs quàm aues. His enim illud etiam, quod homini, genus integendi natura tribuit: ſed quod illis præ copia nutrimenti multis luxuriat locis, id in capite homini abundat. Nec enim nullum habet, nec adeò multum vt pilorum vndique excreſcat congeries.

62 Cur vnus omnium animantium homo caneſcit? an quòd pars animantium maxima pilum quotannis deciduum gerit, vt equus, vt bos: nonnulla deciduum non gerunt, tempus autem viuunt breue, vt oues, & quædã alia, quorum pilus,

A πάντων οὖν τούτων ἀπήλλακται τὰ θαλάττια ζῷα.

μθ Διὰ τί ποτε τὰ μὲν ἄλλα ζῷα, πλεονάκις τὴν ξηρὰν τροφὴν ἢ τὴν ὑγρὰν προσφέρεται· ὁ δὲ ἄνθρωπος, τὴν ὑγρὰν ἢ τὴν ξηράν; ἢ ὅτι φύσει ὁ ἄνθρωπος θερμότατον; πλείστης οὖν καταψύξεως δεῖται.

ν Διὰ τί οἱ εὐνοῦχοι οὐ γίνονται φαλακροί; ἢ ὅτι πολὺν ἔχουσι τὸν ἐγκέφαλον; τοῦτο δὲ συμβέβηκεν αὐτοῖς, διὰ τὸ μὴ συγγίνεσθαι ταῖς γυναιξίν. ἡ γὰρ γονὴ δοκεῖ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου χωροῦσα [διὰ τῆς ῥάχεως.] διὰ τοῦτο* οὐ δοκοῦσι καὶ οἱ βόες οἱ ἐκτομίαι μεγάλα τὰ κέρατα ἔχειν, ὅταν ἐκτμηθῶσι. δοκεῖ δὲ ἡ αὐτὴ αἰτία εἶναι* ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες καὶ οἱ παῖδες οὐκ εἰσὶ φαλακροί. *κ. οὐ δοκ. inepte. *γρ. ἐστὶν αἰτ.

B να Διὰ τί τὰ μέν, εὐθὺς δύναται δι' αὑτῶν τρέφεσθαι μετὰ τὴν γένεσιν· τὰ δέ, οὔ; ἢ ὅσα ὀλιγοχρονιώτερα τῶν μνήμης δεκτικῶν; διὸ ἀπόλλυται καὶ τελευτᾷ θᾶττον.

νβ Διὰ τί ποτε ὁ μὲν ἄνθρωπος, πλείω τὴν ἀποχώρησιν ποιεῖται τῆς ξηρᾶς τὴν ὑγράν· οἱ δὲ ἵπποι καὶ οἱ ὄνοι, τὴν ξηράν; ἢ διότι ταῦτα μὲν τὰ ζῷα, πλείονι τῇ τροφῇ χρῆται τῇ ξηρᾷ· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὑγρᾷ μᾶλλον ἢ τῇ ξηρᾷ; πᾶσα δὲ περίττωσις, ἀπὸ τῆς τροφῆς ἐστί, καὶ ἀπὸ τῆς πλείονος *πλείω· τὰ μὲν οὖν, τῇ ὑγρᾷ μᾶλλον· τὰ δέ, τῇ ξηρᾷ πλείονι τῇ τροφῇ χρῆται· διότι τὰ μὲν τῶν ζῴων, ἐστὶ φύσει ξηρά· τὰ δέ, ὑγρά. *γρ. πλείονι.

C τὰ μὲν οὖν τῇ φύσει ξηρά, τῆς ὑγρᾶς μᾶλλον ἐπιθυμεῖ· (ταύτης γὰρ ἐνδεέστερά εἰσι) τὰ δὲ τῇ φύσει ὑγρά, τῆς *ξηρᾶς. ταύτης γὰρ ἐνδεέστερα καθέστηκεν. *γρ. ξηρότητος.

νγ Διὰ τί ὄρνιθες καὶ ἄνθρωποι καὶ τῶν ζῴων τὰ ἀνδρεῖα, σκληρότερα; ἢ ὅτι ὁ θυμὸς μετὰ θερμότητος; ὁ γὰρ φόβος, κατάψυξις. ὅσων οὖν τὸ αἷμα ἔνθερμόν ἐστι, καὶ ἀνδρεῖα καὶ θυμοειδῆ· τὸ δὲ αἷμα, τροφή. ὅσα δὲ θερμῷ ἄρδεται τῶν φυομένων, σκληρότερα πάντα.

νδ Διὰ τί τέρατα τίκτουσι ⁖ μάλιστα] τὰ τετράποδα τὰ μὴ μεγάλα· ἄνθρωπος δέ, καὶ τὰ μεγάλα, ἧττον, οἷον ἵπποι καὶ ὄνοι; ἢ ὅτι πολύγονα ταῦτα, οἷον κύνες, καὶ ὕες, καὶ αἶγες, καὶ πρόβατα, πολὺ μᾶλλον

D τῶν μεγάλων; ἐκείνων δὲ τὰ μὲν ὅλως *μονοτόκα, τὰ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. τὰ δὲ τέρατα *γίνονται, ἐπαλλαττόντων τῶν σπερμάτων ἀλλήλοις, καὶ συγχεομένων ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς γονῆς, ἢ ἐν τῇ μίξει τῇ ἐν τῇ ὑστέρᾳ τῆς θηλείας· διὸ καὶ ὄρνιθες αὐτὰ ποιοῦσι. τὰ γὰρ ᾠὰ [δίδυμα] τίκτουσι. τὰ δὲ τέρατα, ἐκ τῶν διδύμων γίνεται, ὧν ἡ λέκιθος τῷ ὑμένι οὐ διαιρεῖται. *κ. μονοτόκα, *γρ. γίνεται,

νε Διὰ τί ἡ κεφαλὴ δασεῖα τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον τοῦ ἄλλου σώματος, καὶ οὐ κατὰ λόγον· τοῖς δὲ ἄλλοις ζῴοις τοὐναντίον; ἢ ὅτι καὶ τῶν ἄλλων, τὰ μέν, εἰς ὀδόντας ἐκδίδωσι καθ' ὑπερβολὴν τῆς τροφῆς· τὰ δέ, εἰς κέρατα· τὰ δέ, εἰς τρίχας; ὅσα μὲν εἰς

E κέρατα, ἧττον τὴν κεφαλὴν ἔχει δασεῖαν· ἐκεῖ γὰρ ἀναλοῦται· ὅσα δὲ εἰς ὀδόντας, μᾶλλον μὲν τῶν κερατοφόρων· ἔχει γὰρ λοφιάν· ἧττον δὲ τῶν τοιούτων, οἷον ὀρνέων. ἔχουσι γὰρ ταῦτα καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων· ὃ ἐκεῖνοι πολλαχῇ διὰ πλῆθος, τοῦτο εἰς κεφαλὴν ἐκδιδόασιν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲν ἔχει, οὐδὲ πολὺ οὕτως ὥστε πανταχῇ.

νϛ Διὰ τί ἄνθρωπος μόνος τῶν ζῴων πολιὰς ἔχει; ἢ ὅτι τὰ μὲν πλεῖστα τῶν ζῴων, ῥυάδα τὴν τρίχα ἀνὰ πᾶν ἔτος ἔχει, οἷον ἵππος, βοῦς, ἔνια δέ, ῥυάδα μὲν οὐκ ἔχει, βραχύβια δέ εἰσι, καθάπερ πρόβατα καὶ ἄλλα· οὗ ἡ θρὶξ

ὥσπερ οὐ γηράσκουσα, οὐδὲ πολιοῦται; ὁ δὲ ἄνθρωπος, οὐδὲ ῥυάδα ἔχει τὴν τρίχα, μακρόβιόν τέ ἐστιν· ὥστε ὑπὸ τοῦ χρόνου * παλαιοῦται.]

* γρ. πολιοῦται.

νζ Διὰ τί ὅσοις τὰ ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ κάτω μείζονα, ἢ τὰ πρὸς τὰ στήθη, βραχύβιοι καὶ ἀσθενεῖς; ἢ ὅτι ἡ κοιλία ψυχρὰ διὰ μικρότητα· ὥστε οὐ πεπτική, ἀλλὰ περιττωματική; οἱ δὲ τοιοῦτοι, νοσηροί.

νη Διὰ τί τὰ μὲν τῶν ζώων, οὐ μόνον ἐξ ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ αὐτόματα· τὰ δέ, ἐξ ἀλλήλων μόνον, οἷον ἄνθρωπος καὶ ἵππος; ἢ κἂν * εἰ μὲν μὴ δι' ἑτέρας αἰτίας, ἀλλ' ὅτι τοῖς μὲν ὀλίγος ὁ χρόνος τῆς γενέσεως· ὥστε ἡ γεννητικὴ ὥρα ὑπερτείνει, καὶ ἐνδέχεται γίνεσθαι ἐν τῇ μεταβολῇ τῶν ὡρῶν; τῶν δὲ πολὺ ἡ γένεσις ὑπερτείνει. ἐνιαύσιοι γάρ, ἢ δεκάμηνοί εἰσιν· ὥστε ἀνάγκη γίνεσθαι, ἢ ἐξ ἀλλήλων γίνεσθαι.

* γρ. οἱ μὲν ἐξ ἑτ.

νθ Διὰ τί τῶν Αἰθιόπων οἱ μὲν ὀδόντες λευκοί, καὶ λευκότεροι ἢ οἱ τῶν ἄλλων· οἱ δὲ ὄνυχες, οὐκ ἔτι; ἢ οἱ μὲν ὄνυχες ὅτι καὶ τὸ δέρμα μέλαν, καὶ μελάντεροι ἢ τῶν ἄλλων· οἱ δὲ ὄνυχες ἐκ τοῦ δέρματος φύονται. οἱ δὲ ὀδόντες λευκοὶ διὰ τί; ἢ ὅτι ἐξ ὧν ὁ ἥλιος τὸ ὑγρὸν ἐξάγει, αὐτοῦ τοῦ * ἐπιβάπτειν λευκαίνεται, οἷον καὶ τὸν κηρόν; τὸ μὲν οὖν δέρμα ἐπιβάπτει, [τοὺς δὲ ὀδόντας οὐκ ἐπιβάπτει,] ἀλλὰ τὸ ὑγρὸν διὰ τὴν ἀλέαν ἐξατμίζεται ἐξ αὐτῶν.

* γρ. ἐπιβλάπτειν

ξ Διὰ τί τὰ μέν, ἀφαιρουμένης τῆς κεφαλῆς, ἀποθνήσκει εὐθύς, ἢ ταχύ· τὰ δέ, οὔ; ἢ ὅσα ἄναιμα καὶ ὀλιγότροφα, τοῦτο πάσχει; οὔτε τροφῆς γὰρ δεῖται * βραχύ· οὔτε ἐγχεῖται αὐτῶν τὸ θερμὸν ἐν τῷ ὑγρῷ· ὧν ἄνευ οὐχ οἷόν τε ζῆν τοῖς * ἐναίμοις. τούτοις δὲ οἷόν τέ ἐστιν ἀπνευστί. ζῆν γὰρ δύνανται πολὺ μᾶλλον. ἡ δὲ αἰτία ἐν ἑτέροις εἴρηται.

* γρ. ταχύ.

* γ. ἀναίμοις.

Ὅσα περὶ φωνῆς. ια.

Διὰ τί τῶν αἰσθήσεων ἐκ γενετῆς μάλιστα τὴν ἀκοὴν πηροῦνται; ἢ ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς * εἶναι δόξειεν, ἥ τε ἀκοὴ καὶ ἡ φωνή; ῥᾷστα δὲ δοκεῖ διαφθείρεσθαι ἡ διάλεκτος οὖσα εἶδος φωνῆς, καὶ χαλεπώτατα ἐπιτελεῖσθαι. σημεῖον δέ, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι πολὺν χρόνον ἐνεοί ἐσμεν, εἶτα ὕστερον ποτε ψελλιζόμεθα. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ὅλως οὐδὲ λαλοῦμεν * οὐδένα, διά τε τὸ τὴν διάλεκτον εὔφθαρτον εἶναι· τὴν [αὐτὴν] δὲ ἀρχὴν ἀμφοτέρων εἶναι, καὶ τῆς διαλέκτου· (φωνὴ γάρ τις καὶ τῆς ἀκοῆς) * ὥσπερ καὶ εἰ συμβεβηκότος ῥᾷστα τῶν αἰσθήσεων φθείρεται, καὶ οὐ καθ' αὑτήν, ἡ ἀκοή. τεκμήριον δέ ἐστι καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ζώων λαβεῖν, ὅτι παντελῶς εὔφθαρτός ἐστιν ἡ ἀρχὴ τῆς διαλέκτου. λαλεῖ γὰρ οὐδὲν τῶν ἄλλων ζώων, πλὴν ἀνθρώπου, καὶ οὗτοι δὲ ὀψέποτε, καθάπερ εἴρηται. β Διὰ τί οἱ κωφοὶ πάντες διὰ τῶν ῥινῶν φθέγγονται; ἢ διὰ τὸ ἐγγὺς τοῦ εἶναι ἐνεοὺς εἶναι; οἱ δὲ ἐνεοὶ λαλοῦσι διὰ τῶν ῥινῶν. ταύτῃ γὰρ αὐτῶν ἐκπίπτει τὸ πνεῦμα, διὰ τὸ τῷ στόματι μεμυκέναι. μεμύκασι δέ, ὅτι οὐδὲν εἰς φωνὴν χρῶνται τῇ γλώττῃ.

* γ. δόξειεν αἱ εἶ.

* γ. οὐδέν;

* γ. ὥσπερ ἐκ συμβεβ.

Infr. 4.

vt pote non ſeneſcens, caneſcere non poteſt? At homo nec deciduum gerit pilum, & longam degit ætatem: itaque breui tempore ſeneſcit, atque inueteratur. 63 Cur vita breui imbecilliſque viribus ſunt, qui partem vmbilico ſubiectam maiorem quàm ſuperiorem habent pertinentem ad pectus? an quòd venter ſuam ob breuitatem frigidus eſt: itaque vt vim paruam obtinet concoquendi, ſic excrementis redundare aptiſſimus eſt? Morbis autem nimirum patent, qui tali ventre conſtiterint.

64 Quam ob cauſam animantium alia non ſolùm coitu, ſed etiam ſponte naturæ procreantur, alia coitu dumtaxat proueniunt, vt homo, vt equus? an quòd etſi non aliam ob cauſam, tamen quòd aliis gignendi tempus breue ſtatutum eſt? Itaque fieri non poteſt vt tempus, quod vim obtinet generandi, amplificetur, prorogetúrque: ſed temporum viciſſitudine commutationéque, vt procreentur, cõtingit. Aliis multo generatio ampliari ſolet: etenim vel anno, vel decem menſium ſpatio confici aſſolet. Quapropter vel nullo pacto, vel ex coitu procreentur illa, neceſſe eſt. 65 Cur Æthiopum dentes candidi, & candidiores, quàm cæterorum, vngues autem non dentibus in candore reſpondeant? an vngues ideo nigricant, quia cutis etiam nigra eſt, & nigrior, quàm cæterorum: vngues autem ex cute proueniunt? 66 Sed cur dentes candeant, quænam ratio ſit? an quòd albeſcere illa ſolent, quibus vis Solis humorem detrahit, dummodo nihil ſuper inficiatur, quo modo etiam ceram albeſcere nouimus? at cutem ſuperinficit calor, dentes minimè: ſed totus eorum humor in vaporem à calore conuertitur, atque exhalatur.

67 Cur animantium alia præciſo capite, vel protinus moriuntur, vel paulo pòſt, alia minimè? an ita afficiantur quæ ſanguine carent, exiguóque cibo cõtenta ſunt: quippe quæ neque continuò cibum deſiderent, neque in humore calor eorum diffundatur; quibus rebus priuatum animal ſanguine conſtans viuere nequit? Illa verò ſine reſpiratione viuere multò diutiùs poſſunt. Cauſam cur ita, aliàs abundè reddidimus.

Eorum quæ ad vocis ſonique rationem pertinent, Sectio vndecima, cuius quæſtiones LXV.

CVr ſenſuum auditus maximè ab ortu naturæ offendi poteſt? An quòd auditus & vox ab eodem initio proficiſci videantur? Atqui locutio ex facili poſſe deprauari videtur, quæ ſpecies vocis eſt, eadémque perfici difficillimè poteſt. Indicium huius eſt, quòd poſteaquam nati ſumus, diu obmuteſcimus, deinde balbutire tandem incipimus. Principio namque nullum proferre penitus verbum valemus. Cùm itaque facilè perverti locutio poſſit, idémque initium audiendi loquendique ſit (vox enim quædam audiendi quoque primordium eſt) ſequitur vt quaſi per accidens non per ſe omnium facillimè ſenſuum auditus interimi poſſit. Argumentum autem, facilè omnino loquendi principium deſtrui poſſe, vel ex cæteris animantibus erui licet: nullum enim loqui ex cæteris poteſt: ſed homini tantùm facultas hæc data eſt, & hic tamen ſerò (vt dictum eſt) loqui incipit. 2 Cur omnes ſurdi vocem reddere per nares aſſolent? an quòd propè abſunt vt muti ſint: muti autem per nares vocem extrudunt? eò namque ſpiritus illorum compellitur, quia ore compreſſo ſunt: quod compreſſum ideo eſt, quoniam lingua his ad vocem reddendã vſui nullatenus eſt.

3 Cur omnes qui natura ſunt calida, magnam vocem emittere ſolent? An quòd multum in his aërem feruidúmque ineſſe neceſſe eſt? vis enim caloris facilè ad ſe ſpiritum trahit, & aërem: eóque ampliùs id agit, quo amplior eſt. Vox autem magna tum oritur cùm aëris multum agitatur; vtque acuta, cùm celeriter, ſic grauis, cùm tardè aër incitatur. 4 Cur omnes ſurdi per nares loquuntur? An quòd ſurdi violentiùs ſpirant, quippe qui propè abſunt vt muti ſint? Meatus itaque narium ductu ſpiritus laxior redditur: ex quo fit vt niſi per nares loqui non poſſint. 5 Cur meliùs audiri quæque in nocte quàm die, poſſunt? An quòd requies omnium noctu amplior eſt, quoniam calor abeſt: vnde tranquilliora quoque magna ex parte omnia ſunt? Sol enim eſt, qui omnia mouet.

6 Cur voces è longinquo acutiores eſſe videntur? Itaque cùm hominum procul admodum abſentium clamorem imitamur, vocem acutè emittimus, & ſimilem iis qui ſuam vocem in ſonum adſtringunt tenuiorem. Et ſtrepitus quoque reſonandi acutior venit, quem procul abeſſe palam eſt: non enim niſi per refractionem exiſtere poteſt. Cum igitur in ſtrepitus ratione, acutum quod velox ſit, tardum autem quod graue, voces è longinquo delatas tardiores videri oporteret: quæ enim feruntur, eo tardiùs omnia mouentur, quo longiùs à ſuo diſceſſerunt principio, tandémque collabuntur & decidunt. Vtrùm igitur qui imitantur, voce exili ſimulant, & ſono tenui agere tentant vocem, quæ ſe è longinquo defert: tenuis autem grauis non eſt: neque exiguus exiliſque vocis proferendæ vſus grauis eſt, ſed acutus ſit, neceſſe eſt. An non modò qui imitantur, ea de cauſa ita ſimulant, verùm etiam ſtrepitus ipſi acutiores exiſtunt? Cauſa verò cur ita ſit, quòd aër, qui defertur, ſtrepitum excitat, & quemadmodum primum illud obſtrepit, quod aërem mouerit: ſic rurſus aër ſubinde mouendo agat oportet, vt partim moueat, partim moueatur. Quo fit vt continuari ſtrepitus poſſit, quippe cùm perpetuè mouenti mouens ſuccedat, donec omnis conatus mouendi emarceſcat: quæ quidem res in corporibus non niſi cadere eſt, cum ſcilicet aër non amplius impellere vel telum vel aërem poteſt. Vox enim continua redditur, cum aer aërem propellit, telum autem fertur, cum corpus ab aëre mouetur. Hic igitur corpus idem defertur aſſiduè, vſque ad eum finem dum corruat. At ibi alius atque alius aer perpetua viciſſitudine profluit, præcedentéque ſubſequens minor eſt. Itaque velocius quidem mouetur, ſed per minus ſubinde aeris: qua de cauſa voces acutiores è longinquo tenuiores ſentimus: eſt enim acutum, quod velocius eſt, vt ambigendo ſuperius propoſuimus. Hæc eadem cauſa eſt, cur & pueri, & ægrotantes, acutè, viri autem & bene valentes, grauiter vocem emittant. Cur verò propinquis auribus vox grauior acutiórve eſſe minimè pateat, & omnino cur ſimilis proiectis ponderibus non ſit, cauſa, quod proiectum illud cum vnum aſſiduè ſit, identidem aſſiduè fertur: ſtrepitus autem, aer propulſus ab aere eſt. Itaque fit vt pondus vnum in locum cadere tantummodo poſſit: vox autem quoquouerſus ſpargat ſeſe, non ſecus ac ſi proiectum pondus, dum fertur, in partes frangatur innumeras, atque etiam ſe retrorſum diſpertiat. 7 Cur domus nuper illita magis reſonat? An quòd maior refringendi datur facultas propter læuitatem?

A γ Διὰ τί μεγαλόφωνοι πάντες εἰσὶν οἱ θερμοὶ τὴν φύσιν; ἢ ὅτι ἀνάγκη καὶ ἀέρα πολὺν καὶ ψυχρὸν ἐν τούτοις εἶναι; ἕλκει γὰρ θερμὸν καὶ πνεῦμα πρὸς ἑαυτὸ καὶ ἀέρα, καὶ πλείω τὸ πλεῖον. ἡ δὲ μεγάλη φωνὴ γίνεται ἐν τῷ πολὺν ἀέρα κινεῖν· καὶ ὀξεῖα, ἐν τῷ ταχέως· βαρεῖα δὲ, ∴ ἡ ἐν τῷ* βαρέως. * γρ. βραδέως

δ Διὰ τί οἱ κωφοὶ πάντες διὰ τῶν ῥινῶν φθέγγονται; ἢ διότι τὸ βιαιότερον πνεῖν τοὺς κωφούς; ἐγγὺς γὰρ τοῦ ἐνεοὶ εἶναι εἰσί. διίσταται οὖν τῶν μυκτήρων ὁ πόρος ὑπὸ [τοῦ] πνεύματος· οἱ τοιοῦτοι δὲ διὰ ῥινῶν φθέγγονται. Suprà, 2.

B ε Διὰ τί εὐηκοώτερα τὰ τῆς νυκτός; ὅτι μᾶλλον ἠρεμία, διὰ τὴν τοῦ θερμοτέρου ἀπουσίαν· διὸ ὡς ἐπιτοπολὺ ἀταραχώτερα, ὁ γὰρ ἥλιος ὁ κινῶν. Infrà, 33.

ς Διὰ τί πόρρωθεν αἱ φωναὶ ὀξύτεραι δοκοῦσιν εἶναι; Inf. 10. & 47. οἱ γοῦν μιμούμενοι τοὺς σφόδρα πόρρω ὄντας καὶ βοῶντας, ὀξὺ φθέγγονται, καὶ ὅμοιοι τοῖς ἀπηχοῦσι· καὶ τῆς ἠχοῦς ὀξύτερος φαίνεται ὁ ψόφος. ἔστι δὲ πόρρω· ἀνακλᾶται γάρ. ἐχρῆν ἐπεὶ ὀξὺ μὲν ἐν ψόφῳ τὸ ταχὺ, βραδὺ δὲ τὸ βαρὺ, ἔδει βραδυτέρας πόρρωθεν φαίνεσθαι τὰς φωνάς. τὰ γὰρ* αὖ φερόμενα πάντα, βραδύτερον φέρεται ὅσῳ ἂν ἀπέχῃ τῆς ἀρχῆς πλεῖον, καὶ τέλος πίπτει. * γρ. βίᾳ φ. πότερ' οὖν ὅτι οἱ μιμούμενοι ἀσθενεῖ τῇ C φωνῇ μιμοῦνται, καὶ λεπτὴν τὴν πόρρωθεν φωνήν; λεπτὴ δὲ βαρεῖα οὐκ ἔστιν. οὐδὲ μικρὸν καὶ ἀμενηνὸν φθέγγεσθαι βαρὺ, ἀλλ' ὀξὺ ἀνάγκη. ἢ οὐ μόνον οἱ μιμούμενοι διὰ τοῦτο μιμοῦνται, ἀλλὰ καὶ οἱ ψόφοι αὐτοὶ ὀξύτεροι γίνονται; αἴτιον δὲ, ὅτι ὁ ἀὴρ φερόμενος, ποιεῖ τὸν ψόφον· καὶ ὥσπερ τὸ πρῶτον ψοφοῦν τὸ κινῆσαι τὸν ἀέρα, οὕτω δεῖ πάλιν ποιῆσαι τὸν ἀέρα ἀεὶ* ἄλλον κινοῦντα εἶναι, τὸ δὲ, κινούμενον. Gaza aliter. διὸ ὁ ψόφος συνεχὴς, ὅτι ἀεὶ ἐκδέχεται κινοῦντα D κινοῦν, ἕως ἂν ἀπομαρανθῇ, ὃ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐστὶ τὸ πεσεῖν, ὅταν μηκέτι δύνηται ὠθεῖν ὁ ἀὴρ, ἔνθα μὲν τὸ βέλος, ἔνθα δὲ τὸν ἀέρα. ἡ μὲν γὰρ φωνὴ γίνεται ἡ συνεχὴς, ἀέρος ὠθουμένου ὑπ' ἀέρος· τὸ δὲ βέλος φέρεται, σώματος ὑπ' ἀέρος κινουμένου. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀεὶ τὸ αὐτὸ φέρεται σῶμα, ἕως ἂν καταπέσῃ. ἐκεῖ δὲ ἀεὶ ἕτερος ἀήρ. καὶ πρῶτον ἐλάττω, θᾶττον μὲν κινεῖται, ἐπ' ἐλάττω δέ· διὸ πόρρω ὀξύτεραι καὶ λεπτότεραι αἱ φωναί. τὸ γὰρ θᾶττον, ὀξὺ, ὥσπερ καὶ διηπόρηται. ὥσπερ ἡ αὐτὴ αἰτία, δι' ἣν καὶ οἱ μὲν παῖδες καὶ οἱ Infrà, 16. E κάμνοντες, ὀξὺ φθέγγονται· οἱ δὲ ἄνδρες καὶ οἱ ὑγιαίνοντες, βαρύ. τὸ δὲ τοῖς ἐγγὺς μὴ ἐπίδηλον εἶναι τὴν φωνὴν, ἢ βαρυτέραν ἢ ὀξυτέραν γινομένην, καὶ ὅλως μὴ ὁμοίως ἔχειν τοῖς ῥιπτουμένοις βάρεσιν, αἴτιον, ὅτι τὸ μὲν ῥιφθὲν, ἓν αἴτιον φέρεται ἀεὶ τὸ αὐτό· ὁ δὲ ψόφος, ἀήρ ἐστιν ὠθούμενος ὑπὸ ἀέρος. διὸ καὶ τὸ μὲν, εἰς ἓν πίπτει· ἡ δὲ φωνὴ, πανταχῇ· ὥσπερ ἂν εἰ τὸ ῥιφθὲν ἅμα φερόμενον ἀπείρως* ῥιφθείη, καὶ ἔτι εἰς τοὔπισθεν. * γρ. θρυφθείη.

ζ Διὰ τί αἱ νεαλιφεῖς οἰκίαι μᾶλλον ἠχοῦσιν; ἢ ὅτι μᾶλλον ἀνάκλασις γίνεται διὰ τὴν λειότητα;

λειότεραι δὲ, διὰ τὸ ἀρραγὲς καὶ [τὸ] συνεχές. δεῖ δὲ μὴ παντελῶς ὑγρὸν, ἀλλ' ἤδη ξηρὰν λαμβάνειν. ἀπὸ πηλοῦ γὰρ οὐκ ἔστιν ἀνάκλασις. διὰ ταῦτα γὰρ καὶ τὰ κονιάματα μᾶλλον ἠχεῖ. συμβάλλεται δὲ ἴσως καὶ ἡ ἀκινησία τοῦ ἀέρος. * ἀθρόος γὰρ ἰὼν, μᾶλλον ἀποπλήττεται τὸν προσπίπτοντα.

* γρ. ἀθρόως

η Διὰ τί ἐὰν τὶς πίθον καὶ κεράμια κενὰ κατορύξῃ καὶ πωμάσῃ, μᾶλλον ἠχεῖ τὰ οἰκήματα· καὶ ἐὰν φρέαρ ἢ λάκκος ᾖ ἐν τῇ οἰκίᾳ; [ἢ] ὅτι ἐπεὶ ἀνάκλασις ἡ ἠχὼ, δεῖ περιειλημμένον ἀθρόον εἶναι τὸν ἀέρα, καὶ ἔχειν πρὸς ὃ ἀνακλασθήσεται, προσπίπτων πυκνὸν καὶ λεῖον; οὕτω γὰρ μάλιστα ἦχος γίνεται. τὸ μὲν οὖν φρέαρ καὶ ὁ λάκκος, ἔχει τὴν στενότητα καὶ τὴν ἄθροισιν· οἱ δὲ πίθοι καὶ τὰ κεράμια, καὶ τὴν πυκνότητα τῶν περιεχόντων. ὥστε ἐξ ἀμφοτέρων τὸ συμβαῖνον. καὶ γὰρ τὰ κοῖλα μᾶλλον ἠχεῖ. διὰ τοῦτο καὶ ὁ χαλκὸς μάλιστα τῶν ἄλλων. ὅτι δὲ κατορωρυγμένα, οὐδὲν ἄτοπον· ἡ γὰρ φωνὴ φέρεται κάτω οὐχ ἧττον, ὅλως δὲ πανταχῇ δοκεῖ καὶ κύκλῳ φέρεσθαι.

θ Διὰ τί δὲ μᾶλλον, ἐὰν κατορύξῃ τὶς, ἠχεῖ, ἢ ἐὰν μή; ἢ ὅτι περιεστεγνωμένα μᾶλλον εἰς αὐτὰ δέχεται καὶ κατέχει τὸν ἀέρα; συμβαίνει δὲ καὶ τὴν πληγὴν σφοδροτέραν γίνεσθαι.

ι Διὰ τί τὸ ὕδωρ τὸ ψυχρὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου διαχεόμενον, ὀξύτερον ποιεῖ τὸν ψόφον; ἢ ὅτι * θάττων ἡ φορά; βαρύτερον γάρ. ἡ δὲ θάττων, ὀξύτερον ποιεῖ τὸν ψόφον. τὸ δὲ θερμὸν, καὶ τῇ μανότητι καὶ τῇ ἀναφορᾷ κουφίζεται. παρόμοιον δὲ, ὅτι καὶ αἱ δᾷδες καόμεναι ἀσθενεστέραν τὴν πληγὴν ποιοῦσι.

* γρ. θᾶττον

ια Διὰ τί τοῖς ἠγρυπνηκόσιν ἡ φωνὴ τραχυτέρα; ἢ διότι ὑγρότερον τὸ σῶμα, διὰ τὴν ἀπεψίαν, καὶ οὐχ ἥκιστα περὶ τὸν ἄνω τόπον; διὸ καὶ βάρος ἐν τῇ κεφαλῇ· ὑγρότητός τε περὶ τὸν βρόγχον οὔσης, ἀνάγκη καὶ τραχυτέραν εἶναι τὴν φωνήν. ἡ μὲν γὰρ τραχύτης, διὰ τὴν ἀνωμαλίαν· ἡ δὲ βαρύτης, διὰ τὴν ἔμφραξιν· βαρυτέρα γὰρ ἡ φορά.

ιβ Διὰ τί μετὰ τὰ σιτία, τάχιστα ἀπορρήγνυνται ἡ φωνή; ἢ ὅτι κοπτόμενος μὲν ὁ τόπος, ἐκθερμαίνεται· θερμαινόμενος δὲ ἕλκει τὴν ὑγρότητα; πλείων δὲ αὕτη καὶ ἑτοιμοτέρα διὰ τὴν προσφοράν.

Infr. 15. & 50.

ιγ Διὰ τί οἱ κλαίοντες, ὀξὺ φθέγγονται· οἱ δὲ γελῶντες, βαρύ; ἢ ὅτι οἱ μὲν, ὀλίγον κινοῦσι πνεῦμα δι' ἀσθένειαν· οἱ δὲ, σφοδρῶς· ὃ ποιεῖ ταχὺ φέρεσθαι τὸ πνεῦμα; τὸ δὲ ταχὺ, ὀξύ. καὶ γὰρ ἀπὸ συντόνου τοῦ σώματος ῥιπτούμενον, ταχὺ φέρεται. ὁ δὲ γελῶν, τοὐναντίον, διαλελυμένως· οἱ δὲ ἀσθενεῖς, ὀξύ· ὀλίγον γὰρ ἀέρα κινοῦσιν· οἱ δὲ, ἐπιπολῆς. ἔτι οἱ μὲν γελῶντες, θερμὸν πνεῦμα ἀφιᾶσιν· οἱ δὲ κλαίοντες, ὥσπερ καὶ ἡ λύπη κατάψυξίς ἐστι [τοῦ] τόπου τοῦ περὶ τὰ στήθη, καὶ τὸ πνεῦμα ψυχρότερον ἀφιᾶσι. τὸ μὲν οὖν θερμὸν, πολὺν ἀέρα κινεῖ, ὥστε βραδέως φέρεσθαι· τὸ δὲ ψυχρὸν, ὀλίγον. συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν αὐλῶν. οἱ γὰρ * θερμοὶ τῷ πνεύματι αὐλοῦντες, πολὺ * βραδύτερον αὐλοῦσιν.

* κ. ψυχροτέρῳ τῷ πν.
* γρ. βαρύτερον

ιδ Διὰ τί οἱ παῖδες καὶ τὰ ἄλλα τῶν ζώων τὰ νέα, ὀξύτερον φθέγγονται τῶν τελείων, καὶ ταῦτα τῆς ὀξύτητος σφοδροτάτης οὔσης; ἢ ἡ φωνὴ ἐστὶν ἀέρος κίνησις, καὶ ἡ θάττων ὀξυτέρα· ῥᾷον δὲ καὶ θᾶττον ὁ ὀλίγος τοῦ πολλοῦ κινεῖται ἀήρ;

A Læuis autem ideo eſt, quoniam continens adhuc rimiſque immunis penitus extat. Non tamen admodum humidam volo intelligi: nulla enim refractio de limo effici poteſt. Hæc profectò cauſa eſt, cur etiam opus omne tectorium magis reſonet. Quin etiam aëris immobilitas fortaſſe aliquid facit: congeſtus enim vniuerſúſque cùm ſit, occurrentem illum retorquere vehementiùs poteſt.

8 Quam ob cauſam ſi quis dolium, & lagenas, & cætera id genus figulina inania obruat, operiatque, domicilia reſonare ampliùs poſſint: necnon ſi puteus, vel ciſterna, vel aliquã fouea in domo ſit, magis magiſque ita fiat, neceſſe eſt? An quòd ratio reſonandi non niſi refractio eſt? ſic enim potiſſi- B mum reſonãdi illa reciprocatio naſcitur. Ergo puteus, & quælibet fouea anguſtiam obtinet, & aërem colligere poteſt. Dolia cæteráque fictilia denſitatem quoque ſuæ ambientis formæ præ ſe ferunt. Itaque vtraque de cauſa illud euenit. Concaua enim omnia magis ſonant, & æs quoque ob eam rem ſonitum præcipuè omnium reddit. Nec verò abſurdum quòd obruta illud faciunt: vox enim non minùs in ima ſe defert. Denique quoquouerſus, atque etiam in orbem ferri putandum eſt.

9 Cur ſi vaſa quis inania obruerit, faciet vt magis ædificium reſonet? An quòd vaſa ſoliditate per- C petuitatéque ſua meliùs & concipiunt, & continent aërem, ſimúlque accidit, vt ictus vehementior effici poſſit? 10 Cur aqua frigida de eodem profluens vaſe, acutiùs quàm calida, obſtrepit? An quòd delatio aquæ frigidæ velocior eſt? grauior enim frigida eſt, acutiorem autem ſtrepitum reddit, quæ velocior eſt. Calor verò & raritate alleuat, & elatione. Proximum illud eſt, quòd faces quoque ardentes ictum faciunt imbecilliorem.

11 Cur homini, qui vigilauerit, vox aſperior redditur? An quòd eius corpus ob cruditatem humeſcit maximéque loco ſuperiori, vnde caput quoque graueſcit? Et cùm fauces humore redundent, vocem aſperiorem exiſtere neceſſe eſt: aſperitas enim ob inæqualitatem, grauitas propter ob- D ſeptionem exultat, retardiùs enim fertur.

12 Cur cibo ingeſto mox tenor frangitur vocis? An quòd membrum illud voci tributum crebro cibi occurſu perculſum concaleſcit, concaleſcens humorem attrahit, qui ob aſſumpti cibi humefactionem & largior eſt, & paratior? 13 Quare qui flent, vocem mittunt acutiorem, qui rident, grauiorem? An quòd alteri ſuam ob debilitatem parum ſpiritus mouent, alteri vehementer intendunt, quod facit vt ſpiritus velocius ferri poſſit: velox autem omnis acutus eſt, quippe qui ab intento proiectus corpore, feratur velociter: contrà, qui ridet, reſoluitur, & debilitatur, itaque E vocem grauius edit. Quanquam ægri acutam emittunt vocem, parum enim aëris mouent. At verò qui rident: non ſolum parum ſed etiam leuius mouent: adhæc qui rident, ſpiritum calidiorem emittunt: qui flent, frigidiorem. Dolor enim refrigeratio pectoris eſt. Calor itaque multum aëris mouet, ita vt tardè feratur: frigor autem parum ciet. Idem vel in tibiis fieri nouimus. Enimvero qui ſpiritu inflant calidiori, multo tardiùs agunt. 14 Cur pueri cæteráque recèns nata animalia vocem reddunt acutiorem, quàm quæ perfecta ætate ſunt, cùm tamen omne acumen vehementia ſit? An quòd vox motus aëris eſt, & acutior quæ velocior: facilius autem & velocius parum quàm multum aëris mouetur?

Mouetur autem quoties vel à frigore cogitur, vel à calore diſcernitur. Sed cùm inſpiratio frigida admiſſio ſit, interior nimirum aër tantiſper cogitur, cùm ſpiritum capimus: cúmque expiratio, caloris emiſſio ſit, aëre ſanè à calore citato, vox effici poteſt: cùm enim ſpiritum reddimus, non cùm capimus, vocem formamus. Cùm autem nouella calidiora ſint, quàm vetuſta, ſuóſque meatus habeant arctiores, minus in ſe aëris poſſunt continere: cúmque calor qui moueat, amplior in his inſit, res autem, quæ moueatur, minor ſubſtet, velociùs vtraque de cauſa aër moueri poteſt. At ſi velociùs, vox certè acutior dabitur ob ea ipſa quæ antè retulerimus. 15 Cur vocem, qui flent, acutiorem emittunt, qui rident, grauiorem? An qui flent, intendendo cōtrahendóque os vociferantur: itaque propterè aër interior corpore intento mouetur, cúmque per os tranſeat anguſtum, ferri velociùs poteſt. vtraque igitur ratione fit vt vox acuta edatur. Contrà qui rident, remiſſo corpore, hiſcentéque ore rident. Cùm igitur ob eam rem latè tardéque profundant aërem, meritò vocem emittunt grauiorē.

16 Cur vocem reddunt acutam, qui expertes ſeminis ſunt, vt pueri, mulieres, decrepiti, ſpadones, grauem autem viri, qui firmiſſima ſunt ætate? An ea cauſa eſt, qua linea cæteráque tenuia dimenſionem vnam dumtaxat ſortiuntur: craſſa autem, plenáque plures obtinent? itaque vox etiam tenuis vnam dimenſionem habuerit. Vnum autem & efficere, & mouere, facilius eſt, quàm plura. Ergo cùm prædicta illa ſpiritum habeant imbecillum, non niſi parum aeris moueri ab illo ſpiritu poteſt. Minimus autem eſt, qui dimenſione vnica conſtat, quem prædictis rationibus tenuem eſſe, vocémque talem ab eo proficiſci neceſſum eſt: vox autem acuta, quæ tenuis eſt. Igitur qui prolifico illo ſemine carent, vocem hinc reddunt acutiorem. Viri robuſti, quoniam ſpiritu valeant, multum aeris incitare queūt: quod cùm multum ſit, lentè mouetur, vocémque efficit grauiorem. Motu enim veloci & tenui, vocem reddi acutam iam conſtitit, quorum neutrum, vt in viro poſſit exiſtere, accidit. 17 Cur voces noſtræ grauiores ſint tempore hyberno? An quòd aër interior tunc & exterior craſſior eſt: craſſior autem cùm ſit, tardiùs mouetur: itaque vox grauior non immeritò fit? Adde quòd ſomnolentiores hyberno tempore ſumus, quàm æſtiuo, plúſque temporis obdormire ſolemus: ſomnus autem facit vt membris grauioribus ſimus. Quo igitur tempore plus dormimus, quàm vigilamus (quod hybernum profectò eſt) hoc vocem effici grauiorem, quàm quo è contrario agitur, ratio eſt. Cùm enim tempus vigilandi, quod interuenit, breue ſit, habitus corporis, qui inter dormiendum committitur, permanere vſque ad ſomni repetitionem nimirum poteſt. 18 Cur ex potu, vomitu atque frigore vocem emittimus grauiorem? An faucibus interſeptis, quam rem pituita ſubſiſtendo committit, (quippe quæ aliquid fluxionis in eas detrahat) aliis vomitus aut potus, aliis præſentis temporis qualitas per obſtrictionem fauces reddit anguſtiores? itaque delatio ſpiritus tardiùs agitur: quæ autem tarda delatio eſt, grauem hæc efficit vocem. 19 Cur vox grauior è propinquo magis quàm è longinquo ſentiri poteſt? An quòd grauior plus quidē aëris mouet, ſed nequaquam in longitudinē?

A κινεῖται δέ, ἢ συγκρινόμενος, ἢ διακρινόμενος ὑπὸ θερμοῦ. ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν εἰσπνοή ἐστι ψυχροῦ εἰσαγωγή, συγκρίνοιτ' ἂν ἐν αὐτῇ ὁ ἐν ἡμῖν ἀήρ· ἡ δὲ ἐκπνοή, θερμοῦ κινήσαντος ἀέρα, γίνοιτ' ἂν ἡ φωνή. ἐκπνέοντες γάρ, οὐκ εἰσπνέοντες, φωνοῦμεν. ἐπεὶ δὲ τὰ νέα θερμότερά ἐστι τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς πόρους στενωτέρους ἔχει, ἐλάττω ἂν ἀέρα ἔχοιεν ἐν ἑαυτοῖς. ὄντος δὲ τοῦ τε κινουμένου ἐλάττονος, καὶ τοῦ κινοῦντος θερμοῦ πλείονος ἐν αὐτοῖς, θᾶττον ἂν δι' ἄμφω ἡ κίνησις γίνοιτο τοῦ ἀέρος· ἡ δὲ θᾶττον, ὀξυφωνοτέρα ἂν εἴη, διὰ τὰ προειρημένα.

B ιε Διὰ τί οἱ κλαίοντες, ὀξὺ φθέγγονται· οἱ δὲ γελῶντες, βαρύ; Sup. 15. ἢ ὅτι οἱ μὲν κλαίοντες, συντείνοντες καὶ συνάγοντες τὸ στόμα φωνοῦσι; τῇ τε δὴ συντονίᾳ κινεῖται ταχὺ ὁ ἐν αὐτοῖς ἀήρ, καὶ τῷ διὰ στενοῦ τοῦ * στόματος φέρεσθαι, θᾶττον φέρεται; δι' ἄμφω οὖν (* γρ. σώματος.) ὀξεῖα γίνεται ἡ φωνή. οἱ δὲ γελῶντες, ἀνέντες τὸν τόνον γελῶσι, καὶ κεχηνότες. ἐκπέμποντες οὖν διὰ τούτου εὐρέως καὶ βραδέως τὸν ἀέρα, εἰκότως βαρυφωνοῦσι.

ιϛ Διὰ τί οἱ ἄγονοι, οἷον παῖδες, γυναῖκες, καὶ οἱ ἤδη γέροντες, καὶ οἱ εὐνοῦχοι, Infr. 34. & 62. ὀξὺ φθέγγονται· οἱ δὲ ἄνδρες, βαρύ; ἢ καθάπερ ἡ C γραμμὴ καὶ τὰ ἄλλα λεπτά, ἓν διάστημα ἔχει· τὰ δὲ παχέα, πλείω· οὕτω καὶ ἡ λεπτὴ φωνή, ἕν, ἢ πλείω; ἐχόντων οὖν τῶν προειρημένων πνεῦμα ἀσθενές, κινεῖ αὐτὸ ἀέρα ὀλίγον. ἐλάχιστος δέ ἐστιν, ὁ ἓν διάστημα ἔχων· ὃς ἔσται λεπτὸς διὰ τὰ προειρημένα. καὶ ἡ ἀπ' αὐτοῦ φωνὴ γινομένη τοιαύτη· ἡ δὲ λεπτὴ φωνή, ὀξεῖά ἐστιν. οἱ μὲν οὖν ἄγονοι, διὰ ταῦτα ὀξύφωνοί εἰσιν· οἱ δὲ ἄνδρες, ἰσχύοντες τῷ πνεύματι, πολὺν ἀέρα κινοῦσι. πολὺς δὲ ὤν, βραδέως ἂν κινοῖτο· καὶ βαρεῖαν φωνὴν ποιεῖ. ἐποίει γὰρ ἥ τε λεπτὴ καὶ ταχεῖα κίνησις, ὀξεῖαν φωνήν. ὧν οὐδέτερον ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς συμβαίνει γίνεσθαι.

ιζ Διὰ τί Inf. 56. & 61. D αἱ φωναὶ βαρύτεραι ἡμῖν εἰσι τοῦ χειμῶνος; ἢ ὅτι παχύτερος ὁ ἀήρ ἐστι τότε, καὶ ὁ ἐν ἡμῖν καὶ ὁ ἐκτός; παχυτέρου δὲ ὄντος, βαρυτέρα ἡ κίνησις γίνεται· ὥστε ἡ φωνὴ βαρυτέρα· ἔτι ὑπνωτικώτεροί ἐσμεν τοῦ χειμῶνος ἢ τοῦ θέρους, καὶ καθεύδομεν πλείω χρόνον· ἐκ δὲ τῶν ὕπνων βαρύτεροί ἐσμεν. ἐν ᾧ οὖν πλείονα χρόνον καθεύδομεν * ἢ ἐγρηγόραμεν, (τοιοῦτος * κ. ἢ ἐγρ. δέ ἐστιν ὁ χειμών) ἐν τούτῳ ἂν εἴημεν βαρυφωνότεροι, ἢ ἐν ᾧ τοὐναντίον. τοῦ γὰρ μεταξὺ τῆς ἐγέρσεως ὄντος ὀλίγου χρόνου, ἡ ἐν τῷ ὕπνῳ ἕξις γινομένη, διαμένει πρὸς τὴν καθύπνωσιν.

ιη Διὰ τί ἐκ τῶν πότων καὶ τῶν ἐμέτων, καὶ ἐν τοῖς ψύχεσι, βαρύτερον φθέγγονται; ἢ διὰ E τὴν ἔμφραξιν τοῦ φάρυγγος τὴν γινομένην ὑπὸ τοῦ φλέγματος; ἐπικατασπᾷ γὰρ ῥευμάτιον εἰς αὐτόν· καὶ τοῖς μὲν ὁ ἔμετος ἢ ὁ πότος, τοῖς δὲ ἡ ὥρα καὶ τὸ συμπλήρωμα, στενότερον ποιεῖ τὸν φάρυγγα. ὥστε βραδυτέρα γίνεται ἡ φορὰ τοῦ πνεύματος. ἡ δὲ βραδεῖα φορά, καὶ βαρεῖαν ποιεῖ φωνήν.

ιθ Διὰ τί ἐγγύθεν μέν, ἡ βαρυτέρα μᾶλλον ἐξακούεται· πόρρωθεν δέ, ἧττον; ἢ διότι ἡ βαρυτέρα φωνή, πλείω μὲν ἀέρα κινεῖ, οὐκ εἰς μῆκος δέ;

πόρρωθεν μὲν οὖν ἧττον ἀκούομεν, διότι ἐπ' ἔλαττον κινεῖται· ἐγγύθεν δὲ, μᾶλλον, διότι πλείων ἡμῖν ἀὴρ πρὸς τὸ αἰσθητήριον προσπίπτει. ἡ δὲ ὀξεῖα πόρρω ἀκούεται, ὅτι λεπτοτέρα ἐστί. τὸ δὲ λεπτὸν, τὴν εἰς μῆκος αὔξησιν ἔχει. λέγοι δὲ ἄν τις, ὅτι καὶ θάττων ἐστὶν ἡ ποιοῦσα αὐτὴν κίνησις. εἴη δ' ἂν τοῦτο, εἰ πυκνὸν μὲν, στενὸν δ' εἴη τὸ κινοῦν πνεῦμα τὸν ἀέρα. ὅ,τε γὰρ ὀλίγος, εὐκινητότερός ἐστιν ἀήρ· (κινεῖται γὰρ ὀλίγος ὑπὸ τοῦ στενοῦ) καὶ τὸ πυκνὸν πλείους πληγὰς ποιεῖ, αἳ τὸν ψόφον ποιοῦσιν. ἰδεῖν δὲ ἔστι τοῦτο ἐπὶ τῶν ὀργάνων. αἱ γὰρ λεπτότεραι χορδαὶ, ὀξύτεραί εἰσι, τῶν ἄλλων τῶν ὑπερ-

Sup. 6. χόντων αὐταῖς.

κ Διὰ τί ἡ φωνὴ ὀξυτέρα φαίνεται τοῖς μακροτέρω ἀφεστηκόσι, τοῦ ὀξέος ὄντος ἐν τῷ ταχέως φέρεσθαι· τὸ δὲ μακροτέρω φερόμενον, * βραδύτερον κινεῖται; (* γρ. βραδύτ.) ἢ ὅτι ἡ ὀξύτης τῆς φωνῆς, οὐ μόνον ἐστὶν ἐν τῷ ταχέως κινεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ λεπτότατον ψόφον γίνεσθαι; τοῖς δὲ μακροτέρω ἀφεστηκόσιν, ἀεὶ λεπτοτέρα ἡ φωνὴ ἀφικνεῖται, διὰ τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἀέρος τοῦ κινουμένου. μαραίνεται γὰρ ἡ κίνησις. μαραινόμενος δὲ ὁ ἀριθμὸς, εἰς τὸ ἓν μὲν τελευτᾷ, σῶμα δὲ εἰς διάστημα ἕν, ὅ ἐστιν ἐν σώματι λεπτότης. ὁμοίως δὲ [καὶ] ἐν φωνῇ.

κα Διὰ τί καὶ οἱ γεγυμνασμένοι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ὀξὺ φθέγγονται; ἢ ὅτι οἱ μὲν ἀσθενεῖς, ὀλίγον ἀέρα κινοῦσιν, ὁ δὲ ὀλίγος τοῦ πλείονος θᾶττον φέρεται· οἱ δὲ γεγυμνασμένοι, ἰσχυρῶς κινοῦσι τὸν ἀέρα. ὁ δὲ ἰσχυρῶς κινούμενος ἀὴρ, θᾶττον φέρεται. τὸ δὲ ταχὺ ἐν φορᾷ, ἐν φωνῇ ὀξύ ἐστιν.

Infr. 46. κβ Διὰ τί τοῖς μετὰ τὰ σιτία κεκραγόσιν ἡ φωνὴ διαφθείρεται; καὶ πάντας ἂν ἴδοιμεν τοὺς φωνασκοῦντας, οἷον ὑποκριτὰς καὶ χορευτὰς, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τοιούτους, ἕωθέν τε καὶ νήστεις ὄντας, τὰς μελέτας ποιουμένους; ἢ τὸ διαφθείρεσθαι τὴν φωνὴν, οὐθὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸν τόπον διαφθείρεσθαι καθ' ὃν τὸ πνεῦμα διεξέρχεται; διὸ καὶ οἱ βραγχιῶντες διαφθείρονται τὰς φωνὰς, οὐ τῷ τὸ πνεῦμα γίνεσθαι χεῖρον, ὃ ποιεῖ τὴν φωνὴν, ἀλλὰ τῷ τετραχύνθαι τὴν ἀρτηρίαν. ὑπὸ δὲ τῆς θερμασίας τῆς σφοδρᾶς μάλιστα τραχύνεσθαι πέφυκεν ὁ τόπος οὗτος· διὸ καὶ οὔθ' οἱ πυρέττοντες, οὔθ' οἱ σφόδρα πεπυρεχότες, εὐθὺς μετὰ τὴν ἄνεσιν τοῦ πυρετοῦ ᾄδειν δύνανται· τετράχυνται γὰρ ὁ φάρυγξ αὐτοῖς, διὰ τὴν θερμασίαν. ἀπὸ δὲ τῶν σιτίων εἰκὸς εἶναι τὸ πνεῦμα, καὶ πολὺ καὶ θερμόν. τὸ δὲ τοιοῦτον, εὔλογόν ἐστι διεξιὸν, ἑλκοῦν τε καὶ τραχύνειν τὴν ἀρτηρίαν. τούτου δὲ συμβαίνοντος, εἰκότως ἡ φωνὴ διαφθείρεται.

κγ Διὰ τί, εἴπερ ἡ φωνὴ ἐστὶν ἀήρ τις ἐσχηματισμένος καὶ φερόμενος, διαλύεται πολλάκις τὸ σχῆμα· * ἡ δὲ ἠχὼ, ἣ γίνεται πληγέντος τοῦ τοιούτου πρός τι στερεὸν, οὐ διαλύεται

Infrà 51. αὕτη, ἀλλὰ σαφῶς ἀκούομεν αὐτῆς; ἢ ὅτι ἀνάκλασίς ἐστιν, ἀλλ' οὐ κατάκλασις; οὕτω δὲ τὸ ὅλον διαμένει, καὶ δύο μέρη ὁμοιοσχήμονα ἐξ αὐτοῦ γίνεται· πρὸς ὁμοίαν γὰρ γωνίαν ἐστὶν ἡ ἀνάκλασις. διὸ καὶ ὁμοία γίνεται

Gaza aliter legit. ἡ τῆς ἠχοῦς φωνὴ τῇ ἐξ ἀρχῆς.

κδ Διὰ τί τῶν μὲν ἄλλων ζῴων τὰ νέα καὶ νήπια, ὀξύτερον φθέγγονται τῶν τελείων. οἱ δὲ μόσχοι, βαρύτερον τῶν τελείων βοῶν; ἢ ὅτι ἐν ἑκάστῳ γένει τὸ νήπιον ὅμοιόν ἐστι τῷ ἐν αὐτῷ θήλει.

A Ergo à longè minùs ſentitur, quoniam per minus ſpatium ſe deducit: è propinquo autem magis, quoniam plus aëris ſenſorium ferit audiendi. Acuta procul ideo audiri poteſt, quoniam tenuior eſt: tenue autem omne augeri in longitudinem poteſt. Dixerim etiam quòd motio, quæ vocem reddat acutiorem, velocior eſt: quòd fieri poteſt, ſi vt denſus, ſic anguſtus ſpiritus ſit qui aërem mouet. Nam & exiguus aër mobilior eſt, quippe qui ab anguſto moueri queat: denſus plures efficit ictus, qui ſtrepitum reddant. Licet hoc in muſicis perſpicere inſtrumentis: fides namque tenuiores cæteris eiſdem ſubſtantibus acutius conſonant.

20 Cur vox acutior illis eſſe videtur, qui longius abſunt? cùm tamen acuminis ratio ſita in eo ſit, vt velociùs feratur, & quod longius fertur, moueri tardius ſoleat? B An quòd vocis acumen non ſolum in velocitate mouendi, ſed obſtrependi etiam nimia tenuitate conſiſtat? Qui autem longius abſunt, vocem tenuiorem excipiunt, ob aëris, qui mouetur, exiguitatem: motus enim ita marceſcit. Vtque numerus emarceſcens in vnitatem relabitur, ſic corpus in vnicam dimenſionem extenuatur, quæ tam in corpore quàm in voce, tenuitas eſt.

21 Cur vocem acutam & exercitati reddunt, & debiles? an debiles, quia parum aëris mouent: parum autem quàm multum velocius fertur? Exercitati verò aërem excitant vehementius: Aër excitus vehementer, velocius fertur: C acutum autem in voce id eſt, quod velox in delatione.

22 Cur vox corrumpi his ſoleat qui cibo ingeſto clamitarunt? Itaque omnes qui vocem exercent, vt hiſtriones, ſaltatores, & cæteros generis eiuſdem, manè ieiunóque ore exercitationem adire licet inſpicere. An vocem corrumpi non aliud eſt, quàm membrum, qua ſpiritus tranſmeat, corrumpi? Quocirca rauci quoque voce corrupta ſunt, non quòd ſpiritus vitiatus eſt, qui vocem efformat, ſed quòd exaſperata arteria eſt, quæ vehemente concalfactione exaſperari maximè ſolita eſt. Quamobrem neque qui febriunt, neque qui vehementer febrierunt, ſtatim cùm febris ceſſauerit, cantare queunt: ſunt enim aſperis D nimio ex calore faucibus. Cibis autem ſpiritum & largum reddi, & feruidum, conſentaneum eſt. Qui talis autem eſt, exulceret arteriam tranſmeando, atque exaſperet, ratio eſt: quod cum inciderit, meritò vox deſtrui poteſt.

23 Cur vox cum aër quidam formatus ſit, & qui cum fertur, formam ſæpe illam amittat, echo, id eſt, reſonantia, fiat? Cum enim aër vehementius in aliquod ſolidum offenderit, vox non diſſoluitur, ſed eandem expreſsè reciprocantem audimus. an quòd refractio eſt, non perfractio: ſic enim cum totum permanet, tum partes ab eo duæ vniformes proficiſcuntur, quippe cum per ſimi- E lem angulum refractio exiſtere ſoleat: itaque vox reſonandi ſimilis primæ efficitur.

24 Cur cæterorum animalium nouella recénſque edita vocem mittunt acutiorem, quàm quæ perfecta ætate ſunt: vituli autem grauius mugiunt, quàm boues perfecti? an quod infans quoque in genere ſimilis fœminæ eiuſdem generis eſt?

boum autem fœminæ grauiùs mugiunt, quàm mares, cùm cætera è contrario agant: at vituli ſimiliores fœminis, quàm maribus, ſunt: ergo vocem hi grauiorem emittere debent. 25 Quam ob cauſam paleis in Orcheſtra ſparſis, chori vox minor ſentiatur? An propter aſperitatem? Vox enim pauimento minùs læui occurrens, vt minùs vna, ita minor exiſtit, quippe quæ minùs continua ſit: quomodo etiam lux amplior reſplendet in læuibus, eo quòd nihil impedimenti interuenit, quo interpelletur. 26 Cur ſal igni ingeſtus mouere crepitum ſoleat? an quia ſal parum humoris intra ſe continet, quod mox à calore ignis conuerſum in ſpiritum, violentóque exiliens impetu ſalem rumpit: omne autem, quod rumpitur, mouere crepitum ſolet? 27 Cur pueri nonnulli antè quàm ætas veniat, qua vocabula ſuo tempore explanare poſſint, fari incipiant: & vbi aliquid expreſsè dixerint, rurſus obmuteſcant, atque vt priùs degant, quovſque ſolitum tempus loquendi accedat? quæ quidem à pleriſque portenta eſſe putantur. Iam aliquos etiam ſtatim cùm in lucem euenerunt, locutos eſſe proditum eſt. an magna quidem ex parte ſecundùm naturam homines prodeunt? Itaque illud paucis accidit, ſed naturæ ratione ſimul hæc contingere ac perfici ſolent. Quamobrem ſimul & audiunt, & vocem emittunt, ſimul & intelligunt facultate audiendi, & loquuntur, & explicant. Euenit tamen interdum ne hæc ſimul contingant, ſed vt alij priùs intelligant, quàm membrum id abſoluatur, quo loqui poſſumus: alij contrà, qui ſcilicet, quæ loquantur, intelligere nequeant: quæ enim audierint, ſimulatè eadem reddunt: ſed cùm tempus affuerit, vtroque iam munere naturæ fungi incipiant. Quibus autem priùs ſenſa auditus in animo valeant, quàm membrum id abſoluatur, quo primo vocem mouemus, orationémque condimus, iis nonnunquam vbi iam multa intellexerint, facultas quoque membri illius, & abſolutio properè contingit, maximè quidem à ſomno. Cuius rei cauſa eſt, quòd ſomnus data requie tum corpora tum membra ſingula facit ſegniora. Sed fieri poteſt, vt vel ob aliam huiuſcemodi mutationem idem eueniat. Complura autẽ ſunt, quæ vt efficere valeamus, breuiſſimi temporis adiumento opus eſt, & tamen eadem poſtmodum æquè agere nequaquam poſſimus. Quoties itaque membrum illud ita ſe habet, vt liberum abſolutúmque ſit, efficitur, vt quod per auditum intelligentiam mouit, idem, cùm pendet, fluitátque in ſenſu, remeet, verbúmque reddat. Hinc nobis & carmina & vocabula ſæpenumero non ex voluntate occurrunt: & quæ priùs ex voluntate petita diximus, eadem poſtea non voluntariè dicimus. Hinc etiam ſæpe quæ nouimus, ore explicare non quimus. Ita fieri poteſt vt pueri aliquid dicant, rurſúſque membrum, cui fandi data poteſtas eſt, redeat ad ſuam naturam, ac obmuteſcat, dum tempus corroborandi abſoluendique vltimum veniat.

28 Cur aliqua obſtrepunt, mouentúrque ſubitò, vt arcæ, quæ nullo, quod ſenſus mouetit, concitantur, & crepant, cùm tamen potentius eſſe debeat quod mouet, quàm quod mouetur? Quæ eadem quæſtio etiam de corruptione, ac ſenectute eſt: quippe cùm à re inſenſibili omnia corrumpantur, quæ à tempore pereunt. An ſimile guttis hoc eſt: & lapidibus, quos plantæ emergentes attollunt, atque reiiciunt? non enim quod vltimum actionis eſt, id vel attollit, vel mouet, ſed hæc vniuerſa continuatio efficit: qua quidem re inſenſibili accidit, vt motus ille ſenſibilis naſcatur.

A τῶν βοῶν δὲ αἱ θήλειαι, βαρύτερον φθέγγονται τῶν ἀῤῥένων. οἱ δὲ μόσχοι, ταύταις ὁμοιότεροί εἰσιν, ἢ τοῖς ἄῤῥεσι· τὰ δὲ ἄλλα, τοὐναντίον. κε Διὰ τί ὅταν ἀχυρωθῶσιν αἱ Ὀρχῆστραι, ἧττον οἱ χοροὶ γεγώνασιν; ἢ διὰ τὴν τραχύτητα προσπίπτουσα ἡ φωνὴ, οὐ πρὸς λεῖον τὸ ἔδαφος, ἧττον γίνεται μία, ὥστ' ἐλάττων; οὐ γὰρ συνεχής. ὥσπερ καὶ τὸ φῶς ἐπὶ τῶν λείων μᾶλλον [φαίνεται,] διὰ τὸ μὴ διαλαμβάνεσθαι τοῖς ἐμποδίζουσι. κϛ Διὰ τί ποτε [ὁ] ἅλς, ὅταν εἰς πῦρ ἐμβληθῇ, ψοφεῖ; ἢ ὅτι ὁ ἅλς ὑγρὸν ἔχει οὐ πολὺ, ὃ ὑπὸ τοῦ θερμοῦ ἐκπνευματούμενον, καὶ βίᾳ ἐκπίπτον, διαρρήγνυσι τὸν ἅλα· τὸ δὲ διαρρηγνύμενον ἅπαν, ψοφεῖ. κζ Διὰ τί ποτε B τῶν παιδίων ἔνια, πρὶν ἥκειν τὴν ἡλικίαν ἐν ᾗ σαφηνίζειν ὥρα αὐτοῖς, φθεγξάμενα καὶ σαφῶς εἰπόντα, πάλιν ὁμοίως διάγουσιν, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ εἰωθὼς χρόνος; ἃ δὴ πολλοὶ τέρατα νομίζουσιν εἶναι. ἤδη δ' ἔνια λέγεται καὶ εὐθὺς γινόμενα φθέγξασθαι. ἢ ὅτι ὡς μὲν ἐπὶ πολὺ τὰ πλείω τε τῶν γινομένων γίνεται κατὰ φύσιν; διὸ ὀλίγοις τοῦτο συμβαίνει, καὶ φύσει ἅμα κατάλληλα τελειοῦται· διὸ καὶ ἀκούει τε ἅμα καὶ φωνεῖ, καὶ ξυνίησι κατὰ τὴν ἀκοὴν, καὶ λέγει καὶ σαφηνίζει. οὐ μὴν ἀλλὰ πολλάκις οὐκ ἀπαρτίζει τὰ αὐτά· ἀλλὰ τὰ μὲν, ξυνίησι πρότερον ἢ τοῦτο τὸ μόριον ἀπολυθῆναι ᾧ διαλέγεται· τοῖς δὲ, τοὐναντίον. ταῦτα μὲν ∴ οὖν οὐκ ἂν διαλεχθείη C συνετῶς· (ἃ γὰρ ἂν ἀκούσωσι, διαλέγονται) ἀλλ' ὅταν ἥκῃ καιρὸς ἀμφοῖν, ἀποδιδόασι τὸ κατὰ φύσιν. ὅσοις [δὲ] ἔμπροσθεν ἡ κατὰ τὴν ἀκοὴν αἴσθησις διακρίνεται ἐν τῇ ψυχῇ, ᾧ πρότερον κινοῦσι τὴν φωνὴν καὶ ποιοῦσι λόγον, τούτοις ἐνίοτε γίνεται, ἤδη ξυνιεῖσι πολλὰ, καὶ δύναμίς τις τοῦ μορίου καὶ ἀπόλυσις, μάλιστα μὲν μετὰ ὕπνον τινά. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι ὁ ὕπνος, καὶ τὰ σώματα νωθρότερα ποιεῖ, καὶ τὰ μόρια, ἀναπαύσας· εἰ δὲ μὴ, καὶ ἄλλην μεταβολὴν λαβόντα τοιαύτην. πολλὰ δὲ ἔχομεν ταῦτα ποιεῖν, ἃ μικρᾶς δεῖται καιροῦ· D κἄπειτα οὐκ ἔτι ὁμοίως ἔχει, ὅταν οὕτω τύχῃ τὸ μόριον ἔχον καὶ ἀπολυθέν· ὅταν ἐπιπολῆς ἡ ἐν τῇ αἰσθήσει ὂν ἐκινήθη διάνοια, κατὰ τὴν ἀκοὴν τοῦτο ἐπεθύμησε καὶ ἐφθέγξατο. πολλάκις δὲ καὶ μέλη καὶ ῥήματα ἐπέρχεται οὐκ ἐκ προαιρέσεως ἡμῖν· ἀλλ' ἐὰν τὸ πρότερον προελόμενοι εἴπωμεν, ὕστερον αὐτὰ προαιρέσεως λέγομεν, ἢ εἴδομεν, καὶ οὐ * δύνανται ἐκ τοῦ στόματος ἐξελθεῖν. οὕτω καὶ τοῖς παιδίοις, ὅταν συμβῇ τοῦτο * λεπτὸν, εἶτα πάλιν καταστῇ εἰς τὴν φύσιν ἐκεῖνο τὸ E μόριον, ἕως ἂν ἡ ὥρα ἔλθῃ ἰσχύσαι αὐτὸ καὶ ἀποκριθῆναι. κη Διὰ τί ἔνια ψοφεῖ καὶ κινεῖται ἐξαίφνης, οἷον τὰ κιβώτια, οὐδενὸς αἰσθητοῦ κινοῦντος· καίτοι κρεῖττον γέγονε τὸ κινοῦν τοῦ κινουμένου; ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ φθορᾶς καὶ γήρως. ὑπὸ ἀναισθήτου γὰρ φθείρεται τὰ λεγόμενα, ὑπὸ τοῦ χρόνου πάντα. ἢ ὅμοιον τοῦτο τοῖς σταλαγμοῖς καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ἐκφυομένων αἰρομένοις λίθοις; οὐ γὰρ τὸ τελευταῖον αἴρει ἢ κινεῖ, ἀλλὰ τὸ συνεχές. ἐπὶ δὲ τούτου συνεχοῦς, ἀναισθήτου ὄντος, αἰσθητὴν γίνεσθαι τὴν κίνησιν.

* γρ. δύναται

* γρ. ἐπὶ,

οὕτω δὲ καὶ τὸ περιεχόμενον, αἰσθητοῖς χρόνοις κινεῖται, A
καὶ διαιρεῖται εἰς ἀναίσθητα. τῷ δὲ παντὶ καὶ συνε-
* γ. διέφθειρε. χεῖ, ἐκίνησε καὶ * ἔφθειρε. συνεχὲς δέ ἐστιν, οὐκ ἐν τῷ
νῦν, ἀλλ' ἐν τῷ ὡρισμένῳ χρόνῳ ὑπὸ τοῦ νῦν.
Infr. 44. κθ Διὰ τί οἱ χασμώμενοι ἧττον ἀκούουσιν; ἢ ὅτι
τοῦ ἐξιόντος πνεύματος ἐν τῇ χάσμῃ πολὺ, καὶ εἰς τὰ
ὦτα χωρεῖ ἔσωθεν, ὥστε καὶ τῇ αἰσθήσει ἐπίδηλον εἶναι
τὴν κίνησιν ἣν ποιεῖ περὶ τὴν ἀκοήν; μάλιστα δ' ἐκ
τῶν ὕπνων; ὁ δὲ ψόφος, ἀὴρ, ἢ πάθος ἀέρος ἐστίν. ἀντι-
παίοντος οὖν [τοῦ] ἔσωθεν, εἰσέρχεται ὁ ἔξωθεν ψόφος,
καὶ ὑπὸ τῆς κινήσεως καὶ τοῦ ἔξωθεν ψόφου ἐκκρούε-
ται ἡ κίνησις. λ Διὰ τί ἰσχνόφωνοι παῖδες
[ὄντες] μᾶλλον, ἢ ἄνδρες; [ἢ] ὥσπερ καὶ τῶν χειρῶν B
καὶ τῶν ποδῶν ἀεὶ ἧττον κρατοῦσι παῖδες ὄντες, καὶ ὅσοι
ἐλάττους οὐ δύνανται βαδίζειν, ὁμοίως καὶ τῆς γλώττης
οἱ νεώτεροι οὐ δύνανται; ἐὰν δὲ παντάπασι μικροὶ ὦ-
σιν, οὐδὲ φθέγγεσθαι δύνανται, ἀλλ' ἢ ὥσπερ τὰ θηρία,
διὰ τὸ μὴ κρατεῖν. εἴη δ' ἂν οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ἰσχνο-
φώνου, ἀλλὰ καὶ τραυλοὶ καὶ ψελλοί. ἡ μὲν οὖν τραυ-
* G. ἐν τῷ τυχόντι. λότης, τῷ γράμματός τινος μὴ κρατεῖν, καὶ τούτου * οὐ
* γ. ἐξαιρεῖν τὸ τυχόν. ἡ δὲ ψελλότης, τῷ * ἐξαιρεῖν τι, ἢ γράμμα,
ἢ συλλαβήν. ἡ δὲ ἰσχνοφωνία, ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι
ταχὺ συνάψαι τὴν ἑτέραν συλλαβὴν πρὸς τὴν ἑτέ-
ραν. ἅπαντα δὲ δι' ἀδυναμίαν. τῇ γὰρ διανοίᾳ οὐχ C
ὑπηρετεῖ ἡ γλῶττα. ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ οἱ μεθύοντες
* Gaz. ταῦτ' ἀνδράσι συμ. πάσχουσι, καὶ οἱ πρεσβῦται· ἧττον δὲ * πάντα συμβαί-
νει. λα Διὰ τί ἡ φωνὴ τρέμει καὶ τῶν ἀ-
γωνιώντων καὶ τῶν δεδιότων; ἢ ὅτι σείεται ἡ καρδία τοῦ
θερμοῦ ἐξιόντος; ἀμφοτεράκις δὲ πάσχουσι τοῦτο. καὶ
γὰρ τοῖς ἀγωνιῶσι συμβαίνει, καὶ τοῖς φοβουμένοις.
σειομένης δὲ, οὐ γίνεται μία ἡ πληγὴ, ἀλλὰ πλείους,
ὥσπερ ἡ τῶν παρανενευρισμένων χορδῶν.
Infr. 36. & 32. λβ Διὰ τί οἱ μὲν ἀγωνιῶντες, βαρὺ φθέγγονται·
οἱ δὲ φοβούμενοι, ὀξύ; ἢ ὅτι τοῖς μὲν φοβουμένοις, κα-
ταψύχεται ὁ τόπος ὁ περὶ τὴν καρδίαν, κάτω ὁρ-
μῶντος τοῦ θερμοῦ, ὥστε ὀλίγον ἀέρα κινοῦσιν; ἡ γὰρ D
ἰσχὺς ἐν τῷ θερμῷ· τοῖς δὲ, ἄνω φέρεται τὸ θερμὸν, ὥσ-
περ τοῖς αἰσχυνομένοις. δι' αἰσχύνην γὰρ [καὶ] ἀγωνιῶ-
σι. τοῖς δὲ αἰσχυνομένοις ἄνω φέρεται πρὸς τὸ πρόσω-
πον. σημεῖον δὲ, ὅτι ἐξέρυθροι γίνονται μᾶλλον. συν-
τήκει οὖν καὶ παχὺν ποιεῖ τὸν ἀέρα, ᾧ φθέγγονται· ὁ
δὲ τοιοῦτος, βραδέως ὠθεῖται· τὸ δὲ βραδὺ ἐν φωνῇ,
Sup. 5. βαρύ ἐστιν. λγ Διὰ τί * εὐηκοωτέρα ἡ
* γ. εὐηκοώτερον νὺξ τῆς ἡμέρας ἐστί; πότερον ὥσπερ Ἀναξαγόρας
φησὶ, διὰ τὸ τῆς μὲν ἡμέρας, σίζειν καὶ ψοφεῖν τὸν
ἀέρα θερμαινόμενον ὑπὸ τοῦ ἡλίου. τῆς δὲ νυκτὸς, ἡσυ-
χίαν ἔχειν, ἅτε ἐκλελοιπότος τοῦ θερμοῦ· εἶναι δὲ μᾶλ-
λον ἀκουστὸν μηθενὸς ὄντος ψόφου; ἢ διότι διὰ τοῦ κενω-
τέρου μᾶλλον ἀκουστόν ἐστιν, ἢ διὰ τοῦ πλήρους; ἔστι δὲ
τῆς μὲν ἡμέρας, ὁ ἀὴρ πυκνὸς, ἅτε πεπληρωμένος ὑπὸ
τοῦ φωτὸς καὶ τῶν ἀκτίνων· τῆς δὲ νυκτὸς, ἀραιότερος,
διὰ τὸ ἀπεληλυθέναι ἐξ αὐτοῦ τὸ πῦρ καὶ τὰς ἀκτῖνας,
σώματα ὄντα. ἢ ὅτι τῆς μὲν ἡμέρας, τὰ σώματα πρὸς
πολλὰ τὴν διάνοιαν ἕλκει· διὸ οὐκ εὐκενές ἐστι πρὸς
τὴν ἀκοήν, καὶ τὸ πράττειν ἡμᾶς πάντα, μᾶλλον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἢ τῇ νυκτὶ, καὶ αὐτὰ περὶ τὰς πράξεις ἐστί.

A Sic etiam res contenta ſpatiis ſenſibilibus tempo-
ris mouetur, atque in partes digeritur inſenſibiles:
vniuerſi tamen & continui ratione, exultat & mo-
tus, & obitus. Continuum autem illud non in in-
ſtanti temporis, ſed in tempore, quod ab inſtanti
determinatur, ſitum profectò eſt.

29 Qua de cauſa oſcitantes minùs audire poſ-
ſimus? An quòd multum ſpiritus effluentis inter
oſcitandum aures etiam intrinſecus ſubit, vt mo-
tio vel ſenſu percipi poſſit, quam trudit ad aures,
maximéque poſt ſomnum: ſtrepitus autem vel aër,
vel aëris affectio eſt? Igitur cùm interior renititur
exteriori illi occurrenti, efficitur vt motus inte-
rioris ſtrepitus, motum exterioris retorqueat, at-
que offuſcet. 30 Cur pueri magis quàm viri,
B lingua hæſitant? An vt etiam manibus pedibúſ-
que pueri minùs valemus, & infantes ambulandi
omnino facultate caremus, ſic etiam linguæ pa-
rum compotes pueri ſumus, & infantes verbum
nullum referre poſſumus, ſed more brutorum ani-
mantium vociferamur, videlicet cauſa imbecilli-
tatis, quæ non ſolùm hæſitatem linguæ, ſed etiam
balbutiem blæſitatémque faciat: quippe cùm
blæſitas ſit, literam quandam exprimere non poſſe,
eámque non quamlibet, ſed certam: balbuties,
vel literam prætermittere, vel ſyllabam: hæſitas,
alteram alteri ſyllabam iungere properè non poſſe.
Quæ quidem omnia imbecillitate eueniunt. Lin-
gua enim ſubminiſtrare intelligentiæ non poteſt.
C itidem etiam vinolenti ſenéſque afficiuntur pro-
pter debilitatem: viris autem hæc minùs vſu eue-
niunt. 31 Cur vox hominum tam metuen-
tium quàm trepidantium obtremiſcere ſoleat? An
quòd emigrante calore cor concutitur? Nam vtriſ-
que, & trepidantibus & metuentibus accidit vt
ita afficiantur. Cùm cor autem concutitur, ictûs
nequaquam effici vnus poteſt, ſed plures profici-
ſcantur, vt è fidibus laxiùs intentis, neceſſe eſt.

32 Cur vocem homines trepidantes, grauem;
metuentes, acutam reddant? An quòd metuenti-
bus locus cordis refrigeratur, cùm calor deorſum
ſe defert, ita quòd parum aëris excitare poſſint:
vires enim poſitæ in calore ſunt. Trepidantibus
D autem calor loca petit ſuperiora, vt etiam pudore
affectis effert idem ſeſe ad faciem. Cuius indicium
eſt, quòd pleniùs erubeſcunt. Reſoluit igitur,
multúmque aëris, quo loquimur, efficit: hic au-
tem tardè propellitur: tardum verò non niſi graue
in voce eſt. 33 Cur nox ad audiendum
aptior eſt, quàm dies? Vtrùm (vt Anaxagoras ait)
quòd aër interdiu ſtridet à Sole concalfactus, &
obſtrepit, noctu requieſcit, vtpote cùm omnis ca-
lor abfuerit? Tunc autem quæque audiri meliùs
poſſunt, cùm nullus ſtrepitus eſt. An quòd per
inanius facultas audiendi amplior, quàm plenius,
datur? Eſt autem aër interdiu denſus, vt qui luce
radiiſque refertus ſit: noctu autem rarior, quòd ex
eo ignis & radij deceſſerunt, quæ corpora eſſe di-
xeris. An quòd corpora multifariàm interdiu vim
intelligendi diſpertiuntur, inque res varias dedu-
cunt, itaque clara audiendi eripitur ſenſio? Et eo
quòd omnia die magis quàm noctu agimus, ipſa
quoq; intelligentia negotiis corporis impedita eſt.

Senſus autem, vbi ſeiunctus ab intelligentia eſt, laborem velvt inſenſibilem habet: vnde dictum, Mens videt, mens audit. At verò noctu, cùm noſter intuitus omni ſit munere liberatus, magiſque intelligentia requieſcat, meatus aurium vel ampliùs patent, vel nihilo minùs quàm die, vt capax ſonorum pariter eſt, ſic meliùs eoſdem ſonos referre ad intelligentiam poteſt: quoniam, nec ipſa intelligendi vis quippiam agat, nec ab aſpectu tentetur, vt fieri interdiu ſolet. 34 Cur omnes qui humore prolifico vacant, vt pueri, mulieres, decrepiti, & ſpadones, vocem reddunt acutam: viri autem, qui firma ætate ſunt, grauiorem? An propter membri imbecillitatem, quod mouere aërem ſolet? Mouet enim exiguum aërem, quod imbecillum eſt: exiguus velociùs fertur: quod velociter fertur, acutum eſt. An quòd primus meatus, quà vox permeare ſolet, omnibus ſemine vacuus puſillus eſt: itaque exiguum proficiſci ab eo poteſt, quod aëra moueat: exiguum verò cùm ſit, velociter per amplas ſuperiores fauces fertur? At viris ætate vigentibus hic amplior habetur, vt etiam ad teſticulos pertinet. Itaque aër plurimus eſt, qui inde propellitur: tardior ergo cùm tranſeat, meritò grauior reddi poteſt. 35 Cur homines lingua hæſitantes, loqui nequeant voce ſubmiſſa? An quòd offenſaculo quodam vox ſiſtitur, retinetúrque? Sed cùm non pares requirantur vires, aut ſimilis motus, cùm quicquam non impedit motum, cúmque impedit, enitendum omnino eſt: vox autem motus eſt, vocémque altiorem ſolent emittere, qui pro viribus conantur. Ergo cùm ad expellendum quod obſtat, enitẽdum ſit, altiùs eos loqui neceſſe eſt, qui linguæ huiuſmodi vitio tenentur.

36 Cur iidem illi trepidantes magis, quàm vinolenti, hæreant lingua? An quoniam affectus hic ſimilis generi ſtuporis, quam apoplexiam vocamus, parti interiori cuipiam tribuendus eſt, quam partem mouere nequeant impedientem propter ſuã refrigerationem? Vinum igitur, quod natura calidũ eſt, refrigerationem tollit, trepidatio facit. Eſt enim trepidatio, metus quidam: metus autem, refrigeratio eſt. 37 Cur ſtrepitus extrinſecus, magis intus auditur quàm intrinſecus foris? An quòd intrinſecus, quum vaſta immenſáque adeat ſpatia, diſcerpitur, diſſipatúrque, vt pars eius vel minimè vel minùs ſentiri poſſit? Extrinſecus verò, cùm vox ſeſe in locum arctiorem ſtabiliorémque aërem conferat, vniuerſa ingreditur: itaque cum maior ſit, non immeritò melius poteſt audiri. 38 Quam ob cauſam qui lingua hæſitant, melancholico habitu cõſtant? An quòd properè ſequi imaginationem, non niſi eſſe melancholicum eſt? Hæſitantes autem illi tales proculdubio ſunt. Impetus namque dicendi præruit, anteceditque facultatem eorum, vtpote cum animus viſa ſequatur. Balbis etiam idem accidit: hos etenim omnes membra voci accommodata tardiora habere, certum eſt. Indiciũ verò, quòd tales vinolenti redduntur, cum ſuas maximè imaginationes, non rationem ſequuntur. 39 Cur porrum proſit ad vocem ſonoram? Nam & perdici commodum eadem in re nouimus? An quòd allium quoque elixum delinit, & quidem porrum lentitiam quandam obtinet, quæ fauces detergere poſſit? 40 Cur cætera animalia vocem tum acutiorem emittunt, cum validiora ſunt: homo autem, cum inualidior eſt? An quòd homo inualidus exiguum aëra mouet, aër exiguus velociter permeat, velocitas ſtrepitum reddit acutiorem?

χωρισθεῖσα δὲ αἴσθησις διανοίας, καθάπερ ἀναίσθητον πόνον ἔχει. ὥσπερ εἴρηται τὸ, νοῦς ὁρᾷ καὶ νοῦς ἀκούει. νυκτὸς δὲ τῆς ὄψεως ἀργούσης, καὶ τῆς διανοίας μᾶλλον ἠρεμούσης, ὁ τῆς ἀκοῆς πόρος [μᾶλλον] ἀνεῳγμένος καθάπερ τῆς ἡμέρας, δεκτικὸς μέν ἐστι τῶν ἤχων ὁμοίως, ἐξαγγελτικὸς δὲ μᾶλλον τῇ διανοίᾳ, διὰ τὸ μήτε αὐτὴν ἐνεργεῖν, μήθ᾽ ὑπὸ τῆς ὄψεως παρενοχλεῖσθαι, καθάπερ καὶ τῆς ἡμέρας.

λδ Διὰ τί οἱ ἄγονοι, οἷον παῖδες καὶ γυναῖκες, καὶ οἱ ἤδη γέροντες, καὶ οἱ εὐνοῦχοι, ὀξὺ φθέγγονται· οἱ δὲ ἄνδρες, βαρύτερον; [ἢ] δι᾽ ἀσθένειαν τοῦ κινοῦντος μορίου τὸν ἀέρα; ὀλίγον γὰρ τὸ ἀσθενὲς κινεῖ. ὁ δὲ ὀλίγος, ταχὺ φέρεται· τὸ δὲ ταχὺ φερόμενον, ὀξύ. ἢ διότι ὁ πόρος ὁ πρῶτος, δι᾽ οὗ ἡ φωνὴ φέρεται, τοῖς μὲν ἀγόνοις μικρός. (ὥστε ὀλίγον ἐξ αὐτοῦ τὸ ὠθοῦν τὸν ἀέρα· ὀλίγος δὲ ὤν, ταχὺ φέρεται δι᾽ εὐρέος τοῦ ἄνω φάρυγγος) ἀκμάζουσι δὲ καὶ ἀνδρουμένοις διίσταται οὗτος, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῖς ὄρχεις· ὥστε καὶ πλείων ἐστὶν ὁ ὠθούμενος. βραδύτερον οὖν διιὼν, βαρὺ γίνεται. Sup. 16.

λε Διὰ τί οἱ ἰσχνόφωνοι οὐ δύνανται διαλέγεσθαι μικρόν; ἢ ὅτι ἴσχονται τοῦ φωνεῖν, ἐμποδίζοντός τινος; οὐκ ἴσης δὲ ἰσχύος οὐδὲ ὁμοίας κινήσεως, μὴ ἐμποδίζοντός τε τὴν κίνησιν μηδενὸς, καὶ ἐμποδίζοντος, βιάσασθαι δεῖ. ἡ δὲ φωνὴ κίνησίς ἐστι· μεῖζον δὲ φθέγγονται μᾶλλον οἱ τῇ ἰσχύϊ χρώμενοι. ὥστ᾽ ἐπεὶ ἀνάγκη ἀποβιάζεσθαι τὸ κωλύον, ἀνάγκη μεῖζον φθέγγεσθαι τοὺς ἰσχνοφώνους.

λϛ Διὰ τί δὲ ἀγωνιῶντες μὲν, μᾶλλον ἰσχνόφωνοι γίνονται· ἐν δὲ ταῖς μέθαις, ἧττον; ἢ ὅτι * ἀποπληξίας ὅμοιόν ἐστι τὸ πάθος μέρους τινὸς τῶν ἐντὸς, ὃ ἀδυνατοῦσι κινεῖν, ἐμποδίζοντος διὰ τὴν κατάψυξιν; ὁ μὲν οὖν οἶνος, φύσει θερμὸς ὢν, λύει τὴν κατάψυξιν μᾶλλον· ἡ δὲ ἀγωνία, ποιεῖ. φόβος γάρ τις ἡ ἀγωνία· ὁ δὲ φόβος, κατάψυξις. * γ. ἀποπληξίᾳ

λζ Διὰ τί ἔξωθεν εἰς τὰς οἰκίας εἰσακούεται μᾶλλον, ἢ ἔσωθεν ἔξω; ἢ ὅτι ἔσωθεν ὁ ψόφος διὰ τὸ ἀχανὲς * εἶναι διασπᾶται· ὥστε οὐχ ἱκανὸν ἕκαστον μέρος ἀκουσθῆναι, ἢ ἧττον; ἔξωθεν δὲ ἔσω εἰς ἐλάττω τόπον καὶ ἀέρα ἑστῶτα, ἡ φωνὴ βαδίζουσα, ἀθρόα ἔρχεται· ὥστε μείζων οὖσα, κρίνεται μᾶλλον. * γ. ἵσταται

λη Διὰ τί οἱ ἰσχνόφωνοι μελαγχολικοί; ἢ ὅτι τὸ τῇ φαντασίᾳ ἀκολουθεῖν ταχέως, τὸ μελαγχολικὸν εἶναί ἐστιν; οἱ δὲ ἰσχνόφωνοι, τοιοῦτοι. προτερεῖ γὰρ ἡ ὁρμὴ τοῦ λέγειν τῆς δυνάμεως αὐτοῖς, ὡς θᾶττον ἀκολουθούσης τῆς ψυχῆς τῷ φανέντι. καὶ οἱ τραυλοὶ δὲ ὡσαύτως. βραδύτερα γὰρ τὰ μόρια τοῖς τοιούτοις ταῦτα. σημεῖον δέ. οἰνωμένοι γὰρ, τοιοῦτοι γίνονται, ὅτε μάλιστα τοῖς φαινομένοις ἀκολουθοῦσι, * καὶ οὐ τῷ οἴνῳ. * γρ. καὶ ἐν τῷ οἴ. G. ἐν τῷ λόγῳ.

λθ Διὰ τί τὰ πράσα συμφέρει πρὸς εὐφωνίαν, ἐπεὶ καὶ τοῖς πέρδιξιν; ἢ ὅτι τὰ σκόροδα ἑφθὰ, λεαίνει· τὰ δὲ πράσα, γλισχρότητα ἔχει τινά; ῥυπτικὸν δὲ τοῦ φάρυγγος.

μ Διὰ τί τὰ μὲν ἄλλα ὀξύτερον * φθέγγονται, σφοδρότερα ὄντα· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἀσθενῶν; ἢ διότι ἐλάττω κινεῖ ἀέρα; οὗτος δὲ ταχὺ διέρχεται. τὸ δὲ ταχὺ, ὀξὺ ποιεῖ τὸν ψόφον; * γρ. φθέγγεται

Infrà 48.

μα Διὰ τί ἀκούουσι μᾶλλον κατέχοντες τὸ πνεῦμα, ἢ ἐκπνέοντες; διὸ καὶ ἐν ταῖς θήραις παραγγέλλουσιν ἑαυτοῖς, μὴ πνευστεῖν. πότερον ὅτι τὸ αἰσθητικὸν ἄνω ἔρχεται αἰρομένων τῶν φλεβῶν; καθευδόντων γὰρ, κάτω· διὸ καὶ μᾶλλόν τε ἐκπνέουσι καθεύδοντες, ἢ εἰσπνέουσι, καὶ ἀνήκοοί εἰσιν. ἢ καὶ τὸ αἷμα ἀνέρχεται ἐκπεπνευκότος, ὥστε κενοῦται τὰ ἄνω; ἀκούουσι δὲ τῷ κενῷ. ἢ ὅτι ὁ φυσιασμὸς, ψόφος τίς ἐστι; ἔστι δὲ ἐν τῷ ἐκπνεῖν γινόμενος, κωλύει ἀκούειν; A

μβ Διὰ τί θᾶττον μὲν ψοφοῦσι καὶ πηδῶσιν οἱ ἅλες οἱ μικροὶ, μείζω δὲ ψοφοῦσι καὶ πηδῶσιν οἱ μεγάλοι; ἢ διότι, οἱ μὲν, ταχὺ* σχίζονται, διὰ τὴν μικρότητα· οἱ δὲ, βραδέως. ἔχουσι γὰρ πολὺ, ὃ δεῖ διελθεῖν τῷ πυρί. μεῖζον γὰρ ἔργον, τὸ μεῖζον διασχίσαι, * ἢ τὸ μικρόν. ψοφεῖ δὲ ὁ μὲν μικρὸς, μικρόν· (ἡ γὰρ πληγὴ, μικρά) ὁ δὲ μείζων, μεγάλα· μεγάλη γὰρ ἡ πληγή. ὁ δὲ ψόφος, πληγή ἐστι. καὶ πηδῶσι δὲ μᾶλλον τὸ ἰσχυρότερον, αἱ * πληγαὶ ἧττον γὰρ ἐνδιδῶσι. B

* χ. σχίζονται ἢ διὰ πολὺ ὃ δεῖ διελθεῖν τῷ πυρὶ, διὰ τὴν μικρότητα· οἱ δὲ, βραδέως. μεῖζον γ.

* χ. πληγαῖν.

μγ Διὰ τί ἐὰν εἰς πολὺ πῦρ ἐμβάλλῃ τις τὸ αὐτὸ μέγεθος ἁλὸς, ἧττον ψοφεῖ; ἢ οὐ ψοφεῖ; ἢ ὅτι φθάνει κατακαυθεὶς πρὶν σχισθῆναι; καίεται μὲν γὰρ, τῷ τὸ ὑγρὸν ἀναλωθῆναι· ψοφεῖ δὲ, τῷ σχισθῆναι.

Suprà 29.

μδ Διὰ τί οἱ χασμώμενοι ἧττον ἀκούουσιν; * ἢ ὅτι τὸ πνεῦμα ἐναπολαμβάνουσι; τὸ δὲ ἀπολαμβανόμενον πνεῦμα, περὶ τὰ ὦτα ἀθροισθὲν, κωλύει ἀκούειν. σημεῖον δέ· ἐν γὰρ τοῖς ὠσὶ ψόφος γίνεται ὅταν χασμώμεθα. ἔτι δὲ καὶ φωνή τις γίνεται τῶν χασμωμένων. τοῦτο δὲ κωλυτικὸν τοῦ ἀκούειν· καὶ συμπιέζεσθαι ἀναγκαῖον τὰς ἀκοὰς, διασπωμένου τοῦ σώματος. C

Gaza, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐναπολαμβάνουσι, τὸ περὶ τὰ ὦτα ἀθροισθέν. σημεῖον δέ· ἐν γὰρ τοῖς ὠσὶ ψόφος γίνεται ὅταν χασμώμεθα. τὸ δὲ ἀπολαμβανόμενον πνεῦμα, κωλύει ἀκ. Sylb.

με Διὰ τί τῆς φωνῆς, ἐπεὶ ῥύσις τίς ἐστι, φύσιν ἐχούσης ἄνω φέρεσθαι, μᾶλλόν ἐστιν εὐήκοος ἄνωθεν κάτω, ἢ κάτωθεν ἄνω; ἢ ὅτι ἡ φωνὴ, ἀήρ τίς ἐστι * μεθ' ὑγροῦ, ὃ φέρεται κάτω καὶ οὐκ ἄνω; τοῦ γὰρ ὑγροῦ κατὰ φύσιν ἡ κάτω φορά. διὸ τοῖς κάτω μᾶλλον ἀκούεται. ἢ τοῦτο μὲν ἐπὶ τῆς τοῦ ζώου φωνῆς μόνον γίνεται. [αὕτη γὰρ μεθ' ὑγροῦ.] τὸ δὲ συμβαῖνόν ἐστι καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ψόφων; καθάπερ οὖν ἡ ὄψις, ἐὰν μὲν ἄνωθεν κάτω προσπέσῃ, τὴν ἀνάκλασιν ἄνω ποιεῖται, κάτωθεν δὲ ἄνω προσπεσοῦσα, ἀνεκλάσθη κάτω· τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ φωνὴ ἡ φύσιν ἔχουσα ἄνω φέρεσθαι, προσκρούσασα τῷ ἐξ ἐναντίας ἀέρι, βιάζεσθαι μὲν οὐ δύναται, πλείονα ὄντα καὶ βαρύτερον· ἀνακλασθεὶς δὲ ὁ κινηθεὶς ἀὴρ ἐπὶ τοὐναντίον, ἠνέχθη κάτω. διὸ καταχεόμενος, ἀκούεται κάτω μᾶλλον. τοιοῦτο δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν ἠχὼ συμβαῖνόν ἐστιν, ἀνάκλασις τῆς φωνῆς ἐπὶ τοὐναντίον. D

* γρ. ἢ μεθ' ὑγροῦ, βαρυνόμενος οὖν ἐστι ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ φέρ. κ.

Suprà, 22.

μϛ Διὰ τί μεθυόντων μᾶλλον ἀπορρήγνυται ἡ φωνὴ, ἢ νηφόντων; ἢ διὰ τὸ πεπληρῶσθαι, ταχέως * ἀπορρηγνύασι τὴν φωνήν; σημεῖον δὲ τούτου· οὔτε γὰρ οἱ χοροὶ μελετῶσιν ἐξ ἀρίστου, οὔτε οἱ ὑποκριταὶ, ἀλλὰ * νήστεις. ἐν δὲ τῇ μέθῃ, πληρέστεροι ὄντες, εὐλόγως μᾶλλον ἀπορρήγνυνται τὰς φωνάς. E

* γρ. ἀπορρήγνυσι

* γρ. νῆς. ὄντες,

Suprà, 6.

μζ Διὰ τί ποτε τῶν ὀξυτέρων φωνῶν πορρώτερον ἀκούουσιν; ἢ διότι τὸ ὀξὺ ἐν φωνῇ ταχύ ἐστι; θᾶττον δὲ κινεῖται, τὰ βίᾳ μᾶλλον φερόμενα· τὰ δὲ σφοδρότερον φερόμενα, ἐπὶ πλεῖον φέρεται.

41 Cur meliùs audimus, cùm ſpiritum retinemus, quàm cùm reddimus: itaque minus ſpirare in venatione præcipitur. Vtrum quòd per venarum elationem vis ſentiendi locum petit ſuperiorem? Cum enim dormimus, deorſum ſe defert, & crebriùs tunc reddimus quàm ducimus, ſpiritum, miniméque audire valemus. An etiam ſanguis cum reddimus ſpiritum, aſcendit? Itaque pars ſuperior impletur, cum tamen per inane audiamus. An quòd efflatio, ſtrepitus quidam eſt: hic autem expirando eueniens vim obtundit audiendi?

42 Cur ſal exiguus ocyus crepat, & exilit? vehementius autem & crepat, & exilit, qui plenior eſt? An quòd exiguus rumpi celerius poteſt: haud enim multum id eſt, quod ſubeat ignis, oportet, cum ſal ipſe totus exiguus ſit. Plenior autem ille lentius domatur, quòd plus negotij eſt, magnum diſrupiſſe quàm paruum: crepat paruus parum, quia paruus inuehitur ictus: maior magis, quia magno agitur ictu. Crepitus autem, ictus eſt. Quod etiam robuſtius eſt, magis exilit, quoniam minus cedit. 43 Cur ſi ſalem eadem magnitudine, qua modico igni ingeſtus crepet, nimio inieceris igni, vel nihil vel minus crepabit? An quod prius ab igne corrumpitur, quàm rumpi poſſit? comburitur enim humor, quòd conſumptus eſt: crepat, quòd diſciſſus diſruptúſque eſt.

44 Cur oſcitantes minus audire valemus? An quòd ſpiritum intercludimus, qui ſe ad aures trudat? indicium, quòd ſtrepitus in auribus naſcitur, cum oſcitamus. Circumuentus autem interclusúſque illis ſpiritus facit vt minus audiamus. Ad hæc vox oſcitantibus quædam oritur, quæ vim audiendi interpellare poteſt: & comprimi verò aures neceſſe eſt, quoties corpus ſe diſtrahit, atque intendit. 45 Cur vox, cum apta ſua natura ſit in ſublime efferri, vt quæ aër quidam ſit, non inferius ſurſum, ſed ſuperius deorſum melius audiri poteſt? An quòd vox aër quidam iunctus humori eſt, qui pondere humoris graueſcens deorſum labitur, non ſurſum effertur? Humoris namque ſecundum naturam intereſt, vt deorſum feratur: itaque ab imis ſentiri plenius poteſt. An hoc voci dumtaxat animalium reddi debeat? hæc enim non ſine humore profluit. Illud verò accidere nimirum vel in cæteris omnibus ſtrependi generibus nouimus. Ergo vt viſus, ſi ſuperius deorſum prociderit, ſurſum verſus reflectetur, ſed ſi inferius ſurſum pertenderit, deorſum ſe flectet: ſic vox, quæ ſua natura cogitur ſurſum ferri, vbi aëri ſibi aduerſo occurrerit, cum per vim nequeat eum propellere, qui & amplior & grauior eſt, reflexa in partem aduerſam deorſum ſe defert. Itaque aër, qui ore motus procurrerit, retorquetur, & ad ima collapſus ſentiri inferius magis poteſt. Tale etiam eſt, quod in reſonando fieri ſolet: vocis enim reflexus in partem contrariam agitur. 46 Cur vinolentis potius quàm ſobriis frangi vox ſoleat? An repletio facit vt vox celeriter frangi poſſit? Cuius rei argumentum, quod neque chori neque ludiones ſtatim à prandio, ſed ieiuni vocem exercere conſueuêre. Cum igitur vinolenti impleti ſint, merito voces eorum potius frangi ſolent. 47 Cur vocem acutiorem longius audire poſſumus? An quod vocis acumen velocitas eſt? moueri autem ocyus ſolent, quæ vehementius ferantur: quæ autem vehementius feruntur, hæc longius ferri poſſunt.

48 Cur ſpiritu retento meliùs audire valemus? An quòd reſpiratio nonnihil ſtrepitus mouet? Meritò ergo tunc meliùs ſentimus, cùm ſtrepitus minus eſt: minus autem ſtrepitus tum, cùm ſpiritum retinemus. 49 Quamobrem lux, quæ tenuior, & velocior, & deductior eſt, corpora penetrare denſa non poteſt, ſtrepitus autem poteſt? An quòd lux directo itinere fertur (itaque ſi quid rectæ illi profluentiæ lucis obuium ſepiat, lucem penitus diſcludi neceſſe eſt.) At ſtrepitus, quia ſpiritus eſt, ferri non rectè etiam poteſt; itaque efficitur vt ſtrepitum ſentire vndique liceat, non eum tantùm, qui ſe rectè noſtris auribus obtulerit.

50 Quare qui rident, vocem grauiorem emittunt, qui flent, acutiorem? An quòd corpore intento vox acuta depromitur: infirmum autem, quod acutum eſt? Quæ vtraque in flentibus ineſſe potiùs nouimus: ſunt enim & intentiori corpore, & infirmiori. 51 Quam ob rem cùm vox aër quidam formatus ſit, & ſæpius diſſoluatur, cùm fertur: echo autem, id eſt, reſonantia, fiat, icto eiuſmodi aëre in ſolidum quippiam, vox ipſa non diſſoluatur, ſed expreſsè eadem percipi poſſit? An quòd aër refringitur, ideóque totum à toto proficiſcitur? Tum etiam affectus hic non niſi de re ſimili exiſtit: quippe cùm aër reflecti de aëre ſoleat in cauo, non de cauo. 52 Quam ob rem cùm ſimul vocem multi emittunt, vnúſque tantum, quantum ſinguli, reddit, multorum vox illa neque parem voci vnius offert ſeſe, neque longiùs pro ratione deducit? An quòd ſinguli proximum aërem propellunt, non eundem, niſi paulo tenus? quod ſimile euenit, vt ſi multi quidem proiiciant lapidem, ſed ſingula, aut magna eorum pars mittat diuerſum: neque enim ibi longius, aut pro ratione longè lapis vllus deueniet: neque hic longiùs cunctorum quàm vnius vox poterit audiri: vox etenim tanta non vnius eſt, ſed multorum. Rectè igitur è propinquo vox multa eſſe pro ratione videtur: quandoquidem lapides quoque illi multi ita videri, atque idem aſſequi poſſunt, autè longinquo plus quàm ſi ſingulæ ſint, ſentiri non poteſt. 53 * Cur trepidantes vocem reddimus grauiorem, metuentes autem acutiorem? quanquam etiam pudor genere metuendi continetur. an multum inter ſe affectus hi diſtant? Quos enim puduit, erubeſcunt: trepidatio autem pudor quidam eſt. Qui verò metuunt, pallent. Conſtat igitur, calorem in metu partem ſuperiorem deſerere, vt parum aëris præ ſua exilitate mouere ſpiritus poſſit. Velociter autem ferri poteſt, quod exiguum eſt: vocis vero velocitas, non niſi acumen eſt. Iis contrà, quos puduit, calor partem ſuperiorem, id eſt, pectus, petere ſolet. Cuius rei indicium, erubeſcens facies affert: ampliorem autem aërem amplior potentia mouet. Tardiùs verò omne fertur, quod amplius eſt, tarditáſque in vſu vocis, non niſi grauitas eſt. 54 Quæ cauſa eſt, vt lingua hæſitantes aliqui fiant? An membri, quo loquimur, refrigeratio cauſam habet, & tanquam ſtupens, & attonitum membrum id eſt: itaque vino, continentéque oratione concalfacti, verba faciliùs poſſunt copulare. 55 Cur homo ſolus ex omnium animantium numero lingua hæſitans oritur? an quòd ſolus compos ſermonis eſt, cætera vocem tantùm obtinent? Qui autem lingua hæſitant, vocem quidem producunt, ſed verba copulare, ſermonémque condere nequeunt.

A μη Διὰ τί κατέχοντες τὸ πνεῦμα μᾶλλον ἀκούομεν; ἢ ὅτι ἡ ἀνάπνευσις ψόφον τινὰ παρέχει; εἰκότως οὖν τότε μᾶλλον ἀκούομεν, ὅταν ἧττον ὁ ψόφος ᾖ· ἥττων γὰρ ὁ ψόφος, ὅταν κατέχωμεν τὸ πνεῦμα. Suprà, 41.

μθ Διὰ τί τὸ μὲν φῶς οὐ διέρχεται διὰ τῶν πυκνῶν, λεπτότερον ὄν, καὶ πόρρω ἐν, καὶ θᾶττον· ὁ δὲ ψόφος, διέρχεται; ἢ διότι τὸ μὲν φῶς, κατ' εὐθεῖαν φέρεται· (ὥστε ἂν ἀντιφράξῃ τι τὴν εὐθυωρίαν, ὅλως ἀποκέκλεισται) ὁ δὲ ψόφος, φέρεται καὶ οὐκ εὐθύ, διὰ τὸ πνεῦμα εἶναι; διὸ πανταχόθεν ψοφούντων ἀκούομεν, καὶ οὐ μόνον τῶν κατ' εὐθυωρίαν τοῖς ὠσί. Infrà 58. & 25.9

B ν Διὰ τί ποτε οἱ μὲν γελῶντες, βαρὺ φθέγγονται· οἱ δὲ κλαίοντες, ὀξύ; ἢ διότι ἀπὸ τῶν συντόνων ὀξεῖα ἡ φωνή; τὸ δὲ ὀξὺ ἐστὶν ἀσθενές. ἄμφω δὲ ταῦτα μᾶλλον τοῖς κλαίουσιν ὑπάρχει· καὶ γὰρ συντείνονται μᾶλλον οἱ κλαίοντες, καὶ ἀσθενέστεροί εἰσι. Sup. 13.

να Διὰ τί, εἴπερ ἡ φωνὴ ἀήρ τις ἐσχηματισμένος ἐστί, φερομένη διαλύεται πολλάκις τὸ σχῆμα· ἡ δὲ ἠχώ, ἣ γίνεται πληγέντος τοῦ τοιούτου πρός τι στερεόν, οὐ διαλύεται, ἀλλὰ σαφῶς ἀκούομεν; ἢ διότι ἀνάκλασις ἐστίν, οὐ κατάκλασις; τοῦτο δὲ ὅλον ἀφ' ὅλου· εἶτα τὸ πάθος ἀφ' ὁμοίου. ἀπὸ γὰρ τοῦ ἀέρος ἀνακλᾶται ἐν τῷ κοίλῳ, οὐκ ἀπὸ τοῦ κοίλου. Sup. 23.

C νβ Διὰ τί ἑνός τε καὶ πολλῶν φθεγγομένων ἅμα, οὔτε ἴσος ὁ φθόγγος, οὔτε ἐπὶ πλεῖον * γεγωνοῦσιν, ὡς κατὰ λόγον, εἰς τὸ πόρρω; ἢ ὅτι ἕκαστος τὸν καθ' αὑτὸν ἀέρα προωθεῖ, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτόν, πλὴν ἐπὶ μικρόν; ὅμοιον δὲ συμβαίνει, ὥσπερ ἂν εἰ πολλοὶ μὲν εἶεν οἱ βάλλοντες, ἕκαστος μέντοι λίθῳ ἑτέρῳ, ἢ οἵ γε πλεῖστοι. οὔτε γὰρ ἐκεῖ πόρρωθεν οὐθὲν ἀφίξεται βέλος, ἢ οὐ κατὰ λόγον, οὔτε ἐνταῦθα. οὐ γὰρ ἑνὸς ἡ τοσαύτη φωνή, ἀλλὰ πολλῶν. ἐγγύθεν μὲν οὖν κατὰ λόγον, πολλὴ φαίνεται ἡ φωνή. καὶ γὰρ τὰ βέλη πλείω τεύξεται τοῦ αὐτοῦ· πόρρωθεν δέ, οὐκ ἔτι. Infr. 19. 2. Quid. γεγώνασι, vel γεγωνῶσι.

D νγ Διὰ τί ἀγωνιῶντες μέν, βαρύτερον φθέγγονται· φοβούμενοι δέ, ὀξύτερον; καί τοι καὶ ἡ αἰδὼς φόβος τίς ἐστιν. ἢ διαφέρει πολὺ τὸ πάθος; οἱ μὲν γὰρ αἰδούμενοι, ἐρυθριῶσιν· ἡ δὲ ἀγωνία, αἰσχύνη τίς ἐστιν· οἱ δὲ φοβούμενοι, ὠχριῶσι. φανερὸν οὖν ὅτι τοῖς μὲν φοβουμένοις ἐκλείπει ἄνωθεν τὸ θερμόν· (ὥστε κινεῖ ἀσθενὲς ὄν, ὀλίγον ἀέρα τὸ πνεῦμα· τὸ δὲ ὀλίγον, ταχὺ φέρεται· τὸ δὲ ἐν φωνῇ ταχύ, τὸ ὀξύ) τοῖς δὲ αἰδουμένοις, ἀνέρχεται τὸ θερμὸν περὶ τὰ στήθη. σημεῖον δέ, ὅτι γίνονται ἐξέρυθροι. πολὺν δὲ κινεῖ ἀέρα ἡ πολλὴ δύναμις. τὸ δὲ πολύ, βραδέως φέρεται. * τὸ δὲ βαρὺ ἐν φωνῇ, βραδύ. Supr. 32. * γρ. τὸ δὲ βραδὺ ἐν φωνῇ, βαρύ. vt ſ. 32.

E νδ * Διὰ τί ἰσχνόφωνοι γίνονται; ἢ αἴτιον ἡ κατάψυξις τοῦ τόπου ᾧ φθέγγονται, * ἢ ὥσπερ ἀποπληξία τοῦ μέρους τούτου ἐστί; διὸ καὶ θερμαινόμενοι ὑπὸ οἴνου καὶ τοῦ λέγειν συνεχῶς, ῥᾷον συνείρουσι τὸν λόγον. Inf. 60. * γρ. ἢ ὥσπερ.

νε Διὰ τί μόνον τῶν ἄλλων ζῴων ἄνθρωπος γίνεται ἰσχνόφωνον; ἢ ὅτι λόγου κοινωνεῖ μόνον· τὰ δὲ ἄλλα, φωνῆς; οἱ δὲ ἰσχνόφωνοι, φωνοῦσι μέν· λόγον δὲ οὐ δύνανται συνείρειν.

Sup. 17.

νϛ Διὰ τί τοῦ μὲν χειμῶνος, ὀξύτερον φθέγγονται, καὶ νήφοντες· θέρους δὲ, καὶ μεθύοντες, βαρύτερον; ἢ ὅτι ὀξυτέρα μέν ἐστιν, ἡ * ταχυτέρα· ταχυτέρα δέ ἐστιν, ἡ ἀπὸ συντεταμένου φωνή; τῶν δὲ νηφόντων, καὶ ἐν τῷ χειμῶνι, τὰ σώματα συνέστηκε μᾶλλον, ἢ μεθυόντων, καὶ ἐν τῷ θέρει. τὸ γὰρ θερμὸν, καὶ αἱ ἀλέαι, διαλύει τὰ σώματα.

* ἡ τραχυτ. al. ταχυτ.

A 56 Cur ſobrij, temporéque hyberno vocem acutiùs mittimus, vinolenti autem & æſtiuo grauiùs? An vox acutior, quæ velocior eſt: velocior autem, quæ corpore intento ſe promit? Sobriorum verò, hyemẽque corpora magis conſtant, quàm vinolentorum æſtatéque: calores enim teporéſque corpora reſoluunt, atque elaxant.

Problema quòd hic interpr. Gaza, extat Græcè ſuprà, 1. λϛ.

57 Cur homo ſolus omnium animantium lingua hæſitans prouenire poteſt? Vtrùm quòd etiam mutus ſolus exiſtit? linguæ autem hæſitatio, mutitas quædam eſt: nec membrum, quo loquimur, abſolutum habetur. An quòd homo ſolus compos B eſt ſermonis, cætera autem vocem duntaxat ſortiuntur: linguæ autem hæſitatio, vt nomen declarat, vnum non eſt, nec promptam continentémque parit orationem?

νζ Διὰ τί ἡ φωνὴ ὕστατον τελειοῦται τοῖς ἀνθρώποις τῶν φθεγγομένων; ἢ διότι πλείστας ἔχει διαφορὰς καὶ εἴδη; τὰ γὰρ ἄλλα ζῷα, ἢ οὐδὲν γράμμα, ἢ ὀλίγα διαλέγονται. τὸ δὲ ποικιλώτατον καὶ πλείστας ἔχον διαφορὰς, ἀνάγκη ἐν πλείστῳ χρόνῳ ἀποτελεῖσθαι.

58 Cur homini vox ſeriùs perfici ſolet, quàm cæteris, quibus data eſt vocis proferendæ facultas? An quòd vocis humanæ genera, & diſcrimina quàm plurima ſunt? cætera enim animantia literas, vel nullas vel paucas exprimere poſſunt. Quod autem ſummè varium, plurimiſque diſtinguendum differentiis eſt, id tempore longiſſimo perfici neceſſe eſt.

Extant quæ hic habet Gaza, ſuprà 1, λα, & λβ.

59 Cur cæteræ ſpeciei eiuſdem animantes vocem fundunt eandem, homines autem variam & multiplicem agunt? An hominum etiam vox vna eſt, multa autem genera loquendi? 60 Sed cur communis hæc vna hominum varia eſt, cæterorum autem ſimplex? an homines multas proferre literas poſſunt, cætera vel nullam, vel duas, aut C tres exprimunt inſonas, quæ vocalibus iunctæ locutionem conficiunt? Oratio autem non voce, ſed vocis affectionibus ſignificando abſoluitur: at vocis affectiones, literæ ſunt. Quinetiam pueri non ſecus ac beſtiæ, ſuas exprimunt appetitiones, vtpote qui nondum proferre literas poſſunt.

νη Διὰ τί ἡ μὲν ὄψις, οὐ διέρχεται διὰ τῶν στερεῶν· ἡ δὲ φωνὴ, διέρχεται; ἢ ὅτι τῆς μὲν ὄψεως, μία φορὰ ἡ κατ' εὐθεῖαν· (σημεῖον δὲ αἵ τε τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες, καὶ ὅτι ἐξ ἐναντίας μόνον ὁρῶμεν) τῆς δὲ φωνῆς, πολλαί; ἀκούομεν γὰρ πανταχόθεν. ὅταν μὲν οὖν κωλυθῇ κατ' εὐθεῖαν ἐκπίπτειν, διὰ τὸ μὴ κατ' ἀλλήλους εἶναι τοὺς πόρους, ἀδυνατεῖ διορᾶν. ὁ δὲ ἀὴρ καὶ ἡ φωνὴ, ἅτε πανταχοῦ φερομένη, διὰ παντὸς διαπίπτει καὶ ἀκούεται. ἐν δὲ τοῖς ὑγροῖς, αἱ μὲν ὄψεις, διορῶσιν· αἱ δὲ φωναὶ, οὐκ ἀκούονται, ἢ μόλις, λεπτοτέρου ὄντος τοῦ ὑγροῦ, ἢ τῆς γῆς, ὅτι οἱ πόροι * μικροὶ καὶ κατ' ἀλλήλους. ὥστε οὐ κωλύεται ἡ ὄψις * εὐθυωρεῖν· διὰ τοῦτο καὶ διὰ μὲν τῆς ὑέλου διορᾶται, πυκνῆς οὔσης· διὰ δὲ τοῦ νάρθηκος, ἀραιοῦ ὄντος, οὐ διορᾶται. ἔτι τῆς μὲν οἱ πόροι, κατάλληλοι· τοῦ δὲ, παραλλάττοντες. οὐδὲν δ' ὄφελος εἶναι μεγάλους, ἐὰν μὴ κατ' εὐθεῖαν ὦσιν. ἡ δὲ φωνὴ οὐκ ἀκούεται, ὅτι ἐλάττω τὰ διάκενα τὰ ἐν τῷ ὕδατι τοῦ ἀέρος. ὥστε οὐ δύναται δέξασθαι, * οὐδὲ μεῖναι τὴν φωνὴν, ἀλλὰ μόλις ἢ μετὰ φωνῆς. ἡ γὰρ φωνὴ, ἀήρ τις. οὐ γὰρ ἅπαν τὸ μανώτερον, δεκτικώτερον, ἂν μὴ καὶ οἱ πόροι ὦσιν ἁρμόττοντες τῷ διιέντι. ὥστ' οὐδὲ συνεκτικώτερον εἰς αὐτὸ, ἂν μὴ δεκτικοὶ ὦσιν οἱ πόροι τῶν σωμάτων.

* γρ. μικρότεροι καί.
* γρ. εὐθυπορεῖν.
* G. οὐδὲ διεῖναι τ. φ.

61 Cur aſpectus corpora penetrare ſolida non poteſt, vox autem poteſt? An quòd aſpiciendi delatio ſimplex eſt, quæ per directum D profluere ſoleat ad lineam? (Cuius rei indicium Solis radius eſt, & quòd niſi è regione cernere non poſſumus:) vox autem motu multiplici ferri poteſt? quippe cùm vndiquè liceat audire. Quoties igitur aſpectui directus ille impeditur progreſſus, eo ſcilicet quòd res obiecta meatuum incondita ſiue indiſpoſita turba conſtipatur, tranſpicere nequit: at vox quoniam quoquouerſus profertur, omnia perreptat, penetrat, tranſlapſa audiri vndique poteſt. In humoribus tamen facultas tranſpiciendi oculis data eſt: voci autem nulla, vel minima, quanquam humor tenuior quàm terra eſt: quoniam humoris meatus parui, denſi continuatique ſunt, vt minimò E aſpectus impediatur, quominus tramite directo ingredi poſſit. Hæc eadem cauſa eſt, cur etiam per vitrum, quod denſiſſimum eſt, tranſpicere liceat: per ferulam, quæ rara ſolutáque eſt, non liceat: in altero enim meatus reſpondent inter ſeſe, in altera variant. Nec quicquam iuuat, amplos eſſe meatus, niſi rectè ad lineam poſiti ſint. Vox autem minimè in aqua ſentiri poteſt, quoniam minùs aqua inanit, quàm vt aërem capere, vocémque tranſmittere poſſit: vox enim, aër quidam eſt. Haud enim omne rarius permeari ſe patitur, niſi etiam meatus ei reſpondeant, quos permeare conetur, & congruant, vt vis etiam colligendi & contrahendi ſeſe, deſit, niſi meatus capaces corporum ſint: quanquam

quanquam quod rarum eſt, molle eſt, & tale, vt in ſe ipſum coire poſſit. Verùm nonnulla præ nimia ſuorum meatuum anguſtia colligi impediuntur, vt vitrum: quippe vt flecti contrahique non queat, quamuis rarius ferula eſt, ratione prædicta: vt etiam aqua, & quicquid aliud generis eiuſdem. Vnde illud quoque palàm fit, non quod rarius raro, mollique vel eodem, vel proximo eſt, id magis in ſe ipſum colligi, poſſe, & adduci. Cauſa enim omnibus eadem reddenda eſt. 62 Cur vox, quamuis minor reddatur adimendo, ſpeciem tamen ſeruat eandem? an quòd cum his ipſis miſcetur, quæ dempſeris. Res autem miſta non partim eſt, partim non eſt: ſed vſquequaque talis eſt: æquè igitur quibuſdam vndique detractis, æquè contrahitur, vt neceſſe ſit, ſimul & minorem eſſe, & ſimilem.

63 Quid eſt quod linguam faciat hæſitare? Vtrùm calor efficiat vt procaciores ſint? itaque offendendo adhærent quaſi in ſalebris, quomodo affici iratos homines nouimus: incenduntur enim, incitantur, anhelitant, qui ſpiritu redundant: igitur præ nimio caloris feruore. Anhelant autem, quoniam frequens ſpiritus eſt, nec anticipat, quatenus ſe tempore reſpirandi promere poſſit. An potiùs contrà, vt loci, quò vocem mittimus, refrigeratio cauſam det, tanquam membrum id attonitum obſtupeſcat: itaque afficiatur, vt vel concalfacti à vino, aut perpetua oratione verba expeditius poſſint copulare? 64 Cur tempore hyberno voces grauiores redduntur? An quòd aër craſſior eſt? Talis autem cùm ſit, motus tardior prouenit: itaque vox redditur grauior. An quòd aër per pectus lentiùs permeat, fauces autem interſepiri, & conſtringi à frigore pituitâque deſtillante coguntur? 65 Cur pueri, mulieres, ſpadones, ſenéſque vocem reddant acutam? an quòd motus velocior, qui acutior eſt? Et cùm genus idem ſit, motu facilius eſt, quod minus, quàm quod plus eſt. Quamobrem qui firma ætate ſunt, plus aëris trahere poſſunt: plus igitur illud tardius permeans vocem efficit grauiorem. Pueris & ſpadonibus contrà res euenit, quoniam minus aëris capiunt. Senes autem ideo tremunt, quoniam vocem continere non poſſunt: quomodo imbecillibus ac pueris vſu venit, cùm lignum prælongum parte extrema ceperint: alterum enim extremum quatitur, quia nequeunt ſuperare quod tenent, & vincere. Quod idem & trepidantibus hominibus, & metuentibus, & rigentibus, cauſam vocis tremulæ afferre credendum eſt. Cùm enim, qui vocem ita emittit, eius calor pulſus ab affectibus illis intro ſe colligat maxima ex parte, reliquum, quod exiguum extat, vocem continere non poteſt: quapropter quatitur, atque intremit. Vnde artium liberalium profeſſores, qui ſe ſolitos trepidare nouerunt, principio agunt voce ſubmiſſa, dum reſideant, & ſtabiliantur: vocem enim exiguam vincere, continereque faciliùs poſſunt.

καίτοι τὸ μανὸν, μαλακὸν, καὶ δυνάμενον εἰς αὑτὸ συνιέναι. ἀλλ' ἔνια κωλύεται διὰ τὴν μικρότητα τῶν πόρων, οἷον ἡ ὕελος· ταύτης γὰρ [οὐ] συνάγονται, μανωτέρας οὔσης τοῦ νάρθηκος, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. ὥστε καὶ τόδε φανερὸν, διότι τοῦ μανοῦ καὶ μαλακοῦ, ἢ ταὐτοῦ ὄντος, ἢ παραπλησίου τὴν φύσιν, οὐ τὸ μανώτερον μᾶλλον συνάγεται εἰς αὑτό· ἡ γὰρ αὐτὴ αἰτία πάντων.

νθ Διὰ τί τῶν ἐλαττόνων μὲν ἡ φωνὴ ἐξαιρουμένων, ὁμοία δὲ τὸν χαρακτῆρα; ἢ ὅτι ἐμέμικτο αὐτοῖς; τὸ δὲ μεμιγμένον, οὐ τῇ μὲν ἐστὶ, τῇ δὲ οὔ, ἀλλὰ πάντῃ ὅμοιον· οὖν πανταχόθεν ἐξαιρουμένων, συνέρχεται ὁμοίως. ὥστε ἔλαττόν τε ἀνάγκη καὶ ὅμοιον εἶναι.

ξ Διὰ τί ἰσχνόφωνοι γίνονται; πότερον διὰ θερμότητα προπετέστεροί εἰσιν; ὥστε προσπταίοντες ἐπίσχουσιν, ὥσπερ οἱ ὀργιζόμενοι· καὶ γὰρ οὗτοι πλήρεις ἄσθματος γίνονται. πολὺ μὲν οὖν τὸ πνεῦμα συμβαίνει [ἢ] διὰ τὴν ζέσιν τοῦ θερμοῦ ἀσθμαίνουσι, διὰ τὸ πολὺ εἶναι καὶ μὴ φθάνειν ὑπεξιέναι τῷ τῆς ἀναπνοῆς καιρῷ; ἢ μᾶλλον τοὐναντίον κατάψυξις ἢ θερμότης τοῦ τόπου ᾧ * φθέγγονται, ὥσπερ ἀποπληξία τοῦ μέρους τούτου; διὸ καὶ θερμαινόμενοι ὑπὸ οἴνου καὶ τοῦ λέγειν συνεχῶς, ῥᾷον συνείρουσι τὸν λόγον. Sup. 54. * γρ. φθέγγεται

ξα Διὰ τί τοῦ χειμῶνος αἱ φωναὶ βαρύτεραι; ἢ ὅτι παχύτερος ὁ ἀὴρ, παχυτέρου δὲ ὄντος, βραδυτέρα ἡ κίνησις· ὥστε ἡ φωνὴ βαρυτέρα. ἢ διότι διὰ τῶν στέρνων βραδύτερον χωρεῖ ὁ ἀήρ; συμφράττεσθαι δὲ τὸ περὶ τὸν φάρυγγα, ὑπό τε τοῦ ψυχροῦ καὶ τοῦ ἐπιρρέοντος φλέγματος. Sup. 17.

ξβ Διὰ τί τὰ παιδία, καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ οἱ εὐνοῦχοι, καὶ οἱ γέροντες, φθέγγονται ὀξύ; ἢ ὅτι θάττων κίνησις ἐστὶν ἡ ὀξυτέρα; ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ πλείονος δυσκινητότερον· ὥστε οἱ ἐν ἀκμῇ, πλείω συνεπιασῶνται τὸν ἀέρα. ἔστι οὖν * βραδύτερος ἰὼν, βραδυτέραν παρασκευάζει τὴν φωνήν· ἐν δὲ τοῖς παιδίοις καὶ εὐνούχοις, διὰ τὸ ἔλαττον ἔχειν, ἐναντίως. τρέμειν δὲ τοὺς πρεσβύτας, οὐ δυνάμενοι κρατεῖν, ὥσπερ τοῖς ἀδυνάτοις καὶ παιδίοις, ὅταν μακρὸν ξύλον λάβωσιν ἀπ' ἄκρου, τὸ ἕτερον ἄκρον σείεται, * διὰ τὸ μὴ κρατεῖν. τὸ αὐτὸ δὲ ὑποληπτέον καὶ ἐπὶ τῶν ἀγωνιώντων καὶ φοβουμένων καὶ ῥιγώντων, αἴτιον τοῦ τρόμου τῆς φωνῆς. τοῦ γὰρ ἔχοντος τὴν φωνὴν τοιαύτην, τῶν τοιούτων παθῶν εἴσω συνεστηκότος τοῦ πλείστου, λοιπὸν ὀλίγον ὂν, οὐ δύναται κρατεῖν τῆς φωνῆς· διὸ καὶ σείεται καὶ τρέμει. διὸ καὶ οἱ τεχνικοὶ τῶν συνειδότων ὅτι ἀγωνιῶσι, μικρὸν διαλέγονται ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἄχρις οὗ ἂν καταστῶσι· μικρᾶς γὰρ οὔσης τῆς φωνῆς, ῥᾷον κρατοῦσιν. Sup. 16.

* γρ. βραδύτερον

* γρ. δ. τ. μ. κρ. διὰ τοῦτο καὶ οἱ πρεσβῦται σείονται διὰ τὸ μὴ κρατεῖν.

Eorum quæ ad res bene olidas pertinent, Sectio duodecima, cuius quæſtiones XIII.

Ὅσα περὶ τὰ εὐώδη. ιβ.

CVr ſuffimenta omnia minùs è propinquo ſentire poſſimus? Vtrũ quòd odoris delibatio aëre temperata validior redditur, vt myrrha medicinalis

ΔΙὰ τί τῶν θυμιαμάτων ἧττον αἰσθάνονται πλησίον ὄντες; πότερον ὅτι ἀκρατεστέρα κραθεῖσα ἡ ἀπόρροια τῷ ἀέρι, ἡδίων, ὥσπερ ἡ σμύρνη τῶν

ἰατρῶν; ἢ καὶ τοὐναντίον εἴη ἄν· ὥστε ἀφαιρεῖσθαι A τὸ πῦρ τὴν ὀσμὴν, διὰ τὸ καίειν; ἡ γὰρ ὀσμὴ, θυμιωμένων. διὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθράκων, οὐκ ὄζει· πορρώτερον δὲ, [καὶ] καθαρώτερον φαίνεται καὶ λεπτότατον τοῦτο.

Sup. 5. β Διὰ τί αἱ ὀσμαὶ ἧττον εὐώδεις τῶν θυμιαμάτων καὶ τῶν ἀνθῶν ἐκ τοῦ ἐγγύς; πότερον ὅτι συναπέρχεται τῇ ὀσμῇ καὶ γῆς μόρια, ἃ προκαταφέρεται διὰ βάρος· ὥστε καθαρὰ πορρώτερον γίνεται ἡ ὀσμή; ἢ οὔτε ἐγγὺς οὔσης τῆς ἀρχῆς, πλεῖστον γίνεται τὸ ῥέον, οὔτε λίαν πόῤῥω; τὸ μὲν γὰρ, * οὐ πολύ· τὸ δὲ, διασπᾶται.

* γρ. ὕπω πολύ.

γ * Λέγεται ὡς εὐώδη γίνεται τὰ δένδρα, εἰς ἃ ἂν ἡ ἶρις κατασκήψῃ. πότερον οὖν ἀληθές ἐστιν B ἢ ψεῦδος; καὶ εἰ ἀληθὲς, διὰ τίν' αἰτίαν εἴη τὸ συμβαῖνον; ὅτι μὲν οὖν οὔτε πάντα, οὔτε ἀεὶ, δῆλον. πολλάκις γὰρ ἡ ἶρις μὲν γέγονε, τὰ δὲ δένδρα οὐθὲν ἐπίδηλον φαίνεται. ὅταν τε γένηται τοῦτο, οὐκ ἐν πάσῃ γίνεται ὕλῃ· ἐπεὶ συμβαίνει γέ ποτε· διὸ καὶ λέγεται. τὸ δὲ αἴτιον, κατὰ συμβεβηκὸς τῇ ἴριδι ἀποδοτέον, ἄλλως τε καὶ εἰ μή ἐστι τις φύσις ἡ ἶρις, ἀλλὰ τῆς ὄψεως πάθος ἀνακλωμένης. γίνεται δὲ, ὥσπερ ἐλέχθη, οὐχ * ὁπωσοῦν ἐχούσης τῆς ὕλης τὸ πάθος· οὔτε γὰρ ἐν τοῖς χλωροῖς δένδροις, οὔτε ἐν τοῖς αὔοις, ἀλλ' ἐν τῇ ἐμπεπρησμένῃ ὕλῃ φασὶν οἱ νομεῖς με- C τὰ τὰ ἐπὶ τῇ ἴριδι ὕδατα γίνεσθαι ἐπίδηλον τὴν εὐωδίαν, καὶ μάλιστα * οὗ ἂν ἀσπάλαθος ᾖ, καὶ ῥάμνος, καὶ ὧν τὰ ἄνθη εὐώδη ἐστίν. αἴτιον δὲ τῆς εὐωδίας ἐστὶν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. διαθέρμου γὰρ καὶ διακεχυμένης οὔσης, ὃ ἂν ἐκφύσῃ, τὸ πρῶτον εὐῶδες ὄζει. τὰ γὰρ πυρούμενά πως τῶν ὑγρότητα ἐχόντων ὀλίγην, εὐώδη γίνεται. πέττει γὰρ τὸ θερμὸν ταύτην. διὸ καὶ τῆς ὅλης γῆς τὰ πρὸς τὸν ἥλιον, εὐωδέστερα τῶν πρὸς ἄρκτον εἰσί. τούτων δὲ τὰ πρὸς ἕω, τῶν πρὸς μεσημβρίαν· ὅτι γεώδης μᾶλλον ὁ τόπος ὁ περὶ τὴν Συρίαν καὶ Ἀῤῥαβίαν ἐστίν· ἡ δὲ Λι- D βύη, ἀμμώδης καὶ ἄνικμος. δεῖ γὰρ μήτε πολλὴν εἶναι τὴν ἰκμάδα, (ἄπεπτος γὰρ ἐστιν ἡ πολλή) μήτε ἄνικμον· οὐ γὰρ γίνεται ἀτμίς. ὃ συμβαίνει καὶ περὶ τὴν * νεόκαυστον ὕλην, καὶ τὸ γένος τοιαύτην, ὥστε ἔχειν εὐωδίαν σὺν αὐτῇ. δηλοῖ δὲ τοῖς ἄνθεσιν. ἀφίησι γὰρ ἐν τούτοις τὴν ὀσμήν. δοκεῖ δὲ ἐν οἷς ἂν ἐνσκήψῃ ἡ ἶρις γίνεσθαι; ὅτι οὐδὲν ἄνευ ὕδατος οἷόν τε γίνεσθαι. βραχεῖσά τε γὰρ ἡ ὕλη, καὶ τῷ ἐνόντι θερμῷ πέψασα, τὴν ἐκ αὐτῆς γινομένην ἀτμίδα ἀφίησιν. οὔτε πολὺ τὸ ὕδωρ δεῖ εἶναι. ἐκκλύζει γὰρ τὸ πολὺ λίαν, καὶ σβέννυσι τὴν θερμότητα τὴν ἐνυπάρχουσαν ἀπὸ τῆς πυρώσεως. τὰ δὲ μετὰ τὴν ἶριν ὕ- E δατα, οὐ πολλὰ γίνεται, ἀλλὰ μετρίως ὡς εἰπεῖν. καὶ ἐὰν πολλαὶ γίνωνται ἴριδες, οὐ πολὺ γίνεται, ἀλλὰ πολλάκις μὲν, ὀλίγον δέ. διὸ εἰκότως τούτου γινομένου, οὐδὲν ἄλλο ὁρῶντες διάφορον, πλὴν τὴν ἶριν, ταύτῃ τὴν αἰτίαν προστιθέασι τῆς εὐωδίας.

* Gazam ſecuti ſumus. Nam Græcus cõtextus vulgò edebatur corruptiſſimè, tranſpoſitis aliquot lineis, & cõfuſis problematibus duobus 6, 7.

* γ. ὁπωσοῦν

* γ. οὗ ἂν

* γ. νεόκαυστος

δ Διὰ τί τὰ ἄνθη καὶ τὰ θυμιώμενα, πόῤῥωθεν μᾶλλον ἥδιον ὄζει· ἐγγύθεν δὲ, τὰ μὲν, ποωδέστερον· τὰ δὲ, καπνωδέστερον; ἢ ὅτι ἡ ὀσμὴ, θερμότης τίς ἐστι, καὶ τὰ εὐώδη, θερμά; τὸ δὲ θερμὸν, κοῦφον,

ſuauior eſt? An contrà agitur, vt ignis vi ſua cremandi tollit odorem, qui per ſuffitum effluat: & quidem apud carbones ipſos nihil redolet: longiùs verò purius tenuiſſimúmque fertur, quòd oleat.

2 Cur odores tam ſuffimentorum quàm florum, minùs ſuaues, è proximo ſentiantur? Vtrùm vnà cum odore, terræ quoque particulæ prodeunt, quæ præ ſuo pondere antè currunt, quàm ad ſenſum odor deueniat: itaque longiùs ille ſyncerum ſe offert? An neque cùm principium proximum eſt, neque cùm admodum ſemotum, odor abundè effluere poteſt? Nam ſi proximum, nondum largè emanat, ſi remotiſſimum, diſcerpitur.

3 Arbores reddi odoratas aiunt, in quas cæleſtis arcus decubuit: Vtrum verum hoc ſit, an falſum? Et ſi verum, quam ob cauſam ita eueniat? Ergo nec omnes arbores, nec ſemper aliquas odorem ita acquirere palàm eſt. Etenim ſæpe arcus cæleſtis conſtitit, & tamen arbores nihil odoris ſpirarunt, quod quidem ſenſum mouere poſſet: cúmque odor contrahitur (accidit enim id aliquando, itaque narratur) nõn in quaque materie contrahi poteſt. Cauſa verò per accidens ad arcum referenda eſt, præſertim ſi arcus ipſe nulla natura ſit, ſed obtuitus refringendi tantùm affectio. Prouenit autem odoris ille affectus, vt dictum iam eſt, non qualitercunque ſe materies habeat: neque enim in viridi, neque in arida: ſed in vſta, poſt aquam quæ arcui ſuperuenerit, certam reddi ſuauitatem odoris paſtores referunt, maximéque vbi aſpalathus, aut etiam rhamnus eſt, & genus ex iis aliquod, quorum flos ſuauiter olet. Ratio autem odoris eadem eſt, quam etiam de terra animaduertimus: hæc enim, cùm feruet, atque inuritur, quod ediderit, principio bene olet. Enimverò quæ parcè humido quendam in modum recaluerint, odorata redduntur: humor enim concoqui calore nimirum poteſt. Qua de cauſa totius quoque orbis terrarum, quæ ad ſolem orientem ſpectant, odoratiora exurgunt, quàm quæ ad Aquilonem: & eorum ipſorum quæ ad ortum plus vergũt, quàm quæ ad meridiem, eo quòd loca Syriæ & Arabiæ pleniora ſunt, atque terrenoſiora. Africæ verò arenoſa ſiticuloſáque. Nec enim humorem nimium ineſſe oportet, (concoqui namque nimius non poteſt) nec nullum: ſic enim nullus vapor inde extringi poteſt. Quod vel in ea materie ſolet accidere, quæ & nuper combuſta ſit, & tale habeat genus, vt ſecum odoris ferat ſuauitatem. Quæ quidem res floribus declarari poteſt: odor enim in eos tranſmittitur. Sed fieri putant in iis in quibus cæleſtis arcus inſtiterit, quoniam nunquam id ſine aqua effici poteſt. Cùm enim materies immaduerit, caloréque interiori concoxerit, reſpirare iam incipit, vaporémque intra ſe conceptum emittit. Nec verò aquam nimiam acceſſiſſe oportet: eluit enim, atque extinguit calorem ab igne iniectum, quæ nimia venerit. Quæ autem aquæ poſt arcum ſolent incidere, non multæ, ſed ſemper penè mediocres adueniunt: & ſi plures conſtiterint arcus, aqua non largè, ſed ſæpe & parcè accedit. Quamobrem non immeritò, cùm hoc ita fiat, qui rem inſignem præter arcum nullam aſpicerent, cauſam odoris illi attribuere.

4 Cur flores & ſuffimenta ſuauiùs è longinquo olent; è propinquo autem herbam alia potiùs redolent, alia fumum? An quia calor quidam natura odor eſt, odoratáque omnia calida ſunt: calidum autẽ quodque leue eſt?

Itaque cùm longiùs permeant, odorem deferunt ſuum ſecretiorem, vendicatúmque ab cæteris tum foliorum, tum fumi, qui vapor aqueus eſt, odoribus, qui comitentur eum ipſum. An cùm in propinquo ſunt, admiſta illa, cum iis vnà redolent, quibus inhærent, atque ita odorem deprauant?

5 Cur omnia pleniùs olent, cùm mouentur? An quòd excita plus aëris implent, quàm quieſcentia: itaque ocyus ad ſenſum noſtrum odor tranſmittitur?

6 Cur tempore hyberno minùs olfacere poſſumus, miniméque per gelu, & glaciem? an quòd aër à frigore immobilior redditur: itaque motus non æquè proficiſci à corpore odorato poteſt, ſcilicet propter difficilem delibationis motum, & aëris, quo inuehitur.

7 Cur acriùs aromata olent cinere ſuffita, quàm igne, & pleniùs, ac diutiùs ſuum ſeruant odorem, cùm cinere ſuffiuntur? an quòd in cinere minùs concoqui odor poteſt, itaque plenior eſt? Ignis autem, quòd celeriter vires eorum domat, & concoquit, odorem commutat. Concoctio enim, rei concoquendæ commutatio eſt, ſiue alteratio.

8 Cur roſæ ſuauiùs olent, quibus vmbilicus aſper, quàm quibus læuis? an quòd ſuauiùs olent, quæ modum conſecuta ſunt ſuæ naturæ? Roſa autem, ſpinoſa natura eſt: ergo ſuauiſſimè ideo olent, quòd magis ſecundùm naturam conſtiterunt.

9 Cur odores è proximo minùs ſuaues tam ſuffimentorum quàm florum ſpirant? an quòd portio terrena vnà cum odore ſe defert, quæ vt in proximo miſta vim hebetat, ſic in longinquo prona defertur, ac decidit. Hinc etiam flores contuſi ſuum amittunt odorem.

10 Vtrùm odoris natura fumus ſit, an aër, an vapor? Hæc enim inter ſe differunt, quia alterum ab igne, alterum & ſine igne effici poteſt. Et vtrùm à ſenſu aliquid in res odoratas proficiſcatur, an ab illis in ſenſum, quod aëra proximum moueat? at ſi ab illis aliquid delibaretur, minora certè ob eam rem reddi oporteret: nunc autem quæ odoratiſſima ſunt, hæc potiſſimùm eadem videmus edurare.

11 Cur aromata cinere ſuffita acriùs olent, quàm igne? an quòd in cinerem minùs concoqui odor poteſt, itaque plenior eſt? multum ergo partis quoque terrenæ reſpiratur, fumúſque redditur. At ignis terrenum properè illud rapit: itaque odor purior, ac ſyncerior, ſine vllo fumo ad ſenſum deuenit. Vnde etiam fit vt flores triti hebetiùs oleant: partem enim terrenam vt contritus mouere poteſt, ſic lentus calor abſumere non poteſt.

12 Cur omnia odorata tam ſemina quàm plantæ, vrinam ciere poſſint? An quòd calida & tenuia ſunt: tale autem quodque vrina citat. Celeriter enim calor inditus ille extenuat: nec odor ipſe aliqua corpulentia concretus eſt. Nam & quæ non bene olent, velvt allia, vi ſui caloris vrinam mouent, vel potiùs vim reſoluendi liquefaciendique obtinent. Calida verò ſemina, quæ bene olent, ideo ſunt, quòd odor omnino calore efficitur: fœtida ſanè inconcocta ſunt. Nec ſolùm calida, verumetiam plenè eſſe concocta debent, quæ prouocatura vrinam ſint, vt vnà deſcendendo humores poſſint extenuare.

13 Cur vinum dilutum olere ocyus deſinit quàm merum?

ὥστε διὰ μὲν τοῦτο πορρωτέρω διιόντων, ἀμιγεστέρα γὰρ ἡ ὀσμὴ τῶν συμπεριφερομένων ὀσμῶν ἀπὸ τῶν φύλλων, καὶ τοῦ καπνοῦ, ὄντος ὑδατώδους ἀτμοῦ. * πλησίον δὲ ὄντων, τὰ μεμιγμένα αὐτοῖς, συνόζει ἐν οἷς ἐστί. * γρ. πλησίον

ε Διὰ τί πάντα μᾶλλον ὄζει κινούμενα; ἢ ὅτι ἀναπίμπλησι πλείω ἀέρα, ἢ ἡσυχάζοντα; διαπέμπεται οὖν ἡ ὀσμὴ θᾶττον οὕτω πρὸς τὴν αἴσθησιν * ἡμῖν. Infr. 13. 12. * γρ. ἡμῶν.

ϛ Διὰ τί τοῦ χειμῶνος ἧττον ὀσφραινόμεθα, καὶ ἐν τοῖς πάγεσιν ἥκιστα; ἢ ὅτι ὁ ἀὴρ ἀκινητότερός ἐστιν ἐν τῷ ψύχει; οὐκ οὖν ἀφικνεῖται ὁμοίως ἡ κίνησις ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ τὴν ὀσμὴν ἔχοντος, διὰ τὴν * δυσκινησίαν τῆς ἀπορροῆς, καὶ τοῦ ἀέρος, ἐν ᾧ ἐστιν. * γρ. ἀκινησίαν

ζ Διὰ τί δριμύτερον ὄζει τῶν ἀρωμάτων ἐπὶ τέφρας θυμιωμένων ἢ ἐπὶ τοῦ πυρός, καὶ μᾶλλον καὶ πλείω χρόνον τὴν αὐτὴν ὀσμὴν ἔχει ἐπὶ τῆς τέφρας θυμιώμενα; ἢ ὅτι ἀπεπτοτέρα ἐστὶν ἡ ὀσμὴ ἐπὶ τῆς τέφρας· διὸ καὶ πλείων; τὸ δὲ πῦρ, ταχὺ πέττον αὐτῶν τὴν δύναμιν, ἀλλοιοῖ τὴν ὀσμήν. ἡ γὰρ πέψις, ἀλλοίωσίς ἐστι τοῦ πεττομένου. Infr. 11.

η Διὰ τί ἥδιον ὄζει τῶν ῥόδων ὧν ὁ ὀμφαλὸς τραχύς ἐστιν, ἢ ὧν λεῖος; ἢ ὅτι μᾶλλον ὄζει ἡδύ, ὅσα τὴν φύσιν ἀπείληφε τὴν αὐτῶν; ἀκανθῶδες δὲ φύσει τὸ ῥόδον ἐστί. διὸ μᾶλλον ἔχον τὰ κατὰ φύσιν, ἥδιστα ὄζει.

θ Διὰ τί αἱ ὀσμαὶ ἐγγύθεν ἧττον εὐώδεις, καὶ θυμιαμάτων καὶ ἀνθῶν; ἢ ὅτι πλησίον μὲν συναποφέρεται τὸ γεῶδες· ὥστε κεραννύμενον, ἀσθενεστέραν ποιεῖ τὴν δύναμιν; εἰς δὲ τὸ πόρρω καταφέρεται ἡ ὀσμή. διὰ ταῦτα δὲ καὶ τριφθέντα τὰ ἄνθη, ἀπόλλυσι τὴν ὀσμήν. Sup. 2.

ι Πότερον αἱ ὀσμαί, καπνός, ἢ ἀήρ, ἢ ἀτμίς; διαφέρει γάρ, εἰ τὸ μέν, ὑπὸ τοῦ πυρός, τὸ δέ, καὶ ἄνευ τούτου γίνεται. καὶ πότερον ἀπὸ τῆς αἰσθήσεώς τι πρὸς ἐκεῖνα, ἢ ἀπ' ἐκείνων πρὸς τὴν αἴσθησιν ἀφικνεῖται, ἀεὶ κινοῦν τὸν πλησίον ἀέρα, καὶ εἰ ἀπ' ἐκείνων ἀπορρεῖ, ἔδει ἔλαττον κινεῖσθαι· καίτοι τὰ εὐωδέστατα ὁρῶμεν μάλιστα διαμένοντα.

ια Διὰ τί δριμύτερον ὄζει μᾶλλον τῶν ἀρωμάτων ἐπὶ τέφρας θυμιωμένων, ἢ ἐπὶ τοῦ πυρός; ἢ διότι ἀπεπτοτέρα ἡ ὀσμὴ ἐπὶ τῆς τέφρας· διὸ καὶ πλείων; πολὺ οὖν τὸ τοῦ γεώδους συναναθυμιᾶται, καὶ γὰρ καπνός· τὸ δὲ πῦρ φθάνει ἐκκαῖον τὸ γεῶδες αὐτῶν. ὥστε ἡ ὀσμὴ καθαρωτέρα καὶ εἰλικρινὴς ἀφικνεῖται ἄνευ τοῦ καπνοῦ. διὸ καὶ τριβόμενα, ἧττον εὐώδη τὰ ἄνθη. τὸ γὰρ γεῶδες καὶ ἡ τρίψις κινεῖ· καὶ ἡ βραδεῖα θερμότης οὐ φθείρει. Suprà, 7.

ιβ Διὰ τί τὰ εὐώδη οὐρητικὰ καὶ σπέρματα καὶ φυτά; Suprà, 1. 48. ἢ ὅτι θερμὰ καὶ λεπτά; τὰ δὲ τοιαῦτα, οὐρητικά. ταχὺ γὰρ infr. 10. 16. λεπτύνει ἡ ἐνοῦσα θερμότης, καὶ ἡ ὀσμὴ οὐ σωματώδης· ἐπεὶ καὶ τὰ μὴ εὐώδη, οἷον σκόροδα, διὰ θερμότητα, οὐρητικά, μᾶλλον μέντοι τηκτικά. θερμὰ δὲ τὰ εὐώδη σπέρματα· διότι ὅλως ἡ ὀσμὴ διὰ θερμότητα γίνεται. ἀλλὰ τὰ δυσώδη, ἄπεπτά ἐστι. δεῖ δὲ μὴ μόνον θερμὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ εὔπεπτα, εἰ ἔσται οὐρητικά, ὅπως συγκατιόντα, λεπτύνῃ τὰ ὑγρά.

ιγ Διὰ τί ποτε οἱ κεκραμένοι τῶν οἴνων, θᾶττον τῶν ἀκράτων * ὄζουσιν; Gaz. ἀπόζουσιν;

ἢ ὅτι ὁ κεκραμένος, ἀσθενέστερος τοῦ ἀκράτου ἐστί; τὸ δὲ A ἀσθενέστερον, ὑπὸ πάντων ἐξίσταται τοῦ ἰσχυροτέρου· εἶτα ὁ κεκραμένος, ἐστὶν εὐπαθέστερος τοῦ ἀκράτου. εὐπαθέστερον δέ ἐστιν, ὑπάρξαι ὁτινιοῦν, καὶ ἐκλαβεῖν τι τῶν μὴ ὑπαρχόντων. ὁ μὲν οὖν ἄκρατος, ὀσμώδης ἐστίν· ὁ δὲ κεκραμένος, ἄοσμος.

Ὅσα περὶ δυσώδη. ιγ.

Διὰ τί τὸ μὲν οὖρον, ὅσῳ ἂν χρονίζηται ἐν τῷ σώματι, δυσωδέστερον γίνεται· ἡ δὲ κόπρος, ἧττον; ἢ ὅτι ἡ μὲν, ξηραίνεται μᾶλλον χρονιζομένη· τὸ δὲ ξηρότερον, ἀσηπτότερον; τὸ δὲ οὖρον, παχύνεται· πρόσφατον τε ὂν, ὁμοιότερον τῷ ἐξ ἀρχῆς ἐστι πόματι. B

β Διὰ τί τὰ δυσώδη τοῖς ἐδηδοκόσιν οὐ δοκεῖ ὄζειν; ἢ διὰ τὸ συντετρῆσθαι τὴν ὄσφρησιν τῷ στόματι κατὰ τὸν οὐρανὸν, πλήρης ἡ αἴσθησις γίνεται ταχὺ, καὶ τῆς τε ἔσω οὐκέτι ὁμοίως αἰσθάνεται, (τὸ γὰρ πρῶτον αἰσθάνονται πάντες· ὅταν δὲ ἅψωνται, οὐκ ἔτι, ὥσπερ συμφυοῦς) καὶ ἡ ἔξωθεν ἡ ὁμοία, ἀφανίζεται ὑπὸ τῆς ἔσω.

γ Διὰ τί τριβόμενα τὰ ἄνθη, δυσωδέστερα; ἢ διότι συμμίγνυται τῇ ὀσμῇ τὸ γεῶδες τὸ ἐν τῷ ἄνθει; C

δ Διὰ τί τῶν μὲν ζώων οὐδὲν εὐῶδές ἐστιν, ἔξω τῆς παρδάλεως· (αὕτη δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς θηρίοις; φασὶ γὰρ * αὐτοῖς τὰ θηρία ἡδέως ὀσμᾶσθαι) φθειρόμενα δὲ, καὶ δυσώδη ἐστί; τῶν δὲ φυτῶν πολλάκις φθειρόμενα καὶ αὐαινόμενα, ἔτι μᾶλλον εὐώδη γίνεται; πότερον ὅτι τῆς δυσωδίας αἴτιον ἀπεψία τις περιττώματος; διὸ καὶ οἱ ἱδρῶτες ἐνίοις καὶ ἐνίοτε, τοιοῦτοί εἰσι· μάλιστα δὲ οἷς μὴ ἀεὶ τοιοῦτοι ἐκ τῶν νόσων γίνονται. καὶ αἱ φῦσαι δὲ καὶ οἱ ἐρυγμοὶ οἱ τῶν ἀπέπτων, δυσώδεις εἰσί. τὸ αὐτὸ δὲ αἴτιον καὶ τοῦ ἐν ταῖς σαρξὶ, κατὰ τὸ ἀνάλογον. λέγω δὲ ἀνάλογον, τὸ ἀντὶ σαρκὸς τοῖς ἄλλοις ἐνυπάρχον ζώοις. ἔστι γὰρ καὶ ἐν ταύτῃ περίττωμα ἐνίοις ἄπεπτον. D τοῦτο οὖν ζώντων τε αἴτιον τῆς δυσωδίας ἐστί· καὶ φθειρομένων, σηπόμενον. διὸ καὶ τὰ πίονα καὶ ὀστᾶ καὶ τρίχες, οὐ δυσώδη ἐστίν· ὅτι τὰ μὲν, πέπτεται· τὰ δὲ, οὐκ ἔχει ὑγρότητα. τοῖς δὲ φυτοῖς, οὐκ ἔνι περίττωμα. ἢ ἔστι μέντοι καὶ τούτοις, ἀλλ' ὅτι θερμὰ καὶ ξηρὰ τὴν φύσιν ἐστὶ τὰ φυτά· ὥστε εὐπεπτοτέρα ἡ ἰκμὰς, καὶ οὐ πηλώδης ἐστὶν αὐτῶν; δηλοῖ δὲ καὶ τῆς γῆς ἡ ἐν τοῖς θερμοῖς εὐώδης οὖσα, Συρία καὶ Ἀρραβία, καὶ τὰ εὐώδη τὰ ἐκεῖθεν, ὅτι ξηρὰ καὶ θερμά ἐστι· τὰ δὲ τοιαῦτα, ἄσηπτα. τὰ δὲ ζῶα, οὐ τοιαῦτά ἐστι E καὶ θερμά· ὥστε αἵ τε περιττώσεις ἄπεπτοι καὶ δυσώδεις αὐτῶν εἰσι, καὶ διαφυσήσεις ὁμοίως· καὶ διαφθειρομένων, σήπεται ἡ ὑγρότης· τῶν δὲ, οὔ. οὐ γὰρ ἔχουσι.

ε Διὰ τί τὰ δυσώδη θερμὰ ὄντα, μᾶλλον δυσώδη ἐστὶν ἢ ἐψυγμένα; ἢ ὅτι ἐστὶν ἡ ὀσμὴ ἀτμὸς καὶ ἀπόρροιά τις; ὅ τε οὖν ἀτμὸς ὑπὸ θερμοῦ γίνεται, καὶ ἡ ἀπόρροια. κίνησις γάρ τις ἐστι, τὸ δὲ θερμὸν, κινητικόν. τὸ δὲ ψυχρὸν, τοὐναντίον στατικὸν καὶ συσταλτικόν, καὶ φορὰν δὲ κάτω ἔχει.

Quid. αὐτῆς

A An quòd dilutum imbecillius mero eſt: quod autem imbecillius eſt, ocyus à quocunque mutatur, quàm quod validius? Tum etiam vinum dilutum faciliùs affici poteſt, quàm merum. Quod autem affici faciliùs poteſt, id & recipi à quouis, & recipere quoduis faciliùs poteſt. Ita fit vt merum odorum, dilutum inodorum ſit.

Eorum quæ ad res malè olidas pertinent, Sectio decima tertia, cuius quæſtiones XII.

CVr fœtidior vrina redditur, quo diutius in corpore manſerit, ſtercus autem minùs? an quòd ſtercus, quo diutius retentum ſit, eo magis B ſiccatur: quod autem ſiccius eſt, minùs id putredini patet: vrina contrà effici craſſior ſolet, recénſque potioni ingeſtæ ſimilior eſt.

2 Cur eſculenta malè olida minimè his olere videntur, qui illa ederunt? an quòd olfactum peruium ad palatum habemus, idcirco ſenſus hic properè impletur: itaque nec interiorem odorem æquè ampliùs percipere poteſt (principio enim omnes ſentire queunt: vbi autem tetigerunt, non inſuper poſſunt, quaſi iam res conſociata natiuáque reddatur,) & exterior ſimilis ille oblatus deliteſcit obtentu interioris.

3 Cur flores contuſi deteriùs olent? an quòd C pars terrena, quæ flori inhæret, odori permiſcens ſeſe, vim hebetat odorandi?

4 Cur animantium nullum ſuauiter olet, excepta panthera? quæ etiam ipſa non niſi beſtiis ita olet: ferunt enim ſuauem illis olentiam ab hac reſpirari. Stirpium autem multæ, & integræ bene olent, & corruptæ ac aridæ, magis magiſque ſuauem reddunt odorem? Vtrùm quòd mali odoris cauſa, cruditas quædam excrementi eſt? quam ob rem ſudores etiam aliqui, atque aliquando, ita olent. Sed è morbo maximè vitiantur, quibus tales eſſe non ſolent. Et flatus etiam ructúſque crudorum fœdiùs olent. Quam eandem cauſam de cæteris quoque animaduertiſſe oportet: D proportione, inquam, quòd animalium carne vacantium generi æſtimandum aliquid eſt, quod carnis vice habeatur: nam excrementum crudum, vel in hoc eſſe nouimus. Hoc igitur & viuis cauſa fœdi halitus eſt, & mortuis cùm putreſcit. Quamobrem pingue, os, pilus, fœdum numquam reddunt odorem, ſcilicet illam ob cauſam, quòd pingue concoctum eſt, oſſa, & pili humore vacant. At genus plantarum nullum intra ſe contrahit excrementum. An etiam plantis aliquid ineſt: ſed quia ſicca & calida ſunt natura, humor earum non fœculentus eſt, ſed concoqui expeditiùs poteſt? E Conſtat hoc etiam plagis terræ, quæ vt feruentiores, ſic odoratiores ſunt, vt Syria, vt Arabia: & muneribus earundem regionum, quæ ſicca & calida nouimus, hoc idem probari poteſt: nullam autem ſentire putredinem poſſunt, quæ huiuſmodi ſunt. at animalium genus tale non eſt: itaque excrementa eius cruda fœtidáque ſunt, flatúſque itidem olent. Peremptis quoque animantibus humor putret, plantis, minimè: quippe cùm humore plantarum genus haudquaquam redundet. 5 Quam ob cauſam res malè olidæ grauiùs olent, cùm calent, quàm cùm frigent? an quòd natura odoris vapor quidam, & delatio eſt, quæ calore exiſtũt? Motus etenim quidam ſunt: calor autem mouendi vim obtinet: frigus contrà, efficit vt res conſiſtat & contrahatur. Deorſum etiam refrigerata omnia feruntur.

Calor autem odoréſque omnes ſurſum feruntur, tum quia ſiti in aëre ſunt, tum quia ſenſorium eorum ſuprà non infrà habetur, quippe cùm odor ad cerebrum penetrans mouere ſoleat ſenſionem.

6 Cur ſi quis allia ederit, vrinam, redolentem allium, reddet? cùm tamen alia pleraque odoris vehementioris ingeſta, nihil in ſuam qualitatem vrinã poſſint conuertere? Vtrùm, vt quibuſdam ſcholæ Heracliteæ placet, quòd ſicvt in vniuerſo, ita etiam in corpore noſtro expiratur, deinde vapor denuò concreſcit, vtque ibi humor, ſic vrina hîc eſt: exhalatio autem alimenti vbi reuertit vnde prodierat, odorem eundem non immeritò recipit, quippe quę illud reddat, in quod ſeſe commutarit. An ſi ita eſſet, cætera quoque idem facere deberẽt, quæ vehementem ſpirant odorem? Nunc autem nullum hoc poſſe efficere nouimus. Ad hæc, vapor, qui poſtea concreſcit, non ad ſtatum priſtinum redit. Verbi cauſa, ſi vapor vini exhalarit, non poſtmodũ in vinum concreſcit, ſed in aquam. Ita falſum id etiam illi referunt. Ergo allium ſolùm ex omnium numero, quæ odorem ſimul & vehementem, & vrinæ mouentem reddunt, inflare ventrem inferiorem poteſt. Cætera enim vel ſurſum mouere ſpiritum ſolẽt, vt radicula, vel vrinam citare non queũt. Allium verò tria nimirum hæc facit, vt & vrina augeatur, & ſpiritus excitetur, iſque deorſum, nõ ſurſum: quæ quidem ſitus veſicæ teſticulorúmque ideo ſentit, quòd & in vicino eſt, & ſpiritui opportunior habetur, vt excrementum allij omnium maximè huiuſcemodi ad veſicam poſſit, vnà cum ſpiritu deuenire, quòd permiſcens ſeſe odorem plenæ vrinæ committat.

7 Quam ob cauſam ora hominum, qui nihil ederint, ſed ieiunarint, grauiùs olent, (quod ieiunam graueolentiam appellant) eorum autem, qui aliquid ederint, non olent, cùm tamen eorum magis olere debeant? An quòd ventre inani* minúſque agitato aër factus calidior, ſpiritum excrementáque pituitoſa ſua immobilitate putrefacere poteſt? Calidiorem autem effici, argumentum eſt, quòd vel ſitim parere ieiunium ſolet. At vbi ederimus, odor ciborum grauem illam olentiam offuſcat, vt maior minorem: calor enim ciborum calorem præcedentem illum exuperat, ita vt nihil affici poſſit.

8 Cur alæ omnium maximè partium noſtri corporis malè olent? Vtrùm quòd omnium minimè reſpirare poſſunt? malus autẽ odor locis huiuſmodi contrahi maximè ſolet, quoniam putredo quiete interioris qualitatis conſiſtit? An ideo quòd immobiles inexcitatæque habentur?

9 Cur homines, qui virus redolent hirci, fœdiùs oleant, cùm ſe odorificè vnguentarint? An hoc in multis accidere ſolet, velvt cùm acido dulce commiſtum eſt, dulcius totum exultat: tum etiam omnes, poſtquam ſudarunt, grauius olent: vnguentum autem concalfaciendi vim habet, itaque ſudorem poteſt prouocare?

10 Cur hominum incuruorum gibborúmque halitus grauior ac fœtidior eſt? An quòd locus pulmoni accommodatus, concluſus deflexúſque à ſua proceritate eſt: itaque ſpiritum tranſmittere expeditè nequit, ſed euenit vt vapor ac ſpiritus ampliùs intercluſus putreſcat?

11 Cur vnguentorum magna pars ſudori permiſta malè olet, aliqua verò ſuauior redditur, aut nihil deterior? An quæ motu tractúque commutari ſolent, hæc deteriora redduntur: quæ autem eadem perſiſtere poſſunt, hæc ſuauiùs redolent? At ſunt, quæ reſiſtere queunt, quomodo etiam florum, quibus odores conficimus, alij contuſi

A τὸ δὲ θερμὸν, καὶ αἱ ὀσμαὶ πᾶσαι ἀνωφερεῖς, διὰ τὸ ἐν ἀέρι τε εἶναι, καὶ τὸ αἰσθητήριον αὐτῶν ἄνω εἶναι, μὴ κάτω. πρὸς γὰρ ἐγκέφαλον περαίνουσα ἡ ὀσμὴ, αἴσθησιν ποιεῖ.

ϛ Διὰ τί ἐάν τις σκόροδα φάγῃ, τὸ οὖρον ὄζει· ἄλλων δὲ ἐχόντων ἰσχυρὰν ὀσμὴν, οὐκ ὄζει ἐδεσθέντων; πότερον, ὥσπερ τινὲς τῶν ἡρακλειτιζόντων φασὶν, ὅτι ἀναθυμιᾶται, ὥσπερ ἐν τῷ ὅλῳ, καὶ ἐν τῷ σώματι· εἶτα πάλιν ψυχθὲν, συνίσταται· ἐκεῖ μὲν, ὑγρόν· ἐνταῦθα δὲ, οὖρον· ἡ δὲ ἐκ τῆς τροφῆς ἀναθυμίασις, ἐξ οὗ ἐγένετο αὕτη συμμιγνυμένη, ποιεῖ τὴν ὀσμήν. αὕτη γάρ ἐστιν, ὅταν μεταβάλλῃ. ἢ ἔδει καὶ τὰ ἄλλα τοῦτο ποιεῖν, ὅσα B ἰσχυρὰς ὀσμὰς ἔχει· νῦν δὲ οὐ ποιεῖ; ἔτι συγκρινόμενα ἐκ τῆς ἀτμίδος, οὐκ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἔρχεται, οἷον οἶνος ἐξ οἴνου, ἀλλ' οὐχ ὕδωρ· ὥστε καὶ τοῦτο ψεῦδος· ἀλλ' ὅτι μόνον φυσητικὸν τῆς κάτω κοιλίας τῶν ὀσμὴν ἐχόντων ἰσχυρὰν καὶ οὐρητικὴν ἅμα· τὰ δὲ ἄλλα, θάτερον ποιεῖ, οἷον ἡ ῥάφανος, καὶ τὰ πνεύματα. ἢ οὐκ οὐρητικά. κάτω δὲ τρία ὑπάρχει ταῦτα; καὶ γὰρ οὐρητικὸν, καὶ πνεῦμα ποιεῖ, καὶ τοῦτο κάτω. ὁ δὲ τόπος ὁ περὶ τὰ αἰδοῖα καὶ τὴν κύστιν, τῶν τοιούτων ἀπολαύει, διὰ τὴν γειτνίασιν, καὶ ὅτι πνευματικός ἐστι. δηλοῖ δὲ [καὶ] ἡ συντονία τοῦ αἰδοίου. δῆλον οὖν ὅτι ἀφικνεῖται τὸ περίττωμα C εἰς τὴν κύστιν αὐτοῦ, μάλιστα τῶν τοιούτων ἅμα τῷ πνεύματι· ὃ μιγνύμενον, ποιεῖ τοῦ οὔρου τὴν ὀσμήν.

ζ Διὰ τί τὰ στόματα μηδὲν ἐδηδοκότων ἀλλὰ νηστευσάντων, ὄζει μᾶλλον· (ὃ καλεῖται νηστείας ὄζειν) φαγόντων δὲ, οὐκέτι, ὅτε ἔδει μᾶλλον; ἢ ὅτι κινουμένης τῆς κοιλίας, θερμότερος ὁ ἀὴρ γινόμενος διὰ τὴν ἀκινησίαν, σήπει τὸ πνεῦμα, καὶ τὰ φλεγματώδη περιττώματα; ὅτι δὲ θερμότερος γίνεται, σημεῖον ὅτι καὶ δίψαν ποιεῖ ἡ νηστεία μᾶλλον; φαγόντων δὲ, διὰ τὸ ἐλάττω εἶναι ἡ ὀσμὴ τῆς τῶν σιτίων, παύεται· κρατεῖ γὰρ τῆς θερμότητος ἡ τῶν σιτίων θερμότης· ὥστε μηθὲν πάσχειν.

η Διὰ τί μασχάλη δυσωδέστατον τῶν τόπων; πότερον D ὅτι ἀπνούστατός ἐστιν; ἔστι δὲ ἡ δυσωδία ἐν τοῖς τοιούτοις μάλιστα, διὰ τὸ σῆψιν γίνεσθαι ἀπὸ τῆς ἡσυχίας τῆς ποιότητος· ἢ ὅτι καὶ ἀκίνητος καὶ ἀγύμναστος;

θ Διὰ τί οἱ τοῦ γράσου ὄζοντες, ὅταν ἀλείφωνται μύρῳ, δυσωδέστεροι γίνονται; ἢ διότι τοῦτο ἐπὶ πολλῶν γίνεται; οἷον ὀξὺ καὶ γλυκὺ συμμιχθὲν, τὸ ὅλον γλυκύτερον ἐγένετο. εἶτα ἱδρώσαντες πάντες, δυσωδέστεροί εἰσι. τὸ δὲ μύρον, θερμαντικόν ἐστιν. ἱδρῶτας οὖν παρασκευάζει.

ι Διὰ τί τῶν ἐγκύρτων καὶ κυφοτέρων δυσοσμότερα καὶ βαρυτέρα ἡ ὀσμὴ τοῦ πνεύματος; ἢ διότι συγκέκλεισται ὁ τόπος ὁ περὶ τὸν πνεύμονα, καὶ ἀφέσπασται ἐκ E τῆς εὐθυωρείας· ὥστε οὐκ εὔπνοοι, ἀλλὰ σήπεται ἡ ἰκμὰς, καὶ τὸ πνεῦμα εἴσω μᾶλλον ἐγκατακεκλεισμένον;

ια Διὰ τί [τὰ] πολλὰ τῶν μύρων συνεξιδρώσαντα δυσώδη· ἔνια δὲ ἡδίω, ἢ οὐ χείρω; ἢ ὅσα μὲν τῇ κινήσει ἢ τρίψει μεταβάλλοντα, χείρω τοιαῦτα· ὅσα δὲ μὴ, τοὐναντίον; ἔστι δὲ ἔνια τοιαῦτα· ὥσπερ καὶ τῶν ἀνθῶν, ἐξ ὧν γίνονται αἱ εὐωδίαι, τὰ μὲν τριβόμενα,

ἢ θερμαινόμενα, ἢ ξηραινόμενα, φαῦλα, οἷον τὰ λευκόια· A
τὰ δὲ, ὅμοια, οἷον τὰ ῥόδα. καὶ τῶν μύρων δὲ ὅσα ἐκ τῶν τοιούτων ἐστὶ, μεταβάλλει· τὰ δὲ, οὔ· διὸ τὸ ῥόδινον ἥκιστα. καὶ δυσώδη [δὲ] φαίνεται μᾶλλον, ὅσων οἱ ἱδρῶτες δυσώδεις, καὶ διὰ τὸ μίγνυσθαι τῷ ἐναντίῳ, ὥσπερ τὸ μέλι μετὰ τοῦ ἁλὸς, οὐ μᾶλλον γλυκὺ, ἀλλ' ἧττον.

Sup. 12. 5. ιβ Διὰ τί πάντα μᾶλλον ὄζει κινούμενα; ἢ διότι ἀναπίμπλησι τὸν ἀέρα; διαπέμπεται οὖν θᾶττον ἡ ὀσμὴ πρὸς τὴν αἴσθησιν.

ΦΥΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ.

Ὅσα περὶ κράσεως. ιδ. B

Διὰ τί θηριώδεις τὰ ἤθη καὶ τὰς ὄψεις, οἱ ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς ὄντες, ἢ ψύχους, ἢ καύματος; ἢ διὰ τὸ αὐτό; ἡ γὰρ ἀρίστη κρᾶσις, καὶ τῇ διανοίᾳ συμφέρει· αἱ δὲ ὑπερβολαὶ, ἐξιστᾶσι· καὶ ὥσπερ τὸ σῶμα διαστρέφουσιν, οὕτω καὶ τὴν τῆς διανοίας κρᾶσιν.

β Διὰ τί ἐν τῷ Πόντῳ ὁ σῖτος ἐαθεὶς ἐν τῷ ψύχει, πολλὰ ἔτη γίνεται ἄκοπος; ἢ ὅτι ἐξικμάζεται τὸ ἀλλότριον ὑγρὸν μετὰ τοῦ θερμοῦ, ὥσπερ ἐν ταῖς σταφυλαῖς; ἔνια μὲν γὰρ, ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ· ἔνια δὲ, ἅμα τῷ θερμῷ. γ Διὰ τί ἐν τῇ ψυχροτάτῃ χώρᾳ οἱ C
καῦσοι μᾶλλον γίνονται; ἢ διότι ἀντιπερίστησι τὸ ψῦχος εἴσω τὴν θερμότητα; ἐν δὲ τῷ θέρει τοὐναντίον συμβαίνει, τὰ εἴσω ψυχρότερα. ὁ δὲ καῦσος, πυρετὸς [ὢν] τῶν ἔξω κατεψυγμένων, τὰ ἔσω θερμότητι ὑπερβάλλει.

δ Διὰ τί οἱ Αἰθίοπες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, βλαισοί εἰσιν; ἢ διότι ὑπὸ θερμοῦ, ὥσπερ καὶ τὰ ξύλα διαστρέφεται ξηραινόμενα, οὕτω καὶ τὰ τῶν ζώων σώματα; δηλοῦσι δὲ καὶ αἱ τρίχες· οὐλοτέρας γὰρ ἔχουσιν· ἡ δὲ οὐλότης ἐστὶν, ὥσπερ βλαισότης τῶν τριχῶν.

ε Διὰ τί ἐν τοῖς νοτίοις μᾶλλον θηλυτοκοῦσιν αἱ ὀχεῖαι; ἢ ὅτι τὸ πλεῖον ὑγρὸν βραδύτερον παχύνεται. ἐν D
δὲ τοῖς νοτίοις, διὰ τὴν ὑγρότητα τῆς κράσεως, ὑγρότερον τὸ σπέρμα γίνεται.

Suprà, 1. 18. ς Διὰ τί ἐν τοῖς ἑλώδεσι, τὰ μὲν ἐν τῇ κεφαλῇ ἕλκη ταχὺ ὑγιάζεται· τὰ δὲ ἐν ταῖς κνήμαις, μόλις; ἢ ὅτι βαρεῖα ἡ ὑγρότης, διὰ τὸ γεώδης εἶναι· τὰ δὲ βαρέα, εἰς τὸ κάτω ὑποχωρεῖ, τὰ μὲν οὖν ἄνω, εὔπεπτα, διὰ τὸ ὑποκεχωρηκέναι κάτω· τὰ δὲ κάτω, πολλῆς γέμει τῆς περιττώσεως καὶ δυσπέπτου.

ζ Διὰ τί οἱ μὲν ἐν τοῖς εὐπνόοις τόποις, βραδέως γηράσκουσιν· οἱ δὲ ἐν τοῖς κοίλοις καὶ ἑλώδεσι, ταχέως; ἢ E
τὸ γῆρας σηπεδών τίς ἐστι; σήπεται δὲ τὸ ἠρεμοῦν. τὸ δὲ ἐν κινήσει ὂν, ἢ ὅλως ἀσαπὲς, ἢ ἧττον τοῦτο πάσχει, οἷον τὸ ὕδωρ. ἐν μὲν οὖν τοῖς ὑψηλοῖς, διὰ τὴν εὐπνοίαν, ὁ ἀὴρ, ἐν κινήσει ἐστίν· ἐν δὲ τοῖς κοίλοις, μένει. ἔτι δὲ, ἐκεῖ μὲν, διὰ τὴν κίνησιν ἀεὶ καθαρὸς ὁ ἀὴρ, καὶ ἕτερος γίνεται· ἐν δὲ τοῖς ἑλώδεσι, μένει.

Infrà 16. η Διὰ τί οἱ μὲν ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις, δειλοί εἰσιν· * ἐν δὲ τοῖς ψυχροῖς, ἀνδρεῖοι; ἢ ὅτι ἐναντίως τοῖς τόποις καὶ ταῖς ὥραις ἡ φύσις ἔχει, διὰ τὸ ὁμοίως ἐχόντων, ἀνάγκη διαφθείρεσθαι ταχέως. ἀνδρεῖοι δέ εἰσιν, οἱ τὴν φύσιν θερμοί· δειλοὶ δὲ, οἱ κατεψυγμένοι. συμβαίνει δὲ τοὺς μὲν ἐν τοῖς θερμοῖς ὄντας, καταψύχεσθαι·

* γ. οἱ δ' ἐν τοῖς

vel concalfacti, vel exiccati exoleſcunt, vt violæ albæ: alij ſibi ſimiles, vt roſæ. Et vnguentorum igitur, quæ ex floribus huiuſmodi ſunt, commutari vtique poſſunt: quæ non ſunt, nequeunt: vnde roſaceum commutari minimè nouimus. Et quidem quo ſudores fœdiùs olent, eo grauiùs vnguentum quoque redolere videtur, quoniam rei ſibi contrariæ ſe permiſcet: vt mel cum ſale non magis, ſed minus dulce ſentimus. 12 Cur omnia pleniùs olent, cùm mouentur? An quòd aëra implent, itaque odor citiùs ad ſenſum reducitur?

Eorum, quæ ad regionum habitus pertinent, Sectio decimaquarta, cuius quæſtiones XVI.

Cvr efferis & moribus & aſpectibus ſunt, qui in nimio vel æſtu vel frigore colunt? An eadem cauſa eſt? Optima enim temperies non corpori ſolùm, verumetiam intelligentiæ hominis prodeſt. Exceſſus autem omnes dimouent, & vt corporis, ita etiam mentis temperamentum peruertunt. 2 Cur frumentum in Ponto frigori expoſitum diu reſeruari integrum poteſt? An propterea quia humor alienus vnà cum calore euaneſcit, vt in vuis fieri nouimus? alia enim frigore, alia calore exhalant.

3 Cur potiùs in frigidiſſimis terris ardores febrium fiant? An quòd frigus calorem intus circumobſiſtit: cuius rei contrarium æſtiuo tempore agitur? Partes namque internæ frigidiores redduntur: ardor autem febris eſt, ergo partibus refrigeratis exterioribus, caloris copia interiores redundant. 4 Cur blæſis pedibus Æthiopes ſunt, & Ægyptij? An quemadmodum ligna, ita etiam corpora animantium deprauari à calore ſolent? Quod etiam pili declarant, quos criſpiores quàm cæteri, gerunt: criſpitudo namque, velvti pilorum blæſitas eſt. 5 Cur temporibus Auſtrinis initus fœminam potiùs generant? An quòd largior humor tardiùs craſſeſcit: Auſtrinis autem humor temperamenti, facit vt ſemen reddatur humidius?

6 Cur locis paluſtribus vlcera capitis curari celeriter poſſunt, crurium autem tardè? An quòd humor eſt grauis, quia terrenus eſt: omne autem graue tendit deorſum? ergo vlcera ſuperiora concoctioni ſunt opportuniora, quoniam humor delapſus ad ima eſt: inferiora autem ipſa multo excremento putrefactóque facili redundant.

7 Cur qui loca edita apertaque colunt, tardiùs ſeneſcunt: qui autem caua & paluſtria, ocyus? An ſenectus quædam putredo eſt: putret autem, quod quieſcit: nullo modo, aut minùs ita afficitur, quod mouetur, vt aqua profluens, & concluſa. Igitur vt locis editis aër vndique afflante ſpiritu agitatur, ita cauis manet immotus? Adhæc, locis apertis purus ac diuerſus aſſiduè propter agitationem aër habetur, paluſtribus impurus, idémque ſemper emarceſcit.

8 Cur timidi ſunt, qui loca feruida incolunt, fortes, qui gelida? An quòd natura contra quàm loca & tempora ſe habet, quoniam ſi ſe ſimilem ageret, citò periret. Sunt autem fortes, qui calida ſunt natura: timidi, qui exangues refrigeratiq; ſunt. Fit igitur vt qui loca inhabitant calida, refrigerentur:

qui frigida, concaleſcant. Vtrique tamen corpore magno adoleſcunt, eo quòd qui frigida colunt, inſito calore abundant: qui calida, calore loci refouentur: quippe cùm in calidis & à calore incrementum ſequatur: frigus autem vim adſtringendi conſtipandique habeat. Cùm igitur alteri principium inter ſe vehemens augendi obtineant, alteri nullo extremo frigore impediantur, meritò vtrique augeri poſſunt pleniùs. Homines noſtræ regionis augeri ideò minùs poſſunt, quòd & principium illud in ſe imbecillius continent, & frigore aliquantiſper conſtipantur. 9 Cur diutiùs viuunt, qui locis calidis ſuam degunt ætatem? An quia natura ſunt ſicciore: firmius autem diuturniúſque, quod ſiccius eſt? mors autem putredo quædam eſt. An quòd mors, caloris interioris refrigeratio eſt? Refrigerari autem omnia ſolent ambientis aëris qualitate, qui vt locis calidis calet, ſic frigidis friget: itaque interiorem calorem ocyus magiſq; corrumpit. 10 Quam ob cauſam qui calida loca habitant, viuere diutiùs poſſint? An quòd humorem calorémque ampliùs ſeruant, quarum rerum interitus mors eſt? 11 Cur locis paluſtribus effici ſomnolentiores ſolemus? An quòd magis in his ipſis refrigeramur: refrigeratio autē, cùm requies quædam ſit, ſomnum nobis conciliat, qui inter quieſcendum ſolet accidere? 12 Cur qui in nauibus degunt, quamuis in aqua, coloratiores tamen ſunt, quàm qui in paludibus? An loca commodè aſpirata coloris præbere hilaritatem poſſunt? Pallidos autem humor efficit, cùm putreſcit, quod euenire immobilitatis cauſa ſolet: quamobrem ſubpallidi ſunt, qui loca paluſtria colunt. 13 Cur locis hybernis æſtus fieri vehementiores quàm tepidis, ſoleant? Vtrùm propter nimium aëris humorem? Enimuero caloris opera eiuſdem, aqua reddi poteſt calidior quàm aër: ergo aër quoque humidior acriùs quàm tepidus ille, recaleſcere poteſt. An non calidior aër locis huiuſcemodi eſt, ſed eſſe ob vehementiam qualitatis contrariæ videtur, quomodo Sol, cùm è nube illuxit, calidior eſſe ob contactum vmbræ videtur? 14 Qua de cauſa, qui Meridiem verſùs habitant, nigris oculis potiùs naſcuntur? An quòd, vt oculi cæſij caloris interioris exuperantia redduntur, ſic eiuſdem abſentia nigri efficiuntur, vt Empedocli etiam placet? Ergo quemadmodū qui Aquilonem verſus poſiti ſunt, oculis cæſiis ideo naſcuntur, quòd calor interior effluere à frigore exteriori vetatur: ita qui ad Meridiem vergunt, continent quidem ſuum humorem propter aëris circūfuſi teporem obuium, ſed calorem continere non queunt, quòd nihil extrinſecus eſt, quod obſepiat atque arceat. Itaque humor, qui relinquitur, nigreſcit: lucis enim abſentia omnia obfuſcari opacarique ſolent. An reliqui corporis colorem oculorum color imitatur? itaque qui Aquilonem verſùs inhabitant, vt ipſi albo corpore ſunt, ſic oculos quoque cæſios habent? (hic etenim color prope albū eſt:) & qui ad Meridiem ſunt, vt ipſi nigri, ita etiam oculos nigros ſortiuntur. 15 Cur locis calidis homines ſapientiores ſunt quàm frigidis? Vtrùm eadem de cauſa, qua etiam ſenes, quàm iuuenes, ſapientiores? Etenim qui ſedes frigidas habent, frigore loci obſiſtente, longè calidiores, quàm ſua ſint natura, redduntur. Itaque vinolentis admodum ſimiles eſſe videntur. Nec ingenio valent, quo proſpiciant, rerúmque rationes inquirant,

A ροις δὲ ἐν τοῖς ψυχροῖς, ἐκτεθέρμανται τὴν φύσιν. μεγάλοι δὲ ἄμφω εἰσίν· οἱ μὲν ἐν τοῖς ψυχροῖς, διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς σύμφυτον θερμότητα· ἐν δὲ τοῖς θερμοῖς, διὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ. ἐν γὰρ τοῖς θερμοῖς καὶ ὑπὸ τοῦ θερμοῦ αὐξάνονται. τὸ δὲ ψῦχος, πιλητικόν ἐστιν. ἅτε οὖν τῶν μὲν ἐν αὐτοῖς ἐχόντων τὴν ἀρχὴν τῆς αὐξήσεως σφοδράν, τῶν δέ, οὐ κωλυομένων ὑπὸ τῆς ἔξωθεν ψυχρότητος, εἰκότως ἐπὶ πολὺ τὴν αὔξησιν ἐπιδέχονται. οἱ δὲ περὶ ἡμᾶς, ἧττον, διὰ τὸ ἐλάττω τε ἔχειν τὴν ἀρχὴν ἐν αὐτοῖς, καὶ διὰ τὸ τοὺς ἐν τοῖς ψυχροῖς συμπιλεῖσθαι.

θ Διὰ τί μακρόβιοι μᾶλλόν εἰσιν οἱ ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις οἰκοῦντες; ἢ διὰ τὸ ξηροτέραν ἔχειν τὴν φύσιν· τὸ B δὲ ξηρότερον, ἀσηπτότερον εἶναι καὶ πολυχρονιώτερον· τὸν δὲ θάνατον, οἷον σῆψίν τινα εἶναι; ἢ διότι ὁ μὲν θάνατός ἐστι ψύξις τοῦ ἐντὸς θερμοῦ· καταψύχεται δὲ τοῦτο ὑπὸ τοῦ περιέχοντος καὶ ψυχροτέρου; ἔστι δὲ ὁ περιέχων ἀήρ, ἐν μὲν τοῖς ἀλεεινοῖς τόποις, θερμός· ἐν δὲ τοῖς ψυχροῖς, ψυχρός· ὥστε θᾶττον καὶ μᾶλλον φθείρει τὸ ἐν αὐτοῖς θερμόν.

ι Διὰ τί οἱ ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις, μακροβιώτεροι; ἢ ὅτι μᾶλλον τὸ θερμὸν καὶ ὑγρὸν σώζουσιν; ὁ γὰρ θάνατος, ἡ τούτων φθορά. ια Διὰ τί ἐν τοῖς ἑλώδεσι τόποις ὑπνωδέστεροι γινόμεθα; ἢ ὅτι κατεψυγμένοι μᾶλλον ἐν αὐτοῖς ἐσμέν; ἡ δὲ κατάψυξις, ἡσυχία τις οὖσα παρασκευάζει ὕπνον· ὁ δὲ ὕπνος, ἐν τῷ ἡσυχάζειν παραγί- C νεται. ιβ Διὰ τί οἱ ἐν τοῖς πλοίοις, εὔχροοι, ἐπὶ ὕδατος διαιτώμενοι, μᾶλλον τῶν ἐν τοῖς ἕλεσι; ἢ ἡ * ὥρα καὶ τὸ εὔπνουν αἴτιον; ὠχροὺς δὲ τὸ ὕδωρ ποιεῖ, ὅταν σήπηται· ὁ πάρεστι δι' ἀκινησίαν· διὸ ἐν τοῖς ἑλώδεσιν ὕπωχροι. ιγ Διὰ τί ἐν τοῖς χειμερινοῖς χωρίοις πνίγη σφοδρὰ γίνεται πολλά, καὶ μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς ἀλεεινοῖς; πότερον διὰ τὴν ὑγρότητα τοῦ ἀέρος; ὑπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς θερμότητος, ὕδωρ θερμότερον γίνεται τοῦ ἀέρος· ὥστε καὶ ὁ ἀὴρ ὑγρότερος τοῦ θερμοῦ. ἢ οὐδὲ ἐστὶ ξηρότερος ὁ ἀὴρ ἐν [τοῖς τόποις] τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ φαίνεται παρὰ τὸ ἐναντίον; ὥσπερ ὁ ἐκ νεφέλης ἥλιος παρὰ τὸ D ἐκ τῆς σκιᾶς θάλπεσθαι. ιδ Διὰ τί οἱ πρὸς μεσημβρίαν οἰκοῦντες, μᾶλλόν εἰσι μελανόφθαλμοι; ἢ γλαυκὰ μέν ἐστι τὰ ὄμματα, δι' ὑπερβολὴν τοῦ ἐντὸς θερμοῦ· μέλανα δέ, διὰ τὴν τούτου ἀπουσίαν; ὥσπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς φησι. καθάπερ οὖν τῶν πρὸς ἄρκτον οἰκούντων, γλαυκά ὄμματά ἐστι, τῷ τὸ ἐντὸς θερμὸν κωλύεσθαι διεκπίπτειν, διὰ τὸ ἐκτὸς ψυχρόν· οὕτω τῶν πρὸς μεσημβρίαν οἰκούντων, τὸ μὲν ὑγρόν, διὰ τὸ περιέχον θερμόν, οὐκ ἐκπίπτει. [τὸ δὲ θερμόν, μηδενὸς ἀντιφράττοντος, ἐκπίπτει.] τὸ δὲ λειπόμενον ὑγρόν, μέλαν ποιεῖ. τῇ γὰρ τοῦ φωτὸς ἀπουσίᾳ, τὸ λειπόμενόν ἐστι σκοτῶδες. ἢ τοῖς τοῦ λοιποῦ σώμα- E τος χρώμασιν ὁμοιοῦται τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ χρῶμα; διὸ τῶν πρὸς ἄρκτον λευκῶν ὄντων, γλαυκὰ τὰ ὄμματα· *(τοῦ γὰρ λευκοῦ τοῦτο ἐγγὺς τὸ χρῶμα) καὶ τῶν πρὸς μεσημβρίαν μελάνων ὄντων, μέλανα καὶ τὰ ὄμματα.

ιε Διὰ τί [οἱ] ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις, σοφώτεροί εἰσιν, ἢ [οἱ] ἐν τοῖς ψυχροῖς; πότερον διὰ τὸ αὐτό, δι' ὅπερ καὶ οἱ γέροντες, τῶν νέων; οἱ μὲν γάρ, διὰ τὴν ψυχρότητα τοῦ τόπου, ἐπιθυμούσης τῆς φύσεως * αὐτῶν, θερμότεροί εἰσι πολύ· ὥστε λίαν μεθύουσιν ἐοίκασι, καὶ οὐκ εἰσὶ ζητητικοί,

* Quid. αὔρα

* κ. αὐτῶν

ἀλλὰ ἀνδρεῖοι καὶ εὐέλπιδες. οἱ δὲ ἐν τοῖς ἀλεεινοῖς, νήφουσι, διὰ τὸ κατεψύχθαι. πανταχοῦ δὲ οἱ φοβούμενοι, τῶν θαῤῥούντων μᾶλλον ἐπιχειροῦσι ζητεῖν· ὥστε καὶ εὑρίσκουσι μᾶλλον. ἢ διὰ τὸ πολυχρονιώτερον τὸ γένος εἶναι τοῦτο· τοὺς δὲ ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ἀπολέσθαι· ὥστε εἶναι καθάπερ νέους πρὸς γέροντας, τοὺς ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις, πρὸς τοὺς ἐν τοῖς θερμοῖς οἰκοῦντας.

Sup. 8. * γρ. ἐν μὲν

ιϛ Διὰ τί * οἱ μὲν ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις, δειλοί εἰσιν· οἱ δὲ ἐν τοῖς ψυχροῖς, ἀνδρεῖοι; ἢ ὅτι ἐναντίως τοῖς τόποις καὶ ταῖς ὥραις ἡ φύσις ἔχει, διὰ τὸ ὁμοίως ἐχόντων, διακαίεσθαι ἂν ταχέως; ἀνδρεῖοι δέ εἰσιν, οἱ τὴν φύσιν θερμοί. δειλοὶ δέ, οἱ κατεψυγμένοι. συμβαίνει δ' οὖν τοὺς μὲν ἐν τοῖς θερμοῖς ὄντας, καταψύχεσθαι· (ἀραιοῦ γὰρ ὄντες αὐτοῖς τοῦ σώματος, τὸ θερμὸν αὐτῶν ἔξω διεκπίπτει) τοὺς δ' ἐν τοῖς ψυχροῖς, ἐκτεθερμάνθαι τὴν φύσιν, διὰ τὸ ἐκ τοῦ ἐκτὸς ψύχους πυκνοῦσθαι τὴν σάρκα· πυκνουμένης δέ, ἐντὸς συστέλλεσθαι τὸ θερμόν.

* γρ. Τὰ δὲ ἐπεστι ὅσα μαθηματικῆς μ. θ. ἁπλῶς, καὶ ὅσα περὶ τὰ οὐράνια, ὅσα ἀεὶ τὰ ἄψυχα.
* γρ. διχάμετρος

* Ὅσα μαθηματικῆς μετέχει θεωρίας. ιε.

Διὰ τί διάμετρος καλεῖται μόνη τῶν δίχα διαιρουσῶν τὰ εὐθύγραμμα, ἡ ἐκ γωνίας εἰς γωνίαν ἀγομένη γραμμή; ἢ ὅτι διάμετρος δίχα διαιρεῖ, καθάπερ τοὔνομα ὑποσημαίνει, οὐ φθείρουσα τὸ μετρούμενον; ἡ μὲν οὖν κατὰ τὰς συνθέσεις διαιροῦσα, (λέγω δὲ τὰς γωνίας) διάμετρος ἔσται. οὐ γὰρ φθείρει, ἀλλὰ διαιρεῖ, καθάπερ οἱ τὰ στρατιωτικὰ σκεύη διαιροῦντες. ἡ δὲ κατὰ τὰς γραμμὰς συνθέτα τέμνουσα, φθείρει· σύγκειται γὰρ τὸ εὐθύγραμμον κατὰ τὰς γωνίας. β Διὰ τί διάμετρος καλεῖται; ἢ διότι δίχα μόνη διαιρεῖ; ὥσπερ οὖν εἴ τις εἴποι, * διχάμετρός ἐστι. καὶ διότι μόνη τῶν δίχα τοῦτο καλεῖται. ἢ ὅτι ἡ κατὰ μέλη ᾗ κέκαμπται μόνη διαιρεῖ, αἱ δὲ ἄλλαι κατὰ πλευράς; γ Διὰ τί πάντες ἄνθρωποι, καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες, ἐς τὰ δέκα καταριθμοῦσι, καὶ οὐκ εἰς ἄλλον ἀριθμόν, οἷον β, γ, δ, ε [εἶτα πάλιν ἐπαναδιπλοῦσιν, ἓν πέντε, δύο πέντε,] ὥσπερ ἕνδεκα, δώδεκα· οὐδ' αὖ ἐξωτέρω παυσάμενοι τῶν δέκα, εἶτα ἐκεῖθεν ἐπαναδιπλοῦσιν; ἔστι [μὲν] γὰρ ἕκαστος τῶν ἀριθμῶν, ὁ ἔμπροσθεν, καὶ ἓν ἢ δύο, καὶ οὕτως ἄλλος τις. ἀριθμοῦσι δ' ὅμως ὁρίσαντες ἄχρι τῶν δέκα· οὐ γὰρ δὴ ἀπὸ τύχης γε αὐτὸ ποιοῦντες φαίνονται, καὶ ἀεί· τὸ δὲ ἀεὶ καὶ ἐπὶ πάντων, οὐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ φυσικόν. πότερον ὅτι τὰ δέκα τέλειος ἀριθμός; ἔχει γὰρ πάντα τὰ τοῦ ἀριθμοῦ εἴδη, ἄρτιον, περιττόν, τετράγωνον, κύβον, μῆκος, ἐπίπεδον, πρῶτον σύνθετον. ἢ ὅτι ἀρχὴ ἡ δεκάς; ἓν γὰρ καὶ δύο καὶ τρία καὶ τέτταρα, γίνεται δεκάς. ἢ ὅτι τὰ φερόμενα σώματα ἐννέα; ἢ ὅτι ἐν δέκα ἀναλογίαις, τέτταρες κυβικοὶ ἀριθμοὶ ἀποτελοῦνται· ἐξ ὧν φασιν ἀριθμῶν οἱ Πυθαγόρειοι τὸ πᾶν συνεστάναι; ἢ ὅτι πάντες ὑπῆρξαν ἄνθρωποι ἔχοντες δέκα δακτύλους; οἷον οὖν ψήφους ἔχοντες τοῦ οἰκείου ἀριθμοῦ, τούτῳ τῷ πλήθει καὶ τἆλλα ἀριθμοῦσι. μόνοι δ' ἀριθμοῦσι τῶν Θρᾳκῶν γένος τι εἰς τέτταρα, διὰ τὸ ὥσπερ τὰ παιδία μὴ δύνασθαι μνημονεύειν ἐπιπολύ, μηδὲ χρῆσιν μηδενὸς εἶναι πολλοῦ αὐτοῖς.

* γρ. διάμετρος

A ſed fortes, fidentes, ſperantéſque ſunt. Contra qui loca calida habitant, ſobrij propterea ſunt, quia poſſunt ſatis refrigerari. Fit autem quaque in re, vt qui metuunt magis quàm qui confidunt, velint inquirere: itaque magis valeant inuenire. An quòd antiquius genus hoc hominum eſt? Cæteri enim eluuie perierunt, ita vt tanquam iuuenes ſint ad ſenes, qui loca habitant frigida, ad eos qui calida colunt.

16 Cur timidi, qui loca habitant calida: fortes, qui frigida? An quòd natura contra quàm loca & tempora, ſe habet: quoniam ſi ſe ſimilem ageret, periret breui. Fortes autem ſunt, qui natura calida conſtant: timidi, qui frigidi ſunt. Accidit ergo vt qui calida colunt, refrigerari nimirum poſſint. Cùm enim ſolu- B tum rarúmque corpus eorum ſit, calor foras profluere poteſt: qui autem in frigidis ſedent, ſua concaleſcunt natura, quòd à frigore exteriori caro denſetur, cuius denſitate calor colligi intus poteſt.

Eorum quæ ad res Mathematicas pertinent, & ad cæleſtia, Sectio decima quinta, cuius quæſtiones XII.

Cur linea de angulo ducta in angulum, ſola ex omnibus quæ figuras rectis conſtantes lineis bipartitò ſecant, diameter vocitata eſt? An quòd diameter, vt nomẽ deſignat, duas in partes figuram C æquè dimetiendo digerit, nihilo deſtruens quod ſubiacet menſurandum? Ergo quæ per commiſſuras, hoc eſt, angulos, diuidit, appellanda diameter eſt, quoniam hæc figuram non deſtruat, ſed diuidat, quomodo faciunt qui vaſa militaria partiuntur. At quæ per lineas ſecat, figuram compoſitam deſtruit: angulis etenim conſtant, quæ rectis lineis continentur. 2 Cur diameter appellata eſt? Vtrùm quoniam ſola bipartitò figuram diuidat? An quòd ſola figuram ſecat per partes, ſiue membra, quibus inflexa coarctatur, cùm cæteræ per latera diuidant? 3 Cur homines omnes, tam barbari quàm Græci, ad decem vſque enumerare conſueuêre, non ad aliquem alium nume- D rum, vt duo, tria, quatuor, quinque, tum repetendo vnum quinque, duo quinque, ſicut vndecim, duodecim: nec verò vltra denarium numerum ceſſantes, inde replicare incipiunt? eſt enim numerus quiſque, quod præcedit, ac vnum aut duo, & deinceps quantitas aliqua: enumerant enim ſtatuto termino denarij numeri. Haud enim fortè caſúque id facere ſemper, omnibúſque in rebus putari debent, cùm non fortuna, ſed naturalis res ſit, quæ ſemper atque vbique effici ſoleat. Vtrùm quòd perfectus numerus denarius ſit? continet enim omnia numerandi genera, vt par, quadratum, quadrantale, longum, planum, primum compoſitum. An quòd denarius fons atque principium eſt, E quippe qui ex vno, duobus, tribus, & quatuor conſtet? an quia corpora quæ feruntur, numero nouenario continentur? an quoniam decem proportionibus, quatuor cubales numeri conſummantur, è quibus numeris vniuerſum conſtare Pythagoreis placet? an quòd omnes homines digitis decem lege naturali creantur: itaque ſui numeri calculos quaſi adipiſcentes, hac eadem multitudine cætera quoque enumerant. Vna gens quædam Thracum ad quatuor numerandi ſeriem terminat, eo quòd amplius meminiſſe, modo puerorum, non poteſt, neque vſum habet rerum multarum.

* ὅτι ἡ γῆ κέντρον· ἀεὶ γὰρ ὅμοια τὰ φαινόμενα ἡμῖν σχήματα δοκεῖ τοῦτο εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπὸ τοῦ μέσου τις θεωρῇ, ἀλλ᾽ ὁτὲ μὲν τρίγωνα, ὁτὲ δὲ τραπέζια, ὁτὲ δὲ ἀλλοῖα ἐδόκει ἡ γῆ μέσον ἡμῶν, εἰ ἀπὸ τούτου ἔνι ἡμᾶς θεωρεῖν. οὔσης γὰρ σφαιροειδοῦς τῆς γῆς, ταὐτὸ κέντρον A τούτου καὶ τῆς γῆς ἔσται. ἡμεῖς δὲ ἐπὶ μέσῳ τῆς γῆς οἰκοῦμεν. ὥστε οὐκ ἀπὸ τούτου, ἀλλὰ τὸ ἥμισυ τῆς διαμέτρου * ἀφεστᾶσιν ἡμῖν τοιαῦτα φαίνεται. τί οὖν κωλύει, πλείονος γινομένου τοῦ διαστήματος, διαμένειν τὴν τῶν σχημάτων φαντασίαν; * γρ. ἀφεστῶσιν

4 Quamobrem cùm Sol eodem cum vigore feratur, non pari tempore idem incrementum decrementúmque vmbrarum exultet? an quòd anguli, quos radij ſub æquis circumferentiæ ſpatiis ad res conſpectas efficiunt, æquales inter ſe omnes conſiſtunt? quòd ſi illi æquales ſunt, eductos quoque inde æquales eſſe neceſſe eſt, ſcilicet quos radij faciant in triangulo: qui radio primo, & re conſpecta, & vmbra continetur. at ſi anguli æquales inter ſe ſint, radium ab re conſpecta, & prolapſum longiùs maiorem eſſe propinquiore neceſſe eſt: quod pro certo recipimus. Igitur totam circumferentiam in partes quaſuis æquas inter ſe digeramus. Sitque res conſpectui obuia g. cùm itaque Sol in g ingruens de a, vmbram in g i aliquam reddet, radius in i prolabatur neceſſe eſt. Vbi verò ad b deuenit, radius inde proficiſcens intra g i radium decidet: ac rurſus cùm idem ad c ſe contulerit, pari modo ſuum radium mittet: aliter efficiet profectò vt linea recta rectam partibus duabus contingat. Cum ergo a b circumferentia æqualis b c circumferentiæ ſit, anguli quoque illis ſubiecti apud d, æquales inter ſe conſtant, quippe qui ad centrum ſe colligant. Qui autem in triangulo habentur, æquales illis d angulis proueniunt, vtpote qui ſe per verticem illis iungant. Ergo cùm totus angulus in æqua ſecetur, angulus d e maior, quàm e f, angulo d g eſt. Pari modo vel cæteri anguli ſe habebunt, quos radij è circumferentia profecti reddiderint. Simúlque etiam conſtat vmbram meridie minimam eſſe neceſſariò, minimáſque tum effici acceſſiones: quippe cùm Sol meridie maximè è perpendiculo ſeſe nobis exhibeat. Æſtus quoque meridie accenditur, tum ob eam, quam modò diximus, cauſam, tum etiam quòd omnis ſpiritus ceſſat: tunc enim ſpiritus excitari ſolet, cùm Sol aërem terræ familiarem diſcernit. Quòd ſi Sol cùm medium cælum perreptat, minùs id faciat, meritò noctes mediæ atque meridies à ſpiritu ſilent.

5 Cur Sol per quadrilatera profluens, non rectis lineis figuram deſcribit, ſed circulum format, vt in cratibus patet? an quòd aſpectuum procidentia turbine agitur: turbinis autem baſis in orbem ſe colligit: quamobrem quocunque radij Solis incurrerint, nimirum circulares apparent? an quòd Solis quoque figuram rectis lineis contineri neceſſe eſt: ſiquidem radij recti proueniunt? Cùm enim rectè in rectam incidunt figuram, rectis contentam lineis formant. Quod certè in radiis accidit: ad rectam enim cratium ſeſe trudunt, aut ad quodlibet per quod liceat translucere: ac ipſi recti proculdubio ſunt: itaque procidere ad rectam debuerunt. Verùm quia radij qui de aſpectibus ad extima linearum rectarum diſcinduntur, imbecilli admodum ſunt, idcirco anguli concerni non poſſunt, ſed quantum recti in turbine fit, hoc tantum rectam agere poteſt: reliquum non poteſt, ſed conculcati aſpectus indiſcretique latitant. Nec mirum, cùm multa videre nullo pacto poſſimus, quamuis noſtro attingũtur aſpectu, vt ea quæ tenebræ opacant.

[Ὅσα περὶ οὐράνια.]

Διὰ τί τοῦ ἡλίου ὁμοτόνως φερομένου ἐν τοῖς ἴσοις χρόνοις, οὐχ ἡ αὐτὴ αὔξησις καὶ φθίσις τῶν σκιῶν; ἢ ὅτι ἴσαι γίνονται αἱ γωνίαι πρὸς τὰ ὁρώμενα, αἱ ἀπὸ τῶν B ἀκτίνων ὑπὸ ταῖς ἴσαις περιφερείαις; εἰ δ᾽ αὗται καὶ ἐμβαλλόμεναι ποιοῦσιν ἀκτῖνας ἐν τῷ τριγώνῳ, ὅπερ ἔχεται ὑπό τε τῆς πρώτης ἀκτῖνος, καὶ τοῦ ὁρωμένου καὶ τῆς σκιᾶς. εἰ δ᾽ αἱ γωνίαι ἴσαι, ἀνάγκη τὴν πορρωτέρω γραμμὴν τοῦ ὁρωμένου μείζω εἶναι τῆς ἐγγυτέρω. τοῦτο γὰρ ἴσμεν. διῃρήσθω οὖν ἡ περιφέρεια * εἰς ἴσα, ὅσα οὖν πλήθει· ὁράσθω δὲ τὸ θ. ὅταν οὖν ὁ ἥλιος ἐπὶ τοῦ α, προσλαβὼν τὸ θ, ποιήσῃ τινὰ σκιὰν ἐν τῷ θ α, ἀνάγκη δὴ τὴν ἀκτῖνα ἐπὶ τὸ α πίπτειν. ὅταν δ᾽ ἔλθῃ ἐπὶ τὸ β, ἡ ἀπὸ τοῦ β ἀκτὶς, ἐντὸς τῆς θ α πεσεῖται· καὶ ὅταν πάλιν ἐπὶ τὸ γ μεταβῇ, ὡσαύτως. εἰ C δὲ μὴ, εὐθεῖα εὐθείας δίχῃ ἅψεται. ἐπεὶ οὖν ἴση ἡ α β τῇ β γ, καὶ αἱ γωνίαι αἱ ὑπὸ ταύτης αἱ πρὸς τὸ δ, ἴσαι ἔσονται· πρὸς τῷ κέντρῳ γάρ. αἱ δὲ τῇ τοῦ δ, αἱ ἐν τῷ τριγώνῳ. κατὰ κορυφὴν γὰρ ταύταις. ὥστ᾽ ἐπεὶ εἰς ἴσα διαιρεῖται ἡ γωνία, μείζων ἔσται ἡ δ ε τῆς ε ζ, τῇ δ θ. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι [ἃς] ποιοῦσιν αἱ ἀπὸ τῆς περιφερείας ἀκτῖνες· ἅμα δὲ δῆλον καὶ ὅτι κατὰ μεσημβρίαν ἐλαχίστην ἀναγκαῖον εἶναι τὴν σκιὰν, καὶ ὅτι αἱ ἐπιδόσεις τότε ἐλάχισται. μάλιστα γὰρ καθ᾽ ἡμᾶς ὁ ἥλιος τῆς μεσημβρίας ἐστὶ, καὶ πνῖγος γὰρ, διά [τε] τὴν εἰρημένην αἰτίαν, καὶ ὅτι ἀπνεύματος· ὅταν [γὰρ] διακρίνῃ τὸν πρὸς τῇ γῇ ἀέρα, πνεῦμα γὰρ. εἰ οὖν D ἅμα ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἡμισφαιρίοις, εἰκότως ἂν αἱ μέσαι νύκτες καὶ ἡ μεσημβρία ἀπνεύματοι εἶεν.

ε Διὰ τί ὁ ἥλιος διὰ τῶν τετραπλεύρων διέχων, οὐκ εὐθύγραμμα ποιεῖ τὰ σχήματα, ἀλλὰ κύκλους, οἷον * ἐν τοῖς ῥίψεσιν; ἢ ὅτι [ἡ] τῶν ὄψεων ἔκπτωσις κῶνός ἐστι; τοῦ δὲ κώνου, κύκλος ἡ βάσις· ὥστε πρὸς ὃ ἂν προσπίπτωσιν αἱ τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες, κυκλοτερεῖς φαίνονται. ἀναγκαῖον μὲν γάρ ἐστι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἡλίου σχῆμα ὑπ᾽ εὐθειῶν περιέχεσθαι, εἴπερ αἱ ἀκτῖνες εὐθεῖαι. ὅταν γὰρ εὐθεῖαι πρὸς εὐθείαν προσπίπτωσιν, εὐθύγραμμον ποιοῦσιν. ἐπὶ δὲ τῶν ἀκτίνων συμβαίνει τοῦτο· πρὸς E εὐθεῖαν γὰρ προσπίπτουσιν, τὴν τοῦ ῥιπὸς γραμμὴν, * ἢ δι᾽ οὗ * λάμπουσι, καὶ αὗται εὐθεῖαί εἰσιν· ὥστε πρὸς εὐθεῖαν ἔσται ἡ ἔκπτωσις. ἀλλὰ διὰ τὸ ἀσθενεῖς εἶναι τὰς ἀποσχιζομένας ἀπὸ τῶν ὄψεων πρὸς τὰ ἄκρα τῶν εὐθειῶν, οὐχ ὁρᾶται τὰ ἐν ταῖς γωνίαις· ἀλλ᾽ ὅσον μὲν τῆς εὐθείας ἐνυπάρχει ἐν τῷ κώνῳ, ποιεῖ αὐτήν· τὸ δὲ λοιπὸν, οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ λανθάνουσιν αἱ ὄψεις ἐπιπίπτουσαι. πολλὰ γὰρ οὐχ ὁρῶμεν ἐφ᾽ ἃ διικνεῖται ἡ ὄψις, οἷον τὰ ἐν τῷ σκότει.

* γρ. εἰς ἴσα πλήθη.
* γρ. ἐν τοῖς ῥιπίσιν.
* γρ. ᾗ δι᾽.
* γρ. διαλάμπ.

ὅμοιον δὲ * τούτου καὶ τὸ τετράγωνον πολυγωνοειδὲς φαίνεσθαι· ἐὰν δὲ * πλέον ἀφιστῇ, κύκλον. ὄντος γὰρ κώνου τῆς τῶν ὄψεων ἐκπτώσεως, ἀφισταμένου τοῦ σχήματος εἰς τὸ πόῤῥω, αἱ μὲν εἰς τὰς γωνίας ἀποσχιζόμεναι τῶν ὄψεων, διὰ τὸ ἀσθενεῖς εἶναι καὶ ὀλίγαι, οὐχ ὁρῶσι, πλείονος τοῦ ἀποστήματος γινομένου· αἱ δὲ εἰς τὸ μέσον προσπίπτουσαι, ἀθρόαι καὶ ἰσχυραὶ οὖσαι, διαμένουσιν. ἐγγὺς μὲν οὖν ὄντος τοῦ σχήματος, δύνανται καὶ τὰ ἐν ταῖς γωνίαις ὁρᾶν· * πόῤῥω δὲ αὐτοῦ γινομένου, ἀδυνατοῦσι. διὸ καὶ ἡ περιφερὴς ἀπηρτημένη, εὐθεῖα φαίνεται. καὶ ἡ σελήνη ὑπὸ εὐθειῶν περιέχεσθαι δοκεῖ τῇ ὀγδόῃ, ἐὰν μὴ κατὰ [τὸ] πλάτος, ἀλλὰ κατὰ τὴν περιέχουσαν γραμμὴν αἱ ὄψεις προσπίπτωσιν. ἐγγὺς μὲν γὰρ οὔσης τῆς περιφερείας, δύνανται διακρίνειν αἱ ὄψεις, ὅσῳ ἐγγύτερόν ἐστι θάτερον θατέρου μέρος τῆς περιφερείας. πόῤῥω δὲ γινομένης, οὐ διαισθάνεται· ἀλλὰ δοκεῖ αὐτῇ ἐξ ἴσου· διὸ καὶ εὐθεῖα φαίνεται.

ς Διὰ τί τῆς σελήνης σφαιροειδοῦς οὔσης, εὐθεῖαν ὁρῶμεν ὅταν ᾖ διχότομος; ἢ [ὅτι] ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ ἡ ὄψις γίνεται, καὶ ἡ τοῦ κύκλου περιφέρεια, ἣν ὁ ἥλιος ποιεῖ προσβάλλων τῇ σελήνῃ; ὅτε δὲ τοῦτο γίνοιτο, εὐθεῖα γραμμὴ ἐφαίνετο ὁ ἥλιος. ἐπεὶ γὰρ ἀνάγκη τὸ προσβάλλον τὰς ὄψεις πρὸς τὴν σφαῖραν, κύκλον ὁρᾶν, ἡ δὲ σελήνη σφαιροειδὴς, καὶ ὁ ἥλιος ὁρᾷ αὐτὴν, κύκλος ἂν εἴη ὁ ὑπὸ τοῦ ἡλίου γινόμενος. ἔστιν οὖν, ὅταν μὲν ἐξ ἐναντίας ἡμῖν γένηται, ὅλος φαίνεται, καὶ δοκεῖ πανσέληνος εἶναι· ὅταν δὲ παραλλάττῃ διὰ τὴν τοῦ ἡλίου μετάβασιν, ἡ περιφέρεια αὐτοῦ κατὰ τὴν ὄψιν γίνεται· ὥστε εὐθεῖα φαίνεται. τὸ δὲ ἕτερον μέρος, περιφερές, ὅτι ἐξ ἐναντίας κεῖται τῇ ὄψει ἡμισφαίριον. τὸ δὲ τοιοῦτο ἐφαίνετο ἡμικύκλιον. ἀεὶ γὰρ ἡ σελήνη κατ᾽ ἀντικρύ ἐστι τῆς ὄψεως. ἀλλ᾽ ὅταν ὁ ἥλιος ἐπιβάλλῃ, οὐχ ὁρῶμεν, καὶ ἀναπληροῦται μετὰ τὴν ὀγδόην ἐκ τοῦ μέσου· ὅτι ἐπιπαρεξιὼν ὁ ἥλιος, ἐγκλινέστερον ἡμῖν ποιεῖ τὸν κύκλον. οὕτω δὲ πλάγιος πρὸς τὴν ὄψιν ὁ κύκλος, κώνου τομῇ ἐμφερὴς * ἐγένετο. μηνοειδὴς δὲ φαίνεται, ὅταν ὁ ἥλιος μεταβῇ. ὅταν γὰρ κατὰ τὰ ἔσχατα σημεῖα, καθ᾽ ἃ διχότομος φαίνεται, ὁ κύκλος ὁ τοῦ ἡλίου γένηται, περιφέρεια φαίνεται ἡ τοῦ κύκλου. οὐ γὰρ ἔτι κατ᾽ εὐθεῖαν ἐστὶ τῇ ὄψει, ἀλλὰ παραλλάττει. τούτου δὲ γινομένου, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν σημείων τοῦ κύκλου ὄντος, ἀνάγκη μηνοειδῆ φαίνεσθαι. μέρος γάρ τι τοῦ κύκλου κατὰ τὴν ὄψιν εὐθύς ἐστι, τοῦ προτέρου ἐξ ἐναντίας ὄντος· ὥστε τοῦ λαμπροῦ ἀποτέμνεται. εἶθ᾽ οὕτως καὶ τὰ ἄκρα μένουσιν ἐν τῷ αὐτῷ· ὥστε ἀνάγκη μηνοειδῆ φαίνεσθαι. μᾶλλον δὲ καὶ ἧττον, διὰ τὴν τοῦ ἡλίου κίνησιν. μεταβαίνοντος γὰρ τοῦ ἡλίου, καὶ ὁ κύκλος ὃν ὁρᾷ ἐπιστρέφεται, ἐν τοῖς αὐτοῖς σημείοις .·. ὤν. ἄπειροι γὰρ ἐγκλίσεις ἐγχωρεῖ αὐτὸν κλιθῆναι· εἴπερ γραφῆναι τοὺς μεγίστους κύκλους, διὰ τῶν αὐτῶν σημείων, ἀπείρους ἐνδέχεται.

ζ Διὰ τί ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη σφαιροειδῆ ὄντα, ἐπίπεδα φαίνεται; ἢ ὅτι πάντων ὅσων τὸ ἀπόστημα ἄδηλον, ὅτε πλεῖον ἢ ἔλαττον ἀφέστηκεν, ἐξ ἴσου φαίνονται; ὥστε καὶ ἐφ᾽ ἑνὸς μὲν, μέρη δ᾽ ἔχοντος, ἂν μὴ τῇ χροιᾷ διαφέρῃ, ἀνάγκη τὰ μέρη ἐξ ἴσου φαίνεσθαι; τὸ δὲ ἐξ ἴσου, ὁμαλὸν καὶ ἐπίπεδον ἀνάγκη δοκεῖν εἶναι.

* χ. τούτῳ
* χ. πλείω
* χ. πόῤῥω
* χ. ἐγίνετο

A Proximum eſt, cùm quadratum ſpeciem multanguli repræſentat, atque etiam circuli, ſi ampliùs remoueatur. Cùm enim aſpectus procidentia turbinis ſpecie figuretur, quoties figura vlteriùs ſepoſita eſt, aſpectus, qui ſe in angulos ſpargunt, quoniam & imbecilli & pauci ſunt, rem aſſequi nequeunt: qui autem mediam in partem concurrunt, hi nimirum perſiſtere poſſunt, vtpote vniuerſi, & validi. Ergo cùm figura propè poſita eſt, anguli quoque aſpici poſſunt, aucto interuallo non poſſunt. Quamobrē circularis etiam linea remota recta eſſe videtur: & Luna rectis contineri die octauo videtur, ſi aſpectus non latitudinem ſed lineam circumdantem ineant. Vt enim cùm circumfe-
B rentia propè poſita eſt, quanto pars altera orbis, quàm altera, propiùs ſit, aſpectus diſcernere poteſt: ita cùm procul abeſt, rectè ſentire non poteſt: ſed ex æquo partium ſitu cernere ſibi videtur, itaque rectam etiam iudicat.

6 Cur Lunam, quæ in ſphæræ faciem conglobatur, rectam cùm ſemiplena eſt, cernimus? An quoniam eodem in plano aſpectus noſter verſatur, & circuli ambitus, quem Lunæ ſol ingruens facit? Quod cùm agitur, Sol recta linea videtur. Cùm enim quod ſuum aſpectum ſphæræ admouerit, orbem videre neceſſe ſit, Luna autem ſphæræ faciem gerat, eámque Sol aſpiciat, orbis profectò id eſſe debet, quod à Sole efficitur. Hic ergo cùm è regio-
C ne ſe nobis præbet, totus videtur, itaque plenilunium iam apparet. Cùm autem mutatur, & præterit, propter Solis diſceſſum portio eius aſpici poteſt. Itaque fit vt Luna altera parte recta videatur, cùm altera orbem colligat, quoniam hemiſphærium aſpectui ex diuerſo poſitum eſt, quod ſemicirculum repræſentarit. Semper enim aſpectui obuia Luna eſt: quoties tamen Sol radios admouerit ſuos, aſpici nequit. Repletur poſt diem octauum de medio, quia paulatim euadens, orbem nobis exhibet propenſiorem. Cúmque ita circulus aſpectui ſe opponit, ſectionem turbinis imitatur, curuatur in
D cornua iam Sole dimoto. Vbi enim circumferentia Solis ad puncta deuenerit vltima, per quam orbis æqua portione ſecari videtur, circumferentia ipſius orbis apparet. Non enim inſuper ex aduerſo oculis eſt, ſed iam præterire incœpit. Quod cùm ita agatur, ac circulus, ſiue orbis, per eadem ducatur puncta, curuari in cornua neceſſe eſt: pars enim aliqua orbis prioris aduerſi protinus aſpectui ſe obducit, vt de parte lucida abſcindi aliquid poſſit. Tum etiam extrema in eodem perſiſtunt, vt curuari in cornua neceſſe ſit: ſed tamen plus minúſve, pro ſolis dimotione. Cùm enim ſol dimouet ſeſe,
E circulus quoque in eadem reuertitur puncta: quippe cùm fieri poſſit vt infinito numero inclinetur: ſiquidem ſummi circuli per eadem puncta deſcribi facilè infiniti poſſunt.

7 Cur Sol & Luna plana eſſe videntur, cùm tamen conglobari in ſphæram certum ſit? An vt plura, quorum quodnam plus minúſve diſtet, incertum ſit, æquè poſita eſſe videntur: ſic etiam quod partes obtinet, niſi color varius adſit, partes ex æquo omnes collocatas habere videri neceſſum eſt? quod autem ex æquo aſpectu obuiam fit, idem æquabile, compoſitum, & planum eſſe neceſſe eſt.

8 Cur Sol oriens atque occidens vmbras efficit longas: efferens ſe, minores: obtinens cæli medium, minimas? An quòd oriens principio vmbram terræ æquè diſtantem reddit, ac infinitam penè protrahit: deinde longam, atque ita minorem ſubinde: quia linea, quæ recta de puncto ſuperiori elicitur, interiùs per diminutiones aſſiduas cadit. Gnomon a b, Sol vbi c & vbi d. Radius igitur ex c proficiſcens, c f exteriùs procidet, quàm radius d e. At vmbra b e, Sole ſuperiori exiſtit: vmbra autem b f, inferiori. Ergo quo Sol ſuperior fuerit, eo minor vmbra exultabit, minimáque tunc erit, cùm Sol ſuper capita noſtra verſabitur.

9 Cur vmbræ Lunæ maiores quàm Solis ſint, cùm eodem proueniant perpendiculo? an quòd Sol ſuperior quàm Luna eſt? itaque radium, qui de ſuperiori prodierit, inferiùs cadere neceſſe eſt? Gnomon a d, Luna b, Sol c, Lunæ radius b f. Ergo vmbra Lunæ d f ſequetur, Solis radius c e. Ergo vmbram d e fore neceſſe eſt. 10 Cur deficiente Sole, ſiquis per cribrum, aut frondes velvti platani, vel alicuius ex cæteris latifoliis, aut digitis manuum inuicem perplexis inſpiciat, ſplendores ſpecie Lunæ nondum completæ incernat? an quòd quemadmodum cùm per angulatum foramen lux non angulata, ſed orbiculata turbinatáque prodit: cuius ratio, quòd gemino directéque commucronato turbine agitur, id eſt, eo, qui de Sole ad foramen deuenit, & qui de foramine ad terrā: ſic etiam in ſolis defectu figura qua radij veniūt, vt diximus, innoteſcit? Ergo cùm pars orbi ſuperiori detrahitur, quod ex aduerſo ſuper terram eluxerit, ſpeciē illam lunatam gerat, neceſſe eſt: quippe cūm prout orbis defecit, ita radij profluere debeant. Digitis tamen & cribris, pro foraminum exiguitate, res certiùs explicatur, quàm cùm per foramina ampliora tranſmittitur. Luna autem idē percipi non poteſt, neque deficiente, neque increſcente, neque decreſcente: quia eius extrema non plenè ſplendent, ſed medio potiſſimùm lucet. Lunatā autem illam, minutámque faciem medio adſtringi exiguo, manifeſtum eſt. 11 Cur Sol nunquam cælo in medio geminatur, nec ſupra ſe faciem illam oſtendit ſecundam, ſed ex lateribus tantùm? an quòd tum geminari Sol poteſt, cùm Solem verſùs aſpectus refringitur? Aëris autem concreſcentis illa ſoliditas, cui aſpectus incurrens refringitur, neque prope Solem, neque procul effici poteſt: nam ſi prope ſit, reſoluetur à Sole: ſi procul, aſpectus refringi non poterit. Cùm enim longè de paruo ſpeculo remeet, imbecillus reddetur. quamobrem area quoque fieri non poteſt è regione. Quòd ſi ſuprà, & in propinquo inchoatur, à Solis feruore diſſoluitur: ſin procul, aſpectus minor euadet: ſed ſi in latere, tum nimirum ſeruari integer poterit, dummodo ſpeculum ita diſtet, vt nec Solis feruore abſumi poſſit, & aſpectus vniuerſus recurrat. Nam ſi in terra ſparſus feratur, deuenire ad Solem non poteſt. Sub Sole etiam fieri non poteſt, quia ſi prope terram extiterit, conſumitur feruore: ſi autem ſuprà, cælo in medio aſpectus diſtrahetur, & euaneſcet. Denique nec è latere quidem effici illud poteſt, cùm Sol cæli vmbilicum perreptat. Quoniam ſi aſpectus admodum feratur in terram, exiguus ad ſpeculum veniet, itaque refractus omnino imbecillus recedet. 12 Cur Solis vmbræ extremum tremere videatur? Haud enim quia Sol fertur, idcirco id contremiſcit: nam fieri non poteſt vt Sol in partes moueatur contrarias: tremorem autem fieri ita manifeſtum eſt. Adhæc, mutatio vmbræ incerta eſt, quomodo etiam Solis ipſius progreſſio latet,

A η Διὰ τί τὰς σκιὰς ποιεῖ ὁ ἥλιος ἀνίσχων καὶ δύνων μακράς· αἰρόμενος δ' ἐλάττους· ἐπὶ τῆς μεσημβρίας δ' ἐλαχίστας; ἢ ὅτι ἀνίσχων, τὸ μὲν πρῶτον παράλληλον ποιεῖ τὴν σκιὰν τῇ γῇ, καὶ ἄπειρον ὡς εἰπεῖν ὑποτείνει, ἔπειτα *μακρὰν ἀεὶ δ' ἐλάττω, διὰ τὸ ἀεὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου σημείου εὐθεῖαν ἐντὸς πίπτειν. γνώμων τὸ α β· ἥλιος, οὗ τὸ γ, καὶ οὗ τὸ δ. ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ γ ἀκτίς, ἐφ' ἧς τὸ γ ζ, ἐξωτέρω ἔσται τῆς γ ε. ἔστι δὲ σκιὰ ἡ μὲν β ε, ἀνωτέρω ὄντος τοῦ ἡλίου· ἡ δὲ β ζ, κατωτέρω· ἐλαχίστη δέ, ἔσται ἀνωτάτω, ἢ καὶ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς. θ Διὰ τί αἱ ἀπὸ τῆς σελήνης σκιαὶ μείζους τῶν ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ὅταν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὦσι καθέτου; ἢ διότι ἀνώτερος B ὁ ἥλιος τῆς σελήνης, ἀνάγκη οὖν ἐντὸς πίπτειν τὴν ἀπὸ τοῦ *ἀνωτέρου ἀκτῖνα. γνώμων ἐφ' ᾧ α δ, σελήνη β, ἥλιος γ. ἡ μὲν [οὖν] ἀπὸ τῆς σελήνης ἀκτίς, β ζ. ὥστε ἔσται σκιά, ἡ τὸ δ ζ· ἡ δ' ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ἡ τὸ γ ε. ὥστε ἔσται σκιὰ ἐξ ἀνάγκης ἥττων· ἔσται γὰρ τὸ δ ε. ι Διὰ τί ἐν ταῖς τοῦ ἡλίου ἐκλείψεσιν, ἐάν τις θεωρῇ διὰ κοσκίνου ἢ *φύλλου, οἷον πλατάνου, *ἢ ἄλλου πλατυφύλλου, ἢ τοῖς δακτύλοις τοῖς ἑτέροις χειρὸς ἐπὶ τοὺς ἑτέρους ἐπιζεύξας, μηνίσκοι αἱ αὐγαὶ ἐπὶ τῆς γῆς γίνονται; ἢ ὅτι ὥσπερ δι' ὀπῆς ἐὰν λάμπῃ ἐγγωνίου τὸ φῶς, στρογγύλον γίνεται καὶ κῶνος; αἴτιον δ', ὅτι δύο γίνονται κῶνοι, ὁ ἀπὸ τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν ὀπήν, καὶ ὁ ἐντεῦθεν πρὸς τὴν γῆν, καὶ συγκόρυφοι. ὅταν οὖν ἔχωσιν οὕτως, C ἄνωθεν κύκλῳ ἀποτέμνηται, ἔσται μηνίσκος ἐξ ἐναντίας ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ φωτός. ἀπὸ τοῦ μηνίσκου γὰρ τῆς περιφερείας, γίνονται αἱ ἀκτῖνες. αἱ δ' ἐν τοῖς δακτύλοις καὶ κοσκίνοις, οἷον ὀπαὶ γίνονται. διὸ ἐπιδηλότερον γίνεται, ἢ διὰ τῶν μεγάλων ὀπῶν. ἀπὸ δὲ τῆς σελήνης οὐ γίνονται, οὔτε ἐκλειπούσης, οὔτε ἐν αὐξήσει οὔσης, ἢ φθίσει, διὰ τὸ μὴ ἀκριβεῖς τὰς ἀπὸ τῶν ἄκρων αὐγὰς εἶναι, ἀλλὰ τῷ μέσῳ φαίνειν· ὁ δὲ μηνίσκος, μικρόν τὸ μέσον ἔχει. ια Διὰ τί παρήλιος οὐ γίνεται, οὔτε μεσουρανοῦντος τοῦ ἡλίου, οὔθ' ὑπὲρ τὸν ἥλιον, [οὔθ' ὑπὸ τὸν ἥλιον,] ἀλλ' ἐκ πλαγίων μόνον; ἢ διότι παρήλιος γίνεται, κλωμένης τῆς ὄψεως πρὸς τὸν ἥλιον; αὕτη δὲ τοῦ ἀέρος ἡ D στάσις, *ἐφ' ἧς ἀνακλᾶται ἡ ὄψις, οὔτ' ἐγγὺς ἂν γίνοιτο τοῦ ἡλίου, οὔτε πόρρω. ἐγγὺς μὲν γὰρ οὔσης, ὁ ἥλιος διαλύσει· πόρρω δὲ οὔσης, ἡ ὄψις οὐκ ἀνακλασθήσεται. ἀπὸ γὰρ μικροῦ ἐνόπτρου πόρρω ἀνατεινομένη, ἀσθενὴς γίνεται. διὸ καὶ ἅλως οὐ γίνεται. ἐξ ἐναντίας τοῦ ἡλίου μὲν οὖν ἐὰν γίνηται, καὶ ἐγγύς, διαλύσει ὁ ἥλιος· ἐὰν δὲ πόρρω, ἐλάττων ἡ ὄψις προσπεσεῖται. ἐὰν δὲ ἐν τῷ πλαγίῳ ᾖ, τοσοῦτον ἀποστῆναι συμβαίνει τὸ *ἔνοπτρον, ὥστε μήτε τὸν ἥλιον διαλῦσαι, μήτε τὴν ὄψιν ἀθρόαν ἀνελθεῖν, διὰ τὸ ὑπὸ τὴν γῆν φέρεσθαι. ὑπὸ δὲ τὸν ἥλιον οὐ γίνεται, διὰ τὸ πλησίον μὲν τῆς γῆς ὄντος διαλύεσθαι ἂν ὑπὸ τοῦ ἡλίου· ἄνω δὲ μεσουρανοῦντος, τὴν ὄψιν διασπᾶσθαι. καὶ ὅλως οὐδὲ ἐκ πλαγίας E μεσουρανοῦντος γίνεται, ὅτι ἡ ὄψις ὑπὸ τὴν γῆν ἐὰν λίαν φέρηται, *ὀλίγη εἰς τὸ ἔνοπτρον προσπίπτει. ὥστε ἀνακλωμένη [*πρὸς] πάμπαν, ἔσται ἀσθενής. ιβ Διὰ τί τῆς σκιᾶς τὸ ἄκρον τοῦ ἡλίου τρέμειν φαίνεται; οὐ γὰρ δὴ διὰ τὸ *φέρεσθαι τὸν ἥλιον· ἀδύνατον γὰρ κινεῖσθαι εἰς τἀναντία. ὁ δὲ *τρόμος, τοιοῦτος. ἔτι δὲ ἄδηλος ἡ μετάβασις, ὥσπερ καὶ τοῦ ἡλίου αὐτοῦ.

* γ. ἀνωτέρω,
* γρ. φύλλων,
* γρ. ἢ ἄλλων πλατυφύλλων,
* γρ. ἐφ' ἧ
* γρ. ἔνοπτρον
* γ. ὀλίγη ἔξεισιν εἰς τὸ ἔνοπτρον.
* G. φέρεσθαι
* γρ. φαίνεσθαι
* γρ. τρόμος

ἢ διὰ τὸ κινεῖσθαι τὰ ἐν τῷ ἀέρι; καλεῖται δὲ ξύσματα. φανερὰ δὲ * ἐστιν ἐν ταῖς [ἀκτῖσι ταῖς] διὰ τῶν θυρίδων. ταῦτα γὰρ κινεῖται * κἂν νηνεμία ᾖ. ἔκ τε οὖν τῆς σκιᾶς εἰς τὸ φῶς, ἔκ τε τοῦ φωτὸς εἰς τὴν σκιὰν φερομένων ἀεὶ καὶ ὁ ὅρος ὁ κοινὸς τοῦ φωτὸς καὶ τῆς σκιᾶς φαίνεται κινούμενος * πάρεξις. ἡ γὰρ δὴ σκιὰν ποιοῦσιν, ἡ δὲ φῶς, ἑκατέρωθεν μεταβάλλονται ταῦτα. ὥστε ἡ σκιὰ φαίνεται κινεῖσθαι, οὐ κινουμένη αὐτὴ οὕτως, ἀλλ' ἐκεῖνα.

* γρ. ἐστι
* γρ. κἂν ἠρεμία.
* γρ. παρελθών.

A An ideo moueri videtur, quòd corpuſcula contenta in aëre agitantur, quæ vulgò ramenta nominantur, conſpicua in ſolis radiis, qui tranſmeant per feneſtras? hæc enim moueri ſolent, etiam ſine vllo ſpiritu. Ergo cùm viciſſim, modò de vmbra in lucem, modò de luce in vmbram moueantur aſſiduè, terminus quoque lucis ac vmbræ communis continuò moueri videtur. Partim enim velvti vmbram, partim lucem ſua ipſa mutatione efficiunt: itaque moueri vmbra videtur, cùm non hæc, ſed illa hunc in modum ſoleant agitari.

Ὅσα περὶ τὰ ἄψυχα. ις.

Eorum quæ ad res inanimatas pertinent, Sectio decimaſexta, cuius quæſtiones XIII.

B

Διὰ τί αἱ μὲν βάσεις τῶν πομφολύγων λευκαὶ ἐν τοῖς ὕδασι· καὶ ἐὰν ἐν ἡλίῳ τεθῶσι, σκιὰν οὐ ποιοῦσιν· ἀλλ' ἡ μὲν ἄλλη πομφόλυξ σκιὰν ποιεῖ, ἡ δὲ βάσις οὐ ποιεῖ, ἀλλ' ἡλιοῦται κύκλῳ· ὃ δὲ ἔτι * θαυμασιώτερον, ὅτι οὐδ' ἐάν τι τεθῇ ξύλον εἰς τὸ ὕδωρ ἐν τῷ ἡλίῳ, τέμνεται ὑπὸ τοῦ ὕδατος ταῦτα. ἢ οὐ γίνεται σκιά, ἀλλ' ἡλίῳ διῄρηται ἡ σκιά, εἰ οὖν σκιά ἐστι τὸ μὴ ὁρώμενον, καὶ ὑπὸ τοῦ ἡλίου κύκλῳ ἂν ὁρᾶτο ὁ ὄγκος. τοῦτο δὲ ὅτι ἀδύνατον, δείκνυται ἐν τοῖς ὀπτικοῖς. οὐδὲ γὰρ τὸ ἐλάχιστον ὑπὸ τοῦ μεγίστου ἐνδέχεται ὅλον περιοφθῆναι.

* γρ. θαυμασιώτερον,

β Διὰ τί αἱ πομφόλυγες ἡμισφαίρια; ἢ διὰ τὸ ὡς ἀπὸ κέντρου πρὸς τὸν ἀέρα φέρεσθαι αἰεὶ ὁμοίως πάντη, ἀνάγκη δὲ τοῦτο ἡμισφαίριον εἶναι. τὸ δὲ κάτω ἡμισφαίριον, ἀποτέμνεται ὑπὸ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ὑδατώδους, ἐν ᾧ τὸ κέντρον ἐστίν.

γ Διὰ τί τοῖς ἄνισον τὸ * βάθος ἔχουσι * μεγέθεσιν, ἐάν τις τὸ κουφότερον κινῇ, κύκλῳ περιφέρεται τὸ βαλλόμενον, οἷον τοῖς μεμολιβδωμένοις ἀστραγάλοις συμβαίνει, ἄν τις βάλλῃ τὸ κουφότερον πρὸς αὐτὸν στρέψας μέρος; ἢ ὅτι τὸ βαρύτερον ἀδύνατον ἰσοδρομεῖν τῷ κουφοτέρῳ, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἰσχύος ῥιφθέν; ἐπεὶ δὲ ἀνάγκη μὲν πάμπαν κινεῖσθαι, ἐξ ἴσου δὲ ἀδύνατον, ὁμοταχῶς μὲν φερόμενα, τὴν αὐτὴν διεξῄει γραμμήν. θᾶττον δὲ θατέρου φερομένου, κύκλῳ ἀνάγκη φέρεσθαι· ἐπειδὴ ἐν τούτῳ μόνῳ τῷ σχήματι ταῦτα ἀεὶ κατάλληλα ὄντα σημεῖα, ἐν ταὐτῷ χρόνῳ ἀνίσους διέρχεται γραμμάς.

Infr. 32.
* γρ. βάρος
* γρ. μέρεσιν.

C 2 Cur bullæ ſpecie hemiſphærij exurgere ſolent? An quòd tanquam de centro in aëra ſurſum æqualiter circumvndique admituntur: quo quidem modo hemiſphærium exurgat neceſſe eſt? Portio autem ſphæræ inferior aquæ planitie abſcinditur, in qua ſcilicet centrum ſitum eſt.

CVr baſis bullarum candida aquæ inſidit, & ſi Soli expoſita eſt, nullam efficit vmbram? ſed reliquum quidem vmbellæ corpus vmbram facit: baſis autem ſola non facit, ſed circum à Sole vndique cingitur? Et quod longè mirabilius eſt, nec ſi lignum per aquam in Sole appoſueris, vmbra ligni continua exultabit, ſed iuxta baſim bullæ à Solis luce ſecabitur. Quòd ſi vmbra eſt quod à Sole non aſpicitur, ſequetur porrò vt moles bullæ circum tota aſpici poſſit, quod numquam fieri poſſe in opticis, id eſt, aſpectuum rationibus, demonſtratur: quippe cùm ne minimum quidem à maximo totum circumaſpici poſſit.

3 Cur in magnitudinibus, quæ profunditate ſunt inæquali, accidit, vt ſi partem moueas leuiorem, circumferatur, quod iacitur: vt in talis fieri opplumbatis videmus, ſi quis partem leuiorem ab ſe vertens proiiciat? An quòd fieri non poteſt vt grauius æquè ac leuius feratur, cùm eiſdem viribus iactum eſt? Sed cùm totum quidem moueri neceſſe ſit: fieri verò non poſſit vt æquè omni ex parte moueatur, ſequitur prorſus D vt ſi parili celeritate ferantur, eandem lineam peragant; ſin autem alterum altero feratur celeriùs, circulo ferri neceſſe ſit, cùm hoc ſolo in genere figuræ efficiatur, vt puncta eadem ſubalterna lineas inæquales poſſint eodem tempore permeare.

δ Διὰ τί τὰ πίπτοντα ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ἀφαλλόμενα, ὁμοίας γωνίας ποιεῖ πρὸς τὸ ἐπίπεδον ἐφ' ἑκάτερα τοῦ σημείου, ᾧ ἥψατο τοῦ ἐπιπέδου; ἢ ὅτι πάντα μὲν φύσει φέρεται πρὸς ὀρθήν; τὰ μὲν οὖν εἰς ὁμαλὲς πεσόντα, τῇ καθέτῳ καὶ τῇ διαμέτρῳ προσκεκρουσμένα τῷ ἐπιπέδῳ, τοιαύτας ποιεῖ [τὰς] γωνίας ἀφαλλόμενα, διὰ τὸ τὴν μὲν διάμετρον ἴσα διαιρεῖν· τὰ δὲ εἰς τὰ πλάγια πίπτοντα, οὐ τῇ καθέτῳ προσκεκρουκότα τῷ χωρίῳ, ἀλλὰ τῷ ἀνωτέρω τῆς καθέτου σημείῳ, * συμβαίνειν πάλιν ὠσθέντα ὑπὸ τοῦ πληγέντος τόπου, εἰς τοὐναντίον φέρεσθαι· τὰ μὲν στρογγύλα, ὅτι ἐν αὐτῷ φερόμενα, εἰς τοὐναντίον τῆς ἀπώσεως ἐξελίττεται, ἐάν τε ἠρεμῇ τὸ μέσον αὐτῶν, ἐάν τε καὶ τόπον διαλλάττῃ· τὰ δὲ εὐθύγραμμα, * διά τε τὴν κάθετον αὐτῶν εἰς τοὔμπροσθεν προσωθεῖσθαι ἐκκρούεσθαι, καθάπερ τοῖς τε ξυρουμένοις τὰ σκέλη συμβαίνει, καὶ οἷς τὰς κεφαλὰς ὑφαρπάζουσι.

* γρ. συμβαίνει
* G. διὰ τὸ τὴν κάθετον αὐτῶν εἰς τοὔμπροσθεν προσενεχθεῖσαν ἐκκρούεσθαι. Sylb.

4 Cur ea quæ in terram cadunt, atque reſiliunt, angulos ad planitiem reddant ſimiles vtraque ex parte puncti, quo planum tetigerint? An quòd omnia ſua natura ad rectam lineam feruntur? Quæ igitur in locum æqualem ceciderant, vbi ex perpendiculo diametróque ſeſe plano impegerint, pares angulos ideo faciunt ſuo reſultu, quòd æqua diameter diuidit. Quæ autem in latera corruerunt, quoniam non perpendiculo, ſed pun- E cto ſuperiori locum feriant, accidit vt repulſa à loco dicto, contrariam in partem ſe conferant: rotunda quidem, quòd delapſa protinus in aduerſum ſui appulſus ſeſe euoluũt, ſiue quieſcat eorum medium, ſeu locum ſoleat permutare: rectis verò compacta lineis, quòd perpendiculum eorum in partem priorem adductum retorquetur: vt his accidit, quibus aut pars inferior raditur, aut colei violãtur:

hi namque

hi namque omnes aduerſam in partem, retrorſumque corruunt: quoniam eorum perpendiculum æquatur, pendet, atque priorem in partem expellitur. contrarium enim in his retro deorſúmque eſſe accidit. Cùm autem deorſum ferantur, grauiora eſſe fatendum eſt. Quod igitur his caſu, idem reſultantibus latus euenit: ergo in angulum rectum neutra eorum reſultant, eo quòd perpendiculum pondere bipartito diuidit corpora, quæ feruntur. Fieri autem non poteſt vt plura perpendicula idem ad planum exiſtant, quibus illa ſecentur: quod ſcilicet ita accideret, ſi perpẽdiculum, dum reſiliunt, oriretur, vbi rem delatam planum offendit, diuidendúmque rurſus ſecundo perpendiculo foret. Quocirca primo illo perpendiculo, quo ferebatur, ſecare neceſſe eſt. Sed cùm aduerſam quidem in partem feratur, rectum verò in angulum non feratur: reliquum eſt vt acutus reddatur angulus parte altera puncti, quod plano incurrerit. Aduerſorum enim inter ſeſe angulorum terminus, rectus angulus eſt.

5 Cur cylinder propulſus fertur in directum, ſuiſque terminantibus orbibus lineas rectas deſcribit: turbo verò ſuo manente mucrone circumfertur, atque in ſuo terminante orbe, orbem deſcribit? An quòd circum vterque fertur? Verùm cylinder rectas lineas plano ducit: turbo orbes deſcribit, eo quòd inæquales orbes turbinis inter ſe ſunt, ferrique velociùs poteſt, qui amplior circa idem centrum conuertitur. Qui cùm ſimul omnes poſiti in turbine orbes inæquali ferantur ſpatio, euenit vt extimi, qui voluuntur, plurimum loci & lineæ tempore eodem decurrant. Vnde fit etiam vt circum omnes agantur: quippe cùm omnes eadem recta linea deſcribantur, quæ cùm conuertitur, non omnia ſita in ea puncta, æqualem producere lineam eodem tempore poſſunt, cùm æqualem non niſi ex directo agere ſoleant. Cylindri verò quòd omnes orbes pares inter ſe ſunt, centrúmque idem ambiunt, euenit vt & ſimul ſuis omnibus punctis planum contingendo parili celeritate voluantur, cùm nulla inæqualitate cylinder euariet, & rurſus in planum ſimul omnes deueniant, vbi ſuam quiſque conuerſionem abſoluerit. Vnde lineas quoque ductas per directum in plana, pares inter ſe eſſe neceſſe eſt. Sua namque tactione orbes æqui pariterque volubiles illas duxere. Atqui rectas confici patuit, quas linea eadem deferens ſeſe in directum peregerit. Cauſa hæc eſt cur cylinder recto deferri tramite poſſit. Nil enim refert, vtrùm qua linea prima cylinder planum tetigit, hanc firmo cylindro protrahas, an volubili circumagas. Semper enim vt æqua linea, ſimiliſque illis in cylindro contentis planum attinget, ſiue protrahatur cylinder, ſiue prouoluatur.

6 Cur ſectio chartarum ſiue papyri, ſi quis æquè à baſi plana rectáque dimetiendo, abſciderit, rectà euoluetur, ſin autem inclinarit, contorta exiſtet? An euenit vt cùm orbes ſecturæ alterius eodem in plano poſiti ſint, declinans illa cæſura non æquè oppoſita ſit, ſed partim minùs: itaque cùm euolueris, orbes quidem, qui plano eodem continentur, ſuúmque initium in plano habẽt eodem, lineã explicabunt, quam ſuo ipſi conficiunt ordine: quippe cùm ea ipſa extenta linea, non niſi profecta ex orbibus ſit, qui plano eodẽ continẽtur:

πάντες γὰρ ὥσπερ εἰς τοὐναντίον καὶ ὄπισθεν ἐπιπίπτουσι, διὰ τὸ ἰσάζειν αὐτὰ τὴν κάθετον, μετέωρά τε εἶναι καὶ εἰς τοὔμπροσθεν ἐκκρούεσθαι. τὰ γὰρ ἐναντία δηλονότι αὐτῆς, ὄπισθεν [τε] καὶ κάτω συμβαίνει γίνεσθαι. κάτω δὲ φερόμενα, βαρύτερα ἂν εἴη. ὃ δὴ τούτοις πτῶμα, τοῖς ἀφαλλομένοις φορὰν συμβαίνει γίνεσθαι. πρὸς ὀρθὴν μὲν οὖν οὐδέτερα αὐτῶν ἀφάλλεται, διὰ τὸ τὴν μὲν κάθετον [δίχα] τοῦ βάρους διαιρεῖν τὰ φερόμενα· καθέτους δὲ πλείους πρὸς ταὐτὸ ἐπίπεδον μὴ γίνεσθαι τεμνούσας αὐτάς· ὃ συμβήσεται τούτοις, καθέτου γινομένης κατὰ τὴν ἄφαλσιν, ᾗ προσέκρουσε τοῦ ἐπιπέδου τὸ φερόμενον, διχοτομεῖσθαι πάλιν ὑπ' αὐτῆς αὐτὸ συμβήσεται. ὥστε ἀναγκαῖον τέμνεσθαι ὑπ' αὐτῆς τὴν προτέραν κάθετον ὑφ' ἧς ἐφέρετο. ἐπεὶ δὴ εἰς τοὐναντίον μὲν οἰσθήσεται, πρὸς ὀρθὴν δὲ οὐκ οἰσθήσεται, λοιπὸν ὀξεῖαν γίνεσθαι γωνίαν τὴν ἐπὶ θάτερα τοῦ προσπεσόντος τοῦ ἐπιπέδου σημείου. ὅρος γάρ ἐστιν ἡ ὀρθὴ τῶν ἐναντίων γωνιῶν.

ε Διὰ τί ὁ μὲν κύλινδρος ὠσθείς, εἰς εὐθύ τε φέρεται, καὶ γράφει εὐθείας τοῖς ὁρίζουσιν αὐτὸν κύκλοις· ὁ δὲ κῶνος κύκλῳ περιφέρεται, τῆς κορυφῆς μενούσης, καὶ γράφει τὸν κύκλον τῷ ὁρίζοντι; κύκλῳ μὲν ἀμφότερα φέρεται, γράφει δὴ ἐν τῷ ἐπιπέδῳ, ὁ μὲν κύλινδρος, εὐθείας· ὁ δὲ κῶνος, κύκλους, διὰ τὸ τοὺς μὲν ἐν τῷ κώνῳ ἀνίσους εἶναι κύκλους, φέρεσθαι δὲ ἀεὶ θᾶττον τὸν μὲν μείζονα τῶν περὶ τὸ αὐτὸ κέντρον. φερομένων δὲ ἀνίσως πάντων ἅμα τῶν ἐν τῷ κώνῳ κύκλων, συμβαίνει τοὺς ἐξωτάτω πλεῖστον ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τόπον καὶ γραμμὴν φέρεσθαι· διὸ καὶ κύκλῳ φέρονται. γράφονται τε γὰρ πάντες τῇ αὐτῇ εὐθείᾳ· καὶ τῆς εὐθείας κύκλῳ μὲν φερομένης, οὐ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ σημεῖα ἴσην ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ γράφει γραμμήν· εἰς εὐθὺ δὲ φέρει τὴν ἴσην. τοῦ δὲ κυλίνδρου πάντων [ἴσων] ὄντων τῶν κύκλων καὶ περὶ ταὐτὸ κέντρον, * συμβαίνει τὰ ἅμα τοῦ ἐπιπέδου ἐν αὐτοῖς πάντα ἁπτομένοις σημεῖα, φέρεσθαί τε ἰσοταχεῖς κυλιομένους, διὰ τὸ τοὺς κυλίνδρους ἴσους εἶναι, καὶ ἥκειν ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον, πάλιν ἅμα ἐκκυλισθέντα ἕκαστον τὸν αὐτοῦ κύκλον· ὥστε καὶ τὰς ἐν τῷ ἐπιπέδῳ εὐθείας ἴσας γίνεσθαι. τῇ γὰρ αὐτῶν ἀφῇ αὐτὰς ἔγραψαν, ὄντες ἴσοι τε καὶ ἰσοταχεῖς. ἐγίνοντο δὲ εὐθεῖαι αἱ ὑπὸ τῆς αὐτῆς γραφεῖσαι γραμμῆς εἰς εὐθὺ φερομένης· ὥστε διὰ ταύτας εἰς εὐθὺ ἀναφέρεται ὁ κύλινδρος. διαφέρει γὰρ οὐθέν, ἣν πρώτην ἔλαβεν ὁ κύλινδρος τοῦ ἐπιπέδου γραμμήν, ταύτην ἕλκειν ἐν τῷ ἐπιπέδῳ, ἢ ἐγκυλίειν αὐτό. ἀεὶ γὰρ ἴσην καὶ ὁμοίαν γραμμὴν τῶν ἐν τῷ κυλίνδρῳ συμβήσεται ἅπτεσθαι τοῦ ἐπιπέδου, ἑλκομένου τε καὶ κυλιομένου τοῦ κυλίνδρου.

* G. συμβ. ἅμα τῷ τοῦ ἐπιπέδου πάντα τοῖς αὐτῶν σημείοις ἁπτομένης φέρεσθαι ἰσοταχ. κυλ. Sylb.

ς Διὰ τί τῶν βιβλίων ἡ τομὴ οὖσα ἐπίπεδος καὶ εὐθεῖα, ἐὰν μέν τις τέμνῃ παρὰ τὴν βάσιν, γίνεται εὐθεῖα ἀνελιττομένου· ἐὰν δὲ ἐγκλίνας, σκολιά; ἢ ὅτι συμβαίνει τῶν ἐν τῇ ἑτέρᾳ τομῇ κύκλων ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ ὄντων, τὴν ἐγκεκλιμένην τομὴν μὴ παρακειμένην εἶναι; ἀλλ' ἐν τῇ μὲν πλεῖον, τῇ δὲ ἔλαττον αὐτῆς ἀπέχειν; ὥστε ἐξελιττομένου, οἱ μὲν ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ ὄντες κύκλοι, καὶ τὴν ἀρχὴν ἔχοντες ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ, τὴν ἐξ αὐτῶν ποιήσουσι γραμμὴν ἐξελιττόμενοι. ἔστι γὰρ ἡ γινομένη γραμμὴ ἐκ τῶν κύκλων οἵ εἰσιν ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ;

ὥστε καὶ εὐθεῖα οὖσα ἐν ἐπιπέδῳ, ἥ τε τῆς λοξῆς τομῆς ἐξελιττομένη γραμμὴ οὐκ οὖσα παρὰ τὴν πρώτην, ἀλλὰ τῇ μὲν πλεῖον, τῇ δὲ ἔλαττον αὐτῆς διεστηκυῖα, διὰ τὸ τὴν τομὴν οὕτως ἔχειν πρὸς αὐτήν, οὐκ ἐν ἐπιπέδῳ ἔσται· ὥστε οὐδ' εὐθεῖα. τῆς γὰρ εὐθείας οὐκ ἔστι, τὸ μέν, ἐν ἄλλῳ ἐπιπέδῳ, τὸ δέ, ἐν ἄλλῳ.

ζ Διὰ τί διαιρούμενα τὰ μεγέθη, ἐλάττω φαίνεται πάντα τοῦ ὅλου; ἢ ὅτι διαιρούμενα μὲν ἀριθμὸν ἔχει πάντα, μεγέθει δὲ ἐλάττω ἐστὶ τοῦ ἑνός; τὸ μὲν γὰρ μέγα, τῷ κατὰ συνέχειαν εἶναι καὶ ποσόν τι, μέγα λέγεται· ὁ δὲ ἀριθμός τις πᾶς, πάντως μεγέθους ἀριθμοῦ μείζων. διόπερ εἰκὸς τὸ ὅλον διαιρεθέντων τῶν μερῶν μεῖζον φαίνεσθαι. τῶν αὐτῶν γὰρ ὄντων αὐτῶν, τὸ μὲν ὅλον τὴν τοῦ μεγέθους ἔχει μᾶλλον φύσιν, συνεχὲς ὄν· τὰ δὲ μέρη, τὴν τοῦ ἀριθμοῦ.

η Τῶν περὶ τὴν κλεψύδραν συμβαινόντων, τὸ μὲν ὅλον ἔοικεν αἴτιον εἶναι καθάπερ Ἀναξαγόρας λέγει· ὁ γὰρ ἀὴρ ἐστὶν αἴτιος, ἐναπολαμβανόμενος ἐν αὐτῇ, τοῦ μὴ εἰσιέναι τὸ ὕδωρ ἐπιληφθέντος τοῦ αὐλοῦ. οὐ μὴν ἁπλῶς γε αἴτιος· κἂν γάρ τις αὐτὴν πλαγίαν* ἐνεὶς εἰς τὸ ὕδωρ, ἐπιλαβὼν τὸν αὐλόν, εἴσεισι τὸ ὕδωρ. διόπερ οὐ λέγεται ὑπ' αὐτοῦ ἱκανῶς ᾗ αἴτιόν ἐστιν. ἔστι δὲ αἴτιον μέν, καθάπερ εἴρηται, ὁ ἀήρ· οὗτος δὲ ὠθούμενός τε καὶ καθ' ἑαυτὸν φερόμενος καὶ μὴ βιαζόμενος, ἐπ' εὐθείας πέφυκε φέρεσθαι, καθάπερ καὶ ἄλλα στοιχεῖα. πλαγίας μὲν οὖν βαφείσης τῆς κλεψύδρας, διὰ τῶν ἐναντίων τοῖς ἐν τῷ ὕδατι τρυπημάτων, ἐπ' εὐθείας μένων ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐξέρχεται· ὑποχωρήσαντος δὲ αὐτοῦ, τὸ ὕδωρ εἰσέρχεται· ὀρθῆς δὲ εἰς τὸ ὕδωρ βαφείσης τῆς κλεψύδρας, οὐ δυνάμενος πρὸς ὀρθὴν ὑποχωρεῖν, διὰ τὸ πεφράχθαι τὰ ἄνω, μένει περὶ τὰ πρῶτα τρυπήματα. ἀπιέσθαι γὰρ εἰς αὐτὸν οὐ πέφυκε. σημεῖον δ' ἐστὶ τοῦ εἴργειν δύνασθαι τὸ ὕδωρ ἀκινητίζοντα τὸν ἀέρα, τὸ ἐπ' αὐτῆς γινόμενον τῆς κλεψύδρας. ἐὰν γάρ τις αὐτὴν τὴν* καρδίαν ἐμπλήσας ὕδατος, ἐπιλαβὼν τὸν αὐλόν, καταστρέψῃ ἐπὶ τὸν αὐλόν, οὐ φέρεται τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ αὐλοῦ ἐπὶ στόμα. ἀνοιχθέντος δὲ τοῦ στόματος, οὐκ εὐθὺς ἐκρεῖ κατὰ τὸν αὐλόν, ἀλλὰ μικρῷ ὕστερον, ὡς οὐκ ὂν ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ αὐλοῦ, ἀλλ' ὕστερον διὰ τούτου φερόμενον, ἀνοιχθέντος. πλήρους δὲ καὶ ὀρθῆς οὔσης τῆς κλεψύδρας, ἀνοιχθέντος τοῦ αὐλοῦ, εὐθὺς ῥεῖ διὰ τοῦ ἰθμοῦ, διὰ τὸ ἐκείνου μὲν ἅπτεσθαι, τῶν δὲ ἄκρων τοῦ αὐλοῦ μὴ ἅπτεσθαι. οὐκ εἰσέρχεται μὲν οὖν τὸ ὕδωρ εἰς τὴν κλεψύδραν, διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν. ἐξέρχεται δὲ ἀνοιχθέντος τοῦ αὐλοῦ, διὰ τὸ τὸν ἐν αὐτῷ ἀέρα κινούμενον ἄνω καὶ κάτω, πολλὴν κένωσιν ποιεῖν τοῦ ἐν τῇ κλεψύδρᾳ ὕδατος. ὠθούμενον δὲ κάτω, καὶ αὐτὸ ῥέπον εἰς αὐτό, εἰκότως ἐκρεῖ, βιαζόμενον τὸν ἐκτὸς τῆς κλεψύδρας ἀέρα κινούμενόν τε, καὶ ὄντα ἴσον τῇ δυνάμει τῷ ἐπωθοῦντι αὐτὸν ἀέρι, τῇ δὲ ἀντερείσει ἀσθενέστερον ἐκείνου, διὰ τὸ διὰ στενοῦ αὐτὸν τοῦ αὐλοῦ ῥέοντα, θᾶττον καὶ σφοδρότερον ῥεῖν, καὶ προσπίπτειν τῷ ὕδατι. τοῦ δὲ πωμασθέντος τοῦ αὐλοῦ μὴ συρρεῖν, τὸ ὕδωρ αἴτιον, ὅτι τὸ ὕδωρ εἰσιὸν εἰς τὴν κλεψύδραν, ἐξωθεῖ βίᾳ τὸν ἀέρα ἐξ αὐτῆς. σημεῖον δέ ἐστι τὸ γινόμενον ἐν ταύτῃ πνεῦμα καὶ ἐρυγμός.

* Sylb. ὤσῃ, vel ὦσι

* γρ. κωδίαν

A itaque vel rectam eam quoque eſſe neceſſe eſt, quæ eodem in plano ſe porrigat. At obliquæ illius ſecturæ linea, quoniam primæ non æquè appoſita eſt, ſed partim plus diſtans partim minus, vtpote cùm ipſa quoque ſectura ita ſe habeat, hinc eodem eſſe in plano nequit: itaque nec recta hæc eſſe poteſt. Etenim fieri non poteſt vt rectæ lineæ pars alia in alio plano collocetur.

7 Cur omnis magnitudo diuiſa minor eſſe ſuo toto videatur? An quòd omnia numerum diuiſa recipiunt: quanquam magnitudinis ratione minora quàm vnum illud, exiſtunt. Magnum enim, eo quòd continuum, quantúmque quoddam eſt, magnum dicimus: numerus verò partium omnis, omni ſuæ ma-B gnitudinis numero maior eſt. Quamobrem vt partibus diuiſis maius appareat totum, conſentaneum eſt. Cùm enim partes totúmque idem ſint, totum naturam potiùs magnitudinis præ ſe fert, vt conſtans & continuum. Partes verò naturam numeri magis ſortiuntur.

8 Quæ in vaſe eueniunt, quod clypſedram vocamus, omnino quidem referri ad cauſam debent, quam Anaxagoras explicat. Aër enim, qui in ea excipitur, cauſa eſt, ne aqua ingredi poſſit, fiſtula ſcilicet obturata. Non tamen ſimplici abſolutáque ratione aër cauſam habere putandus eſt. Nam ſi quis eam fiſtula apprehenſa transverſam immergat, humorem admitti nihil eſt quod prohibeat: C quamobrem non ſatis author ille expoſuit, quemadmodum aër cauſam daret. Ergo cauſam aëra quidem tenere fatendum eſt: ſed hic ſiue impellitur, ſiue per ſe ipſe fertur, nec quicquam cogitur, ferri per directum ſolitus eſt, vt etiam cætera elementa. Itaque clepſydra transversè immerſa, aër, qui è directo ſitus eſt, pulſus ab humore, liberè effluit per ea foramina, quæ demerſis in aqua foraminibus oppoſita ſunt, eóque cedente humor ſubiens implet. At ſi erecta in aquam deſcendat, aër impotens ſeſe efferendi per arduum, quoniam conſeptæ ſunt partes ſuperiores, circa prima foramina arcetur, quippe qui ſupprimi in ſe contrahique non poſſit. Argumentum verò, aquam arceri poſſe D ab aëre immoto, quod in ipſa clepſydra deprehenſum eſt: nam ſi aluum eius aqua repletam ad fiſtulam obturatam inuerteris, humor per fiſtulam in os minimè defluere poterit: quippe cùm ore patefacto, non protinus, ſed paulò pòſt de fiſtula profluat, vt qui non in ipſo ore fiſtulæ contineatur, ſed poſtmodum in hoc per fiſtulam veniat, poſtquam patefactum iam eſt. Plena autem erectáque clepſydra, fiſtula patefacta protinus per colum, id eſt, foramina inferiora, effluit, quia illud attingit: extremam verò fiſtulam non contingit. Clepſydram igitur humor ingredi ob prædictam cauſam nequit. Egreditur autem fiſtula patefacta, eo quòd aër contentus in fiſtula ſurſũ deorſúmq; agitatus, humoris contenti in clepſydra motũ excitat pleniorẽ: cúm-E que deorſum pellatur, eodémque ipſe etiam ſua natura propenſior ſit, meritò effluit vim inferens aëri, qui clepſydram extrinſecus circumfundit, excitus quidem & compar potentia aëri ſuperiùs impellenti, ſed renixu infirmior: quoniam per anguſtam fiſtulam influens, ille ocyus ac vehementiùs labitur, vrgétque humorem. Cauſa verò, cur obturata fiſtula humor effluere non poſſit, quòd humor, dũ clepſydrã ſubit, aëra omnẽ per vim ab ea expellit. Cui' rei indiciũ ſpiritus ructúſq; murmurans dant, quos ingrediẽte humore, nimirũ intus excitari ſẽtimus.

Cùm igitur humor ſubiens vehementer aëra cogit, ſeſe ad clepſydræ fiſtulam trudit, ac modo lignei cunei aut ærei diſiectu oppreſſus adſtrictúſque hæret ſine vllo alio vinculo quovſque alia vi expellatur, quo modo præruptos clauos expellimus: quod ſanè aperta fiſtula incidit ratione quam ſuperiùs expoſuimus. Aut igitur ita effici poteſt vt humor effluere nequeat, aut quoad aer exiens inflatur, emergitque impetu violento, vt ſtrepitus indicat: humor idcirco à ſpiritu ſurſum attrahitur, quemadmodum multis in rebus accidere certum eſt. Attractus autem humor, ſibiquè continuus omni ex parte, conſtans manet, oppreſſus ab aëre, donec pulſus ab eodem recedat. Cùmque initium ita retineatur humoris, reliquus & omnis humor vnitus atque continuus ex ſuo pendeat initio, neceſſe eſt. Nec verò temerè ita agitur, quandoquidem eiuſdem intereſt rei & dimouere quicquam ſuo de loco, & idem in eo continere, ad quem mouerit, idque diutiùs facere, ſi vel potentia quod tenet, quódque tenetur, ſimili inter ſe contendunt, vel quod tenet potentius eſt, vt in re, de qua agitur, accidit. Spiritus enim potentior quàm aqua, eſt. 9 Cur partes tam ſtirpium quàm animantium quæ nullis inſtrumentariis officiis deputatæ ſunt, in orbem ſeſe omnes colligant? Stirpium quidem caudex & rami formari in orbem ſolent, & animantium crura, femora, pectus, lacerti ad hanc eandem ſpeciem enituntur. Triangulum verò, aut multiangulum nullum neque ex toto neque parte aliqua eſt. An, vt Archytas author eſt, quoniam in motu naturali æqua proportio ineſt: moueri nánque proportione omnia cenſet? Hanc autem ſolam in ſeſe æqualiter ſolui, atque reuerti: vt orbes, rotundáque afformare poſſit, cùm conſtiterit.

10 Cur extrema formari in orbem ſoleant? An quòd natura res optimas & pulcherrimas creat, quoad fieri poteſt? Figura autem ea pulcherrima eſt, quæ eadem vndique eſt, ſibique ipſa ſimillima conſtat. 11 Cur ſi circulus proiiciatur, primam lineam rectam ducet, deinde cochleam, ſiue clauiculam aget, dum decidat? An principio rectam ideo agit, quòd æqualiter ab aëre hinc inde dirigitur? Cùm igitur pari momento vtroque de latere pergat, lineam quoque effici talem neceſſe eſt, quæ locum æqualiter hinc atque inde poſſit diuidere: talis autem recta eſt. At vbi in partem alterutram vergere ob inæqualitatem circumfuſi aëris cœpit, non ampliùs æqualem illam parte interiore exterioréque ducit, ſed circularem, neceſſitate ſcilicet aëris diuerſi & incompoſiti. 12 Cur in magnitudinibus, quæ profundo ſunt inæquali, accidit, vt ſi partem moueris leuiorem, circumferatur quod iacitur? quemadmodum in talis fieri opplumbatis videmus, quoties quis partem leuiorem ad ſe vertens proiiciat. An quòd fieri non poteſt vt quod grauius eſt, æquè cum leuiori feratur, cùm proiectum eiſdem à viribus eſt? quod cùm moueri neceſſe ſit, & tamen fieri non poſſit vt æquè omni ex parte, directóque tramite moueatur, circumferri neceſſe eſt, dum ſe introuertit: quemadmodum ſi quid medio eius immobile ſuo pondere penitus eſſet, alterum profectò extremum vltra in partem moueretur priorem, alterum intra ad eum tenderet, qui dimiſit. Sed quoniam, cùm totum moueri poſſit, pondus ſuo medio gerit, illud idem ſequatur neceſſe eſt. 13 Quam ob rem corpora quæ feruntur, vbi alicui occurrerunt, reſilire partem in contrariam ſolent, quàm ſuapte natura ferri cogantur, nec niſi ad ſimiles angulos reſultare ſoleant?

A εἰσιόντος δὲ τοῦ ὕδατος, βίᾳ * ὠθοῦν, συνεισπίπτει εἰς τὸν αὐλὸν αὐτοῦ, καθάπερ τὰ * ἐκπιεστὰ ξύλα, ἢ χαλκὸς τῇ διαιρέσει πιεζόμενος, μένει αὐτοῦ πάντως ἄλλου συνδέσμου * ἐκκρουσθῇ ἐκ τοῦ ἐναντίου, καθάπερ οἱ κατεαγότες ἐπίουροι ἐν τοῖς ξύλοις ἐκκρούονται. συμβαίνει δὲ τοῦτο ἀνοιχθέντος τοῦ αὐλοῦ γίνεσθαι, διὰ τὰ προειρημένα. ἢ οὖν διὰ ταῦτα εἰκός ἐστιν αὐτὸν μὴ ἐκρεῖν, ἢ ἐξιόντος βιαίου ἀέρος καὶ πνευματουμένου. δηλοῖ δὲ ὁ ψόφος ἐπισπᾶσθαι τῷ πνεύματι τὸ ὕδωρ ἄνω, ὥσπερ ἐπὶ πολλῶν συμβαίνει γίνεσθαι. ἐπισπώμενον δὲ καὶ συνεχὲς ἐν αὐτῷ πᾶν τὸ ὕδωρ, μένει πιεζόμενον ὑπὸ τοῦ ἀέρος, ἕως B ἂν ἀπωσθῇ πάλιν ὑπ' αὐτοῦ. τῆς δὲ ἀρχῆς μενούσης, καὶ τὸ ἄλλο ἐξ αὐτῆς κρέμαται ὕδωρ ἓν καὶ συνεχές. εὔλογον δὲ τοῦτο γίνεσθαι· τοῦ γὰρ αὐτοῦ ἐστι κινῆσαί τε ἐκ τῆς οἰκείας χώρας τι, καὶ τοῦτο ἴσχειν, * ὡς ἐκίνησεν, ἐν πλείονι δὲ χρόνῳ, ἐὰν ἢ ὁμοία τῇ δυνάμει τό, τε ἔχον καὶ τὸ ἐχόμενον, ἢ [εἰ] τὸ ἴσον κρεῖττον· ὅπερ ἐνταῦθα συμβαίνει· πνεῦμα γὰρ ὕδατος ἐστὶ κρεῖττον τῇ δυνάμει. θ Διὰ τί τὰ μόρια τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων ὅσα μὴ ὀργανικά, πάντα περιφερῆ· τῶν μὲν φυτῶν ὁ στέλεχος, καὶ οἱ πτόρθοι· τῶν δὲ ζῴων, κνῆμαι, μηροί, βραχίονες, θώραξ· τρίγωνον δὲ οὐδὲ πολύγωνον, οὔτε ὅλον οὔτε μόριόν ἐστι; πότερον ὥσπερ Ἀρχύτας ἔλεγε, διὰ τὸ ἐν τῇ κινήσει τῇ φυσικῇ ἐνεῖναι C τὴν τοῦ ἴσου ἀναλογίαν (κινεῖσθαι γὰρ ἀνάλογον πάντα) ταύτην δὲ μόνην εἰς αὑτὴν ἀνακάμπτειν, ὥστε κύκλους ποιεῖν καὶ στρογγύλα ὅταν ἐγγένηται; ι Διὰ τί ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἀεὶ γὰρ περιφερῆ; ἢ ὅτι ἡ φύσις ἐκ τῶν ἐνδεχομένων πάντα ποιεῖ ὡς δυνατὸν ἄριστα καὶ κάλλιστα, τὸ δὲ σχῆμα τοῦτο κάλλιστον, τὸ αὐτὸ αὐτῷ ὁμοιότατον. ια Διὰ τί ἐὰν κύκλος * ῥιφῇ, τὸ μὲν πρῶτον εὐθεῖαν γράφει παυόμενος δὲ, ἕλικα, ἕως ἂν πέσῃ; ἢ εὐθεῖαν μὲν τὸ πρῶτον, ὅτι ὁμοίως ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὁ ἀὴρ ἀπορθεῖ; ἰσορροπούσης οὖν τῆς D ῥοπῆς ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ἀνάγκη καὶ τὴν γραμμὴν τοιαύτην εἶναι, ἣ ἴσον διαιρεῖ τὸν τόπον ἔνθεν καὶ ἔνθεν. τοιαύτη δὲ ἐστὶν εὐθεῖα. ὅταν δὲ βρίσῃ ἐπὶ θάτερον μέρος δι' ἀνωμαλίαν τοῦ περιεστῶτος ἀέρος, οὐκέτι ἴσην γράφει, * τό τε ἐντὸς καὶ τὸ ἐκτὸς μέρος, ἀλλ' ἀνάγκη περιφερῆ.

ιβ Διὰ τί τοῖς ἀνίσοις τὸ βάθος ἔχουσι μεγέθεσιν, ἐάν τις κουφότερον κινῇ τῶν μερῶν, κύκλῳ περιφέρεται τὸ βαλλόμενον, οἷον τοῖς μεμολιβδωμένοις ἀστραγάλοις συμβαίνει, ἐάν τις βάλλῃ τὸ κουφότερον πρὸς αὑτὸν στρέψας μέρος; ἢ ὅτι τὸ βαρύτερον ἀδύνατον ἰσοδρομεῖν τῷ κουφο- E τέρῳ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἰσχύος ῥιφθέν; ἐπεὶ δὲ ἀνάγκη μὲν κινεῖσθαι, ἐξ ἴσου δὲ καὶ ἐπ' εὐθείας ἀδύνατον, ἀνάγκη εἰς τὸ ἐντὸς φερόμενον, κύκλῳ φέρεσθαι. οἷον εἰ ὅλως τι ἦν αὐτοῦ ἀκίνητον διὰ βάρος ἐν μέσῳ, τὸ μὲν πρὸς τῷ ἀφιέντι, εἰς τὸ πρόσθεν ἂν ἐκινήθη αὐτοῦ μέρος· τὸ δὲ ὑπ' ἐκεῖνα, πρὸς τὸν ἀφιέντα. ἐπεὶ δὲ κινεῖται μὲν τὸ πᾶν, ἔχει δὲ ἐν μέσῳ τὸ βάρος φερόμενον, ἀνάγκη [καὶ] ταὐτὸ τοῦτο ποιεῖν.

ιγ Διὰ τί τὰ φερόμενα ὅταν ἀντιπέσῃ, ἀφάλλεται εἰς τοὐναντίον * ἢ πέφυκε φέρεσθαι, καὶ πρὸς ὁμοίας γωνίας;

* γρ. εἰσθοῦν.
* γρ. ἐκπιεστά. al. ἐμπιεστά,
* G. ἕως ἂν ἐκ.
* κ. ἐκίνησεν. al. ἀπ. ἐκ.
* κ. ῥιφθῇ,
* γρ. τήν τε ἐντὸς καὶ τὴν ἐκτὸς μ.
Sup. 3.
* κ. ἐπί.

ἢ ὅτι οὐ μόνον ἐκείνην φέρεται τὴν φορὰν ἣν φέρεται κατὰ τὸ οἰκεῖον μέρος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀφιέντος γενομένην; ἡ μὲν οὖν οἰκεία παύεται, ὅταν εἰς τὸν οἰκεῖον ἔλθῃ τόπον. ἅπαντα γὰρ ἠρεμεῖ, ἐλθόντα εἰς ὃν φέρεται τόπον κατὰ φύσιν. καθ᾽ ἣν δὲ ἔχει ἀλλοτρίαν, ἀνάγκη ἔτι κινεῖσθαι· οὐκ εἰς τὸ πρόσθεν δέ, διὰ τὸ κωλύεσθαι, ἀλλ᾽ ἢ εἰς τὸ πλάγιον, ἢ εἰς τὸ ὀρθόν. ἅπαντα δὲ ἀποπηδᾷ πρὸς ὁμοίας γωνίας, διὰ τὸ φέρεσθαι μὲν ἐνταῦθα, οὗ ἡ κίνησις φέρει, ἣν ἐποίησεν ὁ ἀφείς. ἐκεῖ δὲ πρὸς ὀξεῖαν ἢ πρὸς ὀρθὴν φέρεσθαι συμβαίνει. ἐπεὶ οὖν τὸ ἀντικείμενον κωλύει τὴν εἰς εὐθὺ κίνησιν, ὁμοίως κωλύει τὸ φερόμενον καὶ τὴν φορὰν αὐτοῦ. ὥσπερ οὖν ἐν τοῖς κατόπτροις τὸ ἄκρον τῆς εὐθείας οὗ ξυνέπεσεν ἡ ὄψις φαίνεται, καὶ ἐν τοῖς φερομένοις, οὕτω τὸ ἐναντίον γίνεται. τοσαύτην γὰρ γωνίαν ἀπεῶσθαι, ὅσην γὰρ [ἡ] κατὰ κορυφήν. δεῖ γὰρ νοῆσαι μεθακινουμένην τὴν γωνίαν καὶ τὴν φοράν. τούτου δὲ γενομένου, φανερὸν ὅτι πρὸς ὁμοίας γωνίας ἀφάλλεται.

An quòd non ſolùm eo ferantur impetu quo pro ſua parte ipſa ferri aptiſſima ſunt, verumetiam illo qui à mittente proficiſcitur? Suus igitur ceſſat cuique impetus, cùm ſuum ad locum peruenerint. Omnia namque requieſcere ſolent, vbi eam in ſedem ſeſe contulerunt, quam ſuapte natura deſiderant. Sed externo illo, quem habent, impetu, neceſſitas oritur ampliùs mouendi. Quod cùm in partem priorem effici nequeat, quia re prohibetur obiecta, vel in latus vel in rectum agi neceſſe eſt. Omnia autem in angulos reſiliunt ſimiles, quoniam eodem ferri cogantur, quò motus ducat, quem is dedit qui miſerit: eò autem vt angulo vel acuto vel recto ferantur, omnino incidit. Cùm ergo quod retorſerit, vetet, quominus directè motus agatur, & pariter & rem quæ fertur, & eius impetum nimirum prohibere poteſt. Vt igitur in ſpeculis extremum lineæ rectæ, quo ſe aſpectus coniecerit, idem refringitur: ita in iis quæ feruntur, fieri ex aduerſo ſolet, quippe cùm angulo tanto retorqueantur, quanto vertex conſtiterit. Ita enim intelligendum eſt, vt transferri ſimul & angulus & delatio debeat: quo facto, in angulos reſultare ſimiles eſſe neceſſe palam eſt.

Ὅσα περὶ ἔμψυχα. ιζ

Eorum quæ ad res animatas pertinent, Sectio decima ſeptima, cuius quæſtiones III.

Διὰ τί οἱ ἀσύμμετροι παρ᾽ ἀλλήλοις θεωρούμενοι μείζους φαίνονται ἢ καθ᾽ αὑτοὺς μόνοι; ἢ ὅτι τὸ σύμμετρον ἕν ἐστι, καὶ * ἡ συμμετρία ἐστὶν ἕν, ὅτι μάλιστα ἓν ποιεῖ, τὸ δὲ ἓν, ἀδιαίρετον βούλεται εἶναι. τὸ δὲ ἀδιαίρετον, ἔλαττόν ἐστιν. ἡ δὲ συμμετρία κατὰ τὴν διαφορὰν πολλὰ ποιεῖ. καθ᾽ αὑτὰ μὲν οὖν θεωρούμενα, μᾶλλον λανθάνει ποῖα ἄττα τὰ μεγέθη ἐστί· παρ᾽ ἄλληλα δέ, οὔ. τὸ μὲν οὖν ἀδιαίρετον, ἓν φαίνεται, καὶ ἡ θεωρία μία ἐστὶν αὐτοῦ, διὰ τὴν συμμετρίαν· τὸ δὲ ἀσύμμετρον, ὡς πλεῖον ὄν, θεωρίας ποιεῖ πλείους καὶ * μεῖζον φαίνεται, διὰ τὸ ἓν ὄν, πολλὰ φαίνεσθαι. ἔχει γὰρ τήν τε τοῦ μεγέθους κατὰ τὴν συνέχειαν φύσιν, καὶ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ κατὰ τὸ ἀνώμαλον τῶν μερῶν. διόπερ εἰκότως τὴν ἐξ ἀμφοῖν αὔξησιν ἔχον, μεῖζον φαίνεται παρὰ τὸ ἁπλοῦν καὶ ἕν.

* κ. ἡ σ. ὅτι ἓν ὅτι μάλιστα. π. δ.

* κ. μεῖζον φ.

Cvr homines, qui corpore conſtant immodico, maiores tunc eſſe videntur, cùm appoſiti modicis inſpiciuntur? an quòd res modica vnum eſt, & moderatio vnum quàm maximè? Vnum autem quod eſt, id indiuiduum eſſe poſtulat: indiuiduum autem minus: res verò immodica, multa pro ſui diſcriminis ratione oſtendit. Quamobrem vt cùm per ſeſe magnitudines inſpiciuntur, quales nam ſint latère faciliùs poſſunt: ita cùm collatæ in propinquo ſpectantur, latère non poſſunt. Ergo vnum eſſe apparet, quod indiuiduum eſt, ſpectatuſque eius vnus modici ratione exultat: immodicum porrò, vt quod plura ſit, ſuſpectionem plurium ſuggerit. Et maius propterea eſſe videtur, quòd vnum cùm ſit, plura eſſe videatur. Naturam enim & magnitudinis habet, propter continentiam, & numeri propter partium inæqualitatẽ: itaque cùm vtrumque obtineat incrementum, meritò magis tum eſſe apparet, cùm ſpectatur ad id quod ſimplex eſt, atque vnum.

β Διὰ τί * ἐπὶ μῆκος μᾶλλον τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ φύεται; ἢ ὅτι τὸ μῆκος μέν, τρὶς αὔξεται· τὸ δὲ πλάτος, δίς· τὸ δὲ βάθος, ἅπαξ; ἔστι γὰρ μῆκος, τὸ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς πρῶτον· ὥστε μόνον τι αὔξεται, καὶ ἅμα τῷ πλάτει πάλιν γενόμενον, καὶ τρίτον ἅμα τῷ βάθει· τὸ δὲ πλάτος, δίς, καθ᾽ ἑαυτό τε, καὶ ἅμα τῷ μεγέθει.

* γρ. ἐπὶ μεῖζον τὰ ζ.

2 Cur animantia omnia, & ea quorũ ſtirpes terra continentur, creſcere potiùs in longitudinem ſoleant? an quòd ter longitudo augetur, bis latitudo, ſemel profunditas? Longitudo enim principio fit, primóque principio exiſtit: itaque primò ſola, ſecundò cum latitudine, tertiò cum profunditate augetur. Latitudo autem bis, videlicet per ſe, & vnà cum altitudine creſcit.

γ Πῶς τὸ πρότερον καὶ [τὸ] ὕστερον δεῖ λαβεῖν; πότερον ὥσπερ ἡμῶν οἱ ἐπὶ Τροίας, καὶ ἐκείνων οἱ πρὸ αὐτῶν, καὶ ἀεὶ οἱ ἐπάνω πρότεροί εἰσιν; ἢ εἴπερ ἀρχή τίς ἐστι καὶ μέσον καὶ τέλος τοῦ παντός, καὶ ὅταν γηράσκων τις ἐπὶ τὸ πέρας ἔλθῃ, καὶ πάλιν ἐπαναστρέψῃ ἐπὶ τὴν ἀρχήν, τὰ δὲ ἐγγυτέρω τῆς ἀρχῆς πρότερα, τί κωλύει ἡμᾶς ἐν τῷ πρὸς τὴν ἀρχὴν εἶναι μᾶλλον; εἰ δὲ πρὸς τοῦτο κἂν πρότεροι εἴημεν, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἑκάστου τῶν ἄστρων * φορὰ κύκλος τίς ἐστι, τί κωλύει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν φθαρτῶν τοιαύτην εἶναι, ὥστε ταῦτα πάλιν γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι; καθάπερ καί φασι, κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα.

* γρ. φορά τις ἐστὶ κύκλος,

3 Quonam modo prius & poſterius capi debeant? Vtrum quemadmodum qui tempore Troiano vixerunt, nobis priores ſunt, & his ipſis priores, qui ſuperiores, atque ad hunc modum in infinitum, vt qui ſuperiores ſunt, iidem priores habeantur? an ſi quod initium, & medium, & finis ſint vniuerſi, & cùm quis ſeneſcens ad finem peruenerit, rurſus ad initium reuertatur, prioraque ſint quæ propiùs ab initio abſunt, quid vetat nos ab initio minùs diſtare? At ſi minùs diſtamus, eſſe quoque priores poſſumus: vt ſi cæli ſideriſque cuiuſque delatio quædam agitur circularis: qui non etiam rerum caducarum ortus ſit talis, atque interitus, vt eadem rurſus oriantur ac pereant? velvti etiam vulgò dicitur, circulum res eſſe humanas.

Igitur homines numero quidem eoſdem ſemper eſſe cenſere, furor eſt: ſpecie verò ſeruari eoſdem, probari melius poteſt. Itaque vel priores nos eſſe poſſumus, talémque aliquis ſtatuet ſeriem, vt eòdem ſit repetendum, vnde ortus extiterit, cogitandúmque ordinem continuum, ac ſemper eodem conſtantem tenore. Homines enim idcirco perire Alcmæon inquit, quòd ſuum initium fini coniungere non poſſunt. Scitè perhercle, ſiquis non arctiùs recenſeat, ſed formula quadam eius verba accipiat. An ſi circulus ſit, circulus autem vnà & principio & fine careat, priores neque nos illis, neque illi nobis eſſe propinquitate initij poſſunt?

Eorum, quæ ad literarum ſtudia pertinent, Sectio decima octaua, cuius quæſtiones x.

CVr alios, ſi legere cœperint, ſomnus occupat, etiam nolentes: alios vigilare volentes liber ſuſceptus reddere peruigiles poteſt? an in quibus motus ſpiritales ſunt, ſcilicet ob frigiditatem vel naturæ vel materiæ melancholicæ, qua excrementum ſpiritale crudum cauſa frigiditatis conſiſtit, his, cùm intelligentia mouetur, inſiſténſque alicui intelligere nequit, repellitur motus alter, qui refrigerandi vim habet: itaque potiùs dormire incipiũt. At vbi aliqua in re ſuam intelligentiam firmarunt, quod lectio facere ſolet, nimirum à motu ſpiritali illo mouentur, cùm nihil ſit quod eum repellat: itaque dormire non poſſunt. Quorum autem ſecundùm naturam habitus eſt, eorum virtus intelligendi cùm aliqua in re conſiſtit, nec variè ſe diſpergit, cætera quoque ſita eo in loco hærent, quorum requies ſomnus eſt. Vbi autem mens conſtiterit, & quaſi fatigata ſuccubuerit, caput aggrauat, vtpote quæ ſita in eo ſit, ſomnúmque inducit: at cùm ſecundùm naturam animus noſter agitatur, nullo tum ſomno premitur: tum enim maximè viuit: vigilantia autem, quàm ſomnus, cauſa potiùs eſt cur viuere valeamus. 2 Cur contentioſa diſputatio ingenia exercere poſſit? an quòd in eo diſputandi genere accidit, vt crebrò quis aut vincat, aut vincatur: protinus ergo contentioſus hinc homo redditur, quando vel vincendo per lætitiam magis magiſque adducitur, vt in contendendo perſeueret: vel victus enititur, vt quod amiſit recuperet. Quod idem vel in cæteris certandi generibus euenit. Quamobrem ſæpe inter pugnandum, quanquam quis inferior eſt, tamen ceſſare minimè patitur. 3 Cur homines in orando exemplis & fabulis potiùs gaudent quàm commentis? An gaudent, quia & diſcunt, & celeriter diſcunt? Atqui per exempla & fabulas faciliùs diſcitur. Sunt enim quæ explorata habeantur, & particularia ſint. Ratio autem commentandi demonſtratio ex vniuerſalibus eſt, quæ minùs quàm partes nouimus. Adhæc iis credere magis ſolemus, quæ plurium teſtimonio confirmantur. Exempla autem & fabellę teſtimoniorum ſpeciẽ gerunt: fides autẽ perfacilis eſt, quam teſtimoniũ fecerit: additur, quòd veriſimile quiſque libentiùs diſcit: exemplũ autem & fabellæ rem non niſi ſimilem docent. 4 Cur oratorem, imperatorẽ, & mercatorem callidum appellare ſolemus: tibicinem, hiſtrionem, hoc appellare nomine non ſolemus? an quòd horum facultas ſine cupiditate eſt: nititur enim tantummodo ad oblectationem: illorum autem conatus omnis ad plus acquirendum ſibi contendit. Bonus enim orator, & imperator, & mercator eſt, qui plus ſibi acquirere poteſt;

A τὸ μὲν δὴ τῷ ἀριθμῷ τοὺς αὐτοὺς ἀξιοῦν εἶναι ἀεὶ τοὺς γινομένους, εὔηθες· τὸ δὲ τῷ εἴδει, μᾶλλον ἄν τις ἀποδέξαιτο. ὥστε κἂν αὐτοὶ πρότεροι εἴημεν, καὶ θείη ἄν τις τὴν τοῦ εἱρμοῦ τάξιν τοιαύτην εἶναι, ὡς πάλιν ἐπανακάμπτειν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ συνεχὲς ποιεῖν, καὶ ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ἔχειν. τοὺς γὰρ ἀνθρώπους φησὶν Ἀλκμαίων διὰ τοῦτο ἀπόλλυσθαι, ὅτι οὐ δύνανται τὴν ἀρχὴν τῷ τέλει προσάψαι· κομψῶς εἰρηκὼς, εἴ τις ὡς τύπῳ φράζοντος αὐτοῦ * δέχοιτο, καὶ μὴ διακριβοῦν ἐθέλοι τὸ λεχθέν. Εἰ δὲ κύκλος ἐστὶ, τοῦ δὲ κύκλου μήτε ἀρχὴ, μήτε πέρας, οὐδ᾽ ἂν πρότεροι εἶεν, τῷ ἐγγυτέρω τῆς ἀρχῆς εἶναι, οὔθ᾽ ἡμεῖς ἐκείνων, οὔτ᾽ ἐκεῖνοι ἡμῶν. * γρ. ἀποδέχοιτο,

B

Ὅσα περὶ φιλολογίαν. ιη.

ΔΙὰ τί τοὺς μὲν, ἐὰν ἄρξωνται ἀναγινώσκειν, ὕπνος λαμβάνει καὶ μὴ βουλομένους· τοὺς δὲ βουλομένους παρεγρηγορέναι, ὅταν λάβωσι βιβλίον, ἢ ὅσοις μέν εἰσι πνευματικαὶ κινήσεις διὰ ψυχρότητα φύσεως, ἢ μελαγχολικῶν χυμῶν, δι᾽ οὓς περίττωμα γίνεται πνευματικὸν ἄπεπτον διὰ ψυχρότητα, τούτοις ὅταν μὲν κινῆται ἡ διάνοια καὶ μὴ νοήσῃ ἐπιστήσασά τι, ἐκκρούεται τῇ ἑτέρᾳ κινήσει οὔσῃ καταψυκτικῇ· διὸ μᾶλλον καθεύδουσιν· ὅταν δὲ ἐρείσωσι πρός τι ἐν τῇ διανοίᾳ, * ὥσπερ ἡ ἀνάγνωσις ποιεῖ, κινοῦνται ὑπὸ τῆς θερμαντικῆς κινήσεως οὐκ ἐκκρουομένης ὑπ᾽ οὐδενός· ὥστε οὐ δύνανται καθεύδειν. τῶν δὲ κατὰ φύσιν ἐχόντων, ὅταν στῇ πρὸς ἓν ἡ διάνοια καὶ μὴ μεταβάλλῃ πολλαχῇ, ἰσχυροτάτη οὖσα, ἵσταται καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐστὶ περὶ τὸν τόπον τοῦτον, ὧν ἠρέμησις ὁ ὕπνος ἐστίν. ὅταν δὲ στῇ, καὶ οἷον * κοπιάσῃ ὁ νοῦς, βαρύνει τὴν κεφαλὴν * τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ ποιεῖ τὸν ὕπνον· κινουμένης δὲ τῆς ψυχῆς κατὰ φύσιν, οὐ καθεύδει· ζῇ γὰρ τότε μάλιστα. τὸ δὴ ἐγρηγορέναι, τοῦ ζῆν αἴτιόν ἐστιν, ἢ τὸ καθεύδειν. Infr. 7. * κ. ὅσαπερ * κ. κοπιάσῃ * γρ. ὡς ἐν αὐτῇ,

C

β Διὰ τί οἱ ἐριστικοὶ λόγοι γυμναστικοί εἰσιν; ἢ ὅτι ἔχουσι τὸ νικᾶν, ἢ ἡττᾶσθαι πυκνόν; φιλονείκους οὖν εὐθὺς ποιοῦσι. καὶ γὰρ νικῶντες, διὰ τὸ χαίρειν προάγονται μᾶλλον ἐρίζειν· καὶ ἡττώμενοι, ὡς ἀναμαχούμενοι· καὶ οἱ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀγῶσι ταὐτό. διὸ καὶ μαχόμενοι καὶ ἥττους ὄντες πολλάκις οὐ βούλονται διαλύεσθαι.

D

γ Διὰ τί τοῖς παραδείγμασι χαίρουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν ταῖς ῥητορείαις καὶ τοῖς λόγοις μᾶλλον τῶν ἐνθυμημάτων; ἢ ὅτι τῷ τε μανθάνειν χαίρουσι, καὶ τῷ ταχύ, ῥᾷον δὲ, διὰ τῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν λόγων μανθάνουσιν· ἃ γὰρ ἴσασιν, ἔστι ταῦτα καὶ ἐπὶ μέρους· τὰ δὲ ἐνθυμήματα, ἀπόδειξίς ἐστιν ἐκ τῶν καθόλου, ἃ ἧττον ἴσμεν ἢ τὰ μέρη. ἔτι οἷς ἂν μαρτυρῶσι πλείους, μᾶλλον πιστεύομεν. τὰ δὲ παραδείγματα καὶ οἱ λόγοι, μαρτυρίαις ἐοίκασιν. αἱ δὲ διὰ τῶν μαρτύρων, ῥᾴδιοι πίστεις. ἔτι τὸ ὅμοιον μανθάνουσιν ἡδέως· τὸ δὲ παράδειγμα καὶ οἱ μῦθοι, τὸ ὅμοιον δεικνύουσι.

E

δ Διὰ τί ῥήτορα μὲν καὶ χρηματιστὴν καὶ στρατηγὸν λέγομεν δεινόν· αὐλητὴν δὲ καὶ ὑποκριτὴν, οὐ λέγομεν; ἢ ὅτι τῶν μὲν ἡ δύναμις, ἄνευ πλεονεξίας· (ἡδονῆς γὰρ στοχαστική ἐστι) τῶν δὲ, πρὸς τὸ πλεονεκτεῖν· ῥήτωρ γὰρ καὶ στρατηγὸς καὶ χρηματιστὴς, ἀγαθός ἐστιν, ὁ δυνάμενος πλέον ἔχειν.

ἡ δὲ δεινότης, μάλιστα ἐν τῷ πλεονεκτεῖν ἐστιν.

Sup. 30. 9. ε Διὰ τί τὸν φιλόσοφον τοῦ ῥήτορος οἴονται διαφέρειν; ἢ ὅτι ὁ μὲν, τί ἐστιν ἀδικία· ὁ δὲ, ὡς ἄδικος ὁ δεῖνα; καὶ ὁ μὲν, ὅτι τύραννος· ὁ δὲ, οἷον τυραννίς.

ς Διὰ τί ἅπερ ἂν τινες προέλωνται, ἐν διατρίβουσι τούτοις ἐνίοτε φαύλοις οὖσι μᾶλλον, ἢ ἐν τοῖς σπουδαιοτέροις; οἷον θαυματοποιὸς, ἢ μῖμος, ἢ συριγκτὴς μᾶλλον, ἢ ἀστρονόμος ἢ ῥήτωρ εἶναι ἂν βούλοιτο ὁ ταῦτα ἑλόμενος; ἢ ὅτι βούλονται μὲν ἔνιοι τὰ σπουδαιότατα μεταχειρίζεσθαι· διὰ δὲ τὸ μὴ πιστεύειν ἑαυτοῖς ὡς δυνησομένοις, διὰ τοῦτο οὐ πράττουσιν; ἢ ὅτι ἐν οἷς οἴεται ἕκαστος κρατιστεύειν, ταῦτα προαιρεῖται; ὃ δὲ αἱρεῖται, καὶ ἐπὶ τοῦτ' ἐπείγει, νέμων τὸ πλεῖστον ἡμέρας αὐτῷ μέρος, ἵνα αὐτὸς αὑτοῦ τυγχάνῃ κράτιστος ὤν. ἔτι δὲ ἅ τινες ἐξ ἀρχῆς ἕλωνται, καὶ οἷς ἂν συνεθισθῶσιν, οὐδὲ κρίνειν δύνανται τὰ βελτίω. διέφθαρται γὰρ ἡ διάνοια διὰ φαύλας προαιρέσεις.

Sup. 1. ζ Διὰ τί τοὺς μὲν, ἂν ἄρξωνται ἀναγινώσκειν, ὕπνος λαμβάνει καὶ μὴ βουλομένους· τοὺς δὲ οὐ βουλομένους, ποιεῖ δύνασθαι, ὅταν λάβωσι βιβλίον; ἢ ὅσοις μὲν εἰσὶ πνευματικαὶ κινήσεις διὰ ψυχρότητα φύσεως, ἢ μελαγχολικῶν χυμῶν, δι' οὓς περίττωμα γίνεται πνευματικὸν ἀπέπτων διὰ ψυχρότητα, τούτοις ὅταν μὲν κινῆται ἡ διάνοια, καὶ μὴ νοῇ ἐπιστήσασά τι, ἐκκρούεται ἡ ἑτέρα κίνησις. διὸ μᾶλλον μεταβάλλοντες πολὺ τὴν διάνοιαν, καθεύδουσιν· ἡττᾶται γὰρ ἡ πνευματική. ὅταν δ' ἐρείσωσι πρός τι τὴν διάνοιαν, ὅπερ ἡ ἀνάγνωσις ποιεῖ, κινοῦνται ὑπὸ τῆς πνευματικῆς κινήσεως, οὐκ ἐκκρουομένης ὑπ' οὐδενός· ὥστε οὐ δύνανται καθεύδειν. τῶν δὲ κατὰ φύσιν ἐχόντων, ὅταν στῇ πρὸς ἓν ἡ διάνοια, καὶ μὴ μεταβάλλῃ πολλαχῇ, ἵσταται καὶ τὰ ἄλλα ὅσα περὶ τὸν τόπον· ὧν ἠρέμησις ὁ ὕπνος ἐστίν. ἑνὸς γὰρ κυρίου στάντος, ὥσπερ ἐν τροπῇ, στάντα τὰ ἄλλα μόρια, πέφυκεν ἵστασθαι. φύσει γὰρ ἄνω τὸ κοῦφον φέρεται· τὸ δὲ βαρὺ, κάτω. ὅταν οὖν ἡ ψυχὴ κινῆται κατὰ φύσιν, οὐ καθεύδει· οὕτω γὰρ ἔχει. ὅταν δὲ στῇ καὶ οἷον κοπιάσῃ, ὁ μὲν νοῦς μεταβάλλει, καὶ ἄνω τὰ σωματώδη πρὸς τὴν κεφαλὴν ἰόντα, ποιεῖ τὸν ὕπνον. δόξειε δ' ἂν ἡ ἀνάγνωσις κωλύειν καθεύδειν. ἔστι δὲ οὐ διὰ τὸ νοεῖν, (ὁρίζεται γὰρ ἡ ψυχὴ τότε μᾶλλον) ἀλλὰ διὰ τὸ μεταβάλλειν ἡ ἀγρυπνία· ἐπεὶ καὶ νοήσεις αἱ τοιαῦται ἄγρυπνοί εἰσιν, ἐν αἷς ζητεῖ ἡ ψυχὴ καὶ ἀπορεῖ, ἀλλ' οὐκ ἐν αἷς ἀεὶ θεωρεῖ. ἐκεῖναι μὲν γὰρ, ἀοριστεῖν ποιοῦσιν· αὗται δὲ, οὔ.

η Διὰ τί ἐν τοῖς ἐριστικοῖς οὐκ ἔνεστιν ἀδολεσχία; ἢ ὅτι συλλογισμός ἐστι φαινόμενος· ἐν ὀλίγοις δὲ ὁ συλλογισμός; καὶ ἐὰν μηκύνῃ χρόνου γινομένου, ὁ παραλογισμὸς δῆλος, καὶ ἔστιν ὃ ἔδωκεν ἀναλαβεῖν;

θ Διὰ τί ποτε τῶν ἱστοριῶν ἥδιον ἀκούομεν τῶν περὶ ἓν συνεστηκυιῶν, ἢ τῶν περὶ πολλὰ πραγματευομένων; ἢ διότι τοῖς γνωριμωτέροις μᾶλλον προσέχομεν, καὶ ἥδιον αὐτῶν ἀκούομεν; γνωριμώτερον δέ ἐστι τὸ ὡρισμένον τοῦ ἀορίστου. τὸ μὲν οὖν ἕν, ὥρισται· τὰ δὲ πολλὰ, τοῦ ἀπείρου μετέχει.

ι Διὰ τί ἡδόμεθα ἀκούοντες, τὰ μήτε λίαν παλαιὰ, μήτε κομιδῇ νέα;

A calliditas autem in acquirendo maximè ſita eſt.

5 Cur hominem philoſophum differre ab oratore putemus? an quòd alter, quidnam iuſtitia ſit, cogitat, alter qui iniuſtus ſit aliquis, ſpectat: & alter, qualiſnam tyrannicus tenor ſit, alter, tyrannum quempiam eſſe animaduertit. 6 Cur in iis ſtudiis quæ aliquid ſibi delegerint, quanquam interdum prauis, libentiùs tamen quàm in honeſtioribus verſantur? Verbi gratia, præſtigiatorem, aut mimum, aut tibicinem ſe potius eſſe, quàm aſtronomum aut oratorem, velit, qui hæc ſibi delegerit? An volunt quidem nonnulli res honeſtiſſimas tractare, ſed quoniam minùs ſibi confidunt, poſſe efficere, ideo non ita agunt? an verò rem, in qua ſeſe quiſque B poſſe præſtare arbitratur, eam deligit ſibi: quam autem deligit, eidem operam dat, illi obſequens partem diei maximam, vt ſe ipſe vincat, ſeque ſit præſtantior? Quinetiam quæ principio aliqui ſibi delegerint, quibúſque inſueuerint, in iis ne iudicare quidem poſſunt, quidnam melius ſit: animus enim eorum corruptus iam eſt, propter prauas delectationes.

7 Cur alios, ſi legere cœperint, ſomnus occupat, vel nolentes: alios vigilare volentes liber ſuſceptus reddere pervigiles poteſt? an in quibus motus ſunt ſpiritales, ob frigiditatem vel naturæ vel humoris, multiplicique humore excrementum ſpiritale cauſa frigiditatis conſiſtit, iis, cùm intelli- C gentia mouetur, inſiſténſque aliquid intelligere nequit, expellitur motus alter: itaque potiùs dormire incipiunt, cùm non multum ſua intelligentia mutentur: motus enim ſpiritalis ille ſuperatur, & vincitur. At vbi aliqua in re ſuam intelligentiam firmarint, quod lectio facere ſolet, nimirum à motu illo ſpiritali mouentur, cùm nihil ſit, quod illum repellat: itaque dormire non poſſunt. Quorum autem habitus ſecundùm naturam eſt, eorum virtus intelligendi, cùm aliqua in re vna conſiſtit, nec variè ſe diſpergit. Cætera quoque ſita eodem in loco hærent, quorum requies ſomnus eſt. Vbi enim pars D vna, quæ potiſſima ſit, inſtiterit, cæteræ quoque partes inſiſtere ſolent, perinde ac in copiis, quæ verſæ in fugam fuerint, agitur. Natura enim ſurſum effertur quod leue eſt, deorſum autem defertur quod graue eſt. Cùm igitur anima ſecundùm naturam mouetur, non dormit: ita enim ſe habet. At vbi conſtiterit, & quaſi fatigata ſuccubuerit, mens immutatur, & vapores craſſiores ſurſum ſeſe efferentes ad caput, faciunt ſomnum. Lectio verò prohibere ſomnum videri ſanè poteſt: quod non propterea eſt, quia tantiſper intelligimus (anima enim tunc magis definitur) ſed quia mutatur, & ideo inſomnia eueniunt. Nam intellectiones illæ vigiles E ſunt, quibus anima quærat, & dubitet, non illæ quibus aſſiduè contempletur, cùm illæ faciant indefinitionem, hæ non faciant. 8 Cur in diſputationibus contentio ſit, nugatio nunquam incidat? an quòd apparens ſyllogiſmus, id eſt, ratiocinatio, eſt, ratiocinatio autem in paucis continetur? quinetiam ſi prolixiùs agatur, interpoſito tempore paralogiſmus, id eſt, peruerſa ratiocinatio, interea deprehendetur, & reuocare quod dederit, aduerſarius poterit?

9 Quamobrem libentiùs eas hiſtorias audimus, quæ rem vnam exponunt, quàm quæ plures? an quòd rebus magis attendimus notioribus, eáſque libentiùs audimus? Notius autem eſt, quod definitum: vnum itaque finitum eſt, plura autem infinito participant. 10 Cur nos rerum narratio oblectat, quæ nec nimiùm veteres ſunt, nec admodum nouæ?

An quòd rebus diffidere procul abſentibus ſolemus, quibus verò diffidimus, nunquam iis oblectamur? at quæ noua admodum ſunt, adhuc quaſi ſentimus: itaque de his cùm audimus, minimè oblectari poſſumus.

Eorum quæ ad concentum pertinent, Sectio decima nona, cuius quæſtiones LI.

CVr tam in laborando quàm in fruendo ſolatio tibiam adhibere ſolemus? An vt laborantes minùs angamur, fruentes magis oblectemur?

2 Cur idem voce eadem, longiùs ſentiri cum aliis cantans, aut vociferans, quàm ſolus poteſt? An quia viribus vniuerſis agere quippiam, vel premere, non tantuplum eſt, quantus ſingularum numerus eſt? ſed quemadmodum linea bipedalis non duplum, ſed quadruplum quiddam deſcribit, ſic compoſita omnia plus valent, quàm eadem diuiſa. Ergo cùm vniuerſo agitur ore, vocis potentia conſtans, vnáque redditur, ſimúlque aëra propellit, vt prodire multiplex valeat: quippe cùm vox, quæ à multis proficiſcitur, multiplex ſit, quàm quæ à ſingulis.

3 Cur maximè in cantando parypaten, vox rumpi non minùs ſoleat, quàm in nete, ſupremiſque, quanquam cum interuallo ampliori? An quòd eius cantus & perdifficilis eſt, & cantandi primordium obtinet? Difficilis autem propter intentionem preſſurámque vocis eſt, quibus in rebus nimirum viget: corrumpi autem quæque maximè ſolent, quoties labore acriùs opprimuntur.

4 Sed cur hæc difficilè, hypate facilè cantatur, cùm non niſi dieſi diſcrepant? An quòd hypate remiſſior eſt, atque etiam leuiùs à conſtitutione aſcenditur: hæc eadem cauſa eſt, quam ob rem ad vnam cantari videantur, quæ ad hanc paranetémque cantantur: agendum eſt enim cum intentione conditionéque aptiſſima moribus pro voluntate & inſtituto. At conſonantia, vt exiſtat, quænam cauſa ſit?

5 Cur ſuauiùs cantilenam, quam nouimus, audire ſolemus, quàm eam quam ignoramus? Vtrùm quia cùm quod cantatur, agnoſcimus, tunc meliùs patet, quia velvti calcem, quod ſpectat, aſſequitur: id autem contemplatu ſuaue eſt? An quòd diſcere lætabile eſt: cuius ratio eſt vel in capienda doctrina, vel in vtenda agnoſcendáque verſatur: addo etiam quòd res ſolita ſuauiùs quàm inſolita auribus accidit.

6 Cur immutatio & varietas in cantando tragicum ſit? An ratione inæqualitatis hoc euenit: [...]cit namque triſtitia, quod inæquale eſt, accommodatúrque magnitudini calamitatis, aut mœroris: contrà, quod æquale, atque continens eſt, minùs id flebile auribus accidit.

7 Cur veteres cùm ſeptem fidibus concentus diſponerent, hypatē, non netēn, relinquebant? an falsò id dicitur? earum enim vtramque ſeruarunt, ſed triten adimere ſolebant. An nō? ſed quia grauior ſonū poteſt acutioris, idcirco netē reliquerunt: ergo hypate magis antiphonum, quàm nete, reddebat: nam vt acutū vim deſiderat pleniorē, ſic graue exprimi faciliùs poteſt.

8 Cur grauis ſonum valeat acutæ? an quia maius, quod graue eſt: quippe tū vt graue obtuſo, ſic acutū acuto angulo ſimile habeatur.

9 Cur ſolitarias cantilenas ſuauiùs audire ſolemus, ſi ad tibiā, aut ad lyrā vnā cantatur, cùm tamen ad fides canticúmq; idem modo vtroque peragatur? Nam ſi idē ita amplius ſit, plus ad plures tibias, atque etiam ſuauius eſſe oportet.

A ἢ διότι τοῖς μὲν πόρρω ἀφ' ἡμῶν, ἀπιστοῦμεν· ἐφ' οἷς δὲ ἀπιστοῦμεν, οὐχ ἡδόμεθα· τὰ δὲ ἐγγύς, ὥσπερ ἔτι αἰσθανόμεθα, καὶ περὶ τούτων ἀκούοντες οὐχ ἡδόμεθα.

Ὅσα περὶ ἁρμονίαν. ιθ.

ΔΙὰ τί οἱ πονοῦντες καὶ οἱ ἀπολαύοντες αὐλοῦνται; ἢ ἵνα οἱ μὲν ἧττον λυπῶνται· οἱ δέ, μᾶλλον χαίρωσι;

β Διὰ τί* πορρώτερον ὁ αὐτὸς τῇ αὐτῇ φωνῇ γεγωνεῖ, μετ' ἄλλων ᾄδων καὶ βοῶν, ἢ μόνος; ἢ ὅτι τὸ ἀθρόως τι ποιεῖν, ἢ θλίβειν, ἢ ὠθεῖν, οὐ τοσούτῳ πλεῖόν ἐστιν, ὅσος ὁ ἀριθμός· ἀλλ' ὥσπερ ἡ γραμμὴ ἡ δίπους, οὐ διπλάσιον, ἀλλὰ τετραπλάσιον τι γράφει· οὕτω [τὰ] συντιθέμενα πλέον ἰσχύει κατὰ τὸν ἀριθμόν, ἢ ὅταν ᾖ διῃρημένα. ἀθρόων οὖν ὄντων, μία γίνεται ἡ τῆς φωνῆς ἰσχύς, καὶ ἅμα ὠθεῖ τὸν ἀέρα, ὥστε πολλαπλάσιον προΐεται. καὶ γὰρ ἐκ πάντων φωνή, μιᾶς ἑκάστης πολλαπλάσιος. Suprà. 11. 12.
* κ. πορρώτερον

γ Διὰ τί τὴν παρυπάτην ᾄδοντες μάλιστα ἀπορρήγνυνται, οὐχ ἧττον ἢ τὴν νήτην καὶ τὰ ἄνω, μετὰ δὲ* διαστάσεως πλείονος; ἢ ὅτι χαλεπώτατα ταύτην ᾄδουσι, καὶ αὕτη ἡ ἀρχή; τὸ δὲ χαλεπόν, διὰ τὴν ἐπίτασιν [καὶ πίεσιν] τῆς φωνῆς; ἐν τούτοις δὲ πόνος· πονοῦντα δὲ μᾶλλον διαφθείρεται.
* Quid. διαστάσεως

δ Διὰ τί δὲ ταύτην χαλεπῶς, τὴν δὲ ὑπάτην ῥᾳδίως· καίτοι δίεσις ἑκατέρας; ἢ ὅτι μετ' ἀνέσεως ἡ ὑπάτη, καὶ ἅμα μετὰ τὴν σύστασιν ἐλαφρὸν τὸ ἄνω βάλλειν; * διὰ ταὐτὸ δὲ [καὶ] ἔοικε κατὰ πρὸς μίαν λεγόμενα πρὸς ταύτην ἢ παρανήτην. δεῖ γὰρ μετὰ συννοίας καὶ καταστάσεως οἰκειοτάτης τῷ ἤθει πρὸς τὴν βούλησιν. τὸ δὲ δὴ μετὰ συμφωνίας, τίς ἡ αἰτία;
* G. δ. τ. δὲ ἔοικε πρὸς μίαν ᾄδεσθαι τὰ πρὸς ταύτην ἢ παρανήτην. ᾀδόμενα. Sylb.

ε Διὰ τί ἥδιον ἀκούουσιν ᾀδόντων, ὅσα προεπιστάμενοι τυγχάνωσι τῶν μελῶν, ἢ ὧν μὴ ἐπίστανται; πότερον ὅτι μᾶλλον δῆλος ὁ τυγχάνων ὥσπερ σκοποῦ, ὅταν γνωρίζωσι τὸ ᾀδόμενον; τοῦτο δὲ ἡδὺ θεωρεῖν. ἢ ὅτι ἡδὺ τὸ μανθάνειν. * τούτου δὲ αἴτιον, ὅτι τὸ μέν, λαμβάνειν τὴν ἐπιστήμην· τὸ δέ, χρῆσθαι καὶ ἀναγνωρίζειν ἐστίν. ἔτι δὲ τὸ σύνηθες, ἡδὺ μᾶλλον τοῦ ἀσυνήθους.
* κ. τί δὲ αἴτ.

ϛ Διὰ τί ἡ παρακαταλογὴ ἐν ταῖς ᾠδαῖς τραγικόν; ἢ διὰ τὴν ἀνωμαλίαν; παθητικὸν γὰρ τὸ ἀνώμαλον καὶ ἐν μεγέθει τύχης ἢ λύπης. τὸ δὲ * ὁμαλές, ἔλαττον γοῶδες.
* γρ. ὁμαλόν,

ζ Διὰ τί οἱ ἀρχαῖοι ἑπταχόρδους ποιοῦντες τὰς ἁρμονίας, τὴν ὑπάτην, ἀλλ' οὐ τὴν νήτην κατέλιπον; πότερον τοῦτο ψεῦδος; (ἀμφοτέρας γὰρ κατέλιπον, τὴν δὲ τρίτην ἐξῄρουν) ἢ οὔ; ἀλλ' ὅτι ἡ βαρυτέρα ἰσχύει τὸν τῆς ὀξυτέρας φθόγγον· ὥστε μᾶλλον ἡ ὑπάτη ἀποδίδου τὸ ἀντίφωνον ἢ ἡ νήτη· ἐπεὶ τὸ ὀξύ, δυνάμεως μᾶλλον· τὸ δὲ βαρύ, ῥᾷον φθέγξασθαι. Infr. 47.

η Διὰ τί ἡ βαρεῖα τὸν τῆς ὀξείας ἰσχύει φθόγγον; ἢ ὅτι μεῖζον τὸ βαρύ; τῇ γὰρ ἀμβλείᾳ ἔοικε· τὸ δέ, τῇ ὀξείᾳ γωνίᾳ.

θ Διὰ τί ἥδιον τῆς μονῳδίας ἀκούομεν, ἐάν τις πρὸς αὐλὸν ἢ λύραν ᾄδῃ· καίτοι πρὸς χορδὰς καὶ τὸ αὐτὸ μέλος ᾄδουσιν ἀμφοτέρως; εἰ γὰρ ἐπὶ μᾶλλον τὸ αὐτό, πλέον ἔδει πρὸς πολλοὺς αὐλητάς, καὶ ἔτι ἥδιον εἶναι.

ἢ ὅτι τυγχάνων δῆλος τοῦ σκοποῦ μᾶλλον, ὅταν πρὸς A ἕνα αὐλὸν ἢ λύραν; τὸ δὲ πρὸς πολλοὺς αὐλητὰς ἢ λύρας πολλάς, οὐχ ἥδιον, ὅτι ἀφανίζει τὴν ᾠδήν;

ι Διὰ τί εἰ ἡδίων ἡ ἀνθρώπου φωνή, οἱ ἄνευ λόγου ᾄδοντες οὐχ ἡδίους εἰσίν, οἷον οἱ τερετίζοντες, ἀλλ' αὐλὸς ἢ λύρα; ἢ οὐδ' ἐκεῖ, ἐὰν μὴ μιμῆται, ὁμοίως ἡδύ; οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἔργον αὐτό. ἡ μὲν γὰρ φωνὴ ἡδίων ἡ τοῦ ἀνθρώπου· κρουστικὰ δὲ μᾶλλον τὰ ὄργανα τοῦ στόματος· διὸ ἥδιον * ἀκούειν, ἢ τερετίζειν.

* Gaza, ᾄδειν.

* Gaza, ἐλάττων.

ια Διὰ τί ἡ ἀπηχοῦσα, ὀξυτέρα; ἢ ὅτι * ἐλάττων, ἀσθενεστέρα γινομένη; ιβ Διὰ τί τῶν χορδῶν ἡ βαρυτέρα ἀεὶ τὸ μέλος λαμβάνει; ἂν γὰρ δέῃ ᾆσαι τὴν παραμέσην σὺν ψιλῇ τῇ μέσῃ, γίνεται τὸ μέσον οὐδὲν ἧττον· ἐὰν δὲ τὴν μέσην, δέον ἀμφοῖν, μόνα οὐ γίνεται. ἢ ὅτι τὸ βαρὺ μέγα ἐστίν· ὥστε κρατερόν; καὶ ἔνεστιν ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ μικρόν· καὶ τῇ διαλήψει δύο νῆται ἐν τῇ ὑπάτῃ γίνονται. ιγ Διὰ τί ἐν τῇ διὰ πασῶν, τοῦ μὲν ὀξέος ἀντίφωνον γίνεται τὸ βαρύ· τούτου δέ, τὸ ὀξὺ οὔ; ἢ ὅτι μάλιστα μὲν ἐν ἀμφοῖν ἐστὶ τὸ ἀμφοῖν μέλος; εἰ δὲ μή, ἐν τῷ βαρεῖ· μεῖζον γάρ.

* Gaz. ἡ διὰ πασῶν ἀντίφωνος,

* G. ἀνθρώπῳ.

ιδ Διὰ τί λανθάνει * τὸ διὰ πασῶν, καὶ δοκεῖ ὁμόφωνον εἶναι, οἷον ἐν τῷ φοινικίῳ καὶ ἐν τῷ * ἀνθρώπῳ; τὰ γὰρ ἐν τοῖς ὀξέσιν ὄντα, οὐχ ὁμόφωνα, ἀλλ' ἀνάλογον ἀλλήλοις διὰ πασῶν. ἢ ὅτι ὥσπερ ὁ αὐτὸς εἶναι δοκεῖ φθόγγος, διὰ τὸ ἀνάλογον ἰσότης ἐπὶ φθόγγων, τὸ δὲ ἴσον τοῦ ἑνός. ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς σύριγξιν ἐξαπατῶνται.

ιε Διὰ τί οἱ μὲν νόμοι οὐκ ἐν ἀντιστρόφοις ἐποιοῦντο· αἱ δὲ ἄλλαι ᾠδαὶ αἱ χορικαί; ἢ ὅτι οἱ μὲν νόμοι, ἀγωνιστῶν ἦσαν, ὧν ἤδη μιμεῖσθαι δυναμένων καὶ διατείνεσθαι, ἡ ᾠδὴ ἐγίνετο μακρὰ καὶ πολυειδής; καθάπερ οὖν καὶ τὰ ῥήματα, καὶ τὰ μέλη τῇ μιμήσει ἠκολούθει ἀεὶ ἕτερα γινόμενα. μᾶλλον γὰρ τῷ μέλει ἀνάγκη μιμεῖσθαι, ἢ τοῖς ῥήμασι. δι' ὃ καὶ οἱ διθύραμβοι, ἐπειδὴ μιμητικοὶ ἐγένοντο, οὐκέτι ἔχουσιν ἀντιστρόφους, πρότερον δὲ εἶχον. αἴτιον δέ, ὅτι τὸ παλαιὸν οἱ ἐλεύθεροι ἐχόρευον D αὐτοί. πολλοὺς οὖν ἀγωνιστικῶς ᾄδειν χαλεπὸν ἦν. ὥστε * ἐν ἁρμονίᾳ μέλη ἐνῆδον. μεταβάλλειν γὰρ πολλὰς μεταβολὰς τῷ ἑνὶ ῥᾷον, ἢ τοῖς πολλοῖς, καὶ τῷ ἀγωνιστῇ, ἢ τοῖς τὸ ἦθος φυλάττουσι. δι' ὃ ἁπλούστερα ἐποιοῦντο αὐτοῖς τὰ μέλη. ἡ δὲ ἀντίστροφος, ἁπλοῦν. ἀριθμὸς γάρ ἐστι, καὶ ἑνὶ μετρεῖται. τὸ δ' αὐτὸ αἴτιον καὶ διότι τὰ μὲν ἀπὸ τῆς σκηνῆς οὐκ ἀντίστροφα, τὰ δὲ τοῦ χοροῦ ἀντίστροφα. ὁ μὲν γὰρ ὑποκριτής, ἀγωνιστὴς [καὶ μιμητής·] ὁ δὲ χορός, ἧττον μιμεῖται.

* χ. ἐναρμόνια μᾶλλον μελ.

ις Διὰ τί ἥδιον τὸ ἀντίφωνον τοῦ συμφώνου; ἢ ὅτι μᾶλλον διάδηλον γίνεται τὸ συμφωνεῖν, ἢ ὅταν πρὸς E τὴν συμφωνίαν ᾄδῃ; ἀνάγκη γὰρ τὴν ἑτέραν ὁμοφωνεῖν. ὥστε δύο πρὸς μίαν φωνὴν γινόμεναι, ἀφανίζουσι τὴν ἑτέραν.

ιζ Διὰ τί πέντε οὐκ ᾄδουσιν ἀντίφωνα; ἢ ὅτι οὐχ ἡ αὐτὴ ἡ σύμφωνος τῇ συμφωνίᾳ, ὥσπερ ἐν τῷ διὰ πασῶν;

An quoniam euidentius in aſſequendo, quod ſpectatur, eſt, cùm ad vnam vel lyram, vel tibiam cantatur, ad plures verò ſuauitas ſeruari non poteſt, cùm cantilena offuſcetur, totáque penè deleatur?

10 Cur ſi vox hominis ſuauior eſt, non eius qui ſine ſermone cantat, ſuauior prouenit, verbi gratia, teretantis, ſed tibia lyráve ſuauiùs ſonat? an ne illa quidem, quæ vocabulis articulata emittitur, æquè ſuauis eſt, niſi per ſimulationem formetur? Cæterùm opere ipſo efficitur vt grauior ſit: vox enim hominis ſuauior conſtat. Oris autem inſtrumenta pulſandi vim obtinent pleniorem: quamobrem ſuauiùs cantatur quàm teretatur. 11 Cur vox, aut ſonus deſinens, acutior ſit? an quia minor, vt quæ facta B imbecillior ſit? 12 Quamobrem quæ grauior è fidibus eſt, huic ſemper actus modulandi committitur? Nam ſi proxima quoque à media pulſanda ſit media tantùm, nihilominus reddi medium poteſt. At ſi media ſubiungenda eſt, per proximam à media idem reddi non poteſt. An quia magnum, quod graue eſt, itaque validum eſſe neceſſe eſt, & ineſt profectò in magno quod paruum eſt: & quidem duæ netę in hypate efficiuntur, ſi intercipiatur? 13 Cur in conſonantia diapaſon graue quidem acuti antiphonum accipi poteſt, grauis verò acutum non poteſt? an maximè quòd in vtroque modulus vtriuſque concentus eſt: ſed ſi minus, certè in graui acutum eſt, maius enim hoc C eſt? 14 Cur antiphonum diapaſon conſonantiæ ita latitat, vt vniſonum eſſe videatur, velvt in punico, aut atropo? quæ namque poſita in acutis ſunt, non vniſona, ſed ex proportione ſibi diapaſon concinentia reſpondent. An modus proportionis facit, vt ſonus quaſi idem eſſe appareat: proportio enim in ſonis æqualitas eſt: æquale autem omne ad vnitatem referendum eſt? Hoc idem in fiſtulis etiam euenit, vt falli aures poſſint. 15 Cur genus cantilenæ, quod lex appellatum eſt, non per antiſtrophos olim agebatur, cùm tamen cæteris chorearum canticis antiſtrophi vſus non deeſſet? An quòd olim leges à magiſtris certandique peritis agebantur, qui cùm iam egregiè ſimulare, va- D lenterque pertendere poſſent, cantum & prolixum & varium conficiebant: itaque vt verba, ita etiam moduli numerique variè ſubinde ſimulationem inſequebantur. Imitari namque modulamine potiùs quàm vocabulis, neceſſe eſt. Quamobrem dithyrambi etiam poſteaquam ſimulari cœperunt, antiſtrophis ampliùs non vtuntur, quanquam plurimum antè vterentur. Cuius rei cauſa eſt, quòd olim homines liberi atque ingenui ad choream adire ſolebant: itaque multos eſſe, qui fungi cantu certatorio poſſent, erat difficile: quapropter illis in more fuerat vt modulos enarmonios cantarent. Vnus enim crebro cantilenam mutare, variámque contexere faciliùs poteſt, quàm multi: & qui cer- E tat, faciliùs, quàm qui mores conſeruat: quocirca ſimpliciùs illi modulari debuerant. Antiſtrophus autem ſimplex eſt, quippe qui numerus ſit, vnitatéque menſuretur. Hæc eadem cauſa eſt, cur in ſcena nullus, in chorea plurimus antiſtrophi vſus ſit. Hiſtrio namque ſimul & certator, & ſimulator eſt: chorus autem minus imitatur. 16 Qua de cauſſa diſſonantium copulatio, quod antiphonum nominamus, ſuauior, quàm conſonum eſt? An quòd expreſſiùs ita conſonantia percipi poteſt, quàm cùm voce conſona addita cantatur? alteram enim vocem idem ſonare neceſſe eſt, itaque duas ad vnam reſonare, quæ tertiam offuſcare facilè poſſint. 17 Cur in diapente & diateſſaron conſonantiis nunquam antiphonis cantatur? An quòd non eadem conſonandi ratio in iis eſt, quæ in diapaſon concinentia?

quippe cùm in illa grauis eundem ad proportionem modum obtineat, quem acuta acuminis: itaque fit, vt & eadem quaſi & diuerſa vox oriatur: at verò in diapente atque diateſſaron continentiis non ita eſt; quam ob rem ſonus vocis oppoſitæ perpendi non poteſt, quoniam idem non eſt.

18 Cur ſola diapaſon conſonantia cantetur? hanc enim magadare, nec vllam aliam conſueuerunt. An quòd hæc ſola ex fidibus inter ſe obſonis conſtat: atqui in obſonis etiamſi alteram canis, identidem efficis. Voces enim ambarum vna quodam modo illa continet. Ergo in hoc conſonandi genere cum vel vna canitur, conſonantia tota perfici poteſt: & cùm ambæ, aut cùm altera canitur, altera tibia ſonatur, vna quaſi de duabus exultat. Atque ita efficitur vt ſola hæc cantilenam patiatur, eo ſcilicet quòd obſona vocem obtinent nerui eiuſdem. 19 Sed cur ſolis obſonis datum hoc eſt? an quòd ſolæ pari interuallo diſtant à media: itaque medietas ſimilitudinem quandam ſonorum efficit, vt ſenſus aurium ambas, & eandem, & extremas eſſe diiudicare videatur.

20 Cur ſi quis cæteris omnibus neruis concinnatis, medio verò inconcinno pulſet inſtrumentum, non ſolùm cùm ad medij ſonum deuenerit, ſed etiam cæteris modulandi partibus anget aures, modúmque incompoſitum diſſipatúmque eliciet: ſed ſi lichanon, aut quem ſonum alium mouerit, tum diſcrimen duntaxat apparebit, cùm eum pulſarit, quem mouerit? An ratione hoc euenit optima, quandoquidem omnia egregia modulandi genera medio neruo ſæpe vtuntur, omnéſque probi fidicines crebrò ad medium veniunt: & ſi diſceſſerint, mox redeunt eòdem, nec vllum alium toties repetunt. Ergo quemadmodum ademptis ex oratione quibuſdam coniunctionibus, vt τε, & τι, oratio minùs Græca relinquitur, aliis verò quibuſdam detractis, nihilo inſuauior accidit, eo quòd aliis ſæpè in dicendo vti neceſſe eſt: aliis minimè: ſic etiam medius velut coniunctio eſt ſonorum, maximéque elegantiorum: quoniam eius ſonus aſſumi ſæpiſſimè ſoleat.

21 Qua de cauſa qui grauiùs cantant, ſi abſonant, deprehendi faciliùs poſſunt, quàm qui cantant acutiùs? nec verò ſecus in numeris accidit: euidentiores enim qui peccant in grauiori. Vtrùm quòd plus temporis graue obtinet: plus autem pleniús à ſenſu aurium percipi poteſt? An quòd in tempore ampliori agitur, hinc etiam plus ſenſus adhibetur: velox autem & acutum, facilè ſuam ob velocitatem laſſeſcit?

22 Quam ob cauſam multi, cùm cantant, meliùs numeros ſeruant, quàm pauci? an quòd multi meliùs vnum ſuúmque ducem aſpiciunt, tardiúſque incipiunt: itaque faciliùs eſſe qui idem poſſunt, quippe cùm in accelerando eueniat vt plus erroris committatur.

23 Cur nete duplo acutior eſt hypate? an primùm, quòd cùm neruus parte ſui dimidia pulſatur, & totus diapaſon concinentia exultat: quod vel in fiſtulis æquè perſpicere licet: vox enim, quæ per medium foramen emergit, diapaſon reſonat, cum ea quæ per totam fiſtulam promitur. Quinetiam in cæteris duplo interuallo capi diapaſon conſonantia nouimus: nam & qui tibias perforant, ita diſponere ſolent: & qui fiſtulas aptè concinnant, extrema tantùm cera marginant foraminis principalis: neten verò ad dimidium implent.

A ἐκείνη γὰρ ἐν τῷ βαρεῖ ἀνάλογον, ὡς ἡ ὀξεῖα ἐν τῷ ὀξεῖ. ὥσπερ οἷον ἡ αὐτή ἐστιν ἐν τῷ ἅμα καὶ ἄλλη, αἱ δὲ ἐν τῷ διὰ πέντε καὶ διὰ τεσσάρων οὐκ ἔχουσιν οὕτως. ὥστε οὐκ ἐμφαίνεται ὁ τῆς ἀντιφώνου φθόγγος· οὐ γάρ ἐστιν ὁ αὐτός.

ιη. Διὰ τί ἡ διὰ πασῶν συμφωνία ᾄδεται μόνη; μαγαδίζουσι γὰρ ταύτην, ἄλλην δὲ οὐδεμίαν. ἢ ὅτι μόνη ἐξ ἀντιφώνων ἐστὶ χορδῶν· ἐν δὲ ταῖς ἀντιφώνοις, κἂν τὴν ἑτέραν ᾄδῃ, ὃ αὐτὸ ποιεῖ; ἡ γὰρ μία ἔχει πως τὰς ἀμφοτέρων ἐκεῖ φωνάς. ὥστε καὶ μιᾶς ᾀδομένης ἐν ταύτῃ τῇ συμφωνίᾳ, ᾄδεται ἡ συμφωνία, *καὶ ἀμφω ᾀδόντες· ἢ τῆς μὲν, ᾀδο-

B μένης· τῆς δὲ, αὐλουμένης· ὥσπερ ἐκ μιᾶς ἄμφω ᾄδουσι. διὸ μόνη μελῳδεῖται, ὅτι μιᾶς ἔχει χορδῆς τὰ ἀντίφωνα φωνήν. ιθ. Διὰ τί δὲ ταῖς ἀντιφώνοις τοῦτο μόναις ὑπάρχει; ἢ ὅτι μόναι ἴσον ἀπέχουσι τῆς μέσης; ἡ οὖν μεσότης, ὁμοιότητά τινα ποιεῖ τῶν φθόγγων, καὶ ἔοικεν ἡ ἀκοὴ λέγειν ἐπὶ ἡ αὐτή, καὶ ὅτι ἀμφότεραι ἔσχαται.

κ. Διὰ τί ἐὰν μέν τις τὴν μέσην κινήσῃ ἡμῶν, ἁρμόσας [δὴ] τὰς ἄλλας χορδὰς, χρῆται τῷ ὀργάνῳ, οὐ μόνον ὅταν κατὰ τὸν τῆς μέσης γένηται φθόγγον, λυπεῖ καὶ *φαίνεται ἀνάρμοστον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἄλλην μελῳδίαν· ἐὰν δὲ τὴν λίχανον, ἤ τινα ἄλλον φθόγγον, τότε φαίνεται διαφέρειν μόνον, ὅταν κἀκείνῃ τις χρῆται; ἢ εὐλόγως

C τοῦτο [illegible] συμβαίνει; πάντα γὰρ τὰ χρηστὰ μέλη, πολλάκις τῇ μέσῃ χρῆται, καὶ πάντες οἱ ἀγαθοὶ ποιηταὶ πυκνὰ πρὸς τὴν μέσην ἀπαντῶσι· κἂν ἀπέλθωσι, ταχὺ ἐπανέρχονται· πρὸς δὲ ἄλλην οὕτως οὐδεμίαν. καθάπερ ἐκ τῶν λόγων ἐνίων ἐξαιρεθέντων συνδέσμων, οὐκ ἔστιν ὁ λόγος Ἑλληνικὸς (οἷον τὸ τε, καὶ *τὸ τοι) καὶ ἔνιοι δὲ οὐδὲν λυποῦσι διὰ τὸ τοῖς μὲν ἀναγκαῖον εἶναι χρῆσθαι πολλάκις, ἢ *οὐκ ἔσται λόγος Ἑλληνικός· τοῖς δὲ, μή. οὕτω καὶ τῶν φθόγγων ἡ μέση, ὥσπερ σύνδεσμός ἐστι, καὶ μάλιστα τῶν καλῶν, διὰ τὸ πλειστάκις ἐνυπάρχειν τὸν φθόγγον αὐτῆς.

κα. Διὰ τί τῶν ᾀδόντων οἱ βαρύτερον ᾄδοντες, τῶν

D ὀξὺ ᾀδόντων, ἐὰν ἀπᾴδωσι, μᾶλλον καταδῆλοι γίνονται; ὁμοίως δὲ καὶ τῷ ῥυθμῷ οἱ ἐν τῷ βαρυτέρῳ πλημμελοῦντες, καταδῆλοι μᾶλλον. πότερον ὅτι πλείων ὁ χρόνος ὁ τοῦ βαρέος; οὗτος δὲ μᾶλλον αἰσθητός. ἢ ὅτι ἐν πλείονι χρόνῳ πλείω [καὶ] αἴσθησιν παρέχει. τὸ δὲ ταχὺ καὶ ὀξὺ, λανθάνει διὰ τὸ τάχος. κβ. Διὰ τί οἱ πολλοὶ μᾶλλον ᾄδοντες τὸν ῥυθμὸν σώζουσιν, ἢ οἱ ὀλίγοι; ἢ ὅτι μᾶλλον πρὸς ἕνα τὸν ἡγεμόνα βλέπουσι, καὶ βαρύτερον ἄρχονται· ὥστε ῥᾷον τοῦ αὐτοῦ τυγχάνουσιν· ἐν γὰρ τῷ τάχει ἡ ἁμαρτία πλείων. κγ. Διὰ τί διπλασία ἡ νήτη τῆς ὑπάτης; ἢ πρῶτον μὲν, ὅτι ἐκ τοῦ ἡ-

E μίσεος ἡ χορδὴ ψαλλομένη, καὶ ὅλη συμφωνοῦσα διὰ πασῶν, ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν συρίγγων. ἡ γὰρ διὰ τοῦ μέσου τῆς σύριγγος τρήματος φωνὴ, τῇ δι᾽ ὅλης τῆς σύριγγος συμφωνεῖ διὰ πασῶν. ἔτι (ἐν τοῖς ἄλλοις) τῷ διπλασίῳ διαστήματι λαμβάνεται τὸ διὰ πασῶν, καὶ οἱ αὐλοτρύπαι οὕτω λαμβάνουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ τῷ διὰ πέντε τῷ ἡμιολίῳ, ὅτι οἱ τὰς σύριγγας ἁρμοττόμενοι, εἰς μὲν τὴν ὑπάτην ἄκραν, τὸν κηρὸν ἐμπλάττουσι, τὴν δὲ νήτην μέχρι τοῦ ἡμίσεος ἀναπληροῦσιν.

* G. ἢ ἀμφοῖν ᾀδόντοιν.

* γρ. φαίνεται. G. φαίνεται ἀνάρμοστον.

* γρ. τὸ ⸗

Gazæ codd. hic mirè variant, tranſpoſitis aliquot periodis, & verbis quibuſdã omiſſis.

Gazæ codd. hîc mirè variant, transpoſitis aliquot periodis, & verbis quibuſdã omiſſis.
* γενομένης
*Infr. 42.
* αὐτηχεῖν.

A * ὁμοίως δὲ καὶ τὴν διὰ πέντε τῇ ἡμιολίᾳ, καὶ τὴν διὰ τεττάρων τῷ ἐπιτρίτῳ διαστήματι λαμβάνουσιν. ἔτι οἱ ἐν τοῖς τριγώνοις ψαλτηρίοις, * τῆς ἴσης ἐπιτάσεως γινομένης, συμφωνοῦσι διὰ πασῶν, ἡ μὲν, διπλασία οὖσα· ἡ δὲ, ἡμίσεια τῷ μήκει. * κδ Διὰ τί ἐάν τις ψήλας τὴν νήτην ἐπιλάβῃ, ἡ ὑπάτη μόνη δοκεῖ * ἀντηχεῖν; ἢ ὅτι συμφωνὸς μάλιστα ὢν τῷ φθόγγῳ, ὁ ἀπὸ ταύτης ἦχος, διὰ τὸ σύμφωνος εἶναι, τῷ ὁμοίῳ συναυξάνεται, τῷ ὁμοίῳ φαίνεται μόνος· οἱ δὲ ἄλλοι, διὰ μικρότητα ἀφανεῖς.

Inf. 44.

κε Διὰ τί μέση καλεῖται ἐν ταῖς ἁρμονίαις· τῶν δὲ ὀκτὼ οὐκ ἔστι μέσον; ἢ ὅτι ἑπτάχορδοι ἦσαν αἱ ἁρμονίαι τὸ παλαιόν· τὰ δὲ ἑπτὰ ἔχει μέσον. κϛ Διὰ τί

Inf. 46.

B ἐπὶ τὸ ὀξὺ ἀπᾴδουσιν οἱ πλεῖστοι; πότερον ὅτι ῥᾷον ὀξὺ ᾆσαι ἢ βαρύ; ἢ ὅτι χεῖρον τοῦ βαρέος· ἁμαρτία δὲ ἐστὶ, τὸ χείρονος πρᾶξις. κζ Διὰ τί τὸ ἀκουστὸν μόνον ἦθος ἔχει τῶν αἰσθητῶν; καὶ γὰρ ἐὰν ᾖ ἄνευ λόγου μέλος, ὅμως ἔχει ἦθος· ἀλλ' οὐ τὸ χρῶμα, οὐδὲ ἡ ὀσμὴ, οὐδὲ ὁ χυμὸς ἔχει. ἢ ὅτι κίνησιν ἔχει μόνον, οὐχ ἣν ὁ ψόφος ἡμᾶς κινεῖ; τοιαύτη μὲν γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει· κινεῖ γὰρ καὶ τὸ χρῶμα [καὶ] τὴν ὄψιν· ἀλλὰ τῆς ἑπομένης τῷ τοιούτῳ ψόφῳ αἰσθανόμεθα κινήσεως. αὕτη δὲ ἔχει ὁμοιότητα, ἔν τε τοῖς ῥυθμοῖς καὶ ἐν τῇ τῶν φθόγγων τάξει τῶν ὀξέων καὶ βαρέων, οὐκ ἐν τῇ μίξει. ἀλλ' ἡ συμφωνία οὐκ ἔχει ἦθος. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις αἰσθητοῖς τοῦτο οὐκ ἔστιν.

C αἱ δὲ κινήσεις αὗται, πρακτικαί εἰσιν. αἱ δὲ πράξεις, ἤθους σημασία ἐστί. κη Διὰ τί νόμοι καλοῦνται οὓς ᾄδουσιν; ἢ ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γράμματα, ᾖδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται· ὥσπερ ἐν Ἀγαθύρσοις ἔτι εἰώθασι; καὶ τῶν ὑστέρων ᾠδῶν τὰς πρώτας, τὸ αὐτὸ ἐκάλεσαν ὅπερ τὰς πρώτας. κθ Διὰ τί οἱ ῥυθμοὶ καὶ τὰ μέλη φωνὴ οὖσα, ἤθεσιν ἔοικεν· οἱ δὲ χυμοὶ, οὔ, ἀλλ' οὐδὲ τὰ χρώματα καὶ αἱ ὀσμαί; ἢ ὅτι κινήσεις εἰσὶν ὥσπερ καὶ αἱ πράξεις; ἤδη δὲ ἡ μὲν ἐνέργεια, ἠθικόν, καὶ ποιεῖ ἦθος· οἱ δὲ χυμοὶ καὶ τὰ χρώματα, οὐ ποιοῦσιν ὁμοίως.

Infr. 48.

λ Διὰ τί οὔθ' ὑποδωριστὶ οὔθ' ὑποφρυγιστὶ οὐκ ἔστιν ἐν τραγῳδίᾳ χορικόν; ἢ ὅτι οὐκ

D ἔχει ἀντίστροφον, ἀλλ' ἀπὸ σκηνῆς; μιμητικὴ γάρ.

λα Διὰ τί οἱ περὶ Φρύνιχον ἦσαν μᾶλλον μελοποιοί; ἢ διὰ τὸ πολλαπλάσια εἶναι τότε τὰ μέλη ἐν ταῖς τῶν μέτρων τραγῳδίαις; λβ Διὰ τί διὰ πασῶν καλεῖται, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἀριθμὸν δι' ὀκτὼ, ὥσπερ καὶ διὰ τεττάρων, καὶ διὰ πέντε; ἢ ὅτι ἑπτὰ ἦσαν αἱ χορδαὶ τὸ ἀρχαῖον; εἶτ' ἐξελὼν τὴν τρίτην Τέρπανδρος, τὴν νήτην προσέθηκε, καὶ ἐπὶ τούτου ἐκλήθη διὰ πασῶν, ἀλλ' οὐ δι' ὀκτώ. δι' ἑπτὰ γὰρ ἦν. λγ Διὰ τί εὐαρμοστότερον ἀπὸ τοῦ ὀξέος ἐπὶ τὸ βαρὺ, ἢ ἀπὸ τοῦ βαρέος ἐπὶ τὸ ὀξύ; πότερον ὅτι τὸ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς γίνεται ἄρ-

E

* κ. ἐπάρχειν

χεσθαι; ἡ γὰρ μέση καὶ ἡγεμὼν ὀξυτάτη τοῦ τετραχόρδου. τὸ δὲ οὐκ ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ἀπὸ τελευτῆς. ἢ ὅτι τὸ βαρὺ ἀπὸ τοῦ ὀξέος γενναιότερον καὶ εὐφωνότερον;

Infr. 41.
* G. διὰ πέντ. & mox ἢ ὅτι ἡ δὶς δι' ὀξειῶν, (vel διὰ πέντε) οὐδὲ δὶς διὰ πέντε, Sylb.

λδ Διὰ τί δὶς μὲν * δι' ὀξειῶν, καὶ δὶς διὰ τεττάρων οὐ συμφωνεῖ, δὶς διὰ πασῶν δέ; ἢ ὅτι ἡ δὶς δι' ὀξειῶν, οὐ δὶς διὰ τεττάρων ἐστίν· τὸ δὲ διὰ τεττάρων, καὶ διὰ πέντε. λε Διὰ τί ἡ διὰ πασῶν καλλίστη συμφωνία;

A Et in triquetris nerui, quorum alter longitudine dupla, alter ſubdupla eſt, æquè intenti diapaſon cõſonantiam reddunt. Genus autẽ concinendi, quod diapente nominatur, ſeſquialtera cõſtat: quod verò diateſſarõ vocamus, interuallo ſeſquitertio cõtinetur. 24 Cur ſi quis neten pulſatã apprehenderit, hypate ſola reſonare videbitur? an quòd tinnitus, qui ex hac proficiſci ſolet, ſono illius maximè cõciliatur, & cõgruit, vtpote qui cõſonus ſit? Ergo quia ſuo cõſimili cõcreſcit, ſolus apparet: cæteri verò incerti ſuã ob exiguitatẽ occultantur. 25 Cur neruũ medium in concẽtibus appellamus, cùm inter octo nullũ mediũ ſit? an quòd olim concentus ſeptẽ neruis conſtabãt, ſeptẽ autẽ, mediũ obtinent? 26 Cur in acutum magna ex parte vox aberrare conſueuit?

B Vtrùm quòd faciliùs acutũ quàm graue, cantatur? an quòd acutũ graui deterius eſt: peccare autẽ non aliud eſt, quam rẽ agere deteriorẽ? 27 Cur inter omnia, quæ ſenſũ patiũtur, ſolum id mores obtinet, quod obuiũ auribus eſſe poteſt? Nam etſi quid ſine ſermone modulamur, mores tamen præ ſe ipſa modulatio fert, quos non color, nõ odor, non ſapor gerere poteſt. An quòd motũ ſolum hoc obtinet, non dico quẽ ſtrepitus reddit, (talis enim vel cæteris adeſt, quippe cùm etiã color noſtrũ mouere aſpectum poſſit) ſed eum intelligi volo, quem genus id ſtrepitus ſubſequentẽ ſentimus: hic enim ſimilitudinem gerit, tũ in numeris, tũ in ſonorũ ordine acutorũ & grauiũ, non in miſtione, quod eſſe in cæteris ſenſibilibus non poteſt. Atqui motũ eiuſmodi ſibi actio

C vẽdicat, quæ motũ index proculdubio eſt. 28 Cur leges pleræq; cantilenæ appellẽtur? an quòd homines prius quàm literas ſcirẽt, leges cantabãt, ne eas obliuioni mandarẽt: quod etiam noſtra ætate Agathyrſis in more eſt. Ergo primas quoque poſteriorũ cantilenarum eodẽ appellauerunt nomine, quo omnes ſuperiores vocabãtur. 29 Cur numeri muſici, & modi, qui voces ſunt, moribus ſimiles ſeſe exhibent: ſapores verò, aut colores, aut odores, nullã eiuſmodi ſimilitudinẽ gerũt? an quòd numeri muſici, & moduli motibus continẽtur, quo modo etiã actiones? At omnis efficiẽtia moralis res eſt, moréſque condere poteſt. Sapores verò, aut colores hoc idem æquè conficere non queunt. 30 Cur neque

D ſubdorium neque ſubphrygiũ genus in tragœdiis choricum habeatur? an quoniã antiſtropho carent, vtpote quæ ſcenica ſint, imitationique accommodata? 31 Cur Phrynichus cæteriq; eius ætatis muſici, modulandi potiùs ſcientiã exercebãt? an quòd tum in tragœdiis carminis vſus modulaminũ longè amplior erat? 32 Cur diapaſon conſonantiam dicimus non ratione numeri diaocto, vt diateſſaron, vt diapente? an quòd priſcis nõ pluribus vti neruis, quàm ſeptem, fuit in more: deinde Terpander tertia exempta, netem adiunxit, ac eius temporibus diapaſon hæc appellata eſt conſonantia, non diaocto, quippe quæ ſeptem, non octo conſtaret?

E 33 Quamobrem aptiùs de acuto in graue canitur, quàm de graui in acutum? Vtrùm quòd ita ſit vt à ſuo inchoetur principio? Neruus enim, qui medius, & dux eſt, acutiſſimus primi tetrachordi habetur: illo aũt modo nõ à principio ſed à fine exordiretur. An quòd graue generoſius ſonantiuſq; ab acuto oriri poteſt? 34 Cur bis diapẽte, aut bis diateſſaron conſonantia cõponi nõ poteſt, bis autẽ diapasõ poteſt? an quod nõ bis diapẽte neq; bis diateſſarõ inſtrui poteſt, ſed diateſſarõ ac diapẽte proportiones apte in vnã diapaſon continentiam copulantur? 35 Cur diapaſon conſonantia omnium pulcherrima eſt?

An quòd integris terminis huius proportiones cõtinentur, cæterarum autem non integris? Cùm enim nete dupla ad hypaten ſit, quocunque in genere nete duo tenuerit, hypate vnum habebit: & vbi hypate duo, nete quatuor reſonabit, ac ita deinceps. At verò eadem nete mediæ ſeſquialtera eſt: proportio namque ſeſquialtera, qua conſonantia diapente concluditur, non integris numeris poſita eſt: maior enim minorem intra ſe continet totum, & partem eius dimidiam: quam ob rem non integri cum integris comparantur, ſed partes ſuperſunt. Conſonantia quoque diateſſaron proportione ſeſquitertia continetur, quæ terminis conſtat, quorum maior minorem intra ſe totum continet, & inſuper tertiam eius partem. An quòd ex ambabus conſiſtit, perfectiſſima eſt. Et quoniam modulandi menſuram hæc tenet, meritò omnium elegantiſſima conſtat? 36 Cur ſi neruus medius ex ſuo intentionis modo dimotus ſit, cæteri quoque omnes ſonos incompoſitos reddent, ſed ſi integrè illo manente aliquis ex cæteris ſit dimotus, ſolus hic aberrabit, qui modo ſuo caruerit? An quòd ratio concinendi neruis omnibus apta intentione continetur, quæ non niſi per habitudinem quandam ad medium accommodanda omnibus eſt, ordóque ratione illius diſponi ſingulis debet: ergo ſublata continendi concinendique cauſa, cõcentus æquè cuſtodiri præterea non poteſt? Cùm tamen neruo medio ſibi conſtante vnus ex cæteris aliquis diſcreparit, meritò illius pars dumtaxat deeſt: cæteri namque omnes modum ſuæ continentiæ ſeruant integrum. 37 Quare cùm vocis acumẽ effici momento poſſit exiguo: grauitas autem non niſi magno proueniat? Vt enim graue ob multitudinem graue eſt, ita acutum ob velocitatem acutũ exiſtit. Cur, inquam, ſi ita eſt, maius negotium canticum ceciniſſe acutum, quàm graue, ſit? Et quidẽ pauci reperiuntur, qui ſuperna cantare valeant. Leges quoque acutæ, & arduæ, difficilè idcirco cãtantur, quia intentæ vehementiùs ſunt, quanquam minus negotij ſit mouiſſe quod exiguum, quàm quod multum eſt. Itaque vel in aëre hoc idem accidere oporteret. An vocem è natura mittere acutam, non idem eſt quod acutum cantare: ſed mittunt quidem acutam vocem omnia, quæ natura ſunt imbecilla, eo ſcilicet quòd aëris parum, non multum ciere poſſunt: parum autem aëris velociter fertur? Vnde hectici, id eſt, qui conſumpto corporis habitu emarcuerint, acutam proferunt vocem. At verò acutum, niſi viribus valeant, cantare non poſſunt. Cuius certè indicium, quòd velociter ferri ſolet, quod vehementer fertur. Ita bonarum virium index acutum eſt, cùm ſuperna cantare admodum difficile ſit: grauia autem locum tenent inferiorem. 38 Cur numeris, modulis, canticis, deniq; omnibus concinendi generibus oblectari omnes conſueuere? an quòd motibus naturalibus oblectari datũ à natura omnibus eſt? Indiciũ, quòd pueri adeo nuper editi his moueri oblectarique poſſunt, modis tamen adiectitiis canticorum vt delectemur, efficere aſſueſcendi ratio poteſt. Sed enim numeri propterea mulcent, quia ratum, ordinatéque computandi numerum habent, mouéntque nos pro ſua æquabili ſerie ordinatè. Motus enim familiarior naturæ eſt ordinatus quàm inordinatus: itaque ſecundùm naturam hic magis eſſe probatur. Argumentum, quod cùm ordinatè & laboramus, & bibimus, & comedimus, naturam, viréſque noſtras & ſeruamus & augemus. Contrà, inordinatè cùm agimus, deprauamus naturam, atque de ſuo ſtatu dimouemus:

A ἢ ὅτι ἐν ὅλοις ὅροις οἱ ταύτης λόγοι εἰσίν· οἱ δὲ τῶν ἄλλων, οὐκ ἐν ὅλοις; *ἐπεὶ γὰρ ἡ νήτη διπλασία τῆς ὑπάτης, οἷα ἡ νήτη δύο, ἡ ὑπάτη ἕν· καὶ *οἷα ἡ ὑπάτη δύο, ἡ νήτη τέσσαρα· καὶ ἀεὶ οὕτως. τῆς δὲ μέσης ἡμιόλια. τὸ γὰρ διὰ πέντε ἡμιόλιον, οὐκ ἐν ὅλοις ἀριθμοῖς ἐστιν· ἔστι γὰρ ἕν, τὸ ἔλαττον τὸ μεῖζον. τοσοῦτον δὲ καὶ ἔτι τὸ ἥμισυ. ὥστε οὐχ ὅλα πρὸς ὅλα συγκρίνεται, ἀλλ' ἐπέστι μέρη. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ διὰ τεσσάρων ἔχει. τὸ γὰρ ἐπίτριτόν ἐστιν ὅσον τε μεῖν· ὃ καὶ ἔτι ἓν τῶν τεττάρων ἐπίτριτόν ἐστιν. ἢ ὅτι τελεωτάτη ἐξ ἀμφοτέρων οὖσα, καὶ ὅτι μέτρον τῆς μελῳδίας διὰ παντὸς τοῦ φερομένου, ἡ κατὰ μέσον κίνησις σφοδροτάτη·
B ἀρχομένου δὲ καὶ λήγοντος, μαλακωτέρα; ὅτε δὲ σφοδροτάτη ἡ κίνησις, καὶ ἡ φωνὴ ὀξυτέρα τοῦ φερομένου· διὸ καὶ χορδαὶ ἐπιτεινόμεναι, ὀξύτερον φθέγγονται· θᾶττον γὰρ ἡ κίνησις γίνεται· ἡ δὲ φωνή, ἢ ἀέρος, ἢ ἄλλου τινὸς φορά· τὴν ἀνὰ μέσον τὴν περὶ ὀξυτάτην δεῖ γίνεσθαι. ὥστε εἰ τοῦτο μὴ συμβαίνῃ, οὐκ ἂν εἴη τινὸς φορά.

λϛ Διὰ τί ἐὰν μὲν ἡ μέση *κινηθῇ, καὶ αἱ ἄλλαι χορδαὶ ἠχοῦσι φθεγγόμεναι· ἐὰν δὲ αὖ ἡ μὲν μένῃ, τῶν δ' ἄλλων τις κινηθῇ, κινηθεῖσα μόνη φθέγγεται; ἢ ὅτι τὸ ἡρμόσθαι ἐστὶν ἁπάσαις, [τὸ δὲ ἔχειν πως πρὸς τὴν μέσην ἁπάσαις,] καὶ ἡ τάξις ἡ ἑκάστης, ἤδη δι' ἐκείνην;
C ἀφαιρεθέντος οὖν τοῦ αἰτίου τοῦ ἡρμόσθαι καὶ τοῦ συνέχοντος, οὐκ ἔτι ὁμοίως φαίνεται ὑπάρχειν. μιᾶς δὲ ἀναρμόστου οὔσης, τῆς δὲ μέσης μενούσης, εὐλόγως τὸ κατ' αὐτὴν ἐκλειπόμενον. ταῖς γὰρ ἄλλαις ὑπάρχει τὸ ἡρμόσθαι.

λζ Διὰ τί τοῦ ἐν φωνῇ ὀξέος ὄντος κατὰ τὸ ὀλίγον, τοῦ δὲ βαρέος κατὰ τὸ πολύ, (τὸ μὲν γὰρ βαρύ, διὰ τὸ πλῆθος, *βαρύ· τὸ δὲ ὀξύ, δι' ὀλιγότητα ταχύ) ἔργον μᾶλλον ᾄδειν τὰ ὀξέα ἢ τὰ βαρέα; καὶ ὀλίγοι τὸ ἄνω ᾄδειν δύνανται, καὶ οἱ νόμοι ὄρθιοι, καὶ οἱ ὀξεῖς, χαλεποὶ ᾆσαι, διὰ τὸ ἀνατεταμένοι εἶναι; καίτοι ἔλαττον ἔργον τὸ ὀλίγον κινεῖν, ἢ τὸ πολύ. ὥστε καὶ ἀέρα. ἢ οὐ ταὐτό γε ὀξύφωνον εἶναι φύσει, καὶ τὸ ὀξὺ ᾄδειν;
D ἀλλὰ φύσει μὲν ὀξύφωνα ἅπαντα δι' ἀσθένειαν, τῷ μὴ δύνασθαι πολὺν κινεῖν ἀέρα, ἀλλ' ὀλίγον. ὁ δ' ὀλίγος, ταχὺ φέρεται. *ἐν δὲ τῷ ᾄδειν, τὸ ὀξὺ δυνάμεως σημεῖον. τὸ μὲν γὰρ σφοδρῶς φερόμενον, ταχὺ φέρεται. διὸ τὸ ὀξύ, δυνάμεως σημεῖον. διὸ καὶ οἱ ἑκτικοὶ ὀξύφωνοι· καὶ ἔργον, τὰ ἄνω ᾄδειν· τὰ δὲ βαρέα, κάτω.

λη Διὰ τί ῥυθμῷ καὶ μέλει καὶ ὅλως ταῖς συμφωνίαις χαίρουσι πάντες; ἢ ὅτι ταῖς κατὰ φύσιν κινήσεσι χαίρομεν κατὰ φύσιν; σημεῖον δέ, τὸ τὰ παιδία εὐθὺς γενόμενα, χαίρειν αὐτοῖς. διὰ δὲ τὸ ἔθος, τρόποις μελῶν χαίρομεν. ῥυθμῷ δὲ χαίρομεν, διὰ τὸ γνώριμον καὶ
E τεταγμένον ἀριθμὸν ἔχειν, καὶ κινεῖν ἡμᾶς τεταγμένως. οἰκειοτέρα γὰρ ἡ τεταγμένη κίνησις φύσει τῆς ἀτάκτου· ὥστε καὶ κατὰ φύσιν μᾶλλον. σημεῖον δέ· πονοῦντες γάρ, καὶ πίνοντες καὶ ἐσθίοντες [τὰ] τεταγμένα, σώζομεν καὶ αὔξομεν τὴν φύσιν καὶ τὴν δύναμιν· ἄτακτα δέ, φθείρομεν καὶ ἐξίσταμεν αὐτήν.

* γρ. ἐπειδὴ

* γρ. ἴσα

* Gaza aliter legiſſe hoc problema videtur.

* Quid. βαρύ.

* Variant hîc quoque Gazæ codd.

αἱ γὰρ νόσοι, τῆς τοῦ σώματος οὐ κατὰ φύσιν τάξεως κινήσεις A εἰσί. συμφωνίᾳ δὲ χαίρομεν, ὅτι κρᾶσίς ἐστι λόγον ἐχόντων ἐναντίων πρὸς ἄλληλα. ὁ μὲν οὖν λόγος, τάξις· ὃ ἦν φύσει ἡδύ. τὸ δὲ κεκραμένον, τοῦ ἀκράτου πᾶν ἥδιον· ἄλλως τε κἂν αἰσθητὸν ὄν, ἀμφοῖν τοῖν ἄκροιν ἐξ ἴσου τὴν δύναμιν ἔχοι, *ἐν τῇ συμφωνίᾳ ὁ λόγος. λθ Διὰ τί ἥδιόν ἐστι τὸ σύμφωνον τοῦ ὁμοφώνου; ἢ καὶ τὸ μὲν ἀντίφωνον, σύμφωνόν ἐστι διὰ πασῶν; ἐκ παίδων γὰρ νέων καὶ ἀνδρῶν. γίνεται τὸ ἀντίφωνον· οἳ διεστᾶσι τοῖς τόνοις, ὡς νήτη πρὸς τὴν ὑπάτην. συμφωνία δὲ πᾶσα, ἡδίων ἁπλοῦ φθόγγου (δι' ἃ δέ, εἴρηται) καὶ τούτων ἡ διὰ πασῶν, *ἡδίστη· τὸ ὁμόφωνον δὲ, ἁπλοῦν ἔχει φθόγγον. *μαγαδίζουσι δὲ B ἐν τῇ διὰ πασῶν συμφωνίᾳ· ὅτι καθάπερ ἐν τοῖς μέτροις οἱ πόδες ἔχουσι πρὸς αὑτοὺς λόγον ἴσον πρὸς ἴσον, ἢ δύο πρὸς ἕν, ἢ καί τινα ἄλλον, οὕτω καὶ οἱ ἐν τῇ συμφωνίᾳ φθόγγοι λόγον ἔχουσι κινήσεως πρὸς αὑτούς. τῶν μὲν οὖν ἄλλων συμφωνιῶν, ἀτελεῖς αἱ θατέρου καταστροφαί εἰσιν, εἰς ἥμισυ τελευτῶσαι· διὸ τῇ δυνάμει οὐκ ἴσαι εἰσίν. οὖσαι δὲ ἄνισοι, διαφορὰ τῇ αἰσθήσει, καθάπερ ἐν τοῖς χοροῖς, ἐν τῷ καταλύειν μεῖζον *ἄλλων φθεγγομένοις ἐστίν. ἔτι δὲ ὑπάτῃ συμβαίνει [ἐκ τοῦ] τὴν αὐτὴν τελευτὴν τῶν ἐν τοῖς φθόγγοις περιόδων ἔχειν. ἡ γὰρ δευτέρα τῆς νεάτης πληγὴ τοῦ ἀέρος, ὑπάτη ἐστί. C τελευτώσαις δ' εἰς ταὐτὸν, (*οὐ ταὐτὸν ποιούσαις,) ἓν καὶ κοινὸν τὸ ἔργον συμβαίνει γίνεσθαι, καθάπερ τοῖς ὑπὸ τὴν ᾠδὴν κρούουσι. καὶ γὰρ οὗτοι τὰ ἄλλα οὐ προσαυλοῦντες, ἐὰν εἰς ταὐτὸν καταστρέφωσιν, εὐφραίνουσι μᾶλλον τῷ τέλει, ἢ λυποῦσι ταῖς πρὸ τοῦ τέλους διαφοραῖς, τῷ τὸ ἐκ διαφόρων τὸ κοινὸν, ἥδιστον ἐκ τοῦ διὰ πασῶν γίνεσθαι. τὸ δὲ *μαγαδίζειν, ἐξ ἐναντίων φωνῶν. διὰ ταῦτα ἐν τῇ διὰ πασῶν μαγαδίζουσι. μ Διὰ τί ἥδιον ἀκούουσιν ᾀδόντων, ὅσα ἂν προεπιστάμενοι τύχωσι τῶν μελῶν, ἢ ἐὰν μὴ ἐπίστωνται; πότερον ὅτι μᾶλλον δῆλός ἐστιν ὁ τυγχάνων ὥσπερ σκοποῦ, ὅταν γνωρίζωσι τὸ ᾀδόμενον; γνωρίζοντων δὲ, ἡδὺ θεωρεῖν. ἢ ὅτι συμπαθής D ἐστιν ὁ ἀκροατὴς, τῷ τὸ γνώριμον ᾄδοντι; συνᾴδει γὰρ αὐτῷ, ᾄδει δὲ πᾶς γεγηθὼς, ὁ μὴ διά τινα ἀνάγκην τοῦτο ποιῶν. μα Διὰ τί δὶς μὲν δι' ὀξειῶν, ἢ δὶς διὰ τεττάρων οὐ συμφωνεῖ, δὶς διὰ πασῶν δέ; ἢ ὅτι τὸ μὲν διὰ πέντε, ἐστὶν ἐν ἡμιολίῳ λόγῳ· τὸ δὲ διὰ τεττάρων, ἐν ἐπιτρίτῳ· ὄντων δὲ ἡμιολίων τριῶν ἑξῆς ἀριθμῶν ἢ ἐπιτρίτων, οἱ ἄκροι πρὸς ἀλλήλους οὐδένα λόγον ἕξουσιν· οὔτε γὰρ ἐπιμόριοι, οὔτε πολλαπλάσιοι ἔσονται. τὸ δὲ διὰ πασῶν, ἐπειδὴ ἐστὶν ἐν διπλασίῳ λόγῳ, δὶς τούτου *γινομένου, ἐν τετραπλασίῳ λόγῳ ἂν εἶεν οἱ ἄκροι πρὸς ἀλλήλους. ὥστ' ἐπεὶ συμφωνία ἐκ λόγον E ἐχόντων φθόγγων πρὸς ἀλλήλους ἐστί· λόγον δὲ οἱ μὲν τὸ δὶς διὰ πασῶν διάλειμμα ἔχοντες, πρὸς ἀλλήλους φθόγγοι ἔχουσιν· οἱ δὲ τὸ δὶς διὰ τεττάρων, ἢ [τὸ] δὶς διὰ πέντε, οὐκ ἔχουσιν, οἱ μὲν δὶς διὰ πασῶν, σύμφωνοι εἶεν ἂν, οἱ δ' ἕτεροι, οὔ, διὰ τὰ εἰρημένα.

* G. καθάπερ ἐν τῇ συμφ.

* γρ. ἡδίστη, τὸ δὲ ὁμόφωνον ἁπλοῦν ἔχει. Gaza nouum problema hic ordiens legit: διὰ τί μαγαδίζουσιν ἐν τῇ διὰ πασῶν συμφωνίᾳ, ὅ ἐσ. Sylb.

* G. ὄντων vel ἄλλων φθεγγομένων. Sylb.

* G. καθάπερ οὐ τ.

* γρ. μαγαδίζειν. al. μαγαδεῖν,

Sup. 34.

* γρ. γινομένου,

morbos enim naturalis ordinis corporum eſſe motiones, nullum dubium eſt. Conſonantia verò demulcere ideo poteſt, quòd miſtio, ſiue temperatio contrariorum eſt iunctorum aptè inter ſeſe, proportionémq; inuicem cuſtodiētium. Proportio igitur ordo eſt, quem modò natura ſuauem eſſe propoſuimus. Et temperatum quoque omne ſuauius, quàm intemperatum eſt, præſertim ſi cùm ſenſibile ſit, pariter vim habeat vtriuſque extremi, quemadmodũ conſonãtia ex proportionibus temperatur. Et proportio ipſa amborum extremorum potentiam æquè in conſonantia tenet. 39 Cur ſuauius antiphonum æquiſono eſt? an quòd obſonum quoque conſonum diapaſon eſt, quippe cùm ex adoleſcentibus viriſque conſiſtat, qui ita diſtant inter ſe tonis, vt nete, & hypate? At omnis conſonantia ſono ſimplici ſuauior eſt. Cur autem ita, dictum iam eſt: atque omnium ſuauiſſimè diapaſon perſonat, æquiſonum autem illud ſimplici contineri ſono conſpectum eſt. 40 Cur ſola in diapaſon conſonantia magadari ſolitum eſt? an quia vt pedes carminum proportionẽ, aut paris ad par, aut dupli ad ſubduplum, aut aliam aliquam inter ſe obtinent: ita ſoni, quibus conſonantia continetur, motus proportionẽ inter ſe aliquã ſeruãt, & rationem clauſulæ? Cæterarum igitur conſonantiarum alterius, termini imperfecti ſunt, cùm finiant ad partem: quamobrem fieri non poteſt vt pari ſint facultate. Cúmque diſpares ſint, diſcrimen auribus accidit, quomodò in choreis, cùm ad finem deuentum eſt, differentia ex ampliore voce aliquorum exultat. Adde quòd hypate accidit, vt exitum ſoni circuitalis habeat cum neta: vltimus enim à nete ictus aëris factus hypate eſt: quòd cùm finiant in idem, quamuis non idem fecerint, euenit vt opus abſolui vnum communéque poſſit, non ſecus ac illis accidit qui ſub poſtremam cantilenam pulſent. Nam etſi cætera operis non adhibita tibia peregerunt, tamen quòd in idem deſierint, eo ipſo fine magis delectant, quàm diſcrimine angunt, quo ante finem diſcreparint. Cùm igitur in diapaſon conſonantia ex diuerſis, quod commune exultat, ſuauiſſimum ſit, magadare autem ex contrariis vocibus conſiſtat, hinc magadare conſonantia diapaſon conſueuerunt.

41 Cur ſuauiùs cantum audimus, quem ſcimus, quàm quem ignoramus? Vtrùm quoniam cùm cantilenam agnoſcimus, meliùs patet, qui vel vti calcem quod ſpectat, aſſequitur. Hoc autem contemplationem facit ſuauiorem. An incidit, vt auditor vnà cum eo afficiatur, qui notam illam exprimit cantilenam, quippe qui aliquid ſuccinat, ſociúmque ſeſe præbeat cantanti? Solet autem quiſque hilari ſecuróque animo cantare, niſi aliqua coactus neceſſitate id faciat. 42 Cur non bis diapente, aut bis diateſſaron reddi conſonantia poteſt, vt bis diapaſon coaptari ſolet? an quòd diapente conſonantia poſita in proportione ſeſquialtera eſt, diateſſaron verò in ſeſquitertia? Quòd ſi tres ſeſquialteri, aut ſeſquitertij numeri ordine diſponantur, extremi nullam inuicem proportionem habebunt. Neque enim ſuperparticulares, neque multiplices eſſe poterunt. At diapaſon continentia, quoniam duplari proportione conſiſtit, hac geminata quadruplam inuicem proportionem extremi tenebunt. Itaque cùm conſonantia ſonorum inuicem proportionem obtinentium ſit, proportionémque inuicem ſoni habeant, quibus diapaſon interuallum continetur, penitus verò careant, qui diateſſaron, aut diapente habitudine copulantur: idcirco ſoni bis diapaſon eſſe conſoni poſſunt, cæteri non poſſunt, ob eam, quam reddimus, cauſam.

43 Cur

43 Cur ſi quis neten, cùm pulſauerit, apprehendat, ſola hypate ſubſonare videatur? An quòd nete, cùm deſinit, elangueſcitque, in hypaten tranſit? Indicium, quòd poſt hypaten protinus neten canere aptiſſimè licet: etenim quaſi neten præ ſe ipſa ferat, ſimilitudo ex ea petitur. Cùm autem echo quoque ipſa cantus quidam eſſe probetur, (eſt enim vocis netę iam deſinentis tactio) tinnitúſque ipſe ſono reſpondeat hypatæ, meritò ob ſuam affinitatem nete mouere hypaten poſſe videtur. Nete enim, vbi ſe moueat apprehenſa, certò nouimus: at hypaten cùm videamus inapprehenſam, & tamen eius ſonum percipiamus, ipſam ſonare credimus, quod in multis accidere ſolet, in quibus ſcilicet neque ſenſu neque cogitatione perpendere veritatem poſſumus. Ad hæc, ſi nete ictu intenta accidat vt iugum moueatur, nihil ſanè mirum fuerit: eius autem motu neruos omnes commoueri, ſonúmque reddere aliquem, probabile eſt. Sonus igitur netæ alienus ab cæteris eſt, & cùm deſinit, & cùm incipit: cum hypate verò cùm deſinit, idē exiſtit. Quòd ſi eius propriæ motioni adiunctus ipſe totus eſſe illius videatur, abſurdum haud quicquam haberi debet. Amplior autem, quàm ſonus reliquorum neruorum, promiſcuus hic exultat: quoniam illi quidē à nete quaſi impulſi, ſubmiſsè, vel lentè, & leuiter ac molliter ſonant. Nete autem ipſa fidium omniū vehementiſſima ſua tota potentia ſonum reddit. Itaque ſecundaria eiuſdem actio meritò ſuperior eſſe, quàm cæterarum, poteſt, præſertim cùm leuiſſimo motu ipſa moueatur.

44 Cur ſuauiùs cantilenam audimus, cùm ad tibiam, quàm cùm ad lyram cantatur? An omne ſuaue quod miſtum cum ſuauiori eſt, ſuauius redditur? Atqui tibia, quàm lyra, ſuauior eſt: ergo cantilena quoque miſta cum tibia, quàm lyra, ſuauior fit, quoniam quod miſtū eſt, non miſto eſt ſuauius, modò quis ſenſum amborū percipiat. Vinū enim aceto mulſo ſuauius eſt, quoniam quæ natura permiſcet, longè ampliùs temperantur, quàm quæ à nobis miſcentur. Vinum quippe ex acido ac dulci ſapore miſtum eſt. Probari hoc idem poteſt vel malis punicis, quæ vinolenta appellamus. Ergo cantilena & tibia miſceri ſibimet admodum ſuam ob ſimilitudinē poſſunt: ſpiritu namque vtraque conficitur. Sonus autem lyræ, quoniā non ſpiritu fit, aut minùs ſenſibili, quàm tibiarum, minùs voci immiſcere ſe poteſt: quòd cùm ad ſenſum diſcrimen pariant, non immeritò minùs demulcent: quomodo dictum de ſaporibus eſt. Adde quòd tibia ſonitu cognationéque ſua errores multos cantilenæ occultat? Sonus lyræ cùm tenuis, vocique commiſceri minùs idoneus ſit, ipſe per ſeſe patens, ſuúmque genus ſyncerum cuſtodiens, omnes cantilenæ errores poſita quaſi regula patefacit. Cùm verò multa perperam in cantando agantur, quod promiſcuum ex erratis rectéque actis prouenit, deterius eſſe neceſſe eſt.

45 Cur neruum medium inter ſeptem vocamus, cùm inter octo nullum medium ſit? an quod olim concentus neruis ſeptem conſtabat, quorum medium eſt? Eorum item quæ inter extrema continentur, ſolum medium principium quoddam eſt. Quod enim in medio ſitum eſt, eorum, quæ in aliquo interuallo ad vtrumque vergunt, extremum hoc principium, & medium eſt. Cùm autem extrema concentus nete & hypate ſint, hiſque interiaceant reliqui ſoni, quorum medius nominatus, ſolus principium alterius tetrachordi eſt, iure medij nomen habuerit:

A μβ Διὰ τί ἐάν τις ψήλας * τὴν νήτην ἐπιλάβῃ, ἡ ὑπάτη μόνη δοκεῖ ὑπηχεῖν; ἢ ὅτι ἡ νεάτη λήγουσα καὶ μαραινομένη, ὑπάτη γίνεται; σημεῖον δὲ, τὸ ἀπὸ τῆς ὑπάτης τὴν νεάτην δύνασθαι ᾄδειν. ὡς γὰρ οὔσης αὐτῆς ᾠδῆς νεάτης, τὴν ὁμοιότητα λαμβάνουσιν ἀπ' αὐτῆς. ἐπεὶ δὲ καὶ ἠχὼ ᾠδή τις ἐστὶν, * ἀφὴ ἐστὶ φωνῆς τῆς νεάτης ληγούσης, ἦχος ὢν ὁ αὐτὸς, τὸν τῆς ὑπάτης φθόγγον κινεῖ, εἰκότως τῇ ὁμοιότητι τὴν ὑπάτην ἡ νήτη κινεῖν δοκεῖ. τὴν μὲν γὰρ νεάτην ἴσμεν οὐ κινεῖται ἐπιληφθεῖσα· τὴν δὲ ὑπάτην αὐτὴν ὁρῶντες ἀκατάληπτον οὖσαν, καὶ φθόγγου αὐτῆς ἀκούοντες, ταύτην οἰόμεθα ἠχεῖν· ὅπερ ἐπὶ πολλῶν ἡμῖν συμβαίνει, ἐφ' ὧν μήτε τῷ λογισμῷ μήτε τῇ B αἰσθήσει δυνάμεθα εἰδέναι τὸ ἀκριβές. ἔτι εἰ πληγείσης τῆς νεάτης μάλιστα ἐντεταμένης, συμβαίνει τὸν ζυγὸν κινεῖσθαι, οὐδὲν ἂν εἴη θαυμαστόν. κινηθέντος δὲ, πάσας τὰς χορδὰς συγκινεῖσθαι, καὶ τὸν ἦχον ποιεῖν, οὐκ ἄλογον. ταῖς μὲν οὖν * ἄλλαις ὁ τῆς νεάτης φθόγγος, ἀλλότριός ἐστι καὶ λήγων καὶ ἀρχόμενος· τῇ δὲ ὑπάτῃ λήγων ὁ αὐτός. εἰ προστιθέντες τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς κινήσει, ἐκείνης δόξαι πάμπαν αὐτὴν εἶναι, οὐδὲν ἄτοπον. * ἔστι δὲ μείζων, ἢ ὁ κοινὸς τῶν λοιπῶν χορδῶν ἦχος, ἐπεὶ αἱ μὲν, ὑπὸ C τῆς νεάτης καθάπερ ὠσθεῖσαι, μαλακῶς ἠχοῦσιν· ἡ δὲ νεάτη, πάσῃ τῇ αὐτῆς δυνάμει, οὖσα αὐτὴ σφοδροτάτη. ὥστε εἰκότως καὶ τὸ δεύτερον αὐτῆς, κρεῖττον ἂν εἴη ἢ τὸ τῶν ἄλλων· * ὥστε καὶ βραχείας κινεῖσθαι, ὡς αὐτῆς τε γεγενημένης.

μγ Διὰ τί ἥδιον τῆς μονῳδίας ἀκούομεν, ἐάν τις πρὸς αὐλὸν ἢ λύραν ᾄδῃ; ἢ ὅτι πᾶν τὸ ἥδιον μιχθὲν ἡδίονι, ἥδιόν ἐστιν; ὁ δὲ αὐλὸς, ἡδίων τῆς λύρας. ὥστε καὶ ἡ ᾠδὴ τούτῳ μιχθεῖσα, ἢ λύρᾳ, ἡδίων ἂν εἴη, [ἐπεὶ τὸ μεμιγμένον τοῦ ἀμίκτου ἥδιόν ἐστιν,] ἐὰν ἀμφοῖν ἅμα αἴσθησίν τις λαμβάνῃ. οἶνος γὰρ ἡδίων τοῦ ὀξυμέλιτος, διὰ τὸ μεμῖχθαι μᾶλλον αὐτοῖς τὰ ὑπὸ τῆς φύσεως μιχθέντα, ἢ ὑφ' ἡμῶν. ἔστι γὰρ καὶ ὁ οἶνος D μικτὸς ἐξ ὀξέος καὶ γλυκέος χυμοῦ. δηλοῦσι δὲ καὶ αἱ οἰνώδεις ῥοιαὶ καλούμεναι. ἡ μὲν οὖν ᾠδὴ καὶ ὁ αὐλὸς, μίγνυνται αὐτοῖς δι' ὁμοιότητα· (πνεύματι γὰρ ἄμφω γίνονται) ὁ δὲ τῆς λύρας φθόγγος, ἐπεὶ οὐ πνεύματι γίνεται, ἢ ἧττον αἰσθητὸς ἢ ὁ τῶν αὐλῶν, ἀμικτότερός ἐστι τῇ φωνῇ· ποιῶν δὲ διαφορὰν τῇ αἰσθήσει, ἧττον ἡδύνει, καθάπερ ἐπὶ τῶν χυμῶν εἴρηται. ἔτι ὁ μὲν αὐλὸς, πολλὰ τῷ αὐτοῦ ἤχῳ καὶ τῇ ὁμοιότητι συγκρύπτει * τῶν τοῦ ᾠδοῦ ἁμαρτημάτων. οἱ δὲ τῆς λύρας φθόγγοι, ὄντες ψιλοὶ καὶ ἀμικτότεροι τῇ φωνῇ, καθ' αὑτοὺς θεωρούμενοι E καὶ * ὄντες αὐτοῖς, συμφανῆ ποιοῦσι τὴν τῆς ᾠδῆς ἁμαρτίαν, καθάπερ κανόνες ὄντες αὐτῶν. πολλῶν δὲ ἐν τῇ ᾠδῇ ἁμαρτανομένων, τὸ κοινὸν ἐξ ἀμφοῖν, ἀναγκαῖον χεῖρον γίνεσθαι.

μδ Διὰ τί τῶν μὲν ἑπτὰ, μέση καλεῖται· τῶν δὲ ὀκτὼ, οὐκ ἔστι μέσον; ἢ ὅτι ἑπτάχορδοι ἦσαν αἱ ἁρμονίαι τὸ παλαιὸν; τὰ δὲ ἑπτὰ, ἔχει μέσον. ἔτι ἐπειδὴ τῶν μεταξὺ τῶν ἄκρων, τὸ μέσον μόνον ἀρχή τις ἐστίν. (ἔστι γὰρ τῶν θατέρου τῶν ἄκρων νευόντων ἔν τινι διαστήματι ἀνὰ μέσον ὄν, ἀρχὴ) * τοῦτ' ἔσται μέσον. ἐπεὶ δ' ἔσχατα μέν ἐστιν ἁρμονίας νεάτη καὶ ὑπάτη, τούτων δὲ ἀνὰ μέσον οἱ λοιποὶ φθόγγοι, ὧν ἡ μέση καλουμένη, μόνη ἀρχή ἐστι θατέρου τετραχόρδου, δικαίως μέση καλεῖται.

Sup. 24.
* γρ. τὴν ν., ἡ ὑπάτη
* G. φθογγὴ γάρ ἐστι
* γρ. ἀλλήλαις
* γρ. ἔστι δὲ
* Gaz. ἄλλως τε καὶ βραχείας κινήσεως αὐτῆς γεγενημένης. Sylb.
Suprà, 9.
* γρ. τῶν τῆς ᾠδῆς ἁμαρτημάτων.
* Sylb. ὄντες οἱ αὐτοί,
Suprà, 25.
* γρ. τοῦτ' εἶναι

τῶν γὰρ μεταξύ τινων ἄκρων, τὸ μέσον ἦν ἀρχὴ μόνον.

Sup.22. με Διὰ τί πολλοὶ ᾄδοντες σώζουσι μᾶλλον τὸν ῥυθμὸν, ἢ οἱ ὀλίγοι; ἢ ὅτι μᾶλλον πρὸς ἕνα τε καὶ ἡγεμόνα βλέπουσι, καὶ βραδύτερον ἄρχονται· ὥστε ῥᾷον τοῦ αὐτοῦ τυγχάνουσιν; ἐν μὲν γὰρ τῷ τάχει πλείων γίνεται ἡ ἁμαρτία, συμβαίνει δὲ τῷ ἡγεμόνι προσέχειν τοὺς πολλούς· ἰσχυριζόμενος δὲ οὐδεὶς ἂν αὐτῶν διαλάμψειεν ὑπεράρας τὸ πλῆθος. ἐν δὲ τοῖς ὀλίγοις, μᾶλλον διαλάμπουσι· διὸ καθ' αὑτοὺς, ἐν ἄλλοις μᾶλλον ἀγωνίζονται, ἢ πρὸς τὸν ἡγεμόνα.

Sup.26. μϛ Διὰ τί ἐπὶ τὸ ὀξὺ ἀπᾴδουσι οἱ πλεῖστοι; ἢ [ὅτι] ῥᾷον ὀξὺ ᾆσαι, ἢ βαρύ; ᾄδουσι γοῦν ὀξὺ μᾶλλον· καὶ ἐν ᾧ ᾄδουσιν, ἁμαρτάνουσιν.

Sup.7. μζ Διὰ τί οἱ ἀρχαῖοι ἑπταχόρδους ποιοῦντες τὰς ἁρμονίας, τὴν ὑπάτην, ἀλλ' οὐ τὴν νήτην κατέλιπον; ἢ οὐ τὴν ὑπάτην, ἀλλὰ τὴν νῦν καλουμένην παραμέσην ἀφῄρουν καὶ τὸ τονιαῖον διάστημα; ἐχρῶντο δὲ τῇ ἐσχάτῃ μέσῃ, τοῦ ἐπὶ τὸ ὀξὺ πυκνοῦ· διὸ καὶ μέσην αὐτὴν προσηγόρευσαν. ἢ ὅτι ἦν τοῦ μὲν ἄνω τετραχόρδου, τελευτή· τοῦ δὲ κάτω, ἀρχὴ, καὶ μέσον εἶχε λόγον τόνῳ τῶν ἄκρων;

Sup.30. μη Διὰ τί οἱ ἐν τραγῳδίᾳ χοροὶ, οὔθ' ὑποδωριστὶ, οὔθ' ὑποφρυγιστὶ ᾄδουσι; ἢ ὅτι [τὸ] μέλος ἥκιστα ἔχουσιν αὗται αἱ ἁρμονίαι, οὗ δεῖ μάλιστα τῷ χορῷ; ἦθος δὲ ἔχει ἡ μὲν ὑποφρυγιστὶ, πρακτικόν (διὸ καὶ ἔν τε τῷ Γηρυόνῃ ἡ ἔξοδος καὶ ἡ ἐξόπλισις ἐν ταύτῃ πεποίηται) ἡ δὲ ὑποδωριστὶ, μεγαλοπρεπὲς καὶ στάσιμον· διὸ καὶ κιθαρῳδικωτάτη ἐστὶ τῶν ἁρμονιῶν. ταῦτα δ' ἄμφω, χορῷ μὲν ἀνάρμοστα, τοῖς δὲ ἀπὸ σκηνῆς οἰκειότερα. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ, ἡρώων μιμηταί· οἱ δὲ ἡγεμόνες, τῶν ἀρχαίων, μόνοι ἦσαν ἥρωες· οἱ δὲ λαοὶ, ἄνθρωποι· ὧν ἐστιν ὁ χορός. διὸ καὶ ἁρμόζει αὐτῷ τὸ γοερὸν καὶ ἡσύχιον ἦθος καὶ μέλος. ἀνθρωπικὰ γάρ. ταῦτα δ' ἔχουσιν αἱ ἄλλαι ἁρμονίαι. ἥκιστα δὲ αὐτῶν ἡ ὑποφρυγιστί· ἐνθουσιαστικὴ γὰρ καὶ βακχική. κατὰ μὲν οὖν ταύτην πάσχομέν τι· [παθητικοὶ γὰρ οἱ ἀσθενεῖς μᾶλλον τῶν δυνατῶν εἰσι· διὸ καὶ αὕτη ἁρμόττει τοῖς χοροῖς] κατὰ δὲ τὴν ὑποδωριστὶ καὶ ὑποφρυγιστὶ, πράττομεν· ὃ οὐκ οἰκεῖόν ἐστι χορῷ. ἔστι γὰρ ὁ χορὸς, κηδευτὴς ἄπρακτος. εὔνοιαν γὰρ μόνον παρέχεται οἷς πάρεστι.

μθ Διὰ τί τῶν [τὴν] συμφωνίαν ποιούντων φθόγγων ἐν τῷ βαρυτέρῳ τὸ μαλακώτερον; ἢ ὅτι μέλος τῇ μὲν αὑτοῦ φύσει, μαλακόν ἐστι καὶ ἠρεμαῖον· τῇ δὲ τοῦ ῥυθμοῦ μίξει, τραχὺ καὶ κινητικόν; ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν βαρὺς φθόγγος, μαλακὸς καὶ ἠρεμαῖός ἐστιν. ὁ δὲ ὀξὺς, κινητικὸς, καὶ τῶν ταὐτὸ μέλος ἐχόντων, εἴη ἂν μαλακώτερος ὁ βαρύτερος ἐν ταὐτῷ μέλει μᾶλλον. ἦν γὰρ τὸ μέλος αὐτῷ μαλακόν.

ν Διὰ τί ἴσων πίθων καὶ ὁμοίων, ἐὰν μὲν ὁ ἕτερος κενὸς ᾖ, ὁ δὲ ἕτερος εἰς τὸ ἥμισυ διάμεστος, διὰ πασῶν * συμφωνεῖ ἡ ἠχώ; ἢ ὅτι διπλασία γίνεται καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἡμίσεως τῆς ἐκ τοῦ κενοῦ; τί γὰρ διαφέρει * τοῦτο, ἢ ἐπὶ τῶν συρίγγων; δοκεῖ γὰρ ἡ θάττων κίνησις, ὀξυτέρα εἶναι, ἐν δὲ τοῖς μείζοσι, βραδύτερον ὁ ἀὴρ ἀπαντᾷ· καὶ ἐν τοῖς διπλασίοις τοσούτῳ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀνάλογον. συμφωνεῖ δὲ διὰ πασῶν, καὶ ὁ διπλάσιος ἀσκὸς πρὸς * τὸν ἡμίσεω.

* γρ. συμβαίνει

* γρ. τοῦτο ἢ ἐπὶ τῶν ε.

* χ. τὸ ἥμισυ.

A principium enim idem eſſe dumtaxat patuit, quod medium eſt eorum quæ inter aliqua clauduntur extrema. 46 Cur meliùs multi, cùm cantant, ſeruare numeros poſſint, quàm pauci? an quòd multi magis vnum ducémque reſpiciunt, tardiúſque incipiũt? itaque faciliùs aſſequi idem poſſunt: plus enim erroris ſolet committi in celeritate. Accidit autem, vt ſuo duci multi, quàm pauci, ſint attentiores. Segregans verò ſeſe, nemo eorum exuperata multitudine clarere potuerit, quamquam inter paucos faciliùs proculdubio poterit. Quamobrem inter ſeſe ipſi per ſe potiùs, quàm cum principe, certant. 47 Cur vox in partem acutam cantus magna ex parte degenerat? an quòd acutum faciliùs quàm graue, cantatur? Acutum igitur B crebriùs cantant: dúmque id faciunt, errorem crebriùs committunt. 48 Cur veteres cùm neruis ſeptem concentus diſponerent, hypaten non neten, reliquerunt? an non hypaten, ſed eam, quæ parameſe noſtra tempeſtate vocatur, tonique interuallum reliquerunt? Vltima verò denſi in acutum pro media vſi ſunt, quamobrem mediam quoque eam appellarunt. An quòd ſuperioris tetrachordi finis, principium erat inferioris, & mediũ tono proportionem extremorum tenebat? 49 Cur tragœdiarum choris neque ſubdorio, neque ſubphrygio cantandi genere vti mos eſt? an quòd modulum præſtare concentus hi nequeunt, quo certè choris magnopere opus eſt? Mores verò ſubphry- C gium obtinet vſui rerum deputatos. Quamobrem in Geryone excurſus, & arma eo ipſo concentu aguntur. Subdorium verò magnificum conſtans, grauéque eſt: quocirca omnium maximè concentuum citharæ accommodandum. Sed hæc ambo vt choris minimè congruunt, ſic ſcenis eſſe familiariora probantur: etenim ſcena heroum facta dictáque ſimulat. Veterum autem ſolos duces fuiſſe heroas conſtat: populi, homines ſunt, quibus chori conſiſtunt. Quapropter choro competunt mores, modulique tranquilli, & flebiles. hæc enim humana potiùs ſunt, quæ minùs cæteri concentus præſtare queunt, miniméque ipſe ſubphrygius: hic enim animos lymphatis ſimiles reddit, cogitque D debacchari. At verò mixolydius nimirum illa præſtare poteſt: itaque eo ipſo affici poſſumus. Sunt autem patibiliores, qui inualidiores: quamobrem id genus choro tribuimus: ſubdorio verò, atque ſubphrygio agimus, quod choro non conuenit. Eſt enim chorus cliens quidam, curatórque otioſus: quippe qui beneuolentiam dumtaxat his exhibeat quibus adeſt. 50 Cur ſono grauiori mollior modulatio contineatur? an quòd modulus ſua quidem natura mollis eſt, & quietus, ſed admiſti numeri ratione aſperior redditur, & mouentior? Cùm igitur grauis ſonus mollis quietúſque ſit, acutus contrà mouens & irritans, prorſus eorum quoque, qui eundem modulum habent, mollior eſſe debet, E qui grauior eodem modulo continetur. Modulum namque mollem eſſe eorum, dictum iam eſt.

51 Cur parium ſimiliúmque doliorum, ſi alterum inane, alterum dimidiatum ſit, echo diapaſon conſonantia reſultabit? an quòd echo dupla dimidiati ad inanis exiſtit? Quid enim in iſtis potiùs, quàm in fiſtulis, res euariet? motum namque eundem acutiorem putamus, quem velociorem. Amplioribus verò aër tardiùs occurrit, vt duplis duplo & cæteris ad proportionem. Vtris quoque duplus diapaſon ad ſubduplum conſonat.

A

…orum quæ ad ſtirpium genus, & oleracea, pertinent,
Sectio viceſima: cuius quæſtiones XXXVI.

CVr aquàm ſalſam apium recipit, porrum recuſat? an quòd alterius radix imbecilla, alterius valida eſt? Impatibilius autem, quod validius?

2 Cur in prouerbio eſt, *Mentham belli tempore neque edito, neque ſerito?* An quia mentha refrigerare corpora poteſt, vt corruptione conſtat ſeminis genitalis? Id autem ipſum aduerſum omnino eſt ad fortitudinem, atque animoſitatem, quamuis genere ſit idẽ. 3 Cur aliqua fructu vacẽt, cùm florem habeant, vt cucumer, cucurbita, malus punica? An his fructus non deeſt, ſed ipſa pro fructibus habentur, quibus flos inſidet? Fructus enim id eſt, quod florem gerit. Cucumeri autem florem inhærere perſpicuum eſt. 4 Cur eorum, quæ terra gignit, alia cocta, alia cruda ſunt cibo idonea? An quibus ſuccus eſculentus non protinus eſt, iis decoctis dulcior redditur à calore: quibus autem ſapor vel protinus gratus conſiſtit, hæc etiam cruda eſitantur? 5 Cur alia elixa, alia aſſa meliùs edi poſſint? an quòd humidiora non eatenus humectari, ſicciora non ampliùs exiccari oportet: elixa autem humidiora molliorάque omnia redduntur, quæ verò minùs humida ſunt, hæc igne confecta, ſicciora protſus euadunt? 6 Cur alia eſculenta, alia ineſculenta experiamur? an cauſa ſuccus eſt? Quod enim & ignis expers ſuccum continet immitem, & igne confectum, nihilo minùs redditur, hoc cibo ineptum penitus eſt: quod autem ſucco eſculento quidem, ſed vehementiuſculo conſtat, hoc pro condimento recipimus. Quod enim exiguo corpore vim magnam obtinet, id naturam condire poteſt ampliorem eſculentorum.

7 Quam ob cauſam ſtirpium aliæ ad ſemen vſque viuere tantummodo poſſint, deinde cùm ſemen tulerunt, exareſcant, vt genus herbæ, & quæ olera nominamus: aliæ non, ſed ſæpiùs fructificare ſolitæ ſint? Ipſarum etiam viuentium ad ſemen vſque ferendum, cùm magna pars annua ſit, genus apij, quod ab equo hippoſelinum appellatum eſt, quaſi equapium dixeris, anno poſtero fructum affert, cùmque attulit, exareſcit: cur ita? an omnia eatenus vigent ætate, quatenus ſemine quoque valeãt? nam & homines ad annum trigeſimum vſque proficiunt, aut copia, aut craſſitudine. Vbi autem ſemen ferre non ampliùs poſſunt, modo ſtirpium, obareſcũt, atque ſeneſcunt: quanquam alia ocyus: alia ſeriùs occidunt, idque portione. Sed quam ob cauſam aliis longum vitæ ſpatium, aliis breue datum eſt, porrò alterius intereſt diſputationis declarare: ſed cùm omnibus finis ac terminus ſit perfectio ſeminis, quibus vita breui tempore continetur, hæc ſemel aut certè non ſæpe. Quæ autem eſſe longæua natura voluit, hæc ſæpe fructificare neceſſe eſt. Quamobrem quæ imbecillima ſunt, ferre non plus valeant, quàm ſemel, tum exareſcãt neceſſe eſt: ac eorum ipſorum alia anno primo ſimul & ſemel reddere, & vitã explere naturæ ratio ſancit: alia poſtero, vt equapium. Quæ verò prævalida ſurgũt, hæc annis pluſculis pòſt fructificare incipiunt, diúq; vitam agere poſſunt, fructificaréque ſæpius, vt arbores. 8 Cur ſi quis apium radice tenus circumfodiat, partique imæ panicum vndique ingerat, deinde terram accumulet, itaque irriget, radices mira magnitudine adoleſcent? An quòd natura panici fungoſa & calida pabulum attrahit, conceptúmque non ſurſum tranſmitti patitur?

* Ὅσα περὶ θάμνους καὶ λαχανώδη. κ.

Διὰ τί τὸ ἁλυκὸν ὕδωρ τὰ μὲν σέλινα δέχεται, τὸ δὲ πράσον, οὔ; ἢ ὅτι τοῦ μὲν, ἀσθενεῖς αἱ ῥίζαι· τοῦ δὲ ἰσχυραί; τὸ δὲ ἰσχυρότερον, ἀπαθέστερον;

β Διὰ τί λέγεται,

Μίνθην ἐν πολέμῳ μήτ' ἔσθιε μήτε φύτευε;

ἢ ὅτι * καταψύχει τὰ σώματα, δηλοῖ δὲ ἡ τοῦ σπέρματος φθορά. τοῦτο δὲ ὑπεναντίον πρὸς ἀνδρείαν καὶ θυμόν, ταὐτὸν ὂν τῷ γένει. γ Διὰ τί ἔνια ἄνθος ἔχοντα, B ἄκαρπά ἐστιν, οἷον σίκυος καὶ κολοκύνθα, καὶ ῥόα; ἢ οὐκ ἄκαρπα, ἀλλὰ ταῦτα καρπός ἐστι; περικάρπιον γοῦν ἐστὶ τὸ ἄνθος· ὁ δὲ σίκυος, περικάρπιον.

δ Διὰ τί τῶν φυομένων τὰ μὲν, ἑφθά· τὰ δὲ, ὠμὰ βρωτά; ἢ ὅσων οἱ χυμοὶ μὴ ἐδώδιμοι εὐθύς, τούτων πυρωθέντων, γλυκύτεροι γίνονται ὑπὸ τοῦ θερμοῦ· ὅσων δὲ εὐθύς, καὶ ὠμὰ ἐδώδιμα? ε Διὰ τί τὰ μὲν, ἑφθά, τὰ δὲ, ὀπτανά; ἢ ὅτι τὰ μὲν ὑγρότερα, οὐ τοσοῦτον· τὰ δὲ ξηρότερα, οὐ μᾶλλον ξηρανθῆναι δεῖ; ἐδώδιμα δὲ πάντα, ὑγρότερα καὶ μαλακώτερα. τὰ δὲ ἧττον ὑγρά, ἂν πυρωθῇ, γίνεται ξηρά. ϛ Διὰ τί δὲ τὰ μὲν, ἄβρωτά ἐστι, τὰ δὲ βρωτά; ἢ διὰ τοὺς χυ- C μούς; ὅσα γὰρ καὶ ὠμὰ ἀπέπτους ἔχει, καὶ πυρούμενα μὴ μεταβάλλει, ἄβρωτα. ὅσων δὲ βρωτὸς ὁ χυμός, ἰσχυρότερος δὲ, ταῦτα ἡδύσματά ἐστι. τὰ γὰρ ἐν μικρῷ ἔχοντα πολλὴν δύναμιν τῶν βρωτῶν, ἡδυντικὰ τῶν ἐν πολλῷ. ζ Διὰ τίνα αἰτίαν τὰ μὲν μέχρι σπέρματος τῶν φυτῶν ζῇ, εἶτα ἐνεγκόντα ἀναιρεῖται· οἷον ἡ πόα, καὶ τὰ καλούμενα λάχανα· τὰ δὲ, οὔ, ἀλλὰ πολλάκις φέρει; καὶ τῶν μέχρι σπέρματος ζώντων, τὰ μὲν πολλά, ἐπέτεια· τὸ δὲ ἱπποσέλινον, τῷ ὑστέρῳ ἔτει φέρει D καρπόν, καὶ ἐνεγκὸν, ἐξαναίνεται; ἢ ἅπαντα μὲν μέχρι τούτου ἀκμάζει, ἕως ἂν καὶ τὸ σπέρμα ἀκμάζῃ; ἐπεὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι μέχρι τριάκοντα ἐτῶν ἐπιδιδόασιν, ὁτὲ μὲν τῷ πλήθει, ὁτὲ δὲ τῇ παχύτητι. ὅταν δὲ μηκέτι δύνηται φέρειν, ὥσπερ ἐκεῖ, ἀναιρεῖται καὶ καταγηράσκει· τὰ δὲ, βραδέως, καὶ κατὰ λόγον. δι' ἣν μὲν οὖν αἰτίαν τὰ μὲν, βραχύβια, τὰ δὲ, μακρόβιά ἐστιν, ἄλλος ἔστω λόγος. ἐπεὶ δ' ἐστὶ πᾶσιν ὅρος ἡ τοῦ σπέρματος τελείωσις, ἀνάγκη τοῖς μὲν βραχυβίοις ἅπαξ ἢ ὀλιγάκις ἐνεγκεῖν καρπόν· τοῖς δὲ μακροβίοις, πολλάκις. ὥστε E τὰ μὲν ἀσθενέστατα, ἅπαξ ἐνέγκοι· (δι' ὃ ἀνάγκη ἀναιρεῖσθαι) καὶ τούτων τὰ μὲν, ἐνιαυτῷ ἐπέτεια εἶναι· τὰ δὲ, ὥσπερ τὸ ἱπποσέλινον, τῷ ὑστέρῳ ἔτει, ὥσπερ τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτά.

η Διὰ τί * σελίνου, ἐάν τις περιορύξας μέχρι κάτω πρὸς τὰς ῥίζας * περιβάλλῃ τὸ κεγχρύδιον, εἶτα ἄνωθεν τὴν γῆν, καὶ οὕτως ἄρδῃ, παμμεγέθεις γίνονται αἱ ῥίζαι; ἢ διότι τὸ κεγχρύδιον, θερμὸν ὂν καὶ σομφόν, κατέχει μὲν εὔολκον τὴν τροφήν, καὶ οὐ παρίεται ἄνω;

* κ. Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῶν κατ' εἶδος συναγωγῆς, ὅσα περὶ θάμνους καὶ λαχανώδη, ὅσα περὶ ἄρτον καὶ ἄλφιτα καὶ μάζαν, ἢ τὰ ὅμοια· ὅσα περὶ ὀπώρας.

* Mercurialis, καταψύχει. V. lect. 4.8.

* γρ. σχίνου

* κ. περιβάλῃς

πέττει δέ, θερμὸν ὄν· ὥστε πολλὴν τὴν αὔξησιν γίνεσθαι;

θ Διὰ τί ἐάν τις τὰς κολοκύντας εὐθὺς μικρὰς οὔσας κρύψῃ τῇ γῇ, ἢ τοὺς σικύους, μείζους γίνονται; ἢ διότι τὰ πνεύματα καὶ ὁ ἥλιος ξηραίνοντα, ἀφαιρεῖται τῆς αὐξήσεως, καὶ τοὺς ὄγκους ἐλάττους μὲν ποιοῦσι πάντων, στιφροτέρους δέ; (ὥσπερ καὶ τῶν δένδρων τά τε ἐν προσηνέμοις τε ἐλάττοσι, καὶ τὰ ἐν κοίλοις καὶ ἐφύδροις· τὰ μὲν γάρ, μεγάλα γίνονται καὶ σομφά· τὰ δέ, μικρὰ καὶ πυκνά) ἐν δὲ τῇ γῇ κρυφθέντα, ἐναντία πάσχοντα, ἐναντίως ἀποβαίνει. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ εἰς ἀγγεῖα τιθέμενα, σίκυοι εἰς νάρθηκας κοίλους ἢ * καλύπτρας, καὶ * ῥοιαὶ καὶ μῆλα εἰς * χύτρας, τὰ μέν, μεγάλα, σομφὰ δέ· * οἱ δέ, μικροί, στερροὶ αὐξανόμενοι, μὴ εἰς ἀντίτυπον. αἰτία δὲ ἡ τροφὴ πλείων γινομένη, διὰ τὸ μήτε ἀποπνεῖσθαι, μήτε ξηραίνεσθαι. ὃ γὰρ ἀποστέγει, κωλύει ταῦτα πάσχειν.

ι Διὰ τί τὰ σπέρματα τῶν δριμέων φυτῶν δριμύτερά ἐστιν ἢ αἱ ῥίζαι καὶ τὰ φύλλα; ἢ διότι ἐκ τοῦ σπέρματος * γίνεται ἅπαντα, καὶ εἰς τὰ ἄλλα δίδοται μέρη ἐκ τούτου, οἱονεὶ συναπέρχονται, ὥς φασί τινες, καὶ οἱ χυμοὶ καὶ αἱ ὀσμαί; ἐπεὶ καὶ αἱ ὀσμαὶ * ἴδιαι γίνονται ἅμα τοῖς σπέρμασιν ἅπασιν. εἰ οὖν ἐκ τούτου καὶ τοῖς ἄλλοις ἡ δριμύτης ὑπάρχει, εὔλογον καὶ αὐτὸ ὑπάρχειν μάλιστα.

ια Διὰ τί αἱ ῥαφανίδες αἱ λεπταί, δριμύτεραι; ἢ ὅτι αἱ μείζους, διὰ τὸν χρόνον πεπεμμέναι μᾶλλον;

ιβ Διὰ τί ἡ κάππαρις οὐκ ἐθέλει ῥᾳδίως ἐν τοῖς ἐργασίμοις γίνεσθαι χωρίοις· (πολλοὶ γὰρ πεπειράκασι, καὶ ῥίζας μεταφέροντες καὶ * σπέρματα καταβάλλοντες· ἐνιαχοῦ γὰρ λυσιτελεῖ μᾶλλον τῶν ῥόδων) ἀλλὰ φύεται μάλιστα ἐπὶ τῶν * τάφρων, ὅτι ἀβατώτατος ὁ τόπος ἐστί. περὶ δὲ δὴ τούτου καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, δεῖ λαβεῖν, ὅτι οὐχ ἅπαντα ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης γίνεται, οὐδ' * αὔξεται, ἀλλ' ἔνια ἐξ ἄλλων φθορᾶς καὶ ἐξ ἀρχῆς γίνεται καὶ αὔξεται· οἷον οἱ φθεῖρες καὶ αἱ τρίχες ἐν τῷ σώματι, διαφθειρομένης τῆς τροφῆς, καὶ ἀεὶ τὸ χεῖρον ἔχοντες. ὥσπερ οὖν καὶ τῶν ἐν σώματι ἔνια γίνεται ἐκ περιττώματος τροφῆς, τοῦτο δ' ἐστὶν ἀπεψία, καὶ ὃ μὴ ἐδύνατο κρατῆσαι ἡ φύσις, τὰ μὲν προχειρότατα, εἰς κύστιν καὶ κοιλίαν ἀποκρίνεται· ἐξ ἐνίων δὲ ζῷα γίνεται, δι' ὃ καὶ αὐξάνονται ταῦτα ἐν γήρᾳ καὶ νόσοις· οὕτως ἐν τῇ γῇ, τὰ μέν, ἐκ πεπεμμένης τῆς τροφῆς γίνεται καὶ αὐξάνεται, τὰ δ' ἐκ περιττωμάτων καὶ ἐναντίως ἐχόντων. ἡ δὲ γεωργία, πέττει καὶ ἐνεργὸν ποιεῖ τὴν τροφήν· ἐξ ἧς συνίστανται οἱ ἥμεροι καρποί. ἃ μὲν οὖν ἐκ τοιαύτης γίνεται ἡμερότητος, ἥμερα καλεῖται, διὰ τὸ ἀπὸ τέχνης ὠφελεῖσθαι, ὥσπερ παιδευόμενα· ὅσα δὲ μὴ δύναται, ἢ καὶ ἐξ ἐναντίως ἔχοντος συνίσταται, ταῦτα ἄγριά ἐστι) καὶ οὐκ ἐθέλει γίνεσθαι ἐν γεωργησίμῳ. ἡ γὰρ γεωργία φθείρει αὐτὰ παιδεύουσα. ἐκ γὰρ φθορᾶς γίνεται. ὧν καὶ ἡ κάππαρίς ἐστιν.

ιγ Διὰ τί, ἐάν τις ῥαφανίδων, ὅταν μάλιστα ἀκμάζωσι τοῦ χειμῶνος, ἀποτεμὼν τὰ φύλλα, ἐπισάξῃ τὴν γῆν καὶ καταπατήσῃ, ὥστε ἀποστέγειν τὸ ὕδωρ, αὗται ἐν τῷ θέρει γίνονται ἄπλετοι τὸ πάχος; ἢ ὅτι τοῦ μὲν μὴ φθείρεσθαι, τὸ περιεστάχθαι αἴτιον, κωλύον τὸ ὕδωρ σήπειν;

* γρ. καλύπτρας
* γρ. ῥόαι
* γρ. κύθρας
* G. οἱ δὲ οὐ κατακρυφθέντες, μ. Sylb.
* γρ. γίνονται]
* γρ. ἴδιαι
* γρ. σπέρμα μεταβάλλοντες
* G. τάφων
* γρ. αὐξάνεται

A Sed inter radicem contentum calore ſibi indi[...] concoquit, vt radicis ampliſſimum ſequi incre[...]mentum neceſſe ſit. 9 Cur ſi quis cucumeres, aut cucurbitas protinus paruulas condiderit in terram, maiores multo efficiet? An quòd ſpiritus, & Sol exſiccando, incrementum impediunt, molémque tum minorem tum criſpiorem reddunt: (quemadmodum & arbores, quæ loca vento Solique expoſita tenent, quæque in cauis manent, & riguis: alteræ enim magnæ fungoſæque fiunt, alteræ paruæ, & ſpiſſæ.) Aſt verò inter terram occulta, quoniam contra efficiantur, contra euadant, neceſſe eſt. Quinetiam quæ vaſis includimus, vt cucumeres in ferulis cauis, aut tegulis, & mala punica, aut quæuis mala in ollis, ampla redduntur, & B fungoſa: contrà quæ detecta ſunt, parua ſolidáque augeſcunt, nullo ambiente operculo, quod alimoniam faciat largiorem. id enim obiectum facit, ne pabulum aut euaneſcat, aut areſcat. 10 Cur plantarum acrium ſemina acriora ſunt, quàm radices, & folia? an quòd ſemine omnia oriuntur, inque cæteras omnes partes ex eo, velvti fonte quodam, (vt quidam aiunt) ſapores & odores deriuari neceſſe eſt? nam etiam odores omnium vnà cum ſeminibus eſſe ſuaues incipiunt. Quòd ſi acritudo cæteris ex ſemine proficiſci ſolita eſt, ſemen ipſum maximè eſſe tale, ratio exigit.

C 11 Cur tenues radiculæ acriores ſunt? an quòd ampliores illæ ſpatio temporis longiori pleniùs concoctæ miteſcunt? 12 Cur capparis locis prouenire cultis haud facilè poteſt? (multi namque tentarunt, & radice translata, & ſemine ſparſo, cùm apud nonnullos commodior capparis ſit, quàm roſa, ſed tamen efficere nihil potuerunt.) Quid ergo cauſæ ſit vt cultis neſciat hoſpitari, inculta & auia perſequatur, & maximè ſepulcris adhæreat? Igitur de hoc cæteriſque generis eiuſdem accepiſſe illud oportet, quòd non omnia eadem ex materia conſiſtere ſolent, aut augeri: ſed ſunt quæ ex aliorum corruptione & principio conſiſtant, & poſt augeantur, vt pedunculi, & pili corrupto alimento, aut qua labe alia corporis pro- D deunt. Ergo vt in corpore nonnulla excremento proueniunt alimenti, quod certè cruditas eſt, & vbi naturæ vires ſuperare non queunt, abſcedunt quidem in veſicam, & aluum, quæ in promptu maximè ſunt, aliqua verò animal producunt: itaque in ſenectute & morbis hæc augentur: ſic in terra alia concocto alimento & conſiſtunt & augentur, alia excrementis, aduerſáque concretione oriuntur. Culturæ autem officij eſt, vt concoquat reddátque efficax alimentum, quo genus mite vrbanúmque fructuum conſiſtit. Quæ igitur in mitigatione informationéque huiuſcemodi creantur, E hæc vrbani vocabulo ſignificamus, eo quòd ſolertia hominis educata quaſi eruditáque, meliora euadant. Quæ autem cura adhibita miteſcere nequeunt, aut etiam aduerſo habitu loci ſui generis prodeunt, hæc ſylueſtria ſunt, & ruſtica, cultiſque viuere nolunt. Cultus enim, dum ea melioribus inſtituere moribus contendit, deprauat, atque peruertit: quippe cùm à ſua natura deſciſcere nequeant, quæ orta ſunt ex corruptione: quo in genere capparis quoque profectò eſt.

13 Cur ſi quis radicularum folia tempore hyberno, cùm maximè vigent, abſciderit, & terram pedibus complanarit conculcaritque, vt imbrem nullum admittere poſſit, radiculæ ipſæ per æſtatem amplitudine mira increſcent? An propterea, quia ne corrumpantur, cauſa conculcandi ſoliditas eſt, quæ humorem putrefacere prohibet

mentũ verò, quod aliter ad germen ſurſum trãſ- A
mitteretur, radix ſibi ipſa totum diſpenſat: itaque vel amplior fiat, neceſſe eſt, vel ſuo de latere radices alias mittat germinans modo ceparũ: has enim multiplices effici nouimus, ſiquis annuas non euellat, ſed tempore hyberno relinquat. At cùm vim iſtam procreandi, vt lateri ceparum natura dedit, ſic radicularum negarit, neceſſe profectò eſt, ipſas illas craſſeſcere nimiam ob copiã alimenti. 14 Cur ſiquis cucurbitas, aut cucumeres apud puteũ ſitos, in ipſum dimiſerit puteum tempeſtiuos, benéque operuerit, virides per annum totum ſeruabit? An quòd vapor aquæ refrigerans efficit ne aſſiccentur, ſeruátque virides, & vegetiores: & obturatio illa, & ſpiritus ſatis alere poſſunt, quæ iam in plenum creuerunt: B permanendi verò facultas propterea datur, quod relictis radicibus ſuppetit alimentum? Nam ſi quis cùm fructificarũt, detractis ſarmentis, præciſáque planta terram aggerarit, conculcaritq; circum radices, cucumeres faciet præcoques, vtpote cùm radix valeat conſeruari. Haud enim cucumer annuam ſortitur naturam, ſed viuere vlteriùs poteſt. Ferent autẽ iſti fructũ maturiùs, quàm qui ſemine prodierunt, quoniam radix, bona pars ſcilicet operis præcondita iam naturæ habetur, quod illis ſeminatis priùs confici neceſſe eſt. Terræ autem aggregatio & conſtipatio teporem inducit: quo radix & ſeruari, & germen mittere celeriùs queat. Vnde etiam fit vt ſi quis per hyemem cucumeris ſemen in quallis ſitũ aqua irriget tepida, & modò Soli ex- C ponat, modò collocet apud ignẽ, præcoces admodum cucumeres faciat, ſi tẽpore congruo ad ipſum cum quallis in terram demittet. 15 Cur non meridie, ſed mane noctúve irrigare conſueuerunt? Vtrùm ne ſolis feruor humorem abſumat, an quòd ſi aqua calida ſit, necabit quæ irrigantur? 16 Cur omne odoratum genus tam ſeminũ quàm ſtirpium mouere vrinam poteſt? an quia calidum eſt, concoctúque facile: cuius ſanè generis ſunt, quæ vrinam ciere valent? Calor namque interior citò extenuat, nec aliqua corpulentia odor continetur. Nam & ea quæ minimè odorata ſunt, vt allia, caloris ſui ratione vim mouendi vrinam habent, vel potiùs colliquandi. Seminum autem genus omne odoratum, D calidum eſſe proculdubio nouimus: odoris enim natura calore aliquo omnino creatur. At verò quæ malè olent, haudquaquam apta concoctioni ſunt. Eſſe autem non calida ſolùm, ſed etiam concoctu facilia debent, quæ ſint prouocatura vrinam, vt ſcilicet vna deſcendendo humores extenuent.

17 Cur ocyùs olus excauleſcat, quod ſemine vetuſtiori, vt trimo aut bimo, prodierit, quàm quod nouo? an quòd, ſicut in animantium genere, ſemen id celeriùs affert quod viget: ita etiam ſeminum quæ vetuſta admodum ſunt, vim ſuam omnem exhalarunt: quæ recentiſſima, imbecilliora propterea ſunt, quòd excrementum adhuc procreationi minimè conueniens continent: quæ media tempore, E hæc humore inutili omni exacto, validiſſima eſſe probantur? Celeriùs igitur ſemen profundunt. Id autem ipſum non niſi excauleſcere eſt, quippe cùm ſemen ex caule proueniat. 18 Quã ob cauſã ruta inſita in ficum, pulcherrima plurimáque proueniat? Inſeritur verò inter corticem, limóque obducto ſouetur. An quòd rutæ radix fomentum teporémq; deſiderat (itaque cinere quoq; circundata iuuatur) ficus autem calida eſt, quod eius ſuccus omnium acerrimus docet, & fumus, quem multum emittit?

A ἡ δὲ τροφή, ἣν ἄνω ἀφίησιν εἰς τὸν βλαστόν, εἰσέρχεται εἰς αὐτήν· ὥστε ἀνάγκη αὐτὴν μείζω γίνεσθαι, ἢ ἀφιέναι παραβλαστάνουσαν ἄλλας [ῥίζας] ὥσπερ τὰ κρόμμυα; καὶ γὰρ ταῦτα, ἐὰν μή τις ἐκτίλῃ ἐπέτεια, ἀλλ' ἐάσῃ τὸν χειμῶνα, πολλαπλάσια γίνεται. τὰ μὲν οὖν κρόμμυα, τῶν παραβλαστανόντων ἐστίν· ἡ δὲ ῥάφανος, οὔ. ὥστε ἀνάγκη αὐτὴν γίνεσθαι παχεῖαν, διὰ τὸ πᾶσαν λαμβάνειν τὴν τροφήν.

ιδ Διὰ τί ἐάν τις σικύους ἢ κολοκύντας περὶ φρέαρ φυτεύσας, ὅταν ὡραῖοι ὦσι, καθεὶς εἰς τὸ φρέαρ ἀποστεγάσῃ, γίνονται δι' ἔτους χλωροί; ἢ διότι ἥ τε ἀπὸ τοῦ ὕδατος ἀτμὶς ψύχουσα κωλύει ξηραίνεσθαι, καὶ περιχλωροὺς θάλλοντας· καὶ τὸ ἀ- B ποστέγειν τοῦτο ποιεῖ, καὶ τὰ πνεύματα τρέφει τὰ ηὐξημένα; τοῦ δὲ διαμένειν αἴτιον, τὸ ἔχειν τροφὴν ἐρρωμένην τὴν ῥίζαν. [καὶ γὰρ ἐάν τις ἀφελὼν τὴν βλάστην ὅταν καρποφορήσωσι, καὶ ἀποτεμὼν περισκάψῃ καὶ καταπατήσῃ τὴν γῆν περὶ τὰς ῥίζας, πρωΐμους οἴσει σικύους, ὡς δυναμένην σώζεσθαι τὴν ῥίζαν.] οὐ γάρ ἐστιν ὁ σίκυος τῶν περιετείων· θᾶττον δὲ αὐτοὶ τῶν σπειρομένων οἴσουσι καρπόν, διὰ τὸ πολὺ προϋπάρχειν τοῦ ἔργου τῇ φύσει τὰς ῥίζας. τοῖς δὲ σπειρομένοις δεῖ γίνεσθαι τοῦτο πρῶτον, * ἐν ᾗ περισκάψῃς ἀλέαν ποιεῖν· ὥστε σώζεσθαι, καὶ θᾶττον * ἐκφύναι βλαστόν. διὸ καὶ ἐάν τις χειμῶνος φυ- C τεύσῃ σπέρμα σικύου ἐν ταλαρίσκοις, καὶ * ἄρδηται θερμῷ, καὶ εἰς τὸν ἥλιον ἐκφέρῃ, καὶ παρὰ πῦρ τιθῇ, πρώϊμοι σφόδρα ἔσονται, ἐὰν ὡς ἔχει * ἐν τοῖς ταλάροις εἰς τὴν ἱκνουμένην ὥραν εἰς τὴν γῆν φυτεύσῃ.

ιε Διὰ τί ἀρδεύουσιν ἕωθεν, ἢ νύκτωρ, ἢ δείλης; πότερον ἵνα μὴ ὁ ἥλιος ἀναλώσῃ; ἢ ὅτι ἐὰν ᾖ θερμὸν τὸ ὕδωρ, διαφθείρει τὰ ἀρδευόμενα;

ιϛ Διὰ τί τὰ εὐώδη οὐρητικά, καὶ σπέρματα καὶ φυτά; ἢ ὅτι θερμὰ καὶ εὔπεπτα; τὰ δὲ τοιαῦτα, οὐρητικά. ταχὺ γὰρ λεπτύνει ἡ ἐνοῦσα θερμότης, καὶ ἡ ὀσμὴ οὐ σωματώδης· ἐπεὶ καὶ τὰ μὴ εὐώδη, οἷον σκόροδα, διὰ τὴν θερμότητα οὐρητικά, μᾶλλον μέν- D τοι συντηκτικά· θερμὰ δὲ τὰ εὐώδη σπέρματα. ἔτι ὅλως ἡ ὀσμή, διὰ θερμότητά τινα γίνεται· ἀλλὰ τὰ δυσώδη ἄπεπτά ἐστι. δεῖ δὲ μὴ μόνον εἶναι θερμά, ἀλλὰ καὶ εὔπεπτα, εἰ ἔσται οὐρητικά, ὅπως συγκατιόντα λεπτύνῃ τὰ ὑγρά.

ιζ Διὰ τί θᾶττον ἐκκαυλεῖ τὰ λάχανα τὰ ἐκ παλαιοτέρου σπέρματος, οἷον τριετοῦς ἢ διετοῦς, ἢ τὰ ἐκ τῶν προσφάτων; ἢ ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τῶν ζῴων θᾶττον σπέρμα φέρει τὸ ἀκμάζον, οὕτω καὶ τῶν σπερμάτων, τὰ μὲν λίαν παλαιά, ἐξικμάσθαι τὴν δύναμιν· τὰ δὲ ἀσθενέστερα, διὰ τὸ ἔτι ἔχειν περίττωμα μὴ οἰκεῖον· τὰ δὲ μέσα τῷ E χρόνῳ, ἰσχυρότατα, ἀπεληλυθότος τοῦ ὑγροῦ; θᾶττον οὖν σπέρμα φέρει. τὸ δὲ * ἐκκαυλεῖν, τοῦτό ἐστιν. ἐκ γὰρ τοῦ καυλοῦ τὸ σπέρμα.

ιη Διὰ τί πήγανον κάλλιστον καὶ πλεῖστον γίνεται, ἐάν τις * ἐκφυτεύσῃ εἰς συκῆν; * ἐκφυτεύεται δὲ περὶ τὸν φλοιόν, καὶ περιπλάττεται πηλῷ. ἢ ὅτι θερμότητος δέονται αἱ ῥίζαι τοῦ πηγάνου καὶ ἀλέας· (διὸ καὶ τὴν τέφραν ἐάν τις περιβάλλῃ, ὀνίναται) ἡ δὲ συκῆ, θερμή ἐστι. δηλοῖ δὲ καὶ ὁ ὀπός, πάντων δριμύτατος ὤν, καὶ ὁ πολὺς καπνός.

* G. γρ. δὲ αὐτίκα. Sylb.
* Sylb. αὐτίκα
* Sylb. ἄρδηται
* χ. τοῖς ταλ.
Sup. 1.48. & 12. 11.
* χ. ἐκκαυλεῖν
* χ. ἐμφυτεύσῃ
* γρ. ἐμφυτεύεται

ἔχει οὖν τοιαύτην θερμότητα καὶ ἰκμάδα, οἵαν καὶ ἡ τέφρα. ὥστε εἰ ἐκείνην ὀνίνησιν, ἀναγκαῖον καὶ ἐν τῇ συκῇ μάλιστα εὐθενεῖν, ὅσῳ ἡ μὲν τέφρα οὐκ ἐπιρρεῖ· τὸ δ' ἀπὸ τῆς συκῆς, ἀεὶ ἐπιρρεῖ, οὐκ ἀναλισκομένου τοῦ ὑγροῦ τῇ συκῇ. ιθ Διὰ τί ἔνια τῶν φυτῶν ἀεὶ κενὸν φέρει τὸν καυλόν; ἢ ὧν ἀνάγκη ἄλλο φύειν.......

κ Διὰ τί ἐν τῇ Ἀττικῇ οἱ μὲν ἄλλοι καρποὶ γλυκύτατοι γίνονται, τὸ δὲ θύμον, δριμύτατον; καίτοι καὶ τοῦτο καρπός τίς ἐστιν..... ὥστε οὐ πολὺ ὑγρὸν τὰ φυόμενα ἔχει. ὅσα μὲν οὖν φύσει γλυκέα ἐστὶ, διὰ μετριότητα τοῦ ἐνυπάρχοντος ὑγροῦ, ὅταν ἀπάγῃ ὁ ἥλιος τὸ πλεῖστον, τὸ ὑπολειπόμενον, ῥᾳδίως πέττεται. τὸ γὰρ πολὺ ὑγρὸν πεπέφθαι· τὸ δὲ μέτριον ῥᾷον. ὥστε γίνονται οἱ φύσει γλυκεῖς, γλυκύτεροι. ἐν δὲ τοῖς φύσει ξηροῖς τε καὶ μὴ γλυκέσι καρποῖς, λείπεται δι' ὀλιγότητα τὸ οἰκεῖον. τοῦτο δ' ἐστὶν ἥκιστα γλυκύ. * ἀφαιρεῖται γὰρ ὁ ἥλιος τὸ γλυκύτατον καὶ κουφότατον. οὗτοι δὲ οὐκ ἔχουσι περιττὸν [ὑγρὸν,] ὥσπερ οἱ ἄλλοι καρποί.

* χ. ἀπ. σῖτ

κα Διὰ τί γλήχων καὶ τὰ λείρια καὶ τὰ κρόμμυα τὰ κρεμάμενα, ὑπὸ τὰς τροπὰς ἀνθεῖ; ἢ ἐνυπάρχει αὐτοῖς τροφὴ ἄπεπτος, ἣ τοῦ μὲν χειμῶνος οὐ πέττεται διὰ ψῦχος· ὑπὸ δὲ τροπὰς πεττομένης διὰ τὴν ὥραν, ἡ αὔξησις γίνεται, αὕτη δὲ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐπίρρυσιν, ταχὺ μαραίνεται; οὐ γάρ τινα ἔχουσα ἀρχὴν, οὐδέ τινα ἐπίρρυσιν, ἀποξηραίνεται. ὥσπερ Σκύθαις, διὰ τὸ πολλὴν τὴν χιόνα γίνεσθαι, συμβαίνει τὸν σῖτον μένειν, καὶ ταχὺ ἀνατρέχειν.

κβ Διὰ τί τὸ κρόμμυον [μόνον] οὕτω σφοδρῶς δάκνει τοὺς ὀφθαλμούς; (δι' ὃ καὶ τοὔνομά φασι τοῦτ' ἔχειν αὐτὸ, ὡς τὴν κόρην ποιεῖν συμμύειν) ἡ δὲ ὀρίγανος, οὔ, οὐδὲ ἄλλα δριμέα ὄντα; * καὶ γὰρ τὸ ἀνάρρινον, μᾶλλον δάκνον, οὐ ποιεῖ ὁμοίως δακρύειν προσφερόμενον· τὸ δὲ, προσφερόμενον καὶ * κατατρωγόμενον. ἢ ὅτι διαφοραὶ πολλαὶ ἀκολουθοῦσιν ἑκάστοις τῶν δριμέων, αἳ ποιεῖ τὴν ἰδίαν ἑκάστου δύναμιν; τὸ μὲν οὖν ἀνάρρινον, διὰ τὸ θερμότερον εἶναι, ξηραντικώτερόν ἐστι τῆς γινομένης ὑπ' αὐτοῦ συντήξεως· ἐπεὶ ποιεῖ γε δάκρυον ἐσθιόμενόν τι· προσφερόμενον δὲ, οὔ, ὅτι οὐκ * ἀπατμίζει ἀπ' αὐτοῦ λεπτόν τι· ξηρότερον γάρ ἐστι καὶ θερμότερον. ἡ δὲ ὀρίγανος, καὶ τὰ * τοιαῦτα, ξηρά ἐστιν ἠρέμα. ἔδει δὲ τὸ μέλλον δάκρυον ποιήσειν, δηκτικὸν καὶ ὑγρὸν εἶναι καὶ γλίσχρον. δι' ὃ καὶ τὸ ἔλαιον ποιεῖ δακρύειν, ἀσθενῆ ἔχον δῆξιν. διὰ γλισχρότητα γὰρ καὶ λεπτότητα παρεισδυόμενον, ποιεῖ τὸν πόνον, καὶ τὴν σύντηξιν διὰ τὸν πόνον. τὸ δὲ κρόμμυον, τοιαύτην ἔχει τὴν δύναμιν, ὥστε καὶ τὸ ὑγρὸν καὶ τὴν ἀτμίδα αὐτοῦ θερμὴν καὶ λεπτὴν καὶ γλίσχραν εἶναι. ὥστε προσφερόμενον μὲν, διὰ τὸ τὴν ἀτμίδα τοιαύτην εἶναι, καὶ συναφιέναι ὑγρότητα λεπτὴν, ποιεῖ δακρύειν. ἐσθιόμενον δὲ, ἡ ἀναθυμίασις * διιοῦσα τὸ δὲ σκόροδον, θερμὸν μὲν καὶ δριμύ ἐστι, καὶ ὑγρότητα ἔχει, ἀλλ' οὐ γλίσχρον· δι' ὃ οὐ ποιεῖ δακρύειν.

* χ. οὐ γὰρ τὸ ἀν.
* χ. τρωγόμ.
* χ. ἀτμίζει
* χ. ποιῶτα θερμά. G. τ. θ. ξη.
* G. διιοῦσα ποιεῖ δύναται. S.

κγ Διὰ τί τὰ μύρτα ἐν τῇ χειρὶ θλιβόμενα, γλυκύτερα ἡμῖν δοκεῖ εἶναι τῶν μὴ τεθλιμμένων; ἢ καθάπερ καὶ αἱ ῥᾶγες τετρυγημέναι τῶν βοτρύων γλυκύτεραί εἰσι τῶν ἀτρυγήτων; ὑπὸ γὰρ τοῦ γλεύκους ὄντος ἡδέος φύσει, αἱ μὲν τετρυγημέναι ῥᾶγες, ὥσπερ ἐοίκασιν ἡδυσμέναι

A Habet igitur calorem, atque humorem talem, qualem etiam cinis. Quamobrem ſi ille iuuare poſſit, ficus porrò copiam ac vigorem eo magis præſtabit, quo humor cineris quidem non perpetuò affluit, fici verò irrequieto confluuio manat, vtpote cùm arboris ſuccus conſumi ex toto non poſſit. 19 Cur ſtirpium nonnullæ caulem ſemper edant inanem? An illis, quarum natura imbecillior eſt, has rarum inanémque emittere caulem, neceſſe eſt? 20 Cur in terra Attica fructus cæteri dulciſſimi fiunt, thymum verò acerrimum eſt, cùm id etiam ipſum fructus quidam exiſtat? an quòd ager ille tenuis, ſiccuſque eſt: quamobrem non multum humoris continent, quæ in eo naſcuntur? Ergo quæ dulcia ſua conſtant natura, hæc ob humoris contenti me- B diocritatem, vbi Sol partem conſumpſit maximam, facilè reliqua concoquuntur: etenim multum concoqui negotium magnum eſt, mediocre expeditiùs confici poteſt. Vnde fit vt fructus qui lege ſuæ naturæ dulces creantur, dulciores euadant, qui ſicci è natura, miniméque dulces proueniunt, ſuam ob inopiam tantum humoris retinent, quantum ſuo cõueniat generi, quod dulce nequaquam eſt. Sol autem quantum dulciſſimum ſit, & leuiſſimum, eximit. Itaque acerrimi relinquuntur, qui humore ſuperuacuo carent, quem fructus cæteri obtinent.

21 Cur pulegium, & lirium, & cepe, ſuſpenſa florent ſolſtitij tempore? an ineſt crudum in his alimentum, quod in hyeme concoqui ex frigore ne- C quit, ſed ſolſtitio ex calore concoquens auget? Verùm quia influxu carent aſſiduo, breui marceſcũt? Etenim quæ nullum alendi initium, nullum influxum aſſiduum habent, intereũt exiccantúrq;. Qua de cauſa accidit apud Scythas, vt frumẽtum diu in terra maneat, propter copiam niuis: & vbi emerſerit, celeriter creſcat. 22 Cur cepe vnum tam acriter mordere oculos poteſt? vnde nomen quoque à Græcis κρόμμυον impoſitum putant, perinde quaſi pupillam comprimi cogeret. Origanus verò nihil huiuſmodi facit, nec aliud quippiam ex cæteris, quanquam acre: neque enim naſturtiũ quod mordacius eſt, oblatũ oculis efficit æquè vt lacrymæ profluãt: ac cepe & cùm oculis admouetur, & cùm comeditur, lacrymas mouet. An quòd acriũ genus diſcri- D mine euariat numeroſo, quo ſua cuiq; vis conſiſtit, ratáq; habetur? Naſturtiũ ergo, quia calidius eſt, teſiccare quod colliquauerit, amplius poteſt, quàm extrudere lacrymam, cùm editur, poteſt: admotũ tamen ad oculos, nihil propterea mouet, quia nullũ mittit vaporem: eſt enim id & ſiccius & calidius. Origanus, cæteráque id genus, calida ſunt leniter, & ſicca. Quod lacrymas autem moueat, mordax id eſſe debet, & humidũ, & lentũ. Quas ob res oleum quoque lacrymã excutit, quamuis leniter mordeat: ſubiens enim irreptánſq; ſuam ob lentiticiam, atque tenuitatem, dolorem mouet, ac proinde humorem tabificat. at cepe vim eiuſmodi ſanè habet, vt quod E & humore & vapore ſit calido, tenui, & lento: itaq; oculis admotum, eo quòd vapor eiuſmodi eſt, humórq; tenuis cõmeat, lacrymas mouet: cùmq; editur itidẽ transmiſſa reſpiratione facere poteſt. Allium, calidũ quidem eſt, & acre, & humoris aliquid continens: ſed lentum non eſt: itaque lacrymã mouere non poteſt. 23 Quam ob cauſam myrta colliſa in manu dulciora ſentimus, quàm integra? an quẽadmodũ racemorũ acini vindemiati dulciores ſunt, quàm non vindemiati? Etenim muſto, quod natura ſuaue eſt, excepti acini quaſi condiuntur

quippe qui vel extrinſecus muſtum reſudent,) at qui in racemo cohærent, vtique inconditiores conſtant. Ergo myrta quoque naturâ dulcia intúſque ſuam dulcedinem acinorum in modum vuæ continentia, vbi manu compreſſa conflictatáque ſunt, diffuſa inteſtina dulcedine, parte quoque exteriore inopplentur: itaque dulciora non immeritò ſentiuntur. 24 Cur myrta enucleatiora ſunt quæ minora, & palmulæ nucleo penè vacant, quæ minutæ adoleuerunt, & vuarum acini, qui paſſim conſtiterunt exigui, vinacea vel nulla continẽt, vel pauciora, minoráque? an quia minùs perfecta ſunt, quæ minora: idcirco ſemen continent indiſcretum, cui perinde, vt finis, nucleus deputatus eſt: quamobrẽ & minora ſunt, vtpote ſurculi quidem agnati exteriores, partúſque imperfecti, & minùs dulcia quàm quæ iuſtum continent nucleum: ſunt enim minùs concocta. Concoctio autem, non niſi perfectio eſt.

25 Quam ob cauſam fructuum alij partem radici proximam habent amariorem, vt cucumeres, alij poſtremam ſuperiorem, vt glãdes? an quòd aliis pars iſta radici proxima crudo veſcitur alimento, quoniam eſcæ confluuium per radicem frequẽtat: aliis, quia ſicci è natura ſunt, poſtrema pars ſucco dulci concoctóque inde abſumpto iam pleniùs ſiccatur, amareſcitque modo ſalis? Redditur enim vnumquodque amarum cùm ampliùs exiccatur: vt oliuæ, vt glandes inueteratæ efficiuntur amaræ.

26 Cur aliqua germinare non terra contẽta, ſed abſciſſa, aut euulſa, vel recondita, poſſint, vt caules liliorum, vt allia, vt cepæ? an quòd omnes alimentum intra ſe continent, nec certo definitóque loco omnes oriuntur? Creſcere autẽ vnumquodque poteſt, non eo quòd in ſe cõtinet alimentũ, ſed quòd decoctum iam & digeſtum illud pabulum eſt. Cõtinent igitur vel antehac alimentum, ſed augeri tũ duntaxat incipiunt, cùm tempus ad id adeſt, cuius opera res illa effici poteſt: velut etiam oua crocodilorum tempus tutè opperiri ſibi commodum nouimus: incrementũ tamen continuari non licet, quoniam aliud non ſuppetat alimentũ. 27 Cur allia, & cepæ, quò ſicciora ſerantur, eò meliora poſſint euadere, cætera autẽ deteriora? an quòd omnia iſtiuſmodi maximè plena humoris conficiuntur? itaque terræ commiſſa ſicciora temperamento commodo germinare incipient. Adde quòd minùs putrent, cùm ſicciora ſeruntur. 28 Cur allia, & cepæ ſolæ ex plantis recõditæ germinare poſſint? an quòd humore alimentóq; ſunt referta? Copia igitur alimẽti eſt, quæ germẽ efficere queat: idq; cõſtat argumẽto tum ſquillarũ, tum etiã bulborũ, qui idẽ facere poſsũt. Creſcere autẽ quodq; ſolet, cùm tẽpus venerit. 29 Quam ob cauſam, quæ aqua frigida irrigamus, dulciora, quàm quæ tepida, euadant? an quòd ſic intercluſũ calidũ ſalſius eſt, vt calidius, quod ſalſius: dulce autẽ ita contrarium, vt frigidum eſt: & alimẽtũ oleribus humor eſt, vnde ſaporum genera oriũtur? 30 Cur allia cùm excauleſcunt, pleniùs quàm recèns edita, olent? an quod recentia humoris multum adhuc extranei continẽt, quo fit vt vim ſuã integram habere nequeant? Cùm autẽ decocta iam ſunt, ſecreto humore illo inutili, tum ſuũ odorem ſyncerè adipiſcuntur, qui ſcilicet acer eſt. Quinetiã cæteri nuper editi fructus dilutiores ſunt, & cepas recentiores ob eam cauſam minùs acres ſentimus.

31 Cur fructus myrtorum non conditarum magis quàm folia, defluant, conditarum autem reſeruatarúmq; alga, vt fit, folia defluant, fructus adhæreant?

A (ἀνάπλεω γάρ εἰσι καὶ ἔξωθεν) αἱ δ' ἐπὶ τῶν βοτρύων,
ἀνήδυστοι. ὁμοίως οὖν καὶ ἐπὶ τῶν μύρτων φύσει γλυκέων
καὶ τὴν γλυκύτητα ἐχόντων ἐντός. ὥσπερ αἱ ῥᾶγες οὖν,
ὅταν θλιφθῇ, ἀναπίμπλαται ἀπὸ τῆς ἐντὸς γλυκύ-
τητος, καὶ ἔξωθεν διαφαίνεται γλυκύτερα ὄντα.
κδ Διὰ τί τῶν τε μύρτων τὰ ἐλάττω, ἀπυρηνότε-
ρά ἐστι, καὶ ἐν τοῖς φοίνιξι καὶ ἐπὶ τῶν βοτρύων· * ἔνθα — Gaza hæc aliter.
δ' αἱ μικραὶ ῥᾶγες οὐκ ἔχουσιν, ἢ ἐλάττους πυρῆνας;
ἢ διὰ τὸ ἀτελέστερα εἶναι, οὐκ ἔχει ἀποκεκριμένον; τέ-
λος γὰρ ὁ πυρὴν ἔχει τὸ σπέρμα. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐλάτ-
τους εἰσίν, ὡς ὄντα παραφυάδες καὶ ἀτελῆ, καὶ ἧττον δὲ
B γλυκέα τῶν ἐχόντων πυρῆνας. ἀπεπτότερα γάρ ἐστιν. ἡ
δὲ πέψις, τελείωσίς ἐστιν. κε Διὰ τί τῶν πε-
ρικαρπίων τὰ μὲν, πικρότερα τὰ πρὸς τὴν ῥίζαν ἔχει,
οἷον σίκυοι· τὰ δὲ πρὸς τὸ ἄκρον τὸ ἄνω, οἷον αἱ βάλανοι; ἢ
ὅτι τῶν μὲν, ταύτῃ ἄπεπτος ἡ τροφή, διὰ τὸ ἐπιρρεῖν
κατὰ τὴν ῥίζαν ἀεί· τὰ δὲ, ξηρὰ φύσει ἐστίν· ὥστε ἀπαγο-
μένου τοῦ γλυκέος ἐκ τοῦ ἄκρου καὶ πεπεμμένου, ἤδη ξη-
ραίνεται, καὶ λείπεται τὸ πικρὸν, ὥσπερ οἱ ἅλες. ξηραι-
νόμενοι δὲ μᾶλλον, πικροὶ γίνονται· καθάπερ ἐλαῖαι καὶ βά-
λανοι παλαιούμεναι, πικραὶ γίνονται. κϛ Διὰ
τί ἔνια βλαστάνει οὐκ ἐν τῇ γῇ ὄντα, ἀλλ' ἐκτετμημέ-
να· τὰ δὲ, κείμενα, οἷον οἱ τῶν κρίνων καυλοὶ, [σκόροδά
C τε] καὶ κρόμμυα; ἢ ὅτι * ἔχουσι τροφὴν πάντα ἐν αὐ- — * γρ. ἔχουσιν ὑγρὰν τροφὴν ἅπαντα
τοῖς, ἀλλ' οὐκ ἐν ἀφωρισμένῳ τόπῳ οὐδὲν φυτόν, [ἡ
παρουσία οὖν ἐστι τῆς τροφῆς ἡ ποιοῦσα βλαστάνειν. δῆ-
λον δέ· καὶ γὰρ καὶ αἱ σκίλλαι καὶ οἱ βολβοὶ ταὐτὸ ποιοῦσιν.
αὔξεται δὲ ἕκαστον, * οὐ τῷ ἔχειν, ἀλλ' ὅταν πεφθῇ καὶ — * γρ. οὐ τῷ ἔχειν αὐτὴν τροφήν.
διακριθῇ. ἔχει μὲν οὖν καὶ ἔμπροσθεν·] αὔξεται
δὲ, ὅταν ἡ ὥρα ἔλθῃ ἐν ᾗ τοῦτο γίνεται πεττούσης ὥρας,
* οἷον καὶ τὰ τῶν κροκοδείλων ᾠά. συνεχὲς δὲ οὐκ ἔτι, — * γρ. οἷον καὶ τὰ τῶν ᾠά.
ὅτι οὐκ ἐπιρρεῖ ἄλλη τροφή. κζ Διὰ τί πό-
D τε τὰ σκόροδα καὶ τὰ κρόμμυα, ὅσῳ ἂν ξηρότερα φυ-
τεύηται, τοσούτῳ βελτίω γίνεται· τὰ δὲ ἄλλα, χείρω; ἢ
ὅτι πάντα τὰ τοιαῦτα μάλιστα ὑγρασίας ἐστὶ πλήρη; δύ-
ναται οὖν γίνεσθαι τοῦτον τὸν τρόπον φυτευόμενα· καὶ ὅτι ἧτ-
τον σήπεται), ὅταν ξηρότερα φυτευθῇ. κη Διὰ τί πότε
τὰ σκόροδα καὶ τὰ κρόμμυα μόνα τῶν φυτῶν κείμενα βλα-
στάνει; ἢ διότι ὑγρασίας ἐστὶ πλήρη καὶ τροφῆς, ἡ παρουσία
οὖν ἐστι τῆς τροφῆς, ἡ ποιοῦσα βλαστάνειν (δῆλον δέ· καὶ γὰρ αἱ
σκίλλαι καὶ βολβοὶ, ταὐτὸ ποιοῦσιν) αὔξεται δὲ, ὅταν ἡ ὥρα
ἔλθῃ ἑκάστῳ. Διὰ τί τὰ τῷ ψυχρῷ ὕδατι ἀρδόμενα
E γλυκύτερα, ἢ τὰ τῷ θερμῷ, πότερον ὅτι ἐγκαταλειπό-
μενον τὸ θερμὸν ἁλμυρώτερον, ὥσπερ καὶ τὸ ἁλμυρώτερον,
θερμότερον, τὸ δὲ γλυκὺ, ἐναντίον, ὥσπερ ψυχρόν; τροφὴ δὲ
τοῖς λαχάνοις τὸ ὑγρὸν, καὶ οἱ χυμοὶ ἐντεῦθεν. λ Διὰ τί
τὰ σκόροδα ὄζει μᾶλλον ἐγκαυλοῦντα, ἢ νέα ὄντα; ἢ ὅτι
νέων μὲν ὄντων, ἔτι πολὺ ὑγρὸν ἀλλότριον ἔνι, ἀφαιρεῖται
τὴν δύναμιν αὐτῶν· ὅταν δὲ πεφθῇ, ἐκκεκριμένου ἤδη τού-
του, τότε τὴν οἰκείαν ἔχει ὀσμήν. αὕτη δέ ἐστι φύσει δριμεῖα.
ὁμοίως δὲ καὶ [οἱ] ἄλλοι καρποὶ οἱ πρόσφατοι ὄντες, ὑδαρέ-
στεροι. διὸ καὶ τὰ κρόμμυα ἧττον δριμέα τὰ νεώτερα.
λα Διὰ τί τῆς μυρρίνης μὲν μὴ ταριχευομένων, τὰ μύρ-
τα ἀπορρεῖ μᾶλλον τῶν φύλλων· * ταριχευομένων δὲ τῷ — * γρ. ταριχευομένων δὲ
φύκει, τὰ μὲν φύλλα ἀπορρεῖ, τὰ δὲ μύρτα οὐκ ἀπορρεῖ;

ἢ ἀπαρτισθέντων ἤδη ὄντων, ὥσπερ ἔχει διὰ τὴν φύσιν, ὅταν γὰρ πεπανθῇ, ἀπορρεῖν πέφυκε τὰ μύρτα. τοῦτο δὲ οὐ συμβαίνει κειμένων, ἀλλὰ μόνον κωλύει ἡ ἰκμὰς τοῦ φύκους μεταβάλλειν τὸ ἐν τῷ μύρτῳ ὑγρόν, τὰ δὲ φύλλα ἀποπίπτει πιεζόμενον, αὐτῶν ξηραινομένων. τὸ δὲ φῦκος ξηραίνει, ἁλμυρὸν ὄν. οὐ ταὐτὸ δὴ συμβαίνει ἐπί τε τῆς μυρρίνης οὖσι καὶ κειμένοις τοῖς φύλλοις.

λβ Διὰ τί οἱ σίκυοι πέπονες ἄριστοι γίνονται ἐν τοῖς ἑλώδεσι πεδίοις, οὖσιν ἐνύγροις, οἷον περὶ Ὀρχομενόν τε καὶ ἐν Αἰγύπτῳ; δοκεῖ δὴ ἔνυδρος αὕτη ἡ χώρα εἶναι. ἔτι δὲ τὰ ἑλώδη ἔνυδρα· οἱ δὲ σίκυοι αὐτοὶ ὑγρότεροι· διὸ καὶ οἱ κηπαῖοι φαυλότεροί εἰσι. πότερον ὅτι εἰς βάθος διὰ σκληρότητα τῆς γῆς * ἀναγκάζεται φυτεύεσθαι; ἡ γὰρ πηλώδης καὶ πεδιὰς, μάλιστα γίνεται σκληρά. οἱ δὲ εἰς βάθος φυτευθέντες, βελτίους. ἢ διότι ξηρὰν δεῖ εἶναι τὴν γῆν, διὰ τὸ αὐτὸ εἶναι ὑγρὸν φύσει. οὕτω γὰρ ἀντισπώμενος, ἐπὶ μέσον ἥξει. ἡ δὲ ἑλωδεστέρα μὲν, βαθεῖα δὲ, τροφὴν ἴσχει καὶ διὰ τὸ βάθος τῆς γῆς, καὶ διὰ τὸν τόπον· καὶ οὐχ ὑπερβάλλουσαν, διὰ τὸ ξηραίνεσθαι τὴν γῆν πάλιν.

* γρ. ἀναγκάζονται

Sup. 2.15.

λγ Διὰ τί τὸ πήγανον δυσώδεις τοὺς ἱδρῶτας ποιεῖ, καὶ ἔνια τῶν μύρων; ἢ ὅτι ὅσων ἐν τῇ ὀσμῇ βαρύτης ἔνι καὶ δριμύτης, ταῦτα κεραννύμενα τοῖς περιττωματικοῖς ὑγροῖς, κακωδεστέραν ποιεῖ τὴν ὀσμήν;

λδ Διὰ τί τὸ πήγανον βασκανίας φασὶ φάρμακον εἶναι; ἢ διότι βασκαίνεσθαι δοκοῦσι λάβρως ἐσθίοντες; ἢ ὑφορώμενοί τινας δυσχερείας, καὶ περὶ τὰ προσφερόμενα ὑπόπτως ἔχοντες, ἐπιλέγουσι γοῦν, ὅταν τῆς αὐτῆς τραπέζης ἴδιά τι προσφέρωνται, μεταδιδόντες, ἵνα μὴ βασκάνῃς με. ἅπαντες οὖν μετὰ ταραχῆς τῶν βρωμάτων προσοίσονται τὸ διδόμενον ὑγρὸν, ἢ σιτίον, ὑφ' ὧν, ἢ καταλαμβανομένων, ἢ ἀπεμουμένων μετεωρισθέντα τὰ σιτία, συνεξέπεσε [καὶ] τὰ πνεύματα ὑπὸ τῶν ὑγρῶν, καὶ πόνους καὶ στρόφους παρέχει. τὸ πήγανον οὖν προσενεχθὲν, θερμαντικὸν ὂν τῇ φύσει, ἀραιοῖ τὸ δεχόμενον ἀγγεῖον τὰ σιτία, καὶ τὸ ἄλλο σῶμα. διὸ ἔξωθεν τὸ * ἐγκαταλαμβανόμενον πνεῦμα συμβαίνει.

* γρ. ἐγκαταλαμβανόμενον

λε Διὰ τί ἡ ὀρίγανος ἐμβληθεῖσα τῷ γλεύκει, γλυκὺν ποιεῖ τὸν οἶνον; ἐμβάλλονται δὲ δύο κοτύλαι εἰς τὸν ἀμφορέα. ἢ ὅτι ἐξαιρεῖ, δι' ὧν ἡ αὐστηρότης γίνεται, τὸ ὑδατῶδες καὶ τὸ τρυγῶδες * ἀναδεχομένη εἰς αὑτήν; σημεῖον δὲ ὅτι ἐκ τούτων τὸ αὐστηρόν· εἰ γὰρ οἶνοι ἧττον μαλακοὶ, ἐὰν ὕδωρ παραχυθῇ, καὶ ἐὰν * ἐν τῇ τρυγίᾳ πλείω χρόνον ἐάσῃ τις. ὅταν τε ποιῶσι γλυκὺν, ἡλιῶσι τὰς σταφυλὰς πολὺν χρόνον, καὶ ὁ ἥλιος ἀφαιρεῖ τὸ ὑδατῶδες, καὶ τὸ λοιπὸν συμπέττει. ταὐτὸ δὲ τοῦτο ποιεῖ καὶ ἡ ὀρίγανος· ξηρὰ γὰρ καὶ θερμή. ὥστε εἰκότως διαλύει.

* γρ. αἱ. τῷ ξηρὸν πέττειν ἑαυτήν.

* γρ. ἂν τῇ τρυγί

λϛ Διὰ τί αἱ μέλαιναι μυρρίναι πυκνοφυλλότεραί εἰσι τῶν λευκῶν μυρρινῶν; ἢ ὅτι ἀγριώτεραι τὸ γένος; σημεῖον δὲ, ὅτι γίνονται ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ ἥκιστα μεταβάλλουσιν ὑπὸ τῆς ἐπιμελείας. τὰ δὲ ἄγρια πάντα πυκνοφυλλότερα. διὰ γὰρ τὸ ἧττον πέττειν τὸν καρπὸν, εἰς τὰ φύλλα ἡ τροφὴ τρέπεται.

A An ita euenit non conditis? quoniam natura ſa[...]tum eſt, vt fructus peracta decoctione fl[...] ac decidant: quæ quidem decoctio re[...] agi non poteſt, ſed eatenus tantùm efficitu[...] vt alga vapor prohibeat, ne humor fructus imm[...] folia contrà cùm ſiccent, decidunt. Algæ autem, vt ſalſa, exiccandi vim habent. Ergo non idem foliis accidit arbori adhærentibus, & conditis modo quo dictum eſt. 32 Quam ob cauſam cucumeres, cognomento pepones, optimi paluſtribus planis, id eſt, humidis, fieri ſoleant, vt apud Orchomenum, & in Ægypto: aquarum etenim vberem terram eſſe Ægyptum putamus. Cur ergo cucumeres, qui humidi ſunt, & ob id hortenſes, ac rigui, minimè lau-B dati, locis paluſtribus, quæ madida ſunt, egregiè fiant? Vtrum quod ob terræ duritiam altiùs coguntur deſcendere? Solum namque limoſum ac planum maximè indureſcit, qui autem altiùs innituntur, meliores euadunt. An quòd terram ſiccam eſſe oportet, quoniam cucumeres natura humidi ſunt: ita enim ſequetur vt per retractum in medium veniant. Paluſtris verò, ſi plana altáque ſit, alimentum nec exiguum præbet propter ſoli altitudinem, locúmque ipſum: neque nimium, quoniam ſolum reſiccari neceſſe eſt. 33 Quam ob cauſam ruta, & nonnulla pigmenta odora ſudorum faciant fœditatem? an quorum in odore grauitas eſt, atque acritudo, ea cum excrementitiis miſta C humoribus deprauare odores poſſunt? 34 Qua de cauſa rutam faſcinationis remedium eſſe aiunt? An propterea quia tum effaſcinari ſe credunt cùm aut voraciter edunt, aut incommoditatum aliquarum teneatur ſuſpicione, aut cibum habent ſuſpectum quem capiunt: Itaque cùm de menſa eadem, qui priuatè ſibi aſſumunt, participem intuentem quempiam faciunt, aſſanturque, cùm impertiant, Ne me faſcines: ergo cibum cum perturbatione ſument, nec quid bibent, aut edent ſine turbatione, & flatu, qui vna hauriatur, & ingeratur. Quamobrem flatu ipſo vel cùm extrudendus efferatur, cibus quoque vnà elatus euicitur, vel cùm interclusus per humorem tenetur, tormina mouentur, & crucia-D tus. Igitur ruta præceſſata, vt ſua & poteſtate calfactoria, vas, quod recipit cibos, elaxat, & reliquum corpus itidem afficit: ex quo fit vt flatus ille interclusus, tranſmitti atque ſecedere poſſit.

35 Quænam cauſa ſit vt origanus muſto iniecta vinum dulce efficiat? duas enim in amphoram inieciſſe heminas ſatis eſt. An quòd tollit, quantum in muſto eſt aquabundum, & fæculentum in ſua ſiccitate in ſe ipſa recipiens, quibus ſcilicet ſaporem confici auſterum cenſemus: argumento, quòd vina, ſi quid aquæ habeant ſibi illatum, minùs mollia redduntur: atque & ſi diutiùs ſtare in fæce ſinantur, itidem fiet: & cùm vinum dulce molimur, vuas multum temporis Soli exponimus, vt Sol quantum ſit dilutum, auferat, & reliquum de-E coquat: hoc autem idem facere vel origanus poteſt, quippe quæ ſit & ſicca & calida.

36 Cur nigræ myrti fronde ſunt frequentiore quàm albæ? an quod nigræ generis ſunt ſylueſtrioris? Cuius indicium quod locis ruſticis iſtæ proueniunt, minimeque ex cultu mutantur: humida autem omnia fronde crebriore conduntur. Quòd enim minus ſuos fructus decoquere poſſunt, idcirco ad frondem alimentum ſe vertit.

Eorum, quæ ad farinam, & maſſam, cæteráque id genus pertinent, Sectio vigeſima prima, cuius queſtiones XXVI.

CVr ptiſana farina triticea oleo inſtillato reddi poſſint candidiora, cùm rufum oleum ſit? an quod ſpumare ſolet, dum cum humore miſcetur, quod non niſi albeſcere eſt? Miſtio verò verſatu agitatúque fit, & cum corpulentis humor committi melius poteſt: quod ſanè in iis accidit, quæ aqua decoquit, atque ita candidiora efficiuntur.

2 Cur cibus triticeus maximè corporibus noſtris competentior atque veſcentior eſt, quàm ordeaceus? an quòd hic mediocrem habet lentitiam, quam cibus habeat, oportet, quippe qui adhærere conglutinarique corpori debeat, quæ res non niſi lentore effici poteſt? Ordeum verò rigidius eſt: itaque maſſa eius longè pertrita validius alit quàm parum attrectata. 3 Cur farinæ triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius eſt? An alterum vt durius circumfrangitur, idque agitur, cùm plurimum temporis molitur: alterum vt mollius atque tenuius quàm primum exprimitur, candidius autem in vtriſque quod interius eſt?

4 Cur panes frigidi albiores cernuntur quàm calidi? an eadem quodammodo cauſa eſt, cur inueteratum quoque oleum candidius ſit, quàm recens: cauſa namque nigroris humor eſt: hic autem in hiſce vtriſque, vt recentibus, vberiùs continetur? ſic tempore prouectis parciùs in ſuperficie reſidet, propter euaporationem. Euaporatur prorſus oleum vel tepore, vel Sole: panis autem, calore inde egrediente per refrigerationem: humor itaque frigidis iam euanuit, calidis adhuc ineſt.

5 Cur panes non ſaliti plus ponderent quàm ſaliti, modò cætera omnia pari habeantur menſura? Contrarium namque veriſimilius dixeris, cùm ſal adiiciatur, & grauior ſit, quàm aqua. An quia ſal exiccare poteſt, ex quo incorrupta ſeruantur quæ confecta ſale reponimus? Abſumitur enim à ſale, reſiccatúrque humor, qui ex calore putreſcit: & in pane igitur humor à ſale conſumitur, extraque afflatur: quocirca panes pridie facti, leuiores quàm calidi ſunt, vtpote frigidiores: contrà iis qui ſale vacant, humor largior inſidens efficit grauiores. 6 Cur panes frigidi humefacti, ſi inuicem tangant, non cohæreant, calidi cohæreant? An quòd frigidi lentorem ſuum cum vapore vnà emiſerunt, quo exacto conglutinari non ampliùs queunt: humor enim quo maduêre, rigidus eſt? Calidi contrà, lentoris aliquid continent: ex quo fit vt cùm madefactis vapor emigrat, calor ob ſuam tenuitatem reſpiretur, & euaneſcat. Glutinoſum autem illud cum calore egrediens, ſeque cum humore permiſcens, facit vt inter ſe panes cohæreant. 7 Cur farinæ triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius prodeat? An quòd ordeum vt rigidius, protinus obfrangi diffundique aptum eſt? quod maximè fit cùm diu contunditur. Triticum mollius, atque ob eam rem parte exteriore leuiter diducta, interior quæ candidior eſt expreſſa primùm contunditur: eſt autem in vtriſque candidius, quod interius eſt.

8 Cur maſſa ordeacea, quo pleniùs tractetur teratúrque, eo minùs aluum ſubducere læuigaréque poteſt, triticea contrà, quo pleniùs, eo magis? An quòd triticea maioré in modú contrita minuitur?

A

Ὅσα περὶ ἄλφιτα καὶ μάζας, καὶ τὰ ὅμοια. κα.

Διὰ τί ἡ πτισάνη καὶ τὸ ἄλευρον ἐλαίου ἐπιχεομένου, λευκότερον γίνεται· καίτοι τὸ ἔλαιον πυῤῥόν; ἢ ὅτι πέφυκε μιγνύμενον τῷ ὑγρῷ ἀφρίζειν; τοῦτο δὲ ἡ λευκότης· ἡ δὲ μίξις τρίψει καὶ κινήσει. μίγνυται δὲ μᾶλλον * τοῖς σωματικοῖς. ἐν δὲ τοῖς ἑψήμασι τοῦτο συμβαίνει. διὸ καὶ λευκότερα ποιεῖ. β Διὰ τί ἡ ἐκ τοῦ πυροῦ τροφὴ μάλιστα ἁρμόττει τοῖς σώμασι, καὶ μᾶλλον τρόφιμος, ἢ ἡ ἐκ τῶν κριθῶν; ἢ διότι μετρίαν ἔχει γλισχρότητα; B δεῖ δὲ τὴν τροφὴν ἔχειν τοῦτο. προσφῦναι γὰρ δεῖ καὶ προσκολληθῆναι τῷ σώματι· οὗ αἴτιον τὸ γλίσχρον. * ἀλλὰ ψαθυρώτερον· δι' ὃ αἱ τετριμμέναι σφόδρα μάζαι, τροφιμώτεραί [εἰσι] τῶν ἀτρίπτων. γ Διὰ τί τῶν μὲν ἀλεύρων, τὰ πρῶτα, τῶν δὲ ἀλφίτων, τὰ τελευταῖα λαμπρότερα; ἢ διότι τὸ μὲν, κάπυρον ὂν, περιθραύεται· τὸ δὲ, μαλακὸν, ἐνθλίβεται; λαμπρότερον δὲ ἐν ἀμφοτέροις τὸ ἐντός. δ Διὰ τί οἱ ἄρτοι λευκότεροι φαίνονται, ψυχροὶ ὄντες, ἢ θερμοί; ἢ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τρόπον τινὰ, καὶ τὸ ἔλαιον λευκότερον τοῦ προσφάτου τὸ παλαιόν; αἴτιον γὰρ τῆς μελανίας τὸ ὕδωρ. τοῦτο δὲ ἐν ἀμφοτέροις πλεῖον προσφάτοις οὖσι· C χρονιζομένοις δὲ, διὰ τὸ ἐξατμίζειν, λείπεται ἔλαττον τὸ ἐπιπολῆς. ἐξατμίζει δὲ τοῦ μὲν ἐλαίου, ὁ χρόνος, ἢ ὁ ἥλιος. ἐκ δὲ τῶν ἄρτων ψυχομένων τὸ θερμὸν ἐξιὸν, ψυχρῶν μὲν ὄντων, ἐξελήλυθεν· ἐν δὲ θερμοῖς οὖσιν, ἔτι * ἔνεστιν. ε Διὰ τί οἱ ἄναλοι ἄρτοι πλείονα σταθμὸν ἔχουσι τῶν ἡλισμένων, τῶν ἄλλων αὐτοῖς ἴσων ὑπαρχόντων; εἰκὸς δὲ ἦν τοὐναντίον· οἱ γὰρ ἅλες προσκεῖνταί τε, καὶ βαρύτεροι τοῦ ὕδατός εἰσιν. ἢ ὅτι ξηραίνουσιν οἱ ἅλες; δι' ὃ καὶ σώζεται ἄσηπτα τὰ ταριχευόμενα. ἀναλίσκεται γὰρ καὶ ξηραίνεται τὸ ὑγρὸν ὑπ' αὐτῶν, ὃ σήπεται ὑπὸ τοῦ θερμοῦ. καὶ ἐν τῷ ἄρτῳ οὖν ἀναλίσκεται D τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τοῦ ἁλὸς, καὶ ἀποπνεῖ ἔξω. δι' ὃ καὶ οἱ ἕωλοι ἄρτοι κουφότεροί εἰσι τῶν θερμῶν, ψυχρότεροι ὄντες. ἐν δὲ τοῖς μὴ ἡλισμένοις, τοῦτο τὸ ὑγρὸν * πλεῖστον ἐνυπάρχον, βαρυτέρους αὐτοὺς ποιεῖ. ϛ Διὰ τί οἱ μὲν ψυχροὶ ἄρτοι ἀναβρεχθέντες, εἰ ἅπτονται ἀλλήλων, οὐ συνέχονται, οἱ δὲ θερμοί; ἢ ὅτι οἱ μὲν ψυχροὶ, μετὰ τῆς ἀτμίδος ἀφιᾶσι τὸ ἐν αὐτοῖς γλίσχρον ὑγρὸν· οὗ ἐξελθόντος, οὐ κολλῶνται; τὸ γὰρ ὕδωρ ᾧ ἐβρέχθησαν, ψαθυρώτερόν ἐστιν. οἱ δὲ θερμοὶ, ἔχουσί τινα γλισχρότητα. ὅταν [μὲν] οὖν βεβρεγμένων αὐτῶν ἡ ἀτμὶς ἐξίῃ, τὸ μὲν θερμὸν, διαπνεῖ, διὰ λεπτότητα· τὸ δὲ κολλῶδες, συνεξιὸν E αὐτῷ, καὶ μιγνύμενον τῷ ὑγρῷ, * προσέρχεσθαι ποιεῖ ἐν αὐτοῖς. ζ Διὰ τί τῶν ἀλεύρων τὰ πρῶτα λαμπρότατά ἐστι, τῶν δὲ ἀλφίτων τὰ τελευταῖα; ἢ ὅτι τὸ μὲν ἄλφιτον, κάπυρον ὂν, περιθραύεται, ὅτι μάλιστα παρὰ πλεῖστον χρόνον κοπτόμενον; τὸ δὲ μαλακὸν καὶ * λεπτὸν ἄλευρον, ὅ ἐστιν ἐντὸς τοῦ πυροῦ, ἐκθλίβεται [καὶ κόπτεται] πρῶτον. λαμπρότατον δέ ἐστιν ἐν ἀμφοτέροις τὸ ἐντός. η Διὰ τί ἡ μὲν μάζα, ὅσῳ ἂν μᾶλλον τριφθῇ, δυσδιαχωρητοτέρα γίνεται· ὁ δὲ ἄρτος, εὐδιαχωρητότερος; ἢ * διὰ τὸ τριφθῆναι σφόδρα τὸ σταῖς, * μικρότεροι γίνονται·

* γρ. λευκότερα γ.
* γρ. τοῖς σωματικοῖς.
* γρ. ἀλλ' ἡ κριθὴ ψαθ.
Infr. 7.
* γρ. πλεῖον
* γρ. προσίρχεσθαι G. προσίσχεσθαι Sylb.
Sup. 3.
* γρ. λευκὸν
* γρ. μακρότεροι καὶ πλείους.

τὸ δὲ γλίσχρον, τοιοῦτόν ἐστιν· ὑπὸ δὲ τοῦ πυρός, πάν-
*γρ. ψαθυρώτερος θεν ἐξήρηται τὸ ὑγρὸν τοῦ ἄρτου· ὥστε ψαθυρώτερον γίνεται
τοῦ ὑγροῦ ἐξαιρεθέντος ὅλως, ὅσῳ ἂν μᾶλλον τριφθῇ,
διὰ τὸ ἐν τῇ τρίψει μικρομερέστερον γεγονέναι· τὸ δὲ
*γρ. ὅσον ψαθυρὸν, εὐπεπτότερόν ἐστιν. ἡ δὲ μᾶζα, *ὅσῳ ἂν
μᾶλλον τριφθῇ, γλισχροτέρα γίνεται τοῦ ὑγροῦ μεμιγμέ-
νου· τὸ δὲ γλίσχρον, οὐκ εὐδιαίρετον, τὰ δὲ τοιαῦτα δύσπε-
πτά ἐστι. δεῖ γὰρ τὸ πεφθησόμενον διαιρεθῆναι εἰς μι-
Infr. 22. κρά. θ Διὰ τί ἡ μὲν μᾶζα, τριβομένη, ἐλάτ-
των γίνεται· ὁ δὲ σταῖς, μείζων; ἢ ὅτι τὸ μὲν ἄλφιτον βραχὲν
καὶ τριβόμενον, συνιζάνει τῇ τοῦ ὑγροῦ κολλήσει, διὰ τὸ
ἀραιὸν εἶναι καὶ χονδρόν· τὸ δὲ ἄλευρον, μετεωρίζεται,
διὰ τὸ πυκνὸν σφόδρα εἶναι, τὰ γὰρ πυκνά, τριβόμενα,
θερμαίνεται· θερμαινόμενα δὲ καὶ πνευματούμενα, με-
Infr. 23. τεωρίζεται, καθάπερ [καὶ] ἡ σάρξ. ι Διὰ τί δὲ
πυρούμενον τὸ σταῖς, μεῖζον γίνεται ἢ ἡ μᾶζα; ἢ ὅτι ἔχει ὑ-
γρὸν [οὐ] κεχωρισμένον· ὥστε ἐξιέναι θερμαινόμενον διὰ
τὴν τρίψιν· ἐξ οὗ θερμαινομένου, πνεῦμα γίνεται· ἐκ δὲ τοῦ
πλείονος ὑγροῦ, ἀνάγκη γίνεσθαι πλεῖον πνεῦμα.

ια Διὰ τί τοῦ μέλιτος κολλητικωτέρου ὄντος ἢ τοῦ ὕ-
δατος, τὸ τῷ μελικράτῳ φυραθὲν ἄλευρον, ψαθυρώτε-
ρον γίνεται ὅταν ἑψηθῇ ἢ ὀπτηθῇ, ἢ τὸ τῷ ὕδατι; ἢ διότι
τὸ μέν, ὑπὸ τοῦ πυρὸς πήγνυται καὶ συνίσταται, τὸ ὕδωρ·
*γρ. ἀποξηραίνει. τὸ δὲ μέλι, συνίσταται μέν, ἀλλ' *ἐπιξηραίνει· δι' ὃ μᾶλ-
λον ψαθυρὸν ποιεῖ. ἡ γὰρ ψαθυρότης, ὑπὸ ξηρασίας γί-
νεται. ιβ Διὰ τί οἱ δίπυροι ἄρτοι ψυχθέντες, οὐ
γίνονται σκληροί; ἢ ὅτι ἔχει τινὰ ἐν αὐτῷ ὁ πυρὸς γλυ-
κὺν καὶ γλίσχρον χυμόν, ὅς ἐστιν αὐτοῦ καθάπερ ψυχή·
σημεῖον δέ· ξηραινόμενος γάρ, ὅλως κενοῦται· νοτίζων δέ,
ἐκφύεται. τοῦ οὖν χυμοῦ τούτου ἐνυπάρχοντος καὶ ἐν
τῷ ἀλεύρῳ καὶ μάλιστα τῷ καθαρωτάτῳ, σταιτὸς γε-
νομένου τοῦ ἀλεύρου καὶ τριβομένου, συμβαίνει αὐτό.
σημεῖον δέ· ἑψόμενον γάρ, διαχωρητικώτερον γίνεται.
* ὀπτωμένου μὲν οὖν τὸ πρῶτον τοῦ ἄρτου, τὸ ψαθυρὸν καὶ
*G. μετὰ τοῦ ὑ. ἐλαφρόν, *τοῦ δὲ ὑγροῦ τοῦ ἐκ τοῦ ἄρτου ἀπατμίζει, καὶ
τοῦ ἀλεύρου τὸ ἀχυρωδέστατον ἀποκαίεται. ἐξαιρεθέντος
δὲ καὶ τριβομένου πάλιν τοῦ σταιτός, τό, τε τοῦ ἀλεύρου
*γρ. τὸ πλεῖστ. *λειότατον, καὶ τοῦ ὑγροῦ γλισχρότατον λειπόμενον, μί-
γνυται μᾶλλον ἑαυτοῖς, διά τε τὰ τοιαῦτα καὶ μᾶλλον
γεγονέναι, καὶ διὰ τὴν πύρωσιν. βαφῇ γὰρ ὁμοία ἡ μί-
ξις αὐτῶν γίνεται· ὥστε γίνεσθαι τὸ ὕστερον τριφθὲν σταῖς,
ὅμοιον τῷ ἑψομένῳ ἀλεύρῳ. καὶ γὰρ ἐκεῖνο, τριφθέντος
τοῦ σταιτός, καὶ λειφθέντος τοῦ λεπτοτάτου ἀλεύρου καὶ τοῦ
γλισχροτάτου ὑγροῦ, πυρωθέν, [καὶ] κολλῶδες γίνεται καὶ
ἀνεξίκμαστον. τό, τε γὰρ γλίσχρον, δυσδιαίρετον καὶ τὸ πυ-
*γρ. προΐσταται. κνόν, οὐθὲν δι' αὐτοῦ *προΐεται. ὑγρότατον οὖν τοῦτο, καὶ
διὰ πυρὸς παρὰ ἄρτος διὰ τὰ εἰρημένα· ἔχων καὶ ἀεὶ
ὑγρότητα, οὐ γίνεται σκληρός. ιγ Διὰ τί τῆς τρο-
φῆς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς ὑγρᾶς ἐνίοις δυνάμεθα πολὺν
χρόνον χρῆσθαι, οἷον τῇ γινομένῃ τροφῇ ἐξ ἀλφίτων καὶ
*κ. ἐν ἄλλ. ἀλεύρων, καὶ τοῖς οἴνοις τοῖς αὐστηροῖς *καὶ ὕδατι· τοῖς δὲ οὐ
δυνάμεθα, καὶ ταῦτα ἡδίοσιν οὖσιν; ἢ ὅτι τὰ μέν ἐστι τῶν
προσφερομένων, ἐπιπλαστικὰ καὶ τρόφιμα· ὥστε καὶ
ὅταν κενωθῶσι, τῆς πρώτης τροφῆς ἀναλωθείσης,

A lentum etenim quodque affici ita ſolet: tum igi-
humorem panis vndique eximit, itaque rigidi-
ſculum humore ſublato relinquit. Denique quan-
to pleniùs contrectatur, & teritur, tanto rigidior
redditur: partes enim ſingulas deminui adeo agi-
tatas, extenuarique neceſſe eſt. Rigidius autem
omne, concoqui faciliùs poteſt. Ordeacea contrà
quo amplius preſſatur, & teritur, eo lentior & te-
nacior humore imbibito euadit. Tenax autem o-
mne ac lentum diuidi ſanè haud facilè poteſt: qua
quidem diuidendi facultate fit, vt ægrè concoqua-
tur: quod enim concoctionem recepturum eſt, di-
geri in minima debet. 9 Cur maſſa ordei con-
trita minor, tritici amplior reddi non poteſt? an
quòd ordei farina maſſata contritáque compeſci-
B tur, atque conſidet, ſcilicet glutinamento humo-
ris, quia rara & craſſiuſcula eſt: triticea, quoniam
ſpiſſa admodum eſt, colleuatur atque extollitur?
Spiſſa etenim omnia ſubacta pertritaque incale-
ſcunt, & incaleſcendo inflantur, ac extolluntur,
quomodo etiam caro perfricata extollitur.

10 Sed cur maſſa triticea in igne amplior,
quàm ordeacea, reddatur? an quòd humorem
triticea continet indiſcretum, qui cùm calfactus
egredi nequeat, ſcilicet ex pertritionis compreſ-
ſu, mox ſpiritus de eo concalfacto humore naſci-
tur: largior autem humor largiorem pariat ſpiri-
tum, neceſſe eſt?

11 Quam ob cauſam cùm mel tenacius quàm
C aqua ſit, farina mulſo ſubacta rigidior reddatur, vbi
decocta eſt, quàm aqua ſubacta? an quòd aqua fer-
uore ignis cogitur, atque conſiſtit: mel contrahit
quidem, ſed non ſine aſſiccatione: itaque rem fa-
cit rigidiorem: cauſa namque rigoris in ſiccitate
eſt. 12 Cur biscoctus panis refrigeratus minùs
duritiem præ ſe fetat? an quòd triticum dulcem
quendam ac lentum ſuccum in ſe continet, qui
velvti anima eius eſt: indicium quòd cùm ſiccet,
omnino exinanitur: cùm autem vaporis aliquid
ſentit, mox erumpit, & coaleſcit? Ergo cùm hu-
mor hic in farina quoque tritici inſit, maximéque
in ea quæ puriſſima eſt, efficitur vt in maſſa ipſa fa-
rina confecta idem ſeruetur: argumentum, quòd
decocta in pultem redditur lentior. Vbi igitur pa-
D nis primo igni commiſſus eſt, portio rigidi & leuis,
cum humore euaporatur, & quantum in farina fur-
fureum maximè eſt, totum deuritur: mox planè
educto cùm denuò maſſa retritatur, preſſatúrque
pars farinæ tenuiſſima, & humoris lentiſſima, quæ
ſolæ ſuperſunt, miſcentur ampliùs ſibi, tum qui ta-
les amplius euaſerunt, túmque propter ignitionem:
fit enim miſtura eorum tincturæ conſimilis, ita vt
maſſa pòſt trita ſimilis farinæ illi elixæ efficiatur,
quippe quæ pertrita iam prima, relictáque parte fa-
rinæ tenuiſſima, & humoris lentiſſima, glutinoſa &
reſiccabilis redditur, vbi ignem præſenſit: nam &
diſiungi facilè quod lentum eſt, nequit, & hu-
E morem nullum per ſeipſum emittit quod ſpiſſum
eſt. Hac igitur eadem re panis quoque bis coctus
ob cauſas prædictas efficitur. itaque minùs dure-
ſcit, cùm ſemper inter ſe humiditatem contineat.

13 Cur nonnullis de genere cibi, tum humidi
tum ſicci, multum temporis ſine faſtidio vti poſſi-
mus, vt cibo quem triticea ex farina ordeaceáve
cõficimus, & vinis auſteris & aqua, aliis verò quam-
uis ſuauioribus, non tamen ſine faſtidio toties vti
poſſimus? An quòd eorum, quæ in cibo aſſumimus,
alia validiùs alunt: súntque ad inundandum aptiora: itaque vel vbi cibo priore conſumpto vacui ſumus,

Eſt præterea facultas multa in corpore, quæ ad A priorem corporis confectionem decocta eſt, ſic ad finem, & ad ſuccedentem coquendi vicem, cruda animaduertitur. Cuius ſanè generis pars plurima ſuauium eſt. quæ enim pinguia, & dulcia, & opima ſunt, ea nobis guſtu ſuauiſſima ſunt, eadémque omnia validè nutriunt, & decoqui poſſunt, ſoléntque inundare quocunque inter ſeipſa diſcrimine diſtant. Vnde efficitur, ſi quis ſeſe impleuit, vt facultas eorum diutiùs immoretur, nec breui ſenſus deficiat: non enim ſolùm pleno ventriculo ſatietas oritur, ſed digeſta quoque alimonia cæteras in partes identidem vſu euenit. An non id ſolum ipſum cauſæ eſt, verumetiam quòd nonnulla perquam modicè naturæ vſui ſunt, nobiſque familia- B riſſimè conueniunt? Hæc enim omnia quia ſecundùm naturam ſunt, idcirco meliùs à corpore quàm dulcia, recipiuntur, vt quæ præter naturæ rationem facilè reſpuuntur. Alia verò aliis temperationibus congruunt, vt mel apibus ſecundùm naturam ſic ſuppetit, vt eo veſci tantummodo poſſint, quamquam viribus ſunt imbecillis. Itaque relinquendum quidem eſt quantum abſumatur, ſed id ex proportione ad vires hominis. Quæ igitur è ſuauibus ita ſeſe habent, ea quoniam naturæ minùs propriè conueniunt, ſuauia quidem ſentiuntur, ſed parum temporis moram faciunt, & faſtidium pariunt. Quæ autem ſecundùm naturam pro cibo deputata homini ſunt, ea ſemper appetimus: ita C que fit ratione naturæ, vt vſu quoque eorum aſſiduo minùs quàm ſuauium, faſtidiri poſſimus.

14 Cur eadem & aſſueſcentibus ſuauia, & admodum crebrò vtentibus inſuauia ſentiantur, cùm tamen aſſueſcere, ſit ſæpe & crebrò quicquam facere? an quia conſuetudo habitum rei cuiuſpiam capientem in nobis efficit, non ſatietatem? Frequens autem vſio deſiderium explet: quod & ipſum quaſi cauſa quædam eſt. Habitus ergo cùm exercitantur, augentur, atque proficiunt. Conceptacula verò infarcta nihilo ampliora redduntur. Quamobrem conſuetudo cùm exercitatio fit, auget habitum illum capientem. Quod autem vſu crebro in cibo aſſumitur, infarcit quidem, D explétque deſiderium, quo expleto non ampliùs eſcam recipimus: ſed augere illud idem non poteſt, ob eam ſcilicet rem quam modò de infarctione retulimus. Ad hæc, non ideo ſuauis conſuetudo eſt, quia ſemper delectet: nam res etiam ſolitæ moleſtæ ſunt, ſi vſu quis agit crebriori: ſed eo certè ſuauiùs agitur, quoniam operis principium libenter adimus, & diutiùs rem facere eandem aſſueti, quàm non aſſueti, valemus. Qua igitur re moleſtum hoc eſt, quanquam ſuaue ſit, hac eadem cætera quoque ſuauia efficere poſſunt: vtraque enim cùm crebrò vel fiunt, vel pro cibo ſumuntur, tædio nos certè afficiũt. Cuius ſanè cauſa eſt quòd nos vires, ſiue virtutes vel recipientes, vel agentes, non infinitas, ſed E finitas habemus: quæ vbi quidẽ ſibi quod modicè competat, obtinuerint, (id enim eſt quod continuè amplificari ſentiatur) alteræ ſatis explentur, alteræ agere nequeunt. 15 Cur maſſa triticea candidior pertrita efficiatur, ordeacea nigrior? Vtrùm quòd per ſumma ordeacea nimiùm aſſiccatur: calor autem humori permiſtus, candorem gignit? An quia, cùm calfacta eſt, humorem ad ſe ipſam trahit, vt quæ partibus maiuſculis conſtet?

16 Quam ob cauſam farina aqua ſubacta

A ἔτι ἔνεστιν ἐν τῷ σώματι πολλὴ δύναμις· ὡς μὲν πρὸς τὴν προτέραν ἐργασίαν τοῦ σώματος, πεφθεῖσα· ὡς δὲ πρὸς τὸ τέλος καὶ τὴν ἐκ διαδοχῆς γενομένην, ἄπεπτος; τοιαῦτα δέ ἐστι καὶ τῶν ἡδέων τὰ πλεῖστα. τὰ μὲν γὰρ λιπαρὰ καὶ γλυκέα καὶ πίονα, ἥδιστα δοκεῖ εἶναι γευομένοις ἡμῖν. ταῦτα δέ ἐστι πάντα [τὰ] τρόφιμα καὶ οὐκ ἄπεπτα, καὶ ἐπιπολαστικά, ἐν ᾗ ἂν ᾖ ἡ διαφορά· ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι τὴν δύναμιν, ἐάν τις αὐτῶν πληρωθῇ, καὶ μὴ ταχὺ ἐκλείπῃ τὴν αἴσθησιν. οὐ γὰρ μόνον ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐνόντων γίνεται ἡ πλήρωσις, ἀλλὰ καὶ διαδοθείσης τῆς τροφῆς, ἐν ἄλλοις μέρεσιν. ἢ οὐ μόνον τοῦτο αἴτιον, ἀλλὰ καὶ B τὸ τῇ φύσει ἔνια σύμμετρα εἶναι καὶ οἰκεῖα ἡμῖν; πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα, διὰ τὸ κατὰ φύσιν εἶναι, μᾶλλον προσίεται τὰ σώματα· τὰ δὲ παρὰ φύσιν, ἧττον. ἄλλα τε ἄλλῃ κράσει * ἁρμόζει. οἷον τὸ μέλι ταῖς μελίτταις κατὰ φύσιν ἐστίν, ὥστε προσφέρεσθαι μόνον· καίτοι ἀσθενεῖς γέ εἰσι τὴν δύναμιν. ὥστε δεῖ λείπειν τὸ ἀναλισκόμενον, ἀλλ' εἶναι ἀνάλογον τὸ πλῆθος, πρὸς τὴν ἰσχὺν τὴν * ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν· ὥστε ὅσα τῶν ἡδέων τοιαῦτά ἐστι, διὰ μὲν τὸ ἐν τῇ φύσει ἧττον * ὑπάρχειν, ἡδέα φαίνεται, ὀλίγον δὲ χρόνον· εἶτα πληροῖ ταχύ. τῶν δὲ κατὰ φύσιν, ἀεὶ δέονται. ὥστε καὶ * προσφερομένων συνεχῶς δι' αὐτά, οὐ τῶν ἡδίστων, ἀλλ' ἑτέρων ἧττον πλη- C ροῦνται.

ιδ Διὰ τί τὰ αὐτὰ συνεθιζομένοις τε ἡδέα φαίνεται, καὶ λίαν συνεχῶς προσφερομένοις οὐχ ἡδέα. τὸ δὲ ἔθος ἐστί, τὸ πολλάκις καὶ συνεχῶς [τι] ποιεῖν; ἢ ὅτι τὸ μὲν ἔθος, ἕξιν δεκτικήν τινος ἐν ἡμῖν ποιεῖ, * οὐ πλήρωσιν; τὸ δὲ συνεχῶς προσφέρεσθαί τι πληροῖ τὴν ἐπιθυμίαν, ὥσπερ καθάπερ αἴτιον· ἔστι γάρ τι καὶ ἡ ἐπιθυμία. αἱ μὲν οὖν ἕξεις γυμναζόμεναι, αὔξονται καὶ ἐπιδιδόασι· τὰ δὲ ἀγγεῖα, σαττόμενα, οὐδὲν μείζω γίνεται. διόπερ τὸ μὲν ἔθος, ὂν γυμνάσιον, αὔξει τὴν δεκτικὴν ἕξιν· τὸ δὲ συνεχῶς προσφερόμενον, σάττει μὲν καὶ πληροῖ τὴν ἐπιθυμίαν· ἧς πληρωθείσης, οὐκ ἔτι προσιέ- D μεθα· αὔξει δὲ οὐθὲν αὐτήν, διὰ τὰ προειρημένα ἐπὶ τῆς σάξεως. ἔτι τὸ ἔθος οὐ τῷ ἀεὶ ἡδύνειν, ἡδύ ἐστι, (λυπεῖ γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐάν τις συνεχῶς ποιῇ) ἀλλὰ τῷ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου ἡδέως ἡμᾶς * προσίεσθαι, καὶ πλείω χρόνον δύνασθαι ταὐτὸν ποιεῖν, ἢ ἀσυνήθεις ὄντας. ἐν ᾧ οὖν καὶ τοῦτο λυπεῖ ἡδὺ ὄν, ἐν ταὐτῷ καὶ τὰ ἄλλα ἡδέα. συνεχῶς γὰρ γινόμενα ἢ προσφερόμενα, ἀμφότερα λυπεῖ. αἴτιον δέ, [διὰ] τὸ μὴ ἀπείρους ἡμᾶς ἐν αὐτοῖς δυνάμεις ἔχειν τὰς δεκτικὰς καὶ ποιητικάς, ἀλλὰ πεπερασμένας, αἳ τυγχάνουσαι τοῦ συμμέτρου αὑταῖς, (τοῦτο γάρ συνεχῶς ἐστιν αἰσθητὸν εἰς ἐπίδοσιν) αἱ μέν, πληροῦνται, αἱ δὲ ἀδυνατοῦσιν ἐνεργεῖν. E

ιε Διὰ τί τὸ μὲν σταῖς, γίνεται τριβόμενον λευκόν· ἡ δὲ μᾶζα μελαντέρα; πότερον ὅτι ξηραίνεται μᾶλλον τὸ ἐπιπολῆς ἐν τῷ ἀλφίτῳ, οἷον ἐν ὑγρῷ * θερμόν, ὃ ποιεῖ τὴν λευκότητα; ἢ διὰ τὸ πυπυρῶσθαι, ἕλκει τὸ ὑγρὸν εἰς αὐτό, μεγαλομερέστερον ὄν; ις Διὰ τί τὰ ἄλφιτα μᾶλλον τῷ ὕδατι συμμένει φυρόμενα, ἢ τῷ ἐλαίῳ, ὄντι γλισχροτέρῳ; καίτοι κολλητικώτερον τὸ γλίσχρον·

* γρ. ἁρμόττει.
* γρ. ὑπὸ τ.
* γρ. ὑπάρχειν.
* γρ. προσφερομένων
* γρ. οὐχ ἡδ.
* γρ. προσιέναι.
* γρ. θ. ὄντ. G. ἡ δὲ ἐν ὑγρῷ θερμόν π.

meliùs coeat, quàm oleo ſubacta, quod tenacius eſt? quamquam glutinatius quod lentius eſt;

A τὸ δὲ ἔλαιον τοῦ ὕδατος γλισχρότερον. ἢ ὅτι λεπτότερον τὸ ὕδωρ; ὥστε εἰσέρχεσθαι εἰς ἅπαν, καὶ μαλακὰ ποιεῖ, συμφύεταί τε μᾶλλον καὶ συνθλίβεσθαι πρὸς ἄλληλα καίτοι θλιβόμενα καὶ χωρὶς τῆς τρίψεως.

ιζ Διὰ τί οἱ ἄτριπτοι ἄρτοι καὶ οἱ σφόδρα τετριμμένοι ῥήγνυνται; ἢ οἱ μὲν ἄτριπτοι, διὰ τὸ ἀσύνδετοι εἶναι (ἡ γὰρ τρίψις συνδεῖ. πρὸς αὑτὸ δὲ πεπιέσθαι) ὅθεν τὰ ῥήγνυσθαι. ἔτι ἀμιγὲς καὶ πολὺ ἔχουσι [τὸ] ὑγρόν. οἱ δὲ τετριμμένοι σφόδρα, λίαν εἰσὶ ξηροί, διὰ τὸ ὀλίγον ἔχειν ὑγρόν. θερμαινομένων γὰρ, πᾶν ἐξέρχεται. ὥστε ἄμφω, διὰ τὸ πολὺ ὑγρὸν ἐξιέναι, ῥήγνυνται. πολὺ γὰρ ἐν μὲν τοῖς ἀτρίπτοις, ἁπλῶς ἔνεστιν· ἐν δὲ τοῖς τετριμμένοις, B πρὸς τὸ ὑπόλοιπον.

ιη Διὰ τί κουφότερον τὸ φύραμα γίνεται, ἢ ἄμφω, τό, τε ὑγρὸν καὶ τὸ ἄλφιτον; πότερον ὅτι μιγνυμένων, πνεῦμα συγκατακλείεται; ἢ ὅτι ὑπὸ τοῦ θερμοῦ τοῦ ἐν τοῖς ἀλφίτοις ἐξατμίζεται τοῦ ὕδατος; ὥστε ἔλαττον γίνεται τὸ μεμιγμένον; ὁ δὲ ἀήρ, εἰ καὶ μίγνυται, οὐθὲν ἂν κουφότερον ποιῇ. ἔχει γὰρ βάρος καὶ ὁ ἀὴρ ἐν τῷ ἀέρι.

ιθ Διὰ τί μετὰ τοῦ ἀλφίτου πινόμενον τὸ γάλα καὶ ὁ γλυκύς, φαίνεται γλυκύτερα; πότερον παρὰ τὸ μὴ γλυκὺ, μᾶλλον φαίνεται; τὸ γὰρ ἄλφιτον, οὐ γλυκύ. ἢ ὅτι ἐνδιατρίβει τὸ ἄλφιτον ἔχον γλυκύτητα· ὥστε πλείονι χρόνῳ ἡ αἴσθη- C σις;

κ Διὰ τί ἧττον ἄκρατον φαίνεται τὸ αὐτὸ πόμα μετὰ τοῦ ἀλφίτου πινόμενον; πότερον ἢ ὅτι κεράννυσιν ἄλλο ἔχον μετ' ἄλλου; ἢ ὅτι ἀποφράττει τῷ πόματι καὶ ἀφανίζει, * ἀντισπῶν εἰς αὐτό;

* γρ. ἀνασπῶν

κα Διὰ τί ὁ χόνδρος πλεῖον ὕδωρ δέχεται, ἢ οἱ πυροὶ ἐξ ὧν ὁ τοιοῦτος ἐγένετο χόνδρος; ἢ ὅτι ἄλευρά πως ἐστὶν ὁ χόνδρος; τὰ δὲ ἄλευρα, πλεῖον δέχεται. καὶ γὰρ γίνεται ὁ ὄγκος πλείων, ἢ ὁ τῶν πυρῶν. σεσάχθαι γὰρ καὶ τὰ ἐν τοῖς πυροῖς. τὰ δὲ πλείω χωρεῖ πλεῖον. καὶ τοῦτο καὶ ὅτι ἔχει θερμότητα καὶ τὰ ἄλευρα, καὶ ὁ χόνδρος. τὸ δὲ θερμὸν, καὶ ἕλκει μᾶλλον τὸ ὑγρὸν, καὶ ἐξαναλίσκει ἐξατμίζον.

Supr. 9.

κβ Διὰ τί τὸ ἄλευρον τριβόμενον, μεῖζον πολὺ γίνεται, ἢ τὸ ἄλφιτον, κατὰ λόγον; ἢ ὅτι τὸ μὲν, πολὺ ὕδωρ δέχεται· τὸ δὲ, ὀλίγον. Διὰ τί δὲ δέχεται πλεῖον; μᾶλλον γὰρ εἰκὸς * τὸ ἄλφιτον· πεπύρωται γάρ· τὸ δὲ, ἄπυρον· μᾶλλον δὲ ξηρὸν, τὸ πεπυρωμένον. ἢ διότι τρῖψιν μᾶλλον δέχεται τὸ ἄλευρον; τούτου δὲ αἴτιον, τὸ μικρομερέστερον εἶναι)* ὥσπερ οὖν ὁσαπλάσιόν ἐστι δυνάμει τῇ μικρότητι, τοσαυταπλάσιον δέχεται τὸ ὕδωρ. κόλλῃ γὰρ χρῆται τῷ ὕδατι· ὥσπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς μετήνεγκεν ἐν τοῖς Περσικοῖς εἰπών,

* γρ. τὸ ἄλευρον.

Ἄλφιτον ὕδατι κολλήσας.

καὶ ἀναλίσκει πολὺ διὰ τοῦτο.

κγ Διὰ E τί δὲ καὶ πεπυρωμένον τὸ σταῖς, μεῖζον γίνεται ἢ ἡ μάζα; ἢ ὅτι ἔχει ὑγρὸν οὐ κεχωρισμένον· ὥστε ἐξιέναι * θερμαινομένου οὐ πνεῦμα γενόμενον, καὶ οὐ δυνάμενον ἐξιέναι ὁμοίως καὶ ἐν τῇ μάζῃ, διὰ τὴν πυκνότητα τοῦ σταιτός; (πυκνὸν γὰρ τὸ ἐκ μικρομερεστέρων) αἴρει οὖν, καὶ ποιεῖ τὸν ὄγκον. ἔτι δὲ καὶ πλεῖον ἔχει τὸ ὑγρόν· ἐξ οὗ θερμαινομένου, πνεῦμα γίνεται.

* γρ. θερμαινόμενον. vide ſup. 10. vnde hic locus emendandus.

A oleum autem lentius, quàm aqua. an quòd [illegible] nuior eſt, vt vſquequaque ſubire mollire [illegible] Cohæret item, & comprimitur inter ſe m[illegible] na aqua ſubacta, quanquam etiam ſine [illegible] comprimi queat. 17 Cur panes, vt par[illegible] ſic nimiùm triti rumpantur? an quòd parū [illegible], quoniam partibus minùs connexis inter ſeſe continentur: idcirco rūp[illegible] facilè queunt: tritatio enim partes copulat, & cōiungit: ergo ſuo ipſi diſcrimine ad diſruptionem paratiores reguntur? Adde quòd multū humoris, & impromiſcuum continent, qui minùs trituram preſſurámque recepere: at quos nimium tritos igni mandauimus, ij ſicci admodū ſunt, quoniam humoris parū immodica agitatio tritandi re- B liquerit, idque decoctis totum exactum eſt. Igitur rumpi vtroſque neceſſum eſt, quoniam humoris multum educitur: multum enim, vt abſolutè in his continetur, quos parum tritaueris: ſic reliqui cōparatione in iis eſt quos immodicè agitaris. 18 Cur maſſa tota leuior ſit, quàm ſeorſum humor & farina? Vtrùm quia cùm miſcentur, ſpiritus intercluditur? an quia pars aquæ à calore farinæ indito euaporatur: itaque minus id redditur quod ex vtroq; miſtum cōſtiterit? Aër autem aquæ tametſi miſcetur, nihilo tamen leuiorem facit: nam ipſe quoque aër cum aëre pondus auget. 19 Quam ob cauſam lac vinúmque dulce quoties cum farina ordei bibitur, dulcius ſētitur? Vtrùm quòd ad nō dulce dulciora C iſthæc eſſe vidētur? Farina enim dulcis non eſt: aliter, quia humor dulcis miſtus cū farina diutiùs immoratur. An propterea quia farina, quæ dulcedinē in ſe habet, aliquandiu immoratur: itaque diutiùs ſenſio habetur? 20 Cur eadem potio minùs mera appareat, ſi farina ordei inſperſa bibatur? Vtrùm quod diuerſa ſibi miſcentur, & tēperantur? an quoniam farina humori obducta in ſeſe retrahens abolet qualitatem? 21 Cur alica plus aquæ recipiat, quàm triticū, vnde confecta eſt? an propterea quod alica farina quodāmodo eſt: farina autē plus aquæ imbibit? moles enim amplior eius, quàm tritici, eſt. Preſſius namque & cōſtipatius triticū eſt. At quod amplius eſt, plus id capere poteſt. An non ſolum ea D ipſa de cauſa ita fit, ſed etiam calore, quem intra ſe cōtinet, & farina, & alica, efficitur, vt bibaciùs hauriant? Quod enim calidum eſt, humorem id & efficaciùs ad ſe trahit, & expeditiùs in vaporem conſumit. 22 Cur farina tritici maſſata pertritáque lōgè amplior reddatur, quàm ordei, ſcilicet ex proportione? an quòd altera multum humoris ſibi admittit, altera parum. Sed quā de cauſa plus admittat? Congeriēs enim potiùs dixeris, vt ordeacea bibacior ſit: quippe cùm ordeum toſtum, triticum non toſtum ſit. An propterea ita fit, quia trituram pleniorem triticea patitur: cuius cauſa eſt, quòd partibus minutioribus conſtat? Fit igitur quaſi vt, quantuplo partibus contineri poteſt minoribus, E tantuplo humorem ſibi largiorem admittat, quippe quæ ipſum humorem pro glutine ſibi capiat, vt Empedocles quoque ſuis in Perſicis diuerticulo quodā ait, *Munus vbi larga Cereris coniunxerit vnda*: multúmque humoris proinde abſumere queat.

23 Cur etiam igni mandata maſſa tritici ampliùs augeatur quàm ordei? an quòd humorē in ſe continet indiſcretum, qui recaleſcens extrudi nequeat? hic ergo cùm in ſpiritum tranſeat, nec ſeſe promere pariter atque ex maſſa ordei poſſit, videlicet propter tritici ſpiſſitudinē (ſpiſſius enim eſt, quod partibus conſtat minutioribus) idcirco extollit, molémque agit ampliorem. Adhæc plus iſta humoris continet, quo recaleſcente ſpiritus prouenire ſolitus eſt.

…que re autem pluri, plus proficiſcatur neceſ- A

24 Cur piſtorum cæterorúmque offi… tangentium frumentario, qui ordeum attrectan…, imbecilli efficiantur, & deſtillationibus infeſtentur: qui autem triticum, corpore ſint bene habito? an quòd faciliùs triticum concoqui, quàm ordeum, poteſt? atque ea re delibamenta inde manantia eſſe faciliora neceſſe eſt.

25 Cur panis toſtus durior, tabefactus humidior reddi aliquantiſper poſſit? an quoniam cùm torreſit, humor extruditur, itaque panis relinquitur durior? Leniter autem cùm recaleſcit, humor conſiſtens ab igne diffunditur, humidiórque proinde exiſtit.

26 Cur farina tritici reſiccata minùs conſtipetur, quàm ordei? an quòd intercapedine vacant, B quæ ex partibus conſtant minutiſſimis: & plura, quæ grauiora ſunt, compreſſa ſuopte pondere tantundem occupant, quantum pauciora? Sed farina ordei craſſiuſcula eſt: itaque ſiccata compeſci, atque in minus contrahi poteſt, vt quod minus eſt ſuo compreſſu, plus illud conſtipent in ſe ipſum, capeſſántque: triticea porrò particulis minutiſſimis iam conſtat. Itaque non ideo reſiccatur, vt partes reddantur minores, ſed vt leuiores efficiantur, minúſque conſtipentur ſuo compreſſu, & nutu. natura enim grauior farina triticea, quàm ordeacea eſt.

Eorum quæ ad fructus arborum pertinent, Sectio vigeſima ſecunda, cuius quæſtiones XIV. C

QVam ob cauſam poma non ita priùs, vt poſtea, eſitata, in repletionis mole reſpondeant? an quoniam cæteris eſculentis genus pomorum longè grauius eſt: Quod argumento ficuum conſtat, quæ nouiſſimè eſitatæ, vltimæ tamen euomuntur. Poma igitur antè ingeſta ſuo pondere in imum delapſa, ſpatij amplitudinem relinquunt ſuperiùs, vt cibum ſequentem admitti facilè liceat. At ſi è contrario ſumantur, víu eueniet vt quoniam deorſum ferri expeditè non queant, innatent, & partem totam ferè occupent inanem.

2 Quamobrem cùm dulcia nobis ſimiliora, quàm acria ſint, ocyus à dulcibus impleamur? Con- D gruum enim vt contra eueniat, quandoquidem à ſimilibus minùs ſatiari conſentaneum eſt. An quoniam non æquè præmaturè conceptaculum, ex quo hauſimus, & corpus, quod veſcitur, impletur: ſed venter quidem repletus aliquando eſt, vt eorum qui ſitiunt: ſitis autem nihilo minùs ſupereſt. Non enim ea de cauſa ſitis ceſſat, quia venter plenus humoris eſt, ſed quia membra corporis omnia humorem commodum ſibi attraxerint: quòd vbi illa ſatis ſuum deſiderium expleuerunt, tunc ſitire ceſſamus. Ita etiam fames, nec aliter tolli poteſt.

3 Cur ocyùs à dulcibus quàm acribus, ſatiemur? an quia ocyùs dulce quàm acre appetere deſiſti- E mus? ſed an perinde, vt venter impletur, nos quoque dulcibus ſatiari poſſimus, confeſſum non eſt. Cùm igitur deſiderium celeriùs his ipſis expleri poſſit, docendum eſt. Alimenti deſiderium, ſiue cupiditas, vt ſimpliciter loquar, indigentia eſt, cùm cibum vel nullum, vel pauculum habemus. Quòd cùm acria non validè nutricare queant, ſed parum alimoniæ, multum habeant excrementi, meritò ampliùs hæc appetimus, parúmque eorum cupiditatem explemus, quoniam alimento item indigemus, quo ipſa careant.

A * οὐκ ἐκ δὲ τοῦ πλείονος, ἀνάγκη γίνεσθαι πλείω.

κδ Διὰ τί οἱ περὶ τὴν τῶν σιτίων ἐργασίαν, οἱ μὲν περὶ τὰς κριθάς, * ἄχροοι γίνονται καὶ κατάρροοι· οἱ δὲ περὶ τοὺς πυροὺς εὐεκτικοί; ἢ διότι εὐπεπτότερος ὁ πυρὸς τῆς κριθῆς, διὸ καὶ αἱ ἀπόρροιαι; * κ. δὲ ἱκανῶς [illegible] τὸ. Infr. 18. 10. * κ. [illegible]

κε Διὰ τί ὁ ἄρτος, ἐὰν μὲν τις αὐτὸν ὀπτᾷ, σκληρότερος γίνεται· ἐὰν δέ τις αὐτὸν χλιαίνῃ, ὑγρότερος ἄχρι τινός; ἢ ὅτι ὀπτωμένου αὐτοῦ, τὸ ὑγρὸν ἐκπορεύεται; σκληρότερος οὖν γίνεται. ἐπιθερμαινομένου δέ, τὸ ὑγρὸν συνεστὼς, διαχεῖται ὑπὸ τοῦ πυρός· διὸ ὑγρότεροι γίνονται.

κς Διὰ τί τὰ μὲν ἄλευρα, ψυχόμενα, ἧττον συνίσταται· B τὰ δὲ ἄλφιτα, μᾶλλον; ἢ ὅτι τὰ μὲν μικρομερῆ, οὐ διαλείπει χώραν, * καὶ τὰ βαρέα τῇ θλίψει, τὰ πλείω, ἐλάττω κατέχει τὸν ἴσον· τὰ μὲν οὖν ἄλφιτα, ἁδρά ἐστι. ψυχόμενα οὖν, ἐλάττω γίνεται. ὥστε τὸ ἔλαττον, συμπιέζει τὸ πλέον. τὰ δὲ ἄλευρα, ὑπάρχει μὲν μικρομερῆ ὄντα· ὥστε οὐ διὰ τοῦτο ψύχεται· ἀλλ' ἵνα ᾖ κουφότερα, καὶ μὴ συνίστηται διὰ τὴν θλίψιν. βαρύτερον γὰρ φύσει τὸ ἄλευρον τοῦ ἀλφίτου ἐστί. * G. [illegible] βαρέα εἶναι, [illegible] κατ. τὸ ἴσ. Sylb.

Ὅσα περὶ ὀπώραν. κβ. C

ΔΙὰ τί τὴν ὀπώραν ὕστερον ἢ πρότερον φαγοῦσιν, οὐκ ἀνάλογος τοῖς αὐτοῖς ὁ ὄγκος τῆς πληρώσεως γίνεται; ἢ ὅτι βαρυτέρα ἐστὶν ἡ ὀπώρα πολὺ τῶν σιτίων. δηλοῖ δὲ καὶ τὰ σῦκα, κἂν ὕστατα βρωθῇ. πλεῖστα γὰρ ἐμεῖται. ἐὰν μὲν οὖν πρότερα, διὰ βάρος κάτω περιβαλλόμενα, εὐρυχωρίαν ἄνω ποιεῖ. ὥστε ῥᾳδίως δέχεσθαι τὸν ὄγκον τῶν σιτίων. ἂν πάλιν δὲ εἰσελθόντα τὰ σιτία, διὰ τὸ μὴ κάτω φέρεσθαι, ταχὺ τοῦ ἄνω κενοῦ περιλαμβάνει.

β Διὰ τί τῶν γλυκέων ὄντων ὁμοιοτέρων ἡμῖν ἢ τῶν D δριμέων, θᾶττον πληρούμεθα ἀπὸ τῶν γλυκέων; εἰκὸς δὲ ἦν ἧττον. ἀπὸ γὰρ τῶν ὁμοίων ἧττον ἦν εἰκὸς πληροῦσθαι. ἢ ὅτι οὐχ ὁμοίως τό, τε ἀγγεῖον πληροῦται ταχύ, ἐξ οὗ πληρούμεθα, καὶ τὸ τρεφόμενον; ἀλλ' ἐνίοτε ἡ μὲν κοιλία πλήρης ἐστίν, οἷον τῶν διψώντων * ἡ δὲ δίψα, οὐδὲν ἧττόν ἐστιν; οὐ γὰρ τῷ ταύτην εἶναι πλήρη παυόμεθα διψῶντες, ἀλλὰ τῷ ἕκαστον τῶν τοῦ σώματος τὸ αὑτοῦ οἰκεῖον ἐσπακέναι· καὶ ὅταν ἐκεῖνα * ἀπολαύσῃ ἱκανῶς, τότε παυόμεθα διψῶντες· καὶ πεινῶντες δέ, ὡσαύτως. * κ. τὸ δὲ δίψος * Qu. ἀπολαύῃ

γ Διὰ τί θᾶττον πληρούμεθα ἀπὸ τῶν γλυκέων, ἢ ἀπὸ E τῶν δριμέων; ἢ ὅτι θᾶττον παυόμεθα ἐπιθυμοῦντες τῶν γλυκέων; ἢ ὡς μὲν ἡ κοιλία πληροῦται, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῶν γλυκέων; ⁖ ἢ οὐχ ὁμολογεῖται·] ὅτι δὲ ἡ ἐπιθυμία θᾶττον ὑπ' αὐτῶν πληροῦται, τοῦτ' ἂν εἴη λεκτέον; [ἢ] ὅτι ἡ μὲν ἐπιθυμία (ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν) ἐστὶ μὲν ἔνδεια, ὅταν μηκέτι ἔχωμεν τροφήν, ἢ ὀλίγην· τὰ μὲν οὖν δριμέα, οὐκ ἔστι τρόφιμα, ἀλλὰ τροφὴν μὲν ὀλίγην ἔχει, τὸ δὲ περίττωμα πολύ· εἰκότως οὖν πολλὰ ταῦτα ζητοῦμεν ἐσθίειν, καὶ οὐκ ἐμπιπλάμεθα αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν, διὰ τὸ ἔτι προσδεῖσθαι τροφῆς, ταῦτα δὲ μὴ ἔχειν τροφήν·

τὰ δὲ γλυκέα, ἀθρόα ἐστὶ τροφή, καὶ ἀπὸ μικρῶν πολλὴν λαμβάνει τὸ σῶμα. ὅταν οὖν ἀπολαύσῃ πολλῆς τροφῆς, οὐκέτι δύναται ἐσθίειν, διὰ τὸ μὴ ὑποφέρειν. εἰκότως οὖν θᾶττον ὑπὸ τῶν γλυκέων πληρούμεθα. δ Διὰ τί τὰ περικάρπια καὶ τὰ κρέα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐν τοῖς ἀσκοῖς ἄσηπτά ἐστιν, ὅταν σφόδρα φυσηθῶσι· καὶ τὰ ἐν τοῖς ἀκριβῶς πεπωματιζομένοις ὡσαύτως; ἢ διότι σήπεται μὲν κινούμενα πάντα, τὰ δὲ πλήρη, ἀκίνητα. ἀδύνατον γὰρ ἄνευ κενοῦ κινηθῆναι· ταῦτα δὲ πλήρη.

ε Διὰ τί μετὰ τὰ σαπρὰ τῶν περικαρπίων, ὁ οἶνος πικρὸς φαίνεται πινόμενος; ἢ ὅτι τὴν πικρότητα ἔχει ἡ σαπρότης ἡ τοιαύτη; ὃ οὖν ἐπιμένον ἐστὶ τῇ γλώττῃ, μιγνύμενον τῷ πόματι καὶ διαχεόμενον, πικρὸν ποιεῖ τὸ πόμα. αὐτὸ δὲ καθ' αὑτὸ ἧττον φαίνεται ἐσθιόμενον, διὰ τὸ πολλοῖς ἅπτεσθαι, καὶ εἰς μικρὰ διανενεμῆσθαι τὸν τοιοῦτον χυμόν. ϛ Διὰ τί τὰ τραγήματα ἐδεστέον; ἢ ἕνεκα τοῦ πιεῖν ἱκανόν; οὐ γὰρ μόνον ποτέον τῆς δίψης χάριν τῆς ἐπὶ τοῖς σιτίοις, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ σιτίον. ζ Διὰ τί τὰ ὀπτὰ κάρυα, ψυχθέντα χείρω ἐστί· καὶ ὁ ἄρτος δέ, καὶ ὁ βάλανος, καὶ πολλὰ τῶν τοιούτων· θερμανθέντα δὲ πάλιν, βελτίω; ἢ διότι ψυχθέντος μέν, πέπηγεν ὁ χυμός· *ἀναχλιανθέντων δέ, πάλιν χεῖται; ἡ δὲ ἡδονὴ ἐστὶ διὰ τὸν χυμόν. η Διὰ τί *ἐν τῇ ἀπολαύσει τῆς ὀπώρας, οἷον σύκων καὶ τῶν τοιούτων, ἢ οἶνον ἄκρατον δεῖ ἐπιπίνειν, ἢ ὕδωρ· ταῦτα δὲ ἐναντία; ἢ ὅτι ἡ ὀπώρα καὶ θερμή ἐστι καὶ ὑγρὰ διὰ τὴν γένεσιν; ἔχει γὰρ πολὺ πῦρ καὶ ὑγρότητα· ὥστε διὰ μὲν τὸ πῦρ, δεῖ ζέσιν ποιεῖ ὁ χυμὸς εἴσω, ὥσπερ ἔξω τὸ γλεῦκος ποιεῖ. ἧττον δὲ ἔχει δύναμιν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀκρόδρυα. τὸ δὲ τῆς ὑγρότητος πλῆθος, ἀπεψίαν ποιεῖ. τὸ μὲν οὖν ὕδωρ, διὰ τὴν ψυχρότητα σβεννύει τὴν ζέσιν· ὁ δὲ οἶνος, διὰ τὴν θερμότητα ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ὥσπερ γὰρ πῦρ ἐνίοτε πυρός, ἐὰν ᾖ ἔλαττον, ἀφαιρεῖται τὴν ἰσχύν. μᾶλλον δὲ τῇ θερμότητι πεπληκὸς ἐστὶ τῆς ὑγρότητος, καὶ διὰ βάρος κατακρατεῖ τῶν τῆς ζέσεως ἐπιπολασμῶν.

> * γρ. ἀναχλιανθέντος

> * γρ. ἐπὶ τῇ

θ Διὰ τί τῶν ἰσχάδων γλυκύταται αἱ δίχα ἐσχισμέναι· οὔτε δὲ αἱ πολυσχιδεῖς, οὔτε αἱ ἀσχιδεῖς; ἢ διότι ἐκ μὲν τῶν πολυσχιδῶν, διαπέπνευκε καὶ ἐξικμάκε μετὰ τοῦ ὑγροῦ τὸ πλεῖστον τοῦ γλυκέος; ἐν δὲ ταῖς μεμυκυίαις, πολὺ τὸ ὑδατῶδές ἐστι, διὰ τὸ μὴ ἠτμικέναι. αἱ δὲ ἐσχισμέναι μέν, μὴ εἰς πολλὰ δέ, ἀμφοτέρων τούτων ἐκτός εἰσι τῶν παθημάτων.

ι Διὰ τί ταῖς καμίνοις ξηραινόμενα τὰ σῦκα σκληρότερα ἐστίν, ἐὰν ψυχθῇ ἐν τῇ καμίνῳ, ἢ ἂν ἐξαιρεθέντα ψυχθῇ; ἢ ὅτι ἐν μὲν τῇ καμίνῳ ἐξατμίζει πᾶν τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ· ἔξω δὲ περιεστηκὼς ὁ ἀὴρ ψύχων, κωλύει τὸ ὑγρὸν ἐξιέναι καὶ συνίστασθαι; μᾶλλον γὰρ ἐξατμίζει. ἔστι δὲ τὰ μὲν ξηρά, σκληρά· τὰ δὲ ὑγρά, μαλακά. ια Διὰ τί παρὰ τὰ στρυφνὰ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ φαίνεται γλυκύτερα, ἐάν τις βαλάνους, ἢ μύρτα, ἢ τι τῶν τοιούτων διατράγῃ; ἢ εἰκότως, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων;

At dulcia tota ipſa cibus idoneus ſunt, atque ex paruis quibuſdam eiuſmodi eſcam corpus capit vberiorem. Quod cùm ſe abundè referſit, nihil edere prætereà poteſt. Plus enim tolerare non poteſt, atque ita efficitur vt ocyus à dulcibus ſatiemur. 4 Cur fructus arborum, & carnes, & cætera id genus vtribus vehementer inflatis contenta, valeant incorrupta edurare: nec minus quæ diligentiſſimè picata obturatáque circumvndique fuerint? an quoniam corrumpi omnia ſolent cùm mouentur: quæ autem plena ſunt, immota perſiſtunt? Haud enim fieri poteſt vt motus ſine inani ſpatio agatur. Atqui iſthæc, quæ ita incluſa ſunt, plena vndique: conſtat ergo incorrupta ſeruari ratione. 5 Cur vinum poſt pomum putre, epotum, amarum ſentiatur? an amarorem putredo habet? Itaque quod de pomo per ſumma inſidet, linguæ humori qui bibitur, permiſtum diffuſúmque, amaram efficit potionem. Ipſum autem pomum per ſe eſitatum, minus deprehendi propterea poteſt, quia ſaporis id genus multa attingat, inque exigua diſcernatur.

6 Cur edenda bellaria ſint, vſúſque ſecundarum menſarum adiici debeat? an vt ſatis bibamus? Non enim ſitis gratia ſolùm, quæ per menſam primam nos teneat, bibendum, ſed etiam poſt hauſiſſe aliquid iuuat. 7 Cur nuces toſtæ refrigeratæ deteriores redduntur, & panis quoque, & glandes, & multa id genus alia, rurſúſque calefacta eadem meliora euadant? an propterea quod refrigeratis ſuccus concreſcit, & conſtat: tepefactis rurſus dilabitur? Suauitas autem non niſi per ſuccum percipi poteſt.

8 Cur poſt fructuum eſitationem, vt ficuum, cæterorúmque generis eiuſdem, vel vinum merum, vel aquam ſuperbibere debeamus, quæ quidem aduerſa inter ſe ſunt? an quia genus pomorum, & calidum & humidum, cauſa ſuæ generationis eſt: habet enim tum ignis copiam tum humoris? Itaque ſuccus pomi velvti feruorem intus per ignem excitat, quomodo muſtum foris efferuet, vi tamen hebetiore: humor autem nimius cruditatem committit. Aqua igitur ſuo frigore feruorem illum frangit, atque extinguit: & vinum ſuo calore idem plerumque efficere poteſt: quippe quod perinde atque ignis igni, multus pauco vires ſubtrahat: amplius tamen humoris copiam ſuo calore emollit, & concoquit, ſuoque pondere innatantem illum feruorem vincit, ac reprimit.

9 Quam ob cauſam caricæ bifidæ tantùm dulciſſimæ ſint, nec multifidæ, aut omnino infiſſæ dulcedinem præſtent? an quòd ex multifidis reſpirauit euaporauitque cum humore pars dulcedinis plurima? In iis autem quæ infiſſæ coierint, humoris diluti copia eſt, quòd nihil ferè inde exactum fuerit. At quæ fiſſæ quidem, ſed tamen fiſſura multiplici ſunt, immunes vtroque iſto incommodo caruerunt.

10 Cur ſi ficus in furno ſiccantur, duriores efficiuntur, quàm ſi exemptæ foris refrigerentur? An quoniam in furno humor totus ex nimio calore euaporatur, foris aër circumfundens humorem contrahi emanaréque prohibet? ita enim vt leuiter euaporetur potiùs accidit. Sunt autem, quæ ſiccent, dura: quæ hument, mollia.

11 Cur ab acerbis vinum, aut aqua epota dulcior ſentiatur: exempli gratia, ſi quis glandes, aut myrta, aut tale quid ori mandauerit? an meritò ita fiat, quemadmodum vel in cæteris agitur?

omnia namque pleniùs eadem apud ſua contraria innoteſcunt. Contrariorum autem ſapores oppoſiti fermè inter ſe ſunt. An vt res in iis eſt, quæ colore inficimus: ita etiam lingua acerbis conficitur illis, meatúſque ſuos patefieri patitur, vt dulce ſubire ampliùs poſſit? Res enim quaſque inficiendas humoribus quibuſdam acerbis antè immergimus, vt inde affectæ infici colore pleniùs atque indeluibiliùs poſſint. 12 Cur dulcia, minùs dulcia ſentiantur calida quàm refrigerata? Vtrùm propterea quòd ſimul ſenſus duo exiſtunt, id eſt, calidi, & dulcis: itaque calidi ſenſus reliquum depellit, atque obfuſcat. An quòd etiam ſuccus dulcis calidus eſt, itaque ignis igni adiicitur: ergo calor eſt, qui impediat? An quòd ignis vires omnium minuit, quia vim obtinet commutandi? calida igitur propiora mutationi ſunt, refrigerata reſident, ſibíque iterum conſtant. 13 Cur paleæ, fructus duros, atque inconcoctos emolliunt, in maturitatémque adducunt, mites autem & concoctos non putrefaciunt? an quòd palea, & calida, & attrahens eſt? Suo igitur calore concoquit, & per vim illam attrahendi ſaniem omnem ſeuocat, atque imputridos ſeruat.

14 Qua de cauſa ficus, cùm molles dulcéſque ſint, dentes offendant? an quia gingiuis ſua lentitate adhærent, ſéque præmolles inter dentes inſinuant, & putredinem per ſuum calorem citò conficiunt? Forſitan & ob granorum ſuorum duritiem dentes celeriter effatigant, cùm manducantur conficiunturque.

Eorum, quæ ad mare ſalſámque omnem aquam pertinent: Sectio vigeſima tertia, cuius quæſtiones XLI.

CVr fluctus præalti pelagi ſuperfrangi non ſoleant, ſed parui tantùm, & breuis? an quia parum humoris cùm fertur, diſcerni à ſpiritu faciliùs poteſt, quàm multum? 2 Cur fluctus interdum priùs eueniat, quàm venti? an quoniam primo ſpiritus ortu, maris pars prima impulſa, partem ſibi continuam ipſa compellit, itidémque deinceps vice pari, ſerieque agitatur perpetua? Quamobrem cùm mare ipſum continuum ſit, efficitur vt quaſi vnus ictus continuus ex his omnibus exultet, idque fieri vno in tempore poſſit. Itaque euenit vt prima & vltima pars ſimul moueantur: quod aëri nunquam accidit: quia corpore vno continuo hic eſſe non poteſt, eo quòd multiplici vndique repulſu retorquetur, atque conquatitur, vt primus validiſſimúſque mouendi impetus refringatur, impediatúrque. Quod mari accidere propterea nequit, quia grauius aëre, motóque difficilius eſt.

3 Cur nauigia onuſtiora in portu quàm in alto eſſe videntur? Celeriùs enim de alto in terram veniunt, quàm de terra in altum prouehuntur. An quòd plus aquæ, quàm minus, reniti validiùs poteſt: pauca enim oppreſſa onere cedit, vt demergi neceſſe ſit: multa è contrario repellit, ac ſuſtinet. Vis enim ea eſt aquæ vt ſurſum verſus compellat inferius: ergo vt in portu maris parum, ſic multum in alto eſt. Itaque plus oneris conuehi in portu videbitur: etiam mouebitur ægriùs, quia magis immergitur, & aqua minùs reniti poteſt. At verò in alto res contrà vſu euenit. 4 Quam ob cauſam cùm aliquid in mare vndabundum & æſtuans iactum ſit, vt anchora, vnda reſidet, & quieſcit?

A πᾶν γὰρ τὸ αὐτὸ παρὰ τὸ ἐναντίον μᾶλλον φαίνεται· οἱ δὲ τῶν ἐναντίων χυμοὶ, ἀντικείμενοί πως εἰσίν. ἢ ὅτι, καθάπερ ἐπὶ τῶν βαπτομένων, ὑπὸ τῶν στρυφνῶν ἡ γλῶττα προδιεργάζεται, καὶ τοὺς πόρους ἀνοίγεται· ὥστε μᾶλλον διιέναι τὸ γλυκύ; καὶ γὰρ τὰ βαπτόμενα, τούτου ἕνεκεν προβρέχουσιν ἐν τοῖς στρυφνοῖς, * τὸ διεργασθὲν μᾶλλον δέχεσθαι τὴν βαφήν. *(* ἢ. τῷ διεργασθὲν πρ. al. τὸ διεργασθέντα)*

ιβ Διὰ τί τὰ γλυκέα ἧττον δοκεῖ γλυκέα εἶναι θερμὰ ὄντα, ἢ ὅταν ψυχθῇ; πότερον ὅτι ἅμα δύο αἰσθήσεις γίνονται ἀμφοῖν· ὥστε ἡ τοῦ θερμοῦ ἐκκρούει τὴν ἑτέραν; ἢ ὅτι καὶ τὸ γλεῦκος θερμόν; ὥσπερ οὖν πῦρ γίνεται ἐπὶ πῦρ. B κωλύει οὖν ἡ θερμότης [ἢ] ὅτι τὸ πῦρ ἀφαιρεῖται τὰς δυνάμεις ἁπάντων, διὰ τὸ κινητικὸν εἶναι. * ἐγγύτερον οὖν τοῦ μεταβάλλειν ἐστὶ θερμὰ ὄντα· ἀποψυχθέντα δὲ, ἕστηκεν. *(* γρ. ἐγγυτέρω)* ιγ Διὰ τί ποτε τὰ ἄχυρα, τὰ μὲν σκληρὰ πέττει, τὰ δὲ πεπεμμένα, οὐ σήπει; ἢ ὅτι τὸ ἄχυρον θερμόν τε καὶ ὁλκόν ἐστι; τῇ μὲν οὖν θερμότητι, πέττει· τῷ δὲ ὁλκὸν εἶναι, τὸν ἰχῶρα τὸν σηπόμενον δέχεται· δι' ὃ οὐ σήπει. ιδ Διὰ τί τὰ σῦκα, μαλακὰ καὶ γλυκέα ὄντα, λυμαίνεται τοὺς ὀδόντας; ἢ διὰ τὴν γλισχρότητα προσέρχεται τοῖς οὔλοις, καὶ παρεμπίπτει διὰ τῶν ὀδόντων εἰς τὰ διὰ μέσου, διὰ τὸ μαλακὰ εἶναι, καὶ σῆψιν ποιεῖ ταχέως, C ἅτε θερμὰ ὄντα; τάχα δὲ [ἴσως] καὶ διὰ τὴν σκληρότητα τῶν κεγχραμίδων, ἐν τῇ τούτων κατεργασίᾳ πονοῦσι ταχέως οἱ ὀδόντες.

Ὅσα περὶ τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ καὶ θάλατταν. κγ.

ΔΙὰ τί τὸ κῦμα οὐκ ἐπιγελᾷ ἐν τοῖς βαθέσι πελάγεσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς μικροῖς καὶ βραχέσιν; ἢ ὅτι τὸ μικρὸν ὑγρὸν φερόμενον, μᾶλλον διαιρεῖται ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ἢ τὸ πολύ; Infr. 24.

D β Διὰ τί τὰ κύματα πρότερον φοιτᾷ ἐνίοτε τῶν ἀνέμων; ἢ ὅτι πρὸς τῇ ἀρχῇ τοῦ πνεύματος ἡ θάλασσα ὠσθεῖσα πρώτη, τὴν ἐχομένην ἀεὶ ταὐτὸ ποιεῖ, διόπερ οὔσης αὐτῆς συνεχοῦς, καθάπερ * μιᾷ πληγῇ συνεχεῖ πᾶσα γίνεται. τὸ δὲ ἐν ἑνὶ χρόνῳ γίνεται. ὥστε συμβαίνει τήν τε πρώτην καὶ τὴν ἐσχάτην ἅμα κινεῖσθαι. ὁ δὲ ἀὴρ οὐ πάσχει τοῦτο, ὅτι οὔτε ἐστὶν ἓν σῶμα συνεχὲς, τῷ πολλὰς πάντοθεν ἀντικρούσεις λαμβάνειν, αἳ πολλάκις κωλύουσι τὴν πρώτην καὶ νεανικωτάτην κίνησιν, τὴν τε θάλασσαν οὐ ποιοῦσι E τοῦτο, διὰ τὸ βαρυτέραν καὶ δυσκινητοτέραν εἶναι αὐτοῦ. Infr. 12. & 28. *(* Gaz. μία πληγὴ συνεχὴς π.)*

γ Διὰ τί τὰ πλοῖα γέμειν δοκεῖ μᾶλλον ἐν τῷ λιμένι, ἢ ἐν τῷ πελάγει· καὶ θεῖ δὲ θᾶττον ἐκ τοῦ πελάγους πρὸς τὴν γῆν, ἢ ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸ πέλαγος; ἢ ὅτι τὸ πλέον ὕδωρ ἀντερείδει μᾶλλον [ἐκ] τοῦ ὀλίγου; ἐν δὲ τῷ ὀλίγῳ δέδυκε, διὰ τὸ κρατεῖν αὐτοῦ μᾶλλον; ὠθεῖ γὰρ * κάτω τὸ ὕδωρ ἄνωθεν. ἐν μὲν οὖν τῷ λιμένι, ὀλίγη ἐστὶν ἡ θάλασσα· ἐν δὲ τῷ πελάγει, βαθεῖα. ὥστε τὸ ἄγειν πλέον δόξει ἐν τῷ λιμένι, καὶ κινήσεται χαλεπώτερον, διὰ τὸ δεδυκέναι μᾶλλον, τὸ ἧττον ἀντερείδειν τὸ ὕδωρ· ἐν τῷ πελάγει δὲ, τἀναντία τούτων ἐστίν. *(* ἢ. κάτωθεν τὸ ὕδωρ.)* δ Διὰ τί ὅταν τι ῥιφθῇ εἰς τὴν θάλασσαν κυμαίνουσαν, οἷον ἡ ἄγκυρα, γαλήνη γίνεται;

ἢ διότι ἵσταται ἡ θάλαττα τῷ φερομένῳ, μεθ' οὗ ἀὴρ συγκαταφέρεται· ὃς ἐπ' εὐθείας κάτω φερόμενος, καὶ ἐνταῦθα ἐπισπασθεὶς, συνεπισπᾶται τὸ ἐκ πλαγίου κινοῦν τὴν θάλατταν; ὁ δὲ κλύδων τῆς θαλάττης, οὐκ ἄνωθεν κάτω ἐστὶν, ἀλλ' ἐπιπολῆς· οὗ λήξαντος, γαλήνη ἐστίν. ἔτι συνιοῦσα ἡ θάλασσα εἰς τὰ διαστάντα τῷ φερομένῳ, δίνην ποιεῖ. ἡ δὲ δίνη, κύκλῳ φέρεται. ἐπεὶ δὲ ἡ εὐθεῖα τοῦ κύκλου κατὰ σημεῖον ἅπτεται, τὰ δὲ κύματα ὑπ' εὐθείας λοξῆς φέρεται, συμβαίνοι ἂν αὐτὰ τοῦ ἐξωτάτου τῆς δίνης κατὰ σημεῖον ἅπτεσθαι, διά τε τὰ εἰρημένα, καὶ διὰ τὴν τῆς δίνης φορὰν, ἣ προσιοῦσα ἀπωθεῖται αὐτά. ἀκύμου δὲ ὄντος τοῦ κατ' αὐτὴν τόπου, γαλήνην ἐν τῇ ῥίψει αὐτῆς συμβαίνει γίνεσθαι, ὅτι συγκαταβὰς ἀὴρ τῷ ἐνεχθέντι κάτω, ἀναφερόμενος καὶ ὠθῶν ἄνω τὴν θάλατταν, καθάπερ πομφολυγοῖ αὐτήν. ἡ γὰρ πομφόλυξ, ὑγροῦ ὑπὸ ἀέρος κάτωθεν ἀνωθουμένου ἐστίν. πομφόλυξ δὲ πᾶσα, λεία καὶ * γαληνός ἐστι. σημεῖα δὲ τῶν εἰρημένων ἐστί· μετέωρος γὰρ ἡ κατὰ τὸ ἐνεχθὲν κάτω θάλαττα * τῆς πέριξ ἐστὶ μικρὸν ὕστερον.

* γρ. γαληνή ἐστι.

* γρ. τοῖς π.

ε Διὰ τί ἐνίοτε πλοῖα θέοντα ἐν τῇ θαλάττῃ, εὐδίας καταπίνεται καὶ ἀφανῆ ἐστὶν, ὥστε μηδὲ ναυάγιον ἀναπλεῖν; ἢ ὅταν αὐλώδης τόπος ἐν τῇ ὑπὸ τὴν θάλατταν γῇ ῥαγῇ, ἅμα εἰς τὴν θάλατταν καὶ ἔσω ἀκολουθεῖ τῇ τοῦ πνεύματος φορᾷ; ὁμοίως δὲ καὶ * πάντῃ τῇ φερομένῃ κύκλῳ, φέρεται κάτω. τοῦτο δή ἐστι δῖνος. τὰ δὲ περὶ Μεσσήνην ἐν τῷ πορθμῷ, πάσχει μὲν τοῦτο διὰ τὸν ῥοῦν, (γίνονται γὰρ αἱ δῖναι ὑπὸ τούτου) καὶ καταπίνεται εἰς βυθὸν, διά ταῦτά τε, καὶ ὅτι θάλαττά τε βαθεῖα καὶ γῆ ὑπαντώδης μέχρι πόρρω. φέρεσιν οὖν εἰς ταῦτα ἀποβιαζόμεναι αἱ δῖναι· δι' ὃ οὐκ ἀναπλεῖ αὐτόθι τὰ ναυάγια. ὁ δὲ ῥοῦς ἐστὶν, ὅταν παυσαμένου τοῦ προτέρου, ἀντιπνεύσῃ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ῥεούσης τῷ προτέρῳ πνεύματι· μάλιστα δὲ, ὅταν νότος ἀντιπνεύσῃ. ἀντιπνέοντα γὰρ ἀλλήλοις τὰ ῥεύματα, περιεκθλίβεται, ὥσπερ ἐν τοῖς ποταμοῖς, καὶ γίνονται αἱ δῖναι. * φέρεται γὰρ ἑλιττομένη ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ἄνωθεν ἰσχυρὰ οὖσα. ἐπεὶ οὖν εἰς πλάγιον οὐκ ἔστιν ὁρμᾶν, (ἀντωθεῖται γὰρ ὑπ' ἀλλήλων) ἀνάγκη εἰς βάθος ὠθεῖσθαι. ὥστε καὶ ὃ ἂν ληφθῇ ὑπὸ τῆς δίνης, ἀνάγκη συγκαταφέρεσθαι. διὸ ἀνάσημα τὰ πλοῖα ποιοῦνται. ἤδη γὰρ ὀρθὸν ποτε μνημονεύεται καταποθέν.

* γρ. πάντη φερομένῃ κύκλῳ. al. κύκλῳ.

* γρ. φ. δῖν.

ϛ Διὰ τί ἡ θάλαττα λευκοτέρα ἡ ἐν τῷ Πόντῳ, ἢ ἐν τῷ Αἰγαίῳ; πότερον διὰ τὴν ἀνάκλασιν τῆς ὄψεως τὴν γινομένην ἀπὸ τῆς θαλάττης εἰς τὸν ἀέρα; ὁ μὲν γὰρ περὶ τὸν Πόντον ἀὴρ, παχὺς καὶ λευκός· (ὥστε καὶ τῆς θαλάττης ἡ ἐπιφάνεια τοιαύτη φαίνεται) ὁ δὲ ἐν τῷ Αἰγαίῳ, κυανοῦς, διὰ τὸ μέχρι πόρρω εἶναι καθαρός· ὥστε καὶ ἡ θάλασσα ἀνταυγοῦσα, τοιαύτη φαίνεται. ἢ ὅτι πᾶσαι αἱ λίμναι, λευκότεραι τῆς θαλάσσης; ὁ δὲ Πόντος, ἐστὶ λιμνώδης, διὰ τὸ πολλοὺς ποταμοὺς εἰς αὐτὸν ῥεῖν. αἱ δὲ λίμναι, διὰ λευκότεραι τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ποταμῶν. γράφουσι γοῦν οἱ γραφεῖς, τοὺς μὲν ποταμοὺς, ὠχρούς· τὴν δὲ θάλατταν, κυανέαν.

A An quòd mare ponderi cedit, quod defertur, qui cum aër delabatur: qui cùm per directum in imum defertur, atque attrahitur, ſecum eòdem id trahit quod mare de latere concitat: æſtus autem maris non deſuper tendit ad ima, ſed per ſumma verſatur, quo ſedato tranquillitas oritur. Ad hæc, cùm mare in ea ſpatia coit, quæ ponderi deſcendenti ceſſerint, vertiginem mouet, quæ non niſi circulo agitatur. At cùm linea recta circulum per punctum attingat, fluctúſque ad lineam rectam obliquè ferantur, fieri poteſt vt fluctus ipſi per punctum oras vertiginis attingant, nec prædictam ob cauſam tantùm, ſed etiam quòd ipſa vertigo accedens, ſuo impetu circum vndique illos depellit. B Quòd cùm itaque fluctibus pars ea vertiginoſa careat, meritò vnda, iacta anchora, reſidet, tranquillatúrque. Adde quòd aër, qui cum pondere illo delapſo deſcendit, mox ſeſe referens, vndámque ſurſum compellens, bullas excitat: quippe cùm bulla humore conſiſtat, qui de imis ad ſupera pulſus ab aëre efferatur. Omnis autem bulla lenis, ſerenáque eſt. Indicium verò, quòd vnda, quà pondus in imum corruit, ſubmiſſa in cauum paulò poſt reſurgit, & mari circumdanti æquiparatur.

5 Cur interdum nauigia, dum curſum agunt, in mari quieto repentè abſorbentur, totáque ita pereunt, vt ne naufragium quidem fluitans vſquam appareat? C an cùm locus cauernoſus terræ ſubditæ mari diſrumpitur, ſimul in mare nauigia introrumpuntur, introrſúmque ſpiritus impetu trahuntur: cúmque impulſu pari circumvndique agitentur, deorſum ferantur neceſſe eſt? Hoc idem apud Meſſanam quoque in freto fluctu reciproco euenit. Fiunt enim eo ipſo vertigines, quæ in imum abſorbent, tum ob eam, quam diximus, cauſam, tum etiam quòd mare illud prealtum eſt, terráque ad longinquum vſque ſubhiat cauernoſa. Vertigines igitur eovſque per vim ductitant: itaque efficitur, vt inibi fragmenta nulla valeant fluitare. Fluxus autem ille fieri ſolet cùm flatu deſiſtente priore, mari item fluente, D flatus aduerſus primo occurrit, maximéque cùm Auſter. Cùm enim vndæ inuicem curſitant, inflictu prætereunt mutuo, quo ſcilicet modo in fluminibus fieri nouimus: atque ita in mare in gyrum vertitur, quæ vertigo, aut vertex vocata eſt. Fertur autem vnda in anfractum initio motus valido deſuper irruente. Igitur cùm vndas vrgere in latus non liceat, (impulſu namque repelluntur mutuo) compelli prorſus in imum neceſſarium eſt. Quamobrem id quoque deferri eòdem vnà cogitur, quod vertigo comprehenderit: eadémque cauſa eſt cur etiam nauigia reſimentur, repandáque deferantur, cùm deuorantur à vertigine. E Iam enim aliqua erecta ex toto deſcendiſſe, memoriæ proditum eſt.

6 Cur mare Ponti candidius quàm Ægæi eſt? Vtrùm propter viſus refractionem factum de mari in aërem? Eſt enim aër Ponti craſſus, & albidus: itaque fit vt etiam maris pars ſumma talis eſſe videatur: Ægæi verò, quoniam à longinquis vſque purus & liquidus eſt, cæruleus cernitur: quocirca mare quoque aëri renitens, colorem eundem repræſentat. An quòd lacus omnes, quàm mare, candidiores ſunt? Pontus autem in lacus ſpeciem propemodum tranſit, eo quòd multi in eum fluuij effluunt: nec verò mari ſolùm candidior lacus eſt, verùm etiam fluuiis. Vnde pictores flumina pallida, mare cæruleum, lacum candidum pingere non ineptè conſueuerunt.

An quia per aquam bibi idoneam viſus penetrare facilè poteſt, aërem verſus reflectitur: è mari autem nec ſurſum reflecti poteſt, quoniam leuis aqua non eſt, & deorſum progrediens fatigatur: itaque fit vt mare nigrum eſſe videatur? Atqui mari, quod lacum ſimulat, pars dulcis per ſumma innatat: ſalſa verò in imo eſt. Quamobrem quòd id penetrare aſpectus nequit, ſed ad lucem reflectitur, albedinem per ſumma oſtendit.

7 Cur mare minùs quàm aqua bibi idonea, frigidum eſt, omnéſque ſalſi humores nō vt dulces frigidi ſunt? Vtrùm quòd mare ſpiſſius & corpulentius eſt: tale autem quodque minùs refrigerari poteſt: ſicvt etiam ampliùs incaleſcere aptum eſt, quippe quòd calorem ſeruare ſuam ob denſitatem meliùs poſſit. An quia mare pinguius eſt, quocirca flammam æquè extinguere, atque cæteræ aquæ, non poteſt: calidius autem, quod pinguius eſt? An quoniam multum terræ in ſe continet, propterea ſiccius eſt: quod autem ſiccius, idem calidius eſt?

8 Cur mare perſpectius & dilucidius eſt, quàm aqua potui idonea, cùm craſſius ſit: dulcis enim, ſalſa tenuior eſt. An tenuitas cauſa non eſt cur mare dilucidius ſit, ſed directi meatus id faciunt, quos tum plurimos tum ampliſſimos continet: ergo illa potui idonea ſpiſſa ex tenuitate ſuarum partium eſt, ſalſa amplioribus interſtitiis inanit. An quia purius & ſyncerius eſt: terra enim nulla in eo permanet: arena ſuo pondere delapſa, in imum ſubſidet. At humor dulcis miſtus cum terra eſt, quæ interueniens facit vt citò perturbetur.

9 Cur perflante Aquilone mare perſpectius atque translucidius ſit, quàm Auſtro? an quia mare, cùm ſerenum eſt, colorem trahere ſibi aſſolet: ineſt enim aliquid pinguis in ſucco ſalſo? Indicium, quòd die tepidiore oleoſum quiddam ſecerni videmus. Ergo tranquillo tepidiorique mari ſuccus iſte ſua leuitate per ſumma panditur: quod Aquilone fieri minùs poteſt cauſa frigoris. Eſt autem aqua translucidior, quàm oleum: id enim colore obducitur. Aqua verò expers coloris viſu obuia, apertiorem ſui præſtat ſuſpectionem.

10 Qua de cauſa qui mari ſe lauerint, ocyus reſiccentur, cùm mare grauius ſit quàm aqua dulcis? an quia craſſius & terroſius eſt: ergo cùm parum humoris habeat, meritò ſiccari poteſt celeriùs?

11 Cur fluctus ventum præ ſe omnes ferant? an quia flatus futuri indices ſunt: flatus enim impulſus aëris eſt. An quia vice propellendi ſucceſſiua conſiſtunt? Propellit autem flatus nondum continuus, ſed exoriens. Primus igitur quaſi emarcuit, mox autem hunc alter propellit, factáque altera denſitate elangueſcit: quare cùm hoc propulſum iam adeſt, propellens quoque illud venturum eſſe palàm fit: facit enim id ipſum cùm incipit.

12 Cur fluctus antè quàm flatus, erumpit? an quia non ſimul flatus deſiſtit, & mare vndabundum ſedatur: ſed mare poſtea ceſſat? Ideo fieri poteſt vt qui mouerit ſpiritus, antè occidat, quàm ſenſui obuius ſit? itaque non fluctus ſpiritu prior eſt, ſed ille latet, hic patet. An flatus non vndique ſimul ſpiret, ſed primùm vnde exortus ſit: ſimul autem ſpirat, & mare ſibi proximum agitat, quod exitum ſubinde proximum mouet: atque ita fieri poteſt vt fluctus flatum poſſit anteire. Motus enim ille velocior à mari, non à flatu principium ducit.

13 Cur in mari meliùs quàm fluuiis, natare poſſumus?

A ἢ ὅτι διὰ μὲν* τοῦ ποταμοῦ, διέρχεται ταχὺ ἡ ὄψις, * γ. τοῦ ποτίμου,
*καὶ οὐκ ἀνακλᾶται πρὸς τὸν ἀέρα· ἀπὸ δὲ τῆς θαλάσσης, οὔ; οὔτ' ἄνω ἀνακλᾶται, διὰ τὸ μὴ λεῖον εἶναι τὸ ὕδωρ· κάτω δὲ ἀποκάμνει βαδίζουσα· δι' ὃ μέλαινα φαίνεται· ἐν δὲ τοῖς λιμνώδεσιν, ἐπιπολῆς ὄντος τοῦ ποτίμου, κάτω δὲ τοῦ ἁλμυροῦ, οὐ διέρχεται, ἀλλ' ἀνακλᾶται πρὸς τὴν αὐγήν· δι' ὃ φαίνεται λευκὴ ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς. * γ. ἀλλ' ἀνακλᾶται

ζ Διὰ τί ἡ θάλαττα, τοῦ ποτίμου ὕδατος ἧττον ψυχρά, καὶ τὰ ἁλυκά, τῶν γλυκέων; πότερον ὅτι πυκνοτέρα ἡ θάλασσα, καὶ μᾶλλον σῶμα; τὰ δὲ τοιαῦτα, ἧττον ψύχεται, ὥσπερ καὶ θερμαίνεται μᾶλλον.
B σωστικώτερα γὰρ τοῦ θερμοῦ διὰ τὴν πυκνότητα. ἢ ὅτι λιπαρωτέρα ἡ θάλαττα; διὸ καὶ οὐ σβέννυσι τὴν φλόγα. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. τὸ δὲ λιπαρώτερον, θερμότερον. ἢ ὅτι γῆς πολὺ ἔχει· ὥστε ξηρότερον; τὸ δὲ ξηρότερον, θερμότερον.

η Διὰ τί ἡ θάλαττα εὐδιοπτοτέρα τοῦ ποτίμου, παχυτέρα οὖσα; λεπτότερον γὰρ τὸ πότιμον τοῦ ἁλμυροῦ. ἢ οὐ τὸ λεπτὸν αἴτιον, ἀλλ' εὐθυωρίαι τῶν πόρων πλεῖσται καὶ μέγισται εἰσί; τὸ μὲν οὖν πότιμον, πυκνὸν διὰ λεπτομέρειαν ἐστί· τὸ δὲ ἁλμυρόν, μεγάλα ἔχει τὰ διάκενα. ἢ ὅτι* καθαρώτερον ἡ θάλαττα, γῆ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν· ἡ δὲ ἄμμος, βαρεῖα οὖσα, ὑφίσταται. τὰ δὲ πότιμα, γεώδη· αὐτὴ δέ, ἐν τῷ μεταξὺ φερομένη, ἀναθολοῦται ταχύ. * γ. καθαρωτέρα
C
θ Διὰ τί ἐν τοῖς βορείοις εὐδιοπτοτέρα ἡ θάλαττα, ἢ ἐν τοῖς νοτίοις; ἢ ὅτι ἐν τῇ γαλήνῃ χρῶμα ἔχει ἡ θάλαττα; λιπαρὸν γὰρ ἔνεστιν ἐν τῷ ἁλμυρῷ χυμῷ. σημεῖον δέ· ἐκκρίνεται γὰρ ἔλαιον ἐν ταῖς ἀλέαις. εὐδίας οὖν οὔσης, καὶ ἀλεεινοτέρας τῆς θαλάττης διὰ κουφότητα, ἐπιπολάζει ὁ τοιοῦτος χυμός. τοῖς δὲ βορείοις, ἧττον, διὰ [τὸ] ψῦχος. ἔστι δὲ τὸ ὕδωρ εὐδιοπτότερον τοῦ ἐλαίου. τὸ γὰρ ἔλαιον, χρῶμα ἔχει· τὸ δὲ ὕδωρ, ἄχροον παρεμφαινόμενον, σαφεστέραν ποιεῖ τὴν ἔμφασιν.

ι Διὰ τί λουσάμενοι τῇ θαλάττῃ, θᾶττον ξηραίνονται, βαρυτέρα
D οὔσῃ τῶν ποτίμων; ἢ ὅτι παχυτέρα καὶ γεώδης ἡ θάλαττα; ὀλίγον οὖν ἔχουσα τὸ ὑγρόν, ξηραίνεται θᾶττον.

ια Διὰ τί τὰ κύματα ἀνεμώδη; ἢ ὅτι σημεῖα ἐστὶ πνεύματος ἐσομένου; ἔστι γὰρ τὸ πνεῦμα, σύνωσις ἀέρος. ἢ διὰ τὸ ἀεὶ προωθεῖσθαι, γίνεται; προωθεῖ δὲ οὐ συνεχὲς πω ὂν τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ἀρχόμενον. τὸ μὲν δὴ πρῶτον, ὥσπερ προεμαράνθη. ἄλλο δέ, τοῦτο προωθεῖ, καὶ ἄλλην πυκνότητα ἤγαγεν, καὶ ἀπεμαράνθη. ὥστε δῆλον, ὅταν ἤδη τὸ προωθούμενον παρῇ, ὅτι ἥξει καὶ τὸ κινοῦν· ἀρχόμενον γὰρ τοῦτο ποιεῖ.

ιβ Διὰ τί τὸ κῦμα προεκπίπτει τοῦ πνεύματος; ἢ ὅτι Sup. 2.
E οὐχ ἅμα παύεται τὸ πνεῦμα τὸ πνέον καὶ ἡ θάλαττα κυμαίνουσα, ἀλλ' ὕστερον ἡ θάλαττα,* ἐνδέχεται τὸ κινῆσαν πνεῦμα φθαρῆναι, πρὸ τοῦ γενέσθαι αἰσθητόν; ὥστε οὐ πρότερον τὸ κῦμα πνεύματος, ἀλλὰ τὸ μὲν, λανθάνει· τὸ δέ, οὔ. ἢ οὐχὶ τὰ πνεύματα ἅμα πανταχοῦ πνεῖ, ἀλλ' ὅθεν ἡ ἀρχὴ πρότερον; ἅμα δὲ πνεῖ, καὶ τὴν πλησίον θάλατταν κινεῖ· αὐτὴ δὲ τὴν ἐχομένην· καὶ οὕτως ἂν ἐνδέχοιτο πρότερον τὸ κῦμα ἐκπίπτειν. ὑπὸ γὰρ τῆς θαλάσσης, καὶ οὐχ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἡ κίνησις ἡ θᾶττον τοῦ ἀέρος. * G. ὥστε οὐδ'

ιγ Διὰ τί ἐν τῇ θαλάττῃ μᾶλλον νεῖν δύνανται, ἢ ἐν τοῖς ποταμοῖς;

A ἢ ὅτι ὁ νέων ἀεὶ ἐπιστηριζόμενος ἐν τῷ ὕδατι νεῖ; ἐν δὲ τῷ σωματωδεστέρῳ μᾶλλον ἀποστηρίζεσθαι δυνάμεθα. σωματωδέστερον δέ ἐστι τὸ θαλάττιον ὕδωρ τοῦ ποταμίου. παχύτερον γάρ ἐστι, καὶ μᾶλλον ἀντερείδειν δυνάμενον.

ιδ Διὰ τί ποτε ἐν τῇ θαλάττῃ πλείω χρόνον διατελεῖν δύνανται, ἢ ἐν τῷ ποταμῷ; ἢ διότι τὸ ποτάμιον ὕδωρ λεπτόν ἐστι; μᾶλλον οὖν παρεισδυόμενον, πνίγει.

ιε Διὰ τί ἡ μὲν θάλαττα καίεται, τὸ δὲ ὕδωρ, οὔ; ἢ καίεται μὲν κἀκεῖνο, ἡ δὲ θάλαττα ἧττον σβέννυσι τὸ πῦρ, διὰ τὸ λιπαρωτέρα εἶναι; σημεῖον δὲ ὅτι λιπαρωτέρα· ἀπὸ γὰρ τῶν ἁλῶν ἔλαιον ἀφαιρεῖται. ἢ καὶ ἧττον δύνανται οἱ πόροι ἁρμόττειν τῷ B πυρὶ, διὰ τὸ * παχύτεροι εἶναι, καὶ μᾶλλον γε δὴ, ἅτε καὶ τῶν ἁλῶν συμπαρόντων; ὥσπερ οὖν τὸ ξηρὸν τοῦ ὑγροῦ ἧττον σβεστικὸν, καὶ τὸ ξηρὸν μᾶλλον κατὰ λόγον καυστικόν ἐστι, καὶ ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον, * τῷ ἐγγυτέρω τοῦ θερμοῦ εἶναι, τὸ ξηρότερον δὲ τῇ θαλάττῃ· ἄμφω δὲ ταῦτα μᾶλλον ὑπάρχει.

* χ. παχύτερον

* G. τῷ ἐγγυτέρω τοῦ θερμοῦ εἶναι τὸ ξηρότερον. τῇ δὲ θαλάττῃ ἄμφω ταῦτα μ. ... Sylb.

Infr. 26.32.

ις Διὰ τί ἀπὸ μὲν τῆς θαλάσσης οὐκ ἀποπνεῖ ἕωθεν ψυχρὸν, ἀπὸ δὲ τῶν ποταμῶν; ἢ ὅτι ἡ μὲν θάλαττά ἐστιν ἐν ἀναπεπταμένοις τόποις· οἱ δὲ ποταμοὶ, ἐν στενοῖς; ἡ μὲν οὖν ἀπὸ τῆς θαλάττης αὔρα, εἰς πολὺν τόπον σκίδναται· (ὥστε εἶναι ἀσθενής) ἡ δὲ ἀπὸ τῶν ποταμῶν, ἀθρόως φέρεται, καὶ μᾶλλον ἰσχύει· διὸ μᾶλλον C εἰκότως φαίνεται ψυχρά. ἢ οὐ τοῦτό ἐστιν αἴτιον, ἀλλ' οἱ μὲν ποταμοὶ, ψυχροί εἰσιν· ἡ δὲ θάλαττα, οὔτε θερμὴ οὔτε ψυχρά; γίνεται δὲ ἡ αὔρα καὶ ἡ ἀναπνοὴ, θερμαινομένων ἢ ψυχομένων τῶν ὑγρῶν. ὁπότερον γὰρ ἂν τούτων πάθῃ, ἐξαεροῦται. ἐξαερουμένου δὲ τοῦ ὕδατος, ὁ ἀὴρ ὁ γινόμενος φέρεται· ὅ ἐστιν αὔρα. τὸ μὲν οὖν ἀπὸ τῶν ψυχρῶν, [ψυχρὸν] εἰκότως ἀποπνεῖ· τὸ δὲ ἀπὸ τῶν σφόδρα θερμῶν ἀποπνέον, ψύχεται καὶ γίνεται ψυχρόν. τοὺς μὲν οὖν ποταμοὺς ἅπαντας ψυχροὺς εὕροι τις ἄν· ἡ δὲ θάλαττα, οὔτε ψυχρὰ, οὔτε θερμὴ σφόδρα ἐστίν. οὔτε οὖν τὸ ἀποπνέον ψυχρὸν ἀπ' αὐτῆς ἐστι, διὰ τὸ μὴ ψυχρὰν εἶναι· οὔτε ψύχεται ταχὺ, διὰ τὸ μὴ θερμὴν εἶναι σφό- D δρα.

ιζ Διὰ τί ἐν τοῖς μείζοσι πελάγεσι βραδύτερον καθίσταται κύματα, ἢ ἐν τοῖς βραχέσιν; ἢ ὅτι ἐκ τῆς πολλῆς κινήσεως βραδύτερον καθίσταται πᾶν, ἢ ἐκ τῆς ὀλίγης; ἐν δὲ τοῖς μεγάλοις πελάγεσιν, πλείων ἡ ἄμπωτις γίνεται, ἢ ἐν τοῖς βραχέσιν. οὐθὲν οὖν ἄλογον, τὸ [πλεῖον] βραδύτερον καθίστασθαι.

ιη Διὰ τί τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ, ψυχρὸν μὲν, οὐ πότιμον· θερμαινόμενον δὲ μᾶλλον γίνεται πότιμον, καὶ θερμὸν δὲ ὂν καὶ ἀποψυχόμενον; ἢ διότι εἰς τὸ ἐναντίον * ἀπὸ τοῦ ἐναντίου πέφυκε μεταβάλλειν; ἔστι δὲ τὸ πότιμον τῷ ἁλμυρῷ ἀντικείμενον· καὶ θερμαινομένου μὲν, ἀφέψεται E τὸ ἁλμυρόν· ψυχομένου δὲ, ὑφίσταται.

* γρ. ὑπὸ τοῦ.

ιθ Διὰ τί τὰ πρὸς τῇ θαλάττῃ ὡς ἐπιτοπολὺ ὕδατα, γλυκέα [ὕδατα,] ἀλλ' οὐχ ἁλμυρά; ἢ διὰ τὸ ποτιμώτερα διηθούμενα γίνεσθαι; διηθεῖται δὲ τὸ ἐγγύτερον τῆς θαλάσσης μᾶλλον.

An quòd qui natat, ſedulò aquæ adnitendo natat: adniti autem firmiùs ad id poſſumus, quod corpulentius eſt: at aqua marina, fluuiali corpulentior eſt: craſſior enim, & ad renitendum validior.

14 Quam ob cauſam demerſi in mare plus temporis valeant tolerare, quàm in fluuio? an quia fluuialis humor tenuior? Subiens igitur copioſiùs ſtrangulat. 15 Cur mare deuri poteſt, aqua non poteſt? an & aqua deuritur: ſed mare minùs ignem extinguit, quoniam pinguius eſt? Cuius rei indicium oleum facit, quod ex ſale depromi poteſt. An etiam meatus maris minùs congruant igni, vt qui craſſiores ſint, & eo magis quod ſalis ratio non deeſt. Vt igitur quod ſiccum eſt, minùs extinguere quàm quod humidum, poteſt, ita etiam quod ampliùs ſiccum eſt, idem ex ratione vrentius eſſe debet, & alterum magis altero: quo enim ſiccius, eo calidius eſt: mari autem iſthæc ambo ineſſe pleniùs palam eſt. 16 Quam ob cauſam manè aura frigida de mari non ſpirat, de fluminibus ſpirat? an quoniam mare locis patulis ſpatioſiſque dilatatur, flumina anguſtiſſimis concluduntur? Aura igitur maris per multa vaſtáque ſpatia diſpalata redditur imbecillis, fluminum autem vniuerſa extinguitur: itaque ampliùs valet, & frigidiuſcula meritò occurrere poteſt. An cauſa non in eo eſt? ſed vt flumina ſua natura frigida ſunt, ſic mare nec frigidum, neque calidum eſt: aura autem, omniſque reſpiratio, humore vel caleſcente vel frigeſcente excuti ſolet. Vtrum enim ex his fuerit, humor aëreſcit, quo aëreſcente, aër, qui inde ortus ſpirat, aura eſt: qui ſi à frigidis proficiſcitur, frigidus meritò ſpirat: ſi à valde calidis, citò refrigeratur. Fluuios igitur frigidos comperire omnes poſſumus: mare autem neque frigidum, neque calidum valde eſt: itaque nec frigidum eſſe id poteſt, quod ex eo reſpirat, cùm ſcilicet mare frigidum ipſum non ſit: nec citò refrigeratur, quia calidum valde non eſt. 17 Cur fluctus altioris pelagi tardiùs deſiſtant, quàm breuioris? an quia res omnis ſeriùs ex motione multa, quàm pauca, requieſcit: æſtus autem magni pelagi amplior, quàm parui eſt. ergo nihil temerè agitur, ſi tardiùs quietatur. 18 Cur aqua ſalſa frigida bibi non poteſt, calida refrigeratáue, poſtquam calfacta eſt, meliùs poteſt? an propterea quòd de contrario in contrarium res quæque mutari ſolita eſt? Aqua autem ſalſa dulci oppoſita eſt: & cùm caleſcit, portio ſalſi decoquitur: cùm refrigeratur, in imum defertur, & ſubſidet. 19 Cur aquæ poſitæ propter mare, dulces magna ex parte, non ſalſæ comperiantur? an quia percolatæ potui aptiores redduntur: percolari autem id melius poteſt, quod mari propius ſitum eſt? 20 Cur aqua ſalſa profluere nequeat? an quia ſtabile, quod graue eſt? Salſa autem aqua grauis eſt, quapropter calidæ tantummodo ex ſalſis profluere poſſunt: habent enim ſibi leuitatem, quæ pondus ſalſuginis ſuperat: calidum namque, leuius eſt. Adde quòd aquæ profluentes per terram nimirum percolari queunt.

κ Διὰ τί τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ οὐκ ἀπόρρυτόν ἐστιν; ἢ διότι τὸ μὲν βαρὺ, στάσιμον· τὸ δὲ ἁλμυρὸν, βαρύ· διὸ καὶ τὰ θερμὰ μόνα τῶν ἁλμυρῶν ὑδάτων ἀπόρρυτά ἐστιν. ἔχει γὰρ κουφότητα ἐν αὐτοῖς, ἢ κρατεῖ τῆς κατὰ τὴν ἁλμυρίδα * βαρύτητος. τὸ γὰρ θερμὸν, κουφότερόν ἐστιν. ἔτι τὰ μὲν ἀπόρρυτα διηθεῖται διὰ τῆς γῆς.

* γρ. βαρύτητος.

Itaque quantum craſſius & grauius eſt, id aſſiduè magis magiſque defertur, & ſubſidet: quantum leuius, atque ſyncerius, id ſeuocatur, & profluit. Vt enim ſalſum graue, ita dulce leue eſt: atque ita efficitur vt ſint dulces, quæ profluunt. Hæc eadem cauſa eſt, & cur aqua ſalſa, cùm mouetur, mutatúrque, dulcior fiat: leuior enim per motum, atque ſyncerior redditur.

21 Cur ſi quis in Africa propter mare infoderit, aquam principiò dulcem, poſt breui ſalſam eandem comperiet, cùm cæteris in locis minùs id ipſum eueniat? an prima loci illius aqua concocta ſub terra eſt, quæ cùm diutiùs manſerit, ſalſior à mari transmiſſo efficitur, vt quæ nuper conſtiterit: cæteris autem locis aqua vel nulla eſt, vel plurima, nulla prohibente ſiccitate, eſt.

22 Cur ſal eliquari ocyùs aqua ſalſa, quàm dulci, poſſit? an quòd eliquari non aliud eſt, niſi ab humore caloréve ſubeunte reſolui, & dirimi, ita vt liquidum ſit: eliquare autem nequeunt, quæ vel ſubire omnino non poſſunt, vel quæ ita ſubeunt, vt tangere nequeant. Vix illa verò eliquāt, quæ facilè trāſmeant: contrà, celerrimè dirimūt, quæ per vim ſe intrudunt. Subire autē nequeunt, quæ ampliùs admodum partibus conſtant, quippe quæ meatus rei ſubeundæ excedant: contrà, quæ minutioribus conſtant, tranſeunt ſine tactione. Atqui vt dulcis aqua tenuior, ita ſalſa craſſior eſt: ergo altera ſua tenuitate facilè penetrans vix liquefacit, altera ſubit quidem, ſed minùs propter ſuarum partium magnitudinem: itaque cogere, & proinde dirimere celeriùs poteſt.

23 Cur aqua minùs candeat, ſi moueatur? quod vel maris æſtu inſpici poteſt. Vnde Homerus, *Flatu oriente*, inquit, *& flatu nigreſcit Pontus eodem*. An duabus de cauſis? nam ſi ex propinquo contuemur, cauſa eſt, quo viſio magis tranſmeat, aqua manente, quàm mouente: eripitur namque trames omnis directus, cùm mouetur. Candidum autem id eſſe videtur, quod perſpectū atque perlucidum eſt. Per quod enim viſus tranſire nequeat, id atrum eſſe affirmant. Quamobrem aërem quoque nigrum è longinquo, candidum è propinquo videmus: & maris, vt quod propè adeſt, candidum: ita quod procul, cæruleum, & nigrum: ſed ſi è longinquo ſpectatur, cauſa eſt motus quidam, quo aſpectus mouetur, cùm ſe ad elongatiora deducit. Quinetiam, cùm aqua quieſcit, aſpectus vniuerſus in lucem reflectitur: quod fieri nequit, cùm illa mouetur.

24 Cur fluctus præalti pelagi nequeant ſuperfringi, quemadmodum parui? an quoniam aqua parua diſtrahi ab aëre magis poteſt, quàm multa, propterea percuſſa faciliùs frangitur? Atqui in alto multa, in breui pauca eſt, quæ in fluctus compellitur.

25 Cur loca Auſtrum verſus ſpectantia aquas continent ſalſiores? An propterea quòd mare in terram ſub Auſtro interrumpit, dulces cum ſalſis miſcentur?

26 Cur aqua ſalſa vino dulci magis quàm auſtero, ſupernatat? Vtrum quod dulce plus terræ continet, ſicvti vua paſſa. An quia grauius & lentius dulce eſt, itaque minùs miſcetur, immiſtúmque reſidet, atque innatat?

27 Sed cur omnino poſſit innatare, cùm terrena ſit? namque delatio huius deorſum eſt. Vtrùm propter calorem modo ſalis: excremento namque per ſumma erumpenti res ſimilis eſt. An alia cauſa ſit? nam ſi non propterea ita fiet, vel dulci innatare minus incredibile erit: calidiſſimum enim eſt.

A διηθουμένων δὲ ἀεὶ μάλιστα ὑφίσταται τὸ παχύτατον καὶ βαρύτατον· ἐκκρίνεται δὲ τὸ κοῦφον καὶ καθαρόν. ἔστι γὰρ τὸ μὲν ἁλμυρὸν, βαρύ· τὸ δὲ γλυκὺ, κοῦφον. διόπερ ἐστὶ γλυκέα τὰ ἀπόρρυτα· τὸ δὲ αὐτὸ αἴτιόν ἐστι, καὶ διὰ τί τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ κινούμενον καὶ μεταβάλλον, γλυκύτερον γίνεται· κουφότερον γὰρ καὶ ἀσθενέστερον διὰ τὴν κίνησιν γίνεται.

κα Διὰ τί ἐν τῇ Λιβύῃ ἐὰν ὀρύξῃ τις παρὰ τὴν θάλατταν, τὸ πρῶτον πότιμον, εἶθ' ἁλμυρὸν γίνεται ταχύ· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις τόποις, ἧττον ποιεῖ τοῦτο; πότερον ὅτι τὸ μὲν πρῶτον, [τὸ] ὑπάρχον ὕδωρ ἐν τῷ τόπῳ, καὶ τὸ πεπεμμένον ὑπὸ τῆς γῆς B ἐστιν· ὅταν δὲ χρονισθῇ, ἡ θάλαττα προσδιηθουμένη, διὰ τὸ πρόσφατον εἶναι, ποιεῖ ἁλμυρώτερον; ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὐκ ἔχει. ἢ [τὸ] πολὺ ὕδωρ, διὰ τὸ μὴ ξηραίνεσθαι τὸν τόπον. Infrà,37.

κβ Διὰ τί τοὺς ἅλας θᾶττον τήκει τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ, ἢ τὸ πότιμον; ἢ διότι τὸ μὲν τήκεσθαί ἐστι, τὸ ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ θερμοῦ εἰσιόντος διαιρεῖσθαι, ὥστε ὑγρὸν εἶναι; [οὐ τήκει δὲ ἢ τὰ ὅλως μὴ δυνάμενα εἰσιέναι,] ἢ τὰ οὕτως, ὥστε μὴ θιγγάνειν. μόλις δὲ τήκει τὰ ῥᾳδίως διεξιόντα· τὰ δ' ἐπιόντα βιαζόμενα, ταῦτα τάχιστα διαιρεῖ· οὐκ εἰσέρχεται δὲ τὰ λίαν μεγαλομερῆ· ὑπερέχει γὰρ τῶν πόρων. τὰ δὲ μικρομερέστερα, διέρχεται οὐ ψαυόμενα. ἔστι C δὲ τὸ μὲν πότιμον, λεπτόν· τὸ δὲ ἁλμυρὸν, παχύτερον, ὥστε τὸ μὲν, ῥᾳδίως διὰ τὴν λεπτότητα *διιὸν, μόλις τήκει· τὸ δὲ, εἰσέρχεται μὲν, ἧττον δέ· καὶ διὰ τὸ μεγαλομερέστερον εἶναι, διαιρεῖ καὶ βιάζεται θᾶττον. * κ. διιμένον

κγ Διὰ τί τὸ ὕδωρ ἧττον φαίνεται λευκὸν ἐὰν κινῆται, οἷον καὶ ἡ φρίκη; διὸ καὶ Ὅμηρος, ἐρχομένου, φησὶ, τοῦ πνεύματος, μελάνει δέ τε πόντος ὑπ' αὐτοῦ, ἢ διὰ δύο αἰτίας ἐγγύθεν μὲν τῆς ὄψεως οὔσης, διὰ τὸ διιέναι τὴν ὄψιν μᾶλλον ἠρεμοῦντος· κινουμένου δὲ, μὴ D εὐθυπορεῖν· τὸ δὲ διαφανὲς, λευκὸν φαίνεται. (δι' οὗ γὰρ μὴ διέρχεται ἡ ὄψις, μέλαν *φησὶν εἶναι. δι' ὃ καὶ ὁ ἀὴρ πόρρωθεν μέλας φαίνεται· ὁ δὲ ἐγγὺς, λευκός. καὶ θαλάττης τὸ μὲν ἐγγὺς, λευκόν· τὸ δὲ πόρρωθεν, κυανοῦν, καὶ μέλαν) πόρρωθεν δὲ, κινουμένης πως τῆς ὄψεως, καὶ τῷ διανακλᾶσθαι ἀθρόον τὴν ὄψιν, ἐὰν ἠρεμῇ πρὸς τὸ φῶς· κινουμένου δὲ, μὴ δύνασθαι. Iliad. * γρ. φανὸν * γρ. διανακλᾶσθαι

κδ Διὰ τί ἐν τοῖς βαθέσι πελάγεσι τὸ κῦμα οὐκ ἐπιγελᾷ, ἀλλ' ἐν τοῖς μικροῖς; πότερον ὅτι τὸ μικρὸν *φερόμενον ὕδωρ, διαιρεῖται ὑπὸ τοῦ ἀέρος μᾶλλον, ἢ τὸ E πολύ; διὸ θραύεται πατάξαν μᾶλλον. ἐν μὲν οὖν τῷ βάθει, πολὺ τὸ κινούμενον· ἐν δὲ τῷ βραχεῖ, ὀλίγον. Sup. * κ. φαινόμενον

κε Διὰ τί οἱ πρὸς νότον τόποι, ἁλυκώτερα τὰ ὕδατα ἔχουσιν; ἢ διὰ τὸ τὴν θάλατταν ὑπὸ νότου ὠθεῖσθαι ὑπὸ τὴν γῆν, κεράννυται;

κς Διὰ τί τῶν ὑδάτων τὸ ἁλμυρὸν ἐπὶ τῷ γλυκεῖ οἴνῳ ἐπιπολάζει μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τῷ αὐστηρῷ; πότερον ὅτι μᾶλλον ἔχει γῆν ὁ γλυκὺς, ὥσπερ ἡ ἀσταφίς; ἢ ὅτι βαρύτερος καὶ γλισχρότερος ὁ γλυκύς; ὥστ' ἧττον μίγνυται *μιγνύμενος ἐφίσταται.

κζ Διὰ τί ὅλως ἐφίσταται γεῶδες ὄν; ἡ γὰρ οἰκεία φορὰ κάτω. πότερον ὅτι μᾶλλον ἔχει γῆν ὁ γλυκύς; ἢ διὰ τὴν θερμότητα, καθάπερ οἱ ἅλες; ὅμοιον γὰρ ἐξανθήματι. ἢ δι' ἄλλην αἰτίαν, *ἢ οὔ, διὰ γὰρ τοῦτο ἐπὶ τῷ γλυκεῖ μᾶλλον, οὐκ ἄλογον· θερμότατος γάρ. * κ. μὴ μιγνύμενον ἐφίσταται. * κ. ἢ γὰρ ἂν, διότ.

κη Διὰ τί τὰ κύματα πρότερον φοιτᾷ ἐνίοτε τῶν ἀνέμων, ἢ διότι καὶ τελευτᾷ ὕστερον; τὸ γὰρ πρῶτον πνεῦμα ὡσανεὶ προδιαλύεται τοῦ ὠσθέντος κύματος· ἀφικνεῖται δὲ οὐκ αὐτὸ τὸ πρῶτον ὠσθὲν, ἀλλ᾽ ἀεὶ ἡ ὦσις τοῦ ἐχομένου. κθ Διὰ τί αἱ κυματώδεστεραι γαῖ, στερραὶ γίνονται πολλάκις οὕτω σφόδρα, ὥσπερ ἠδαφισμέναι· καὶ ἡ μὲν κυματώδης γῆ, * στερεά· ἡ δὲ ἄποθεν, χαύνη; ἢ διότι ἡ μικρὰ ἄμμος οὐ πόρρωθεν ἐκβάλλεται ὑπὸ τοῦ κύματος, ἀλλὰ ἡ μείζων μᾶλλον; ὥσπερ καὶ τῇ χειρὶ βάλλειν πόρρω, οὐ τὸ ἐλάχιστον μάλιστα δυνατόν. ἔπειτα πολλῶν κυκωμένων, τὰ ἐλάχιστα ἐμπίπτοντα, πυκνοῖ. ἡ δὲ τοῦ κύματος λωφῶντος κίνησις ἐδαφίζει, κινεῖ δὲ οὐκ ἔτι. διὰ μὲν οὖν τὸ * τὰ μικρότατα μὴ πόρρω δύνασθαι πηδᾶν, ἐκ μικρῶν σφόδρα συντίθεται· διὰ δὲ τὸ πολλάκις κινεῖσθαι, συνεχὲς γίνεται πιπτούσης ἄμμου, ἕως ἂν συναρμόσῃ. διὰ δὲ τὸ κῦμα τὸ τελευταῖον ἐδαφίζεται, καὶ τὸ ἠρέμα ὑγρὸν συγκολλᾷ· ἡ δὲ πόρρω, ξηρά τε οὖσα, διΐσταται, καὶ ἐκ μειζόνων ἐστὶ λιθιδίων, καὶ ἀνεδάφιστος.

* γρ. στερρά

* γρ. τὰ μικρά

λ Διὰ τί τῆς θαλάσσης τὰ ἄνω τῶν ἐν τῷ βάθει ἁλμυρώτερα καὶ θερμότερα· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς φρέασι τοῖς ποτίμοις τὸ ἐπιπολῆς ἁλμυρώτερον τοῦ εἰς βάθος, καίτοι ἔδει τὸ κατωτέρω· βαθύτερον γὰρ τὸ ἁλμυρόν. ἢ διότι ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀὴρ, ἀνάγει ἀεὶ τὸ ἐλαφρότατον ἀπὸ τῶν ὑγρῶν; τὸ δὲ * ποτιμώτερον, ἀεὶ κουφότερον, μᾶλλον δὲ ἀπάγει ἀπὸ τῶν ἐγγυτέρων τόπων. ὥσπερ καὶ τῆς θαλάσσης, ἀπὸ τῶν ἐπιπολῆς καὶ τῶν ποτίμων, ἀνάγκη τὸ λειπόμενον ἁλμυρώτερον εἶναι, ἀφ᾽ ὧν ἀνῄρηται, ἢ ἀφ᾽ ὧν μηθὲν, ἢ ἔλαττον τὸ γλυκύ. διὰ τοῦτο δὲ καὶ * θερμότερα τὰ ἄνω. τὸ γὰρ ἁλμυρὸν, θερμότερον τοῦ ποτίμου. δι᾽ ὃ καὶ φασί τινες τῶν Ἡρακλειτιζόντων, ἐκ μὲν τοῦ ποτίμου ξηραινομένου καὶ πηγνυμένου, λίθους γίνεσθαι καὶ γῆν· ἐκ δὲ τῆς θαλάσσης, τὸν ἥλιον ἀναθυμιᾶσθαι. λ Διὰ τί τῆς θαλάσσης τὰ πρὸς τῇ γῇ γλυκύτερά ἐστιν; ἢ διότι ἐν τῇ κινήσει μᾶλλόν ἐστι, κινούμενον δὲ τὸ ἁλμυρὸν, γλυκύτερον γίνεται. ἢ ὅτι καὶ ἐν τῷ βάθει ἁλμυρώτερόν ἐστι τὸ ὕδωρ; τὰ δὲ πρὸς τῇ γῇ, ἧττόν ἐστι βαθέα. δι᾽ ὃ καὶ τὰ ἀγχιβαθῆ, ἁλμυρά ἐστι, καὶ οὐχ ὁμοίως γλυκέα. τούτου δ᾽ αἴτιον, ὅτι βαρὺ ὂν τὸ ἁλμυρὸν, φέρεται μᾶλλον εἰς βάθος. λβ Διὰ τί ἡ θάλαττα * μόνον τῶν ὑδάτων καίεται· τὰ δὲ πότιμα καὶ ποτάμια, οὔ; πότερον ὅτι γῆν πολλὴν ἔχει; δηλοῦσι δὲ οἱ ἅλες. ἢ διότι λιπαρά; δηλοῖ δὲ τὸ ἐν τοῖς * ἅλασιν ὑφιστάμενον ἔλαιον. λγ Διὰ τί ἐν ταῖς λίμναις ἄμμος οὐ γίνεται, ἢ ἧττον ἢ ἐν τῇ θαλάττῃ καὶ τοῖς ποταμοῖς; ἢ ὅτι ἐν τῇ θαλάττῃ πέτραι γίνονται, καὶ ἡ γῆ ἐκκέκαυται μάλιστα; ἡ δὲ ἄμμος ἐστὶ πέτρα ἐψηγμένη εἰς μικρὰ καὶ ἐλάχιστα μόρια. ψήχεται δὲ, διὰ τὴν πληγὴν τῶν κυμάτων. ἐν δὲ ταῖς λίμναις, οὐ γίνονται ὁμοίως πέτραι καθαραὶ, οὐδὲ ψαύονται ὁμοίως, διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι κύματα ὁμοίως. ἐν δὲ τοῖς [illegible]οις μᾶλλον, ὅτι τὴν μὲν γῆν καταφέρουσι, τὰς δ[illegible]ῇ πληγῇ θραύουσιν. λδ Διὰ [illegible] λίμνη ἢ κοπάσῃ ἢ ξηρὰ γίνεται, χειμάζεται ὁ [illegible] πεδίῳ μᾶλλον;

* γρ. ποτιμώτατον

* γρ. θερμότατα

Sup. 23. 15.

* γρ. μόνη

* λ. ἀλσίν,

A 28 Cur fluctus antè interdum veniant [quàm] venti? an ea de cauſa, qua etiam poſtea deſ[inunt?] Primus etenim flatus priùs quaſi langueſcit, [quàm] fluctus ille impulſus: deuenit autem in terra[m, non] ea vnda, quæ prima impulſa eſt, ſed id vice pa[ri] ſubinde impellitur, quod proximum deinceps ex-ceperit. 29 Cur litora fluctuoſiora ſolida ſæpe efficiantur, adeò vt planè pauimenta videantur: & vt ſolida ſunt, quæ frequentia fluctuum concalluerunt, ita pars remotior ſoluta ſit admodum, & cedens? an propterea quòd fluctus arenam non minutiſſimam, ſed maiuſculam procul eiicit, vt & manus non quod minimum eſt, id maximè longè iacere poteſt. Tum etiam cùm permulta & varia promiſcuè conquatiantur, verſentúrque, pars mi-B nimorum interlapſa ſpiſſat, atque conſolidat: mox fluctus reſidentis motio nihil propterea protrudit, ſed opprimit, pauimentátque: ergo quòd exigua procul exilire non queunt, incidit vt ex paruulis moles coagmentetur, quæ quoniam motu frequenti agitata eſt, continua redditur, arena ſcilicet interlapſante prætenui, dum compages contentione perpetua conſiſtat: cum fluctu vltimo pauimentatur, & humor leniter ſenſimque irrorans conglutinat. at pars ſepoſita oræ arida, diſgregatur, & finditur: lapillis etiam conſtat maiuſculis, minúſque complanata eſt.

30 Cur ſuperius mare, ſalſius & calidius ſit, quàm inferius: & puteis quoque potu idoneis pars C ſuperna ſalſior ſit, quàm ima? quanquam eſſe è contrario debuit: grauius enim, quod ſalſum eſt. An quia Sol, & aër partem humorum leuiſſimam aſſiduè detrahunt: dulciſſimum autem, quod leuiſſimum eſt, potiſſimúmque de propioribus locis hauriunt. Et maris igitur & aquarum dulcium ſumma, vis Solis exercet: itaque ſalſius id eſſe neceſſe eſt, quod his reſiduum extat, vnde humor dulcis exactus eſt, quàm vnde nihil, vel minus abiit: propterea calidior quoque pars eadem ſuperior eſt: ſalſum enim, quàm dulce, calidius eſt. Quapropter quibuſdam ex iis qui à diſciplina Heracliti ſunt, placet, vt dulci ex aqua ſiccata, concretáque, lapides terráque creentur: mare autem ſit vnde D Sol exhalationes eliciat.

31 Cur maris pars terræ proxima dulcior eſt? an quia frequentiùs mouetur: ſalſus autem humor, cùm mouetur, dulcior redditur? an quoniam aqua in profundo ſalſior eſt: minùs autem alta, quæ proximè terram eſt? Quamobrem quæ ſtatim à terra præcipiti altitudine deſcendit, ſalſa eſt: nec dulcedinis tantundem reddere poteſt. Cuius rei cauſa eſt, quòd ſalſa ſuo pondere in imum potiùs deferatur. 32 Cur mare ſolum omnium aquarum deuri poteſt? Non enim pluuia, non fluuialis, non aliqua potu idonea. Vtrùm quia multum continet terræ, quod ſalis argumento ipſius conſtat? An quoniam pinguiuſculum eſt? quod oleum demonſtrat, quod E in ſale reſudetur. 33 Cur lacus arenam vel nullam faciat, vel minùs quàm mare, & fluuius? an quia ſaxa in mari conſiſtunt, & terra deuſta maximè eſt, arena autem ſaxum in parua minimáque perfractum eſt, quod ictu fluctuum frangitur? At in lacu ſaxa non æquè conſiſtunt pura ſynceráque, neque frangi itidem poſſunt, eo quòd fluctus non pari modo excitantur. Sed in fluuiis confici arenam potiùs dixerim, quoniam terram hi detrahunt, ſaxáq; ſuo fractu perfrangunt. 34 Quam ob cauſam cùm lacus vel diminutus, vel exiccatus eſt, frumentum in campo acriùs gelu deuritur?

Vtrùm quòd humor lacus aërem ſuo vapore tepefacit, vt minùs atque imbecilliùs congelaſcat, quàm locis paluſtribus, & cauis? an de terra, vt vulgo dicitur, frigus incipiat, & ſubeat ſenſim? Lacu igitur abſumpto, frigus per terræ ſpatia ampliora plenius inuadens gelu inſtringit, deuritque ampliùs. Locis autem cauis atque paluſtribus frigora de imis aſpirant, quod etiam vulgo creditur: & quanquam terra caleat tempore hyberno, tamen quia humida eſt, calor per ſumma inſidens, refrigeratur, & perit. Humor enim nec adeò procul eſt, vt refrigerari caloris interioris beneficio nequeat: nec adeò paucus, vt nihil madeat: madet enim terra vbertim. Fit igitur eo ipſo congelaſcente, vt quaſi ſuper glaciem & ambuletur, & habitetur.

35 Cur mare ſimul ſalſum & amarum eſt? an plures eſſe in mari ſapores nihil prohibeat, quippe cùm genus ſalſum amaro coniungi, eſſéque ſimul, latiſſimè pateat? 36 Cur lapides & teſtæ in mari rotunda reddantur? an quia extrema compari ademptu circumfracta, in rotundam ſe colligunt ſpeciem hæc enim ſola ſimili extremo clauditur? mare autem quoquo verſus agitando, pariter circum vndique frangit, atque obtundit.

37 Quamobrem nonnumquam ſi quis circa mare infodiat, aqua dulcis principiò emanet, poſt verò ſalſa efficiatur? an propterea quòd mare ipſum dulcem illum humorem ſub terra tranſmittit, percolátque, meritò principiò dulcis eſt? leuior enim dulcis, quàm ſalſus eſt, itaque prior occurrit: & mare dulcis aliquid humoris in ſe habet, quod terræ permiſtum faciliùs innatare poteſt? Salſum verò, quoniam & grauius eſt, & aptius ad ſecandum, in imum defertur. Siue igitur ita eſt, ſiue per venas ex continente in mare dulcis profluat humor, non immeritò per maris ſumma extare poſſit, quà ſe cum eo committat: ergo meatibus poſtea patefactis humor ſalſus copiæ ſuæ ratione vincendo, ſalſugine totam afficit aquam. Accidit enim, vt ſuperis obſeptis meatibus, confluuium ſalſi humoris iter aliud faciat, contráque patefactis totum iſthuc perferatur, quomodo in corporis venis fieri nouimus.

38 Cur mare, cùm grauius, quàm aqua potu idonea, ſit, clarius atque perſpectius eſt? Vtrùm quia pinguius eſt? nam ſi oleum affuſum efficere poteſt, vt melius per aquam incernere ſit, meritò cùm ipſum mare in ſe pinguis aliquid habeat, perſpectius & dilucidius ſit: ipſum enim oleum aqua leuius eſt, quamuis non perſpectius. An mare non perſpectius eſt, ſed eſſe tale videtur: quippe cùm aqua dulcis, aut fontis, aut fluminis ſit, fons ſuam aquam non ſine terra emittit, vt puriſſima eſſe nequeat: flumen tum terram tum fæcem detrahit. Cauſa igitur hæc ſit, cur dulcis minùs perlucida appareat. 39 Qua de cauſa qui in mari natant, ventre ſalubriter euacuantur? haud enim quia laborant: nam qui curriculo eunt, vehementiùs elaborant, ſed tamen non ita euacuantur. An non omnis labor id faciat, ſed ſolus, qui nullam dat cauſam tabeſcendi, inteſtinorum? maris autem mora vel omnino edaciorem & ventris inanitate aduſtiorem hominem reddi videmus: eſt etenim vapor maris calidus, & ſiccus.

40 Cur lacus Pæſa, qui potu idoneus eſt, lauat ſimul & purgat veſtimenta? humor enim dulcis lauare poteſt, amarus purgare, atque abſtergere:

A πότερον ὅτι τὸ ὑγρὸν τὸ ἐν τῇ λίμνῃ ἀπατμίζον τῇ ἀτμίδι θερμαίνει τὸν ἀέρα, ὥστε ἐλάττους καὶ ἀσθενεστέρους τοὺς πάγους ποιεῖ, ἢ ἐν τοῖς κοίλοις καὶ περιελώδεσι τόποις; ἢ ἐκ τῆς γῆς (ὥσπερ λέγεται) τὰ ψύχη ἄρχεται, καὶ λανθάνει εἰσδυόμενα; ξηρᾶς οὖν οὔσης τῆς λίμνης, διὰ πλείστου τόπου ἡ ψυχρότης πλείων προσπίπτουσα, πήγνυσι καὶ ἀποκαίει μᾶλλον. ἐν δὲ ταῖς τοιαύταις χώραις τὰ ψύχη κάτωθεν ἐστὶ, ὥσπερ καὶ δοκεῖ. καίτοι ἡ γῆ θερμὴ τοῦ χειμῶνος· ἀλλὰ διὰ τὸ ἔφυγρον εἶναι, κατέψυκται τὸ ἐπιπολῆς θερμὸν τὸ ἐν τῇ γῇ. τὸ γὰρ ὑγρὸν, οὐδὲ οὕτω πόρρω ἐστὶν ὥστε μὴ ψύχεσθαι, διὰ τὴν ἐνοῦσαν B θερμότητα ἐν τοῖς ὑγροῖς, οὔτε οὕτως ὀλίγον ὥστε μηδὲν ἰσχύειν, διὰ τὸ διάβροχον εἶναι τὴν γῆν; δὴ οὖν διὰ τὴν ψύξιν αὐτοῦ συμβαίνει ἐπὶ κρυστάλλου περιπατεῖν καὶ οἰκεῖν.

λε Διὰ τί ἡ θάλαττα ἁλμυρὰ καὶ πικρά ἐστιν; ἢ ὅτι ἐν τῇ θαλάττῃ πλείους* οἱ χυμοί; ἔστι γὰρ τὸ ἁλμυρὸν καὶ τὸ πικρὸν ἅμα* φαίνεται. * γρ. εἰσὶ χυμ. * γρ. φαίνονται.

λϛ Διὰ τί τὰ ἐν τῇ θαλάττῃ ὄστρακα καὶ λίθοι στρογγύλα γίνονται; ἢ ὅτι ὁμοίως περιθραυόμενα τὰ ἔσχατα, εἰς τὸ στρογγύλον σχῆμα ἔρχεται; τούτου γὰρ τὸ ἔσχατον ὅμοιον. ἡ δὲ θάλαττα, πάντῃ κινοῦσα ὁμοίως περιθραύει.

λζ Διὰ τί ἐνιαχοῦ, ἐάν τις ὀρύξῃ περὶ τὴν θάλατταν, Sup. 21. τὸ μὲν πρῶτον πότιμόν ἐστιν ὕδωρ, εἶτ' ἁλμυρὸν C γίνεται; ἢ ὅτι αὐτῆς ἐστι τῆς θαλάττης τῆς διηθούσης ὑπὸ τὴν γῆν τὸ ὕδωρ; εἰκότως οὖν τὸ πρῶτον ἐστὶ γλυκύ· ἐλαφρότερον γάρ ἐστι τὸ γλυκὺ τοῦ ἁλμυροῦ· καὶ ἡ θάλαττα ἔχει τι τοῦ γλυκέος, ὃ μιχθὲν τῇ γῇ, μᾶλλον ἐπιπολάζει. τὸ δὲ* ἁλμυρὸν, διὰ τὸ βάρος, καὶ διὰ τὸ τμητικὸν εἶναι, κάτω φέρεται. εἴτε οὖν οὕτως, εἴτε κατὰ τὰς φλέβας, ἐκ τῆς ἠπείρου ῥεῖ ἐπὶ τὴν θάλατταν τὸ γλυκὺ ὕδωρ, εἰκότως ἂν ἐπιπολῆς εἴη τῆς θαλάττης, ᾗ μίγνυται αὐτῇ. * ἀνοιχθέντων δὲ τῶν πόρων, ὕστερον διὰ πλῆθος τὸ ἁλμυρὸν κρατοῦν, * τοιοῦτο πᾶν ποιεῖ. συμβαίνει γὰρ πεφραγμένων τῶν πόρων ἄνω, ἄλλην ὁδὸν ζητεῖν τὸ D ἐπιρρέον· ἀνοιχθέντων δὲ, ἐνταῦθα πᾶν* φέρεται, καθάπερ ἐπὶ τῶν τοῦ σώματος φλεβῶν. * γρ. ἁλυκὸν, * κ. ἀ. οὖν τ. π. * γρ. πᾶν * γρ. φέρεσθαι

λη Διὰ τί ἡ θάλαττα οὖσα βαρυτέρα τοῦ ποτίμου ὕδατος, Supra, 8. μᾶλλόν ἐστιν εὐδίοπτος; πότερον ὅτι λιπαρωτέρα; τὸ δὲ ἔλαιον ἐπιχυθὲν, ποιεῖ μᾶλλον εὐδίοπτον. ἔχουσα δὲ ἐν αὐτῇ λίπος, εἰκότως μᾶλλον εὐδίοπτός ἐστιν· ἢ οὐχ ἁπλῶς τὸ ἐλαφρότερον καὶ εὐδιοπτότερον; αὐτὸ γὰρ τὸ ἔλαιον, ἐλαφρότερον τοῦ ὕδατος, εὐδιοπτότερον δὲ οὔ. ἢ οὐκ εὐδιοπτότερόν ἐστιν, ἀλλὰ φαίνεται; τὸ γὰρ πότιμον ὕδωρ, ἀπὸ τῆς γῆς ἢ ἀπὸ ῥευμάτων ἐστίν· ἡ δὲ πηγὴ συναφίησι μετὰ τοῦ ὕδατος καὶ γῆν. ὥστε τὸ μὴ καθαρὸν εἶναι τὰ E ῥεύματα, συγκατάγει τῇ γῇ καὶ ἰλύν. αὕτη οὖν ἐστιν ἡ αἰτία, τοῦ ἧττον εἶναι εὐδίοπτον.

λθ Διὰ τί οἱ νέοντες ἐν τῇ θαλάττῃ,* λαπαροὶ γίνονται; οὐ γὰρ ὅτι πονοῦσι· καὶ γὰρ οἱ* ἐσχαζόμενοι ἰσχυρὸν πονοῦσι πόνον, καὶ οὐ λαπάττονται. ἢ ὅτι οὐ πᾶς πόνος ποιεῖ λάπαξιν, ἀλλ' ὁ μὴ ποιῶν σύντηξιν; ἡ δὲ ἐν τῇ θαλάττῃ διατριβὴ, καὶ ὅλως δοκεῖ βρωτικωτέρους ποιεῖν καὶ* λαπαρούς. θερμή τε γὰρ ἐστι καὶ ξηρὰ ἡ ἀπ' αὐτῆς ἀτμίς. * γρ. λιπαροὶ * γρ. σχαζόμενοι * κ. λιπαρούς.

μ Διὰ τί Παῖσα λίμνη πότιμος οὖσα, πλύνει καὶ ῥύπτει τὰ ἱμάτια; πλύνει μὲν γὰρ τὸ γλυκὺ, ῥύπτει δὲ τὸ πικρόν.

ἅμα δὲ οὐχ οἷόν τε ἔχειν ταῦτα. ἢ οὐ τῷ πικρὸν εἶναι οὐδὲν ῥυπτικόν; ἀλλ' ἡ γλισχρότης ῥυπτικόν· διὸ καὶ τὰ ἀκροκώλια καὶ ὅσα μυξώδη, τοιαῦτα. ὥστε καὶ τῶν πικρῶν, ὅσα τούτου μετέχει. ἐν δὲ τῇ λίμνῃ ταύτῃ συμβέβηκε τοῦτο· ὥστε τῆς νιτρώδους δυνάμεως, τὸ μὲν πικρὸν, ἐκκεκαῦσθαι, ἐμμένειν δὲ τὸ λιπαρὸν καὶ γλίσχρον. τούτῳ μὲν οὖν ῥύπτει, πλύνει δὲ τῷ ποτίμῳ αὐτῆς.

μα Διὰ τί ἄρα κυμαίζον τῆς θαλάττης, λευκὸν φαίνεται· * τὸ δὲ καταφερὲς, μέλαν; ἢ ὅτι τὸ ἧττον ὁρώμενον, μελάντερον μᾶλλον φαίνεται; ἧττον δὲ φαίνεται τὸ κινούμενον τοῦ ἠρεμοῦντος. ἢ διότι τὸ μὲν διαφαινόμενον, λευκόν· τὸ δὲ μὴ διαφαινόμενον, μέλαν; ἧττον δὲ διαφαίνεται τὸ κινούμενον.

* γρ. τὸ δὲ καταφερόμενον,

Ὅσα περὶ τὰ θερμὰ ὕδατα. κδ.

Διὰ τί τὸ θερμὸν ὕδωρ, ἐὰν ἐπικεχρισμένοι ὦσιν ἐλαίῳ, ἧττον θερμόν ἐστι καταχεόμενον, τοῦ ἐλαίου θερμοῦ ὄντος; ἢ διὰ τὸ λεαίνειν, ὀλισθαίνει, καὶ ἧττον ἐνδύνει; β Διὰ τί τὰ ὕδατα ἐν τοῖς φρέασι μετὰ μεσημβρίαν γίνεται τοῦ θέρους θερμά; ἢ διότι τηνικαῦτα ἤδη κεκράτηκε τὸ θερμὸν τὸν ἀέρα; πρὸ δὲ μεσημβρίας δὲ τὸ θερμὸν λύει τὸ ψυχρὸν καὶ παύει· οὐχ ἅμα δὲ πέπαυται καὶ κρατεῖ, ἀλλ' ὅταν ἐπιχρονίσῃ.

γ Διὰ τί τὸ ὕδωρ θερμότερον ἐνίοτε τῆς φλογὸς γινόμενον, οὐ κατακαίει [μᾶλλον] τὰ ξύλα, ἡ δὲ φλὸξ, κατακαίει; ἢ ὅτι ἡ μὲν φλὸξ, * λεπτομερές, καὶ τὸ ἀπ' αὐτῆς πνεῦμα· τὸ δὲ ὕδωρ, μεγαλομερές· ὥστε οὐκ εἰσδύεται· ἡ δὲ φλὸξ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν ἀνθράκων, διὰ λεπτότητα εἰσιὸν διαλύει. δ Διὰ τί τὸ μὲν ὕδωρ τὸ ζέον οὐ τήκει, ἡ δὲ κοιλία τήκει; πότερον ὅτι τὸ μὲν θερμὸν τὸ ἐν τῇ κοιλίᾳ εἰσέρχεται, διὰ λεπτότητα· τὸ δὲ ὕδωρ, οὐκ εἰσέρχεται, διὰ παχύτητα; ἢ διότι καὶ τὰ ἄλλα κωλύει τήκεσθαι τὸ ὑγρόν; οὐδὲν γὰρ ἐν ὑγρῷ τήκεται· ἐν δὲ τῇ κοιλίᾳ τὸ ὑγρὸν εἰς τὴν κύστιν ἀποστεγνοῦν, οὕτω λύει. ε Διὰ τί τῶν ἀγγείων ὁ πυθμὴν οὐ καίει, ἐνόντος τοῦ ὕδατος καὶ ζέοντος, ἀλλὰ καὶ φέρουσι, τοῦ πυθμένος ἐχόμενοι· ἐξαιρεθέντος δὲ, καίει; ἢ ὅτι σβέννυται τὸ ἐγγινόμενον θερμὸν ἐν τῷ πυθμένι ὑπὸ τοῦ ὕδατος; δι' ὃ καὶ οὐ τήκεται τὰ τηκτὰ, * ἂν μὴ ψόφος ἐμπέσῃ. ς Διὰ τί οὐχ ὑπερζεῖ τοῦ χειμῶνος ὁμοίως καὶ τοῦ θέρους τὸ ὕδωρ, οὐ μόνον ὁμοίως θερμαινόμενον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον καὶ ὁμοίως θερμὸν ὂν, καὶ ἔτι μᾶλλον; ἢ διότι ἡ ὑπέρζεσίς ἐστιν ἡ ἀναβολὴ τῶν πομφολύγων· τὸ μὲν οὖν ὕδωρ αὐτὸ θερμαίνεται τότε οὐδὲν ἧττον ἢ τῷ ψύχει· αἱ δὲ πομφόλυγες, αἴρεσθαι οὐ δύνανται ὁμοίως, διὰ τὸ τὸν περιέχοντα ἀέρα εἶναι ψυχρόν· ἀλλὰ καὶ ἐλάττους τε τῷ μεγέθει αἴρονται ὑπὸ τοῦ ψύχους θλιβόμεναι, καὶ διακόπτοντος τοῦ ἀέρος, ταχὺ διαπίπτουσιν. ὥστε ἐλάττους τε τῷ ὄγκῳ καὶ τῷ πλήθει γίνονται τοῦ χειμῶνος· τοῦ δὲ θέρους, τὸ ἐναντίον. ἡ δὲ ὑπέρζεσις γίνεται, διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἀφροῦ. ζ Διὰ τί τὸ μὲν θερμὸν ὕδωρ, ῥυτιδοῖ· τὸ δὲ πῦρ, θερμὸν ὂν, οὔ; ἢ ὅτι τὸ μὲν πῦρ, ποιεῖ πνεῦμα· ὥστε ὀγκοῖ; περιτείνεται γὰρ τὸ δέρμα. ἡ δὲ κάμψις, ῥυτίς ἐστιν.

η Διὰ τί τῶν ἀγγείων οἱ πυθμένες θερμαινομένου τοῦ ὕδατος, ἕως ἂν ᾖ ψυχρὸν τὸ ὕδωρ, θερμότεροί εἰσι;

* γρ. λεπτομερές,

Infr. 8.

* G. ἐὰν ὑγρὸν ἢ ἰμάς.

Suprà, 5.

A quæ quidem haberi ſimul non poſſunt. An nullus humor veſtimenta ſuo amarore poſſit purgare, ſed lentore tantummodo? quamobrem trunculi, & quæcunque mucoſa, vim abſterſoriam habent. Igitur & amara, quæ fermè lenteſcunt, purgare queunt, cætera nequeunt. In hoc autem lacu accidit, vt nitroſæ virtutis amarum totum deuſtum ſit, pingue & lentum remaneat. Hoc igitur abſtergit, & purgat, lauat autem ſuo dulci humore.

41 Cur maris vndabundi, quod deſiſtit, albicat: quod prouoluitur, nigricat? an quia quod minùs cernimus, nigrius id eſſe videtur: minùs autem cernimus, quod mouetur, quàm quod quieſcit? an quoniam candet, quod tranſpicitur: nigreſcit, quod aſpectu peruium non eſt? minùs autem id B tranſpicitur, quod mouetur.

Eorum, quæ ad aquas calidas pertinent, Sectio viceſima quarta, cuius quæſtiones XIX.

Cur aqua perfuſi calida, minùs calorem percipimus, cùm peruncti oleo ſumus? an propter corporis læuitatem facilè aqua dilabitur, minúſque immoratur, quàm vt calor ſubire valeat? 2 Cur puteorum aquæ, tepidæ à meridie æſtate reddantur? an quia tunc frigiditate aëris iam ſuperata, calor plenè inualuerit: antè autem frigor calore ſoluitur, & ceſſat. Non enim ſimul alter ceſſat, alter inualeſcit, ſed ſpatio temporis. 3 Cur aqua C interdum facta calidior, quàm flamma, ligna deurere nequeat, flamma queat? an quia flamma prætenuis eſt, ſpiritúſque ex ea proficiſcens partibus tenuiſſimis conſtat: aqua profectò craſſiuſcula eſt, itaque ſubire non poteſt. At verò flamma, carbonúmque ignitamentum ſuam ob tenuitatem facilè ſubeunt, atque reſoluunt. 4 Cur aqua feruens liquefacere nequeat, venter queat? Vtrùm ventris calor ſua tenuitate ſubire poteſt, aqua ſua craſſitudine nequit? an quòd cætera quoque liquefieri humor prohibet? Nulla enim res eſt, quæ inter humorem dilabi, & tabeſcere poſſit. At in ventre humore in veſicam ſecluſo, facultas reſoluendi acquiritur. 5 Cur fundus vaſorum non vrit, quæ aquam feruentiſſimam continent, ſed pleri-D que fundo ſuſtinentes deportant, aqua verò ipſa exempta vrere poteſt? An eo quòd calor in fundum vaſis contractus, extingui ab aqua poteſt? Quo fit etiam vt eliquari res nequeat, eliquabilis, ſi quid humoris admittatur. 6 Cur aqua non perinde hyberno tempore, vt æſtiuo, efferueat, non ſolùm pari concalfacta igni, ſed etiam pleniori, & tantundem calens, atque etiam vehementiùs? an propterea quòd aquæ efferuentia bullarum elatio eſt: aqua igitur ipſa non minùs hyeme quàm æſtate, calefieri poteſt, ſed bullas efferri frigus ambientis aëris prohibet, itaque minores paucioréſque conſiſtunt: at æſtate contrà omnino eſt. Ille E autem efferuendi æſtus non niſi frequentia magnitudinéque ſpumæ exultat. 7 Cur calida aqua rugare poteſt, ignis, qui tam calidus eſt, non poteſt? an quia ignis ſpiritum agit, vt tumefacere valeat: circùm enim cutis obtenditur: ruga autem, cutis contractiuncula eſt. 8 Cur fundi vaſorum, quibus calfacimus aquam, tamdiu calidiores ſunt, dum aqua ipſa frigidiuſcula eſt?

An quoniam aqua adhuc frigida calor concludatur circumobſiſtátque intus, cùm ei exitus omnis denegetur? At verò aqua concalfacta, quòd nihil prætereà calor arcetur, ſed liberè reſpiret, diminuatúrque, fundus frigidior redditur, non ſecus ac balneæ: has enim hyeme, quàm æſtate, calidiores experimur, quoniam calor hyberno potiùs quàm æſtiuo tempore, aëris circumfundentis frigore intercluditur.

9 Cur aqua feruens nunquam expaflat: freſum omne atque lenticula ſolida expaſlantur: quanquam his leuior aqua eſt: leuius autem, procul proiici faciliùs poteſt. Quinetiam argentum, cùm decoquitur, idem hoc facit. Itaque qui in officinis argentariis defæcandi funguntur officio, argenti reliquias colligunt lucro. An quia expaſlationem calor agit euaporando, cogendóque ea quæ ſuo naturali impetu obſtant? Aqua igitur, quoniam leuis, & prætenuis eſt, nihil per vim reiicit: itaque nimius calor colligi non poteſt, ſed antè quàm contrahatur, reprimitur omne, atque excutitur quod ſubinde acceſſit. At verò quæ corpulentiora ſunt, vt polenta, vt argentum, hæc vt per ſui corporis grauitatem arcent repellúntque, ita vi per tenixum erumpunt, vt calor, quà vicerit, exiliat vehemens. Facit enim corpulentiæ ſpiſſitas ne tranſeat, ſed arceatur, dum ictu caloris ſuperfluentis extruſus ſit, atque eiaculatus. Fit ergo ictus non impulſus, vtpote cùm calor inferius ſurſum verſus efferatur celeriter.

10 Qua de cauſa quæ parum temporis calido in humore maduere, tument: quæ multum, hæc collabuntur, & rugant? an quoniam calor vt ex concretis humorem elicit, ita ex humore ſpiritum creat, denſáque omnia laxat? Principiò igitur concreta tepefaciens, facit humidiora, cùm ſpiritum ex humidis ducens diffundit, & tumefacit. Cúmque ampliùs calfacit, partem ſummam elaxat, vt vapor inde reſpiret: humórque exiccatus facit vt moles concidat, qua collapſa, cutis omnium ſumma rugatur: quo autem magis contractione inæquali flacceſcunt, eo rugoſa multiplici aſperitate efficiuntur.

11 Cur aquis calidis potiùs quàm frigidis, lapides concreſcant, atque coagmententur? Vtrùm quòd lapis defectu humoris conſiſtit, caloréque potiùs quàm frigore, humor deficit, & lapideſcit calore: vt etiam Empedocles, Lapides, inquit, & ſaxa feruentum aquarum opera conficit. An non ſolùm calor elapidat, ſed frigor etiam humorem nimio gelu abſumendo indurat, facitque lapidem? Quod nimium frigus ita agit, ſimpliciter quoque ita agi poſſe, certum eſt.

12 Cur, ſi inter aquam, pedem quis teneat, calidam, pede quieſcente aquam calidam ſentiat, mouente, calidiorem? an idem quod vel in toto corpore accidat? Si quis enim curſiculo it, aërem, qui ſubinde obuiam fuerit, ſentit frigidiorem, eóque magis, quo curſum agit prolixiorem.

13 Cur ampliùs in Sole res calidæ, quàm in vmbra, refrigerantur? Vtrùm quia minor calor à maiori abſumitur? an quòd in vmbra frigor circumfundens calorem interiorē reprimit, nec effluere ſinit?

ἢ διότι ψυχροῦ μὲν [ἔτι] ὄντος τοῦ ὕδατος, ἐγκατακλείεται τὸ θερμὸν καὶ ἀντιπεριΐσταται εἴσω, κωλυόμενον ἐξιέναι· ὅταν δὲ διαθερμανθῇ τὸ ἐνὸν ὕδωρ, οὐκέτι ἀποστεγόμενος, ἀλλὰ διαπνέοντος καὶ ἐλάττονος γινομένου τοῦ πυρός, ψυχρότερος γίνεται ὁ πυθμήν, ὁμοίως ὥσπερ καὶ τὰ βαλανεῖα. καὶ γὰρ ταῦτα τοῦ χειμῶνος θερμότερα, ἢ τοῦ θέρους, διὰ τὸ ἐγκατακλείεσθαι τὸ θερμὸν ἐν τῷ χειμῶνι μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ θέρει ὑπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος ὄντος ψυχροῦ.

θ Διὰ τί τὸ μὲν ὕδωρ ζέον οὐκ ἐκπαφλάζει, τὸ δὲ ἔτνος καὶ ἡ φακῆ; καίτοι κουφότερον τὸ ὕδωρ τούτων· τὰ δὲ κοῦφα, ῥᾷον ῥῖψαι πόρρω. ποιεῖ δὲ καὶ τὸ ἀργύρειον ταὐτό, καὶ τοῦτο καθαιρόμενον· δι' ὃ οἱ ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ καλλιῶντες, κερδαίνουσι. τὸ γὰρ διαρριπτούμενον συγκαλλιῶντες, λαμβάνουσι τὰ λείψανα. ἢ διότι ποιεῖ μὲν τὸν ἐκπαφλασμὸν τὸ θερμὸν ἐξατμίζον καὶ βιαζόμενον τὰ* ἀντικρούοντα τῇ κατὰ φύσιν αὐτοῦ φορᾷ; τὸ μὲν οὖν ὕδωρ διὰ κουφότητα καὶ λεπτότητα οὐκ ἀποβιάζεται. ὥστε οὐκ ἀθροίζεται πολὺ θερμόν· ἀλλὰ πρὶν ἀλισθῆναι, φθάνει διακύψαν τὸ ἀεὶ προσελθόν. τὰ δὲ ἔχοντα ἐν αὐτοῖς σῶμα, οἷον τὰ ῥοφήματα, ἢ ὁ ἄργυρος, διὰ βάρος τὸ σωματοειδὲς ἔχοντα πολύ, καὶ ἀντιπεπωθοῦντα διὰ τὸ ἀποβιάζεσθαι βίᾳ, ἐξιόντος ἀποσφαιρίζεται ᾗ ἂν κρατήσῃ τὸ θερμόν. οὐ γὰρ δίεισι διὰ πυκνότητα, ἀλλὰ κρατεῖ, ἕως ἂν ὑπὸ τοῦ ἐπιρρέοντος θερμοῦ ἀπορριφθῇ. γίνεται δὲ πληγή, οὐκ ὦσις, διὰ τὸ ταχὺ φέρεσθαι τὸ θερμὸν κάτωθεν ἄνω.

* κ. ἀντικείμενα

ι Διὰ τί τὰ μὲν ὀλίγον χρόνον ἐν τῷ θερμῷ βρεχόμενα, ἀνοιδεῖ· τὰ δὲ πολλῷ, συμπίπτει καὶ γίνεται ῥυσά; ἢ διότι τὸ θερμὸν ἐκ [τοῦ] πεπηγότος, ὑγρὸν ποιεῖ· ἐκ δὲ [τοῦ] ὑγροῦ, πνεῦμα· τὰ δὲ πυκνά, ἀραιοῖ; τὸ μὲν οὖν πρῶτον θερμαῖνον τὰ πεπηγότα, ὑγρότερα ποιεῖ· καὶ ἐξ ὑγρῶν πνευματοποιοῦν, ὀγκηρὰ ποιεῖ διαχέον· ὅταν δὲ μᾶλλον θερμανθῇ τὸ πέριξ, ἀραιὸν ποιεῖ· ὥστε ἀποπνεῖται ἡ ἀτμίς· καὶ τὸ ὑγρὸν ξηραινόμενον, συμπίπτειν ποιεῖ τοὺς ὄγκους. συμπιπτόντων δέ, ῥυσοῦται* τὰ πέριξ δέρματα πάντων. ᾗ δὲ ἀνωμάλως, ταύτῃ ῥυσὸν γίνεται.

* γρ. τὰ πέριξ δέρματα

ια Διὰ τί ὑπὸ τῶν θερμῶν ὑδάτων μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν ψυχρῶν πήγνυνται λίθοι; πότερον ὅτι τῇ τοῦ ὑγροῦ ἐκλείψει γίνεται λίθος; μᾶλλον δὲ ὑπὸ τοῦ θερμοῦ ἢ τοῦ ψυχροῦ ἐκλείπει τὸ ὑγρόν. καὶ ἀπολιθοῦται δὴ διὰ τὸ θερμόν. καθάπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς φησι, τάς τε πέτρας καὶ τοὺς λίθους, καὶ τὰ θερμὰ τῶν ὑδάτων γίνεσθαι. ἢ τὸ θερμὸν ἀπολιθοῖ· καὶ ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ δὲ λιθοῦται, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πάγου τε ὑγρὸν ἀναλίσκουσαν σκληρύνειν; δῆλον οὖν ἐκ τῆς ὑπερβολῆς, καὶ τὸ ἁπλῶς.

ιβ Διὰ τί ἐν τῷ θερμῷ ὕδατι ἐὰν τὸν πόδα ἔχῃ τις, ἠρεμοῦντος μέν, ἧττον δοκεῖ εἶναι θερμόν· ἐὰν δὲ κινηθῇ, θερμότερον; ἢ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος, ἐὰν ἐν τῷ πνεύματι τρέχῃ τις, ἀεὶ ὁ προσιστάμενος ἀὴρ ψυχρότερος· εἰς δὲ τὸ πορρώτερον εἰσιών, μᾶλλον αἰσθάνεται;

ιγ Διὰ τί ἐν τῷ ἡλίῳ μᾶλλον ἢ τῇ σκιᾷ τὰ θερμὰ ψύχεται; πότερον ὅτι τὸ θερμὸν τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ πλείονος φθείρεται; ἢ ὅτι ἐν μὲν τῇ σκιᾷ τὸ ψυχρὸν περιεστηκὸς θλίβει τὸ ἐνὸν θερμόν, καὶ οὐκ ἐᾷ ἐξιέναι;

* ὥσπερ καὶ τοῖς θνήσκουσι περὶ τὸ ψυχρὸν περιχεόμενον· ἐγκαταλείει γὰρ τὸ θερμὸν καὶ κωλύει ἐξιέναι· καὶ ὅλως τοῦ χειμῶνος ἅπασι συμβαίνει τὰ ἔσωθεν θερμότερα· ἐν δὲ τῷ ἡλίῳ οὐδενὸς ἀντιφράττοντος, φέρεται, καὶ θᾶττον ἀπολείπει. ιδ Διὰ τί τὸ ἐν τῷ ἡλίῳ θερμαινόμενον ὕδωρ ὥστε λούεσθαι, οὐκ ἔστιν ὑγιεινότερον; πότερον ὅτι διὰ τὸ ψύχεσθαι· καὶ ἔτι ἐπεὶ τὸ σώματι φρίττειν ποιεῖ, ἢ ποιεῖ μὲν καὶ τοῦτο, ἀλλὰ κἂν πολλάκις λούηταί τις, νοσερόν ἐστι· τὸ μὲν γὰρ θερμὸν, ὅλως πεπτικόν ἐστι καὶ ξηραντικόν· τὸ δὲ ψυχρὸν, σταλτικόν. ὥστε ἀμφω ποιεῖ τι ἀγαθόν. διὸ καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ψυχρὸν λουομένοις, καὶ τὸ θερμὸν τὸ ὑπὸ τοῦ πυρὸς, χρήσιμον· τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ ἡλίου, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς θερμότητος, οὐδέτερον τούτων ποιεῖ, ἀλλὰ ὑγραίνει ὥσπερ τὸ τῆς σελήνης φῶς; ιε Διὰ τί τὸ ἐν τῷ ἡλίῳ θερμανθὲν ὕδωρ, οὐκ ἀγαθόν; ἢ ὅτι τὰ ψυχόμενα ῥιγοῦν ποιεῖ; ις Διὰ τί τὰ ἐν Μαγνησίᾳ καὶ τὰ ἐν * Ατιρνεῖ θερμὰ, πότιμά ἐστιν; ἢ διότι ἐμβάλλει ὕδωρ πλεῖον ἀπορρέοντι τῷ θερμῷ· οὗ ἡ μὲν ἁλμυρότης, ἀφανίζεται· ἡ δὲ θερμότης, διαμένει;

ιζ Διὰ τί ἐν Μαγνησίᾳ τὰ θερμὰ τοῦ μὲν θερμὰ εἶναι * ἐπαύσατο, ἁλμυρὸν δὲ ἦν τὸ ὕδωρ; ἢ πλεῖον ἐπεχύθη ἅμα ψυχρὸν ἐπὶ τὰς πηγὰς ἀλλότριον, καὶ ἐναπέσβεσε τὴν θερμότητα· ἡ δὲ γῆ, ἁλμυρὰ μὲν ἦν, θερμὴ δὲ οὔ, διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ὕδατος τοῦ ἐμβάλλοντος· ὅμοιον δὴ συνέβη τῷ διὰ τῆς τέφρας ὕδατι ἠθουμένῳ. καὶ γὰρ τοῦτο, διὰ θερμῆς ἠθούμενον, ἐκείνην μὲν καταψύχει, καὶ αὐτὸ ψυχρὸν γίνεται, ἁλμυρόν τε καὶ πικρὸν διὰ τὴν τέφραν ἐστίν. ἐπεὶ δὲ τὸ προσιὸν ἀλλοτριούμενον ἐστι, δι᾽ ἄλλην αἰτίαν ἐκράτησεν ἡ θερμότης ἐνοῦσα ἐν τῇ γῇ τῆς ψυχρότητος τοῦ ὕδατος δι᾽ ὀλιγότητα, καὶ ἐγένετο πάλιν θερμά. ιη Διὰ τί τὰ ἔλα τῶν θερμῶν ὑδάτων, ἁλμυρά; ἢ διότι τὰ πολλὰ διὰ γῆς * διηθεῖται στυπτηριώδους, (δηλοῖ δὲ ἡ ὀσμὴ αὐτῶν) κεκαυμένης δέ; ἡ δὲ τέφρα πάντων ἁλμυρὰ, καὶ θείου ὄζει. διὸ καὶ * συγκαίει οὕτως ὥσπερ ὁ κεραυνός. πολλὰ οὖν θερμά ἐστιν ἀπὸ ἐπισημασίας κεραυνῶν. ιθ Διὰ τί τὰ θερμὰ λουτρὰ, ἱερά; ἢ ὅτι ἀπὸ τῶν ἱερωτάτων γίνονται, θείου καὶ κεραυνοῦ;

Ὅσα περὶ τὸν ἀέρα φυσικὰ προβλήματα. κε.

ΔΙα τί ἐν τοῖς ἀσκοῖς τοῖς πεφυσημένοις, ἐναπολαμβανόμενα τὰ μέλη πόνον παρέχει; πότερον διὰ τὴν πίεσιν τοῦ ἀέρος; ὥσπερ γὰρ οὐδὲ τοῖς ἔξωθεν πιέζουσι τὸν ἀσκὸν ἐνδίδωσιν ὁ ἀὴρ, ἀλλ᾽ ἀπωθεῖ, οὕτω καὶ τὰ ἐντὸς ἐναπολαμβανόμενα θλίβει ὁ ἀήρ. * ἢ διότι βίᾳ κατέχεται καὶ πεπίληται· ἔξω οὖν πάντῃ ὁρμῶν κατὰ φύσιν, προσαπερείδεται πρὸς τὸ ἐντὸς ἀπειλημμένον σῶμα.

β Διὰ τί [ἐν] τοῖς ἕλεσι τοῖς παρὰ τοὺς ποταμοὺς γίνονται οἱ καλούμενοι βύμυκοι· οὓς μυθολογοῦσι ταύρους ἱεροὺς εἶναι τοῦ θεοῦ· ἔστι δὲ τὸ γινόμενον ψόφος ὅμοιος φωνῇ ταυρείᾳ, ὥστε * αἱ βοαὶ οὕτω διατίθενται ἀκούουσιν, ὥσπερ ταύρου μυκωμένου. ἢ ὅτι ὅσοι ποταμοὶ λιμνάζουσιν εἰς ἕλη, ἢ ὅσα ἕλη λιμνάζονται, ἢ ὑπὸ θαλάττης * ἀντικρούονται, ἢ τὸ πνεῦμα ἀφιᾶσιν ἀθροώτερον;

Quod idem moribundis aqua offuſa frigida adue-hit, quippe quæ calorem concludat, & arceat, ne foras ſe promat. Denique per hyemem omnibus accidit calidiorem ſuam eſſe partem interiorem. At in Sole vi nulla arcente calor effluit, atque ocyus euaneſcit. 14 Cur aqua minus ſalubris balneo ſit, quam Sol tepefecerit? Vtrùm quia corpori adhuc inſidens refrigeratur, horroremque mouet? an eſt etiam iſtud: verumtamen & ſi quis ea ſæpe vtatur, valetudini fiat obnoxius? Res enim calida, omnino vim coquendi, ſiccandique obtinet: frigida compeſcere atque contrahere poteſt. Itaque vtraque aliquid boni affert: quapropter aqua & frigida & calida ex igne balneum præſtat commodum. At quæ ſub Sole repuerit, ob ſui caloris imbecillitatem, præbere illorum neutrum habet, ſed humificat tantùm perinde ac Luna.

15 Cur aqua Sole calfacta parum ſalubris ſit? an quia rigorem aduehit, vbi refrigeratum eſt?

16 Cur aquæ Magneſiæ & Artanæ feruidæ ſatis ſint potu idoneæ? an quoniam aquæ copia dulcis ad profluentem calida ſeſe*applicat, eo tum modo, vt ſalſugo tollatur, & calor duret?

17 Cur aquæ Magneſiæ feruidæ feruere quidem aliquando deſierunt, ſalſæ tamen nihilo eſſe deſierunt? an quòd aquæ copia frigidæ aliunde fuſa in fontes feruidos calorem omnem extinxit? Itaque terra tametſi ſalſa perſiſtere potuit, calida tamen eſſe propter aquæ adiunctæ copiam non potuit. Proximum igitur id accidit aquæ, quam per cinerem tranſmiſſam colamus: hæc enim tranſmiſſa per calidum cinerem, nec ipſa ſuum frigorem amittit, & cinerem frigidum reddit: ſalſa tamen amaráque per cinerem eſt. Sed cùm aqua, quę frigida acceſſerat, alienigena eſſet, calor vernaculus terræ frigorem illum pauciorem euincere vice verſa potuit, atque ita ſuum calorem aquæ receperunt. 18 Cur aquæ feruidæ ſalſæ magna ex parte proueniant? an quòd pleræque omnes per terram aluminoſam percolantur: quod odore earum conſtat: exuſtorum autem omnium cinis ſalſus eſt, ſulphúrque redolet: quapropter feruida omnia modo fulminis vrunt, & quidem plura fulminis tactu calida extiterunt.

19 Cur calidæ balneæ ſacræ habeantur? an propterea quòd ſulphure, atque fulmine, rebus ingenuè ſacris proueniant?

Eorum, quæ ad aërem pertinent, Sectio vigeſimaquinta, cuius quæſtiones XXII.

CVr membra corporis noſtri in vtribus obtenta inflatis doleant? Vtrùm propter preſſuram aëris? Vt enim extrinſecus vtrem prementi aër non cedit, ſed repellit: ſic etiam quæ intus tenentur, aër comprimit, atque affligat. An quia per vim aër retinetur, ſtipatúrque, foras verſus ſuapte natura vndique impetens: nimirum ad id corpus enititur, quod medium continet.

2 Cur paludibus iuxta fluuios poſitis fieri ſoleant, qui bomugi appellantur, quos tauros numinis religioſos fabulæ narrant? Eſt id ſanè fremitus mugitui tauri adeò ſimilis, vt qui voces audiunt, non ſecus afficiantur quàm ſi taurum ſenſerint mugientem. An cùm aut fluuij in paludes ſe fundunt, aut paludes reſtagnant, & vel à mari offenſæ retorquentur, vel flatum vniuerſum emittunt,

tum

* γρ. ὅπερ

* γρ. λιπαίει

* γρ. ἐπαύσατο,

* γρ. ἐδεῖται

* γρ. συγκαίει.

* γρ. αἱ βόες ὥσπερ ἀκούουσαι. Q. αἱ ἀκοαί,

* γρ. ἀντικρούονται,

A tum fremitus ille excitatur? Cauſa verò, quòd terræ cauernæ infodiuntur, in quas aqua interrumpens, quoniam fluctus in eiuſmodi redundatione mouetur, aërem per anguſtias in laxiores cauernas repellit: ceu ſi quis in amphoram inanem ſtrepitum per oſculum mouerit, mugimento ſimilis ſonus exultabit: mugitus etenim bobus per id ipſum figuræ genus profertur. Multas autem miráſque voces informare figuræ cauernarum variæ poſſunt: nam & amphoræ fundum ſiquis detracto operculo viciſſim modò intus attrahens, modò extra depellens perterat, ſonum per intercapedinem tam ingenuum reddet, vt belluæ pertimeſcant, & fugiant quod pomariorum cuſtodes emoliri conſueuere.

B 3 Cur aër, cùm aquam tangit, non humeſcit? nihil enim de cæteris eſt, quod ſi tetigerit, humidum non reddatur. An ita eorum extima coeunt vt ſimul ſine vllo interſtitio ſint, nec plano diuerſo diſtinguantur? Igitur cætera quoniam grauiora ſunt, ſubſidunt, itaque humorem ſibi admittunt. Aër vt leuior nihilo inferiùs vergit, quàm extremum limitet. Tangit ergo, quia nihil interiacet: remanet expers humoris, quia ſemper ſuper aquam extat.

4 Cur nocte media, & meridie maximè cælum ſoleat tranquillari? an quia venti tranquillitas aëris ſtatio, & requies eſt, qui tum conſtare maximè aſſolet, cùm aut vincit, aut vincitur? etenim quamdiu pugnat, mouetur, atque inquietatur. Vincit autem maximè nocte dimidiata, vincitur meridie: vt enim C medio noctis Sol remotiſſimus, ſic meridie proximus eſt. Ad hæc, flatus vel ortu Solis, vel obitu incipit: ceſſat, qui ortu cœperit, cùm victus eſt: qui veſpera, cùm parta victoria deſinit. Itaque fit vt alij meridie, alij noctis medio ceſſent.

5 Cur prima luce, & iam manè frigus ſit ampliùs, quàm nocte, cùm Sol à nobis propiùs abſit? an quoniam cùm dies inſtat, ros cadit, atque pruina, quæ frigida ſunt: ergo inſperſis locis omnibus frigido humore, meritò acriùs refrigeratur.

6 Cur in Ponto intenſiùs & æſtus & frigora fiant? an aër regionis illius ſua craſſitudine nec hyeme tepeſcere, nec æſtate refrigerari poteſt? an propter varium Solis curſum? recedit enim per D hyemem, accedit per æſtatem.

7 Cur noctu potiùs quàm interdiu, ſerenum ſit? an quòd & flatus, & perturbationis cauſa Solis vis eſt? Iſthæc enim motu accito quodam oriuntur. Calor igitur cauſa eſt: ob eámque rem cùm is adeſt, quieſcunt omnia, & Sole abeunte magis, quàm veniente, &, quod dici ſolet,

Nauibus hyberno ventos dat terra ſecundos,
Tunc mare fert ſauos: calidi ſed menſibus anni
Terra dabit ſæuos, ponti feret vnda ſecundos.

Hoc ſibi vult, quòd vbi motus maximus eſt, ibi minimè quicquam vel ſeruari, vel conſiſtere poteſt: æquabili namque ſtatu, viribúſq; efficacioribus eſſe id debet, quod conſiſtendum conſeruandúmq; ſit. E Mare autem hybernis temporibus, terra æſtiuis ſæuire illum in modum ſolita eſt. 8 Quam ob cauſam humor pleno contentus in dolio, diffuſus in vtres, non ſolùm cum vtribus recipi ab eodem dolio poſſit, ſed etiam locum relinquere, quo etiam plus humoris capiatur? an quoniã aër in humore ineſt, qui dũ in dolio eſt, excerni propter dolij magnitudinẽ non poteſt? fit enim vt exprimi de maiori vel humor, vel ſpiritus difficiliùs poſſit: quemadmodũ etiam de ſpongijs amplioribus minùs exprimitur.

A ἐν τοῖς τοιούτοις γίνεται τοῦτο; αἴτιον δέ, ὅτι αἱ κοιλίαι τῆς γῆς γίνονται. οὕτως οὖν κλυζόμενον τὸ ὕδωρ, διὰ τὸ ἐνεῖναι ῥεῦμα ἐν τῇ τοιαύτῃ λιμνασίᾳ, ἀπωθεῖται τὸν ἀέρα διὰ στενοῦ εἰς εὐρυτέραν κοιλίαν· οἷον εἴ τις εἰς ἀμφορέα * κενὸν κατὰ τὸ στόμιον ποιεῖ ψόφον, μυκήματι ὅμοιον γίνεται. καὶ γὰρ ἡ μύκησις διὰ τοῦτο γίνεται τὸ σχῆμα τοῖς βουσί. πολλὰς δὲ καὶ ἀτόπους φωνὰς ποιοῦσι τὰ σχήματα τῶν κοιλιῶν, ἀνώμαλα ὄντα· ἐπεὶ καὶ ἀμφορέως τὸν πυθμένα ἐάν τις ἀφελών, διὰ τοῦ πυθμένος πείσῃ ἕλκων εἴσω καὶ ἔξω, εἰ πείσει διὰ τοῦ καταδύματος, ψόφον ποιεῖ, ὥστε φεύγειν τὰ θηρία, * ὅταν οἱ ὀπωροφύλακες κατασκευάσωσιν αὐτό.

* Sylb. στενὸν
* Sylb. ὥσπερ

B γ Διὰ τί ὁ ἀὴρ οὐχ ὑγρός, ἁπτόμενος τοῦ ὕδατος; τῶν γὰρ ἄλλων οὐθέν ἐστιν ὅ τι οὐχ ὑγρόν, ἂν ἅπτηται. ἢ διότι τὸ ἔσχατον αὐτῶν ἅμα, τὸ δὲ ἐπίπεδον ἑκατέρου οὐχ ἕτερον; τὰ μὲν οὖν ἄλλα, βαρύτερα· ὁ δὲ ἀήρ, οὐ ῥέπει κατωτέρω τοῦ ἐσχάτου. ἅπτεται μὲν [οὖν,] ὅτι οὐθὲν μεταξύ· οὐ βρέχεται δέ, ὅτι ἀεὶ ἄνωθεν τοῦ ὕδατος.

δ Διὰ τί μέσων νυκτῶν καὶ μεσημβρίας μάλιστα εὐδία γίνεται; ἢ διότι ἡ νηνεμία, ἐστὶν ἀέρος στάσις; ἕστηκε δὲ μάλιστα, ὅταν κρατῇ ἢ κρατῆται· μαχόμενος δέ, κινεῖται. κρατεῖ μὲν οὖν μάλιστα μέσων νυκτῶν, κρατεῖται δὲ μεσημβρίας. τότε μὲν γὰρ ὁ ἥλιος πορρωτάτω, τότε δὲ ἐγγυτάτω γίνεται. ἔτι ἄρχεται τὰ πνεύματα, C ἢ περὶ ἕω, ἢ περὶ δυσμάς. λήγει δὲ τὸ μὲν ἕωθεν, ὅταν κρατηθῇ· τὸ δὲ ἀπὸ δυσμῶν, ὅταν παύσηται κρατῶν. συμβαίνει οὖν, τὰ μέν, μεσημβρίας παύεσθαι· τὰ δέ, μέσων νυκτῶν. ε Διὰ τί * ὑποφωσκούσης ἕω, καὶ ἤδη πρωΐ, μᾶλλόν ἐστι ψῦχος, ἢ τῆς νυκτός, ἐγγυτέρω ὄντος τοῦ ἡλίου ἡμῶν; ἢ ὅτι πρὸς ἡμέραν δρόσος καὶ πάχνη πίπτει; ταῦτα δέ ἐστι ψυχρά. ὥσπερ οὖν ῥανθέντος τοῦ παντὸς τόπου ὑγρῷ ψυχρῷ, γίνεται κατάψυξις. ς Διὰ τί ἐν τῷ Πόντῳ καὶ ψύχη μάλιστα καὶ πνίγη; ἢ διὰ τὴν παχύτητα τοῦ ἀέρος; τοῦ μὲν [γὰρ] χειμῶνος, οὐ δύναται διαθερμαίνεσθαι· D τοῦ δὲ θέρους, ὅταν θερμανθῇ, καίει, διὰ τὴν παχύτητα. ἡ δὲ αὐτὴ αἰτία, καὶ διότι τὰ ἑλώδη τοῦ μὲν χειμῶνος, ψυχρά· τοῦ δὲ θέρους, θερμά. ἢ διὰ τὴν τοῦ ἡλίου φοράν; τοῦ μὲν γὰρ χειμῶνος, πόρρω γίνεται· τοῦ δὲ θέρους, ἐγγύς. ζ Διὰ τί τῆς νυκτὸς αἰθρία μᾶλλον, ἢ μεθ' ἡμέραν; ἢ καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ταραχῆς ὁ ἥλιος αἴτιος; ταῦτα γὰρ κινήσεώς τινος γινομένης, συμβαίνει γίνεσθαι. αἴτιον πάντων τὸ θερμόν. ὅταν οὖν τοῦτο μὴ παρῇ, ἠρεμεῖ τὸ πᾶν, καὶ αἰρομένου τοῦ ἡλίου μᾶλλον, ἢ τοὐναντίον· καὶ τό, * Μήποτ' ἀπ' ἠπείρου, —τοῦτ' ἐστίν· ὅτι οὗ πλείστη κίνησις, ἐκεῖ ἥκιστα E δεῖ τι μένειν καὶ συστῆναι, μὴ ὁμαλοῦ ὄντος καὶ κρατοῦντος τοῦ συνισταμένου. τοῦ μὲν δὴ χειμῶνος, ἡ θάλασσα τοιοῦτον· τοῦ δὲ θέρους, ἡ γῆ. η Διὰ τί ὅταν διαχυθῇ τὸ ὑγρὸν * εἰς ἀσκούς, οὐ μόνον τὸ ὑγρὸν δέχεται ὁ πίθος μετὰ τῶν ἀσκῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλο προσλαμβάνει; * ἢ ὅτι ἐν τῷ ὑγρῷ ἐνυπάρχει ὁ ἀήρ; ἐστιν οὖν ὅταν μὴ ἐν τῷ πίθῳ ἐνῇ, οὐ δύναται ἐκκρίνεσθαι, διὰ τὸ μέγεθος τοῦ πίθου. ἐκ γὰρ τοῦ μείζονος, χαλεπώτερον ἐκθλίψαι ὁποιονοῦν [καὶ] ὑγρὸν καὶ πνεῦμα, ὥσπερ καὶ ἐκ τῶν σπόγγων.

* γρ. ὑποφωσκούσης
Sup. 8.17. & infrà cad. 15.
Vide infrà, 26. 58.
* γρ. εἰς ἀσκούς
* γρ. ἢ διότι

ὅταν δὲ μερίζηται εἰς μικρά, ἐκθλίβεται ἐκ τῶν ἀσκῶν μᾶλλον τοῦ ἐνόντος. ὥσθ' ἡ τοῦ ἀέρος χώρα κενὴ γίνεται. δι' ὃ καὶ τοὺς ἀσκοὺς, καὶ ἔτι ἄλλο ὑγρὸν δέχεται ὁ πίθος. καὶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ οἴνου τοῦτο γίνεται, ὅτι πλείων ὁ ἀὴρ ἐν τῷ οἴνῳ ἔνεστιν, ἢ ἐν τῷ ὕδατι. ὅμοιον δὲ τούτῳ, καὶ τὸ ταὐτὸ ἀγγεῖον τήν τε κονίαν καὶ τὸ ὕδωρ χωρεῖν ἅμα, ὅσον ἑκάτερον χωρὶς ἐγχεόμενον. ἔοικε γὰρ πολλὰ εἶναι τὰ διάκενα τῆς τέφρας. ἅτε οὖν λεπτότερον τὸ ὕδωρ, διεδύνει μᾶλλον καὶ * συναπτεῖ ἤδη ὥστε πυκνοῦσθαι· καὶ διὰ τὸ πρὸς ἕκαστον τῶν μερῶν εἶναι τὴν σάξιν (μᾶλλον γὰρ σάττεται κατὰ μικρὸν σαττόμενον ἅπαν, ἢ ἀθρόον) τούτου δὲ γινομένου, συγκαταβαίνειν τὴν κονίαν. ἅμα δὲ καὶ ἡ τέφρα εἰς αὑτὴν δέχεται τὸ ὑγρὸν, διὰ τὸ ἔχειν κοιλίας. ἡ δὲ βαλλομένη τέφρα εἰς τὸ ὕδωρ, θερμὴ οὖσα, τέμνει αὐτὸ καὶ ἐξαεροῖ. καὶ προτέρου δὲ ὕδατος ἐγχυθέντος καὶ ὕστερον κονίας ἐμπιπτούσης, τὸ αὐτὸ γίνεται. ὥστε καὶ τὸ ὕδωρ ἔχοι ἂν κοιλίας καὶ διάκενα αὐτὸ ἐν αὑτῷ. ἢ οὐ τὸ ὕδωρ τὸ δεχόμενον τὴν κονίαν, ἀλλ' ἡ κονία τὸ ὕδωρ; τὸ γὰρ λεπτομερέστερον εἰκὸς εἶναι τὸ εἰσιόν. ἔτι καὶ ἐκ τῆς πείρας δῆλον. ὅταν γὰρ ἐπιπάττηται ἡ τέφρα, καθ' ὃν ἂν τόπον ἐπιπάττηται, * εἰς τοῦτον συρρεῖ τὸ ἄλλο ὕδωρ. ἔδει δὲ τὸ ἐναντίον, εἴπερ ἦν τὸ ὕδωρ δεχόμενον. ἢ οὐ συμβαίνει τοῦτο, ἐὰν πρότερον ἐγχυθῇ τὸ ὕδωρ, καὶ σφόδρα διαμεστωθῇ, ἀλλ' ἐὰν ὁποιονοῦν ἐπιβληθῇ, ὑπερχεῖται· ἐὰν δὲ ἅπαξ ὑπερχυθῇ καὶ ἐπιπέσῃ ἡ τέφρα, ἤδη συμβαίνει. ἡ γὰρ τέφρα ἦν δεχομένη. ταὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ οἱ βόθυνοι τὴν ἐκβληθεῖσαν ἐξ αὐτῶν γῆν οὐ δέχονται. ἔοικε γὰρ δὴ* ἀήρ τις προκαταλαμβάνων τὸν τόπον· καὶ διὰ τοῦτο μὴ δέχεσθαι.

* χ. συναπτεῖ
* χ. εἰς τοῦτο
* γρ. ἀέρος

Sup. 11. 49. & 58. θ Διὰ τί ὁ ἀήρ, παχύτερος ὢν τοῦ φωτὸς, διέρχεται διὰ τῶν στερεῶν; ἢ διότι τὸ μὲν φῶς κατ' εὐθείαν φέρεται μόνον· δι' ὃ καὶ διὰ τῶν ἀραιῶν οὐ διορᾷ ἡ ὄψις, οἷον κισηροειδῶν· ἐπαλλάττουσι γὰρ οἱ πόροι· ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ ὑάλῳ. ὁ δὲ ἀὴρ οὐ κωλύεται, διὰ τὸ μὴ εὐθυπορεῖν ᾗ διέρχεται.

ι Διὰ τί ὁ ἀὴρ ψυχρὸς μὲν γίνεται, διὰ τὸ ἅπτεσθαι τοῦ ὕδατος· ὑγρὸς δὲ οὔ, κἂν σφόδρα τις φυσᾷ εἰς τὸ ὕδωρ ὥστε κυμαίνειν; ὅτι δὲ ψυχρὸς, δηλοῖ μεθιστάμενος. ψυχρὰ γὰρ ἀπὸ τῶν ὑδάτων. ἢ ὅτι ψυχρὸς μὲν πέφυκεν εἶναι καὶ θερμός· ὥστε μεταβάλλει τῇ ἁφῇ οὗ ἄν τινος ἅπτηται· ὑγρὸς δὲ οὐκ ἔτι, διὰ τὸ κουφότερος εἶναι· καὶ οὐδέποτε εἰς τὸ βάθος τοῦ ὕδατος ἔρχεται, ἀλλὰ ἀεὶ τοῦ ἐπιπέδου ἅπτεται κἂν βιάζηται κάτω· καὶ τὸ ὕδωρ ἔτι κατωτέρω φέρεται· ὥστε μήποτε εἰς βάθος ἰέναι.

ια Διὰ τί ὁ ἐκ τῶν πομφολύγων καὶ κάτωθεν ἀνιὼν, οὐ διερὸς ἐξέρχεται; ἢ διότι οὐκ ἐπιμένει τὸ ὑγρὸν, ἀλλ' ὀλισθαίνει τὸ ὕδωρ; τὸ δὴ ἐπὶ τῇ πομφόλυγι, καὶ ἔλαττόν ἐστιν ἢ ὥστε * διερεῖν.

* γρ. διαίνειν.

ιβ Διὰ τί ὁ ἀὴρ οὐκ ἀναπίμπλησι, τὸ δὲ ὕδωρ; καὶ εἰς τὸν ἀέρα γὰρ μετατιθέμενον, διερόν. ἢ ὅτι ὥσπερ οὐδὲ ὁ λίθος; οὐ γὰρ πᾶν ἐστιν ἀναπλησικόν· * ἀλλὰ τὸ γλίσχρον ἢ ὑγρόν · · · · ιγ ἢ ὅτι ὁ ἀὴρ ἄνω φέρεται; [ὁ γὰρ ἀσκὸς, ὅταν μὲν κενὸς ᾖ, κάτω φέρεται·] ὅταν δὲ φυσηθῇ, ἄνω ἐπιμένει, διὰ τὸ τοῦτον ἀναφέρειν.

Locus mutilus, quod Gazę verſio arguit: vnde locũ ſupplebis in Græco textu, & emendabis.

A At cùm in parua digeritur, extrudi iam de vtribus expeditiùs poteſt. Itaque dolium, & vtres & humorem etiam alium capit, magiſque in vino id accidit, quia plus in vino aëris ineſt, quàm in aqua. Huic ſanè proximum, cineris & aquæ tantumdem ſimul vas idem capere poſſe, quantum plurimum vtriuſque ſeorſum infuſi capiat. Cineris enim complura caua & inania eſſe videntur, quibus aquã ſeſe inſinuat, vt quæ tenuior ſit: & conſtipat verò ſpiſſátque arctiſſimè, quoniam particulatim conſtipatio agitur. (Denſantur enim adductantúrque omnia pleniùs, cùm paulatim conſtipantur, quàm cùm vniuerſa:) quod cùm ita fiat, cinis collabitur, & ſubſidet, ſimúlque humorem in ſe per cauorum ſuorum opportunita- B tem admittit. At ſi cinis, qui in aquam immittitur, calidus eſt, aquam dirimit, vertitque in aërem. Idem illud agetur etiam, ſi primùm aqua infundatur, pòſt cinis iniiciatur: vnde aquam etiam ipſam caua quædam & hiantia in ſe continere putaueris. An non aqua cinerem ſibi admittat: ſed cinis aquam? Quod enim tenuius eſt, ſubire id poſſe congruum eſt. Conſtat item experimento: cùm enim cinis inſpergitur, eòdem reliqua aqua confluit, quo loco inſperſum eſt. Cuius contrarium certè fieri debuit, ſi aqua cineris eſſet capiens. An ſi priùs aqua vas ex toto impleuerit, C nihil præterea capiet, ſed addito quolibet effundetur? Sin autem vbi ſemel aliquid aquæ infuſum eſt, cinis deſcenderit, iam tunc, quod dixi, eueniet, quippe cùm cinis ſit ipſe, qui capere valeat. Hæc eadem ratio eſt, cur foueæ terram exemptam recipere nequeant. Locus enim ab aëre occupari videtur: itaque fieri non poſſe, vt tantundem recipiatur.

9 Cur aër, qui luce craſſior eſt, ſolida valeat permeare, lux ipſa non valeat? an quia lux per directum tantummodo fertur, ob eámque rem oculus, qui tranſpicere per rara non poſſit, vt per pumicem, quia meatus euariant, per vitrum facilè poſſit, quia meatus poſiti è directo ſunt: at aër im- D pedimento nullo arcetur, quoniam qua tranſit, tendere è directo non ſoleat.

10 Cur aër per aquæ tactionem frigidus reddi poſſit, humidus non poſſit, etiamſi quis in aqua vehementer inflarit, vt fluctus inde moueatur, & inundetur? Frigidum autem reddi conſtat, eo quòd qui ex aquis aſpirat, refrigerat. An frigidus eſſe calidúſve naturæ ſuæ habilitate poteſt, vt rei tactu immutetur, quam tetigit; humidus eſſe idcirco non poteſt, quia leuior eſt: neque ima humoris vnquam ſua ipſe petit natura, ſed ſumma ſemper, planúmque attingit: & ſi deorſum cogatur, humor quoque feretur inferiùs, ita vt nunquam in E profundum ſeſe ire patiatur?

11 Cur aër bullis contentus, aut de imis aquæ aſcendens, haud vnquam madidus emergat? an quia humor non inſidet, ſed dilabitur: qui tamen continet bullas, vel minor eſt, quàm humefacere valeat? 12 Cur aër madere non poſſit, aqua autem queat, quippe quæ etiam tranſlata in aërem, madeat? an eadem cauſa ſit, qua & lapis madere nequeat? Haud enim madendi omnibus vis data eſt, ſed iis tantùm quæ lenta ſunt, & humida. 13 Cur vtres inflati valeant fluitare? an propterea quòd aër ſurſum effertur? Vtres enim vt inanes deorſum feruntur, ſic inflati ſupra ideò reſident, quòd ab aëre ſuſtinentur.

Sed ſi aër eleuet, atque prohibeat quominus deorſum feratur, cur inflati grauiores efficiantur? Et qui fieri poteſt, vt cùm grauior ſit, emineat, cùm leuior, deferatur?

14 Cur aër non ſurſum feratur? Nam ſi ex motu caloris ſpiritus excitari debeat, igniſque ſublimia petere natus ſit, ſpiritus eodem currere debuit. Siquidem mouens illud ſurſum verſus impellit, quódque mouetur, eodem ferri aptiſſimum eſt. Hunc enim tramite ferri obliquo latiſſimè patet.

15 Cur aurora frigidior quàm veſpera eſt? an quoniã altera noctis medio propior eſt, altera meridiei? Eſt autem vt diei medium calidiſſimum, quia Soli proximum eſt, ſic noctis medium frigidiſſimum, quia remotiſſimum.

16 Cur temporis feruidi noctes moleſtiores quàm dies ſunt? an quia flatus omnes tunc conſileſcunt: anniuerſarij namque illi, & præuij, minùs nocte quàm interdiu ſpirant.

17 Cur incorrupta durare poſſint, quæ vtribus continentur inflatis, aut vaſis bene opertis? an quia putrẽt omnia, cùm mouentur: immotáque omnia ſunt, quæ plena: iſthæc autem plena?

18 Quam ob cauſam aëre ſudo apertóque frigus ſit acrius, quàm nubilo, cùm ſtellæ ſint calidæ, & cælum? an quia nihil tunc eſt quod vaporem arcere continerèque valeat, ſed diffundatur neceſſe eſt? at cælo nubilo arcetur & Aquilone magis quàm Auſtro, eadem illa de cauſa: Auſter enim nubes colligit: Aquilo diſpellit: atqui de Aquilone magis quàm Auſtro, euaporari videmus: & hyeme potiùs quàm æſtate. an propter diſſimilitudinem, aut quia vapor non niſi refrigerato humido calido, depromi poteſt? 19 Cur minus quàm plus aëris calidius ſit? cùm anguſta omnia ſint calidiora? an quia magis mouetur, qui pluris eſt: motus autem frigus acciere poteſt: cuius indicium, quòd calida cùm mouentur, refrigerantur?

20 Cur aqua & terra putreant, aër & ignis non putreant? an quoniam omne, quod putret, calidiſſimum fiat neceſſe eſt: igne autem calidius nihil eſt. An quia refrigerari priùs oportet, quod putredinem concepturum eſt: ignis autem calidiſſimus ſemper eſt, aër verò igne refertus eſt: nihil autem putret, cùm calidum eſt, ſed refrigeretur antè oportet, quàm putreat. At aqua & terra viciſſim modò calida modò frigida effici poſſunt.

21 Cur cælum nubilum tepidius ſit quàm apertum & placidum? Vtrùm, vt veteres authores dixerunt, quia ſtellæ frigidæ ſint? an id abſurdum admodum eſt, ſed quia cælo ſereno vapor extringi meliùs poteſt? indicium, quòd vento ſilente ros & pruina conſiſtunt. Cùm igitur ſerenum eſt, calor difflatur, quo humor eruitur, atque effertur. Itaque aër frigidior ſit: qua de cauſa humor à calore demiſſus irrorat: aſt cùm nubilum eſt, arcetur, & conſtat: quocirca nec ros, nec pruina contrahi poteſt, cùm nubilum eſt: ergo calor ad terram remanens, facit vt tepor amplior eſſe poſſit. 22 Cur altis ædibus aër ſoleat ventilari, reciprocarique, præſertim cùm tempus quietum eſt? an quòd aër prælaxo quodam contextu, & hiatu lento eſt: ergo cùm hic extrinſecus introire inceperit, cedit, & contrahitur aër, quem domus continet: quo collapſo, adductóque, inanior redditur, qui foris eſt, & ſpatia multo laxiora capeſſit: quæ in ſpatia aër domeſticus relabitur, fertúrque expeditè eòdem, quoniam & ipſe pendeat, & natura inanis reniti nequeat.

A Εἰ δὲ ὁ ἀὴρ ἀνακουφίζει καὶ κωλύει κάτω φέρεσθαι, διὰ τί βαρύτεροι γίνονται φυσηθέντες; καὶ πῶς, ὅτε μὲν βαρύτερός ἐστιν, ἐπιπολάζει. κουφότερος δὲ γινόμενος, καταφέρεται;

ιδ Διὰ τί ὁ ἀὴρ οὐκ ἄνω φέρεται; εἰ γὰρ τὰ πνεύματα * τούτου κινουμένου ὑπὸ τοῦ θερμοῦ ἐστι, πέφυκε δὲ τὸ πῦρ ἄνω φέρεσθαι, καὶ τὸ πνεῦμα εἰς τὸ ἄνω ἐβάδιζεν· εἴπερ τό [τε] κινοῦν εἰς τὸ ἄνω θεῖ, καὶ τὸ κινούμενον οὕτω πέφυκε φέρεσθαι. νῦν δὲ φαίνεται λοξὴν τὴν φορὰν ποιούμενος. (* γρ. τοῦ κινουμένου)

ιε Διὰ τί τὸ ἀφ᾽ ἕω, ψυχρότερον ἢ τὸ ἀφ᾽ ἑσπέρας; ἢ ὅτι τὸ μὲν, ἐγγύτερον μέσων νυκτῶν· τὸ δὲ, μεσημβρίας; ἔστι δὲ ἡ μεσημβρία θερμότατον, διὰ τὸ εἶναι ἐγγύτατον ἡλίου· αἱ δὲ μέσαι νύκτες, ψυχρόταται, διὰ τὸ ἐναντίον. Sup. 5.

B ις Διὰ τί αἱ νύκτες τῶν ἡμερῶν ἐν ταῖς ἀλέαις πνιγηρότεραι; ἢ διὰ τὴν ἄπνοιαν; οἱ γὰρ ἐτησίαι καὶ προδρόμοι, τὰς νύκτας ἧττον πνέουσιν. Sup. 22. 4.

ιζ Διὰ τί τὰ ἐν τοῖς ἀσκοῖς ἄσηπτα φυσηθεῖσι, καὶ ἐν τοῖς περιπωματιζομένοις; ἢ διότι σήπεται μὲν κινούμενα, ἄπλυτα δὲ τὰ πλήρη, ἀκίνητα· ταῦτα δὲ πλήρη.

ιη Διὰ τί τῆς αἰθρίας μᾶλλον ψῦχος ἐστὶν, ἢ ἐπινεφέλων ὄντων· τὰ δὲ ἄστρα καὶ οὐρανὸς, θερμός; ἢ ὅτι οὐθὲν ἀπείργει ἐν τῇ αἰθρίᾳ τὴν ἀτμίδα, ἀλλὰ διαχεῖται· ἐν δὲ τοῖς ἐπινεφέλοις ἀπείργεται; καὶ βορείων γε ἢ νοτίων διὰ τὸ αὐτό. ὁ μὲν γὰρ νότος, ἄγει τὸ τοιοῦτον· C ὁ δὲ, ἀπωθεῖ. καὶ ἀτμίζειν δὲ φαίνεται βορείοις μᾶλλον ἢ νοτίοις, καὶ χειμῶνος ἢ θέρους. ἢ παρὰ τὸ ἀνόμοιον; ἢ ὅτι θερμοῦ ψυχομένου ἐστὶν ἡ ἀτμίς;

ιθ Διὰ τί ἀὴρ ὁ ἐλάττων, θερμότερος τοῦ πλείονος; αἱ γὰρ στενοχωρίαι ἀλεεινότεραι. ἢ διότι κινεῖται μᾶλλον ὁ πολύς· ἡ δὲ κίνησις ποιεῖ ψυχρόν; σημεῖον δὲ τούτου, ὅτι κινούμενα ψύχεται τὰ θερμά.

κ Διὰ τί ὕδωρ μὲν καὶ γῆ σήπεται, ἀὴρ δὲ καὶ πῦρ οὐ σήπεται; ἢ ὅτι θερμότατον ἐστὶ τὸ σηπόμενον ἅπαν· πυρὸς δὲ οὐθὲν θερμότερον; ἢ ὅτι ψυχθῆναι δεῖ πρότερον; * τὸ δὲ πῦρ, ἀεὶ θερμόν· ὁ δὲ ἀὴρ, πυρὸς πλήρης. σήπεται δὲ D οὐθὲν θερμὸν, ἀλλὰ ψυχθέν· γῆ δὲ καὶ ὕδωρ [καὶ ἀὴρ,] καὶ θερμὰ καὶ ψυχρὰ ἐστί. (* γρ. τὸ δὲ πῦρ, ἀὴρ θερμός· σήπ.)

κα Διὰ τί τὰ ἐπινέφελα, ἀλεεινότερα τῶν αἰθρίων; πότερον ὡς οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον, ὅτι τὰ ἄστρα ψυχρὰ, ἢ λίαν τοῦτό γε ἄτοπον· ἀλλὰ διότι ἀτμίζει; ἐπισημαντέον δὲ, ὅτι ἐν νηνεμίᾳ ἡ δρόσος καὶ ἡ πάχνη ἐστίν. ὅταν μὲν οὖν αἰθρία ᾖ, διαπνεῖ τὸ θερμὸν, ὑφ᾽ οὗ ἀνάγεται τὸ ὑγρόν. ὥστε ψυχρὸς ὁ ἀήρ. δι᾽ ὃ καὶ δροσίζει ἀφιέμενον τὸ ὑγρὸν ἀπὸ τοῦ θερμοῦ. ὅταν δὲ ἐπινέφελον ᾖ, ἀπείργεται. δι᾽ ὃ οὐκ ἔστι δρόσος οὐδὲ πάχνη ὄντων ἐπινεφέλων. περὶ οὖν τὴν γῆν ἀπειργόμενον τὸ θερμὸν, ποιεῖ τὴν ἀλέαν.

E κβ Διὰ τί ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τῶν οἴκων ὁ ἀὴρ * διαρριπίζει καὶ μάλιστα ταῖς εὐδίαις; ἢ διότι ὁ ἀὴρ πολύκενός τίς ἐστι τὴν σύγκρισιν, ὅταν οὖν ἄρξηται εἰσωθεῖν, συγχωρεῖ ὁ ἐν τῷ οἰκήματι ἀὴρ καὶ συστέλλεται. τούτου δὲ συμπίπτοντος τῷ χρόνῳ, πολυκενώτερος γίνεται ὁ ἔξωθεν, καὶ χώραν πολλὴν ἴσχει. εἰς ταύτην οὖν τὴν χώραν πίπτει ὁ ἐκ τοῦ οἰκήματος ἀὴρ, ὢν πλησίον· καὶ φέρεται εἰς ταύτην τὴν χώραν, διὰ τὸ κρέμασθαι, καὶ τὴν τοῦ κενοῦ φύσιν μὴ δύνασθαι ἀντιστηρίζειν. (* χ. διαρριπίζεται)

κατὰ πολλὰ δὲ αὐτοῦ μέρη τούτου συμβαίνοντος, ἕπεται αὐτῷ ὁ πλησίον διὰ * τὴν προέξωσιν· εἶτα πολλοῦ ἔξωθεν φερομένου, ὁ μὲν εἴσω τόπος, πολύκενος γίνεται· ὁ δὲ ἔξω, πυκνότερος· καὶ πάλιν ἔξωθεν εἴσω φέρεται. καὶ τοῦτ' ἀλλάσσονται.

* G. τὴν πρόωσιν· & mox, ἔξω φερομ. S.

Ὅσα περὶ τοὺς ἀνέμους. κϛ.

Διὰ τί ὁ Καικίας μόνος τῶν ἀνέμων ἐφ' ἑαυτὸν ἄγει τὰ νέφη; [ἢ ὅτι ἅμα ὁ ἐναντίος πνεῖ;] ἢ ὅτι ἀφ' ὑψηλοτέρων τόπων πνεῖ; ἔστι γὰρ τὰ πρὸς ἕω, ὑψηλότερα τῶν πρὸς ἑσπέραν· σημεῖον δὲ, τὸ τῆς πρὸς ἑσπέραν θαλάττης μέγεθος καὶ βάθος. πνέων δὲ ἄνωθεν, εἰς ἀντίον γραμμὴν ποιεῖ τῇ φορᾷ τὰ κοῖλα πρὸς τὴν γῆν ἔχουσαν. προσπίπτων δὲ (ὡς εἴρηται) τοῖς πρὸς ἑσπέραν τῆς γῆς τόποις, καὶ συστέλλων τὰ νέφη, διὰ τὸ τῆς γραμμῆς σχῆμα, τῇ ἐκεῖθεν ἀνακλάσει, ἐπ' αὐτὸν ὠθεῖ αὐτά. ποιεῖ δὲ μόνος τοῦτο τῶν λοιπῶν, τοῖς μὲν, ὑψηλοτέροις, τοῖς δ' ἐναντίοις εἶναι τόποις· πρὸς οὓς ἐκ τοῦ κάτωθεν, ἢ ἐπ' εὐθείας τὴν φορὰν γίνεσθαι συμβαίνει, τὰ κυρτὰ πρὸς τὴν γῆν ἐχούσης· ὥστε ἀνάκλασιν μὴ γίνεσθαι τοῦ πνεύματος, τῷ μὴ * πρὸς τὴν γῆν ἐχούσης ἀέρα ἔχειν τὴν τελευτὴν τῆς φορᾶς· ἐν ᾧ [illegible] νέφη ἐστὶ * πρὸς τὴν γῆν· τοῖς δὲ ἧττον κοῖλοις καὶ τῷ ἀπηλιώτῃ, τῷ μὴ εἶναι ὑγρόν. ὥστε οὐ συνιστᾶσι, ἧττον καταφανής ἐστιν αὐτοῦ ποιῶν τοῦτο * ὃ ποιεῖ.

* G. πρὸς τὴν γῆν [illegible] τὴν πλ.
* ξ Sylb.
* κ. περὶ τὴν γ.
* κ. ὃ οὐ ποιεῖ.
Infr. 40.

β Διὰ τί Βορέαι μὲν, ἐτήσιοι γίνονται· νότοι δὲ, οὔ; ἢ γίνονται μὲν καὶ νότοι, ἀλλ' οὐ συνεχεῖς· * ὅτι πόῤῥω ἡμῶν ἡ ἀρχὴ τοῦ νότου ἐστὶν, * ὑπὸ δὲ τῷ Βορέᾳ οἰκοῦμεν; * ἢ ὅτι οἱ μὲν ἐτησίαι βορέαι καθεστηκότος τοῦ ἀέρος πνέουσι· (θέρους γὰρ πνέουσιν) οἱ δὲ νότοι, ἦρος, ὅτε ἧττον ἕστηκε τὰ περὶ τὸν ἀέρα; πρὸς δὲ τούτοις, ὁ μὲν νότος, ὑγρός· τῷ δὲ ὑγρῷ, ὁ ἄνω τόπος ἀλλότριός ἐστι· διὸ ταχὺ διαλύεται τὰ ἐν αὐτῷ συνιστάμενα ὑγρά· καὶ τὰ ὑγρά, πλανητικά ἐστιν. ὥστε οὐ μένειν ἐν ταὐτῷ τόπῳ, συμμεθίστησι καὶ τὴν τοῦ ἀέρος κίνησιν. κινουμένου δὲ μὴ ἐν ταὐτῷ, πνεύματα ἄλλα συμβαίνει γίνεσθαι. ἔστι γὰρ πνεῦμα, ἀέρος κίνησις.

* κ. ὑπὸ δὲ τὸν Βορέαν
* κ. ἐπεὶ οἱ μ.

γ Διὰ τί νότος πνεῖ μετὰ πάχνην; ἢ διότι ἡ μὲν πάχνη πέψεως γινομένης· μετὰ δὲ τὴν πέψιν καὶ τὴν ἀποκάθαρσιν, ἡ μεταβολὴ εἰς τοὐναντίον γίνεται; ἐναντίον δὲ τῷ βοῤῥᾷ νότος ἐστί. Διὰ ταὐτὸ δὲ καὶ μετὰ τὴν χιόνα πνεῖ νότος. ὅλως δὲ ἡ χιὼν καὶ ἡ χάλαζα καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη ἀποκάθαρσις, πέψεως σημεῖόν ἐστι. διὸ καὶ μετὰ ὑετὸν καὶ τὰς τοιαύτας χειμασίας, πίπτει τὰ πνεύματα.

δ Διὰ τί αἱ τροπαῖαι πνέουσιν; ἢ διὰ τὸ αὐτὸ [δι'] ὃ καὶ οἱ εὔριποι ῥέουσι; μέχρι γὰρ τοῦ ῥεῖν, [καὶ] ἡ θάλαττα φέρεται καὶ ὁ ἀὴρ· εἶθ' ὅταν ἀντιπέσῃ καὶ μηκέτι δύνηται τὰ ἀπόγεια προάγειν, διὰ τὸ μὴ ἰσχυρὰν ἔχειν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως καὶ φορᾶς, πάλιν ἀνταποδίδωσι.

ε Διὰ τί αἱ τροπαῖαι ἐκ τῆς θαλάττης εἰσίν; ἢ ὅτι ἡ θάλαττα πλησίον; ἢ ὅτι ἐναντίον ἐστὶ τῇ ἀπογείᾳ ἡ τροπαία; καὶ ἔστιν ἡ τροπαία, οἷον ἀναστροφὴ ἀπογείας. ἡ δὲ ἀπογεία, τὸ ἐκ τῆς γῆς πρὸς τὴν θάλατταν πνεῦμα γινόμενον· ἡ δὲ τροπαία, ἡ τούτου παλίῤῥοια.

Quod cùm per multa eius membra eueniat, proximus hunc aër ſectatur, adductus propulſione primoris. Tum eo largè foras iam profluente, locus internus inanis redditur, & vacuus externus contrà repletur, ſpiſſeſcitque: ac deinde in hunc modum reciproco fluxu arctitatur.

Eorum, quæ ad ventos pertinent, Sectio vigeſima ſexta: cuius quæſtiones LXIV.

CVr ventus Cæcias ſolus ex omnium* ventorum numero nubes ducere ad ſe poſſit? Vtrùm quòd ventus aduerſus reflat eodem tempore? An quoniam de locis eminentioribus ſpirat? ſunt enim partes quæ ad Solem orientem vergunt, eminentiores, quàm quæ ad occaſum. Indicium maris occidui magnitudo facit, & latitudo. Quòd cùm deſuper in aduerſum ſpiret, lineam ſua delatione iſta terram verſus conuexam agit, regionémque inuadens, vt dixi, occiduam, nubéſque per lineæ ſuæ figuram contrahens, ad ſe ſuo inde reflexu eas vocat, atq; impellit. Quod ſolus hic propterea facit, quia cæteris loca vel editiora ſunt, vel ſubmiſſiora, quæ verſùs, vt aut de imo, aut è directo flatus feratur deuexus, terram verſùs neceſſum ſit, ita vt ad poſtremum reflexus effici nullus queat, eo quòd flatus nõ ad terram ſubditam aëris amplitudini finẽ protrahendi faciat, nec vbi aër cogi in nubes poſſit. Subſolanus, ac cæteri minùs caui, quoniam humidi nõ ſunt, nubes non cogunt: itaque vel nullatenus, vel minùs id ipſum facere poſſunt. 2 Cur Aquilones anniuerſarij fiant, Auſtri non fiant? an Auſtri quoq; fieri poſſunt, ſed continui, quia initium Auſtri longè à nobis eſt, Aquilonis in vicino eſt, quippe cùm ſub Aquilone habitemus? Itẽ Aquilones anniuerſarij tranquillo aëre ſpirant, quippe qui per æſtatẽ moueri ſoleant: Auſtri vêre oriuntur, cùm aër minùs quieſcit. Addo etiam quòd auſter humidus eſt, humido autem ſuperior locus alienus. Quamobrẽ humores, qui eo in loco conſiſtũt, citò reſoluuntur, & euaneſcunt: & cùm humores erratici vagabundique ſint, accidit vt aër quoque eòdem ducatur, quò humores ipſi variè dilabantur. Qui cùm non loco eodem agitetur, efficitur porrò vt flatus diuerſi oriantur. flatus enim non niſi motus aëris eſt.

3 Cur Auſter poſt pruinam ſpirare ſoleat? an quia pruina, niſi facta decoctione, haud vnquam cõſiſtere poteſt, mutatio autem poſt concoctionem purgationémque fieri in contrarium ſolet? Aquiloni autem contrarius Auſter eſt. Hæc eadem cauſa eſt, cur poſt niuem Auſter ſpiret. Omnino enim & nix, & grando, & imber, & omnis id genus purgatio, concoctionis indicium eſt. Vnde fit etiam vt poſt imbres, cæteráſque eiuſdem generis tempeſtates, flatus deſiſtant & conſternentur. 4 Quid eſt quod flatus moueat tropæos, id eſt, quos verſarios aut reciprocos appellamus? an eadem ratio eſt, qua euripi mari reciprocante agitãtur? nam & mare, & aër eatenus fertur, quatenus profluere licet. Deinde cum obice quadã ampliùs prograđiendi licẽtia his tollitur, qui terra pergunt, ob eam ſcilicet rẽ, quòd ſuæ motionis delationiſq; primordia parũ habeãt valida, tũc reciprocãtur, & redeũt. 5 Cur iidẽ illi tropæi de mari ſpirare ſoleãt? Vtrùm quia mare vicinũ eſt? an quia tropæus apogæ, id eſt, flatui abterraneo cõtrarius eſt? Verſarius enim tanquã reuerſio abterranei eſt: quippe cùm abterraneus flatus ex terra in mare profluens ſit, cuius reciprocatio verſarius eſt:

itaque de mari terram versùs ſpirare neceſſum eſt. An venire inde putandum, quoniam aër collectus in mari eſt, qui illò fluxerat? Sed ratio cur nec in terram conſiſtat, & reflectatur, cùm profluit, quòd mare in cauo eſt. Aër autem modo aquæ, ad id fluit quod cauiſſimum eſt.

6 Cur procellæ, hoc eſt, venti, qui excuſſi nubibus ſæuiunt, imbre ſuperueniente ocyus ceſſant? An quoniam aqua expreſſa ventres nubium conſident, vnde flatus origo eſt?

7 Cur non iidem venti imbrem vbique afferant? an quia non iidem montibus vbique occurrunt: ſed aliis partes aliæ ſunt obiectæ? Nubes enim ibi magis conſiſtunt, vbi ventus vix quaſi loca ardua ſuperans depellere præterea nequit: cùm autem conſiſtat, premuntur, rumpuntur, imbrémque demittunt.

8 Quam ob cauſam cælum purum & placidum, ſerenum indicat: tempus turbulentum, hyemem prænuntiat? an propterea, quòd hyems aëre conſiſtente ſpiſſeſcentéq; fieri ſolet? ergo cùm Sol euincit, diſcernit illuſtrátque aërem: cùm euincitur, nubibus obfuſcat, atque incraſſat. Quòd ſi conſtitutio valida, hyems continuò luce prima erumpit: ſed ſi imbecillior ſit, nec tamen ex toto ſuccumbens, occaſum verſus depellitur, quod conſiſtit: ac inibi manet, eo quòd aër terræ proximus hyeme inſtante craſſiſſimus eſt, & mox reliquus quoque conſiſtit, quoniam initium firmamentúmque obtinet ſtabilitatis, quòd ſuſcipere atque colligere poſſit, quantum ſubinde acceſſerit. Vt enim in acie conuerſa in fugam, vno reſiſtente, cæteri quoque omnes inſiſtunt, ſic aëris ratione fieri ſolitum eſt. Quamobrem citò, imò repentè interdum fit vt cælum nubilum reddatur. Cùm igitur occaſus eſt perturbatus, conſtitutionem minimè victam eſſe à Sole diu pugnante firmiſſimè indicatur: itaque plus item poſſe conſiſtere conſentaneum eſt. Et quidem minùs timendum, cùm hyeme prægreſſa quàm cùm poſt ſerenum id accidit, quippe cùm illa ratione velut reliquias quaſdam reſtare ac initium conſiſtendi oriri videatur.

9 Cur dici ſolet,

Tertia lux nunquam nocturno Aquilone laborat?

an quòd flatus Septentrionis imbecilli ſunt, cùm nocte ſpirare incipiunt? Argumentum enim non multum aëris eſſe motum, quòd eo tempore ſpirare exorſus eſt, quo caloris exiguum eſt: exiguum namque caloris, exiguum aëris mouet. Atqui flatus minimi omnes intra triduum finiuntur, ergo nec is diuturnior eſſe debet.

10 Cur Aquilo crebriùs quàm Auſter, ſpirat? an quoniam Aquilo parti orbis terrarum habitatæ vicinus eſt, idcirco latere non poteſt? Simul enim ex ſui temporis breuitate & ſpirat, & adeſt: at Auſter, quia è longinquo admodum, niſi vehemens ſit, venire non poteſt. 11 Cur Auſter minùs hybernis noctibus, quàm diebus ſpirat? an eſt quidem Sol noctis etiam tempore Auſtrali regioni propinquus, & noctes ibi tepidiores, quàm dies aquilonem verſùs: itaque aëris multum mouetur, & nihilo minùs quàm interdiu? ſed calor dierum vehementior omnem abſumendo humorem, efficit vt minùs ſpiretur.

12 Cur Auſter Canicula oriente moueatur, idque lege naturæ fieri ſoleat? an propterea quòd regio inferior orbis Sole ſcilicet remoto minùs calida eſt, itaque vapor inde largè emigrat?

A ὥστε ἀνάγκη ἐκ θαλάττης εἶναι. * ἢ ἡ θάλαττά ἐστι, * Sylb. ἡ ἐπιρ-
διὰ τὸ εἰς τὴν θάλατταν ἀθροισθῆναι τὸν ῥυέντα ἀέ- ραίαι.
ρα; τοῦ δὲ μὴ εἰς τὴν γῆν τοῦτο συνίστασθαι, καὶ τοῦ ἀ-
νακάμπτειν ἀπιόν, αἴτιον, ὅτι ἡ θάλαττα ἐν κοίλῳ ἐστίν·
ὁ δὲ ἀὴρ, ὥσπερ τὸ ὕδωρ, ῥεῖ ἀεὶ εἰς τὸ κοιλότατον.
ϛ Διὰ τί αἱ ἐκνεφίαι ὕδατος γινομένου θᾶττον παύον- †
ται; ἢ ὅτι αἱ κοιλίαι συμπίπτουσι τοῦ νέφους, ὕδατος γινο-
μένου· ἐν αἷς ἡ ἀρχὴ τοῦ πνεύματος συνίσταται;
ζ Διὰ τί οὐχ οἱ αὐτοὶ ἄνεμοι πανταχοῦ ὑέτιοί εἰσιν; ἢ
ὅτι οὐχ οἱ αὐτοὶ πανταχοῦ πρὸς ὄρη ἀντιπνέουσιν, ἀλλ'
ἕτεροι κεῖνται πρὸς ἕτερα ὄρη; * οὗ γὰρ πρὸς ἀνάντη, * Vett. codd. in-
B μόλις ῥέοντων, ἐνταῦθα ὑφίσταται μᾶλλον τὰ νέφη, οὗ ἀ- ter οὗ γὰρ & πρὸς
δυνατεῖ ἔτι προωθεῖν αὐτὰ ἄνεμος. ὑφιστάμενα δὲ καὶ ἀ. vnius pagi-
πιεζόμενα, ῥήγνυται. η Διὰ τί αἱ μὲν καθα- næ ſpatium vacuū relinquũt.
ραὶ δύσεις, εὐδιεινὸν σημεῖον· αἱ δὲ τεταραγμέναι, χει-
μερινόν; ἢ ὅτι χειμὼν γίνεται, συνισταμένου καὶ πυκνουμέ-
νου τοῦ ἀέρος; ὅταν μὲν οὖν κρατῇ ὁ ἥλιος, διακρίνει
καὶ αἰθριάζει αὐτόν· ὅταν δὲ κρατῆται, ἐπινεφῆ ποιεῖ.
ἐὰν μὲν οὖν ἰσχυρὰ ᾖ ἡ σύστασις, εὐθὺς ἡμέρας γίνεται χει-
μών· ἐὰν δὲ ἀσθενεστέρα, μὴ πάντα πάσι δὲ κρατουμένη,
τὸ συνιστάμενον ἐξωθεῖται πρὸς τὰς δύσεις. ἐνταῦθα δὲ
C μένει διὰ τὸ παχύτατον εἶναι τὸν * περὶ τὴν γῆν ἀέρα * γρ. περὶ τ. γ.
τοῦ χειμῶνος. ταχὺ δὲ συνίσταται καὶ ὁ ἄλλος, διὰ τὸ ἔ-
χειν ἀρχὴν καὶ ἔρεισμα, ὃ δέξεται καὶ ἀθροίσει τὸ
προσιόν· καθάπερ ὄρθρος·] ὥσπερ γὰρ ἐν τροπῇ,
ἑνὸς ἀντιστάντος, καὶ οἱ ἄλλοι μένουσιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ
ἀέρος. δι' ὃ ταχὺ καὶ ἐξαίφνης ἐνίοτε γίνεται καὶ ἐπινέφε-
λα. ὅταν οὖν αἱ δύσεις τεταραγμέναι ὦσι, σημεῖον
ἐστὶν ἰσχυρὸν, ὅτι οὐ κεκράτηκεν ὁ ἥλιος τῆς συστάσεως,
πολὺν χρόνον ἐναντιούμενος αὐτῇ. ὥστε εἰκότως ἐστὶ
συστῆναι πλέον. καὶ ἧττον δὲ ἐστὶ φοβερὸν, ὅταν προ-
χειμάσαντος, ἢ ὅταν ἐξ εὐδίας τοῦτο συμβῇ. ἐκείνως
μὲν γὰρ, ἔοικεν ὥσπερ ὑπόλειμμά τι εἶναι· οὕτω δὲ,
D ἀρχὴ συστάσεως. θ Διὰ τί λέγεται, Infr. 14.

Οὔποτε νυκτερινὸς βορέας τρίτον ἵκετο φέγγος;

ἢ διότι ἀσθενῆ τὰ πνεύματα τὰ ἀπὸ τῆς ἄρκτου, ὅταν
ἢ νυκτερινά; σημεῖον γὰρ, ὅτι οὐ πολὺς ὁ κινηθεὶς ἀὴρ, τὸ
τηνικαῦτα * πνεῦσαι, ὅτε ὀλίγη θερμότης ὑπῆρχεν· * Qu. πνεῦσαι,
ἡ δὲ ὀλίγη, ὀλίγον ἐκίνει ἀέρα. τελευτᾷ δὲ ἐν τρι-
σὶ πάντα, καὶ τὰ ἐλάχιστα ἐν τῇ πρώτῃ τριάδι· ὥσ-
τε καὶ τοῦτο τὸ πνεῦμα.
ι Διὰ τί ὁ βορέας πυκνότερον πνεῖ ἢ ὁ νότος; ἢ ὅτι ὁ Inf. 15.
μὲν βορέας γειτνιᾷ τῇ οἰκουμένῃ, οὐ λανθάνει ὀλιγο-
E χρόνιος ὤν; (ἅμα γὰρ πνεῖ καὶ πάρεστιν) ὁ δὲ νότος, οὐκ
ἀφικνεῖται, διὰ τὸ πόρρωθεν πνεῖν.
ια Διὰ τί ὁ νότος ἧττον * μετὰ χειμερινὰς νύκτας * γρ. κατὰ χειμ.
πνεῖ, ἢ μεθ' ἡμέρας; ἢ ὅτι καὶ τῆς νυκτὸς ὁ ἥλιος ἐγ-
γύς ἐστι τῇ πρὸς νότον χώρᾳ, καὶ ἀλεεινότεραι αἱ νύ-
κτες ἐκεῖ, ἢ πρὸς ἄρκτον αἱ ἡμέραι; ὥστε πολὺς κι-
νεῖται ὁ ἀὴρ, καὶ οὐδὲν * ἧττον ἢ μεθ' ἡμέραν· ἀλλ' αἱ * χ. ἔλαττον
θερμότεραι ἡμέραι κωλύουσι μᾶλλον πνεῖν, ξηραίνου-
σαι τὰς ὑγρότητας.
ιβ Διὰ τί ἐπὶ κυνὶ ὁ νότος πνεῖ, καὶ τοῦτο ὥσπερ τι ἄλ-
λο γίνεται * τεταγμένως; ἢ διότι * θερμὰ τὰ κάτω, τοῦ * γρ. πεπηγμένον.
ἡλίου ∴ οὐ πόρρω ὄντες· ὥστε πολλὴ ἡ ἀτμὶς γίνεται; * G. θέσει ἀτμίδα

Inclusa hîc agnoſcunt vett. codd. & Gaza, qui initiũ paulo aliter legiſſe videtur. vide infrà 34.

καὶ πολλοὶ δὲ ἔπνεον, εἰ μὴ διὰ τοὺς ἐτησίας. νῦν δὲ οὗτοι κωλύουσιν. [∴ ἢ ὅτι ἐπὶ πᾶσι μὲν σημαίνει τοῖς ἄστροις δυομένοις ἢ ἐπιτέλλουσιν, οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπὶ τούτῳ; δῆλον οὖν ὅτι πνεύματα μάλιστα ἐπὶ τούτῳ καὶ μετ' αὐτόν. ἐπεὶ δὲ πνίγη, καὶ πνεύματα εἰκότως ἐπ' αὐτῷ τὰ θερμότατα κινεῖται· ὁ δὲ νότος, θερμός ἐστιν. ἐπεὶ δὲ εἴθισται μάλιστα ἐκ τῶν ἐναντίων* εἰς τὰ ἐναντία μεταβάλλειν, πρὸ κυνὸς δὲ οἱ πρόδρομοι πνέουσιν ὄντες βορέαι, εἰκότως μετὰ κύνα νότος πνεῖ. ἐπεὶ ἐπισημαίνει μὲν, ἐπιτέλλουσι δὲ τοῖς ἄστροις· τὸ δὲ ἐπισημαίνειν ἐστὶ, μεταβολὴν τοῦ ἀέρος ποιεῖν· μεταβάλλει δὲ πάντα εἰς τοὺς ἐναντίους ἢ * τοὺς ἐπὶ δεξιὰ ἀνέμους τὰ πνεύματα. ἐπεὶ δὲ βορέας εἰς τοὺς ἐπιδεξίους* μεταβάλλει, εἴη ἂν αὐτῷ λοιπὸν εἰς νότον μεταβάλλειν. ἔστι δὲ καὶ ἡ μετὰ τὰς χειμερινὰς τροπὰς πεντεκαιδεκάτη νότιος, διὰ τὸ τὰς μὲν τροπὰς ἀρχήν τινα εἶναι, κινεῖν δὲ τὸν κατ' αὐτὴν μάλιστα ἀέρα τὸν ἥλιον, εἶναι δὲ ἐν ταύταις ταῖς τροπαῖς πρὸς νότον. καθάπερ οὖν καὶ τὰ ἀπὸ ἀνατολῆς κινοῦν, ἀπηλιώτας ἀνέμους ἤγειρεν· οὕτω καὶ τὰ ἀπὸ μεσημβρίας κινοῦν, νότους ἐγείρει. οὐκ * εὐθὺ δὲ ἀπὸ τροπῶν ποιεῖ τοῦτο, διὰ τὸ βραχυτάτας ποιεῖσθαι τὰς μεταστάσεις τότε· ἀλλ' ἐν τῇ πεντεκαιδεκάτῃ, διὰ τὸ τὸν χρόνιον τοῦτον συμμέτρως ἔχειν τῇ κατὰ τὴν μετάστασιν πρώτῃ φαντασίᾳ. ὅλου γάρ ἐστι μέρος εὐσημότατον ὁ εἰρημένος χρόνος.]

* γρ. εἰς τὸ ἐναντίον

* γρ. ἢ τοὺς ἐπιδεξίους ἀνέμ.

* G. οὐ μεταβ.

* γρ. εὐθὺς

ιγ Διὰ τί ἐπὶ Ὠρίωνι γίνονται αἰόλοι μάλιστα αἱ ἡμέραι, καὶ ἀκρισίαι τῶν πνευμάτων; ἢ ὅτι ἐν μεταβολῇ ἀεὶ πάντα ἀοριστεῖ μάλιστα; ὁ δ' Ὠρίων ἀνατέλλει μὲν ἐν ἀρχῇ ὀπώρας, δύνει δὲ χειμῶνος. ὥστε διὰ τὸ μήπω καθεστάναι μίαν ὥραν, ἀλλὰ τὴν μὲν γίνεσθαι, τὴν δὲ παύεσθαι, διὰ ταῦτα ἀνάγκη καὶ τὰ πνεύματα ἀκατάστατα εἶναι διὰ τὸ ἐπαμφοτερίζειν τὰ ἐξ ἑκατέρας. καὶ χαλεπὸς δὲ λέγεται καὶ δύνων καὶ ἀνατέλλων ὁ Ὠρίων, διὰ τὴν ἀοριστίαν τῆς ὥρας. ἀνάγκη γὰρ ταραχώδη εἶναι καὶ ἀνώμαλον.

Supr. 9.

ιδ Διὰ τί ὁ νυκτερινὸς βορέας, τριταῖος λήγει; πότερον ὅτι ἀπὸ μικρᾶς καὶ ἀσθενοῦς ἀρχῆς; ἡ τρίτη δὲ κρίσιμος. ἢ ὅτι ἀθρόος ἡ ἔκχυσις, ὥσπερ τῶν ἐκνεφιῶν; ταχεῖα οὖν ἡ παῦλα.

Sup. 10.

ιε Διὰ τί βορέαι πλεῖστοι πνέουσι τῶν ἀνέμων; ἢ διὰ τὸ πρὸς τούτῳ τὴν οἰκουμένην τῷ τόπῳ ὑποκεῖσθαι ὄντι ὑψηλῷ, καὶ ἔξω τροπῶν, καὶ πλήρει χιόνος, ἣ οὐδέποτε ἔνια ὄρη λείπεται; τὸ πολὺ οὖν, ὑγραινομένων τῶν πεπηγότων, πολλάκις πνεῦμα γίνεται· τοῦτο δέ ἐστι βορέας, τὸ ἐκ τῶν ἀπὸ τῆς ἄρκτου τόπων πνεῦμα.

ις Διὰ τί οἱ νότοι πνέουσι μὲν [τοῦ] χειμῶνος καὶ ἔαρος ἀρχομένου, καὶ μετοπώρου λήγοντος· εἰσὶ δὲ [καὶ] κυματοειδεῖς καὶ συνεστραμμένοι, καὶ τοῖς ἐκ Λιβύης * ὁμοίως ψυχροί, ὡς οἱ βορέαι ἐνταῦθα; ἢ διότι πλησίον τοῦ ἡλίου ὄντος, ἀνάγκη κινεῖσθαι τὰ πνεύματα; ὁ δὲ ἥλιος, τοῦ χειμῶνος πρὸς νότον φέρεται, καὶ τοῦ μὲν ἔαρος ἀρχομένου, τοῦ δὲ μετοπώρου τελευτῶντος, ἤδη θερμαίνει· τοῦ δὲ θέρους, πρὸς βορέαν φέρεται, ἐκείνοις δὲ ἀπολείπει τοὺς τόπους. θερμὸς δέ ἐστι, διὰ τὸ μίγνυσθαι τὸ πνεῦμα τῷ κατὰ Λιβύην ἀέρι θερμῷ ὄντι

* κ. οὐχ ὁμοίως

A & multi profectò Auſtri ſpirarent niſi aduerſarij prohiberent.

13 An omnibus aſtris tum orientibus tum occidentibus aër ſoleat commutari, ſed Cane præcipuè? quod quidem flatibus latiſſimè conſtat, qui eius ortu & poſt ortum ſequuntur. Quòd cùm æſtus tunc vigeant, ſpiritus calidiſſimos per idem tempus oriri congruum eſt. Auſter autem calidus eſt: & cùm ex contrariis in contrarium maximè commutari ſolitum ſit, ortúmque canis præuij nuncupati antecedant, quia Aquilones ſunt, meritò poſt eum Auſter ſpirat, quandoquidem aſſignari neceſſe eſt, idque aſtris fieri orientibus. Huic autem verbo cùm aſſignari dicimus, ſubiecta notio eſt, aërem inſigniter commutari, & quidem B mutari flatuum omnia genera in ventos aduerſos aut dextros ſolent. Quòd cùm Aquilo non tranſeat in latus dextrum, reliquum eſt vt in aduerſum, hoc eſt, vt in Auſtrum tranſeat. Quinetiam dies poſt brumam quintus decimus, Auſtrum præ ſe fert, eo quòd bruma initium quoddam eſt, mouetúrque à Sole is potiſſimùm aër, qui brumæ vicinus eſt: Solem autem tunc ad Auſtrum vergere certum eſt. Vt igitur cùm ortum perreptat, flatus excitat Subſolanos, ita cùm meridiem adit, Auſtros euocat. Nec tamen ſtatim à bruma id facit, quoniam breuiſſimas tunc agit diſtantias: ſed quintodecimo, quia tempus id modicè ſe habeat ad primam diſceſſus ſenſionem. Totum enim id tempus, C pars conſpicua eſt.

14 Qua de cauſa Orionis exortu dies maximè varient, flatúſque importuni moueantur? an quoniam in mutatione varia maximè omnia ſunt, quæ non vno certóque tempore, motúve deſcribuntur? Atqui oritur Orion ineunte autumno, occidit hyeme. Ergo quia non vno tempore conſtat, ſed alio incipit, alio ceſſat, flatus etiam inconſtantes eſſe neceſſe eſt, vtpote cùm ancipiti conditione proueniant, quos ſibi tempus vtrumque ſortitum eſt. Et quidem difficilem eſſe Orionem & cùm oritur, & cùm occidit, ex temporis varietate rectè affirmant. Turbulentum enim atque inæquabilem eſſe neceſſum eſt.

15 Cur Aquilo nocte exorſus die tertia ceſſat? D Vtrùm quia ex paruo imbecillique initio prodit: tertius autem dies decretorius eſt? An quoniam vniuerſus modo ἐκνεφιῶν, id eſt, procellarum, & nubibus excuſſorum flatuum, funditur, idcirco compendio ceſſat?

16 Cur plurimi aquilones ſpirent? an quoniam pars orbis terræ habitata Septentrionibus ſubdita, eſt eminentior, & extra ſolſtitium poſita, & niuis plena: quæ nix montibus nonnullis nunquam deeſt. Cùm igitur concreti humores tabeſcunt, flatus magna ex parte oriuntur: is autem Aquilo eſt, qui à Septentrionibus mittitur.

17 Cur Auſtri hyeme, atque ineunte vêre, E atque autumno ceſſante ſpirare ſoleant, vndabundique ſint, & contortuoſi, atque Africæ non minùs frigidi, quàm regioni noſtrati Aquilones? an propterea quòd Sole propinquo ſpiritum moueri neceſſe eſt: Sol autem per hyemem Auſtrum versùs præfertur? & ineunte vêre, deſinentéque autumno iam calfacere incipit: æſtate contrà, Septentriones petit, & loca relinquit meridiana? Calidus autem propterea eſt, quia ſpiritus aër Africæ miſcetur, qui calidus eſt:

hinc etiam in mare prorumpens ingentes excitat fluctus, facitque auſtralem æſtatem.

18 Cur Auſter fœtidi halitus cauſa ſit? an quoniam humida & calida corpora reddit, quæ maximè putredini opportuna ſunt?

19 Cur Auſter profectus ex mari commodus iis ſit, quorum ſtirpes terra continentur? Nam & Triaſio campo terræ Atticæ Auſter de mari occurrit. An quoniam refrigeratus accedit: rubigo autem per humorem calidum alienúmque conſiſtere ſolet?

20 Cur ventus magna ex parte ante Lunæ defectus excitetur initio noctis, cùm defectus medio incipit noctis: medio verò, cùm manè? an quoniam calor Lunæ propterea hebetatur, quia curſus iam proximè eſt, quòd defectus exultet. Remiſſo itaque calore, quo retentus aër quieſcit, rurſum moueri ac ſpiritus reddi incipit.

21 Cur Auſter non incipiens ſed deſinens imbrem afferat? Vtrùm quòd aërem cogit è longinquo, quo coacto, aqua exprimitur: cogitur autem poſtea quàm cœptum eſt? an quoniam incipiente, calidus adhuc aër eſt, quippe qui profectus à calido ſit: proceſſu autem temporis refrigeratus, in aquam meliùs conſiſtere poteſt?

22 Quam ob cauſam cùm minor Auſter eſt, nubes nullas obducit: maior, nubilus & diuturnior eſt? Vtrùm, vt quidam aiunt, initij cauſa ita accidat? Nam ſi ex minori proficiſcatur, liquidus ſudúſque eſt: ſi ex ampliori, nubilus & craſſus. An quia minor cùm incipit, eſt, itaque non multum aëris compellere poteſt, ſed ad poſtremum amplificari conſueuit? Vnde illud prouerbium,

Cùm ceſſat Boreas, cùmque Auſter ſurgere cœpit.

23 Cur tempore hyberno flatus parte veniunt exortiua, æſtiuo occidua? an vbi Sol ampliùs non euincit, aër liberè profluit: cùm igitur nobis occidit, nubes relinquit, quibus Fauonij prodeunt: cúmque incolis inferioris hemiſphærij oritur, ſpiritum illis parte exortiua producit: contrà, cùm parti inferiori occidit, Fauonios illis, Subſolanos nobis conſectante aëre facit. Vnde fit vt ſi quem alium ventum occupauerit, augeat, eo ſcilicet quòd nonnihil adiunxerit.

24 Cur afflante Fauonio canes veſtigia minùs valeant comperire? an quia plurimùm hic ventus confundit, quoniam ventorum omnium continentiſſimus eſt, maximéque terram attingit?

25 Quam ob cauſam cùm ſtellæ proſiliunt, venti indicium datur? an propterea quòd à flatu feruntur, priúſque ibi, quàm apud nos, flatus excurrit? Quo fit etiam vt vnde ſtellæ ferantur, huc flatus accedat. 26 Cur nubes maximas Fauonius agit? an quia de alto ſpirat, regionéque maritima nubes per ampla ſpatia colligit ampliores? 27 Cur venti ad poſtremum vehementiſſimè ſpirant? an quia vbi vniuerſi efflarunt, caloris parum relinquitur?

28 Cur ſi circa æquinoctium Africus ſpirauit, aqua fiat neceſſe ſit? an quo loco orbis Sol fuerit, inde ſoleat ſpiritus excitari: itaque pro Solis diſcurſu viciſſitudo ſpirituum agat? Quòd cùm æquinoctium hyemis atque æſtatis confinium ſit, dum Sol nobis conſpectum æquinoctium agit, aut iuſtum tranſgreſſus limitem regioni ſe dedit hybernæ, accidit vt venti partis illius vernaculi ſpirent, quorum primus Africus eſt, naturâ humidus:

A καὶ διὰ τοῦτο μεγαλοκύμονα νοτίζειν ποιεῖ τὸ θέρος, ἐμπίπτων εἰς τὴν θάλατταν. ιζ Διὰ τί ὁ νότος δυσώδης; ἢ ὅτι ὑγρὰ καὶ θερμὰ ποιεῖ τὰ σώματα, ταῦτα δὲ σήπεται μάλιστα; ιη *Διὰ τί οἱ ἐκ τῆς θαλάττης νότοι, ἀγαθοὶ φυτοῖς. ἐκ θαλάττης γὰρ αὐτοῖς προσπίπτει, καὶ τῆς Ἀττικῆς τῷ Θριασίῳ πεδίῳ αἴτιον, διότι ἀπεψυγμένος ἀφικνεῖται. αἱ δ' ἐρυσίβαι γίνονται ὑπὸ ὑγρότητος, θερμῆς μὲν, ἀλλοτρίας δέ.

* γρ. εἰ δὲ ... vt ſit vnum & idem cum ſuperiore problema.

ιθ Διὰ τί ἄνεμος γίνεται περὶ τὰς ἐκλείψεων ὡς τὰ πολλά· ἀκρόνυχοι μὲν, περὶ τὰς μεσονυκτίων ἐκλείψεων· μεσονύκτιον δὲ, περὶ τὰς ἑῴων; ἢ διότι ἀμαυροῦται τὸ θερμὸν τὸ ἀπὸ τῆς σελήνης, διὰ τὸ πλησίον B ἤδη φορὰν εἶναι, ἐν ᾧ γινομένῳ, ἔσται ἡ ἔκλειψις; ἀνιεμένου οὖν ᾧ κατείχετο ὁ ἀὴρ, καὶ ἠρέμει, πάλιν κινεῖται, καὶ γίνεται πνεῦμα τῆς ὀψιαίτερον ἐκλείψεως ὀψιαίτερον.

κ Διὰ τί ὁ νότος οὐκ ἀρχόμενος, ἀλλὰ λήγων ὑέτιος; πότερον ὅτι πόρρωθεν συνάγει τὸν ἀέρα; γίνεται δὲ συνισταμένου τὸ ὕδωρ, συνίσταται δὲ ὕστερον ἢ ἄρχεται. ἢ ὅτι ἀρχομένου θερμός ἐστιν ὁ ἀὴρ ἔτι, διὰ τὸ ἐκ τοῦ τοιούτου ἐληλυθέναι, ἐπιχρονιζόμενος δὲ ψυχθεὶς, συνίσταται μᾶλλον εἰς ὕδωρ. κα Διὰ τί ὁ νότος, ὅταν μὲν ἐλάττων ᾖ, αἴθριός ἐστιν· ὅταν δὲ μέγας, νεφώδης καὶ χρονιώτερος; πότερον, ὥσπερ τινες λέγουσι, διὰ C τὴν ἀρχήν; ἐὰν μὲν γὰρ ἀπ' ἐλάττονος, αἴθριος· ἐὰν δὲ ἀπὸ πλείονος ὁρμήσῃ, νεφελώδης. ἢ ὅτι ἐλάττων ἀρχόμενός ἐστιν· ὥστε οὐ πολὺν ἀέρα ὠθεῖ, ἐπὶ τέλει δὲ, εἴωθε γίνεσθαι μέγας. διὸ καὶ παροιμιάζονται,

*Ἀρχομένου γε νότου, καὶ λήγοντος βορέαο.

κβ Διὰ τί πνεῖται τοῦ χειμῶνος ἀπὸ τῆς ἕω τὰ πνεύματα· τοῦ θέρους δὲ, [ὡς] ἀφ' ἑσπέρας; ἢ ὅτι ὅταν μηκέτι κρατῇ ὁ ἥλιος, ἀφιέμενος ὁ ἀὴρ ῥεῖ· δύνων τε οὖν *ἐκλείπει τὰ νέφη, ἀφ' ὧν οἱ ζέφυροι· καὶ ὅσον ἂν ἐπαγάγῃ ἐκείνοις D τοῖς ἐν τῷ κάτω ἡμισφαιρίῳ οἰκοῦσιν, ἑωθινὸν πνεῦμα γίνεται. τἀναντία δὲ, ὅταν δύνῃ ἐν τῷ κάτω μέρει, ἐκείνοις τε ζεφύρους ποιεῖ, καὶ ἐνταῦθα ἑωθινὸν πνεῦμα, ἀπὸ τοῦ ἑπομένου ἀέρος *αὐτῷ. διὰ τοῦτο κἂν καταλάβῃ ἄλλον ἄνεμον, μείζων γίνεται ἀεὶ ἐρχομένου, ὅτι προσέθηκε. Infr. 42.

* γρ. καταλείπει

κγ Διὰ τί οἱ κύνες τὰ ἴχνη ἥκιστα εὑρίσκουσι ζεφύρου πνέοντος; ἢ διότι μάλιστα συγχεῖ, διὰ τὸ συνεχέστατος εἶναι τῶν ἀνέμων, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν γῆν πνεῖν;

κδ Διὰ τί ὅταν ἀστέρες διάττωσιν, ἀνέμου σημεῖον; ἢ ὅτι ὑπὸ τοῦ πνεύματος φέρονται, καὶ πρότερον ἐκεῖ E γίνεται πνεῦμα, ἢ παρ' ἡμῖν; διὸ καὶ ἀφ' οὗ ἂν τόπου φέρωνται οἱ ἀστέρες, ἐν τούτῳ καὶ τὸ πνεῦμα γίνεται.

κε Διὰ τί μεγίστας νεφέλας τῶν ἀνέμων ὁ ζέφυρος ἄγει; ἢ διότι ἐκ πελάγους πνεῖ, καὶ κατὰ τὴν θάλατταν; ἐκ πολλοῦ οὖν καὶ συνάγει. κϛ Διὰ τί οἱ ἐπὶ τέλει ἄνεμοι μέγιστοι; ἢ ὅτι ὅταν ἀθρόοι ἐκπνεύσωσιν, ὀλίγον τὸ θερμόν; κζ Διὰ τί ἐὰν περὶ ἰσημερίαν λὶψ πνεύσῃ, ὕδωρ γίνεται; ἢ ὅτι καθ' ὃν [ἂν ᾖ] ὁ ἥλιος τόπον τοῦ κόσμου, τὰ ἐντεῦθεν πνεύματα κινεῖ; διὸ καὶ ἡ τῶν πνευμάτων περίστασις κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου φορὰν γίνεται. ἐπεὶ δ' ἡ ἰσημερία μεθόριόν ἐστι χειμῶνος καὶ θέρους, ὅταν συμβῇ τὸν ἥλιον κατὰ τὴν ἡμῖν φαινομένην ἰσημερίαν *ὑπερβεβηκέναι, ἢ ἐκλείπειν τοῦ ἀκριβοῦς θέρους, καὶ εἶναι μᾶλλον ἐν τοῖς χειμερίοις, συμβαίνει τοὺς ἐκ τούτου τοῦ μέρους ἀνέμους πνεῖν, ὧν ἐστι πρῶτος λὶψ, ὢν ὑγρὸς φύσει.

* γρ. ὑπερβεβηκέναι

A ὄντος δὲ τοῦ ἡλίου μᾶλλον ἐν τῷ χειμερινῷ μέρει τοῦ κόσμου, καὶ κινοῦντος τὰ ἐν αὐτῷ πνεύματα, τὰ χειμῶνος ἔργα συμβαίνει γίνεσθαι. τούτων δέ ἐστιν ὁ ὄμβρος. ἔτι δὲ ἐπειδὴ ἡ ἰσημερία ἐστὶ καθάπερ χειμὼν καὶ θέρος ἰσοκρατής· ἐὰν [οὖν] ὁποτερῳοῦν αὐτῶν προστεθῇ τι, εὔσημον τὴν ῥοπὴν ποιεῖ, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἰσαζόντων ζυγῶν. ἐπεὶ δὲ ὁ λίψ, ἔκ τε τῆς χειμερινῆς τάξεώς ἐστι, καὶ ὑγρὸς φύσει, προστεθεὶς ἐν τῇ ἰσημερίᾳ, ῥοπὴν χειμῶνος ἐποίησε καὶ ὄμβρον. ὁ γὰρ ὄμβρος, χειμών ἐστιν οἰκειότατος τῷ [πνεύσαντι] πνεύματι. κη Διὰ τί ὁ νότος καὶ ὁ εὖρος, θερμότεροι ὄντες τῶν ἐναντίων, ὁ μὲν, τοῦ βορέου, ὁ δὲ, τοῦ ζεφύρου, ὑδατωδέστεροί εἰσι; B καίτοι διὰ ψυχρότητα ὕδωρ ἐξ ἀέρος γίνεται. οὐ γὰρ διὰ τὸ ἀπωθεῖν τὸν βορέαν, ἐντεῦθεν γίνεται τὰ νέφη· ὁ γὰρ ζέφυρος, καὶ ὁ εὖρος, ἀπάγουσιν ἄμφω (ὁμοίως γὰρ πλάγιοι) καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πάντες, ὅθεν πνέουσι. πότερον ὅτι ἀντιπεριίσταται τὸ ψυχρὸν εἴσω μᾶλλον, ὅταν ἡ ἔξω τὸ θερμὸν μᾶλλον; ἢ ἔστι μέν τι καὶ διὰ τὸ ὅθεν πνέουσιν, αἰθρίοις εἶναι; καὶ γὰρ εὖρος, * ἀπ' ἠοῦς ἐστιν· ἥδε δὲ ἡ χώρα, πρὸς ἑσπέραν κεῖται, καὶ ζέφυρος. ἀλλὰ καὶ διότι πρότερον θερμαινόμενος ὁ ἀήρ, ὥσπερ καὶ τὰ ὕδατα τάχιστα καὶ μάλιστα ψύχεται. φέρεται οὖν ὁ μὲν ἀπὸ τοῦ εὔρου ἀπ' ἀνατολῆς ἀήρ, θερμός· ὁ δὲ, ἀπὸ νότου, τοῦ * ἀπὸ C μεσημβρίας. ὅταν οὖν ἔλθωσιν εἰς τὸν * ψυχρότερον τόπον, ταχὺ πήγνυνται, καὶ συνίστανται εἰς ὕδωρ, [καὶ μᾶλλον ὁ εὖρος ποιεῖ ὕδωρ,] ὅτι ἀπὸ τοῦ ἡλίου μᾶλλον φέρει τὸν ἀέρα, καὶ ὁμοίως θερμόν. ὁ δὲ νότος, λήγων, ὑδατώδης, ὅτι ψυχρὸς ὁ πρῶτος φερόμενος ἀὴρ ἀπὸ τῆς θαλάττης· ὁ δὲ τελευταῖος, διὰ θερμὸς ὤν, ἀπὸ τῆς γῆς κομίζει. ἢ οὐ μόνον τοῦτ' αἴτιον, ἀλλ' ὅτι καὶ μείζων λήγων ὁ νότος γίνεται; διὸ καὶ ἡ παροιμία εἰς αὐτόν,

* γρ. ἀ. ἠ. ἐστι. καὶ ζέφυρος πρὸς ἑσπέραν κεῖται.

* Sylb. ἀπὸ μ. ψυχρ.

* γρ. ψυχρότατον

Sup. 22. * Ἀρχομένου γε νότου·

οἱ δὲ μείζους, ψυχρότεροι. ὥστε πηγνύει ὕστερον τὰ νέφη. ἢ διὰ τοῦτο ὑδατωδέστερος ἢ ἀρχόμενος;

D κθ Διὰ τί οἱ ἄνεμοι ξηραίνουσι ψυχροὶ ὄντες; ἢ διότι ἀτμίζειν ποιοῦσιν οἱ * ψυχρότεροι;

* γρ. ψυχρότατοι.

Sup. 1. λ Διὰ τί δὲ μᾶλλον ἢ ὁ ἥλιος; ἢ διότι ἀπάγουσι τὴν ἀτμίδα· ὁ δὲ ἥλιος, καταλείπει, ὑγραίνει μὲν οὖν μᾶλλον, ξηραίνει δὲ ἧττον. λα Διὰ τί ὁ Καικίας μόνος τῶν ἀνέμων ἐφ' ἑαυτὸν ἄγει τὰ νέφη; ὥσπερ καὶ ἡ παροιμία λέγει.

* γρ. ὡς ὁ κ. Ἕλκων ἐφ' αὑτὸν * ὥσπερ Καικίας νέφος.

οἱ γὰρ ἄλλοι, ὅθεν ἂν πνέωσιν, ἐνταῦθα ἀναστέλλουσι. πότερον αἴτιον, ὅτι ἅμα ὁ ἐναντίος πνεῖ; ἢ οὐκ ἂν ἐλάνθανεν, ἀλλὰ πέφυκε τὸ πνεῦμα κύκλου γραμμὴν φέρεσθαι; οἱ μὲν οὖν ἄλλοι, περὶ τὴν γῆν πνέουσι· τοῦτο δὲ E τὸ κοῖλον τῆς γραμμῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ οὐκ ἐπὶ τὴν γῆν ἐστιν. ὥστε ἐπὶ τὴν ἀρχὴν πνέων, ἐφ' ἑαυτὸν τὰ νέφη ἄγει. λβ Διὰ τί ἀπὸ μὲν τῆς θαλάττης οὐκ ἀποπνεῖ ἕωθεν ψυχρόν, ἀπὸ δὲ τῶν ποταμῶν, ἢ ὅτι ἡ μὲν θάλαττά ἐστιν ἐν ἀναπεπταμένοις τόποις· οἱ δὲ ποταμοὶ, ἐν στενοῖς; ἡ οὖν ἀπὸ τῆς θαλάττης αὔρα, εἰς πολὺν τόπον σκίδναται· (ὥστε εἶναι ἀσθενής) ἡ δὲ ἀπὸ τῶν ποταμῶν, ἀθρόως φέρεται, καὶ μᾶλλον ἰσχύει· διὸ μᾶλλον εἰκότως φαίνεται ψυχρά. ἢ οὐ τοῦτ' ἐστὶν αἴτιον; ἀλλ' οἱ μὲν ποταμοὶ, ψυχροί εἰσιν· ἡ δὲ θάλαττα, οὔτε θερμὴ, οὔτε ψυχρά;

Sup. 23. 16.

& cùm Sol partem orbis terrarum hybernam perluſtrat, flatúſque regionis eiuſdem mouet, euenit vt hyems ſuis fungatur muneribus: cuius generis imber eſt. Ad hæc, cùm æquinoctium, tanquam paribus examinatis viribus hyemis atque æſtatis, conſtet, ſi alterutris quicquam additum ſit, obitus momentum exultabit conſpicuum, vt in æquilibrio pondus lanci adiunctum alteri efficit. Quòd cùm Africus hyberni ordinis ſit, naturáque humidus, æquinoctio additus, hyemem imbrémque meritò affert: imber enim hyems eſt flatibus familiariſſima. 29 Cur Auſter, atque Eurus, cùm flatibus ſibi obiectis calidiores ſint, alter Aquilone, alter Fauonio, aquæ fertiliores ſint? quanquàm frigor eſt, qui humorem ex aëre depromat: haud enim quòd Aquilo nubes hinc pellit, idcirco aqua non prouenit. Nam & Fauonius & Eurus nubes abigit, quippe qui ex altero pari modo proueniat: quin etiam cæteri omnes vnde ſpirant, inde depellunt. Verùm quia frigor ampliùs introrſum circumobſiſtit, cùm calor extrorſum ampliùs vrget? An etiam regio facit vnde ſpirant, vt ſereni illuſtréſque veniant: Eurus namque ex ortu, Fauonius ex occaſu aduentat. Quinetiam ratio ſit, quòd aer præcalfactus, celerrimè ac pleniſſimè refrigeratur, quomodo etiam aqua: igitur Euri aër de ortu calidus, Auſtri de meridie fertur: cúmque frigidiſſimum locum adière, compendio concreſcunt, atque in aquam conſiſtunt, magiſque Eurus aquam agit, quoniam aërem de Solis parte nec minùs calidum ducit. Auſter aquam mittit, cùm ceſſat: quoniam aër, qui primus ex mari accedit, frigidus eſt: vltimus autem tepidus ex terra occurrit. An non id ſolùm cauſa ſit, ſed etiam quòd ad poſtremum Auſter creſcit. Vnde illud prouerbium,

—Cúmque Auſter ſurgere cœpit.

Atqui frigidiores, qui vehementiùs ſpirant: igitur meritò in nubes aërem poſtea cogit. An ea ipſa ratio ſit, cur pòſt quàm principio, fertilior aquæ occurrat? 30 Cur venti ſiccant, cùm frigidi ſint? An quoniam qui frigidiſſimi ſunt, vaporem eliciunt? 31 Sed cur ampliùs ſiccent, quàm Sol? an quia vaporem non ſolùm euocant, verumetiam abducunt: Sol autem relinquit? Itaque vt magis humificat, ſic minùs aſſiccat.

32 Cur vnus ventorum Cæcias nubes ad ſe vocat? quod etiam prouerbium illud declarat:

Vt Cæcias nubes, ſic ille trahit opes.

Cæteri namque vnde ſpirant, inde tantummodo expellunt. Verùm ventus aduerſus eodem in tempore ſpirans id facit? an ſi hoc eſſet, haud vnquam latère potuiſſet: etenim ſpiritus hic ſuapte natura, circulari linea fertur: ergo cæteri per terram vagantur, hic cælum verſus ſuæ lineæ cauum erigens, non ad terram reſupinans, ſuam originem repetit: itaque nubes facilè ad ſe ducit. 33 Quam ob cauſam manè aura frigida de mari non ſpirat, de fluminibus ſpirat? an quoniam mare locis patulis ſpatioſiſque dilatatur, flumina anguſtiſſimis concluduntur? Aura igitur maris per multa vaſtáque ſpatia diſpalata redditur imbecillis: fluminum autem vniuerſa extinguitur: itaque ampliùs valet, & frigidiuſcula meritò occurrere poteſt. An cauſa non in eo eſt, ſed vt flumina ſua natura frigida ſunt, ſic mare nec frigidum, neque calidum eſt?

aura autem omniſque reſpiratio humore vel caleſcente vel frigeſcente excuti ſolet. Vtrum enim ex his fuerit, humor aëreſcit, quo aëreſcente, aër qui inde ortus ſpirat, aura eſt: qui ſi à frigidis proficiſcitur, frigidus meritò ſpirat: ſi à valde calidis, citò refrigeratur. Fluuios igitur frigidos comperire omnes poſſumus: mare autem neque frigidum neque calidum valde eſt: itaque nec frigidum eſſe id poteſt, quod ex eo reſpirat, cùm ſcilicet mare frigidum ipſum non ſit, nec citò refrigeratur, quia calidum valde non eſt.

34 Cur Fauonius ſerenus ac iucundiſſimus ventorum omnium eſt? & qualem Homerus flare per campos Elyſios carmine illo dixit:

Sed Zephyri aſſiduè ſpirant, auraque ſalubres.

An primùm, quòd aëris temperiem planè obtinet: neque enim calidus eſt, vt qui de meridie ortúque ſpirant: neque frigidus, vt qui de Septentrionibus eueniunt: ſed medium frigidorum & calidorum flatuum tenet. Quod cùm vtriuſque in vicino ſit, particeps vtrarumque virium euadit: itaque temperatiſſimus eſt, & vere maximè ſpirat. Ad hæc flatus omnes tranſire vel in ſibi aduerſos vel in dextros conſueuerunt: itaque cùm poſt Aquilonem Fauonius ſpiret, (dexter enim hic eſt) efficitur adeò, tanquam mitis ad immitem: & ſimul vbi deſtitit hyems, ſerenum magna ex parte ſubſequi ſolitum eſt. Atqui flatus hybernus Aquilo eſt. Subſolanus, quamuis inter calidos & frigidos ſitus, minus qualitatis eorum particeps eſt: hic enim, cùm ſpirat, flatus vergentes ad auſtrum motitat quidem (iſthuc enim transferre aſſolet) ſed miſceri tamen cum his minimè patitur. At verò Fauonius & mouetur ab Auſtro, & ipſe, cùm ſpirat, mouet Aquilonem: huc enim vſque progrediens viciſſitudo ſpirituum finem ſui circuitus facit. Quod cùm vnus facit, & alterius finem, alterius initium ſecum habeat, meritò ſuauis & eſt, & eſſe videtur.

A γὰρ δὴ ἡ αὔρα καὶ ἀποπνοὴ θερμαινομένων ἢ ψυχομένων· ὁπότερον γὰρ ἂν τούτων πάθῃ, ἐξαεροῦται· ἐξαερουμένου δὲ τοῦ ὕδατος, ὁ ἀὴρ γενόμενος φέρεται· ὅ ἐστιν αὔρα. τὸ μὲν οὖν ἀπὸ τῶν ψυχρῶν, ψυχρὸν εἰκότως ἀποπνεῖ· τὰ δὲ ἀπὸ τῶν σφόδρα θερμῶν ἀποπνέοντα, ψύχεται, καὶ γίνεται ψυχρά. τοὺς μὲν οὖν ποταμοὺς ψυχροὺς ἅπαντας εὕροι τις ἄν· ἡ δὲ θάλαττα, οὐδὲ ψυχρὰ οὐδὲ θερμὴ σφόδρα ἐστίν. οὔτε οὖν τὸ ἀποπνέον ψυχρὸν ἀπ' αὐτῆς ἐστι, διὰ τὸ μὴ ψυχρὸν εἶναι σφόδρα· οὔτε ψύχεται ταχὺ, διὰ τὸ μὴ θερμὴν εἶναι σφόδρα.

λγ Διὰ τί ὁ ζέφυρος εὐδιεινὸς καὶ ἥδιστος δοκεῖ εἶναι B τῶν ἀνέμων. καὶ οἷον Ὅμηρος ἐν τῷ Ἠλυσίῳ πεδίῳ,

Ἀλλ' αἰεὶ ζεφύροιο διαπνείουσιν ἀῆται;

ἢ πρῶτον μὲν, ὅτι ἔχει τὴν τοῦ ἀέρος κρᾶσιν; οὔτε γὰρ θερμὸς, ὥσπερ οἱ ἀπὸ μεσημβρίας καὶ ἕω· οὔτε ψυχρὸς, ὥσπερ οἱ ἀπὸ τῆς ἄρκτου· [ἀλλ' ἐν μεθορίᾳ ἐστὶ τῶν ψυχρῶν καὶ θερμῶν πνευμάτων· γειτνιῶν δὲ ἀμφοῖν, τῆς δυνάμεως αὐτῶν κοινωνεῖ· διὸ καὶ εὔκρατός ἐστι,] καὶ πνεῖ ἔαρος μάλιστα ἔτι τὰ πνεύματα περιΐσταται, ἢ εἰς τἀναντία, ἢ εἰς τὰ δεξιά. μετὰ οὖν τὸν βορέαν πνέων (ἐπὶ δεξιὰ γὰρ ὁ τόπος) εὐδοκιμεῖ, ὥσπερ παρὰ χαλεπὸν πρᾶος. καὶ ἅμα ὅταν ἀποχειμάσῃ, εὔδια εἴωθε γίνεσθαι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ὁ δὲ βορέας χειμέριος [ἐστιν] C ἄνεμος. [καὶ ὁ ἀπηλιώτης δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὢν τῶν θερμῶν καὶ τῶν ψυχρῶν πνευμάτων, ἧττον αὐτοῖς κοινωνεῖ. Infr. 57. ἀπηλιώτης μὲν γὰρ πνέων, τὰ πρὸς νότου πνεύματα κινεῖ· (ἐντεῦθεν γὰρ ἡ μετάστασις αὐτοῦ ἐστι) κινῶν δὲ οὐ μίγνυται αὐτοῖς. ὁ δὲ ζέφυρος, καὶ κινεῖται ὑπὸ τῶν νοτίων, καὶ πνέων κινεῖ τὰ βόρεια. τελευτᾷ γὰρ ἐνταῦθα ἡ περίοδος τῶν πνευμάτων. διὸ τῶν μὲν τὴν τελευτὴν, τῶν δὲ τὴν ἀρχὴν ἔχων ἐν αὑτῷ, δικαίως ἡδύς ἐστι καὶ δοκεῖ εἶναι.]

λδ Διὰ τί ἐπὶ κυνὶ νότος πνεῖ τοῖς ἄστροις δυομένοις ἢ ἐπιτέλλουσιν· οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπὶ τούτου; * δῆλον οὖν ὅτι πνεύματα μάλιστα ἐπὶ τούτῳ καὶ μετ' αὐ- D τόν. ἐπεὶ δὲ πνίγει, καὶ πνεύματα εἰκότως ἐπ' αὐτῷ τὰ θερμότατα κινεῖται· ὁ δὲ νότος, θερμός ἐστιν. & τὰ ἑξῆς, ὡς ἐν τῷ ιγ κεῖται.

Hoc problema vett. codd. & Gaza alio loco ponunt. vide ſuprà, 13.

* γρ. δῆλον δὲ

35 Cur Fauonius horis poſtmeridianis ſpirare, non mane, ſoleat? an quòd Sol magna ex parte vel oriens, vel occidens, author ſpirituum eſt? quoties enim aërem humidum tepefaciendo percoquit, atque diſcernit, in ſpiritum ſanè illum extenuat: quòd ſi tantiſper acciderit, vt aër ſpirantiuſculus ſit, magis magiſque à Sole vertetur in ſpiritum. Quoties igitur Sol in exortu eſt, procul à Fauonio abeſt: hic enim ab occaſu ſe promit: & cùm iam occidere proximus eſt, aër omnino extenuatus diſcretúſque fluit. At dum confecto meridie pergat ad poſtmeridianum, tantiſper ad aërem tepefaciendum diſcernendúmque modicè admodum habet. Subſolanus quoque ob eam rem manè ſpirare incipit: aërem enim qui ſupra terram ſublimis impendens nocte humefactus, ſolô ſui ponderis ratione appropinquarit, Sol manè diſcernens proximum ſibi excitat primum. Qui autem ex ſole oriente ſpirat, Subſolanus hic appellatus eſt.

λε Διὰ τί ὁ ζέφυρος πρὸς τὴν δείλην πνεῖ, πρωῒ δὲ οὔ; ἢ αἴτιος μὲν ἐστιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν πνευμάτων ὁ ἥλιος ἀνατέλλων καὶ δύων; ὅταν γὰρ ὑγρὸν ὄντα τὸν ἀέρα πέψῃ καὶ διακρίνῃ, εἰς πνεῦμα διακρίνει· ἐὰν δὲ ᾖ πνευματώδης ὁ ἀὴρ, ἔτι μᾶλλον ἐκπνευματοῦται [ὁ ἀὴρ] ὑπὸ τοῦ ἡλίου. ὅταν μὲν οὖν ἐπ' ἀνατολῇ ᾖ ὁ ἥλιος, πόρρω ἐστὶ τοῦ ζεφύρου· ἀπὸ γὰρ δυσμῶν πνεῖ. ὅταν δὲ περὶ τὸ δύειν ἤδη, τότε διακεκριμένον ἐστὶ τὸ E πνεῦμα τελέως. ἀπὸ δὲ μέσου ἡμέρας καὶ πρὸς τὴν δείλην, συμμέτρως ἔχει πρὸς τὸ διαθερμᾶναι καὶ διακρῖναι. διὰ * ταῦτα δὲ καὶ ὁ ἀπηλιώτης πρωῒ ἄρχεται πνεῖν. τοῦ γὰρ ὑπὲρ γῆς ἀέρος τῆς νυκτὸς ἐξυγραινομένου, καὶ τῇ γῇ πλησιάσαντος διὰ βάρος, ἕωθεν διακρίνων αὐτὸν ὁ ἥλιος, τὸν καθ' αὐτὸν κινεῖ πρῶτον. τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ ἡλίου πνεῦμα ἀνατέλλοντος ἐντεῦθεν, ἀπηλιώτης καλεῖται.

* γρ. ταῦτα

λϛ Διὰ τί αἰρομένου τοῦ ἡλίου, καὶ αὐξάνεται καὶ A ἐπιπίπτει τὰ πνεύματα, ἢ ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν, ἤτοι τοῦ ἀέρος, ἢ * τοῦ ἀναχυθέντος ὑγροῦ κίνησις; αὕτη δὲ, ὅταν μὲν ἐλάττων ᾖ, ταχὺ καταναλίσκεται ὑπὸ τοῦ ἡλίου. (ὥστε οὐ γίγνεται πνεῦμα) ὅταν δὲ πλείων, κινεῖται μᾶλλον τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος; ὁ γὰρ ἥλιος, ἀρχὴ τῶν κινήσεών ἐστιν.

* γρ. τὸ ἀναχυθέντος

λζ Διὰ τί ὁ ζέφυρος τῆς δείλης πνεῖ; ἢ ἅπαντα τὰ πνεύματα τοῦ ἡλίου διαχέοντος τὸ ὑγρὸν γίγνεται; τότε γὰρ συνεστηκὸς, ὅταν ἡ τοῦ θερμοῦ δύναμις πλησιάζῃ, ἐξάπτει· ὁ δὲ ζέφυρος ἀφ' ἑσπέρας πνεῖ. εἰκότως οὖν τῆς δείλης γίγνεται. τότε γὰρ ὁ ἥλιος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἀφικνεῖται. * καὶ ὁ βορέας καὶ ὁ νότος διὰ τοῦτο πλειστάκις πνέουσιν, ὅτι τὸ ἐναντίον ὑπὸ τοῦ ἐναντίου κρατούμενον, κατ' εὐθυωρείαν ἥκιστα δύναται διαμένειν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ πλαγίου. ὁ μὲν οὖν νότος καὶ βορέας, ἐκ τῶν ἐφ' ἑκάτερα τόπων τῆς τοῦ ἡλίου φορᾶς πνέουσιν· οἱ δὲ ἄλλοι, μᾶλλον ἐκ τοῦ κατ' ἀντικρύ. B

* Gaza nouum proble. hic ordiens, legit, διὰ τί ὁ β. ὁ ὁ ν. πλ. πνέουσιν; ἢ ὅτι

λη Πότερον τὸ πνεῦμα ἀπὸ πηγῆς τινος φέρεται ὥσπερ τὸ ὕδωρ· καὶ ταύτης οὐκ ἔστιν ἀνωτέρω αὐτὸ ἐνεχθῆναι; ἢ οὔ; καὶ πότερον ἀπὸ ἑνὸς σημείου, ἢ ἀπὸ πλείονος τόπου; ἔνια μὲν οὖν ἐστιν ὅμοια· ἃ καὶ ἐπὶ τῶν ὑδάτων * συμβαίνει γίνεσθαι. τότε γὰρ ὕδωρ, ὅταν εἰς τὸ κάταντες φέρηται, θᾶττον ῥεῖ, ἢ ὅταν ἐν τῷ ἐπιπέδῳ καὶ ὁμαλῷ λιμνάζῃ. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ πνεύματα. ἐπὶ μὲν C γὰρ τοῖς ἄκροις καὶ τοῖς ὑψηλοῖς, ἀεὶ ἐν κινήσει ὁ ἀήρ· ἐν δὲ τοῖς κοίλοις ἠρεμεῖ πολλάκις, καὶ ἄπνοια γίγνεται. ἔτι ἐπὶ τοῖς σφόδρα ὑψηλοῖς ὄρεσιν, οὐ γίγνεται τὰ πνεύματα, οἷον ἐπὶ τῷ Ἄθῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιούτοις. σημεῖον δέ· ἃ γὰρ ἂν καταλείπωσιν οἱ τῷ προτέρῳ ἔτει θύοντες, εὑρίσκεσθαί φασι διαμένοντα τῷ ὑστέρῳ. δῆλον οὖν ὅτι ὥσπερ ἀπὸ πηγῆς τινος, καὶ ἡ τοῦ πνεύματος φορὰ γίγνεται. εἰς τὸ ἄνω οὖν οὐκ ἔτι δύναται διικνεῖσθαι. διὰ τοῦτο οὖν ἐπὶ τοῖς ὑψηλοῖς τοῦτο συμβαίνει. ὁμοίως D δ' ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ ὕδατος εἴη. οὔτε γὰρ ὕδωρ λάβρον, οὔτε πνεῦμα ἐξαίσιον ἐν τοῖς ὑψηλοῖς φαίνεται γίνεσθαι.

* γρ. φαίνεται συμβαῖνον.

λθ Διὰ τί ποτε τοῦ μὲν νότου πνέοντος, ἡ θάλαττα κυανέα γίγνεται· τοῦ δὲ βορέου, ζοφώδης; ἢ ὅτι ὁ βορέας ἧττον τὴν θάλατταν ταράττει; τὸ δὲ * ἀτακτότερον ἅπαν, μέλαν φαίνεται;

* S. ἀταρακτότερον

μ Διὰ τί οἱ νότοι μικροὶ μὲν πνέοντες οὐ ποιοῦσιν ἐπίνεφιν ἤτοι συννέφειαν· μεγάλοι δὲ γιγνόμενοι, ἐπινεφοῦσι; ἢ διότι μικροὶ μὲν πνέοντες, οὐ δύνανται πολλὰ νέφη ποιεῖν; ὀλίγον οὖν τόπον κατέχουσιν. ὅταν δὲ E μεγάλοι * γίνονται, πολλὰ ἀπωθοῦσι· δι' ὃ δοκοῦσι μᾶλλον ἐπινεφεῖν.

* γρ. ὠθοῦνται,

μα Διὰ τί ὁ μὲν βορέας ἀρχόμενος, μέγας· λήγων δὲ, μικρός· ὁ δὲ νότος, ἀρχόμενος, μικρός· λήγων δὲ, μέγας. ἢ ὅτι * ὁ μὲν βορέας, ἐγγὺς ἡμῶν· ὁ δὲ νότος, πόρρω; ὁ μὲν οὖν, ὅταν ἄρξηται, εὐθὺς πρὸς ἡμῖν· τοῦ δὲ, ἅτε διὰ πολλοῦ χρόνου, ἡ ἀρχὴ διασκεδάννυται, καὶ πρὸς ἡμᾶς μικρὸν ἀφικνεῖται αὐτῆς τὸ πρῶτον· τῆς δὲ τελευτῆς τοῦ μὲν, αἰσθανόμεθα, τοῦ δὲ, ὅλως οὐκ αἰσθανόμεθα. ὥστε εἰκότως ὁ μὲν, ἀσθενὴς, παυόμενος· (ἀσθενὴς γὰρ ἡ τελευτὴ πάντων) ὁ δὲ, οὔ. τῆς γὰρ τελευτῆς οὐκέτι αἰσθανόμεθα αὐτοῦ.

Sup. 2.

μβ Διὰ τί οὗ μὲν κόλποι εἰσὶ, τροπαῖαι γίνονται· οὗ δὲ ἀναπεπταμένα πελάγη, οὐ γίνονται;

A 36 Cur Sole ſe attollente, ſpiritus & ſternuntur, & augentur? an quia ſpiritus vel aëris, vel redundantis humoris commotio eſt: quæ vt cùm parua eſt, compendio à Sole conſumitur, itaque nullus ſpiritus inde exiſtit: ita cùm magna eſt, Solis exortu amplior redditur: Sol enim author & parens motuum eſt.

37 Cur Fauonius horis poſtmeridianis ſpirare ſoleat? An quòd ſpiritus omnes Sole humorem diffundente proueniunt: humor enim, qui ante hac concreſcebat, tabeſcit, cùm vis caloris in propinquo eſt. Itaque ſpiritum mouet: atque Fauonius de occaſu ſpirat. Rectè igitur poſtmeridianis exoritur: tunc enim Sol eius ad locum accedit.

B 38 Cur Aquilo, & Auſter ſæpiſſime ſpirant? an quia contrarium à ſuo contrario, è directo ſcilicet oppugnatum minimè edurare poteſt, ſed ex latere potiùs aduerſam vim tolerat: Auſter verò & Aquilo ex curſus Solis lateribus ſpirant, cæteri aduerſi potiùs occurrunt?

39 Vtrùm ſpiritus fonte quodam emergat, quemadmodum aqua, ſupra quem fontem efferri nequeat, an non? & vtrùm vno ex puncto, an ex loco profluat ampliori? Sunt certè nonnulla in aëre, quæ vel in aqua accidere pari ratione videmus: quippe cùm aqua per prona ocyus fluat, quàm cùm in planis atque æqualibus ſtagnat: hoc enim & ſpiritus faciunt. Nam locis editis atque excelſis aër C aſſiduè mouetur: cauis è contrario ſæpe quieſcit, & conſileſcit. Ad hæc, ſuper excelſiſſimos montes ſpiritus nulli excitantur, vt ſuper Athon, ac reliquos generis eiuſdem. Indicium, quòd quæ reliquerint, qui anno ſuperiori ſacrificarunt, poſteriori incorrupta comperire affirmant. Conſtat igitur, ſpiritus quoque prolationem velvti ex fonte quodam actitari, ſuper quem nihil præterea efferre ſe poteſt. Vnde fit vt locis excelſis, quod modò diximus, accidat: quod idem datum etiam aquæ putauerim. Nec enim aquam vehementem nec ſpiritum rapidum locis excelſis fieri nouimus. 40 Cur D Auſtro ſpirante cæruleum mare fiat, Aquilone obſcurius, atriúſque? An propterea quòd Aquilo minùs mare perturbat? Omne autem quod tranquillius eſt, atrum eſſe videtur. 41 Quam ob cauſam Auſtri, cùm leniter ſpirant, nequeant nubilare: cùm intentè, nimirum queant? An quoniam cùm leniter, frequentiam nubium agere nequeant? Itaque breue fit, quod obduci nubibus poſſit: at verò vbi excreuerunt, multas depellunt: itaque ampliùs obnubilare videntur. 42 Cur Aquilo vt magnus incipit, ita paruus deſiſtat: Auſter contrà, vt paruus incipit, ita magnus ceſſare ſoleat? an quia nobis E Aquilo in vicino eſt, Auſter longè abeſt? Alter igitur vbi primùm exortus eſt, nos occupat: alter ſuo diſperſo principio vtpote diu pertracto, exiguus ad nos primùm deuenit: at finem alterius ſentimus, alterius minimè: itaque meritò alter imbecillus, cùm ceſſat, eſt, (omnium namque finis imbecillus eſt) alter validus. Finem enim iſtius, nihil præterea, ſentimus. 43 Cur verſarij, quà mare ſinuatur, reſlare ſoleant: quà porrecta panſáque maria ſunt, reſlare non poſſint?

An quoniam flatus in ſinum interrumpens, nihil (A) diſtrahitur, imò magna parte vniuerſus perfertur: at in diſpalatis porrectiſque ab terranei, & protinus magis diſtrahuntur, & inter profluendum hac eadem re patiuntur: quoniam nihil obſiſtit quominus multas in partes proruant. Verſarius enim, non niſi reflexus, abterraneus eſt.

44 Cur dici ſolet,

Cùm ceſſat Boreas, cùmque Auſter ſurgere cœpit?

An quoniam Boreas, quòd nos ei ſubditi ſumus, parſque habitata terræ vergit ad Septentriones, intentus protinus accidit: quippe qui ſtatim, cùm ortus eſt, adeſt: Auſter, quòd ex longinquo ad nos deuenit, non primùm, ſed pòſt intentior eſt?

45 Cur ſpirantibus Auſtris homines grauiores (B) inualidioréſque ſeſe redduntur? an propterea quòd humor corporis flatus eius calore tabeſcens, multus ex pauco redundat, atque humor grauis leui ex ſpiritu conſiſtit: quas ob res vires hominis debilitari neceſſe eſt?

46 Cur ſpirantibus Aquilonibus cibi auidiores ſumus, quàm Auſtris? an propterea quòd Aquilones frigidiores ſunt?

47 Cur Auſter oris terræ Ægypti non afflat, nec interius iter diei ac noctis: ſuper Memphim verò vel iter diei ac noctis ingenuus ſpirat: nec verò occaſum verſus iter duum dierum totidémque noctium adit, exortum autem verſus Africi incitantur? an quoniam terra Ægyptus caua ſecun- (C) dùm partes ſuas interiores eſt; ſuperiores ſemotioréſque, eminentior? hinc enim Auſter, vt caua intacta ſupergredi, ſic excipi ab eminentiotibus poteſt.

48 Cur Auſter paruus oritur, magnus deſiſtit, Aquilo contra? Vnde prouerbium illud ſecundæ nauigationi delegatum eſt,

Cùm ceſſat Boreas, cúmque Auſter ſurgere cœpit.

An quòd ad Septentriones potiùs quàm ad Meridiem poſiti ſumus: Aquilo autem ex Septentrionibus ſpirat, Auſter ex Meridie, meritò alter ſtatim, cùm ortus eſt, vehemens proxima ſibi loca inuadit, pòſt deinde ſuam vehementiam in loca transfert remotiora: alter è contrario homines Meridiei incolas inter initia vrget, pòſt vbi præteriit, (D) ingenuus ad nos venit?

48 Cur dici ſoleat,

Fit glacialis hyems, Boream ſi duxerit Auſter?

An quòd Auſter talis eſt, vt nubes largè & aquam colliget? Cùm igitur Boreas tali temporis conditioni ſuperuenit, gelu indurat, hyemémque efficit. Vnde celebre illud eſt,

Offendente lutum Borea, mox terra gelaſcit.

Lutum enim & omnino aquam ab Auſtro, vel maximè, vel ſæpiſſimè fieri palam eſt.

50 Cur poſt Auſtrum citò Aquilo ſpirat, poſt Aquilonem non citò Auſter? an quoniam alteri ex propinquo, alteri ex longinquo veniendum eſt, quippe cùm ſedes noſtra Aquilonem versùs poſita (E) ſit?

51 Cur flatus frigidi veniunt, cùm caloris commotione oriantur? an motionem à calore profectam calidam eſſe neceſſum non ſit, niſi modo quodam prodierit? Nam ſi vniuerſa interrumpit, calida eſt: ſin per anguſtum, paulatim extinguitur, nec ipſa calida prouenit: & aër, qui inde commotus eſt, talem efficit motum, qualis ipſe præfuerit: quomodo etiam eodem de corpore, modò calidum modò frigidum poſſe ſpirari inquiunt. Sed id verum nequaquam eſt. Semper enim quod exit, calidum eſt.

(A) ἢ διότι εἰς μὲν τοὺς κόλπους ῥέον οὐ διασπᾶται τὸ πνεῦμα μᾶλλον, ἀλλ' ἀθρόον ἐπὶ πολὺ φέρεται; ἐν δὲ τοῖς ἀναπεπταμένοις, ἐξ ἀρχῆς τε αἱ ἀπογέαι εὐθὺς διασπῶνται μᾶλλον· καὶ ὅταν ῥέωσι, ταὐτὸ πάσχουσι, διὰ τὸ πολλαχῆ ἐξεῖναι ὁρμῆσαι; ἔστι γὰρ ἡ ἐστραία, * ἀπόγειος ἀνάκλασις. * Sylb. ἀπογέας Sup. 21.

μγ Διὰ τί λέγεται,

Ἀρχομένου τε νότου καὶ λήγοντος βορέαο;

ἢ διότι ὁ μὲν βορέας, διὰ τὸ * ὑπείκειν ἡμᾶς αὐτῷ, καὶ εἶναι τὴν οἴκησιν πρὸς ἄρκτον, εὐθὺς μέγα πνεῖ; ἅμα γὰρ ἄρχεται καὶ πάρεστι. διὸ ὑπαυόμενος, ἡδὺ πνεῖ. [τότε γὰρ ἀσθενὴς πνεῖ.] ὁ δὲ νότος, διὰ τὸ πόρρωθεν, ὕστερον μείζων (B) ἀφικνεῖται; * S. ὑποικεῖν. vel f. 2. vel ὑποκάτω vel f. 15.

μδ Διὰ τί ἐν τοῖς νοτίοις βαρύτεροι ἔχουσι καὶ ἀδυνατώτεροι οἱ ἄνθρωποι; ἢ διότι ἐξ ὀλίγου πολὺ ὑγρὸν γίνεται, διατηκόμενον διὰ τὴν ἀλέαν, καὶ ἐκ πνεύματος κούφου ὑγρὸν βαρύ· εἶτα ἡ δύναμις ἀτονεῖ;

με Διὰ τί ἐν τοῖς βορείοις βρωτικώτεροι ἢ ἐν τοῖς νοτίοις; ἢ διότι ψυχρότερα τὰ βόρεια;

μϛ Διὰ τί ὁ νότος οὐ πνεῖ κατ' αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον τὰ πρὸς θάλατταν, οὐδ' ὅσον ἡμέρας δρόμον καὶ νυκτός; τὰ δὲ ὑπὲρ Μέμφεως καὶ ἀποσχόντι δρόμον ἡμέρας καὶ νυκτός, λαμπρός· καὶ πρὸς ἑσπέραν οὐ πνεῖ, ὅσον δύο ἡμερῶν καὶ νυκτῶν δρόμον· τὰ δὲ πρὸς ἕω λίβες πνέουσιν; ἢ διότι κοίλη τὰ κάτω ἡ Αἴγυπτός ἐστι· διὸ ὑπερπίπτει (C) αὐτῆς; ἄνω δὲ καὶ πόρρω οἱ τόποι ὑψηλότεροι;

μζ Διὰ τί ὁ νότος, ἀρχόμενος μὲν, μικρός ἐστι λήγων δὲ, μείζων γίνεται· ὁ δὲ βορέας, ἀνάπαλιν; διὸ [καὶ] ἡ παροιμία * λέγει. -- εὖ πλεῖν * χαλέγεται

Ἀρχομένου τε νότου καὶ λήγοντος βορέαο.

ἢ διότι πρὸς ἄρκτον μᾶλλον ἢ πρὸς μεσημβρίαν οἰκοῦμεν; πνεῖ δὲ ὁ μὲν βορέας, ἀπὸ τῆς ἄρκτου ὁ δὲ νότος, ἀπὸ τῆς μεσημβρίας. εἰκότως οὖν ὁ μὲν, ἀρχόμενος [εὐθὺς] σφοδρῶς προσέχει τοῖς πλησίον τόποις μᾶλλον, καὶ μετὰ ταῦτα μεταλλάττει τὸ σφοδρὸν πρὸς ἐκείνους. ὁ δὲ νότος, τοὐναντίον· ἀρχόμενος μὲν, τοῖς πρὸς μεσημβρίαν οἰκοῦ- (D) σιν ἔγκειται· ἐπειδὰν δὲ παραλλάξῃ, τοῖς πρὸς ἄρκτον λαμπρὸς καταπνεῖ.

μη Διὰ τί λέγεται,

Εἰ δ' ὁ νότος βορέαν προσκαλέσαιτο, αὐτίκα χειμών;

ἢ ὅτι ὁ νότος τοιοῦτός ἐστιν, οἷος νεφέλας καὶ ὕδωρ πολὺ συνάγειν; ὅταν οὖν τοιαύτης τῆς καταστάσεως οὔσης ἐπιπνεύσῃ ὁ βορέας, πολλῆς αὐτῷ ὕλης ὑπαρχούσης, πήγνυσι, καὶ χειμῶνα ποιεῖ. διὸ λέγεται,

Εἰ βορρᾶς πηλὸν καταλήψεται, αὐτίκα χειμών.

ὁ δὲ πηλὸς, καὶ ὅλως τὰ ὕδατα ὑπὸ τοῦ νότου ἢ μάλιστα, ἢ πλειστάκις γίνεται.

μθ Διὰ τί ἐπὶ μὲν τῷ νότῳ ταχὺς ὁ βορέας, ἐπὶ δὲ τούτῳ ὁ νότος οὐ ταχὺς ἐπιπίπτει; ἢ ὅτι τῷ μὲν, (E) ἐγγύθεν· τῷ δὲ, πόρρωθεν ἡ ἄφιξις; ἡ γὰρ οἴκησις πρὸς βορέαν ἡμῶν.

ν Διὰ τί τὰ πνεύματα ψυχρά ἐστιν, ὄντα ἀπὸ τῆς τοῦ θερμοῦ συγκινήσεως; ἢ οὐ πάντως ἡ ὑπὸ τοῦ θερμοῦ κίνησις θερμὴ γίνεται, ἐὰν μὴ τρόπον τινὰ γένηται; ἀλλ' ἐὰν μὲν ἀθρόως ἐμπίπτῃ, [καὶ εἰ αὐτὸ τὸ ἀφιέν] θερμή· ἐὰν δὲ διὰ στενοῦ καὶ κατὰ μικρὸν, αὐτὴ μὲν θερμή· ὁ δὲ ὑπὸ τούτου κινούμενος ἀὴρ, οἷος ἄν ποτε τυγχάνῃ προϋπάρχων, τοιαύτην καὶ τὴν κίνησιν ἀποτελεῖ· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος. φασὶ γὰρ ἐκ τοῦ αὐτοῦ θερμὸν καὶ ψυχρὸν [ἡμᾶς] πνεῖν. τοῦτο δὲ οὐκ ἀληθές. ἀλλὰ τὸ μὲν ἐξιὸν, θερμὸν ἀεί. Infr. 34. 7.

σημεῖον δὲ τὸ, ἐγγὺς προσαγαγόντι, τοιοῦτον φαίνεσθαι. διαφέρει δὲ καὶ ἡ ἔκπτωσις αὐτοῦ. ἐὰν μὲν γὰρ διὰ πολλοῦ ἀφίωμεν χάσκοντες, θερμὸν φαίνεται, διὰ τὸ αὐτοῦ αἰσθάνεσθαι. ἐὰν δὲ διὰ στενοῦ θερμότερον γινόμενον, ὠθεῖ τὸν πλησίον ἀέρα, κἀκεῖνος τὸν ἐχόμενον. ψυχροῦ δὲ ὄντος τοῦ ἀέρος, καὶ ἡ κίνησις αὐτοῦ ψυχρὰ γίνεται. μήποτε δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πνευμάτων τὸ αὐτὸ συμβαίνει, καὶ διὰ στενοῦ ἡ πρώτη κίνησις· εἶτ' ἐκεῖνον * μὲν διώσεγκεν, ἕτερος δὲ ἀὴρ ἐπιρρεῖ; δι' ὃ καὶ τοῦ μὲν θέρους, θερμὰ, τοῦ δὲ χειμῶνος, ψυχρὰ τὰ πνεύματα, ὅτι ἐν ἑκατέρῳ τοιοῦτος ὁ ἀὴρ ὁ προϋπάρχων· ἐπεὶ ὅτι γε οὔτε αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ κινούμενος ὁ ἀὴρ, οὔτε ὑπὸ τοῦ θερμοῦ κρατούμενος φέρεται ταύτην τὴν φορὰν, δῆλον οὐ μόνον τούτῳ ὅτι θερμαίνει τὰ πνεύματα πλείονος τοῦ θερμοῦ ἐνόντος, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἄνω ἐφέρετο. τὸ γὰρ πῦρ, τοιοῦτον· τὸ δὲ ψυχρὸν, κάτω πέφυκε φέρεσθαι· τὰ δὲ πνεύματα, πλάγια εἰκότως. ἐπεὶ γὰρ τὸ μὲν, ἄνω, τὸ δὲ, κάτω βιάζεται, καὶ οὐδέτερον κρατεῖ, μένειν δὲ οὐχ οἷόν τε, λοξὴν τὴν φορὰν * εἰκότως γίνεσθαι.

να Διὰ τί οἱ νότοι ἐν τῇ Λιβύῃ ψυχροὶ, ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ βορέαι; ἢ πρῶτον μὲν διὰ τὸ ἐγγυτέρω εἶναι ἡμῖν τε κἀκείνοις τὰς ἀρχὰς τῶν πνευμάτων; εἰ γὰρ, ὥσπερ εἴπομεν, διὰ στενοῦ γίνεται τὰ πνεύματα, τοῖς ἐγγυτέρω ψυχρότερα ἔσται, διὰ τὴν σφοδρότητα τῆς κινήσεως. εἰς γὰρ τὸ πόρρω προϊούσης διαχεῖται. δι' ὃ καὶ παρ' ἡμῖν οἱ βορέαι ψυχροὶ, * ὅτι ἐγγυτέρω παντελῶς, καὶ πρὸς τῇ ἄρκτῳ οἰκοῦμεν.

νβ Διὰ τί οἱ νότοι οἱ ξηροὶ καὶ μὴ ὑδατώδεις, πυρετώδεις; ἢ ὅτι ὑγρότητα θερμὴν ἀλλοτρίαν ἐμποιοῦσι τοῖς σώμασιν; εἰσὶ γὰρ ὑγροὶ καὶ θερμοὶ φύσει. τοῦτο δ' ἐστὶ φύσει πυρετῶδες· ὁ γὰρ πυρετὸς, ὑπ' ἀμφοτέρων [τούτων] ἐστὶν ὑπερβολῆς. ὅταν μὲν οὖν ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἄνευ ὕδατος πνέωσι, * ταύτην τὴν τάξιν· ὅταν δὲ ἅμα τῷ ὕδατι, τὸ ὕδωρ καταψύχει.

νγ Διὰ τί οἱ ἐτησίαι ταύτην δὴ τὴν ὥραν ἀεὶ καὶ τοσοῦτοι πνέουσι; καὶ διὰ τί ληγούσης τῆς ἡμέρας λήγουσι, καὶ τῆς νυκτὸς οὐ πνέουσιν; ἢ τοῦτο μὲν, διὰ τὸ τὴν χιόνα τηκομένην παύεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου πρὸς ἑσπέραν καὶ τὴν νύκτα; ὅλως δὲ πνέουσιν, ὅταν ὁ ἥλιος κρατεῖν καὶ λύειν ἄρξηται τὸν πρὸς βορέαν πάγον; ἀρχομένου μὲν οὖν, οἱ πρόδρομοι· ἤδη δὲ λυομένου, * οἱ ἐτησίαι.

νδ Διὰ τί ὁ ζέφυρος λειότατός τε τῶν ἀνέμων καὶ ψυχρότατος· καὶ δύο ὥρας πνεῖ μάλιστα, ἔαρ τε καὶ μετόπωρον· καὶ πρὸς ἑσπέραν τῆς ἡμέρας, καὶ ἐπὶ τὴν γῆν μάλιστα, ἢ ψυχρὸς μὲν, διὰ τὸ πνεῖν ἀπὸ τῆς θαλάττης καὶ [διὰ] πεδίων ἀναπεπταμένων; ἧττον μὲν οὖν ψυχρὸς τοῦ βορέου, διὰ τὸ ἀφ' ὕδατος πνευματουμένου καὶ μὴ χιόνος πνεῖν. ψυχρὸς δὲ, διὰ τὸ μετὰ χειμῶνα, ἄρτι τοῦ ἡλίου κρατοῦντος, πνεῖν. καὶ μετοπώρου, * ὅτε οὐκέτι κρατεῖ ὁ ἥλιος· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τῇ γῇ ὑπομένει τὴν ὕλην, ἀλλὰ πλανᾶται, διὰ τὸ ἐφ' ὑγροῦ βεβηκέναι. καὶ ὁμαλὸς διὰ τὸ αὐτό· οὐ γὰρ ἀπὸ ὀρέων πνεῖ, οὐδὲ βίᾳ τηκομένου, ἀλλὰ ῥᾳδίως ὥσπερ δι' αὐλῶνος ῥέων. τὰ μὲν γὰρ πρὸς βορέαν καὶ νότον, ὀρεινά· [τὰ] πρὸς ἑσπέραν δὲ, οὔτε ὄρος, οὔτε γῆ ἐστιν, ἀλλὰ τὸ Ἀτλαντικὸν πέλαγος·

* κ. μεθιεὶς δ.

* Quid. εἰκὼς

* κ. ὅτι ἐγγ. ἐ παντελῶς πρὸς τ.

* Gaz. ταύτην ἴσχουσι τὴν ἕξιν, vel ἴσχουσι. Sylb.

* κ. οἱ ἐτήσιοι.

* κ. ὅτι οὐκ.

A Cuius indicium, quòd tale propiùs admouenti percipitur: ſed intereſt, quo prodierit modo. Nam ſi multo pòſt hiante ore emiſimus, calidum idcirco videtur, quoniam ſentire id poſſumus: ſed ſi per anguſtum extrudamus, calidius profectò extrictum aërem ſibi proximum impellit, atque ille ſibi continuum. Sed quòd aër frigidus eſt, motio eius quoque frigida profluit. Nunquid igitur in flatuum quoque ratione hoc idem eueniat, ſitque per anguſtum prima eorum motio, cùm aëre priore prolato, ſubinde alius effluat? Quapropter hyeme frigidi, æſtate calidi oriuntur, eo ſcilicet quòd talis eorum temporum aër præeſt: nec enim à ſe ipſo aërem moueri, neque à calore conuictum eo motu B proferri conſtat, non ſolùm quòd calore ampliori contento ſpiritus calfaciunt, verùm quòd ſurſum etiam efferuntur. Ignis enim natura huiuſcemodi eſt: frigidum contra deorſum ferri aptiſſimum eſt. Spiritus autem meritò in latus ſe vertunt. Cùm enim alterum ſurſum, alterum deorſum verſus nitatur, & neutrum alterum ſuperet, nec fieri poſſit vt maneat, obliquè perferri neceſſe eſt.

52 Cur Auſtri frigidi in Africa ſint, vt apud nos Aquilones? Primùm, quia, vt nobis Aquilonum origo, ſic Africæ Auſtrorum propior eſt. Nam ſi, vt dictum eſt, flatus per anguſtum extrudi ſoleant, propioribus certè frigidiores occurrent, propter vehementiam ſui motus, quam diffundi hebetariq; neceſſe C eſt, cùm ſe longiùs protrahit: qua de cauſa Aquilones frigidi apud nos ſunt: colimus enim propius, imo iuxta ipſos Septentriones.

53 Cur Auſtri ſicci, & aquæ omnino expertes, febres contrahant? an quoniam humorem calidum alienum in corporibus creant, quippe qui natura humidi & calidi ſint: quæ quidem qualitates febrificæ ſunt: febris enim earum conſiſtit exuperantia. Quoties igitur per Solis ardorem omni viduati humore ſpirant, habitu planè huiuſcemodi ſunt: at cùm vnà veniunt cum aqua, refrigerari nimirum aquæ ipſius beneficio poſſunt.

54 Cur flatus anniuerſarij eodem tempore atque modo afflare ſemper ſoleant: & cur deſinente die deſinunt, noctúque non D ſpirant? an id quidem ipſum, quoniam nix liquefieri ceſſat à Sole, cùm veſperaſcit, totámque noctem manet indomita: omnino autem ſpirandi tempus tunc eſt, cùm Sol vincere, atque reſoluere glaciem ad Aquilonem poſitam cœpit? Cùm igitur incipit, præuij appellati ſpirant: cùm iam amplius reſolutum eſt, anniuerſarij.

55 Cur Fauonius ventorum omnium leniſſimus & frigidiſſimus eſt, duobúſque temporibus maximè ſpirat, vère ac autumno, cúmque veſperaſcit, potiſſimúmque terram attingit? an lenis, quia ex mari campiſq; planiſſimis ſpirat, frigidus tametſi minùs quàm Aquilo, eſt: quoniam aqua inflata nõ niue ſpirat. Cæteris tamẽ frigidior eſt, quia vel poſt hyemẽ Sole adeò nuper revigente, vel autumno, cùm Sol amplius nõ viget, E ſpirare incipit. vicinus hic maximè terræ afflat, quòd è directo, nulláque aduerſante vi ex mari ad terram tranſit. Haud enim vt per terram materia obſiſtente arcetur, ſed liberè quoquo verſùs vagatur, quoniam humorem perreptat, & æquabili quoque diſcurſu hac eadem de cauſa profluit. Non enim ex montibus, neque niue per vim tabeſcente, ſed tanquam per fauces expeditè profunditur: pars quippe ad Aquilonem aut ad Auſtrum vergens montoſa eſt: occaſum verſùs nullus mons, nulla terra eſt, ſed mare Atlanticum ſpatiatur:

itaque efficitur vt terræ proximus, atque ſibi æqualis permanet. Spirat, cùm veſpera propè eſt, loci ipſius ratione: tunc enim Sol proximè ad locum accedit, vnde Fauonius oritur. Noctu quieſcit, quoniam tunc Solis motio deeſt.

56 Cur Euro ſpirante omnia maiora videantur? An quoniam eo flatu aër obſcurior caliginoſiſſimúſque reddatur?

57 Cur tempore hyberno flatus de ortu ſpirare manè, æſtiuo, de occaſu poſt meridiem conſueuit? An propterea quòd flatus, qui nobis æſtiuo veniunt, hyberno his ſpirant, qui oppoſitum terræ hemiſphærium tenent? Nobis autem hyberno manè, atque de ortu ſpiritus veniunt, quòd præhumidus noctis aër diſcernitur, mouetúrque manè à Sole: atque is primus, qui proximè Solem eſt: quod etiam ante ſuum exortum Sol agere poteſt, ex quo auræ ſpirare non minùs ante Solis exortum ſolent. Ergo cùm Sol humores ad ſe attrahat, moueátque ante ſuum ortum aëra, qui per hyemem humidus apud nos eſt, conſtat vel ad ſe poſſe attrahere, cùm inferius hemiſphærium inſpicit: idque poſt meridiem ibi efficere, quod tempus nobis antelucanum eſt. Quamobrem accidit, vt aër, qui ante ortum hinc à Sole attrahitur, Fauonius inferis fit, aſpirétque horis poſtmeridianis. Itaque flatus hyemis noſtræ exortiuus nobis, poſtmeridianus illis eſt: & noſtræ æſtatis nobis poſtmeridianus, illis exortiuus accedit. Æſtas enim apud illos eſt, cùm apud nos hyems: noſtrúmque poſtmeridianum, illis antelucanum eſt, quo illis auras exortiuas, nobis Fauonios aſpirare prædicta euenit ratione. Nihil de ortu per æſtatem ſpirare ſolet, eò quòd Sol ad aëra ſedis noſtræ ſicciorem exoritur: parum enim temporis abfuit. Fauonij poſt meridiem nulli per hyemem aſpirant, quòd exortiui eodem tempore nulli inferiori hemiſphærio flare ob eam quam modò diximus cauſam, poſſunt: Sol enim humores inde ad ſe attrahens, nobis Fauonios præſtat.

58 Cur Fauonius illuſtris, ſerenus, atque gratiſſimus ventorum omnium eſt? An quia medium calidorum & frigidorum flatuum tenet, vicinúſque illis oriens particeps qualitatum generis vtriuſque euadit, temperatúſque proinde accedit? Subſolanus, quamuis inter eoſdem poſitus ſit, minùs tamen communem ſe exhibet: hic enim mouet quidem, cùm ſpirat flatus, qui Auſtrum verſùs ſpectat: eò namque tranſire ſolitus eſt, ſed miſceri his neſcit. At verò Fauonius & mouetur ab Auſtris, & ſpirans ipſe agitat Aquilones. Iſthuc enim vltimus ſpirandi circuitus ducitur: vnde cùm idem in ſe alterorum finem, alterorum initium contineat, iure gratiſſimus & eſt, & eſſe videtur.

59 Cur venti alij locis aliis imbrem afferant? Verbi cauſa, Helleſpontias, terræ Atticæ, inſuliſque vicinis: Aquilo, Helleſponto atque Cyrenæ: Auſter, Leſbo. An vbi frequentia nubium, inibi imbrem obuenire neceſſe eſt? Ibi enim frequentia cogitur, vbi aſſidere nubes, accerſiq; eſt. Itaq; montibus magis quàm planis pluit. Ergo apud Helleſpontum Aquilo multas deſuper nubes compellit. Quod idem, Atticam inſuláſque vicinas, Helleſpōtias, quaſi iam conditam nactus materiam, efficit:

ὥστε ἐπὶ τῆς γῆς φέρεται. καὶ πρὸς ἑσπέραν δὲ τῆς ἡμέρας πνεῖ, διὰ τὸν τόπον· τότε γὰρ ὁ ἥλιος πλησιάζει τῷ τόπῳ. καὶ τῆς νυκτὸς παύεται, διὰ τὸ ἐκλείπειν τὴν τοῦ ἡλίου κίνησιν.

νε Διὰ τί ὅταν ὁ εὖρος πνέῃ, μείζω φαίνεται τὰ πάντα; ἢ ὅτι ζοφωδέστατον τὸν ἀέρα ποιεῖ.

νϛ Διὰ τί τὸν μὲν χειμῶνα, πρωῒ ἀπὸ τῆς ἕω τὰ πνεύματα πνεῖ· τὸ δὲ θέρος, δείλης, καὶ ἀπὸ δυσμῶν ἡλίου; ἢ ὅτι ἃ ἡμῖν συμβαίνει τοῦ θέρους, ταῦτα τοῦ χειμῶνος τοῖς τὸ ἐναντίον τῆς γῆς ἡμισφαίριον οἰκοῦσιν; ἡμῖν δὲ τοῦ χειμῶνος πρωῒ καὶ ἀφ' ἕω τὰ πνεύματα πνεῖ, διὰ τὸ τὸν ἀέρα κάθυγρον ἐν τῇ νυκτὶ διακεῖσθαι, καὶ κινεῖσθαι τὸ πρωῒ ὑπὸ τοῦ ἡλίου, καὶ πρῶτον τὸν ἔγγιστα τοῦ ἡλίου. ποιεῖ δὲ τοῦτο ὁ ἥλιος καὶ πρὸ [τῆς] ἀνατολῆς· διὸ αὖραι οὐχ ἧττον πρὸ ἀνατολῆς πνέουσιν. ἐπεὶ οὖν καὶ ἐφ' ἑαυτὸν ἕλκει ὁ ἥλιος τὰ ὑγρά, καὶ κινεῖ πρὸ ἀνατολῆς τοῦ χειμῶνος ὑγρὸν ὄντα τὸν παρ' ἡμῖν ἀέρα, δῆλον ὡς καὶ ἐφ' ἑαυτὸν ἀφέλκει, ὢν ἐν τῷ κάτω ἡμισφαιρίῳ, καὶ * δείλη ἐκείνοις ὃ ἡμῖν ἐστιν ὄρθρος. ὥστε συμβαίνει αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πρὸ ἀνατολῆς παρ' ἡμῶν ἐφ' ἑαυτὸν ἑλκόμενον ἀέρα, τοῦτον τοῖς κάτω γίνεσθαι ζέφυρον, καὶ δείλης πνεῖν. ὁ δὲ ἐν τῷ παρ' ἡμῖν χειμῶνι, τῆς ἕω ἐκείνοις συμβαίνει· ὁ δὲ ἐν τῷ θέρει, τῆς δείλης ἡμῖν. ὅτε γὰρ παρ' ἡμῖν θέρος, ἐκεῖ χειμών ἐστι. * καὶ ἡμετέρα δείλη, ἐκείνοις ὄρθρος. καθ' ἣν ἐκείνοις μὲν, αὔρας ἑῴας συμβαίνει πνεῖν· ἡμῖν δὲ, ζεφύρους, διὰ ταὐτὰ τοῖς προειρημένοις. τοῦ δὲ θέρους καὶ ἑῷαι μὲν οὐ πνέουσιν, ὅτι εἰς ξηρότερον ἐπὶ τὸν παρ' ἡμῖν ἀέρα ὁ ἥλιος ἀνατέλλει, διὰ τὸ ὀλίγον χρόνον αὐτοῦ ἀπογεγονέναι. ζέφυροι δὲ οὐ πνέουσι δείλης τοῦ χειμῶνος. ὅτι οὐδ' ἐν τῷ κάτω ἡμισφαιρίῳ ἑῷοι ταύτην τὴν ὥραν, διὰ τὰ προειρημένα. ὅθεν ὁ ἥλιος ἐφ' ἑαυτὸν ἕλκων τὰ ὑγρά, παρ' ἡμῖν ζεφύρους ποιεῖ.

* γρ. δείλην

* κ. ἢ ἡ ἡμῶν δείλη,

νζ Διὰ τί ὁ ζέφυρος εὐδιεινὸς καὶ ἥδιστος δοκεῖ εἶναι τῶν ἀνέμων; ἢ ὅτι ἐν μεθορίῳ ἐστὶ τῶν ψυχρῶν καὶ θερμῶν πνευμάτων, γειτνιῶν δὲ ἀμφοῖν, τῆς δυνάμεως αὐτῶν κοινωνεῖ· διὸ εὔκρατός ἐστιν· ὁ δὲ ἀπηλιώτης ἧττον κοινωνεῖ, ὢν ἐν τῷ μέσῳ τῶν αὐτῶν. ἀπηλιώτης μὲν γὰρ πνέων, τὰ πρὸς νότον πνεύματα κινεῖ (ἐνταῦθα γὰρ ἡ * μετάβασις αὐτοῦ ἐστι) κινῶν δὲ, οὐ μίγνυται αὐτοῖς. ὁ δὲ ζέφυρος καὶ κινεῖται ὑπὸ τῶν νότων, καὶ πνέων κινεῖ τὰ βόρεια. τελευτᾷ γὰρ ἐνταῦθα ἡ περίοδος τῶν πνευμάτων. διὸ τῶν μὲν τὴν τελευτὴν, τῶν δὲ τὴν ἀρχὴν ἔχων ἐν ἑαυτῷ, δικαίως ἡδύς ἐστι καὶ δοκεῖ εἶναι. Sup. 55.

* γρ. μετάστασις

νη Διὰ τί ἄλλοις ἄλλοι τῶν ἀνέμων ὑέτιοι; οἷον, ἐν μὲν τῇ Ἀττικῇ καὶ ταῖς νήσοις, ὁ Ἑλλησποντίας· ἐν Ἑλλησπόντῳ δὲ, ὁ βορέας, καὶ ἐν Κυρήνῃ· περὶ δὲ Λέσβον, νότος. ἢ ὅπου ἂν ἄθροισις νεφῶν, ἐνταῦθα ὕδωρ; ἐνταῦθα γὰρ ἡ πύκνωσις ἀθροίζεται, ὅπου ἂν προσκαθίζεσθαι ἔχῃ, διὸ καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι μᾶλλον ὕει, [ἢ ὅπου ἂν τὸ πλῆθος ὑπεξάγειν δύνηται· προκαταλαμβανόμενον γὰρ, πυκνοῦται· δεῖ δὲ τοῦτο γίνεσθαι. καὶ ἐν ταῖς εὐδίαις μᾶλλον ὕει.] ἐν Ἑλλησπόντῳ μὲν οὖν ἄνωθεν ὁ βορέας πολλὰ συνωθεῖ νέφη· πρὸς δὲ τὴν Ἀττικὴν καὶ τὰς νήσους, ὁ Ἑλλησποντίας ὥσπερ ὕλην ἔχων,

καὶ γὰρ συνίστανται τὰ πολλὰ ἐκ τοῦ βορέου. περὶ δὲ A
Λέσβον, ὁ Εὖρος καὶ ὁ Νότος, ἐκ τοῦ πελάγους φέρον-
* γρ. συστέλλουσι τες, πολλὰ νέφη * προσβάλλει τῇ χώρᾳ. τὸν αὐτὸν τρό-
πον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.

νθ Διὰ τί λέγεται,

Sup. 25. 7. * Μή ποτ' ἀπ' ἠπείρου δείσῃς (νέφος) ἀλλ' ἀπὸ πόντου

Χειμῶνος. θέρεος δὲ, ἀπ' ἠπείρου μελαίνης;
ἢ διότι τοῦ μὲν χειμῶνος, ἡ θάλαττα θερμοτέρα; ὥστε εἴ τις συνέστη, δῆλον ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ἰσχυρᾶς συνέστηκεν· ἐλύθη γὰρ ἄν, διὰ τὸ ἀλεεινὸν εἶναι τὸν τόπον. τοῦ δὲ θέρους, ἡ μὲν θάλαττα, ψυχρά, καὶ τὰ πόντια πνεύματα· ἡ δὲ γῆ, θερμή. ὥστε εἴ τι ἀπὸ τῆς γῆς φέρεται, B
διὰ μείζονος ἀρχῆς συνέστη. διελύθη γὰρ ἄν, εἰ ἀ-
* γρ. ἀσθενὴς σθενὲς ἦν. ξ Διὰ τί ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ ὑψηλῇ οὔσῃ, τὰ μὲν πνεύματα οὐθὲν ψυχρότερα τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις· ὅταν δὲ νηνεμία ἢ καὶ ἐπινέφελα, ψυχρά, ὥσπερ ἐν τοῖς ὁμαλέσι τοῖς ἑλώδεσιν; [ἢ ὅτι καὶ ἡ Ἀρκαδία ὁμοία ἐστὶ τοῖς ἑλώδεσιν] οὐ γὰρ ἔχει ἐξόδους τοῖς ὕδασιν εἰς θάλατταν· διὸ καὶ βάραθρα πολλὰ αὐτόθι ἐστίν. ὅταν μὲν οὖν ἡ ἄνεμος, ἀπορριπίζει τὴν ἐκ τῆς γῆς ἀναθυμίασιν, οὖσαν ψυχράν· (αὐτὰ δὲ τὰ πνεύματα, οὐ ψυχρά, διὰ τὸ ἀπὸ τῆς θαλάττης προσβάλ- C
λειν) ἐν δὲ ταῖς νηνεμίαις ἀνιοῦσα ἡ ἀτμὶς ἀπὸ τοῦ ἐμμένοντος ὕδατος, ποιεῖ τὸ ψῦχος.

ξα Διὰ τί ἐὰν ἕωθεν πνεῖν ἄρξηται, διημερεύει μᾶλλον; ἢ διότι ἀρχομένου τοῦ ἡλίου σφοδροτάτη ἡ φορά· δι' ὃ ἐκτείνεται τοιαύτη οὖσα; σημεῖον δὲ, ὅτι ἰσχυρὰ ἡ σύστασις. ξβ Διὰ τί βορέας τὴν ἡμέραν μὲν λαμπρός, τὴν δὲ νύκτα παύεται; ἢ διότι γίνεται ἀπὸ πεπηγότος ὕδατος, ὅταν ἀναθυμιᾶται διὰ τὸν ἥλιον; παύεται δὲ νυκτός, ὅτι οὐχ ἡ αὐτὴ γένεσις, ἀλλὰ τοὐναντίον ποιεῖ. τὰς γὰρ νύκτας ἐκπνεῖ, τὰς δὲ ἡμέρας ἧττον. ξγ Διὰ τί τὰ ἀράχνια τὰ πολ- D
* γρ. σημεῖον. λὰ ὅταν φέρηται, πνεύματός ἐστι * σημεῖα; πότερον ὅτι ἐργάζεται ὁ ἀράχνης ἐν ταῖς εὐδίαις; φέρεται δὲ, διὰ τὸ ψυχόμενον τὸν ἀέρα συνιέναι πρὸς τὴν γῆν· τὸ δὲ ψύχεσθαι, ἀρχὴ χειμῶνος. σημεῖον οὖν ἡ φορὰ τῶν ἀραχνίων. ἢ ὅτι μετὰ τὰ ὕδατα καὶ τοὺς χειμῶνας γίνεται τῶν ἀραχνίων [ἄθροα] ἡ φορά, ἐν ταῖς εὐδίαις
* γρ. ἐργαζομένων, * ἐργαζομένων, διὰ τὸ ἐν τῷ χειμῶνι μὴ φαίνεσθαι; δύσριγον γὰρ τόδε. καὶ φερόμενοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος
* χ. τὰ πνεύματα γ. πολλὰ ἐκπηνίζονται. μετὰ δὲ τὰ ὕδατα, εἴωθε * πνεύματα γίνεσθαι ὡς τὰ πολλά.

ξδ Διὰ τί οἱ βορέαι μεγάλοι τοῦ χειμῶνος ἐν
* G. ἐπινέφελοι μὲν ἔσω. Sylb. τοῖς ψυχροῖς τόποις * ἐπινέφελοι, ἔξω δὲ αἴθριοι; ἢ ὅτι ἅμα ψυχροί εἰσι καὶ μεγάλοι; ἐγγὺς δὲ, μᾶλλον ψυχροί. ὥστε φθάνουσι πηγνύντες, πρὶν ἀπῶσαι τὰ νέφη· ὅταν δὲ παγῇ, μένουσι διὰ βάρος. ἔξω δὲ τῷ μεγέθει ἐργάζονται μᾶλλον, ἢ τῷ ψυχρῷ.

A quippe cùm copia larga congeſta ab Aquilone ſit. Leſbo Eurus atque Auſter nubes affatim ex alto adducunt, atque in hunc modum vel de cæteris cogitare par eſt.

60 Cur dici ſolet,

Nauibus hyberno ventos dat terra ſecundos,
Tunc mare fert ſæuos: calidi ſub menſibus anni,
Terra dabit ſæuos, ponti feret vnda ſecundos?

An quoniam mare per hyemem calidius eſt: itaque ſi quid in eo conſtitit, initio conſtitiſſe validiori certum eſt: nam ſi inualidum eſſet, facilè maris tepore abſumeretur. At per æſtatem mare frigidum eſt, ſpiritúſque maritimi omnes frigent. Terra è contrario tunc calida eſt: quare ſi quid ex B terra tunc fertur, primordio id conſtitit ampliori. Nam ſi exiguum imbecillúmque eſſet, facilè ſolueretur, & euaneſceret.

61 Cur apud Arcadiam, qui locus excelſus eſt, flatus nihilo frigidiores, quàm cæteris locis ſentiantur: & cùm flatus ſilet, cælúmque nubilum eſt, frigor perinde atque in planis paluſtribus oriatur? An quòd Arcadia non diſſimilis paluſtribus eſt? aquarum enim confluentium nullos in mare exitus habet. Quapropter fauces hiatúſque præcipites ea in terra numero ampliori ſunt. Cùm igitur ventus ſpirat, vaporem ortum ex terra frigidum auertit, & reiicit. Flatus autem ipſi frigidi C propterea eſſe nequeunt, quia ex mari deueniunt. Spiritu tamen ſileſcente, vapor de aqua ſtagnante, liberè aſcendit, atque refrigerat.

62 Cur ſi ventus manè inceperit, edurare amplius poſſit? An quoniam Sole oriente impetus fit vehementiſſimus, idcirco protrahi longiùs poteſt? Indicium, quòd conſtitutio facta præualida eſt.

63 Cur Aquilo interdiu ſpirat ingenuus, noctu deſiſtit? An quòd imbre gignitur congelato, cùm Solis calore reſpirandum eſt: ergo ſternitur noctu, quia Sol abeſt, qui gignendi cauſa eſt?

64 Cur flatus futuri indicium datur, cùm per aërem multæ feruntur araneæ? Vtrùm quòd ara- D nea ſuo fungitur opere, cùm cœlum ſerenum eſt: feruntur autem fila, quoniam refrigeratus aër in terram corruit: refrigeratio verò hyemis primordium eſt, itaque indicium fit illa aranearum perlatio. An quòd poſt imbres atque hyemes araneæ vniuerſim feruntur: opus enim ſuum araneus tunc exequitur, cùm cœlum ſerenum eſt, & occulit ſe impatiens frigoris, cùm hyems vrget, tractúſque à flatu nimium eruit filum: poſt imbrem autem flatus magna parte oriri ſolitum eſt.

65 Cur locis frigidis Aquilo per hyemem vehemens ſpirat, & vt proximè nubilus, ſic tranſvorſum liquidus fertur, atque illuſtris? An ratione E qua frigidus eſt, eadem etiam vehemens ſit? Quòd tamen è propinquo frigidior eſt, occupat, priúſque nubes gelu indurat, quàm repellat: quæ induratæ pondere ſuo obſiſtunt, & manent. Tranſvorſum autem vehementia ſua potiùs quàm frigore agit.

A

Eorum, quæ ad metum & fortitudinem pertinent, Sectio vigeſima ſeptima, cuius quæſtiones XII.

CVr tremunt, qui metuunt? an propter refrigerationem: deficit enim calor, atque contrahitur, ex qua aluus quoque pleriſque ob timorem effundi ſolitus eſt. 2 Cur metuentes nonnulli ſitiũt, vt qui ſunt tormenta adituri? Cùm enim per timorem refrigerentur, ſitire minimè debeant. An non eodem loco refrigerentur, & caleant, ſed refrigerẽtur per ſumma corporis, vnde calor diſcedit, caleãt per intima, caloris ſcilicet introrſum contracti efficientia: cuius rei indicium, alui quoque ſolutio facit? Sitis autem parte quadã interiore ſiccata, ſolet accidere: nec aliter agi videtur, quàm in iis quos epiala exercet, qui ſimul & frigent, & ſitiunt. Nec enim illis pars eadem corporis inalgeſcit, & concaleſcit. 3 Cur homines cùm excandeſcunt, calore ſcilicet introrſum collecto, feruidi furibundique redduntur: cùm metuunt, contra efficiuntur: an nõ eundem in locum calor ſe colligat, ſed homini iraſcenti cor calore circumfuſum efferuet, ex quo fidibundus, rubicundus, ſpirabundus efficitur, cùm calor ſurſum versùs efferat: metuenti, ſanguis & calor in imum perfugiũt: vnde fit etiam vt aluus fundatur? Nam & cordis compulſio non ſimilis agitur, ſed metuenti, vtpote ex caloris inopia frequens ac feriens eſt: iraſcenti è contrario, vtpote cùm calor collectus ſit copioſior. Quamobrem efferueſcere animo, excitari, perturbari, cæteráque id genus verba non ineptè ſed accommodatè dicuntur. Nunquid igitur ſitis ea de cauſa obueniat? nam & ſiccũ expuere, & linguã hærere, & reliqua huius ſpiritus elatio facit, & ſanguis. Sitim quoque excaleſcente corpore naſci certum eſt: ſed quomodo pars eadem corporis, qua ſitis laceſſit, reſiccari vtrique, metuẽti & iraſcenti, poſſit? Metum enim ſitim poſſe afferre conſtat, militum argumento, qui ſuperati, fugam rapuerint: nunquam enim tam grauiter ſitibundos ſeſe fuiſſe fatentur. Et verò qui in dicendo conturbantur, ſitire vehementer conſueuerunt: itaque eluunt, & nonnihil ſubſorbent, vt Parmenon hiſtrio facit. An hoſce conturbatos non ſitis ſed ſiccitas pulſo ſanguine teneat: vnde etiam accidit vt palleſcant? Indicium verò, quòd non multum ebibunt, ſed interdum deſorbuiſſe tantùm ſatis eſt. At qui ſe in fugam verterunt, laborant: itaque ſitiunt. Et quibus tormenta inſtant, eadem ipſa efficiendi ratio eſt. Nec mirum quicquam id eſt: fit enim in re bellica vt nonnulli etiam viri fortes, ac ſtrenui, vbi ſtructa acie hoſtes ſunt petituri, obtremiſcant, non perterriti, ſed fidentes, qui etiam ſua corpora verberare lata ferula, aut ſuis manibus aſſolent, vt vndique verſum pari calore inferueant: quidam enim inæqualis ac tumultuarius motus in eorum corporibus per acumen & nimium impetum caloris oriri fermè animaduertitur. 4 Cur homines fortes magna ex parte vinoſi ſunt? An quia fortes calidi ſunt: calor autem in pectore conditus eſt? Ibidem enim metum quoque refrigeratione quadam effici nouimus, vt cor fortibus caloris copia fultum perſiſtat, timidis refrigeratum inſiliat. Ergo qui ſanguinolentum habent pulmonem, calidum hunc, modo vinolentorum, gerunt, ita vt rei aduerſæ ſuſpicione refrigerari non queant. At qui ita ſe habent, bibendi auidi eſſe conſueuerunt:

Ὅσα περὶ φόβον καὶ ἀνδρείαν. κζ.

ΔΙὰ τί οἱ φοβούμενοι τρέμουσιν; ἢ διὰ τὴν κατάψυξιν; ἐκλείπει γὰρ τὸ θερμὸν, καὶ συστέλλεται. δι' ὃ καὶ αἱ κοιλίαι λύονται τοῖς πολλοῖς.

β Διὰ τί οὖν καὶ διψῶσιν ἔνιοι, καθάπερ οἱ μέλλοντες κολάζεσθαι, οὐ γὰρ ἔδει καταψυχομένων. ἢ οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἡ κατάψυξις καὶ ἡ θερμότης· ἀλλ' ἡ μὲν, ἐν τῷ ἐπιπολῆς ἔνθεν ἐκλείπει τὸ θερμόν· ἡ δὲ, ἐν τῷ ἐντός· ὥστε ἐκθερμαίνει; σημεῖον δὲ καὶ τὸ λύεσθαι B τὰς κοιλίας. ἀναξηραινομένου δὲ τοῦ κυρίου τόπου, τὸ δίψος. ὅμοιον δὲ ἔοικεν, ὥσπερ τοῖς ἠπιαλοῦσιν, οἳ ἅμα τῷ ῥιγοῦν διψῶσιν. οὐδὲ γὰρ ὁ αὐτὸς οὐδ' ἐκεῖ τόπος ψύχεται καὶ θερμαίνεται.

γ Διὰ τί ἐν μὲν τοῖς θυμοῖς εἰς τὸ ἐντὸς ἀθροιζομένου τοῦ θερμοῦ, διὰ θερμοὶ καὶ θαῤῥαλέοι· ἐν δὲ τοῖς φόβοις, ἀνάπαλιν; ἢ οὐκ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, ἀλλὰ τοῖς μὲν ὀργιζομένοις περὶ τὴν καρδίαν· δι' ὃ καὶ θαῤῥητικοὶ, καὶ ἐν ἐρυθήματι, καὶ πνεύματος πλήρεις, ἄνω τῆς φορᾶς οὔσης· τοῖς δὲ φοβουμένοις, κάτω συμφευγόντων τοῦ αἵματος καὶ τοῦ θερμοῦ· δι' ὃ καὶ ἡ λύσις τῶν κοιλιῶν· ἐ- C πεὶ καὶ ἡ τῆς καρδίας πήδησις οὐχ ὁμοία, ἀλλὰ τοῖς μὲν, ὡς ἂν διὰ τὴν ἔκλειψιν, πυκνὴ καὶ νυγματώδης· τοῖς δὲ, ὡς ἂν ἀθροιζομένου πλείονος θερμοῦ. δι' ὃ καὶ τὸ ἀναζεῖν, καὶ τὸ ὀρίνεσθαι τὸν θυμὸν καὶ ταράττεσθαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα λέγουσιν, οὐ κακῶς, ἀλλ' οἰκείως. ἆρ' οὖν καὶ διὰ τοῦτο τὸ δίψος; ἐπεὶ τό γε ξηρὸν πτύειν καὶ ὁ σαυσαρισμὸς, καὶ τὰ τοιαῦτα, γίνεται διὰ τὴν ἀναφορὰν τοῦ πνεύματος ἅμα καὶ θερμοῦ. καὶ τὸ δίψος δὲ δῆλον ὡς ἐκθερμαινομένου τοῦ σώματος. πῶς οὖν ὁ αὐτὸς τόπος ἀναξηραίνεται* ἀμφοῖν, ᾧ διψῶμεν, καὶ τῷ D φοβουμένῳ καὶ τῷ ὀργιζομένῳ; ὁ δὲ φόβος ὅτι διψητικὸν, καὶ οἱ ἐν ταῖς τροπαῖς δηλοῦσιν. οὐδαμοῦ γὰρ οὕτω διψῶσι. καὶ οἱ ἀγωνιῶντες δὲ σφόδρα· δι' ὃ καὶ διακλύζονται καὶ * ἐπιῤῥοφοῦσι, καθάπερ Παρμένων ὁ ὑποκριτής. ἢ τούτοις μὲν* οὐκ ἔστι δίψος, ἀλλὰ ξηρότης πεφευγότος τοῦ αἵματος· ὅθεν καὶ ὠχροί; σημεῖον δὲ, τὸ μὴ πίνειν πολὺ, ἀλλὰ καὶ βεβρέχθαι. οἱ δ' ἐν ταῖς τροπαῖς, μετὰ πόνου. δι' ὃ διψῶσι καὶ οἱ μέλλοντες κολάζεσθαι. καὶ οὐθὲν ἄτοπον. ἐν δὲ τοῖς* πολεμικοῖς ἔνιοι καὶ τῶν ἀνδρείων, ὅταν διασκευάζωνται, E καὶ τρέμουσιν οὐκ ἐξεστηκότες, ἀλλὰ θαῤῥοῦντες· ὧν εἰώθασι μαστιγοῦν τὸ σῶμα πλατεῖ νάρθηκι· εἰ δὲ μὴ, ταῖς χερσὶν* ἀναθερμανθέντες. ἔοικε δὴ διὰ τὴν ὀξύτητα καὶ τὴν φορὰν τοῦ θερμοῦ, ἀνωμαλία τις γίνεσθαι περὶ τὸ σῶμα ταραχώδης.

* γρ. ἀμφοῖν.
* γρ. ἐπιῤῥοφῶσι,
* γρ. οὐδ' ἔστι
* γρ. πολεμίοις
* G. παραναθερμανθῶσιν.

δ Διὰ τί οἱ ἀνδρεῖοι ὡς ἐπιτοπολὺ φίλοινοι; ἢ ὅτι οἱ ἀνδρεῖοι θερμοί; ἡ δὲ θερμότης, περὶ τὰ στήθη. ἐνταῦθα γὰρ καὶ ὁ φόβος* φαίνεται, γινόμενος κατάψυξίς τις. ὥστε περὶ τὴν καρδίαν ἧττον μὲν μένει, τοῖς δὲ πηδᾷ ψυχομένη. ὅσοι οὖν τὸν πνεύμονα ἔχουσιν ἔναιμον, θερμὸν ἔχουσι τοῦτον ὥσπερ οἰνωμένοι· ὥστε οὐ ψύχει ἡ φαντασία τοῦ δεινοῦ. οἱ δὲ τοιοῦτοι, καὶ φιλοπόται.

* G. φαίνεται γινόμενος κατάψυξις τι. Sylb.

ἥτε γὰρ τοῦ ποτοῦ ἐπιθυμία, διὰ τὴν τούτου τοῦ μορίου θερμότητά ἐστιν, (εἴρηται δὲ περὶ αὐτοῦ ἐν ἄλλοις) καὶ τοῦ παυστικοῦ ἡ ἐπιθυμία· ὁ δὲ οἶνος, θερμὸς μὲν τὴν φύσιν, παύει δὲ τὴν δίψαν μᾶλλον τοῦ ὕδατος· καὶ μάλιστα * τὴν αὐτὴν· δι' ἣν αἰτίαν, εἴρηται ἐν ἄλλοις. δι' ὃ καὶ οἱ ἐν τῇ περιπνευμονίᾳ, καὶ οἱ μαινόμενοι, ἀμφότεροι ἐπιθυμοῦσιν οἴνου. καίτοι τὴν μὲν, διὰ τὴν θερμασίαν, θερμὸς ὁ πνεύμων· τὴν δὲ, διὰ τὴν ταραχήν. ἐπεὶ οὖν οἱ αὐτοὶ ὡς ἐπιτοπολὺ τῶν ἀνδρῶν διψητικοὶ καὶ ἀνδρεῖοι, οἴνου δὲ οἱ διψητικοὶ ἐπιθυμητικοί, οἱ δὲ τοιοῦτοι φιλοπόται, ἀναγκαῖον ὡς ἐπιτοπολὺ παρακολουθεῖν ἀλλήλαις τὰς φύσεις. δι' ὃ καὶ οἱ οἰνωμένοι, ἀνδρειότεροι τῶν μή.

ε Διὰ τί μάλιστα τὴν ἀνδρείαν τιμῶσιν αἱ πόλεις, οὐ βελτίστην οὖσαν τῶν ἀρετῶν; ἢ ὅτι διατελοῦσιν ἢ πολεμοῦντες, ἢ πολεμούμενοι; αὕτη δὲ, ἐν ἀμφοῖν [χρησιμωτάτη ἐστί.] τιμῶσι δὲ οὐ τὰ βέλτιστα, ἀλλὰ τὰ αὑτοῖς βέλτιστα.

ϛ Διὰ τί οἱ φοβούμενοι * μάλιστα τρέμουσι τὴν φωνὴν καὶ χεῖρας, καὶ τὸ κάτω χεῖλος; ἢ διότι ἔκλειψίς ἐστι τὸ πάθος θερμοῦ ἐκ τῶν ἄνω τόπων· διὸ καὶ ὠχριῶσι; διὰ μὲν οὖν τοῦτο ἐκ τοῦ στήθους ἡ φωνὴ τρέμει, ψυχομένου ᾧ κινεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ χεῖρες· ἐκ τοῦ στήθους γὰρ ἤρτηνται. τὸ δὲ κάτω χεῖλος, ἀλλ' οὐ τὸ ἄνωθεν, [κάτω] κρέμαται ἢ ῥέπει· (τὸ δὲ κάτωθεν ἄνω, παρὰ φύσιν·) ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θερμοῦ ἄνω ἠρεμεῖ· οὗ ὑφαιρουμένου, διὰ τὸ ψύχεσθαι τρέμει. καὶ ἐν τοῖς θυμοῖς δὲ διὰ τὸ αὐτὸ ἀποκρεμάννυται τὸ χεῖλος. δῆλον δὲ ἐπὶ τῶν παιδίων. συνωθεῖ γὰρ εἰς τὴν καρδίαν τὸ θερμόν.

ζ Διὰ τί οἱ φοβούμενοι μάλιστα τρέμουσι τὴν φωνὴν καὶ χεῖρας, καὶ τὸ κάτω χεῖλος; ἢ διότι ἐκ τούτου τοῦ τόπου ἐκλείπει τὸ θερμὸν ἐν ᾧ ἡ φωνή; τὸ δὲ χεῖλος καὶ τὰς χεῖρας, ὅτι * εὐκινητότατα καὶ ἥκιστα ἔναιμα. καὶ προΐενται μὲν τὴν * χολήν, συσπῶσι δὲ καὶ τὰ αἰδοῖα· προΐενται μὲν, διὰ τὸ * συντήκειν τὸ καταβαῖνον θερμόν· ἀνασπῶσι δὲ, ὅτι ἔξωθεν ὁ φόβος. εἰς τοὐναντίον οὖν ἡ φυγή.

η Διὰ τί οἱ φοβούμενοι καὶ * ῥιγῶσι καὶ διψῶσι; ταῦτα δὲ ἐναντία τὰ πάθη. ἢ ῥιγοῦσι μὲν, ψυχόμενοι· διψῶσι δὲ, θερμαινόμενοι; διότι ἐν τῷ φοβεῖσθαι, τὸ θερμὸν ἐκλείπει, καὶ τὸ ὑγρὸν ἐκ τῶν ἄνω τόπων. δηλοῖ δὲ τὸ χρῶμα καὶ αἱ κοιλίαι· τὸ μὲν γὰρ πρόσωπον, ὠχρόν· αἱ δὲ κοιλίαι, [ἐνίοτε] λύονται. διὰ μὲν [οὖν] τὸ ἐκλείπειν τὸ θερμὸν ἐκ τῶν ἄνωθεν, τὸ ῥῖγος γίνεται· διὰ δὲ τὸ ὑγρὸν, ἡ δίψα.

θ Διὰ τί τοῦ τε φόβου λύπης τινὸς ὄντος καὶ τῆς ἀλγηδόνος, οἱ μὲν ἀλγοῦντες, ἀναβοῶσιν· οἱ δὲ φοβούμενοι, σιωπῶσιν; ἢ οἱ μὲν ἀλγοῦντες, κατέχουσι τὸ πνεῦμα· (δι' ὃ ἀθρόον ἐξιὸν, μετὰ * φωνῆς ἐξέρχεται) τῶν δὲ φοβουμένων, κατέψυκται τὸ σῶμα, καὶ τὸ θερμὸν κάτω ἐνήνεκται, ὃ ποιεῖ πνεύματα; ἢ οὖν ἐνήνεκται μάλιστα, ἐνταῦθα καὶ ποιεῖ αὐτά. δι' ὃ καὶ ἀποψοφοῦσιν οἱ φοβούμενοι. ἡ δὲ φωνή ἐστι φορὰ πνεύματος, ἄνω πως καὶ * διά τινος γινομένη. τοῦ δὲ τοὺς ἀλγοῦντας κατέχειν τὸ πνεῦμα, αἴτιον, ὅτι ταῖς ἐνυπαρχούσαις ἡμῖν βοηθείαις φύσει, * εὐθὺ πάντες παθόντες, ἄνευ λογισμοῦ χρώμεθα, καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα ζῶα· τὰ μὲν

* G. τῶν πινόντων.
* γ. μάλιστ
* γ. εὐκινητότερα
* Sylb. γίνω, vt 11.
* γ. συνέχειν
* γρ. ῥιγοῦσι
* γρ. βοῆς
* γρ. διά τινων
* γρ. εὐθύς

nam & bibendi cupiditas membri eius calore oritur, vt aliàs dictum eſt: & cupiditas ipſa non niſi rei vim ſedandi habentis deſideratio eſt. Vinum autem, etſi natura calidum eſt, ſitim tamen ampliùs quàm aqua, extinguere poteſt, maximéque id genus hominũ: quam ob cauſam dictum aliàs eſt. Ex quo & qui ſpirandi difficultate laborant, aut inſania vexantur, vinum admodũ cupiunt: quanquam alteris ex infrixione, alteris ex perturbatione pulmo efferueat. Cùm igitur magna ex parte homines eoſdem ſitibundos ac fortes eſſe obueniat, vini autem auidi, qui ſitibundi taléſque geſtiunt, naturas viciſſim inter ſe conſectari neceſſe eſt, vnde fit etiam vt vinolenti, quàm ſobrij, fortiores ſint.

5 Cur fortitudinẽ maximo honore proſequuntur Reſpublicæ, quæ tamen virtutum præcipua nõ eſt? an quia ſemper vel ipſæ bellum aliis inferunt, vel ab aliis ſibi illatum patiuntur: hæc autem virtus pervtilis vtramque in partem eſt? Honorant verò non quæ optima ſunt, ſed quæ optima ſibi exiſtiment. 6 Cur voce, & manibus, & labro inferiori tremant, qui metuunt? an quoniam hic affectus caloris defectio ex locis ſuperioribus eſt, ex quo vt palleant, accidit? Quòd igitur calor pectus deſerit, vox obtremit: id enim refrigeratur, quod vocem mouet. Et manus quoq; pari ratione ſunt, ſed quæ optima, vtpote quæ ex pectore pendeant. Inferius tamen, non ſuperius labrum quatitur, quia ſuperiùs eò pendet quò ſuapte natura vergit. Inferius ſurſum caloris beneficio ſtabilitur, atque quieſcit: quo ſublato, inalgeſcit & tremit. Et verò in excandeſcendo imum labrum eadem de cauſa laxatur, & pendet. quod latè in pueris patet. Calor etenim in cordis ſedem conferre ſe conſueuit.

7 Cur homines metuentes tremunt, maximéq; vocem, & manus & imum labrum? an vocem, quia calor hinc deficit, quo in loco vox poſita eſt: labrũ verò, & manus, quoniam partes iſtæ nobiliores ſunt miniméque ſanguinolentæ: bilem quoque iidem deiiciunt, & teſticulos contrahunt? Deiiciunt, quia calor deſcendens diffundit, & liquefacit. Contrahunt, quia metus inuectus extrinſecus eſt, vt fugam in aduerſum agi oporteat. 8 Cur homines metuentes, & algent, & ſitiunt, quæ quidẽ affectiones aduerſæ inter ſe ſunt? an algent refrigerati, ſitiunt calfacti? Calor enim in metuendo ſuperiora deſerit loca: quod facie aluóque conſtat: facies enim pallet, aluus interdum funditur. Ergo quòd calor locis ſuperioribus deficit, algor oritur: quòd humor deficit, ſitis exultat. 9 Quam ob cauſam cùm & metus & dolor quædam ſit ægritudo, qui dolent, clamant, qui metuunt, ſilent? an qui dolent, ſuum retinent ſpiritum: (itaque is vniuerſus erumpens, cum clamore emittitur:) metuentibus corpus refrigeratur, calórque ima petit, qui ſpiritum mouet? Quò igitur hic ſe contulerit, ibidem ſpiritum potiſſimùm excitabit: quapropter venter eorum qui metuunt, obcrepare ſolitus eſt. Vox autem, ſpiritus ſurſùm versùs elatus eſt, partibus quibuſdam velvti inſtrumentis conficiendus abſoluendúſque. Cauſa verò cur homines dolentes ſuum retineant ſpiritum, eſt, quòd omnes inditis à natura nobis præſidiis, aliquo detrimento affecti, ſine vlla cogitatione vti ſolemus, vt etiam cæteræ omnes animantes: aliæ namque

cornibus, aliæ dentibus, aliæ vngulbus repugnant, ſeſeque defendunt: atqui ad dolores vel omnes certè vel plurimos, calor adiuuat, quem profectò is auget, qui ſuum cohibet ſpiritum. Calfacit enim doloris incitabula, contracto introrſus calore per ſpiritum, atque excoquit. 10 Cur metuentibus alui fundantur, libidóque vrinæ laceſſat? an quia calor inſitus nobis, quaſi animans eſt? hic ergo rem quamcunque, timuerit, defugit. Quòd cùm extrinſecus, tùm conturbandi tum cæterorum metuendi generum ratio inuehatur, atque in ima de ſuperis defluat, & è ſummis ad intima ſeſe penetret, efficitur vt alui veſicæque fundantur, faciléſque reddantur. Nam & anethum, & abſinthium, & quæcunque vrinam moueant, eadem calida eſſe, manifeſtum eſt. Quinetiam medicamenta aluo accommodata calorifica eſſe nouimus, & partim eorum quæ ſoluendi vim tantùm obtinent, partim vel aliter tabefacere queunt, vt allium vrinæ tabificum eſt. Hoc igitur idem, quod ea ipſa, calor quoque efficere poteſt, qui de ſummis in hæc loca ſeſe cogit, & contrahit. 11 Cur homines metuentes, ſuos teſticulos contrahunt? contrarium enim, vt remittantur, & flaccеant, congruum dixeris, cùm calor metuentium in eum locum ſe colligat. An metuentes omnes ferè ſimiles frigentibus ſint? Cùm igitur calor ſumma corporis deſeruit, retrahendum ſanè eſt: quamobrem ventris quoque murmur citatur, cùm timor vehemens detinet. Cutem quoque algentium ſummam videmus contrahi, vtpote cùm calor inde deſtituerit omnis, ex quo ſubſequi horror conſueuit. Scrotum ergo ſurſum conuellitur: atque eo contracto, vnà teſticuli contrahuntur: quod melius in coitu Venereo patet. Metus enim excernit, multiſque conturbatis aut perterritis genituræ mouetur profluuium.

γὰρ κέρασι, τὰ δὲ ὀδοῦσι, τὰ δὲ ὄνυξιν ἀμύνεται. πρὸς δὲ τὰ ἀλγήματα πάντα ἢ τὰ πλεῖστα, βοηθεῖ ἡ θερμότης· ὃ ποιεῖ ὁ κατέχων τὸ πνεῦμα. θερμαίνει γὰρ καὶ ἐκπέττει τὸ ἄλγημα, συστέλλων ἐντὸς τὸ θερμὸν τῷ πνεύματι. ι Διὰ τί τοῖς φοβουμένοις αἱ κοιλίαι λύονται, καὶ οὐρητιῶσιν; ἢ τὸ θερμὸν τὸ ἐν ἡμῖν ἐστιν ὥσπερ ζῷον; τοῦτ' οὖν φεύγει * ὅτε ἂν φοβηθῇ. ἔξωθεν οὖν γινομένων τῶν τε ἀπὸ τῆς ἀγωνίας φόβων καὶ τῶν τοιούτων, καὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰς τὰ κάτω, καὶ ἐκ τῶν ἐπιπολῆς εἰς τὰ ἐντός. ἐκθερμαινόμενοι δὲ οἱ περὶ τὴν κοιλίαν τόποι, καὶ τὴν κύστιν διαλύονται, καὶ ποιοῦσιν αὐτὰς εὐτρεπεῖς. καὶ γὰρ τὰ ἄνισα καὶ τὰ ἀψίνθια, καὶ ὅσα οὐρητικά, θερμαντικά. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ πρὸς τὴν κοιλίαν φάρμακα, τὰ κάτω * θερμαντικώτερα· καὶ τὰ μὲν, τῶν εἰσενεχθέντων μόνον λυτικά· τὰ δὲ, καὶ ἑτέρων σύντηξιν ποιεῖ· διὸ τὸ σχεδὸν εἰς τὸ οὖρον. τὸ αὐτὸ δὴ τοῖς τοιούτοις, ἡ ἐκ τῶν ἐπιπολῆς θερμασία εἰς τούτους τοὺς * τόπους συνιοῦσα δρᾷ.

* γρ. ὅπη ἂν.
* γρ. θερμαντικά.
* γρ. τότε

ια Διὰ τί οἱ φοβούμενοι συσπῶσι τὰ αἰδοῖα; εἰκὸς γὰρ ἦν τοὐναντίον, εἰς τοῦτον τὸν τόπον τοῦ θερμοῦ ἀθροιζομένου τῶν φοβουμένων, ἀνίεσθαι αὐτά. ἢ οἱ φοβούμενοι σχεδὸν ἅπαντες ὥσπερ ῥιγοῦντές εἰσιν; ἐκλελοιπότος οὖν ἐκ τῶν ἐπιπολῆς τοῦ θερμοῦ, συσπῶσι. δι' ὃ καὶ * βομβυλιάζουσιν οἱ δεινῶς δεδιότες. δοκεῖ δὲ συσπᾶν τὸ ἐπιπολῆς καὶ τὸ δέρμα τῶν ῥιγούντων, ἅτε τοῦ θερμοῦ ἐκκεκριμένου· δι' ὃ καὶ φρίττουσι. συσπᾶται δὲ καὶ ἡ ὀσχέα τοῦ αἰδοίου ἄνω, καὶ συνεφέλκονται καὶ οἱ ὄρχεις αὐτοῖς συστελλομένων. τοῦτο δὲ φαίνεται ἐπὶ τῶν ἀφροδισίων. ὁ γὰρ φόβος ἐκκρίνει, καὶ πολλοῖς τῶν ἀγωνιώντων καὶ τῶν περιφόβων * συγκινεῖ ἡ τῆς γονῆς πρόεσις.

Suprà, 7.
* γρ. βομβυλίζουσι
* G. συγκινεῖται Sylb.

Eorum, quæ ad temperantiam & intemperantiam & continentiam & incontinentiam pertinent, Sectio XXVIII. *cuius quæſtiones* VIII.

CVr aliqui ægrotent vbi vitam luxurioſam viuere aſſueti, agere luxurioſè ceſſarunt? Vt Dionyſius tyrannus, quòd in vrbis ſuæ obſeſſione aliquantum temporis à potu ſolito deſtitit, tabe protinus interea laborauit. An conſuetudo res magna cuique ſit? Iam enim in naturæ habitum fermè abſoluitur. Ergo vt piſces inter aërem, aut homo in aqua degens malè habeat neceſſe eſt: ita qui morem mutarint ſolitum, ægrè atque moleſtè ex conſuetis diſcedunt: & eòdem rediiſſe, ſibi ſaluberrimum habent, perinde quaſi ad ſuæ naturæ ſtatum redierint. Tabeſcunt item alimento carentes, quo antehac copioſo ſuauiſſimóque vti ſolebãt. Quòd enim cibo ſolito non veſcuntur, perinde afficiuntur ac ſi nullum penitus capiant. Quinetiam materia excreſcens atque inutilis, miſta cum alimoniæ copia, hebeteſcit, exoleſcítque: immiſta autem ipſa innatat, fertúrque in oculos, aut in pulmonem. Quapropter cibo deinde ingeſto ſolito temperatur, dilutáque & innoxia redditur. Redundat præterea vacans illa materia homini immoderatè luxurioſéque viuenti, vbi luxuriari aliquantiſper deſiit, eo quòd multam in ſe materiam continet indigeſtam, vitæ ſcilicet ſuperioris congeriem, quâ tabeſcente, calore genuino ac intimo

Ὅσα περὶ σωφροσύνην καὶ ἀκολασίαν, καὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν. κη.

ΔΙὰ τί ἔνιοι κάμνουσιν, ὅταν ἐθισθέντες ἀκολάστως ζῆν, μὴ ἀκολάστως διαιτῶνται; διὸ Διονύσιος ὁ τύραννος, ἐπεὶ ἐν [τῇ] πολιορκίᾳ ἐπαύσατο πίνων ὀλίγον τινὰ χρόνον, εὐθὺς ἐφθισίασεν, ἕως πάλιν εἰς τὴν μέθην μετέβαλεν. ἢ μέγα μέν τι καὶ τὸ ἔθος ἐστὶν ἑκάστοις; φύσις γὰρ ἤδη γίνεται. καθάπερ οὖν ἰχθὺς ἐν ἀέρι, ἢ ἄνθρωπος ἐν ὕδατι διατελῶν, φαύλως ἂν ἴσχοι· οὕτω καὶ οἱ τὰ ἔθη μεταβάλλοντες, χαλεπῶς ἀπαλλάττουσι· καὶ τὸ πάλιν εἰς τὰ εἰωθότα ἐλθεῖν, σωτηρία γίνεται αὐτοῖς, ὥσπερ εἰς φύσεως κατάστασιν. ἔτι δὲ καὶ συντηκτικοὶ γίνονται, εἰωθότες τροφῇ χρῆσθαι δαψιλεῖ τῇ ἡδείᾳ. μὴ λαμβάνοντες γὰρ τὴν εἰωθυῖαν, ὥσπερ ὅλως μὴ λαμβάνοντες διατίθενται. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ περιττώματα τροφῇ μεμιγμένα πολλῇ, ἀφανίζεται· αὐτὰ δὲ ἐπιπολάζει μόνα ὄντα, καὶ φέρεται εἰς ὄμματα ἢ πνεύμονα. προσενεγκαμένοις δὲ τροφὴν, κατακεραννύμενα, ὑδαρῆ γίνεται καὶ ἀβλαβῆ. γίνεται δὲ τοῖς ἀκολάστως ζῶσι πλείω τὰ περιττώματα, ἄρξασι τινὸς λῆξαι τοῦ εἰωθότος βίου, διὰ τὸ πολλὴν ἀκατέργαστον ἐν αὐτοῖς ὕλην ὑπάρχειν ἐκ τοῦ προτέρου βίου, ἧς τηκομένης ὑπὸ τοῦ συμφύτου θερμοῦ,

καθάπερ χιόνος πολλῆς, ῥεύματα ἁδρὰ συμβαίνῃ γίνεσθαι. A

Inf. 7. β Διὰ τί κατὰ μόνας δύο αἰσθήσεις, ἀκρατεῖς λέγομεν, οἷον ἁφὴν καὶ γεῦσιν; ἢ διὰ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις; ἅτε οὖν κοιναὶ οὖσαι, ἀτιμόταταί εἰσι. δι' ὃ καὶ μάλιστα, ἢ * μόναι ἐπονείδιστοί εἰσιν. ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον, ψέγομεν, καὶ ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον εἶναι φαμὲν, διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι.

* γ. μόνως

γ Διὰ τί ἀκρατεῖς λέγονται κατὰ τὰς ἐπιθυμίας μόνον, οὔσης τῆς ἀκρασίας καὶ περὶ τὴν ὀργήν; ἢ ὅτι ἀκρατὴς μέν ἐστιν, ὁ παρὰ τὸν λόγον τι πράττων· καὶ ἀκρασία, ἡ παρὰ τὸν λόγον ἀγωγή; εἰσὶ δὲ αἱ μὲν ἐπιθυμίαι, (ὡς ἐπίπαν εἰπεῖν) παρὰ τὸν λόγον· αἱ δὲ ὀργαὶ, μετὰ λόγου, οὐχ ὡς κελεύσαντος τοῦ λόγου, ἀλλ' ὡς δηλώσαντος τὸν προπηλακισμὸν, ἢ τὴν * αἰτίαν. B

* Qu. αἰκίαν.

δ Διὰ τί τὴν μὲν ἐγκράτειαν καὶ τὴν σωφροσύνην, ἐπὶ τῶν νέων καὶ πλουσίων μάλιστα ἐξετάζομεν· τὴν δὲ δικαιοσύνην, ἐπὶ τῶν πενήτων; ἢ ὅτι οὗ μάλιστα δεῖταί τις, εἰ τούτου ἀπέχεται, μᾶλλον θαυμάζοιτ' ἂν ἢ τῶν ἐναντίων; ὁ μὲν οὖν πένης, εὐπορίας δεῖται· ὁ δὲ νέος καὶ πλούσιος, ἀπολαύσεως.

ε Διὰ τί ἧττον ἀνέχονται διψῶντες ἢ πεινῶντες; πότερον ὅτι λυπηρότερον; σημεῖον δὲ τοῦ λυπηροτέρου, ὅτι ἥδιον τὸ διψῶντα πιεῖν, ἢ πεινῶντα φαγεῖν. τὸ δὲ ἐναντίον τῷ ἡδεῖ, λυπηρότερον. ἢ διότι μᾶλλον δεῖται τὸ θερμὸν τοῦ ὑγροῦ, ἢ τὸ ξηροῦ ᾧ ζῶμεν; ἢ ὅτι δυοῖν ἡ δίψα ἐπιθυμία, ποτοῦ καὶ τροφῆς· ἡ δὲ πεῖνα, ἑνὸς μόνου, τροφῆς; C

ϛ Διὰ τί ἧττον καρτεροῦμεν διψῶντες ἢ πεινῶντες; ἢ διότι λυπούμεθα μᾶλλον; σημεῖον δὲ τῆς λύπης, ἡ ἡδονὴ σφοδροτέρα. εἶτα ὁ μὲν διψῶν, δυοῖν ἐνδεής, τροφῆς τε καὶ καταψύξεως· (ἄμφω γὰρ ἔχει τὸ ποτόν) ὁ δὲ πεινῶν, θατέρου μόνον.

Sup. 2. ζ Διὰ τί οἱ κατὰ τὴν τῆς ἁφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν, ἐὰν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται; (οἵ τε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι, οἵ τε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν, ἀπ' ἐνίων μὲν, ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδύ· ἀπ' ἐνίων δὲ, ἐν τῷ λάρυγγι· δι' ὃ καὶ Φιλόξενος γεράνου φάρυγγα εὔχετο ἔχειν) οἱ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν, οὐκ ἔτι; ἢ διὰ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς, κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις; ἅτε οὖν οὐσῶν κοινῶν, ἀτιμόταταί εἰσι, καὶ μάλιστα, ἢ μόναι ἐπονείδιστοι. ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον, ψέγομεν, καὶ ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον λέγομεν, διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τά τε ἄλλα ζῶα * ἀποδυόμενα τῶν προειρημένων, ἥδεται· κατὰ δὲ τὰς ἄλλας, ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει. * ὁρᾷ μὲν γὰρ ὁρῶν· ἢ καὶ ὀσφραινόμενος, χαίρει ὅτι ἀπολαύει· καὶ ὅταν πληρωθῇ, οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἡδέα αὐτῷ, ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν ἡ τοῦ ταρίχου ὀσμὴ, ὅταν ἅδην ἔχωμεν τοῦ φαγεῖν· ὅταν δὲ ἐνδεεῖς ὦμεν· ἡδέα· ἡ δὲ τοῦ ῥόδου, ἀεὶ ἡδεῖα. D E

* G. ἀπὸ δύο μὲν τῶν

* Sylb. ὁρῶν μὲν γὰρ τῷ ἰδεῖν ἥδεται

efficitur vt fluenta vberiùs, velvti copia niuis liquefacta, moueantur. 2 Cur eorum tantummodo ſenſuum ratione homines incontinentes vocamus, id eſt, tactus, & guſtus? an propter voluptates, quæ pariter nobis ac cæteris animantibus omnibus per hoſce ſenſus adminiſtrantur? Quòd igitur communes eas cum beſtiis habemus, ſpernimus, & ſolas omnium, aut maximè vitio probróque damus. Itaque hominem eis addictum vituperamus, etiam incontinentem atque intemperantem appellamus, quoniam à teterrimo voluptatum genere ducatur. 3 Cur homines incontinentes, ratione tantùm cupiditatis dicimus, cùm etiam in iraſcendo incontinentia ſit? an quia incontinens eſt, qui contra rationem aliquid agit, & incontinentia eſt aſſuetudo rationi contraria? Sunt autem cupiditates ferè omnes contra rationem, iræ verò cum ratione, non tamen ita cum ratione vt ratio iubeat, ſed inuectam contumeliam causámve ſignificet.

4 Cur continentiam & temperantiam in iuuenibus atque ditibus maximè recenſemus: iuſtitiam verò in pauperibus? an quia ſi quis re abſtinet, cuius maximè indiget, laudabilior eſt, quàm ſi è contrario? Pauper igitur facultatibus indiget: iuuenis & diues, fruitione. 5 Cur minùs ſitim quàm famem, tolerare poſſimus? Vtrùm quia ſitis res magis anxia eſt? cuius indicium, quòd ſuauiùs ſitientes bibimus, quàm eſurientes comedimus. triſtius autem, quod ſuauiori aduerſum eſt. An quia calor, quo viuimus, humidum magis quàm ſiccum, deſiderat. An quia ſitis, rerum duarum libido eſt, potionis, inquam, & cibi: fames, vnius cibi tantummodo eſt? 6 Cur minùs ſitim quàm famem patiamur? an quia ſiti ampliùs contriſtamur, quàm fame? cuius indicium voluptas ſanè facit, quam inter bibendum capimus vehementiorem. Tum etiam qui ſitit, res duas deſiderat, cibum atque refrigerationem: iſthæc enim ambo potio exhibet. At qui eſurit, alterius tantùm appetens eſt.

7 Cur incontinentes eos appellare ſolemus, qui voluptate contrectandi aut guſtandi exuberarunt? Nam qui immodicè re vtuntur Venerea, & qui luxu delectantur ciborum, incontinentes vocamus. Ciborum tamen non eadem ratio eſt, ſed partim linguam partim gulam ſua mouent ſuauitate. Vnde Philoxenus gruis collum à diis immortalibus ſibi dari optabat. At verò qui in videndo audiendóve modum excedunt, non eodem vocabulo ſignificamus. An quoniam voluptates ſenſibus hiſce accommodatas, communes cum cæteris animantibus habemus? ergo vt communes ſpernimus, notamus, ſoláſque omnium, aut maximè probro damus: itaque hominem his deditum reprehendimus, & incontinentem intemperantémque appellamus, quòd victus à teterrimo voluptatum genere ducitur. Sed cùm ſentiendi genera quinque ſint, cætera animalia duobus tantùm, quæ modò dixi, voluptatem ſibi acquirunt, cæteris vel nihil omnino delectantur, vel per accidens ita afficiuntur. Quod enim videt, aut olfacit, tantiſper gaudet, quoad guſtus tactúſque officio fruiſcatur. Cùm genus id ipſum concupiſcendi expleuit, illorum quoque ſuauitas deſiit: Vt etiam nobis ſalſamenti odor, cùm indigemus, ſuauis eſt: vbi ſatiati repletique ſumus, ampliùs ſuauis non eſt. Roſæ autem odor ſemper ſuauis eſt.

8 Cur minùs riſum retinere poſſimus, cùm amicos noſtros familiarésque videmus? an volubilius, quod elatius atque ſuſpenſius ſit? Atqui beneuolentia fermè huiuſmodi eſt: ergo meritò tunc ad ſubridendum mouemur.

Eorum, quæ ad iuſtitiam pertinent, Sectio XXIX. *cuius quæſtiones* XVI.

QVam ob cauſam cùm maior iniuria ſit offenſa quæ maius in bonum accepta eſt, honórque maius ſit bonum, maior iniuria pecuniæ æſtimetur, quàm honoris: & homines, iniuſti potiùs in re pecuniaria eſſe videantur? an quia multitudini, pecuniæ honori anteponuntur, omnibúſque communes maximè habentur: honor autem paucis, raróque vſu contingit? 2 Cur depoſitum denegare iniquius ſit, quàm mutuum? an quòd amico iniuriam facere turpe eſt? Depoſitum igitur, qui negat, amico iniuriam facit: nullus enim quicquam deponit, niſi credens confidénſque. At is, cui debetur, amicus non eſt: non enim mutuat, ſed dat, qui amicus eſt. An quia maior iniuria committitur? Præter damnum enim, fides negligitur: cujus gratia quamuis nil aliud cogat, abſtinendum ab iniuria eſt. Ad hæc, non par pari reddere, vitio datur: hic igitur rem ſuam credidit, tanquam amico, ille denegat tanquam inimico. At qui mutuauit, non dedit vt amico. Item qui depoſuit, cuſtodiendi reddendíque gratia dedit: qui mutuauit, fructus etiam ſui gratia dedit: minùs autem ægrè ferimus iacturam, ſi quæſtum emolumentúmque nobis petimus, vt piſcatores factam iacturam retium, æquo animo ferunt, periculum enim exploratum ſibi habebant. Addo etiam quòd qui ſuum deponunt, hominum vitantes perfidiam, fortunáque laborantes aduerſa, plerúmque id faciunt: qui verò mutuant, pecuniis abundant, fortunatéque degunt. Iniquius autem eſt, iniuriam homini infortunato, quàm fortunato, intuliſſe. 3 Quam ob rem in foris nonnullis, familiæ potiùs quàm teſtamenti ratione ſententiam ferri ſolitum ſit? an propterea quòd de familia ementiri non licet, ſed vera fateri neceſſe eſt? Teſtamenta autem multa iam falſa eſſe redargui potuerunt. 4 Cur paupertas apud homines bonos potiùs eſſe, quàm apud prauos, ſoleat? an quia omnibus odio habetur, atque expellitur, ad probos perfugit, rata maximè apud eos ſalutem, permanendíque locum ſe poſſe aſſequi: è contrario, ſi ad prauos venerit, nunquam eos fortuna iſta fore contentos, ſed vel furta vel latrocinia adituros: quibus rebus futurum vt ipſa ampliùs apud illos manere nequeat. An quia homines probos optimè ſe vſuros exiſtimat, nec ſibi petulanter contumelioséque quippiam facturos? Itaque vt nos pecuniarum depoſita tutè hominibus bonis credimus, ſic etiã hæc ſibi diſpẽſat, & ſtatuit. An libenter ſe ad viros optimos confert, quia fœmina eſt, inopſque proinde & vitiũ, & cõſilij, vt eiuſmodi hominibus cõmendatã ſe eſſe magnoperè velit atq; deſideret? an quia mala eſt, nunquã ſe malis iungere velit? Nã ſi ita maluerit, omnino malum irremediabile ipſa reddetur. 5 Cur nõ quemadmodũ amplificantur iniuriæ in pecuniis, ita cæteris etiam in rebus valeãt augeri? Verbi cauſa, qui leue aliquid dixerit, non propterea rem quoque reticendam aperiet; neque qui vnum prodiderit, vel totam Rempublicam prodere propterea velit: ſicvt qui obolum abſtulerit, etiam talentum auferet.

A η · Διὰ τί ἧττον κατέχουσι τὸν γέλωτα παρόντων τῶν γνωρίμων; ἢ ὅταν σφόδρα * ἐξηρτημένον ᾖ τι, εὐκίνητόν ἐστιν; * ἡ δ᾽ εὔνοια, εἴπερ μᾶλλον γελοῖον· ὥστε κινεῖ.

* γρ. ἐξεσμένον
* G. ἡ δ᾽ εὔνοια ὡς εἰπεῖν πάντων. ὥστε μᾶλλον τὸ γελ. κι. Sylb.

Ὅσα περὶ δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν. κθ.

ΔΙὰ τί μείζονος ὄντος ἀδικήματος, ἐάν τις βλάπτῃ εἰς τὸ μεῖζον ἀγαθόν, τῆς δὲ τιμῆς οὔσης μείζονος ἀγαθοῦ, ἡ τῶν χρημάτων ἀδικία μᾶλλον δοκεῖ, καὶ ἀδικεῖ μᾶλλον τῷ δοκεῖν περὶ τὰ χρήματα; ἢ διότι αἱροῦνται τὰ χρήματα μᾶλλον τῆς τιμῆς, καὶ πᾶσίν ἐστι B κοινότατον; ἡ δὲ τιμὴ ὀλίγοις, καὶ ὀλιγάκις συμβαίνει ἡ χρῆσις αὐτῆς.

β Διὰ τί παρακαταθήκην δεινότερον ἀποστερεῖν, ἢ δάνειον; ἢ ὅτι αἰσχρὸν ἀδικεῖν φίλον; ὁ μὲν οὖν τὴν παρακαταθήκην ἀποστερῶν, φίλον ἀδικεῖ· οὐδεὶς γὰρ παρακατατίθεται μὴ πιστεύων. ὁ δὲ τὸ χρέος, οὐ φίλος· οὐ γὰρ δανείζει, ἐὰν ᾖ φίλος, ἀλλὰ δίδωσιν. ἢ ὅτι μεῖζον τὸ ἀδίκημα; πρὸς γὰρ τῇ ζημίᾳ, καὶ τὴν πίστιν παραβαίνει· δι᾽ ἣν, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, δεῖ ἀπέχεσθαι τοῦ ἀδικεῖν. ἔτι τὸ μὴ τοῖς ἴσοις ἀμύνεσθαι, φαῦλον. ὁ μὲν οὖν ἔδωκεν, ὡς φίλῳ· ὁ δὲ, ἀπεστέρησεν ὡς C ἐχθρόν. ὁ δὲ δανείζων, οὐχ ὡς φίλος ἔδωκεν. ἔτι τῶν μὲν ἡ δόσις, φυλακῆς καὶ ἀποδόσεως χάριν· τῶν δὲ, καὶ ὠφελείας. ἧττον δὲ ἀγανακτοῦμεν ἀποβάλλοντες, εἰ κέρδος θηρεύομεν, ὥσπερ οἱ ἁλιεῖς τὰ δελέατα· προφανὴς γὰρ ὁ κίνδυνος. ἔτι παρακατατίθενται μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἱ ἐπιβουλευόμενοι καὶ ἀτυχοῦντες· δανείζουσι δὲ, οἱ εὐποροῦντες. δεινότερον δέ ἐστι τὸν ἀτυχοῦντα ἢ τὸν εὐτυχοῦντα ἀδικεῖν.

γ Διὰ τί ἐνίοις δικαστηρίοις τοῖς γένεσι μᾶλλον ἢ ταῖς D διαθήκαις ψηφίζονται; ἢ ὅτι γένους μὲν οὐκ ἔστι καταψεύσασθαι, ἀλλὰ τὸ ὂν ἀποφαίνειν· διαθῆκαι δὲ πολλαὶ ψευδεῖς ἤδη ἐξηλέγχθησαν οὖσαι;

δ Διὰ τί ἡ πενία παρὰ τοῖς χρηστοῖς τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον, ἢ παρὰ τοῖς φαύλοις ἐστίν; ἢ διὰ τὸ ὑπὸ πάντων μισεῖσθαι καὶ ἐξελαύνεσθαι, πρὸς τοὺς ἐπιεικεῖς καταφεύγει, οἰομένη μάλιστα παρὰ τούτοις σωτηρίας τυχεῖν, καὶ διαμεῖναι· εἰ δὲ πρὸς πονηροὺς ἔλθῃ, οὐκ ἂν διαμεῖναι ἐν τῇ αὐτῇ δυνάμει αὐτούς, ἀλλ᾽ ἢ κλέπτειν, ἢ λῄζεσθαι· ὧν γινομένων, οὐκ ἂν ἔτι εἶναι E αὐτὴν παρ᾽ αὐτοῖς. ἢ ὅτι τοὺς ἐπιεικεῖς οἴεται τῶν ἀνθρώπων ἄριστ᾽ ἂν αὐτῇ χρῆσθαι, καὶ ἥκιστα ἂν ὑβρισθῆναι ὑπ᾽ αὐτῶν; καθάπερ οὖν τὰς τῶν χρημάτων παρακαταθήκας πρὸς τοὺς ἐπιεικεῖς τιθέμεθα, οὕτω καὶ αὐτὴ ὑφ᾽ αὑτῆς διατίθεται. ἢ ὅτι θήλεια οὖσα, ἀπορωτέρα ἐστίν· ὥστε τῶν ἐπιεικῶν δεῖται; ἢ ὅτι αὐτὴ κακὸν οὖσα, πρὸς τὸ κακὸν οὐκ ἂν ἔλθοι; εἰ γὰρ τὸ κακὸν ἔλθοι, παντάπασιν ἂν δυσίατον εἴη.

ε Διὰ τί οὐχ ὁμοίως αἱ ἀδικίαι μείζους περὶ τὰ * ῥήματα καὶ τὰ ἄλλα; ὥσπερ ὁ μικρὸν εἰπὼν, οὐκ ἂν καὶ τὸ ἀπόρρητον εἴποι· ἀλλ᾽ ὁ ἕνα προδοὺς, καὶ πόλιν, ὥσπερ ὁ ὀβολὸν ἀποστερήσας, καὶ τάλαντον·

* γρ. χρήματα. G. περὶ τὰ ἄλλα ἢ τὰ χρήματα.

ἢ ὅτι ἀπὸ μείζονος ἀδικίας ἔνια ἐλάττω ἐστὶ, δι' ἀδυνα- A μίαν; ε Διὰ τί παρακαταθήκην αἴσχιον ἀποστερῆσαι μικρὰν, ἢ πολὺ δανεισάμενον; ἢ ὅτι ὁ τὴν παρακαταθήκην ἀποστερῶν, τὸν ὑπολαβόντα εἶναι αὐτὸν ἐπιεικῆ, ἐξαπατᾶται, ἢ ὅτι ὁ τοῦτο, καὶ ἐκεῖνο ποιήσειε; ζ Διὰ τί ἄνθρωπος μάλιστα παιδείας μετέχων, ζώων ἁπάντων ἀδικώτατόν ἐστιν; ἢ ὅτι πλείστου λογισμοῦ κεκοινώνηκε; μάλιστα οὖν τὰς ἡδονὰς καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐξήτακε. ταῦτα δ' ἄνευ ἀδικίας οὐκ ἔστι. η Διὰ τί ὁ πλοῦτος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, παρὰ τοῖς φαύλοις [μᾶλλον] ἢ τοῖς ἐπιεικέσιν ἐστίν; ἢ διότι τυφλὸς ὢν τὴν διάνοιαν, οὐ δύναται κρίνειν οὐδὲ B αἱρεῖσθαι τὸ * βέλτιον; θ Διὰ τί δικαιότερον εἶναι νενόμισται, τοῖς τετελευτηκόσιν, ἢ τοῖς ζῶσιν ἐπαμύνειν; ἢ ὅτι οἱ μὲν ζῶντες, δύναιντ' ἂν [αὐτοῖς] ἐπαρκέσαι· ὁ δὲ τετελευτηκὼς, οὐκ ἔτι;

Sup. 7. 4.

ι Διὰ τί ὑγιαίνοντι μὲν ὁ συνὼν οὐδὲν ὑγιέστερος γίνεται, οὐδὲ ἰσχυρῷ ἢ καλῷ, εἰς τὰς ἕξεις ἐπιδίδωσιν οὐθέν· δικαίῳ δὲ, καὶ σώφρονι, καὶ ἀγαθῷ; ἢ διότι τὰ μὲν, ἀμίμητα, τὰ δὲ, μιμητὰ τῇ ψυχῇ; ἀγαθὸς δὲ, τῇ ψυχῇ· ὑγιὴς δὲ, τῷ σώματι· ἐθίζεται οὖν χαίρειν ὀρθῶς διὰ λυπεῖσθαι. ὁ δὲ ὑγιεῖ συνὼν, οὐκ ἔτι. οὐ γὰρ ἐν τῷ C ποιεῖ χαίρειν, ἢ μὴ, ὁ ὑγιής· οὐδὲν τούτων γὰρ ποιεῖ ὑγίειαν. ια Διὰ τί δεινότερον γυναῖκα ἀποκτεῖναι, ἢ ἄνδρα· καίτοι βέλτιον τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος φύσει; ἢ διότι ἀσθενέστερον; ὥστε ἔλαττον ἀδικεῖ; ἢ ὅτι οὐ νεανικὸν τὸ ἰσχυρίζεσθαι πρὸς τὸ πολὺ ἧττον;

ιβ Διὰ τί ποτε τῷ φεύγοντι ἐν τῷ δικαστηρίῳ * τὴν δεξιὰν στάσιν διδόασιν; ἢ διότι ἐπανισοῦν βούλονται; πλεονεκτουμένου οὖν τοῦ διώκοντος, τὴν στάσιν τῷ φεύγοντι διδόασιν. εἶθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ φεύγοντες παραφυλάττονται. ἐπὶ δεξιὰ δὲ ἡ φυλακὴ γίνεται, ἐὰν ὁ φεύγων ἔχῃ τὴν ἐν δεξιᾷ στάσιν.

ιγ Διὰ τί ποτε ὅταν ὦσι τῷ φεύγοντι καὶ τῷ διώκοντι D φαίνωνται ψῆφοι ἴσαι, ὁ φεύγων νικᾷ; ἢ ὅτι ὁ μὲν φεύγων, ἐν τῷ ἀγῶνι μόνον ἀκήκοεν αὐτοῦ, πρὸς ἃ δεῖ αὐτὸν ἀπηγορεῖσθαι, καὶ τοὺς μάρτυρας παρασχέσθαι πρὸς τὰ κατηγορημένα * ἔχεσθαι, εἴ τι μέλλουσιν ὠφεληθῆναι; οὐ ῥᾴδιον δὲ τὸ * μαντεύσασθαί τινα, ὧν δεῖ αὐτὸν παρασκευάσασθαι ἢ μάρτυρας ἢ ἄλλο τεκμήριον, ὅτι οὐδὲν ἀδικεῖ· τῷ δὲ διώκοντι ἔστιν ὅπως βούλεται· καὶ πρὸ τοῦ τὴν δίκην κλητεύσασθαι, συστήσασθαι τὸ πρᾶγμα· καὶ ἤδη κεκληκότα, πλασάμενον ὅτι βούλεται πιθανὸν, κατηγορεῖν αὐτοῦ. ὁρῶν δὴ κατὰ E πάντα ταῦτα ἐλαττούμενον ὁ νομοθέτης τὸν φεύγοντα, προσέθετο τῷ φεύγοντι, ὅ, τι ἂν οἱ δικασταὶ ἀμφιδοξήσωσιν. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτ' ἄν τις ἴδοι. ἐν γὰρ τοῖς φόβοις ὄντες, πολλὰ παραλιμπάνουσιν ὧν αὐτοῖς ἔδει εἰπεῖν ἢ πρᾶξαι. οἱ δὲ φεύγοντες, ἀεὶ ἐν μείζοσι κινδύνοις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τυγχάνουσιν ὄντες. ὥστ' εἰ παραλιμπάνουσιν ὧν δεῖ αὐτοὺς, εἴπερ ἐξισοῦνται τοῖς δικαίοις, δῆλον ὅτι εἰ μὴ παρελίμπανον, ἐκράτουν ἄν. ἔτι δὲ ἕκαστος ἡμῶν μᾶλλον ἂν προέλοιτο τοῦ μὴ ἀδικοῦντος ἀποψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τοῦ ἀδικοῦντος καταψηφίσασθαι ὡς ἀδικεῖ·

* γ. βέλτιον.

* G. τῷ κριτηρίῳ.

* G. ἢ ἀπολογεῖσθαι ... ὠφεληθῆναι.

* γρ. μαντεύσασθαι

An quia ſunt, quæ paucis quidem per impotentiam, ſed voluntate ampliùs iniquè committantur? 6 Cur depoſitum etiam paruum denegare turpius eſt, quàm debitum magnum? An qui depoſitum negat, hominem fraudat, à quo bonus ipſe exiſtimatus eſt? an quoniam qui hoc facit, illud etiam facere velit? 7 Cur homo, qui adeò eruditione præditus eſt, animantium omnium iniuſtiſſimus ſit? an quia ingenio cogitationéque plurimùm valet? Voluptates igitur & felicitatem rimatùr maximè, atque perpenſat, quæ niſi cum iniuria nemo aſſequi poteſt. 8 Cur diuitiæ magna ex parte ab hominibus prauis potiùs quàm bonis, habeantur? an quia Fortuna cæca eſt, diſcernere ſibi atque ſeligere quod melius, non poteſt? 9 Cur iuſtius habitum eſt hominibus vita functis opem ferre, quàm viuis? an quia viui præſidio eſſe poſſunt, illi defuncti nihil prætereà poſſunt? 10 Quam ob cauſam qui moram cum homine ſano traxerit, nihilo reddi integriori corpore poſſit: neque qui cum robuſtiori aut pulchriori verſatur, quicquam in eiuſmodi habitus proficiat: iuſto autem, & temperato, & bono, qui ſe iunxerit, melior in his ipſis bonis animi euadet? an quoniam bona corporis animo imitari non poſſumus, bona animi poſſumus: eſt autem quiſque bonus virtute animi, ſanus virtute corporis? Aſſueſcit igitur exemplo melioris, rectè modò lætari, modò contriſtari: quod is aſſueſcere nequit, qui cum ſano eſt: haud enim quiſquam ſanus in eo eſt, vt lætetur, quibus rebus lætādum, triſtetur, quibus triſtandum ſit: nihil enim ex his ſanitatē creare poteſt. 11 Cur mulierem interfeciſſe iniquius ſit, quàm virum? quanquam naturę ratione, mas fœmina pręſtantior eſt? an quia mulier imbecillior eſt, minúſq; proinde facere iniuriam poteſt? Item eniti aduerſus id quod longè infirmius eſt, nihil virile, imò ſtolidum atque iniquiſſimum eſt. 12 Quam ob cauſam reo dexter apud iudicem locus datur? an vt ratio compenſandi habeatur? Cùm igitur res faciat accuſatorem ſuperiorem reo, ſtatus conceditur melior, vt ſe aduerſario poſſit æquare. Tum etiam reus magna ex parte cauere conſueuit, quod meliùs facere ita poſſit, ſi locum dextrum obtineat. 13 Cur ſi ſuffragia pari numero accuſatori & reo fuerint, reum vincere ſancitum eſt? an quia cùm agitur cauſa, tunc primùm ea audit reus, atque reſpondere teſtéſque adhibere debet, aut aliquid facere aliud, vnde ſibi præſidium eruere poſſit? facile autem nemini eſt diuinare, quæ ſibi præmolienda præparandáque ſint, vt teſtes, aut aliquam fidem aliam, qua ſe innocentem oſtendere valeat. At verò accuſator, & antè quàm in iudicium vocet, rem diſponere atque ſtatuere poteſt, provt ſibi libitum eſt, & cùm iam accerſiuit, fictis veri quibuſdam ſimilibus agere: quibus rebus, cùm legum author minui partes rei videret, fauendum cenſuit ei quoties ſententiæ iudicum pares inter ſe fiant. Quinetiam hoc in iis maximè intelligere licet, quos metus terruerit. Multa enim ibi prætermittunt, quæ vel dictu vel factu ſibi neceſſaria ſtatuerunt. Atqui reus periculo ſemper ferè vtitur grauiori, vt ampliùs metuat: ergo ſi ea prætermittere cogitur, quibus poſſit ſuā augere defenſionem, dubium nullum eſt quin niſi prætermitteret, vincere aduerſarium poſſet: quando illis prætermiſſis, potuit tamē ſui iuris præſidio æquiparare. Ad hæc noſtrum vnuſquiſque nocentē potiùs velit liberare, quàm innocentem condemnare:

vt ſi de aſſertione libertatis, aut homicidij agitur, reum liberare potiùs velimus nocentem, quàm condemnare innocentem. Cùm enim quis ambigit, errorem ſuſcipere debet leuiorem. Nam etſi iniquum etiam eſt liberum aſſeruiſſe, qui ſeruus eſt: longè tamen iniquius, ſeruum ſanxiſſe, qui liber eſt. Item, quemadmodum ſi Q. inuehit crimen, C. litigat, non protinus rem criminanti reſtituendam cenſemus, ſed poſſidenti tenendam vſquequo iudicatum ſit: ita etiam de pluribus par eſſe putamus, cùm ſcilicet iudicum aſſerentium iniuriam, & negantium, parem numerum eſſe conſtat. Vt enim in principio cùm alter criminatur, alter inficias it, legum autorem non criminanti fauere, ſed reum iubere dominum rei eſſe tantiſper debere, dum accuſator ſuperet, oportere exiſtimamus: itidem cùm pari ſuffragiorum iudicatur examine, reum ſuorum compotem eſſe cenſemus, cùm ſententiis paribus nihil exuperantiæ legum author accuſatori reliquerit. Magnis item delictis magna ſupplicia ſtatuta ſunt. Itaque ſi iudices iniuſta ſententia hominem capite damnarint, pòſt vt ſuum errorem emendare queant, nullam temporis facultatem nanciſcentur: ſed ſi minùs integrè liberarint, ſi hoc ita cautè tutéque fecerint, vt nihil præterea delinquere ille vellet, quid, quæſo, errauerint iudices, quòd hominem vſque eò emendatum liberarint? Sed ſi poſthac etiam delictum idem commiſerit, morte tum vtriuſque delicti cauſa mulctandum lex præcepit. Item hominis eſt profectò iniquioris ea committere, quæ crimini aſſignari iniquè minùs conſentaneum eſt. Iniuria enim per iram, per metum, per libidinem, vel per multas alias huiuſmodi cauſas aduehi poteſt, non tantummodò ex conſulto: crimen autem ex conſulto magna ex parte iniuſtè obiicitur: quamobrem cùm ſententiæ accuſatorem iniuſtè agere, pariter & reum deliquiſſe affirment, improbúſque habitus ſit, qui iniuſtè accuſat, victoriam lex iure optimo reo impertit. Item, nos etiam ipſi noſtris cum familiaribus ita agimus, vt cùm eos deliquiſſe aliquid ſuſpicamur, & tamen nihil certi habemus, ſed pariter culpa vacare exiſtimamus, non protinus ad plectendum veniamus: atque ſi nihilo rem amplius percenſere poſſimus, culpa eos omnino abſoluimus. Item grauiorem is facit iniuriam, qui ex conſulto quàm qui non ex conſulto iniuriatur. Atqui planus, atque calumnians, ſemper ex conſulto laceſſit: qui autem iniuſtè aliquid fecit, aut per neceſſitatem, aut per imprudentiam, aut provt aliter ſors tulerit, delinquit: cúmque pares ſententiæ ſint, accuſator iam ex conſulto iniuriam facere dimidio iudicatur ſententiarum: reum autem facere quidem iniuriam reliquo ſententiarum dimidio aſſeritur, ſed facere tamen ex conſulto non conſtat: ergo cùm grauiorem accuſator quàm reus, facere iniuriam iudicetur, meritò legum author eum vincere cenſuit, qui iniuriam fecit leuiorem. Addo etiam, quòd ſemper iniuſtior eſt qui ſe latêre non putat, & tamen facit iniuriam, quàm qui ſe latêre poſſe exiſtimat. At qui iniuſtè crimen cuiquam obiicit, eum quidem ipſum, quem ſuis vexat calumniis, haud vnquam latere ſe poſſe arbitratur. Cæteri, qui iniuriam faciunt, latêre ſeſe plerique omnes eum exiſtimant, in quem iniuriam animaduerterunt: ergo iudicari iniuſtiores accuſatores debent, quàm rei.

A δὴ εἴ τις φεύγει δουλείας, ἢ ἀνδροφονίας. τούτων γὰρ ἑκάστου ὄντων, ἃ κατηγορεῖ αὐτῶν, μᾶλλον ἂν ἀποψηφίσασθαι ἑλώμεθα, ἢ μὴ ὄντων καταψηφίσασθαι. ἔστι γὰρ, ὅταν τις ἀμφιδοξῇ, τὰ ἐλάττω τῶν ἁμαρτημάτων αἱρετέον. δεινὸν γὰρ καὶ τὸ, τοῦ δούλου, ὡς ἐλευθερός ἐστι, καταγνῶναι· πολὺ δὲ δεινότερον, ὅταν τις τοῦ ἐλευθέρου ὡς δούλου καταψηφίσηται. ἔτι δὲ, ἐὰν ὁ μὲν, τύχῃ ἐγκαλῶν, ὁ δὲ, ἀμφισβητῶν ὑπὲρ ὁτουοῦν, οὐκ εὐθὺς οἰόμεθα δεῖν ἀποδοῦναι τῷ ἐγκαλοῦντι, ἀλλὰ νέμεσθαι τὸν * κεκτημένον, ἕως ἂν κριθῇ. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν πλειόνων, ὅταν ἰσάζῃ τὸ πλῆθος, τῶν τε φασκόντων ἀδικεῖν καὶ τῶν μὴ ὁμολογούντων· ὥσπερ ὅτε ἐξ ἀρχῆς * χ. κεκτημένοι

B ὁ μὲν ἐνεκάλει, ὁ δὲ ἀπηρνεῖτο, οὐκ οἰόμεθα δεῖν τὸν νομοθέτην προεστηκέναι τῷ ἐγκαλοῦντι, ἀλλὰ τὸν φεύγοντα κύριον εἶναι, ἕως ἂν ὑπεροχὴν τινα ἔχῃ ὁ ἀδικῶν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κριτῶν, ἐπεὶ οὐδεμίαν ὑπεροχὴν ἰσασθεισῶν τῶν ψήφων, τὸν χώραν εἴασεν ὁ νομοθέτης ἔχειν. ἔτι δὲ τῶν μὲν ἀξιολόγων ἁμαρτημάτων, μεγάλαι καὶ αἱ κολάσεις εἰσίν. ὥστε ἀδίκως [μὲν] καταψηφισαμένοις καὶ μὴ γνοῦσιν, οὐκ ἔστιν ἐπανορθοῦσθαι χρόνον λαβόντας· ἀπολύσασι δὲ παρὰ τὸ προσῆκον, εἰ μὲν οὕτως εὐλαβῶς, ὥστε μηθὲν ἔτι ποτὲ ἁμαρτεῖν, τί ἂν καὶ μέγα ἡμαρτηκότες οἱ κριταὶ εἴησαν, τοιοῦτον ἄνθρωπον ἀπολύσαντες, διὰ τί; εἰ δὴ ἔτι ἐξ ὑστέρου ἁ-

C μαρτάνοι, δι' ἀμφότερα ἂν αὐτὸν νῦν κολάζεσθαι ἀξιοῖ. ἢ ἔτι ἀδικωτέρου μὲν ἐστιν ἀνδρὸς ταῦτα ἀδικεῖν, ἃ ἥττον εἰκός ἐστιν ἀδίκως ἐγκαλεῖσθαι; τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, καὶ δι' ὀργὴν καὶ διὰ φόβον, καὶ δι' ἐπιθυμίαν, καὶ δι' ἄλλα πολλά γ᾽ ἐστὶ, καὶ οὐ μόνον ἐκ προνοίας· τὸ δὲ ἀδίκως ἐγκαλεῖν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ προνοίας ἐστίν. ὥστε ἐπεὶ ἴσαι αἱ ψῆφοι γεγόνασι, * τὸ δὲ ἀδίκως τὸν ἐγκαλοῦντα ἐγκαλεῖν, καὶ τὸν φεύγοντα ἀδικεῖν, φαύλου κριθέντος τοῦ ἀδίκως ἐγκαλοῦντος, τὸ νικᾶν τῷ φεύγοντι ὁ νομοθέτης ἀπένειμεν. ἔτι δὲ καὶ αὐτοὶ οὕτως ἔχομεν πρὸς τοὺς θεράποντας, ὥστε ὅταν ὑποπτεύσωμεν τι αὐτοὺς ἡ- Gaza paulò aliter.

D μαρτηκέναι καὶ μηδὲν ἀκριβὲς ἔχωμεν, ἀλλ' ὅμως αὐτοὺς ὑπολαμβάνωμεν πεπραχέναι, οὐκ εὐθὺς ἐπὶ τὸ κολάζειν ἐρχόμεθα· καὶ ἐὰν μηθὲν μᾶλλον δυνώμεθα ἐξετάσαι, ἀφίεμεν ταύτης τῆς αἰτίας. ἔτι μείζω μὲν ἀδικεῖ ὁ ἐκ προνοίας ἀδικῶν, ἢ ὁ μὴ ἐκ προνοίας. ὁ μὲν δὴ συκοφαντῶν, ἀεὶ ἐκ προνοίας ἀδικεῖ· ὁ δὲ ἕτερόν τι ἀδικῶν, τὰ μὲν, δι' ἀνάγκην· τὰ δὲ, δι' ἄγνοιαν· τὰ δὲ, ὅπως ἔτυχεν ἀδικεῖν αὐτῷ συμπίπτει. ὅταν δὲ ἴσαι γένωνται αἱ ψῆφοι, ὁ μὲν διώκων, κέκριται ὑπὸ τῶν ἡμίσεων ἐκ προνοίας ἀδικεῖν· ὁ δὲ φεύγων, ὑπὸ τῶν λοιπῶν αὖ ἀδικεῖν μὲν, οὐ μέν τοι [γε] ἐκ προνοίας. ὥσ-

E τε ἐπεὶ ἀδικεῖν μείζω κέκριται ὁ διώκων τοῦ φεύγοντος, εἰκότως ὁ νομοθέτης νικᾶν ἔκρινε τὸν τὰ ἐλάττω ἀδικοῦντα. ἔτι δὲ ἀεὶ μὲν ἀδικώτερός ἐστιν, ὁ μὴ οἰόμενος λανθάνειν ὃν ἀδικεῖ, καὶ ὅμως ἀδικῶν, ἢ ὁ οἰόμενος λανθάνειν. ὁ μὲν γὰρ ἀδίκως τινὶ ἐγκαλῶν, οὐκ οἴεται λανθάνειν τοῦτον ὃν συκοφαντεῖ· οἱ δ' ἄλλο τι ἀδικοῦντες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἰόμενοι λανθάνειν ὃν ἀδικοῦσιν, ἐπιχειροῦσιν ἀδικεῖν. ὥστε ἀδικώτεροι κρίνοιντο ἂν οἱ διώκοντες, ἢ οἱ φεύγοντες.

ιδ Διὰ τί ποτε, ἐὰν μὲν τις ἐκ βαλανείου κλέψῃ, ἢ ἐκ παλαίστρας, ἢ ἐξ ἀγορᾶς, ἢ τῶν τοιούτων τινός, θανάτῳ ζημιοῦται· ἐὰν δέ τις ἐξ οἰκίας, διπλοῦν τῆς ἀξίας τοῦ κλέμματος ἀποτίνει; ἢ ὅτι ἐν μὲν ταῖς οἰκίαις, φυλάξαι ὁπωσοῦν ἔστι; καὶ γὰρ ὁ τεῖχος ἰσχυρὸς καὶ κλεῖς ἔστι, καὶ οἰκέταις τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ πᾶσιν ἐπιμελές ἐστιν ὅπως σώζηται τὰ ἐνόντα. ἐν δὲ τῷ βαλανείῳ, καὶ ἐν τοῖς οὕτω κοινοῖς οὖσιν ὥσπερ τὸ βαλανεῖον, ῥᾴδιον τῷ βουλομένῳ κακουργεῖν. οὐδὲν γὰρ ἰσχυρὸν ἔχουσι πρὸς τὴν φυλακὴν οἱ θέντες, ἀλλ' ἢ τὸ αὐτῶν ὄμμα. ὥστε ἂν μόνον τις παραβλέψῃ, ἐπὶ τῷ κλέπτοντι ἤδη ἐστί. διὸ ὁ νομοθέτης οὐχ ἱκανοὺς ὄντας ἡγησάμενος εἶναι φύλακας, τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπέστησεν ἀπειλοῦντα σφοδρῶς, ὡς οὐ βιωσομένοις ἐάν τι σφετερίζωνται τῶν ἀλλοτρίων. ἔτι δέ, εἰς μὲν τὴν οἰκίαν ἐπὶ τῷ κεκτημένῳ ἐστὶν ὅν τινα ἂν βούληται εἰσδέχεσθαι, καὶ ᾧ μὴ πιστεύει * εἰσφέρεσθαι· τῷ δὲ ἐν τῷ βαλανείῳ θεμένῳ τι, οὐκ ἔξεστιν οὐθένα κωλῦσαι, ·.· οὔτε εἰσιέναι, οὔτε εἰσελθόντα μὴ παρὰ κλέπτην τὸ αὐτοῦ ἱμάτιον θέσθαι, ἀποδυόντα δή· ἀλλ' ὡς οὐ βούλεται, ἐν τῷ αὐτῷ ἤ τε τοῦ κλέπτου ἐσθής, καὶ ἡ τοῦ μέλλοντος ἀπολλύναι, ἀναμεμιγμέναι κεῖνται. διὸ ὁ νομοθέτης, τῷ μὲν ἑκόντι εἰσδεξαμένῳ τὸν κλέπτην, καὶ αὐτῷ ἡμαρτηκότι, οὐ λίαν μεγάλας τιμωρίας βεβοήθηκε· τοῖς δὲ ἐξ ἀνάγκης κοινωνοῦσι τῆς εἰς τὸ βαλανεῖον εἰσόδου καὶ τῆς ἀναμίξεως, μεγάλας τιμωρίας φανερός ἐστι καθιστὰς τοῖς κλέπτουσιν. ἔτι δέ, οἱ μὲν ἐν τοῖς οὕτω κοινοῖς οὖσι τῷ βουλομένῳ εἰσιέναι κλέπτοντες, καταφανεῖς ἅπασι γίνονται ὅτι φαῦλοί εἰσιν. ὥστε περιελθόμενοι, οὐδὲ χαριτισμοῦ ἔτι χάριν ἐπιεικεῖς εἶναι δοκεῖν βούλονται· ὡς μάτην αὐτοῖς ὄν, πρὸς τοὺς γνόντας πλάττεσθαι ὅτι ἐπιεικεῖς εἰσι. καταφανῶς οὖν ἤδη πονηροὶ διατελοῦσιν ὄντες. οἱ δὲ ἐνὶ μόνῳ φανεροὶ γενόμενοι, πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπιχειροῦσι πείθειν, ἀποτίσαντές τι, ὅπως μὴ καταφανεῖς αὐτοὺς ποιήσῃ· διὸ οὐ παντελῶς ἂν εἶεν πονηροὶ διὰ τέλους. ἀνθ' ὧν ὁ νομοθέτης ἐλάττω αὐτοῖς τὰ ἐπιζήμια ἐποίησε. ἔτι δέ, τῶν ἁμαρτιῶν μάλιστα αἰσχύνουσι τὴν πόλιν, αἱ ἐν τοῖς κοινοτάτοις, συλλόγοις τε καὶ συνόδοις, γενόμεναι· ὥσπερ καὶ τιμὴν φέρουσι πολὺ μάλιστα αἱ ἐν τῷ κοινῷ εὐταξίαι. καταφανεῖς γὰρ μάλιστα διὰ τῶν τοιούτων, καὶ αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις. συμβαίνει οὖν οὐ μόνον ἰδίᾳ τὸν ἀπολέσαντα βλάπτεσθαι ἐκ τῶν τοιούτων τινός, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν πόλιν λοιδορίας γίνεσθαι. διὸ καὶ τὸν κλέψαντα ταῖς μείζοσι ζημίαις ἐκόλασε, τῶν ἐξ οἰκίας * τινὸς ἀφελομένων. ἔτι δέ, καὶ ὁ ἐξ οἰκίας τινὸς ἀπολέσας, ἐν τῷ τοιούτῳ τόπῳ τυγχάνει ὤν, ὅθεν ῥᾴδιον μήτε παθόντα, μήτε χλευασθέντα ὑπό τινων, οἴκοι ὄντα τὸ ἀτύχημα φέρειν. * τῷ δέ, οὐκ ἔτι, ὅτι ἡ ἀποχώρησις ἐργώδης γεγυμνωμένῳ. προσέτι δὲ χλευάζεσθαι ὑπό τινων ὑπάρχει τοῖς πολλοῖς· ὃ πολὺ δυσχερέστερόν ἐστι τῆς ἀπωλείας. διὸ καὶ ὁ νομοθέτης μείζους αὐτοῖς ζημίας ἐνέγραψεν. ἔτι δέ, παραπλήσια τούτοις πολλὰ φαίνονται νενομοθετηκότες· οἷς καὶ ἐὰν μέν τις ἄρχοντα κακῶς εἴπῃ, μεγάλα τὰ ἐπιτίμια· ἐὰν δέ τις ἰδιώτην, οὐθέν. καὶ καλῶς. οἴεται γὰρ τότε οὐ μόνον εἰς τὸν ἄρχοντα ἐξαμαρτάνειν τὸν κακηγοροῦντα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζειν.

* γρ. ἐκ εἰσφ.

* γρ. τι ἀφ.

* γρ. τῷ δὲ ἤτι ἀποχ. ἐρ.

A 14 Quam ob cauſam qui ex balneis furatus eſt, aut ex palæſtra, aut ex foro, aut aliquo eiuſmodi loco, morte mulctatur: qui autem ex domo priuata, furti pretium duplum exoluit? an quia in domibus rem cuſtodire meliùs poſſumus: nam & paries firmus & clauis eſt, & familiaribus res domeſticæ curæ omnibus ſunt, vt tutò ſeruentur? At in balneis cæteriſque publicis locis facilis cuique facinoris perpetratio eſt: nil enim ad cuſtodiam ſatis, qui ſua poſuerit, habet præter oculos. Itaque facultas datur furandi, etiam ſi aſpectum pauliſper diuerterit. Quamobrem legum author ratus ſua ipſos cuſtodire ſatis non poſſe, legem adhibuit minitantem acerrimè, vitam futuram nemini, qui furtum publicis locis commiſerit. Item B in domo penes dominum ipſum eſt, quem velit recipere, & cui minùs credat, cauere. At ei, qui in balneis quicquam poſuit, prohibere neminem licet, nec ingredi, nec ingreſſum veſtem ſuam ibi deponere, vnde ſurrepturus ſit, ſed prout libitum eſt, eodem in loco ſurrepturi & amiſſuri amicula promiſcuè iacent. Quapropter legum author hominis rebus, qui ſua ſponte furem ſuam in domum exceperit, ſibique errauerit, non magnis admodum ſuppliciis cenſuit conſulendum: iis verò, qui communem balnearum aditum conuerſationémque habeant, neceſſe eſt, ſupplicium furti grauiſſimum præſidio ſtatuit. Item, qui locis, quorum aditus omnibus patet, furtum com- C mittunt, omnibus patent eo animo eſſe, vt & vitæ ſeruati, ne ſui quidem commodi gratia probi eſſe vnquam videri velint, vtpote qui fruſtra ſe probos apud eos ementiantur, qui rem norunt. Iam ergo palàm ſuam nequitiam prauitatémque exercere incipient. At qui vni tantùm palàm fuerint, diſſuadere vel pecunia, vel re aliqua conantur, ne facinus patefaciat: quocirca non tota vita hi praui perſeuerent. Itaque legum conditor damna his leuiora perſcripſit. Item ea potiſſimùm delicta dedecus Reipublicæ afferunt quæ in conuentibus collegiiſque publicis committuntur, vt è contrario honorem comparant ſummum ea maximè quæ integrè publicè aguntur. Ita enim fit vt ciues & ſibi & cæteris conſpicui ſint virtutem præ D ſe ferre & colere. Atqui eiuſmodi furtis, non ſolùm priuatim, qui ſuum amiſit, detrimento afficitur, verùm etiam tota Reſpublica conuitiis laceſſitur & maledictis. Igitur damnis meritò grauioribus is punitur, qui locis publicis quàm qui priuatis in ædibus furtum egit. Item qui ex domo priuata rem ſuam amiſerit, ſine vlla contumelioſa affectione domi manens, ſuum perferat caſum. At qui in balneis, aut alio id genus loco amiſère, ægrè inde nudi diſcedunt, & plerique omnes irridentur: quod longè moleſtius quàm rei iactura eſt. Qua de cauſa legumlator damna his ſtatuit grauiora. Quinetiam alia complu- E ra ſimili ratione leges præcipiunt, cum qui homini magiſtratu prædito maledixerit, grauiter mulctari: qui priuato, nullo affici detrimento, & rectè quidem: ſic enim non tantùm in magiſtratum deliquiſſe, qui maledixit, iudicatur, ſed in Rempublicam etiam contumelioſè egiſſe.

Pari ſanè ratione, & qui in portu furatus eſt, non A ſolùm priuatim offendiſſe, verùm etiam Reipubl. dedecus aduexiſſe putatur. Hæc eadem vel in cæteris reddenda ratio eſt, vbi aliquis ſit publicus conuentus, & compitum. 15 Cur ſi iudicum ſententiæ pares aduerſariis fiant, reum vincere ſolitum eſt? An quòd reus nullo ab aduerſario detrimento affectus ſit, ſed ſuffragiis paribus victor euaſerit? 16 Cur ſuper furto damnum capitale ſtatutum eſt: ſuper contumelia, quæ grauior iactura eſt, æſtimatur quid pati ſuo corpore, aut quantum ſoluere debeat, qui deliquerit? An propterea, quòd agere contumelioſè, humana quædam affectio eſt, omnéſque homines plus minúſve eius participes ſumus: at furari nulla neceſſitate humana cogi- B mur? Adde quòd qui furtum commiſerit, idem agere quoque maluerit contumelioſè.

A τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὸν ἐν τῷ λιμένι κλέπτοντα, οὐ μόνον τὸν ἰδιώτην βλάπτειν, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν αἰσχύνειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, οὗ κοινῇ που συνερχόμεθα. ιε Διὰ τί ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἐὰν ἴσαι γένωνται ψῆφοι τοῖς ἀντιδίκοις, ὁ φεύγων νικᾷ; ἢ ὅτι ὁ φεύγων ὑπὸ τοῦ διώκοντος οὐδὲν πέπονθεν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἴσοις αὐτῷ ἤδη ἔμελλε νικᾶν;

ις Διὰ τί ἐπὶ μὲν * κλοπῇ, θάνατος ἡ ζημία· ἐπὶ δὲ ὕβρει, μείζονι οὔσῃ ἀδικίᾳ, τίμησις τί χρὴ παθεῖν, ἢ ἀποτῖσαι; ἢ διότι τὸ μὲν ὑβρίζειν, ἀνθρώπινόν ἐστι πάθος, καὶ πάντες πλέον ἢ ἔλαττον αὐτοῦ B μετέχουσι· τὸ δὲ κλέπτειν, οὐ τῶν ἀναγκαίων; καὶ ὅτι ὁ κλέπτειν ἐπιχειρῶν, καὶ ὑβρίζειν ἂν προέλοιτο. * γρ. κλοπαῖς

Eorum quæ ad prudentiam & mentem & ſapientiam pertinent, Sectio XXX. *cuius quæſtiones* XIII.

Οσα περὶ φρόνησιν καὶ νοῦν καὶ σοφίαν. λ.

CVr homines, qui ingenio claruerunt, vel in ſtudiis philoſophiæ, vel in Republica adminiſtranda, vel in carmine pangendo, vel in artibus exercendis, melancholicos omnes fuiſſe videamus? & alios ita, vt etiam vitiis atræ bilis infeſtarentur, ceu inter heroas de Hercule fertur? hic enim ea ipſa fuiſſe natura putatur; & morbum comitialem ſacrum ab illo, & Herculeum priſci nominauêre. C Puerorum quoque motio mentis idem hoc explicat, & eruptio vlcerum, quæ mortem interdum antecedit. Id enim pleriſque atra bile conſiſtit. Et Lyſandro Lacedæmonio proximè ante obitum genus id vlcerum emerſit. Adde Aiacem, & Bellerophontem, quorum alter penitus ad inſaniam prorupit, alter loca perſequebatur deſerta. Vnde illud Homeri,

Aſt hic quando etiam grauior diis omnibus errat,
In campos ſolus latos, inque auia rura,
Ipſe ſuum cor edens, hominum veſtigia vitans.

Quinetiam pleróſq; alios ex heroum ordine morbo eodem laboraſſe compertum eſt. Annis verò poſterioribus Empedoclem, Socratem, Platonem, D & alios complures viros inſignes hoc fuiſſe habitu nouimus, atque etiam partem ordinis poëtarum ampliorem. Nam & multos id genus hominũ morbi ob eiuſmodi habitũ corporis exercent, & aliqui ſuapté natura in eos ipſos affectus perſpicuè vergunt: omnes tamen ferè, vt dictum iam eſt, natura huiuſmodi extitere. Ergo cauſam primùm exemplo haud ſanè incommodo vini capiemus. Vinum enim immodicum tales maximè homines reddere videtur, quales melancholicos eſſe affirmamus, moréſque varios id condit, cùm bibitur, vt iracundos, humanos, miſericordes, audaces, quorũ nihil mel, aut aqua, aut lac, aut eiuſmodi aliquid efficere poteſt. Intelligi planè quàm varios reddat homines E licet, ſi quis potantes ipſum animaduertat, vt gradatim euariat. Vbi enim vinum hominem frigentem taciturnúmque à ſobrietate accepit, paulo liberaliori poculo refouet, excitátque id verba: tum largiori potu verborum vberem, eloquentem, fidentémque reddit: poſthac proceſſu potandi ampliori, audacem propenſúmq; facit ad agendum: deinde pleniùs amplificato, in contumeliã, & petulantiam vertit: mox ad inſaniã propemodũ accendit: poſtremò, nimio ex potu reſoluit, ſtultúmque agit, in modum eorum qui à pueris morbo laborant comitiali,

ΔΙὰ τί πάντες ὅσοι περιττοὶ γεγόνασιν ἄνδρες, ἢ κατὰ φιλοσοφίαν, ἢ πολιτικὴν, ἢ ποίησιν, ἢ τέχνας, φαίνονται μελαγχολικοὶ ὄντες· καὶ οἱ μὲν οὕτως, ὥστε καὶ λαμβάνεσθαι τοῖς ἀπὸ [μελαίνης] χολῆς ἀρρωστήμασιν, οἷον λέγεται τῶν τε ἡρωικῶν τὰ περὶ τὸν Ἡρακλέα. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔοικε γενέσθαι ταύτης τῆς φύσεως· C διὸ καὶ τὰ ἀρρωστήματα τῶν ἐπιληπτικῶν, ἀπ' ἐκείνου προσηγόρευον οἱ ἀρχαῖοι ἱερὰν νόσον· καὶ ἡ περὶ τοὺς παῖδας ἔκστασις, καὶ ἡ πρὸ τῆς ἀφανίσεως ἐν Οἴτῃ τῶν ἑλκῶν ἔκφυσις γενομένη τοῦτο δηλοῖ. καὶ γὰρ τοῦτο γίνεται πολλοῖς ἀπὸ μελαίνης χολῆς. συνέβη δὲ καὶ Λυσάνδρῳ τῷ Λάκωνι πρὸ τῆς τελευτῆς γενέσθαι τὰ ἕλκη ταῦτα. ἔτι δὲ τὰ περὶ Αἴαντα καὶ Βελλεροφόντην· ὧν ὁ μὲν, ἐκστατικὸς ἐγένετο παντελῶς· ὁ δὲ, τὰς ἐρημίας ἐδίωκε· διὸ οὕτως ἐποίησεν Ομηρος·

Αὐτὰρ ἐπεὶ καὶ κεῖνος ἀπήχθετο πᾶσι θεοῖσιν,
Ητοι ὁ καππεδίον τὸ Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο,
D Ον θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων.

καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῶν * ἡρώων ὁμοιοπαθεῖς φαίνονται τούτοις. τῶν δὲ ὕστερον, Ἐμπεδοκλῆς καὶ Πλάτων καὶ Σωκράτης, καὶ ἕτεροι συχνοὶ τῶν γνωρίμων. ἔτι δὲ τῶν περὶ τὴν ποίησιν οἱ πλεῖστοι. πολλοῖς μὲν γὰρ τῶν τοιούτων, * γίνονται νοσήματα ἀπὸ τῆς τοιαύτης κράσεως τῷ σώματι. τοῖς δὲ ἡ φύσις δήλη ῥέπουσα πρὸς τὰ πάθη. πάντες δ' οὖν (ὡς εἰπεῖν ἁπλῶς) εἰσὶ, καθάπερ ἐλέχθη, τοιοῦτοι τὴν φύσιν. δεῖ δὲ λαβεῖν τὴν αἰτίαν, πρῶτον ἐπὶ παραδείγματος προχειρισαμένους. ὁ γὰρ οἶνος ὁ πολὺς μάλιστα φαίνεται παρασκευάζειν τοιούτους, οἵους λέγομεν τοὺς μελαγχολικοὺς εἶναι, καὶ E πλεῖστα ἤθη * ποιεῖν πινόμενος, οἷον ὀργίλους, φιλανθρώπους, ἐλεήμονας, ἰταμούς· ἀλλ' οὐχὶ τὸ μέλι, οὐδὲ τὸ γάλα, οὐδὲ τὸ ὕδωρ, οὐδ' ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. ἴδοι δ' ἄν τις ὅτι παντοδαποὺς ἀπεργάζεται, θεωρῶν ὡς μεταβάλλει τοὺς πίνοντας ἐκ προσαγωγῆς· παραλαβὼν γὰρ ἀπεψυγμένους ἐν τῷ νήφειν, καὶ σιωπηλοὺς, μικρῷ μὲν πλείων ποθεὶς, λαλιστέρους ποιεῖ. ἔτι δὲ πλείων, ῥητορικοὺς καὶ θαρραλέους. προϊόντας δὲ, πρὸς τὸ πράττειν ἰταμούς. ἔτι δὲ μᾶλλον πινόμενος, ὑβριστάς· ἔπειτα μανικούς. λίαν δὲ πολὺς, ἐκλύει καὶ ποιεῖ μωρούς, ὥσπερ τοὺς ἐκ παίδων ἐπιληπτικούς,

* γρ. ἡρωικῶν
* γρ. γίνεται
* γρ. ποιεῖ

ἢ καὶ ἐχομένοις τοῖς μελαγχολικοῖς ἄγαν. ὥσπερ οὖν ὁ εἷς ἄνθρωπος μεταβάλλει τὸ ἦθος πίνων καὶ χρώμενος τῷ οἴνῳ ποσῷ τινὶ, οὕτω καθ' ἕκαστον τὸ ἦθος εἰσί τινες ἄνθρωποι. οἷος γὰρ οὗτος μεθύων νῦν ἐστιν, ἄλλος τις τοιοῦτος φύσει ἐστί· ὁ μὲν, λάλος· ὁ δὲ, κεκινημένος· ὁ δὲ, ἀείδακρυς· ποιεῖ γὰρ τινας καὶ τοιούτους. δι' ὃ καὶ Ὅμηρος ἐποίησε,

Odys. τ. Καί μέ φησι δάκρυ πλώειν * βεβαρημένον οἴνῳ.

* Sylb. βεβαρημένον

* γρ. ἔνιοι γὰρ αὖ πάλιν.

καὶ γὰρ ἐλεήμονές ποτε γίνονται, καὶ ἄγριοι καὶ σιωπηλοί. * ἔνιοι οὖν ἀποσιωπῶσι, καὶ μάλιστα τῶν μελαγχολικῶν ὅσοι ἐκστατικοί. ποιεῖ δὲ καὶ φιλητικοὺς ὁ οἶνος. σημεῖον δὲ, ὅτι προάγεται ὁ πίνων καὶ τῷ στόματι φιλεῖν, οὓς νήφων οὐδ' ἂν εἷς φιλήσειεν, ἢ διὰ τὸ εἶδος, ἢ διὰ τὴν ἡλικίαν. ὁ μὲν οὖν οἶνος, οὐ πολὺν χρόνον ποιεῖ περιττόν, ἀλλ' ὀλίγον· ἡ δὲ φύσις, ἀεὶ, ἕως τις ἂν ᾖ. οἱ μὲν γὰρ, θρασεῖς· οἱ δὲ, σιωπηλοί· οἱ δὲ, ἐλεήμονες· οἱ δὲ, δειλοὶ γίνονται φύσει. ὥστε δῆλον ὅτι διὰ τὸ αὐτὸ ποιεῖ, ὅ, τε οἶνος καὶ ἡ φύσις ἑκάστου τὸ ἦθος. πάντα γὰρ κατεργάζεται τῇ θερμότητι ταμιευόμενα. ὅ, τε δὲ χυμὸς καὶ ἡ κρᾶσις ἡ τῆς μελαίνης χολῆς πνευματικά ἐστι. δι' ὃ καὶ τὰ πνευματώδη πάθη καὶ τὰ ὑποχόνδρια, μελαγχολικὰ οἱ ἰατροί φασιν εἶναι. καὶ ὁ οἶνος δὲ πνευματώδης τὴν δύναμιν. διὸ δή ἐστι τὴν φύσιν ὅμοια, ὅ, τε οἶνος καὶ ἡ κρᾶσις. δηλοῖ δὲ ὅτι πνευματώδης ὁ οἶνός ἐστιν, ὁ ἀφρός. τὸ μὲν γὰρ ἔλαιον, θερμὸν ὂν, οὐ ποιεῖ ἀφρόν· ὁ δὲ οἶνος, πολὺν, καὶ μᾶλλον ὁ μέλας τοῦ λευκοῦ, ὅτι θερμότερος καὶ σωματωδέστερος. καὶ διὰ τοῦτο ὅ, τε οἶνος ἀφροδισιαστικοὺς ἀπεργάζεται. καὶ ὀρθῶς Διόνυσος καὶ Ἀφροδίτη λέγονται μετ' ἀλλήλων εἶναι· καὶ οἱ μελαγχολικοὶ οἱ πλεῖστοι λάγνοι εἰσίν. ὅ, τε γὰρ ἀφροδισιασμὸς, πνευματώδης. σημεῖον δὲ τὸ αἰδοῖον, ὡς ἐκ μικροῦ ταχεῖαν ποιεῖται τὴν αὔξησιν, διὰ τὸ ἐμφυσᾶσθαι· καὶ ἔτι πρὶν δύνασθαι προΐεσθαι σπέρμα, γίνεταί τις ἡδονὴ ἔτι παισὶν οὖσιν, ὅταν ἐγγὺς ὄντες τοῦ ἡβᾶν, ξύωνται τὰ αἰδοῖα δι' ἀκολασίαν. γίνεται δὲ δῆλον, διὰ τὸ πνεῦμα διεξιέναι διὰ τῶν πόρων· δι' ὧν ὕστερον τὸ ὑγρὸν φέρεται, ἥ τε ἔκχυσις τοῦ σπέρματος ἐν ταῖς ὁμιλίαις, καὶ ἡ ῥῖψις ὑπὸ τοῦ πνεύματος ὠθοῦντος φανερὸν γίνεσθαι. ὥστε καὶ τῶν ἐδεσμάτων καὶ ποτῶν εὐλόγως ταῦτ' ἐστὶν ἀφροδισιαστικὰ, ὅσα πνευματώδη τὸν περὶ τὰ αἰδοῖα ποιεῖ τόπον. δι' ὃ καὶ ὁ μέλας οἶνος, οὐδενὸς ἧττον τοιούτους ἀπεργάζεται, οἷοι καὶ οἱ μελαγχολικοὶ πνευματώδεις. δῆλοι δ' εἰσὶν ἐπ' ἐνίων. σκληροὶ γὰρ οἱ πλείους τῶν μελαγχολικῶν, καὶ αἱ φλέβες ἐξέχουσι. τούτου δ' αἴτιον, οὐ τὸ τοῦ αἵματος πλῆθος, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος. διότι δὲ οὐδὲ πάντες οἱ μελαγχολικοὶ σκληροὶ, οὐδὲ μέλανες, ἀλλ' οἱ μᾶλλον κακόχυμοι, ἄλλος λόγος· περὶ οὗ δὲ ἐξ ἀρχῆς προειλόμεθα διελθεῖν, ὅτι ἐν τῇ φύσει εὐθὺς τοιοῦτος χυμὸς ὁ μελαγχολικὸς κεράννυται· * θερμοῦ δὲ καὶ ψυχροῦ κρᾶσίς ἐστιν. ἐκ τούτων γὰρ τῶν δυοῖν ἡ φύσις συνέστηκε. διὸ καὶ ἡ μέλαινα χολὴ καὶ θερμότατον καὶ ψυχρότατον γίνεται.

* γ. γίνεται.

* γ. θ. ψ. κ. ψ.

A aut etiam eorum qui vitiis atræ bilis maiorem in modum continentur. Igitur vt homo idem inter bibendum moribus immutatur variis, vinique menſura quadam idem crebrò à ſe diſcrepat, ita ſunt, qui ſingulis morum generibus adeò inualuerint, vt aliorſum nequeant commutari. Qualis enim vinolentus hic eſt, talis quiſquam alius factus à natura eſt, ſcilicet alius loquax, alius mente commotus, alius lacrymabundus: nam tales vinum quoque informat. Ex quo illud Homeri,

Me victum Baccho lacrymas effundere dicunt.

Quippe miſericordes interdum redduntur, & aliàs efferi, aliàs taciturni. Sunt enim qui rurſus taceant, & maximè qui ex melancholicis mente fermè

B ſummota, cogitabundi eſſe ſoliti ſunt. Quinetiam ad amandum propenſiores vinum facere idoneum eſt: indicium, quòd ſæpe qui potat, vel oſculari eos adducitur, quibus nemo ſobrius dare oſculum velit, vel quia deformes ſunt, vel quia ætate prouecti: vinum tamen non longo hæc auget tempore, ſed breui. Natura ſanè, dum vita eduret, aſſiduis incrementis amplificat. Alij namque audaces, & temerarij, alij taciturni, alij miſericordes, alij timidi per naturam & inſtituuntur, & augentur: quas ob res eandem eſſe cauſam conſtat, qua vel vinum, vel natura mores cuique inſeminare poſſit, & augere. Confici namque in dies vi caloris omnia ſolent. Habitui igitur naturæ-

C que atræ bilis flatus ciere datum eſt. Quocirca vitia corporis, quæ flatum præ ſe ferunt, iliumque dolores, atræ bili medici tribuunt. Et vinum verè flatus mouere nimirum poteſt: quamobrem ſimilem ambo iſthæc ſortiuntur naturam, atra bilis, & vinum. Conſtat, vinum eam habere vim è ſpuma, quam excitat. Oleum enim, quamuis calidum, nihil ſpumat: vinum largè, ampliúſque nigrum, quàm album, quia calidius, & corpulentius eſt. Vnde fit, vt cupiditatem Veneris accendere vinum poſſit. Quare non ineptè Venerem iunctam Baccho autumant. Et melancholici quoque magna ex parte libidine affluentiùs concitantur. Concubitus enim flatus copia agitur: cuius

D indicium, quòd penis ex paruo citiſſimè in molem augeſcit inſignem: niſi enim flatus, non ita extumeſcere poteſt: atque etiam priùs, quàm tempus promendi ſeminis ſit, voluptas quædam geſtiens pueris adhuc oritur, cùm iam pubi propinqui, teſticulis per libidinem pruriunt: quod ſcilicet ob id ipſum fit, quia flatus per meatus tranſit, qua poſtea humor perfertur. Et ſeminis quoque in concumbendo profuſionem, eiectionémque, à ſpiritu impellente fieri perſpicuum eſt. Igitur vel in eſculentorum potulentorúmque ordine meritò ea libidinem mouent, quæ locum genitalem flatu implent. Ex quo fit etiam, vt vinum atri coloris talem hominem reddat, qualis melancholicus flatulentus eſt. quod latè in nonnullis pateſcit.

E ſunt enim magna ex parte duri, veniſque tumidi, quibus atra bilis redundat. Cuius ſanè cauſa eſt, non ſanguinis, ſed flatus copia. Sed cur non omnibus melancholicis aut fuſcis colore inuecta duritas eſt, ſed iis tantùm, quibus vitium ampliùs inualuerit, alia ratio eſt. Nunc de eo quod principio explicare maluimus, agendum eſt. Humoris id genus, quam atram bilem vocamus, protinus ſeſe conſtantiæ naturæque vniuerſi corporis intermiſcet confunditque. Temperamentum enim omne calidi & frigidi eſt: quippe cùm ex his duobus natura & ſeruetur, & conſtet: quamobrem atra etiam bilis, & calidiſſima & frigidiſſima reddi poteſt.

Pati namque iſthæc ambo eadem aptiſſima ſuapte natura eſt: vt etiam aqua, tametſi frigida eſt, tamen ſi ſatis concalfacta eſt, velvt quæ feruet, calidior, quàm flamma ipſa, ſentitur. Et lapis quoque & ferrum ignita, carbone calidiora euadunt, quæ quidem natura frigida eſſe, nullum dubium eſt. Sed de his dictum planiùs eſt, vbi de ignis natura & opera docuimus. Atra autem bilis, non per ſumma, ſed natura penitus frigida, omnino ita ſe habet, vt dictum iam eſt. Si modum excedit, hominem facit attonitum, aut obtorquentem, aut anxium, aut formidoloſum: ſed ſi admodum incaleſcit, ſecuritatem animi, cantilenáſque parit, & mentis alienationem, & vlcerum eruptionem, & alia pleraque generis eiuſdem. Parti igitur hominum maximè B victu quotidiano redundans, mores nihilò immutat, ſed morbum melancholicum tantummodo creat. At quibus habitu natura tali conſtiterit, mox his multa & varia morum genera exoriuntur, prout ſcilicet alius aliam habitus intemperiem ſortitus eſt. Exempli gratia, in quibus multa & frigida bilis eſt atra, hi ſtolidi ſunt, & ignaui: in quibus permulta & calida, ij perciti, & ingenioſi, amaſij, propenſi ad omnem excandeſcentiam & cupiditatem, nonnulli etiam loquaciores. Multi etiam propterea quòd ille calor ſedimentis in vicino eſt, morbis veſaniæ implicantur, aut inſtinctu lymphatico inſerueſcunt, ex quo ſybillæ efficiuntur, & bacchæ, & omnes qui diuino ſpiraculo inſtigari C creduntur, cùm ſcilicet id non morbo, ſed naturali intemperie accidit. Maracus ciuis Syracuſanus poëta etiam præſtantior erat dum mente alienaretur. At quibus minùs ille calor remiſſus ad mediocritatem ſit, ij prorſus melancholici quidem, ſed longè prudentiores: & quanquam aliqua in parte minùs excedant, multis tamen in rebus cæteris ſunt omnibus præſtantiores, alij in ſtudiis literarum, alij in artibus, alij in Republica. Magnum etiam ad ſubeunda pericula diſcrimen hic habitus affert: quippe cùm multi metu varie moueantur, ob eam ſcilicet rem, quòd ita à ſe ipſi differunt, prout incidit, vt vices eius habitus gerent. Habitus enim melancholicus vt morbos va- D rios creat, ita etiam ipſe inæquabilis eſt, quippe qui aliàs frigidus in modum aquæ, aliàs calidus fit. Quamobrem cùm formidoloſum quicquam denunciatum eſt, ſi habitus iuſto frigidior ſit, timidum reddet. Iam enim metui aditum patefacit, & metus ipſe refrigerat, vt ex iis conſtat, qui metu perculſi obtremiſcunt. Sed ſi ampliùs caleat, metus inuectus ad mediocritatem reducet, temperabit, intrepidúmque proinde hominem ſeruabit. Quinetiam cùm ſponte moleſtiis animus tabeſcit, quod frequenter vſu euenit, ratio perquam ſimilis eſt. Fit enim ſæpenumero vt angamur, & animo ſuccumbamus: ſed cur ita, nullam reddere cauſam habemus: aliàs contrà, vt ſecuritate animi geſtia- E mus, ſed quamobrem, minimè conſtat. Affectus igitur tam iſti quàm illi ſuperiùs explicati, pauliſper quidem conſiſtere in omnibus ſolent. Omnes enim aliquid illius materiæ facultatiſque ſibi intermiſtum proculdubiò continent: ſed quibus altè ampliterque conſtiterint, ij iam morum qualitate quadam noteſcunt, & nominantur. Vt enim ſpecie inter ſe diſtant, non quia faciem habent, ſed quia faciem talem, id eſt, alij pulchrã, alij turpem, & qui nihil ſuperuacui gerunt, ij ſtata ſunt forma: ſic etiam qui leuiter habitu illo conſtant, ij medium tenẽt: qui plenè, ij iam diſſimiles multitudini euadũt.

A τὸ γὰρ αὐτὸ πάσχειν πέφυκε ταῦτ' ἄμφω, διὸ καὶ τὸ ὕδωρ ὂν ψυχρὸν· ὅμως ἐὰν ἱκανῶς θερμανθῇ, οἷον τὸ ζέον, τῆς φλογὸς αὐτῆς θερμότερόν ἐστι· καὶ λίθος καὶ σίδηρος διάπυρα γενόμενα, μᾶλλον θερμὰ τῶν ἀνθράκων, ψυχρὰ ὄντα φύσει. εἴρηται δὲ σαφέστερον περὶ τούτων ἐν τοῖς περὶ πυρός. καὶ ἡ χολὴ δὲ ἡ μέλαινα φύσει ψυχρά, καὶ οὐκ * ἐπιπόλαιος οὖσα, ὅταν μὲν οὕτως ἔχῃ, ὡς εἴρηται, * γρ. ἐπιπολαίως ἐὰν ὑπερβάλλῃ ἐν τῷ σώματι, ἀποπληξίαν, ἢ νάρκας, ἢ ἀθυμίας ποιεῖ, ἢ φόβους· ἐὰν δὲ ὑπερθερμανθῇ, τὰς μετ' ᾠδῆς εὐθυμίας, καὶ ἐκστάσεις καὶ ἐκζέσεις ἑλκῶν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς ἀπὸ τῆς B καθ' ἡμέραν τροφῆς ἐγγινομένη, οὐδὲν τὸ ἦθος ποιεῖ διαφόρους, ἀλλὰ μόνον νόσημά τι μελαγχολικὸν ἀπειργάσατο. ὅσοις δὲ ἐν τῇ φύσει συνέστη κρᾶσις τοιαύτη, εὐθὺς οὗτοι τὰ ἤθη γίνονται παντοδαποί, ἄλλος κατ' ἄλλην κρᾶσιν· οἷον, ὅσοις μὲν πολλὴ καὶ ψυχρὰ ἐνυπάρχει, νωθροὶ καὶ μωροί· ὅσοις δὲ λίαν πολλὴ καὶ θερμή, μανικοὶ καὶ εὐφυεῖς, καὶ ἐρωτικοί, καὶ εὐκίνητοι πρὸς τοὺς θυμοὺς καὶ τὰς ἐπιθυμίας· ἔνιοι δέ, καὶ λάλοι μᾶλλον. πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τοῦ νοεροῦ τόπου τὴν θερμότητα ταύτην, νοσήμασιν ἁλίσκονται μανικοῖς, ἢ ἐνθουσιαστικοῖς. ὅθεν σίβυλλαι καὶ βάκιδες, καὶ οἱ ἔνθεοι γίνονται πάντες, ὅταν μὴ νοσήματι γίνωνται, ἀλλὰ φυ- C σικῇ κράσει. * Μαραχὸς δὲ ὁ Συρακούσιος καὶ ἀμείνων * γρ. Μαλακὸς ἦν ποιητής, ὅτ' ἐκσταίη. ὅσοις δ' ἂν * ἐπανθῇ τὴν ἄγαν * G. ἐπανθῇ ἡ ἄ- θερμότητα πρὸς τὸ * μέσον, οὗτοι μελαγχολικοὶ μέν γαν θερμότης πρ. εἰσι, φρονιμώτεροι δέ, καὶ ἧττον μὲν ἔκτοποι, πρὸς πολλὰ δὲ διαφέροντες τῶν ἄλλων, οἱ μέν, πρὸς παιδείαν, οἱ δέ, πρὸς τέχνας· οἱ δέ, πρὸς πολιτείαν. πολλὴν δὲ καὶ εἰς τοὺς κινδύνους ποιεῖ διαφορὰν ἡ τοιαύτη ἕξις, τῷ ἐνίοτε ἀνωμάλους εἶναι ἐν τοῖς φόβοις πολλοὺς τῶν ἀνδρῶν. ὡς γὰρ ἂν τύχωσι τὸ σῶμα ἔχοντες πρὸς τὴν τοιαύτην κρᾶσιν, διαφέρουσιν αὐτοὶ αὑτῶν. ἡ δὲ μελαγχολικὴ κρᾶσις, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς νόσοις ἀνωμάλους D ποιεῖ, οὕτω καὶ αὐτὴ ἀνώμαλός ἐστιν· ὁτὲ μὲν [γὰρ] ψυχρά ἐστιν ὥσπερ ὕδωρ· ὁτὲ δέ, θερμή· ὥστε φοβερόν τι ὅταν εἰσαγγελθῇ, ἐὰν μὲν ψυχροτέρας οὔσης τῆς κράσεως τύχῃ, δειλὸν ποιεῖ· προωδοποίηκε γὰρ τῷ φόβῳ, καὶ ὁ φόβος καταψύχει. δηλοῦσι δὲ οἱ περίφοβοι. τρέμουσι γάρ. ἐὰν δὲ μᾶλλον θερμή, εἰς τὸ μέτριον κατέστησεν ὁ φόβος, καὶ * ἐν ταὐτῷ, καὶ ἀπαθῆ. ὁμοίως δὲ καὶ * γρ. ἐν αὑτῷ, πρὸς τὰς καθ' ἡμέραν ἀθυμίας· πολλάκις γὰρ οὕτως ἔχομεν, ὥστε λυπεῖσθαι· ἐφ' ὅτῳ δέ, οὐκ ἂν ἔχοιμεν εἰπεῖν· ὁτὲ δὲ εὐθύμως· * ἐφ' ᾧ δ', οὐ δῆλον. τὰ δὲ τοιαῦτα * γρ. ἐφ' οὗ δ'. πάθη καὶ * τὰ παλαιὰ λεχθέντα, κατὰ μέν τι μικρὸν πᾶσι * G. τὰ πάλαι λ. E γίνεται. πᾶσι γὰρ μέμικταί τι τῆς δυνάμεως. ὅσοις δ' εἰς βάθος, οὗτοι δ' ἤδη ποιοί τινές εἰσι τὰ ἤθη. ὥσπερ γὰρ τὸ εἶδος ἕτεροι γίνονται, οὐ τῷ πρόσωπον ἔχειν, ἀλλὰ τῷ ποιόν τι τὸ πρόσωπον, οἱ μὲν καλόν, οἱ δὲ αἰσχρόν, οἱ δέ, μηθὲν ἔχοντες περιττόν· οὗτοι δέ, μέσοι τὴν φύσιν· οὕτω καὶ οἱ μὲν μικρὰ μετέχοντες τῆς τοιαύτης κράσεως, μέσοι εἰσίν· οἱ δὲ πλήθους, ἤδη ἀνόμοιοι τοῖς πολλοῖς.

ἐὰν μὲν γὰρ σφόδρα κατακορὴς ᾖ ἡ ἕξις, μελαγχολικοί εἰσι λίαν· ἐὰν δέ πως κραθῶσι, περιττοί. ῥέποντες δ', ἂν ἀμελῶσιν, ἐπὶ τὰ μελαγχολικὰ νοσήματα, ἄλλοι περὶ ἄλλο μέρος τοῦ σώματος· καὶ τοῖς μὲν, ἐπιληπτικὰ * ἀποσημαίνει· τοῖς δὲ, ἀποπληκτικά· ἄλλοις δὲ, ἀθυμίαι ἰσχυραὶ ἢ φόβοι· τοῖς δὲ, θάρρη λίαν, οἷον καὶ Ἀρχελάῳ συνέβαινε τῷ Μακεδονίας βασιλεῖ. αἴτιον δὲ τῆς τοιαύτης δυνάμεως ἡ κρᾶσις, ὅπως ἂν ἔχῃ ψύξεώς τε καὶ θερμότητος. ψυχροτέρα μὲν γὰρ οὖσα τοῦ καιροῦ, δυσθυμίας ποιεῖ ἀλόγους· διὸ αἵ τ' ἀγχόναι μάλιστα τοῖς νέοις, ἐνίοτε δὲ καὶ πρεσβυτέροις. πολλοὶ δὲ καὶ μετὰ τὰς μέθας διαφθείρουσιν ἑαυτούς. ἔνιοι δὲ τῶν μελαγχολικῶν ἐκ τῶν πότων, ἀθύμως διάγουσι. σβέννυσι γὰρ ἡ τοῦ οἴνου θερμότης τὴν φυσικὴν θερμότητα. τὸ δὲ θερμὸν τὸ περὶ τὸν τόπον ᾧ φρονοῦμεν καὶ ἐλπίζομεν, ποιεῖ εὐθύμους. καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ πίνειν εἰς μέθην πάντες ἔχουσι προθύμως, ὅτι πάντας ὁ οἶνος ὁ πολὺς εὐέλπιδας ποιεῖ, καθάπερ ἡ νεότης τοὺς παῖδας. τὸ μὲν γὰρ γῆρας, δύσελπί ἐστιν· ἡ δὲ νεότης, ἐλπίδος πλήρης. εἰσὶ δέ τινες ὀλίγοι, οὓς πίνοντας δυσθυμίαι λαμβάνουσι, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ μετὰ τοὺς πότους ἐνίους. ὅσοις μὲν οὖν μαραινομένου τοῦ θερμοῦ αἱ ἀθυμίαι γίνονται, μᾶλλον ἀπάγχονται. διὸ καὶ οἱ νέοι ἢ [καὶ] οἱ πρεσβῦται μᾶλλον ἀπάγχονται. τὸ μὲν γὰρ γῆρας, μαραίνει τὸ θερμόν· τῶν δὲ, τὸ πάθος φυσικὸν ὄν, καὶ αὐτὸ τὸ μαραινόμενον θερμόν. ὅσοις δὲ σβεννυμένου, ἐξαίφνης οἱ πλεῖστοι διαχρῶνται ἑαυτούς· ὥστε θαυμάζειν πάντας, διὰ τὸ μηθὲν ποιῆσαι σημεῖον πρότερον. ψυχροτέρα μὲν οὖν γινομένη ἡ κρᾶσις ἡ ἀπὸ τῆς μελαίνης χολῆς, ὥσπερ εἴρηται, ποιεῖ ἀθυμίας παντοδαπάς· θερμοτέρα δὲ οὖσα, εὐθυμίας. διὸ καὶ οἱ μὲν παῖδες, εὐθυμότεροι· οἱ δὲ γέροντες, δυσθυμότεροι. οἱ μὲν γὰρ, θερμοί· οἱ δὲ, ψυχροί. τὸ γὰρ γῆρας κατάψυξίς τις. συμβαίνει δὲ σβέννυσθαι ἐξαίφνης ὑπό τε τῶν ἐκτὸς αἰτιῶν, ὡς καὶ παρὰ φύσιν τὰ πυρωθέντα, οἷον ἄνθρακα ὕδατος ἐπιχυθέντος. διὸ καὶ ἐκ μέθης ἔνιοι ἑαυτοὺς διαχρῶνται. ἡ γὰρ ἀπὸ τοῦ οἴνου θερμότης, ἐπείσακτός ἐστιν· ἧς σβεννυμένης, συμβαίνει τὸ πάθος. καὶ μετὰ τὰ ἀφροδίσια οἱ πλεῖστοι ἀθυμότεροι γίνονται· ὅσοι δὲ περίττωμα πολὺ προΐενται μετὰ τοῦ σπέρματος, οὗτοι εὐθυμότεροι. κουφίζονται γὰρ περιττώματός τε καὶ πνεύματος, καὶ θερμοῦ ὑπερβολῆς· ἐκεῖνοι δὲ, ἀθυμότεροι πολλάκις· καταψύχονται γὰρ ἀφροδισιάσαντες, διὰ τὸ τῶν ἱκανῶν τι ἀφαιρεθῆναι. δηλοῖ δὲ τοῦτο, τὸ μὴ πολλὴν τὴν ἀπορροὴν γεγονέναι. ὡς οὖν ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, διὰ μὲν τὸ ἀνώμαλον εἶναι τὴν δύναμιν τῆς μελαίνης χολῆς, [ἀνώμαλοί εἰσιν οἱ μελαγχολικοί. καὶ γὰρ ψυχρὰ σφόδρα γίνεται, καὶ θερμή. διὰ δὲ τὸ * ἠθοποιὸς εἶναι,] ἠθοποιὸν γὰρ τὸ θερμὸν, καὶ ψυχρὸν μάλιστα τῶν ἐν ἡμῖν ἐστιν· ὥσπερ ὁ οἶνος πλείων καὶ ἐλάττων κεραννύμενος τῷ σώματι, ποιεῖ τὸ ἦθος ποιούς τινας ἡμᾶς. ἄμφω δὲ πνευματικὰ, καὶ ὁ οἶνος καὶ ἡ μέλαινα χολή.

* Qu. ἐπισημαίνει

* χ. ἠθοποιὸν

A Nam ſi omnino merus bilis atræ habitus ſit, melancholicos admodum eſſe neceſſum eſt: ſin autem quendam in modum temperetur, egregij ſingulareſque inſtituuntur: hi tamen ſi parum ſuæ valetudini conſulunt, facilè in vitia bilis atræ labuntur, alij parte alia ſui corporis: alij namque in morbum comitialem incidunt, alij attoniti fiunt, alij vehementiſſimè anxij aut formidoloſi redduntur, alij maiorem in modum ſibi confidunt, & ſperant: quod etiam Archelao regi Macedoniæ vſu eueniſſe accepimus. Cauſam verò tam variæ poteſtatis ipſe habitus dat, ſcilicet prout frigidus calidúſve conſtiterit. Nam ſi vltra modum frigidus ſit, moleſtiæ anxietatéſque ſponte ſine vlla ratione naſcentur, ex quo mortem laqueo ſibi conſciſcunt, maximè quidem iuniores, interdum tamen & ſeniores. Multi etiam vinolenti ſeſe interimunt. Nonnulli verò ex melancholicis, vbi abundè potarunt, dolent, & animo vehementer ſuccumbunt. Calor etenim naturalis à calore vini extinguitur. Calor autem, qui eam continet ſedem, qua ſperamus, & ſapimus, facit vt ſecuro animo ſimus, qua de cauſa omnes ad vinolentiam vſque prompto animo bibimus. Omnes animi ſpe bona vini copia afficit, quemadmodum iuuentus adoleſcentulos. Senectus enim parum ſperare poteſt, iuuentus ſpe plena eſt. Non deſunt quos angor inter potandum eadem illa de cauſa comprehendat, qua etiam poſt potum nonnullos occupat. Quibus igitur calore natiuo emarceſcente oritur ægritudo, ij ſibi laqueum potiùs petunt: quare iuuenes potiùs quàm ſenes, laqueo ſe interimunt. Alteris enim calor per ætatem marceſcit, quod naturæ agitur ordine: Alteris per vim ipſius affectus, quod contra naturam eſt. Quibus autem calor extinctus ſubitò eſt, ij repentè ſe interficiunt, vt omnes mirentur, eo quòd nullum indicium præceſſerit. Cùm igitur atra bilis perfriget, (vt dictum eſt) varias animi moleſtias anxietatéſque gignit. Calidior autem cùm eſt, ſecuritatem & lætitiam præſtat. Quocirca pueri lætiores, ſenes triſtiores eſſe conſueuerunt: alteri enim calidi, alteri frigidi ſunt: quippe cùm non niſi refrigeratio quædam ſit ipſa ſenectus. Accidit verò vt calor ſubitò cauſis quoque externis extinguatur: quemadmodum quæ præter ſuam naturam candent, ceu carbones, aqua ſuperinfuſa extinguuntur: vnde fit etiam vt ſedata ebrietate nonnulli ſe ipſos enecent. Calor enim ex vino adiectus eſt, quo extincto, vſu euenit illa pernicioſa affectio. Et poſt coitum quoque Venereum animo pleríque omnes ſuccumbunt, redduntúrque triſtiores. Qui tamen copiam excrementi ſuo cum ſemine effuderint, ij lætiores hilarioréſque euadunt: quippe qui ſic excremento, & flatu, atque calore nimio leuentur: cæteros triſtiores demiſſioréſque ſæpe Venus reliquit, eo quòd parti neceſſariæ aliquo ſubtracto refrigerantur: quod humoris eius paucitate, qui effluxerit, patet. Summam igitur rationum colligamus. Homines melancholici varij inæqualéſque propterea ſunt, quia vis atrę bilis varia & inæqualis eſt: quippe quæ vehementer, tum frigida tum calida reddi eadem poſſit. Et quoniam vim eandem morum obtinet inſtituendorum, (mores enim calidum condit, & frigidum omnium maximè, quæ noſtro in corpore habentur) idcirco nos morum qualitate afficit quadam, informátque vt vinum, quod prout plus minúſve corpori intermiſtum infuſumque eſt, varios reddit. Flatuoſum autem vtrumque eſt, & vinum, & atra bilis.

Cúmque ratio ſit, vt portio quoque aliqua temperata illius inæquabilis ordinis habeatur, flatúſque modo quodam acquiratur integrè, habitúſque reſpondere calidior frigidiórque poſſint ob exuperantiam qualitatis, hinc efficitur porrò, vt melancholici omnes non per morbum ſed per naturam ſint ingenio ſingulari. 2 Cur per aliquas ſcientias habitum nos habere cenſeamus, per aliquas non? An habitum non niſi per eas tantùm adipiſci putamũr, quibus vim inueniendi acquirimus? inuentio enim ex habitu eſt. 3 Cur omnium animantium homo prudentiſſimus eſt? Vtrùm quia capite minimo eſt, ſcilicet ad ſui corporis proportionẽ? An quia variè minimo eſt: ob id enim ipſum capitis quoque minutio accidit, & inter homines ipſos qui minori ſunt capite, prudentiores naſcuntur, quàm qui ſunt grandiori. 4 Cur iter longius tum eſſe videtur, cùm ignari quantum ſit, ambulamus, quàm cùm gnari, ſi modò res cæteræ pares adſint? An quòd noſſe quantum ſit, non niſi noſſe eius numerum eſt: rémque non determinatam pluris quàm determinatam eſſe perſpectum eſt? Ergo quemadmodum, ſi noſti quantum ſit, finitum id eſſe neceſſe eſt: ſic etiam ſi ignoras, quaſi reciprocetur, animus cauillatus oberrat, infinitúmque id eſſe videtur, quod finitum eſt. Quamobrem ſi quantum quodlibet determinatum non eſſe putetur, velvt infinitum id eſſe videbitur, eo quòd aptum eſt vt ſit determinatum: at ſi determinatum non ſit, infinitum eſt. Ergo id quoque infinitum quodam modo videri neceſſe eſt, quod determinatum eſſe nequaquam videtur. 5 Cur ſeniores ampliùs mente valeamus, iuniores ocyus diſcimus? Quia natura parens & author omnium, inſtrumenta nobis duo inſeruit, quorum opera inſtrumentis extraneis vti valeremus: manum, inquam, corpori dedit, animo mentem. Eſt enim mens quoque rebus à natura nobis impertitis annumeranda, vicem ſanè gerens inſtrumenti. Cæteræ omnes ſcientiæ artéſque noſtra opera ſunt: mentem ipſam opus eſſe naturæ fatendum eſt. Vt igitur manu non iam inde ab ortu naturæ vti poſſumus, ſed cùm eam natura abſoluit perfecítque, (procedente namque ætate, manus ſuum opus maximè efficere poteſt) ita etiam mens, quæ res naturalis eſt, non protinus, ſed in ſenectute maximè nobis contingit, atque tunc potiſſimùm conſummatur, atque abſoluitur, niſi detrimento aliquo lacera læſáque ſit, quemadmodum cætera quoque opera naturæ. Mens verò poſterior quàm manuum facultas, accedit: quoniam inſtrumenta etiam mentis poſteriora ſunt quàm manuum inſtrumenta: eſt enim mentis inſtrumentum ſcientia. Menti namque vtilis ſcientia eſt, vt tibicini tibia. Manuum inſtrumenta, res pleræque naturales ſunt: Natura autem ipſa, eiúſque res omnes priores ſunt, quàm ſcientia. Quorum autem inſtrumenta priora ſunt, facultates quoque eorundem priùs contingere congruum eſt. His enim crebrò vtentes, conficere habitum ſolemus. Et iſta ſic reciprocantur, vt quam vicem hæc inter ſe gerunt, quorum inſtrumenta ſunt, eandem inſtrumenta quoque ipſa inter ſe habeant: viciſſimque quam inſtrumenta inter ſe, eandem illa, quorum ſunt inſtrumenta. Mens igitur ea de cauſa nobis ſenioribus potiùs contingit: diſcimus autem ocyus iuniores, quia rem fermè nullam tenemus. Cùm enim res pleraſque ſcimus, non æquè prætereà capere alias poſſumus. Quomodo etiam meminiſſe meliùs ea valemus, quæ manè primùm percipimus;

A ἐπεὶ δ' ἔστι καὶ * ἀνώμαλον εἶναι τὴν ἀνωμαλίαν καὶ καλῶς πως ἔχειν, καὶ ὅπου δεῖ θερμοτέραν εἶναι τὴν διάθεσιν καὶ πάλιν ψυχράν, ἢ τοὐναντίον διὰ τὸ ὑπερβολὴν ἔχειν, περιττοὶ μέν εἰσι πάντες οἱ μελαγχολικοί, οὐ διὰ νόσον, ἀλλὰ διὰ φύσιν. * κ. εὔκρατον

β Διὰ τί κατ' ἐνίας μὲν τῶν ἐπιστημῶν, ἕξιν ἔχειν λεγόμεθα· κατ' ἐνίας δὲ, οὔ; ἢ καθ' ὅσας εὑρετικοί ἐσμεν, ἕξιν ἔχειν λεγόμεθα; τὸ γὰρ εὑρίσκειν, ἀπὸ ἕξεως.

γ Διὰ τί τῶν ζῴων ὁ ἄνθρωπος φρονιμώτατον; πότερον ὅτι μικροκεφαλώτατον κατὰ λόγον τοῦ σώματος; ἢ ὅτι ἀνωμάλως ἐλάχιστον; διὰ γὰρ τοῦτο καὶ μικροκέφαλον· B καὶ αὐτῶν οἱ τοιοῦτοι, μᾶλλον τῶν μεγαλοκεφάλων φρονιμώτεροι.

δ Διὰ τί δοκεῖ ἡμῖν πλείων εἶναι ἡ ὁδὸς, ὅταν μὴ εἰδότες πόση τίς ἐστι βαδίζωμεν, ἢ ὅταν εἰδότες, ἐὰν τὰ ἄλλα ὁμοίως τύχωμεν ἔχοντες; ἢ ὅτι τὸ εἰδέναι [πόση,] ἐστιν εἰδέναι τὸν ἀριθμόν, τὸ γὰρ ἄπειρον καὶ ἀναρίθμητον, ταὐτόν· καὶ πλέον ἀεὶ τὸ ἄπειρον τοῦ ὡρισμένου. ὥσπερ οὖν εἰ * ᾔδει ὅτι ποσή ἐστι, πεπερασμένην αὐτὴν ἀνάγκη εἶναι· οὕτως εἰ μὴ οἶδε πόση τίς ἐστιν, ἀντιστρέφοντος παραλογίζεται ἡ ψυχή, καὶ φαίνεται αὐτὴ εἶναι ἄπειρος, ἐπεὶ τὸ ποσὸν, ὡρισμένον ἐστί· καὶ τὸ ὡρισμένον, ποσόν. ὅταν τοίνυν μὴ φαίνηται ὡρισμένον, ὥσπερ ἄπειρον δόξει εἶναι, C διὰ τὸ, τὸ πεφυκὸς ὡρίσθαι, ἂν μὴ ᾖ ὡρισμένον, ἄπειρον εἶναι· ὥστε καὶ τὸ φαινόμενον μὴ ὡρίσθαι, φαίνεσθαι ἀνάγκη πως ἀπέραντον.

Sup. 5. 25. Inde petita Gazæ verſio: nam ille hîc omiſerat.

* κ. ᾔδεις

ε Διὰ τί πρεσβύτεροι μὲν γινόμενοι, μᾶλλον νοῦν ἔχομεν· νεώτεροι δὲ ὄντες, θᾶττον μανθάνομεν; ἢ ὅτι ὁ θεὸς ὄργανα ἐν ἑαυτοῖς ἡμῖν δέδωκε δύο, ἐν οἷς χρησόμεθα τοῖς ἐκτὸς ὀργάνοις· σώματι μὲν, χεῖρα· ψυχῇ δὲ, νοῦν. ἔστι γὰρ ὁ νοῦς τῶν φύσει ἐν ἡμῖν ὥσπερ ὄργανον ὑπάρχων· αἱ δὲ ἄλλαι ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι, * τῶν ὑφ' ἡμῶν ποιητῶν D εἰσιν· ὁ δὲ νοῦς, τῶν φύσει. καθάπερ οὖν τῇ χειρὶ οὐκ εὐθὺς γενόμενοι χρώμεθα βέλτιστα, ἀλλ' ὅταν ἡ φύσις αὐτὴν ἐπιτελέσῃ· (προϊούσης γὰρ τῆς ἡλικίας, ἡ χεὶρ μάλιστα δύναται ἀποτελεῖν τὸ ἑαυτῆς ἔργον) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ νοῦς τῶν φύσει οὐκ εὐθὺς, ἀλλ' ἐπὶ γήρως ἡμῖν μάλιστα παραγίνεται· καὶ τότε ἀποτελεῖται μάλιστα, ἂν μὴ ὑπό τινος πηρωθῇ, καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα τὰ φύσει ὑπάρχοντα. ὕστερον δὲ τῆς τῶν χειρῶν δυνάμεως, ὁ νοῦς παραγίνεται ἡμῖν, ὅτι καὶ τὰ τοῦ νοῦ ὄργανά ἐστι τῶν τῆς χειρός. ἔστι γὰρ νοῦ μὲν ὄργανον, ἐπιστήμη· (τούτῳ γὰρ E ἐστὶ χρήσιμος, καθάπερ αὐλοὶ αὐλητῇ) χειρῶν δὲ, πολλὰ τῶν φύσει ὄντων· ἡ δὲ φύσις, αὐτή τε ἐπιστήμης προτέρα, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς γινόμενα. ἂν δ' [τὰ] ὄργανα πρότερα, καὶ τὰς δυνάμεις προτέρας εἰκὸς ἐγγίνεσθαι ἡμῖν. τούτοις γὰρ χρώμενοι, ἕξιν λαμβάνομεν, καὶ ἔχει ὁμοίως τὸ ἑκάστου ὄργανον πρὸς αὐτὸ καὶ ἀνάπαλιν, ὡς τὰ ὄργανα πρὸς ἄλληλα, οὕτω τὰ ὄργανα πρὸς αὐτά. ὁ μὲν οὖν νοῦς διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, πρεσβυτέροις οὖσιν [ἡμῖν] μᾶλλον ἐγγίνεται· μανθάνομεν δὲ θᾶττον νεώτεροι ὄντες, διὰ τὸ μηδέν πως ἐπίστασθαι. ὅταν δὲ ἐπιστώμεθα, οὐκ ἔτι ὁμοίως δυνάμεθα. δυνάμεθα δὲ ἔχεσθαι, καθάπερ καὶ μνημονεύομεν μᾶλλον οἷς ἂν ἕωθεν πρῶτον ἐντυγχάνωμεν·

* γρ. τῶν ὑφ' ἡμ.

A ἔπειτα προϊούσης τῆς ἡμέρας, οὐκ ἔτι ὁμοίως, διὰ τὸ πολλοῖς ἐντετυχηκέναι.

ϛ Διὰ τί ἀνθρώπῳ πιστέον μᾶλλον, ἢ ἄλλῳ ζώῳ; πότερον ὥσπερ Πλάτων Νεοκλεῖ ἀπεκρίνατο, ὅτι ἀριθμεῖν μόνον ἐπίσταται τῶν ἄλλων [ζώων;] ἢ ὅτι θεοὺς νομίζει μόνος; ἢ ὅτι μιμητικώτατον; μανθάνειν γὰρ δύναται διὰ τοῦτο.

ζ Διὰ τί οὐ χαίρομεν θεώμενοι οὐδὲ ἐλπίζοντες ὅτι τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαῖς ἴσας ἔχει * ταῖς ἐν τῇ γωνίᾳ, οὐδὲ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων οὐθέν, εἰ μὴ τῇ θεωρίᾳ; αὕτη δὲ ὁμοίως ἐστὶν ἡδεῖα, κἂν εἰ τρισὶν ὀρθαῖς, ἢ πλείοσιν ἴσας εἶχεν. ἀλλ' ὅτι Ὀλυμπία ἐνικῶμεν, καὶ περὶ τῆς ναυμαχίας τῆς ἐν Σαλαμῖνι, χαίρομεν, καὶ μεμνημένοι καὶ ἐλπίζοντες B τὰ τοιαῦτα· ἀλλὰ μὴ τἀναντία τοῖς τοιούτοις· ἢ ὅτι ἐπὶ μὲν τοῖς τοιούτοις χαίρομεν, ὡς γινομένοις ἢ οὖσιν· * ἐπὶ δὲ τοῖς κατὰ φύσιν ὡς κατ' ἀλήθειαν θεωρίας ἡδονήν, ὡς ἔχει, μόνην ἡμῖν ποιεῖν· ταῖς δὲ πράξεις, τὴν ἀπὸ τῶν συμβαινόντων ἀπ' αὐτῶν. [ἀνομοίων οὖν οὐσῶν τῶν πράξεων, καὶ τὰ ἀποβαίνοντα ἀπ' αὐτῶν] γίνεται τὰ μὲν, λυπηρά· τὰ δὲ, ἡδέα· φεύγομεν δὲ καὶ διώκομεν καθ' ἡδονὴν καὶ λύπην ἅπαντα.

* χ. τὰς ἴσας γωνίας,

* G. ἐπὶ δὲ τ. κ. φ. ὡς κατ' ἀνάγκην θεωρία μόνον ὡς ἔχει, ἡδ. ἡμῖν ἐμπ.

η Διὰ τί μέχρι ὑγιείας πραγματεύονται οἱ ἰατροί; ἰσχναίνει γάρ· εἶτα ἐκ τούτου ξηραίνει· εἶτα ὑγίειαν ἐποίησεν· εἶτα ἐνταῦθα ἔστη. πότερον οὐκ ἔστι δυνατὸν ἐκ τούτου γενέσθαι ἄλλο· ἢ εἰ δυνατόν, C ἄλλης ἐπιστήμης, καὶ ἔσται ὅ τις ἐξ ὑγιείας ποιήσει ἄλλό τι; εἰ δὴ γίνεται ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ τῶν μεταξύ, δῆλον ὅτι ἀρρωστεῖ, ἢ ξηρότερος, ἢ ὑγρότερος, ἢ τι τοιοῦτον. ποιεῖ δὴ ἐκ ψυχροῦς ἧττον σφόδρα, καὶ τέλεον ὡδὶ θερμόν, καὶ ὡδὶ ξηρὸν ἢ ὑγρὸν μεταβαῖνον ἐκ τῶν ἐναντίων, ἢ μεταξὺ ἕως ἂν ἔλθῃ εἰς τὸ οὕτως ἔχειν; ὃ ἦν τὸ ὑγιαίνειν· ἔκ τε τούτου οὐ πέφυκεν ἄλλό τι ὄν, ἢ τὸ μεταξύ. δύναται μὲν οὖν ποιῆσαι ὁ ἔχων. ὡς γὰρ ἦλθεν, ἀναλῦσαι δύναται καὶ ἀπελθεῖν, οὐ μὴν ἥ γε τέχνη τούτου ἐστίν. ἀεὶ γὰρ βέλτιον. ὥστε οὐδ' ἄλλη οὔτε αὐτὴ ποιήσει ἐξ ὑγιείας ἄλλό τι. οὐθὲν γὰρ ἐγίνετο, ἢ τὸ ἐναντίον τούτου· εἴπερ * ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη. οὕτω καὶ ἐπὶ οἰκίας οὐδὲν D ποιήσειεν ἂν τοὐναντίον· * οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῃ τέχνῃ ἐκ τούτου ποιήσουσα, πλὴν ὡς μέρος· οἷον ἡ σκυτική, ὑπόδημα ἐκ * προτμήματος. ἐξ ἑκατέρου γὰρ γίνεται διττῶς, ἢ συντιθεμένου, ἢ φθειρομένου.

* G. ἡ α. τῶν ἐναντίων ἐπι.

* G. οὐδ' ἔστιν ἄλλη τέχνη ἢ ἐκ τούτου ποιήσουσα. Sylb.

* G. προσχήματος.

θ Διὰ τί τὸν φιλόσοφον τοῦ ῥήτορος οἴονται διαφέρειν; ἢ ὅτι * ὁ μὲν φιλόσοφος, περὶ τὰς ἰδέας σπουδάζει. ὁ δὲ ῥήτωρ, περὶ τὰ μετέχοντα; οἷον ὁ μὲν, τί ἐστιν ἀδικία· ὁ δέ, ὡς ἄδικος ὁ δεῖνα· καὶ ὁ μὲν, τί ἡ τυραννίς· ὁ δέ, οἷόν τι ὁ τύραννος.

Sup. 18. 5.

* χ. ὁ μὲν φιλόσοφος, περὶ αὐτὰ τὰ εἴδη τῶν πραγμάτων διατρίβει. ὁ δὲ περὶ τὰ μ.

ι Διὰ τί οἱ Διονυσιακοὶ τεχνῖται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πονηροί εἰσιν; ἢ ὅτι ἥκιστα λόγου σοφίας κοινωνοῦσι, διὰ E τὸ περὶ τὰς ἀναγκαίας τέχνας τὸ πολὺ μέρος τοῦ βίου εἶναι, καὶ ὅτι ἐν ἀκρασίαις τὸ πολὺ τοῦ βίου εἰσί, τὰ δέ, [καὶ] ἐν ἀπορίαις; ἀμφότερα δέ, φαυλότητος παρασκευαστικά.

ια Διὰ τί οἱ ἐξ ἀρχῆς, τῆς μὲν κατὰ [τὸ] σῶμα ἀγωνίας, ἆθλόν τι προὔταξαν, σοφίας δὲ * οὐθὲν ἔθηκαν;

* γρ. οὐδεὶς ἔθηκεν;

A deinde procedente die memoria hebetamur, quoniam multa iam perreptauimus. 6 Cur homini potiùs quàm cuiquam ex cæteris animantibus, credendum eſt? Vtrùm, vt Plato Neocli reſpōdit, quia homo ſolus omnium animantium nouit enumerare? An quia ſolus deos veneratur & colit? An quia omnium maximè vim obtinet imitandi? hinc enim diſcere tam multa & varia poteſt. 7 Cur nihil in eo delectamur, quòd triangulum duobus rectis pares angulos internos vel habere ſpectamus, vel habiturum ſperamus: neque in aliquo generis eiuſdem, niſi fortè in ſpeculatione ipſa delectandũ ſit? hæc tamen æquo modo iucunda ſanè ſit, etiam ſi tribus rectis aut etiam pluribus pares angulos ha-B beat: ſed nimirum tunc delectari eſt, cùm aut ludis Olympię nos viciſſe meminimus, aut apud Salamina nauali pugna hoſtes ſuperaſſe, aut tale quid futurum ſperamus, non cùm his ipſis contraria ſpectamus. An in rebus iſtiuſmodi delectemur, quòd vel fuerũt, vel ſunt conſilio noſtro, aut omnino humano, & opera? Quæ autem Natura lege incommutabili ita eſſe voluerat, hæc ſuæ tantummodo rationis contemplatu nos alliciũt, & oblectant: ſed cùm rerum geſtarum perquam aduerſa ratio ſit, efficitur porrò vt quæ inde profecta ſint, in parte lætabilia, in parte triſtia veniant. Omnia autem lætitiæ triſtitiæve ratione, aut vitamus, aut perſequimur. 8 Cur medicus ad ſanitatem vſque tantummodo ſuã ope-C rã præſtat? Primùm enim corpus extenuat, dehinc ſiccat, tum ſanitatem inducit, poſthac nil vlteriùs agit. Vtrùm quòd fieri non poteſt vt ex ſanitate aliud quicquam efficiatur? An ſi quid fieri poſſit, ad aliam ſpectet ſciẽtiam, afferrique præterea ex ſanitate aliquid licebit? Ergo ſi omnia fieri, vel ex contrariis, vel ex mediis ſoleãt, cõſtat vt illud ægrotet, quod vel ſiccius, vel humidius, vel tale aliquod eſt. Igitur ex nimis frigido, in minùs frigidũ, & poſtremò in iuſtã vicẽ caloris, vel ſiccitatis, vel humoris, medicus adducit, transferens ſeſe ex contrariis, aut mediis, dum ad eum deueniat habitũ, qui ſanitati accommodatus eſt: ex quo quidem nihil eſſe natura fert, niſi quid medium. Ergo aliquid præterea fa-D cere poteſt. Vt enim eatenus venit, ſic retrorſum abire poteſt. Sed ars non iſthuc profitetur: ſemper enim quod melius eſt, id artis ratio & ſpectat, & facit. Itaque nec vlla alia, nec ipſa medendi ratio de ſanitate quicquam aliud faciet, cùm vel nihil effici neceſſe ſit, vel rei deſtinandæ contrarium: quandoquidem eadem eſt ſcientia contrariorũ. Itaque vel in ædificandi ratione nihil eſt, quod contrarium faciat. Nec verò vlla ars alia eſt, quæ ex hoc quicquã faciat, niſi vel vti ex parte: quemadmodum ſuendi ratio ex proſciſſo calceum reddit. Fieri namque bifariâm aliquid ex aliquo ita poteſt, vt vel cùm illud componitur, vel cùm hoc deſtruitur, conſiſtat.

9 Cur hominem philoſophum differre ab ora-E tore putamus? An quia philoſophus in rerum ſpeciminibus agitandis exquirendiſque ſuum ſtudium poſuit: orator his in rebus verſatur, quæ conſortes illorum ſpeciminum ſunt? Verbi cauſa, alter, quid iniuſtitia ſit, nouit: alter, quis iniuſtus eſt: & alter, quid tenor tyrannidis ſit, cognitum habet: alter, qualis ipſe tyrannus ſit. 10 Cur genus id hominum, quos Dionyſiacos technitas, id eſt, artifices Bacchanales, aut hiſtriones, appellamus, improbis eſſe moribus magna ex parte conſueuerunt? An quia minimè ſeſe ſtudio ſapientiæ dedũt, eo ſcilicet quòd in artibus neceſſariis magnam ætatis ſuæ partem conſumunt, vitámque plurimùm traducũt incontinentem, partim etiam cum inopia, quod quidem vtrumque vitia & gignit, & auget?

11 Cur veteres præmia certaminibus corporum poſuerunt, ſapientiæ nullus quicquam ſtatuerit?

Anquia iudices, quod ad ingenium attinet, vel præſtantiores, vel nihilo deteriores nimirum eſſe iis debent, qui inter ſeſe certant? Quòd ſi homines ſapientia excellentiores certare deberent, proponeretúrque præmium, arbitris ſanè ſibi carerent. At verò in certaminibus gymnicis, quiſque ſuo tantùm aſpectu iudicare integrè poteſt. Item author ille præmiorum tale ſuis hominibus certamẽ proponere noluit, vnde inimicitiæ ſeditionéſque maximæ exorirentur: homines enim cùm in re ſui corporis aliqua improbantur, non moleſtè omnino ferunt, neque iis infeſti redduntur, qui ita iudicarint: at ſi ſtolidiores iudicati ſunt, iudicibus admodum ipſis ſuccenſent, ægréque vehementiſſimè ferunt: quæ quidem res ſeditioſa & ſtolida eſt. Ad hæc præmium præſtantius eſſe ſuo certamine decet. Itaque certaminum gymnicorum præmium optatius & præſtantius quàm ipſa concertatio eſt. Prudentia verò quodnam præmium præſtãtius eſſe poſſit? 12 Cur homo maximè aliud intelligat, aliud faciat? An quia contrariorum eadem ſcientia eſt? An quia mentis officium plura contingit, appetitus in vnum tantummodo profluit? Atqui homo mente magna ex parte viuit, & ratione; beſtiæ appetitu, ira, cupiditatéque ducuntur. 13 Cur nonnulli pecunias acquirere non impendere conſueuerunt? Vtrùm quòd ſuis moribus viuunt: an oblectamine, quod in ſpe poſitum eſt, alliciuntur?

14 Quam ob cauſam qui grauiter & ſuauiſſimè dormiunt, nihil ſomniant? An quia & ſenſus & intelligentia hominis tunc ſuo fungi officio poteſt, cùm animus tranquillatur, & requieſcit: qua quidem requie, vel ipſa ſciendi ratio conſtare videtur, quippe quæ animum ſiſtat, atque ex temeraria agitatione in tranquillitatem adducat? Cùm enim animus mouetur vagatúrque, fieri non poteſt vt aliquid vel ſentiatur, vel intelligatur. Ex quo fit etiã vt amẽtes ſint pueri, & ebrij, & inſani. Facit etenim calor, qui nimius in his eſt, vt motu plurimo vehementiſſimóque inquietentur: quo motu deſiſtente, prudentiores eſſe incipiunt. Cùm enim vis illa intelligendi ſedata eſt, faciliùs ſiſtitur, rerúmque rationibus adſiſtit. Et quidem qui inter dormiendum ſomniant, non alia de cauſa videre ſibi illa videntur, quàm intelligentia conſtante requieſcentéque: quod quidem ſomno cõtingit leuiori. Iactatur enim animus noſter maximè in ſomnis, calore ſcilicet, qui vndique in partem ſe colligit interiorem: atque ita efficitur, vt plurima vehementiſſimáque illa obſtante iactatione, nullum interuenire ſomnium poſſit. Nec putandum, vt animus tum conquieſcat, & per ſe maximè ſit, cùm nullum ſomnium trahitur, vt multitudinis opinio eſt. Sed cõtra omnino incidit, vt qui in motu plurimo eſt, nec paulisper quieſcit, hic intelligere nequeat. Plurimus autem motus, cùm ſuauiſſimè quis obdormiſcit, meritò propterea eſt, quòd tunc maximè larga caloris copia in partem contrahitur interiorem. Animum verò concitatum non ſolùm inter vigilandum, ſed ne per quietem quidem intelligere poſſe, argumentum illud etiam eſt, quòd in ſomnis, quos cibo ingeſto primos agimus, nulla facultas videndi ſomnij datur, cùm maximè accidit vt animus propter cibum ingeſtum concitetur: ſomnium verò ipſum occurrit, cùm cogitantibus nobis, & ante oculos rem ponentibus, ſomnus accedit. Quapropter ea maximè ſomniamus, quæ agimus, aut acturi ſumus, aut volumus: de his enim maximè cogitationes imaginationéſque obueniunt. Et qui inſtructi virtutibus ſunt, meliora ſomnia vident, quòd etiam vigilantes meliora animaduertunt:

A ἢ ὅτι ἐπιεικῶς δεῖ τοὺς κριτὰς, ἃ περὶ διάνοιάν ἐστιν, ἢ μηδὲν χείρους τῶν ἀγωνιστῶν εἶναι, ἢ κρείττους; εἰ δὲ ἔδει σοφίᾳ τοὺς πρωτεύοντας ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἆθλον προὐτέτακτο, κριτῶν ἂν ἠπόρησαν * αὖθις. ἐπὶ δὲ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων, ἁπλῶς ἐστὶ κρῖναι, τῇ ὄψει μόνῃ θεασαμένους. ἔτι δὲ ὁ ἐξ ἀρχῆς κατασκευάζων, οὐκ ἐβούλετο τοιούτων ἀγώνων προθεῖναι τοῖς Ἕλλησιν, ἐξ ὧν ἔμελλον στάσεις καὶ ἔχθραι μεγάλαι ἔσεσθαι. οἱ γὰρ ἄνθρωποι ὅταν τις ἢ ἐκκριθῇ ἢ προσαποδεχθῇ εἴς τι τῶν κατὰ τὸ σῶμα ἀθλημάτων, οὐ πάνυ τι χαλεπῶς φέρουσιν, οὐδὲ εἰς ἔχθραν καθίστανται τοῖς κρίνουσιν· ὑπὲρ δὲ τοῦ φρονιμωτέρους ἢ μοχθηροτέρους εἶναι, τοῖς κρίνουσι μάλιστα ὀργίζονται καὶ ἀγανακτοῦσι. στασιῶδες δὲ καὶ μοχθηρὸν τὸ τοιοῦτόν ἐστιν. ἔτι δὲ δεῖ τῆς ἀγωνίας τὸ ἆθλον κρεῖττον εἶναι. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν γυμνικῶν ἀθλημάτων, τὸ ἆθλον αἱρετώτερον καὶ βέλτιον τῆς ἀγωνίας· σοφίας δὲ τί ἂν ἆθλον βέλτιον γένοιτο; *γρ. αὐτοῖς.

ιβ Διὰ τί ἄλλο νοεῖ καὶ ποιεῖ ἄνθρωπος μάλιστα; ἢ ὅτι τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη; ἢ ὅτι ὁ μὲν νοῦς, πολλῶν ἐστιν· ἡ δὲ ὄρεξις, ἑνός; ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος, τῷ νῷ τὰ πλεῖστα ζῇ· τὰ δὲ θηρία, ὀρέξει καὶ θυμῷ καὶ ἐπιθυμίᾳ.

ιγ Διὰ τί φρόνιμοί τινες κτώμενοι οὐ χρώμενοι διατελοῦσι; πότερον ὅτι τῷ ἔθει χρῶνται; ἢ διὰ τὸ ἐν ἐλπίδι ἡδύ;* . . . . . ιδ ὅτι ἡ αἴσθησις καὶ ἡ διάνοια τῷ ἠρεμεῖν τὴν ψυχὴν ἐνεργεῖ· ὃ* καὶ ἡ ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, ὅτι τὴν ψυχὴν ἵστησι. κινουμένης γὰρ καὶ φερομένης, οὔτε αἰσθέσθαι οὔτε διανοηθῆναι δυνατόν. διὸ καὶ τὰ παιδία καὶ οἱ μεθύοντες καὶ οἱ μαινόμενοι, ἀνόητοι. διὰ γὰρ πλῆθος τοῦ θερμοῦ τοῦ ἐνυπάρχοντος πλείστη κίνησις αὐτοῖς καὶ σφοδροτάτη συμβαίνει· ληγούσης δὲ ταύτης, ἐμφρονέστεροι γίνονται. ἀταράχου γὰρ οὔσης τῆς διανοίας, μᾶλλον ἐφιστάναι δύνανται αὐτήν, οἵ τε ἐν τῷ καθεύδειν ἐνυπνιαζόμενοι, ἱσταμένης τῆς διανοίας, καὶ καθ' ὅσον ἠρεμεῖ, ὀνειρώττουσι. μάλιστα γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἡ ψυχὴ κινεῖται. προεῖσα μὲν γὰρ τοῦ θερμοῦ ἐκ τοῦ ἄλλου σώματος εἰς τὸν ἐντὸς τόπον, τότε πλείστη καὶ σφοδροτάτη κίνησις ὑπάρχει· οὐχ ὥσπερ οἱ πολλοὶ ὑπολαμβάνουσι [διὰ τί] τότε ἠρεμεῖν καὶ καθ' αὑτὴν εἶναι, καὶ μάλιστα ὅτε μηδὲν ἴδωσιν ἐνύπνιον. συμβαίνει δὲ τοὐναντίον· διὰ γὰρ τὸ ἐν πλείστῃ κινήσει εἶναι, καὶ μηδὲ κατὰ μικρὸν ἠρεμεῖν, οὐδὲ διανοεῖσθαι δύναται. ἐν πλείστῃ δὲ κινήσει, ὅταν ἥδιστα καθεύδῃ, εἰκότως ἐστίν· ὅτι τότε μάλιστα καὶ πλεῖστον θερμὸν ἀθροίζεται εἰς τὸν εἴσω τόπον. ὅτι δὲ ἐν τῇ κινήσει οὖσα ἡ ψυχή, οὐ μόνον ὕπαρ, ἀλλ' οὐδ' ἐν τοῖς ὕπνοις δύναται διανοεῖσθαι, κἀκεῖνο σημεῖον· ἐν γὰρ τοῖς μετὰ τὴν πρόσεσιν τῶν σιτίων ὕπνοις, ἥκιστά ἐστιν* ἐνύπνιον ὁρᾶν. τότε δὲ μάλιστα συμβαίνει κινεῖσθαι αὐτήν, διὰ τὴν ἐπεισενεχθεῖσαν τροφήν. τό, τε ἐνύπνιόν ἐστιν, ὅταν διανοουμένοις καὶ πρὸ ὀμμάτων τιθεμένοις, ὕπνος ἐπέλθῃ. διὸ καὶ ταῦτα μάλιστα ὁρῶμεν, ἃ πράττομεν, ἢ μέλλομεν, ἢ βουλόμεθα. περὶ γὰρ τούτων μάλιστα πλειστάκις λογισμοὶ καὶ φαντασίαι ἐπιγίνονται· καὶ οἱ βελτίους, βελτίω τὰ ἐνύπνια ὁρῶσι διὰ ταῦτα, ὅτι καὶ οἱ ἐγρηγορότες περὶ βελτιόνων διανοοῦνται.

*Gaz. διὰ τί οἱ βαθέως & ἡδέως καθεύδοντες, οὐδὲν ἐνυπνιάζονται; ἢ ὅτι ἡ αἴσθ.
*γρ. ἣ.
*γρ. ἐνύπνια,

A οἱ δὲ χείρους ἢ τὴν διάνοιαν ἢ τὸ σῶμα διακείμενοι, χείρω· καὶ γὰρ ἡ τοῦ σώματος διάθεσις, καὶ ὥσπερ τὴν τῶν ἐνυπνίων φαντασίαν συμβλητικόν. τῶν γὰρ νοσούντων, καὶ αἱ τῆς διανοίας προθέσεις φαῦλαι· καὶ ἔτι διὰ τὴν ἐν τῷ σώματι ταραχὴν ἐνοδόν, ἡ ψυχὴ οὐ δύναται ἠρεμεῖν. οἱ δὲ μελαγχολικοὶ διὰ τοῦτο ἐξάττουσιν ἐν τοῖς ὕπνοις, ὅτι πλείονος τῆς θερμασίας οὔσης, μᾶλλον τοῦ μετρίου ἡ ψυχὴ ἐν κινήσει· σφοδροτέρας δὲ τῆς κινήσεως οὔσης οὐ δύνανται καθεύδειν.

Ὅσα περὶ ὀφθαλμούς. λα.

Inf. 33, 2.

B Διὰ τί τρίψαντες τὸν ὀφθαλμὸν, παυόμεθα τῶν πταρμῶν; ἢ ὅτι ἀναπνοὴ ταύτῃ γίνεται τῷ ὑγρῷ; δακρύει γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς μετὰ τὴν τρῖψιν· ὁ δὲ πταρμὸς, διὰ πλῆθος * ὑγρόν. ἢ ὅτι ἔλαττον θερμὸν φθείρεται ὑπὸ τοῦ πλείονος; ὁ δὲ ὀφθαλμὸς τριφθεὶς, πλείω λαμβάνει θερμότητα [τῆς] ἐν τῇ ῥινί; διὰ τοῦτο δὲ κἄν τις αὐτὴν τὴν ῥῖνα τρίψῃ, παύεται ὁ πταρμός.

* γρ. ὑγρῶν.

β Διὰ τί, τῷ ἑνὶ ὀφθαλμῷ ἀκριβέστερον ὁρῶσιν, ἢ τοῖν δυοῖν; ἢ ὅτι πλείους οὖσαι κινήσεις, τοῖν δυοῖν γίνονται ἐπὶ τοῖς διεστραμμένοις; ἐκείνων μία ἡ κίνησις· τοῦ δὲ ἑνὸς, ἁπλῆ. ἧττον οὖν ὁρῶσιν ἀκριβέστερον.

γ Διὰ τί ὀργιζόμενοι μὲν τοὺς ὀφθαλμοὺς μάλιστα ἐπιδιδόασι πρὸς τὸ ἐρυθριᾶν· αἰσχυνόμενοι δὲ, τὰ ὦτα; ἢ διότι οἱ μὲν, C καταψύχονται * ἐν τῇ αἰδοῖ, (ἐν ὀφθαλμοῖς γὰρ αἰδώς) καὶ ἀντιβλέπειν οὐ δύνανται; καὶ ἡ δειλία κατάψυξίς τίς ἐστιν. ἐντεῦθεν δὲ μεθίσταται εἰς τοὐναντίον τῷ ἔμπροσθεν τὸ ὄπισθεν. τὰ δὲ ὦτα, ἀντίκειται· δι' ὃ καὶ μάλιστα ἐρυθριῶσιν αἰσχυνόμενοι. ἐν δὲ τῷ κινεῖσθαι, ἐπὶ τὸ αἰσθητικώτερον καὶ κινητικώτερον ἡ βοήθεια ὡς ἀδικουμένῳ. φοβουμένοις γὰρ ἐντεῦθεν ἐκλείπει μάλιστα.

* γρ. ἐν τῷ αἰδεῖν.

δ Διὰ τί θατέρου καταληφθέντος ὀφθαλμοῦ, ὁ ἕτερος ἀτενίζει μᾶλλον; ἢ διότι ἐκ ταὐτοῦ ἤρτηνται αἱ ἀρχαὶ τῶν ὀφθαλμῶν; θατέρου οὖν κινουμένου, καὶ ἡ κοινὴ ἀρχὴ κινεῖται. ἐκείνης δὲ κινουμένης, καὶ ὁ ἕτερος. ληφθέντος οὖν θατέρου, ἡ κίνησις κινήσει αὐτόν· ὥστε δύναται ἀτενίζειν D μᾶλλον.

ε Διὰ τί οἱ ἐκ γενετῆς τυφλοὶ, οὐ γίνονται φαλακροί; ἢ ὅτι λυμαίνει τὰ ὄμματα ὑγρότης οὖσα πολλὴ ἐν τῷ περὶ τὴν κεφαλὴν τόπῳ; δι' ὃ τῶν ῥευματικῶν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, τάς τε περὶ τοὺς κροτάφους φλέβας καίουσι, πυκνοῦντες τοὺς τῶν ὑγρῶν πόρους, καὶ ξύουσι τὴν κεφαλὴν, διατέμνοντες τὸ ἐν αὐτῇ δέρμα; ἐπεὶ οὖν λυμαίνει τοὺς ὀφθαλμοὺς τὸ ἐν αὐτῇ περίττωμα γινόμενον, κωλύει δὲ αὐτοὺς ταὐτὸ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς γίνεσθαι, πλέον συνιστάμενον ἐν αὐτῇ. ἐπεὶ δὲ ἐκ περιττωμάτων θρὶξ φύεται, τοῦτο δὲ ἐν τῇ τῶν τυφλῶν κεφαλῇ E ἐκ γενετῆς ἐστὶ πολὺ, εἰκότως οὐκ εἰσὶ φαλακροί.

ϛ Διὰ τί οἱ ἐξόφθαλμοι καπνίζονται μᾶλλον; ἢ ὅτι τάχιστα προσπίπτει πρὸς τὰ προέχοντα;

ζ Διὰ τί εἰς μὲν τὰ δεξιὰ ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις ἅμα διαστρέφειν δυνάμεθα, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ καὶ πρὸς τὴν ῥῖνα, καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν δὲ ἢ τὸ δεξιὸν τὴν ἑτέραν· ἅμα δὲ εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ δεξιὸν, ἀδυνατοῦμεν;

A qui deteriùs, vel animo vel corpore ſunt adfecti, deteriora concipiunt: quippe cùm etiam adfectio corporis faciat ad ſomni viſionem. Hominis enim morbo laborantis propoſita quoque animi vitioſa ſunt, atque etiam propter corporis perturbationem animus quieſcere nequit. Melancholici idcirco in ſomnis crebrò excitari conſueuerunt, quòd calore largiore vrgente, animus moueri æquo amplius cogitur: quòd cùm motus vehementior ſit, meritò dormire minimè poſſunt.

Eorum, quæ ad oculos pertinent, Sectio trigeſima prima, cuius quæſtiones XXX.

B CVr oculo perfricato ſternutare ceſſamus? An ob eam rem humoris reſpiratio moueatur? Lacrymam enim oculus perfricatus emittit: ſternutamentum humoris copia excitatur. An quia plus caloris minus corrumpit, abſumitque? Oculus autem perfricatus plus caloris ſibi acquirit, quàm nares contineant: quamobrem etiam ſi quis naſum perfricuerit, ipſum ſternutamentum deſiſtet.

2 Cur vno oculo exquiſitiùs cernitur quàm duobus? An quia plures motus duobus quàm vno excitantur? quemadmodum oculis peruerſis multiplicem agitari motum certum eſt. Ergo duorum vnus motus non eſt: vnius, vnus & ſimplex eſt. Itaque efficitur, vt exquiſitiùs vno quàm duobus cernatur.

3 Cur homines irati oculis maximè erubeſcunt, C pudefacti, auribus? An quoniam oculi refrigerantur eorum quos puduit? Pudor enim in oculis eſt: nec reſpicere valent quos pudor tenet. Et timor quoque refrigeratio loci eiuſdem eſt: calor autem in partem tranſit aduerſam, quæ poſterior eſt: aures verò ſatis ex aduerſo poſitæ ſunt: itaque pudore maximè erubeſcunt. Iratis porrò præſidium in eam partem tanquam violatam tranſmittitur, quæ & ſenſu & motu facilior eſt: nam & in metuendo calor eam ipſam maximè deſerit.

4 Cur altero oculo apprehenſo, alter conſtantiùs cernat? An quia oculorum initia ex eodem dependent? Cùm igitur alter mouetur, commune quoque illud mouetur initium, quo mouente, alter D etiam oculus moueatur neceſſe eſt: quamobrem altero apprehenſo, vis illa communis tota alterum mouebit: itaque pleniùs contendere poterit.

5 Quam ob cauſam qui cæci ab ortu naturæ ſunt, calui nunquam efficiantur? An quia humor, cùm redundat in capite, oculos vehementer infeſtat: qua de cauſa, quibus fluxiones oculos vrgent, venas temporum ferro candente medici tangunt, quo humoris foramina obcæcentur, atque ſpiſſeſcant, & caput quoque diſſecta cute, obſcalpere conſueuere. Cùm igitur humor excreſcens vacanſque in capite oculis detrimento ſit; fieri poteſt vt minus humoris in caluaria ob id ipſum conſiſtat, E quia magna parte lapſus in oculos eſt: & cùm excrementis humorum materiáque inutili capillus proueniat (quæ quidem in capite cæcorum ab ortu naturæ largè redundant) meritò nunquam iſti calui efficiuntur.

6 Cur homines, qui prominentioribus ſunt oculis, magis à fumo infeſtantur? An quia fumus citiſſimè oculis protendentibus occurſat?

7 Quam ob cauſam vtrunque aſpectum ſimul diuertere dextro ſiniſtróque verſus, & ad nares demittere, atque etiam alterum dextrorſus ſiniſtrorſúſque deducere poſſumus, vtrumque verò ſeorſum, alterum ſiniſtrorſus, alterum dextrorſus ſimul diſtrahere nunquam poſſumus?

quinetiam deorſum ſurſúmque haudquaquam ita conuertere licet, quamuis facultas ſimul dimittendi in idem detur, vt dictum eſt? An propterea quòd quanquam duplex aſpectus ſit, ex eadem tamẽ origine, æquo modo nexus aptúſque dependet? Vbi autem ita eſt, quoties alterum extremum mouetur, reliquum conſequatur eodem neceſſe ſit: alterius enim extremi principium extremum reliquum eſt. Quòd ſi res vna ſimul ac eodem in tempore nunquam in partes aduerſas moueri queat, nec aſpectus ita moueri poterit: quippe cùm ita committatur, vt extrema in partes moueantur aduerſas, ſiquidem alter ſurſum, alter deorſum mouebitur, initiúmque ſequi vtrumque neceſſe ſit, quod impoſſibile eſt. Oculorum verò limitas euenit, quia globi continentur principio, quo & ſurſum & deorſum, & latera versùs lubrico ſeſe vertere poſſint. Cùm igitur ita poſiti ſunt, vt ſitu inuicem ſimili reſpondeant, atque medium teneant, mouendi ſeſe ſurſũ deorſum, latúſque versùs, eodémque in puncto ſibi pupillam habeant, tunc ſitu integerrimo conſtant, præcipuéque mobiles circumaguntur: at qui eodẽ in puncto pupillas continent, limi quidẽ non ſunt. Diſcrepare quoque inter ſe poſſunt, & aliis parte alba retracta, nigræ nonnihil occulitur, modo eorũ qui ſternutaturi ſunt, aliis in angulum exteriorẽ nigra congellitur, vt furioſis: aliis in interiorem nares versùs incumbit, vt tragicis laruis, hominibúſque acerbis, ſeuerìſque: ſunt enim contuitu graui cogitabundóque. Quoties verò ſitu diſſimili globi poſiti ſunt, ſed puncto eodem radij profluunt, aut ſitus ſimilis eſt, ſed punctum non idem, limis oculis hominem eſſe neceſſe eſt: itaque hic ſuſpicit, & oculos contrahit: globum enim eundem in habitum collocare conatur, atque alterum firmum continet, alterum agitat. Haud enim fieri poteſt quin limus ſit, qui non eodem de puncto radios depromat; quippe qui dimotum contuendi principium habeat, perinde ac ille cui res vna geminari oculo ſuppreſſo videtur. Ergo ſi oculus ſurſum dimotus eſt, terminus inſpiciendi deorſum eſt; ſed ſi oculus lapſus deorſum eſt, terminus ſurſum habetur. Oculo tamen vno ſitu ſuo dimoto moueri quidem res viſa ſurſum deorsúmve ob id ipſum videtur, quia pupilla ita ſe mouet: ſed geminari haud vnquam videri poteſt, niſi duplex conſpectus ſit, peruertatúrque ratio videndi. Ita ſit vt ſtrabonibus res eadem geminari videatur. Cauſam ſitus habet, eo ſcilicet, quòd oculus non ſuo medio nexus locatúſque eſt.

8 Quamobrem qui cognomen luſcioſi habuerunt, literas minutas ſcribere conſueuerunt? Mirum enim vt qui obtuſis ſunt oculis, rem faciant, quam eorum facere intereſt, qui acumine valeant oculorum. Vtrùm quia proximè poſita magna eſſe videntur? illi autem oculis proximè admotis ſcribere ſolent. An quia contractis palpebris ſcribant? Fit enim per imbecillitatem, vt ſi laxatis diductiſque oculis ſcribant, aſpectus diſtractus paſſúſque hebeteſcat: ſi adductis & conniuentibus, vniuerſim depromptus acutiùs videat. Quòd tamen angulum informat exiguum, efficit neceſſariò, vt exiguæ literæ ſcribantur. 9 Cur nonnulli poſt lippitudinem acutiùs videant? An quia purificati oculi ſunt? Fit enim ſæpe, vt exterior denſitas pupillæ aciem arceat, quæ lacryma emiſſa laxatur, atque reſoluitur. Quamobrem proſunt interdum quæ mordent, lacrymámque euocant, vt cepe: obſunt, quæ tantummodo aſſiccant, vt origanum.

A ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὸ κάτω καὶ εἰς τὸ ἄνω. ἅμα μὲν γὰρ ἐπὶ ταὐτὸ δυνάμεθα, χωρὶς δέ, οὔ. ἢ ὅτι αἱ ὄψεις, δύο οὖσαι, ὁμοίως ἐξ ἑνὸς συνήρτηνται; ὅσα δὲ τοιαῦτα, ἄκρου θατέρου κινουμένου, ἀνάγκη θάτερον ἀκολουθεῖν ἐπὶ τὸ αὐτό. τοῦ γὰρ ἑτέρου ἄκρου, ἡ ἀρχὴ θάτερον ἄκρον. εἰ οὖν τὸ ἓν ἀδύνατον ἅμα εἰς τἀναντία κινεῖσθαι, ἀδύνατον καὶ τὰς ὄψεις. τὰ μὲν γὰρ ἄκρα εἰς τἀναντία ἂν κινοῖτο, εἰ τὸ μὲν, ἄνω· τὸ δὲ, κάτω κινοῖτο· ἡ δὲ ἀρχὴ, ἀμφοῖν ἂν ἀκολουθοίη· ὅπερ ἀδύνατον. ἡ δὲ διαστροφὴ ἐστὶ τῶν ὀμμάτων, διὰ τὸ ἀρχὴν ἔχειν τὰς σφαίρας, καὶ μέχρι τοῦ στρέφεσθαι εἰς τὰ ἄνω καὶ κάτω καὶ [εἰς] τὰ πλάγια. ὅταν μὲν οὖν ἔχουσαι ὡς ἂν ὁμοίως ἔχοιεν τῇ θέσει ἀλλήλαις, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ ἐπὶ τὸ ἄνω καὶ κάτω κινεῖσθαι, καὶ εἰς πλάγιον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου ἑαυτῶν λάβωσι τὴν ὄψιν, αὗται μὲν ἀδιάστροφοί τε καὶ μάλιστα ἀκίνητοι τῇ θέσει· ὅσαι δὲ ἐπὶ ταὐτοῦ σημείου λάβωσι τὰς ὄψεις, ἀδιάστροφοι μὲν εἰσι, διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων. καίτοι κρύπτεται τοῦ μέλανός τι καὶ τοῖς ἀναβάλλουσι τὰ λευκά, οἷον μελλέπταρμοι· ἕτεροι δὲ, εἰς τὸ πλάγιον, ὥσπερ οἱ μανικοί· οἱ δὲ, εἰς τοὺς μυκτῆρας, ὥσπερ τὰ τραγικὰ πρόσωπα, καὶ οἱ στρυφνοί· σύννουν γὰρ τὸ βλέμμα. ὅσοι δὲ μήθ' ὁμοίως κεινῶσι τὴν σφαῖραν ἐπὶ ταὐτοῦ σημείου ἔχουσι τὰς ὄψεις, ἢ ὁμοίως μὲν κειμένων, μὴ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δέ, οὗτοι δὴ στρεβλοί εἰσι· διὸ ὑποβλέπουσι καὶ συνάγουσι τὰ ὄμματα. πειρῶνται γὰρ ἐπὶ ταὐτὸν καταστῆσαι σχῆμα τὴν σφαῖραν. ὥστε τὸν μὲν ἐῶσι, τὸν δὲ σχηματίζουσι τῶν ὀφθαλμῶν. ἐὰν γὰρ μὴ κατ' αὐτὸ σημεῖον τεθῶσιν αἱ ὄψεις, ἀνάγκη διεστράφθαι. ὥσπερ γὰρ τοῖς ὑποβάλλουσιν [ὑπὸ] τὸν ὀφθαλμόν, [τὸ ἓν] δύο φαίνεται, (καὶ γὰρ ἐκείνοις κεκίνηται ἡ ἀρχή) καὶ τούτοις ὁμοίως. ἐὰν μὲν οὖν ἄνω κινηθῇ ὁ ὀφθαλμός, τὸ πέρας κάτω τῆς ὄψεως γίνεται· ἐὰν δὲ κάτω, ἄνω τὸ πέρας. ἐν ἑνὶ δὲ ὀφθαλμῷ μεθισταμένῳ, κινεῖσθαι μὲν τὸ ὁρώμενον δοκεῖ * διὰ τοῦτο ἄνω ἢ κάτω, ὅτι καὶ ἡ ὄψις· δύο δὲ οὐ φαίνεται, ἐὰν μὴ δύο αἱ ὄψεις * ὦσι, καὶ διαστρέφῃ. τοιαύτη μὲν τοῦ ἐπεξοφθάλμου γίνεται, ὥστε δύο φαίνεσθαι· κατὰ τὴν θέσιν δὲ γίνεται, τῷ μὴ κατὰ μέσον τοῦ ὄμματος κεῖσθαι.

* γρ. διὰ ταὐτὸ
* γρ. ὦσι, ἢ διαστροφῇ. τοιαύτη μὲν γὰρ

η Διὰ τί οἱ μύωπες μικρὰ γράμματα γράφουσιν; ἄτοπον γὰρ τοὺς μὴ ὀξὺ ὁρῶντας, ποιεῖν ἔργον ὀξὺ ὁρώντων. πότερον ὅτι μεγάλα φαίνεται τὰ μικρά, ἐὰν ᾖ ἐγγύς· οἱ δὲ προσάγοντες γράφουσιν; ἢ διὰ τὸ συνάγοντας τὰ βλέφαρα γράφειν; δι' ἀσθένειαν γὰρ τῆς ὄψεως, ἂν μὲν ἀναπεπταμένοις γράφωσι τοῖς ὄμμασι, διασπωμένη ἡ ὄψις, ἀμβλὺ ὁρᾷ. οὕτω δὲ ἀθρόως προσπίπτει. γωνίαν δὲ μικρὰν ποιοῦσα, ἐξ ἀνάγκης ποιεῖ μικρὰ γράφειν. Inf. 15.

θ Διὰ τί ὀφθαλμιάσαντες ἔνιοι, ὀξύτερον ὁρῶσιν; ἢ διὰ τὸ ἀποκεκαθάρθαι τὰ ὄμματα; πολλάκις γὰρ ἡ ἔξω πυκνότης ἀποστέγει τὴν ὄψιν· ἀποδακρύσαντι δὲ λύεται. διὸ καὶ * τὸ ἀποδάκνεσθαι συμφέρει, οἷον κρόμμυον· θάτερον δὲ, πολέμιον, οἷον ὀρίγανον.

* G. τὸ ἀποδάκνειν, vel τὸ ἀποδάκνεσθαι

ι Διὰ τί τῇ μιᾷ ὄψει ἀπαθέστεροι; ἢ διότι ἔλαττον ἡ ψυχὴ πάσχει; ὥστε ἔλαττον τὸ πάθος. A

Inf. 18. & 35. 10. ια Διὰ τί τοῖς διεστραμμένοις δύο φαίνεται; ἢ διότι οὐκ ἀφικνεῖται ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον ἑκατέρου τῶν ὀμμάτων ἡ κίνησις; ὥσπερ οὖν δύο ὁρᾶν, τὸ δὶς ὁρᾶν οἴεται ἡ ψυχή. ὅμοιον καὶ ἐπὶ τῶν δακτύλων τῆς ἐπαλλάξεως· δύο γὰρ τὸ ἓν δοκεῖ, ὡς δὶς ἁπτομένων ἑνί.

Inf. 18. & 30. ιβ Διὰ τί οὐ διαφέρουσιν αἱ αἰσθήσεις αἱ ἐν τοῖς δεξιοῖς τῶν ἀριστερῶν, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσι κρείττω τὰ δεξιά; πότερον διὰ τὸ ἔθος, ὅτι εὐθὺς ὁμοίως ἀμφοῖν ἐθιζόμεθα αἰσθάνεσθαι; τὰ δὲ δεξιά, τῷ ἔθει δοκεῖ διαφέρειν, ἐπεὶ ἐθισθεῖσιν, ἀμφιδέξιοι γίνονται. ἢ ὅτι τὸ μὲν αἰσθάνεσθαι, πάσχειν τί ἐστι; τὰ δὲ δεξιὰ διαφέρει τῷ ποιητικώτερα εἶναι καὶ ἀπαθέστερα τῶν ἀριστερῶν; B

ιγ Διὰ τί ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις, κρείττω τὰ δεξιά· ἐν δὲ ταῖς αἰσθήσεσιν, ὅμοια; ἢ διότι ταῦτα μὲν ἐθιζόμεθα ὁμοίως κατ' ἀμφότερα τῷ ἔθει, ἔτι τὸ μὲν αἰσθάνεσθαι, πάσχειν τί ἐστιν· ἡ δὲ τῶν δεξιῶν διαφορά, τῷ εἰς τὸ

* G. οὐκ εἰς τὸ. ποιεῖν* καὶ εἰς τὸ πάσχειν.

ιδ Διὰ τί τὸ γυμνάζεσθαι ἀσύμφορον πρὸς ὀξυωπίαν; ἢ ὅτι ξηρὸν ποιεῖ τὸ ὄμμα ἡ γυμνασία, ὥσπερ καὶ

* κ. σκληρότης. τὸ ἄλλο σῶμα, ἡ δὲ* ξηρότης, σκληρύνει τὸ δέρμα C πᾶν· ὥστε καὶ τὸ ἐπὶ τῇ κόρῃ. διὸ καὶ οἱ πρεσβῦται οὐκ ὀξὺ ὁρῶσι. καὶ γὰρ τῶν γερόντων σκληρόδερμα, ἅμα δὲ καὶ ῥυσά. ὥστε ἐπικαλύπτεται ἡ ὄψις.

Sup. 8. ιε Διὰ τί οἱ μύωπες βλέπουσι μὲν οὐκ ὀξύ, γράφουσι δὲ μικρά; καίτοι τὸ μικρὸν ὀξὺ βλέποντος καθορᾶν ἐστιν. ἢ διότι ἀσθενῆ ἔχοντες τὴν ὄψιν, συνάγουσι τὰ βλέφαρα εἰς μικρόν; ἀθρόα γὰρ ἐξιοῦσα ἡ ὄψις, μᾶλλον ὁρᾷ· ἀναπεπταμένου γὰρ τοῦ ὄμματος, διασπᾶται. διὰ μὲν οὖν τὴν ἀσθένειαν, συνάγουσι [εἰς μικρὸν] τὸ βλέφαρον· διὰ γὰρ τὸ ἐκ μικροῦ ὁρᾶν, μικρὸν μέγεθος ὁρῶσιν. ὅσον δὲ ὁρῶσι μέγεθος, τοσοῦτον καὶ γράφουσι.

ις Διὰ τί οἱ μύωπες, συνάγοντες τὰ βλέφαρα ὁρῶσιν; ἢ δι' ἀσθένειαν τῆς ὄψεως, ὥσπερ καὶ οἱ πρὸς τὰ πόρρω τὴν χεῖρα προσάγοντες, οὕτω καὶ τὰ βλέφαρα πρὸς τὰ ἐγγὺς προστίθενται ὥσπερ χεῖρα; τοῦτο δὲ ποιοῦσιν, ἵνα ἀθροωτέρα ἡ ὄψις ἐξίῃ, δι' ἐλάττονος ἐξιοῦσα, καὶ μὴ εὐθὺς ἐξ ἀναπεπταμένου διεξιοῦσα διασπᾶται· ὁρᾷ δὲ ἡ πλείων, μεῖζον. D

ιζ Διὰ τί εἰς τὸ πλάγιον κινοῦσι τὸν ὀφθαλμὸν, οὐ φαίνεται δύο τὸ ἕν; ἢ ὅτι ἐπὶ τῆς αὐτῆς γίνεται γραμμῆς ἡ ἀρχή; δύο δὲ φαίνεται ταύτης μεταβαλλούσης ἄνω ἢ κάτω.

* γρ. εἰ μὴ ἅμα κ. α. εἰς δὲ πλάγιον, οὐθὲν διαφέρει,* ἐὰν μὴ κάτω καὶ ἄνω. E

Suprà, 12. ιη [Διὰ] τί δὲ ἐπὶ μὲν τῆς ὄψεώς ἐστιν ὥστε φαίνεσθαι τὸ ἓν δύο, ἄν πως τεθῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ πρὸς ἀλλήλους· ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων οὐκ ἔστι; ἢ καὶ ἐπὶ τῆς ἁφῆς γίνεται τῇ* ἐξαλλάξει τῶν δακτύλων τὸ ἓν δύο; ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐ γίνεται, ὅτι οὔτε ἔξω ἀποτεινομένων αἰσθάνεται, οὔτε δύο. γίνεται δὲ διὰ τοῦτο, διόπερ καὶ ἐπὶ τῶν δακτύλων· μιμεῖται γὰρ τὴν ὄψιν.

* γρ. ἐπαλλάξει

10 Cur vno videre oculo impatibilius ſit? An quia minùs animo, qui ita cernit, afficitur: quo fit vt minus affectionis contrahatur?

11 Cur diſtracta conſpectuum ſocietate, res vna geminari videatur? An propterea quòd oculi vtriuſque radius non ad punctum idem deueniat: ergo quod bis noſter animus inſpexit, inde geminum ſe inſpexiſſe exiſtimat. Proximum euenit, cùm digitos mutatis vicibus implicamus, itáque aliquid tangimus: duo namque ſentimus, eò quòd vnum bis tangimus. 12 Cur ſenſus dextri nihilo ſiniſtris præſtantiores ſint, cùm in cæteris omnibus dextra ſiniſtris commodiora habeamus? Vtrùm ex conſuetudine ita fiat? Statim enim, cùm nati ſumus, vtrumque ſenſum exercere incipimus. Pars autem dextra exercitatione inſueſcere, inque frugem euadere meliorem videtur: effici namque vtrinque dextri per conſuetudinem poſſunt. An quia ſentire, affici eſt? Pars autem dextra præſtantior propterea eſt, quòd efficacior: & affici pertinacior, quàm ſiniſtra, eſt. 13 Cur in cæteris dextra ſuis ſiniſtris præſtantiora ſunt, ſenſus nullus dexter ſuo ſiniſtro intereſt? An quia parte ſentiendi vtraque pariter vti à primo natali die conſueſcimus? Adde tamen quòd ratio ſentiendi, affectio quædam eſt: dextrarum autem partium differentia in efficiendo non patiendo ſita eſt.

14 Cur exercitatio corporis incommoda oculorum acumini eſt? An quia exercitatio ſanguinem efficiat ſicciorem, ſicvt etiam reliquum corpus? Siccitas autem totam cutem indurat: ergo vel eam, qua pupilla integitur. Quapropter homines natu iam grandes, obtuſiùs vident. Oculi namque ſenum tunica dura ſimúlque rugoſa teguntur: itaque vis illa conſpiciendi cooperitur, & deliteſcit.

15 Cur homines luſcij cognominati, qui obtusè vident, literas ſcribere minutiſſimas poſſint, cùm rem minutam perſpicere illi valeant, qui acumine oculorum præſtant? An quia conſpectu ſunt imbecilli, palpebras contrahant in anguſtum? Cùm enim radius profluit vniuerſus, acutiùs explorare poteſt: contrà, laxo diductóque oculo diffunditur, ob eámque rem hebeteſcit. Ergo imbecillitas facit vt palpebras contrahant in anguſtum: quòd cùm ex anguſto inſpiciant, exiguam magnitudinem videant, quantáque vident, tanta perſcribant neceſſe eſt. 16 Sed cur iidem illi contractis palpebris videant? An propter ſui conſpectus imbecillitatem? Vt enim manum rebus ſepoſitis admouent, ſic palpebras iuxta poſitis perinde quaſi manum, adiiciunt. Quod ſanè faciunt, vt radius per locum ſeſe depromens anguſtiorem, congeſtior profluat, ne protinus ex patulo proficiſcens diſtrahatur. Videt autem is acutiùs, qui frequentior collectiórque prodierit. 17 Cur non res vna geminari videtur, cùm in latus oculum vertimus? An quia conſpiciendi primordium eadem item in linea ſitum eſt: tunc enim res geminari videtur, cùm illud mutatum ſurſum deorſúmve eſt: in latus verò nil refert, niſi vnà etiam ſurſum moueat.

18 Cur in ratione videndi tantùm fieri poſſit, vt res vna geminari videatur, ſi quodam modo inuicem oculi locentur: in cæteris ſentiendi generibus fieri identidem nequeat? An etiam in ratione tangendi, cùm digitos mutatis vicibus implicauimus, fit vt res vna duæ ſentiatur: in cæteris hoc idem fieri nequit, quia cætera membra quibus ſenſio adminiſtratur, neque foras versùs deducta, neque bina tam inter ſe apta colligatáque ſuo funguntur officio: fit itaque in ratione videndi, eadem de cauſa, qua in tangendo perplexis, vt dictum eſt, digitis. Tactus enim viſum æmulatur, & ſequitur.

19 Cur oculus ſiniſter nihilo imbecillior eſt, ſed æquo modo atque dexter videre poteſt, cùm reliquæ corporis partes omnes ſiniſtræ inualidiores quàm dextræ ſint? An quia pars dextra in eo diſcrepat à ſiniſtra, quòd efficacior eſt, non in eo, quòd affici aptior? Videndi autem vires non vt afficerent, ſed vt afficerentur, comparatæ à natura ſunt.

20 Quam ob cauſam cùm cæteras intuemur res, conſpectus noſter fatiſcit, atque deterior redditur: cùm ad virides & herbeſcentes inſpicimus, vt olera cæteráque his ſimilia, recreatur, meliórque euadit? An conſpectum in alba nigráve intendere minimè poſſumus, propterea quòd vtrumque id genus coloris videndi viribus officit? Colores autem illi, quibus oculi acquieſcunt, medium albi nigríve obtinent. Itaque aſpectus cùm mediocri leuique obuio afficiatur, nihil debilitatur, imò verò corroboratur, atque reficitur. Et forſan quemadmodum cùm corpora noſtra vehementer laborant, deteriùs habent: cùm mediocriter, optimè afficiuntur: ita etiam oculi, cùm ad res ſolidas contendunt, laborant, laſſantúrque: cùm ad humidas molléſque, quòd nil ſibi obſtat, paſſim oberrant, & licentia perliqueſcunt: cùm ad virides, quòd iſtæ vt ſolidæ mediocriter ſunt, ita ſatis humoris continent, neque vllo detrimento afficiuntur, & ad immorandum in hiſce ampliùs innituntur, eo quòd caloris huiuſmodi habitus modicè ſe conſpectui offert. 21 Cur cætera meliùs vtroque oculo cernimus, rectam verſuum virgulam vniliteris admouentes inſpicimus exquiſitiùs? An quia radij oculi vtriuſque non ſine perturbatione in idem concidunt, vt authores rationum conſpiciendi affirmant? Itaque cùm vno inſpicimus, ad rectum conſpectum, tanquam regulam, meliùs quod rectum eſt deprehendere iudicaréque habemus.

22 Cur fumus oculos potiùs infeſtat? An quia infirmiſſimi ſunt? Infirmiſſima namque omnia, quæ corpori interſerta occuluntur. Indicium, quòd acetum, & quodque acre, carnem non exteriorem, ſed interiorem, demordet. An quia laxiores refertíque meatibus ſunt? Conſpectus enim per quoſdam meatus protruduntur, & excidunt. Itaque quod his mordaciſſimum eſt, cæteris corporis partibus obuium ſubire denſiora non poteſt: ſed perreptat, & decidit: æquo modo & cepe, & quæcunque talia oculos mordent. Oleum omnium maximè humorum id facit, quia tenuiſſimum eſt, ob eámque rem meatibus ſe expeditè inſinuat: acetum reliquis partibus corporis pro medicamento eſt. 23 Cur oculus ſolus omnium membrorum non rigeat, cùm infirmiſſimus ſit? An quia opimus eſt, nec carnis quicquam in ſe continet? Quod autem tale eſt, ſecurum manere à frigore poteſt. Haud enim audiendi ſunt illi, qui propterea rigere oculos negant, quia vis illa conſpiciendi ignis eſt: non enim talis in oculo ignis eſt, vt calfacere valeat.

24 Cur lacrymæ, quas mœrendo emittimus, calidæ ſunt, quas oculis laborando, frigidæ? An quia frigidum, quod incoctum crudúmque eſt: calidum, quod concoctum? Languorem autem omnem ex cruditate proficiſci, nullum dubium eſt. Quòd cùm lacryma cruda eorum ſit, qui valetudine oculorum laborant, non immeritò frigida eſt. Hinc medici ſudórem frigidum, argumentum grauis eſſe morbi exiſtimant: calidum contra, decretorium eſſe, & ſalutarē. Cùm enim vacans materia multa eſt, ſatis à calore interiori cōcoqui minimè poteſt;

A ιθ Διὰ τί τοῦ μὲν ἄλλου σώματος τὰ ἀριστερὰ, ἀσθενέστερα· τῶν δὲ ὀφθαλμῶν, οὔ, ἀλλ' ὁμοίως ὀξύ; ἢ ὅτι τὰ μὲν δεξιὰ, τῷ ποιητικὰ εἶναι διαφέρουσι· τῷ δὲ παθητικὰ, οὐ διαφέρουσιν; αἱ δὲ ὄψεις, παθητικαί;

κ Διὰ τί τῇ ὄψει πρὸς μὲν τὰ ἄλλα ἀτενίζοντες, χεῖρον διατιθέμεθα· πρὸς δὲ τὰ χλωρὰ καὶ ποώδη, οἷον λάχανα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, βέλτιον; ἢ ὅτι πρὸς μὲν τὸ λευκὸν καὶ μέλαν, ἥκιστα δυνάμεθα ἀτενίζειν· (ἄμφω γὰρ λυμαίνεται τὴν ὄψιν) τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν χρωμάτων, μέσον ἔχει τούτων. διὸ μετρίως τῆς ὄψεως διατιθεμένης, οὐδὲν ἐξαδυνατοῦμεν αὐτῇ, βέλτιον δὲ διατιθέμεθα. τάχα δὲ ἴσως καθάπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων σφοδρότερον πονοῦντες, χεῖρον ἔχομεν· τὸ μέσον δὲ, βέλτιστα διατίθησι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὴν ὄψιν. πρὸς μὲν γὰρ στερεὰ ἀτενίζοντες, πονοῦμεν αὐτήν. πρὸς δὲ τὰ ὑγρὰ, μηδενὸς ἀντιφράττοντος, οὐ διαπονοῦμεν. τὰ δὲ * χλωρὰ, στερεά τε μετρίως, καὶ ὑγρὸν ἐν αὐτοῖς ἱκανόν. *γρ. χλωρά;
διὸ βλάπτει τε οὐδὲν, καὶ διαναγκάζει τὴν ὄψιν πρὸς τούτοις εἶναι, διὰ τὸ τὴν τοῦ χρώματος κρᾶσιν, σύμμετρον ἔχειν πρὸς τὴν ὄψιν.

κα Διὰ τί τὰ μὲν ἄλλα, ἀμφοτέροις τοῖς ὀφθαλμοῖς μᾶλλον ὁρῶμεν· τὸ δὲ εὐθὺ τὸ ἐπὶ τῶν στίχων, τῷ ἑνὶ προσάγοντες πρὸς τὰ γράμματα, μᾶλλον καθορῶμεν; ἢ ἀμφότεραι μὲν C αἱ ὄψεις συμπίπτουσαι, καθάπερ λέγουσιν οἱ περὶ τὰ ὀπτικὰ, ταραχὴν παρέχουσιν; ἐπειδὰν δὲ τῇ μιᾷ θεωρῶμεν, πρὸς εὐθεῖαν τὴν ὄψιν, ὥσπερ πρὸς κανόνα, μᾶλλον [φαίνεται] τὸ εὐθύ.

κβ Διὰ τί ὁ καπνὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς μᾶλλον δάκνει; ἢ ὅτι μόνοι ἀσθενέστατοι; ἀεὶ γὰρ τὰ ἔσω τοῦ σώματος ἀσθενέστατα. σημεῖον δὲ, ὅτι καὶ τὸ ὄξος καὶ ἕκαστον τῶν δριμέων, τὴν μὲν ἔξω σάρκα οὐ δάκνει, τὴν δὲ ἐντὸς, ὅτι * ἀραιοτάτη τοῦ σώματος, καὶ μάλιστ' ἔχει πόρους. *γρ. ἀραιότατοι
αἱ γὰρ ὄψεις διά τινων πόρων ἐκπίπτουσιν. ὥστε * τὸ ἔσω δηκτικώτατον ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἀποπίπτει. *γρ. τὸ ἔξω. Gaza melioribus hîc codd. vſus.
ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κρόμμυον, καὶ ὅσα ἄλλα δάκνει τοὺς D ὀφθαλμούς. τὸ δὲ ἔλαιον, μάλιστα τῶν ὑγρῶν, ὅτι λεπτομερέστατον· τοιοῦτον δὴ ὂν, εἰσδύνει διὰ τῶν πόρων· τὸ δὴ ὄξος, ἐν φαρμάκῳ τῇ ἄλλῃ σαρκί.

κγ Διὰ τί ὁ ὀφθαλμὸς μόνον τοῦ σώματος, ἀσθενέστατος ὤν, οὐ ῥιγοῖ; ἢ ὅτι πίων ἐστὶν ὁ ὀφθαλμὸς, σαρκὸς δὲ οὐθέν; τὰ δὲ τοιαῦτα, ἄριγα ἐστίν. οὐ γὰρ δὴ ὅτι γε πῦρ ἐστιν ἡ ὄψις, διὰ τοῦτο οὐ ῥιγοῖ. οὐ γὰρ τοιοῦτόν γε ἐστὶ τὸ πῦρ, ὥστε θερμαίνειν.

κδ Διὰ τί δάκρυα, ἐὰν μὲν κλαίοντες ἀφίωμεν, θερμά ἐστιν· ἐὰν δὲ πονοῦντες τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύωμεν, ψυχρά; ἢ ὅτι τὸ μὲν ἄπεπτον, ψυχρόν· τὸ δὲ πεπεμμένον, E θερμόν; ἡ δὲ μαλακία ὅλως [πᾶσα] ἐξ ἀπεψίας ἐστί· καὶ τῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς πονούντων ἄπεπτόν ἐστι τὸ δάκρυον· διὸ ψυχρόν. διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἰατροὶ οἴονται σημεῖον εἶναι μεγάλης νόσου τοὺς ψυχροὺς ἱδρῶτας· τοὺς δὲ θερμοὺς, τοὐναντίον ἀπαλλακτικούς. ὅταν μὲν γὰρ ᾖ τὸ περίττωμα πολὺ, οὐ δύναται τὸ ἐντὸς θερμὸν πέττειν;

(ὥστε ἀνάγκη ψυχρὸν εἶναι) ὅταν δὲ ὀλίγον, κρατεῖ. γίνονται δὲ ἐκ τῶν περιττωμάτων αἱ ἀρρωστίαι.

κε Διὰ τί ποτε εὐκινήτων ὄντων τῶν δεξιῶν μερῶν, ὁ ὀφθαλμὸς ὁ ἀριστερὸς μᾶλλον τοῦ δεξιοῦ συνάγεται; ἢ ὅτι τὰ ἀριστερὰ πάντα ὑγρότερα τῶν δεξιῶν ἐστί; τὰ δὲ ὑγρότερα, μᾶλλον συνάγεσθαι πέφυκεν; εἶτα εἰς τὸ δεξιὸν μᾶλλον ἀποτελεῖν δύναται, τοῦ ἀριστεροῦ δυναμένου καὶ καθ' αὑτό. κϛ Διὰ τί ἀμφότεροι κατὰ ἀσθένειάν τινα τῶν ὀφθαλμῶν διακείμενοι, ὅ, τε μύωψ καὶ ὁ πρεσβύτης, ὁ μὲν, ἐγγὺς προσάγει, ἄν τι βούληται ἰδεῖν· ὁ δὲ, πόῤῥω ἀπάγει; ἢ ὅτι οὐχ ὁμοία ἡ ἀσθένεια περιέπτωται αὐτοῖς; ὁ μὲν γὰρ πρεσβύτης, ὅτι ἰδεῖν ἀδύνατός ἐστιν, οὗ μὴ συμπίπτει ἡ ὄψις αὐτοῦ, ἀπάγει τὸ θεώμενον, ἅτε καὶ μάλιστα μέλλων * ὄψεσθαι· πόῤῥω δὲ συμπίπτει. ὁ δὲ, αὐτὸ μὲν ὁρᾷ· ποῖα δὲ κοῖλα, καὶ ποῖα ἐξέχοντα τοῦ ὁρωμένου, οὐκ ἔτι δύναται κρίνειν, ἀλλὰ περὶ ταῦτα ἀπατᾶται. τὰ δὲ κοῖλα καὶ τὰ ἐξέχοντα, μάλιστα τῇ αὐγῇ κρίνεται. πόῤῥωθεν μὲν οὖν [οὐ] δύναται τῇ αὐγῇ καταμαθεῖν, πῶς ἐπιβάλλει ἐπὶ τὸ ὁρατόν· ἐγγύθεν δὲ, μᾶλλον καταφανής ἐστι.

*γρ. ἰδέσθαι.

κζ Διὰ τί τῶν ζώων ἄνθρωπος ἢ μόνον, ἢ μάλιστα διαστρέφεται; ἢ ὅτι ἢ μόνον, ἢ μάλιστα ἐπίληπτον ἐν τῇ νεότητι γίνεται· ὅτε καὶ διαστρέφεσθαι συμβαίνει πᾶσι;

κη Διὰ τί οἱ ἄνθρωποι μόνοι τῶν ἄλλων ζώων τὰ ὄμματα διαστρέφουσι; πότερον διὰ τὸ ἐλάχιστον διάστημα εἶναι τῶν ὀμμάτων, καὶ ἐπ' εὐθείας; ὥστε εὔδηλον σφόδρα γίνεται τὸ μὴ κατωρθωμένον. ἢ διότι τῶν ἄλλων μονόχροα τὰ ὄμματά ἐστι μᾶλλον; εἰ δ' ἦν ἓν χρῶμά τι τοῦ ὄμματος, οὐκ ἦν διαστροφή. ἢ διότι * μόνοι ἐν τῷ γένει ἐπίληπτοι γίνονται τῶν ζώων; ἡ δ' ἐπίληψις, διαστροφὴν ποιεῖ ὅταν γένηται, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων μορίων· ἀλλ' ἐνίοις ὀψὲ παντελῶς γίνεται ἡ διαστροφή, ὅσοις τὸ ἀῤῥώστημα. κθ Διὰ τί πρὸς τὸν λύχνον καὶ πρὸς τὸν ἥλιον προϊστάμενοι τὴν χεῖρα πρὸ τοῦ φωτὸς, μᾶλλον ὁρῶμεν; ἢ ὅτι τὸ ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ λύχνου φῶς προσπίπτον μὲν ἡμῶν πρὸς τὴν ὄψιν, ἀσθενεστέραν ποιεῖ δι' ὑπερβολήν; φθείρει γὰρ αὐτὰ καὶ τὰ συγγενῆ τῇ ὑπερβολῇ. εἰρχθέντα δὲ ὑπὸ τῆς χειρὸς, τὴν μὲν ὄψιν οὐ λυμαίνει· τὸ δὲ ὁρώμενον, ὁμοίως ἐστὶν ἐν φωτί. δι' ὃ ἡ μὲν, μᾶλλον ὁρᾷ· τὸ δὲ ὁρώμενον, οὐδὲν ἧττον ὁρᾶται.

*γρ. Διὰ τί τῶν ἀνθρώπων μόνον τῶν ἄλλων ζώων τὰ ὄμματα διαστρέφεται;

Vide Mercurial. Var. lib. 4. cap. 9.

λ Διὰ τί χεὶρ μὲν καὶ πούς * διαφορὰν ἔχει πρὸς τὰ δεξιὰ [καὶ] τὰ ἀριστερά· ὄμματα δὲ καὶ ἀκοὴ, οὔ; ἢ ὅτι τὰ στοιχεῖα τὰ εἰλικρινῆ, ἀδιάφορα· ἐν δὲ τοῖς ἐκ τῶν στοιχείων, ἡ διαφορά; αὗται δὲ αἱ αἰσθήσεις εἰσὶν ἐξ εἰλικρινῶν· ἡ μὲν ὄψις, πυρός· ἡ δ' ἀκοὴ, ἀέρος.

*γρ. διαφορὰν

Sup. 12.

Ὅσα περὶ ὦτα. λβ.

Inf. 12.

Διὰ τί τὰ ὦτα, ὄντα ἀναιμότατα τοῦ προσώπου, ὅταν αἰσχύνωνται, ἐρυθριᾷ μάλιστα; πότερον ὅτι εἰς τὸ κενὸν μάλιστα πορεύεσθαι πέφυκε τὸ ἀλλότριον ὑγρόν· ὥστε ὅταν διαλυθῇ ὑπὸ τῆς θερμότητος, ἢ γίνεται αἰσχυνομένοις, συνέρχεται εἰς ταῦτα; ἢ διότι ἐπὶ τοῖς κροτάφοις ἐπίκεινται, εἰς οὓς τὸ ὑγρὸν ἀθροίζεται

A itaque frigidam eſſe neceſſe eſt. Cùm pauca eſt, penè à calore victa concoquitur: morbos autem copia vacantis materiæ confici certum eſt.

25 Quare cùm partes corporis noſtri dextræ mobiliores ſint, oculus ſiniſter expeditiùs quàm dexter, contrahitur? An propterea, quòd omnia ſiniſtra dextris humidiora ſunt: humidiora autem contrahi pleniùs poſſunt? An dexter ampliùs efficere poſſit: ſiniſter vel ex ſe, vt humidior, obſequentior ſit? 26 Quam ob cauſam cùm & ſenex & luſcioſus per imbecillitatem parum oculis valeant, alter proximè admouet, ſi quid inſpicere vult, alter procul abducit? An quia diſſimilis eorum imbecillitas eſt? Senex enim quia videre non poteſt, vbi minùs radij coeunt, rem videndam eò B abducit, vbi viſurus maximè eſt: procul enim coire radij ſolent. Luſcioſus ille videre quidem rem iſthic poteſt, ſed quænam rei conſpectæ caua ſint, quæve excedant, diſcernere nequit, itaque in his fallitur: caua quippe & excedentia ſplendore diſcerni maximè poſſunt: quem, quoniam procul percipere, quemadmodum rei obuiæ ingruat, nequeant, proximè adducunt.

27 Cur homo ſolus, aut certè maximè animantium omnium, oculis deprauetur per limitatem? An quia vel ſolus, vel maximè comitiali morbo in tenera ætate laborat, cùm deprauari omnibus accidit? 28 Cur vni animantium homini transverti deprauarique per limitatem oculi poſſint? Vtrùm quòd oculos minimo interſtitio diſcretos, è C directóque poſitos homo habet, perſpici idcirco menda in eo maximè poſſit? An quia cæterorum animantium oculi vnicolores maximè ſunt? Nec deprauatio ſequeretur, ſi vno quolibet colore præditus oculus eſſet. An quia ſolus ex omnium animantium genere morbo comitiali rapitur: quod genus morbi tranſvertere oculos, ſicut cætera etiam membra poteſt? Nonnullis tamen, vt ſerò eo morbo vexari incœpere, ſic lumina ſerò deprauantur. 29 Quam ob cauſam manu præ lucerna aut Sole obiecta, meliùs inſpicere poſſumus? An quia lucernæ Soliſve lux noſtris occurrens luminibus, reddit ſuam ob nimietatem infirmiora: quippe quæ rem etiam ſibi cognatam in- D terimere præ ſua poſſit exuperantia: at verò manu ita arcente, nec luminum acies offici poteſt, & res viſui obuia nihilo minùs in luce poſita eſt: vnde fit vt & acies pleniùs agat, & res inſpectanda nihilo minus videatur? 30 Cur manus dextra & pes dexter à ſuis ſiniſtris differunt, oculus & auditus nullo diſcrimine diſtant? An quia immiſta ſynceráque elementa ſúſque déque ſunt? Diſcrimen verò ſitum in his eſt, quæ elementorum coitu conſtant. Sunt autem ſenſus iſti è ſynceris illis immiſtiſque: viſus ſcilicet ex igne, auditus ex aëre.

E

Eorum, quæ ad aures pertinent, Sectio XXXII. *cuius quæſtiones* XIII.

Cvr aures, quæ omnium maximè partium noſtræ faciei exangues ſunt, rubore magis afficiuntur, vbi nos pudor apprehenderit? Vtrùm quòd peregrinus humor partem adire inanem aptus natus eſt: itaque cùm calore per pudorem orto reſoluitur, ſtatim ſe in aures colligit. An quia temporibus appoſitæ ſunt, quò versùs maximè hu-

mor confluit? Cùm enim hominem pudet, calor ſe in faciem recipit, itaque ruborem adducit: aures verò minimo in ea profundo extant, naturáque calidiſſimæ ſunt, & coloratæ, niſi longè frigoris rigore obtorpuerunt: ideo hæc particula earum faciei particularum coloris eſt optimi. Quamobrem paſſus diſperſúſque calor, quòd per ſumma res tenet, rubicundas reddere poteſt.

2 Cur vrinantibus, aures, dum intra mare ſunt, rumpi ſoleant? Vtrùm quia retentus ſpiritus impetu cogit vehementiori? An ſi cauſam hoc haberet, idem vel in aëre fieri poſſet? An quod non cedit, diſrumpi ocyus poteſt, & à duriori quàm molliori, faciliùs? Quod itaque inflatum eſt, minùs cedit: aures verò, vt dictum iam eſt, ſpiritu retento inflantur: itaque ab aqua, quæ aëre durior eſt, obtunduntur offenſæ, atque rumpuntur. 3 Cur vrinantes ſpongias alligare auribus conſueuère? An ne mare per vim occurrens, aures rumpat? haud enim ita ſtipatæ impleri, vt inanes, exemptis ſpongiis, poſſunt. 4 Cur ſordes aurium amaræ? An quia putri ſudore contrahuntur, qui ſalſus amarúſque eſt? 5 Cur ſpongiarij ſuas diſſecant aures, & nares? An vt ſpiritum commodiùs reddant? hæc enim eſſe ſpirandi itinera videntur. Laborare quippe difficultate ſpirandi eos affirmant, dum foras emittere animam non poſſunt, leuarique, cùm propellentes extrudunt. Mirum tamen ſi reſpirandi aſſequi facultatem refrigerationis gratia nequeant, ſed eſſe id neceſſarium magis videatur. An meritò plus in retinendo laboris ſit, cùm corpus extumeat diſtendatúrque: ſpiritus verò foras ſponte efferri poſſe videtur? An intus etiam tendere ita poſſit, cogitandum tamen æquè videtur. Plerique verò lebete demiſſo, reſpirandi viam vrinatoribus moliuntur: haud enim aquæ lebes impletur, ſed aëra ſeruat ad demerſum hominem vſque: quippe qui erectus per vim dimittatur, vt vndique æquali nutu deſcendat: nam ſi quantumlibet inclinauit, humore protinus interrumpente impleatur, neceſſe eſt. 6 Cur nonnulli, cùm ſuas inſcalpunt aures, tuſſiunt? An quia ſenſus audiendi foramen cum pulmone canalique aſperitudine cognominato ſortitur? indicium, quòd his ipſis repletis obſeptiſque homo ſurdeſcit. Humoris itaque aliquid è frictione iſta aurium liqueſcit, atque in canalem, quem modò diximus, per foramen illabitur, quod tuſſim mouere poteſt. 7 Cur ſiniſtra auris ocyus magna ex parte perforata conſolidari, quàm dextera poteſt? quocirca mulieres alteram marem vocant, alteram fœminam. An quia partes ſiniſtræ humidiores calidioréſque ſint: quæ autem habitu huiuſcemodi ſunt, conſolidari poſſint faciliùs? Vnde in plantis etiam tenellis, atque viridibus, coitus, concorporandíque vnio faciliùs agitur. Et verò vlcera iuniorum promptiùs compaginantur, quàm ſeniorum. Argumentum, partes ſiniſtras eſſe humidiores, quòd molliores ſunt atque effœminatiores.

8 Quam ob cauſam pudefactis aures ſummæ rubeſcant, iratis oculi? An quia pudor in oculis refrigeratio quædam cum timore eſt: itaque calor iure oculos deſerit: quòd cùm inde ſecedendum ſit, locum ſui capaciſſimum petat neceſſe eſt, quales certò ſummæ ſunt aures. Cæteræ namque partes longæ oſſibus omnes compactæ ſunt. Iratis contrà, calor in oculos totámque faciem reuocatur, ſed conſpectior in oculis eſt, videlicet albi eorum coloris ratione.

A μάλιστα; αἰσχυνομένων δὲ, εἰς τὸ πρόσωπον ἔρχεται ἡ ὑγρότης· διὸ καὶ ἐρυθριῶσι. τοῦ δὲ προσώπου ἥκιστα βάθος ἔχει τὰ ὦτα· καὶ φύσει θερμότατα καὶ εὔχροα, ἐὰν μὴ ἀπηρτημένα πόῤῥωθεν ᾖ τῷ ψύχει. διὸ καὶ εὐχρούστατόν ἐστι τῶν ἐν τῷ προσώπῳ μορίων. ὥστε ὅταν σκεδασθῇ ἡ θερμότης, μάλιστα ἐπιπολῆς οὖσα, ἐν τούτοις ποιεῖ * ἐρυθρίαν. * γρ. ἐρυθρά.

β Διὰ τί τὰ ὦτα ἐν τῇ θαλάττῃ ῥήγνυται τοῖς κολυμβῶσι; πότερον διὰ τὸ κατέχειν τὸ πνεῦμα * πληρούμενον βιάζεται; ἢ εἰ τοῦτ' αἴτιον, ἔδει καὶ ἐν τῷ ἀέρι; ἢ ὅτι μὴ ὑπεῖκον, διακόπτεται θᾶττον, καὶ ὑπὸ σκληροτέρου ἢ μαλακοῦ; τὸ οὖν B πεφυσημένον, ἧττον ὑπείκει. τὰ δὲ ὦτα, ὥσπερ εἴρηται, ὑπὸ τοῦ κατέχεσθαι τὸ πνεῦμα ἐμφυσᾶται. ὥστε τὸ ὕδωρ, σκληρότερον ὂν τοῦ ἀέρος, προσπῖπτον διακόπτει. * γρ. κατεχόμενον.

γ Διὰ τί οἱ κολυμβηταὶ σπόγγους περὶ τὰ ὦτα καταδοῦνται; ἢ ἵνα ἡ θάλαττα βίᾳ ἰοῦσα, μὴ ῥηγνύῃ τὰ ὦτα; οὕτω μὲν γὰρ, οὐ γίνεται, ὥσπερ ἀφῃρημένων, πλήρη.

δ Διὰ τί ὁ ἐν τοῖς ὠσὶ ῥύπος πικρός ἐστιν; ἢ διότι * ἱδρώς ἐστι σαπρός, ἔστιν οὖν ἁλμυρὸν, σαπρόν. τὸ δὲ σαπρὸν ἁλμυρὸν, πικρόν. * γρ. ὁ ἱδρ.

ε Διὰ τί οἱ σπογγεῖς διατέμνονται τὰ ὦτα καὶ τοὺς μυκτῆρας; ἢ ὅπως εὐπνούστεροι ὦσι; ταύτῃ γὰρ ἐξιέναι δοκεῖ τὸ πνεῦμα. ἀνατέμνουσι δὲ ταῦτα καὶ πρὸς εὔπνοιαν. C πονεῖν γὰρ δή φασι μᾶλλον αὐτοὺς ἐν τῇ δυσπνοίᾳ, τῷ μὴ δύνασθαι προΐεσθαι θύραζε· ὅταν δὲ ὥσπερ ἐξεράσωσι, κουφίζονται. ἄτοπον οὖν εἰ μὴ δύνανται τυγχάνειν ἀναπνοῆς, καταψύξεως χάριν, ἀλλ' ἔοικε τοῦτο ἀναγκαιότερον εἶναι. ἢ εὐλόγως ὁ πόνος πλείων κατέχουσιν, ὀγκουμένων καὶ διατεινομένων; φαίνεται δὲ καὶ αὐτόματός τις εἶναι φορὰ τοῦ πνεύματος ἔξω· εἰ δὲ καὶ εἴσω, σκεπτέον. ἔοικε δὲ ὁμοίως [γὰρ] ἀναπνοὴν ποιοῦσι τοῖς κολυμβηταῖς λέβητα * καταφέντες. * οὐ πίμπλαται γὰρ οὗτος τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ τηρεῖ τὸν ἀέρα. μετὰ βίας γὰρ ἡ κάθεσις. ὀρθὸν γὰρ ὁτιοῦν παρεγκλιθὲν εἰσρεῖ. Inf. 11.

* Qu. συγκαταφ.
* Gaza aliter legit.

D ϛ Διὰ τί ἔνιοι τὰ ὦτα σκαλεύοντες βήττουσιν; ἢ ὅτι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πόρου τῷ πνεύμονι καὶ τῇ ἀρτηρίᾳ ἡ ἀκοή; σημεῖον δὲ, ὅτι ἀναπληροῦνται καὶ γίνονται ἐνεοί. θερμαινομένου οὖν τῇ τρίψει, συντήκεται ἐπὶ τὴν ἀρτηρίαν ἀπὸ τοῦ πόρου κάτωθεν ὑγρὸν ὃ ποιεῖ τὴν βῆχα.

ζ Διὰ τί τὸ ἀριστερὸν οὖς θᾶττον συμφύεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅταν τρυπηθῇ; διὸ καὶ αἱ γυναῖκες τὸ μὲν, ἄῤῥεν· τὸ δὲ, θῆλυ καλοῦσι τῶν ὤτων. ἢ ὅτι τὰ ἀριστερὰ ὑγρὰ καὶ θερμὰ μᾶλλον; συμφύεται δὲ τὰ τοιαῦτα μάλιστα. διὸ καὶ ἐν φυτοῖς τοῖς χλωροῖς ἡ σύμφυσις· καὶ τὰ τῶν νέων δὲ ἕλκη [μᾶλλον συμφύεται,] ἢ τὰ τῶν πρεσβυτέρων. E σημεῖον δὲ, ὅτι ὑγρὰ μᾶλλον, καὶ ὅλως θηλυκώτερα τὰ ἀριστερά.

η Διὰ τί τοῖς μὲν αἰσχυνομένοις, ἄκρα τὰ ὦτα ἐπιφοινίσσεται· τοῖς δὲ ὀργιζομένοις, οἱ ὀφθαλμοί; ἢ ὅτι ἡ μὲν αἰδὼς, ἐν ὀφθαλμοῖς κατάψυξίς τις μετὰ φόβου (ὥστε εἰκότως ἀπολείπει τὸ θερμὸν τοὺς ὀφθαλμούς· χωριζόμενον δὲ, εἰς τὸν δεκτικώτατον φέρεται τόπον. τοιοῦτος δὲ, ὁ ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ὤτων. ὁ γὰρ ἄλλος, ὀστώδης) ὀργιζομένοις δὲ, ἐπανέρχεται τὸ θερμόν. μάλιστα δὲ γίνεται φανερὸν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς διὰ τὴν χρόαν οὖσαν λευκήν.

A 9 Διὰ τί ὁ ἦχος ὁ ἐν τοῖς ὠσὶν, ἐάν τις ψοφήσῃ, παύεται; ἢ ὅτι ὁ μείζων ψόφος τὸν ἐλάττω ἐκκρούεται;

* γρ. προσεγχέονται. * γρ. τοῦ ὠτὸς ὑγροῦ. ι Διὰ τί ἐὰν εἰς τὸ οὖς ὕδωρ ἐγχυθῇ, ἔλαιον * προσεγχέονται, οὐ δυναμένου * τοῦ ἐν τῷ ὠτὶ ὑγροῦ ἐξελθεῖν δι' ἄλλου ὑγροῦ; πότερον διὰ τὸ ἐπιπολῆς γίνεσθαι τὸ ἔλαιον τοῦ ὕδατος, καὶ διὰ γλισχρότητα αὐτοῦ ἔχεσθαι τὸ ὕδωρ ἐξιόντος τοῦ ἐλαίου, ἵνα συνεξίῃ τὸ ὕδωρ; ἢ ἵνα ὀλισθηροῦ τοῦ ὠτὸς γινομένου, ἐξέλθῃ τὸ ὕδωρ; τὸ γὰρ ἔλαιον, Sup. 5. λεῖον ὂν, ποιεῖ ὀλισθαίνειν. ια Διὰ τί ἧττον τὰ ὦτα ῥήγνυνται τοῖς κολυμβῶσιν, ἐὰν προσεγχέωσιν εἰς τὰ ὦτα ἔλαιον; ἢ τοῦ μὲν ῥήγνυσθαι τὰ ὦτα, εἴρηται πρότερον ἡ αἰτία· τὸ δὲ ἔλαιον, ἐγχυθὲν εἰς τὰ ὦτα, τὴν ὑπερθάλατταν ὀλισθαίνειν ποιεῖ, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἔξω τοῦ B σώματος συμβαίνει τοῖς ἀληλιμμένοις. ὀλισθαίνουσα δὲ, πληγὴν οὐ ποιεῖ εἰς τὸ ἐντὸς τοῦ ὠτός. διὸ οὐ ῥήγνυσι.

Sup. 1. ιβ Διὰ τί τῶν ὤτων ἀναίμων ὄντων, μάλιστα οἱ αἰσχυνόμενοι ἐρυθριῶσιν; ἢ ἕκαστον εἰς τὸ κενὸν ἑκάστου μάλιστα φέρεται; * δοκεῖ δὲ τοῦ αἰσχυνομένου ἄνω θερμὸν φέρεσθαι τὸ αἷμα. εἰς οὖν τὸ κενώτατον ἐρυθρίαν ποιεῖ. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν γνάθων. ἔτι δὲ καὶ ὅτι λεπτότατον τὸ δέρμα τὸ περιτεταμένον, μάλιστα δὴ φαίνεται δι' αὐτά.

* Gaz. legiſſe videtur, ἵνα οὖν δοκεῖ τὸ θερμὸν ἄνω φέρεσθαι αἷμα, ἐς τὰ ὦτα μάλιστα, & τὸ κενώτατον πληροῦται. [illegible]

* γρ. δι' ἧς ἀκ.

ιγ Διὰ τί οὐδεὶς χασμώμενος τὸ οὖς σκαλεύει; ἢ ὅτι ὅτε χασμᾶται, ἐμφυσᾶται καὶ ἡ μήνιγξ, * δι' ἧς ἀκούει; [σημεῖον δέ·] ἥκιστα γὰρ ἀκούουσι χασμώμενοι. τὸ γὰρ C πνεῦμα, ὥσπερ καὶ κατὰ τὸ στόμα, καὶ εἰς τὰ ὦτα ἐντὸς προσιόμενον, ἐξωθεῖται τὸν ὑμένα, καὶ κωλύει τὸν ψόφον εἰσιέναι. ἐὰν οὖν οὕτως ἔχοντες ἅψωνται τῆς ἀκοῆς ὡς σκαλεύειν, μάλιστα βλάψειε. πρὸς ἀντιτύπτον γὰρ ἡ πληγὴ γίνεται, καὶ οὐ πρὸς ὑπεῖκον τὸ τοῦ πνεύματος. τὸ δὲ δέρμα καὶ τὴν μήνιγγα ἀφιστάναι τῶν στερεῶν [δῆλον.] ὥστε πόνον μάλιστα οὕτω ποιεῖ, καὶ τραυματίζοι ἄν.

Ὅσα περὶ μυκτῆρα. λγ.

Inf. 5. & 17. D Διὰ τί ὁ πταρμὸς λυγμὸν μὲν παύει, ἐρυγμὸν δὲ οὐ παύει; ἢ διότι οὐ τοῦ αὐτοῦ τόπου τὸ πάθος ἑκάτερον· ἀλλ' ὁ μὲν ἐρυγμὸς, κοιλίας· ὁ δὲ λυγμὸς, τοῦ περὶ τὸν πνεύμονα κατάψυξις, καὶ ἀπεψία πνεύματος καὶ ὑγροῦ; κοινωνοῦσι δὲ οἱ περὶ τὸν ἐγκέφαλον τόποι τῷ πνεύμονι, ὥσπερ τοῖς ὠσί. φανερὸν δέ· ἅμα γὰρ ἐνεοὶ καὶ κωφοὶ γίνονται, καὶ αἱ νόσοι ἀντιπεριΐστανται αἱ τοῦ ὠτὸς εἰς τὰ τοῦ πνεύμονος πάθη. ἐνίοις δὲ σκαλεύουσι τὸ οὖς, βῆχες ἐγγίνονται. τὸ δὲ, περὶ τὸν πταρνύμενον τόπον εἶναι τῆς ῥινὸς κοινωνίαν τῷ πνεύμονι, δηλοῖ ἡ ἀναπνοὴ κοινὴ οὖσα. ὥστε πτάρνυται μὲν θερμαινομένου αὐτοῦ· τῷ δὲ συμπάσχειν, ὁ κάτω τόπος, ἐν ᾧ ἐστὶν ὁ λυγμός· ἡ δὲ θερμασία πέττει. διὸ ὄξος E τε παύει λυγμὸν, καὶ ἡ ἀπνευστία, ἐὰν * ἠρεμαία ᾖ ἡ λύγξ. ἐκθερμαίνει γὰρ τὸ πνεῦμα κατεχόμενον. ὥστε καὶ ἐν τῷ πταρμῷ ἡ ἀντικατάσχεσις γινομένη τοῦ πνεύματος, τοῦτο ποιεῖ, καὶ οἰκείως ἡ ἔκπνευσις γίνεται, καὶ ἐκ τοῦ ἄνω τόπου. ἀδύνατον γὰρ πταρεῖν μὴ ἐκπνέοντα. ἡ οὖν ὁρμὴ ῥήγνυσι τὸ ἐγκατειλημμένον πνεῦμα, ὃ ποιεῖ τὸν λυγμόν.

* γρ. ἠρεμαία.

Suprà, 31. 1. & infr. 8. β Διὰ τί ἐάν τις μέλλων πταρνύσθαι τρίψῃ τὸν ὀφθαλμὸν, ἧττον πτάρνυται;

9 Cur aurium ſonitus accito ſtrepitu ceſſet? an quia minorem ſtrepitus amplior pellit & eruit?

10 Cur ſi aqua lapſa in aurem ſit, oleum, quo humor effluat, inſtillamus? nullo namque humore alio effluere poteſt. Vtrùm, vt quoniam oleum per ſumma aquæ innatat, eique aqua præ lentore adhæret, effluente oleo aqua etiam ipſa effluat? An per lubricam aurem labens aqua excurrit? oleum enim, vtpote leue, facit vt properè labeſcere poſſit. 11 Cur minùs aures vrinantibus rumpantur, ſi oleum ſibi inſtillatum habentes, in mare interrumpant? An ratio cur rumpi aures poſſint, antè expoſita eſt? Oleum verò in aures inſtillatum, facit vt mare ſuperueniens relabi faciliùs poſſit: quomodo in parte corporis exteriori perunctâ fieri nouimus. Labens autem ictum parti interiori auris nullum inuehit, itaque diſrumpere non poteſt.

12 Quam ob cauſam aures cùm exangues adeò ſint, pudore erubeſcere poſſint? An res quæque ferri in eum ſoleat locum, qui ſui vacuus eſt? Cùm ergo ſanguis efferri ſurſum calidus videatur, aures maximè, partémque inaniſſimam adit: itaque rubore inibi afficit. Quod idem intelligendum de genis etiam eſt. Adde quòd tenuiſſima cutis, quæ diſtenta eſt, ita fit vt rubor percipi in auribus præcipuè poſſit. 13 Cur nemo oſcitans aurem inſcalpere ſuam audeat? an quia membrana etiam, per quam audimus, inflatur, cùm oſcitamus? indicium, quòd audiendi facultas tollitur, cùm oſcitamus. Spiritus enim vt in os, ita etiam in aures interrumpens, membranam expellit, ac prohibet quominus ſonus ingrediatur. Quod cùm ita ſit, ſi ſedem audiendi, cùm oſcitamus, auriſcalpio tetigerimus, plurimùm membranam lædemus. Ictus enim ad obiicientem renitentémque ſpiritum, non ad cedentem inferetur, & membranam abiunctam ſolidis eſſe, certum eſt: quare dolor ita moueri, vulnúſque excipi facilè poteſt.

Eorum, quæ ad nares pertinent, Sectio XXXIII. *cuius quæſtiones* XVIII.

CVr ſingultus ſternutamento ſedari queat, ructus nequeat? An quia non partis eiuſdem vtraque iſta affectio eſt: ſed ructus, ventriculi: ſingultus verò, refrigeratio cruditáſque ſpiritus, atque humoris pulmoni coniunctiſſimi eſt: ſedes autem cerebri rem cum pulmone communem ſortita eſt? Quod quidem ratione conſtat aurium: interdum enim ſurditas accidit, ſimul & morbus ipſe aurium in pulmonis vitium tranſit, & nonnullis tuſſis ſtatim mouetur ſuas ſcalpentibus aures. Locum autem ſternutandi rem naribus eſſe cum pulmone communem reſpiratio docet, quæ communis vtrique eſt. Sternuimus itaque loco eo ipſo calfacto. Calorem autem eius locus ſentit inferior, cuius ſingultus eſt, calor verò vim obtinet & concoquendi. Quamobrem aceto etiam retentionéque ſpiritus finiri ſingultus leuior poteſt: ſpiritus enim retentus ſatis concalfacit. Vnde fit etiam inter ſternutandum, vt ſpirandi retentio idem obducta efficiat, & conuenienter quoque expirantia ſuperiori de loco educitur: quippe cùm fieri nequeat vt quis ſternutet, niſi expiret: impetus itaque ſpiritum interclusum rumpit, diſpellitque, qui ſingultum ciere poteſt. 2 Cur ſi quis ſternutaturus, oculum perfricauerit, minùs ſternutet?

An

An propterea quòd ſternutamentum à quodam excitatur calore: fricatio autem calorem ciere poteſt? qui calor, quoniam locus, quo ſternutamus, oculis in propinquo eſt, alterum ſternuendi calorem tollit, quemadmodum minor ignis ab ampliori emarceſcit, atque abſumitur.

3 Cur bis ſternuere magna ex parte ſolemus, non ſemel, aut ſæpius? An quia binis naribus ſumus: per vtramque itaque narem venula partita diſcurrit, quà ſpiritus ſolet permanare.

4 Quam ob cauſam, qui Solem aſpexerint, ſternutare magis conſueuerunt? An quia Sol calfaciens mouet, perinde atque qui nares penna ſolicitant. Idem enim vtrique agunt, quippe qui per motum calfacientes ocyus ſpiritum ex humore eliciant, cuius excurſio ſpiritus ſternutatio eſt.

5 Cur ſingultus ſternutamento finitur, & retentione ſpiritus, & aceto? An ſternutamento, quia ſpiritus cohibetur inferior, atque circumobſiſtit? quemadmodùm medicina parti ſuperiori adhibita aluus ſentit, ac immutatur, ſpiritus retentione leuiores tolluntur ſingultus, eo quòd exiguus ſpirandi impetus, ſi paulisper retinuimus, vt in tuſſi deſiſtit, ſic etiam in ſingultu reprimitur, cogitur, ſtrangulatur? Aceto idcirco ſedatur, quia humor circumſtans, ac prohibens eructandi licentiam, in ſpiritum per vim aceti calfactoriam extenuatur. Fit enim ructus, cùm ventriculi humor recaleſcens inflatur, atque concoquitur: ſingultus verò, quoties ſpiritus vacans ab humore in loco ſpiritui deputato retinetur. Hinc enim dum enititur, nec erumpere poteſt, diſtentionem inducit, quæ diſtentio appellata ſingultus eſt. Inde fit vt ſingultus vbi inalguimus, oriatur. Frigus enim humorem ſpiritui obductum coangit, ſpiritus circumuentus exilit, cuius commotio non niſi ſingultus eſt.

6 Cur aquam nonnullis frigidam in faciem fundimus, cùm è naribus ſanguis effluit? An ita calor intus ſe colligit, atque circumobſiſtit, qui ſanguinem ſummum reddit liquidiorem?

7 Cur ſternutamentum pro numine habetur, non tuſſis, neque grauedo? An quia de capite membrorum præcipuè omnium diuino, vnde cogitatio eſt, ſuum ducit principium? An quia cæteri illi affectus ratione morbi eueniant, hic ſecus exultet?

8 Cur oculo perfricato ſternutamenta deſiſtunt? An quia humor ſic reſpirat? lacrymam quippe oculus poſt frictionem emittit: ſternutamentum autem humoris copia excitatur. An quia minor calor corripi ab ampliori, conſumique poteſt? Oculus autem perfricatus, plus caloris ſibi acquirit, quàm ſit, quem naſus complectitur. Hinc etiam fit vt ſi naſum quis perfricet, ipſum ſternutamentum deſiſtat.

9 Cur eruptio cæterorum, vt flatus, vt ructus, ſacra haudquaquam habetur, ſternutamenti ſacra habita eſt? Vtrùm quoniam cùm tres partes principes ſint noſtri corporis, caput, thorax, & aluus, flatúſque alui expiratio ſit, ructus ventriculi, ſternutamentum capitis, quæ pars ſacra præcipuè eſt, ſpiritum hinc exeuntem, vt ſacrum veneramur, & adoramus? An quia ſpiritus omnis eruptio, partes, quas modò dixi, meliùs ſeſe habere ſignificat? Cùm enim minùs ſternuere queunt, ſpiritus erumpens leuat, ac mitigat. Ergo ſternutamentum quoque bene caput valere, poſſéque concoquere, indicio eſt.

A ἢ διότι τὸ ποιοῦν τὸν πταρμὸν, θερμότης τίς ἐστιν; ἡ δὲ τρῖψις, θερμότητα ποιεῖ, ἢ διὰ τὸ πλησίον εἶναι τῶν ὀφθαλμῶν τὸν τόπον ᾧ πτάρνυνται, ἀφανίζει τὴν ἑτέραν, ὥσπερ τὸ ἔλαττον πῦρ ὑπὸ τοῦ πλείονος μαραινόμενον;

γ Διὰ τί δὶς πτάρνυνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἢ πλεονάκις; ἢ ὅτι δύο εἰσὶ μυκτῆρες; καθ' ἑκάτερον οὖν διέσχισται τὸ φλέβιον, δι' οὗ πνεῦμα ῥεῖ.

δ Διὰ τί πρὸς τὸν ἥλιον βλέψαντες πτάρνυνται μᾶλλον; ἢ διότι κινεῖ θερμαῖνον· καθάπερ οὖν πτεροῖς θιγγάνοντες. ἀμφότεροι γὰρ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι. τῇ γὰρ κινήσει θερμαίνοντες, ἐκ τοῦ ὑγροῦ θᾶττον πνεῦμα ποιοῦσι. τούτου δὲ ἡ ἔξοδος πταρμός.

ε Διὰ τί λύγγα παύει πταρμὸς, καὶ πνεύματος ἐπίσχεσις, καὶ ὄξος; Supra, 1. B ἢ ὅτι ὁ μὲν πταρμὸς, διότι ἀντιπερίστασίς ἐστι τοῦ κάτω πνεύματος, ὥσπερ αἱ ἄνω φαρμακεῖαι πρὸς τὴν κάτω κοιλίαν, ἡ δὲ ἀπνευστία * τὰς ἀσθενεῖς λύγγας, ὅτι ἡ μικρὰ ὁρμὴ τοῦ πνεύματος ἡ ἀνιοῦσα, ὥσπερ περὶ τὴν βῆχα, ἐάν τις κατάσχῃ, παύεται, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, [καὶ καταπίνουσι] καὶ κατέπνιξε καὶ συναπεβιάσατο. τὸ δὲ ὄξος παύει, ὅτι τὸ περιεστὼς ὑγρὸν καὶ κωλῦον ἀνερυγεῖν, ἐκπνευματοῦσι τῇ θερμασίᾳ. ἔστι γὰρ ἐρυγμὸς μὲν, ὅταν πνευματωθῇ τὸ ἐν τῇ ἄνω κοιλίᾳ ὑγρὸν, καὶ πεφθῇ· ἡ δὲ λύγξ, ὅταν ὑπὸ ὑγροῦ κατέχηται πνεῦμα περιττὸν περὶ τὸν πνευματικὸν τόπον. τοῦτο γὰρ ὁρμῶν καὶ C μὴ δυνάμενον διακόψαι σπασμὸν ποιεῖ. ὁ δὲ σπασμὸς οὗτος, καλεῖται λύγξ. καὶ διὰ τοῦτο ῥιγώσαντας λύγξ λαμβάνει, ὅτι τὸ ψῦχος τὸ ὑγρὸν ποιεῖ συστὰν ἐκ τοῦ πνεύματος ἔτι· περιλαμβανόμενον δὲ τὸ ἄλλο, πηδᾷ· οὗ ἡ κίνησις, λυγμός ἐστι.

* γρ. τὰς ἀσθ. λ.

ϛ Διὰ τί ἐνίοις ὕδωρ ψυχρὸν προσχεόμενον [καὶ] πρὸς τὸ πρόσωπον, ἡνίκα αἷμα ῥεῖ ἐκ τῶν μυκτήρων; ἢ ἀντιπεριΐσταται εἴσω τὸ θερμόν; ἂν οὖν ἐπιπολῆς τύχῃ αἷμα, ἐξυγραίνει μᾶλλον.

ζ Διὰ τί τὸν [μὲν] πταρμὸν, θεὸν ἡγούμεθα εἶναι· τὴν δὲ βῆχα, ἢ τὴν κόρυζαν, οὔ; ἢ διότι ἐκ τοῦ θειοτάτου τῶν περὶ ἡμᾶς τῆς κεφαλῆς, ὅθεν ὁ λογισμός ἐστι, γίνεται; ἢ ὅτι τὰ D μὲν ἄλλα, ἀπὸ νοσούντων γίνεται· τοῦτο δὲ, οὔ;

η Διὰ τί τρίψαντες τὸν ὀφθαλμὸν, παυόμεθα τῶν πταρμῶν; Supra, 21. ἢ ὅτι ἀνάπνοια ταύτῃ γίνεται τῷ ὑγρῷ; δακρύει γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς μετὰ τρῖψιν. ὁ δὲ πταρμὸς, διὰ πλῆθος ὑγρότητος. ἢ ὅτι τὸ ἔλαττον θερμὸν φθείρεται ὑπὸ τοῦ πλείονος· ὁ δὲ ὀφθαλμὸς τριφθεὶς, πλείω λαμβάνει θερμότητα τῆς ἐν τῇ ῥινί; διὰ ταῦτα δὲ κἄν τις αὐτὴν τὴν ῥῖνα τρίψῃ, παύεται ὁ πταρμός.

θ Διὰ τί μὲν ἄλλων πνευμάτων αἱ ἔξοδοι, οἷον φύσης καὶ ἐρυγμοῦ, οὐχ ἱεραί· ἡ δὲ τοῦ πταρμοῦ, ἱερά; E πότερον ὅτι τριῶν τόπων ὄντων, κεφαλῆς καὶ θώρακος καὶ τῆς κάτω κοιλίας ἡ κεφαλὴ * θειοτάτη; ἔστι δὲ φῦσα μὲν, ἀπὸ τῆς κάτω κοιλίας πνεῦμα· ἐρυγμὸς δὲ, τῆς ἄνω· ὁ δὲ πταρμὸς, τῆς κεφαλῆς. διὰ τὸ ἱερώτατον οὖν εἶναι τὸν τόπον, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐντεῦθεν ὡς ἱερὸν προσκυνοῦσιν. ἢ ὅτι ἅπαντα τὰ πνεύματα σημαίνει τοὺς εἰρημένους τόπους βέλτιον ἔχειν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ; μὴ διαχωρούντων * γὰρ, κουφίζει τὸ πνεῦμα διεξιόν· ὥστε καὶ ὁ πταρμὸς τὸν περὶ τὴν κεφαλὴν τόπον, ὅτι ὑγιαίνει καὶ δύναται πέττειν.

* γρ. θειότατον
* γρ. τῶν

ὅταν γὰρ κρατήσῃ ἡ ἐν τῇ κεφαλῇ θερμότης τὴν ὑγρότητα, τὸ πνεῦμα τότε γίνεται πταρμός. διὸ καὶ τοὺς ἐκθνήσκοντας κινοῦσι πταρμικῷ· ὡς ἐὰν μὴ τούτῳ δύνωνται πάσχειν, ἀσώτους ὄντας. ὥστε ὡς σημεῖον ὑγείας τοῦ ἀρρώστου καὶ ἱερωτάτου τόπου, προσκυνοῦσιν ὡς ἱερόν, καὶ φήμην ἀγαθὴν ποιοῦνται.

Sup. 10. 11. ι Διὰ τί ἄνθρωπος πτάρνυται μάλιστα τῶν ἄλλων ζώων; πότερον ὅτι τοὺς πόρους εὐρεῖς ἔχει, δι' ὧν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ῥύμη εἰσέρχεται; τούτους γὰρ πληρουμένους πνεύματος, πτάρνυται. ὅτι δ' εὐρεῖς, σημεῖον ὅτι ἥκιστα ὀσφραντικὸν τῶν ζώων. ἀκριβέστεροι δὲ οἱ λεπτοὶ πόροι. Εἰ οὖν εἰς μὲν τοὺς εὐρεῖς πλεῖον καὶ πλεονάκις εἰσέρχεται τὸ ὑγρόν, οὗ πνευματουμένου ὁ πταρμὸς γίνεται· τοιούτους δὲ μάλιστα τῶν ζώων οἱ ἄνθρωποι ἔχουσι, πλειστάκις ἂν πτάρνυντο εἰκότως, ὅσοις ἐλάχιστοι οἱ μυκτῆρες. ὥστε τὸ θερμανθὲν ὑγρὸν ταχὺ ἐξιέναι δύναται πνεῦμα γινόμενον· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις, διὰ μῆκος καταψύχεται πρότερον.

ια Διὰ τί οἱ μὲν ἀπὸ μέσων νυκτῶν ἄχρι μέσης ἡμέρας, οὐκ ἀγαθοὶ πταρμοί· οἱ δὲ ἀπὸ μέσης ἡμέρας, ἄχρι μέσων νυκτῶν; ἢ ὅτι ὁ μὲν πταρμός, μᾶλλον δοκεῖ ἐπισχεῖν τοὺς ἀρχομένους, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ; δι' ὃ ὅταν μέλλωσιν ἀρχομένοις συμβῆναι, μάλιστα ἀποτρεπόμεθα τοῦ πράττειν. ἡ μὲν οὖν ἠώς, καὶ τὸ ἀπὸ μέσων νυκτῶν, οἷον ἀρχή τις· δι' ὃ εὐλαβούμεθα πταρεῖν, μὴ κωλύσωμεν ὡρμημένον. πρὸς δείλης δὲ καὶ ἐπὶ μέσας νύκτας, οἷον τελευτή τις καὶ ἐναντίον ἐκείνῳ· ὥστε ἐν τῷ ἐναντίῳ ταὐτὸν αἱρετέον.

ιβ Διὰ τί οἱ πρεσβῦται χαλεπῶς πτάρνυνται; πότερον οἱ πόροι συμπεπτώκασι δι' ὧν τὸ πνεῦμα; ἢ ὅτι αἴρειν τὰ ἄνω οὐκ ἔτι δυνάμενοι ῥᾳδίως, εἶτα βίᾳ ἀφιᾶσι κάτω;

ιγ Διὰ τί ἐάν τις ἀπνευστιάζῃ, ἡ λύγξ παύεται; ἢ διότι ἡ μέν, ὑπὸ καταψύξεως γίνεται· (διὸ καὶ οἱ φοβούμενοι καὶ οἱ ῥιγοῦντες, λύζουσι) κατεχόμενον δὲ τὸ πνεῦμα, ἐκθερμαίνει τὸν ἐντὸς τόπον;

ιδ Διὰ τί οἱ κωφοὶ ἐκ τῶν μυκτήρων διαλέγονται ὡς ἐπιτοπολύ; ἢ ὅτι ὁ πνεύμων ἐστὶ τούτοις πεπονηκώς; τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ κωφότης, πλήρωσις τοῦ τόπου τοῦ πνευμονικοῦ. οὐκ οὖν ῥᾳδίως ἡ φωνὴ φέρεται, ἀλλ' ὥσπερ τὸ πνεῦμα τῶν πνευστιώντων, ἢ ἀσθμαινόντων δι' ἀδυναμίαν ἀθρόον, οὕτως ἐκείνοις ἡ φωνή. βιάζεται οὖν καὶ διὰ τῶν μυκτήρων. βιαζομένη δὲ τῇ τρίψει, ποιεῖ τὸν ἦχον. ἔστι γὰρ ἡ διὰ τῶν ῥινῶν διάλεκτος γινομένη, ὅταν τὸ ἄνω τῆς ῥινὸς εἰς τὸν * οὐρανίσκον, ᾗ συντέτρηται, κοῖλον ᾖ. ὥσπερ κώδων γὰρ ὑπηχεῖ, τοῦ κάτωθεν στενοῦ ὄντος.

* γρ. οὐρανόν.

ιε Διὰ τί μόνος ὁ πταρμὸς ἡμῖν καθεύδουσιν οὐ γίνεται, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν * ἅπαντα ἐγρηγορόσιν; ἢ ὅτι ὁ μὲν πταρμός, γίνεται καὶ ὑπὸ θερμοῦ τινος κινήσαντος τὸν τόπον τοῦτον ἀφ' οὗ γίνεται· διὸ καὶ ἀνακύπτομεν πρὸς τὸν ἥλιον ὅταν βουλώμεθα πταρεῖν· ἐπὶ καθευδόντων ἡμῶν, ἀντιπερίσταται τὸ θερμὸν ἐντός. διὸ καὶ γίνεται τὰ κάτω θερμὰ τῶν καθευδόντων, καὶ τὸ πνεῦμα πολὺ αἴτιον ἐστὶ τοῦ ἐξονειρώττειν ἡμᾶς. Εἰκότως οὖν οὐ πταρνύμεθα.

* χ. δήπου

Cùm enim capitis calor humorem ſpiritúmve conuincit, tunc moueri ſternutamentum ſolitum eſt. Quamobrem moribundos interdum ſternutatorio excitamus, tanquam ſi hoc affici nequeant, ſpes nulla ſalutis ſit. Perinde igitur quaſi bonæ indicium valetudinis partis optimæ, atque ſacerrimæ, ſternutamentum adorant, benéque augurantur.

10 Cur homo omnium maximè animantium ſternutare ſolitus eſt? An quia foramina ſui corporis obtinet latiora, per quæ ſpiritus interrumpere poteſt? his enim ſpiritu impletis ſternuimus. Latiora autem eſſe indicium, quòd omnium minimè animantium homo olfactu valet: foramina quippe tenuiora ſentiunt exquiſitiùs. Quòd ſi latiores meatus plus humoris, ac ſæpius ſubeat, neceſſe eſt, quo inflatu ſternutamentum moueri ſolet, taléſque homo maximè animantium habet, meritò ſæpiſſimè ſternutat, præſertim qui naribus breuiſſimis eſt. Sic enim humor concalfactus celeriùs effluere conuerſus in ſpiritum poteſt. Cæteris verò præ longitudine narium antè refrigeratur, quàm effluat.

11 Cur ſternutamenta, quæ de medio noctis ad meridiem vſque moueantur, damnemus: quæ de meridie ad noctis medium, approbemus? An quia cùm rem aliquam exordimur, tunc ſternutamentum potiùs obſeruandum ſit? Itaque cùm rem agere pergimus, atque inter initia ſternuiſſe acciderit, amouemur, rémque incœptam proſequi temperandum cenſemus. Dies igitur, & aurora, & de medio vſque noctis quaſi initium quoddam eſt: itaque ominoſum tantiſper ſternutamentum eſſe putamus, temperamúſque ſternutare, ne pergentem quempiam ad agendum reuocemus: poſt meridiem verò, adque medium vſque noctis, finis velvti quidam eſt, tempúſque illi contrarium, itaque contrà tunc & exiſtimatur, & agitur.

12 Cur ſenes laborioſiùs ſternutant? Vtrùm quòd his foramina, per quæ ſpiritus permanare ſolet, adducta, atque coniuncta ſunt? An quia ſenes facilè eleuare nequeunt, per vim demittunt, atque conquaſſant?

13 Cur ſi ſpiritum quis retineat, ſingultus deſiſtat? An quia refrigeratio eſt, quæ ſingultum inducat? quamobrem & qui timent, & qui algent, ſingultiunt. Spiritus verò retentus, partem corporis calfacit interiorem.

14 Cur homines ſurdi è naribus magna parte loqui conſueuerunt? An quia pulmo eorum vitiatus eſt? Surditas enim detrimentum pulmonis eſt. Vox itaque ferri expeditè non poteſt: ſed quemadmodum qui ſpirandi laborant difficultate, ſpiritum vniuerſum ſuam ob imbecillitatem reddunt, ſic vocem illi emittunt. Nituntur itaque naribus, etiam dum loquuntur, qua vox protrudens ſeſe, ſono per attritum rancido illo profertur. Fit enim vt verba per nares afformentur, cùm pars naſi ſuperior, quà per palatum foramina patent, cauſa eſt: reſonant enim tintinnabuli inſtar, ob clauſtri inferioris anguſtiam.

15 Cur ſternutamentũ ſolùm non dormientibus, ſed, propè dixerim, ſemper vigilãtibus fiat? An quia fieri ſternutamentum non poteſt, niſi à calore, qui partem eam commoueat, qua effici ſolet? ex quo faciem Soli obiicimus, cùm ſternuere placet. Dormiẽtibus autem calor intus circumobſiſtit. Quamobrem imæ dormientium partes calidiores redduntur, ſpiritúſque abundat: quæ quidem res cauſam habet, cur genitura in ſomnis præ libidine profluat. Meritò igitur dormientes non ſternutamus.

Cùm enim calor ſecedat capitis, qui eius partis humorem natus mouere aptus eſt, (quo in aëra extenuato, ſternutamentum exultat,) affectionem conſequentem illam obuenire non poſſe, conſentaneum eſt. Crepitus tamen inferiùs, ructúſque ſuperiùs, dormientes magis quàm vigilantes, extrudimus. Quòd enim venter inflari in ſomnis ampliùs ſolet, accidit vt eius inflati humores loca ſibi proxima adeant: eò namque vel à ſpiritu per quietem excito compelluntur. Retinere enim potiùs quàm emittere poteſt, qui ſopitus eſt: itaque intus calorem contrahit. At qui ſpiritum retinet, deorſum impellat neceſſe eſt, quippe cùm in imum deferri ſpiritum præter ſuam naturam ſit. Vnde fit etiam vt perdifficile ſit ſpiritum retinere. Quin etiam cur dormiamus, hæc eadem ratio eſt: cùm enim vigilia motus ſit, qui membra ſentiendi officio accommodata magis cùm vigilamus exercet, conſtat ſomnum poſſe accedere, cùm eadem illa membra quieſcunt. Cùm verò vis ignea ſit, quæ membra corporis noſtri mouere poſſit, & hæc intus ſe contrahat, circumſiſtátque, in ſomnis caput relinquens, quod ſenſus retinet omnes, tunc maximè ſenſuum ſedes quieſcere poſſint, quæ quidem res cauſam afferat dormiendi.

16 Quam ob cauſam vbi ſternutauimus, aut minximus, membra noſtra inhorreſcere ſolent? An quia vtraque re illa venæ aëris inanes redduntur, quem calidum antè continebant? Inanes aër extrinſecus alius ſubit illo frigidior, qui antè in venis fuerat, quàm ſternutaremus, aut mingeremus. Quòd cùm talis ſubeat aër, meritò facit vt membra inhorreſcant.

17 Cur ſingultus ſternutamento deſiſtere poteſt? An propterea quòd ſingultus non, quemadmodum ructus, à ventre, qui cibi conceptaculum eſt, ſed à pulmone proficiſcuntur? Quod maximè refrigeratione, aut rigore, aut dolore, aut medicatione ſuperiore accidere ſolet. Quòd enim membrum id calidum ſua natura eſt, quoties refrigeratum ſit, totum admittere ſpiritum non poteſt, ſed bullas quodam modo excitat: quamobrem retento etiam ſpiritu, ſingultus finitur. Sic enim pars iſta recaleſcere incipit, & aceto quoque hauſto deſiſtit, quoniam vis aceti calfactoria eſt. Cùm itaque calidum quodque concalfactum reddatur, ſedéſque cerebri foraminibus peruia pulmoni reſpondeat, efficitur vt retentio ſpiritus, quæ ſternutationi anteceſſit, repreſſúſque deſuper illatus, affectionem iſtam pulmonis membri calidi abigere valeat.

18 Cur homines capillo criſpo, & tortili, magna ex parte reſimiores ſint? An ſi criſpitudo ſita in craſſitudine eſt, & craſſitudo non ſine duritia conſtat, & durus ſanguis calidior eſt, & calor materiam excreſcere inutilem minùs patitur, & os ex vacante materia conſiſtit, & cartilago non niſi os eſt, meritò diminutio naſi conſequatur? Indicium ætas adhibet puerilis: ſunt enim pueri omnes naſo reſimato.

A ἀπαλλαγέντος γὰρ τοῦ θερμοῦ τοῦ ἐκ τῆς κεφαλῆς, ὃ κινεῖν πέφυκε τὸ ἐνταῦθα ὑγρόν, (οὗ ἐξαερουμένου, γίνεται ὁ πταρμός:) καὶ τὸ συμβαῖνον πάθος, εἰκὸς μὴ γίνεσθαι. ἀποψοφοῦσι δὲ μᾶλλον ἢ πταρνυνται, καὶ ἐρεύγονται καθεύδοντες ἢ ἐγρηγορότες, ὅτι ἐκθερμαινομένου τοῦ περὶ τὴν κοιλίαν τόπου, ἐν τοῖς ὕπνοις μᾶλλον ἐκπνευματοῦσθαι συμβαίνει τὰ περὶ αὐτὴν ὑγρά· πνευματούμενα δὲ, εἰς τοὺς ἔγγιστα τόπους φέρεσθαι. ἐνταῦθα γὰρ καὶ συναπωθεῖται ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ ὕπνῳ γινομένου πνεύματος. κατεχτικώτεροι γάρ εἰσιν, ἢ προετικώτεροι οἱ καθεύδοντες τοῦ πνεύματος. διὸ καὶ συ- B στέλλει τὸ θερμὸν ἐντός. ὁ δὲ κατέχων τὸ πνεῦμα, ὠθεῖ κάτω αὐτό. παρὰ φύσιν γάρ ἐστι τῷ πνεύματι ἡ κάτω φορά. διὸ καὶ χαλεπόν ἐστι κατέχειν τὸ πνεῦμα. τὸ αὐτὸ δ' αἴτιον καὶ τοῦ καθεύδειν ἡμῖν ἐστιν. οὔσης γὰρ τῆς ἐγρηγόρσεως κινήσεως, ταύτης δ' ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις ἡμῶν γινομένης, μάλιστα ἐν τῷ ἐγρηγορέναι ἡμᾶς, δῆλον ὡς καὶ ἠρεμούντων ἡμῶν, καθεύδοιμεν ἄν. ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν πῦρ, κινητικόν ἐστι τῶν ἐν ἡμῖν μορίων· τοῦτο δ', ἐν τῷ ὕπνῳ ἐντὸς περιΐσταται, λιπὸν τὸν περὶ τὴν κεφαλὴν τόπον οὗ ἐστι τὸ αἰσθητήριον, ἠρεμοῖεν ἂν μάλιστα ἡμῶν τότε τὰ αἰσθητήρια· ὃ εἴη ἂν αἴτιον τοῦ καθεύδειν.

ιϛ Διὰ τί πτα- Sup. 8. 8.
C ρόντες καὶ οὐρήσαντες φρίττουσιν; ἢ ὅτε κενοῦνται αἱ φλέβες ἀμφοτέροις τούτοις, τοῦ προτέρου ἐνυπάρχοντος ἀέρος θερμοῦ; κενωθέντων δὲ, ἄλλος ἀὴρ ἔξωθεν εἰσέρχεται ψυχρότερος τοῦ προϋπάρχοντος ἐν ταῖς φλεψί· τοιοῦτος δ' εἰσιὼν, ποιεῖ φρίττειν.

ιζ Διὰ τί τοὺς λυγμοὺς οἱ πταρμοὶ παύουσιν; ἢ ὅ- Sup. 1.
τι ὁ λυγμὸς οὐχ ὡς οἱ ἐρυγμοὶ ἀπὸ τῆς τὰ σιτία δεχομένης κοιλίας ἐστὶν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πνεύμονος; συμβαίνει δὲ μάλιστα ἀπὸ καταψύξεως, ἐκ ῥίγους καὶ λύπης καὶ φαρμακείας τῆς ἄνω μάλιστα γίνεσθαι. θερμὸς γὰρ ὢν φύσει ὁ τόπος, ὅταν καταψυχθῇ, οὐ D προΐεται τὸ πνεῦμα πολὺ, ἀλλ' ὥσπερ πομφόλυγας ποιεῖ· δι' ὃ καὶ τὸ πνεῦμα κατασχοῦσι παύεται· ἐκθερμαίνεται γὰρ ὁ τόπος· καὶ τὸ ὄξος, θερμαντικὸν ὂν, προσφερόμενον. τοῦ δὴ θερμοῦ συμβαίνοντος ἀπὸ θερμασίας καὶ τοῦ ἐγκεφάλου, τῶν ἄνω τόπων εἰς τὸν πνεύμονα συντετρημένων, θερμοῦ τοῦ πνεύμονος ὄντος, ἥ τε περὶ τοῦ πταρμοῦ κατοχὴ, καὶ ἡ ἄνωθεν κατάκρισις λύει τὸ πάθος.

ιη Διὰ τί οἱ οὐλότριχες, καὶ οἷς ἐπέστραπται τὸ τριχίον, ὡς ἐπιτοπολὺ σιμώτεροι; ἢ εἴπερ ἡ οὐλότης ἐν παχύτητι· ἡ δὲ παχύτης, μετὰ σκληρότητος· σκλη- E ρὸν δ' ὂν τὸ αἷμα, θερμόν· ἡ δὲ θερμότης, οὐ ποιεῖ περίττωσιν· τὸ δὲ ὀστοῦν, ἐκ περιττώματος· ὁ δὲ χόνδρος, ὀστοῦν· εὐλόγως ἂν ἔκλειψις εἴη τοῦ μορίου; σημεῖον δὲ, τὸ τὰ παιδία πάντα εἶναι σιμά.

Ὅσα περὶ τὸ στόμα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. λδ.

A Διὰ τί οἱ μανοὺς ἔχοντες τοὺς ὀδόντας, οὐ μακρόβιοι; ἢ ὅτι τὰ μακρόβια πλείους ἔχουσιν, οἷον τὰ ἄρρενα, τῶν θηλειῶν· ἄνδρες, γυναικῶν· πρόβατα, προβάτων. οἱ δὲ μανοὶ ὀδόντες, ὥσπερ ἂν ἐλάττονας ἔχουσιν ὀδόντας, ἐοίκασι.

Sup. 10. 4. β Διὰ τί οἱ ὀδόντες ἰσχυρότεροι τῆς σαρκὸς ὄντες, ὅμως ψυχροῦ αἰσθάνονται μᾶλλον; ἢ ὅτι ἐπὶ τοὺς πόρους προσπεφύκασιν· ἐν οἷς ὀλίγον ὂν τὸ θερμὸν, ταχὺ ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ κρατούμενον, ποιεῖ τὴν ἀλγηδόνα;

γ Διὰ τί τοῦ ψυχροῦ μᾶλλον αἰσθάνονται οἱ ὀδόντες, ἢ τοῦ θερμοῦ· ἡ δὲ σὰρξ, τοὐναντίον; πότερον ὅτι ἡ μὲν σὰρξ, τοῦ μέσου, καὶ εὔκρατος· οἱ δὲ ὀδόντες, ψυχροί· ὥστε τοῦ ἐναντίου μᾶλλον αἰσθητικοί; ἢ διότι λεπτῶν πόρων εἰσίν· ἐν οἷς μικρὸν τὸ θερμόν· ὥστε ταχὺ πάσχουσιν ὑπὸ τοῦ ἐναντίου; ἡ δὲ σὰρξ, *θερμόν· ὥστε οὐδὲν πάσχει ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ· τοῦ δὲ θερμοῦ ταχὺ αἰσθάνεται. ὥσπερ γὰρ πῦρ ἐπὶ πυρὶ γίνεται.

* γρ. θερμή.

δ Διὰ τί *ἡ γλῶττα σημαντικὸν πολλῶν ἐστι; τῶν πυρετῶν, ἐν τοῖς ὀξέσι νοσήμασι· καὶ ἐὰν χάλαζαι ἐνῶσι· καὶ τῶν ποικίλων προβάτων ποικίλαι. ἢ ὅτι ὑγρότητος δεκτικὴ, καὶ ἐπὶ τῷ [πνεύμονι] ἐπίκειται, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τῶν πυρετῶν. πολύχροα δὲ πάντα, διὰ τὴν πολυχροΐαν τῶν ὑγρῶν· *βάπτεται δὲ [τὸ] πρῶτον, δι' οὗ πρῶτον ἠθεῖται· ἡ δὲ γλῶττα, τοιοῦτον. αἵ τε χάλαζαι, διὰ τὸ σομφὴν εἶναι, συλλέγονται. ἔστι γὰρ ἡ χάλαζα οἱονεὶ ἄρτος ἄπεπτος ἐν τοῖς ἐντός.

* γρ. αἱ γλῶτται

* κ. βάπτεται

ε Διὰ τί ἡ γλῶττα γλυκεῖα μὲν οὐ γίνεται, πικρὰ δὲ καὶ ἁλμυρὰ καὶ ὀξεῖα; ἢ ὅτι *διαφθοραὶ ταῦτ' ἐστί, τῆς δὲ φύσεως οὐκ αἰσθάνεται;

* κ. διαφθορεκί

ϛ Διὰ τί ὅσας ἂν χρόας ἔχῃ τὸ δέρμα, τοσαύτας ἔχει καὶ ἡ γλῶττα; πότερον ὅτι ἓν μέρος ἐστὶν ὥσπερ ἄλλο τι τῶν ἔξωθεν, ἀλλ' ἐντὸς περιείληπται; διὰ δὲ τὸ λεπτὸν εἶναι ταύτῃ τὸ δέρμα, καὶ ἡ μικρὰ ποικιλία ἐμφαίνεται. ἢ διότι τὸ ὕδωρ ἐστὶν ὃ ποιεῖ μεταβάλλειν τὰς χρόας· ἡ δὲ γλῶττα μάλιστα πάσχει ὑπὸ τοῦ πόματος;

Sup. 25. 50. ζ Διὰ τί ἐκ τοῦ στόματος καὶ θερμὸν καὶ ψυχρὸν πνέουσι; φυσῶσι μὲν γὰρ, ψυχρόν· ἀάζουσι δὲ, θερμόν. σημεῖον δὲ ὅτι θερμαίνει ἐὰν πλησίον προσαγάγῃ τις τὴν χεῖρα τοῦ στόματος. ἢ ἀμφοτέρως ὁ ἀὴρ κινούμενος ψυχρός· ὁ δὲ φυσῶν, κινεῖ τὸν ἀέρα οὐκ ἀθρόως, ἀλλὰ διὰ στενοῦ τοῦ στόματος· ὀλίγον δὲ ἐκπνέων, πολὺ κινεῖ τὸν θύραθεν, ἐν ᾧ τὸ θερμὸν ὂν τὸ ἐκ τοῦ στόματος, οὐ φαίνεται δι' ὀλιγότητα. ὁ δὲ ἀάζων, ἀθρόον ἐκπνεῖ διὸ θερμόν. ἔστι γὰρ *φυσασμοῦ, τῷ διαφέρειν τῇ συστροφῇ· ὁ δ' ἀασμὸς, ἀθρόου ἔκπνευσις.

* Sylb. φυσαισμοῦ τὸ διαφ. vel διαφυσᾶν.

η Διὰ τί ἐὰν σφόδρα καὶ ἀθρόον ἐκπνεύσωσιν, ἀδυνατοῦσι πάλιν ἐκπνεῦσαι; ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναπνεῦσαι. ἀδυνατοῦσι γὰρ δὶς ἐφεξῆς ποιεῖν αὐτό. ἢ ὅτι τὸ μὲν, δίωσίς τις ἐστί· τὸ δὲ, συναγωγὴ τόπου· ἃ ἄχρι τινὸς ἐστὶ δυνατὰ γίνεσθαι; φανερὸν δὲ ὅτι ἐναλλὰξ ἀνάγκη ἄμφω γίνεσθαι, καὶ ἀδύνατον δὶς ἐφεξῆς.

θ Διὰ τί ἑτέρου τόπου ὄντος ᾗ τά τε σῖτα καὶ τὸ ποτὸν διεξέρχεται, καὶ ᾗ ἀναπνέομεν, ἐὰν μείζω ψωμὸν καταπίωμεν, πνιγόμεθα;

A *Eorum, quæ ad os, & ad ea quæ in eo ſunt, pertinent, Sectio XXXIV. cuius quæſtiones XII.*

CVr homines, qui raris dentibus ſunt, vitâ longè agere nequeant? An quia longè animantia viuunt, quæ dentium ordine prędita ſunt numeroſiore, vt mares quàm fœminæ longiùs, viri namque diutiùs quàm mulieres: atque in pecudum genere cæterorúmque animalium, perſpici identidem licet. Qui itaque raris dentibus ſunt, habere quaſi pauciores iudicantur. 2 Cur dentes, qui longè ſolidiores quàm caro, ſunt, frigus ampliùs ſentiant, quàm caro? An quia meatibus nituntur infixi tenuibus, quorum exiguus calor celeriter à frigore vincitur, mouétque dolorem? 3 Cur dentes frigi- B dum ampliùs quàm calidum ſentiant: caro è contrario? Vtrùm propterea quòd mediocri temperatóque habitu eſt, dentes verò perfrigidi ſunt, itaque rem frigidam ſentire pleniùs poſſunt? An quoniam meatibus continentur tenuibus, quibus calor inditus exiguus eſt: itaque re aduerſa potiùs patiũtur: caro, quia calida eſt, vt nihil affici à frigido poteſt, ita calidum compendio ſentit. Ignis enim quaſi igni adiicitur. 4 Cur lingua rerum index plurium eſſe poteſt? Nam & febris ardentioris, & grandinum, ſi quæ inſunt, & pecoris verſicoloris varia eſt. An quia humoris capiens eſt, & ſuper pulmone poſita, vnde febrium principium ducitur? Verſicolorum autem ratio referri ad humorum varieta- C tem debet. Inficitur tamen id primùm, per quod humor primùm manat, colatúrque, cuius generis lingua eſt. Grandines verò lingua propterea contrahit, quòd manis ſpongioſáque eſt: quippe cùm grando velut panis incoctus crudúſque, parte interiore corporis naſci ſoleat. 5 Cur lingua amara, ſalſa, & acida fieri poteſt, dulcis non poteſt? An quòd naturæ corruptiones iſthæc ſunt? Conſtantiã verò ipſam naturámque ſentire nequaquam fieri poteſt. 6 Cur totidem coloribus lingua euariat, quot cutis? Vtrùm quòd ea quoque in membrorũ numero exteriorum recipitur, quanquam in ore abdita eſt? Verùm quia prætenui cute integitur, vel minima in ea varietas deprehendi poteſt. An D quòd aquæ ratio eſt, quæ facit vt colores mutentur: lingua autem affici ex potione maximè poteſt?

7 Cur halitum ex ore tum calidum tum frigidum reddere poſſumus? quippe qui frigidum efflemus, calidum verò exhalemus: indicium, quòd manus ori admota exhalanti calfieri poteſt. An vtroque modo aër commotus calidus eſt? Sed quoniam qui efflat, non vniuerſum aëra mouet, ſed ore anguſtiori extringit: paucũ expirat, quod multũ externi aëris excitat. itaq; calor ore profectus, paſſus in eo ſuâ ob exiguitatem deliteſcit. At qui exhalat, vniuerſum, ob eámque rem, calidiorem expirat. Eſt enim efflatio, ſpiritus ſtrictim protruſus: exhalatio verò ſpiritus vniuerſim profuſus. 8 Cur ſi vehe- E menter vniuerſimque expirarimus, iterum expirare nequeamus? quod idem in reſpirando etiam accidit: bis enim ex ordine id facere nequimus. An quoniam alterum dilatatio, alterum contractio loci eſt: idcirco quadantenus, non vſquequaque poſſunt? Conſtat igitur ambo viciſſim fieri neceſſum: bis verò ex ordine poſſe neutrum. 9 Quam ob cauſam cùm alius locus ſit, quà cibus potúſque tranſeunt, alius quà ſpiramus; vbi grandiorem buccellam deuorauimus, ſtrangulemur?

An nihil abſurdum id eſt? non modò enim ſi alicuius interuentu locus ſpirandi ſtipatus ſit, verùm etſi adductus ſit extrinſecus, æquè, imò magis, abſtrangulamur. Iſthæc verò proxima inter ſeſe poſita ſunt, quo cibum excipimus, & quo ſpiramus: quare vbi iuſto amplius fruſtum incidit, locum ſpirandi proximum adducit, inſtringitque, vt via ſpiritui omnis denegetur. 10 Cur homines, qui virgulam ſuæ palmæ ductam per totam latitudinem habent, vitæ longiſſimæ eſſe poſſunt? An quia breuis ætatis imbecillàque ſunt, quæ artuum beneficio carent? Imbecillitatis indicium ætas prima atque tenerrima affert: vitæ autem breuis teſtimonium dat genus omne aquatile: quæ cùm ita ſint coarctata compactàque omnia contra ſeſe habere liquidò eſt: quo in genere illa etiam ſunt, quæ cùm ex natura artubus maximè careant, articulari tamen contigerit: palmæ autem partem interiorem penitus carere articulo certum eſt. 11 Quam ob cauſam dum longè ſpiramus, venter trahentibus adducitur, reddẽtibus diducitur, atq; repletur? Veri enim ſimile dixeris eſſe, vt contrà veniat. An quia cùm reſpiramus, venter adductis coſtis in imũ comprimitur: idcirco diſtendi in ampliorem molẽ follium inſtar appareat? 12 Quam ob cauſam ſpirare neceſſe habeamus? An quemadmodũ humor diſſolui in ſpiritũ poteſt, ſic ſpiritus tranſire poteſt in ignẽ? Calor itaque naturalis vbi bonam ſpiritus partem in ignem conuertit, dolorem admouet, atque etiam meatus diducit, & ampliat. Quamobrem ignem cum ſpiritu expellere cogimur: quibus extruſis meatus contrahuntur, atque refrigerantur: itaque dolor iterum tentat. Rurſum igitur aërem trahimus, atque vbi poſthac ſpirandi meatus patefecimus, vocẽmque reddidimus, ignis iterum oritur, atque iterum præ dolore ſpiritum reddimus, idque viciſſim ordine perpetuo agimus: ſicvti etiam palpebras agitare ſolemus, vt corpus oculorum refrigeretur, & ſiccetúrque. Et verò cùm ambulamus, ingreſſui noſtro attendimus, ſcilicet ex ordine gubernandi atque regendi, quem vis noſtra intelligendi percommodè aſtruit. Hunc ergo in modum ſpirandi quoque vſum exequimur: ingenio quippe trahendi aëris reddimus, atque illico rurſum attrahimus.

Eorum, quæ ad tactum pertinent, Sectio XXXV. *cuius quæſtiones* X.

CVr inhorreſcere magis ſolemus, cùm alius modo quodam nos tangit, quàm cùm nos ipſi tangimus? An quia tangendi ſedes rem pleniùs externam, quàm ſuam ſentit: quod enim natiuum atque inſitum eſt, id ſenſum effugit. Quinetiã quod clanculo atque ſubitò fit, terribiliùs certè occurrit. Metus autem, refrigeratio quædam eſt: at verò tactus extraneus præ ſuo vtrumque id habet. Denique affici vnumquodque ab alio vel tantundem, vel magis aptum natura eſt: quod etiam in titillando conſtat accidere. 2 Cur in alis & pedum veſtigiis titillamur? An propter cutis tenuitatem? An quia tactus earum partium inſolẽs eſt, vt etiã auris? 3 Cur non eiſdem in rebus inhorreſcere omnes ſoleamus? An quemadmodum nec in eiſdem omnes delectamur, nec in eiſdem angimur omnes: ita nec in eiſdem omnes horreſcimus? Quędã enim refrigeratio æqua omnibus ratione inuehitur. Sed alij tamen, cùm veſtis rumpitur, inhorreſcunt: alij, cùm ſerra vel acuitur, vel trahitur: alij, cùm pumex ſecatur: alij, cùm lapillus mola perfrangitur.

A οὐδὲν δὴ ἄτοπον. οὐ γὰρ μόνον ἐάν τι ἐμπέσῃ εἰς τὸν τόπον τοῦτον, ἀλλὰ κἂν ἐπιφραχθῇ, οὕτω μᾶλλον πνιγόμεθα. ταῦτα δὲ παράλληλά ἐστι, καθ' ὅ, τε τὰ σιτία δεχόμεθα, καὶ καθ' ὃ ἀναπνέομεν. ὅταν οὖν ἐμπέσῃ μείζων ψωμὸς, καὶ ἡ ἀναπνοὴ συμφράττεται· ὥστε μὴ εἶναι τῷ πνεύματι ἔξοδον. ι Διὰ τί ὅσοι τὴν διὰ χειρὸς τομὴν ἔχουσι δι' ὅλης, μακροβιώτατοι; ἢ διότι τὰ ἀνάρθρα, βραχύβια καὶ ἀσθενῆ· σημεῖον δὲ τῆς μὲν ἀσθενείας, τὰ νέα· τῆς δὲ βραχυβιότητος, τὰ ἔνυγρα. δῆλον ἄρα ὅτι τὰ ἠρθρωμένα τοὐναντίον. τοιαῦτα δὲ, ὧν καὶ τὰ φύσει ἀνάρθρα, μάλιστα ἤρθρωται. τῆς δὲ χειρὸς τὸ ἔσω, ἀναρθρότατον. ια Διὰ τί ἐν Sup. 10. 41.

B τῷ μακρὸν ἀναπνεῖν, ἑλκόντων μὲν εἴσω τὸ πνεῦμα, συμπίπτει ἡ κοιλία· ἐκπνεόντων δὲ, πληροῦται; πιθανὸν δ' ἐστὶ τοὐναντίον συμβαίνειν. ἢ ὅτι τῶν μὲν ἀναπνεόντων, συμπιεζομένη ταῖς πλευραῖς κάτω, καθάπερ αἱ φῦσαι, * προσογκεῖν φαίνεται; ιβ Διὰ τί ἀναπνέομεν; ἢ καθάπερ τὸ ὑγρὸν εἰς πνεῦμα διαλύεται, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα εἰς τὸ πῦρ; τὸ τῆς φύσεως οὖν θερμὸν, ὅταν τὸ πολὺ τοῦ πνεύματος πῦρ ποιήσῃ, ἀλγηδόνα ἐμποιεῖ, τοὺς δὲ πόρους καὶ ὄγκον· διόπερ ἐξωθοῦμεν τὸ πῦρ μετὰ τοῦ πνεύματος. ὅταν δὲ ἐξέλθῃ τὸ πνεῦ-

C μα καὶ τὸ πῦρ, συμπιπτόντων τῶν πόρων καὶ καταψυχομένων, ἀλγηδόνες γίνονται. ἕλκομεν οὖν τὸ πνεῦμα πάλιν· εἶτα ἀνοίξαντες τοῦ * σώματος τοὺς πόρους καὶ * βοηθήσαντες, πάλιν γὰρ τὸ πῦρ, καὶ πάλιν ἀλγοῦντες ἐκπέμπομεν, καὶ διὰ τέλους τοῦτο πράττομεν, καθάπερ καὶ σκαρδαμύσσομεν, κατὰ τὸ καταψύχεσθαι τὸ περὶ τὸν ὀφθαλμὸν σῶμα, καὶ ξηραίνεσθαι. καὶ βαδίζομεν οὖν * προσέχοντες τῇ βαδίσει τὸν νοῦν, κυβερνωμένης δὲ τῆς διανοίας [αὐτοῖς .....] τοῦτον οὖν τὸν τρόπον καὶ τὰ περὶ τὴν ἀναπνοὴν ποιοῦμεν. μηχανώμενοι γὰρ τὸν ἀέρα ἕλκειν, ἀναπνέομεν, καὶ πάλιν ἕλκομεν.

* γρ. προσογκοῦσι
* γρ. πνεύματος
* γρ. βοηθοῦντες
* γρ. περιέχοντες

D

Ὅσα περὶ τὰ ἀπὸ τὴν ἀφήν. λε.

ΔΙὰ τί μᾶλλον φρίττομεν ἑτέρου θιγόντος πως, ἢ αὐτοὶ ἡμῶν; ἢ ὅτι αἰσθητικωτέρα ἡ ἀφὴ τοῦ ἀλλοτρίου, ἢ ἡ τοῦ οἰκείου; τὸ γὰρ συμφυὲς, ἀναίσθητον· καὶ φοβερώτερον, τὸ λάθρα καὶ ἐξαπιναίως γινόμενον· ὁ δὲ φόβος, κατάψυξις. ἡ δὲ ἀλλοτρία ἁφὴ, πρὸς τὴν οἰκείαν ἄμφω ταῦτα ἔχει. καὶ ὅλως δὲ παθητικὸν ἕκαστον πέφυ-

E κεν, ἢ μόνον ἢ μᾶλλον ὑπ' ἄλλου, ἢ ὑφ' αὑτοῦ· διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ γαργαλίζεσθαι συμβαίνει. β Διὰ τί γαργαλίζονται τὰς μασχάλας καὶ τὰ ἐντὸς τῶν ποδῶν; ἢ διὰ τὴν λεπτότητα τοῦ δέρματος, καὶ ὧν ἀσυνήθης ἡ ἁφὴ, διὸ τούτων, καὶ τοῦ ὠτός; ϛ Διὰ τί φρίττουσιν οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πάντες; ἢ ὅτι οὔτε ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πάντες ἡδόμεθα· ὥσπερ οὐδὲ λυπούμεθα ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πάντες; ὁμοίως δὲ οὐ φρίττομεν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς. ἔστι γὰρ ἡ αὐτὴ κατάψυξίς τις. διὸ οἱ μὲν, τοῦ ἱματίου σχιζομένου, φρίττουσιν· οἱ δὲ, πρίονος ἀκονουμένου ἢ ἑλκομένου· οἱ δὲ, κίσηρεως τεμνομένης· οἱ δὲ, ὅπου λίθον ἀλοῦντος. Sup. 7. 5.

δ Διὰ τί τοῦ μὲν θέρους ὄντος θερμοῦ, τοῦ δὲ χειμῶνος ψυχροῦ, τὰ σώματα θιγγανόντων ψυχεινότερά ἐστι τοῦ θέρους, ἢ τοῦ χειμῶνος; πότερον ὅτι ὁ ἱδρὼς καὶ ἡ ἴδισις καταψύχει τὰ σώματα; τοῦτο δ' ἐν μὲν τῷ θέρει, γίνεται· ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, οὔ. ἢ ὅτι ἀντιπεριΐστανται ἐναντίως τὸ ψυχρὸν καὶ τὸ θερμὸν, τῇ ὥρᾳ, καὶ ἔσω φεύγει ἐν τῷ θέρει· διὸ καὶ ἱδρῶτα ἀνίησιν· ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, ἀποστέγει τὸ ψῦχος, καὶ ἀτμίζει τὸ σῶμα ὥσπερ ἡ γῆ; A

ε Διὰ τί φρίττουσιν αἱ τρίχες ἐν τῷ δέρματι; ἢ ὅταν συσπάσωσι τὸ δέρμα, εἰκότως ἐξανέστησαν; συσπῶσι δὲ καὶ ὑπὸ ῥίγους καὶ ὑπὸ ἄλλων παθῶν.

ϛ Διὰ τί αὐτὸς αὑτὸν οὐδεὶς γαργαλίζει; ἢ ὅτι ἧττον καὶ ὑπ' ἄλλου, ἐὰν προαισθάνηται· μᾶλλον δὲ, ἂν μὴ ὁρᾷ; ὥσθ' ἥκιστα γαργαλισθήσεται, ὅταν μὴ λανθάνῃ τοῦτο πάσχων. ἔστι δὲ ὁ γέλως, παρακοπή τις καὶ ἀπάτη. διὸ καὶ τυπτόμενοι εἰς τὰς φρένας, γελῶσιν. οὐ γὰρ ὁ τυχὼν τόπος ἐστὶν ᾧ γελῶσι. τὸ δὲ λαθραῖον, ἀπατητικόν. διὰ τοῦτο καὶ γίνεται ὁ γέλως, καὶ οὐ γίνεται ὑπ' αὐτοῦ. B

ζ Διὰ τί ποτε τὰ χείλη μάλιστα γαργαλιζόμεθα; ἢ διότι δεῖ τὸ γαργαλιζόμενον μὴ πόρρω τοῦ αἰσθητικοῦ εἶναι; ἔστι δὲ τὰ χείλη περὶ τὸν τόπον [τοῦτον μάλιστα. διὰ τοῦτο δὲ γαργαλίζεται τὰ χείλη τῶν περὶ τὴν κεφαλὴν τόπων,] ἃ ἐστὶν εὔσαρκα. εὐκινητότατα οὖν μάλιστά ἐστι. C

η Διὰ τί, ἐάν τις τὸν περὶ τὰς μασχάλας τόπον * κινήσῃ, ἐκγελῶσιν· ἐὰν δέ τινα ἄλλον, οὔ; ἢ διὰ τί [πτερῷ τὰς ῥῖνας κινήσαντες] πταρνύονται; ἢ τόποι εἰσὶ τῶν φλεβίων· ὧν καταψυχομένων, ἢ τοὐναντίον παθόντων, * ὑγραίνονται; ἢ εἰς πνεῦμα ἐκ τοῦ ὑγροῦ διαλύεται; ὥσπερ ἐὰν τὰς ἐπὶ τοῦ τραχήλου πιέσῃ τις φλέβας, καθεύδουσιν. ἡ μὲν [οὖν] ἡδονὴ θερμασία τίς ἐστι. τοῦτο δὲ, ὅταν πλέον τὸ πνεῦμα ἐγγένηται, ἀθρόον ἔξω ἀφίεμεν. ὡσαύτως καὶ ἐπὶ [τῷ] πταρμῷ τῷ πτερῷ διαθερμάναντες καὶ κινήσαντες, διελύσαμεν εἰς πνεῦμα· πλείονος δὲ γινομένου, ἐξεώσαμεν. D

* Sylb. κνήσῃ, & mox, κνίσαντες.

* γ. ὑγραίνεται

θ Διὰ τί μετὰ τὰ σιτία φρίττομεν πολλάκις; ἢ ὅτι ψυχρὰ εἰσπορευόμενα ἀπὸ πρώτης, κρατεῖ μᾶλλον τοῦ φυσικοῦ θερμοῦ, ἢ κρατεῖται;

Sup. 31. 11.

ι Διὰ τί τὸ περιαγόμενον ἐναλλὰξ τοῖς δακτύλοις, δύο φαίνεται; ἢ διότι δυσὶν αἰσθητηρίοις ἁπτόμεθα; τοῖς γὰρ ἐντὸς τῶν δακτύλων, κατὰ φύσιν ἔχοντες τὴν χεῖρα, ἀμφοτέροις οὐ δυνατὸν εἰπεῖν. E

Ὅσα περὶ πρόσωπον. λϛ.

Sup. 2. 17.

ΔΙὰ τί τοῦ προσώπου τὰς εἰκόνας ποιοῦνται; πότερον ὅτι τοῦτο δηλοῖ ποιοί τινες; ἢ ὅτι μάλιστα γινώσκεται;

β Διὰ τί τὸ πρόσωπον ἱδροῖ μάλιστα, ἀσαρκότατον ὄν; ἢ διότι εὐΐδρωτα μὲν, ὅσα ὕφυγρα καὶ ἀραιά· ἡ δὲ κεφαλὴ, τοιαύτη; ὑγρότητα γὰρ οἰκείαν ἔχει πλείστην. δηλοῦσι δὲ αἱ φλέβες τείνουσαι ἐντεῦθεν, καὶ οἱ κατάρροι γινόμενοι ἐξ αὐτῆς, καὶ ἐγκέφαλος ὑγρὸς, καὶ οἱ πόροι πολλοί. σημεῖον δ' αἱ τρίχες, ὅτι πολλοὶ πόροι εἰσὶ περαίνοντες ἔξω.

4 Quam ob cauſam cùm æſtas calida, hyeme frigidiſſima ſit, corpora actu frigidiora per æſtatem ſint, quàm per hyemem? Vtrùm quoniam à ſudore refrigerari corpora poſſint? qui, vt fieri per æſtatem ſolet, ſic ab hyeme alienus eſt. An quia in contrarium tempori tum frigor tum calor circumobſiſtit, intúſque per æſtatem calor refugit: itaque ſudorem poteſt exprimere: per hyemem verò vis frigoris arcet, & corpus perinde quaſi terra euaporat?

5 Quænam cauſa pilos inhorreſcere faciat? An meritò cute contracta exurgant, quæ contrahi tum à frigore, tum à pleriſque aliis affectionibus poteſt?

6 Cur nemo ſeipſum valeat titillare? An ne ab alio quidem titilletur, ſi rem præſenſit, vel potiùs ſi ipſum videat titillantem? ergo minimè titillari quis poſſit, ſi quæ tactio affertur, non lateat. Riſus verò, lapſus quidam, & fraudatio eſt, qua cùm in ſede præcordiorum quis verberatur, ridet. Haud locus quilibet eſt, quo ridemus: clandeſtinum autem omne, fraudulentum eſt. Qua de cauſa fit vt illa eadem res & moueat riſum, & non moueat. 7 Cur labris maximè, titillamur? An quia membrum, quod titillari poſſit, non longè à ſede potiſſimùm ſentiendi abeſſe debet: labra autem eo maximè in loco poſita ſunt: ſed omnium maximè locorum capitis propterea titillantur, quòd carne ex toto conſtant: quare mobiliſſima eſſe poſſint. 8 Cur ſi quis locum noſtrarum alarum moueat, in riſum continuò labamur, ſi quam aliam moueat partem, nullam poſſit ridendi cauſam afferre? Et quænam ratio eſt, cur naribus penna tentatis ſternutamentum moueatur? An quia loca quædam venularum habemus, quibus vel refrigeratis vel contrà affectis, venulæ ipſæ aut humectantur, aut in ſpiritum ex humore diſſoluuntur, quemadmodum ſi venas ceruicis dormienti quis premat? Lætitia itaque geſtiens, concalfactio quædam eſt: ſpiritum autem, cùm redundarit, foras mittimus vniuerſum. Sternutamenti quoque ratio illa eadem eſt: cùm enim penna mouemus, atque tepefacimus nares, humor in ſpiritum ſoluitur, quem mox redundantem expellimus.

9 Cur ſæpenumero vſu euenit vt ingeſto cibo inhorreſcamus? An quòd cibus frigidiuſculus admiſſus, vincit principio magis naturalem calorem, quàm vincitur? 10 Quam ob cauſam quod digitis vice mutata implicatis circumagitur, duo eſſe videatur? An quia duplici ſentiendi parte attingimus? Nunquam enim fieri poteſt vt lateribus digitorum exterioribus vtriſque idem complectamur, & agitemus, dum manus ordinem ſuum obtinet naturalem.

Eorum, quæ ad faciem pertinent, Sectio XXXVI. *cuius quæſtiones* III.

CVr faciem effigiare conſueuerunt? Vtrùm quòd qualéſnam ſimus, ea ipſa corporis parte intelligi poſſit? An quòd ea præcipuè qui ſimus, agnoſci poteſt? 2 Cur facie maximè ſudare ſolemus, quæ carnis omnino expers, atque gracilis eſt? An quòd ea propenſiora ſunt ad ſudorem, quæ humida laxáque ſunt? Caput autem tale eſt, quippe quod humorem ſuum plurimum habeat, quem venæ tendentes inde declarant, & deſtillationes, quæ è capite venire ſolent. Cerebrum item humidum eſt, & foramina capitis permulta. Capilli profectò foraminum multitudinem foras vſque productam latiſſimè indicant,

Sudor igitur non ex parte inferiore, ſed ex capite A oritur: quamobrem frons prima, & maximè ſudat. Prima enim ſubiecta vertici eſt. Humor autem deorſum, non ſurſum, fluit. 3 Cur in facie maximè tubercula oriri ſolent, quos varos vocamus? An quia locus iſte rarus atque humidus eſt? Indicium, pilorum eruptio & ſentiendi potentia faciunt. Tuberculorum autem genus id, velvti puſtula minutúſque abſceſſus cuiuſdam inconcocti humoris eſt.

οὐκ οὖν ἐκ τῶν κάτω ὁ ἱδρὼς, ἀλλ' ἐκ τῆς κεφαλῆς ἐστί. διὸ ἱδίουσι, καὶ πρῶτον μάλιστα τὸ μέτωπον· ὑπόκειται γὰρ τὸ πρῶτον. τὸ δ' ὑγρὸν, κάτω ῥεῖ, ἀλλ' οὐκ ἄνω. γ Διὰ τί ἐν τῷ προσώπῳ μάλιστα οἱ ἴονθοι; ἢ διότι μανὸς ὁ τόπος, καὶ ὑγρότητα ἔχει; σημεῖον δὲ, ἥ τε τῶν τριχῶν ἔκφυσις, καὶ ἡ τῶν αἰσθήσεων δύναμις· ὁ δὲ ἴονθος, ὥσπερ ἐξάνθημα ὑγρότητός τινος ἀπέπτου.

Eorum, quæ ad totum corpus pertinent, Sectio XXXVII. cuius quæſtiones x.

Ὅσα περὶ ὅλον τὸ σῶμα. λζ.

QVam ob cauſam cùm corpus aſſiduè fluat, defluxúſque ab excrementis proficiſcatur, leuari B non poteſt, niſi exudet? An quia non ſatis ſecerni ſic poteſt, diutiùs tamen ſecernitur? Cùm enim ex humore mutatur in aëra, plus certè oritur ex minori. Plus namque quod ſecernitur eſt: quare tempore ampliori ſecerni neceſſe eſt. 2 Sed cur ita fiat? An quia foraminibus longè anguſtioribus effluit? Pars enim humoris lenta glutinoſáque, vt excerni permiſta cum liquida poteſt, ita cum ſpiritu nequit: quæ quidem res maximè infeſtat. Quapropter vomitus magis quàm ſudores leuare queunt: quoniam ij partem illam lentam ſecum educunt, vt qui craſſiores corpulentioréſque ſint. An etiam quòd locus, qui partem humoris lentam glutinoſámque continet, ſemotus à carne C eſt: ventri autem in propinquo manet? Aut enim in eo aut in vicino lentum illud contrahitur: vnde fit vt aliter educi vix poſſit. 3 Quam ob cauſam frictiones carnem augeant? An quia vim præcipuam obtinent augendi ea quæ noſtro in corpore calida habemus: molem quidem adipiſcitur ampliorem, quod aſſiduè ipſum in motu eſt, ſurſúmque effertur, & in ſpiritum humores extenuat inteſtinos, quæ certè fieri in perfricando videmus? Quare vbi vſus defuit perfricandi, corpus decreſcit, atque minuitur? An ita fieri poſſit vt vel per alimentum auctior caro reddatur: concalfaciendi ſcilicet beneficio? Calidum enim omne, humoris detrahens eſt: alimentum autem, quod in carnem D digeritur, humidum eſt. Plus quoque alimenti caro ex laxitate ibi admittit, quippe quæ laxior copioſiùs capere inſtar ſpongiæ, poſſit. Frictio autem nimirum carnem elaxat, & ſpiritibus reddit opportuniorem, & prohibet quominus inutiles coitiones in corpore contrahantur: quæ ſi abſunt, tabes nulla conſequitur. Vitioſum enim illud ieiunium corporis, & tabes naſci ex materia ſolet, quæ inutilis congeſta eſt. Quòd ſi caro ſpiratior, laxior, atque æquabilior ſit, molem capiat ampliorem conſentaneum eſt. Nam & alimenti capacior, & excrementorum ſecernentior redditur. 4 Itaque corpus cui ſecundam conciliamus valetudinem, non denſum ſed rarum reddendum eſt. Nam vt vrbs locúſque quicunque ſalubris eſt, qui placidè aſpira- E tur: (quapropter & mare quoque ſalubre eſt) ita etiam corpus, quod ſpiratius eſt, ſanitati opportunius conſtat. Aut enim nullum recrementum exiſtet, aut, quod extiterit, quàm primùm excernatur, danda opera eſt, corpúſque eſt ſemper ita regendum, vt ſimul atque excrementum admiſit, habeat qua parte illud excernat, ſitque motui deditum, non quieti. Quod enim manet, putreſcit modo aquæ immotæ, putreſcens verò morbum committit: at quod excernitur, antè quàm vitietur, decedit. Hoc igitur vt corpore denſo nunquam contingit:

Διὰ τί ἀεὶ τοῦ σώματος ῥέοντος, καὶ τῆς ἀποῤῥοῆς γινομένης ἐκ τῶν περιττωμάτων, οὐ κουφίζεται τὸ σῶμα, ἐὰν μὴ ἰδίῃ. ἢ διότι ἐλάττων ἡ ἔκκρισις ἐστί; ὅταν γὰρ ἐξ ὑγροῦ μεταβάλλῃ εἰς ἀέρα, πλέον ἐστὶν ἐξ ἐλάττονος. τὸ γὰρ διακενούμενον πλέον. ὥστε ἐν πλείονι χρόνῳ ἡ ἔκκρισις. β Διὰ τί δὲ τοῦτο; ἢ διότι ἐλαττόνων πόρων ἔξοδός ἐστι; τὸ γὰρ γλίσχρον καὶ τὸ κολλῶδες, μετὰ μὲν τοῦ ὑγροῦ ἐκκρίνεται διὰ τὴν κατάμιξιν, μετὰ δὲ τοῦ πνεύματος ἀδυνατεῖ. μάλιστα δὲ τοῦτ' ἐστὶ τὸ λυποῦν. διὸ καὶ οἱ ἔμετοι τῶν ἱδρώτων κουφίζουσι μᾶλλον, ὅτι συνεξάγουσι τοῦτο, ἅτε παχύτεροι καὶ σωματωδέστεροι ὄντες. ἢ καὶ ὅτι τῇ μὲν σαρκὶ, πόῤῥω ἐστὶν ὁ τόπος ἐν ᾧ τὸ γλίσχρον καὶ κολλῶδες· (ὥστε ἔργον μεταστῆναι) τῇ δὲ κοιλίᾳ, ἐγγύς; ἢ γὰρ ἐν ταύτῃ ἐστὶν, ἢ πλησίον· δι' ὃ καὶ δυσεξάγωγος ἄλλως. γ Διὰ τί αἱ τρίψεις σαρκοῦσιν; ἢ ὅτι αὐξητικώτατον τῶν ἐν τῷ σώματι τὸ θερμόν ἐστι; τοῦ μὲν γὰρ ἐνυπάρχοντος, μείζους οἱ ὄγκοι γίνονται διὰ τὸ ἀεὶ αὐτὸ ἐν κινήσει εἶναι, καὶ εἰς τὸ ἄνω φέρεσθαι, καὶ πνευματοῦται τὰ ἐν ἡμῖν ὑγρά· ὃ ἐν τῇ τρίψει ἐστί. ἐκλείποντος δὲ, φθίνει καὶ ἐλαττοῦται τὸ σῶμα. ἢ ὅτι ὀγκοτέρα τῆς τροφῆς ἐστὶν ἡ σὰρξ, διὰ τὴν θερμασίαν; ἅπτον γὰρ τὸ θερμὸν, ἐπισπαστικὸν τοῦ ὑγροῦ ἐστιν. ἡ δ' εἰς τὴν σάρκα διαδιδομένη [τροφὴ,] ὑγρά ἐστι, καὶ ἐπιδέχεται τὴν τροφὴν μᾶλλον διὰ τὴν ἀραίωσιν. ἀραιοτέρα γὰρ γινομένη, μᾶλλον δύναται δέχεσθαι ὥσπερ σπογγιά. ἡ δὲ τρίψις, εὔπνουν καὶ ἀραιὰν ποιεῖ τὴν σάρκα, καὶ κωλύει συστάσεις γίνεσθαι κατὰ τὸ σῶμα. τούτου δὲ μὴ ὄντος, οὐδὲ συντήξεις γίνονται. αἱ γὰρ ἀτροφίαι καὶ αἱ συντήξεις, ἐκ τῶν ἀθροισθέντων εἰσίν. * εὐπνούστερα δὲ καὶ ἀραιότερα καὶ ὁμαλέστερα γινόμενα, εἰκὸς μᾶλλον ὀγκοῦσθαι. τῆς τε γὰρ τροφῆς * δεκτικώτερα καὶ τῶν ἐκκρίσεων περιττικώτερα ἐστί. * ὅτι οὐ δεῖ πυκνοῦν τὴν σάρκα πρὸς ὑγίειαν, ἀλλ' ἀραιοῦν· ὥσπερ καὶ πόλις ὑγιεινή ἐστι καὶ τόπος εὔπνους, (διὸ καὶ ἡ θάλαττα ὑγιεινή) οὕτω καὶ σῶμα [τὸ] εὔπνουν, μᾶλλον ὑγιεινόν ἐστι τοῦ ἐναντίως ἔχοντος. δεῖ γὰρ ἢ μὴ ὑπάρχειν μηδὲν, ἢ τούτου ὡς τάχιστα ἀπαλλάττεσθαι· καὶ δεῖ οὕτως ἔχειν, ὥστε λαμβάνον εὐθὺς ἐκκρίνειν τὴν περίττωσιν, καὶ εἶναι ἐν κινήσει ἀεὶ, καὶ μηδέποτε ἠρεμεῖν. τὸ μὲν γὰρ μένον, σήπεται, ὥσπερ καὶ ὕδωρ τὸ μὴ κινούμενον· σηπόμενον δὲ, νόσον ποιεῖ· τὸ δὲ ἐκκρινόμενον, πρὸ τοῦ διαφθαρῆναι χωρίζεται. τοῦτ' οὖν πυκνουμένης μὲν τῆς σαρκὸς, οὐ γίνεται.

* G. εὐπνούστερα δὲ κ. ἀραιότερα, καὶ ὁμαλέστερα γινόμενα.

* γρ. διακριτικώτερα

* Sequētia ad finem vſque problematis iſtius Gaza hîc omiſerat: quia totidem ferè verbis legebantur ſuprà 1. 54. vnde petita eſt eius verſio.

(ὥσπερ εἰ γὰρ ἐμφράττονται οἱ πόροι) ἀραιουμένης δὲ, συμβαίνει. διὸ καὶ οὐ δεῖ ἐν τῷ ἡλίῳ γυμνὸν βαδίζειν (συνίσταται γὰρ ἡ σὰρξ, καὶ κομιδῇ ἀποσαρκοῦται. τὸ μὲν γὰρ ἐντὸς ὑγρὸν, διαμένει· τὸ δ' ἐπιπολῆς, ἀπαλλάττεται ἐξατμιζόμενον, ὥσπερ καὶ τὰ κρέα τὰ ὀπτὰ τῶν ἑφθῶν μᾶλλον τὰ ἐντὸς ὑγρά ἐστιν) οὐδὲ [δεῖ] τὰ στήθη γυμνὰ ἔχοντα βαδίζειν ἐν ἡλίῳ· (ἀπὸ γὰρ τῶν ἄριστα ᾠκοδομημένων τοῦ σώματος ὁ ἥλιος * φέρεται, ὃ ἥκιστα δεῖται ἀφαιρέσεως) ἀλλὰ μᾶλλον τὰ ἐντὸς ξηραντέον. ἐκεῖθεν μὲν οὖν διὰ τὸ πόρρω εἶναι, ἐὰν μὴ μετὰ πόνου οὐκ ἔστιν ἱδρῶτα ἄγειν· ἀπὸ τούτων δὲ, διὰ τὸ πρόχειρα εἶναι, ῥᾳδίως ἀναλοῦται τὸ ὑγρόν.

* γρ. οἴσει. ſup. ἀφαιρεῖ,

Sup. 8. 19.

δ Διὰ τί ψυχθέντες ἀπὸ τῆς αὐτῆς θερμασίας καιόμεθα μᾶλλον καὶ ἀλγοῦμεν; πότερον διὰ τὴν πυκνότητα στέγει ἡ σὰρξ τὸ προσπίπτον θερμόν; δι' ὃ μόλιβδος ἐρίου θερμότερος. ἢ βίαιος γὰρ [τοῦ] θερμοῦ ἡ δίοδος, διὰ τὸ πεπηγέναι ὑπὸ ψυχροῦ τὸ σῶμα;

ε Διὰ τί αἱ ξηροτριβίαι στερεὰν τὴν σάρκα παρασκευάζουσιν; ἢ ὅτι διὰ τὴν τρῖψιν τῆς θερμασίας ἐπιγινομένης, τὸ ὑγρὸν καταναλίσκεται· πρὸς δὲ τούτοις, ἡ σὰρξ τριβομένη πυκνοῦται; ἅπαντα δὲ ὅσα πλείονος τρίψεως τυγχάνει, πυκνοῦται καὶ στερεὰ γίνεται. θεωρῆσαι δὲ τὸ τοιοῦτόν ἐστιν ἐπὶ πολλῶν. τὸ γὰρ σταῖς, ἢ πηλὸς, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἐὰν μὲν ὕδωρ ἐπιχέας ἕλκῃς, ὑγρὰ καὶ * κλυδῶντα διαμένει· ἐὰν δὲ πλείω τρῖψιν * προσαγάγῃς, πυκνοῦταί [τε καὶ στερεοῦται] ταχέως, καὶ γλίσχρα γίνεται.

* Sylb. κλυδῶντα

* γρ. προσαγάγῃς,

ς Διὰ τί αἱ τρίψεις μᾶλλον σαρκοῦσι τῶν δρόμων; ἢ ὅτι οἱ μὲν δρόμοι, περιψύχουσι τὴν σάρκα, καὶ οὐ δεκτικὴν τροφῆς παρασκευάζουσιν· ἀλλὰ τὰ μὲν, συναγείρεται κάτω· τὰ δὲ, ἐπὶ πολλοῦ τοῦ φυσικοῦ θερμοῦ ἐπιτελουμένου, παντελῶς λεπτυνόμενα, εἰς πνεῦμα διακρίνεται; ἡ δὲ παλάμη, τῇ τρίψει τὴν σάρκα ἀραιὰν καὶ δεκτικὴν αὐτῆς παρασκευάζει. καὶ ἡ ἔξωθεν δὲ ἁφὴ ἐνδυναμουμένη διὰ τῆς πιλήσεως, τῇ φορᾷ αὐτὸν συνέχει μᾶλλον, καὶ ἀνάκλασιν τῆς σαρκὸς ποιεῖται.

Ὅσα περὶ χρόας. λη.

Διὰ τί τὸν μὲν κηρὸν καὶ τοὔλαιον λευκαίνει ὁ ἥλιος, τὴν δὲ σάρκα μελαίνει; ἢ ὅτι τὰ μὲν λευκαίνει, ἀπάγων τὸ ὕδωρ· (φύσει γὰρ τὸ ὑγρὸν, μέλαν, διὰ τὴν μῖξιν τοῦ [γεώδους] ὕδατος) τὴν δὲ σάρκα, ἐπικαίει;

β Διὰ τί οἱ ἁλιεῖς καὶ πορφυρεῖς, καὶ ἁπλῶς οἱ τὴν θάλατταν ἐργαζόμενοι, πυρροί εἰσι; πότερον ὅτι ἡ θάλαττα θερμὴ καὶ αὐχμώδης ἐστὶ διὰ τὴν ἅλμην; τὸ δὲ τοιοῦτον, πυρρὰς ποιεῖ τὰς τρίχας, καθάπερ ἥ τε κονία, καὶ τὸ ἀρσενικόν. ἢ τὰ μὲν ἐκτὸς, γίνονται θερμότεροι· τὰ δ' ἐντὸς, περιψύχονται, διὰ τὸ βρεχομένων αὐτῶν ἀεὶ ξηραίνεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου τὰ πέριξ; τούτων δὲ τοῦτο πασχόντων, αἱ τρίχες ξηραινόμεναι, λεπτύνονται καὶ πυρροῦνται. καὶ πάντες δὲ οἱ πρὸς ἄρκτον, πυρρότριχες καὶ λεπτότριχές εἰσι.

* Sylb. ἀτμώδης

γ Διὰ τί οἱ μὲν ἐν ἱματίῳ δρόμοι, καὶ ἡ τοῦ ἐλαίου εἰς ἱμάτιον χρίσις, εὔχροας ποιεῖ· [οἱ δὲ γυμνοὶ δρόμοι, ἄχροας;] ἢ ὅτι ἡ μὲν εὔπνοια, εὐχροιαν ποιεῖ· ἡ δὲ κατάπνιξις, τοὐναντίον.

A (ſit enim propè vt inuiſibilia foramina claudantur) ſic raro ſolutóque accedat neceſſe eſt. Quamobrem in ſole, nudo corpore minimè ambulandum eſt: ſpiſſatur etenim caro, & concaleſcit, corpúſque parte interiore humidius redditur: quantum enim humoris reſidet, aboletur: quantum inteſtinum eſt, manet intactum. Qua ratione carnes aſſæ lixis humidiores ſunt. Nec pectore quidem nudo ambulandum eſt: ita enim vis Solis corporis optimæ parti conditæ adimet, quæ nulla egeat demptione, ſed inferna potiùs eam deſiderant. Inde igitur vt è remoto non niſi cum labore ſudor educitur, hinc facilè ob loci opportunitatem digeri poteſt.

B 5 Quam ob cauſam vbi perfricuimus, eodem à calore vehementiùs vrimur, atque dolemus? Vtrùm quòd caro ſua denſitate calorem interrumpentem coërcet: quare plumbum calidius quàm lana eſt? An quia caloris tranſlatio per vim agitur, quoniam corpus ſtrictum à frigore conſtat?

6 Cur ſiccæ fricationes carnis ſoliditatem moliantur? An quia caro perfrictione recaleſcit, humor conſumitur? Adde quòd caro perfricata denſatur. Quæ autem frictionem attritúmque pleniorem experiuntur, omnia maiorem in modum denſari, reddique ſolida conſueuerunt: quod multis in rebus planè intelligi poteſt. Nam C & farina, & terra, & reliqua generis eiuſdem ſi aqua infuſa trahas, humida titubabunt, & fluida: ſed ſi pleniùs atteras, longiorémque tractationem adhibeas, ſpiſſeſcunt, ſolideſcunt, lenteſcúntque celeriter.

7 Cur ampliùs frictio, quàm curſus, corpus implere poteſt? An quia curſus, carnem refrigerat, nec alimenti reddit capaciorem, ſed pars in imum conuertitur, pars à naturali calore penitus extenuata, tranſit in ſpiritum: at manus carnem permulcet, laxat, capacem alimoniæ facit? Et verò exterior iſta intentio premendo ſtipandóque refringit interiorem impetum, obſiſtenſque arctiùs continet, & carnem attollit. D

Eorum, quæ ad colorem pertinent, Sectio XXXVIII. *cuius quæſtiones* x.

CVr oleum & cera Solis calore candefiunt, caro nigreſcit? An illa Sol propterea candefacere poſſit, quòd humorem nimium eximit: nigricat enim per naturam, quod præhumidum eſt, propter humoris terreni miſtionem. Carnē verò, quod nullam inde humoris copiam detrahit, adurit, atróque afficit colore. 2 Quam ob cauſam piſcatores, & purpurarij, & omnino qui rem exercent marinam, rufo ſunt omnes colore? Vtrùm quòd mare ſua ſalE ſugine calidū & ſquallidum eſt: tale autem quodq; pilos conficere rufos poteſt, vt lixiuia, vt auripigmētum. An parte exteriore calidiores, interiore frigidiores reddantur, eo quòd ſumma corporis viciſſim modò madefiunt, modò à Sole reſiccantur, idque perpetuò agitur? Itaque pili aſſiccati extenuantur, & rutilantur: & omnes quidem incolæ plagæ Septentrionalis rufo ſunt pilo, & tenui. 3 Qua de cauſa curſus, quem induti agimus, & olei ſub veſtem perunctio pallidulos reddat? An propterea quòd vt ſpiratio commoda gratum affert colorē, ſic obſeptio & ſtrangulatio contra afficiat, neceſſe eſt?

Quòd itaque humor paſſus per ſumma corporis cùm incaluerit, refrigerari non quit, pallorem facilè trahit. Quod idem vtrumque ſudor & oleum ſub amictum committit: calor enim introcluditur, atque arcetur. Curſus verò quem nudo corpore agimus, colorem præſtat amœniorem, ſcilicet ratione contraria. Delibamenta quippe excrementitia, quæ ſubſiſtunt, aër refrigerat, corpúſque ita difflat, euaporatúrque commodiùs. Ad hæc, oleum cùm tenue atque humidum ſit, ſubter pervnctum, meatúſque corporis interſepiens, neque humorem ac ſpiritum è corpore profluere ſinit, neque ſpiritum exteriorem admitti patitur. Quapropter materia vacans in corpore humida, putreſcens pallorem inducere poteſt.

4 Qua de cauſa ſpiratio commoda colorem parit amœniorem? An quia pallor putredo quædam per ſumma corporis eſt? Cùm itaque humor ſummum obtinens corpus, calidus eſt, vt palleat accidit, niſi refrigeretur, diffletúrque.

5 Quare qui mediocriter inſudarint, ſtatim ab exercitio, colore hilarantur amœno; athletæ verò pallidi lōgè euadunt? An quia labor mediocris colorem leuiter prouocat, & ad corporis ſumma inuitat? Nimius verò, cū ſudore & ſpiritu extrudit, cùm corpus inter laborandum rareſcit, atque laxatur? Cùm igitur calor per ſumma reſidet corporis, color ille exultat, quemadmodum calfactis aut pudefactis euenire ſolitum eſt. Vbi verò inde euanuit, pallor continuò ſuccedit. Cæteri itaque mediocriter ſe exercent, athletæ prorſus vehementer laborant.

6 Quam ob cauſam qui ſe exercent, ampliùs à Sole vruntur cùm ſedent, quàm cùm mouentur? An cùm in motu ſunt, aëra agitant: itaque ſpiritu quaſi ventilantur? Cùm verò ſedent, quia aër immotus eſt, vim Solis acriorem experiuntur?

7 Cur Solis calor ſummum adurere poteſt, ignis non poteſt? An quia Sol tenuior eſt, carnem ſubire ampliùs poteſt: ignis verò etiam ſi adurat, per ſumma tantùm colorem inducit nigrum, quas phœdas nominant: interius autem ſubire poteſt?

8 Cur ignis hominem nigrum non reddit: fictile reddit: Sol contrà hominem nigrore afficere poteſt, fictile non poteſt? An non eadem vtrque ratione agit? ſed Sol adurendo nigrificat, ignis fictile replet, obducitque fuligine, quæ fauilla prætenui, dum carbones franguntur ſimul & flagrant, contrahitur: hominem verò nigrum Sol reddit, ignis minimè: quoniam Solis calor lenis molliſque eſt, & præ ſua tenuitate cutem ipſam leuiter per ſumma adurit. Quoniam itaque carnem non attingat, dolorem nullum poteſt infligere: quoniam vrat, nigrorem inuehit. Ignis profectò vel nihil tangit, vel intrò irrumpit: nam arbuſta quoque igni atra redduntur. Verùm hic non eatenus tantummodo vrit, quatenus color ater ſe pandit, & auget.

9 Cur homines, cùm ſeneſcunt, nigriores redduntur? An quia res omnes, excepto ſitu, nigriores, cùm putreſcunt, euadant: ſenectus autem nonniſi quædam putredo eſt? Ad hæc, cùm ſanguis ſicceſcens nigrior reddi ſoleat, meritò ſenes ſunt nigriores: ſanguis etenim eſt, qui noſtra corpora colore intingere valeat naturali.

A διὰ δὲ τὸ συνθερμαινόμενον τὸ ἐπιπολῆς ὑγρὸν μὴ διαψύχεσθαι, ἀχροιαν ποιεῖ. ἄμφω δὲ ταύτην ποιεῖ, ἥ ἐν τῷ ἱματίῳ ἱδρῶσις, καὶ ἡ εἰς τὸ ἱμάτιον ἄλειψις. ἐγκατακλείεται γὰρ ἡ θερμότης. οἱ δὲ γυμνοὶ δρόμοι, εὐχροιαν ποιοῦσι διὰ τοὐναντίον, ὅτι καταψύχει ὁ ἀὴρ τὰς συνισταμένας ἐκκρίσεις, καὶ διαπνεῖ τὸ σῶμα. ἔτι τὸ ἔλαιον ὑγρὸν ὂν καὶ λεπτὸν, ὑπαλειφθὲν καὶ τοὺς πόρους ἐμφράττον, οὐδὲ τὸ ἐκ τοῦ σώματος ὑγρὸν καὶ πνεῦμα ἔξω ῥεῖν ἐᾷ, οὔτε τὸ ἐκτὸς πνεῦμα ἐντός. δι' ὃ καταπνιγόμενα ἐν τῷ σώματι ὑγρὰ περιττώματα σηπόμενα, ἀχροιαν ποιεῖ. δ Διὰ τί ἡ εὔπνοια

B εὔχροιαν ποιεῖ; ἢ ὅτι ἀχροια ἔοικεν εἶναι σῆψίς τις χρωτός; ὅταν οὖν τὸ ἐπιπολῆς ὑγρὸν καὶ θερμὸν ᾖ, τοῦτο συμβαίνει καὶ χλωρὸν γίνεσθαι, ἐὰν [μὴ] ψυχθῇ καὶ ἀποπνεύσῃ τὸ θερμόν. ε Διὰ τί οἱ μὲν ἱδρώσαντες ἐκ τῶν γυμνασίων, εὔχροοί εἰσιν εὐθύς· οἱ δὲ ἀθληταὶ, ἄχροοι; ἢ διότι ὑπὸ μὲν τοῦ μετρίου πόνου τὸ θερμὸν ἐκκαλεῖται καὶ ἐπιπολάζει· ὑπὸ δὲ τῶν πολλῶν, ἐξικνεῖται μετὰ [τοῦ] ἱδρῶτος καὶ τοῦ πνεύματος, ἀραιουμένου τοῦ σώματος ἐν τῷ πονεῖν; ὅταν μὲν οὖν ἐπιπολάσῃ τὸ θερμὸν, εὔχροοι γίνονται, καθάπερ οἵ τε θερμαινόμενοι καὶ αἰσχυνόμενοι· ὅταν δὲ ἐκλίπῃ, ἄχροοι. οἱ μὲν οὖν ἰδιῶται, μέτρια γυμνάζονται· οἱ

C δὲ ἀθληταὶ πολλά. ς Διὰ τί μᾶλλον καίονται ὑπὸ τοῦ ἡλίου οἱ καθεζόμενοι, τῶν γυμναζομένων; ἢ ὅτι οἱ ἐν κινήσει ὄντες, ὥσπερ ῥιπίζονται ὑπὸ τοῦ πνεύματος, διὰ τὸ κινεῖν τὸν ἀέρα; οἱ δὲ καθήμενοι, οὐ πάσχουσι τοῦτο;

ζ Διὰ τί ὁ μὲν ἥλιος, ἐπικάει· τὸ δὲ πῦρ, οὔ; ἢ διότι λεπτότερός ἐστιν ὁ ἥλιος, καὶ μᾶλλον δύναται διαδύεσθαι εἰς τὴν σάρκα; τὸ δὲ πῦρ, ἐὰν καὶ ἐπικαύσῃ, ἄνω μόνον ποιεῖ τὸ χρῶμα, τὰς * φοίδας καλουμένας· εἴσω δὲ οὐκ εἰσδύεται. * Sylb. φῴδας

η Διὰ τί τὸ πῦρ [τοὺς ἀνθρώπους] οὐ ποιεῖ μέλα-

D νας, ὁ δὲ ἥλιος ποιεῖ· τὸν δὲ κέραμον ποιεῖ, ὁ δὲ ἥλιος οὔ; ἢ οὐχ ὁμοίως ἑκάτερον ποιεῖ, ἀλλ' ὁ μὲν, ἐπικάων τὴν χρόαν μελαίνει· τὸ δὲ πῦρ, τὸν κέραμον ἀναπιμπλᾷ, ἡ ἀναφέρει ἀσβόλῳ. τοῦτο δ' ἐστὶ λεπτῆς μαρίλης, ἀποθραυομένων ἅμα καὶ καιομένων τῶν ἀνθράκων· τοὺς δ' ἀνθρώπους ὁ μὲν ἥλιος μελαίνει, τὸ δὲ πῦρ, οὔ· ὅτι τοῦ μὲν, μαλθακὴ ἡ θερμότης, καὶ διὰ μικρομέρειαν δύναται τὸ δέρμα αὐτὸ καίειν· ὥστε διὰ μὲν τὸ τῆς σαρκὸς μὴ ἅπτεσθαι, οὐκ ἀλγεινόν· διὰ δὲ τὸ καίειν, μέλαν ποιεῖ. τὸ δὲ πῦρ, ἢ οὐχ ἅπτεται, ἢ εἴσω διέρχεται, ἐπεὶ μέλανα καὶ τὰ πυρίκαυστα γίνεται. ἀλλ' οὐ μόνον καίει οὗ ἡ χροιά.

E θ Διὰ τί οἱ γηράσκοντες, μελάντεροι γίνονται; ἢ ὅτι πᾶν σηπόμενον, μελάντερον γίνεται, πλὴν εὐρῶτος; τοῦτο δ' ἐστὶ γῆρας, καὶ σαπρότης. ἔτι ἐπεὶ τὸ αἷμα ξηραινόμενον μελάντερον γίνεται, εἰκότως ἂν μελάντεροι εἶεν οἱ πρεσβύτεροι. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ χρῶζον ἡμῶν τὰ σώματα φυσικῶς. ι Διὰ τί περὶ τὴν τῶν σιτίων ἐργασίαν, οἱ μὲν περὶ τὰς κριθάς,

10 Cur piſtorum cæterorúmque officio fungentium frumentario, qui ordeum attrectant,

ἄχροοι γίνονται καὶ καταῤῥοϊκοί· οἱ δὲ περὶ τοὺς πυρούς, εὐεκτικοί; ἢ ὅτι εὐπεπτότερος ὁ πυρὸς τῆς κριθῆς, ὥστε καὶ αἱ ἀποῤῥοίαι;

ια Διὰ τί ὁ μὲν ἥλιος τὸ μὲν ἔλαιον λευκαίνει, τὴν δὲ σάρκα μελαίνει; ἢ ὅτι τοῦ μὲν ἐλαίου ἀπάγει τὸ γεῶδες; τοῦτο δὲ ἦν τὸ μέλαν, ὥσπερ τὸ γεῶδες τοῦ οἴνου. τὴν δὲ σάρκα μελαίνει, ὅτι καίει. τὸ γὰρ γεῶδες καιόμενον, ἅπαν γίνεται μέλαν.

A imbecilli efficiantur, & deſtillationibus infeſtentur: qui autem triticum, corpore ſint bene habito? An quòd faciliùs triticum concoqui, quàm ordeum, poteſt, atque ea re delibamenta inde manantia eſſe faciliora neceſſe eſt?

11 Quam ob cauſam oleum Sol candefacit, carnem nigrificat? An quia olei terrenam eximit partem, quæ nigroris cauſa eſt: vt etiam vinum ſortis ratione terrenæ nigrum eſt? Carnem verò nigram propterea reddit, quoniam vrit: terrenum namque omne cùm vritur, nigrum effici ſolitum eſt.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΑΛΦΑ ΤΟ ΜΕΙΖΟΝ.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM LIBER PRIMVS.

Beſſarione Cardinale Niceno, & Patriarcha Conſtantinopolitano, interprete.

GVILLELMVS DV VALLIVS Ponteſianus, Philoſophiæ profeſſor Regius, & Doctor Medicus, totum opus Analyticâ Synopſi nouiſsimè illuſtrauit, argumentis & notulis paſsim locupletauit, librorum quatuor poſtremorum ordinem hactenus peruerſum reſtituit.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ ἐμπειρίας, τέχνης, καὶ ἐπιστήμης· καὶ ὅτι ἡ σοφία* περί τινας αἰτίας καὶ ἀρχάς ἐστιν ἐπιστήμη.

ΠΑΝΤΕΣ ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει. σημεῖον δ' ἡ τῶν αἰσθήσεων ἀγάπησις. καὶ γὰρ χωρὶς τῆς χρείας, ἀγαπῶνται δι' ἑαυτάς, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων ἡ διὰ τῶν ὀμμάτων. οὐ γὰρ μόνον ἵνα πράττωμεν, ἀλλὰ καὶ μηθὲν μέλλοντες πράττειν, τὸ ὁρᾷν αἱρούμεθα ἀντὶ πάντων, ὡς εἰπεῖν, τῶν ἄλλων. αἴτιον δ', ὅτι μάλιστα ποιεῖ γνωρίζειν τι ἡμᾶς αὕτη τῶν αἰσθήσεων, * καὶ πολλὰς δηλοῖ διαφοράς. φύσει μὲν οὖν αἴσθησιν ἔχοντα γίνεται τὰ ζῶα. ἐκ δὲ τῆς αἰσθήσεως, τοῖς μὲν αὐτῶν οὐκ ἐγγίγνεται μνήμη, τοῖς * δὲ γίγνεται. καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα μὲν φρόνιμα, τὰ δὲ μαθηματικώτερα τῶν μὴ δυναμένων μνημονεύειν ἐστίν. φρόνιμα μὲν, ἄνευ τοῦ μανθάνειν, ὅσα μὴ δυνατὰ τῶν ψόφων ἀκούειν· * οἷον μέλιττα, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο γένος ζῴων ἐστί.

* Cap. 1. lib. de ſenſu & ſenſili.

* γρ. ἐγγίγνεται

* Hiſt. animal. lib. 9. cap. 40.

B

CAPVT I.

*Demonſtrat, Auditum & memoriam requiri ad *docilitatem. Artem & ſcientiam eſſe ab experientiâ. Sapientiam eſſe ſcientiam circa cauſas & principia quadam.*

OMNES homines naturâ ſcire deſiderant. Signũ autem eſt ſenſuum dilectio: nam & abſque vſu propter ſe ipſos amantur. Præ cæteris autẽ, qui per oculos fit: non enim vt agamus ſolùm, verùm etiam nil acturi, C ipſum videre præ omnibus aliis (vt ita dicam) eligimus. Cauſa autem eſt quòd ſenſuum hic vel maximè nos cognoſcere quicquam facit, multáſque differentias manifeſtat. Natura itaque animalia ſenſum habentia fiunt: à ſenſu verò quibuſdam eorum non innaſcitur memoria, quibuſdam verò innaſcitur. Et ob hoc alia prudentia, alia diſciplinarum capaciora ſunt, quàm illa quæ memorare non poſſunt. Prudentia quidem, abſque eo quòd diſcant, quæcunque ſcilicet audire ſonos non poſſunt, vt apes, & ſi quod animalium genus ſimile eſt.

A Diſcunt autem quæcunque vnà cum memoria hunc quoque ſenſum habent. Cætera igitur phantaſiis ac memoriis viuunt, experientia verò parum participant. Humanum autem genus, arte etiam & ratiocinationibus. Fit autem ex memoria experientia hominibus. Multæ etenim eiuſdem rei memoriæ vnius experientiæ vim efficiunt. Quare experientia penè ſimile quid ſcientiæ ac arti eſſe videtur. Per experientiam autem ars & ſcientia hominibus efficitur. Experientia enim (vt rectè ait Polus) artem efficit, imperitia verò caſum. Fit autem ars, cùm è multis experimẽtalibus notionibus vna de ſimilibus vniuerſalis exiſtimatio fiat. Exiſtimare etenim, quòd Galliæ hoc morbo laboranti hoc conduxit, ſimiliter Socrati ac ſingillatim aliis B multis, experientiæ: quòd autem omnibus huiuſcemodi ſecundùm vnam ſpeciem determinatis hoc morbo laborantibus conduxit, vtpote phlegmaticis, ac cholericis, aut febre ardente laborantibus, hoc artis proprium eſt. Ad agendum itaque, nil videtur experientia differre ab arte: quinimò videmus expertos magis id quod intendunt, conſequi, quàm illos qui rationem abſque experientia tenent. Cauſa verò eſt, quòd experientia ſingularium, ars autem vniuerſalium cognitio eſt. Actiones autem, ac generationes omnes circa ſingulare ſunt: non enim hominem, niſi per accidens, ſanat qui medetur, ſed Calliam, aut Socratem, aut alium quempiam eorum qui C ſic dicuntur, cui accidit homini eſſe. Si quis itaque rationem abſque experientia teneat, & vniuerſale quidem cognoſcat, quod autem ſub eo particulare eſt, ignoret, ſæpenumero errabit à ſanando: id enim magis ſanabile eſt, quod ſingulare eſt. Nihilominus ſcire, & cognoſcere magis arti quàm experientiæ arbitramur ineſſe: ac eos qui artem tenent, quàm eos qui experientiam habent, ſapientiores eſſe putamus, eo quòd ſapientia propter ſcientiam, magis omnes ſequitur. Hoc autem, quoniam illi quidem ſciunt cauſam, hi verò minimè, experti etenim ſciunt quidem quod eſt, propter quid autem neſciunt: illi verò, propter quid & cauſam cognoſcunt. Quare & eos qui in D quaque re architecti ſunt, honorabiliores & doctiores, ac eis qui manibus operantur, ſapientiores putamus, quoniam cauſas eorum, quæ fiunt, ſciunt: illi verò, ſicut & quæ inanimata, faciunt quidem, ſed neſcientia faciunt ea quæ faciunt, vt ignis comburit: ſed inanimata natura quadam, horum ſingula faciunt; manibus laborantes, propter conſuetudinem. Tanquam ſapientiores ſint, non prout actiui ſunt: ſed, prout rationem habent, cauſáſque cognoſcunt. Et prorſus ſignum ſcientis eſt, poſſe docere. Quamobrem, magis artem quàm experientiam, ſcientiam eſſe putamus. Illi enim poſſunt, hi verò minimè poſſunt docere. Præterea, ſenſum nullum puta- E mus, ſapientiam eſſe: tametſi ſingularium hæ maximè propriæ cognitiones ſunt, de nullo tamen dicunt propter quid, vt propter quid calidus ignis, ſed ſolùm quòd calidus. Primum itaque cuiuſcunque artis ſupra communis ſenſus inuentorem,

μανθάνει δ᾽, ὅσα πρὸς τῇ μνήμῃ καὶ ταύτην ἔχει τὴν αἴσθησιν. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα ταῖς φαντασίαις *ζῇ, καὶ ταῖς μνήμαις, ἐμπειρίας δὲ μετέχει μικρόν· τὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ τέχνῃ, καὶ λογισμοῖς. γίγνεται δ᾽ ἐκ τῆς μνήμης ἐμπειρία τοῖς ἀνθρώποις. *αἱ γὰρ πολλαὶ μνῆμαι τοῦ αὐτοῦ πράγματος, μιᾶς ἐμπειρίας δύναμιν ἀποτελοῦσι· καὶ δοκεῖ σχεδὸν ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ ὅμοιον εἶναι ἡ ἐμπειρία. ἀποβαίνει δ᾽ ἐπιστήμη καὶ τέχνη διὰ τῆς ἐμπειρίας τοῖς ἀνθρώποις. ἡ μὲν γὰρ ἐμπειρία, τέχνην ἐποίησεν, ὥς φησι Πῶλος, *ὀρθῶς λέγων· ἡ δ᾽ ἀπειρία, τύχην. γίνεται δὲ τέχνη, ὅταν ἐκ πολλῶν τῆς ἐμπειρίας ἐννοημάτων, καθόλου μία γένηται περὶ τῶν ὁμοίων ὑπόληψις. τὸ μὲν γὰρ ἔχειν ὑπόληψιν, ὅτι Καλλίᾳ κάμνοντι τηνδὶ τὴν νόσον, τοδὶ συνήνεγκε, καὶ Σωκράτει, καὶ καθέκαστον *οὕτω πολλῆς, ἐμπειρίας ἐστί· τὸ δ᾽ ὅτι πᾶσι τοῖς τοιοῖσδε κατ᾽ εἶδος ἓν ἀφορισθεῖσι, κάμνουσι τηνδὲ τὴν νόσον, συνήνεγκε, οἷον τοῖς φλεγματώδεσιν ἢ χολώδεσιν, ἢ πυρέττουσι καύσῳ, τέχνης. πρὸς μὲν οὖν τὸ πράττειν ἐμπειρία τέχνης οὐδὲν δοκεῖ διαφέρειν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπιτυγχάνοντας ὁρῶμεν τοὺς ἐμπείρους, τῶν ἄνευ τῆς ἐμπειρίας λόγον ἐχόντων. αἴτιον *δ᾽, ὅτι ἡ μὲν ἐμπειρία τῶν καθέκαστα ἐστὶ γνῶσις, ἡ δὲ τέχνη τῶν καθόλου. αἱ δὲ πράξεις καὶ αἱ γενέσεις πᾶσαι, περὶ τὸ καθέκαστόν εἰσιν. οὐ γὰρ ἄνθρωπον ὑγιάζει ὁ ἰατρεύων, πλὴν ἀλλ᾽ ἢ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλὰ Καλλίαν, ἢ Σωκράτην, ἢ τῶν ἄλλων τινὰ οὕτω λεγομένων, ᾧ συμβέβηκεν ἀνθρώπῳ εἶναι. ἐὰν οὖν ἄνευ τῆς ἐμπειρίας ἔχῃ τις τὸν λόγον, καὶ τὸ καθόλου μὲν γνωρίζῃ, τὸ δ᾽ ἐν αὐτῷ καθέκαστον ἀγνοῇ, πολλάκις διαμαρτήσεται τῆς θεραπείας. θεραπευτὸν γὰρ τὸ καθέκαστον μᾶλλον. ἀλλ᾽ ὅμως τό γε εἰδέναι καὶ τὸ ἐπαΐειν τῇ τέχνῃ, τῆς ἐμπειρίας ὑπάρχειν οἰόμεθα μᾶλλον, καὶ σοφωτέρους τοὺς τεχνίτας τῶν ἐμπείρων ὑπολαμβάνομεν, ὡς κατὰ τὸ εἰδέναι μᾶλλον ἀκολουθοῦσαν τὴν σοφίαν πᾶσι. τοῦτο δὲ, ὅτι οἱ μὲν τὴν αἰτίαν ἴσασιν, οἱ δ᾽ οὔ. οἱ μὲν γὰρ ἔμπειροι, τὸ ὅτι μὲν ἴσασι, διότι δ᾽ οὐκ ἴσασιν· οἱ δὲ τὸ διότι, καὶ τὴν αἰτίαν γνωρίζουσι. διὸ καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας περὶ ἕκαστον τιμιωτέρους, καὶ μᾶλλον εἰδέναι νομίζομεν τῶν χειροτεχνῶν, καὶ σοφωτέρους, ὅτι τὰς αἰτίας τῶν ποιουμένων ἴσασιν. οἱ δ᾽ ὥσπερ καὶ τῶν ἀψύχων ἔνια, ποιεῖ μὲν, οὐκ εἰδότα δὲ ποιεῖ, οἷον καίει τὸ πῦρ. τὰ μὲν οὖν ἄψυχα φύσει τινὶ ποιεῖν τούτων ἕκαστον· τοὺς δὲ χειροτέχνας *δι᾽ ἔθος· ὡς οὐ κατὰ τὸ πρακτικοὺς εἶναι σοφωτέρους *ὄντας, ἀλλὰ κατὰ τὸ λόγον ἔχειν αὐτοὺς, καὶ τὰς αἰτίας γνωρίζειν. ὅλως τε σημεῖον τοῦ εἰδότος καὶ τὸ δύνασθαι διδάσκειν ἐστί· καὶ διὰ τοῦτο τὴν τέχνην τῆς ἐμπειρίας οἰόμεθα μᾶλλον ἐπιστήμην εἶναι. *δύνανται γὰρ, οἱ δὲ οὐ δύνανται διδάσκειν. ἔτι δὲ τῶν αἰσθήσεων οὐδεμίαν ἡγούμεθα εἶναι σοφίαν, καίτοι κυριώταταί γέ εἰσιν αὗται τῶν καθέκαστα γνώσεις, ἀλλ᾽ οὐ λέγουσι τὸ διά τι περὶ οὐδενὸς, οἷον, διὰ τί θερμὸν τὸ πῦρ, ἀλλὰ μόνον ὅτι θερμόν. τὸν μὲν οὖν πρῶτον εἰκὸς τὸν ὁποιανοῦν εὑρόντα τέχνην *παρὰ τὰς κοινὰς αἰσθήσεις,

* Cap. 3. lib. 2. de Ani.
* Cap. 3. lib. 7. Phyſic.
* Apud Platon. in Gorgiâ.
* Sic leg. vulg. οὕτω, πολλοῖς ἐμπ.
* Cap. 21. lib. 2. prior. Analyt. Et c. 1. l. 1. Poſt.
* κ. δι᾽ ἦθος, αἱ malè.
* κ. αὐτοὺς τινας,
* Scr. δ. οἱ μὲν, οἱ δ.
* κ. περὶ τ. malè,

θαυμάζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, * μὴ μόνον διὰ τὸ χρήσιμον εἶναί τι τῶν εὑρεθέντων, ἀλλ' ὡς σοφὸν καὶ διαφέροντα τῶν ἄλλων. πλειόνων δὲ εὑρισκομένων τεχνῶν, καὶ τῶν μὲν πρὸς τἀναγκαῖα, τῶν δὲ πρὸς διαγωγὴν οὐσῶν, ἀεὶ σοφωτέρους τοὺς τοιούτους ἐκείνων ὑπολαμβάνεσθαι, διὰ τὸ μὴ πρὸς χρῆσιν εἶναι τὰς ἐπιστήμας αὐτῶν. ὅθεν ἤδη πάντων τῶν τοιούτων κατεσκευασμένων, αἱ μὴ πρὸς ἡδονὴν, μηδὲ πρὸς τἀναγκαῖα τῶν ἐπιστημῶν εὑρέθησαν· καὶ πρῶτον τούτοις τοῖς τόποις * οὗ πρῶτον ἐσχόλασαν. * διὸ περὶ Αἴγυπτον αἱ μαθηματικαὶ πρῶτον τέχναι συνέστησαν. ἐκεῖ γὰρ ἀφείθη σχολάζειν τὸ τῶν ἱερέων ἔθνος. εἴρηται μὲν οὖν ἐν τοῖς Ἠθικοῖς, τίς διαφορὰ τέχνης καὶ ἐπιστήμης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὁμογενῶν. οὗ δ' ἕνεκα νῦν ποιούμεθα τὸν λόγον, τοῦτ' ἐστὶν, ὅτι τὴν ὀνομαζομένην σοφίαν περὶ τὰ πρῶτα αἴτια καὶ τὰς ἀρχὰς, ὑπολαμβάνουσι πάντες· ὥστε καθάπερ εἴρηται πρότερον, ὁ μὲν ἔμπειρος τῶν ὁποιανοῦν ἐχόντων αἴσθησιν, εἶναι δοκεῖ σοφώτερος· ὁ δὲ τεχνίτης, τῶν ἐμπείρων. χειροτέχνου δὲ ἀρχιτέκτων· * αἱ δὲ θεωρητικαὶ, τῶν ποιητικῶν μᾶλλον. ὅτι μὲν οὖν ἡ σοφία περί τινας αἰτίας καὶ ἀρχάς ἐστιν ἐπιστήμη, δῆλον.

* Cap. 4. lib. 1. ethic. Nicom.

* κ. τοῖς πρώτοις ex alij codd. ſuperiùs πρῶτον omittunt: hîc retinent.

* Nic. l. 6. c. 3.

* καὶ αἱ θεωρητικαί, & ita plerique interpr.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Περὶ ποίας αἰτίας καὶ περὶ ποίας ἀρχὰς ἐπιστήμη, σοφία ἐστίν.

Ἐπεὶ δὲ ταύτην τὴν ἐπιστήμην ζητοῦμεν, τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτέον, περὶ ποίας αἰτίας καὶ περὶ ποίας ἀρχὰς ἐπιστήμη, σοφία ἐστίν. εἰ δὴ λάβοι τις τὰς ὑπολήψεις ἃς * ἔχομεν περὶ τοῦ σοφοῦ, τάχ' ἂν ἐκ τούτου φανερὸν γένοιτο μᾶλλον. ὑπολαμβάνομεν δὴ, πρῶτον μὲν ἐπίστασθαι μάλιστα πάντα τὸν σοφὸν ὡς ἐνδέχεται, μὴ καθ' ἕκαστον ἔχοντα ἐπιστήμην αὐτῶν· εἶτα τὸν τὰ χαλεπὰ γνῶναι δυνάμενον, καὶ μὴ ῥᾴδια ἀνθρώπῳ γινώσκειν, τοῦτον σοφόν. τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι, πάντων κοινόν. διὸ ῥᾴδιον, καὶ οὐδὲν σοφόν. ἔτι τὸν ἀκριβέστερον, καὶ τὸν διδασκαλικώτερον τῶν αἰτιῶν, σοφώτερον εἶναι περὶ πᾶσαν ἐπιστήμην. καὶ τῶν ἐπιστημῶν δὲ τὴν αὐτῆς ἕνεκεν, καὶ τοῦ εἰδέναι χάριν αἱρετὴν οὖσαν, μᾶλλον εἶναι σοφίαν, ἢ τὴν τῶν ἀποβαινόντων ἕνεκεν. καὶ τὴν ἀρχικωτέραν, τῆς ὑπηρετούσης μᾶλλον εἶναι σοφίαν. οὐ γὰρ δεῖν ἐπιτάττεσθαι τὸν σοφὸν, ἀλλ' ἐπιτάττειν, καὶ οὐ τοῦτον ἑτέρῳ πείθεσθαι, ἀλλὰ τούτῳ τὸν ἧττον σοφόν. τὰς μὲν οὖν ὑπολήψεις, τοιαύτας καὶ τοσαύτας ἔχομεν περὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν σοφῶν. τούτων δὲ τὸ μὲν πάντα ἐπίστασθαι, τῷ μάλιστα ἔχοντι τὴν καθόλου ἐπιστήμην ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. οὗτος γὰρ οἶδέ πως πάντα τὰ ὑποκείμενα. σχεδὸν δὲ καὶ χαλεπώτατα γνωρίζειν τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τὰ μάλιστα καθόλου· πορρωτάτω γὰρ τῶν αἰσθήσεών ἐστι. ἀκριβέσταται δὲ τῶν ἐπιστημῶν, αἳ μάλιστα τῶν πρώτων εἰσίν. αἱ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων ἀκριβέστεραι τῶν ἐκ * προσθέσεως λεγομένων, οἷον ἀριθμητικὴ γεωμετρίας. ἀλλὰ μὴν καὶ διδασκαλική γε ἡ τῶν αἰτιῶν θεωρητικὴ μᾶλλον· οὗτοι γὰρ διδάσκουσιν οἱ τὰς αἰτίας λέγοντες περὶ ἑκάστου. τὸ δ' εἰδέναι, καὶ τὸ ἐπίστασθαι αὐτῶν ἕνεκα, μάλισθ' ὑπάρχει τῇ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ ἐπιστήμῃ. ὁ γὰρ τὸ ἐπίστασθαι δι' ἑαυτὸ αἱρούμενος,

* Vulg. ἤχομεν, minùs rectè.

* κ. προσθέσεως, malè.

A non ſolùm quoniam vtile eſſet, quod inuentum erat, verùm etiam vt ſapientem, & cæteris præſtantem (vt veriſimile eſt) homines admirabantur. Cùm autem plures artes inuenirentur, quarum aliæ ad neceſſaria, aliæ ad degendum eſſent, ſemper tales ſapientiores illis putamus, quòd eorum ſcientiæ non ad vtilitatem eſſent. Quo fit vt huiuſmodi iam omnibus inſtitutis, illæ ſapientiarum, quæ neque ad degendum voluptariè, neque ad neceſſaria conducunt, inuentæ ſint, & in illis locis primò, vbi vacabant: quare circa Ægyptum mathematicæ artes conſtitutæ ſunt: illic enim gens ſacerdotum vacare permiſſa eſt. Dictum autem in moralibus eſt, quænam ſit artis & ſcien-
B tiæ differentia, ac cæterorum quæ eiuſdem generis ſunt. Cuius autem gratia nunc ſermonem facimus, illud eſt, quòd appellatam ſapientiam circa primas cauſas & principia omnes arbitrantur verſari. Quare (vt dictum eſt priùs) expertus quidem ſenſum quemcunque habentibus ſapientior eſſe videtur: artifex verò, expertis: architectus etiam, manibus laborante: ſpeculatiui autem, factiuis. Quòd igitur ſapientia circa aliquas cauſas & principia, ſcientia ſit, patet.

CAPVT II.

C *Sapientis & Sapientiæ notas ac titulos huic ſcientiæ competere, ab admiratione natam & diuinam eſſe, denique primorum principiorum cauſarumque contemplatricem.*

Qvoniam autem hanc ſcientiam quærimus, hoc vtique fuerit conſiderandum circa quales cauſas, & qualia principia ſcientia, ſapientia eſt. Si itaque repetat quiſquam quas de ſapiente opiniones habemus, fortaſſis ex hoc magis appareat. Primò igitur opinamur, ſapientem maximè omnia vt poſſibile eſt, ſcire, non habentem ſingulariter eorum ſcientiam. Deinde illum, qui difficiliora, neque ſcitu facilia homini cognoſcere poſſit, ſa-
D pientem exiſtimamus. Sentire enim omnibus commune eſt. Quamobrem facile, & neutiquam ſapiens eſt. Item illum, qui certior ac magis docere valens, cauſas reddat, ſapientem in omni ſcientia eſſe. Scientiarum quoque illam, quæ gratia ſui ipſius, & propter ipſum ſcire, quàm illam, quæ aliorum gratia eligenda ſit, magis ſapientiam eſſe. Et principaliorem quàm ei ſubminiſtrantem, potiùs ſapientiam eſſe. Non enim vt ſapienti præcipiatur, ſed vt ille præcipiat, nec vt ille ab altero, ſed vt ab eo minùs ſapienti ſuadeatur, decet. Opiniones itaque tales, ac tot, de ſapientia & ſapien-
E tibus habemus. Horum autem hoc quidem, omnia (inquam) ſcire, illi, qui maximè vniuerſalem ſcientiam habeat, neceſſe eſt ineſſe: hic enim quodam modo omnia ſubiecta ſcit. Ferè autem & difficillima hominibus cognitu ſunt ea quæ maximè vniuerſalia ſunt, ſiquidem remotiſſima ſunt à ſenſibus. Scientiarum autem illæ certiores ſunt, quæ maximè primorum ſunt. Nam quæ ſunt ex paucioribus, certiores iis ſunt quæ ex additione dicuntur: vt Arithmetica, quàm Geometria. At verò illa magis docet, quæ cauſas ſpeculatur. Ij enim docent qui cauſas ſingulorum dicunt. Intelligere autem & ſcire eorum ipſorum gratia, illi præcipuè ſcientiæ ineſt, quæ eius eſt quod maximè ſcibile eſt. Qui enim ſcire eius ipſius gratia eligit, eam

quæ

quæ maximè ſcientia eſt, præcipuè eliget. Talis A autem eſt eius quod maximè ſcibile. Maximè autem ſcibilia ſunt ipſa prima, & cauſæ. Propter hæc enim & ex iis cætera cognoſcuntur, ſed non hæc per ſubiecta. Principaliſſima autem ſcientiarum, & principalior ſubminiſtrante eſt, quæ cognoſcat id ob quod quodque agendum ſit. Hoc autem eſt bonum cuiuſque, & vniuerſaliter quod in omni natura optimum eſt. Ex omnibus itaque dictis in eandem ſcientiam cadit, quod quæritur nomen. Oportet etenim primorum principiorũ, & cauſarum eam ſpeculatiuam eſſe. Nam & bonum, & cuius gratia, vna de cauſis eſt. Quòd autem non factiua, etiam ex primis philoſophantibus patet. Propter admirationem enim, & B nunc, & primò inceperunt homines philoſophari: à principio quidem admirando ea quæ de dubitandis faciliora erant: deinde paulatim vlteriùs procedentes, etiam de maioribus dubitando, vt de paſſionibus Lunæ, & eorum quæ circa Solem & ſtellas fiunt, ac de generatione vniuerſi. Qui verò dubitat, & admiratur, putat ſe ignorare: quare philoſophus, amator fabularum quodammodo eſt, eo quòd fabula ex mirandis conſtat. Quare ſi propter fugam ignorantiæ philoſophati ſunt, patet quòd cauſa cognoſcendi, & nullius vſus gratia, ipſum ſcire proſequebantur. Teſtatur autem id ipſum, quod contigit. Ferè enim omnibus inuentis, quæ ad neceſ- C ſaria, & facilitatem, ac ad degendum conducant, huiuſmodi prudentia quæri cœpta eſt. Patet itaque quòd ob aliam nullam vtilitatem quærimus, ſed quemadmodum dicimus, liber homo de eo qui ſui ipſius, & non alterius gratia eſt, ita & hæc ſola ſcientiarum libera eſt, ſiquidem ſola hæc ſui ipſius gratia eſt. Quare meritò non humana eius poſſeſſio putabitur: natura etenim hominum in pleriſque ſerua eſt. Quapropter ſecundùm Simonidem, Deus vtique ſolus hanc habet dignitatem: hominem verò, indignum non quærere illam quæ ſibi conuenit, ſcientiam. Quòd ſi quid poëtæ dicunt, & natura comparatum eſt, vt diuinitas inuideat, in hoc maximè id veriſimile D eſt contingere, & infelices omnes eſſe, qui altiora ſe quærunt. Sed nec diuinam naturam inuidam eſſe conuenit, poëtæque (ſecundùm prouerbium) multa mentiuntur. Nec aliam quàm huiuſcemodi, decet, honorabiliorem putare. Quæ enim diuiniſſima, eadem etiam honorabiliſſima eſt. Talis verò bifariàm dumtaxat vtique fuerit. Nam & illa, quam maximè Deus habeat, diuina ſcientiarum eſt, & ſi qua eſt, quæ diuinorum ſit. Hæc autem ſola vtrumque conſecuta eſt. Deus etenim tum cauſa omnibus eſſe videtur, tum quoddam principium, & talem aut ſolus, aut præcipuè Deus habet. Cæteræ itaque omnes magis ea neceſſariæ ſunt, nulla verò melior. Oportet E autem quodammodo eius ordinem in contrarium nobis inquiſitionum, quæ à principio fiebant, conſtitui. Incipiunt etenim omnes (vt diximus) ab admiratione, an ſic ſe habeat: ſicut de præſtigioſis, quæ per ſe ipſa mouentur, illi, qui nondum ſpeculati ſunt cauſam: aut de ſolſtitiis, aut de diametri incommenſurabilitate. Admirabile enim omnibus videtur, ſi quid, cùm non ſit minimum, non menſuretur. Decet autem in contrarium, & in melius (ſecundùm prouerbium) cõſummare: quemadmodum in his fit, cùm diſcant.

A τὴν μάλιστα ἐπιστήμην μάλιστα αἱρήσεται. τοιαύτη δ' ἐστὶν ἡ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ. μάλιστα δὲ ἐπιστητὰ τὰ πρῶτα καὶ τὰ αἴτια. διὰ γὰρ ταῦτα, καὶ ἐκ τούτων τἆλλα γνωρίζεται, ἀλλ' οὐ ταῦτα διὰ τῶν ὑποκειμένων. ἀρχικωτάτη δὲ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ * μᾶλλον ἀρχικὴ τῆς ὑπηρετούσης, ἡ γνωρίζουσα τίνος ἕνεκέν ἐστι πρακτέον ἕκαστον. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν ἑκάστου. * ὅλως δὲ τὸ ἄριστον ἐν τῇ φύσει πάσῃ. ἐξ ἁπάντων οὖν τῶν εἰρημένων ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην πίπτει τὸ ζητούμενον ὄνομα. δεῖ γὰρ ταύτην τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν εἶναι θεωρητικήν. καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἓν B τῶν αἰτίων ἐστίν. ὅτι δ' οὐ ποιητική, δῆλον ἐκ τῶν πρώτων φιλοσοφησάντων. διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀπόρων θαυμάσαντες, εἶτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες, καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες· οἷον περί τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων, καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ ἄστρα, καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως. ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων, οἴεται ἀγνοεῖν· διὸ καὶ φιλόμυθος ὁ φιλόσοφός πώς ἐστιν. ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων. ὥστ' εἴπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερὸν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον, καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἕνεκεν. μαρτυ- C ρεῖ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός. σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων, καὶ πρὸς ῥᾳστώνην καὶ διαγωγήν, ἡ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι. δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρείαν ἑτέραν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπός φαμεν ἐλεύθερος ὁ αὑτοῦ ἕνεκα, καὶ μὴ ἄλλου· οὕτως καὶ αὐτὴ μόνη ἐλευθέρα οὖσα τῶν ἐπιστημῶν. μόνη γὰρ αὕτη αὑτῆς ἕνεκέν ἐστι. διὸ καὶ δικαίως ἂν οὐκ ἀνθρωπίνη νομίζοιτο αὐτῆς ἡ κτῆσις. πολλαχῇ γὰρ ἡ φύσις δούλη τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· ὥστε κατὰ Σιμωνίδην, θεὸς ἂν μόνος τοῦτο ἔχοι τὸ γέρας· ἄνδρα δ' οὐκ ἄξιον μὴ ζητεῖν τὴν * καθ' αὑτὸν ἐπιστήμην. εἰ δὲ λέ- D γουσί τι οἱ ποιηταί, καὶ πέφυκε φθονεῖν τὸ θεῖον, ἐπὶ τούτου συμβῆναι μάλιστα εἰκός, καὶ δυστυχεῖς εἶναι * πάντας τοὺς περιττούς. ἀλλ' οὔτε τὸ θεῖον φθονερὸν ἐνδέχεται εἶναι, ἀλλὰ (κατὰ τὴν παροιμίαν) πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί. οὔτε τῆς τοιαύτης ἄλλην χρὴ νομίζειν τιμιωτέραν. ἡ γὰρ θειοτάτη καὶ τιμιωτάτη· τοιαύτη δὲ διχῶς ἂν εἴη μόνη. ἥν τε γὰρ μάλιστ' ἂν ὁ θεὸς ἔχοι, θεία τῶν ἐπιστημῶν ἐστι, κἂν εἴ τις τῶν θείων εἴη· μόνη δ' * αὕτη τούτων ἀμφοτέρων τετύχηκεν. ὅ,τε γὰρ θεὸς, δοκεῖ τὸ αἴτιον πᾶσιν εἶναι καὶ ἀρχή τις· καὶ τὴν τοιαύτην ἢ μόνος, ἢ μάλιστ' ἂν ἔχοι ὁ θεός. ἀναγκαιό- E τεραι μὲν οὖν πᾶσαι αὐτῆς, ἀμείνων δ' οὐδεμία. δεῖ μέντοι πως καταστῆναι τὴν τάξιν αὐτῆς εἰς τοὐναντίον ἡμῖν τῶν ἐξ ἀρχῆς ζητήσεων. ἄρχονται μὲν γὰρ, ὥσπερ εἴπομεν, ἀπὸ τοῦ θαυμάζειν * πάντες εἰ οὕτως ἔχει, καθάπερ τῶν θαυμάτων ταὐτόματα τοῖς μήπω τεθεωρηκόσι τὴν αἰτίαν, ἢ περὶ τὰς τοῦ ἡλίου τροπάς, ἢ τὴν τῆς διαμέτρου ἀσυμμετρίαν. θαυμαστὸν γὰρ εἶναι δοκεῖ πᾶσιν, * εἴ τι τῶν οὐκ ἐλαχίστων μὴ μετρεῖται. δεῖ δὲ εἰς τοὐναντίον, καὶ τὸ ἄμεινον (κατὰ τὴν παροιμίαν) ἀποτελευτῆσαι, καθάπερ καὶ ἐν τούτοις ὅταν μάθωσιν.

* Interpr. μ ἀρχικῆ. vt quidam codd.
* Int. ὅλ. π.
* Cap. 7. & 8. l. 10. Ethic. Nic.
* γρ. πάντας, non rectè.
* γρ. αὐτὴ
* γρ. πάντας· ἢ οὕτως
* γρ. εἴ τι τῷ ἐλαχίστῳ μὴ μ. minùs rectè. vide Alex.

οὐθὲν γὰρ ἂν θαυμάσειεν οὕτως ἀνὴρ γεωμετρικὸς, ὡς εἰ γένοιτο ἡ διάμετρος μετρητή. τίς μὲν οὖν ἡ φύσις τῆς ζητουμένης ἐπιστήμης, εἴρηται, καὶ τίς ὁ σκοπὸς οὗ δεῖ τυγχάνειν τὴν ζήτησιν καὶ τὴν ὅλην μέθοδον.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Παλαιῶν δόξαι περὶ τῶν πρώτων αἰτίων.

Ἐπεὶ δὲ φανερὸν, ὅτι τῶν ἐξ ἀρχῆς αἰτίων δεῖ λαβεῖν ἐπιστήμην (τότε γὰρ εἰδέναι φαμὲν ἕκαστον, ὅταν τὴν πρώτην αἰτίαν οἰώμεθα γνωρίζειν) τὰ δ' αἴτια λέγεται τετραχῶς, ὧν μίαν μὲν αἰτίαν φαμὲν εἶναι τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι· (ἀνάγεται γὰρ τὸ διὰ τί πρῶτον εἰς τὸν λόγον ἔσχατον· αἴτιον δὲ καὶ ἀρχὴ, τὸ διὰ τί πρῶτον) μίαν δὲ τὴν ὕλην καὶ τὸ ὑποκείμενον, τρίτην δὲ ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, τετάρτην δὲ τὴν ἀντικειμένην αἰτίαν ταύτῃ, καὶ τὸ οὗ ἕνεκεν, καὶ τὸ ἀγαθὸν (τέλος γὰρ γενέσεως πάσης τοῦτ' ἐστί) τεθεωρημένων οὖν ἱκανῶς περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς περὶ φύσεως, ὅμως παραλάβωμεν καὶ τοὺς πρότερον ἡμῶν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ὄντων ἐλθόντας, καὶ φιλοσοφήσαντας περὶ τῆς ἀληθείας. δῆλον γὰρ ὅτι κἀκεῖνοι λέγουσιν ἀρχάς τινας καὶ αἰτίας. ἐπελθοῦσι γοῦν, ἔσται τι προὔργου τῇ μεθόδῳ τῇ νῦν. ἢ γὰρ ἕτερόν τι γένος εὑρήσομεν αἰτίας, ἢ ταῖς νῦν λεγομέναις μᾶλλον πιστεύσομεν. τῶν δὴ πρώτων φιλοσοφησάντων, οἱ πλεῖστοι τὰς ἐν ὕλης εἴδει μόνον ᾠήθησαν ἀρχὰς εἶναι πάντων. ἐξ οὗ γὰρ ἐστιν ἅπαντα τὰ ὄντα, καὶ ἐξ οὗ γίγνεται πρώτου, καὶ εἰς ὃ φθείρεται τελευταῖον, τῆς μὲν οὐσίας ὑπομενούσης, τοῖς δὲ πάθεσι μεταβαλλούσης, τοῦτο στοιχεῖον καὶ ταύτην τὴν ἀρχήν φασιν εἶναι τῶν ὄντων. καὶ διὰ τοῦτο, οὔτε γίνεσθαι οὐθὲν οἴονται, οὔτε ἀπόλλυσθαι, ὡς τῆς τοιαύτης φύσεως ἀεὶ σωζομένης. ὥσπερ δὲ τὸν Σωκράτη φαμὲν οὔτε γίγνεσθαι ἁπλῶς, ὅταν γίγνηται καλὸς ἢ μουσικὸς, οὔτε ἀπόλλυσθαι, ὅταν ἀποβάλλῃ ταύτας τὰς ἕξεις, διὰ τὸ ὑπομένειν τὸ ὑποκείμενον τὸν Σωκράτη αὐτὸν, οὕτως οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν. δεῖ γὰρ εἶναί τινα φύσιν, ἢ μίαν, ἢ πλείους μιᾶς, ἐξ ὧν γίγνεται τὰ ἄλλα σωζομένης ἐκείνης. τὸ μέντοι πλῆθος, καὶ τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης ἀρχῆς, οὐ τὸ αὐτὸ πάντες λέγουσιν· ἀλλὰ Θαλῆς μὲν ὁ τῆς τοιαύτης ἀρχηγὸς φιλοσοφίας, ὕδωρ φησὶν εἶναι. διὸ καὶ τὴν γῆν ἐφ' ὕδατος ἀπεφήνατο εἶναι, λαβὼν ἴσως τὴν ὑπόληψιν ταύτην ἐκ τοῦ πάντων ὁρᾶν τὴν τροφὴν ὑγρὰν οὖσαν, καὶ αὐτὸ τὸ θερμὸν ἐκ τούτου γιγνόμενον, καὶ τὸ ζῷον τούτῳ ζῆν. τὸ δ' ἐξ οὗ γίγνεταί τι, τοῦτ' ἐστιν ἀρχὴ πάντων. διά τε δὴ τοῦτο τὴν ὑπόληψιν λαβὼν ταύτην, καὶ διὰ τὸ πάντων τὰ σπέρματα τὴν φύσιν ὑγρὰν ἔχειν. τὸ δ' ὕδωρ, ἀρχὴ φύσεώς ἐστι τοῖς ὑγροῖς. Εἰσὶ δέ τινες οἳ καὶ τοὺς παμπαλαίους, καὶ πολὺ πρὸ τῆς νῦν γενέσεως καὶ πρώτους θεολογήσαντας, οὕτως οἴονται περὶ τῆς φύσεως διαλαβεῖν· Ὠκεανόν τε γὰρ καὶ Τηθὺν ἐποίησαν τῆς γενέσεως πατέρας, καὶ τὸν ὅρκον τῶν θεῶν ὕδωρ, τὴν καλουμένην ὑπ' αὐτῶν Στύγα τῶν ποιητῶν. τιμιώτατον μὲν γὰρ τὸ πρεσβύτατον. ὅρκος δὲ τὸ τιμιώτατόν ἐστιν.

Phyſic. aſcro. l.2.c.3.

Homerus & Heſiodus paſſim.

A Nil enim magis vir geometricus admiretur, quàm ſi diameter commenſurabilis fieret. Quænam igitur natura eius ſcientiæ, quæ quæritur, & quæ intentio, quam debet quæſtio, & totus tractatus conſequi, dictum eſt.

CAPVT III.

De primis cauſis quid docuerint veteres.

CVM autem manifeſtum ſit, quòd primarum cauſarum oportet ſcientiam accipere, (tum enim ſcire vnumquodque dicimus, cùm primam B cauſam nos noſſe arbitramur) cauſæ verò quadrifariàm dicantur, quarum vnam quidem cauſam dicimus eſſe ſubſtantiam, & quod quid erat eſſe: nam ipſum quare primum, refertur ad rationem vltimam, cauſa autem, & principium, ipſum quare primum: vnam verò materiam & ſubiectũ: tertiam autem vnde principium motus: quartã verò oppoſitam ei cauſam, & cuius gratia, & bonum. Hoc enim finis totius motus & generationis eſt. De his autẽ omnibus etſi ſatis in De naturalibus ſpeculatum ſit, nihilominus tamen illos quoque qui ante nos ad entium perſcrutationẽ venerunt, & de veritate philoſophati ſunt, adſciſcamus. Patet enim quòd illi etiam principia aliqua & cauſas C dicunt. Proderit itaque profectò huic tractatui, nunc ſi illa breuiter repetemus. Aut enim aliud cauſæ genus inueniemus, aut certè magis illis credemus, quæ nunc dictæ ſunt. Plurimi igitur eorum qui primò philoſophati ſunt, ſolas illas exiſtimarunt omnium eſſe principia, quæ in materiæ ſpecie ſunt. Ex quo enim omnia entia ſunt, & ex quo primo fiunt, & ad quod vltimum corrumpuntur ſubſtantia quidem permanente, mutata verò paſſionibus, hoc elementum, & hoc omnium entium eſſe principium aiunt: & ob hoc nihil fieri, neque corrumpi opinantur, tanquam huiuſcemodi natura ſemper conſeruata: quemadmodum neque Socratem, quando formoſus aut D muſicus efficitur, ſimpliciter fieri dicimus: neque cùm iſtos habitus amittat, corrumpi: eo quòd ſubiectum ipſum Socrates permanet: ita & cæterorum, nihil. Oportet enim aliquam naturam aut vnam, aut plures eſſe, è quibus cætera fiunt, illa conſeruata: pluralitatem tamen, & ſpeciem huius principij, non eandem omnes dicunt. Sed Thales quidem, huiuſmodi philoſophiæ princeps, aquam ait eſſe. Quare terram quoque ſuper aquam aſſerebat eſſe. Fortaſſis hanc habuit opinionem, quia nutrimentum omnium humidum eſſe videbat, ipſum quoque calidum ex eo factum, eóque animal viuere. Ex quo autem aliquid fit, id eſſe principium omnium. Propter hoc igitur hanc habuit opinionem, & quoniam cunctorum ſemina, naturam humidam ſortita ſunt. Aqua verò, naturæ principium humidis eſt. Sunt autem quidam, qui etiam antiquiſſimos illos, & nimis à præſenti generatione remotos & primos theologizantes ſic arbitrantur de natura ſenſiſſe. Oceanum namque & Tethyn generationis parentes eſſe cecinerunt. Iuſiurandum quoque Deorum, aquam eſſe, Stygem ab ipſis poëtis appellatam. Honorabiliſſimum enim, quod antiquiſſimum eſt. Iuſiurandum autem, honorabiliſſimum eſt.

A Si igitur antiqua iſta & vetuſta de natura opinio eſt, fortaſſe non eſt manifeſtum. Thales tamen hunc in modum de prima cauſa dicitur aſſeruiſſe. Hipponem etenim nemo dignabitur cum iſtis connumerare, propter intellectus eius ſimplicitatem. Anaximenes autem & Diogenes aërem priorem aqua, & maximè ſimplicium corporum principium ſtatuunt. Hippaſus autem Metapontinus, & Heraclitus Epheſius, ignem. Empedocles autem, quatuor, vnà cum prædictis ſuperaddens etiam terram quartum. Hæc enim ſemper permanere, nec fieri niſi pluralitate & paucitate coniuncta, & diſiuncta in vnum, & ex vno. Anaxagoras autem Clazomenius, ætate quidem illo B ſuperior, operibus verò inferior, infinita dicit eſſe principia. Ferè enim omnia, quæ conſimilium partium ſunt, vt aquam, vel ignem, ita fieri & corrumpi ait, coniunctione & diſiunctione ſolùm: aliter verò nec fieri, nec corrumpi, ſed perpetua permanere. Ex his itaque ſolam quis cauſam illam, quæ in materiæ ſpecie dicitur, putabit. Hoc autem modo procedentibus, ipſa res eos duxit, & coëgit vlteriùs quærere. Nam etſi quàm maximè omnis corruptio & generatio ex aliquo vt ex vno aut ex pluribus ſit, cur hoc accidit, & quæ cauſa eſt? Non enim ipſum ſubiectum ſeſe mutari facit, vtputa, dico quòd neque lignum, neque æs cauſa eſt vt vtrumque eorum mutetur. C Neque lignum quidem lectum, æs verò ſtatuam facit, ſed aliud quippiam mutationis cauſa eſt. Hoc autem quærere, aliud principium quærere eſt, perinde atque id quod nos vnde principium motus dicimus. Qui igitur omnino à principio iſtam viam attigerunt, vnúmque eſſe ſubiectum aſſeruerunt, nil difficultatis ſibi ipſis reliquerunt: verùm quidam eorum, qui vnum conſtituerunt, quaſi deuicti ab hac quæſtione, ipſum vnum immobile dicunt eſſe, naturámque totam non ſolùm ſecundùm generationem & corruptionem (hoc enim vetus eſt, & cui omnes conſenſerunt) ſed etiam ſecundùm reliquam omnem transmutationem. Et hoc eorum eſt proprium. Illorum D igitur, qui vnum ſolùm eſſe dixerunt ipſum vniuerſum, nulli contingit talem inſpicere cauſam niſi fortaſſis Parmenidi: & huic eatenus, quatenus non ſolùm vnam verùm etiam duas quodam modo ponit cauſas eſſe. Illis verò, qui plura faciunt, magis accidit dicere, vt puta illis qui calidum aut frigidum, aut ignem & terram: vtuntur enim igne tanquam motiuam habente naturam: aqua verò & terra & huiuſcemodi, econtrario. Poſt hos autem & huiuſmodi principia, tanquam nôn ſufficientia, vt entium naturam generarent, rurſus ab ipſa veritate (vt diximus) coacti, illud, quod ſequitur, quæſiuerunt principium. Vt enim entia bene ſe partim habeant, partim fiant, nec ignem fortaſ- E ſis, nec terram, nec aliud huiuſcemodi quicquam veriſimile eſt cauſam eſſe, nec illos veriſimile eſt arbitrari: nec rurſus caſui & fortunæ tantam attribuere rem, probè ſe habet. Quare qui vt animalibus, ita in natura intellectum ineſſe cauſſam Mundi, totiúſque ordinis dixerat, quaſi ſobrius, cōparatus ad antiquiores vana dicentes, apparuit.

A Εἰ μὲν οὖν ἀρχαία τις αὕτη καὶ παλαιὰ τετύχηκεν οὖσα περὶ τῆς φύσεως ἡ δόξα, τάχ' ἂν ἄδηλον εἴη. Θαλῆς μέντοι λέγεται τοῦτον τὸν τρόπον ἀποφήνασθαι περὶ τῆς πρώτης αἰτίας. Ἵππωνα μὲν γὰρ οὐκ ἄν τις ἀξιώσειε θεῖναι μετὰ τούτων, διὰ τὴν εὐτέλειαν αὐτοῦ τῆς διανοίας. Ἀναξιμένης δὲ, ἀέρα, καὶ Διογένης, πρότερον ὕδατος, καὶ μάλιστ' ἀρχὴν τιθέασι τῶν ἁπλῶν σωμάτων. Ἵππασος δὲ, πῦρ, ὁ Μεταποντῖνος, καὶ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος. Ἐμπεδοκλῆς δὲ, τὰ τέτταρα· πρὸς τοῖς εἰρημένοις γῆν προστιθεὶς τέταρτον. ταῦτα γὰρ ἀεὶ διαμένειν καὶ οὐ γίνεσθαι, ἀλλ' ἢ πλήθει καὶ ὀλιγότητι συγκρινόμενα B καὶ διακρινόμενα, εἰς ἕν τε καὶ ἐξ ἑνός. Ἀναξαγόρας δὲ ὁ Κλαζομένιος τῇ μὲν ἡλικίᾳ πρότερος ὢν τούτου, τοῖς δ' ἔργοις ὕστερος, ἀπείρους εἶναί φησι τὰς ἀρχάς. σχεδὸν γὰρ ἅπαντα τὰ ὁμοιομερῆ, καθάπερ ὕδωρ ἢ πῦρ, οὕτω γίγνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαί φησι, συγκρίσει καὶ διακρίσει μόνον· ἄλλως δ' οὔτε γίγνεσθαι, οὔτε ἀπόλλυσθαι, ἀλλὰ διαμένειν ἀΐδια. ἐκ μὲν οὖν τούτων, μόνην τις αἰτίαν νομίσειεν ἂν, τὴν ἐν ὕλης εἴδει λεγομένην. Προϊόντων δ' οὕτως, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὡδοποίησεν αὐτοῖς καὶ συνηνάγκασε ζητεῖν. εἰ γὰρ ὅτι μάλιστα πᾶσα φθορὰ καὶ γένεσις ἔκ τινος, ὡς ἑνὸς ἢ καὶ C πλειόνων ἐστὶ, διὰ τί τοῦτο συμβαίνει, καὶ τί τὸ αἴτιον; οὐ γὰρ δὴ τό γε ὑποκείμενον αὐτὸ ποιεῖ μεταβάλλειν ἑαυτό. λέγω δ' οἷον, οὔτε τὸ ξύλον οὔτε ὁ χαλκὸς αἴτιον τοῦ μεταβάλλειν ἑκάτερον αὐτῶν. οὐδὲ ποιεῖ τὸ μὲν ξύλον κλίνην, ὁ δὲ χαλκὸς ἀνδριάντα, ἀλλ' ἕτερόν τι τῆς μεταβολῆς * αἴτιον. τὸ δὲ τοῦτο ζητεῖν, ἐστὶ τὸ τὴν ἑτέραν ἀρχὴν ζητεῖν, ὡς ἂν ἡμεῖς φαίημεν, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. οἱ μὲν οὖν πάμπαν ἐξ ἀρχῆς ἁψάμενοι τῆς μεθόδου τῆς τοιαύτης, καὶ ἓν φάσκοντες εἶναι τὸ ὑποκείμενον, οὐθὲν ἐδυσχέραναν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἔνιοί γε τῶν ἓν λεγόντων, ὥσπερ ἡττηθέντες ὑπὸ ταύτης τῆς ζητήσεως, τὸ ἓν ἀκίνητόν φασιν εἶναι, καὶ τὴν φύσιν ὅλην D οὐ μόνον κατὰ γένεσιν καὶ φθορὰν (τοῦτο μὲν γὰρ ἀρχαῖόν τε καὶ πάντες ὡμολόγησαν) ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἄλλην μεταβολὴν πᾶσαν· καὶ τοῦτο αὐτῶν ἴδιόν ἐστι. τῶν μὲν οὖν ἓν μόνον φασκόντων εἶναι τὸ πᾶν, οὐθενὶ συνέβη τὴν τοιαύτην συνιδεῖν αἰτίαν.* πλὴν εἰ ἄρα Παρμενίδῃ, καὶ τούτῳ κατὰ τοσοῦτον ὅσον οὐ μόνον ἕν, ἀλλὰ καὶ δύο πως τίθησιν αἰτίας εἶναι. τοῖς δὲ πλείω ποιοῦσι μᾶλλον ἐνδέχεται λέγειν, οἷον τὸ θερμὸν * καὶ ψυχρὸν, ἢ πῦρ καὶ γῆν. χρῶνται γὰρ ὡς κινητικὴν ἔχοντι τῷ πυρὶ τὴν φύσιν· ὕδατι δὲ καὶ γῇ καὶ τοῖς τοιούτοις τοὐναντίον. μετὰ δὲ τούτους E καὶ τὰς τοιαύτας ἀρχὰς, ὡς οὐχ ἱκανῶν οὐσῶν γεννῆσαι τὴν τῶν ὄντων φύσιν, πάλιν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ὥσπερ εἴπομεν, ἀναγκαζόμενοι, τὴν ἐχομένην ἐζήτησαν ἀρχήν. τοῦ γὰρ εὖ καὶ καλῶς τὰ μὲν ἔχειν, τὰ δὲ γίγνεσθαι τῶν ὄντων, ἴσως οὔτε γῆν, οὔτ' ἄλλο τῶν τοιούτων οὐθὲν, οὔτ' εἰκὸς αἴτιον εἶναι, οὔτ' ἐκείνους εἰκὸς οἰηθῆναι· * οὐδ' αὐτῷ αὐτομάτῳ καὶ τύχῃ τοσοῦτον ἐπιτρέψαι πρᾶγμα καλῶς ἔχει. νοῦν δέ τις εἰπὼν εἶναι, καθάπερ ἐν τοῖς ζῴοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον τοῦ κόσμου, καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῇ λέγοντας τοὺς προτέρους,

* γρ. ἴδιον male.

* γρ. πλὴν εἰ τῷ.

* γρ. ἢ ψυχρὸν. minus rectè.

* γρ. οὐδ' αὖ τῷ αὐτ. minus rectè.

φανερῶς μὲν οὖν Ἀναξαγόραν ἴσμεν ἁψάμενον τούτων τῶν λόγων. * αἴτιον δ' ἔχει πρότερον Ἑρμότιμος ὁ Κλαζομένιος εἰπεῖν. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα * τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσι.

* Scribe. αἰτίαν δ' ἔχει. hoc eſt, auctor tamen primus cenſetur huius ſententiæ Herm. ſic Rhet. lib. 1. c. 17. ἵνα ἀπιστῇ, ὁ ἄλλος αἰτίαν ἔχῃ. & alij auctores paſſim: atque ita in vet. quodam cod. ait Fonſeca.

* ἢ, τοῦ καλ.

A Iſtas autem rationes qui palàm attigit, Anaxagoram fuiſſe ſcimus. Attamen Hermotimus Clazomenius dicitur cauſam priùs dixiſſe. Qui igitur ita arbitrati ſunt, principium exiſtentium poſuerunt ſimul tam cauſam ipſius bene, quàm illam, vnde motus exiſtentibus ineſt.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ἡσιόδου καὶ Ἐμπεδοκλέους καὶ Ἀναξαγόρου δόξαι περὶ ἀρχῶν, καὶ Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου.

Ὑποπτεύσειε δ' ἄν τις Ἡσίοδον πρῶτον ζητῆσαι τὸ τοιοῦτον, κἂν εἴ τις ἄλλος ἔρωτα ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς οὖσιν ἔθηκεν ὡς ἀρχήν, οἷον καὶ Παρμενίδης. καὶ γὰρ οὗτος κατασκευάζων τὴν τοῦ παντὸς γένεσιν,

Πρώτιστον μὲν (φησιν) ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων.

Ἡσίοδος δέ,

Πάντων μὲν πρώτιστα χάος γένετ'· αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος, --
Ἠδ' ἔρος, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισιν.

ὡς δέον ἐν τοῖς οὖσιν ὑπάρχειν τινὰ αἰτίαν, ἥτις κινήσει καὶ συνάξει τὰ πράγματα. τούτους μὲν οὖν πῶς χρὴ διανεῖμαι περὶ τοῦ τίς πρῶτος, ἐξέστω κρίνειν ὕστερον. ἐπεὶ δὲ καὶ τἀναντία τοῖς ἀγαθοῖς ἐνόντα ἐφαίνετο ἐν τῇ φύσει, καὶ οὐ μόνον τάξις, καὶ τὸ καλόν, ἀλλ' ἀταξία, καὶ τὸ αἰσχρόν, καὶ πλείω τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὰ φαῦλα τῶν καλῶν· οὕτως ἄλλος τις φιλίαν εἰσήνεγκε, καὶ τὸ νεῖκος, ἑκάτερον ἑκατέρων αἴτιον τούτων. Εἰ γάρ τις ἀκολουθοίη, καὶ λαμβάνοι πρὸς τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ πρὸς ἃ ψελλίζεται λέγων Ἐμπεδοκλῆς, εὑρήσει τὴν μὲν φιλίαν αἰτίαν εἶναι τῶν ἀγαθῶν, τὸ δὲ νεῖκος τῶν κακῶν. ὥστ' εἴ τις φαίη τρόπον τινὰ καὶ λέγειν, καὶ πρῶτον λέγειν τὸ κακὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀρχὰς Ἐμπεδοκλέα, τάχ' ἂν λέγοι καλῶς· εἴπερ τὸ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων αἴτιον, αὐτὸ τὸ ἀγαθόν ἐστι, καὶ τῶν κακῶν, τὸ κακόν. οὗτοι μὲν οὖν, ὥσπερ λέγομεν, καὶ μέχρι τούτου δυεῖν αἰτίαιν ἐφήψαντο, ὡς ἡμεῖς διωρίσαμεν ἐν τοῖς περὶ φύσεως, τῆς τε ὕλης, καὶ τοῦ ὅθεν ἡ κίνησις· ἀμυδρῶς μέντοι καὶ οὐδὲν σαφῶς, ἀλλ' οἷον ἐν ταῖς μάχαις οἱ ἀγύμναστοι ποιοῦσι. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι περιφερόμενοι, τύπτουσι πολλάκις καλὰς πληγάς· ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι ἀπὸ ἐπιστήμης, οὔτε οὗτοι ἐοίκασιν εἰδόσι λέγειν ἃ λέγουσι. σχεδὸν γὰρ οὐθὲν χρώμενοι φαίνονται τούτοις, ἀλλ' ἢ κατὰ μικρόν. Ἀναξαγόρας τε γὰρ μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιίαν· καὶ ὅταν ἀπορήσῃ, διὰ τίν' αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστί, τότε ἕλκει αὐτόν. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον αἰτιᾶται τῶν γενομένων ἢ νοῦν. καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἐπὶ πλέον μὲν τούτου χρῆται τοῖς αἰτίοις, οὐ μὴν οὔτε ἱκανῶς, οὔτ' ἐν τούτοις εὑρίσκει τὸ ὁμολογούμενον. πολλαχοῦ γοῦν αὐτῷ, ἡ μὲν φιλία διακρίνει, τὸ δὲ νεῖκος συγκρίνει. ὅταν μὲν γὰρ εἰς τὰ στοιχεῖα διίστηται τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ νείκους, τότε τὸ πῦρ εἰς ἓν συγκρίνεται, καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων ἕκαστον· ὅταν δὲ πάλιν ὑπὸ τῆς φιλίας συνίωσιν εἰς τὸ ἕν, ἀναγκαῖον ἐξ ἑκάστου τὰ μόρια διακρίνεσθαι πάλιν. Ἐμπεδοκλῆς μὲν οὖν παρὰ τοὺς πρότερον, πρῶτος ταύτην τὴν αἰτίαν διελὼν εἰσήνεγκεν, οὐ μίαν ποιήσας τὴν τῆς κινήσεως ἀρχήν,

CAPVT IV.

Quæ de principiis ab Heſiodo, Empedocle, & Anaxagora, dicta ſunt, necnon quæ à Leucippo & Democrito.

B SVſpicaretur autem aliquis Heſiodum primum hoc quæſiuiſſe, & ſi quis alius amorem, aut deſiderium in exiſtentibus vt principium poſuit, ſicuti Parmenides. Etenim is vniuerſi generationem monſtrando, *Primum quidem inter omnes Deos Amorem* (ait) *produxit.* Heſiodus verò, *Ante omnia fuiſſe chaos, deinde terram ſpatioſam, atque amorem, qui inter omnes immortales elucet*: tanquam opportunum ſit, vt in exiſtentibus aliqua cauſa inſit, quæ res ipſas moueat, atque coniungat. Hos autem quomodo ordinare oportet, quis ſcilicet eorum primus ſit, liceat poſteriùs iudicare. Cùm autem contraria quoque bonis ineſſe naturæ apparerẽt, nec ſolùm ordo, & pulchrum, verùm etiam inordinatio, & turpe, pluráque mala, quàm bona, & turpia, quàm C pulchra, ideo alius quidam amicitiam introduxit, & contentionem, vtrumque vtriuſq; horum cauſam. Si quis enim ſequatur, & ſecundùm ſententiam accipiat, non ſecundùm ea quæ balbutiens Empedocles dicit, inueniet, amicitiam quidem bonorum cauſam eſſe, contentionem verò malorum. Quare ſi quis dicat quodam modo dicere, & primum Empedoclem dicere malum & bonum eſſe principia, fortaſſe bene inquiet: ſiquidem bonorum omnium cauſa, ipſum bonum; ac malorum, ipſum malum eſt. Hi quidem (vt diximus) & hucvſque duas cauſas, quas nos in De naturalibus determinauimus, attigerunt, materiam, & vnde motus: obſcurè tamen, & non clarè: ſed quemadmodum inexercitati in prælio faciunt. Etenim illi D circumeuntes, egregias plerumque plagas infligunt. Sed nec illi ex ſcientia, nec iſti videntur ſcire quid dicant. Ferè etenim nullo modo videntur his vti, niſi paulum quiddam: nam & Anaxagoras, tanquam machina vtitur Intellectu ad mundi generationem. Et cùm dubitat propter quam cauſam neceſſariò eſt, tunc eum attrahit. In cæteris verò, magis cætera omnia, quàm intellectum, cauſam eorum quæ fiunt, ponit. Et Empedocles plus quidem iſto cauſis vtitur, neque ſufficienter tamen, neque in his reperit, quod ſequitur. Multis enim in locis apud eum amicitia quidem diſiungit, contentio verò coniungit. Cùm enim in eleE menta per contentionem vniuerſum diſſoluitur, tunc ignis in vnum coaleſcit, & cæterorũ elementorum vnumquodq;. Cùm autẽ rurſus per amicitiam in vnum conueniãt, neceſſe eſt iterum particulas vniuſcuiuſque ſeparari. Empedocles itaque præter alios antiquiores, primus hanc cauſam diuidens, introduxit: nec vnum motus principium,

ſed diuerſa fecit, & contraria: & ad hæc, elementa, quæ in materiæ ſpecie dicuntur, quatuor eſſe primus aſſeruit: non tamen eis vt quatuor vtitur, ſed tanquam duo eſſent ſola, igne quidem per ſe ipſum, oppoſitis verò, terra, aëre, & aqua tanquam vna natura. Comprehendat autem quiſpiam id ipſum, ex eius carminibus contemplans. Is igitur (vt diximus) ita, & tot principia aſſeruit. Leucippus verò ac eius familiaris Democritus, elementa quidem plenum & vacuum eſſe aiunt, dicentes hoc quidem ens, hoc verò non ens: & rurſus, ens quidem, plenum & ſolidum, non ens autem, vacuum & rarum. Quare nihilo magis ipſum ens, quàm ipſum non ens, eſſe aiunt, quia neque vacuum, quàm corpus. Hæc autem cauſas exiſtentium, vt materiam, eſſe. Et quemadmodum qui vnum faciunt ſubiectam ſubſtantiam, cætera paſſionibus eius generant, rarum & denſum, paſſionum ſtatuentes principia, ſimili modo hi quoque differentias, cauſas cæterorum aiunt eſſe. Has autem tres dicunt, figuram, ordinem, & ſitum. Differre etenim ens aiunt duntaxat ryſmo, diathige & trope: quorum ryſmus quidem, figura: diathige verò, ordo: trope autem, ſitus eſt. Differt autem a ab n, figura: a n, verò ab n a, ordine: z autem ab n, ſitu. De motu verò, vnde vel quomodo exiſtentibus ineſt, & hi perinde atque alij per negligentiam omiſerunt. Hactenus itaque de duabus cauſis, vt dicebamus, videtur quæſitum à prioribus fuiſſe.

CAPVT V.

Pythagoreorum, Parmenidis, Xenophontis & Meliſſi placita de principiis.

INter hos verò, & ante iſtos, qui appellati Pythagorici, primi mathematicis operam dederunt, illa præponebant, & in eis nutriti, eorum principia, entium quoque cunctorum eſſe putarunt principia. Cùm autem numeri priores his natura ſint, in numeris verò plures ſimilitudines tum ad exiſtentia tum ad ea quæ fiunt, quàm in igne, in terra, & in aqua ineſſe viderent, (talis etenim, vt puta numerorum paſſio, iuſtitia, talis verò anima, & intellectus, alia verò tempus, cæterarum quoque, vt ita dicam, vnaquæque ſimiliter) item cùm harmoniarum in numeris inſpicerent paſſiones, ac rationes: cùm itaque cætera quidem viderentur in omnibus numeris aſſimilari, numeri verò totius naturæ primi, numerorum elementa, entium quoque cunctorum elementa eſſe putarunt, totúmque cælum harmoniam, & numerum eſſe, & illa quidem, quæ de numeris & harmoniis conſentanea paſſionibus, & partibus cœli, ac vniuerſi diſpoſitioni monſtrare poterant, colligentes applicabant. Quòd ſi quid alicubi deerat, ſupplebant, vt totus eius tractatus conſentaneus eſſet. Dico autem, velvti, quoniam denarius perfectus eſſe videatur, totámque numerorum naturam comprehendere, ideo & ea quæ in cælo feruntur, decem eſſe aiunt. Cùm verò nouem ſolummodo ſint, quæ manifeſtè apparent, decimam oppoſitam terram faciunt.

A ἀλλ' ἑτέρας τε καὶ ἐναντίας. ἔτι δὲ καὶ τὰ ὡς ἐν ὕλης εἴδει λεγόμενα στοιχεῖα, τέτταρα πρῶτος εἶπεν. οὐ μὴν χρῆταί γε τέτταρσιν, ἀλλ' ὡς δυσὶν οὖσι μόνοις· πυρὶ μὲν καθ' αὑτό, τοῖς δ' ἀντικειμένοις, ὡς μιᾷ φύσει, γῇ τε καὶ ἀέρι, καὶ ὕδατι. λάβοι δὲ ἄν τις αὐτὸ θεωρῶν ἐκ τῶν ἐπῶν. οὗτος μὲν οὖν, ὥσπερ λέγομεν, οὕτως τε καὶ τοσαύτας εἴρηκεν ἀρχάς. Λεύκιππος δὲ, καὶ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος, στοιχεῖα μὲν τὸ πλῆρες καὶ τὸ κενὸν εἶναι* φασι, λέγοντες, οἷον, τὸ μὲν ὄν, τὸ δὲ μὴ ὄν. τούτων δὲ τὸ μὲν πλῆρες καὶ στερεόν, τὸ ὄν· τὸ δὲ κενόν γε καὶ μανόν, τὸ μὴ ὄν. διὸ καὶ οὐθὲν μᾶλλον τὸ ὂν B τοῦ μὴ ὄντος εἶναί φασιν, ὅτι* οὐδὲ τὸ κενὸν τοῦ σώματος. αἴτια δὲ τῶν ὄντων ταῦτα,* ὡς ὕλη. καὶ καθάπερ οἱ ἓν ποιοῦντες τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν, τὰ ἄλλα τοῖς πάθεσιν αὐτῆς γεννῶσι, τὸ μανὸν καὶ τὸ πυκνὸν ἀρχὰς τιθέμενοι τῶν παθημάτων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι τὰς διαφορὰς, αἰτίας τῶν ἄλλων εἶναί φασι. ταύτας μέντοι τρεῖς εἶναι λέγουσι, σχῆμά τε, καὶ τάξιν, καὶ θέσιν. διαφέρειν γάρ φασι τὸ ὂν ῥυσμῷ καὶ διαθιγῇ καὶ τροπῇ μόνον· τούτων δὲ ὁ μὲν ῥυσμὸς σχῆμά ἐστιν, ἡ δὲ* διαθιγὴ τάξις, ἡ δὲ τροπὴ θέσις. διαφέρει γὰρ τὸ μὲν α τοῦ ν σχήματι· τὸ δὲ αν τοῦ να τάξει· τὸ δὲ ζ τοῦ ν θέσει. περὶ δὲ κινήσεως, ὅθεν ἢ πῶς ὑπάρχει τοῖς οὖ-C σι, καὶ οὗτοι παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ῥαθύμως ἀφεῖσαν. περὶ μὲν οὖν τῶν δύο αἰτιῶν, ὥσπερ λέγομεν, ἐπὶ τοσοῦτον ἔοικεν ἐζητῆσθαι πρότερον.

* κ. φασι λέγοντες, εἶναι,
* γρ. οὐδὲ τὸ σῶμα τοῦ κενοῦ.
* γρ. ὡς ὕλην.
* κ. διαθηγὴ, vt infrà, 8. 2.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Πυθαγορείων καὶ Παρμενίδου, καὶ Ξενοφάνους, καὶ Μελίσσου δόξαι περὶ ἀρχῶν.

ΕΝ δὲ τούτοις, καὶ πρὸ τούτων οἱ καλούμενοι Πυθαγόρειοι τῶν μαθημάτων ἁψάμενοι πρῶτοι, ταῦτα προήγαγον, καὶ ἐντραφέντες ἐν αὐτοῖς, τὰς τούτων D ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀρχὰς ᾠήθησαν εἶναι πάντων. *ἐπεὶ δὲ τούτων οἱ ἀριθμοὶ φύσει πρῶτοι, ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς ἐδόκουν θεωρεῖν ὁμοιώματα πολλὰ τοῖς οὖσι καὶ γιγνομένοις μᾶλλον ἢ ἐν πυρὶ καὶ γῇ καὶ ὕδατι, (ὅτι τὸ μὲν τοιονδὶ τῶν ἀριθμῶν πάθος δικαιοσύνη, τὸ δὲ τοιονδὶ, ψυχὴ καὶ νοῦς· ἕτερον δὲ καιρὸς, καὶ τῶν ἄλλων, ὡς εἰπεῖν, ἕκαστον ὁμοίως·) ἔτι δὲ καὶ τῶν ἁρμονικῶν ἐν ἀριθμοῖς ὁρῶντες καὶ τὰ πάθη, καὶ τοὺς λόγους, ἐπεὶ τὰ μὲν ἄλλα τοῖς ἀριθμοῖς ἐφαίνετο τὴν φύσιν ἀφωμοιῶσθαι πᾶσαν, οἱ δὲ ἀριθμοὶ πάσης τῆς φύσεως πρῶτοι, τὰ τῶν ἀριθμῶν στοιχεῖα, τῶν ὄντων στοιχεῖα πάντων εἶναι ὑπέλαβον, καὶ ὅσα εἶχον, καὶ τὸν ὅλον οὐρανὸν ἁρμονίαν εἶναι καὶ ἀριθμὸν ὁ-E μολογούμενα δεικνύναι, ἔν τε τοῖς ἀριθμοῖς, καὶ ταῖς ἁρμονίαις πρὸς τὰ τοῦ οὐρανοῦ πάθη καὶ μέρη, καὶ πρὸς τὴν ὅλην διακόσμησιν ταῦτα συνάγοντες, ἐφήρμοττον. κἂν εἴ τί που πολὺ* διέλιπε, προσεγλίχοντο τοῦ συνηρμοσμένην πᾶσαν αὐτοῖς εἶναι τὴν πραγματείαν. λέγω δ' οἷον, ἐπεὶ τέλειον ἡ δεκὰς εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶσαν περιειληφέναι τὴν τῶν ἀριθμῶν φύσιν, καὶ τὰ* φερόμενα κατὰ τὸν οὐρανόν, δέκα μὲν εἶναί φασιν· ὄντων δὲ ἐννέα μόνον τῶν φανερῶν, διὰ τοῦτο δεκάτην τὴν ἀντίχθονα ποιοῦσι.

Alexand. ἐπεὶ γὰρ. quem vide.
* κ. διέλειπε,
* κ. φαινόμενα

διώρισται δὲ περὶ τούτων ἐν ἑτέροις ἡμῖν ἀκριβέστερον. ἀλλ' οὗ δὴ χάριν * ἐπερχόμεθα, τοῦτό ἐστιν, ὅπως λάβωμεν καὶ παρὰ τούτων, τίνας εἶναι τιθέασι τὰς ἀρχάς, καὶ πῶς εἰς τὰς εἰρημένας ἐμπίπτουσιν αἰτίας. φαίνονται δὲ καὶ οὗτοι τὸν ἀριθμὸν νομίζοντες ἀρχὴν εἶναι, καὶ ὡς ὕλην τοῖς οὖσι, καὶ ὡς πάθη τε καὶ ἕξεις. τοῦ δὲ ἀριθμοῦ στοιχεῖα, τὸ ἄρτιον καὶ τὸ περιττόν. τούτων δὲ τὸ μὲν πεπερασμένον, τὸ δὲ ἄπειρον· τὸ δὲ ἓν ἐξ ἀμφοτέρων εἶναι τούτων. καὶ γὰρ ἄρτιον εἶναι, καὶ περιττὸν τὸν δ' ἀριθμὸν ἐκ τοῦ ἑνός. ἀριθμοὺς δέ, καθάπερ εἴρηται, τὸν ὅλον οὐρανόν. ἕτεροι δὲ τῶν αὐτῶν τούτων τὰς ἀρχάς, δέκα λέγουσιν εἶναι τὰς κατὰ συστοιχίαν λεγομένας,

πέρας,	ἄπειρον.
περιττόν,	ἄρτιον.
ἕν,	πλῆθος·
δεξιόν,	ἀριστερόν·
ἄρρεν,	θῆλυ·
ἠρεμοῦν,	κινούμενον·
εὐθύ,	καμπύλον·
φῶς,	σκότος·
* ἀγαθόν,	κακόν·
τετράγωνον,	ἑτερόμηκες.

* Apud Themiſtium pro iſtis legitur, Νοῦς, δόξα. *

ὅνπερ τρόπον ἔοικε καὶ Ἀλκμαίων ὁ Κροτωνιάτης ὑπολαβεῖν. καὶ ἤτοι οὗτος παρ' ἐκείνων, ἢ ἐκεῖνοι παρὰ τούτου παρέλαβον τὸν λόγον τοῦτον. καὶ γὰρ ἐγένετο τὴν ἡλικίαν Ἀλκμαίων ἐπὶ γέροντι Πυθαγόρᾳ. ἀπεφήνατο δὲ παραπλησίως τούτοις. φησὶ γὰρ εἶναι δύο τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων, λέγων τὰς ἐναντιότητας, οὐχ ὥσπερ οὗτοι διωρισμένας, ἀλλὰ τὰς τυχούσας· οἷον λευκόν, μέλαν· γλυκύ, πικρόν· ἀγαθόν, κακόν· μικρόν, μέγα. οὗτος μὲν οὖν ἀδιορίστως ἀπέρριψε περὶ τῶν λοιπῶν· οἱ δὲ Πυθαγόρειοι, καὶ πόσαι, καὶ τίνες αἱ ἐναντιώσεις, ἀπεφήναντο. παρὰ μὲν οὖν τούτων ἀμφοῖν τοσοῦτόν ἐστι λαβεῖν, ὅτι τἀναντία ἀρχαὶ τῶν ὄντων. τὸ δ' ὅσαι παρὰ τῶν ἑτέρων, καὶ τίνες αὗταί εἰσι· πῶς μέν τοι πρὸς τὰς εἰρημένας αἰτίας ἐνδέχεται συναγαγεῖν, σαφῶς μὲν οὐ διήρθρωται παρ' ἐκείνων· ἐοίκασι δ' ὡς ἐν ὕλης εἴδει τὰ στοιχεῖα τάττειν. ἐκ τούτων γὰρ ὡς ἐνυπαρχόντων, συνεστάναι καὶ πεπλάσθαι φασὶ τὴν οὐσίαν. τῶν μὲν οὖν παλαιῶν, καὶ πλείω τὰ στοιχεῖα λεγόντων τῆς φύσεως, ἐκ τούτων ἱκανόν ἐστι θεωρῆσαι τὴν διάνοιαν. εἰσὶ δὲ τινες οἳ περὶ τοῦ παντὸς ὡς ἂν μιᾶς οὔσης φύσεως ἀπεφήναντο· τρόπον δὲ οὐ τὸν αὐτὸν πάντες, οὔτε τοῦ καλῶς, οὔτε τοῦ κατὰ φύσιν. εἰς μὲν οὖν τὴν νῦν σκέψιν τῶν αἰτίων, οὐδαμῶς συναρμόττει περὶ αὐτῶν ὁ λόγος. οὐ γὰρ ὥσπερ ἔνιοι τῶν φυσιολόγων ἓν ὑποθέμενοι τὸ ὄν, ὅμως γεννῶσιν ὡς ἐξ ὕλης τοῦ ἑνός, ἀλλ' ἕτερον τρόπον οὗτοι λέγουσιν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ προστιθέασι κίνησιν, γεννῶντές γε τὸ πᾶν· οὗτοι δὲ ἀκίνητον εἶναί φασιν. οὐ μὴν ἀλλὰ τοσοῦτόν γε οἰκεῖόν ἐστι τῇ νῦν σκέψει. Παρμενίδης μὲν γὰρ ἔοικε τοῦ κατὰ λόγον ἑνὸς ἅπτεσθαι· Μέλισσος δὲ τοῦ κατὰ τὴν ὕλην. διὸ καὶ ὁ μὲν πεπερασμένον, ὁ δ' ἄπειρόν φησιν εἶναι αὐτό. Ξενοφάνης δὲ πρῶτος τούτων ἑνίσας (ὁ γὰρ Παρμενίδης τούτου λέγεται μαθητής) οὐδὲν διεσαφήνισεν, οὐδὲ τῆς φύσεως τούτων οὐδετέρας ἔοικε θιγεῖν,

A Determinatum autem eſt à nobis alibi de his magis exquiſitè. Sed cuius gratia hæc repetimus, hæc eſt: vt & ab his etiam accipiamus, quæ ponunt eſſe principia, & quomodo in dictas cauſas incidunt. Apparent etenim etiam iſti numerum exiſtimare, principium eſſe, vt materiam exiſtentibus, & vt paſſiones, ac habitus: numeri autem elementa, par, & impar: quorum alterum finitum, alterum infinitum: vnum verò, ex ambobus his eſſe: par etenim & impar eſſe: numerum autem, ex vno: numeros verò, vt dictum eſt, totum cælum. Horum autem alij decem aiunt inter ſe coordinata eſſe principia:

B

finitum,	infinitum:
impar,	par:
vnum,	plura:
dextrum,	ſiniſtrum:
maſculinum,	fœmininum:
quieſcens,	motum:
rectum,	curuum:
lumen,	tenebras:
bonum,	malum:
quadratum,	longius altero latere.

Quemadmodum etiam Alcmæo Crotoniates putaſſe videtur: & aut iſte ab illis, aut illi ab iſto hanc mutuati ſunt opinionem. Fuit etenim ætate Alcmæo Pythagoræ iam ſenioris. Aſſeruit autem iſtis C ſimiliter. In duo namque plerumque humanas res ait diſtingui, contrarietates dicens: non tamen (vt illi) diſtinctas, ſed quaſcunque, vt puta album, & nigrum: dulce, amarum: bonum, malum: paruum, magnum. Is itaque indiſtinctum de reliquis effudit ſermonem. Pythagorici verò quot etiam & quæ ſunt contrarietates, aſſeruerunt. Ex ambobus igitur his tantùm accipere eſt, quòd contraria principia entium ſunt. Quot autem & quæ illa ſint, ex cæteris ſolùm. Verùm quomodo illa ad dictas cauſas applicentur, clarè quidem ab eis non eſt determinatum: videntur tamen, vt in materiæ ſpecie ponere elementa. Ex his enim, tanquam intrinſecis, conſtare ac fingi ſubſtantiam aiunt. D Veterum itaque, ac plura elementa naturæ dicentium, mentem ex his ſatis ſpeculari licet. Sunt autem qui de vniuerſo, tanquam ſi vna natura eſſet, ita aſſeruerunt: non tamen modo eodem omnes, neque eius quod bene, neque eius quod ſecundùm naturam eſt. In præſenti itaque cauſarum conſideratione, nullo modo conuenit ſermo de eis. Non enim, vt quidam phyſicorum, vnum ſupponentes ipſum ens, nihilo minùs ex vno tanquam ex materia, generent, ſed alio modo hi dicunt. Illi enim cùm generent vniuerſum, addunt tamen motum. Hi verò immobile eſſe aiunt. Attamen aliquatenus præſenti perſcrutationi pro- E prium eſt. Parmenides etenim vnum ſecundùm rationem, attigiſſe videtur: Meliſſus verò, ſecundùm materiam. Quare id & ille quidem finitum, hic verò infinitum ait eſſe. Xenophanes autem, quanquam prior iſtis, vnum poſuerat, (nam Parmenides eius auditor fuiſſe dicitur) nihil tamen clarum dixit, & neutrius horum naturam attigiſſe videtur:

ſed ad totum cælũ reſpiciens, ipſum vnum ait eſſe Deum. Hi igitur, vt diximus, de præſẽti quæſtione omittendi. Duo quidem, & penitus tanquam paululum agreſtiores, * Xenophanes, atque Meliſſus. Parmenides verò, magis vidiſſe quæ dixit, videtur. Quod enim eſt præter ipſum ens, ipſum non ens nihil iudicans eſſe, neceſſariò vnum putat ipſum ens eſſe, & nihil aliud. De quo clariùs in De naturalibus diximus. Coactus verò illa, quæ apparent, ſequi, & vnum ratione, plura verò ſecundùm ſenſum putans eſſe, duas cauſas rurſum, ac duo principia ponit, calidum & frigidum, vel vt ignem & terram dicens. Horum autem alterum, calidum ſcilicet, cum ente, alterum verò cum non ente collocat. Ex dictis itaque, ac ab illis qui rationi incubuerunt, ſapientibus, iſta accepimus. A primis quidem & corporale principium: aqua namque, & ignis, & ſimilia, corpora ſunt: & horum, à quibuſdam vnum, à quibuſdam plura corporalia principia: vtriſque tamen, iſta vt in materiæ ſpecie ponentibus: cæteris verò & hanc cauſam, & cum iſta, etiam vnde motus ſtatuentibus: & hanc, à quibuſdam vnam, à quibuſdam duas. Vſque ad Italicos igitur, & abſque illis, mediocriùs cæteri de eis dixerunt: niſi quòd, vt diximus, duabus cauſis vſi ſunt: & harum alteram vnde motus, quidam vnam, quidam duas faciunt. Pythagorici verò, duo quidem eodem modo dixerunt principia. Tantùm autem addiderunt, quod proprium eorum eſt, quòd finitum, & infinitum, & vnum non putarunt vllas alias eſſe naturas, vt puta ignem, aut terram, aut aliud ſimile: ſed ipſum infinitum, & ipſum vnum, ſubſtantiam horum eſſe, de quibus prædicantur: quare & numerum & ſubſtantiam omnium eſſe. In hunc itaque modum & de his aſſeruerunt, & de ipſo quid eſt, inceperũt quidem dicere, & definire, ſed valde ſimpliciter tractarunt. Definiebant namque perfunctoriè: & cui primo dicta definitio ineſſet, hoc eſſe ſubſtantiam rei putarunt: perinde ac ſi quis putaret idem eſſe duplum, & dualitatem, quoniam primùm dualitati duplum ineſt: ſed non eſt idem fortaſſis, duplo, & dualitati, eſſe: quod ſi non, ipſum vnum erit multa, quod illis quoque accidebat. A prioribus quidem, & cæteris hæc demum licet accipere.

A ἀλλ' εἰς τὸν ὅλον οὐρανὸν ἀποβλέψας, τὸ ἓν εἶναί φησι τὸν θεόν. οὗτοι μὲν οὖν, καθάπερ εἴπομεν, ἀφετέοι πρὸς τὴν νῦν ζήτησιν· οἱ μὲν δύο, καὶ πάμπαν, ὡς ὄντες μικρὸν ἀγροικότεροι, Ξενοφάνης καὶ Μέλισσος· Παρμενίδης δὲ μᾶλλον βλέπων ἔοικέ που λέγειν. παρὰ γὰρ τὸ ὂν, τὸ μὴ ὂν οὐθὲν ἀξιῶν εἶναι, ἐξ ἀνάγκης ἓν οἴεται εἶναι τὸ ὂν, καὶ ἄλλο οὐθέν. περὶ οὗ σαφέστερον ἐν τοῖς περὶ φύσεως εἰρήκαμεν. ἀναγκαζόμενος δ' ἀκολουθεῖν τοῖς φαινομένοις, καὶ τὸ ἓν μὲν κατὰ λόγον, πλείω δὲ κατὰ τὴν αἴσθησιν ὑπολαμβάνων εἶναι, δύο τὰς αἰτίας, καὶ δύο τὰς ἀρχὰς τίθησι πάλιν, B θερμὸν καὶ ψυχρὸν, οἷον πῦρ καὶ γῆν λέγων. τούτων δὲ τὸ μὲν κατὰ τὸ ὂν, τὸ θερμὸν τάττει, θάτερον δὲ κατὰ τὸ μὴ ὄν. ἐκ μὲν οὖν τῶν εἰρημένων, καὶ παρὰ τῶν συνηδρευκότων ἤδη τῷ λόγῳ σοφῶν, ταῦτα παρειλήφαμεν· παρὰ μὲν τῶν πρώτων, σωματικήν τε τὴν ἀρχὴν, (ὕδωρ γὰρ καὶ πῦρ καὶ τὰ τοιαῦτα, σώματά ἐστι) καὶ τῶν μὲν μίαν, τῶν δὲ πλείους ἀρχὰς τὰς σωματικάς· ἀμφοτέρων μέντοι ταύτας ὡς ἐν ὕλης εἴδει τιθέντων· παρὰ δὲ τινῶν ταύτην τε αἰτίαν τιθέντων, καὶ πρὸς ταύτῃ τὴν ὅθεν ἡ κίνησις, καὶ ταύτην παρὰ τῶν μὲν μίαν, παρὰ τῶν δὲ δύο. μέχρι μὲν οὖν τῶν Ἰταλικῶν, καὶ χωρὶς ἐκείνων, * μετριώτερον C εἰρήκασιν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῶν πλὴν ὥσπερ εἴπομεν, δυοῖν τε αἰτίαιν τυγχάνουσι κεχρημένοι· καὶ τούτων τὴν ἑτέραν, οἱ μὲν μίαν, οἱ δὲ δύο ποιοῦσι, τὴν ὅθεν ἡ κίνησις. οἱ δὲ Πυθαγόρειοι, δύο μὲν τὰς ἀρχὰς κατὰ τὸν αὐτὸν εἰρήκασι τρόπον. τοσοῦτον δὲ προσεπέθεσαν, ὃ καὶ ἴδιόν αὐτῶν ἐστιν, ὅτι τὸ πεπερασμένον, καὶ τὸ ἄπειρον, καὶ τὸ ἓν οὐχ ἑτέρας τινὰς ᾠήθησαν εἶναι φύσεις, οἷον, πῦρ ἢ γῆν, ἤ τι τοιοῦτον ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἄπειρον, καὶ αὐτὸ τὸ ἓν, οὐσίαν εἶναι τούτων ὧν κατηγοροῦνται· διὸ καὶ ἀριθμὸν εἶναι τὴν οὐσίαν ἁπάντων. περί τε τούτων οὖν, τοῦτον ἀπεφή- D ναντο τὸν τρόπον, καὶ περὶ τοῦ τί ἐστιν, ἤρξαντο μὲν λέγειν καὶ ὁρίζεσθαι, λίαν δ' ἁπλῶς ἐπραγματεύθησαν. ὡρίζοντό τε γὰρ ἐπιπολαίως, καὶ ᾧ πρώτῳ ὑπάρξειεν ὁ λεχθεὶς ὅρος, τοῦτ' εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἐνόμισαν, ὥσπερ εἴ τις οἴοιτο ταὐτὸν εἶναι διπλάσιον καὶ τὴν δυάδα, διότι πρῶτον ὑπάρχει ταῖς δυσὶ τὸ διπλάσιον. ἀλλ' οὐ ταὐτὸν ἴσως ἐστὶ τὸ εἶναι διπλασίῳ καὶ δυάδι. Εἰ δὲ μὴ, πολλὰ τὸ ἓν ἔσται, ὃ κἀκείνοις συνέβαινε. παρὰ μὲν οὖν τῶν πρότερον καὶ τῶν ἄλλων, τοσαῦτά ἐστι λαβεῖν.

* γρ. μαλακώτερον, ait Alexander.

E

CAPVT VI.

Platonis ſententia de principiis: Epilogus eorum quæ hactenus dicta ſunt.

POſt dictas verò philoſophias diſciplina Platonis ſuperuenit, in pleriſque quidem iſtos ſecuta, quædam autem etiam propria, vltra Italicorum habens philoſophiam. Cum Cratillo namque ex recenti conuerſatus, & Heracliti opinionibus aſſuetus, tanquam omnibus ſenſibilibus ſemper defluentibus, & de eis non exiſtente ſcientia, hæc quidem etiam poſtea ita arbitratus eſt.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Πλάτωνος δόξα περὶ τῶν ἀρχῶν· καὶ τῶν προειρημένων ἐπίλογος.

ΜΕτὰ δὲ τὰς εἰρημένας φιλοσοφίας, ἡ Πλάτωνος ἐπεγένετο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τοῖς Πυθαγορείοις τούτοις ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ καὶ ἴδια παρὰ τὴν τῶν Ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν. ἐκ νέου τε γὰρ συνήθης γενόμενος πρῶτον Κρατύλῳ, καὶ ταῖς Ἡρακλειτείοις δόξαις, ὡς ἁπάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων, καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὔσης, ταῦτα μὲν ὕστερον οὕτως ὑπέλαβε.

Σωκράτους δὲ περὶ μὲν τὰ ἠθικὰ πραγματευομένου, περὶ δὲ τῆς ὅλης φύσεως οὐδὲν, ἐν μέντοι τούτοις τὸ καθόλου ζητοῦντος, καὶ περὶ ὁρισμῶν ἐπιστήσαντος πρώτου τὴν διάνοιαν· ἐκεῖνον ἀποδεξάμενος, διὰ τὸ ζητῆσαι περὶ τῶν καθόλου, τοιοῦτον ὑπέλαβεν, ὡς περὶ ἑτέρων τοὺς ὁρισμοὺς τούτους γινομένους, καὶ οὐ περὶ τῶν αἰσθητῶν τινος. ἀδύνατον γὰρ εἶναι τὸν κοινὸν ὅρον τῶν αἰσθητῶν τινος, ἀεί γε μεταβαλλόντων. * οὗτος οὖν τὰ μὲν τοιαῦτα τῶν ὄντων ἰδέας προσηγόρευσε, * τὰ δ' αἰσθητὰ περὶ τὰ παρὰ ταῦτα καὶ κατὰ ταῦτα λέγεσθαι πάντα. κατὰ μέθεξιν γὰρ εἶναι τὰ πολλὰ τῶν συνωνύμων ὁμώνυμα τοῖς εἴδεσι· τὴν δὲ μέθεξιν τοὔνομα μόνον μετέβαλλε. οἱ μὲν γὰρ Πυθαγόρειοι, μιμήσει τὰ ὄντα φασὶν εἶναι τῶν ἀριθμῶν· Πλάτων δὲ, μέθεξιν, τοὔνομα μεταβαλών. τὴν μέντοι γε μέθεξιν ἢ τὴν μίμησιν, ἥτις ἂν εἴη τῶν εἰδῶν, ἀφεῖσαν ἐν κοινῷ ζητεῖν. ἔτι δὲ παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ εἴδη, τὰ μαθηματικὰ τῶν πραγμάτων εἶναί φασι μεταξὺ, διαφέροντα τῶν μὲν αἰσθητῶν, τῷ ἀΐδια καὶ ἀκίνητα εἶναι· τῶν δ' εἰδῶν, τῷ τὰ μὲν πόλλ' ἄττα ὅμοια εἶναι, τὸ δὲ εἶδος αὐτὸ, ἓν ἕκαστον μόνον. ἐπεὶ δ' αἴτια τὰ εἴδη τοῖς ἄλλοις, τὰ ἐκείνων στοιχεῖα πάντων ᾠήθη τῶν ὄντων εἶναι στοιχεῖα. ὡς μὲν οὖν ὕλην τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν εἶναι ἀρχάς, ὡς δ' οὐσίαν, τὸ ἕν. ἐξ ἐκείνων γὰρ τὰ κατὰ μέθεξιν τοῦ ἑνὸς, τὰ εἴδη εἶναι τοὺς ἀριθμούς. τὸ μέντοι γε * ἓν ὡς οὐσίαν εἶναι, καὶ μὴ ἕτερόν τι ὂν λέγεσθαι ἕν, παραπλησίως τοῖς Πυθαγορείοις ἔλεγε, καὶ τὸ τοὺς ἀριθμοὺς αἰτίους εἶναι τοῖς ἄλλοις τῆς οὐσίας, ὡσαύτως ἐκείνοις· τὸ δὲ ἀντὶ τοῦ ἀπείρου ὡς ἑνὸς δυάδα ποιῆσαι, τὸ δ' ἄπειρον ἐκ μεγάλου καὶ μικροῦ, τοῦτ' ἴδιον. καὶ ἔτι ὁ μὲν τοὺς ἀριθμοὺς παρὰ τὰ αἰσθητά, οἱ δ' ἀριθμοὺς εἶναί φασιν αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεταξὺ τούτων οὐ τιθέασι. τὸ μὲν οὖν τὸ ἓν καὶ τοὺς ἀριθμοὺς παρὰ τὰ πράγματα ποιῆσαι, καὶ μὴ ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι, καὶ ἡ τῶν εἰδῶν εἰσαγωγὴ, διὰ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἐγένετο σκέψιν. οἱ γὰρ πρότεροι διαλεκτικῆς οὐ μετεῖχον. τὸ δὲ δυάδα ποιῆσαι τὴν ἑτέραν φύσιν, διὰ τὸ τοὺς ἀριθμοὺς ἔξω τῶν πρώτων εὐφυῶς ἐξ αὐτῆς γεννᾶσθαι, ὥσπερ ἔκ τινος ἐκμαγείου· καίτοι συμβαίνει γ' ἐναντίως. οὐ γὰρ εὔλογον οὕτω. νῦν μὲν γὰρ ἐκ τῆς ὕλης πολλὰ ποιοῦσιν, τὸ δ' εἶδος ἅπαξ γεννᾷ μόνον. φαίνεται δ' ἐκ μιᾶς ὕλης μία τράπεζα· ὁ δὲ τὸ εἶδος ἐπιφέρων, ἓν ὂν, πολλὰς ποιεῖ. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ. τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ μιᾶς πληροῦται ὀχείας, τὸ δ' ἄρρεν πολλὰ πληροῖ. καίτοι ταῦτα μιμήματα τῶν ἀρχῶν ἐκείνων ἐστί. Πλάτων μὲν οὖν περὶ τῶν ζητουμένων οὕτως διώρισε· φανερὸν δ' ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι δυοῖν αἰτίαιν ἐστὶ μόνον κεχρημένος, τῇ τε τοῦ τί ἐστι, καὶ τῇ κατὰ τὴν ὕλην. τὰ γὰρ εἴδη τοῦ τί ἐστιν, αἴτια τοῖς ἄλλοις, * τοῖς δ' εἴδεσι τὸ ἕν, καὶ τίς ἡ ὕλη ἡ ὑποκειμένη, * καθ' ἧς τὰ εἴδη, τὰ μὲν ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν, τὸ δ' ἓν, ἐν τοῖς εἴδεσι λέγεται. ὅτι αὕτη δυάς ἐστι τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν. ἔτι δὲ τὴν τοῦ εὖ καὶ τοῦ κακῶς αἰτίαν, τοῖς στοιχείοις ἀπέδωκεν ἑκατέροις ἑκατέραν·

* Beſſ. οὗτος οὖν

* γρ. τὰ δ' αἰσθ. παρὰ ταῦτα παρὰ τ. κ. π. al. τὰ δ' αἰ. παρὰ τ. κ. κ.

Sic leg. cũ Beſſ. non ἕν, vt vulgò. Idem mox quoque legit, τὸ ἓν λ. minùs rectè.

* κ. τοῖς δ' εἴδεσι. non rectè. vide Alex.

* κ. καθ' ἧς μὲν τὰ εἴδη τὰ ἐπὶ τ. ait Alexand.

A Cùm verò Socrates de moralibus quidem tractaret, de tota verò natura nihil, in his tamen vniuerſale quæreret, & primus mentem ad definitiones applicaret, illum ob hoc laudans, putauit, de aliis, & non de aliquo ſenſibilium hoc fieri. Impoſſibile enim definitionem communem, cuiuſpiam ſenſibilium eſſe, quæ ſemper mutantur: & ſic talia entium ideas appellauit: ſenſibilia verò præter hæc, & ſecundùm hæc, omnia dici. Secundùm participationem namque, hæc multa vniuocorum eſſe ſpeciebus æquiuoca: participationem verò, ſecundùm nomen ſolùm, mutauit. Pythagorici etenim imitatione numerorum aiunt entia eſſe: Plato verò nomen mutando, participatione: B participationem verò, aut imitationem ſpecierum, quænam ſit, communiter quærere omiſerunt. Item præter ſenſibilia, & ſpecies mathematicas, res ait medias eſſe à ſenſibilibus quidem differentes, eo quòd perpetuæ & immobiles ſunt: à ſpeciebus verò, eo quòd illæ quidem multæ quædam ſimiles ſunt, ſpecies verò ipſa, vnaquæque ſola. Et quoniam ſpecies cauſæ cæteris, illarum elementa omnium putauit entium elementa eſſe: & vt materiam quidem magnum & paruum eſſe principia, tanquam verò ſubſtantiam ipſum vnum: ex illis enim participatione ipſius vnius, ſpecies numeros eſſe: ipſum tamen vnum ſubſtantiam C eſſe, & non aliquid aliud, dici vnum eſſe, quemadmodum Pythagorici: dicebat numeros quoque cauſas cæteris ſubſtantiæ eſſe, ſimiliter atque illi. Sed pro infinito tanquam vno, dualitatem facere, infinitum verò ex magno & paruo, hoc eius proprium eſt. Item is quidem numeros præter ſenſibilia, illi verò numeros ipſas res eſſe aiunt, & mathematica in medio horum non ponebant. Ipſum igitur vnum, & numeros præter res facere, & non, vt Pythagorici, & introductio ſpecierum, propter eam, quæ in orationibus fit, perſcrutationem, euenit. Priores enim, dialecticæ expertes fuerunt. Dualitatem verò facere alteram naturam, propterea quòd numeri præter primos, ex D ea aptiſſimè, velvt ex quadam effigie, generantur. Atqui accidit econtra. Non enim veriſimile eſt, ita fieri. Nunc etenim ex materia multa faciunt. Species verò, ſemel generat ſolùm. Apparet autem ex vna materia, vna menſa. Qui verò ſpeciem inducit, quæ vna eſt, multas facit. Similiter autem & maſculus ad fœminam ſe habet. Hæc etenim ex vno congreſſu adimpletur: maſculus verò multas implet. At iſta, imitationes illorum principiorum ſunt. Plato igitur de propoſitis quæſtionibus ita determinauit. Patet autem ex dictis, quòd duabus cauſis vtitur ſolùm, ea, quæ ipſius quid eſt, & ea, quæ ſecundùm materiam. Species enim cæte- E ris ipſius quid ſint, cauſæ ſunt, ſpeciebus verò ipſum vnum, & quæ ſubiecta materia, de qua ſpecies: illa quidem de ſenſibilibus, illud verò in ſpeciebus, vnum dicitur, quia dualitas hæc eſt, magnum, & paruum. Item ipſius bene, ipſiúſque malè, cauſam elementis attribuit vtriſque vtramque.

Quod etiam primorum quoſdam philoſophorum Empedoclem & Anaxagoram magis dicimus quæſiuiſſe. Breuiter igitur & ſummatim percurrimus, quinam & quomodo locuti ſunt de principiis, & ipſa veritate. Tantum enim ex eis habemus, quòd eorum, qui de principio & cauſa dixerunt, nemo quicquam præterea quæ in De naturalibus determinata ſunt, dixerit: ſed omnes, obſcurè quidem, illa tamen aliquatenus viſi ſunt attingere. Quidam enim vt materiam principium ponunt, ſiue vnam, ſiue plures ſupponant, & ſiue corpus, ſiue incorpoream ponant, vt Plato magnum & paruum dicens: Italici infinitum: Empedocles ignem, & terram, & aquam, & aërem: Anaxagoras verò, infinitatem ſimilium partium. Hi igitur omnes talem cauſam perſtrinxerunt: & ad hæc quicunque aërem, aut ignem, aut aquam, aut igne quidem denſius, aëre verò tenuius. Etenim tale quidam dixerunt, primum elementum eſſe. Hi igitur hanc attigerunt cauſam ſolam. Alij verò quidam vnde principium motus, quicunque ſcilicet amicitiam & contentionem, intellectum, aut amorem principium faciunt. Ipſum verò quod quid erat eſſe, & ſubſtantiam, clarè quidem nullus aſſignauit: maximè verò dicunt, qui ſpecies ponunt: nec enim vt materiam ſenſibilibus ſpecies, & ea quæ in ſpeciebus ſunt, neque tanquam illinc principium motus fieret, putant. Immobilitatis enim cauſa, & quietis, magis eis eſſe aiunt: ſed quod quid erat eſſe vnicuique cæterorum ſpecies attribuunt: ſpeciebus autem, ipſum vnum. Ipſum verò, cuius gratia actiones, mutationes, & motus, quodammodo quidem dicunt cauſam, non autem ita dicunt, vt aptum eſſe natum eſt. Qui enim intellectum, aut amicitiam dicunt, tanquam bonum quoddam hæc ponunt, non tamen tanquam horum cauſa, quicquam exiſtentium, aut ſit, aut fiat; ſed tanquam ex his motus eorum eſſent, ita dicunt. Similiter & qui vnum vel ens eſſe hanc naturam aiunt, ſubſtantiæ quidem cauſam eſſe dicunt, non tamen huius cauſa, aut eſſe, aut fieri. Quare contingit eis quodam modo dicere & negare, bonum eſſe tale. Non enim ſimpliciter, ſed ſecundùm accidens dicunt. Quòd igitur de cauſis, & quot, & quales ſint, rectè determinatum ſit, teſtari nobis etiam iſti omnes videntur, cùm non poſſint aliam attingere cauſam: & ad hæc quòd principia, aut ita omnia, aut horum aliquo modo quærenda ſint, patet. Quo verò pacto horum quiſque dixerit, quomodo de principiis ſe res habet, dubitationes, quæ contingere poſſunt de his ipſis, deinceps percurramus.

A ὅσῳ μᾶλλον, φαμὲν καὶ τῶν προτέρων ἐπιζητῆσαί τινας φιλοσόφους, οἷον Ἐμπεδοκλέα καὶ Ἀναξαγόραν. συντόμως μὲν οὖν καὶ κεφαλαιωδῶς ἐπεληλύθαμεν τίνες τε καὶ πῶς τυγχάνουσιν εἰρηκότες, περί τε τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς ἀληθείας. ὅμως δὲ τοσοῦτόν γ' ἔχομεν ἐξ αὐτῶν, ὅτι τῶν λεγόντων περὶ ἀρχῆς καὶ αἰτίας, οὐθεὶς ἔξω τῶν ἐν τοῖς περὶ φύσεως ἡμῖν διωρισμένων εἴρηκεν, ἀλλὰ πάντες ἀμυδρῶς μὲν, ἐκείνων δέ πως φαίνονται θιγγάνοντες· οἱ μὲν γὰρ ὡς ὕλην τὴν ἀρχὴν λέγουσιν, ἄν τε μίαν, ἄν τε πλείους ὑποθῶσι, καὶ ἐάν τε σῶμα, ἐάν τε ἀσώματον τιθῶσιν· οἷον, Πλάτων μὲν τὸ μέγα καὶ τὸ B μικρὸν λέγων· οἱ δ' Ἰταλικοὶ, τὸ ἄπειρον· Ἐμπεδοκλῆς δὲ, πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα· Ἀναξαγόρας δὲ τὴν τῶν ὁμοιομερῶν ἀπειρίαν. οὗτοι δὲ δὴ πάντες τῆς τοιαύτης αἰτίας ἐνημμένοι εἰσὶ, καὶ ἔτι ὅσοι ἀέρα, ἢ πῦρ, ἢ ὕδωρ, ἢ πυρὸς μὲν πυκνότερον, ἀέρος δὲ λεπτότερον. καὶ γὰρ τοιοῦτόν τινες εἰρήκασιν εἶναι τὸ πρῶτον στοιχεῖον. οὗτοι μὲν οὖν ταύτης τῆς αἰτίας ἥψαντο μόνον. ἕτεροι δέ τινες, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, οἷον ὅσοι φιλίαν καὶ νεῖκος, ἢ νοῦν, ἢ ἔρωτα ποιοῦσιν ἀρχήν· τὸ δὲ τί ἦν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν, σαφῶς μὲν οὐθεὶς ἀποδέδωκε· μάλιστα δ' οἱ τὰ εἴδη· [καὶ τὰ ἐν τοῖς εἴδεσι] τιθέντες λέγουσιν. οὔτε γὰρ ὡς ὕλην τοῖς αἰσθητοῖς τὰ εἴδη, καὶ τὰ ἐν τοῖς εἴδεσιν, οὔθ' C ὡς ἐντεῦθεν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως γινομένην ὑπολαμβάνουσιν. ἀκινησίας γὰρ αἰτίαν μᾶλλον καὶ τοῦ ἐν ἠρεμίᾳ εἶναί φασιν· ἀλλὰ τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ τῶν ἄλλων τὰ εἴδη παρέχονται, τοῖς δ' εἴδεσι, τὸ ἕν. τὸ δ' οὗ ἕνεκα αἱ πράξεις καὶ αἱ μεταβολαὶ καὶ αἱ κινήσεις, τρόπον μὲν τινα λέγουσιν αἴτιον, οὕτω δὲ οὐ λέγουσιν, οὐδ' ὅνπερ πέφυκεν. οἱ μὲν γὰρ νοῦν λέγοντες ἢ φιλίαν, ὡς ἀγαθὸν μέν τι ταύτας τὰς αἰτίας τιθέασιν· οὐ μὴν ὡς ἕνεκά γε τούτων ἢ ὂν, ἢ γινόμενόν τι τῶν ὄντων, ἀλλ' ὡς ἀπὸ τούτων, D τὰς κινήσεις εἶναι τούτων λέγουσιν. ὡς δ' αὔτως καὶ οἱ τὸ ἕν, ἢ τὸ ὂν φάσκοντες εἶναι τὴν τοιαύτην φύσιν, τῆς μὲν οὐσίας αἴτιόν φασιν εἶναι· οὐ μὴν τούτου γε ἕνεκα, ἢ εἶναι ἢ γίνεσθαι. ὥστε λέγειν τε καὶ μὴ λέγειν πως συμβαίνει αὐτοῖς τἀγαθὸν τοιοῦτον αἴτιον. οὐ γὰρ ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς λέγουσιν. ὅτι μὲν οὖν ὀρθῶς διώρισται περὶ τῶν αἰτίων, καὶ πόσα, καὶ ποῖα, μαρτυρεῖν ἐοίκασιν ἡμῖν καὶ οὗτοι πάντες, οὐ δυνάμενοι θιγεῖν ἄλλης αἰτίας. πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι ζητητέαι αἱ ἀρχαὶ, ἢ οὕτως ἅπασαι, ἢ τινὰ τρόπον τοιοῦτον, δῆλον. πῶς δὲ τούτων ἕκαστος εἴρηκε, καὶ E πῶς ἔχει περὶ τῶν ἀρχῶν τὰς ἐνδεχομένας ἀπορίας, μετὰ τοῦτο διέλθωμεν περὶ αὐτῶν.

CAPVT VII.

Placita veterum de principiis refellit.

QVicunque igitur vniuerſum vnum, & vnam quandam eſſe naturam, vt materiam ponũt, & hanc corporalem, & magnitudinem habentẽ, patet quòd multipliciter errant. Corporum enim elementa ſolùm ponunt, incorporeorum verò minimè, cùm etiam incorporea ſint. Cúmque de generatione & corruptione cauſas dicere conarentur, & de natura omnium rationes reddere,

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Παλαιῶν ἔλεγχος περὶ τῶν ἀρχῶν.

Ὅσοι μὲν οὖν ἕν τε τὸ πᾶν καὶ μίαν εἶναί τινα φύσιν ὡς ὕλην τιθέασι, καὶ ταύτην σωματικὴν καὶ μέγεθος ἔχουσαν, δῆλον ὅτι πολλαχῶς ἁμαρτάνουσι. τῶν γὰρ σωμάτων τὰ στοιχεῖα τιθέασι μόνον, τῶν δὲ ἀσωμάτων οὔ, ὄντων καὶ ἀσωμάτων. καὶ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς ἐπιχειροῦντες τὰς αἰτίας * λέγειν, καὶ περὶ πάντων φυσιολογοῦντες,

* Sic leg. cũ interprete. vulgò λέγειν· καὶ τ. antiquo errore.

* χ. ἔτι δὲ τὴν ο. μ. αἰ. τιθέναι, μ. τ. τί ἐσ. κ. π. τ. ῥ. τ. & ita Argyrop. aliique interpr.
Incluſa his notis *] expuncta ſunt ab omnibus interpretibus: quæ tamen in vett. codd. reperiuntur.
* Sic lego cum melioribus interpr. vulgò iá olim διαφέρει ... μ. γ. malè.
* χ. ἐξ οὗ γῆ & ita quidam interpr.

τὸ τῆς κινήσεως αἴτιον ἀναιροῦσιν. *ἔτι δὲ τὸ τὴν οὐσίαν μηδενὸς αἰτίαν τιθέναι, μηδὲ τὸ τί ἐστι. καὶ πρὸς τούτοις, τὸ ῥᾳδίως τῶν ἁπλῶν σωμάτων εἶναι ἀρχὴν ὁτιοῦν (πλὴν γῆς) *.: μὴ δοξάζοντες γένεσιν ἐκ στοιχείων ἢ μεταβολήν,] οὐκ ἐπισκεψάμενοι τὴν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν πῶς ποιοῦνται. λέγω δὲ πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν καὶ ἀέρα. τὰ μὲν γὰρ συγκρίσει, τὰ δὲ διακρίσει ἐξ ἀλλήλων γίγνεται. τοῦτο δὲ πρὸς τὸ πρότερον εἶναι καὶ ὕστερον, *διαφέρει πλεῖστον. τὸ μὲν γὰρ ἂν δόξειε στοιχειωδέστατον εἶναι πάντων *γῆ, ἐξ οὗ γίγνεται συγκρίσει πρώτου. τοιοῦτον δὲ τὸ μικρομερέστατον καὶ λεπτότατον ἂν εἴη τῶν σωμάτων. διόπερ ὅσοι πῦρ ἀρχὴν τιθέασι, μάλιστα ὁμολογουμένως ἂν τῷ λόγῳ τούτῳ λέγοιεν. τοιοῦτον δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος ὁμολογεῖ τὸ στοιχεῖον εἶναι, τὸ τῶν σωμάτων. οὐθεὶς γοῦν τῶν ὕστερον ἠξίωσε καὶ ἓν λεγόντων γῆν εἶναι στοιχεῖον, δηλονότι διὰ τὴν μεγαλομέρειαν. τῶν δὲ τριῶν ἕκαστον στοιχείων, εἴληφε κριτήν τινα. οἱ μὲν γὰρ πῦρ, οἱ δὲ ὕδωρ, οἱ δ᾽ ἀέρα τοῦτ᾽ εἶναί φασι. καίτοι διὰ τί ποτ᾽ οὐ καὶ τὴν γῆν λέγουσιν, ὥσπερ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων; πάντα γὰρ εἶναί φασι τὴν γῆν. φησὶ δὲ καὶ Ἡσίοδος τὴν γῆν πρώτην γενέσθαι τῶν σωμάτων· οὕτως ἀρχαίαν καὶ δημοτικὴν συμβέβηκεν εἶναι τὴν ὑπόληψιν. κατὰ μὲν οὖν τοῦτον τὸν λόγον, οὔτ᾽ εἴ τις τούτων τι λέγει πλὴν πυρός, οὔτ᾽ εἴ τις ἀέρος μὲν πυκνότερον τοῦτο τίθησιν, ὕδατος δὲ λεπτότερον, οὐκ ὀρθῶς ἂν λέγοι. Εἰ δ᾽ ἔστι τὸ τῇ γενέσει ὕστερον τῇ φύσει πρότερον, τὸ δὲ συμπεπεμμένον καὶ συγκεκριμένον ὕστερον τῇ γενέσει, τοὐναντίον ἂν εἴη τούτων, ὕδωρ μὲν ἀέρος πρότερον, γῆ δὲ ὕδατος. περὶ μὲν οὖν τῶν μίαν τιθεμένων αἰτίαν οἵαν εἴπομεν, ἔστω ταῦτ᾽ εἰρημένα. τὸ δ᾽ αὐτό, κἂν εἴ τις ταῦτα πλείω τίθησιν, οἷον Ἐμπεδοκλῆς τέτταρά φησιν εἶναι σώματα, τὴν ὕλην. καὶ γὰρ τούτῳ τὰ μὲν ταὐτά, τὰ δ᾽ ἴδια συμβαίνειν ἀνάγκη. γιγνόμενά τε γὰρ ἐξ ἀλλήλων ὁρῶμεν, ὡς οὐκ ἀεὶ διαμένοντος πυρὸς καὶ γῆς τοῦ αὐτοῦ σώματος. Εἴρηται δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ φύσεως *περὶ αὐτῶν, καὶ περὶ τῆς τῶν κινούντων αἰτίας, πότερον ἓν ἢ δύο θετέον· ὃ οὔτε ὀρθῶς *οὔτε ἀλόγως οἰητέον εἰρῆσθαι παντελῶς. ὅλως τε ἀλλοίωσιν ἀναιρεῖσθαι ἀνάγκη τοῖς οὕτω λέγουσιν. οὐ γὰρ ἐκ θερμοῦ ψυχρόν, οὐδὲ ἐκ ψυχροῦ θερμόν ἐστι. τί γὰρ αὐτὰ ἂν πάσχοι τἀναντία, καὶ τίς εἴη ἂν μία φύσις ἡ γιγνομένη πῦρ, καὶ ὕδωρ, ὃ ἐκεῖνος οὔ φησιν. Ἀναξαγόραν δ᾽ εἴ τις ὑπολάβοι δύο λέγειν στοιχεῖα, μάλιστ᾽ ἂν ὑπολάβοι κατὰ λόγον, ὃν ἐκεῖνος αὐτὸς μὲν οὐ διήρθρωσεν, ἠκολούθησε μέντ᾽ ἂν ἐξ ἀνάγκης τοῖς *λέγουσιν αὐτόν. ἀτόπου γὰρ ὄντος καὶ ἄλλως τοῦ φάσκειν μεμῖχθαι τὴν ἀρχὴν πάντα, καὶ διὰ τὸ συμβαίνειν ἄμικτα δεῖν προϋπάρχειν, καὶ διὰ τὸ μὴ πεφυκέναι τῷ τυχόντι μίγνυσθαι τὸ τυχόν. πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τὰ πάθη καὶ τὰ συμβεβηκότα χωρίζοιντ᾽ ἂν τῶν οὐσιῶν (τῶν γὰρ αὐτῶν μῖξίς ἐστι καὶ χωρισμός) ὅμως εἴ τις ἀκολουθήσειε συνδιαρθρῶν ἃ βούλεται λέγειν, ἴσως ἂν φανείη καινοπρεπεστέρως λέγων. ὅτε γὰρ οὐθὲν ἦν ἀποκεκριμένον, δῆλον ὡς οὐδὲν ἦν ἀληθὲς εἰπεῖν κατὰ τῆς οὐσίας *ἐκείνης. λέγω δ᾽ ὅτι οὔτε λευκόν, οὔτε μέλαν, ἢ φαιόν, ἢ ἄλλο χρῶμα, ἀλλ᾽ ἀχρώματον ἦν ἐξ ἀνάγκης·

* χ. π. αὐτῶν. & π. τ. τ. κ. αἰ. π. ἓν ἢ δ. θετέον. οἰητ. & ita quidam interp.
* χ. οὔτ᾽ εὐλόγως. & ita non pauci interpr.
* χ. ἐπάγουσιν
* Vulg. ἐκείνης.

A motus cauſam perimunt. Item ſubſtantiam nullius cauſam ponendo, nec ipſum quid eſt, & ad hæc facilè ſimplicium corporum quodcunque principium eſſe (terra excepta) non conſiderantes, mutuam inter ea generationem quoquo modo ponunt. Dico autem ignem, terram, aquam, & aërem. Quædam enim coniunctione, quædam verò diſiunctione inuicem fiunt. Hoc verò ad hoc vt prius & poſterius ſit, multum differt. Id etenim apparere poſſit maximè omnium elementale, ex quo primo coniunctione fiunt. Tale verò illud fuerit profectò, quod partium minutiſſimarum, ſubtiliſſimúmque corporum ſit. Quicunque ignem principium ſtatuunt, maximè conuenienter huic rationi dicent. Tale autem cæterorum B quod quiſque fatetur elementum corporum eſſe. Quare nemo poſteriorum, qui vnum ponebant, terram elementum exiſtimauerat, ſcilicet propter partium magnitudinem. Trium verò quodcunque elementorum habuit authorem aliquem: quidam enim ignem, quidam aquam, quidam aërem, hoc aiunt eſſe. At cur non dicunt & terram, vt multi hominum? omnia etenim terram eſſe dicunt. Heſiodus quoque primam corporum terram ait eſſe, tam vulgarem & publicam accidit hanc opinionem eſſe. Secundùm hanc itaque rationem, ſi quis aut quicquam horum excepto igne, dicat aut aëre quidem denſius, aqua verò tenuius hoc ponat, non rectè profectò C inquiret. Quòd ſi id generatione poſterius, natura prius ſit, quod verò digeſtum & coniunctum generatione poſterius ſit, contrarium his eſſet vtique: aqua quidem aëre prior, terra verò hac ipſa aqua. De his igitur, qui vnam (qualem diximus) cauſam ponunt, hæc dicta ſint. Id ipſum autem, & ſi quis hæc plura ponit, vt Empedocles quatuor corpora ait eſſe materiam: & huic enim partim eadem, partim propria neceſſe eſt accidere. Nam & quòd inuicem fiunt, videmus, tanquam non ſemper igne & terra manente eodem corpore. Dictum autem de eis in De naturalibus eſt, deque cauſa mouentium: vnum, an duo ponēda ſint, neque rectè, neque irrationabiliter omni- D no arbitrandum eſt dictum fuiſſe. Et ſimpliciter alterationem auferant neceſſe eſt, qui ita dicunt. Non enim ex calido frigidum, nec ex frigido calidum erit. quidnam enim ipſa contraria patiantur, & quænam vna natura ſit, quæ ignis & aqua fiat? quod ille minimè inquit. Anaxagoram verò ſi quis putat duo dicere elementa, maximè ſecundùm rationem arbitrabitur, quam ille quidem ipſe non digeſſit: neceſſario tamen ſequeretur eos qui eam inferrent: quandoquidem aliter abſurdum ſit dicere à principio omnia miſta eſſe, tum quoniam accidit immiſta oportere antea eſſe, tum quoniā non eſt natura aptum quodcunque cuicunque miſceri. Et ad hæc quoniam paſſiones & acciden- E tia ſepararentur à ſubſtantiis: eorumdem enim eſt miſtio, & ſeparatio. Si quis tamen ſequatur digerens vnà cum eo, quod dicere vult, fortaſſis videatur quædam noua dicere. Quando enim nil erat ſeparatum, patet quod nil erat verè de illa ſubſtantia dicendum. Dico autem quod neque album, neque nigrum, aut fuſcum, aut alium colorem, ſed quod colore vacans neceſſario eſſet.

Aliqui namque aliquem horum colorum haberet. Similiter etiam ſine ſapore. Eadem ratione nec aliud quicquam ſimilium. Nec enim quale quid poſſibile eſt illud eſſe, neque quantum, neque quid. Specierum enim, quæ in parte dicuntur, aliquæ ei ſanè ineſſent. Hoc verò impoſſibile, ſi miſta ſint omnia. Eſſent enim iam ſeparata. Ait autem omnia eſſe miſta, intellectu excepto: hunc verò ſolum, impermiſtum, & purum. Ex his verò accidit principia dicere, & ipſum vnum (hoc enim ſimplex, & impermiſtum) & alterum tanquam ens, quale indeterminatum ponimus antequam determinetur, & aliqua participet ſpecie. Quare dicitur quidem, neque rectè, neque clarè: vult autem ſimile quiddam & iis quæ poſteriùs dicunt, & iis quæ nunc magis apparent. Verum hæ quidem illarum, quæ circa generationem & corruptionem, & motum, ſunt rationum, propriæ ſunt ſolùm. Ferè enim de tali ſubſtantia, & principia & cauſas inueſtigant ſolùm. Quicunque verò de cunctis quidem entibus ſpeculantur, entium autem quædam ſenſibilia, quædam non ſenſibilia ponunt, manifeſtum eſt, quòd de vtriſque generibus perſcrutantur. Quare magis immoretur quiſpiam, de iis quid bene quidve non bene dicant, ad eorum quæ nobis propoſita ſunt, inquiſitionem. Qui itaque Pythagorici appellantur, principiis quidem & elementis alieniori modo, quàm phyſiologi, vtuntur. Cauſa verò eſt, quoniam ea non ex ſenſibilibus acceperunt. Entium enim quæ mathematica ſunt, ſine motu ſunt, *præter illa quæ circa aſtrologiam ſunt. Diſputant tamen, & tractant omnia de natura. Etenim generant cælum: & circa eius paſſiones, partes, & opera, obſeruant quod ſequitur, & principia*, & cauſas in eis conſumunt, tanquam cæteris phyſicis conuenientes, quòd illud eſt ens, [quòdque eſt] quodcunque ſenſibile eſt, & quod continet id quod vocatur cælum. Cauſas verò, & principia, ſicut diximus, ſufficientia (vt dicunt) etiam vſque ad ſuperiora entium tranſcendere, & magis quàm de natura, rationibus conuenientia. Ex quo verò modo motus erit, finito & infinito, & pari & impari ſolùm ſuppoſitis, nihil aiunt. Aut quomodo poſſibile eſt, ſine motu & mutatione generationem & corruptionem eſſe, aut actiones eorum quæ in cælo feruntur? Item ſiue quis eis concedat ex his magnitudinem eſſe, ſiue monſtretur hoc, quomodo tamen quædam corporum leuia, quædam grauitatem habentia erunt? è quibus enim ſupponunt, & aiunt, nil magis quàm de mathematicis corporibus aut de ſenſibilibus dicunt. Quare de igne, aqua, aut de huiuſmodi cæteris corporibus nihil dixerunt, tanquam nil de ſenſibilibus proprium dicentes. Item, quomodo paſſiones quidem numeri, & ipſum numerum, putandum cauſas eorum eſſe, quæ ſunt à principio, ac de nouo in cælo fiunt, numerum verò alium præter hunc numerum, ex quo Mundus conſtat, nullum eſſe? Cùm enim in hac quidem parte opinio eis, & tempus ſit, paululū verò deſurſum & deorſum iniuria, & diſiunctio, aut miſtio, probationem autem afferant, quòd horum quidem vnumquodque numerus eſt, contingit autem in hunc locum multitudinem iam conſtitutarum magnitudinū eſſe, eo quod paſſiones ſequuntur ſingula loca:

A εἶχε γὰρ ἄν τι τούτων τῶν χρωμάτων. ὁμοίως δὲ καὶ * ἄχυμον τῷ αὐτῷ λόγῳ τούτῳ, οὐδ' ἄλλο τῶν ὁμοίων οὐθέν. οὔτε γὰρ ποιόν τι οἷόν τε αὐτὸ εἶναι, οὔτε ποσόν, οὔτε τί· τῶν γὰρ ἐν μέρει τι λεγομένων εἰδῶν, ὑπῆρχεν ἂν αὐτῷ. τοῦτο δὲ ἀδύνατον μεμιγμένων γε πάντων· ἤδη γὰρ ἂν ἀπεκέκριτο. φησὶ δ' εἶναι μεμιγμένα πάντα, πλὴν τοῦ νοῦ· τοῦτον δὲ ἀμιγῆ μόνον καὶ καθαρόν. ἐκ δὴ τούτων συμβαίνει λέγειν αὐτῷ τὰς ἀρχάς, τό, τε ἓν (τοῦτο γὰρ ἁπλοῦν καὶ ἀμιγές) καὶ θάτερον καθάπερ ὄν, οἷον τίθεμεν τὸ ἀόριστον πρὶν ὁρισθῆναι καὶ μετασχεῖν εἴδους τινός. ὥστε λέγεται μὲν οὔτε ὀρθῶς, οὔτε σαφῶς· βούλεται μέντοι τι παραπλήσιον τοῖς τε B ὕστερον λέγουσι καὶ τοῖς νῦν φαινομένοις μᾶλλον. ἀλλὰ γὰρ οὗτοι μὲν τοῖς περὶ γένεσιν λόγοις, καὶ φθορὰν καὶ κίνησιν, οἰκεῖοι τυγχάνουσι μόνον. σχεδὸν γὰρ περί τε τῆς τοιαύτης οὐσίας, καὶ τὰς ἀρχάς, καὶ τὰς αἰτίας ζητοῦσι μόνον. ὅσοι δὲ περὶ μὲν ἁπάντων τῶν ὄντων ποιοῦνται τὴν θεωρίαν, τῶν δ' ὄντων τὰ μὲν αἰσθητά, τὰ δ' οὐκ αἰσθητὰ τιθέασι, δῆλον ὡς περὶ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ποιοῦνται τὴν ἐπίσκεψιν· διὸ μᾶλλον ἄν τις ἐνδιατρίψειε περὶ αὐτῶν, τί καλῶς ἢ μὴ καλῶς λέγουσιν εἰς τὴν τῶν νῦν ἡμῖν προκειμένων σκέψιν. οἱ μὲν οὖν καλούμενοι Πυθα- C γόρειοι, ταῖς μὲν ἀρχαῖς καὶ τοῖς στοιχείοις ἐκτοπωτέροις χρῶνται τῶν φυσιολόγων. τὸ δ' αἴτιον, ὅτι παρέλαβον αὐτὰς οὐκ ἐξ αἰσθητῶν. τὰ γὰρ μαθηματικὰ τῶν ὄντων, ἄνευ κινήσεώς ἐστιν, ἔξω τῶν περὶ τὴν ἀστρολογίαν. διαλέγονται μέντοι καὶ πραγματεύονται περὶ φύσεως πάντα· γεννῶσί τε γὰρ τὸν οὐρανόν· καὶ περὶ τὰ τούτου μέρη, καὶ τὰ πάθη καὶ τὰ ἔργα, διατηροῦσι τὸ συμβαῖνον· καὶ τὰς ἀρχάς, καὶ τὰ αἴτια εἰς ταῦτα καταναλίσκουσιν, ὡς ὁμολογοῦντες τοῖς ἄλλοις φυσιολόγοις, ὅτι τό γε ὂν τοῦτ' ἐστίν, ὅσον αἰσθητόν ἐστι, * καὶ περιείληφεν ὁ καλούμενος οὐρανός. τὰς δ' αἰτίας καὶ τὰς ἀρχὰς ὥσπερ εἴπομεν ἱκανὰς (ὡς λέγουσι) καὶ ἐπαναβῆναι καὶ ἐπὶ τὰ ἀνώτερω τῶν ὄντων, καὶ μᾶλ- D λον ἢ τοῖς περὶ φύσεως λόγοις ἁρμοττούσας. ἐκ τίνος μέντοι τρόπου κίνησις ἔσται, πέρατος καὶ ἀπείρου μόνον ὑποκειμένων, καὶ περιττοῦ καὶ ἀρτίου, οὐθὲν λέγουσιν. ἢ πῶς δυνατὸν ἄνευ κινήσεως καὶ μεταβολῆς γένεσιν εἶναι καὶ φθοράν, ἢ τὰ τῶν φερομένων ἔργα κατὰ τὸν οὐρανόν; ἔτι δὲ εἴτε δοίη τις αὐτοῖς ἐκ τούτων εἶναι μέγεθος, εἴτε δειχθείη τοῦτο, ὅμως τίνα * τρόπον ἔσται τὰ μὲν κοῦφα, τὰ δὲ βάρος ἔχοντα τῶν σωμάτων; ἐξ ὧν γὰρ ὑποτίθενται καὶ λέγουσιν, * οὐθὲν μᾶλλον περὶ τῶν μαθηματικῶν λέγουσι σωμάτων, ἢ περὶ τῶν αἰσθητῶν. διὸ περὶ E πυρὸς ἢ γῆς, ἢ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων σωμάτων, οὐδ' ὁτιοῦν εἰρήκασιν, ἅτε οὐθὲν περὶ τῶν αἰσθητῶν οἶμαι λέγοντες ἴδιον. ἔτι δὲ πῶς δεῖ λαβεῖν, αἴτια μὲν εἶναι τὰ τοῦ ἀριθμοῦ πάθη, καὶ τὸν ἀριθμόν, τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν ὄντων καὶ γιγνομένων, καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ νῦν, ἀριθμὸν δὲ ἄλλον μηδένα εἶναι παρὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐξ οὗ συνέστηκεν ὁ κόσμος; ὅταν γὰρ ἐν τῳδὶ μὲν τῷ μέρει δόξα καὶ καιρὸς αὐτοῖς ᾖ, μικρὸν δὲ ἄνωθεν ἢ κάτωθεν * ἀδικία, καὶ διάκρισις ἢ μίξις, * ἀπόδειξιν δὲ λέγωσιν, ὅτι τούτων μὲν ἓν ἕκαστον ἀριθμός ἐστι, συμβαίνει δὲ κατὰ τὸν * τόπον τοῦτον ἤδη πλῆθος εἶναι τῶν συνισταμένων μεγεθῶν, διὰ τὸ τὰ πάθη ταῦτα ἀκολουθεῖν τοῖς τόποις ἑκάστοις;

* Interp. ἄχυμον. τῷ δ' αὐτῷ λ. & ita legendum.

* κ. ὃ ἡ π.

* Lege cum interpp. οὐθὲν μ. περὶ τῶν αἰσθητῶν, ἢ περὶ τῶν μαθηματικῶν λ. σ. vel, οὐθὲν μ. ἢ περὶ τ. μ. σωμ. λέγ. περὶ τῶν αἰσθ. vt B.

* vide Alex.

* κ. ἀπόδειξιν δὲ λέγουσιν,

* Interpp. πῶς

πότερον οὖν ἕτερος ὁ αὐτός ἐστιν ἀριθμὸς ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ, ὃν δεῖ λαβεῖν, ὅτι τούτων ἕκαστόν ἐστιν, ἢ παρὰ τοῦτον ἄλλος; ὁ μὲν γὰρ Πλάτων, ἕτερον εἶναί φησι· καίτοι κἀκεῖνος ἀριθμοὺς οἴεται καὶ ταῦτα εἶναι καὶ τὰς τούτων αἰτίας, ἀλλὰ τοὺς μὲν νοητοὺς αἰτίους, τούτους δὲ αἰσθητούς. περὶ μὲν οὖν τῶν Πυθαγορείων, ἀφείσθω τὸ νῦν· ἱκανὸν γὰρ αὐτῶν ἅψασθαι τοσοῦτον. οἱ δὲ τὰς ἰδέας * αἰτίας τιθέμενοι, πρῶτον μὲν ζητοῦντες τωνδὶ τῶν ὄντων λαβεῖν τὰς αἰτίας, ἕτερα τούτοις ἴσα τὸν ἀριθμὸν * ἐκόμισαν, ὥσπερ εἴ τις ἀριθμῆσαι βουλόμενος, ἐλαττόνων μὲν ὄντων, οἴοιτο μὴ δυνήσεσθαι, πλείω δὲ ποιήσας ἀριθμοίη. σχεδὸν γὰρ ἴσα ἢ οὐκ ἐλάττω τὰ εἴδη ἐστὶ τούτων, περὶ ὧν ζητοῦντες τὰς αἰτίας, ἐκ τούτων ἐπ' ἐκεῖνα προῆλθον. καθ' ἕκαστον γὰρ ὁμώνυμόν τι ἐστὶ, καὶ παρὰ τὰς οὐσίας τῶν τε ἄλλων ἐστὶν ἓν ἐπὶ πολλῶν, καὶ ἐπὶ τοῖσδε καὶ ἐπὶ τοῖς ἀϊδίοις. ἔτι δὲ καθ' οὓς τρόπους δείκνυται ὅτι ἔστι τὰ εἴδη, κατ' οὐδένα φαίνεται τούτων. ἐξ ἐνίων μὲν γὰρ οὐκ ἀνάγκη γίνεσθαι συλλογισμόν· ἐξ ἐνίων δὲ καὶ οὐχ ὧν οἰόμεθα, τούτων εἴδη γίνεται. κατά τε γὰρ τοὺς λόγους τοὺς ἐκ τῶν ἐπιστημῶν, εἴδη ἔσται πάντων ὅσων ἐπιστῆμαί εἰσι, καὶ κατὰ τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν, καὶ τῶν ἀποφάσεων. κατὰ δὲ τὸ νοεῖν τι * φθαρέντος, τῶν φθαρτῶν· φάντασμα γάρ τι * τούτων ἐστίν. ἔτι δὲ οἱ ἀκριβέστατοι τῶν λόγων, οἱ μὲν τῶν πρός τι ποιοῦσιν ἰδέας, ὧν * οὔ φασιν εἶναι γένος καθ' αὑτό· οἱ δὲ τὸν τρίτον ἄνθρωπον λέγουσιν. ὅλως τε ἀναιροῦσιν οἱ περὶ τῶν εἰδῶν λόγοι, ἃ μᾶλλον εἶναι βούλονται οἱ λέγοντες εἴδη, τοῦ τὰς ἰδέας εἶναι. συμβαίνει γὰρ μὴ εἶναι πρώτην τὴν δυάδα, ἀλλὰ τὸν ἀριθμόν, καὶ τὸ πρός τι, τοῦ καθ' αὑτό, καὶ πάνθ' ὅσα τινὲς ἀκολουθήσαντες ταῖς περὶ τῶν εἰδῶν δόξαις, ἠναντιώθησαν ταῖς ἀρχαῖς. ἔτι δὲ κατὰ μὲν τὴν ὑπόληψιν καθ' ἣν εἶναί φαμεν τὰς ἰδέας, οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν ἔσται εἴδη, ἀλλὰ πολλῶν καὶ ἑτέρων. καὶ γὰρ τὸ νόημα ἓν, οὐ μόνον περὶ τὰς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων οὐσιῶν ἐστι· καὶ ἐπιστῆμαι οὐ μόνον τῆς οὐσίας εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων· καὶ ἄλλα δὲ μυρία συμβαίνει τοιαῦτα. κατὰ δὲ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὰς δόξας τὰς περὶ αὐτῶν, εἰ ἔστι μεθεκτὰ εἴδη, τῶν οὐσιῶν ἀναγκαῖον ἰδέας εἶναι μόνον. οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχονται, ἀλλὰ δεῖ ταύτῃ ἑκάστου μετέχειν, ᾗ μὴ καθ' ὑποκειμένου λέγεται. λέγω δ' οἷον, εἴ τι αὐτοῦ διπλασίου μετέχει, τοῦτο καὶ ἀϊδίου μετέχει, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· συμβέβηκε γὰρ τῷ διπλασίῳ ἀϊδίῳ εἶναι. ὥστ' ἔσται οὐσία τὰ εἴδη. ταῦτα δὲ κἀνταῦθα οὐσίαν σημαίνει κἀκεῖ· ἢ τί ἔσται τὸ εἶναι φάναι τι παρὰ ταῦτα, τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν; καὶ εἰ μὲν τὸ αὐτὸ εἶδος τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν μετεχόντων, ἔσται τι κοινόν. τί γὰρ μᾶλλον ἐπὶ τῶν φθαρτῶν δυάδων, καὶ δυάδων τῶν πολλῶν μὲν, ἀϊδίων δὲ, τὸ δυὰς ἓν καὶ ταὐτὸν, ἢ ἐπὶ ταύτης καὶ τῆς τινός; εἰ δὲ μὴ τὸ αὐτὸ εἶδος, * ὁμώνυμα ἂν εἴη, καὶ ὅμοιον, ὥσπερ ἂν εἴ τις καλοίη ἄνθρωπον τόν τε Καλλίαν καὶ τὸ ξύλον, μηδεμίαν κοινωνίαν ἐπιβλέψας αὐτῶν. πάντων δὲ μάλιστα διαπορήσειεν ἄν τις, τί ποτε συμβάλλεται τὰ εἴδη τοῖς ἀϊδίοις τῶν αἰσθητῶν, ἢ τοῖς γιγνομένοις καὶ τοῖς φθειρομένοις.

* Inf. l. 13. c. 4. & 5.

* Qu. ἐξάμοιοι [partly illegible] minùs rectè. ſic Nic. l. 1. de ideis loquens, [partly illegible Greek] & alibi.

* γ. φθαρτῶν,

* γ. τῶν ἐστι.

* γ. οὐ φαμὲν

* γρ. ὁμωνυμία

A vtrùm iſte eſt idem numerus, qui in cælo, an quem oportet accipere, quòd horum vnumquodque eſt? an præter iſtum, alter? Plato etenim alium eſſe ait. At ille quoque numeros putat, & hæc eſſe, & horum cauſas: ſed intelligibiles quidem cauſas, hos verò ſenſibiles. De Pythagoricis itaque, prætermittamus modò: ſufficit enim in tantum eos attigiſſe. Qui verò ponunt ideas, primùm quidem, cùm quærerent horum exiſtentium cauſas habere, cætera æqualia his numero attulerunt. Velut ſi quis numerare volens, cùm quidem pauciora exiſtant, arbitretur non poſſe, plura verò ea faciat, & ita numeret. Ferè etenim ſpecies æquales, aut non pauciores iis ſunt, ex quibus, dum de eis cauſas quærerent, ad illas B proceſſerunt. Nam ſecundùm vnumquodque æquiuocum quid eſt, & præter ſubſtantias, cæterorum quoque in multis eſt vnum, & in his, & in ſempiternis. Item, quibus modis oſtenditur, quòd ſpecies ſunt, ſecundùm nullum eorum apparet. E quibuſdam namque non eſt neceſſe fieri ſyllogiſmum: è quibuſdam verò, etiam quorum non putamus, horum ſpecies fiunt. Secundùm namque rationes, quæ ex ſcientiis, ſpecies erunt omnium, quorum ſcientiæ ſunt: ſecundùm verò vnum in multis, & negationum. At ſecundùm quod intelligitur quippiam, eo corrupto, etiam corruptibilium: ſi quidem quicquam eſt horum phantaſma. Inſuper rationum C quæ magis certæ ſunt, quædam quidem eorum quæ ad aliquid ſunt, ideas faciunt, quorum non dicimus eſſe per ſe genus: quædam verò, tertium hominem dicunt. Et ſimpliciter hæ de ſpeciebus rationes illa perimunt, quæ magis eſſe quàm ipſas ideas eſſe, volunt qui dicunt ſpecies. Accidit enim non dualitatem eſſe primam, ſed numerum, & quod ad aliquid, eo quod per ſe eſt: & cuncta, quæcunque cùm quidam ſequerentur de ideis opiniones, aduerſati principiis ſunt. Item ſecundùm exiſtimationem, ſecundùm quam eſſe dicimus ideas, non ſolùm ſubſtantiarum, ſed multorum etiam aliorum ſpecies erunt. Etenim vnus conceptus non ſolùm de ſubſtantiis, ſed de cæteris etiam eſt: & ſcientiæ non ſolùm ſubſtan- D tiæ, ſed etiam aliorum ſunt: & cætera huiuſcemodi accidunt infinita. Secundùm verò neceſſitatem, & opiniones de eis, ſi ſpecies participabiles ſunt, neceſſe eſt ſubſtantiarum ſolùm eſſe ideas. Non enim ſecundùm accidens participatio earum eſt, ſed eatenus oportet vniuſcuiuſque participem eſſe, quatenus dicitur non de ſubiecto. Dico autem, vt ſi quid ipſo duplo participat, hoc etiam æterno participat, ſed ſecundùm accidens: accidit enim duplo æterno eſſe. Quare ſpecies, ſubſtantia erunt. Hæ autem hic & ibi ſubſtantiam ſignificant. An quicquam erit dicere eſſe aliquid præter has, vnum in E multis? Et ſi eadem ſpecies eſt idearum, & participantium, erit aliquid commune. Cur enim magis in corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidem, ſed æternis, dualitatem eſſe vnum & idem ſit, quàm in hac & quadam? Et ſi non eſt eadem ſpecies, æquiuocatio erit profectò, & ſimile, ac ſi quis & Calliam, & lignum hominem appellarit, quorum nullam inſpicit communicationem. Potiſſimùm verò dubitabit aliquis, quidnam ſpecies conferant ſempiternis ſenſibilium, aut illis, quæ fiunt, & corrumpuntur.

Nec

A Nec enim motus, nec alicuius tranſmutationis eis cauſæ ſunt. At nec ad ſcientiam aliorum proſunt. Nec enim horum illæ ſubſtantia ſunt: in his etenim eſſent. Nec ad eſſe, cùm non inſint participantibus. Ita etenim fortaſſis cauſæ putarentur eſſe, vt album miſtum albo. Sed iſta ratio facilè redargui poteſt, quam Anaxagoras priùs, Eudoxus verò poſteriùs, & quidam alij dixerunt. Facile enim eſt, multa & impoſſibilia ad hanc opinionem congerere. At nec ex ſpeciebus cætera ſunt, ſecundùm vllum illorum modorum qui dici ſolent. Dicere verò exemplaria eas eſſe, & cætera eis participare, vaniloquia & metaphoras poëticas dicere eſt. Quid enim eſt, quod agit, ad ideas inſpiciens? Poſſibile enim eſt & B eſſe, & fieri quodcunque ſimile, etiam non ad illius imaginem. Quare & exiſtente Socrate, & non exiſtente, fiet vtique qualis Socrates eſt, ſimiliter autem etiam ſi Socrates ſempiternus eſſet. At eiuſdem erunt plura exemplaria: ergo etiam ſpecies: velvti hominis, animal, & bipes, ſimul autem & idealis homo. Item non ſolùm ſenſibilium exemplaria ſpecies erunt, verùm etiam ipſarum (vtputa genus, tanquam genus) ſpecierum. Quare idem erit exemplar, & imago. Item, videri poſſit impoſſibile eſſe ſeparatam ſubſtantiam, & cuius eſt ſubſtantia. Quare quomodo ideæ, cùm rerum ſubſtantiæ ſint, ſeparatæ fuerint? In Phædone ita dicitur, quòd tum ipſius eſſe tum ipſius fieri ſpecies cauſæ ſunt: quan- C quam ſpeciebus exiſtentibus, non tamen participantia fiunt, ſi non ſit, quod moueat. At multa alia fiunt velvt domus, aut annulus, quorum non dicimus eſſe ſpecies. Quare patet poſſe contingere cætera quoque & eſſe, & fieri, etiam propter tales cauſas, quales eorum quæ nunc dicta ſunt. Item, ſi ſpecies numeri ſunt, quomodo erunt cauſæ? vtrùm quoniam ipſa entia, ſunt diuerſi numeri? vtputa hic quidem numerus homo, hic verò Socrates, hic autem Callias? Cur igitur illi his cauſæ ſunt? Etenim ſi hi quidem æterni, hi verò non, nihil differt. Quòd ſi quoniam proportiones numerorum hæc, aut conſonantia, patet, quòd vnum quiddam erit, quo- D rum proportiones ſunt. Si igitur hoc materia eſt, manifeſtum eſt, quòd ipſi etiam numeri proportiones cuiuſquam alterius ad alterum erunt. Dico autem, vt ſi Callias proportio eſt, in numeris ignis, terræ, aquæ, & aëris, & ipſe homo aliquorum aliorum ſubiectorum erit: & idea numerus, ac etiam ipſe idealis homo, ſiue aliquis numerus ſit, ſiue non, erit tamen proportio in numeris aliquorum, & non numerus: & propterea nullus erit numerus. Item, è multis numeris, vnus numerus fit: ex ſpeciebus verò, quomodo ſpecies vna? Quòd ſi nec ex his, ſed ex numerabilibus, vt ex decem millibus, E quomodo ſe habent vnitates? Siue enim eiuſdem ſpeciei ſunt, multa inconuenientia ſequentur: ſiue non eiuſdem ſpeciei, nec eædem inuicem, nec cæteræ omnes omnibus, in quo different, cùm impaſſibiles ſint? Hæc enim nec rationabilia ſunt, nec intellectioni conſentanea. Item neceſſe eſt aliud quiddam numeri genus ponere, circa quod arithmetica, & omnia quæ media dicuntur à quibuſdam: quæ quomodo, aut ex quibus principiis ſunt, aut cur iſta ſunt, quæ media illorum & horum erunt?

οὔτε γὰρ κινήσεως, οὔτε μεταβολῆς οὐδεμιᾶς ἐστὶν αἴτια αὐτοῖς. ἀλλὰ μὴν οὔτε πρὸς τὴν ἐπιστήμην οὐθὲν βοηθεῖ τὴν τῶν ἄλλων, (οὐδὲ γὰρ οὐσία ἐκεῖνα τούτων· ἐν τούτοις γὰρ ἂν ἦν) οὔτ᾽ εἰς τὸ εἶναι, μὴ ἐνυπάρχοντά γε τοῖς μετέχουσιν. οὕτω μὲν γὰρ ἂν ἴσως αἴτια δόξειεν εἶναι, ὡς τὸ λευκὸν μεμιγμένον τῷ λευκῷ. ἀλλ᾽ οὗτος μὲν ὁ λόγος λίαν εὐκίνητος, ὃν Ἀναξαγόρας μὲν πρῶτος, Εὔδοξος δὲ ὕστερον, καὶ ἄλλοι τινὲς ἔλεγον· ῥᾴδιον γὰρ συναγαγεῖν πολλὰ καὶ ἀδύνατα πρὸς τὴν τοιαύτην δόξαν. ἀλλὰ μὴν οὐδ᾽ ἐκ τῶν εἰδῶν ἐστὶ τἆλλα κατ᾽ οὐδένα τρόπον * τῶν εἰωθότων λέγεσθαι. τὸ δὲ λέγειν παραδείγματα αὐτὰ εἶναι, καὶ μετέχειν αὐτῶν τἆλλα, κενολογεῖν ἐστὶ καὶ μεταφορὰς λέγειν ποιητικάς. τί γάρ ἐστι τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ἰδέας ἀποβλέπον; ἐνδέχεται γὰρ καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι ὅμοιον ὁτιοῦν, καὶ μὴ εἰκαζόμενον πρὸς ἐκεῖνο· ὥστε καὶ ὄντος Σωκράτους καὶ μὴ ὄντος, γένοιτ᾽ ἂν οἷος περ Σωκράτης. ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι κἂν εἰ ἦν ὁ Σωκράτης ἀΐδιος. ἔσται τε πλείω παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ· ὥστε καὶ εἴδη· οἷον τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ζῷον, τὸ δίπουν, ἅμα δὲ καὶ τὸ * αὐτὸ ἄνθρωπος. ἔτι οὐ μόνον τῶν αἰσθητῶν παραδείγματα τὰ εἴδη, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν, οἷον τὸ γένος, ὡς γένος εἰδῶν· ὥστε τὸ αὐτὸ ἔσται παράδειγμα καὶ εἰκών. ἔτι δόξειεν ἂν ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τὴν οὐσίαν, καὶ οὗ ἡ οὐσία. ὥστε πῶς ἂν αἱ ἰδέαι οὐσίαι τῶν πραγμάτων οὖσαι, χωρὶς εἶεν; ἐν δὲ τῷ Φαίδωνι οὕτω λέγεται, ὡς καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίγνεσθαι αἴτια τὰ εἴδη ἐστί. καίτοι τῶν εἰδῶν ὄντων, ὅμως οὐ γίγνεται τὰ μετέχοντα, ἂν μὴ ᾖ τὸ κινῆσον· καὶ πολλὰ γίγνεται ἕτερα, οἷον οἰκία, καὶ δακτύλιος, ὧν οὔ φαμεν εἴδη εἶναι. ὥστε δῆλον ὅτι ἐνδέχεται καὶ τἆλλα καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι, καὶ διὰ τοιαύτας αἰτίας, οἵας καὶ τὰ ῥηθέντα νῦν. ἔτι εἴπερ εἰσὶν ἀριθμοὶ τὰ εἴδη, πῶς αἴτιοι ἔσονται; πότερον ὅτι ἕτεροι ἀριθμοί εἰσι τὰ ὄντα; οἷον ὁδὶ μὲν ἀριθμὸς ἄνθρωπος, ὁδὶ δὲ Σωκράτης, ὁδὶ δὲ Καλλίας. τί οὖν ἐκεῖνοι τούτοις αἴτιοί εἰσιν; οὐδὲ γὰρ εἰ οἱ μὲν ἀΐδιοι, οἱ δὲ μή, οὐδὲν διοίσει. εἰ δ᾽ ὅτι λόγοι ἀριθμῶν τὰ ἐνταῦθα, οἷον ἡ συμφωνία, δῆλον ὅτι ἔστιν ἕν γέ τι ὧν εἰσὶ λόγοι. εἰ δὴ τοῦτο ἡ ὕλη, φανερὸν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ λόγοι τινὲς ἔσονται ἑτέρου πρὸς ἕτερον. λέγω δ᾽ οἷον, εἰ ἔστιν ὁ Καλλίας λόγος ἐν ἀριθμοῖς πυρὸς καὶ γῆς, καὶ ὕδατος, καὶ ἀέρος, καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, ἄλλων τινῶν ὑποκειμένων ἔσται· καὶ ἡ ἰδέα ἀριθμὸς καὶ * αὐτὸ ἄνθρωπος, εἴτ᾽ ἀριθμός τις ὢν εἴτε μή, ὅμως ἔσται λόγος ἐν ἀριθμοῖς τινῶν, καὶ οὐκ ἀριθμός· καὶ οὐκ ἔσται τις διὰ ταῦτα ἀριθμός. ἔτι ἐκ πολλῶν ἀριθμῶν εἷς ἀριθμὸς γίγνεται, ἐξ εἰδῶν δὲ ἓν εἶδος πῶς; εἰ δὲ μὴ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν ἐναρίθμων, οἷον ἐν τῇ μυριάδι, πῶς ἔχουσιν αἱ μονάδες; εἴτε γὰρ ὁμοειδεῖς, πολλὰ συμβήσεται ἄτοπα· εἴτε μὴ ὁμοειδεῖς, μήτε αἱ αὐταὶ ἀλλήλαις, μήτε αἱ ἄλλαι πᾶσαι πάσαις. τίνι γὰρ διοίσουσιν ἀπαθεῖς οὖσαι; οὔτε γὰρ εὔλογα ταῦτα, οὔτε ὁμολογούμενα τῇ νοήσει. ἔτι δ᾽ ἀναγκαῖον ἕτερον τι γένος ἀριθμοῦ κατασκευάζειν, περὶ ὃ ἡ ἀριθμητική, καὶ πάντα τὰ μεταξὺ λεγόμενα ὑπό τινων, ἃ πῶς, ἢ ἐκ τίνων ἐστὶν ἀρχῶν; ἢ διὰ τί τὰ μεταξὺ τῶν δεῦρό τ᾽ ἔσται καὶ αὐτῶν;

Inſt. l.5. cap.24.

* ἢ αὐτοάνθρωπος.

* ἢ αὐτοάνθρωπος.

ἔτι αἱ μονάδες αἱ ἐν τῇ δυάδι ἑκατέρα ἔκ τινος προτέρας δυάδος· καίτοι ἀδύνατον. ἔτι διὰ τί ἓν ὁ ἀριθμὸς συλλαμβανόμενος; ἔτι δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, εἴπερ εἰσὶν αἱ μονάδες διάφοροι, ἐχρῆν οὕτω λέγειν, ὥσπερ καὶ ὅσοι τὰ στοιχεῖα τέτταρα ἢ δύο λέγουσι. καὶ γὰρ τούτων ἕκαστος, οὐ τὸ κοινὸν λέγει στοιχεῖον, οἷον τὸ σῶμα, ἀλλὰ πῦρ καὶ γῆν, εἴτ' ἔστι τι κοινὸν τὸ σῶμα, εἴτε μή. νῦν δὲ λέγεται ὡς ὄντος τοῦ ἑνὸς, ὥσπερ πυρὸς ἢ ὕδατος ὁμοιομεροῦς. εἰ δ' οὕτως, οὐκ ἔσονται οὐσίαι οἱ ἀριθμοί. ἀλλὰ δῆλον, * ὅτι εἴπερ ἐστί τι ἓν αὐτὸ, καὶ τοῦτό ἐστιν ἀρχή, πλεοναχῶς λέγεται τὸ ἕν· ἄλλως γὰρ ἀδύνατον. βουλόμενοι δὲ τὰς οὐσίας ἀνάγειν εἰς τὰς ἀρχάς, μήκη μὲν * τίθενται ἐκ μακροῦ καὶ βραχέος, ἔκ τινος μικροῦ καὶ μεγάλου· καὶ ἐπίπεδον ἐκ πλατέος καὶ στενοῦ. σῶμα δ' ἐκ βαθέος καὶ ταπεινοῦ. καίτοι πῶς ἕξει, ἢ τὸ ἐπίπεδον γραμμὴν, ἢ τὸ στερεὸν γραμμὴν καὶ ἐπίπεδον. ἄλλο γὰρ γένος τὸ πλατὺ καὶ τὸ στενὸν, καὶ βαθὺ καὶ ταπεινόν. ὥσπερ οὖν οὐδ' ἀριθμὸς ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς, ὅτι τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον ἕτερον τούτων, δῆλον ὅτι οὐδ' ἄλλο οὐθὲν τῶν ἄνω ὑπάρξει τοῖς κάτω. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ γένος τὸ πλατὺ τοῦ βαθέος· ἦν γὰρ ἂν ἐπίπεδόν τι, τὸ σῶμα. ἔτι αἱ στιγμαὶ ἔκ τινος ἐνυπάρχουσι; τούτῳ μὲν οὖν τῷ γένει καὶ διεμάχετο Πλάτων ὡς ὄντι γεωμετρικῷ δόγματι· ἀλλ' ἐκάλει ἀρχὴν γραμμῆς. τοῦτο δὲ πολλάκις ἐτίθει τὰς ἀτόμους γραμμάς· καίτοι ἀνάγκη τούτων εἶναί τι πέρας. ὥστ' ἐξ οὗ λόγου γραμμή ἐστι, καὶ στιγμή ἐστιν. ὅλως δὲ ζητούσης τῆς σοφίας περὶ τῶν φανερῶν τὸ αἴτιον, τοῦτο μὲν εἰάκαμεν· οὐθὲν γὰρ λέγομεν περὶ τῆς αἰτίας, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς· τὴν δ' οὐσίαν οἰόμενοι λέγειν αὐτῶν, ἑτέρας οὐσίας εἶναί φαμεν. ὅπως δ' ἐκεῖναι τούτων οὐσίαι, διὰ κενῆς λέγομεν. τὸ γὰρ μετέχειν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴπομεν, οὐθέν ἐστιν. οὐδὲ δὴ ὅπερ ταῖς ἐπιστήμαις ὁρῶμεν ὂν αἴτιον, δι' ὃ καὶ πᾶς νοῦς, καὶ πᾶσα φύσις ποιεῖ. οὐδὲ ταύτης τῆς αἰτίας ἥν φαμεν εἶναι μίαν τῶν ἀρχῶν, οὐθὲν ἅπτεται τὰ εἴδη. ἀλλὰ γέγονε τὰ μαθήματα τοῖς νῦν ἡ φιλοσοφία, φασκόντων ἄλλων χάριν αὐτὰ δεῖν πραγματεύεσθαι. ἔτι δὲ τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν, ὡς ὕλην μαθηματικωτέραν ἄν τις ὑπολάβοι, καὶ μᾶλλον κατηγορεῖσθαι, καὶ διαφορὰν εἶναι τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὕλης, οἷον τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν· ὥσπερ καὶ οἱ φυσιολόγοι φασὶ, καὶ μανὸν καὶ τὸ πυκνὸν, πρώτας τοῦ ὑποκειμένου φάσκοντες εἶναι διαφορὰς ταύτας. ταῦτα γάρ ἐστιν ὑπεροχή τις καὶ ἔλλειψις. περὶ δὲ κινήσεως, εἰ μὲν ἔσται ταῦτα κίνησις, δῆλον ὅτι κινήσεται τὰ εἴδη· εἰ δὲ μὴ, πόθεν ἦλθεν; ὅλη γὰρ ἡ περὶ φύσεως ἀνῄρηται σκέψις, καὶ ὃ δοκεῖ ῥᾴδιον εἶναι, τὸ δεῖξαι ὅτι ἓν ἅπαντα, οὐ γίγνεται· τῇ γὰρ ἐκθέσει οὐ γίγνεται πάντα ἕν, ἀλλ' αὐτό τι ἕν, ἂν διδῷ τις πάντα. καὶ οὐδὲ τοῦτο, ἐὰν μὴ γένος δῷ τὸ καθόλου εἶναι. τοῦτο δ' ἐν ἐνίοις ἀδύνατον. οὐθένα δ' ἔχει λόγον, οὐδὲ τὰ μετὰ τοὺς ἀριθμοὺς μήκη τε καὶ ἐπίπεδα, καὶ στερεά· οὔτε ὅπως ἐστὶν ἢ ἔσται, οὔτ' εἴ τινα ἔχει δύναμιν. ταῦτα γὰρ οὔτε εἴδη οἷόν τε εἶναι (οὐ γάρ εἰσιν ἀριθμοί) οὔτε τὰ μεταξὺ (μαθηματικὰ γὰρ ἐκεῖνα) οὔτε τὰ φθαρτά· ἀλλὰ πάλιν τέταρτον ἄλλο φαίνεται τοῦτό τι γένος·

* Vulg. ὅτι εἴπερ ἐστί τι mendosè. Quidā interpr. legisse vid. εἴπερ ἐστί τι ἕν.

* κ. τίθεμεν

A Item, vnitates, quæ in dualitate ſunt, vtra[que] ex aliqua priori dualitate. At hoc impoſſibile eſt. Item, cur vnum eſt, numerus collectus? Item, ad hæc, quæ dicta ſunt, ſi vnitates differentes ſunt, oportet ita dicere, ſicvt quicunque quatuor aut duo dicunt elementa. Etenim [illo]rum ſinguli non dicunt elementum, quod commune eſt, vtputa corpus, ſed ignem, & terram, ſiue commune quid ſit corpus, ſiue non: nunc autem dicitur, ac ſi vnum ita eſſet, (vt ignis, aut aqua) ſimilium partium. Quod ſi ita ſit, numeri non erunt ſubſtantiæ. Sed ſi ipſum vnum aliquid eſt, & hoc principium eſt, patet quòd vnum multipliciter dicitur. Aliter namque impoſſibile eſt. B Volentes autem ſubſtantiam referre ad principia, longitudines quidem ex longo & breui, ponunt ex quodam paruo & magno: planum verò, ex lato & ſtricto: corpus autem, ex alto & humili. At quomodo aut planum habebit lineam, aut ſolidum lineam aut planum? Aliud namque genus, latum & ſtrictum, altum & humile. Quemadmodum igitur neque numerus eſt in eis, eo quòd multum & paucum ab his aliud eſt, ita manifeſtum eſt quòd nec aliud quicquam ſuperiorum inferioribus inerit. At verò nec latum, genus alti eſt. Etenim corpus eſſet planum quid. Item puncta, ex quo inſunt: at hoC rum generi aduerſabatur Plato tanquam exiſtenti dogmati geometrico: ſed nominabat principium lineæ, hoc verò ſæpius ponebat lineas indiuiſibiles. Atqui neceſſe eſt, harum aliquem eſſe terminum. Quare ex qua ratione linea eſt, punctum quoque eſt. Et ſimpliciter cùm ſapientiæ ſit, de manifeſtis cauſam quærere, hanc quidem prætermiſimus: nihil enim de cauſa dicimus, vnde principium tranſmutationis: ſubſtantiam verò eorum dicere putantes, alias ſubſtantias eſſe dicimus. Quomodo verò illæ horum ſubſtantiæ, incaſſum dicimus, participare namque (vt prius diximus) nihil eſt. Nec illam etiam quam ſcientiis eſſe cauſam videmus: propter D quas omnis intellectus & omnis natura facit: nec vllam cauſam quam vnam de principiis eſſe dicimus, ipſæ ſpecies attingunt. Sed qui hac ætate ſunt, iis mathemata facta ſunt philoſophia, quamuis dicant aliorum gratia ea oportere tractare. Item, ſubiectam ſubſtantiam, vt materiam magis mathematicam, quis profectò putauerit, ac magis prædicari, & differentiam ſubſtantiæ ac materiæ eſſe, velvti magnum & paruum, ſicvti aiunt Phyſiologi rarum, & denſum: primas ſubiecti dicentes has differentias eſſe. Hæc etenim exceſſus quidam & defectus ſunt. De motu autem, ſi hæc quidem motus erunt, patet quòd ſpecies moue-E buntur. Quòd ſi non, vnde euenit? Tota etenim de Natura conſideratio perit. Et quod facilè probare videtur, quòd omnia vnum non ſit: expoſitione etenim non fiunt omnia vnum, ſed ipſum vnum, ſi quis cōcedat omnia: nec hoc quidem, niſi quis vniuerſale concedat eſſe genus. Hoc autem in quibuſdam impoſſibile. Nullam autem rationem habent: nec illæ, quæ poſt numeros, longitudines, plana & ſolida ſunt, nec quomodo ſunt, aut futura ſunt, nec ſi quam vim habent: hæc enim nec ſpecies poſſibile eſt eſſe: (non enim ſunt numeri,) nec media: (mathematica enim illa ſunt) nec corruptibilia: ſed rurſus quartum aliud quoddam hoc genus apparet,

Et ſimpliciter elementa quærere entium non diuidendo, cùm multipliciter dicantur, impoſſibile eſt inuenire: præſertim cùm hoc modo quærant, ex quibus elementis eſt. Ex quibus enim ipſum agere, aut ipſum rectum, non eſt accipere. Quod ſi eſt, ſubſtantiarum ſolùm eſſe poteſt. Quare aut quærere, aut putare habere omnium exiſtentium elementa, non eſt verum. Quomodo verò aliquis cunctorum elementa diſcet? Manifeſtum eſt enim, quòd non eſt poſſibile quicquam eum cognoſcere priùs. Quemadmodum enim illum, qui geometriam diſcit, aliqua quidem præſcire contingit, quorum verò illa ſcientia eſt, & quæ docendus eſt, nihil præſcit, ita & in cæteris. Quare ſi qua cunctorum eſt ſcientia, (vt quidam aiunt) nihil profectò is præcognoſcere poſſet. Atqui omnis diſciplina per præcognita aut omnia, aut aliqua eſt: & aut per demonſtrationem, aut per definitiones. Ex quibus enim definitio eſt, illa præcognoſcere oportet, ac nota eſſe. Similiter & quæ per inductionem. At ſi innata nobis eſt, mirum eſt quomodo nos fugit, optimam ſcientiarum habentes. Item quo pacto quis cognoſcet, ex quibus eſt, & quomodo manifeſtum erit? etenim hoc habet ambiguitatem. Dubitabit enim quiſpiam, ſicuti & de quibuſdam ſyllabis: quidam enim ſyllabam ſma, ex s & m, & a aiunt eſſe: quidam verò alium ſonum eſſe dicunt, & nullum ex notis. Item, quorum ſenſus eſt, ea quomodo quis noſcet ſenſum non habens? atqui oportet. Siquidem eadem cunctorum elementa ſunt, ex quibus (ſicuti compoſitæ voces) ex propriis ſunt elementis. Quòd igitur illas, quæ in de Naturalibus dictæ ſunt, cauſas cuncti quærere videantur, & præter illas nullam aliam dicere habeamus, ex illis quæ dicta ſunt priùs, patet. Sed eas obſcurè dixerunt. Quodam modo enim omnes dictæ ſunt priùs, quodam modo minimè. Balbutienti enim aſſimulata fuit prima philoſophia de omnibus, tanquam in principiis noua exiſtens. Nam & Empedocles, os ait eſſe ratione. Hoc autem eſt, quod quid erat eſſe, & rei ſubſtantia. At verò ſimiliter neceſſe eſt etiam carnis cæterorúmque ſingulorum eſſe rationem, aut nihil eſſe. Propter hoc enim & caro, & os, cæterorúmque vnumquodque eſt: & non propter materiam, quam ille ignem, terram, aquam, & aërem ait. Sed hæc altero dicente, neceſſariò conſenſiſſe profectò, clarè tamen non dixit. De his igitur & antea manifeſtum eſt. Quodcunque autem de his quiſpiam dubitauerit, rurſus repetamus. Fortaſſis etenim ex eis aliquid facultatis habebimus ad futuras dubitationes.

A Ὅλως τε τὸ τῶν ὄντων ζητεῖν στοιχεῖα, μὴ διελόντας, πολλαχῶς λεγομένων, ἀδύνατον εὑρεῖν, ἄλλως τε καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ζητοῦντας ἐξ οἵων ἐστὶ στοιχείων. ἐκ τίνων γὰρ τὸ ποιεῖν ἢ πάσχειν,] ἢ τὸ εὐθύ, οὐκ ἔστι δήπου λαβεῖν, ἀλλ' εἴπερ ἐστί, τῶν οὐσιῶν μόνον ἐνδέχεται. ὥστε τὸ τῶν ὄντων ἁπάντων τὰ στοιχεῖα ἢ ζητεῖν, ἢ οἴεσθαι ἔχειν, οὐκ ἀληθές. πῶς δ' ἄν τις καὶ μάθοι τὰ τῶν πάντων στοιχεῖα; δῆλον γὰρ ὡς οὐθὲν οἷόν τε προϋπάρχειν γνωρίζοντα πρότερον. ὥσπερ γὰρ τῷ γεωμετρεῖν μανθάνοντι, ἄλλα μὲν ἐνδέχεται προειδέναι, ὧν δὲ ἡ ἐπιστήμη, καὶ περὶ ὧν μέλλει μανθάνειν, οὐθὲν προγινώσκει· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. B ὥστ' εἴ τις τῶν πάντων ἐστὶν ἐπιστήμη, ὥσπερ τινές φασιν, οὐθὲν ἂν προϋπάρχοι γνωρίζων οὗτος. καίτοι * πᾶσα μάθησις διὰ προγιγνωσκομένων ἢ πάντων, ἢ τινῶν ἐστί· καὶ ἡ δι' ἀποδείξεως, ἢ δι' ὁρισμῶν. δεῖ γὰρ ἐξ ὧν ὁ ὁρισμός, προειδέναι καὶ εἶναι γνώριμα· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δι' ἐπαγωγῆς. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ τυγχάνει σύμφυτος οὖσα, θαυμαστὸν πῶς λανθάνομεν ἔχοντες τὴν κρατίστην τῶν ἐπιστημῶν. ἔτι πῶς τις γνωριεῖ ἐκ τίνων ἐστί, καὶ πῶς ἔσται δῆλον; καὶ γὰρ τοῦτ' ἔχει ἀπορίαν. ἀμφισβητήσειε γὰρ ἄν τις, ὥσπερ καὶ περὶ ἐνίας συλλαβάς· οἱ μὲν γὰρ τὸ σμα ἐκ τοῦ σ καὶ μ καὶ α, φασὶν εἶναι· οἱ δέ τινες ἕτερον φθόγγον φασὶν εἶναι, καὶ οὐθένα τῶν C γνωρίμων. ἔτι δὲ ὧν ἐστὶν αἴσθησις, ταῦτα πῶς ἄν τις μὴ ἔχων τὴν αἴσθησιν γνοίη; καίτοι ἔδει. εἴγε πάντων ταὐτὰ στοιχεῖά ἐστιν, ἐξ ὧν, ὥσπερ αἱ σύνθετοι φωναί εἰσιν ἐκ τῶν στοιχείων. ὅτι μὲν οὖν τὰς εἰρημένας ἐν τοῖς φυσικοῖς αἰτίας ζητεῖν ἐοίκασι πάντες, καὶ τούτων ἐκτὸς οὐδεμίαν ἔχοιμεν ἂν εἰπεῖν, δῆλον καὶ ἐκ τῶν πρότερον εἰρημένων· ἀλλ' ἀμυδρῶς ταύτας· καὶ τρόπον μέν τινα ἅπασαι πρότερον εἴρηνται, τρόπον δέ τινα οὐδαμῶς. * ψελλιζομένη γὰρ ἔοικεν ἡ πρώτη φιλοσοφία περὶ πάντων, ἅτε νέα τε * καὶ κατ' ἀρχὰς οὖσα, καὶ τὸ πρῶτον· ἐπεὶ καὶ Ἐμπεδοκλῆς ὀστοῦν τῷ λόγῳ φησὶν εἶναι. τοῦτο δέ ἐστι D τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ἡ οὐσία τοῦ πράγματος. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁμοίως ἀναγκαῖον * καὶ σάρκα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον εἶναι τὸν λόγον, ἢ μηδὲ ἕν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ σὰρξ καὶ ὀστοῦν ἐστι καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, καὶ οὐ διὰ τὴν ὕλην, ἣν ἐκεῖνος λέγει πῦρ καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα. ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄλλου μὲν λέγοντος συνέφησεν ἂν ἐξ ἀνάγκης, σαφῶς δὲ οὐκ εἴρηκε. περὶ μὲν οὖν τῶν τοιούτων, δεδήλωται καὶ πρότερον. ὅσα δὲ περὶ τῶν αὐτῶν τούτων ἀπορήσειεν ἄν τις, ἐπανέλθωμεν πάλιν. τάχα γὰρ ἂν ἐξ αὐτῶν εὐπορήσαιμέν τι πρὸς τὰς ὕστερον ἀπορίας.

E

Cap. 1. l. 1. poſter. Analyſ.

* ψελλιζομένη. recto caſu.

De partibus anim. l. 1. c. 1.

* καὶ ὁ σαρκὸς, καὶ τ. ἀ. ἑκάστου.

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικὰ ἄλφα τὸ ἔλαττον.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι ἡ περὶ τῆς ἀληθείας θεωρία, τῇ μὲν χαλεπή, τῇ δὲ ῥᾳδία.

Η ΠΕΡΙ τῆς ἀληθείας θεωρία, τῇ μὲν χαλεπή, τῇ δὲ ῥᾳδία. σημεῖον δὲ, τὸ μήτε ἀξίως μηδένα δύνασθαι τυχεῖν αὐτῆς, μήτε πάντας ἀποτυγχάνειν, ἀλλ' ἕκαστον λέγειν τι περὶ τῆς φύσεως, καὶ καθ' ἕνα μὲν, μηδὲν ἢ μικρὸν ἐπιβάλλειν αὐτῇ· ἐκ πάντων δὲ συναθροιζομένων γίνεσθαί τι μέγεθος. ὥστ' εἴπερ ἔοικεν ἔχειν καθάπερ τυγχάνομεν παροιμιαζόμενοι, τίς ἂν θύρας ἁμάρτοι; ταύτῃ μὲν ἂν εἴη ῥᾳδία. τὸ δ' ὅλον τ' ἔχειν καὶ μέρος μὴ δύνασθαι, δηλοῖ τὸ χαλεπὸν αὐτῆς. ἴσως δὲ καὶ τῆς χαλεπότητος οὔσης κατὰ δύο τρόπους, οὐκ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν ἡμῖν τὸ αἴτιον αὐτῆς. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ τῶν νυκτερίδων ὄμματα πρὸς τὸ φέγγος ἔχει τὸ μεθ' ἡμέραν, οὕτω καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὁ νοῦς πρὸς τὰ τῇ φύσει φανερώτατα πάντων. οὐ μόνον δὲ χάριν ἔχειν δίκαιον τούτοις, ὧν ἄν τις κοινωνήσαι ταῖς δόξαις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιπολαιότερον ἀποφηναμένοις. καὶ γὰρ οὗτοι συνεβάλλοντό τι. τὴν γὰρ ἕξιν προήσκησαν ἡμῶν. εἰ μὲν γὰρ Τιμόθεος μὴ ἐγένετο, πολλὴν ἂν μελοποιΐαν οὐκ εἴχομεν· εἰ δὲ μὴ Φρῦνις, Τιμόθεος οὐκ ἂν ἐγένετο. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τῶν περὶ τῆς ἀληθείας ἀποφηναμένων. παρὰ μὲν γὰρ ἐνίων παρειλήφαμέν τινας δόξας· οἱ δὲ τοῦ γενέσθαι τούτους αἴτιοι γεγόνασιν. ὀρθῶς δ' ἔχει καὶ τὸ καλεῖσθαι τὴν φιλοσοφίαν ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας ⁝ θεωρητικὴν] θεωρητικῆς μὲν γὰρ τέλος ἀλήθεια, πρακτικῆς δ' ἔργον. καὶ γὰρ ἐὰν τὸ πῶς ἔχει σκοπῶσι, * οὐ τὸ αἴτιον καθ' αὑτὸ, ἀλλὰ πρός τι, καὶ νῦν θεωροῦσιν οἱ πρακτικοί. * οὐκ ἴσμεν δὲ τὸ ἀληθὲς ἄνευ τῆς αἰτίας. ἕκαστον δὲ μάλιστα αὐτὸ τῶν ἄλλων, καθ' ὃ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει τὸ συνώνυμον, οἷον τὸ πῦρ θερμότατον. καὶ γὰρ τοῖς ἄλλοις τὸ αἴτιον τοῦτο τῆς θερμότητος. ὥστε καὶ ἀληθέστατον τὸ τοῖς ὑστέροις αἴτιον τοῦ ἀληθέσιν εἶναι. διὸ τὰς τῶν ἀεὶ ὄντων ἀρχὰς ἀναγκαῖον ἀεὶ εἶναι ἀληθεστάτας. οὐ γάρ ποτε ἀληθεῖς, οὐδ' ἐκείναις αἴτιόν τι ἐστὶ τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἐκεῖναι τοῖς ἄλλοις. ὥσθ' ἕκαστον ὡς ἔχει τοῦ εἶναι, οὕτω καὶ τῆς ἀληθείας.

* κ. ὁ νῦν αἰτ. male quidam, οὐ μόνον τὸ αἰ.

* Cap. 2. lib. 1. Poſter. Analyt.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι ἐστὶν ἀρχή τις.

Ἀλλὰ μὴν ὅτι γ' ἐστὶν ἀρχή τις, καὶ οὐκ ἄπειρα τὰ αἴτια τῶν ὄντων, οὔτ' εἰς εὐθυωρίαν, οὔτε κατ' εἶδος, δῆλον. οὔτε γὰρ ὡς ἐξ ὕλης τόδ' ἐκ τοῦδε δυνατὸν ἰέναι εἰς ἄπειρον, οἷον σάρκα μὲν ἐκ γῆς, γῆν δ' ἐκ τοῦ ἀέρος, ἀέρα δ' ἐκ πυρὸς, καὶ τοῦτο μὴ ἵστασθαι· οὔτε ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, οἷον, τὸν μὲν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ ἀέρος

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM Liber ſecundus. vel primus minor.

CAPVT I.

Veritatis contemplationem partim difficilem, partim facilem eſſe. Cauſam difficultatis non tam in rebus quàm in nobis eſſe.

SPECVLATIO de veritate, partim difficilis, partim facilis eſt. Signum autem, quòd neque ſatis
B eam aliquis conſequitur, neque aberrant omnes ab ea, ſed quiſque aliquid de Natura dicit, & ſinguli quidem nil, aut parum ei addunt, ex omnibus verò collectis aliqua magnitudo fit. Quare ſi ita ſe videtur habere, vt in prouerbio dicimus, Quis aberrabit à ianua? hoc modo profectò facilis eſſet. Totum autem, & partem habere non poſſe, hoc eius difficultatem oſtendit. Cùm verò difficultas duobus fit modis, fortaſſis cauſa eius non rebus ſed nobis ipſis ineſt. Quemadmodum enim veſpertilionum oculi ad lumen diei ſe habent, ita & intellectus animæ noſtræ ad ea quæ manifeſtiſſima omnium ſunt. Verùm non ſolùm
C illis agendæ ſunt gratiæ, quorũ opinionibus quis acquieſcet, ſed illis qui ſuperficie tenus dixerunt. Conferunt enim aliquid etiam iſti: habitum namque noſtrum exercuerunt. Si enim Timotheus non fuiſſet: multum melodiæ nequaquam habuiſſemus. Si tamen Phrynis non extitiſſet, ne Timotheus quidem. Simili modo & de illis eſt, qui de veritate aſſeruerunt. A quibuſdam enim aliquas accepimus opiniones: quidam verò, vt hi fierent, cauſa fuerunt. Rectè autem ſe habet, philoſophiam, ſcientiam veritatis appellare. Speculatiuæ etenim finis, veritas: practicæ autem, opus. Etenim ſi quo modo ſe habent, conſiderant, non cauſam per ſe, ſed ad aliquid, & eo in tempore
D practici ſpeculantur. Neſcimus autem verum abſque cauſa: vnumquodque verò id ipſum maximè aliorum eſt, ſecundùm quod aliis vniuocatio ineſt: veputa ignis calidiſſimum. Etenim cæteris hic eſt caliditatis cauſa. Quare veriſſimum etiam eſt id quod poſterioribus vt vera ſint, cauſa eſt. Propter quod principia ſemper exiſtentium neceſſe eſt veriſſima eſſe. Nec enim aliquando vera, nec illis vt ſint, aliquid aliud cauſa eſt, ſed illa cæteris. Quare vt ſecundùm eſſe vnumquodque ſe habet, ita etiam ſecundùm veritatem.

E

CAPVT II.

Non dari progreſſum infinitum in cauſis, neque in eodem genere neque in diuerſis.

AT verò quòd eſt principium aliquod, neque ſunt infinitæ entium cauſæ neque in rectum, neque ſecundùm ſpeciem, patet. Nec enim vt ex materia, hoc ex hoc poteſt eſſe infinitum, vt carnem ex terra, terram ex aëre, aërem ex igne, & hoc non ſtare. Nec vnde principium motus: velvti hominem quidem ab aëre

moueri, hunc verò à Sole, Solem autem à contentione, & huius nullum eſſe finem. Similiter nec eius cauſa, in infinitum progredi poteſt: vt deambulationem quidem ſanitatis cauſa, illam verò felicitatis, felicitatem verò alterius: & ita ſemper aliud alterius gratia eſſe. Similiter autem & de eo quod quid erat eſſe. Mediorum ſanè, quorum extra aliquid vltimum & primum eſt, neceſſe eſt, quod prius eſt, cauſam eſſe eorum quæ poſt illud ſunt. Si enim dicere nos oportuerit, quid trium cauſa eſt, primum dicemus. Non enim vltimum, (nullius enim, quod vltimum eſt) neque medium: vnius enim: Nil enim differt vnum, an plura ſint, nec infinita. Infinitorum quidem hoc modo & ſimpliciter infiniti omnes partes mediæ ſunt ſimiliter hucvſque. Quare ſi primum nihil eſt, omnino nulla cauſa eſt. Et neque deorſum poſſibile eſt in infinitum deſcēdere, cùm id quod ſurſum verſus principium habet: vt ex igne quidē aquam, ex hac verò terram, & ita ſemper aliud quoddam genus fieri. Dupliciter enim hoc ex hoc fit, non vt poſt hoc dicitur: vt ex Iſthmiis ludis, Olympiaci: ſed vt aut ex puero mutato vir, aut vt ex aqua aër. Verumenimvero vt ex puero quidem virum fieri dicimus, tanquam ex eo quod fiebat, id quod factum eſt, aut quod perfectum eſt, ex eo quod perficiebatur: ſemper etenim eſt aliquid medium, vt inter eſſe, & non eſſe, generatio: ita quod fit, inter exiſtens & non exiſtens. Qui autem diſcit, fit ſciēs. Et hoc eſt quod dicitur, quod fit ex diſcente ſciens, vt autem tanquam ex aëre aqua, corrupto altero. Quare illa quidem non reflectuntur mutuò, nec fit puer ex viro. Non enim fit ex generatione quod fit, ſed poſt generationem eſt. Sic enim dies ex diluculo, quoniam poſt hoc eſt: quare nec diluculum ex die: cætera verò reflectuntur. Vtroque tamen modo impoſſibile eſt in infinitum progredi. Illorum enim cùm media ſint, neceſſe eſt finem eſſe. Hæc autem inuicem reflectuntur. Alterius enim corruptio, alterius generatio eſt. Simul autem impoſſibile eſt primum corrumpi, cùm ſempiternum ſit. Cùm enim generatio non ſit infinitum ſurſum verſus, neceſſe eſt non eſſe ſempiternum illud, quo primo corrupto quicquam factum eſt. Item ipſum, cuius cauſa finis. Tale autem eſt, quod non eſt alterius gratia, ſed eius cauſa cætera. Quare ſi tale erit vltimum, non erit infinitum. Quòd ſi nihil tale, non erit ipſum, cuius cauſa. Sed qui faciunt infinitum, latet eos quòd boni naturam auferunt. At nullus inciperet agere quicquam, ſi non eſſet peruenturus ad finem, nec eſſet intellectus in huiuſcemodi. Alicuius enim cauſa agit, quicunque intellectum habet. Hoc namque terminus eſt: finis verò ipſe terminus. At vero nec quod quid erat eſſe reduci ad aliam definitionem ratione abundantem contingit. Semper etenim prior, magis eſt, poſterior verò, non eſt. Cuius autem primum non eſt, nec quod ſequitur, eſt. Item, ipſum ſcire perimūt, qui ita dicunt. Non enim poſſibile eſt ſcire antè, quàm ad indiuidua deueniatur, & ipſum cognoſcere non eſt. Quæ enim ita infinita ſunt, quomodo intelligere contingit? Nec enim ſimile de linea eſt, quæ ſecundùm diuiſiones quidem non ſtat. Intelligere vero non poteſt, niſi ſiſtat. Quare non numerabit diuiſiones, qui infinitam pertranſit. Sed etiam materiā neceſſe eſt in eo quod mouetur, intelligere. At nulli eſt eſſe infinito:

A κινηθῆναι, τοῦτον δ' ὑπὸ τοῦ ἡλίου, τὸν δὲ ἥλιον ὑπὸ τοῦ νείκους, καὶ τούτου μηδὲν εἶναι πέρας. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τὸ οὗ ἕνεκα, εἰς ἄπειρον οἷόν τε ἰέναι· βάδισιν μὲν ὑγιείας ἕνεκα, ταύτην δ' εὐδαιμονίας, τὴν δ' εὐδαιμονίαν ἄλλου· καὶ οὕτως ἀεὶ ἄλλο ἄλλου ἕνεκεν εἶναι. καὶ ἐπὶ τοῦ τί ἦν εἶναι ὡσαύτως. τῶν γὰρ μέσων ὧν ἐστιν ἔξω τι ἔσχατον καὶ πρότερον, ἀναγκαῖον εἶναι τὸ πρότερον αἴτιον τῶν μετ' αὐτό. εἰ γὰρ εἰπεῖν ἡμᾶς δέοι* τί τῶν τριῶν αἴτιον, τὸ πρῶτον ἐροῦμεν. οὐ γὰρ δὴ τό γε ἔσχατον. οὐδενὸς γὰρ τό γε τελευταῖον. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ μέσον· ἑνὸς γάρ. οὐθὲν γὰρ διαφέρει ἓν ἢ πλείω εἶναι, οὐδ' ἄπειρα ἢ πεπερασμένα. τῶν δὲ ἀπείρων τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ ὅλως τοῦ ἀπείρου πάντα τὰ

B μόρια μέσα ὁμοίως μέχρι τοῦ νῦν. ὥστ' εἴπερ μηδέν ἐστι τὸ πρῶτον, ὅλως αἴτιον οὐδέν ἐστιν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἐπὶ τὸ κάτω οἷόν τ' ἐστὶν ἐπ' ἄπειρον ἰέναι, τοῦ ἄνω ἔχοντος ἀρχήν· ὥστ' ἐκ πυρὸς μὲν ὕδωρ, ἐκ δὲ τούτου γῆν, καὶ οὕτως ἀεὶ ἄλλο τι γίγνεσθαι γένος. διχῶς γὰρ γίγνεται τόδε ἐκ τοῦδε, (μὴ ὡς τόδε λέγεται μετὰ τόδε, οἷον ἐξ Ἰσθμίων Ὀλύμπια,)* ἢ ἐκ παιδὸς ἀνὴρ μεταβάλλοντος, ἢ ἐξ ὕδατος ἀήρ. ὡς μὲν οὖν ἐκ παιδὸς ἄνδρα γίγνεσθαί φαμεν, ὡς ἐκ τοῦ γιγνομένου τὸ γεγονός, ἢ ἐκ τοῦ ἐπιτελουμένου

C τὸ τετελεσμένον· ἀεὶ γάρ ἐστι μεταξύ τι, ὥσπερ τοῦ εἶναι καὶ μὴ εἶναι γένεσις· οὕτως καὶ τὸ γιγνόμενον τοῦ ὄντος, καὶ μὴ ὄντος. ἔστι δ' ὁ μανθάνων γιγνόμενος ἐπιστήμων· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ λέγεται, ὅτι γίγνεται ἐκ μανθάνοντος ἐπιστήμων. τὸ δ', ὡς ἐξ ἀέρος ὕδωρ, φθειρομένου θατέρου. διὸ ἐκεῖνα μὲν οὐκ ἀνακάμπτει πρὸς ἄλληλα, οὐδὲ γίγνεται ἐξ ἀνδρὸς παῖς. οὐ γὰρ γίγνεται ἐκ τῆς γενέσεως τὸ γιγνόμενον, ἀλλ' ἔστι μετὰ τὴν γένεσιν. οὕτω γὰρ ἡ ἡμέρα ἐκ τοῦ πρωΐ, ὅτι μετὰ τοῦτο. διὸ οὐδὲ τὸ πρωῒ ἐξ ἡμέρας. θάτερα δὲ ἀνακάμπτει· ἀμφοτέρως δὲ ἀδύνατον εἰς ἄπειρον ἰέναι. τῶν μὲν γὰρ ὄντων μεταξύ, ἀνάγκη τέλος εἶναι· τὰ δὲ εἰς ἄλληλα ἀνακάμπτει. ἡ γὰρ θατέρου φθορὰ θατέρου

D ἐστὶ γένεσις. ἅμα δὲ καὶ ἀδύνατον τὸ πρῶτον ἀΐδιον ὄν, φθαρῆναι. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἄπειρος ἡ γένεσις ἐπὶ τὸ ἄνω, ἀνάγκη ἐξ οὗ φθαρέντος πρώτου τι ἐγένετο, μὴ ἀΐδιον εἶναι. : τοῦτο δὲ ἀδύνατον] ἔτι δὲ τὸ οὗ ἕνεκα, τέλος. τοιοῦτον δὲ ὃ μὴ ἄλλου ἕνεκα, ἀλλὰ τὰ ἄλλα ἐκείνου. ὥστ' εἰ μὲν ἔσται τοιοῦτον τὸ ἔσχατον, οὐκ ἔσται ἄπειρον. εἰ δὲ μηδὲν τοιοῦτον, οὐκ ἔσται τὸ οὗ ἕνεκα. ἀλλ' οἱ τὸ ἄπειρον ποιοῦντες, λανθάνουσιν ἐξαιροῦντες τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν. καί τοι* οὐδεὶς ἂν ἐγχειρήσειεν οὐδὲν πράττειν, μὴ μέλλων ἐπὶ πέρας ἥξειν· οὐδ' ἂν εἴη νοῦς ἐν τοῖς τοιούτοις. ἕνεκα

E γάρ τινος ἀεὶ πράττει ὅ γε νοῦν ἔχων. τοῦτο γάρ ἐστι πέρας· τὸ γὰρ τέλος, πέρας ἐστίν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι ἐνδέχεται ἀνάγεσθαι εἰς ἄλλον ὁρισμὸν πλεονάζοντα τῷ λόγῳ. ἀεί τε γάρ ἐστιν ὁ ἔμπροσθεν μᾶλλον, ὁ δ' ὕστερος οὐκ ἔστιν. οὗ δὲ τὸ πρῶτον μὴ ἔστιν, οὐδὲ τὸ ἐχόμενόν ἐστιν. ἔτι τὸ ἐπίστασθαι ἀναιροῦσιν οἱ οὕτω λέγοντες. οὐ γὰρ οἷόν τε εἰδέναι, πρὶν εἰς τὰ ἄτομα ἐλθεῖν, καὶ τὸ γινώσκειν οὐκ ἔστι. τὰ γὰρ οὕτως ἄπειρα, πῶς ἐνδέχεται νοεῖν; οὐ γὰρ ὅμοιον ἐπὶ τῆς γραμμῆς, ἣ κατὰ τὰς διαιρέσεις μὲν οὐχ ἵσταται· νοῆσαι δ' οὐκ ἔστι μὴ στήσαντα. διόπερ οὐκ ἀριθμήσει τὰς τομὰς ὁ τὴν ἄπειρον διεξιών, ἀλλὰ καὶ τὴν ὕλην ἐν κινουμένῳ νοεῖν ἀνάγκη· καὶ ἀπείρῳ οὐθενὶ ἐστὶν εἶναι.

* κ. τί τῶν τριῶν, αἴτιον τὸ π. ἐ.

* κ. ἀλλ' ἢ ὡς ἐκ.

* Cap. 2. lib. 1. Ethic. Nicom.

εἰ δὲ μή, οὐκ ἄπειρόν γ' ἐστὶ, τὸ ἀπείρῳ εἶναι. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ ἄπειρά γ' ἦσαν πλήθει τὰ εἴδη τῶν αἰτίων, οὐκ ἂν ἦν οὐδ' οὕτω τὸ γινώσκειν. τότε γὰρ εἰδέναι οἰόμεθα, ὅταν τὰ αἴτια γνωρίσωμεν. τὸ δ' ἄπειρον κατὰ τὴν πρόσθεσιν, οὐκ ἔστιν ἐν πεπερασμένῳ διεξελθεῖν.

quòd ſi non, non infinitum eſt infinito eſſe. Quin etiam ſi ſpecies cauſarum infinitæ multitudine eſſent, nec hoc modo eſſet ipſum cognoſcere. Tunc enim ſcire putamus, cùm cauſas cognoſcimus. Infinitum verò ſecundùm additionem non eſt in tempore finito pertranſire.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Τίς ἄριστος τῆς διδασκαλίας τρόπος.

Αἱ δ' ἀκροάσεις κατὰ τὰ ἔθη συμβαίνουσι. ὡς γὰρ εἰώθαμεν, οὕτως ἀξιοῦμεν λέγεσθαι· καὶ τὰ παρὰ ταῦτα οὐχ ὅμοια φαίνεται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσυνήθειαν, ἀγνωστότερα καὶ ξενικώτερα. τὸ γὰρ σύνηθες γνωριμώτερον. ἡλίκην δὲ ἰσχὺν ἔχει τὸ σύνηθες, οἱ νόμοι δηλοῦσιν, ἐν οἷς τὰ μυθώδη καὶ παιδαριώδη μεῖζον ἰσχύει τοῦ γινώσκειν περὶ αὐτῶν διὰ τὸ ἔθος. οἱ μὲν οὖν ἐὰν μὴ μαθηματικῶς λέγῃ τις, οὐκ ἀποδέχονται τῶν λεγόντων· οἱ δ', ἂν μὴ παραδειγματικῶς· οἱ δὲ μάρτυρα ἀξιοῦσιν ἐπάγεσθαι ποιητήν. καὶ οἱ μὲν πάντα ἀκριβῶς, τοὺς δὲ λυπεῖ τὸ ἀκριβὲς, ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι συνείρειν, ἢ διὰ τὴν μικρολογίαν. ἔχει γάρ τι τὸ ἀκριβὲς τοιοῦτον. ὥστε καθάπερ ἐπὶ τῶν συμβολαίων, καὶ ἐπὶ τῶν λόγων ἀνελεύθερον εἶναί τισι δοκεῖ· διὸ δεῖ πεπαιδεῦσθαι πῶς ἕκαστα ἀποδεκτέον. ὡς ἄτοπον ἅμα ζητεῖν ἐπιστήμην, καὶ τρόπον ἐπιστήμης. ἔστι δ' οὐδὲ θάτερον ῥᾴδιον λαβεῖν. τὴν δ' ἀκριβολογίαν τὴν μαθηματικὴν οὐκ ἐν ἅπασιν ἀπαιτητέον, ἀλλ' ἐν τοῖς μὴ ἔχουσιν ὕλην. διόπερ οὐ φυσικὸς ὁ τρόπος. ἅπασα γὰρ ἴσως ἡ φύσις ἔχει ὕλην. διὸ σκεπτέον πρῶτον τί ἐστιν ἡ φύσις. οὕτω γὰρ καὶ περὶ τίνος ἡ φυσικὴ, δῆλον ἔσται, καὶ εἰ μιᾶς ἐπιστήμης ἢ πλειόνων τὰ αἴτια καὶ τὰς ἀρχὰς θεωρῆσαί ἐστιν.

CAPVT III.

Quinam ſit tenendus modus in inueſtigatione veritatis.

Auſcultationes autem, ſecundùm conſuetudines accidunt. Quemadmodum enim conſueuimus, ita iudicamus dici debere, & quæ præter hæc, non apparent ſimilia, ſed quia non conſueuimus, ignotiora, & magis peregrina: conſuetum etenim notius eſt. Quantam verò vim conſuetudo habeat, leges declarant, in quibus fabuloſa ac puerilia plus poſſunt propter conſuetudinem, quàm ſi cognoſceremus ea. Aliqui igitur, niſi mathematicè loquentem non admittunt. Quidam verò non niſi exemplis vtentem. Quidam autem dignum ducunt, vt teſtis producatur aliquis poëta. Et quidam cætera omnia volunt. Quoſdam verò tædet certitudinis, aut propterea, quòd non poſſunt ſequi, aut propter curioſitatem. Habet enim certitudo tale aliquid: quare vt in contractibus, ita & in orationibus illiberale eſſe quibuſdam apparet. Quapropter oportet inſtitutum eſſe, quomodo ſingula admittenda ſunt, quoniam abſurdum eſt ſimul ſcientiam & modum ſcientiæ quærere. Neutrum autem facile accipere eſt. Certitudinem verò mathematicam non oportet in cunctis quærere, ſed in iis quæ non habent materiam. Quare non eſt naturalis modus. Tota enim natura fortè habet materiam. Quamobrem conſiderandum eſt primùm, quidnam Natura ſit. Sic enim & de quo naturalis ſcientia eſt, manifeſtum erit, & vtrùm vnius ſcientiæ, an plurium eſt, cauſas & principia ſpeculari.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ γ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ἀπορίας χρῆσις, καὶ περὶ ὧν ἀπορῆσαι δεῖ πρῶτον.

ἈΝΑΓΚΗ πρὸς τὴν ἐπιζητουμένην ἐπιστήμην ἐπελθεῖν ἡμᾶς πρῶτον, περὶ ὧν ἀπορῆσαι δεῖ πρῶτον. ταῦτα δ' ἐστὶν ὅσα περὶ αὐτῶν ἄλλως ὑπειλήφασί τινες, κἂν εἴ τι χωρὶς τούτων τυγχάνοι πρότερον παρεωραμένον. ἔστι δὲ τοῖς εὐπορῆσαι βουλομένοις προὔργου τὸ διαπορῆσαι καλῶς. ἡ γὰρ ὕστερον εὐπορία λύσις τῶν πρότερον ἀπορουμένων ἐστί. λύειν δ' οὐκ ἔστιν ἀγνοοῦντα τὸν δεσμόν· ἀλλ' ἡ τῆς διανοίας ἀπορία δηλοῖ τοῦτο περὶ τοῦ πράγματος. ᾗ γὰρ ἀπορεῖ, ταύτῃ παραπλήσιον πέπονθε τοῖς δεδεμένοις.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM

LIBER III.

CAPVT I.

Docet, ad veritatem inueniendam, à dubitationibus eſſe ordiendum: deinde dubitationes ipſas proponit.

Ad illam, quæ quæritur, ſcientiam neceſſe eſt in primis nos percurrere de quibus primò dubitandum eſt. Hæc autem ſunt, & quæcunque de eis aliter quidam exiſtimarunt, & ſi quid vltra hæc prætermiſſum ſit. Eſt autem operæpretium aliquid facultatis habere volentibus, bene dubitare. Nam poſterior facultas, ſolutio eorum eſt quæ antè dubitata fuerunt. Soluere autem non eſt, cùm nodus ignoretur: ſed intellectus hæſitatio, manifeſtum hoc de re facit. Quatenus enim dubitat, eatenus ſimile quiddam ligatis patitur:

vtroque namque modo impoſſibile eſt ad vlteriora procedere. Quare omnes primò difficultates ſpeculari par eſt, & horum gratia, & propterea quòd illi, qui quærunt, niſi primò dubitent, ſimiles illis ſunt, qui quónam ire oporteat, ignorant: & ad hæc neque vtrùm inuenerint quod quæritur, an non, cognoſcere poſſunt. Finis etenim his quidem non eſt manifeſtus: illi autem, qui antea dubitauerit, pateſcit. Item, meliùs ſe habere, necéſſe eſt illum ad iudicandum, qui tanquam aduerſarios, omnes vtrinque rationes oppoſitas audiat. Eſt autem prima dubitatio de iis quæ in procemio quoque dubitauimus, vtrùm vnius aut multarum ſcientiarum ſit cauſas ſpeculari. Et vtrùm prima ſubſtantiæ principia, ſolùm huius ſit ſcientiæ conſiderare, an etiam de principiis, ex quibus omnes demonſtrant: vt puta, vtrùm contingit vnum & idem ſimul affirmare, & negare, an non, & de cæteris huiuſmodi. Quòd ſi circa ſubſtantiam eſt, vtrùm vna an plures circa omnes ſint: & ſi plures, vtrùm omnes inter ſe affines, an aliquas earum ſapientias, nonnullas aliquid aliud appellandum ſit. Et hoc etiam ipſum neceſſarium eſt, vt quæratur, vtrùm ſenſibiles ſubſtantias eſſe dumtaxat dicendum ſit, an præter has etiam alias. Et vtrùm vnum an plura ſubſtantiarum genera ſint: velvti qui ſpecies, quique mathematica harum & ſenſibilium media faciunt. Et de his igitur (vt dicimus) conſiderandum eſt, & vtrùm circa ſubſtantias ſolùm ſpeculatio ſit, an etiam circa ea quæ per ſe ſubſtantiis accidunt. Et ad hæc de eodem & diuerſo, ſimili & diſſimili, & contrarietate, & de priori & poſteriori, & cæteris cunctis huiuſcemodi, de quibus dialectici conſiderare conantur, ex probabilibus ſolùm perſcrutantes, cuius eſt de his omnibus ſpeculari. Item quæcunque per ſe, eiſdem ipſis accidunt, & non ſolùm quid horum vnumquodque eſt, ſed etiam vtrùm vnum vni contrarium. Et vtrùm ipſa genera ſint principia, & elementa, an illa in quæ diuiduntur, quæ inſunt ſingula. Et ſi ipſa genera, vtrùm quæ vltima de indiuiduis prædicantur, an priora: vt puta, vtrùm animal, vel homo, principium, & magis quàm ſingularia ſit. Potiſſimùm verò quærendum & tractandum eſt, vtrùm eſt aliqua præter materiam, cauſa per ſe, an non: & hæc ſeparata, an non: & vtrùm vna an plures numero: & vtrùm eſt aliquid præter cunctum, (dico autem cunctum, cùm quicquam de materia prædicatur) an quorundam quidem ſit, quorundam verò non: & quænam entium talia ſint. Item, principia, vtrùm numero an ſpecie definita ſint. Et quæ in rationibus, & quæ in ſubiecto, & vtrùm corruptibilium & incorruptibilium, eadem an diuerſa. Et vtrùm incorruptibilia omnia, an corruptibilium corruptibilia. Item, quod omnium difficillimum eſt, & maximam ambiguitatem habet, vtrùm vnum & ens, (vt Pythagorici, & Plato dicebant) non eſt aliud quicquam, ſed entium ſubſtantia, an non: ſed aliud quid ſubiectum, vt Empedocles amicitiam ait, alius verò quidam ignem, etiam alius aquam, aut aërem. Et vtrùm principia vniuerſalia ſint, an tanquam ſingularia rerum, & potentia, an actu. Item vtrum aliter, an ſecundùm motū, & hæc enim multam dubitationē præbere queant. Et ad hæc vtrùm numeri, longitudines, figuræ, & puncta, ſubſtantiæ quædam ſint, an non:

A ἀδύνατον γὰρ ἀμφοτέρως προελθεῖν εἰς τὸ ἔμπροσθεν. διὸ δεῖ τὰς δυσχερείας τεθεωρηκέναι πάσας πρότερον, τούτων τε χάριν καὶ διὰ τὸ τοὺς ζητοῦντας ἄνευ τοῦ διαπορῆσαι πρῶτον ὁμοίους εἶναι τοῖς ποῖ δεῖ βαδίζειν ἀγνοοῦσι· καὶ πρὸς τούτοις, οὐδ' εἴ ποτε τὸ ζητούμενον εὕρηκεν ἢ μή, γινώσκειν. τὸ γὰρ τέλος τούτῳ μὲν οὐ δῆλον, τῷ δὲ καλῶς προηπορηκότι δῆλον. ἔτι δὲ βέλτιον ἀνάγκη ἔχειν πρὸς τὸ κρῖναι, * τὸν ὥσπερ ἀντιδίκων καὶ τῶν ἀμφισβητούντων λόγων ἀκηκοότα πάντων. ἔστι δ' ἀπορία, πρώτη μὲν περὶ ὧν ἐν τοῖς πεφροιμιασμένοις διηπορήσαμεν, πότερον μιᾶς ἢ πολλῶν ἐστὶν ἐπιστημῶν θεωρῆσαι τὰς αἰτίας, καὶ πότερον τὰς τῆς οὐσίας ἀρχὰς τὰς πρώτας ἐστὶ B τῆς ἐπιστήμης ἰδεῖν μόνον, ἢ καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν ἐξ ὧν δεικνύουσιν ἅπαντες· οἷον πότερον ἐνδέχεται ταὐτὸ καὶ ἓν ἅμα φάναι καὶ ἀποφάναι, ἢ οὔ, καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. εἴτ' ἔστι περὶ τὴν οὐσίαν, πότερον μία περὶ πάσας, ἢ πλείονές εἰσι. κἂν εἰ πλείονες, πότερον ἅπασαι συγγενεῖς, ἢ τὰς μὲν σοφίας, τὰς δὲ ἄλλο τι λεκτέον αὐτῶν. καὶ τοῦτο δὴ αὐτὸ τῶν ἀναγκαίων ἐστὶ ζητῆσαι, πότερον τὰς αἰσθητὰς οὐσίας εἶναι μόνον φατέον, ἢ καὶ παρὰ ταύτας ἄλλας· καὶ πότερον μοναχῶς, ἢ πλείονα γένη τῶν οὐσιῶν· οἷον οἱ ποιοῦντες τά τε εἴδη, καὶ τὰ μαθηματικά, μεταξὺ τούτων τε καὶ τῶν αἰσθητῶν. περί τε τούτων C οὖν, καθάπερ φαμέν, ἐπισκεπτέον, καὶ πότερον περὶ τὰς οὐσίας ἡ θεωρία μόνον ἐστίν, ἢ καὶ περὶ τὰ συμβεβηκότα καθ' αὑτὰ ταῖς οὐσίαις. πρὸς δὲ τούτοις, περὶ ταὐτοῦ, καὶ ἑτέρου, καὶ ὁμοίου, καὶ ἀνομοίου, καὶ ταὐτότητος, καὶ ἐναντιότητος, καὶ περὶ προτέρου καὶ ὑστέρου, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν τοιούτων, περὶ ὅσων οἱ διαλεκτικοὶ πειρῶνται σκοπεῖν, ἐκ τῶν ἐνδόξων μόνον ποιούμενοι τὴν σκέψιν, τίνος ἐστὶ θεωρῆσαι περὶ πάντων. ἔτι δὲ τούτοις αὐτοῖς ὅσα καθ' αὑτὰ συμβέβηκε· καὶ μὴ μόνον τί ἐστι τούτων ἕκαστον, ἀλλὰ καὶ εἰ ἄρα ἓν ἑνὶ ἐναντίον· * καὶ πότερον αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ γένη ἐστίν, ἢ εἰς ἃ διαιρεῖται ἐνυπάρχοντα ἕκαστον· καὶ εἰ τὰ γένη, πότερον ὅσα ἐπὶ τοῖς ἀτό- D μοις λέγεται τελευταῖα, ἢ τὰ πρῶτα· οἷον, πότερον ζῷον ἢ ἄνθρωπος, ἀρχή τε καὶ μᾶλλον ἐστὶ παρὰ τὸ καθ' ἕκαστον. * μάλιστα δὲ ζητητέον καὶ πραγματευτέον, πότερόν ἐστί τι παρὰ τὴν ὕλην αἴτιον καθ' αὑτό, ἢ οὔ· καὶ τοῦτο χωριστόν, ἢ οὔ· καὶ πότερον ἕν, ἢ πλείω τὸν ἀριθμόν· καὶ πότερον ἐστί τι παρὰ τὸ σύνολον, (λέγω δὲ τὸ σύνολον, ὅταν κατηγορηθῇ τι τῆς ὕλης,) ἢ οὐθέν. ἢ τῶν μέν, τῶν δ' οὔ· καὶ ποῖα τοιαῦτα τῶν ὄντων. ἔτι αἱ ἀρχαὶ πότερον ἀριθμῷ ἢ εἴδει ὡρισμέναι, καὶ αἱ ἐν τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ· καὶ πότερον τῶν φθαρτῶν καὶ ἀφθάρτων αἱ αὐταί, ἢ ἕτεραι· καὶ πότερον ἄφθαρτοι πᾶσαι, ἢ τῶν φθαρτῶν φθαρταί. ἔτι δὲ τὸ πάντων χαλεπώ- E τατον, καὶ πλείστην ἀπορίαν ἔχον, πότερον τὸ ἓν καὶ τὸ ὄν, καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Πλάτων ἔλεγον, οὐχ ἕτερόν τι ἐστίν, ἀλλ' οὐσία τῶν ὄντων, ἢ οὔ· ἀλλ' ἕτερόν τι τὸ ὑποκείμενον, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς φησι φιλίαν, ἄλλος δέ τις πῦρ, ὁ δὲ ὕδωρ, ἢ ἀέρα. καὶ * πότερον αἱ ἀρχαὶ καθόλου εἰσίν, ἢ ὡς τὰ καθ' ἕκαστα τῶν πραγμάτων, καὶ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ. ἔτι πότερον ἄλλως, ἢ κατὰ κίνησιν. καὶ γὰρ ταῦτα ἀπορίαν ἂν παράσχοι πολλήν. πρὸς δὲ τούτοις, * πότερον οἱ ἀριθμοί, καὶ τὰ μήκη, καὶ τὰ σχήματα, καὶ αἱ στιγμαὶ οὐσίαι τινές εἰσιν, ἢ οὔ.

De cœlo, l. 1. c. 10.

Inf. cap. 1.

Inf. cap. 3.

Inf. cap. 4.

Inf. cap. 6.

Inf. cap. 5.

καὶ αἱ οὐσίαι, πότερον κεχωρισμέναι τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἐν τούτοις. περὶ γὰρ τούτων ἁπάντων, οὐ μόνον χαλεπὸν τὸ εὐπορῆσαι τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐδὲ τὸ διαπορῆσαι τῷ λόγῳ ῥᾴδιον καλῶς.

ΚΕΦΑΛ. β.

Τὰς πρότερον ἀπορηθείσας ἀπορίας ἄρχεται λύειν, καὶ πρῶτον τὰς πρώτας.

Πρῶτον μὲν οὖν περὶ ὧν πρῶτον εἴπομεν, πότερον μιᾶς ἢ πλειόνων ἐστὶν ἐπιστημῶν θεωρῆσαι πάντα τὰ γένη τῶν αἰτίων. μιᾶς μὲν γὰρ ἐπιστήμης πῶς ἂν εἴη μὴ ἐναντίας οὔσας τὰς ἀρχὰς γνωρίζειν; ἔτι δὲ πολλοῖς τῶν ὄντων οὐχ ὑπάρχουσι πᾶσι πᾶσαι. τίνα γὰρ τρόπον * εἶναι τῆς κινήσεως ἀρχὴν εἶναι τοῖς ἀκινήτοις, ἢ τὴν τἀγαθοῦ φύσιν, εἴπερ ἅπαν ὃ ἂν ᾖ ἀγαθὸν καθ' αὑτὸ, καὶ διὰ τὴν αὑτοῦ φύσιν, τέλος ἐστὶν, καὶ οὕτως αἴτιον, ὅτι ἐκείνου ἕνεκα καὶ γίγνεται καὶ ἔστι τἆλλα. τὸ δὲ τέλος, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, πράξεώς τινός ἐστι τέλος· αἱ δὲ πράξεις πᾶσαι μετὰ κινήσεως. ὥστ' ἐν τοῖς ἀκινήτοις οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο ταύτην εἶναι τὴν ἀρχὴν, οὐδ' εἶναί τι αὐτοαγαθόν. διὸ καὶ ἐν τοῖς μαθήμασιν οὐθὲν δείκνυται διὰ ταύτης τῆς αἰτίας, οὐδ' ἔστιν ἀπόδειξις οὐδεμία, * διότι βέλτιον ἢ χεῖρον. ἀλλ' οὐδὲ τὸ παράπαν μέμνηται οὐδεὶς οὐδενὸς τῶν τοιούτων· ὥστε διὰ ταῦτα τῶν σοφιστῶν τινὲς, οἷον Ἀρίστιππος, προεπηλάκιζον αὐτάς. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις τέχναις, καὶ ταῖς βαναύσοις αὐταῖς, οἷον ἐν τεκτονικῇ καὶ σκυτικῇ, διότι βέλτιον ἢ χεῖρον λέγεσθαι πάντα· τὰς δὲ μαθηματικὰς οὐδένα ποιεῖσθαι λόγον περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε πλείους ἐπιστῆμαι τῶν αἰτίων εἰσὶ, * καὶ ἕτεραι ἑτέρας ἀρχῆς, τίνα τούτων φατέον εἶναι τὴν ζητουμένην, ἢ τίνα μάλιστα τοῦ πράγματος τοῦ ζητουμένου ἐπιστήμονα τῶν ἐχόντων αὐτάς; ἐνδέχεται γὰρ τῷ αὐτῷ πάντας τοὺς τρόπους τῶν αἰτίων ὑπάρχειν· οἷον οἰκίας, ὅθεν μὲν ἡ κίνησις, ἡ τέχνη, καὶ ὁ οἰκοδόμος· οὗ δ' ἕνεκα, τὸ ἔργον· ὕλη δὲ, γῆ καὶ λίθοι· τὸ δ' εἶδος, ὁ λόγος. ἐκ μὲν οὖν τῶν πάλαι διωρισμένων, τίνα χρὴ καλεῖν τῶν ἐπιστημῶν σοφίαν, * ἔχει λόγον ἑκάστην προσαγορεύειν. * ἡ μὲν γὰρ ἀρχικωτάτη καὶ ἡγεμονικωτάτη, καὶ ᾗ ὥσπερ δούλας οὐδ' ἀντειπεῖν τὰς ἄλλας ἐπιστήμας δίκαιον, ἡ τοῦ τέλους καὶ τἀγαθοῦ τοιαύτη· * τούτου γὰρ ἕνεκα τἆλλα. ἡ δὲ τῶν πρώτων αἰτίων, καὶ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ, διωρίσθη εἶναι, ἡ τῆς οὐσίας ἂν εἴη τοιαύτη. πολλαχῶς γὰρ ἐπισταμένων τὸ αὐτὸ, μᾶλλον μὲν εἰδέναι φαμὲν τὸν τῷ εἶναι γνωρίζοντα τί τὸ πρᾶγμα, ἢ τῷ μὴ εἶναι. αὐτῶν δὲ τούτων, ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον, καὶ μάλιστα τὸν τί ἐστιν, ἀλλ' οὐ τὸν πόσον, ἢ ποῖον, ἢ τί ποιεῖν ἢ πάσχειν πέφυκεν. ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, τὸ εἰδέναι ἕκαστον καὶ ὧν ἀποδείξεις εἰσὶ, τότ' οἰόμεθα ὑπάρχειν, ὅταν εἰδῶμεν τί ἐστιν· οἷον, τί ἐστι τὸ τετραγωνίζειν, ὅτι μέσης εὕρεσις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. περὶ δὲ τὰς γενέσεις, καὶ τὰς πράξεις, καὶ περὶ πᾶσαν μεταβολὴν, ὅταν εἰδῶμεν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως. τοῦτο δ' ἕτερον καὶ ἀντικείμενον τῷ τέλει. * ὥστ' ἄλλης ἂν δόξειεν ἐπιστήμης εἶναι, τὸ θεωρῆσαι τῶν αἰτίων τούτων ἕκαστον. ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τῶν ἀποδεικτικῶν ἀρχῶν, πότερον μιᾶς ἐστὶν ἐπιστήμης, ἢ πλειόνων, ἀμφισβητήσιμόν ἐστι. λέγω δ' ἀποδεικτικὰς, καὶ τὰς κοινὰς δόξας, ἐξ ὧν ἅπαντες δεικνύουσιν·

* Scrib. οἷόν τε

* Beſſ. aliter diſting. minùs recte.

* κ. ἑτέρα

* κ. οὐδαμῶς ἔχει. ſed negationē vett. interpp. nō agnoſcũt. Beſſ. & alij quidam veteres interpp. legunt ἡ μὲν γὰρ & mox, ἡ δὲ τῶν.

* κ. (τούτου γ. ε. τἆλλα.)

* κ. ὥστ' ἀλλ.

A &, ſi ſubſtantiæ, vtrùm ſeparatæ à ſenſibilibus, an in eis. De his enim omnibus non modò inuenire veritatem difficile, verùm neque benè ratione dubitare facile eſt.

CAPVT II.

Aggreditur quæſtionum quas ſuperiori capite recenſuit, tractationem: ac primam earum quæ primo loco fuerunt poſitæ.

PRimùm itaque de quibus primò diximus, vtrùm vnius an plurium ſcientiarum ſit, omnia cauſarum genera ſpeculari: vnius enim ſcientiæ quomodo eſſet principia (cùm non ſint contraria) B cognoſcere? Item, multis entium, non omnibus, omnia inſunt. Quo namque modo poſſibile eſt motus principium in immobilibus eſſe aut boni naturam: Si quidem omne quodcunque per ſe, & propter ſuam ipſius naturam bonum ſit, finis eſt, & ita cauſa, quoniam illius gratia cætera & fiunt, & ſunt, finis autem, & cuius cauſa, actionis cuiuſdam finis ſit: omnes ſanè actiones cum motu. Quare in immobilibus non contingere queat hoc principium eſſe: non autem eſſe contingat quicquam per ſe bonum. Vnde in mathematicis, nihil per hanc cauſam probatur, nec eſt aliqua demonſtratio. Quare eius, quod melius aut peius, & omnino alicuius talium, nemo mentionem facit. C Quapropter quidam ſophiſtarum (vt Ariſtippus) ſpernebat eas. In alijs enim artibus, ac ipſis etiam illiberalibus, vt in fabrili, & coriaria, inquiebat, cur melius aut peius, de omnibus dici. Mathematicas autem, nullam de bonis & malis rationem facere. Ac ſi plures ſunt cauſarum ſcientiæ, & alia alius principij, quam earum dicendum eam eſſe, quæ quæritur? aut quis illorum qui eas habent, rem, quæ quæritur, maximè ſciet? Contingit enim eidem omnes modos cauſarum ineſſe: vtputa domus, vnde quidem motus, ars & faber: cuius verò cauſa, opus: materia autem, D terra & lapides: ſpecies verò, definitio. Ex iis itaque quæ ab antiquis determinata ſunt, quæ ſcientiarum appellanda ſit ſapientia, rationabile videatur vnamquamque ita appellandam eſſe. Verùm quatenus principaliſſima & honorabiliſſima, & cui cæteras ſcientias tanquam ancillas non contradicere decet, illa eſt ipſius finis, & boni: huius enim cauſa, cætera. Quatenus verò primarũ cauſarum, & eius, quod maximè ſcibile, definita eſt eſſe, ipſa vtique ſubſtantiæ fuerit. Cùm enim multipliciter ſit idem ſcire, magis quidem illum ſcire dicimus, qui rem quidnam ſit ipſo eſſe cognoſcat, E quàm illum qui ipſo non eſſe. Iſtorum autẽ ipſorum, alterum altero magis, & maximè illum, qui quid eſt, non verò illum, qui quantum aut quale, aut quid agere ſiue quid pati natura aptum eſt. Item &, in cæteris tunc ſcire vnumquodque eorum etiam quorum demonſtrationes ſunt, arbitramur, cùm quid eſt ſciamus: vt puta quid eſt tetragoniſmus, quòd inuentio mediæ: ſimiliter & de cæteris. Circa generationem autem, & actiones, totámque tranſmutationem, cùm ſciamus motus principium: hoc autẽ aliud, & fini oppoſitum eſt. Quare alterius eſſe ſcientiæ videatur, harũ cauſarum vnamquamq; ſpeculari. At verò de principiis demonſtratiuis, vtrùm vnius ſcientiæ, an plurium ſunt, ambiguũ eſt. Dico autẽ demonſtratiua, opiniones cõmunes, ex quibus omnes demonſtrant;

A vt puta quòd neceſſe eſt omne aut affirmare, aut negare, & quòd impoſſibile eſt, ſimul eſſe, & non eſſe: & quæcunq; aliæ ſimiles propoſitiones ſunt, vtrùm vna iſtarum ac ſubſtantiæ ſcientia eſt, an diuerſa? quòd ſi non vna, vtra dicenda eſt illa eſſe, quæ nunc quæritur? Vnius itaque non eſt rationabile eſſe: cur enim geometriæ magis quàm cuiuſcunque proprium ſit de his ſpeculari? Si itaque æqualiter cuiuſcunque eſt, de omnibus vero non contingit, ſicvti nec cæterarum, ita nec illius quæ cognoſcit ſubſtantias, proprium eſt de eis cognoſcere. Et ad hæc, quomodo eorum ſcientia erit? Quid enim horum quodque eſt, nunc quoque cognoſcimus. Vtuntur namque eis cæteræ etiam artes, tanquam cognitis. Quod ſi demonſtratiua B de eis eſt, oportebit aliquod genus ſubiectũ eſſe, & aliquas paſſiones, & aliquas eorum dignitates eſſe. De omnibus enim demõſtrationem eſſe, impoſſibile eſt. Siquidem neceſſe eſt ex quibuſdam, & circa quippiam, & quorundam demonſtrationem eſſe. Quare accidit cunctorum, quæ demonſtrantur, vnum quoddam genus eſſe. Omnes enim demonſtratiuæ vtuntur dignitatibus. At verò ſi altera, quæ de ſubſtantia, & illa, quæ de his, vtra earũ principalior & prior eſt? Vniuerſaliter enim & maximè principia omnium dignitates ſunt. Et ſi non eſt philoſophi, cuius alterius erit de eis verum & falſum ſpeculari? Et omnino vtrùm vna omnium ſubſtantiarum, an plures ſcientiæ ſunt? ſi igitur non vna, cuius ſubſtantiæ hæc ſcientia erit C ponenda? Vnam autem omnium eſſe non eſt rationabile. Etenim demonſtratiua vna, de omnibus accidentibus eſſet, ſiquidem omnis demonſtratiua, ea quæ per ſe circa aliquod ſubiectum accidunt, ſpeculatur ex communibus opinionibus. Circa itaque idem genus, per ſe accidentia eiuſdem eſt ſpeculari ex eiſdem opinionibus. Circa enim quod eſt vnius & ex quibus vnius, ſiue eiuſdem, ſiue alterius, vnde & accidentia aut hæ ſpeculabuntur, aut ex his vna. Item, vtrùm circa ſubſtantias ſolùm ſpeculatio eſt, an etiam circa accidentia eis? Dico autem, vtputa ſi ſolidum quædam ſubſtantia eſt, ac lineæ, & plana, vtrùm eiuſdem ſcientiæ eſt, iſta cognoſcere, & quæ circa D vnumquodque genus accidũt, de quibus mathematicæ demonſtrãt an alterius. Si enim eiuſdem, demonſtratiua quædam erit etiam quæ ſubſtantiæ: non videtur autem ipſius quid eſt, demonſtratio eſſe. Quòd ſi alterius, quæ erit, quæ ſpeculatur circa ſubſtantiæ accidentia? hoc enim difficillimum reddere eſt. Item, vtrùm ſenſibiles ſolùm ſubſtantias eſſe dicendum eſt, an præter iſtas etiam alias? & vtrùm vnum, an plura ſubſtantiarum genera ſunt, vt ij qui dicunt ſpecies, & media, circa quæ mathematicas aiunt ſcientias eſſe? Quomodo igitur dicimus ſpecies cauſas, & ſubſtantias per ſe ipſas eſſe, in ſuperioribus ſermonibus dictum eſt. Cùm vero multiplicem diffi- E cultatem habeant, non minùs eſt inconueniens dicere quidem eſſe quaſdam naturas præter eas quæ in cælo ſunt, illas vero eaſdem, quas & ſenſibiles ponere, niſi quòd illa quidem ſempiterna, hæc verò corruptibilia. Idealem namque hominem, & idealem equum, & ſanitatem aiunt, & nihil aliud: ſimile quid illis faciẽtes, qui dicunt quidem eſſe deos, ſed formæ ſimilis hominibus. Nec enim iſti aliud faciebant, niſi homines ſempiternos, nec illi ſpecies, niſi ſenſibilia ſempiterna.

A οἷον ὅτι πᾶν ἀναγκαῖον ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι, καὶ ἀδύνατον ἅμα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται προτάσεις, πότερον μία τούτων ἐπιστήμη καὶ τῆς οὐσίας, ἢ ἑτέρα· κἂν εἰ μὴ μία, ποτέραν προσαγορεύειν τὴν ζητουμένην. μιᾶς μὲν οὖν οὐκ εὔλογον εἶναι. τί γὰρ μᾶλλον γεωμετρίας, ἢ ὁποιασοῦν, περὶ τούτων ἐστὶν ἴδιον τὸ ἐπαΐειν; εἴπερ οὖν ὁμοίως μὲν ὁποιασοῦν ἐστιν, ἁπασῶν δὲ μὴ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἄλλων, οὕτως οὐδὲ τῆς γνωριζούσης τὰς οὐσίας, ἴδιόν ἐστι τὸ γινώσκειν περὶ αὐτῶν. ἅμα δὲ καὶ τίνα τρόπον ἔσται αὐτῶν ἐπιστήμη. τί μὲν γὰρ ἕκαστον τούτων τυγχάνει ὄν, καὶ νῦν γνωρίζομεν. χρῶνται γοῦν ὡς γιγνωσκομένοις αὐτοῖς, καὶ ἄλλαι τέχναι. Εἰ δὲ ἀπο- B δεικτικὴ περὶ αὐτῶν ἐστι, δεήσει τι γένος εἶναι ὑποκείμενον, καὶ τὰ μὲν πάθη, τὰ δ' ἀξιώματα αὐτῶν. περὶ πάντων γὰρ ἀδύνατον ἀπόδειξιν εἶναι. ἀνάγκη γὰρ ἔκ τινων εἶναι καὶ περί τι, καὶ τινῶν τὴν ἀπόδειξιν. ὥστε συμβαίνει πάντων εἶναι γένος ἕν τι τῶν δεικνυμένων. πᾶσαι γὰρ αἱ ἀποδεικτικαὶ χρῶνται τοῖς ἀξιώμασιν. ἀλλὰ μὴν, εἰ ἑτέρα ἡ τῆς οὐσίας καὶ ἡ περὶ τούτων, πότερα κυριωτέρα καὶ προτέρα πέφυκεν αὐτῶν; καθόλου γὰρ μάλιστα, καὶ πάντων ἀρχαὶ, τὰ ἀξιώματά ἐστιν. εἴτ' ἐστὶ μὴ τοῦτο σοφοῦ, τίνος ἔσται περὶ αὐτῶν ἄλλου τὸ θεωρῆσαι τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος. ὅλως τε τῶν οὐσιῶν πότερον μία πασῶν C ἐστιν, ἢ πλείους ἐπιστῆμαι; Εἰ μὲν οὖν μὴ μία, ποίας οὐσίας θετέον τὴν ἐπιστήμην ταύτην. τὸ δὲ μίαν πασῶν, οὐκ εὔλογον. καὶ γὰρ ἂν ἀποδεικτικὴ μία περὶ πάντων εἴη τῶν καθ' αὑτὸ συμβεβηκότων· εἴπερ πᾶσα ἀποδεικτικὴ περί τι ὑποκείμενον *θεωρεῖται καθ' αὑτὰ συμβεβηκότα ἐκ τῶν κοινῶν δοξῶν. περὶ οὖν τὸ αὐτὸ γένος, τὰ συμβεβηκότα καθ' αὑτὰ, τῆς αὐτῆς ἐστι θεωρῆσαι ἐκ τῶν αὐτῶν δοξῶν. περί τε γὰρ ὃ ὅτι, μιᾶς· καὶ ἐξ ὧν, μιᾶς, εἴτε τῆς αὐτῆς, εἴτε ἄλλης. ὥστε καὶ τὰ συμβεβηκότα, *εἴτ' αὐταὶ θεωρήσουσιν, εἴτ' ἐκ τούτων μία. ἔτι δὲ πότερον περὶ τὰς οὐσίας ἡ θεωρία μόνον ἐστὶν, ἢ καὶ περὶ τὰ συμβεβηκότα ταύταις. λέγω δ' οἷον, εἰ τὸ στερεὸν οὐσία τίς ἐστι, D καὶ γραμμαὶ καὶ ἐπίπεδα, πότερον τῆς αὐτῆς ταῦτα γνωρίζειν ἐπιστήμης, καὶ τὰ συμβεβηκότα περὶ ἕκαστον γένος, περὶ ὧν αἱ μαθηματικαὶ δεικνύουσιν, ἢ ἄλλης. Εἰ μὲν γὰρ τῆς αὐτῆς, ἀποδεικτική τις ἂν εἴη καὶ ἡ τῆς οὐσίας. οὐ δοκεῖ δὲ τοῦ τί ἐστιν ἀπόδειξις εἶναι. Εἰ δ' ἑτέρας, τίς ἔσται ἡ θεωροῦσα περὶ τὴν οὐσίαν τὰ συμβεβηκότα; τοῦτο γὰρ ἀποδοῦναι παγχάλεπον. ἔτι δὲ πότερον τὰς αἰσθητὰς οὐσίας μόνας εἶναι φατέον, ἢ καὶ παρὰ ταύτας ἄλλας· καὶ πότερον μοναχῶς, ἢ πλείω γένη τετύχηκεν· οἷον οἱ λέγοντες τά τε εἴδη καὶ τὰ μεταξὺ, περὶ ἃ τὰς μαθηματικὰς εἶναί φασιν ἐπιστήμας. ὡς μὲν οὖν λέγομεν τὰ εἴδη αἴτιά τε καὶ οὐσίας E εἶναι καθ' ἑαυτὰς, εἴρηται ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις περὶ αὐτῶν. πολλαχῇ δὲ ἐχόντων δυσκολίαν, οὐθενὸς ἧττον ἄτοπον, τὸ φάναι μὲν εἶναί τινας φύσεις παρὰ τὰς ἐν τῷ οὐρανῷ, ταύτας δὲ τὰς αὐτὰς φάναι τοῖς αἰσθητοῖς, πλὴν ὅτι τὰ μὲν ἀΐδια, τὰ δὲ φθαρτά. αὐτὸ γὰρ ἄνθρωπόν φασιν εἶναι, καὶ αὐτὸ ἵππον καὶ ὑγίειαν, ἄλλο δ' οὐδέν· παραπλήσιον μὲν ποιοῦντες τοῖς θεοὺς μὲν εἶναι φάσκουσιν, ἀνθρωποειδεῖς δέ. οὔτε γὰρ ἐκεῖνοι οὐδὲν ἄλλο ἐποίουν, ἢ ἀνθρώπους ἀϊδίους, οὔθ' οὗτοι τὰ εἴδη, ἀλλ' ἢ αἰσθητὰ ἀΐδια.

* Scrib. θεωρεῖ τὰ καθ' αὑτό.

* κ. δὲ ἐπιτ. perperam, pro εἰ αἱ αὐταὶ

Ἔτι δὲ εἴ τις παρὰ τὰ εἴδη καὶ τὰ αἰσθητὰ τὰ μεταξὺ θήσεται, πολλὰς ἀπορίας ἕξει. δῆλον γὰρ ὡς ὁμοίως γραμμαί τε παρ' αὐτάς καὶ τὰς αἰσθητὰς ἔσονται, καὶ ἕκαστον τῶν ἄλλων γενῶν. ὥστ' ἐπείπερ ἡ ἀστρολογία μία τούτων ἐστίν, ἔσται τις καὶ οὐρανὸς παρὰ τὸν αἰσθητὸν οὐρανόν, καὶ ἥλιος καὶ σελήνη, καὶ τἆλλα ὁμοίως τὰ κατὰ τὸν οὐρανόν. καί τοι πῶς δεῖ πιστεῦσαι τούτοις; οὐδὲ γὰρ ἀκίνητον εὔλογον εἶναι, κινούμενον δὲ καὶ παντελῶς ἀδύνατον. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ὧν ἡ ὀπτικὴ πραγματεύεται, καὶ ἡ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ἁρμονική. καὶ γὰρ ταῦτα ἀδύνατον εἶναι παρὰ τὰ αἰσθητά, διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας. εἰ γάρ ἐστιν αἰσθητὰ μεταξὺ καὶ αἰσθήσεις, δῆλον ὅτι καὶ ζῷα ἔσονται μεταξὺ αὐτῶν τε καὶ τῶν φθαρτῶν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ περὶ ποῖα τῶν ὄντων δεῖ ζητεῖν ταύτας τὰς ἐπιστήμας. εἰ γὰρ τούτῳ διοίσει [ἡ γεωδαισία] τῆς γεωμετρίας μόνον, ὅτι ἡ μὲν τούτων ἐστὶν ὧν αἰσθανόμεθα, ἡ δ' οὐκ αἰσθητῶν, δῆλον ὅτι καὶ παρ' ἰατρικὴν ἔσται τις ἐπιστήμη, καὶ παρ' ἑκάστην τῶν ἄλλων μεταξὺ αὐτῆς τε ἰατρικῆς, καὶ τῆσδε τῆς ἰατρικῆς· καί τοι πῶς τοῦτο δυνατόν; καὶ γὰρ ἂν ὑγιεινά ἄττα εἴη παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ αὐτὸ τὸ ὑγιεινόν. * ἅμα δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀληθές, ὡς ἡ γεωδαισία τῶν αἰσθητῶν ἐστι μεγεθῶν καὶ φθαρτῶν. ἐφθείρετο γὰρ ἂν φθειρομένων. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν αἰσθητῶν ἂν εἴη μεγεθῶν, οὐδὲ περὶ τὸν οὐρανὸν ἡ ἀστρολογία τόνδε. οὔτε γὰρ αἱ αἰσθηταὶ γραμμαὶ τοιαῦταί εἰσιν, οἵας λέγει ὁ γεωμέτρης. οὐθὲν γὰρ εὐθὺ τῶν αἰσθητῶν οὕτως, οὐδὲ στρογγύλον. ἅπτεται γὰρ τοῦ κανόνος οὐ κατὰ στιγμὴν ὁ κύκλος, ἀλλ' ὥσπερ Πρωταγόρας ἔλεγεν ἐλέγχων τοὺς γεωμέτρας· οὔτ' αἱ κινήσεις καὶ αἱ ἕλικες τοῦ οὐρανοῦ ὅμοιαι, περὶ ὧν ἡ ἀστρολογία ποιεῖται τοὺς λόγους· οὔτε τὰ σημεῖα τοῖς ἄστροις τὴν αὐτὴν ἔχει φύσιν. Εἰσὶ δέ τινες, οἵ φασι μὲν εἶναι τὰ μεταξὺ ταῦτα λεγόμενα τῶν τε εἰδῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν· οὐ μὴν χωρίς γε τῶν αἰσθητῶν, ἀλλ' ἐν τούτοις, οἷς τὰ συμβαίνοντα ἀδύνατα, πάντα μὲν πλείονος λόγου διελθεῖν, ἱκανὸν δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα θεωρῆσαι. οὔτε γὰρ ἐπὶ τούτων εὔλογον ἔχει οὕτω μόνον, ἀλλὰ δῆλον ὅτι εἴδη ἐνδέχοιτ' ἂν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι. τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου ἀμφότερα ταῦτά ἐστιν. ἔτι δὲ δύο στερεὰ ἐν τῷ αὐτῷ ἀναγκαῖον εἶναι τόπῳ, καὶ μὴ εἶναι ἀκίνητα, ἐν κινουμένοις γε ὄντα τοῖς αἰσθητοῖς. ὅλως δὲ καὶ τίνος ἕνεκ' ἄν τις θείη εἶναι μὲν αὐτά, εἶναι δ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς; ταὐτὰ γὰρ συμβήσεται ἄτοπα τοῖς προειρημένοις. ἔσται γὰρ οὐρανός τις παρὰ τὸν οὐρανόν, πλήν γε οὐ χωρίς, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ· ὅπερ ἐστὶν ἀδυνατώτερον.

ἅμα δὲ … ndosc.

A Item, ſi quis præter ſpecies & ſenſibilia, ponet media, multas dubitationes habebit. Patet enim quòd ſimiliter, & lineæ præter etiam ipſas ſenſibiles erunt, & aliorum generum ſingula. Quare cùm aſtrologia vna earum ſit, erit & cælum aliquod præter ſenſibile cælum, & ſol, & luna, & cætera ſimiliter, quæ in cælo ſunt. At quomodo credendum eſt talibus? Nam immobile, non eſt rationabile eſſe: mobile autem, & omnino eſt impoſſibile. Similiter & de quibus perſpectiua tractat, & quæ in mathematicis harmonica. Et hæc enim impoſſibile eſt præter ſenſibilia eſſe, propter ſimiles cauſas. Si enim ſenſibilia ſunt media, & ſenſus, patet quòd animalia etiam erunt eorum mediorum, & quidem corruptibilium. B Dubitauerit autem aliquis, quæ entia oporteat has ſcientias quærere. Si enim in hoc differret ſolùm à geometria, Geodæſia, quòd hæc quidem eorum eſt, quæ ſentimus, illa verò non ſenſibilium eſt, patet quòd præter medicinam erit aliqua ſcientia, & præter quamcunque aliarum, inter ipſam medicinam, & hanc medicinam. At quomodo poſſibile eſt? Etenim etiam ſalubria quædam eſſent, præter ſenſibilia & ipſum ſalubre. Simul autem nec hoc verum eſt, quòd Geodæſia ſenſibilium & corruptibilium magnitudinum ſit: corrumperetur enim, illis corruptis. At neque ſenſibilium magnitudinum, neque circa hoc cælum aſtrologia eſſet. Nec enim ſenſibiles lineæ tales ſunt, quales geometra dicit. Nihil enim ſenſibilium, C ita rectum, atque rotundum. Tangit enim circulus regulam, non ſecundùm punctum, ſed ſicut Protagoras dicebat, redarguens geometras. Nec motus, nec reuolutiones cæli ſimiles, de quibus aſtrologia rationes facit. Neque puncta eandem naturam, quam ſtellæ habent. Sunt autem quidam dicentes, eſſe quidem hæc, quæ ſpecierum & ſenſibilium media dicuntur, non tamen à ſenſibilibus ſeparata, ſed in eis, quos quæ impoſſibilia ſequuntur, omnia quidem enumerare longi ſermonis eſſet. Sufficit autem talia ſpeculari. Non enim de his ſolùm, vt ita ſe habeant, rationabile eſt, ſed patet, quòd etiam ſpecies contingeret in ſenſibilibus eſſe. Eiuſdem D enim rationis vtraque hæc ſunt. Item, duo ſolida in eodem loco neceſſe eſſet eſſe: & non eſſe immobilia, in ſenſibilibus exiſtentia motis. Et omnino cuius cauſa quis ponet quidem eſſe ea, eſſe, inquam, in ſenſibilibus? Eadem enim, quæ prædicta ſunt, abſurda ſequentur. Erit namque aliud quoddam cælum præter cælum, niſi quòd non ſeparatum, ſed in eodem loco; quod impoſſibilius eſt.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ἀπορίαν ἄλλην λύει, πότερον δεῖ τὰ γένη στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς ὑπολαμβάνειν.

ΠΕρί τε τούτων οὖν ἀπορία πολλή, πῶς δεῖ θέμενον τυχεῖν τῆς ἀληθείας, καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν, πότερον δεῖ τὰ γένη στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς ὑπολαμβάνειν, ἢ μᾶλλον ἐξ ὧν ἐνυπαρχόντων ἐστὶν ἕκαστον πρώτων· οἷον, φωνῆς στοιχεῖα καὶ ἀρχαὶ δοκοῦσιν εἶναι ταῦτα, ἐξ ὧν σύγκεινται αἱ φωναὶ πᾶσαι πρώτων, ἀλλ' οὐ τὸ κοινὸν ἡ φωνή. καὶ τῶν διαγραμμάτων ταῦτα στοιχεῖα λέγομεν,

CAPVT III.

E *Quæſtionem aliam ſoluit, Vtrum genera ſint elementa ac principia.*

MAgna itaque tam de his dubitatio eſt, quonam modo ponendo, veritatem conſequemur, quàm de principiis, vnde oporteat genera exiſtimare elementa, & principia: an illa magis ex quibus inſitis quicquam primum eſt: vt vocis elementa & principia videntur ea eſſe ex quibus primò omnes voces compoſitæ ſunt, ſed non vox in communi. Et figurarum ea dicimus elementa

A quorum demonſtrationes in aliatum, aut omniũ aut plurium demonſtrationibus inſunt. Item, etiã corporum: & qui plura dicunt elementa eſſe, & qui vnum, ex quibus componuntur, & ex quibus conſtant, principia eſſe aiunt: vt Empedocles, ignem, & aquam & quæ cum eis ſunt, elementa ait eſſe, ex quibus inſitis exiſtentia ſiunt: ſed non ea vt genera entium ponit. Et ad hæc, ſi quis cæterorum quoque naturam velit conſiderare, velvti lectum ex quibus partibus, & quomodo compoſitus eſt, tũc eius naturam cognoſcit. Ex his itaque rationibus nõ eſſent principia, genera entiũ. Cùm autẽ ſingula cognoſcamus per definitiones, principia verò definitionum genera ſint, neceſſe eſt, definitorum etiam principia genera eſſe. B Et ſi entium habere ſcientiam, eſt ipſam habere ſpecierum ſcientiã, ſecundùm quas etiam dicuntur, ſpecierũ principia ipſa genera ſunt. Videntur autem quidam etiam eorum qui elemẽta entium ipſum vnum, aut ens, aut magnum, aut paruum dicunt, tanquam generibus eis vti. At verò non poſſibile eſt vtroque modo principia dicere. Ratio namq; ſubſtantiæ, vna: diuerſa verò erit, quæ ſit per genera, definitio, & quæ dicit, ex quibus inſitis. Et ad hæc, & ſi quàm maximè ipſa genera, principia sũt, vtrùm prima generum arbitrandum ſit eſſe principia, an vltima; quæ de indiuiduis prædicantur? etenim hoc dubitatur. Si enim quoniam vniuerſalia, magis principia ſunt, patet quòd ſumma ge- C nerum (hæc enim de omnibus dicuntur) tot ſanè principia entium erunt, quot prima generũ ſunt. Quare & ipſum ens, & ipſum vnum, principia & ſubſtantiæ erunt: hæc enim de omnibus maximè entibus dicuntur. Non eſt autem poſſibile, neque ipſum vnum entium eſſe genus, neque ipſum ens. Neceſſe etenim eſt vniuſcuiuſque generis differentias, & eſſe, & vnamquamque vnam eſſe. Impoſſibile verò eſt, aut ſpecies generis de propriis differentiis prædicari, aut genus eſſe abſque ſuis ſpeciebus. Quare ſi vnum, vel ens, genus eſt, nulla differentia, nec vnum, nec ens erit. D At ſi non genera, nec principia erunt: ſiquidem genera, principia ſunt. Item etiam media cum differentiis collecta erunt genera vſque ad indiuidua. Nunc autem quædam videntur, quædam verò non videtur. Et ad hæc, differentiæ magis principia quàm genera. Si igitur iſtæ etiam principia, infinita (vt ita dicã) principia ſiunt, & maximè ſi quis primum genus principiũ ponat. At verò & ſi principalis ſpecies, magis ipſum vnum eſt. (vnum autem eſt, quod indiuiſibile eſt: omne verò diuiſibile, aut ſecundùm quantum, aut ſecũdùm ſpeciem: prius autẽ, quod ſecundùm ſpeciem eſt: genera autẽ, magis diuiſi- E bilia in ſpecies) vnum erit profectò, quod vltimo prædicatur. Non enim eſt homo genus ſingulariũ hominum. Item, in quibus prius & poſterius eſt, nõ eſt poſſibile quod de his dicitur, aliquid præter hæc eſſe. Vt puta, ſi dualitas numerorũ eſt prima, non erit aliquis numerus præter ſpecies numerorum. Similiter neque figuræ præter ſpecies figurarum. Quòd ſi non horũ, multo minùs aliorũ erunt genera præter ſpecies. Horum enim maximè videntur genera eſſe. In indiuiduis verò, nõ eſt hoc quidem prius, hoc verò poſterius. Item, vbicunq; hoc quidem melius, hoc verò deterius eſt, ſemper prius eſt, quod melius eſt: quare nihil horum genus eſſet. Ex his itaque magis apparent quæ de indiuiduis prædicantur, quàm genera eſſe principia.

A ὧν αἱ ἀποδείξεις ἐνυπάρχουσιν ἐν ταῖς τῶν ἄλλων ἀποδείξεσιν, ἢ πάντων, ἢ τῶν πλείστων. ἔτι δὲ τῶν σωμάτων καὶ οἱ πλείω λέγοντες εἶναι στοιχεῖα, καὶ οἱ ἕν, ἐξ ὧν σύγκειται, καὶ ἐξ ὧν συνέστηκεν, ἀρχὰς λέγουσιν εἶναι· οἷον, Ἐμπεδοκλῆς πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ τὰ μετὰ τούτων στοιχεῖά φησιν εἶναι, ἐξ ὧν ἐστὶ τὰ ὄντα ἐνυπαρχόντων, ἀλλ' οὐχ ὡς γένη ταῦτα λέγει τῶν ὄντων. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τῶν ἄλλων εἴ τις ἐθέλει τὴν φύσιν ἀθρεῖν, οἷον, κλίνην ἐξ ὧν μορίων ἐστὶ καὶ πῶς συγκειμένων, τότε γνωρίζει τὴν φύσιν αὐτῆς. ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν λόγων, οὐκ ἂν εἴησαν αἱ ἀρχαὶ τὰ γένη τῶν ὄντων. ᾗ δὲ ἕκαστον μὲν γνωρίζομεν διὰ B τῶν ὁρισμῶν, ἀρχαὶ δὲ τὰ γένη τῶν ὁρισμῶν εἰσιν, ἀνάγκη καὶ τῶν ὁριστῶν ἀρχὰς εἶναι τὰ γένη. κἂν εἰ ἔστι τὴν τῶν ὄντων λαβεῖν ἐπιστήμην, τὸ τῶν εἰδῶν λαβεῖν, καθ' ἃ λέγονται τὰ ὄντα, τῶν γε εἰδῶν ἀρχαὶ τὰ γένη εἰσί. φαίνονται δέ τινες καὶ τῶν λεγόντων στοιχεῖα τῶν ὄντων τὸ ἓν ἢ τὸ ὄν, ἢ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν, ὡς γένεσιν αὐτοῖς χρῆσθαι. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἀμφοτέρως γε οἷόν τε λέγειν τὰς ἀρχάς. ὁ μὲν γὰρ λόγος τῆς οὐσίας εἷς· ἕτερος δ' ἔσται ὁ διὰ τῶν γενῶν ὁρισμός, καὶ ὁ λέγων ἐξ ὧν ἐστιν ἐνυπαρχόντων. πρὸς δὲ τούτοις εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἀρχαὶ τὰ γένη εἰσί, πότερα δεῖ νομίζειν τὰ πρῶτα τῶν γενῶν ἀρχάς, ἢ τὰ ἔσχατα κατηγορούμενα ἐπὶ τῶν ἀτόμων; καὶ C γὰρ τοῦτο ἔχει ἀμφισβήτησιν. εἰ μὲν γὰρ ἀεὶ τὰ καθόλου μᾶλλον ἀρχαί, φανερὸν ὅτι τὰ ἀνωτάτω τῶν γενῶν· ταῦτα γὰρ λέγεται κατὰ πάντων. τοσαῦται οὖν ἔσονται ἀρχαὶ τῶν ὄντων, ὅσαπερ τὰ πρῶτα γένη· ὥστ' ἔσται τό, τε ὂν καὶ τὸ ἕν, ἀρχαὶ καὶ οὐσίαι. ταῦτα γὰρ κατὰ πάντων μάλιστα λέγεται τῶν ὄντων· οὐχ οἷόν τε δὲ τῶν ὄντων ἓν εἶναι γένος, οὔτε τὸ ἕν, οὔτε τὸ ὄν. ἀνάγκη μὲν γὰρ τὰς διαφορὰς ἑκάστου γένους καὶ εἶναι, καὶ μίαν εἶναι ἑκάστην. ἀδύνατον δὲ κατηγορεῖσθαι ἢ τὰ εἴδη τοῦ γένους τῶν οἰκείων D διαφορῶν, ἢ τὸ γένος ἄνευ τῶν αὐτοῦ εἰδῶν. ὥστε εἴπερ τὸ ἓν γένος, ἢ τὸ ὄν, οὐδεμία διαφορά, οὔτε τὸ ὄν, οὔτε τὸ ἓν ἔσται. ἀλλὰ μὴν εἰ μὴ γένη, οὐδ' ἀρχαὶ ἔσονται, εἴπερ ἀρχαὶ τὰ γένη. ἔτι καὶ τὰ μεταξὺ συλλαμβανόμενα μετὰ τῶν διαφορῶν, ἔσται γένη μέχρι τῶν ἀτόμων. νῦν δὲ τὰ μὲν δοκεῖ, τὰ δ' οὐ δοκεῖ. πρὸς δὲ τούτοις ἔτι μᾶλλον αἱ διαφοραὶ ἀρχαί, ἢ τὰ γένη. εἰ δὲ καὶ αὗται ἀρχαί, ἄπειροι (ὡς εἰπεῖν) ἀρχαὶ γίγνονται. ἄλλως τε * κἂν τις τὸ πρῶτον γένος ἀρχὴν τιθῇ. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ μᾶλλόν γε ἀρχοειδὲς τὸ ἕν ἐστιν, ἓν δὲ τὸ ἀδιαίρετον, ἀδιαίρετον δὲ ἅπαν, ἢ κατὰ E τὸ ποσόν, ἢ κατὰ τὸ εἶδος, πρότερον δὲ τὸ κατ' εἶδος, τὰ γένη δὲ * διαιρετὰ εἰς εἴδη μᾶλλον, ἓν ἂν τὸ ἔσχατον εἴη κατηγορούμενον. οὐ γάρ ἐστι γένος ὁ ἄνθρωπος τῶν τινῶν ἀνθρώπων. ἔτι ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ ὕστερόν ἐστιν, οὐχ οἷόν τε τὸ ἐπὶ τούτων εἶναί τι παρὰ ταῦτα· οἷον εἰ πρώτη τῶν ἀριθμῶν ἡ δυάς, οὐκ ἔσται τις ἀριθμὸς παρὰ τὰ εἴδη τῶν ἀριθμῶν· ὁμοίως δὲ οὐδὲ σχῆμα παρὰ τὰ εἴδη τῶν σχημάτων. εἰ δὲ μὴ τούτων, σχολῇ τῶν γε ἄλλων ἔσται τὰ γένη παρὰ τὰ εἴδη. τούτων γὰρ δοκεῖ μάλιστα εἶναι γένη. ἐν δὲ τοῖς ἀτόμοις οὐκ ἔστι τὸ μὲν πρότερον, τὸ δ' ὕστερον. ἔτι ὅπου τὸ μὲν βέλτιον, τὸ δὲ χεῖρον, ἀεὶ τὸ βέλτιον πρότερον. ὥστ' οὐδὲν τούτων ἂν εἴη γένος. ἐκ μὲν οὖν τούτων μᾶλλον φαίνεται τὰ ἐπὶ τῶν ἀτόμων κατηγορούμενα, ἀρχαὶ εἶναι τῶν γενῶν.

* γ. καὶ εἴ τις

* γ. διαιρετὰ εἰς εἴδη, μᾶλλον ἓν ἂν

πάλιν δὲ πῶς αὖ δεῖ ταῦτα ὑπολαβεῖν ἀρχὰς οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν. τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν δεῖ καὶ τὴν αἰτίαν εἶναι παρὰ τὰ πράγματα ὧν ἀρχή, καὶ δύνασθαι εἶναι χωριζομένην αὐτῶν· τοιοῦτον δέ τι παρὰ τὸ καθ' ἕκαστον* εἶναι διὰ τί ἄν τις ὑπολάβοι, πλὴν ὅτι καθόλου κατηγορεῖται καὶ κατὰ πάντων; ἀλλὰ μὴν εἰ διὰ τοῦτο, τὰ μᾶλλον καθόλου, μᾶλλον θετέον ἀρχάς· ὥστε ἀρχαὶ τὰ πρῶτα ἂν εἴησαν γένη.

* κ. ἰδ. διὰ τί

A Rurſus tamen quomodo oporteat iſta exiſtimare principia, non eſt facile dictu. Principium enim & cauſam eſſe oportet præter res, quarum principium eſt, & poſſe eſſe ſeparatum ab eis. Tale quid autem eſſe præter ſingulare, cur quiſquam opinaretur, niſi quoniam vniuerſaliter & de omnibus prædicatur? At ſi propter hoc, quæ magis vniuerſalia ſunt, magis ponenda principia ſunt: quare prima genera vtique principia ſunt.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ἀπορίας πολλὰς λύει, καὶ αὐτὰς σὺν ταῖς προτέραις προτεθείσας.

Ἔστι δ' ἐχομένη τε τούτων ἀπορία, καὶ πασῶν χαλεπωτάτη καὶ ἀναγκαιοτάτη θεωρῆσαι, περὶ ἧς ὁ λόγος ἐφέστηκε νῦν. εἴτε γὰρ μὴ ἔστι τι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ἄπειρα, τῶν δ' ἀπείρων πῶς ἐνδέχεται λαβεῖν ἐπιστήμην; ᾗ γὰρ ἕν τι καὶ ταὐτόν, καὶ ᾗ καθόλου τι ὑπάρχει, ταύτῃ πάντα γνωρίζομεν. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστι, καὶ δεῖ τι εἶναι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἀναγκαῖον ἂν εἴη τὰ γένη εἶναι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἤτοι τὰ ἔσχατα, ἢ τὰ πρῶτα. τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, ἄρτι διηπορήσαμεν. ἔτι εἰ ὅτι μάλιστα ἔστι τι παρὰ τὸ σύνολον, ὅταν κατηγορηθῇ τι τῆς ὕλης, πότερον εἰ ἔστιν εἶδός τι, παρὰ πάντα δεῖ εἶναί τι, ἢ παρὰ μὲν ἔνια εἶναι, παρὰ δ' ἔνια μὴ εἶναι, ἢ παρ' οὐθέν; εἰ μὲν οὖν μηθέν ἐστι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, οὐθὲν ἂν εἴη νοητόν, ἀλλὰ πάντα αἰσθητά, καὶ ἐπιστήμη οὐδενός· εἰ μή τις εἶναι λέγει τὴν αἴσθησιν ἐπιστήμην. ἔτι οὐδ' ἀΐδιον οὐθέν, οὐδ' ἀκίνητον. τὰ γὰρ αἰσθητὰ πάντα φθείρεται, καὶ ἐν κινήσει ἐστίν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε ἀΐδιον μηθέν ἐστιν, οὐδὲ γένεσιν εἶναι δυνατόν. ἀνάγκη γὰρ εἶναί τι τὸ γινόμενον, καὶ ἐξ οὗ γίνεται, καὶ τούτων τὸ ἔσχατον ἀγένητον, εἴπερ ἵσταταί τε, καὶ ἐκ μὴ ὄντος γενέσθαι ἀδύνατον. ἔτι δὲ γενέσεως οὔσης καὶ κινήσεως, ἀνάγκη καὶ πέρας εἶναι. οὔτε γὰρ ἄπειρός ἐστιν οὐδεμία κίνησις, ἀλλὰ πάσης ἐστὶ τέλος, γίνεσθαί τε οὐχ οἷόν τε τὸ ἀδύνατον γενέσθαι. τὸ δὲ γεγονός, ἀνάγκη εἶναι ὅτε πρῶτον γέγονεν. ἔτι δ' εἴπερ ὕλη ἐστί, διὰ τὸ ἀγένητος εἶναι, πολὺ ἔτι μᾶλλον εὔλογον *εἶναι τὴν οὐσίαν ὅ ποτε ἐκείνη γίνεται. εἰ γὰρ μήτε τοῦτο ἔσται μήτε ἐκείνη, οὐθὲν ἔσται τὸ παράπαν. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη τι εἶναι παρὰ τὸ σύνολον, τὴν μορφὴν καὶ τὸ εἶδος. εἰ δ' αὖθις τοῦτο θήσει, ἀπορία ἐπὶ τίνων τε θήσει τοῦτο, καὶ ἐπὶ τίνων οὔ. ὅτι μὲν γὰρ ἐπὶ πάντων οὐχ οἷόν τε, φανερόν. οὐ γὰρ ἂν θείημεν εἶναί τινα οἰκίαν, παρὰ τὰς τινὰς οἰκίας. πρὸς δὲ τούτοις, πότερον ἡ οὐσία μία πάντων ἔσται, οἷον τῶν ἀνθρώπων; ἀλλ' ἄτοπον. ἓν γὰρ ἅπαντα, ὧν ἡ οὐσία μία. ἀλλὰ πολλὰ καὶ διάφορα; ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἄλογον. ἅμα δὲ καὶ πῶς γὰρ ἡ ὕλη τούτων *ἕκαστον, καὶ ἔστι τὸ σύνολον ἄμφω ταῦτα; ἔτι δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τόδε ἀπορήσειεν ἄν τις. εἰ μὲν γὰρ εἴδει εἰσὶν ἕν, οὐθὲν ἔσται ἀριθμῷ ἕν, οὐδ' αὐτὸ τὸ ἕν, καὶ τὸ ὄν. καὶ τὸ ἐπίστασθαι πῶς ἔσται, εἰ μή τι ἔσται ἓν ἐπὶ πάντων; ἀλλὰ μὴν εἰ ἀριθμῷ ἕν, καὶ μία ἑκάστη τῶν ἀρχῶν, καὶ μὴ ὥσπερ τῶν αἰσθητῶν ἄλλαι ἄλλων, οἷον τῆσδε τῆς συλλαβῆς, τῷ εἴδει τῆς αὐτῆς οὔσης, καὶ ἀρχαὶ εἴδει αἱ αὐταί. καὶ γὰρ αὗται ὑπάρχουσιν ἀριθμῷ ἕτεραι.

* Script. codd. εἶδ ἢ τὴν οὐσίαν. h. e. formam quã duobus his modis deſignat. Fonſeca. alij interpp. aliter, quos conſule. Beſſ. & Argyr. videntur legiſſe εἶναι τὴν οὐσίαν ſubaud. ἔσται. more Attico.

* κ. ἕκαστον,

CAPVT IV.

Dubitationes multas ſuprà propoſitas ſoluit.

B EST autem conſequens his, & ad ſpeculandũ omnium difficillima, maximeque neceſſaria dubitatio, de qua præſens ſit ſermo. Si etenim non eſt quicquam præter ſingularia, ſingularia verò infinita ſunt, quomodo poſſibile eſt infinitorum habere ſcientiam? Quatenus enim vnum quid, & idem, & quatenus vniuerſale quid eſt, eatenus omnia cognoſcimus. At ſi hoc neceſſe eſt, & oportet aliquid præter ſingularia eſſe, neceſſe erit vt genera aut vltima, aut prima, ſint præter ſingularia. Hoc autem, quòd impoſſibile ſit, paulò antè dubitauimus. Item, ſi quàm maximè aliquid eſt præter cunctum, cùm quicquã de materia prædi-C cetur, vtrùm ſi ſpecies eſt, præter omnia eſſe aliquid oporteat, an præter aliqua eſſe, & præter aliqua non eſſe, an præter nullũ? Si igitur nihil præter ſingularia eſt, nihil intelligibile erit, ſed omnia ſenſibilia, & ſcientia nullius erit, niſi quis ſenſum dicat ſcientiam eſſe. Item, nihil eſſet ſempiternũ neq́ immobile. Senſibilia enim omnia corrũpuntur, & in motu ſunt. At ſi nihil eſt ſempiternũ, neque generationem eſſe poſſibile eſt. Neceſſe eſt enim aliquid eſſe id quod fit, & ex quo fit, & vltimũ horum ingenitum eſſe. Siquidem ſtat, & ex nõ ente fieri impoſſibile eſt. Itẽ, generatione & motu poſitis, neceſſe eſt vt finis etiam ſit: nec enim infinitus eſt aliquis motus, ſed cuiuſque eſt finis. Et fieri nõ D eſt poſſibile, factũ eſſe quod impoſſibile ſit. Quod autem factum eſt, neceſſe eſt vt ſit, cùm primò factum eſt. Itẽ, ſi materia eſt, propterea quòd ingenita eſt, multo magis rationabile eſt, ipſam ſubſtãtiam eſſe, cùm illa exiſtat, vt hæc ſit. Si enim nec hæc erit, nec illa, nihil erit omnino. Quòd ſi hoc impoſſibile eſt, neceſſe eſt vt forma & ſpecies aliquid præter cunctum ſit. Si autem rurſus hoc aliquis ponet, dubiũ eſt, de quibus hoc ponet, & de quibus non. Quòd enim de omnibus nõ eſt poſſibile, patet: non enim ponemus aliquam eſſe domum, præter domos ſingulares. Et ad hæc, vtrùm vna erit omnium ſubſtantia, vtputa hominũ? Sed abſurdum eſt: non enim vnum eſſent omnia, quo-E rum ſubſtantia vna, ſed multa, atque diuerſa, ſed hoc etiam inconueniens eſt. Simul autem quomodo materia vnumquodque horum eſt, & eſt cunctum hæc ambo? Item, de principiis hoc etiam aliquis dubitabit: nam ſi ſpecie ſunt vnum, nihil erit numero vnum, nec ipſum vnum, & ipſum ens. Ipſumque ſcire quomodo erit, ſi non aliquod vnum in omnibus erit? At verò ſi numero vnum, & quodque principiorum vnum, & non, vt in ſenſibilibus, alia aliorum: vtputa huius ſyllabæ, cùm ſpecie ſit eadem, etiam principia ſpecie eadem ſunt. Etenim hæc, numero alia ſunt. Quòd

Quòd ſi non ita, ſed principia entium numero ſunt vnum, non erit præter elemēta aliquid aliud. Numero enim vnum dicere aut ſingulare, nihil differt. Ita enim ſingulare dicimus, quod vnum numero eſt: vniuerſale verò, quod in his. Quemadmodum ſi vocis elementa, eo quòd vnum numero eſt, determinata eſſent, neceſſe eſt tot omnes literas eſſe, quot elementa, cùm non eſſent duo aut plura eadem. Nihilo autem minor dubitatio & poſterioribus & prioribus prætermiſſa eſt, vtrùm eadem corruptibilium & incorruptibilium principia ſint, an diuerſa. Si enim eadem ſunt, quomodo hæc quidem incorruptibilia, hæc verò corruptibilia ſunt, & propter quam cauſam? Quicunque igitur circa tempora Heſiodi fuerūt, & cuncti theologi, ſolùm quoad ſibi perſuaderent, curæ habuerūt, nos autem contempſerunt. Cùm enim principia deos facerēt, & ex diis fuiſſe dicerent, quæcūque non guſtarunt nectar, & ambroſiam, mortalia dicunt fuiſſe. Manifeſtum autem eſt, quòd ſibi ipſis hæc nomina cognita dicentes, taleſque afferentes cauſas, ſupra vires noſtras dixerunt. Nam ſi voluptatis gratia ea attigerunt, nequaquam ſunt ipſius eſſe cauſa nectar & ambroſia. Quòd ſi ipſius eſſe gratia, quomodo eſſent ſempiterni, cùm alimento indigerent? Sed de iis quæ fabuloſè & ſophiſticè dicuntur, non eſt dignum accuratè conſiderare. Ab illis verò, qui per demonſtrationem dicunt, petere oportet, ac interrogare, cur cùm ex eiſdem ſint, hæc quidem entium ſempiterna natura ſunt, hæc verò corrumpuntur? Cùm autem neque dicant cauſam, neque rationabile ſit, ita ſe habere, patet, quòd non ſunt eorum eadem principia, neque cauſæ. Empedocles namque, quem quis maximè ſibi ipſi putauerit conſona dicere, is quoque idem paſſus eſt. Ponit enim quoddam principium, corruptionis cauſam, contentionem. Nihilominus tamen & hæc videatur generare, præter ipſum vnum. Cuncta enim alia ex hac ſunt, præter Deum. Dicit enim,

Ex quibus omnia, quæ erant, quæ ſunt, quæque in poſterum erunt,
Orta ſunt, ac arbores, & viri, ac mulieres,
Feræ, alitéſque, & piſces in aqua nutriti,
Ac dij longæui.

At etiam abſque his patet. Nam ſi non ineſſet in rebus contentio, vnum omnia (vt ait) eſſent. Cùm enim conueniant, tunc extima ſtatuitur contentio. Vnde & accidit ei, feliciſſimum Deum, minùs ſapientem cæteris eſſe, non enim cognoſcit omnia elementa. Contentionem namque non habet. Cognitio autem ſimilis ſimili.

Terra enim (ait) *terram inſpicimus, aquam verò aqua:*
Aethere veròætherem diuinum, itémque igne ignem omnia abſumentem:
Ac amicitia amicitiam, & contentionem contentione pernicioſa.

Sed vnde ſermo digreſſus eſt, hoc eſt manifeſtum, quòd accidit ei, contentionem non magis corruptionis quàm ipſius cauſam eſſe: ſimiliter nec amicitiam, ipſius eſſe. Cùm enim congreget in vnum, corrumpit cætera. Et ſimul ipſius tranſmutationis nullam cauſam dicit, niſi quòd ita natura aptum eſt. Cùm enim ait,

—magna contentio in membris nutrita fuit,
Ac ad honores aſcendit tempore perfecto:
Quod eſt cùm alternum ſit, amplum præceſſit inſiurandum:

A Εἰ δὲ μὴ οὕτω, ἀλλ' αἱ τῶν ὄντων ἀριθμῷ ἕν εἰσιν, οὐκ ἔσται παρὰ τὰ στοιχεῖα οὐθὲν ἕτερον· τὸ γὰρ ἀριθμῷ ἓν, ἢ τὸ καθ' ἕκαστον λέγειν, διαφέρει οὐθέν. οὕτω γὰρ λέγομεν τὸ καθ' ἕκαστον, τὸ ἀριθμῷ ἕν· καθόλου δὲ τὸ ἐπὶ τούτων. *ὥσπερ οὖν εἰ τὰ τῆς φωνῆς ἦν ἀριθμῷ ἦν στοιχεῖα ὡρισμένα, ἀναγκαῖον ἦν τοσαῦτα εἶναι τὰ πάντα γράμματα, ὅσαπερ τὰ στοιχεῖα, μὴ ὄντων γε δύο τῶν αὐτῶν, μηδὲ πλειόνων. οὐθενὸς δ' ἐλάττων ἀπορία παραλέλειπται καὶ τοῖς νῦν καὶ τοῖς πρότερον, πότερον αἱ αὐταὶ τῶν φθαρτῶν καὶ τῶν ἀφθάρτων ἀρχαί εἰσιν, ἢ ἕτεραι. εἰ μὲν γὰρ αἱ αὐταί εἰσι, πῶς τὰ μὲν ἄφθαρτα, τὰ δὲ φθαρτὰ, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν; οἱ μὲν οὖν περὶ Ἡσίοδον, καὶ πάντες ὅσοι B θεολόγοι, τοῦ μόνου ἐφρόντισαν τοῦ πιθανοῦ τοῦ πρὸς αὑτοὺς, ἡμῶν δ' ὠλιγώρησαν. θεοὺς γὰρ ποιοῦντες τὰς ἀρχὰς, καὶ ἐκ θεῶν γεγονέναι, τὰ μὴ γευσάμενα τοῦ νέκταρος καὶ τῆς ἀμβροσίας, θνητὰ γενέσθαι φασί. δῆλον δὲ ὡς ταῦτα τὰ ὀνόματα γνώριμα λέγοντες αὑτοῖς, καίτοι περὶ αὐτῆς τῆς *προσφορᾶς τῶν αἰτίων τούτων, ὑπὲρ ἡμᾶς εἰρήκασιν. εἰ μὲν γὰρ χάριν ἡδονῆς αὐτῶν θιγγάνουσιν, οὐθὲν αἴτια τοῦ εἶναι, τὸ νέκταρ καὶ ἡ ἀμβροσία. εἰ δὲ τοῦ εἶναι, πῶς ἂν εἶεν ἀΐδιοι δεόμενοι τροφῆς; ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν μυθικῶς σοφιζομένων, οὐκ ἄξιον μετὰ σπουδῆς σκοπεῖν. παρὰ δὲ τῶν δι' ἀποδείξεως λεγόντων, δεῖ πυνθάνεσθαι C διερωτῶντας, τί δή ποτ' ἐκ τῶν αὐτῶν ὄντα, τὰ μὲν ἀΐδια τὴν φύσιν ἐστὶ, τὰ δὲ φθείρεται τῶν ὄντων. ἐπεὶ δὲ οὔτε αἰτίαν λέγουσιν, οὔτε εὔλογον οὕτως ἔχειν, δῆλον ὡς οὐχ αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ, οὐδὲ αἰτίαι αὐτῶν εἶεν. καὶ γὰρ ὅνπερ οἰηθείη λέγειν ἄν τις μάλιστα ὁμολογουμένως αὐτῷ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ οὗτος ταὐτὸ πέπονθε. τίθησι μὲν γὰρ ἀρχήν τινα αἰτίαν τῆς φθορᾶς τὸ νεῖκος. δόξειε δ' ἂν οὐθὲν ἧττον καὶ τοῦτο γεννᾶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἑνός. ἅπαντα γὰρ ἐκ τούτου τἄλλα ἐστὶ πλὴν ὁ θεός. λέγει γοῦν,

Ἐξ ὧν πάνθ' ὅσα τ' ἦν, ὅσα τ' ἔσθ', ὅσα τ' ἔσται ὀπίσσω,
Δένδρεά τ' ἐβλάστησε καὶ ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες,
D Θῆρές τ' οἰωνοί τε καὶ ὑδατοθρέμμονες ἰχθῦς,
Καί τε θεοὶ δολιχαίωνες.

καὶ χωρὶς δὲ τούτων, δῆλον. εἰ γὰρ μὴ ἦν ἐν τοῖς πράγμασι τὸ νεῖκος, ἓν ἂν ἦν ἅπαντα, ὥς φησιν. ὅταν γὰρ συνέλθῃ, τότε ἔσχατον ἵστη τὸ νεῖκος. διὸ καὶ συμβαίνει αὐτῷ τὸν εὐδαιμονέστατον *θεὸν ἧττον φρόνιμον εἶναι τῶν ἄλλων. οὐ γὰρ γνωρίζει τὰ στοιχεῖα πάντα. τὸ γὰρ νεῖκος οὐκ ἔχει. ἡ δὲ γνῶσις τοῦ ὁμοίου τῷ ὁμοίῳ.

Γαίῃ μὲν γὰρ (φησὶ) γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ,
Αἰθέρι δ' αἰθέρα δῖον, ἀτὰρ πυρὶ πῦρ ἀΐδηλον,
E Στοργὴν δὲ στοργῇ, νεῖκος δέ τε νείκεϊ λυγρῷ.

ἀλλ' ὅθεν δὴ ὁ λόγος, τοῦτό γε φανερὸν, ὅτι συμβαίνει αὐτῷ τὸ νεῖκος, μηθὲν μᾶλλον φθορᾶς ἢ τοῦ εἶναι αἴτιον. ὁμοίως δὲ οὐδ' ἡ φιλότης τοῦ εἶναι. συνάγουσα γὰρ εἰς τὸ ἓν, φθείρει τὰ ἄλλα. καὶ ἅμα δὲ αὐτῆς τῆς μεταβολῆς αἴτιον οὐθὲν λέγει, ἀλλ' ὅτι οὕτως πέφυκεν,

Ἀλλ' ὅτε δὴ μέγα νεῖκος ἐνὶ μελέεσσιν ἐθρέφθη,
Εἰς τιμάς τ' ἀνόρουσε τελειομένοιο χρόνοιο,
Ὅς σφιν ἀμοιβαῖος πλατέος παρελήλαται ὅρκου,

* Scribe ὥσπερ ἂν εἰ τ sic ſuſtuleris quod interpretibus negotiū pridē faceſſit. vide Alexandrum, & Fonſecam.

* Scriptū olim fuit προσφορᾶς, quod Græcè interpretati ſunt τροφῆς. id enim ſæpe eſt προσφέρεσθαι. Latini quoq; interpp. quidam id ſunt ſecuti non ineptè.

* ἢ θεὸν

ὡς ἀναγκαῖον μὲν ὂν μεταβάλλειν. αἰτίαν δ' ἐξ ἀνάγκης οὐδεμίαν δηλοῖ, ἀλλ' ὅμως τοσοῦτόν γε μόνον λέγει ὁμολογουμένως. οὐ γὰρ τὰ μὲν φθαρτά, τὰ δὲ ἄφθαρτα ποιεῖ τῶν ὄντων, ἀλλὰ πάντα φθαρτά, πλὴν τῶν στοιχείων. ἡ δὲ νῦν λεγομένη ἀπορία ἐστί, διὰ τί τὰ μέν, τὰ δ' οὔ, εἴπερ ἐκ τῶν αὐτῶν ἐστιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἂν εἴησαν αἱ αὐταὶ ἀρχαί, τοσαῦτα εἰρήσθω. εἰ δὲ ἕτεραι ἀρχαί, μία μὲν ἀπορία, πότερον ἄφθαρτοι καὶ αὗται ἔσονται, ἢ φθαρταί. εἰ μὲν γὰρ φθαρταί, δῆλον ὡς ἀναγκαῖον καὶ ταύτας ἔκ τινων εἶναι. ἅπαντα γὰρ φθείρεται εἰς ταῦτ' ἐξ ὧν ἐστιν. ὥστε συμβαίνῃ τῶν ἀρχῶν ἑτέρας ἀρχὰς εἶναι προτέρας. τοῦτο δ' ἀδύνατον, καὶ εἰ ἵσταται, καὶ εἰ βαδίζει εἰς ἄπειρον. ἔτι δὲ πῶς ἔσται τὰ φθαρτά, εἰ αἱ ἀρχαὶ ἀναιρεθήσονται; εἰ δὲ ἄφθαρτοι, διὰ τί ἐκ μὲν τούτων ἀφθάρτων οὐσῶν, φθαρτὰ ἔσται, ἐκ δὲ τῶν ἑτέρων ἄφθαρτα; τοῦτο γὰρ οὐκ εὔλογον, ἀλλ' ἢ ἀδύνατον, ἢ πολλοῦ λόγου δεῖται. ἔτι δὲ οὐδ' ἐγκεχείρηκεν οὐδεὶς ἑτέρας, ἀλλὰ τὰς αὐτὰς * ἁπάντων λέγουσιν ἀρχάς. ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἀπορηθὲν ἀποτρώγουσιν, ὥσπερ τοῦτο μικρόν τι λαμβάνοντες. πάντων δὲ καὶ θεωρῆσαι χαλεπώτατον, καὶ πρὸς τὸ γνῶναι τἀληθὲς ἀναγκαιότατον, πότερόν ποτε τὸ ὄν, καὶ τὸ ἕν, οὐσίαι τῶν ὄντων εἰσί, καὶ ἑκάτερον αὐτῶν οὐχ ἕτερόν τι ὄν, τὸ μὲν ἕν, τὸ δὲ ὄν ἐστιν. ἢ δεῖ ζητεῖν, τί ποτ' ἐστὶ τὸ ὂν καὶ τὸ ἕν, ὡς ὑποκειμένης ἄλλης φύσεως. οἱ μὲν γὰρ ἐκείνως, οἱ δ' οὕτως οἴονται τὴν φύσιν ἔχειν. Πλάτων μὲν γὰρ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι, οὐχ ἕτερόν τι τὸ ὄν, οὐδὲ τὸ ἕν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτῶν τὴν φύσιν εἶναι, ὡς οὔσης τῆς οὐσίας τοῦτο ἓν εἶναι, καὶ ὄν τι. οἱ δὲ περὶ φύσεως, οἷον Ἐμπεδοκλῆς, ὡς εἰς γνωριμώτερον ἀνάγων, λέγει, ὅτι τὸ ἓν ὄν ἐστι. δόξειε γὰρ ἂν λέγειν τοῦτο τὴν φιλίαν εἶναι. αἰτία * γοῦν ἐστὶν αὕτη, τοῦ ἓν εἶναι πᾶσιν. ἕτεροι δὲ πῦρ, οἱ δ' ἀέρα φασὶν εἶναι τὸ ἓν τοῦτο καὶ τὸ ὄν, ἐξ οὗ τὰ ὄντα εἶναί τε καὶ γεγονέναι. ὡς δ' αὔτως καὶ οἱ πλείω τὰ στοιχεῖα τιθέμενοι. ἀνάγκη γὰρ καὶ τούτοις τοσαῦτα λέγειν τὸ ὂν καὶ τὸ ἕν, ὅσας περ ἀρχὰς εἶναί φασι. συμβαίνει δέ, εἰ μέν τις μὴ θήσεται εἶναί τινα οὐσίαν τὸ ἕν, καὶ τὸ ὄν, μηδὲ τῶν ἄλλων εἶναι τῶν καθόλου μηθέν. ταῦτα γάρ ἐστι καθόλου μάλιστα πάντων. εἰ δὲ μὴ ἔστι τι ἓν αὐτό, μηδ' αὐτὸ ὄν, σχολῇ τῶν γε ἄλλων τι ἂν εἴη παρὰ τὰ λεγόμενα καθ' ἕκαστα. ἔτι δὲ μὴ ὄντος τοῦ ἑνὸς οὐσίας, δῆλον ὅτι οὐδ' ἂν ἀριθμὸς εἴη ὡς κεχωρισμένη φύσις τις τῶν ὄντων. ὁ μὲν γὰρ ἀριθμός, μονάδες· ἡ δὲ μονάς, ὅπερ ἕν τί ἐστιν. εἰ δ' ἔστι τι * αὐτὸ ἓν καὶ αὐτὸ ὄν, ἀναγκαῖον οὐσίαν αὐτῶν εἶναι τὸ ὄν, καὶ τὸ ἕν. οὐ γὰρ ἕτερόν τι καθόλου κατηγορεῖται, ἀλλὰ ταῦτα αὐτά. ἀλλὰ μὴν εἴ γ' ἔσται τι αὐτὸ ὂν καὶ αὐτὸ ἕν, πολλὴ ἀπορία πῶς ἔσται τι παρὰ ταῦτα ἕτερον. λέγω δὲ πῶς ἔσται πλείω ἑνὸς τὰ ὄντα. τὸ γὰρ ἕτερον τοῦ ὄντος οὐκ ἔστιν. ὥστε κατὰ τὸν Παρμενίδου συμβαίνειν ἀνάγκη λόγον, ἓν ἅπαντα εἶναι τὰ ὄντα, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ὄν. ἀμφοτέρως δὲ δύσκολον· ἄν τε γὰρ μὴ ᾖ τὸ ἓν οὐσία, ἄν τε ᾖ τὸ αὐτὸ ἕν, ἀδύνατον τὸν ἀριθμὸν οὐσίαν εἶναι. ἐὰν μὲν οὖν μὴ ᾖ, εἴρηται πρότερον δι' ὅ· ἐὰν δὲ ᾖ, ἡ αὐτὴ ἀπορία καὶ περὶ τοῦ ὄντος. ἐκ τίνος γὰρ καὶ παρὰ τὸ ἓν ἔσται αὐτὸ ἄλλο ἕν;

* Scrib. ἅπαντες ἁπάντων. & ita quidam interp.

* ἤ. γάρ ἐστιν ἄ.

* ἤ. αὐτὸ ἓν καὶ αὐτὸ ὄν,

A tanquam neceſſe ſit quidem tranſmutari, cauſſam tamen neceſſario nullam manifeſtat. Tantum tamen ſibiipſi conſentaneè dicit, quòd non facit hæc quidem entium corruptibilia, hæc verò incorruptibilia, ſed omnia corruptibilia præter elementa. Quæ autem dicitur nunc dubitatio eſt, cur ſi omnia ex eiſdem ſunt, hæc quidem ſunt, hæc verò non? Quòd igitur non ſint eadem principia, hæc demum dicta ſint. Quòd ſi diuerſa principia ſunt, vna quidem dubitatio eſt, vtrùm incorruptibilia etiam iſta erunt, an corruptibilia? Si enim corruptibilia, patet quòd neceſſe eſt, ea quoque ex aliquibus eſſe. Omnia enim in illa, ex quibus ſunt, corrumpuntur. Quare accidit, principiorum alia eſſe principia priora. B Hoc autem impoſſibile, ſiue ſtatur, ſiue in infinitum progreditur. Item ſi principia adimētur, corruptibilia quomodo erũt? Quòd ſi incorruptibilia ſunt, cur ex his quidem, cùm incorruptibilia ſint, corruptibilia erũt, ex alteris vero incorruptibilia? Hoc enim non eſt rationabile, ſed aut impoſſibile eſt, aut multis indiget rationibus. Item, nemo conatus eſt alia oſtendere, ſed eadem omnium principia dicunt: & quod primo dubitatum eſt, tanquam paruum quiddam putantes, prætereunt. Omnium autem, & ad ſpeculandum difficillimum, & ad cognoſcendam veritatem maximè neceſſarium eſt, vtrùm ipſum ens & ipſum vnum ſubſtantiæ entium ſint, & non aliquid aliud vtrumque eorum ſit, ſed hoc vnum, illud vero ens C ſit. An oportet quidnam ſit ipſum ens, & ipſum vnum quærere, tanquam altera natura ſubiecta? Quidam enim illo, quidam vero hoc modo putant naturam habere. Plato namque, ac Pythagorici, non eſſe aliud quid ipſum ens, nec ipſum vnum aiebant, ſed hoc eorum naturam eſſe, tanquam ſubſtantia idem vnum & ens eſſet. Qui autem de natura tractarunt, vt Empedocles, tanquam in magis cognitum reducens, dicit quòd vnum eſt ens: videri namque poſſit dicere hoc amicitiam eſſe. Cauſa enim hæc omnibus eſt, vt vnum ſint. Alij vero ignẽ, & alij aërẽ aiunt ipſum vnum, & ipſum ens eſſe, ex quo entia & eſſe & facta eſſe. Similiter & qui plura elementa ponunt: D neceſſe enim & his eſt, tot eſſe dicere ipſum ens, & ipſum vnum, quot aiunt principia eſſe. Accidit autem, quòd ſi quis non ponat eſſe aliquam ſubſtantiam ipſum vnum, & ipſum ens, nec aliorum vniuerſalium quicquã eſſe: hæc enim vniuerſalia maximè omniũ ſunt. Quòd ſi non eſt aliquid ipſũ ens, & ipſum vnum, multo minùs quicquam aliorum ſit præter ea quæ ſingularia dicantur. Item, ſi ipſum vnum non ſit ſubſtãtia, patet quòd nec numerus erit, tanquam natura alia ſeparata ab entibus: numerus enim, vnitates: vnitas vero vnũ quid eſt. Quod ſi quid eſt ipſum vnũ, & ipſum ens, neceſſe eſt, eorum ſubſtantiam eſſe vnum, & ens: E non enim aliquid aliud vniuerſaliter prædicatur, ſed eadem ipſa. At vero ſi quid erit ipſum ens, & ipſum vnum, magna dubitatio eſt, quonam modo aliquid aliud præter hæc erit. Dico autem quomodo entia erunt plura vno. Quod enim aliud ab ente eſt, non eſt. Quare ſecundum Parmenidis rationem, neceſſe eſt accidere omnia entia eſſe vnum, & hoc eſſe ens. Vtroque autem modo difficile eſt; ſiue enim ens vnum non ſit ſubſtantia, ſiue ipſum vnum ſit, impoſſibile eſt numerum eſſe ſubſtantiam. Et quare quidem ſi non ſit, dictum eſt priùs. Si autem ſit, eadem ac de ente dubitatio eſt. Ex quo enim & præter ipſum vnum, erit aliud vnum?

neceſſe profectò eſt nihil eſſe. Omnia verò entia, aut vnum, aut plura, quorum vnumquodque vnum eſt. Item, ſi ipſum vnum indiuiſibile, ſecundùm quidem Zenonis poſitionem, nihil vtique fuerit. Quod enim neque additum, neque demptum, facit aliquid maius, id non eſſe entium aiunt, tanquam ens magnitudo ſit. Et ſi magnitudo, corporalis. Hæc namque omniquaque ens: cætera verò quodammodo quidem addita facient maius, quodammodo, nihil: vt ſuperficies, & linea facient, punctum vero & vnitas minimè. Sed cùm ipſe moleſtè ſpeculetur, ac contingat aliquid indiuiſibile eſſe, ſic ad illum habetur aliqua reſponſio. Huiuſcemodi namque additum non maius, ſed plus efficit. Sed quomodo ex vno tali aut pluribus magnitudo erit? Simile namque eſt, ac ſi dicatur, ex punctis lineam eſſe. Quòd ſi quis ita putat, vt, quemadmodum quidam dicunt, ex ipſo vno, & alio quodam non vno, numerus fiat, nihilo minùs tamen quærendum eſt, cur, & quomodo quandoque numerus, quandoque magnitudo erit, quod fit, ſi ipſum non vnum, inæqualitas, ac eadem natura erat. Nec enim apparet, quo pacto ex vno & iſta, neque quo pacto ex aliquo numero, & iſta, magnitudines fieri queant.

A ἀνάγκη γὰρ μηδὲν εἶναι. ἅπαντα δὲ τὰ ὄντα, ἢ ἓν ἢ πολλά, ὧν ἓν ἕκαστον. ἔτι εἰ ἀδιαίρετον αὐτὸ τὸ ἕν, κατὰ μὲν τὸ Ζήνωνος ἀξίωμα οὐδὲν ἂν εἴη. ὃ γὰρ μήτε προστιθέμενον, μήτε ἀφαιρούμενον ποιεῖ τι * μεῖζον, οὔ φασιν εἶναι τοῦτο τῶν ὄντων, ὡς δηλονότι ὄντος μεγέθους τοῦ ὄντος· καὶ εἰ μέγεθος, σωματικόν. τοῦτο γὰρ πάντῃ ὄν. τὰ δὲ ἄλλα πῶς μὲν προστιθέμενα, ποιήσει μεῖζον, πῶς δ᾽ οὐθέν; οἷον ἐπίπεδον καὶ γραμμή, στιγμὴ δὲ καὶ μονάς, οὐδαμῶς; ἀλλ᾽ ἐπεὶ * οὗτος θεωρεῖ φορτικῶς, * καὶ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι ἀδιαίρετόν τι, ὥστε * καὶ οὕτως καὶ πρὸς ἐκεῖνον τιν᾽ ἔχει ἀπολογίαν, μεῖζον μὲν οὐ ποιήσει, πλεῖον δὲ προστιθέμενον τὸ τοιοῦτον. B ἀλλὰ πῶς δὴ ἐξ ἑνὸς τοιούτου, ἢ πλειόνων ἔσται μέγεθος; ὅμοιον γὰρ καὶ τὴν γραμμὴν ἐκ στιγμῶν εἶναι φάσκειν. ἀλλὰ μὴν καὶ εἴ τις οὕτως ὑπολαμβάνοι, ὥστε γίνεσθαι (καθάπερ λέγουσί τινες) ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ, καὶ ἄλλου μὴ ἑνός τινος τὸν ἀριθμόν, οὐθὲν ἧττον ζητητέον διὰ τί καὶ πῶς, ὁτὲ μὲν ἀριθμός, ὁτὲ δὲ μέγεθος ἔσται τὸ γενόμενον, εἴπερ τὸ μὴ ἕν, ἡ ἀνισότης καὶ ἡ αὐτὴ φύσις ἦν. οὔτε γὰρ ὅπως ἐξ ἑνὸς καὶ ταύτης, οὔτε ὅπως ἐξ ἀριθμοῦ τινος καὶ ταύτης, γένοιτ᾽ ἂν τὰ μεγέθη, δῆλον.

* Scrib. videtur μεῖζον, ἢ ἔλαττον, ἤ. Fonſe.
* κ. ἐστι
* κ. ἐκ ἐνδέχ.
* γρ. ἐστι

CAPVT V.

Vtrùm entia mathematica ſint ſubſtantia rerum, necne.

HIs autem conſequens dubitatio eſt, vtrùm numeri, & corpora, ſuperficies, & puncta aliquæ ſubſtantiæ ſint, an non. Si enim non ſunt, fugit nos quidnam ipſum ens, & quæ entium ſubſtantiæ ſint. Paſſiones enim, & motus, & quæ ad aliquid ſunt, ipſæque diſpoſitiones, ac proportiones, nullius ſubſtantiam ſignificare videntur. Cuncta etenim de aliquo ſubiecto dicuntur, nihilque horum ipſum eſt. Quæ vero maximè ſubſtantiam videantur ſignificare, ſunt aqua, terra, & ignis, ex quibus compoſita corpora conſiſtunt. horum caliditates quidem, & frigiditates, & huiuſcemodi, paſſiones, non ſubſtantiæ ſunt: corpus vero ſolum, quod hæc patitur, permanet, tanquam aliquod ens, & aliqua exiſtens ſubſtantia. At vero corpus minus eſt ſubſtantia, quàm ſuperficies: & ſuperficies, quàm linea: & linea, quàm vnitas, & punctum. His enim corpus definitur. Et hæc quidem videntur poſſe ſine corpore eſſe, corpus vero abſque his impoſſibile eſſe. Quare plures quidem, & antiquiores, ſubſtantiam quidem, & ens, putabant eſſe corpus, cætera vero huius paſſiones: vt & principia corporum, entium eſſent principia: poſteriores vero, & illis ſapientiores habiti, numeros. Quemadmodũ ita diximus, ſi hæc non ſunt ſubſtantiæ, nulla ſubſtantia, nec aliquod ens omnino eſt. Quæ enim eis accidunt, non conuenit entia nominare. At ſi hoc idem conceditur, quod longitudines, & puncta magis quàm corpora, ſubſtantiæ ſint, at qualia corpora hæc ſint, non videmus, (in ſenſibilibus namque impoſſibile eſt eſſe) non erit profectò vlla ſubſtantia. Item, videntur hæc omnia, dimenſiones corporis eſſe, hoc quidem ad latitudinem, hoc vero ad profunditatem, illud vero ad longitudinem. Et ad hæc, ſimiliter ineſt in ſolido quæcunque figura.

ΚΕΦΑΛ. ε΄.

C Ἀπορίαν ἄλλην λύει, πότερον οἱ ἀριθμοὶ καὶ τὰ σώματα, καὶ ἐπίπεδα καὶ αἱ στιγμαὶ οὐσίαι τινές εἰσιν, ἢ οὔ.

TΟύτων δ᾽ ἐχομένη ἀπορία, πότερον οἱ ἀριθμοί, καὶ τὰ σώματα, καὶ τὰ ἐπίπεδα, καὶ αἱ στιγμαὶ οὐσίαι τινές εἰσιν, ἢ οὔ. εἰ γὰρ μή εἰσι, διαφεύγει τί τὸ ὄν, καὶ τίνες αἱ οὐσίαι τῶν ὄντων. τὰ μὲν γὰρ πάθη, καὶ αἱ κινήσεις, καὶ τὰ πρός τι, καὶ αἱ διαθέσεις, καὶ οἱ λόγοι, οὐθενὸς δοκοῦσιν οὐσίαν σημαίνειν. λέγονται γὰρ πάντα καθ᾽ ὑποκειμένου τινός, καὶ οὐθὲν τόδε τι. ἃ δὲ ἂν μάλιστα δόξειε σημαίνειν οὐσίαν, ὕδωρ καὶ γῆ, * καὶ πῦρ, ἐξ ὧν τὰ σύνθετα σώματα συνέστηκε. τούτων δὲ θερμότητες μὲν D καὶ ψυχρότητες καὶ τὰ τοιαῦτα, πάθη, οὐκ οὐσίαι. τὸ δὲ σῶμα τὸ ταῦτα πεπονθός, μόνον ὑπομένει ὥς τι ὂν καὶ οὐσία τις οὖσα. ἀλλὰ μὴν τό γε σῶμα ἧττον οὐσία τῆς ἐπιφανείας, καὶ αὕτη τῆς γραμμῆς, καὶ αὕτη τῆς μονάδος καὶ τῆς στιγμῆς. τούτοις γὰρ ὥρισται τὸ σῶμα. καὶ τὰ μὲν ἄνευ σώματος ἐνδέχεσθαι δοκεῖ εἶναι, τὸ δὲ σῶμα ἄνευ τούτων εἶναι ἀδύνατον. διόπερ οἱ μὲν πολλοὶ καὶ οἱ πρότερον τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ὂν ᾤοντο σῶμα εἶναι, τἆλλα δὲ τούτου πάθη· ὥστε καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς τῶν σωμάτων, τῶν ὄντων εἶναι ἀρχάς· οἱ δ᾽ ὕστερον καὶ σοφώτεροι τούτων εἶναι δόξαντες, ἀριθμούς. καθάπερ οὖν εἴπομεν, εἰ μὴ E ἔστιν οὐσία ταῦτα, ὅλως οὐδεμία ἐστὶν οὐσία, οὐδὲ ἓν οὐθέν. οὐ γὰρ δὴ τά γε συμβεβηκότα τούτοις, ἄξιον ὄντα καλεῖν. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο μὲν ὁμολογεῖται, ὅτι μᾶλλον ἐστὶν οὐσία τὰ μήκη τῶν σωμάτων καὶ αἱ στιγμαί, ταῦτα δὲ μὴ ὁρῶμεν ποίων ἂν εἶεν σωμάτων (ἐν γὰρ τοῖς αἰσθητοῖς ἀδύνατον εἶναι) οὐκ ἂν εἴη οὐσία οὐδεμία. ἔτι φαίνεται ταῦτα πάντα διαιρέσεις ὄντα τοῦ σώματος, τὸ μὲν εἰς πλάτος, τὸ δὲ εἰς βάθος, τὸ δὲ εἰς μῆκος. πρὸς δὲ τούτοις ὁμοίως ἔν ἐστιν ἐν τῷ στερεῷ ὁποιονοῦν σχῆμα.

* γρ. καὶ π. καὶ ἀήρ

ὥστ' εἰ μήτ' ἐν τῷ λίθῳ Ἑρμῆς, μηδὲ τὸ ἥμισυ τοῦ κύβου ἐν τῷ κύβῳ οὕτως ὡς ἀφωρισμένον, οὐκ ἄρα οὐδ' ἐπιφάνεια. εἰ γὰρ ὁποιαοῦν, κἂν αὕτη ἂν εἴη ἡ ἀφορίζουσα τὸ ἥμισυ, ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ γραμμῆς καὶ ἐπὶ στιγμῆς καὶ μονάδος. ὥστ' εἰ μάλιστα μὲν οὐσία τὸ σῶμα, τούτου δὲ μᾶλλον ταῦτα, μή ἐστι δὲ ταῦτα μηδὲ οὐσίαι τινές, διαφεύγει τί τὸ ὂν, καὶ τίς ἡ οὐσία τῶν ὄντων. πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὰ περὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθορὰν συμβαίνει ἄλογα. δοκεῖ μὲν γὰρ ἡ οὐσία μὴ οὖσα πρότερον, * νῦν εἶ), ἢ πρότερον οὖσα, ὕστερον μὴ * μετὰ τοῦτο γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι ταῦτα πάσχειν. τὰς δὲ στιγμὰς καὶ τὰς γραμμὰς, καὶ τὰς ἐπιφανείας, οὐκ ἐνδέχεται οὔτε γίνεσθαι οὔτε φθείρεσθαι, ὁτὲ μὲν οὔσας, ὁτὲ δὲ οὐκ οὔσας. ὅταν γὰρ ἅπτηται ἢ διαιρῆται τὰ σώματα ἅμα, ὁτὲ μὲν μία ἁπτομένων, ὁτὲ δὲ δύο διαιρουμένων γίνονται. ὥστ' οὔτε συγκειμένων ἔστιν, ἀλλ' ἔφθαρται, διῃρημένων τέ εἰσιν αἱ πρότερον οὐκ οὖσαι. οὐ γὰρ δὴ ἥγε ἀδιαίρετος στιγμὴ, διῃρέθη εἰς δύο· εἴ τε γίνονται καὶ φθείρονται, ἔκ τινος γίνονται. παραπλησίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὸ νῦν, τὸ ἐν τῷ χρόνῳ. οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι. ἀλλ' ὅμως ἕτερον δοκεῖ ἀεὶ εἶναι, οὐκ οὐσία τις οὖσα. ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι ἔχει καὶ περὶ τὰς στιγμὰς καὶ γραμμὰς, καὶ περὶ τὰ ἐπίπεδα. ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος. ἅπαντα γὰρ ὁμοίως, ἢ πέρατα, ἢ διαιρέσεις εἰσίν.

* χ. νῦν οὖσα,
* χ. μὴ τὸ γίν. & ita plerique interpp. quos conſule.

A Quare ſi nec in lapide Mercurius, nec in cubo dimidium cubi, ſic vt diſterminatum, ergo nec ſuperficies. Nam ſi quæcunque, & ea profectò ſit, quæ dimidium diſterminat. Eadem autem ratio & de linea, puncto, & vnitate eſt. Quare ſi corpus maximè ſubſtantia eſt, hæc autem corpore magis, hæc verò non ſint, neque ſubſtãtiæ quædam ſint, fugiet nos profectò quidnam ſit ens, quæve entium ſubſtantia eſt. Ad hæc enim, quæ dicta ſunt, etiam quæ circa generationem & corruptionem accidunt inconuenientia. Videtur enim ſubſtantia, cùm antè non ſit, nunc ſit, aut cùm antea ſit, poſtea non, hæc pati, fieri ſcilicet, atque corrumpi. At puncta, lineas, & ſuperficies, neque fieri, ne-
B que corrumpi contingit, cùm quandoque ſint, quandoque verò non ſint. Cùm enim tangãt, aut diuidantur corpora, quandoque vna, cùm ſimul tangunt, quandoque duæ, cùm diuiduntur, fiunt. Quare neque iam compoſitis ſunt, ſed corruptæ ſunt, & diuiſis ſunt, cùm antea non eſſent. Punctum namque indiuiſibile, nõ eſt diuiſum in duo. Cæterùm ſi generantur, & corrumpuntur, ex aliquo fiunt. Similiter autem ſe habet & circa nunc quod eſt in tempore: nec hoc enim contingit generari, & corrumpi, ſed tamen aliud eſſe ſemper videtur, cùm non ſubſtantia aliqua ſit. Patet autem quòd etiam circa puncta, lineas, & ſuperficies, ſimiliter ſe habet: eadem enim ratio eſt.
C Cuncta namque ſimiliter aut fines, aut diuiſiones ſunt.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Καὶ ταύτας παρὰ ἀπορηθείσας λύει ἀπορίας. Διὰ τί δεῖ ζητεῖν ἄλλ' ἄττα παρά τε τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ μεταξύ, οἷον τὰ εἴδη. καὶ πότερον δυνάμει ἐστὶ τὰ στοιχεῖα, ἢ ἐνεργείᾳ. καὶ πότερον αἱ ἀρχαὶ καθόλου ἢ τὰ καθ' ἕκαστα.

Ὅλως δ' ἀπορήσειεν ἄν τις, διὰ τί καὶ δεῖ ζητεῖν ἄλλ' ἄττα παρά τε τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ μεταξύ, οἷον ἃ τίθεμεν εἴδη. εἰ γὰρ [* διὰ τοῦτο, ὅτι] τὰ μὲν μαθηματικὰ τῶν δεῦρο, ἄλλῳ μέν τινι διαφέρει, τῷ δὲ πόλλ' ἄττα ὁμοειδῆ εἶναι, οὐθὲν διαφέρει. ὥστ' οὐκ ἔσονται αὐτῶν αἱ ἀρχαὶ ἀριθμῷ ἀφωρισμέναι, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἐνταῦθα γραμμάτων, ἀριθμῷ μὲν πάντων οὐκ εἰσὶν αἱ ἀρχαὶ ὡρισμέναι, εἴδει δέ· ἐὰν μὴ λαμβάνῃ τις τησδὶ τῆς συλλαβῆς, ἢ τησδὶ τῆς φωνῆς. τούτων δ' ἔσονται καὶ ἀριθμῷ ὡρισμέναι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μεταξύ. ἄπειρα γὰρ κἀκεῖ τὰ ὁμοειδῆ. ὥστ' εἰ μὴ ἔστι παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ, ἕτερα ἄττα οἷα λέγουσι τὰ εἴδη τινές, οὐκ ἔσται μία ἀριθμῷ ἀλλ' εἴδει οὐσία· οὐδ' αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων ἀριθμῷ ἔσονται ποσαί τινες, ἀλλὰ εἴδει. Εἰ οὖν τοῦτο ἀναγκαῖον, καὶ τὰ εἴδη ἀναγκαῖον διὰ τοῦτο εἶναι. καὶ γὰρ εἰ μὴ καλῶς διαρθροῦσιν οἱ λέγοντες, ἀλλ' ἔστι τοῦθ' ὃ βούλονται, καὶ ἀνάγκη ταῦτα λέγειν αὐτοῖς, ὅτι τῶν εἰδῶν οὐσία τις * ἕκαστόν ἐστι, καὶ οὐθὲν κατὰ συμβεβηκός. ἀλλὰ μὴν εἴγε θήσομεν τὰ εἴδη εἶναι, καὶ ἓν ἀριθμῷ τὰς ἀρχὰς, ἀλλὰ μὴ εἴδει, εἰρήκαμεν ἃ συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἀδύνατα. σύνεγγυς δὲ τούτων ἐστὶ τὸ διαπορῆσαι, πότερον δυνάμει ἐστὶ τὰ στοιχεῖα, ἢ τιν' ἕτερον τρόπον. εἰ μὲν γὰρ ἄλλως, πρότερόν τι ἔσται τῶν ἀρχῶν ἄλλο.

* Notis incluſa docti quidam interpp. expungunt.

* χ. ἑκάστου

CAPVT VI.

Alias quæſtiones tractat, & ipſas capite primo propoſitas.

Omnino autem aliquis dubitabit, quare oportet alia quædam præter ſenſibilia & media
D quærere, vtputa eas, quas ponimus, ſpecies. Si enim propterea quòd mathematica quidem ab iis quæ hîc ſunt, alio quodam differunt, in eo ſanè quòd plura eiuſdem ſpeciei ſunt, nihil differunt: & ideo non erunt eorum principia, numero determinata, ſicvti etiam hîc literarum numero quidem nõ ſunt omnium principia determinata, ſed ſpecie: niſi quis, huius ſyllabæ, & huius vocis, accipiat. Harum enim, numero etiam determinata erunt. Similiter etiam de mediis. Infinita etenim etiam illic ſunt, quæ eiuſdem ſpeciei ſunt. Quare ſi præter ſenſibilia, & mathematica, non ſint alia quædam, qualia dicunt quidam ſpecies eſſe, non erit vna numero & ſpecie ſubſtantia: nec entium principia aliqua numero aliquot, ſed ſpecie erũt.
E Si itaque hoc neceſſarium eſt, & ſpecies propterea neceſſe eſt eſſe. Etenim quamquam non bene declarent, qui hæc dicunt, hoc tamen eſt, quod volunt: & neceſſe eſt eis hoc dicere, quòd ſpecierum vnaquæque ſubſtantia quædam ſit, & nulla ſecundùm accidens. At verò ſi ponemus ſpecies eſſe, & principia vnum numero non ſpecie eſſe, diximus quę impoſſibilia neceſſe eſt accidere. His autem propè eſt dubitare, vtrùm potentia, an alio quodam modo elementa ſint. Si enim alio quodam modo, erit aliquid aliud principiis prius:

potentia namque, prior illa cauſa eſt. Non eſt autem neceſſe, vt omne, quod potentia eſt, illo modo ſe habeat. Quòd ſi elementa potentia ſunt, contingit nihil entium eſſe. Poſſibile enim eſt eſſe, etiam quod nondum eſt. Fit enim quod non eſt: ſed nihil eorum fit, quæ eſſe impoſſibilia ſunt. Ex his itaque de principiis dubitationibus, neceſſe eſt dubitare. Et vtrùm vniuerſalia ſint, an (vt dicimus) ſingularia. Si enim vniuerſalia, non erunt ſubſtantiæ. Nihil enim communium, quod quid, ſed quale quid, ſignificat: ſed ſubſtãtia, quod quid. Quòd ſi quod communiter prædicatur, quod quid ſit, & exponi poſſit, multa animalia erunt ipſe Socrates, & homo, & animal: ſi ſingula quidem, quod quid, & vnum ſignificant. Si igitur principia vniuerſalia ſunt, hæc accidunt. Quòd ſi non vniuerſalia ſint, ſed vt ipſa ſingularia, non erunt ſcibilia. Ipſius enim vniuerſalis, omnium ſcientiæ ſunt. Quare erunt alia principia priora de principiis vniuerſaliter prædicata, ſi ſit quidem eorum futura ſcientia.

A πρότερον γὰρ ἡ δύναμις ἐκείνης τῆς αἰτίας· τὸ δὲ δυνατὸν οὐκ ἀναγκαῖον ἐκείνως πᾶν ἔχειν. εἰ δ' ἔστι δυνάμει τὰ στοιχεῖα, ἐνδέχεται μηδὲν εἶναι τῶν ὄντων. δυνατὸν γὰρ εἶναι καὶ τὸ μήπω ὄν. γίγνεται μὲν γὰρ τὸ μὴ ὄν· οὐθὲν δὲ γίγνεται τῶν εἶναι ἀδυνάτων. ταύτας τε οὖν τὰς ἀπορίας ἀναγκαῖον ἀπορῆσαι περὶ τῶν ἀρχῶν, καὶ πότερον καθόλου εἰσίν, ἢ ὡς λέγομεν τὰ καθέκαστα. Εἰ μὲν γὰρ καθόλου, οὐκ ἔσονται οὐσίαι. οὐθὲν γὰρ τῶν κοινῶν τόδε τι σημαίνει, ἀλλὰ τοιόνδε· ἡ δ' οὐσία τόδε τι· εἰ δ' ἔστι τόδε τι, * καὶ ἐκθέσθαι τὸ κοινῇ κατηγορούμενον, πολλὰ ἔσται ζῶα, ὁ Σωκράτης αὐτός τε, καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ζῶον, εἴπερ σημαίνει ἕκαστον τόδε τι καὶ ἕν. B εἰ μὲν οὖν καθόλου αἱ ἀρχαί, ταῦτα συμβαίνει· εἰ δὲ μὴ καθόλου, ἀλλ' ὡς τὰ καθέκαστα, οὐκ ἔσονται ἐπιστηταί. καθόλου γὰρ αἱ ἐπιστῆμαι πάντων. ὥστ' ἔσονται ἀρχαὶ ἕτεραι πρότεραι τῶν ἀρχῶν καθόλου κατηγορούμεναι, εἴπερ μέλλει ἔσεσθαι αὐτῶν ἐπιστήμη.

* γ. ἐκδύναται

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM

LIBER IV.

CAPVT I.

Ens vt ens eſſe Metaphyſicæ ſubiectum.

EST quædam ſcientia, quæ ſpeculatur ens, prout ens eſt, & quæ ei per ſe inſunt. Hæc autem, nulli earum quæ in parte dicuntur, eadem eſt: nullæ namque cæterarum, vniuerſaliter de ente, prout ens eſt, conſiderant, ſed etiam aliquam partem abſcindẽtes, quod ei accidit, ſpeculantur, vt mathematicæ ſcientiæ. Cùm autem principia & ſupremas cauſas quæramus, patet quod alicuius naturæ per ſe neceſſe eſt eas eſſe. Si igitur illi etiam qui entium elementa quærunt, iſta principia quærebant, neceſſe eſt etiam elementa entis non ſecundùm accidens eſſe, ſed prout entia ſunt. Quare nobis quoque entis, prout entis, primas cauſas accipiendum eſt.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικὰ, τὸ δ.

C. ## ΚΕΦΑΛ. α'.

Τί θεωρεῖ αὕτη ἡ ἐπιστήμη.

ΕΣΤΙΝ ἐπιστήμη τις, ἣ θεωρεῖ τὸ ὂν ᾗ ὂν, καὶ τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθ' αὑτό. αὕτη δ' ἐστὶν οὐδεμιᾷ τῶν ἐν μέρει λεγομένων ἡ αὐτή. οὐδεμία γὰρ τῶν ἄλλων ἐπισκοπεῖ καθόλου περὶ τοῦ ὄντος ᾗ ὄν. ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ τι ἀποτεμνόμεναι, θεωροῦσι περὶ τούτου τὸ συμβεβηκός, οἷον αἱ μαθηματικαὶ τῶν ἐπιστημῶν. ἐπεὶ δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἀκροτάτας αἰτίας ζητοῦμεν, D δῆλον ὡς φύσεώς τινος αὐτὰς ἀναγκαῖον εἶναι καθ' αὑτήν. Εἰ οὖν καὶ οἱ τὰ στοιχεῖα τῶν ὄντων ζητοῦντες, ταύτας τὰς ἀρχὰς ἐζήτουν, ἀνάγκη καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ὄντος εἶναι μὴ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλ' ᾗ ὄντα. διὸ καὶ ἡμῖν τοῦ ὄντος ᾗ ὄν, τὰς πρώτας αἰτίας ληπτέον.

CAPVT II.

Eſſe vnius ſcientiæ de ente vt ens eſt, agere, quia ens vt ſic eſt vnum analogicè.

ENS autem multipliciter quidem dicitur, verùm ad vnum, vnámque quandam naturam: & non æquiuocè, ſed quemadmodum omne ſanum ad ſanitatem: quoddam eo quòd conſeruat: quoddam eo quòd facit: quoddam eo quòd ſignum ſanitatis: quoddam vero, capax eius eſt: & medicinale, ad medicinam. Quoddam enim eo quòd habet medicinam, medicinale dicitur: quoddam propterea, quòd natura aptum ad eam ſit: quoddam propterea, quòd opus medicinæ ſit: eodem modo cætera quoque accipiemus: ita & ens multipliciter quidem dicitur, ſed totum ad vnum principium.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι μιᾶς ἐπιστήμης τὸ ὂν θεωρῆσαι, καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ, ᾗ ὄν.

E ΤΟ δὲ ὂν, λέγεται μὲν πολλαχῶς, ἀλλὰ πρὸς ἓν καὶ μίαν τινὰ φύσιν, καὶ οὐχ ὁμωνύμως, ἀλλ' ὥσπερ καὶ τὸ ὑγιεινὸν ἅπαν πρὸς ὑγίειαν, τὸ μὲν τῷ φυλάττειν, τὸ δὲ τῷ ποιεῖν, τὸ δὲ τῷ σημεῖον εἶναι τῆς ὑγιείας, τὸ δ' ὅτι δεκτικὸν αὐτῆς· καὶ τὸ ἰατρικὸν πρὸς ἰατρικήν· τὸ μὲν γὰρ τῷ ἔχειν ἰατρικήν, λέγεται ἰατρικόν, τὸ δὲ τῷ εὐφυὲς εἶναι πρὸς αὐτήν, τὸ δὲ τῷ ἔργον εἶναι τῆς ἰατρικῆς. ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλα ληψόμεθα λεγόμενα τούτοις. οὕτω δὲ καὶ τὸ ὂν λέγεται πολλαχῶς μὲν, ἀλλὰ πᾶν πρὸς μίαν ἀρχήν.

A τὰ μὲν γὰρ, ὅτι οὐσία, ὄντα λέγεται, τὰ δ᾽ ὅτι πάθη οὐσίας, τὰ δ᾽ ὅτι ὁδὸς εἰς οὐσίαν, ἢ φθοραὶ, ἢ στερήσεις, ἢ ποιότητες, ἢ ποιητικὰ ἢ γεννητικὰ οὐσίας, ἢ τῶν πρὸς τὴν οὐσίαν λεγομένων, ἢ τούτων τινὸς ἀποφάσεις, ἢ οὐσίας. διὸ καὶ τὸ μὴ ὂν, εἶναι μὴ ὄν φαμεν. καθάπερ οὖν καὶ τῶν ὑγιεινῶν ἁπάντων μία ἐπιστήμη ἐστὶν, ὁμοίως τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὐ γὰρ μόνον τῶν καθ᾽ ἓν λεγομένων ἐπιστήμης ἐστὶ θεωρῆσαι μιᾶς, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς μίαν λεγομένων φύσιν. καὶ γὰρ ταῦτα τρόπον τινὰ λέγεται καθ᾽ ἕν. δῆλον οὖν ὅτι καὶ τὰ ὄντα μιᾶς θεωρῆσαι ἧ ὄντα. πανταχοῦ δὲ κυρίως τοῦ πρώτου ἡ ἐπιστήμη, καὶ ἐξ οὗ τὰ ἄλλα ἤρτηται, καὶ δι᾽ ὃ λέγονται. εἰ οὖν B τοῦτ᾽ ἐστὶν ἡ οὐσία, τῶν οὐσιῶν ἂν δέοι τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ἔχειν τὸν φιλόσοφον. ἁπάντων δὲ γένους, καὶ αἴσθησις μία ἑνὸς καὶ ἐπιστήμη· οἷον γραμματικὴ μία οὖσα, πάσας θεωρεῖ τὰς φωνάς. διὸ καὶ τοῦ ὄντος ὅσα εἴδη θεωρῆσαι, μιᾶς ἐστιν ἐπιστήμης τῷ γένει, τά τε εἴδη τῶν εἰδῶν.

* Leg. videtur, ἔστι δὴ τὸ ὄν. ait Fonſ.

* εἰ δὴ τὸ ὂν καὶ τὸ ἓν ταὐτὸν, καὶ μία φύσις, τῷ ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις, ὥσπερ ἀρχὴ καὶ αἴτιον, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἑνὶ λόγῳ δηλούμενα· διαφέρει δὲ οὐθὲν οὐδ᾽ ἂν ὁμοίως ὑπολάβωμεν, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἔργου μᾶλλον. ταὐτὸ γὰρ εἷς ἄνθρωπος, καὶ ὢν ἄνθρωπος, καὶ ἄνθρωπος· καὶ οὐχ ἕτερόν τι δηλοῖ κατὰ τὴν λέξιν ἐπαναδιπλούμενον τὸ, ἔστιν C ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἄνθρωπος, καὶ εἷς ἄνθρωπος. δῆλον

* Scrib. οὐ χωρίζεται

δ᾽ ὅτι * οὐχ ὁρίζεται οὔτ᾽ ἐπὶ γενέσεως, οὔτ᾽ ἐπὶ φθορᾶς. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνός. ὥστε φανερὸν ὅτι ἡ πρόσθεσις ἐν τούτοις ταὐτὸ δηλοῖ, καὶ οὐδὲν ἕτερον τὸ ἓν παρὰ τὸ ὄν. ἔτι δ᾽ ἡ ἑκάστου οὐσία, ἕν ἐστιν οὐ κατὰ συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ καὶ ὅπερ ὄν τι. ὥσθ᾽ ὅσα περ τοῦ ἑνὸς εἴδη, τοσαῦτα καὶ τοῦ ὄντος ἐστί. περὶ ὧν τὸ τί ἐστι, τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης τῷ γένει θεωρῆσαι. λέγω δ᾽ οἷον περὶ ταὐτοῦ καὶ τοῦ ὁμοίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, * καὶ τῶν τούτοις ἀντικειμένων) σχεδὸν δὲ πάντα ἀνάγεται τἀναντία εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην. τεθεώρηται δ᾽ ἡμῖν ταῦτα ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἐναντίων. καὶ τοσαῦτα μέρη φιλοσοφίας ἐστὶν, D ὅσαι περ αἱ οὐσίαι. ὥστε ἀναγκαῖον εἶναί τινα πρώτην καὶ ἐχομένην αὐτῶν. ὑπάρχει γὰρ εὐθὺς γένη ἔχοντα τὸ ὂν, καὶ τὸ ἕν· διὸ καὶ ἐπιστῆμαι ἀκολουθήσουσι τούτοις. ἔστι γὰρ ὁ φιλόσοφος ὥσπερ ὁ μαθηματικὸς λεγόμενος. καὶ γὰρ αὕτη ἔχει μέρη. καὶ πρώτη τις καὶ δευτέρα ἐστὶν ἐπιστήμη, καὶ ἄλλη ἐφεξῆς ἐν τοῖς μαθήμασιν.

* χ. ἀντικείμ.

* ἐπεὶ δὲ μιᾶς ἀντικείμενα θεωρῆσαι, τῷ δ᾽ ἑνὶ ἀντίκειται πλῆθος· ἀπόφασιν δὲ καὶ στέρησιν μιᾶς ἐστι θεωρῆσαι, διὰ τὸ ἀμφοτέρως θεωρεῖσθαι τὸ ἕν, οὗ ἡ ἀπόφασις, ἢ ἡ στέρησις,

* χ. ἢ γὰρ ἁπλῶς λέγομεν ὅτ.

* ἢ ἁπλῶς λεγομένη, ὅτι οὐχ ὑπάρχει ἐκεῖνο, ἢ τινὶ γένει. ἔνθα μὲν οὖν τῷ ἑνὶ ἡ διαφορὰ πρόσεστι παρὰ τὸ ἐν τῇ ἀπο- E φάσει· (ἀπουσία γὰρ ἡ ἀπόφασις ἐκείνου ἐστὶν) ἐν δὲ τῇ στερήσει, καὶ ὑποκειμένη τις φύσις γίνεται, καθ᾽ ἧς λέγεται ἡ στέρησις. τῷ δ᾽ ἑνὶ, πλῆθος ἀντίκειται. ὥστε καὶ τὰ ἀντικείμενα τοῖς εἰρημένοις, τό, τε ἕτερον καὶ τὸ ἀνόμοιον καὶ ἄνισον, καὶ

* χ. ἢ κατὰ ταῦτα,

ὅσα ἄλλα λέγεται, * ἢ κατ᾽ αὐτὰ, ἢ κατὰ πλῆθος καὶ τὸ ἕν, τῆς εἰρημένης γνωρίζειν ἐπιστήμης· ὧν ἕν τι καὶ ἡ ἐναντιότης ἐστί· διαφορὰ γάρ τις ἡ ἐναντιότης· ἡ δὲ διαφορὰ, ἑτερότης. ὥστ᾽ ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ ἓν λέγεται, καὶ ταῦτα πολλαχῶς μὲν λεχθήσεται, ὅμως δὲ μιᾶς ἅπαντα γνωρίζειν ἐστίν.

A Quædam enim, quoniam ſubſtantiæ, entia dicuntur: quædam, quoniam paſſiones ſubſtantiæ: quædam, quoniam via ad ſubſtantiam, aut corruptiones, aut priuationes, aut qualitates, aut effectiua, aut generatiua ſubſtantiæ, ſiue eorum quæ ad ſubſtantiam dicuntur, aut ad aliquorum ex his negationes, aut ſubſtantias. Quare & ipſum non ens, eſſe non ens dicimus. Quemadmodum igitur ſanorum omnium vna ſciẽtia eſt, ita & de cæteris eſt. Non enim ſolùm eorum quæ ſecũdùm vnum dicuntur, verùm etiam eorum quæ ad vnam naturam dicuntur, vnius ſcientiæ eſt ſpeculari. Etenim hæc etiam quodammodo ſecundùm vnum dicũtur. Patet itaq; vnius eſſe, & entia prout entia ſpe- B culari. Vbique autem propriè primi, & ex quo cætera pendent, & propter quod dicuntur, ſcientia: quòd ſi hoc ſubſtantia eſt, oportet profectò, vt ſubſtantiarum principia & cauſas philoſophus habeat. Omnis autem generis, & ſenſus vnus vnius, & ſcientia: velvti grammatica vna exiſtens, omnes voces ſpeculatur. Quare entis quoq; quot ſpecies ſunt, & ſpecies ſpecierum ſpeculari, vnius ſcientię genere eſt. Si itaque ens, & vnum idẽ, ac vna natura ſunt, propterea quòd ſe inuicem ſequuntur, quemadmodũ principium, & cauſa, nõ quòd vna ratione ſignificantur, nihil quidem refert, ſi etiam ſimiliter putabimus, quinimò magis proderit. Idẽ enim vnus homo, & ens homo, ac homo: & nõ ſi- C gnificat diuerſum aliquid ſecundùm dictionẽ repetitam, id eſt, homo, & homo, & vnus homo. Patet autem quòd non ſeparatur ens nec in generatione, nec in corruptione. Similiter & de vno. Quare manifeſtũ eſt, quòd additio in his idem ſignificat: & quòd vnum nihil aliud eſt, præter ens. Item, cuiuſque ſubſtantia, vnũ eſt, non ſecundùm accidens: ſimiliter & ipſum ens, quoduis. Quare quot vnius ſpecies, totidẽ & entis ſunt. De quibus ipſum quid eſt ſpeculari, eiuſdem genere ſcientiæ eſt. Dico autẽ, vtputa, de eodem, & ſimili, cæteriſque huiuſmodi. Ferè autẽ omnia cõtraria, ad hoc principium reducuntur. Conſiderata ſunt autem hæc à nobis in electione contrariorum: tótq; phi- D loſophiæ partes ſunt, quot ſubſtantiæ. Quare neceſſe eſt vt aliqua earum prima, & alia ſequẽs ſit. Sunt autem ſubinde habentia genera ipſum vnũ, & ens. Quare etiam ſcientiæ ſequentur iſta. Philoſophus namq; eſt, vt ille, qui mathematicus dicitur. Et hæc enim habet partes. Ac prima quædã & ſecunda ſcientia eſt. Cæteræ quoq; conſequenter, in mathematibus. Cæterùm vnius eſt oppoſita ſpeculari, vni verò opponitur pluralitas: negationem verò & priuationem vnius eſt ſpeculari, propterea quòd vtroque modo vnum ſpeculatur id cuius eſt negatio, aut priuatio, ſiue quę ſimpliciter dicitur, quod non ineſt illi, ſiue alicui generi. Ibi ſiquidem vni differentia eſt, præter illud quod in E negatione. Negatio namque abſentia illius eſt. In priuatione verò, & ſubiecta quædam natura fit, de qua priuatio dicitur. Vni autem pluralitas opponitur. Quare etiam prædictis oppoſita, diuerſum, diſſimile, & inæquale, & quæcunque alia, quæ aut ſecundùm eadem dicuntur, aut ſecundùm pluralitatem, & vnitatem cognoſcere, dictæ ſcientiæ eſt. Ex quibus vnum quiddam eſt, ſcilicet contrarietas. Contrarietas enim differẽtia quædam: differentia verò, diuerſitas. Quare cùm vnum multipliciter dicatur, hæc quoque multipliciter quidem dicentur, vnius tamen eſt cũcta cognoſcere,

Non enim ſi multipliciter, ideo alterius. Sed ſi A
neque ſecundùm vnum, neque ad vnum ratio-
nes reducuntur, tunc alterius. Cùm autem ad
primum cúncta reducuntur, vtputa quotcunque
vnum dicũtur, ad primum vnum, ſimiliter de eo-
dem, & diuerſo, & contrariis, dicẽdum ſe habere.
Quapropter diuidendo quoties ſingula dicuntur,
ſic attribuẽdum eſt ad primum in vnoquoq; præ-
dicamẽto, quomodo ad illud dicitur, quædam eo
quòd habent illud: quædam eo quòd faciũt: quæ-
dã ſecundùm alios huiuſcemodi modos dicẽtur.
Manifeſtum itaque quod in dubitationibus dictũ
eſt, vnius eſſe, tam de his quàm de ſubſtãtia ratio-
nem habere. Hoc autem vnum erat eorum, quæ
in dubitationibus diximus. Et philoſophi eſt, de
omnibus poſſe ſpeculari. Si enim non philoſophi, B
quis erit, qui conſiderabit, ſi idem Socrates, & So-
crates ſedens? aut ſi vnum, vni contrariũ? aut quid
eſt contrarium, aut quoties dicitur? Similiter de
cæteris quoque huiuſcemodi. Cùm itaque vnius
provt vnius, & entis provt entis, hæ per ſe paſſio-
nes ſint, & non provt numeri, aut lineæ, aut ignis,
patet quòd illius ſcientiæ eſt, & quid eſt cogno-
ſcere, & accidentia eis. Et non in hoc errãt, qui de
his conſiderant, tanquam non philoſophãtes, ſed
quoniam ſubſtantia, de qua nihil ſciunt, prior eſt.
Nam quemadmodum & numeri, provt numerus
eſt, propriæ paſſiones ſunt, vt imparitas, paritas, cõ-
mẽſuratio, æqualitas, exceſſus, defectus, & hæc tũ
abſolutis tum mutuò relatis inſunt numeris, ſimi- C
liter ſolido & immobili, & mobili & leui, & graui
aliqua propria ſunt, ita & enti, provt ens eſt, quæ-
dam propria ſunt. Et hæc ſunt de quibus verita-
tem conſiderare, philoſophi eſt. Signum au-
tem eſt, quòd dialectici & ſophiſtæ eandem qui-
dem, quam philoſophus, ſubeunt figuram: ſo-
phiſtica enim, apparens ſolùm ſapientia eſt. Dia-
lectici quoque de omnibus diſputant: ens verò
commune omnibus eſt. Diſputant autem de his
ſcilicet, eo quòd hæc propria philoſophiæ ſunt.
Circa idem enim genus, ſophiſtica & dialectica
verſatur cum philoſophia. Verùm philoſophia,
ab hac quidem modo poteſtatis, ab illa verò ele-
ctione vitæ differt. Dialectica autem eſt tenta- D
tiua, de quibus philoſophia eſt cognitiua: ſophi-
ſtica verò apparens, exiſtens verò minimè. Item,
contrariorum altera coordinatio priuatio eſt, &
cuncta ad ens & non ens, & vnum & pluralitatem
reducũtur: vtputa ſtatus quidem vnius eſt, motus
verò, pluralitatis. Entia verò & ſubſtantiam ferè
cuncti concedunt ex contrariis compoſitam eſſe.
Omnes etenim principia aiunt eſſe cõtraria: qui-
dam, par & impar: quidam, calidum & frigidum:
quidam, finem & infinitum: quidam, amicitiam &
contentionem. Cætera quoque omnia videntur
reducta ad vnum, & pluralitatem. Accipiatur au-
tem reductio à nobis, in primis principia, & omni-
no, & quæ ab aliis, in hæc tanquam in genera ca- E
dunt. Manifeſtum itaque ex his etiam eſt, quòd
vnius ſcientiæ eſt ens, provt ens eſt, ſpeculari. Cũ-
cta etenim, aut contraria, aut ex contrariis, princi-
pia verò contrariorum, vnũ & pluralitas. Hæc au-
tem, vnius ſciẽtiæ, ſiue ſecundùm vnum dicantur,
ſiue nõ, ſicvti fortaſſis & veritas ſe habet. Et quã-
uis vnum multipliciter dicatur, ad primum tamẽ
cætera reducentur: & contraria, ſimiliter. Ac pro-
pterea etſi ens aut vnũ, non eſt vniuerſale, & idem
in omnibus, aut ſeparatum, ſicvti fortaſſis non eſt,

A οὐ γὰρ εἰ πολλαχῶς, ἑτέρας· ἀλλ᾽ εἰ μήτε καθ᾽ ἕν, μή-
τε πρὸς ἓν οἱ λόγοι ἀναφέρονται, τότε ἑτέρας. ἐπεὶ δὲ
πάντα πρὸς τὸ πρῶτον ἀναφέρεται, οἷον ὅσα ἕν, λέγεται
πρὸς τὸ πρῶτον ἕν, ὡσαύτως φατέον καὶ περὶ ταὐτοῦ καὶ
ἑτέρου καὶ * τῶν ἐναντίων ἔχειν. ὥστε διελόμενον ποσαχῶς Alexãder legit, τῶν ἀντικειμένων.
λέγεται ἕκαστον, οὕτως ἀποδοτέον πρὸς τὸ πρῶτον ἐν ἑ-
κάστῃ κατηγορίᾳ, πῶς πρὸς ἐκεῖνο λέγεται. τὰ μὲν γὰρ
τῷ ἔχειν ἐκεῖνα, τὰ δὲ τῷ ποιεῖν, τὰ δὲ κατ᾽ ἄλλους
λεχθήσεται τοιούτους τρόπους. φανερὸν οὖν, ὅπερ ἐν ταῖς
ἀπορίαις ἐλέχθη, ὅτι μιᾶς περὶ τούτων καὶ τῆς οὐσίας
ἐστὶ λόγον ἔχειν. τοῦτο δ᾽ ἦν ἓν τῶν ἐν τοῖς ἀπορήμασι· καὶ
ἔστι τοῦ φιλοσόφου περὶ πάντων δύνασθαι θεωρεῖν. εἰ γὰρ
B μὴ τοῦ φιλοσόφου, τίς ἔσται ὁ ἐπισκεψόμενος, εἰ ταὐτὸ
Σωκράτης, καὶ Σωκράτης καθήμενος, ἢ εἰ ἓν ἑνὶ ἐναν-
τίον, ἢ τί ἐστι τὸ ἐναντίον, ἢ ποσαχῶς λέγεται; ὁμοίως δὲ
καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. ἐπεὶ οὖν τοῦ ἑνὸς ᾗ ἕν,
καὶ τοῦ ὄντος ᾗ ὄν, ταῦτα καθ᾽ αὑτά ἐστι πάθη, ἀλλ᾽ οὐχ
ᾗ ἀριθμοί, ἢ γραμμαί, ἢ πῦρ, δῆλον ὡς ἐκείνης τῆς
ἐπιστήμης, καὶ τί ἐστι γνωρίσαι, καὶ τὰ συμβεβηκότ᾽ αὐ-
τοῖς· καὶ οὐ ταύτῃ ἁμαρτάνουσιν οἱ περὶ αὐτῶν σκοπούμε-
νοι ὡς οὐ φιλοσοφοῦντες, ἀλλ᾽ ὅτι πρότερον οὐσία, περὶ
ἧς οὐδὲν ἐπαΐουσιν· ἐπεὶ ὥσπερ ἐστὶ καὶ ἀριθμοῦ ᾗ ἀρι-
θμὸς ἴδια πάθη· οἷον, περιττότης, ἀρτιότης, συμμετρία,
C ἰσότης, ὑπεροχή, ἔλλειψις, καὶ ταῦτα καὶ καθ᾽ ἑαυτούς, καὶ
πρὸς ἀλλήλους ὑπάρχει τοῖς ἀριθμοῖς· ὁμοίως δὲ καὶ στε-
ρεῷ καὶ ἀκινήτῳ καὶ κινουμένῳ, ἀβαρεῖ τε καὶ βάρος ἔχοντι,
ἔστιν ἕτερα ἴδια· οὕτω καὶ τῷ ὄντι ᾗ ὄν, ἔστι τινὰ ἴδια· καὶ
ταῦτ᾽ ἐστὶ περὶ ὧν τοῦ φιλοσόφου ἐπισκέψασθαι τὸ ἀλη-
θές. σημεῖον δέ· οἱ γὰρ διαλεκτικοὶ καὶ σοφισταί, τὸ αὐτὸ
μὲν ὑποδύονται σχῆμα τῷ φιλοσόφῳ (ἡ γὰρ σοφιστικὴ
φαινομένη μόνον σοφία ἐστί, καὶ οἱ διαλεκτικοὶ διαλέ-
γονται περὶ ἁπάντων) κοινὸν δὲ πᾶσι τὸ ὄν ἐστι. διαλέ-
γονται δὲ περὶ τούτων δηλονότι, διὰ τὸ τῆς φιλοσοφίας
εἶναι αὐτὰ οἰκεῖα. περὶ μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ γένος στρέφεται ἡ
σοφιστικὴ καὶ ἡ διαλεκτικὴ τῇ φιλοσοφίᾳ· ἀλλὰ διαφέ-
D ρει, τῆς μέν, τῷ τρόπῳ τῆς δυνάμεως· τῆς δέ, τοῦ βίου τῇ
προαιρέσει. ἔστι δὲ ἡ διαλεκτική, πειραστική, περὶ ὧν ἡ
φιλοσοφία γνωριστική· ἡ δὲ σοφιστική, φαινομένη, οὖσα δ᾽
οὔ. ἔτι τῶν ἐναντίων ἡ ἑτέρα συστοιχία, στέρησις· καὶ πάντα
ἀνάγεται εἰς τὸ ὄν, καὶ τὸ μὴ ὄν, καὶ εἰς ἓν καὶ πλῆθος, οἷον στά-
σις τοῦ ἑνός, κίνησις δὲ τοῦ πλήθους. τὰ δ᾽ ὄντα καὶ τὴν οὐ-
σίαν, * ὁμολογοῦσιν ἐξ ἐναντίων σχεδόν. ἅπαντες γοῦν τὰς * κ. ὁμ. ἐχ. ἐξ ἐναντίων συγκεῖσθαι. ἅπαντες γὰρ τὰς ἀρ-
ἐναντίας λέγουσιν. οἱ μὲν γὰρ περιττὸν καὶ ἄρτιον, οἱ δὲ θερ- χὰς ἐν. melius.
μὸν καὶ ψυχρόν, οἱ δὲ πέρας καὶ ἄπειρον, οἱ δὲ φιλίαν καὶ νεῖ- Incluſa quidam codd. non ha-
κος· πάντα δὲ καὶ τἆλλα ἀναγόμενα φαίνεται εἰς τὸ ἓν bent, nec vete-
καὶ τὸ πλῆθος. εἰλήφθω γὰρ ἡ ἀναγωγὴ ἡμῖν (* ἐν τῷ res quidam in-
E προτέρῳ περὶ ἀγαθοῦ.) αἱ δ᾽ ἀρχαὶ καὶ παντελῶς, καὶ πα- terpp. alij hab.
ρὰ τῶν ἄλλων, ὡς εἰς γένη ταῦτα πίπτουσι. φανερὸν οὖν καὶ ἐν τῷ β. π. vide Alex.
ἐκ τούτων, ὅτι μιᾶς ἐπιστήμης * τὸ ὂν θεωρῆσαι. πάντα γὰρ * κ. τὸ ὂν ᾗ ὄν.
ἢ ἐναντία, ἢ ἐξ ἐναντίων. ἀρχαὶ δὲ καὶ τῶν ἐναντίων, τὸ ἓν
καὶ τὸ πλῆθος. ταῦτα δὲ μιᾶς ἐπιστήμης, εἴτε καθ᾽ ἓν λέγεται,
εἴτε μή, ὥσπερ ἴσως ἔχει τἀληθές. ἀλλ᾽ ὅμως εἰ καὶ πολλαχῶς
λέγεται τὸ ἕν, πρὸς τὸ πρῶτον τἆλλα λεχθήσεται, καὶ τὰ
ἐναντία ὁμοίως. καὶ διὰ τοῦτο, καὶ εἰ μή ἐστι τὸ ὂν ἢ τὸ ἓν καθό-
λου, καὶ ταὐτὸ ἐπὶ πάντων, ἢ χωριστόν, ὥσπερ ἴσως οὐκ ἔστιν,

A ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς τὸ ἕν, τὰ δὲ τῷ ἐφεξῆς· καὶ διὰ τοῦτο οὐ τοῦ γεωμέτρου θεωρῆσαι, τί τὸ ἐναντίον, ἢ τέλειον, ἢ ἕν, ἢ ὄν, ἢ ταὐτὸν, ἢ ἕτερον, ἀλλ᾽ ἢ ἐξ ὑποθέσεως. Ὅτι μὲν οὖν μιᾶς ἐπιστήμης τὸ ὂν ᾗ ὂν θεωρῆσαι, καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ ᾗ ὄν, δῆλον· καὶ ὅτι οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἡ αὐτὴ θεωρητική, τῶν τε εἰρημένων, καὶ περὶ προτέρου καὶ ὑστέρου, καὶ γένους καὶ εἴδους, καὶ ὅλου καὶ μέρους, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

ΚΕΦΑΛ. γʹ.

Ὅτι φιλοσοφίας ἐστὶ σκέψις ἡ περὶ τῶν μαθηματικῶν ἀξιωμάτων, καὶ περὶ τῆς οὐσίας.

B Λεκτέον δέ, πότερον μιᾶς ἢ ἑτέρας ἐπιστήμης, περί τε τῶν ἐν τοῖς μαθήμασι καλουμένων ἀξιωμάτων, καὶ περὶ τῆς οὐσίας. Φανερὸν δή, ὅτι μιᾶς τε καὶ τῆς τοῦ φιλοσόφου καὶ ἡ περὶ τούτων ἐστὶ σκέψις. ἅπασι γὰρ ὑπάρχει τοῖς οὖσιν, ἀλλ᾽ οὐ γένει τινὶ χωρὶς ἰδίᾳ τῶν ἄλλων. καὶ χρῶνται μὲν πάντες ὅτι τοῦ ὄντος ἐστὶν ᾗ ὄν, ἕκαστον δὲ τὸ γένος *ὄν. ἐπὶ τοσοῦτον δὲ χρῶνται, ἐφ᾽ ὅσον αὐτοῖς ἱκανόν. τοῦτο δ᾽ ἐστίν, ὅσον ἐπέχει τὸ γένος περὶ οὗ φέρουσι τὰς ἀποδείξεις. ὥστ᾽ ἐπεὶ δῆλον ὅτι ᾗ ὄντα ὑπάρχει πᾶσι· (τοῦτο γὰρ αὐτοῖς τὸ κοινόν) τοῦ περὶ τὸ ὂν ᾗ ὂν γνωρίζοντος, καὶ περὶ τούτων ἐστὶν ἡ θεωρία· C διόπερ οὐθεὶς τῶν κατὰ μέρος ἐπισκοπούντων ἐγχειρεῖ λέγειν τι περὶ αὐτῶν, εἰ ἀληθῆ ἢ μή, οὔτε γεωμέτρης, οὔτ᾽ ἀριθμητικός, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν ἔνιοι, εἰκότως τοῦτο δρῶντες. μόνοι γὰρ ᾤοντο περί τε τῆς ὅλης φύσεως σκοπεῖν, καὶ περὶ τοῦ ὄντος. ἐπεὶ δ᾽ ἔστιν ἔτι τοῦ φυσικοῦ τις ἀνωτέρω (ἓν γάρ τι γένος τοῦ ὄντος ἡ φύσις) τοῦ καθόλου καὶ τοῦ περὶ τὴν πρώτην οὐσίαν θεωρητικοῦ, καὶ ἡ περὶ τούτων ἂν εἴη σκέψις. ἔστι δὲ σοφία τις καὶ ἡ φυσική, ἀλλ᾽ οὐ πρώτη. ὅσα δ᾽ ἐγχειροῦσι τῶν λεγόντων τινὲς περὶ τῆς ἀληθείας, ὃν τρόπον δεῖ D ἀποδέχεσθαι, δι᾽ ἀπαιδευσίαν τῶν ἀναλυτικῶν τοῦτο δρῶσι. δεῖ γὰρ περὶ τούτων ἥκειν προεπισταμένους, ἀλλὰ μὴ ἀκούοντας ζητεῖν. ὅτι μὲν οὖν τοῦ φιλοσόφου καὶ τοῦ περὶ πάσης τῆς οὐσίας θεωροῦντος ᾗ πέφυκε, καὶ περὶ τῶν συλλογιστικῶν ἀρχῶν ἐστὶν ἐπισκέψασθαι, δῆλον. προσήκει δὲ τὸν μάλιστα γνωρίζοντα περὶ ἕκαστον γένος, ἔχειν λέγειν τὰς βεβαιοτάτας ἀρχὰς τοῦ πράγματος· ὥστε καὶ τὸν περὶ τῶν ὄντων ᾗ ὄντα, τὰς πάντων βεβαιοτάτας. ἔστι δ᾽ οὗτος ὁ φιλόσοφος. βεβαιοτάτη δ᾽ ἀρχὴ E πασῶν, περὶ ἣν διαψευσθῆναι ἀδύνατον. γνωριμωτάτην τε γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τὴν τοιαύτην (περὶ γὰρ ἃ μὴ γνωρίζουσιν, ἀπατῶνται πάντες) καὶ ἀνυπόθετον. ἣν γὰρ ἀναγκαῖον ἔχειν τὸν ὁτιοῦν ξυνιέντα τῶν ὄντων, τοῦτο οὐχ ὑπόθεσις. ὃ δὲ γνωρίζειν ἀναγκαῖον τῷ ὁτιοῦν γνωρίζοντι, καὶ ἥκειν *ἔχοντα ἀναγκαῖον. ὅτι μὲν οὖν ἡ τοιαύτη πασῶν βεβαιοτάτη ἀρχή, δῆλον. τίς δ᾽ ἐστὶν αὕτη, μετὰ ταῦτα λέγωμεν. τὸ γὰρ αὐτὸ ἅμα ὑπάρχειν καὶ μὴ ὑπάρχειν, ἀδύνατον τῷ αὐτῷ κατὰ τὸ αὐτό. καὶ ὅσα ἄλλα προσδιορισαίμεθ᾽ ἄν, ἔστω προσδιωρισμένα πρὸς τὰς λογικὰς δυσχερείας. αὕτη δ᾽ ἁπασῶν ἐστὶ βεβαιοτάτη τῶν ἀρχῶν. ἔχει γὰρ τὸν εἰρημένον διορισμόν. ἀδύνατον γὰρ ὁντινοῦν ταὐτὸ ὑπολαμβάνειν εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, καθάπερ τινὲς οἴονται λέγειν Ἡράκλειτον.

* γρ. οὐ. malè.

* γρ. ἔχοντα

hæc nihilo minus ad vnum, illa verò conſequenter. Et propterea, non eſt geometræ, quid contrarium aut perfectum, aut vnum, aut ens, aut idem, aut diuerſum ſit, ſpeculari, niſi ex ſuppoſito. Quòd igitur vnius ſcientiæ eſt ens, provt ens eſt, & quæ ei provt enti inſunt, ſpeculari manifeſtum eſt: & quòd non ſolùm ſubſtantiarum, verùm etiam eorum quæ ſubſtantiis inſunt, eadem ſpeculatiua eſt, ac illorum quæ dicta ſunt, & de priori & poſteriori, & genere & ſpecie, & toto & parte, cæteriſque huiuſcemodi.

CAPVT III.

Vtrùm vnius ſit ſcientiæ, an diuerſarum, de iis quæ in mathematicis vocantur axiomata, & de ſubſtantia agere.

Dicendum autē eſt, vtrùm vnius an alterius ſcientiæ eſt, de iiſce, quæ in mathematibus dignitates nominantur, & de ſubſtantia ſpeculari. patet vtique quòd vnius eſt, & eius quæ philoſophi eſt, cōſideratio. Omnibus enim entibus inſūt, ſed non alicui generi ſeparatim ab aliis. Et omnes quidē vtuntur, quia entis, provt entis ſunt. Vnumquodque autem genus, ens. At eatenus vtuntur, quatenus eis ſatis eſt. Hoc autem eſt, quantū illud continet genus, de quo demonſtrationes afferunt. Quare cùm pateat, quòd provt entia ſunt, eis inſunt, (hoc nāque eis cōmune eſt) illius de his ſpeculatio eſt, cuius eſt, de ente, provt ens eſt, cognoſcere. Propter quod nemo eorū, qui particulariter conſiderant, conatur aliquid de eis, ſiue quatenus vera, ſiue non, dicere. Nec enim geometra, nec arithmeticus, ſed naturalium quidam meritò hoc facientes. Soli namq; putabant, & de tota natura, & de ente cōſiderare. Cùm autē aliquis adhuc ſuperior naturali ſit (natura namque vnum quoddam entis genus eſt) illius vniuerſalis, & circa primam ſubſtātiam ſpeculatiui, profectò fuerit de his etiā conſideratio. Eſt autem phyſica, ſapientia quædā, ſed non prima. Quæcunque verò, quidam eorum, qui de veritate dicunt, quonam modo oporteat admitti, dicere conantur, propter ignorantiam Analyticorum hoc faciūt. Oportet enim accedere, hæc edoctum, ſed nequaquam, dum audiūt, quærere. Quòd itaque philoſophi, & eius, qui de tota ſubſtantia, quoad natura fert, ſpeculatur, etiam de principiis ſyllogiſticis eſt conſiderare, manifeſtū eſt. Decet autē illum, qui maximè circa quodque genus cognoſcat, vt dicere habeat certiſſima rei principia. Quare & illum, qui de entibus, provt entib⁹, omniū certiſſima: hic aūt eſt philoſophus. Omniū autem certiſſimū principiū eſt, circa quod impoſſibile eſt mētiri. Notiſſimū etenim vt huiuſmodi ſit, neceſſe eſt: circa namque illa, quæ nō cognoſcunt, decipiūtur omnes. Et nō ex ſuppoſitione: quod enim neceſſe eſt illū habere, qui quoduis entiū intelligat, hoc non eſt ſuppoſitio. Quod autem cognoſcere illum neceſſe eſt, qui aliquid cognoſcat, neceſſe eſt vt veniat habens illud. Quòd igitur tale principiū, omnium certiſſimū eſt, patet. Quid autem illud ſit, deinceps dicamus. Idē enim ſimul ineſſe, & non ineſſe eidē, & ſecundùm idē, impoſſibile eſt. Et quæcunque alia annotaremus, ſint ad logicas difficultates annotata. Hoc autē omnium eſt principiorū certiſſimum: habet etenim dictam annotationē. Impoſſibile namque eſt, quēpiam idem putare eſſe & non eſſe, quemadmodum quidam Heraclitum dicere arbitrabantur.

Non enim neceſſe eſt, quæcunque quis dicat, ea etiam putare. Quòd ſi non contingit ineſſe eidem contraria, (annotentur autem à nobis, etiam huic propoſitioni conſueta,) contraria verò opinio opinioni eſt, quæ contradictionis eſt: patet, quòd impoſſibile eſt, ſimul eundem idem arbitrari eſſe, & non eſſe: ſimul etenim haberet opiniones contrarias, qui de ea re haberetur mendax. Quare omnes demonſtrationes ad hanc vltimam opinionem reducunt. Natura etenim hæc cæterarum quoque dignitatum omnium principium eſt.

οὐκ ἔστι γὰρ ἀναγκαῖον ἅ τις λέγει ταῦτα καὶ ὑπολαμβάνειν. εἰ δὲ μὴ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν τῷ αὐτῷ τὰ ἐναντία, (προσδιωρίσθω δ' ἡμῖν καὶ ταύτῃ τῇ προτάσει τὰ εἰωθότα) ἐναντία δ' ἐστὶ δόξα δόξῃ ἡ τῆς ἀντιφάσεως· φανερὸν ὅτι ἀδύνατον ἅμα ὑπολαμβάνειν τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ μὴ εἶναι τὸ αὐτό. ἅμα γὰρ ἂν ἔχοι τὰς ἐναντίας δόξας ὁ διεψευσμένος περὶ τούτου. διὸ πάντες ἀποδεικνύντες, εἰς ταύτην ἀνάγουσιν ἐσχάτην δόξαν. φύσει γὰρ ἀρχὴ καὶ τῶν ἄλλων ἀξιωμάτων αὕτη πάντων.

CAPVT IV.

Vtrùm fieri poſſit vt idem ſit atque non ſit.

SVnt autem quidam, qui (vt diximus) ipſi quoque dicunt contingere idem eſſe, & non eſſe, & ita arbitrari. Vtuntur autem hac oratione multi quoque eorum qui de natura tractant. Nos autem nunc accepimus, tanquam impoſſibile ſit, de eodem ſimul eſſe, & non eſſe. Et per hoc monſtrauimus, quòd certiſſimum hoc cunctorum principium eſt. Conantur autem quidam, hoc quoque probare, propter ignorantiam. Eſt etenim ignorãtia, neſcire quorũ oportet quærere demonſtrationem, & quorũ nõ: etenim omnino impoſſibile eſt, omnium eſſe demonſtrationem. In infinitũ namque progrederetur: quare nec hoc modo eſſet demonſtratio. Si autem aliquorũ non oportet quærere demonſtrationẽ, quòd magis principium eſſe tale iudicarent, dicere non haberent. Eſt autem etiam de hoc demonſtrare, redarguẽdo quod impoſſibile eſt, dummodo aliquid dicat, qui dubitat. Quòd ſi nihil, ridiculum eſt quærere rationem ad eum qui nullius habet rationẽ, quatenus nullam habet rationem: ſimilis namque plantæ talis eſt, prout talis eſt. Demonſtrare verò redarguẽdo, dico differre à demonſtratione: quia qui demõſtraret, videretur quærere quod à principio, cùm aliter huiuſce cauſa ſit redargutio, & non demõſtratio. Principium verò ad hæc omnia non petere vt aut eſſe aliquid, aut non eſſe dicat: (hoc enim fortaſſis aliquis eſſe putaret, quod à principio petere) ſed aliquid ſignificare & ſibi ipſi, & alteri. Hoc enim neceſſe eſt, ſiquidem aliquid dicat. Quòd ſi non, tali non eſſet ſermo, nec ſibi ad ſe ipſum, nec ad alium. Si autem aliquis hoc concedat, erit demonſtratio. Iam enim erit aliquid determinatũ. Attamen non qui demonſtrat, ſed qui ſuſtinet, cauſa eſt. Tollẽs enim orationem, ſuſtinet orationem. Primò igitur manifeſtum eſt, hoc ipſum verum eſſe, quòd nomen eſſe hoc, aut nõ eſſe ſignificat. Quare non vtique omne ita & non ita, ſe habet. Item, ſi homo vnum ſignificat, ſit autem hoc animal bipes: dico autem vnum ſignificare hoc, ſi hoc eſt homo, quid homo ſit, homo eſt homini eſſe. Nihil autem differt, etiam ſi plura quis ſignificare dicat, ſolùm ſint determinata: imponeretur etenim cuilibet orationi aliud nomen. Dicò autem vtputa, ſi non dicat hominem vnum ſignificare, ſed multa, quorum vnius quidem vna oratio, animal bipes, ſint autem cæteræ quoque plures, determinatæ verò numero: imponeretur etenim proprium nomen ſecundùm quamque orationẽ. Quòd ſi non poneretur, ſed infinita ſignificare dicat, manifeſtum eſt, quòd non eſſet oratio.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι κατὰ παντὸς φάναι ἢ ἀποφάναι ἀληθές, καὶ οὐκ ἐνδέχεται τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ μὴ εἶναι.

Εἰσὶ δέ τινες οἳ (καθάπερ εἴπομεν) αὐτοί τε ἐνδέχεσθαί φασι τὸ αὐτὸ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὑπολαμβάνειν οὕτως. χρῶνται δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ πολλοὶ καὶ τῶν περὶ φύσεως· ἡμεῖς δὲ νῦν εἰλήφαμεν * ἀδυνάτου ὄντος ἅμα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ διὰ τούτου ἐδείξαμεν ὅτι βεβαιοτάτη αὕτη τῶν ἀρχῶν πασῶν. ἀξιοῦσι δὲ καὶ τοῦτο ἀποδεικνύναι τινὲς δι' ἀπαιδευσίαν. ἔστι γὰρ ἀπαιδευσία, * τὸ μὴ γιγνώσκειν τίνων δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν, καὶ τίνων οὐ δεῖ. ὅλως μὲν γὰρ ἁπάντων ἀδύνατον ἀπόδειξιν εἶναι. εἰς ἄπειρον γὰρ ἂν βαδίζοι· ὥστε μηδ' οὕτως εἶναι ἀπόδειξιν. εἰ δέ τινων μὴ δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν, τίνα ἀξιοῦσιν εἶναι μᾶλλον τοιαύτην ἀρχήν, οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν. ἔστι δ' ἀποδεῖξαι ἐλεγκτικῶς καὶ περὶ τούτου ὅτι ἀδύνατον, ἂν μόνον τι λέγῃ ὁ ἀμφισβητῶν· ἂν δὲ μηθέν, γελοῖον τὸ ζητεῖν λόγον, πρὸς τὸν μηθενὸς ἔχοντα λόγον, ᾗ μηθένα ἔχει λόγον. ὅμοιος γὰρ φυτῷ ὁ τοιοῦτος, ᾗ τοιοῦτος. τὸ δ' ἐλεγκτικῶς ἀποδεῖξαι, λέγω διαφέρειν, καὶ τὸ ἀποδεῖξαι· ὅτι ὁ ἀποδεικνύων μὲν ἂν δόξειεν αἰτεῖσθαι τὸ ἐν ἀρχῇ. * ἄλλου δὲ τοῦ τοιούτου αἰτίου ὄντος, ἔλεγχος ἂν εἴη, καὶ οὐκ ἀπόδειξις. ἀρχὴ δὲ πρὸς ἅπαντα τὰ τοιαῦτα, * οὐ τὸ ἀξιοῦν, ἢ εἶναί τι λέγειν, ἢ μὴ εἶναι, (τοῦτο μὲν γὰρ τάχα ἄν τις ὑπολάβοι, τὸ ἐξ ἀρχῆς αἰτεῖν) ἀλλὰ τὸ σημαίνειν γέ τι, * καὶ ὡς αὐτῷ καὶ ἄλλῳ. τοῦτο γὰρ ἀνάγκη, εἴπερ λέγει τι. εἰ γὰρ μή, οὐκ ἂν εἴη τῷ τοιούτῳ λόγος, οὔτ' αὐτῷ πρὸς αὑτόν, οὔτε πρὸς ἄλλον. ἂν δέ τις τοῦτο διδῷ, ἔσται ἀπόδειξις· ἤδη γάρ τι ἔσται ὡρισμένον· ἀλλ' αἴτιος οὐχ ὁ ἀποδεικνύς, ἀλλ' ὁ ὑπομένων· ἀναιρῶν γὰρ λόγον, * ὑπομένει λόγον. πρῶτον μὲν οὖν δῆλον, ὡς τοῦτ' αὐτὸ ἀληθές, ὅτι σημαίνει τὸ ὄνομα τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι τοδί. ὥστ' οὐκ ἂν πᾶν οὕτως καὶ οὐχ οὕτως ἔχοι. ἔτι, * εἰ ἄνθρωπος σημαίνει ἕν, ἔστω τοῦτο τὸ ζῷον δίπουν. λέγω δὲ τὸ ἓν σημαίνειν τοῦτο· * εἰ τοῦτ' ἔστιν ἄνθρωπος, ἂν ᾖ τι ὁ ἄνθρωπος, τοῦτ' ἔσται τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι. διαφέρει δ' οὐθέν, οὐδ' εἰ πλείω τις φαίη σημαίνειν, μόνον δὲ ὡρισμένα. τεθείη γὰρ ἂν ἐφ' ἑκάστῳ λόγῳ ἕτερον ὄνομα. λέγω δ' οἷον, εἰ μὴ φαίη τὸν ἄνθρωπον ἓν σημαίνειν, πολλὰ δέ, ὧν ἑνὸς μὲν εἷς λόγος, * τὸ ζῷον, τὸ δίπουν. εἰσὶ δέ, * καὶ ἕτεροι πλείους, ὡρισμένοι δὲ τὸν ἀριθμόν. τεθείη γὰρ ἂν ἴδιον ὄνομα καθ' ἕκαστον τῶν λόγων· εἰ δὲ μὴ τεθείη, ἀλλ' ἄπειρα σημαίνειν φαίη, φανερὸν ὅτι οὐκ ἂν εἴη λόγος.

* Scr. ὡς φάμεν.
* Cap. 1. l. 1. de partib. Animal.
* Beſſ. paulò aliter legiſſe vid. minùs rectè.
* Quidã codd. ꝟ non hab. vide Alex.
* κ. ὁ αὐτῷ ꝟ ἄ. al. ὡς ꝟ αὐ.
* κ. ὑπ. λόγον, χωρὶς γὰρ τοῦ λέγειν ex Gloſſa vt videtur. vide Alex.
* κ. εἰ γὰρ ἄ.
* Quid. leg. ꝟ εἰ τ.
* γρ. τὸ ζῷον δίπ.
* γρ. ꝟ τῶν ἄλλων ἕτεροι. ſic qu. interp.

A τὸ γὰρ μὴ ἕν τι σημαίνειν, οὐθὲν σημαίνειν ἐστί. μὴ σημαινόντων δὲ τῶν ὀνομάτων, * ἀνῄρηται τὸ διαλέγεσθαι πρὸς ἀλλήλους, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς αὑτόν. οὐθὲν γὰρ ἐνδέχεται νοεῖν, μὴ νοοῦντα ἕν. εἰ δ' ἐνδέχεται, τεθείη ἂν ὄνομα τούτῳ τῷ πράγματι ἕν. ἔστω δὴ ἄρα (ὥσπερ ἐλέχθη καὶ κατ' ἀρχάς) σημαῖνόν τι τὸ ὄνομα, καὶ σημαῖνον ἕν* οὐ δὴ ἐνδέχεται τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι σημαίνειν, ὅπερ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ· εἰ τὸ ἄνθρωπος σημαίνει μὴ μόνον καθ' ἑνός, ἀλλὰ (* καὶ μίαν φύσιν) καὶ ἕν. οὐ γὰρ τοῦτο ἀξιοῦμεν, τὸ ἓν σημαίνειν τὸ καθ' ἑνός. ἐπεὶ οὕτω γε, κἂν τὸ μουσικὸν καὶ τὸ λευκὸν, καὶ τὸ ἄνθρωπος ἓν ἐσήμαινεν. ὥστε ἓν ἅπαντα ἔσται· συνώνυμα γάρ. B καὶ οὐκ ἔσται εἶναι καὶ μὴ εἶναι τὸ αὐτὸ, ἀλλ' ἢ καθ' ὁμωνυμίαν· ὥσπερ ἂν εἰ ὃν ἡμεῖς ἄνθρωπον καλοῦμεν, ἄλλοι μὴ ἄνθρωπον καλοῖεν. τὸ δ' ἀπορούμενον, οὐ τοῦτό ἐστιν, εἰ ἐνδέχεται ἅμα τὸ αὐτὸ καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἄνθρωπον τὸ ὄνομα, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα. εἰ δὲ μὴ σημαίνει ἕτερον τὸ ἄνθρωπος, καὶ τὸ μὴ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ, τοῦ εἶναι ἀνθρώπῳ. ὥστ' ἔσται τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ. ἓν γὰρ ἔσται. τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ εἶναι ἕν, ὡς λώπιον καὶ ἱμάτιον, εἰ ὁ λόγος εἷς. εἰ δὲ ἔσται ἕν, ἓν σημαίνει τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, καὶ μὴ ἀνθρώπῳ. ἀλλ' ἐδέδεικτο ὅτι ἕτερον σημαίνει. C ἀνάγκη τοίνυν εἴ τί ἐστιν ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι ἄνθρωπος ζῷον εἶναι δίπουν. τοῦτο γὰρ ἦν ὃ ἐσήμαινε τὸ ἄνθρωπος. εἰ δ' ἀνάγκη * τόδε, οὐκ ἐνδέχεται μὴ εἶναι τότε τὸ αὐτὸ ζῷον δίπουν. τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ἀνάγκη εἶναι, τὸ ἀδύνατον εἶναι, μὴ εἶναι ἄνθρωπον. οὐκ ἄρα ἐνδέχεται ἅμα ἀληθὲς εἶναι εἰπεῖν, τὸ αὐτὸ ἄνθρωπον εἶναι, καὶ μὴ εἶναι ἄνθρωπον. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ εἶναι ἄνθρωπον. τὸ γὰρ ἀνθρώπῳ εἶναι, καὶ τὸ μὴ ἀνθρώπῳ, ἕτερον σημαίνει. εἴπερ καὶ τὸ λευκὸν εἶναι, καὶ τὸ ἄνθρωπον εἶναι ἕτερον. πολὺ γὰρ ἀντίκειται ἐκεῖνο μᾶλλον· ὥστε σημαίνειν ἕτερον. εἰ δὲ καὶ τὸ λευκὸν φήσει τὸ αὐτὸ καὶ ἓν σημαίνειν, πάλιν τὸ αὐτὸ ἐροῦμεν, ὅπερ καὶ πρότερον ἐλέχθη, ὅτι ἓν πάντα ἐστὶ, καὶ οὐ μόνον τὰ ἀντικείμενα. D εἰ δὲ μὴ ἐνδέχεται τοῦτο, συμβαίνει τὸ λεχθὲν, ἂν ἀποκρίνηται τὸ ἐρωτώμενον. ἐὰν δὲ προστιθῇ ἐρωτῶντος ἁπλῶς, καὶ τὰς ἀποφάσεις, οὐκ ἀποκρίνεται τὸ ἐρωτώμενον· οὐθὲν γὰρ κωλύει εἶναι τὸ αὐτὸ, καὶ ἄνθρωπον καὶ λευκὸν, καὶ ἄλλα μυρία τὸ πλῆθος· ἀλλ' ὅμως ἐρομένου, εἰ ἀληθὲς εἰπεῖν ἄνθρωπον τοῦτο εἶναι, ἢ οὔ, ἀποκριτέον τὸ ἓν σημαῖνον, καὶ οὐ προσθετέον, ὅτι καὶ λευκὸν καὶ μέγα. καὶ γὰρ ἀδύνατον, ἄπειρά γ' ὄντα τὰ συμβεβηκότα διελθεῖν. ἢ οὖν ἅπαντα διελθέτω, ἢ μηθέν. E ὁμοίως τοίνυν εἰ καὶ μυριάκις ἐστὶ τὸ αὐτὸ ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, οὐ προσαποκριτέον τῷ ἐρομένῳ εἰ ἔστιν ἄνθρωπος, ὅτι ἐστὶν ἅμα καὶ οὐκ ἄνθρωπος. * εἰ καὶ μὴ τἆλλα ὅσα συμβέβηκε * προσαποκριτέον, ὅσα ἐστὶν ἢ μὴ ἐστίν. ἐὰν δὲ * τοῦτο ποιῇ, οὐ διαλέγεται. ὅλως δ' ἀναιροῦσιν οἱ τοῦτο λέγοντες, οὐσίαν, * καὶ τὸ τί ἦν εἶναι. πάντα γὰρ ἀνάγκη συμβεβηκέναι φάσκειν αὐτοῖς, καὶ τὸ, ὅπερ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ ζῴῳ εἶναι, μὴ εἶναι. εἰ γὰρ ἔσται τι ὅπερ ἀνθρώπῳ εἶναι, τοῦτο οὐκ ἔσται μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ· καίτοι αὗται ἀποφάσεις τούτου. ἓν γὰρ ἦν ὃ ἐσήμαινε, καὶ ἦν τοῦτό τινος οὐσία. τὸ δ'

* Beſſ. ἀδ. κατὰ τὴν ἀλ. τὸ διαλ. π. ἀλλ. ἢ ἑαυτ. ἀ.

* Sic rectè Alex. & vett. interpp. vulgò, οὐδ' εἰ ἐνδ.

* Incluſa nec Beſſario nec Argyrop. habent.

* κ. τότε,

* καὶ εἰ δὲ μὴ, ἢ τἆλλα

* κ. προσαποκριτέον,

* γρ. μὴ τοῦτο π. & ita vett. int. Vide Alex. qui aliter legiſſe vid.

A Non vnum enim ſignificare, nihil eſt ſignificare. Nominibus verò non ſignificantibus perit ipſa re vera diſputatio & ad inuicem, & ad ſe ipſum. Nihil enim intelligere contingit, nihil vnum intelligẽtes. Quòd ſi contingit, imponetur nomen huic rei vnum. Nomen itaque, vt à principio dictum eſt, ſit aliquid ſignificans, & vnum ſignificans. Non poteſt igitur homini eſſe ſignificare id quod non eſſe homini, ſi homo quidem non ſolùm de vno, ſed etiam vnum ſignificat. Non enim hoc dicimus vnũ ſignificare, quod de vno. Hoc enim modo, muſicum etiam & album, & homo, vnum ſignificarent: quare vnum, omnia erunt: vniuoca namque: & non erit eſſe, & non eſſe idem, niſi ſe- B cundùm æquiuocationem: ſicuti ſi quem nos hominem nominamus, alij non hominem vocarent. Quod autem dubitatur, non eſt hoc, ſi contingit ſimul idem eſſe, & non eſſe hominem nomine, ſed re. Si autem non alterum ſignificat homo, & non homo, patet quòd nec non eſſe homini ab eo quod eſt eſſe homini. Quare homini eſſe, erit non homini eſſe: vnum namque erit. Hoc enim ſignificat vnum eſſe, ſicuti tunica & veſtis, ſi ratio vna. Si autem erit vnum, vnum ſignificat homini eſſe, & non homini. Verùm monſtratum eſt, quòd aliud ſignificat: neceſſe eſt igitur ſi quid eſt verum dicere, quòd homo ſit animal eſſe bipes: hoc enim erat, quod ſignificabat homo: ſi autem neceſſe eſt, C non poteſt idem non eſſe animal bipes. Hoc namque ſignificat ipſum neceſſe eſſe, quod impoſſibile eſt, non eſſe hominem. Non contingit ergo ſimul verum eſſe, idem dicere hominem eſſe, & non eſſe hominem. Eadem ratio eſt & de non eſſe hominem. Homini namque eſſe, & non eſſe homini, diuerſum ſignificat. Siquidem & album eſſe, & hominem eſſe diuerſum. Multo enim magis illud opponitur. Quare diuerſum ſignificat. Si autem album aliquis dicat vnum & idem ſignificare: rurſus idem dicemus, quod & antea dictum eſt, quòd omnia vnum ſunt, & non ſolùm oppoſita. Quòd ſi hoc non contingit, accidit quod dictum eſt, ſi ad interrogatum reſpondeat. Si D verò ſimpliciter interrogante, addat etiam negationes, non reſpondet ad interrogatum. Nihil enim prohibet idem & hominem, & album, & alia infinita multitudine eſſe. Attamen interroganti ſi verè eſt dicere hoc hominem eſſe, an non, id reſpondendum eſt, quod vnum ſignificat, & non addendum, quod & album & magnum. Impoſſibile namque eſt, accidentia, cùm infinita ſint, percurrere. Aut igitur omnia percurrat, aut nullum. Similiter & ſi infinities idem eſſet homo, & non homo, interrogatus ſi homo eſt, non debet vnà cum eo quòd ſimul etiam non homo eſt, reſpondere, niſi cætera quoque quæcunque accidunt, quæcunque homo eſt, aut non eſt, re- E ſpondeat. Quod autem ſi non fecerit, non diſputat. Et qui hoc dicunt, omnino perimunt ſubſtantiam, & quod erat eſſe: neceſſe eſt namque eis dicere omnia accidere, & ipſum homini eſſe aut animal eſſe non eſſe. Si enim quicquam erit ipſum homini eſſe, hoc non erit non homini eſſe, aut non eſſe homini, tametſi hæ ſunt eius negationes: vnum namque erat, quod ſignificabat, & hoc erat alicuius ſubſtantia. Subſtan-

tiam verò ſignificare, eſt quòd non eſt ei eſſe aliud quippiam. Si autē ipſum homini eſſe, eſt ei ipſum non homini eſſe, aut non eſſe homini, aliud erit. Quare neceſſe eſt eis dicere quòd nullius talis ratio erit, ſed omnia ſecundùm accidens: hoc enim ſubſtantia & accidens differunt. Albedo etenim homini accidit, quoniam eſt quidem albus, ſed non eſt ipſa albedo. Si autem omnia ſecundùm accidens dicuntur, nihil erit primum vniuerſale. Si autem accidens ſemper de aliquo ſubiecto ſignificat prædicationem, neceſſe eſt in infinitum progredi. Sed impoſſibile eſt: plura enim quàm duo, non conueniunt. Accidens enim non eſt accidenti accidens, niſi quia vtrumque eidem accidit. Dico autem velvti album eſt muſicum, & hoc album, quoniam vtrumque homini accidit: ſed non ita Socrates muſicus, quoniam vtrumque alicui alteri accidit. Cùm itaque quædam ita, quædam aliter accidentia dicantur, quæcunque ita dicuntur vt album Socrati, non poſſunt infinita ſurſum verſus eſſe, vt Socrati albo alterum aliquod quoque accidens. Non enim fit vnum, quod ex omnibus, nec albo aliquid aliud accidens erit, vtputa muſicum. Non enim magis hoc illi quàm illud huic accidit. Et ad hæc diſtinctum, quòd quædam ita accidunt, quædam vt muſicum Socrati. Quotcūque verò hoc modo, non accidenti accidit accidens, ſed quotcunque illo modo. Quare non omnia ſecundùm accidens dicuntur. Erit ergo aliquid tanquam ſubſtantiam ſignificans. Quod ſi eſt, monſtratum eſt quòd impoſſibile eſt ſimul contradictiones prædicari. Item ſi contradictiones ſimul veræ de eodem omnes, patet quòd omnia erunt vnum: erit etenim idem & triremis, & paries, & homo, ſi de omni contingit quicquam affirmare aut negare, ſicuti illis neceſſe, qui Protagoræ opinionem ſequuntur. Si enim cuiquam videatur homo non eſſe triremis, patet quòd non erit triremis: ſed eſt, ſi contradictio quidē vera eſt. Et certè fit quod Anaxagoras aiebat, ſimul omnes res eſſe, ita vt nihil verè vnū ſit. Indefinitum itaque videntur dicere. Et putantes de ente tractare, de non ente dicunt. Quod enim potentia & non actu eſt, illud eſt indefinitum. At verò dicenda eſt eis de omni aut affirmatio, aut negatio. Inconueniens namque eſt, ſi cui ſua quidem negatio inerit, alterius verò, quod non ineſt ei, non inerit. Dico autem, vtputa ſi verum eſt dicere de homine, quòd non eſt homo, manifeſtum eſt, quòd etiam non triremis eſt. Si affirmatio igitur, neceſſe eſt etiam negationem ineſſe. Quòd ſi affirmatio non ineſt, negatio tamen inerit, magis quàm quæ ipſius eſt. Si igitur & illa ineſt, inerit triremis negatio: & ſi hæc, etiam affirmatio. Hæc igitur eis accidunt, qui hanc orationem dicunt, & quòd non eſt neceſſe aut affirmare, aut negare. Nam ſi verum eſt quòd homo & non homo, patet quòd nec homo, nec non homo erit. Duorum enim, duæ negationes. Quòd ſi illa ex vtriſque vna, & hæc vna profectò oppoſita eſſet. Item aut in omnibus ita ſe habet, & eſt album & non album, & ens & non ens: & circa cæteras affirmationes & negationes ſimili modo,

A οὐσίαν σημαίνειν ἐστὶν, ὅτι οὐκ ἄλλο τι τὸ εἶναι αὐτῷ. Εἰ δ' ἔσται αὐτῷ καὶ τὸ ὅπερ ἀνθρώπῳ εἶναι, * ὅπερ μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ ὅπερ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ, ἄλλο ἔσται. ὥστ' ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν, ὅτι οὐθενὸς ἔσται τοιοῦτος .·. * εἰδικὸς καὶ οὐσιώδης, καὶ ἀεὶ τοῦ ὑποκειμένου προσηρμοσμένος] λόγος, ἀλλὰ πάντα κατὰ συμβεβηκός. * τούτῳ γὰρ διώρισται οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκός. τὸ γὰρ λευκὸν τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν, ὅτι ἐστὶ μὲν λευκὸς, ἀλλ' οὐχ ὅπερ λευκόν. εἰ δὲ πάντα κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, οὐθὲν ἔσται πρῶτον τὸ καθόλου. Εἰ δ' ἀεὶ τὸ συμβεβηκὸς καθ' ὑποκειμένου τινὸς σημαίνει τὴν κατηγορίαν, ἀνάγκη ἄρα εἰς ἄπειρον ἰέναι· B ἀλλ' ἀδύνατον. οὐδὲ γὰρ πλείω συμπλέκεται δυοῖν. τὸ γὰρ συμβεβηκὸς, οὐ συμβεβηκότι συμβεβηκὸς, εἰ μὴ ὅτι ἄμφω συμβέβηκε ταὐτῷ. λέγω δὴ οἷον, τὸ λευκὸν καὶ μουσικὸν, καὶ τοῦτο λευκὸν, ὅτι ἄμφω τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν. ἀλλ' οὐχ ὁ Σωκράτης μουσικὸς οὕτως, ὅτι ἄμφω συμβέβηκεν ἑτέρῳ τινί. ἐπεὶ τοίνυν τὰ μὲν οὕτως, τὰ δ' ἐκείνως λέγεται συμβεβηκότα, ὅσα οὕτως λέγεται, ὡς τὸ λευκὸν τῷ Σωκράτει, οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρα εἶναι * ἐπὶ τῷ ἄνθρωπῳ, οἷον τῷ Σωκράτει τῷ λευκῷ, καὶ ἕτερόν τι συμβεβηκός· οὐ γὰρ γίνεταί τι ἓν ἐξ ἁπάντων, οὐδὲ δὴ τῷ λευκῷ ἕτερόν τι ἔσται συμβεβηκὸς, οἷον τὸ μουσικόν. οὐθέν τι γὰρ μᾶλλον τοῦτο ἐκείνῳ, ἢ ἐκεῖνο C τούτῳ συμβέβηκεν. καὶ ἅμα διώρισται, ὅτι τὰ μὲν οὕτως συμβέβηκε, τὰ δ' ὡς τὸ μουσικὸν Σωκράτει. ὅσα δ' οὕτως, οὐ συμβεβηκότι συμβέβηκε τὸ συμβεβηκὸς, ἀλλ' ὅσα ἐκείνως. ὥστ' οὐ πάντα κατὰ συμβεβηκὸς λεχθήσεται. ἔσται ἄρα τι, καὶ ὡς οὐσίαν σημαῖνον. εἰ δὲ τοῦτο, δέδεικται ὅτι ἀδύνατον ἅμα κατηγορεῖσθαι τὰς ἀντιφάσεις. ἔτι εἰ ἀληθεῖς αἱ ἀντιφάσεις ἅμα κατὰ τοῦ αὐτοῦ πᾶσαι, δῆλον ὡς ἅπαντα ἔσται ἕν. ἔσται ἄρα τὸ αὐτὸ καὶ τριήρης καὶ τοῖχος καὶ ἄνθρωπος, εἰ κατὰ παντός τι ἢ καταφῆσαι ἢ ἀποφῆσαι ἐνδέχεται, καθάπερ ἀνάγκη τοῖς τὸν Πρωταγόρου λέγουσι λόγον. * εἰ γάρ τῳ δοκεῖ μὴ εἶναι τριήρης ὁ ἄνθρωπος, D δῆλον ὅτι οὐκ ἔσται τριήρης· * ὥστε καὶ ἔστιν, εἴπερ ἡ ἀντίφασις ἀληθής. καὶ γίνεται δὴ τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου, * ὁμοῦ πάντα χρήματα· ὥστε μηδὲν ἀληθῶς ἓν ὑπάρχειν. τὸ ἀόριστον οὖν ἐοίκασι λέγειν, καὶ οἰόμενοι τὸ ὂν λέγειν, περὶ τοῦ μὴ * ὄντος λέγουσι. τὸ γὰρ δυνάμει ὂν καὶ μὴ ἐντελεχείᾳ, τὸ ἀόριστόν ἐστιν. ἀλλὰ μὴν λεκτέον γε αὐτοῖς κατὰ παντὸς τὴν κατάφασιν ἢ τὴν ἀπόφασιν. ἄτοπον γὰρ εἰ ἑκάστῳ, ἡ μὲν αὐτοῦ ἀπόφασις ὑπάρξει, ἡ δ' ἑτέρου ὃ μὴ ὑπάρχει αὐτῷ οὐχ ὑπάρξει. λέγω δ' οἷον, εἰ ἀληθὲς εἰπεῖν τὸν ἄνθρωπον, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ οὐ τριήρης. Εἰ μὲν οὖν ἡ κατάφασις, ἀνάγκη καὶ τὴν ἀπόφασιν. Εἰ E δὲ μὴ ὑπάρχει ἡ κατάφασις, * εἴγε ἡ ἀπόφασις ὑπάρξει μᾶλλον, ἢ ἡ αὐτοῦ .·. ἡ τῆς τριήρεος] εἰ οὖν κἀκείνη ὑπάρξει, καὶ ἡ τῆς τριήρεος. εἰ δ' αὕτη, καὶ ἡ κατάφασις. ταῦτά τε οὖν συμβαίνει τοῖς λέγουσι τὸν λόγον τοῦτον, καὶ ὅτι οὐκ ἀνάγκη ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι. Εἰ γὰρ ἀληθὲς, ὅτι ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ οὔτ' ἄνθρωπος, οὔτε οὐκ ἄνθρωπος ἔσται. τοῖν γὰρ δυοῖν, δύο ἀποφάσεις. εἰ δὲ μία ἐξ ἀμφοτέρων ἐκείνη, καὶ αὕτη μία ἂν εἴη ἀντικειμένη. ἔτι ἤτοι περὶ ἅπαντα οὕτως ἔχει, καὶ ἔστι καὶ λευκὸν καὶ οὐ λευκὸν, καὶ ὂν καὶ οὐκ ὂν, καὶ περὶ τὰς ἄλλας φάσεις καὶ ἀποφάσεις ὁμοιοτρόπως,

* Vide aliam huius loci lectionem apud Alex.

* Incluſa nec Beſſario nec Argy. nec veteres interpp. Lat. agnoſcunt.

* Scrib. τούτῳ γ.

* καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, οἷον τ. ſic Alex. & vett. interpp.

* Vulg. εἰ γὰρ τῷ δοκοῦμ. mendosè.

* Beſſ. aliter legiſſe videtur. Ita tamen omnes codd.

* Sunt verba Anaxagoræ, qui librum erat ita orſus, Πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ. ἄπειρα καὶ πλῆθος καὶ σμικρότητι.

* καὶ ὄντος δυνάμει λ. nullo ſenſu.

* Beſſ. οὐ γ. ἀπόφ. vel ἐπεὶ ἡ γ' ἀπόφ. vide Alex. ex reliq. interpp. qui mox incluſa verba ἡ τῆς τρ. non agnoſcunt.

ἢ οὔ, ἀλλὰ περὶ μὲν τινὰς, περὶ τινὰς δ' οὔ. καὶ εἰ μὲν μὴ περὶ πάσας, αὗται ἂν εἶεν ὁμολογούμεναι· εἰ δὲ περὶ πάσας, πάλιν ἤτοι καθ' ὅσων τὸ φῆσαι, καὶ ἀποφῆσαι, καὶ καθ' ὅσων ἀποφῆσαι, καὶ φῆσαι· ἢ κατὰ μὲν ὧν φῆσαι καὶ ἀποφῆσαι, καθ' ὅσων δὲ ἀποφῆσαι, οὐ πάντων φῆσαι. καὶ εἰ μὲν οὕτως, εἴη ἄν τι παγίως οὐκ ὄν· καὶ αὕτη βεβαία δόξα. καὶ εἰ τὸ μὴ εἶναι βέβαιόν τι καὶ γνώριμον, *βεβαιοτέρα ἂν εἴη φάσις ἡ ἀντικειμένη. *εἰ δὲ ὁμοίως καὶ ὅσα ἀποφῆσαι φάναι, ἀνάγκη ἤτοι ἀληθὲς διαιροῦντα λέγειν, οἷον ὅτι λευκὸν, καὶ πάλιν ὅτι οὐ λευκὸν, ἢ οὔ. καὶ εἰ μὲν μὴ ἀληθὲς διαιροῦντα λέγειν, οὐ λέγει τε ταῦτα, καὶ οὐκ ἔστιν *οὐθέν. τὰ δὲ μὴ ὄντα, πῶς ἂν φθέγξαιτο, ἢ βαδίσειεν; καὶ πάντα δ' ἂν εἴη ἕν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται. καὶ ταὐτὸν ἔσται καὶ ἄνθρωπος καὶ θεὸς, καὶ τριήρης, καὶ αἱ ἀντιφάσεις αὐτῶν. εἰ δ' ὁμοίως καθ' ἑκάστου, οὐδὲν διοίσει ἕτερον ἑτέρου. εἰ γὰρ διοίσει, τοῦτ' ἔσται ἀληθὲς καὶ ἴδιον. ὁμοίως δὲ καὶ εἰ διαιροῦντα ἐνδέχεται ἀληθεύειν, συμβαίνει τὸ λεχθέν. πρὸς δὲ τούτῳ, ὅτι πάντες ἂν ἀληθεύοιεν, καὶ πάντες ἂν ψεύδοιντο, καὶ αὐτὸς αὑτὸν *ὁμολογεῖ ψεύδεσθαι. ἅμα δὲ φανερὸν, ὅτι περὶ οὐδενός ἐστι πρὸς τοῦτον ἡ σκέψις. οὐθὲν γὰρ λέγει. οὔτε γὰρ οὕτως, οὔτ' οὐχ οὕτως λέγει, ἀλλ' οὕτως τε καὶ οὐχ οὕτως. καὶ πάλιν γε ταῦτα, ἀπόφασιν ἄμφω, ὅτι οὔθ' οὕτως, οὔτε οὐχ οὕτως λέγει, ἀλλ' οὕτως τε καὶ οὐχ οὕτως· εἰ γὰρ μὴ, ἤδη ἄν τι εἴη ὡρισμένον. ἔτι εἰ ὅταν ἡ φάσις ἀληθὴς ᾖ, ἡ ἀπόφασις ψευδὴς, κἂν αὕτη ἀληθὴς ᾖ, ἡ κατάφασις ψευδὴς, οὐκ ἂν εἴη ἅμα τὸ αὐτὸ φάναι καὶ ἀποφάναι ἀληθῶς. ἀλλ' ἴσως φαῖεν ἂν τοῦτ' εἶναι τὸ ἐξ ἀρχῆς κείμενον. *ἔτι, ἆρα ὁ μὲν ἢ ἔχειν πως ὑπολαμβάνων, ἢ μὴ ἔχειν, διέψευσται, ὁ δὲ ἄμφω, ἀληθεύει; εἰ γὰρ ἀληθεύει, τί ἂν εἴη τὸ λεγόμενον, *ὅτι τοιαύτη τῶν ὄντων ἡ φύσις ἀληθεύει; εἰ δὲ μὴ ἀληθεύει, ἀλλὰ μᾶλλον ἀληθεύει ὁ ἐκείνως ὑπολαμβάνων, ἤδη πως ἔχοι ἂν τὰ ὄντα, καὶ τοῦτο ἀληθὲς ἂν εἴη, καὶ οὐχ ἅμα καὶ οὐκ ἀληθές; εἰ δὲ ὁμοίως ἅπαντες καὶ ψεύδονται καὶ ἀληθῆ λέγουσιν, οὔτε φθέγξασθαι, οὔτ' εἰπεῖν τῷ τοιούτῳ ἔστιν. ἅμα γὰρ ταῦτά τε καὶ οὐ ταῦτα λέγει. εἰ δὲ μηθὲν ὑπολαμβάνει, ἀλλ' ὁμοίως οἴεται καὶ οὐκ οἴεται, τί ἂν διαφερόντως ἔχοι τῶν πεφυκότων; ὅθεν καὶ μάλιστα φανερόν ἐστιν, ὅτι οὐδεὶς οὕτω διάκειται, οὔτε τῶν ἄλλων, οὔτε τῶν λεγόντων τὸν λόγον τοῦτον. διὰ τί γὰρ βαδίζει Μέγαράδε, ἀλλ' οὐχ ἡσυχάζει οἰόμενος βαδίζειν; οὐδ' εὐθέως ἕωθεν πορεύεται εἰς φρέαρ ἢ εἰς φάραγγα, ἐὰν τύχῃ, ἀλλὰ φαίνεται εὐλαβούμενος, ὡς οὐχ ὁμοίως οἰόμενος μὴ ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἐμπεσεῖν καὶ ἀγαθόν; δῆλον ἄρα, ὅτι τὸ μὲν βέλτιον ὑπολαμβάνει, τὸ δ' οὐ βέλτιον. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ μὲν ἄνθρωπον, τὸ δ' οὐκ ἄνθρωπον, καὶ τὸ μὲν γλυκὺ, τὸ δ' οὐ γλυκὺ ἀνάγκη ὑπολαμβάνειν. οὐ γὰρ ἐξ ἴσου ἅπαντα ζητεῖ καὶ ὑπολαμβάνει, ὅταν οἰηθῇ βέλτιον εἶναι τὸ πιεῖν ὕδωρ καὶ ἰδεῖν ἄνθρωπον, εἶτα ζητεῖ αὐτά. καίτοι ἔδει γε, εἰ ταὐτὸν ἦν ὁμοίως καὶ ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἄνθρωπος. ἀλλ' ὅπερ ἐλέχθη, οὐδεὶς ὃς οὐ φαίνεται τὰ μὲν εὐλαβούμενος, τὰ δ' οὔ. ὥστε, ὡς ἔοικε, πάντες ὑπολαμβάνουσιν ἔχειν ἁπλῶς, εἰ μὴ περὶ ἅπαντα, ἀλλὰ περὶ τὸ ἄμεινον καὶ χεῖρον. εἰ δὲ μὴ ἐπιστάμενοι, ἀλλὰ δοξάζοντες, πολὺ μᾶλλον ἐπιμελητέον ἂν εἴη τῆς ἀληθείας, ὥσπερ καὶ νοσώδει ὄντι ἢ ὑγιεινῷ τῆς ὑγιείας.

* γ. γνωριμώτερα.

* Interpp. quidam veteres legiſſe ita hanc ſubobſcurã periodũ videntur. εἰ δὲ ὁμοίως καὶ ὅσα ἀποφῆσαι, ταῦτα καὶ φάναι οὐκ, ἀνάγκη ἤτοι

* Interp. quid. οὐδὲν δ' ἂν μὴ. vel τὰ δὲ. alij, τὰ δὲ μή.

* γ. ὁμολογεῖ

* γ. ἐπὶ ἄρα, ſine interrog.

* Interpp. omnes legunt, ἢ μὴ ὅτι τ.

A aut non, ſed circa aliquas, circa verò aliquas non. Et ſi non circa omnes, iſtæ vtique certæ eſſent. Quòd ſi circa omnes, rurſus aut de quibuſcunque eſt affirmare, etiam negare eſt: & de quibuſcunque negare, etiam affirmare: aut de quibus quidem eſt affirmare, etiam negare eſt: de quibuſcunque verò negare, non de omnibus eſt affirmare. Et ſi ita eſſet, eſſet aliquid vtique pro certo non ens: & hæc firma opinio. Quòd ſi ipſum non eſſe certum quid, & notum eſt, notior erit oppoſita affirmatio. Quòd ſi quodcunque eſt negare, ſimiliter etiam affirmare neceſſe ſit, aut verum eſt diuidendo dicere, vtputa album, & rurſus quod non album, aut non. Et ſi non eſt verum diuiden-
B do dicere, neque dicit hæc, nihilque prorſus ſunt, illa ſanè quæ non ſunt, quomodo loquentur, aut ambulabunt? Et, vt etiam antea dictum eſt, omnia vnum erunt: & homo, Deus, triremis, ac eorum contradictoria idem erunt. Quòd ſi de quocunque ſimiliter, nihil aliud ab alio differet. Nam ſi differet, hoc verum & proprium erit. Similiter autem & ſi diuidentem vera dicere contingit, quod dictum eſt, accidit: & ad hæc, quòd omnes vera dicerent omnéſque mentirentur, ipſéque ſe ipſum mentiri concederet: ſimul autem manifeſtum eſt quòd de nullo eſt ad eum conſideratio: nihil enim dicit. Neque enim ita, neque non ita ait, ſed ita, & non ita. Et rurſus his ambobus ne-
C gationem, quòd nec ita, neque non ita. Nam ſi non, eſſet aliquid vtique determinatum. Item, ſi cùm affirmatio vera ſit, negatio falſa: & cùm hæc vera ſit, affirmatio falſa eſt, non ſit ſimul idem affirmare, & negare verè. Sed dicent fortaſſis, hoc eſſe, quod à principio poſitum eſt. Item, vtrum ille quidem, qui quamque rem aut aliquo modo ſe habere exiſtimat, aut non ſe habere, mentitur, qui verò ambo, verum dicit? Nam ſi verum dicit, quid aliud, quod dicitur, eſt, niſi quòd talis natura entium eſt? Quòd ſi non iſte, ſed ille magis dicit verum, qui illo modo exiſtimat, iam aliquo modo ſe haberent exiſtentia: & hoc verum eſſet, & non ſimul etiam, non verum. Quòd ſi cuncti
D ſimiliter & mentiuntur, & verum dicunt, nec loqui nec dicere quicquam tali homini poſſibile eſt: ſimul enim eadem & non eadem dicit. Quòd ſi nihil exiſtimat, ſed ſimiliter arbitratur, & non arbitratur, quidnam differat à plantis? Vnde & maximè manifeſtum eſt, quòd nemo, nec cæterorum, nec eorum qui hanc orationem dicunt, ita affectus eſt. Cur enim Megara vadit, & non quieſcit ire putãs? nec mox à diluculo ad puteum, aut ad præcipitium aliquod pergit? Sed videtur veritus, tanquam non ſimiliter non bonum, & bonum eſſe putans cadere in illa. Patet itaque quòd hoc quidem melius eſſe putat, illud verò minimè. Si autem hoc, neceſſe eſt vt & hoc quidem homi-
E nem, illud verò non hominem, & hoc quidem dulce, illud verò non dulce putet. Non enim æqualiter omnia quærit, & putat, cùm melius eſſe bibere aquam, aut hominem viſitare, arbitretur, deinde quærat ea: attamen oportebat, ſi ſimiliter eadem eſſent homo, & non homo. Sed (vt dictum eſt) nemo eſt qui non videatur aliqua veritus, aliqua non. Quare videtur, quod omnes arbitrãtur, ſimpliciter ſe habere, etſi non circa omnia, ſaltem circa melius & deterius. Quòd ſi non ſcientes, ſed opinantes, multo magis curandũ eſſet de veritate, ſicuti & infirmo exiſtenti, quàm ſano, de ſanitate.

Opinans

Opinans namque ad ſcientem, non ſanè ad veritatem diſpoſitus eſt. Item, etſi quam maximè omnia ita, & non ita ſe habeant, attamen ipſum magis & minùs ineſt entium naturæ. Non enim ſimiliter paria eſſe duo ad tria dicemus. Nec eodem modo mentitus eſt, qui quatuor eſſe putet quinque, aut qui mille. Si itaque non ſimiliter, patet quòd alter minùs. Quare magis verum dicit. Si igitur quod magis eſt, propinquius eſt, profectò erit aliquid verum, cui propinquius eſt quod magis verum eſt. Quod ſi non eſt, at iam ſaltem aliquid eſt certius, & verius. Et ita ab illa intemperata oratione remoti erimus, quæ prohibet quicquam mente determinare.

CAPVT V.

Quòd non omne apparens, verum ſit.

EX eadem verò opinione, Protagoræ quoque oratio eſt. Et ſimiliter eſt neceſſe, ipſas ambas, aut eſſe, aut non eſſe. Si enim omnia, de quibus opinantur, quæque apparent, vera ſint, neceſſe eſt omnia ſimul vera & falſa eſſe. Siquidem multi contraria inuicem opinantur, ac eos, qui non opinantur eadem, quæ ipſi, mentiri putant. Quare neceſſe eſt idem eſſe, & non eſſe. Quod ſi eſt, neceſſe eſt, omnia, de quibus opinentur, vera eſſe. Oppoſita namque opinantur qui mentiuntur, & qui verum dicunt. Si igitur ea, quæ ſunt, ita ſe habent, verum omnes dicunt. Quòd itaque ambæ orationes ex eadem mente ſint, patet. Non eſt autem idem omnes conueniendi modus. Quidam enim perſuaſione, quidam verò vi indigent. Quicunque namque propterea quòd dubitent, ita exiſtimarunt, horum ignorantia ſanabilis eſt. Non enim ad ſermonem, ſed ad mentem eorum obuiatio eſt. Quicunque verò ſermonis gratia dicunt, horum ſanatio, redargutio eſt, & eius ſermonis qui in voce, & eius qui in nominibus. Aduenit autem illis qui dubitant, hæc opinio, à ſenſibilibus. Illa quidem, qua dicitur, ſimul contradictoria, & contraria eſſe, videntibus ex eodem contraria fieri. Si igitur non eſt poſſibile, quod non eſt, fieri, præextitit ſimiliter vtrumque ens. Sicut Anaxagoras omne in omni miſceri ait, atque Democritus. Etenim hic quoque vacuum & plenum ſimiliter in quacunque parte eſſe: atqui horum hoc quidem ens, hoc verò non ens eſſe. Ad illos itaque, qui ex his ita arbitrantur, dicemus quòd quodam modo quidem verè dicunt, quodam modo verò ignorant. Ens namque dupliciter dicitur. Quare aliquo modo quidem poſſibile eſt aliquid ex non ente fieri, aliquo vero modo, non eſt: ſimúlque idem ens, & non ens eſſe, ſed non ſecundùm idem ens. Potentia namque contingit, ſimul idem contraria eſſe, actu verò minimè. Item eos efflagitabimus aliam quoque ſubſtantiam entium exiſtimare, cui neque motus, neque corruptio, neque omnino generatio inſit. Similiter autem veritas in iis quoque quæ apparent, quibuſdam ex ſenſibilibus aduenit. At enim verum non pluralitate, neque paucitate, iudicari cenſere debent. Idem autem quibuſdam guſtantibus, dulce, quibuſdam amarum eſſe videtur. Quare ſi omnes ægrotarent, aut omnes inſanirent, duo verò, vel tres ſani, aut mentis compotes eſſent, hi vtique videri poſſent ægrotare, ac inſanire, cæteri verò minimè.

A καὶ γὰρ ὁ δοξάζων, πρὸς ἐπιστάμενον, οὐχ ὑγιεινῶς διάκειται πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἔτι εἰ ὅτι μάλιστα πάντα οὕτως ἔχει, καὶ οὐχ οὕτως, ἀλλά τό γε μᾶλλον καὶ ἧττον ἔνεστιν ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων. οὐ γὰρ ἂν ὁμοίως φήσαιμεν εἶναι τὰ δύο ἄρτια καὶ τὰ τρία· οὐδ᾽ ὁμοίως διέψευσται ὁ τὰ τέτταρα πέντε οἰόμενος, καὶ ὁ χίλια. εἰ οὖν μὴ ὁμοίως, δῆλον ὅτι ἅτερος ἧττον· ὥστε μᾶλλον ἀληθεύει. εἰ οὖν τὸ μᾶλλον ἐγγύτερον, εἴη γε ἄν τι ἀληθές, οὗ ἐγγύτερον τὸ μᾶλλον ἀληθές. κἂν εἰ μὴ ἔστιν, ἀλλ᾽ ἤδη γέ τι ἐστὶ βεβαιότερον καὶ ἀληθινώτερον, καὶ τοῦ λόγου ἀπηλλαγμένοι ἂν εἴημεν τοῦ ἀκράτου
B καὶ κωλύοντός τι τῇ διανοίᾳ ὁρίσαι.

ΚΕΦΑΛ. ε΄.

Ὅτι οὐ πᾶν τὸ φαινόμενον ἀληθές ἐστι.

Ἔστι δ᾽ ἀπὸ τῆς αὐτῆς δόξης καὶ ὁ Πρωταγόρου λόγος, καὶ ἀνάγκη ὁμοίως ἄμφω αὐτοὺς, ἢ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι. εἴτε γὰρ τὰ δοκοῦντα πάντα ἐστὶν ἀληθῆ, καὶ τὰ φαινόμενα, ἀνάγκη πάντα ἅμα ἀληθῆ καὶ ψευδῆ εἶναι. πολλοὶ γὰρ τἀναντία ὑπολαμβάνουσιν ἀλλήλοις, καὶ τοὺς μὴ ταὐτὰ δοξάζοντας ἑαυτοῖς, διεψεῦσθαι νομίζουσιν· ὥστ᾽ ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἶναί τε καὶ μὴ εἶναι· καὶ εἰ τοῦτ᾽ ἐστὶν, ἀνάγκη τὰ δοκοῦντα, εἶναι πάντα ἀληθῆ· τὰ
C ἀντικείμενα γὰρ δοξάζουσιν ἀλλήλοις οἱ διεψευσμένοι καὶ ἀληθεύοντες. εἰ οὖν ἔχει τὰ ὄντα οὕτως, ἀληθεύσουσι πάντες. ὅτι μὲν οὖν ἀπὸ τῆς αὐτῆς εἰσι διανοίας ἀμφότεροι οἱ λόγοι, δῆλον. ἔστι δ᾽ οὐχ ὁ αὐτὸς τρόπος πρὸς ἅπαντας τῆς ἐντεύξεως. οἱ μὲν γὰρ πειθοῦς δέονται, οἱ δὲ βίας. ὅσοι μὲν γὰρ ἐκ τοῦ ἀπορῆσαι ὑπέλαβον οὕτως, τούτων εὐΐατος ἡ ἄγνοια. οὐ γὰρ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὴν διάνοιαν ἡ ἀπάντησις αὐτῶν. ὅσοι δὲ λόγου χάριν λέγουσι, τούτων δ᾽ ἔλεγχος ἴασις, * τοῦ τ᾽ ἐν τῇ φωνῇ λόγου, καὶ τοῦ ἐν τοῖς ὀνόμασιν. ἐλήλυθε δὲ τοῖς διαπορουσιν αὕτη ἡ δόξα ἐκ τῶν αἰσθητῶν· ἡ μὲν
D τοῦ ἅμα τὰς ἀντιφάσεις καὶ τἀναντία ὑπάρχειν, ὁρῶσιν ἐκ ταὐτοῦ γιγνόμενα τἀναντία. εἰ οὖν μὴ ἐνδέχεται γίγνεσθαι τὸ μὴ ὄν, προϋπῆρχεν ὁμοίως τὸ πρᾶγμα ἄμφω ὄν, ὥσπερ καὶ Ἀναξαγόρας μεμῖχθαι πᾶν ἐν παντί φησι, καὶ Δημόκριτος· καὶ γὰρ οὗτος τὸ κενὸν καὶ τὸ πλῆρες ὁμοίως καθ᾽ ὁτιοῦν ὑπάρχειν μέρος· καίτοι τὸ μὲν ὂν τούτων εἶναι, τὸ δὲ μὴ ὄν. πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἐκ τούτων ὑπολαμβάνοντας, ἐροῦμεν ὅτι τρόπον μέν τινα ὀρθῶς λέγουσι, τρόπον δέ τινα ἀγνοοῦσι. τὸ γὰρ ὂν λέγεται διχῶς. ὥστ᾽ ἔστιν ὃν τρόπον ἐνδέχεται γίγνεσθαί τι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἔστι δ᾽ ὃν οὔ. καὶ ἅμα τὸ αὐτὸ εἶναι ὂν, καὶ μὴ ὂν, ἀλλ᾽
E οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ ὄν. δυνάμει μὲν γὰρ ἐνδέχεται ἅμα τὸ αὐτὸ εἶναι τὰ ἐναντία, ἐντελεχείᾳ δ᾽ οὔ. ἔτι δ᾽ ἀξιώσομεν αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν καὶ ἄλλην οὐσίαν εἶναι τῶν ὄντων, ᾗ οὔτε κίνησις ὑπάρχει, οὔτε φθορά, οὔτε γένεσις τὸ παράπαν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ φαινόμενα ἀλήθεια, ἐνίοις ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἐλήλυθε. * τὸ μὲν γὰρ ἀληθὲς οὐ πλήθει κρίνεσθαι οἴονται προσήκειν, οὐδὲ ὀλιγότητι. τὸ δ᾽ αὐτὸ, τοῖς μὲν γλυκὺ γευομένοις δοκεῖ εἶναι, τοῖς δὲ πικρόν· ὥστ᾽ εἰ πάντες ἔκαμνον, ἢ πάντες παρεφρόνουν, δύο δ᾽ ἢ τρεῖς ὑγίαινον, ἢ νοῦν εἶχον, δοκεῖν ἂν τούτους κάμνειν καὶ παραφρονεῖν, τοὺς δ᾽ ἄλλους οὔ.

* κ. δ. ἐν τῇ φωνῇ λόγου, & τοῖς ὀνόμ. quod plerique vett. int. ſequũtur. vide Alex.

* Beſſ. legit, τὸ δ᾽ ἀ. οὐ πλ. κρ. οἴονται αὐτοὺς προσήκειν, aliter omnes interpp. aliꝫ.

ἔτι δὲ πολλοῖς τῶν ἄλλων ζῴων τἀναντία φαίνεσθαι καὶ ἡμῖν· καὶ αὐτῷ δὲ ἑκάστῳ πρὸς αὑτὸν οὐ ταὐτὰ κατὰ τὴν αἴσθησιν ἀεὶ δοκεῖν. ποῖα οὖν τούτων ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, ἄδηλον. οὐθὲν γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε ἀληθῆ, ἀλλ' ὁμοίως. διὸ Δημόκριτός γέ φησιν, ἤτοι οὐθὲν εἶναι ἀληθές, ἢ ἡμῖν γ' ἄδηλον. *ὅλως δὲ διὰ τὸ ὑπολαμβάνειν, φρόνησιν μὲν τὴν αἴσθησιν, ταύτην δ' εἶναι ἀλλοίωσιν, τὸ φαινόμενον κατὰ τὴν αἴσθησιν, ἐξ ἀνάγκης ἀληθὲς εἶναί φασιν. ἐκ τούτων γὰρ καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος, καὶ τῶν ἄλλων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἕκαστος, τοιαύταις δόξαις γεγένηνται ἔνοχοι. καὶ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς μεταβάλλοντας τὴν ἕξιν, μεταβάλλειν φησὶ τὴν φρόνησιν.

* γ. ἀπλῶς δὲ

Πρὸς παρεὸν γὰρ μῆτις* ἀέξεται ἀνθρώποισι.

* γ. ἀναύξεται

καὶ ἐν ἑτέροις δὲ λέγει·

Ὅσσον ἀλλοίοις* μετέφυν, τόσον ἄρ σφίσιν αἰεὶ
Καὶ τὸ φρονεῖν ἀλλοῖα παρίστατο.

καὶ Παρμενίδης δὲ ἀποφαίνεται τὸν αὐτὸν τρόπον.

Ὡς γὰρ ἕκαστος ἔχει κρᾶσιν μελέων πολυκάμπτων,
Τὼς νόος ἀνθρώποισι παρέστηκεν. τὸ γὰρ αὐτὸ
Ἐστὶν ὅπερ φρονέει μελέων φύσις ἀνθρώποισι,
Καὶ πᾶσιν, καὶ παντί. τὸ γὰρ πλέον ἐστὶ νόημα.

* Sensus postulat μετέφυν, vel ἀλλοῖοι μέτεισιν. aut tale quid. videntur a. esse varii loci Eurip. ita ab Arist. coniuncti: suis etiã fortasse non poëtæ verbis: nam l. 3. De anima, legitur. ἔσω ἀεὶ sine præcedentibus trib. verbis.

Ἀναξαγόρου δὲ καὶ ἀπόφθεγμα μνημονεύεται πρὸς τῶν ἑταίρων * τινάς. ὅτι τοιαῦτα αὐτοῖς ἔσται τὰ ὄντα, οἷα ἂν ὑπολάβωσι. φασὶ δὲ καὶ τὸν Ὅμηρον ταύτην ἔχοντα φαίνεσθαι τὴν δόξαν, ὅτι ἐποίησε τὸν Ἕκτορα ὡς ἐξέστη ὑπὸ τῆς πληγῆς, κεῖσθαι ἀλλοφρονέοντα· ὡς φρονοῦντας μὲν καὶ τοὺς παραφρονοῦντας, ἀλλ' οὐ ταὐτά. δῆλον οὖν ὅτι εἰ ἀμφότεραι φρονήσεις, καὶ τὰ ὄντα ἅμα οὕτω τε καὶ οὐχ οὕτως ἔχει. ᾗ καὶ χαλεπώτατον τὸ συμβαῖνόν ἐστιν. εἰ γὰρ οἱ μάλιστα τὸ ἐνδεχόμενον ἀληθὲς ἑωρακότες, (οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ μάλιστα ζητοῦντες αὐτὸ καὶ φιλοῦντες) οὗτοι τοιαύτας ἔχουσι τὰς δόξας, καὶ ταῦτα ἀποφαίνονται περὶ τῆς ἀληθείας, πῶς οὐκ ἄξιον ἀθυμῆσαι τοὺς φιλοσοφεῖν ἐγχειροῦντας; τὸ γὰρ τὰ πετόμενα διώκειν, τὸ ζητεῖν ἂν εἴη τὴν ἀλήθειαν. αἴτιον δὲ τῆς δόξης τούτοις, ὅτι περὶ τῶν ὄντων μὲν τὴν ἀλήθειαν ἐσκόπουν· τὰ δ' ὄντα ὑπέλαβον εἶναι τὰ αἰσθητὰ μόνον. ἐν δὲ τούτοις, πολλὴ ἡ τοῦ ἀορίστου φύσις ἐνυπάρχει, καὶ ἡ τοῦ ὄντος οὕτως, ὥσπερ εἴπομεν. διὸ εἰκότως μὲν λέγουσιν, οὐκ ἀληθῆ δὲ λέγουσιν. οὕτω γὰρ ἁρμόττει μᾶλλον εἰπεῖν, ἢ ὥσπερ Ἐπίχαρμος * ἢ Ξενοφάνης. ἔτι δὲ πᾶσαν ὁρῶντες ταύτην κινουμένην τὴν φύσιν, κατὰ δὲ τοῦ μεταβάλλοντος, οὐθὲν ἀληθευόμενον, περί γε τὸ πάντως πάντῃ μεταβάλλον, οὐκ ἐνδέχεσθαι ἀληθεύειν. ἐκ γὰρ ταύτης τῆς ὑπολήψεως ἐξήνθησεν ἡ ἀκροτάτη δόξα τῶν εἰρημένων, ἡ τῶν φασκόντων ἡρακλειτίζειν, καὶ οἵαν Κρατύλος εἶχεν, ὃς τὸ τελευταῖον οὐθὲν ᾤετο δεῖν λέγειν, ἀλλὰ τὸν δάκτυλον ἐκίνει μόνον, καὶ Ἡρακλείτῳ ἐπετίμα, εἰπόντι, δὶς τῷ αὐτῷ ποταμῷ οὐκ ἐμβῆναι. αὐτὸς γὰρ ᾤετο οὐδ' ἅπαξ. ἡμεῖς δὲ καὶ πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ἐροῦμεν, ὅτι τὸ μὲν μεταβάλλον ὅτε μεταβάλλει, ἔχει τινὰ αὐτοῖς ἀληθῆ λόγον μὴ οἴεσθαι εἶναι. καίτοι ἔστι γε ἀμφισβητήσιμον. τό τε γὰρ ἀποβάλλον ἔχει τι τοῦ ἀποβαλλομένου, καὶ τοῦ γιγνομένου ἤδη ἀνάγκη τι εἶναι. ὅλως τε εἰ φθείρεται, ὑπάρξει τι ὄν.

* γ. τινά.

* Interpp. vett. εἰς Ξενοφάνην.

A Item multis aliorum animalium contraria apparerent quàm nobis: ac noſtrum cuique non eadem ad ſe ipſum ſemper ſecundùm ſenſum apparent. Qualia igitur horum vera vel falſa, non eſt manifeſtum. Nihilominus enim magis hæc quàm illa vera ſunt, ſed æqualiter: propter quod Democritus, aut nihil eſſe verum, aut nobis ignotum eſſe ait. Et ſimpliciter propterea quòd ſenſum quidem prudentiam putant, hanc verò alterationem eſſe, quod ſecundùm ſenſum apparet, neceſſariò verum aiunt. Ex his enim & Empedocles, & Democritus, cæterorum quoque ſinguli, talibus opinionibus irretiti ſunt. Empedocles etenim habitu mutato, prudentiam quoque mutari ait:

B *Ad præſens namque prudentia hominibus augetur.*

In aliis quoque dicit,

Quòd quatenus alteratur, eatenus ſemper etiam altera ſapere eis affuit.

Parmenides quoque eodem aſſerit modo:

Vt enim cuique complexio membrorum flexibilium ſe habet,
Ita intellectus hominibus adeſt. idem namque
Eſt quod ſapit membrorum natura hominibus,
Et omnibus & omni. quod enim plus eſt, intelligentia eſt.

Anaxagoræ autem ſententia, ipſa quoque à quodam ſuorum neceſſariorum memoriæ tradita eſt. Quòd talia eis entia erunt, qualia ea eſſe putarint. Homerum etiam C talem aiunt opinionem habere videri: quippe qui faciat Hectorem, cùm à vulnere inſaniret, iacere, aliud ſapientem, tanquam & inſanientes ſaperent quidem, ſed non eadem. Patet itaque, quòd ſi vtraque prudentia eſt, entia quoque ſimul ita & non ita ſe habent. Qua ex re difficillimum quod ſequitur eſt. Si enim qui maximè poſſibile verum vident (ij autem ſunt, qui maximè illud quærunt, & amant,) ij tales opiniones habent, & talem de veritate ſententiam ferunt, quomodo non ſocordia illis ſit, qui philoſophari conantur? nam quærere veritatem, non eſſet niſi volucres perſequi. Cauſa verò huius opinionis his fuit, quia veritatem quidem de entibus conſiderabant: entia verò, D ſola arbitrati ſunt ſenſibilia eſſe. In his autem, magna indeterminati natura ineſt, & eius, quod ita ens eſt, vt prædiximus. Quare veriſimiliter quidem, ſed non verè dicunt. Ita enim magis conuenit dicere, quàm vt Epicharmus in Xenophanem. Item cùm hanc omnem Naturam moueri viderent, de eo autem quod mutatur, nihil verificari, circa illud quod omnino mutatur, nihil verificari poſſe putabant. Ex hac enim exiſtimatione ſumma illa eorum opinio pullulauit, qui ſe Heraclitum ſequi affirmabant, qualem & Cratylus habebat, qui tandem nihil putabat dicere oportere, ſed ſolum digitum mouebat, & Heraclitum, quòd bis dixiſſet in eundem fluuium non eſſe in- E trare, reprehendebat: ipſe enim exiſtimabat, ne ſemel quidem. Nos autem ad hanc etiam rationem dicemus, quòd id quod mutatur, cùm mutatur, habet aliquam veritatem, non eſſe putare. At hoc etiã ambiguum eſt. Abiiciens enim habet aliquid eius quod abiicit, ac neceſſe eſt, aliquid etiã eius, quod fit, eſſe. Et ſimpliciter ſi corrũpitur, erit aliquid ens.

Et ſi fit, neceſſe eſt eſſe, ex quo fit, & à quo generatur, & hoc non eſſe in infinitum. Sed his omiſſis, illa dicamus, quòd non eſt idem ſecundùm quantitatem, & ſecundùm qualitatem tranſmutari. Detur itaque non permanere ſecundùm quantitatem, attamen ſecundùm ſpeciem omnia cognoſcimus. Item, dignum eſt reprehendere eos, qui ita arbitrantur: quoniam cùm & ipſorum ſenſibilium pauciora numero ita ſe habere viderent, de toto tamen cælo ſimiliter ſenſerunt. Hic enim qui circa nos eſt ſolùm ſenſibilium locus, in corruptione & generatione eſt, qui nulla (vt ita dicam) vniuerſi pars eſt. Vnde iuſtius fuiſſet propter illa, iſta etiam abſoluiſſe, quàm propter iſta, illa condemnaſſe.

Item manifeſtum eſt, quòd & ad iſtos eadem dicemus, quæ olim dicta ſunt. Quòd enim eſt immobilis quædam natura, oſtendendum & perſuadendum eſt eis. Ac accidit eis, qui ſimul dicunt eſſe, & non eſſe, magis dicere quieſcere cuncta, quàm moueri. Non enim eſt, in quo quicquam moueretur: nam omnia omnibus inſunt. De veritate verò, quòd non omne, quod apparet, verum ſit, primò quidem neque ſenſus proprij fallax eſt. Sed phantaſia non eſt idem quod ſenſus. Deinde admiratione dignum eſt, ſi hoc dubitant, vtrùm tantæ ſint magnitudines, taléſque colores, quales eminus, an quales cominus apparent: & vtrùm qualia ſanis, an qualia ægrotantibus: & grauiora, vtrùm qualia debilibus, an qualia robuſtis: & vera, vtrùm qualia dormientibus, an qualia vigilantibus. Quod enim non arbitrantur, patet: nemo etenim ſi noctu exiſtimet ſe Athenis eſſe, cùm in Libya ſit, ad Ariopagum vadit. Item de futuro (vt Plato quoque ait) non eſt profectò ſimiliter certa medici & ignari opinio: vtputa, de futuro ſano, aut non futuro. Item ipſiſmet ſenſibus, non eſt ſimiliter certus qui alieni eſt, & qui proprij: nec illius, qui propè eſt: ſed de colore quidem viſus, non guſtus, de ſapore guſtus, & non viſus, quorum nullus vnquam ait eodem tempore circa idem ſimul ita & non ita ſe habere. At nec in alio tempore circa paſſionem dubitarint, ſed circa illud, cui paſſio accidit. Dico autem velvti idem quidem vinum, aut ipſum mutatum, aut corpore mutato, videri poſſit quandoque dulce, quandoque non dulce, ſed non ipſum dulce cùm quale eſt, ſit, vnquam mutatum eſt, ſed ſemper verificatur de eo: & quod futurum eſt dulce, neceſſariò tale eſt: attamen omnes illæ orationes hoc perimunt: & quemadmodum ſubſtantiam non eſſe vllius, ita nec quicquam neceſſariò eſſe: neceſſarium enim non contingit aliter & aliter ſe habere. Quare ſi quid neceſſariò eſt, non ita & non ita habebit: & ſimpliciter ſi ſenſibile ſolùm eſſet, nihil eſſet profectò, cùm animata non eſſent. Senſus namque non eſſet. Neque ſenſibilia itaque neque ſenſiones eſſe, fortaſſis verum eſſet: ſentientis enim hæc paſſio eſt: at ipſa ſubiecta, quæ ſenſum faciunt, non eſſe etiam abſque ſenſu, hoc impoſſibile eſt: ſenſus namque non ipſe eſt ſui ipſius, ſed eſt aliquid aliud etiam præter ſenſum, quod neceſſe eſt prius ſenſu eſſe. Mouens enim, naturâ prius eſt moto. Etſi ad ſe inuicem dicuntur, ipſa eadem nihil minùs.

A καὶ εἰ γίγνεται, ἐξ οὗ γίγνεται, καὶ ὑφ᾽ οὗ δύναται, ἀναγκαῖον εἶναι· καὶ τοῦτο μὴ εἶναι εἰς ἄπειρον. ἀλλὰ ταῦτα παρέντες, ἐκεῖνα λέγωμεν, ὅτι οὐ ταὐτό ἐστι τὸ μεταβάλλειν κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιόν. κατὰ μὲν οὖν τὸ ποσὸν ἔστω μὴ μένον, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος ἅπαντα γινώσκομεν. ἔτι δ᾽ ἄξιον ἐπιτιμῆσαι τοῖς οὕτως ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων τὸν ἀριθμὸν εἰδότες οὕτως ἔχοντα, περὶ ὅλου τοῦ οὐρανοῦ ὁμοίως ἀπεφήναντο. ὁ γὰρ περὶ ἡμᾶς τοῦ αἰσθητοῦ τόπος, ἐν φθορᾷ καὶ γενέσει διατελεῖ μόνος ὤν· ἀλλ᾽ οὐθέν, ὡς εἰπεῖν, μόριον τοῦ παντός ἐστιν. ὥστε δικαιότερον ἂν δι᾽ ἐκεῖνα τούτων ἀπεψηφίσαντο, ἢ διὰ ταῦτα ἐκείνων κατεψηφίσαντο. ἔτι δὲ δῆλον, B ὅτι καὶ πρὸς τούτους, ταὐτὰ τοῖς πάλαι λεχθεῖσιν ἐροῦμεν. ὅτι γάρ ἐστιν ἀκίνητός τις φύσις, δεικτέον αὐτοῖς, καὶ πειστέον αὐτούς. καίτοι γε συμβαίνει τοῖς ἅμα φάσκουσιν εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἠρεμεῖν μᾶλλον φάναι πάντα, ἢ κινεῖσθαι. οὐ γάρ ἐστιν εἰς ὅ,τι μεταβάλλει. ἅπαντα γὰρ ὑπάρχει πᾶσι. περὶ δὲ τῆς ἀληθείας, ὡς οὐ πᾶν τὸ φαινόμενον ἀληθές, πρῶτον μέν, ὅτι οὐδ᾽ ἡ αἴσθησις ψευδὴς τοῦ ἰδίου ἐστίν, ἀλλ᾽ ἡ φαντασία οὐ ταὐτὸν τῇ αἰσθήσει. εἶτ᾽ ἄξιον θαυμάσαι εἰ τοῦτ᾽ ἀποροῦσι πότερον τηλικαῦτά ἐστι τὰ μεγέθη καὶ τὰ χρώματα τοιαῦτα, οἷα τοῖς ἄποθεν C φαίνεται, ἢ οἷα τοῖς ἐγγύθεν· καὶ πότερον οἷα τοῖς ὑγιαίνουσιν, ἢ οἷα τοῖς νοσοῦσι· καὶ βαρύτερα, πότερον οἷα τοῖς ἀσθενέσι, ἢ οἷα τοῖς ἰσχύουσι· καὶ ἀληθῆ, πότερον οἷα τοῖς καθεύδουσιν, ἢ οἷα τοῖς ἐγρηγορόσιν. ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἴονταί γε, φανερόν. οὐθεὶς γοῦν ἐὰν ὑπολάβῃ νύκτωρ Ἀθήνησιν εἶναι, ὢν ἐν Λιβύῃ, πορεύεται * εἰς τὸ ᾠδεῖον. ἔτι δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος, ὥσπερ καὶ Πλάτων λέγει, οὐ δήπου ὁμοίως κυρία ἡ τοῦ ἰατροῦ δόξα καὶ ἡ τοῦ ἀγνοοῦντος· οἷον περὶ τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι ὑγιοῦς, ἢ μὴ μέλλοντος. ἔτι δὲ ἐπ᾽ αὐτῶν τῶν αἰσθήσεων, οὐχ ὁμοίως κυρία ἡ τοῦ ἀλλοτρίου καὶ ἰδίου, ἢ τοῦ πλησίον, καὶ τοῦ αὐτῆς· ἀλλὰ περὶ μὲν χρώματος ὄψις, οὐ γεῦσις· περὶ δὲ χυμοῦ, γεῦ- D σις, ἀλλ᾽ οὐκ ὄψις· ὧν ἑκάστη ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ περὶ τὸ αὐτό, οὐδέποτε φησὶν ἅμα οὕτω καὶ οὐχ οὕτως ἔχειν. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐν ἑτέρῳ χρόνῳ περί γε τὸ πάθος ἠμφισβήτησεν, ἀλλὰ περὶ τὸ ᾧ συμβέβηκε τὸ πάθος. λέγω δ᾽ οἷον, ὁ μὲν αὐτὸς οἶνος, δόξειεν ἂν ἢ μεταβαλὼν, ἢ τοῦ σώματος μεταβαλόντος, ὁτὲ μὲν εἶναι γλυκύς, ὁτὲ δὲ οὐ γλυκύς· * ἀλλ᾽ οὐ τό γε γλυκύ, οἷόν ἐστιν ὅταν ᾖ, οὐδεπώποτε μετέβαλεν· ἀλλ᾽ ἀεὶ ἀληθεύει περὶ αὐτοῦ· καὶ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης τὸ ἐσόμενον γλυκὺ τοιοῦτον. καίτοι τοῦτο ἀναιροῦσιν οὗτοι οἱ λόγοι ἅπαντες, ὥσπερ καὶ οὐσίαν μὴ εἶναι καθ᾽ ἑνός· οὕτω μηδὲ ἐξ ἀνάγκης μηθέν. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον, οὐκ ἐνδέχεται E ἄλλως καὶ ἄλλως ἔχειν. ὥστ᾽ εἴ τι ἔστιν ἐξ ἀνάγκης, οὐχ ἕξει οὕτω τε καὶ οὐχ οὕτω. ὅλως τ᾽ εἴπερ ἐστὶ τὸ αἰσθητὸν μόνον, οὐθὲν ἂν εἴη μὴ ὄντων τῶν ἐμψύχων· αἴσθησις γὰρ οὐκ ἂν εἴη. τὸ μὲν οὖν μήτε τὰ αἰσθητὰ εἶναι, μήτε τὰ αἰσθήματα, ἴσως ἀληθές. τοῦ γὰρ αἰσθανομένου πάθος τοῦτό ἐστι· τὸ δὲ τὰ ὑποκείμενα μὴ εἶναι ἃ ποιεῖ τὴν αἴσθησιν, καὶ ἄνευ αἰσθήσεως, ἀδύνατον. οὐ γὰρ δὴ ἥγ᾽ αἴσθησις αὐτὴ ἑαυτῆς ἐστιν, ἀλλ᾽ ἔστι τι ἕτερον παρὰ τὴν αἴσθησιν ὃ ἀνάγκη πρότερον εἶναι τῆς αἰσθήσεως. τὸ γὰρ κινοῦν, τοῦ κινουμένου φύσει πρότερόν ἐστι· κἂν εἰ λέγεται πρὸς ἄλληλα ταῦτα, οὐθὲν ἧττον.

Sic Alex. legit: Beſſ. εἰς τὸν Ἄρειον πάγον. Argyr. εἰς τὸ Λύκειον.

* κ. ἀλλὰ τό γε.

A

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Κατὰ τῶν ζητούντων τὸν περὶ ἕκαστα κρινοῦντα ὀρθῶς.

Εἰσὶ δέ τινες οἳ ἀποροῦσι καὶ τῶν ταῦτα πεπεισμένων, καὶ τῶν τοὺς λόγους τούτους μόνον λεγόντων. ζητοῦσι γὰρ τίς * ὁ κρίνων τὸν ὑγιαίνοντα, καὶ ὅλως τὸν περὶ ἕκαστα κρινοῦντα ὀρθῶς. τὰ δὲ τοιαῦτα ἀπορήματα ὅμοιά ἐστι τῷ ἀπορεῖν, πότερον καθεύδομεν νῦν ἢ ἐγρηγόραμεν. δύνανται δὲ αἱ ἀπορίαι αἱ τοιαῦται πᾶσαι τὸ αὐτό. πάντων γὰρ λόγον ἀξιοῦσιν οὗτοι εἶναι. ἀρχὴν γὰρ ζητοῦσι, καὶ ταύτην δι᾽ ἀποδείξεως λαμβάνειν. ἐπεί γε ὅτι οὐ πεπεισμένοι εἰσί, φανεροί εἰσιν ἐν ταῖς πράξεσιν. ἀλλ᾽ ὅπερ εἴπομεν τοῦτο αὐτῶν τὸ πάθος ἐστί. λόγον γὰρ ζητοῦσιν ὧν οὐκ ἔστι λόγος. ἀποδείξεως γὰρ * ἀρχὴ, οὐκ ἀπόδειξίς ἐστιν. οὗτοι μὲν οὖν ῥᾳδίως ἂν τοῦτο πεισθεῖεν. ἔστι γὰρ οὐ χαλεπὸν λαβεῖν. οἱ δ᾽ ἐν τῷ λόγῳ τὴν βίαν μόνον ζητοῦντες, ἀδύνατον ζητοῦσιν * ἐναντίον γὰρ εἰπεῖν ἀξιοῦσιν, εὐθὺς ἐναντία λέγοντες. εἰ δὲ μή ἐστι πάντα πρός τι, ἀλλ᾽ ἔνιά ἐστι καὶ αὐτὰ καθ᾽ ἑαυτὰ, οὐκ ἂν εἴη πᾶν τὸ φαινόμενον ἀληθές. τὸ γὰρ φαινόμενον, τινί ἐστι φαινόμενον. ὥστε ὁ λέγων ἅπαντα τὰ φαινόμενα εἶναι ἀληθῆ, ἅπαντα ποιεῖ τὰ ὄντα πρός τι. διὸ καὶ φυλακτέον τοῖς τὴν βίαν ἐν τῷ λόγῳ ζητοῦσιν· ἅμα δὲ καὶ ὑπέχειν λόγον ἀξιοῦσιν, ὅτι οὐ τὸ φαινόμενόν ἐστιν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ᾧ φαίνεται, καὶ ὅτε φαίνεται, καὶ ᾗ, καὶ ὥς. ἂν δ᾽ ὑπέχωσι μὲν λόγον, μὴ οὕτω δ᾽ ὑπέχωσι, συμβήσεται αὐτοῖς τἀναντία ταχὺ λέγειν. ἐνδέχεται γὰρ τὸ αὐτὸ, κατὰ μὲν τὴν ὄψιν μέλι φαίνεσθαι, τῇ δὲ γεύσει μή· καὶ τῶν ὀφθαλμῶν δυεῖν ὄντοιν, μὴ ταὐτὰ ἑκατέρᾳ τῇ ὄψει, ἐὰν ὦσιν * ἀνόμοιαι· ἐπεὶ πρός γε τοὺς διὰ τὰς πάλαι εἰρημένας αἰτίας τὸ φαινόμενον φάσκοντας ἀληθὲς εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο πάνθ᾽ ὁμοίως εἶναι ψευδῆ καὶ ἀληθῆ. οὔτε γὰρ ἅπασι ταὐτὰ φαίνεσθαι, οὔτε ταὐτῷ ἀεὶ ταὐτὰ, ἀλλὰ πολλάκις τἀναντία κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. ἡ μὲν γὰρ ἁφὴ δύο λέγει ἐν * τῇ ἐπαλλάξει τῶν δακτύλων, ἡ δ᾽ ὄψις ἕν. ἀλλ᾽ οὔτε τῇ αὐτῇ γε καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ αἰσθήσει, καὶ ὡσαύτως, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ· ὥστε τοῦτ᾽ ἂν εἴη ἀληθές. ἀλλ᾽ ἴσως διὰ τοῦτο ἀνάγκη λέγειν τοῖς μὴ δι᾽ ἀπορίαν, ἀλλὰ λόγου χάριν λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τοῦτο, ἀλλὰ τούτῳ ἀληθές. καὶ ὥσπερ δὴ πρότερον εἴρηται, ἀνάγκη καὶ πρός τι ποιεῖν ἅπαντα, καὶ πρὸς δόξαν καὶ αἴσθησιν. ὥστ᾽ οὔτε γέγονεν, οὔτε ἔσται οὐθὲν, μηδενὸς προδοξάσαντος. εἰ δὲ γέγονεν ἢ ἔσται, δῆλον ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἅπαντα πρὸς δόξαν. ἔτι εἰ ἓν, πρὸς ἓν, ἢ πρὸς ὡρισμένον. καὶ εἰ τὸ αὐτὸ καὶ ἥμισυ καὶ ἴσον, ἀλλ᾽ οὐ πρός γε τὸ διπλάσιον τὸ ἴσον. πρὸς δὴ τὸ δοξάζον εἰ ταὐτὸ ἄνθρωπος καὶ τὸ δοξαζόμενον, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος τὸ δοξάζον, ἀλλὰ τὸ δοξαζόμενον. εἰ δ᾽ ἕκαστον ἔσται πρὸς τὸ δοξάζον, ἄπειρα ἔσται τῷ εἴδει τὸ δοξάζον. ὅτι μὲν οὖν βεβαιοτάτη δόξα πασῶν, τὸ μὴ εἶναι ἀληθεῖς ἅμα τὰς ἀντικειμένας φάσεις, καὶ τί συμβαίνει τοῖς οὕτω λέγουσι, καὶ διὰ τί οὕτω λέγουσι, τοσαῦτα εἰρήσθω.

* γρ. ἐκείνων

* γρ. ἀρχῆς,

* γρ. ἐναντία. & ſic Alex.

* γρ. ἀνόμοια mendosè.

* γρ. τῇ ὑπαλλάξει quod Fon. & alios interpp. decepit. vide Proble. ſect. 31. proble. 12. vbi vocat ἐπάλλαξιν δακ. quomodo legiſſe hic quidam videtur. & 17. vbi ἐξάλλαξιν. & ſect. 35. 10.

CAPVT VI.

Aduerſus eos qui omnia quæ vera viderentur, vera dicerent.

SVnt autem quidam eorum quibus de his perſuaſum eſt, quique has orationes ſolùm dicunt, qui dubitant. Quærunt etenim, quis eum, qui ſanus eſt, & omnino qui circa ſingula rectè iudicarit, examinet. Tales autem dubitationes ſimiles ſunt, ac ſi quis dubitaret vtrùm dormimus nunc, an vigilamus. Tales namque cunctæ dubitationes, idem poſſunt. De omnibus etenim hi dignum ducunt B rationem eſſe. Principium namque (& hoc per demonſtrationem) accipere quærunt. Quòd autem non eſt eis perſuaſum, ex eorum actionibus manifeſtè apparet: ſed (vt diximus) iſte eorum affectus eſt. Rationem namque eorum quærunt, quorum non eſt ratio. Demonſtrationis enim principium non eſt demonſtratio. His quidem igitur facilè hoc perſuadebitur: non enim eſt difficile perceptu. Qui verò in oratione ſolùm vim quærunt, impoſſibile quærunt. Contraria namque dicere dignum cenſent, mox contraria dicentes. Si autem non ſunt omnia ad aliquid, ſed quædam ipſa per ſe ipſa ſunt, non erit vtique verum omne, quod apparet. Apparens enim, alicui eſt apparens. Quare C qui dicit omnia vera, quæ apparent, eſſe, omnia entia facit ad aliquid. Quare obſeruandum eſt iis qui vim in oratione quærunt, ſimúlque reddere orationem dignum ducunt, quòd non quod apparet, eſt, ſed quod apparet, cui apparet, & quando apparet, & quatenus, & quomodo. Quòd ſi reddant quidem orationem, non tamen ita reddant, accidet eis quàm primùm contraria dicere. Poteſt etenim eidem ſecundùm viſum quidem mel apparere, guſtu autem non. Et cùm oculi duo ſint, ſi ſint diſſimiles, non eadem vtrique viſui. Cæterùm ad eos, qui propter olim dictas cauſas, quod apparet, verum eſſe dicunt, & ob hoc omnia ſimiliter eſſe falſa & vera, nec ſanè omnibus eadem apparere, nec D eidem ſemper eadem, ſed plerumque contraria, etiam eodem tempore: tactus etenim duo dicit in digitorum variatione, viſus autem vnum. Sed neque eodem ſenſu & ſecundùm idem, & eodem modo, & in eodem tempore: quare hoc eſſet verum profectò. Sed ob hoc fortaſſis iis qui non propter dubitationem, ſed orationis gratia dicunt, neceſſe eſt dicere, quòd hoc non ſit verum, ſed huic verum, & (vt antea dictum eſt) neceſſe eſt, ad aliquid, & ad opinionem, & ad ſenſum omnia facere: quare nec factum eſt, nec erit quicquam, ſi nemo priùs opinatus ſit. Quod ſi factum fuit, aut erit, patet quòd non ad opinionem omnia ſunt. Item, ſi vnum ad vnum, aut ad determinatum, & ſi idem E eſt, & dimidium, & æquale, non tamen ad duplum, quod æquale eſt: ad opinionem itaque ſi idem eſt homo, & quod opinatum eſt, non eſt homo, quod opinatur, ſed quod opinatum eſt. Quòd ſi vnumquodque ad illud erit, quod opinatur, infinita ſpecie, quod opinatur, erit. Quòd igitur omnium certiſſima opinio eſt, non eſſe ſimul veras oppoſitas dictiones, & quid illis, qui ſic dicunt, accidat, & cur ita dicunt, hæc demum dicta ſint.

Cùm verò impoſſibile ſit contradictionem ſimul de eodem verificari, patet quòd neque contraria ſimul eidem ineſſe contingit. Contrarium enim alterum non minùs priuatio eſt: ſubſtantiæ verò priuatio, negatio à quodam determinato genere eſt. Si impoſſibile itaque eſt ſimul affirmare, & negare, verè impoſſibile eſt etiam contraria ſimul ineſſe: ſed aut ambo ſecundùm aliquid, aut alterum ſecundùm aliquid, alterum ſimpliciter.

A ἐπεὶ δ' ἀδύνατον τὴν ἀντίφασιν ἀληθεύεσθαι ἅμα κατὰ τοῦ αὐτοῦ, φανερὸν ὅτι οὐδὲ τἀναντία ἅμα ὑπάρχειν ἐνδέχεται τῷ αὐτῷ. τῶν μὲν γὰρ ἐναντίων, θάτερον στέρησίς ἐστιν οὐχ ἧττον. οὐσίας δὲ στέρησις ἀπόφασίς ἐστιν ἀπό τινος ὡρισμένου γένους. εἰ οὖν ἀδύνατον ἅμα καταφάναι καὶ ἀποφάναι ἀληθῶς, ἀδύνατον καὶ τἀναντία ὑπάρχειν ἅμα, ἀλλ' ἢ πῇ ἄμφω, ἢ θάτερον μὲν πῇ, θάτερον δὲ ἁπλῶς.

CAPVT VII.

Quòd neceſſe ſit quodlibet de quolibet verè affirmari aut negari, cùm nullum ſit medium.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ὅτι ἀνάγκη φάναι ἢ ἀποφάναι ἓν καθ' ἑνὸς ὁποιοῦν.

AT verò nec inter contradictionem poſſibile eſt, quicquam medium eſſe, ſed neceſſe eſt dicere, aut negare vnumquodque de vno: manifeſtum autem eſt primò quidem definientibus, quid verum, quidve falſum eſt. Dicere namque ens non eſſe, aut hoc eſſe, falſum: ens autem eſſe, & non ens non eſſe, verum eſt. Quare & qui dicit eſſe aut non eſſe, verum dicet aut mentietur. Sed nec ens, dicitur non eſſe, aut eſſe, nec non ens. Item medium inter contradictionem, aut erit quemadmodum fuſcum inter album & nigrum, aut quemadmodum neutrum inter hominem & equum. Si itaque ita eſt, non mutabitur profectò. Ex non bono namque in bonum mutatur, aut ex hoc in non bonum. Nunc verò ſemper apparet: non enim eſt mutatio, niſi ad oppoſita, & media. Quòd ſi eſt medium, etiam ſic aliqua erit in album non ex non albo generatio: nunc autem non videtur. Item omne intellectuale, aut intelligibile, mens aut affirmat, aut negat. Hoc verò ex definitione patet, cùm verum dicat, aut mentiatur. Cùm enim ſic componens dicat aut neget, verum dicit: cùm verò ſic, mentitur. Item, in omnibus contradictionibus eſſe oportet, niſi orationis gratia dicatur. Quare neque verum dicet aliquis, neque non verum, & præter ens, & non ens. Quare etiam præter generationem & corruptionem, tranſmutatio aliqua erit. Item in quibuſcunque generibus negatio contrarium inducit, in his etiam erit: vtputa in numeris nec impar, nec non impar numerus: ſed impoſſibile eſt: ex definitione autem eſt manifeſtum. Item in infinitum procedet, & entia non ſolùm ſeſquialtera, ſed etiam plura erunt. Rurſus namque hoc negare erit ad affirmationem & negationem: & hoc quicquam erit: Subſtantia namque eius eſt alia quædam. Item, cùm aliquo interrogante an album eſt, dicat quod non, nihil aliud negauit, niſi ipſum eſſe: ipſum verò non eſſe negatio eſt. Aduenit autem quibuſdam opinio iſta, ſicvti cæteræ quoque præter communem opinionem ſunt. Cùm enim non poſſint argumenta contentioſa ſoluere, cedunt orationi, aſſentiúntque verum eſſe quod ſyllogiſatum eſt. Quidam itaque ob talem cauſam dicunt: quidam verò, propterea quòd omnium cauſam quærunt, principium verò ad hos omnes, ex definitione. Fit autem definitio ex eo, quod neceſſarium eſt aliquid eos ſignificare. Ratio enim, cuius ſignum eſt nomen, definitio fit. Videtur autem Heracliti quidem opinio, omnia eſſe, & non eſſe dicens, vera omnia facere. Anaxagoræ verò, eſſe aliquod contradictionis medium: quare omnia falſa.

B ἈΛλὰ μὴν οὐδὲ μεταξὺ ἀντιφάσεως ἐνδέχεται εἶναι οὐθέν· ἀλλ' ἀνάγκη ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι ἓν καθ' ἑνὸς ὁποιοῦν. δῆλον δὲ πρῶτον μὲν ὁριζομένοις τί τὸ ἀληθὲς καὶ ψεῦδος. τὸ μὲν γὰρ λέγειν τὸ ὂν μὴ εἶναι, ἢ τοῦτο εἶναι, ψεῦδος· τὸ δὲ τὸ ὂν εἶναι, καὶ τὸ μὴ ὂν μὴ εἶναι, ἀληθές. ὥστε καὶ ὁ λέγων εἶναι ἢ μὴ εἶναι, ἀληθεύσει, ἢ ψεύσεται. ἀλλ' οὔτε τὸ ὂν λέγεται μὴ εἶναι, ἢ εἶναι, οὔτε τὸ μὴ ὄν. ἔτι * εἴ τι μεταξὺ ἔσται τῆς ἀντιφάσεως, ὥσπερ τὸ φαιὸν μέλανος καὶ λευκοῦ, ἢ ὡς τὸ μηδέτερον ἀνθρώπου καὶ ἵππου. εἰ μὲν οὖν οὕτως, C οὐκ ἂν μεταβάλλοι· ἐκ μὴ ἀγαθοῦ γὰρ εἰς ἀγαθὸν μεταβάλλει, ἢ ἐκ τούτου εἰς μὴ ἀγαθόν. νῦν δ' ἀεὶ φαίνεται. οὐ γάρ ἐστι μεταβολὴ, ἀλλ' ἢ εἰς τὰ ἀντικείμενα καὶ μεταξύ. εἰ δ' ἔστι μεταξὺ, καὶ οὕτως εἴη ἄν τις εἰς λευκὸν, οὐκ ἐκ μὴ οὐ λευκοῦ γένεσις. νῦν δ' οὐχ ὁρᾶται. ἔτι πᾶν τὸ διανοητὸν καὶ νοητὸν, ἡ διάνοια ἢ καταφησιν, ἢ ἀπόφησι· τοῦτο δ' ἐξ ὁρισμοῦ δῆλον ὅταν ἀληθεύῃ ἢ ψεύδεται. ὅταν μὲν ὡδὶ συνθῇ, φᾶσα ἢ ἀποφᾶσα ἀληθεύει· ὅταν δὲ ὡδὶ, ψεύδεται. ἔτι παρὰ πάσας δεῖ εἶναι τὰς ἀντιφάσεις, εἰ μὴ λόγου ἕνεκα λέγεται. ὥστε καὶ οὔτε ἀληθεύσει τις, οὔτ' οὐκ ἀληθεύσει· καὶ παρὰ τὸ ὂν καὶ τὸ μὴ ὂν ἔσται. ὥσ- D τε καὶ παρὰ γένεσιν καὶ φθορὰν, μεταβολή τις ἔσται. ἔτι ἐν ὅσοις γένεσιν ἡ ἀπόφασις τὸ ἐναντίον ἐπιφέρει, καὶ ἐν τούτοις ἔσται· οἷον ἐν ἀριθμοῖς οὔτε περιττὸς, οὔτε οὐ περιττὸς ἀριθμός· ἀλλ' ἀδύνατον· ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δὲ δῆλον. ἔτι εἰς ἄπειρον βαδιεῖται, καὶ οὐ μόνον ἡμιόλια τὰ ὄντα ἔσται, ἀλλὰ καὶ πλείω. πάλιν γὰρ ἔσται ἀποφῆσαι τοῦτο πρὸς τὴν φάσιν καὶ τὴν ἀπόφασιν, καὶ τοῦτ' ἔσται τι. ἡ γὰρ οὐσία ἔσται τις αὐτοῦ ἄλλη. ἔτι ὅταν ἐρομένου εἰ λευκόν ἐστιν, εἴπῃ ὅτι οὔ, οὐθὲν ἄλλο ἀπέφησεν ἢ τὸ εἶναι· ἀπόφασις δὲ, τὸ μὴ εἶναι. ἐλήλυθε δ' ἐνίοις αὕτη ἡ δόξα, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι τῶν παραδόξων. ὅταν γὰρ λύειν μὴ δύνωνται E λόγους ἐριστικοὺς, ἐνδόντες τῷ λόγῳ, σύμφασιν ἀληθὲς εἶναι τὸ συλλογισθέν. οἱ μὲν οὖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν λέγουσιν, οἱ δὲ διὰ τὸ πάντων λόγον ζητεῖν. ἀρχὴ δὲ πρὸς ἅπαντας τούτους ἐξ ὁρισμοῦ. ὁρισμὸς δὲ γίνεται ἐκ τοῦ σημαίνειν τι ἀναγκαῖον εἶναι αὐτούς· ὁ γὰρ λόγος, οὗ τὸ ὄνομα σημεῖον, ὁρισμὸς γίνεται τοῦ πράγματος. ἔοικε δ' ὁ μὲν Ἡρακλείτου λόγος λέγων πάντα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἅπαντα ἀληθῆ ποιεῖν· ὁ δ' Ἀναξαγόρου, εἶναί τι μεταξὺ τῆς ἀντιφάσεως· ὥστε πάντα ψευδῆ.

* Interpr. ἢ μὴ

ὅταν γὰρ μιχθῇ, οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε οὐκ ἀγαθὸν τὸ μῖγμα· ὥστε οὐδὲν εἰπεῖν ἀληθές.

A Cùm enim miſcentur, neque bonum, neque non bonum eſt illud miſtum. Quare nihil eſt dicere verum.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ὅτι τὰ μοναχῶς λεγόμενα, καὶ τὰ κατὰ πάντων, ἀδύνατον ὑπάρχειν.

Διωρισμένων δὲ τούτων, φανερὸν ὅτι καὶ τὰ μοναχῶς λεγόμενα, καὶ τὰ κατὰ πάντων, ἀδύνατον ὑπάρχειν, ὥσπερ τινὲς λέγουσιν· οἱ μὲν οὐδὲν φάσκοντες ἀληθὲς εἶναι· οὐδὲν γὰρ κωλύειν φασὶν οὕτως ἅπαντα εἶναι, B ὥσπερ τὸ τὴν διάμετρον * σύμμετρον εἶναι· οἱ δὲ πάντα ἀληθῆ. * σχεδὸν γὰρ αὐτοὶ οἱ λόγοι οἱ αὐτοὶ τῷ Ἡρακλείτου. ὁ γὰρ λέγων ὅτι πάντα ἀληθῆ καὶ πάντα ψευδῆ, καὶ χωρὶς λέγει τῶν λόγων ἑκάτερον τούτων. ὥστ' εἴπερ ἀδύνατα ἐκεῖνα, καὶ ταῦτα ἀδύνατον εἶναι. ἔτι δὲ φανερῶς ἀντιφάσεις εἰσὶν, ἃς οὐχ οἷόν τε ἅμα ἀληθεῖς εἶναι· οὐδὲ δὴ ψευδεῖς πάσας· καίτοι δόξειεν ἂν μᾶλλον ἐνδέχεσθαι ἐκ τῶν εἰρημένων. ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας τοὺς τοιούτους λόγους αἰτεῖσθαι δεῖ, καθάπερ ἐλέχθη καὶ ἐν τοῖς ἐπάνω λόγοις, οὐχ εἶναί τι ἢ μὴ εἶναι, ἀλλὰ σημαίνειν τι. ὥστε ἐξ ὁρισμοῦ C διαλεκτέον λαβόντας τί * σημαίνει τὸ ψεῦδος ἢ τὸ ἀληθές. Εἰ δὲ * μηδὲν ἄλλο ἢ τὸ ἀληθὲς φάναι ἢ ἀποφάναι, ψεῦδός ἐστιν, ἀδύνατον πάντα ψευδῆ εἶναι. ἀνάγκη γὰρ τῆς ἀντιφάσεως θάτερον εἶναι μόριον ἀληθές. ἔτι εἰ πᾶν ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι ἀναγκαῖον, ἀδύνατον ἀμφότερα ψευδῆ εἶναι. θάτερον γὰρ μέρος τῆς ἀντιφάσεως ψεῦδός ἐστιν. συμβαίνει δὴ καὶ τὸ θρυλλούμενον πᾶσι τοῖς τοιούτοις λόγοις, αὐτοὺς ἑαυτοὺς ἀναιρεῖν. ὁ μὲν γὰρ πάντα ἀληθῆ λέγων, καὶ τὸν ἐναντίον αὐτοῦ λόγον ἀληθῆ ποιεῖ· ὥστε τὸν ἑαυτοῦ οὐκ ἀληθῆ· ὁ γὰρ ἐναντίος, οὔ φησιν εἶναι αὐτὸν ἀληθῆ· ὁ δὲ πάντα ψευδῆ, καὶ αὐτὸς ἑαυτόν. ἐὰν δ' ἐξαιρῶνται, ὁ μὲν τὸν ἐναντίον, ὡς οὐκ ἀληθὴς μόνος ἐστίν· ὁ D δὲ τὸν αὐτὸν αὐτοῦ, ὡς οὐ ψευδής, οὐδὲν ἧττον ἀπείρους συμβαίνει αὐτοῖς αἰτεῖσθαι λόγους ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς. ὁ γὰρ λέγων τὸν ἀληθῆ λόγον ἀληθῆ, προσυπακούεται τό, ὅτι ἀληθής. τοῦτο δ' εἰς ἄπειρον βαδιεῖται. φανερὸν δ' ὅτι οὐδ' οἱ πάντα ἠρεμεῖν λέγοντες, ἀληθῆ λέγουσιν· οὐδ' οἱ πάντα κινεῖσθαι. εἰ μὲν γὰρ ἠρεμεῖ πάντα, ἀεὶ ταῦτα ἀληθῆ καὶ ψευδῆ ἔσται. φαίνεται δὲ τοῦτο μεταβάλλον. ὁ γὰρ λέγων, ποτὲ, αὐτὸς οὐκ ἦν, καὶ πάλιν οὐκ ἔσται. Εἰ δὲ πάντα κινεῖται, οὐδὲν ἔσται ἀληθές. πάντα ἄρα ψευδῆ. ἀλλὰ δέδεικται ὅτι ἀδύνατον. ἔτι ἀνάγκη τὸ ὂν E μεταβάλλειν. ἔκ τινος γὰρ εἴς τι ἡ μεταβολή. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ πάντα ἠρεμεῖ ἢ κινεῖταί ποτε· ἀεὶ δ' οὐδέν· ἔστι * γάρ τι ὃ ἀεὶ κινεῖ τὰ κινούμενα· καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν, ἀκίνητον αὐτό.

* κ. σύμμετρον εἶναι τὴν πλευράν quam lect. vete. plerique interpp. ſunt ſequuti.

* κ. ἐγγὺς γὰρ οἱ τοιοῦτοι λόγοι.

* κ. σημαίνειν

* γρ. μ. ἄ. τὸ ἀληθές, ἢ φάναι ἢ ἀποφ. ἢ ψεῦδ. Vide Alex. qui variam huius loci lectionẽ annotat. Argyropylus planiorem lect. ſequutus vertit, *Quòd ſi nihil aliud eſt verum, niſi affirmare hoc pacto, aut negare, & ſimiliter falſum: fieri nõ poteſt.*

Cap. 5. & 6. lib. 8. Phyſic.

CAPVT VII.

Quòd illa quæ vno modo, & de omnibus dicuntur, impoſſibile ſit eſſe.

HIs autem determinatis, manifeſtum eſt, quòd illa quoque quæ vno modo, & de omnibus dicuntur, impoſſibile eſt eſſe, vt quidam aiunt, quidam quidem nullum dicentes verum eſſe. Nihil enim prohibere ita cuncta eſſe aiunt, B vti diametrum commenſurabilem eſſe: quidam verò omnia vera. Ferè enim rationes eorum, eædemque quæ & Heracliti ſunt. Qui enim dicit quòd omnia vera, & omnia falſa, etiam ſeparatim vtramque harum orationum dicit. Quare ſi hæc impoſſibilia ſunt, illa quoque impoſſibilia eſſe neceſſe eſt. Item patet quòd contradictiones ſunt, quas non poſſibile eſt ſimul veras eſſe, neque falſas, etſi id videri poſſit magis contingere ex iam dictis: ad has tamen omnes rationes petere oportet, vt in ſuperioribus ſermonibus dictum eſt, non ſi ſit aliquid, aut non ſit, ſi aliquid C ſignificat. Quare ex definitione diſputandum eſt, accipientibus quid verum quidve falſum ſignificat. Si autem nihil aliud eſt, quàm quod verum eſt, affirmare, aut quod negare, falſum eſt, impoſſibile eſt omnia falſa eſſe. Neceſſe eſt enim alteram contradictionis partem veram eſſe. Item, ſi omne, aut affirmare aut negare neceſſe eſt, impoſſibile eſt vtraque falſa eſſe: altera enim contradictionis pars, falſa eſt. Accidit autem (quod etiam publicè fertur) his omnibus orationibus, eas ſe ipſas perimere. Quæ enim omnia vera dicit, contrariam quoque ſibi orationem veram facit: quare ſuam ipſius non veram: contraria namque dicit eam non eſſe veram: quæ verò omnia D falſa, & hæc ſe ipſam. Quòd ſi excipiant illa quidem contrariam, quod ſola non vera eſt, hæc vero ſe ipſam, quod ſola non falſa, nihilominus infinitas accidit eis petere orationes veras & falſas. Qui enim dicit veram orationem eſſe veram, conſentit huic quod vera eſt: hoc vero in infinitum procedet. Clarum autem eſt, quod nec illi, qui omnia quieſcere dicunt, verum dicunt, nec qui omnia moueri. Etenim ſi omnia quidem quieſcunt, ſemper eadem vera & falſa erunt: apparet autem hoc tranſmutari. Qui enim hoc dicit, aliquando ipſe non erat, & rurſus non erit. Si vero omnia mouentur, nihil erit verum: cuncta ergo E falſa. Sed demonſtratum eſt, hoc impoſſibile eſſe. Item neceſſe eſt, ens tranſmutari: ex aliquo namque ad aliquid tranſmutatio. At vero, nec omnia quieſcunt, aut mouentur aliquando, ſemper vero nihil. Eſt enim quiddam, quod ſemper mouet ea quæ mouentur: & primum mouens, ipſum immobile eſt.

A

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM LIBER V.

CAPVT I.

Principium quot modis dicatur.

PRINCIPIVM hoc quidem dicitur illud rei, à quo quis primùm mouetur: vtputa, magnitudinis, & viæ: hinc quidem hoc princi- B pium eſt. Ex oppoſito verò aliud principium eſt illud vnde quodque optimè fiat: vt doctrinæ, non à primo, ac rei principio aliquando inchoandum eſt, ſed vnde quis faciliùs diſcat. Aliud autem, à quo primo inſito fit: vt nauis, carina: & domus, fundamentum: animalium quoque quidam cor, quidam cerebrum: quidam quodcunque tale contingit, putant. Aliud verò à quo primo non inſito fit: & à quo primo natura aptus eſt motus, & tranſmutatio inchoari, vt proles, ex patre & matre, & bellum ex contumelia. Aliud porrò id, ad cuius electionem mouentur quæ mouentur, & mutantur quæ mutantur: quemadmodum ciuitatum C principatus, potentiæ, regna, & tyrannides principia dicuntur: etiam artes, & ex his maximè architectonicæ. Item, vnde primùm res cognita eſt, illud quoque principium rei dicitur: vtputa, demonſtrationum ſuppoſitiones. Toties autem cauſæ quoque dicuntur: omnes namque cauſæ, principia. Omnibus igitur principiis commune eſt, eſſe primum, vnde aut eſt, aut fit, aut cognoſcitur. Horum verò quædam intrinſecus, quædam extrinſecus ſunt. Quare natura quoque principium eſt, & elementum, mens etiam & electio, & ſubſtantia, & quod cuius cauſa. Multis etenim D & cognitionis, & motus principium ipſum bonum & malum.

CAPVT II.

Cauſa quot modis dicatur.

CAuſa verò vno modo dicitur, ex qua inſita aliquid fit, vt æs, ſtatuæ, & argentum, pateræ, & horum genera. Alio verò, ſpecies, & exem- E plar. Hæc autem eſt ratio eius, quod quid erat eſſe, & horum genera: vt ipſius diapaſon, duo ad vnum: & ſimpliciter, numerus, & partes, quæ in ratione ſunt. Item, vnde principium mutationis primùm, aut quietis, vt qui conſuluit, cauſa: & pater, prolis: ſimpliciter, faciens, eius, quod factum eſt: & tranſmutatiuum, tranſmutati. Item, vt finis: hæc autem eſt cuius cauſa, vt ambulandi ſanitas. Propter quid enim ambulat, dicimus vt ſanetur. Et cùm ita dicamus, putamus cauſam reddidiſſe. Et quæcunque inter illud mouens, & finem, media fiunt: vt ſanitatis, attenuatio, purgatio, medicamenta, aut inſtrumenta:

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικά, τὸ ε.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ἀρχὴ ποσαχῶς λέγεται.

ΑΡΧΗ ἡ μὲν λέγεται, ὅθεν * ἄν τι τοῦ πράγματος κινηθείη πρῶτον. οἷον, τοῦ μήκους, καὶ ὁδοῦ. ἐντεῦθεν μὲν * αὕτη ἀρχή, ἐξ ἐναντίας δ' ἑτέρα. ἡ δέ, ὅθεν ἂν κάλλιστα ἕκαστον γένοιτο· οἷον, καὶ μαθήσεως, οὐκ ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀρχῆς ἐνίοτε ἀρκτέον, ἀλλ' ὅθεν ῥᾷστ' ἂν μάθοι. ἡ δέ, ὅθεν πρῶτον γίνεται ἐνυπάρχοντος· οἷον ὡς πλοίου τρόπις, καὶ οἰκίας θεμέλιος· * καὶ τῶν ζώων οἱ μὲν καρδίαν, οἱ δὲ ἐγκέφαλον, οἱ δ' ὅ,τι ἂν τύχωσι τοιοῦτον ὑπολαμβάνουσιν. ἡ δέ, ὅθεν γίνεται πρῶτον μὴ ἐνυπάρχοντος, καὶ ὅθεν πρῶτον ἡ κίνησις πέφυκεν ἄρχεσθαι, καὶ ἡ μεταβολή· οἷον τὸ τέκνον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός, * καὶ ἡ μάχη ἐκ τῆς λοιδορίας. ἡ δέ, οὗ κατὰ προαίρεσιν κινεῖται τὰ κινού- C μενα, καὶ μεταβάλλει τὰ μεταβάλλοντα, ὥσπερ αἵ τε κατὰ πόλεις ἀρχαὶ καὶ αἱ δυναστεῖαι, καὶ αἱ βασιλεῖαι, * καὶ τυραννίδες ἀρχαὶ λέγονται καὶ αἱ τέχναι, καὶ τούτων αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ μάλιστα. ἔτι ὅθεν γνωστὸν τὸ πρᾶγμα πρῶτον, καὶ αὕτη ἀρχὴ λέγεται τοῦ πράγματος· οἷον τῶν ἀποδείξεων αἱ ὑποθέσεις, ἰσαχῶς δὲ καὶ τὰ αἴτια λέγεται· πάντα γὰρ τὰ αἴτια ἀρχαί. πασῶν μὲν οὖν κοινὸν τῶν ἀρχῶν, τὸ πρῶτον εἶναι, ὅθεν ἢ ἔστιν, ἢ γίνεται, ἢ γιγνώσκεται. τούτων δὲ αἱ μὲν ἐνυπάρχουσαί εἰσιν, αἱ δὲ ἐκτός. διὸ ἥτε φύσις ἀρχή, καὶ τὸ στοιχεῖον, D καὶ ἡ διάνοια, καὶ ἡ προαίρεσις, καὶ οὐσία, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα. πολλῶν γὰρ καὶ τοῦ γνῶναι καὶ τῆς κινήσεως ἀρχή, τἀγαθὸν * καὶ τὸ κακόν.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Αἴτιον ποσαχῶς λέγεται.

ΑΙτιον δὲ λέγεται, ἕνα μὲν τρόπον, * ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος, οἷον ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ὁ ἄργυρος τῆς φιάλης, καὶ τὰ τούτων γένη. ἄλλον δέ, τὸ εἶδος, καὶ τὸ παράδειγμα. τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι, καὶ τὰ τούτων γένη· οἷον, τοῦ διὰ πασῶν τὰ δύο πρὸς ἕν, καὶ ὅλως ὁ ἀριθμός, καὶ τὰ μέρη τὰ ἐν τῷ λόγῳ. ἔτι ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἡ πρώτη, ἢ τῆς ἠρεμήσεως· οἷον ὁ βουλεύσας αἴτιος, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ τέκνου, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου, καὶ τὸ μεταβλητικὸν τοῦ μεταβάλλοντος. ἔτι ὡς τὸ τέλος. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οὗ ἕνεκα. οἷον, τοῦ περιπατεῖν ἡ ὑγίεια. διὰ τί γὰρ περιπατεῖ; φαμέν, ἵνα ὑγιαίνῃ· καὶ εἰπόντες οὕτως, οἰόμεθα ἀποδεδωκέναι τὸ αἴτιον. * καὶ ὅσα δὴ κινήσαντος ἄλλου μεταξὺ γίνεται τοῦ τέλους· οἷον τῆς ὑγιείας, ἰσχνασία, ἢ ἡ κάθαρσις, ἢ τὰ φάρμακα, ἢ τὰ ὄργανα.

* γρ. ἄν τις vt legunt omnes interpp.
* Inter. α. ἀρχή. [illegible] nihil mutandum. vide Alex.
* De gener. animal. li. 2. cap. 1.
* De gener. animal. li. 1. cap. 18.
* Sic diſt. vett. codd. & plerique interpp. Beſſ. paulò aliter.
* γρ. καὶ τὸ καλόν. Alex. vtriuſque lect. meminit.
* Cap. 3. l. 2. Phyſic.
* Beſſ. ſic legit. καὶ ὅσα δὴ τοῦ κ. μετ. γ. καὶ τοῦ τ. Reliqui quoq. vett. interpp. locum eſſe mutilũ arguunt: vertunt enim, quaſi legiſſent, καὶ ὅσα δὴ κ. ἄ. μ. γίνεται αὐτοῦ καὶ τοῦ τέλους, ταῦτα τοῦ τέλους ἕνεκα γίνεται, οἷον

πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ τέλους ἕνεκά ἐστι. διαφέρει δὲ ἀλλήλων ὄντα, τὰ μὲν ὡς ὄργανα, τὰ δὲ ὡς ἔργα. τὰ μὲν οὖν αἴτια, σχεδὸν τοσαυταχῶς λέγεται· καὶ συμβαίνει δὲ πολλαχῶς λεγομένων τῶν αἰτίων, καὶ πολλὰ τοῦ αὐτοῦ αἴτια εἶναι οὐ κατὰ συμβεβηκός· οἷον τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ἡ ἀνδριαντοποιητικὴ, καὶ ὁ χαλκὸς, οὐ καθ' ἕτερόν τι, ἀλλ' ᾗ ἀνδριάς· ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς ὕλη, τὸ δ' ὡς ὅθεν ἡ κίνησις, καὶ ἀλλήλων αἴτια· οἷον, τὸ πονεῖν τῆς εὐεξίας, καὶ αὕτη τοῦ πονεῖν· ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς τέλος, τὸ δ' ὡς ἀρχὴ κινήσεως. ἔτι δὲ ταὐτὸ ἐνίοτε τῶν ἐναντίων ἐστίν· ὃ γὰρ παρὸν αἴτιον τουδί, τοῦτ' ἀπὸν αἰτιώμεθα ἐνίοτε τοῦ ἐναντίου· οἷον τὴν ἀπουσίαν τοῦ κυβερνήτου, τῆς ἀνατροπῆς τοῦ πλοίου, οὗ ἦν ἡ παρουσία αἰτία τῆς σωτηρίας. ἄμφω δὲ καὶ ἡ παρουσία καὶ ἡ στέρησις αἴτια ὡς κινοῦντα. ἅπαντα δὲ τὰ νῦν εἰρημένα αἴτια, εἰς τέτταρας τρόπους πίπτει τοὺς φανερωτάτους. τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τῶν συλλαβῶν, καὶ ἡ ὕλη τῶν σκευαστῶν, καὶ τὸ πῦρ καὶ ἡ γῆ, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, τῶν σωμάτων· καὶ τὰ μέρη τοῦ ὅλου, καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ συμπεράσματος, ὡς τὸ ἐξ οὗ αἴτιά ἐστι. τούτων δὲ τὰ μὲν ὡς τὸ ὑποκείμενον, οἷον τὰ μέρη· τὰ δὲ ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, τό, τε ὅλον καὶ ἡ σύνθεσις, καὶ τὸ εἶδος. τὸ δὲ σπέρμα, καὶ ὁ ἰατρὸς, καὶ ὁ βουλεύσας, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν, πάντα ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ στάσεως. τὰ δ' ἄλλα, ὡς τὸ τέλος καὶ τἀγαθὸν τῶν ἄλλων. τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα, βέλτιστον, καὶ τέλος τῶν ἄλλων ἐθέλει εἶναι. διαφερέτω δὲ μηδὲν αὐτὸ εἰπεῖν ἀγαθὸν, ἢ φαινόμενον ἀγαθόν. τὰ μὲν οὖν αἴτια, τοσαῦτά ἐστι τῷ εἴδει. τρόποι δὲ τῶν αἰτίων, ἀριθμῷ μὲν εἰσὶ πολλοί· κεφαλαιούμενοι δὲ καὶ οὗτοι, ἐλάττους. λέγεται γὰρ αἴτια πολλαχῶς, καὶ αὐτῶν τῶν ὁμοειδῶν, προτέρως καὶ ὑστέρως ἄλλο ἄλλου· οἷον, ὑγιείας ὁ ἰατρὸς καὶ τεχνίτης. καὶ τοῦ διὰ πασῶν, τὸ διπλάσιον καὶ ἀριθμός· καὶ ἀεὶ τὰ περιέχοντα ὁτιοῦν τῶν καθ' ἕκαστα. ἔτι δ' ὡς τὸ συμβεβηκὸς καὶ τὰ τούτων γένη, οἷον ἀνδριάντος, * ἄλλως Πολύκλειτος, καὶ ἄλλως ἀνδριαντοποιός· ὅτι συμβέβηκε τῷ ἀνδριαντοποιῷ Πολυκλείτῳ εἶναι. καὶ τὰ περιέχοντα δὲ τὸ συμβεβηκός· οἷον ἄνθρωπος αἴτιος ἀνδριάντος, ἢ καὶ ὅλως ζῷον, ὅτι ὁ Πολύκλειτος ἄνθρωπος, ὁ δὲ ἄνθρωπος ζῷον. ἔστι δὲ καὶ τῶν συμβεβηκότων ἄλλα ἄλλων * πρότερον, καὶ ἐγγύτερον· οἷον, εἰ ὁ λευκὸς καὶ ὁ μουσικὸς αἴτιος λέγοιτο τοῦ ἀνδριάντος, ἀλλὰ μὴ μόνον Πολύκλειτος ἢ ἄνθρωπος. παρὰ πάντα δὲ καὶ τὰ οἰκείως λεγόμενα, καὶ τὰ κατὰ συμβεβηκός, τὰ μὲν ὡς δυνάμενα λέγεται, τὰ δ' ὡς ἐνεργοῦντα, οἷον τοῦ οἰκοδομεῖσθαι, οἰκοδόμος, ἢ οἰκοδομῶν οἰκοδόμος. ὁμοίως δὲ λεχθήσεται καὶ ἐφ' ὧν τὰ αἴτια τοῖς εἰρημένοις· οἷον τοῦδε τοῦ ἀνδριάντος, ἢ ἀνδριάντος, ἢ ὅλως εἰκόνος, ἢ χαλκοῦ τοῦδε ἢ χαλκοῦ, ἢ ὅλως ὕλης. καὶ ἐπὶ τῶν συμβεβηκότων ὡσαύτως. ἔτι δὲ συμπλεκόμενα ταῦτα κἀκεῖνα λεχθήσεται· οἷον οὐ Πολύκλειτος, οὐδὲ ἀνδριαντοποιός, ἀλλὰ Πολύκλειτος ἀνδριαντοποιός. ἀλλ' ὅμως ἅπαντά γε ταῦτά ἐστι, τὸ μὲν πλῆθος ἕξ, λεγόμενα δὲ διχῶς. ἢ γὰρ ὡς τὸ καθ' ἕκαστον, ἢ ὡς τὸ γένος αὐτοῦ, ἢ ὡς τὸ συμβεβηκός, ἢ ὡς τὸ γένος τοῦ συμβεβηκότος. * ἢ ὡς συμπλεκόμενα ταῦτα, ἢ κατὰ δύναμιν, ἢ ἁπλῶς λεγόμενα, ἔτι ὡς ἐνεργοῦντα.

* Vulg. ἄλλοις. & mox, ἢ ἄλλοις, mendosè.

* Scrib. πορρώτερον cum interpretibus.

* Beſſ. tranſpoſitis vocib. ſic melius legit. ἢ ὡς σ. ταῦτα ἢ ἁπλῶς λεγόμενα. ἔτι ὡς ἐνεργοῦντα, ἢ κατὰ δύναμιν. Alij vett. interpp. nō longè ab hac emēdatione abeunt, qui ſic ferè vertunt, *aut vt coniuncta hæc, aut vt ſeiuncta dicuntur, & inſuper, vt potentia, aut actu.*

omnia etenim hæc finis gratia ſunt, differunt verò ab inuicem, eo quòd hæc quidem inſtrumenta, illa verò vt opera ſunt. Cauſæ itaque ferè toties dicuntur. At cùm multifariam cauſæ dicantur, accidit multas quoque eiuſdem non ſecundùm accidens cauſas eſſe: vt ſtatuæ, & ars ſtatuaria, & ipſum æs, non ſecundùm aliud quippiam, ſed provt ſtatua eſt: non tamen eodem modo: ſed hoc quidem vt materia, illo verò vt vnde motus. Et inuicem cauſas eſſe: vt laborare, bonæ habitudinis, hæc verò, laborandi: non tamen eodem modo, ſed hæc quidem vt finis, illud verò principium motus. Item, idem aliquando contrariorum cauſa eſt. Quod enim cùm adſit, alicuius cauſa eſt: idem, cùm abſit, cauſam contrarij nonnunquam dicimus: vt abſentiam gubernatoris, naufragij: cuius præſentia, ſalutis cauſa erat. Ambæ autem & præſentia & priuatio, tanquam mouentes cauſæ ſunt. Omnes autem nunc dictæ cauſæ, in quatuor incidunt manifeſtiſſimos modos: elementa etenim ſyllabarum, & materia factorum, & ignis, & terra, & omnia huiuſcemodi corporum, partes quoque totius, & ſuppoſitiones concluſionis, cauſæ ſunt vt ex quo. Harum vero hæc quidem tanquam ſubiectum, vt partes: hæc vero tanquam quod quid erat eſſe, vt totum, & compoſitio, & ſpecies. Semen vero, & medicus, & conſiliator, & ſimpliciter efficiens, omnia vnde tranſmutationis aut ſtatus principium. Cætera vero, tanquam finis, & bonum aliorum: quod enim cuius cauſa, optimum, & finis aliorum vult eſſe: nil autem differat, bonum id an apparens bonum dicatur. Hæ itaque cauſæ, ac tot ſpecie ſunt. Modi autem cauſarum, numero quidem multi ſunt, in pauciores autem reducuntur. Dicuntur etenim cauſæ etiam earum quæ eiuſdem ſpeciei ſunt, multipliciter, prius videlicet & poſterius alia, quàm alia: vt ſanitatis, medicus, & artifex: & ipſius diapaſon, duplum, & numerus, & illa ſemper, quæ continent quodcunque particularium. Item, vt ipſum accidens, & eorum genera, vt ſtatuæ, aliter Polycletus, & aliter ſtatuarius: quia accidit ſtatuario, Polycleto eſſe: & ea, quæ continent accidēs, vt homo cauſa ſtatuæ, aut ſimpliciter animal, quoniam Polycletus, homo, homo autē animal eſt. Eſt autem accidētium quoque aliud alio remotius, & propinquius: vtputa, ſi albus & muſicus dicantur ſtatuæ cauſa, & non ſolùm Polycletus aut homo. Præter omnes autem, quæ propriæ dicuntur, quæve ſecundùm accidens, aliæ vt potentia dicuntur, aliæ vt agentes: vt ædificij extruendi, ædificator, aut ædificans ædificator. Similiter autem illæ quoque dicuntur de iis quorum cauſæ ſunt: vt huius ſtatuæ, aut ſtatuæ, aut ſimpliciter imaginis: aut huius æris, aut æris, aut ſimpliciter materiæ: & de accidentibus ſimiliter. Item, hæ & illæ, coniunctæ dicentur: vtputa non Polycletus, nec ſtatuarius, ſed Polycletus ſtatuarius. Attamen hæ omnes, multitudine quidem ſex ſunt: dicuntur autem dupliciter: aut enim vt ſingulare, aut vt genus eius: aut vt accidens, aut vt genus accidentis: aut vt coniunctæ aut ſimpliciter dictæ, item tanquam agentes, aut ſecundùm potentiam.

Differunt autem, eò quòd agentes quidem & ſingulares ſimul ſunt, & non ſunt tam ipſæ quàm illa, quorum cauſæ ſunt: velvti hic medicans, huic conualeſcenti: & hic ædificator, huic quod ædificatur. Quod verò ſecundùm potentiam, non ſemper: corrumpitur enim non ſimul domus, & ædificator.

A Διαφέρει δὲ τοσοῦτον, ὅτι τὰ μὲν ἐνεργοῦντα καὶ τὰ καθ' ἕκαστον ἅμα ἐστὶ καὶ οὐκ ἔστιν, αὐτά τε ἐστι, καὶ ὧν αἴτια· οἷον ὅδε ὁ ἰατρεύων, τῷδε τῷ ὑγιαζομένῳ· καὶ ὅδε ὁ οἰκοδόμος, τῷδε τῷ οἰκοδομουμένῳ. τὰ δὲ κατὰ δύναμιν, οὐκ ἀεί. φθείρεται γὰρ οὐχ ἅμα ἡ οἰκία καὶ ὁ οἰκοδόμος.

CAPVT III.

Elementum quot modis dicatur.

ELementum dicitur, ex quo componitur primo inexiſtente indiuiſibili ſpecie in aliam ſpeciem: vt vocis elementa ex quibus componitur vox, & in quæ vltima diuiditur: illa verò, non ampliùs in alias voces ab ipſis ſpecie diuerſas: ſed & ſi diuidantur, particulæ tamen eorum eiuſdem ſpeciei ſunt: vt aquæ particula, aqua: ſed non ſyllabæ. Similiter etiam corporum elementa dicunt, ea dicentes vltima, in quæ corpora diuiduntur: illa verò, non ampliùs in alia ſpecie differentia corpora: & ſiue vnum, ſiue plura huiuſcemodi ſint, hæc elementa aiunt. Similiter autem figurationum quoque elementa dicuntur, ac ſimpliciter demonſtrationum. Primæ enim demonſtrationes, quæ in pluribus demonſtrationibus inſunt, hæ elementa demonſtrationum dicuntur. Sunt autem tales, primi ex tribus per vnum medium ſyllogiſmi. Hinc autem metaphoricè appellant etiam elementum, quod vnum & paruum exiſtens, ad plura vtile ſit. Quare & paruum, & ſimplex, & indiuiſibile, elementum dicitur. Vnde & euenit, quæ & maximè vniuerſalia ſunt, elementa eſſe: quoniam cùm vnumquodque eorum vnum, & ſimplex ſit, in multis, aut omnibus, aut quàm plurimis ineſt. Et vnum, & punctum, principia eſſe videntur. Cùm itaque illa, quæ genera vocantur, vniuerſalia, & indiuiſibilia ſint, (vna enim eſt ipſorum ratio) genera quidam dicunt elementa, & magis quàm differentiam, quoniam genus magis vniuerſale eſt. Cuicunque enim differentia ineſt, genus quoque ſequitur illud. Cui verò genus, non vtique differentia. Omnibus verò commune eſt, illud cuiuſque eſſe elementum, quod primum cuique ineſt.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Στοιχεῖον ποσαχῶς λέγεται.

Στοιχεῖον * λέγεται, ἐξ οὗ σύγκειται πρώτου ἐνυπάρχοντος ἀδιαιρέτου τῷ εἴδει, * εἰς ἕτερον εἶδος· B οἷον, φωνῆς στοιχεῖα, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ φωνή, καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται ἔσχατα· ἐκεῖνα δὲ μηκέτ' εἰς ἄλλας φωνὰς ἑτέρας τῷ εἴδει αὐτῶν· ἀλλὰ κἂν διαιρῆται, τὰ μόρια ὁμοειδῆ· οἷον, ὕδατος τὸ μόριον, ὕδωρ, ἀλλ' οὐ * τῆς συλλαβῆς. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τῶν σωμάτων στοιχεῖα * λέγουσιν οἱ λέγοντες, εἰς ἃ διαιρεῖται τὰ σώματα ἔσχατα, ἐκεῖνα δὲ μηκέτ' εἰς ἄλλα εἴδει διαφέροντα σώματα * καὶ εἴτε πλείω τὰ τοιαῦτα, ταῦτα στοιχεῖα λέγουσι. παραπλησίως δὲ καὶ τὰ τῶν διαγραμμάτων στοιχεῖα λέγεται, καὶ ὅλως τὰ τῶν ἀποδείξεων. αἱ γὰρ πρῶται ἀπο- C δείξεις, καὶ ἐν πλείοσιν ἀποδείξεσιν ἐνυπάρχουσαι, αὗται στοιχεῖα τῶν ἀποδείξεων λέγονται. εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι συλλογισμοὶ οἱ πρῶτοι * ἐκ τῶν τριῶν δι' ἑνὸς μέσου. καὶ μεταφέροντες δὲ στοιχεῖον καλοῦσιν ἐντεῦθεν, ὃ ἂν ἓν ὂν καὶ μικρὸν, ἐπὶ πολλὰ ᾖ χρήσιμον. διὸ καὶ τὸ μικρὸν καὶ ἁπλοῦν καὶ ἀδιαίρετον, στοιχεῖον λέγεται. ὅθεν ἐλήλυθε τὰ μάλιστα καθόλου στοιχεῖα εἶναι· ὅτι ἕκαστον αὐτῶν ἓν ὂν καὶ ἁπλοῦν, ἐν πολλοῖς ὑπάρχει, ἢ πᾶσιν, ἢ ὅτι πλείστοις. καὶ τὸ ἓν καὶ τὴν στιγμὴν, ἀρχάς τισι δοκεῖ εἶναι. ἐπεὶ οὖν τὰ καλούμενα γένη καθόλου καὶ ἀδιαίρετα (εἷς γὰρ ἐστὶ λόγος αὐτῶν) στοιχεῖα τὰ γένη λέγουσί τινες, καὶ μᾶλλον ἢ D τὴν διαφορὰν, ὅτι καθόλου μᾶλλον τὸ γένος. ᾧ μὲν γὰρ ἡ διαφορὰ ὑπάρχει, καὶ τὸ γένος ἀκολουθεῖ· ᾧ δὲ τὸ γένος, οὐ παντὶ ἡ διαφορά. ἁπάντων δὲ κοινὸν, τὸ εἶναι στοιχεῖον ἑκάστου, τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον ἑκάστῳ.

* Cap. 3. l. 3. de Cœlo.
* γρ. εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος ait Alex.
* γρ. τῆς σώματος σώματος: planiore ſenſu.
* Beſſ. paulò aliter: aliter etiã plerique vertũt interpp. qui vertunt, *veteres dicũt, in quæ vlt.*
* γρ. καὶ εἴτε ἓν, εἴτε πλείω & ita omnes interpp.
* Vide Alexan. qui aliam lectionẽ annotat.

CAPVT IV.

Natura quot modis dicatur.

NAtura verò dicitur vno quidem modo naſcentium generatio: vt ſi quis producta voce dicat υ. Alio verò, ex quo primo inexiſtente generatur, quod gignitur. Item, vnde primus motus in vnoquoque eorum quæ natura ſunt, in eo ſecundùm quod ipſum eſt. Naſci autem dicuntur, quæcunque incrementum per aliud habent, tangendo, & connaſcendo, aut adnaſcendo, ſicvti embryones. Differt autem connaſcentia à tactu: hic enim nihil aliud præter tactum neceſſe eſt eſſe. In connaſcentibus verò, eſt quiddam vnum in ambobus idem, quod propter id, quod ſe contingant, facit vt connaſcantur, & vnum ſecundùm continuationem, & quantitatem, non ſecundùm qualitatem ſint. Item natura dicitur, ex quo primo inordinato exiſtente, & immobili ex ſua potentia, aut eſt, aut fit aliquid eorum quæ natura ſunt, vt

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Φύσις ποσαχῶς λέγεται.

Φύσις δὲ λέγεται ἕνα μὲν τρόπον, ἡ τῶν φυομένων γένεσις· οἷον εἴ τις ἐπεκτείνας λέγοι τὸ υ. ἕνα δὲ, ἐξ οὗ φύεται πρώτου τὸ φυόμενον ἐνυπάρ- E χοντος. ἔτι ὅθεν ἡ κίνησις ἡ πρώτη ἐν ἑκάστῳ τῶν φύσει ὄντων ἐν αὐτῷ ᾗ αὐτὸ ὑπάρχει. φύεσθαι δὲ λέγεται, ὅσα αὔξησιν ἔχει δι' ἑτέρου, τῷ ἅπτεσθαι καὶ συμπεφυκέναι ἢ προσπεφυκέναι, ὥσπερ τὰ ἔμβρυα. διαφέρει δὲ σύμφυσις ἁφῆς. ἔνθα μὲν γὰρ οὐδὲν παρὰ τὴν ἁφὴν ἕτερον ἀνάγκη εἶναι· ἐν δὲ τοῖς συμπεφυκόσιν ἐστί τι ἓν τὸ αὐτὸ ἐν ἀμφοῖν, ὃ ποιεῖ ἀντὶ τοῦ ἅπτεσθαι συμπεφυκέναι καὶ εἶναι ἓν κατὰ τὸ συνεχὲς καὶ ποσὸν, ἀλλὰ μὴ κατὰ τὸ ποιόν. ἔτι δὲ φύσις λέγεται ἐξ οὗ πρώτου ἢ ἐστὶν, ἢ γίνεταί τι τῶν φύσει ὄντων, ἀρυθμίστου ὄντος καὶ ἀμεταβλήτου ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς ἑαυτοῦ. οἷον,

ἀνδριάντος καὶ τῶν σκευῶν τῶν χαλκικῶν, ὁ χαλκὸς ἡ A φύσις λέγεται· τῶν δὲ ξυλίνων, ξύλον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἐκ τούτων γάρ ἐστιν ἕκαστον διασωζομένης τῆς πρώτης ὕλης. τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον καὶ τῶν φύσει ὄντων τὰ στοιχεῖά φασιν εἶναι φύσιν· οἱ μὲν πῦρ, οἱ δὲ γῆν, οἱ δὲ ἀέρα, οἱ δ᾽ ὕδωρ. οἱ δ᾽ ἄλλο τι τοιοῦτον λέγοντες, οἱ δ᾽ ἔνια τούτων, οἱ δὲ πάντα ταῦτα. ἔτι δ᾽ ἄλλον τρόπον λέγεται ἡ φύσις, ἡ τῶν φύσει ὄντων οὐσία· οἷον οἱ λέγοντες τὴν φύσιν εἶναι τὴν πρώτην σύνθεσιν, ὥσπερ Εμπεδοκλῆς λέγει, ὅτι φύσις οὐδενός ἐστιν ὄντων,

Ἀλλὰ μόνον μίξις τε διάλλαξίς τε μιγέντων
Ἐστί, φύσις δ᾽ ἐπὶ τοῖς δ᾽ ὀνομάζεται ἀνθρώποισι.

B διὸ καὶ ὅσα φύσει ἐστὶν ἢ γίνεται ἤδη, ὑπάρχοντος ἐξ οὗ πέφυκε γίνεσθαι ἢ εἶναι, οὔπω φαμὲν τὴν φύσιν ἔχειν, ἂν μὴ ἔχῃ τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν. φύσει μὲν οὖν τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἐστίν, οἷον τὰ ζῷα καὶ τὰ μόρια αὐτῶν. φύσις δὲ * ἥτε πρώτη ὕλη *, καὶ αὕτη διχῶς, * ἢ ἡ πρὸς αὐτὸ πρώτη· οἷον, τῶν χαλκῶν ἔργων, πρὸς αὐτὰ μὲν πρῶτος ὁ χαλκός· ὅλως δ᾽ ἴσως ὕδωρ, εἰ πάντα τὰ τηκτὰ ὕδωρ. καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ οὐσία. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τὸ τέλος * τῆς γενέσεως. μεταφορᾷ δ᾽ ἤδη καὶ ὅλως C πᾶσα οὐσία φύσις λέγεται διὰ ταύτην, ὅτι καὶ ἡ φύσις οὐσία τίς ἐστιν. ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων ἡ πρώτη φύσις καὶ κυρίως λεγομένη ἐστὶν ἡ οὐσία ἡ τῶν ἐχόντων ἀρχὴν κινήσεως ἐν αὑτοῖς ᾗ αὐτά. ἡ γὰρ ὕλη, τῷ ταύτης * δεκτικὴ εἶναι λέγεται φύσις· καὶ αἱ γενέσεις, καὶ τὸ φύεσθαι τῷ ἀπὸ ταύτης εἶναι κινήσεις. καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως τῶν φύσει ὄντων, αὕτη ἐστὶν ἐνυπάρχουσά πως, ἢ δυνάμει, ἢ ἐντελεχείᾳ.

* χ. ἡ ἡ
* Lib.2. Phyſic. cap. 1.
* Scribe ἢ ἡ π. α. πρώτη· ἢ ἡ ὅλως πρώτη. id. deeſſe enim poſterius membrũ omnes interpp arguũt: & eſt per ſe clarum.
* γρ. δεκ. λεγ. εἶναι φ.

ΚΕΦΑΛ. ε᾽.

Ἀναγκαῖον ποσαχῶς λέγεται.

Ἀναγκαῖον λέγεται, οὗ ἄνευ οὐκ ἐνδέχεται ζῆν ὡς D συναιτίου· οἷον τὸ ἀναπνεῖν καὶ ἡ τροφὴ τῷ ζῴῳ ἀναγκαῖον. ἀδύνατον γὰρ ἄνευ τούτων εἶναι. καὶ ὧν ἄνευ τὸ ἀγαθὸν μὴ ἐνδέχεται ἢ εἶναι, ἢ γενέσθαι, ἤ τι κακὸν ἀποβαλεῖν, ἢ στερηθῆναι· οἷον, τὸ πιεῖν τὸ φάρμακον ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ κάμνῃ· καὶ τὸ πλεῦσαι εἰς Αἴγιναν, * μὴ ἀποβάλῃ τὰ χρήματα. ἔτι τὸ βίαιον καὶ ἡ βία. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τὸ παρὰ τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν προαίρεσιν ἐμποδίζον καὶ κωλυτικόν. τὸ γὰρ βίαιον, ἀναγκαῖον λέγεται. διὸ καὶ λυπηρόν· ὥσπερ καὶ * Εὔηνός φησι.

* γρ. ἵν᾽ ἀπολάβῃ
Eudem. l.2. c.7.

Πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον πρᾶγμ᾽ ἀνιαρὸν ἔφυ.
καὶ ἡ βία ἀνάγκη τις, ὥσπερ καὶ Σοφοκλῆς λέγει.
Ἀλλ᾽ ἡ βία με ταῦτ᾽ ἀναγκάζει ποιεῖν.

καὶ δοκεῖ ἡ ἀνάγκη ἀμετάπειστόν τι εἶναι, ὀρθῶς. ἐναντίον E γὰρ τῇ κατὰ τὴν προαίρεσιν κινήσει καὶ κατὰ τὸν λογισμόν. ἔτι τὸ μὴ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν, ἀναγκαῖόν φαμεν ἔχειν οὕτως· καὶ κατὰ τοῦτο τὸ ἀναγκαῖον, καὶ τἆλλα λέγεταί πως ἅπαντα ἀναγκαῖα. τό, τε γὰρ βίαιον λέγεται, ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν τότε, ὅταν μὴ ἐνδέχηται κατὰ τὴν ὁρμήν, διὰ τὸ βιαζόμενον· ὡς ταύτην ἀνάγκην οὖσαν, δι᾽ ἣν μὴ ἐνδέχεται ἄλλως. καὶ ἐπὶ τῶν συναιτίων τοῦ ζῆν καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ὡσαύτως. ὅταν γὰρ μὴ ἐνδέχηται, ἔνθα μὲν τὸ ἀγαθόν, ἔνθα δὲ τὸ ζῆν, καὶ τὸ εἶναι ἄνευ τινῶν, ταῦτα ἀναγκαῖα·

A ſtatuæ, vaſorúmque æneorũ, æs, natura dicitur, ligneorum verò lignũ: ſimiliter autem & de cæteris. Ex his enim vnumquodque eſt, prima materia ſalua. Hoc enim modo, & eorum quæ natura ſunt elementa, dicunt eſſe naturam: quidam ignem, quidam terram, quidam aërem, quidam aquam, quidam aliquid aliud tale dicentes, & quidam aliqua horum, quidam verò hæc omnia. Alio item modo, natura dicitur ſubſtantia eorum quæ natura ſunt: ſicvti qui dicunt, naturam eſſe primam compoſitionem: aut, ſicvt Empedocles dicit, quòd nullius entium natura eſt, *Sed miſtio ſolùm, & miſtorum permutatio eſt: Natura verò ab hominibus nominatur.* Quare & quæcunque natura ſunt, aut fiunt, iam exi- B ſtente, ex quo aptum eſt fieri, aut eſſe, nondum dicimus naturam habere, ſi ſpeciem & formam non habeant. Natura igitur, quod ex ambobus his eſt: vt animalia, & partes eorum. Natura verò, hæc, prima materia, & hæc dupliciter: aut quæ ad ipſum prima, aut ſimpliciter prima: vtputa operum æneorum, ad ipſa quidem æs primum: ſimpliciter autem, aqua fortaſſis, ſi omnia quidem liquabilia aqua. Hæc ſpecies, & ſubſtantia: hæc autem eſt generationis finis. Metaphoricè verò, omnino omnis ſubſtantia, natura propter hanc dicitur: quoniam C & natura, eſt aliqua ſubſtantia. Ex dictis itaque prima, & quæ propriè dicitur natura, eſt ſubſtantia eorum quæ in ſe ipſis, vt ipſa ſunt, motus principium habent. Materia enim eo quòd huius eſt ſuſceptiua, dicitur natura: generationes autem, ac ipſum naſci, eo quòd ab hac motus ſunt: principium quoque motus eorum, quæ natura ſunt, hæc eſt, inſita quodam modo aut potentia, aut actu.

CAPVT V.

Neceſſarium quot modis dicatur.

D Neceſſarium dicitur, ſine quo non contingit viuere, tanquam concauſa: vt reſpirare, & alimentum animali neceſſarium eſt: impoſſibile enim eſt, abſque his animal eſſe. Et ſine quibus, bonum non contingit aut eſſe, aut fieri, ſiue aliquid mali repellere, aut eo priuari, vt bibere potionem medicatam, neceſſarium eſt, vt non ægrotet: & in Æginam nauigare, vt pecuniam recipiat. Item, violentum, & vis: hoc autem eſt, quod præter propoſitum & electionem obſtat, & prohibet. Violentum enim, neceſſarium dicitur: quare etiam triſte, vt Euenus quoque ait, *Omnis namque neceſſaria res, triſtis eſt.* Et vis, neceſſitas quædam eſt, quemadmodum Sophocles dicit, *Etiam vis me cogit hæc facere:* & rectè neceſſitas videtur ineuitabile quiddam eſſe: contrarium enim voluntario, & ſecundùm cogitationem motui eſt. Item, quod non E contingit aliter ſe habere, neceſſe dicimus, ita ſe habere: & ſecundùm hoc neceſſarium cætera quoque omnia dicuntur quodammodo neceſſaria. Nam & ipſum neceſſarium aut agere aut pati, tunc dicitur, cùm non contingat propter illud, quod vim infert, ſecundùm propoſitum fieri, tanquam illa exiſtente neceſſitate, propter quam non contingit aliter: & in eis quæ concauſæ viuendi, & boni ſunt, ſimiliter. Cùm enim non contingat, hîc quidem ipſum bonum, hîc verò ipſum viuere, & eſſe ſine quibuſdam, hæc neceſſaria;

& hæc cauſa, neceſſitas quædam eſt. Item, demonſtratio neceſſariorum eſt: quoniam non contingit aliter ſe habere, ſi ſimiliter demonſtratum eſt. Huius verò cauſæ ipſa prima, ſi impoſſibile eſt aliter ſe habere, ex quibus fit ſyllogiſmus. Quorumdam itaque alia eſt cauſa, vt neceſſaria ſint: quorumdam verò nihil, ſed propter hæc, alia neceſſariò ſunt. Quare primùm & propriè neceſſarium eſt, quod ſimplex eſt: hoc enim non poteſt multipliciter ſe habere: quapropter, nec aliter & aliter: etenim multipliciter ſe haberet. Si igitur aliqua perpetua & immobilia ſunt, nihil in eis violentum, aut præter naturam eſt.

CAPVT VI.

Vnum quot modis dicatur.

VNum dicitur vno modo ſecundùm accidens: altero, per ſe. Secundùm accidens quidem, Coriſcus, & muſicum, & Coriſcus muſicus. Idem enim eſt dicere Coriſcus, & muſicum, & Coriſcus muſicus; & muſicum & iuſtum, & muſicus iuſtus Coriſcus. Cuncta etenim hæc, vnum dicuntur ſecundùm accidens: iuſtum quidem & muſicum, quoniam vni ſubſtantiæ accidunt: muſicum verò, & Coriſcus, quoniam alterum alteri accidit. Similiter etiam quodam modo muſicus Coriſcus, cum Coriſco vnum eſt; quoniam altera partium earum quæ in oratione ſunt, alteri accidit: vtputa muſicum Coriſco, & muſicus Coriſcus iuſto Coriſco, quoniam vtriuſque pars vna eidem vni accidit. Nihil enim differt, aut Coriſco muſicum accidere, aut iſti hoc. Similiter autem, tam ſi de genere, quàm ſi de aliquo vniuerſalium nominum accidens dicatur: vtputa, quòd idem homo, & muſicus homo. Aut enim homini, qui vna eſt ſubſtantia, muſicum accidit, aut quoniam ambo alicui ſingularium accidunt, velvti Coriſco: non tamen eodem modo ambo inſunt: ſed hoc quidem vt genus fortaſſis, & vt in ſubſtantia, illud verò vt habitus, aut paſſio ſubſtantiæ. Quæcunque itaque ſecundùm accidens vnum dicuntur, hoc modo dicuntur. Illorum verò, quæ per ſe vnum dicuntur, hæc quidem dicuntur eo quòd continua ſunt: vt faſcis, vinculo: & ligna, viſco. Linea quoque etiam ſi curua ſit, ſed continua, vna dicitur: ſicvti partium etiam vnaquæque, crus, & brachium. Ex his autem ipſis, illa magis vnum ſunt, quæ natura, quàm arte continua ſunt. Continuum verò dicitur, cuius vnus per ſe motus, & non poteſt aliter eſſe: vnus verò, qui indiuiſibilis: indiuiſibilis autem, ſecundùm tempus. Secundùm ſe autem continua, quæcunque non tactu vnum ſunt. Si enim pones inuicem ſe tangentia ligna, non dices ea vnum, neque lignum, neque corpus, nec aliquid continuum eſſe. Igitur & illa quæcunque omnino continua ſunt, vnum dicuntur, etiam ſi habeant flexionem: & adhuc magis, quæ non habent: vt tibia, aut femur, quàm crus: quoniam contingit, vnum non eſſe motum cruris. Et recta magis, quàm curua, vnum eſt. Curuam verò, & angulum habentem, & vnam, & non vnam dicimus: quoniam contingit, & non ſimul eius motum, & ſimul eſſe. Rectè verò, ſemper ſimul, nullaque particula magnitudinem habens, hæc quidem quieſcit, hæc verò mouetur, quemadmodū curuæ.

A καὶ ἡ αἰτία, ἀνάγκη τίς ἐστιν αὕτη. ἔτι ἡ ἀπόδειξις τῶν ἀναγκαίων, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν, εἰ ἀποδέδεικται ἁπλῶς· τούτου δ' αἴτια τὰ πρῶτα, * ἃ ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμός. τῶν μὲν δὴ ἕτερον αἴτιον τοῦ ἀναγκαῖα εἶναι, τῶν δὲ οὐδέν, ἀλλὰ διὰ ταῦτα ἕτερά ἐστιν ἐξ ἀνάγκης. ὥστε τὸ πρῶτον καὶ κυρίως ἀναγκαῖον τὸ ἁπλοῦν ἐστι. τοῦτο γὰρ οὐκ ἐνδέχεται πλεοναχῶς ἔχειν. ὥστ' οὐδὲ ἄλλως καὶ ἄλλως. ἤδη γὰρ πλεοναχῶς ἂν ἔχοι. εἰ ἄρα ἐστὶν ἄττα ἀΐδια καὶ ἀκίνητα, οὐδὲν ἐκείνοις ἐστὶ βίαιον, οὐδὲ παρὰ φύσιν.

* κ. εἰ ἀδυν.

B

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Ἓν ποσαχῶς λέγεται.

ΕΝ λέγεται τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, οἷον Κορίσκος καὶ τὸ μουσικόν, καὶ ὁ Κορίσκος μουσικός. ταὐτὸ γὰρ εἰπεῖν Κορίσκος καὶ τὸ μουσικόν, καὶ Κορίσκος * μουσικός· καὶ τὸ μουσικὸν καὶ τὸ δίκαιον, καὶ μουσικὸς δίκαιος Κορίσκος. πάντα γὰρ ταῦτα ἓν λέγεται κατὰ συμβεβηκός. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον, καὶ τὸ μουσικόν, ὅτι μιᾷ οὐσίᾳ συμβέβηκε, τὸ δὲ μουσικὸν καὶ Κορίσκος, ὅτι θάτερον θατέρῳ συμβέβηκεν. C ὁμοίως δὲ τρόπον τινὰ καὶ ὁ μουσικὸς Κορίσκος τῷ Κορίσκῳ ἕν, ὅτι θάτερον τῶν μορίων θατέρῳ συμβέβηκε τῶν ἐν τῷ λόγῳ· οἷον, τὸ μουσικὸν τῷ Κορίσκῳ, καὶ ὁ μουσικὸς Κορίσκος δικαίῳ Κορίσκῳ, ὅτι ἑκατέρου μέρος τῷ αὐτῷ ἑνὶ συμβέβηκεν ἕν. οὐδὲν γὰρ διαφέρει, ἢ Κορίσκῳ τὸ μουσικὸν συμβεβηκέναι, ἢ ἐκείνῳ τοῦτο. ὡσαύτως δὲ κἂν ἐπὶ γένους κἂν * ἐπὶ τοῦ καθόλου τινὸς ὀνομάτων λέγηται τὸ συμβεβηκός· οἷον ὅτι ἄνθρωπος τὸ αὐτό, καὶ μουσικὸς ἄνθρωπος. ἢ γὰρ ὅτι τῷ ἀνθρώπῳ μιᾷ οὔσῃ οὐσίᾳ, συμβέβηκε τὸ μουσικόν, ἢ ὅτι ἄμφω τῶν καθ' ἕκαστον τινὶ συμβέβηκεν· οἷον Κορίσκῳ. D πλὴν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ἄμφω ὑπάρχει, ἀλλὰ τὸ μὲν ἴσως ὡς γένος, καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ, τὸ δὲ ὡς ἕξις, ἢ πάθος τῆς οὐσίας. ὅσα μὲν οὖν κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται ἕν. τῶν δὲ καθ' ἑαυτὰ ἓν λεγομένων, τὰ μὲν λέγεται τῷ συνεχῆ εἶναι, οἷον φάκελος δεσμῷ, καὶ ξύλα κόλλῃ· καὶ γραμμή, κἂν κεκαμμένη ᾖ, συνεχὴς δέ, μία λέγεται, ὥσπερ καὶ τῶν μερῶν ἕκαστον, σκέλος καὶ βραχίων. αὐτῶν δὲ τούτων μᾶλλον, ἕν, τὰ φύσει συνεχῆ ἢ τέχνῃ. συνεχὲς δὲ λέγεται, οὗ ἡ κίνησις μία καθ' αὑτό, καὶ μὴ οἷόν τε ἄλλως. * μία δ', οὗ ἀδιαίρετος· ἀδιαίρετος δὲ κατὰ χρόνον. E καθ' αὑτὰ δὲ συνεχῆ, ὅσα μὴ ἁφῇ ἕν. εἰ γὰρ θείης ἁπτόμενα ἀλλήλων ξύλα, οὐ φήσεις ταῦτα εἶναι ἕν, οὔτε ξύλον οὔτε σῶμα, οὔτε ἄλλο συνεχὲς οὐδέν. τά τε δὴ ὅλως συνεχῆ, ἓν λέγεται κἂν ἔχῃ κάμψιν, καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ μὴ ἔχοντα κάμψιν· οἷον, κνήμη ἢ μηρὸς σκέλους, ὅτι ἐνδέχεται μὴ μίαν εἶναι τὴν κίνησιν τοῦ σκέλους. καὶ ἡ εὐθεῖα τῆς κεκαμμένης μᾶλλον ἕν. τὴν δὲ κεκαμμένην καὶ ἔχουσαν γωνίαν, καὶ μίαν καὶ οὐ μίαν λέγομεν, ὅτι ἐνδέχεται καὶ μὴ ἅμα τὴν κίνησιν αὐτῆς εἶναι, καὶ ἅμα· τῆς δ' εὐθείας, ἀεὶ ἅμα. καὶ οὐδὲν μόριον ἔχον μέγεθος, τὸ μὲν ἠρεμεῖ, τὸ δὲ κινεῖται, ὥσπερ τῆς κεκαμμένης.

* κ. τὸ μουσικός. malè.

* Scrib. ἐπὶ τῶν κ.

* κ. μία ἡ ἑαυ.

ἔτι ἄλλον τρόπον ἓν λέγεται, τῷ, τὸ ὑποκείμενον τῷ εἴδει εἶναι ἀδιάφορον. ἀδιάφορα δὲ, ὧν ἀδιαίρετον τὸ εἶδος κατὰ τὴν αἴσθησιν. τὸ δὲ ὑποκείμενον, ἢ τὸ πρῶτον, ἢ τὸ τελευταῖον πρὸς τὸ τέλος. καὶ γὰρ οἶνος εἷς λέγεται, καὶ ὕδωρ ἕν, ᾗ ἀδιαίρετον κατὰ τὸ εἶδος· καὶ οἱ χυμοὶ πάντες λέγονται ἕν, οἷον ἔλαιον, οἶνος καὶ τὰ τηκτά, ὅτι πάντων τὸ ἔσχατον ὑποκείμενον τὸ αὐτό. ὕδωρ γὰρ καὶ ἀὴρ πάντα ταῦτά ἐστι. λέγεται δὲ ἕν, καὶ ὧν τὸ γένος ἓν διαφέρον ταῖς ἀντικειμέναις διαφοραῖς· καὶ ταῦτα λέγεται πάντα ἕν, ὅτι τὸ γένος ἓν τὸ ὑποκείμενον ταῖς διαφοραῖς· οἷον, ἵππος, ἄνθρωπος, κύων, ἕν τι, ὅτι πάντα ζῶα, καὶ τρόπον δή τινα παραπλήσιον, ὥσπερ ἡ ὕλη. ταῦτα δὲ ὁτὲ μὲν οὕτως ἓν λέγεται, ὁτὲ δὲ * τὸ ἄνω γένος, ὃ ταὐτὸν λέγεται, ἂν ᾖ τελευταῖα τοῦ γένους εἴδη τὰ ἀνωτέρω τούτων· οἷον, τὸ μὲν ἰσοσκελὲς, καὶ τὸ ἰσόπλευρον, ταὐτὸ καὶ ἓν σχῆμα, * ὅτι ἄμφω ταὐτά· τρίγωνα δ' οὐ ταὐτά. ἔτι δὲ ἓν λέγεται ὅσων ὁ λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι λέγων, ἀδιαίρετος πρὸς ἄλλον τὸν δηλοῦντα, τὸ τί ἦν εἶναι τὸ πρᾶγμα. αὐτὸς γὰρ καθ' αὐτὸν πᾶς λόγος διαιρετός. οὕτω γὰρ καὶ τὸ ηὐξημένον καὶ φθῖνον, ἕν ἐστιν, ὅτι ὁ λόγος εἷς· ὥσπερ ὁ τῶν ἐπιπέδων τῶν ἐχόντων μῆκος καὶ πλάτος ὁ τοῦ εἴδους εἷς. ὅλως δὲ ὧν ἡ νόησις ἀδιαίρετος, ἡ νοοῦσα τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ μὴ δύναται * χωρίσαι, μήτε χρόνῳ μήτε τόπῳ, μήτε λόγῳ, μάλιστα ταῦτα ἕν· καὶ τούτων ὅσα οὐσίαι. * καθόλου γὰρ ὅσα μὴ ἔχει διαίρεσιν, ᾗ μὴ ἔχει, ταύτῃ ἓν λέγεται· οἷον, εἰ ᾗ ἄνθρωπος μὴ ἔχει διαίρεσιν, εἷς ἄνθρωπος· εἰ δὲ ᾗ ζῶον, ἓν ζῶον· εἰ δὲ ᾗ μέγεθος, ἓν μέγεθος. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα ἓν λέγεται, τῷ * ἕτερόν τι ποιεῖν, * ἢ πάσχειν, ἢ πρός τι ἓν εἶναι· τὰ δὲ πρώτως λεγόμενα ἕν, ὧν ἡ οὐσία μία, μία δὲ ἢ συνεχείᾳ, ἢ εἴδει, ἢ λόγῳ. καὶ γὰρ * ἀριθμοῦμεν ὡς πλείω, ἢ τὰ μὴ συνεχῆ, ἢ ὧν μὴ ἓν τὸ εἶδος, ἢ ὧν ὁ λόγος μὴ εἷς. ἔτι ἐπεὶ ἔστι μὲν ὡς ὁτιοῦν ἕν, συνεχείᾳ φαμὲν εἶναι, ἂν ᾖ ποσὸν καὶ συνεχές· ἔστι δ' ὡς οὔ, ἂν μή τι ὅλον ᾖ. τοῦτο δὲ ἂν μὴ τὸ εἶδος ἔχῃ, * ἕν, οὐκ ἂν φαίημεν ἕν, ἰδόντες ὁμοίως ὁπωσοῦν τὰ μέρη συγκείμενα τοῦ ὑποδήματος, ἐὰν μὴ διὰ τὴν συνέχειαν, ἀλλ' ἐὰν οὕτως, ὥστε ὑπόδημα εἶναι καὶ εἶδός τι ἔχειν, ἤδη ἕν. διὸ καὶ ἡ τοῦ κύκλου μάλιστα μία τῶν γραμμῶν, ὅτι ὅλη τέλειός ἐστι. τὸ δὲ ἑνὶ εἶναι, ἀρχῇ τινί ἐστιν ἀριθμοῦ εἶναι· τὸ γὰρ πρῶτον μέτρον * ἑκάστου γένους ἀρχή. ᾧ γὰρ πρώτῳ γνωρίζομεν, τοῦτο πρῶτον μέτρον ἑκάστου γένους. ἀρχὴ οὖν τοῦ γνωστοῦ, περὶ ἕκαστον γένος τὸ ἕν. οὐ ταὐτὸ δὲ ἐν πᾶσι τοῖς γένεσι τὸ ἕν. * ἔνθα μὲν γὰρ δίεσις, ἔνθα δὲ τὸ φωνῆεν ἢ ἄφωνον. βάρους δ' ἕτερον, καὶ κινήσεως ἄλλο. πανταχοῦ δὲ τὸ ἕν, ἢ τῷ εἴδει, ἢ τῷ ποσῷ ἀδιαίρετον. τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸ ποσὸν καὶ ᾗ ποσόν, ἀδιαίρετον, τὸ μὲν πάντῃ καὶ ἄθετον, λέγεται μονάς. τὸ δὲ πάντῃ καὶ θέσιν ἔχον, στιγμή· τὸ δὲ μοναχῇ, γραμμή· τὸ δὲ διχῇ, ἐπίπεδον· τὸ δὲ πάντῃ καὶ τριχῇ διαιρετὸν κατὰ τὸ ποσόν, σῶμα.

* Interpp. κατὰ τὸ ἄνω γ. ſequentē periodum interpp. vett. variè legunt: quos conſule.

* γ. ὅτι ἄμφω τρίγωνα, τριγ. & ita ſcribe cum interpp.

* Sic vett. quoque codices, etiam Beſſ. & Argyropyli. cùm χωρίζεσθαι, aut maiorē mutationem poſtulet ſententia.

* γ. καθ. δὲ al. δή.

* Scribe ἐποίει τι ἓν ἢ π.

* Interpp. ἢ π. ἢ ἔχειν ἢ π. al. ἢ ἔχειν ἢ πάσχ.

* Vulgò ἀριθμοῦμεν, ineptè.

* γ. ἕν, οὐ γὰρ ἂν φαίημεν ἓν ὁμοίως, ἰδόντες ὁπ. elegātius & verius Beſſ. tamē paulò aliter.

* Duo hæc verba, ἑκ. γ. à Beſſ. omiſſa & codd. & alij interpp. retinent.

* Vide infr. lib. 10. c. 1.

A Alio item modo vnum dicitur, cùm ſubiectum ſit ſpecie indifferens. Indifferens autem, quorum ſpecies indiuiſibilis ſecundùm ſenſum eſt. Subiectum verò, aut primum aut vltimum ad finem. Etenim vinum vnum, & aqua vna dicitur, quatenus indiuiſibilis ſecundùm ſpeciem eſt. Liquoreſque omnes, vt oleum, vinum, & liquabilia vnum dicuntur, quoniam omnium vltimum ſubiectum idem eſt. Aqua namque, & aër, hæc omnia ſunt. Dicuntur autem vnum, & quorum vnum genus differens oppoſitis differentiis. At cuncta hæc, vnum dicuntur, quoniam vnum eſt genus ſubiectum differentiis: vt homo, equus, canis, vnum quid, quoniam omnia animalia: & quodam ſimili modo, ſicvti materia vna. Hæc autem quandoque quidem ita vnum dicuntur, quandoque verò B ſuperiore genere. Quod idem dicitur, ſi vltimæ generis ſpecies ſunt, illa autem ſuperiora ipſis: vtputa, triangulus duorum æqualium laterum, vna & eadem figura cum triangulo trium æqualium laterum eſt: ambo etenim trianguli, ſed non iidem trianguli. Item, vnum ea dicuntur, quorum ratio, quod quid erat eſſe dicens, indiuiſibilis ad aliam eſt, quid erat eſſe rei ſignificantem. Ipſa enim per ſe ipſam omnis ratio, diuiſibilis. Sic enim & auctum & diminutum vnum eſt, quoniam ratio vna: quemadmodum in ſuperficiebus C eſt ipſius ſpeciei vna. Et omnino quorumcumque intellectio, quæ quod quid erat eſſe intelligit, indiuiſibilis eſt, neque ſeparare poteſt nec tempore, nec loco, nec ratione, hæc maximè vnum ſunt, & horum quæcunque ſubſtantiæ ſunt. Vniuerſaliter namque quotcunque non habent diuiſionem, quatenus non habent, eatenus vnum dicuntur: vtputa, ſi provt homo non habet diuiſionem, vnus eſt homo: quod ſi provt animal, vnum animal: quod ſi provt magnitudo, vna magnitudo. Plurima itaque vnum dicuntur, eo quòd aliquid vnum aut agunt, aut patiuntur, aut habent, aut ad aliquid vnum ſunt. Quæ verò primò vnum dicuntur, illa ſunt, quorum ſubſtantia vna: vna D verò, aut continuatione, aut ſpecie, aut ratione. Numeramus etenim tanquam plura, aut quæ non continua ſunt, aut quorum ſpecies non eſt vna, aut quorum ratio non eſt vna. Item eſt quidem, vt quodcunque dicamus continuitate vnum eſſe, modò quantum, & continuum ſit. Eſt autem vt non, ſi non ad aliquid totum ſit: hoc autem, ſi non habeant ſpeciem vnam. Non enim dicemus ſimiliter vnum cum viderimus partes calceamenti quomodocunque compoſitas, propter continuitatem, ſed ſi ita, vt calceamentum ſit, ac quandam ſpeciem habeat, tunc vnum. Quare maximè linearum, circuli linea vna eſt, quoniam tota & perfecta eſt: vni autem eſſe, principium eſt E alicui numero eſſe. Prima enim menſura principium eſt. Quo namque primò cognoſcimus, hæc prima cuiuſque generis menſura. Principium itaque ſcibilis circa vnumquodque, ipſum vnum. Non eſt autem idem in cunctis generibus vnum, ſed hic quidem dieſis, hic verò vocalis, aut muta. Grauitatis autem, aliud, & motus, aliud. Vbique autem, ipſum vnum aut quantitate, aut ſpecie indiuiſibile. Illud igitur, quod ſecundùm quantum, & provt quantum indiuiſibile eſt, quod quidem omnino, & ſine poſitione eſt, dicitur vnitas: quod verò omnino, & poſitionem habens, punctum: quod autem ſecundùm vnum, linea: quod verò ſecundùm duo, ſuperficies: quod autem omnino, & in tria ſecundùm quantum diuiſibile, corpus.

Et

Et econuerſo, in duo quidem diuiſibile, ſuperficies eſt: quod verò in vnum, linea: quod autem nequaquam ſecundùm quantitatem diuiſibile eſt, punctum, & vnitas eſt: quæ quidem ſine poſitione, vnitas: quod verò habet poſitionem, punctum. Item alia numero, alia genere, alia ſpecie, alia analogicè vnum ſunt. Numero quidem, quorum materia vna: ſpecie verò, quorum ratio vna: genere autem, quorum eadem prædicationis figura: ſecundùm analogiam verò, quæcunque ſe habent, vt aliud ad aliud. Semper autem poſteriora ſequuntur præcedentia: vtputa quæcunque numero, ſpecie quoque vnum ſunt: quæcunque verò ſpecie, non etiam numero, ſed genere cuncta vnum ſunt, quæcunque etiam ſpecie: quæcunque autem genere, non omnia ſpecie, ſed ſecundùm analogiam: quæcunque verò analogia vnum, non omnia genere. Manifeſtum autem etiam eſt, quòd multa quoque vni oppoſitè dicuntur. Quædam enim eo quòd non ſint continua: quædam verò, eo quòd diuiſibilem ſpeciem ſecundùm materiam habeant, aut primam, aut vltimam: quædam autem, eo quòd rationes, quod quid erat eſſe dicentes, plures ſint.

CAPVT VII.

Ens quot modis dicatur.

ENS dicitur aliud ſecundùm accidens, aliud per ſe. Secundùm accidens quidem, vt iuſtum muſicum eſſe dicimus, & hominem muſicum, ac muſicum hominem ſimiliter dicentes. Vt cùm dicimus muſicum ædificare, quia accidit ædificatori muſico eſſe, aut muſico ædificatori. Hoc etenim hoc eſſe dicere, ſignificat hoc huic accidere. Ita igitur de iis dicta ſunt, cùm hominem dicimus muſicum eſſe, & muſicum hominem, aut album muſicum, ſiue hunc album: hoc quidem, quoniam ambo eidem accidunt: illud verò, quoniam enti accidit. Hoc autem, muſicum hominem eſſe, quoniam huic muſicum accidit: ita etiam dicitur album eſſe, quoniam cui accidit, illud eſt. Quæ igitur ſecundùm accidens eſſe dicuntur, ita dicuntur, aut quoniam eidem enti ambo inſunt, aut illi enti ineſt: aut quoniã ipſum ineſt, cui ineſt, de quo ipſum prædicatur. Per ſe verò eſſe dicuntur, quæcunque ſignificant prædicationis figuras. Quoties enim dicuntur, toties ipſum eſſe ſignificant. Cùm ergo eorum quæ prædicantur, quædam ipſum quid eſt ſignificent, quædam quale, quædam quantum, quædam ad aliquid, quædam facere, aut pati, quædam vbi, quædam quando, horũ cuique idem ipſum eſſe ſignificat. Nihil enim differt, homo conualeſcens eſt, aut homo conualeſcit: & homo ambulans, vel incedens eſt, aut homo ambulat, vel incedit. Similiter in aliis quoque. Item ipſum eſſe, & ipſum eſt, ſignificat quod verum eſt: ipſum verò nõ eſſe, quod non verũ, ſed falſum. Similiter, tam in affirmatione quàm in negatione: vtputa, quòd Socrates muſicus eſt, quoniam verum hoc eſt: aut quoniam Socrates non albus, quoniã verum. Quòd autẽ diameter nõ ſit incommenſurabilis, quoniã falſum eſt: itẽ ipſum eſſe, & ipſum ens, quoddam eorum quæ dicta ſunt: potentia dici poſſe ſignificat, quoddam actu. Vidẽs etenim dicimus eſſe, quod potentia, vt dicitur, videt, & quod actu. Ipſum quoque ſciens ſimiliter, & quod poteſt vti ſcientia, & quod iam vtitur.

A καὶ ἀντιστρέψαντι δὲ τὸ μὲν διχῆ διαιρετὸν, ἐπίπεδον· τὸ δὲ μοναχῆ, γραμμή. [* τὸ δὲ πάντη τριχῆ διαιρετὸν, σῶμα·] τὸ δὲ μηδαμῇ διαιρετὸν κατὰ τὸ ποσὸν, στιγμὴ καὶ μονάς· ἡ μὲν ἄθετος, μονάς· ἡ δὲ θετὸς, στιγμή. ἔτι δὲ τὰ μὲν κατ' ἀριθμόν ἐστιν ἕν, τὰ δὲ κατ' εἶδος, τὰ δὲ κατὰ γένος, τὰ δὲ κατὰ ἀναλογίαν. ἀριθμῷ μὲν, ὧν ἡ ὕλη μία. εἴδει δὲ, ὧν ὁ λόγος εἷς. γένει δ' ὧν τὸ αὐτὸ σχῆμα τῆς κατηγορίας. κατὰ ἀναλογίαν δὲ, ὅσα ἔχει ὡς ἄλλο πρὸς ἄλλο. ἀεὶ δὲ τὰ ὕστερα τοῖς ἔμπροσθεν ἀκολουθεῖ· οἷον, ὅσα ἀριθμῷ, καὶ εἴδει ἕν· ὅσα δ' εἴδει, οὐ πάντα ἀριθμῷ· ἀλλὰ γένει πάντα ἕν, ὅσαπερ καὶ εἴδει. ὅσα δὲ γένει, οὐ πάντα εἴδει, B ἀλλὰ ἀναλογίᾳ· ὅσα δὲ ἓν ἀναλογίᾳ, οὐ πάντα γένει. φανερὸν δὲ, καὶ ὅτι τὰ πολλὰ ἀντικειμένως λεχθήσεται τῷ ἑνί. τὰ μὲν γὰρ, τῷ μὴ συνεχῆ εἶναι. τὰ δὲ τῷ διαιρετὴν ἔχειν τὴν ὕλην κατὰ τὸ εἶδος, ἢ τὴν πρώτην, ἢ τὴν τελευταίαν. τὰ δὲ τῷ τοὺς λόγους πλείους εἶναι τοὺς τί ἦν εἶναι * λέγονται.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Τὸ ὂν ποσαχῶς λέγεται.

C ΤΟ ὂν λέγεται, τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς, τὸ δὲ καθ' αὑτό. κατὰ συμβεβηκὸς μὲν, οἷον τὸν δίκαιον μουσικὸν εἶναί φαμεν, καὶ τὸν ἄνθρωπον μουσικὸν, καὶ τὸ μουσικὸν ἄνθρωπον παραπλησίως λέγοντες· ὥσπερ τὸν μουσικὸν οἰκοδομεῖν, ὅτι συμβέβηκε τῷ οἰκοδόμῳ μουσικῷ εἶναι ἢ τῷ μουσικῷ οἰκοδόμῳ. τὸ γὰρ * τῷδ' εἶναι τόδε, σημαίνει τὸ συμβεβηκέναι τῷδε τόδε. οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν εἰρημένων, τὸ ἄνθρωπον ὅταν μουσικὸν λέγωμεν, καὶ τὸν μουσικὸν ἄνθρωπον, ἢ λευκὸν τὸν μουσικὸν, ἢ τοῦτον λευκόν. τὸ μὲν ὅτι ἄμφω τῷ αὐτῷ συμβεβήκασι, τὸ δ' ὅτι τῷ ὄντι συμβέβηκε. τὸ δὲ μουσικὸν ἄνθρωπον εἶναι, ὅτι τούτῳ τὸ D μουσικὸν συμβέβηκεν. οὕτω δὲ λέγεται καὶ τὸ λευκὸν εἶναι, ὅτι ᾧ συμβέβηκεν, ἐκεῖνό ἐστιν. τὰ μὲν οὖν κατὰ συμβεβηκὸς εἶναι λεγόμενα οὕτω λέγεται, ἢ διότι τῷ αὐτῷ ὄντι ἄμφω ὑπάρχει, ἢ ὅτι ὄντι ἐκείνῳ ὑπάρχει, ἢ ὅτι αὐτό ἐστιν ᾧ ὑπάρχει, οὗ αὐτὸ κατηγορεῖται. καθ' αὑτὸ δὲ εἶναι λέγεται, ὅσαπερ σημαίνει τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας. ὁσαχῶς γὰρ λέγεται, τοσαυταχῶς τὸ εἶναι σημαίνει. ἐπεὶ οὖν τῶν κατηγορουμένων, τὰ μὲν τί ἐστι σημαίνει, τὰ δὲ ποιὸν, τὰ δὲ ποσὸν, τὰ δὲ πρός τι, τὰ δὲ ποιεῖν ἢ πάσχειν, τὰ δὲ ποῦ, τὰ δὲ ποτὲ, ἑκάστῳ τούτων τὸ εἶναι ταὐτὸ σημαίνει. οὐδὲν γὰρ E διαφέρει τὸ ἄνθρωπος ὑγιαίνων ἐστὶν, ἢ τὸ, ἄνθρωπος ὑγιαίνει· ἢ τὸ, ἄνθρωπος βαδίζων ἐστὶν, ἢ τέμνων, τοῦ, ἄνθρωπον βαδίζειν, ἢ τέμνειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔτι τὸ εἶναι σημαίνει καὶ τὸ ἔστιν, ὅτι ἀληθές· τὸ δὲ μὴ εἶναι, ὅτι οὐκ ἀληθὲς, ἀλλὰ ψεῦδος. ὁμοίως καὶ ἐπὶ καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως· οἷον, ὅτι ἐστὶ Σωκράτης μουσικὸς, ὅτι ἀληθὲς τοῦτο· ἢ ὅτι Σωκράτης οὐ λευκὸς, ὅτι ἀληθές· τὸ δ' οὐκ ἔστιν ἡ διάμετρος * ἀσύμμετρος, ὅτι ψεῦδος. ἔτι τὸ εἶναι σημαίνει καὶ τὸ ὂν, τὸ μὲν δυνάμει ῥητὸν, τὸ δ' ἐντελεχείᾳ τῶν εἰρημένων τούτων. ὁρᾶν τε γὰρ εἶναί φαμεν, καὶ τὸ δυνάμει ῥητοῦ ὁρᾶν, καὶ τὸ ἐντελεχείᾳ· καὶ τὸ ἐπίστασθαι ὡσαύτως, καὶ τὸ δυνάμενον χρῆσθαι τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ τὸ χρώμενον·

* Incluſa abſũt à quibuſdam codd. & verſione Beſſ.

* χ. λέγονται. mendosè.

* Beſſ. τόδε εἶναι

* χ. σύμμετρος, vide Alex.

καὶ τὸ ἠρεμοῦν, καὶ ᾧ ἤδη ὑπάρχει ἠρεμία, καὶ τὸ δυνάμενον ἠρεμεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν. καὶ γὰρ Ἑρμῆν ἐν τῷ λίθῳ φαμὲν εἶναι, καὶ τὸ ἥμισυ τῆς γραμμῆς, καὶ σῖτον τὸν μήπω ἁδρόν. πότε δὲ δυνατὸν, καὶ πότε οὔπω, ἐν ἄλλοις διοριστέον.

A Ac etiam quieſcens, tum illud, cui iam ineſt quies, tum quod quieſcere poteſt. Similiter autem in ſubſtantiis. Etenim Mercurium in lapide dicimus eſſe, & lineæ medietatem, ac triticum, quod nondum maturum eſt. Quando verò poſſibile, & quando non, in aliis determinandum eſt.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Οὐσία ποσαχῶς λέγεται.

Οὐσία δὲ λέγεται τά τε ἁπλᾶ σώματα, οἷον γῆ καὶ πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ ὅλως σώματα, καὶ τὰ ἐκ τούτων συνεστῶτα ζῷά τε καὶ δαιμόνια, καὶ τὰ μόρια τούτων. ἅπαντα δὲ ταῦτα λέγεται οὐσία, ὅτι οὐ καθ' ὑποκειμένου λέγεται, ἀλλὰ κατὰ τούτων τὰ ἄλλα. ἄλλον δὲ τρόπον ὃ ἂν ᾖ αἴτιον τοῦ εἶναι, ἐνυπάρχον ἐν τοῖς τοιούτοις, ὅσα μὴ λέγεται καθ' ὑποκειμένου· οἷον ἡ ψυχὴ τῷ ζῴῳ. ἔτι ὅσα μόρια ἐνυπάρχοντά ἐστιν ἐν τοῖς τοιούτοις, ὁρίζοντά τε καὶ τόδε τι σημαίνοντα, ὧν ἀναιρουμένων ἀναιρεῖται τὸ ὅλον· οἷον ἐπιπέδου σῶμα, ὥς φασί τινες, καὶ ἐπίπεδον γραμμῆς· καὶ ὅλως ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ τισι τοιοῦτος εἶναι· (ἀναιρουμένου τε γὰρ, οὐδὲν εἶναι.) καὶ ὁρίζειν* πάντα· ἔτι τὸ τί ἦν εἶναι, οὗ ὁ λόγος ἐστὶν ὁρισμός, καὶ τοῦτο οὐσία λέγεται ἑκάστου. συμβαίνει δὴ κατὰ δύο τρόπους τὴν οὐσίαν λέγεσθαι, τό θ' ὑποκείμενον ἔσχατον, ὃ μηκέτι κατ' ἄλλου λέγεται, καὶ ὃ ἂν τόδε τι ὂν, καὶ χωριστὸν ᾖ. τοιοῦτον δὲ ἡ ἑκάστου μορφὴ καὶ τὸ εἶδος.

Sic codices & interpretes omnes. Vulgò perperam locus editur.

CAPVT VIII.

Subſtantia quot modis dicatur.

Svbſtantia dicuntur, & ſimplicia corpora, vt terra, ignis, aqua, & quæ talia ſunt, & vniuerſaliter corpora, & quæ ex his conſiſtunt animalia, & dæmonia, ac eorum particulæ. B Hæc verò omnia dicuntur ſubſtantia, quoniam non dicuntur de ſubiecto, ſed de eis cætera. Alio verò modo quodcunque fuerit cauſa exiſtentiæ, talibúſque inexiſtens, quæ non dicuntur de ſubiecto, vt anima animali. Item, quæcunque particulæ inſitæ ſint in talibus, definientes, & quod quid ſignificantes, quibus peremptis, totum perimitur: vt ſuperficie, corpus, vt quidam aiunt: & linea, ſuperficies: & vniuerſaliter, numerus videtur quibuſdam talis eſſe, (eô etenim perempto, nihil eſſe) & omnia terminare. Item, quod quid erat eſſe, cuius ratio definitio eſt, & hoc vniuſcuiuſque ſubſtantia dicitur. Accidit igitur duobus modis ſubſtantiam dici, & ipſum vltimum ſubiectum, quod non dicitur de C alio, & id, quod cùm quod quid ſit, etiam ſeparabile fuerit: tale verò cuiuſque forma & ſpecies.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ταὐτὰ ποσαχῶς λέγεται καὶ ἕτερα καὶ διάφορα καὶ ὅμοια.

Ταὐτὰ δὲ λέγεται, τὰ μὲν κατὰ συμβεβηκός. οἷον τὸ λευκὸν καὶ τὸ μουσικὸν τὸ αὐτὸ, ὅτι τῷ αὐτῷ συμβέβηκε· καὶ ἄνθρωπος καὶ μουσικόν. ὅτι θάτερον θατέρῳ συμβέβηκε· τὸ δὲ μουσικὸς ἄνθρωπος, ὅτι τὸ μουσικὸν τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκε· ἑκατέρῳ δὲ τοῦτο, καὶ τούτῳ ἑκάτερον ἐκείνων. καὶ γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ τῷ μουσικῷ, καὶ ὁ ἄνθρωπος. καὶ τὸ μουσικὸν ταὐτὸν λέγεται, καὶ τοῦτο ἐκείνοις· διὸ καὶ ταῦτα πάντα καθόλου οὐ λέγεται. οὐ γὰρ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ταὐτὸ, καὶ μουσικόν. τὰ γὰρ καθόλου, καθ' αὑτὰ ὑπάρχει· τὰ δὲ συμβεβηκότα, οὐ καθ' αὑτά, ἀλλ' ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα ἁπλῶς λέγεται. ταὐτὸ γὰρ δοκεῖ Σωκράτης, καὶ Σωκράτης εἶναι μουσικός. τὸ γὰρ Σωκράτης, οὐκ ἐπὶ πολλῶν. διὸ οὐ πᾶς Σωκράτης λέγεται, ὥσπερ πᾶς ἄνθρωπος. καὶ τὰ μὲν οὕτως λέγεται ταὐτά, τὰ δὲ καθ' αὑτά, ὥσπερ καὶ τὸ ἕν. καὶ γὰρ ὧν ἡ ὕλη μία, ἢ εἴδει ἢ ἀριθμῷ, ταὐτὰ λέγεται, καὶ ὧν ἡ οὐσία. ὥστε φανερὸν ὅτι ἡ ταὐτότης *ἑνότης τίς ἐστιν, ἢ πλειόνων τοῦ εἶναι, ἢ ὅταν χρῆται ὡς πλείοσιν· οἷον ὅταν λέγῃ αὐτὸ αὑτῷ ταὐτόν· ὡς δυσὶ γὰρ χρῆται αὐτῷ. ἕτερα δὲ λέγεται, ὧν ἢ τὰ εἴδη πλείω, ἢ ἡ ὕλη, ἢ ὁ λόγος τῆς οὐσίας· καὶ ὅλως ἀντικειμένως τῷ ταὐτῷ λέγεται τὸ ἕτερον. διάφορα δὲ λέγεται, ὅσα ἕτερά ἐστι τὸ αὐτό τι ὄντα, * μὴ μόνον ἀριθμῷ,

* κ. ἑ. τ. ἐστι τοῦ εἶ, ἢ πλ. εἶ.

* κ. ἢ μὴ μό. alij, μόνον δὲ μὴ ἀρ. Vide Alex.

CAPVT IX.

Eadem, Diuerſa, Differentia, & Similia quot modis dicantur.

Eadem verò, quædam ſecundùm accidens dicuntur: vt album, & muſicum, idem, quoniam eidem accidunt: ac homo, & muſicum, quoniam alterum alteri accidit: muſicus verò homo, D quoniam muſicum homini accidit: vtrique verò hoc, & huic vtrumque illorum: etenim homini muſico, & homo, & muſicum idem dicitur, & his illud. Quare omnia hæc vniuerſaliter non dicuntur. Non enim eſt verum dicere, quòd omnis homo idem & muſicum. Vniuerſalia namque per ſe exiſtunt: accidentia verò non per ſe, ſed de ſingularibus ſimpliciter dicuntur. Idem enim videtur Socrates, & Socrates muſicus eſſe. Socrates enim, non de multis. Quare non dicitur omnis Socrates, ſicvti omnis homo. Quædam igitur ita dicuntur eadem: quædam verò per ſe ſicvti & vnum. Etenim quorum materia, aut ſpecie, aut E numero vna, eadem dicuntur: & quorum ſubſtantia, vna. Quare patet, quòd identitas vnitas quædam eſſentiæ eſt, aut plurium, aut cùm vt pluribus vtatur: vtpura, cùm dicat ipſum ſibi ipſi idem: vt duobus enim ipſo vtitur. Diuerſa verò dicuntur, quorum aut ſpecies plures, aut materia, aut ratio ſubſtantiæ: & omnino, diuerſum dicitur oppoſitè ad id quod idem dicitur. Differentia verò dicuntur, quæcunque diuerſa ſunt, cùm idem quid ſint, modò non ſint idem numero,

ſed aut ſpecie, aut genere, aut proportione. Item, quorum diuerſum genus, & contraria, & quæcunque diuerſitatem in ſubſtantia habent. Similia dicuntur & quæ idem paſſa ſunt, & quæ plura eadem quàm diuerſa, paſſa ſunt, & quorum qualitas vna. Ac ſecundùm quæcunque contrariorum alterari contingit, id quod plura his aut magis propria habet, ſimile illi eſt. Oppoſitè verò ſimilibus diſſimilia dicuntur.

A ἀλλ' ἢ εἴδει, ἢ γένει, ἢ ἀναλογίᾳ. ἔτι ὧν ἕτερον τὸ γένος καὶ τὰ ἐναντία, καὶ ὅσα ἔχει ἐν τῇ οὐσίᾳ τὴν ἑτερότητα. Ὅμοια λέγεται τά τε ταὐτὸ πεπονθότα, καὶ τὰ πλείω ταὐτὰ πεπονθότα, ἢ ἕτερα· καὶ ὧν ἡ ποιότης μία· καὶ καθ' ὅσα ἀλλοιοῦσθαι ἐνδέχεται τῶν ἐναντίων, τούτων τὸ πλείω ἔχον ἢ κυριώτερα, ὅμοιον τούτῳ. ἀντικειμένως δὲ τοῖς ὁμοίοις τὰ ἀνόμοια.

CAPVT X.

Oppoſita & contraria quot modis dicantur.

Oppoſita dicuntur, contradictio, contraria, ad aliquid, priuatio, & habitus, & ea, ex quibus, & in quæ vltima: vt generationes, & corruptiones & quæcunque ſuſceptiuo amborum non contingit ſimul adeſſe, hæc opponi dicuntur aut ipſa, aut ex quibus ſunt. Fuſcum namque, & album ſimul eidem non inſunt: quare ea, ex quibus ſunt, opponuntur ipſis. Contraria dicuntur, quæ non poſſunt ſimul eidem adeſſe, cùm eorum ſint, quæ ſecundùm genus differunt: & quæ plurimùm differunt, cùm in eodem genere ſint: quæve plurimùm differunt, cùm in eodem ſuſceptiuo ſint: ac etiam quæ plurimùm differunt, cùm eorum ſint, quæ ſub eadem potentia ſunt: & quorum differentia maxima, aut ſimpliciter, aut ſecundùm genus, aut ſecundùm ſpeciem. Cætera verò contraria dicuntur, quædam eo quòd talia habent: quædam eo quòd ſuſceptiua talium ſunt: quædam eo quòd actiua aut paſſiua talium ſunt, aut agentia, aut patientia, aut abiectiones, aut ſumptiones, aut habitus, aut priuationes ſunt horum, ac talium. Cum autem vnum & ens multipliciter dicantur, neceſſe eſt vt cætera quoque, quæcunque ſecundùm hæc dicuntur, ſequantur. Quare & idem, & diuerſum, & contrarium, vt ſecundùm vnumquodque prædicamentum diuerſum ſit. Diuerſa verò ſpecie dicuntur, quæcunque, cùm eiuſdem ſint generis, non ſunt ſubalterna: & quæcunque, cùm in eodem genere ſint, differentiam habent: & quæcunque in ſubſtantia contrarietatem habent. Contraria quoque diuerſa ſpecie inuicem ſunt, aut omnia, aut quæ primò dicuntur, & quorum in vltima generis ſpecie, rationes diuerſæ: vt homo, & equus, indiuidua genere: rationes verò eorum diuerſæ: & quæcunque, cùm in eadem ſubſtantia ſint, differentiam habent. Eadem verò ſpecie ſunt, quæcunque his oppoſitè dicuntur.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ἀντικείμενα καὶ ἐναντία ποσαχῶς λέγεται.

B Ἀντικείμενα * λέγεται, ἀντίφασις, καὶ τἀναντία, καὶ τὰ πρός τι, καὶ στέρησις, καὶ ἕξις, καὶ ἐξ ὧν, καὶ εἰς ἃ ἔσχατα· οἷον, αἱ γενέσεις καὶ αἱ φθοραί· καὶ ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἅμα παρεῖναι τῷ ἀμφοῖν δεκτικῷ, ταῦτα ἀντικεῖσθαι λέγεται, ἢ αὐτά, ἢ ἐξ ὧν ἐστι. φαιὸν γὰρ καὶ λευκὸν ἅμα τῷ αὐτῷ οὐχ ὑπάρχει· διὸ καὶ ἐξ ὧν ἐστιν, ἀντίκειται τούτοις. ἐναντία λέγεται, τά τε μὴ δυνατὰ ἅμα τῷ αὐτῷ παρεῖναι τῶν διαφερόντων κατὰ γένος, καὶ τὰ πλεῖστον διαφέροντα τῶν ἐν τῷ αὐτῷ γένει, καὶ τὰ πλεῖστον διαφέροντα ἐν τῷ αὐτῷ δεκτικῷ, καὶ τὰ πλεῖ-
C στον διαφέροντα τῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν δύναμιν· καὶ ὧν ἡ διαφορὰ μεγίστη, ἢ ἁπλῶς, ἢ κατὰ γένος, ἢ κατ' εἶδος. τὰ δ' ἄλλα ἐναντία λέγεται, τὰ μὲν τῷ τὰ τοιαῦτα ἔχειν, τὰ δὲ τῷ δεκτικὰ εἶναι τῶν τοιούτων, τὰ δὲ τῷ ποιητικά, ἢ παθητικά, ἢ ποιοῦντα, ἢ πάσχοντα, ἢ ἀποβολαί, ἢ λήψεις, ἢ ἕξεις, ἢ στερήσεις εἶναι τούτων καὶ τῶν τοιούτων. ἐπεὶ δὲ τὸ ἓν καὶ τὸ ὂν πολλαχῶς λέγεται, ἀκολουθεῖν ἀνάγκη καὶ τἆλλα ὅσα κατὰ ταῦτα λέγεται. ὥστε καὶ τὸ ταὐτὸν καὶ τὸ ἕτερον, καὶ τὸ ἐναντίον· ὥστ' εἶναι ἕτερον καθ' ἑκάστην κατηγορίαν. ἕτερα δὲ τῷ εἴδει λέγεται, ὅσα τε ταὐτοῦ γένους ὄντα, μὴ ὑπάλληλά ἐστι, καὶ ὅσα ἐν τῷ αὐτῷ γένει ὄντα, διαφορὰν ἔχει, καὶ ὅσα ἐν τῇ
D οὐσίᾳ ἐναντίως ἔχει. καὶ τὰ ἐναντία ἕτερα τῷ εἴδει ἀλλήλων, ἢ πάντα, ἢ τὰ λεγόμενα πρώτως, καὶ ὅσων ἐν τῷ τελευταίῳ τοῦ γένους εἴδει, οἱ λόγοι ἕτεροι· οἷον ἄνθρωπος καὶ ἵππος ἄτομα τῷ γένει, οἱ δὲ λόγοι, ἕτεροι αὐτῶν. καὶ ὅσα ἐν τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ αὐτῶν ὄντα, ἔχει διαφοράν. ταὐτὰ δὲ τῷ εἴδει, τὰ ἀντικειμένως λεγόμενα τούτοις.

* Cap. 10. Categor.

CAPVT XI.

Priora & poſteriora quot modis dicantur.

Priora & poſteriora dicuntur, vno quidem modo tanquam aliquo primo & principio in quoque genere exiſtente, quod propinquius eſt principio cuidam determinato, aut ſimpliciter, & natura, aut ad aliquid, aut vbi, aut ab aliquibus: vtputa quædam ſecundùm locum, eo quòd propinquiora ſunt alicui loco natura determinato, medio videlicet, aut vltimo, aut ad quodcunq;: quod vero remotius, eſt poſterius. Quædam, ſecundùm tempus: aliqua enim, eo quòd remotiora à nunc ſunt: vt de eis quæ facta ſunt. Quæ enim in Troia fuerunt, priora ſunt iis quæ apud Mediam facta ſunt, quoniam remotiùs à nunc diſtant. Aliqua verò, eo quòd propinquiora ipſi nunc ſunt:

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Πρότερα καὶ ὕστερα ποσαχῶς λέγεται.

E Πρότερα καὶ ὕστερα * λέγεται, ἔνια μὲν ὡς ὄντος τινὸς πρώτου καὶ ἀρχῆς ἐν ἑκάστῳ γένει, * τὸ ἐγγύτερον ἀρχῆς τινὸς ὡρισμένης, ἢ ἁπλῶς καὶ τῇ φύσει, ἢ πρός τι, ἢ πού, ἢ ὑπό τινων· οἷον τὰ μὲν κατὰ τόπον, τῷ εἶναι ἐγγύτερον ἢ φύσει τινὸς τόπου ὡρισμένου· οἷον τοῦ μέσου, ἢ τοῦ ἐσχάτου· ἢ πρὸς τὸ τυχόν. τὸ δὲ πορρώτερον, ὕστερον. τὰ δὲ κατὰ χρόνον· τὰ μὲν γὰρ τῷ πορρώτερον τοῦ νῦν, οἷον ἐπὶ τῶν γενομένων. πρότερα γὰρ τὰ Τρωϊκὰ τῶν Μηδικῶν, ὅτι πορρώτερον ἀπέχει τοῦ νῦν. τὰ δὲ τῷ ἐγγύτερον τοῦ νῦν·

* Cap. 12 Categ.

* [illegible]

οἷον ἐπὶ τῶν μελλόντων. πρότερον γὰρ Νέμεα Πυθίων, ὅτι ἐγγύτερον τοῦ νῦν, τοῦ νῦν ὡς ἀρχῇ καὶ πρώτῳ χρησαμένων. τὰ δὲ κατὰ κίνησιν· τὸ γὰρ ἐγγύτερον τοῦ πρώτου κινήσαντος, πρότερον, οἷον παῖς ἀνδρός. ἀρχὴ δὲ καὶ αὕτη τις ἁπλῶς. τὰ δὲ κατὰ δύναμιν. τὸ γὰρ ὑπερέχον τῇ δυνάμει, πρότερον· καὶ τὸ δυνατώτερον. τοιοῦτον δ' ἐστὶν οὗ κατὰ τὴν προαίρεσιν ἀνάγκη ἀκολουθεῖν θάτερον, καὶ τὸ ὕστερον. ὥστε μὴ κινοῦντός τε ἐκείνου, μὴ κινεῖσθαι, καὶ κινοῦντος, κινεῖσθαι. ἡ δὲ προαίρεσις, ἀρχή. τὰ δὲ κατὰ τάξιν· ταῦτα δ' ἐστὶν, ὅσα πρός τι ἓν ὡρισμένον διέστηκε κατὰ τὸν λόγον· οἷον παραστάτης τριτοστάτου πρότερον, καὶ ἡ παρανήτη, νήτης. ἔνθα μὲν γὰρ ὁ κορυφαῖος, ἔνθα δὲ ἡ μέση ἀρχή. ταῦτα μὲν οὖν πρότερα τοῦτον λέγεται τὸν τρόπον. ἄλλον δὲ τρόπον, τὸ τῇ γνώσει πρότερον, ὡς καὶ ἁπλῶς πρότερον. τούτων δὲ ἄλλως τὰ κατὰ τὸν λόγον, καὶ τὰ κατὰ τὴν αἴσθησιν. κατὰ μὲν γὰρ τὸν λόγον, τὰ καθόλου πρότερα. κατὰ δὲ τὴν αἴσθησιν, τὰ καθ' ἕκαστα. * καὶ κατὰ τὸν λόγον δὲ τὸ συμβεβηκὸς τοῦ ὅλου πρότερον, οἷον, τὸ μουσικὸν, τοῦ μουσικοῦ ἀνθρώπου. οὐ γὰρ ἔσται * ὁ λόγος ἄνευ τοῦ μέρους· καίτοι οὐκ ἐνδέχεται μουσικὸν εἶναι, μὴ ὄντος μουσικοῦ τινος. ἔτι πρότερα λέγεται τὰ τῶν προτέρων πάθη· οἷον, εὐθύτης λειότητος. τὸ μὲν γὰρ, γραμμῆς καθ' αὑτὴν πάθος· τὸ δὲ, ἐπιφανείας. τὰ μὲν δὴ οὕτω πρότερα λέγεται καὶ ὕστερα· τὰ δὲ * κατὰ φύσιν, ὅσα ἐνδέχεται εἶναι ἄνευ ἄλλων· ἐκεῖνα δὲ ἄνευ ἐκείνων μή· ᾗ διαιρέσει ἐχρήσατο ὁ Πλάτων. ἐπεὶ δὲ τὸ εἶναι πολλαχῶς, πρῶτον μὲν, τὸ ὑποκείμενον πρότερον, διὸ ἡ οὐσία πρότερον. ἔπειτα ἄλλως τὰ κατὰ δύναμιν, καὶ κατ' ἐντελέχειαν. τὰ μὲν γὰρ κατὰ δύναμιν, πρότερόν ἐστι· τὰ δὲ κατ' ἐντελέχειαν, ὕστερον· οἷον, κατὰ δύναμιν μὲν ἡ ἡμίσεια τῆς ὅλης, καὶ τὸ μόριον τοῦ ὅλου, καὶ ἡ ὕλη τῆς οὐσίας. κατ' ἐντελέχειαν δ' ὕστερον. διαλυθέντος γὰρ, κατ' ἐντελέχειαν ἔσται. τρόπον δή τινα πάντα τὰ πρότερον καὶ ὕστερον λεγόμενα, κατὰ ταῦτα λέγεται. τὰ μὲν γὰρ κατὰ γένεσιν ἐνδέχεται ἄνευ τῶν ἑτέρων εἶναι· οἷον, τὸ ὅλον τῶν μορίων. τὰ δὲ κατὰ φθορὰν, οἷον τὸ μόριον τοῦ ὅλου. ὁμοίως δὲ καὶ τἆλλα.

* γ. τὸ τὰ κατὰ τ.

* γ. ὁ λόγος ὅλος

* γ. κατὰ φύσιν καὶ οὐσίαν, ὅ.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Δύναμις ποσαχῶς λέγεται.

Δύναμις λέγεται, ἡ μὲν ἀρχὴ κινήσεως ἢ * μεταβολῆς ἐν ἑτέρῳ, ἢ ᾗ ἕτερον· οἷον, ἡ οἰκοδομικὴ, δύναμίς ἐστιν ἣ οὐχ ὑπάρχει ἐν τῷ οἰκοδομουμένῳ· ἀλλ' ἡ ἰατρικὴ δύναμις οὖσα, ὑπάρχοι ἂν ἐν τῷ ἰατρευομένῳ, ἀλλ' οὐχ ᾗ ἰατρευόμενος. ἡ μὲν οὖν ὅλως, ἀρχὴ μεταβολῆς ἢ κινήσεως, λέγεται δύναμις ἐν ἑτέρῳ, ἢ ᾗ ἕτερον. ἡ δ' ὑφ' ἑτέρου, ἢ ᾗ ἕτερον. καθ' ἣν γὰρ τὸ πάσχον πάσχει τι. ὅτε μὲν οὖν ἐὰν ὁποιοῦν οἷόν τε ᾖ παθεῖν, δυνατὸν φαμὲν εἶναι αὐτὸ παθεῖν· ὅτε δὲ οὐ κατὰ πᾶν πάθος, ἀλλ' ἂν ἐπὶ τὸ βέλτιον. ἔτι ἡ τοῦ καλῶς τοῦτ' ἐπιτελεῖν, ἢ κατὰ προαίρεσιν.

* Cap. 1. l. 9. Metaph.

A vt de futuris. Prius enim feſtum, quod apud Nemeam futurum eſt, quàm quod apud Delphos, quoniam propinquius ipſi nunc eſt, vt principio, & primo ipſo, nunc, poſito. Quædam, ſecundùm motum: quod enim propinquius primo mouente eſt, prius eſt: vt puer, viro. Etenim quoddam & hoc ſimpliciter principium eſt. Quædam ſecundùm potentiam: quod enim excellit potentia, & fortius eſt, prius eſt. Tale verò eſt, electionem, vt alterum, & quod poſterius eſt, ſequatur neceſſe eſt: ita vt non mouente illo, non moueatur, & mouente moueatur: electio enim principium eſt. Quædam, ſecundùm ordinem: hæc verò ſunt, quæcunque ab aliquo vno determinato B proportionaliter diſtant, vt in tripudiis, qui ſecundum locum obtinet, prior eſt eo qui tertium tenet: & paranete, quàm nete: illic enim tripudij ductor, hic verò media, principium eſt. Hæc itaque hoc modo priora dicuntur. Alio verò modo, quod cognitione prius, tanquam & ſimpliciter prius. Horum autem aliter ea quæ ſecundùm rationem, atque ea quæ ſecundùm ſenſum. Secundùm enim rationem, vniuerſalia priora: ſecundùm verò ſenſum, ſingularia: & ſecundùm rationem accidens, toto prius: vt muſicum, homine muſico. Non enim erit ratio tota abſque parte: tametſi non contingit muſicum eſſe, ſi non ſit aliquis muſicus. Item, priora dicuntur, paſſiones C priorum: vt rectitudo, leuitate. Iſtud enim lineæ per ſe paſſio, hoc verò ſuperficiei. Quædam igitur ita priora & poſteriora dicuntur. Quædam verò ſecundùm naturam, & ſubſtantiam, quæcunque contingunt abſque aliis eſſe, iſta verò ſine illis minimè, qua diuiſione vſus eſt Plato. Cùm autem ipſum eſſe multipliciter dicatur, primò quidem ſubiectum eſt prius, propter quod ſubſtantia prior. Deinde aliter quæ ſecundùm potentiam, & quę ſecundùm actum. Quædam enim ſecundùm potentiam priora ſunt, quædam verò ſecundùm actum: velvti ſecundùm potentiam quidem, dimidia, quàm tota: & particula, quàm totum: & materia, quàm ſubſtantia. Secundùm D actum verò, poſterior: diſſoluto etenim, ſecundùm actum erit. Quodam modo igitur omnia quæcunque prius & poſterius dicuntur, ſecundùm hæc dicuntur. Quædam enim ſecundùm generationem, contingit abſque aliis eſſe, vt totum partibus. Quædam verò ſecundùm corruptionem: vt pars, toto. Similiter etiam cætera.

CAPVT XII.

Potentia quot modis dicatur.

Potentia dicitur, quædam quidem principium motus, aut tranſmutationis in altero, E aut provt alterum eſt, vt ædificatiua potentia eſt, quæ non ineſt in ædificato: ſed ars medendi, cùm ſit potentia, ineſt tamen in eo qui ſanatur, ſed non provt ſanatur. Quædam igitur, omnino principium tranſmutationis, aut motus dicitur potentia in altero, aut provt alterum eſt. Quædam verò, ab altero, aut provt alterum eſt: ſecundùm quam profectò, quod patitur, aliquid patitur. Quandoque igitur, ſi quid quodcunque pati poſſibile eſt, dicimus illud poſſe pati: quandoque verò non ſecundùm omnem paſſionem, ſed ſi ad melius. Item, qua eius, quod bene quippiam efficiatur, aut ſecundùm electionem,

Aliquando enim eos, qui ſolùm ambularunt, aut dixerunt, non autem bene: nec vt propoſuerunt, non dicimus poſſe dicere, aut ambulare. Similiter quoque de pati. Item, quicunque habitus, ſecundùm quos impoſſibilia omnino, aut immutabilia ſint, aut non facilè ad deterius moueantur, potentiæ dicuntur. Franguntur namque, & conterũtur, & flectuntur, & omnino corrumpuntur, non propter poſſe, ſed propter non poſſe, & in aliquo deficere. Impaſſibilia verò à talibus ſunt, quæ propter potentiam, & poſſe, & aliquatenus ſe habere, vix & parum patiuntur. Cùm autem potentia tot modis dicatur, potens quoque vno quidem modo dicetur, quod motus aut transmutationis principiũ habet. Etenim ſedatiuum potens quid eſt in altero, aut provt alterum eſt. Alio verò, ſi quid eius aliud talem potentiam habet. Alio verò, ſi quid ad quodcũque trãſmutetur, ſiue in peius, ſiue in melius, potentiam habeat. Etenim quod corrũpitur, videtur poſſibile eſſe corrumpi: aliter non corrũperetur ſi impoſſibile eſſet. Nunc autem habet quandam diſpoſitionẽ, cauſam & principium huiuſcemodi paſſionis. Quandoque enim propterea quod habet, quãdoque propterea quòd priuatur, tale videtur eſſe. Quòd ſi priuatio, habitus quodã modo eſt, omnia propterea quòd habẽt, profectò aliquid erunt. Æquiuocè autem dicimus, ipſum ens: quare propterea quòd habet habitũ quendã, & principium, poſſibile eſt: & propterea quòd habet huius priuationẽ, ſi poſſibile eſt priuationem habere. Alio autẽ modo, propterea quòd non habet eius potentiam, aut principium in altero, aut provt alterũ corruptiuam. Item hęc omnia, aut eo quòd ſolùm contingãt hæc fieri, aut non fieri, aut eo quòd bene. Etenim inanimatis etiam talis potentia ineſt, vt inſtrumentis. Aliquam enim poſſe ſonare lyram aiunt, aliquã minimè, ſi non bene ſonans eſt. Impotentia verò, potentiæ priuatio eſt, & quædam talis principij ablatio, quale diximus: aut omnino, aut ab eo, qui natura aptus eſt habere, aut & cùm natura aptus ſit iam habere. Non enim ſimiliter dicet impoſſibile eſſe, puerum generare, & virum eunuchum. Item, vtrique potentiæ eſt impotentia oppoſita, & ei quæ ſolùm motiua eſt, & ei quæ bene motiua eſt. Impoſſibilia quoque quædam ſecundùm hanc impotentiam dicuntur, quædam alio modo, vti poſſibile & impoſſibile. Impoſſibile quidem, cuius contrarium neceſſariò verum eſt: vel vti diametrum commenſurabilem eſſe, impoſſibile eſt: quoniam falſum huiuſcemodi eſt, & cuius contrarium non ſolùm verum, ſed neceſſarium quoque eſt, vt incommenſurabilis ſit. Commenſurabile igitur non ſolùm falſum, ſed neceſſariò etiam falſum eſt. Ipſum verò poſſibile huic contrarium, cùm non ſit neceſſarium, contrarium falſum eſſe: vt ſedere hominem, poſſibile eſt: non enim neceſſariò non ſedere falſum eſt. Poſſibile itaque vno quidem modo ſignificat, vt dictum eſt, quod non neceſſariò falſum eſt: alio verò ipſum verum eſſe: alio autem, contingens verum eſſe: metaphoricè autem, quæ in geometria potentia dicitur. Hæc igitur poſſibilia, non ſecundùm potentiam. Quæ autem dicuntur, omnia ad primam vnam dicuntur: hæc autem, eſt principium tranſmutationis in altero, provt alterum eſt. Cætera namque poſſibilia dicuntur, quædam eo quòd eorum aliquid talem potentiam habet: quædam, eo quòd non habent

A ἐνίοτε γὰρ τοὺς μόνον ἂν πορευθέντας ἢ εἰπόντας, μὴ καλῶς δέ, ἢ μὴ ὡς προείλοντο, οὔ φαμεν δύνασθαι λέγειν ἢ βαδίζειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ πάσχειν. ἔτι ὅσαι ἕξεις καθ' ἃς ἀπαθῆ ὅλως, ἢ ἀμετάβλητα, ἢ μὴ ῥᾳδίως ἐπὶ τὸ χεῖρον εὐμετακίνητα, δυνάμεις λέγονται. κλᾶται μὲν γὰρ καὶ συντρίβεται, καὶ κάμπτεται, καὶ ὅλως φθείρεται, οὐ τῷ δύνασθαι, ἀλλὰ τῷ μὴ δύνασθαι, καὶ ἐλλείπειν τινός. ἀπαθῆ δὲ τῶν τοιούτων, ἃ μόλις καὶ ἠρέμα πάσχει διὰ δύναμιν, καὶ τῷ δύνασθαι, καὶ τῷ ἔχειν πῶς. λεγομένης δὲ τῆς δυνάμεως τοσαυταχῶς, καὶ τὸ δυνατὸν ἕνα μὲν τρόπον λεχθήσεται τὸ ἔχον κινήσεως ἀρχὴν, ἢ μεταβολῆς. καὶ γὰρ τὸ στατικὸν, δυνατόν τι * εἶναι * κ. ἠρεμεῖν

B ἐν ἑτέρῳ, ἢ ᾗ ἕτερον. ἕνα δὲ, ἐὰν ἔχῃ τι αὐτοῦ ἄλλο δύναμιν τοιαύτην. ἕνα δὲ, ἐὰν ἔχῃ μεταβάλλειν ἐφ' ὁτιοῦν δύναμιν τοιαύτην, εἴτε ἐπὶ τὸ χεῖρον, εἴτε ἐπὶ τὸ βέλτιον. καὶ γὰρ τὸ φθειρόμενον δοκεῖ δυνατὸν εἶναι φθείρεσθαι, ἢ οὐκ ἂν φθαρῆναι εἰ ἦν ἀδύνατον. νῦν δὲ ἔχει τινὰ * διάθεσιν καὶ αἰτίαν καὶ ἀρχὴν τοῦ τοιούτου πάθους. ὁτὲ μὲν γὰρ τῷ ἔχειν δοκεῖ, ὁτὲ δὲ τῷ ἐστερῆσθαι τοιοῦτον εἶναι. εἰ δ' ἡ στέρησίς ἐστιν ἕξις πῶς, πάντα τῷ ἔχειν εἴη ἄν τι. ὁμωνύμως δὲ καὶ * λεγόμενον τὸ ὄν. ὥστε τῷ ἔχειν ἕξιν τινὰ καὶ ἀρχὴν, ἔστι δυνατὸν, καὶ τῷ ἔχειν τὴν ταύτης στέρησιν, εἰ ἐνδέχεται ἔχειν στέρησιν. ἕνα δὲ, τῷ μὴ ἔχειν αὐτοῦ δύναμιν, ἢ ἀρχὴν ἐν ἄλλῳ, ἢ ᾗ ἄλλο, φθαρτικήν. ἔ-

* Scrib. ἕξιν

* Beſſ. λεγόμενον. Alij interpretes periodum hanc aliter cõcipiũt: quos vide.

C τι δὲ ταῦτα πάντα, ἢ τῷ μόνον ἂν συμβῆναι γενέσθαι, ἢ μὴ γενέσθαι, ἢ τῷ καλῶς. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἀψύχοις ἔνεστιν ἡ τοιαύτη δύναμις, οἷον ἐν τοῖς ὀργάνοις. τὴν μὲν γὰρ δύνασθαί φασι φθέγγεσθαι λύραν, τὴν δ' οὐδὲν, ἂν ᾖ μὴ εὔφωνος. ἀδυναμία δέ ἐστι στέρησις δυνάμεως, καὶ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς ἀναίρεσίς τις, οἷα εἴρηται, ἢ ὅλως, ἢ τῷ πεφυκότι ἔχειν, ἢ καὶ ὅτε πέφυκεν ἤδη ἔχειν. οὐδὲ γὰρ ὁμοίως ἂν φαῖεν ἀδύνατον εἶναι γεννᾶν, παῖδα, καὶ ἄνδρα εὐνοῦχον. ἔτι δὲ καθ' ἑκατέραν δύναμίν ἐστιν ἀδυναμία ἀντικειμένη, τῇ τε μόνον κινητικῇ, καὶ τῇ καλῶς κινητικῇ. καὶ ἀδύνατα δὲ τὰ

D μὲν κατὰ τὴν ἀδυναμίαν ταύτην λέγεται, τὰ δ' ἄλλον τρόπον, οἷον, δυνατόν τε καὶ ἀδύνατον. ἀδύνατον μὲν, οὗ τὸ ἐναντίον ἐξ ἀνάγκης ἀληθές· οἷον τὸ τὴν διάμετρον σύμμετρον εἶναι ἀδύνατον, ὅτι ψεῦδος τὸ τοιοῦτον καὶ οὗ τὸ ἐναντίον οὐ μόνον ἀληθὲς, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη, οἷον ἀσύμμετρον εἶναι. τὸ ἄρα σύμμετρον οὐ μόνον ψεῦδος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνάγκης ψεῦδος. τὸ δ' ἐναντίον τούτῳ, τὸ δυνατὸν, ὅταν μὴ ἀναγκαῖον ᾖ τὸ ἐναντίον ψεῦδος εἶναι· οἷον, τὸ καθῆσθαι ἄνθρωπον, δυνατόν. οὐ γὰρ ἐξ ἀνάγκης τὸ μὴ καθῆσθαι ψεῦδος. τὸ μὲν οὖν δυνατὸν, ἕνα μὲν τρόπον, ὥσπερ εἴρηται, τὸ μὴ ἐξ ἀνάγκης ψεῦδος σημαίνει. ἕνα δὲ

E τὸ ἀληθὲς εἶναι, ἕνα δὲ τὸ ἐνδεχόμενον ἀληθὲς εἶναι. κατὰ μεταφορὰν δὲ, ἡ ἐν τῇ γεωμετρίᾳ λέγεται δύναμις. ταῦτα μὲν οὖν τὰ δυνατὰ οὐ κατὰ δύναμιν· τὰ δὲ λεγόμενα κατὰ δύναμιν, πάντα λέγεται πρὸς τὴν πρώτην μίαν. αὕτη δ' ἐστὶν ἀρχὴ μεταβολῆς ἐν ἄλλῳ ἢ ἄλλο. τὰ γὰρ ἄλλα λέγεται δυνατὰ, τὰ μὲν τῷ ἔχειν αὐτοῦ ἄλλο τι τοιαύτην δύναμιν· τὰ δὲ, τῷ μὴ ἔχειν·

τὰ δέ, ὅτι ἔχει. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἀδύνατα. ὥστε ὁ κύριος ὅρος τῆς πρώτης δυνάμεως ἂν εἴη ἀρχὴ μεταβλητικὴ ἐν ἄλλῳ ἢ ἄλλο. A

ΚΕΦΑΛ. ιγ΄.

Ποσὸν ποσαχῶς λέγεται.

* Lib. Categor. cap. 6.

ΠΟσὸν * λέγεται τὸ διαιρετὸν εἰς ἐνυπάρχοντα, ὧν ἑκάτερον, ἢ ἕκαστον ἕν τι, καὶ τόδε τι πέφυκεν εἶναι. πλῆθος μὲν οὖν ποσόν τι, ἂν ἀριθμητὸν ᾖ· μέγεθος δέ, ἂν μετρητὸν ᾖ. λέγεται δὲ πλῆθος μέν, τὸ διαιρετὸν δυνάμει εἰς μὴ συνεχῆ· μέγεθος δέ, τὸ εἰς συνεχῆ. με- B γέθους δέ, τὸ μὲν ἐφ' ἓν συνεχές, μῆκος· τὸ δ' ἐπὶ δύο, πλάτος· τὸ δ' ἐπὶ τρία, βάθος. τούτων δὲ πλῆθος μὲν τὸ πεπερασμένον, ἀριθμός· μῆκος δέ, γραμμή· πλάτος δέ, ἐπιφάνεια· βάθος δέ, σῶμα. ἔτι τὰ μὲν λέγεται καθ' αὑτὰ ποσὰ ἄττα, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός· οἷον ἡ μὲν γραμμή, ποσόν τι καθ' ἑαυτό, τὸ δὲ μουσικὸν κατὰ συμβεβηκός. τῶν δὲ καθ' αὑτά, τὰ μὲν κατ' οὐσίαν ἐστίν, οἷον ἡ γραμμή, ποσόν τι· (ἐν γὰρ τῷ λόγῳ τῷ τί ἐστι λέγοντι, ποσόν τι ὑπάρχει.) τὰ δὲ πάθη καὶ ἕξις, τῆς τοιαύτης ἐστὶν οὐσίας· οἷον, τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον, καὶ C μακρὸν καὶ βραχύ, καὶ πλατὺ καὶ στενόν, καὶ βαθὺ καὶ ταπεινόν, καὶ βαρὺ καὶ κοῦφον, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα. ἔστι δὲ καὶ τὸ μέγα, καὶ τὸ μικρόν, καὶ τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον, καὶ καθ' αὑτά, καὶ πρὸς ἄλληλα λεγόμενα, τοῦ ποσοῦ πάθη καθ' αὑτά. μεταφέρεται μέντοι ταῦτα τὰ ὀνόματα καὶ ἐπ' ἄλλα. τῶν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς λεγομένων ποσῶν, τὰ μὲν οὕτως λέγεται, ὥσπερ ἐλέχθη, ὅτι τὸ μουσικὸν ποσόν, καὶ τὸ λευκὸν τῷ εἶναι ποσόν τι, ᾧ ὑπάρχουσι· τὰ δὲ ὡς κίνησις καὶ χρόνος. καὶ γὰρ ταῦτα ποσὰ ἄττα λέγεται, καὶ συνεχῆ, τῷ ἐκεῖνα διαιρετὰ εἶναι, ὧν ἐστι ταῦτα πάθη. λέγω δὲ οὐ τὸ κινούμενον, ἀλλ' ὃ ἐκινήθη. τῷ γὰρ ποσὸν εἶναι ἐκεῖ- D νο, καὶ ἡ κίνησις ποσή· ὁ δὲ χρόνος, τῷ ταύτην.

ΚΕΦΑΛ. ιδ΄.

Τὸ ποιὸν ποσαχῶς λέγεται.

* Lib. Categor. cap. 8.

ΤΟ ποιὸν λέγεται ἕνα μὲν τρόπον ἡ διαφορὰ τῆς οὐσίας· οἷον, ποιόν τι ἄνθρωπος ζῷον, ὅτι δίπουν· ἵππος δὲ τετράπουν· καὶ κύκλος ποιόν τι σχῆμα, ὅτι ἀγώνιον, ὡς τῆς διαφορᾶς τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ποιότητος οὔσης. ἕνα μὲν δὴ τρόπον τοῦτον λέγεται E ἡ ποιότης διαφορὰ οὐσίας. ἕνα δὲ ὡς τὰ ἀκίνητα, καὶ τὰ μαθηματικά, ὥσπερ οἱ ἀριθμοὶ ποιοί τινες· οἷον οἱ σύνθετοι, καὶ μὴ μόνον ἐφ' ἓν ὄντες, ἀλλ' ὧν μίμημα τὸ ἐπίπεδον καὶ τὸ στερεόν. οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ ποσάκις ποσοί, * οἱ ποσοὶ ποσάκις, καὶ ὅλως ὃ παρὰ τὸ ποσὸν ὑπάρχει ἐν τῇ οὐσίᾳ· οὐσία γὰρ ἑκάστου τὸ ἅπαξ· οἷον τῶν ἕξ, οὐχ ὃ δὶς ἢ τρὶς εἰσίν, ἀλλὰ ὃ ἅπαξ. ἓξ γὰρ ἅπαξ ἕξ. ἔτι ὅσα πάθη τῶν κινουμένων οὐσιῶν· οἷον, θερμότης καὶ ψυχρότης, καὶ λευκότης καὶ μελανία, καὶ βαρύτης καὶ κουφότης, καὶ ὅσα τοιαῦτα καθ' ἃ λέγονται καὶ ἀλλοιοῦσθαι τὰ σώ-

* Scrib. ἢ οἱ ποσάκις, ποσοὶ ποσάκις. vide Alex.

quædam eo quòd ſic habent. Similiter etiam impoſſibilia. Quare propria primæ potentiæ definitio profectò erit, principium tranſmutatiuum in altero, prout alterum eſt.

CAPVT XIII.

Quantum quot modis dicatur.

QVantum dicitur, quod in inſita diuiſibile, quorum vtrumque, aut ſingula vnum quid, & quod quid apta ſunt eſſe. Multitudo igitur, quantum quid, ſi numerabilis eſt: magnitudo verò, ſi menſurabilis. Dicitur autem multitudo quidem, quæ potentia diuiſibilis eſt in non continua: magnitudo verò, quæ in continua. Magnitudinis autem, quæ quidem ad vnum continua eſt, longitudo. Quæ verò ad duo, latitudo. Quæ autem ad tria, profunditas eſt. Horum autem multitudo quidem infinita, numerus. Longitudo verò, linea. Latitudo autem, ſuperficies. Profunditas verò, corpus eſt. Item, alia per ſe quanta quædam dicuntur, alia ſecundùm accidens: vtputa, linea quidem, quantum quiddam per ſe eſt: muſicum verò, ſecundùm accidens. Eorum verò quæ per ſe ſunt, quædam ſecundùm ſubſtantiam ſunt, vt linea quantum quiddam: (in definitione namque quod quid eſt dicenti, quantum quiddam ineſt) quædam paſſiones, & habitus huiuſcemodi ſubſtantiæ ſunt, vt multum & paucum, longum & breue, latum & ſtrictum, profundum & humile, graue & leue, & cætera quoque huiuſcemodi. Sunt autem magnum etiam & paruum, maius & minus, tam ſecundùm ſe quàm ad ſe inuicem dicta, quanti per ſe paſſiones. Transferuntur autem & ad alia iſta nomina. Eorum autem quæ ſecundùm accidens dicuntur quanta, quoddam ita dicitur, vt prædictum eſt, quod muſicum & album quantum eſt: eo quòd illud, cui inſunt, quantum quid eſt. Quædam, vt motus, & tempus: & hæc enim quanta quædam & continua dicuntur, eo quòd illa diuiſibilia ſunt, quorum hæc ſunt paſſiones. Dico autem non quod mouetur, ſed quod motum eſt. Etenim quoniam illud quantum eſt, & motio eſt quanta: tempus autem, propter illam.

CAPVT XIV.

Quale quot modis dicatur.

QVale dicitur vno modo differentia ſubſtantiæ: vtputa, quale animal homo, quoniam bipes: equus verò, quadrupes: & circulus qualis quædam figura: quoniam abſque angulis eſt, tanquam differentia, quæ ſecundùm ſubſtantiam qualitas ſit. Vno itaque modo, qualitas dicitur ſubſtantiæ differentia. Alio, vt immobilia, & mathematica, velut numeri, quales quidam ſunt, vt qui compoſiti: & non ſolùm qui ad vnum ſunt, ſed ij quorum imitatio ſuperficies, & ſolidum. Hi autem ſunt, qui quoties quanti, aut quoties quanti quoties, & omnino quod in ſubſtantia, præter quantum exiſtit. Subſtantia namque cuiuſque eſt, quod ſemel, vtputa ipſorum ſex, non qui bis, vel ter, ſed qui ſemel. Sex enim ſemel, ſex ſunt. Item quæcunque ſubſtantiarum quæ mouentur, paſſiones: vt caliditas & frigiditas, albedo & nigredo, grauitas & leuitas, & quæcunque ſimilia, ſecundùm quæ dicuntur alterari

corpora, ipſis mutatis. Item, ſecundùm virtutem & malitiam, & omnino bonum, & malum. Ferè itaque ſecundùm duos modos dici poſſit ipſum quale, & horum vnum maximè proprium. Prima etenim qualitas, ſubſtantiæ differentia eſt: huius autem pars, & quæ in numeris qualitas eſt. Etenim differentia quædam ſubſtantiarum eſt, ſed non aut eorum, quæ mouentur, aut non prout mouentur: hæc autem paſſiones eorum quæ mouentur, prout mouentur, ſunt, & motuum differétiæ. Virtus autem, & malitia, paſſionum quædam partes ſunt. Differentias enim motus, & actionis quaſdam manifeſtant, ſecundùm quas bene vel malè agunt, aut patiuntur ea quæ in motu ſunt. Quod enim hoc modo poteſt moueri, aut agere, bonum: quod verò illo modo, & contrario, malum. Maximè autem bonum & malum ſignificant qualitatem in illis quæ animata ſunt, & illis maximè, quæ habent electionem.

A ματα μεταβαλλόντων. ἔτι κατὰ ἀρετὴν καὶ κακίαν, καὶ ὅλως τὸ κακὸν καὶ ἀγαθόν. σχεδὸν δὴ κατὰ δύο τρόπους λέγοιτ᾽ ἂν τὸ ποιόν, καὶ τούτων ἕνα τὸν κυριώτατον. πρώτη μὲν γὰρ ποιότης, ἡ τῆς οὐσίας διαφορά. ταύτης δέ τι καὶ ἡ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς ποιότης μέρος. διαφορὰ γάρ τις οὐσιῶν, * ἀλλ᾽ ἢ οὐ κινουμένων, ἢ οὐχ ᾗ κινουμένων. τὰ δὲ πάθη τῶν κινουμένων ᾗ κινούμενα, καὶ αἱ τῶν κινήσεων διαφοραί. ἀρετὴ δὲ καὶ κακία τῶν παθημάτων μέρος τι. διαφορὰς γὰρ δηλοῦσι τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἐνεργείας, καθ᾽ ἃς ποιοῦσιν ἢ πάσχουσι καλῶς ἢ φαύλως τὰ ἐν τῇ κινήσει ὄντα. τὸ μὲν γὰρ ὡδὶ δυνάμενον κινεῖσθαι
B ἢ ἐνεργεῖν, ἀγαθόν· τὸ δ᾽ ὡδὶ καὶ ἐναντίως, μοχθηρόν. μάλιστα δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, σημαίνει τὸ ποιὸν ἐπὶ τῶν ἐμψύχων, καὶ τούτων μάλιστα ἐπὶ τοῖς ἔχουσι προαίρεσιν.

* γρ. ἀλλ᾽ ᾗ οὐ

CAPVT XV.

Ad aliquid quot modis dicatur.

AD aliquid dicuntur quædam, vt duplum ad dimidium, & triplum ad tertiam partẽ: ſimpliciter multiplex, ad multiplicati partem: & excedens, ad exceſſum. Quædam, vt calefactiuum ad calefactibile, & ſectiuum ad ſecabile: & ſimpliciter, actiuum ad paſſiuum. Quædam, vt menſurabile ad menſuram, & ſcibile ad ſcientiam, & ſenſibile ad ſenſum. Dicuntur autem prima quidem ſecundùm numerum, aut ſimpliciter, aut determinatè ad eos, aut ad vnum: vtputa, duplum quidem ad vnum, numerus determinatus: multiplex verò ſecundùm numerum, ad vnum, non tamen determinatum, vt hunc, vel hunc: ſeſquialterum verò ad ſeſquialterum ſecundùm numerum, ad numerum determinatum: ſuperpartiẽs autem ad ſuppartientem ſecundùm indeterminatum, ſicuti multiplex ad vnum: excedẽs autem ad exceſſum, omnino indeterminatum ſecundùm numerum. Numerus enim commenſurabilis: ſecundùm verò incommenſurabilem numerum dicitur. Excedens enim ad exceſſum tantùm eſt, & vltra: hoc verò, indeterminatum eſt. Quodcunque enim contingit, eſt aut æquale, aut non æquale. Hæc itaque ad aliquid omnia ſecundùm numerum dicuntur, & numeri paſſiones ſunt. Et adhuc æquale, ſimile, & idem, ſecundùm alium modum. Secundùm vnum etenim omnia dicuntur. Eadem enim ſunt, quorum ſubſtantia vna. Similia verò, quorum qualitas vna. Æqualia autem, quorum quantitas vna. Ipſum verò vnum, numeri principium, & menſura. Vnde hæc omnia ad aliquid dicuntur ſecundùm numerum quidem, non tamen eodem modo. Actiua verò & paſſiua, ſecundùm actiuam & paſſiuam potentiam, & potentiarum actiones: vtputa calefactiuum ad calefactibile, quoniam poſſunt: & rurſus calefaciens ad id quod calefit, & ſecans ad id quod ſecatur, vt agentia. Eorum autem, quæ ſecundùm numerum ſunt, non ſunt actiones, niſi quemadmodum in aliis dictum eſt. Sed ſecundùm motum actiones non exiſtunt. Eorum verò quæ ſecundùm potentiam, etiam ſecundùm tẽpora iam dicuntur ad aliquid, velvti quod fecit, ad id quod factum eſt: & id quod facturum eſt, ad id quod faciendum eſt.

ΚΕΦΑΛ. ιε΄.

Πρός τι ποσαχῶς λέγεται.

Πρός τι * λέγεται, τὰ μὲν ὡς διπλάσιον πρὸς τὸ ἥμισυ, καὶ τριπλάσιον πρὸς τὸ τριτημόριον, καὶ ὅλως πολλαπλάσιον πρὸς τὸ πολλοστημόριον, καὶ ὑπερέχον πρὸς τὸ ὑπερεχόμενον. τὰ δ᾽ ὡς θερμαντικὸν
C πρὸς θερμαντόν, καὶ τμητικὸν πρὸς τμητόν, καὶ ὅλως τὸ ποιητικὸν πρὸς τὸ παθητικόν. τὰ δ᾽ ὡς τὸ μετρητὸν πρὸς τὸ μέτρον, καὶ τὸ ἐπιστητὸν πρὸς ἐπιστήμην, καὶ αἰσθητὸν πρὸς αἴσθησιν. λέγεται δὲ τὰ μὲν πρῶτα κατ᾽ ἀριθμόν, ἢ ἁπλῶς, ἢ ὡρισμένως πρὸς αὐτούς, ἢ πρὸς ἕν· οἷον, τὸ μὲν διπλάσιον πρὸς ἕν, ἀριθμὸς ὡρισμένος· τὸ δὲ πολλαπλάσιον, κατ᾽ ἀριθμὸν πρὸς ἕν, οὐχ ὡρισμένον δέ· οἷον, τόνδε, ἢ τόνδε. τὸ δὲ ἡμιόλιον, πρὸς τὸ ὑφημιόλιον κατ᾽ ἀριθμόν, πρὸς ἀριθμὸν ὡρισμένον. τὸ ἐπιμόριον, πρὸς τὸ ὑπεπιμόριον
D κατὰ ἀόριστον, ὥσπερ τὸ πολλαπλάσιον πρὸς τὸ ἕν. τὸ δ᾽ ὑπερέχον πρὸς τὸ ὑπερεχόμενον ὅλως ἀόριστον κατ᾽ ἀριθμόν. ὁ γὰρ ἀριθμὸς σύμμετρος· κατὰ μὴ σύμμετρον δὲ ἀριθμὸν λέγεται. τὸ γὰρ ὑπερέχον πρὸς τὸ ὑπερεχόμενον, τοσοῦτόν τε ἐστι, καὶ ἔτι. τοῦτο δ᾽ ἀόριστον. ὁπότερον γὰρ ἔτυχεν, ἐστὶν ἢ ἴσον, ἢ οὐκ ἴσον. ταῦτά τε οὖν τὰ πρός τι ἅπαντα κατ᾽ ἀριθμὸν λέγεται, καὶ ἀριθμοῦ πάθη· καὶ ἔτι τὸ ἴσον καὶ ὅμοιον καὶ ταὐτό, κατ᾽ ἄλλον τρόπον. κατὰ γὰρ τὸ ἓν λέγεται
E πάντα. ταὐτὰ μὲν γάρ, ὧν μία ἡ οὐσία· ὅμοια δ᾽, ὧν ἡ ποιότης μία· ἴσα δέ, ὧν τὸ ποσὸν ἕν. τὸ δὲ ἕν, τοῦ ἀριθμοῦ ἀρχὴ καὶ μέτρον. ὥστε ταῦτα πάντα πρός τι λέγεται, κατ᾽ ἀριθμὸν μέν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον. τὰ δὲ ποιητικά, καὶ παθητικὰ κατὰ δύναμιν ποιητικήν τε καὶ παθητικήν, καὶ ἐνεργείας τὰς τῶν δυνάμεων. οἷον τὸ θερμαντικὸν πρὸς τὸ θερμαντόν, ὅτι δύναται· καὶ πάλιν τὸ θερμαῖνον πρὸς τὸ θερμαινόμενον, καὶ τὸ τέμνον πρὸς τὸ τεμνόμενον, ὡς ἐνεργοῦντα. τῶν δὲ κατ᾽ ἀριθμόν, οὐκ εἰσὶν ἐνέργειαι, ἀλλ᾽ ἢ ὃν τρόπον ἐν ἑτέροις εἴρηται· αἱ δὲ κατὰ κίνησιν ἐνέργειαι, οὐχ ὑπάρχουσι. τῶν δὲ κατὰ δύναμιν καὶ κατὰ χρόνους ἤδη λέγονται τὰ πρός τι· οἷον τὸ πεποιηκὸς πρὸς τὸ πεποιημένον, καὶ τὸ ποιῆσον πρὸς τὸ ποιησόμενον.

* Cap. 7. lib. Categ.

οὕτω γὰρ καὶ πατὴρ υἱοῦ λέγεται πατήρ. τὸ μὲν γὰρ ποιητικὸς, τὸ δὲ πεπονθός τι ἐστιν. ἔτι ἔνια κατὰ στέρησιν δυνάμεως, ὥσπερ τὸ ἀδύνατον, καὶ ὅσα οὕτω λέγεται, οἷον τὸ ἀόρατον. τὰ μὲν οὖν κατ᾽ ἀριθμὸν καὶ δύναμιν λεγόμενα πρός τι, πάντα ἐστὶ πρός τι, τῷ ὅπερ ἐστὶν ἄλλου λέγεσθαι *αὐτό ἐστιν, ἀλλὰ μὴ τῷ *ἄλλου πρὸς ἐκεῖνο. τὸ δὲ μετρητὸν καὶ τὸ ἐπιστητὸν, καὶ τὸ διανοητὸν *τῷ ἄλλου πρὸς αὐτὰ λέγεσθαι, πρός τι λέγεται. τό, τε γὰρ διανοητὸν σημαίνει, ὅτι ἐστὶν αὐτοῦ διάνοια· οὐκ ἔστι δ᾽ ἡ διάνοια πρὸς τοῦτο, οὗ ἐστι διάνοια. δὶς γὰρ ταὐτὸν εἰρημένον ἂν εἴη. ὁμοίως δὲ καὶ τινός ἐστιν ἡ ὄψις, οὐχ οὗ ἐστιν ὄψις· καίτοι ἀληθὲς τοῦτο εἰπεῖν· ἀλλὰ πρὸς χρῶμα, ἢ πρὸς ἄλλο τι τοιοῦτον. ἐκείνως δὲ δὶς τὸ αὐτὸ λεχθήσεται, ὅτι ἐστὶν ὄψις, οὗ ἐστιν ἡ ὄψις. τὰ μὲν οὖν καθ᾽ ἑαυτὰ λεγόμενα πρός τι, τὰ μὲν οὕτω λέγεται, τὰ δὲ ἂν τὰ γένη αὐτῶν ᾖ τοιαῦτα· οἷον, ἡ ἰατρικὴ τῶν πρός τι, ὅτι τὸ γένος αὐτῆς ἡ ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι τῶν πρός τι. ἔτι καθ᾽ ὅσα τὰ ἔχοντα λέγεται πρός τι, οἷον ἰσότης, ὅτι τὸ ἴσον· καὶ ὁμοιότης, ὅτι τὸ ὅμοιον. τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, οἷον ἄνθρωπος πρός τι, ὅτι συμβέβηκεν αὐτῷ διπλασίῳ εἶναι. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τῶν πρός τι· ἢ τὸ λευκὸν, εἰ τῷ αὐτῷ συμβέβηκε διπλασίῳ καὶ λευκῷ εἶναι.

* γ. αὐτὸ ὅπερ ἐστίν,
* γρ. ἄλλο πρ.
* γ. τῷ ἄλλο πρὸς αὐτὸ λ.

A Sic enim pater quoque filij pater dicitur: hoc enim fecit, at illud paſſum quid eſt. Item, quædam ſecundùm priuationem potentiæ, vt impoſſibile: & quæcunque ita dicuntur, vt inuiſibile. Quæcunque igitur ſecundùm numerum & potentiam ad aliquid dicuntur, cuncta ſunt ad aliquid, eo quòd ipſum quod eſt alterius, dicitur ipſum, quod eſt, ſed non eo quòd aliud ad illud. Menſurabile, & ſcibile, & intelligibile, eo quòd aliud ad illud dicitur. Nam intelligibile ſignificat, quòd eius eſt intellectus. Non eſt autem intellectus ad illud, cuius intellectus eſt. Idem enim profectò bis dictum eſſet. Similiter & viſus, cuiuſdam eſt viſus, non cuius eſt viſus, (etſi verum eſt hoc dicere) B ſed ad colorem, aut aliquid aliud tale. Illo verò modo bis idem diceretur, quòd viſus eſt, cuius eſt viſus. Eorum igitur quæ per ſe ad aliquid dicuntur, quædam ita dicuntur, quædam ſi genera eorum talia ſunt: vtputa medendi ars eorum eſt quæ ad aliquid ſunt, quoniam genus eius ſcientia videtur eorum eſſe quæ ad aliquid ſunt. Item, ſecundùm quæ ad aliquid dicuntur ea quæ illa habent, vt æqualitas, quoniam ipſum æquale: & ſimilitudo, quoniam & ipſum ſimile. Aliqua verò ſecundùm accidens dicuntur: vt homo ad aliquid, quoniam accidit ei duplo eſſe. Hoc autem eorum eſt quæ ad aliquid ſunt: aut album, ſi eidem accidit, duplo & C albo eſſe.

ΚΕΦΑΛ. ιϛʹ.

Τέλειον ποσαχῶς λέγεται.

Τέλειον λέγεται, ἓν μὲν οὗ μὴ ἔστιν ἔξω τι λαβεῖν, μηδὲ ἓν μόριον. οἷον χρόνος τέλειος ἑκάστου οὗτος, οὗ μὴ ἔστιν ἔξω τι λαβεῖν χρόνον τινὰ, ὃς τούτου μέρος ἐστὶ τοῦ χρόνου. καὶ τὸ κατ᾽ ἀρετὴν, καὶ τὸ τοῦ εὖ, μὴ ἔχον ὑπερβολὴν πρὸς τὸ γένος, οἷον τέλειος ἰατρὸς, καὶ τέλειος αὐλητὴς, ὅταν κατὰ τὸ εἶδος τῆς οἰκείας ἀρετῆς μηδὲν ἐλλείπωσιν. οὕτω δὲ μεταφέροντες καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν λέγομεν αὐτοὺς, συκοφάντην τέλειον, καὶ κλέπτην τέλειον· ἐπειδὴ καὶ ἀγαθοὺς λέγομεν αὐτοὺς, οἷον κλέπτην ἀγαθὸν, καὶ συκοφάντην ἀγαθόν. καὶ ἡ ἀρετὴ τελείωσίς τις. ἕκαστον γὰρ τό, τε τέλειον, καὶ ἡ οὐσία πᾶσα τότε τελεία, ὅταν κατὰ τὸ εἶδος τῆς οἰκείας ἀρετῆς, μηδὲν ἐλλείπῃ μόριον τοῦ κατὰ φύσιν μεγέθους. ἔτι οἷς ὑπάρχει τὸ τέλος σπουδαῖον, ταῦτα λέγεται τέλεια. κατὰ γὰρ τὸ ἔχειν τέλος τέλεια. ὥστ᾽ ἐπεὶ τὸ τέλος τῶν ἐσχάτων τί ἐστι, καὶ ἐπὶ τὰ φαῦλα μεταφέροντες, λέγομεν, τελείως ἀπολωλέναι, καὶ τελείως ἐφθάρθαι, ὅταν μηδὲν ἐλλείπῃ τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ κακοῦ, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ ἐσχάτου ᾖ. διὸ καὶ ἡ τελευτὴ κατὰ μεταφορὰν λέγεται τέλος, ὅτι ἄμφω ἔσχατα. τέλος δὲ καὶ τὸ οὗ ἕνεκα ἔσχατον. τὰ μὲν οὖν καθ᾽ αὑτὰ λεγόμενα τέλεια, τοσαυταχῶς λέγεται, τὰ μὲν τῷ κατὰ τὸ εὖ μηθὲν ἐλλείπειν μηδ᾽ ἔχειν ὑπερβολὴν ἐν ἑκάστῳ γένει, μηδ᾽ εἶναί τι ἔξω. τὰ δὲ ἄλλα, *ἤδη οὐ καθ᾽ αὑτὰ, τῷ ἢ ποιεῖν τι τοιοῦτον, ἢ ἔχειν, ἢ ἁρμόττειν τούτῳ, ἢ ἄλλως γέ πως λέγεσθαι πρὸς τὰ πρώτως λεγόμενα τέλεια.

* γ. ἤδη καθ᾽ αὑτά,

CAPVT XVI.

Perfectum quot modis dicatur.

Perfectum dicitur vno quidem modo extra quod non eſt vllam accipere particulam: vtputa, tempus ipſum vniuſcuiuſque perfectum eſt, extra quod non eſt vllum accipere tempus, quod pars huius temporis ſit. Et quod ſecundùm virtutem, & quod eſt eius, quod bene, non habens exceſſum ad genus: vt perfectus muſicus, & per- D fectus tibicen, cùm ſecundùm propriæ virtutis ſpeciem in nullo deficiant. Ita etiam in malis metaphoricè dicimus calumniatorem perfectum, & furem perfectum: quoniam etiam bonos eos appellamus: vtputa furem bonum & calumniatorem bonum. Virtus quoque, quædam perfectio eſt: vnumquodque namque tunc perfectum eſt, cunctáque ſubſtantia tunc perfecta, cùm ſecundùm ſpeciem propriæ virtutis nulla deſit particula magnitudinis naturalis. Item, quibus finis ſtudioſus eſt, ea perfecta dicuntur: etenim ſecundùm quod habent finem, perfecta dicuntur. Quare cùm finis vltimorum quippiam eſt, ad praua quoque transferentes, dicimus perfectè interemptum eſſe, & perfectè corruptum eſſe, cùm E nil corruptionis aut mali deſit, ſed in vltimo ſit. Propter quod & mors metaphoricè dicitur finis, quoniam vltima. Finis autem, & quod cuius gratia, vltimum. Quæcunque igitur per ſe perfecta dicuntur, toties dicuntur, quædam eo quòd ſecundùm bene in nullo deficiant, nec habent in aliquo genere exceſſum, nec eſt quicquam extra: cætera verò iam ſecundùm ipſa, eo quòd aut aliquid tale faciunt aut habent, aut conueniunt, aut tali aut aliquo alio modo ad ea quæ primò dicta ſunt, perfecta dicuntur.

A

CAPVT XVII.

Terminus quot modis dicatur.

TErminus dicitur, quod vltimum cuiuſque eſt, extra quod nihil eſt accipere primum, & intra quod omnia primum, & quod magnitudinis ſpecies, aut magnitudinem habentis, & cuiuſque finis. Tale verò eſt, ad quod motus & actus, & non à quo. Quandoque autem ambo, & à quo, & ad quod, & cuius cauſa, & ſubſtantia vniuſcuiuſque ad quod quid erat eſſe vnicuique. Cognitionis enim hoc terminus eſt: quòd ſi cognitionis, rei quoque eſt. Quare patet, quòd quoties dicitur principium, toties etiam terminus, & ampliùs. Principium namque terminus quidam, ſed non omnis terminus, principium.

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Πέρας ποσαχῶς λέγεται.

ΠΕρας λέγεται τὸ ἔσχατον ἑκάστου, καὶ οὗ ἔξω μηδὲν ἔστι λαβεῖν πρώτου, καὶ οὗ εἴσω πάντα πρώτου, καὶ ὃ ἂν ᾖ εἶδος μεγέθους ἢ ἔχοντος μέγεθος, καὶ τὸ τέλος ἑκάστου. τοιοῦτον δ' ἐφ' ὃ ἡ κίνησις καὶ ἡ πρᾶξις, καὶ οὐκ ἀφ' οὗ. ὁτὲ δὲ ἄμφω, καὶ ἀφ' οὗ, καὶ ἐφ' ὃ, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ ἡ οὐσία ἑκάστου, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ. τῆς γνώσεως γὰρ τοῦτο πέρας· εἰ δὲ τῆς γνώσεως, καὶ τοῦ πράγματος. ὥστε φανερὸν ὅτι ὁσαχῶς ἡ ἀρχὴ λέγεται, τοσαυταχῶς καὶ τὸ πέρας, καὶ ἔτι πλεοναχῶς. ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ, πέρας τι· τὸ δὲ πέρας, οὐ πᾶν ἀρχή.

B

CAPVT XVIII.

Secundùm quod & ſecundùm ſe, quot modis dicatur.

SEcundùm quod, multipliciter dicitur. Vno modo, ſpecies, & ſubſtantia cuiuſque rei, vt ſecundùm quod bonus, ipſum bonum. Alio, in quo primo fieri aptum eſt, vt color in ſuperficie. Quod igitur primo dictum eſt ſecundùm quod, ipſa ſpecies eſt: ſecundo verò, tanquam cuiuſque materia, & primum cuiuſque ſubiectum. Et omnino ipſum ſecundùm quod, toties dictum erit, quoties dicitur cauſa. Secundùm quod enim venit, aut qua cauſa venit, dicitur: & ſecundùm quod paralogizatum, ſiue ſyllogizatum eſt, & quæ ſyllogiſmi ſiue paralogiſmi cauſa eſt. Item ſecundùm quod dicitur, quod ſecundùm poſitionem eſt, ſecundùm quod ſtetit, aut ſecundùm quod vadit: etenim hæc omnia poſitionem & locum ſignificant. Quare & ſecundùm ſe, multipliciter vt dicatur neceſſe eſt. Vno namque modo ſecundùm ſe, eſt quod erat eſſe cuilibet: vt Callias, & quod quid erat eſſe Calliam. Alia verò, quæcunque in eo quod quid eſt inſunt: vtputa Callias, ſecundùm ſe animal eſt: in ratione enim, animal ineſt. Callias enim, quoddam animal eſt. Item, ſi in ſe ipſo primo ſuſcepit, aut in aliquo ſui: vtputa, ſuperficies alba ſecundùm ſe: & homo, ſecundùm ſe viuens. Anima namque, pars quædam hominis eſt, in qua prima ipſum viuere eſt. Item, cuius non eſt aliqua alia cauſa. Hominis namque multæ cauſæ ſunt, animal bipes: attamen ſecundùm ſe, homo eſt homo. Item quæcunque ſoli, prout ſoli inſunt. Quare quod ſeparatum eſt, ſecundùm ſe eſt.

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Τὸ καθ' ὃ καὶ καθ' αὑτὸ ποσαχῶς λέγεται.

C

ΤΟ καθ' ὃ λέγεται πολλαχῶς. ἕνα μὲν τρόπον, τὸ εἶδος καὶ ἡ οὐσία ἑκάστου πράγματος, οἷον καθ' ὃ ἀγαθός, * αὐτὸ ἀγαθόν. ἕνα δὲ, ἐν ᾧ πρώτῳ πέφυκε γίγνεσθαι, οἷον τὸ χρῶμα ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ. τὸ μὲν οὖν πρώτως λεγόμενον καθ' ὃ, τὸ εἶδός ἐστι· δευτέρως δὲ, ὡς ἡ ὕλη ἑκάστου καὶ τὸ ὑποκείμενον ἑκάστῳ πρῶτον. ὅλως δὲ τὸ καθ' ὃ ἰσαχῶς καὶ τὸ αἴτιον ὑπάρξει. κατὰ τί γὰρ ἐλήλυθεν, ἢ οὗ ἕνεκα ἐλήλυθε, λέγεται. καὶ κατὰ τί παραλελόγισται, ἢ συλλελόγισται, ἢ ὅτι τὸ αἴτιον τοῦ συλλογισμοῦ, ἢ παραλογισμοῦ. ἔτι τὸ καθ' ὃ, τὸ κατὰ θέσιν λέγεται, καθ' ὃ ἕστηκεν, ἢ καθ' ὃ βαδίζει. πάντα γὰρ ταῦτα θέσιν σημαίνει καὶ τόπον. ὥστε καὶ τὸ καθ' αὑτὸ, πολλαχῶς ἀνάγκη λέγεσθαι. ἓν μὲν γὰρ καθ' αὑτὸ, τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ· οἷον ὁ Καλλίας, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι Καλλίᾳ. ἓν δὲ, ὅσα ἐν τῷ τί ἐστιν ὑπάρχει, οἷον ζῷον ὁ Καλλίας καθ' αὑτό. ἐν γὰρ τῷ λόγῳ ἐνυπάρχει τὸ ζῷον· ζῷον γάρ τι ὁ Καλλίας. ἔτι δὲ εἰ * ἐν τῷ αὐτῷ δέδεκται πρῶτον, ἢ τῶν αὐτοῦ τινι· οἷον ἡ ἐπιφάνεια λευκὴ καθ' αὑτήν, καὶ ζῷον ὁ ἄνθρωπος καθ' αὑτόν. ἡ γὰρ ψυχὴ μέρος τι τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾗ πρώτῃ τὸ ζῆν. ἔτι οὗ μὴ ἔστιν ἄλλο ἔν τι αἴτιον. τοῦ γὰρ ἀνθρώπου πολλὰ αἴτια, τὸ ζῷον, τὸ δίπουν· ἀλλ' ὅμως καθ' αὑτὸν ὁ ἄνθρωπος, ἄνθρωπός ἐστιν. ἔτι ὅσα μόνῳ ὑπάρχει, καὶ ᾗ μόνα. * διὸ τὸ κεχωρισμένον καθ' αὑτό.

D

* γ. αὐτοαγαθόν.

* γ. ἐν ἑαυτῷ ἤ.

* γ. διὸ τὸ κεχωρισμένον καθ' αὑτό. ait Alex,

E

CAPVT XIX.

Diſpoſitio quot modis dicatur.

DIſpoſitio dicitur ordo partes habentis, aut ſecundùm locum, aut ſecundùm potentiam, aut ſecundùm ſpeciem. Poſitionem enim quandam eſſe oportet, ſicut ipſum etiam diſpoſitionis nomen ſignificat.

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

Διάθεσις ποσαχῶς λέγεται.

ΔΙάθεσις λέγεται τοῦ ἔχοντος μέρη τάξις, ἢ κατὰ τόπον, ἢ κατὰ δύναμιν, ἢ κατ' εἶδος. θέσιν γὰρ δεῖ τινα εἶναι, ὥσπερ καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ ἡ διάθεσις.

A

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Ἕξις ποσαχῶς λέγεται.

Ἕξις δὲ λέγεται, ἕνα μὲν τρόπον, οἷον ἐνέργειά τις τοῦ ἔχοντος καὶ ἐχομένου, ὥσπερ πρᾶξίς τις ἢ κίνησις. ὅταν γὰρ τὸ μὲν ποιῇ, τὸ δὲ ποιῆται, ἔστι ποίησις μεταξύ· οὕτω καὶ τοῦ ἔχοντος ἐσθῆτα καὶ τῆς ἐχομένης ἐσθῆτος, ἔστι μεταξὺ ἕξις. ταύτην μὲν οὖν φανερὸν, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἔχειν τὴν ἕξιν. εἰς ἄπειρον γὰρ βαδιεῖται, εἰ τοῦ ἐχομένου ἔσται ἔχειν τὴν ἕξιν. ἄλλον δὲ τρόπον ἕξις λέγεται διάθεσις, καθ᾽ ἣν εὖ ἢ κακῶς διάκειται τὸ διακείμενον, καὶ ἢ καθ᾽ αὑτὸ, ἢ πρὸς ἄλλο, οἷον ἡ ὑγίεια ἕξις τις. διάθεσις γάρ ἐστι τοιαύτη. ἔτι ἕξις λέγεται, ἂν ᾖ μόριον διαθέσεως τοιαύτης. διὸ καὶ ἡ τῶν μερῶν ἀρετὴ, ἕξις τίς ἐστι.

CAPVT XX.

Habitus quot modis dicatur.

HAbitus autem dicitur vno modo, tanquam quidam habentis & habiti actus: ſicuti actio quædam, aut motus. Nam cùm hoc quidem efficit, illud verò fit, eſt media affectio. Ita & habentis veſtem & veſtis habitæ, eſt medius habitus. Hunc itaque habitum, quòd non contingit habere, manifeſtum eſt. In infinitum enim progrederetur, ſi habiti eſſet habitum habere. Alio modo habitus, dicitur diſpoſitio, ſecundùm B quam bene vel malè diſponitur diſpoſitum, & aut ſecundùm ſe, aut ad aliud, vt ſanitas, quidam habitus eſt: diſpoſitio etenim talis eſt. Item, habitus dicitur, ſi particula talis diſpoſitionis ſit. Quare partium quoque virtus, quidam habitus eſt.

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Πάθος ποσαχῶς λέγεται.

Πάθος δὲ λέγεται, ἕνα μὲν τρόπον ποιότης καθ᾽ ἣν ἀλλοιοῦσθαι ἐνδέχεται, οἷον, τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, καὶ τὸ γλυκὺ, καὶ τὸ πικρὸν, καὶ βαρύτης καὶ κουφότης, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. ἕνα * δὲ αἱ τούτων ἐνέργειαι καὶ ἀλλοιώσεις ἤδη. ἔτι τούτων μᾶλλον αἱ βλαβεραὶ ἀλλοιώσεις καὶ κινήσεις, καὶ μάλιστα αἱ λυπηραὶ καὶ αἱ βλαβεραί. ἔτι τὰ μεγέθη τῶν συμφορῶν καὶ λυπηρῶν πάθη λέγεται.

Cap.8.l.Categ.

CAPVT XXI.

Paſſio quot modis dicatur.

PAſſio dicitur, vno quidem modo qualitas, ſecundùm quam alterari contingit: vt album & nigrum, dulce & amarum, grauitas & leuitas, C & quæcunque alia ſimilia. Alio modo, horum actiones, & iam alterationes. Item, harum magis quæ noxiæ alterationes & motus, & maximè quæ triſtes, & noxiæ ſunt. Item, calamitatum & triſtium magnitudines, paſſiones dicuntur.

ΚΕΦΑΛ. κβ'.

Στέρησις ποσαχῶς λέγεται.

Στέρησις λέγεται ἕνα μὲν τρόπον, ἂν μὴ ἔχῃ τι τῶν πεφυκότων ἔχεσθαι, κἂν μὴ αὐτὸ ᾖ πεφυκὸς ἔχειν, οἷον φυτὸν ὀμμάτων ἐστερῆσθαι λέγεται. ἕνα δὲ, ἂν πεφυκὸς ἔχειν, ἢ αὐτὸ, ἢ τὸ γένος, μὴ ἔχῃ, οἷον, ἄλλως ἄνθρωπος ὁ τυφλὸς ὄψεως ἐστέρηται, καὶ ὁ ἀσπάλαξ, τὸ μὲν κατὰ γένος, τὸ δὲ καθ᾽ αὑτό. ἔτι ἂν πεφυκὸς, καὶ ὅτε πέφυκεν ἔχειν, μὴ ἔχῃ. ἡ γὰρ τυφλότης, στέρησίς τις. τυφλὸς δὲ οὐ κατὰ πᾶσαν ἡλικίαν, ἀλλ᾽ ἐν ᾗ πέφυκεν ἔχειν, ἂν μὴ ἔχῃ. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν ᾧ ἂν ᾖ, καὶ καθ᾽ ὃ, καὶ πρὸς ὃ, καὶ * ὡς μὴ ἔχῃ πεφυκός. ἔτι ἡ βιαία ἑκάστου ἀφαίρεσις, στέρησις λέγεται. καὶ ὁσαχῶς δὲ αἱ ἀπὸ τοῦ α ἀποφάσεις λέγονται, τοσαυταχῶς καὶ αἱ στερήσεις λέγονται. ἄνισον μὲν γὰρ, τῷ μὴ ἔχειν ἰσότητα * πεφυκὸς λέγεται. ἀόρατον δὲ, καὶ τῷ ὅλως μὴ ἔχειν χρῶμα, καὶ τῷ φαύλως· καὶ ἄπουν, καὶ τῷ μὴ ἔχειν ὅλως πόδας, καὶ τῷ φαύλους. ἔτι καὶ τῷ μικρὸν ἔχειν, οἷον τὸ ἀπύρηνον. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ, τὸ φαύλως πως ἔχειν. ἔτι τῷ μὴ ῥᾳδίως, ἢ τῷ μὴ καλῶς, οἷον τὸ ἄτμητον, οὐ μόνον τῷ μὴ τέμνεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ ῥᾳδίως, ἢ τῷ μὴ καλῶς. ἔτι τῷ πάντῃ μὴ ἔχειν. τυφλὸς γὰρ οὐ λέγεται ὁ ἑτερόφθαλμος, ἀλλ᾽ ὁ ἐν ἀμφοῖν μὴ ἔχων ὄψιν. διὸ οὐ πᾶς ἀγαθὸς ἢ κακὸς, ἢ δίκαιος ἢ ἄδικος· ἀλλὰ καὶ τὸ μεταξύ.

* Scrib. ὡς ἂν μὴ πεφυκός, ἂν μὴ ἔχῃ.

* γρ. πε. ἔχειν.

CAPVT XXII.

Priuatio quot modis dicatur.

D PRiuatio dicitur vno modo, ſi non habeat aliquid eorum quæ apta ſunt haberi, etiam ſi ipſum non ſit naturâ aptum habere: vt planta dicitur oculis priuari. Alio modo, ſi cùm aut ipſum, aut genus eius, aptum habere ſit, non habeat: vtputa, aliter cæcus homo viſu priuatur, & aliter talpa. Hæc quidem ſecundùm genus, ille verò ſecundùm ſe. Item, ſi cùm aptum ſit, & quando ſit aptum habere, non habeat. Cæcitas namque, priuatio quædam eſt. Cæcus autem non ſecundùm omnem ætatem, ſed ſi, in qua aptus eſt habere, non habet. Similiter ſi in quo & ſecundùm quod, & ad quod, & quemadmodum natura aptus ſit, E non habeat. Item, violenta cuiuſque ablatio, priuatio dicitur, & quoties negationes ab IN, vel ſimili negatione incipientes dicuntur, toties etiam priuationes dicuntur. Inæquale namque dicitur, eo quòd non habeat æqualitatem, aptum exiſtens habere. Inuiſibile verò, eo quòd non habeat omnino colorem, & quòd exiguè: & impes, eo quòd & non habeat pedes, & quòd debiles. Item, cùm parum quid habeat: vt cùm dicimus oliuam exoſſem, hoc autem eſt, eo quòd exile quiddam habet. Item, cùm non facilè aut non bene: vt inſecabile, non ſolum eo quòd non ſecetur, ſed etiam eo quòd non facilè, nec bene. Item, cùm omnino non habeat. Cæcus namque dicitur, non qui vnoculus eſt, ſed qui vtriuſque oculi viſu caret. Quare non omnis bonus vel malus, aut iuſtus vel iniuſtus, ſed etiam intermedium eſt.

A

CAPVT XXIII.

Habere quot modis dicatur.

HAbere, multipliciter dicitur. Vno modo, cùm quid ſecundùm ſuam naturam aut ſuum impetum agat. Quare dicitur, quòd febris hominem habet, & tyranni ciuitates, & induti veſtem. Alio modo, in quo quid tanquam ſuſceptiuo exiſtit: vt æs habet ſtatuæ ſpeciem, & corpus ægritudinem. Alio modo, vt continens ea quæ contenta ſunt. In quo namque contentum quiddam eſt, haberi ab eo dicitur: vt vas, habere humidum, dicimus: & vrbem, homines: & nauem, nautas: ſic & totum, partes habet. Item quod prohibet aliquid ſecundùm ſuum impetum moueri, aut agere, habere dicitur hoc ipſum: vt & columnæ, impoſita onera, & vt poëtæ Atlantem faciunt cælum habere, tanquam niſi ipſe teneret, caſurum ſuper terram, vt quidam Phyſiologorum ſic tradunt. Hoc autem modo & continens dicitur, quæ continet, habere, tanquam ſepararetur ſecundùm ſuum impetum vnumquodque. In aliquo etiam eſſe ſimiliter & conſequenter ſicvti habere dicitur.

ΚΕΦΑΛ. κγʹ.

Τὸ ἔχειν ποσαχῶς λέγεται.

ΤΟ* ἔχειν λέγεται πολλαχῶς. ἕνα μὲν τρόπον, τὸ ἄγειν κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν, ἢ κατὰ τὴν αὐτοῦ ὁρμήν. διὸ λέγεται πυρετός τε ἔχειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ οἱ τύραννοι τὰς πόλεις, καὶ τὴν ἐσθῆτα οἱ ἀμπεχόμενοι. ἕνα δ' ἐν ᾧ ἄν τι ὑπάρχοι ὡς δεκτικῷ· οἷον ὁ χαλκὸς ἔχει τὸ εἶδος τοῦ ἀνδριάντος, καὶ τὴν νόσον τὸ σῶμα. ἕνα δὲ, ὡς τὸ περιέχον τὰ περιεχόμενα. ἐν ᾧ γάρ ἐστι περιεχόμενόν B τι, ἔχεσθαι ὑπὸ τούτου λέγεται· οἷον, τὸ ἀγγεῖον ἔχειν τὸ ὑγρὸν φαμὲν, καὶ τὴν πόλιν ἀνθρώπους, καὶ τὴν ναῦν ναύτας· οὕτω δὲ καὶ τὸ ὅλον ἔχει τὰ μέρη. ἔτι τὸ κωλῦον κατὰ τὴν αὐτοῦ ὁρμήν τι κινεῖσθαι ἢ πράττειν, ἔχειν λέγεται τοῦτο αὐτό· οἷον καὶ οἱ κίονες τὰ ἐπικείμενα βάρη, καὶ ὡς οἱ ποιηταὶ τὸν Ἄτλαντα ποιοῦσι τὸν οὐρανὸν ἔχειν, *ὡς μὴ συμπέσοιτ' ἂν ἐπὶ τὴν γῆν, ὥσπερ τῶν φυσιολόγων τινές φασι. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ τὸ συνέχον λέγεται, ἃ συνέχει, ἔχειν, ὡς διαχωρισθέντα ἂν κατὰ τὴν αὐτοῦ ὁρμὴν ἕκαστον. καὶ τὸ ἔν τινι δὲ εἶναι, ὁμοιοτρόπως λέγεται καὶ ἑπομένως τῷ ἔχειν.

* Lib. Categor. c. 9. & 15.

* Paulò aliter interpp ferè omnes legũt: ita ni fallor, συμπεσόντα sic mox, ὡς ἄλοχ.

CAPVT XXIV.

C

Ex aliquo eſſe quot modis dicatur.

EX aliquo eſſe, vno modo dicitur, ex quo, vt ex materia, eſt. Et hoc dupliciter, aut ſecundùm primum genus, aut ſecundùm vltimam ſpeciem: vtputa, omnia liquabilia quodam modo quidem ex aqua ſunt, quodam modo verò, ex ære ſtatua eſt. Vno modo dicitur, ex primo mouente principio: vt, ex quo pugna? ex conuicio: quia hoc, pugnæ principium. Vno modo ex compoſito, ex materia, & forma: ſicvti ex toto, partes: & verſus, ex Iliade: & lapides, ex domo. Finis namque eſt forma, perfectum verò, quod habet finem. Quædam verò, tanquam ex parte ſpecies: vt homo, ex bipede: & ſyllaba, ex elemento. Aliter namque hoc atque ſtatua ex ære: ex ſenſibili namque materia, compoſita ſubſtantia eſt. Species quoque ex ſpeciei materia. Quædam itaque ita dicuntur. Quædam, ſi quis horum modorum ſecundùm aliquam partem ſit: vt ex patre, & matre, proles: & ex terra, plantæ, quia ex aliqua eorum parte. Vno modo poſt quod tempore: vt ex die, nox: & ex ſereno, tempeſtas: quoniam hoc, poſt illud. Horum autem quædam eo quòd habent mutuam tranſmutationem, ita dicuntur, ſicvti & quæ nunc dicta ſunt: quædam, eo quòd ſolùm ſecundùm tempus conſequentur: vt ex æquinoctio facta eſt nauigatio, quoniam poſt æquinoctium facta eſt: & ex Dionyſiis Thargelia, quia poſt Dionyſia.

ΚΕΦΑΛ. κδʹ.

Τὸ ἔκ τινος εἶναι, ποσαχῶς λέγεται.

ΤΟ ἔκ τινος εἶναι, λέγεται ἕνα μὲν τρόπον, ἐξ οὗ ἐστιν, ὡς ὕλης· καὶ τοῦτο διχῶς, ἢ κατὰ τὸ πρῶτον γένος, ἢ κατὰ τὸ ὕστατον εἶδος· οἷον ἔστι μὲν ὡς ἅπαντα τὰ τηκτὰ, ἐξ ὕδατος· ἔστι δ' ὡς ἐκ χαλκοῦ ὁ ἀνδριάς. ἕνα δ', ὡς ἐκ τῆς πρώτης κινησάσης ἀρχῆς· οἷον ἐκ τίνος ἡ μάχη; ἐκ λοιδορίας, ὅτι αὕτη ἀρχὴ τῆς μάχης. ἕνα δ', ἐκ τοῦ συνθέτου, ἐκ τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς, ὥσπερ ἐκ τοῦ ὅλου τὰ μέρη, καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος τὸ ἔπος, καὶ ἐκ τῆς οἰ- D κίας οἱ λίθοι. τέλος μὲν γάρ ἐστιν ἡ μορφή. τέλειον δὲ τὸ ἔχον τέλος. τὰ δὲ ὡς ἐκ τοῦ μέρους τὸ εἶδος· οἷον ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ δίποδος, καὶ ἡ συλλαβὴ ἐκ τοῦ στοιχείου· ἄλλως γὰρ τοῦτο, καὶ ὁ ἀνδριὰς ἐκ τοῦ χαλκοῦ· ἐκ τῆς αἰσθητῆς γὰρ ὕλης ἡ συνθετὴ οὐσία· ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος ἐκ τῆς τοῦ εἴδους ὕλης, τὰ μὲν οὖν οὕτω λέγεται, τὰ δὲ ἐὰν κατὰ μέρος τι τούτων τις ὑπάρχῃ τῶν τρόπων· οἷον ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς τὸ τέκνον, καὶ ἐκ γῆς τὰ φυτὰ, ὅτι ἔκ τινος μέρους αὐτῶν. ἕνα δὲ μεθ' ὃ τῷ χρόνῳ· οἷον ἐξ ἡμέρας νὺξ, καὶ ἐξ εὐδίας χειμὼν, ὅτι τοῦτο μετὰ τοῦτο. τούτων δὲ τὰ μὲν τῷ ἔχειν μεταβολὴν εἰς ἄλληλα, οὕτω λέγεται, ὥσπερ καὶ τὰ νῦν εἰρημένα· τὰ δὲ τῷ κατὰ τὸν χρόνον ἐφεξῆς μόνον. E οἷον ἐξ ἰσημερίας ἐγένετο ὁ πλοῦς, ὅτι μετὰ ἰσημερίαν ἐγένετο· καὶ ἐκ Διονυσίων Θαργήλια, ὅτι μετὰ τὰ Διονύσια.

CAPVT XXV.

Pars quot modis dicatur.

PArs dicitur vno quidẽ modo, in quod quoquo modo quantũ diuidi poteſt. Sẽper enim quod à quanto, prout quantũ, aufertur, pars illius dicitur:

ΚΕΦΑΛ. κεʹ.

Μέρος ποσαχῶς λέγεται.

ΜΕρος λέγεται ἕνα μὲν τρόπον, εἰς ὃ διαιρεθείη ἂν τὸ ποσὸν ὁπωσοῦν. ἀεὶ γὰρ τὸ ἀφαιρούμενον τοῦ ποσοῦ ᾗ ποσὸν, μέρος λέγεται ἐκείνου.

οἷον τῶν τριῶν τὰ δύο μέρος λέγεταί πως. ἄλλον δὲ τρόπον τὰ καταμετροῦντα τῶν τοιούτων μόνον· διὸ τὰ δύο τῶν τριῶν, ἔστι μὲν ὡς λέγεται μέρος, ἔστι δ' ὡς οὔ. ἔτι εἰς ἃ * τὸ εἶδος τοῦ ζώου διαιρεθείη ἂν ἄνευ τοῦ ποσοῦ, καὶ ταῦτα μόρια λέγεται τούτου. διὸ τὰ εἴδη τοῦ γένους φασὶν εἶναι μόρια. ἔτι εἰς ἃ διαιρεῖταί τι, ἢ ἐξ ὧν σύγκειται τὸ ὅλον, ἢ τὸ εἶδος ἢ τὸ ἔχον τὸ εἶδος· οἷον, τῆς σφαίρας τῆς χαλκῆς, ἢ τοῦ κύβου τοῦ χαλκοῦ, καὶ ὁ χαλκὸς μέρος. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ὕλη ἐν ᾗ τὸ εἶδος. καὶ ἡ γωνία μέρος. ἔτι τὰ ἐν τῷ λόγῳ, τῷ δηλοῦντι ἕκαστον, καὶ ταῦτα μόρια τοῦ ὅλου. διὸ τὸ γένος τοῦ εἴδους καὶ μέρος λέγεται, ἄλλως δὲ τὸ εἶδος τοῦ γένους μέρος.

* γ. τὸ ἄνευ δι. vide Alex.

A vt duo, pars trium quodam modo dicitur. Alio modo, ex iis ea dumtaxat, quæ mentiuntur: quare, duo quodam modo quidem ſunt pars trium, quodam modo verò non. Item in quæ ſpecies abſque quanto diuidi poteſt, hæc quoque partes eius dicuntur: quare ſpecies, generis aiunt partes eſſe. Item, in quæ aliquid diuiditur, aut ex quibus totum componitur, aut ipſa ſpecies, aut quod ſpeciem habet, vt ſphæræ æneæ, & ænei cubi, & ipſum æs pars. Hoc autem eſt materia, in qua ſpecies & angulus, pars. Item quæ in ratione vnumquodque ſignificante ſunt, hæc quoque pars totius ſunt: quare genus, pars etiam ſpeciei dicitur. Aliter verò ſpecies, generis pars eſt.

B

ΚΕΦΑΛ. κϛʹ.

Ὅλον ποσαχῶς λέγεται, καὶ τί ἀλλήλων διαφέρουσι ὅλον καὶ πᾶν.

Ὅλον λέγεται, οὗ μηθὲν ἄπεστι μέρος ἐξ ὧν λέγεται τὸ ὅλον φύσει. καὶ τὸ περιέχον τὰ περιεχόμενα, ὥστε ἕν τι εἶναι ἐκεῖνα. τοῦτο δὲ διχῶς· ἢ γὰρ ὡς ἕκαστον ἕν, ἢ ὡς ἐκ τούτων τὸ ἕν. τὸ μὲν γὰρ καθόλου, καὶ τὸ ὅλως λεγόμενον, ὡς ὅλον τι ὄν, οὕτως ἐστὶ καθόλου ὡς πολλὰ περιέχον τὸ κατηγορεῖσθαι καθ' ἑκάστου, καὶ ἓν ἅπαντα εἶναι ὡς ἕκαστον· οἷον, ἄνθρωπον, ἵππον, θεόν, ὅτι ἅπαντα ζῷα. τὸ δὲ συνεχὲς καὶ πεπερασμένον, ὅταν ἕν τι ἐκ πλειόνων ᾖ ἐνυπαρχόντων, μάλιστα μὲν δυνάμει· εἰ δὲ μή, ἐνεργείᾳ. τούτων δ' αὐτῶν μᾶλλον τὰ φύσει ἢ τέχνῃ τοιαῦτα, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ἐλέγομεν, ὡς οὔσης τῆς ὁλότητος, ἑνότητός τινος. ἔτι τοῦ ποσοῦ ἔχοντος ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ ἔσχατον, ὅσων μὲν μὴ ποιεῖ ἡ θέσις διαφοράν, πᾶν λέγεται· ὅσων δὲ ποιεῖ, ὅλον. ὅσα δὲ ἄμφω ἐνδέχεται, καὶ ὅλα καὶ πάντα. ἔστι δὲ ταῦτα, ὅσων ἡ μὲν φύσις ἡ αὐτὴ μένει τῇ μεταθέσει, ἡ δὲ μορφὴ οὔ· οἷον κηρὸς καὶ ἱμάτιον. καὶ γὰρ ὅλον καὶ πᾶν λέγεται· ἔχει γὰρ ἄμφω. ὕδωρ δὲ καὶ ὅσα ὑγρά, καὶ ἀριθμός, πᾶν μὲν λέγεται· ὅλος δ' ἀριθμὸς καὶ ὅλον ὕδωρ οὐ λέγεται, ἂν μὴ μεταφορᾷ. πάντα δὲ λέγεται, ἐφ' οἷς τὸ πᾶν ὡς ἐφ' ἑνί, ἐπὶ τούτοις πάντα, ὡς ἐπὶ διῃρημένοις, πᾶς οὗτος ὁ ἀριθμός, πᾶσαι αὗται αἱ μονάδες.

CAPVT XXVI.

Totum quot modis dicatur: & quid differant Totum & Omne.

Totum dicitur, cuius nulla pars eorum abeſt ex quibus totum natura dicitur. Et quod continet contenta, vt vnum quid illa ſint. Hoc autem dupliciter. Aut enim vt vnumquodque vnum: aut ex his, illud vnum. Ipſum enim vniuerſale & quod omnino, vt totum quippiam ens dicitur, ſic eſt: vniuerſale vt multa continens, hoc eo quòd de ſingulis prædicatur: & vnum, omnia ſunt ſingula: vt homo, equus, Deus, quoniam omnia animalia. Cæterùm continuum & finitum, cùm è pluribus inſitis C vnum quid ſit, maximè quidem potentia, non actu: horum autem ipſorum, magis quæ natura quàm arte talia ſunt: ſicut & de vno dicimus, tanquam totalitas vnitas quædam ſit. Item, cùm quantum habeat principium, medium & vltimum, quorumcunque poſitio non facit differentiam, omne dicitur: quorumcunque verò facit, totum: quæ autem ambo facere contingit, & omne, & totum. Sunt autem hæc, quorum natura quidem eadem manet in tranſpoſitione, forma verò minimè, vt cera, & D veſtis. Etenim totum, & omne, dicuntur: ambo namque habent. Aqua verò, & quæcunque humida, ac numerus, omne quidem dicuntur: totus verò numerus, totaque aqua, non dicuntur niſi metaphoricè. Omnia verò dicuntur, de quibus omne, tanquam de vno, de his omnia, vt de diuiſis, omnis hic numerus, omnes hæ vnitates.

ΚΕΦΑΛ. κζʹ.

Κολοβὸν ποσαχῶς λέγεται.

Κολοβὸν δὲ λέγεται τῶν ποσῶν, οὐ τὸ τυχόν, ἀλλὰ μεριστόν τε αὐτὸ δεῖ εἶναι καὶ ὅλον. τά τε γὰρ δύο, οὐ κολοβὰ θατέρου ἀφαιρουμένου ἑνός (οὐ γὰρ ἴσον τὸ κολόβωμα καὶ τὸ λοιπὸν οὐδέποτ' ἐστίν) οὐδ' ὅλως ἀριθμὸς οὐδείς· καὶ γὰρ τὴν οὐσίαν δεῖ μένειν. εἰ κύλιξ κολοβός, ἔτι δεῖ εἶναι κύλικα· ὁ δὲ ἀριθμός, οὐκ ἔτι ὁ αὐτός. πρὸς δὲ τούτοις κἂν ἀνομοιομερῆ ᾖ, οὐδὲ ταῦτα πάντα. ὁ γὰρ ἀριθμός ἐστιν, ὡς καὶ ἀνόμοια ἔχει μέρη· οἷον, δυάδα, τριάδα. ἀλλ' ὅλως ὧν μὴ ποιεῖ ἡ θέσις διαφοράν, οὐδὲν κολοβόν· οἷον ὕδωρ ἢ πῦρ. ἀλλὰ δεῖ τοιαῦτα εἶναι ἃ κατὰ τὴν οὐσίαν θέσιν ἔχει. ἔτι συνεχῆ. ἡ γὰρ ἁρμονία ἐξ ἀνομοιομερῶν μὲν καὶ θέσιν ἔχει, κολοβὸς δὲ οὐ γίγνεται. πρὸς δὲ τούτοις, οὐδ' ὅσα ὅλα,

CAPVT XXVII.

Mutilum quot modis dicitur.

E Mutilum dicitur quantorum non quodcunque, ſed vt diuiſibile, & totum illud ſit, oportet. Duo etenim non ſunt mutila, altero ablato vno: (non enim æquale mutilamen, & reliquum vnquam eſt.) nec omnino numerus vllus: ſubſtantiam namque manere oportet. Si calix mutilus, adhuc oportet eſſe calicem. Numerus verò non ampliùs idem. Et ad hæc etiam ſi partium diſſimilarium ſint, nec hæc omnia: numerus etenim eſt, vt etiam diſſimilares habeat partes, vtputa binarium & ternarium. Cæterùm nihil omnino eorum quorum poſitio differentiam non facit, mutilum eſt, vt aqua, vel ignis: ſed oportet talia eſſe, quæ ſecundùm ſubſtantiam poſitionem habent. Item, continua: harmonia namque & ex partibus diſſimilaribus eſt, & poſitionem habet, mutila autem non fit. Et ad hæc nec illa quæ tota ſunt,

cuiuſcunque

cuiuſcunq; particulæ priuatione, mutila ſunt: non enim oportet, nec quæ principales ipſius ſubſtantiæ, nec vbicunque exiſtentes: vt ſi perforetur calix, non mutilus, ſed ſi anſa, aut extremum aliquod: homo quoque, non ſi carnem, aut ſplenem, ſed ſi extremitatem, & hanc non omnem, ſed quæ tota ablata, non habeat generationem. quare calui non mutili.

A οὐδὲ ταῦτα ὁπουοῦν μορίου στερηθὲν κολοβά. οὐ γὰρ δεῖ οὔτε τὰ κύρια τῆς οὐσίας, οὔτε τὰ * ὁπουοῦν ὄντα· οἷον, ἂν τρυπηθῇ ἡ κύλιξ, οὐ κολοβός, ἀλλ' ἂν τὸ οὖς ἢ ἀκρωτήριόν τι. καὶ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἐὰν σάρκα, ἢ τὸν σπλῆνα, ἀλλ' ἐὰν ἀκρωτήριον, καὶ τοῦτο οὐ πᾶν, ἀλλ' ὃ μὴ ἔχει γένεσιν ἀφαιρεθὲν ὅλον. διὰ τοῦτο οἱ φαλακροὶ οὐ κολοβοί.

* ſcrib. ὁπουοῦν

CAPVT XXVIII.

Genus quot modis dicitur.

GEnus dicitur hoc quidem, ſi generatio eorum quæ ſpeciem eandem habent, continua ſit: vtputa dicitur, quouſque genus hominum ſit, quia donec eorum generatio continua ſit. Hoc verò, à quo ſint primo ad eſſe mouente. Ita enim Græci, genere: alij verò Iones dicuntur, eo quòd illi quidem à Græco, hi verò ab Ione primo generante ſunt. Et magis qui à generante, quàm qui à materia. Dicuntur etenim à fœmina, genere, vt à Pyrrha. Item vt ſuperficies, figurarum ſuperficialium genus: & ſolidum, ſolidarum. Quæque enim figurarum, hæc quidem ſuperficies talis: illa verò ſolidum tale: hoc autem, quod ſubiectum differentiis eſt. Item, vt in rationibus quod primum ineſt, quod dicitur in eo quod quid, hoc genus, cuius differentiæ dicuntur qualitates. Genus itaque toties dicitur, hoc quidem ſecundùm generationem continuam eiuſdem ſpeciei, hoc verò, ſecundùm primum mouens eiuſdem ſpeciei, hoc autem, vt materia: cuius enim differentia, & qualitas eſt, hoc eſt ſubiectum, quod dicimus materiam. Diuerſa autem genere, quorum primum ſubiectum diuerſum eſt, & non reſoluitur alterum in alterum, nec ambo in idem: vtputa ſpecies, & materia diuerſa genere. Et quæcunque ſecundùm diuerſam figuram prædicationis entis dicuntur: quædam enim entium, quid eſt ſignificant, quædam autem quale quid, quædam vt priùs diuiſum: nec enim hæc reſoluuntur in inuicem, nec in vnum quiddam.

ΚΕΦΑΛ. κη'.

Γένος ποσαχῶς λέγεται.

B ΓΕνος * λέγεται τὸ μὲν, ἐὰν ᾖ ἡ γένεσις συνεχὴς τῶν τὸ εἶδος ἐχόντων τὸ αὐτό· οἷον λέγεται ἕως ἂν ἀνθρώπων γένος ᾖ, ὅτι ἕως ἂν ᾖ ἡ γένεσις συνεχὴς αὐτῶν. τὸ δὲ ἀφ' οὗ ἂν ὦσι πρώτου κινήσαντος εἰς τὸ εἶναι. οὕτω γὰρ λέγονται οἱ μὲν Ἕλληνες τὸ γένος, οἱ δὲ Ἴωνες, τῷ οἱ μὲν ἀπὸ Ἕλληνος, οἱ δὲ ἀπὸ Ἴωνος εἶναι πρώτου γεννήσαντος· καὶ μᾶλλον οἱ ἀπὸ τοῦ γεννήσαντος, ἢ τῆς ὕλης. λέγονται γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ θήλεος τὸ γένος, οἷον ἀπὸ Πύρρας. ἔτι δὲ ὡς τὸ ἐπίπεδον τῶν σχημάτων γένος τῶν ἐπιπέδων· καὶ τὸ στερεὸν, τῶν στερεῶν. ἕκαστον γὰρ τῶν σχημάτων, τὸ μὲν ἐπίπεδον τοιονδὶ, τὸ δὲ στερεόν ἐστι τοιονδί. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ὑποκείμενον ταῖς διαφοραῖς. C ἔτι * ὡς ἐν τοῖς λόγοις τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον ὃ λέγεται ἐν τῷ τί ἐστι τοῦτο γένος, οὗ διαφοραὶ λέγονται αἱ ποιότητες. τὸ μὲν οὖν γένος, τοσαυταχῶς λέγεται, τὸ μὲν κατὰ γένεσιν συνεχῆ τοῦ αὐτοῦ εἴδους, τὸ δὲ κατὰ τὸ πρῶτον κινῆσαν ὁμοειδές, τὸ δ' ὡς ὕλη. οὗ γὰρ ἡ διαφορὰ καὶ ἡ ποιότης ἐστὶ, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ὑποκείμενον ὃ λέγομεν ὕλην. ἕτερα δὲ τῷ γένει λέγεται, ὧν ἕτερον τὸ πρῶτον ὑποκείμενον, καὶ μὴ ἀναλύεται θάτερον εἰς θάτερον, μηδ' ἄμφω εἰς ταὐτόν· οἷον, τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη, ἕτερον τῷ γένει, καὶ ὅσα καθ' D ἕτερον σχῆμα κατηγορίας τοῦ ὄντος λέγεται. τὰ μὲν γὰρ τί ἐστι σημαίνει τῶν ὄντων, τὰ δὲ ποιόν τι, τὰ δ' ὡς διῄρηται πρότερον. οὐδὲ γὰρ ταῦτα ἀναλύεται, οὔτ' εἰς ἄλληλα, οὔτ' εἰς ἕν τι.

Cap. 2. Iſagog. Porphyr.

Lib. 4. Topic.

CAPVT XXIX.

Falſum quot modis dicitur.

FAlſum dicitur vno modo, vt res falſa, & huius hoc quidem eo quòd non cōponitur, aut quòd impoſſibile ſit componi: quemadmodum dicitur, diametrum eſſe commenſurabilem, aut te ſedere. Horum enim illud quidem ſemper, hoc verò aliquando falſum eſt: ſic enim non entia hæc. Alia verò, quæcunque ſunt quidem entia, apta tamen naturâ ſunt apparere, aut non qualia ſunt, aut quæ nō ſunt, vt vmbra, picturæ, & inſomnia. Hęc enim ſunt quidem aliquid, ſed non ſunt ea quorum faciunt phantaſiam. Res itaque falſæ ſic dicuntur, aut eo quòd non ſunt, aut eo quòd phantaſia ab eis facta non entis eſt. Ratio verò falſa, prout falſa eſt, quæ non entium eſt. Vnde omnis ratio falſa, alterius eſt quàm eius cuius eſt vera: vtputa, quæ circuli, falſa trianguli. Cuiuſque verò ratio, quodam modo quidem vna, quæ eſt eius quod quid erat eſſe, quodam modo verò multæ: quoniam idem quodam modò eſt ipſum, & ipſum paſſum, vt Socrates muſicus.

ΚΕΦΑΛ. κθ'.

Ψεῦδος ποσαχῶς λέγεται.

ΤΟ ψεῦδος * λέγεται, ἄλλον μὲν τρόπον ὡς πρᾶγμα ψεῦδος· καὶ τούτου τὸ μὲν τῷ μὴ συγκεῖσθαι, ἢ ἀδύνατον εἶναι συντεθῆναι, ὥσπερ λέγε- E ται τὸ τὴν διάμετρον εἶναι σύμμετρον, ἢ τὸ σὲ καθῆσθαι· τούτων γὰρ ψεῦδος τὸ μὲν ἀεὶ, τὸ δὲ ποτέ. οὕτω γὰρ οὐκ ὄντα ταῦτα. τὰ δὲ ὅσα ἐστὶ μὲν ὄντα, πέφυκε μέντοι φαίνεσθαι ἢ μὴ οἷά ἐστιν, ἢ ἃ μή ἐστιν, οἷον, ἡ σκιαγραφία καὶ τὰ ἐνύπνια. ταῦτα γὰρ ἐστὶ μέν τι, ἀλλ' οὐχ ὧν ἐμποιεῖ τὴν φαντασίαν. πράγματα μὲν οὖν ψευδῆ οὕτως λέγεται, ἢ τῷ μὴ εἶναι αὐτὰ, ἢ τῷ τὴν ἀπ' αὐτῶν φαντασίαν * μὴ ὄντος εἶναι. λόγος δὲ ψευδὴς, ὁ τῶν μὴ ὄντων, * ᾗ ψευδής. διὸ πᾶς λόγος ψευδὴς, ἑτέρου, ἢ οὗ ἐστιν ἀληθής. οἷον ὁ τοῦ κύκλου ψευδὴς τριγώνου. ἑκάστου δὲ λόγος, ἔστι μὲν ὡς εἷς, ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι· ἔστι δ' ὡς πολλοί, ἐπεὶ ταὐτό πως αὐτὸ, καὶ αὐτὸ πεπονθὸς. οἷον, Σωκράτης, καὶ Σωκράτης μουσικός.

Cap. 10. lib. 9. Metaph.

* γρ. μὴ ὄντος

* Vide Alex. qui de hac lectione diſputat.

ὁ δὲ ψευδὴς λόγος, οὐδενός ἐστιν ἁπλῶς λόγος. διὸ Ἀντισθένης ᾤετο εὐήθως, μηδὲν ἀξιῶν λέγεσθαι, πλὴν τῷ οἰκείῳ λόγῳ ἓν ἐφ' ἑνός. ἐξ ὧν συνέβαινε μὴ εἶναι ἀντιλέγειν, σχεδὸν δὲ μηδὲ ψεύδεσθαι. ἔστι δ' ἕκαστον λέγειν, οὐ μόνον τῷ αὐτοῦ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ τοῦ ἑτέρου, ψευδῶς μὲν καὶ παντελῶς· ἔστι δ' οὕτω ὡς καὶ ἀληθῶς· ὥσπερ τὰ ὀκτὼ, διπλάσια τῷ τῆς δυάδος λόγῳ. τὰ μὲν οὖν οὕτω λέγεται ψευδῆ. ἄνθρωπος δὲ ψευδὴς, ὁ εὐχερὴς καὶ προαιρετικὸς τῶν τοιούτων λόγων, μὴ δι' ἕτερόν τι, ἀλλὰ δι' αὐτό, καὶ ὁ ἄλλοις ἐμποιητικὸς τῶν τοιούτων λόγων. ὥσπερ φαμὲν καὶ πράγματα ψευδῆ εἶναι, ὅσα ἐμποιεῖ φαντασίαν ψευδῆ. διὸ * ὁ ἐν τῷ Ἱππίᾳ λόγος παρακρούεται, ὡς ὁ αὐτὸς ψευδὴς καὶ ἀληθής. τὸν δυνάμενον γὰρ ψεύσασθαι, λαμβάνει ψευδῆ. οὗτος δ' ὁ εἰδὼς καὶ ὁ φρόνιμος. ἔτι τὸν ἑκόντα φαῦλον, βελτίω. τοῦτο δὲ ψεῦδος λαμβάνει διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. ὁ γὰρ ἑκὼν χωλαίνων, τοῦ ἄκοντος κρείττων· τὸ χωλαίνειν, τὸ μιμεῖσθαι λέγων· ἐπεὶ εἴ γε χωλὸς ἑκὼν, χείρων ἴσως· ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἤθους καὶ τοῦτο.

* κ. ἐν τῷ Πλάτωνος Ἱππίᾳ. ex gloſſa ſine dubio. vide Platonis Hippiã minorem.

A Falſa verò ratio, nullius eſt ſimpliciter ratio. Quare Antiſthenes inſcitè putabat, nihil ducens dignum dici, niſi propria ratione vnum de re vna: ex quibus accidebat, non eſſe contradicere: ferè autem, neque mentiri. Eſt autem vnumquodque dicere, non ſolùm ſua ratione, ſed etiam ea quæ alterius eſt, & falsè quidem omnino, quodam autem modo etiam verè: quemadmodum octo, dupla ſunt ratione dualitatis. Quædam igitur ita falſa dicuntur. Homo verò falſus, qui promptus tales eligit orationes, non propter aliquid aliud, ſed propter id ipſum, & qui aliis talium orationum cauſa. Quemadmodum res falſas eſſe dicimus, quæ falſam phantaſiam faciunt. Vnde oratio, quæ apud B Hippiam eſt, ſophiſtica eſt, quòd idem ſit mendax, & verax. Eum namque, qui poteſt mentiri, accipit vt mendacem, hic verò, ſapiens & prudens eſt. Item, eum qui ſponte prauus eſt, meliorem ait. Hoc autem falſum, per inductionem accipit. Qui enim ſponte claudicat, melior eſt eo, qui inuitus: claudicare dicens, pro imitari. Nam ſi claudus ſponte, eſſet peior fortaſſis: quemadmodum in moribus, ita & in hoc eſſet.

ΚΕΦΑΛ. λ'.

Συμβεβηκὸς ποσαχῶς λέγεται.

C Συμβεβηκὸς δὲ λέγεται, ὃ ὑπάρχει μέν τινι, καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν, οὐ μέντοι οὔτε ἐξ ἀνάγκης, οὔτε ἐπὶ τὸ πολύ. οἷον εἴ τις ὀρύττων φυτῷ βόθρον, εὗρε θησαυρόν. τοῦτο τοίνυν συμβεβηκὸς τῷ ὀρύττοντι τὸν βόθρον, τὸ εὑρεῖν θησαυρόν. οὔτε γὰρ ἐξ ἀνάγκης τοῦτο ἐκ τούτου, ἢ μετὰ τοῦτο· οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἄν τις φυτεύῃ, θησαυρὸν εὑρίσκει. καὶ μουσικός γ' ἄν τις εἴη λευκός· ἀλλ' ἐπεὶ οὔτε ἐξ ἀνάγκης, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦτο γίνεται, συμβεβηκὸς αὐτὸ λέγομεν. ὥστ' ἐπεὶ ἔστιν ὑπάρχον τι καὶ τινὶ, καὶ ἔνια τούτων, καὶ πού, καὶ ποτὲ, ὅ τι ἂν ὑπάρχῃ μὲν, ἀλλὰ μὴ διότι τοδὶ, ἢ νῦν, ἢ ἐνταῦθα, συμβεβηκὸς ἔσται. οὐδὲ δὴ αἴτιον ὡρισμένον οὐδὲν τοῦ συμβεβηκότος, * ἀλλὰ τὸ τυχόν. τοῦτο δ' ἀόριστον. συνέβη τὸ εἰς Αἴγιναν ἐλθεῖν, εἰ μὴ διὰ τοῦτο ἀφίκετο ὅπως ἐκεῖ ἔλθῃ, ἀλλ' ὑπὸ χειμῶνος ἐξωσθεὶς, ἢ ὑπὸ λῃστῶν ληφθείς. γέγονε μὲν δὴ καὶ ἔστι τὸ συμβεβηκὸς, ἀλλ' οὐχ ᾗ αὐτὸ, ἀλλ' ᾗ ἕτερον. ὁ γὰρ χειμὼν αἴτιος τοῦ μὴ ὅπου ἔπλει ἐλθεῖν· τοῦτο δ' ἦν Αἴγινα. λέγεται δὲ καὶ ἄλλως συμβεβηκός. οἷον ὅσα ὑπάρχει καθ' αὑτὸ ἑκάστῳ, μὴ ἐν τῇ οὐσίᾳ ὄντα· οἷον τῷ τριγώνῳ τὸ δύο ὀρθὰς ἔχειν. καὶ ταῦτα μὲν ἐνδέχεται ἀΐδια εἶναι, ἐκείνων δὲ οὐδέν. λόγος δὲ τούτου ἐν ἑτέροις*.

Cap.3.l.6. Metaph.& c.8.l.13. Metaph.

Lib. 2. Phyſic. cap. 4. 5. 6. l. 1. Poſter. Analyt. cap.30.

CAPVT XXX.

Accidens quot modis dicitur.

Accidens dicitur, quod ineſt alicui. Et quod verum eſt dicere: non tamen neque neceſſariò, nec vt plurimùm: vtputa, ſi quis pro planta fodiens foſſam, inuenit theſaurum. Hoc itaque accidens fuit fodienti foſſam, theſaurum inuenire. Nec enim neceſſariò hoc ex hoc, aut poſt hoc: nec vt plurimùm, ſi quis plantet, theſaurum inuenit. Muſicus quoque fuerit quiſpiam albus, ſed cùm nec neceſſariò, nec vt plurimùm hoc fiat, accidens ipſum dicimus. Cùm igitur ſit exiſtens aliquid, & alicui, & horum quædam etiam alicubi, & quandoque, quod vtcunque exiſtit quidem, ſed non propter id, hoc aut nunc, aut hic, accidens erit: nec vlla cauſa determinata accidentis eſt, ſed D quæcunque contingit. Hæc autem, indeterminata: vt abire in Æginam accidit, ſi non propter hoc euenit vt illuc iret, ſed à tempeſtate pulſus, aut à latronibus captus. Fuit igitur, & eſt ipſum accidens, ſed ſecundùm ſe, ſed non ſecundùm alterum. Tempeſtas enim cauſa vt iret quò non nauigabat: hoc autem erat Ægina. Dicitur etiam aliter accidens, vt quæcunque exiſtunt in vnoquoque ſecundùm ſe, non exiſtentia in ſubſtantiã, vt triangulo, duos rectos habere. Et hæc quidem contingit ſempiterna eſſe, illorum verò nihil. Ratio autem huius in aliis.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM

LIBER VI.

CAPVT I.

Diſputationem de ente quatenus eſt ens, docet ad philoſophiam contemplatiuam pertinere: cuius tres facit ſpecies, phyſicam, mathematicam, Theologicam.

PRINCIPIA & cauſæ entium quæruntur, & patet, quòd prout entia ſunt. Eſt etenim aliqua ſanitatis bonæque habitudinis cauſa. Mathematicorum quoque principia, elementa, & cauſæ ſunt. Et ſimpliciter omnis intellectualis ſcientia, ſiue aliquo modo intellectu participans, circa cauſas, & principia, aut certiora, aut ſimpliciora, eſt. Attamen hæ omnes circa vnum quid, & quoddam genus circumſcribentes, de eo tractant, ſed non de ente ſimpliciter, nec prout ens eſt, neque ipſius quid eſt, vllam rationem faciunt: ſed ex hoc, quædam ſenſu illud manifeſtum facientes, quædam ſuppoſitione ipſum quid eſt accipientes, conſequenter ea quæ per ſe generi inſunt, circa quod ſunt, aut magis neceſſariò aut debiliùs demonſtrant. Quare manifeſtum eſt, non eſſe demonſtrationem ſubſtantiæ ipſiúſve quid eſt ex ipſa inductione, ſed alium aliquem manifeſtationis modum. Similiter auté nec ſi eſt, aut non eſt genus, circa quod tractant, quicquam dicunt, eo quòd eiuſdem intelligentiæ eſt, & ipſum quid eſt manifeſtare, & ſi eſt hoc. Cùm autem phyſica etiam circa quoddam entis genus ſciétia ſit, (etenim circa talem ſubſtantiam eſt in qua principium eſt motus, & ſtatus, qui in ea eſt) patet, quòd nec actiua, nec factiua eſt. Factiuarum etenim in faciente principium eſt, aut intellectus, aut ars, aut aliqua potentia: actiuarum verò, in agente electio. idem enim agibile, & eligibile. Quare ſi omnis intellectus, aut actiuus, aut factiuus, aut ſpeculatiuus eſt, phyſica ſpeculatiua quædam profectò eſt, ſed ſpeculatiua circa tale ens, quod poſſibile moueri, & circa ſubſtantiam ſecundùm rationem vt plurimùm inſeparabilem, ſolùm eſt. Oportet autem vt non lateat, quomodo ipſum quid erat eſſe, & ratio ſit. nam abſque hoc quærere, nihil eſt facere. Sed definitorum igitur, & ipſorum quid eſt, quædam quidem ita ſunt, vt ipſum ſimum: quædam, vt ipſum concauum. Differunt autem hæc, quoniam ſimum quidem vnà acceptum eſt cum materia. Eſt enim ſimum, concauus naſus: concauitas verò abſque materia ſenſibili. Si cuncta igitur phyſica ita vt ſimum dicuntur, vt naſus, oculus, facies, caro, os, & omnino animal, folium, radix, cortex, omnino planta, (nullius enim eorum ratio abſque motu, ſed ſemper habet materiam) manifeſtum eſt, quomodo in Phyſicis oportet ipſum quid eſt quærere, & definire, & cur etiam de quadam anima ſpeculari, phyſici eſt, quæcunque non ſine materia. Quòd igitur phyſica ſpeculatiua eſt, ex his patet. Sed & mathematica ſpeculatiua eſt. Verùm ſi immobilium & ſeparabilium, adhuc non eſt manifeſtum: quod autem aliqua mathematica,

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικά, τὸ ϛ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι ἡ περὶ τοῦ ὄντος ζήτησις, τῆς θεωρητικῆς ἐστι φιλοσοφίας· καὶ ὅτι τρεῖς εἰσι φιλοσοφίαι θεωρητικαί, ἡ φυσική, ἡ μαθηματική, καὶ ἡ θεολογική.

ΑΙ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἴτια ζητεῖται τῶν ὄντων· δῆλον δὲ ὅτι ᾗ ὄντα. ἔστι γάρ τι αἴτιον ὑγιείας καὶ εὐεξίας. καὶ τῶν μαθηματικῶν εἰσὶν ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα, καὶ αἴτια. καὶ ὅλως δὲ πᾶσα ἐπιστήμη διανοητική, ἢ καὶ μετέχουσά τι διανοίας, περὶ αἰτίας καὶ ἀρχάς ἐστιν, ἢ ἀκριβεστέρας, ἢ ἁπλουστέρας· ἀλλὰ πᾶσαι αὗται περὶ ἕν τι, καὶ γένος τι περιγραψάμεναι, περὶ τούτου πραγματεύονται, ἀλλ' οὐχὶ περὶ ὄντος ἁπλῶς, οὐδὲ ᾗ ὄν, οὐδὲ τοῦ τί ἐστιν οὐδένα λόγον ποιοῦνται· ἀλλ' ἐκ τούτου, αἱ μὲν αἰσθήσει ποιήσασαι αὐτὸ δῆλον, αἱ δ' ὑπόθεσιν λαβοῦσαι τὸ τί ἐστιν, οὕτω τὰ καθ' αὑτὰ ὑπάρχοντα τῷ γένει περὶ ὅ εἰσιν, ἀποδεικνύουσιν ἢ ἀναγκαιότερον ἢ μαλακώτερον. διόπερ φανερὸν ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπόδειξις οὐσίας, οὐδὲ τοῦ τί ἐστιν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπαγωγῆς, ἀλλά τις ἄλλος τρόπος τῆς δηλώσεως. ὁμοίως δὲ οὐδ' εἰ ἔστιν ἢ μὴ ἔστι τὸ γένος περὶ ὃ πραγματεύονται, οὐδὲν λέγουσι, διὰ τὸ τῆς αὐτῆς εἶναι διανοίας, τό, τε τί ἐστι δῆλον ποιεῖν, καὶ εἰ ἔστι τοῦτο. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη τυγχάνει οὖσα περὶ γένος τι τοῦ ὄντος, (περὶ γὰρ τὴν τοιαύτην ἐστὶν οὐσίαν ἐν ᾗ ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως καὶ στάσεως * ἐν αὐτῇ) δῆλον ὅτι οὔτε πρακτική ἐστιν οὔτε ποιητική. τῶν μὲν γὰρ * ποιητικῶν ἐν τῷ ποιοῦντι ἡ ἀρχή, ἢ νοῦς ἐστιν, ἢ τέχνη, ἢ δύναμίς τις· τῶν δὲ πρακτικῶν, ἐν τῷ πράττοντι ἡ προαίρεσις. τὸ αὐτὸ γὰρ τὸ πρακτὸν καὶ τὸ προαιρετόν. ὥστε εἰ ἡ ἅπασα διάνοια ἢ πρακτική, ἢ ποιητική, ἢ θεωρητική, ἡ φυσικὴ θεωρητική τις ἂν εἴη, ἀλλὰ θεωρητικὴ περὶ τοιοῦτον ὄν, ὅ ἐστι δυνατὸν κινεῖσθαι, καὶ περὶ οὐσίαν τὴν κατὰ τὸν λόγον, ὡς ἐπιτοπολύ, * οὐ χωριστὴν μόνον. δεῖ δὲ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ τὸν λόγον πῶς ἐστι μὴ λανθάνειν. ὡς ἄνευ γε τούτου τὸ ζητεῖν, μηδὲν ποιεῖν ἐστι. τῶν δὴ ὁριζομένων, καὶ τοῦ τί ἐστι, τὰ μὲν οὕτως ὑπάρχει ὡς τὸ σιμόν, τὰ δ' ὡς τὸ κοῖλον. διαφέρει δὲ ταῦτα, ὅτι τὸ μὲν σιμὸν συνειλημμένον ἐστὶ μετὰ τῆς ὕλης. ἔστι γὰρ τὸ μὲν σιμὸν κοίλη ῥίς· ἡ δὲ κοιλότης ἄνευ ὕλης αἰσθητῆς. εἰ δὴ πάντα τὰ φυσικὰ ὁμοίως τῷ σιμῷ λέγονται, οἷον ῥίς, ὀφθαλμός, πρόσωπον, σάρξ, ὀστοῦν, ὅλως ζῷον, φύλλον, ῥίζα, φλοιός, ὅλως φυτόν (οὐδενὸς γὰρ ἄνευ κινήσεως ὁ λόγος αὐτῶν, ἀλλ' ἀεὶ ἔχει ὕλην) δῆλον πῶς δεῖ ἐν τοῖς φυσικοῖς τὸ τί ἐστι ζητεῖν καὶ ὁρίζεσθαι· καὶ διότι καὶ περὶ ψυχῆς ἐνίας θεωρῆσαι τοῦ φυσικοῦ, ὅση μὴ ἄνευ τῆς ὕλης ἐστίν. ὅτι μὲν οὖν ἡ φυσικὴ θεωρητική ἐστι, φανερὸν ἐκ τούτων. ἀλλ' ἔστι καὶ ἡ μαθηματικὴ θεωρητική· ἀλλ' εἰ ἀκινήτων καὶ χωριστῶν ἐστι, νῦν ἄδηλον. ὅτι μέντοι ἔνια μαθήματα

* κ. τῆς ἐν αὐ.

* Alexand. ait, ποιητῶν ſcripſiſſe Ariſt. vt & mox, τῶν δὲ πρακτῶν, cum vide.

* κ. καὶ οὐ χ. Alij interpp. totum locũ paulò aliter legiſſe videntur.

ᾗ ἀκίνητα καὶ ᾗ χωριστὰ θεωρεῖ, δῆλον. εἰ δέ τι ἐστὶν ἀκίνητον καὶ ἀΐδιον καὶ χωριστόν, φανερὸν ὅτι θεωρητικῆς τὸ γνῶναι· οὐ μέντοι φυσικῆς γε, (περὶ κινητῶν γάρ τινων ἡ φυσική) οὐδὲ μαθηματικῆς, ἀλλὰ προτέρας ἀμφοῖν. ἡ μὲν γὰρ φυσικὴ περὶ ἀχώριστα μέν, ἀλλ' οὐκ ἀκίνητα· τῆς δὲ μαθηματικῆς ἔνια περὶ ἀκίνητα μέν, οὐ χωριστὰ δὲ ἴσως, ἀλλ' ὡς ἐν ὕλῃ· ἡ δὲ πρώτη καὶ περὶ χωριστὰ καὶ ἀκίνητα. ἀνάγκη δὲ πάντα μὲν τὰ αἴτια ἀΐδια εἶναι, μάλιστα δὲ ταῦτα. *ταῦτα γὰρ αἴτια τοῖς φανεροῖς τῶν θείων. ὥστε τρεῖς ἂν εἶεν φιλοσοφίαι θεωρητικαί, μαθηματική, φυσική, θεολογική. οὐ γὰρ ἄδηλον, ὅτι εἴπου τὸ θεῖον ὑπάρχει, ἐν τῇ τοιαύτῃ φύσει ὑπάρχει· καὶ τὴν τιμιωτάτην δεῖ περὶ τὸ τιμιώτατον γένος εἶναι. αἱ μὲν οὖν θεωρητικαὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν αἱρετώτεραι, αὕτη δὲ τῶν θεωρητικῶν. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πότερόν ποθ' ἡ πρώτη φιλοσοφία καθόλου ἐστίν, ἢ περὶ γένος καὶ φύσιν μίαν, οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς τρόπος, *οὐδ' ἐν ταῖς μαθηματικαῖς· ἀλλ' ἡ μὲν γεωμετρία καὶ ἀστρολογία, περί τινα φύσιν ἰδίαν εἰσίν· ἐκείνη δὲ καθόλου πασῶν κοινή. εἰ μὲν οὖν μὴ ἔστι τις ἑτέρα οὐσία παρὰ τὰς φύσει συνεστηκυίας, ἡ φυσικὴ ἂν εἴη πρώτη ἐπιστήμη. εἰ δὲ ἔστι τις οὐσία ἀκίνητος, αὕτη προτέρα καὶ φιλοσοφία πρώτη. καὶ καθόλου οὕτως ὅτι πρώτη· καὶ περὶ τοῦ ὄντος, ᾗ ὄν, ταύτης ἂν εἴη θεωρῆσαι, καὶ τί ἐστι, καὶ τὰ ὑπάρχοντα καθόλου ᾗ ὄν.

* γ. καὶ ταῦτα αἴτια τοῖς φανεροῖς τῶν ἀϊδίων, ait Alex.

* γ. ὡς ἐν τ.

A provt immobilia, & provt ſeparabilia ſunt, ſpeculatur, dilucidum eſt. Quòd ſi quippiam eſt immobile & perpetuum & ſeparabile, patet quòd ſpeculatiuæ eſt cognoſcere: at non phyſicæ: (de mobilibus namque quibuſdam phyſica eſt) nec mathematicæ, ſed prioris ambabus. Phyſica etenim circa inſeparabilia quidem, ſed non immobilia: mathematicæ verò nonnulla ſunt circa immobilia quidem, non tamen ſeparabilia fortaſſe, ſed vt in materia: prima verò etiam circa ſeparabilia, & immobilia. Neceſſe autem eſt omnes quidem cauſas perpetuas eſſe, maximè verò has: hæ etenim cauſæ manifeſtis diuinorum ſunt. Quare tres vtique erunt ſpeculatiuæ philoſophiæ, mathematica, phy- B ſica, theologia. Manifeſtum eſt enim, quòd ſicubi diuinum exiſtit, in tali natura exiſtit. Et honorabiliſſimam oportet circa honorabiliſſimum genus eſſe. Speculatiuæ itaque alijs ſcientiis præponendæ ſunt, hæc verò ſpeculatiuis. Dubitauerit etenim aliquis, vtrùm prima philoſophia vniuerſalis ſit, an circa aliquod genus, & vnam naturam. Non enim idem modus eſt, atque in mathematicis. Sed geometria quidem & aſtrologia circa quandam naturam ſunt: illa verò vniuerſaliter omnibus communis eſt. Si igitur non eſt aliqua alia ſubſtantia, præter eas quæ naturà conſiſtunt, phyſica profectò prima ſcientia eſt. Quòd ſi eſt aliqua ſubſtantia immobilis, hæc prior & philoſophia prima; C & vniuerſalis ſic, quòd prima: & de ente, provt ens eſt, ac quid eſt, & quæ ei inſunt, prout ens eſt, ſpeculari huius eſt.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τί ἐστι τὸ συμβεβηκός, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, καὶ ὅτι ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἐπεὶ τὸ ὂν τὸ ἁπλῶς λεγόμενον λέγεται πολλαχῶς, ὧν ἓν μὲν ἦν τὸ κατὰ συμβεβηκός, ἕτερον δὲ τὸ ὡς ἀληθές, καὶ τὸ μὴ ὄν, ὡς τὸ ψεῦδος· παρὰ ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας, οἷον τὸ μὲν τί, τὸ δὲ ποιόν, τὸ δὲ ποσόν, τὸ δὲ πού, τὸ δὲ ποτέ, καὶ εἴ τι ἄλλο σημαίνει τὸν τρόπον τοῦτον· ἔτι παρὰ ταῦτα πάντα τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ· ἐπεὶ δὲ πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν, πρῶτον περὶ τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς λεκτέον, ὅτι οὐδεμία περὶ αὐτό ἐστι θεωρία· σημεῖον δέ· οὐδεμιᾷ γὰρ ἐπιστήμῃ ἐπιμελὲς περὶ αὐτοῦ, οὔτε πρακτικῇ, οὔτε ποιητικῇ, οὔτε θεωρητικῇ· οὔτε γὰρ ὁ ποιῶν οἰκίαν, ποιεῖ ὅσα συμβαίνει ἅμα τῇ οἰκίᾳ γινομένῃ (ἄπειρα γάρ ἐστι) τοῖς μὲν γὰρ ἡδεῖαν, τοῖς δὲ βλαβεράν, τοῖς δ' ὠφέλιμον οὐδὲν εἶναι κωλύει τὴν ποιηθεῖσαν, καὶ ἑτέραν, ὡς εἰπεῖν, πάντων τῶν ὄντων· ὧν οὐθενός ἐστιν ἡ οἰκοδομικὴ ποιητική. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, οὐδ' ὁ γεωμέτρης θεωρεῖ τὰ οὕτω συμβεβηκότα τοῖς σχήμασιν, οὐδ' εἰ ἕτερόν ἐστι τρίγωνον, καὶ τρίγωνον δύο ὀρθὰς ἔχον, καὶ τοῦτο εὐλόγως συμπίπτει. ὥσπερ γὰρ ὀνόματι μόνον τὸ συμβεβηκός ἐστι. διὸ Πλάτων τρόπον τινὰ οὐ κακῶς περὶ τὴν σοφιστικὴν τὸ μὴ ὂν ἔταξεν. εἰσὶ γὰρ οἱ τῶν σοφιστῶν λόγοι περὶ τὸ συμβεβηκός, ὡς εἰπεῖν, μάλιστα πάντων, πότερον ἕτερον ἢ ταὐτὸν μουσικὸν καὶ γραμματικόν, καὶ μουσικὸς Κορίσκος καὶ Κορίσκος, καὶ εἰ πᾶν ὃ ἂν ᾖ, μὴ ἀεὶ δέ, γέγονεν· ὥστ' εἰ μουσικὸς ὤν, γραμματικὸς γέγονε, καὶ γραμματικὸς ὢν μουσικός· καὶ ὅσοι δὴ ἄλλοι τοιοῦτοι τῶν λόγων εἰσί. φαίνεται γὰρ τὸ συμβεβηκός, ἐγγύς τι τοῦ μὴ ὄντος.

CAPVT II.

Non dari ſcientiam de ente per Accidens.

SEd cùm ens illud, quod ſimpliciter dicitur, multipliciter dicatur, quorum vnum quidem erat, quod ſecundùm accidens, aliud verò quod vt verum, & non ens, vt falſum: præter hæc autem D ſunt prædicationis figuræ, vt quid, quale, quantum, vbi, quando, & ſi quid aliud hoc modo ſignificat. Item præter hæc omnia, quod potentia, & actu. Cùm itaque ens multipliciter dicatur, primò de eo quod ſecundùm accidens eſt, dicendum, quòd nulla circa illud ſpeculatio eſt. Signum autem, quod nulli ſcientiæ curæ eſt illud, neque actiuæ, neque factiuæ, neque ſpeculatiuæ: nec enim qui facit domum, facit ſimul quæ accidunt domui factæ: infinita namque ſunt. Quibuſdam enim delectabilem, quibuſdam noxiam, quibuſdam vtilem, nihil prohibet factam eſſe, & (vt ita dicam) ob eas res o- E mnes eſſe aliam, quarum nullius factiua eſt ædificatiua: ſimili modo nec geometria ea quæ ita figuris accidunt, ſpeculatur, nec ſi diuerſus triangulus, & triangulus duos rectos habens. Et hoc rationabiliter contingit: nam quaſi nomine ſolùm, ipſum accidens eſt. Quare Plato non malè quodam modo circa Sophiſticam, ipſum non ens applicuit. Sophiſtarum etenim rationes, circa accidens, vt ita dicam, maximè omnium ſunt, vtrùm diuerſum, an idem, muſicum & grammaticum: & muſicus Coriſcus, ac Coriſcus: & ſi omne, quod eſt, non autem ſemper, factum eſt. Quare ſi muſicus exiſtens grammaticus factus eſt: & grammaticus, exiſtens muſicus: & quæcunque aliæ orationum tales ſint. Videtur etenim accidens, propinquum quiddam eſſe non enti.

Hoc autem ex his etiam orationibus manifeſtum A
eſt. Eorum etenim, quæ alio modo ſe habent, eſt generatio & corruptio: eorum autem, quæ ſecundùm accidens, non eſt. Attamen dicendum eſt ampliùs de accidente, quoad poſſibile eſt, quænam eius natura ſit, & ob quam cauſam eſt: ſimul autem patebit & cur eius ſcientia non eſt. Cùm igitur in entibus ſint quædam ſemper ſimiliter ſe habentia, & ex neceſſitate, non ea quæ ſecundùm vim dicitur, ſed quam dicimus, eo quòd non contingit aliter, quædam ex neceſſitate quidem non ſunt, nec ſemper, ſed vt plurimùm, hoc principium & huius cauſa eſt, vt accidens ſit. Quodcunque enim non ſemper, neque vt plurimùm eſt, hoc dicimus accidens eſſe: vt puta, ſi ſub Cane tempeſtas
& frigus factum fuerit, hoc dicimus accidiſſe: non B
ſi æſtus, aut calor: quoniam hoc quidem ſemper aut vt plurimum: illud verò non. Hominem quoque album eſſe, accidit: nec enim ſemper, nec vt plurimum, animal verò, non ſecundùm accidens. Et fabrum ſanitatem feciſſe, accidens eſt, quoniam non eſt aptus ad ſanitatem faciendam faber, ſed medicus: verùm accidit, fabrum eſſe medicum. Cocus etiam voluptati intentus facit quicquam ſalubre, ſed non ſecundùm pulmentariam. Vnde dicimus, quòd accidit. Et quodam modo quidem facit, ſimpliciter verò minimè. Illorum etenim aliæ quandoque factiuæ potentiæ ſunt, horum verò nulla ars, nullaque potentia determinata eſt. Eorum enim quæ ſecundùm accidens aut ſunt, aut C
fiunt, cauſa quoque ſecundùm accidens eſt. Quare cùm non omnia ex neceſſitate, & ſemper aut ſint, aut fiant, ſed multa vt plurimùm, neceſſe eſt eſſe quod ſecundùm accidens eſt: vtputa, nec ſemper, nec vt plurimùm albus muſicus eſt. Cùm autem aliquando fiat, ſecundùm accidens erit: quod ſi non, cuncta ex neceſſitate erunt. Quare materia erit cauſa contingens eius quod aliter accidit quàm illud, quod vt plurimum eſt. Principium autem hoc ſumendum eſt: verùm nihil eſt, quod nec ſemper nec vt plurimùm, an hoc impoſſibile? Præter hæc igitur, aliquid eſt, quod vtcunque contingit, & ſecundùm accidens: ſed vtrùm, quod vt plurimùm, quódve ſemper nulli ineſt, an aliqua ſunt ſempiterna, de his ſanè poſteriùs conſideran- D
dum eſt. Quòd autem non eſt accidentis ſcientia, patet. Omnis enim ſcientia eius eſt quod aut ſemper, aut plurimùm eſt. Quomodo enim diſcet, aut alium docebit? Oportet enim vt determinetur, aut per ſemper, aut per vt plurimùm: vtputa, febricitanti proficuum melicratum eſt vt plurimùm. Quod verò præter hoc eſt, non habebit dicere quando non, vt in nouilunio: nam etiam in nouilunio aut ſemper, aut vt plurimùm: accidens verò, præter hæc eſt. Quid itaque accidens eſt, & ob quam cauſam, & quòd non eſt eius ſcientia, dictum eſt.

E

CAPVT III.

Non dari cauſas per ſe entium per Accidens.

QVòd autem ſint principia, & cauſæ generabiles, & corruptibiles, abſque eo quòd generentur, & corrumpantur, manifeſtum eſt. Etenim ſi non hoc, ex neceſſitate omnia erunt, ſi eius quod generatur & corrumpitur, non ſecundùm accidens cauſam aliquam neceſſe ſit eſſe.

A δῆλον δὲ καὶ ἐκ τῶν τοιούτων λόγων. τῶν μὲν γὰρ ἄλλον τρόπον ὄντων, ἔστι γένεσις καὶ φθορά· τῶν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς οὐκ ἔστιν. ἀλλ' ὅμως λεκτέον ἔτι περὶ τοῦ συμβεβηκότος ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται, τίς ἡ φύσις αὐτοῦ, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν ἐστίν. ἅμα γὰρ δῆλον ἔσται ἴσως, καὶ διὰ τί ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. ἐπεὶ οὖν ἐστὶν ἐν τοῖς οὖσι τὰ μὲν ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντα καὶ ἐξ ἀνάγκης, οὐ τῆς κατὰ τὸ βίαιον λεγομένης, ἀλλ' ἣν λέγομεν, τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως, τὰ δὲ, ἐξ ἀνάγκης μὲν οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἀεὶ, ὡς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ, αὕτη ἀρχὴ καὶ αὕτη αἰτία ἐστὶ τοῦ εἶναι τὸ συμβεβηκός. ὃ γὰρ ἂν ᾖ μήτ' ἀεὶ, μήθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τοῦτό φαμεν συμβεβηκὸς εἶναι· οἷον ἐπὶ κυνὶ
B ἂν χειμὼν γένηται καὶ ψῦχος, τοῦτο συμβῆναί φαμεν, ἀλλ' οὐκ ἂν πνῖγος καὶ ἀλέα, ὅτι τὸ μὲν ἀεὶ, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ δ' οὔ. καὶ τὸν ἄνθρωπον λευκὸν εἶναι συμβέβηκεν· οὔτε γὰρ ἀεὶ, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· ζῷον δ' οὐ κατὰ συμβεβηκός. καὶ τὸ τὸν οἰκοδόμον ὑγίειαν ποιῆσαι συμβέβηκεν, ὅτι οὐ πέφυκε τοῦτο ποιεῖν οἰκοδόμος, ἀλλ' ἰατρός· ἀλλὰ συνέβη ἰατρὸν εἶναι τὸν οἰκοδόμον. καὶ ὀψοποιὸς ἡδονῆς στοχαζόμενος, ποιήσειεν ἄν τι ὑγιεινόν· ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ὀψοποιητικήν. διὸ συνέβη, φαμέν, καὶ ἔστιν ὡς ποιεῖ, ἁπλῶς δ' οὔ. τῶν μὲν γὰρ ἄλλαι δυνάμεις ἐνίοτέ εἰσιν αἱ ποιητικαί, τῶν δ' οὐδεμία τέχνη, οὐδὲ δύναμις ὡρισμένη. τῶν γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς ὄντων ἢ γιγνομένων, καὶ τὸ
C αἴτιόν ἐστι κατὰ συμβεβηκός· ὥστ' ἐπεὶ οὐ πάντα ἐστὶν ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀεὶ ἢ ὄντα ἢ γινόμενα, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀνάγκη εἶναι τὸ κατὰ συμβεβηκὸς ὄν· οἷον οὔτ' ἀεὶ, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁ λευκὸς μουσικός ἐστιν. ἐπεὶ δὲ γίνεταί ποτε, κατὰ συμβεβηκὸς ἔσται. Εἰ δὲ μὴ, πάντα ἔσται ἐξ ἀνάγκης. ὥστε ἡ ὕλη ἔσται αἰτία ἡ ἐνδεχομένη παρὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄλλως τοῦ συμβεβηκότος αἰτία. ἀρχὴν δὲ τήνδε ληπτέον, πότερον οὐδέν ἐστιν, οὔτ' ἀεὶ, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἢ τοῦτο ἀδύνατον. ἔστιν ἄρα τι παρὰ ταῦτα τὸ ὁπότερ' ἔτυχε καὶ κατὰ συμβεβηκός. ἀλλὰ πότερον τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ δ' ἀεὶ οὐθενὶ ὑπάρχει, ἢ ἔστιν
D ἄττα ἀΐδια; περὶ μὲν οὖν τούτων ὕστερον σκεπτέον. ὅτι δ' ἐπιστήμη οὐκ ἔστι τοῦ συμβεβηκότος, φανερόν. ἐπιστήμη μὲν γὰρ πᾶσα, ἢ τοῦ ἀεὶ, ἢ τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. πῶς γὰρ ἢ μαθήσεται ἢ διδάξει ἄλλον; δεῖ γὰρ ὡρίσθαι ἢ τῷ ἀεὶ, ἢ τῷ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· οἷον ὅτι ὠφέλιμον τῷ πυρέττοντι τὸ μελίκρατον ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. τὸ δὲ παρὰ τοῦτο οὐχ ἕξει λέγειν πότε οὔ· οἷον νουμηνίᾳ. ἢ γὰρ ἀεὶ, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ τῇ νουμηνίᾳ. τὸ δὲ συμβεβηκός ἐστι παρὰ ταῦτα. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ συμβεβηκός, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, καὶ ὅτι ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, εἴρηται.

ΚΕΦΑΛ. γʹ.

Ὅτι εἰσὶν ἀρχαὶ καὶ αἴτια γενητὰ καὶ φθαρτὰ, ἄνευ τοῦ γίγνεσθαι καὶ φθείρεσθαι.

ΟΤι δ' εἰσὶν ἀρχαὶ καὶ αἴτια γενητὰ καὶ φθαρτὰ ἄνευ τοῦ γίγνεσθαι καὶ φθείρεσθαι, φανερόν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, ἐξ ἀνάγκης πάντ' ἔσται, εἰ τοῦ γιγνομένου καὶ φθειρομένου μὴ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιόν τι ἀνάγκη εἶναι.

* κ... mendosè.
* Scrib. ... ἐὰν ἄλλο.

πότερον γὰρ ἔσται * τοδὶ ἢ οὔ; ἐάν γε τοδὶ γένηται· εἰ δὲ μή, οὔ. * τοῦτο δὲ ἄλλο· καὶ οὕτω δηλονότι ἀεὶ χρόνου ἀφαιρουμένου ἀπὸ πεπερασμένου χρόνου ἥξει ἐπὶ τὸ νῦν. ὥστε ὁδὶ ἀποθανεῖται, ἢ νόσῳ ἢ βίᾳ, ἐάν γε ἐξέλθῃ. τοῦτο δέ, ἐὰν διψήσῃ· τοῦτο δέ, ἐὰν ἄλλο· καὶ οὕτως ἥξει εἰς ὃ νῦν ὑπάρχει, ἢ εἰς τῶν γεγονότων τι. οἷον, ἐὰν διψήσῃ· τοῦτο δέ, εἰ ἐσθίει δριμέα· τοῦτο δ᾽, ἤτοι ὑπάρχει, ἢ οὔ· ὥστ᾽ ἐξ ἀνάγκης ἀποθανεῖται, ἢ οὐκ ἀποθανεῖται. ὁμοίως δὲ κἂν ὑπερπηδήσῃ τις εἰς τὰ γενόμενα, ὁ αὐτὸς λόγος. ἤδη γὰρ ὑπάρχει τοῦτο ἔν τινι. λέγω δὲ τὸ γεγονός. ἐξ ἀνάγκης ἄρα πάντα ἔσται τὰ ἐσόμενα· οἷον, τὸ ἀποθανεῖν τὸν ζῶντα. ἤδη γάρ τι γέγονεν· οἷον τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ σώματι· ἀλλ᾽ εἰ νόσῳ, ἢ βίᾳ, οὔπω· ἀλλὰ ἐὰν τοδὶ γένηται. δῆλον ἄρα ὅτι μέχρι τινὸς βαδίζει ἀρχῆς. αὕτη δ᾽ * οὐκ ἔστιν εἰς ἄλλο. ἔσται οὖν ἡ τοῦ ὁπότερ᾽ ἔτυχεν αὕτη, καὶ αἴτιον τῆς γενέσεως αὐτῆς οὐθέν. ἀλλ᾽ εἰς ἀρχὴν ποίαν, καὶ αἴτιον ποῖον ἡ ἀναγωγὴ ἡ τοιαύτη, πότερον ὡς εἰς ὕλην, ἢ ὡς εἰς τὸ οὗ ἕνεκα, ἢ ὡς εἰς τὸ κινῆσαν, μάλιστα σκεπτέον. περὶ μὲν οὖν τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς ὄντος, ἀφείσθω· διώρισται γὰρ ἱκανῶς. τὸ δὲ ὡς ἀληθὲς ὄν, καὶ μὴ ὄν, ὡς ψεῦδος, ἐπεὶ περὶ σύνθεσίν ἐστι καὶ διαίρεσιν· τὸ δὲ σύνολον, περὶ μερισμὸν ἀντιφάσεως. τὸ μὲν γὰρ ἀληθές, τὴν κατάφασιν ἐπὶ τῷ συγκειμένῳ ἔχει· τὴν δ᾽ ἀπόφασιν ἐπὶ τῷ διῃρημένῳ. τὸ δὲ ψεῦδος, τούτου τοῦ μερισμοῦ τὴν ἀντίφασιν. πῶς δὲ τὸ ἅμα, ἢ τὸ χωρὶς νοεῖν συμβαίνει, ἄλλος λόγος. λέγω δὲ τὸ ἅμα καὶ τὸ χωρίς, ὥστε μὴ τὸ ἐφεξῆς, ἀλλ᾽ ἕν τι γίγνεσθαι· οὐ γάρ ἐστι τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἀληθὲς ἐν τοῖς πράγμασιν· οἷον τὸ μὲν ἀγαθόν, ἀληθές· τὸ δὲ κακόν, ψεῦδος· ἀλλ᾽ ἐν διανοίᾳ. περὶ δὲ τὰ ἁπλᾶ καὶ τὰ τί ἐστιν, οὐδ᾽ ἐν τῇ διανοίᾳ. ὅσα μὲν οὖν δεῖ θεωρῆσαι περὶ τὸ οὕτως ὂν καὶ μὴ ὄν, ὕστερον ἐπισκεπτέον. ἐπεὶ δὲ ἡ συμπλοκή ἐστι καὶ ἡ διαίρεσις ἐν διανοίᾳ, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τοῖς πράγμασι, * τὸ δ᾽ οὕτως ὄν, ἕτερον ὂν τῶν κυρίων (ἢ γὰρ τὸ τί ἐστιν, ἢ ὅτι ποιόν, ἢ ὅτι ποσόν, ἢ εἴ τι ἄλλο συνάπτει ἢ ἀφαιρεῖ ἡ διάνοια) τὸ μὲν ὡς συμβεβηκός, καὶ τὸ ὡς ἀληθὲς ὄν, ἀφετέον. τὸ γὰρ αἴτιον, τοῦ μὲν ἀόριστον, τοῦ δὲ τῆς διανοίας τι πάθος, καὶ ἀμφότερα περὶ τὸ λοιπὸν γένος τοῦ ὄντος, καὶ οὐκ ἔξω δηλοῦσιν οὖσάν τινα φύσιν τοῦ ὄντος. διὸ ταῦτα μὲν ἀφείσθω· σκεπτέον δὲ τοῦ ὄντος αὐτοῦ τὰ αἴτια καὶ τὰς ἀρχὰς ᾗ ὄν. φανερὸν δ᾽ ἐν οἷς διωρισάμεθα περὶ τοῦ ποσαχῶς λέγεται ἕκαστον, ὅτι πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν.

Scrib. οὐκ ἔτι

Beſſario hunc locum paulò aliter legit.

A Vtrùm enim erit hoc, an non? Si hoc, fiet: ſin verò non, minimè: hoc verò ſi aliud. Et hoc modo videlicet (tempore ſemper dempto à tempore finito) deuenies vſque ad nunc. Quare hic morietur ægritudine, aut vi, ſi exiuerit. hoc autem, ſi aliud. Et ſic deueniet ad id quod nunc eſt, aut aliquid eorum quæ facta ſunt: vtputa ſi ſitiuerit. hoc verò, ſi comederit acuta: hoc verò, aut eſt, aut non. quare, neceſſariò morietur, aut non morietur. Similiter & ſi quis ad iam facta aſcenderit, eadem ratio eſt. Iam enim hoc in aliquo eſt. Dico autem quod factum eſt. Ex neceſſitate ergo erunt omnia futura: vt mori, viuentem. iam enim aliquid factum eſt, vtputa contraria in eodem B corpore: ſed ſi ægritudine, aut vi, nondum: ſed ſi hoc factum fuerit. Patet igitur quòd vſque ad aliquod vadit principium: hoc verò non amplius ad aliud. Erit igitur hoc eius quod vtcunque contingit, cauſaque generationis eius nulla. Sed in quale principium, & qualem cauſam talis reductio eſt, vtrùm vt ad materiam, an vt ad cuius gratia, an vt ad mouens, maximè conſiderandum eſt. De eo itaque quod ſecundùm accidens eſt, dimittatur. Determinatum enim ſufficienter eſt. Quod autem tanquam verum, ens, & non ens, vt falſum, quoniam circa compoſitionem & diuiſionem eſt, & omnino circa partitionem contradictionis. Verum etenim affirmationem in compoſi- C to habet, negationem verò in diuiſo, falſum verò huius partitionis contradictionem. Quo autem modo quod ſimul, aut quod ſeparatim eſt, intelligere accidit, alia ratio eſt. Dico autem quod ſimul, & quod ſeparatim, vt non conſequenter, ſed vt vnum quid fiat. Non enim eſt falſum, & verum in rebus, (vt quod bonum verum: quod verò malum, falſum) ſed in mente: quæ verò circa ſimplicia, & circa ea quæ quid ſunt, non quidem ſunt in mente. Quæcunque igitur ſpeculari oportet circa id quod ita ens, & non ens eſt, poſteriùs perſcrutandum eſt. Cùm autem compoſitio & diuiſio in mente non in rebus ſit, quod profectò ita eſt, diuerſum à propriè dictis ens eſt. Aut D enim quod quid eſt, aut quod quale, aut quod quantum, aut ſi quid aliud, copulat, aut diuidit mens. Quod autem tanquam accidens, & vt verum ens, omittendum eſt. cauſa enim illius quidem determinata: huius verò, mentis aliqua paſſio: & ambo circa reliquum entis genus, & non extra oſtendunt eſſe aliquam entis naturam. Propter quod, hæc quidem prætereantur. Conſiderandæ autem ſunt ipſius entis cauſæ, & principia, prout ens eſt. Manifeſtum autem eſt in iis quæ determinauimus de eo, quoties vnumquodque dicitur, quòd ens multipliciter dicitur.

A

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM LIBER VII.

CAPVT I.

Docet ſubſtantiam eſſe primum ens ratione, cognitione, tempore, & naturâ.

ENS multipliciter dicitur, quemadmodum in iis quæ de quoties, priùs diuiſimus. Significat enim aliud quidem quid eſt, & quod quid: aliud verò, quod quale, aut B quantum, aut ſingula aliorum, quæ ita prædicantur. Cùm autem ens toties dicatur, patet primum horum ens eſſe ipſum quid eſt, quódque ſubſtantiam ſignificat. Cùm enim dicimus quale quippiam hoc, aut bonum dicimus, aut malum: ſed non tricubitum, aut hominem. Cùm autem quid eſt, non album, nec calidum, nec tricubitum, ſed hominem, aut Deum: cætera verò entia dicuntur, eo quòd entis propriè dicti quædam ſunt quantitates, quædam qualitates, quædam paſſiones, quædam aliquid aliud tale. Vnde dubitauerit aliquis, vtrùm ipſum ambulare, & ſanum eſſe, ac ſedere, & vnumquodque horum, ens, an non ens eſt: ſimiliter & de quocunque cæterorum ſimilium. C Nihil enim horum eſt per ſe natura aptum, neque poſſibile à ſubſtantia ſeparari: ſed magis, ſiquidem ambulans entium aliquid, & ſedens, & ſanum. Hęc autem magis entia apparent, quoniam ſubiectum eis determinatum eſt: hoc autem ſubſtantia, & ſingulare eſt, quod in tali prædicatione apparet. Bonum enim, aut ſedens, abſque hoc non dicitur. Patet igitur quòd propter hanc, illorum quoque ſingula ſunt. Quare quod primò eſt ens, & non aliquod ens, ſed ſimpliciter ens, ſubſtantia. Multis quidem modis primum dicitur, attamen ſubſtantia, & ratione, & cognitione, & tempore, & natura, omnium primum eſt. Aliorum enim categorematum nullum eſt ſeparabile, ſed hæc ſola: ratione D quoque hoc primum: neceſſe eſt enim in cuiuſque ratione ineſſe rationem ſubſtantiæ. Scire etiam tunc putamus vnumquodque magis, cùm quid eſt homo, aut ignis, ſciamus, quàm quale, aut quantum, aut vbi. Nam & horum ipſorum tunc vnumquodque ſcimus, cùm quid eſt ipſum quale, aut ipſum quantum ſciamus. Quod quoque tam olim quàm nunc, & ſemper quæritur, ſempérque dubitatur, quidnam ipſum ens ſit, hoc eſt, quænam ſubſtantia eſt: hoc enim quidam vnum aiunt eſſe, quidam plura quàm vnum: & quidam finita, quidam verò infinita. Quare nobis quoque maximè & primum, & ſolum (vt ita dicam) de ente hoc pacto, quidnam ſit, ſpeculandum eſt. E

CAPVT II.

Subſtantiæ rationem elucere in corporibus.

VIdetur autem ſubſtantia exiſtere, manifeſtiſſimè quidem in corporibus. Quare animalia, & plantas, & eorum partes, ſubſtantias eſſe dicimus, ac naturalia corpora, vt ignem, aquam & terram, cæterorum quoque ſingula, & quæcunque aut horũ partes, aut ex his ſunt, aut partibus, aut omnibus:

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικά, τὸ ζ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Τί τὸ πρῶτον ὄν.

ΤΟ ὂν λέγεται πολλαχῶς, καθάπερ διειλόμεθα πρότερον ἐν τοῖς περὶ τοῦ πολλαχῶς. σημαίνει γὰρ τὸ μὲν τί ἐστι, καὶ τόδε τι. τὸ δὲ, ὅτι ποιὸν, ἢ ποσὸν, ἢ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν οὕτω κατηγορουμένων. τοσαυταχῶς δὲ λεγομένου τοῦ ὄντος, φανερὸν, ὅτι τούτων πρῶτον ὂν, τὸ τί ἐστιν, ὅπερ σημαίνει τὴν οὐσίαν. ὅταν μὲν γὰρ εἴπωμεν ποιόν τι τόδε, ἢ ἀγαθὸν λέγομεν, ἢ κακὸν, ἀλλ᾽ οὐ τρίπηχυ, ἢ ἄνθρωπον· ὅταν δὲ τί ἐστιν, οὐ λευκὸν οὐδὲ θερμὸν, οὐδὲ τρίπηχυ, ἀλλὰ ἄνθρωπον ἢ θεόν. τὰ δ᾽ ἄλλα λέγεται ὄντα, τῷ τοῦ οὕτως ὄντος, τὰ μὲν ποσότητας εἶναι, τὰ δὲ ποιότητας, τὰ δὲ πάθη, τὰ δὲ ἄλλο τι τοιοῦτον. διὸ κἂν ἀπορήσειέ τις πότερον τὸ βαδίζειν καὶ τὸ ὑγιαίνειν καὶ τὸ καθῆσθαι ἕκαστον αὐτῶν ὂν, ἢ μὴ ὄν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁτουοῦν τῶν τοιούτων. οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἐστιν, οὔτε καθ᾽ αὑτὸ πεφυκὸς, οὔτε χωρίζεσθαι δυνατὸν τῆς οὐσίας, ἀλλὰ μᾶλλον εἴπερ τὸ βαδίζον τῶν ὄντων τι, καὶ τὸ καθήμενον, καὶ τὸ ὑγιαῖνον. ταῦτα δὲ μᾶλλον φαίνεται ὄντα * διότι ἐστί τι τὸ ὑποκείμενον αὐτοῖς ὡρισμένον. τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ἡ οὐσία καὶ τὸ καθ᾽ ἕκαστον, ὅπερ ἐμφαίνεται ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῇ τοιαύτῃ. τὸ ἀγαθὸν γὰρ, ἢ τὸ καθήμενον, οὐκ ἄνευ τούτου λέγεται· δῆλον οὖν ὅτι διὰ ταύτην, κἀκείνων ἕκαστόν ἐστιν. ὥστε τὸ πρώτως ὂν, καὶ οὐ τὶ ὂν, ἀλλ᾽ ὂν ἁπλῶς, ἡ οὐσία ἂν εἴη. πολλαχῶς μὲν οὖν λέγεται τὸ πρῶτον· ὅμως δὲ πάντων ἡ οὐσία πρῶτον καὶ λόγῳ, καὶ γνώσει, καὶ χρόνῳ, καὶ φύσει. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων κατηγορημάτων, οὐδὲν χωριστόν· αὕτη δὲ μόνη· καὶ τῷ λόγῳ δὲ τοῦτο πρῶτον. ἀνάγκη γὰρ ἐν τῷ ἑκάστου λόγῳ, τὸν τῆς οὐσίας λόγον ἐνυπάρχειν. καὶ εἰδέναι δὲ τότε οἰόμεθα ἕκαστον μάλιστα, ὅταν τί ἐστιν ὁ ἄνθρωπος γνῶμεν, ἢ τὸ πῦρ, μᾶλλον ἢ τὸ ποιὸν, ἢ τὸ ποσὸν, ἢ τὸ ποῦ· ἐπεὶ καὶ αὐτῶν τούτων, τότε ἕκαστον ἴσμεν, ὅταν * τί ἐστι τὸ ποσὸν ἢ τὸ ποιὸν, ἴδωμεν. καὶ δὴ καὶ τὸ πάλαι τε καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ζητούμενον καὶ ἀεὶ ἀπορούμενον, τί τὸ ὄν, τοῦτό ἐστι, τίς οὐσία. τοῦτο γὰρ οἱ μὲν ἓν εἶναί φασιν, οἱ δὲ πλείω ἢ ἕν· καὶ οἱ μὲν πεπερασμένα, οἱ δὲ ἄπειρα. διὸ καὶ ἡμῖν καὶ μάλιστα, καὶ πρῶτον καὶ μόνον, ὡς εἰπεῖν, περὶ τοῦ οὕτως ὄντος θεωρητέον τί ἐστι.

* γρ. διότι ἐστί τι τὸ ὑποκ.

* γρ. τί ἐστι, ἢ ποσὸν ἢ ποιὸν ἰδ.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Περὶ οὐσίας ἀπορίαι.

ΔΟκεῖ δ᾽ ἡ οὐσία ὑπάρχειν φανερώτατα μὲν τοῖς σώμασι. διὸ τά τε ζῷα καὶ τὰ φυτὰ, καὶ τὰ μόρια αὐτῶν, οὐσίας εἶναί φαμεν, καὶ τὰ φυσικὰ σώματα, οἷον, πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆ, καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον, καὶ ὅσα ἢ μόρια τούτων, ἢ ἐκ τούτων ἐστὶν, ἢ μορίων, ἢ πάντων·

οἷον, ὅ, τε οὐρανὸς καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ ἄστρα, καὶ σελήνη καὶ ἥλιος. πότερον δὲ αὗται μόναι οὐσίαι εἰσὶν, ἢ καὶ ἄλλαι, ἢ τούτων μὲν οὐδὲν, ἕτεραι δέ τινες, σκεπτέον. δοκεῖ δέ τισι τὰ τοῦ σώματος πέρατα, οἷον ἐπιφάνεια καὶ γραμμὴ καὶ στιγμὴ καὶ μονὰς, εἶναι οὐσίαι, καὶ μᾶλλον ἢ τὸ σῶμα καὶ τὸ στερεόν. ἔτι παρὰ τὰ αἰσθητὰ, οἱ μὲν οὐκ οἴονται εἶναι οὐδὲν τοιοῦτον, οἱ δὲ πλείω, καὶ μᾶλλον ὄντα ἀΐδια, ὥσπερ Πλάτων τά τε εἴδη καὶ τὰ μαθηματικὰ, δύο οὐσίας· τρίτην δὲ τὴν τῶν αἰσθητῶν σωμάτων οὐσίαν. Σπεύσιππος δὲ καὶ πλείους οὐσίας ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἀρξάμενος, καὶ ἀρχὰς ἑκάστης οὐσίας, ἄλλην μὲν ἀριθμῶν, ἄλλην δὲ μεγεθῶν, ἔπειτα ψυχῆς· καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἐπεκτείνει τὰς οὐσίας. ἔνιοι δὲ τὰ μὲν εἴδη καὶ τοὺς ἀριθμοὺς, τὴν αὐτὴν ἔχειν φασὶ φύσιν· τὰ δὲ ἄλλα ἐχόμενα, γραμμὰς καὶ ἐπίπεδα, μέχρι πρὸς τὴν τοῦ οὐρανοῦ οὐσίαν καὶ τὰ αἰσθητά. * περὶ δὲ τούτων, τί λέγεται καλῶς, καὶ τίνες εἰσὶν οὐσίαι, καὶ πότερον εἰσί τινες παρὰ τὰς αἰσθητὰς, ἢ οὐκ εἰσὶ, καὶ αὗται πῶς εἰσι, καὶ πότερον ἔστι τις χωριστὴ οὐσία, καὶ διὰ τί, καὶ πῶς, ἢ οὐδεμία παρὰ τὰς αἰσθητὰς, σκεπτέον, ὑποτυπωσαμένοις πρῶτον τὴν οὐσίαν τί ἐστι.

* χ. περὶ δὴ τ.

A vt cęlum, & eius partes, ſydera, Luna, & Sol. Vtrùm autem hæ ſolæ ſubſtantiæ ſint, an etiam aliæ, an harum quidem nulla, ſed aliquæ aliæ, conſiderandum eſt. Videtur autem quibuſdam, corporis terminos, vt ſuperficiem, lineam, punctum, & vnitatem, ſubſtantias eſſe, & magis quàm corpus & ſolidum. Item, præter ſenſibilia, quidam non putant aliquid eſſe tale: quidam plura, & quæ magis ſempiterna ſunt: ſicvti Plato, & ipſas ſpecies, & mathematica, duas ſubſtantias: tertiam verò, ſenſibilium corporum ſubſtantiam. Speuſippus verò etiam plures ſubſtantias ab vno incipiens, & principia cuiuſque ſubſtantiæ, aliud numerorum, aliud magnitudinum, deinde animæ: & hoc modo ex-
B tendit ſubſtantias. Quidam autem, ſpecies quidem & numeros eandem habere naturam aiunt: cætera verò ſequentia, lineas, & ſuperficies, vſque ad cæli ſubſtantiam, & ſenſibilia. De his igitur quid bene quidve non bene dicatur, & quæ ſubſtantiæ ſint, & vtrùm aliquæ præter ſenſibiles ſint, néene, & hæ quomodo ſint, & vtrùm eſt aliqua ſeparata ſubſtantia, & cur, & quomodo, an nulla præter ſenſibiles, perſcrutandum eſt, deſcripta primò ſubſtantia, quidnam ſit.

ΚΕΦΑΛ. γ΄.

Οὐσία τί, καὶ ποσαχῶς.

Λέγεται δὴ οὐσία, εἰ μὴ πλεοναχῶς, ἀλλ᾽ ἐν τέτταρσί γε * μάλιστα. καὶ γὰρ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ τὸ καθόλου, καὶ τὸ γένος, ἡ οὐσία δοκεῖ εἶναι ἑκάστου, καὶ τέταρτον τούτων τὸ ὑποκείμενον. τὸ δ᾽ ὑποκείμενόν ἐστι, καθ᾽ οὗ τὰ ἄλλα λέγεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτὸ μηκέτι κατ᾽ ἄλλου. διὸ πρῶτον περὶ τούτου διοριστέον. μάλιστα δὲ δοκεῖ εἶναι οὐσία τὸ ὑποκείμενον πρῶτον. τοιοῦτον δὲ τρόπον μέν τινα, ἡ ὕλη λέγεται· ἄλλον δὲ τρόπον ἡ μορφή· τρίτον δὲ, τὸ ἐκ τούτων. λέγω δὲ τὴν μὲν ὕλην, οἷον τὸν χαλκόν· τὴν δὲ μορφὴν, τὸ σχῆμα τῆς ἰδέας· τὸ δ᾽ ἐκ τούτων, * τὸν ἀνδριάντα τὸ σύνολον. ὥστε εἰ τὸ εἶδος τῆς ὕλης πρότερον καὶ μᾶλλον ὂν, * καὶ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν πρότερον ἔσται, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. νῦν μὲν οὖν τύπῳ εἴρηται, τί ποτ᾽ ἐστὶν ἡ οὐσία, ὅτι τὸ μὴ καθ᾽ ὑποκειμένου, ἀλλὰ καθ᾽ οὗ τὰ ἄλλα. δεῖ δὲ οὐ μόνον οὕτως· οὐ γὰρ ἱκανόν. αὐτό τε γὰρ τοῦτο ἄδηλον. καὶ ἔτι ἡ ὕλη οὐσία γίνεται· εἰ γὰρ μὴ * αὕτη οὐσία, τίς ἐστιν ἄλλη διαφεύγει. περιαιρουμένων γὰρ τῶν ἄλλων, οὐ φαίνεται οὐδὲν ὑπομένον. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, τῶν σωμάτων πάθη, καὶ ποιήματα, καὶ δυνάμεις· τὸ δὲ μῆκος καὶ πλάτος καὶ βάθος, ποσότητές τινες, ἀλλ᾽ οὐκ οὐσίαι. τὸ γὰρ ποσὸν οὐκ οὐσία, ἀλλὰ μᾶλλον ᾧ ὑπάρχει ταῦτα αὐτὰ πρώτως, ἐκεῖνό ἐστιν ἡ οὐσία. ἀλλὰ μὴν ἀφαιρουμένου μήκους καὶ πλάτους καὶ βάθους, οὐδὲν ὁρῶμεν ὑπολειπόμενον, πλὴν εἴ τί ἐστι τὸ ὁριζόμενον ὑπὸ τούτων. ὥστε τὴν ὕλην ἀνάγκη φαίνεσθαι μόνην οὐσίαν οὕτω σκοπουμένοις. λέγω δ᾽ ὕλην ἣ καθ᾽ αὑτὴν μήτε τί, μήτε ποσὸν, μήτε ἄλλο μηδὲν λέγεται οἷς ὥρισται τὸ ὄν. ἔστι γάρ τι καθ᾽ οὗ κατηγορεῖται τούτων ἕκαστον, ᾧ τὸ εἶναι ἕτερον, καὶ τῶν κατηγοριῶν * ἑκάστῃ. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, τῆς οὐσίας κατηγορεῖται· αὕτη δὲ, τῆς ὕλης. ὥστε τὸ ἔσχατον, καθ᾽ αὑτὸ οὔτε τί, οὔτε ποσὸν, οὔτε ἄλλο οὐδέν ἐστιν· οὐδὲ δὴ αἱ ἀποφάσεις.

* Beſſ. μάλιστα γὰρ τὸ τ. minus rectè.

* χ. τὸν ἀνδ. σ.

* Beſſ. & τοῦ ἐξ ἀ. vt & Alex. aliique interpp.

* γρ. αὐτὴ οὐ.

* Vulg. ἑκάστη.

CAPVT III.

C *Subſtantia quid ſit, & quot modis dicatur.*

Dicitur autem ſubſtantia, ſi non pluribus, ſaltem quatuor modis. Maximè etenim quod erat eſſe, & vniuerſale, & genus, ſubſtãtia cuiuſque eſſe videtur: & quartum, ſubiectum. Subiectum autem eſt, de quo cætera dicuntur: illud verò non amplius de alio. Quare primò de eo determinandum eſt. Maximè namque ſubſtantia, ſubiectum primum eſſe videtur. Tale verò, quodã modo quidem materia dicitur, quodam modo verò forma: tertium verò, quod ex his eſt. Dico autem materiam quidem, vt æs: formam autem, figuram ideæ: quod verò ex his eſt, totam ſtatuam. Vnde ſi ſpe-
D cies prior materia eſt, & magis ens, illud quoque, quod ex ambobus eſt, prius erit, ob ſimilem rationem. Nunc itaque quidnam ſubſtantia ſit, quaſi in figura dictum eſt, quod non de ſubiecto, ſed de quo cætera. Oportet autem, non ita ſolùm: non enim ſufficiens eſt. Et hoc namque ipſum, non eſt manifeſtum. Et item, materia, ſubſtantia eſt. Nam ſi hæc non eſt ſubſtantia, quæ alia eſſet, fugeret nos. Demptis etenim cæteris, nihil aliud remanere videtur: cætera namque, paſſiones corporum, & effectiones, & potentiæ ſunt: longitudo verò, latitudo, & profunditas, quantitates quædam, ſed non ſubſtantiæ ſunt. Quantitas etenim non eſt ſubſtantia, ſed magis cui hæc ipſa primò inſunt, illud eſt ſubſtantia. Enimvero ablata longitudine, latitudine, &
E profunditate, nihil videmus reliquum, niſi ſi quid eſt quod ab eis determinetur, vt ita conſiderantibus, materiam ſolam neceſſe ſit apparere ſubſtantiam. Dico autem materiam, quæ per ſeipſam, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud quippiam dicitur, quibus ens determinatur. Eſt enim quid, de quo ſingula horum prædicãtur: cui eſſe, ac cuiq; prædicationum, diuerſum eſt. Cætera namq; de ſubſtãtia prædicãtur: hæc verò, de materia. Quare quod vltimũ eſt per ſe, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud eſt, neque etiam negationes.

A etenim hæ quoque, ſecundùm accidens erunt. Ex his itaque ſpeculantibus accidit ſubſtantiam eſſe materiam. At impoſſibile eſt: etenim ſeparabile, & quod quid eſſe, videntur maximè ineſſe ſubſtantiæ: propter quod ſpecies, & quod ex ambobus, videtur eſſe ſubſtantia magis quàm materia. At illa ſubſtantia, quæ ex ambobus, dico autem quæ ex materia & forma eſt, omittenda eſt. Poſterior enim & manifeſta eſt: manifeſta verò, quodam modo etiam ipſa materia. At de tertia conſiderandum eſt: hæc enim maximè dubitabilis. Conceditur autem, quaſdam eſſe ſubſtantias ſenſibilium: quare in his primùm quærendum eſt.

CAPVT IV.

De definitione, ſiue eo quod philoſophus appellat τὸ τί ἦν εἶναι, Latini quidditatem, quid id ſit. B

CVm autem in principio diuiſerimus quot modis ſubſtantiam determinamus, ac horum vnum quiddam eſſe videatur, quod quid erat eſſe, de eo conſiderandum eſt. Prodeſt etenim tranſcendere ad notius. Ita namque diſciplina fit omnibus, per minùs nota natura, ad magis nota. Et hoc opus eſt, vt in actibus ex eis quæ cuique ſunt bona facere, quæ ſimpliciter bona ſunt, ſint cuique bona. Ita ex ſibi notioribus, quæ natura nota ſunt, ſibi facere nota. Quæ autem ſingulis nota, & prima, ſæpenumero parum nota ſunt, & parum, aut C nihil entis participant. Attamen ex eis quæ parum nota, ſibi tamen nota ſunt, conandum eſt cognoſcere, quæ ſimpliciter nota ſunt, per hæc ipſa (vt dictum eſt) tranſcendentibus. At primò quædam de eo logicè dicemus: quod illud eſt, quod quid erat eſſe vnumquodque, quod ſecundùm ſe dicitur. Etenim tibi eſſe, non eſt muſico eſſe. Non enim ſecundùm teipſum muſicus es: quod ergo ſecundùm teipſum: nec tamen hoc totum. Nec enim illud, quod ita ſecundùm ſe eſt, vt ſuperficies alba: quoniam ſuperficiei eſſe, non eſt albo eſſe. At verò, nec quod ex ambobus eſt, ſuperficiei albæ eſſe. Quare? quoniam hæc ineſt. In qua ergo ratione ipſum dicente, non inerit ipſum, hæc ratio eius, D quod quid erat eſſe cuique. Quare ſi ſuperficiei albæ eſſe, eſt ſuperficiei læui eſſe, albo & læui eſſe, vnum & idem eſt. Cùm autem ſecundùm cætera quoque prædicamenta compoſita ſint (eſt etenim aliquod ſubiectum cuique, vt qualitati, & quantitati, & quando, & vbi, & motui) perſcrutandum eſt vtrùm eſt ratio eius quod quid erat eſſe cuique horum, & vtrùm ineſt etiam his ipſum quod quid erat, vt homini albo, quid erat albo homini. Sit autem nomen eius, veſtis. quid eſt veſti eſſe? At verò nec eorum eſt, quæ ſecundùm ſe dicuntur. An hoc non ſecundùm ſe dupliciter dicitur? & huius eſt hoc quidem ex additione: iſtud verò non. Hoc E enim dicitur, eo quòd ipſum, quod definitur, alteri adiicitur: vtputa, ſi albo eſſe, definiens dicit albi hominis rationem: iſtud verò, eo quòd aliud ipſi: vt ſi veſtis album hominem ſignificat, ille verò definiat veſtem vt album. Quod autem eſt albus homo, eſt album quidem, non tamen quid erat eſſe albo homini, ſed veſti eſſe. Vtrùm quod quid erat eſſe, eſt quid, aut ſimpliciter, an nõ? Ipſum enim quod quid erat eſſe, eſt ipſum quid erat eſſe. Cùm verò aliud de alio dicatur, non eſt ipſum quod quid: vt homo albus, non eſt quod quid: ſi ipſum quidem quod quid ſubſtantiis ſolis ineſt: quare quod quid erat eſſe, illorum eſt quorumcunque ratio eſt definitio.

A καὶ γὰρ αὗται ὑπάρξουσι κατὰ συμβεβηκός. ἐκ μὲν οὖν τούτων θεωροῦσι συμβαίνει οὐσίαν εἶναι τὴν ὕλην· ἀδύνατον δέ. καὶ γὰρ τὸ χωριστὸν καὶ τὸ τόδε τι ὑπάρχειν δοκεῖ μάλιστα τῇ οὐσίᾳ. διὸ τὸ εἶδος, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν, οὐσία δόξειεν ἂν μᾶλλον εἶναι τῆς ὕλης. τὴν μὲν τοίνυν ἐξ ἀμφοῖν οὐσίαν (λέγω δὲ τὴν ἐκ τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς) ἀφετέον· ὑστέρα γὰρ καὶ δήλη. φανερὰ δέ πως καὶ ἡ ὕλη· περὶ δὲ τῆς τρίτης σκεπτέον. αὕτη γὰρ ἀπορωτάτη. ὁμολογοῦνται δ' οὐσίαι εἶναι τῶν αἰσθητῶν τινες. ὥστε ἐν ταύταις ζητητέον πρῶτον.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ τοῦ τί ἦν εἶναι, τί ἐστιν.

Ἐπεὶ δ' ἐν ἀρχῇ διειλόμεθα, πόσοις ὁρίζομεν τὴν οὐσίαν, καὶ τούτων ἕν τι δοκεῖ εἶναι τὸ τί ἦν εἶναι, θεωρητέον περὶ αὐτοῦ. πρὸ ἔργου γὰρ τὸ μεταβαίνειν εἰς τὸ γνωριμώτερον. ἡ γὰρ μάθησις οὕτω γίνεται πᾶσι, διὰ τῶν ἧττον γνωρίμων φύσει, εἰς τὰ γνώριμα* μᾶλλον. καὶ τοῦτο ἔργον ἐστίν, ὥσπερ ἐν ταῖς πράξεσι, τὸ ποιῆσαι ἐκ τῶν ἑκάστῳ ἀγαθῶν, τὰ ὅλως ἀγαθά, ἑκάστῳ ἀγαθά. οὕτως ἐκ τῶν* αὐτῷ γνωριμωτέρων, τὰ τῇ φύσει γνώριμα αὐτῷ γνώριμα. τὰ δ' ἑκάστοις γνώριμα καὶ πρῶτα, πολλάκις ἠρέμα γνώριμα· καὶ μικρὸν ἢ οὐδὲν ἔχει τοῦ ὄντος. ἀλλ' ὅμως ἐκ τῶν φαύλως μὲν γνωστῶν,* αὐτῷ δὲ γνωστῶν, τὰ ὅλως γνωστὰ γνῶναι πειρατέον, μεταβαίνοντας (ὥσπερ εἴρηται) διὰ τούτων αὐτῶν. καὶ πρῶτον εἴπωμεν ἔνια περὶ αὐτοῦ λογικῶς, ὅτι ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστου, ὃ λέγεται καθ' αὑτό. οὐ γάρ ἐστι τὸ σοὶ εἶναι, τὸ μουσικῷ εἶναι. οὐ γὰρ κατὰ σαυτὸν εἶ μουσικός· ὃ ἄρα κατὰ σαυτόν. οὐδὲ δὴ τοῦτο πᾶν. οὐ γὰρ τὸ οὕτως καθ' αὑτό, ὡς ἐπιφανείᾳ λευκή, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ ἐπιφανείᾳ εἶναι, τὸ λευκῷ εἶναι. *ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν, τὸ ἐπιφανείᾳ λευκῇ εἶναι. διὰ τί; ὅτι πρόσεστιν αὐτό. ἐν ᾧ ἄρα μὴ ἐνέσται λόγῳ αὐτό, λέγοντι αὐτό, οὗτος ὁ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ. ὥστ' εἰ τὸ ἐπιφανείᾳ εἶναι λευκῇ εἶναί ἐστι, τὸ ἐπιφανείᾳ εἶναι λείᾳ, τὸ λευκῷ καὶ λείῳ εἶναι, τὸ αὐτὸ καὶ ἕν. Ἐπεὶ δ' ἐστὶ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας κατηγορίας σύνθετα (ἔστι γάρ τι ὑποκείμενον ἑκάστῳ, οἷον τῷ ποιῷ, καὶ τῷ ποτέ, καὶ τῷ πού, καὶ τῇ κινήσει) σκεπτέον ἆρα ἐστὶ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ αὐτῶν, καὶ ὑπάρχει καὶ τούτοις τὸ τί ἦν εἶναι, οἷον λευκῷ ἀνθρώπῳ τί ἦν λευκῷ ἀνθρώπῳ. ἔστω δὴ ὄνομα αὐτῷ ἱμάτιον, τί ἐστι τὸ ἱματίῳ εἶναι. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν καθ' αὑτὸ λεγομένων,* οὐδὲ τοῦτο, ἢ τὸ οὐ καθ' αὑτὸ λέγεται διχῶς, καὶ τούτου ἐστὶ τί, τὸ μὲν ἐκ προσθέσεως, τὸ δὲ οὔ. τὸ μὲν γὰρ τῷ αὐτὸ ἄλλῳ προσκεῖσθαι λέγεται ὃ ὁρίζεται· οἷον εἰ τὸ λευκῷ εἶναι ὁριζόμενος, λέγοι λευκοῦ ἀνθρώπου λόγον. τὸ δὲ τῷ, ἄλλο αὐτῷ· οἷον εἰ σημαίνοι τὸ ἱμάτιον, λευκὸν ἄνθρωπον, ὁ δὲ ὁρίζοιτο ἱμάτιον ὡς λευκόν. τὸ δὲ λευκὸς ἄνθρωπος, ἔστι μὲν λευκόν, οὐ μέντοι τί ἦν εἶναι λευκῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ τῷ ἱματίῳ εἶναι. ἆρα ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναί τι, ἢ ὅλως, ἢ οὔ; *ὅπερ γάρ τί ἦν εἶναι, ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι. ὅταν δ' ἄλλο κατ' ἄλλου λέγηται, οὐκ ἔστιν ὅπερ τόδε τι· οἷον ὁ λευκὸς ἄνθρωπος, οὐκ ἔστιν ὅπερ τόδε τι, εἴπερ τὸ τόδε τι ταῖς οὐσίαις ὑπάρχει μόνον. ὥστε τὸ τί ἦν εἶναί ἐστιν, ὅσων ὁ λόγος ἐστὶν ὁρισμός.

* Nic. l. 1. c. 1.

* Cap. 1. lib. 1. Phyſic.

* κ. αὐτῶν, mendoſè.

* κ. αὐτῶν

* Hic locus iam olim variè legitur ab interpretib: quos conſule.

* γρ. οὐδὲ τοῦτο, ἢ τὸ cum interrog. nota poſt vocē διχῶς.

* κ. ὅπερ γάρ τι ἐστι τὸ τί ἦν εἶναι. vide Alex.

A ὁρισμὸς δ' ἐστὶν, οὐκ ἂν ὄνομα λόγῳ ταὐτὸ σημαίνῃ (πάντες γὰρ ἂν εἶεν οἱ λόγοι ὅροι. ἔσται γὰρ ὄνομα ὁτῳοῦν λόγῳ ταὐτόν· ὥστε καὶ ἡ Ἰλιὰς ὁρισμὸς ἔσται) ἀλλ' ἐὰν πρώτου τινὸς ᾖ. τοιαῦτα δ' ἐστὶν, ὅσα λέγεται μὴ τῷ ἄλλο κατ' ἄλλου λέγεσθαι. οὐκ ἔσται ἄρα οὐδενὶ τῶν μὴ γένους εἰδῶν ὑπάρχον τὸ τί ἦν εἶναι, ἀλλὰ τούτοις μόνον. ταῦτα γὰρ δοκεῖ οὐ κατὰ μετοχὴν λέγεσθαι καὶ πάθος, οὐδ' ὡς συμβεβηκός· ἀλλὰ λόγος μὲν ἔσται ἑκάστου καὶ τῶν ἄλλων τί σημαίνει, ἐὰν ᾖ ὄνομα, ὅτι τόδε τῷδε ὑπάρχει· ἢ ἀντὶ λόγου ἁπλοῦ ἀκριβέστερος. ὁρισμὸς δ' οὐκ ἔσται, οὐδὲ τὸ τί ἦν * εἶναι. ἢ καὶ ὁ ὁρισμὸς, ὥσπερ καὶ τὸ τί ἐστι πλεοναχῶς λέγεται; καὶ γὰρ τὸ τί ἐστιν, ἕνα μὲν τρόπον σημαίνει τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ τόδε τι· ἄλλον δὲ, ἕκαστον τῶν κατηγορουμένων, ποσὸν, ποιὸν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· ὥσπερ γὰρ καὶ τὸ τί ἐστιν ὑπάρχει πᾶσιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ τῷ μὲν πρώτως, τοῖς δ' ἑπομένως· οὕτω καὶ τὸ τί ἐστιν, ἁπλῶς μὲν τῇ οὐσίᾳ, πὼς δὲ τοῖς ἄλλοις. καὶ γὰρ τὸ ποιὸν ἐροίμεθ' ἂν τί ἐστιν· ὥστε καὶ τὸ ποιὸν, τῶν τί ἐστι μὲν, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος λογικῶς φασί τινες εἶναι τὸ μὴ ὂν, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μὴ ὂν, οὕτω καὶ τὸ ποιόν. δεῖ μὲν οὖν σκοπεῖν καὶ τὸ πῶς δεῖ λέγειν περὶ ἑκάστου, οὐ μὴν μᾶλλόν γε, ἢ τὸ πῶς ἔχει. διὸ καὶ νῦν ἐπεὶ τὸ λεγόμενον φανερὸν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ὁμοίως ὑπάρξει, πρώτως μὲν καὶ ἁπλῶς τῇ οὐσίᾳ, εἶτα καὶ τοῖς ἄλλοις, ὥσπερ καὶ τὸ τί ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς τί ἦν εἶναι, ἀλλὰ ποιῷ, ἢ ποσῷ τί ἦν εἶναι. δεῖ γὰρ ἢ ὁμωνύμως ταῦτα φάναι εἶναι ὄντα, ἢ προστιθέντας καὶ ἀφαιροῦντας, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἐπιστητὸν, ἐπιστητόν· ἐπεὶ τό γε ὀρθόν ἐστι, μήτε ὁμωνύμως φάναι, μήτε ὡσαύτως, ἀλλ' ὥσπερ τὸ ἰατρικὸν τῷ πρὸς αὐτὸ μὲν, καὶ ἓν, οὐ τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἕν. οὐ μέντοι οὐδὲ ὁμωνύμως. οὐδὲν γὰρ ἰατρικὸν σῶμα καὶ ἔργον καὶ σκεῦος λέγεται, οὔτε ὁμωνύμως, οὔτε καθ' ἓν, ἀλλὰ πρὸς ἕν. ταῦτα μὲν οὖν ὁποτέρως τις ἐθέλει λέγειν, διαφέρει οὐδέν. ἐκεῖνο δὲ φανερὸν, ὅτι ὁ πρώτως καὶ ἁπλῶς ὁρισμὸς, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, τῶν οὐσιῶν ἐστιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἐστὶ, πλὴν οὐ πρώτως. οὐ γὰρ ἀνάγκη, ἂν τοῦτο τιθῶμεν, τούτου ὁρισμὸν εἶναι, ὃ ἂν λόγῳ τὸ αὐτὸ σημαίνῃ, ἀλλὰ τινὶ λόγῳ. τοῦτο δ' ἐὰν ἑνὸς ᾖ, μὴ τῷ συνεχεῖ ὥσπερ ἡ Ἰλιὰς, ἢ ὅσα συνδέσμῳ, ἀλλ' ἐὰν ὁσαχῶς λέγεται τὸ ἕν· τὸ δ' ἓν λέγεται, ὥσπερ τὸ ὄν. τὸ δὲ ὂν, τὸ μὲν τόδε τι, τὸ δὲ ποσὸν, τὸ δὲ ποιόν τι σημαίνει. διὸ καὶ λευκοῦ ἀνθρώπου ἔσται λόγος καὶ ὁρισμός· ἄλλον δὲ τρόπον, καὶ τοῦ λευκοῦ καὶ οὐσίας.

* κ. τὸ, ἢ ὁ ὁρ. ſine interrog.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ὅτι τὸ τί ἦν εἶναι ἢ μόνον τῶν οὐσιῶν ἐστιν, ἢ μάλιστα καὶ πρώτων καὶ ἁπλῶς.

Ἔχει δ' ἀπορίαν ἐάν τις μὴ φῇ ὁρισμὸν εἶναι τὸν ἐκ προσθέσεως λόγον, τίνος ἔσται ὁρισμὸς, τῶν οὐχ ἁπλῶν, ἀλλὰ συνδεδυασμένων; ἐκ προσθέσεως γὰρ ἀνάγκη δηλοῦν. λέγω δὲ οἷον, ἔστι ῥὶς, καὶ κοιλότης, καὶ σιμότης, τὸ ἐκ τοῖν δυοῖν λεγόμενον, τῷ τόδε ἐν τῷδε, καὶ οὐ συμβεβηκός γε.

A Definitio autem eſt, non ſi nomen idem quod oratio ſignificet, (omnes etenim ſermones, definitiones eſſent. Erit namque nomen idem cuicunque ſermoni, quare & Ilias definitio erit) ſed ſi primi alicuius ſit. Talia verò ſunt, quæcunque dicuntur, non eo quòd aliud de alio dicatur. Non ergo vlli eorum, quæ non ſunt ſpecies generis, inerit quod quid erat eſſe, ſed his ſolùm: hæc enim videntur, non ſecundùm participationem, & paſſionem, nec vt accidens dici. Sed oratio quidem cuiuſque etiam aliorum erit, quid ſignificat, ſi nomen ſit, quòd hoc huic ineſt: aut pro ſimplici oratione, certior. definitio verò non erit, neque quod quid erat eſſe. An definitio quoque, vt & ipſum quid eſt, multipliciter dicitur? Etenim ipſum quid eſt, vno B quidem modo ſubſtantiam, & quod quid ſignificat: alio verò ſingula eorum quæ prædicantur, quantitatem, qualitatem, & quæcunque cætera talia ſunt. Quemadmodum enim & ipſum EST ineſt quidem omnibus, non tamen ſimiliter, ſed huic quidem primò, illis verò conſequenter: ita & quod quid eſt ſimpliciter ſubſtantiæ, cæteris verò quodam modo. Etenim interrogare poſſimus, quid eſt ipſum quale. Quare & ipſum quale eſt eorum quorum eſt quid eſt: non tamen ſimpliciter, ſed ſicvt de non ente, logicè quidam aiunt eſſe ipſum non ens, non ſimpliciter, ſed non ens, ita & ipſum quale. Oportet igitur & conſiderare, quomodo de quocunque dicere decet, non tamen magis quàm quomodo ſe habet. Quare nunc quoque cùm manife- C ſtum, quod dicitur, ſit, ipſum etiam quod quid erat eſſe, ſimiliter inerit primò quidem, & ſimpliciter ſubſtantiæ, deinde cæteris, ſicvt & ipſum quid eſt: non ſimpliciter quid erat eſſe, ſed qualitati aut quantitati quid erat eſſe. Oportet etenim, aut æquiuocè iſta eſſe, aut cum additione, vel ablatione: ſicvt & quod non ſcibile, ſcibile. Nam rectius eſt neque æquiuocè dicere, neque eodem modo: ſed quemadmodum medicinale, eo quòd ad idem quidem & vnum, non autem idem & vnum, non tamen etiam æquiuocè. Nullum etenim medicinale corpus, opus & vas dicitur æquiuocè, neque ſecundùm vnum, ſed ad vnum: ſed hæc quidem quomodocunque dicere quis velit, nihil differt. Il- D lud autem manifeſtum eſt, quòd quæ primò & ſimpliciter definitio, & quod quid erat eſſe, ſubſtantiarum eſt: at cæterorum quoque ſimiliter eſt, non tamen primò. Non enim eſt neceſſe, ſi hoc ponamus, huius definitionem eſſe quodcunque oratione idem ſignificat, ſed quod aliqua oratione, hoc autem ſi vnius ſit, non continuatione, ſicvti Ilias, aut quæcunque coniunctione, ſed ſi quoties dicitur vnum. Vnum autem dicitur, ſicvti & ens. Ens autem quoddam, ipſum quod quid, quoddam quantum, quoddam quale quid ſignificat. Quare & albi hominis erit oratio & definitio: alio verò modo, & albi & ſubſtantiæ.

E

CAPVT V.

Quòd tantùm ſubſtantiis competat definitio, & τὸ τί ἦν εἶναι, vel iis maximè, & primò ac ſimpliciter: Accidentibus ſuo modo.

Habet autem dubitationem, ſi quis non dicat definitionem eſſe eam quæ ex additione fit, orationem: cuius erit definitio, non ſimplicium, ſed copulatorum? Ex additione enim neceſſe eſt manifeſtare. Dico autem, vtputa, eſt naſus, & concauitas, & ſimitas, quod ex ambobus dicitur: eo quòd hoc, in hoc, & non ſecundùm accidens;

neque concauitas, neque ſimitas, paſſio naſi, ſed ſecundùm ſe: nec vt album Calliæ, aut homini, quoniam Callias albus, cui accidit homini eſſe: ſed vt maſculum animali, & æquale quanto, & cuncta quæ per ſe eſſe dicuntur, hæc ſunt, in quibus ineſt aut ratio, aut nomen eius, cuius hæc paſſio eſt: & non contingit, ſeparatim oſtendere, ſicuti album abſque homine contingit: ſed non fœmininum abſque animali. Quare iſtorum, quod quid erat eſſe, & definitio, aut nullius eſt, aut ſi eſt, aliter eſt quàm quemadmodum diximus. Eſt autem alia quoque de eis dubitatio. Si enim idem ſimus naſus, & concauus naſus, idem erit ſimum, & concauum: quòd ſi non, propterea quòd impoſſibile eſt dicere ſimum abſque ipſa re, cuius per ſe paſſio eſt, & ſimum erit concauitas in naſo, naſum ſimum aut non eſt dicere, aut bis idem erit dictum, naſus naſus concauus. Naſus namque ſimus, naſus naſus concauus erit. Propter quod, inconueniens eſt talibus ineſſe, quod quid erat eſſe: quòd ſi non, in infinitum progredietur. Naſo namque naſo ſimo aliud inerit. Patet igitur quòd ſolius ſubſtantiæ definitio eſt. Si enim & cæterorum quoque prædicamentorum, neceſſe ex additione eſſe, vt qualitatis & imparis: non enim ſine numero: nec huius quod eſt fœmininum, ſine animali. Ex additione autem dico, in quibus accidit bis idem dicere, ſicut in iſtis. Quòd ſi hoc verum eſt, neque copulatorum erit: vtpote, numeri imparis. Sed latet, quòd nunc non accuratè dicuntur orationes. Si autem & iſtorum ſunt definitiones, aut alio modo ſunt, aut (ſicuti dictum eſt) multipliciter eſt dicendum, definitionem, & quod quid erat eſſe. Quare quodam modo quidem nullius erit definitio, nullique inerit, quod quid erat eſſe, niſi ſubſtantiis, quodam modo verò erit. Quòd igitur definitio eſt ipſius quid erat eſſe oratio, & quod quid erat eſſe, aut ſubſtantiarum ſolùm eſt, aut maximè primò & ſimpliciter, manifeſtum eſt.

A οὐδ' ἡ κοιλότης, οὐδ' ἡ σιμότης, πάθος τῆς ῥινός, ἀλλὰ καθ' αὑτήν. οὐδ' ὡς τὸ λευκὸν Καλλίᾳ, ἢ ἀνθρώπῳ, ὅτι Καλλίας λευκὸς ᾧ συμβέβηκεν ἀνθρώπῳ εἶναι, ἀλλ' ὡς τὸ ἄρρεν τῷ ζῴῳ καὶ τὸ ἴσον τῷ ποσῷ, καὶ πάντα ὅσα λέγεται καθ' αὑτὰ ὑπάρχειν. ταῦτα δ' ἐστὶν ἐν ὅσοις ὑπάρχει ἢ ὁ λόγος, ἢ τοὔνομα, οὗ ἐστι τοῦτο πάθος, καὶ μὴ ἐνδέχεται δηλῶσαι χωρίς, ὥσπερ τὸ λευκὸν ἄνευ τοῦ ἀνθρώπου ἐνδέχεται· ἀλλ' οὐ τὸ θῆλυ ἄνευ τοῦ ζῴου. ὥστε τούτων τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ὁ ὁρισμός, ἢ οὐκ ἔστιν οὐδενός, ἢ εἰ ἔστιν, ἀλλὰ καθάπερ εἰρήκαμεν. ἔστι δ' ἀπορία καὶ ἑτέρα περὶ αὐτῶν. εἰ μὲν γὰρ τὸ αὐτό ἐστι καὶ σιμὴ ῥὶς καὶ κοίλη ῥίς, τὸ αὐτὸ ἔσται τὸ σιμὸν καὶ τὸ κοῖλον·
B εἰ δὲ μή, διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι εἰπεῖν, τὸ σιμὸν καὶ ἄνευ τοῦ πράγματος οὗ ἐστι πάθος καθ' αὑτό· καὶ ἔσται τὸ σιμὸν κοιλότης ἐν ῥινί, τὸ ῥῖνα σιμὴν εἰπεῖν, ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ δὶς τὸ αὐτὸ ἔσται εἰρημένον, ῥὶς ῥὶς κοίλη. ἡ γὰρ ῥὶς ἡ σιμή,* ῥὶς κοίλη ἔσται. διὸ ἄτοπον τὸ ὑπάρχειν τοῖς τοιούτοις τὸ τί ἦν εἶναι. εἰ δὲ μή, εἰς ἄπειρον εἶσι. ῥινὶ γὰρ ῥινὶ σιμῇ, ἔτι ἄλλο ἐνέσται. δῆλον τοίνυν ὅτι μόνης τῆς οὐσίας ἐστὶν ὁρισμός. εἰ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, ἀνάγκη ἐκ προσθέσεως εἶναι, οἷον τοῦ ποιοῦ καὶ περιττοῦ. οὐ γὰρ ἄνευ ἀριθμοῦ· οὐδὲ τὸ τοῦ θήλεος ἄνευ ζῴου. τὸ δὲ ἐκ προσθέσεως λέγω, ἐν οἷς συμβαίνει δὶς τὸ αὐτὸ
C λέγειν, ὥσπερ ἐν τούτοις. εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, οὐδὲ τῶν συνδυαζομένων ἔσται, οἷον ἀριθμοῦ περιττοῦ· ἀλλὰ λανθάνει ὅτι οὐκ ἀκριβῶς λέγονται οἱ λόγοι. εἰ δὲ εἰσὶ καὶ τούτων ὅροι, ἤτοι ἄλλον τρόπον εἰσίν, ἢ καθάπερ ἐλέχθη, πολλαχῶς λεκτέον εἶναι τὸν ὁρισμόν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι. ὥστε ὡδὶ μὲν οὐδενὸς ἔσται ὁρισμός, οὐδενὶ τὸ τί ἦν εἶναι οὐδενὶ ὑπάρξει, πλὴν ταῖς οὐσίαις, ὡδὶ δ' ἔσται. ὅτι μὲν οὖν ἐστιν ὁρισμὸς ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι λόγος, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, ἢ μόνων τῶν οὐσιῶν ἐστιν, ἢ μάλιστα καὶ πρώτως καὶ ἁπλῶς, δῆλον.

* Quid codd. ῥὶς ῥὶς κ. quos ſecutus eſt Beſſ. non alij interpret.

CAPVT VI.

Vtrùm τὸ τί ἦν εἶναι, ſiue quidditas, & vnumquodque ſint idem.

Vtrûm autem idem eſt, an aliud ipſum quid erat eſſe, & vnumquodque, perſcrutandum. Proderit etenim aliquid ad conſiderationem de ſubſtantia. Nam & vnumquodque non videtur aliud eſſe à ſua ſubſtantia: & ipſum quid erat eſſe, dicitur eſſe vniuſcuiuſque ſubſtantia. De his igitur, quæ ſecundùm accidens dicuntur, videri poſſit aliud eſſe: vtputa, albus homo aliud eſt, & albo homini eſſe. Si enim idem homini eſſe, & albo homini idem: idem namque homo, & albus homo, vt aiunt: quare & albo homini, & homini. An non neceſſe eſt quæcunque ſecundùm accidens, eadem eſſe? Non enim extrema, ſimiliter eadem fiunt. Sed fortaſſis illud videatur accidere, extrema eadem ſecundùm accidens fieri: vtputa, albo eſſe, & muſico eſſe. Videtur autem minimè. De his autem, quæ per ſe dicuntur, ſemper neceſſe eſt eadem eſſe: vt ſi quæ ſubſtantiæ ſunt, quibus diuerſæ ſubſtantiæ non ſunt, nec aliæ naturæ priores, quales aiunt aliqui eſſe ideas. Si enim erit aliud ipſum bonum, & bono eſſe: & animal, & animali eſſe:

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

D Πότερον ταὐτόν ἐστιν ἢ ἕτερον τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ἕκαστον.

Πότερον δὲ ταὐτόν ἐστιν ἢ ἕτερον τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ἕκαστον, σκεπτέον. ἔστι γάρ τι πρὸ ἔργου πρὸς τὴν περὶ τῆς οὐσίας σκέψιν. ἕκαστόν τε γὰρ οὐκ ἄλλο δοκεῖ εἶναι τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας· καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, λέγεται εἶναι ἡ ἑκάστου οὐσία. ἐπὶ μὲν δὴ τῶν λεγομένων κατὰ συμβεβηκός, δόξειεν ἂν ἕτερον εἶναι, οἷον λευκὸς ἄνθρωπος ἕτερον, καὶ τὸ λευκῷ ἀνθρώπῳ εἶναι. εἰ γὰρ τὸ αὐτὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, καὶ λευκῷ ἀνθρώπῳ τὸ αὐτό. τὸ αὐτὸ γὰρ ἄνθρωπος, καὶ λευκὸς ἄνθρωπος, ὥς φασιν. ὥστε καὶ τὸ λευκῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ ἀνθρώπῳ.
E ἢ οὐκ ἀνάγκη ὅσα κατὰ συμβεβηκός, εἶναι* ταὐτά; οὐ γὰρ ὡσαύτως τὰ ἄκρα γίνεται ταὐτά· ἀλλ' ἴσως γ' ἐκεῖνο δόξειεν ἂν συμβαίνειν τὰ ἄκρα γίνεσθαι ταὐτὰ κατὰ συμβεβηκός· οἷον τὸ λευκῷ εἶναι, καὶ τὸ μουσικῷ εἶναι· δοκεῖ δὲ οὔ. ἐπὶ δὲ τῶν καθ' αὑτὰ λεγομένων, ἀεὶ ἀνάγκη ταὐτὰ εἶναι· οἷον εἴ τινές εἰσιν οὐσίαι, ὧν ἕτεραι μὴ εἰσὶν οὐσίαι, μηδὲ φύσεις ἕτεραι πρότεραι, οἵας φασὶ τὰς ἰδέας εἶναί τινες. εἰ γὰρ ἔσται ἕτερον αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀγαθῷ εἶναι, καὶ ζῷον, καὶ τὸ ζῴῳ εἶναι,

* κ. ταὐτ. ſine nota interrogat.

καὶ τῷ ὄντι καὶ τὸ ὄν, ἔσονται ἄλλαι τε οὐσίαι καὶ ἰδέαι παρὰ τὰς λεγομένας, καὶ πρότεραι οὐσίαι ἐκεῖναι, εἰ τὸ τί ἦν εἶναι οὐσίας ἐστί. καὶ εἰ μὲν ἀπολελυμέναι ἀλλήλων, τῶν μὲν οὐκ ἔσται ἐπιστήμη, τὰ δ' οὐκ ἔσται ὄντα. λέγω δὲ τὸ ἀπολελύσθαι, εἰ μήτε τῷ ἀγαθῷ αὐτῷ ὑπάρχει τὸ εἶναι ἀγαθῷ, μήτε τούτῳ τὸ εἶναι ἀγαθόν. ἐπιστήμη τε γὰρ ἑκάστου αὕτη, τὸ τί ἦν ἐκείνῳ εἶναι. καὶ ἐπὶ ἀγαθοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἔχει. ὥστε εἰ μηδὲ τὸ ἀγαθῷ εἶναι ἀγαθόν, οὐδὲ τὸ ὄντι ὄν, οὐδὲ τῷ ἑνὶ ἕν. ὁμοίως δὲ πάντα ἐστίν, ἢ οὐδὲν τὰ τί ἦν εἶναι. ὥστ' εἰ μηδὲ τὸ ὄντι ὄν, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν. ἔτι ᾧ μὴ ὑπάρχει ἀγαθῷ εἶναι, οὐκ ἀγαθόν. ἀνάγκη ἄρα ἓν εἶναι τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀγαθῷ εἶναι· καὶ τὸ καλόν, καὶ τὸ καλῷ εἶναι, ὅσα μὴ κατ' ἄλλου λέγεται, ἀλλὰ πρῶτα καὶ καθ' αὑτά. καὶ γὰρ τοῦτο ἱκανόν, ἐὰν ὑπάρχῃ, κἂν μὴ ᾖ εἴδη· μᾶλλον δ' ἴσως * κἂν ᾖ εἴδη. ἅμα δὲ δῆλον, καὶ ὅτι εἴπερ εἰσὶν αἱ ἰδέαι οἵας τινές φασιν, οὐκ ἔσται τὸ ὑποκείμενον οὐσία· ταύτας γὰρ οὐσίας μὲν ἀναγκαῖον εἶναι, μὴ καθ' ὑποκειμένου δέ. ἔσονται γὰρ κατὰ μέθεξιν. ἔκ τε δὴ τούτων τῶν λόγων, ἓν καὶ ταὐτὸ οὐ κατὰ συμβεβηκός, αὐτὸ ἕκαστον, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι· καὶ ὅτι γε τὸ ἐπίστασθαι ἕκαστον, τοῦτό ἐστι τὸ τί ἦν εἶναι ἐπίστασθαι. ὥστε κατὰ τὴν ἔκθεσιν ἀνάγκη ἕν τι εἶναι ἄμφω. τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς λεγόμενον, οἷον, τὸ μουσικὸν ἢ λευκόν, διὰ τὸ διττὸν σημαίνειν, οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς τὸ αὐτὸ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ αὐτό. καὶ γὰρ ᾧ συμβέβηκε λευκῷ * καὶ τὸ συμβεβηκός. ὥστε ἔστι μὲν ὡς ταὐτόν· ἔστι δὲ ὡς οὐ ταὐτὸ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ αὐτό. τῷ μὲν γὰρ ἀνθρώπῳ καὶ τῷ λευκῷ ἀνθρώπῳ, οὐ τὸ αὐτό, τῷ πάθει δὲ αὐτό. ἄτοπον δ' ἂν φανείη, κἂν εἴ τις ἑκάστῳ ὄνομα θοῖτο τῶν τί ἦν εἶναι. ἔσται γὰρ καὶ παρ' ἐκεῖνο ἄλλο, τὸ τί ἦν εἶναι ἵππῳ, ἕτερον. καίτοι τί κωλύει καὶ νῦν εἶναι ἔνια εὐθὺς τί ἦν εἶναι, εἴπερ οὐσία τὸ τί ἦν εἶναι; ἀλλὰ μὴν οὐ μόνον ἕν, ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς αὐτῶν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς ἓν τὸ ἑνὶ εἶναι, καὶ ἕν. ἔτι εἰ ἄλλο ἔσται, εἰς ἄπειρον εἶσιν. τὸ μὲν γὰρ ἔσται τὸ τί ἦν εἶναι, τὸ ἑνὶ εἶναι, τὸ δὲ τὸ ἕν. ὥστε καὶ ἐπ' ἐκείνων ὁ αὐτὸς ἔσται λόγος. ὅτι μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πρώτων καὶ καθ' αὑτὰ λεγομένων, τὸ ἑκάστῳ εἶναι καὶ ἕκαστον, τὸ αὐτὸ καὶ ἕν ἐστι, δῆλον. οἱ δὲ σοφιστικοὶ ἔλεγχοι πρὸς τὴν θέσιν ταύτην, φανερὸν ὅτι τῇ αὐτῇ λύονται λύσει, καὶ εἰ ταὐτὸ Σωκράτης καὶ Σωκράτει εἶναι. οὐδὲν γὰρ διαφέρει, οὔτε ἐξ ὧν ἐρωτήσειεν ἄν τις, οὔτε ἐξ ὧν λύων ἐπιτύχοι. πῶς μὲν οὖν τὸ τί ἦν εἶναι ταὐτό, καὶ πῶς οὐ ταὐτὸ ἑκάστῳ, εἴρηται.

* κ. ἐὰν ᾖ

* κ. ἢ τὸ συμ.

A & enti, & ipſum ens: erunt & aliæ ſubſtantiæ, & naturæ, ac ideæ, præter eas quæ dicuntur: & illæ priores ſubſtantiæ, ſi ipſum quod quid erat eſſe, ſubſtantiæ eſt. Et ſi abſolutæ ab ſe inuicem, harum quidem non erit ſcientia, illæ verò non erunt entia. Dico autem abſolui, ſi nec ipſi bono eſt eſſe bono: nec huic, eſſe bonum. ſcientia namque cuiuſque hæc eſt, quod quid erat illi eſſe, & de bono, & de cæteris ſimiliter ſe habet. Vnde ſi neque ipſi bono eſſe bonum, nec ipſi enti ens, nec ipſi vni vnum, ſimiliter autem omnia ſunt, certè nihil eſt quod quid erat eſſe: quare ſi nec ipſi enti ens, nec aliorum alicui. Item, cui non ineſt bono eſſe, non bonum eſt: neceſſe eſt igitur, vnum eſſe bonum, B & bono eſſe, & honeſtum & honeſto eſſe, quæcunque non per aliud dicuntur, ſed prima, & per ſe. Etenim hoc ſufficiens eſt, ſi exiſtit, etiam ſi non ſint ſpecies: fortaſſis autem magis, ſi ſpecies ſint. Simul autem patet etiam, quòd ſi ideæ ſint, quales eas quidam aiunt, quòd etiam non erit ſubiectum ſubſtantia. Has enim ſubſtantias quidem neceſſe eſt eſſe, dici verò de ſubiecto non neceſſe: eſſent enim ſecundùm participationem. Ex his itaque rationibus, vnum & idem eſt non ſecundùm accidens ipſum vnumquodque, & quod quid erat eſſe: & quod ſcire vnumquodque, hoc eſt, ipſum quid erat eſſe, ſcire: quare, ſecundùm expoſitio- C nem neceſſe eſt vnum quiddam, ambo eſſe. Quod autem ſecundùm accidens dicitur, vt muſicum, aut album, propterea quòd duplex ſignificat, non eſt verum dicere, quòd idem ſit, quod quid erat eſſe, & ipſum. Etenim cui accidit album, & accidens. Quare quodam modo quidem eſt, quodam modo verò non eſt idem, quod quid erat eſſe, & ipſum: homini namque, & albo homini, non eſt idem: paſſione verò, idem. Abſurdum autem apparet, & ſi quis vnicuique ipſorum quid erat eſſe, nomen imponat. Erit namque etiam præter illud, aliud quod quid erat eſſe equo. At verò quid prohibet nunc quoque è veſtigio eſſe quædam quid erat eſſe, ſi ſubſtantia quidem eſt, D quod quid erat eſſe? Enimvero non ſolum vnum, ſed ratio etiam eorum eadem, vt ex dictis patet. Non enim ſecundùm accidens vnum vni eſſe, & ipſum vnum. Item, ſi aliud erit, in infinitum procedet. Etenim hoc quidem erit, quid erat eſſe vni eſſe: illud verò vnum. Quare de illis quoque eadem ratio erit. Quòd igitur de primis, & quæ per ſe dicuntur, vnicuique eſſe, & vnumquodque idem & vnum eſt, patet. Sophiſticæ autem ad hanc poſitionem redargutiones, manifeſtum eſt, quòd eadem ſolutione ſoluuntur: & ſi idem Socrates, & Socrati eſſe. Nihil enim differt, nec ex quibus aliquis interrogauerit, nec ex quibus ſoluens obtinuerit. Quo igitur modo idem cuique E eſt, quod quid erat eſſe, & quomodo non idem, dictum eſt.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ γενέσεως.

Τῶν δὲ γιγνομένων, τὰ μὲν φύσει γίγνεται, τὰ δὲ τέχνῃ, τὰ δὲ ἀπὸ ταὐτομάτου. πάντα δὲ τὰ γιγνόμενα, ὑπό τέ τινος γίγνεται καὶ ἔκ τινος, καὶ τί. τὸ δὲ τί, λέγω καθ' ἑκάστην κατηγορίαν. ἢ γὰρ τόδε, ἢ ποσόν, ἢ ποιόν, ἢ ποῦ. αἱ δὲ γενέσεις, αἱ μὲν φυσικαὶ αὗταί εἰσιν, ἥτι ἐκείνων τῶν γιγνομένων

CAPVT VII.

Res fieri naturâ, vel arte, vel caſu, ab efficiente, ex materiâ, & ſingulares.

EOrum autem quæ fiunt, quædam natura, quædam arte, quædam à caſu fiunt: omnia verò quę fiunt, & ab aliquo, & ex aliquo, ac aliquid fiunt. Aliquid verò dico, ſecundùm quodque prædicamentum. Aut enim hoc, aut quantũ, aut quale, aut vbi. Generationes verò naturales quidẽ hæ eorum ſũt quorum

quorum

quorum generatio ex natura eſt. Ex quo autem fit, ea eſt quam materiam dicimus: à quo verò quippiam, eorum eſt quæ natura ſunt. ipſum autem aliquid, homo, aut planta, aut quicquam aliud ſimilium, quæ maximè dicimus ſubſtantias eſſe. Cuncta verò, quæ aut natura, aut arte fiunt, habent materiam. Poſſibile enim eſt eſſe, & non eſſe, eorum vnumquodque. Hoc autem cuique materia. Vniuerſaliter verò, & id, ex quo natura, & illud, per quod natura. Quod enim fit, habet naturam, vt planta, aut animal. Et à quo, natura, quæ ſecundùm ſpeciem dicitur, quæ eiuſdem ſpeciei eſt: hæc autem, in alio eſt: homo namque hominem generat. Sic igitur fiunt quæ ob naturam fiunt, cæteræ verò generationes, dicuntur effectiones. Omnes autem effectiones, aut ab arte, aut à poteſtate, aut ab intellectu. Harum autem quædam etiam à caſu fiunt, & à fortuna, perinde atque in iis quæ à natura fiunt. Quædam enim & illic, eadem & ex ſemine, & abſque ſemine fiunt. De his itaque poſtea conſiderandum eſt. Ab arte autem fiunt, quorum ſpecies in anima. Speciem autem dico, ipſum quid erat eſſe vniuſcuiuſque, & primam ſubſtantiam. Etenim contrariorum quodam modo eadem ſpecies eſt. Priuationis namque ſubſtantia, oppoſita ſubſtantia: vt ſanitas, ægritudinis. Illius enim abſentia oſtenditur ægritudo. Sanitas verò eſt ratio, quæ in anima, & in ſcientia eſt. Fit itaque ſanum, ita intelligente. Cùm hoc ſanitas ſit, neceſſe eſt, ſi ſanitas erit, hoc fieri: vtputa, æqualitatem: quòd ſi hoc, caliditatem. Et ita ſemper intelligit, donec redigat in illud, quod ipſe poteſt vltimum facere: deinde motus, qui iam poſt hæc fit, effectio ad ſanitatem appellatur. Quare quodam modo ex ſanitate ſanitatem accidit fieri, & domum ex domo. Quæ ſine materia, eam quæ habet materiam. Ars enim medendi, & ædificandi, eſt ſpecies ſanitatis, & domus. Dico autem ſubſtantiam abſque materia, quod quid erat eſſe. Generationum autem, & motuum, hæc quidem intellectio, hæc verò effectio vocatur: quæ quidem à principio & ſpecie, intellectio: quæ verò ab vltimo, ipſius intellectionis effectio. Similiter autem & in cæteris mediis vnumquodque fit. Dico autem, vtputa, ſi conualeſcet, oportet adæquari. Quid igitur eſt adæquari? hoc autem erit, ſi caleſiet. Hoc autem quid eſt? hoc quidem. Hoc autem poteſtate ineſt, hoc verò iam in ipſo eſt. Faciens igitur, & vnde conualeſcendi motus incipit, ſi ab arte, ſpecies eſt in anima. Quòd ſi caſu, ab eo, quod eſt faciendi principium illi, qui ab arte facit: ſicut fortaſſis & in medendo principium à calefaciendo fit. Hoc autem facit, fricatione. Calor itaque in corpore, aut pars ſanitatis, aut ſequitur eum aliquid tale, quod eſt pars ſanitatis, aut plura. Hoc autem vltimum faciens, & quod ita pars eſt ſanitatis, & domus, & aliorum, vt lapides. Quare, quemadmodum dicitur, impoſſibile eſt fieri, ſi nihil præexiſtat. Quòd ſanè pars ex neceſſitate exiſtet, patet. materia namque, pars: ineſt etiam hæc, & fit. Sed vtrùm eorum etiam eſt, quæ in ratione? vtroque quidem modo dicimus multos circulos quidnam ſint, & materiam dicẽtes, quòd æs: & ſpeciem, quòd talis figura: & hoc eſt genus, in quo primo ponitur: æneus autem circulus habet in ipſa ratione materiam. Ex quo verò, tanquam materia, fiũt aliqua, dicitur, cùm fit nõ illud, ſed illiuſmodi:

A ὧν ἡ γένεσις ἐκ φύσεώς ἐστι. τὸ δὲ ἐξ οὗ γίγνεται, ἣν λέγομεν ὕλην. τὸ δὲ ὑφ' οὗ, τῶν φύσει τι ὄντων. τὸ δὲ τί, ὁ ἄνθρωπος, ἢ φυτὸν, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἃ δὴ μάλιστα λέγομεν οὐσίας εἶναι. ἅπαντα δὲ τὰ γινόμενα, ἢ φύσει, ἢ τέχνῃ, ἔχει ὕλην. δυνατὸν γὰρ εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἕκαστον αὐτῶν. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ἐν τῷ ἑκάστῳ ὕλη. καθόλου δὲ, καὶ ἐξ οὗ φύσις, καὶ καθ' ὃ φύσις. τὸ γὰρ γινόμενον ἔχει φύσιν, οἷον φυτὸν, ἢ ζῶον· καὶ ὑφ' οὗ ἡ κατὰ τὸ εἶδος λεγομένη φύσις ἡ ὁμοειδής. αὕτη δ' ἐν ἄλλῳ· ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ. οὕτω μὲν οὖν γίγνεται τὰ γινόμενα διὰ τὴν φύσιν. αἱ δ' ἄλλαι γενέσεις, λέγονται ποιήσεις. πᾶσαι δέ εἰσιν αἱ ποιήσεις, ἢ ἀπὸ τέχνης, ἢ ἀπὸ δυνάμεως, ἢ διανοίας. B τούτων δέ τινες γίγνονται καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, καὶ ἀπὸ τύχης παραπλησίως, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀπὸ φύσεως γινομένοις. ἔνια γὰρ κἀκεῖ * ταὐτὰ καὶ ἐκ σπέρματος γίγνεται, καὶ ἄνευ σπέρματος. περὶ μὲν οὖν τούτων ὕστερον ἐπισκεπτέον. ἀπὸ τέχνης δὲ γίγνεται, ὧν τὸ εἶδος ἐν τῇ ψυχῇ. εἶδος δὲ λέγω, τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστου, καὶ τὴν πρώτην οὐσίαν. καὶ γὰρ τῶν ἐναντίων τρόπον τινὰ τὸ αὐτὸ εἶδος. τῆς γὰρ στερήσεως οὐσία, ἡ οὐσία ἡ ἀντικειμένη, οἷον ὑγίεια νόσου. ἐκείνης γὰρ * ἀπουσία, δηλοῦται ἡ νόσος. ἡ δὲ ὑγίεια, ὁ ἐν τῇ ψυχῇ λόγος καὶ ὁ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. C γίγνεται δὲ τὸ ὑγιὲς, νοήσαντος. * ἐπεὶ τὸ δὶ ὑγίειαν, ἀνάγκη, εἰ ὑγιὲς ἔσται, τοδὶ ὑπάρξαι, οἷον ὁμαλότητα· εἰ δὲ τοῦτο, θερμότητα. καὶ οὕτως ἀεὶ νοεῖ, ἕως ἂν ἀγάγῃ εἰς τοῦτο ὃ αὐτὸς δύναται ἔσχατον ποιεῖν. εἶτα ἤδη ἡ ἀπὸ τούτου κίνησις, ποίησις καλεῖται, ἡ ἐπὶ τὸ ὑγιαίνειν. ὥστε συμβαίνει τρόπον τινὰ ὑγίειαν ἐξ ὑγιείας γίνεσθαι, καὶ τὴν οἰκίαν ἐξ οἰκίας, τῆς ἄνευ ὕλης τὴν ἔχουσαν ὕλην. ἡ γὰρ ἰατρική ἐστι καὶ οἰκοδομικὴ, τὸ εἶδος τῆς ὑγιείας καὶ τῆς οἰκίας. λέγω δ' οὐσίαν ἄνευ ὕλης, τὸ τί ἦν εἶναι. τῶν δὲ γενέσεων καὶ κινήσεων, ἡ μὲν νόησις καλεῖται, ἡ δὲ ποίησις· ἡ μὲν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ εἴδους, νόησις· ἡ δ' ἀπὸ τοῦ τελευταίου τῆς νοήσεως, ποίησις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν D μεταξὺ ἕκαστον γίγνεται. λέγω δ' οἷον, * εἰ ὑγιανεῖ, δεῖ ὁμαλυνθῆναι. τί οὖν ἐστι τὸ ὁμαλυνθῆναι; τοδί. τοῦτο δ' ἔσται εἰ θερμανθήσεται. τοῦτο δὲ τί ἐστι; τοδί. ὑπάρχει δὲ τοδὶ δυνάμει· τοῦτο δὲ ἤδη ἐπ' αὐτῷ. τὸ δὴ ποιοῦν καὶ ὅθεν ἄρχεται ἡ κίνησις τοῦ ὑγιαίνειν, ἐὰν μὲν ἀπὸ τέχνης, τὸ εἶδός ἐστι τὸ ἐν τῇ ψυχῇ· ἐὰν δ' ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ἀπὸ τούτου ὅ ποτε τοῦ ποιεῖν ἄρχει τῷ ποιοῦντι ἀπὸ τέχνης· ὥσπερ καὶ ἐν τῷ ἰατρεύειν ἴσως ἀπὸ τοῦ θερμαίνειν ἡ ἀρχή. τοῦτο δὲ ποιεῖ τῇ τρίψει. ἡ θερμότης τοίνυν ἡ ἐν τῷ σώματι, ἢ μέρος τῆς ὑγιείας, ἢ ἕπεταί τι αὐτῇ τοιοῦτον ὅ ἐστι E μέρος τῆς ὑγιείας, * ἢ διὰ πλειόνων. τοῦτο δ' ἔσχατον, τὸ ποιοῦν καὶ τὸ οὕτως μέρος ἐστὶ τῆς ὑγιείας, καὶ τῆς οἰκίας· οἷον, οἱ λίθοι καὶ τῶν ἄλλων. ὥστε καθάπερ λέγεται ἀδύνατον γενέσθαι εἰ μηδὲν προϋπάρχοι. ὅτι μὲν οὖν τὸ μέρος ὑπάρξει ἐξ ἀνάγκης, φανερόν. ἡ γὰρ ὕλη μέρος. ἐνυπάρχει γὰρ καὶ γίγνεται αὕτη. ἀλλ' ἆρα καὶ τῶν ἐν τῷ λόγῳ; ἀμφοτέρως δὲ λέγομεν τοὺς πολλοὺς κύκλους τί εἰσι· καὶ τὴν ὕλην λέγοντες ὅτι χαλκὸς· καὶ τὸ εἶδος, ὅτι σχῆμα τοιόνδε, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ γένος, εἰς ὃ πρῶτον τίθεται. ὁ δὲ χαλκοῦς κύκλος ἔχει ἐν τῷ λόγῳ τὴν ὕλην. ἐξ οὗ δὲ ὡς ὕλης γίγνεται ἔνια, λέγεται ὅταν γένηται, οὐκ ἐκεῖνο, ἀλλ' ἐκείνινον·

* κ. ταὐτὰ. ἔ.

* κ. ἀπουσίᾳ,

* Scrib. ἐπειδὴ τοδὶ ὑγίεια, αἰ.

* κ. εἰ ὑγιανεῖ,

* Reliqui præter Beſſ. interpp. ferè legũt omnes ἢ εὐθὺς, ἢ διὰ πλειόνων. Iidẽ interpp. vulgatos codices non mutilos tantùm hoc loco, ſed & in ſequentib. periodis valde deprauatos eſſe ac peruerſos, ſua interpretatione arguunt. Sic enim vertit, *aut ſtatim, aut per plura, hoc autem eſt vltimum quod ſanitatis efficit partem. Atque vt ibi caliditas aut aliquid quod ipſa ſequitur, ſanitatis eſt pars, ſic & lapides domus, & alia aliorum ſunt partes.*

ἐστὶ ὁ ἀνδριάς, οὐ λίθος, ἀλλὰ λίθινος. ὁ δὲ ἄνθρωπος ὁ ὑγιαζόμενος, οὐ λέγεται ἐκεῖνο ἐξ οὗ. αἴτιον δέ, ὅτι γίνεται ἐκ τῆς στερήσεως καὶ τοῦ ὑποκειμένου, ὃ λέγομεν τὴν ὕλην. ἔστι καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ κάμνων γίνεται ὑγιής. μᾶλλον μέντοι λέγεται ἐκ τῆς στερήσεως γίνεσθαι· ἔστι ἐκ κάμνοντος ὑγιής, ἢ ἐξ ἀνθρώπου. διὸ κάμνων μὲν ὁ ὑγιὴς οὐ λέγεται, ἄνθρωπος δέ, καὶ ἄνθρωπος ὑγιής. ὧν δ᾽ ἡ στέρησις ἄδηλος καὶ ἀνώνυμος, οἷον ἐν χαλκῷ σχῆμα τὸ ὁποιονοῦν, ἢ ἐν πλίνθοις καὶ ξύλοις οἰκίας, * ἐκ τούτων δοκεῖ γίνεσθαι ὡς ἐκεῖ ἐκ καμνόντος. διὸ ὥσπερ οὐδ᾽ ἐκεῖ, ἐξ οὗ τοῦτο ἐκεῖνο οὐ λέγεται, * οὐδ᾽ ἐντεῦθεν ὁ ἀνδριὰς ξύλον, ἀλλὰ παράγεται ξύλινος, οὐ ξύλον· καὶ χαλκοῦς, ἀλλ᾽ οὐ χαλκός· καὶ λίθινος ἀλλ᾽ οὐ λίθος· καὶ ἡ οἰκία πλινθίνη, ἀλλ᾽ οὐ πλίνθοι· ἐπεὶ οὐδὲ ὡς ἐκ ξύλου γίνεται ἀνδριάς, ἢ ἐκ πλίνθων οἰκία, ἐάν τις ἐπιβλέπῃ σφόδρα, οὐκ ἂν ἁπλῶς εἴποι, διὰ τὸ δεῖν μεταβάλλοντος γίνεσθαι ἐξ οὗ, ἀλλ᾽ οὐχ ὑπομένοντος. διὰ μὲν οὖν τοῦτο οὕτως λέγεται.

* Sic vett. quoque interpp. legũt: Beſſ. aliter.

* κ. οὐδ᾽ ἐνταῦθα ὁ ἀνδριὰς ξύλον, οὐδὲ χαλκός, καὶ λίθος, ἀλλὰ παράγεται ξύλινος, χαλκοῦς, λίθινος, &c.

A vt ſtatua, non lapis, ſed lapidea. Homo autem con-
ualeſcens, non dicitur illud ex quo. Cauſa verò
eſt, quia fieri contingit ex priuatione, & ſubiecto,
quod dicimus materiam: vtputa, & homo & ægro-
tus fit ſanus. Magis tamen dicitur ex priuatione
fieri, velvti ex ægroto ſanus, quàm ex homine. Qua-
re ſanus, ægrotus quidem non dicitur, ſed homo, &
homo ſanus. Quorum verò priuatio incerta, & in-
nominata eſt, vt in ære cuiuſcunque figuræ, aut in
lateribus, & lignis domus, ex his non dicentur fieri,
ſicvti illic ex ægroto. Quare ſicvt nec ibi ex quo,
hoc non dicitur illud: nec hîc, ſtatua lignum: ſed
deriuatiuè dicitur lignea, non lignum: & ænea, &
non æs: & lapidea, & non lapis: & domus lateritia:
ſed non lateres: cùm neque tanquam ex ligno fit
B ſtatua, aut ex lateribus domus, (ſi quis accuratè in-
ſpexerit) profectò ſimpliciter dicet: propterea
quòd oporteat fieri, mutato ex quo, ſed non per-
manente. Propter hoc igitur ſic dicitur.

ΚΕΦΑΛ. η.

Ὅτι τὸ ὡς εἶδος ἢ ὡς οὐσία λεγόμενα οὐ γίγνεται.

Ἐπεὶ δὲ ὑπό τινός τε γίνεται τὸ γινόμενον (τοῦτο δὲ λέγω ὅθεν καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεώς ἐστι) καὶ ἔκ τινος. ἔστω δὲ μὴ ἡ στέρησις τοῦτο, ἀλλ᾽ ἡ ὕλη (ἤδη γὰρ διώρισται ὃν τρόπον λέγομεν τοῦτο) καὶ ὃ γίνεται (τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ἡ σφαῖρα, ἢ ὁ κύκλος, ἢ ὅ,τι ἔτυχε τῶν ἄλλων) ὥσπερ οὐδὲ τὸ ὑποκείμενον ποιεῖ τὸν χαλκόν, οὕτως οὐδὲ τὴν σφαῖραν, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, ὅτι ἡ χαλκῆ σφαῖρα, σφαῖρά ἐστιν· ἐκείνην δὲ οὐ ποιεῖ. τὸ γὰρ τόδε τι ποιεῖν, ἐκ * τοῦ ὅλου ὑποκειμένου τόδε ποιεῖν ἐστί. λέγω δ᾽ ὅτι τὸν χαλκὸν στρογγύλον ποιεῖν ἐστίν, οὐ τὸ στρογγύλον, ἢ τὴν σφαῖραν ποιεῖν, ἀλλ᾽ ἕτερόν τι, οἷον τὸ εἶδος τοῦτο ἐν ἄλλῳ. εἰ γὰρ ποιεῖ, ἔκ τινος ἂν * ποιοίη ἄλλου. τοῦτο γὰρ ὑπέκειτο, οἷον ποιεῖν χαλκῆν σφαῖραν. τοῦτο δὲ οὕτως, ὅτι ἐκ τουδί, ὅ ἐστι χαλκός, τοδὶ ποιεῖ, ὅ ἐστι σφαῖρα. εἰ οὖν καὶ τοῦτο ποιεῖ αὐτό, δῆλον ὅτι ὡσαύτως ποιήσει, καὶ βαδιοῦνται αἱ γενέσεις εἰς ἄπειρον. φανερὸν ἄρα, ὅτι οὔτε τὸ εἶδος, ἢ ὅ,τι δήποτε χρὴ καλεῖν τὴν ἐν τῷ αἰσθητῷ μορφήν, οὐ γίνεται, οὐδ᾽ ἔστιν αὐτοῦ γένεσις, οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι. τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ ἐν ἄλλῳ γίνεται, ἢ ἀπὸ τέχνης, ἢ ἀπὸ φύσεως, ἢ δυνάμεως. τὸ δὲ χαλκῆν σφαῖραν εἶναι ποιεῖ. ποιεῖ γὰρ ἐκ χαλκοῦ καὶ σφαίρας. εἰς τοδὶ γὰρ τοδὶ τὸ εἶδος ποιεῖ· καὶ ἔστι τοῦτο σφαῖρα χαλκῆ. τοῦ δὲ * σφαίρᾳ εἶναι. τῷ δὲ σφαίρᾳ εἶναι, ὅλως εἰ ἔστι γένεσις, ἔκ τινός τι ἔσται. δεήσει γὰρ διαιρετὸν εἶναι ἀεὶ τὸ γινόμενον, καὶ εἶναι τὸ μὲν τόδε, τὸ δὲ τόδε. λέγω δ᾽ ὅτι τὸ μὲν ὕλην, τὸ δὲ εἶδος. εἰ δὴ ἐστι σφαῖρα τὸ ἐκ τοῦ μέσου σχῆμα ἴσον, τούτου τὸ μὲν ἐν ᾧ ἔσται, ὃ ποιεῖ· τὸ δ᾽, ἐν ἐκείνῳ· τὸ δὲ ἅπαν, τὸ γεγονός· οἷον ἡ χαλκῆ σφαῖρα. φανερὸν δὴ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ μὲν ὡς εἶδος, ἢ ὡς οὐσία λεγόμενον οὐ γίνεται· ἡ δὲ σύνοδος ἡ κατὰ ταύτην λεγομένη γίνεται, καὶ ὅτι ἐν ἅπαντι τῷ γινομένῳ ὕλη ἔνεστι, * τὸ μὲν τόδε, τὸ δὲ τόδε. πότερον οὖν ἔστι τις σφαῖρα παρὰ τασδί, ἢ οἰκία παρὰ τὰς πλίνθους, ἢ οὐδ᾽ ἄν ποτε ἐγίνετο, εἰ οὕτως ἦν τόδε τι, ἀλλ᾽ ὅτι τοιόνδε σημαίνει.

* κ. τοῦ ὅλως ὑποκ.

* Vulgò, ποιοίη, ἢ ἄλ. mendosè.

* κ. σφαίρας. & iterum mox.

* κ. ἔστι τὸ μέν.

CAPVT VIII.

Materiam & formam propriè non fieri ſed compoſitum. ideas nil conferre ad rerum generationem.

CVm autem & ab aliquo fiat, quod fit (hoc au-
tem dico vnde generationis principium eſt)
& ex aliquo: ſit autem hoc non priuatio, ſed ma-
C teria (iam enim determinatum eſt, quemadmo-
dum hoc dicimus.) & quod fit, hoc autem eſt, aut
ſphæra, aut circulus, aut quodcunque cæterorum
euenit, ſicvti neque ſubiectum facit ipſum æs, ita
neque ſphæram, niſi ſecundùm accidens, quia
ænea ſphæra, ſphæra eſt: illam autem non facit.
Hoc aliquid enim facere, ex omnino ſubiecto,
hoc facere eſt. Dico autem quòd æs facere rotun-
dum, non eſt ipſum rotundum, aut ſphæram fa-
cere, ſed aliquid aliud, vtputa ſpeciem hanc in
alio. Si enim facit, ex aliquo alio profectò facit.
Hoc enim ſupponebatur, vtputa facere æneam
ſphæram. Hoc autem ita, quia ex eo, quod æs, hoc
facit quod ſphæra eſt. Si igitur & hoc ipſum fa-
D cit, patet quòd ſimiliter faciet, & generationes in
infinitum procedent. Manifeſtum igitur eſt, quòd
neque ſpecies fit, aut quodcunque nominare opor-
tet formam quæ in ſenſibili: nec eſt eius generatio,
nec eſt hæc, ipſum quid erat eſſe. Hoc enim eſt
quod in alio fit, aut ab arte, aut à natura, aut poten-
tia: æneam verò ſphæram eſſe facit. Facit namque
ex ære & ſphæra: in hoc enim hanc ſpeciem facit:
& hoc eſt ſphæra ænea: hoc autem ſphæræ eſſe.
Eius verò quod eſt ſphæræ eſſe, omnino ſi gene-
ratio eſt, ex aliquo aliquid erit. Oportebit nam-
que diuiſibile ſemper eſſe, quod fit: & eſſe, hoc
quidem hoc, illud verò, hoc. Dico autem, quòd
hoc quidem materiam: illud verò, ſpeciem. Si
E itaque ſphæra eſt figura, quæ à medio æqualis eſt,
huius hoc quidem eſt, in quo erit, quod facit: il-
lud autem, in illo. totum verò, quod factum eſt, vt-
puta ipſa ænea ſphæra. Manifeſtum igitur ex dictis
eſt, quòd illud quidem, quod vt ſpecies aut ſub-
ſtantia dicitur, non fit: copulatio verò, quæ ſecun-
dùm hanc dicitur, fit: & quòd in omni, quod fit,
materia ineſt: & eſt hoc quidem hoc, illud verò
hoc. Verùm igitur eſt aliqua ſphæra præter has, an
domus præter lateres? an nec factũ fuiſſet vnquam,
ſi ita eſſet quod quid, ſed quoniam tale ſignificat?

A Hoc autem & terminatum non eſt: ſed facit & generat ex hoc, tale: & cùm generatum eſt, eſt hoc tale. totum autem hoc, Callias, aut Socrates eſt, ſicvti ſphæra ænea hæc, homo verò & animal, ſicvti ſphæra ænea ſimpliciter. Patet ergo, quòd ſpecierum cauſæ (quemadmodum quidam dicere ſolent ſpecies) ſi aliquæ ſunt, præter ſingularia, ad generationes & ſubſtantias nihil proſunt: nec ſunt propter has, ſubſtantiæ ſecundùm ſe. In quibuſdam etenim etiam manifeſtum eſt, quòd generans tale eſt, quale quod generatur: non tamen idem, nec vnum numero, ſed vnum ſpecie, vt in naturalibus: homo namque hominem generat, niſi quid præter naturam fiat: vt equus mulum: & hæc quoque ſimiliter. B Quod enim eſt commune equo, & aſino, non eſt nominatum propinquiſſimum genus: fuerint autem ambo fortaſſis, vti mulus. Quare patet, quòd non oportet tanquam exemplar ſpeciem ponere: in his etenim maximè quærerentur. Hæ enim maximè ſubſtantiæ ſunt. Sed generans ſufficiens eſt, vt faciat, & cauſa ſit ſpeciei eſſe in materia: tota verò iam talis ſpecies, in his carnibus, & oſſibus, Callias, & Socrates: & diuerſa quidem, propter materiam, (diuerſa etenim) idem autem ſpeciei: indiuiſibilis namque ſpecies eſt.

CAPVT IX.

C

Cur quædam arte & caſu fiant, quædam ſolâ arte.

DVbitauerit autem aliquis, cur quædam & arte & caſu fiunt, vt ſanitas: quædam autem minimè, vt domus. Cauſa verò eſt, quòd horum quidem materia, quæ principium generationis eſt, cùm faciens ſit, & factum aliquid eorum quæ ab arte ſunt, in qua eſt aliqua pars rei, quædam talis, vt à ſe ipſa moueatur, quædam non: & huius, quædam ſic poſſibilis eſt, quædam impoſſibilis: multa namque poſſibilia quidem à ſe ipſis moueri, ſed non ſic, vtputa ſaltare. Quorumcunque itaque talis materia eſt, D vt lapides, impoſſibile eſt ſic moueri, niſi ab alio: ſic tamen certè eſt & ignis. Propterea quædam non erunt abſque eo qui habet artem, quædam erunt. Ab iis enim mouebuntur, quæ non habent quidem artem, moueri verò poſſunt ipſamet, aut ab aliis non habentibus artem, aut ex parte. Manifeſtum autem eſt ex iis quæ dicta ſunt, & quòd quodam modo omnia fiunt ex vniuoco, quemadmodum quæ naturâ ſunt, aut ex parte vniuoca, vt domus ex domo, aut ab intellectu: ars enim ſpecies eſt, aut ex parte, aut habente aliquam partem, ſi non ſecundùm accidens fiat. Cauſa enim faciendi prima ſecundùm ſe, pars: calor enim in motu, calorem in corpore facit. E Hic verò aut ſanitas eſt, aut pars, aut ſequitur eum aliqua ſanitatis pars, aut ipſa ſanitas. Quare & dicitur facere, quia illud, quod ſequitur, & cui accidit calor, ſanitatem efficit. Quare ſicut in ſyllogiſmis omnium principium ſubſtantia eſt, (ex ipſo enim quid eſt, ſyllogiſmi ſunt) hîc etiam generationes. Similiter ſe habent & quæ natura conſtituta ſunt. Semen namque facit, ſicut ea quæ ab arte ſunt. Habet etenim poteſtate ſpeciem, & à quo ſemen eſt, quodam modo vniuocum, (non enim omnia ita oportet quærere, ſicvti ex homine homo: etenim mulier ex viro:

τόδε δὲ καὶ ὡρισμένον οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ποιεῖ καὶ γεννᾷ ἐκ τοῦδε τοιόνδε· καὶ ὅταν γεννηθῇ, ἔστι τόδε τοιόνδε. τὸ δὲ ἅπαν τόδε Καλλίας ἢ Σωκράτης ἐστὶν ὥσπερ ἡ σφαῖρα ἡ χαλκῆ ἡδί. ὁ δ' ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῷον, ὥσπερ σφαῖρα χαλκῆ ὅλως. φανερὸν ἄρα, *ὅτι ἡ τῶν εἰδῶν αἰτία (ὡς εἰώθασί τινες λέγειν τὰ εἴδη) εἰ ἔστιν ἄττα παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, πρός γε τὰς γενέσεις καὶ οὐσίας οὐθὲν χρήσιμα, οὐδ' ἂν εἶεν διά γε ταῦτα οὐσίαι καθ' αὑτάς. *ἐπὶ μὲν δή τινων καὶ φανερὸν, ὅτι τὸ γεννῶν, τοιοῦτον μὲν οἷον τὸ γεννώμενον, οὐ μέντοι τὸ αὐτό γε, οὐδ' ἓν τῷ ἀριθμῷ, ἀλλ' ἓν τῷ εἴδει, οἷον ἐν τοῖς φυσικοῖς. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, ἐὰν μή τι παρὰ φύσιν γένηται. οἷον ἵππος ἡμίονον· καὶ ταῦτα δὲ ὁμοίως· ὃ γὰρ ἂν κοινὸν εἴη ἐφ' ἵππου καὶ ὄνου, οὐκ ὠνόμασται τὸ ἐγγύτατω γένος. εἴη δ' ἂν ἄμφω ἴσως, οἷον ἡμίονος. ὥστε φανερὸν ὅτι οὐθὲν δεῖ ὡς παράδειγμα, εἶδος κατασκευάζειν (μάλιστα γὰρ ἂν ἐν τούτοις ἐπεζητοῦντο. οὐσίαι γὰρ αἱ μάλιστα αὗται) ἀλλὰ ἱκανὸν τὸ γεννῶν ποιῆσαι, καὶ τοῦ εἴδους αἴτιον εἶναι ἐν τῇ ὕλῃ. τὸ δ' ἅπαν ἤδη τὸ τοιόνδε εἶδος, ἐν ταῖσδε ταῖς σαρξὶ καὶ ὀστοῖς Καλλίας καὶ Σωκράτης· καὶ ἕτερον μὲν διὰ τὴν ὕλην (ἑτέρα γάρ) ταὐτὸ δὲ τῷ εἴδει· ἄτομον γὰρ τὸ εἶδος.

* γ. ὅτι τὰ αἴτια. quod quidã interpp. ſequuntur.

* γ. ἐπὶ μὲν γὰρ τ.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Διὰ τί τὰ μὲν γὰρ καὶ τέχνῃ καὶ ἀπὸ ταὐτομάτου, τὰ δὲ οὔ.

ἈΠορήσειε δ' ἄν τις διὰ τί τὰ μὲν γίγνεται καὶ τέχνῃ καὶ ἀπὸ ταὐτομάτου, οἷον ὑγίεια· τὰ δ' οὔ, οἷον οἰκία. αἴτιον δὲ, ὅτι τῶν μὲν ἡ ὕλη ἡ ἄρχουσα τῆς γενέσεως ἐν τῷ ποιεῖν καὶ γίνεσθαί τι τῶν ἀπὸ τῆς τέχνης, ἐν ᾗ ὑπάρχει τι μέρος τοῦ πράγματος, ἡ μὲν τοιαύτη ἐστὶν οἵα κινεῖσθαι ὑφ' αὑτῆς, ἡ δ' οὔ. καὶ ταύτης ἡ μὲν ὡδὶ οἵα τε, ἡ δὲ ἀδύνατος. πολλὰ γὰρ δύναται μὲν ὑφ' αὑτῶν κινεῖσθαι, ἀλλ' οὐχ ὡδὶ, οἷον ὀρχήσασθαι. ὅσων οὖν τοιαύτη ἡ ὕλη, οἷον οἱ λίθοι, ἀδύνατον ὡδὶ κινηθῆναι, εἰ μὴ ὑπ' ἄλλου. ὡδὶ μέντοι ναὶ, καὶ τὸ πῦρ. διὰ τοῦτο τὰ μὲν οὐκ ἔσται ἄνευ τοῦ ἔχοντος τὴν τέχνην, τὰ δὲ ἔσται. ὑπὸ γὰρ τούτων κινηθήσεται τῶν οὐκ ἐχόντων μὲν τὴν τέχνην, κινεῖσθαι δὲ δυναμένων αὐτῶν ἢ ὑπ' ἄλλων οὐκ ἐχόντων τὴν τέχνην, ἢ ἐκ μέρους. δῆλον δ' ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ὅτι τρόπον τινὰ ἅπαντα γίγνεται ἐξ ὁμωνύμου, ὥσπερ τὰ φύσει, ἢ ἐκ μέρους ὁμωνύμου· οἷον ἡ οἰκία ἐξ οἰκίας, ἢ ὑπὸ νοῦ. ἡ γὰρ τέχνη, τὸ εἶδος, ἢ ἐκ μέρους ἢ ἔχοντός τι μέρος, ἐὰν μὴ κατὰ συμβεβηκὸς γίγνηται. τὸ γὰρ αἴτιον τοῦ ποιεῖν πρῶτον καθ' αὑτὸ μέρος. θερμότης γὰρ ἡ ἐν τῇ κινήσει, θερμότητα ἐν τῷ σώματι ἐποίησεν. αὕτη δ' ἐστὶν ἤτοι ὑγίεια, ἢ μέρος, ἢ ἀκολουθεῖ αὐτῇ μέρος τι τῆς ὑγιείας, ἢ αὐτὴ ἡ ὑγίεια. διὸ καὶ λέγεται ποιεῖν, ὅτι ἐκεῖνο ποιεῖ τὴν ὑγίειαν, ᾧ ἀκολουθεῖ καὶ συμβέβηκε θερμότης. ὥστε ὥσπερ *ἐν τοῖς συλλογισμοῖς πάντων ἀρχὴ ἡ οὐσία (ἐκ γὰρ τοῦ τί ἐστιν οἱ συλλογισμοί εἰσιν) ἐνταῦθα δὲ αἱ γενέσεις. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ φύσει συνιστάμενα τούτοις ἔχει. τὸ μὲν γὰρ σπέρμα ποιεῖ ὥσπερ τὰ ἀπὸ τέχνης. ἔχει γὰρ δυνάμει τὸ εἶδος, καὶ ἀφ' οὗ τὸ σπέρμα ἐστί πως ὁμώνυμον (οὐ γὰρ πάντα οὕτω δεῖ ζητεῖν, ὡς ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπος· καὶ γὰρ γυνὴ ἐξ ἀνδρός·

Inf. l. 13. c. 4.

ἐξ ἡμιόνος οὐκ ἐξ ἡμιόνου,) ἀλλ' ἐὰν μὴ πήρωμα ᾖ. ὅσα δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ὥσπερ ἐκεῖ γίγνεται, ὅσων ἡ ὕλη δύναται καὶ ὑφ' αὑτῆς κινεῖσθαι ταύτην τὴν κίνησιν, ἣν τὸ σπέρμα κινεῖ. ὅσων δὲ μή, ταῦτα ἀδύνατα γίγνεσθαι ἄλλως πως ἢ ἐξ αὐτῶν. οὐ μόνον δὲ περὶ τῆς οὐσίας ὁ λόγος δηλοῖ τὸ μὴ γίνεσθαι τὸ εἶδος, ἀλλὰ περὶ πάντων ὁμοίως τῶν πρώτων κοινὸς ὁ λόγος, οἷον ποσοῦ, ποιοῦ, καὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν. γίγνεται γὰρ ὥσπερ ἡ χαλκῆ σφαῖρα, ἀλλ' οὐ σφαῖρα, οὐδὲ χαλκός· καὶ ἐπὶ χαλκοῦ γίγνεται. ἀεὶ γὰρ δεῖ προϋπάρχειν τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ τί ἐστι, καὶ ἐπὶ τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως κατηγοριῶν. οὐ γὰρ γίγνεται τὸ ποιόν, ἀλλὰ τὸ ποιὸν ξύλον· οὐδὲ τὸ ποσόν, ἀλλὰ τὸ ποσὸν ξύλον, ἢ ζῶον. ἀλλ' ἴδιον τῆς οὐσίας ἐκ τούτων λαβεῖν ἐστιν, ὅτι ἀνάγκη προϋπάρχειν ἀεὶ ἑτέραν οὐσίαν ἐντελεχείᾳ οὖσαν ἣ ποιεῖ, οἷον ζῶον εἰ γίγνεται ζῶον· ποιὸν δὲ ἢ ποσὸν οὐκ ἀνάγ-

Scrib. ἀλλ' ἢ δ. κη, * ἀλλ' ἢ δυνάμει μόνον.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Πότερον δεῖ τὸν τῶν μερῶν λόγον ἐνυπάρχειν ἐν τῷ τοῦ ὅλου λόγῳ, ἢ οὔ. καί, πότερον τὰ μέρη πρότερον, ἢ τὸ ὅλον.

Ἐπεὶ δὲ ὁρισμὸς λόγος ἐστί, πᾶς δὲ λόγος μέρη ἔχει· ὡς δὲ ὁ λόγος πρὸς τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸ μέρος τοῦ λόγου πρὸς τὸ μέρος τοῦ πράγματος ὁμοίως ἔχει, ἀπορεῖται ἤδη, πότερον δεῖ τὸν τῶν μερῶν λόγον ἐνυπάρχειν ἐν τῷ τοῦ ὅλου λόγῳ, ἢ οὔ. ἐπ' ἐνίων μὲν γὰρ φαίνονται ἐνόντα, ἐπ' ἐνίων δὲ οὔ. τοῦ μὲν γὰρ κύκλου ὁ λόγος, οὐκ ἔχει τὸν τῶν τμημάτων· ὁ δὲ τῆς συλλαβῆς, ἔχει τὸν τῶν στοιχείων· καίτοι διαιρεῖται καὶ ὁ κύκλος εἰς τὰ τμήματα, ὥσπερ καὶ ἡ συλλαβὴ εἰς τὰ στοιχεῖα. ἔτι δὲ εἰ πρότερον τὰ μέρη τοῦ ὅλου, τῆς δὲ ὀρθῆς ἡ ὀξεῖα μέρος, καὶ ὁ δάκτυλος τοῦ ζώου, πρότερον ἂν εἴη ἡ ὀξεῖα τῆς ὀρθῆς, καὶ ὁ δάκτυλος τοῦ ἀνθρώπου. δοκεῖ δ' ἐκεῖνα εἶναι πρότερα. τῷ λόγῳ γὰρ λέγονται ἐξ ἐκείνων, καὶ τῷ εἶναι δὲ ἄνευ ἀλλήλων πρότερα. ἢ πολλαχῶς λέγεται τὸ μέρος; ὧν εἷς μὲν τρόπος, τὸ μετροῦν κατὰ τὸ ποσόν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀφείσθω· ἐξ ὧν δὲ ἡ οὐσία ὡς μερῶν,

Sup. l. 5. c. 25. τοῦτο σκεπτέον. εἰ οὖν ἐστι τὸ μὲν ὕλη, τὸ δὲ εἶδος, τὸ δὲ ἐκ τούτων, καὶ οὐσία ἥ τε ὕλη, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ ἐκ τούτων, ἔστι μὲν ὡς καὶ ἡ ὕλη μέρος τινὸς λέγεται, ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλ' ἐξ ὧν τοῦ εἴδους λόγος· * οἷον τῆς μὲν κοιλότητος οὐκ ἔστιν ἡ σὰρξ μέρος, (αὕτη γὰρ ὕλη, ἀφ' ἧς γίνεται) τῆς δὲ σιμότητος μέρος τι. καὶ τοῦ μὲν ὅλου ἀνδριάντος μέρος ὁ χαλκός, τοῦ δ' ὡς εἴδους λεγομένου ἀνδριάντος, οὔ. λεκτέον γὰρ * τὸ εἶδος καὶ ᾗ εἶδος ἔχει ἕκαστον· τὸ δ' ὑλικόν, οὐδέποτε καθ' αὑτὸ λεκτέον. διὸ ὁ μὲν τοῦ κύκλου λόγος οὐκ ἔχει τὸν τῶν τμημάτων· ὁ δὲ τῆς συλλαβῆς, τὸν τῶν στοιχείων. τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τοῦ λόγου, μέρη τοῦ εἴδους, καὶ οὐχ ὕλη. τὰ δὲ τμήματα τούτων οὕτω μέρη ὡς ὕλη, ἐφ' οἷς ἐπιγίνεται· ἐγγυτέρω μέντοι τοῦ εἴδους, ἢ ὁ χαλκός, ὅταν ἐν χαλκῷ ἡ στρογγυλότης ἐγγένηται. ἔστι δ' ὡς οὐδὲ τὰ στοιχεῖα πάντα τῆς συλλαβῆς ἐν τῷ λόγῳ ἐνέσται· οἷον, ταδὶ τὰ κήρινα, ἢ τὰ ἐν τῷ ἀέρι.

* Beſſ. aliam lectionem ſequitur: & locum planum mirificè obſcurat.

* Beſſ. τῷ ᾗ εἶδος κ. Alex. ᾗ εἶδ.

A vnde mulus non ex mulo) ſed ſi non læſura fuerit. Quæcunque verò quorum materia poteſt & à ſe ipſa moueri eo motu, quo ſemen mouet, à caſu, ſicvt ibi fiunt: quorum autem non, hæc impoſſibilia ſunt aliter fieri, quàm ex ipſis. Non autem de ſubſtantia ſolùm oſtendit ratio non fieri ſpeciem, ſed de omnibus primis ſimiliter communis ratio eſt, vtputa quantitate, qualitate, & aliis prædicamentis. Fit enim, vtputa ænea ſphæra, ſed non ſphæra, nec æs: & in ære fit. Semper namque oportet præexiſtere materiam, & ſpeciem. Ita & de quid eſt, & de qualitate, & quantitate, & aliis prædicamentis ſimiliter. Non enim fit qualitas, ſed quale lignum: nec quantitas, ſed quantum lignum, aut
B animal. Cæterùm ex his, proprium ſubſtantiæ accipere eſt, quòd neceſſe eſt præexiſtere ſemper aliam ſubſtantiam actu exiſtentem, quæ facit, vtputa animal ſi animal fit. Quale verò, aut quantum, non eſt neceſſe, niſi potentia ſolùm.

CAPVT X.

Vtrùm Totius definitioni partium quoque definitionem ineſſe oporteat, an non. & , vtrùm prius, partéſne an totum.

C CVm autem definitio oratio ſit, omnis autem oratio partes habeat, ac ſicvti oratio ad rem, ſimiliter & pars orationis ad partem rei ſe habeat, dubitatur vtrùm oporteat partium orationem ineſſe in oratione totius, an non. In quibuſdam enim videntur ineſſe: in quibuſdam verò non. Circuli enim ratio non habet rationem inciſionum: ratio verò ſyllabæ habet rationem elementorum. Atqui circulus diuiditur in inciſiones, ſicvti ſyllaba in elementa. Item autem ſi partes priores ſint toto, recti autem anguli acutus eſt pars, & digitus animalis, prior erit acutus recto, & di-
D gitus homine. Videntur tamen iſta eſſe priora: ratione namque dicuntur ex iſtis: & eo quòd ſint abſque inuicem, priora ſunt. An multis modis dicitur pars? Quorum vnus modus, ſecundùm quantum menſurans. Sed hæc quidem prætermittatur. Ex quibus verò ſubſtantia tanquam ex partibus eſt, hoc conſiderandum eſt. Si igitur hoc quidem materia eſt, hoc verò ſpecies, hoc verò ex his, & ſubſtantia eſt materia, & ſpecies, & quod ex his, quodam modo quidem materia etiam pars alicuius dicitur, quodammodo verò non: quandoquidem ex quibus ratio ſpeciei, vt puta conca-
E uitatis, non eſt pars caro: hæc enim materia, in qua fit, ſimitatis autem pars aliqua eſt: & totius quidem ſtatuæ pars, æs: eius autem quod vt ſpecies dicitur ſtatuæ, minimè: dicendum enim ſpecie, & quatenus ſpeciem habet, vnumquodque: materiale verò nunquam ſecundùm ſe dicendum. Quare circuli quidem ratio non habet eam quæ inciſionum ratio eſt, ſed ſyllabæ eam quæ elementorum eſt, quia elementa rationis, partes ſunt ſpeciei, & non materia. Inciſiones verò horum ſic partes tanquam materia, in quibus adueniunt: propinquiores tamen ſpeciei quàm æs, cùm in ære rotunditas fiat. Quodam modo verò nec elementa cuncta, in ratione ſyllabæ inerunt, vtputa, hæc cerea, aut quæ in aëre ſunt.

A Iam enim etiam hæc, ſyllabæ pars ſunt, tanquam materia ſenſibilis. Etenim linea non ſi diuiſa in medietates, corrumpitur, aut homo in oſſa, & neruos, & carnes. Propter hoc, & ita ex his ſunt tanquam ex iis quæ ſunt partes ſubſtantiæ, verùm tanquam ex materia, & totius quidem ſunt partes: ſpeciei verò & cuius ratio, minimè: propter hoc, nec in rationibus. Quorumdam itaque inerit talium partium ratio. Quorumdam verò non oportet ineſſe, niſi ſint ſimul ſumpti. Propter hoc enim, nonnullæ ex eis tanquam principiis ſunt, in quas corrumpuntur, quædam verò non ſunt. Quæcunque igitur ſimul ſumpta ſpecies & materia ſunt, vt ſimum, aut æneus circulus, illa ſanè in hæc corrumpuntur. B Quæcunque non ſimul cum materia ſumuntur, ſed abſque materia, vt rationes ſpeciei ſolùm, hæc profectò non corrumpuntur, aut penitus, aut nequaquam ita. Quare illorum quidem principia, & partes, quæ in eis ſunt, ſpecies verò neque partes, neque principia huiuſmodi: & propterea lutea ſtatua in lutum corrumpitur, & ſphæra in æs, & Callias in carnem, & oſſa, item & circulus in inciſiones. Eſt enim aliquid, quod cum materia ſumitur. Æquiuocè namque dicitur circulus, & qui ſimpliciter dicitur, & ſinguli, propterea quòd ſingulis non ſit proprium nomen. Dicta itaque nunc quoque veritas eſt, adhuc tamen dilucidiùs dicamus repetentes. Quæcunque enim rationis partes, & in quas diuiditur ratio, hæ priores, aut omnes, aut aliquæ: ratio verò recti non C diuiditur in acuti rationem, ſed acuti in rectum: vtitur namque recto, qui definit acutum: minor etenim recto, acutus. Similiter autem circulus, & ſemicirculus, ſeſe habent. Semicirculus namque circulo definitur: & digitus, toto: talis enim hominis pars, digitus. Quare quæcunque quidem partes vt materia, & in quas diuiditur, vt in materiam, poſteriores: quæcunque verò vt rationis, & ſecundùm rationem ſubſtantiæ, priores, aut omnes, aut aliquæ. Quoniam verò animalium anima (hoc enim ſubſtantia animati) ſecundùm rationem & ſpeciem ſubſtantia, & quod quid erat eſſe tali corpori: cuiuſque namque pars, D ſi probè definiatur, non ſine eo opere definiatur, quod ſine ſenſu non exiſtet: ſanè partes eius priores, aut omnes, aut aliquæ toto animali: & de vnoquoque ſimiliter: corpus verò & eius partes, poſteriores hac ſubſtantia, & diuidetur in eas, vt in materiam, non ipſa ſubſtantia, ſed totum. Toto itaque quodam modo quidem priores ſunt hæ, quodam modo verò non: quandoquidem nec eſſe poſſunt ſeparatæ. Non enim qui quomodocunque ſe habet digitus, animalis eſt: ſed æquiuocus, qui mortuus eſt. Quædam verò ſimul, quæcunque principales, & in qua prima, ratio & ſubſtantia: vtputa, ſi hæc cor, aut cerebrum eſt: nihil enim differt, vtra talis E ſit. Homo verò, & equus, & quæ ita ſe habent, in ſingularibus ſunt. Vniuerſale verò ſubſtantia non eſt, ſed totum quiddam ex hac ratione & hac materia tanquam vniuerſali: ſingulare verò ex vltima materia, iam Socrates eſt: & de cæteris, ſimiliter. Pars itaque etiam ſpeciei eſt (ſpeciem autem dico, quod quid erat eſſe) & ipſius totius, quod ex ſpecie & ipſa materia eſt: ſed rationis partes, quæ ſpeciei ſolùm ſunt: ratio verò, eſt ipſius vniuerſalis. Circulo namque eſſe & circulus, & animæ & anima, idem eſt. Totius verò

A ἤδη γὰρ καὶ ταῦτα μέρος τῆς συλλαβῆς, ὡς ὕλη αἰσθητή· καὶ γὰρ ἡ γραμμὴ οὐκ εἰ διαιρουμένη εἰς τὰ ἡμίση, φθείρεται, ὡς ἄνθρωπος εἰς τὰ ὀστᾶ καὶ νεῦρα, καὶ σάρκας. διὰ τοῦτο καὶ εἰσὶν ἐκ τούτων οὕτως ὡς ὄντων τῆς οὐσίας μερῶν, ἀλλ᾽ ὡς ἐξ ὕλης. καὶ τοῦ μὲν συνόλου μέρη· τοῦ εἴδους δὲ καὶ οὗ ὁ λόγος, οὐκ ἔτι. διόπερ οὐδ᾽ ἐν τοῖς λόγοις. τῶν μὲν οὖν ἐνέσται ὁ τῶν τοιούτων μερῶν λόγος· τῶν δ᾽ * οὐδ᾽ εἶναι δεῖ, ἂν μὴ ᾖ τοῦ συνειλημμένου. διὰ γὰρ τοῦτο, ἔνια μὲν ἐκ τούτων ὡς ἀρχῶν ἐστὶν εἰς ἃ φθείρονται, ἔνια δ᾽ οὐκ ἔστιν. ὅσα μὲν οὖν συνειλημμένα, τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη ἐστὶν εἶναι, τὸ σιμόν, ἢ ὁ χαλκοῦς κύκλος· ταῦτα μὲν φθείρεται εἰς ταῦτα, * [καὶ μέρος αὐB τῶν ἡ ὕλη.] ὅσα δὲ μὴ συνείληπται τῇ ὕλῃ, ἀλλὰ ἄνευ τῆς ὕλης, εἰσὶ λόγοι τοῦ εἴδους μόνον, ταῦτα δ᾽ οὐ φθείρεται, ἢ ὅλως, ἢ οὔτι οὕτως γε, ὥστ᾽ ἐκείνων μὲν ἀρχαὶ καὶ μέρη ταῦθ᾽ αὐτά· τοῦ δὲ εἴδους οὔτε μέρη, οὔτε ἀρχαὶ ταῦτα. καὶ διὰ τοῦτο φθείρεται ὁ πήλινος ἀνδριὰς εἰς πηλόν, καὶ ἡ σφαῖρα εἰς χαλκόν, καὶ ὁ Καλλίας εἰς σάρκα καὶ ὀστᾶ. ἔτι δὲ ὁ κύκλος εἰς τὰ τμήματα· ἔστι γάρ τι ὃ συνείληπται τῇ ὕλῃ. ὁμωνύμως γὰρ λέγεται κύκλος, ὅ, τε ἁπλῶς λεγόμενος, καὶ οἱ καθ᾽ ἕκαστα, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἴδιον ὄνομα τοῖς καθ᾽ ἕκαστον. εἴρηται μὲν οὖν καὶ νῦν τὸ ἀληθές· ὅμως δ᾽ ἔτι σαφέστερον εἴπωμεν ἐπαναλαβόντες. ὅσα μὲν γὰρ C τοῦ λόγου μέρη, καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται ὁ λόγος, ταῦτα πρότερα, ἢ πάντα, ἢ ἔνια. ὁ δὲ τῆς ὀρθῆς λόγος οὐ διαιρεῖται εἰς ὀξείας λόγον, ἀλλὰ τῆς ὀξείας εἰς ὀρθήν· χρῆται γὰρ ὁ ὁριζόμενος τὴν ὀξεῖαν, τῇ ὀρθῇ. ἐλάττων γὰρ ὀρθῆς ἡ ὀξεῖα. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ κύκλος καὶ τὸ ἡμικύκλιον ἔχουσι. τὸ γὰρ ἡμικύκλιον τῷ κύκλῳ ὁρίζεται, καὶ ὁ δάκτυλος τῷ ὅλῳ. τὸ γὰρ τοιόνδε μέρος ἀνθρώπου, δάκτυλος. ὥσθ᾽ ὅσα μὲν μέρη ὡς ὕλη, καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται ὡς εἰς ὕλην, ὕστερα· ὅσα δὲ ὡς τοῦ λόγου καὶ τῆς οὐσίας τῆς κατὰ τὸν λόγον, πρότερα, ἢ πάντα ἢ ἔνια. ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν ζώων ψυχή (τοῦτο γὰρ οὐσία τοῦ ἐμψύχου) ἡ κατὰ τὸν λόγον οὐσία καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι τῷ τοιῷδε σώματι· ἑκάστου γοῦν τὸ μέρος ἐὰν ὁρίζηται D καλῶς, οὐκ ἄνευ τοῦ ἔργου ὁριεῖται, ὃ οὐχ ὑπάρξει ἄνευ αἰσθήσεως· ὥστε τὰ ταύτης μέρη πρότερα, ἢ πάντα ἢ ἔνια τοῦ συνόλου ζώου· καὶ καθ᾽ ἕκαστον δὴ ὁμοίως. τὸ δὲ σῶμα καὶ τὰ τούτου μόρια, ὕστερα ταύτης τῆς οὐσίας, καὶ διαιρεῖται εἰς ταῦτα ὡς εἰς ὕλην, οὐχ ἡ οὐσία, ἀλλὰ τὸ σύνολον. τοῦ μὲν οὖν συνόλου, πρότερα ταῦτα ἔστιν ὡς, ἔστι δ᾽ ὡς οὔ. οὐδὲ γὰρ εἶναι δύναται χωριζόμενα. οὐδὲ γὰρ ὁ πάντως ἔχων δάκτυλος, ζώου, ἀλλ᾽ ὁμώνυμος ὁ τεθνεώς. ἔνια δὲ ἅμα ὅσα κύρια. καὶ ἐν ᾧ πρώτῳ ὁ λόγος καὶ ἡ οὐσία, * οἷον εἰ τοῦτο καρδία ἢ ἐγκέφαλος. διαφέρει γὰρ οὐδὲν πότερον τοιοῦτον. ὁ δ᾽ ἄνθρωπος καὶ E ὁ ἵππος καὶ τὰ οὕτως, ἐπὶ τῶν καθ᾽ ἕκαστα. καθόλου δὲ οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλὰ σύνολόν τι ἐκ τουδὶ τοῦ λόγου, καὶ τησδὶ τῆς ὕλης, ὡς καθόλου. καθ᾽ ἕκαστον δ᾽ ἐκ τῆς ἐσχάτης ὕλης ὁ Σωκράτης ἤδη ἐστί· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. μέρος μὲν οὖν ἐστι καὶ τοῦ εἴδους (εἶδος δὲ λέγω τὸ τί ἦν εἶναι) καὶ τοῦ συνόλου τοῦ ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τῆς ὕλης αὐτῆς· ἀλλὰ τοῦ λόγου μέρη, τὰ τοῦ εἴδους μόνον ἐστίν. ὁ δὲ λόγος ἐστὶ τοῦ καθόλου. τὸ γὰρ κύκλῳ εἶναι καὶ κύκλος, καὶ ψυχῇ εἶναι καὶ ψυχή, τὸ αὐτό. τοῦ δὲ συνόλου ἤδη,

Interpp. omnes οὐ δεῖ εἶναι.

Incluſa quidam codd. nõ agnoſcunt, nec Beſſario.

Sup. l. 5. c. 1.

A οἷον κύκλου τουδὶ τῶν καθ' ἕκαστά τινος, ἢ αἰσθητοῦ ἢ νοητοῦ (λέγω δὲ νοητοὺς μὲν, οἷον τοὺς μαθηματικούς· αἰσθητοὺς δὲ, οἷον τοὺς χαλκοῦς καὶ ξυλίνους) τούτων δὲ δὴ οὐκ ἔστιν ὁρισμὸς, ἀλλὰ μετὰ νοήσεως ἢ αἰσθήσεως γνωρίζονται. ἀπελθόντας δὲ ἐκ τῆς ἐντελεχείας, οὐ δῆλον, πότερόν ποτέ εἰσιν, ἢ οὐκ εἰσίν, ἀλλ' ἀεὶ λέγονται καὶ γνωρίζονται τῷ καθόλου λόγῳ. ἡ δ' ὕλη ἄγνωστος καθ' αὑτήν. ὕλη δὲ ἡ μὲν αἰσθητή ἐστιν, ἡ δὲ νοητή. αἰσθητὴ μὲν, οἷον χαλκὸς, καὶ ξύλον, καὶ ὅση κινητὴ ὕλη· νοητὴ δὲ, ἡ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὑπάρχουσα μὴ ᾗ αἰσθητὰ, οἷον τὰ μαθηματικά. πῶς μὲν οὖν ἔχει περὶ ὅλου καὶ μέρους, καὶ περὶ τοῦ προτέρου καὶ
B ὑστέρου * εἴρηται. πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἀνάγκη ἀπαντᾶν, ὅταν τις ἐρωτᾷ, πότερον ἡ ὀρθὴ καὶ ὁ κύκλος, καὶ τὸ ζῷον πρότερον, ἢ εἰς ἃ διαιροῦνται, καὶ ἐξ ὧν εἰσι τὰ μέρη, ὅτι οὐχ ἁπλῶς. εἰ μὲν γάρ ἐστι καὶ ἡ ψυχὴ ζῷον, ἔμψυχον ἢ ἕκαστον, ἢ ἑκάστου· καὶ ὁ κύκλος τῷ κύκλῳ εἶναι, καὶ ἡ ὀρθὴ τῇ ὀρθῇ εἶναι, καὶ ἡ οὐσία τῆς ὀρθῆς, * τὶ μὲν, καὶ τινὸς φατέον, οἷον τῶν ἐν τῷ λόγῳ, καὶ τινὸς ὀρθῆς. καὶ γὰρ ἡ μετὰ τῆς ὕλης ἡ χαλκῆ ὀρθὴ, καὶ ἡ ἐν ταῖς γραμμαῖς ταῖς καθ' ἕκαστα. ἡ δ' ἄνευ ὕλης, τῶν μὲν ἐν τῷ λόγῳ ὑστέρα, τῶν δ' ἐν τῷ καθ' ἕκαστα μορίων προτέρα.
C ἁπλῶς δ' οὐ φατέον. εἰ δ' ἑτέρα καὶ μή ἐστιν ἡ ψυχὴ ζῷον· καὶ οὕτω τὰ μὲν φατέον, τὰ δ' οὐ φατέον, ὥσπερ εἴρηται.

Libro 5.

* Beſſ. τὶ μὲν, & τινὸς ὕστερον φ.

A vt circuli huius, & ſingulariũ alicuius ſenſibilis, aut intelligibilis (dico autem intelligibiles quidem, vt mathematicos: ſenſibiles verò, vt æneos, & ligneos) horum, inquam, non eſt definitio, ſed intellectione aut ſenſu cognoſcuntur. Cùm verò abeant ab actu, non eſt manifeſtum vtrùm ſint aliquando, an non ſint: tamen ſemper dicuntur, & cognoſcuntur vniuerſali ratione: materia verò per ſeipſam incognita. Materia verò, quædam ſenſibilis, quædam intelligibilis. Senſibilis quidem, vt æs, & lignum, & quæcunque mobilis materia: intelligibilis verò, quæ in ſenſibilibus exiſtit, non prout ſenſibilia, vtputa ipſa mathematica. De toto igitur, & parte, ac priore & poſteriore, quo-
B modo ſe habeant, dictum eſt. Ad interrogationem verò neceſſe eſt occurrere, cùm quis interrogaret, vtrùm rectus, & circulus, & animal, priora, an in quas diuiduntur, & ex quibus ſunt, partes, quod non ſimpliciter. Nam etiam ſi animal eſt, aut animatum, aut vnumquodque, aut vniuſcuiuſque, & circulus circulo eſſe, & rectus recto eſſe, ſubſtantia quoque recti, aliquid quidem & aliquo poſterius dicendum eſt, vtputa iis quæ in ratione, & aliquo recto: etenim qui cum materia æneus rectus, & qui in ſingularibus lineis: qui verò abſque materia, iis quidem quæ in ratione ſunt, poſterior, partibus verò quæ in ſingulari ſunt, prior eſt. Simpliciter autem non eſt dicendum: & ſi di-
C uerſa eſt, & non eſt anima animal, ſic etiam quaſdam dicendum, quaſdam non dicendum, vt dictum eſt.

ΚΕΦΑΛ. ια΄.

Ποῖα τοῦ εἴδους μέρη, καὶ ποῖα οὔ.

Ἀπορεῖται δὲ εἰκότως, καὶ ποῖα τοῦ εἴδους μέρη, καὶ ποῖα οὔ. ἀλλὰ τοῦ συνειλημμένου· καίτοι τούτου μὴ δήλου ὄντος, οὐκ ἔστιν ὁρίσασθαι ἕκαστον. τοῦ γὰρ καθόλου καὶ τοῦ εἴδους ὁ ὁρισμός. ποῖα οὖν ἐστὶ τῶν μερῶν ὡς ὕλη, καὶ ποῖα οὔ, ἐὰν μὴ ᾖ φανερά, οὐδὲ ὁ λόγος ἔσται φανερὸς
D ὁ τοῦ πράγματος. ὅσα μὲν οὖν φαίνεται ἐπιγιγνόμενα ἐφ' ἑτέρων τῷ εἴδει, οἷον κύκλος ἐν χαλκῷ καὶ λίθῳ καὶ ξύλῳ· ταῦτα μὲν οὖν δῆλα εἶναι δοκεῖ, ὅτι οὐδὲν τῆς τοῦ κύκλου οὐσίας ὁ χαλκὸς, οὐδ' ὁ λίθος, διὰ τὸ χωρίζεσθαι αὐτῆς. ὅσα δὲ μὴ ὁρᾶται χωριζόμενα, οὐδὲν μὲν κωλύει ὁμοίως ἔχειν τούτοις, ὥσπερ κἂν εἰ οἱ κύκλοι πάντες ἑωρῶντο χαλκοῖ. οὐδὲν γὰρ ἂν ἧττον ἦν ὁ χαλκὸς τοῦ εἴδους. χαλεπὸν δὲ ἀφελεῖν τοῦτο τῇ διανοίᾳ· οἷον, τὸ τοῦ ἀνθρώπου εἶδος ἀεὶ ἐν σαρξὶ φαίνεται καὶ ὀστοῖς, καὶ τοῖς τοιούτοις μέρεσιν. ἆρ' οὖν καὶ ἔστι μέρη ταῦτα τοῦ εἴδους καὶ τοῦ λόγου, ἢ οὔ, ἀλλ' ὕλη; ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ καὶ ἐπ' ἄλλων ἐπι-
E γίνεσθαι, ἀδυνατοῦμεν χωρίσαι. ἐπεὶ δὲ τοῦτο δοκεῖ ἐνδέχεσθαι, ἄδηλον δὲ πότε, ἀποροῦσί τινες ἤδη καὶ ἐπὶ τοῦ κύκλου καὶ ἐπὶ τοῦ τριγώνου, ὡς οὐ προσῆκον γραμμαῖς ὁρίζεσθαι καὶ τῷ συνεχεῖ, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὁμοίως λέγεσθαι, ὡσανεὶ σάρκες ἢ ὀστᾶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ χαλκὸς καὶ λίθος κύκλου· καὶ ἀνάγουσι πάντα εἰς τοὺς ἀριθμούς, καὶ γραμμῆς τὸν λόγον, τὸν τῶν δύο εἶναί φασι. καὶ τῶν τὰς ἰδέας λεγόντων, οἱ μὲν αὐτογραμμὴν τὴν δυάδα, οἱ δὲ τὸ εἶδος τῆς γραμμῆς. ἔνια μὲν γὰρ εἶναι ταὐτὸ τὸ εἶδος,

CAPVT XI.

Quænam ſint ſpeciei partes, quæ verò non.

Merito autem dubitatur etiam quænam ſpeciei ſint partes, quæ verò non, ſed eius quod ſimul ſumitur, cùm & hoc non exiſtente manifeſto, non ſit definire vnumquodque. Vniuerſalis etenim & ſpeciei definitio eſt. Quæ igitur partium
D vt materia ſunt, & quæ non, ſi non ſint manifeſtæ, nec ratio rei manifeſta erit. Quæcunque igitur apparent aduenientia in diuerſis ſpecie, vt circulus in ære, ligno, & lapide, hæc quidem manifeſta eſſe videntur: quoniam nihil ſubſtantiæ circuli æs, neque lapis eſt, propterea quòd ab eis ſeparetur. Quæ verò non videntur ſeparari, nihil quidem prohibet ſimiliter his ſe habere: quemadmodum ſi circuli omnes viderentur ænei: Nihil enim minus æs non ſit ipſius ſpeciei. Difficile tamen eſt, hoc mente auferre: vtputa, ſpecies hominis ſemper in carnibus, & oſſibus, & talibus partibus apparet. Vtrùm igitur ſint hæc, partes ſpeciei, & rationis, an non, ſed materia? Verùm
E quoniam non adueniunt etiam in aliis, non poſſumus ſeparare. Cùm autem hoc videatur quidem contingere, quando verò, non eſt manifeſtum, quidam etiam de circulo & triangulo dubitant, tanquam non conueniat lineis & continuo definiri: ſed hæc omnia ſimiliter dici, ſicuti carnes, aut oſſa hominis, & æs, & lapis circuli: & cuncta referunt ad numeros, & lineæ rationem, eamque duorum eſſe dicunt. Eorum etiam, qui ideas dicunt, quidam ipſam lineam dualitatem, quidam lineæ ſpeciem: quædam etenim eadem eſſe ſpeciem,

& cuius ſpecies, vtputa dualitatis, & dualitatis ſpeciem: In linea verò non eſt. Accidit itaque & vnam multorum ſpeciem eſſe, quorum ſpecies videtur diuerſa: quod etiam Pythagoricis accidebat: & contingit vnam omnium facere ipſam ſpeciem, cætera verò non ſpecies: at hoc modo vnum omnia erunt. *Quòd itaque habent aliquam dubitationem ea quæ circa definitiones ſunt, & quam ob cauſam, dictum eſt. Quare cuncta ita reducere, & auferre materiam, ſuperuacaneum eſt. Quædam namque fortaſſe, hoc in hoc ſunt, aut ſic hæc habentia. Et comparatio de animali, quam iunior Socrates dicere ſolebat, non bene ſe habet: abducit enim à vero, & opinari facit, tanquam contingeret hominem ſine partibus eſſe, quemadmodum abſque ære circulum. Hoc autem, non eſt ſimile. Etenim ſenſibile quiddam fortaſſis animal eſt, & abſque motu definire non eſt. Quare neque ſine partibus, quodam modo ſe habentibus: non enim omnino pars hominis eſt manus, ſed illa, quæ poteſt opus perficere: quare animata exiſtens, non animata verò non eſt pars. Circa mathematica verò, cur rationes non ſunt partes rationum? vt circuli ſemicirculi. hæc enim non ſunt ſenſibilia. an nihil refert? Erit namque quorundam, etiam non ſenſibilium, materia, & omnis quod non eſt quid erat eſſe. Circuli itaque vniuerſalis quidem non erunt, ſingularium verò erunt hæ partes, vt priùs dictum eſt. Eſt etenim materia, quædam ſenſibilis, quædam intellectualis. Manifeſtum autem eſt, quòd anima quidem ſubſtantia prima, corpus verò materia: homo verò vel animal, quod ex ambobus vt vniuerſale. Socrates verò, & Coriſcus, ſi anima quidem, duplex. Hi enim vt animam dicent, illi autem vt ipſum totum. Quòd ſi ſimpliciter anima hæc, & hoc corpus, quemadmodum vniuerſale, etiam & ſingulare. Vtrùm autem præter materiam, huiuſcemodi ſubſtantiarum ſit aliqua alia, & oporteat quærere ſubſtantiam eorum aliquam aliam, vtputa numeros, aut aliquid tale, poſteriùs conſiderandum eſt. Huius enim gratia & de ſenſibilibus ſubſtantiis definire tentamus: quandoquidem quodam modo phyſicæ & ſecundæ philoſophiæ opus eſt, ea quæ circa ſenſibiles ſubſtantias ſpeculatio eſt. Non enim ſolùm de materia phyſicum cognoſcere oportet, ſed etiam de ea quæ ſecundùm rationem, & magis. In definitionibus verò, quo modo partes, quæ in ratione ſunt, & cur vna ratio, definitio: (patet etenim quod res vna) res autem quomodo vna partes habens, poſtea conſiderandum eſt. Quid igitur eſt quod quid erat eſſe, & quomodo ipſum per ſe ipſum, vniuerſaliter de omni dictum eſt: & cur quorumdam ratio ipſius quid erat eſſe, habet definiti partes, quorumdam non: & quod in ratione quidem ſubſtantiæ, quæ ita partes ſunt, vt materia non inerunt: non enim ſunt illius ſubſtantiæ partes, ſed totius. Huius verò eſt quodam modo ratio, & non eſt. Cum materia namque non eſt, indefinitum etenim: ſecundùm primam autem ſubſtantiam, eſt vt hominis, animæ ratio. Subſtantia enim eſt ſpecies, quæ ineſt, ex qua & materia tota dicitur ſubſtantia, vt concauitas: ex hac enim, & naſo, ſimus naſus, & ſimitas eſt. Bis namque in his inerit naſus. In tota verò ſubſtantia, vt naſo ſimo, aut Callia, ineſt etiam materia. Et quod quid erat eſſe, & vnumquodque in quibuſdam quidem idem eſt vt in primis ſubſtantiis, vtputa curuitas, & curuitati eſſe,

A καὶ οὗ τὸ εἶδος· οἷον, δυάδα καὶ τὸ εἶδος δυάδος. ἐπὶ γραμμῆς δὲ οὐκ ἔστι. συμβαίνει δὴ ἕν τε πολλῶν εἶδος εἶναι, ὧν τὸ εἶδος φαίνεται ἕτερον· ὅπερ καὶ τοῖς Πυθαγορείοις συνέβαινε· καὶ ἐνδέχεται ἓν πάντων ποιεῖν αὐτὸ εἶδος, τὰ δ᾽ ἄλλα μὴ εἴδη. καίτοι οὕτως ἓν πάντα ἔσται. ὅτι μὲν οὖν ἔχει ἀπορίαν τινὰ, τὰ περὶ τοὺς ὁρισμοὺς, καὶ διὰ τίν᾽ αἰτίαν, εἴρηται. διὸ καὶ τὸ πάντα ἀνάγειν οὕτω, καὶ ἀφαιρεῖν τὴν ὕλην, περίεργον. ἔνια γὰρ ἴσως, τόδ᾽ ἐν τῷδ᾽ ἐστὶν, ἢ ὡδὶ τάδι * ἔχοντα· καὶ ἡ παραβολὴ ἡ ἐπὶ τοῦ ζώου, ἣν * κ. ἴσχ. εἰώθει λέγειν Σωκράτης ὁ νεώτερος, οὐ καλῶς ἔχει. ἀπάγει γὰρ ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς, καὶ ποιεῖ ὑπολαμβάνειν ὡς ἐνδεχόμενον εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἄνευ τῶν μερῶν, ὥσπερ ἄνευ B τοῦ χαλκοῦ τὸν κύκλον. τὸ δ᾽ οὐχ ὅμοιον. αἰσθητὸν γάρ τι ἴσως τὸ ζῶον, καὶ ἄνευ κινήσεως οὐκ ἔστιν ὁρίσασθαι. διὸ οὐδ᾽ ἄνευ τῶν μερῶν ἐχόντων πῶς. οὐ γὰρ πάντως τοῦ ἀνθρώπου μέρος ἡ χεὶρ, ἀλλ᾽ ἡ δυναμένη τὸ ἔργον ἀποτελεῖν, ὥστε ἔμψυχος οὖσα· μὴ ἔμψυχος δὲ οὐ μέρος. περὶ δὲ τὰ μαθηματικὰ, διὰ τί οὐκ εἰσὶ μέρη οἱ λόγοι τῶν λόγων; οἷον κύκλου τὰ ἡμικύκλια. οὐ γάρ ἐστιν αἰσθητὰ ταῦτα. ἢ οὐδὲν διαφέρει; ἔσται γὰρ ὕλη ἐνίων, καὶ μὴ αἰσθητῶν· καὶ παντὸς, ὃ μὴ ἔστι τί ἦν εἶναι κύκλου μὲν οὖν οὐκ ἔσται τοῦ καθόλου, τῶν δὲ καθ᾽ ἕκαστα, ἔσται μέρη ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. ἔστι γὰρ ἡ ὕλη, ἡ μὲν αἰσθητὴ, ἡ δὲ νοητή. δῆλον δὲ καὶ ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ οὐσία ἡ πρώ- C τη, τὸ δὲ σῶμα ὕλη· ὁ δ᾽ ἄνθρωπος, ἢ τὸ ζῶον τὸ ἐξ ἀμφοῖν, ὡς καθόλου. Σωκράτης δὲ καὶ Κορίσκος, εἰ μὲν ἡ ψυχὴ, διττόν· οἱ μὲν γὰρ ὡς ψυχὴν, οἱ δ᾽ ὡς τὸ σύνολον. εἰ δ᾽ ἁπλῶς ἡ ψυχὴ ἥδε, καὶ τὸ σῶμα τόδε, ὥσπερ τὸ καθόλου, καὶ τὸ καθ᾽ ἕκαστον. πότερον δὲ * ἔστι παρὰ τὴν ὕ- * κ. ἔστι παρ᾽ αὐ. λην τῶν τοιούτων τις οὐσιῶν ἄλλη, καὶ δεῖ ζητεῖν οὐσίαν αὐτῶν ἑτέραν τινὰ, οἷον ἀριθμοὺς ἤ τι τοιοῦτον, σκεπτέον ὕστερον. τούτου γὰρ χάριν καὶ περὶ τῶν αἰσθητῶν οὐσιῶν πειρώμεθα διορίζειν, ἐπεὶ τρόπον τινὰ τῆς φυσικῆς καὶ δευτέρας φιλοσοφίας ἔργον ἡ περὶ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας θεωρία. οὐ γὰρ μόνον περὶ τῆς ὕλης δεῖ γνωρίζειν τὸν φυσικὸν, ἀλ- D λὰ καὶ τῆς κατὰ τὸν λόγον, καὶ μᾶλλον. ἐπὶ δὲ τῶν ὁρισμῶν, πῶς μέρη τὰ ἐν τῷ λόγῳ, καὶ διὰ τί εἷς λόγος ὁ ὁρισμός· δῆλον γὰρ ὅτι τὸ πρᾶγμα ἕν· τὸ δὲ πρᾶγμα τίνι ἕν, μέρη γε ἔχον, σκεπτέον ὕστερον. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ πῶς αὐτὸ καθ᾽ αὑτὸ, καθόλου περὶ παντὸς εἴρηται· καὶ διὰ τί τῶν μὲν ὁ λόγος ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, ἔχει τὰ μόρια τοῦ ὁριζομένου, τῶν δ᾽ οὔ· καὶ ὅτι ἐν μὲν τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ τὰ οὕτω μόρια, ὡς ὕλη οὐκ ἐνέσται. οὐ γάρ ἐστιν ἐκείνης μόρια τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τῆς συνόλου. ταύτης δέ γ᾽ ἔστι πως λόγος καὶ οὐκ ἔστι. μετὰ μὲν γὰρ τῆς ὕλης, οὐκ ἔστιν, (ἀόριστον γὰρ) κατὰ τὴν πρώτην δ᾽ οὐσίαν ἐστὶν, οἷον, ἀν- E θρώπου ὁ τῆς ψυχῆς λόγος. ἡ γὰρ οὐσία ἐστὶ τὸ εἶδος, τὸ ἐνὸν, ἐξ οὗ καὶ τῆς ὕλης ἡ σύνολος λέγεται οὐσία, οἷον ἡ κοιλότης. ἐκ γὰρ ταύτης καὶ τῆς ῥινὸς, σιμὴ ῥὶς, καὶ ἡ σιμότης ἐστί. δὶς γὰρ ἐν τούτοις ὑπάρξει ἡ ῥίς. ἐν δὲ τῇ συνόλῳ οὐσίᾳ, οἷον ῥινὶ σιμῇ, ἢ Καλλίᾳ, ἐνέσται καὶ ἡ ὕλη· καὶ ὅτι τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ἕκαστον, ἐπὶ τινῶν μὲν ταὐτὸ, ὥσπερ ἐπὶ τῶν πρώτων οὐσιῶν· οἷον, καμπυλότης καὶ καμπυλότητι εἶναι,

εἰ πρώτη ἐστί. λέγω δὲ πρώτην, ἣ μὴ λέγεται τῷ ἄλλο ἐν ἄλλῳ εἶναι, * καὶ ὑποκειμένῳ ὡς ὕλῃ. ὅσα δὲ ὡς ὕλη, ἢ ὡς συνειλημμένα τῇ ὕλῃ, οὐ ταὐτό, * εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς ἕν, οἷον ὁ Σωκράτης καὶ τὸ μουσικόν. ταῦτα γὰρ ταὐτὰ κατὰ συμβεβηκός.

* χ. ὡς ὑποκ. ὕλῃ.

* χ. οὐδὲ κατὰ συμβεβ. quâ lectionem interpretatur Niphus in Com.

ΚΕΦΑΛ. ιβ΄.

Διὰ τί, καὶ πῶς ἕν ἐστι τὸ ὁριστόν, οὗ τὸν λόγον ὁρισμὸν εἶναι φαμέν.

Νῦν δὲ λέγωμεν πρῶτον, ἐφ᾽ ὅσον ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς περὶ ὁρισμοῦ μὴ εἴρηται. ἡ γὰρ ἐν ἐκείνοις ἀπορία λεχθεῖσα, πρὸ ἔργου τοῖς περὶ τῆς οὐσίας ἐστὶ λόγοις. λέγω δὲ ταύτην τὴν ἀπορίαν, διὰ τί ποτε ἕν ἐστι τὸ ὁριστόν, οὗ τὸν λόγον ὁρισμὸν εἶναι φαμέν· οἷον, ὁ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῷον δίπουν. ἔστω γὰρ οὗτος αὐτοῦ λόγος. διὰ τί δὴ τοῦτο ἕν ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐ πολλά, ζῷον καὶ δίπουν; ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ ἄνθρωπος καὶ λευκόν, πολλὰ μέν ἐστιν, ὅταν μὴ ὑπάρχῃ θατέρῳ θάτερον· ἓν δέ, ὅταν ὑπάρχῃ, καὶ πάθῃ τι τὸ ὑποκείμενον ὁ ἄνθρωπος. τότε γὰρ ἓν γίνεται, καὶ ἔστιν ὁ λευκὸς ἄνθρωπος. ἐνταῦθα δ᾽ οὐ μετέχει θάτερον θατέρου. τὸ γὰρ γένος, οὐ δοκεῖ μετέχειν τῶν διαφορῶν. ἅμα γὰρ ἂν τῶν ἐναντίων τὸ αὐτὸ μετεῖχεν. αἱ γὰρ διαφοραὶ ἐναντίαι, αἷς διαφέρει τὸ γένος. εἰ δὲ καὶ μετέχει, ὁ αὐτὸς λόγος, εἴπερ εἰσὶν αἱ διαφοραὶ πλείους, οἷον πεζόν, δίπουν, ἄπτερον. διὰ τί γὰρ ταῦτα ἕν, ἀλλ᾽ οὐ πολλά; οὕτω μὲν γὰρ ἐξ ἁπάντων ἔσται τὸ ἕν. δεῖ δέ γε ἓν εἶναι ὅσα ἐν τῷ ὁρισμῷ. ὁ γὰρ ὁρισμὸς λόγος τίς ἐστιν εἷς καὶ οὐσίας· ὥστε ἑνός τινος δεῖ αὐτὸν εἶναι λόγον. καὶ γὰρ ἡ οὐσία ἕν τι, καὶ τόδε τι σημαίνει ὡς φαμέν. δεῖ δ᾽ ἐπισκοπεῖν πρῶτον περὶ τῶν κατὰ τὰς διαιρέσεις ὁρισμῶν. οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστιν ἐν τῷ ὁρισμῷ, πλὴν τό, τε πρῶτον λεγόμενον γένος, καὶ αἱ διαφοραί. τὰ δ᾽ ἄλλα γένη ἐστί, τό, τε πρῶτον, καὶ μετὰ τούτου αἱ συλλαμβανόμεναι διαφοραί· οἷον τὸ πρῶτον, ζῷον· τὸ δὲ ἐχόμενον, ζῷον δίπουν, καὶ πάλιν ζῷον δίπουν, ἄπτερον. ὁμοίως δὲ κἂν διὰ πλειόνων λέγηται. ὅλως δ᾽ οὐδὲν διαφέρει διὰ πολλῶν, ἢ δι᾽ ὀλίγων, ἢ διὰ δυοῖν. τοῖν δυοῖν δέ, τὸ μὲν διαφορά, τὸ δὲ γένος, * οἷον τὸ ζῷον δίπουν, τὸ μὲν ζῷον, γένος· διαφορὰ δέ, θάτερον. εἰ οὖν τὸ γένος ἁπλῶς μή ἐστι παρὰ τὰ ὡς γένους εἴδη, εἰ ἔστι μέν, ὡς ὕλη δ᾽ ἐστίν (ἡ μὲν γὰρ φωνή, γένος καὶ ὕλη· αἱ δὲ διαφοραί, * τὰ εἴδη καὶ τὰ στοιχεῖα ἐκ ταύτης ποιοῦσιν) φανερὸν ὅτι ὁρισμός ἐστιν, ὁ ἐκ τῶν διαφορῶν λόγος. ἀλλὰ μὴν καὶ δεῖ γε διαιρεῖσθαι * τὴν τῆς διαφορᾶς διαφοράν· οἷον ζῴου διαφορά, τὸ ὑπόπουν. πάλιν τοῦ ζῴου τοῦ ὑπόποδος τὴν διαφορὰν δεῖ εἰδέναι ᾗ ὑπόπουν. ὥστε οὐ λεκτέον τοῦ ὑπόποδος, τὸ μὲν πτερωτόν, τὸ δὲ ἄπτερον, * κἂν τοῦ λέγηται καλῶς· ἀλλὰ διὰ τὸ ἀδυνατεῖν ποιήσει τοῦτο. ἀλλ᾽ εἰ τὸ μὲν σχιζόπουν, τὸ δ᾽ ἄσχιστον. αὗται γὰρ διαφοραὶ ποδός. ἡ γὰρ σχιζοποδία, ποδότης τίς ἐστιν. καὶ οὕτως ἀεὶ βούλεται βαδίζειν, ἕως ἂν ἔλθῃ εἰς τὰ ἀδιάφορα. τότε δ᾽ ἔσονται τοσαῦτα εἴδη ποδός, ὅσαιπερ αἱ διαφοραί, καὶ τὰ ὑπόποδα ζῷα ἴσα ταῖς διαφοραῖς. εἰ δὴ ταῦτα οὕτως ἔχει, φανερὸν ὅτι ἡ τελευταία διαφορά,

* χ. οἷον τὸ ζ.

* χ. τὰ εἴδη ἐκ τῆς. γὰρ ἐκ

* χ. τὴν διαφορὰν διαφορᾷ.

* Alex. αὐτοῦ λέγηται (vel λέγοιτο) καλῶς. ἀλλὰ δ. docti quidam interpp. ſic vertunt, *ſi dicere quiſpiā rectè velit. At faciet hoc, ſi diuidere accommodatè non poßit.* quaſi legerint, διὰ τὸ ἀδυνατεῖν διαιρεῖν.

A ſi prima eſt. Dico autem primam, quæ non dicitur eo quòd aliud in alio ſit, & ſubiecto vt materia. Quæcunque verò vt materia, vel vt ſimul cum materia ſumpta ſunt, non idem, neque ſecundùm accidens, vt vnum, Socrates, & muſicum: hæc enim ſecundùm accidens, eadem ſunt.

CAPVT XII.

Quare & quomodo vnum ſit definitum, cuius rationem definitionem eſſe dicimus.

NVnc autem primò dicamus, quatenus in Analyticis de definitione non eſt dictum: dubita-
B tio enim, quæ in illis dicta eſt, proderit rationibus de ſubſtantia. Dico autem hanc dubitationem, quare vnum eſt definitum, cuius rationem definitionem eſſe dicimus: vt hominis animal bipes (ſit namque eius ratio) cur igitur hoc vnum eſt, non autem multa, animal & bipes? homo enim & album, multa quidem ſunt, cùm non inſint alterum alteri. Vnum verò cùm inſint, & ſubiectum, vt homo, aliquid patiatur. Tunc enim albus homo vnum fit, & eſt: hîc verò non eſt alterum alterius particeps. Genus etenim non videtur particeps eſſe differentiarum. Simul namque contrariorum idem participaret. Differentiæ namque
C contrariæ, quibus genus differt. Quòd ſi etiam participat, eadem ratio eſt, ſi differentiæ quidem plures ſunt, vt greſſiuum, bipes, implume. Cur enim vnum, ſed non multa ſunt hæc? non enim quia inſunt, ſic enim ex omnibus erit vnum: ſed quia oportet vnum eſſe, quæcunque in definitione ſunt. Definitio namque, ratio quædam vna, & ſubſtantia eſt: quare vnius cuiuſpiam oportet ipſam eſſe rationem. Etenim ſubſtantia, vnum quiddam, & quod quid, vt dicimus, ſignificat. Oportet autem primò conſiderare de iis quæ ſecundùm diuiſiones ſunt, definitionibus. Nihil enim aliud in definitione eſt, niſi (quod primū dicitur) genus, & differētiæ. Cætera verò genera ſunt, & ipſum primum, & poſt hoc, quæ comprehenduntur differentiæ: vtputa
D ipſum primum, eſt animal: conſequens verò, animal bipes, & rurſus animal bipes implume. Similiter etiam ſi per plura dicatur: & omnino nihil differt, per multa an per pauca dicatur: neque vtique per pauciora, quàm duo. Duorum verò hoc quidem genus, hoc verò differentia, vtputa huius, animal bipes, animal quidem genus, differentia verò alterum. Si igitur genus ſimpliciter non eſt præter eas quæ vt generis ſpecies ſunt, aut ſi eſt quidem, ſed tanquam materia eſt (vox namque genus, & materia: differentiæ autem ſpecies: nam elementa quoque ex hac faciunt) manifeſtum eſt, quòd definitio eſt ex differentiis ratio. At verò oportet etiam diuidi differentia differentiam: vtputa animalis differentia eſt, vt pedes habere. Rurſus animalis pedes habentis differentiam ſcire oportet, provt pedes habet: quare non eſt dicendum, pedes habentis aliud plumiferum, aliud implume, ſi bene dicatur (verùm quia non poteſt, faciet hoc) ſed ſi aliud fiſſos aliud non fiſſos pedes habens: hæ enim pedis differentiæ ſunt. Fiſſio namque pedum aliqua peditas eſt. Et ſic ſemper procedi vult, donec ad indifferentia deueniatur. Tum autem tot pedis ſpecies erunt, quot differentiæ: & pedes habentia animalia, æqualia differentiis. Si igitur hæc ita ſe habeant, manifeſtum eſt quòd vltima differentia,

rei ſubſtantia erit, & definitio. Nec ſanè oportet crebrò eadem in definitionibus dicere: ſuperfluum namque eſt. Accidit autem hoc. Cùm enim animal pedes habens, bipes dicat, nihil aliud dixit, niſi animal pedes habens, duos pedes habens. Et ſi hoc propria diuiſione diuidat, crebrò & æqualiter ac differentias dicet. Si igitur differentiæ differentia fiat, vna, quæ vltima eſt, erit ſpecies, & ſubſtantia. Si autem ſecundùm accidens, vt ſi diuidat, habentis pedes aliud album, aliud nigrum, tot quot ſunt ſectiones. Quare manifeſtum eſt, quòd definitio eſt ratio quæ ex differentiis eſt, & ex harum vltima ſecundùm rectum. Patet autem hoc, ſi quis tranſponat tales definitiones, (vtputa hominis) dicens animal bipes, habens pedes: ſuperfluum enim eſt, habens pedes, dicto bipede. Ordo verò non eſt in ſubſtantia. Quo namque modo intelligere oportet, hoc quidem prius, illud verò poſterius? De his igitur definitionibus, quæ ſecundùm diuiſiones fiunt, quales quædam ſunt, hactenus dicta ſint.

CAPVT XIII.

Quòd nullum vniuerſalium ſit ſubſtantia: quódque nihil eorum quæ vniuerſaliter prædicantur, hoc aliquid ſignificet, ſed quale.

CVm autem de ſubſtantia conſideratio ſit, rurſus redeamus. Dicitur autem ſicvti ſubiectum ſubſtantia eſſe, & quod quid erat eſſe, & quod ex his, & vniuerſale. De duobus itaque dictum eſt: etenim de quid erat eſſe, & de ſubiecto, quod dupliciter ſubiicitur, aut quod quid exiſtens, vt animal paſſionibus, aut vt materia actui. Videtur autem etiam vniuerſale cauſa quibuſdam eſſe maximè, ac eſſe principium ipſum vniuerſale. quare de hoc etiam tractemus. Videtur namque impoſſibile, ſubſtantiam eſſe quodcunque eorum quæ vniuerſaliter dicuntur. Primùm enim ſubſtantia vniuſcuiuſque, quæ propria cuiuſque eſt, quæ alij non ineſt: vniuerſale verò commune. Hoc enim dicitur vniuerſale, quod pluribus natura aptum eſt ineſſe. Cuius igitur hoc erit ſubſtantia? Aut enim omnium, aut nullius. Omnium verò non eſt poſſibile. Vnius autem ſi erit, cætera quoque hoc erunt. Quorum enim ſubſtantia vna, & quod quid erat eſſe vnum, ipſa quoque vnum ſunt. Item ſubſtantia dicitur, quod non de ſubiecto: vniuerſale verò de ſubiecto aliquo dicitur ſemper. Sed vtrùm ita quidem non contingit, vt quod quid erat eſſe? in ipſo autem ineſt, vtputa animal in homine, & equo. Patet igitur, quòd erit aliqua eius ratio. Differt autem nihil, ſi non omnium ratio eſt eorum quæ in ſubſtantia ſunt. Etenim nihil minus hoc erit ſubſtantia alicuius, vt homo hominis, in quo exiſtit: quare iterum idem accidit. Erit enim ſubſtantia, illius ſubſtantia, vt animal ſpeciei, in qua vt proprium exiſtit. Item impoſſibile ac inconueniens eſt, ipſum quid, & ſubſtantiam eſſe, ſi ex aliquibus, non ex ſubſtantiis, nec ex eo quod quid eſt, ſed ex quali. Prius namque non ſubſtantia, & quale erit, quàm ſubſtantia, & quod quid: quod impoſſibile eſt. Nec ratione enim, nec tempore, nec generatione, poſſibile eſt paſſiones priores ſubſtantia eſſe: eſſent namque ſeparabiles. Item, Socrati, ſubſtãtiæ, inerit ſubſtantia:

A ἡ οὐσία τοῦ πράγματος ἔσται· καὶ ὁ ὁρισμὸς εἴπερ μὴ δεῖ πολλάκις *ταὐτὰ λέγειν ἐν τοῖς ὅροις· περίεργον γάρ. συμβαίνει δέ γε τοῦτο. ὅταν γὰρ εἴπῃ ζῷον ὑπόπουν δίπουν, οὐδὲν ἄλλο εἴρηκεν ἢ ζῷον πόδας ἔχον, δύο πόδας ἔχον· κἂν τοῦτο διαιρῇ τῇ οἰκείᾳ διαιρέσει, πλεονάκις ἐρεῖ καὶ ἰσάκις ταῖς διαφοραῖς. ἐὰν μὲν δὴ διαφορᾶς διαφορὰ γίνηται, μία ἔσται ἡ τελευταία τὸ εἶδος καὶ ἡ οὐσία· ἐὰν δὲ κατὰ συμβεβηκός, οἷον εἰ διαιροίη, τοῦ ὑπόποδος τὸ μὲν λευκόν, τὸ δὲ μέλαν, τοσαῦται ὅσαι ἂν αἱ τομαὶ ὦσιν. ὥστε φανερὸν ὅτι ὁ ὁρισμὸς λόγος ἐστὶν ὁ ἐκ τῶν διαφορῶν, καὶ τούτων τῆς τελευταίας κατά γε τὸ ὀρθόν. B δῆλον δ' ἂν εἴη, εἴ τις μετατάξειε τοὺς τοιούτους ὁρισμούς, οἷον τὸν τοῦ ἀνθρώπου λέγων ζῷον δίπουν, ὑπόπουν. περίεργον γὰρ τὸ ὑπόπουν, εἰρημένου τοῦ δίποδος. τάξις δὲ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ οὐσίᾳ. πῶς γὰρ δεῖ νοῆσαι τὸ μὲν ὕστερον, τὸ δὲ πρότερον; περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τὰς διαιρέσεις ὁρισμῶν, τοσαῦτα εἰρήσθω τὴν πρώτην, ποῖοί τινές εἰσιν.

* Vulg. ταῦτα

ΚΕΦΑΛ. ιγʹ.

C Ὅτι οὐδὲν τῶν καθόλου ὑπαρχόντων οὐσία ἐστί, καὶ ὅτι οὐδὲν σημαίνει τῶν κοινῇ κατηγορουμένων τόδε τι, ἀλλὰ τοιόνδε.

ΕΠεὶ δὲ περὶ τῆς οὐσίας ἡ σκέψις ἐστί, πάλιν ἐπανέλθωμεν. λέγεται δ' ὥσπερ τὸ ὑποκείμενον οὐσία εἶναι, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ τὸ ἐκ τούτων, καὶ τὸ καθόλου. περὶ μὲν οὖν τοῖν δυοῖν εἴρηται· καὶ γὰρ περὶ τοῦ τί ἦν εἶναι, καὶ τοῦ ὑποκειμένου, ὅτι διχῶς ὑπόκειται, ἢ ὡς τόδε τι ὄν, ὥσπερ τὸ ζῷον τοῖς πάθεσιν, ἢ ὡς ὕλη τῇ ἐντελεχείᾳ. δοκεῖ δὲ καὶ τὸ καθόλου αἴτιόν τισιν εἶναι μάλιστα, καὶ εἶναι καὶ ἀρχὴ τὸ καθόλου. διὸ ἐπέλθωμεν καὶ περὶ τούτου. ἔοικε γὰρ ἀδύνατον D εἶναι, οὐσίαν εἶναι ὁτιοῦν, τῶν καθόλου λεγομένων. *πρώτη μὲν γὰρ* οὐσία ἡ ἑκάστου, ἣ οὐχ ὑπάρχει ἄλλῳ· τὸ δὲ καθόλου, κοινόν. τοῦτο γὰρ λέγεται καθόλου, ὃ πλείοσιν ὑπάρχειν πέφυκε. τίνος οὖν οὐσία τοῦτ' ἔσται; ἢ γὰρ πάντων, ἢ οὐδενός. πάντων δὲ οὐχ οἷόν τε· ἑνὸς δ' εἰ ἔσται, καὶ τἆλλα τοῦτ' ἔσται. ὧν γὰρ μία ἡ οὐσία, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἕν, καὶ αὐτὰ ἕν. ἔτι οὐσία μὲν λέγεται, τὸ μὴ καθ' ὑποκειμένου. τὸ δὲ καθόλου, καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται ἀεί. *ἀλλ' ἆρα οὕτω μὲν οὐκ ἐνδέχεται, ὡς τὸ τί ἦν εἶναι· ἐν αὐτῷ δὲ *ἐνυπάρχειν, οἷον τὸ E ζῷον, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἵππῳ. οὐκοῦν δῆλον, ὅτι ἔσται τις αὐτοῦ λόγος. διαφέρει δ' οὐδέν, οὐδ' εἰ μὴ πάντων λόγος ἐστὶ τῶν ἐν τῇ οὐσίᾳ. οὐδὲν γὰρ ἧττον οὐσία τοῦτ' ἔσται τινός, ὡς ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἀνθρώπου ἐν ᾧ ὑπάρχει. ὥστε τὸ αὐτὸ συμβήσεται πάλιν. ἔσται γὰρ οὐσία, ἐκείνου οὐσία, οἷον τὸ ζῷον ἐν ᾧ εἴδει ὡς ἴδιον ὑπάρχει. ἔτι δὲ καὶ ἀδύνατον καὶ ἄτοπον τὸ τόδε καὶ οὐσίαν, εἰ ἔστιν ἔκ τινων, μὴ ἐξ οὐσιῶν εἶναι, μηδ' ἐκ τοῦ τόδε τι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ποιοῦ. πρότερον γὰρ ἔσται, μὴ οὐσία τε καὶ τὸ ποιόν, οὐσίας τε καὶ τοῦ τόδε· ὅπερ ἀδύνατον. οὔτε λόγῳ γάρ, οὔτε χρόνῳ οὔτε γενέσει οἷόν τε τὰ πάθη τῆς οὐσίας εἶναι πρότερα. ἔσται γὰρ χωριστά. ἔτι, τῷ Σωκράτει, οὐσία, ἐνυπάρξει οὐσία

* Ita legit Aphrodiſ.
* γρ. οὐσία ἑκάστου, ἡ ἑκάστῳ ἰδία, ἣ οὐχ
* γρ. ἀλλ' ἆρα ſine interrog.
* γρ. ἐνυπάρχει.

ὥστε δυοῖν ἔσται οὐσία. ὅλως δὲ συμβαίνει, εἰ ἔστιν οὐσία ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅσα οὕτω λέγεται, μηδὲν τῶν ἐν τῷ λόγῳ εἶναι μηδενὸς οὐσίαν, μηδὲ χωρὶς ὑπάρχειν αὐτῶν, μηδ' ἐν ἄλλῳ. λέγω δ' οἷον, οὐκ εἶναί τι ζῷον παρὰ τὰ τινά, οὐδ' ἄλλο τῶν ἐν τοῖς λόγοις οὐδέν. ἔκ τε δὴ τούτων θεωροῦσι φανερόν, ὅτι οὐδὲν τῶν καθόλου ὑπαρχόντων οὐσία ἐστί, καὶ ὅτι οὐδὲν σημαίνει τῶν κοινῇ κατηγορουμένων τόδε τι, ἀλλὰ τοιόνδε. εἰ δὲ μή, ἄλλα τε πολλὰ συμβαίνει, καὶ ὁ τρίτος ἄνθρωπος. ἔτι δὲ καὶ ὧδε δῆλον. ἀδύνατον γὰρ οὐσίαν ἐξ οὐσιῶν εἶναι, ἐνυπαρχουσῶν οὕτως ὡς ἐντελεχείᾳ. τὰ γὰρ δύο οὕτως ἐντελεχείᾳ, οὐδέποτε ἓν ἐντελεχείᾳ. ἀλλ' ἐὰν δυνάμει δύο ᾖ, ἔσται ἕν, οἷον ἡ διπλασία ἐκ δύο ἡμίσεων δυνάμει γε. ἡ γὰρ ἐντελέχεια* ἐν ἄλλοις χωρίζει. ὥστε εἰ οὐσία ἕν, οὐκ ἔσται ἐξ οὐσιῶν ἐνυπαρχουσῶν, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὃν λέγει Δημόκριτος ὀρθῶς· ἀδύνατον γὰρ εἶναί φησιν ἐκ δύο ἕν, ἢ ἐξ ἑνὸς δύο γενέσθαι. τὰ γὰρ μεγέθη τὰ ἄτομα, τὰς οὐσίας ποιεῖ. ὁμοίως τοίνυν δῆλον ὅτι καὶ ἐπ' ἀριθμοῦ ἕξει, εἴπερ ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς σύνθεσις μονάδων, ὥσπερ λέγεται *ὑπό τινων. ἢ γὰρ οὐχ ἓν ἡ δυάς, ἢ οὐκ ἔνεστι μονὰς ἐν αὐτῇ ἐντελεχείᾳ. ἔχει δὲ τὸ συμβαῖνον ἀπορίαν. εἰ γὰρ μήτε ἐκ τῶν καθόλου οἷόν τ' εἶναι μηδεμίαν οὐσίαν διὰ τὸ τοιόνδε, ἀλλὰ μὴ τόδε τι σημαίνειν, μήτ' ἐξ οὐσιῶν ἐνδέχεται ἐντελεχείᾳ εἶναι μηδεμίαν οὐσίαν σύνθετον, ἀσύνθετον ἂν εἴη οὐσία πᾶσα· ὥστε οὐδὲ λόγος ἂν εἴη οὐδεμιᾶς οὐσίας. ἀλλὰ μὴν δοκεῖ γε πᾶσι καὶ ἐλέχθη πάλαι, ἢ μόνον εἶναι οὐσίας ὅρον, ἢ μάλιστα. νῦν δ' οὐδὲ ταύτης. οὐδενὸς ἄρ' ἔσται ὁρισμός. ἢ τρόπον μέν τινα ἔσται, τρόπον δέ τινα οὔ; δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ἐκ τῶν ὕστερον μᾶλλον.

* Voces ἐν ἄλλοις interpp. non agnoſcunt.

* Scrib. οὐχ ἓν ἡ δυάς,

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Κατὰ τῶν τὰς ἰδέας λεγόντων οὐσίας τε καὶ χωριστὰς εἶναι ἅμα.

Φανερὸν δ' ἐξ αὐτῶν τούτων τὸ συμβαῖνον καὶ τοῖς τὰς ἰδέας λέγουσιν οὐσίας τε καὶ χωριστὰς εἶναι ἅμα, καὶ ἅμα τὸ εἶδος ἐκ τοῦ γένους ποιοῦσι, καὶ τῶν διαφορῶν. εἰ γὰρ ἔστι τὰ εἴδη, καὶ τὸ ζῷον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἵππῳ, ἤτοι ἓν καὶ ταὐτὸν τῷ ἀριθμῷ ἐστιν, ἢ ἕτερον· τῷ μὲν γὰρ λόγῳ δῆλον ὅτι ἕν. τὸν γὰρ αὐτὸν διέξεισι λόγον ὁ λέγων ἐν ἑκατέρῳ. εἰ οὖν ἐστί τις ἄνθρωπος αὐτὸς καθ' αὑτό, τόδε τι καὶ κεχωρισμένον, ἀνάγκη καὶ ἐξ ὧν, οἷον, τὸ ζῷον, καὶ τὸ δίπουν, τόδε τι σημαίνειν, καὶ εἶναι χωριστὰ καὶ οὐσίας· ὥστε καὶ τὸ ζῷον. εἰ μὲν οὖν τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῷ ἵππῳ, ὥσπερ σὺ σαυτῷ, πῶς ἐν χωρὶς οὖσιν ἓν ἔσται, καὶ διὰ τί οὐ καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἔσται τὸ ζῷον τοῦτο; ἔπειτα εἰ μὲν μεθέξει τοῦ δίποδος καὶ τοῦ πολύποδος, ἀδύνατόν τι συμβαίνει. τἀναντία γὰρ ἅμα ὑπάρξει αὐτῷ, ἑνὶ καὶ τῷ δε ὄντι. εἰ δὲ μή, τίς ὁ τρόπος, ὅταν εἴπῃ τις τὸ ζῷον εἶναι δίπουν ἢ πεζόν; ἀλλ' ἴσως σύγκειται καὶ ἅπτεται, ἢ μέμικται. ἀλλὰ πάντα ἄτοπα· ἀλλ' ἕτερον ἐν ἑκάστῳ· οὐκοῦν ἄπειρα, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἔσται, ὧν ἡ οὐσία ζῷον. οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς ἐκ ζῴου ὁ ἄνθρωπος. ἔτι πολλὰ ἔσται αὐτὸ τὸ ζῷον.

A quare, duobus erit ſubſtantia: & omnino ſi homo, & quæcunque ita dicuntur, ſubſtantia eſt, accidit nihil eorum quæ in ratione ſunt, alicuius ſubſtantiã eſſe, nec ſine ipſis exiſtere, nec in alio. Dico autem, vtputa non eſſe aliquid animal præter aliqua, neque vllum aliud eorum quæ in ratione ſunt. Ex his itaque conſiderantibus patet, nihil eorum quæ vniuerſaliter exiſtunt, ſubſtantiam eſſe, nihilque eorum quæ communiter prædicantur, quod quid, ſed tale ſignificare. Quòd ſi non, & alia multa accidunt, ac tertius homo. Item ſic quoque patet: impoſſibile enim eſt ſubſtantiam ex ſubſtantiis eſſe, quæ ſic inſunt, vt actu. Quæ enim duo ſic actu ſunt, nunquam vnum actu ſunt. Sed ſi potentia duo ſunt, erunt vnum: vt duplum, ex duo-
B bus dimidiis potentia: actus namque ſeparat. Quare ſi ſubſtantia vnum, non erit ex ſubſtantiis inexiſtentibus: & ſecundùm hunc modum, quem rectè Democritus dicit. Impoſſibile enim ait eſſe ex duobus vnum, aut ex vno duo fieri: magnitudines namque indiuiſibiles ſubſtantias facit. Patet igitur, quòd ſimiliter & de numero ſe habebit, ſi numerus quidem compoſitio vnitatum eſt, vt à quibuſdam dicitur. Aut enim non eſt vnum dualitas, aut non ineſt in ea vnitas actu. Habet autem quod accidit, dubitationem. ſi enim nec ex vniuerſalibus poſſibile eſt vllam ſubſtantiam eſſe, propterea quod tale, & non quod quid ſignificant, nec ex ſubſtantiis actu contingit vllam ſubſtan-
C tiam eſſe compoſitam, quicquam incompoſitum erit profectò omnis ſubſtantia: quare neque ratio vllius ſubſtantiæ erit. At cunctis videtur, & iam dictum eſt, aut ſolius ſubſtantiæ, aut maximè definitionem eſſe: nunc verò nec huius: nullius igitur definitio erit. An quodam modo quidem erit, quodam modo verò non? manifeſtum autem, quod dicitur, magis erit ex poſterioribus.

CAPVT XIV.

Aduerſus eos qui ideas dicebant & ſubſtantias eſſe & ſeparabiles.

D EX iis autem ipſis id etiam patet, quod accidit illis, qui ideas pariter ſubſtantias, & ſeparatas eſſe dicunt: & pariter ex genere & differentiis faciunt ſpeciem. Si enim ſpecies & animal in homine ſunt, aut equo, aut vnum & idem numero ſunt, aut alterum: ratione namque patet quòd vnum: eandem enim exhibebit rationem qui dicit in vtroque. Si itaque aliquis homo eſt ipſum per ſe, quod quid, & ſeparatum, neceſſe eſt vt etiam illa ex quibus (ſicvti animal, & bipes) quod quid ſignificent, & ſeparata, ac ſubſtantiæ ſint: quare & ipſum animal. Si idem igitur, & vnum quiddam etiam in equo, ſicvti tibi ipſi, quomodo in ſeparatim exiſtentibus idem erit? & cur non etiam abſque ſe ipſo erit animal hoc? Deinde ſi participabit quidem bipede, & multipede, impoſſibile quiddam accidit: contraria namque ſimul inerunt ipſi vni, & huic quidem enti. Sin minùs, quis modus eſt cùm aliquis dicat, animal & bipes, aut progreſſiuum eſſe? Sed fortaſſis componuntur, & tangunt, aut miſcentur. At cuncta inconuenientia ſunt. Sed diuerſum in vnoquoque eſt. Infinita igitur (vt ita dicam) erunt, quorum ſubſtantia animal eſt: non enim ſecundùm accidens ex animali homo eſt. Item, multa erit ipſum animal,

A Nam & ſubſtantia animal eſt, quod in vnoquoque eſt: non enim ſecundùm aliud dicitur. Quòd ſi non, ex illo erit homo, & genus eius, illud. Ac item omnia, ex quibus homo, ideæ. Non igitur alterius quidem idea erit, alterius verò ſubſtantia, impoſſibile namque eſt. Ipſum ergo animal erit vnumquodque eorum quæ in animalibus ſunt. Item, ex aliquo hoc ipſo erit, & quomodo eſt ex ipſo animali? aut quomodo eſt poſſibile eſſe animal, quod hoc ipſum ſubſtantia eſt, præter ipſum animal? Item, in ſenſibilibus & hæc accidunt, & his abſurdiora. Quod ſi impoſſibile eſt ita ſe habere, patet quòd non eſt eorum idea ita, vt quidam aiunt.

CAPVT XV.

B *Quòd idearum ſiue ſubſtantiarum ſeparatarum neque definitio eſſe poteſt neque demonſtratio.*

CVm autem ſubſtantia altera ſit ipſum ſcilicet totum, & ratio, (dico autem, quòd illa quidem ita ſubſtantia eſt cum materia ſimul accepta ratio: hæc verò ratio ſimpliciter,) quæcunque igitur illo modo dicuntur, eorum quidem eſt corruptio: nam & generatio: rationis autem non eſt, ita vt corrumpatur: nec enim generatio eſt, (non enim fit domui eſſe, ſed huic domui) ſed abſque generatione & corruptione ſunt, & non ſunt.
C Oſtenſum eſt enim quòd nullus hæc generat, neque facit. Propterea etiam ſubſtantiarum ſenſibilium ſingularium neque definitio, neque demonſtratio eſt, eo quòd habent materiam, cuius natura talis eſt, vt eſſe & non eſſe contingat: quare corruptibilia ſunt omnia ſingularia earum. Si igitur demonſtratio & definitio ſcientifica neceſſariorum eſt, & non contingit, ſicvti neque ſcientiam, quandoque ſcientiam quandoque ignorantiam eſſe, ſed quod tale eſt, opinio eſt: ita neque demonſtrationem neque definitionem: ſed opinio eſt eius quod contingit & aliter ſe habere: patet, quòd neque demonſtratio neque definitio eorum eſt. Corruptibilia namque non ſunt manifeſta
D iis qui ſcientiam habent, cùm à ſenſu abſceſſerint: & rationibus eiſdem in animo ſaluis, non erit amplius neque definitio, neque demonſtratio. Quare cùm quis eorum quæ ad definitionem, quicquam ſingularium definiat, oportet non ignorare, quod ſemper perimendum eſt. Non enim contingit definire. Nec vllam ideam eſt definire: ſingularium enim (vt aiunt) idea eſt, & ſeparata. Neceſſarium autem ex nominibus rationem eſſe. Nomen verò non faciet, qui definit: ignotum enim erit. Quæ verò poſita ſunt, omnibus communia ſunt. Neceſſe eſt igitur, & aliis talia ineſſe. Et ſi quis te definiat, animal dicet gracile, aut albũ, aut aliquid aliud, quod & in alio ſit. Quòd ſi quis dicat, nihil
E prohibere ſeparatim quidem omnia multis, ſimul verò huic ſoli ineſſe, primum quidem, quod etiam ambobus, vt animal bipes animali & bipedi. Et hoc in ſempiternis quidem etiam neceſſe eſt eſſe, cùm priores exiſtant, & partes compoſiti. At verò etiam ſeparabilia, ſi hoc quidem, quod homo, ſeparabile. Nam aut nullum, aut ambo. Si igitur nullum, non erit genus præter ſpecies. Quod ſi erit, erit etiam differentia. Deinde quoniam priora ipſo eſſe: hæc ſanè non viciſſim perimuntur. Deinde ſi ex ideis ideæ, minùs profectò compoſita ſunt ex quibus. Item, de multis oportebit etiam illa prædicari, ex quibus idea, vt animal & bipes.

A οὐσία τι γὰρ τὸ ἐν ἑκάστῳ ζῷον. οὐ γὰρ κατ' ἄλλου λέγεται. εἰ δὲ μή, ἐξ ἐκείνου ἔσται ὁ ἄνθρωπος, καὶ γένος αὐτοῦ, ἐκεῖνο. καὶ ἔτι ἰδέαι ἅπαντα ἐξ ὧν ὁ ἄνθρωπος· οὐκοῦν οὐκ ἄλλου μὲν ἰδέα ἔσται ἄλλου δ' οὐσία· ἀδύνατον γάρ. αὐτὸ ἄρα ζῷον ἔσται ἕκαστον τῶν ἐν τοῖς ζῴοις. ἔτι * ἐκ τίνος τούτου, καὶ πῶς ἐξ αὐτοῦ ζῴου; ἢ πῶς οἷόν τε εἶναι τὸ ζῷον ὃ οὐσία τοῦτο αὐτὸ παρ' αὐτὸ τὸ ζῷον; ἔτι δ' ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν ταῦτά τε συμβαίνει, καὶ τούτων ἀτοπώτερα. Εἰ δὴ ἀδύνατον οὕτως ἔχειν, δῆλον ὅτι οὐκ ἔστιν ἰδέα αὐτῶν οὕτως, ὥς τινές φασιν.

* γ. ἐκ τινὸς τούτου.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Ὅτι τῶν οὐσιῶν τῶν αἰσθητῶν, τῶν καθ' ἕκαστα, οὔτε ὁρισμὸς, οὔτε ἀπόδειξίς ἐστι.

Ἐπεὶ δ' οὐσία ἑτέρα, τό, τε σύνολον καὶ ὁ λόγος (λέγω δ' ὅτι ἡ μὲν οὕτως ἐστὶν οὐσία σὺν τῇ ὕλῃ συνειλημμένος ὁ λόγος, ἡ δὲ λόγος ὅλως) ὅσαι μὲν οὖν οὕτω λέγονται, τούτων μὲν ἐστὶ φθορά· καὶ γὰρ γένεσις· τοῦ δὲ λόγου οὐκ ἔστιν οὕτως, ὥστε φθείρεσθαι. οὐδὲ γὰρ γένεσις. οὐ γὰρ γίνεται τὸ οἰκίᾳ εἶναι, ἀλλὰ τὸ τῇδε τῇ οἰκίᾳ. ἀλλ' ἄνευ γενέσεως καὶ φθορᾶς εἰσὶ καὶ οὐκ εἰσί. δέδεικται γὰρ ὅτι οὐδεὶς ταῦτα
C γεννᾷ οὐδὲ ποιεῖ. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῶν οὐσιῶν τῶν αἰσθητῶν τῶν καθ' ἕκαστα, οὔτε ὁρισμὸς οὔτε ἀπόδειξίς ἐστιν, ὅτι ἔχουσιν ὕλην, ἧς ἡ φύσις τοιαύτη, ὥστ' ἐνδέχεσθαι καὶ εἶναι καὶ μή. διὸ φθαρτὰ πάντα τὰ καθ' ἕκαστα αὐτῶν. εἰ οὖν * ἥ τε ἀπόδειξις τῶν ἀναγκαίων, * καὶ ὁ ὁρισμὸς ἐπιστημονικὸς, καὶ οὐκ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδ' ἐπιστήμην, ὁτὲ μὲν ἐπιστήμην, ὁτὲ δ' ἄγνοιαν εἶναι, ἀλλὰ δόξα τὸ τοιοῦτόν ἐστιν, οὕτως οὐδ' ἀπόδειξιν οὐδ' ὁρισμὸν, ἀλλὰ δόξα ἐστὶ τοῦ ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, δῆλον ὅτι οὐκ ἂν εἴη αὐτῶν, οὔτε ὁρισμὸς οὔτε ἀπόδειξις. ἄδηλά τε γὰρ τὰ φθειρόμενα τοῖς ἔχουσι τὴν ἐπιστήμην, ὅταν ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἀπέλθῃ. καὶ σωζομένων τῶν λόγων ἐν τῇ ψυχῇ τῶν αὐτῶν, οὐκ ἔσται οὔτε
D ὁρισμὸς ἔτι, οὔτε ἀπόδειξις. διὸ δεῖ τῶν πρὸς ὅρον, ὅταν τις ὁρίζηταί τι τῶν καθ' ἕκαστα, μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι ἀεὶ ἀναιρεῖν ἔστιν. οὐ γὰρ ἐνδέχεται ὁρίσασθαι. οὐδὲ δὲ ἰδέαν οὐδεμίαν ἐστὶν ὁρίσασθαι. τῶν γὰρ καθ' ἕκαστον ἡ ἰδέα, ὥς φασι, καὶ χωριστή. ἀναγκαῖον δὲ καὶ ἐξ ὀνομάτων εἶναι τὸν λόγον. ὄνομα δ' οὐ ποιήσει ὁ ὁριζόμενος· ἄγνωστον γὰρ ἔσται. τὰ δὲ κείμενα, κοινὰ πᾶσιν. ἀνάγκη ἄρα ὑπάρχειν καὶ ἄλλοις ταῦτα· καὶ εἴ τις σε ὁρίσαιτο ζῷον, ἐρεῖ ἰσχνὸν, ἢ λευκὸν, ἢ ἕτερόν τι, ὃ καὶ ἄλλῳ ὑπάρξει. Εἰ δέ τις φαίη μηδὲν κωλύειν, χωρὶς μὲν πάντα πολλοῖς, ἅμα δὲ μόνῳ τούτῳ ὑπάρχειν, πρῶτον μὲν ὅτι καὶ ἀμφοῖν οἷον, τὸ
E ζῷον δίπουν, τῷ ζῴῳ καὶ τῷ δίποδι. καὶ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῶν ἀϊδίων, καὶ ἀνάγκη γε εἶναι προτέρα γ' ὄντα καὶ μέρη τοῦ συνθέτου. ἀλλὰ μὴν καὶ χωριστὰ, εἴπερ τὸ ἄνθρωπος χωριστόν· ἢ γὰρ οὐδὲν, ἢ ἄμφω. εἰ μὲν οὖν μηδὲν, οὐκ ἔσται τὸ γένος παρὰ τὰ εἴδη. Εἰ δ' ἔσται, καὶ ἡ διαφορά. εἶθ' ὅτι πρότερα τῷ εἶναι. ταῦτα δὲ οὐκ ἀνταναιρεῖται. ἔπειτα δὲ εἰ ἐξ ἰδεῶν αἱ ἰδέαι, (* ἀσυνθετώτερα γὰρ τὰ ἐξ ὧν) ἔτι ἐπὶ πολλῶν δεήσει κἀκεῖνα κατηγορεῖσθαι ἐξ ὧν ἡ ἰδέα· οἷον, τὸ ζῷον, καὶ τὸ δίπουν.

* γ. οὖν ἥ τ'.

* Cap. 6. l. 1. Poſter. Anal.

* γ. ἀσυνθετώτερα γὰρ τὰ ἐξ ὧν, ſine parentheſeos notis.

A εἰ δὲ μή, πῶς γνωρισθήσεται; ἔσται γάρ ἰδέα τις, ἣν ἀδύνατον ἐπὶ πλειόνων κατηγορῆσαι ἢ ἑνός. οὐ δοκεῖ δέ, ἀλλὰ πᾶσα ἰδέα εἶναι μεθεκτή. ὥσπερ οὖν εἴρηται, λανθάνει ὅτι ἀδύνατον ὁρίσασθαι ἐν τοῖς ἀϊδίοις, μάλιστα δὲ ὅσα μοναχά ἐστιν, ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. οὐ μόνον γὰρ διαμαρτάνουσι τῷ προστιθέναι τοιαῦτα, ὧν ἀφαιρουμένων, ἔτι ἔσται ἥλιος, ὥσπερ τὸ περὶ γῆν ἰὸν ἢ νυκτικρυφές. ἂν γὰρ στῇ ἢ φανῇ, οὐκ ἔτι ἔσται ἥλιος· ἀλλ' ἄτοπον εἰ μή. ὁ γὰρ ἥλιος οὐσίαν τινὰ σημαίνει. ἔτι ὅσα ἐπ' ἄλλου ἐνδέχεται· οἷον ἐὰν ἕτερος γένηται τοιοῦτος, δῆλον ὅτι ἥλιος ἔσται. κοινὸς ἄρα ὁ λόγος. ἀλλ' ἦν τῶν καθ' ἕκαστα ὁ ἥλιος, ὥσπερ Κλέων, ἢ B Σωκράτης· ἐπεὶ διὰ τί οὐδεὶς ὅρον ἐκφέρει αὐτῶν ἰδέας; γένοιτο γὰρ ἂν δῆλον πειρωμένων, ὅτι ἀληθὲς τὸ νῦν εἰρημένον.

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

Ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσία οὐδεμία ἐξ οὐσιῶν.

Φανερὸν δὲ ὅτι καὶ τῶν δοκουσῶν οὐσιῶν εἶναι, αἱ πλεῖσται δυνάμεις εἰσί, τά τε μόρια τῶν ζώων. οὐδὲν γὰρ κεχωρισμένον αὐτῶν ἐστιν. ὅταν δὲ χωρισθῇ, καὶ τότε ὄντα ὡς ὕλη πάντα, καὶ γῆ, καὶ πῦρ, καὶ ἀήρ. οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἕν C ἐστιν, ἀλλ' οἷον σωρός, πρὶν ἢ πεφθῇ καὶ γένηταί τι ἐξ αὐτῶν ἕν. μάλιστα δ' ἄν τις τὰ τῶν ἐμψύχων ὑπολάβοι μόρια, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πάρεγγυς ἄμφω γίνεσθαι, ὄντα καὶ ἐντελεχείᾳ καὶ δυνάμει, τῷ ἀρχὰς ἔχειν κινήσεως ἀπό τινος ἐν ταῖς καμπαῖς. διὸ ἔνια ζῶα διαιρούμενα ζῇ. ἀλλ' ὅμως δυνάμει πάντα ἔσται, ὅταν ᾖ ἓν καὶ συνεχὲς φύσει, ἀλλὰ μὴ βίᾳ ἢ συμφύσει. τὸ γὰρ τοιοῦτον πήρωσις. ἐπεὶ δὲ τὸ ἓν λέγεται ὥσπερ καὶ τὸ ὄν, καὶ ἡ οὐσία ἡ τοῦ ἑνὸς μία, καὶ ὧν μία ἀριθμῷ, ἓν ἀριθμῷ, φανερὸν ὅτι οὔτε τὸ ἕν, οὔτε τὸ ὂν ἐνδέχεται οὐσίαν εἶναι τῶν πραγμά- D των, ὥσπερ οὐδὲ τὸ στοιχείῳ εἶναι, ἢ ἀρχῇ. ἀλλὰ ζητοῦμεν, τίς οὖν ἡ ἀρχή; ἵνα εἰς γνωριμώτερον ἀνάγωμεν. μᾶλλον μὲν οὖν τούτων οὐσία τὸ ὂν καὶ ἕν, ἢ ἥ τε ἀρχὴ καὶ τὸ στοιχεῖον, καὶ τὸ αἴτιον. οὔπω δὲ οὐδὲ ταῦτα, εἴπερ μηδ' ἄλλο κοινὸν μηδὲν οὐσία. οὐδενὶ γὰρ ὑπάρχει ἡ οὐσία, ἀλλ' αὐτῇ γε καὶ τῷ ἔχοντι αὐτήν, οὗ ἐστιν οὐσία. *ἔτι εἰ τὸ ἓν πολλαχῇ, οὐκ ἂν εἴη ἅμα, τὸ δὲ κοινὸν ἅμα πᾶσι πολλαχῇ ὑπάρχει. ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲν τῶν καθόλου ὑπάρχει παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα χωρίς, ἀλλ' οἱ τὰ εἴδη λέγοντες, τῇ μὲν ὀρθῶς λέγουσι χωρίζοντες αὐτά, εἴπερ οὐσίαι εἰσί· τῇ E δ' οὐκ ὀρθῶς, ὅτι τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν εἶδος λέγουσιν. αἴτιον δ' ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀποδοῦναι τίνες αἱ τοιαῦται οὐσίαι αἱ ἄφθαρτοι παρὰ τὰς καθ' ἕκαστα καὶ αἰσθητάς. ποιοῦσιν οὖν τὰς αὐτὰς τῷ εἴδει τοῖς φθαρτοῖς, (ταύτας γὰρ ἴσμεν,) αὐτοάνθρωπον, καὶ αὐτόϊππον, προστιθέντες τοῖς αἰσθητοῖς τὸ ῥῆμα τὸ αὐτό. καίτοι κἂν εἰ μὴ ἑωράκειμεν τὰ ἄστρα, οὐδὲν ἂν ἧττον οἶμαι ἦσαν οὐσίαι ἀΐδιοι, παρ' ἃς ἡμεῖς ᾔδειμεν. ὥστε καὶ νῦν, εἰ μὴ ἔχοιμεν τίνες εἰσίν, ἀλλ' εἶναί γε τινὰς ἴσως ἀναγκαῖον. ὅτι μὲν οὖν οὔτε τῶν καθόλου λεγομένων οὐδὲν οὐσία, οὔτ' ἔστιν οὐσία οὐδεμία ἐξ οὐσιῶν, δῆλον.

* Vulgò, ἡ ἀρχή.

* Interpp. ἔτι τὸ ἓν πολλαχῇ, οὐκ ἂν εἴη ἅμα.

A Quòd ſi non, quomodo ſcietur? Erit namque alia idea, quam impoſſibile eſt de pluribus prædicari, quàm de vno. Non videtur autem: ſed omnis idea videtur eſſe participabilis. Quemadmodum igitur dictum eſt, latet, quòd impoſſibile eſt in perpetuis definire, maximè verò quæcunque vniuerſa ſunt, vt Sol, aut Luna. Non ſolùm enim in hoc peccant, quòd talia addunt, quibus ablatis, adhuc erit Sol, vtpute quod circuit terram, aut quod nocte abſconditur: (ſi enim ſteterit aut apparuerit, non erit amplius Sol) ſed inconueniens eſt, ſi non. Sol enim ſubſtantiam quandam ſignificat. Item, quæcunque in alio contingunt, velvti ſi alter fiat talis, patet, quòd erit Sol. Communis ergo ratio. At Sol B ſingularium erat, ſicvt Cleon, aut Socrates. Cæterùm cur nemo eorum definitionem profert ideæ? fiet enim profectò manifeſtum tentantibus, verum eſſe, quod nunc dictum eſt.

CAPVT XVI.

Vniuerſalia non eſſe ſubſtantias actu, ſed potentiâ, cùm ſint partes ſingularium, & per ſingularia. ideo ſingularia non componi ex vniuerſalibus vt ſubſtantiis actu.

Manifeſtum autem eſt, quòd etiam eorum quæ videntur eſſe ſubſtantiæ, plures potentiæ & partes animalium ſunt: nihil enim eorum ſeparatum eſt. Cùm autem ſepararentur, tum etiam vt materia omnia, terra, ignis, & aër. Nihil C enim eorum vnum eſt, ſed quaſi cumulus antè quàm digerantur, & ex eis vnum fiat. Maximè autem aliquis, animatorum partes putauerit, & animæ propinquas, ambas fieri, vt ſint & actu, & potentia, eo quòd principia motus ab aliquo, in iuncturis habent. Quare quædam animalia diuiſa viuunt: ſed tamen potentia omnia erunt, cùm vnum & continuum fuerit natura, ſed non vi, aut copulatione: tale namque læſio eſt. Cùm autem vnum dicatur, ſicvti & ens, & ſubſtantia vnius vna, & quorum vna numero vnum numero, manifeſtum, quòd neque vnum, neque ens contingit D ſubſtantiam eſſe rerum, ſicvti neque elemento eſſe, aut principio. Sed quærimus, quid ergo principium? vt ad notiora referamus. Magis igitur his ſubſtantia eſt ens, & vnum, quàm principium, & elementum, & cauſa. Sed needum iſta, ſi nec aliud quidem commune vllum ſubſtantia eſt. Nulli enim ineſt ſubſtantia, niſi ſibiipſi, & habenti eam, cuius ſubſtantia eſt. Item ipſum vnùm, in pluribus non erit ſimul: commune verò ſimul in pluribus eſt. Quare patet, quòd nihil vniuerſalium ſeparatim præter ſingularia eſt. Sed qui ſpecies dicunt, partim rectè dicunt ſeparantes eas, ſi ſubſtantiæ E quidem ſunt: partim non rectè, quoniam vnam in multis ſpeciem dicunt. Cauſa verò eſt, quòd non habent reddere quænam tales incorruptæ ſubſtantiæ præter ſingulares & ſenſibiles ſint. Faciunt igitur eaſdem ſpecie iis quæ ſunt corruptibiles (has enim cognoſcimus) ipſum hominem & ipſum equum, addentes vocabulum ipſum ſenſibilibus. Attamen etiam ſi non videremus aſtra, nihil minùs (vtputo) eſſent ſubſtantiæ perpetuæ præter eas quas nos ſciremus. Quare nunc quoque ſi non habeamus quænam ſint, neceſſe tamen fuerit fortaſſis aliquas eſſe. Quòd igitur nec eorum quicquam, quæ vniuerſalia dicuntur, ſubſtantia ſit, nec vlla ſit ſubſtantia ex ſubſtantiis, patet.

CAPVT

CAPVT XVII.

Quidditatem eſſe principium & cauſam eorum omnium quæ de re dicuntur. illam eſſe ſubſtantiam quamdam formalem ſolâ ratione ſeparabilem. idem de eodem non quærendum.

QVid verò, & quale quid ſubſtantiam dicere oporteat, rurſus aliud quaſi principium facientes dicamus. Fortaſſis enim ex his erit manifeſtum de illa quoque ſubſtantia, quæ eſt ſeparata à ſenſibilibus ſubſtantiis. Cum igitur ſubſtantia, principium, & cauſa quædam ſit, hinc eſt procedendum. Quæritur verò ipſum propter quid, ſemper ſic: propter quid, aliud alij alicui ineſt. Quærere namque propter quid muſicus homo eſt, certè quærere eſt, quod dictum eſt, propter quid homo muſicus eſt, aut aliud. Quærere igitur propter quid ipſum eſt ipſum, nihil eſt quærere. Oportet enim ipſum quod, & ipſum eſſe, exiſtere manifeſta entia. Dico autem, vtputa, quòd Luna patitur eclipſim. Ipſius autem, quòd id ipſum, non niſi vna ratio, vnáque cauſa in omnibus (propter quid homo eſt homo, aut muſicus muſicus) niſi quis dicat, quòd vnumquodque ad ſeipſum indiuiſibile eſt: hoc autem erat vnum eſſe: ſed hoc, & commune de omnibus, & breue eſt. Quærat autem aliquis, propter quid homo, animal tale quoddam eſt. Hoc igitur manifeſtum eſt, quòd non quærit propter quid is, qui eſt homo, homo eſt. Aliquid ergo de aliquo quærit, propter quid ineſt. Quod autem ineſt, oportet manifeſtum eſſe. Si enim non ita, nihil quærit: vtputa propter quid tonat? quia ſonus in nubibus fit. ita namque aliud de alio eſt, quod quæritur. Et propter quid hæc, vtputa lateres, & lapides, domus ſunt? Manifeſtum itaque eſt, quòd cauſam quærit. Hæc autem eſt, quod quid erat eſſe, vt logicè dicam. Quæ in quibuſdam quidem, eſt cuius gratia: vtputa fortaſſis in domo, & lecto. In quibuſdam verò, quod primum mouit. Cauſa namque etiam hoc. Sed talis quidem cauſa quæritur, dum quippiam fit, vel corrumpitur: altera verò, etiam dum eſt. Latet autem præcipuè, quod quæritur, in iis quæ non de aliis dicuntur, (vtputa quæritur homo quid eſt) eo quòd ſimpliciter dicitur, neque determinatur quòd hæc, vel hoc. Oportet igitur rectè diſponentes quærere. Quòd ſi non, commune fit eius quod nihil eſt quærere, & eius quod aliquid quærere. Cùm autem & habere & exiſtere ipſum eſſe oporteat, manifeſtum eſt, quòd propter quid eſt, ipſam materiam quærit: vtputa, hæc ſunt domus: propter quid? quia hæc exiſtunt, quod erat domui eſſe. Et homo hoc, aut corpus hoc tale habens. quare cauſa materiæ quæritur: hæc autem eſt, ſpecies qua aliquid eſt: hæc autem, eſt ſubſtantia. Patet itaque, quòd de ſimplicibus non eſt aliqua quæſtio, neque doctrina, ſed alius talium quæſtionis modus. Cùm verò quod ex aliquo compoſitum, ita vt vnum totum ſit, non eſt vt cumulus, ſed vt ſyllaba: ſyllaba verò non eſt ipſa elementa, nec idem, b & a: nec caro, ignis, & terra. Diſſolutis namque, hæc quidem ampliùs non ſunt, vt caro, & ſyllaba. Elementa verò, ignis & terra, ſunt. Ergo ſyllaba aliquid, non ſolùm elementa, vocalis & muta, ſed etiam aliquid aliud. Et caro, non ſolùm ignis, & terra, aut calidum, & frigidum, ſed etiam aliquid aliud.

A

ΚΕΦΑΛ. ιζ΄.

Περὶ οὐσίας καὶ τοῦ τί ἦν εἶναι ἄλλην ποιησάμενος ἀρχὴν σκοπεῖ.

ΤΙ δὲ χρὴ λέγειν καὶ ὁποῖόν τι τὴν οὐσίαν, πάλιν ἄλλην οἷον ἀρχὴν ποιησάμενοι λέγωμεν. ἴσως γὰρ ἐκ τούτων ἔσται δῆλον καὶ περὶ ἐκείνης τῆς οὐσίας, ἥτις ἐστὶ κεχωρισμένη τῶν αἰσθητῶν οὐσιῶν. ἐπεὶ οὖν ἡ οὐσία ἀρχὴ καὶ αἰτία τίς ἐστιν, ἐντεῦθεν μετιτέον. ζη-
B τεῖται δὲ τὸ διὰ τί ἀεὶ οὕτως, διὰ τί ἄλλο ἄλλῳ τινὶ ὑπάρχει. τὸ γὰρ ζητεῖν διὰ τί ὁ μουσικὸς ἄνθρωπος, μουσικός ἐστιν ἄνθρωπος, ἤτοι ἐστὶ τὸ εἰρημένον ζητεῖν, διὰ τί ὁ ἄνθρωπος μουσικός ἐστιν, ἢ ἄλλο. τὸ μὲν οὖν διὰ τί αὐτό ἐστιν αὐτό, οὐδέν ἐστι ζητεῖν. δεῖ γὰρ * τὸ ὅτι καὶ τὸ εἶναι ὑπάρχειν δῆλα ὄντα. λέγω δ᾽ οἷον, ὅτι ἡ σελήνη ἐκλείπει. αὐτὸ δὲ, * ὅτι αὐτό, εἷς λόγος καὶ μία αἰτία ἐπὶ πάντων· διὰ τί ὁ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος, ἢ ὁ μουσικός, μουσικός· πλὴν εἴ τις λέγοι ὅτι ἀδιαίρετον πρὸς αὑτὸ ἕκαστον· τοῦτο δ᾽ ἦν, τὸ ἓν εἶναι. ἀλ-
C λὰ τοῦτο κοινόν τε κατὰ πάντων καὶ σύντομον. ζητήσειε δ᾽ ἄν τις διὰ τί ὁ ἄνθρωπός ἐστι ζῷον τοιονδί; τοῦτο μὲν οὖν δῆλον, ὅτι οὐ ζητεῖ, διὰ τί ὅς ἐστιν ἄνθρωπος, ἄνθρωπός ἐστι. τὶ ἄρα κατά τινος ζητεῖ, διὰ τί ὑπάρχει. ὅτι δ᾽ ὑπάρχει, δεῖ δῆλον εἶναι. εἰ γὰρ μὴ οὕτως, οὐδὲν ζητεῖ. οἷον διὰ τί βροντᾷ; διότι ψόφος γίνεται ἐν τοῖς νέφεσιν. ἄλλο γὰρ οὕτως κατ᾽ ἄλλου ἐστὶ τὸ ζητούμενον. καὶ διὰ τί ταδί, οἷον πλίνθοι καὶ λίθοι, οἰκία ἐστί. φανερὸν τοίνυν ὅτι ζητεῖ τὸ αἴτιον. τοῦτο δέ ἐστι τὸ τί ἦν εἶναι, ὡς εἰπεῖν λογικῶς. ὃ ἐπ᾽ ἐνίων μέν ἐστι τίνος ἕνεκα, οἷον ἴσως ἐπ᾽ οἰκίας ἢ κλίνης. ἐπ᾽ ἐνίων δὲ τί ἐκίνησε πρῶτον. αἴτιον γὰρ καὶ τοῦτο. ἀλλὰ τὸ μὲν τοιοῦ-
D τον αἴτιον, ἐπὶ τοῦ γίνεσθαι ζητεῖται καὶ φθείρεσθαι, θάτερον δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ εἶναι. λανθάνει δὲ μάλιστα τὸ ζητούμενον ἐν τοῖς μὴ κατ᾽ ἀλλήλων λεγομένοις. οἷον ἄνθρωπος τί ἐστι ζητεῖται, διὰ τὸ ἁπλῶς λέγεσθαι, ἀλλὰ μὴ διορίζειν, ὅτι τάδε ἢ τόδε. ἀλλὰ δεῖ διαρθρώσαντας ζητεῖν· εἰ δὲ μὴ κοινὸν τοῦ μηδὲν ζητεῖν, καὶ τοῦ ζητεῖν τι γίνεται. ἐπεὶ δὲ δεῖ ἔχειν τε καὶ ὑπάρχειν τὸ εἶναι, δῆλον δὴ ὅτι τὴν ὕλην ζητεῖ διὰ τί ἐστιν· οἷον, οἰκία ταδί. διὰ τί; ὅτι ταδὶ ὑπάρχει, ὃ ἦν οἰκίᾳ εἶναι. καὶ ἄνθρωπος ὁδί, ἢ τὸ σῶμα τοῦτο τοδὶ ἔχον. ὥστε τὸ
E αἴτιον ζητεῖται τῆς ὕλης. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τὸ * εἶδος ᾧ τί ἐστι. τοῦτο δ᾽ ἡ οὐσία. φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἁπλῶν οὐκ ἔστι τις ζήτησις, οὐδὲ δίδαξις, ἀλλ᾽ ἕτερος τρόπος τῆς ζητήσεως τῶν τοιούτων. ἐπεὶ δὲ τὸ ἔκ τινος σύνθετον οὕτως ὥστε ἓν εἶναι τὸ πᾶν, ἀλλὰ μὴ ὡς σωρός, ἀλλ᾽ ὡς ἡ συλλαβή. ἡ δὲ συλλαβὴ οὐκ ἔστι τὰ στοιχεῖα, οὐδὲ ταὐτὸ τὸ β καὶ α, οὐδ᾽ ἡ σὰρξ καὶ πῦρ καὶ γῆ. διαλυθέντων γὰρ, τὰ μὲν οὐκ ἔτι ἐστίν, οἷον ἡ σὰρξ καὶ ἡ συλλαβή· τὰ δὲ στοιχεῖά ἐστι, τὸ πῦρ καὶ ἡ γῆ. ἔστιν * ἄρα τι ἡ συλλαβή, οὐ μόνον τὰ στοιχεῖα, τὸ φωνῆεν καὶ ἄφωνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι· καὶ ἡ σὰρξ οὐ μόνον πῦρ καὶ γῆ, ἢ τὸ θερμὸν καὶ ψυχρόν, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι.

* γ. τὸ ὅτι καὶ

* γ. ὅτι αὐτὸ αὐτῷ εἷς

* γ. [illegible]

* Quidditatem materialiũ non eſſe elementũ, nec ex elemẽtis ſed primã cauſam internã & formalẽ eſſendi, quâ poſitâ res ſit primò, ſublatâ non ſit.

A Εἰ τοίνυν ἀνάγκη κἀκεῖνο ἢ στοιχεῖον ἢ ἐκ στοιχείων εἶναι, εἰ μὲν στοιχεῖον, πάλιν ὁ αὐτὸς λόγος ἔσται. ἐκ τούτου γὰρ καὶ πυρὸς καὶ γῆς, ἔσται ἡ σάρξ, καὶ ἔτι ἄλλου· ὥστ᾽ εἰς ἄπειρον βαδιεῖται. εἰ δὲ ἐκ στοιχείου, δῆλον ὅτι οὐχ ἑνός, ἀλλὰ πλειόνων, ἢ ἐκεῖνο αὐτὸ ἔσται. ὥστε πάλιν ἐπὶ τούτου τὸν αὐτὸν ἐροῦμεν λόγον, καὶ ἐπὶ τῆς σαρκός, ἢ συλλαβῆς. δόξειε δ᾽ ἂν εἶναί τι τοιοῦτο καὶ οὐ στοιχεῖον, * καὶ αἴτιόν γε τοῦ εἶναι, τοδὶ μὲν σάρκα, τοδὶ δὲ συλλαβήν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὐσία δ᾽ * ἕκαστον μὲν τοῦτο· τοῦτο γὰρ αἴτιον πρῶτον τοῦ εἶναι. ἐπεὶ δ᾽ ἔνια οὐκ οὐσίαι τῶν πραγμάτων, ἀλλ᾽ ὅσαι οὐσίαι κατὰ φύσιν καὶ φύσει συνεστήκασι, φανείη ἂν τισιν B καὶ αὕτη ἡ φύσις οὐσία, ἥ ἐστιν οὐ στοιχεῖον, ἀλλ᾽ ἀρχή. στοιχεῖον δ᾽ ἐστίν, εἰς ὃ διαιρεῖται ἐνυπάρχον ὡς ὕλην, οἷον τῆς συλλαβῆς τὸ α καὶ τὸ β.

* Beſſ. paulò aliter legit.

* Scrib. ἑκάστου

A Si igitur neceſſe eſt, illud quoque aut elementum, aut ex elementis eſſe, ſi elementum quidem, rurſus eadem ratio erit. Ex hoc enim & igne & terra erit caro, & item alio: quare in infinitum progredietur. Si verò ex elemento, patet quòd non ex vno, ſed ex pluribus, quàm id ipſum, erit. Quare iterum de hoc eandem rationem dicemus quam de carne, aut de ſyllaba. Videatur autem eſſe aliquid tale & non elementum, ac cauſam: ſed hoc carnem, hoc verò ſyllabam eſſe: ſimiliter & de cæteris. Subſtantia verò cuiuſque quidem, hoc. Hoc namque prima ipſius eſſe cauſa eſt. Cùm autem quædam non ſubſtantiæ rerum ſint, ſed quæcunque ſubſtantiæ ſecundùm naturam, & natura conſtitutæ ſint, B videri poſſit profectò aliquibus hæc quoque natura ſubſtantia eſſe, quæ non elementum, ſed principium eſt. Elementum autem eſt, in quod exiſtens diuiditur, vt materiam, vtputa ſyllabæ ipſum a & b.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικά, τὸ η.

ΚΕΦΑΛ. α΄.

Τῶν εἰρημένων περὶ τῆς οὐσίας κεφάλαιον. καὶ περὶ τῶν αἰσθητῶν οὐσιῶν.

Ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων συλλογίσασθαι δεῖ, καὶ συναγαγόντας τὸ κεφάλαιον, τέλος ἐπιθεῖναι. εἴρηται δὴ ὅτι τῶν οὐσιῶν ζητεῖται τὰ αἴτια, καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα. οὐσίαι δέ, αἱ μὲν ὁμολογούμεναί εἰσιν ὑπὸ πάντων· περὶ δὲ ἐνίων ἰδίᾳ τινὲς ἀπεφήναντο. ὁμολογούμεναι μὲν αἱ φυσικαὶ οἷον, πῦρ, γῆ, ὕδωρ, καὶ τἄλλα τὰ ἁπλᾶ σώματα· ἔπειτα τὰ φυτὰ καὶ τὰ μόρια αὐτῶν· καὶ τὰ ζῷα, καὶ τὰ μόρια τῶν ζῴων· καὶ τέλος ὁ οὐρανός, καὶ τὰ μόρια τοῦ οὐρανοῦ. ἰδίᾳ δέ τινες οὐσίας λέγουσιν εἶναι, τά τ᾽ εἴδη καὶ τὰ μαθηματικά. ἄλλας δὲ δὴ συμβαίνει ἐκ τῶν λόγων οὐσίας εἶναι, τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ τὸ ὑποκείμενον. ἔτι ἄλλως τὸ γένος μᾶλλον τῶν εἰδῶν, καὶ τὸ καθόλου τῶν καθ᾽ ἕκαστα. τῷ δὲ καθόλου καὶ τῷ γένει, καὶ αἱ ἰδέαι συνάπτουσιν. κατὰ τὸν αὐτὸν γὰρ λόγον οὐσίαι δοκοῦσιν εἶναι. ἐπεὶ δὲ τὸ τί ἦν εἶναι οὐσία, τούτου δὲ λόγος ὁ ὁρισμός, διὰ τοῦτο περὶ ὁρισμοῦ καὶ περὶ τοῦ καθ᾽ αὑτὸ διώρισται. ἐπεὶ δὲ ὁ ὁρισμὸς λόγος, ὁ δὲ λόγος μέρη ἔχει, ἀναγκαῖον καὶ περὶ μέρους ἦν ἰδεῖν, ποῖα τῆς οὐσίας μέρη, καὶ ποῖα οὔ· καὶ εἰ ταῦτα, καὶ τοῦ ὁρισμοῦ * δεῖ. ἔτι τοίνυν οὔτε τὸ καθόλου οὐσία, οὔτε τὸ γένος. περὶ δὲ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν, ὕστερον σκεπτέον. παρὰ γὰρ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ταύτας, λέγουσί τινες εἶναι. νῦν δὲ περὶ τῶν ὁμολογουμένων οὐσιῶν ἐπέλθωμεν. αὗται δ᾽ εἰσὶν αἱ αἰσθηταί. αἱ δ᾽ αἰσθηταὶ οὐσίαι πᾶσαι, ὕλην ἔχουσιν. ἔστι δ᾽ οὐσία τὸ ὑποκείμενον, ἄλλως μὲν ἡ ὕλη, ἄλλως δὲ ὁ λόγος. ὕλην δὲ λέγω, ἣ μὴ τόδε τι οὖσα ἐνεργείᾳ, δυνάμει ἐστὶ τόδε τι· ἄλλως δὲ ὁ λόγος καὶ ἡ μορφή· ὃ τόδε τι ὄν, τῷ λόγῳ χωριστόν ἐστι.

* κ. τῶ δ.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM

LIBER VIII.

CAPVT I.

C *Summa eorum quæ de ſubſtantia hactenus docuit: deinde de ſenſibilibus ſubſtantiis agere incipit.*

EX iis igitur quæ dicta ſunt, colligere oportet, ac congregando ſummatim finem imponere. dictum autem eſt, quòd ſubſtantiarum cauſæ, principia & elementa quæruntur. Subſtantiæ verò quædam ab omnibus conceſſæ ſunt, de quibuſdam ſeparatim enuntiauerunt quidam. Conceſſæ quidem, quæ naturales ſunt: vt ignis, terra, aqua, & cætera ſimplicia corpora: deinde plantæ, & partes earum: animalia, & partes eorum: & tandem cæ- D lum, & partes cæli. Separatim autem, ſubſtantias quidam eſſe dicunt ſpecies, & mathematica. Aliàs verò accidit ex orationibus ſubſtantias eſſe, quod quid erat eſſe, & ſubiectum. Item aliter genus magis quàm ſpecies, & vniuerſale quàm ſingularia. Vniuerſali verò & generi, ideæ quoque copulantur: eadem namque ratione ſubſtantiæ videntur eſſe. Cùm autem quod quid erat eſſe ſubſtantia, huius autem ratio, definitio, ideo de definitione, & de ſecundùm ſe, determinatum eſt. Quoniam verò definitio, oratio: oratio autem partes habet, neceſſe quoque de parte erat videre, quænam ſubſtantiæ partes, & quæ non: & ſi has definitionis quoque eſſe oportet. Item E etiam, nec vniuerſale ſubſtantia eſt, neque genus. De ideis verò, & mathematicis, poſterius conſiderandum eſt. Etenim præter ſenſibiles ſubſtantias, has quidam eſſe dicunt. Nunc verò de conceſſis ſubſtantiis tractemus. Hæ autem ſunt, quæ ſenſibiles ſunt. Senſibiles verò cunctæ ſubſtantiæ, materiam habent. Eſt autem ſubſtantia id ipſum quod ſubiicitur: aliter quidem materia, & aliter ratio. Materiam autem dico, quæ non, quod quid actu ſit, potentia eſt quod quid: aliter autem, ratio, & forma: quod cùm ſit, quod quid, ratione ſeparabile eſt.

tertium verò, quod ex his eſt, cuius generatio ſolùm, & corruptio eſt, & ſeparabile ſimpliciter. Earum enim ſubſtantiarum, quæ ſecundùm rationem, quædam ſunt ſeparabiles, quædam verò non. Quòd autem materia quoque ſubſtantia eſt, patet. In cunctis namque oppoſitis tranſmutationibus, eſt aliquod tranſmutationis ſubiectum: vtpute ſecundùm locum, quod nunc hic, rurſus alibi: & ſecundùm augmentationem, quod nunc tantum, rurſus minus, aut maius: & ſecundùm alterationem, quod nunc ſanum, rurſus ægrum: ſimiliter autem & ſecundùm ſubſtantiam, quod nunc in generatione, rurſus in corruptione. Et nunc quidem ſubiectum, vt quod quid: rurſus autem ſubiectum, vt ſecundùm priuationem. Et ſequuntur hanc etiam aliæ tranſmutationes: cæterarum verò aut vnam, aut duas, hæc non ſequitur. Non enim eſt neceſſe, ſi quid materiam habet localem, hoc generabilem etiam & corruptibilem habere. Verùm quæ inter ſimpliciter fieri, & non ſimpliciter, differentia ſit, in Phyſicis dictum eſt.

CAPVT II.

Refutatur Democritus. ſtatuitur diuerſarum materierum diuerſas eſſe formas: item debere materiam & formam ſimul poni in definitione naturalium & artificialium.

CVm autem quædam vt ſubiecta, & vt materia, concedatur ſubſtantia, hæc autem eſt, quæ potentia eſt, reſtat, illam, quæ vt actus ſubſtantia ſenſibilium eſt, quænam ſit dicere. Democritus igitur tres differentias eſſe videtur exiſtimare. Subiectum enim corpus, materiam, vnum & idem. Differre autem, aut rhyſmo, quod eſt figura: aut trope, quod eſt ſitus: aut diathige, quod eſt ordo. Videntur autem multæ differentiæ eſſe: vtputa quædam compoſitione dicuntur materiæ, ſicuti quæcunque miſtura, quemadmodum melicratum: quædam clauo, vt arca: quædam ligamine, vt faſcis: quædam glutine, vt liber: quædam pluribus ex his: quædam poſitione, vt limen, & ſuperliminare: (hæc enim, eo quòd modo quodam ſita ſint, differunt:) quædam tempore, vt cena, & prandium: quædam loco, vt venti: quædam ſenſibilium paſſionibus, vt duritie, & mollitie, & denſitate, & raritate, & ſiccitate, & humiditate: & quædam quibuſdam ex his, quædam omnibus his: & ſimpliciter, quædam redundantia, quædam defectu. Quare patet, quòd & ipſum eſt, toties dicitur. Limen enim eſt, quoniam ita ſitum eſt. & eſſe, ſic ipſum poni ſignificat: & glaciem eſſe, ſic denſari. Quorumdam verò eſſe, & his omnibus definietur, eo quòd quædam miſcentur, quædam temperantur, quædam ligantur, quædam denſantur, quædam cæteris differentiis vtuntur, ſicuti manus, aut pes. Accipienda igitur genera differentiarum: hæc enim principia exiſtentiæ erunt: vt quæ in magis & minus, aut denſo & raro, & cæteris talibus. Cuncta etenim hæc, redundantia & defectus ſunt. Quòd ſi quid figura, aut lęuitate, aut aſperitate, omnia recto, & curuo: his verò eſſe, erit miſceri: oppoſito autem modo, non eſſe. Manifeſtum igitur ex his eſt, quòd ſi ſubſtantia cauſa eſt, vt vnumquodque ſit, in his quærendum eſt, quænam vt horum ſingula ſint, cauſa eſt. Subſtantia itaque nihil horum eſt, neque combinatum

A τρίτον δὲ τὸ ἐκ τούτων, οὗ γένεσις μόνου καὶ φθορά ἐστι, καὶ χωριστὸν ἁπλῶς. τῶν γὰρ κατὰ τὸν λόγον οὐσιῶν, αἱ μὲν, αἱ δ' οὔ. ὅτι δ' ἐστὶν οὐσία ἡ ὕλη, δῆλον. ἐν πάσαις γὰρ ταῖς ἀντικειμέναις μεταβολαῖς, ἐστί τι τὸ ὑποκείμενον ταῖς μεταβολαῖς· οἷον κατὰ τόπον, ὃ νῦν μὲν ἐνταῦθα, πάλιν δ' ἄλλοθι· καὶ κατ' αὔξησιν, ὃ νῦν μὲν τηλικόνδε, πάλιν δ' ἔλαττον ἢ μεῖζον· καὶ κατ' ἀλλοίωσιν, ὃ νῦν μὲν ὑγιὲς, πάλιν δὲ κάμνον. ὁμοίως δὲ καὶ κατ' οὐσίαν, ὃ νῦν μὲν ἐν γενέσει, πάλιν δ' ἐν φθορᾷ, καὶ νῦν μὲν ὑποκείμενον ὡς τόδε τι· πάλιν δ' ὑποκείμενον ὡς κατὰ στέρησιν. καὶ ἀκολουθοῦσι δὴ ταύτῃ B αἱ ἄλλαι μεταβολαί. τῶν δ' ἄλλων ἢ μιᾷ ἢ δυοῖν αὕτη οὐκ ἀκολουθεῖ. οὐ γὰρ ἀνάγκη, εἴ τι ἔχει ὕλην τοπικὴν, τοῦτο καὶ γεννητὴν καὶ φθαρτὴν ἔχειν. τίς μὲν οὖν διαφορὰ τοῦ ἁπλῶς γίγνεσθαι καὶ μὴ ἁπλῶς, ἐν τοῖς φυσικοῖς εἴρηται.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τίς ἐστιν ἡ ὡς ἐνέργεια οὐσία τῶν αἰσθητῶν.

ΕΠεὶ δ' ἡ μὲν ὡς ὑποκειμένη καὶ ὡς ὕλη οὐσία, C ὁμολογεῖται, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ δυνάμει, λοιπὸν τὴν ὡς ἐνέργειαν οὐσίαν τῶν αἰσθητῶν, εἰπεῖν τίς ἐστι. * Δημόκριτος μὲν οὖν τρεῖς διαφορὰς ἔοικεν οἰομένῳ εἶναι. τὸ μὲν γὰρ ὑποκείμενον σῶμα τὴν ὕλην, ἓν καὶ τὸ αὐτό. διαφέρειν δὲ ἢ ῥυσμῷ, ὅ ἐστι σχῆμα· ἢ τροπῇ, ὅ ἐστι θέσις· ἢ * διαθιγῇ, ὅ ἐστι τάξις. φαίνονται δὲ πολλαὶ διαφοραὶ οὖσαι, οἷον τὰ μὲν συνθέσει λέγεται τῆς ὕλης, ὥσπερ ὅσα κρᾶσις, καθάπερ μελίκρατον· τὰ δὲ γόμφῳ, οἷον κιβώτιον· τὰ δὲ δεσμῷ, οἷον φάκελος· τὰ δὲ κόλλῃ, οἷον βιβλίον· τὰ δὲ πλείοσι τούτων· τὰ δὲ θέσει, οἷον οὐδὸς καὶ ὑπέρθυρον. ταῦτα γὰρ τῷ κεῖσθαί πως διαφέ- D ρει· τὰ δὲ χρόνῳ, οἷον δεῖπνον καὶ ἄριστον· τὰ δὲ τόπῳ, οἷον τὰ πνεύματα· τὰ δὲ τοῖς τῶν αἰσθητῶν πάθεσιν, οἷον σκληρότητι, καὶ μαλακότητι, καὶ πυκνότητι, καὶ ἀραιότητι, καὶ ξηρότητι, καὶ ὑγρότητι. καὶ τὰ μὲν ἐνίοις τούτων, τὰ δὲ πᾶσι τούτοις, καὶ ὅλως τὰ μὲν ὑπεροχῇ, τὰ δὲ ἐλλείψει. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἔστι, τοσαυταχῶς λέγεται. οὐδὸς γὰρ ἔστιν, ὅτι οὕτως κεῖται· καὶ τὸ εἶναι, τὸ οὕτως αὐτὸ κεῖσθαι σημαίνει· καὶ τὸ κρύσταλλον εἶναι, τὸ οὕτω πεπυκνῶσθαι. ἐνίων δὲ τὸ εἶναι καὶ πᾶσι τούτοις ὁρισθήσεται, τῷ τὰ μὲν μεμῖχθαι, τὰ δὲ κεκρᾶσθαι, τὰ δὲ δεδέσθαι, τὰ δὲ πεπυκνῶσθαι, τὰ δὲ ταῖς ἄλλαις διαφοραῖς κεχρῆσθαι, E ὥσπερ ἡ χεὶρ, ἢ πούς. ληπτέα οὖν τὰ γένη τῶν διαφορῶν. αὗται γὰρ ἀρχαὶ ἔσονται τοῦ εἶναι· οἷον τὰ τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἢ πυκνῷ καὶ μανῷ, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιούτοις. πάντα γὰρ ταῦτα ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψίς ἐστιν. εἰ δέ τι σχήματι ἢ λειότητι καὶ τραχύτητι, πάντα εὐθεῖ καὶ καμπύλῳ. τοῖς δὲ τὸ εἶναι, τὸ μεμῖχθαι ἔσται, ἀντικειμένως δὲ, τὸ μὴ εἶναι. φανερὸν δὴ ἐκ τούτων, ὅτι εἴπερ ἡ οὐσία αἰτία τοῦ εἶναι ἕκαστον, ὅτι ἐν τούτοις ζητητέον, τί τὸ αἴτιον τοῦ εἶναι τούτων ἕκαστον. οὐσία μὲν οὖν οὐδὲν τούτων, οὐδὲ συνδυαζόμενον,

* Suprà c. 4. l. 1. Metaph.

* κ. διαθιγῇ.

ὅμως δὲ τὸ ἀνάλογον ἐν ἑκάστῳ. καὶ ὡς ἐν ταῖς οὐσίαις τὸ τῆς ὕλης κατηγορούμενον, αὐτὸ ἡ ἐνέργεια καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὁρισμοῖς μάλιστα. οἷον εἰ οὐδὸν δέοι ὁρίσασθαι, ξύλον ἢ λίθον ὡδὶ κείμενον, ἐροῦμεν· καὶ οἰκίαν, πλίνθους καὶ ξύλα ὡδὶ κείμενα. [* ἢ ἔτι καὶ τὸ οὗ ἕνεκα ἐπ' ἐνίων ἐστίν.] εἰ δὲ κρύσταλλον, ὕδωρ πεπηγὸς ἢ πεπυκνωμένον ὡδί. συμφωνία δὲ ὀξέος καὶ βαρέος μῖξις τοιαδί. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. φανερὸν δὴ ἐκ τούτων, ὅτι ἡ ἐνέργεια ἄλλη ἄλλης ὕλης, καὶ ὁ λόγος. τῶν μὲν γὰρ ἡ σύνθεσις, τῶν δ' ἡ μῖξις, τῶν δ' ἄλλο τι τῶν εἰρημένων. διὸ τῶν ὁριζομένων, οἱ μὲν λέγοντες τί ἐστιν οἰκία, ὅτι λίθοι, πλίνθοι, ξύλα, τὴν δυνάμει οἰκίαν λέγουσιν· ὕλη γὰρ ταῦτα. οἱ δὲ ἀγγεῖον σκεπαστικὸν χρημάτων καὶ σωμάτων, ἤ τι καὶ ἄλλο τοιοῦτον προστιθέντες, τὴν ἐνέργειαν λέγουσιν. οἱ δ' ἄμφω ταῦτα συντιθέντες, τὴν τρίτην. καὶ τὴν ἐκ τούτων οὐσίαν. ἔοικε γὰρ ὁ μὲν διὰ τῶν διαφορῶν λόγος, τοῦ εἴδους, καὶ τῆς ἐνεργείας εἶναι· ὁ δ' ἐκ τῶν ἐνυπαρχόντων, τῆς ὕλης μᾶλλον. ὁμοίως δὲ καὶ οἵους Ἀρχύτας ἀπεδέχετο ὅρους· τοῦ συνάμφω γάρ εἰσιν· οἷον, τί ἐστι νηνεμία; ἠρεμία ἐν πλήθει ἀέρος. ὕλη μὲν ὁ ἀήρ, ἐνέργεια δὲ καὶ οὐσία ἡ ἠρεμία. τί ἐστι γαλήνη, ὁμαλότης θαλάττης. τὸ μὲν ὑποκείμενον ὡς ὕλη, ἡ θάλαττα· ἡ δὲ ἐνέργεια καὶ ἡ μορφή, ἡ ὁμαλότης. Φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων τίς ἡ αἰσθητὴ οὐσία ἐστί, καὶ πῶς. ἡ μὲν γὰρ ὡς ὕλη, ἡ δ' ὡς μορφή, ὅτι ἐνέργεια· ἡ δὲ τρίτη, ἐκ τούτων.

* Beſſ. interrogatiuè hæc legit, minùs rectè vt vid.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Πότερον σημαίνει τὸ ὄνομα τὴν σύνθετον οὐσίαν, ἢ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν μορφήν. ἔτι περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τῶν εἰδῶν. ἀπορίας λύσις ἣν οἱ Ἀντισθένειοι ἠπόρουν. περὶ τῆς εἰς τὸν ἀριθμὸν ἀναγωγῆς.

Δεῖ δὲ μὴ ἀγνοεῖν ὅτι ἐνίοτε λανθάνει, πότερον σημαίνει τὸ ὄνομα τὴν σύνθετον οὐσίαν, ἢ τὴν ἐνέργειαν, καὶ τὴν μορφήν. οἷον ἡ οἰκία πότερον σημεῖον τοῦ κοινοῦ, ὅτι σκέπασμα ἐκ πλίνθων καὶ ξύλων καὶ λίθων ὡδὶ κειμένων· ἢ τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ εἴδους, ὅτι σκέπασμα. καὶ γραμμή, πότερον δυὰς ἐν μήκει, ἢ ὅτι δυάς. καὶ ζῷον, πότερον ψυχὴ ἐν σώματι, ἢ ψυχή. αὕτη γὰρ οὐσία, καὶ ἐνέργεια σώματός τινος. εἴη δ' ἂν καὶ ἐπ' ἀμφοτέροις τὸ ζῷον, οὐχ ὡς ἑνὶ λόγῳ λεγόμενον, ἀλλ' ὡς πρὸς ἕν. ἀλλὰ ταῦτα πρὸς μὲν τι ἄλλο διαφέρει· πρὸς δὲ τὴν ζήτησιν τῆς οὐσίας τῆς αἰσθητῆς, οὐδέν. τὸ γὰρ τί ἦν εἶναι τῷ εἴδει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ ὑπάρχει. ψυχὴ μὲν γὰρ καὶ ψυχῇ εἶναι ταὐτόν, ἀνθρώπῳ δὲ καὶ ἄνθρωπος, οὐ ταὐτόν, εἰ μὴ καὶ ἡ ψυχὴ ἄνθρωπος λεχθήσεται. οὕτω δὲ τινὶ μέν, τινὶ δ' οὔ. οὐ φαίνεται δὴ ζητοῦσιν, ἡ συλλαβὴ ἐκ τῶν στοιχείων οὖσα καὶ συνθέσεως· οὐδ' ἡ οἰκία, πλίνθοι τε καὶ σύνθεσις. καὶ τοῦτο ὀρθῶς. οὐ γάρ ἐστιν ἡ σύνθεσις, οὐδὲ ἡ μῖξις ἐκ τούτων, ὧν ἐστὶ σύνθεσις ἢ μῖξις. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐθέν. οἷον οὐδὸς θέσει, οὐκ ἐκ τοῦ οὐδοῦ ἡ θέσις, ἀλλὰ μᾶλλον οὗτος ἐξ ἐκείνης. οὐδὲ δὴ ὁ ἄνθρωπός ἐστι τὸ ζῷον καὶ δίπουν· ἀλλά τι δεῖ εἶναι ὃ παρὰ ταῦτά ἐστιν, εἰ ταῦθ' ὕλη. οὔτε δὲ στοιχεῖον, οὔτ' ἐκ στοιχείου·

A attamen *proportionale in vnoquoque: & quemadmodum in ſubſtantiis quod de ma[illegible]tur, ipſe actus eſt, & in aliis definiti[illegible]mè: vtputa, ſi limen oportebit defi[illegible] aut lapidem ſic poſitum dicemus: & dom[illegible]res, aut ligna ſic poſita (an etiam & cu[illegible] quibuſdam eſt?) ſi verò glaciem, aqu[illegible]tam, aut ſic denſatam: conſonantia v[illegible] & grauis miſtio talis: eodem autem mo[illegible]teris. Manifeſtum itaque ex his eſt, qu[illegible] alterius materiæ & ratio: quorumdam [illegible] poſitio, quorumdam miſtio, quorum[illegible] aliud eorum quæ dicta ſunt. Quare eorum, qui definiunt, hi quidem, qui dicunt, quid eſt domus, B quòd lapides, lateres, ligna, potentiâ domum dicunt: materia enim hæc ſunt. Qui verò, vas conſeruatiuum rerum, & corporum, aut aliquid aliud tale addentes, actum dicunt. Qui porrò hæc ambo componunt, tertiam, & quæ ex his eſt, ſubſtantiam (videtur etenim ea quidem, quæ ex differentiis ratio ſit, ſpeciei & actus eſſe: quæ verò ex his quæ inſunt, materiæ magis) ſimiliter & quas Archytas approbat definitiones: etenim ſimul vtriuſque ſunt: vtputa, quid eſt ſerenitas? quies in multitudine aeris: materia quidem aer, actus verò, & ſubſtantia, quies. Quid eſt tranquillitas? maris planities. Subiectum quidem, vt materia, mare: actus C verò, & forma, planities. Manifeſtum itaque ex dictis eſt, quænam ſenſibilis ſubſtantia, & quomodo ſit: etenim hæc quidem vt materia, hæc autem vt forma, quoniam actus: tertia verò ex his.

CAPUT III.

Quærit an nomina ſignificent compoſitum an formam. Tum ſtatuit formam eſſe compoſito priorem. denique eſſentias eſſe ſimiles numeris.

OPortet autem non ignorare, quòd aliquando latet, vtrùm nomen compoſitam D ſubſtantiam ſignificet, an actum, & formam: vtputa domus, vtrùm eſt ſignum communis, quod operimentum eſt ex lapidibus, & lateribus ſic poſitis: an actus, & ſpeciei, quod eſt operimentum. Et linea, vtrùm dualitas in longitudine, an quod dualitas. Et animal, vtrùm anima in corpore, an anima. Hæc enim, ſubſtantia, & actus alicuius corporis. Erit autem vtique in vtriſque animal, non vt vna ratione dictum, ſed vt ad vnum. Sed hæc ad aliud quidem aliquid conferunt, ad quæſtionem autem ſubſtantiæ ſenſibilis nihil. Etenim quod quid erat eſſe, E ſpeciei & actui eſt. Anima namque, & animæ eſſe, idem eſt: homini verò & homo, non idem, niſi & anima homo dicatur. Sic autem alicui quidem, alicui verò non. Non videtur ita quærentibus, quòd ſyllaba ex elementis & *compoſitione ſit: neque domus, lateres, & compoſitio. & hoc rectè. Compoſitio enim, & miſtio, non ex iis quorum eſt compoſitio, aut miſtio. Similiter nec aliorum vllum: vtputa, limen, poſitione, non ex limine poſitio, ſed magis illud ex illa, nec homo, eſt ipſum animal, & bipes: ſed aliquid eſſe oportet, quod præter hæc eſt, ſi hæc materia ſunt: ſed nec elementum, nec ex elemen[illegible]

A ſed ſubſtantia, quod materiam auferentes dicunt. Si itaque hoc ipſius eſſe cauſa, & hoc ſubſtantia, ipſam ſubſtantiam vtique non dicerent. Neceſſe autem eſt, aut ſempiternam hanc eſſe, aut corruptibilem, abſque eo quod corrumpatur, & factum eſſe abſque eo quod fiat. Oſtenſum autem eſt, & declaratum in aliis, quòd ſpeciem nullus facit, neque generatur, ſed efficitur, hoc fit autem quod ex his. Si verò corruptibilium ſubſtantiæ ſunt ſeparatæ, nondum eſt manifeſtum. niſi quòd quorumdam non contingit, patet, vt ea quæ non poſſunt præter particularia eſſe, vt domum, aut vas: fortaſſis nec ſubſtantiæ ſunt hæc ipſa, nec aliorum quicquam, quæcunque non natura conſiſtunt. Naturam etenim ſolam profectò quis ponet eam quæ in B corruptibilibus eſt, ſubſtantiam. Quare dubitatio, qua Antiſthenici, & hoc pacto pariter indocti dubitabant, habet aliquid temporis, vt ſoluatur quod non eſt ipſum quid eſt definire, (definitionem enim, longum eſſe ſermonem) ſed quale quid eſt. Contingit etiam docere, quemadmodum argentum quid eſt non, quod autem, quale ſtannum. Vt tamen ſubſtantiæ, eſt quidem, cuius contingit definitionem & rationem eſſe: vt puta, compoſitæ, ſiue ſenſibilis, ſiue intellectualis. Ex quibus autem hoc primis, non eſt. Siquidem aliquid de aliquo ſignificat ratio definitiua: & oportet hoc quidem vt materiam, illud vero formam eſſe. Manifeſtum autem hoc etiam eſt, quòd ſi aliquo modo ſubſtantiæ numeri ſunt, ita ſunt: & non quemadmodum qui- C dam dicunt, vnitatum. Nam & definitio, numerus quidam eſt: diuiſibilis etenim, & in indiuiſibilia. non enim infinitæ rationes: numerus verò, tale quid eſt: & quemadmodum de numero, ablato, aut addito aliquo, ex quibus numerus eſt, non eſt amplius idem numerus, ſed diuerſus, etiam ſi minimum auferatur, aut addatur: ita nec definitio, nec ipſum quid erit eſſe, erat amplius ablato aliquo, aut addito. Et numerum oportet aliquid eſſe, quo vnus, quod nunc non habent dicere quo vnus, ſi vnus eſt. An enim non eſt, ſed quaſi congeries? Aut ſi eſt, dicendum eſt quidnam illud ſit, quod vnum ex multis facit, & definitio vna eſt. Similiter autem nec hãc dicere habent: & hoc meritò accidit. Eiuſ- D dem enim rationis, & ſubſtantia eſt, vt vnum: non (vt quidam aiunt) vt vnitas quædam exiſtens, aut punctum, ſed actus, & natura quædam vnaquæque: & quemadmodum nec numerus habet magis & minus, ita neque ſubſtantia, quæ ſecundum ſpeciem eſt. Sed ſi eſt quidem, ea eſt quæ ſecundum materiam eſt. De generatione igitur ac corruptione dictarum ſubſtantiarum, quomodo accidit, quoque modo impoſſibile eſt, déque reductione ad numerum, hactenus determinatum ſit.

CAPVT IV.

E *Rerum ſpecies propriam habere materiam. Accidentia non conſtare materiã è quã fiant, ſed eſſe in toto compoſito.*

DE materiali verò ſubſtantia oportet non latere, quòd etſi ex eodem omnia primo, aut eiſdem tanquam primis, & eadem ſit materia vt principium illis, quæ fiunt, eſt tamen quædam cuiuſque propria: flegmatis prima materia, ipſa dulcia aut pinguia, choleræ verò, amara, aut aliqua alia: fortaſſis autem hoc, ex eodem. Fiunt autem plures materiæ eiuſdem, cùm alterius altera ſit:

A ἀλλ' ἡ οὐσία· ὃ ἐξαιροῦντες τὴν ὕλην λέγουσιν. εἰ οὖν τοῦτ' αἴτιον τοῦ εἶναι, καὶ οὐσία τοῦτο, αὐτὴν ἂν τὴν οὐσίαν οὐ λέγοιεν. ἀνάγκη δὲ ταύτην ἢ ἀΐδιον εἶναι, ἢ φθαρτὴν ἄνευ τοῦ φθείρεσθαι, καὶ γεγονέναι ἄνευ τοῦ γίγνεσθαι. δέδεικται δὲ καὶ δεδήλωται ἐν ἄλλοις ὅτι τὸ εἶδος οὐδεὶς ποιεῖ οὐδὲ γεννᾶται, ἀλλὰ ποιεῖται τόδε. γίγνεται δὲ τὸ ἐκ τούτων. εἰ δ' εἰσὶ τῶν φθαρτῶν αἱ οὐσίαι χωρισταί, οὐδέν πω δῆλον. πλὴν ὅτι γε ἐνίων οὐκ ἐνδέχεται, δῆλον, ὅσα μὴ οἷόν τε παρὰ τὰ τινὰ εἶναι, οἷον οἰκίαν ἢ σκεῦος. ἴσως μὲν οὖν οὐδ' οὐσίαι εἰσίν, οὐδὲ τι ἄλλο τούτων, ὅσα μὴ φύσει συνέστηκε. τὴν γὰρ φύσιν μόνην ἄν τις θείη τὴν ἐν τοῖς φθαρ- B τοῖς οὐσίαν. ὥστε ἡ ἀπορία ἣν οἱ Ἀντισθένειοι, καὶ οἱ οὕτως ἀπαίδευτοι ἠπόρουν, ἔχει τινὰ καιρὸν λυθῆναι, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ τί ἐστιν ὁρίσασθαι. τὸν γὰρ ὅρον εἶναι λόγον μακρόν. ἀλλὰ ποῖον μέν τί ἐστιν, ἐνδέχεται καὶ διδάξαι, ὥσπερ ἄργυρον, τί μέν ἐστιν οὔ· ὅτι δ' οἷον καττίτερος. ὥστ' οὐσίας ἔστι μὲν ἧς ἐνδέχεται εἶναι ὅρον καὶ λόγον, οἷον τῆς συνθέτου, ἐάν τε αἰσθητὴ, ἐάν τε νοητὴ ᾖ. ἐξ ὧν δ' αὕτη πρώτων, οὐκ ἔστιν. εἴπερ τι κατὰ τινὸς σημαίνει ὁ λόγος ὁ ὁριστικός. καὶ δεῖ τὸ μὲν ὥσπερ ὕλην εἶναι, τὸ δὲ ὡς μορφήν. φανερὸν δὲ καὶ διότι εἴπερ εἰσί πως ἀριθμοὶ αἱ οὐσίαι, οὕτως εἰσί, καὶ οὐχ ὡς τινές λέγουσι μο- C νάδων. ὅ τε γὰρ ὁρισμὸς ἀριθμός τις (διαιρετός τε γὰρ καὶ εἰς ἀδιαίρετα. οὐ γὰρ ἄπειροι οἱ λόγοι) καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ τοιοῦτος. καὶ ὥσπερ οὐδ' ἀπ' ἀριθμοῦ ἀφαιρεθέντος τινὸς ἢ προστεθέντος, ἐξ ὧν ὁ ἀριθμός ἐστιν, οὐκ ἔτι ὁ αὐτὸς ἀριθμός ἐστιν, ἀλλ' ἕτερος, κἂν τοὐλάχιστον ἀφαιρεθῇ ἢ προστεθῇ· οὕτως οὐδὲ ὁ ὁρισμός· οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι, οὐκ ἔτι ἔσται, ἀφαιρεθέντος τινὸς, ἢ προστεθέντος. καὶ τὸν ἀριθμὸν δεῖ εἶναί τι ᾧ εἷς, ὃ νῦν οὐκ ἔχουσι λέγειν τίνι εἷς, εἴπερ ἐστὶν εἷς. ἢ γὰρ* οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οἷον σωρός, ἢ εἴπερ ἐστί, λεκτέον τί τὸ ποιοῦν* ἓν ἐκ πολλῶν, καὶ ὁ ὁρισμὸς εἷς ἐστιν. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τοῦτον ἔχουσι λέγειν, καὶ τοῦτο εἰκότως συμβαίνει· τοῦ αὐτοῦ γὰρ λό- D γου, καὶ ἡ οὐσία ἓν οὕτως, ἀλλ' οὐχ ὡς λέγουσί τινες, οἷον μονάς τις οὖσα ἢ στιγμή, ἀλλ' ἐντελέχεια, καὶ φύσις τις ἑκάστη. καὶ ὥσπερ οὐδὲ ὁ ἀριθμὸς ἔχει τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, οὐδ' ἡ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία· ἀλλ' εἴπερ, ἡ μετὰ ὕλης. περὶ μὲν οὖν γενέσεως καὶ φθορᾶς τῶν λεγομένων οὐσιῶν, πῶς ἐνδέχεται, καὶ πῶς ἀδύνατον γίνεσθαι, καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν ἀριθμὸν ἀναγωγῆς, ἔστω μέχρι τούτων διωρισμένον.

* κ. ἓν ἐστίν.
* γρ. ἓν ἐκ πολλῶν ἢ ὁ ὁρ. εἷς ἐστιν ὁμοίως. οὐδὲ τ.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

E Περὶ τῆς ὑλικῆς οὐσίας· καὶ περὶ τῶν αἰτιῶν.

ΠΕρὶ δὲ τῆς ὑλικῆς οὐσίας, δεῖ μὴ λανθάνειν, ὅτι εἰ καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντα πρώτου, ἢ τῶν αὐτῶν ὡς πρώτων, καὶ ἡ αὐτὴ ὕλη ὡς ἀρχὴ τοῖς γιγνομένοις, ὅμως ἔστι τις οἰκεία ἑκάστου· οἷον φλέγματός ἐστι πρώτη ὕλη τὰ γλυκέα, ἢ λιπαρά· χολῆς δὲ τὰ πικρά, ἢ ἄλλ' ἄττα. ἴσως δὲ καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ αὐτοῦ. γίνονται δὲ πλείους ὗλαι τοῦ αὐτοῦ, ὅταν θατέρου ἡ ἑτέρα ᾖ.

οἷον φλέγμα ἐκ λιπαροῦ καὶ γλυκέος, εἰ τὸ λιπαρὸν ἐκ τοῦ γλυκέος. ἐκ δὲ χολῆς εἶναι, τῷ ἀναλύεσθαι εἰς τὴν πρώτην ὕλην τὴν χολήν. διχῶς γὰρ τόδε ἐκ τοῦδε, ἢ ὅτι πρὸ ὁδοῦ ἔσται, ἢ ὅτι ἀναλυθέντος εἰς τὴν ἀρχήν. ἐνδέχεται δὲ μιᾶς τῆς ὕλης οὔσης, ἕτερα γίνεσθαι διὰ τὴν κινοῦσαν αἰτίαν· οἷον, ἐκ ξύλου καὶ κιβωτὸς καὶ κλίνη. ἐνίων δ' ἑτέρα ἡ ὕλη ἐξ ἀνάγκης, ἑτέρων ὄντων· οἷον πρίων οὐκ ἂν γένοιτο ἐκ ξύλου, οὐδ' ἐπὶ τῇ κινούσῃ αἰτίᾳ τοῦτο. οὐ γὰρ ποιήσει πρίονα ἐξ ἐρίου ἢ ξύλου. εἰ δ' ἄρα τὸ αὐτὸ ἐνδέχεται ἐξ ἄλλης ὕλης ποιῆσαι, δῆλον ὅτι ἡ τέχνη καὶ ἡ ἀρχὴ ὡς κινοῦσα, ἡ αὐτή. εἰ γὰρ ἡ ὕλη ἑτέρα, καὶ τὸ κινοῦν καὶ τὸ γεγονός. ὅταν δή τις ζητῇ τί τὸ αἴτιον (ἐπεὶ πλεοναχῶς τὰ αἴτια λέγεται) πάσας δεῖ λέγειν τὰς ἐνδεχομένας αἰτίας· οἷον, ἀνθρώπου τίς αἰτία ὡς ὕλη; ἆρα τὰ καταμήνια; τί δ' ὡς κινοῦν; ἆρα τὸ σπέρμα; τί δ' ὡς τὸ εἶδος; τὸ τί ἦν εἶναι. τί δ' ὡς οὗ ἕνεκα; τὸ τέλος. ἴσως δὲ ταῦτα ἄμφω τὸ αὐτό. δεῖ δὲ καὶ τὰ ἐγγύτατα αἴτια λέγειν. τίς ἡ ὕλη; μὴ πῦρ ἢ γῆν, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν. περὶ μὲν οὖν τὰς φυσικὰς οὐσίας καὶ γενητὰς, ἀνάγκη οὕτως μετιέναι, εἴ τις μέτεισιν ὀρθῶς, εἴπερ ἄρα αἴτιά τε ταῦτα καὶ τοσαῦτα, καὶ δεῖ τὰ αἴτια γνωρίζειν. ἐπὶ δὲ τῶν φυσικῶν μὲν, ἀϊδίων δὲ οὐσιῶν, ἄλλος λόγος. ἴσως γὰρ ἔνια οὐκ ἔχει ὕλην, ἢ οὐ τοιαύτην, ἀλλὰ μόνον κατὰ τόπον κινητήν. οὐδ' ὅσα δὴ φύσει μὲν * μὴ οὐσίαι δὲ, οὐκ ἔστι τούτοις ὕλη, ἀλλὰ τὸ ὑποκείμενον ἡ οὐσία· οἷον τί αἴτιον ἐκλείψεως, τίς ὕλη; οὐ γὰρ ἔστιν, ἀλλ' ἡ σελήνη τὸ πάσχον. * τί δ' αἴτιον ὡς κινῆσαν καὶ φθεῖρον τὸ φῶς ἡ γῆ. τὸ δ' οὗ ἕνεκα, ἴσως οὐκ ἔστι. τὸ δ' ὡς εἶδος, ὁ λόγος, ἀλλὰ ἄδηλος, ἐὰν μὴ μετὰ τῆς αἰτίας ὁ λόγος ᾖ. οἷον τί ἔκλειψις; στέρησις φωτός. ἐὰν δὲ προστεθῇ τὸ ὑπὸ γῆς ἐν μέσῳ γιγνομένης, ὁ σὺν τῷ αἰτίῳ λόγος οὗτος. ὕπνου δ' ἄδηλον τί τὸ πρῶτον πάσχον. ἀλλ' ὅτι τὸ ζῷον; ναί, ἀλλὰ τοῦτο * κατά τι. καὶ τί πρῶτον; καρδία, ἢ ἄλλο τι. εἶτα ὑπὸ τίνος. εἶτα τί τὸ πάθος τὸ ἐκείνου, καὶ μὴ τοῦ ὅλου; ὅτι ἀκινησία τοιαδί; ναί. ἀλλ' αὕτη τῷ τί πάσχειν τὸ πρῶτον.

* Interpretes μὴ οὐσίαι δέ,

* τί δ' αἴτι. cū nota interrog. post τὸ φῶς.

* ἴσ. κατὰ τί, κ.

A vtputa, flegma ex pingui, & dulci, ſi pingue ex dulci: ex cholera verò eſſe, ob reſolutionem choleræ in primam materiam. Dupliciter enim hoc ex hoc, aut quoniam ex eo quod præcedet, aut quoniam ex eo quod reſolutum fuerit in principium. Contingit autem, vna exiſtente materia, diuerſa fieri propter mouentem cauſam: vt ex ligno, fit arca, & lectus. Quorumdam autem diuerſa materia neceſſariò, diuerſis exiſtentibus: vt ſerra ſerra numquam fiet ex ligno: nec eſt hoc in cauſa mouente. Non enim faciet ſerram ex lana, aut ligno. Si autem idem contingit ex alia materia facere, patet quòd principium, & ars, quæ eſt vt mouens, eadem eſt. Etenim ſi materia diuerſa, & mouens, B & ipſum quod factum eſt. Cùm itaque quiſquam quænam ſit cauſa, quærat, (quoniam multipliciter cauſæ dicuntur,) omnes contingentes cauſas dicere oportet: vtputa, hominis, quæ cauſa, vt materia, nonne menſtrua? quæ verò vt mouens? vtrùm ſperma? quæ verò vt ſpecies? quod quid erat eſſe. quæ autem vt huius cauſa? finis. fortaſſis autem hæ ambæ, eadem ſunt. Oportet autem proximas cauſas dicere. Quæ materia? non ignem, vel terram, ſed propriam. In naturalibus igitur, & generabilibus ſubſtantiis, neceſſe eſt ita procedere, ſi quis rectè procedet: ſiquidem hæ, totque cauſæ ſunt, & oportet cauſas cognoſcere. De naturalibus autem ac perpetuis ſubſtantiis, alia ratio eſt. Fortaſ-C ſis etenim quædam non habent materiam, aut non talem, ſed ſolùm quæ ſecundùm locum mobilis eſt. Nec quæcunque natura quidem, non autem ſunt ſubſtantiæ, his materia eſt, ſed quod ſubiicitur, ſubſtantia: vtputa, quæ cauſa eclipſis, quæ materia? non enim eſt, ſed Luna eſt, quæ patitur. Quæ cauſa vt mouens, atque corrumpens lumen? terra. Cuius verò cauſa, forſan non eſt. Quæ verò vt ſpecies? definitio. Sed non manifeſta definitio, niſi cùm ipſa cauſa ſit: vtputa, quid eclipſis? priuatio luminis. Si verò addatur, à terra in medio interpoſita: hæc eſt cum ipſa cauſa definitio. De ſomno verò non eſt manifeſtum quid eſt primum, quod patitur: ſed nunquid animal? ita. Attamen hoc ſe-D cundùm aliquid: & quid primum, cor, an aliquid aliud? deinde, à quo? deinde, quæ paſſio, quæ illius, & non totius? quia talis immobilitas? ita. ſed hæc, eo quòd aliquid patiatur ipſum primum.

ΚΕΦΑΛ. έ.

Ὅτι οὐ πάντα τἀναντία γίνεται ἐξ ἀλλήλων. καὶ ἐξῆς ἀπορίαι τινές.

Ἐπεὶ δ' ἔνια ἄνευ γενέσεως καὶ φθορᾶς ἐστὶ καὶ οὐκ ἔστιν, οἷον αἱ στιγμαί, εἴπερ εἰσί, καὶ ὅλως τὰ εἴδη καὶ αἱ μορφαί· οὐ γὰρ τὸ λευκὸν γίνεται, ἀλλὰ τὸ ξύλον λευκόν· εἰ ἔκ τινος, καὶ τὶ πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεται· οὐ πάντα αὖ τἀναντία * γίγνοιτ' ἐξ ἀλλήλων, ἀλλ' ἑτέρως λευκὸς ἄνθρωπος ἐκ μέλανος ἀνθρώπου, καὶ λευκὸν ἐκ μέλανος· οὐδὲ παντὸς ὕλη ἐστίν, ἀλλ' ὅσων γένεσίς ἐστι, καὶ μεταβολὴ εἰς ἄλληλα. ὅσα δ' ἄνευ τοῦ μεταβάλλειν ἔστιν, ἢ μή, οὐκ ἔστι τούτων ὕλη. ἔχει δ' ἀπορίαν πῶς πρὸς τἀναντία ἡ ὕλη ἡ ἑκάστου ἔχει. οἷον, εἰ τὸ σῶμα δυνάμει ὑγιεινόν, ἐναντίον δὲ νόσος ὑγιείᾳ, ἆρα ἄμφω δυνάμει; καὶ τὸ ὕδωρ δυνάμει ὄξος καὶ οἶνος; ἢ τοῦ μὲν καθ' ἕξιν καὶ κατὰ τὸ εἶδος ὕλη,

* Interp. γίγνεται ἐξ ἀλλήλ.

CAPVT V.

Ea ſola fieri è materia quæ per ſe generantur & intereunt, ea compoſita. materiam in potentiâ eſſe ad formas oppoſitas, inclinare tamen magis ad nobiliorem.

CVm autem quædam abſque generatione & corruptione ſint, & non ſint, vtputa puncta, ſi ſint quidem, & omnino ſpecies, & formę (non enim albedo fit, ſed lignum album, ſi ex aliquo & aliquid fit omne, quod fit) profectò non omnia contraria E fiunt viciſſim: ſed aliter albus homo ex nigro homine, & albedo ex nigredine: nec omnium materia eſt, ſed quorumcunque generatio, & tranſmutatio inuicem ſunt: quæcunque verò abſque eo, quòd tranſmutentur, ſunt, aut non, horum materia non eſt. Habet autem dubitationem, quonam modo ad contraria cuiuſque materia ſe habeat, vtputa, ſi corpus potentia ſanum, contrarium verò ſanitati infirmitas, vtrùm ambo potentia? & aqua, potentia vinum & acetum? an huius quidem ſecundùm habitum, & ſecundùm ſpeciem, materia eſt:

A illius verò ſecundùm corruptionem & priuationem præter naturam? At quædam dubitatio eſt, cur vinum non ſit materia aceti, neque potentia acetum, tametſi fiat ex eo acetum: & viuens potentia mortuus, an non, ſed ſecundùm accidens corruptiones. Ipſa verò animalis materia, ſecundùm corruptionem mortui potentia & materia, aqua quoque aceti eſt: fiunt etenim ex illis, quemadmodum ex die nox. Et quæcunque ita inuicem tranſmutantur, ad materiam oportet redire, vtputa ſi ex mortuo animal, primùm ad materiam, deinde animal: & acetum, ad aquam, deinde, vinum.

τοῦ δὲ κατὰ στέρησιν καὶ κατὰ φθορὰν τὴν παρὰ φύσιν; ἀπορία δέ τις ἔστι, καὶ διὰ τί ὁ οἶνος οὐχ ὕλη τοῦ ὄξους, οὐδὲ δυνάμει ὄξος, καίτοι γίγνεται ἐξ αὐτοῦ ὄξος. καὶ ὁ ζῶν δυνάμει νεκρός, ἢ οὔ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς αἱ φθοραί· ἡ δὲ τοῦ ζῴου ὕλη αὐτὴ κατὰ φθορὰν νεκροῦ δύναμις καὶ ὕλη, καὶ τὸ ὕδωρ ὄξους. γίγνεται γὰρ ἐκ τούτων ὥσπερ ἐξ ἡμέρας νύξ. καὶ ὅσα δὴ οὕτω μεταβάλλει εἰς ἄλληλα, εἰς τὴν ὕλην δεῖ ἐπανελθεῖν· οἷον εἰ ἐκ νεκροῦ ζῷον εἰς τὴν ὕλην πρῶτον, εἶθ' οὕτως ζῷον, καὶ τὸ ὄξος εἰς ὕδωρ, εἶθ' οὕτως οἶνος.

CAPVT VI.

B *Dubitationem propoſitam antè de definitionibus & numeris, quid cauſæ ſit cur vnum ſiat, ſoluit. è genere enim & differentiâ, è materiâ & formâ ſit vnum: quia hæ partes & principia in vnam per ſe naturam coaleſcunt.*

DE dubitatione autem dictâ, & circa definitiones, & circa numeros, quæ cauſa eſt vt vnum ſint? Omnium namque quæcunque plures partes habent, & non eſt totum quaſi coaceruatio, ſed ipſum totum eſt aliquid aliud præter partes, eſt aliqua cauſa. Nam & in corporibus quibuſdam tactus eſt cauſa vt vnum ſint: quibuſdam verò viſcoſitas, aut aliqua alia talis paſſio. Definitio verò, oratio eſt vna, non coniunctione, vt Ilias, ſed eo quòd vnius eſt. Quid eſt igitur, quod hominem C facit vnum, & cur vnum, & non multa ſunt animal, & bipes, præſertim ſi (quemadmodum quidam dicunt) ſit quid ipſum animal, & ipſum bipes? Cur enim non illa, homo eſt, & erunt ſecundùm participationem homines, non hominis vnius ſed duorum, animalis & bipedis? & omnino profectò, homo non erit vnum, ſed plura, animal & bipes. Manifeſtum itaque eſt, quòd ita quidem tractantibus (vt ſolent definire, & dicere) non eſt poſſibile reddere rationem, & ſoluere dubitationem. Quòd, ſi quemadmodum dicimus, hoc quidem materia, hoc verò forma eſt, & hoc quidem potentia, hoc verò actu, profectò non videtur amplius dubitatio eſſe, quod quæritur. Etenim dubitatio eſt eadem, ac ſi definitio veſtis eſſet, æs rotundum. D Eſſet etenim hoc nomen rationis ſignum. Quare quod quæritur, eſt, quænam cauſa ſit, vt rotundum, & æs vnum ſint. Ampliùs verò non apparet dubitatio, quoniam hoc quidem materia, illud verò forma eſt. Quæ igitur huius cauſa eſt, vt quod potentia eſt, actu ſit in quibuſcunque generatio eſt, præter illud quod fecit? nulla enim alia cauſa eſt, vt actu ſphæra ſit, quæ potentia ſphæra erat: ſed hoc erat, ipſum quid erat eſſe vtrique. Eſt autem materia quædam intellectualis, quædam ſenſibilis: & ſemper, rationis hoc quidem materia, hoc verò actus eſt, vt circulus figura plana. Quæcunque verò E neque intellectualem neque ſenſibilem materiam habent, ſtatim vnum quiddam eſſe, vnumquodque eſt: quemadmodum ipſum ens, hoc quidem hoc, quale, quantum: quare non ineſt in definitionibus nec ens, nec vnum: & ipſum quid erat eſſe, ſtatim vnum quiddam eſt, quemadmodum & ens quiddam. Propterea non aliqua alia cauſa vlli iſtorum, vt vnum ſint, nec vt ens quiddam ſint: ſtatim etenim vnumquodque eſt ens quiddam, & vnum quiddam non vt in genere in ente, & vno, nec tanquam ſint ſeparata præter particularia.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ἀπορία περὶ τοὺς ὁρισμοὺς καὶ τοὺς ἀριθμούς, τί ἐστιν αἴτιον τοῦ ἓν εἶναι.

ΠΕρὶ δὲ τῆς ἀπορίας τῆς εἰρημένης περί τε τοὺς ὁρισμούς, καὶ περὶ τοὺς ἀριθμούς, τί ἐστιν αἴτιον τοῦ ἓν εἶναι, πάντων γὰρ ὅσα πλείω μέρη ἔχει καὶ μὴ ἔστιν οἷον σωρὸς τὸ πᾶν, ἀλλ' ἔστι τι τὸ ὅλον παρὰ τὰ μόρια, ἔστι τι αἴτιον· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς σώμασι τοῖς μὲν ἁφὴ αἰτία τοῦ ἓν εἶναι, τοῖς δὲ γλισχρότης, ἤ τι πάθος ἕτερον τοιοῦτον. ὁ δ' ὁρισμὸς λόγος ἐστὶν εἷς οὐ συνδέσμῳ, καθάπερ ἡ Ἰλιάς, ἀλλὰ τῷ ἑνὸς εἶναι. τί οὖν ἐστιν ὃ C ποιεῖ ἓν τὸν ἄνθρωπον, καὶ διὰ τί ἕν, ἀλλ' οὐ πολλά; οἷον τό τε ζῷον καὶ τὸ δίπουν. ἄλλως τε καὶ εἰ ἔστιν ὥσπερ φασί τινες αὐτό τι ζῷον καὶ αὐτὸ δίπουν. διὰ τί γὰρ οὐκ ἐκεῖνα αὐτὰ ὁ ἄνθρωπός ἐστι, καὶ ἔσονται κατὰ μέθεξιν οἱ ἄνθρωποι, οὐκ ἀνθρώπου οὐδ' ἑνός, ἀλλὰ δυοῖν καὶ ζῴου καὶ δίποδος; ὅλως δ' οὐκ ἂν εἴη ὁ ἄνθρωπος ἕν, ἀλλὰ πλείω, ζῷον καὶ δίπουν. φανερὸν δὴ ὅτι οὕτω μὲν μετιοῦσιν ὡς εἰώθασιν ὁρίζεσθαι καὶ λέγειν, οὐκ ἐνδέχεται ἀποδοῦναι καὶ λῦσαι τὴν ἀπορίαν. εἰ δ' ἐστίν, ὥσπερ λέγομεν, τὸ μὲν ὕλη, τὸ δὲ μορφή, καὶ τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ ἐνέρ- D γεια, οὐκ ἔτι ἀπορία δόξειεν ἂν εἶναι τὸ ζητούμενον. ἔστι γὰρ αὕτη ἡ ἀπορία ἡ αὐτή, κἂν εἰ ὁ ὅρος εἴη ἱματίου στρογγύλος χαλκός. εἴη γὰρ ἂν σημεῖον τοὔνομα τοῦτο τοῦ λόγου. ὥστε τὸ ζητούμενόν ἐστι τί αἴτιον τοῦ ἓν εἶναι τὸ στρογγύλον καὶ τὸν χαλκόν. οὐκ ἔτι δὴ ἀπορία φαίνεται, ὅτι τὸ μὲν ὕλη, τὸ δὲ μορφή. τί οὖν τούτου τὸ αἴτιον, τοῦ τὸ δυνάμει ὂν ἐνεργείᾳ εἶναι, παρὰ τὸ ποιῆσαν ἐν ὅσοις ἐστὶ γένεσις; οὐδὲν γάρ ἐστιν αἴτιον ἕτερον τοῦ τὴν δυνάμει σφαῖραν, ἐνεργείᾳ εἶναι σφαῖραν, ἀλλὰ τοῦτ' ἦν τὸ τί ἦν εἶναι ἑκατέρῳ. ἔστι δὲ τῆς ὕλης ἡ μὲν νοητή, ἡ δὲ αἰσθητή· καὶ ἀεὶ τοῦ E λόγου τὸ μὲν ὕλη, τὸ δὲ ἐνέργειά ἐστι, οἷον ὁ κύκλος σχῆμα ἐπίπεδον. ὅσα δὲ μὴ ἔχει ὕλην, μήτε νοητήν, μήτε αἰσθητήν, εὐθὺς ὅπερ ἕν τι εἶναί ἐστιν ἕκαστον, ὥσπερ καὶ ὅπερ ὄν τι, τὸ τόδε, τὸ ποιόν, τὸ ποσόν. διὸ καὶ οὐκ ἔνεστιν ἐν τοῖς ὁρισμοῖς, οὔτε τὸ ὄν, οὔτε τὸ ἕν· καὶ τὸ τί ἦν εἶναι εὐθὺς ἕν τί ἐστιν ὥσπερ καὶ ὄν τι. διὸ οὐκ ἔστιν ἕτερόν τι αἴτιον τοῦ ἓν εἶναι οὐθενὶ τούτων, οὐδὲ τοῦ ὄν τι εἶναι. εὐθὺς γὰρ ἕκαστόν ἐστιν ὄν τι καὶ ἕν τι, οὐχ ὡς ἐν γένει τῷ ὄντι καὶ τῷ ἑνί, ἀλλ' ὡς χωριστῶν ὄντων παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα.

A διὰ ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν, οἱ μὲν μέθεξιν λέγουσι, καὶ αἴτιόν τι τῆς μεθέξεως, καὶ τί τὸ μετέχειν ἀποροῦσιν· οἱ δὲ συνουσίαν ψυχῆς, ὥσπερ Λυκόφρων φησὶν εἶναι τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἐπίστασθαι, καὶ ψυχῆς, οἱ δὲ σύνθεσιν ἢ σύνδεσμον ψυχῆς σώματι, τὸ ζῆν. καίτοι ὁ αὐτὸς λόγος ἐπὶ πάντων. καὶ γὰρ τὸ ὑγιαίνειν ἔσται ἢ συνουσία, ἢ σύνδεσμος, ἢ σύνθεσις ψυχῆς καὶ ὑγιείας. καὶ τὸ τὸν χαλκὸν εἶναι τρίγωνον, σύνθεσις χαλκοῦ καὶ τριγώνου. καὶ τὸ λευκὸν *ἓν εἶναι, σύνθεσις ἐπιφανείας καὶ λευκότητος. αἴτιον δ' ὅτι δυνάμεως καὶ ἐντελεχείας ζητοῦσι λόγον ἑνοποιὸν καὶ διαφοράν. ἔστι δ', ὥσπερ εἴρηται, καὶ ἡ ἐσχάτη ὕλη καὶ ἡ μορφὴ* ταὐτὸ καὶ B δύναμις, τὸ δὲ ἐνέργεια. ὥστε ὅμοιον τὸ ζητεῖν τοῦ *ἑνὸς τί αἴτιον, καὶ τοῦ ἓν εἶναι. ἓν γάρ τι ἕκαστον, καὶ τὸ δυνάμει καὶ τὸ ἐνεργείᾳ ἕν πώς ἐστιν. ὥστε αἴτιον οὐθὲν ἄλλο πλὴν εἴ τι ὡς κινῆσαν ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν. ὅσα δὲ μὴ ἔχει ὕλην, *πάντα ἁπλῶς ὅπερ ὄντα τι.

* Vocem ἓν non agnoscunt quidam codd. neque interpp. plerique.

* Scrib. ταὐτὸ καὶ ἕν, τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ.

* χ. ἰδέως τί αἴ.

* χ. πάντα ἁπλῶς ὅπερ ἕν τι, ὥσπερ ὄν τι. al. ταῦτα ἁπ. ὅπερ ἁπλῶς ὄν τι ταῦτα.

Ob hanc autem dubitationem, quidam participationem aiunt, & cauſam quandam participationis, & quidnam ſit illud participare, dubitant. Quidam copulam animæ (ſicuti Lycophron ait ſcientiam eſſe ipſius ſcire & animæ. Quidam compoſitionem, aut coniunctionem animæ cum corpore ipſum viuere. Attamen eadem de omnibus ratio erit. Etenim ipſum ſanum eſſe, aut copula, aut compoſitio, aut coniunctio animæ & ſanitatis erit. Et æs eſſe triangulum, compoſitio æris & trianguli. Et album eſſe, compoſitio ſuperficiei & albedinis. Cauſa verò eſt, quoniam potentiæ & actus rationem quærunt vnientem, & differentiam. Eſt autem (vt dictum eſt) vltima materia, & hoc potentia, hoc quidem actu. Quare ſimile eſt quærere quidnam vnius cauſa ſit: & vt vnum ſit. Vnum enim quiddam, vnumquodque, & quod potentia, & quod actu, vnum quodam modo eſt. Quare nulla alia cauſa eſt, niſi ſi quid fuit, tanquam ex potentia in actum mouens. Quæcunque verò non habent materiam, cuncta ſimpliciter entia, ſunt ipſum quid.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικά, τὸ θ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

C

Περὶ δυνάμεως καὶ ἀδυναμίας καὶ στερήσεως.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τοῦ πρώτως ὄντος, καὶ πρὸς ὃ πᾶσαι αἱ ἄλλαι κατηγορίαι τοῦ ὄντος ἀναφέρονται, εἴρηται, περὶ τῆς οὐσίας. κατὰ γὰρ τὸν τῆς οὐσίας λόγον λέγεται τἆλλα ὄντα, τό τε ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν, καὶ τἆλλα τὰ οὕτως λεγόμενα. πάντα γὰρ ἕξει τὸν τῆς οὐσίας λόγον, ὥσπερ εἴπομεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις. ἐπεὶ δὲ λέγεται D τὸ ὂν, τὸ μὲν τὸ τί, ἢ ποιὸν, ἢ ποσόν, τὸ δὲ κατὰ δύναμιν καὶ ἐντελέχειαν καὶ κατὰ τὸ ἔργον, διορίσωμεν καὶ περὶ δυνάμεως καὶ ἐντελεχείας. καὶ πρῶτον περὶ δυνάμεως, ἣ λέγεται μὲν μάλιστα κυρίως, οὐ μὴν χρησίμη ἐστὶ πρὸς ὃ βουλόμεθα νῦν. ἐπὶ πλέον γάρ ἐστιν ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια τῶν μόνον λεγομένων κατὰ κίνησιν· ἀλλ' εἰπόντες περὶ ταύτης ἐν τοῖς περὶ τῆς ἐνεργείας διορισμοῖς, δηλώσομεν καὶ περὶ τῶν ἄλλων. ὅτι μὲν οὖν λέγεται πολλαχῶς ἡ δύναμις, καὶ τὸ δύνασθαι, διώρισται ἡμῖν *ἐν ἄλλοις. τούτων δ' ὅσαι μὲν ὁμωνύμως λέγον- E ται δυνάμεις, ἀφείσθωσαν. ἔνιαι γὰρ ὁμοιότητί τινι λέγονται, καθάπερ ἐν γεωμετρίᾳ· καὶ δυνατὰ καὶ ἀδύνατα λέγομεν τῷ εἶναί πως, ἢ μὴ εἶναι. ὅσαι δὲ πρὸς τὸ αὐτὸ εἶδος, πᾶσαι ἀρχαί τινές εἰσι, καὶ πρὸς πρώτην μίαν λέγονται, ἥ ἐστιν ἀρχὴ μεταβολῆς ἐν ἄλλῳ ἢ ἄλλο. ἡ μὲν γὰρ τοῦ παθεῖν ἐστὶ δύναμις, ἡ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι ἀρχὴ μεταβολῆς παθητικῆς ὑπ' ἄλλου ἢ ἄλλο. *ἡ δὲ, ἕξις ἀπαθείας τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ φθορᾶς τῆς ὑπ' ἄλλου ἢ ἄλλο, ἀρχῆς μεταβλητικῆς.

* Libro 5. c. 12. Metaphyſ.

* χ. ἡ δ' ἕξις, ἀπ.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM

LIBER IX.

CAPVT I.

De potentia, impotentia & priuatione.

DE primo itaque ente, & ad quod cæteræ omnes entis prædicationes referuntur, hoc eſt, de ſubſtantia, dictum eſt. Nam ſecundùm ſubſtantiæ rationem cætera dicuntur entia quantum & quale, ac cætera, quæ ita dicuntur. Cuncta etenim habebunt ſubſtantiæ rationem, vt in primis ſermonibus diſſeruimus. Cùm autem ens dicatur, hoc quidem quid, aut quantitas, aut qualitas, hoc verò ſecundùm potentiam, & entelechiam, ac actum, determinemus etiam de potentia, & entelechia. Et primò de potentia, ea quidem, quæ dicitur maximè propriè, non ſanè eſt vtilis ad quod nunc volumus. (Potentia namque, & actus, latiùs patent, quàm illa quæ ſecundùm motum ſolùm dicuntur.) Sed cùm de ea dixerimus in determinationibus de actu, oſtendemus etiam de aliis. Quòd igitur multipliciter potentia, & poſſe dicatur, determinatum eſt à nobis in aliis. Harum verò quæcunque quidem æquiuocè dicuntur potentiæ, prætermittantur. Quædam etenim ſimilitudine quadam dicuntur, vt in geometria & poſſibilia ac impoſſibilia dicimus, eo quòd quodam modo ſint, aut non ſint. Quæcunque verò ad eandem ſpeciem, omnes aliqua principia ſunt, & ad vnam primam dicuntur, quæ eſt principium tranſmutationis in alio prout aliud eſt. Aliqua enim eſt patienti potentia, quæ in ipſo patiente principium eſt tranſmutationis paſſiuæ ab alio prout aliud eſt. Aliqua verò habitus impaſſibilitatis, quæ in deterius eſt, & corruptionis quæ eſt ab alio prout aliud eſt, principio tranſmutatiuo.

A In his enim omnibus definitionibus, ineſt primæ potentiæ ratio. Rurſus autem, hæ potentiæ dicuntur, aut ipſius faciendi ſolùm, aut patiendi, aut ipſius bene. Quare in harum quoque rationibus, quodam modo inſunt priorum potentiarum rationes. Manifeſtum igitur eſt, quod quodam modo quidem, vna eſt ipſius facere & pati potentia, (potens enim eſt, & eo quòd ipſum habeat patiendi potentiam, & eo quòd aliud ab eo) quodammodo verò alia. Hæc enim in patiente eſt. Propterea enim quod habet aliquod principium, & quod eſt etiã aliquod principium eſt, patitur quod patitur, & aliud ab alio. Pingue namque combuſtibile eſt: cedens verò, ſic preſſibile: & ſimiliter de cæteris. Hæc verò, in faciente, vtputa, calidum, & B ædificatiua: hoc quidem in calefactiuo, hæc verò in ædificatiua. Propter quod nullum prout connaturale factum, ipſum à ſe ipſo patitur: vnum etenim, & non aliud eſt. At impotentia quoque, & impotens, atque quæ tali potentiæ contraria eſt, priuatio eſt. Quare eiuſdem, potentia impotentiaque omnis. Priuatio autem multifariàm dicitur. Etenim quod non habet, & quod natura aptum eſt, ſi non habet, aut omnino, aut cùm natura aptum ſit, aut ſic, vtputa omnino, aut quomodocunque: in quibuſdam autem ſi natura apta habere, vi non habeant, priuari ea dicimus.

ἐν γὰρ τούτοις ἔνεστι πᾶσι τοῖς ὅροις ὁ τῆς πρώτης δυνάμεως λόγος. πάλιν δ' αὗται αἱ δυνάμεις λέγονται ἢ τοῦ μόνον ποιῆσαι, ἢ τοῦ παθεῖν, ἢ τοῦ καλῶς. ὥστε καὶ ἐν τοῖς τούτων λόγοις, ἐνυπάρχουσί πως οἱ τῶν προτέρων λόγοι δυνάμεων. φανερὸν οὖν ὅτι ἔστι μὲν ὡς μία δύναμις τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν (δυνατὸν γάρ ἐστι καὶ τῷ ἔχειν αὐτὸ δύναμιν τοῦ παθεῖν, καὶ τῷ ἄλλο ὑπ' αὐτοῦ) ἔστι δὲ ὡς ἄλλη. ἡ μὲν γὰρ ἐν τῷ πάσχοντι. διὰ γὰρ τὸ ἔχειν τινὰ ἀρχήν, καὶ εἶναι καὶ τὴν ὕλην ἀρχήν τινα, πάσχει τὸ πάσχον, καὶ ἄλλο ὑπ' ἄλλου. τὸ λιπαρὸν μὲν γὰρ καυστόν. τὸ δ' ὑπεῖκον ὡδὶ θλαστόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἡ δ' ἐν τῷ ποιοῦντι, οἷον τὸ θερμόν, καὶ ἡ οἰκοδομική, ἡ μὲν ἐν τῷ θερμαντικῷ, ἡ δ' ἐν τῷ οἰκοδομικῷ. διὸ ᾗ συμπέφυκεν, οὐθὲν πάσχει αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ. * ἓν γὰρ καὶ οὐκ ἄλλο, καὶ ἡ ἀδυναμία καὶ τὸ ἀδύνατον· καὶ ἡ τοιαύτῃ δυνάμει ἐναντία, στέρησίς ἐστιν. ὥστε τοῦ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ πᾶσα δύναμις, * ἀδυναμία. ἡ δὲ στέρησις λέγεται πολλαχῶς. καὶ γὰρ τὸ μὴ ἔχον καὶ τὸ πεφυκὸς ἂν μὴ ἔχῃ, ἢ ὅλως, ἢ ὅτε πέφυκε, καὶ ἢ ὡδί, οἷον παντελῶς, ἢ κἂν ὁπωσοῦν. ἐπ' ἐνίων δέ, ἂν πεφυκότα ἔχειν μὴ ἔχῃ βίᾳ, ἐστερῆσθαι ταῦτα λέγομεν.

* καὶ οὐκ ἄλλο, καὶ ἡ ἀδυναμία, ἡ τοιαύτῃ δυνάμει ἐναντία, & omiſſis cæteris.

* γρ. καὶ ἀδυναμία.

CAPVT II.

Potentiarum alias eſſe rationis expertes, alias cum ratione coniunctas.

C CVM autem quædam in inanimatis talia principia inſint, quædam verò in animatis, & in anima, & in animæ ea parte quæ rationem habet, patet quòd potentiarum quoque quædam irrationales, quædam cum ratione erunt. Quare omnes artes, & factiuæ ſcientiæ, potentiæ ſunt. Principia enim tranſmutatiua in alio, prout aliud eſt. Et quæ D quidem cum ratione, omnes eædem contrariorum ſunt: irrationales verò, vna vnius: vt calidum, ipſius calefaciendi ſolius: medicandi verò potentia, infirmitatis, & ſanitatis. Cauſa verò eſt, quia ſcientia ratio. Ratio autem eadem, manifeſtat & rem, & priuationem, niſi quòd non ſimiliter: & quodam modo quidem amborum eſt, quodam modo verò eius magis quod exiſtit. Quare neceſſe eſt tales etiam ſcientias eſſe quidem contrariorum: eſſe verò huius quidem per ſe ipſas, illius verò non per ſe ipſas. Etenim ratio huius quidem ſecundùm ſe ipſam, huius verò quodam modo ſecundùm E accidens. Negatione enim & ſublatione, manifeſtat contrarium. Prima namque priuatio, contrarium eſt: hæc autem alterius demptio eſt. Sed quoniam contraria non ſunt in eodem, ſcientia verò potentia, eo quod habet rationem, anima quoque motus principium habet, (ſalubre quidem ſanitatem ſolùm facit, & calefactiuum caliditatem, & frigefactiuum frigiditatem, ſciens autem ambo: ratio enim amborum quidem eſt, non tamen ſimiliter, & in anima, quæ motus principium habet) ambo profectò ex eodem mouebit principio ad idem coniungens. Quare quæ ſecundùm rationem potentia ſunt, contraria iis faciũt quæ abſque ratione potentia ſunt: vnum namque principium, continetur ratione. Manifeſtum autem eſt, quod & ipſius bene potentiam ſequitur ſolius faciendi

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τῶν δυνάμεων αἱ μὲν ἄλογοι, αἱ δὲ μετὰ λόγου.

Ἐπεὶ δ' αἱ μὲν ἐν τοῖς ἀψύχοις ἐνυπάρχουσιν ἀρχαὶ τοιαῦται, αἱ δ' ἐν τοῖς ἐμψύχοις καὶ ἐν ψυχῇ, καὶ τῆς ψυχῆς ἐν τῷ λόγον ἔχοντι, δῆλον ὅτι καὶ τῶν δυνάμεων, αἱ μὲν ἔσονται ἄλογοι, αἱ δὲ μετὰ λόγου. διὸ πᾶσαι αἱ τέχναι * καὶ ποιητικαὶ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, δυνάμεις εἰσίν. ἀρχαὶ γὰρ μεταβλητικαί εἰσιν ἐν ἄλλῳ ἢ ᾗ ἄλλο. καὶ αἱ μὲν μετὰ λόγου πᾶσαι τῶν ἐναντίων αἱ αὐταί· αἱ δ' ἄλογοι, μία ἑνός· οἷον τὸ θερμὸν τοῦ θερμαίνειν μόνον· ἡ δὲ ἰατρική, νόσου καὶ ὑγιείας. αἴτιον δέ, ὅτι λόγος ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη. ὁ δὲ λόγος ὁ αὐτὸς δηλοῖ τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν στέρησιν, πλὴν οὐχ ὡσαύτως· καὶ ἔστιν ὡς ἀμφοῖν, ἔστι δὲ ὡς τοῦ ὑπάρχοντος μᾶλλον. ὥστ' ἀνάγκη καὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστήμας, εἶναι μὲν τῶν ἐναντίων, εἶναι δὲ τοῦ μὲν καθ' αὑτάς, τοῦ δὲ μὴ καθ' αὑτάς. καὶ γὰρ ὁ λόγος τοῦ μὲν καθ' αὑτό, τοῦ δὲ τρόπον τινὰ κατὰ συμβεβηκός. ἀποφάσει γὰρ καὶ ἀποφορᾷ δηλοῖ τὸ ἐναντίον. ἡ γὰρ στέρησις ἡ πρώτη, τὸ ἐναντίον· αὕτη δὲ * ἀποφορὰ θατέρου. * ἐπεὶ δὲ τὰ ἐναντία οὐκ ἐγγίνεται ἐν τῷ αὐτῷ (ἡ δ' ἐπιστήμη δύναμις τῷ λόγον ἔχειν, καὶ ἡ ψυχὴ κινήσεως ἔχει ἀρχήν·) τὸ μὲν ὑγιεινὸν ὑγίειαν μόνον ποιεῖ, καὶ τὸ θερμαντικὸν θερμότητα, καὶ τὸ ψυκτικὸν ψυχρότητα· ὁ δ' ἐπιστήμων ἄμφω. λόγος γάρ ἐστιν ἀμφοῖν μέν, οὐχ ὁμοίως δέ, καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, ἣ ἔχει κινήσεως ἀρχήν. ὥστε ἄμφω ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς κινήσει πρὸς τὸ αὐτὸ συνάψασα. διὸ τὰ κατὰ λόγον δυνατά, τοῖς ἄνευ λόγου δυνατοῖς, ποιεῖ τἀναντία. μιᾷ γὰρ ἀρχῇ περιέχεται, τῷ λόγῳ. φανερὸν δέ, καὶ ὅτι τῇ μὲν τοῦ εὖ δυνάμει ἀκολουθεῖ, ἡ τοῦ μόνον ποιῆσαι

* γρ. καὶ ποιη. ἐπιστήμη.

* γρ. ἀπόφασις.

* Locus perplexus: vide Niphum.

ἢ παθεῖν δυνάμει. ταύτῃ δ' ἐκείνη οὐκ ἀεί, ἀνάγκη γὰρ τὸν εὖ ποιοῦντα, καὶ ποιεῖν· τὸν δὲ μόνον ποιοῦντα, οὐκ ἀνάγκη καὶ εὖ ποιεῖν.

A aut patiendi potentia: hanc verò illa non ſemper. Qui enim benefaciat, neceſſe eſt vt etiam faciat: qui verò ſolum facit, non neceſſariò & bene facit.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Κατὰ τῶν φασκόντων ὅταν ἐνεργῇ μόνον δύνασθαι.

Εἰσὶ δέ τινες οἵ φασιν, οἷον οἱ Μεγαρικοί, ὅταν ἐνεργῇ μόνον δύνασθαι, ὅταν δὲ μὴ ἐνεργῇ, μὴ δύνασθαι· οἷον, τὸν μὴ οἰκοδομοῦντα, μὴ δύνασθαι οἰκοδομεῖν, ἀλλὰ τὸν οἰκοδομοῦντα ὅταν οἰκοδομῇ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, οἷς τὰ συμβαίνοντα ἄτοπα, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. δῆλον γὰρ ὅτι οὔτε οἰκοδόμος ἔσται, ἐὰν μὴ οἰκοδομῇ. τὸ γὰρ οἰκοδόμῳ εἶναι, τὸ δυνατῷ εἶναι ἐστὶν οἰκοδομεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν. εἰ οὖν ἀδύνατον τὰς τοιαύτας ἔχειν τέχνας, μὴ μαθόντα ποτὲ καὶ λαβόντα, καὶ μὴ ἔχειν μὴ ἀποβαλόντα ποτέ, ἢ γὰρ λήθῃ, ἢ πάθει τινὶ, ἢ χρόνῳ. οὐ γὰρ δὴ τοῦ γε πράγματος φθαρέντος, ἀεὶ γὰρ ἐστὶν, ὅταν παύσηται, οὐχ ἕξει τὴν τέχνην, πάλιν δ' εὐθὺς οἰκοδομήσει, πῶς λαβών; καὶ τὰ ἄψυχα δὴ ὁμοίως· οὔτε γὰρ ψυχρὸν, οὔτε θερμὸν, οὔτε γλυκὺ, οὔτε ὅλως αἰσθητὸν οὐθὲν ἔσται μὴ αἰσθανομένων, ὥστε τὸν Πρωταγόρου λόγον συμβήσεται λέγειν αὐτοῖς. ἀλλὰ μὴν οὐδ' αἴσθησιν ἕξει οὐδὲν, ἂν μὴ αἰσθάνηται, μηδ' ἐνεργῇ. εἰ οὖν τυφλὸν τὸ μὴ ἔχον ὄψιν, πεφυκὸς δὲ καὶ ὅτε πέφυκε, καὶ ἔτι ὂν, οἱ αὐτοὶ τυφλοὶ ἔσονται πολλάκις τῆς ἡμέρας καὶ κωφοί. ἔτι εἰ ἀδύνατον τὸ ἐστερημένον δυνάμεως, τὸ μὴ γιγνόμενον, ἀδύνατον ἔσται γενέσθαι· τὸ δ' ἀδύνατον γενέσθαι, ὁ λέγων ἢ εἶναι, ἢ ἔσεσθαι, ψεύσεται. τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦτο ἐσήμαινεν. ὥστε οὗτοι οἱ λόγοι ἐξαιροῦσι καὶ κίνησιν καὶ γένεσιν. ἀεὶ γὰρ τό τε ἑστηκὸς ἑστήξεται, καὶ τὸ καθήμενον καθεδεῖται, οὐ γὰρ ἀναστήσεται, ἂν καθέζηται. ἀδύνατον γὰρ ἔσται ἀναστῆναι, ὅ γε μὴ δύναται ἀναστῆναι.

Εἰ οὖν μὴ ἐνδέχεται ταῦτα λέγειν, φανερὸν ὅτι δύναμις καὶ ἐνέργεια ἕτερόν ἐστιν. ἐκεῖνοι δ' οἱ λόγοι, δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ταὐτὸ ποιοῦσι. διὸ καὶ οὐ μικρόν τι ζητοῦσιν ἀναιρεῖν. ὥστε ἐνδέχεται δυνατὸν μέν τι εἶναι, μὴ εἶναι δὲ, καὶ δυνατὸν μὴ εἶναι, εἶναι δέ. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, δυνατὸν βαδίζειν ὂν, μὴ βαδίζειν· καὶ μὴ βαδίζον, δυνατὸν εἶναι βαδίζειν. ἔστι δὲ δυνατὸν τοῦτο, ᾧ ἐὰν ὑπάρξῃ ἡ ἐνέργεια, οὗ λέγεται ἔχειν τὴν δύναμιν, οὐθὲν ἔσται ἀδύνατον. λέγω δὲ οἷον, εἰ δυνατὸν καθῆσθαι, καὶ ἐνδέχεται καθῆσθαι, τούτῳ ἐὰν ὑπάρξῃ τὸ καθῆσθαι, οὐθὲν ἔσται ἀδύνατον. καὶ εἰ κινεῖσθαι ἢ κινεῖν, ἢ ἑστάναι, ἢ ἱστάναι, ἢ εἶναι, ἢ γίγνεσθαι, ἢ μὴ εἶναι, ἢ μὴ γίγνεσθαι, ὁμοίως. ἐλήλυθε δ' ἡ ἐνέργεια τοὔνομα, ἡ πρὸς τὴν ἐντελέχειαν συντιθεμένη, καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐκ τῶν κινήσεων μάλιστα. δοκεῖ γὰρ ἡ ἐνέργεια μάλιστα ἡ κίνησις εἶναι. διὸ καὶ τοῖς μὴ οὖσιν, οὐκ ἀποδιδόασι τὸ κινεῖσθαι, ἄλλας δέ τινας κατηγορίας, οἷον διανοητὰ καὶ ἐπιθυμητὰ εἶναι τὰ μὴ ὄντα, κινούμενα δὲ οὔ. τοῦτο δὲ ὅτι οὐκ ὄντα ἐνεργείᾳ, ἔσονται ἐνεργείᾳ. τῶν γὰρ μὴ ὄντων, ἔνια δυνάμει ἐστίν. οὐκ ἔστι δὲ, ὅτι οὐκ ἐντελεχείᾳ ἐστίν.

Beſſ. & alij vert. interpp. legiſſe videntur. ἔτι ὤν (vel ὂν) πέφυκε, ὡς.

ἢ κίνησ.

CAPVT III.

Aduerſus Megaricos, qui potentiam tantum eſſe dicebant cum actu exerceretur.

SVnt autem quidam, vt Megarici, qui dicunt tunc ſolum poſſe cum agat: cum verò non agat, non poſſe: exempli gratia eum, qui non ædificat, ædificare non poſſe: ſed ædificantem, cum ædificat: ſimiliter quoque & de cæteris. Quibus quæ inconuenientia accidunt, non eſt difficile videre. B Patet namque, quod nec ædificator erit, ſi non ædificat. Ædificatori enim eſſe, ipſum poſſe ædificare eſt. Similiter autem & de aliis artibus. Si igitur impoſſibile eſt huiuſcemodi artes habere, niſi quandoque diſcat, & accipiat: & non habere, niſi amittat aliquando (aut enim obliuione, aut quadam paſſione, aut tempore: non enim re corrupta: ſemper namque eſt) cum ceſſauerit, non habebit artem: rurſus autem ſtatim ædificabit, quomodo accipiens. Et inanimata etiam ſimiliter: nec enim frigidum, neque calidum, neque dulce, nec omnino vllum ſenſibile erit non ſentientibus. Quare Protagoræ opinionem accidet eis dicere. Atqui nec C ſenſum aliquid habebit, ſi non ſentiat, aut operetur. Si igitur cæcum eſt, quod non habet viſum, natura tamen aptum, & quando aptum, & etiam prout natura aptum eſt habere, idem ſæpius in eodem die cæci & ſurdi erunt. Item, ſi impoſſibile id eſt quod priuatur potentia, quod non fit, impoſſibile eſt fieri: quod verò impoſſibile eſt fieri, qui dicit eſſe, aut futurum eſſe, mentietur. impoſſibile enim hoc ſignificabat. Vnde illæ orationes, & motum & generationem perimunt. Semper etenim, & quod ſtat, ſtabit, & quod ſedet, ſedebit. Si enim ſedet, non ſurget: impoſſibile namque erit ſurgere, quod non eſt poſſibile ſurgere. Quod ſi non eſt poſſibile iſta dicere, manifeſtum eſt, quod potentia & actus aliud & aliud eſt. illæ verò oratio- D nes idem faciunt, potentiam, & actum: propter quod, non paruum quiddam quærunt perimere. Quare contingit poſſibile quidem eſſe quiddam, non eſſe autem, & poſſibile non eſſe, eſſe verò. Similiter in cæteris quoque prædicamentis, quicquam poſſibile ambulare, non ambulare: & poſſibile non ambulare, ambulare. Hoc autem poſſibile eſt, cui ſi illius inſit actus, cuius potentiam habere dicitur, nihil impoſſibile erit. Dico autem, vt ſi poſſibile ſedere eſt, & ſedere contingit, huic, ſi extiterit ipſum ſedere, nil impoſſibile erit: & ſi moueri quicquam, aut mouere, aut ſtare, aut ſiſti, aut eſſe, aut fieri, aut non eſſe, aut non fieri, ſimili- E ter. Nomen verò actus, qui ad entelechiam annectitur, aduenit etiam in aliis, maximè ex motibus: videtur etenim maximè motus, actus eſſe. Quare non entibus non attribuunt ipſum moueri, ſed alias quaſdam prædicationes, vtpote intelligibilia & deſiderabilia eſſe, ipſa non entia; non autem mota: hoc autem, quia, cùm non ſint actu, erunt actu. non entium enim, quædam potentia ſunt: non autem ſunt, quoniam entelechia non ſunt.

A

CAPVT IV.

Vtrùm fieri queat, vt res poſſibilis nec ſit, nec futura ſit vnquam. concludit negatiuè.

SIT autem poſſibile eſt, quod dictum eſt, quatenus ſequitur, manifeſtum eſt, quòd non poteſt verum eſſe dicere, quòd poſſibile quidem eſt hoc, non tamen erit: alioqui quænam impoſſibilia ſint, hoc modo fugiunt nos. Dico autem, vt ſi quis dicat poſſe diametrum commenſurari, non tamen commenſurabitur, non cogitans quidnam impoſſibile ſit: quia nihil prohibet aliquid poſſibile exiſtens, aut eſſe, aut fieri, non eſſe, nec futurum eſſe. B Attamen ex iis quæ poſita ſunt, illud neceſſariò ſequitur: quia ſi ſupponamus eſſe, aut factum eſſe, quod non quidem eſt, poſſibile autem eſt, nihil impoſſibile erit. At accidet quidem: commenſurari enim impoſſibile eſt. Enimvero non eſt idem falſum, & impoſſibile. Te namque nunc ſtare, falſum quidem, ſed non impoſſibile eſt. Simul autem manifeſtum eſt, quòd ſi a exiſtente neceſſe eſt b eſſe, ita etiam a exiſtente poſſibile eſſe, neceſſe eſt b quoque poſſibile eſſe. Nam ſi non eſt poſſibile eſſe, nihil prohibet non eſſe poſſibile eſſe. Sit itaque a, poſſibile. Cùm igitur a, nihil impoſſibile eſſe, ſi ponetur ipſum a, nihil impoſſibile eſſe accidit. At tum ipſum b neceſſe eſt eſſe: attamen impoſſibile erat. Sit igitur impoſſibile: quod ſi C impoſſibile, neceſſe eſt a eſſe: neceſſe eſt autem b eſſe, ſed erat a poſſibile: ergo etiam b. ſi igitur a poſſibile ſit, b etiam poſſibile erit: ſi ita quidem ſe habebant, vt a exiſtente, neceſſe ſit etiam b eſſe. Si itaque ſic ſe habentibus a b, non ita poſſibile ſit b, nec ipſum b ſe habebit vt poſitum eſt: & ſi a poſſibile exiſtente, neceſſe eſt b poſſibile eſſe, ſi a eſt, neceſſe eſt b etiam eſſe. Poſſibile namque eſſe, neceſſariò b eſſe, ſi a poſſibile, hoc ſignificat, ſi a ſit, & quando, & ſic vti erat poſſibile eſſe, illud quoque tunc & ita neceſſe eſt eſſe.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πότερον ἐνδέχεται δυνατόν τι ὂν εἶναι ἢ γενέσθαι, μὴ εἶναι δὲ μηδὲ ἔσεσθαι.

ΕΙ δή ἐστι τὸ εἰρημένον δυνατὸν ᾗ ἀκολουθεῖ, φανερὸν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἀληθὲς εἶναι τὸ εἰπεῖν, ὅτι δυνατὸν μὲν τοδί, οὐκ ἔσται δέ· ὥστε τὰ ἀδύνατα εἶναι ταύτῃ διαφεύγειν. λέγω δέ, οἷον, εἴ τις φαίη δυνατὸν τὴν διάμετρον μετρηθῆναι, οὐ μέντοι μετρηθήσεται. * μὴ λογιζόμενος τὸ ἀδύνατον εἶναι, ὅτι οὐθὲν κωλύει δυνατόν τι ὂν εἶναι, ἢ γενέσθαι, μὴ εἶναι δέ, μηδὲ ἔσεσθαι· B * ἀλλ' ἐκεῖνο ἀνάγκη ἐκ τῶν κειμένων, εἰ καὶ ὑποθοίμεθα εἶναι ἢ γεγονέναι, ὃ οὐκ ἔστι μέν, δυνατὸν δέ, ὅτι οὐθὲν ἔσται ἀδύνατον, συμβήσεται δέ γε. τὸ γὰρ μετρεῖσθαι, ἀδύνατον. οὐ γὰρ δή ἐστι ταὐτό, τό τε ψεῦδος, καὶ τὸ ἀδύνατον. τὸ γὰρ σε ἑστάναι νῦν, ψεῦδος μέν, οὐκ ἀδύνατον δέ. ἅμα δὲ δῆλον, καὶ ὅτι εἰ τοῦ α ὄντος, ἀνάγκη τὸ β εἶναι, καὶ δυνατοῦ ὄντος τοῦ α εἶναι, καὶ τὸ β ἀνάγκη εἶναι δυνατόν. εἰ γὰρ μὴ ἀνάγκη δυνατὸν εἶναι, οὐθὲν κωλύει μὴ εἶναι δυνατὸν εἶναι. ἔστω δὴ τὸ α δυνατόν. οὐκοῦν ὅτε τὸ α δυνατὸν εἴη εἶναι· εἰ τεθείη τὸ α, οὐδὲν ἀδύνατον εἶναι συνέβαινε. τὸ δέ γε β ἀνάγκη εἶναι· ἀλλ' ἦν ἀδύνατον. ἔστω δὴ ἀδύνατον. C Εἰ δὴ ἀδύνατον, ἀνάγκη εἶναι τὸ α, ἀνάγκη καὶ τὸ β εἶναι. ἀλλ' ἦν ἄρα τὸ α δυνατόν· καὶ τὸ β ἄρα. εἰ ἄρα ἦ τὸ α δυνατόν, καὶ τὸ β ἔσται δυνατόν, εἴπερ οὕτως εἶχον, ὥστε τοῦ α ὄντος, ἀνάγκη εἶναι τὸ β. ἐὰν δὴ οὕτως ἐχόντων * τῶν α β μὴ ᾖ δυνατὸν τὸ β οὕτως, οὐδὲ τὸ α β ἕξει ὡς ἐτέθη· καὶ εἰ τοῦ α δυνατοῦ ὄντος, ἀνάγκη τὸ β δυνατὸν εἶναι, εἰ ἔστι τὸ α, ἀνάγκη εἶναι καὶ τὸ β. τὸ γὰρ δυνατὸν εἶναι ἐξ ἀνάγκης τὸ β εἶναι, εἰ τὸ α δυνατόν, τοῦτο σημαίνει, ἐὰν ᾖ τὸ α, καὶ ὅτε, καὶ ὡς ἦν δυνατὸν εἶναι, κἀκεῖνο τότε, καὶ οὕτως εἶναι ἀναγκαῖον.

* γρ. ὁ μὴ.

* Periodus hæc variè legitur ab interpp. Græca lectio plana videtur.

* γρ. τῶν α β.

D

CAPVT V.

Potentias eſſe vel naturâ, vel conſuetudine, vel diſciplinâ. naturales neceſſariò reduci in actum, cùm actiuum & paſſiuum in debitâ ſunt viciniâ: nihilque obſtat: rationales & liberas non ſic.

CVm autem omnium potentiarum, quædam natura nobis inſitæ ſint, vt ſenſuum, quædam conſuetudine, vt tibiis canendi, quædam doctrina, vt artium: has quidem neceſſe eſt eos qui primò operati ſunt, habere, quæcunque ſcilicet conſuetudine & ratione: quæcunque verò non tales, ſed patiendi potentiæ ſunt, non eſt neceſſe. Quoniam verò quod poteſt, aliquid poteſt, & aliquando, & aliquo modo, & quæcunque alia neceſſe eſt E adeſſe in definitione, & quædam quidem ratione poſſunt mouere, & potentiæ eorum cum ratione, quædam verò irrationalia, & potentiæ irrationales: & illas quidem neceſſe eſt in animato eſſe, has verò in ambobus: huiuſcemodi quidem potentias neceſſe eſt, vt cùm quoad poſſint actiuum & paſſiuum approximent, hoc quidem faciat, illud verò patiatur: illas verò non eſt neceſſe: hæ enim omnes, vna vnius factiua, illæ verò contrariorum.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ὅτι τὸ δυνατὸν κατὰ λόγον, ἅπτεται μὴ ἀνάγκη, ὅταν μὴ ὀρέγηται οὗ τε ἔχει τὴν δύναμιν, καὶ ὡς ἔχει, τοῦ ποιεῖν.

Α* Πασῶν δὲ τῶν δυνάμεων οὐσῶν, τῶν μὲν συγγενῶν, οἷον τῶν αἰσθήσεων· τῶν δὲ ἔθει, οἷον τῆς τοῦ αὐλεῖν· τῶν δὲ μαθήσει, οἷον τῆς τῶν τεχνῶν. τὰς μὲν ἀνάγκη προενεργήσαντας ἔχειν ὅσαι ἔθει καὶ λόγῳ· τὰς δὲ μὴ τοιαύτας, καὶ τὰς ἐπὶ τοῦ πάσχειν, οὐκ ἀνάγκη. ἐπεὶ δὲ τὸ δυνατόν, τὶ δυνατὸν καὶ ποτέ, καὶ πῶς, καὶ ὅσα ἄλλα ἀνάγκη προσεῖναι ἐν τῷ διορισμῷ, ἐπεὶ τὰ μὲν κατὰ λόγον δύναται κινεῖν, καὶ αἱ δυνάμεις αὐτῶν μετὰ λόγου, τὰ δ' ἄλογα καὶ αἱ δυνάμεις ἄλογοι, κἀκείνας μὲν ἀνάγκη ἐν ἐμψύχῳ εἶναι, ταύτας δ' ἐν ἀμφοῖν· τὰς μὲν τοιαύτας δυνάμεις ἀνάγκη, ὅταν ὡς δύνανται τὸ παθητικὸν καὶ τὸ ποιητικὸν πλησιάζωσι, τὸ μὲν ποιεῖν, τὸ δὲ πάσχειν· ἐκείνας δ' οὐκ ἀνάγκη· αὗται γὰρ πᾶσαι, μία ἑνὸς ποιητική· ἐκεῖναι δέ, τῶν ἐναντίων.

ὥστε ἅμα ποιήσει τὰ ἐναντία. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. ἀνάγκη ἄρα ἕτερόν τι εἶναι τὸ κύριον. λέγω δὲ τοῦτο ὄρεξιν ἢ προαίρεσιν. ὁποτέρου γὰρ ἂν ὀρέγηται, κυρίως τοῦτο ποιήσει, ὅταν ὡς δύναται ὑπάρχῃ καὶ πλησιάζῃ τῷ παθητικῷ. ὥστε τὸ δυνατὸν κατὰ λόγον ἅπαν ἀνάγκη, ὅταν ὀρέγηται, οὗ τε ἔχει τὴν δύναμιν, καὶ ὡς ἔχει, τοῦτο ποιεῖν. ἔχει δὲ παρόντος τοῦ παθητικοῦ καὶ ὡδὶ ἔχοντος ποιεῖν. εἰ δὲ μή, ποιεῖν οὐ δυνήσεται. τὸ γὰρ μηθενὸς τῶν ἔξω κωλύοντος προσδιορίζεσθαι, οὐθὲν ἔτι δεῖ. τὴν γὰρ δύναμιν ἔχει, * ὡς ἔστι τοῦ δυνάμει ποιεῖν. ἔστι δ' οὐ πάντως, ἀλλ' ἐχόντων πῶς, ἐν οἷς ἀφορισθήσεται καὶ τὰ ἔξω κωλύοντα. ἀφαιρεῖται γὰρ ταῦτα τῶν ἐν τῷ διορισμῷ προσόντων ἔνια. διὸ οὐδὲ ἐὰν ἅμα βούληται, ἢ ἐπιθυμῇ ποιεῖν, δύο ἢ τὰ ἐναντία οὐ ποιήσει. οὐ γὰρ οὕτως ἔχει αὐτῶν ἅμα τὴν δύναμιν, οὐδ' ἔστι τοῦ ἅμα ποιεῖν ἡ δύναμις. ἐπεὶ ὧν ἐστιν, οὕτως ποιήσει.

Quid. interpp. vt eſt potentia faciendi ὡς ἐστὶ τῷ δυνάμεις. alij aliter.

A Quare ſimúlne faciet contraria, hoc verò impoſſibile eſt. Neceſſe eſt igitur, aliud quiddam eſſe, quod dominetur. Dico autem, ſiue appetitum, ſiue electionem. Quodcunque enim appetat, principaliter hoc faciet, cùm quoad poſſit, proximet paſſiuo. Quare omne ſecundùm rationem potens, neceſſe eſt, vt cùm appetat id, cuius potentiam habet, & vti habet, hoc faciat. Habet autem paſſiuo præſente, & ſic ſe habente, facere. Si minus facere non poterit. Nam illud, nullo extrinſecus prohibente, nihil opus eſt adiicere: potentiam enim habet, vt eius quod eſt poteſtate faciendi. At non quomodocunque, ſed aliquo modo ſe habentibus, à quibus ſeparabuntur etiam extrinſe- B cus prohibentia. Remouentur enim hoc eorum quædam quæ in definitione adſunt. Quare nec ſi ſimul velit, aut deſideret duo, aut contraria, facere, faciet: non enim ita potentiam eorum ſimul habet, nec eſt potentia ſimul faciendi: at quorum eſt, ita faciet.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Τί ἐστιν ἐνέργεια καὶ ποῖον.

ΕΠεὶ δὲ περὶ τῆς κατὰ κίνησιν λεγομένης δυνάμεως εἴρηται, περὶ ἐνεργείας διορίσωμεν, τί τε ἐστιν ἡ ἐνέργεια, καὶ ποῖόν τι. καὶ γὰρ τὸ δυνατόν, ἅμα δῆλον ἔσται διαιροῦσιν, ὅτι οὐ μόνον τοῦτο λέγομεν δυνατόν, ὃ πέφυκε κινεῖν ἄλλο, ἢ κινεῖσθαι ὑπ' ἄλλου, ἢ ἁπλῶς, ἢ τρόπον τινά, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως. διὸ ζητοῦντες καὶ περὶ τούτων διήλθομεν. *ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια τὸ ὑπάρχειν τὸ πρᾶγμα, μὴ οὕτως ὥσπερ λέγομεν δυνάμει. λέγομεν δὲ δυνάμει, οἷον, ἐν τῷ ξύλῳ Ἑρμῆν, καὶ ἐν τῇ ὅλῃ τὴν ἡμίσειαν, ὅτι ἀφαιρεθείη ἄν· καὶ ἐπιστήμονα καὶ τὸν μὴ θεωροῦντα, *ἐὰν δυνατὸς ᾖ θεωρῆσαι· τὸ δὲ ἐνεργείᾳ. (δῆλον δ' ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα τῇ ἐπαγωγῇ ὃ βουλόμεθα λέγειν, καὶ οὐ δεῖ παντὸς ὅρον ζητεῖν, ἀλλὰ τὸ ἀνάλογον συνορᾶν.) ὅτι ὡς τὸ οἰκοδομοῦν πρὸς τὸ οἰκοδομικόν· καὶ τὸ ἐγρηγορὸς, πρὸς τὸ καθεῦδον· καὶ τὸ ὁρῶν, πρὸς τὸ μῦον μέν, ὄψιν δὲ ἔχον· καὶ τὸ ἀποκεκριμένον ἐκ τῆς ὕλης, πρὸς τὴν ὕλην· καὶ τὸ ἀπειργασμένον, πρὸς τὸ ἀνέργαστον. ταύτης δὲ τῆς διαφορᾶς θατέρου μόριον, ἔστω ἡ ἐνέργεια ἀφωρισμένη, θατέρῳ δὲ τὸ δυνατόν. λέγεται δὲ ἐνεργείᾳ, οὐ πάντα ὁμοίως, ἀλλ' ἢ τὸ ἀνάλογον, ὡς τοῦτο ἐν τούτῳ, ἢ πρὸς τοῦτο. τὸ δ' ἐν τῷδε, ἢ πρὸς τόδε. τὰ μὲν γὰρ ὡς κίνησις πρὸς δύναμιν, τὰ δ' ὡς οὐσία πρὸς τινα ὕλην. *ἄλλως δὲ τὸ ἄπειρον καὶ κενόν, καὶ ὅσα τοιαῦτα λέγεται καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ πολλοῖς τῶν ὄντων, οἷον τῷ ὁρῶντι καὶ βαδίζοντι, καὶ ὁρωμένῳ. ταῦτα μὲν γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἁπλῶς, καὶ ἀληθεύεσθαί ποτε. τὸ μὲν γὰρ ὁρώμενον, ὅτι ὁρᾶται· τὸ δ' ὅτι ὁρᾶσθαι δυνατόν. τὸ δὲ ἄπειρον οὐχ οὕτω δυνάμει ἐστίν, ὡς ἐνεργείᾳ ἐσόμενον χωριστόν, ἀλλὰ γνώσει. τῷ γὰρ μὴ ὑπολείπειν τὴν διαίρεσιν, ἀποδίδωσι τὸ εἶναι δυνάμει ταύτην τὴν ἐνέργειαν, τῷ δὲ χωρίζεσθαι οὔ. [*ἐπεὶ δὲ τῶν πράξεων ὧν ἐστι πέρας, οὐδεμία τέλος, ἀλλὰ τῶν περὶ τὸ τέλος· οἷον τοῦ ἰσχναίνειν, ἡ ἰσχνασία αὐτό.

* Beſſ. ἔστι ἡ ἐνέργεια ὑπ. Vide Alex.

* Sic legitur in meliorib. codd. hic locus, qui vulgò edebatur corruptiſſimè, ob non animaduerſum lógum hyperbatum.

* Locus non eſt ſanus: Geneſius Sepulueda aliam lectioné ſecutus, ſic vertit: *Atqui alio modo & infinitū ipſum, & vacuū, & ... ſunt iſtiuſmodi, potētia atque actu dicuntur: & alio modo complura eorum quæ ſunt, vt videns & ambulās, & quod videtur.* vide Alexand.

* Incluſa non agnoſcuntur ab vllo, quod ſciā,

CAPVT VI.

Quid ſit, & quale, actu eſſe, & potentiâ?

C CVm autem de potentia, quæ ſecundùm motum dicitur, dictum ſit, de actu determinemus, quidnam actus, & quale quid ſit. Etenim poſſibile quoque ſimul manifeſtum erit, ſi diuiſerimus, quòd non ſolùm hoc dicimus poſſibile, quod natura aptum ſit aliud mouere, aut moueri ab alio; aut ſimpliciter, aut quodam modo, ſed etiam aliter. Propter quod cùm inquiramus, de his etiam tractabimus. Eſt autem actu rem exiſtere, non ita quemadmodum dicimus poteſtate. Dicimus autem poteſtate, vt in ligno Mercurium, & in tota dimidiam, eo quòd auferri poſſit: & ſcientem etiam illum, qui non ſpeculatur, modò ſpeculari poſſit. Eſt autem hoc actu, (manifeſtum autem quod dicere volumus, per inductionem in ſingularibus, & non D oportet omnium definitionem quærere, ſed etiam quod proportionale eſt, conſpicere) quoniam vt ædificans ad ædificatiuum, & vigilans ad dormiens, & videns ad conniuens, habens tamen viſum, & ſegregatum à materia ad materiam, & elaboratum ad inelaboratum: huius autem differentiæ alteri parti actus applicatus ſit, alteri verò poſſibile. Dicuntur autem actu, non omnia ſimiliter, ſed proportionaliter, vt hoc in hoc, aut ad hoc: ita illud in illo, aut ad illud in illo, aut ad illud. Quædam enim, vt motus ad potentiam: quædam vt ſub- E ſtantia ad aliquam materiam. Aliter autem infinitum, & vacuum, & quæcunque huiuſcemodi, quàm pleraque entium potentia & actu dicuntur, vt quàm videns, ambulans, & viſum. Etenim hæc quidem contingunt, & ſimpliciter, & quandoque vera eſſe. Viſum enim, hoc quidem, quoniam videtur, hoc verò quoniam videri poſſibile eſt. Infinitum verò, non ita potentia eſt, vt actu futurum ſeparatum, ſed cognitione. Etenim potentia eſſe hunc actum attribuunt diuiſioni, ne deficiat, non vt autem ſeparetur. [Cùm verò nulla earum actionum quarum eſt aliquod extremum, finis ſit, ſed ex eorum genere quæ circa finem verſantur: velvt emaciandi ipſe finis eſt emaciatio,

ipſa

ſa verò cùm emaciant, ita ſunt in motu, quippe quæ non ſint ea quorum gratia motus fit: hæc non ſunt actio, aut certè non perfecta. nec enim ea finis eſt, ſed in illa ineſt finis & actio: velvti videt, ſed & ſapit, & intelligit atque intellexit, ſed non diſcit & didicit, neque ſanatur & ſanatus eſt, bene viuit & bene vixit, ſed & beatè viuit & beatè vixit. ſin minùs, oporteret aliquando ceſſare, ſicvti cùm emaciat, nunc verò non, ſed viuit & vixit. Harum igitur quædam Motus dicendæ, quædam Actus. Omnis enim motus imperfectus eſt, emaciatio, diſciplina, ambulatio, ædificatio. Hæ verò ſunt Motus, & quidem imperfecti. non enim ſimul ambulat & ambulauit, neque ædificat & ædificauit, neque fit & factus eſt, aut mouetur & motus eſt, ſed aliud & mouet & mouetur: at ſimul idem & vidit & videt, & intelligit & intellexit. Talem igitur actionem, Actum dico, illam verò, Motum.] Quidnam igitur, & quale quid ſit, quod actu eſt, & his, & huiuſmodi, manifeſtum nobis ſit.

CAPVT VII.

Quando aliquid potentia eſſe dici poſſit, aut non.

QVando autem potentia vnumquodque eſt: & quando non, determinandum eſt. Non enim quandocunque: vtputa, terráne homo eſt potentia, aut non, ſed magis cùm iam fuerit ſperma? ne hoc adhuc fortaſſis: quemadmodum nec à medicina quodcunque vtique ſanetur, nec à fortuna, ſed aliquid eſt quod poſſibile eſt: & hoc, potentia ſanum. Determinatio verò eius quod potentia ens eſt, cùm à mente actu fit, eſt, quando quod vult fiat, nullo eorum quæ extrinſecus ſunt, prohibente. Ibi autem in eo qui ſanatur, eſt, cùm nihil eorum quæ in eo ſunt, prohibeat. ſimiliter autem & domus potentia, ſi nihil eorum quæ in ea re, & in materia ſunt, vt domus fiat, prohibeat, nec eſt, quod aut addatur, aut tollatur, aut mutetur, hoc eſt potentia domus. Similiter autem de cæteris, quorum extrinſecus generationis principium, & quorum in habente ipſo, quæcunque nullo exteriori prohibente per ſe ipſa erunt: quale ſperma nondum eſt. Oportet namque in alio eſſe, & tranſmutari. cùm autem iam per ſuum principium tale fuerit, hoc iam potentia eſt, illud verò altero principio indiget. Quemadmodum terra, nondum eſt potentia ſtatua: tranſmutata namque, æs erit. Videtur autem eſſe, quod dicimus, non hoc, ſed illiuſmodi: vt arca, non lignum, ſed lignea: neque lignum terra, ſed terreum. Rurſus terra, ſi ſic, non aliud, ſed quod illiuſmodi, ipſum ſemper potentia, ſimpliciter poſterius eſt: vt arca, neque terrea, neque terra, ſed lignea: hoc enim potentia arca, & materia arcæ hæc, ſimpliciter quidem eius quod ſimpliciter eſt: huius autem, hoc lignum. Quòd ſi eſt aliquid primum, quod non ſecundùm aliud dicitur illiuſmodi, hoc prima materia: vtputa, ſi terra aërea, aër verò non ignis, ſed igneus, prima materia eſt, tanquam quod quid, & ſubſtantia. Hoc enim vniuerſale & ſubiectum differt, eo quod eſt, quod quid eſſe, aut non eſſe: vtputa, quod ſubiicitur paſſionibus, homo, corpus, & anima: paſſio verò muſicum & album. Dicitur autem muſica adueniente illud non muſica, ſed muſicum: & homo, non albedo, ſed albũ: nec ambulatio, neque motus,

A αὐτὰ δὲ ὅταν ἰσχναίνῃ, οὕτως ἐστὶν ἐν κινήσει, μὴ ὑπάρχοντα ὧν ἕνεκα ἡ κίνησις, οὐκ ἔστι ταῦτα πρᾶξις, ἢ οὐ τελεία γε. οὐ γὰρ τέλος, ἀλλ' ἐκείνη ἐνυπάρχει τὸ τέλος καὶ ἡ πρᾶξις· οἷον ὁρᾷ, ἀλλὰ καὶ φρονεῖ καὶ νοεῖ. καὶ νενόηκεν, ἀλλ' οὐ μανθάνει καὶ μεμάθηκεν. οὐδ' ὑγιάζεται, καὶ ὑγίασται. εὖ ζῇ, καὶ εὖ ἔζηκεν· ἀλλὰ καὶ εὐδαιμονεῖ καὶ εὐδαιμόνηκεν. Εἰ δὲ μή, ἔδει ἄν ποτε παύεσθαι, ὥσπερ ὅταν ἰσχναίνῃ. νῦν δ' οὔ, ἀλλὰ ζῇ καὶ ἔζηκε. τούτων δὴ τὰς μὲν κινήσεις λέγειν, τὰς δ' ἐνεργείας. πᾶσα γὰρ κίνησις ἀτελής, ἰσχνασία, μάθησις, βάδισις, οἰκοδόμησις. αὗται δὲ κινήσεις, καὶ ἀτελεῖς γε. οὐ γὰρ ἅμα βαδίζει καὶ βεβάδικεν, B οὐδ' οἰκοδομεῖ καὶ ᾠκοδόμηκεν, οὐδὲ γίγνεται καὶ γέγονεν, ἢ κινεῖται καὶ κεκίνηκεν. ἀλλ' ἕτερον καὶ κινεῖ καὶ κινεῖται. ἑώρακε δὲ καὶ ὁρᾷ ἅμα τὸ αὐτό, καὶ νοεῖ καὶ νενόηκε. τὴν μὲν οὖν τοιαύτην ἐνέργειαν λέγω, ἐκείνην δὲ κίνησιν.] τὸ μὲν οὖν ἐνεργείᾳ τί τε ἐστὶ καὶ ποῖον, ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων δῆλον ἡμῖν ἔστω.

veterum interpretum Latinorum: nec Alexand. in Comm. ſuis vllam eorum mentionẽ facit. Extant tamen in mſſ.

Legenda ſynopſis Guill. du-Vallij in hoc caput.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Πότε δυνάμει ἐστὶν ἕκαστον καὶ πότε οὔ.

C ΠΟτε δὲ δυνάμει ἐστὶν ἕκαστον, καὶ πότε οὔ, διοριστέον· οὐ γὰρ ὁποτεοῦν· οἷον ἡ γῆ, ἆρ' ἐστὶ δυνάμει ἄνθρωπος ἢ οὔ; ἀλλὰ μᾶλλον ὅταν ἤδη γένηται σπέρμα, καὶ οὐδὲ * τοῦτο που ἴσως. ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὑπὸ ἰατρικῆς ἅπαν ἂν ὑγιασθείη, οὐδ' ἀπὸ τύχης, ἀλλ' ἔστι τι ὃ δυνατόν ἐστι, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὑγιαῖνον δυνάμει. ὅρος δὲ τοῦ μὲν ὑπὸ διανοίας ἐντελεχείᾳ γιγνομένου, ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος, ὅταν βουληθέντος γίγνηται μηθενὸς κωλύοντος τῶν ἐκτός. ἐκεῖ δ' ἐν τῷ ὑγιαζομένῳ, ὅταν μηθὲν κωλύῃ τῶν ἐν αὐτῷ. ὁμοίως δὲ δυνάμει καὶ οἰκία, εἰ μηθὲν κωλύει τῶν ἐν τούτῳ καὶ τῇ ὕλῃ τοῦ γίγνεσθαι οἰκίαν, οὐδ' ἔστιν ὃ δεῖ προσγενέσθαι ἢ ἀπογενέσθαι, ἢ μεταβαλεῖν, τοῦτο δυνάμει D οἰκία. καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως, ὅσων ἔξωθεν ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως, καὶ ὅσων δὴ ἐν αὐτῷ τῷ ἔχοντι, ὅσα μηθενὸς τῶν ἔξωθεν ἐμποδίζοντος ἔσται δι' αὑτοῦ· οἷον, τὸ σπέρμα οὔπω. δεῖ γὰρ ἐν ἄλλῳ * καὶ μεταβάλλειν. ὅταν δ' ἤδη διὰ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἢ τοιοῦτον, ἤδη τοῦτο δυνάμει. ἐκεῖνο δὲ ἑτέρας ἀρχῆς δεῖται, ὥσπερ ἡ γῆ, οὔπω ἀνδριὰς δυνάμει. μεταβαλοῦσα γὰρ ἔσται χαλκός. ἔοικε δὲ ὃ λέγομεν εἶναι οὐ τόδε, ἀλλ' ἐκείνινον· οἷον τὸ κιβώτιον, οὐ ξύλον, ἀλλὰ ξύλινον· οὐδὲ τὸ ξύλον γῆ, ἀλλὰ γήινον. πάλιν ἡ γῆ, E εἰ οὕτως μὴ ἄλλο, ἀλλὰ ἐκείνινον, ἀεὶ ἐκεῖνο δυνάμει ἁπλῶς, τὸ ὕστερόν ἐστιν· οἷον, τὸ κιβώτιον, οὐ γήινον, οὐδὲ γῆ, ἀλλὰ ξύλινον. τοῦτο γὰρ δυνάμει κιβώτιον· καὶ ὕλη κιβωτίου αὕτη ἁπλῶς μὲν τοῦ ἁπλῶς, τουδὶ δὲ τοδὶ ξύλον. Εἰ δέ τι ἐστὶ τὸ πρῶτον, ὃ μηκέτι κατ' ἄλλο λέγεται ἐκείνινον, τοῦτο πρώτη ὕλη· οἷον εἰ ἡ γῆ ἀερίνη, ὁ δ' ἀὴρ μὴ πῦρ, ἀλλὰ πύρινος, τὸ πῦρ ὕλη πρώτη, ὡς τόδε τι καὶ οὐσία. τούτῳ γὰρ διαφέρει τὸ καθόλου, καὶ τὸ ὑποκείμενον, τῷ εἶναι * τόδε τι, ἢ μὴ εἶναι· οἷον τοῖς πάθεσι τὸ ὑποκείμενον ἄνθρωπος καὶ σῶμα καὶ ψυχή· πάθος δὲ τὸ μουσικόν, καὶ λευκόν. λέγεται δὲ τῆς μουσικῆς ἐγγενομένης ἐκεῖνο οὐ μουσική, ἀλλὰ μουσικόν· καὶ οὐ λευκότης ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ λευκόν· οὐδὲ βάδισις ἢ κίνησις,

* Scrib. πω̃ που ἴσως.

* γρ. τῷ καὶ μ.

* γρ. ἢ τί.

ἀλλὰ βαδίζον ἢ κινούμενον, ὡς τὸ ἐκεῖνον. ὅσα μὲν οὖν οὕτω, τὸ ἔσχατον οὐσία· ὅσα δὲ μὴ οὕτως ἀλλ' εἶδός τι, καὶ τόδε τι τὸ κατηγορούμενον, τὸ ἔσχατον ὕλη καὶ οὐσία ὑλική. καὶ ὀρθῶς δὴ συμβαίνει τὸ ἐκείνινον λέγεσθαι κατὰ τὴν ὕλην καὶ τὰ πάθη· ἄμφω γὰρ ἀόριστα. πότε μὲν οὖν λεκτέον δυνάμει, καὶ πότε οὔ, εἴρηται.

A ſed ambulans, aut motum: ſic quod illiuſmodi. Quæcunque igitur ita, vltimum ſubſtantia eſt: quæcunque autem non ita, ſed ſpecies aliqua, & quod quid eſt, quod prædicatur, vltimum materia, & ſubſtantia materialis eſt. Et rectè ſanè accidit: illiuſmodi dici ſecundùm materiam, & paſſiones: ambo enim indeterminata ſunt. Quando igitur dicendum eſt potentia, & quando non, dictum eſt.

ΚΕΦΑΛ. κθ'.

Ὅτι πρότερον ἡ ἐνέργεια καὶ δυνάμεως καὶ πάσης μεταβλητικῆς ἀρχῆς.

* Lib. 5. c. 11.

Ἐπεὶ δὲ τὸ πρότερον* διώρισται ποσαχῶς λέγεται, φανερὸν ὅτι πρότερον ἐνέργεια δυνάμεώς ἐστι. λέγω δὲ δυνάμεως, οὐ μόνον τῆς ὡρισμένης ἣ λέγεται ἀρχὴ μεταβλητικὴ ἐν ἄλλῳ ᾗ ἄλλο, ἀλλ' ὅλως πάσης ἀρχῆς κινητικῆς ἢ στατικῆς. καὶ γὰρ ἡ φύσις ἐν ταὐτῷ γίνεται. ἐν ταὐτῷ γὰρ γένει τῇ δυνάμει· ἀρχὴ γὰρ κινητική, ἀλλ' οὐκ ἐν ἄλλῳ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ᾗ αὐτό. πάσης δὲ τῆς τοιαύτης προτέρα ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, καὶ λόγῳ καὶ τῇ οὐσίᾳ. χρόνῳ δ' ἔστι μὲν ὥς, ἔστι δ' ὡς οὔ. τῷ λόγῳ μὲν οὖν ὅτι προτέρα, δῆλον. τὸ γὰρ τῷ ἐνδέχεσθαι ἐνεργῆσαι δυνατόν, ἐστὶ τὸ πρώτως δυνατόν· οἷον λέγω οἰκοδομικόν, τὸ δυνάμενον οἰκοδομεῖν· καὶ ὁρατικόν, τὸ δυνάμενον ὁρᾶν· καὶ ὁρατόν, τὸ δυνατὸν ὁρᾶσθαι. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστε ἀνάγκη τὸν λόγον προϋπάρχειν, καὶ τὴν γνῶσιν τῆς γνώσεως. τῷ δὲ χρόνῳ πρότερον ὧδε, τὸ τῷ εἴδει τὸ αὐτὸ ἐνεργοῦν πρότερον, ἀριθμῷ δ' οὔ. λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι τοῦδε μὲν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἤδη ὄντος κατ' ἐνέργειαν καὶ τοῦ σίτου καὶ τοῦ ἵππου καὶ τοῦ ὁρῶντος, πρότερον τῷ χρόνῳ ἡ ὕλη, καὶ τὸ σπέρμα καὶ τὸ ὁρατικόν, ἃ δυνάμει μέν ἐστιν ἄνθρωπος καὶ σῖτος, καὶ ὁρῶν, ἐνεργείᾳ δὲ οὔπω. ἀλλὰ τούτων τῷ χρόνῳ πρότερα ἕτερα ὄντα ἐνεργείᾳ, ἐξ ὧν ταῦτα ἐγένετο. ἀεὶ γὰρ ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος, γίγνεται τὸ ἐνεργείᾳ ὂν, ὑπὸ* ἐνεργείᾳ ὄντος· οἷον ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, μουσικὸς ὑπὸ μουσικοῦ, ἀεὶ κινοῦντός τινος πρώτου. τὸ δὲ κινοῦν ἐνεργείᾳ ἤδη ἐστίν. εἴρηται δ' ἐν τοῖς περὶ τῆς οὐσίας λόγοις, ὅτι ἅπαν τὸ γιγνόμενον, γίγνεται ἔκ τινός τι, καὶ ὑπό τινος· καὶ τοῦτο τῷ εἴδει τὸ αὐτό. διὸ καὶ δοκεῖ ἀδύνατον εἶναι οἰκοδόμον εἶναι, μὴ οἰκοδομήσαντα μηδέν, ἢ κιθαριστὴν μηδὲν κιθαρίσαντα. ὁ γὰρ μανθάνων κιθαρίζειν, κιθαρίζων μανθάνει κιθαρίζειν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄλλοι. ὅθεν ὁ σοφιστικὸς ἔλεγχος ἐγίνετο, ὅτι οὐκ ἔχων τις τὴν ἐπιστήμην, ποιήσει οὗ ἡ ἐπιστήμη· ὁ γὰρ μανθάνων οὐκ ἔχει. ἀλλὰ διὰ τὸ τοῦ γιγνομένου γεγενῆσθαί τι, καὶ τοῦ ὅλως κινουμένου, κεκινῆσθαί τι. (δῆλον δ' ἐν τοῖς περὶ κινήσεως τοῦτο, καὶ τὸν μανθάνοντα ἀνάγκη ἔχειν τι τῆς ἐπιστήμης ἴσως. ἀλλ' οὖν καὶ ταύτῃ γε δῆλον, ὅτι ἡ ἐνέργεια καὶ οὕτως προτέρα τῆς δυνάμεως κατὰ γένεσιν καὶ χρόνον. Ἀλλὰ μὴν καὶ οὐσίᾳ γε. πρῶτον μὲν οὖν ὅτι τὰ τῇ γενέσει ὕστερα, τῷ εἴδει καὶ τῇ οὐσίᾳ πρότερα· οἷον ἀνὴρ παιδός, καὶ ἄνθρωπος σπέρματος. τὸ μὲν γὰρ ἤδη ἔχει τὸ εἶδος, τὸ δ' οὔ. καὶ ὅτι ἅπαν ἐπ' ἀρχὴν βαδίζει τὸ γιγνόμενον, καὶ τέλος. ἀρχὴ γὰρ τὸ οὗ ἕνεκα· τοῦ τέλους δὲ ἕνεκα ἡ γένεσις. τέλος δ' ἡ ἐνέργεια, καὶ τούτου χάριν ἡ δύναμις λαμβάνεται.

* κινεργίας

CAPVT VIII.

Quòd actus prius eſt potentia, & omni principio transmutatorio.

B Voniam autem quot modis dicatur prius, determinatum eſt, manifeſtum eſt, quòd actus priùs potentia eſt. Dico autem non ſolùm illa potentia determinata, quæ dicitur principium transmutatorium in alio, prout aliud eſt, ſed prorſus omni motiuo & ſtatorio principio. Etenim natura, in eodem fit. In eodem enim genere, cum ipſa potentia. Principium enim motiuum, non tamen in alio, ſed in ipſo prout ipſum. Omni itaque tali prior eſt actus, & ratione & ſubſtantia: tempore verò quodammodo quidem eſt, quodammodo verò non. Quòd autem ratione prior, patet: potens enim eſt, quod primò poteſt, propterea quod contingit C operari: vtputa ædificatiuum, quod poteſt ædificare: & viſiuum, quod poteſt videre: & viſibile, quod poteſt videri. Eadem autem de cæteris quoque ratio eſt: quare neceſſe, vt ratio præcedat, & notitia notitiam. Tempore autem prius, ſic, quod idem ſpecie agit priùs, numero verò non. Dico autem hoc, quòd eo quidem homine, qui actu iam eſt, & frumento, & vidente, prior tempore, materia, & ſperma, & viſiuum eſt, quæ potentia quidem homo, & frumentum & videns ſunt, actu verò nondum. Sed his alia tempore priora actu exiſtentia, è quibus hæc facta fuerunt. Semper etenim, ex eo quod potentia eſt, fit actu ens ab actu exiſtente, vt homo ex homine, muſicus ex muſico, D ſemper aliquo primo mouente: mouens autem, actu iam eſt. Dicitur autem in ſermonibus de ſubſtantia habitis, quòd omne, quod fit ex aliquo, aliquid, & ab aliquo fit: & hoc ſpecie idem. Quare videtur impoſſibile, eſſe ædificatorem, qui nihil ædificauerit, aut citharœdum, qui nihil citharizauerit. Qui enim diſcit citharizare, citharizando diſcit citharizare. Similiter etiam alij. Vnde argumentatio oriebatur, quòd aliquis non habens ſcientiam, faciet id cuius ſcientia. qui namque diſcit, non habet. Sed quoniam eius, quod fit, aliquid factum eſt: & eius, quod aliquo modo mouetur, aliquid motum eſt, (hoc autem in de motu manifeſtum eſt) diſcentem quoque neceſſe fortaſſe eſt, aliquid ſcientiæ habere. At ex hoc quo- E que patet, quòd actus prior potentia, & generatione, & tempore eſt. At verò ſubſtantia etiam, primò quidem, quia quæ generatione poſteriora, ſpecie & ſubſtantia priora ſunt: vt vir puero, & homo ſpermate. Illud enim, iam habet ſpeciem, hoc verò non. Et quoniam omne quod fit, ad principium & finem progreditur: etenim cuius cauſa, principium eſt; generatio verò finis gratia: finis verò, actus: & huius gratia, potentia ſumitur.

Non enim vt viſum habeant, animalia vident: ſed vt videant, viſum habent. Similiter etiam ædificatiuam, vt ædificent: & ſpeculatiuam, vt ſpeculentur, nec vt ſpeculatiuam habeant, ſpeculantur, niſi qui exercitantur. Hi verò non ſpeculantur, ſed aut ſic, aut quia non indigent ſpeculari. Item materia eſt potentia, quia progredi poteſt ad ſpeciem: cùm verò actu, tunc in ſpecie eſt. ſimiliter etiam de cæteris, & quorum motio finis. Quare quemadmodum docentes, cùm diſcipulum oſtendant operantem, putant impoſuiſſe finem, ſimiliter etiam natura. Si enim non ita fit, erit Mercurius Paſſonis. Non enim erit manifeſtum, an intra, vel extra ſit ſcientia, quemadmodum etiam ille. Opus enim finis: operatio verò, opus. Vnde nomen operatio dicitur ab opere, & tendit ad perfectionem. Cùm autem quorumdam quidem vltimum ſit vſus, vt viſus viſio, & nihil præter hanc aliud à viſu fiat opus: à quibuſdam verò fiat aliud, vt ab ædificatiua domus præter ædificationem, nihilominus tamen illic quidem finis, hîc verò magis finis potentiæ eſt. Ædificatio namque in ædificato ſimul & fit, & eſt cum domo. Quorumcunque itaque aliud quiddam præter vſum eſt id quod fit, horum actus in eo quod fit, eſt: vt ædificatio in eo quod ædificatur: & contextio, in eo quod contexitur: ſimiliter & de aliis, & omnino motus in moto. Quorum verò non eſt aliud quoddam opus præter actionem, in ipſis inest actio eſt: vt viſio in vidente, & ſpeculatio in ſpeculante, & vita in anima. Quare felicitas etiam: vita namque quædam eſt. Vnde patet, quòd ſubſtantia & ſpecies actus eſt. Et ſecundùm hanc igitur rationem manifeſtum eſt, quòd prior ſubſtantia actus, quàm potentia. Et, quemadmodum diximus, tempore ſemper præcedit actus, alius ante alium: vſque ad eum qui eſt primò mouentis: verumtamen etiam magis principaliter. Æterna enim priora corruptibilibus ſubſtantiâ ſunt: nihil verò potentia æternum eſt. Ratio autem hæc, omnis potentia ſimul contradictionis eſt. Quod enim non eſt poſſibile eſſe, non inerit alicui. Omne verò poſſibile, contingit non agere. Quod igitur eſt poſſibile eſſe, contingit eſſe, & non eſſe: quod verò eſt poſſibile non eſſe, contingit non eſſe; quod autem contingit non eſſe, corruptibile eſt, aut ſimpliciter, aut hoc ipſum, quod dicitur, contingere non eſſe, ſiue ſecundùm locum, ſiue ſecundùm quantum, ſiue ſecundùm quale: ſimpliciter verò, quod ſecundùm ſubſtantiam. Nihil igitur ſimpliciter incorruptibilium, ſimpliciter potentia eſt: ſecundùm aliquid autem, nihil prohibet, aut quale, aut vbi. Actúne ergo omnia? Nec eorum quæ neceſſario ſunt, licèt hæc prima. Si enim ipſa non eſſent, nihil eſſet profectò. Nec ſi quis motus æternus, aut ſi quid æternum motum eſt, eſt ſecundùm potentiam motum, niſi vnde quo: huius autem materiam nihil prohibet eſſe. Quare ſemper agit Sol & ſtellæ totúmque cælum: neque timendum ne quando ſtet, quod metuunt quidam Phyſici. Non enim fatigantur, cùm hoc faciunt: eo quòd motus eis non eſt circa contradictionis potentiam (quemadmodum corruptibilibus) ita vt laborioſa eis ſit motus continuatio.

A οὐ γὰρ ἵνα ὄψιν ἔχωσιν ὁρῶσι τὰ ζῷα, ἀλλ' ὅπως ὁρῶσιν, ὄψιν ἔχουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἰκοδομικὴν, ἵνα οἰκοδομῶσι· καὶ τὴν θεωρητικὴν ἵνα θεωρῶσιν· ἀλλ' οὐ θεωροῦσιν, ἵνα θεωρητικὴν ἔχωσιν, εἰ μὴ οἱ μελετῶντες· οὗτοι δ' οὐχὶ θεωροῦσιν, ἀλλ' ἢ ὡδὶ, ἢ ὅτι οὐδὲν δέονται θεωρεῖν. ἔτι ἡ ὕλη ἐστὶ δυνάμει, ὅτι ἔλθοι ἂν εἰς τὸ εἶδος· ὅταν δέ γε ἐνεργείᾳ ᾖ, τότε ἐν τῷ εἴδει ἐστίν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ ὧν κίνησις τὸ τέλος. διὸ ὥσπερ οἱ διδάσκοντες, ἐνεργοῦντα ἐπιδείξαντες, οἴονται τὸ τέλος ἀποδεδωκέναι, καὶ ἡ φύσις ὁμοίως. εἰ γὰρ μὴ οὕτω γίνεται, ὁ* Παύσωνος ἔσται Ἑρμῆς· ἄδηλος B γὰρ ἡ ἐπιστήμη, εἰ ἔσω ἢ ἔξω, ὥσπερ κἀκεῖνος. τὸ γὰρ ἔργον, τέλος· ἡ δὲ ἐνέργεια, τὸ ἔργον. διὸ καὶ τοὔνομα λέγεται ἐνέργεια κατὰ τὸ ἔργον, καὶ συντείνει πρὸς τὴν ἐντελέχειαν. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τῶν μὲν ἔσχατον ἡ χρῆσις, οἷον ὄψεως ἡ ὅρασις, καὶ οὐδὲν γίνεται παρὰ ταύτην ἕτερον ἀπὸ τῆς ὄψεως ἔργον·* ἀπ' ἐνίων δὲ γίνεταί τι, οἷον ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς, οἰκία παρὰ τὴν οἰκοδόμησιν· ὅμως οὐδὲν ἧττον, ἔνθα μὲν τέλος, ἔνθα δὲ μᾶλλον τέλος τῆς δυνάμεώς ἐστιν. ἡ γὰρ οἰκοδόμησις ἐν τῷ οἰκοδομουμένῳ, καὶ ἅμα γίνεται καὶ ἔστι τῇ οἰκίᾳ. ὅσων μὲν οὖν ἕτερόν τι ἐστὶ παρὰ τὴν χρῆσιν τὸ γιγνόμενον, τούτων μὲν ἡ ἐνέργεια ἐν τῷ ποιουμένῳ ἐστίν, C οἷον ἥ τε οἰκοδόμησις ἐν τῷ οἰκοδομουμένῳ, καὶ ἡ ὕφανσις ἐν τῷ ὑφαινομένῳ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ ὅλως ἡ κίνησις ἐν τῷ κινουμένῳ. ὅσων δὲ μὴ ἔστιν ἄλλο τι ἔργον παρὰ τὴν ἐνέργειαν, ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει ἡ ἐνέργεια· οἷον ἡ ὅρασις ἐν τῷ ὁρῶντι, καὶ ἡ θεωρία ἐν τῷ θεωροῦντι, καὶ ἡ ζωὴ ἐν τῇ ψυχῇ. διὸ καὶ ἡ εὐδαιμονία. ζωὴ γὰρ καὶ ποιά τις ἐστίν. ὥστε φανερὸν ὅτι ἡ οὐσία καὶ τὸ εἶδος, ἐνέργειά τις ἐστί. κατά τε δὴ τοῦτον τὸν λόγον φανερὸν, ὅτι πρότερον τῇ οὐσίᾳ ἐνέργεια δυνάμεως· καὶ ὥσπερ εἴπομεν τοῦ χρόνου ἀεὶ προλαμβάνει ἐνέργεια ἑτέρα πρὸ ἑτέρας, ἕως τῆς τοῦ ἀεὶ D κινοῦντος πρώτως. ἀλλὰ μὴν καὶ κυριωτέρως. τὰ μὲν γὰρ ἀΐδια, πρότερα τῇ οὐσίᾳ τῶν φθαρτῶν. ἔστι δ' οὐδὲν δυνάμει ἀΐδιον. λόγος δὲ ὅδε· πᾶσα δύναμις ἅμα τῆς ἀντιφάσεώς ἐστι. τὸ μὲν γὰρ μὴ δυνατὸν ὑπάρχειν, οὐκ ἂν ὑπάρξειεν οὐθενί. τὸ δυνατὸν δὲ πᾶν ἐνδέχεται μὴ ἐνεργεῖν. τὸ ἄρα δυνατὸν εἶναι, ἐνδέχεται καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι. τὸ αὐτὸ ἄρα δυνατὸν καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι. τὸ δὲ δυνατὸν μὴ εἶναι, ἐνδέχεται μὴ εἶναι. τὸ δὲ ἐνδεχόμενον μὴ εἶναι, φθαρτὸν, ἢ ἁπλῶς, ἢ τοῦτο αὐτὸ ὃ λέγεται ἐνδέχεσθαι, μὴ εἶναι, ἢ κατὰ τόπον, ἢ κατὰ τὸ ποσὸν, ἢ κατὰ τὸ ποιόν· ἁπλῶς δὲ τὸ E κατ' οὐσίαν. οὐδὲν ἄρα τῶν ἀφθάρτων ἁπλῶς, δυνάμει ἐστὶν ὂν ἁπλῶς· κατά τι δὲ οὐδὲν κωλύει, οἷον ποιὸν, ἢ πού. ἐνεργείᾳ ἄρα* πάντα· οὐδὲ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, καίτοι ταῦτα πρῶτα. εἰ γὰρ ταῦτα μὴ ἦν, οὐθὲν ἂν ἦν. οὐδὲ δὴ κίνησις, εἴ τίς ἐστιν ἀΐδιος· οὐδ' εἴ τι κινούμενον ἀΐδιον, οὐκ ἔστι κατὰ δύναμιν κινούμενον, ἀλλ' ἢ* πόθεν, ἢ ποῖ· τούτου δ' ὕλην οὐθὲν κωλύει ὑπάρχειν. διὸ ἀεὶ ἐνεργεῖ ὁ ἥλιος καὶ ἄστρα, καὶ ὅλος ὁ οὐρανός, καὶ οὐ φοβερὸν μή ποτε στῇ, ὃ φοβοῦνται οἱ περὶ φύσεως.* οὐδὲ κάμνει τοῦτο δρῶντα· οὐ γὰρ* εἶναι περὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀντιφάσεως αὐτοῖς, οἷον τοῖς φθαρτοῖς ἡ κίνησις. ὥστε ἐπίπονον εἶναι τὴν συνέχειαν τῆς κινήσεως.

* γρ. Παύσωνος
* χ. ἀπ' αὐ.
* χ. πάντα.
* χ. πόθεν ποῖ, vel ποῖ.
* χ. οὐδὲ χα.
* χ. ἐστι.

ἡ γὰρ οὐσία, ὕλη καὶ δύναμις οὖσα, οὐκ ἐνέργεια αἰτία τούτου. μιμεῖται δὲ τὰ ἄφθαρτα καὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα, οἷον γῆ καὶ πῦρ. καὶ γὰρ ταῦτα ἀεὶ ἐνεργεῖ. καθ' αὑτὰ γὰρ καὶ ἐν αὑτοῖς ἔχει τὴν κίνησιν. αἱ δὴ ἄλλαι δυνάμεις, ἐξ ὧν διώρισται, πᾶσαι τῆς ἀντιφάσεώς εἰσι. τὸ γὰρ δυνάμενον ὡδὶ κινεῖν, δύναται καὶ μὴ ὡδί, ὅσα γε κατὰ λόγον. αἱ δὲ ἄλογοι τῷ παρεῖναι καὶ μή, τῆς ἀντιφάσεως ἔσονται αἱ αὐταί. Εἰ ἄρα τινές εἰσι φύσεις τοιαῦται, ἢ οὐσίαι, οἵας λέγουσιν οἱ ἐν τοῖς λόγοις τὰς ἰδέας, πολὺ μᾶλλον ἐπιστῆμον ἄν τι εἴη, ἢ αὐτὴ ἐπιστήμη· καὶ κινούμενον, ἢ κίνησις. ταῦτα γὰρ ἐνέργειαι μᾶλλον, ἐκεῖναι δὲ δυνάμεις τούτων. ὅτι μὲν οὖν πρότερον ἡ ἐνέργεια, καὶ δυνάμεως καὶ πάσης ἀρχῆς μεταβλητικῆς, φανερόν.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ὅτι βελτίων τῆς σπουδαίας δυνάμεως ἡ ἐνέργεια. ἐπὶ δὲ τῶν κακῶν, χείρων ἡ ἐνέργεια τῆς δυνάμεως. Καὶ ὅτι τὰ δυνάμει ὄντα, εἰς ἐνέργειαν ἀναγόμενα εὑρίσκεται.

ΟΤι δὲ καὶ βελτίων καὶ σπουδαιοτέρα τῆς σπουδαίας δυνάμεως ἡ ἐνέργεια, ἐκ τῶνδε δῆλον. ὅσα γὰρ κατὰ τὸ δύνασθαι λέγεται, ταὐτόν ἐστι δυνατὸν τἀναντία· οἷον, τὸ δύνασθαι τὸ λεγόμενον ὑγιαίνειν, ταὐτόν ἐστι, καὶ τὸ νοσεῖν, * καὶ ἅμα· ἡ αὐτὴ γὰρ δύναμις τοῦ ὑγιαίνειν καὶ κάμνειν, καὶ ἠρεμεῖν καὶ κινεῖσθαι, καὶ οἰκοδομεῖν καὶ καταβάλλειν, καὶ οἰκοδομεῖσθαι καὶ καταπίπτειν. τὸ μὲν οὖν δύνασθαι τἀναντία, ἅμα * ὑπάρχειν, τὰ δ' ἐναντία, ἅμα, ἀδύνατον. καὶ τὰς ἐνεργείας δὲ ἅμα ἀδύνατον ὑπάρχειν,] οἷον, ὑγιαίνειν καὶ κάμνειν. ὥστ' ἀνάγκη τούτων θάτερον εἶναι τἀγαθόν. τὸ δὲ δύνασθαι ὁμοίως ἀμφότερον, ἢ οὐδέτερον. ἡ ἄρα ἐνέργεια, βέλτιον. ἀνάγκη δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν τὸ τέλος καὶ τὴν ἐνέργειαν εἶναι χεῖρον τῆς δυνάμεως. τὸ γὰρ δυνάμενον, ταὐτὸ ἄμφω τἀναντία. δῆλον ἄρα ὅτι οὐκ ἔστι τὸ κακὸν παρὰ τὰ πράγματα. ὕστερον γὰρ τῇ φύσει τὸ κακὸν τῆς δυνάμεως. οὐκ ἄρα οὐδ' ἐν τοῖς ἐξ ἀρχῆς καὶ τοῖς ἀιδίοις οὐθέν ἐστιν, οὔτε κακὸν, οὔτε ἁμάρτημα, οὔτε διεφθαρμένον. καὶ γὰρ ἡ διαφθορὰ τῶν κακῶν ἐστιν. Εὑρίσκεται δὲ καὶ τὰ διαγράμματα ἐνεργείᾳ. διαιροῦντες γὰρ εὑρίσκουσιν. εἰ δ' ἦν διῃρημένα, φανερὰ ἂν ἦν. νῦν δ' ἐνυπάρχει δυνάμει. διὰ τί δύο ὀρθαὶ τὸ τρίγωνον; ὅτι αἱ περὶ μίαν στιγμὴν γωνίαι, ἴσαι δύο ὀρθαῖς. εἰ οὖν ἀνῆκτο ἡ παρὰ τὴν πλευράν, ἰδόντι ἂν ἦν εὐθὺς δῆλον. διὰ τί ἐν ἡμικυκλίῳ ὀρθὴ καθόλου; διότι ἐὰν ἴσαι αἱ τρεῖς, ἥ τε βάσις δύο, καὶ ἡ ἐκ μέσου ἐπισταθεῖσα ὀρθή, ἰδόντι δῆλον τῷ ἐκεῖνο εἰδότι. ὥστε φανερὸν ὅτι τὰ δυνάμει ὄντα, εἰς ἐνέργειαν ἀναγόμενα εὑρίσκεται. αἴτιον δέ, ὅτι νόησις ἡ ἐνέργεια. ὥστ' ἐξ ἐνεργείας ἡ δύναμις· καὶ διὰ τοῦτο ποιοῦντες γινώσκουσιν. ὕστερον γὰρ γενέσει ἡ ἐνέργεια ἡ κατ' ἀριθμόν.

* κ. τὸ ἅμα ἡ αὐτὴ δύν. τοῦ

* Beſſ. ὑπάρχ. εἶναι δὲ τὰ ἐν. ἅμα, ἀ. rectè. Idem mox incluſa his notis *.] cum pleriſque interpretibus omittit.

A Subſtantia namque materia & potentia exiſtens, non actu, huius cauſa eſt. Imitantur autem incorruptibilia, illa entia quæ tranſmutantur, vt terra, & ignis: etenim ſemper hæc agunt, ſecundùm ſe enim, & in ſe ipſis, habent motum. Cæteræ verò omnes potentiæ, vt determinatum eſt, contradictionis ſunt (quod enim poteſt ſic mouere, poteſt etiam non ſic) quæcunque ſcilicet ſecundùm rationem. Irrationales verò, eo ipſo quod [illegible] abſunt, contradictionis erunt eædem. Si [illegible] quæ naturæ, ſiue ſubſtantiæ tales ſunt, quales [illegible] cunt in ſermonibus ideas, multo magis [illegible] quid erit quàm ipſa ſcientia, & motum quàm motus: illa enim magis actus, hæ verò horum potentiæ. B Quòd igitur actus prior, & potentia, & omni tranſmutatiuo principio eſt, patet.

CAPVT IX.

Quòd actus ſit in bonis potentia præſtantior, in malis deterior. Quódque ea quæ potentia ſunt, inueniantur ad actum redacta.

QVòd autem melior ac præſtantior, quàm ipſa bona potentia, actus ſit, ex his patebit: quæ- C cunque enim ſecundùm poſſe dicuntur, idem eſt potens contraria: vt quod dicitur poſſe ſanum eſſe, idem eſt etiam ægrotans, & ſimul eadem potentia eſt ſanum, & ægrotum eſſe, & quieſcere, & moueri, & extruere, & deſtruere, extrui, & deſtrui. Poſſe itaque contraria, ſimul eſt. Contraria verò ſimul eſſe, impoſſibile eſt: vt ſanum & ægrotum eſſe: quare neceſſe eſt, vnum eorum bonum eſſe, ipſum autem poſſe vtrumque ſimul, aut neutrum: actus igitur melior. Neceſſe autem eſt etiam in malis, finem & actum deteriorem potentia eſſe. Etenim potens eſt idem, ambo contraria. Patet igitur, quòd malum non eſt præter res: malum namque natura poſterius potentia eſt. Non igitur quicquam in iis quæ à principio, & quæ perpetua ſunt, D malum eſt, neque corruptum. Etenim corruptio de malis eſt. Figuræ quoque actu inueniuntur. Diuidentes namque inueniunt. Quòd ſi diuiſæ eſſent, manifeſtæ eſſent: nunc autem inſunt potentia. Cur triangulum duo recti? Quia qui circa vnum punctum anguli, duobus rectis æquales ſunt. Si igitur qui circa latus eſt, educeretur, videnti mox eſſet manifeſtum. Cur in ſemicirculo vniuerſaliter rectus? Quia ſi tres, æquales: & qui baſis eſt, duo, & qui ex medio ſuprà ſtat rectus, videnti manifeſtum erit ei qui illud ſciat. Quare patet quòd quæ potentia ſunt, redacta in actum inueniuntur. Cauſa E autem eſt, quia intellectio eſt actus: quare ex actu potentia: & ob hoc agendo cognoſcunt. Poſterior namque generatione eſt, qui ſecundùm numerum actus eſt.

A

CAPVT X.

De vero & falſo.

CVm autem ens, & non ens, dicatur quoddam quidem ſecundùm figuras* prædicamentorum: quoddam autem ſecundùm potentiam, aut actum horum, aut contraria: quoddam verò maximè propriè ens verum aut falſum: hoc autem in rebus eſt compoſitione, vel diuiſione. Quamobrem verum dicit, qui diuiſum diuidi, & compoſitum componi putat: falſum autem qui contrà quàm res ſe habeant, aut quando ſunt, aut non ſunt. Quare quod verum aut falſum dicitur, quid profectò hoc dicimus, conſiderandum eſt. Non B enim propterea quòd nos te verè putamus album eſſe, tu albus es: ſed propterea quod tu albus es, nos qui dicimus, verum dicimus. Si quædam itaque ſemper compoſita & impoſſibilia diuidi, quædam verò ſemper diuiſa & impoſſibilia componi ſunt, quædam verò contingit contraria eſſe, (eſſe quidem eſt componi, & vnum eſſe: non eſſe verò, non componi, ſed plura eſſe) ergo circa contingentia quidem, eadem fit falſa & vera opinio, & eadem oratio: & contingit quandoque veram, quandoque falſam eſſe. Circa vero impoſſibilia aliter ſe habere, non fit quandoque verum, quandoque falſum, ſed hæc ſemper vera & falſa ſunt. Circa incompoſita verò, quid eſſe aut non eſſe, & verum & C falſum. Non enim eſt compoſitum, vt ſit quidem ſi componatur, non ſit autem ſi diuiſum ſit, (ſicvti album lignum, aut diametrum incommenſurabilem eſſe) nec verum & falſum, ſimiliter etiam in illis erit. An quemadmodum neque verum eſt, idem in his, ita nec ipſum eſſe? Certè illud quidem verum, hoc verò falſum eſt. Attingere namque ac dicere, verum eſt: non enim eſt idem affirmatio & dictio. Non attingere verò, eſt ignorare. Non eſt profectò decipi circa quod quid eſt, niſi ſecundùm accidens. Similiter autem eſt circa non compoſitas ſubſtantias: non enim eſt decipi. Et cunctæ ſunt actu, non potentia. Generarentur etenim profectò, ac corrumperentur: nunc autem ipſum ens non fit, neque corrumpitur. Ex aliquo enim vtique D generaretur. Quæcunque itaque ſunt verè ipſum eſſe quid, & actu, circa hæc non eſt decipi, ſed aut intelligere, aut non. Verùm quod quid eſt, de eis quæritur, ſi talia ſint, an non: eſſe verò, vt verum eſt, & non eſſe, vt falſum. vnum quidem ſi componitur, verum: ſi verò non componitur, falſum. Vnum verò, ſi eſt quidem ens, ſic eſt: ſin verò non ita, non eſt. Verum autem intelligere hæc: falſum verò, non eſt deceptio, ſed ignorantia: non qualis cæcitas eſt. etenim cæcitas quidem, ſicvti ſi omnino non haberet aliquis intelligendi potentiam. *Manifeſtum autem eſt, quòd neque de immobilibus deceptio eſt ſecundùm quando, ſi quis E immobilia putet: vtputa ſi triangulum non putet mutari, non opinabitur modo duos rectos habere, modò non: mutaretur etenim. Verùm aliquid quidem, aliquid verò non: vtputa, parem numerum, primum nullum eſſe: aut quoſdam quidem, quoſdam verò non. Quo ad numerum autem circa vnum nec hoc: non amplius enim quædam quidem, quædam verò non putabit: ſed verum dicet, aut falſum, tanquam ita ſemper ſe habeat.

ΚΕΦΑΛ. ι.

Τί ἀληθὲς λέγομεν ἢ ψεῦδος.

ΕΠεὶ δὲ τὸ ὂν λέγεται καὶ τὸ μὴ ὄν, τὸ μὲν κατὰ τὰ σχήματα τῶν κατηγοριῶν, τὸ δὲ κατὰ δύναμιν ἢ ἐνέργειαν τούτων, ἢ τἀναντία, τὸ δὲ κυριώτατα ὂν, ἀληθὲς ἢ ψεῦδος· *τοῦτο δ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐστὶ τὸ συγκεῖσθαι ἢ διαιρεῖσθαι· ὥστε ἀληθεύει μὲν ὁ τὸ διῃρημένον οἰόμενος διαιρεῖσθαι, καὶ τὸ συγκείμενον συγκεῖσθαι· ἔψευσται δὲ ὁ ἐναντίως ἔχων ἢ τὰ πράγματα *ποτ' ἐστὶν, ἢ οὐκ ἔστιν. ὥστε τὸ ἀληθὲς λεγόμενον, ἢ ψεῦδος. τοῦτο γὰρ σκεπτέον τί λέγομεν. οὐ γὰρ διὰ τὸ ἡμᾶς οἴεσθαι ἀληθῶς σε λευκὸν εἶναι, εἶ σὺ λευκός· ἀλλὰ διὰ τὸ σὲ εἶναι λευκὸν, ἡμεῖς οἱ φάντες τοῦτο ἀληθεύομεν. Εἰ δὴ τὰ μὲν ἀεὶ σύγκειται, καὶ ἀδύνατα διαιρεθῆναι, τὰ δ' ἀεὶ διῄρηται, καὶ ἀδύνατα συντεθῆναι, τὰ δ' ἐνδέχεται τἀναντία· τὸ μὲν εἶναί ἐστι τὸ συγκεῖσθαι καὶ ἓν εἶναι, τὸ δὲ μὴ εἶναι, τὸ μὴ συγκεῖσθαι, ἀλλὰ πλείω εἶναι. περὶ μὲν οὖν τὰ ἐνδεχόμενα, ἡ αὐτὴ γίνεται ψευδὴς καὶ ἀληθὴς δόξα καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς· καὶ ἐνδέχεται ὁτὲ μὲν ἀληθεύειν, ὁτὲ δὲ ψεύδεσθαι. περὶ δὲ τὰ ἀδύνατα ἄλλως ἔχειν, οὐ γίγνεται ὁτὲ μὲν ἀληθὲς, ὁτὲ δὲ ψεῦδος, ἀλλ' ἀεὶ *ταὐτὰ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ. περὶ δὲ δὴ τὰ ἀσύνθετα, τί τὸ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι, καὶ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος. οὐ γὰρ *ἐστι σύνθετον. ὥστε εἶναι μὲν, ὅταν σύγκηται· μὴ εἶναι δὲ, ἐὰν διῃρημένον ᾖ (ὥσπερ τὸ λευκὸν ξύλον, ἢ τὸ ἀσύμμετρον τὴν διάμετρον.) οὐδὲ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ *ψεῦδος. ὁμοίως ἔτι ὑπάρξει καὶ ἐπ' ἐκείνων. ἢ ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀληθὲς ἐπὶ τούτων τὸ αὐτὸ, οὕτως οὐδὲ τὸ εἶναι, ἀλλ' ἔστι τὸ μὲν ἀληθὲς, τὸ δὲ ψεῦδος. τὸ μὲν θιγεῖν καὶ φάναι ἀληθές. οὐ γὰρ ταὐτὸ κατάφασις καὶ φάσις. τὸ δ' ἀγνοεῖν μὴ θιγγάνειν. ἀπατηθῆναι γὰρ περὶ τὸ τί ἐστιν, οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς ἀσυνθέτους οὐσίας. οὐ γάρ ἐστιν ἀπατηθῆναι· καὶ πᾶσαί εἰσιν ἐνεργείᾳ, οὐ δυνάμει, ἐγίνοντο γὰρ ἂν, καὶ ἐφθείροντο· νῦν δὲ τὸ ὂν αὐτὸ οὐ γίνεται, οὐδὲ φθείρεται. ἔκ τινος γὰρ ἂν ἐγίνετο. ὅσα δή ἐστιν ὅπερ εἶναί τι καὶ ἐνεργείᾳ, περὶ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀπατηθῆναι, ἀλλ' ἢ νοεῖν, ἢ μή. ἀλλὰ τὸ τί ἐστι ζητεῖται περὶ αὐτῶν, εἰ τοιαῦτά ἐστιν, ἢ μή. τὸ δὲ εἶναι ὡς τὸ ἀληθὲς, καὶ τὸ μὴ εἶναι, ὡς τὸ ψεῦδος, ἓν μέν ἐστιν εἰ σύγκειται, ἀληθές· τὸ δ' εἰ μὴ σύγκειται, ψεῦδος· τὸ δὲ ἓν, εἴπερ ὂν, οὕτως ἐστίν. Εἰ δὲ μὴ οὕτως, οὐκ ἔστι. τὸ δὲ ἀληθὲς, τὸ νοεῖν αὐτά· τὸ δὲ ψεῦδος, οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἀπάτη, ἀλλὰ ἄγνοια, οὐχ οἵα ἡ τυφλότης ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ τυφλότης ἐστὶν, ὡς ἂν εἰ τὸ νοητικὸν ὅλως μὴ ἔχοι τις. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι περὶ τῶν ἀκινήτων οὐκ ἔστιν ἀπάτη κατὰ τὸ ποτὲ, εἴ τις ὑπολαμβάνει ἀκίνητα εἶναι τὸ τρίγωνον, εἰ μὴ μεταβάλλειν, οὐκ οἰήσεται ποτὲ μὲν δύο ὀρθὰς ἔχειν, ποτὲ δὲ οὔ. μεταβάλλοι γὰρ ἄν· ἀλλὰ τὶ μὲν, τὶ δ' οὔ, οἷον ἄρτιον ἀριθμὸν πρῶτον εἶναι μηθένα, ἢ τινὰς μὲν, τινὰς δ' οὔ. ἀριθμῷ δὲ περὶ ἕνα οὐδὲ τοῦτο. οὐ γὰρ ἔτι τινὰ μὲν, τινὰ δὲ οὐκ οἰήσεται, ἀλλ' ἀληθεύσει ἢ ψεύσεται, ὡς ἀεὶ οὕτως ἔχοντος.

Cap. 29. lib. 5. Metaph.

* γρ. [illegible] & ita quidā interpp.

* γρ. ταῦτα ἀ.

* γρ. ἔστι τι.

* γρ. ψεῦδος εἶναι.

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικά, τὸ ι.

ΚΕΦΑΛ. α.

Τί τὸ ἑνὶ εἶναι.

Τὸ ἓν ὅτι μὲν λέγεται πολλαχῶς, ἐν τοῖς περὶ τοῦ ποσαχῶς διηρημένοις εἴρηται * πρότερον. πλεοναχῶς δὲ λεγομένου, οἱ συγκεφαλαιούμενοι τρόποι εἰσὶ τέσσαρες τῶν πρώτως καὶ καθ' αὑτὰ λεγομένων ἕν, ἀλλὰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. τό, τε γὰρ συνεχές, ἢ ἁπλῶς, ἢ μάλιστά γε τὸ φύσει καὶ μὴ ἁφῇ, μηδὲ δεσμῷ· καὶ τούτων μᾶλλον ἓν καὶ πρότερον, ὧν ἀδιαιρετωτέρα ἡ κίνησις καὶ μᾶλλον ἁπλῆ. ἔτι τοιοῦτον, καὶ μᾶλλον τὸ ὅλον καὶ ἔχον τινὰ μορφὴν καὶ εἶδος· μάλιστα δ' εἴ τι φύσει τοιοῦτον καὶ μὴ βίᾳ, ὥσπερ ὅσα κόλλῃ, ἢ γόμφῳ, ἢ συνδέσμῳ· ἀλλὰ ἔχει ἐν αὑτῷ τὸ αἴτιον τοῦ συνεχὲς εἶναι. τοιοῦτον δὲ τῷ μίαν τὴν κίνησιν εἶναι, καὶ ἀδιαίρετον τόπῳ καὶ χρόνῳ. ὥστε φανερὸν εἴ τι φύσει κινήσεως ἀρχὴν ἔχει τῆς πρώτης, τὴν πρώτην. ἐστὶ λέγω φορᾶς κυκλοφορίαν, ὅτι τοῦτο πρῶτον μέγεθος ἕν. τὰ μὲν δὴ οὕτως ἕν, ἢ συνεχές, ἢ ὅλον· τὰ δὲ ὧν ἂν ὁ λόγος εἷς ᾖ. τοιαῦτα δὲ ὧν ἡ νόησις μία· τοιαῦτα δὲ ὧν ἀδιαίρετος· ἀδιαίρετος δὲ τοῦ ἀδιαιρέτου εἴδει, ἢ ἀριθμῷ. ἀριθμῷ μὲν οὖν, τὸ καθ' ἕκαστον ἀδιαίρετον· εἴδει δὲ, τῷ γνωστῷ, καὶ τῇ ἐπιστήμῃ. ὥσθ' ἓν ἂν εἴη πρῶτον τὸ ταῖς οὐσίαις αἴτιον τοῦ ἑνός. λέγεται μὲν οὖν τὸ ἓν τοσαυταχῶς, τό, τε συνεχὲς φύσει καὶ τὸ ὅλον, καὶ τὸ καθ' ἕκαστον καὶ * τὸ καθ' ὅλου. πάντα δὲ ταῦτα ἕν, τῷ ἀδιαίρετον εἶναι, τῶν μὲν τὴν κίνησιν, * τῶν δὲ τὴν νόησιν, ἢ τὸν λόγον. δεῖ δὲ κατανοεῖν ὅτι οὐχ ὡσαύτως ληπτέον λέγεσθαι ποῖά τε ἓν λέγεται, καὶ τί ἐστι τὸ ἑνὶ εἶναι, καὶ τίς αὐτοῦ λόγος. λέγεται μὲν γὰρ τὸ ἓν τοσαυταχῶς, καὶ ἕκαστον ἔσται ἓν τούτων, ὧν ἂν ὑπάρχῃ τις τούτων τῶν τρόπων. τὸ δὲ ἑνὶ εἶναι, ὁτὲ μὲν τούτων τινὶ ἔσται, ὁτὲ δὲ ἄλλῳ, ὃ καὶ μᾶλλον ἐγγὺς τῷ ὀνόματί ἐστι, τῇ δυνάμει δ' ἐκεῖνα· ὥσπερ καὶ περὶ στοιχείου καὶ αἰτίας, εἰ δέοι λέγειν, ἐπί τε τοῖς πράγμασι διορίζοντα, καὶ τοῦ ὀνόματος τὸν ὅρον ἀποδιδόντα. ἔστι μὲν γὰρ ὡς στοιχεῖον, τὸ πῦρ (ἔστι δ' ἴσως καθ' αὑτὸ καὶ τὸ ἄπειρον, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον) ἔστι δ' ὡς οὔ. οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ πυρὶ καὶ στοιχείῳ εἶναι, ἀλλ' ὡς μὲν πρᾶγμά τι καὶ φύσις τὸ πῦρ στοιχεῖον. τὸ δὲ ὄνομα σημαίνει, τῷ τοδὶ συμβεβηκέναι αὐτῷ, ὅτι ἐστί τι ἐκ τούτου ὡς πρώτου ἐνυπάρχοντος. οὕτως καὶ ἐπὶ αἰτίου καὶ ἑνὸς τῶν τοιούτων ἁπάντων. διὸ καὶ τὸ ἑνὶ εἶναι, τὸ ἀδιαιρέτῳ ἐστὶν εἶναι, ὅπερ τῷδε ὄντι καὶ ἀχωρίστῳ, ἢ τόπῳ, ἢ εἴδει, ἢ διανοίᾳ, ἢ τῷ ὅλῳ καὶ διωρισμένῳ. Μάλιστα δὲ τὸ μέτρον εἶναι πρῶτον ἑκάστου γένους, καὶ κυριώτατα τοῦ ποσοῦ. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐλήλυθε. μέτρον γάρ ἐστιν ᾧ τὸ ποσὸν γινώσκεται. γινώσκεται δέ, ἢ ἑνί, ἢ ἀριθμῷ τὸ ποσὸν ᾗ ποσόν. ὁ γὰρ ἀριθμὸς ἅπας, ἑνί.

Lib. 5. cap. 5.

* κ. τὸ καθόλου,

* Beſſ. hæc non legit malè.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM

LIBER X.

CAPVT I.

Repetit multa. De vno.

QVOD vnum multis dicatur modis in diuiſione de quoties dictum eſt priùs. Cùm autem multipliciter dicatur, primorum, & eorum, B quæ ſecundùm ſe, non ſecundùm accidens dicuntur vnum, quatuor in ſumma modi ſunt. Et ipſum namque continuum aut ſimpliciter, aut maximè, quod naturâ, & non tactu, neque ligatione: & horum illud magis vnum, & prius, cuius motus indiuiſibilior, & magis ſimplex eſt. Item tale etiam magis eſt, quod totum eſt, aliquamque formam & ſpeciem habens, & maximè quodcunque natura tale ſit, & non vi, quemadmodum quæcunque aut glutine, aut clauo, aut coniunctione: at habeat in ſe quod cauſa ei ſit, vt continuum ſit: tale verò eſt, quia vnus motus loco & tempore indiuiſibilis ſit. Quare manifeſtum eſt, quòd ſi quid natura motionis primæ principium C habet primum (dico autem, lationis circulationem) prima magnitudo vna. Quædam autem quorum vna ratio eſt. Talia verò quorum intellectio vna: talia autem, quorum indiuiſibilis. Indiuiſibilis verò, eius eſt, quod aut ſpecie, aut numero indiuiſibile eſt: numero igitur indiuiſibile, eſt ſingulare, ſpecie verò, cognoſcibili, & ſcientia. Quare vnum vtique erit primum, quod ſubſtantiis vt vnum ſint, cauſa eſt. Toties igitur dicitur vnum, quod natura continuum eſt, totum, ſingulare, & vniuerſale: hæc autem omnia vnum ſunt, eo quòd quorumdam intellectio aut ratio indiuiſibilis eſt. Oportet autem conſiderare, quòd non eſt eodem modo accipiendum, cùm dicatur, quæ vnum di- D cuntur, & quid eſt vni eſſe, quæve ratio eius eſt. Vnum etenim toties dicitur, & vnumquodque eorum cui aliquis horum modorum inſit, vnum erit. Eſſe vni autem quandoque quidem alicui horum erit, quandoque verò alteri, quod & magis propinquum nomini eſt: illa verò potentia. Quemadmodum ſi de elemento & cauſa oporteat dicere, & de ipſis rebus determinando, & nominis definitionem reddendo. Ignis etenim quodammodo quidem eſt elementum, (fortaſſis verò, ſecundùm ſe etiam ipſum infinitum, aut aliquid aliud tale) quodammodo verò minimè eſt. Non enim eſt idem, igni, & elemento eſſe: ſed tanquam res quædam & natura, ignis elementum eſt. Nomen au- E tem ſignificat, quòd hoc ei competat, quod ex eo tanquam ex primo inexiſtente aliquid ſit. Ita & de cauſa, & vno, & cunctis huiuſcemodi. Propter quod, vnum eſſe, eſt indiuiſibile eſſe ipſum re vera ens, & inſeparabile, aut loco aut ſpecie, aut mente, aut toto, atque determinato. Maximè autem menſuram eſſe cuiuſque generis primum, & maximè propriè quantitatis. Hinc etenim ad alia aduenit. Menſura enim id eſt, quo quantum cognoſcitur. Cognoſcitur autem quantum prout quantum, aut vno, aut numero: omnis verò numerus, vno,

Quare omne quantum, provt quantum, vno cognoſcitur: & quo primo hoc cognoſcitur, ipſum vnum: propter quod, vnum principium eſt numeri, provt numerus eſt. Hinc autem & in aliis id dicitur menſura, quo primo vnumquodque cognoſcitur: & cuiuſque menſura vnum eſt, in longitudine, in latitudine, in profunditate, in grauitate, in celeritate. Grauitas enim & celeritas, communis eſt in contrariis. Duplex enim & vnumquodque horum eſt: vt grauitas, & quæ quamtumcunque ponderis habet, & quæ excedit pondere: & celeritas, quæ quamtumcunque motum habet, & quæ excedit in motu. Etenim eſt aliqua tardi celeritas, & leuis grauitas. In his itaque omnibus, menſura & principium vnum quiddam, & indiuiſibile eſt. Nam & in lineis, vtuntur pedali, tanquam indiuiſibili. Vbique etenim menſuram, vnum quiddam, & indiuiſibile quærunt. Hoc autem, ſimplex, aut quali, aut quanto. Vbi itaque videtur non eſſe, aut auferendum, aut addendum, illa certa menſura eſt. Quare numeri certiſſima eſt. Vnitatem etenim ponunt, quæ omnino indiuiſibilis eſt: in cæteris verò imitantur huiuſcemodi. Ex ſtadio namque & talento, ac ſemper à maiore, magis profectò latebit, & additum aliquid, & demptum, quàm ex minore. Quare à quo primo ſecundùm ſenſum non contingit, hoc omnes menſuram, & humidorum, & ſiccorum, & grauis & leuis faciunt: & tunc putant cognoſcere quantum, cùm per hanc menſuram ſciant: ac etiam motum ſimplici & velociſſimo motu: minimum enim tempus hic habet. Quapropter in aſtrologia, tale vnum, principium, & menſura eſt. Motum enim æqualem, & velociſſimum cæli, ſupponunt: ad quem cæteros iudicant. Et in muſica dieſis, quia minimum. Et in voce, elementum. Et hæc omnia, ita vnum quiddam, non vt commune quiddam vnum, ſed vt prædictum eſt. Non ſemper autem menſura numero vnum eſt, verùm aliquando plura: vtputa dieſes duæ, quæ non ſecundùm auditum, ſed in rationibus ſunt. Et voces plures quibus menſuramus: & diameter, duobus menſuratur: & latus, & omnes magnitudines. Sic igitur menſura omnium, vnum eſt: quia cognoſcimus ex quibus ſubſtantia eſt, aut ſecundùm quantum, aut ſpeciem diuidentes. Et propterea vnum indiuiſibile eſt, quia ſingulorum quorumcunque indiuiſibile eſt: non tamen omnia ſimiliter indiuiſibilia ſunt (vt pes, & vnitas) ſed hoc quidem omnino, illud verò vult ad indiuiſibilia ſecundùm ſenſum, vt iam dictum eſt. Fortaſſis etenim omne continuum diuiſibile eſt. Semper autem menſura, congenea eſt. Magnitudinum namque magnitudo: & ſecundùm vnumquodque, longitudinis longitudo, latitudinis latitudo, vocum vox, grauitatis grauitas, vnitas vnitatum. Ita enim accipere oportet, & non quod numerorum numerus. At oporteret, ſi ſimiliter. Non tamen ſimiliter cenſet, ſed ac ſi vnitatum vnitates, & non vnitatem cenſeret eſſe menſuram. Numerus enim vnitatum eſt multitudo. At ſcientiam quoque, & ſenſum, menſuram rerum dicimus eſſe, propterea quia per ea aliquid cognoſcimus. Atqui menſurantur magis quàm menſurent. Sed accidit nobis, ac ſi alio nos menſurante cognoſceremus quantinam ſumus, eo quòd toties nobis cubitalis menſura admota eſt. Protagoras autem, hominem ait menſuram eſſe cunctorum: perinde ac ſi ſcientem, aut ſentientem diceret.

A ὥστε πᾶν τὸ ποσὸν γνωρίζεται ᾗ ποσὸν, τῷ ἑνὶ, καὶ ᾧ πρώτῳ γνωρίζεται, τοῦτο αὐτὸ ἕν. διόπερ τὸ ἓν ἀριθμοῦ ἀρχὴ ᾗ ἀριθμός. ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις λέγεται μέτρον, ᾧ πρώτῳ τι ἕκαστον γνωρίζεται, καὶ τὸ μέτρον ἑκάστου ἕν, ἐν μήκει, ἐν πλάτει, ἐν βάθει, ἐν βάρει, ἐν τάχει. τὸ γὰρ βάρος καὶ τάχος, κοινὸν ἐν τοῖς ἐναντίοις. διττὸν γὰρ ἕκαστον αὐτῶν· οἷον βάρος τό, τε ὁποσηνοῦν ἔχον ῥοπὴν, καὶ τὸ ἔχον ὑπεροχὴν ῥοπῆς. καὶ τάχος, τό, τε ὁποσηνοῦν κίνησιν ἔχον, καὶ τὸ ὑπεροχὴν κινήσεως. ἔστι γάρ τι τάχος καὶ τοῦ βραδέος, καὶ βάρος τοῦ κουφοτέρου. ἐν πᾶσι δὴ τούτοις, μέτρον καὶ ἀρχὴ ἕν τι B καὶ ἀδιαίρετον· ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς γραμμαῖς χρῶνται ὡς ἀτόμῳ τῇ ποδιαίᾳ. πανταχοῦ γὰρ τὸ μέτρον ἕν τι ζητοῦσι καὶ ἀδιαίρετον. τοῦτο δὲ τὸ ἁπλοῦν, ἢ τῷ ποιῷ, ἢ τῷ ποσῷ. ὅπου μὲν οὖν δοκεῖ μὴ εἶναι ἀφελεῖν ἢ προσθεῖναι, τοῦτο ἀκριβὲς τὸ μέτρον. διὸ τὸ τοῦ ἀριθμοῦ ἀκριβέστατον. τὴν γὰρ μονάδα τιθέασι πάντῃ ἀδιαίρετον· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις μιμοῦνται τὸ τοιοῦτον. ἀπὸ γὰρ σταδίου καὶ ταλάντου, καὶ ἀεὶ τοῦ μείζονος, λάθοι ἂν καὶ προστεθέν τι καὶ ἀφαιρεθὲν μᾶλλον, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος. ὥστε ἀφ' οὗ πρώτου κατὰ τὴν αἴσθησιν μὴ ἐνδέχεται, τοῦτο πάντες ποιοῦνται μέτρον, καὶ ὑγρῶν καὶ ξηρῶν, καὶ βάρους καὶ μεγέθους. καὶ τότ' οἴονται εἰδέναι τὸ ποσὸν, ὅταν εἰδῶσι C διὰ τούτου τοῦ μέτρου· καὶ δὴ καὶ κίνησιν τῇ ἁπλῇ κινήσει καὶ τῇ ταχίστῃ. ὀλίγιστον γὰρ αὕτη ἔχει χρόνον. διὸ ἐν τῇ ἀστρολογίᾳ τὸ τοιοῦτον ἕν, ἀρχὴ καὶ μέτρον (τὴν κίνησιν γὰρ ὁμαλὴν ὑποτίθενται, καὶ ταχίστην τὴν τοῦ οὐρανοῦ, πρὸς ἣν κρίνουσι τὰς ἄλλας) καὶ ἐν μουσικῇ δίεσις, ὅτι ἐλάχιστον· καὶ ἐν φωνῇ στοιχεῖον· καὶ ταῦτα πάντα ἕν τι οὕτως, οὐχ ὡς κοινόν τι τὸ ἕν, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται. Οὐκ ἀεὶ δὲ τῷ ἀριθμῷ ἓν τὸ μέτρον, ἀλλ' ἐνίοτε πλείω· οἷον αἱ διέσεις δύο, αἱ μὴ κατὰ τὴν ἀκοὴν, ἀλλ' ἐν τοῖς λόγοις· καὶ αἱ φωναὶ πλείους αἷς μετροῦμεν, καὶ ἡ διάμετρος δυσὶ μετρεῖται, καὶ ἡ πλευρὰ, καὶ τὰ D μεγέθη πάντα. οὕτω δὴ πάντων μέτρον τὸ ἕν, ὅτι γνωρίζομεν ἐξ ὧν ἐστιν ἡ οὐσία, διαιροῦντες ἢ κατὰ τὸ ποσὸν, ἢ κατὰ τὸ εἶδος. καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἓν ἀδιαίρετον, ὅτι τὸ πρῶτον ἑκάστων ἀδιαίρετον. οὐχ ὁμοίως δὲ πᾶν ἀδιαίρετον, οἷον πούς καὶ μονάς. ἀλλὰ τὸ μὲν πάντῃ, τὸ δ' εἰς ἀδιαίρετα πρὸς τὴν αἴσθησιν θέλει, ὥσπερ εἴρηται ἤδη· ἴσως γὰρ πᾶν συνεχὲς διαιρετόν. ἀεὶ δὲ συγγενὲς τὸ μέτρον. μεγεθῶν μὲν γὰρ μέγεθος, καὶ καθ' ἕκαστον, μήκους μῆκος, πλάτους πλάτος, φωνῶν φωνὴ, βάρους βάρος, μονάδων μονάς. οὕτω γὰρ δεῖ λαμβάνειν, ἀλλ' οὐχ ὅτι ἀριθμῶν ἀριθμός. καίτοι E * ἔδει ὁμοίως, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἀξιοῖ, ἀλλ' ὥσπερ εἰ μονάδων μονάδας ἀξιώσειε μέτρον, ἀλλὰ μὴ μονάδα. ὁ δ' ἀριθμὸς πλῆθος μονάδων· καὶ τὴν ἐπιστήμην δὲ μέτρον τῶν πραγμάτων λέγομεν, καὶ τὴν αἴσθησιν διὰ τὸ αὐτὸ, ὅτι γνωρίζομέν τι αὐταῖς, ἐπεὶ μετροῦνται μᾶλλον ἢ μετροῦσιν. ἀλλὰ συμβαίνει ἡμῖν, ὥσπερ ἂν εἰ ἄλλου ἡμᾶς μετροῦντος, ἐγνωρίσαμεν πηλίκοι ἐσμὲν, τῷ τὸν πῆχυν ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν ἐπιβάλλειν. Πρωταγόρας δ' ἄνθρωπόν φησι πάντων εἶναι μέτρον, ὥσπερ ἂν εἰ τὸν ἐπιστήμονα εἰπὼν, ἢ τὸν αἰσθανόμενον,

* Scrib. ἔδει, ἢ ἴσως ἄν. Sequẽtia autẽ ſic vertunt quidã interpp. *ſed qui hoc cenſet non ſane ſimiliter cenſet, ſed, &c.*

τούτοις δ', ὅτι ἔχουσιν ὁ μὲν αἴσθησιν, ὁ δὲ ἐπιστήμην, ἃ φαμὲν εἶναι μέτρα τῶν ὑποκειμένων. οὐδὲν δὴ λέγοντες περιττὸν φαίνονταί τι λέγειν. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἑνὶ εἶναι μάλιστά ἐστι κατὰ τὸ ὄνομα ἀφορίζουσι, μέτρον τι καὶ κυριώτατον τοῦ ποσοῦ, εἶτα τοῦ ποιοῦ, φανερόν. ἔσται δὲ τοιοῦτον, τὸ μὲν ἂν ᾖ ἀδιαίρετον κατὰ τὸ ποσόν· τὸ δέ, ἂν κατὰ τὸ ποιόν. διόπερ ἀδιαίρετον τὸ ἕν, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ ἕν.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι τὸ ἓν ἐν παντὶ γένει ἐστί τις φύσις, καὶ οὐδενὸς τοῦτό γε αὐτὸ ἡ φύσις τὸ ἕν.

Κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν ζητητέον ποτέρως ἔχει, καθάπερ ἐν τοῖς διαπορήμασιν ἐπήλθομεν, τί τὸ ἕν ἐστι, καὶ πῶς δεῖ περὶ τούτου λαβεῖν· πότερον ὡς οὐσίας τινὸς οὔσης αὐτοῦ τοῦ ἑνός, καθάπερ οἵ τε Πυθαγόρειοί φασι πρότερον, καὶ Πλάτων ὕστερον· ἢ μᾶλλον ὑπόκειταί τις φύσις· καὶ πῶς δεῖ γνωριμωτέρως λεχθῆναι, * καὶ μᾶλλον, ὥσπερ οἱ περὶ φύσεως. ἐκείνων μὲν γάρ, ὁ μέν τις φιλίαν εἶναί φησι τὸ ἕν, ὁ δ' ἀέρα, ὁ δὲ τὸ ἄπειρον. εἰ δὲ μηδὲν τῶν καθόλου δυνατὸν οὐσίαν εἶναι, καθάπερ ἐν τοῖς περὶ οὐσίας καὶ τοῖς περὶ τοῦ ὄντος εἴρηται λόγοις, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο οὐσίαν, ὡς ἕν τι παρὰ τὰ πολλὰ δυνατὸν εἶναι (κοινὸν γάρ) ἀλλ' ἢ κατηγόρημα μόνον, δῆλον ὡς οὐδὲ τὸ ἕν. τὸ γὰρ ὄν, καὶ τὸ ἓν καθόλου κατηγορεῖται μάλιστα πάντων. ὥστε οὔτε τὰ γένη φύσεις τινὲς καὶ οὐσίαι χωρισταὶ τῶν ἄλλων εἰσίν, οὔτε τὸ ἓν γένος ἐνδέχεται εἶναι διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας, δι' ἅσπερ οὐδὲ τὸ ὄν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν. ἔτι δ' ὁμοίως ἐπὶ πάντων ἀναγκαῖον ἔχειν· λέγεται δὲ ἰσαχῶς τὸ ὂν καὶ τὸ ἕν. ὥστ' ἐπείπερ ἐν τοῖς ποιοῖς ἐστί τι τὸ ἓν καί τις φύσις, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς. δῆλον ὅτι καὶ ὅλως ζητητέον τί τὸ ἕν, ὥσπερ καὶ τί τὸ ὄν· ὡς οὐχ ἱκανὸν ὅτι τοῦτο αὐτὸ ἡ φύσις αὐτοῦ. ἀλλὰ μὴν ἔν γε χρώμασίν ἐστι τὸ ἓν χρῶμα, οἷον τὸ λευκόν· εἶτα τὰ ἄλλα ἐκ τούτου καὶ τοῦ μέλανος φαίνεται γιγνόμενα. τὸ δὲ μέλαν, στέρησις λευκοῦ, ὥσπερ καὶ φωτὸς σκότος. τοῦτο δ' ἐστὶ στέρησις φωτός. ὥστε εἰ τὰ ὄντα ἦν χρώματα, ἦν ἂν ἀριθμός τις τὰ ὄντα. ἀλλὰ τινῶν; δῆλον δὴ ὅτι χρωμάτων· καὶ τὸ ἓν ἦν ἄν τι ἕν, οἷον τὸ λευκόν. ὁμοίως δὲ καὶ εἰ μέλη τὰ ὄντα ἦν, ἀριθμὸς ἂν ἦν, διέσεων μέντοι· ἀλλ' οὐκ ἀριθμὸς * ἡ οὐσία αὐτῶν· καὶ τὸ ἓν ἦν ἄν τι οὗ ἡ οὐσία, οὐ τὸ ἕν, ἀλλὰ δίεσις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν φθόγγων στοιχείων ἦν ἂν τὰ ὄντα ἀριθμός, καὶ τὸ ἓν στοιχεῖον φωνῆεν. καὶ εἰ σχήματα εὐθύγραμμα, σχημάτων ἂν ἦν ἀριθμός, καὶ τὸ ἕν, τὸ τρίγωνον. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων γενῶν. ὥστ' εἴπερ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν τοῖς ποιοῖς, καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς, καὶ ἐν κινήσει ἀριθμῶν ὄντων, * καὶ ἑνός τινος ἐν ἅπασιν, ὅ, τε ἀριθμὸς τινῶν, * καὶ τὸ ἓν τί ὄν· ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο αὐτοῦ ἡ οὐσία· καὶ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν ἀνάγκη ὡσαύτως ἔχειν. ὁμοίως γὰρ ἔχει ἐπὶ πάντων. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἓν ἐν παντὶ γένει ἐστί τις φύσις, καὶ οὐδενὸς τοῦτό γ' αὐτὸ ἡ φύσις τὸ ἕν, φανερόν· ἀλλ' ὥσπερ ἐν χρώμασι χρῶμα ἓν ζητητέον αὐτὸ τὸ ἕν, οὕτω καὶ ἐν οὐσίᾳ οὐσίαν μίαν, * αὐτό τι τὸ ἕν.

* Beſſ. ἢ πότερον μᾶλλ. γνωρ. al. ἢ πότερον ὥσπερ

* Beſſ. ἡ οὐσία, ἢ ἓν τὸ ἓν αὐτῶν ἦν ἄν τι ὄν. Aliter etiã alij interpp.

* Beſſ. aliter.

* κ. ἢ τὸ ἕν, τὸ ἕν.

* κ. αὐτό τι ἕν.

A Iſtos autem, quia habent, ille quidem ſcientiam, hic verò ſenſum, quæ dicimus obiectorum menſuras eſſe. nihil itaque dicentes, ſuperfluum aliquid dicere videntur. Quod itaque vni eſſe (maximè ſecundùm nomen, quod determinant) menſura quædam eſt, maximè propriè quantitatis, deinde qualitatis, manifeſtum eſt. Tale autem erit, ſi hoc quidem ſecundùm quantitatem, hoc verò ſecundùm qualitatem indiuiſibile ſit. Quare vnum, aut ſimpliciter, aut prout eſt vnum, indiuiſibile eſt.

CAPVT II.

Probat ipſum vnum in omni genere quandam eſſe naturam, & rei nullius prorſus id ipſum eſſe naturam. contra Pythagoram & Platonem.

B SEcundùm ſubſtantiam autem, & naturam, quonam modo ſe habeat, quærendum eſt: quemadmodum in dubitationibus tractauimus, quidnam vnũ ſit, & quomodo de eo opinari oporteat: vtrùm vt ipſum vnum, ſubſtantia ſit, quemadmodum Pythagorici dixerũt priùs, & Plato poſteriùs: an magis aliqua ſubiicitur natura, & quomodo oporteat notius dici, & an magis, ſicuti Phyſici. Illorum enim quidam, amicitiam ipſum vnum ait eſſe, quidam aërem, quidam infinitum. Si autem nihil vniuerſalium poſſibile eſt ſubſtantiam eſſe, quemadmodum in ſermonibus de ſubſtantia, & de ente habitis dictum eſt, nec hoc ipſum vt vnũ quid præter multa, C ſubſtantiam eſſe poſſibile eſt, (commune namque) ſed vt prædicatio ſolùm, patet, quòd nec ipſum vnum. Ens enim, & vnum, & vniuerſaliter maximè de omnibus prædicatur. Quare neque genera, naturæ quædam: & ſubſtantiæ à cæteris ſeparabiles ſunt: nec ipſum vnum, genus contingit eſſe: neque ſubſtantiam, propter eaſdem cauſas, propter quas nec ens. Adhuc autẽ ſimiliter in omnibus neceſſe eſt ſe habere. Dicuntur autẽ æqualiter, ens & vnũ. Quare cùm in qualitatibus ſit aliquid ipſum vnũ, & aliqua natura, ſimiliter autẽ & in quantitatibus: manifeſtum eſt, quod omnino quærendũ eſt, quidnam vnum ſit, ſicuti quid ens, tanquam non ſufficiens ſit, quòd hoc ipſum eius natura ſit. At verò in D coloribus, eſt vnus color, vt puta, album: deinde alij ex hoc & nigro fieri videntur. Nigrum autem, priuatio albi eſt, ſicuti tenebræ lucis: hæ autem, lucis priuatio ſunt. Quare ſi entia colores eſſent, aliquis profectò numerus entia eſſent, ſed quorum? patet quòd colorum: & ipſum vnum eſſet vtique aliquid vnum, vt puta album. Similiter ſi entia modulationes eſſent, numerus eſſent profectò, attamen dieſeos: & non eſſet numerus ſubſtantia, & eorum non ipſum vnũ eſſet aliquid, cuius ſubſtantia non ipſum vnum, ſed dieſis. Similiter autem & in ſonis elemẽtorum eſſent entia profectò numerus, & ipſum vnum elementum vocale: & ſi figuræ linearum rectarum, figurarum profectò numerus eſſent, & ipſum vnum, triangulum. Eadem verò ratio & in E cæteris generibus eſt. Quare ſi cùm in paſſionibus, qualitatibus, quantitatibus, ac in motu numeri ſint, & vnum quoddam in omnibus, & ipſe numerus aliquorum ſit, & ipſum vnum aliquid vnum, non autem hoc ipſum ſubſtantia eius ſit, neceſſe eſt vt etiã in ſubſtantiis ſic ſe habeat. Similiter namque in omnibus ſe habet. Quod igitur in omni genere ipſum vnum aliqua natura eſt, & quod nullius hoc ipſum natura eſt, patet. Quemadmodum enim in coloribus ipſum vnum vnus color quærendus eſt, ita in ſubſtantia vna ſubſtantia ipſum vnum.

Quod autem idem quodam modo ſignificat vnum & ens, patet etiam ex eo quòd æqualiter ſequitur prædicamenta, & in nullo eſt, nec in quid eſt, nec in quale, ſed ſimiliter ſe habet ſicvti ens, & ex eo, quòd in prædicatione vnus homo, non addit aliquid aliud quàm homo, ſicvt nec ipſum eſſe præter quid eſt: aut quale, aut quantum: & vni eſſe, eſt vnicuique eſſe.

A ὅτι δὲ τὸ αὐτὸ σημαίνει πως τὸ ἓν καὶ τὸ ὄν, δῆλον, τῷ τε παρακολουθεῖν ἰσαχῶς ταῖς κατηγορίαις, καὶ μὴ εἶναι ἐν μηδεμιᾷ· οἷον οὔτε ἐν τῷ τί ἐστιν, οὔτ' ἐν τῷ ποιόν, ἀλλ' ὁμοίως ἔχει, ὥσπερ τὸ ὄν. καὶ τῷ μὴ προσκατηγορεῖσθαι ἕτερόν τι τὸ εἷς ἄνθρωπος τοῦ ἀνθρώπου, ὥσπερ οὐδὲ τὸ εἶναι, * παρὰ τὸ τί, ἢ ποιόν, ἢ ποσόν· καὶ τὸ ἑνὶ εἶναι, τὸ ἑκάστῳ εἶναι. * Beſſ. παρὰ τί,

CAPVT III.

Quot modis opponantur vnum & multa: itémque diuerſum & diſſimile.

Opponuntur autem vnum & multa multis modis: quorum vno vnum & multitudo, vt indiuiſibile, & diuiſibile: quod enim aut diuiſum aut diuiſibile eſt, multitudo quædã dicitur: quod verò indiuiſibile, aut non diuiſum, vnum. Cùm autem oppoſitiones quatuor ſint modis, & horum alius ſecundùm priuationem dicatur, contraria erunt profectò, & neque vt cõtradictio, nec vt ea quæ ad aliquid dicuntur. Dicitur autem ex contrario ipſum vnum, & ſignificatur ex diuiſibili indiuiſibile, eo quòd magis multitudo & diuiſibile ſenſibile eſt. Quare multitudo, ratione prior, quàm indiuiſibile, propter ſenſum eſt. Item, vnius quidem eſt (quemadmodum & in diuiſione contrariorum deſcripſimus) idem, ſimile, & æquale: multitudinis verò, diuerſum, diſſimile, & inæquale eſt. Cùm autem idẽ multipliciter dicatur, vno quidem modo ſecũdùm numerum, quod quandoque dicimus ipſum: hoc verò ſi ratione & numero vnum ſit: vtputa, tu tibi ipſi, & ſpecie & materia vnum. Item, ſi primæ ſubſtãtiæ ratio vna ſit: vt æquales lineæ rectæ, eædem, & æqualia, & ęqualiũ angulorum quadrata, tametſi plura ſint: æqualitas tamen in eis eſt vnitas. Similia verò ſi cùm non ſint eadem ſimpliciter, nec ſecundùm ſubſtantiam ſubiectã indifferentia, ſecundùm ſpeciem eadem ſint: quemadmodũ maius quadratum minori ſimile eſt, & lineæ inæquales: hæ enim ſimiles quidem, verùm nõ eædem ſimpliciter ſunt. Quædam verò, ſi cùm eandem ſpeciem habeant, in quibus magis & minus ſit, neque magis, neque minus ſit. Quædam autem ſi eadem & vna ſpecie paſſio ſit: vt valde albũ & minus, ſimilia eſſe aiunt, quia vna ſpecies eorum eſt. Quædã verò ſi plura habet eadem, quàm diuerſa, aut ſimpliciter, aut quæ in promptu ſunt: vt ſtannum, argento, quàm auro: aurum verò igni, prout flauus & rufus eſt. Quare manifeſtum eſt, quòd diuerſum & diſſimile multipliciter dicuntur, aliúdque & idem, oppoſitè. Vnde omne ad omne, aut idem aut aliud eſt. Hoc verò, niſi ſit & materia, & ratio vna: quare tu & propinquus, diuerſum: tertium autem ſicvti illa, quæ in mathematicis ſunt. Diuerſum igitur, aut idem ideo omne ad omne dicitur, quod quæque vnum & ens dicũtur: non eſt enim contradictio ipſius eiuſdẽ. Quare non dicitur de non entibus (at nõ idem dicitur) ſed de omnibus entibus. Aut enim vnum, aut non vnũ, natura aptum ens, & vnũ eſſe. Diuerſum igitur, & idem, ita opponuntur: differẽtia verò, & diuerſitas, aliud eſt. Diuerſum namque & illud, à quo diuerſum, non eſt neceſſe aliquo eſſe diuerſum. Omne etenim quodcunque ſit ens, aut idem, aut diuerſum eſt. Differens verò ab aliquo, aliquo differens eſt. Quare neceſſe eſt aliquid idem eſſe, quo differunt: hoc verò idem, aut genus, aut ſpecies eſt.

ΚΕΦΑΛ. γ΄.

Ποσαχῶς ἀντίκειται τὸ ἓν καὶ τὰ πολλά· ἔτι δὲ ἕτερον καὶ τὸ ἀνόμοιον.

B Ἀντίκειται δὲ τὸ ἓν καὶ τὰ πολλὰ κατὰ πλείους τρόπους, ὧν ἕνα τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος ὡς ἀδιαίρετον καὶ διαιρετόν. τὸ μὲν γὰρ ἢ διῃρημένον, ἢ διαιρετόν, πλῆθός τι λέγεται· τὸ δὲ ἀδιαίρετον ἢ μὴ διῃρημένον, ἕν. ἐπεὶ οὖν αἱ ἀντιθέσεις τετραχῶς, καὶ τούτων κατὰ στέρησιν λέγεται θάτερον, *ἐναντίον ἂν εἴη, καὶ οὔτε ὡς ἀντίφασις, οὔτε ὡς τὰ πρός τι λεγόμενα. λέγεται δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ δηλοῦται τὸ ἕν, ἐκ τοῦ διαιρετοῦ τὸ ἀδιαίρετον, διὰ τὸ μᾶλλον αἰσθητὸν τὸ πλῆθος εἶναι, καὶ τὸ διαιρετὸν [. ἢ τὸ ἀδιαίρετον.] C ὥστε τῷ λόγῳ πρότερον τὸ πλῆθος τοῦ ἀδιαιρέτου διὰ τὴν αἴσθησιν. *ἔστι δὲ τοῦ μὲν ἑνός, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ διαιρέσει τῶν ἐναντίων διεγράψαμεν, τὸ αὐτό, καὶ ὅμοιον, καὶ ἴσον· τοῦ δὲ πλήθους τὸ ἕτερον, καὶ ἀνόμοιον, καὶ ἄνισον. λεγομένου δὲ ταὐτοῦ πολλαχῶς, καθ' ἕνα μὲν τρόπον κατ' ἀριθμὸν ὃ λέγομεν ἐνίοτε αὐτό· τοῦτο δέ, ἂν καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῷ ἓν ᾖ, οἷον σὺ σαυτῷ, καὶ τῷ εἴδει καὶ τῇ ὕλῃ ἕν. ἔτι δὲ ἂν ὁ λόγος ὁ τῆς πρώτης οὐσίας εἷς ᾖ, οἷον αἱ ἴσαι γραμμαὶ εὐθεῖαι αἱ αὐταί, καὶ τὰ ἴσα καὶ τὰ ἰσογώνια τετράγωνα, καίτοι πλείω· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἰσότης, ἑνότης. ὅμοια δέ, ἐὰν μὴ ταὐτὰ ἁπλῶς ὄντα, μηδὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀδιάφορα τὴν ὑποκειμένην, D κατὰ τὸ εἶδος ταὐτὰ ᾖ· οἷον τὸ μεῖζον τετράγωνον, τῷ μικρῷ ὅμοιον, καὶ αἱ ἄνισοι εὐθεῖαι. αὗται γὰρ ὅμοιαι μέν, αἱ αὐταὶ δὲ ἁπλῶς οὔ. τὰ δέ, ἐὰν τὸ αὐτὸ εἶδος ἔχοντα, ἐν οἷς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐγγίνεται, μήτε μᾶλλον ᾖ, μήτε ἧττον. τὰ δέ, ἐὰν ᾖ τὸ αὐτὸ πάθος καὶ ἓν τῷ εἴδει, οἷον τὸ λευκὸν σφόδρα καὶ ἧττον, ὅμοιά φασιν εἶναι, ὅτι ἓν τὸ εἶδος αὐτῶν. τὰ δέ, ἂν πλείω ἔχῃ ταὐτὰ ἢ ἕτερα, ἢ ἁπλῶς, ἢ τὰ πρόχειρα· οἷον καττίτερος ἀργύρῳ, ἢ χρυσῷ· χρυσὸς δὲ πυρί, ᾗ ξανθὸς καὶ πυρρόν. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἀνόμοιον πολλαχῶς λέγεται· καὶ τὸ μὲν E ἄλλο ἀντικειμένως καὶ τὸ ταὐτό. διὸ πᾶν πρὸς ἅπαν, ἢ ταὐτό, ἢ ἄλλο· τὸ δέ, ἐὰν μὴ καὶ ἡ ὕλη καὶ ὁ λόγος εἷς. διὸ σὺ *καὶ τὸ πλησίον ἕτερον. τὸ δὲ τρίτον, ὡς τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. τὸ μὲν οὖν ἕτερον, ἢ ταὐτό, διὰ τοῦτο πᾶν πρὸς πᾶν λέγεται, ὅσα λέγεται ἓν καὶ ὄν. οὐ γὰρ ἀντίφασίς ἐστι τοῦ ταὐτοῦ· διὸ οὐ λέγεται ἐπὶ τῶν μὴ ὄντων (τὸ δὲ μὴ ταὐτὸ λέγεται) ἐπὶ δὲ τῶν ὄντων πάντων. ἢ γὰρ ἕν, ἢ οὐχ ἓν πεφυκὸς ὂν καὶ ἕν. τὸ μὲν οὖν ἕτερον καὶ ταὐτόν, οὕτως ἀντίκειται. διαφορὰ δὲ καὶ ἑτερότης, ἄλλο. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον, καὶ οὗ ἕτερον, οὐκ ἀνάγκη εἶναί τινι ἕτερον. πᾶν γὰρ ἢ ἕτερον, ἢ ταὐτό, ὅτι ἂν ᾖ ὄν. τὸ δὲ διάφορον τινός, τινὶ διάφορον. ὥστε ἀνάγκη ταὐτό τι εἶναι, ᾧ διαφέρουσι. τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ γένος ἢ εἶδος.

* γ. ἐναντία
* Beſſ. in d. τ̃ μ.
* Scrib. ἢ ὃ μα- σιν

πᾶν γὰρ τὸ διαφέρον διαφέρει, ἢ γένει, ἢ εἴδει. γένει μὲν, ὧν μὴ ἔστι κοινὴ ἡ ὕλη, μηδὲ γένεσις εἰς ἄλληλα· οἷον ὅσων ἄλλο σχῆμα τῆς κατηγορίας· εἴδει δὲ, ὧν τὸ αὐτὸ γένος. λέγεται δὲ γένος, * ὃ ἄμφω τὸ αὐτὸ λέγονται κατὰ τὴν οὐσίαν τὰ διάφορα. * τὰ δ' ἐναντία, καὶ ἡ ἐναντίωσις, διαφορά τις. ὅτι δὲ καλῶς τοῦτο ὑποτιθέμεθα, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. πάντα γὰρ διαφέροντα τε φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἕτερα ὄντα, ἀλλὰ τὰ μὲν τὸ γένος, ἕτερα· τὰ δ' ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ τῆς κατηγορίας. ὥστ' ἐν ταὐτῷ γένει καὶ ταὐτὰ τῷ εἴδει. διώρισται δ' ἐν ἄλλοις ποῖα τῷ γένει ταὐτὰ, ἢ ἕτερα.

* κ. ᾧ ἄμφω
* κ. τὰ δ' ἐν. ἢ διάφορα, καὶ ἡ ἐναντ.

Omne namque differens, aut genere aut ſpecie differt. Genere, quorum non eſt communis materia, neque mutua generatio: vtputa, quorum alia prædicationis figura eſt. Specie verò, quorum idem genus. Dicitur autem genus, quo ambo, quæ differunt, ſecundùm ſubſtantiam idem dicuntur. Contraria verò, differentia, & contrarietas quædam differentia eſt. Quod autem rectè ſupponimus, ex inductione patet. Cuncta enim differre videntur, & non ſolùm diuerſa eſſe, ſed quædam ſecundùm genus diuerſa, quædam in eadem prædicationis coordinatione. Quare & quæ eadem ſpecie, in eodem genere ſunt. Determinatum autem in aliis eſt, quæ eadem aut diuerſa genere ſunt.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ ἐναντιότητος.

ΕΠεὶ δὲ διαφέρειν ἐνδέχεται ἀλλήλων τὰ διαφέροντα πλεῖον καὶ ἔλαττον, ἔστι τις καὶ μεγίστη διαφορά, καὶ ταύτην λέγω ἐναντίωσιν. ὅτι δ' ἡ μεγίστη διαφορά, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. τὰ μὲν γὰρ γένει διαφέροντα, οὐκ ἔχει ὁδὸν εἰς ἄλληλα, ἀλλ' ἀπέχει πλέον, καὶ ἀσύμβλητα. τοῖς δ' εἴδει διαφέρουσιν αἱ γενέσεις ἐκ τῶν ἐναντίων εἰσὶν ὡς ἐσχάτων. τὸ δὲ ἐσχάτων διάστημα, μέγιστον. ὥστε καὶ τὸ τῶν ἐναντίων. ἀλλὰ μὴν τό γε μέγιστον ἐν ἑκάστῳ γένει τέλειον. μέγιστον μὲν γὰρ, οὗ μή ἐστιν ὑπερβολή· καὶ τέλειον, οὗ μή ἐστιν ἔξω τέλειον λαβεῖν τι δυνατόν. τέλος γὰρ ἔχει ἡ τελεία διαφορά, ὥσπερ καὶ τἆλλα τῷ τέλος ἔχειν λέγεται τέλεια. τοῦ δὲ τέλους, οὐδὲν ἔξω. ἔσχατον γὰρ ἐν παντὶ, καὶ περιέχει. διὸ οὐδὲν ἔξω τοῦ τέλους· οὐδὲ προσδεῖται οὐδενὸς τὸ τέλειον. ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐναντιότης ἐστὶ διαφορὰ τέλειος, * ἐκ τούτου δῆλον. πολλαχῶς δὲ λεγομένων τῶν ἐναντίων, ἀκολουθήσει τὸ τελείως οὕτως, ὡς ἂν καὶ τὸ ἐναντίοις εἶναι ὑπάρχοι αὐτοῖς. τούτων δὲ ὄντων, φανερὸν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἑνὶ πλείω ἐναντία εἶναι. οὔτε γὰρ τοῦ ἐσχάτου ἐσχατώτερον εἴη ἄν τι, οὔτε τοῦ ἑνὸς * διαστήματος πλείω δυοῖν ἔσχατα. ὅλως τε εἰ ἔστιν ἡ ἐναντιότης διαφορά, ἡ δὲ διαφορὰ δυοῖν * ὥστε καὶ ἡ τέλειος. ἀνάγκη δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ὅρους ἀληθεῖς εἶναι τῶν ἐναντίων. καὶ γὰρ πλεῖστον διαφέρει ἡ τέλειος διαφορά. τῶν τε γὰρ γένει διαφερόντων, * οὐκ ἔστιν ἐξωτέρω λαβεῖν, καὶ τῶν εἴδει, δέδεικται. ὅτι πρὸς τὰ ἔξω τοῦ γένους οὐκ ἔστι διαφορά. τούτων δ' αὕτη μεγίστη· καὶ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ γένει πλεῖστον διαφέροντα τἀναντία. μεγίστη γὰρ διαφορὰ τούτων ἡ τέλειος. καὶ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ δεκτικῷ πλεῖστον διαφέροντα ἐναντία. ἡ γὰρ ὕλη ἡ αὐτὴ τοῖς ἐναντίοις· καὶ τὰ ὑπὸ τὴν αὐτὴν δύναμιν πλεῖστον διαφέροντα. καὶ γὰρ ἡ ἐπιστήμη περὶ ἓν γένος ἡ μία, ἐν οἷς ἡ τελεία διαφορὰ μεγίστη. Πρώτη δὲ ἐναντίωσις, ἕξις καὶ στέρησίς ἐστιν· οὐ πᾶσα δὲ στέρησις (πολλαχῶς γὰρ λέγεται ἡ στέρησις) ἀλλ' ἥτις ἂν τελεία ᾖ. τὰ δ' ἄλλα ἐναντία, κατὰ ταῦτα λεχθήσεται, τὰ μὲν τῷ ἔχειν, τὰ δὲ τῷ ποιεῖν ἢ ποιητικὰ εἶναι, τὰ δὲ τῷ λήψεις εἶναι καὶ ἀποβολαὶ τούτων, ἢ ἄλλων ἐναντίων. εἰ δὴ ἀντίκειται μὲν ἀντίφασις καὶ στέρησις καὶ ἐναντιότης, καὶ τὰ πρός τι· τούτων δὲ πρῶτον ἀντίφασις·

* κ. ἐκ τούτου
* Vulg. διαστήματα
* κ. ἔστι δὲ ἡ τ. δυοῖν.
* Beſſ. οὐκ ἔστι. Alij interpp. οὐκ ἔστι retinēt, & mox mutata diſtinctione legunt ἢ τῶν εἴδει. δέδεικται γὰρ ὅτι πρ.

CAPVT IV.

De contrarietate.

CVm autem contingat inuicem differre, quæ differunt, & plus & minus, eſt etiam quædam maxima differentia: & hanc dico contrarietatem. Quod autem maxima differentia eſt, manifeſtum eſt ex inductione. Quæ enim genere differunt, non habent ad ſe mutuò viam, ſed plus diſtant, & non conueniunt: illis verò, quæ ſpecie differunt, generationes ex contrariis tanquam ex vltimis ſunt. Diſtantia verò vltimorum, maxima eſt: quare etiam contrariorum. Atqui quod maximum eſt in quoque genere, perfectum eſt. Etenim maximum eſt, cuius non eſt exceſſus. Perfectum verò, extra quod non eſt poſſibile aliquid habere. Finem namque habet perfecta differentia. Quemadmodùm cætera perfecta dicuntur, eo quod habeant finem. Extra finem autem *nihil* eſt. *Vltimum* enim in re omni eſt, & continet. Quare, nihil extra finem eſt, nec indiget aliquo, quod perfectum eſt. Quòd igitur contrarietas, eſt differentia perfecta, ex his patet. Cùm autem multipliciter dicantur contraria, ita perfectum ſequitur, ſicvti eis ineſt eſſe contrariis. His autem exiſtentibus, patet quòd non contingit, vni plura contraria eſſe. Nec enim vltimo vlterius aliquid erit: nec vnius diſtantiæ plura, quàm duo vltima. Et omnino ſi contrarietas differentia eſt, differentia verò duorum eſt, ergo & ipſa perfecta. Neceſſe autem alias contrariorum definitiones veras eſſe. Etenim plurimum differt perfecta differentia. Namque non eſſe aliquid ſumendum extra ea quæ & genere differunt, & ſpecie, oſtenſum eſt: quia ad ea quæ extra genus ſunt, non eſt differentia. Horum autem, *hæc* maxima eſt. Et quæ in eodem genere plurimùm differunt, contraria ſunt. Maxima enim horum differentia eſt, quæ perfecta eſt. Et quæ in eodem ſuſceptiuo plurimùm differunt, contraria ſunt. Materia enim eadem contrariis. Et quæ ſub eadem potentia plurimùm differunt. Etenim ſcientia circa vnum eorum genus, vna, in quibus perfecta differentia, maxima eſt. Prima verò contrarietas, habitus & priuatio eſt: non tamen omnis priuatio, (multipliciter enim priuatio dicitur) ſed quæcunque perfecta ſit. Cætera verò contraria ſecundùm hæc dicentur: quædam eo quòd habeant: quædam eo quòd faciant, aut factiua ſint: quædam eo quòd accipiant, abiiciant hæc, aut alia contraria. Si opponuntur itaque contradictio, priuatio, contrarietas, & ad aliquid: horum autem primum contradictio:

contradictionis verò nihil medium eſt, contrariorum autem contingit: patet quòd non idem eſt contradictio, & contraria. Priuatio verò, quædam contradictio eſt. Aut enim, quod omnino impoſſibile eſt habere: aut quod cùm natura aptum habere ſit, non habeat, priuatum eſt, aut totaliter, aut modo quodam determinatum. Multipliciter enim hoc (vt in aliis diuiſum à nobis eſt) dicimus. Quare priuatio, quædam contradictio eſt, aut impoſſibilitas determinata, ſiue ſimul accepta cum ſuſceptiuo. Ideo contradictionis quidem non eſt medium, ſed priuationis alicuius eſt. Omne enim aut æquale, aut non æquale: æquale verò, aut inæquale, non omne, niſi ſolùm in ſuſceptiuo æqualitatis. Si itaque generationes ipſi materiæ ex contrariis, fiunt autem aut ex ſpecie, & habitu ſpeciei, aut ex aliqua priuatione ſpeciei, & formæ: patet quòd omnis quidem contrarietas, priuatio eſt: priuatio verò non omnis fortaſſe contrarietas eſt. Cauſa vero eſt, quia multipliciter priuari contingit, quod priuatum eſt. A quibus enim vltimis tranſmutationes, hæc contraria ſunt. Hoc autem & per inductionem manifeſtum eſt. Omnis namque contrarietas habet alterius contrariorum priuationem, verùm non omnia ſimiliter. Inæqualitas enim, æqualitatis: diſſimilitudo verò, ſimilitudinis: vitium autem, virtutis. Differt autem, vt dictum eſt. Etenim hoc quidem, ſi ſolùm priuatum ſit: hoc vero, ſi ſit aliquando, aut in aliquo, vtputa in aliqua ætate, aut in principali, aut omnino. Ideo, horum quidem eſt aliquid medium: & eſt, nec bonus homo, nec malus. Illorum verò non eſt, ſed neceſſe eſt eſſe parem vel imparem. Præterea, quædam habent ſubiectum determinatum, quædam non. Quare manifeſtum eſt, quòd ſemper alterum contrariorum, ſecundùm priuationem dicitur. Sufficit verò etiam ſi prima & genera contrariorum, vtputa vnum, & multa: cætera enim ad hæc reducuntur.

CAPVT V.

Aequale, magno & paruo quomodo opponatur.

CVm autem vnum vni contrarium ſit, dubitauerit quiſpiam quonam modo vnum, & multa opponuntur: & æquale, magno, & paruo. Ipſum enim vtrùm, ſemper in oppoſitione dicimus: vtputa, vtrùm album, an nigrum: vtrùm album, aut non album: vtrùm vero homo, an album, non dicimus, niſi ex ſuppoſitione, & quærentes: vtputa, vtrùm Cleon venit, an Socrates. Sed hoc in nullo genere neceſſe eſt. Verùm hoc quoque illic aduenit. Sola namque oppoſita non contingunt ſimul eſſe, quo & hic vtitur, in eo quod eſt vter venit. Nam ſi ſimul contingeret, ridicula eſſet interrogatio. Quod ſi etiam ita, ſimiliter etiam in oppoſitionem cadit, ad vnum, aut multa: vtputa, vtrùm ambo venerunt, an alter. Si ſanè ipſius vtrùm, quæſtio ſemper in oppoſitis fit: dicitur autem vtrum maius an minus, an æquale: quænam æqualis ad hæc oppoſitio eſt? nec alteri ſoli contrarium, nec ambobus eſt: cur enim magis maiori, quàm minori? Præterea, inæquali æquale contrarium. Quare in pluribus quàm vno erit. Quod ſi inæquale idem ambobus ſimul ſignificat, erit quidem ambobus oppoſitum: & dubitatio iuuat illos qui dicunt inæquale dualitatem eſſe. Verùm accidit, vnum duobus contrariũ eſſe, quod impoſſibile eſt.

A ἀντιφάσεως δὲ μηδέν ἐστι μεταξύ· τῶν δὲ ἐναντίων ἐνδέχεται· ὅτι μὲν οὖν οὐ ταὐτὸν ἀντίφασις καὶ τὰ ἐναντία, δῆλον· ἡ δὲ στέρησις ἀντίφασίς τίς ἐστιν. ἢ γὰρ τὸ ἀδύνατον ὅλως ἔχειν, ἢ ὃ ἂν πεφυκὸς ἔχειν μὴ ἔχῃ, ἐστέρηται, ἢ ὅλως, ἢ πὼς ἀφορισθέν. πολλαχῶς γὰρ ἤδη τοῦτο λέγομεν, ὥσπερ διῄρηται ἡμῖν ἐν ἄλλοις. ὥστ᾽ ἐστὶν ἡ στέρησις ἀντίφασίς τις, ἢ ἀδυναμία διορισθεῖσα, ἢ συνειλημμένη τῷ δεκτικῷ· διὸ ἀντιφάσεως μὲν οὐκ ἔστι μεταξύ, στερήσεως δέ τινος ἐστίν. ἴσον μὲν γὰρ ἢ οὐκ ἴσον, πᾶν. ἴσον δὲ ἢ ἄνισον, οὐ πᾶν, ἀλλ᾽ εἴπερ μόνον ἐν τῷ δεκτικῷ τοῦ ἴσου. εἰ δὴ αἱ γενέσεις τῇ ὕλῃ ἐκ τῶν ἐναντίων· γίγνονται δέ, ἢ ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τῆς τοῦ εἴδους ἕξεως, B ἢ ἐκ στερήσεώς τινος τοῦ εἴδους καὶ τῆς μορφῆς· δῆλον ὅτι ἡ μὲν ἐναντίωσις, στέρησις ἄν τις εἴη πᾶσα, ἡ δὲ στέρησις ἴσως οὐ πᾶσα ἐναντιότης. αἴτιον δ᾽ ὅτι πολλαχῶς ἐνδέχεται ἐστερῆσθαι τὸ ἐστερημένον. ἐξ ὧν γὰρ αἱ μεταβολαὶ ἐσχάτων, ἐναντία ταῦτα. φανερὸν δὲ καὶ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. πᾶσα γὰρ ἐναντίωσις ἔχει στέρησιν θατέρου τῶν ἐναντίων, ἀλλ᾽ οὐχ ὁμοίως πάντα. ἀνισότης μὲν γὰρ ἰσότητος, ἀνομοιότης δὲ ὁμοιότητος, κακία δὲ ἀρετῆς. διαφέρει δὲ ὥσπερ εἴρηται. τὸ μὲν γὰρ ἐὰν μόνον ᾖ ἐστερημένον, τὸ δὲ ἂν ἢ ποτέ, ἢ ἔν τινι· οἷον ἂν ἐν ἡλικίᾳ τινί, ἢ τῷ κυρίῳ, ἢ πάντῃ. διὸ τῶν μέν ἐστι μεταξύ, καὶ ἔστιν οὔτε C ἀγαθὸς ἄνθρωπος οὔτε κακός, τῶν δὲ οὐκ ἔστιν. ἀλλ᾽ ἀνάγκη εἶναι ἢ περιττὸν, ἢ ἄρτιον. ἔτι τὰ μὲν ἔχει τὸ ὑποκείμενον ὡρισμένον, τὰ δ᾽ οὔ. ὥστε φανερὸν ὅτι ἀεὶ θάτερον τῶν ἐναντίων λέγεται κατὰ στέρησιν. ἀπόχρη δὲ κἂν τὰ πρῶτα καὶ τὰ γένη τῶν ἐναντίων, οἷον τὸ ἓν καὶ τὰ πολλά. τὰ γὰρ ἄλλα εἰς ταῦτα ἀνάγεται.

ΚΕΦΑΛ. ε΄.

Τὸ ἴσον, τῷ μεγάλῳ καὶ τῷ μικρῷ πῶς ἀντίκειται.

ΕΠεὶ δὲ ἓν ἑνὶ ἐστὶν ἐναντίον, ἀπορήσειεν ἄν τις πῶς ἀντίκειται τὸ ἓν καὶ τὰ πολλά (* τὰ γὰρ ἄλλα εἰς D ταῦτα ἀνάγεται) καὶ τὸ ἴσον τῷ μεγάλῳ καὶ τῷ μικρῷ. τὸ γὰρ πότερον ἐν ἀντιθέσει ἀεὶ λέγομεν, οἷον πότερον λευκὸν, ἢ μέλαν· καὶ πότερον λευκὸν, ἢ οὐ λευκόν· πότερον δὲ ἄνθρωπος ἢ λευκὸν, οὐ λέγομεν, ἐὰν μὴ ἐξ ὑποθέσεως, καὶ ζητοῦντες, οἷον, πότερον ἦλθε Κλέων ἢ Σωκράτης. ἀλλ᾽ οὐκ ἀνάγκη ἐν οὐδενὶ γένει τοῦτο. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν ἐλήλυθε. τὰ γὰρ ἀντικείμενα μόνα οὐκ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν· ᾧ καὶ ἐνταῦθα χρῆται, ἐν τῷ πότερος ἦλθεν. εἰ γὰρ ἅμα ἐνεδέχετο, γελοῖον τὸ ἐρώτημα. εἰ δὲ καὶ οὕτως, ὁμοίως ἐμπίπτει εἰς ἀντίθεσιν, εἰς τὸ ἓν ἢ πολλά· οἷον E πότερον ἀμφότεροι ἦλθον, ἢ ἅτερος. εἰ δὴ ἐν τοῖς ἀντικειμένοις ἀεὶ τοῦ ποτέρου ἡ ζήτησις (λέγεται δὲ πότερον μεῖζον ἢ ἔλαττον, ἢ ἴσον) τίς ἐστιν ἡ ἀντίθεσις πρὸς ταῦτα τοῦ ἴσου; οὔτε γὰρ θατέρῳ μόνῳ ἐναντίον, οὔτε ἀμφοῖν. τί γὰρ μᾶλλον, ἢ τῷ μείζονι, ἢ τῷ ἐλάττονι; ἔτι τῷ ἀνίσῳ ἐναντίον τὸ ἴσον. ὥστ᾽ ἐν πλείοσιν ἔσται, ἢ ἑνί. εἰ δὲ τὸ ἄνισον σημαίνει τὸ αὐτὸ ἅμα ἀμφοῖν, εἴη μὲν ἀντικείμενον ἀμφοῖν· καὶ ἡ ἀπορία βοηθεῖ τοῖς φάσκουσι τὸ ἄνισον δυάδα εἶναι. ἀλλὰ συμβαίνει ἓν δυοῖν ἐναντίον· ὅπερ ἀδύνατον.

Parentheſin iſtam ex fine ſuperioris capitis repetitã omnes interpp. omittunt.

A ἔτι τὸ μὲν ἴσον μεταξὺ φαίνεται μεγάλου καὶ μικροῦ· ἐναντίωσις δὲ οὐδεμία μεταξὺ οὔτε φαίνεται, οὔτε ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δυνατόν. οὐ γὰρ ἂν εἴη τελεία μεταξύ τινος οὖσα. ἀλλὰ μᾶλλον ἔχει ἀεὶ ἑαυτῆς τι μεταξύ. λείπεται δή, ἢ ὡς ἀπόφασιν ἀντικεῖσθαι, ἢ ὡς στέρησιν. θατέρου μὲν δὴ οὐκ ἐνδέχεται· τί γὰρ μᾶλλον τοῦ μεγάλου ἢ μικροῦ; ἀμφοῖν ἄρα ἀπόφασις στερητική. διὸ καὶ πρὸς ἀμφότερα τὸ πότερον λέγεται. πρὸς δὲ θάτερον οὔ· οἷον πότερον μεῖζον, ἢ ἴσον· ἢ πότερον ἴσον, ἢ ἔλαττον· ἀλλ' ἀεὶ τρία. οὐ στέρησις δὲ ἐξ ἀνάγκης· οὐ γὰρ πᾶν ἴσον, ὃ μὴ μεῖζον ἢ ἔλαττον· ἀλλ' ἐν οἷς πέφυκεν ἐκεῖνα. ἔστι δὴ τὸ ἴσον, τὸ μήτε μέγα, μήτε μικρόν, πεφυκὸς B δὲ μέγα ἢ μικρὸν εἶναι· καὶ ἀντίκειται ἀμφοῖν ὡς ἀπόφασις στερητική. διὸ καὶ μεταξύ ἐστι, καὶ τὸ μήτε κακὸν μήτ' ἀγαθόν, ἀντίκειται ἀμφοῖν, ἀλλ' ἀνώνυμον. πολλαχῶς γὰρ λέγεται ἑκάτερον, καὶ οὐκ ἔστιν ἓν τὸ δεκτικόν, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ μήτε λευκόν, μήτε μέλαν. ἓν δὲ οὐδὲ τοῦτο λέγεται, ἀλλ' ὡρισμένα πως τὰ χρώματα, ἐφ' ὧν λέγεται στερητικῶς ἡ ἀπόφασις αὕτη. ἀνάγκη γὰρ ἢ φαιόν, ἢ ὠχρὸν εἶναι, ἢ τοιοῦτόν τι ἄλλο ὡρισμένον. ὥστε οὐκ ὀρθῶς ἐπιτιμῶσιν οἱ νομίζοντες ὁμοίως λέγεσθαι πάντα· ὥστε ἔσεσθαι ὑποδήματος καὶ χειρὸς μεταξύ, C τὸ μήτε ὑπόδημα, μήτε χεῖρα· ἐπείπερ καὶ τὸ μήτε ἀγαθὸν μήτε κακόν, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· ὡς πάντων ἐσομένου τινὸς μεταξύ. οὐκ * ἀνάγκη δὲ τοῦτο συμβαίνειν. ἡ μὲν γὰρ ἀντικειμένων συναπόφασίς * ἐστιν, ὧν ἐστι μεταξύ τι, καὶ διάστημά τι πέφυκεν εἶναι· τῶν δὲ οὐκ ἔστι διαφορά. ἐν ἄλλῳ γὰρ γένει, ὧν αἱ συναποφάσεις. ὥστ' οὐχ ἓν τὸ ὑποκείμενον.

* γρ. οὐκ ἀνάγκη δὲ τοῦτο συμβαίνειν.
* γρ. ἐστι καὶ ὧν ἐ.
* γρ. αἱ ἀντικείμεναι.

A Item æquale quidem, medium magni & parui videtur: contrarietas verò, neque media videtur, neque ex definitione poſſibile eſt. Non enim eſſet perfecta, ſi alicuius media eſſet. Sed magis, ſemper aliquid ſui ipſius medium habet. Reſtat itaque, aut vt negationem opponi, aut vt priuationem. Alterius igitur non contingit (cur enim magis magni quàm parui?) amborum ergo priuatiua negatio. Ideo ipſum vtrum ad ambo, non ad alterum ſolum dicitur: vtputa, vtrùm maius an æquale, vel vtrùm æquale an minus, ſed tria, ſemper. Non autem priuatio, neceſſario etenim non omne, quod non maius, aut minus, æquale eſt, ſed in quibus apta natura ſunt illa eſſe. Eſt igitur æ- B quale, quod cùm nec magnum, nec paruum ſit, natura tamen aptum eſt magnum, aut paruum eſſe: & ambobus, tanquam priuatiua negatio opponitur: ideo & medium eſt, & quod nec bonum, nec malum eſt, ambobus opponitur, verùm innominatum eſt. Multipliciter namque vtrumque dicitur, & ſuſceptiuum non eſt vnum: ſed magis, quod nec album, neque nigrum, neque tamen hoc dicitur vnum. Sed determinati quodam modo colores ſunt, de quibus priuatiuè hæc negatio dicitur. Neceſſe eſt enim, aut fuſcum, aut pallidum, aut huiuſcemodi aliquid aliud determinatum eſſe. C Quare non rectè reprehendunt, qui ſimiliter putant omnia dici: vt calcei, & manus medium ſit, quod neque calceus, neque manus eſt: quandoquidem & quod nec bonum, nec malum eſt boni & mali, ac ſi omnium eſſet aliquod medium. Verùm non eſt neceſſe, vt hoc accidat. Etenim hæc negatio ſimul oppoſitorum eſt, & quorum aliquod medium, ac aliqua diſtantia, natura apta eſt eſſe: illorum autem non eſt differentia. In alio enim genere ea ſunt, quorum ſimul erant negationes. Quare quod ſubiicitur, non eſt vnum.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Ἀπορία, περὶ τοῦ πῶς ἀντίκειται τὸ ἓν καὶ τὰ πολλά.

D Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ πολλοῦ ἀπορήσειεν ἄν τις. εἰ γὰρ τὰ πολλὰ τῷ ἑνὶ ἁπλῶς * ἀντίκειται, συμβαίνει ἔνια ἀδύνατα. τὸ γὰρ ἕν, ὀλίγον, ἢ ὀλίγα ἔσται. τὰ γὰρ πολλά, καὶ τοῖς ὀλίγοις ἀντίκειται. * ἔτι τὰ δύο πολλά, εἴπερ τὸ διπλάσιον πολλαπλάσιον· καὶ οὕτω λέγεται δὲ καὶ τὰ δύο διπλάσια. ὥστε τὸ ἕν, ὀλίγον. πρὸς τί γὰρ πολλὰ τὰ δύο, εἰ μὴ πρὸς ἕν τε καὶ πρὸς τὸ ὀλίγον; οὐδὲν γάρ ἐστιν ἔλαττον· ἔτι εἰ ὡς ἐν μήκει τὸ μακρὸν καὶ βραχύ, οὕτως ἐν πλήθει τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον, καὶ ὃ ἂν ᾖ πολύ, καὶ πολλά, καὶ τὰ πολλὰ πολύ· εἰ μή τι ἄρα E διαφέρει ἐν συνεχεῖ * εὐορίστῳ, τὸ ὀλίγον, πλῆθός τι ἔσται. ὥστε τὸ ἓν πλῆθός τι ἐστίν, εἴπερ καὶ ὀλίγον. τοῦτο δὲ ἀνάγκη, εἰ τὰ δύο πολλά. ἀλλ' ἴσως τὰ πολλὰ λέγεται μὲν ὡς καὶ τὸ πολύ, ἀλλ' ὡς διαφέρον, * οἷον ὕδωρ πολύ, πολλὰ δ' οὔ. ἀλλ' ὅσα διαιρετὰ ἐν τούτοις, λέγεται ἕνα μὲν τρόπον, ἐὰν ᾖ πλῆθος ἔχον ὑπεροχήν, ἢ ἁπλῶς, ἢ πρός τι· καὶ τὸ ὀλίγον ὡσαύτως πλῆθος ἔχον ἔλλειψιν. * τὸ δὲ ὡς ἀριθμός. ὃ καὶ ἀντίκειται τῷ ἑνὶ μόνον. οὕτως γὰρ λέγομεν ἕν, ἢ πολλά, ὥσπερ εἴ τις εἴποι ἕν καὶ ἕνα, ἢ λευκὸν καὶ λευκά, καὶ τὰ μεμετρημένα πρὸς τὸ μέτρον καὶ τὸ μετρητόν. οὕτως καὶ τὰ πολλαπλάσια λέγεται πολλά. πολλὰ γὰρ * ἕκαστος ἀριθμός, ὅτι ἑνός, καὶ ὅτι μετρητὸς ἑνὶ ἕκαστος,

* Beſſ. aliter, planiùs ita Sepulueda: *Præterea ipſa duo ſunt multa, ſi duplum multiplex eſt. Dicitur etenim ab ipſis duobus. Quare fit, vt vnum ſit paucum*, patet vt legerit.
* Interpp. ἀορίστῳ legiſſe videntur.
* Sepulueda, *vt vnu dicitur quidem multum, non autē dicitur multa*. ad ſenſum rectè attendit, nō ad verba. Idem etiã in ſequentib. diſcedit ab hac lect. vertit enim: *ſed dicitur in hiſce quæ diuiſibilia ſunt. Atque vno quidem modo, &c.*
* Scrib. τὸ δὲ ſc. ἕτερον. Sepul. *Alio verò modo*. deinde leg. ἓν καὶ ἕνα.
* Beſſ. ἓ. ἀρ. ὅτι, ἓν ἕνα μετρεῖ. Sepul. quoq. *quia eſt multa vna*.

CAPVT VI.

Dubitatio de vnius & multorum oppoſitione.

D Similiter autem de vno & multis quiſpiam dubitare poſſit. Etenim ſi multa vni ſimpliciter opponuntur, accidunt quædam impoſſibilia. Vnũ etenim paucum, aut pauca erit: multa etenim paucis opponuntur. Præterea, duo ſunt multa (ſiquidē duplex, multiplex) dicitur autem duplum à duobus. Quare ipſum vnum paucũ erit. Ad quid enim ipſa duo dicerentur multa, niſi ad vnum, & paucũ? nihil namq; eſt minus. Præterea, ſi vt in longitudine longum, & breue, ita in multitudine multum, & paucum, & quodcũque ſit multum & multa: & rurſus, quæ multa, etiam multum: niſi fortè in cõtinuo facilè terminabili differat, quod paucũ eſt, quædam E multitudo erit: quare ipſum vnũ, multitudo quædã eſt: ſiquidē & paucum: hoc verò neceſſe eſt, ſi ipſa duo multa ſunt. Verùm fortaſſis, multa dicuntur quidē, ſicvti & multũ, ſed vt differens (velvti aqua) multũ, multa verò minimè, ſed quæcunque diuiſibilia ſunt, in his dicuntur: vno quidem modo, ſi qua multitudo ſit, exceſſum aut ſimpliciter, aut ad aliquid habēs: paucúmq; ſimiliter, multitudo defectũ habens, hoc verò vt numerus, qui ſolùm vni opponitur. Ita enim dicimus vnum, aut multa, quemadmodum ſi quis dicat vnum, & ipſa vna, aut albũ, & ipſa alba, & menſurata ad menſuram, & menſuratum. Sic & multiplicia dicuntur multa: multa namque vnuſquiſque vno numerus, quia multa vna, & quia

& quia vnuſquiſque menſurabilis: & tanquam vni, non pauco, oppoſitus. Hoc itaque modo, multa ſunt & ipſa duo: tanquam verò multitudo, aut ad aliquid, aut ſimpliciter exceſſum habens, non ſunt, ſed prima: ſimpliciter verò ſunt pauca, ipſa duo: multitudo namque eſt prima, defectum habens. Quare non rectè fuerit dicens Anaxagoras, *quòd ſimul cunctæ res erant, multitudine & paruitate infinitæ.* Decebat namque pro *& paruitate* dicere *& paucitate.* Non enim infinitæ, cùm paucum, non propter vnum, (vt quidam aiunt) ſed propter duo. Opponuntur autem vnum & multa, quæ in numeris, vt menſura menſurato: hæc verò vt ea quæ ad aliquid, quæcunque eorum, quæ ad aliquid, non ſecundùm ſe dicuntur, (diſtinctum autem à nobis in alijs eſt, quod ea, quæ ad aliquid, dupliciter dicuntur) quædam vt contraria, quædam vt ſcientia ad ſcibile, eo quòd aliquid aliud dicatur ad ipſum. Vnum verò, aliquo minus eſſe, vtputa duobus, nihil prohibet. Non enim ſi minus eſt, etiam paucum eſt: multitudo autem quaſi genus numeri eſt. Numerus etenim eſt multitudo, vno menſurabilis. Et quodam modo vnum & numerus opponuntur, non vt contraria, ſed (quemadmodum dictum eſt) vt quædam eorum quæ ad aliquid. Quatenus enim hoc quidem menſura, illud verò menſurabile, eatenus opponuntur. Ideo non omne, quòd vnum ſit, numerus eſt: vtputa, ſi quid indiuiſibile ſit. Cùm autem ſimiliter dicatur ſcientia ad ſcibile, non ſimiliter aſſignatur. Videri namque poſſit ſcientia quidem menſura eſſe, ſcibile verò quod menſuratur. Accidit autem omnem quidem ſcientiam ſcibile eſſe, ſcibile non omne ſcientiam eſſe, eo quòd modo quodam ſcientia ſcibili menſuratur. Multitudo autem neque pauco contraria eſt, ſed huic multum tanquam excedens multitudo exceſſæ multitudini: nec vni omnino, ſed hoc quidem (vt dictum eſt) quod diuiſibile, hoc indiuiſibile, tanquam ad aliquid, quemadmodum ſcientia ſcibili, ſi fuerit numerus: vnum verò, menſura eſt.

CAPVT VII.

Probat neceſſe eſſe vt media quæ ſunt inter contraria, ſint ex ipſis contrariis. Item media, & ea quorum media ſunt, eſſe in eodem genere.

CVm verò contrariorum cõtingat aliquid medium eſſe, & quorumdam ſit, neceſſe ex cõtrariis media eſſe. Omnia enim media, & illa quorum media ſunt, in eodem genere ſunt. Media namque illa dicimus, in quæ neceſſe eſt, primò tranſmutari, quod tranſmutatur: vtputa ſi ab hypate in neten paulatim pertranſeat, prius ad medios ſonos veniet. Et in coloribus, ſi ex albo ad nigrum veniat, prius ad puniceum & fuſcum, quàm ad nigrum veniet. Similiter autem & in aliis. Trãſmutari verò ex alio genere in aliud genus, non eſt niſi ſecundùm accidens: vt ex colore in figuram. Neceſſe igitur, vt media, & ſibi inuicem, & quorum media ſunt, in eodẽ genere ſint. At verò omnia, aliquorum oppoſitorũ ſunt: ex his namq; ſolis, per ſe tranſmutari eſt. Quare impoſſibile eſt, media eſſe nõ oppoſitorum: eſſet namque profectò tranſmutatio etiam ex nõ oppoſitis. Oppoſitorum verò contradictionis quidẽ, nullum eſt mediũ. Hoc enim eſt cõtradictio, oppoſitio cuius, cùm nihil habeat medium, cuicunque altera pars adeſt: cæterorum verò, quædã ad aliquid, quædam priuatio, quædam contraria ſunt. Eorum verò, quæ ad aliquod, quæcunque non ſunt contraria,

καὶ ὡς τὸ ἀντικείμενον τῷ ἑνὶ, οὐ τῷ ὀλίγῳ. οὕτως μὲν οὖν ἐστὶ πολλὰ καὶ τὰ δύο. ὡς δὲ πλῆθος ἔχον ὑπεροχὴν, ἢ πρός τι, ἢ ἁπλῶς, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ πρῶτον. ὀλίγα δὲ ἁπλῶς τὰ δύο. πλῆθος γάρ ἐστιν ἔλλειψιν ἔχον πρῶτον. διὸ καὶ * οὐκ ὀρθῶς ἀπέστη Ἀναξαγόρας εἰπὼν, ὅτι ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλήθει καὶ μικρότητι. ἔδει δ᾽ εἰπεῖν, ἀντὶ τοῦ, καὶ μικρότητι, καὶ ὀλιγότητι. οὐ γὰρ ἄπειρα, * ἐπεὶ τὸ ὀλίγον, οὐ διὰ τὸ ἕν, ὥσπερ τινές φασιν, ἀλλὰ διὰ τὰ δύο, * ἀντίκειται δὲ καὶ οὕτως.] ἀντίκειται δὴ τὸ ἓν καὶ τὰ πολλὰ τὰ ἐν ἀριθμοῖς, ὡς μέτρον μετρητῷ. ταῦτα δὲ ὡς τὰ πρός τι, ὅσα μὴ καθ᾽ αὑτὰ τῶν πρός τι. διῄρηται δ᾽ ἡμῖν * ἐν ἄλλοις, ὅτι διχῶς λέγεται τὰ πρός τι, τὰ μὲν ὡς ἐναντία, τὰ δ᾽ ὡς ἐπιστήμη πρὸς ἐπιστητὸν, τῷ λέγεσθαί τι ἄλλο πρὸς αὐτό. τὸ δὲ ἓν, ἔλαττον εἶναί τινος, οἷον τοῖν δυοῖν, οὐδὲν κωλύει· οὐ γὰρ εἰ ἔλαττον, καὶ ὀλίγον. τὸ δὲ πλῆθος, ὡς γένος ἐστὶ τοῦ ἀριθμοῦ. ἔστι γὰρ ἀριθμὸς, πλῆθος ἑνὶ μετρητόν. καὶ ἀντίκειταί πως τὸ ἓν καὶ ὁ ἀριθμὸς, οὐχ ὡς ἐναντίον, ἀλλ᾽ ὥσπερ εἴρηται τῶν πρός τι ἔνια. * ᾗ γὰρ μέτρον· τὸ δὲ μετρητὸν, ταύτῃ ἀντίκειται· διὸ οὐ πᾶν ὃ ἂν ᾖ ἓν, ἀριθμός ἐστιν, οἷον, εἴ τι ἀδιαίρετόν ἐστιν. ὁμοίως δὲ λεγομένη ἡ ἐπιστήμη πρὸς τὸ ἐπιστητὸν, οὐχ ὁμοίως ἀποδίδωσι. δόξειε μὲν γὰρ ἂν μέτρον ἡ ἐπιστήμη εἶναι, τὸ δὲ ἐπιστητὸν τὸ μετρούμενον. συμβαίνει δὲ ἐπιστήμην μὲν πᾶσαν ἐπιστητὸν εἶναι· τὸ δὲ ἐπιστητὸν μὴ πᾶν ἐπιστήμην, ὅτι τρόπον τινὰ ἡ ἐπιστήμη μετρεῖται τῷ ἐπιστητῷ. τὸ δὲ πλῆθος, οὔτε τῷ ὀλίγῳ ἐναντίον, ἀλλὰ τούτῳ μὲν τὸ πολὺ, ὡς ὑπερέχον πλῆθος ὑπερεχομένῳ πλήθει· οὔτε τῷ ἑνὶ πάντως· ἀλλὰ τὸ μὲν ὥσπερ εἴρηται, ὅτι διαιρετὸν, τὸ δ᾽ ἀδιαίρετον, τὸ δ᾽ ὡς πρός τι, ὥσπερ ἡ ἐπιστήμη ἐπιστητῷ, ἐὰν ᾖ ἀριθμός· τὸ δ᾽ ἓν, μέτρον.

* Beſſ. καὶ ἐπ. αἰ ... Ar.

* Sepulueda ἐπὶ ὀλ.

* Verba hæc nec Beſſ. nec Sepul. habẽt in ſequẽtib. quoq; variãt nõnihil.

Lib. 5. c. 15.

* Scrib. ᾗ γὰρ τὸ μὲν μέτρον, τὸ δὲ με.

ΚΕΦΑΛ. ζʹ.

Ὅτι ἀνάγκη ἐκ τῶν ἐναντίων εἶναι τὰ μεταξύ.

ΕΠεὶ δὲ τῶν ἐναντίων ἐνδέχεται εἶναί τι μεταξὺ, καὶ ἐνίων ἐστὶν, ἀνάγκη ἐκ τῶν ἐναντίων εἶναι τὰ μεταξύ. πάντα γὰρ τὰ μεταξὺ, ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἐστὶ, καὶ ὧν ἐστι μεταξύ. μεταξὺ μὲν γὰρ ταῦτα λέγομεν, εἰς ὅσα μεταβάλλειν πρότερον ἀνάγκη τὸ μεταβάλλον· οἷον ἀπὸ τῆς ὑπάτης ἐπὶ τὴν νήτην, εἰ μεταβαίνοι τῷ ὀλίγῳ χρόνῳ, ἥξει πρότερον εἰς τοὺς μεταξὺ φθόγγους· καὶ ἐν χρώμασιν, εἰ ἥξει ἐκ τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μέλαν, πρότερον ἥξει εἰς τὸ φοινικοῦν καὶ φαιὸν, ἢ εἰς τὸ μέλαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. μεταβάλλειν δ᾽ ἐξ ἄλλου γένους εἰς ἄλλο γένος οὐκ ἔστιν, ἀλλ᾽ ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷον ἐκ χρώματος εἰς σχῆμα. ἀνάγκη ἄρα τὰ μεταξὺ καὶ αὐτοῖς, καὶ ὧν μεταξύ εἰσιν, ἐν τῷ αὐτῷ γένει εἶναι. ἀλλὰ μὴν πάντα γε τὰ μεταξὺ, ἐστὶν ἀντικειμένων τινῶν. ἐκ τούτων γὰρ μόνων καθ᾽ αὑτὸ ἐστι μεταβάλλειν. διὸ ἀδύνατον εἶναι μεταξὺ μὴ ἀντικειμένων· εἴη γὰρ ἂν μεταβολὴ, καὶ μὴ ἐξ ἀντικειμένων. τῶν δ᾽ ἀντικειμένων ἀντιφάσεως μὲν, οὐκ ἔστι μεταξύ. τοῦτο γάρ ἐστιν ἀντίφασις ἀντίθεσις, ἧς ὁτῳοῦν μόριον θάτερον πάρεστιν, ἐχούσης οὐδὲν μεταξύ * ἧς ὁτῳοῦν θάτερον μόριον ἢ τὸ ναὶ ἢ τὸ οὐ πάρεστιν. οὐκ ἐχούσης οὐδὲν μεταξύ. τῶν δὲ λοιπῶν, τὰ μὲν πρός τι, τὰ δὲ στέρησις, τὰ δὲ ἐναντία ἐστί. τῶν δὲ πρός τι ὅσα

* Locus variè lectus ab interpretibus.

μὴ ἐναντία, οὐκ ἔχει μεταξύ. αἴτιον δ᾽ ὅτι οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἐστί. τί γὰρ ἐπιστήμης καὶ ἐπιστητοῦ μεταξύ; ἀλλὰ μεγάλου καὶ μικροῦ. εἰ δ᾽ ἔστιν ἐν αὐτῷ γένει τὰ μεταξύ, ὥσπερ δέδεικται, καὶ μεταξὺ ἐναντίων, ἀνάγκη καὶ αὐτὰ συγκεῖσθαι ἐκ τούτων τῶν ἐναντίων. ἢ γὰρ ἔσται τι γένος αὐτῶν, ἢ οὐδέν. καὶ εἰ μὲν γένος ἔσται οὕτως ὥστ᾽ εἶναι πρότερόν τι τῶν ἐναντίων, αἱ διαφοραὶ πρότεραι ἐναντίαι ἔσονται αἱ ποιήσασαι τὰ ἐναντία, ὡς εἴδη γένους. ἐκ γὰρ τοῦ γένους καὶ τῶν διαφορῶν τὰ εἴδη· οἷον εἰ τὸ λευκὸν καὶ μέλαν ἐναντία, ἔστι δὲ τὸ μὲν διακριτικὸν χρῶμα, τὸ δὲ συγκριτικὸν χρῶμα, αὗται αἱ διαφοραὶ τὸ διακριτικὸν καὶ συγκριτικὸν πρότεραι. ὥστε ταῦτα τὰ ἐναντία ἀλλήλοις πρότερα. ἀλλὰ μὴν τά γε ἐναντία διαφέροντα, μᾶλλον ἐναντία. καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ μεταξὺ ἐκ τοῦ γένους ἔσται, καὶ τῶν διαφορῶν· οἷον ὅσα χρώματα τοῦ λευκοῦ καὶ μέλανός ἐστι μεταξύ, ταῦτα δεῖ ἔκ τε τοῦ γένους λέγεσθαι (ἔστι δὲ γένος τὸ χρῶμα) καὶ ἐκ διαφορῶν τινῶν· αὗται δὲ οὐκ ἔσονται τὰ πρῶτα ἐναντία. Εἰ δὲ μὴ ἔσται ἕκαστον, ἢ λευκὸν ἢ μέλαν, ἕτεραι ἄρα. μεταξὺ ἄρα τῶν πρώτων ἐναντίων αὗται ἔσονται. αἱ πρῶται δὲ διαφοραὶ τὸ διακριτικὸν καὶ συγκριτικόν· ὥστε ταῦτα πρῶτα ζητητέον, ὅσα ἐναντία μὴ ἐν γένει, ἐκ τίνος τὰ μεταξὺ αὐτῶν. ἀνάγκη γὰρ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ γένει, ἐκ τῶν ἀσυνθέτων τῷ γένει συγκεῖσθαι, ἢ ἀσύνθετα εἶναι. τὰ μὲν οὖν ἐναντία, ἀσύνθετα ἐξ ἀλλήλων, ὥστε ἀρχαί. τὰ δὲ μεταξύ, ἢ πάντα, ἢ οὐδέν. ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων γίγνεταί τι. ὥστε ἔσται μεταβολὴ εἰς τοῦτο, πρὶν ἢ εἰς αὐτά· ἑκατέρου γὰρ καὶ ἧττον ἔσται καὶ μᾶλλον. μεταξὺ ἄρα ἔσται καὶ τοῦτο τῶν ἐναντίων. καὶ τὰ ἄλλα ἄρα πάντα σύνθετα τὰ μεταξύ. τὸ γὰρ τοῦ μὲν μᾶλλον, τοῦ δ᾽ ἧττον, σύνθετόν πως ἐξ ἐκείνων ὧν λέγεται εἶναι, τοῦ μὲν μᾶλλον, τοῦ δ᾽ ἧττον. ἐπεὶ δ᾽ οὐκ ἔστιν ἕτερα πρότερα ὁμογενῆ τῶν ἐναντίων, ἅπαντ᾽ ἂν ἐκ τῶν ἐναντίων εἴη τὰ μεταξύ. ὥστε καὶ τὰ κάτω πάντα, καὶ τἀναντία, καὶ τὰ μεταξὺ ἐκ τῶν πρώτων ἐναντίων ἔσονται. ὅτι μὲν οὖν τὰ μεταξύ, ἔν τε ταὐτῷ γένει πάντα, καὶ μεταξὺ ἐναντίων, καὶ σύγκειται ἐκ τῶν ἐναντίων ἅπαντα, δῆλον.

ΚΕΦΑΛ. η΄.

Ὅτι τὰ ἕτερα τῷ εἴδει ἐν γένει τῷ αὐτῷ ἐστί.

ΤΟ δ᾽ ἕτερον τῷ εἴδει τινός τι ἕτερόν ἐστι, καὶ δεῖ τοῦτο ἀμφοῖν ὑπάρχειν· οἷον, εἰ * ζῷον ἕτερον τῷ εἴδει, ἄμφω ζῷα. ἀνάγκη ἄρα ἐν γένει τῷ αὐτῷ εἶναι τὰ ἕτερα τῷ εἴδει. τὸ γὰρ τοιοῦτον γένος καλῶ, ὃ ἄμφω ἓν ταὐτὸ λέγεται, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς ἔχον διαφοράν, εἴθ᾽ ὡς ὕλην ὄν, εἴθ᾽ ὡς ἄλλως. οὐ μόνον γὰρ δεῖ τὸ κοινὸν ὑπάρχειν, οἷον, ἄμφω ζῷα, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἑκατέρῳ, τοῦτο αὐτὸ τὸ ζῷον, οἷον, τὸ μὲν ἵππον, τὸ δὲ ἄνθρωπον. διὰ τοῦτο τὸ κοινόν, ἕτερα ἀλλήλων ἐστὶ τῷ εἴδει. ἔσται δὴ καθ᾽ αὑτό, τὸ μὲν τοιονδὶ ζῷον, τὸ δὲ τοιονδί· οἷον τὸ μὲν ἵππος, τὸ δ᾽ ἄνθρωπος. ἀνάγκη ἄρα τὴν διαφορὰν ταύτην ἑτερότητα τοῦ γένους εἶναι. λέγω γὰρ γένους διαφορὰν ἑτερότητα, ἢ ἕτερον ποιεῖ τοῦτο αὐτό.

A non habent medium. Cauſa verò, quia non in eodem genere ſunt. Quid namque ſcientiæ & ſcibilis medium? verùm, magni & parui eſt. Quòd ſi media in eodem genere ſunt (vt oſtenſum eſt) & contrariorum media, neceſſe eſt ea ex his contrariis componi. Aut enim erit aliquod genus eorum, aut nullum. Et ſi genus quidem ita erit, vt aliquid prius contrariis ſit, differentiæ priores contrariæ erunt, quæ faciunt contrarias ſpecies, tanquam generis. Ex genere namque & differentiis, ſpecies ſunt: vtputa ſi album & nigrum contraria ſunt, eſt autem illud ſegregatiuus color, hoc verò congregatiuus: hæ differentiæ congregatiuum & ſegregatiuum, priores: quare priora inuicem contraria B ſunt. At verò quæ contraria, differentia ſunt, magis contraria ſunt. Cętera quoque & media, ex genere & differētiis erunt: vtputa quicunq; colores medij inter albũ & nigrum ſunt, hi oportet vt & ex genere dicantur, (eſt autem genus color) & ex quibuſdã differentiis: hæ verò non erunt prima contraria. Quod ſi ſecus, vnumquodque aut album aut nigrum erit, ergo aliæ. Mediæ igitur primorum contrariorum, hæ erunt, primæ verò differentiæ, ſegregatum & congregatiuum. Quare hoc primùm quærendum eſt, quæcunque contraria non in genere, ex quo media eorum? Quæ enim in eodem genere ſunt, neceſſe eſt vt aut ex incompoſitis genere componantur, aut incompoſita ſint. Et qui- C dem contraria inuicem incompoſita, propterea quòd principia ſunt. Media verò, aut omnia, aut nullum. Ex contrariis verò, aliquid fit. Quare erit in hoc transmutatio antè quàm in illa: vtroque enim, & magis & minus erit: medium igitur contrariorum hoc etiam erit. Ergo cætera quoque media, compoſita ſunt. Id enim, quod vno minus, altero magis eſt, compoſitum ex illis quodam modo eſt, quorum vno minus, altero magis dicitur eſſe. Cùm verò contrariorum alia priora eiuſdem generis non ſint, omnia media profectò ex contrariis erunt. Quare & omnia inferiora, tum contraria, tum media, ex primis contrariis erunt. Et quidem quòd cuncta media in eodem genere, & contrario- D rum media ſint, ac ex contrariis componantur, patet.

CAPVT VIII.

Neceſſe eſſe vt quæ ſpecie diuerſa ſint, in eodem ſint genere.

DIuerſum autem ſpecie ab aliquo, diuerſum aliquid eſt. Et hoc ambobus ineſſe oportet: vt ſi animali ſpecie diuerſum, ambo animalia. Neceſſe eſt igitur in eodem genere eſſe, quæ ſpecie E diuerſa ſunt. Huiuſcemodi enim appello genus, quo vnum & idem ambo dicuntur, non ſecundùm accidens differentiam habens, ſiue vt materia exiſtens, ſiue vt aliter. Etenim non ſolùm commune oportet exiſtere, vt ambo animalia, verùm etiam vtrique diuerſum hoc ipſum animal: vt hoc quidē equum, hoc verò hominem. Quare hoc commune, diuerſum ſpecie viciſſim eſt. Erit itaque ſecundùm ſe, hoc quidem tale quid animal, hoc verò tale quid: vt hoc quidem equus, hoc verò homo. Neceſſe igitur, hanc differentiam generis diuerſitatem eſſe. Dico namque differentiam generis diuerſitatem, quæ diuerſum hoc ipſum facit.

Contrarietas igitur hæc erit. Patet autem ex inductione. Cuncta namque oppoſitis diuiduntur. Et quod contraria in eodẽ genere ſint, oſtenſum eſt. Contrarietas enim, perfecta differentia erat. Omnis verò ſpecie differentia ab aliquo, aliquid: quare hoc & idem & genus in ambobus. Ideo in eadem coordinatione prædicationis, ſunt omnia contraria, quæcunque non genere differunt, & inuicem maximè diuerſa. Perfecta namque differentia, & ſimul inuicem non fiunt. Differentia ergo, contrarietas eſt. Hoc enim eſt diuerſa ſpecie eſſe, quòd cùm in eodem genere ſint, contrarietatem habent indiuidua exiſtentia. Eadem autem ſpecie, quæcunque contrarietatem non habent indiuidua exiſtentia. In diuiſione namque, & in mediis fiunt contrarietates antè quàm ad indiuidua deueniatur. Quare manifeſtum eſt, quòd ad id quod vocatur genus, nec eadem, neque diuerſa ſpecie, vlla, quæ vt generis ſpecies conueniunt. Materia namque negatione oſtenditur: genus verò, materia eius eſt, cuius genus dicitur: non vt quod Heraclidarum, ſed vt quod eſt in natura. Nec ad ea quæ non in eodem genere ſunt, ſed ab illis genere differunt, ſpecie verò ab iis quæ in eodem genere ſunt. Et enim differentiam, neceſſe eſt eſſe contrarietatem eius, à quo ſpecie differt. Hæc autem iis ſolis ineſt, quæ in eodem genere ſunt.

A ἐναντίωσις τοίνυν ἔσται αὕτη. δῆλον δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. πάντα γὰρ διαιρεῖται τοῖς ἀντικειμένοις· καὶ ὅτι τἀναντία ἐν ταὐτῷ γένει, δέδεικται. ἡ γὰρ ἐναντιότης, ἦν διαφορὰ τελεία. ἡ δὲ διαφορὰ ἡ εἴδει, πᾶσα τινός τι. ὥστε τοῦτο τὸ αὐτό τε καὶ γένος ἐπ' ἀμφοῖν. διὸ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ πάντα τὰ ἐναντία τῆς κατηγορίας, ὅσα εἴδει διάφορα καὶ μὴ γένει, ἕτερά τε ἀλλήλων μάλιστα. τελεία γὰρ ἡ διαφορά, καὶ ἅμα ἀλλήλοις οὐ γίνεται. ἡ ἄρα διαφορὰ, ἐναντίωσίς ἐστι. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἑτέροις εἶναι τῷ εἴδει, τὸ ἐν τῷ αὐτῷ γένει ὄντα ἐναντίωσιν ἔχειν, ἄτομα ὄντα· τὰ αὐτὰ δὲ τῷ εἴδει, ὅσα μὴ ἔχει ἐναντίωσιν ἄτομα ὄντα. B ἐν γὰρ τῇ διαιρέσει καὶ ἐν τοῖς μεταξὺ γίνονται ἐναντιώσεις, πρὶν εἰς τὰ ἄτομα ἐλθεῖν. ὥστε φανερὸν ὅτι πρὸς τὸ καλούμενον ὂν γένος, οὔτε ταὐτὸν, οὔτε ἕτερον τῷ εἴδει οὐδέν ἐστι τῶν ὡς γένους εἰδῶν προσηκόντων. ἡ γὰρ ὕλη ἀποφάσει δηλοῦται. τὸ δὲ γένος ὕλη οὗ λέγεται γένος, μὴ ὡς τὸ τῶν* Ἡρακλειδῶν, *ἀλλ' ἢ ὡς τὸ ἐν τῇ φύσει. οὐδὲ πρὸς τὰ μὴ ἐν ταὐτῷ γένει. ἀλλὰ διοίσει τῷ γένει ἐκείνων· εἴδει δὲ, τοῖς ἐν ταὐτῷ γένει. ἐναντίωσιν γὰρ ἀνάγκη εἶναι τὴν διαφορὰν, οὗ διαφέρει εἴδει. αὕτη δ' ὑπάρχει τοῖς ἐν ταὐτῷ τῷ C γένει οὖσι μόνοις.

* κ. Πυ[illegible]
* κ. ἀλλ' ὡς

CAPVT IX.

Quid ſit ſpecie eſſe diuerſum: & cur alia ſpecie differant, alia non. Virum à muliere ſpecie non differre, & cur?

DVbitabit autem quiſpiam, cur mulier à viro non ſpecie differat, cùm mas & fœmina contraria exiſtant, differentia verò contrarietas ſit? neque diuerſum ſpecie animal maſculinum, & fœmininum, cùm tamen hæc differentia per ſe animalis ſit: & non vt albedo, & nigredo, ſed quatenus animal & maſculinum, & fœmininum inſint? Hæc autem dubitatio ferè eadem eſt, & cur hæc quidem contrarietas diuerſa ſpecie faciat, hæc verò non: vt greſſibile & volucre, albedo verò & nigredo non: an quoniam illa quidem propriæ paſſiones generis ſunt, hæc verò minimè? & cùm illud quidem ratio, hoc verò materia ſit, quæcunque in ratione contrarietates ſunt, ſpecie differentiam faciunt: quæcunque verò in coaſſumpto materiæ, minimè faciunt. Quare hominis albedo, vel nigredo non facit, nec hominis albi ad hominem nigrum ſecundùm ſpeciem differentia eſt, etiamſi vnum nomen ponatur. Homo namque, vt materia eſt: materia verò non facit differentiam. Non enim hominis ſpecies, ſunt homines. Quare & ſi carnes, & oſſa, ex quibus hic, & hic eſt, diuerſa ſint, attamen totum diuerſum quidem: ſpecie verò non eſt diuerſum: quoniam in ratione non eſt contrarietas, hoc autem eſt vltimum indiuiduum. Callias verò, ratio cum materia eſt: & albus homo, quoniam Callias albus. Per accidens igitur homo eſt albus. Nec æneus & ligneus circulus, ſiue triangulus æneus, & circulus ligneus ob materiam ſpecie differunt, ſed quoniam in ratione contrarietas ineſt. Verùm autem materia non faciat diuerſa ſpecie, cùm quodam modo diuerſa ſit, an aliquo modo facit? Cur enim hic equus ab hoc homine diuerſus ſpecie,

ΚΕΦΑΛ. θʹ.

Τί ἐστι τὸ τῷ εἴδει ἕτερον εἶναι· καὶ διὰ τί τὰ μὲν διαφέρει εἴδει, τὰ δ' οὔ.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, διὰ τί γυνὴ ἀνδρὸς οὐκ εἴδει διαφέρει, ἐναντίου τοῦ θήλεος καὶ τοῦ ἄρρενος ὄντος, τῆς δὲ διαφορᾶς, ἐναντιώσεως. οὐδὲ ζῶον θῆλυ καὶ ἄρρεν, ἕτερον τῷ εἴδει· καίτοι καθ' αὑτὸ τοῦ ζώου αὕτη ἡ διαφορά, καὶ οὐχ ὡς ἡ λευκότης ἢ μελανία. ἀλλ' ᾗ ζῶον καὶ τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν ὑπάρχει. ἔστι D δ' ἡ ἀπορία αὕτη σχεδὸν ἡ αὐτή, καὶ διὰ τί, ἡ μὲν ποιεῖ τῷ εἴδει ἕτερα ἐναντίωσις, ἡ δ' οὔ, οἷον, τὸ πεζὸν καὶ τὸ πτερωτόν· λευκότης δὲ καὶ μελανία, οὔ. ἢ ὅτι τὰ μὲν οἰκεῖα πάθη τοῦ γένους, τὰ δ' ἧττον; καὶ ἐπειδή ἐστι τὸ μὲν λόγος, τὸ δ' ὕλη, ὅσαι μὲν ἐν τῷ λόγῳ εἰσὶν ἐναντιότητες, εἴδει ποιοῦσι διαφοράν· ὅσαι δ' ἐν τῷ συνειλημμένῳ τῇ ὕλῃ, οὐ ποιοῦσι. διὸ ἀνθρώπου λευκότης οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μελανία, οὐδὲ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ διαφορὰ κατ' εἶδος πρὸς μέλανα ἄνθρωπον, οὐδ' ἂν ὄνομα ἓν τεθῇ. ὡς ὕλη γὰρ ὁ ἄνθρωπος. οὐ ποιεῖ δὲ E διαφορὰν ἡ ὕλη. οὐκ ἀνθρώπου* γὰρ ἡ ὕλη, εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι. διὰ τοῦτο, καίτοι ἕτεραι αἱ σάρκες καὶ τὰ ὀστᾶ, ἐξ ὧν ὅδε καὶ ὅδε, ἀλλὰ τὸ σύνολον, ἕτερον μὲν, εἴδει δ' οὐχ ἕτερον, ὅτι ἐν τῷ λόγῳ οὐκ ἔστιν ἐναντίωσις. τοῦτο δέ ἐστιν ἄτομον. ὁ δὲ Καλλίας ἐστὶν ὁ λόγος μετὰ τῆς ὕλης· καὶ ὁ λευκὸς δὴ ἄνθρωπος, ὅτι Καλλίας λευκός. κατὰ συμβεβηκὸς οὖν ὁ ἄνθρωπος λευκός. οὐδὲ ὁ χαλκοῦς δὴ κύκλος, καὶ ὁ ξύλινος, οὐδὲ τρίγωνον χαλκοῦν, καὶ κύκλος ξύλινος· οὐ διὰ τὴν ὕλην εἴδει διαφέρουσιν, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ λόγῳ ἔνεστιν ἐναντιότης. πότερον δ' ἡ ὕλη οὐ ποιεῖ ἕτερα τῷ εἴδει οὖσά πως ἑτέρα, ἢ ἔστιν ὡς ποιεῖ; διὰ τί γὰρ ὁδὶ ὁ ἵππος τουδὶ ἀνθρώπου ἕτερος τῷ εἴδει;

* κ. γὰρ ἡ [illegible]

καίτοι σὺν τῇ ὕλῃ οἱ λόγοι αὐτῶν. ἢ ὅτι ἔνεστιν ἐν τῷ λόγῳ ἐναντίωσις; καὶ γὰρ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου καὶ μέλανος ἵππου.* καὶ ἔστι γε εἴδει, ἀλλ' οὐχ ᾗ ὁ μὲν λευκὸς, ὁ δὲ μέλας· ἐπεὶ καὶ εἰ ἄμφω λευκὰ ἦν, ὁμοίως ἂν ἦν εἴδει ἕτερα. τὸ δὲ ἄρρεν καὶ θῆλυ, τοῦ ζῴου οἰκεῖα μὲν πάθη, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἐν τῇ ὕλῃ καὶ τῷ σώματι. διὸ τὸ αὐτὸ σπέρμα, ἢ θῆλυ ἢ ἄρρεν γίνεται παθόν τι πάθος. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ τῷ εἴδει ἕτερον εἶναι, καὶ διὰ τί τὰ μὲν διαφέρει εἴδει, τὰ δ' οὔ, εἴρηται.

Paulo aliter B. *

ΚΕΦΑΛ. ι.

Ὅτι ἕτερόν ἐστι τῷ γένει τὸ φθαρτὸν καὶ τὸ ἄφθαρτον.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐναντία ἕτερα τῷ εἴδει, τὸ δὲ φθαρτὸν καὶ τὸ ἄφθαρτον ἐναντία (στέρησις γὰρ ἀδυναμία διωρισμένη) ἀνάγκη ἕτερον εἶναι τῷ γένει τὸ φθαρτὸν καὶ τὸ ἄφθαρτον. νῦν μὲν οὖν ἐπ' αὐτῶν εἰρήκαμεν τῶν καθόλου ὀνομάτων. ὥστε δόξειεν ἂν οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι ὁποιονοῦν ἄφθαρτον καὶ φθαρτὸν ἕτερα εἶναι τῷ εἴδει, ὥσπερ οὐδὲ λευκὸν καὶ μέλαν. τὸ γὰρ αὐτὸ ἐνδέχεται εἶναι καὶ ἅμα, ἐὰν ᾖ τῶν καθόλου, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος εἴη ἂν καὶ λευκὸς καὶ μέλας, καὶ τῶν καθ' ἕκαστα. εἴη γὰρ ἂν μὴ ἅμα ὁ αὐτὸς λευκὸς καὶ μέλας· καίτοι ἐναντίον τὸ λευκὸν τῷ μέλανι. ἀλλὰ τῶν ἐναντίων, τὰ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ὑπάρχει ἐνίοις, οἷον καὶ τὰ νῦν εἰρημένα καὶ ἄλλα πολλά· τὰ δὲ ἀδύνατον, ὧν ἐστι καὶ τὸ φθαρτὸν καὶ τὸ ἄφθαρτον. οὐδὲν γάρ ἐστι φθαρτὸν κατὰ συμβεβηκός. τὸ μὲν γὰρ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται μὴ ὑπάρχειν· τὸ δὲ φθαρτὸν, τῶν ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχόντων ἐστὶν οἷς ὑπάρχει· ἢ ἔσται ταὐτὸ ἓν φθαρτὸν καὶ ἄφθαρτον, εἰ ἐνδέχεται αὐτῷ μὴ ὑπάρχειν τὸ φθαρτόν. ἢ τὴν οὐσίαν ἄρα, ἢ ἐν τῇ οὐσίᾳ ἀνάγκη ὑπάρχειν τὸ φθαρτὸν ἑκάστῳ τῶν φθαρτῶν. ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ περὶ τοῦ ἀφθάρτου. τῶν γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχόντων ἄμφω· ᾗ ἄρα καὶ καθ' ὃ πρῶτον, * τὸ μὲν φθαρτὸν τὸ δ' ἄφθαρτον ἔχει ἀντίθεσιν. ὥστε ἀνάγκη γένει ἕτερα εἶναι. φανερὸν τοίνυν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι εἴδη τοιαῦτα οἷα λέγουσί τινες. ἔσται γὰρ * ἄνθρωπος, ὁ μὲν φθαρτὸς, ὁ δ' ἄφθαρτος. καίτοι τῷ εἴδει ταὐτὰ λέγεται εἶναι τὰ εἴδη τοῖς τισὶ, καὶ οὐχ ὁμώνυμα· τὰ δὲ γένει ἕτερα, πλεῖον διέστηκεν ἢ τὰ εἴδει.

* γ. τὸ μὲν φθαρτὸν, τὸ δ' ἄφθαρτον,

*

* γ. τὶ αὐτο.

A cùm rationes eorum cum materia ſint? an quòniam in ratione contrarietas ineſt? Etenim hominis albi, & equi nigri ſpecie diuerſitas eſt, non tamen prout hic quidem albus, hic verò niger. Siquidem & ſi ambo albi eſſent, nihil minùs ſpecie diuerſi eſſent. Maſculinum & fœmininum, propriæ quidem animalis paſſiones ſunt, ſed non ſecundùm ſubſtantiam, verùm in materia, & corpore. Quare idem ſperma aliquam paſſionem paſſum, aut fœmina, aut mas fit. Quid igitur ſpecie diuerſum eſſe, & cur quædam ſpecie differant, quædam non, dictum eſt.

CAPVT X.

B *Quòd ſpecie diuerſa ſunt corruptibile & incorruptibile. Item quòd non ſint ideæ.*

CVm verò contraria, ſpecie diuerſa ſint, corruptibile autem & incorruptibile contraria ſint, (priuatio namque determinata impotentia) neceſſe eſt diuerſum genere eſſe corruptibile & incorruptibile. Nunc autem igitur de his vniuerſalibus nominibus diximus. Videatur autem non eſſe neceſſe, quodcunque corruptibile, & incorruptibile, diuerſa ſpecie eſſe: quemadmodum nec album, & nigrum. C Idem enim contingit, & ſimul eſſe, modò vniuerſalium ſit: ſicuti homo profectò eſſe poſſit & albus, & niger, & ſingularium, fuerit ſanè idem (non ſimul) & albus, & niger, tametſi album nigro contrarium ſit. Verùm contrariorum quædam ſecundùm accidens quibuſdam inſunt, vt ea quæ nunc dicta ſunt, ac alia multa: quædam impoſſibile eſt, quorum eſt corruptibile, & incorruptibile. Nihil enim ſecundùm accidens corruptibile eſt. Accidens namque contingit non eſſe. Corruptibile verò eorum eſt quæ neceſſariò inſunt iis quibus inſunt: aut vnum & idem corruptibile & incorruptibile erit, ſi contingit non ineſſe ei corruptibile. Aut ſubſtantiam igitur, aut in ſubſtantia cuique corruptibilium, neceſſe eſt D corruptibile eſſe. Eadem autem ratio & de incorruptibili eſt. Eorum enim ambo ſunt, quæ neceſſariò inſunt. Prout igitur & ſecundùm quod primum hoc quidem corruptibile, corruptibile, illud verò incorruptibile, oppoſitionem habent: quare neceſſe eſt, genere diuerſa eſſe. Manifeſtum itaque eſt, quòd non contingit tales ſpecies eſſe, quales quidam aiunt. Erit namque & hic quidem corruptibilis, ille verò incorruptibilis, quamuis ſpecies eædem ſpecie cum particularibus eſſe dicantur, & non æquiuocæ: quæ verò genere diuerſa ſunt, plus diſtant, quàm quæ ſpecie.

GVILLELMI DVVALLII MONITIO AD LECTOREM, DE AVCTORE, ET SERIE NOVA ſequentium librorum.

QVI duo libri proximè ſequuntur, & quos facimus vndecimum & duodecimum, ij ſunt, erudite lector, qui hactenus habiti falſò fuêre omnium poſtremi, decimus tertius ſcilicet & decimus quartus, vbi de entibus mathematicis, & ideis, diſſeritur. Hos ſuſpicati ſunt nonnulli vel non eſſe Ariſtotelis, vel ſaltem ad ſuperiores non pertinere, id eſt fortè ad duodecimum & vndecimum vulgatos: ita vt ſcilicet illis ſuperioribus debeant eſſe poſteriores. Ego verò, vt dicam ingenuè, duos hoſce libros Ariſtotelis eſſe prorſus exiſtimo. Quod ſatis probat ratio doctrinæ, ſtylus, methodus, & inſtitutum Ariſtotelis, qui cap. 1. lib. 8. pollicitus fuerat dicturum ſe de entibus mathematicis & ideis. Hoc enim his libris præſtat. Contendo præterea ex loco iam citato pertinere ad ſuperiores libros, id eſt, ad operis Metaphyſici, prout ab Ariſtotele ſuſceptum eſt, perfectionem, integritatem & complementum; non tamen debere eos poſtremos recenſeri, vel poſt vulgatum duodecimum numerari, vt hactenus perperam factum ſuit. Sic enim manifeſtè violatur ordo doctrinæ, & antiqua Ariſtotelis methodus, qui poſt quæſtionis definitionem, propriamque de re propoſitâ ſententiam, nunquam diſputare iterum ſolet. Diſputat autem his duobus libris; cùm rem totam definierit duodecimo vulgato, & in hoc explicat diſſoluitque nonnulla quæ illis vt alibi diſſoluenda propoſuerat. Quod legenti perſpicuum erit. Itaque ſic quatuor ſequentes libros cenſeo eſſe diſponendos, vt qui hactenus fuit decimus tertius, fiat vndecimus, & qui fuit decimus-quartus, fiat duodecimus: hos enim duos iungit rerum earumdem continuata tractatio: qui verò fuit vndecimus, fiat viceuersâ decimus-tertius; qui denique fuit duodecimus, fiat decimus-quartus & poſtremus. Sic enim præclariſſimè cohærebit Ariſtotelis methodus, & peripatetica Theologia perfectius abſoluetur. Atque vt huius innouati vel potius reſtituti ordinis rationes & cauſas melius aſſequaris & intelligas, lege ſi placet, Synopſin noſtram in hos libros.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM Liber XI. qui hactenus habitus falſo fuit decimus-tertius.

A

CAPVT I.

Scopum huius ſcientiæ eſſe, an præter ſubſtantias ſenſibiles ſit vna quædam immobilis & æterna. veterum alios, dixiſſe numeros & lineas eſſe ſubſtantias, alios ideas poſuiſſe.

B DE ſenſibilium itaque ſubſtantia, quænam ſit, dictum eſt: in traditione quidem naturalium, de materia, poſteriùs verò de actu. Cùm autem hæc conſideratio ſit, vtrùm præter ſenſibiles ſubſtantias aliqua ſit immobilis, & æterna, necne, & ſi ſit, quænam ſit: quæ ab aliis dicuntur, primò ſpeculandum eſt, vt tum ſi quid non rectè dicant, non ſimus eiſdem conſcij, tum ſi quod nobis & illis commune dogma ſit, hoc ſeparatim nô contra nos grauiter feramus. Sufficiens enim erit, ſi quis quædam meliùs C dicat, quædam non deteriùs. Duæ autem de his opiniones ſunt. Quidam etenim ipſa mathematica ſubſtantias eſſe aiunt, vt numeros, lineas, & quæ his eiuſdem generis ſunt, & rurſus, ideas. Cùm autem quidam ideas numeróſq; mathematicos duo genera faciant, quidam vnam amborum naturam,

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικά, τὸ κ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Πότερόν ἐστι τὰ μαθηματικὰ ἢ οὔ.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῆς τῶν αἰσθητῶν οὐσίας, εἴρηται τί ἐστιν, ἐν μὲν τῇ μεθόδῳ τῇ τῶν φυσικῶν περὶ τῆς ὕλης, ὕστερον δὲ περὶ τῆς κατ' ἐνέργειαν. ἐπεὶ δ' ἡ σκέψις αὕτη ἐστὶ, πότερον ἔστι τις παρὰ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ἀκίνητος καὶ ἀΐδιος, ἢ οὐκ ἔστι· καὶ εἰ ἔστι, τίς ἐστι, πρῶτον τὰ παρὰ τῶν ἄλλων λεγόμενα θεωρητέον, ὅπως εἴτε τι μὴ καλῶς λέγουσι μὴ τοῖς αὐτοῖς ἔνοχοι ὦμεν· καὶ εἴ τι δόγμα κοινὸν ἡμῖν κἀκείνοις, τοῦτ' ἰδίᾳ μὴ καθ' ἡμῶν δυσχεραίνωμεν. ἀγαπητὸν γὰρ, εἴ τις τὰ μὲν κάλλιον λέγοι, τὰ δὲ μὴ χεῖρον. δύο δ' εἰσὶ δόξαι περὶ τούτων. τά τε γὰρ μαθηματικά φασιν οὐσίας εἶναί τινες, οἷον ἀριθμοὺς καὶ γραμμὰς καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις, καὶ πάλιν τὰς ἰδέας. ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν δύο γένη ταῦτα ποιοῦσι, τάς τε ἰδέας, καὶ τοὺς μαθηματικοὺς ἀριθμούς, οἱ δὲ μίαν φύσιν ἀμφοτέρων,

ἕτεροι δέ τινες τὰς μαθηματικὰς μόνον οὐσίας εἶναί φασι, σκεπτέον, πρῶτον μὲν περὶ τῶν μαθηματικῶν, μηδεμίαν προστιθέντας φύσιν ἄλλην αὐτοῖς· οἷον, πότερον ἰδέαι τυγχάνουσιν οὖσαι, ἢ οὔ· καὶ πότερον ἀρχαὶ καὶ οὐσίαι τῶν ὄντων, ἢ οὔ· ἀλλ' ὡς περὶ μαθηματικῶν μόνον, εἴτ' εἰσίν, εἴτε μὴ εἰσί· καὶ εἰ εἰσί, πῶς εἰσίν. ἔπειτα μετὰ ταῦτα χωρὶς περὶ τῶν ἰδεῶν αὐτῶν ἁπλῶς, καὶ ὅσον νόμου χάριν. τεθρύλληται γὰρ τὰ πολλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν λόγων. ἔτι δὲ πρὸς ἐκείνην δεῖ τὴν σκέψιν ἀπαντᾶν τὸν πλείω λόγον, ὅταν ἐπισκοπῶμεν, εἰ αἱ οὐσίαι καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων ἀριθμοὶ καὶ ἰδέαι εἰσί. μετὰ γὰρ τὰς ἰδέας αὕτη λείπεται τρίτη σκέψις.

A quidam autem alij mathematicas tantùm ſubſtantias eſſe dicant: primùm quidem de mathematicis conſiderandum eſt, nullam aliam eis addendo naturam, velvti vtrùm ideæ ſint néc ne, & vtrum principia, ſubſtantiæque entium, an non: verum tantùm, vt de mathematicis, vtrùm ſint, an non ſint, & ſi ſint, quonam modo ſint. Deinde poſtea ſeorſum de ipſis ideis ſimpliciter, & aliquantulum legis gratia: diuulgata namque plurima ſunt, etiam in exterioribus rationibus. Præterea, ad illam conſiderationem oportet maiorem ſermonis partem attendere, cùm de his conſiderationibus, vtrùm ſubſtantiæ principiáque entium, numeri, ac ideæ ſint: poſt enim ideas, hæc tertia conſideratio reſtat.

B

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι τὰ μαθηματικὰ οὐκ ἔστι κεχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν.

Ἀνάγκη δ' εἴπερ ἔστι τὰ μαθηματικά, ἢ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι αὐτά, καθάπερ λέγουσί τινες, ἢ κεχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν. λέγουσι δὲ καὶ οὕτω τινές· ἢ εἰ μηδετέρως, ἢ οὐκ εἰσίν, ἢ ἄλλον τρόπον εἰσίν. ὥσθ' ἡ ἀμφισβήτησις ἡμῖν ἔσται, οὐ περὶ τοῦ εἶναι, ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου. ὅτι μὲν τοίνυν ἔν γε τοῖς αἰσθητοῖς ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἅμα πλασματίας ὁ λόγος, εἴρηται μὲν καὶ ἐν τοῖς διαπορήμασιν, ὅτι ἅμα δύο στερεὰ εἶναι ἀδύνατον. ἔτι δὲ καὶ ὅτι τοῦ αὐτοῦ λόγου, καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις καὶ φύσεις ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι, καὶ μηδεμίαν κεχωρισμένην. ταῦτα μὲν οὖν εἴρηται πρότερον. ἀλλὰ πρὸς τούτοις φανερόν, ὅτι ἀδύνατον διαιρεθῆναι ὁτιοῦν σῶμα. κατ' ἐπίπεδον γὰρ διαιρεθήσεται· καὶ τοῦτο κατὰ γραμμήν· καὶ αὕτη κατὰ στιγμήν. ὥστε εἰ τὴν στιγμὴν διελεῖν ἀδύνατον, καὶ τὴν γραμμήν· εἰ δὲ ταύτην, καὶ τἆλλα. τί οὖν διαφέρει, ἢ ταύτας εἶναι τοιαύτας φύσεις, ἢ μή, εἶναι δὲ ἐν αὐταῖς τοιαύτας φύσεις; τὸ αὐτὸ γὰρ συμβήσεται. διαιρουμένων γὰρ τῶν αἰσθητῶν, διαιρεθήσονται, ἢ οὐδ' αἱ αἰσθηταί. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κεχωρισμένας γ' εἶναι φύσεις τοιαύτας δυνατόν. εἰ γὰρ ἔσται στερεὰ παρὰ τὰ αἰσθητὰ κεχωρισμένα τούτων ἕτερα, καὶ πρότερα τῶν αἰσθητῶν, δῆλον ὅτι καὶ παρὰ τὰ ἐπίπεδα ἕτερα ἀναγκαῖον εἶναι ἐπίπεδα κεχωρισμένα, καὶ στιγμὰς καὶ γραμμάς. τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου. εἰ δὲ ταῦτα, πάλιν παρὰ τὰ τοῦ στερεοῦ μαθηματικοῦ ἐπίπεδα καὶ γραμμὰς καὶ στιγμάς, ἕτερα κεχωρισμένα. πρότερα γὰρ τῶν συγκειμένων ἐστὶ τὰ ἀσύνθετα. καὶ εἴπερ τῶν αἰσθητῶν πρότερα σώματα μὴ αἰσθητά, τοῦ αὐτοῦ λόγου καὶ τῶν ἐπιπέδων τῶν ἐν τοῖς ἀκινήτοις στερεοῖς * τὰ αὐτὰ κατὰ τὰ αὐτά. [margin: τὰ καθ'] ὥστε ἕτερα ταῦτα ἐπίπεδα καὶ γραμμαὶ τῶν ἅμα ἐν τοῖς στερεοῖς τοῖς κεχωρισμένοις. τὰ μὲν γὰρ ἅμα τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς, τὰ δὲ πρότερα τῶν μαθηματικῶν στερεῶν. πάλιν τοίνυν τούτων τῶν ἐπιπέδων ἔσονται γραμμαί, ὧν πρότερον δεήσει ἑτέρας γραμμὰς καὶ στιγμὰς εἶναι, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. καὶ τούτων τῶν ἐν ταῖς προτέραις γραμμαῖς, ἑτέρας προτέρας στιγμάς, ὧν οὐκέτι πρότεραι ἕτεραι. ἄτοπός τε δὴ γίγνεται ἡ σώρευσις. συμβαίνει γὰρ στερεὰ μὲν μοναχὰ παρὰ τὰ αἰσθητά, ἐπίπεδα δὲ τριττὰ παρὰ τὰ αἰσθητά, τά τε παρὰ τὰ αἰσθητά, καὶ τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς, καὶ τὰ παρὰ τὰ ἐν τούτοις.

CAPVT II.

Entia mathematica non eſſe à ſenſibilibus ſeparata, neque in iis eſſe vt quid ab iis diuerſum.

NEceſſe autem, ſi mathematica ſunt, aut in ſenſibilibus ea eſſe, quemadmodum aliqui dicunt, aut à ſenſibilibus ſeparata: & hoc etiam modo quidam aiunt: aut ſi neutro modo, aut non ſunt, aut alio modo ſunt. Quare dubitatio nobis non de ipſo eſſe erit, verùm de modo. Et quidem quòd in ſenſibilibus ea eſſe impoſſibile eſt, quódque ſimul fictitia ratio eſt, dictum ſanè in dubitationibus eſt, C quòd ſimul duo ſolida eſſe impoſſibile eſt. Item quòd eiuſdem rationis eſt, cæteras quoque potentias & naturas in ſenſibilibus eſſe, ac nullam ſeparatam: hæc itaque priùs dicta ſunt. Verùm ad hæc etiam conſtat, quòd impoſſibile eſſet quodcunque corpus diuidi. Diuideretur enim ſecundùm ſuperficiem, & hæc ſecundùm lineam, & iſta ſecundùm punctum. Quare ſi punctum impoſſibile eſt diuidere, etiam lineam: quòd ſi hanc, cætera quoque. Quid igitur differt aut has eſſe tales naturas, aut non eſſe quidem, ſed eſſe in eis tales naturas? Idem namque accidet: diuiſis enim ſenſibilibus, diuidentur, aut nec ipſæ ſenſibiles. At nec ſeparatas eſſe tales naturas poſſibile eſt. Nam ſi erunt præter ſenſibilia D ſolida ſeparata ab his diuerſa, prioráque ſenſibilibus, patet quòd etiam præter ſuperficies, alias neceſſe eſt eſſe ſuperficies ſeparatas, puncta quoque, & lineas: quandoquidem eadem ratio eſt. Quòd ſi hæc rurſus præter mathematici ſolidi ſuperficies, lineas, & puncta, alia ſeparata: ſiquidem incompoſita, priora compoſitis ſunt. Et ſi ſenſibilibus priora ſunt corpora non ſenſibilia, eadem ratione ſuperficiebus etiam, quæ in ſolidis immobilibus ſunt, priores ſunt eæ quæ per ſe ipſas exiſtunt. Quare aliæ ſunt hæ tum ſuperficies, tum lineæ, ab iis quæ ſimul cum ſeparatis ſolidis ſunt: hæ namque ſimul cum mathematicis ſolidis, illæ verò eis priores ſunt. Rurſus illarum ſuperficierum lineæ erunt, E quibus priores alias oportebit eadem ratione lineas punctáque eſſe: & eorum quæ in prioribus lineis, alia puncta priora, quibus non erunt amplius alia priora. At abſurda ſanè coaceruatio fit. Accidit namque ſolida quidem, vnica præter ſenſibilia eſſe: ſuperficies verò triplices, præter ſenſibiles. illæ ſcilicet præter ſenſibiles, quæ in mathematicis ſunt ſolidis, quæque præter eas quæ in his ſunt:

lineæ autem quadruplices, puncta autẽ quincupla. Quare circa qualia horum, mathematicæ ſcientiæ erunt? non etenim circa ſuperficies, lineas, & pũcta, quæ in immobili ſolido ſunt: quandoquidem ſemper ſcientia circa priora eſt. Eadem ratio de numeris quoque: præter enim quælibet puncta, aliæ vnitates erunt, ac præter quælibet entia ſenſibilia: deinde præter intelligibilia, quare numerorũ mathematicorum infinita genera erunt. Item, quonam modo quæ in dubitationibus enumerauimus, ſoluere poſſunt? Etenim ea, circa quæ Aſtrologia eſt, ſimili modo præter ſenſibilia sũt, ac circa quæ Geometria. Eſſe verò cælum, & partes eius, quonã modo poſſibile eſt, aut aliud quodcunq; motũ habens? Similiter autẽ perſpectiuæ & harmonicæ obiecta. Erit namque vox & viſus præter ſenſibilia & particularia. Quare patet quòd alij ſenſus etiam aliáque ſenſibilia sũt. Cur enim magis illa, quàm iſta? Quòd ſi hæc ſunt, animalia quoque erunt, ſi quidem & ſenſus. Item quædam à mathematicis vniuerſaliter præter has ſubſtantias ſcribuntur: erit igitur hæc quoque alia quædam ſubſtantia ſeparata, ac media inter ideas, ac media, quæ nec numerus, nec pũcta, nec magnitudo, nec tẽpus ſit. Quòd ſi hoc impoſſibile eſt, conſtat quoque illa impoſſibile eſſe à ſenſibilibus ſeparata. Et omnino contrarium, tum verò, tum ei quod exiſtimari ſolitum eſt, accidit. Si quis ita eſſe mathematica ponat, vt quaſdam naturas ſeparatas, neceſſe profectò eſt, propterea quidẽ, quòd ita ſe habeant, priores ſenſibilibus magnitudinibus eſſe, ſecundùm autem veritatem poſteriores. Siquidẽ imperfecta magnitudo, generatione prior, ſubſtantia poſterior ſit, vt inanimatum animato. Item, quo, & quando magnitudines mathematicæ vnum erunt, quæ quidem interdum animæ aut parti animæ, aut alicui, quæ particeps eſt rationis, inſunt: quòd ſi non, multa erũt, ac diſſoluentur. Illis verò, cùm diuiſibiles, quãtæque ſint, quidnam cauſæ eſt, vt vnũ ſint, coniunctæque maneant? Item ipſæ etiã generationes hoc manifeſtant: quandoquidẽ quod primum eſt, ad lõgitudinem, deinde ad latitudinẽ, & tandem ad profunditatem fit, ac finem nactũ eſt. Si itaque ſubſtantia prius, quod generatione poſterius eſt, corpus profectò tum ſuperficie tum longitudine prius erit: & hac ratione perfectum magis, atque totum, quia fit animatũ. Linea verò, ſiue ſuperficies, quonam modo animata erit? Supra namq; noſtros ſenſus hæc certè poſtulatio erit. Item, corpus quidem ſubſtantia quædã ſit, quippe quod iam perfectionem quodã modo habet: lineæ verò quonam modo ſubſtantiæ erunt? Nec enim vt ſpecies, & forma quædam, velvti ſi anima ſit quod tale eſt: nec vt materia, velvti corpus. Nihil enim ex lineis, neque ex ſuperficiebus, neque punctis videtur conſiſtere poſſe. Atqui ſi qua materialis ſubſtãtia eſſet, hoc pati poſſe profectò videretur. Ratione itaque prior ſit. Non tamẽ omnia quæcunq; ratione priora, ſubſtantia quoque priora ſunt. Subſtantia namque priora, quæcunque ſeparata, excedũt eſſentia. Ratione verò iis quorum rationes ex rationibus: hæc autem non ſunt ſimul. Si enim paſſiones non ſint præter ſubſtantias, velvti quoddam motum, vel album, homine albo ſecundùm rationem albedo prior eſt, non ſecundùm ſubſtantiam. Non enim poteſt ſeparata eſſe, verùm ſemper vnà cum toto eſt: dico autem, totum hominem album. Quare manifeſtum eſt, neque prius eſſe, quod ex ablatione eſt, neque poſterius, quod ex appoſitione eſt:

A γραμμαὶ δὲ τετραξαί, στιγμαὶ δὲ πενταξαί. ὥστε περὶ ποῖα αἱ ἐπιστῆμαι ἔσονται αἱ μαθηματικαὶ τούτων; οὐ γὰρ δὴ περὶ τὰ ἐν τῷ στερεῷ τῷ ἀκινήτῳ ἐπίπεδα καὶ γραμμὰς καὶ στιγμάς. ἀεὶ γὰρ περὶ τὰ πρότερα ἡ ἐπιστήμη. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν ἀριθμῶν. καὶ παρ' ἑκάστας γὰρ τὰς στιγμὰς, ἕτεραι ἔσονται μονάδες, καὶ παρ' ἕκαστα τὰ ὄντα αἰσθητά· εἶτα τὰ νοητά. ὥστε ἔσται γένη ἄπειρα τῶν μαθηματικῶν ἀριθμῶν. ἔτι ἅπερ ἐν τοῖς ἀπορήμασιν ἐπήλθομεν, πῶς ἐνδέχεται λύειν; περὶ ἃ γὰρ ἡ ἀστρολογία ἐστὶν ὁμοίως ἔσται περὶ τὰ αἰσθητά, καὶ περὶ ἃ ἡ γεωμετρία. εἶναι δ' οὐρανὸν καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ, πῶς δυνατὸν, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν ἔχον κίνησιν; ὁμοίως δὲ καὶ B τὰ ὀπτικά, καὶ τὰ ἁρμονικά. ἔσται γὰρ φωνή τε καὶ ὄψις * * τὰ αἰσθητά, καὶ τὰ καθ' ἕκαστα. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις, καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητά. τί γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε; εἰ δὲ ταῦτα, καὶ ζῷα ἔσονται, εἴπερ καὶ αἰσθήσεις. ἔτι γράφεται ἔνια καθόλου ὑπὸ τῶν μαθηματικῶν παρὰ ταύτας τὰς οὐσίας. ἔσται οὖν καὶ αὕτη τις ἄλλη οὐσία μεταξὺ κεχωρισμένη τῶν τ' ἰδεῶν καὶ τῶν μεταξύ, ἥτις οὔτε ἀριθμός ἐστιν, οὔτε στιγμαί, οὔτε μέγεθος, οὔτε χρόνος. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, δῆλον ὅτι κἀκεῖνα ἀδύνατον εἶναι κεχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν. ὅλως δὲ τοὐναντίον συμβαίνει καὶ τοῦ εἰωθότος ὑπολαμβάνεσθαι, εἴ C τις θήσει οὕτως εἶναι τὰ μαθηματικά, ὡς κεχωρισμένας τινὰς φύσεις. ἀνάγκη γὰρ, διὰ τὸ μὲν οὕτως εἶναι αὐτάς, προτέρας εἶναι τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν, κατὰ τὸ ἀληθὲς δὲ ὑστέρας. τὸ γὰρ ἀτελὲς μέγεθος, γενέσει μὲν πρότερόν ἐστι, τῇ οὐσίᾳ δ' ὕστερον, οἷον ἄψυχον ἐμψύχου. ἔτι τίνι, καὶ πότε ἔσται ἓν τὰ μαθηματικὰ μεγέθη; * τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα, ψυχῇ ἢ μέρει ψυχῆς, ἢ ἄλλῳ τινὶ εὐλόγως. εἰ δὲ μή, πολλὰ καὶ διαλύεται. ἐκείνοις δὲ διαιρετοῖς καὶ ποσοῖς οὖσι, τί αἴτιον τοῦ εἶναι ἓν καὶ συμμένειν; ἔτι αἱ γενέσεις δηλοῦσι, πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ μῆκος γίγνεται, εἶτα ἐπὶ πλάτος, τελευταῖον δὲ εἰς βάθος, καὶ τέλος ἔσχεν. εἰ οὖν τὸ τῇ γενέσει ὕστερον, τῇ οὐσίᾳ πρό- D τερον, τὸ σῶμα πρότερον ἂν εἴη ἐπιπέδου, καὶ μήκους· καὶ ταύτῃ καὶ τέλειον, καὶ ὅλον μᾶλλον, ὅτι ἔμψυχον γίγνεται. γραμμὴ δὲ ἔμψυχος ἢ ἐπίπεδον, πῶς ἂν εἴη; ὑπὲρ γὰρ τὰς αἰσθήσεις τὰς ἡμετέρας ἂν εἴη τὸ ἀξίωμα. ἔτι τὸ μὲν σῶμα οὐσία τις. ἤδη γὰρ ἔχει πως τὸ τέλειον. αἱ δὲ γραμμαί, πῶς οὐσίαι; οὔτε γὰρ ὡς εἶδος καὶ μορφή τις, οἷον εἰ ἄρα ἡ ψυχὴ τοιοῦτον· οὔτε ὡς ἡ ὕλη, οἷον τὸ σῶμα. οὐθὲν γὰρ ἐκ γραμμῶν, οὐδὲ ἐπιπέδων, οὐδὲ στιγμῶν φαίνεται συνίστασθαι δυνάμενον. εἰ δ' ἦν οὐσία τις ὑλική, τοῦτ' ἂν ἐφαίνετο δυνάμενα πάσχειν. τῷ μὲν οὖν λόγῳ ἔστω πρότερα· ἀλλ' οὐ πάντα ὅσα τῷ λόγῳ πρό- E τερα, καὶ τῇ οὐσίᾳ πρότερα. τῇ μὲν γὰρ οὐσίᾳ πρότερα, ὅσα χωριζόμενα τῷ εἶναι ὑπερβάλλει· τῷ λόγῳ δέ, ὅσων οἱ λόγοι ἐκ τῶν λόγων. ταῦτα δὲ οὐχ ἅμα ὑπάρχει. εἰ γὰρ μή ἐστι τὰ πάθη παρὰ τὰς οὐσίας, οἷον κινούμενόν τι ἢ λευκόν, τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου τὸ λευκὸν πρότερον κατὰ τὸν λόγον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν. οὐ γὰρ ἐνδέχεται εἶναι κεχωρισμένον, ἀλλ' ἀεὶ ἅμα τῷ συνόλῳ ἐστί. σύνολον δὲ λέγω, τὸν ἄνθρωπον τὸν λευκόν. ὥστε φανερὸν, ὅτι οὔτε τὸ ἐξ ἀφαιρέσεως, πρότερον, οὔτε τὸ ἐκ προσθέσεως ὕστερον.

Vulgo, περὶ τὰ αἰσ.

Beſſ. aliter iſta legit.

ἐκ προσθέσεως γὰρ τῷ λευκῷ ὁ λευκὸς ἄνθρωπος λέγεται. ὅτι μὲν οὖν οὔτε οὐσίαι μᾶλλον τῶν σωμάτων εἰσὶν, οὔτε πρότερα τῷ εἶναι τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ τῷ λόγῳ μόνον, οὔτε κεχωρισμένα που εἶναι δυνατὸν, εἴρηται ἱκανῶς.

A ex appoſitione namque, ipſa albedine albus homo dicitur. Quòd igitur nec ſubſtantiæ ſint magis, quàm corpora, nec eſſentia ſenſibilibus priora ſint, verùm ſola ratione, nec vſquam eſſe ſeparata poſſibile eſſe, ſatis dictum eſt.

ΚΕΦΑΛ. γʹ.

Πῶς ὄντα ἐστὶ τὰ μαθηματικά.

CAPVT III.

Quâ ratione ſint mathematica in ſenſibilibus: & illa ſine his conſiderentur? Eſſe bonum & pulchrum in mathematicis.

Ἐπεὶ δ' οὐδ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐνδέχεται αὐτὰ εἶναι, φανερὸν ὅτι ἢ ὅλως οὐκ ἔστιν, ἢ τρόπον τινὰ ἔστι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἐστι. πολλαχῶς γὰρ τὸ εἶναι λέγομεν. ὥσπερ γὰρ τὰ καθόλου ἐν τοῖς μαθήμασιν, οὐ περὶ κεχωρισμένων ἐστὶ, * παρὰ τὰ μεγέθη καὶ τοὺς ἀριθμούς, ἀλλὰ περὶ τούτων μὲν, οὐχ ᾗ δὲ τοιαῦτα οἷα ἔχειν μέγεθος, ἢ εἶναι διαιρετά, δῆλον ὅτι ἐνδέχεται καὶ περὶ τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν εἶναι καὶ λόγους καὶ ἀποδείξεις, μὴ ᾗ δὲ αἰσθητὰ, ἀλλ' ᾗ τοιαδί. ὥσπερ γὰρ καὶ ᾗ κινούμενα μόνον πολλοὶ λόγοι εἰσὶ, χωρὶς τοῦ τί ἕκαστόν ἐστι τῶν τοιούτων, καὶ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς· καὶ οὐκ ἀνάγκη διὰ ταῦτα, ἢ κεχωρισμένον τι εἶναι κινούμενον τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἐν τούτοις τινὰ φύσιν εἶναι ἀφωρισμένην· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν κινουμένων ἔσονται λόγοι καὶ ἐπιστῆμαι, οὐχ ᾗ κινούμενα δὲ, ἀλλ' ᾗ σώματα μόνον· καὶ πάλιν ᾗ ἐπίπεδα μόνον, καὶ ᾗ μήκη μόνον, καὶ ᾗ διαιρετὰ καὶ ᾗ ἀδιαίρετα ἔχοντα * φύσιν, καὶ ᾗ ἀδιαίρετα μόνον. ὥστε ἐπεὶ ἁπλῶς λέγειν ἀληθὲς, μὴ μόνον τὰ χωριστὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ χωριστὰ, οἷον κινούμενα, εἶναι, * καὶ τὰ μαθηματικὰ, ὅτι ἐστὶν ἁπλῶς ἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ τοιαῦτά γε οἷα λέγουσι· καὶ ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ἁπλῶς ἀληθὲς εἰπεῖν, τούτου εἶναι, οὐχὶ τοῦ συμβεβηκότος· οἷον, ὅτι λευκοῦ, εἰ τὸ ὑγιεινὸν λευκὸν, ἡ δ' ἔστιν ὑγιεινόν· ἀλλ' ἐκείνου οὗ ἐστιν ἑκάστη, εἰ ὑγιεινὸν ὑγιεινοῦ, * εἰ δ' ᾗ ἄνθρωπος, ἀνθρώπου· οὕτω καὶ τὴν γεωμετρίαν, οὐκ εἰ συμβέβηκεν αἰσθητὰ εἶναι ὧν ἐστι, μὴ ἔστι δὲ ᾗ αἰσθητὰ, οὐ τῶν αἰσθητῶν ἔσονται αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι. οὐ μὴν οὐδὲ παρὰ ταῦτα, ἄλλων κεχωρισμένων. πολλὰ δὲ συμβέβηκε καθ' αὑτὰ τοῖς πράγμασιν, ᾗ ἕκαστον ὑπάρχει τῶν τοιούτων· ἐπεὶ καὶ ᾗ θῆλυ τὸ ζῷον καὶ ᾗ ἄρρεν, ἴδια πάθη ἐστί. καίτοι οὐκ ἔστι τι θῆλυ οὐδ' ἄρρεν * κεχωρισμένων τῶν ζῴων. ὥστε καὶ ᾗ μήκη μόνον, καὶ ᾗ ἐπίπεδα· καὶ ὅσῳ δὴ ἂν περὶ προτέρων τῷ λόγῳ καὶ ἁπλουστέρων, τοσούτῳ μᾶλλον ἔχει τὸ ἀκριβές. τοῦτο δὲ τὸ ἁπλοῦν ἐστιν· ὥστε ἄνευ τοῦ μεγέθους μᾶλλον, ἢ μετὰ μεγέθους, καὶ μάλιστα ἄνευ κινήσεως. ἐὰν δὲ κίνησιν, μάλιστα τὴν πρώτην. ἁπλουστάτη γὰρ καὶ ταύτης ἡ ὁμαλή. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ἁρμονικῆς, καὶ ὀπτικῆς. οὐδ' ἑτέρα γὰρ ᾗ ὄψις, ἢ ᾗ φωνὴ, θεωρεῖ, ἀλλ' ᾗ γραμμαὶ καὶ ἀριθμοί. οἰκεῖα μέντοι ταῦτα πάθη ἐκείνων. καὶ ἡ μηχανικὴ δὲ ὡσαύτως. ὥστε εἴ τις θέμενος κεχωρισμένα τῶν συμβεβηκότων, σκοπεῖ τι περὶ τούτων ᾗ τοιαῦτα, οὐθὲν διὰ τοῦτο ψεῦδος ψεύσεται, ὥσπερ οὐδ' ὅταν ἐν τῇ γῇ γράφῃ, * καὶ τὴν ποδιαίαν φῇ μὴ ποδιαίαν. οὐ γὰρ ἐν ταῖς προτάσεσι τὸ ψεῦδος. ἄριστα δ' ἂν οὕτως θεωρηθείη ἕκαστον, εἴ τις τὸ μὴ κεχωρισμένον θείη χωρίσας, ὥσπερ ὁ ἀριθμητικὸς ποιεῖ, καὶ ὁ γεωμέτρης.

* Vulgò, ἀεί τ.

* Interpp. θέσιν,

* Miſcet iſta interpres.

* Beſſ. εἰ δ' ᾗ ἀνθρώπου, ᾗ ἄνθρωπος.

* κεχωρισμένον

* Interpp. καὶ τὴν μὴ ποδιαίαν, φῇ πο.

CVM verò nec in ſenſibilibus ea eſſe contingat, manifeſtum eſt, quòd aut omnino non ſunt, aut modo quodam ſunt, & ob hoc non ſimpliciter ſunt. Multipliciter namque ipſum eſſe dicimus. B quemadmodum enim vniuerſalia in mathematicis non ſunt de ſeparatis, circa magnitudines, numeróſque, verùm de his, quamquam non quatenus talia, vt magnitudinem habeant, aut diuiſibilia ſint, patet quòd etiam de magnitudinibus ſenſibilibus rationes & demonſtrationes ſunt, verùm non provt ſenſibiles, ſed provt tales ſunt. Quemadmodum enim provt mota ſolùm, multæ rationes ſunt, abſque eo, quòd quid ſit vnumquodque eorum, ac eis accidentium, conſideretur, & non eſt neceſſe propterea idem aliquid motum à ſenſibilibus ſeparatum eſſe, vel in eis aliquam naturam ſegregatam eſſe: ita de motis etiam erunt rationes, atque ſcientiæ, non tamen quatenus mota, verùm C quatenus corpora tantùm: & rurſus provt ſuperficies tantùm, & provt longitudines tantùm, & quatenus diuiſibilia & quatenus indiuiſibilia ſitum habentia, & provt indiuiſibilia tantùm. Quare cùm ſimpliciter verum ſit dicere, non ſolùm ſeparabilia, ſed & non ſeparabilia eſſe velvti mota, & mathematica: quia (etiam qualia dicũt) verum eſt ſimpliciter dicere, & talia eſſe: & quemadmodũ cæteras ſcientias ſimpliciter verum eſt dicere huius eſſe, nõ eius quod ei accidat: velvti albi (ſi ſalubre albũ ſit) verùm provt ſalubre eſt, ac illius, cuius vnaquæque eſt, ſi ſalubris ſalubre, ſi verò hominis provt homo eſt: ita & geometriam: non ſi accidit ſenſibilia eſſe quorum eſt, nõn eſt autem eorum, provt ſenſibilia ſunt, non erunt ſenſibilium mathematicæ ſcientię: D non profectò propter hæc aliorum ſeparatorum erunt. Multa verò per ſe rebus accidunt, provt vnũquodque talium eſt: quoniam & quatenus fœmininum animal, & quatenus maſculinũ, propriæ ſunt paſſiones, etſi non eſt quicquam fœmininum, neque maſculinum ſeparatorum animalium. Quare etiam provt longitudines ſolùm, & provt ſuperficies, & quanto de prioribus ratione, ac ſimplicioribus, tanto magis id certitudinem habet. Hoc autẽ ſimplex eſt, quare abſq; magnitudine magis, quàm cum magnitudine, & maximè abſque motu. Quod ſi habet motum, primùm maximè: ſiquidem hic ſimpliciſſimus eſt, & huius qui regularis eſt. Eadem E ratio de harmonica & perſpectiua eſt: neutra namque, provt viſus, vel provt vox, ſpeculatur, verùm provt lineæ, & numeri. Ad hæc, propriæ illorũ paſſiones ſunt: mechanica quoque ſimiliter. Quare ſi quis ab accidentibus ſeparet, ac de eis aliquid, quatenus talia ſunt, conſideret, minimè propter hoc mentietur: quemadmodum nec cùm in terra deſcribat, ac eam, quæ pedalis non eſt, pedalem dicat. Non enim in propoſitionibus falſitas ineſt. Optimè verò ita vnumquodque profectò conſiderabitur, ſi quis ſeparans ponat, quod non eſt ſeparatum: quod arithmeticus geometráque facit.

Vnùm enim & indiuiſum eſt homo, provt homo. Ille verò poſuit vnum indiuiſum, deinde ſpeculatus eſt, ſi quid homini, provt indiuiſus eſt, accidit. At geometra nec provt homo, nec provt indiuiſus, verùm provt ſolida, quæ certè (etiam tametſi nullibi erat indiuiſus) inerant ei: patet quòd etiam abſque his contingit ei poſſe ineſſe. Quare propter hoc non malè geometræ dicunt, & de entibus differunt, & entia ſunt. Duplex enim eſt ens, hoc quidem actu, hoc verò materia. Cùm autem bonum & pulchrum differant (ſiquidem illud ſemper in operatione, pulchrum verò etiam in immobilibus eſt) qui dicunt mathematicas ſcientias nihil de bono vel pulchro dicere, falſum dicunt. Dicunt etenim, & maximè oſtendunt. Nam etſi non nominant, cùm tamen opera, & rationes oſtendunt, nónne dicunt de eis? Pulchri namque maximè ſpecies ſunt, ordo, commenſuratio, & definitum, quæ maximè oſtendunt mathematicæ ſcientiæ. Et cùm hæc multorum cauſæ eſſe appareant (dico autem velvti ordo, & definitum) patet quòd etiam ſimilem cauſam, quæ vt bonum cauſa eſt, quodam modo dicant. Magis autem apertè in aliis dicemus. De mathematicis igitur, & quòd entia ſunt, & quomodo entia, quóque modo priora, & quomodo non priora, tot dicta ſint.

CAPVT IV.

Demonſtrat non eſſe ideas.

De ideis autem, primò ipſam, quæ de idea eſt, opinionem conſiderandum, ad numerorum naturam nihil conſortij habentem, ſed quemadmodum opinati ſunt à principio qui primi ideas eſſe dixere. Accidit verò de ideis opinio illis, qui dixerunt, propterea quòd de veritate adhæſerant Heracliti rationibus, tanquam omnia ſenſibilia ſemper fluant. Quare ſi qua cuiuſpiam ſcientia prudentiáque erit, oportet alias quaſdam naturas permanentes eſſe, præter ſenſibiles: non enim fluentium eſſe ſcientiam. Cùm verò Socrates circa morales virtutes vacaret, & de his vniuerſaliter definire primus quæreret (naturalia enim parumper Democritus tetigerat ſolùm, & aliquatenus calidum & frigidum definierat: Pythagorici etiam priùs de quibuſdam paucis, quorum rationes ad numeros reducebant, velvti quid eſt tempus, aut iuſtum, aut nuptiæ) ille ſanè rationabiliter quærebat, ipſum quid eſt: ſyllogizare enim quærebat. Syllogiſmorum verò principium eſt ipſum quid eſt. Nondum enim tunc erat vis dialectica, vnde & poſſent abſque eo ipſo quid eſt, contraria conſiderare, verùm contrariorum eadem ſcientia eſſet. Duo namque ſunt, quæ Socrati iure proprio attribuat quiſpiam, inductiuas orationes, & definitionem vniuerſalis. Hæc enim ambo circa principium ſcientiæ ſunt. At Socrates quidem vniuerſalia non ponebat ſeparata, nec definitiones: quidam verò ſepararunt, ac talia, entium ideas appellarunt. Quare ferè accidebat eis eadem ratione, omnium quæ vniuerſaliter dicuntur, ideas eſſe. At ſimile eſt, ſicvti ſi quis numerare volens, cùm quidem pauciora exiſtant, arbitretur non poſſe: cùm verò plura faciet, numeret. Plures etenim

A ἓν μὲν γὰρ καὶ ἀδιαίρετον ὁ ἄνθρωπος, ᾗ ἄνθρωπος. ὁ δ' θεὶς ἓν ἀδιαίρετον· εἶτ' ἐθεώρησεν, εἴ τι τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν ᾗ ἀδιαίρετος· ὁ δὲ γεωμέτρης, οὔθ' ᾗ ἄνθρωπος, οὔθ' ᾗ ἀδιαίρετος, ἀλλ' ᾗ στερεά. ἃ γὰρ, κἂν εἰ μή που ἦν ἀδιαίρετος, ὑπῆρχεν αὐτῷ, δῆλον ὅτι καὶ ἄνευ τούτων ἐνδέχεται αὐτῷ ὑπάρχειν τὸ δυνατόν. ὥστε διὰ τοῦτο ὀρθῶς λέγουσιν οἱ γεωμέτραι, καὶ περὶ ὄντων διαλέγονται, καὶ ὄντα ἐστί. διττὸν γὰρ τὸ ὄν, τὸ μὲν ἐντελεχείᾳ, τὸ δ' ὑλικῶς. ἐπεὶ δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἕτερον (τὸ μὲν γὰρ ἀεὶ ἐν πράξει, τὸ δὲ καλὸν καὶ ἐν τοῖς ἀκινήτοις) οἱ φάσκοντες οὐδὲν λέγειν τὰς μαθηματικὰς ἐπι- B στήμας περὶ καλοῦ ἢ ἀγαθοῦ, ψεύδονται. λέγουσι γὰρ καὶ δεικνύουσι μάλιστα. οὐ γὰρ, εἰ μὴ ὀνομάζουσι, τὰ δ' ἔργα καὶ τοὺς λόγους δεικνύουσιν, οὐ λέγουσι περὶ αὐτῶν. τοῦ δὲ καλοῦ μέγιστα εἴδη, τάξις καὶ συμμετρία, καὶ τὸ ὡρισμένον· ἃ μάλιστα δεικνύουσιν αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι. καὶ ἐπεί γε πολλῶν αἴτια φαίνεται ταῦτα (λέγω δ' οἷον ἡ τάξις καὶ τὸ ὡρισμένον) δῆλον ὅτι λέγοιεν ἂν καὶ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, τὴν ὡς τὸ καλὸν, αἴτιον τρόπον τινά. μᾶλλον δὲ γνωρίμως ἐν ἄλλοις περὶ αὐτῶν ἐροῦμεν. περὶ μὲν οὖν τῶν μαθηματικῶν, ὅτι τε ὄντα ἐστὶ, καὶ πῶς ὄντα, καὶ πῶς οὐ πρότερα, καὶ πῶς πρότερα, τοσαῦτα εἰρήσθω.

C

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι αἱ ἰδέαι οὐκ εἰσί.

Περὶ δὲ τῶν ἰδεῶν, πρῶτον αὐτὴν τὴν κατὰ τὴν ἰδέαν δόξαν ἐπισκεπτέον, μηθὲν συνάπτουσαν πρὸς τὴν τῶν ἀριθμῶν φύσιν, ἀλλ' ὡς ὑπέλαβον ἐξ ἀρχῆς οἱ πρῶτοι τὰς ἰδέας φήσαντες εἶναι. συνέβη δ' ἡ περὶ τῶν εἰδῶν δόξα τοῖς εἰποῦσι, διὰ τὸ πεισθῆναι περὶ τῆς ἀληθείας τοῖς Ἡρακλειτείοις λόγοις, ὡς πάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων. ὥστ' εἴπερ ἐπιστήμη τινὸς ἔσται καὶ φρόνησις, ἑτέρας δεῖν τινὰς φύσεις εἶναι παρὰ τὰς αἰσθητὰς D μενούσας. οὐ γὰρ εἶναι τῶν ῥεόντων ἐπιστήμην. Σωκράτους δὲ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς πραγματευομένου, καὶ περὶ τούτων ὁρίζεσθαι καθόλου ζητοῦντος πρώτου (τῶν μὲν γὰρ φυσικῶν ἐπὶ μικρὸν Δημόκριτος ἥψατο μόνον, καὶ ὡρίσατό πως τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρόν· οἱ δὲ Πυθαγόρειοι πρότερον περί τινων ὀλίγων, ὧν τοὺς λόγους εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀνῆπτον, οἷον, τί ἐστι καιρὸς, ἢ τὸ δίκαιον, ἢ γάμος) ἐκεῖνος εὐλόγως ἐζήτει, τὸ τί ἐστι. συλλογίζεσθαι γὰρ ἐζήτει. * ἀρχὴ δὲ τῶν συλλογισμῶν, τὸ τί ἐστι. διαλεκτικὴ γὰρ ἰσχὺς οὔπω τότ' ἦν, ὥστε δύνασθαι καὶ χωρὶς τοῦ τί ἐστι τἀναντία ἐπισκοπεῖν, καὶ τῶν ἐναντίων εἰ ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη. δύο γάρ ἐστιν, ἅ τις ἂν ἀποδοίη Σωκρά- E τει δικαίως, τούς τ' ἐπακτικοὺς λόγους, καὶ τὸ ὁρίζεσθαι καθόλου. ταῦτα γάρ ἐστιν ἄμφω περὶ ἀρχὴν ἐπιστήμης. ἀλλ' ὁ μὲν Σωκράτης τὰ καθόλου, οὐ χωριστὰ ἐποίει, οὐδὲ τοὺς ὁρισμούς· οἱ δ' ἐχώρισαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων ἰδέας προσηγόρευσαν. ὥστε συνέβαινεν αὐτοῖς σχεδὸν τῷ αὐτῷ λόγῳ, πάντων ἰδέας εἶναι τῶν καθόλου λεγομένων· καὶ παραπλήσιον, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἀριθμῆσαι βουλόμενος, ἐλαττόνων μὲν ὄντων οἴοιτο μὴ δύνασθαι, πλείω δὲ ποιήσας, ἀριθμοίη. πλείω γάρ ἐστι τῶν καθ' ἑκα-

Supr. l.7.c.9.

τὰ αἰσθητά, ὡς εἰπεῖν, τὰ εἴδη, περὶ ὧν ζητοῦντες τὰς αἰτίας, ἐκ τούτων ἐκεῖ προῆλθον. καθ᾽ ἕκαστον γὰρ ὁμώνυμόν ἐστι, καὶ παρὰ τὰς οὐσίας, τῶν τε ἄλλων ἕν ἐστιν ἐπὶ πολλῶν, καὶ ἐπὶ τοῖσδε καὶ ἐπὶ τοῖς ἀϊδίοις. ἔτι καθ᾽ οὓς τρόπους δείκνυται ὅτι ἔστιν εἴδη, κατ᾽ οὐδένα φαίνεται τούτων. ἐξ ἐνίων μὲν γὰρ οὐκ ἀνάγκη γίνεσθαι συλλογισμόν· ἐξ ἐνίων δὲ καὶ οὐχ ὧν οἴονται, τούτων εἴδη γίνεται. κατά τε γὰρ τοὺς λόγους τοὺς ἐκ τῶν ἐπιστημῶν, ἔσται εἴδη πάντων ὅσων ἐπιστῆμαι εἰσίν· καὶ κατὰ τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν, καὶ τῶν ἀποφάσεων· κατὰ δὲ τὸ νοεῖν τι φθαρέντος, τῶν φθαρτῶν. φάντασμα γάρ τι τούτων ἐστίν. ἔτι δὲ οἱ ἀκριβέστατοι τῶν λόγων, οἱ μὲν τῶν πρός τι ποιοῦσιν ἰδέας, ὧν οὔ φασιν εἶναι καθ᾽ αὑτὸ γένος· οἱ δὲ τὸν τρίτον ἄνθρωπον λέγουσιν. ὅλως τε ἀναιροῦσιν οἱ περὶ τῶν εἰδῶν λόγοι, ἃ μᾶλλον βούλονται εἶναι οἱ λέγοντες εἴδη, τὰς ἰδέας εἶναι. συμβαίνει γὰρ μὴ εἶναι πρῶτον τὴν δυάδα, ἀλλὰ τὸν ἀριθμόν, καὶ τούτου τὸ πρός τι, καὶ τὸ καθ᾽ αὑτό· καὶ πάνθ᾽ ὅσα τινὲς ἀκολουθήσαντες ταῖς περὶ τῶν εἰδῶν δόξαις, ἠναντιώθησαν ταῖς ἀρχαῖς. ἔτι κατὰ μὲν τὴν ὑπόληψιν καθ᾽ ἣν φασιν εἶναι τὰς ἰδέας, οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν ἔσονται εἴδη, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν. τὸ γὰρ νόημα ἕν, οὐ μόνον περὶ τὰς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ μὴ οὐσιῶν ἐστί· καὶ αἱ ἐπιστῆμαι οὐ μόνον τῆς οὐσίας ἔσονται. συμβαίνει δὲ καὶ ἄλλα μυρία τοιαῦτα. κατὰ δὲ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὰς δόξας τὰς περὶ αὐτῶν, εἰ ἔστι μεθεκτὰ τὰ εἴδη, τῶν οὐσιῶν ἀναγκαῖον ἰδέας εἶναι μόνον. οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχονται, ἀλλὰ δεῖ ταύτῃ ἑκάστου μετέχειν, ᾗ μὴ καθ᾽ ὑποκειμένου λέγεται· λέγω δ᾽ οἷον, εἴ τι αὐτοῦ διπλασίου μετέχει, τοῦτο καὶ ἀϊδίου μετέχει, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. συμβέβηκε γὰρ τῷ διπλασίῳ τὸ ἀΐδιον εἶναι. ὥστε ἔσται οὐσία τὰ εἴδη. * ταὐτὰ δ᾽ ἐνταῦθα οὐσίαν σημαίνει, κἀκεῖ. * ἢ τί ἐστι τὸ εἶναι φάναι τι παρὰ ταῦτα τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν; καὶ εἰ μὲν ταὐτὸ εἶδος τῶν ἰδεῶν, καὶ τῶν μετεχόντων, ἔσται τι κοινόν. τί γὰρ μᾶλλον ἐπὶ τῶν φθαρτῶν δυάδων, καὶ τῶν δυάδων πολλῶν μέν, ἀϊδίων δέ, τὸ δυὰς ἓν καὶ ταὐτόν, ἢ ἐπ᾽ αὐτῆς καὶ τῆς τινός; εἰ δὲ μὴ τὸ αὐτὸ εἶδος, ὁμώνυμα ἂν εἴη, καὶ ὅμοιον ὥσπερ ἂν εἴ τις καλοίη ἄνθρωπον τόν τε Καλλίαν καὶ τὸ ξύλον, μηδεμίαν κοινωνίαν ἐπιβλέψας αὐτῶν. εἰ δὲ τὰ μὲν ἄλλα τοὺς κοινοὺς λόγους ἐφαρμόττειν θήσομεν τοῖς εἴδεσιν, οἷον ἐπ᾽ αὐτὸν τὸν κύκλον σχῆμα ἐπίπεδον, καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ λόγου, τὸ δ᾽ ὅ ἐστι προστεθήσεται, σκοπεῖν δεῖ μὴ κενὸν ᾖ τοῦτο πάμπαν. τίνι τε γὰρ προστεθήσεται; τῷ μέσῳ, ἢ τῷ ἐπιπέδῳ, ἢ πᾶσι; πάντα γὰρ τὰ ἐν τῇ οὐσίᾳ, ἰδέαι, οἷον τὸ ζῷον, καὶ τὸ δίπουν. ἔτι δῆλον ὅτι ἀνάγκη αὐτὸ εἶναί τι ὥσπερ τὸ ἐπίπεδον φύσιν τινά, ἣ πᾶσιν ἐνυπάρξει τοῖς εἴδεσιν, ὡς γένος.

* κ. ταὐτά.

* Beſſ. ἢ τί ἔσται τὸ ε.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ὅτι οὐδὲν συμβάλλονται τὰ εἴδη.

Sup. lib. 1, c. 7.

Πάντων δὲ μάλιστα διαπορήσειεν ἄν τις, τί ποτε συμβάλλονται τὰ εἴδη, ἢ τοῖς ἀϊδίοις τῶν αἰσθητῶν, ἢ τοῖς γιγνομένοις, καὶ τοῖς φθειρομένοις. οὔτε γὰρ κινήσεώς ἐστιν, οὔτε μεταβολῆς οὐδεμιᾶς αἴτια αὐτοῖς.

A (vt ita dicam) ſpecies ſunt, quàm ſenſibilia particularia: de quibus cùm cauſas quærerent, ex his ad illas proceſſerunt. Nam & ſecundùm vnumquodque eiuſdem nominis ſunt & præter ſubſtantias: cæterorum quoque in multis eſt vnum, & in his, & ſempiternis. Cæterùm quibus modis oſtenditur, quod ſpecies ſunt, ſecundum nullum horum apparet. E quibuſdam namque non eſt neceſſe fieri ſyllogiſmum: è quibuſdam verò, etiam quorum non putant, horum ſpecies fiunt. Secundùm namque rationes, quæ ex ſcientiis, ſpecies erunt omnium, quorum ſcientiæ ſunt: ſecundùm verò vnum in multis, etiam negationum: & ſecundùm quod intelligimus aliquid eius quod corruptum eſt, etiam corruptibilium: ſiquidem horum aliqua B conceptio eſt. Inſuper quædam rationum, eorum etiam, quæ ad aliquid ſunt (quippe cùm exactiſſimæ ſint) ideas faciunt, quorum non dicimus eſſe per ſe genus: quædam etiam tertium hominem dicunt. Et ſimpliciter hæ de ſpeciebus rationes, illa perimunt, quæ magis, quàm ipſas ideas eſſe volunt, qui ſpecies dicunt. Accidit enim non eſſe priùs dualitatem, ſed numerum & eo, quod eſt aliquid, etiam id, quod per ſe eſt: & cuncta quæcunque cum quibuſdam ſequerentur de ideis opiniones, aduerſa facere principiis. Item, ſecundùm exiſtimationem, ſecundùm quam dicunt ideas eſſe, non ſolùm ſubſtantiarum, verùm etiam multorum aliorum ſpecies erunt: etenim vnus conceptus, non ſolùm de ſubſtantiis, ſed de non ſubſtantiis C etiam eſt. Et ſcientiæ non ſolùm ſubſtantiæ erunt: & alia id genus accidunt infinita. Secundùm verò neceſſitatem & opiniones de eis, ſi ſpecies participabiles ſunt, neceſſe eſt ſubſtantiarum ſolùm eſſe ideas. Non enim ſecundùm accidens participatio earum eſt, ſed eatenus vnaquaque participare eſt, quatenus dicitur non de ſubiecto. Dico autem, vt ſi quid ipſo duplo participat, hoc etiam æterno participat, ſed ſecundùm accidens. Accidit enim duplo æternum eſſe. quare ſpecies, ſubſtantia erunt. Hæc autem hic & ibi ſubſtantiam ſignificant. An aliquid erit dicere eſſe præter hæc, ipſum quid vnum in multis? etſi eadem quidem ſpecies eſt idearum, & participantium, erit aliquid com- D mune. Cur enim magis de corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidem, ſed æternis, dualitas vnum, & idem ſit, quàm de hac, & aliqua? Quòd ſi non eſt eadem ſpecies, æquiuoca erit profectò, & ſimile, ac ſi quis Calliam, & lignum homines appellarit, nullam inſpiciens communicationem eorum. Si autem cætera quidem, communes videlicet ſpeciebus conuenire ponemus, veluti ad ipſum circulum figuram planam, & cæteras rationis partes, & quod ei, cuius eſt, apponatur, conſiderandum eſt, ne omnino vanum hoc ſit. Cui namque apponetur? medio, an plano, an cunctis? Omnia enim, quæ in ſubſtantia ſunt, ideæ ſunt, vt E animal, & bipes. Item patet, quòd ipſum quoque neceſſe eſt quid eſſe, velvti planum naturam quandam, quæ omnibus ſpeciebus vt genus inerit.

CAPVT V.

Ideas nihil conferre ad generationem, neque ad ſcientiam volebant earum aſſertores.

POtiſſimum verò quiſpiam dubitabit, quidnam ſpecies conferant, aut ſempiternis ſenſibilium, aut illis quæ fiunt, & corrumpuntur: nec enim motus, nec alicuius träſmutationis, eis ipſis cauſæ ſunt,

At nec ad ſcientiam aliorum proſunt; nec enim horum illæ ſubſtantiæ ſunt: in his etenim eſſent. Nec ad eſſe: quippe cùm non inſint participantibus. Ita etenim fortaſſis cauſæ putabuntur eſſe, vt album miſtum albo. Sed iſta ratio facilè redargui poteſt, quam Anaxagoras prior, Eudoxus verò poſterior dubitans & alij quidam dixerunt: facile enim eſt multa & impoſſibilia ad hanc opinionem congerere. At nec ex ſpeciebus cætera ſunt ſecundùm vllum illorum modorum, qui dici ſolent. Dicere verò exemplaria, eas eſſe, & cæteras eis participare, vana & figmenta poëtica eſt dicere. Quid enim eſt, quod agit, ad ideas inſpiciens? Poſſibile enim eſt, & eſſe, & fieri quodcunque etiam non ex imagine. Quare & exiſtente Socrate, & non exiſtente, fiet vtique quale Socrates eſt. Similiter etiam dilucidum, ſi Socrates ſempiternus eſſet, & eiuſdem erunt plura exemplaria: quare & ſpecies, vtputa hominis, animal, & bipes, ſimul autem & idealis homo. Item, non ſolùm ſenſibilium exemplaria ſpecies erunt, verùm etiam ipſarum: vtputa genus ſpecierum, quæ vt generis ſunt: quare idem erit, exemplar, & imago. Item, videretur impoſſibile, eſſe ſeparatam ſubſtantiam: & id, cuius ſubſtantia. Quamobrem quomodo ideæ, cùm rerum ſubſtantiæ ſint, ſeparatæ erunt? In Phædone verò hoc modo dicitur, quòd tum ipſius eſſe tum ipſius fieri, ſpecies cauſæ ſunt. Attamen quamuis ſpecies exiſtant, non fiunt, ſi non ſit qui moueat: & multa alia fiunt, vt domus, & annulus, quorum non dicunt ſpecies eſſe. Quare patet, cætera quoque, quorum aiunt ideas eſſe, poſſe & eſſe, & fieri propter tales cauſas, quales eorum ſunt, quæ nunc dicta ſunt, & non propter ſpecies. Sed de ideis quidem, & hoc modo, & per alias tum magis dialecticas, tum certiores rationes, multa iam conſideratis ſimilia congregari poſſunt.

CAPVT VI.

Agit de ideis numerorum. exponit modos quibus dicitur numerus conſtare vnitatibus.

CVm autem de his determinatum ſit, decet rurſus, quæ circa numeros illis accidunt, qui eos ſubſtantias ſeparatas dicunt, ac entium cauſas primas, ſpeculari. Neceſſe verò eſt, ſi numerus quædam natura eſt, nec eſt alia quædam eius ſubſtantia, ſed hoc ipſum, vt quidam aiunt, aut quoddam eius primum eſſe, quoddam conſequens, quod ſit ſecundum, quódque ſpecie diuerſum, & hoc aut in vnitatibus confeſtim exiſtit, & eſt quæcunque vnitas cuique vnitati incomparabilis: aut ſunt confeſtim conſequenter omnes, & quæcunque quibuſcunque combinabiles: (qualem aiunt mathematicum numerum eſſe: in mathematico enim nulla vnitas alia ab alia differt) aut quaſdam combinabiles, quaſdam non: velvti ſi poſt vnum eſt prima dualitas, deinde trinitas, & ſic alius numerus. Sunt autem vnitates in vnoquoque numero velvti quæ in prima dualitate ſunt, inuicem combinabiles, & quæ in prima trinitate ſunt, inuicem: & ita in cæteris numeris. Quæ verò in ipſa dualitate, incomparabiles eis quæ in ipſa trinitate ſunt: & ſimiliter de aliis conſequentibus numeris. Ideo mathematicus

A ἀλλὰ μὴν οὐδὲ πρὸς τὴν ἐπιστήμην οὐδὲν βοηθεῖ τὴν τῶν ἄλλων. οὔτε γὰρ οὐσία ἐκεῖνα τούτων (ἐν τούτοις γὰρ ἂν ἦν) οὔτ' εἰς τὸ εἶναι, μὴ ἐνυπάρχοντά γε τοῖς μετέχουσιν· οὕτω μὲν γὰρ ἴσως αἴτια δόξειεν ἂν εἶναι, ὡς τὸ λευκὸν μεμιγμένον τῷ λευκῷ. ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ λόγος λίαν εὐκίνητος, ὃν Ἀναξαγόρας μὲν πρότερος, Εὔδοξος δ' ὕστερος ἔλεγε, διαπορῶν, καὶ ἕτεροί τινες. ῥᾴδιον γὰρ πολλὰ συναγαγεῖν καὶ ἀδύνατα πρὸς τὴν τοιαύτην δόξαν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἐκ τῶν εἰδῶν ἐστι τὰ ἄλλα κατ' οὐθένα τρόπον τῶν εἰωθότων λέγεσθαι. τὸ δὲ λέγειν παραδείγματα εἶναι καὶ μετέχειν αὐτῶν τὰ ἄλλα, κενολογεῖν ἐστι, καὶ μεταφορὰς λέγειν ποιητικάς. τί γάρ ἐστι τὸ
B ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ἰδέας ἀποβλέπειν; ἐνδέχεταί τε εἶναι καὶ γίγνεσθαι ὁποιοῦν, καὶ μὴ εἰκαζόμενον. ὥστε καὶ ὄντος Σωκράτους, καὶ μὴ ὄντος, γένοιτ' ἂν οἷος Σωκράτης. ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι κἂν εἰ ὁ Σωκράτης ἀΐδιος, ἔσται τε πλείω παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ· ὥστε καὶ εἴδη, οἷον τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῷον, καὶ τὸ δίπουν, ἅμα δὲ καὶ αὐτοάνθρωπος. ἔτι οὐ μόνον τῶν αἰσθητῶν παραδείγματα τὰ εἴδη, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν, οἷον τὸ γένος τῶν ὡς γένους εἰδῶν. ὥστε τὸ αὐτὸ ἔσται παράδειγμα καὶ εἰκών. ἔτι δόξειεν ἂν ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τὴν οὐσίαν, καὶ οὗ ἡ οὐσία. ὥστε πῶς ἂν αἱ ἰδέαι οὐσίαι τῶν πραγμάτων οὖσαι χωρὶς εἶεν; ἐν δὲ τῷ Φαί-
C δωνι τοῦτον λέγεται τὸν τρόπον, ὡς καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι αἴτια τὰ εἴδη ἐστί. καίτοι τῶν εἰδῶν ὄντων, ὅμως οὐ γίγνεται ἂν μὴ ᾖ τὸ κινῆσον. καὶ πολλὰ γίγνεται ἕτερα, οἷον οἰκία καὶ δακτύλιος, ὧν οὔ φασιν εἶναι εἴδη. ὥστε δῆλον ὅτι ἐνδέχεται κἀκεῖνα ὧν φασιν εἶναι ἰδέας, καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι διὰ τοιαύτας αἰτίας, οἵας καὶ τὰ ῥηθέντα νῦν, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ εἴδη. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἰδεῶν, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ διὰ λογικωτέρων καὶ ἀκριβεστέρων λόγων ἔστι πολλὰ συναγαγεῖν ὅμοια τοῖς τεθεωρημένοις.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

D Ποσαχῶς ἐνδέχεται λεχθῆναι περὶ τῶν ἀριθμῶν.

ΕΠεὶ δὲ διώρισται περὶ τούτων, καλῶς ἔχει πάλιν θεωρῆσαι τὰ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς συμβαίνοντα τοῖς λέγουσιν οὐσίας αὐτοὺς εἶναι χωριστάς, καὶ τῶν ὄντων αἰτίας πρώτας. ἀνάγκη δ', εἴπερ ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς φύσις τις, καὶ μὴ ἄλλη τις αὐτοῦ ἐστιν ἡ οὐσία, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτό, ὥσπερ φασί τινες, ἤτοι εἶναι τὸ μὲν πρῶτόν τι αὐτοῦ,* τὸ δ' ἐχόμενον ἕτερον ὂν τῷ εἴδει ἕκαστον. καὶ τοῦτο ἢ ἐπὶ τῶν μονάδων εὐθὺς ὑπάρχει, καὶ ἔστιν ἀσύμβλητος ὁποιαοῦν μονὰς ὁποιαοῦν μονάδι· ἢ εὐθὺς ἐφεξῆς πᾶσαι καὶ συμβληταὶ ὁποιαιοῦν ὁποιαισοῦν, οἷον λέγουσιν εἶναι τὸν μαθηματι-
E κὸν ἀριθμόν. ἐν γὰρ τῷ μαθηματικῷ οὐδὲν διαφέρει οὐδεμία μονὰς ἑτέρα ἑτέρας. ἢ τὰς μὲν συμβλητάς, τὰς δὲ μή· οἷον εἰ ἔστι μετὰ τὸ ἓν πρώτη ἡ δυάς, ἔπειτα ἡ τριάς, καὶ οὕτω δὴ ὁ ἄλλος ἀριθμός. εἰσὶ δὲ συμβληταὶ ἐν ἑκάστῳ ἀριθμῷ αἱ μονάδες, οἷον αἱ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ αὐτῆς, καὶ ἐν τῇ τριάδι τῇ πρώτῃ αὐτῆς· καὶ οὕτω δὴ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀριθμῶν. αἱ δ' ἐν τῇ δυάδι αὐτῇ πρὸς τὰς ἐν τῇ τριάδι αὐτῇ, ἀσύμβλητοι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐφεξῆς ἀριθμῶν. διὸ καὶ ὁ μὲν μαθηματικὸς

* Scrib. τὸ δ' ἐχόμενον. Beſſ. ſequentia verba aliter legit.

A ἀριθμεῖται μετὰ τὸ ἕν, δύο, πρὸς τῷ ἔμπροσθεν ἑνὶ ἄλλο ἕν· καὶ τὰ τρία πρὸς τοῖς δυσὶ τούτοις ἄλλο ἕν· καὶ ὁ λοιπὸς δὲ ὡσαύτως. ἔστι δὲ μετὰ τὸ ἓν δύο ἕτερα, ἄνευ τοῦ ἑνὸς τοῦ πρώτου, καὶ ἡ τριὰς ἄνευ τῆς δυάδος. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἄλλο ἀριθμός. ἢ τὸν μὲν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, οἷος ὁ πρῶτος ἐλέχθη, τὸν δ' οἷον οἱ μαθηματικοὶ λέγουσι, τρίτον δὲ τὸν ῥηθέντα τελευταῖον. ἔτι τούτους ἢ χωριστοὺς εἶναι τοὺς ἀριθμοὺς τῶν πραγμάτων, ἢ οὐ χωριστούς, ἀλλ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς. οὐχ οὕτως δ' ὡς τὸ πρότερον ἐπεσκοποῦμεν, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν ἀριθμῶν ἐνυπαρχόντων τοῖς αἰσθητοῖς· ἢ τὸν μὲν αὐτῶν εἶναι, τὸν δὲ μή, ἢ πάντας εἶναι. οἱ μὲν οὖν τρόποι καθ' οὓς ἐνδέχεται αὐτοὺς εἶναι, οὗτοί εἰσιν ἐξ ἀνάγ- B κης μόνοι. σχεδὸν δὲ καὶ οἱ λέγοντες τὸ ἓν ἀρχὴν εἶναι, καὶ οὐσίαν καὶ στοιχεῖον πάντων, καὶ ἐκ τούτου ἄλλου τινὸς εἶναι τὸν ἀριθμόν, ἕκαστος τούτων τινὰ τῶν τρόπων εἴρηκε, πλὴν τοῦ πάσας τὰς μονάδας εἶναι ἀσυμβλήτους· καὶ τοῦτο συμβέβηκεν εὐλόγως. οὐ γὰρ ἐνδέχεται ἔτι ἄλλον τρόπον εἶναι παρὰ τοὺς εἰρημένους. οἱ μὲν οὖν ἀμφοτέρους φασὶν εἶναι τοὺς ἀριθμούς, τὸν μὲν ἔχοντα τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, τὰς ἰδέας· τὸν δὲ μαθηματικόν, παρὰ τὰς ἰδέας, καὶ τὰ αἰσθητά, καὶ χωριστοὺς ἀμφοτέρους τῶν αἰσθητῶν. οἱ δὲ C τὸν μαθηματικὸν μόνον ἀριθμὸν εἶναι τὸν πρῶτον τῶν ὄντων, κεχωρισμένον τῶν αἰσθητῶν. καὶ οἱ Πυθαγόρειοι δὲ ἕνα τὸν μαθηματικόν, πλὴν οὐ κεχωρισμένον, ἀλλ' ἐκ τούτου τὰς αἰσθητὰς οὐσίας συνεστάναι φασί. τὸν γὰρ ὅλον οὐρανόν, κατασκευάζουσιν ἐξ ἀριθμῶν πλὴν οὐ μοναδικῶν· ἀλλὰ τὰς μονάδας ὑπολαμβάνουσιν ἔχειν μέγεθος. ὅπως δὲ τὸ πρῶτον ἓν συνέστη ἔχον μέγεθος, ἀπορεῖν ἐοίκασιν. ἄλλος δέ τις τὸν πρῶτον ἀριθμὸν τὸν τῶν εἰδῶν ἕνα εἶναι· ἔνιοι δὲ καὶ τὸν μαθηματικὸν τὸν αὐτὸν τοῦτον εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ μήκη καὶ τὰ ἐπίπεδα, καὶ περὶ τὰ στερεά. οἱ μὲν γὰρ ἕτερα τὰ μαθηματικά, καὶ τὰ μετὰ τὰς ἰδέας. τῶν δ' ἄλλως λεγόντων, οἱ μὲν τὰ μαθη- D ματικά, καὶ μαθηματικῶς λέγουσιν, ὅσοι μὴ ποιοῦσι τὰς ἰδέας ἀριθμούς, μηδὲ εἶναί φασιν ἰδέας. οἱ δὲ τὰ μαθηματικά, οὐ μαθηματικῶς δέ. οὐ γὰρ τέμνεσθαι οὔτε μέγεθος πᾶν εἰς μεγέθη, οὔθ' ὁποιασοῦν μονάδας, δυάδα εἶναι. μοναδικοὺς δὲ τοὺς ἀριθμοὺς πάντες εἶναι τιθέασι, πλὴν τῶν Πυθαγορείων, ὅσοι τὸ ἕν, στοιχεῖον καὶ ἀρχὴν φασιν εἶναι τῶν ὄντων. ἐκεῖνοι δ' ἔχοντα μέγεθος, καθάπερ εἴρηται πρότερον. ὁσαχῶς μὲν οὖν ἐνδέχεται λεχθῆναι περὶ αὐτῶν, καὶ ὅτι πάντες εἰσὶν εἰρημένοι οἱ τρόποι, φανερὸν ἐκ τούτων. ἔστι δὲ πάντα μὲν ἀδύνατα, μᾶλλον δ' ἴσως θάτερα τῶν ἑτέρων.

quidem numeratur poſt vnum duo, cum anteriori vno aliud vnum: tria quoque cum his duobus aliud vnum: & reliquis quidem ſimiliter: iſte verò poſt vnum, duo alia abſque primo vno, & trinitas abſque dualitate. Similiter autem & reliquus numerus. Aut igitur quendam numerorum eſſe oportet, qualis primus dictus eſt, quendam autem, qualem mathematici dicunt, tertium verò, qualis vltimo dictus eſt. Item, iſtos numeros aut ſeparatos à rebus eſſe aut non ſeparatos, ſed in ipſis ſenſibilibus: non autem ita vt priùs conſiderabamus, ſed vt ex numeris inexiſtentibus ipſis ſenſibilibus, aut quendam eorum eſſe, quendam non, aut omnes eſſe. Modi quidem, ſecundùm quos contingit eos eſſe, hi ſunt neceſſariò ſoli. At hi etiam, qui dicunt ipſum vnum principium, ſubſtantiam ac elementum omnium eſſe, & ex hoc & alio quodam numerum eſſe, ferè ſinguli, horum aliquem modorum dixerunt, præterquam quòd omnes vnitates incombinabiles ſint, & rationaliter accidit: non enim contingit alium modum eſſe, præter eos qui dicti ſunt. Quidam itaque ambos numeros eſſe aiunt: illum quidem, qui prius & poſterius habet, ideas: mathematicum verò, præter ideas, & ſenſibilia, ac ambos à ſenſibilibus ſeparatos. Quidam mathematicum ſolum numerum eſſe primum entium, ac à ſenſibilibus ſeparatum. Pythagorici quoque vnum ipſum mathematicum, verùm non ſeparatum, ſed ex eo ſenſibiles ſubſtantias conſtare dicunt. Totum enim cælum ex numeris conſtruunt præter id quod non ex monadicis: ſed vnitates exiſtimant habere magnitudinem. Quo autem modo primum vnum conſiſtit magnitudinem habens, dubitare videntur. Alius autem quidam primum numerum, ipſum ſpecierum vnum eſſe: alij verò ipſum mathematicum, hunc eundem eſſe. Simili modo etiam circa longitudines, & plana, & ſolida: quidam enim, alia eſſe mathematica, & alia, quæ poſt ideas. Eorum verò qui aliter dicunt, quidam mathematica, & mathematicè dicunt, quicunque ideas non faciunt numeros, nec eſſe ideas aiunt: quidam mathematica, non mathematicè. Non etenim ſecari omnem magnitudinem in magnitudines, neque quaſcunque vnitates dualitatem eſſe. Monadicos autem numeros eſſe ponunt omnes, præter Pythagoricos, quicunque vnum, elementum atque principium entium aiunt eſſe: illi enim habentia magnitudinem aiunt, vt priùs dictum eſt. Quot igitur modis contingat de eis dici, quódque omnes modi dicti ſint, ex his manifeſtum eſt. Sunt autem cuncta quidem impoſſibilia, magis verò fortaſſis altera alteris.

ΚΕΦΑΛ. ζʹ.

E

Πότερον συμβληταὶ αἱ μονάδες ἢ ἀσύμβλητοι, καὶ εἰ ἀσύμβλητοι, ποτέρως.

Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, εἰ συμβληταὶ αἱ μονάδες ἢ ἀσύμβλητοι· καὶ εἰ ἀσύμβλητοι, ποτέρως ὥσπερ διείλομεν. ἔστι μὲν γὰρ ὁποιανοῦν εἶναι ὁποιᾳοῦν μονάδι ἀσύμβλητον· ἔστι δὲ τὰς ἐν αὐτῇ τῇ δυάδι πρὸς τὰς ἐν αὐτῇ τῇ τριάδι. καὶ οὕτως δὴ ἀσυμβλήτους εἶναι τὰς ἐν ἑκάστῳ τῷ πρώτῳ ἀριθμῷ πρὸς ἀλλήλας.

CAPVT VII.

Omnes vnitates eſſe combinabiles ſiue comparabiles.

PRimò itaque conſiderãdum eſt vtrùm combinabiles ſint vnitates, an incõbinabiles. Quòd ſi incõbinabiles, quonã modo, vt diuiſimus: eſt enim quamcumque cuicumq; vnitati incombinabilem eſſe: eſt autẽ, eas quæ in ipſa dualitate ſunt, ad eas quæ in ipſa trinitate: & ſic eas, quæ in vnoquoque numero primo ſunt, incombinabiles inuicem eſſe.

Si omnes

Si omnes igitur vnitates incombinabiles, & indifferentes ſint, mathematicus numerus fit, & vnus ſolus: neque contingit ideas numeros eſſe. Qualis namque numerus, idealis homo, aut animal, aut aliqua alia ſpecierum erit? Idea namque vna vniuſcuiuſque, velvti ipſius hominis vna, & ipſius animalis alia vna: hi verò ſimiles, & indifferentes indefiniti. Quare nihil magis hæc trinitas ipſe idealis homo erit, quàm quæcunque. Quòd ſi ideæ non ſunt numeri, nec omnino poſſibile eſt eas eſſe: ex quibus namque principiis ideæ erunt? Numerus enim ex vno, & dualitate indeterminata eſt: ac principia & elementa ipſius numeri dicuntur, neque ea contingit aut priora aut poſteriora numeris ordinare. Si verò vnitates incombinabiles ſunt, & ita incombinabiles, vt quæcunque cuicunque, nec mathematicum hunc contingit eſſe numerum. (Mathematicus namque ex indifferentibus eſt: & quæ de eo oſtenduntur, tanquam in tali conueniunt) nec hunc eſſe ſpecierum: non enim erit dualitas prima ex vno, & indeterminata dualitate. Deinde conſequentes numeri, vt dicitur, dualitas, trinitas, quaternitas: ſimul etenim quæ ſunt in prima dualitate vnitates, generantur: ſiue quemadmodum qui priùs dixit, ex inæquabilibus (factis namque æqualibus fiebant) ſiue aliter. Deinde ſi altera vnitas prior altera erit, dualitate etiam, quæ ex his fit, prior erit. Cùm enim aliquid ſit, quoddam prius, quoddam poſterius: & quod ex his, hoc quidem prius, illo verò poſterius eſt. Item cùm primum quidem ipſum vnum ſit, deinde cæterorum aliquod vnum, ſecundum verò poſt illud, & rurſus tertium, quod ſecundum eſt poſt ſecundum, tertium erit poſt primum vnum. Quare priores profectò erunt vnitates, quàm numeri, qui eas complectuntur: velvti in dualitate erit tertia vnitas antè quàm tria ſint: & in trinitate, quarta, & quinta antè quàm hi numeri ſint. At nemo eorum hoc modo dixit vnitates incombinabiles: verùm ſecundùm quidem principia eorum, ita eſſe rationabile eſt: ſecundùm autem veritatem, impoſſibile eſt. Etenim vnitates priores & poſteriores eſſe rationabile eſt, ſi & quædam quidem prima vnitas eſt, vnúmque primum: & dualitates ſimiliter, ſi & prima quidem dualitas eſt: poſt namque primum, rationabile, & neceſſarium eſt, ſecundum quiddam eſſe: & ſi ſecundùm, tertium: & ita cætera conſequenter. Simul verò vtrumque dicere, vnitatémque primam poſt vnam eſſe, atque ſecundam, & primam dualitatem, impoſſibile eſt. Hi verò vnitatem quidem & vnum primum faciunt, ſecundum verò, & tertium nequaquam: ac dualitatem primam, ſecundam verò, & tertiam minimè. Conſtat autem, quòd ſi omnes vnitates incombinabiles ſunt, non contingit dualitatem ipſam eſſe, ac trinitatem, & ſic cæteros numeros: ſiue namque ſint vnitates indifferentes, ſiue differentes ſingulæ à ſingulis, neceſſe eſt numerum numerari per additionem: velvti binarium ad vnum vno alio addito: ternarium quoque, alio vno ad duo appoſito: & ſimili modo, quaternarium. Quare cùm ita ſint, impoſſibile eſt numerorum eſſe generationem, quemadmodum ex dualitate & vnitate generant. Binarius namque, pars ternarij fit: & hic, quaternarij. Eodem autem modo & in conſequentibus accidit.

A Εἰ μὲν οὖν πᾶσαι συμβληταὶ καὶ ἀδιάφοροι αἱ μονάδες, ὁ μαθηματικὸς γίνεται ἀριθμὸς, καὶ εἷς μόνος· καὶ τὰς ἰδέας οὐκ ἐνδέχεται εἶναι τοὺς ἀριθμούς. ποῖος γὰρ ἔσται ἀριθμὸς αὐτοάνθρωπος, ἢ ζῶον, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν τῶν εἰδῶν; ἰδέα μὲν γὰρ μία ἑκάστου, οἷον αὐτοῦ ἀνθρώπου μία, καὶ αὐτοῦ ζώου ἄλλη μία. οἱ δ᾽ ὅμοιοι καὶ ἀδιάφοροι, ἄπειροι. ὥστ᾽ οὐθὲν μᾶλλον ἥδε ἡ τριὰς αὐτοάνθρωπος, ἢ ὁποιαοῦν. Εἰ δὲ μή εἰσιν ἀριθμοὶ αἱ ἰδέαι, οὐδ᾽ ὅλως οἷόν τε αὐτὰς εἶναι. ἐκ τίνων γὰρ ἔσονται ἀρχῶν αἱ ἰδέαι; ὁ γὰρ ἀριθμός ἐστιν ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς δυάδος τῆς ἀορίστου· καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα λέγονται τοῦ ἀριθμοῦ εἶναι, τάξαι τε οὔτε προτέρας ἐνδέχεται τῶν ἀριθμῶν αὐτὰς, οὔθ᾽ ὑστέρας. Εἰ δὲ ἀσύμβλητοι αἱ μονάδες, καὶ οὕτως ἀσύμβλητοι, ὥστε ἡτισοῦν ἡτινιοῦν, οὔτε τὸν μαθηματικὸν ἐνδέχεται εἶναι τοῦτον τὸν ἀριθμὸν (ὁ μὲν γὰρ μαθηματικὸς, ἐξ ἀδιαφόρων, καὶ τὰ δεικνύμενα κατ᾽ αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ τοιούτοις ἁρμόττει) οὔτε τὸν τῶν εἰδῶν· οὐ γὰρ ἔσται ἡ δυὰς πρώτη ἐκ τοῦ ἑνὸς, καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος. ἔπειτα οἱ ἑξῆς ἀριθμοὶ ὡς λέγεται, δυὰς, τριὰς, τετρὰς. ἅμα γὰρ αἱ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ μονάδες γεννῶνται, εἴτε ὥσπερ ὁ πρῶτος εἰπὼν ἐξ ἀνίσων (ἰσασθέντων γὰρ ἐγένετο) εἴτε ἄλλως. ἔπειτα εἰ ἔσται ἡ ἑτέρα μονὰς C τῆς προτέρας, καὶ τῆς δυάδος τῆς ἐκ τούτων ἔσται προτέρα. ὅταν γὰρ ᾖ τι, τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ ὕστερον· καὶ τὸ ἐκ τούτων, τοῦ μὲν ἔσται πρότερον, τοῦ δ᾽ ὕστερον. ἔτι ἐπειδή ἐστι πρῶτον μὲν αὐτὸ τὸ ἕν, ἔπειτα τῶν ἄλλων ἐστί τι πρῶτον ἕν. δεύτερον δὲ μετ᾽ ἐκεῖνο, καὶ πάλιν τρίτον. τὸ δεύτερον μὲν μετὰ τὸ δεύτερον, τρίτον δὲ μετὰ τὸ πρῶτον ἕν· ὥστε πρότεραι ἂν εἶεν αἱ μονάδες, ἢ οἱ ἀριθμοὶ ἐξ ὧν λέγονται· οἷον ἐν τῇ δυάδι τρίτη μονὰς ἔσται, πρὶν τὰ τρία εἶναι, καὶ ἐν τῇ τριάδι τετάρτη, καὶ ἡ πέμπτη, πρὶν τοὺς ἀριθμοὺς τούτους. οὐδεὶς μὲν οὖν τὸν τρόπον τοῦτον εἴρηκεν αὐτῶν τὰς μονάδας ἀσυμβλήτους εἶναι. ἔστι δὲ κατὰ μὲν τὰς ἐκείνων ἀρχὰς, εὔλογον καὶ D οὕτως, κατὰ μέντοι τὴν ἀλήθειαν ἀδύνατον. τάς τε γὰρ μονάδας προτέρας εἶναι εὔλογον, εἴπερ καὶ πρώτη τίς ἐστι μονὰς, καὶ ἓν πρῶτον. ὁμοίως δὲ καὶ δυάδες, εἴπερ καὶ δυὰς πρώτη ἐστί. μετὰ γὰρ τὸ πρῶτον, εὔλογον καὶ ἀναγκαῖον δεύτερόν τι εἶναι· καὶ εἰ δεύτερον, τρίτον· καὶ οὕτω δὴ τὰ ἄλλα ἐφεξῆς. ἅμα δ᾽ ἀμφότερα λέγειν, μονάδα τε μετὰ τὸ ἓν πρώτην εἶναι, καὶ δευτέραν, καὶ δυάδα πρώτην, ἀδύνατον. οἱ δὲ ποιοῦσι μονάδα μὲν καὶ ἓν πρῶτον, δεύτερον δὲ καὶ τρίτον οὐκ ἔτι· καὶ δυάδα πρώτην, δευτέραν δὲ καὶ τρίτην οὐκ ἔτι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται, εἰ ἀσύμβλητοι πᾶσαι αἱ μονάδες, δυάδα εἶναι αὐτὴν E καὶ τριάδα, καὶ οὕτως τοὺς ἄλλους ἀριθμούς. ἄν τε γὰρ ὦσιν ἀδιάφοροι αἱ μονάδες, ἄν τε διαφέρουσαι ἑκάστη ἑκάστης, ἀνάγκη ἀριθμεῖσθαι τὸν ἀριθμὸν κατὰ τὴν πρόσθεσιν· οἷον, τὴν δυάδα πρὸς τῷ ἑνὶ, ἄλλου ἑνὸς προστεθέντος· καὶ τὴν τριάδα, ἄλλου ἑνὸς πρὸς τοῖς δυσὶ προστεθέντος· καὶ τὴν τετράδα ὡσαύτως. τούτων δὲ ὄντων, ἀδύνατον τὴν γένεσιν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, ὡς γεννῶσιν ἐκ τῆς δυάδος καὶ τοῦ ἑνός. μόριον γὰρ γίνεται ἡ δυὰς τῆς τριάδος, καὶ αὕτη τῆς τετράδος. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἐχομένων.

ἀλλ' ἐκ τῆς δυάδος τῆς πρώτης καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος, ἐγένετο ἡ τετρὰς, δύο δυάδες, παρ' αὐτὴν τὴν δυάδα. εἰ δὲ μὴ μόριόν ἐστιν αὕτη ἡ δυὰς, ἑτέρα δὲ προσέσται μία δυὰς, καὶ ἡ δυὰς ἔσται ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλου ἑνός.* εἰ δὲ τοῦτο οὐχ οἷόν τε εἶναι, τὸ ἕτερον στοιχεῖον δυάδα ἀόριστον. μονάδα γὰρ μίαν γεννᾷ, ἀλλ' οὐ δυάδα ὡρισμένην. ἔτι παρ' αὐτὴν τὴν τριάδα, καὶ αὐτὴν τὴν δυάδα, πῶς ἔσονται ἄλλαι τριάδες καὶ δυάδες· καὶ τίνα τρόπον ἐκ προτέρων μονάδων καὶ ὑστέρων σύγκεινται; πάντα γὰρ ταῦτ' ἐστὶ καὶ πλασματώδη, καὶ ἀδύνατον εἶναι πρώτην δυάδα, εἶτ' αὐτὴν τριάδα. ἀνάγκη δ', ἐπείπερ ἔσται τὸ ἓν καὶ ἡ ἀόριστος δυὰς στοιχεῖα. εἰ δ' ἀδύνατα τὰ συμβαίνοντα, καὶ τὰς ἀρχὰς ταύτας εἶναι ἀδύνατον. εἰ μὲν οὖν διάφοροι αἱ μονάδες ὁποιαιοῦν ὁποιαισοῦν, ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα συμβαίνει ἐξ ἀνάγκης.

* Beſſ. καὶ ἡ δὲ τῶν, [illegible]

A At ex primo binario, indeterminatóque binario, fiebat quaternarius, duo binarij præter ipſum binarium. Quòd ſi non pars erit ipſe binarius, alter verò adhuc erit vnus binarius: & binarius erit ex ipſo vno, & alio vno. Quod ſi eſt, non eſt poſſibile alterum elementum eſſe indeterminatum binarium. Vnam enim vnitatem generant, ſed non determinatum binarium. Item præter ipſum ternarium, ipſúmque binarium, quomodo erunt alij ternarij, & binarij? quóve modo ex prioribus & poſterioribus vnitatibus componuntur? hæc enim omnia & fictitia ſunt, & impoſſibile eſſet eſſe primum binarium, deinde ipſum ternarium. At neceſſe eſt, poſtquam vnum quidem & indeterminatus binarius elementa erunt: quòd ſi quæ accidunt, impoſſibilia ſunt, hæc quoque principia impoſſibile eſt eſſe. B Si itaque vnitates quæcunque à quibuſcunque differant, hæc & alia huiuſcemodi neceſſariò accidunt.

CAPVT VIII.

Eaſdem vnitates eſſe differentes & ſimul indifferentes, ſi numeri conſtent vnitatibus quoad ſeipſas ſingulas indifferentibus, & differentibus reſpectu vnius numeri ad alium.

Εἰ δ' αἱ μὲν ἐν ἄλλῳ διάφοροι, αἱ δ' ἐν τῷ αὐτῷ ἀριθμῷ ἀδιάφοροι ἀλλήλαις μόναι, καὶ οὕτως συμβαίνει τὰ δυσχερῆ. οἷον γὰρ ἐν τῇ δεκάδι αὐτῇ, ἔνεισι δέκα μονάδες. σύγκειται δὲ καὶ ἐκ τούτων, καὶ ἐκ δύο πεντάδων, ἡ δεκάς. ἐπεὶ δ' οὐχ ὁ τυχὼν ἀριθμὸς αὕτη ἡ δεκὰς (οὐδὲ γὰρ σύγκειται ἐκ τῶν τυχουσῶν πεντάδων, ὥσπερ οὐδὲ μονάδων) ἀνάγκη διαφέρειν τὰς μονάδας τὰς ἐν τῇ δεκάδι ταύτῃ. ἂν γὰρ μὴ διαφέρωσιν, οὐδ' αἱ πεντάδες διοίσουσιν, ἐξ ὧν ἐστὶν ἡ δεκάς· ἐπεὶ δὲ διαφέρουσι, καὶ αἱ μονάδες διοίσουσιν· εἰ δὲ διαφέρουσι, πότερον οὐκ ἐνέσονται πεντάδες ἄλλαι, ἀλλὰ μόνον αὗται αἱ δύο, ἢ ἔσονται; εἴτε δὲ μὴ ἐνέσονται, ἄτοπον· εἴτ' ἐνέσονται, ποία ἔσται δεκὰς ἐξ ἐκείνων; οὐ γάρ ἐστιν ἑτέρα δεκὰς ἐν τῇ δεκάδι παρ' αὐτήν. ἀλλὰ μὴν καὶ ἀνάγκη γε μὴ ἐκ τῶν τυχουσῶν δυάδων τὴν τετράδα συγκεῖσθαι. ἡ γὰρ ἀόριστος δυὰς, ὥς φασι, λαβοῦσα τὴν ὡρισμένην δυάδα, δύο δυάδας ἐποίησε. τοῦ γὰρ ληφθέντος ἦν δυοποιός. ἔτι τὸ εἶναι παρὰ τὰς δύο μονάδας, τὴν δυάδα φύσιν τινὰ, καὶ τὴν τριάδα παρὰ τὰς τρεῖς μονάδας, πῶς ἐνδέχεται; ἢ γὰρ μεθέξει θατέρου θατέρου, ὥσπερ λευκὸς ἄνθρωπος, παρὰ λευκὸν καὶ ἄνθρωπον (μετέχει γὰρ τούτων) ἢ ὅταν ᾖ θατέρου θατέρου διαφορά τις, ὥσπερ ἄνθρωπος παρὰ τὸ ζῷον καὶ δίπουν. ἔτι τὰ μὲν ἁφῇ ἐστιν ἕν, τὰ δὲ μίξει, τὰ δὲ θέσει· ὧν οὐδὲν ἐνδέχεται ὑπάρχειν ταῖς μονάσιν, ἐξ ὧν ἡ δυὰς, καὶ ἡ τριάς· ἀλλ' ὥσπερ οἱ δύο ἄνθρωποι οὐχ ἕν τι παρὰ ἀμφοτέρους, οὕτως ἀνάγκη καὶ τὰς μονάδας· καὶ οὐχ ὅτι ἀδιαίρετοι, διοίσουσιν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αἱ στιγμαὶ ἀδιαίρετοι. ἀλλ' ὅμως παρὰ τὰς δύο οὐδὲν ἕτερον ἡ δυὰς αὐτῶν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτο δεῖ λανθάνειν, ὅτι συμβαίνει προτέρας καὶ ὑστέρας εἶναι δυάδας· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀριθμούς. αἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ τετράδι δυάδες, ἔστωσαν ἀλλήλαις ἅμα· ἀλλ' αὗται τῶν ἐν τῇ ὀκτάδι πρότεραί εἰσι, καὶ ἐγέννησαν, (ὥσπερ ἡ δυὰς ταύτας,)

Si autem quæ quidem in alio differentes ſunt, quæ verò in eodem numero indifferentes inuicem ſolæ, non pauciora difficultatem ingerentia, hoc quoque modo accidunt, veluti in ipſo denario, decem vnitates ſunt. Componitur autem denarius, tum ex his tum ex duobus quinariis. Cùm C verò ipſe denarius non ſit quicunque numerus, nec ex quibuſcunque quinariis componatur, ſicvti nec vnitatibus, neceſſe eſt, vnitates, quæ in hoc denario ſunt, differre. Nam ſi non differant, nec quinarij different, ex quibus denarius eſt. Cùm verò differant, vnitates quoque different. Si igitur differant, vtrùm non erunt quinarij alij, ſed hi duo tantùm, an erunt? Siue igitur non erunt, inconueniens eſt: ſiue erunt, qualis ex eis denarius erit? Non eſt enim in denario alius denarius, præter ipſum. At verò etiam neceſſe eſt vt non ex quibuſuis binariis quaternarius componatur. Indeterminatus namque binarius (vt aiunt) determinatum accipiens binarium, duos binarios effecit: eo enim quod cepit, binarij fuit D efficiens. Item, quónam modo contingit, binarium præter duas vnitates, ac ternarium præter tres vnitates, aliquam eſſe naturam: ſiue enim certè alterum altero participabit (quemadmodum albus homo præter album & hominem: his etenim participat) ſiue cùm alterum quędam alterius differentia ſit, quemadmodum homo præter animal, & bipes. Item quædam tactu, quædam miſtione: quædam poſitione ſunt vnum: quorum nihil vnitatibus, ex quibus binarius atque ternarius fit, competit: ſed quemadmodum duo homines non ſunt vnum quid præter vtrumque, ita E de vnitatibus quoque neceſſe eſt. Et non, quoniam indiuiſibile, idcirco different: etenim puncta quoque indiuiſibilia ſunt: verumtamen dualitas eorum nihil aliud eſt præter duo. At verò nec hoc latêre decet, quòd accidit, priores poſterioréſque dualitates eſſe, ſimiliter autem & alios numeros. Binarij enim qui in quaternario ſunt, ſint inuicem ſimul, ſed ipſi iis qui octonario inſunt, priores ſunt, & genuerunt (quemadmodum binarius ipſos)

ipſi quaternarios, qui in ipſo octonario ſunt. Quare ſi & primus binarius idea, hi quoque quædam ideæ erunt. Eadem ratio de vnitatibus etiam eſt: quæ enim in prima dualitate ſunt, vnitates generant quatuor, quæ in quaternario ſunt. Quare omnes vnitates ideæ fiunt, & componetur idea ex ideis. Quamobrem patet, quòd etiam illa, quorum hæ ſunt ideæ, compoſita erunt, velvti ſi quis animalia dicat ex animalibus componi, ſi horum ideæ ſunt, ex animalibus ideæ erunt. Et omnino facere vnitates, quomodocunque differentes, abſurdum & fictitium eſt. Dico autem fictitium, quod ad ſuppoſitionem coactum eſt. Nec enim ſecundùm quantum, nec ſecundùm quale, videmus differre vnitatem ab vnitate: neceſſéque eſt aut æqualem aut inæqualem eſſe omnem quidem numerum, ſed præcipuè monadicum. Quare ſi nec maior neque minor, æqualis: æqualia verò, & omnino indifferentia, eadem putamus eſſe in numeris. Quòd ſi non ita ſit, nec dualitates, quæ in hoc denario ſunt, indifferentes erunt, cùm æquales ſint. Quam enim cauſam dicturus eſt, qui dicit indifferentes eſſe? Item, ſi omnis vnitas, & vnitas alia, duo faciunt, vnitas, quæ ex ipſo binario, & quæ ex ipſo ternario, erit binarius, & ex indifferentibus. Et vtrùm ternario prior, an poſterior? Magis namque videtur neceſſarium priorem eſſe: hæc namque vnitatum ſimul ternario, illa verò ſimul dualitati. Et nos quidem omnino putamus vnum & vnum, ſiue æqualia, ſiue inæqualia ſint, duo eſſe, velvti bonum, & malum, & hominem & equum: qui verò ita dicunt, nec ipſas vnitates. Siue autem non eſt maior numerus ipſius ternarij, quàm dualitatis, mirum eſt: ſiue eſt maior, conſtat quòd æqualis etiam dualitati ineſt: quare ipſe indifferens ab ipſa dualitate. Verùm non contingit, ſi primus aliquis numerus eſt, & ſecundus. Nec erunt ideæ numeri: hoc enim ipſum rectè aiunt, qui vnitates differentes debere eſſe arbitrantur. Si quidem erunt ideæ (vt priùs dictum eſt) vna profectò erit ſpecies. Si verò vnitates indifferentes, dualitates quoque ac ternarij indifferentes erunt: quare neceſſe eſt eis dicere, ita numerandum eſſe, vnum, duo, non ſuperaddito iam præexiſtenti. Nec enim generatio ex indeterminata dualitate erit, nec ideam eſſe contingit. Inerit namque altera idea in altera, cunctæque ſpecies, vnius partes. Quare ſecundùm ſuppoſitionem quidem, rectè dicunt: ſimpliciter verò, non rectè: multa namque perimunt. Cùm autem hoc ipſum habere quandam profectò dicant dubitationem, vtrùm cùm numeremus, & dicamus vnum, duo, tria, aſſumentes numeramus, an ſecundùm partes, an vtroque modo facimus: quapropter ridiculum eſt, hanc ad tantam ſubſtantiæ differentiam reducere.

CAPVT IX.

Quæ ſit numeri & vnitatis differentia, ſi qua ſit. Non cadere in vnitates differentiam.

ANte autem omnia probè ſe habet, determinare quænam numeri & vnitatis differentia eſt, ſi eſt; neceſſe autem eſt, aut ſecundùm quantum, aut ſecundùm quale differre. Neutrum autem horum videtur poſſe eſſe: verùm prout numerus,

A αὗται τὰς τετράδας τὰς ἐν τῇ ὀκτάδι αὐτῇ· ὥστε εἰ καὶ ἡ πρώτη δυὰς ἰδέα, καὶ αὗται ἰδέαι τινὲς ἔσονται. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν μονάδων. αἱ γὰρ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ μονάδες, γεννῶσι τὰς τέτταρας τὰς ἐν τῇ τετράδι. ὥστε πᾶσαι αἱ μονάδες ἰδέαι γίνονται. καὶ συγκείσεται ἰδέα ἐξ ἰδεῶν. ὥστε δῆλον ὅτι κἀκεῖνα, ὧν ἰδέαι αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι, συγκείμενα ἔσται, οἷον, εἰ τὰ ζῷα φαίη τις συγκεῖσθαι ἐκ ζῴων, εἰ τούτων ἰδέαι εἰσίν. ἐκ ζῴων ἰδέαι ἔσονται. ὅλως δὲ τὸ ποιεῖν τὰς μονάδας διαφόρους ὁπωσοῦν, ἄτοπον καὶ πλασματῶδες. λέγω δὲ πλασματῶδες, τὸ πρὸς ὑπόθεσιν βεβιασμένον. οὔτε γὰρ κατὰ τὸ ποσὸν, οὔτε κατὰ τὸ B ποιὸν ὁρῶμεν διαφέρουσαν μονάδα μονάδος· ἀνάγκη τε ἢ ἴσον ἢ ἄνισον εἶναι ἀριθμὸν, πάντα μὲν, ἀλλὰ μάλιστα τὸν μοναδικόν. ὥστε εἰ μήτε πλείων μήτε ἐλάττων, ἴσος· τὰ δὲ ἴσα καὶ ὅλως ἀδιάφορα, ταὐτὰ ὑπολαμβάνομεν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς· Εἰ δὲ μὴ, οὐδ' αἱ ἐν ταύτῃ τῇ δεκάδι δυάδες ἀδιάφοροι ἔσονται, ἴσαι οὖσαι. τίνα γὰρ αἰτίαν ἕξει λέγειν, ὁ φάσκων ἀδιαφόρους εἶναι; ἔτι εἰ ἅπασα μονὰς καὶ μονὰς ἄλλη, δύο· ἡ δ' ἐκ τῆς δυάδος αὐτῆς μονὰς, καὶ ἡ ἐκ τῆς τριάδος αὐτῆς δυὰς, ἔσται ἐκ διαφερουσῶν τε, καὶ πότερον προτέρα τῆς τριάδος ἢ ὑστέρα; μᾶλλον δὲ ἔοικεν ἀναγκαῖον προτέραν εἶναι. ἡ μὲν γὰρ ἅμα τῇ τριάδι, ἡ δ' ἅμα τῇ δυά- C δι τῶν μονάδων· καὶ ἡμεῖς μὲν ὑπολαμβάνομεν ὅλως ἓν, καὶ ἓν· καὶ ἐὰν ᾖ ἴσα ἢ ἄνισα, δύο εἶναι· οἷον τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ κακὸν, καὶ ἄνθρωπον καὶ ἵππον. οἱ δ' οὕτω λέγοντες, οὐδὲ τὰς μονάδας, εἴ τε μὴ ἔστι πλείων ἀριθμὸς ὁ τῆς τριάδος αὐτῆς, ἢ ὁ τῆς δυάδος, θαυμαστόν· εἴ τε ἔστι πλείων, δῆλον ὅτι καὶ ἴσος ἔνεστι τῇ δυάδι. ὥστε οὗτος ἀδιάφορος αὐτῇ τῇ δυάδι· ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται εἰ πρῶτός τις ἔστιν ἀριθμὸς, καὶ δεύτερος, οὐδὲ ἔσονται αἱ ἰδέαι ἀριθμοί. τοῦτο μὲν γὰρ αὐτὸ ὀρθῶς λέγουσιν, οἱ διαφόρους τὰς μονάδας ἀξιοῦντες εἶναι, εἴπερ ἰδέαι ἔσονται, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. ἓν γὰρ τὸ εἶδος. αἱ δὲ μονάδες εἰ ἀ- D διάφοροι, καὶ αἱ δυάδες καὶ αἱ τριάδες ἀδιάφοροι ἔσονται· διὸ καὶ τὸ ἀριθμεῖσθαι οὕτως ἓν, δύο, μὴ προσλαμβανομένου πρὸς τῷ ὑπάρχοντι, ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν. οὔτε γὰρ ἡ γένεσις ἔσται ἐκ τῆς ἀορίστου δυάδος, οὔτ' ἰδέαν ἐνδέχεται εἶναι. ἐνυπάρξει γὰρ ἑτέρα ἰδέα ἐν ἑτέρᾳ· καὶ πάντα τὰ εἴδη, ἑνὸς μέρη. διὸ πρὸς μὲν τὴν ὑπόθεσιν, ὀρθῶς λέγουσιν, ὅλως δ' οὐχ ὀρθῶς. πολλὰ γὰρ ἀναιροῦσιν. ἐπεὶ τοῦτό γ' αὐτὸ ἔχειν τινά φήσουσιν ἀπορίαν, πότερον ὅταν ἀριθμῶμεν καὶ εἴπωμεν ἓν, δύο, τρία, προσλαμβάνοντες ἀριθμοῦμεν, ἢ κατὰ μερίδας· ποιοῦμεν δὲ ἀμφοτέρως. διὸ γελοῖον ταύτην εἰς τηλικαύτην τῆς οὐ- E σίας ἀνάγειν * διαφοράν.

* κ. διαφθοράν.

ΚΕΦΑΛ. θʹ.

Τίς ἀριθμοῦ διαφορὰ καὶ μονάδος, εἰ ἔστιν καὶ κατὰ τῶν Πυθαγορείων.

ΠΑντων δὲ πρῶτον καλῶς ἔχει διορίσασθαι, τίς ἀριθμοῦ διαφορὰ, καὶ μονάδος, εἰ ἔστιν. ἀνάγκη δὴ ἢ κατὰ τὸ ποσὸν, ἢ κατὰ τὸ ποιὸν διαφέρειν. τούτων δ' οὐδέτερον φαίνεται ἐνδέχεσθαι ὑπάρχον,

ἀλλ' ἢ ἀριθμὸς κατὰ τὸ ποσόν. εἰ δὲ δὴ καὶ αἱ μονάδες τῷ ποσῷ διέφερον, κἂν ἀριθμὸς ἀριθμοῦ διέφερεν, ὁ ἴσος τῷ πλήθει τῶν μονάδων. ἔτι πότερον αἱ πρῶται μείζους ἢ ἐλάττους, καὶ ὕστερον ἐπιδιδόασιν, ἢ τοὐναντίον. πάντα γὰρ ταῦτα ἄλογα. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ τὸ ποιὸν διαφέρειν ἐνδέχεται. οὐθὲν γὰρ αὐταῖς οἷόν τε ὑπάρχειν πάθος ὕστερον· καὶ τοῖς ἀριθμοῖς φασιν ὑπάρχειν τὸ ποιὸν τοῦ ποσοῦ. ἔτι οὔτ' ἂν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τοῦτ' αὐταῖς γένοιτο, οὔτ' ἂν ἀπὸ τῆς δυάδος. τὸ μὲν γὰρ οὐ ποιόν. ἡ δὲ ποσόν, ποιόν. τοῦ γὰρ πολλὰ τὰ ὄντα εἶναι, αἰτία αὕτη ἡ φύσις. εἰ δ' ἄρα ἔχει πως ἄλλως, λεκτέον ἐν ἀρχῇ μάλιστα τοῦτο· καὶ διοριστέον περὶ μονάδος διαφορᾶς, μάλιστα μὲν καὶ διότι ἀνάγκη ὑπάρχειν. εἰ δὲ μή, τίνα λέγουσιν; ὅτι μὲν οὖν εἴπερ εἰσὶν ἀριθμοὶ αἱ ἰδέαι, οὔτε συμβλητὰς τὰς μονάδας ἁπάσας ἐνδέχεται εἶναι φανερόν, οὔτε ἀσυμβλήτους ἀλλήλαις οὐδέτερον τῶν τρόπων.

A ſecundùm quantum. Si itaque etiam vnitates quantitate differrent, numerus quoque à numero differret, qui æqualis eſt, plenitudine vnitatum. Item, vtrùm primæ maiores, an minores, & poſtea creſcant, an è conuerſo? hæc enim omnia abſurda ſunt. At verò nec ſecundùm qualitatem differre contingit: nullam enim ineſſe paſſionem poſſibile eſt. Etenim numeris quoque poſterius aiunt ineſſe qualitatem, quàm quantitatem. Item, nec ab vno hoc ipſæ patientur, nec à dualitate. Hoc enim non eſt quale, illa verò quantum, quale. Nam vt entia multa ſint, hæc natura cauſa eſt. Si igitur aliter quoquo modo ſe habet, dicendum hoc maximè in principio eſt, & de differentia vnitatis determinandum maximè quidem & propter quid neceſſe eſt exiſtere. Quòd ſi non, quam dicunt? Et B quidem ſi ideæ numeri ſunt, dilucidum eſt, quòd neutro modorum contingit, nec combinabiles cunctas vnitates eſſe, nec inuicem incombinabiles.

CAPVT X.

Entia mathematica, vt numeros non eſſe prima entia: item vnum non eſſe ſubſtantiam à ſenſibilibus abſtractam: nec principium numerorum.

Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὡς ἕτεροί τινες λέγουσι περὶ τῶν ἀριθμῶν, λέγεται καλῶς. εἰσὶ δ' οὗτοι ὅσοι ἰδέας μὲν οὐκ οἴονται εἶναι, οὔτε ἁπλῶς, οὔτε ὡς ἀριθμούς τινας οὔσας· τὰ δὲ μαθηματικὰ εἶναι, καὶ τοὺς ἀριθμοὺς πρώτους τῶν ὄντων, καὶ ἀρχὴν αὐτῶν εἶναι αὐτὸ τὸ ἕν. ἄτοπον γάρ, τὸ ἓν μὲν εἶναί τι πρῶτον τῶν ἑνῶν, ὥσπερ ἐκεῖνοί φασι· δυάδα δὲ τῶν δυάδων μή, μηδὲ τριάδα τῶν τριάδων. τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου πάντα ἐστίν. εἰ μὲν οὖν οὕτως ἔχει τὰ περὶ τὸν ἀριθμόν, καὶ θήσει τις εἶναι τὸν μαθηματικὸν μόνον, οὐκ ἔστι τὸ ἓν ἀρχή. ἀνάγκη γὰρ διαφέρειν τὸ ἓν τὸ τοιοῦτο τῶν ἄλλων μονάδων. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ δυάδα τινὰ πρώτην τῶν δυάδων. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀριθμοὺς τοὺς ἐφεξῆς. εἰ δέ ἐστι τὸ ἓν ἀρχή, ἀνάγκη μᾶλλον, ὥσπερ Πλάτων ἔλεγεν, ἔχειν τὰ περὶ τοὺς ἀριθμούς, καὶ εἶναί τινα πρώτην δυάδα καὶ τριάδα, καὶ οὐ συμβλητοὺς εἶναι τοὺς ἀριθμοὺς πρὸς ἀλλήλους. ἂν δ' αὖ πάλιν τις τιθῇ ταῦτα, εἴρηται ὅτι ἀδύνατα πολλὰ συμβαίνει. ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη γε, ἢ ἐκείνως, ἢ οὕτως ἔχειν. ὥστ' εἰ μηδετέρως, οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο εἶναι τὸν ἀριθμὸν χωριστόν. φανερὸν δ' ἐκ τούτων, καὶ ὅτι χείριστα λέγεται ὁ τρίτος τρόπος, τὸ εἶναι τὸν αὐτὸν ἀριθμόν, τὸν τῶν εἰδῶν, καὶ τὸν μαθηματικόν. ἀνάγκη γὰρ εἰς μίαν δόξαν συμβαίνειν δύο ἁμαρτίας. οὔτε γὰρ μαθηματικὸν ἀριθμὸν ἐνδέχεται τοῦτον εἶναι τὸν τρόπον, ἀλλ' ἰδίας ὑποθέσεις ὑποθέμενον, ἀνάγκη μηκύνειν, ὅσα τε τοῖς ὡς εἴδη τὸν ἀριθμὸν λέγουσι συμβαίνει, καὶ ταῦτα ἀναγκαῖον λέγειν. ὁ δὲ τῶν Πυθαγορείων τρόπος, τῇ μὲν ἐλάττους δυσχερείας ἔχει τῶν πρότερον εἰρημένων, τῇ δὲ ἰδίας ἑτέρας. τὸ μὲν γὰρ μὴ χωριστὸν ποιεῖν τὸν ἀριθμόν, ἀφαιρεῖται πολλὰ τῶν ἀδυνάτων· τὸ δὲ τὰ σώματα ἐξ ἀριθμῶν εἶναι συγκείμενα, καὶ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον εἶναι μαθηματικόν, ἀδύνατόν ἐστιν. οὔτε γὰρ ἄτομα μεγέθη λέγειν ἀληθές.

AT nec, vt alij quidam de numeris dicunt, rectè dicitur: ſunt autem hi, quicunque ideas quidem eſſe non putant, nec ſimpliciter, nec vt numeros quoſdam exiſtentes: mathematica verò eſſe, & numeros entium primos, ac eorum principium eſſe ipſum vnum. Abſurdum namque eſt, C vnum quidem eſſe quid primum vnorum, vt illi aiunt: dualitatem verò non eſſe dualitatum, neque ternarium ternariorum: eiuſdem enim rationis omnia ſunt. Si igitur ita ſe habeant, quæ circa numerum ſunt, & ſolum mathematicum quis eſſe ponat, ipſum vnum non eſt principium. Neceſſe enim eſſet, vt tale vnum differret ab aliis vnitatibus. Quòd ſi hoc, dualitatem quoque primam à dualitatibus. Similiter autem cæteros quoque conſequentes numeros. Si autem ipſum vnum eſt principium, neceſſe magis eſt, quæ circa numeros ſunt, ſe habere (vt Plato aiebat) ac eſſe dualitatem primam, & ternarium: nec eſſe numeros ad ſe inuicem combinabiles. Si quis verò rurſus hæc ponat, di- D ctum eſt, quòd multa impoſſibilia accidunt. At neceſſe eſt aut hoc aut illo modo ſe habere: quare ſi neutro modo, non eſt poſſibile numerum eſſe ſeparatum. Conſtat autem ex his, quòd tertius modus peſſimè dicitur, eundem videlicet eſſe mathematicum & ſpecierum numerum. Neceſſe eſt enim in vnam opinionem duos errores conuenire. Nec enim mathematicum numerum contingit hoc modo eſſe, ſed proprias ſuppoſitiones ſupponentem neceſſe eſt prolixum eſſe, & inſuper quæcunque accidunt eis, qui, vt ſpecies numerum dicunt, hæc etiam neceſſe eſt dicere. Modus verò Pythagoricorum, partim E pauciores habet difficultates, quàm priùs dictæ ſunt, partim alias proprias. Nam non ſeparatum facere numerum, aufert multa impoſſibilia. Corpora verò ex numeris eſſe compoſita, & hunc numerum mathematicum eſſe, impoſſibile eſt: nec enim indiuiduas magnitudines dicere, verum eſt,

Deinde quia hoc modo maximè ſe habent, vnitates verò non habent magnitudinem: magnitudinem verò ex indiuiſibilibus componi, quónam modo poſſibile eſt? At verò numerus Arithmeticus, monadicus eſt: illi verò numerum entia dicunt. Speculationes enim adaptãt corporibus, tanquam exiſtentibus ex ipſis numeris. Si igitur neceſſe quidem eſt horum aliquo dictorum modorum eſſe, numerus quidem aliquid per ſe entium eſt, nullo autem horum eſſe contingit, conſtat non eſſe aliquam talem numeri naturam, qualem aſſerunt, qui eum ſeparatum faciunt. Item, vtrùm vnaquæque vnitas ex magno & paruo adæquatis ſit, aut hæc quidem è paruo, illa verò ex magno? Si itaque ſit, nec ex omnibus elementis vnumquodque eſt, nec vnitates ſunt indifferentes: in hac quidem magnum, in hac verò paruum ineſt, ſuapte natura cõtrarium exiſtens. Item, quæ in ipſo ternario, quónam modo ſunt? Vna enim ſuperflua eſt: ſed propterea fortaſſis, ipſum in impare medium faciunt. Quòd ſi vtraque vnitatum ex ambobus eſt adæquatis, quónam modo dualitas vna quædam exiſtens natura, ex magno & paruo erit? aut quid ab vnitate differet? Item, vnitas prior dualitate: perempta namque perimitur dualitas. Ideam igitur, ideæ neceſſe eſt eam eſſe, cùm prior idea ſit, ac priorem factam fuiſſe: ex aliquo igitur. Indeterminata enim dualitas, dualitatis efficiens erat. Item, aut finitum aut infinitum neceſſe eſt numerum eſſe: numerum enim ſeparatum faciunt: quare non eſt poſſibile, non eſſe horum alterum. Et quidem quòd infinitum eſſe non contingit, patet. Infinitus enim, nec par nec impar eſt. Generatio verò numerorum, aut imparis numeri, aut paris sẽper eſt. Cùm enim vnum hoc nõ cadat in parem, impar efficitur. Cùm verò hoc modo dualitas incidat in eum qui ab vno duplicatur, fit quidem imparium alius par. Item, ſi omnis idea alicuius eſt, numeri verò ideæ ſunt, infinitus quoque numerus erit alicuius vel ſenſibiliũm, vel alicuius alterius idea: quamuis nec ſecundùm poſitionem, neque ſecundùm rationem contingit, ita tamen ordinant ideas. Quòd ſi finitus, vſquequo? Hoc enim dici oportet, nõ ſolùm, quòd eſt, verùm etiam propter quid eſt. At verò ſi numerus ad denarium vſque, vt quidam aiunt, primò quidem citò deficient ſpecies: puta ſi ternarius eſt homo idealis, quis numerus erit idealis equus? Etenim ad denarium vſque numerus eſt idealis, ideo neceſſe eſt, quoſdam eorum numerorum in eis eſſe. Hi enim, ſubſtantiæ ideæque ſunt. Attamen deficient, ſi ſpecies quidem animalis excedent. Simul autem conſtat, quòd ſi hoc modo ternarius idealis homo ſit, & cæteri quoque ternarij, cùm ſimiles ſint, qui in eiſdem numeris ſunt: quare infiniti homines erunt, aut vnuſquiſque idealis homo, ſi vnuſquiſque ternarius idea eſt: aut ſi non, ſaltem homines. Et ſi minor pars ſit maioris, qui ex iis combinabilibus vnitatibus eſt, quæ in eodem ſunt numero. Sin ſi alicuius idea ſit ipſe quaternarius, velvti equi aut albi, homo erit pars equi, ſi homo dualitas ſit. Abſurdum item eſt, denarij quidem ideam eſſe, vndenarij autem non, neque ſequentium numerorum. Item, & ſunt, & fiunt quædam, quorum ſpecies non ſunt: vnde qua de cauſa non ſunt illorum ſpecies? non ſunt ergo ſpecies cauſæ. Item, inconueniens eſt, ſi numerus vſque ad denarium magis quid ens, & ipſius denarij ſpecies:

A εἶθ᾽ ὅτι μάλιστα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οὐχ αἵ γε μονάδες μέγεθος ἔχουσι· μέγεθος δ᾽ ἐξ ἀδιαιρέτων συγκεῖσθαι πῶς δυνατόν; ἀλλὰ μὴν ὅ γε ἀριθμητικὸς ἀριθμὸς, μοναδικός ἐστιν· ἐκεῖνοι δὲ τὸν ἀριθμὸν, τὰ ὄντα λέγουσι. τὰ γοῦν θεωρήματα προσάπτουσι τοῖς σώμασιν, ὡς ἐξ ἐκείνων ὄντων τῶν ἀριθμῶν. * ἔτι τοίνυν ἀνάγκη μὲν, εἴπερ ἐστὶν ἀριθμὸς τῶν ὄντων τι καθ᾽ αὑτὸ, τούτων εἶναί τινα τῶν εἰρημένων τρόπων. οὐδένα δὲ τούτων ἐνδέχεται. φανερὸν τοίνυν ὡς οὐκ ἔστιν ἀριθμοῦ τις τοιαύτη φύσις, οἵαν κατασκευάζουσιν οἱ χωριστὸν ποιοῦντες αὐτόν. ἔτι πότερον ἑκάστη μονὰς ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἰσασθέντων ἐστὶν, ἢ ἡ μὲν ἐκ τοῦ μικροῦ ἡ δ᾽ ἐκ τοῦ μεγάλου; εἰ B μὲν δὴ οὕτως, οὔτε ἐκ πάντων τῶν στοιχείων ἕκαστον, οὔτε ἀδιάφοροι αἱ μονάδες. ἐν τῇ μὲν γὰρ τὸ μέγα, ἐν τῇ δὲ τὸ μικρὸν ὑπάρχει, ἐναντίον τῇ φύσει ὄν. ἔτι αἱ ἐν τῇ τριάδι αὐτῇ πῶς; μία γὰρ περιττή. ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἴσως αὐτὸ τὸ ἓν ποιοῦσιν ἐν τῷ περιττῷ μέσον. εἰ δ᾽ ἑκατέρα τῶν μονάδων ἐξ ἀμφοτέρων ἐστὶν ἰσασθέντων, ἡ δυὰς πῶς ἔσται μία τις οὖσα φύσις ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ; ἢ τί διοίσει τῆς μονάδος; ἔτι προτέρα ἡ μονὰς τῆς δυάδος. ἀναιρουμένης γὰρ, ἀναιρεῖται ἡ δυάς. ἰδέαν οὖν ἰδέας ἀναγκαῖον αὐτὴν εἶναι, προτέραν γ᾽ οὖσαν ἰδέας, καὶ γεγονέναι προτέραν ἔκ τινος οὖν. ἡ γὰρ ἀόριστος δυὰς, δυοποιὸς ἦν. C ἔτι ἀνάγκη, ἤτοι ἄπειρον εἶναι τὸν ἀριθμὸν, ἢ πεπερασμένον. χωριστὸν γὰρ ποιοῦσι τὸν ἀριθμόν. ὥστε οὐχ οἷόν τε μὴ οὐχὶ τούτων θάτερον ὑπάρχειν. ὅτι μὲν τοίνυν ἄπειρον οὐκ ἐνδέχεται, δῆλον. οὔτε γὰρ περιττὸς ὁ ἄπειρός ἐστιν, οὔτε ἄρτιος· ἡ δὲ γένεσις τῶν ἀριθμῶν, ἢ περιττοῦ ἀριθμοῦ, ἢ ἀρτίου ἐστὶν ἀεί· ὡδὶ μὲν τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄρτιον πίπτοντος, περιττός· ὡδὶ δὲ τῆς μὲν δυάδος ἐμπιπτούσης, * ὁ ἀφ᾽ ἑνὸς διπλασιαζόμενος· ὡδὶ δὲ τῶν περιττῶν, ὁ ἄλλος ἄρτιος. ἔτι εἰ πᾶσα ἰδέα τινὸς, οἱ δὲ ἀριθμοὶ ἰδέαι, καὶ ὁ ἄπειρος ἔσται ἰδέα τινὸς, ἢ τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἄλλου τινός. καίτοι οὔτε κατὰ τὴν θέσιν ἐνδέχεται, οὔτε κατὰ τὸν λόγον. τάττουσι δ᾽ οὕτω τὰς ἰδέας. εἰ δὲ πεπερασμένος, μέχρι D πόσου; τοῦτο γὰρ δεῖ λέγεσθαι, οὐ μόνον ὅτι, ἀλλὰ καὶ διότι. ἀλλὰ μὴν εἰ μέχρι τῆς δεκάδος ὁ ἀριθμὸς, ὥσπερ τινές φασι, πρῶτον μὲν ταχὺ ἐπιλείψει τὰ εἴδη· οἷον εἰ ἔστιν ἡ τριὰς αὐτοάνθρωπος, τίς ἔσται ἀριθμὸς αὐτόϊππος; αὐτὸ γὰρ ἕκαστος ἀριθμὸς, μέχρι δεκάδος. ἀνάγκη δὴ τῶν ἐν τούτοις ἀριθμῶν τινὰς εἶναι. οὐσίαι γὰρ καὶ ἰδέαι οὗτοι. ἀλλ᾽ ὅμως ἐπιλείψει· τὰ τοῦ ζῴου γὰρ ἤδη ὑπερέξει. ἅμα δὲ δῆλον, ὅτι εἰ οὕτως ἡ τριὰς αὐτοάνθρωπος, καὶ αἱ ἄλλαι τριάδες. ὅμοιαι γὰρ αἱ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀριθμοῖς. ὥστε ἄπειροι ἔσονται ἄνθρωποι. εἰ μὲν ἰδέα ἑκάστη τριὰς, αὐτοέκαστος ἂν ἄνθρωπος· εἰ δὲ μὴ, ἀλλ᾽ ἄνθρωποί γε. E καὶ εἰ μέρος ὁ ἐλάττων τοῦ μείζονος, ὁ ἐκ τῶν συμβλητῶν μονάδων, τῶν ἐν τῷ αὐτῷ ἀριθμῷ. εἰ δ᾽ ἡ τετρὰς *αὕτη ἰδέα τινός ἐστιν, οἷον ἵππου ἢ λευκοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἔσται μέρος ἵππου, εἰ δυὰς ὁ ἄνθρωπος. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τῆς μὲν δεκάδος εἶναι ἰδέαν, ἑνδεκάδος δὲ μὴ, μηδὲ τῶν ἐχομένων ἀριθμῶν. ἔτι δὲ καὶ ἔστι καὶ γίνεται ἔνια καὶ ὧν εἴδη οὐκ ἔστιν. ὥστε διὰ τί οὐ κἀκείνων εἴδη ἐστίν; οὐκ ἄρα αἴτια τὰ εἴδη ἐστίν. ἔτι ἄτοπον εἰ ὁ ἀριθμὸς ὁ μέχρι τῆς δεκάδος, μᾶλλόν τι ὂν καὶ εἶδος αὐτῆς τῆς δεκάδος·

* γ. εἰ τοίνυν

Beſſ. aliter legit.

* γ. αὐτὴ

A καίτοι τοῦ μὲν οὐκ ἔστι γένεσις ὡς ἑνός, τῆς δ' ἔστι. πειρῶνται δ', ὡς τοῦ μέχρι τῆς δεκάδος τελείου ὄντος ἀριθμοῦ, γεννᾶν γοῦν τὰ ἑπόμενα, οἷον τὸ κενόν, ἀναλογίαν, τὸ περιττόν, τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα ἐντὸς τῆς δεκάδος. τὰ μὲν γὰρ ταῖς ἀρχαῖς ἀποδιδόασιν, οἷον κίνησιν, στάσιν, ἀγαθόν, κακόν. τὰ δ' ἄλλα τοῖς ἀριθμοῖς. διὸ τὸ ἓν τὸ περιττόν. εἰ γὰρ ἐν τῇ τριάδι, πῶς ἡ πεντὰς περιττόν; ἔτι τὰ μεγέθη καὶ ὅσα τοιαῦτα, μέχρι πόσου; οἷον ἡ πρώτη γραμμὴ ἄτομος, εἶτα δυάς, εἶτα καὶ ταῦτα μέχρι δεκάδος. ἔτι εἰ ἔστι χωριστὸς ὁ ἀριθμός, ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον πρότερον τὸ ἕν, ἢ ἡ τριὰς καὶ ἡ δυάς· ᾗ μὲν δὴ σύνθετος ὁ ἀριθμός, τὸ ἕν· ᾗ δὲ τὸ καθόλου πρότερον καὶ τὸ εἶδος, ὁ ἀριθμός. B ἑκάστη γὰρ τῶν μονάδων μόριον τοῦ ἀριθμοῦ ὡς ὕλη, ὁ δ' ὡς εἶδος. καὶ ἔστι μὲν ὡς ἡ ὀρθὴ προτέρα τῆς ὀξείας, ὅτι ὥρισται καὶ τῷ λόγῳ· ἔστι δ' ὡς ἡ ὀξεῖα, ὅτι μέρος καὶ εἰς ταύτην διαιρεῖται. ὡς μὲν δὴ ὕλη ἡ ὀξεῖα, καὶ τὸ στοιχεῖον, καὶ ἡ μονάς, πρότερον· ὡς δὲ κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν οὐσίαν τὴν κατὰ τὸν λόγον, ἡ ὀρθὴ καὶ τὸ ὅλον τὸ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους. ἐγγύτερον γὰρ τοῦ εἴδους καὶ οὗ ὁ λόγος, ἄμφω· γενέσει δ' ὕστερον. πῶς οὖν ἀρχὴ τὸ ἕν; ὅτι οὐ διαιρετόν φασιν, ἀλλὰ ἀδιαίρετον, καὶ τὸ καθόλου καὶ τὸ ἐπὶ μέρους, καὶ τὸ στοιχεῖον· ἀλλὰ τρόπον ἄλλον, τὸ μὲν κατὰ λόγον, τὸ δὲ κατὰ χρόνον. ποτέρως οὖν τὸ ἓν ἀρχή; ὥσπερ γὰρ εἴρηται C καὶ ἡ ὀρθὴ τῆς ὀξείας, καὶ αὕτη ἐκείνης δοκεῖ προτέρα εἶναι, καὶ ἑκατέρα μία. ἀμφοτέρως δὴ ποιοῦσι τὸ ἓν ἀρχήν. *ἔτι δὲ ἀδύνατον. τὸ μὲν γὰρ ὡς εἶδος καὶ ἡ οὐσία, τὸ δ' ὡς μέρος καὶ ὡς ὕλη. ἔστι γάρ πως ἓν ἑκάτερον, τῇ μὲν ἀληθείᾳ, δυνάμει· εἴ γε ὁ ἀριθμὸς ἕν τι, καὶ μὴ ὡς σωρός, ἀλλ' ἕτερος ἐξ ἑτέρων μονάδων, ὥσπερ φασίν· ἐντελεχείᾳ δ' οὐκ ἔστι μονὰς ἑκατέρα.

* κ. ἐπεὶ δὲ ἀδ.

αἴτιον δὲ τῆς συμβαινούσης ἁμαρτίας, ὅτι ἅμα ἐκ τῶν μαθημάτων ἐθήρευον, καὶ ἐκ τῶν λόγων τῶν καθόλου. ὥστ' ἐξ ἐκείνων μὲν ὡς στιγμὴν τὸ ἓν καὶ τὴν ἀρχὴν ἔθηκαν. ἡ γὰρ μονὰς στιγμὴ ἄθετός ἐστι. καθάπερ οὖν καὶ ἕτεροί τινες, ἐκ τοῦ ἐλαχίστου τὰ ὄντα συνετίθεσαν καὶ D οὗτοι. ὥστε γίγνεται ἡ μονὰς ὕλη τῶν ἀριθμῶν, καὶ ἅμα προτέρα τῆς δυάδος, πάλιν δὲ ὑστέρα, ὡς ὅλου τινὸς καὶ ἑνός, καὶ εἴδους τῆς δυάδος οὔσης. διὰ δὲ τὸ καθόλου ζητεῖν τὸ κατηγορούμενον ἕν, καὶ οὕτως ὡς μέρος ἔλεγον. ταῦτα δὲ ἅμα τῷ αὐτῷ ἀδύνατον ὑπάρχειν. εἰ δὲ τὸ ἓν αὐτὸ δεῖ μόνον ἄθετον εἶναι (οὐθενὶ γὰρ διαφέρει, ἢ ὅτι ἀρχή, καὶ ἡ μὲν δυὰς διαιρετή, ἡ δὲ μονὰς οὔ) ὁμοιοτέρα ἂν εἴη τῷ ἑνὶ αὐτῷ ἡ μονάς. εἰ δ' ἡ μονάς, κἀκεῖνο τῇ μονάδι ἢ τῇ δυάδι. ὥστε προτέρα ἂν εἴη ἑκατέρα ἡ μονὰς τῆς δυάδος, οὔ φασι δέ. γεννῶσι E γοῦν τὴν δεκάδα πρῶτον. ἔτι εἰ ἔστιν ἡ δυὰς ἕν τι αὐτὴ καὶ ἡ τριὰς αὐτή, ἄμφω δυάς. ἐκ τίνος οὖν αὕτη ἡ δυάς;

A tametſi huius quidem non ſit generatio tanquam vnius, illius tamen ſit. Tentant autem tanquam ſi is, qui ad denarium vſque eſt, perfectus numerus ſit: generant porrò, quæ ſequuntur, velut vacuum, proportionem, abundans, cæteráque huiuſcemodi. Infra denarium, quædam quidem principiis attribuunt, puta motum, ſtationem, bonum, malum. Alia verò numeris: ideo vnum, impar eſt: ſi enim in ternario, quomodo quinarius impar? Magnitudines item, & quæcunque ſimilia, quouſque quanta? velvti prima linea indiuiſibilis, deinde dualitas, deinde hæc etiam ad denarium vſque. Item, ſi numerus ſeparatus eſt, dubitauerit quiſpiam vtrùm vnum prius, an ternarius, & binarius. Quatenus enim numerus compoſitus eſt, vnum eſt: B quatenus verò vniuerſale, & ſpecies prior, numerus eſt. Vnaquæque enim vnitatum, pars numeri, vt materia eſt: ille verò, vt ſpecies. Ac quodam quidem modo rectus prior acuto, quia & in ratione definiente poſitus eſt: quodam verò modo acutus, quia pars eſt, ac in hunc diuiditur. Tanquam igitur materia, acutus, elementum, & vnitas, priùs: vt verò ſecundùm ſpeciem, & eam, quæ ſecundùm rationem eſt, ſubſtantiam, rectus, ac totum, quod ex materia, & ſpecie. Quod enim ambo eſt, propinquius eſt ſpecie, & ei, cuius ratio eſt, generatione verò poſterius. Quo igitur modo ipſum vnum, principium eſt? quia non eſt diuiſibile, aiunt, ſed indiuiſibile, tum C vniuerſale, tum particulare, & elementum: verùm alio modo, illud quidem ſecundùm rationem, hoc verò ſecundùm tempus. Vtro itaque modo ipſum vnum eſt principium? Vt enim dictum eſt, & rectus acuto, & iſte illo prior eſſe videtur, & vterque vnus. Vtroque igitur modo, ipſum vnum faciunt principium. At impoſſibile: hoc enim vt ſpecies, & ſubſtantia, hoc verò vt pars, & materia. Eſt namque quodam modo vnum, vtrumque ſecundùm veritatem quidem potentia. Si quidem vnum quid eſt numerus, & nõ aceruus, ſed aliud ex aliis (vt aiunt) vnitatibus: actu ſanè non eſt vtraque vnitas. Cauſa verò erroris, qui accidit, quia ſimul ex mathematicis & vniuerſalibus rationibus venabantur, ita vt ex illis quidem tan- D quam punctum poſuerint ipſum vnum, & principium. Vnitas enim, punctum ſine poſitione eſt. Quemadmodum igitur quidam *ex minimo* entia compoſuerunt, ita & iſti. Quare vnitas efficitur numerorum materia, ſimúlque dualitate prior. Rurſúſque poſterior, tanquam dualitate exiſtente toto quodam, & vno, & ſpecie. Ex eo verò, quòd vniuerſale quærebant prædicatum vnum, & ita vt partem dixerunt: at ſimul hæc eidem ineſſe, impoſſibile eſt. Quòd ſi ipſum vnum ſolum ſine poſitione eſſe oportet (in nullo enim differt, niſi quòd principium eſt, & dualitas quidem diuiſibilis, vnitas verò non) ſimilior erit profectò ipſi vnitas. Si E autem vnitas, illud quoque vnitati quàm dualitati. ea quoque de re vtraque vnitas prior dualitate erit. at non dicunt: generant ſanè denarium primò. Item, ſi dualitas ipſa vnum quid eſt, ac ipſa trinitas, ambo dualitas: ex quo igitur hæc dualitas?

A

CAPVT XI.

Fieri non poſſe vt numeri & magnitudines ſint ſeparabiles. Item alias quæſtiones aliquot tangit.

DVbitabit autem quiſpiam, quòd cùm tactus quidem in numeris minimè ſit, conſequentibus quidem iis, quarumcunque non eſt aliquid medium vnitatibus, velvti iis, quæ in dualitate ternarióve ſunt, vtrùm conſequentes ſint ipſi vni, an non: & vtrùm dualitas prior eſt iis quæ conſequuntur, an quacunque vnitatum. Simili modo hæ difficultates de poſterioribus etiam numero generibus, linea, plano, & corpore accidunt. Quidam enim ex magni & parui ſpeciebus faciunt (velvti ex longo quidam, & breui) longitudines: ex lato verò, & ſtricto, plana: ex profundo autem, & humili, moles. Hæ autem magni & parui ſpecies ſunt, principium verò, quod ſecundùm ipſum vnum eſt. Alij ea, quæ eorum ſunt, aliter poſuerunt. At etiam in his infinita videntur impoſſibilia, & fictitia, & omnibus rationabilibus contraria: abſoluta namque ab inuicem accidet ea eſſe, ſi principia etiam non conſequuntur, vt ſit latum & ſtrictum, longum & breue. At ſi hoc erit, planum erit, linea, & ſolidum planum. Anguli item, & figuræ & huiuſmodi, quónam modo aſſignabuntur? Idémque accidit, quod eis quæ circa numerum. Hæ namque magnitudinis ſunt paſſiones, non ex his magnitudo, quemadmodum nec ex recto & curuo longitudo, nec ex læui & aſpero ſolida. His autem omnibus commune, quod in ſpeciebus, quæ ſunt vt generis, dubitare accidit, cùm quis vniuerſalia ponat: vtrùm animal ipſum, an animali, an alterum ab ipſo animali. Hoc namque ſi ſit non ſeparatum, nullam dubitationem faciet. Si verò ſit, quemadmodum qui hæc dicunt, ſeparatum ab vno & numeris, non eſt facile ſoluere. Si non facile dicere oportet, quod impoſſibile eſt. Cùm enim vnum quis in dualitate intelligat, & omnino in numero, vtrùm ipſum quid, an aliud intelligit? Quidam itaque ex tali materia magnitudines generant, quidam ex puncto (punctum autem eis non vnum, ſed quale vnum eſſe videtur) & altera materia qualis eſt multitudo, ſed non multitudine, de quibus nihil minùs eadem accidit dubitare. Nam ſi materia vna eſt, idem linea, planum, & ſolidum ſunt: ex eiſdem enim vnum & idem erit. Quòd ſi materiæ plures, & altera quidem lineæ, altera plani, altera ſolidi, aut ſequuntur inuicem, aut non: quare hoc etiam modo eadem accident. Planum etenim, aut non habebit lineam, aut linea erit. Item, quo quidem modo contingit ex vno & multitudine numerum eſſe, nihil dicere conantur: quomodocunque autem dicant, eædem difficultates accidunt, quæ illis quoque, qui ex vno & indeterminata dualitate dicebant. Quidam namque ex eo quod vniuerſaliter prædicatur, & nulla multitudine numerum generat: quidam ex aliqua multitudine, prima tamen: dualitatem namque primam multitudinem eſſe. Quare (vt ita dicam) nihil differunt, ſed eædem dubitationes ſequuntur, ſiue miſtio ſit, aut poſitio, aut temperamentum, aut generatio, & quæcunque alia ſimilia. Maximè autē aliquis inquirat, ſi vna ſit quæque vnitas, ex quonam eſt: non enim erit vnaquæque ipſum vnum.

ΚΕΦΑΛ. ϑ'.

Ὅτι ἀδύνατον εἶναι τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ μεγέθη χωριστά· καὶ ἄλλα ποικίλα ζητήματα.

A Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, καὶ ἐπεὶ ἁφὴ μὲν οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, τὸ δ' ἐφεξῆς, ὅσων μὴ ἔστι μεταξὺ μονάδων, οἷον τῶν ἐν τῇ δυάδι, ἢ τῇ τριάδι, πότερον ἐφεξῆς τῷ ἑνὶ αὐτῷ, ἢ οὔ· καὶ πότερον ἡ δυὰς προτέρα τῶν ἐφεξῆς, ἢ τῶν μονάδων ὁποτερασοῦν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ὑστέρων γενῶν τοῦ ἀριθμοῦ συμβαίνει τὰ δυσχερῆ,
B γραμμῆς τε καὶ ἐπιπέδου καὶ σώματος. οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῶν εἰδῶν τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ ποιοῦσιν· οἷον ἐκ μακροῦ μὲν καὶ βραχέος, τὰ μήκη· πλατέος δὲ καὶ στενοῦ, τὰ ἐπίπεδα· ἐκ βαθέος δὲ καὶ ταπεινοῦ, τοὺς ὄγκους. ταῦτα δέ ἐστιν εἴδη τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ. τὴν δὲ κατὰ τὸ ἓν ἀρχὴν, * ἄλλοι ἄλλως τιθέασι τῶν τοιούτων. καὶ ἐν τούτοις δὲ μυρία φαίνεται τά τε ἀδύνατα καὶ τὰ πλασματώδη καὶ τὰ ὑπεναντία πᾶσι τοῖς εὐλόγοις. ἀπολελυμένα τε γὰρ ἀλλήλων συμβαίνει, εἰ μὴ συνακολουθοῦσι καὶ αἱ ἀρχαί· ὥστε εἶναι τὸ πλατὺ καὶ στενὸν, καὶ μα-
C κρὸν καὶ βραχύ. Εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται τὸ ἐπίπεδον γραμμὴ, καὶ τὸ στερεὸν, ἐπίπεδον. ἔτι δὲ γωνίαι καὶ σχήματα καὶ τὰ τοιαῦτα, πῶς ἀποδοθήσεται; ταὐτό τε συμβαίνει τοῖς περὶ τὸν ἀριθμόν. ταῦτα γὰρ πάθη μεγέθους ἐστίν· ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτων μέγεθος, ὥσπερ οὐδ' ἐξ εὐθέος καὶ καμπύλου τὸ μῆκος, οὐδ' ἐκ λείου καὶ τραχέος τὰ στερεά. πάντων δὲ κοινὸν τούτων, ὅπερ ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῶν ὡς γένους συμβαίνει διαπορεῖν, ὅταν τις θῇ τὰ καθόλου, πότερον τὸ ζῷον αὐτὸ ἐν τῷ ζῴῳ, ἢ ἕτερον αὐτοῦ ζῴου. τούτου γὰρ μὴ χωριστοῦ μὲν ὄντος, οὐδεμίαν ποιήσει ἀπορίαν· χωριστοῦ δὲ, ὥσπερ οἱ ταῦτα λέγοντές φασι, τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν ἀριθμῶν, οὐ ῥᾴδιον διαλῦσαι· εἰ μὴ ῥᾴδιον δεῖ λέγειν τὸ ἀδύνα-
D τον. ὅταν γὰρ νοῇ τις ἐν τῇ δυάδι τὸ ἓν, καὶ ὅλως ἐν ἀριθμῷ, πότερον αὐτὸ νοεῖ τι, ἢ ἕτερον; οἱ μὲν οὖν τὰ μεγέθη γεννῶσιν ἐκ τῆς τοιαύτης ὕλης, ἕτεροι δὲ ἐκ τῆς στιγμῆς· ἡ δὲ στιγμὴ αὐτοῖς δοκεῖ εἶναι οὐχ ἓν, ἀλλ' οἷον τὸ ἓν, καὶ ἄλλης ὕλης, οἵας τὸ πλῆθος, ἀλλ' οὐ πλήθους· περὶ ὧν οὐδὲν ἧττον συμβαίνει τὰ αὐτὰ ἀπορεῖν. εἰ μὲν γὰρ μία ἡ ὕλη, ταὐτὸ γραμμὴ, καὶ ἐπίπεδον, καὶ στερεόν. ἐκ γὰρ τῶν αὐτῶν, τὸ αὐτὸ καὶ ἓν ἔσται. εἰ δὲ πλείους αἱ ὕλαι, καὶ ἑτέρα μὲν γραμμῆς, ἑτέρα δὲ τοῦ ἐπιπέδου, καὶ ἄλλη τοῦ στερεοῦ, ἤτοι ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλαις, ἢ οὔ. ὥστε ταὐτὰ συμβήσεται καὶ οὕτως.
E ἢ γὰρ οὐχ ἕξει τὸ ἐπίπεδον γραμμὴν, ἢ ἔσται γραμμή. ἔτι πῶς μὲν ἐνδέχεται εἶναι ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ πλήθους τὸν ἀριθμὸν, οὐδὲν ἐπιχειρεῖται. ὅπως δ' οὖν λέγουσι, ταὐτὰ συμβαίνει δυσχερῆ ἅπερ καὶ τοῖς ἐκ τοῦ ἑνὸς, καὶ ἐκ τῆς δυάδος τῆς ἀορίστου. ὁ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ κατηγορουμένου καθόλου γεννᾷ τὸν ἀριθμὸν· καὶ οὐ τινὸς πλήθους· ὁ δ' ἔκ τινος πλήθους, τοῦ πρώτου δέ. τὴν γὰρ δυάδα πρῶτόν τι εἶναι πλῆθος. ὥστε διαφέρει οὐδὲν, ὡς εἰπεῖν· ἀλλ' αἱ ἀπορίαι αὗται ἀκολουθήσουσι, μίξις, ἢ θέσις, ἢ κρᾶσις, ἢ γένεσις, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. μάλιστα δ' ἄν τις ἐπιζητήσειεν, εἰ μία ἑκάστη μονὰς, ἐκ τίνος ἐστίν. οὐ γὰρ δὴ αὐτό γε τὸ ἕν, ἑκάστη.

Beſſ. aliter diſtinguit.

ἀνάγκη δὲ ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ εἶναι καὶ πλήθους, ἢ μορίου τοῦ πλήθους. τὸ μὲν οὖν πλῆθός τι εἶναι φάναι τὴν μονάδα, ἀδύνατον, ἀδιαίρετόν γ' οὖσαν· τὸ δ' ἐκ μορίου, ἄλλας ἔχει πολλὰς δυσχερείας. ἀδιαίρετόν τε γὰρ ἕκαστον ἀναγκαῖον εἶναι τῶν μορίων, ἢ πλῆθος εἶναι, καὶ τὴν μονάδα διαιρετήν, καὶ μὴ στοιχεῖον εἶναι τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος. ἡ γὰρ μονὰς ἑκάστη οὐκ ἐκ πλήθους καὶ ἑνός. ἔτι οὐθὲν ἄλλο ποιεῖ ὁ λέγων τοῦτο, ἀλλ' ἢ ἀριθμὸν ἕτερον. τὸ γὰρ πλῆθος ἀδιαιρέτων ἐστὶν ἀριθμός. ἔτι ζητητέον * καὶ περὶ τοὺς οὕτω λέγοντας, πότερον ἄπειρος ὁ ἀριθμὸς, ἢ πεπερασμένος. ὑπῆρχε γάρ, ὡς ἔοικε, καὶ πεπερασμένον πλῆθος, ἐξ οὗ αἱ πεπερασμέναι μονάδες· καὶ τοῦ ἑνός ἐστι τε ἕτερον αὐτὸ πλῆθος, καὶ πλῆθος ἄπειρον. ποῖον οὖν πλῆθος καὶ στοιχεῖόν ἐστι τὸ ἕν; ὁμοίως δὲ καὶ περὶ στιγμῆς ἄν τις ζητήσειε καὶ τοῦ στοιχείου, ἐξ οὗ ποιοῦσι τὰ μεγέθη. οὐ γὰρ μία γε μόνον στιγμή ἐστιν αὕτη. τῶν γοῦν ἄλλων στιγμῶν ἑκάστη ἐκ τίνος; οὐ γὰρ δὴ ἔκ γε διαστήματός τινος, καὶ αὐτῆς στιγμῆς. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ μόρια ἀδιαίρετα ἐνδέχεται τὰ τοῦ διαστήματος εἶναι μόρια, ὥσπερ τοῦ πλήθους ἐξ ὧν αἱ μονάδες. ὁ μὲν γὰρ ἀριθμὸς, ἐξ ἀδιαιρέτων σύγκειται· τὰ δὲ μεγέθη, οὔ. πάντα δὴ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα φανερὸν ποιεῖ, ὅτι ἀδύνατον εἶναι τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ μεγέθη χωριστά. ἔτι δὲ τὸ διαφωνεῖν τοὺς πρώτους περὶ τῶν ἀριθμῶν, σημεῖον, ὅτι τὰ πράγματα ταῦτα οὐκ ὄντα ἀληθῆ, παρέχει τὴν ταραχὴν αὐτοῖς. οἱ μὲν γὰρ τὰ μαθηματικὰ μόνον ποιοῦντες * παρὰ τὰ αἰσθητά, ὁρῶντες τὴν περὶ τὰ εἴδη δυσχέρειαν καὶ πλάσιν, ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ εἰδητικοῦ ἀριθμοῦ, καὶ τὸν μαθηματικὸν ἐποίησαν. οἱ δὲ τὰ εἴδη βουλόμενοι ἅμα καὶ ἀριθμοὺς ποιεῖν, οὐχ ὁρῶντες δὲ εἰ τὰς ἀρχάς τις ταύτας θήσεται, πῶς ἔσται ὁ μαθηματικὸς ἀριθμὸς παρὰ τὸν εἰδητικόν, τὸν αὐτὸν εἰδητικὸν καὶ μαθηματικὸν ἐποίησαν ἀριθμὸν τῷ λόγῳ· ἐπεὶ ἔργῳ γε ἀνῄρηται ὁ μαθηματικός· ἰδίας γὰρ καὶ οὐ μαθηματικὰς ὑποθέσεις λέγουσιν. ὁ δὲ πρῶτος θέμενος τὰ εἴδη εἶναι, καὶ ἀριθμοὺς τὰ εἴδη, καὶ τὰ μαθηματικὰ εἶναι, εὐλόγως ἐχώρισεν. ὥστε πάντας συμβαίνει κατὰ μέν τι λέγειν ὀρθῶς, ὅλως δ' οὐκ ὀρθῶς. καὶ αὐτοὶ δὲ ὁμολογοῦσιν οὐ ταὐτὰ λέγοντες, ἀλλὰ τὰ ἐναντία. αἴτιον δὲ, ὅτι αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ ἀρχαὶ ψευδεῖς. χαλεπὸν δ' ἐκ μὴ καλῶς ἐχόντων λέγειν καλῶς, κατ' Ἐπίχαρμον. ἀρτίως τε γὰρ λέγεται, καὶ εὐθέως φαίνεται οὐ καλῶς ἔχον. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἀριθμῶν, ἱκανὰ τὰ διηπορημένα καὶ διωρισμένα. μᾶλλον γὰρ ἂν ἐκ πλειόνων ἔτι πεισθείη τις πεπεισμένος. περὶ δὲ τὸ πεισθῆναι μὴ * πεπεισμένος, οὐθὲν μᾶλλον.

* ἢ. τὸ αὐτὸ

* Vulgò, περὶ τὰ αἰσθ.

* Vulgò, πεπεισμένος, mendosè: ſed & lectio hæc ſuſpecta.

A Neceſſe autem eſt, aut ex ipſo vno, & multitudine eſſe, aut ex parte multitudinis. Atqui multitudinem dicere vnitatem eſſe, impoſſibile eſt, cùm indiuiſibilis ſit. Quod autem ex parte ſit, alias habet multas difficultates: vnamquamque enim partium, aut indiuiſibilem, aut multitudinem neceſſe eſt eſſe, ac vnitatem diuiſibilem, & ipſum vnum, ac multitudinem, non eſſe elementum: quandoquidem vnaquæque vnitas non eſt multitudine, ac vno. Item, qui hoc dicit, nihil aliud quàm alium numerum facit: multitudine namque indiuiſibilium numerus eſt. Item, quærendum etiam ab eis, qui ſic dicunt, vtrùm numerus infinitus, an finitus ſit: erat namque, vt apparet, multitudo quoque fi- B nita, ex qua & vno ſunt vnitates finitæ: aliúdque eſt ipſa multitudo, multitudóque infinita: qualis itaque multitudo, & vnum, eſt elementum. Similiter autem de puncto quoque aliquis quæreret, ac elemento, ex quo faciunt magnitudines. Non enim vnum ſolum punctum hoc eſt: ex quo namque vnumquodque aliorum punctorum? non enim ex quadam dimenſione, ipſóque puncto. At verò nec partes diuiſibiles eſſe contingit partes dimenſionis, quemadmodum multitudinis, ex quibus vnitates: numerus namque ex indiuiſibilibus componitur, magnitudines verò minimè. Hæc itaque omnia, cæteráque ſimilia manifeſtant, quòd impoſſibile ſit numerum ac magnitudines ſeparatas C eſſe. Præterea, quòd ipſi primi de numeris diſcordant, ſignum eſt, ipſas res, cùm non ſint veræ, ipſis præbere confuſionem. Quidam enim, qui mathematica tantùm faciunt præter ſenſibilia, cùm viderent difficultatem, atque fictionem circa ſpecies, deſtiterunt à numero ideali, ac mathematicum fecerunt. Quidam verò, cùm ſpecies ſimul & numeros facere vellent, neque viderent quónam modo ſi quis hæc principia ponat, mathematicus numerus præter idealem eſſet, eundem idealem ac mathematicum numerum fecerunt ratione. Quia autem opere ſublatus eſt mathematicus, proprias profectò, & non mathematicas ſuppoſitiones dicunt. Qui verò primus ſpecies & numeros D eſſe poſuit, ſpecies & mathematica eſſe, rationabiliter ſeparauit. quare accidit omnes ſecundùm quid rectè dicere, omnino verò non rectè. Ac ipſi etiam fatentur non eadem ſed contraria dicentes: cauſa verò eſt, quòd ſuppoſitiones atque principia falſa ſunt. Difficile autem eſt (vt ait Epicharmus) ex non benè præſuppoſitis, benè dicere. Cùm primùm enim aliquid dicitur, confeſtim apparet non benè dictum. Sed de numeris quidem ſufficiant, quæ dubitata & quæ determinata ſunt: cuicunque namque perſuaſum eſt, magis ei ex pluribus perſuaſum fuerit: vt autem illi perſuadeatur, cui non eſt perſuaſum, nihil magis.

E

CAPVT XII.

Tollendas eſſe id eas.

ΠΕρὶ δὲ τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ τῶν πρώτων αἰτίων καὶ στοιχείων, ὅσα μὲν λέγουσιν οἱ περὶ μόνης τῆς αἰσθητῆς οὐσίας διορίζοντες, τὰ μὲν ἐν τοῖς περὶ φύσεως εἴρηται, τὰ δ' οὐκ ἔστι τῆς μεθόδου τῆς νῦν.

DE primis verò principiis, primíſque cauſis, & elementis, quæcũque quidem dicunt, qui de ſola ſenſibili ſubſtãtia determinant, quædã in naturalibus dicta ſunt, quædã non ſunt præsẽtis ſcientiæ.

Quæcunque verò aiunt, qui dicunt præter ſenſibiles eſſe alias ſubſtantias, conſequens eſt dictis ſpeculari. Cùm igitur quidam ideas ac numeros tales eſſe dicant, elementáque eorum, elementa principiáque entium eſſe, conſiderandum de his, quid, & quónam modo dicunt. Verùm qui numeros tantùm, & hos mathematicos faciunt, poſteriùs examinandi ſunt. Eorum autem, qui ponunt ideas, ſimul quiſpiam & modum profectò viderit, & dubitationem, quæ de eis fit: ſimul namque vniuerſales ſubſtantias faciunt ideas, & rurſus vt ſeparatas, & ſingularium: hæc verò quòd non contingant, dubitatum eſt prius. Cauſa verò eis, qui vniuerſales ideas dicunt, vt eas in idem coniungant, fuit, quia ſenſibilibus non faciebant eaſdem ſubſtantias. Singularia etenim, quæ in ſenſibilibus, fluere putabant, nec aliquid horum manere: vniuerſale autem præter hæc tum eſſe, tum aliud quid eſſe. Hoc autem, (vt antea dicebamus) mouit quidem Socrates propter definitiones, non tamen à ſingularibus ſeparauit: & hoc rectè intellexit, non ſeparans. Conſtat autem ex operibus: etenim abſque vniuerſalibus quidem non eſt accipere ſapientiam. Separare autem, cauſa difficultatum, quæ circa ideas accidunt, eſt. Quidam verò tanquam neceſſarium ſit, ſi ſubſtantiæ quædam præter ſenſibiles & fluentes erunt, ſeparatas eſſe, (alias quidem non habebant) eas ſanè, quæ vniuerſales dicuntur, attulerunt: vt ferè accidat, eaſdem naturas vniuerſales ac particulares eſſe. At hæc ipſa per ſe ipſam erit difficultas eorum, de quibus dictum eſt. Quod verò & iis qui dicunt ideas, & iis qui non dicunt, aliquam dubitationem habet, quod & à principio in dubitationibus dictum eſt prius, modò dicamus. Nam ſi quis ſubſtantias non ponat eſſe ſeparatas, & hoc modo ſicuti entium ſingularia dicuntur, perimet ſubſtantiam, quemadmodum dicere volumus. Quòd ſi quis ſubſtantias ſeparatas ponat, quomodo principia earum & elementa ponet? Si ſingulare namque, & vniuerſale, tot erunt entia, quot elementa, neque ſcibilia elementa. Sint etenim ſyllabæ quidem, quæ in voce ſunt ſubſtantiæ: elementa verò earum, elementa ſubſtantiarum: neceſſe autem eſt b a, & vnamquamque ſyllabarum vnam eſſe, ſi non vniuerſaliter quidem, & ſpecie eædem, ſed vna numero vnaquæque, & quod quid, nec æquiuocum. Item, ipſum quod eſt vnumquodque, vnum ponunt: quòd ſi ſyllabæ, ita illa quoque, ex quibus ſunt: non erunt igitur plura a quàm vnum, nec aliorum elementorum vllum ſecundùm eandem rationem, ſecundùm quam nec aliarum ſyllabarum eadem altera & altera. At verò ſi hoc, præter elementa non erunt alia entia, ſed ſolùm elementa: nec item erunt ſcibilia elementa, cùm non ſint vniuerſalia, ſcientia verò vniuerſalium ſit. Conſtat verò ex demonſtrationibus ac definitionibus: non enim fit ſyllogiſmus, quòd hic triangulus, duobus rectis, niſi quòd omnis, duo recti: nec quòd hic homo animal, niſi quòd omnis homo animal. At verò ſi principia vniuerſalia ſunt, aut etiam ſubſtantiæ, quæ ex his fiunt, vniuerſales ſunt, erit non ſubſtantia prior ſubſtantiâ. Vniuerſale namque non eſt ſubſtantia: elementum verò, & principium, vniuerſale eſt. Eſt autem elementum, & principium, prius iis quibus principium & elementum eſt.

A ὅσα δὲ οἱ φάσκοντες εἶναι παρὰ τὰς αἰσθητὰς, ἑτέρας οὐσίας, ἐχόμενόν ἐστι θεωρῆσαι τῶν εἰρημένων. ἐπεὶ οὖν λέγουσί τινες τοιαύτας εἶναι τὰς ἰδέας, καὶ τοὺς ἀριθμοὺς, καὶ τὰ τούτων στοιχεῖα τῶν ὄντων εἶναι στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς, σκεπτέον περὶ τούτων, τί λέγουσι, καὶ πῶς λέγουσιν· οἱ μὲν οὖν ἀριθμοὺς ποιοῦντες μόνον, καὶ τούτους μαθηματικοὺς, ὕστερον ἐπισκεπτέοι. τῶν δὲ τὰς ἰδέας λεγόντων, ἅμα τόν τε τρόπον θεάσαιτ' ἄν τις, καὶ τὴν ἀπορίαν τὴν περὶ αὐτῶν. ἅμα γὰρ καθόλου τε ὡς οὐσίας ποιοῦσι τὰς ἰδέας, καὶ πάλιν ὡς χωριστὰς καὶ τῶν καθ' ἕκαστον. ταῦτα δ' ὅτι οὐκ ἐνδέχεται, διηπόρηται πρότερον. αἴτιον B δὲ τοῦ συνάψαι ταῦτα εἰς ταὐτὸν τοῖς λέγουσι τὰς ἰδέας καθόλου, ὅτι τοῖς αἰσθητοῖς οὐ τὰς αὐτὰς οὐσίας ἐποίουν.

τὰ μὲν οὖν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καθέκαστα ῥεῖν ἐνόμιζον, καὶ μένειν οὐθὲν αὐτῶν· τὸ δὲ καθόλου παρὰ ταῦτα εἶναί τε, καὶ ἕτερόν τι εἶναι. τοῦτο δὲ ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγομεν, ἐκίνησε μὲν Σωκράτης διὰ τοὺς ὁρισμούς· οὐ μὴν ἐχώρισέ γε τῶν καθ' ἕκαστον· καὶ τοῦτο ὀρθῶς ἐνόησεν οὐ χωρίσας. δηλοῖ δὲ ἐκ τῶν ἔργων. ἄνευ μὲν γὰρ τῶν καθόλου, οὐκ ἔστιν ἐπιστήμην λαβεῖν. τὸ δὲ χωρίζειν, C αἴτιον τῶν συμβαινόντων δυσχερῶν περὶ τὰς ἰδέας ἐστίν. οἱ δ' ὡς ἀναγκαῖον, εἴπερ ἔσονταί τινες οὐσίαι παρὰ τὰς αἰσθητὰς καὶ ῥεούσας, χωριστὰς εἶναι· ἄλλας μὲν οὐκ εἶχον, ταύτας δὲ τὰς καθόλου λεγομένας ἐξέθεσαν. ὥστε συμβαίνῃ σχεδὸν τὰς αὐτὰς φύσεις εἶναι τὰς καθόλου καὶ τὰς καθέκαστον. αὕτη μὲν οὖν αὐτὴ καθ' αὑτὴν εἴη τις ἂν δυσχέρεια τῶν εἰρημένων. ὃ δὲ καὶ τοῖς λέγουσι τὰς ἰδέας ἔχει τινὰ ἀπορίαν καὶ τοῖς μὴ λέγουσιν, καὶ κατ' ἀρχὰς ἐν τοῖς διαπορήμασιν ἐλέχθη * πρότερον, λέγωμεν νῦν. εἰ μὲν γάρ τις μὴ θήσει τὰς οὐσίας εἶναι κεχωρισμένας, καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ὡς λέγεται τὰ καθέκαστα τῶν ὄντων, ἀναιρήσει τὴν οὐσίαν ὡς βουλόμε- D θα λέγειν. ἂν δέ τις θῇ τὰς οὐσίας χωριστὰς, πῶς θήσει τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν; εἰ μὲν γὰρ καθέκαστον, καὶ μὴ καθόλου, τοσαῦτα ἔσται τὰ ὄντα, ὅσαπερ τὰ στοιχεῖα, καὶ οὐκ ἐπιστητὰ τὰ στοιχεῖα. ἔστωσαν γὰρ αἱ μὲν ἐν τῇ φωνῇ συλλαβαὶ, οὐσίαι, τὰ δὲ στοιχεῖα αὐτῶν, στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν· ἀνάγκη δὴ τὸ β α εἶναι, καὶ ἑκάστην τῶν συλλαβῶν μίαν, εἴπερ μὴ καθόλου, καὶ τῷ εἴδει αἱ αὐταὶ, ἀλλὰ μία ἑκάστη τῷ ἀριθμῷ, καὶ τόδε τι, καὶ μὴ ὁμώνυμον. ἔτι δ' αὐτὸ ὅ ἐστιν, ἓν ἕκαστον τιθέασιν. εἰ δ' αἱ συλλαβαὶ, οὕτω καὶ ἐξ ὧν εἰσιν, οὐκ ἔσται ἄρα πλείω ἄλφα ἑνός· οὐδὲ τῶν ἄλλων στοιχείων οὐθὲν κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὅνπερ οὐδὲ τῶν ἄλλων συλλαβῶν ἡ αὐτὴ ἄλλη καὶ ἄλλη. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, οὐκ ἔσται πα- E ρὰ τὰ στοιχεῖα ἕτερα ὄντα, ἀλλὰ μόνον τὰ στοιχεῖα. ἔτι οὐδ' ἐπιστητὰ τὰ στοιχεῖα. οὐ γὰρ καθόλου· ἡ δ' ἐπιστήμη τῶν καθόλου. δῆλον δ' ἐκ τῶν ἀποδείξεων καὶ τῶν ὁρισμῶν· οὐ γὰρ γίνεται συλλογισμὸς, ὅτι τόδε τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαῖς, εἰ μὴ πᾶν δύο ὀρθαῖ· οὐδ' ὅτι ὁδὶ ὁ ἄνθρωπος ζῷον, εἰ μὴ πᾶς ἄνθρωπος ζῷον. ἀλλὰ μὴν εἴ γε καθόλου αἱ ἀρχαὶ, ἢ καὶ αἱ ἐκ τούτων οὐσίαι αἱ καθόλου, ἔσται μὴ οὐσία πρότερον οὐσίας. τὸ μὲν γὰρ καθόλου, οὐκ οὐσία· τὸ δὲ στοιχεῖον καὶ ἡ ἀρχὴ, καθόλου. πρότερον δὲ τὸ στοιχεῖον καὶ ἡ ἀρχὴ, ὧν ἀρχὴ καὶ στοιχεῖόν ἐστι.

Lib. 3. & 7. Metaph. & alibi, vt hinc intelligas hunc librũ eſſe Ariſtotelis.

A ταῦτά τε δὴ πάντα συμβαίνει ἀλόγως, ὅταν ἐκ στοιχείων τε ποιῶσι τὰς ἰδέας, καὶ παρὰ τὰς τὸ αὐτὸ εἶδος ἐχούσας ἰδέας καὶ οὐσίας, ἕν τι ἀξιῶσιν εἶναι κεχωρισμένον. Εἰ δὲ μηθὲν κωλύει ὥσπερ ἐπὶ τῶν τῆς φωνῆς στοιχείων, πολλὰ εἶναι τὰ ἄλφα καὶ τὰ βῆτα, καὶ μηθὲν εἶναι παρὰ τὰ πολλὰ αὐτοάλφα, καὶ αὐτοβῆτα, ἔσονται ἕνεκά γε τούτου ἄπειροι αἱ ὅμοιαι συλλαβαί. τὸ δὲ τὴν ἐπιστήμην εἶναι καθόλου πᾶσαν, ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι καὶ τὰς τῶν ὄντων ἀρχὰς καθόλου εἶναι, καὶ μὴ οὐσίας κεχωρισμένας, ἔχει μάλιστ᾽ ἀπορίαν τῶν λεχθέντων. οὐ μὴν ἀλλὰ ἔστι μὲν ὡς ἀληθὲς τὸ λεγόμενον, ἔστι δ᾽ ὡς οὐκ ἀληθές. ἡ γὰρ ἐπιστήμη, ὥσπερ καὶ τὸ * ἐπίστασθαι, διττόν· ὧν τὸ μὲν B δύναμις, τὸ δὲ ἐνέργεια. ἡ μὲν οὖν δύναμις, ὡς ὕλη τοῦ καθόλου οὖσα καὶ ἀόριστος, τοῦ καθόλου καὶ ἀορίστου ἐστίν. ἡ δ᾽ ἐνέργεια ὡρισμένη, καὶ ὡρισμένου τόδε τι οὖσα τοῦδέ τινος. ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς ἡ ὄψις τὸ καθόλου χρῶμα ὁρᾷ, ὅτι τόδε τὸ χρῶμα ὃ ὁρᾷ, χρῶμά ἐστι· καὶ ὃ θεωρεῖ ὁ γραμματικός, τόδε τὸ ἄλφα, ἄλφα· ἐπεὶ εἰ ἀνάγκη τὰς ἀρχὰς καθόλου εἶναι, ἀνάγκη καὶ τὰ ἐκ τούτων καθόλου, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἔσται χωριστὸν οὐθέν, οὐδ᾽ οὐσία. ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἔστι μὲν ὡς ἐπιστήμη καθόλου, ἔστι C δ᾽ ὡς οὔ.

Legendum forte αἰσθάνεσθαι. vt indicat ſeries & ordo cõtextus.

Hæc itaque omnia rationabiliter accidunt, vbi cùm ex elementis ideas faciunt, tunc cùm præter eas ideas, ſubſtantiáſque, quæ eandem ſpeciem habent, vnum quid ſeparatum eſſe cenſent. Quòd ſi nihil prohibet, quemadmodum in vocis elementis multa a, multáque b eſſe, nihílque præter multa ipſa a, ipſaque b eſſe, erunt ob hoc infinitæ ſimiles ſyllabæ. Quòd autem omnis ſcientia vniuerſalium ſit, quamobrem neceſſe ſit, tum entium principia vniuerſalia eſſe, tum non eſſe ſeparatas ſubſtantias, hoc plus quàm alia prædicta, maximè dubitationem habet. At quodam quidem modo verum, quod dicitur, eſt: quodam autem modo non verum. Scientia namque, ſicut & ipſum ſcire, duplex eſt: quorum aliud potentia, aliud actu eſt. Potentia igitur, cùm ſit tanquam materia ipſius vniuerſalis, ac indefinita, vniuerſalis indefinitique eſt: actus verò determinatus, & determinati, cùm quod quid, huiúſque alicuius ſit: verùm per accidens videt viſus colorem vniuerſalem, eo quòd hic color, quem videt, color eſt: quod & grammaticus hoc a ſpeculatur, alpha eſt. Nam ſi neceſſe eſt, principia vniuerſalia eſſe, neceſſe eſt, illa quoque ex his vniuerſalia eſſe, quemadmodum in demonſtrationibus eſt: quod quidem ſi ita eſt, nihil erit ſeparatum, ne ſubſtantia quidem. Sed conſtat, quòd quodammodo quidem ſcientia vniuerſalis eſt, quodammodo verò minimè.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικά, τὸ λ.

ΚΕΦΑΛ. α΄.

Ὅτι οὐδὲν τῶν ἐναντίων κυρίως ἀρχὴ πάντων.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῆς οὐσίας ταύτης, εἰρήσθω τοσαῦτα. πάντες δὲ ποιοῦσι τὰς ἀρχὰς ἐναντίας, ὥσπερ ἐν τοῖς φυσικοῖς· καὶ περὶ τὰς ἀκινήτους οὐσίας ὁμοίως. εἰ δὲ τῆς τῶν πάντων ἀρχῆς μὴ ἐνδέχεταί πρότερόν τι εἶναι, ἀδύνατον ἂν εἴη τὴν ἀρχὴν ἕτερόν τι οὖσαν, εἶναι ἀρχήν· οἷον εἴ τις λέγοι λευκὸν ἀρχὴν εἶναι, οὐχ ᾗ ἕτερον, ἀλλ᾽ ᾗ λευκόν. εἶναι μέντοι καθ᾽ ὑποκειμένου, καὶ ἕτερόν τι ὄν, λευκὸν εἶναι. ἐκεῖνο γὰρ πρότερον ἔσται. ἀλλὰ μὴν γίγνεται πάντα ἐξ ἐναντίων ὡς ὑποκειμένου τινός. ἀνάγκη ἄρα μάλιστα ἐν τοῖς ἐναντίοις τοῦθ᾽ ὑπάρχειν. ἀεὶ ἄρα πάντα τὰ ἐναντία καθ᾽ ὑποκειμένου, καὶ οὐθὲν χωριστόν· ἀλλ᾽ ὥσπερ καὶ φαίνεται, οὐθὲν οὐσίᾳ ἐναντίον, καὶ ὁ λόγος μαρτυρεῖ. οὐθὲν ἄρα τῶν ἐναντίων κυρίως ἀρχὴ πάντων, ἀλλ᾽ ἑτέρα. οἱ δὲ τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων ποιοῦσιν ὕλην, οἱ μὲν τῷ ἑνί, τῷ ἴσῳ τὸ ἄνισον, ὡς τοῦτο τὴν τοῦ πλήθους οὖσαν φύσιν· οἱ δὲ τῷ ἑνὶ τὸ πλῆθος. γεννῶνται γὰρ οἱ ἀριθμοὶ τοῖς μὲν ἐκ τῆς τοῦ ἀνίσου δυάδος τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ, τῷ δ᾽ ἐκ τοῦ πλήθους, ὑπὸ τῆς τοῦ ἑνὸς δὲ οὐσίας ἀμφοῖν. καὶ γὰρ ὁ τὸ ἄνισον καὶ ἓν λέγων τὰ στοιχεῖα, τὸ δ᾽ ἄνισον ἐκ μεγάλου καὶ μικροῦ δυάδα, ὡς ἓν ὄντα, τὸ ἄνισον

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM LIBER XII.

CAPVT I.

Arguit veteres, qui in immobilibus & mathematicis ſubſtantiis, principia adſtruebant contraria, vt in Phyſicis.

D DE hac itaque ſubſtantia tot dicta ſint. Omnes verò, quemadmodum in naturalibus, ſimiliter etiam circa immobiles ſubſtantias, principia contraria faciunt. Si autem nullis principiis poſſit prius aliquid eſſe, impoſſibile erit profectò principium aliquid aliud exiſtens, principium eſſe. Velvti ſi quis dicat album eſſe principium, non prout aliud, ſed prout album, eſſe tamen de ſubiecto, & aliquid aliud exiſtens album eſſe, illud ſanè prius erit. At verò cuncta ex contrariis fiunt, tanquam cuiuſdam ſubiecti. Neceſſe ergo eſt, maximè hoc contrariis E ineſſe. Semper igitur cuncta contraria de ſubiecto ſunt, & nullum eſt ſeparabile. Cæterùm, quemadmodum apparet, ratióque teſtatur, nihil ſubſtantiæ contrarium eſt: nullum ergo contrariorum omnium propriè principium eſt, ſed alterum. Quidam verò alterum contrariorum materiam faciunt. Quidam, vni ſcilicet æquali inæquale, quaſi hoc natura multitudinis ſit. Quidam, vni multitudinem. Generantur enim numeri à quibuſdam ex dualitate inæqualis, magno ac paruo, à quodam ex multitudine: ambobus tamen ab ſubſtantia vnius. Etenim qui inæquale & vnum dicit elementa, inæquale verò ex magno & paruo dualitatem, tanquam vnum ſint, inæquale

ſe magnum & paruum dicit, nec determinat quòd ratione, numero verò minimè. At verò principia etiam, quæ elementa vocant, non bene aſſignant. Cùm autem quidam magnum & paruum pariter cum vno, hæc tria numerorum elementa dicunt, duo quidem materiam, vnum verò formam. Quidam verò multum & paucum: quia magnum & paruum magnitudini magis ſecundùm naturam peculiaria ſunt. Alij autem, quod magis vniuerſale in his, excedens & exceſſum. At nullum iſtorum aliquid differt (vt ita dicam) quo ad quædam, quæ accidunt, niſi ad logicas tantùm difficultates, à quibus cauent, propterea quòd alij quoque logicas afferunt demonſtrationes. Eiuſdem tamen rationis eſt excedens & exceſſum: at non magnum & paruum, principia eſſe, ac numerum dualitate priorem ex elementis ponere: ambo nanque magis vniuerſalia ſunt. At illud quidem dicunt, hoc verò minimè. Quidam verò alterum, & aliud, ad vnum opponunt: alij autem multitudinem & vnum. Si igitur entia (vt volunt) ex contrariis ſunt, vni verò, aut nihil contrarium, aut ſi eſt, multitudo eſt, & inæquale æquali, & alterum eidem: etiam aliud, eidem. Maximè quidem qui vnum opponunt multitudini, aliqua opinione nituntur: nec hi tamen ſufficienter. Vnum etenim erit paucum, quandoquidem multitudo paucitati, multum verò pauco opponitur. Vnum verò, quòd menſuram ſignificet, manifeſtum eſt. Ac in cunctis eſt aliquid aliud ſuppoſitum, velvti in harmonia, dieſis: in magnitudine digitus, aut pes, aut aliquid ſimile: & in rhythmis, gradus, aut ſyllaba: ſimiliter in grauitate, pondus aliquod determinatum eſt, ac eodem modo de omnibus: in qualitatibus, quale quid: in quantitatibus, quantum quid. Menſura enim indiuiſibile, quædam ſecundùm ſpeciem, quædam ſecundùm ſenſum, tanquam vnum non ſit aliqua per ſe ſubſtantia. Et hoc rationabiliter: vnum namque ſignificat, quod menſura cuiuſdam multitudinis eſt: ac numerus, multitudo menſurata, & multitudo menſurarum. Quare rationabiliter vnum non eſt numerus: neque enim menſura, menſuræ. Verùm tam menſura quàm vnum principium eſt. Oportet autem vt menſura ſemper idem cum omnibus ſit: velvti ſi equus menſura, equis: & ſi homo, hominibus. Quòd ſi homo, & equus, ac Deus, animal, numerus quoque eorum fortaſſis animalia erit. Si autem homo, & album, ac ambulans, minimè quidem horum numerus eſt, eo quòd eidem vnique ſecundùm numerum omnia inſunt: attamen numerus horum generum erit, aut alicuius alterius ſimilis appellationis. Qui verò inæquale vt vnum quid, dualitatem autem indeterminatam ex magno paruóque faciunt, vehementer longè tum ab apparentibus tum à poſſibilibus dicunt. Paſſiones namque magis hæc, & accidentia, quàm ſubiecta numeris & magnitudinibus ſunt. Multum namque & paucum numeri, ac magnum & paruum magnitudinis, ſicvti par & impar, læue & aſperum, rectum & curuum. Præterea, ad hunc quoque errorem, etiam neceſſe eſt, magnum & paruum, & quæcunque ſimilia ab aliquo eſſe. Ad aliquid verò, minimè prædicamentorum omnium natura quædam aut ſubſtantia eſt: ac poſterior tum quali, tum quanto, & quædam quanti paſſio, (vt dictum eſt) ſed non

A καὶ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν λέγει, καὶ οὐ διορίζει ὅτι λόγῳ, ἀριθμῷ δ' οὔ. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς ἀρχὰς ἃ στοιχεῖα καλοῦσιν, οὐ καλῶς ἀποδιδόασιν. οἱ μὲν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν λέγοντες μετὰ τοῦ ἑνὸς, τρία ταῦτα στοιχεῖα τῶν ἀριθμῶν, τὰ μὲν δύο, ὕλην, τὸ δ' ἕν, τὴν μορφήν· οἱ δὲ τὸ πολὺ καὶ ὀλίγον, ὅτι τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, μεγέθους οἰκειότερα τὴν φύσιν· οἱ δὲ τὸ καθόλου μᾶλλον ἐπὶ τούτων τὸ ὑπερέχον καὶ τὸ ὑπερεχόμενον. διαφέρει δὲ τούτων οὐθὲν ὡς εἰπεῖν, πρὸς ἔνια τῶν συμβαινόντων, ἀλλὰ πρὸς τὰς λογικὰς μόνον δυσχερείας ἃς φυλάττονται, διὰ τὸ καὶ αὐτοὶ λογικὰς φέρειν τὰς ἀποδείξεις. B πλὴν τοῦ αὐτοῦ γε λόγου ἐστὶ, τὸ ὑπερέχον καὶ τὸ ὑπερεχόμενον εἶναι ἀρχὰς, ἀλλὰ μὴ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, καὶ τὸν ἀριθμὸν πρότερον τῆς δυάδος, ἐκ τῶν στοιχείων. καθόλου γὰρ ἀμφότερα μᾶλλόν ἐστι· νῦν δὲ τὸ μὲν λέγουσι, τὸ δ' οὐ λέγουσιν. οἱ δὲ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἄλλο πρὸς τὸ ἓν ἀντιτιθέασιν, οἱ δὲ τὸ πλῆθος καὶ τὸ ἕν. εἰ δὲ ἐστὶν (ὥσπερ βούλονται τὰ ὄντα ἐξ ἐναντίων, τῷ δὲ ἑνὶ ἢ οὐθὲν ἐναντίον, ἢ εἴπερ ἄρα μέλλει, τὸ πλῆθος· τὸ δ' ἄνισον, τῷ ἴσῳ· καὶ τὸ ἕτερον, τῷ ταὐτῷ, καὶ τὸ ἄλλο ταὐτῷ, μάλιστα μὲν οἱ τὸ ἓν τῷ πλήθει ἀντιτιθέντες, ἔχονταί τινος δόξης· οὐ μὴν οὐδ' οὗτοι ἱκανῶς. ἔσται γὰρ τὸ ἓν ὀλίγον. πλῆθος C μὲν γὰρ ὀλιγότητι, τὸ δὲ πολὺ τῷ ὀλίγῳ ἀντίκειται. τὸ δὲ ἓν, ὅτι μέτρον σημαίνει, φανερόν. καὶ ἐν παντὶ ἐστί τι ἕτερον ὑποκείμενον· οἷον ἐν ἁρμονίᾳ δίεσις, ἐν δὲ μεγέθει δάκτυλος, ἢ πούς, ἢ τι τοιοῦτον· ἐν δὲ ῥυθμοῖς βάσις, ἢ συλλαβή. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν βάρει, σταθμός τις ὡρισμένος ἐστί· καὶ κατὰ πάντων δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον. ἐν μὲν τοῖς ποιοῖς ποιόν τι· ἐν δὲ τοῖς ποσοῖς, ποσόν τι ἀδιαίρετον· τὸ γὰρ μέτρον, τὸ μὲν κατὰ τὸ εἶδος, τὸ δὲ πρὸς τὴν αἴσθησιν, ὡς οὐκ ὄντος τινὸς καθ' ἑαυτὸ οὐσίας. καὶ τοῦτο κατὰ λόγον. σημαίνει γὰρ τὸ ἓν, ὅτι μέτρον πλήθους τινός· καὶ ὁ ἀριθμὸς, ὅτι πλῆθος μεμετρημέ- D νον, καὶ πλῆθος μέτρων. διὸ καὶ εὐλόγως οὐκ ἔστι τὸ ἓν ἀριθμός· οὐδὲ γὰρ τὸ μέτρον μέτρα, ἀλλ' ἀρχὴ καὶ τὸ μέτρον, καὶ τὸ ἕν. δεῖ δὲ ἀεὶ τὸ αὐτό τι ὑπάρχειν πᾶσι, τὸ μέτρον· οἷον εἰ ἵππος τὸ μέτρον, ἵπποις· καὶ εἰ ἄνθρωπος, ἀνθρώποις. εἰ δ' ἄνθρωπος, καὶ ἵππος, καὶ θεὸς, καὶ ζῷον, ἴσως καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἔσται ζῷα. εἰ δ' ἄνθρωπος καὶ λευκὸς, καὶ βαδίζων, ἥκιστα μὲν ἀριθμὸς τούτων, διὰ τὸ ταὐτῷ πάντα ὑπάρχειν καὶ ἑνὶ κατὰ τὸν ἀριθμόν. ὅμως δὲ γενῶν ἔσται ὁ ἀριθμὸς ὁ τούτων, ἤ τινος ἄλλης τοιαύτης προσηγορίας. οἱ δὲ* τὸ ἄνισον ὡς ἕν τι, τὴν δυάδα δὲ ἀόριστον ποιοῦντες μεγάλου καὶ μικροῦ, πόῤῥω λίαν τῶν δοκούντων καὶ δυνατῶν λέγου- E σι. πάθη τε γὰρ ταῦτα καὶ συμβεβηκότα μᾶλλον, ἢ ὑποκείμενα τοῖς ἀριθμοῖς καὶ τοῖς μεγέθεσίν ἐστι. τὸ γὰρ πολὺ καὶ ὀλίγον, ἀριθμοῦ· καὶ μέγα καὶ μικρὸν, μεγέθους, ὥσπερ ἄρτιον καὶ περιττὸν, καὶ λεῖον καὶ τραχὺ, καὶ εὐθὺ, καὶ καμπύλον. ἔτι δὲ πρὸς ταύτῃ τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ πρός τι ἀνάγκη εἶναι τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. τὸ δὲ πρός τι, πάντων ἥκιστα φύσις τις ἢ οὐσία τῶν κατηγοριῶν ἐστί· καὶ ὑστέρα τοῦ ποιοῦ, καὶ τοῦ ποσοῦ. καὶ πάθος τι τοῦ ποσοῦ τὸ πρός τι ὡς προελέχθη, ἀλλ' οὐχ

* γρ. τι ἄνισον

ὕλη ἢ τί ἕτερον· καὶ τῷ ὅλως κοινῷ πρός τι, καὶ τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ καὶ εἴδεσιν. οὐθὲν γὰρ ἐστὶν, οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν, οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον, οὔτε ὅλως πρός τι, ὃ οὐχ ἕτερόν τι ὂν, πολὺ ἢ ὀλίγον, ἢ μέγα ἢ μικρὸν, ἢ πρός τι ἐστί. σημεῖον δ᾽, ὅτι ἥκιστα οὐσία τις καὶ ὄν τι τὸ πρός τι τὸ μόνον μὴ εἶναι γένεσιν αὐτοῦ, μηδὲ φθορὰν, μηδὲ κίνησιν, ὥσπερ κατὰ τὸ ποσὸν αὔξησις καὶ φθίσις, κατὰ τὸ ποιὸν ἀλλοίωσις, κατὰ τόπον φορὰ, κατὰ τὴν οὐσίαν ἡ ἁπλῶς γένεσις καὶ φθορὰ, ἀλλ᾽ οὐ κατὰ τὸ πρός τι. ἄνευ γὰρ τοῦ κινηθῆναι, ὁτὲ μὲν μεῖζον, ὁτὲ δὲ ἔλαττον ἢ ἴσον ἔσται θατέρου κινηθέντος κατὰ τὸ ποσόν. ἀνάγκη τε ἑκάστου ὕλην εἶναι, τὸ δυνάμει τοιοῦτον· ὥστε καὶ οὐσίας. τὸ δὲ πρός τι, οὔτε δυνάμει οὐσία, οὔτε ἐνεργείᾳ. ἄτοπον οὖν, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, τὸ οὐσίας μὴ οὐσίαν ποιεῖν στοιχεῖον καὶ πρότερον. ὕστερον γὰρ πᾶσαι αἱ κατηγορίαι. ἔτι δὲ τὰ στοιχεῖα, οὐ κατηγορεῖται καθ᾽ ὧν στοιχεῖα. τὸ δὲ πολὺ καὶ ὀλίγον, καὶ χωρὶς καὶ ἅμα κατηγορεῖται τοῦ ἀριθμοῦ· καὶ τὸ μακρὸν καὶ τὸ βραχὺ γραμμῆς· καὶ ἐπίπεδόν ἐστι καὶ πλατὺ καὶ στενόν. εἰ δὲ δὴ καὶ ἔστι τι πλῆθος, οὗ τὸ μὲν ἀεὶ ὀλίγον, οἷον ἡ δυάς· εἰ γὰρ πολὺ, τὸ ἓν ἂν ὀλίγον εἴη· κἂν πολὺ ἁπλῶς εἴη, οἷον ἡ δεκὰς πολύ· καὶ εἰ ταύτης μή ἐστι πλεῖον ἢ τὰ * μύρια, πῶς οὖν ἔσται οὕτως ἐξ ὀλίγου καὶ πολλοῦ ὁ ἀριθμός; ἢ γὰρ ἄμφω ἔδει κατηγορεῖσθαι, ἢ μηδέτερον· νῦν δὲ ἕτερον μόνον κατηγορεῖται.

* γ. μωρία,

ΚΕΦΑΛ. β΄.

Ὅτι τὰ ἀΐδια ἐκ στοιχείων συγκεῖσθαι ἀδύνατον.

Ἁπλῶς δὲ δεῖ σκοπεῖν, ἆρα ἐστὶ δυνατὸν τὰ ἀΐδια ἐκ στοιχείων συγκεῖσθαι· ὕλην γὰρ ἕξει. σύνθετον γὰρ πᾶν τὸ ἐκ στοιχείων. εἰ τοίνυν ἀνάγκη ἐξ οὗ ἐστιν (εἰ καὶ ἀεί ἐστι, καὶ εἰ ἐγένετο) ἐκ τούτου γίγνεσθαι· γίνεται δὲ πᾶν ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος τοῦτο ὃ γίνεται (οὐ γὰρ ἂν ἐγίγνετο ἐκ τοῦ ἀδυνάτου, οὐδὲ ἦν) τὸ δὲ δυνατὸν ἐνδέχεται καὶ ἐνεργεῖν καὶ μὴ, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἀεί ἐστιν ὁ ἀριθμὸς, ἢ ὁτιοῦν ἄλλο ὕλην ἔχον, ἐνδέχοιτ᾽ ἂν μὴ εἶναι, ὥσπερ καὶ τὸ μίαν ἡμέραν ἔχον, καὶ τὸ ὁποσαοῦν ἔτη. εἰ δ᾽ οὕτω, καὶ τοσοῦτον χρόνον οὗ μή ἐστι πέρας. οὐκ ἂν τοίνυν εἴη ἀΐδια, εἴπερ μὴ ἀΐδιον τὸ ἐνδεχόμενον μὴ εἶναι, καθάπερ ἐν ἄλλοις λόγοις συνέβη πραγματευθῆναι. εἰ δέ ἐστι τὸ λεγόμενον νῦν ἀληθὲς καθόλου, ὅτι οὐδεμία ἐστὶν ἀΐδιος οὐσία, ἐὰν μὴ ᾖ ἐνεργείᾳ, τὰ δὲ στοιχεῖα ὕλη τῆς οὐσίας, οὐδεμιᾶς ἂν εἴη ἀϊδίου οὐσίας στοιχεῖα ἐξ ὧν ἐστιν ἐνυπαρχόντων. εἰσὶ δέ τινες, οἳ δυάδα μὲν ἀόριστον ποιοῦσι τὸ μετὰ τοῦ ἑνὸς στοιχεῖον, τὸ δ᾽ ἄνισον δυσχεραίνουσιν εὐλόγως, διὰ τὰ συμβαίνοντα ἀδύνατα· οἷς τοσαῦτα μόνον ἀφῄρηται τῶν δυσχερῶν, ὅσα διὰ τὸ ποιεῖν τὸ ἄνισον καὶ τὸ πρός τι στοιχεῖον, ἀναγκαῖα συμβαίνουσι τοῖς λέγουσιν. ὅσα δὲ χωρὶς ταύτης τῆς δόξης, ταῦτα κἀκείνοις ὑπάρχειν ἀναγκαῖον, ἐάν τε τὸν εἰδικὸν ἀριθμὸν ἐξ αὐτῶν ποιῶσιν, ἐάν τε τὸν μαθηματικόν· πολλὰ μὲν οὖν τὰ αἴτια τῆς ἐπὶ ταύτας τὰς αἰτίας ἐκτροπῆς,

A materia, aut aliquid aliud, quàm omnino commune ad aliquid, partibúſque eius & ſpeciebus. Nihil enim eſt, nec magnum, nec paruum, nec multum, nec paucum, nec omnino ad aliquid, quod non aliquid aliud exiſtens, multum aut paucum, aut magnum aut paruum, aut quod ad aliquid eſt. Quòd autem ad aliquid, minimè aliqua ſubſtantia, aut ens aliquod ſit, ſignum eſt, quòd eius ſolùm non eſt generatio, neque corruptio, neque motus, quemadmodum ſecundùm quantum augmentatio, & diminutio, ſecundùm quale, alteratio, ſecundùm locum latio, ſecundùm ſubſtantiam ſimplex generatio & corruptio. At ſecundùm ad aliquid, minimè. Abſque enim quod moueatur, quando-
B que maius, quandoque minus, aut æquale erit, alterum ſecundùm quantum moto. Neceſſe item eſt cuiuſque materiam eſſe, quod potentia tale eſt: quare etiam ſubſtantiæ eſt. Ad aliquid verò, neque potentia, neque actu ſubſtantia eſt. Inconueniens itaque eſt, imò impoſſibile, ſubſtantiæ elementum facere non ſubſtantiam, ac prius. Poſteriora namque, omnia prædicaméta ſunt. Item, elementa non prædicantur de iis quorum elementa ſunt. Multum verò & paucum, ſeorſum & ſimul, prædicatur de numero, ac longum & breue, de linea, planúm-
C que latum & ſtrictum eſt. Quòd ſi qua multitudo eſt, cuius ſemper ipſum paucum ſit, vt dualitas, (nam ſi eius multum ſit, vnum profectò paucum erit) & ſi multum ſimpliciter, nimirum erit velvti denarius multum, & (ſi hoc pacto non eſt) plus quàm dena millia. Quo igitur modo ita ex pauco multóque numerus erit? Aut enim ambo prædicari oportebat, aut neutrum: nec verò alterum tantùm prædicatur.

CAPVT II.

Quòd æterna ex elementis nequeant eſſe compoſita.

COnſiderandum autem eſt ſimpliciter, vtrùm poſſibile ſit, æterna ex elementis componi: materiam namque habebunt. Omne namque,
D quod ex elementis eſt, compoſitum eſt. Si itaque neceſſe ſit, ex quo quid eſt (ſiue ſemper ſit, ſiue factum ſit) ex eo fieri, omne verò fiat ex eo, quod potentia eſt id quod fit, (nec enim ex impoſſibili factum fuiſſet, nec eſſet) quod verò poſſibile eſt, contingit vt & quis agat, & non, numerum quoque, (& ſi quàm maximè ſemper ſit) aut quodcunque aliud materiam habens, contingat profectò non eſſe: haud ſecus & quod vnum diem habet, & quod annos quotcunque: ſi verò ſic, & tempus cùm tantum ſit, vt cuius non eſt terminus, non erunt ergo æterna. Siquidem quod contingit non eſſe, non eſt æternum, quemadmodum in aliis tractatum eſt. Quòd ſi verum vniuerſaliter eſt, quod nunc dicitur, nullam ſubſtantiam æternam eſſe, ſi non ſit actu, elementa verò materia ſubſtan-
E tiæ ſint, nullius profectò æternæ ſubſtantiæ elementa erunt, ex quibus inexiſtentibus ſit. Sunt autem quidam, qui dualitatem quidem indeterminatam vnà cum vno faciunt elementum: inæquale verò haud ab re ſpernunt, propter impoſſibilia, quæ accidunt, à quibus tot ſolùm de difficultatibus ademptæ ſunt, quotcunque neceſſe eſt illis accidere, qui inæquale & ad aliquid faciunt elementum. Quotcunque verò præter hanc opinionem ſunt, has illis quoque neceſſe eſt accidere, ſiue idealem numerũ ſiue mathematicũ ex eis faciant. Multæ igitur cauſæ ſunt, quare in has cauſas lapſi ſunt:

maximè

maximè verò ea quæ ob antiquitatem dubitatio eſt. Videbatur namque eis omnia entia fore vnum, ſcilicet ipſum ens: niſi quis ſoluat, conſentaneè etiam Parmenidis rationi incedat oportet: nunquam enim hoc, vllo modo, eſſe non ens. Verùm neceſſe eſſe oſtendere, quòd non ens ſit. Hoc namque modo ex ente & aliquo alio entia fore, ſi multa ſunt: profectò in primis quidem ſi ens multipliciter dicatur. quoddam enim quia ſubſtantiam ſignificat, quoddam quia quale, quoddam quia quantum: & reliqua quoque prædicamenta. Quale igitur vnum omnia entia erunt, ſi non erit non ens? vtrùm ſubſtantiæ, an paſſiones, & alia quoque ſimiliter, an cuncta? & erit vnum hoc, & tale, & tantum, & alia quæcunque vnum quid ſignificant? B At inconueniens eſt: imò verò impoſſibile, vnam aliquam naturam factam cauſam; & huius entis, & eiuſdem entis ſit quoddam hoc, quoddam tale, quoddam tantum, quoddam verò vbi. Deinde ex quali non ente ac ente entia? Multipliciter enim, & quod non ens, ſicvti etiam ens. Etenim quod non hominem ſignificat, non eſſe hoc: quod non rectum autem, non eſſe tale: quod non tricubitum verò, non eſſe tantum. Ex quali igitur ente, & non ente, multa entia erunt? Vult itaque falſum, & hanc naturam non ens dicere, ex quo & ente multa entia, qua de re dicebat, quod oportebat aliquod falſum ſupponere: quemadmodum geometræ pedalem eſſe, quæ non ſit pedalis. At C impoſſibile eſt, hæc ita ſe habere. Non enim geometræ vllum ſupponunt falſum. Non enim id in ſyllogiſmo propoſitio eſt: neque entia fiunt ex ita non ente, neque corrumpuntur: verùm quoniam non ens, quod ſecundùm caſus dicitur, æquè ac prædicamenta dicitur, præter hæc autem non ens dicitur, quod vt falſum, ac id, quod ſecundùm potentiam, ex hoc generatio eſt, ex non homine, potentia verò homine, homo: & ex non albo, potentia verò albo, album. Similiter, ſiue vnum quid, ſiue multa fiant. Videtur autem quæſtio, quomodo ens, quod ſecundùm ſubſtantias dicitur, multa ſit, cùm profectò numeri, longitudines, & corpora, ea ſint, quæ generantur. Inconueniens itaque eſt, D quo modo quidem ens, quod quid eſt, multa ſit, quærere, non autem quo modo, aut qualia, aut quanta. Non enim indeterminata dualitas, nec magnum & paruum, cauſa eſt vt duo alba, aut multi colores, aut ſapores, aut figuræ ſint. Numeri namque hæc etiam erunt, ac vnitates. At verò ſi hæc conſideraſſent, vidiſſent profectò, quid etiam in eis cauſæ eſt: eadem enim proportionalis cauſa eſt. Ipſa enim tranſcenſio, cauſa: & id, quod quærebant, enti & vni oppoſitum, & ex quo & his entia facerent, cauſa fuit, vt ad aliquid & inæquale ſupponerent, quod neque contrarium, neque negatio illorum eſt, ſed vna natura entium, quemadmodum quid, & quale. Oportebat igitur hoc E etiam quærere, quonam modo ad aliquid multa eſſet, & non vnum. Nunc verò quo quidem modo multæ vnitates præter primum vnum, quæritur: quo modo verò multa inæqualia, minimè. Quamuis vtuntur, & dicunt magnum, paruum, multum, paucum, ex quibus numeri: longum, breue, ex quibus longitudo: latum, ſtrictum, ex quibus planum: profundum, humile, ex quibus moles: etiam adhuc plures ſpecies eius dicunt, quod ad aliquid eſt. Quid igitur his cauſæ eſt vt multa ſint? Neceſſe itaque eſt (quemadmodum dicimus)

A μάλιστα δὲ τὸ ἀπορῆσαι ἀρχαϊκῶς. ἔδοξε γὰρ αὐτοῖς πάντ' ἔσεσθαι ἓν τὰ ὄντα, αὐτὸ τὸ ὄν· εἰ μή τις λύσει, καὶ ὁμόσε βαδιεῖται τῷ Παρμενίδου λόγῳ. οὐ γὰρ μήποτε τοῦτο οὐδαμῇ εἶναι * μὴ ἐόντα· ἀλλὰ ἀνάγκη εἶναι τὸ μὴ ὂν δεῖξαι ὅτι ἐστίν. οὕτω γὰρ ἐκ τοῦ ὄντος καὶ ἄλλου τινός, τὰ ὄντα ἔσεσθαι, εἰ πολλά ἐστι· καίτοι πρῶτον μέν, εἰ τὸ ὂν πολλαχῶς. τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ οὐσίαν σημαίνει, τὸ δ' ἐπὶ ποιόν, τὸ δ' ἐπὶ ποσόν, καὶ τὰς ἄλλας δὴ κατηγορίας. ποῖον οὖν τὰ ὄντα πάντα ἕν, εἰ μὴ τὸ μὴ ὂν ἔσται; πότερον αἱ οὐσίαι, ἢ τὰ πάθη; καὶ τὰ ἄλλα δὴ ὁμοίως, ἢ ἅπαντα· καὶ ἔσται ἓν τὸ τόδε καὶ τὸ τοιόνδε, καὶ τοσόνδε, καὶ τἆλλα ὅσα ἕν τι σημαίνει. ἀλλ' ἄτοπον. μᾶλ- B λον δὲ ἀδύνατον, τὸ μίαν φύσιν τινὰ γενομένην αἰτίαν εἶναι, * καὶ τούτου καὶ ὄντος εἶναι αὐτοῦ ὄντος, τὸ μὲν τόδε εἶναι, τὸ δὲ τοιόνδε, τὸ δὲ ποσόνδε, τὸ δὲ πού. ἔπειτα ἐκ ποίου μὴ ὄντος, καὶ ὄντος τὰ ὄντα; πολλαχῶς γὰρ καὶ τὸ μὴ ὄν, ἐπειδὴ καὶ τὸ ὄν. καὶ τὸ μὲν μὴ ἄνθρωπον, σημαίνει τὸ μὴ εἶναι τοδί. τὸ δὲ μὴ εὐθύ, τὸ μὴ εἶναι τοιονδί. τὸ δὲ μὴ τρίπηχυ, τὸ μὴ εἶναι τοσονδί. ἐκ ποίου οὖν ὄντος, καὶ μὴ ὄντος, πολλὰ τὰ ὄντα; βούλεται μὲν δὴ τὸ ψεῦδος καὶ ταύτην τὴν φύσιν λέγειν τὸ οὐκ ὄν, ἐξ οὗ, καὶ τοῦ ὄντος, πολλὰ τὰ ὄντα. διὸ καὶ ἐλέγετο, ὅτι δεῖ ψεῦδός τι ὑποθέσθαι, ὥσπερ καὶ οἱ γεωμέτραι, C τό, ποδιαίαν εἶναι τὴν μὴ ποδιαίαν. ἀδύνατον δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχειν. οὔτε γὰρ οἱ γεωμέτραι ψεῦδος οὐθὲν ὑποτίθενται (οὐ γὰρ ἐν τῷ συλλογισμῷ ἡ πρότασις·) οὔτε ἐκ τοῦ οὕτω μὴ ὄντος τὰ ὄντα γίνεται, οὐδὲ φθείρεται. ἀλλ' ἐπεὶ τὸ μὲν κατὰ τὰς πτώσεις μὴ ὄν, ἰσαχῶς ταῖς κατηγορίαις λέγεται, παρὰ τοῦτο δὲ τόδε, ὡς ψεῦδος λέγεται τὸ μὴ ὄν, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν ἐκ τούτου ἡ γένεσίς ἐστιν, ἐκ τοῦ μὴ ἀνθρώπου, δυνάμει δὲ ἀνθρώπου, ἄνθρωπος· καὶ ἐκ τοῦ μὴ λευκοῦ, δυνάμει δὲ λευκοῦ, λευκόν. ὁμοίως ἐάν τε ἓν γίγνεται, ἐάν τε πολλά. φαίνεται δὲ ἡ ζήτησις, πῶς πολλὰ τὸ ὄν, τὸ κατὰ D τὰς οὐσίας λεγόμενον. ἀριθμοὶ γὰρ καὶ μήκη καὶ σώματα τὰ γιγνόμενά ἐστιν. ἄτοπον δὴ τὸ ὅπως μὲν πολλὰ τὸ ὄν, τὸ τί ἐστι ζητῆσαι, πῶς δέ, ἢ ποιά, ἢ ποσά, μή. οὐ γὰρ δὴ ἡ δυὰς ἡ ἀόριστος αἰτία, οὐδὲ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν, τοῦ δύο λευκὰ ἢ πολλὰ εἶναι χρώματα, ἢ χυμούς, ἢ σχήματα. ἀριθμοὶ γὰρ ἂν καὶ ταῦτα ἦσαν καὶ μονάδες. ἀλλὰ μὴν εἴ γε ταῦτ' ἐπῆλθον, εἶδον ἂν τὸ αἴτιον καὶ τὸ ἐν ἐκείνοις. τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ τὸ ἀνάλογον αἴτιον. αὕτη γὰρ ἡ παρέκβασις αἰτία καὶ τοῦ τὸ ἀντικείμενον ζητοῦντας, τῷ ὄντι καὶ τῷ ἑνί, ἐξ οὗ καὶ τούτων τὰ ὄντα, τὸ πρός τι, καὶ τὸ ἄνισον ὑποθεῖναι, ὃ οὔτε ἐναντίον, οὔτ' E ἀπόφασις ἐκείνων, μία τε φύσις τῶν ὄντων, ὥσπερ καὶ τὸ τί, καὶ τὸ ποιόν. καὶ ζητεῖν ἔδει καὶ τοῦτο, πῶς πολλὰ τὰ πρός τι, ἀλλ' οὐχ ἕν. νῦν δὲ πῶς μὲν πολλαὶ μονάδες παρὰ τὸ πρῶτον ἕν, ζητεῖται. πῶς δὲ πολλὰ ἄνισα παρὰ τὸ ἄνισον, οὐκ ἔτι. καίτοι χρῶνται καὶ λέγουσι μέγα, μικρόν· πολύ, ὀλίγον, ἐξ ὧν οἱ ἀριθμοί· μακρόν, βραχύ, ἐξ ὧν τὸ μῆκος· πλατύ, στενόν, ἐξ ὧν τὸ ἐπίπεδον· βαθύ, ταπεινόν, ἐξ ὧν οἱ ὄγκοι· καὶ ἔτι· εἰ εἴδη πλείω λέγουσι τοῦ πρός τι. τούτοις δὴ τί αἴτιον τοῦ πολλὰ εἶναι; ἀνάγκη μὲν οὖν (ὥσπερ λέγομεν)

* γρ. μὴ ἐόν Verba ſunt Parmenidis: ſed quæ menda non carent.

* Beſſ. τὸ αἴτιον τοῦ ὄντος, καὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος, τὸ μὲν τ.

ὑποθεῖναι τὸ δυνάμει ὂν ἑκάστῳ. τοῦτο δὲ προσαπεφήνατο ὁ ταῦτα λέγων, τί τὸ δυνάμει ὂν, τόδε καὶ οὐσία, μὴ ὂν δὲ καθ᾽ αὑτό, ὅτι τὸ πρός τι. ὥσπερ εἰ εἶπε τὸ ποιόν, ὃ οὔτε δυνάμει ἐστὶ τὸ ἓν, ἢ τὸ ὂν, οὔτε ἀπόφασις τοῦ ἑνὸς, οὔτε τοῦ ὄντος, ἀλλ᾽ ἕν τι τῶν ὄντων. πολύ τε μᾶλλον (ὥσπερ ἐλέχθη) εἰ ἐζήτει πῶς πολλὰ τὰ ὄντα, μὴ τὰ ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ ζητεῖν, πῶς πολλαὶ οὐσίαι, ἢ πολλὰ ποιά, ἀλλὰ πῶς πολλὰ τὰ ὄντα. τὰ μὲν γὰρ οὐσίαι, τὰ δὲ πάθη, τὰ δὲ πρός τι. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, ἔχει τινὰ καὶ ἄλλην ἐπίστασιν, πῶς πολλά. διὰ γὰρ τὸ μὴ χωριστὰ εἶναι, τῷ τὸ ὑποκείμενον πολλὰ γίνεσθαι καὶ εἶναι, ποιά τε πολλὰ εἶναι καὶ ποσά. καίτοι δεῖ γέ τινα εἶναι ὕλην ἑκάστῳ γένει· πλὴν χωριστὴν ἀδύνατον τῶν οὐσιῶν. ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν τόδε τι, ἔχει τινὰ λόγον, πῶς πολλὰ τὸ τόδε τι, εἰ μή τι ἔσται, καὶ τόδε τι καὶ φύσις τις τοιαύτη. αὕτη δέ ἐστιν ἐκεῖθεν μᾶλλον ἡ ἀπορία, πῶς πολλαὶ ἐνεργείᾳ οὐσίαι, ἀλλ᾽ οὐ μία. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ μὴ ταὐτόν ἐστι, τὸ τόδε καὶ τὸ ποσόν, οὐ λέγεται πῶς καὶ διὰ τί πολλὰ τὰ ὄντα, ἀλλὰ πῶς καὶ διὰ τί ποσὰ πολλά. ὁ γὰρ ἀριθμὸς πᾶς, ποσόν τι σημαίνει· καὶ ἡ μονὰς, εἰ μὴ μέτρον, ὅτι τὸ κατὰ τὸ ποσὸν ἀδιαίρετον. εἰ μὲν οὖν ἕτερον τὸ ποσὸν, καὶ τὸ τί ἐστιν, ὅτι οὐ λέγεται τὸ τί ἐστιν ἐκ τίνος, οὐδὲ πῶς πολλά. εἰ δὲ ταῦτα, πολλὰς ὑπομένει ὁ λέγων ἐναντιώσεις. ἐπιστήσειε δ᾽ ἄν τις τὴν σκέψιν καὶ περὶ τῶν ἀριθμῶν, πόθεν δεῖ λαβεῖν τὴν πίστιν ὡς εἰσί. τῷ μὲν γὰρ ἰδέας τιθεμένῳ, παρέχονταί τινες αἰτίαν τοῖς οὖσιν, εἴπερ ἕκαστος τῶν ἀριθμῶν ἰδέα τις· ἡ δ᾽ ἰδέα τοῖς ἄλλοις αἰτία τοῦ εἶναι ὃν δή ποτε τρόπον. ἔστω γὰρ αὐτοῖς ὑποκείμενον τοῦτο. τῷ δὲ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον οὐκ οἰομένῳ, διὰ τὸ τὰς ἐνούσας δυσχερείας ὁρᾶν περὶ τὰς ἰδέας, ὥστε διά γε ταῦτα μὴ ποιεῖν ἀριθμούς. ποιοῦντι δὲ ἀριθμὸν τὸν μαθηματικὸν, πόθεν τε χρὴ πιστεῦσαι ὡς ἔστι τοιοῦτος ἀριθμὸς, καὶ τί τοῖς ἄλλοις χρήσιμος; οὐθενὸς γὰρ οὔτε φησὶν ὁ λέγων αὐτὸν εἶναι, ἀλλ᾽ αὐτήν τινα λέγει καθ᾽ αὑτὴν φύσιν οὖσαν, οὔτε φαίνεται ὢν αἴτιος. τὰ γὰρ θεωρήματα τῶν ἀριθμητικῶν πάντα, καὶ κατὰ τῶν αἰσθητῶν ὑπάρξει, καθάπερ ἐλέχθη.

A vnicuique ſupponere potentia ens. Nam & ille, qui hæc dixerat, hoc quoque commonſtrauit, quòd aliquid potentia ſit ens, hócque ſubſtantia: non ens autem per ſe ipſum, videlicet quia ad aliquid. Ac ſi diceret, tale quod neque potentia eſt vnum aut ens, neque vnius, aut entis negatio eſt, verum vnum quid entium eſt. At multo magis, (vt dictum eſt) ſi quæſiuiſſet, quónam modo entia multa ſunt, non quæ in eodem prædicamento, quomodo multæ ſubſtantiæ, aut multa qualia quærendo, verùm quomodo multa entia. Quædam namque ſubſtantiæ, quædam paſſiones, quædam ad aliquid ſunt. In aliis igitur prædicamentis habet aliam etiam quamdam conſiderationem, quónam modo B multa ſint. Etenim propterea quòd non ſunt ſeparabilia, eo quòd ſubiectum multa fit, & eſt, qualia quoque multa ſunt, & quanta: & quamuis oportet vnicuique generi aliquam eſſe materiam, ſeparabilem tamen à ſubſtantiis impoſſibile eſt. In iis autem, quæ quod quid ſunt, habet quandam rationem quomodo multa ipſum, quid ſunt, ſi non quid erunt, & quod quid, & quædam talis natura. Hæc verò dubitatio illinc magis eſt, quomodo multæ actu ſubſtantiæ, & non vna. At verò ſi non idem ſit hoc & quantum, non dicitur quomodo, & cur entia multa ſunt, ſed quo modo, & quare multa quanta. Omnis namque numerus quantum quid ſignificat. Et vnitas non eſt niſi menſura: quia C ea eſt, quæ ſecundùm quantum indiuiſibilis eſt. Si igitur quantum, & quod quid eſt, alterum, non dicitur, quod quid eſt, ex quo, neque quomodo multa. Si autem idem, multas ſuſtinet contradictiones, qui hæc dicit. Suggerere autem quiſpiam de numeris etiam conſiderationem poſſit, vndénam ſit accipienda fides, quòd ſint. Apud eum namque qui ponit ideas, præbent quandam entibus cauſam: ſiquidem vnuſquiſque numerorum idea quædam eſt: idea ſanè cæteris vt ſint, quomodocunque cauſa eſt. Sit enim hoc eis ſuppoſitum. Illi verò, qui hoc quidem modo non putet, propterea quòd videat difficultates, quæ circa ideas exiſtunt, ita vt propter hæc, eas non faciat numeros, faciat D verò numerum mathematicum, vnde credendum eſt, quòd talis numerus ſit, ac quòd quicquam cæteris vtilis? Nullius namque nec ille ait, qui dicit eum eſſe, verùm vt quandam ipſam per ſe exiſtentem naturam eſſe dicit, nec apparet eum cauſam eſſe, quandoquidem omnia arithmeticorum theoremata etiam de ſenſibilibus (vt dictum eſt) erunt.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Κατὰ τῶν Πυθαγορείων περὶ τῶν ἀριθμῶν.

Οἱ μὲν οὖν τιθέμενοι τὰς ἰδέας εἶναι, καὶ ἀριθμοὺς αὐτὰς εἶναι τιθέμενοι, κατὰ τὴν ἔκθεσιν ἑκάστου, παρὰ τὰ πολλὰ λαμβάνειν, τὸ ἕν τι ἕκαστον πειρῶνται λέγειν, πῶς, καὶ διὰ τί ἐστιν. οὐ μὴν, ἀλλ᾽ ἐπεὶ οὔτε ἀναγκαῖα, οὔτε δυνατὰ ταῦτα, οὐδὲ τὸν ἀριθμὸν διά γε ταῦτα εἶναι λεκτέον. οἱ δὲ Πυθαγόρειοι διὰ τὸ ὁρᾶν πολλὰ τῶν ἀριθμῶν πάθη ὑπάρχοντα τοῖς αἰσθητοῖς σώμασιν, εἶναι μὲν ἀριθμοὺς ἐποίησαν τὰ ὄντα, οὐ χωριστοὺς δὲ, ἀλλ᾽ ἐξ ἀριθμῶν τὰ ὄντα. διὰ τί δέ, ὅτι τὰ πάθη τὰ τῶν ἀριθμῶν ἐν ἁρμονίᾳ ὑπάρχει, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ,

CAPVT III.

Aduerſus Pythagoreos qui è numeris omnia conflabant; diuerſis tamen modis. vt qui in ſectas tres eſſent diuiſi.

E Qvi igitur ponunt ideas eſſe, ac numeros eas eſſe, dicere tentant quomodo, & qua de cauſa ſint, eo quòd ſecundùm expoſitionem cuiuſque vnum quid præter multa accipiunt vnumquodque. At verò quoniam hæc neque neceſſaria, neque poſſibilia ſunt, neque numerum propter hæc eſſe aſſerendum eſt. Pythagorici verò eo quòd multas numerorum paſſiones ſenſibilibus ineſſe corporibus videbant, numeros quidem eſſe entia fecerunt, non tamen ſeparatos, verùm ex numeris entia. Cur autem? quoniam numerorum paſſiones in harmonia ſunt, & in cælo,

cæteriſque multis. Illis verò, qui mathematicum ſolum numerum eſſe dicunt, nihil tale ſecundùm ſuppoſitiones dicere contingit, verùm quòd non erunt de eis ſcientiæ, dicebatur. Nos autem dicimus eſſe, quemadmodum diximus priùs. Et patet, quòd mathematica non ſunt ſeparata. Si enim ſeparata eſſent, non ineſſent corporibus paſſiones eorum, Pythagorici verò ſecundùm tale, nullius culpabiles exiſtunt. At ſecundùm quod naturalia corpora ex numeris faciunt, ex non habentibus grauitatem vel leuitatem, grauitatem & leuitatem habentia, videntur de alio cælo, corporibúſque aliis, non autem de ſenſibilibus, dicere. Qui verò faciunt ſeparatim, eo quòd dignitates non ſunt in ſenſibilibus, quódque vera ſunt, quæ dicuntur, & animæ adblandiuntur, & eſſe exiſtimant, & ſeparata eſſe: ſimiliter quoque & magnitudines mathematicas. At dilucidum eſt, quòd oratio quoque contraria, dicet contraria: & quod iam dubitatum eſt, ſoluitur ab illis hoc pacto ſciſcitantibus, quam ob cauſam, ſi nullatenus ea ſenſibilibus inſit, paſſiones eorum in ipſis ſenſibilibus ſint? Sunt autem quidam, qui ex hoc, quòd termini extremáque ſunt, punctum lineæ, hæc ſuperficiei, iſta ſolidi, putant debere tales naturas ex neceſſitate eſſe. Oportet igitur & hanc rationem conſiderare, nónne nimium debilis ſit. Nec enim ſubſtantiæ ſunt extrema, imò omnia hæc termini. Cùm & ambulationis, & omnino motus aliquis terminus ſit, iſne igitur eſt quod quid, & ſubſtantia quædam? At abſurdum eſt. At verò etſi ſunt, ſenſibilia ſanè omnia erunt: in his namque eſſe, ratio dixit. Cur igitur ſeparata erunt? Item, inquiret quiſpiam, qui non admodum facilis ſit ad credendum, de omni quidem numero, & mathematicis, hoc ipſum, quod nihil conferant inuicem priora poſterioribus. Nam & numero non exiſtente: nihil minus magnitudines erunt illis qui mathematica ſolùm eſſe aiunt: & his non exiſtentibus, anima, & corpora ſenſibilia. Ex iis verò quæ apparent, non videtur natura inconnexa, quemadmodum vitioſa tragœdia. Qui verò ponunt ideas, hoc quidem eos fugit. Ex materia namque & numero faciunt magnitudines: ex binario quidem, longitudines: ex ternario verò fortaſſis, plana. Ex quaternario, ſolida, aut ex aliis numeris: nihil enim intereſt. Sed vtrùm hæc erunt ideæ? aut quis modus earum eſt, quidve conferunt entibus? Nihil profectò, quemadmodum neque mathematica, nec iſtæ conferunt. At verò nec vllum theorema de eis eſt, niſi quis velit mathematica motum efficere, ac proprias quaſdam opiniones facere. Non eſt autem difficile, eos, qui quaſcunque ſuppoſitiones ſumunt, prolixum quippiam facere, atque connectere. hi quidem hoc modo mathematica ideis annectentes peccant. Primi autem duos numeros facientes, tum idealem tum mathematicum, nullo modo dixerunt, nec dicere habeant, quomodo vel ex quo mathematicus erit: faciunt enim eum medium inter idealem & ſenſibilem. Si enim ex magno, & paruo, idem erit ille, qui idearum eſt. Verùm ex alio quodam magno, & paruo, magnitudines ſanè facit. Si autem aliud quoddam dicet, plura elementa dicet.

A καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις. τοῖς δὲ τὸν μαθηματικὸν μόνον λέγουσιν εἶναι ἀριθμὸν, οὐδὲν τοιοῦτον ἐνδέχεται λέγειν κατὰ τὰς ὑποθέσεις· ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔσονται αὐτῶν αἱ ἐπιστῆμαι, ἐλέγετο. ἡμεῖς δὲ φαμὲν εἶναι, καθάπερ εἴπομεν πρότερον· καὶ δῆλον ὅτι οὐ κεχώρισται τὰ μαθηματικά. οὐ γὰρ ἂν κεχωρισμένων τὰ πάθη ὑπῆρχεν ἐν τοῖς σώμασιν. οἱ μὲν οὖν Πυθαγόρειοι, κατὰ μὲν τὸ τοιοῦτον οὐθενὶ ἔνοχοί εἰσι· κατὰ μέντοι τὸ ποιεῖν ἐξ ἀριθμῶν τὰ φυσικὰ σώματα, ἐκ μὴ ἐχόντων βάρος μηδὲ κουφότητα, ἔχοντα κουφότητα καὶ βάρος, ἐοίκασι περὶ ἄλλου οὐρανοῦ λέγειν καὶ σωμάτων, ἀλλ' οὐ τῶν αἰσθητῶν. οἱ B δὲ χωριστὸν ποιοῦντες, ὅτι ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν οὐκ ἔσται τὰ ἀξιώματα, ἀληθῆ δὲ τὰ λεγόμενα καὶ σαίνει τὴν ψυχὴν, εἶναί τε ὑπολαμβάνουσι, καὶ χωριστὰ εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μεγέθη τὰ μαθηματικά. καὶ δῆλον οὖν ὅτι καὶ ὁ ἐναντιούμενος λόγος, τὰ ἐναντία ἐρεῖ· καὶ ὃ ἄρτι ἠπορήθη, λυτέον τοῖς οὕτω λέγουσι, διὰ τί οὐδαμῶς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὑπαρχόντων, τὰ πάθη ὑπάρχει αὐτῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς. Εἰσὶ δέ τινες οἳ ἐκ τοῦ πέρατα εἶναι καὶ ἔσχατα, τὴν μὲν στιγμὴν γραμμῆς, ταύτην δ' ἐπιπέδου, τοῦτο δὲ τοῦ στερεοῦ, οἴονται εἶναι ἀνάγκην τοιαύτας φύσεις εἶναι. δεῖ δὴ καὶ τοῦτον ὁρᾶν τὸν λόγον, μὴ λίαν ᾖ μαλακός. οὔτε γὰρ οὐσίαι εἰσὶ τὰ ἔσχατα, ἀλλὰ C μᾶλλον ταῦτα πάντα πέρατα, ἐπεὶ καὶ τῆς βαδίσεως, καὶ ὅλως κινήσεώς ἐστί τι πέρας. τοῦτ' οὖν ἔσται τόδε καὶ οὐσία τις. ἀλλ' ἄτοπον. οὐ μὴν ἀλλὰ εἰ καὶ εἰσὶ, τῶνδε τῶν αἰσθητῶν ἔσονται πάντα. ἐπὶ τούτων γὰρ ὁ λόγος εἴρηκε. διὰ τί οὖν χωριστὰ ἔσται; ἔτι δὲ ἐπιζητήσειεν ἄν τις μὴ λίαν εὐχερὴς ὢν, περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀριθμοῦ παντὸς καὶ τῶν μαθηματικῶν, τὸ μηθὲν συμβάλλεσθαι ἀλλήλοις τὰ πρότερα τοῖς ὕστερον. μὴ ὄντος γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ, οὐθὲν ἧττον τὰ μεγέθη ἔσται τοῖς μαθηματικὰ μόνον εἶναι φαμένοις. καὶ τούτων μὴ ὄντων, ἡ ψυχὴ καὶ τὰ σώματα τὰ αἰσθητά. οὐκ ἔοικε δ' ἡ φύσις ἐπεισοδιώδης D οὖσα ἐκ τῶν φαινομένων, ὥσπερ μοχθηρὰ τραγῳδία. τοῖς δὲ τὰς ἰδέας τιθεμένοις, τοῦτο μὲν ἐκφεύγει. ποιοῦσι γὰρ τὰ μεγέθη ἐκ τῆς ὕλης καὶ ἀριθμοῦ· ἐκ μὲν τῆς δυάδος τὰ μήκη, ἐκ τριάδος δ' ἴσως τὰ ἐπίπεδα, ἐκ δὲ τῆς τετράδος τὰ στερεά, ἢ καὶ ἐξ ἄλλων ἀριθμῶν· διαφέρει γὰρ οὐθέν. ἀλλὰ ταῦτά γε πότερον ἰδέαι ἔσονται, ἢ τίς ὁ τρόπος αὐτῶν, καὶ τί συμβάλλονται τοῖς οὖσιν; οὐθὲν γὰρ, ὥσπερ οὐδὲ τὰ μαθηματικά, οὐδὲ ταῦτα συμβάλλεται. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὑπάρχει γε τούτων οὐθὲν θεώρημα, ἐὰν μή τις βούληται κινεῖν τὰ μαθηματικά, καὶ ποιεῖν ἰδίας τινὰς δόξας. ἔστι δ' οὐ χαλεπὸν ὁποιασοῦν E ὑποθέσεις λαμβάνοντας μακροποιεῖν καὶ συνείρειν. οὗτοι μὲν οὖν ταύτῃ προσγλιχόμενοι ταῖς ἰδέαις τὰ μαθηματικά, διαμαρτάνουσιν. οἱ δὲ πρῶτοι δύο τοὺς ἀριθμοὺς ποιήσαντες, τόν τε τῶν εἰδῶν, καὶ τὸν μαθηματικόν, ἄλλον οὐδαμῶς, οὔτ' εἰρήκασιν, οὔτ' ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν, πῶς καὶ ἐκ τίνος ἔσται ὁ μαθηματικός. ποιοῦσι γὰρ αὐτὸν μεταξὺ τοῦ εἰδητικοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ. εἰ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ, ὁ αὐτὸς ἐκείνῳ ἔσται τῷ τῶν ἰδεῶν, ἐξ ἄλλου δέ τινος μικροῦ καὶ μεγάλου· τὰ γὰρ μεγέθη ποιεῖ. εἰ δ' ἕτερόν τι ἐρεῖ, πλείω τὰ στοιχεῖα ἐρεῖ.

καὶ εἰ ἐν τῇ ἑκατέρου ἡ ἀρχή, κοινὸν τι ἐπὶ τούτων ἔσται τὸ ἕν. ζητητέον πῶς καὶ ταῦτα πολλὰ τὸ ἕν, καὶ ἅμα τὸν ἀριθμὸν γίνεσθαι ἄλλως, ἢ ἐξ ἑνὸς καὶ δυάδος ἀορίστου, ἀδύνατον κατ᾽ ἐκεῖνον. πάντα δὴ ταῦτα ἄλογα. καὶ μάχεται καὶ αὐτὰ ἑαυτοῖς, καὶ τοῖς εὐλόγοις· καὶ ἔοικεν ἐν αὐτοῖς εἶναι ὁ Σιμωνίδου μακρὸς λόγος. γίνεται γὰρ ὁ μακρὸς λόγος, ὥσπερ ὁ τῶν δούλων, ὅταν μηθὲν ὑγιὲς λέγωσι. φαίνεται δὲ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν βοᾶν ὡς ἑλκόμενα. οὐ δύναται γὰρ οὐδαμῶς γεννῆσαι τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ᾽ ἢ τὸν ἀφ᾽ ἑνὸς διπλασιαζόμενον. ἄτοπον δὲ καὶ γένεσιν ποιεῖν ἀϊδίων ὄντων, μᾶλλον δ᾽ ἕν τι τῶν ἀδυνάτων. οἱ μὲν οὖν Πυθαγόρειοι, ποτέρως οὐ ποιοῦσιν ἢ ποιοῦσι γένεσιν, οὐδὲν δεῖ διστάζειν. φανερῶς γὰρ λέγουσιν ὡς τοῦ ἑνὸς συσταθέντος, εἴτ᾽ ἐξ ἐπιπέδων, εἴτ᾽ ἐκ χροιᾶς, εἴτ᾽ ἐκ σπέρματος, εἴτ᾽ ἐξ ὧν ἀποροῦσιν εἰπεῖν, εὐθὺς τὸ ἔγγιστα τοῦ ἀπείρου, ὅτι εἵλκετο καὶ ἐπεραίνετο ὑπὸ τοῦ πέρατος. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ κοσμοποιοῦσι καὶ φυσικῶς βούλονται λέγειν, δίκαιον αὐτοὺς ἐξετάζειν τι περὶ φύσεως, ἐκ δὲ τῆς νῦν ἀφεῖναι μεθόδου. τὰς γὰρ ἐν τοῖς ἀκινήτοις ζητοῦμεν ἀρχάς. ὥστε καὶ τῶν ἀριθμῶν τῶν τοιούτων ἐπισκεπτέον τὴν γένεσιν. τοῦ μὲν οὖν περιττοῦ γένεσιν, οὔ φασιν, ὡς δῆλον ὅτι τοῦ ἀρτίου οὔσης γενέσεως. τὸν δ᾽ ἄρτιον, πρῶτον ἐξ ἀνίσων τινὲς C κατασκευάζουσι τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἰσασθέντων. ἀνάγκη οὖν πρότερον ὑπάρχειν τὴν ἀνισότητα αὐτοῖς τοῦ ἰσασθῆναι. εἰ δ᾽ ἀεὶ ἦσαν ἰσασμένα, οὐκ ἂν ἦσαν ἄνισα πρότερον. τοῦ γὰρ ἀεὶ οὐκ ἔστι πρότερον οὐθέν. ὥστε φανερὸν ὅτι οὐ τοῦ θεωρῆσαι ἕνεκεν ποιοῦσι τὴν γένεσιν τῶν ἀριθμῶν.

ΚΕΦΑΛ. δ΄.

Περὶ τῆς τῶν ἀριθμῶν γενέσεως. καὶ διάφοροι ἀπορίαι ἐκ τῆς τῶν Πυθαγορείων δόξης συμβαίνουσαι.

D

Ἔχει δ᾽ ἀπορίαν καὶ εὐπορήσαντι ἐπιτίμησιν, πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν, τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ ἀρχαί· ἀπορίαν μὲν ταύτην, πότερόν ἐστί τι ἐκείνων, οἷον βουλόμεθα λέγειν αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον, ἢ οὔ, ἀλλ᾽ ὑστερογενῆ. παρὰ μὲν τῶν θεολόγων ἔοικεν ὁμολογεῖσθαι τῶν νῦν τισιν, οἳ οὔ φασιν, ἀλλὰ προελθούσης τῆς τῶν ὄντων φύσεως, καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἐμφαίνεσθαι. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν εὐλαβούμενοι ἀληθινὴν δυσχέρειαν, ἣ συμβαίνει τοῖς λέγουσιν, ὥσπερ ἔνιοι τὸ ἓν, ἀρχήν. ἔστι δ᾽ ἡ δυσχέρεια, οὐ διὰ τὸ τῇ ἀρχῇ τὸ εὖ ἀποδιδόναι ὡς ὑπάρχον, ἀλλὰ διὰ τὸ τὸ ἓν ἀρχὴν E καὶ ἀρχὴν ὡς στοιχεῖον, καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐκ τοῦ ἑνός. οἱ δὲ ποιηταὶ οἱ ἀρχαῖοι ταύτῃ ὁμοίως, ᾗ βασιλεύειν καὶ ἄρχειν φασὶν, οὐ τοὺς πρώτους, οἷον νύκτα, καὶ οὐρανὸν, ἢ χάος, ἢ καὶ Ὠκεανὸν, ἀλλὰ τὸν Δία. οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις μὲν διὰ τὸ μεταβάλλειν τοὺς ἄρχοντας συμβαίνει τοιαῦτα λέγειν· ἐπεὶ οἵ γε μεμιγμένοι αὐτῶν, καὶ τὸ μὴ μυθικῶς πάντα λέγειν, οἷον Φερεκύδης καὶ ἕτεροί τινες, τὸ γεννῆσαν πρῶτον ἄριστον τιθέασι, καὶ οἱ Μάγοι· καὶ τῶν ὑστέρων δὲ σοφῶν, οἷον Ἐμπεδοκλῆς

A Et ſi principium vtriuſque vnum quid eſt, commune quid in his, id vnum erit. At quærendum eſt quomodo hæc multa vnum ſint. Et ſimul ſecundùm eum, aliter quàm ex vno & indeterminata dualitate, numerum fieri impoſſibile eſt. Hæc itaque omnia irrationabilia ſunt, ac ipſa ſibi ipſis, & bene ratione vtentibus compugnant. Videtur in eis eſſe longus Simonidis ſermo. Fit namque longus ſermo, quemadmodum is, qui ſeruorum eſt, cùm nihil ſanum dicant. Ipſa quoque elementa magnum & paruum videntur conqueri, quòd extrahuntur: non poſſunt enim vllo modo generare numerum, niſi eum, qui ab vno duplicatur. Inconueniens etiam eſt, imò impoſſibile, generationem quoque eorum facere, cùm perpetui ſint. Vtrùm autem Pythagorici faciant, an non faciant generationem, nihil dubitandum eſt. Manifeſtè namque dicunt, quòd vno conſtituto ſiue ex planis, ſiue ex colore, ſiue ex ſemine, ſiue ex quibus egent dicere, confeſtim infinito propinquiſſimum trahebatur, terminabatúrque à termino. Verùm, quoniam de Mundi factura, ac naturaliter hæc dicere volunt, decens erat aliquid eos de natura inueſtigare, à præſenti verò via diſcedere. Quærimus namque principia, quæ in immobilibus ſunt. Quare, talium numerorum generationem conſiderare oportet. Imparis itaque generationem non dicunt, quaſi videlicet paris generatio ſit. Parem verò, primò ex inæqualibus magno & paruo æquatis, quidem conſtituunt. Neceſſe itaque eſt, prius eſſe ipſis inæqualitatem, quàm ipſum adæquari. Si autem ſemper adæquata fuiſſent, non fuiſſent inæqualia priùs. Ipſo enim ſemper nihil eſt prius. Quare patet quòd non contemplandi gratia faciunt generationem numerorum.

CAPVT IV.

Bonum & pulchrum primo principio conuenire. erraſſe Pythagoreos, & multum abſurdis vrgeri.

HAbet dubitationem, & à bene dubitante reprehenſionem, quònam modo ad bonum atque pulchrum elementa principiáque ſe habent. Dubitationem quidem hanc, vtrùm aliquod iſtorum tale ſit, quale volumus ipſum ideale bonum, & optimum dicere, an non, ſed poſterius genita ſint. A quibuſdam enim recentioribus theologis conceſſum eſſe videtur, qui non aiunt, niſi quòd entium natura procedente, bonum quoque ac pulchrum apparet. Hoc autem faciunt, veram veriti difficultatem, quæ accidit dicentibus, quemadmodum quidam ipſum vnum, principium. Difficultas autem eſt, non quoniam principio bonum tanquam inſitum attribuerunt, verùm propterea quòd ipſum poſuerunt principium, & principium vt elementum, numerum quoque ex vno. Poëtæ verò antiqui ſimiliter quo modo regnare, eo & principia eſſe aiunt. Non enim primos, vel vti noctem, & cælum, aut chaos, aut etiam Oceanum, ſed Iouem. At verò his quidem, eo quòd mutant entium principes, talia dicere accidit: quia ij quidem eorum, qui miſti fuerunt, nec omnia fabuloſè dicunt (vt Pherecydes, & alij quidam) primùm generans optimum ponunt, ac etiam Magi, & poſteriorum quoque ſapientum, vt Empedocles,

A & Anaxagoras, cùm hic quidem amicitiam, ille verò intellectum principium fecerit: eorum verò, qui immobiles ſubſtantias dicunt, quidam ipſum vnum, ipſum bonum eſſe aiunt: ſubſtantiam tamen eius ipſum vnum maximè putabant eſſe. Dubitatio quidem hæc eſt, vtro modo dicendum eſt. Mirabile autem eſt ſi primo, & perpetuo, ac ſibi ipſi ſufficientiſſimo, hoc ipſum primum, per ſe ſufficientia, & ſalus, non ſit tanquam bonum. Enimverò propter nihil aliud incorruptibile, vel ſibi ſufficiens eſt, niſi quoniam bene ſe habet. Quare dicere quidem principium tale eſſe, rationi conſentaneum eſt verum eſſe: hoc verò eſſe, ipſum vnum. Aut ſi non hoc, elementum, & numerorum elementum eſſe impoſſibile eſt. Accidit enim multa B difficultas, quam cùm quidam fugerent, qui vnum quidem fatebantur primum principium eſſe, ac elementum, ipſius tamen mathematici numeri abnegarunt. Cunctæ namque vnitates re vera fiunt aliquod bonum: & magna bonorum erit abundantia. Item, ſi ſpecies numeri, omnes ſpecies ipſum bonum aliquod. At verò cuiuſcunque velit, ponat quis ideas eſſe: ſiquidem bonorum ſolum ideæ, non erunt ſubſtantiæ. Quòd ſi etiam ſubſtantiarum, cuncta animalia, & plantæ bona ſunt, & etiam participantia. Hæc itaque inconuenientia accidunt. Et ad hæc contrarium elementum (ſiue multitudo, inæquale, & magnum, & paruum ſit) C ipſum malum erit. Quare quidam fugiebat bonum vni copulare, tanquam neceſſe ſit cùm generatio ſit ex contrariis, naturam multitudinis malum eſſe: quidam inæquale, mali naturam dicunt. Accidit igitur omnia entia, præter vnum quod eſt ipſum vnum, malo participare, & numeros eo magis puro participare, quàm magnitudines: & malum, locum eſſe boni, ac participare, & appetere corruptiuum. Contrarium namque corruptiuum contrarij eſt. At, ſi quemadmodum dicebamus, quod materia eſt id quod potentia vnumquodque, velvti ipſius actu ignis, quod eſt potentia ignis, malum erit, ipſum potentia bonum. Hæc D igitur omnia accidunt, quoddam quidem, quia omne principium faciunt elementum: quoddam, quia contraria principia: quoddam, quia ipſum vnum principium: quoddam, quia numeros primas ſubſtantias, ſeparabiles, ac ſpecies.

A τε καὶ Ἀναξαγόρας, ὁ μὲν τὴν φιλίαν στοιχεῖον, ὁ δὲ τὸν νοῦν ἀρχὴν ποιήσας. τῶν δὲ τὰς ἀκινήτους οὐσίας λεγόντων, οἱ μέν φασιν αὐτὸ τὸ ἕν, τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ εἶναι. οὐσίαν μέντοι τὸ ἓν αὐτοῦ ᾤοντο εἶναι μάλιστα. ἡ μὲν οὖν ἀπορία αὕτη, ποτέρως δεῖ λέγειν. θαυμαστὸν δ' εἰ τῷ πρώτῳ καὶ ἀϊδίῳ καὶ αὐταρκεστάτῳ τοῦτ' αὐτὸ πρῶτον, οὐχ ὡς ἀγαθὸν ὑπάρχει τὸ αὔταρκες καὶ ἡ σωτηρία. ἀλλὰ μὴν οὐ δι' ἄλλο τι ἄφθαρτον, ἢ διότι εὖ ἔχει, οὐδ' αὔταρκες. ὥστε τὸ μὲν φάναι τὴν ἀρχὴν τοιαύτην εἶναι, εὔλογον ἀληθὲς εἶναι. τὸ μέντοι ταύτην εἶναι τὸ ἕν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, στοιχεῖόν τε καὶ στοιχεῖον ἀριθμῶν, ἀδύνατον. B συμβαίνει γὰρ πολλὴ δυσχέρεια, ἣν ἔνιοι φεύγοντες ἀπειρήκασιν, οἱ τὸ ἓν μὲν ὁμολογοῦντες ἀρχὴν εἶναι πρώτην καὶ στοιχεῖον, τοῦ ἀριθμοῦ δὲ τοῦ μαθηματικοῦ. ἅπασαι γὰρ αἱ μονάδες γίγνονται ὅπερ ἀγαθόν τι, καὶ πολλή τις εὐπορία ἀγαθῶν. ἔτι εἰ τὰ εἴδη ἀριθμοί, τὰ εἴδη πάντα ὅπερ ἀγαθόν τι. ἀλλὰ μὴν ὅτου βούλεται τιθέτω τις εἶναι ἰδέας. εἰ μὲν γὰρ τῶν ἀγαθῶν μόνον, οὐκ ἔσονται αἱ οὐσίαι ἰδέαι· εἰ δὲ καὶ τῶν οὐσιῶν, πάντα τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ ἀγαθά, καὶ τὰ μετέχοντα. ταῦτά τε δὴ συμβαίνει ἄτοπα, καὶ τὸ ἐναντίον στοιχεῖον, εἴτε πλῆθος ὄν, εἴτε τὸ ἄνισον, καὶ μέγα καὶ μικρόν, τὸ κακὸν C αὐτό. διόπερ ὁ μὲν ἔφευγε τὸ ἀγαθὸν προσάπτειν τῷ ἑνί, ὡς ἀναγκαῖον ὄν, ἐπεὶ ἐξ ἐναντίων ἡ γένεσις, τὸ κακὸν τὴν τοῦ πλήθους φύσιν εἶναι. οἱ δὲ λέγουσι τὸ ἄνισον τὴν τοῦ κακοῦ φύσιν. συμβαίνει δὴ πάντα τὰ ὄντα μετέχειν τοῦ κακοῦ, ἔξω ἑνὸς αὐτοῦ τοῦ ἑνός, καὶ μᾶλλον ἀκράτου μετέχειν τοὺς ἀριθμούς, ἢ τὰ μεγέθη, καὶ τὸ κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ χώραν εἶναι, καὶ μετέχειν καὶ ὀρέγεσθαι τοῦ φθαρτικοῦ. φθαρτικὸν γὰρ τοῦ ἐναντίου, τὸ ἐναντίον. καὶ εἰ ὥσπερ ἐλέγομεν ὅτι ἡ ὕλη ἐστὶ τὸ δυνάμει ἕκαστον, οἷον πυρὸς τοῦ ἐνεργείᾳ τὸ δυνάμει πῦρ, τὸ κακὸν ἔσται αὐτὸ τὸ δυνάμει ἀγαθόν. ταῦτα δὴ πάντα συμβαίνει D νει, τὸ μὲν ὅτι ἀρχὴν πᾶσαν στοιχεῖον ποιοῦσι, τὸ δ' ὅτι τἀναντία ἀρχάς, τὸ δ' ὅτι τὸ ἓν ἀρχήν, τὸ δ' ὅτι τοὺς ἀριθμοὺς τὰς πρώτας οὐσίας, καὶ χωριστάς, καὶ εἴδη.

CAPVT V.

Erraſſe Pythagoreos qui bonum principiũ non attribuunt, & numeros faciunt rerum cauſas.

SI igitur tum non ponere bonũ inter principia, tum ita ponere impoſſibile eſt, conſtat quòd nõ rectè aſſignantur principia, neque primæ ſubſtan- E tiæ. At etiam nec is rectè putat, qui vniuerſi principia, animalium plantarúmque principio aſſimilat: quia ex indeterminatis ac imperfectis ſemper perfectiora: & ideo etiam in primis ita ſe habere aiunt, vt nec ens aliquod ſit ipſum vnũ. Verùm etiam hîc perfecta principia ſunt, ex quibus hæc ſunt. Homo enim hominem generat, nec ſperma primum eſt. Abſurdum item eſt locum ſimul cum ſolidis mathematicis facere. Locus namque ſingularium proprius: quare loco ſeparabilia ſunt. Mathematica verò, non ſunt alicubi. At inſuper dicere quidem, quòd alicubi erunt, quid verò locus ſit, non abſurdum eſt. Decebat verò eos, qui entia dicebant eſſe

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὐκ αἴτιος τῶν πραγμάτων.

EI οὖν καὶ τὸ μὴ τιθέναι τὸ ἀγαθὸν ἐν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ τὸ τιθέναι οὕτως ἀδύνατον, δῆλον ὅτι αἱ ἀρχαὶ οὐκ ὀρθῶς ἀποδίδονται, οὐδὲ αἱ πρῶται οὐσίαι. οὐκ ὀρθῶς δ' ὑπολαμβάνει, οὐδ' εἴ τις παρεικάζει τὰς τοῦ ὅλου ἀρχὰς τῇ τῶν ζῴων καὶ φυτῶν· ὅτι ἐξ ἀορίστων δὲ, ἀεὶ τὰ τελειότερα. διὸ καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων οὕτως ἔχειν φασίν, ὥστε μηδὲ ὄν τι εἶναι τὸ ἓν αὐτό. εἰσὶ δὲ καὶ ἐνταῦθα τέλειαι αἱ ἀρχαὶ ἐξ ὧν ταῦτα. ἄνθρωπος* γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, καὶ οὐκ ἔστι τὸ σπέρμα πρῶτον. ἄτοπον δὲ καὶ τὸν τόπον ἅμα τοῖς στερεοῖς τοῖς μαθηματικοῖς ποιῆσαι. ὁ μὲν γὰρ τόπος, τῶν καθ' ἕκαστον ἴδιος, διὸ χωριστὰ τόπῳ, τὰ δὲ μαθηματικά, οὐ πού. καὶ τὸ εἰπεῖν μέν, ὅτι πού ἔσται, *τί δὲ ἐστιν ὁ τόπος, μὴ ἄτοπον. ἔδει δὲ τοὺς λέγοντας

* Lib. 2. Phyſic. cap. 2.

* Scrib. τί δὲ ἐστιν ὁ τόπος, μή, ἄτοπον. hoc eſt, locũ autẽ quid ſit, non explicare, abſurdum. Repetendum enim εἰπεῖν.

ἐκ στοιχείων εἶναι τὰ ὄντα, καὶ τῶν ὄντων τὰ πρῶτα τοὺς ἀριθμούς, διελομένους πῶς ἄλλο ἐξ ἄλλου ἐστίν, οὕτω λέγειν, τίνα τρόπον ὁ ἀριθμός ἐστιν ἐκ τῶν ἀρχῶν, πότερον μίξει. ἀλλ' οὔτε πᾶν μικτὸν, τό, τε γιγνόμενον, ἕτερον οὐκ ἔσται χωριστὸν τὸ ἕν, οὐδ' ἑτέρα φύσις· οἱ δὲ βούλονται. ἀλλὰ συνθέσει, ὥσπερ συλλαβή. ἀλλὰ θέσιν τε ἀνάγκη ὑπάρχειν, καὶ χωρὶς ὁ νοῶν νοήσει τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος. τοῦτ' ἔσται οὖν ἀριθμὸς μονὰς καὶ πλῆθος, ἢ τὸ ἓν καὶ ἄνισον. καὶ ἐπεὶ τὸ ἐκ τινῶν εἶναι, ἔστι μὲν ὡς ἐνυπαρχόντων, ἔστι δὲ ὡς οὔ, ποτέρως ὁ ἀριθμός; οὕτω γὰρ ὡς ἐνυπαρχόντων οὐκ ἔστι, ἀλλ' ἢ ὧν γένεσίς ἐστιν, ἀλλ' ὡς ἀπὸ σπέρματος. ἀλλ' οὐχ οἷόν τε τοῦ ἀδιαιρέτου τι ἀπελθεῖν. ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ ἐναντίου μὴ ὑπομένοντος. ἀλλ' ὅσα οὕτως ἐστί, καὶ ἐξ ἄλλου τινός ἐστιν ὑπομένοντος. ἐπεὶ τοίνυν τὸ ἕν, ὁ μὲν τῷ πλήθει ὡς ἐναντίον τίθησιν, ὁ δὲ τῷ ἀνίσῳ, ὡς ἴσῳ τῷ ἑνὶ χρώμενος, ὡς ἐξ ἐναντίων ἂν εἴη ὁ ἀριθμός. ἔστιν ἄρα τι ἕτερον, ἐξ οὗ ὑπομένοντος καὶ θατέρου, ἐστὶν ἢ γέγονεν. ἔτι τί δή ποτε, τὰ μὲν ἄλλ' ὅσα ἐξ ἐναντίων, ἢ οἷς ἐστιν ἐναντία, φθείρεται, κἂν ἐκ παντὸς ᾖ, ὁ δὲ ἀριθμὸς οὔ; περὶ τούτου γὰρ οὐδὲν λέγεται. καίτοι καὶ ἐνυπάρχον, καὶ μὴ ἐνυπάρχον, φθείρει τὸ ἐναντίον· οἷον τὸ νεῖκος, τὸ μῖγμα· καίτοι οὐκ ἔδει. οὐ γὰρ ἐκείνῳ γε ἐναντίον. οὐθὲν δὲ διώρισται, οὐδὲ ὁποτέρως οἱ ἀριθμοὶ αἴτιοι τῶν οὐσιῶν καὶ τοῦ εἶναι, πότερον ὡς ὅροι, οἷον στιγμαὶ τῶν μεγεθῶν· καὶ ὡς Εὔρυτος ἔταττε τίς ἀριθμὸς τίνος, οἷον ὁδὶ μὲν ἀνθρώπου, ὁδὶ δὲ ἵππου· ὥσπερ οἱ τοὺς ἀριθμοὺς ἄγοντες εἰς τὰ σχήματα τρίγωνον καὶ τετράγωνον, οὕτως ἀφομοιῶν ταῖς ψήφοις τὰς μορφὰς τῶν φυτῶν. ἢ ὅτι ὁ λόγος, ἡ συμφωνία ἀριθμῶν· ὁμοίως δὲ καὶ ἄνθρωπος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον. τὰ δὲ δὴ πάθη, πῶς ἀριθμοί, τὸ λευκὸν καὶ γλυκὺ καὶ θερμόν; ὅτι δὲ οὐχ οἱ ἀριθμοὶ οὐσίαι, οὐδὲ τῆς μορφῆς αἴτιοι, δῆλον. ὁ γὰρ λόγος, οὐσία· ὁ δ' ἀριθμὸς, ὕλη· οἷον σαρκὸς ἢ ὀστοῦ ἀριθμὸς ἡ οὐσία οὕτω τρία πυρὸς, γῆς δὲ δύο· καὶ ἀεὶ ὁ ἀριθμὸς ὃς ἂν ᾖ, τινῶν ἐστιν, ἢ πύρινος, ἢ γήϊνος, ἢ μοναδικός. ἀλλ' ἡ οὐσία τὸ τοσὸν δ' εἶναι πρὸς τὸ τοσόνδε κατὰ τὴν μῖξιν. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἀλλὰ λόγος μίξεως ἀριθμῶν σωματικῶν, ἢ ὁποιωνοῦν. οὔτε οὖν τῷ ποιῆσαι αἴτιος ὁ ἀριθμὸς, οὔτε ὅλως ὁ ἀριθμὸς, οὔτε ὁ μοναδικὸς, οὔτε ἡ ὕλη, οὔτε λόγος, καὶ εἶδος τῶν πραγμάτων. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὡς τὸ οὗ ἕνεκα.

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

E Ἀπορία, τί τὸ εὖ ἐστι, τὸ ἀπὸ τῶν ἀριθμῶν. καὶ τοιαῦτ' ἄλλα ζητήματα ἄλλα.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ τί τὸ εὖ ἐστι, τὸ ἀπὸ τῶν ἀριθμῶν, τὸ ἐν ἀριθμῷ εἶναι τὴν μῖξιν, ἢ ἐν εὐλογίστῳ, ἢ ἐν περιττῷ. νυνὶ γὰρ οὐθὲν ὑγιεινότερον, τρὶς τρία ἂν ᾖ τὸ μελίκρατον κεκραμένον· ἀλλὰ μᾶλλον ὠφελήσειεν ἂν οὐδενὶ λόγῳ ὂν ὑδαρὲς δὲ, ἢ ἐν ἀριθμῷ ἄκρατον ὄν. ἔτι οἱ λόγοι ἐν προσθέσει ἀριθμῶν εἰσιν, οἱ τῶν μίξεων, οὐκ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς· οἷον, τρία πρὸς δύο, ἀλλ' οὐ τρὶς δύο. τὸ γὰρ αὐτὸ δεῖ γένος εἶναι ἐν ταῖς πολλαπλασιώσεσι.

A ex elementis, primáque entium numeros, diuidere qualiter aliud ex alio ſit: & ita dicere, quonam modo numerus ex principiis ſit: vtrùm miſtione? At non eſt omne miſcibile, quod & fit: alterum non erit ſeparabile, vnum ipſum, nec altera natura: neque volunt. At compoſitione, dicent, vt ſyllabam? Sed ſitum neceſſe eſt eſſe: & qui intelligit, ſeorſum intelliget vnum & multitudinem. Hoc igitur numerus erit, vnitas, & multitudo, aut vnum, & inæquale. Et cum id quod eſt ex aliquibus eſſe, eſt quidem vt ex iis quæ inſunt: eſt verò vt non, vtrónam modo numerus eſt? Sic enim vt ex iis quæ inſunt, non ſunt niſi ea quorum generatio eſt. ſed tanquam à ſpermate erit. At non poſſibile ab indiuiſibili aliquid abire. Verùm fortaſſis tan-
B quam vt ex contrario non permanente? At quæcunque ita ſunt, ex alio quoque quodam permanente ſunt. Cùm autem vnum quidam quidem vt contrarium multitudini, quidam verò inæquali ponat, vno vt æquali vtens, tanquam ex contrariis erit numerus profectò. Eſt igitur quippiam aliud, ex quo permanente, & altero, eſt aut factus eſt. Præterea, cur cætera quidem, quæcunque ex contrariis ſunt, aut ea, quibus contraria ſunt, corrumpuntur: numerus verò, & ſi ex omni ſit, minimè? De hoc enim nihil dicitur, quamuis contrarium tam quod ineſt, quàm quod non ineſt, corrumpat,
C vt contentio miſturam: attamen non oportebat: non enim eſt illi contraria. Nihil autem determinatum eſt, qualiter numeri ſubſtantiarum, & exiſtentiæ, cauſæ ſunt: vtrùm vt termini, velvti puncta magnitudinum, & vt Eurytus ordinabat hæc, numerus huius: puta, hic quidem hominis, hic verò equi: quemadmodum illi, qui numeros ad figuras, triangulum, & quadratum reducunt, ita plantarum formas ſupputationum calculis aſſimilans. An quoniam ratio, & ſymphonia numerorum, ſimiliter etiam homo, & aliorum vnumquodque? At paſſiones qualiter ſunt numeri, album, dulce, & calidum. Quódve numeri veri non ſint ſubſtantiæ, neque cauſæ formæ, patet. Subſtantia namque ra-
D tio eſt, numerus verò materia: velvti carnis, aut oſſis numerus ſubſtantia, ſic tria ipſius ignis, terræ verò duo: & ſemper numerus quicunque fuerit, aliquorum eſt vel igneus, vel terrenus, vel monadicus: verùm ſubſtantia tantum ad tantum eſſe ſecundùm miſtionem: hoc ſanè non eſt numerus, ſed ratio miſtionis numerorum corporalium, aut quorumcunque. Nec igitur eo quòd faciat, cauſa numerus eſt, nec omnino numerus monadicus, aut materia, aut ratio, & ſpecies rerum eſt: ſed nec quidem vt id, quod cuius cauſa.

CAPVT VI.

Bonitatem, vires, eſſentiáſque rerum non debere ad numeros referri vt ad cauſas. Entia mathematica non eſſe à ſenſibilibus ſeparata, nec principia rerum.

Dvbitauerit autem aliquis, quidnam ſit illud bene, quod à numeris, ſi miſtio in numero rationali, aut impari ſit. Nunc etenim nihil ſalubrius per ter tria ſi melicratum ſit miſtum: ſed magis proderit fortaſſis, ſi in nulla proportione ſit, & aquoſum, aut ſi in numero ſit purum. Item rationes miſtionum in additione numerorum, non in numeris ſunt: velvti tria ad duo, non ter duo: idem enim genus eſſe oportet in multiplicationibus,

Quare ipſo a menſurare oportet ordinem in quo abg. & ipſo d, eum, in quo dez. quare eodem omnia. Erit igitur ipſius ignis begz, & aquæ numerus bis tria. Si autem neceſſe eſt omnia numero participare, neceſſe eſt multa eadem accidere, & numerum eundem huic, & alij eſſe. Vtrùm igitur hoc eſt cauſa, & propter hoc res eſt, an id immanifeſtum, velvti eſt quidam Solis ac rurſus Lunæ lationum numerus, & vitæ vniuſcuiuſque animalium. Quid igitur prohibet, quoſdam eorum quadratos eſſe, quoſdam cubos, & æquales, alios duplos? Nihil enim prohibet: ſed neceſſe eſt in hos conuerti, ſi omnia numero participabant, & quæ differunt, contingebat ſub eodem numero cadere. Quare ſi quibuſdam idem accidens acciderit, B eadem inuicem illa erunt, eandem habentia numeri ſpeciem: puta, Sol, & Luna, eadem. Sed propter quid cauſæ eædem? Septem quidem vocales, ſeptem autem chordæ, aut harmoniæ, ſeptem verò pleiades, in ſeptem autem quædam emittunt dentes, quædam verò non: ſeptem etiam, qui ad Thebas. Vtrùm igitur quoniam talis quidam numerus ſuapte natura aptus eſt, ideo aut illi fuerunt ſeptem, aut pleias ſeptenarum ſtellarum eſt? an hi quidem propter portas Thebarum aut aliam quandam cauſam? Illam verò nos ita numeramus: vrſam autem duodecim, quidam autem plures: nam ξψζ ſymphonias aiunt eſſe. Et quoniam illæ tres, hæc quoque tria: quòd autem mil- C le talia ſint, nemo curat. Ipſum enim γ & ρ eſſe poſſit vnum ſignum. Si autem quoniam duplum aliorum vnumquodque, aliud verò minimè, cauſa quidem eſt, quia cùm tria loca ſint, vnum in vnoquoque infertur ipſi σ, propterea tria tantùm ſunt, ſed non quoniam conſonantiæ tres: nam plures conſonantiæ ſunt, hîc verò non amplius poſſunt. Similes verò hi quoque ſunt antiquis Homericis, qui paruas ſimilitudines vident, magnas verò non vident. Dicunt autem quidam, quòd multa talia ſunt, velvti ipſæ mediæ, quædam nouem, quædam octo: & carmen, decem & ſeptem his eſſe æquale numero. Aſcendit autem in dextro quidem nouem ſyllabis, in ſiniſtro verò D octo: & quòd æqualis diſtantia tam in literis ab α ad ω, quàm in tibiis à grauiſſimo bombo ad acutiſſimam neten, cuius numerus æqualitas eſt omnimodæ cæli melodiæ. Videri autem non decet talia: (nam nullus dubitaret) neque dicere nec inuenire in perpetuis, quoniam & in corruptibilibus, verùm quæ in numeris naturæ laudatæ, & quæ his contraria, ac omnino quæ in mathematibus, vt quidam dicunt, & cauſas naturæ faciunt, videntur hoc modo conſiderantes fugere. Secundùm nullum enim modum eorum qui circa principia determinati ſunt, vlla eorum cauſa eſt. Vt tamen manifeſtum faciunt, quòd ipſum bene eſt, & quòd de coordinatione ipſius boni eſt impar, re- E ctum, æquale, quæ quorumdam numerorum ſunt potentiæ, (ſimul namque anni tempora, & talis numerus) & cætera quæcunque colligunt, ex theorematibus mathematicis hanc potentiam omnia habent. Quare aſſimilantur caſualibus accidentibus. Sunt enim accidentia quidem, ſed conuenientia inuicem omnia: vnum autem, quod proportionale eſt. In vnaquaque enim entis prædicatione eſt, quod proportionale eſt, vt rectum in longitudine, ita in latitudine æquale, in numero verò fortaſſis impar, in colore autem album.

A ὥστε δεῖ μετρεῖσθαι τῷ τε α τὸ στοιχεῖον, ἐφ' οὗ α β γ, καὶ τῷ δ, τῶν δ ε ζ. ὥστε τῷ αὐτῷ πάντα. οὐκοῦν ἔσται πυρὸς β ε γ ζ, καὶ ὕδατος ἀριθμὸς δὶς τρία. εἰ δ' ἀνάγκη πάντα ἀριθμοῦ κοινωνεῖν, ἀνάγκη πολλὰ συμβαίνειν τὰ αὐτά. καὶ ἀριθμὸν τὸν αὐτὸν τῷδε, καὶ ἄλλῳ. ἆρ' οὖν τοῦτ' αἴτιον, καὶ διὰ τοῦτό ἐστι τὸ πρᾶγμα; ἢ ἄδηλον, οἷον ἔστι τις τῶν τοῦ ἡλίου φορῶν ἀριθμός, καὶ πάλιν τῶν τῆς σελήνης, καὶ τῶν ζῴων γε ἑκάστου τοῦ βίου καὶ ἡλικίας; τί οὖν κωλύει ἐνίους μὲν τούτων τετραγώνους εἶναι, ἐνίους δὲ κύβους καὶ ἴσους, τοὺς δὲ διπλασίους; οὐθὲν γὰρ κωλύει· ἀλλὰ ἀνάγκη ἐν τούτοις στρέφεσθαι, εἰ ἀριθμοῦ B πάντα ἐκοινώνει, ἐνεδέχετό τε τὰ διαφέροντα ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν πίπτειν. ὥστ' εἴ τισιν ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς συνεβεβήκει, ταὐτὰ ἂν ἦν ἀλλήλοις ἐκεῖνα τὸ αὐτὸ εἶδος ἀριθμοῦ ἔχοντα· οἷον, ἥλιος καὶ σελήνη, τὰ αὐτά. ἀλλὰ διὰ τί αἴτια * ταῦτα; ἑπτὰ μὲν φωνήεντα, ἑπτὰ δὲ χορδαὶ ἡ ἁρμονία, ἑπτὰ δὲ αἱ πλειάδες, ἐν ἑπτὰ δὲ ὀδόντας βάλλει ἔνιά γε, ἔνια δ' οὔ· ἑπτὰ δὲ οἱ ἐπὶ Θήβας. ἆρ' οὖν ὅτι τοιοσδὶ ὁ ἀριθμὸς πέφυκε, διὰ τοῦτο, ἢ ἐκεῖνοι ἐγένοντο ἑπτά, ἢ ἡ πλειὰς ἑπτὰ ἀστέρων ἐστίν; ἢ οἱ μὲν διὰ τὰς πύλας, ἢ ἄλλην τινὰ αἰτίαν; εἰ δὲ ἡμεῖς οὕτως ἀριθμοῦμεν, τὴν δὲ ἄρκτον γε δώδεκα, C οἱ δὲ πλείους, ἐπεὶ καὶ τὸ ξ ψ ζ, συμφωνίας φασὶν εἶναι, καὶ ὅτι ἐκεῖναι τρεῖς, καὶ ταῦτα τρία. ὅτι δὲ μυρία ἂν εἴη τοιαῦτα, * οὐθὲν μέλει. τὸ γὰρ γ καὶ ρ, εἴη ἂν ἓν σημεῖον. εἰ δ' ὅτι διπλάσιον τῶν ἄλλων ἕκαστον, ἄλλο δ' οὔ· αἴτιον δ', ὅτι τριῶν ὄντων τόπων, ἓν ἐφ' ἑκάστου ἐπιφέρεται * τῷ σίγμα. διὰ τοῦτο τρία μόνον ἐστίν, ἀλλ' οὐχ ὅτι αἱ συμφωνίαι τρεῖς· ἐπεὶ πλείους γε αἱ συμφωνίαι· ἐνταῦθα δ' οὐκέτι δύναται. ὅμοιοι δὴ καὶ οὗτοι τοῖς ἀρχαίοις Ὁμηρικοῖς, οἳ μικρὰς ὁμοιότητας ὁρῶσι, μεγάλας δὲ παρορῶσι. λέγουσι δέ τινες ὅτι πολλὰ τοιαῦτα, οἷον αἵ τε μέσαι, ἡ μὲν ἐννέα, ἡ δὲ ὀκτώ. καὶ τὸ ἔπος δεκαεπτά, ἰσάριθμον τούτοις. βαίνεται δὲ ἐν μὲν τῷ δεξιῷ D ἐννέα συλλαβαῖς· ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ, ὀκτώ. καὶ ὅτι ἴσον τὸ διάστημα, ἔν τε τοῖς γράμμασιν ἀπὸ τοῦ α πρὸς τὸ ω, καὶ ἀπὸ τοῦ βόμβυκος ἐπὶ τὴν ὀξυτάτην νεάτην ἐν αὐλοῖς, ἧς ὁ ἀριθμὸς ἰσότης τῇ ὁλομελίᾳ τοῦ οὐρανοῦ. ὁρᾶν δὲ δεῖ μὴ τοιαῦτα (οὐδεὶς γὰρ ἂν ἀπορήσειεν) οὔτε λέγειν οὔθ' εὑρίσκειν ἐν τοῖς ἀϊδίοις· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς φθαρτοῖς· ἀλλ' αἱ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς φύσεις αἱ ἐπαινούμεναι, καὶ τὰ τούτοις ἐναντία, καὶ ὅλως τὰ ἐν τοῖς μαθήμασιν, ὡς μὲν λέγουσί τινες καὶ αἴτια ποιοῦσι τῆς φύσεως, ἔοικεν οὑτωσί γε σκοπουμένοις διαφεύγειν. κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον τῶν διωρισμένων περὶ τὰς ἀρχάς, οὐθὲν E αὐτῶν αἴτιόν ἐστιν. ὡς μέντοι ποιοῦσι φανερόν, ὅτι τὸ εὖ ὑπάρχει, καὶ τῆς συστοιχίας ἐστὶ τῆς τοῦ καλοῦ, τὸ περιττόν, τὸ εὐθύ, τὸ ἴσον, αἱ δυνάμεις ἐνίων ἀριθμῶν. ἅμα γὰρ ὧραι καὶ ἀριθμὸς τοιοσδί· καὶ τἆλλα δὴ ὅσα συνάγουσιν ἐκ τῶν μαθηματικῶν θεωρημάτων, πάντα ταύτην ἔχει τὴν δύναμιν. διὸ καὶ ἔοικε συμπτώμασιν. ἔστι γὰρ συμβεβηκότα μέν, ἀλλ' οἰκεῖα ἀλλήλοις πάντα, ἓν δὲ τὸ ἀνάλογον. ἐν ἑκάστῃ γὰρ τοῦ ὄντος κατηγορίᾳ, ἐστὶ τὸ ἀνάλογον, ὡς εὐθὺ ἐν μήκει, οὕτως ἐν πλάτει τὸ ὁμαλόν, ἴσως ἐν ἀριθμῷ τὸ περιττόν, ἐν δὲ χροιᾷ τὸ λευκόν.

* γ. ταῦτα.
* γ. ὅτι μὴ
* γ. τὸ σίγμα.

ἔτι οὐχ οἱ ἐν τοῖς εἴδεσιν ἀριθμοὶ αἴτιοι τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν τοιούτων. διαφέρουσι γὰρ ἐκεῖνοι ἀλλήλων, οἱ ἴσοι εἴδει. καὶ γὰρ αἱ μονάδες. ὥστε διά γε ταῦτα, εἴδη οὐ ποιητέον. τὰ μὲν οὖν συμβαίνοντα, ταῦτά τε, κἂν ἔτι πλείω συναχθείη. ἔοικε δὲ τεκμήριον εἶναι τὸ πολλὰ κακοπαθεῖν περὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν, καὶ μηδένα τρόπον δύνασθαι συνείρειν, τοῦ μὴ χωριστὰ εἶναι τὰ μαθηματικὰ τῶν αἰσθητῶν ὡς ἔνιοι λέγουσι, μηδὲ ταύτας εἶναι τὰς ἀρχάς.

Præterea, harmonicorum, atque ſimilium non ſunt cauſa numeri, qui in ſpeciebus ſunt. Illi namque æquales, ab inuicem ſpecie differunt: etenim ipſæ quoque vnitates: quare propter hæc, non ſunt faciendæ ſpecies. Quæ igitur accidunt hæc, & alia, etiam his plura, ſi colligerentur, videtur in indicio eſſe multis male affici circa generationem eorum, & nullo modo poſſe connecti, eo quòd mathematica non ſint à ſenſibilibus (vt quidam dicunt) ſeparata, nec ipſa quidem ſint principia.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικά, τὸ λ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ σοφίας ἀπορίαι.

ΟΤΙ μὲν ἡ σοφία περὶ ἀρχὰς ἐπιστήμη τίς ἐστι, δῆλον ἐκ τῶν πρώτων, ἐν οἷς διηπόρηται πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων εἰρημένα περὶ τῶν ἀρχῶν. ἀπορήσειε δὴ ἄν τις, πότερον μίαν ὑπολαβεῖν εἶναι δεῖ τὴν σοφίαν ἐπιστήμην, ἢ πολλάς. εἰ μὲν γὰρ μίαν, μία ἐστὶν ἀεὶ τῶν ἐναντίων· αἱ δ' ἀρχαὶ οὐκ ἐναντίαι. εἰ δὲ μὴ μία, ποίας δεῖ θεῖναι ταύτας; ἔτι τὰς ἀποδεικτικὰς ἀρχὰς θεωρῆσαι, μιᾶς ἢ πλειόνων. εἰ μὲν γὰρ μιᾶς, τί μᾶλλον ταύτης, ἢ ὁποιασοῦν; εἰ δὲ πλειόνων, ποίας δεῖ ταύτας θεῖναι; ἔτι πότερον πασῶν τῶν οὐσιῶν, ἢ οὔ. εἰ μὲν γὰρ μὴ πασῶν, ποίων χαλεπὸν ἀποδοῦναι. εἰ δὲ πασῶν μία, ἄδηλον πῶς ἐνδέχεται πλειόνων τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην εἶναι. ἔτι πότερον περὶ τὰς οὐσίας μόνον, ἢ καὶ τὰ συμβεβηκότα. εἰ γὰρ περί γε τὰ συμβεβηκότα ἀπόδειξίς ἐστι, περὶ τὰς οὐσίας οὐκ ἔστιν. εἰ δὲ ἑτέρα, τίς ἑκατέρα, καὶ ποτέρα σοφία; ἡ μὲν γὰρ ἀποδεικτικὴ σοφία, ἡ περὶ τὰ συμβεβηκότα· ἡ δὲ περὶ τὰ πρῶτα, ἡ τῶν οὐσιῶν. ἀλλ' οὐδὲ περὶ τὰς ἐν τοῖς φυσικοῖς εἰρημένας αἰτίας τὴν ἐπιζητουμένην ἐπιστήμην θετέον. οὔτε γὰρ περὶ τὸ οὗ ἕνεκεν, τοιοῦτον γὰρ τὸ ἀγαθόν· τοῦτο δ'* ἐν τοῖς πρακτικοῖς ὑπάρχει, καὶ τοῖς οὖσιν ἐν κινήσει· καὶ τοῦτο πρῶτον κινεῖ. τοιοῦτον γὰρ τὸ τέλος. τὸ δὲ πρῶτον κινῆσαν οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ἀκινήτοις. ὅλως δ' ἀπορίαν ἔχει, πότερόν ποτε περὶ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ἐστὶν ἡ ζητουμένη νῦν ἐπιστήμη, ἢ οὔ, περὶ δέ τινας ἑτέρας. εἰ γὰρ περὶ ἄλλας, ἢ περὶ τὰ εἴδη εἴη ἄν, ἢ περὶ τὰ μαθηματικά. τὰ μὲν γὰρ εἴδη ὅτι οὐκ ἔστι, δῆλον. ὅμως δ' ἀπορίαν ἔχει, κἂν εἶναί τις αὐτὰ θῇ, διὰ τί ποτ' οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὧν ἐστιν εἴδη. λέγω δ' ὅτι τὰ μαθηματικὰ μὲν μεταξύ τε τῶν εἰδῶν τιθέασι, καὶ τῶν αἰσθητῶν, οἷον τρίτα τινά, παρά τε τὰ εἴδη τε καὶ τὰ δεῦρο· τρίτος δ' ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἵππος παρ' αὐτόν τε καὶ τοὺς καθ' ἕκαστα. εἰ δ' αὖ μή ἐστιν ὡς λέγουσι, περὶ ποῖα θετέον πραγματεύεσθαι τὸν μαθηματικόν; οὐ γὰρ δὴ περὶ τὰ δεῦρο. τούτων γὰρ οὐθέν ἐστιν, οἷον αἱ μαθηματικαὶ ζητοῦσι τῶν ἐπιστημῶν. οὐδὲ μὴν περὶ τὰ μαθηματικὰ ἡ ζητουμένη νῦν ἐστιν ἐπιστήμη. χωριστὸν γὰρ αὐτῶν οὐθέν.

Repetit quædã ex cap. 2. & 3. libri 3. Metaph.

* γ. ἐν τοῖς πρακτικοῖς

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM LIBER XIII.

CAPVT I.

Repetit Sapientiam eſſe ſcientiam circa principia. Retexit quæſtiones varias ex lib. 3.

QVOD itaque ſapientia ſcientia quædam circa principia eſt, patet ex primis, in quibus ad ea quæ ab aliis de principiis dicta fuerunt, dubitatum eſt. Ambigat autem quiſpiam, vtrùm ipſam ſapientiam par ſit vnam eſſe ſcientiam, an plures. Si enim vnam, vna certè ſemper contrariorum eſt. At principia contraria non ſunt. Quòd ſi non vnam, quales has ponere oportet? Item demonſtratiua principia ſpeculari, vtrùm vnius eſt, an plurium? Nam ſi vnius, cur huius magis quàm cuiuſcunque? Quòd ſi plurium, quales has ponere oportet? Præterea, vtrùm omnium ſubſtantiarum, an non? Nam ſi non omnium, difficile erit qualiũmnam ſit reddere. Si autem omnium vna, incertum eſt, quonam modo contingit plurium eandem ſcientiam eſſe. Præterea, vtrùm circa ſubſtantias ſolùm, an etiam circa accidentia? Si enim circa accidentia demonſtratio eſt, circa ſubſtantias non eſt. Quòd ſi altera, quænam vtraque & vtra ſapientia ſit, demonſtratiua quidem ſapientia, quæ circa accidentia eſt, an verò, quæ circa ipſa prima, quæ ſubſtantiarum eſt? At nec circa cauſas, quæ in naturalibus dictæ ſunt, quam quærimus, ſcientia ponenda eſt: neque enim circa ipſum, cuius cauſa. Tale enim eſt bonũ. Hoc verò in agẽdis, & iis quæ ſunt in motu, exiſtit. Et hoc primum mouet. Tale namque finis eſt. In immobilibus verò, primum mouens non eſt. Et omnino dubitationem habet, vtrùm circa ſenſibiles ſubſtantias eſt, quæ nunc quæritur, ſcientia, an non, ſed circa alias quaſdam. Etenim ſi circa alias, aut circa ſpecies erit profectò, aut circa mathematica. Quòd autem ſpecies non ſint, manifeſtum eſt. Attamen etiam ſi quis eas ponat eſſe, dubitationẽ habet cur non ita ſe habet de cæteris, quorum ſpecies ſunt, quemadmodum de mathematicis. Dico autẽ, quòd mathematica quidem media ponunt ſpecierum & ſenſibilium eſſe, quaſi tertia quædam præter ſpecies, & ea, quæ hic ſunt: at tertius homo non eſt, nec equus, præter ipſum, & particulares. Quòd ſi, vt aiunt, non ſunt, circa qualia ponendum eſt, quod mathematicus tractet? non enim circa ea quæ hic ſunt. Nihil enim horum tale eſt, quale mathematicæ ſcientiæ quærunt. At verò nec circa mathematica eſt, quæ nunc quæritur ſcientia: nihil enim horum ſeparatum eſt.

Verùm nec ſenſibilium ſubſtantiarum: corruptibiles namque ſunt. Et omnino dubitare aliquis poſſit qualiſnam ſcientiæ ſit, de mathematicorum materia dubitare. Nec enim naturalis, eo quòd circa ea quæ in ſe principium motus & quietis habent, omnis naturalis intentio eſt. Nec illius quæ de demonſtratione & ſcientia tractat: circa namque id ipſum genus, conſiderationem facit. Reſtat itaque, philoſophiam propoſitam, de hiſce rebus tractare. Dubitauerit autem quiſpiam profectò, ſi hæc, quæ quæritur, ſcientia, ponenda ſit circa principia, quæ à quibuſdam elementa vocantur: hæc autem omnes ineſſe compoſitis ponunt. At magis videatur, vniuerſalium eam oportere eſſe, quæ quæritur ſcientia. Omnis enim ratio, omnis ſcientia, vniuerſalium, non vltimorum eſt: quare ſic erit vtique, primorum generum. Hæc autem ſanè fuerint ens, & vnum. Hæc enim maximè putabuntur cuncta entia continere, & maximè principiis aſſimilari, eo quòd naturâ prima ſint. Corruptis namque eis, ſimul cætera quoque pereunt: omne enim ens & vnum. Quatenus autem neceſſe eſt, vt differentiæ participent his, ſi quis hæc genera ponat, nulla verò differentia participat genere, hoc pacto non videatur ea genera ponere, neque principia. Item, ſi magis principiũ eſt, quod ſimplicius, quàm quod minus tale ſit, vltima verò eorum, quæ ex genere ſunt ſimpliciora quàm genera ſint (hæc enim indiuidua ſunt: genera verò, in plures ſpecies & differentes diuiduntur) magis ſpecies quàm genera videantur principium eſſe: quatenus verò ſpecies ſimul cum generibus pereunt, genera magis aſſimilantur principiis. Principium namque eſt, quod cointerimit. Hæc vtique, & huiuſcèmodi alia ſunt, quæ dubitationem habent.

CAPVT II.

Proponit quæſtiones de ſubſtantiis, & principiis.

ITem vtrùm ponendum eſt quicquam præter particularia, an non, ſed horum eſt, quæ quæritur, ſcientia. At hæc infinita ſunt. Quæ verò præter ſingularia ſunt, aut genera, aut ſpecies ſunt: neutrius autem horum, quæ quæritur, ſcientia eſt. Cur enim hoc impoſſibile ſit, dictum eſt. Etenim omnino hæſitationem habet, vtrùm arbitrandum ſit, aliquam ſeparatam ſubſtantiam præter ſenſibiles ſubſtantias, & has, quæ hîc ſunt, an non, ſed illa eſſe entia, & circa illa ſapientiam verſari. Quærere namque videmur aliam quamdam, & hoc eſt nobis propoſitum. Dico autem videre ſi quid per ſe ſeparabile ſit, & in nullo ſenſibilium exiſtens. Item, ſi præter ſenſibiles ſubſtantias eſt aliqua alia ſubſtantia, præter quales ſenſibiles ea ponenda eſſet. Cur enim magis præter homines, quàm præter equos, aut alia animalia, aut omnino etiam inanimata ponenda ſit? At his ſenſibilibus & corruptibilibus ſubſtantiis alias ſempiternas æquales ponere, profectò extra rationem cadere videretur. Quòd ſi id, quod nunc quæritur principium, non eſt à corporibus ſeparabile, quod aliud magis quàm materiam quis ponet? At hæc, actu quidem non eſt, potentia verò eſt. Magis itaque ac principalius ea videatur eſſe principium, ſpecies & forma. Verùm hæc quoque corruptibilis eſt. Quare omnino non eſt perpetua ſubſtantia, & per ſe ſeparabilis. Sed hoc, inconueniens eſt.

A ἀλλ' οὐδὲ τῶν αἰσθητῶν οὐσιῶν. φθαρταὶ γάρ. ὅλως δ' ἀπορήσειέ τις ἄν, ποίας ἐστὶν ἐπιστήμης τὸ διαπορῆσαι περὶ τῆς τῶν μαθηματικῶν ὕλης. οὔτε γὰρ τῆς φυσικῆς, διὰ τὸ περὶ τὰ ἔχοντα ἐν αὐτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως τὴν τοῦ φυσικοῦ πᾶσαν εἶναι πραγματείαν. οὔτε μὴν τῆς σκοπούσης περὶ ἀποδείξεώς τε καὶ ἐπιστήμης. περὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ γένος τὴν ζήτησιν ποιεῖται. λείπεται τοίνυν τὴν προκειμένην φιλοσοφίαν περὶ αὐτῶν τὴν σκέψιν ποιεῖσθαι. διαπορήσειε δ' ἄν τις εἰ δεῖ θεῖναι τὴν ζητουμένην ἐπιστήμην περὶ τὰς ἀρχὰς τὰ καλούμενα ὑπό τινων στοιχεῖα. ταῦτα δὲ πάντες ἐνυπάρχοντα τοῖς B συνθέτοις τιθέασι. μᾶλλον δ' ἂν δόξειε τῶν καθόλου δεῖν εἶναι τὴν ζητουμένην ἐπιστήμην. πᾶς γὰρ λόγος, καὶ πᾶσα ἐπιστήμη τῶν καθόλου, καὶ οὐ τῶν ἐσχάτων, ὥστ' εἴη ἂν οὕτω τῶν πρώτων γενῶν. ταῦτα δὲ γίγνοιτ' ἂν τό, τε ὂν καὶ τὸ ἕν. ταῦτα γὰρ μάλιστ' ἂν ὑποληφθείη περιέχειν τὰ ὄντα πάντα, καὶ μάλιστα ἀρχαῖς ἐοικέναι, διὰ τὸ εἶναι πρῶτα τῇ φύσει. φθαρέντων γὰρ αὐτῶν συναναιρεῖται καὶ τὰ λοιπά. πᾶν γὰρ ὂν καὶ ἕν. ᾗ δὲ τὰς διαφορὰς αὐτῶν ἀνάγκη μετέχειν, εἰ θήσει τις αὐτὰ γένη· C διαφορὰ δ' οὐδεμία τοῦ γένους μετέχει· ταύτῃ δ' οὐκ ἂν δόξειε δεῖν αὐτὰ τιθέναι γένη, οὐδ' ἀρχάς. ἔτι δ' εἰ μᾶλλον ἀρχὴ τὸ ἁπλούστερον τοῦ ἧττον τοιούτου· τὰ δ' ἔσχατα τῶν ἐκ τοῦ γένους ἁπλούστερα τῶν γενῶν· ἄτομα γάρ· τὰ γένη δ' εἰς εἴδη πλείω καὶ διαφέροντα διαιρεῖται· μᾶλλον ἂν ἀρχὴ δόξειεν εἶναι τὰ εἴδη τῶν γενῶν. ᾗ δὲ συναναιρεῖται τοῖς γένεσι τὰ εἴδη, τὰ γένη ταῖς ἀρχαῖς ἔοικε μᾶλλον· ἀρχὴ γὰρ τὸ συναναιροῦν. τὰ μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν ἔχοντα, ταῦτα καὶ τοιαῦτ' ἐστὶν ἕτερα.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ἔτι ἀπορίαι.

D ΕΤι πότερον δεῖ τιθέναι τι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἢ οὔ, ἀλλὰ τούτων ἡ ζητουμένη νῦν ἐπιστήμη. ἀλλὰ ταῦτα ἄπειρα. τάγε μὴν παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, γένη ἢ εἴδη ἐστίν. ἀλλ' οὐδετέρου τούτων ἡ ζητουμένη ἐπιστήμη. διότι γὰρ ἀδύνατον τοῦτο εἴρηται. καὶ γὰρ ὅλως ἀπορίαν ἔχει, πότερον δεῖ τινα ὑπολαβεῖν οὐσίαν εἶναι χωριστὴν παρὰ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας καὶ τὰς δεῦρο, ἢ οὔ· ἀλλὰ ταῦτ' εἶναι τὰ ὄντα, καὶ περὶ ταῦτα τὴν σοφίαν ὑπάρχειν. ζητεῖν μὲν γὰρ ἐοίκαμεν ἄλλην τινά. καὶ τὸ προκείμενον τοῦτ' ἐστὶν ἡμῖν. λέγω δὲ τὸ ἰδεῖν, εἴ τι χωριστὸν καθ' αὑτό, καὶ μηδενὶ τῶν αἰσθητῶν ὑπάρχον. ἔτι δ' εἰ παρὰ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ἔστι τις ἑτέρα οὐσία, παρὰ ποίας τῶν αἰσθητῶν δεῖ τιθέναι ταύτην εἶναι. τί γὰρ E μᾶλλον παρὰ τοὺς ἀνθρώπους ἢ τοὺς ἵππους, ἢ τῶν ἄλλων ζώων θήσει τις αὐτὴν εἶναι, ἢ καὶ τῶν ἀψύχων ὅλως; τό γε μὴν ἴσας ταῖς αἰσθηταῖς καὶ φθαρταῖς οὐσίαις ἀϊδίους ἑτέρας κατασκευάζειν, ἐκτὸς τῶν εὐλόγων δόξειεν ἂν πίπτειν. Εἰ δὲ μὴ χωριστὴ τῶν σωμάτων ἡ ζητουμένη νῦν ἐστιν ἀρχή, τίνα ἄν τις ἄλλην θείη μᾶλλον τῆς ὕλης; αὕτη γε μὴν ἐνεργείᾳ μὲν οὐκ ἔστι, δυνάμει δ' ἔστι. μᾶλλόν τ' ἂν ἀρχὴ κυριωτέρα ταύτης δόξειεν εἶναι τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή· τοῦτο δὲ φθαρτόν. ὥστ' ὅλως οὐκ ἔστιν ἀΐδιος οὐσία χωριστὴ καὶ καθ' αὑτήν· ἀλλ' ἄτοπον,

ἔοικε γὰρ καὶ ζητεῖται σχεδὸν ὑπὸ τῶν χαριεστάτων, ὡς οὖσά τις ἀρχὴ καὶ οὐσία τοιαύτη. πῶς γὰρ ἔσται τάξις μὴ τινὸς ὄντος ἀϊδίου καὶ χωριστοῦ καὶ μένοντος; ἔτι δ' εἴπερ ἐστί τις οὐσία καὶ ἀρχὴ τοιαύτη τὴν φύσιν οἵαν νῦν ζητοῦμεν, καὶ αὕτη μία πάντων, καὶ ἡ αὐτὴ τῶν ἀϊδίων τε καὶ φθαρτῶν, ἀπορίαν ἔχει διὰ τί ποτε τῆς αὐτῆς ἀρχῆς οὔσης, τὰ μέν ἐστιν ἀΐδια τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχήν, τὰ δ' οὐκ ἀΐδια. * τοῦτο γὰρ ὃ ἄτοπον. εἰ δ' ἄλλη μέν ἐστιν ἀρχὴ τῶν φθαρτῶν, ἄλλη δὲ τῶν ἀϊδίων, εἰ μὲν ἀΐδιος καὶ ἡ τῶν φθαρτῶν, ὁμοίως ἀπορήσομεν. διὰ τί γὰρ οὐκ ἀϊδίου τῆς ἀρχῆς οὔσης, καὶ τὰ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ἀΐδια; φθαρτῆς δ' οὔσης, ἄλλη τις ἀρχὴ γίγνεται ταύτης, κἀκείνης ἑτέρα· καὶ τοῦτ' εἰς ἄπειρον προβήσεται. εἰ δ' αὖ τις τὰς δοκούσας μάλιστα ἀρχὰς ἀκινήτους εἶναι, τό, τε ὂν καὶ τὸ ἕν, θήσει, πρῶτον μὲν εἰ μὴ τόδε τι καὶ οὐσίαν ἑκάτερον αὐτῶν σημαίνει, πῶς ἔσονται χωρισταὶ καὶ καθ' αὑτάς; τοιαύτας δὲ ζητοῦμεν τὰς ἀϊδίους τε καὶ πρώτας ἀρχάς. εἴ γε μὴν τόδε τι καὶ οὐσίαν ἑκάτερον αὐτῶν δηλοῖ, πάντ' ἐστὶν οὐσία τὰ ὄντα. κατὰ πάντων γὰρ τὸ ὂν κατηγορεῖται, κατ' ἐνίων δὲ * τὸ ἕν· οὐσίαν δ' εἶναι πάντα τὰ ὄντα, ψεῦδος. ἔτι δὲ τοῖς τὴν πρώτην ἀρχὴν τὸ ἓν λέγουσι, καὶ τοῦτ' οὐσίαν, ἐκ δὲ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς ὕλης τὸν ἀριθμὸν γεννῶσι πρῶτον, καὶ τοῦτον οὐσίαν φάσκουσιν εἶναι, πῶς ἐνδέχεται τὸ λεγόμενον ἀληθὲς εἶναι; τὴν γὰρ δυάδα, καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστον ἀριθμὸν τῶν συνθέτων πῶς ἓν δεῖ νοῆσαι; περὶ τούτου γὰρ οὔτε λέγουσιν οὐθὲν, οὔτε ῥᾴδιον εἰπεῖν. εἴ γε μὴν γραμμὰς, ἢ τὰ τούτων ἐχόμενα (λέγω δὲ ἐπιφανείας τὰς πρώτας) θήσει τις ἀρχάς, ταῦτα δ' οὐκ εἰσὶν οὐσίαι χωρισταὶ, τομαὶ δὲ καὶ διαιρέσεις, αἱ μὲν ἐπιφανειῶν, αἱ δὲ σωμάτων, αἱ δὲ στιγμαὶ γραμμῶν· ἔτι δὲ πέρατα τῶν αὐτῶν τούτων· πάντα δὲ ταῦτα ἐν ἄλλοις ὑπάρχει, καὶ χωριστὸν οὐθέν ἐστιν. ἔτι πῶς οὐσίαν ὑπολαβεῖν εἶναι δεῖ τοῦ ἑνὸς καὶ στιγμῆς; οὐσίας μὲν γὰρ πάσης γένεσίς ἐστι, στιγμῆς δ' οὐκ ἔστι. διαίρεσις γὰρ ἡ στιγμή. παρέχει δ' ἀπορίαν καὶ τὸ, πᾶσαν μὲν ἐπιστήμην εἶναι τῶν καθόλου, καὶ τοῦ τοιουδί, τὴν δ' οὐσίαν, μὴ τῶν καθόλου εἶναι, μᾶλλον δὲ τόδε τι καὶ χωριστόν. ὥστ' εἰ περὶ τὰς ἀρχάς ἐστιν ἐπιστήμη, πῶς δεῖ τὴν ἀρχὴν ὑπολαβεῖν οὐσίαν εἶναι; ἔτι πότερον ἔστι τι παρὰ τὸ σύνολον, ἢ οὔ; λέγω δὲ τὴν ὕλην, καὶ τὸ μετὰ ταύτης. εἰ μὲν γὰρ μή, τά γ' ἐν ὕλῃ φθαρτὰ πάντα. εἰ δ' ἔστι τι, τὸ εἶδος ἂν εἴη, καὶ ἡ μορφή. τοῦτ' οὖν ἐπὶ τίνων ἐστὶ, καὶ ἐπὶ τίνων οὔ, χαλεπὸν ἀφορίσαι. ἐπ' ἐνίων γὰρ δῆλον οὐκ ὂν χωριστὸν τὸ εἶδος, οἷον ἐπ' οἰκίας. ἔτι πότερον αἱ ἀρχαὶ εἴδει ἢ ἀριθμῷ αἱ αὐταί; εἰ γὰρ ἀριθμῷ ἕν, πάντ' ἔσται ταὐτά.

*Beſſ. aliter hęc diſtinguit.

* κ. τὸ ἕν.

A Videtur namque eſſe, ac ab ipſis maximè gratiâ præditis quæritur, tanquam ſit tale principium, ac talis ſubſtantia. Quo namque pacto ordo erit, non exiſtente aliquo perpetuo, ſeparato, ac permanente? Item, ſi eſt aliqua ſubſtantia, & principium naturâ tale, quale nunc quærimus, & hoc omnibus vnum, & idem, perpetuis, atque corruptibilibus, dubitationem habet, cur cùm idem principium ſit, quædam, quæ ſub illo principio ſunt, æterna ſunt, quædam non. Et hoc enim inconueniens eſt, ſi aliud quidem corruptibilium principium, aliud æternorum eſt. Si etiam corruptibilium æternum eſt, ſimiliter dubitabimus: cur enim principio æterno exiſtente, non ſint æterna, quæ ſub æterno ſunt? corruptibili verò exiſtente, aliud quoddam huius B principium ſit, & illius aliud, & hoc in infinitum procedet. Quòd ſi quis rurſus (quæ maximè videntur immobilia principia eſſe) ens & vnum ponat, primò quidem niſi quod quid & ſubſtantiam vtrumque eorum ſignificet, quomodo ſeparabilia, & per ſe ipſa erunt? talia namque prima & æterna principia quærimus. Quòd ſi ſubſtantiam, & quod quid, vtrumque eorum ſignificet, omnia entia ſubſtantiæ ſunt, cùm de omnibus ens prædicetur: de quibuſdam verò etiam vnum: cuncta verò entia ſubſtantiam eſſe, falſum eſt. Item illis, qui primum principium ipſum vnum aiunt, & hoc ſub- C ſtantiam eſſe, ex vno verò, & materia, primò numerum generant, & hunc ſubſtantiam eſſe dicunt, quomodo contingit verum eſſe, quod dicitur? dualitatem namque, & cæterorum compoſitorum numerorum vnumquemque, quonam modo vnum intelligere oportet? De hoc enim nec dicunt aliquid, nec vt dicant, facile eſt. Si quis verò lineas, aut quæ has ſequuntur (dico autem primas ſuperficies) principia eſſe ponat, hæc non ſunt ſubſtantiæ ſeparabiles, verùm deciſiones & diuiſiones, illæ quidem ſuperficierum, hæ verò corporum: puncta verò linearum ſunt, & etiam ipſarum earumdem termini: hæc autem omnia in aliis ſunt, & nihil ſeparabile eſt. Item, quonam modo arbitrandum D ſit, vnius & puncti ſubſtantiam eſſe? Omnis namque ſubſtantiæ, generatio eſt: puncti verò, minimè. Punctum enim diuiſio eſt. Præbet autem dubitationem hoc etiam, quòd omnis quidem ſcientia vniuerſalium eſt, & eius quod tale eſt: ſubſtantiam verò non eſſe vniuerſalium, ſed magis ipſum quod quid, & ſeparabile. Quare ſi ſcientia circa principia eſt, quonam modo arbitrandum ſit, principium ſubſtantiam eſſe? Item, vtrùm eſt aliquid præter cunctum: dico autem materiam, & quod cum ea eſt: an non? Nam ſi non eſt, quæ in materia ſunt, omnia corruptibilia ſunt. Quòd ſi eſt aliquid, ſpecies, & forma profectò fuerit. Hoc itaque, in quibus eſt, in quibuſve non eſt, difficile de- E terminare eſt. In quibuſdam enim manifeſtum eſt non eſſe ſpeciem ſeparabilem, vtputa domo. Item, principia, vtrùm ſpecie, an numero eadem ſint. Si enim numero vnum, omnia erunt eadem.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Πῶς ἔσται πολλῶν καὶ διαφόρων ὄντων τῷ γένει μία ἐπιστήμη.

Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ τοῦ φιλοσόφου ἐπιστήμη τοῦ ὄντος ᾗ ὄν, καθόλου, καὶ οὐ κατὰ μέρος· τὸ δ' ὂν πολλαχῶς, καὶ οὐ καθ' ἕνα λέγεται τρόπον· εἰ μὲν ὁμωνύμως, κατὰ δὲ

CAPVT III.

Quomodo multorum & ſpecie diuerſorum vna ſit ſcientia.

Ab hoc capite ad nonum vſque, repetit multa ex 4. & 6. lib. Metaph.

CVm autem philoſophi ſcientia ſit entis prout ens, vniuerſaliter, & non ſecundùm partem, ens verò multipliciter, & non ſecundùm vnum modum dicatur, ſi æquiuocè, & non ſecundùm

A aliquid commune dicitur, non eſt ſub vna ſcientia. Talium enim non eſt vnum genus. Quod ſi ſecundùm aliquod commune, erit vtique ſub vna ſcientia. Videtur autem prædicto modo dici, quemadmodum medicatiuum, & ſalubre. Etenim vtrumque horum multipliciter dicitur. Dicitur namque hoc modo vnumquodque eorum eo quòd hoc quidem ad medicandi ſcientiam quodam modo referatur, hoc verò ad ſanitatem, hoc verò aliter, vnumquodque verò ad idem. Medicatiuus namque ſermo, & cultellus, dicitur, eo quòd ille quidem à medicandi ſcientia, hic verò ei vtilis. Similiter & ſalubre: hoc enim, quia ſanitatis ſignificatiuum: hoc verò, quoniam factiuum. Idem autem modus, & de cæteris eſt. Eodem autem modo, & B omne ens dicitur. Eo namque, quòd entis provt ens eſt, paſſio, aut habitus, aut diſpoſitio, aut motus, aut aliquid huiuſcemodi ſit, dicitur ens vnumquodque eorum. Cùm autem omnis entis ad vnum quid & commune reductio fiat, contrarietatum quoque ſingulæ ad primas differentias & contrarietates entis reducentur, ſiue multitudo, & vnum, ſiue ſimilitudo & diſſimilitudo primæ ſunt entis differentiæ, ſiue aliquæ aliæ: ſint autem hæ ſpeculatione perceptæ. Nihil autem intereſt, ad ens, vel ad vnum, entis reductionem fieri. Etenim ſi non idem, ſed aliud ſit, attamen conuertitur. Et ipſum C enim vnum, quodam modo ens, & ipſum ens, vnum eſt. Cùm autem vnius & eiuſdem ſcientiæ ſit cuncta contraria ſpeculari, vnumquodque autem horum ſecundùm priuationem dicatur (licèt de quibuſdam, quorum aliquid intermedium eſt, quemadmodum iuſti, & iniuſti, dubitaret quiſpiam quonam modo ſecundùm priuationem dicantur) circa hæc omnia ſanè priuatio ponenda non totius rationis, ſed vltimæ ſpeciei: vtputa ſi iuſtus eſt ſecundùm habitum quemdam legibus obtemperans, iniuſtus non erit omnino tota ratione priuatus. Circa verò obedientiam legum deficiens, aliquo pacto, & ob hoc ei priuatio inerit. Eodem autem modo & de aliis. Quemadmodum mathematicus circa abſtracta ſpeculatur (tollendo nam- D que omnia ſenſibilia, ita ſpeculatur: vtputa grauitatem & leuitatem, duritiem, & contrarium: item autem caliditatem, & frigiditatem, & cæteras ſenſibiles contrarietates) ſolum verò dimittit quantum & continuum, horum quidem ad vnum, horum verò ad duo, horum autem ad tria, & paſſiones eorum provt quanta & continua ſunt, non provt aliquid aliud ſpeculatur, & horum quidem ſitus ad inuicem conſiderat, & eá, quæ eis inſunt, horum verò commenſurationes, & incommenſurationes, horum autem rationes: attamen in vnam omnium & eandem ſcientiam ponimus geometriam: eodem modo etiam circa ens ſe habet. Quæ E enim ei, provt ens eſt, accidunt, & eius, provt ens, contrarietates, non eſt alterius ſcientiæ quàm philoſophiæ ſpeculari. Phyſicæ namque ſpeculationem de eis, non provt entia, ſed provt motu participant, attribuere queat quiſpiam. Dialectica verò, & ſophiſtica, de iis quæ accidunt quidem entibus ſunt, verùm non provt entia ſunt, nec circa ipſum ens provt ens eſt. Vnde reſtat philoſophum eſſe circa prædicta, ſpeculatiuum provt entia ſunt. Cùm verò & omne ens ſecundùm vnum quid, & commune dicatur multipliciter dictum, contraria quoque eodem modo (ad primas namque contrarietates & differentias entis reducuntur)

A κοινὸν μηδὲν, οὐκ ἔστιν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην. οὐ γὰρ αὖ ἓν γένος * τῶν τοιούτων. εἰ δὲ κατά τι κοινὸν, εἴη ἂν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην. ἔοικε δὲ τὸν εἰρημένον λέγεσθαι τρόπον, καθάπερ τό, τε ἰατρικὸν καὶ τὸ ὑγιεινόν· καὶ γὰρ τούτων ἑκάτερον πολλαχῶς λεγόμενον. λέγεται δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἕκαστον, τῷ τὸ μὲν πρὸς ἰατρικὴν ἀνάγεσθαί πως, τὸ δὲ πρὸς ὑγίειαν, τὸ δ' ἄλλως, πρὸς ταὐτὸ δ' ἕκαστον. ἰατρικὸς γὰρ λόγος καὶ μαχαίριον λέγεται, τῷ τὸ μὲν ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης εἶναι, τὸ δὲ ταύτῃ χρήσιμον. ὁμοίως δὲ καὶ ὑγιεινόν. τὸ μὲν γὰρ ὅτι σημαντικὸν ὑγιείας, τὸ δ' ὅτι ποιητικόν. ὁ δ' αὐτὸς τρόπος καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τὸ ὂν ἅπαν λέγεται. τῷ γὰρ τοῦ ὄντος ᾗ B ὂν, πάθος ἢ ἕξις, ἢ διάθεσις, ἢ κίνησις, ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν τοιούτων εἶναι, λέγεται ἕκαστον αὐτῶν ὄν. ἐπεὶ δὲ παντὸς τοῦ ὄντος πρὸς ἕν τι καὶ κοινὸν, ἡ ἀναγωγὴ γίγνεται· καὶ τῶν ἐναντιώσεων ἑκάστη πρὸς τὰς πρώτας διαφορὰς, καὶ τὰς ἐναντιώσεις ἀναχθήσεται τοῦ ὄντος, εἴτε πλῆθος καὶ ἓν εἶεν, ὁμοιότης καὶ ἀνομοιότης, αἱ πρῶται τοῦ ὄντος εἰσὶ διαφοραὶ, εἴτ' ἄλλαι τινές. ἔστωσαν γὰρ αὗται τεθεωρημέναι. διαφέρει δ' οὐδὲν, τὴν τοῦ ὄντος ἀναγωγὴν πρὸς τὸ ὂν, ἢ πρὸς τὸ ἓν γίγνεσθαι. καὶ γὰρ εἰ μὴ ταὐτὸν, ἄλλο δ' ἐστὶν, ἀντιστρέφει γε. τό, τε γὰρ ἓν καὶ ὄν πως· τό, τε ὂν, ἕν. ἐπεὶ δ' C ἐστὶ τὰ ἐναντία πάντα τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς ἐπιστήμης θεωρῆσαι, λέγεται δ' ἕκαστον αὐτῶν κατὰ στέρησιν, καίτοι γ' ἔνια, ἀπορήσειε τις ἄν, πῶς λέγεται κατὰ στέρησιν, ὧν ἐστιν * ἀνὰ μέσον τι, καθάπερ ἀδίκου καὶ δικαίου. περὶ πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα τὴν στέρησιν δεῖ τιθέναι, μὴ τοῦ ὅλου λόγου, τῆς τελευταίας δὲ εἴδους· οἷον εἰ ἔστιν ὁ δίκαιος καθ' ἕξιν τινὰ πειθαρχικὸς τοῖς νόμοις, οὐ πάντως ὁ ἄδικος ἔσται τοῦ ὅλου στερούμενος λόγου· περὶ δὲ τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις ἐκλείπων πῃ, καὶ ταύτῃ ἡ στέρησις ὑπάρξει αὐτῷ. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· καθάπερ δ' ὁ μαθηματικὸς περὶ τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως τὴν θεωρίαν ποιεῖται· περιελὼν γὰρ πάντα D τὰ αἰσθητὰ, θεωρεῖ οἷον βάρος καὶ κουφότητα, καὶ σκληρότητα, καὶ τοὐναντίον· ἔτι δὲ καὶ θερμότητα, καὶ ψυχρότητα, καὶ τὰς ἄλλας αἰσθητὰς ἐναντιώσεις· μόνον δὲ καταλείπει τὸ ποσὸν καὶ συνεχὲς, τῶν μὲν ἐφ' ἓν, τῶν δὲ ἐπὶ δύο, τῶν δ' ἐπὶ τρία, καὶ τὰ πάθη τὰ τούτων ᾗ ποσά ἐστι καὶ συνεχῆ, καὶ οὐ καθ' ἕτερόν τι θεωρεῖ· καὶ τῶν μὲν τὰς πρὸς ἄλληλα φύσεις καὶ θέσεις σκοπεῖ, καὶ τὰ ταύταις ὑπάρχοντα, τῶν δὲ τὰς συμμετρίας καὶ ἀσυμμετρίας, τῶν δὲ τοὺς λόγους· ἀλλ' ὅμως μίαν πάντων καὶ τὴν αὐτὴν τίθεμεν ἐπιστήμην τὴν γεωμετρικήν· E τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχει καὶ περὶ τὸ ὄν. τὰ γὰρ τούτῳ συμβεβηκότα, καθ' ὅσον ἐστὶν ὂν, καὶ τὰς ἐναντιώσεις αὐτοῦ ᾗ ὂν, οὐκ ἄλλης ἐπιστήμης ἢ φιλοσοφίας θεωρῆσαι. τῇ φυσικῇ μὲν γὰρ οὐχ ᾗ ὄντα, μᾶλλον δ' ᾗ κινήσεως μετέχει, τὴν θεωρίαν τις ἀπονείμειεν ἄν. ἥγε μὴν διαλεκτικὴ καὶ ἡ σοφιστικὴ, τῶν συμβεβηκότων μέν εἰσι τοῖς οὖσιν, οὐχ ᾗ δ' ὄντα, οὐδὲ περὶ τὸ ὂν αὐτὸ, καθ' ὅσον ὄν ἐστιν. ὥστε λείπεται τὸν φιλόσοφον καθ' ὅσον ὄντα ἐστὶ, τὸ εἶναι περὶ τὰ λεχθέντα θεωρητικόν. ἐπεὶ δὲ τό, τε ὂν ἅπαν καθ' ἕν τι καὶ κοινὸν λέγεται πολλαχῶς λεγόμενον, καὶ τὰ ἐναντία τὸν αὐτὸν τρόπον (εἰς τὰς πρώτας γὰρ ἐναντιώσεις καὶ διαφορὰς τοῦ ὄντος ἀνάγεται)

* κ. τῶν τοι. εἶν. ἐ

* κ. ἀνάμεσον

τὰ δὲ τοιαῦτα δυνατὸν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην εἶναι, διαλύοιτ' ἂν ἡ κατ' ἀρχὰς ἀπορία λεχθεῖσα. λέγω δ' ἐν ᾗ διηπορεῖτο, πῶς ἔσται πολλῶν καὶ διαφόρων ὄντων τῷ γένει, μία τις ἐπιστήμη.

A huiuſcemodi verò poſſibile ſit ſub vna ſcientia eſſe, ſoluetur profectò dubitatio à principio dicta. Dico autem in qua dubitatur, quonam modo multorum & genere differentium vna quædam ſcientia erit.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι τὰς τῶν μαθηματικῶν ἀρχὰς θεωρῆσαι, πρώτης ἐστὶ τῆς φιλοσοφίας.

Ἐπεὶ δὲ ὁ μαθηματικὸς χρῆται τοῖς κοινοῖς ἰδίως, καὶ τὰς τούτων ἀρχὰς ἂν εἴη θεωρῆσαι τῆς πρώτης φιλοσοφίας. ὅτι γὰρ ἀπὸ τῶν ἴσων ἀφαιρεθέντων ἴσα τὰ λειπόμενα, κοινὸν μέν ἐστιν ἐπὶ πάντων τῶν ποσῶν. ἡ μαθηματικὴ δ' ἀπολαβοῦσα περί τι μέρος τῆς οἰκείας ὕλης, ποιεῖται τὴν θεωρίαν· οἷον περὶ γραμμάς, ἢ γωνίας, ἢ ἀριθμούς, ἢ τῶν λοιπῶν τι ποσῶν· οὐχ ᾗ δ' ὄντα, ἀλλ' ᾗ συνεχὲς αὐτῶν ἕκαστον ἐφ' ἓν ἢ δύο, ἢ τρία. ἡ δὲ φιλοσοφία περὶ τῶν ἐν μέρει μέν, ᾗ τούτων ἑκάστῳ τι συμβέβηκεν, οὐ σκοπεῖ· περὶ δὲ ὂν ᾗ ὄν, τῶν τοιούτων ἕκαστον θεωρεῖ. τὸν αὐτὸν δ' ἔχει τρόπον καὶ περὶ τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην τῇ μαθηματικῇ. τὰ συμβεβηκότα γὰρ ἡ φυσικὴ καὶ τὰς ἀρχὰς θεωρεῖ, τὰς τῶν ὄντων ᾗ κινούμενα, καὶ οὐχ ᾗ ὄντα. τὴν δὲ πρώτην εἰρήκαμεν ἐπιστήμην τούτων εἶναι, καθ' ὅσον ὄντα τὰ ὑποκείμενά ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ᾗ ἕτερόν τι. διὸ καὶ ταύτην καὶ τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην μέρη τῆς σοφίας εἶναι θετέον.

Hoc quartum caput alij parté faciũt tertij.

CAPVT IV.

Primæ eſſe philoſophiæ docet, principia rerum mathematicarum conſiderare.

Qvoniam verò Mathematicus ijs quæ communia ſunt ſibi accommodatis propriiſque factis vtitur; horum quoque principia ſpeculari, B primæ philoſophiæ profectò erit. Quòd enim ab æqualibus, demptis æqualibus, æqualia ſunt, quæ reſtant, commune quidem in omnibus quantis eſt. Mathematica verò accipiens, circa quandam ſuæ materiæ partem ſpeculatur, vt circa lineas, aut angulos, aut numeros, aut aliquid cæterorum quantorum: non tamen prout entia, ſed prout vnumquodque horum ad vnum, vel duo, vel tria continuum eſt. Philoſophia verò, de particularibus quidem, prout vnicuique horum aliquid accidit, non conſiderat: circa verò ens prout ens, vnum-C quodque horum ſpeculatur. Eodem autem modo circa etiam naturalem ſcientiam ſe habet, quo mathematica. Phyſica namque, accidentia, & principia entium, prout mouentur, & non prout entia ſunt, ſpeculatur. Primam verò ſcientiam, horum diximus eſſe, prout ipſa ſubiecta entia ſunt, & non prout aliquid aliud. Propter quod & illam, & mathematicam ſcientiam, ſapientiæ partes eſſe ponendum eſt.

ΚΕΦΑΛ. * ε'.

* Alij faciunt quartũ caput, ſed parum refert.

Ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τὸ αὐτὸ καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναί τε καὶ μὴ εἶναι.

Ἔστι δέ τις ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχή, περὶ ἣν οὐκ ἔσται διαψεύδεσθαι. τοὐναντίον δὲ ἀναγκαῖον ἀεὶ ποιεῖν· λέγω δὲ ἀληθεύειν· οἷ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται * τὸ αὐτὸ καθ' ἕνα τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ τἆλλα τὰ τοῦτον αὐτοῖς ἀντικείμενα τὸν τρόπον. καὶ περὶ τῶν τοιούτων, ἁπλῶς μὲν οὐκ ἔστιν ἀπόδειξις, πρὸς τινὰ δ' ἔστιν. οὐ γὰρ ἔστιν ἐκ πιστοτέρας ἀρχῆς αὐτοῦ τούτου ποιήσασθαι τὸν συλλογισμόν. δεῖ δέ γε, εἴπερ ἐστὶ τὸ ἁπλῶς ἀποδεδεῖχθαι. πρὸς δὲ τὸν λέγοντα τὰς ἀντικειμένας φάσεις, τῷ δεικνύντι διότι ψεῦδος, ληπτέον τι τοιοῦτον, ὃ ταὐτὸ μὲν ἔσται τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι ταὐτὸ εἶναι καὶ μὴ εἶναι καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, μὴ * δόξῃ δ' εἶναι ταὐτόν. οὕτω γὰρ μόνως ἂν ἀποδειχθείη πρὸς τὸν φάσκοντα ἐνδέχεσθαι τὰς ἀντικειμένας φάσεις ἀληθεύεσθαι κατὰ τοῦ αὐτοῦ. τοὺς δὲ μέλλοντας ἀλλήλοις λόγου κοινωνήσειν, δεῖ τι συνιέναι αὐτῶν. μὴ γιγνομένου γὰρ τούτου, πῶς ἔσται κοινωνία τούτοις πρὸς ἀλλήλους λόγου; δεῖ τοίνυν τῶν ὀνομάτων ἕκαστον εἶναι γνώριμον, καὶ δηλοῦν τι, καὶ μὴ πολλά, μόνον δὲ ἕν· κἂν πλείονα σημαίνῃ, φανερὸν ποιεῖν ἐφ' ὃ φέρει τοὔνομα τούτων. ὁ δὴ λέγων εἶναι τοῦτο, καὶ μὴ εἶναι, τοῦτο ὅλως εἶναί φησιν, οὐ φησιν. ὥσθ' ὃ σημαίνει τοὔνομα, τοῦτο οὔ φησι σημαίνειν· τοῦτο δ' ἀδύνατον. ὥστ' εἴπερ σημαίνει τι τὸ εἶναι τόδε, τὴν ἀντίφασιν ἀληθεύειν ἀδύνατον κατὰ τοῦ αὐτοῦ.

* Cap. 3. lib. 4. Metaph.

* κ. δόξει

CAPVT V.

Explicat principium primum & communiſſimum: docétque, Fieri non poſſe, vt res eadem eodem tempore ſit & non ſit.

Est autem aliquod in entibus principium, circa quod dicere falſum non erit, ſed neceſſe D eſt ſemper contrarium facere: dico autem verum dicere: vtputa, quòd non contingit idem ſecundùm vnum, & idem tempus eſſe & non eſſe: & cætera eodem atque hæc, oppoſita. Et de his talibus, ſimpliciter quidem demonſtratio non eſt, ad aliquem autem eſt. Non eſt enim ex certiore principio ſyllogiſmum ipſius eiuſdem facere, quod eſſe oportet, ſi ſimpliciter demonſtrare eſſet. Ad illum verò, qui dicit locutiones oppoſitas, accipiendum eſt ab eo qui monſtrat hoc falſum eſſe, aliquid tale, quod idem erit quidem ei quod non contingit ſecundùm vnum, & idem tempus idem eſſe, & non eſſe, non autem appareat idem eſſe. Sic enim ſolummodo demonſtretur ad eum, qui dicat, oppoſitas locutiones de eodem verificari. Qui autem ſermonem inuicem communicaturi E ſunt, oportet vt aliquatenus inuicem intelligant: hoc enim non facto, quomodo erit eis inuicem ſermonis communicatio? Oportet igitur nominum vnumquodque notum eſſe, & aliquid ſignificare, nec multa, ſed vnum. Quòd ſi plura ſignificet, manifeſtare ad quod eorum nomen fert. Qui igitur dicit eſſe hoc, & non eſſe, hoc ipſum, quod omnino eſſe dicit, non dicit: quare id, quod nomen ſignificat, id ipſum non ſignificare dicit, hoc autem impoſſibile eſt. Vnde ſi quidem ſignificat aliquid, hoc ſcilicet eſſe hoc, impoſſibile eſt contradictionem de eodem verificari.

Item,

Item, ſi nomen aliquid ſignificat, & hoc verificatur, oportet hoc neceſſariò eſſe. Quod verò neceſſariò eſt, non contingit tunc non eſſe. Oppoſitas ergò non eſt poſſibile locutiones de eodem verificari. Item, ſi nihil magis affirmatio quàm negatio verificatur: qui dicit hominem, vel non hominem, nihil magis verum dicet. Attamē videri poteſt, quòd ſi hominem, non equum eſſe dicat, aut magis aut non minùs verum dicere, quàm ſi non hominem. Vnde etiam ſi eundem dicit equum eſſe, verum dicet: oppoſitas enim ſimiliter erit veras eſſe. Accidit igitur, eundem, & hominem, & equum eſſe, aut cæterorum animalium aliquod. Harum ſanè nulla eſt ſimpliciter demonſtratio: verùm ad eum, qui hæc ponit, demonſtratio eſt. Facilè autem & ipſum Heraclitum quiſpiam hoc modo interrogans, concedere cogeret, nunquam poſſibile eſſe oppoſitas locutiones de eodem verificari. Nunc verò cùm ſe ipſum, quidnam diceret, non intelligeret, hác opinionem habuit. Simpliciter autem ſi hoc, quod ab eo dicitur, verum eſt, nec hoc ipſum verum erit: ſcilicet (inquam) quòd contingit idem ſecundùm vnum & idem tempus eſſe & non eſſe: quemadmodum enim & ipſis diuiſis nihil magis affirmatio quàm negatio verificatur, eodem modo ſimul vtroque, ac complexo, ac ſi vna quædam affirmatio eſſet, nihil magis negatio quàm totum tanquam in affirmatione poſitum verificabitur. Item, ſi nihil eſt verè aſſerere, id etiam ipſum falſum erit dicere, aſſertionem nullam veram eſſe. Quòd ſi aliquid ſit, ſoluetur profectò quod ab illis dicitur, qui ad huiuſcemodi inſtant, & qui totaliter ipſum diſputare perimunt. Simile autem dictis eſt, & quod à Protagora dictum eſt: & ille namque omnium rerū menſuram hominem aiebat eſſe, nihil aliud dicens, niſi quod id, quod vnicuique apparet, hoc etiam indubitatò eſſe. Hoc autem poſito, idem accidit eſſe & non eſſe, & malum & bonum eſſe, & cætera, quæ ſecundùm oppoſitas locutiones dicūtur. Propterea quòd plerumque his quidem hoc apparet, iſtis verò contrarium eſſe bonum: menſuram autem eſſe, quod vnicuique appareat.

A ἔτι δ' εἴ τι σημαίνει τὸ ὄνομα, καὶ τοῦτ' ἀληθεύεται, δεῖ καὶ τοῦτ' ἐξ ἀνάγκης εἶναι. τὸ δ' ἐξ ἀνάγκης ὂν, οὐκ ἐνδέχεταί ποτε μὴ εἶναι. τὰς ἀντικειμένας ἄρα οὐκ ἐνδέχεται φάσεις καὶ ἀποφάσεις ἀληθεύειν κατὰ τοῦ αὐτοῦ. ἔτι δ' εἰ μηθὲν μᾶλλον ἡ φάσις ἢ ἀπόφασις ἀληθεύεται, ὁ λέγων ἄνθρωπον ἢ οὐκ ἄνθρωπον, οὐθὲν μᾶλλον ἀληθεύσει. δόξειε δὲ κἂν οὐχ ἵππον εἶναι φάσκων τὸν ἄνθρωπον, ἢ μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον ἀληθεύειν, ἢ οὐκ ἄνθρωπον. ὥστε καὶ ἵππον φάσκων εἶναι τὸν αὐτὸν ἀληθεύσει. τὰς γὰρ ἀντικειμένας ὁμοίως ἦν ἀληθεύειν. συμβαίνει B τοίνυν τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον εἶναι καὶ ἵππον, ἢ τῶν ἄλλων τι ζῴων. ἀπόδειξις μὲν οὖν οὐδεμία τούτων ἐστὶν ἁπλῶς· πρὸς μέντοι τὸν ταῦτα τιθέμενον ἀπόδειξις. ταχέως δ' ἂν τις καὶ αὐτὸν τὸν Ἡράκλειτον τοῦτον ἐρωτήσας τὸν τρόπον, ἠνάγκασεν ὁμολογεῖν μηδέποτε τὰς ἀντικειμένας φάσεις δυνατὸν εἶναι κατὰ τῶν αὐτῶν ἀληθεύεσθαι. νῦν δ' οὐ συνιεὶς ἑαυτὸν τί ποτε λέγει, ταύτην ἔλαβε τὴν δόξαν. ὅλως δ' εἰ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἐστὶν ἀληθὲς, οὐδ' ἂν αὐτὸ τοῦτο ἀληθὲς εἴη. λέγω δὲ τὸ ἐνδέχεσθαι τὸ αὐτὸ καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναί τε, καὶ μὴ εἶναι. καθάπερ γὰρ καὶ C διῃρημένων αὐτῶν οὐθὲν μᾶλλον ἡ κατάφασις ἢ ἀπόφασις ἀληθεύεται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ συναμφοτέρου, καὶ τοῦ συμπεπλεγμένου, καθάπερ μιᾶς τινος καταφάσεως οὔσης, οὐθὲν μᾶλλον ἢ ἀπόφασις, ἢ τὸ ὅλον ὡς ἐν καταφάσει τιθέμενον ἀληθὲς ἔσται. ἔτι δ' εἰ μηθὲν ἐστὶν ἀληθῶς καταφῆσαι, κἂν αὐτὸ τοῦτο ψεῦδος εἴη, τὸ φάναι μηδεμίαν ἀληθῆ κατάφασιν ὑπάρχειν. εἰ δὲ ἐστί τι, λύοιτ' ἂν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐνισταμένων καὶ παντελῶς ἀναιρούντων τὸ διαλέγεσθαι. παραπλήσιον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ καὶ τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρου. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔφη πάντων εἶναι χρημάτων μέτρον τὸν ἄνθρωπον· οὐθὲν ἕτερον λέγων, ἢ τὸ D δοκοῦν ἑκάστῳ, τοῦτο καὶ εἶναι παγίως. τούτου δὲ γιγνομένου, τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ κακὸν, καὶ ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τἆλλα τὰ κατὰ τὰς ἀντικειμένας φάσεις λεγόμενα, διὰ τὸ πολλάκις τοισδὶ μὲν φαίνεσθαι τόδε εἶναι καλὸν, τοισδὶ δὲ τοὐναντίον· μέτρον δ' εἶναι τὸ φαινόμενον ἑκάστῳ.

CAPVT VI.

Veterum alios negaſſe primum principium ob imperitiam: alios ob pertinaciam.

Soluetur autem hæc dubitatio, viſo vnde huius opinionis principium venit. Videtur etenim quibuſdam quidem, ex phyſicorum opinione ſumpſiſſe principium: quibuſdam verò ex eo, quòd non omnes eadem de eiſdem cognoſcant, ſed quibuſdam hoc apparere delectabile, quibuſdam contrarium. Nihil enim ex non ente fieri, omne verò ex ente, ferè omnium phyſicorum eſt dogma. Cùm igitur non album ex perfectè albo fiat, & minimè ex non albo, nunc verò factum non album, ſi fieret ex non ente albo, quod fit, non album fieret profectò ex non ente ſecundùm illos, ſi non erat idem album & non album. Non eſt autem difficile hanc dubitationem ſoluere. Dictum eſt enim in naturalibus, quomodo ex non ente, & quomodo ex ente fiant, quæ fiunt.

E Λύσειε δ' ἂν αὕτη ἡ ἀπορία, θεωρήσασι πόθεν ἐλήλυθεν ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπολήψεως ταύτης. ἔοικε γὰρ ἐνίοις μὲν ἐκ τῆς τῶν φυσιολόγων δόξης γεγενῆσθαι, τοῖς δ' ἐκ τοῦ μὴ ταὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἅπαντας γιγνώσκειν, ἀλλὰ τοισδὶ μὲν ἡδὺ τόδε φαίνεσθαι, τοισδὶ δὲ τοὐναντίον. τὸ γὰρ μηδὲν ἐκ μὴ ὄντος γίνεσθαι, πᾶν δ' ἐξ ὄντος, σχεδὸν ἁπάντων ἐστὶ κοινὸν δόγμα τῶν περὶ φύσεως. ἐπεὶ οὖν οὐ λευκὸν γίγνεται ἐκ λευκοῦ τελείως ὄντος, καὶ οὐδαμῇ * μὴ λευκοῦ· νῦν δὲ γιγνόμενον μὴ λευκὸν γίγνοιτ' ἂν ἐκ μὴ ὄντος λευκοῦ τὸ γιγνόμενον μὴ λευκόν. ὥστε ἐκ μὴ ὄντος γίγνοιτ' ἂν κατ' ἐκείνους, εἰ μὴ ὑπῆρχε μὴ λευκὸν τὸ αὐτὸ καὶ λευκόν. οὐ χαλεπὸν δὲ διαλύειν τὴν ἀπορίαν ταύτην. εἴρηται γὰρ ἐν τοῖς φυσικοῖς, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίγνεται τὰ γιγνόμενα, καὶ πῶς ἐξ ὄντος.

* γρ. ἐκ μὴ λ.

τό γε μὴν ὁμοίως προσέχειν ἀμφοτέραις ταῖς δόξαις καὶ ταῖς φαντασίαις τῶν πρὸς αὑτοὺς διαμφισβητούντων, εὔηθες. δῆλον γὰρ ὅτι τοὺς ἑτέρους αὐτῶν ἀνάγκη διεψεῦσθαι. φανερὸν δὲ τοῦτ' ἐκ τῶν γιγνομένων κατὰ τὴν αἴσθησιν. οὐδέποτε γὰρ τὸ αὐτὸ φαίνεται τοῖς μὲν γλυκὺ, τοῖς δὲ τοὐναντίον, μὴ ἐφθαρμένων καὶ λελωβημένων τῶν ἑτέρων τὸ αἰσθητήριον καὶ κριτήριον τῶν λεχθέντων χυμῶν. τούτου δ' ὄντος τοιούτου, τοὺς ἑτέρους μὲν ὑποληπτέον μέτρον εἶναι, τοὺς δ' ἑτέρους οὐχ ὑποληπτέον. ὁμοίως δὲ τοῦτο λέγω καὶ ἐπὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. οὐδὲν γὰρ διαφέρει* τοῦτ' ἀξιοῦν,* ἢ τὰ φαινόμενα τοῖς ὑπὸ τὴν ὄψιν ὑποβάλλουσι τὸν δάκτυλον, καὶ ποιοῦσιν ἐκ τοῦ ἑνὸς φαίνεσθαι δύο, δύο δεῖν εἶναι διὰ τὸ φαίνεσθαι τοσαῦτα, καὶ πάλιν ἕν. τοῖς γὰρ μὴ κινοῦσι τὴν ὄψιν, ἓν φαίνεται τὸ ἕν. ὅλως δ' ἄτοπον ἐκ τοῦ φαίνεσθαι τὰ δεῦρο μεταβάλλοντα, καὶ μηδέποτε διαμένοντα ἐν τοῖς αὐτοῖς, ἐκ τούτου περὶ τῆς ἀληθείας τὴν κρίσιν ποιεῖσθαι. δεῖ γὰρ ἐκ τῶν ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ἐχόντων, καὶ μηδέποτε μεταβολὴν ποιουμένων, τὸ ἀληθὲς θηρεύειν. τοιαῦτα δ' ἐστὶ τὰ κατὰ τὸν κόσμον. ταῦτα γὰρ οὐχ ὁτὲ μὲν τοιαδί, πάλιν δ' ἀλλοῖα φαίνεται· ταὐτὰ δ' ἀεὶ, καὶ μεταβολῆς οὐδεμιᾶς κοινωνοῦντα. ἔτι δ' εἰ κίνησις ἐστὶ, καὶ κινούμενόν τι, κινεῖται δὲ πᾶν ἔκ τινος καὶ εἴς τι, δεῖ ἄρα τὸ κινούμενον εἶναι ἔτι ἐν ἐκείνῳ ἐξ οὗ κινήσεται, καὶ οὐκ εἶναι ἐν αὐτῷ, καὶ εἰς τοδὶ κινεῖσθαι καὶ γίγνεσθαι ἐν τούτῳ.* τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀντίφασιν μὴ συναληθεύεσθαι κατ' αὐτούς, καὶ εἰ κατὰ τὸ ποσὸν συνεχῶς τὰ δεῦρο ῥεῖ καὶ κινεῖται. καί τις τοῦτο θείη, καίπερ οὐκ ἀληθὲς ὄν, διὰ τί κατὰ τὸ ποιὸν οὐ μενεῖ; φαίνονται γὰρ οὐχ ἥκιστα κατὰ τὰς ἀντιφάσεις ταὐτοῦ κατηγορεῖν, ἐκ τοῦ τὸ ποσὸν ὑπειληφέναι μὴ μένειν ἐπὶ τῶν σωμάτων, διὸ τὸ εἶναι τετράπηχυ τὸ αὐτὸ, καὶ οὐκ εἶναι. ἡ δ' οὐσία κατὰ τὸ ποιόν. τοῦτο γὰρ τῆς ὡρισμένης φύσεως· τὸ δὲ ποσὸν, τῆς ἀορίστου. ἔτι διὰ τί προστάττοντος τοῦ ἰατροῦ τοδὶ τὸ σιτίον προσενέγκασθαι, προσφέρονται; τί γὰρ μᾶλλον τοῦτο ἄρτος ἐστὶν, ἢ οὐκ ἔστιν; ὥστε οὐδὲν ἂν διαφέροι φαγεῖν, ἢ μὴ φαγεῖν. νῦν δ' ὡς ἀληθεύοντος περὶ αὐτὸ, καὶ ὄντος τοῦ προσταχθέντος σιτίου τούτου, προσφέρονται τοῦτο. καίτοι γ' οὐκ ἔδει μὴ διαμενούσης παγίως μηδεμιᾶς φύσεως ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ἀλλ' ἀεὶ πασῶν κινουμένων καὶ ῥεουσῶν. ἔτι δ' εἰ μὲν ἀλλοιούμεθα ἀεὶ, καὶ μηδέποτε διαμένομεν οἱ αὐτοὶ, τί θαυμαστὸν εἰ μηδέποθ' ἡμῖν τὰ αὐτὰ φαίνεται, καθάπερ τοῖς κάμνουσι; καὶ γὰρ τούτοις διὰ τὸ μὴ ὁμοίως διακεῖσθαι τὴν ἕξιν,* καὶ ὅτε ὑγίαινον, οὐχ ὁμοίως φαίνεται τὰ κατὰ τὰς αἰσθήσεις. αὐτὰ μὲν οὐδεμιᾶς διά γε τοῦτο μεταβολῆς κοινωνοῦντα τὰ αἰσθητά· αἰσθήματα δ' ἕτερα ποιοῦντα τοῖς κάμνουσι, καὶ μὴ τὰ αὐτά. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχειν καὶ τῆς γινομένης μεταβολῆς εἰρημένης, ἴσως ἀναγκαῖόν ἐστιν. εἰ δὲ μὴ μεταβάλλομεν, ἀλλ' οἱ αὐτοὶ διατελοῦμεν ὄντες, εἴη τι ἂν μένον.* πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἐκ λόγου τὰς εἰρημένας ἀπορίας ἔχοντας, οὐ ῥᾴδιον διαλῦσαι μὴ τιθέντων τι, καὶ τούτου μηκέτι λόγον ἀπαιτούντων. οὕτω γὰρ πᾶς λόγος, καὶ πᾶσα ἀπόδειξις γίγνεται. μηδὲν γὰρ τιθέντες, ἀναιροῦσι τὸ διαλέγεσθαι, καὶ ὅλως λόγον. ὥστε πρὸς μὲν τοὺς τοιούτους οὐκ ἔστι λόγος.

* Beſſ. aliam ſequi lectionem videtur.

* Sup. l. 4. c. 6.

* κ. ὁ κτ.

* Beſſ. aliter.

* Vide ſup. l. 2. c. 5.

A At ſimiliter vtriſque opinionibus ac phantaſiis eorum, qui ſibi ex aduerſo addubitant, attendere, ſtolidum eſt. Manifeſtum eſt enim, quòd alteros eorum neceſſe eſt falſum dicere. Hoc etiam ex illis patet, quæ ſecundùm ſenſum fiunt: nunquam enim idem quibuſdam dulce, quibuſdam contrarium apparet, non corruptis & læſis alteris organo ſenſus, & iudicatiuo prædictorum ſaporum. Hoc autem item ita ſe habente, alteros quidem putandum menſuram eſſe, alteros verò minimè. Similiter autem, & de bono, & malo, & turpi, & aliis huiuſcemodi, dico. Nam non ponere eſſe, niſi ea quæ apparent, nihil differt ab iis qui digitum viſui ſupponentes, ex vno duo apparere faciunt, ac duo eſſe putant: pro-B pterea quòd tot apparent, & rurſus vnum: illis namque qui viſum non mouent, vnum apparet, quod vnum eſt. Simpliciter autem inconueniens eſt ex eo quòd præſentia videntur mutabilia, & nunquam in eiſdem permanentia, ex hoc de veritate iudicare. Oportet etenim ex eis quæ ſemper ſimiliter ſe habent, nullámque mutationem faciunt, veritatem venari. Talia verò ſunt, quæ per mundum: hæc enim non quandoque quidem talia, rurſus autem alia apparent, verum ſemper eadem, nullius mutationis participantia. Præterea, ſi motus, & aliquid motum eſt, omne verò ex aliquo in aliquod mouetur, oportet igi-C tur quod mouetur, eſſe in eo ex quo mouetur, & non eſſe in eo, & ad hoc moueri, ac eſſe in eo, aut contradictionem non verificari ſecundùm eos. At ſi ſecundùm quantum præſentia fluunt, & mouentur, & hoc aliquis ponat, quamuis verum non ſit, cur ſecundùm quale non manent? Videntur autem haud minimè ea, quæ ſecundùm contradictiones ſunt, de eodem prædicare, ex eo quòd putant quantum in corporibus non manere, propterea quòd idem & quatuor cubitorum eſt, & non eſt: ſubſtantia verò, ſecundùm quale: hoc enim determinatæ naturæ: quantum verò, indeterminatæ eſt. Item, cur cùm hunc cibum præcipiat medicus, ſumunt? quid nam-D que magis hoc, panis quàm non panis ſit? quare nihil differt comedere vel non comedere. Nunc verò tanquam verum dicente circa id ipſum, & hoc cibo exiſtente, qui præceptus fuit, ſumunt illum. At non oportebat, cùm nulla natura in ſenſibilibus firmiter maneat, ſed omnes ſemper fluant, ac moueantur. Item ſi ſemper quidem alteremur, & nunquam iidem permaneamus, quid mirum ſi nunquam nobis eadem apparent, quemadmodum etiam ægrotis? Etenim his eo quòd non ſimiliter diſpoſitus habitus eorum ſit, vt cum ſani erant, non ea apparent ſimilia, quæ ſecundùm ſenſus: cum ipſa quidem ſenſibilia nullam mutationem propter hoc participent, diuerſas tamen æ-E grotis, & non eaſdem ſenſationes faciunt. Eodem igitur modo fortaſſe neceſſe eſt ſe habere, ſi dicta mutatio fit. Quòd ſi non mutamur, ſed iidem permaneamus, ſit aliquid profectò permanens. Ad eos igitur, qui ex oratione prædictas dubitationes habent, non eſt facile diſſoluere, ſi nihil ponant, nec huius orationem quærant. Hoc enim modo omnis oratio omniſque demõſtratio fit. Si enim nihil ponunt, ipſum diſputare, & omnino orationem perimunt. quare ad eos quidem nõ eſt ſermo.

Ad illos verò, qui hæſitant, facile eſt ex iam traditis dubitationibus obuiare, & ea diſſoluere quæ faciunt in eis dubitationem: vt ex prædictis patet. Quare manifeſtum eſt ex his, quòd non eſt poſſibile locutiones oppoſitas de eodem, vno & eodem tempore verificari: nec ipſa contraria: cùm omnis contrarietas ſecundùm priuationem dicatur. Hoc autem patebit, reſoluentibus ad principium rationes contrariorum. Similiter nec mediorum quicquam poſſibile eſt, de vno & eodem prædicari. Si enim album ſit aliquod ſubiectum, dicentes illud, nec nigrum, nec album, falſum dicemus: accidet enim illud album eſſe, & non eſſe, alterum enim complexorum, de eo verificabitur: hoc autem eſt, albi contradictio. Neque igitur ſecundùm Heraclitum dicentibus, vera dicere poſſibile eſt; neque ſecundùm Anaxagoram. Aliter accidet, contraria de eodem prædicari. Cùm enim in omni re dicat omnis rei partem eſſe, non magis dicit eſſe dulce, quàm amarum, aut quamcumque cæterarum contrarietatum, ſi omnia quidem non ſolùm in omni potentia, verùm etiam actu & ſeiunctim inſunt. Similiter autem nec omnes locutiones falſas, nec veras poſſibile eſt eſſe, tum propter alias multas difficultates, quæ ob hanc poſitionem euenirent, tum etiam, quoniam ſi cunctæ falſæ ſint, nec cùm hoc ipſum aliquis dicet, verum dicet. Si autem veræ, cùm omnes falſas dicet, non falſum dicet.

πρὸς δὲ τοὺς διαπορουμένους, ἐκ τῶν παραδεδομένων ἀπορημάτων ῥᾴδιον ἀπαντᾶν, καὶ διαλύειν τὰ ποιοῦντα τὴν ἀπορίαν ἐν αὐτοῖς. δῆλον δ' ἐκ τῶν εἰρημένων. ὥστε φανερὸν ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τὰς ἀντικειμένας φάσεις περὶ τοῦ αὐτοῦ καθ' ἕνα χρόνον ἀληθεύειν, οὐδὲ τὰ ἐναντία, διὰ τὸ λέγεσθαι κατὰ στέρησιν τὰ ἐναντία. δῆλον δὲ τοῦτ', ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοὺς λόγους ἀναλύουσι τοὺς τῶν ἐναντίων. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τῶν ἀνὰ μέσον οὐθὲν οἷόν τε κατηγορεῖσθαι καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ. λευκοῦ γὰρ ὄντος τοῦ ὑποκειμένου, λέγοντες αὐτὸ εἶναι οὔτε λευκὸν οὔτε μέλαν, ψευσόμεθα. συμβαίνει γὰρ εἶναι λευκὸν αὐτὸ, καὶ μὴ εἶναι. θάτερον γὰρ τῶν συμπεπλεγμένων * ἀληθεύεται κατ' αὐτοῦ· τοῦτο δ' ἐστὶν ἀντίφασις τοῦ λευκοῦ. οὔτε δὴ καθ' Ἡράκλειτον ἐνδέχεται λέγοντα ἀληθεύειν, οὔτε κατ' Ἀναξαγόραν. εἰ δὲ μή, συμβήσεται τἀναντία τοῦ αὐτοῦ κατηγορεῖν. ὅταν γὰρ ἐν παντὶ φῇ παντὸς εἶναι μοῖραν, οὐθὲν μᾶλλον εἶναί φησι γλυκὺ ἢ πικρὸν, ἢ τῶν λοιπῶν ὁποιανοῦν ἐναντιώσεων, εἴπερ ἐν ἅπαντι * πάντα ὑπάρχει μὴ δυνάμει μόνον, ἀλλ' ἐνεργείᾳ, καὶ ἀποκεκριμένα. ὁμοίως δὲ οὐδὲ πάσας ψευδεῖς, οὐδ' ἀληθεῖς τὰς * φάσεις δυνατὸν εἶναι, δι' ἄλλα τε πολλὰ τῶν λεχθέντων ἂν δυσχερῶν διὰ ταύτην τὴν θέσιν· καὶ διότι ψευδῶν μὲν οὐσῶν πασῶν οὐδ' αὐτὸ τοῦτό τις φάσκων ἀληθεύσει· ἀληθῶν δὲ, ψευδεῖς εἶναι πάσας λέγων, οὐ * ψεύδεται.

* γ. ἀληθεύσεται

* γ. πᾶν ὑπ. & ſic legendum, cũ ſcriptis quibuſdã: vel mox, ἀποκεκριμένως. vt Beſſario.

* γ. φράσεις inepte.

* γ. ψεύσεται, melius.

CAPVT VII.

Eſſe ſcientiam aliquam vniuerſalem phyſica & Mathematicis priorem, quæ circa ſubſtantiam ſeparatam & immobilem verſetur.

OMnis autem ſcientia, circa vnumquodque eorum quæ ſub ea ſcibilia ſunt, principia quædam, & cauſas quærit: vt medicatiua, & exercitatiua, ac ſingulæ effectiuarum, vel mathematicarum. Harum etenim vnaquæque circa quoddam circumſcriptum genus, tanquam exiſtens & ens, non tamen prout ens eſt, tractat. Sed hæc alia quædam ſcientia præter illas ſcientias eſt. Dictarum verò ſcientiarum vnaquæque accipiens aliquo modo ipſum quid eſt in vnoquoque genere, cætera vel debiliùs vel exactiùs conatur oſtendere. Accipiunt autem ipſum quid eſt, quædam per ſenſum, quædam ſupponentes. Vnde ex hac inductione patet ſubſtantiæ, & ipſius quid eſt, demonſtrationem non eſſe. Cùm autem ſit aliqua de natura ſcientia, patet, quòd & à practica, & ab effectiuâ diuerſa erit. Effectiuæ namque, in faciente, non in eo, quod fit, motus principium eſt: & hoc, aut ars quædam, aut alia vis eſt. Similiter & practicæ, non in eo quod agitur, ſed magis in agentibus motus eſt: phyſica verò ſcientia, circa ea quæ in ſeipſis habent motus principium, eſt. Quòd itaque neque practicam neque effectiuam, ſed ſpeculatiuam eſſe naturalem ſcientiam neceſſe ſit, ex his patet: in vnum namque horum genus, eam cadere neceſſe eſt. Cùm verò vnicuique ſcientiarum neceſſe ſit aliquo modo ipſum quid eſt ſcire, & hoc vt principio vti, oportet non latere quonam modo definiendum phyſico ſit, quóve modo ſubſtantiæ ratio ſumenda ſit: vtrùm vt ſimum, an magis vt concauum.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ὅτι ἡ φυσικὴ θεωρητική, καὶ ὅτι τρία τῶν θεωρητικῶν.

ΠΑσα δ' ἐπιστήμη ζητεῖ τινὰς ἀρχὰς καὶ αἰτίας περὶ ἕκαστον τῶν ὑφ' αὑτὴν ἐπιστητῶν, οἷον ἰατρικὴ καὶ γυμναστικὴ καὶ τῶν λοιπῶν ἑκάστη τῶν ποιητικῶν, ἢ μαθηματικῶν. ἑκάστη γὰρ τούτων περιγραψαμένη τι γένος αὑτῇ, περὶ τοῦτο πραγματεύεται ὡς ὑπάρχον καὶ ὄν, οὐχ ᾗ δὲ ὄν, ἀλλ' ἑτέρα τις αὕτη παρὰ ταύτας τὰς ἐπιστήμας ἐστὶν ἐπιστήμη. τῶν δὲ λεχθεισῶν ἐπιστημῶν, ἑκάστη λαβοῦσά πως τὸ τί ἐστιν ἐν ἑκάστῳ γένει, πειρᾶται δεικνύναι τὰ λοιπὰ μαλακώτερον ἢ ἀκριβέστερον. λαμβάνουσι δὲ τὸ τί ἐστιν, αἱ μὲν διὰ τῆς αἰσθήσεως· αἱ δ' ὑποτιθέμεναι. διὸ καὶ δῆλον ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπαγωγῆς, ὅτι τῆς οὐσίας καὶ τοῦ τί ἐστιν οὐκ ἔστιν ἀπόδειξις. ἐπεὶ δ' ἐστί τις ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη, δῆλον ὅτι καὶ πρακτικῆς ἑτέρα καὶ ποιητικῆς ἔσται. ποιητικῆς μὲν γὰρ ἐν τῷ ποιοῦντι, καὶ οὐ τῷ ποιουμένῳ τῆς κινήσεως ἡ ἀρχή, καὶ τοῦτ' ἐστὶν εἴτε τέχνη τις, εἴτ' ἄλλη τις δύναμις. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ τῆς πρακτικῆς, οὐκ ἐν τῷ πρακτῷ, μᾶλλον δ' ἐν τοῖς πράττουσιν ἡ κίνησις. ἡ δὲ τοῦ φυσικοῦ περὶ τὰ ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς κινήσεως ἀρχήν ἐστιν. ὅτι μὲν τοίνυν οὔτε πρακτικὴν οὔτε ποιητικὴν, ἀλλὰ θεωρητικὴν, ἀναγκαῖον εἶναι τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, δῆλον ἐκ τούτων. εἰς ἕν γάρ τι τούτων τῶν γενῶν ἀνάγκη πίπτειν αὐτήν. ἐπεὶ δὲ τὸ τί ἐστιν ἀναγκαῖον ἑκάστῃ πως τῶν ἐπιστημῶν εἰδέναι, καὶ τούτῳ χρῆσθαι ἀρχῇ, δεῖ μὴ λανθάνειν πῶς ὁριστέον τῷ φυσικῷ, καὶ πῶς ὁ τῆς οὐσίας λόγος ληπτέος, πότερον ὡς τὸ σιμὸν, ἢ μᾶλλον ὡς τὸ κοῖλον.

Lib. 6. cap. 1.

τούτων γὰρ ὁ μὲν τοῦ σιμοῦ λόγος μετὰ τῆς ὕλης λέγεται τῆς τοῦ πράγματος· ὁ δὲ τοῦ κοίλου, χωρὶς τῆς ὕλης. ἡ γὰρ σιμότης ἐν ῥινὶ γίγνεται. διὸ καὶ ὁ λόγος αὐτῆς μετὰ ταύτης θεωρεῖται. τὸ σιμὸν γάρ ἐστι ῥὶς κοίλη. φανερὸν οὖν ὅτι καὶ σαρκὸς καὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν μορίων μετὰ τῆς ὕλης ἀεὶ τὸν λόγον ἀποδοτέον. ἐπεὶ δ' ἔστι τις ἐπιστήμη τοῦ ὄντος, ᾗ ὂν καὶ χωριστόν, σκεπτέον πότερόν ποτε τῇ φυσικῇ τὴν αὐτὴν θετέον εἶναι ταύτην, ἢ μᾶλλον ἑτέραν. ἡ μὲν οὖν φυσικὴ περὶ τὰ κινήσεως ἔχοντ' ἀρχὴν ἐν αὑτοῖς ἐστιν· ἡ δὲ μαθηματικὴ, θεωρητικὴ μὲν, καὶ περὶ μένοντά τις αὐτὴ, ἀλλ' οὐ χωριστά. περὶ δὲ χωριστὸν ἄρα ὂν καὶ ἀκίνητον, ἑτέρα τούτων ἀμφοτέρων τῶν ἐπιστημῶν ἐστί τις, εἴπερ ὑπάρχει τις οὐσία τοιαύτη· λέγω δὲ χωριστὴν καὶ ἀκίνητον. ὅπερ πειρασόμεθα δεικνύναι. καὶ εἴπερ ἐστί τις τοιαύτη φύσις ἐν τοῖς οὖσιν, ἐνταῦθ' ἂν εἴη που καὶ τὸ θεῖον· καὶ αὕτη ἂν εἴη πρώτη καὶ κυριωτάτη ἀρχή. δῆλον τοίνυν ὅτι τρία γένη τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν ἐστι, φυσικὴ, μαθηματικὴ, θεολογική. βέλτιστον μὲν οὖν τὸ τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν γένος· τούτων δ' αὐτῶν ἡ τελευταία λεχθεῖσα· περὶ τὸ τιμιώτατον γάρ ἐστι τῶν ὄντων. βελτίων δὲ καὶ χείρων ἑκάστη λέγεται κατὰ τὸ οἰκεῖον ἐπιστητόν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πότερόν ποτε τὴν τοῦ ὄντος ᾗ ὂν ἐπιστήμην καθόλου θετέον εἶναι, ἢ οὔ. τῶν μὲν γὰρ μαθηματικῶν ἑκάστη περὶ ἕν τι γένος ἀφωρισμένον ἐστίν· ἡ δὲ καθόλου, κοινὴ περὶ πάντων. εἰ μὲν οὖν αἱ φυσικαὶ οὐσίαι πρῶται τῶν ὄντων εἰσί, κἂν ἡ φυσικὴ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν εἴη· εἰ δ' ἔστιν ἑτέρα φύσις καὶ οὐσία χωριστὴ καὶ ἀκίνητος, ἑτέραν ἀνάγκη καὶ τὴν ἐπιστήμην αὐτῆς εἶναι, καὶ προτέραν τῆς φυσικῆς, καὶ καθόλου προτέραν.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Περὶ τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς ὄντος.

Ἐπεὶ δὲ τὸ ἁπλῶς ὂν κατὰ πλείους λέγεται τρόπους, ὧν ἕνα μὲν ἦν τὸ κατὰ *συμβεβηκὸς εἶναι λεγόμενον, σκεπτέον πρῶτον περὶ τοῦ οὕτως ὄντος. ὅτι μὲν οὖν οὐδεμία τῶν παραδεδομένων ἐπιστημῶν πραγματεύεται περὶ τὸ συμβεβηκός, δῆλον. οὔτε γὰρ οἰκοδομικὴ σκοπεῖ τὸ συμβησόμενον τοῖς τῇ οἰκίᾳ χρησομένοις, οἷον εἰ λυπηρῶς ἢ τοὐναντίον οἰκήσουσιν, οὐδ' ὑφαντικὴ, οὔτε σκυτοτομικὴ, [* οὔτε ὀψοποιητικὴ] τὸ δὲ καθ' αὑτὴν ἴδιον ἑκάστη τούτων σκοπεῖ τῶν ἐπιστημῶν μόνον· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οἰκεῖον τέλος· οὐδὲ ἢ μουσικὸν καὶ γραμματικόν· οὐδὲ τὸν ὄντα μουσικὸν, ὅτι γενόμενος γραμματικὸς, ἅμα ἔσται τὰ ἀμφότερα, πρότερον οὐκ ὤν· ὃ δὲ μὴ ἀεὶ ὄν ἐστιν, ἐγίγνετο τοῦτο, ὥσθ' ἅμα μουσικὸς ἐγίγνετο καὶ γραμματικός. τοῦτο δ' οὐδεμία ζητεῖ τῶν ὁμολογουμένως οὐσῶν ἐπιστημῶν, πλὴν ἡ σοφιστική· περὶ τὸ συμβεβηκὸς γὰρ αὕτη μόνη πραγματεύεται. διὸ Πλάτων οὐ κακῶς εἴρηκε φήσας τὸν σοφιστὴν περὶ τὸ μὴ ὂν διατρίβειν. ὅτι δ' οὐδ' ἐνδεχόμενόν ἐστιν εἶναι τοῦ συμβεβηκότος ἐπιστήμην, φανερὸν ἔσται πειραθεῖσιν ἰδεῖν, τί ποτ' ἐστὶ τὸ συμβεβηκός. πάντα φαμὲν εἶναι, τὰ μὲν ἀεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης (ἀνάγκης δ' οὐ τῆς κατὰ τὸ βίαιον λεγομένης, ἀλλ' ᾗ χρώμεθα ἐν ταῖς κατὰ τὰς ἀποδείξεις) τὰ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὰ δ' οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οὔτ' ἀεί,

* Cap. 2. & 3. l. 6. Metaph.

A Horum enim ſimi quidem ratio vnà cum materia rei dicitur, concaui verò abſque materia: ſimitas namque in naſo fit, & ideo ratio quoque eius cum eo dicitur. Simum enim eſt naſus concauus. Manifeſtum eſt igitur, etiam carnis, & oculi, cæterarumque partium rationem cum materia reddendam eſſe. Cùm autem quædam ſit entis ſcientia prout ens, & ſeparabile eſt, conſiderandum eſt vtrùm eandem cum phyſica ponendum ſit, an magis aliam. Phyſica ſanè circa ea eſt, quæ motus principium in ſe ipſis habent. Mathematica verò ſpeculatiua quidem eſt: & hæc quædam circa manentia, non tamen ſeparabilia. Circa ſeparabile igitur ens & immobile, alia præter has ambas, ſcientia eſt: ſi aliqua quidem talis ſubſtantia eſt: dico autem ſeparabilis,
B & immobilis: quod tentabimus oſtendere: & ſi qua talis in entibus natura ſit, illic profectò diuinitas erit, & hoc erit primum & principale principium. Patet igitur tria genera ſpeculatiuarum eſſe ſcientiarum, phyſicam, mathematicam, theologiam: Optimum igitur ſpeculatiuarum quidem ſcientiarum genus: harum verò ipſarum ea quæ vltimo dicta eſt: circa namque honorabiliſſimũ entium eſt. Vnaquæque vero melior aut deterior dicitur, ſecũdùm proprium ſcibile. Dubitauerit autem quiſpiam, vtrùm entis, prout ens eſt, ſcientiam vniuerſaliter ponere oportet, an non. Mathematicarum
C etenim vnaquæque circa vnum quoddam determinatum genus eſt: vniuerſalis verò communis de omnibus eſt. Si itaque naturales ſubſtantiæ, primæ ſint entium, ipſa quoque naturalis ſcientia, prima ſcientiarum erit. Quòd ſi alia natura atque ſubſtantia ſeparabilis, & immobilis eſt, neceſſe eſt vt ſcientia quoque eius alia ſit, & naturali prior, & vniuerſali prior.

CAPVT VIII.

Non eſſe ſcientiam de ente per accidens.

D CVm autem ſimpliciter ens pluribus eſſe modis dicatur, quorum vnus eſt, qui ſecundùm accidens dicitur eſſe, primò de ente hoc pacto conſiderandum eſt. Quòd igitur nulla ſcientiarum, quæ traditæ ſunt, circa accidens verſetur, patet. Nec enim ars ædificatoria quidnam illis, qui vſuri ſunt domo, accidet, conſiderat: vtputa ſi anxiè vel è contrario habitabunt: neque textura, neque ſutura. Quod verò proprium ſibi ipſi eſt, ſolùm vnaquæque iſtarum ſcientiarum conſiderat. Hoc autem finis proprius eſt: neque quatenus muſicum & grammaticum: nec quod is, qui muſicus eſt, factus grammaticus, ſimul ambo erit, cùm priùs non eſſet. Quod autem cùm non ſemper eſſet, eſt,
E hoc fiebat: quare ſimul muſicus & grammaticus fiebat. Hoc autem nulla earum quæ certæ ſcientiæ ſunt, quærit, præter ſophiſticam: hæc enim ſola, circa accidens verſatur. Quare non malè Plato ait, cùm dixit ſophiſticam circa non ens immorari. Quod autem nec ſit poſſibile accidentis ſcientiam eſſe, manifeſtum erit, ſi videre conabimur quidnam accidens ſit. Omne itaque dicimus, quoddam quidem ſemper, & ex neceſſitate eſſe (ex neceſſitate autem non ea dico, quæ ſecundùm violentiam dicitur, ſed qua in demonſtrationibus vtimur) quoddam verò vt plurimùm, quoddam autem nec vt plurimùm, nec ſemper,

& ex neceſſitate, ſed vt contingit: vtputa ſub Cane fiat frigus: ſed hoc nec vt ſemper ex neceſſitate, nec vt plurimùm fit, quandoque tamen accidet. Accidens ergo eſt, quod fit quidem, non ſemper tamen, nec ex neceſſitate, nec vt plurimùm. Quid itaque accidens ſit, dictum eſt. Cur verò non ſit huiuſcemodi ſcientia, patet. Omnis namque ſcientia, eius eſt, quod ſemper aut plurimùm eſt: accidens verò in neutro horum eſt. Quod autem entis ſecundùm accidens non ſint cauſæ, & principia talia, qualia per ſe entis, manifeſtum eſt. Eſſent enim omnia ex neceſſitate. Nam ſi hoc exiſtente, hoc erit, & hoc, hoc (atque id, non vt contingit ſed ex neceſſitate) illud quoque ex neceſſitate erit, cuius hoc cauſa erat, vſque ad vltimum dictum cauſatum. Hoc verò ſecundùm accidens erat: quare ex neceſſitate omnia erunt: & de entibus auferetur, tum quod ad vtrumlibet ſe habet, tum ipſum contingere & fieri, & non fieri. At & ſi cauſa non vt ens, ſed vt ea, quæ fit, ſupponatur, eadem accident. Omne namque ex neceſſitate fiet. Etenim craſtina eclipſis fiet, ſi hoc fiat. Hoc verò, ſi aliud quiddam: & hoc ſi aliud. Et hoc itaque modo ſi ab eo tempore finito, quod à nunc eſt vſque cras, dematur tempus, deueniet aliquando ad exiſtens. Quare cum hoc ſit, cuncta, quæ ſequuntur, ex neceſſitate profecto fient: vnde ex neceſſitate omnia fient. Quoddam autem vt verum & non ſecundùm accidens eſt ens, quod eſt in mentis complexione, & paſſio in ea: quare circa illud, quod ita eſt ens, non quæruntur principia, verùm circa id quod extra, & ſeparabile ens eſt. Quoddam verò non neceſſarium, ſed infinitum: dico autem quod ſecundùm accidens eſt. Huius verò inordinatæ & infinitæ cauſæ ſunt. Ipſum verò alicuius gratia, in eis eſt quæ à natura, aut à mente fiunt. Fortuna verò eſt, cùm aliquid horum ſecundùm accidens fiat. Quemadmodum enim & ens quoddam per ſe, quoddam ſecundùm accidens eſt, ita & cauſa. Fortuna verò ſecundùm accidens cauſa eſt in eis quæ ſecundùm electionem alicuius gratia fiunt. Quare circa idem, fortuna & mens: electio namque abſente mente nō eſt. Cauſæ verò quibus ea fiant quæ à fortuna ſunt, indeterminatæ ſunt: quare humanæ cogitationi incertæ ſunt: & cauſa per accidens eſt, ſimpliciter verò nullius. Bona verò fortuna & mala dicitur, cùm bonum aliquod aut malum euenerit: fors fortuna verò, & infortunium, circa magnitudines horum. Cùm autem nihil ſecundùm accidens prius iis ſit, quæ ſecundùm ſe ſunt, nec igitur cauſæ. Si itaque fortuna, aut caſus cæli cauſa eſt, prior, mens & natura, cauſa erit.

CAPVT IX.

Probat actum eius quod eſt potentia, vt eſt tale, motum eſſe.

Est autem hoc quidem, actu ſolùm: illud verò, potentia: hoc autem, potentia & actu: hoc quidem, ens: illud verò, quantum: hoc autem, cæterorum aliquid. Non eſt autem motus præter res: mutatur enim ſemper ſecundùm entis prædicationes. Commune autem nihil in his, in vlla prædicatione. Vnumquodque verò dupliciter omnibus ineſt, vel vt hoc. Nam hoc vt forma, hoc verò vt priuatio.

A καὶ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ὅπως ἔτυχεν· οἷον ἐπὶ κυνὶ γίνοιτ' ἂν ψῦχος, ἀλλὰ τοῦτο οὔθ' ὡς ἀεὶ ἐξ ἀνάγκης, οὔτε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνεται· συμβαίη δέ ποτ' ἄν. ἔστι δὴ τὸ συμβεβηκὸς, ὃ γίγνεται μὲν, οὐκ ἀεὶ, οὐδ' ἐξ ἀνάγκης, οὐδ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ συμβεβηκὸς, εἴρηται· διότι δ' οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη τοῦ τοιούτου, δῆλον. ἐπιστήμη μὲν γὰρ πᾶσα τοῦ ἀεὶ ὄντος, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. τὸ δὲ συμβεβηκὸς ἐν οὐδετέρῳ τούτων ἐστίν. ὅτι δὲ τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς ὄντος, οὐκ εἰσὶν αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τοιαῦται, οἷαίπερ τοῦ καθ' αὑτὸ ὄντος, δῆλον. ἔσται γὰρ ἅπαντ' ἐξ ἀνάγκης. εἰ γὰρ τόδε μέν ἐστι τοῦδε ὄντος, τόδε δὲ τοῦδε, τοῦτο
B δὲ μὴ ὅπως ἔτυχεν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης, ἐξ ἀνάγκης ἔσται καὶ οὗ τοῦτ' ἦν αἴτιον, ἕως τοῦ λεγομένου τελευταίου αἰτιατοῦ. τοῦτο δ' ἦν κατὰ συμβεβηκός. ὥστε ἐξ ἀνάγκης ἅπαντ' ἔσται· καὶ τὸ ὁποτέρως ἔτυχε, καὶ τὸ ἐνδέχεσθαι καὶ γίνεσθαι, καὶ μὴ παντελῶς, ἐκ τῶν γινομένων ἀναιρεῖται. κἂν μὴ ὂν δὲ, ἀλλὰ καὶ γιγνόμενον τὸ αἴτιον ὑποτεθῇ, ταὐτὰ συμβήσεται. πᾶν γὰρ τὸ ἐξ ἀνάγκης γενήσεται. * εἰ γὰρ αὔριον ἔκλειψις γενήσεται, ἂν τόδε γένηται· τοῦτο δ' ἂν, ἕτερόν τι καὶ τοῦτ', ἂν ἄλλο· καὶ τοῦτον
C δὴ τὸν τρόπον ἀπὸ πεπερασμένου χρόνου τοῦ ἀπὸ νῦν μέχρις αὔριον ἀφαιρουμένου χρόνου, ἥξει ποτὲ εἰς τὸ ὑπάρχον. ὥστ' ἐπεὶ τοῦτ' ἔστιν, ἅπαντ' ἐξ ἀνάγκης τὰ μετὰ τοῦτο γενήσεται· ὥστε πάντα ἐξ ἀνάγκης γίγνεσθαι. τὸ δ' ὡς ἀληθὲς ὂν, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, τὸ μέν ἐστιν ἐν συμπλοκῇ τῆς διανοίας, καὶ πάθος ἐν ταύτῃ· διὸ περὶ μὲν τὸ οὕτως ὂν, οὐ ζητοῦνται αἱ ἀρχαί· περὶ δὲ τὸ ἔξω ὂν καὶ χωριστόν. τὸ δ' οὐκ ἀναγκαῖον, ἀλλ' ἀόριστον, * λέγω δὲ τὸ κατὰ συμβεβηκός. τοῦ τοιούτου δ' ἄτακτα καὶ ἄπειρα τὰ αἴτια. τὸ δὲ ἕνεκά του, ἐν τοῖς φύσει γιγνομένοις ἢ ἀπὸ διανοίας ἐστί. τύχη δ' ἐστὶν, ὅταν τι τούτων γένηται κατὰ συμβεβηκός. ὥσπερ
D γὰρ καὶ ὄν ἐστι, τὸ μὲν καθ' αὑτὸ, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, οὕτως καὶ αἴτιον. ἡ τύχη * δ' αἴτιον κατὰ συμβεβηκὸς, ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκά του γιγνομένοις. διὸ περὶ ταὐτὸ τύχη καὶ διάνοια. προαίρεσις γὰρ οὐ χωρὶς διανοίας. τὰ δ' αἴτια ἀόριστα, ἀφ' ὧν ἂν γένοιτο τὰ ἀπὸ τύχης. διὸ ἄδηλος ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ, καὶ αἴτιον κατὰ συμβεβηκός· * ἁπλῶς δὲ * οὐδενός· ἀγαθὴ δὲ τύχη καὶ κακὴ, ὅταν ἀγαθὸν ἢ φαῦλον ἀποβῇ· εὐτυχία δὲ καὶ δυστυχία, περὶ μέγεθος τούτων. ἐπεὶ δ' οὐθὲν κατὰ συμβεβηκὸς πρότερον τῶν καθ' αὑτὸ, οὐδ' ἄρ' αἴτια. εἰ ἄρα τύχη, ἢ καὶ τὸ αὐτόματον αἴτιον τοῦ οὐρανοῦ, πρότερον νοῦς αἴτιον καὶ φύσις.

* γρ. ἢ γὰρ ἄ.

* Beſſ. periodū hanc paulo aliter legit: quidā interpp. eā non agnoſcūt.

* Cap. 4. 5 & 6. l. 2. Phyſic.

* Sic leg. hic locus, qui vulgò edebatur corruptiſſ.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

E Ὅτι ἡ τοῦ δυνατοῦ, ᾗ δυνατὸν, ἐντελέχεια κίνησίς ἐστι.

Ἔστι δὲ τὸ μὲν ἐνεργείᾳ μόνον, τὸ δὲ δυνάμει, τὸ δὲ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, * τὸ μὲν ὄν, τὸ δὲ ποσὸν, τὸ δὲ τῶν λοιπῶν. οὐκ ἔστι δὲ κίνησις παρὰ τὰ πράγματα. μεταβάλλει γὰρ ἀεὶ κατὰ τὰς τοῦ ὄντος κατηγορίας. κοινὸν δ' ἐπὶ τούτων οὐδέν ἐστιν, οὐδ' ἐν μιᾷ κατηγορίᾳ. ἕκαστον δὲ διχῶς ὑπάρχει πᾶσιν, οἷον τόδε. τὸ μὲν γὰρ μορφὴ αὐτοῦ, τὸ δὲ στέρησις·

* γρ. ἢ τὸ μὲν ὄν.

καὶ κατὰ τὸ ποιόν, τὸ μὲν λευκόν, τὸ δὲ μέλαν· καὶ κατὰ τὸ ποσόν, τὸ μὲν τέλειον, τὸ δὲ ἀτελές· καὶ κατὰ φοράν, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω, ἢ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ δὲ βαρύ. ὥστε κινήσεως καὶ μεταβολῆς τοσαῦτ᾽ εἴδη, ὅσα τοῦ ὄντος. διῃρημένου δὲ καθ᾽ ἕκαστον γένος, τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δ᾽ ἐντελεχείᾳ, τὴν τοῦ δυνάμει ᾗ τοιοῦτόν ἐστιν, ἐνέργειαν * λέγω κίνησιν. ὅτι δ᾽ ἀληθῆ λέγομεν, ἐντεῦθεν δῆλον. ὅταν γὰρ τὸ οἰκοδομητὸν ᾗ τοιοῦτον, αὐτὸ λέγομεν εἶναι ἐνεργείᾳ ᾖ οἰκοδομεῖται. καὶ ἔστι τοῦτο οἰκοδόμησις. ὁμοίως μάθησις, ἰάτρευσις, καὶ κύλισις, βάδισις, ἅλσις, γήρανσις, ἁδρωσις. συμβαίνει δὲ κινεῖσθαι, ὅταν ἡ ἐντελέχεια ᾖ αὐτή, καὶ οὔτε πρότερον, οὔθ᾽ ὕστερον. ἡ δὲ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια ὅταν ἐντελεχείᾳ ὂν ἐνεργῇ, * ᾗ αὐτὸ, ἢ ἄλλο ᾗ κινητόν, κίνησίς ἐστι. λέγω δὲ τὸ ᾗ ὧδε. ἔστι γὰρ ὁ χαλκὸς δυνάμει ἀνδριάς· ἀλλ᾽ ὅμως οὐχ * ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια, ᾗ χαλκός, κίνησίς ἐστιν. οὐ γὰρ ταὐτὸ χαλκῷ εἶναι καὶ δυνάμει τινί· ἐπεὶ εἰ ταὐτὸ ἦν ἁπλῶς, * κατὰ τὸν λόγον, ἦν ἂν ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια κίνησίς τις. οὐκ ἔστι δὲ ταὐτόν· δῆλον δ᾽ ἐπὶ τῶν ἐναντίων. τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι ὑγιαίνειν, καὶ δύνασθαι κάμνειν, οὐ ταὐτὸν ἦν. καὶ γὰρ ἂν τὸ ὑγιαίνειν καὶ τὸ κάμνειν, ταὐτὸν ἦν. τὸ δ᾽ ὑποκείμενον καὶ ὑγιαῖνον, καὶ νοσοῦν, εἴθ᾽ ὑγρότης, εἴθ᾽ αἷμα, ταὐτὸ καὶ ἕν. ἐπεὶ δὲ οὐ τὸ αὐτόν, ὥσπερ οὐδὲ χρῶμα ταὐτὸ καὶ ὁρατόν, ἡ τοῦ δυνατοῦ ᾗ δυνατὸν ἐντελέχεια κίνησίς ἐστιν. ὅτι μὲν γὰρ ἐστὶν αὕτη, καὶ ὅτι συμβαίνει τότε κινεῖσθαι, ὅταν ἡ ἐντελέχεια ᾖ αὕτη, καὶ οὔτε πρότερον οὔθ᾽ ὕστερον, δῆλον. ἐνδέχεται γὰρ ἕκαστον, ὁτὲ μὲν ἐνεργεῖν, ὁτὲ δὲ μή· οἷον, τὸ οἰκοδομητὸν ᾗ οἰκοδομητόν. καὶ ἡ τοῦ οἰκοδομητοῦ ἐνέργεια ᾗ οἰκοδομητόν, οἰκοδόμησίς ἐστιν. ἢ γὰρ τοῦτό ἐστιν ἡ οἰκοδόμησις, ἡ ἐνέργεια, ἢ ἡ οἰκία· ἀλλ᾽ ὅταν ἡ οἰκία ᾖ, οὐκ ἔτι οἰκοδομητὸν ἔσται· οἰκοδομεῖται δὲ τὸ οἰκοδομητόν. ἀνάγκη ἄρα οἰκοδόμησιν τὴν ἐνέργειαν εἶναι. ἡ δ᾽ οἰκοδόμησις, κίνησίς τις. ὁ δ᾽ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κινήσεων. ὅτι δὲ καλῶς εἴρηται, δῆλον ἐξ ὧν οἱ ἄλλοι λέγουσι περὶ αὐτῆς, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ῥᾴδιον εἶναι ὁρίσαι ἄλλως αὐτήν. οὔτε γὰρ ἐν ἄλλῳ τις γένει δύναιτ᾽ ἂν θεῖναι αὐτήν· δῆλον δ᾽ ἐξ ὧν λέγουσιν. οἱ μὲν γὰρ ἑτερότητα καὶ ἀνισότητα καὶ τὸ μὴ ὄν· ὧν οὐδὲν ἀνάγκη κινεῖσθαι. ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἡ μεταβολή, οὔτ᾽ εἰς ταῦτα, οὔτ᾽ ἐκ τούτων μᾶλλον, ἢ ἐκ τῶν ἀντικειμένων. αἴτιον δὲ τοῦ εἰς ταῦτα τιθέναι, ὅτι ἀόριστόν τι δοκεῖ εἶναι ἡ κίνησις. τῆς δ᾽ ἑτέρας συστοιχίας αἱ ἀρχαί, διὰ τὸ στερητικαὶ εἶναι, ἀόριστοι. οὔτε γὰρ τόδε, οὔτε τοιόνδε οὐδεμία αὐτῶν, οὔτε τῶν λοιπῶν κατηγοριῶν. τοῦ δὲ δοκεῖν ἀόριστον εἶναι τὴν κίνησιν, αἴτιον, ὅτι οὔτ᾽ εἰς δύναμιν τῶν ὄντων, οὔτ᾽ εἰς ἐνέργειάν ἐστι θεῖναι αὐτήν. οὔτε γὰρ τὸ δυνατὸν ποσὸν εἶναι, κινεῖται ἐξ ἀνάγκης, οὔτε τὸ ἐνεργείᾳ ποσόν. ἥ τε κίνησις ἐνέργεια μὲν εἶναι δοκεῖ τις, ἀτελὴς δέ. αἴτιον δ᾽, ὅτι ἀτελὲς τὸ δυνατὸν οὗ ἐστιν ἐνέργεια. καὶ διὰ τοῦτο χαλεπὸν αὐτὴν λαβεῖν, τί ἐστιν. ἢ γὰρ εἰς στέρησιν ἀνάγκη θεῖναι, ἢ εἰς δύναμιν, ἢ εἰς ἐνέργειαν ἁπλῆν. τούτων δ᾽ οὐδὲν φαίνεται ἐνδεχόμενον. ὥστε λείπεται τὸ λεχθὲν εἶναι καὶ ἐνέργειαν, καὶ μὴ ἐνέργειαν τὴν εἰρημένην, ἰδεῖν μὲν χαλεπήν, ἐνδεχομένην δ᾽ εἶναι. καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινητῷ, δῆλον. ἐντελέχεια γὰρ ἐστὶ τούτου ὑπὸ τοῦ κινητικοῦ. καὶ ἡ τοῦ κινητικοῦ ἐνέργεια οὐκ ἄλλη ἐστί.

* Repetit ex c. 1.2. & 3. l. 3. Phyſic.

* γρ. ᾗ ἡ αὐτὸ ἀλλ᾽ ᾗ κινητόν,

* γ. ἡ τὸ χ.

* ἢ. & κατὰ.

A ac ſecũdum qualitatem, hoc album, illud nigrum; ſecundùm quantitatem, hoc perfectum, illud imperfectum. Eodem modo & ſecundùm lationem: nam hoc ſurſum, illud deorſum, aut leue aut graue. Quare motus & mutationis tot ſunt ſpecies, quot entis. Cùm autem vnumquodque genus in actum & potentiam diuidatur, actũ eius, quod potẽtia eſt, prout tale eſt, dico eſſe motum. Quòd autem vera dicimus, hinc conſtat: cùm enim ædificabile prout tale, ipſum dicimus eſſe actu quatenus ædificatur, & hoc eſt ædificatio: ſimiliter eruditio, curatio, volutatio, ambulatio, ſaltatio, ſeneſcentia, ac increſcentia. Accidit autem moueri, cùm actus ipſe fuerit, & neque priùs, neque poſteriùs: actus B autẽ eius, quod eſt potentia, cùm actu ens agat, non prout ipſum, ſed prout mobile, motus eſt. Dico autem prout, ſic: nam æs potẽtia eſt ſtatua, non tamen actus æris prout æs, motus eſt. Non enim idem eſt æri eſſe, & alicui potentiæ. Quòd ſi idem eſſet ſimpliciter, ac ſecundùm rationem, eſſet profectò æris actus, motus quidam: at non eſt idem: quod & in contrariis patet. Siquidem poſſe ſanari poſſéque ægrotare non eſt idem. Alioqui & ſanari & ægrotare idem foret. Subiectum verò, quod ſanabile aut ægrotabile eſt, ſiue humor ſiue ſanguis, vnum idẽque eſt. Cùm non ſit igitur idem, ſicut nec color, ac viſibile idem eſt, conſtat motum eſſe actum rei poſ- C ſibilis, prout poſſibilis eſt. Quòd igitur ipſe eſt, & quòd tunc contingit moueri, cùm actus ipſe ſit, & quòd nec ante nec pòſt, manifeſtum eſt. Nam contingit, vnumquodque aliquando quidem operari, aliquando minimè: velut ædificabile, prout ædificabile: & ædificabilis, prout ædificabilis actus, ædificatio eſt. Aut enim hoc, ædificatio in ædificabili actus, aut domus. At vbi domus ſit, non vltra ædificabile erit. Ædificatio verò eius eſt, quod ædificabile eſt. Neceſſe itaque ædificationem, actum eſſe. Ædificatio verò, motus quidam eſt. Eademque in cæteris motibus ratio eſt. Quòd verò hæc ſunt recte dicta, ex his quoque conſtat, quæ alij de ipſo referunt: tum ex eo, quòd non facile eſt ipſum D aliter definire. Nec enim licebit cuiquam in alio genere eum collocare. Et patet ex iis etiam quæ alij protulerunt. Quidam enim alteritatem, inæqualitatem, & ipſum non ens, quorum nullum neceſſe eſt moueri. At neque mutatio in hæc, neque ex his potiùs quàm ex oppoſitis eſt. Cauſa verò, propter quam in his motum ſtatuerunt, ea eſt, quòd indefinitum quiddam videtur eſſe motus: alterius verò coordinationis principia, vtpote priuatiua, indefinita ſunt. Nam nec quod quid, nec tale, nec aliorum prædicamentorum vllum, ipſorum eſt. Quòd verò motus indefinitus eſſe videatur, ea eſt cauſa, quod neque inter ea quæ ſunt potentia E entia, nec quæ ſecundùm actum, ponere ipſum eſt. Nec enim quod poteſt quantum eſſe, moueri neceſſarium eſt, nec actu quantum. At motus, actus quidem eſſe videtur, quanquam imperfectus: cauſa verò eſt, quòd imperfectum eſt poſſibile, cuius actus eſt. Quamobrem difficile ipſum comprehendere quidnam ſit. Nam aut in priuationem neceſſariò reponetur, aut in potentiam, aut in actum ſimplicem. Horum autem nullum videtur contingere poſſe. Supereſt igitur quod dictũ eſt eſſe & actũ, & non actum, qui dictus eſt: qui & ſi difficilis cognitu ſit, tamẽ contigit eſſe. Simul & illud perſpectum eſt, motum eſſe in moto: actus enim eius eſt à motiuo. Neq; alius eſt motiui actus.

oportet enim vtriusque actum eſſe. Nam motiuum eſt, eò quòd poſſit: mouens verò, eo quòd operetur. Verùm actiuum, eſt ipſius mobilis. Eodem itaque modo vnus vtriuſque actus, quemadmodum eadem diſtantia ad duo vnius, & ad vnum duorum, aſcenſus quoque, ac deſcenſus: at eſſe, non eſt vnum. Ita etiam in mouente, & in moto.

CAPVT X.

Probat non poſſe infinitum eſſe corpus.

INfinitum verò eſt, aut quod impoſſibile eſt pertranſire, eo quòd non ſit aptum permeari: quemadmodum vox inuiſibilis: aut quod tranſitum habet inconſummabilem, aut quod vix, aut quod natura aptum eſt habere, nequaquam tamen tranſitum aut finem habet. Item, ſecundùm appoſitionem, aut ablationem, aut ambo. Separatum ſanè ipſum quicquam eſſe impoſſibile eſt. Nam ſi nec magnitudo, nec multitudo eſt, ſed infinitum ſubſtantia eius eſt, & non accidens, indiuiſibile erit. Siquidem diuiſibile, ac magnitudo, aut multitudo eſt. Quod ſi eſt indiuiſibile, non eſt infinitum, niſi quemadmodum vox inuiſibilis eſt. Verùm nec ſic aiunt, nec nos ſic quærimus, ſed tanquam impermeabile. Præterea quonam modo continget eſſe per ſe ipſum infinitum, ſi nec numerus, nec magnitudo ſit, quorum infinitum paſſio eſt? Præterea, ſi ſecundùm accidens, non eſſet ſanè verum elementum prout infinitum paſſio eſt, ſicuti nec inuiſibilis locutionis, tametſi vox inuiſibilis eſt. Quòd autem infinitum non poteſt eſſe actu, patet: erit namque quæque pars eius infinita, quæ accipitur. Nam infinito eſſe, atque infinitum, idem: ſiquidem infinitum, ſubſtantia, & non de ſubiecto ſit. Aut igitur indiuiſibile, aut per infinita diuiſibile, ſi partibile eſt. Verùm multa infinita, idem eſſe impoſſibile eſt. Quemadmodum enim aëris aër pars, ita & infinitum infiniti, ſi ſubſtantia, & principium ſit. Impartibile igitur, & indiuiſibile eſt. Verùm hoc impoſſibile, actu eſſe ens infinitum. Neceſſarium enim quantum eſſe: ſecundùm accidens igitur exiſtit. At hoc modo dictum eſt, non poſſe principium eſſe, verùm id potiùs, cui accidit, numerum, vel par eſſe. Sed hæc fortaſſe inquiſitio vniuerſalis eſt. Quòd verò in ſenſibilibus non eſt, hinc conſtat: nam ſi eſt corporis ratio hoc, eſſe ſuperficie definitum, non ſanè fuerit infinitum corpus, nec intelligibile, nec ſenſibile. Cæterùm nec numerus ita eſt, tanquam ſeparatus, atque infinitus: quippe cùm numerus, aut quod habeat numerum, numerabile ſit. Quòd ſi phyſicè potiùs contemplemur, ex his patet: neque enim compoſitum, neque ſimplex poterit eſſe. Cõpoſitum namque non erit corpus ſi finita quidem ſunt multitudine elementa. Oportet namque contraria æquari, nec eſſe vnum eorum infinitum. Nam & ſi quantumuis inferior ſit alterius corporis virtus, corrumpetur finitum ab infinito: nec *poſſibile eſt vnumquodque eſſe infinitum, ſi corpus quidem eſt, quod vndecumque habet dimenſionem: infinitum verò quod infinitè diſtat: quare infinitum corpus, vndecumque infinitum erit. Nec verò vnũ & ſimplex cõtingit infinitum eſſe corpus: nec (vt quidam aiunt) præter elemẽta, vnde hæc generãt. Tale namque corpus præter elementa, non eſt: cũcta ex quibus ſunt, in ea etiam reſoluuntur. Hoc verò non videtur, præter ſimplicia corpora, neque ignis,

A δεῖ μὲν γὰρ εἶναι ἐντελέχειαν ἀμφοῖν. κινητικὸν μὲν γάρ ἐστι, * τὸ δύνασθαι· κινοῦν δὲ, τὸ ἐνεργεῖν· ἀλλ' ἔστιν ἐνεργητικὸν τοῦ κινητοῦ. ὥστε ὁμοίως μία ἀμφοῖν ἐνέργεια, ὥσπερ τὸ αὐτὸ διάστημα ἓν πρὸς δύο, καὶ δύο πρὸς ἕν, καὶ τὸ ἄναντες, καὶ τὸ κάταντες, ἀλλὰ τὸ εἶναι οὐχ ἕν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κινοῦντος καὶ κινουμένου.

* κ. τῷ δύν. κινοῦν δὲ τῷ ἐ.

ΚΕΦΑΛ. ι.

Ὅτι ἀδύνατον ἄπειρον εἶναι σῶμα.

ΤΟ δ' ἄπειρον, * ἢ τὸ ἀδύνατον διελθεῖν τῷ μὴ πεφυκέναι διιέναι, καθάπερ ἡ φωνὴ ἀόρατος· ἢ τὸ διέξοδον ἔχον ἀτελεύτητον, ἢ ὃ μόλις, ἢ ὃ πεφυκὸς ἔχειν, μὴ ἔχει διέξοδον ἢ πέρας· ἔτι προσθέσει ἢ ἀφαιρέσει ἢ ἄμφω. χωριστὸν μὲν δὴ αὐτό τι ὂν, αἰσθητὸν δὲ οὐχ οἷόν τ' εἶναι. εἰ γὰρ μήτε μέγεθός ἐστι μήτε πλῆθος, οὐσία δ' αὐτοῦ τὸ ἄπειρον, καὶ μὴ συμβεβηκὸς, ἀδιαίρετον ἔσται. τὸ γὰρ διαιρετὸν, ἢ μέγεθος, ἢ πλῆθος. εἰ δὲ ἀδιαίρετον, οὐκ ἄπειρον, εἰ μὴ καθάπερ ἡ φωνὴ ἀόρατος· ἀλλ' οὐχ οὕτω λέγουσιν οὐδὲ ἡμεῖς ζητοῦμεν, ἀλλ' ὡς ἀδιέξοδον. ἔτι πῶς ἐνδέχεται καθ' αὑτὸ εἶναι ἄπειρον, εἰ μὴ εἴη ἀριθμὸς καὶ μέγεθος, ὧν πάθος τὸ ἄπειρον; ἔτι εἰ κατὰ συμβεβηκὸς, οὐκ ἂν εἴη στοιχεῖον τῶν ὄντων * ᾗ ἄπειρον, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀόρατον τῆς διαλέκτου, καίτοι ἡ φωνὴ ἀόρατος. καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐνεργείᾳ εἶναι τὸ ἄπειρον, δῆλον. ἔσται γὰρ ὁτιοῦν ἑαυτοῦ ἄπειρον μέρος τὸ λαμβανόμενον. τῷ γὰρ ἀπείρῳ εἶναι καὶ ἄπειρον, τὸ αὐτό· εἴπερ οὐσία τὸ ἄπειρον, καὶ μὴ καθ' ὑποκειμένου. ὥστε ἢ ἀδιαίρετον, ἢ εἰς ἄπειρα διαιρετὸν, * ἢ μεριστόν. πολλὰ δ' εἶναι τὸ αὐτὸ ἀδύνατον ἄπειρα. ὥσπερ γὰρ μέρος ἀὴρ ἀέρος, οὕτως ἄπειρον ἀπείρου, εἰ ἔστιν οὐσία καὶ ἀρχή. ἀμέριστον ἄρα καὶ ἀδιαίρετον. ἀλλὰ ἀδύνατον, τὸ ἐντελεχείᾳ ὂν, ἄπειρον. ποσὸν γὰρ εἶναι ἀνάγκη. κατὰ συμβεβηκὸς ἄρα ὑπάρχει. ἀλλ' οὕτως εἴρηται ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι ἀρχὴν, ἀλλ' ἐκεῖνο ᾧ συμβέβηκε τὸν ἀριθμὸν ἢ τὸ ἄρτιον. αὕτη μὲν οὖν ἡ ζήτησις καθόλου. ὅτι δ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς οὐκ ἔστιν, ἐνθένδε δῆλον. εἰ γὰρ σώματος λόγος, * τὸ ἐπιπέδοις ὡρισμένον, οὐκ εἴη ἂν ἄπειρον σῶμα, οὔτ' αἰσθητὸν, οὔτε νοητὸν, οὔτ' ἀριθμὸς ὡς κεχωρισμένος καὶ ἄπειρος. ἀριθμητὸν γὰρ ὁ ἀριθμὸς, ἢ τὸ ἔχον ἀριθμόν. φυσικῶς δὲ ἐκ τῶνδε δῆλον. οὔτε γὰρ σύνθετον οἷόν τε εἶναι, οὔθ' ἁπλοῦν. σύνθετον μὲν γὰρ οὐκ ἔσται σῶμα, * ἐπεὶ εἰ πεπέρανται τῷ πλήθει τὰ στοιχεῖα. δεῖ γὰρ ἰσάζειν τἀναντία, καὶ μὴ εἶναι ἓν αὐτῶν ἄπειρον. εἰ γὰρ ὁπωσοῦν λείπεται ἡ θατέρου σώματος δύναμις, φθαρήσεται ὑπὸ τοῦ ἀπείρου τὸ πεπερασμένον. ἕκαστον δ' ἄπειρον εἶναι ἀδύνατον. σῶμα γάρ ἐστι τὸ πάντῃ ἔχον διάστασιν· ἄπειρον δὲ τὸ ἀπεράντως διεστηκός. ὥστ' εἰ τὸ ἄπειρον σῶμα, πάντῃ ἔσται ἄπειρον. οὐδὲ ἓν δὲ ἁπλοῦν ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον εἶναι σῶμα, οὔθ' ὡς λέγουσί τινες, παρὰ τὰ στοιχεῖα ἐξ οὗ γεννῶσι ταῦτα. οὐκ ἔστι γὰρ τὸ τοιοῦτον σῶμα παρὰ τὰ στοιχεῖα· ἅπαντα γὰρ ἐξ οὗ ἐστι καὶ ἂν, διαλύεται εἰς ταῦτα. οὐ φαίνεται δὲ τοῦτο παρὰ τὰ ἁπλᾶ σώματα, οὐδὲ πῦρ,

* De infinito agit c. 4. & aliis. l. 4. Phyſic.

* Beſſ. ᾗ ἄπ. ἢ παθος.

* κ. εἰ μεριστόν, vt Beſſario: alij omittunt.

* κ. τὸ ἐπιφανείᾳ ὡρισ.

* Beſſ. ἐπεὶ πεπ. vel ἀφ' ὧν.

οὐδὲ ἄλλο τι τῶν στοιχείων οὐδέν. χωρὶς γὰρ τοῦ ἄπειρον εἶναί τι αὐτῶν, ἀδύνατον τὸ ἅπαν, κἂν ᾖ πεπερασμένον, ἢ εἶναι, ἢ γίγνεσθαί τι αὐτῶν, ὥσπερ Ἡράκλειτός φησιν, ἅπαντα γίγνεσθαί ποτε πῦρ. ὁ δ᾽ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνός, ὃ ποιοῦσι παρὰ τὰ στοιχεῖα οἱ φυσικοί. πᾶν γὰρ μεταβάλλει ἐξ ἐναντίου, οἷον ἐκ θερμοῦ εἰς ψυχρόν. ἔτι τὸ αἰσθητὸν σῶμα πού· καὶ ὁ αὐτὸς τόπος ὅλου καὶ μορίου, οἷον τῆς γῆς. ὥστ᾽ εἰ μὲν ὁμοειδές, ἀκίνητον ἔσται, ἢ ἀεὶ *οἰσθήσεται. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. τί γὰρ μᾶλλον κάτω ἢ ἄνω, ἢ ὁπουοῦν; οἷον εἰ βῶλος εἴη, ποῦ αὕτη κινηθήσεται ἢ μενεῖ; ὁ γὰρ τόπος αὐτῆς τοῦ συγγενοῦς σώματος ἄπειρος. καθέξει οὖν τὸν ὅλον τόπον. καὶ πῶς; τίς οὖν ἡ μονὴ καὶ ἡ κίνησις; ἢ πανταχοῦ μενεῖ; οὐ κινηθήσεται ἄρα. ἢ πανταχοῦ κινηθήσεται; οὐκ ἄρα στήσεται. εἰ δ᾽ ἀνόμοιον τὸ πᾶν, ἀνόμοιοι καὶ οἱ τόποι. καὶ πρῶτον μὲν οὐχ ἓν τὸ σῶμα τοῦ παντός, ἀλλ᾽ ἢ *τὸ ἅπτεσθαι. εἶτα ἢ πεπερασμένα ταῦτα ἔσται, ἢ ἄπειρα εἴδει. πεπερασμένα μὲν οὖν οὐχ οἷόν τε. ἔσται γὰρ τὰ μὲν ἄπειρα, τὰ δ᾽ οὔ, εἰ τὸ πᾶν ἄπειρον· οἷον πῦρ ἢ ὕδωρ. φθορὰ δὲ τὸ τοιοῦτον τοῖς ἐναντίοις. εἰ δ᾽ ἄπειρα καὶ ἁπλᾶ, καὶ οἱ τόποι ἄπειροι, καὶ ἔσται ἄπειρα τὰ στοιχεῖα. εἰ δὲ τοῦτ᾽ ἀδύνατον, καὶ οἱ τόποι πεπερασμένοι, καὶ τὸ πᾶν ἀνάγκη πεπεράνθαι. ὅλως δ᾽ ἀδύνατον ἄπειρον εἶναι σῶμα, καὶ τόπον τοῖς σώμασιν, εἰ πᾶν σῶμα αἰσθητὸν βάρος ἔχει ἢ κουφότητα. ἢ γὰρ ἐπὶ τὸ μέσον ἢ ἄνω *οἰσθήσεται. ἀδύνατον δὲ τὸ ἄπειρον, ἢ πᾶν, ἢ τὸ ἥμισυ, ἢ ὁποτερονοῦν πεπονθέναι. πῶς γὰρ διελεῖς; ἢ πῶς τοῦ ἀπείρου ἔσται τὸ μὲν κάτω, τὸ δ᾽ ἄνω, ἢ ἔσχατον καὶ μέσον; ἔτι πᾶν αἰσθητὸν σῶμα ἐν τόπῳ. τόπου δὲ εἴδη ἕξ. ἀδύνατον δ᾽ ἐν τῷ ἀπείρῳ σώματι ταῦτ᾽ εἶναι. ὅλως δ᾽ εἰ ἀδύνατον τόπον ἄπειρον εἶναι, καὶ σῶμα ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἐν τόπῳ, πού. τοῦτο δὲ σημαίνει ἢ ἄνω, ἢ κάτω, ἢ τῶν λοιπῶν τι. τούτων δ᾽ ἕκαστον πέρας τι. τὸ δ᾽ ἄπειρον, οὐ ταὐτὸν ἐν μεγέθει καὶ κινήσει, καὶ χρόνῳ, ὡς μία τις φύσις· ἀλλὰ τὸ ὕστερον λέγεται κατὰ τὸ πρότερον, οἷον, κίνησις κατὰ τὸ μέγεθος, ἐφ᾽ οὗ κινεῖται, ἢ ἀλλοιοῦται, ἢ αὔξεται· χρόνος δὲ, διὰ τὴν κίνησιν.

* γρ. ὠσθήσεται

* γρ. τῇ ἁφῇ.

* γρ. ὠσθήσεται.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ τοῦ μεταβάλλοντος.

Μεταβάλλει δὲ τὸ μεταβάλλον, * τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, ὡς τὸ μουσικὸν βαδίζειν· τὸ δὲ τῷ τούτου τι μεταβάλλειν, ἁπλῶς λέγεται μεταβάλλειν, οἷον ὅσα κατὰ μέρη. ὑγιάζεται γὰρ τὸ σῶμα, ὅτι ὁ ὀφθαλμός. ἔστι δέ τι ὃ καθ᾽ αὑτὸ πρῶτον κινεῖται· καὶ τοῦτ᾽ ἐστὶ τὸ καθ᾽ αὑτὸ κινητόν. ἔστι δέ τι καὶ τοῦ κινοῦντος ὡσαύτως. κινεῖ γὰρ τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, τὸ δὲ κατὰ μέρος, τὸ δὲ καθ᾽ αὑτό. ἔστι δέ τι τὸ κινοῦν πρῶτον· ἔστι δέ τι τὸ κινούμενον· ἔτι ἐν ᾧ χρόνῳ, καὶ ἐξ οὗ, καὶ εἰς ὅ. τὰ δ᾽ εἴδη καὶ τὰ πάθη, καὶ ὁ τόπος, εἰς ἃ κινοῦνται τὰ κινούμενα, ἀκίνητά ἐστιν, οἷον, ἐπιστήμη, καὶ θερμότης. ἔστι δ᾽ οὐχ ἡ θερμότης κίνησις, ἀλλ᾽ ἡ θέρμανσις. ἡ δὲ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς μεταβολὴ οὐκ

* Repetit ex c. 1. & 2. l. 5. Phyſ.

A neque aliud vllum elementorum: etenim abſque eo, quòd aliquod horum infinitum, impoſſibile eſt, vniuerſum, & ſi finitũ ſit, aut eſſe, aut fieri aliquod eorum vnum, vt Heraclitus dicit, omnia quandoque ignem fieri. Eadem ratio & de vno eſt: quod faciunt præter elementa phyſici. Omne enim ex contrario in contrarium, velvt ex calido in frigidum trãſit. Item, corpus ſenſibile alicubi eſt, idémque partis ac totius locus, velvt terræ: quare ſi vniforme ſit, aut immobile erit, aut ſemper pelletur. Hoc verò impoſſibile eſt. Quid enim deorſum potiùs, quàm ſurſum aut vſquam? velvt ſi gleba ſit, quò mouebitur, aut vbi manebit? Locus enim congenei corporis illius, infinitus eſt: continebit igitur totum locum, at quomodo? Quæ igitur manſio, B motúſque eius? An vbique manebit? Non mouebitur ergo. An vbique mouebitur? Non ergo ſtabit. Quòd ſi vniuerſum diſſimile ſit, loca quoque diſſimilia erunt. Ac primum quidem non vnum vniuerſi corpus, niſi tactu. Deinde aut finita erũt hæc, aut infinita ſpecie. Finita quidem impoſſibile: nam quædam infinita erunt, quædam minimè, ſi totum infinitum ſit, velvt ignis, aut aqua. At hoc erit contrariis corruptio. Quòd ſi infinita ac ſimplicia, loca quoque infinita, & elementa infinita erunt. Quod ſi eſt impoſſibile, locáque finita ſint, totum item neceſſario finitum erit. Et omnino impoſſibile infinitum eſſe corpus & locum corporibus: ſi omne C quidem corpus ſenſibile, aut grauitatem habet, aut leuitatem. Aut enim ad medium, aut ſurſum mouebitur. Verùm impoſſibile, infinitum aut totum, aut medium, aut quodcumque paſſum eſſe. Quo enim modo diuides, aut quo pacto infiniti hoc quidem ſurſum fuerit, hoc verò deorſum, erit extremum aut medium? Omne enim corpus ſenſibile in loco: loci verò ſpecies ſex: in corpore verò infinito, hæ eſſe non poſſunt. Et ſimpliciter, ſi impoſſibile eſt locum infinitum eſſe, corpus quoque impoſſibile eſt. Quod enim in loco eſt, id alicubi eſt. Hoc verò aut ſurſum, aut deorſum, aut aliquid cæterorum ſignificat, quorum vnumquodque terminus quidam eſt. Infinitum verò non idem in magnitu-D dine, motu & tempore, tanquam vna quædam natura, ſed ipſum poſterius ſecundùm prius dicitur: velvt motus, ſecũdùm magnitudinem, ſuper quam fit motus, aut alteratio, aut augmentatio: tempus verò propter motum.

CAPVT XI.

Mutari vel moueri, & mouere dic[illegible]us modis. Eſſe tria genera motus.

PErmutatur verò, quod permutatur, hoc quidem ſecundùm accidens, velvti cùm dicimus muſicum ambulare: illud verò, eo quòd eius quippiam mutetur, ſimpliciter dicitur mutari: vt E quæ ſecundùm partem dicuntur. Sanatur namque corpus, quoniam oculus. Eſt præterea, quod per ſe primum mouetur, & hoc eſt per ſe mobile. Eſt item de mouente quoque eodem modo. Mouet namque quoddam per accidens, quoddam ſecundùm partem, quoddam per ſe. Eſt rurſus aliquid, quod primò mouet: & eſt aliquid quod mouetur. Item tempus, in quo: ac præterea, ex quo: demum & ad quod. Species verò paſſionéſque, ac locus, ad quæ mouentur mota, ea immota ſunt: velvti ſcientia, & calor. Eſt verò motus, non caliditas, ſed calefactio. Mutatio autem non per accidens,

haudquaquam in omnibus eſt, ſed in contrariis, ac medijs, atque etiam in contradictione. Cuius rei fides in inductione eſt. Mutatur autem, quod mutatur, aut ex ſubiecto in ſubiectum, aut ex non ſubiecto in non ſubiectum, aut ex ſubiecto in non ſubiectum, aut ex non ſubiecto in ſubiectum. Aio autem ſubiectum, quod affirmatione explanatur. Quare neceſſe eſt, tres mutationes eſſe. Illa enim, quæ ex non ſubiecto in non ſubiectum, non eſt mutatio: nec enim contraria, neque contradictio eſt, quia neque oppoſitio. Mutatio igitur ex non ſubiecto in ſubiectum ſecundùm contradictionem, generatio eſt: quæ quidem ſimpliciter, ſimplex, quæ verò cuiuſdam, quædam: at quæ de ſubiecto in non ſubiectum, corruptio: quæ ſimpliciter, ſimplex, quæ cuiuſdam, quædam. Si itaque non ens multifariàm dicitur, & nec quod ſecundùm compoſitionem, aut diuiſionem dicitur, moueri contingit, nec item quod ſecundùm potentiam, quod oppoſitum eſt ei quidem, quod ſimpliciter eſt (non album enim aut non bonum, contingit nihilò minus ſecundùm accidens moueri. Eſſe namque homo poteſt, non album) quod verò ſimpliciter non hoc, id nequaquam. Nam impoſſibile eſt, non ens moueri. Si igitur hoc, & generationem motum eſſe: fit enim non ens. Nam etſi maximè ſecundùm accidens fit, attamen verum eſt dicere de eo quod ſimpliciter fit, quod eſt nõ ens. Eodem modo igitur & quieſcere. Hæc itaque omnia accidunt abſurda, ſi quicquid mouetur, in loco eſt: non ens verò in loco non eſt: eſſet enim vſquam. Nec corruptio igitur motus. Siquidem motui motus aut quies contrarium eſt: corruptio verò generationi eſt contraria. At cùm omnis motus, mutatio quædam ſit, mutationes verò tres, quæ dictæ ſunt, harum verò, quæ ſecundùm generationem & corruptionem minimè ſint motus (ſunt autem illæ ſecundùm contradictionem) neceſſe ex ſubiecto in ſubiectum mutationem ſolam, motum eſſe. Subiecta verò aut contraria, aut media: nam & priuatio contrarium eſſe ponatur, quandoquidem & affirmatio declaratur, velut nudum, cæcum & nigrum. Si igitur prædicamenta, ſubſtantia, qualitate, loco, facere, pati, ad aliquid, & quantitate diuiduntur, tres eſſe motus neceſſe eſt, qualis, quanti, & loci: ſecundùm verò ſubſtantiam minimè, propterea quòd ſubſtantiæ nihil contrarium eſt, nec eius quod ad aliquid. Etenim altero mutato, verificatur alterum nullatenus mutatum: quare ſecundùm accidens, horum motus erit. Nec præterea agentis aut patientis, neque omnino moti, ac mouentis: cùm non ſit motionis motus, nec generationis generatio, nec denique mutationis mutatio. Bifariàm enim contingit motionis motum eſſe. Nam aut tanquam ſubiecti: vt homo mouetur, quia ex albo in nigrum mouetur. Quare ſic etiam motus, aut calefit, aut frigefit, aut loco transfertur, aut creſcit. Id verò impoſſibile eſt, cùm motus non ſit aliquod ſubiectorum. Aut eo, quòd aliud quoddam ſubiectum, ex mutatione in aliam ſpeciem mutetur: vt homo ex morbo in ſanitatem. At nec hoc poſſibile, præterquam per accidens, (omnis namque motus in aliud ex alio mutatio eſt: & generatio item ac corruptio eodem modo: veruntamen quæ ex oppoſitis ſic, aut ſic, nõ ſunt motus) alioqui ſimul ex ſanitate in morbum mutatur, atque ex ea ipſa mutatione in aliam.

A ἐν ἅπασιν ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ μεταξὺ, καὶ ἐν ἀντιφάσει. τούτου δὲ πίστις ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. μεταβάλλει δὲ τὸ μεταβάλλον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐκ μὴ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον. λέγω δὲ ὑποκείμενον, τὸ καταφάσει δηλούμενον. ὥστ' ἀνάγκη τρεῖς εἶναι μεταβολάς. ἡ γὰρ ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, οὐκ ἔστι μεταβολή. οὔτε γὰρ ἐναντία, οὔτε ἀντίφασίς ἐστιν, ὅτι οὐκ ἀντίθεσις. ἡ μὲν οὖν ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, κατ' ἀντίφασιν, γένεσίς ἐστιν, ἡ μὲν ἁπλῶς, ἁπλῆ, ἡ δὲ τὶς, τινός. B ἡ δ' ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον φθορά, ἡ μὲν ἁπλῶς, ἁπλῆ, ἡ δὲ τὶς, τινός.* εἰ τὸ μὴ ὂν λέγεται πλεοναχῶς, καὶ μήτε τὸ κατὰ σύνθεσιν ἢ διαίρεσιν ἐνδέχεται κινεῖσθαι, μήτε τὸ κατὰ δύναμιν, τὸ τῷ ἁπλῶς ὄντι ἀντικείμενον· τὸ γὰρ μὴ λευκὸν ἢ μὴ ἀγαθὸν ὅμως ἐνδέχεται κινεῖσθαι κατὰ συμβεβηκός. εἴη γὰρ ἂν ἄνθρωπος τὸ μὴ λευκόν· τὸ δ' ἁπλῶς μὴ τόδε, οὐδαμῶς. ἀδύνατον γὰρ τὸ μὴ ὂν κινεῖσθαι· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὴν γένεσιν, κίνησιν εἶναι. γίγνεται γὰρ τὸ μὴ ὄν. εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα κατὰ συμβεβηκὸς γίγνεται, ἀλλ' ὅμως ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι ὑπάρχει τὸ μὴ ὂν κατὰ τοῦ γιγνομένου ἁπλῶς. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἠρεμεῖν. ταῦτά τε δὴ συμβαίνει δυσχερῆ, καὶ εἰ πᾶν τὸ κινούμενον C ἐν τόπῳ· τὸ δὲ μὴ ὂν, οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ. εἴη γὰρ ἄν που. οὐδὲ δὴ ἡ φθορὰ κίνησις. ἐναντίον γὰρ κινήσει κίνησις ἢ ἠρεμία, φθορὰ δὲ γενέσει. ἐπεὶ δὲ πᾶσα κίνησις μεταβολή τις, μεταβολαὶ δὲ τρεῖς αἱ εἰρημέναι, τούτων δ' αἱ μὲν κατὰ γένεσιν καὶ φθορὰν οὐ κινήσεις, αὗται δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀντίφασιν, ἀνάγκη τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον κίνησιν εἶναι μόνην· τὰ δ' ὑποκείμενα, ἢ ἐναντία, ἢ μεταξύ. καὶ ἡ στέρησις κείσθω ἐναντίον, καὶ δηλοῦται καταφάσει, οἷον, τὸ γυμνὸν καὶ * νωδὸν. καὶ τὸ μέλαν. εἰ οὖν αἱ κατηγορίαι διῄρηνται οὐσίᾳ, ποιότητι, τόπῳ, ποιεῖν, ἢ πάσχειν, τῷ πρός τι, τῷ D ποσῷ, ἀνάγκη τρεῖς εἶναι κινήσεις, ποιοῦ, ποσοῦ, τόπου· κατ' οὐσίαν δ' οὔ, διὰ τὸ μηδὲν εἶναι οὐσίᾳ ἐναντίον, οὐδὲ τοῦ πρός τι. ἔστι γὰρ θατέρου * μηδὲν μεταβάλλοντος, ἀληθεύεσθαι θάτερον μηδὲν μεταβάλλον. ὥστε κατὰ συμβεβηκὸς ἡ κίνησις αὐτῶν. οὐδὲ ποιοῦντος καὶ πάσχοντος, ἢ κινοῦντος καὶ κινουμένου, ὅτι οὐκ ἔστι κινήσεως κίνησις, οὐδὲ γενέσεως γένεσις, οὐδ' ὅλως μεταβολὴ μεταβολῆς. διχῶς γὰρ ἐνδέχεται κινήσεως εἶναι κίνησιν. ἢ ὡς ὑποκειμένου, οἷον ὁ ἄνθρωπος κινεῖται, ὅτι ἐκ λευκοῦ εἰς μέλαν μεταβάλλει· ὥστε οὕτω καὶ ἡ κίνησις, ἢ θερμαίνεται, E ἢ ψύχεται, ἢ τόπον ἀλλάττει, ἢ αὔξεται. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. οὐ γὰρ τῶν ὑποκειμένων τι ἡ μεταβολή. ἢ τῷ ἕτερόν τι ὑποκείμενον ἐκ μεταβολῆς μεταβάλλειν εἰς ἄλλο εἶδος· οἷον, ἄνθρωπον ἐκ νόσου εἰς ὑγίειαν. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο δυνατὸν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός. πᾶσα γὰρ κίνησις, ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἐστὶ μεταβολή, καὶ γένεσις καὶ φθορὰ ὡσαύτως· πλὴν αἱ μὲν ἐξ ἀντικειμένων ὡδὶ, ἢ ὡδὶ, οὐ κινήσεις. ἅμα οὖν μεταβάλλει ἐξ ὑγιείας εἰς νόσον. καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μεταβολῆς εἰς ἄλλην.

* κ. εἰ δὲ τ.

* Beſſ. τυφλόν.

* Vocem μηδὲν nec Beſſ. nec alij interpp. legunt.

δῆλον δ' ὅτι ἂν νοσήσῃ, μεταβεβληκὼς ἔσται εἰς ὁποιανοῦν· ἐνδέχεται γὰρ ἠρεμεῖν. καὶ ἔτι εἰς μὴ τὴν τυχοῦσαν ἀεί· κἀκείνη ἔκ τινος εἴς τι ἄλλο ἔσται. ὥσθ' ἡ ἀντικειμένη ἔσται ὑγίανσις, ἀλλὰ τῷ συμβεβηκέναι· οἷον ἐξ ἀναμνήσεως εἰς λήθην μεταβάλλει, ὅτι ᾧ ὑπάρχει, ἐκεῖνο μεταβάλλει, ὁτὲ μὲν εἰς ἐπιστήμην, ὁτὲ δὲ εἰς ὑγίειαν. ἔτι εἰς ἄπειρον βαδιεῖται, εἰ ἔσται μεταβολῆς μεταβολή, καὶ γενέσεως γένεσις. ἀνάγκη δὴ καὶ τὴν προτέραν, εἰ ἡ ὑστέρα ἔσται, εἰ ἡ ἁπλῆ γένεσις ἐγίγνετό ποτε, καὶ τὸ γιγνόμενον ἁπλῶς ἐγίγνετο. ὥστε οὔπω ἦν τὸ γιγνόμενον ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ γιγνόμενόν τι, ἢ γιγνόμενον ἤδη. εἰ δὲ καὶ τοῦτ' ἐγίγνετό ποτε, διὰ τί οὐκ ἦν πω τότε γιγνόμενον; ἐπεὶ δὲ τῶν ἀπείρων οὐκ ἔστι τι πρῶτον, οὐκ ἔσται τὸ πρῶτον· ὥστ' οὐδὲ τὸ ἐχόμενον. οὔτε γίγνεσθαι οὖν, οὔτε κινεῖσθαι οἷόν τε, οὔτε μεταβάλλειν οὐδέν. ἔτι τοῦ αὐτοῦ κίνησις ἡ ἐναντία, καὶ ἠρέμησις, καὶ γένεσις, καὶ φθορά. ὥστε τὸ γιγνόμενον, ὅταν γένηται γιγνόμενον, τότε φθείρεται· οὔτε γὰρ εὐθὺς γιγνόμενον, οὔθ' ὕστερον. εἶναι γὰρ δεῖ τὸ φθειρόμενον. ἔτι δεῖ ὕλην ὑπεῖναι τῷ γιγνομένῳ, * καὶ μεταβάλλειν τι. * τίς οὖν ἔσται ὥσπερ τὸ ἀλλοιωτὸν σῶμα, ἢ ψυχή, οὕτω τί καὶ τὸ γιγνόμενον, ἡ κίνησις, ἡ γένεσις, καὶ ἔτι τί εἰς ὃ κινεῖται; δεῖ γὰρ εἶναί τι τὴν τοῦδε ἐκ τοῦδε εἰς τόδε κίνησιν, * μὴ κίνησιν. πῶς οὖν; οὐ γὰρ ἔσται μάθησις τῆς μαθήσεως· ὥστ' οὐδὲ γένεσις γενέσεως. ἐπεὶ δ' οὔτ' οὐσίας, οὔτε τοῦ πρός τι, οὔτε τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν, λείπεται κατὰ τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσόν, καὶ τὸ ποῦ, κίνησιν εἶναι. τούτων γὰρ ἑκάστῳ ἐναντίωσίς ἐστι. λέγω δὲ τὸ ποιόν, οὐ τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ * καὶ τῇ διαφορᾷ ποιόν, ἀλλὰ τὸ παθητικόν, καθ' ὃ λέγεται πάσχειν, ἢ ἀπαθὲς εἶναι. τὸ δὲ ἀκίνητον, τό τε ὅλως ἀδύνατον κινηθῆναι, καὶ τὸ μόλις ἐν χρόνῳ πολλῷ ἢ βραδέως ἀρχόμενον, καὶ τὸ πεφυκὸς μὲν κινεῖσθαι, μὴ δυνάμενον δὲ ὅτε πέφυκε, καὶ οὗ, καὶ ὡς· ὃ καλῶ ἠρεμεῖν τῶν ἀκινήτων μόνον. ἐναντίον γὰρ ἠρεμία κινήσει· ὥστε στέρησις ἂν εἴη τοῦ δεκτικοῦ.

* Scrib. [illegible] vt omnes interpp.
* κ. [illegible] & mox, ἢ fine interrogat. sic in ſequenti membro, quod ita quidam vertūt, & aliquid rurſus in quo mouentur.
* ἢ μὴ κίνησιν μηδὲ γένεσιν.
* (ἢ ὁ [illegible] ποιόν)

A Conſtat itaque, quòd cùm ægrotauerit, in quamuis mutatus erit: continget enim quieſcere. Ac præterea non ſemper in quamcunque, & illa quoque ex aliquo in aliud quiddam erit. Quare oppoſita erit conualeſcentia. Verùm ex accidenti, vt ex reminiſcentia in obliuionem mutatur, quia id, cui ineſt, quandoque in ſcientiam, quandoque in ſanitatem mutatur. In infinitum præterea procedet, ſi mutationis mutatio, & generationis generatio fuerit. Neceſſe igitur & priorem fore, ſi poſterior fuerit: vt ſi ſimplex aliquando fiebat generatio, illud quoque, quod fiebat, ſimpliciter fiebat: quare nondum erat quod ſimpliciter fiebat, ſed quod fit aliquid, aut quod iam fiebat. Si igitur hoc etiam ali- B quando fiebat, cur nondum erat, quod tunc fiebat? Cùm verò in infinitis non ſit aliquid primum, non erit primum: quamobrem neque conſequens erit. Nec fieri igitur nec moueri, nec mutari quicquam, poſſibile eſt. Eiuſdem præterea motus contrarius, atque quies, generatióque, & corruptio. Quare quod fit, cùm factum fuerit, quod fit, tunc corrumpitur. Nec enim ſtatim, cùm fiat, nec poſt. Nam eſſe opus eſt, quod corrumpitur. Item neceſſe materiam ſubeſſe ei quod fit & mutatur: quæ ſanè erit velut alterabile quiddam, aut corpus, aut anima, ita quiddam etiam eius, quod fit, aut motus, aut generatio: & aliquid item ad hoc mouetur. Nā opus eſt aliquid huius ex hoc in hoc, quod motus nō eſt, C eſſe motum. Quonam igitur modo? Non erit doctrina doctrinæ, quare neque generatio generationis. Cùm vero neque ſubſtātiæ, nec ad aliquid, neque faciendi, ac patiēdi, ſupereſt ſecundùm quale, & quantum & vbi, motum dumtaxat eſſe: quandoquidem in horum ſingulis contrarietas eſt. Quale autem dico, non quod in ſubſtantia (ſiquidem differentia, quale eſt) verum paſſiuum quale, quo dicitur res aut pati aut impaſſibilis eſſe. Immobile autē eſt, & quod omnino impoſſibile eſt moueri, & quod in multo tempore vix mouetur, aut quod tardè incipit: & quod natū quidem eſt moueri, non poſſit autem, quando natū eſt, & vbi, & quomodo: quod ſanè inter immobilia ſolum, voco quieſcere: cōtraria D enim quies motui. Quare priuatio erit ſuſceptiui.

CAPVT XII.

Quid eſſe ſimul loco, ſeorſim, tangere, medium, deinceps. Diſcrimen puncti & vnitatis.

* Repetit ex c. 3. l. 5. Phyſic.

Ἅμα δὲ κατὰ τόπον, * ὅσα ἐν ἑνὶ τόπῳ πρώτῳ· καὶ χωρίς, ὅσα ἐν ἄλλῳ. ἅπτεσθαι δέ, ὧν τὰ ἄκρα ἅμα. μεταξὺ δ', εἰς ὃ πέφυκε πρότερον ἀφικνεῖσθαι τὸ μεταβάλλον, ἢ εἰς ὃ ἔσχατον μεταβάλλει κατὰ φύσιν τὸ συνεχῶς μεταβάλλον. ἐναντίον κατὰ τόπον, τὸ κατ' εὐθεῖαν ἀπέχον πλεῖστον. ἑξῆς δέ, οὗ μετὰ τὴν ἀρχὴν ὄντος θέσει, ἢ εἴδει, ἢ ἄλλως πως ἀφορισθέντος, μηδὲν μεταξύ ἐστι τῶν ἐν ταὐτῷ γένει, καὶ ὃ ἐφεξῆς ἐστιν. οἷον γραμμαὶ γραμμῆς, ἢ μονάδες μονάδος, ἢ οἰκίας οἰκία. ἄλλο δ' οὐδὲν κωλύει μεταξὺ εἶναι. τὸ γὰρ ἐφεξῆς, τινὸς ἐφεξῆς, καὶ ὕστερόν τι. οὐ γὰρ τὸ ἓν ἐφεξῆς τῶν δύο, οὐδ' ἡ νουμηνία τῆς δευτέρας. ἐχόμενον δέ, ὃ ἂν * ἑξῆς ὂν ἅπτηται.

* Beſſ. ἢ ἑξῆς ὤν. alij aliter.

Simul ſecundùm locum eſſe dicuntur, quæ in vno loco primo ſunt. Et ſeparata, quæ in diuerſo. Tangi autem, quorum extrema ſunt ſimul. Medium, in quod natum eſt prius venire, quod mutatur, quàm ad quod vltimum mutatur, ſecundùm naturam continuè mutatum. E Contrarium ſecundùm locum, quod ſecundùm rectitudinem plurimùm diſtat. Conſequens eſt, cuius principium ſequentis, aut ſolo ſitu, aut ſpecie, aut aliquo quodam modo definito: atque illius, cuius eſt conſequens: nihil eſt medium eorum quæ in eodem genere ſunt. velut linea lineæ, aut vnitas vnitatis, aut domus ipſius domus; aliud vero medium eſſe, nihil prohibet. Conſequens namque, alicuius conſequens, ac quoddam poſterius eſt. Non enim vnum conſequens duorum: neque nouilunium, conſequens ſecundæ. Contiguum vero, quod conſequens tangit.

Cæterum cùm omnis mutatio in oppoſitis ſit, hæc verò contraria, ac contradictio, contradictionis verò nihil medium eſt, conſtat quod medium in contrarijs eſt. Continuum ſanè, quoddam attiguum, aut tangens eſt. Dicitur verò cōtinuum cùm idem fiunt, atque vnus, vtriuſque termini, quibus tangũt, & ſe continuant. Quare patet in his eſſe continuũ, ex quibus vnum quiddam natum eſt ſecundùm contactum fieri: quod conſequens, primum ſit, cōſtat. Conſequens namque non tangit: hoc verò cōſequens eſt, & ſi continuum eſt, tangit. Quòd ſi tangit, nondum continuum eſt. In quibus verò non eſt tactus, in his non eſt cohærentia. Quare non eſt punctum idem vnitati. Nam illorum eſt tactio, harum verò minimè: ſed conſequenter: & illorum quidem eſt aliquid intermedium, harum verò minimè.

A [illegible] πᾶσα μεταβολὴ ἐν τοῖς ἀντικειμένοις· ταῦτα δὲ ἐναντία καὶ ἀντίφασις, ἀντιφάσεως δὲ οὐδὲν ἀνὰ μέσον· δῆλον ὡς ἐν τοῖς ἐναντίοις τὸ μεταξύ. τὸ συνεχὲς δὲ ὅπερ ἐχόμενόν τι, ἢ ἁπτόμενον. λέγεται δὲ συνεχές, ὅταν ταὐτὸ γένηται καὶ ἕν, τὸ ἑκατέρου πέρας οἷς ἅπτονται καὶ συνέχονται. ὥστε δῆλον ὅτι τὸ συνεχὲς ἐν τούτοις ἐξ ὧν ἕν τι πέφυκε γίνεσθαι κατὰ τὴν σύναψιν, καὶ ὅτι πρῶτον τὸ ἐφεξῆς δῆλον. τὸ γὰρ ἐφεξῆς οὐχ ἅπτεται. τοῦτο δὲ ἐφεξῆς* καὶ εἰ συνεχὲς ἅπτεται. εἰ δ' ἅπτεται, οὔπω συνεχές. ἐν οἷς δὲ μή ἐστιν ἁφή, οὐκ ἔστι σύμφυσις ἐν τούτοις. ὥστ' οὐκ ἔστι στιγμὴ μονάδι ταὐτόν. ταῖς μὲν γὰρ ὑπάρχει τὸ ἅπτεσθαι, ταῖς δ' οὔ, B ἀλλὰ τὸ ἐφεξῆς· καὶ τῶν μὲν μεταξύ τι, τῶν δ' οὔ.

* κ. ἐξῆς συν.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ METAPHYSICORVM LIBER XIV. & poſtremus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ μετὰ τὰ φυσικά, τὸ ιδ.

CAPVT I.

Scientiam hanc eſſe de ſubſtantiã, vt de obiecto ſaltem principali.

SPeculatio nobis de ſubſtantia eſt, ſiquidem ſubſtantiarum principia & cauſæ quæruntur. Etenim ſiue vt totum aliquid vniuerſum eſt, ſubſtantia, prima pars eſt: ſiue ex conſequenti, hoc quoque modo primum eſt ſubſtantia, deinde quale, poſtea quantum. At ſimul (vt ita dicam) nec entia ſunt iſta ſimpliciter, verùm qualitates, & motus: quemadmodum, non album, & non rectum. Dicimus namque hæc quoque eſſe, velut, eſt non album. Præterea, cæterorum nullum ſeparabile eſt. At hoc idem re ipſa teſtantur antiquiores: quippe qui principia, elemẽta, & cauſas ſubſtantiæ quærebant. Recentiores verò vniuerſalia magis ponunt eſſe ſubſtantias. Genera namque vniuerſalia ſunt, quæ aſſerunt magis principia, atque ſubſtantias eſſe, propterea quòd logicè quærunt: antiquiores verò, ſingularia (vt ignem, & terram) non autem corpus commune.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ οὐσίας, εἶναι θεωρίαν.

C ΠΕΡΙ δὲ τῆς οὐσίας ἡ θεωρία. τῶν γὰρ οὐσιῶν αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἴτια ζητοῦνται. καὶ γὰρ εἰ ὡς ὅλον τι τὸ πᾶν, ἡ οὐσία πρῶτον μέρος· καὶ εἰ τῷ ἐφεξῆς, κἂν οὕτω πρῶτον ἡ οὐσία. εἶτα τὸ ποιὸν ἢ ποσόν. ἅμα δὲ οὐδ' ὄντα, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ταῦτα,* ἀλλὰ ποιότητες καὶ κινήσεις, ἢ καὶ τὸ οὐ λευκόν, καὶ τὸ οὐκ εὐθύ. λέγομεν γοῦν εἶναι καὶ ταῦτα, οἷον, ἔστιν οὐ λευκόν. ἔτι οὐδὲν τῶν ἄλλων χωριστόν. μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔργῳ. τῆς γὰρ οὐσίας ἐζήτουν ἀρχάς, καὶ στοιχεῖα καὶ αἴτια. οἱ μὲν οὖν νῦν, τὰ καθόλου οὐσίας μᾶλλον τιθέασι. τὰ γὰρ γένη καθόλου, ἅ φασιν D ἀρχὰς καὶ οὐσίας εἶναι, μᾶλλον διὰ τὸ λογικῶς ζητεῖν· οἱ δὲ πάλαι, τὰ καθ' ἕκαστα· οἷον πῦρ, καὶ γῆν, ἀλλ' οὐ τὸ κοινὸν σῶμα.

* Repetit ex l. 7. Metaph.

CAPVT II.

Subſtantias eſſe tres, vnam ſenſibilem caducam, aliam ſenſibilem æternam, tertiam immobilem.

VErùm ſubſtantiæ tres ſunt: vna ſenſibilis, cuius quædam ſempiterna, quædam corruptibilis, quam omnes concedunt, velut plantæ, & animalia. Sempiterna verò (cuius elementa, ſiue vnũ, ſiue multa ſint, accipere neceſſe eſt) alia immobilis, quam aliqui ſeparabilem aiunt eſſe, quidam in duo diuidentes, quidam in vnam ponentes naturam, tam ſpecies, quàm mathematica, quidã ex his mathematica ſolùm. Illæ itaque philoſophiæ naturalis: cum motu namque ſunt. Iſta autem alterius eſt, ſi nullum eis commune principium eſt. Senſibilis verò ſubſtantia, mutabilis eſt. Si itaque ex oppoſitis, aut medijs mutatio ſit, oppoſitis verò non omnibus (album non ex voce, verùm ex contrario)

ΚΕΦΑΛ. β'.

Οὐσίας εἶναι τρεῖς.

ΟΥσίαι δὲ τρεῖς· μία μέν, αἰσθητή· ἧς ἡ μὲν ἀΐδιος, ἡ δὲ φθαρτή, ἣν πάντες ὁμολογοῦσιν, οἷον τὰ φυτά, καὶ τὰ ζῷα. ἡ δ' ἀΐδιος, ἧς ἀνάγκη τὰ στοιχεῖα λαβεῖν, εἴτε ἕν, εἴτε πολλά. ἄλλη δὲ ἀκίνητος, ταύτην E φασί τινες εἶναι χωριστήν· οἱ μὲν εἰς δύο διαιροῦντες, οἱ δὲ εἰς μίαν φύσιν τιθέντες τὰ εἴδη καὶ τὰ μαθηματικά· οἱ δὲ τὰ μαθηματικὰ μόνον τούτων. ἐκεῖναι μὲν δὴ φυσικῆς (μετὰ κινήσεως γάρ) αὕτη δ' ἑτέρας, εἰ μηδεμία αὐταῖς ἀρχὴ κοινή. ἡ δ' αἰσθητὴ οὐσία μεταβλητή. εἰ δὲ ἡ μεταβολή, ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἢ τῶν μεταξύ· ἀντικειμένων δὲ μὴ πάντων (οὐ λευκὸν γὰρ ἡ φωνή) ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου

ἀνάγκη ἐστὶ καί τι τὸ μεταβάλλον εἰς τὴν ἐναντίωσιν. οὐ γὰρ τὰ ἐναντία μεταβάλλει. Ἔτι τὸ μὲν ὑπομένει, τὸ δ' ἐναντίον οὐχ ὑπομένει. ἔστιν ἄρα τι τρίτον παρὰ τὰ ἐναντία, ἡ ὕλη. εἰ δὴ αἱ μεταβολαὶ τέτταρες, ἢ κατὰ τὸ τί, ἢ κατὰ τὸ ποιὸν ἢ ποσὸν, ἢ ποῦ· καὶ γένεσις μὲν ἡ ἁπλῆ καὶ φθορὰ, ἡ κατὰ τόδε. αὔξησις δὲ καὶ φθίσις, ἡ κατὰ τὸ ποσόν· ἀλλοίωσις δὲ, ἡ κατὰ τὸ πάθος· φορὰ δὲ, ἡ κατὰ τόπον· εἰς ἐναντιώσεις ἂν εἶεν τὰς καθ' ἕκαστον αἱ μεταβολαί. ἀνάγκη δὴ μεταβάλλειν τὴν ὕλην δυναμένην ἄμφω. ἐπεὶ δὲ διττὸν τὸ ὂν, μεταβάλλει πᾶν ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος, εἰς τὸ ἐνεργείᾳ ὂν· οἷον, ἐκ λευκοῦ δυνάμει, εἰς τὸ ἐνεργείᾳ λευκόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ αὐξήσεως καὶ φθίσεως. ὥστε οὐ μόνον κατὰ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται γίνεσθαι ἐκ μὴ ὄντος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὄντος γίγνεται πάντα· δυνάμει μέντοι ὄντος, ἐκ μὴ ὄντος δὲ ἐνεργείᾳ. καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ Ἀναξαγόρου ἓν (βέλτιον γὰρ * ἦν ὁμοῦ πάντα) καὶ Ἐμπεδοκλέους τὸ μῖγμα καὶ Ἀναξιμάνδρου· καὶ ὡς Δημόκριτός φησιν, ἦν ὁμοῦ πάντα δυνάμει, ἐνεργείᾳ δ' οὔ. ὥστε τῆς ὕλης ἂν εἶεν ἡμμένοι· πάντα δ' ὕλην ἔχει ὅσα μεταβάλλει· ἀλλ' ἑτέραν· καὶ τῶν ἀϊδίων, ὅσα μὴ γεννητὰ, κινητὰ δὲ φορᾷ· ἀλλ' οὐ γεννητὴν, ἀλλὰ πόθεν ποῖ. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, ἐκ ποίου μὴ ὄντος ἡ γένεσις. τριχῶς γὰρ τὸ μὴ ὄν. εἰ δή τι ἔστι δυνάμει, ἀλλ' ὅμως * οὐ τοῦ τυχόντος· ἀλλ' ἕτερον ἐξ ἑτέρου. οὐδ' ἱκανὸν, ὅτι ὁμοῦ πάντα χρήματα. διαφέρει γὰρ τῇ ὕλῃ· ἐπεὶ διὰ τί ἄπειρα ἐγένετο, ἀλλ' οὐχ ἕν; ὁ γὰρ νοῦς, εἷς. ὥστε εἰ ὕλη μία, ἐκεῖνο ἐγένετο καὶ ἐνεργείᾳ, οὗ καὶ ἡ ὕλη ἦν δυνάμει. τρία δὴ τὰ αἴτια, καὶ τρεῖς αἱ ἀρχαί· δύο μὲν ἡ ἐναντίωσις, ἧς τὸ μὲν λόγος καὶ εἶδος· τὸ δὲ στέρησις· τὸ δὲ τρίτον, ἡ ὕλη.

* Quidam interpp. legiſſe vid. ᾗ, ἢ τὸ ὁμ.

* κ. οὐκ ἐκ τοῦ τ.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι οὐ γίνεται οὔτε ἡ ὕλη, οὔτε τὸ εἶδος.

ΜΕτὰ ταῦτα ὅτι οὐ γίνεται οὔτε ἡ ὕλη, οὔτε τὸ εἶδος. λέγω δὲ τὰ ἔσχατα. πᾶν γὰρ μεταβάλλει * τι καὶ ὑπό τινος, καὶ εἴς τι. ὑφ' οὗ μὲν, τοῦ πρώτου κινοῦντος· ὃ δὲ, ἡ ὕλη· εἰς ὃ δὲ, τὸ εἶδος. εἰς ἄπειρον οὖν εἶσιν, εἰ μὴ μόνον ὁ χαλκὸς γίνεται στρογγύλος, ἀλλὰ καὶ τὸ στρογγύλον, ἢ ὁ χαλκός. ἀνάγκη δὴ * στῆναι. μετὰ ταῦτα, ὅτι ἑκάστη ἐκ συνωνύμου γίνεται οὐσία. * τὰ γὰρ φύσει οὐσίαι, καὶ τὰ ἄλλα. ἢ γὰρ τέχνῃ, ἢ φύσει γίγνεται, * ἢ τύχῃ, ἢ τῷ αὐτομάτῳ. ἡ μὲν οὖν τέχνη ἀρχὴ ἐν ἄλλῳ· ἡ δὲ φύσις, ἀρχὴ ἐν αὐτῷ. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ. αἱ δὲ λοιπαὶ αἰτίαι στερήσεις τούτων. οὐσίαι δὲ τρεῖς· ἡ μὲν ὕλη, τόδε τι οὖσα τῷ φαίνεσθαι. ὅσα γὰρ ἐστὶν ἁφῇ καὶ μὴ συμφύσει, ὕλη καὶ ὑποκείμενον. ἡ δὲ φύσις, καὶ τόδε τι, εἰς ἣν καὶ ἕξις τις. ἔτι τρίτη ἡ ἐκ τούτων ἡ καθ' ἕκαστα· οἷον Σωκράτης ἢ Καλλίας. ἐπὶ μὲν οὖν τινῶν, τόδε τι οὐκ ἔστι παρὰ τὴν συνθετὴν οὐσίαν· οἷον, οἰκίας τὸ εἶδος, εἰ μὴ ἡ τέχνη. οὐδ' ἔστι γένεσις καὶ φθορὰ τούτων· ἀλλ' ἄλλον τρόπον εἰσὶ καὶ οὐκ εἰσὶν, οἰκία τε ἡ ἄνευ ὕλης,

* Repetit ex c. 5. l. 6. & c. 8. l. 7. Metaph.

* Beſſ. εἶναι μετὰ ... ſic Alex.

* Beſſ. τὰ μὲν γὰρ, φύσει οὐσίαι, τὰ δ' ἄλλα. Sepulueda ſic, *Ea nanque quæ natura ſunt, ſubſtantiæ ſunt, cæteræ.*

* C. 7. & 9. l. 7. Metaph. lib. 2. Phyſic. l. 7. Metaph. c. 9.

neceſſe eſt aliquid ſubeſſe, quod in contrarietatem mutetur: non enim contraria tranſmutantur. Præterea hoc quidem permanet, contrarium verò non permanet. Eſt igitur aliquid tertium præter contraria, ipſa materia. Si itaque tranſmutationes ſunt quatuor, aut ſecundùm ipſum quid, aut ſecundùm quale, aut quantum, aut vbi: ac generatio ſimplex, & corruptio, quæ ſecundùm quod quid ſit, augmẽtatio, & diminutio, quæ ſecundùm quantum, alteratio, quæ ſecundùm paſſionem, latio verò, quę ſecundùm locum, profectò in contrarietates in vnoquoque mutationes ſunt. Neceſſe eſt igitur mutari materiam, quæ ambo poſſit. Cùm autem duplex ſit ens, omne mutatur ex potentia ente in actu ens, vt ex potentia albo, in actu album. Eodem autem modo & de augmentatione, & diminutione. Quare non ſolùm per accidens, ex non ente fieri contingit, ſed etiam ex ente omnia fiunt, verùm potentia quidem ente, actu verò ex non ente. Et hoc eſt Anaxagoræ vnum. Melius namque quàm cuncta ſimul, & quàm miſtura Empedoclis, ac Anaximandri: &, vt Democritus quoque ait, ſimul omnia potentia erant, actu verò minimè: quare materiam tetigerunt. Cuncta verò quæcumque mutantur, materiam habent, ſed diuerſam: nam & ipſorum ſempiternorum quæcumque non ſunt generabilia, ſed latione mobilia: attamen non generabilem, ſed vnde, quo. Dubitare verò quiſpiam poſſit, ex quo non ente generatio fiat: tripliciter enim non ens dicitur. Si igitur quippiam eſt potentia (veruntamen non ex quocumque) ſed cùm alterum ex altero. Nec id ſufficit, quòd ſimul omnes res erant, quia differunt materia. Cur enim infinita facta fuiſſent, & non vnum, cùm intellectus vnus ſit? quare ſi materia vna, illud actu fuiſſet factum, cuius materia potentia erat. Tres itaque cauſæ, & tria principia: duo quidem ipſa contrarietas, cuius hoc quidem ratio & ſpecies, hoc verò priuatio, tertium verò materia.

CAPVT III.

Quòd neque materia neque forma generentur, ſed compoſitum, idque ſine ideis.

POſt hæc oſtendẽdum eſt, quòd neque materia fit, neque ſpecies. Dico autem, extrema. Omne enim, quod tranſmutatur, aliquid eſt, & ab aliquo in aliquod tranſmutatur. Ab aliquo quidem, primo mouente: in quo verò, materia: in quod autem, ſpeciem. In infinitum itaque procedet, ſi non ſolùm ęs rotundum fiat, verùm ipſum rotũdum, aut æs: quare neceſſe eſt ſtare. Deinde quod aliquid eſt, quælibet ſubſtantia eſt, quæ ab vniuoco fit. Quædam enim natura ſubſtantiæ ſunt, quædam autem alia. Aut enim natura, aut arte, aut fortuna, aut caſu fiunt: ſed ars quidem, principium in alio: natura verò, principiũ in ipſo. Homo namque hominem generat. Cæteræ cauſæ priuationes horum ſunt. Subſtantiæ verò, tres: Quædam materia, quæ quod quid eſt eo ipſo quod apparet. quæcumque enim tactu, non coadhærẽtia ſunt, materia, & ſubiectum ſunt. Quædam verò natura, quod quid, & quidam habitus ad quem. Tertia item, quæ ex iis quę ſingularis eſt: vt Socrates, aut Callias. In quibus igitur quodquid non eſt præter compoſitam ſubſtantiam, vt domus forma, non niſi ab ipſa arte, nec eſt generatio, aut corruptio eorum, verùm alio modo ſunt, & non ſunt, tum domus, quæ abſque materia,

tum

tum ſanitas, & omne, quod ſecundùm artem eſt: A ſed ſi quidem ſunt, in iis ſunt quæ natura fiunt. Propter quod non malè Plato dixit, quòd ſpecies eorum ſunt, quæ natura ſunt. Siquidem ſpecies ſunt aliæ ab his: vt ſunt ignis, caro, caput. Cuncta namque materia ſunt, & maximè eius ſubſtantiæ, quæ eſt vltima. Cauſæ itaque mouentes, tanquam antea ortæ exiſtunt: quæ verò vt ratio, ſimul ſunt. Cùm enim ſanus ſit homo, tunc etiam ſanitas eſt. Et forma æneæ ſphæræ, ſimul atque ænea ſphæra. Si autem aliquid poſteriùs permanet, conſiderandum eſt. In quibuſdam enim, nihil prohibet: velvti ſi anima tale ſit non omnis, ſed intellectus: omnem namque fortaſſis impoſſibile eſt. Manifeſtum itaque eſt, quòd præter hæc non oportet B ideas eſſe. Homo namque hominem generat: ſingularis, aliquem. Similiter etiam in artibus. Medendi enim ars, ratio ſanitatis eſt.

καὶ ὑγίεια, καὶ πᾶν τὸ κατὰ τέχνην. ἀλλ' εἴπερ, ἐπὶ τῶν φύσει. διὸ δὴ οὐ κακῶς ὁ Πλάτων ἔφη, ὅτι εἴδη ἐστὶν ὁπόσα φύσει, εἴπερ ἐστὶν εἴδη ἄλλα τούτων, οἷον πῦρ, σάρξ, κεφαλή. ἅπαντα γὰρ ὕλη ἐστί, καὶ τῆς μάλιστ' οὐσίας ἡ τελευταία. τὰ μὲν οὖν κινοῦντα αἴτια, ὡς προγεγενημένα ὄντα· τὰ δ' ὡς ὁ λόγος, ἅμα. ὅτε γὰρ ὑγιαίνει ὁ ἄνθρωπος, τότε καὶ ἡ ὑγίεια ἔστι· καὶ τὸ σχῆμα τῆς χαλκῆς σφαίρας ἅμα, καὶ ἡ χαλκῆ σφαῖρα. εἰ δὲ καὶ ὕστερόν τι ὑπομένει, σκεπτέον. ἐπ' ἐνίων γὰρ οὐδὲν κωλύει· οἷον εἰ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, μὴ πᾶσα, ἀλλ' ὁ νοῦς. πᾶσαν γὰρ ἀδύνατον ἴσως. φανερὸν δή, ὅτι οὐδὲν δεῖ διά γε ταῦτ' εἶναι τὰς ἰδέας· ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, ὁ καθ' ἕκαστον τὸν τινά. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. ἡ γὰρ ἰατρικὴ τέχνη, ὁ λόγος τῆς ὑγιείας ἐστί.

CAPVT IV.

Cauſas & principia rerum omnium eſſe eadem analogicè, non ſynonymè.

CAuſæ verò, atque principia, quodam quidem modo alia aliorum ſunt, quodam verò modo non, ſi quis vniuerſaliter dicat, & ſecundùm analogiam, omnium eadem. Dubitare namque quiſpiam poſſit, vtrùm alia, an eadem principia, & elementa ſubſtantiarum ſint, & eorum quæ ad aliquid C ſunt: & eodem modo in quolibet prædicamento. At abſurdum eſt, ſi omnium eadem ſunt: ex eiſdem enim erit ad aliquid, & ſubſtantia. Quid igitur hoc erit? præter enim ſubſtantiam, & alia, quæ prædicantur, nihil commune eſt. Prius autem elementum eſt, quàm ea quorum eſt elementum. At verò nec ſubſtantia, eorum quæ ad aliquid ſunt, elementum eſt: nec aliquid horum, ſubſtantiæ. Item quomodo continget, omnium eadem eſſe elementa? Nullum enim elementorum idem poteſt eſſe ei, quod ex elementis componitur: velvti ipſi b a, ipſum b, & ipſum a. Neque ſanè vllum intellectualium, vt vnum vel ens, elementum eſt: hæc enim vnicuique compoſito- D rum inſunt. Nullum igitur eorum, neque ſubſtantia, nec ad aliquid erit. At neceſſarium eſt: non ſunt ergo omnium eadem elementa. An (vt diximus) quodam modo quidem ſunt, quodam modo verò non? velvti fortaſſis corporum ſenſibilium, calidum tanquam ſpecies, & alio modo frigidum, vt priuatio. Materia verò, quod primò per ſe potentia hæc erat: ſubſtantiæ verò, tum hæc, tum ea ex iis quorum hæc principia ſunt. Aut ſi quid ex frigido & calido fit vnum, vt caro, aut os, neceſſe profectò eſt aliud ab his eſſe illud quod factum eſt. Horum itaque eadem elementa atque principia ſunt, alia verò aliorum. Omnium verò ita quidem dicere non eſt, ſed analogicè. Quemadmodum ſi quis dicat, E quòd principia ſunt tria, ſpecies, priuatio, & materia: verum vnumquodque horum, circa vnùquodque genus aliud eſt: vt in coloribus, album, nigrum, ſuperficies: lumen, tenebræ, aër: ex his verò dies, & nox. Cùm verò illæ non ſolùm, quæ inſunt, cauſæ ſint: verùm etiam ex iis quæ extrinſeca ſunt, illud quod mouet, patet quòd aliud eſt principium, aliud elementum. Ambo verò, cauſæ ſunt: & principium in hæc diuiditur. Quod autem vt mouens, vel ſiſtens eſt, principium quoddam, & ſubſtantia eſt. Quare elementa quidem analogicè tria, cauſæ verò, atque principia quatuor: aliud verò in alio, & prima cauſa, vt mouens, in alio alia: ſanitas, morbus,

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ αἰτίων, ἀρχῶν, καὶ στοιχείων.

ΤΑ δὲ αἴτια καὶ αἱ ἀρχαὶ ἄλλα ἄλλων ἐστὶν ὡς, ἔστι δ' ὡς, ἂν καθόλου λέγῃ τις, καὶ κατ' ἀναλογίαν ταὐτὰ πάντων. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πότερον ἕτεραι, ἢ αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν, καὶ τῶν πρός τι· καὶ καθ' ἑκάστην δὴ τῶν κατηγοριῶν ὁμοίως. ἀλλ' ἄτοπον, εἰ ταὐτὰ πάντων· ἐκ τῶν αὐτῶν γὰρ ἔσται τὰ πρός τι, καὶ ἡ οὐσία. τί οὖν τοῦτ' ἔσται; παρὰ γὰρ τὴν οὐσίαν, καὶ τἆλλα τὰ κατηγορούμενα, * οὐδὲν ἔσται κοινόν· πρότερον δὲ τὸ στοιχεῖον, ἢ ὧν στοιχεῖον. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἡ οὐσία στοιχεῖον τῶν πρός τι, οὐδὲ τούτων οὐδὲν τῆς οὐσίας. ἔτι πῶς ἐνδέχεται πάντων εἶναι τὰ στοιχεῖα ταὐτά; οὐδὲν γὰρ οἷόν τ' εἶναι τῶν στοιχείων, τῷ ἐκ τῶν στοιχείων συγκειμένῳ τὸ αὐτό· οἷον τῷ βα, τὸ β ἢ α. οὐδὲ δὴ τῶν νοητῶν στοιχεῖον ἐστιν, οἷον τὸ ἕν, ἢ τὸ ὄν. ὑπάρχει γὰρ ταῦτα ἑκάστῳ τῶν συνθέτων. οὐδὲν ἄρα ἔσται αὐτῶν, οὔτ' οὐσία, οὔτε * πρός τι, ἀλλ' ἀναγκαῖον. οὐκ ἔστιν ἄρα πάντων ταὐτὰ στοιχεῖα. ἢ ὥσπερ * λέγομεν, ἔστι μὲν ὥς, ἔστι δ' ὡς οὔ. οἷον ἴσως τῶν αἰσθητῶν σωμάτων, ὡς μὲν εἶδος τὸ θερμόν, καὶ ἄλλον τρόπον τὸ ψυχρόν, ἡ στέρησις. ἡ ὕλη δὲ τὸ δυνάμει ταῦτα πρῶτον καθ' αὑτό. οὐσίαι δὲ ταῦτά τε καὶ τὰ ἐκ τούτων, ὧν αἱ ἀρχαὶ ταῦτα. ἢ εἴ τι ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ γίγνεται ἕν, οἷον σὰρξ, ἢ ὀστοῦν. ἕτερον γὰρ ἀνάγκη ἐκείνων εἶναι τὸ γιγνόμενον. τούτων μὲν οὖν * ταὐτὰ στοιχεῖα καὶ ἀρχαί, ἄλλων δ' ἄλλα. πάντων δὲ οὕτως μὲν εἰπεῖν, οὐκ ἔστι· τῷ ἀνάλογον δέ, ὥσπερ εἴ τις εἴποι, ὅτι ἀρχαί εἰσι τρεῖς, τὸ εἶδος, καὶ ἡ στέρησις, καὶ ἡ ὕλη. ἀλλ' ἕκαστον τούτων ἕτερον περὶ ἕκαστον γένος ἐστίν· οἷον ἐν χρώματι λευκόν, μέλαν, ἐπιφάνεια· φῶς, σκότος, ἀήρ· ἐκ δὲ τούτων, ἡμέρα καὶ νύξ. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τὰ ἐνυπάρχοντα αἴτια, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκτός, οἷον τὸ κινοῦν, δῆλον ὅτι ἕτερον ἀρχὴ καὶ στοιχεῖον. αἴτια δ' ἄμφω καὶ εἰς ταῦτα διαιρεῖται ἡ ἀρχή. τὸ δ' ὡς κινοῦν ἢ ἱστάν, ἀρχή τις καὶ οὐσία. ὥστε στοιχεῖα μὲν κατ' ἀναλογίαν, τρία· αἴτια δὲ καὶ ἀρχαί, τέσσαρες· ἄλλο δ' ἐν ἄλλῳ καὶ τὸ πρῶτον αἴτιον, ὡς κινοῦν, * ἄλλο ἄλλῳ· ὑγίεια, νόσος,

* γ. οὐδέν ἐστι.
* γ. πρός τι. cum πάλιν στιγμ. quomodo plerique interpp. legunt.
* γ. ἐλέγομεν.
* γ. ταῦτα.
* γ. ἄλλο ἐν ἄλλῳ.

σῶμα· ὃ κινοῦν, ἰατρική. εἶδος, ἀταξία τοιαδί. πλίνθοι· τὸ κινοῦν, οἰκοδομική. καὶ δὴ εἰς ταῦτα διαιρεῖται ἡ ἀρχή. ἐπεὶ δὲ τὸ κινοῦν, ἐν μὲν τοῖς φυσικοῖς ἄνθρωπος, ἐν δὲ τοῖς ἀπὸ διανοίας τὸ εἶδος, ἢ τὸ ἐναντίον, τρόπον τινὰ τρία αἴτια ἂν εἴη, ὡδὶ δὲ τέτταρα. ὑγίεια γάρ πως ἡ ἰατρική· καὶ οἰκίας εἶδος, ἡ οἰκοδομική· καὶ ἄνθρωπος ἄνθρωπον γεννᾷ. ἔτι παρὰ ταῦτα, ὡς τὸ πρῶτον πάντων κινοῦν πάντα.

ΚΕΦΑΛ. έ.

Τίνες ἀρχαὶ τῶν αἰσθητῶν καὶ πόσαι καὶ πῶς αἱ αὐταὶ, καὶ πῶς ἕτεραι.

Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ μὲν χωριστὰ, τὰ δ' οὐ χωριστὰ, οὐσίαι ἐκεῖνα· καὶ διὰ τοῦτο πάντων αἴτια ταῦτα, ὅτι τῶν οὐσιῶν ἄνευ, οὐκ ἔστι τὰ πάθη καὶ αἱ κινήσεις. ἔπειτα ἔσται ταῦτα ψυχὴ ἴσως καὶ σῶμα, ἢ νοῦς, καὶ ὄρεξις, καὶ σῶμα. ἔτι δ' ἄλλον τρόπον τῷ ἀνάλογον ἀρχαὶ αἱ αὐταί· οἷον ἐνέργεια καὶ δύναμις· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄλλα τε ἄλλοις, καὶ ἄλλως. ἐν ἐνίοις μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ· ὁτὲ μὲν ἐνεργείᾳ ἐστὶν, ὁτὲ δὲ δυνάμει· οἷον, οἶνος, ἢ σὰρξ, ἢ ἄνθρωπος. πίπτει δὲ καὶ ταῦτα εἰς τὰ εἰρημένα αἴτια. ἐνεργείᾳ μὲν γὰρ τὸ εἶδος, ἐὰν ᾖ χωριστὸν, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν· στέρησις δὲ, οἷον σκότος ἢ κάμνον· δυνάμει δὲ ἡ ὕλη. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ δυνάμενον γίγνεσθαι ἄμφω. ἄλλως δὲ ἐνεργείᾳ καὶ δυνάμει διαφέρει, ὧν μὴ ἔστιν ἡ αὐτὴ ὕλη· ὧν οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ εἶδος, ἀλλ' ἕτερον· ὥσπερ ἀνθρώπου αἴτιον τά τε στοιχεῖα, πῦρ καὶ γῆ, ὡς ὕλη· * τὸ ἴδιον εἶδος, καὶ εἴ τι ἄλλο ἔξω· οἷον ὁ πατήρ· καὶ παρὰ ταῦτα ὁ ἥλιος, καὶ ὁ λοξὸς κύκλος, οὔτε ὕλη ὄντα, οὔτ' εἶδος, οὔτε στέρησις, οὔτε ὁμοειδὲς, ἀλλὰ κινοῦντα. ἔτι δὲ ὁρᾶν δεῖ, ὅτι τὰ μὲν καθόλου ἔστιν εἰπεῖν, τὰ δ' οὔ. πάντων δὴ πρῶται ἀρχαὶ, τὸ ἐνεργείᾳ πρῶτον, τὸ εἶδος, καὶ ἄλλο τὸ ὃ δυνάμει. ἐκεῖνα μὲν οὖν τὰ καθόλου οὐκ ἔστιν. ἀρχὴ γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον, τῶν καθ' ἕκαστον. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἀνθρώπου καθόλου, * ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ἀλλὰ Πηλεὺς Ἀχιλλέως· σοῦ δὲ, ὁ πατήρ· καὶ τοδὶ τὸ β, τουδὶ τοῦ β α. ὅλως δὲ τὸ β, τοῦ ἁπλῶς β α. ἔπειτα εἴδη τὰ τῶν οὐσιῶν· ἄλλα δὲ ἄλλων αἴτια καὶ στοιχεῖα, ὥσπερ ἐλέχθη, τῶν μὴ ἐν ταὐτῷ γένει, χρωμάτων, ψόφων, οὐσιῶν, ποσότητος. πλὴν τῷ ἀνάλογον, καὶ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει ἕτερα, οὐκ εἴδει, ἀλλ' ὅτι ἡ τῶν καθ' ἕκαστον ἄλλο, ἥτε σὴ ὕλη καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ κινῆσαν, * ∴ καὶ τὸ εἶδος] καὶ ἡ ἐμή· τῷ καθόλου δὲ λόγῳ, τὰ αὐτά. τὸ δὲ ζητεῖν, τίνες ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν, καὶ πρός τι, καὶ ποιῶν, πότερον αἱ αὐταὶ, ἢ ἕτεραι, δῆλον ὅτι πολλαχῶς τε λεγομένων ἐστὶν ἑκάστου, διαιρεθέντων δὲ οὐ ταὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα· πλὴν ὡδὶ καὶ πάντων· ὡδὶ δὲ ταὐτά· ἢ τῷ ἀνάλογον, ὅτι ἡ ὕλη, εἶδος, στέρησις, τὸ κινοῦν. καὶ ὡδὶ τὰ τῶν οὐσιῶν αἴτια, ὡς αἴτια πάντων, ὅτι ἀναιρεῖται ἀναιρουμένων. ἔτι τὸ πρῶτον, ἐντελεχείᾳ. ὡδὶ δὲ ἕτερα πρῶτα ὅσα τὰ ἐναντία· ἃ μήτε ὡς γένη λέγεται, μήτε πολλαχῶς λέγεται· καὶ ἔτι αἱ ὗλαι. τίνες μὲν οὖν ἀρχαὶ τῶν αἰσθητῶν, καὶ πόσαι· καὶ πῶς αἱ αὐταὶ, καὶ πῶς ἕτεραι, εἴρηται.

* Interpp. ἢ τὸ ἴδιον εἶδος,

* Beſſ. aliter.

* Incluſa quidã codices nõ habent: quos quidã interpp. ſunt ſecuti. In ſequentib. quoque non pauca variãt interpp. dum vel ſuos codices vel ſuas coniecturas ſequuntur. eos conſule.

A corpus: mouens, ars medendi: ſpecies, inordinatio talis: lateres: mouens, ædificatiua: & nimirum in hæc diuiditur principium. Cùm autem mouens, in naturalibus quidem homo, in iis verò quæ à mente fiunt, ipſa ſpecies, vel contrarium ſit, modo quodam tres profectò cauſæ erũt, alio verò modo quatuor. Sanitas namque, quodam modo eſt ars medendi: & ædificatiua, ſpecies domus: & homo, hominem generat: præter hæc item cuncta mouens, tanquam omnium primum.

CAPVT V.

Subſtantias eſſe cauſas rerum omnium, id eſt, tam ſubſtantiarum, quàm accidentium. in caducis recurrere vices actus & potentiæ, in æternis non ſic. quia hæc ſunt actu ſemper.

B CVm autem quædam ſeparabilia, quædam inſeparabilia ſint, illa ſunt ſubſtantiæ: propter quod hæc, omnium cauſæ ſunt: ſiquidem abſque ſubſtantiis paſſiones & motus non ſunt. Deinde hæc erunt, anima fortaſſis, & corpus, aut intellectus, appetitus, & corpus. Item alio modo, analogicè principia ſunt eadem, vt actus, & potentia: verùm hæc etiam in aliis alia, & alio modo ſunt. In quibuſdam enim, idem quandoque actu, quandoque potentia eſt: vt vinum, aut caro, aut homo (at hæc, in prædictas cauſas cadunt. Actu namque eſt ſpecies, ſi ſeparabilis ſit) item quod ex ambobus. Priuatio etiam, vt tenebræ, aut ægrotans. Potentia
C autem materia. Hoc namque eſt, quod ambo fieri poteſt. Aliter autem actu potentiaque differunt, quorum non eadem materia eſt, quorum non eadem ſpecies, ſed diuerſa eſt: velvti hominis cauſa, elementa, ignis, & terra, vt materia, & propria ſpecies: & ſi quid aliud extrinſecus eſt, vt pater: & præter hæc, Sol, & obliquus circulus, quæ nec materia, nec ſpecies, nec priuatio, nec eiuſdem ſpeciei ſunt, verùm mouentia. Præterea videre oportet, quòd quædam eſt vniuerſaliter dicere, quædam minimè. Omnium itaque prima principia, quod actu, primum, & aliud, quod potentia. At illa, quæ vniuerſalia dicimus, non ſunt. Singulare namque, principium eorum eſt quæ ſingularia ſunt. Homo
D enim hominis vniuerſalis, profectò nullus eſt: verùm Peleus Achillis: tui autem, pater. Et hoc quidem ſit B, ipſius B A: & ipſum B, omnino ipſius B A ſimpliciter: deinde ſpecies eæ, quæ ſubſtantiarum ſunt: verùm aliorum aliæ cauſę & elementa, vt dictum eſt: veruntamen eorum quæ non in eodem genere ſunt, colorum, ſonorum, ſubſtantiarum, quantitatis, eo quòd analogon: eorum quoque, quę in eadem ſpecie ſunt diuerſa, non ſpecie, ſed quoniam ſingularium aliud, & tua materia, & ſpecies, & quod mouit, & ſpecies, ac mea materia: vniuerſali verò ratione, eadem. Quæſtio igitur quænam principia, ſiue elementa ſubſtantiarum, ad aliquid, & qualitatum ſint, & vtrùm eadem an diuerſa, patet, quòd cùm multipliciter dicantur, vniuſcuiuſ-
E que ſunt: at ſi diuidantur, non eadem, ſed diuerſa, niſi quòd aliquo modo eadem. Analogicè namque eadem: quia materia, ſpecies, priuatio, mouens. Ac illo modo ſubſtantiarum cauſæ, quaſi omniũ cauſæ ſunt: quia peremptis, perimuntur. Præterea, quod primum, actu eſt: illo verò modo, alia prima, quæcumque contraria, quæ nec vt genera, neque multipliciter dicuntur: item & materiæ. Quæ itaque ſenſibilium principia ſunt & quot, quóve modo eadem, & diuerſa, dictum eſt.

A

CAPVT VI.

Orditur Theologiam ſuam, probátque dari ſubſtantiam quandam æternam, perpetuò & actu mouentem, immobilem, & immaterialem.

CVm verò tres ſint ſubſtantiæ, duæ quidem naturales, alia autem immobilis, de hac eſt dicẽdum, quòd neceſſe eſt perpetuam aliquam & immobilem ſubſtantiam eſſe. Etenim ſubſtantiæ primæ entium ſunt: & ſi cunctæ corruptibiles, omnia corruptibilia ſunt. At impoſſibile eſt, aut generari motum, aut corrumpi: nam ſemper erat. Neque tempus: cùm non ſit poſſibile, prius, & poſterius eſſe, tempore non exiſtente. Et motus ſanè ita con-
B tinuus eſt, ſicvti & tempus. Aut enim idẽ, aut quædam ipſius motus paſſio eſt. Motus verò non eſt cõtinuus, præter hunc qui ſecundùm locum, & hũc, qui circularis eſt. At verò ſi motiuum, aut effectiuum eſt, non autem operans aliquid, non eſt motus. Poſſibile namque eſt non operari, quod potentiam habeat. Nulla igitur vtilitas erit, ne quidem ſi perpetuas ſubſtantias faciamus, quemadmodum qui faciunt ſpecies, niſi aliquod principium inſit, quod mutare poſſit. Non igitur ſufficiat illa quidem, nec alia ſubſtantia præter ſpecies. Nam ſi non
C operabitur, motus non erit. Nec item ſi operabitur quidem: ſubſtantia verò eius potentia ſit: non enim erit perpetuus motus. Quod enim potentia eſt, cõtingit non eſſe. Oportet igitur eſſe tale principium, cuius ſubſtantia actus ſit. Item has oportet eſſe ſubſtantias, abſque materia: ſempiternas enim eſſe oportet, ſi aliquid quidem æternum eſt: actu igitur ..... Atqui dubium eſt: nam omne quidem agens, poſſe quoque videtur, potens verò non omne, agere: quare potentia erit prior. Verùm ſi hoc ita ſit, nihil entium erit. Contingit enim poſſe quidem eſſe, nondum verò eſſe. At ſi vt theologi, qui ex nocte cuncta generant: ſiue, vt phyſici dicunt, omnes res ſimul erant, idem impoſſibile
D erit. Quo namque modo mouebuntur, ſi nulla erit actu cauſa? Non enim ipſa materia ſe ipſam mouebit: verùm opifex virtus: neque menſtrua, neque terra, verùm ſemina, atque humanum ſemen. Propter quod quidam faciũt ſemper actum, velvt, Leucippus, & Plato, cùm ſemper eſſe motum dicant: cur verò, vel quem, non aiunt, nec cur ſic, nec cauſam. Nihil enim ſúſque déque mouetur, ſed oportet vt ſemper aliquid præexiſtat: ſicvti nunc, natura quidem hoc modo: vi etiam aut ab intellectu, aut ab aliquo alio, hoc modo: deinde quiſnam primus ſit: differt enim quàm maximè. At neque Platoni poſſibile eſt dicere id, quod quandoque putat principium eſſe, quod ſe ipſum mouet: poſterior enim pariter cælo eſt anima, vt ait. Arbitrari itaque potentiam actu priorem, quodam modo quidem bene eſt, quodam modo verò mi-
E nimè. Dictum autem eſt, quo modo. Quòd autem actus ſit prior, Anaxagoras teſtatur. (intellectus namque actu eſt:) & Empedocles amicitiam & contentionem ponens: & qui ſemper eſſe motum aiunt, vt Leucippus. Quare non erat tempore infinito chaos, aut nox, verùm ſemper eadem circuitione, aut aliter, ſi actus quidem prior potentia. Si verò ſemper idem circuitione, oportet vt aliquid ſemper ſimiliter operando permaneat. Quòd ſi futura eſt generatio, & corruptio, aliud operans aliter & aliter eſſe oportet. Neceſſe igitur eſt hoc quidem modo, illud ſecundùm ſe operari,

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Ὅτι ἀνάγκη εἶναι ἀΐδιόν τινα οὐσίαν.

Ἐπειδ' ἦσαν τρεῖς οὐσίαι, * δύο μὲν αἱ φυσικαὶ, μία δὲ ἡ ἀκίνητος, περὶ ταύτης λεκτέον, ὅτι ἀνάγκη εἶναι ἀΐδιόν τινα οὐσίαν, ἀκίνητον. αἵ τε γὰρ οὐσίαι πρῶται τῶν ὄντων· καὶ εἰ πᾶσαι φθαρταὶ, πάντα φθαρτά. ἀλλ' ἀδύνατον κίνησιν ἢ γενέσθαι ἢ φθαρῆναι· ἀεὶ γὰρ ἦν. οὐδὲ χρόνον· οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ πρότερον καὶ ὕστερον εἶναι μὴ ὄντος χρόνου. καὶ ἡ κίνησις ἄρα οὕτω συνεχὴς, ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος. ἢ γὰρ τὸ αὐτὸ, ἢ κινήσεώς τι πάθος. κίνησις δ' οὐκ ἔστι συνεχὴς, ἀλλ' ἢ ἡ κατὰ τόπον· * καὶ ταύτης, ἡ κύκλῳ. ἀλλὰ μὴν εἰ ἔστι κινητικὸν ἢ ποιητικὸν, μὴ ἐνεργοῦν δέ τι, οὐκ ἔστι κίνησις. ἐνδέχεται γὰρ τὸ δύναμιν ἔχον μὴ ἐνεργεῖν. οὐθὲν ἄρα ὄφελος, οὐδὲ ἂν οὐσίας ποιήσωμεν ἀϊδίους, ὥσπερ οἱ τὰ εἴδη, εἰ μή τις δυναμένη ἐνέσται ἀρχὴ μεταβάλλειν. οὐ τοίνυν οὐδ' αὕτη ἱκανὴ, οὐδ' ἄλλη οὐσία παρὰ τὰ εἴδη. εἰ γὰρ μὴ ἐνεργήσει, οὐκ ἔσται κίνησις. ἔτι οὐδ' εἰ ἐνεργήσει, ἡ δ' οὐσία αὐτῆς δύναμις. οὐ γὰρ ἔσται κίνησις ἀΐδιος. ἐνδέχεται γὰρ τὸ δυνάμει ὂν, μὴ εἶναι. δεῖ ἄρα εἶναι ἀρχὴν τοιαύτην, ἧς ἡ οὐσία ἐνέργεια. ἔτι τοίνυν ταύτας δεῖ οὐσίας εἶναι ἄνευ ὕλης. ἀϊδίους γὰρ δεῖ, εἴπερ γε καὶ ἄλλο τι ἀΐδιον. ἐνεργείᾳ ἄρα. καίτοι ἀπορία. δοκεῖ γὰρ τὸ μὲν ἐνεργοῦν πᾶν δύνασθαι· τὸ δὲ δυνάμενον, οὐ πᾶν ἐνεργεῖν· ὥστε πρότερον εἶναι τὴν δύναμιν. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, οὐδὲν ἔσται τῶν ὄντων. ἐνδέχεται γὰρ δύνασθαι μὲν εἶναι, μήπω δ' εἶναι. καίτοι εἰ ὡς λέγουσιν οἱ θεολόγοι, οἱ ἐκ νυκτὸς γεννῶντες, ἢ ὡς οἱ φυσικοὶ, ἦν ὁμοῦ πάντα χρήματα, φασὶ, τὸ αὐτὸ ἀδύνατον. πῶς γὰρ κινηθήσεται, εἰ μηθὲν ἔσται ἐνεργείᾳ αἴτιον; οὐ γὰρ ἥ γε ὕλη κινήσει αὐτὴ ἑαυτὴν, ἀλλὰ τεκτονική· οὐδὲ τὰ ἐπιμήνια, οὐδὲ ἡ γῆ, ἀλλὰ τὰ σπέρματα, καὶ ἡ γονή. διὸ ἔνιοι ποιοῦσιν ἀεὶ ἐνέργειαν. οἷον Λεύκιππος καὶ Πλάτων. ἀεὶ γὰρ εἶναί φασι κίνησιν. ἀλλὰ διὰ τί, καὶ τίνα, οὐ λέγουσιν· * οὐδὲ ὡδὶ, οὐδὲ τὴν αἰτίαν· οὐδὲν γὰρ ὡς ἔτυχε, κινεῖται, ἀλλὰ δεῖ τι ἀεὶ ὑπάρχειν, ὥσπερ νῦν φύσει μὲν ὡδὶ, βίᾳ δὲ, ἢ ὑπὸ νοῦ, ἢ ἄλλου ὡδί. εἶτα ποία πρώτη. διαφέρει γὰρ ἀμήχανον ὅσον. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ Πλάτωνί γε οἷόν τε λέγειν, ἣν οἴεται ἀρχὴν εἶναι ἐνίοτε τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν. ὕστερον γὰρ καὶ ἅμα τῷ οὐρανῷ ἡ ψυχὴ, ὥς φησι. τὸ μὲν δὴ δύναμιν οἴεσθαι ἐνεργείας πρότερον εἶναι, ἔστι μὲν ὡς καλῶς, ἔστι δ' ὡς οὔ. εἴρηται δὲ πῶς. ὅτι δ' ἐνέργεια πρότερον, μαρτυρεῖ Ἀναξαγόρας (ὁ γὰρ νοῦς, * ἐνέργεια) καὶ Ἐμπεδοκλῆς τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος· καὶ οἱ ἀεὶ λέγοντες κίνησιν εἶναι, ὥσπερ Λεύκιππος. ὥστε οὐκ ἦν ἄπειρον χρόνον χάος ἢ νὺξ, ἀλλὰ ταὐτὰ ἀεὶ, ἢ περιόδῳ, ἢ ἄλλως, εἴπερ πρότερον ἐνέργεια δυνάμεως. εἰ δὲ τὸ αὐτὸ ἀεὶ περιόδῳ, δεῖ τι ἀεὶ μένειν ὡσαύτως ἐνεργοῦν. εἰ δὲ μέλλει γένεσις καὶ φθορὰ εἶναι, ἄλλο δεῖ ἐνεργοῦν εἶναι ἀεὶ, ἄλλως καὶ ἄλλως. ἀνάγκη ἄρα ὡδὶ μὲν καθ' αὑτὸ ἐνεργεῖν,

* Repete ex c. 2. huius libri.
* Beſſ. aliter minùs rectè.
* γ. διὰ τί ἀεὶ ὡδί,
* γ. ἐνεργείᾳ

A ὡδὶ δὲ κατ' ἄλλο, ἤτοι ἄρα καθ' ἕτερον, ἢ κατὰ τὸ πρῶτον. ἀνάγκη δὴ κατὰ τοῦτο. πάλιν γὰρ ἐκεῖνο αὐτῷ τε αἴτιον κἀκείνῳ. οὐκοῦν βέλτιον τὸ πρῶτον. καὶ γὰρ αἴτιον ἦν ἐκεῖνο τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως· τοῦ δ' ἄλλως, ἕτερον· τοῦ δ' ἀεὶ ἄλλως, ἄμφω δηλονότι. οὐκοῦν οὕτως καὶ ἔχουσιν αἱ κινήσεις. τί οὖν ἄλλας δεῖ ζητεῖν ἀρχάς; ἐπεὶ δ' οὕτως τ' ἐνδέχεται, καὶ εἰ μὴ οὕτως, ἐκ νυκτὸς ἔσται, καὶ ὁμοῦ πάντων, καὶ ἐκ μὴ ὄντος, λύοιτ' ἂν ταῦτα· * καὶ εἰ ἔστι τι ἀεὶ κινούμενον κίνησιν ἄπαυστον· αὕτη δ' ἡ κύκλῳ· καὶ τοῦτο οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλ' ἔργῳ δῆλον· ὥστε ἀΐδιος ἂν εἴη ὁ πρῶτος οὐρανός. ἔστι τοίνυν τι καὶ ὃ κινεῖ. ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον καὶ κινοῦν, μέσον B τοίνυν ἐστί τι, ὃ οὐ κινούμενον κινεῖ, ἀΐδιον, καὶ οὐσία καὶ ἐνέργεια οὖσα.

* γ. ἐστι ᾗ

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ὅτι ἀΐδιος ὁ πρῶτος οὐρανός· καὶ τί Θεός.

Κινεῖ δὲ ὧδε· τὸ ὀρεκτὸν καὶ τὸ νοητὸν κινεῖ, οὐ κινούμενον. τούτων τὰ πρῶτα, τὰ αὐτά. ἐπιθυμητὸν γὰρ τὸ φαινόμενον καλόν· βουλητὸν δὲ πρῶτον, τὸ ὂν καλόν. ὀρεγόμεθα δὲ ὅτι δοκεῖ μᾶλλον, ἢ C δοκεῖ διότι ὀρεγόμεθα. ἀρχὴ γὰρ ἡ νόησις· νοῦς δὲ ὑπὸ τοῦ νοητοῦ κινεῖται· νοητὴ δὲ ἑτέρα συστοιχία καθ' αὑτήν· καὶ ταύτης ἡ οὐσία πρώτη, καὶ ταύτης ἡ ἁπλῶς, καὶ κατ' ἐνέργειαν. ἔστι δὲ τὸ ἕν, καὶ τὸ ἁπλοῦν, οὐ τὸ αὐτό. τὸ μὲν γὰρ ἕν, μέτρον σημαίνει, τὸ δὲ ἁπλοῦν, πῶς ἔχοι αὐτό. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ καλόν, καὶ τὸ δι' αὑτὸ αἱρετόν, ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ· καὶ ἔστιν ἄριστον ἀεί, ἢ ἀνάλογον, τὸ πρῶτον. ὅτι δ' ἔστι τὸ οὗ ἕνεκα ἐν τοῖς ἀκινήτοις, ἡ διαίρεσις δηλοῖ. ἔστι γάρ τινι τὸ οὗ ἕνεκα, ὧν τὸ μὲν ἔστι, τὸ δὲ οὐκ ἔστι. κινεῖ δὲ ὡς ἐρώμενον· κινούμενον δὲ τἆλλα κινεῖ. εἰ μὲν οὖν τι D κινεῖται, ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν. ὥστ' εἰ ἡ φορὰ πρώτη, καὶ ἐνέργειά ἐστιν ᾗ * κινεῖται, ταύτῃ δὲ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν, καὶ κατὰ τόπον, καὶ εἰ μὴ κατ' οὐσίαν. ἐπεὶ δ' ἐστί τι κινοῦν, αὐτὸ ἀκίνητον ὄν, ἐνεργείᾳ ὄν, τοῦτο οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν οὐδαμῶς. φορὰ γὰρ ἡ πρώτη τῶν μεταβολῶν· ταύτης δέ, ἡ κύκλῳ. ταύτην δὲ τοῦτο κινεῖ. ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶν ὄν· καὶ ᾗ ἀνάγκη, καλῶς· καὶ οὕτως ἀρχή. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον, τοσαυταχῶς· τὸ μὲν βίᾳ, ὅτι παρὰ τὴν ὁρμήν· τὸ δὲ οὗ οὐκ ἄνευ τὸ εὖ· τὸ δέ, μὴ ἐνδεχόμενον ἄλλως, ἀλλ' ἁπλῶς. * ἐκ τοιαύτης ἄρα ἀρχῆς ἤρτηται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ E φύσις. διαγωγὴ δέ ἐστιν, οἵα τε ἡ ἀρίστη, μικρὸν χρόνον ἡμῖν. οὕτω γὰρ ἀεὶ ἐκεῖνό ἐστιν. ἡμῖν μὲν γὰρ ἀδύνατον· ἐπεὶ καὶ ἡδονὴ ἡ ἐνέργεια τούτου· καὶ διὰ τοῦτο ἐγρήγορσις, αἴσθησις, νόησις, ἥδιστον. ἐλπίδες δὲ καὶ μνῆμαι διὰ ταῦτα. ἡ δὲ νόησις ἡ καθ' αὑτήν, τοῦ καθ' αὑτὸ ἀρίστου· καὶ ἡ μάλιστα, τοῦ μάλιστα. αὑτὸν δὲ νοεῖ ὁ νοῦς κατὰ μετάληψιν τοῦ νοητοῦ.

* γ. κινεῖται, ταύτῃ ᾗ

* Nic. l. 10. c. 8.

hoc verò ſecundùm aliud. Aut igitur ſecundùm diuerſum, aut ſecundùm primum. Neceſſe autem eſt vt ſecundùm hoc: hoc namque rurſus & ſibi & illi cauſa eſt. Dignius ergo eſt, quod primum eſt: hoc namque, vt ſemper ſimiliter ſe habeat, cauſa erat: vt verò aliter, aliud: vt autem ſemper aliter, ambo ſcilicet. Patet igitur, quòd motus quoque ita ſe habent. Cur igitur alia quærere oportet principia? Cùm verò & ita contingat (& ſi non ſic, ex nocte, & ſimul omnibus, & ex non ente erunt) hæc profectò ſoluentur: & aliquid, quod ſemper inceſſabili motu mouetur: hic verò, circularis eſt. Et hoc non ſolùm ratione, verùm etiam opere patet. Quare æternum eſt profectò primum cælum: éſtque aliquid, quod mouet. Cùm verò id, quod mouetur, & mouet, medium ſit, eſt etiam aliquid, quod non motum mouet, quod æternum, ſubſtantia, & actus eſt.

CAPVT VII.

Deum non motum mouere vt appetibile, pulchrum. eſſe viuens ſempiternum, optimum, immobile, indiuiſibile, immutabile. ab eo cælum & naturam dependere. feliciſſimam vitam degere.

MOuet autem hunc in modum: quod appetibile eſt, & quod eſt intelligibile, ita mouet, vt ipſum non moueatur: horum prima, eadem: namque expetibile id eſt quod pulchrum apparet. Quod autem voluntate expetibile primum, id eſt quod omnino pulchrum: expetimus autem magis, quia videtur, quàm videatur, quia expetimus. Principium enim intellectio: intellectus autem ab intelligibili cietur, at intelligibile ſeriem per ſe propriam efficit, atque huius, ſubſtantia prima, eiúſque illa quæ ſimpliciter conſtat, & actu: eſt verò vnum & ſimplex non idem: nam vnum menſuram ſignificat, ſimplex verò habitudinem quamdam rei ipſius. At verò, quod pulchrum & quod per ſe expetibile, in eadem ſerie: & eſt optimum ſemper, vel proportione, id quod primum: eſt verò in immotis, id cuius cauſa, atque hoc diuiſio declarat: eſt enim id quod cuius cauſa, quorum alterum eſt, alterum non eſt. mouet autem ceu id quod amatur: quod verò mouetur alia mouet. At ſi quid mouetur, contingit etiam aliter ſe habere. Quare ſi latio prima etiam actus eſt, quo mouetur, hoc modo ſanè contingit aliter ſe habere ſecundùm locum, quamuis non ſecundùm ſubſtantiam. Cùm autem aliquid ſit mouens, ipſum immobile exiſtens, actu ens, hoc nullo modo contingit aliter ſe habere. Latio namque prima mutationum eſt: huius autem quæ circularis eſt: hanc autem illud mouet. Ex neceſſitate itaque, eſt ens: & prout neceſſitas, bene eſt. Et ſic principium neceſſarium: namque toties dicitur, quoddam vi, quia præter inclinationem: quoddam ſine quo non bene fieri: quoddam quod non aliter contingit ſe habere, ſed ſimpliciter eſt: à tali ergo principio, tum cælum, tum natura dependet. Degentia verò (qualis nobis pauco tempore) optima illi eſt: ſiquidem ita ſemper illud eſt. Nobis autem profectò id impoſſibile eſt: quoniam & delectatio, actus huius eſt. Et ob hoc vigilatio, ſenſus, intellectio, maximè delectabile eſt: ſpes autem, ac memoria, propter hæc. Ipſa verò intellectio ſecundùm ſe, eius eſt, quod ſecundùm ſe optimum eſt: & quæ maximè eſt, eius quod maximè eſt. Seipſum verò intellectus intelligit aſſumptione intelligibilis.

Intelligibilis namque fit attingens & intelligens, ita vt idem intellectus & intelligibile ſit. Suſceptiuum enim intelligibilis, & ſubſtantiæ, intellectus eſt. operatur autem, habens. Quare iſtud magis, quàm illud, eſt id diuinum quod intellectus videtur habere: & ſpeculatio optimum, & maximè delectabile eſt. Si igitur ita bene ſe habet, Deus ſemper, vt nos aliquando, admirabile eſt: quod ſi magis, adhuc admirabilius eſt. At ita ſe habet. Cæterùm vita quoque profectò inexiſtit. Siquidem intellectus operatio, vita eſt: ille verò, eſt actus: actus verò per ſe, illius vita optima, & perpetua eſt. Dicimus itaque Deum, ſempiternum, optimúmque viuens eſſe. Quare vita, & æuum continuum, & æternum Deo ineſt. Hoc enim eſt Deus. Quicumque verò (vt Pythagorici, & Speuſippus putant) optimum, & pulcherrimum non eſſe in principio, eo quòd plantarum quoque ac animalium principia, cauſæ quidem ſunt: bonum verò & perfectum in iis eſſe, quæ ex his ſunt, non rectè putant. Sperma namque ex aliis prioribus perfectis eſt, neque ſperma primum eſt, ſed quod perfectum eſt: veluti hominem dicere quiſpiam poſſit priorem ſpermate eſſe, non illum, qui eo generatur, ſed aliũ, ex quo ipſum ſperma eſt. Quòd itaque eſt quædam æterna immobiliſque ſubſtantia, & à ſenſibilibus ſeparata, conſtat ex dictis. Oſtenſum autem eſt, quòd nec vllam magnitudinem poſſibile eſt hanc ſubſtantiam habere, verùm impartibilis indiuiſibiliſque eſt. Nam infinito tempore mouet: nihil verò finitum infinitam potentiam habet. Cùm verò omnis magnitudo aut infinita, aut finita ſit, finitam quidem propter hoc non haberet magnitudinem: infinitam verò, quoniam omnino nulla eſt infinita magnitudo. At verò & quoniam quid impaſſibile & immutabile eſt: omnes namque reliqui motus poſteriores eo ſunt, qui ſecundùm locum eſt. Et quidem hæc, propter quid hoc ſe habeant modo, dilucida ſunt.

CAPVT VIII.

Præter primam illam ſubſtantiam & æternam, eſſe alias à materiã ſeparatas, motibus inferiorum orbium præſidentes, quæ tot ſint, quot orbium lationes.

VTrùm autem vna ſit ponenda talis ſubſtantia, an plures, & quot, non oportet nos latere, ſed meminiſſe quoque aliorum ſententias, quod de pluralitate, nihil quod dictu egregium ſit, dixerunt. De ideis namque opinio nullam accommodatam conſiderationem habet. Numeros namque dicunt ideas, qui dicunt ideas eſſe: de numeris verò quandoque vt de infinitis aiunt, quandoque tanquam vſque ad denarium determinatis: qua verò de cauſa tanta numerorum pluralitas ſit, nihil cum diligentia demonſtratiua dicitur. Nobis verò ex præſuppoſitis atque determinatis dicendum eſt. Principium enim, ac primum entium, cum per ſe tum per accidens, immobile eſt: mouens autem, primo, ſempiterno, & vno motu. Cùm verò quod mouetur, neceſſe ſit ab aliquo moueri, primúmque mouens immobile per ſe eſſe, ac motum æternum ab æterno moueri, & vnum, ab vno, videmúſque præter ſimplicem lationem totius, quam dicimus primam ſubſtantiam, & immobilem mouere, & cæteras etiã lationes, quæ errantium ſunt, ſempiternas eſſe,

A νοητὸς γὰρ γίγνεται θιγγάνων καὶ νοῶν. ὥστε ταὐτὸν νοῦς καὶ νοητόν. τὸ γὰρ δεκτικὸν τοῦ νοητοῦ καὶ τῆς οὐσίας, νοῦς. ἐνεργεῖ δὲ ἔχων. ὥστε ἐκεῖνο μᾶλλον τούτου, ὃ δοκεῖ ὁ νοῦς θεῖον ἔχειν· καὶ ἡ θεωρία τὸ ἥδιστον καὶ ἄριστον. εἰ οὖν οὕτως εὖ ἔχει, ὡς ἡμεῖς ποτε, ὁ θεὸς ἀεὶ θαυμαστόν· εἰ δὲ μᾶλλον, ἔτι θαυμασιώτερον. ἔχει δὲ ὧδε· καὶ ζωὴ δέ γε* ὑπάρχει· ἡ γὰρ νοῦ ἐνέργεια, ζωή· ἐκεῖνος δὲ ἡ ἐνέργεια. ἐνέργεια δὲ ἡ καθ' αὑτὴν, ἐκείνου ζωὴ ἀρίστη καὶ ἀΐδιος. φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῷον ἀΐδιον, ἄριστον. ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς καὶ ἀΐδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ. τοῦτο γὰρ ὁ θεός. ὅσοι δὲ ὑπολαμβάνουσιν, ὥσπερ οἱ B Πυθαγόρειοι καὶ Σπεύσιππος, τὸ ἄριστον καὶ κάλλιστον, μὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι, διὰ τὸ καὶ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων τὰς ἀρχὰς αἴτια μὲν εἶναι, τὸ δὲ καλὸν καὶ τὸ τέλειον ἐν τοῖς ἐκ τούτων, οὐκ ὀρθῶς οἴονται. τὸ γὰρ σπέρμα, ἐξ ἑτέρων ἐστὶ προτέρων τελείων· καὶ τὸ πρῶτον οὐ σπέρμα ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ τέλειον· οἷον πρότερον ἄνθρωπον ἂν φαίη τις εἶναι τοῦ σπέρματος, οὐ τὸν ἐκ τούτου γιγνόμενον, ἀλλ' ἕτερον ἐξ οὗ τὸ σπέρμα. ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν οὐσία τις ἀΐδιος, καὶ ἀκίνητος, καὶ κεχωρισμένη τῶν αἰσθητῶν, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. C δέδεικται δὲ, καὶ ὅτι μέγεθος οὐδὲν ἐνδέχεται ἔχειν ταύτην τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ ἀμερὴς καὶ ἀδιαίρετός ἐστι. κινεῖ γὰρ τὸν ἄπειρον χρόνον. οὐδὲν δ' ἔχει δύναμιν ἄπειρον πεπερασμένον. ἐπεὶ δὲ πᾶν μέγεθος, ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον, πεπερασμένον μὲν διὰ τοῦτο οὐκ ἂν ἔχοι μέγεθος. ἄπειρον δ', ὅτι ὅλως οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἄπειρον μέγεθος. ἀλλὰ μὴν καὶ ὅτι ἀπαθὲς καὶ ἀναλλοίωτον. πᾶσαι γὰρ αἱ ἄλλαι κινήσεις ὕστεραι τῆς κατὰ τόπον. ταῦτα μὲν οὖν δῆλα, διότι τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

* γ. ὑπάρχει.

ΚΕΦΑΛ. η'.

D Περὶ τῶν οὐρανίων ἄστρων, καὶ σφαιρῶν, πόσας εἶναι αὐτὰς θετέον. καὶ περὶ τῶν παλαιῶν μύθων περὶ θεῶν.

Πότερον δὲ μίαν θετέον τὴν τοιαύτην οὐσίαν, ἢ πλείους, καὶ πόσας, δεῖ μὴ λανθάνειν, ἀλλὰ μεμνῆσθαι καὶ τὰς τῶν ἄλλων ἀποφάσεις, ὅτι περὶ πλήθους οὐδὲν εἰρήκασιν, ὅ,τι καὶ σαφὲς εἰπεῖν. ἡ μὲν γὰρ περὶ τὰς ἰδέας ὑπόληψις, οὐδεμίαν ἔχει σκέψιν ἰδίαν. ἀριθμοὺς γὰρ λέγουσι τὰς ἰδέας, οἱ λέγοντες τὰς ἰδέας. περὶ δὲ τῶν ἀριθμῶν, ὁτὲ μὲν ὡς περὶ ἀπείρων λέγουσιν, ὁτὲ δὲ ὡς μέ- E χρι τῆς δεκάδος ὡρισμένων. δι' ἣν δ' αἰτίαν τοσοῦτον τὸ πλῆθος τῶν ἀριθμῶν, οὐδὲν λέγεται μετὰ σπουδῆς ἀποδεικτικῆς. ἡμῖν δ' ἐκ τῶν ὑποκειμένων καὶ διωρισμένων λεκτέον. ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ καὶ τὸ πρῶτον τῶν ὄντων, ἀκίνητον καὶ καθ' αὑτὸ, καὶ κατὰ συμβεβηκός· κινοῦν δὲ τὴν πρώτην καὶ ἀΐδιον, καὶ μίαν κίνησιν. ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον ἀνάγκη ὑπό τινος κινεῖσθαι, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον εἶναι καθ' αὑτὸ, καὶ τὴν ἀΐδιον κίνησιν ὑπὸ ἀϊδίου κινεῖσθαι, καὶ τὴν μίαν ὑφ' ἑνός· ὁρῶμεν δὲ παρὰ τὴν τοῦ παντὸς τὴν ἁπλῆν φορὰν, ἣν κινεῖν φαμὲν τὴν πρώτην οὐσίαν, καὶ ἀκίνητον, ἄλλας φορὰς οὔσας τὰς τῶν πλανήτων ἀϊδίους·

A (ἀΐδιον γὰρ καὶ ἄστατον τὸ κύκλῳ σῶμα. δέδεικται δὲ ἐν τοῖς φυσικοῖς περὶ τούτων·) ἀνάγκη καὶ τούτων ἑκάστην τῶν φορῶν ὑπ' ἀκινήτου τε κινεῖσθαι καθ' αὑτὸ, καὶ ἀϊδίου οὐσίας. ἥτε γὰρ τῶν ἄστρων φύσις, ἀΐδιος οὐσία τις οὖσα· καὶ τὸ κινοῦν, ἀΐδιον, καὶ πρότερον τοῦ κινουμένου· καὶ τὸ πρότερον οὐσίας, οὐσίαν ἀναγκαῖον εἶναι. φανερὸν τοίνυν, ὅτι τοσαύτας οὐσίας ἀναγκαῖον εἶναι, τήν τε φύσιν ἀϊδίους καὶ ἀκινήτους καθ' αὑτὰς, καὶ ἄνευ μεγέθους, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν πρότερον. ὅτι μὲν οὖν εἰσὶν οὐσίαι, καὶ τούτων τίς πρώτη καὶ δευτέρα, κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν ταῖς φοραῖς τῶν ἄστρων, φανερόν. τὸ δὲ πλῆθος ἤδη τῶν φορῶν ἐκ τῆς οἰκειοτάτης φιλοσοφίας τῶν μαθη- B ματικῶν ἐπιστημῶν δεῖ σκοπεῖν, ἐκ τῆς ἀστρολογίας. αὕτη γὰρ περὶ οὐσίας αἰσθητῆς μὲν, ἀϊδίου δὲ, ποιεῖται τὴν θεωρίαν· αἱ δ' ἄλλαι περὶ οὐδεμιᾶς οὐσίας, οἷον ἥ τε περὶ τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τὴν γεωμετρίαν. ὅτι μὲν οὖν πλείους τῶν φερομένων αἱ φοραὶ, φανερὸν τοῖς καὶ μετρίως ἡμμένοις. πλείους γὰρ ἕκαστον φέρεται μιᾶς τῶν πλανωμένων ἄστρων. πόσαι δ' αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι, νῦν μὲν καὶ ἡμεῖς ἃ λέγουσι τῶν μαθηματικῶν τινες, ἐννοίας χάριν λέγομεν, ὅπως ᾖ τι τῇ διανοίᾳ C πλῆθος ὡρισμένον ὑπολαβεῖν. τὸ δὲ λοιπὸν, τὰ μὲν ζητοῦντας αὐτοὺς δεῖ, τὰ δὲ πυνθανομένους παρὰ τῶν ζητούντων, ἄν τι φαίνηται παρὰ τὰ νῦν εἰρημένα τοῖς ταῦτα πραγματευομένοις, φιλεῖν μὲν ἀμφοτέρους, πείθεσθαι δὲ τοῖς ἀκριβεστέροις. Εὔδοξος μὲν οὖν ἡλίου καὶ σελήνης, ἑκατέρου τὴν φορὰν ἐν τρισὶν ἐτίθετο εἶναι σφαίραις· ὧν τὴν μὲν πρώτην, τὴν τῶν ἀπλανῶν ἄστρων εἶναι· τὴν δὲ δευτέραν, κατὰ τὸν διὰ μέσων τῶν ζωδίων· τὴν δὲ τρίτην, κατὰ τὸν λελοξωμένον ἐν τῷ πλάτει τῶν ζωδίων· ἐν μείζονι δὲ πλάτει λελοξῶσθαι, καθ' ὃν ἡ σελήνη φέρεται, ἢ καθ' ὃν ὁ ἥλιος. τῶν δὲ πλανωμένων ἄστρων ἐν τέτταρσιν ἑκάστου σφαίραις· καὶ D τούτων δὲ τὴν μὲν πρώτην καὶ δευτέραν τὴν αὐτὴν εἶναι ἐκείναις. τήν τε γὰρ τῶν ἀπλανῶν τὴν ἁπάσας φέρουσαν εἶναι· καὶ τὴν ὑπὸ ταύτην τεταγμένην, καὶ κατὰ τὸν διὰ μέσων τῶν ζωδίων τὴν φορὰν ἔχουσαν, κοινὴν ἁπασῶν εἶναι. τῆς δὲ τρίτης ἁπάντων τοὺς πόλους ἐν τῷ διὰ μέσων τῶν ζωδίων εἶναι. τῆς δὲ τετάρτης τὴν φορὰν, κατὰ τὸν λελοξωμένον πρὸς τὸν μέσον ταύτης. εἶναι δὲ τῆς τρίτης σφαίρας τοὺς πόλους τῶν μὲν ἄλλων ἰδίους· τοὺς δὲ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἑρμοῦ, τοὺς αὐτούς. Κάλλιππος δὲ τὴν μὲν θέσιν τῶν σφαιρῶν, τὴν αὐτὴν ἐτίθετο Εὐδόξῳ, τουτέστι τῶν ἀποστημάτων τὴν τάξιν· τὸ δὲ πλῆθος, τῷ μὲν τοῦ Διὸς καὶ τῷ τοῦ Κρόνου, τὸ αὐτὸ ἐκείνῳ ἀπεδίδου· τῷ δὲ ἡλίου καὶ E τῷ σελήνης δύο ᾤετο ἔτι προσθετέας εἶναι σφαίρας, τὰ φαινόμενα εἰ μέλλει τις ἀποδώσειν· τοῖς δὲ λοιποῖς τῶν πλανητῶν, ἑκάστῳ μίαν. ἀναγκαῖον δὲ, εἰ μέλλουσι συντεθεῖσαι πᾶσαι, τὰ φαινόμενα ἀποδώσειν, καθ' ἕκαστον τῶν πλανωμένων, ἑτέρας σφαίρας μιᾷ ἐλάττονας εἶναι τὰς ἀνελιττούσας, καὶ εἰς τὸ αὐτὸ ἀποκαθιστάσας τῇ θέσει τὴν πρώτην σφαῖραν, ἀεὶ τοῦ ὑποκάτω τεταγμένου ἄστρου. οὕτω γὰρ μόνως ἐνδέχεται τὴν τῶν πλανητῶν φορὰν ἅπαντα ποιεῖσθαι. ἐπεὶ οὖν ἐν αἷς μὲν αὐτὰ φέρεται σφαίραις,

(ſempiternum namque, & irrequieſcibile, circulare corpus eſt: monſtratum autem eſt de his in Phyſicis) neceſſe eſt harum quoque lationũ vnamquãque à per ſe immobili & æterna ſubſtantia moueri. Nam & ſtellarum natura, perpetua ſubſtantia quędam exiſtens: & quod mouet, perpetuum, & prius eſt moto: & quod prius ſubſtantia eſt, ſubſtantia ſit neceſſe eſt. Conſtat itaque, neceſſe eſſe, tot ſubſtantias eſſe natura perpetuas & per ſe immobiles, ac abſque magnitudine, ob cauſam priùs dictam. Quòd igitur ſubſtantiæ ſunt, & harum quænam prima, quæve ſecunda, ſecundùm eum ordinem, quem & lationes ſyderum habent, patet. Pluralitatem verò lationum, ex peculiariſſima philoſophia mathematicarum ſcientiarum, videlicet ex aſtrologia, conſiderandum eſt: hæc enim de ſubſtantia ſenſibili quidem at ſempiterna ſpeculatur: cæteræ verò de nulla quidem ſubſtantia, velvti quæ circa numeros, atque quæ circa geometriam. Et quidem quòd plures ſint eorum quæ feruntur, lationes, manifeſtum etiam eſt iis qui parum attigerunt: pluribus enim, quàm vna, errantium aſtrorum vnumquodque fertur. Quot verò hæ ſint, nunc quidem nos ea, quæ quidam mathematicorum aiunt, intelligendi gratia dicimus, & vt aliquam determinatam mente pluralitatem percipiamus. Deinceps quædam quidem nos ipſos quærere decet, quædam autem à quærentibus ſciſcitari, ſi quid præter ea quæ nunc dicta ſunt, iis videatur, qui circa hæc verſantur: diligere quidem vtroſque, adhærere verò certioribus. Eudoxus igitur Solis & Lunæ vtriuſque lationem in tribus poſuit ſphæris eſſe: quarum primam quidem eam eſſe, quæ non errantium ſtellarum. Secundam verò, ſecundùm id quod per medium zodiacum. Tertiam porrò ſecundùm eum, qui in latitudine zodiaci obliquatur: in maiori autem latitudine obliquari eum, ſecundùm quem Luna fertur, quàm ſecundùm quem Sol. Errantium verò ſtellarum vniuſcuiuſque in quatuor ſphæris: quarum primam quidem, & ſecundam, eandem illis eſſe. Etenim quæ non errantium eſt, eam illam eſſe, quæ omnes fert. At eam, quæ ſub ipſa ordinata eſt, ac quæ ſecundùm zodiacum lationem habet, communem omnibus eſſe. Tertiæ verò omnium polos in eo, quod per medium zodiacum, eſſe. Quartæ autem lationem, ſecundùm eum qui obliquatus ad medium eius eſt. Eſſe verò tertiæ ſphæræ polos aliarum quidem proprios, Veneris autem, & Mercurij, eoſdem. At Callippus ſitum quidem ſphærarum eundem Eudoxo ponebat, hoc eſt, diſtantiarum ordinem: pluralitatem etiam ſtellæ quidem Iouis, ac Saturni, eandem ille attribuebat. Soli verò & Lunæ duas adhuc putabat ſphæras addendas eſſe, ſi quis eorum, quæ ſenſibiliter apparent, cauſas aſſignare debeat. Cæteris verò errantium, vnicuique vnam. Neceſſe verò eſſe, ſi debent omnes ſimul poſitæ, quæ apparent, reddere, ſecundùm vnamquamque errantium alteras ſphæras, vna pauciores eſſe, quæ reuoluant, & ad idem poſitione, ſemper primam eius aſtri ſphæram, quod inferiùs ordinatum eſt, conſtituant: hoc enim modo ſolùm cõtingit errantium lationem omnia facere. Cùm igitur in quibus ipſa quidem feruntur ſphæris,

hæ quidem octo, hæ verò vigintiquinque ſint, harum ſanè illas ſolas non oportet reuolui, in quibus fertur, quod infimè ordinatum eſt: quæ quidem duarum primarum ſphæras reuoluunt, ſex erunt: quæ verò poſteriorum quatuor, ſedecim: cunctarum verò numerus, tum earum quæ ferunt, tum quæ reuoluunt eas, quinquagintaquinque. Quòd ſi Lunæ & Soli non addat aliquis, quos diximus, motus, omnes ſphæræ erunt ſeptem & quadraginta. Pluralitas itaque ſphærarum tanta ſit. Quare ſubſtantias quoque & principia tum immobilia tum ſenſibilia, tot rationabiliter arbitrandum eſt eſſe: quod enim neceſſarium eſt, relinquatur potentioribus dicendum. Quòd ſi nullam lationem poſſibile eſt eſſe, quæ non ordinetur ad lationem ſtellæ, omnem item naturam, omnémque ſubſtantiam impaſſibilem, & per ſe, arbitrari oportet optimum ſortitam finem eſſe, nulla profectò præter has, alia natura erit, ſed hunc neceſſe eſt numerum ſubſtantiarum eſſe. Si etenim aliæ ſunt, vtique mouebunt, cùm lationis finis ſint. Sed eſſe alias lationes præter dictas, impoſſibile eſt: hoc autem ex iis quæ feruntur, rationabile eſt accipere. Si enim omne, quod fert, eius gratia quod fertur, ſuapte natura eſt, omníſque latio alicuius, quod fertur, eſt, nulla latio ſui gratia erit profectò, nec alterius lationis, verùm ſtellarum cauſa. Si namque latio lationis cauſa erit, illam quoque oportebat aliarum gratia eſſe. Quare cùm non ſit proceſſus in infinitum, finis omnis lationis erit diuinorum corporum aliquod, quæ in cælo feruntur. Quòd autem cælum ſit vnum, manifeſtum eſt: ſi enim plures eſſent cæli, vt homines, principium vniuſcuiuſque erit ſpecie vnum, numero multa. At quæcumque multa numero, materiam habent: vna etenim & eadem multorum ratio eſt, velut hominis. Socrates verò, vnus. Ipſum verò quid erat eſſe primum, non habet materiam, cùm actus ſit. Vnum ergo tum ratione, tum numero, primum mouens immobile ens eſt: id etiam igitur, quod ſemper, continuóque mouetur: vnum ergo tantum cælum eſt. Tradita autem ſunt quædam à maioribus noſtris, & admodum antiquis, ac in fabulæ figura poſterioribus relicta, quòd hi dij ſint, vniuerſámque naturam diuinum contineat. Cætera verò fabuloſè ad multitudinis perſuaſionem, & ad legum, ac eius quod conferat, opportunitatem, iam illata ſunt. Hominiformes namque, ac aliorum animalium nonnullis ſimiles eos dicunt, ac alia conſequentia, & ſimilia iis quæ dicta ſunt: quorum ſi quis ipſum ſolum primum ſeparando accipiat, quòd deos arbitrabantur primas ſubſtantias eſſe, diuinè profectò dictum putabit: & (vt veriſimile eſt) ſæpius quaque arte, & philoſophia, quoad poſſibile fuit, inuenta, corruptáque rurſus, has illorum opiniones quaſi quaſdam reliquias, nunc vſque ſaluatas eſſe. Paterna itaque, ac priorum opinio, in tantum nobis manifeſta ſit.

A αἱ μὲν ὀκτὼ, αἱ δὲ πέντε καὶ εἴκοσίν εἰσι· τούτων δὲ μόνας οὐ δεῖ ἀνελιχθῆναι, ἐν αἷς τὸ κατωτάτω τεταγμένον φέρεται, αἱ μὲν τὰς τῶν δύο πρώτων ἀνελίττουσαι, ἓξ ἔσονται· αἱ δὲ τὰς τῶν ὕστερον τεττάρων, ἑκκαίδεκα· ὁ δὲ ἁπασῶν ἀριθμὸς, τῶν τε φερουσῶν καὶ τῶν ἀνελιττουσῶν ταύτας, πεντήκοντά τε καὶ πέντε. εἰ δὲ τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου μὴ προστιθείη τις ἃς εἴπομεν κινήσεις, αἱ πᾶσαι σφαῖραι ἔσονται* ἑπτά τε καὶ τεσσαράκοντα. τὸ μὲν οὖν πλῆθος τῶν σφαιρῶν ἔστω τοσοῦτον· ὥστε καὶ τὰς οὐσίας καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς ἀκινήτους καὶ τὰς αἰσθητὰς, τοσαύτας εὔλογον ὑπολαβεῖν. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον, ἀφείσθω τοῖς ἰσχυροτέροις λέγειν. εἰ B δὲ μηδεμίαν οἷόν τε εἶναι φορὰν μὴ συντείνουσαν πρὸς ἄστρου φορὰν· ἔτι δὲ πᾶσαν φύσιν καὶ πᾶσαν οὐσίαν ἀπαθῆ, καὶ καθ' αὑτὴν, τοῦ ἀρίστου τετυχηκυῖαν τέλος εἶναι δεῖ νομίζειν, οὐδεμία ἂν εἴη παρὰ ταύτας ἑτέρα φύσις, ἀλλὰ τοῦτον ἀνάγκη τὸν ἀριθμὸν εἶναι τῶν οὐσιῶν. εἴτε γὰρ εἰσὶν ἕτεραι, κινοῖεν ἂν ὡς τέλος οὖσαι φορᾶς. ἀλλ' εἶναί γε ἄλλας φορὰς ἀδύνατον παρὰ τὰς εἰρημένας. τοῦτο δὲ εὔλογον ἐκ τῶν φερομένων ὑπολαβεῖν. εἰ γὰρ πᾶν τὸ φέρον τοῦ φερομένου χάριν πέφυκε, καὶ φορὰ πᾶσα φερομένου τινός ἐστιν, οὐ- C δεμία φορὰ αὑτῆς ἂν εἴη ἕνεκα, οὐδ' ἄλλης φορᾶς, ἀλλὰ τῶν ἄστρων ἕνεκα. εἰ γὰρ ἔσται φορὰ φορᾶς ἕνεκα, καὶ ἐκείνην ἑτέρου δεήσει χάριν εἶναι. ὥστε ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τε ἰέναι εἰς ἄπειρον, τέλος ἔσται πάσης φορᾶς τῶν φερομένων τι θείων σωμάτων κατὰ τὸν οὐρανόν. ὅτι δὲ εἷς οὐρανὸς, φανερόν. εἰ γὰρ πλείους οἱ οὐρανοὶ ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι, ἔσται εἴδει μία ἡ περὶ ἕκαστον ἀρχὴ, ἀριθμῷ δέ γε πολλαί. ἀλλ' ὅσα ἀριθμῷ πολλὰ, ὕλην ἔχει. εἷς γὰρ λόγος καὶ ὁ αὐτὸς πολλῶν, οἷον ἀνθρώπου, Σωκράτης δὲ εἷς. τὸ δὲ τί ἦν εἶναι, οὐκ ἔχει ὕλην τὸ πρῶτον· ἐντελέχεια γάρ. ἓν μὲν ἄ- D ρα καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῷ, τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον ὄν· καὶ τὸ κινούμενον ἄρα ἀεὶ καὶ συνεχῶς ἓν μόνον. εἷς ἄρα οὐρανὸς μόνος. παραδέδοται δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ παλαιῶν, ἐν μύθου σχήματι καταλελειμμένα τοῖς ὕστερον, ὅτι θεοί τέ εἰσιν οὗτοι, καὶ περιέχει τὸ θεῖον τὴν ὅλην φύσιν. τὰ δὲ λοιπὰ μυθικῶς ἤδη προσῆχθαι πρὸς τὴν πειθὼ τῶν πολλῶν, καὶ πρὸς τὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸ συμφέρον χρῆσιν. ἀνθρωποειδεῖς τε γὰρ τούτους, καὶ τῶν ἄλλων ζῴων ὁμοίους τισὶ λέγουσι, καὶ τούτοις ἕτερα ἀκόλουθα καὶ παραπλήσια τοῖς εἰρημένοις· ὧν εἴ τις χωρί- E σας αὐτὸ λάβοι μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεοὺς ᾤοντο τὰς πρώτας οὐσίας εἶναι, θείως ἂν εἰρῆσθαι νομίσειε, καὶ κατὰ τὸ εἰκὸς πολλάκις εὑρημένης εἰς τὸ δυνατὸν ἑκάστης καὶ τέχνης καὶ φιλοσοφίας, καὶ πάλιν * φθειρομένων, καὶ ταύτας τὰς δόξας ἐκείνων, οἷον λείψανα περισεσῶσθαι μέχρι τοῦ νῦν. ἡ μὲν οὖν πάτριος δόξα, καὶ ἡ παρὰ τῶν πρώτων, ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν φανερὰ μόνον.

* Soſigenes, referente Alexãdro, corruptum locum putabat, & ita caſtigabat ὀκτὼ ἐπί.

* γρ. φθειρομένης.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ τοῦ νοῦ.

ΤΑ δὲ περὶ τὸν νοῦν ἔχει τινὰς ἀπορίας. δοκεῖ μὲν γὰρ εἶναι τῶν φαινομένων θειότατον. πῶς δ' ἔχων, τοιοῦτος ἂν εἴη, ἔχει τινὰς δυσκολίας. * εἴτε γὰρ μηδὲν νοεῖ, τί ἂν εἴη τὸ σεμνόν; ἀλλ' ἔχει ὥσπερ ἂν εἰ ὁ καθεύδων· εἴτε νοεῖ, τούτου δ' ἄλλο κύριον (οὐ γάρ ἐστι τοῦτο, ὅ ἐστιν αὐτοῦ ἡ οὐσία, νόησις, ἀλλὰ δύναμις) οὐκ ἂν ἡ ἀρίστη οὐσία εἴη. διὰ γὰρ τοῦ νοεῖν, τὸ τίμιον αὐτῷ ὑπάρχει. ἔτι δὲ εἴτε νοῦς ἡ οὐσία αὐτοῦ, εἴτε νόησίς ἐστι, τί νοεῖ; ἢ γὰρ αὐτὸς αὑτόν, ἢ ἕτερόν τι. καὶ εἰ ἕτερόν τι, ἢ τὸ αὐτὸ ἀεί, ἢ ἄλλο. πότερον οὖν διαφέρει τι, ἢ οὐδέν, τὸ νοεῖν τὸ καλόν, ἢ τὸ τυχόν; ἢ καὶ ἄτοπον τὸ διανοεῖσθαι περὶ ἐνίων; δῆλον τοίνυν, ὅτι τὸ θειότατον καὶ τιμιώτατον νοεῖ, καὶ οὐ μεταβάλλει. εἰς χεῖρον γὰρ ἡ μεταβολή, καὶ κίνησίς τις ἤδη τὸ τοιοῦτον. πρῶτον μὲν οὖν εἰ μὴ νόησίς ἐστιν ἀλλὰ δύναμις, εὔλογον ἐπίπονον εἶναι τὸ συνεχὲς αὐτῷ τῆς νοήσεως. ἔπειτα δῆλον ὅτι ἄλλο τι ἂν εἴη τιμιώτερον ἢ νοῦς, τὸ νοούμενον. καὶ γὰρ τὸ νοεῖν, καὶ ἡ νόησις ὑπάρξει, καὶ τὸ χείριστον νοοῦντι. ὥστε φευκτὸν τοῦτο. καὶ γὰρ μὴ ὁρᾶν ἔνια, κρεῖττον ἢ ὁρᾶν. * οὐκ ἂν εἴη τὸ ἄριστον ἡ νόησις. αὐτὸν ἄρα νοεῖ, εἴπερ ἐστὶ τὸ κράτιστον. καὶ ἔστιν ἡ νόησις, νοήσεως νόησις. φαίνεται δ' ἀεὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ αἴσθησις καὶ ἡ δόξα, * καὶ ἡ διάνοια· αὑτῆς δ' ἐν παρέργῳ. ἔτι εἰ ἄλλο τὸ νοεῖν καὶ τὸ νοεῖσθαι, κατὰ πότερον αὐτῷ τὸ εὖ ὑπάρχει; οὐδὲ γὰρ τὸ αὐτὸ εἶναι νοήσει καὶ νοουμένῳ. ἢ ἐπ' ἐνίων ἡ ἐπιστήμη, τὸ πρᾶγμα; ἐπὶ μὲν τῶν ποιητικῶν ἄνευ ὕλης ἡ οὐσία, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι· ἐπὶ δὲ τῶν θεωρητικῶν, ὁ λόγος τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡ νόησις. οὐχ ἑτέρου οὖν ὄντος τοῦ νοουμένου καὶ τοῦ νοῦ, ὅσα μὴ ὕλην ἔχει, τὸ αὐτὸ ἔσται· καὶ ἡ νόησις τοῦ νοουμένου μία. ἔτι δὴ λείπεται ἀπορία, εἰ σύνθετον τὸ νοούμενον. μεταβάλλοι γὰρ ἂν ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ ὅλου· ἢ ἀδιαίρετον πᾶν τὸ μὴ ἔχον ὕλην, ὥσπερ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· ἢ ὅ γε τῶν συνθέτων ἔχει ἔν τινι χρόνῳ. οὐ γὰρ ἀεὶ τὸ εὖ ἐν τῳδί, ἢ ἐν τῳδί, ἀλλ' ἐν ὅλῳ τινὶ τὸ ἄριστον, ὂν ἄλλο τι. οὕτως δ' ἔχει αὐτὴ αὑτῆς ἡ νόησις τὸν ἅπαντα αἰῶνα.

* Scrib. ἤ τι γὰρ μ. νοεῖ, ἀλλ' ἔχει ὥσπερ ἂν εἰ ὁ καθεύδων, τί ἂν εἴη τὸ σεμνόν,

* γρ. ὥστ' οὐκ ἂν εἴη ἄν.

* Deeſt aliquid: puta ἄλλου ἐστί, aut tale quid.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Πῶς ἔχει ἡ τοῦ ὅλου φύσις τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον.

ΕΠισκεπτέον δὲ καὶ ποτέρως ἔχει ἡ τοῦ ὅλου φύσις τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον· πότερον κεχωρισμένον τι, καὶ αὐτὸ καθ' αὑτό, ἢ τὴν τάξιν, ἢ ἀμφοτέρως, ὥσπερ στράτευμα. καὶ γὰρ ἐν τῇ τάξει τὸ εὖ· καὶ ὁ στρατηγός, καὶ μᾶλλον οὗτος. οὐ γὰρ οὗτος διὰ τὴν τάξιν, ἀλλ' ἐκείνη

A

CAPVT IX.

Mentem primam ſiue Deum actu intelligere non potentiâ. Intelligere ſeipſum ſolum. eſſe Intellectum ipſum & Intellectionem, & Intelligibile ſimul. nihil in eo eſſe compoſitionis.

EA verò, quæ circa mentem ſunt, quaſdam dubitationes habent. Videtur enim eorum quæ apparent, quid diuiniſſimum eſſe. Quo verò modo ſe habens talis erit, difficultates quaſdam habet. Siue enim nihil intelligat, ſed ita ſe habeat, vt dormiens, quidnam præcellens erit? Siue intelligat, huius verò aliud ſit principale (non enim id, quod eſt eius ſubſtantia, intellectio erit, ſed potentia) profectò non erit optima ſubſtantia. Siquidem eo B quòd intelligit, ei honorabilitas ineſt. Præterea, ſiue mens, ſiue intellectio eius ſubſtantia ſit, quid intelligit? Aut enim ipſa ſe ipſam, aut aliquid aliud. Quòd ſi aliud, aut idem ſemper, aut aliud. Verùm autem differt aliquid, an nihil, intelligere bonum, vel quodcumque? An verò de quibuſdam ipſam etiam & cogitare abſurdum eſt? Manifeſtum itaque eſt, quòd illud quod intelligit, diuiniſſimum honorabiliſſimúmque eſt, neque mutatur: in deterius namque mutatio fieret, ac motus, quod huiuſmodi iam eſſet. Primò igitur ſi non eſt intellectio, ſed potentia, rationabile eſt, laborioſam ei continuationem intelligendi eſſe: deinde dilucidum, C quòd aliquid aliud honorabilius eſſet, quàm mens, id ſcilicet, quod intelligitur. Et intelligere profectò, ac intellectio, & quod peſſimum intelligenti inerit: quare fugiendum hoc ſit. Etenim quædam melius eſt non videre, quàm videre: alioqui non fuerit, quod optimum, intellectio. Seipſam ergo intelligit, ſi eſt quidem, quod optimum eſt: & eſt intellectio, intellectionis intellectio. At videtur ſemper alterius eſſe, tum ſcientia, tum ſenſus, & opinio, ac mens: ſin verò ipſius, præter neceſſitatem. Si aliud præterea intelligere, aliud intelligi ſit, ſecundùm quod horum ineſt ei bene eſſe, quandoquidem non eſt idem intellectioni eſſe, & intellectio. An in quibuſdam ſcientia eſt ipſa res? in effe- D ctiuis quidem abſque materia, ſubſtantia, & ipſum quid erat eſſe: in ſpeculatiuis verò, ratio, res, & intellectio. Cùm igitur non ſit diuerſum ab eo quod intelligitur, & intellectus, quæcumque non habẽt materiam, idem erunt, ac intellectio vna eius quod intelligitur. Item reſtat dubitatio, vtrùm compoſitũ ſit, quod intelligitur. Mutaretur etenim in partibus totius. An omne non habens materiam indiuiſibile eſt: quemadmodum humanus intellectus: an compoſitorum ſe in aliquo tẽpore habet. Nam non bene eſſe habet in hoc, aut in hoc, verùm in toto quodam, quod optimum eſt, aliud ab ea exiſtens. Sic autem ipſa ſui ipſius intellectio, per totum æternum ſe habet.

E

CAPVT X.

Summum vniuerſi bonum in rerum ordine conſiſtere. ordinem verò à Deo dependere, vt exercitum ab Imperatore: ideóque Deum eſſe præſtantiſſimum mundi bonum & vnum.

PErſcrutandum autem etiam hoc, quonam modo natura vniuerſi habeat ipſum bonum, & ipſum optimum: vtrùm ſeparatum quiddam, & ipſum an per ſe, an ipſo ordine, an vtroque modo, quemadmodum exercitus: etenim bene eſſe eius, in ordine, & dux ipſe eſt, ac magis ipſe: non enim ipſe propter ordinem, verùm ordo

propter ipſum eſt. Cuncta autem coordinata quodam modo ſunt, verùm non ſimiliter & natantia, & volatilia, & plantæ: nec ita ſe habent, vt ſit nihil alteri ad alterum, ſed ſunt ad quippiam: ad vnum namque coordinata ſunt omnia. Verùm quemadmodum in domo liberis quidem minimè licet quodcunque facere, ſed ea omnia, aut plurima, quæ ordinata ſunt, mancipiis verò, & beſtiis parum quod ad commune conferat, ſed vt plurimùm quodcunque contingit (tale namque principium cuiuſque eorum, natura eſt) dico autem pariformiter, quòd neceſſe eſt omnia in diſcrimen venire: & alia ita ſunt, quibus omnia communicant ad vniuerſum complendum. Quæcunque verò impoſſibilia, ſiue abſurda aliter dicentibus accidunt, quæve dicunt, gratioſiùs dicentes, ac in quibus minimè dubitationes ſunt, non decet nos latère: omnes namque ex contrariis omnia faciunt. At non rectè id omnia, neque id ex contrariis. Quibus autem contraria inſunt, quonam modo ex contrariis erunt, non dicunt: quandoquidem contraria impaſſibilia ſunt abſe inuicem. A nobis autem rationi conſentanee hoc ſoluitur, cùm aliquid tertium ſit. Quidam verò alterum contrariorum materiam faciunt, quemadmodum qui inæquale æquali, aut vni multa. Soluitur autem etiam hoc eodem modo: nam materia vna nulli contrarium eſt. Item cuncta participabunt malo, præter ipſum vnum: alterum namque elementorum, ipſum malum eſt. At alij, neque principia, bonum & malum, quamquam in omnibus maximè ipſum principium ipſum bonum ſit. Quidam autem hoc quidem [illegible] quod principium: quo verò modo ipſum bonum principium ſit, vtrùm vt finis, an vt mouens, an vt ſpecies, non dicunt. Empedocles quoque abſurdè amicitiam facit bonum, cùm hæc principium ſit, & vt mouens (ſiquidem congregat) & vt materia, nam miſti pars eſt. At ſi etiam eidem accidat, & vt materiæ principio eſſe, & vt mouenti, ipſum tamē eſſe non idem eſt. Secundùm quod igitur horum, amicitia eſt? Incōueniens item eſt, contentionem incorruptibilem eſſe, cùm hæc ipſa mali natura ſit. Anaxagoras autem bonum ponit principiū, vt mouens. Mens enim mouet: verùm alicuius gratia mouet: quare alterum: niſi ſit, vt nos dicimus: ars enim medendi, quodam modo ſanitas eſt. Inconueniens etiam eſt, quòd non fecerit aliquid bono mentiſque contrarium. Porrò nulli eorū qui ponunt contraria, vtuntur cōtrariis, ſi quem inquirere non pigeat, & cur quædam corruptibilia, quædam incorruptibilia nemo dicit. Omnia namq; entia, ex eiſdem principiis faciunt. Præterea quidā ex non ente faciunt entia: quidam vt hoc non cogantur, vnum cuncta faciunt. Cur item ſemper generatio erit, quidq; generationis cauſa ſit, dicit nemo. At tū illis, qui duo principia faciūt, aliud principalius principiū neceſſe eſt eſſe: tum illis, qui ſpecies: quia aliud principalius principiū eſt. Cur enim participauit, aut participat? Et aliis quidem neceſſe eſt, ſapientiæ ac nobiliſſimæ ſcientiæ aliquid contrariū ponere eſſe, nobis verò minimè. Nihil enim eſt primo contrarium, quandoquidem cuncta contraria materiam habent, & potentia hæc ſunt. Contraria verò ignorantia, ad contrarium, primo autem nihil contrarium eſt. Præterea, ſi non erunt alia præter ſenſibilia, non erit principium, ordo, generatio, ipſa cæleſtia, ſed ſemper principij principium, vt theologis phyſicisque cunctis.

A διὰ τοῦτον ἔστιν. πάντα δὲ συντέτακταί πως, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, καὶ πλωτὰ καὶ πτηνὰ, καὶ φυτά. καὶ οὐχ οὕτως ἔχει, ὥστε μὴ εἶναι θατέρῳ πρὸς θάτερον μηδὲν ἀλλ' * ἔστι τι. πρὸς μὲν γὰρ ἓν ἅπαντα συντέτακται. ἀλλ' ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ τοῖς ἐλευθέροις ἥκιστα ἔξεστιν ὅ,τι ἔτυχε ποιεῖν, ἀλλὰ πάντα ἢ τὰ πλεῖστα τέτακται· τοῖς δὲ ἀνδραπόδοις καὶ τοῖς θηρίοις μικρὸν τὸ εἰς τὸ κοινόν, τὸ δὲ πολὺ ὅ,τι ἔτυχε. τοιαύτη γὰρ ἑκάστου ἀρχὴ αὐτῶν ἡ φύσις ἐστί. λέγω δ' οἷον, εἴς γε τὸ διακριθῆναι ἀνάγκη ἅπασιν ἐλθεῖν, καὶ ἄλλα οὕτως ἔστιν ὧν κοινωνεῖ ἅπαντα εἰς τὸ ὅλον. ὅσα δὲ ἀδύνατα συμβαίνει ἢ ἄτοπα τοῖς ἄλλως λέγουσι, καὶ ποῖα οἱ χαριεστέρως λέγοντες, καὶ ἐπὶ ποίων B ἐλάχισται ἀπορίαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. πάντες γὰρ ἐξ ἐναντίων ποιοῦσι πάντα. οὔτε δὲ τὸ πάντα, οὔτε τὸ ἐξ ἐναντίων ὀρθῶς, οὔτ' ἐν ὅσοις τὰ ἐναντία ὑπάρχει, πῶς ἐκ τῶν ἐναντίων ἔσται, οὐ λέγουσιν. ἀπαθῆ γὰρ τὰ ἐναντία ὑπ' ἀλλήλων. ἡμῖν δὲ λύεται τοῦτο εὐλόγως, τῷ τρίτον τι εἶναι. οἱ δὲ τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων ὕλην ποιοῦσιν, ὥσπερ οἱ τὸ ἄνισον τῷ ἴσῳ, ἢ τῷ ἑνὶ τὰ πολλά. λύεται δὲ καὶ τοῦτο τὸν αὐτὸν τρόπον. ἡ γὰρ ὕλη ἡ μία οὐδενὶ ἐναντίον. ἔτι ἅπαντα τοῦ φαύλου μεθέξει ἔξω τοῦ ἑνός. τὸ γὰρ κακὸν αὐτὸ, θάτερον τῶν στοιχείων. οἱ δ' ἄλλοι οὐδ' ἀρ-C χὰς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν. καίτοι ἐν ἅπασι τὸ ἀγαθὸν μάλιστα ἀρχή. οἱ δὲ τοῦτο μὲν ὀρθῶς, ὅτι ἀρχὴν ἀλλὰ πῶς τὸ ἀγαθὸν ἀρχή, οὐ λέγουσι, πότερον ὡς τέλος, ἢ ὡς κινῆσαν, ἢ ὡς εἶδος. ἀτόπως δὲ καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τὴν γὰρ φιλίαν ποιεῖ τὸ ἀγαθόν. αὕτη δ' ἀρχὴ καὶ ὡς κινοῦσα (συνάγει γὰρ) καὶ ὡς ὕλη· μόριον γὰρ τοῦ μίγματος. εἰ δὴ καὶ τῷ αὐτῷ συμβέβηκεν ὡς ὕλῃ καὶ ἀρχῇ εἶναι, καὶ ὡς κινοῦντι. ἀλλὰ τό γε εἶναι οὐ ταὐτό· κατὰ πότερον οὖν φιλία; ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἄφθαρτον εἶναι τὸ νεῖκος. τοῦτο δ' ἐστὶν αὐτὸ ἡ τοῦ κακοῦ φύσις. Ἀναξαγόρας δὲ ὡς κινοῦν τὸ ἀγαθὸν ἀρχήν. ὁ γὰρ νοῦς κινεῖ. ἀλλὰ κινεῖ ἕνεκά τινος· ὥστε ἕτερον, πλὴν ὡς ἡμεῖς λέγομεν. ἡ γὰρ ἰατρι-D κή ἐστί πως ὑγίεια. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἐναντίον μὴ ποιῆσαι τῷ ἀγαθῷ, καὶ τῷ νῷ. πάντες δ' οἱ τἀναντία λέγοντες, οὐ χρῶνται τοῖς ἐναντίοις, ἐὰν μὴ * ῥαθυμήσῃ τις. καὶ διὰ τί τὰ μὲν φθαρτὰ, τὰ δ' ἄφθαρτα, οὐδεὶς λέγει. πάντα γὰρ τὰ ὄντα ποιοῦσιν ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν. ἔτι οἱ μὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ποιοῦσι τὰ ὄντα· οἱ δ', ἵνα μὴ τοῦτο ἀναγκασθῶσιν, ἓν πάντα ποιοῦσιν. ἔτι διὰ τί ἀεὶ ἔσται γένεσις, καὶ τί αἴτιον γενέσεως, οὐδεὶς λέγει. καὶ τοῖς δύο ἀρχὰς ποιοῦσιν, ἄλλην ἀνάγκη ἀρχὴν κυριωτέραν εἶναι· καὶ τοῖς τὰ εἴδη, ὅτι ἄλλη ἀρχὴ κυριω-E τέρα. διὰ τί γὰρ μετέσχεν ἢ μετέχει; καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνάγκη τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ τιμιωτάτῃ ἐπιστήμῃ εἶναί τι ἐναντίον, ἡμῖν δ' οὔ. οὐ γὰρ ἔστιν ἐναντίον τῷ πρώτῳ οὐδέν. πάντα γὰρ τὰ ἐναντία ὕλην ἔχει, καὶ δυνάμει ταῦτά ἐστιν. ἡ δὲ ἐναντία ἄγνοια, εἰς τὸ ἐναντίον. τῷ δὲ πρώτῳ ἐναντίον οὐδέν. ἔτι εἰ μὴ ἔσται παρὰ τὰ αἰσθητὰ ἄλλα, οὐκ ἔσται ἀρχὴ καὶ τάξις καὶ γένεσις, καὶ τὰ οὐράνια, ἀλλ' ἀεὶ τῆς ἀρχῆς ἀρχή, ὥσπερ τοῖς θεολόγοις καὶ τοῖς φυσικοῖς ἅπασιν.

* κ. ὅτι πρὸς ἕν

* κ. ῥυθμίσῃ ineptè.

A ἔτι δ' ἔσται τὰ εἴδη ἢ ἀριθμοὶ, οὐδενὸς αἴτια· εἰ δὲ μὴ, οὔτι κινήσεώς γε. ἔτι πῶς ἔσται ἐξ ἀμεγεθῶν μέγεθος καὶ συνεχές; ὁ γὰρ ἀριθμὸς οὐ ποιήσει συνεχὲς, οὔτε ὡς κινοῦν, οὔτε ὡς εἶδος. ἀλλὰ μὴν οὐδέν γ' ἔσται τῶν ἐναντίων, ὅπερ καὶ ποιητικὸν καὶ κινητικόν. ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν μὴ εἶναι. ἀλλὰ μὴν ὕστερόν γε τὸ ποιεῖν δυνάμεως. οὐκ ἄρα ἀΐδια τὰ ὄντα· ἀλλ' ἔστιν. ἀναιρετέον ἄρα τούτων τι. τοῦτο δ' εἴρηται ὡς. ἔτι τίνων * εἰ οἱ ἀριθμοὶ ἓν, ἢ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα, καὶ ὅλως τὸ εἶδος, καὶ τὸ πρᾶγμα, οὐδὲν λέγει οὐδείς· οὐδ' ἐνδέχεται εἰπεῖν, ἐὰν μὴ (ὡς ἡμεῖς) εἴπῃ, ὡς τὸ κινοῦν ποιεῖ. οἱ δὲ λέγοντες τὸν ἀριθμὸν πρῶ- B τον τὸν μαθηματικὸν, καὶ οὕτως ἀεὶ ἄλλην ἐχομένην οὐσίαν, καὶ ἀρχὰς ἑκάστης ἄλλας, * ἐπεισοδιώδη τὴν τοῦ παντὸς οὐσίαν ποιοῦσιν (οὐδὲν γὰρ ἡ ἑτέρα τῇ ἑτέρᾳ συμβάλλεται οὖσα ἢ μὴ οὖσα) καὶ ἀρχὰς πολλάς· τὰ δὲ ὄντα, οὐ βούλεται πολιτεύεσθαι κακῶς.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος.

* χ. τῷ ὧ φ.

* Cap. 3. l. 12.

* Iliad. β.

A Si autem erunt ſpecies aut numeri, nullius cauſæ erunt. Si verò, non ſaltem ipſius motus: quo namque item modo, ex non habẽtibus magnitudinem, magnitudo continuúmque erit? Numerus namque non faciet continuum, neque vt mouens, neque vt ſpecies. Cæterùm nihil contrariorum erit ipſum & factiuum, & motiuum: alioqui cõtingere ſanè poſſit non eſſe. Verumenimuero & facere poſterius quàm potentia eſt. Entia ergo non erunt ſempiterna: attamen ſunt. Interimendum igitur aliquid horum eſt: hoc autem aliquo pacto dictum eſt. Item quomodo numeri ſunt vnum, aut anima, aut corpus, & omnino ſpecies, & res, nemo aliquid dicit, B nec dicere poſſit niſi (vt nos) dicat, quòd, vt mouens faciat. Qui verò dicunt mathematicum numerum primum, & ita ſemper aliam attiguam ſubſtãtiam, ac alia cuiuſque principia, inconſpirantem vniuerſi ſubſtantiam faciunt (nihil enim altera alteri confert, ſiue ſit ſiue non ſit) & principia multa: at entia nolunt malè gubernari.

Non eſt bonus multorum principatus: vnus eſt princeps.

Finis librorum Metaphyſicorum Ariſtotelis, quos poſtremùm recenſuit, argumentis & notis illuſtrauit, ſed & Synopſi Analyticâ locupletauit Guillelmus Du-Val, philoſophiæ Profeſſor & Doctor Medicus.

IVLII CÆSARIS SCALIGERI DE AVCTORE LIBRI DE PLANTIS, IVDICIVM.

*R*EOR *è textrina Theophraſti detracta fila quædam: iiſque clauos additos, tametſi neque aureos neque purpureos. Quòd ſi protinus auctorem tibi dari vis, ad Arabum diligentiam propius accedit. At enimvero, inquit Minutius, à Græco ſaltem ſcriptos ſuſpicabar: quanquam tibi aſſentiebar quod de Ariſtotele negabas. A Græculo balbutiente verſi ſunt, reſpondit Baiulius. Id quod ipſemet, quaſi Q. Mumium profligarit, in fœdiſſima præfatione ſua, quam poſtea legi, gloriatur. At ſcin quo modo? Quo adducor, vt ſuſpicer interdum, quempiam ſemilatinum ineptire vltro voluiſſe. Quippe vt omittam quàm infeliciter Græciſſet, tanta eius in præfatione illa putidula infantia eſt, vt fatear ingenuè multis in locis me nihil intelligere potuiſſe. Eiuſmodi profectò quam* κακοζηλίαν *veteres appellabant, ego verò* ματαιολογίαν*: vt quandoque faſtidium diluere cogar miſeratione. Attribuêre viri docti alius alij: at quidem qui aliorum viderim nihil, Planudem auctorem facienti malim aſſentiri. Extant enim illius aliis in libris ſimilis veſtigia ſemilatinitatis: in quibus ſi quis pedem ponat, haud ita longè ab huiuſce locutionis idea perducetur. Vel hæc videritis quæ de ſcholaſticis aut de Ouidianis verſiculis deprauauit.*

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΤΙΝΟΣ ΕΙΣ
τὰ Ἀριστοτέλους περὶ φυτῶν προοίμιον.

ΤΩ τῆς Ἀριστοτελικῆς ἀειθαλεῖ φιλοσοφίας λειμῶνι, πολλαὶ μὲν καὶ ἄλλαι δέλτοι κατὰ τὰ εὐθηνῆ παραπεφύκασι τῶν φυτῶν, παμφόρους μὲν οἷς θεωροῦμεν, πολύχοας δὲ καὶ οἷς διαπρατόμεθα, περιεχόμεναι τοῖς καρποῖς. ἣν δὲ πρὸς ταῖς ἄλλαις, καὶ ἡ περὶ τῶν ὅσα καὶ φυτῶν, εὐφυὴς βραχὺ μὲν, ἀλλὰ συχναῖς τε λοιπαῖς χάρισι βρύον, καλλίστοις ἐκφορίοις τοὺς τῶν λόγων ἐραστὰς δεξιούμενον οὐ μόνον λέγω τοὺς ἡμετέρους, τοὺς πάνυ, τοὺς περιφανεῖς, τοὺς ἐς λόγους καὶ τὴν σοφίαν ἀπαραμίλλους, καὶ τὴν σύνεσιν Αὔσονας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ μοίρας Ἰταλιωτικῆς· καὶ οὐ τούτοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσοις τοιούτοις εἶδε τῶν εὐδαιμόνων Ἀράβων τρέφον, καὶ τῶν Ἰνδῶν. συχνὸν γὰρ ἐνέβαλεν ἵμερον τῶν ἐκεῖ συγγραμμάτων τοῖς ὁπουδήποτε φιλοσόφοις, ὁ ἐκ Σταγείρων ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ φιλόσοφος. ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον φυτὸν, οὐκ οἶδ᾽ ὅπως οὐ μόνον ἔν τισι πέπονθε πρὸς ἡμᾶς ἀλλοίωσίν τινα, τάχα περὶ τὸ χεῖρον, (οἷα φιλεῖ ὁ χρόνος ποιεῖν) ἀλλὰ καὶ παραθελυμένον ἐκκοπέν. τὸ μὲν ὂν ἀποστροφὸν, ὡς οὐδ᾽ ἄν ποτε φυτευσόμενον εἶδεν, οὐδὲ μὴ προῆλθεν ἐς φῶς. ὑπέστη τὰ ἴσα, καὶ Ἰταλὸς μακρῶν χρόνων στενὴν ἡμῖν χηρεύων τοῦ χρήματος, τοῖς Ἄραψιν ἐγνωρίζετο μόνοις, οἵτινες τῶν τούτου καρπῶν ἀφθόνως ἀπήλαυον. ἀλλά τις, Κελτὸς μὲν τὸ γένος, ἐς τοσοῦτον δὲ τῆς τῶν Ἰταλῶν σοφίας ἐλάσας, ὡς τῶν πρωτείων παραχωρεῖν μηδενὶ, εἶτα βραχὺ τοῦτο, καὶ παρὸν, μὴ τοσοῦτον καθ᾽ ἑαυτὸν οἰηθεὶς, δεῖ μὴ καὶ τὴν τῶν Ἀράβων μετὰ τῶν Λατίνων μεταλάβῃ γνῶσιν, καὶ τὴν καλλίστην ἕξιν ἀσκήσειεν, ὅλος γοῦν καὶ τοῦ ἔργου, καὶ εἰς πέρας τὴν γνώμην ἀγαγεῖν ἠθέλησε. καὶ τυχεῖν παντοίως τοῦ ἐφετοῦ. στέλλεται λοιπὸν τὴν ἀλλοδαπὴν, χρῆται τοῖς Ἄραψι παιδοτρίβαις· καὶ τῇ εὐφυΐᾳ συμμετρήσας σπουδὴν, τοσοῦτον εὐμοίρησε παιδείας, φασὶν, ὡς δύνασθαι τὰ τῶν Ἀράβων εἰς Ἰταλοὺς, καὶ τὰ τῶν Ἰταλῶν μεταπορθμεύειν εἰς Ἄραβας. οὗτος οὖν πρὸς ταῖς ἄλλαις, καὶ τὴν περὶ φυτῶν τήνδε βίβλον μεθηρμήνευσε, κἀκ τῶν λογικῶν Ἀραβικῶν λειμώνων, ὥσπερ καὶ φυτὸν εὐθαλὲς, εἰς τὰς Ἰταλικὰς μετακηπεύσας φυταλιάς. ἔχαιρε γοῦν Ἰταλὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ τὰ μεγάλα ἐκόμπαζε. ταῖς Ἀριστοτελικαῖς γὰρ φιλοτιμεῖσθαι βίβλοις ὑπὲρ πάντας βρενθύεται· καὶ τοσοῦτον ἐνεκαλλωπίζετο τῷ χρήματι, Ξέρξης οὐκ ἧττον ἐκεῖνος εἰς ἣν ὑπεσκιάσθη, καὶ ἣν χρυσῆν ἔδειξε πλάτανον. ἦλθον εἰς ἐπιθυμίαν (μακρὸς ἐξ ὅτου χρόνος) κἀγὼ τοῦ φυτοῦ. λόγοι γάρ μοι τῶν τοῦ κόσμου πάντων χρῆμα τὸ τιμιώτατον. ἐπόθουν ἐμφορηθῆναι τῶν τούτου καρπῶν, τῶν νοημάτων εἰς ἕξιν ἐλθεῖν. ἐψυχαγώγει μοι τὴν ἐπιθυμίαν ἐλπὶς, καὶ τὴν ἐλπίδα πάλιν εὐχὴ διεδέχετο. ἀλλὰ μέχρι πολλοῦ τὰ τῆς ἐπιθυμίας ἀτέλεστα ἡ ἐλπὶς, καὶ μόνον ἐλπίς· τὰ δὲ τῆς εὐχῆς, ἐπετείνετο. τί δὴ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων παντελὴς αἰτία, καὶ ὑπερτελὴς καὶ προτέλειος, ἠρεμίαν τῇ ἐπιθυμίᾳ χορηγεῖ, τῇ ἐλπίδι πέρας, καὶ τὰ τῆς αἰτήσεως τῇ εὐχῇ. Ἰταλὸς γάρ τις ἐκ ποθεν ἡμῖν ἀφνιδίως ἀναφανεὶς, ἱκανῶς ἔχων λογικῆς παιδείας καὶ γνώσεως, παρέρχεται ἐς ἡμᾶς, ἀσπάζεται χαριέντως, τὰ φιλικὰ προσλαλεῖ· εἶτα τὴν ποθουμένην βίβλον ἡμῖν ἐγχειρίζεται. ηὐφράνθην αὐτῆς, ὡς ἐφ᾽ ἑρμαίῳ τῷ χρήματι. ἐδεξάμην τὴν βίβλον ἐκθύμως, ὅλως αὐτῆς ἐξηρτημένην, τὸν ἐγκείμενον νοῦν ἀνελεξάμην ἐπιμελῶς, καὶ δὴ ὡς ἐν ἐσόπτρῳ τινὶ, πρὸ τῆς αὐτῆς βαλβῖδος τὸν Ἀριστοτέλην ἔγνων, καὶ τοῖς Ἀριστοτελικοῖς κατὰ τῶν πάλαι φιλοσόφων ἀντιλογικοῖς ἐπισμοῖς. ἀδικεῖν δὴ ᾠήθην, μὰ τοὺς λόγους, τοὺς λόγοις αἰδοῖ καὶ τοὺς αὐτῶν ἐραστὰς, καὶ γραφῆναι βασκάνου ψυχῆς ἐνεχθῆναι, εἰ μὴ ταύτην ἱκανῶς ἔχων ὑπὸ τῆς ἄνωθεν χάριτος, πρὸς τὴν Ἑλλάδα μεθερμηνεύσαιμι γλῶτταν, καὶ ταῖς λοιπαῖς Ἀριστοτελικαῖς δέλτοις δείξαιμι συναριθμίαν. τῷ τι καὶ συνὴν θεῷ τὸ ἔργον διδοῦσα, καὶ εἰς κοινὴν προτίθημι τὴν βίβλον τοῖς ἀρυομένοις ἀπολαύειν, πολλὴν εὑρὼν τὴν δυσχέρειαν, καὶ τὴν τῶν νοημάτων σύγχυσιν, διὰ τὰς συχνὰς τῶν μεθερμηνευσάντων μεταβολὰς, ἐκ τῆς ἡμετέρας εἰς τὴν τῶν Ἰταλῶν, εἰς τοὺς Ἄραβας ἐκεῖθεν, καὶ πάλιν ἐξ Ἀράβων εἰς Ἰταλοὺς, καὶ εἰς ἡμᾶς ἐκ τούτων ἐπ᾽ ἔσχατον. οὐ γὰρ διαπρέψαντος, ὅσον ἐπὶ ταύτῃ τῇ βίβλῳ, ὁ Σταγειρίτης ὤφθη κατὰ τὸν θρυλλούμενον Ἰδμόνα ἐκεῖνον, ὃν καὶ εἰς χεῖρον ἄγει λόγος ἴσως. ἀλλὰ πολύμορφος, κατὰ τὸν Πρωτέα τὸν Φάριον. ἐπεὶ δὲ πᾶσα δέλτος ἐκ μιᾶς πρὸς ἑτέραν μεταφερομένη διάλεκτον, ἢ κατὰ λέξιν, ἢ κατ᾽ ἔννοιαν προχωρεῖ· καὶ ἡ μὲν ὑστέρα, τὸ σαφὲς ἔχουσα, τῆς ἀκριβείας ἀπολείπεται, ἡ δ᾽ ἑτέρα καὶ προτέρα, προσιόντος τοῦ ἀκριβοῦς, εἰς ἀσάφειαν καταστρέφεται, ἡμεῖς, ὡς ἀσφαλεστέρᾳ ταύτῃ τῷ μέρει καὶ ἀδιαβλήτῳ στοιχοῦντες, καθὼς καὶ ἐν ἑτέραις πεποιήκαμεν δέλτοις, τῆς ἀκριβείας ἐχόμεθα. ἵνα δὲ μὴ φαινοίμεθα καὶ χώραν τῇ ἀσαφείᾳ διδόντες, τὴν κακίαν παντελῆ τοῖς λόγοις ἐγκαλέσαμεν, ἑρμηνείαις τισὶ καὶ σχολικαῖς παρασημειώσεσιν, εἴ τι που ἐκ τῆς ἀσαφείας ἄχαρι καὶ ἀτερπὲς, ἐψυχαγωγήσαμεν, κἀκ τῆς σκληρᾶς καὶ τραχείας τοὺς λογικοὺς ὁδοὺς εἰς τὴν λείαν τε καὶ πλατεῖαν ἐχειραγωγήσαμεν, καὶ τῆς εὐχαριστίας τῷ ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ τὸ, ὡς εἰκὸς, ἀνθομολόγησιν ἀπενείμαμεν. τοῦτο γὰρ ἀφ᾽ ἡμῶν ἀπαιτεῖ τῶν ὑπὸ χεῖρα ὁ μόνος σοφὸς καὶ δυνατὸς Θεὸς, κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον. τίνος γὰρ ἄλλου δεῖται παρ᾽ ἡμῶν, (ὡς διά τινος τῶν προφητῶν περὶ ἑαυτοῦ λέγει) τὸν οὐρανὸν πληρῶν καὶ τὴν γῆν, καὶ οὗ ἡ οἰκουμένη καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, κατὰ τὸν Δαβὶδ, καὶ μεθ᾽ οὗ πᾶς ἀγρὸς παντοίοις ὡραϊσμένος φυτοῖς;

ΤΟ ΠΕΡΙ ΦΥΤΩΝ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ DE PLANTIS LIBER PRIMVS.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι τὰ φυτὰ οὔτε ἐπιθυμίαν ἔχουσιν, οὔτε αἴσθησιν, οὔτε κίνησιν ἑαυτῶν.

A

Ἡ ΖΩΗ ἐν τοῖς ζῴοις καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς εὑρέθη. ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ζῴοις φανερὰ καὶ πρόδηλος, ἐν τοῖς φυτοῖς δὲ κεκρυμμένη καὶ οὐκ ἐμφανής. εἰς τὴν ταύτης γοῦν βεβαίωσιν, πολλὴν ἀνάγκη ἐστὶ ζήτησιν προεξηγήσασθαι. * συνίσταται γὰρ, πότερον ἔχουσιν, ἢ οὐχὶ, τὰ φυτὰ ψυχὴν, καὶ δύναμιν ἐπιθυμίας, ὀδύνης τε καὶ ἡδονῆς καὶ διακρίσεως. Ἀναξαγόρας μὲν οὖν καὶ Ἐμπεδοκλῆς, ἐπιθυμίᾳ ταῦτα κινεῖσθαι λέγουσιν, αἰσθάνεσθαί τε καὶ λυπεῖσθαι καὶ ἥδεσθαι διαβεβαιοῦνται. ὧν ὁ μὲν Ἀναξαγόρας, καὶ ζῷα εἶναι, καὶ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι εἶπε, τῇ τε ἀπορροῇ τῶν φύλλων, καὶ τῇ αὐξήσει τοῦτο ἐκλαμβάνων. ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς, γένος ἐν τούτοις κεκραμένον εἶναι ἐδόξασεν, ὡσαύτως καὶ ὁ Πλάτων ἐπιθυμεῖν μόνον αὐτὰ, διὰ τὴν σφοδρὰν τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως ἀνάγκην, ἔφησεν. ὃ ἐὰν συσταίη, ἥδεσθαι ὄντως αὐτὰ καὶ λυπεῖσθαι, αἰσθάνεσθαί τε, σύμφωνον ἔσται, * ἂν δὲ συσταίη τοῦτο, τὸ ἐπιθυμεῖν, εἰ καὶ ἀεὶ τῷ ὕπνῳ ἀνακτῶνται, καὶ ἐγείρονται ταῖς ἐγρηγόρσεσι, σύμφωνον ἔσται. ὡσαύτως καὶ ἐὰν ζητήσωμεν, εἰ πνοὴν καὶ γένος ἐκ συγκράσεως ἔχουσιν, ἢ τὸ ἐναντίον πολλὴν ἂν τὴν περὶ τούτου ἀμφιβολίαν, καὶ μακρὰν ποιησόμεθα τὴν ζήτησιν. τὸ δὲ τὰ τοιαῦτα παραλιμπάνειν, καὶ μὴ ἀναλώτοις περὶ τὰ καθ' ἕκαστον ἐρεύναις ἐνδιατρίβειν, πρέπον ἐστί. τινὲς δὲ ἔχειν ψυχὰς τὰ φυτὰ εἶπον, ὅτι γεννᾶσθαι, τρέφεσθαι, καὶ αὐξάνεσθαι, νεάζειν καὶ χλοάζειν, γήρᾳ τε διαλύεσθαι τεθεωρήκασιν. ἐπεὶ γὰρ οὐδὲν ἄψυχον ταῦτα μετὰ τῶν φυτῶν ἔχει κοινά. διότι δὲ ἔμψυχα ταῦτα τὰ φυτά, καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ ὡσαύτως κατέχεσθαι ἐπίστευον. ἀλλὰ πρῶτον τοῖς φανεροῖς, εἶτα καὶ τοῖς κεκρυμμένοις ἀκολουθήσωμεν. λέγομεν τοίνυν, ὡς ἐὰν εἴ τι τρέφεται, ἤδη καὶ ἐπιθυμεῖ, καὶ ἡδύνεται μὲν τῷ κόρῳ, λυπεῖται δὲ ὅτε πεινᾷ· καὶ οὐκ ἐμπίπτουσιν αὗται αἱ διαθέσεις, εἰ μὴ μετὰ αἰσθήσεως. τοῦτο ἄρα θαυμά-

* Latinus auctor ἂν σιω. Scalig. verba illa σιω. γὰρ videtur non legiſſe.

*Lat. αἱ δὲ συστῆι, καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν εἰκ τοῦτο.

CAPVT I.

Plantas viuere docet: ſed ita, vt nec appetendi, nec ſentiendi, nec mouendi ſe vim habeant ex ſeſe.

VITA & in animalibus, & in plantis eſſe deprehenſa eſt. In animalibus quidem patens, & manifeſta: in plantis verò, occultior, nec adeò euidens. Ad huiuſce igitur confirmationem, multam inquiſitionem præceſſiſſe, eſt neceſſe. Neque enim conſtat habeantne plantæ animam, appetendique facultatem, doloris item, & voluptatis,
B & rerum diſcretionis. Anaxagoras itaque & Empedocles deſiderio eas duci aiunt: ſentire item, ac triſtitia voluptateque affici affirmant. Et Anaxagoras quidem, animalia ipſas eſſe, & voluptate ac dolore moueri docuit, è foliorum ſcilicet defluuio, & ex incremento iſtud colligens. Empedocles verò ſexum his admiſtum eſſe arbitratus eſt. Eodem modo Plato quoque, appetitu ſolùm illas duci, ob vehementem ſcilicet facultatis altricis neceſſitatem, affirmabat. Quòd ſi conſtet, eas voluptate ac dolore affici, tum ſentire quoque rationi erit conſentaneum: & vbi hoc conſtiterit, tum appetitu quoque duci, ſiquidem ſomno reficiuntur, & vigiliis
C excitantur, rationi conſentaneum erit. Ad eundem modum ſi quæramus an ſpiritum ducant, & ſexuum miſtionem habeant, an contrà ſit: multam ſuper hoc ambiguitatem, & quæſtionem prolixam excitabimus. Verùm talia omiſiſſe, neque ſingulorum inquiſitioni, quæ operæpretium habeant nullum, inſtitiſſe, rectius fuerit. Sunt autem qui animas habere plantas affirmarunt, quia ſcilicet gignere eas conſpexiſſent, alique, & incrementum ſuſcipere, item vireſcere, quæ iuuentus quædam ipſarum ſit, curſúſque ſenio diſſolui: & quòd nullum inanimatorum iſthæc cum plantis habeat
D communia. Proinde vbi eiuſmodi quædam plantis adeſſe animaduertiſſent, appetitu quoque duci eas exiſtimarunt. Nos autem quæ manifeſta ſunt, primùm, deinde quæ latentia, perſequamur. Dicimus itaque, ſi quid alatur, idem quoque appetitu duci: & voluptate afficitur, per ſaturitatem, dolore autem, per famem: & abſque ſenſu affectiones illæ non fiunt. Paradoxa igitur

eſt,

eſt, quãuis non adeo temerè erret eius intentio, A qui plantis ſenſum appetitúmque tribuendum eſſe, ita exiſtimauit. Anaxagoras, Democritus, & Empedocles mentem quoque, & cognitionem eis ineſſe affirmarunt, at nos talia tãquam falſa repudiantes, ſano inſiſtamus ſermoni. Affirmamus igitur quòd neque appetitum plantæ habeant, nec ſenſum. Appetitus enim non aliunde quàm è ſenſu eſt. Neque igitur ſenſum in his deprehendimus, neque partem quæ ſentiat, nec eius ſimilitudinem, & neque ſpeciem definitã, nec quidpiam ad hanc conſequens, neque motum localem, neque viam ad ſenſibile aliquod. Et neque ſignũ quodpiam, quo iudicari poſſit, ſenſum iis ineſſe, vt ſigna habentur, quibus ali B ſciuntur, & incrementum omnino accipere deprehenduntur. Neque verò ita à nobis hoc conſtitueretur, niſi altricem auctricemque facultatem partes animæ eſſe cognitum foret. Proinde cùm talem quandam huius animæ partem continere planta deprehendatur, neceſſariò fit vt animam quoque habere eam ſtatuamus. At cùm ſenſu careat, ſenſilem ipſam nõ eſſe, nequaquam non admittendum. Senſus enim illuſtrãdæ vitæ cauſa eſt: vis altrix verò, auctionis rei viuentis eſt cauſa. Hæ differentiæ hoc in loco procedunt, C quòd intelligi nequeat vt in eodem inter vitam eiuſque priuationem medium inueniatur aliquod. Sed dicat quiſpiam, quod cùm planta animata ſit, animal quoque eandem eſſe. id quod nos nequaquã affirmamus. Etenim difficile eſt plãtæ functionem attribuere, reddereve animæ functioni, quæ in animali habetur. Quod enim plantis vitam ita ineſſe negat, eſt id ipſum, quòd non ſentiant. Sunt autem animalia quoque nõnulla cognitione carentia. Quia verò Natura vitam animalis per mortem corrumpens, ſuo in genere eandem rurſus per generationem cõſeruet, prorſus conſentaneum rationi non eſt, vt inter animatum inanimatúmque medium aliud quoddam conſtituamus. Scimus autem quòd D conchylia animalia ſint cognitione carẽtia: quapropter plantæ ſunt & animalia. Solus ergo ſenſus cauſa eſt per quam hæc animalia dicantur. Nã genera ſpeciebus ſuis nomina dant, & definitiones: ſpecies verò ſuis indiuiduis nomina: debétque genus ex vna & cõmuni cauſa, quæ ſit in multis, eſſe, nõ ex multis. Cæterùm ratio cauſæ per quam genus adſtruitur, nõ cuiuis eſt manifeſta. Ruſus autem, ſunt animalia, quæ ſexu fœmineo carẽt, alia itidẽ, quæ nõ generant, alia rurſus motum nullum habentia. ſunt præterea diuerſorum colorum alia, quemadmodum alia, quæ partum ſibi diſſimilem edunt: alia rurſus è terra creſcunt, aut arboribus. Quod igitur in animalis vita principium eſt? quodnã aliud præter nobile iſtud animal, quod cælum, Solem, E ſtellas & planetas circuit? quæ extra ſcilicet hanc ambiguitatem ſunt, & ſunt impatibilia? nam ſenſus cognoſcentium paſſio eſt. Sciẽdum eſt autem quòd plantæ motum ex ſeſe non habent: ſunt enim terræ affixæ. Ipſa verò terra immota eſt. Ratiocinandum itaque fuerit, vndénam huic vita accedat, vt & ipſas faciamus ſenſum habere. Neque enim rem communem aliquam habent hæc. Dicimus ergo, quòd animalium vitæ communis cauſa, ſenſus eſt. Is diſcretionem facit inter vitam mortémque medium.

A στος μὲν, οὐ μὴν φαῦλος πλανᾶται σκοπὸς, ὃς καὶ τὰ φυτὰ αἰσθάνεσθαι καὶ ἐπιθυμεῖν ἐδόξασεν. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας, καὶ ὁ Δημόκριτος, καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ νοῦν καὶ γνῶσιν ἔχειν εἶπον τὰ φυτά. ἡμεῖς δὲ, τὰ τοιαῦτα ὡς φαῦλα ἀποτρεπόμενοι, τῷ ὑγιεῖ ἐνστῶμεν λόγῳ. λέγομεν οὖν, ὅτι τὰ φυτὰ οὔτε ἐπιθυμίαν, οὔτε αἴσθησιν ἔχουσιν. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, οὐκ ἔστιν εἰ μὴ ἐξ αἰσθήσεως· * καὶ τὸ τῆς ἡμετέρου δὲ θελήματος τέλος, πρὸς τὴν αἴσθησιν ἀποστρέφεται.] οὐχ εὑρίσκομεν γοῦν ἐν τοῖς τοιούτοις αἴσθησιν, οὔτε μέλος αἰσθανόμενον, οὔτε ὁμοιότητα αὐτοῦ, οὔτε εἶδος διωρισμένον, οὔτε τι ἀκόλουθον τούτῳ, οὔτε τοπικὴν κίνησιν, οὔτε ὁδὸν πρός τι αἰσθητὸν, οὔτε B σημεῖόν τι δι᾽ οὗ ἂν κρίνωμεν ταῦτα αἴσθησιν ἔχειν, καθὼς καὶ σημεῖα δι᾽ ὧν ἐπιστάμεθα ταῦτα καὶ τρέφεσθαι καὶ αὐξάνεσθαι εὑρίσκομεν. οὐδὲ * συνίσταται παρ᾽ ἡμῖν τοῦτο εἰ μὴ διότι τὸ θρεπτικὸν καὶ αὐξητικὸν νοοῦμεν μέρη εἶναι τῆς ψυχῆς. ὁπότε μὲν γοῦν τὸ τοιοῦτο φυτὸν εὑρίσκομέν τι μέρος ψυχῆς τοιαύτης ἐν ἑαυτῷ ἔχον, ἐξ ἀνάγκης νοοῦμεν καὶ ψυχὴν ἔχειν αὐτό· ὅτε δὲ στερεῖται αἰσθήσεως, τότε αἰσθητικὸν αὐτὸ μὴ εἶναι, μὴ ἐγχωρεῖν οὐ C δεῖ· ἡ γὰρ αἴσθησις αἰτία ἐστὶν ἐλλάμψεως ζωῆς. τὸ δὲ θρεπτικὸν, αἰτία ἐστὶν αὐξήσεως πράγματός τινος ζῶντος. αὗται δὲ αἱ διαφοραὶ προβαίνουσιν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ὅτι ἀδύνατον ἐν ταὐτῷ μεταξὺ ζωῆς καὶ τῆς στερήσεως αὐτῆς μέσον τι καταλαβεῖν. εἴποι δέ τις ἄν, ὡς ἐπεὶ τὸ φυτὸν ζῶν ἐστιν, ἤδη τοῦτο καὶ * ζῶον εἴποιμεν ἄν· οὐδαμῶς. καὶ γὰρ δυσχερές ἐστι τὴν διοίκησιν τοῦ φυτοῦ ἀποδιδόναι τῇ διοικήσει τῆς ψυχῆς τοῦ ζώου. τὸ γὰρ τὰ φυτὰ τοῦ ζῆν ἀποφάσκειν οὕτως, τοῦτό ἐστιν ὅτι οὐκ αἰσθάνονται. καὶ γὰρ εἰσὶ καί τινα ζῶα γνώσεως ἐστερημένα. ἐπεὶ δὲ ἡ φύσις τὴν τοῦ ζώου ζωὴν ἐν τῷ θανάτῳ φθείρουσα, πάλιν ἐν τῷ ἰδίῳ γένει ταύτην διὰ γενέσεως συντηρεῖ, πάντῃ ἀσύμφωνόν D ἐστιν, ἵνα μέσον ἐμψύχου τε καὶ ἀψύχου, ἄλλο τι μέσον τιθῶμεν. * ἐπιστάμεθα ὅτι καὶ τὰ κογχύλια εἰσὶ ζῶα, γνώσεως ἐστερημένα, διότι εἰσὶ φυτὰ ἐν ταὐτῷ καὶ ζῶα. μόνη ἄρα ἡ αἴσθησίς ἐστιν αἰτία, δι᾽ ἣν ταῦτα λέγονται ζῶα. τὰ γὰρ γένη διδόασι τοῖς οἰκείοις εἴδεσιν ὀνόματα καὶ ὁρισμούς· τὰ δὲ εἴδη τοῖς οἰκείοις ἀτόμοις ὀνόματα. δεῖ δὲ τὸ γένος ἐκ μιᾶς καὶ κοινῆς αἰτίας εἶναι ἐν τοῖς πολλοῖς, καὶ οὐκ ἐκ πολλῶν. ὁ λόγος δὲ τῆς αἰτίας, δι᾽ ἣν βεβαιοῦται τὸ γένος, οὐ τῷ τυχόντι ἐστὶ γνώριμος. πάλιν εἰσὶ ζῶα ἅπερ στεροῦνται γένους θήλεος· ἕτερα ἅπερ οὐ γεννῶσιν, ἕτερα ἅπερ κίνησιν οὐκ ἔχουσι· καὶ εἰσὶν ἄλλα διαφόρων χρωμάτων, καὶ εἰσί τινα ἃ ποιοῦσι τόκον ἑαυτοῖς ἀνόμοιον· εἰσί τε ἄλλα ἃ αὐξάνονται ἐκ τῆς γῆς, ἢ ἐκ δένδρων. τίς οὖν ἐστιν ἡ ἀρχὴ E ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ζώου; τί ἄλλο, εἰ μὴ τὸ εὐγενὲς ζῶον, ὃ τὸν οὐρανὸν περιοδεύει, τὸν ἥλιον, τὰ ἄστρα, καὶ τοὺς πλάνητας, τὰ ἀπὸ τῆς εἰρημένης ἐξωτερικὰ ἀμφιβολίας· ἃ δὴ καὶ ἀπαθῆ εἰσιν; ἡ γὰρ αἴσθησις, τῶν αἰσθανομένων πάθος. ἰστέον δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἔχουσι τὰ φυτὰ κίνησιν ἐξ ἑαυτῶν. τῇ γὰρ γῇ εἰσι πεπηγότα· ἡ δὲ γῆ, ἀκίνητός ἐστι. συλλογισώμεθα τοίνυν, πόθεν ἂν ταύτῃ ζωή, ἵνα ποιήσωμεν καὶ αὐτὰ αἰσθητικά. οὐ γὰρ περιέχει ταῦτα ἓν πρᾶγμα κοινόν. λέγομεν δὲ, ὅτι τῆς ζωῆς τῶν ζώων κοινή ἐστιν αἰτία ἡ αἴσθησις. αὕτη δὲ ποιεῖ διάκρισιν, μέσον ζωῆς καὶ θανάτου.

* In Latino contextu incluſa non habentur.

Lat. ſυνίσταται

Lat. context. ζῶον ὃ εἴπομεν ἂν οὐδ.

* Lat. ἐπιστάμεθα δ᾽ ὅτι.

ὁ οὐρανὸς δὲ, ἐπεὶ διοίκησιν ἔχει ὑψηλοτέραν καὶ ἀξιολογωτέραν τῆς ἡμετέρας διοικήσεως, ἀπεμακρύνθη τούτων. δεῖ τοίνυν, ἵνα τὸ ζῷον τὸ τέλειον καὶ τὸ ἠλαττωμένον ἔχῃ τι κοινόν· καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς. τῇ ταύτης γοῦν στερήσει δεῖ, ἵνα ἕκαστος ἀποχωρῇ τῶν τοιούτων ὀνομάτων, ὅτι οὐκ ἔστι μέσον. ἡ δὲ ζωὴ, ἔστι μέσον· τὸ γὰρ ἄψυχον οὐκ ἔχει ψυχὴν, οὐδέ τι τῶν μερῶν αὐτῆς. τὸ δὲ φυτὸν, οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν ἐστερημένων ψυχῆς, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐστί τι μέρος ψυχῆς· ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι ζῷον, ὅτι οὐδὲ αἴσθησις ἐν αὐτῷ. ἐξέρχεται δὲ ἐκ ζωῆς εἰς μὴ ζωὴν κατὰ βραχὺ, ὡς καὶ τὰ καθ᾽ ἕκαστον. δυνάμεθα δὲ καὶ ἄλλως λέγειν, ὅτι ἔμψυχον τὸ φυτὸν, καὶ οὐ λέγομεν ὅτι ἄψυχον. εἰ ἔχει δὲ ψυχὴν, οὐ λέγομεν ὅτι καὶ τινὰ ἤδη ἔχει αἴσθησιν. πρᾶγμα γὰρ τὸ τρεφόμενον, οὐκ ἔστιν ἄνευ ψυχῆς. πᾶν δὲ ζῷον ἔχει ψυχήν. τὸ δὲ φυτὸν, ἔστιν ἀτελὲς πρᾶγμα. πάλιν τὸ ζῷον ἔχει μέλη διωρισμένα, τὸ φυτὸν ἀδιόριστα. ἔχει δὲ ὕλην οἰκείαν κινήσεως, ἣν ἔχει ἐν ἑαυτῷ. πάλιν δυνάμεθα λέγειν τὰ φυτὰ ψυχὴν ἔχειν, ὅτι ψυχή ἐστιν ἡ ποιοῦσα ἐν αὐτοῖς γίνεσθαι τὰς κινήσεις. ἐπιθυμία δὲ, καὶ κίνησις ἡ ἐν τόποις, οὐκ ἔστιν εἰ μὴ μετὰ αἰσθήσεως. πάλιν τὸ ἕλκειν τροφὴν, ἐστὶν ἐξ ἀρχῆς φυσικῆς, καὶ τοῦτ᾽ αὐτό ἐστι τὸ κοινὸν ζῴου καὶ φυτοῦ. οὐκ ἔσται δὲ φορά τις ἐπὶ τῇ ἑλκύσει τῆς τροφῆς, αἰσθήσεως τὸ παράπαν· ὅτι πᾶν τὸ τρεφόμενον χρῄζει ἐν τῇ οἰκείᾳ τροφῇ δύο ποιοτήτων τινῶν, θερμότητός φημι, καὶ ψυχρότητος· καὶ διὰ τοῦτο δεῖται τροφῆς ὑγρᾶς ὁμοίως καὶ ξηρᾶς· ἡ δὲ θερμότης καὶ ἡ ψυχρότης, εὑρίσκεται ἐν βρώμασι ξηροῖς καὶ ὑγροῖς. οὐδεμία δὲ τῶν τοιούτων φύσεων, χωρίζεται τῆς συμμετόχου αὐτῆς. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πρώτως ἐγένετο ἡ τροφὴ τῷ τρέφοντι συνεχὴς, ἕως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς φθορᾶς· καὶ ὀφείλουσι χρῆσθαι ταύτῃ τὸ ζῷον καὶ τὸ φυτὸν τοιαύτῃ, ὁποία ἐστὶν ἑκάτερον αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Σκέψις περὶ ἐπιθυμίας φυτῶν καὶ κινήσεως, καὶ ψυχῆς.

Διερευνήσωμεν οὖν καὶ τοῦτο, ὃ προηγήσατο ἐν τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ, περὶ ἐπιθυμίας φυτοῦ καὶ κινήσεως αὐτοῦ, καὶ ψυχῆς ἰδίας, καὶ εἴ τι ἀναλύεται ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ φυτοῦ, ὅσον εἰς πνοήν. Ἀναξαγόρας γὰρ εἶπε ταῦτα ἔχειν καὶ πνοήν· καὶ πῶς; εἴπερ εὑρίσκομεν πολλὰ ζῷα μὴ ἔχοντα πνοήν· καὶ πάλιν εὑρίσκομεν ἀκριβῶς, ὅτι τὰ φυτὰ οὔτε ὑπνώττουσιν, οὔτε γρηγοροῦσι. τὸ γὰρ γρηγορεῖν οὐδέν ἐστιν, εἰ μὴ ἀπὸ* διαθέσεως τῆς αἰσθήσεως· τὸ δὲ ὑπνώττειν οὐδὲν, εἰ μὴ ἀσθένεια αὐτῆς· καὶ οὐχ εὑρίσκεταί τι τούτων ἐν πράγματι, τρεφομένῳ μὲν πάσαις ὥραις κατὰ διοίκησιν μίαν, ἐν τῇ οἰκείᾳ δὲ φύσει μὴ αἰσθανομένῳ. τὸ γὰρ ζῷον ὅτε τρέφεται, τότε συμβαίνει ἀναβαίνειν ἀναθυμίασιν ἀπὸ τῆς τροφῆς πρὸς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ὑπνώττειν ἐντεῦθεν πάντως· καὶ ὅταν καταναλωθῇ ἡ ἀναθυμίασις ἡ ἀναβαίνουσα πρὸς τὴν κεφαλὴν, τότε γρηγορεῖ. ἔν τισι δὲ τῶν ζῴων ἐστὶν αὕτη ἡ ἀναθυμίασις πολλὴ, καὶ τέως ὀλίγον ὑπνώττουσιν. ὁ δὲ νυσταγμός ἐστι συνοχὴ τῆς κινήσεως· ἡ δὲ συνοχὴ, πάλιν ἠρεμία πράγματος κινουμένου. ὃ δὲ μάλιστα καὶ κυρίως ἐστὶ ζητητέον

In Lat. ſcribe *affectu*: etſi vetus id mendum.

A Cælum autem, quia functionem habet nobiliorem multo, digniorémque noſtra, procul ab hiſce diſſitum eſt. Eſt itaque neceſſe, vt perfectum animal, & diminutum, commune aliquid habeat: & is eſt vitæ ſcopus. Proinde vbi hæc abfuerit, ab eiuſmodi nominibus quiſque recedat oportet, quia medium non eſt: ſed vita medium eſt. Quod enim eſt inanimatum, id animam non habet, neque ex ipſius partibus habet aliquam. Planta verò ex eorum numero non habetur, quę carent anima: nam in ipſa portio quædam animæ habetur. Animal tamen non eſt, quia ſenſum non habet. Prodit autem de vita ad non vitam paulatim, vt ſingula quoque. Poſſumus autem alio quoque modo dicere quòd animata ſit B planta, neque dicamus inanimatam eſſe: & ſi quid animam habeat, ſenſum tamen habere nō dicimus. Nam res quæ alitur, abſque anima non eſt, & animal omne animam habet, ſed planta imperfecta res eſt. Rurſus animal membra habet infinita: planta indefinita: & materiam habet planta propriam motui, qui ineſt ipſi. Rurſúſque dicere poſſumus, plantas animam habere: nam ea eſt quæ motus in ipſis efficit. At deſiderium, & qui loco fit motus, abſque ſenſu non ſunt. Sic alimentum trahere, à principio naturali eſt, & id ipſum commune animali ac plantæ eſt. Neque cum attractione cibi, ſenſus vllo mo-C do iunctus ſit, neceſſe eſt. Nam quæ aluntur vniuerſa, duabus alimenti qualitatibus ſolùm habent opus, caliditate frigiditatéque, & proinde alimento humido indigent, ac ſicco. At caliditas frigiditáſque in cibis reperiuntur ſiccis ac humidis. Et neutra ex hiſce naturis à pari ſuo ſeiungitur. Idcirco n. primò alimentum continuum alenti eſt factum, vſque ad ipſam corruptionis horam, debéntque eo vti animal ac plāta tali, quale eſt ipſorum vtrumque.

CAPVT II.

D *Amplius diſputat de plantarum appetitu, motu, & anima.*

PErſcrutemur itaque iſtud quoque, quod in oratione noſtra præceſſit, de plantæ appetitu, & de eius motu, animáque propria, & ſi quid ab ea in ſpiritum reſoluatur. Anaxagoras enim illas ſpiritum habere affirmauit, & quo nam modo? Si quidem inuenimus animalia non pauca ſpiritum non habentia. Præterea exactè deprehendimus, neque dormire plantas, neque vigilare. Vigilia enim non aliunde quàm ex effectu ſenſus eſt: ſomnus autem, eiuſdem eſt debilitas: nec inuenitur aliquid horum in rebus hiſce, E quæ dum horis omnibus iuxta diſpoſitionem eandem alantur, in natura tamen ſua nihil ſentiant. Et dum alitur animal, aſcendit vapor ab alimento ad caput, indéque prorſus dormire ipſum contingit. Vbi verò abſumptus fuerit, qui ad cerebrum aſcenderat, vapor, redit vigilia. Porrò in quibuſdam animalibus vapor hic multus, quæ tamen parum dormiūt, vt in camelo contingit, & ceruo, & conſimilibus, præ cerebri ſcilicet ſiccitate, & meatuum anguſtia. Et ſomnus, motus ſtatio eſt: hæc autē, rei motæ eſt quies. Quod autem maximè propriiſſiméque

in hac ſcientia inquirendum eſt, id Empedocles dixit, an ſcilicet in plantis ſexus fœmininus maſculinúſque reperiantur, aut an ſpecies ex hiſce duobus ſexibus commiſta. Dicimus itaque quòd maſculus cùm gignit, in aliud gignit: fœmina verò, cùm gignit, gignit ab alio, ſúntque ambo ſeparati à ſe inuicem. Cùm itaque in plantis reperiatur quòd vnaquæque ſpecies maſculum genus habeat, & fœmellum, & omnino quod maſculum eſt, aſperius eſt ac durius, rigidiúſque: fœmellum, debilius, & fœcundius: quærendum rurſus eſt, inuematúrne hæc duo genera ſimul commiſta in plantis eſſe, vt Empedocles dicit. Id quod ego ſanè ita habere non arbitror. Nam quæ res permiſcentur, primò ſimplices in ſeſe eſſe debent, vt ſcilicet per ſe ſit maſculus, & per ſe fœmina: deinde commiſceantur. Et commiſtio non erit, niſi per propriam generationem. Inuenta igitur fuit in plantis ante miſtionem ſuam, miſtio, quæ efficiens quoque & patiens cauſa in vna hora eſſe debeat. Verùm non inuenitur maſculinitas fœmininitáſque in vlla planta coniunctæ, & ſi hoc ita eſſet, tum planta animali eſſet perfectior. At quo pacto id eſſe queat, quando animal non indiget in generatione ſua, re quapiam extrinſeca? At planta hæc temporibus anni indiget: nam Sole opus habet, & temperamento, & vere plurimum: & multò etiam magis hiſce indiget, quo tempore foras pullulat. Eſt autem initium quoque plantarum alimenti è terra quoddam, & rurſus aliud fructuum generationis à Sole eſt. Sed & Anaxagoras dixit quòd earum humiditas à terra eſt. Idcirco ad Lechiniũ aiebat quòd terra mater eſſet plantarum, Sol pater. Cæterùm maſculi in plantis ſexus & fœmelli miſtionẽ alio quodã modo imaginari debemus: velut quòd plantæ ſemen in prægnatione ſimile ſit animalium, quæ in commiſtione maris & fœminæ conſiſtit. Et ſicvt in ouo vis eſt, dum pullus gignitur, vnde alimentum quoque eius eſt vſque ad ipſam complementi horam, & exitum ab ea, quando fœmella pullum vna in hora exponit: ſic & plantæ ſemen habet. Rurſus ait Empedocles, quòd plantæ, licèt pullos non generent, quia res, quæ naſcitur, non niſi ex natura ſeminis naſcitur, & quod ſit quod remanet ex eo in principio, cibus radicis, & naſcens mouet ſe ſtatim. Sic itaque in miſtione maſculorum & fœminarum plantarum exiſtimare debemus, ſicvt & animalium, quia plantarum miſtio quoque in diſpoſitione quadam eſt. Sed in animali quoniam ſexus miſcentur, vires quoque ſexuum, quæ priùs erant ſeparatæ, commiſcentur: prodítque ex ambob. illis res vna quædam: id quod in plantis non fit. Non. n. vbi genera eorúmque facultates fuerint commiſta, poſtmodum ſeparatim habentur. Si igitur natura maſculum cum fœmina miſcuit, rectè proceſſit: quia nõ inuenimus functionem in plantis aliquam præter fructuum generationem, neque animal ſeparatum eſt à fœmella, niſi quibus horis non congreditur. Et hoc fit ob multas eius actiones ſcientiáſque. Sũt autem qui putent plantas completas eſſe, & integras, vitámque ipſarum, duarum facultatum gratia eſſe, quæ inſunt ipſis, ob alimentum ſcilicet idoneum, & longitudinem ſuæ durationis,

A ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστήμῃ, τοῦτο ἐστὶν, ὅπερ εἶπεν ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ἤγουν εἰ εὑρίσκεται ἐν τοῖς φυτοῖς γένος θῆλυ καὶ γένος ἄρρεν, καὶ εἰ ἔστιν εἶδος κεκραμένον ἐκ τούτων τῶν δύο γενῶν. λέγομεν τοίνυν, ὅτι τὸ ἄρρεν, ὅτε γεννᾷ, εἰς ἄλλο γεννᾷ, καὶ εἰσὶν ἄμφω κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων. ἐπεὶ γοῦν εὑρίσκεται ἐν τοῖς φυτοῖς, ὅτι ἔχει τὰ φυτὰ γένος ἄρρεν καὶ θῆλυ, καὶ πάντως τὸ μὲν ἄρρεν ἐστὶ τραχύτερον καὶ σκληρότερον, καὶ μᾶλλον φείατον, τὸ δὲ θῆλυ ἀσθενέστερον, καὶ καρποφόρον πλέον, πάλιν ὀφείλομεν ζητεῖν, πότερον εὑρίσκονται ταῦτα τὰ δύο γένη κεκραμένα ἅμα ἐν τοῖς φυτοῖς, ὡς εἶπεν Ἐμπεδοκλῆς· ἀλλ' ἐγὼ οὐχ ὑπολαμβάνω τοῦτο τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχειν. τὰ γὰρ κεκραμένα, ὀφείλουσιν εἶναι πρῶτον ἁπλᾶ ἐν B ἑαυτοῖς, καὶ εἶναι καθ' αὑτὸ μὲν τὸ ἄρρεν, καθ' αὑτὸ δὲ τὸ θῆλυ, κἀντεῦθεν κιρνᾶσθαι. ἡ δὲ κρᾶσις οὐκ ἔσται, εἰ μὴ διὰ τὴν οἰκείαν γένεσιν. εὑρέθη γοῦν ἐν τοῖς φυτοῖς πρὸ τῆς κράσεως κρᾶσις, ἣ καὶ ὀφείλει εἶναι αἰτία ποιητικὴ καὶ παθητικὴ ἐν μιᾷ ὥρᾳ· ἀλλ' οὐχ εὑρίσκεται ἀρρενότης καὶ θηλύτης ἡνωμέναι ἔν τινι τῶν φυτῶν. εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἦν, τάχα ἂν τὸ φυτὸν ἦν τελειότερον τοῦ ζώου. καὶ πῶς, εἴπερ τὸ ζῶον οὐ δεῖται ἐν τῇ οἰκείᾳ γενέσει πράγματός τινος ἐξωτερικοῦ, τὸ δὲ φυτὸν τοῦτο δεῖται ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ ἔτους; δεῖται γὰρ ἡλίου, καὶ εὐκρασίας, καὶ τοῦ ἔαρος πλέον· καὶ τούτων δεῖται μᾶλλον ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἐκφύσεως αὐτοῦ. ἔστι δὲ καί τις ἀρχὴ, τῆς μὲν τροφῆς τῶν φυτῶν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πάλιν ἀρχὴ ἑτέρα ἀπὸ τῆς γενέ- C σεως τοῦ ἡλίου. εἶπε δὲ καὶ Ἀναξαγόρας, ὅτι ἡ ὑγρότης τούτων ἐστὶν ἀπὸ τῆς γῆς· καὶ διὰ τοῦτο ἔφη πρὸς Λεχῖνεον, ὅτι ἡ γῆ μήτηρ μέν ἐστι τῶν φυτῶν, ὁ δὲ ἥλιος πατήρ. ἀλλὰ τὴν κρᾶσιν τοῦ ἄρρενος τῶν φυτῶν καὶ τοῦ θήλεος, ὀφείλομεν διατυπῶσαι, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἑτέρῳ τινὶ τρόπῳ· εἰδέναι ὅτι τὸ σπέρμα τοῦ φυτοῦ ὅμοιόν ἐστιν* ἐγκυμονοῦντος ζώου, ἥτις ἐστὶ μίξις ἄρρενός τε καὶ θήλεος. καὶ ὥσπερ ἐστὶν ἐν τοῖς ᾠοῖς ὅτε τοῦ νεοσσοῦ, ἔστιν ἐντεῦθεν καὶ ἡ τροφὴ αὐτοῦ μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ὥρας τῆς συμπληρώσεως καὶ τῆς οἰκείας ἐξόδου· καὶ τότε τὸ θῆλυ ἐκτίθησι τὸν νεοσσὸν ἐν μιᾷ ὥρᾳ· οὕτω καὶ τὸ σπέρμα τοῦ φυτοῦ. εἶπε πάλιν Ἐμπεδοκλῆς, ὅτι τὰ φυτὰ, εἰ καὶ νεοσσοὺς οὐ γεννῶσι· D διότι τὸ γεννώμενον οὐ γεννᾶται, εἰ μὴ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ σπέρματος. καὶ ὅπερ μὲν εἴδομεν αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ τροφὴ τῆς ῥίζης, καὶ τὸ γεννώμενον κινεῖ αὐτὸ ἑαυτὸ παραυτίκα. ὅμως οὕτως ὀφείλομεν ὑπολαμβάνειν καὶ ἐν τῇ μίξει τῶν ἀρρένων καὶ τῶν θηλέων φυτῶν, ὡς ἐπὶ τῶν ζώων, ὅτι καὶ ἡ μίξις τῶν φυτῶν ἐστιν ἐν διαθέσει τινί· ἀλλ' ἐν τοῖς ζώοις, ὅτε μίγνυνται, τὰ γένη μίγνυνται, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν γενῶν, αἱ ἤτοι μὲν πρότερον κεχωρισμέναι, καὶ προῆλθεν ἐκ τούτων ἀμφοτέρων πρᾶγμά τι ἕν· ὃ δὴ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς φυτοῖς. οὐ γὰρ ὅτε μίγνυνται τὰ γένη, καὶ αἱ δυνάμεις αὐτῶν, μετὰ ταῦτα γίνονται κεχωρισμέναι. Εἰ γοῦν ἡ φύσις ἔμιξε τὸ ἄρρεν μετὰ τοῦ θήλεος, καλῶς προέβη· ὅτι E οὐχ εὑρίσκομεν ἐνέργειάν τινα ἐν τοῖς φυτοῖς παρὰ τὴν γένεσιν τῶν καρπῶν. οὐδὲ γάρ ἐστι ζῶον κεχωρισμένον τοῦ θήλεος, εἰ μὴ ἐν ὥραις αἷς οὐ συνάπτεται. τοῦτο δέ ἐστι, διά τε πολλὰς ἐνεργείας αὐτοῦ, καὶ διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ ἐπιστήμας. Εἰσὶ δέ τινες τὰ φυτὰ πεπληρωμένα ὑπολαμβάνουσι, καὶ τὴν χάριν τῆς ζωῆς αὐτῶν εἶναι διὰ τὰς δύο δυνάμεις ἃς ἔχει, ἤγουν διὰ τὴν τροφὴν τὴν ἐπιτηδείαν εἰς τὸ τρέφειν αὐτὰ, καὶ διὰ τὴν μακρότητα τῆς οἰκείας ὑπάρξεως,

* In Lat. ſcribendũ videtur, *impregnationiſ.* aut in Græco *ἐν κομιᾶσι.* quod fieri non poteſt.

καὶ τοῦ καιροῦ ὁπόταν βλαστάνῃ καὶ καρποφορῇ ἡ ζωὴ αὐτῶν, καὶ στρέφηται πρὸς αὐτὰ ἡ νεότης αὐτῶν, καὶ οὐ γίνεται ἐν αὐτοῖς τι περιττόν. οὐ δεῖται τὸ φυτὸν ὕπνου, διὰ πολλὰς αἰτίας, ὅτι κεῖται τὸ φυτὸν ἐν τῇ γῇ, καὶ δεσμεῖται ὑπ' αὐτῆς, καὶ οὐκ ἔχει κίνησιν ἐν ἑαυτῷ· οὐδὲ ὅρον διωρισμένον ἐν τοῖς οἰκείοις μέρεσιν, οὔτε αἴσθησιν ἔχει, οὔτε κίνησιν αὐτοπροαίρετον, οὔτε ψυχὴν τελείαν· τοῦτο δὲ ἔχει μᾶλλον μέρος μέρους ψυχῆς· καὶ τὸ φυτὸν οὐκ ἐδημιουργήθη διὰ τὸ φυτόν. καὶ πάλιν ἐὰν εἴπῃ τις, ὅτι τὸ φυτὸν δεῖται μὲν τροφῆς εὐτελοῦς καὶ μοχθηρᾶς· εἰ καὶ δεῖται δὲ τοιαύτης, ὅμως κατὰ πολὺ σταθερᾶς καὶ συνεχοῦς, καὶ μὴ ῥᾳδίως διαφθειρομένης· κἀντεῦθεν συνίσταται ἵνα τὸ φυτὸν ἔχῃ τι κρεῖττον παρὰ τὸ ζῶον· καὶ διὰ τοῦτο ἀνάγκη καὶ πράγματα ἄψυχα εἶναι εὐγενέστερα τῶν ἐμψύχων, ἀλλὰ ἔργον τοῦ ζώου ἐστὶ κρεῖττον παρὰ πᾶν ἔργον τοῦ φυτοῦ. ἄλλως τε εὑρίσκομεν καὶ ἐν τῷ ζώῳ πάσας τὰς δυνάμεις τὰς ἐν τῷ φυτῷ, καὶ ἄλλας πολλάς· οὐ μὴν καὶ ἔμπαλιν. εἶπε πάλιν ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὅτι τὰ φυτὰ ἔχουσι γένεσιν ἐν κόσμῳ ἠλαττωμένῳ, καὶ οὐ τελείῳ κατὰ τὴν συμπλήρωσιν αὐτοῦ. ταύτης δὲ συμπληρουμένης, οὐ γίνεται ζῶον. ἀλλ' οὐδὲ ὁ λόγος ἀναρμοστός ἐστι· διότι ὁ κόσμος ἐντελής ἐστι, καὶ διηνεκής, καὶ οὐκ ἔπαυσε πώποτε γεννᾶν ζῶα καὶ φυτά, καὶ πάντα ἄλλα εἴδη. ἐν ἑκάστῳ δὲ εἴδει τῶν φυτῶν, ἐστὶ θερμότης καὶ ὑγρότης φυσική· ἥτις ὁπόταν ἀναλωθείη, ἀσθενοῦσι τὰ φυτά, καὶ γηράσκουσι, καὶ φθίνουσι, καὶ ξηραίνονται. καὶ τινὲς μὲν λέγουσι τοῦτο φθοράν, ἄλλοι δ' οὐχί.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Τῶν φυτῶν διαιρισμὸς κατὰ μέρη.

Τινὰ τῶν φυτῶν ἔχουσί τι ὑγρὸν ὡς ῥητίνην, ὡς κόμμι, ὡς σμύρναν, ὡς θυμίαμα, καὶ ὡς κόμμι Ἀραβικόν. πάλιν τινὰ δένδρα ἔχουσι δεσμούς, καὶ φλέβας, καὶ κοιλίαν, καὶ ξύλον, καὶ φλοιόν, καὶ μυελὸν ἐντός. καὶ τινὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰσὶ φλοιός. καὶ τινῶν μὲν ὁ καρπὸς ὑπὸ τὸν φλοιόν, ἤγουν ἐντὸς τοῦ φλοιοῦ καὶ τοῦ ξύλου. καὶ τινὰ μὲν μέρη τοῦ δένδρου εἰσὶν ἁπλᾶ, ὡς ὁ χυμὸς ὁ εὑρισκόμενος ἐν αὐτοῖς, καὶ οἱ δεσμοί, καὶ αἱ φλέβες· τινὰ δὲ εἰσι σύνθετα ἐκ τούτων, ὡς κλάδοι, καὶ λύγοι, καὶ φύλλα. ταῦτα δὲ πάντα οὐχ εὑρίσκομεν ἐν πᾶσι τοῖς φυτοῖς. τινὰ γὰρ τῶν φυτῶν ἔχουσι καὶ ταῦτα, καὶ ἄλλα μέρη, λύγους καὶ φύλλα, κλάδους, ἄνθη, καὶ βλαστούς, καὶ φλοιὸν τὸν περικυκλοῦντα τὸν καρπόν. καὶ καθὼς εἰσὶ καὶ ἐν τοῖς ζώοις μέρη ὁμοιομερῆ, οὕτω καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς. καὶ ἕκαστα τῶν μερῶν τοῦ φυτοῦ σύνθετα, εἰσὶν ὅμοια μέλεσι ζώου· ὁ δὲ φλοιὸς τοῦ φυτοῦ, ὅμοιός ἐστι φυσικῶς δέρματι * ζώου· οἱ δεσμοὶ πάλιν ὅμοιοι νεύροις ζώου. ὁμοίως καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ἐν αὐτῷ. καὶ τινὰ μὲν τῶν μερῶν διαιροῦνταί πως διὰ μερῶν ἀνομοίων, τινὰ δ' ὁμοίων, εἶτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. καὶ γὰρ οὐδὲ ἐνὶ τρόπῳ διαιρεῖται διὰ τῆς γῆς μόνον, καὶ ἀλλοτρόπως διὰ τῶν στοιχείων. ὡσαύτως καὶ ὁ πνεύμων, καὶ ἡ σάρξ, διαιροῦνται μὲν πρώτως, καὶ εἰσὶ μέρη τούτων, σὰρξ καὶ πνεύμων· ἄλλως δὲ διαιροῦνται καὶ διὰ τῶν στοιχείων· ὁμοίως καὶ αἱ τῶν φυτῶν ῥίζαι. πλὴν οὐ διαιρεῖται καὶ ἡ χεὶρ εἰς ἄλλην χεῖρα, οὐδὲ ἡ ῥίζα εἰς ἄλλην ῥίζαν. οὐδὲ τὰ φύλλα εἰς ἄλλα φύλλα. ἐν ταύταις γοῦν ταῖς ῥίζαις, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς φύλλοις ἐστὶν ἡ σύνθεσις. πάλιν τινὲς μὲν τῶν καρπῶν εἰσιν ἐκ

Poſt verbum ζῶν, periodum ampliùs habet Latinus quàm Gr.contextus.

tēporis itē quo frōdet, fructūmq; edit ipſarū vita, cōuertiturque ad illas earū iuuētus, neque fit in eis ſuperfluum aliquod. Planta ſomno non indiget ob multas cauſas, quia in terram poſita eſt, eique alligata, nec motum in ſeſe, nec terminum finitum in ſuis partibus habet, & neque ſenſum, nec motum habet voluntarium, nec animam perfectam, ſed portionem partis animæ habet magis. Et planta propter plantam creata non eſt, ſed propter animal. Et ſi dixeris quòd planta cibo vili indiget ac malo, & ſi tali indigeat, multum tamen ſtabili & continuo, & nec facilè diſſolubili. Etſi ita conſtat quòd planta præſtantius quiddam ſupra animal habeat, neceſſe eſt vt res inanimatæ rebus animatis ſint nobiliores. Sed animalis opus nobilius eſt, ac melius, quàm opera plantæ vniuerſa. Et alioqui in animali reperimus virtutes omnes, quæ ſunt in plantis, & multas inſuper alias: non autem viciſſim. Rurſus ait Empedocles quòd plantæ generationem habent in Mundo, diminuto tamen, & non ſuis modis perfecto, abſolutóque, & quòd eo completo animal non generabitur. Qui ſermo aptus non eſt, quando Mundus totus eſt, ac ſempiternus, & animalia generare ceſſauit nunquam, ac plantas, & omnis generis ſpecies alias. In omni autem plantarum ſpecie calor eſt, & humor naturalis, qui vbi abſumptus fuerit, valetudinem incurrunt plantæ, & ſeneſcunt, intereúntque, & marceſcunt. Hanc alij corruptionem dicunt, alij non.

CAPVT III.

Plantarum diuiſio à partibus.

QVædam arbores ſuccū habent, vt reſinam, & gūmi, & myrrham, & thus, & thymiama. Aliæ nodos habent, & venas, ac ventrem, & lignū, & corticem, & medullam intra ſe. Quædam vt plurimùm è cortice ſunt. Aliarū fructus ſub cortice eſt, inter ipſum ſcilicet & lignum. Et partes arborum aliæ ſunt ſimplices, vt humor, qui in ipſis inuenitur, & nodi, & venæ. Aliæ ex hiſce compoſitæ ſunt partes, vt rami, & virgæ, & folia. Hec verò omnia non in plantis omnibus reperiuntur. Nam aliæ & has partes habent, & alias, velut radices, virgas, folia, ramos, flores, germina, & corticem eum qui fructus circundat. Et vt in animali membra ſunt partium ſimilium, ita & in plantis. Et quæuis plantæ partes compoſitæ coagmentatæve membris animalium ſimiles ſunt. Et cortex plantæ, iuxta ſuæ naturæ modum cuti animalis eſt ſimilis. Et radix, ori animalis ſimilis eſt. Nodi quoque illius, neruorum, qui ſunt in animali, ſimilitudinem habent. Eodem modo quæ in ipſo ſunt partes cæteræ. Et diuiduntur harum partium nonnullæ in partes quodam modo diſſimilares, alię in ſimilares partes, velvti ſcilicet in luto, quod vno modo per terram tantùm diuiditur, modo alio per elementa. Sic pulmo & caro diuiduntur primò, & ſunt eorum partes caro ac pulmo, & alio modo per elementa diuiduntur. Eodem modo plantarum radices diuiſionem accipiunt. Verùm in aliam manum non diuiditur manus, nec in radicem aliam radix, nec folia in folia alia. In his itaque radicibus & foliis, compoſitio eſt. Fructuum quoque alij ex

partibus paucis compoſiti ſunt, alij ex multis, vt A oliuæ: illæ enim corticem habent, & carnem, & teſtam ac ſemen. & fructuum alij tria velamenta habent. Semina verò omnia è duobus corticibus ſunt. Et partes plantarum ſunt, quas diximus. Cæterùm ſumma præſentis orationis intentio eſt, determinare has plantarum partes, & velamenta, earúmque differentias, id quod admodũ eſt difficile. In primis verò ipſarũ eſſentiã definire, & colorem, & durationis tempus, impreſſiones itẽ, quæ illis accidere ſolẽt. Præterea, quòd non habẽt plantæ mores animæ, nec affectũ animalis affectui ſimilẽ. Quòd ſi iuxta proportionẽ, animalis partes cum plantæ partibus propoſuerimus, extẽdetur oratio hæc, & fortaſ- B ſe neque percurrere ſingula licebit, vt inſignioribus vniuerſas ſuis differentiis plantarũ partes recenſeamus. Quia pars rei cuiuſque de genere eius proprio, déque ſubſtantia ipſius propria eſt. Et quando generabitur plantæ ſpecies, remanebit in propria ſua diſpoſitione, niſi longa infirmitate quapiam ex eadem diſpoſitione ſua exciderit. E floribus, & fructibus, & foliis plantarum alia toto anno ſunt, alia verò nõ ſunt, nec remanent, vt cortex, & corpus à re abijciente ipſum ob aliquam cauſam decidens. Hæc in planta nõ remanent, quia multoties ab ipſa decidũt partes multæ non finitæ, vt pili hominis, & vngues, ſed pro illis naſcũtur partes aliæ, vel eo ipſo in loco, C è quo exciderunt, vel in alio extra illum. Et iam palàm eſt, quòd partes plantæ nõ ſunt definitæ, ſintne partes nécne, ſed indefinitæ ſolùm ſunt. Nobis verò abſurdum videtur affirmare, res quaſpiam, cum quibus creſcit animal, & completur, non eſſe ipſius partes, ſed eſſe ceu folia ſunt, & eiuſmodi, quæ in plantis habentur alia: quanquam definitæ non ſint tales animalis partes, & ſi paulatim decidant, vt cornua ceruis ſolent, & comæ animalibus quibuſdam, & pili alijs, quæ ſeſe per hyemem cauernis occultant, & ſub terram condunt, licèt, inquam, paſſionem talem habeant ſimilem foliis deciduis. Loquẽdum itaque nobis de iis rebus eſt, quas primùm D tradidimus, & exordienda enumeratio partium eſt plantarũ, quæ propriæ ſint, & quæ cõmunes. Item earundem differentiarũ. Dicimus igitur, quòd in plantarum partibus magna diuerſitas ineſt, in multitudine & paucitate, magnitudine & paruitate, in fortitudine debilitatéque. Id autem fit, quia humor, qui in magnis arboribus eſt, in quibuſdam eſt vt lac, vt in ficubus, in quibuſdam ſimilis eſt pici liquidæ, velvt humor, qui in vite eſt: in aliis eſt originalis, vt in origano, & in planta, quam opigaida dicunt. Item planta eſt, quæ partes ſiccas habet, alia quæ humidas. Rurſus alia eſt, partes habens diſcretas, & nec ſimiles, nec æquales. Aliæ rurſus partes ſimiles E adinuicem habent, inæquales autem: quædam æquales habent partes, diſſimiles autem: & neque locus in his eſt definitus. Differentiæ verò plantarum in ſuis partibus cognoſcuntur pulchrè, vt & figuræ ipſarum tum è colore tum è raritate ac ſpiſſitudine, aſperitate ac læuitate, tum aliis omnibus, quæ ipſis accidũt, differẽtiis, in æqualitate ſcilicet & augmẽto naturali, in decremẽto, in magnitudine ac paruitate.

A μερῶν ὀλίγων συγκείμενοι, τινὲς δὲ ἐκ μερῶν πολλῶν, ὡς ἐπὶ τῶν ἐλαιῶν. αὗται γὰρ ἔχουσι φλοιὸν σάρκα, καὶ τὸ ὀστρακῶδες, καὶ σπέρμα, καὶ καρπόν. τινά τε ἔχουσι καὶ περικαλύμματα, πάντα δὲ τὰ σπέρματά εἰσιν ἐκ δύο φλοιῶν. καὶ μέρη μὲν τῶν φυτῶν εἰσιν ἃ προείπομεν, ἡ δ' ἀκρότης τοῦ παρόντος λόγου ἐστὶ διορίσασθαι ταῦτα τὰ μέρη τῶν φυτῶν, τὰ περικαλύμματα αὐτῶν, καὶ τὰς αὐτῶν διαφοράς· ὅπερ ἐστὶ πάνυ δυσχερὲς καὶ ἐξαιρέτως, τὸ διορίσασθαι τὴν οὐσίαν αὐτῶν, καὶ τὸ χρῶμα, καὶ τὸν καιρὸν διαμονῆς αὐτῶν, καὶ τὰς συνοχὰς τὰς περιπιπτούσας αὐτοῖς· καὶ ὅτι οὐκ ἔχουσι τὰ φυτὰ ἤθη ψυχῆς, οὐδὲ διάθεσιν ἴσην διαθέσει ψυχῆς. ἐὰν γοῦν B κατ' ἀναλογίαν θῶμεν τὰ μέρη τῆς ψυχῆς μετὰ τῶν μερῶν τοῦ φυτοῦ, μηκυνθήσεται ὁ λόγος, καὶ τυχὸν οὐδὲ δυνηθείημεν διεξελθεῖν αὐτὰ ταῦτα, μεγάλαις διαφοραῖς ἀπαριθμοῦντες τὰ μέρη τῶν φυτῶν. καὶ γὰρ μέρος ἑκάστου πράγματος, ἐκ τοῦ ἰδίου γένους ἐστί, καὶ ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας. καὶ ὅταν γεννηθῇ τι εἶδος φυτοῦ, μένει ἐν τῇ οἰκείᾳ διαθέσει, ἐὰν μὴ τινι χρονικῇ ἀσθενείᾳ καὶ βαρείᾳ τῆς οἰκείας ἐκπέσῃ τοιᾶσδε διαθέσεως. Τῶν ἀνθέων τοίνυν, καὶ τῶν καρπῶν, καὶ τῶν φύλλων τῶν ἐν φυτοῖς, τινὰ μὲν ἐν παντὶ ἔτει εἰσί, τινὰ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει, οὐδὲ διαμένουσιν ὡς ὁ φλοιός, καὶ τὸ σῶμα πίπτον ἀπὸ πράγματος, τοῦ ἀπορρίπτοντος τοῦτο διά τινα αἰτίαν. οὐ μένουσι δὲ ταῦτα ἐν τῷ φυτῷ, ὅτι C πολλάκις πίπτουσιν ἐξ αὐτοῦ μέρη τινὰ μὴ διωρισμένα, ὡς τρίχες ἐξ ἀνθρώπων, καὶ ὄνυχες. πλὴν γίνονται τρίχες, ἢ ἐν αὐτοῖς τοῖς μέρεσιν ὅθεν ἐξέπεσον, ἢ ἐκτὸς ἐν ἄλλοις. καὶ ἤδη φανερὸν γέγονεν, ὅτι τὰ μέρη τοῦ φυτοῦ οὐκ εἰσὶ διωρισμένα, εἴτε καὶ μή, ἀλλὰ μόνον ἀδιόριστα. ἡμῖν δὲ αἰσχρόν ἐστι λέγειν πράγματά τινα μεθ' ὧν αὐξάνεται τὸ ζῶον, καὶ συμπληροῦται μετ' αὐτῶν, μὴ εἶναι μέρη αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναι κατὰ τὰ φύλλα, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τὰ ἐν τῷ φυτῷ, κἂν καὶ οὐκ ὦσι διωρισμένα τὰ τοιαῦτα μέρη τοῦ ζώου, κἂν καὶ κατὰ μικρὸν ἐκπίπτωσιν, ὡς τὰ κέρατα τῆς ἐλάφου, καὶ κόμαι τινῶν ζώων, καὶ τρίχες ἄλλων, ἃ δὴ κρύπτου- D σιν ἑαυτὰ κατὰ τὸν χειμερινὸν καιρὸν ἐν ὀπαῖς, καὶ ὑπὸ τὴν γῆν πίπτουσι, κἂν καὶ τὸ τοιοῦτον πάθος παρόμοιον ἔχωσι τῇ πτώσει τῶν φυτῶν. ὀφείλομεν οὖν εἰπεῖν περὶ τῶν πραγμάτων ὧν πρότερον ἱστορήσαμεν, καὶ ἄρξασθαι ἀπαριθμεῖν τὰ ἴδια μέρη τῶν φυτῶν καὶ τὰ κοινά, καὶ τὰς τούτων διαφοράς. Λέγομεν τοίνυν, ὡς ἐπὶ τοῖς μέρεσι τῶν φυτῶν ἐστι μεγάλη διαφορά, ἐν τῷ πλήθει καὶ ἐν τῇ ὀλιγότητι, ἐν τῷ μεγέθει καὶ ἐν τῇ σμικρότητι, ἐν τῇ δυνάμει καὶ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ. τοῦτο δέ ἐστιν, ὅτι ὁ χυμὸς ὁ ἐν τοῖς μεγάλοις δένδροις, ἔν τισι μέν ἐστιν ὡς γάλα, οἷον ἐπὶ τῆς συκῆς· ἔν τισιν ὅμοιος ὑγρᾷ πίσσῃ, ὡς ὁ χυμὸς ὁ στάζων ἐκ E τῆς ἀμπέλου· ἔν τισι δὲ ἀρχέγονος, ὡς ἐν τῷ ὀριγάνῳ, καὶ ἐν φυτῷ τῷ λεγομένῳ ὀπιγαῖς, καὶ ἐν ἄλλοις. πάλιν ἔστι φυτὸν τὸ ἔχον μέρη ξηρά, ἕτερον ὑγρά, καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ ἔστι τὸ ἔχον μέρη καὶ διακεκριμένα, οὔτε ὅμοια οὔτε ἴσα. καὶ τινὰ μὲν ἔχει ὅμοια μέρη, οὐκ ἴσα δέ· τινὰ ἴσα μέν, οὐχ ὅμοια δέ, καὶ ὅτι οὐδέ ἐστι τόπος ἐν τούτοις ὡρισμένος. αἱ διαφοραὶ δὲ τῶν φυτῶν, ἐν τοῖς οἰκείοις μέρεσι γινώσκονται καλῶς· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ σχήματα αὐτῶν ἐκ τοῦ χρώματος, ἐκ τῆς ἀραιότητος, ἐκ τῆς πυκνότητος, ἐκ τῆς τραχύτητος, καὶ ἐκ πάντων ἄλλων τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς· ἐν ἰσότητι, ἐν αὐξήσει φυσικῇ, ἐν διαχείσει, ἐν μεγέθει, ἐν σμικρότητι.

καὶ εἰσὶ μὲν τὰ αὐτὰ τοιούτου τρόπου, ἔχουσι δὲ καὶ διαφορὰς πολλάς, καθὼς προείπομεν. A

Et alia non eſt vnius modi, ſed differentias multas habet, quemadmodum prædiximus.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Τῶν φυτῶν διαιρεσμὸς κατὰ γένη καὶ τόπους.

ΚΑὶ πάλιν τῶν φυτῶν τινὰ προφάγουσι καρπὸν ἐπάνω τῶν ἰδίων φύλλων, τινὰ δὲ ὑποκάτω τῶν φύλλων. καὶ τινῶν μὲν ὁ καρπὸς ἀπηώρηται τοῦ ἰδίου φιτροῦ, τινῶν δὲ ἀπὸ τῆς ῥίζης, ὡς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ φυτά, τὰ λεγόμενα μαργαρεῖται. τινῶν δὲ οἱ καρποὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν· καὶ τινῶν οἱ καρποὶ καὶ τὰ φύλλα, καὶ οἱ δεσμοὶ ἀδιάκριτοί εἰσι. καὶ τινῶν τὰ φύλλα B πρὸς ἄλληλα ὅμοια, ἄλλων δ' οὔ. καὶ τινὰ μὲν ἔχουσι κλάδους ἴσους, τινὰ δὲ οὐ τοιούτους. Εἰσὶ δὲ καὶ μέρη, ἅπερ ὀνομάσαμεν ἐν πᾶσι τοῖς δένδροις αὔξησιν παρέχοντα καὶ πρόσθεσιν, ὡς ἡ ῥίζα, οἱ λύγοι, οἱ φιτροί, καὶ οἱ κλάδοι· καὶ ταῦτα παρομοιοῦνται μέλεσιν ἀνθρώπων τοῖς περιέχουσι πάντα τὰ ἄλλα μέρη. καὶ ἡ μὲν ῥίζα μεσιτεύει ἔν τε τῷ φυτῷ, καὶ τῇ τροφῇ· καὶ καλοῦμεν αὐτὴν οὐ μόνον ῥίζαν, ἀλλὰ καὶ αἰτίαν ζωῆς. αὕτη ζωὴν τοῖς φυτοῖς προσφέρει. καὶ φιτρὸς μέν ἐστιν, ὁ μόνος γινόμενος ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔστιν ὅμοιος ἡλικίᾳ ἀνθρώπου· παραφυάδες δέ εἰσι, τὰ ἀπὸ τῆς ῥίζης τοῦ δένδρου C βλαστάνοντα· κλάδοι δέ, οἵτινες αὐξάνουσιν ἐπάνω τῶν παραφυάδων. οὐχ εὑρίσκονται δὲ ταῦτα ἐν πᾶσι τοῖς φυτοῖς. καὶ πάλιν τῶν κλάδους ἐχόντων, τινὰ μέν εἰσι διηνεκῆ, τινὰ δὲ οὐχί, μᾶλλον δὲ ἀπὸ ἔτους μετ' ἔτος. καὶ πάλιν εἰσὶ φυτὰ μὴ ἔχοντα κλάδους, μηδὲ φύλλα, ὡς οἱ μύκητες, καὶ τὰ ὅμοια. οἱ κλάδοι δέ, οἱ γινόμενοι ἐν τοῖς δένδροις, καὶ οἱ φλοιοί, καὶ οἱ φιτροί, καὶ οἱ μυελοί, οὐ γίνονται, εἰ μὴ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ χυμοῦ τῶν δένδρων. καὶ τινες καλοῦσιν αὐτὸν τὸν μυελὸν τὸν ἐν τοῖς δένδροις, μήτραν, ἄλλοι σπλάγχνα, ἕτεροι δὲ καρδίαν. ταῦτα δὲ καὶ αἱ φλέβες, καὶ ἡ σὰρξ ὅλου τοῦ δένδρου, ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων πεφύκασι. καὶ πολλάκις εὑρίσκονται μέρη τινὰ ἐπιτήδεια εἰς τὸ γίνεσθαι φύλλα καὶ ἄνθη. καὶ λύγοι δέ τινες βραχεῖς εἰσιν, εἰς τὸ γίνεσθαι ἐπιτήδειοι ἄνθη, D ὡς ἐπὶ τῶν ἰτεῶν. τινὲς δὲ καὶ ἄνθη καὶ καρποὺς ἐν τοῖς δένδροις, καὶ τἄλλ' ὁπόσα γίνονται ἐκ σπέρματος, καὶ ὅσα περικαλύπτουσιν αὐτά. καὶ πάλιν τῶν φυτῶν εἰσὶ τινὰ δένδρα, τινὰ δὲ μέσον δένδρων καὶ βοτανῶν· καὶ ταῦτα ὀνομάζονται θάμνοι. καὶ τινὰ μέν εἰσι βοτάναι, τινὰ δὲ λάχανα. σχεδὸν οὖν πάντα τὰ φυτὰ τοῖς τοιούτοις ὑποπίπτουσιν ὀνόμασι. πάλιν εἰσὶ δένδρα, ἅπερ ἔχουσιν ἐκ τῆς οἰκείας ῥίζης φιτρόν, καὶ γίνονται ἐν αὐτοῖς κλάδοι πολλοί, ὡς συκαῖ, καὶ ἐλαῖαι· τινὰ δ' οὔ. πάλιν εἰσὶν ἄλλα φυτά, μέσον, ὡς εἴπομεν, δένδρων καὶ βοτανῶν μικρῶν τὰ λεγόμενα E θάμνοι, ἔχοντα ἐν ταῖς ῥίζαις αὐτῶν πολλοὺς κλάδους, ὡς τὰ καλούμενα ἄγνοι καὶ βάτοι. λάχανα δέ εἰσι, τὰ ἔχοντα πολλοὺς φιτροὺς ἐκ μιᾶς ῥίζης, καὶ πολλοὺς κλάδους, ὡς τὸ πήγανον, αἱ κράμβαι, καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰσὶ δὲ καὶ βοτάναι, αἵτινες οὐκ ἔχουσι φιτρὸν ἐκ τῆς οἰκείας ῥίζης, ἀλλὰ παραυτίκα φέρουσι φύλλα. καὶ τινὰ μὲν κατὰ πᾶν ἔτος γίνονται καὶ ξηραίνονται, ὡς σῖτος, καὶ τὰ παραπλήσια, τινὰ δ' οὔ. οὐ δυνάμεθα δὲ ταῦτα ἐπίστασθαι, εἰ μὴ διὰ* συλλογισμῶν καὶ παραδειγμάτων, καὶ ὑπογραφῶν. πάλιν εἰσὶ βοτάναι εἰς δύο ἄκρα κλίνουσαι, ὡς τὸ λεγόμενον λάχανον βασιλικόν· εἰσὶ δὲ ἄλλαι, αἱ λεγόμεναι ἐν ταυτῷ βοτάναι καὶ λάχανα· καὶ τινες ἄλλαι, αἳ ἐν τῷ γίνεσθαι μὲν πρώτως φαίνονται ἐν σχήματι στάχυος, μετὰ ταῦτα γίνονται δένδρα,

* Lat. interp. qui *ſimilitudines* vertit, aliud ſequi videtur. nã mox idẽ aliter.

CAPVT IV.

Plantarum diuiſio per genera & locos.

ET plantarum aliæ ſuper foliis fructus producunt ſuos, quædam ſub foliis. Et aliarum fructus à ſtipite ſuo ſuſpenſus eſt, aliarum è radice, velut arbores Ægypti, quas dicunt margaritas. Item aliarum fructus in medio ſunt earum, quarundam verò fructus, & folia, & nodi, indiſcreta ſunt. Et quarundam folia ad inuicem ſimilia ſunt, quarundam non ſunt. Et aliæ ramos habent æquales, aliæ tales non habent. Sunt etiam, quas partes nominauimus in plantis omnibus, quæ auctionem ſcilicet accipiunt, & appoſitionem, velut radix eſt, & virgæ, ſtipites, & rami, & hæc membrorum in animalibus ſimilitudinem habent, partes cæteras omnes continentium. Et radix quidem plantæ media eſt inter plantam & alimentum, & vocamus eam non radicem ſolùm, ſed & vitæ cauſam, quòd vitam plantis adducat. Et ſtipes plantæ eſt, quæ ſola è terra naſcitur, & ſtaturæ hominis eſt ſimilis. Surculi ſunt, qui è radice arboris pullulant, rami verò qui ſupra ſurculos naſcuntur: nec reperiuntur in omnibus plantis hæc. Plantarum rurſus habentium ramos, aliæ ſunt perpetuæ, aliæ non ſunt, ſed in ſingulos annos durant. Item plantæ ſunt nec ramos habentes, nec folia, vt fungi & tubera. Et rami, qui in arboribus naſcuntur, vt & cortices, & ligna, & medullæ non aliunde quàm ex humore arborum naſcuntur. Vocant medullam arboris, alij matricem, alij viſcera, quidam verò cor. Hæc autem, vt & venæ, & caro totius arboris è quatuor elementis ſunt. Partes quoque ſæpe reperiuntur ad folia gignenda, & flores, idoneæ: ſic virgæ breues quædam ſunt, ad foliorum procreationem aptæ, velut in ſalicibus. Quædam præter flores, fructus quoque in arboribus, & quæcumque alia è ſemine naſcuntur, quæque ipſa ambiunt. Plantarum item aliæ arbores ſunt, aliæ inter arbores & herbas mediæ, & frutices dicuntur: aliæ herbæ ſunt, aliæ olera. Et plantæ ferè omnes ſub hæc nomina cadunt. Sunt item arbores, quæ è ſua radice ſtipitem habent, & naſcuntur ex eo rami multi, vt oleæ & fici: aliæ verò non habent. Sunt & plantæ inter arbores & herbas minutas mediæ, quæ frutices dicuntur, in radicibus ſuis multos ramos habentes, vt quæ dicuntur virgulta, & rubus. Olera ſunt, quæ multos ſtipites habent ex vna radice, & ramos multos, vt ruta, & caulis, & eiuſmodi. Sunt & herbæ, quæ ſtipitem è radice ſua non habent, ſed folia mox producunt. Quædam omni anno naſcuntur, & areſcunt, vt triticũ, & ſimilia. Neque poſſumus hæc omnia nouiſſe, niſi per ſimilitudines, & exẽpla, ac deſcriptiones. Quædam herbæ in duo extrema declinant, vt olus, quod regium dicitur. Aliæ ſunt, quæ eædem & herbæ dicuntur, & olera. Aliæ per initia dum naſcuntur, ſpicarum formã videntur habere, poſtmodũ in arbores euadunt,

velvt benteli Arabicæ, & quod helioſcopion dicitur. Myrtus quoque, & malus, ac pyrus, & eiuſmodi reliquæ arbores ſub hoc genere continentur, è quibus multæ ſuperfluæ, ſunt ſtipites è radicibus earum nati, cóque determinare illas operæpretium eſt, vt exemplum præſtent, & ratiocinationem. Neque enim omnium definitiones ſunt perſcrutandæ. Plantarum quoque alia domeſtica eſt, alia hortenſis, & alia ſylueſtris. Ad quem modum verò pyros, & alias eiuſmodi plantarum ſpecies, ſylueſtres appellare conſueuimus, quia culturam nullam acceperunt. Rurſus plantarum aliæ fructum faciunt, aliæ non faciunt, velvti ſalices, & nonnullæ quercuum ſpecies. Quædam oleum faciunt, quædam non: & aliæ folia producunt, aliæ non: & aliarum folia decidere ſolent, aliarum non ſolẽt. Et de diuerſitate plantarum in magnitudine & paruitate, in pulchritudine & deformitate, bonitate fructuum ac malitia, multa dicere licet. Item arbores ſylueſtres magis fructificãt, quàm hortenſes: ſed hortẽſium fructus meliores ſunt, quàm ſylueſtrium. Et aliæ plantarum in locis ſiccis naſcuntur, quædam in mari, in fluminibus aliæ, quædam in mari Rubro. Item nonnullæ in locis quibuſdam magnæ fiunt, in locis aliis paruæ. Et aliæ in fluminum ripis naſcuntur, aliæ in ſtagnis. Et quæ in locis ſiccis naſcuntur, aliæ naſcuntur in montibus, aliæ in planitie: & aliæ in locis aridiſſimis viuunt, vt in regione Æthiopum, & illic meliùs proueniunt, quàm alibi. Et quædam in locis altis viuunt, quædam contrà. Et quædam in locis humidis viuunt, quædam in aridis, aliæ in vtriſque, vt ſalix. Plantæ igitur magnam diuerſitatem habent pro locorum differentiis: quapropter horum quoque differentiæ ſunt inſpiciendæ.

CAPVT V.

Foliorum differentiis, & ſuccorum, & fructuum.

PLantarum itidem aliæ terræ ita affixæ ſunt, vt ſeparari ab ea nolint, aliæ in meliora locã trãsferri poſſunt. Eodem modo fructuũ alij meliores ſunt in vno loco, quàm in alio. Et quarundam plantarum folia aſpera ſunt, quarũdam læuia. Et aliarum folia ſunt parua, aliarum ſciſſa, vt vitis, & ficuum. Aliarũ multas fiſſuras habent, vt pinus folia. Quædã totæ cortex ſunt, vt medianus: quædam nodos habent, velvt cannæ: quædam ſpinas, vt rhamnus. Quædam multos ramos habent, vt morus ſylueſtris, quædam hæc nõ habent. Et aliæ multas differẽtias habẽt alias ſicvt ex quibus prodeunt ſurculi, & ex aliis non: id quod non aliunde quàm è differentia radicum prouenit. Quædam vnam tantùm radicem habent, vt ſquilla, hæc è ſolo naſcitur, & rarè procedit, quia in inferiùs, dilatãdo ſeſe, & progreſſa magis Sole diſcernitur. Cùm enim acceſſerit, auget illã Sol. Idémque ſurculos ex infernis elicit. Succorum quoque qui in fructibus ſunt, alij potabiles ſunt, velvt vuarũ ſuccus, & malorum granatorum, & multorũ aliorũ. Quorũdam non ſunt potabiles. Et aliorum vnctuoſi ſunt, vt oliuæ ſuccus, & nucis, & pinei: quidam non ſunt. Aliorũ item dulces mellei, vt dactylorũ & ficuũ.

A ὡς οἱ Ἀραβικοὶ βέντελοι, καὶ τὸ φυτὸν τὸ λεγόμενον ἡλιοσκόπιον, μυρσίνη δὲ, καὶ μηλέα, καὶ ὄχνη, καὶ τὰ λοιπὰ ὅμοια δένδρα, εἰς τοῦτο τὸ γένος περιέχονται, ὧν πολλοὶ ∴ καὶ μάταιοί εἰσι κλάδοι, ἐκ τῶν ῥιζῶν αὐτῶν φυόμενοι· καὶ διὰ τοῦτο πρέπον προσδιορίζειν ταῦτα, ἵνα ὦσιν παράδειγμα καὶ συλλογισμός. οὐ γὰρ ὀφείλομεν διερευνᾶν ὁρισμοὺς ἐν πᾶσι. πάλιν τῶν φυτῶν, τὰ μέν εἰσι κατοικίδια, τὰ δὲ κηπαῖα, καὶ ἕτερα ἄγρια. τοιουτοτρόπως δὲ λέγομεν ὄχνας καὶ ἄλλα φυτῶν εἴδη τοιαῦτα ἄγρια, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐξ ἐπιμελείας γεωργικῆς. πάλιν τῶν φυτῶν τινὰ μὲν ποιοῦσι καρπὸν, τινὰ δ᾽ οὔ, ὡς ἰτέαι, καὶ τινὰ εἴδη δρυῶν. καὶ τινὰ μὲν ποιοῦσιν ἔλαιον, τινὰ δ᾽ οὐχί. καὶ τινὰ μὲν ποιοῦσι φύλλα, τινὰ δ᾽ οὔ. καὶ τινῶν B πίπτουσι τὰ φύλλα, τινῶν δ᾽ οὔ. καὶ τισὶ μὲν γίνονται κλάδοι, τισὶ δ᾽ οὔ. περὶ διαφορᾶς γοῦν τῶν φυτῶν ἐν μεγέθει καὶ σμικρότητι, ἐν ὡραιότητι καὶ ἀμορφίᾳ, ἐν χρηστότητι καρπῶν καὶ κακίᾳ, πολλά ἐστιν εἰπεῖν. πάλιν τὰ ἄγρια δένδρα, μᾶλλον καρποφοροῦσι παρὰ τὰ κηπαῖα· καὶ οἱ καρποὶ τῶν κηπαίων, κρείττονές εἰσι τῶν ἀγρίων. καὶ τινὰ μὲν τῶν φυτῶν γεννῶνται ἐν τόποις ξηροῖς, τινὰ δὲ ἐν θαλάσσῃ· καὶ τινὰ μὲν ἐν ποταμοῖς, ἄλλα δὲ ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ· καὶ τινὰ ἐν τόποις μὲν ἄλλοις μεγάλα, ἐν ἑτέροις δὲ μικρά. καὶ τινὰ μὲν γεννῶνται ἐν ὄχθαις ποταμῶν, τινὰ δὲ ἐν λίμναις. καὶ τῶν γεννωμένων ἐν τόποις ξηροῖς, τινὰ μὲν γεννῶνται ἐν ὄρεσι, τινὰ δὲ ἐν πεδιάσι. καὶ τινὰ ζῶσιν ἐν τόποις ξηροτάτοις, ὡς τὰ ἐν C τῇ γῇ τῶν Αἰθιόπων, καὶ ἐκεῖσε κρειττόνως αὐξάνουσι, παρὰ ἀλλαχοῦ. καὶ τινὰ μὲν ζῶσιν ἐν τόποις ὑψηλοῖς, τινὰ δὲ ἐν χθαμαλοῖς. καὶ τινὰ μὲν ζῶσιν ἐν τόποις ὑγροῖς, τινὰ δὲ ξηροῖς, τινὰ ἐν ἑκατέροις, ὡς ἡ ἰτέα. τὰ γοῦν φυτὰ κατὰ πολὺ ἐναλλάττονται τῇ διαφορᾷ τῶν τόπων, καὶ ἐντεῦθεν χρὴ κατανοεῖν τὰς διαφορὰς αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Φύλλων διαφοραὶ, καὶ χυλῶν, καὶ καρπῶν.

ΠΑλιν τῶν φυτῶν τινὰ μὲν τῇ γῇ πεπήγασι, καὶ οὐ φιλοῦσι χωρίζεσθαι ἀπ᾽ αὐτῆς· τινὰ δὲ ἐν τόποις κρείττοσι D μετατίθενται. ὁμοίως τινὲς τῶν καρπῶν κρείττονές εἰσιν ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, παρὰ ἐν ἑτέρῳ. καὶ τινῶν μὲν τὰ φύλλα σκληρά εἰσι, τινῶν δὲ λεῖα· καὶ τινῶν μὲν ἐσχισμένα, ὡς τὰ τῶν ἀμπέλων καὶ τῶν συκῶν, τινῶν δ᾽ οὔ· ἑτέρων δὲ κατὰ πολὺ ἐσχισμένα, ὡς τὰ τῆς πεύκης. τινὰ δὲ φυτά εἰσιν ὅλως φλοιὸς μεσιτεύων. καὶ τινὰ ἔχουσι δεσμοὺς, ὡς οἱ κάλαμοι, τινὰ δ᾽ οὔ. καὶ τινὰ ἔχουσιν ἀκάνθας, ὡς αἱ ῥάμνοι· τινὰ δὲ ἐστέρηνται ἀκανθῶν. καὶ τινὰ ἔχουσι πολλοὺς κλάδους, ὡς ἡ ἀγρία μορέα, τινὰ δ᾽ οὔ. καὶ τινὰ μὲν ἔχουσι διαφορὰς ἄλλας * ἐξ ὧν προβαίνουσι παραφυάδες, καὶ ἐξ ὧν οὐχί. (* κ. ἐξ ὧν.) τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλοθέν ἐστιν, εἰ μὴ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ῥιζῶν. τινὰ δὲ ἔχουσι μίαν ῥίζαν, ὡς ἡ σκίλλα· αὕτη γὰρ γεννᾶται ἐκ τοῦ ἐδάφους, καὶ E ἀραιῶς προέρχεται, ὅτι ὑποκάτω πλατύνεται, καὶ ἀκολουθοῦσα μᾶλλον διακρίνεται τῷ ἡλίῳ. ὅταν γὰρ προσβάλλῃ αὐτῇ, αὔξει. ἔτι δὲ καὶ τὰς παραφυάδας ταύτης κάτωθεν ἐκμυζᾷ. πάλιν τῶν χυλῶν τῶν ἐν τοῖς καρποῖς, οἱ μέν εἰσι ποτοὶ, οἱ δὲ οὐ ποτοί. καὶ ποτοὶ μὲν, οἱ τῶν σταφυλῶν, καὶ τῶν ῥοιῶν, καὶ λοιπῶν ἄλλων πολλῶν· ἄποτοι δὲ, ἄλλων φυτῶν. καὶ τινῶν μέν εἰσι λιπαροὶ, ὡς οἱ τῆς ἐλαίας, τῆς πεύκης, καὶ τῆς καρύας· τινῶν δ᾽ οὔ. καὶ τινῶν μὲν γλυκεῖς καὶ μελιηδεῖς, ὡς τῶν φοινίκων, καὶ τῶν συκῶν·

καὶ τινῶν μὲν θερμοὶ καὶ δριμεῖς, ὡς τοῦ ὀριγάνου, καὶ τοῦ σινήπιος· τινῶν δὲ πικροὶ, ὡς τοῦ ἀψινθίου, καὶ τῆς κενταυρέας. πάλιν τῶν καρπῶν οἱ μὲν εἰσι σύνθετοι, ἐκ σαρκὸς καὶ κόκκων καὶ λεμμάτων, ὡς οἱ σίκυοι· τινὲς δὲ ἐκ χυμοῦ καὶ κόκκων, ὡς αἱ ῥοιαί. καὶ τινὰ μὲν τοὺς φλοιοὺς ἔχουσιν ἐκτὸς, τὴν δὲ σάρκα ἐντός· τινὰ δὲ τὸ ὀστοῦν ἐντὸς, καὶ τὴν σάρκα ἐκτός. τινὰ δέ εἰσιν, οἷς παραυτίκα γίνεται τὸ σπέρμα, καὶ τὸ περικάλυμμα ᾧ περικαλύπτεται, ὡς οἱ καρποὶ τῶν φοινίκων καὶ τῶν ἀμυγδάλων· τινῶν δ' οὐχί. καὶ τινὲς καρποί εἰσι βρώσιμοι, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς ἄβρωτοι· καὶ τινὲς καρποὶ ἡμῖν μὲν ἄβρωτοι, ἄλλοις δὲ βρώσιμοι· ὡς ὁ ὑοσκύαμος καὶ ὁ ἐλλέβορος, ἀνθρώποις μὲν δηλητήριον, τροφὴ δὲ τοῖς ὄρτυξι. πάλιν τινὲς τῶν καρπῶν εἰσιν ἐν θήκαις, ὡς οἱ κόκκοι τοῦ κυάμου· τινὲς ἐν περικαλύμμασι, καὶ ἐν λέμμασι, καὶ ὑφάσματί τινι, ὡς ἐν σίτῳ εὑρίσκεται, καὶ τοῖς λοιποῖς. καὶ τινὲς μὲν ἐν σαρκί εἰσιν, ὡς οἱ τῶν φοινίκων καρποί· τινὲς δὲ καὶ οἰκίσκοις πολλοῖς, καὶ ἐν λέμμασι, καὶ ἐν ὀστράκοις, ὡς τὰ κάρυα. καὶ τινὲς μὲν ὀξέως πεπαίνονται, ὡς οἱ καρποὶ τῆς μορέας καὶ τῆς κερασοῦ· τινὲς δὲ βραδέως, ὡς πάντες οἱ καρποὶ οἱ ἄγριοι, ἢ οἱ πλείονες αὐτῶν. καὶ τινὰ μὲν τῶν φυτῶν ὀξέως προάγουσι φύλλα καὶ καρπούς, τινὰ δὲ βραδέως· καὶ τούτων τινὰ τῷ χειμῶνι ἀκολουθοῦσι, πρὶν ἂν πεπανθῶσι. καὶ πάλιν τὰ χρώματα τῶν φύλλων, καὶ τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῖς ὑφασμάτων, λίαν εἰσὶ διάφορα. τινὰ γὰρ τῶν φυτῶν ἐν τῇ οἰκείᾳ ὁλότητι εἰσὶ χλοάζοντα· καὶ τινὰ μὲν ἐκκλίνουσιν εἰς μελανίαν, τινὰ δὲ εἰς λευκότητα, καὶ τινὰ εἰς ἐρυθρότητα, διὰ τὴν θερμότητα τὴν ἐκκαίουσαν τὸν ἀέρα τὸν κεκραμένον μετὰ τοῦ περιγείου. πάλιν τὰ σχήματα τῶν καρπῶν, [εἰ εἰσιν ἄγρια, καὶ] διαφόρων εἰσὶ θέσεων. οὐ γὰρ πάντες οἱ καρποὶ γωνιώδεις, οὐδὲ πάντες διὰ γραμμῆς εὐθείας.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Περὶ φυτῶν γενέσεως καὶ μεταθέσεως.

ΠΑλιν τῶν ἀρωματοφόρων δένδρων, τινῶν μὲν ἡ ῥίζα ἀρωματική ἐστιν, τινῶν ὁ φλοιὸς, τινῶν δὲ τὸ ξύλον. ἄλλων τὰ μέρη ὅλα εἰσὶν ἀρωματικά, ὡς τὸ βάλσαμον. πάλιν τῶν δένδρων τὰ μὲν γίνονται ἐκ σπερμάτων, τὰ δὲ δι' ἑαυτῶν. καὶ πάλιν τὰ μὲν ἀπὸ ῥιζῶν ἐκσπῶνται καὶ μεταφυτεύονται, τὰ δὲ ἐκ τοῦ φιτροῦ· τὰ δὲ, ἐκ τῶν κλάδων, ἢ διὰ τοῦ σπέρματος. καὶ τινὰ μὲν δι' ἑαυτῶν κατὰ μικρὸν ἐκτείνονται· τινὰ δὲ ἐν τῇ γῇ. καὶ τινὰ μὲν ἐν τοῖς δένδροις φυτεύονται, ὡς τὰ ἐγκεντριζόμενα· ἔστι δὲ βελτίων ὁ ἐγκεντρισμὸς ὁμοίων εἰς ὅμοια. ἔστι δὲ καὶ ἀναλογία ἄλλη τις, δι' ἧς ἀρίστως συμβαίνουσι τὰ ἀνόμοια, ὡς αἱ μηλέαι μετὰ τῶν ὄχνων. ἐν δὲ τοῖς ὁμοίοις, ὡς συκῆ ἐν συκῇ, καὶ ἄμπελος ἐν ἀμπέλῳ, καὶ ἀμυγδαλῆ ἐν ἀμυγδαλῇ. ἔστι δὲ καὶ ἄλλος ἐμφυλλισμὸς ἐν ἄλλοις διαφόροις γένεσιν, ὡς ἀρτεμισία εἰς ἀγρίαν ἀρτεμισίαν, καὶ καλλιέλαιος εἰς ἀγριέλαιον, καὶ ἡ μορέα εἰς πολλὰ δένδρα. τῶν δένδρων πάλιν τὰ ἄγρια καὶ τὰ κηπαῖα, καὶ πᾶν φυτὸν, οὐ προάγει σπέρμα ὅμοιον τῷ σπέρματι, ἐξ οὗ ἀνέφυν ἕκαστον. τινὰ γὰρ κρεῖττον σπέρμα ποιοῦσι, τινὰ χεῖρον. καὶ ἐκ τινῶν κακῶν σπερμάτων καλὰ δένδρα προβαίνουσιν, ὡς τὰ ἐξ ἀμυγδαλῆς πικρᾶς, καὶ ῥοιᾶς ὀξώδους. τινῶν δένδρων πάλιν σπέρμα ἂν ἀσθενὲς γένηται, ἐκλείπει τὸ γενέσθαι καλὰ αὐτά,

A Alij calidi, & acuti, vt origani, & ſinapis. Alij amari, vt abſinthij, & centaurij. Quidam fructuũ compoſiti ex carne ſunt, & oſſe, & grano, vt pruna. Alij è carne & grano, vt cucumeres. Quidã ex humore, & granis, vt mala granata. Et alij corticem foris habent, carnem intus, vt poma, pyra. Quidam carnem foris, os intus. Sunt quoque alij, quibus ſtatim ſemen fit cum tegumento, quo operiuntur, vt dactyli, & amygdala. Quidam non tales ſunt. Et fructus alij edendo ſunt, & per accidens non edendo ſunt. Et alij fructus nobis non ſunt edendò, aliis verò ſunt, velvt hyoſcyamus, & helleborus, quæ hominibus ſunt venena, coturnicibus verò alimẽtum. Item fructuum alij in ſiliquis ſunt, velvti fabę grana, alij B in tegumentis, & velvti telis, vt triticum viſitur & cæteri, alij in carne, vt dactylorũ fructus: quidam velvt in caſis multis, & tela, ac teſtis, vt ſunt nuces. Et quidam citò matureſcunt, vt mora, ceraſa: alij tardè, vt fructus agreſtes aut omnes, aut plerique. Et aliæ plantarum citò producunt folia, ac fructus, aliæ tardè. Et earum quædam hyemẽ conſequuntur priùs quàm matureſcant. Colores præterea & fructuum, & florum, & quæ illis innaſcuntur operimentorum, admodum diuerſi ſunt. Et plantæ quædam totæ, ſunt atriores, quædam ad nigredinem vergunt, aliæ ad albedinem, ad rubedinem aliæ, ob calorem adu- C rentem, eum qui partibus terreis commiſtus eſt, aërem. Item figuræ fructuum, ſi fuerint ſylueſtres, differentes habent poſitiones. Neque enim omnes ſunt angulares, neque linea recta omnes ſunt.

CAPVT VI.

De variis modis quibus plantæ prodeunt partim ſponte, partim arte.

D ARborum præterea aromaticarũ, aliarum radix aromatica eſt, aliarum cortex, quarundam flos, quarundam lignum, aliarum verò partes omnes ſunt aromaticæ, vt balſami. Arbores rurſus aliæ è ſemine naſcuntur, aliæ ex ſeſe ipſis. Et aliæ è radice euelluntur, & tranſplantantur, aliæ è ſtipite, aliæ è ramis, vel è ſemine. Quædã per ſe paulatim extenduntur, quædam in terra. Quædam plantantur in arboribus, vt quæ inſeruntur. Eſt autem inſitio melior ſimiliũ in ſimilia. Eſt & alia quoq; proportio, per quã optimè cõmittũtur diſſimilia, velvt mali cũ pyris in ſimilibus, velvt ficus cũ ficu, & vitis in vitẽ, & amygdalus cum amygdalo. Eſt & alia inſitio in ge- E neribus diuerſis, velvt artemiſiæ in artemiſiam ſylueſtrem, & oleæ ſatiuæ in ſylueſtrem oleam, & mori in arbores multas. Item arborum ſylueſtrium in hortenſes. Et nulla planta ſemen producit ſimile ſemini, à quo eſt orta. Quædam enim melius faciunt ſemen, quædam peius. Et è quibuſdam malis ſeminibus, arbores bonæ proueniunt, vt ex amygdalis amaris, & malis granatis acidis. Quarundam arborum ſemen, cùm fuerint debiles, deficit,

velvt pini & palmæ. Et non prouenit facilè è ſemine malo arbor bona, nec è bono ſemine mala arbor. Verùm in animali multoties contingit, vt è malo bonum naſcatur, & contrà quoque. Arbor præterea dum corticem habet duram admodum, ſterilis fit, & ſi ſcindatur radix eius, & fiſſuræ illius immittatur lapis, iterum fiet fertilis. In palmis quoque ſi folia, vel foliorum puluis, vel palmæ maſculinæ cortex foliis fœmellæ palmæ apponantur, vt cohæreant, citò matureſcent eius fructus, caſúſque eorum prohibebitur. Diſcernitúrque maſculus à fœmella, quia priùs pullulant eius folia, ſúntque minora quàm illius: itidem è fragrantia diſcernuntur. Alicubi verò ex aliquo horum, vel ex omnibus iſtud cõtingit. Quòd ſi fortè ex odore maſculi abduxerit quippiam ventus ad fœmellam, ſic quoque matureſcent ipſius fructus, quemadmodũ cùm folia maſculi ex illa fuerint ſuſpenſa. Ficus quoque ſylueſtres per terram expanſæ, ficubus hortenſibus conferunt. Eodem modo balauſtiæ oleis conducunt, quando vnà plantantur.

A ὡς αἱ πίτυες καὶ οἱ φοίνικες. οὐ προέρχονται δὲ ῥᾳδίως ἐκ σπέρματος κακοῦ καλὰ δένδρα, οὐδὲ ἐκ σπέρματος ἀγαθοῦ κακὰ δένδρα. τὸ δὲ ἐκ πονηροῦ γενέσθαι ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἐναντίον, ἐν τοῖς ζώοις πολλάκις εὑρίσκεται. πάλιν δένδρον τὸ ἔχον σκληρὸν λίαν τὸν φλοιὸν, στεῖρον ἀποκαθίσταται· ἐὰν δὲ σχισθῇ ἡ ῥίζα αὐτοῦ, καὶ τῇ σχισμῇ λίθος ἐμβληθῇ, εὔφορον γίνεται. ἐν δὲ τοῖς φοίνιξιν αἱ φύλλα, ἢ ψίωες, ἢ φλοιὸς τοῦ ἄρρενος φοίνικος τοῖς φύλλοις τοῦ θήλεος συντεθείη, ἵνα πως συναφθῶσι, ταχέως πεπαίνονται οἱ καρποί. κωλύεται δὲ καὶ ἡ ἀπῶσις αὐτῶν. διακρίνεται δὲ ὁ ἄρρην ἀπὸ τοῦ θήλεος, ὅτι πρώτως βλαστάνουσι τὰ τούτου φύλλα, ἅ εἰσι παρὰ τὰ τοῦ θήλεος σμικρότερα, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς εὐωδίας. ἀλλαχοῦ δὲ B ἐκ τινος τούτων, ἢ ἐκ πάντων συμβαίνει. τυχὸν δὲ καὶ εἰ ἐκ τῆς εὐωδίας τοῦ ἄρρενος ἐπαγάγῃ τι ὁ ἄνεμος πρὸς τὴν θήλειαν, πεπαίνονται καὶ οὕτως οἱ καρποί, ὥσπερ ὁπόταν τὰ φύλλα τοῦ ἄρρενος τῇ θηλείᾳ ἀπαιωρῶνται. συκαῖ ὡσαύτως ἄγριαι εἰς τὴν γῆν ἔξω πλωθεῖσαι, συμβάλλονται τὰ πολλὰ ταῖς κηπαίαις συκαῖς· τὰ βαλαύστια ταῖς ἐλαίαις συμβάλλουσιν, ὅταν ὁμοῦ φυτεύονται.

CAPVT VII.

De plantarum tranſmutatione in aliam ſpeciem: & variis plantarum differentiis.

RVrſus plantarum nonnullæ in aliam ſpeciẽ tranſmutantur, velvti nux dum ſenuerit. Sic dicunt quòd calamintha in mentham vertatur, & tragium item abſciſſum, & iuxta mare plantatum, ſiſymbrium fiat. Triticũ quoque & linum tranſmutari in aliam ſpeciem aiunt. Beleninum verò, quod pernicioſum eſt, in Perſia natum, in Ægyptum tranſplantatum, & Palæſtinã, fit edendo. Amygdala quoque, & mala granata, ſuam malitiam per culturam amittunt. Et mala granata ſtercore porcino radicibus iniecto, & aqua dulci & frigida rigata, meliora redduntur. Sed amygdali clauis confixæ, gũmi per multum tempus ſtillantes, meliores redduntur. Multæque ſylueſtres plantæ per hoc artificium hortenſes fiunt. Locus verò, & cultura terræ huic rei conferunt plurimùm, & maximè anni tempus, quo quæ plantantur, magis indigẽt. E plãtis plures in vêre plantãtur, in hyeme paucæ, & autũno, pauciſſimæ æſtate poſt ortũ Caniculæ. Nã in paucis locis eiuſmodi plantatio fit, & nuſquã, niſi Romæ, & perrarò eo tempore. In Ægypto nõ fit plantatio niſi per annum ſemel. Arborum aliæ è radicibus ſuis folia producũt, aliæ è gemmis, aut è ligno ſuo, quædam prope terram, quædam longè, quædam in medio. Et aliæ ſemel in anno fructum ferunt, aliæ ſæpius, ſed non matureſcunt fructus earum, & crudi manent. Quædam multùm ſunt fertiles, & multo tempore, vt ficus: quædam altero quoque anno fructum ferunt, altero reficiuntur, velvt oleæ, licèt multos ramos producant, quibus velantur. Quædam per iuuentam fertiliores ſunt, quàm per ſenectam, aliæ contrà, vt amygdali, pyri, populi. Differentia quoque ſylueſtrium plantarum, & hortenſium, per maſculos diſcernitur

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ φυτῶν μεταλλάξεως καὶ καρποφορίας.

C ΠΑλιν τῶν φυτῶν τινα μεταλλάττονται εἰς ἄλλο εἶδος, ὡς ἡ καρύα, ὅταν γηράσῃ. λέγουσι πάλιν, ὡς ἡ καλαμίνθη μεταβάλλεται εἰς ἡδύοσμον· καὶ τὸ τράγιον δὲ τμηθὲν καὶ φυτευθὲν παρὰ τὴν θάλασσαν τυχὸν, ἔσται σισύμβριον. φασὶ πάλιν ὡς ὁ σῖτος καὶ τὸ λίνον μεταβάλλονται εἰς ἕτερον εἶδος. βελένιον δὲ τὸ δηλητηριῶδες, τὸ γενόμενον ἐν τῇ Περσίδι, μεταφυτευόμενον ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν Παλαιστίνῃ, γίνεται βρώσιμον. ὡσαύτως ἀμυγδαλῆ, καὶ ῥοιά, μεταβάλλονται ἀπὸ τῆς ἰδίας κακίας διὰ γεωπονίας εἰς τὸ κρεῖττον. ἀλλ' αἱ ῥοιαὶ μὲν χοιρείας κόπρου ἐμβεβλημένης ταῖς ῥίζαις, καὶ δι' ὕδατος ψυχροῦ καὶ γλυκέος ποτιζόμεναι D βελτιοῦνται· ἀμυγδαλαῖ δὲ, ἥλων ἐμπηγνυμένων αὐταῖς, καὶ κόμμεως διὰ πολλοῦ καιροῦ ἐντεῦθεν ἐκβαλλομένου, βελτιοῦνται. πολλὰ δὲ φυτὰ ἄγρια διὰ ταύτης τῆς ἐπιτεχνήσεως γίνονται κηπαῖα. τόπος δὲ καὶ γεωπονία σφόδρα τούτοις συμβάλλονται, καὶ μᾶλλον ὁ τοῦ ἔτους καιρὸς, οὗ χρήζουσι μᾶλλον οἱ φυτευταί. πάλιν τῶν φυτῶν τὰ πλείονα φυτεύονται ἐν ἔαρι, ὀλίγα ἐν χειμῶνι καὶ φθινοπώρῳ, καὶ ὀλίγιστα ἐν θέρει, μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ κυνάστρου. ἐν ὀλίγοις δὲ τόποις γίνεται ἡ τοιαύτη φυτεία. καὶ οὐδέποτε γίνεται, εἰ μὴ ἀραιῶς ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τήνδε τὴν ὥραν. ἐν Αἰγύπτῳ δὲ οὐ E γίνεται ἡ φυτεία, εἰ μὴ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ. πάλιν τινὰ τῶν φυτῶν ἐκ τῶν οἰκείων ῥιζῶν φύλλα προβάλλονται, τινὰ ἐκ τῶν οἰκείων κόμμεων, ἢ ἐκ τῶν οἰκείων ξύλων. καὶ τινὰ μὲν πλησίον τῆς γῆς, τινὰ δὲ πόρρω, τινὰ ἐν μέσῳ. καὶ τινὰ μὲν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ καρποφοροῦσι, τινὰ δὲ πλειστάκις, ἀλλ' οὐ πεπαίνονται οἱ καρποὶ, ἀπομένουσι δὲ ὠμοί. καὶ τινὰ δένδρα εἰσὶν εὔφορα διὰ πολλῶν χρόνων, ὡς αἱ συκαῖ. τινὰ ἐν ἑνὶ καρποφοροῦσιν ἔτει, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ ἀνακτῶνται ἑαυτὰ, ὡς αἱ ἐλαῖαι πολλοὺς κλάδους προβαλλόμεναι, οἷς καὶ περικαλύπτονται. καὶ τινὰ μὲν τῶν φυτῶν εὐφορώτερα εἰσιν ἐν γήρᾳ· τινὰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου μᾶλλον καρποφοροῦσιν ἐν νεότητι, ὡς ἀμυγδαλαῖ, καὶ ὄχναι, καὶ αἴγειροι. ἡ διαφορὰ δὲ τῶν φυτῶν τῶν ἀγρίων καὶ τῶν κηπαίων, διακρίνεται δι' ἀρρένων

καὶ θηλέων, ὁπόταν ἕκαστον αὐτῶν γνωρισθείη διὰ τῶν ἰδιωμάτων εὑρισκομένων ἐν αὐτοῖς· ὅτι τὸ μὲν ἄρρεν ἐστὶ πυκνότερον, σκληρότερον, καὶ πολυκλωνώτερον, ἧττον ὑγρὸν, καὶ ταχύτερον εἰς πέπανσιν, καὶ φύλλα ἔχον διάφορα καὶ παραφυάδας. τὸ δὲ θῆλυ, ἐπ' ἔλαττον ἔχει ταῦτα. δεῖ τοίνυν, ὅταν καταμανθάνωμεν ταῦτα, πάλιν στοχάσασθαι πῶς ἂν γνοίημεν τὰ δένδρα καθ' αὑτά, καὶ τὰ γένη καθ' αὑτά. καὶ περὶ τῶν βοτανῶν ὡσαύτως, πῶς ἂν κατανοήσωμεν ἃ εἶπον οἱ παλαιοί· πῶς, ἐὰν ἐπιμελῶς σκεψώμεθα τὰς βίβλους αὐτῶν, ἃς ἔγραψαν, καὶ δυνηθείημεν διερευνῆσαι τὸν μυελὸν ἐρευνῇ συντόμῳ, καὶ γνωρίσαι βοτάνας τὰς ἐλαιώδεις, καὶ βοτάνας τὰς σπέρμα μόνον ἐχούσας, καὶ τὰς βοήθειαν χορηγούσας καὶ τὰς ἰατρικὰς καὶ τὰς φθοροποιούς. ὡσαύτως καὶ τὰ δένδρα μετὰ τῶν βοτανῶν. πρὸς δὲ τὸ μαθεῖν καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν, ὀφείλομεν ζητῆσαι τὴν γένεσιν τούτων, πῶς τινὰ μὲν γίνωνται ἐν τισὶ τόποις, ἐν ἄλλοις δ' οὔ· ἔτι δὲ καὶ τὰς φυτείας αὐτῶν, καὶ τὰς ῥίζας, καὶ τὰς διαφορὰς τῶν χυλῶν, καὶ τῶν ὀσμῶν, καὶ τοῦ γάλακτος, καὶ τοῦ κόμμεως, καὶ τὴν χρηστότητα καὶ τὴν κακίαν ἑκάστων, καὶ τὰς διαμονάς, πῶς τινῶν μὲν διαμένουσιν οἱ καρποί, τινῶν δ' οὔ· καὶ δι' ἣν αἰτίαν τινῶν μὲν σήπονται συντόμως, τινῶν δὲ βραδέως, ἐρευνῆσαί τε καὶ τὰς ἰδιότητας τῶν φυτῶν, καὶ μᾶλλον τῶν ῥιζῶν· καὶ πῶς τινῶν μὲν καρποὶ μαλθάσσονται, τινῶν δ' οὔ· καὶ πῶς τινὲς ἀφροδίτην παρακαλοῦνται, τινὲς δὲ ὕπνον, τινὲς δὲ καὶ διαφθείρουσι, καὶ πολλὰς ἄλλας διαφοράς· καὶ πῶς τινῶν μὲν οἱ καρποὶ ποιοῦσι γάλα, τινῶν δ' οὔ.

A & fœmellas, vbi quæque ipſarum per proprietatem, quæ eis ineſt, cognita fuerit. Nam maſculus ſpiſſior eſt ac durior, plurimis ramis abundans, minùs humectus, celerior in maturationem, habétque folia differentia, & ſurculos. Fœmella verò omnia hæc minùs habet. Oportet igitur, vbi hæc cognouerimus, rurſus coniecturam facere, quo pacto cognoſcamus genera per ſe, & arbores itidem. Et eodem modo in herbis, quo pacto accipienda ſint, quæ dixerũt de hiſce antiqui: quomodo inſpectis eorum libris, quos ſcripſere, perſcrutari queamus medullam harum rerum inquiſitione compendioſa. Id eſt, vt conſideremus herbas oleares, & herbas, quæ ſolum ſemen habent, B & quæ auxilium præſtant, & medicinales, & mortiferas plantas. Eodem modo arbores vnà cum herbis. Sed & ad cognoſcendas cauſas ipſarum generationem inquirere debemus, & quare nonnullæ in quibuſdam locis naſcantur, in quibuſdam non. Item plantationes earum, & radices, & ſuccorum differentias, atque odorum, & lactis, & gummi bonitatem, & malitiam cuiuſque, ac durationem, quam ob cauſam aliarum fructus durent, aliarum non. Item cur quarundam fructus citò, quarundam tardè. Et inquirendæ plantarum proprietates, & radicum maximè, vt quo pacto C aliarum fructus molles fiunt, aliarum nequaquam. Et quo pacto quidam Venerem prouocent, quidam ſomnum, alij etiam interficiant, & multas differentias alias. Item quo modo aliarum fructus lac emittunt, aliarum non emittũt.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ φυτῶν βιβλίον, τὸ β.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Πῶς φύεταί τε καὶ αὐξάνεται τὰ φυτά.

Τὸ δένδρον τρεῖς ἔχει δυνάμεις· πρώτην ἐκ τοῦ γένους τῆς γῆς, δευτέραν ἐκ τοῦ γένους τοῦ ὕδατος, τρίτην ἐκ τοῦ γένους τοῦ πυρός. ἀπὸ τῆς γῆς γάρ ἐστιν ἡ ἔκφυσις τῆς βοτάνης· ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ἡ σύμπηξις· ἀπὸ τοῦ πυρός, ἡ ἕνωσις τῆς συμπήξεως τοῦ φυτοῦ. βλέπομεν δὲ πολλὰ τούτων καὶ ἐν τοῖς ὀστρακώδεσιν. εἰσὶ γὰρ ἐν τούτοις τρία· πηλός, ἐξ οὗ γίνεται πλίνθος ὀστρακώδης· δεύτερον, ὕδωρ, ὅπερ ἐστὶ τὸ στερροῦν τὰ ὀστρακώδη· τρίτον, τὸ πῦρ, τὸ συνάγον τὰ μέρη αὐτοῦ, ἕως τ' ἂν πληρωθείη δι' αὐτῶν ἡ τούτου γένεσις. ἡ φανέρωσις γοῦν ὅλης τῆς ἑνώσεως τούτων, ἀπὸ τοῦ πυρός ἐστιν, ὅτι ἀραιότης ἔνεστι τοῖς ὀστρακώδεσι κατὰ τὰ ἴδια μέρη. καὶ ὁπόταν μίξῃ ταῦτα τὸ πῦρ, τελειοῦται ἡ ὕλη τοῦ ὑγροῦ, καὶ συγκολλῶνται τὰ μέρη τοῦ πηλοῦ, περιέρχεταί τε ξηρότης ἐν τῷ τόπῳ τοῦ ὑγροῦ. καὶ διὰ τὴν ἐπικράτειαν ἕπεται πέψις ἐν παντὶ ζώῳ, καὶ φυτῷ, καὶ μετάλλοις. πέψις γάρ ἐστιν, ὅπου ὑγρότης καὶ θερμότης ἰδίως πέρατι ἀκολουθεῖ. ἔστι δὲ τοῦτο ἐν τῇ πέψει τοῦ λίθου καὶ τῶν μετάλλων ἐκφανές· ἐν τῷ ζώῳ δὲ καὶ τῷ φυτῷ, οὐχ οὕτως, ὅτι τούτων τὰ μέρη οὐκ εἰσὶ συμπεπηγότα εἰς ἓν ὡς τοῖς λίθοις·

ARISTOTELIS STAGIRITÆ DE PLANTIS

LIBER II.

CAPVT I.

D *Quomodo plantæ oriantur & creſcant. Item alia præter rem quadam.*

ARbor tres vires habet, primam è genere terræ, alteram ex aquæ genere, tertiam ex ignis genere. A terra enim fixio plantæ eſt, ab aqua coagulatio, ab igne fixionis vnio. Videmus multa ex his, in fictilibus quoque. Sunt enim in illis tria, lutum, quod eſt tanquam cæmentum fictilis: deinde aqua, qua vniuntur fictilia: poſtremùm ignis, qui partes illius congregat, donec per ipſa E abſoluatur eius generatio. Manifeſtatio itaque totius illorum coniunctionis, ab igne eſt. Nam raritas ineſt fictilibus ſecundùm ſuas partes: & cùm vſſerit illas ignis, finitur humoris materia, & conglutinantur limi partes, prouenitque ſiccitas in loco humidi: & propter victoriam ſequitur in omni animali, & planta, ac metallo, digeſtio. Eſt enim digeſtio, quando humor & calor proprium terminum conſequuntur. Id autem in digeſtione lapidis & metallorum manifeſtum eſt, in animali verò, & planta non item. Nam eorum partes non ita in vnum compactæ ſunt, vt in lapidibus:

& quia ab his profluuium quoddam prodit. E Ex metallis ac lapidibus non exit profluuiũ quodpiam, neque ſudor, quia partes earum non ſunt raræ, idcirco nihil ab ipſis exit, vt ab animali, & planta excrementa quædam exeunt. Neque alius quiſpiam, præterquam à raritate, fit exitus. In quo enim raritas non eſt, ab eo nihil prorſus exit. Idcirco ſolidum eſt, in quod augeri quidpiam non poteſt. Quod enim poteſt augeri, loco indiget, in quo dilatetur, finiatúrque. Lapides autem, & teſtæ, ac talia, vniuſmodi ſemper ſunt, & neque augentur, neque extenduntur. Rurſus, plantæ ſecundo modo ineſt motus, & attractio, quæ vis eſt è terra humorem attrahẽs: & eſt in attractione motus, qui ad locum tendit, & finitur quodam modo digeſtio. Idcirco vt plurimùm herbę minutæ in vna hora diei vnius generantur. Id in animali non fit. Materia enim in animalibus per ſe, & ſeparata eſt: neque eſt digeſtio, niſi in vſu maximè & hæc ſit. At plantæ materia illi vicina eſt: & idcirco celerior eſt huius generatio. Naſcitur autẽ & creſcit, quod ſubtile in ea eſt, citiùs quàm quod ſpiſſum. Spiſſum enim multiiugis indiget viribus, tum propter diuerſitatem ſuæ figuræ, tum ob diſtantiam inter ſe partium ipſius. Vnde velocior quoque eſt plantæ generatio, propter tenuitatem alterius ad alterum, & celerior profectio. Partes plãtarum vt plurimum raræ ſunt, quia calor humorem ad extrema plantæ trahit, ſpargitúrque nutriens materia per omnes ipſarum partes: quod autem ſupereſt, effunditur. Quemadmodum autem in balneis calor humorem trahit, & in vaporem conuertit, qui eleuatus quando ſuperfluus fuerit, in guttas vertitur: Sic in animalibus quoque, ac plantis, ſuperfluitates ab infernis ad ſuperna aſcendunt, & è ſupernis ad inferna deſcendunt. Eodem quoque modo fluuij, qui ſub terra ſunt, è montibus generãtur. Horum enim materia ſunt pluuiæ: & vbi auctæ fuerint aquæ, & intus in anguſtias redactæ, fit ex eis vapor copioſus, qui propter compreſſionem intus factã, terram ſcindit, quo modo fontes ac flumina apparent, quæ priùs non apparebant, ſed occultabantur.

CAPVT II.

De terræ motu & aëris atque aquæ natura.

VErùm cauſas generationis fontium ac fluuiorum, in libro noſtro de ſublimibus expoſuimus, quo loco oſtendimus, quòd & terræ motus ſæpenumero fontes oſtendit & flumina, quæ priùs non apparuerant, ſciſſa ſcilicet terra per vapores. Sæpe quoque fontes ac flumina coniuncta fuiſſe deprehendimus, facto terræmotu. Sed iſtud plantæ non contingit, quia aër per raritatem partium eius eſt. Eiuſdem quoque ſignum eſt, quòd terræmotus in locis arenoſis non fit: ſed in denſis ac duris, qualia ſunt aquarum loca & montium. Siquidem in talibus locis terræmotus contingunt,

A καὶ ὅτι ἐκ τούτων καταῤῥοή τις προχωρεῖ, ἐκ δὲ τῶν λίθων καὶ τῶν μετάλλων, οὐκ ἔξεισι καταῤῥοή, ἤ τις ἱδρώς. τὰ γὰρ μέρη αὐτῶν, οὐκ εἰσὶν ἀραιά· κἀντεῦθεν οὐδέ τινα ἀπ' αὐτῶν ἐξέρχονται. ὡς ἀπὸ τοῦ ζώου καὶ τοῦ φυτοῦ περιττώματα. οὐδὲ γὰρ ἔξοδός τις ἄλλη [ἢ] ἀπὸ τῆς ἀραιότητος. ἐν ᾧ γὰρ ἀραιότης οὐκ ἔστιν ἀπ' αὐτοῦ παντελῶς οὐδέν τι ἐξέρχεται. διὰ τοῦτο στερεόν ἐστιν, εἰς ὃ αὐξάνεσθαί τι οὐ πέφυκε. καὶ γὰρ τὸ αὐξάνεσθαι πεφυκός, δεῖται τόπου, ἐν ᾧ ἂν πλατυνθείη καὶ περατωθείη. λίθοι δὲ καὶ ὄστρακα, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀεί εἰσιν ἐν ταὐτῷ, οὔτε αὐξάνονται, οὔτε ἐκτείνονται. πάλιν τοῖς φυτοῖς δευτέρῳ τρόπῳ ἔνεστι κίνησις, ἔνεστι καὶ ἐφέλ-
B κυσις, ἥτις ἐστὶ δύναμις ἐκ τῆς γῆς ἐφελκομένη τὸ ὑγρόν. ἔστι τε ἐν τῇ ἐφελκούσῃ κίνησις ἥτις ἔρχεται εἰς τόπον, καὶ τελειοῦταί πως ἡ πέψις· καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αἱ μικραὶ βοτάναι μιᾷ ὥρᾳ μιᾶς ἡμέρας γίνονται. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ζώοις. ἡ γὰρ ὕλη ἐν τοῖς ζώοις ἐστὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ διῃρημένη. οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ ἡ πέψις, εἰ μὴ ἐν χρείᾳ μάλιστα καὶ αὕτη. ἡ ὕλη δὲ τοῦ φυτοῦ, τούτῳ ἐστὶ πλησίον, καὶ διὰ τοῦτο ὀξυτέρα ἐστὶν ἡ τούτου γένεσις· γίνεται δὲ* καὶ αὔξεται, καὶ ὅπερ μᾶλλον ἐστὶ λεπτὸν ἐν αὐτῷ, παρὰ τὸ πυκνόν. τὸ γὰρ πυκνόν, πολυτρόπων δεῖται δυνάμεων, διά τε τὴν διαφορὰν τοῦ ἰδίου σχήματος, καὶ διὰ τὸ μῆκος τῶν μερῶν αὐτοῦ πρὸς ἄλληλα. κἀντεῦθεν ὀξυτέρα καὶ φυτοῦ γένεσις, διὰ τὴν λε-
C πτότητα ἑτέρου πρὸς ἕτερον, καὶ ταχυτέρα ἡ τελείωσις. τὰ μέρη τῶν φυτῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰσὶν ἀραιά, ὅτι ἡ θερμότης αὐτῶν τὴν ὑγρότητα πρὸς τὰ ἄκρα τῶν φυτῶν ἐφέλκεται· διασπείρεταί τε ἡ ὕλη ἡ θρεπτικὴ εἰς ὅλα τὰ μέρη αὐτῶν· τὸ δὲ περιττεῦον, ἐκχεῖται. ὥσπερ δὲ ἐν τοῖς βαλανείοις ἡ θερμότης τὴν ὑγρότητα ἐφέλκεται, καὶ ταύτην εἰς ἀτμίδα μεταστρέφει· αὕτη δὲ κουφιζομένη, ὁπόταν περιττεύσῃ, μεταβάλλεται εἰς σταγόνας· οὕτως καὶ ἐν τοῖς ζώοις καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς τὰ περιττώματα ἀναβαίνουσιν ἀπὸ τῶν κατωτέρων ἐπὶ τὰ ἀνώτερα, καὶ καταβαίνουσιν ἀπὸ τῶν ἀνωτέρων ἐπὶ τὰ κατώτερα. τὸν αὐτὸν τρόπον δὲ καὶ οἱ ποταμοὶ οἱ ὑπὸ τὴν γῆν,
D γίνονται ἀπὸ τῶν ὀρέων. ὕλη γὰρ αὐτῶν εἰσὶν οἱ ὑετοί. καὶ ὅταν πληθυνθῶσι τὰ ὕδατα, καὶ στενοχορῶνται ἐντός, γίνεται ἐκ τούτων ἀτμὶς περιττή, ἥτις διὰ τὸν ἐντὸς συμπιεσμὸν σχίζει τὴν γῆν· καὶ οὕτω φαίνονται πηγαὶ καὶ ποταμοί, οἱ πρότερον μὴ φαινόμενοι, ἀλλ' ἐγκεκρυμμένοι τυγχάνοντες.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Περὶ σεισμῶν καὶ περὶ φύσεως τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ὕδατος.

ΕΚτεθείκαμεν δὲ αἰτίας περὶ τῆς γενέσεως τῶν πηγῶν καὶ τῶν ποταμῶν, ἐν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ τῷ περὶ
E μετεώρων, ἐν ᾧ εἴπομεν καὶ περὶ σεισμῶν, ὅτι πολλάκις δεικνύουσιν οὗτοι πηγὰς καὶ ποταμούς, οἳ πρότερον οὐκ ἐφαίνοντο· δῆλον ὅτι σχίζεται ἡ γῆ ἐκ τῆς ἀναθυμιάσεως. πολλάκις δὲ εὑρίσκομεν, ὅτι καὶ πηγαὶ καὶ ποταμοὶ συζεύγνυνται, ὅτε γίνεται σεισμός. τοῦτο δὲ τῷ φυτῷ οὐ συμβαίνει, ὅτι ἀὴρ ἐν τῇ ἀραιότητι τῶν μερῶν αὐτοῦ ἐστί. καὶ τούτου δὲ πάλιν σημεῖον, ὅτι σεισμὸς οὐδὲ ἐν τοῖς τόποις τοῖς ψαμμώδεσι πέφυκε γίνεσθαι, ἀλλ' ἐν τόποις πυορέων. καὶ γὰρ συμβαίνει σεισμὸς ἐν τοῖς τόποις τούτοις, κροῖς καὶ σκληροῖς, ὁποῖοί εἰσιν, οἱ τῶν ὑδάτων καὶ τῶν

* In Lat. ἐ αὐξάνει ὅ τι ἂν ἐστι λεπτὸν ἐν αὐτῷ, μᾶλλον παρὰ τὸ πυκνόν. In quibus verbis purus putus Hebraiſmus alienus ab omni ἑλληνισμῷ. * Sed pro παρὰ ſcripſerat ille [illegible], vt alij hîc arguunt.

ὅτι τὸ ὕδωρ ἐστὶ στερρὸν, καὶ οἱ λίθοι στερροί· τῇ φύσει δὲ τοῦ ἀέρος τοῦ θερμοῦ καὶ ξηροῦ ἕπεται τὸ ἀναβαίνειν ἐκ τῆς κουφότητος. ὅτε γοῦν συνέλθωσι τὰ μέρη αὐτοῦ, καὶ κατισχύσωσι, συνωθοῦσι τὸν τόπον, καὶ ἐντεῦθεν ἐξέρχεται ἀπ' αὐτοῦ βιαία ἀναθυμίασις. ἐὰν δὲ ὁ τόπος ᾖ ἀραιὸς, οὐκ ἂν ἐξήρχετο οὕτως, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τῆς ψάμμου συμβαίνει. ἐξέρχεται γὰρ καὶ ἐντεῦθεν ἀναθυμίασις, ἀλλὰ κατὰ βραχύ· καὶ διὰ τοῦτο οὐ γίνεται σεισμός. ἁπλῶς οὖν καὶ ἐν τοῖς στερεοῖς πᾶσι τοῦτο οὐ συμβαίνει, λέγω, τὸ κατὰ βραχὺ τὸν ἀέρα ἐξέρχεσθαι. συναγόμενα γὰρ τὰ μέρη τούτου, δύνανται τὴν γῆν ῥήξειν· καὶ τοῦτό ἐστιν αἰτία τοῦ σεισμοῦ ἐν σώμασι στερεοῖς. ἐν τοῖς μέρεσι δὲ τῶν φυτῶν καὶ τῶν [illegible], σεισμὸς οὐ γίνεται, ἀλλ' ἐν ἄλλοις πᾶσι, καὶ πλειστάκις, ἔν τε τοῖς ὀστρακώδεσι, καὶ ἐν ὑέλῳ καὶ λοιποῖς μετάλλοις. ἐν ᾧ γὰρ σώματι ἐστὶ πολλὴ ἀραιότης, ἔνθα καὶ τὴν ἀναθυμίασιν ἀναβαίνειν συμβαίνει. ὑποκουφίζει γὰρ αὐτὴν ὁ ἀήρ. καὶ συχνάκις τοῦτο βλέπομεν, ὅταν βάλλωμεν χρυσὸν εἰς τὸ ὕδωρ, ἢ ἄλλο τι βαρὺ, καὶ παραυτίκα βυθίζεται· καὶ πάλιν ὅταν βάλλωμεν ξύλον ἀραιὸν ἢ βραχὺ, καὶ ἐπιπλεῖ, καὶ οὐ βυθίζεται. οὐδ' οὖν διὰ τὰ φύλλα, οὐ καταδύεται τὸ καταδυόμενον πολλάκις ξύλον, οὐδὲ διὰ τὸ ὑποκείμενον τὸ βαρὺ, ἀλλ' ὅτι τὸ μὲν ἐστὶ στερρὸν καὶ πυκνόν, τὸ δὲ ἀραιόν. τὸ δὲ ἀραιὸν, παντάπασιν οὐ βυθίζεται. ἔβενος δὲ, καὶ τὰ αὐτῷ παραπλήσια, βυθίζεται, ὅτι μικρά ἐστιν ἐν τούτοις ἡ ἀραιότης· καὶ οὐδὲ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἀὴρ ὁ δυνάμενος ταῦτα κουφίσαι. καταδύονται δὲ, ὅτι τὰ μέρη αὐτῶν λίαν εἰσὶ πυκνὰ καὶ στερρά. πᾶν δὲ ἔλαιον, καὶ πάντα τὰ φύλλα, τοῦ ὕδατος ὑπερνήχονται, καὶ τοῦτο ἤδη ἀποδεικνύομεν. ἐγνώκαμεν γὰρ ὅτι ἐν τούτοις ἐστὶν ὑγρότης καὶ θερμότης· καὶ ἔθος τοῦ ὑγροῦ ἐστὶ τοῖς τοῦ ὕδατος μέρεσι συνάπτεσθαι· ἡ δὲ θερμότης ποιεῖ ἀνάγεσθαι τὸ ὑγρόν, καθὼς πρέπεται ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ ἀέρος. ἔθος δὲ καὶ τοῦ ὕδατος, τὸ κουφίζειν πάντα πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπιφάνειαν. ἔθος τῆς τοῦ ἀέρος ἐπιφανείας, ὥστε ποιεῖν αὐτὸν ἀνέρχεσθαι· τὴν δὲ ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, οὐχ ὑπερβαίνει τὸ ὕδωρ. ἡ γὰρ ὅλη ἐπιφάνεια αὐτοῦ, μία ἐστὶ μετὰ τῆς τοῦ ἀέρος. καὶ διὰ τοῦτο ἄνεισι καὶ τὸ ἔλαιον ὑπεράνω τοῦ ὕδατος. εἰσὶ δὲ καὶ τινες λίθοι οἳ τοῦ ὕδατος ὑπερνήχονται, διὰ τὸ κενὸν μόνον τὸ ἐν τούτοις μεῖζον ὂν τῶν ἐν αὐτοῖς μερῶν, καὶ διὰ τὸ τὸν τόπον τοῦ ἀέρος μεῖζον εἶναι τοῦ τόπου τοῦ σώματος τῆς γῆς. φύσις γὰρ ἐστὶ τοῦ ὕδατος, ὑπεράνω βαίνειν τῆς γῆς· τοῦ δὲ ἀέρος, τὸ ὑπεράνω βαίνειν τοῦ ὕδατος. ἡ τοῦ ἀέρος τοίνυν φύσις, τοῦ ἐγκλειομένου τῷ λίθῳ, ἀναβαίνει ἐπάνω τοῦ ὕδατος, καὶ τῷ ὅλῳ ἀέρι συνάπτεται. καὶ γὰρ ἕκαστον τὸ οἰκεῖον ὅμοιον ἐφέλκεται, καὶ συνακολουθεῖ ἡ φύσις τοῦ μέρους τῷ ὅλῳ ᾧ συζεύγνυται. εἰ τοίνυν ἔσται τις ῥαχία κούφη, τὸ μὲν ἥμισυ αὐτῆς καταδύσεται ἐν ὕδασι, τὸ δὲ λοιπὸν ὑπερνήξεται, ὅτι μεῖζον ἐν αὐτῷ ὁ ἀὴρ τοῦ λοιποῦ σώματος τοῦ λίθου. διὰ τοῦτο πάντα τὰ δένδρα βαρύτερά εἰσι τῶν τοιούτων λίθων. οἱ ἐν τοῖς ὕδασι δὲ λίθοι, γίνονται ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν ὑδάτων τῆς ἰσχυρᾶς. γίνεται γὰρ πρότερον ἀφρὸς, εἶτα συμπήγνυται καὶ ἔσται οἷα γάλα τι λιπαρόν. καὶ ὅτε τὸ ὕδωρ τῇ ψάμμῳ προσεντρίβεται, συναθροίζει ἡ ψάμμος τὴν λιπότητά πως τοῦ ἀφροῦ, ξηραίνει τε αὐτὴν ἡ ξηρότης τῆς θαλάσσης μετὰ πλείστης τῆς ἁλυκότητος· καὶ οὕτω συνάγονται τὰ μέρη τῆς ψάμμου, καὶ τῷ ἐπιμήκει τοῦ χρόνου γίνονται λίθοι. ἡ δήλωσις δὲ, ὅτι ἡ θάλασσα ποιεῖ καθ' ἑαυτὴν ψάμμον, οὕτως ἐστὶν ἅπασα γῆ, οὐκ ἔστι

A quòd aqua ſit ſolida, vt & lapides quoque: aëris autem calidi natura ſit ob ſuam leuitatem aſcēdere: cùm ergo eius partes coierint, inualuerintque, impellunt locum, vnde vapor mox violenter erumpit. Quòd ſi locus rarus fuiſſet, non ita prorupiſſet vapor, ſed vt in arena fit, è qua ipſa quoque vapor egreditur, ſed paulatim, eáque propter terræmotus nullus tum editur. Id igitur in nullis corporibus, quæ ſolida ſunt, fieri ſolet, ſcilicet vt aër paulatim exeat. Sed congregatus per ſuas partes, terram ipſam proſcindere annixus valet: quæ ſanè terræmotus in corporibus ſolidis cauſa eſt. In partibus itaque plantæ & animalis, terræmotus non fit, in aliis omnibus fit, & multoties, ſic in fictilibus, & in nitro, B & metallis reliquis. Sed in quo corpore multa raritas fuerit, aſcendere conſueuit vapor: ſubleuat enim ipſum aër. Multoties id videmus, dum aurum in aquam projjcimus, aut aliud quippiam graue quod fundum petit ſtatim. Et ruſum ſi lignum projjciatur rarum, aut paruum, ſupernatat, neque petit fundum. Vnde non propter folia fundum non petit, quod ſæpe fundum petere ſolet lignum, nec propter grauitatem: ſed quia aliud ſolidum eſt, ac denſum, aliud rarum. Quod itaque rarum eſt, prorſus fundum petere non ſolet. Ebenus verò, & quæ illi ſunt vi- C cina, fundum petunt, quia in illis pauca eſt raritas, neque aër in illis eſt, qui ea attollere poſſit. Merguntur autem, fundumque petunt, quia partes eorum multum denſæ ſunt, & ſolidæ. Sed oleum omne, & folia omnia ſupernatant aquæ: id quod oſtēdimus iam. Nouimus enim humorem illis ineſſe, & calorē: & quod humoris conſuetudo eſt, aquæ partibus adhæreſcere: calor autem humidum aſcendere facit, quod quidem partes cōſequitur. Et aquæ mos eſt, vt omnia ad ſuam ſuperficiem eleuet. Aëris ſuperficies mos eſt vt ipſum aſcendere faciat. ipſius verò ſuperficiem aqua non conſcendit, quia tota ipſius ſuperficies cum aëris ſuperficie eſt vna. Idcirco oleum quoque ſupra aquam aſcendit. *Sunt* & la- D pides, qui aquæ ſupernatāt, vt pumex, & ſimiles, propter inanitatē ſcilicet, quæ in eis maior eſt, quàm ipſarū partes. Vnde aëris locus, maior eſt loco corporis terræ. *Aquæ* enim natura eſt ſupra terram aſcendere, vt aëris ſuper aquam. Aëris itaque in lapide incluſi natura, ſuper aquam aſcendit, vt aëri toti iungatur. Vnumquodque enim ſuum attrahit *ſimile*, ſequitúrque partis natura totum, cum quo iungitur. Si ergo ſaxum aliquod leue ſit, mergitur eius medietas in aqua, altera *ſupernatabit*, quòd maior ſit, qui ipſo cōtinetur, aër, quàm lapidis pars reliqua. Eapropter arbores omnes talibus lapidibus ſunt gra- E uiores. Qui in aqua ſunt lapides, è forti vndarum colliſione fiunt. Nam primùm ſpuma fit, mox coagulatur hæc in molem lactis vnctuoſo non abſimilem. Dum verò vnda arenæ alliditur, congregat arena hanc velvti vnctuoſitatem ſpumæ, & deſiccat illam maris ſiccitas cum multa ſalſedine, quo modo partes arenæ coguntur, temporéque procedente lapides fiunt. Significatio verò, quòd mare per ſeſe arenam faciat, ea eſt, quòd terræ omnes guſtu dulces non ſunt.

ſunt. Cùm igitur in ea ſteterit aqua, prohibebitur aër ne ipſum alteret. Cæterùm diutius immorante loco eidem aqua, cùm hanc ſibi ſimilem efficere aër non poſſit: (excellent enim in ipſa terreę partes, quæ ſalſæ ſunt:) neceſſe eſt plus excalfacta paulatim ambo lutum efficiant natiuum. Id ipſum in dulcibus fluuiis fieri non poteſt, quia in illis ſiccitas terræ obtinuit, & aut conuertit aquam in ſuam ſpeciem, vel vicinam illi hanc reddit, & alterationem vtrumque ſuſcipit. Duriorem quoque efficiens terræ durities pro facultate ſcilicet propriæ fixionis, aquæ eſſentiam, lutum in partes exiguas diuidit. Quapropter terra mari vicina, arenoſa eſt. Sic campi dum non habent quod à Sole eos operiat, & ab aqua dulci procul abſunt. Siccat enim Sol dulcis humiditatis partes, remanétq; quod de genere terræ eſt, & quia Sol in eo loco non tecto perſeuerauit, ſeparantur luti partes, & inde arena fit. Huius rei ſignum eſt, quod cùm in eiuſmodi loco in profundum foderimus, inueniemus lutum natiuum, & erit is, arenæ radix: nec arena fiet, niſi per accidens. Contingit autem iſtud, quia motus Solis illic moretur diutius, & ab aquis dulcibus longa diſtantia eſt. Eodem modo de ſalſedine aquarum maris eſt intelligendum. Radix enim aquarum omnium dulcis eſt, nec accidit eis ſalſedo aliter quàm modo prædicto. Et ſignum ſenſatum hoc eſt, quòd terra ſub aqua, aqua verò ſuper terram neceſſariò, & naturaliter eſt. Indéque propriùs aquæ contigit vt elementum ſit, quàm terræ. Arbitrati verò ſunt quidā quòd cōmune omnium elementum ſit, quæ plurima eſt aqua: eſt autem plurimum aqua maris. Quare aquarum quoque omnium elementum id eſſe exiſtimatum fuit. Porrò aqua per naturam ſuper terram eminet, & tenuior ea eſt: ac per iſtud oſtendimus quòd aqua dulcis omnino leuior ſit quàm ſalſa. Accipiamus itaque duo vaſa æqualia, ponamúſque in illis aquam dulcem & ſalſam, poſtea ſumpto ouo in aquam dulcem ponamus, & ſubmergetur illico: poſtmodum in aquā ſalſam ponatur, & ſupernatabit. Aſcendet ergo ſuper partes aquæ ſalſæ, quia non ita diſiunctæ ſunt, vt aquæ dulcis partes. Hæ enim ob tenuitatem pondus illud ſuſtinere non poterunt: illæ verò ob craſſitiem poſſunt. Eáque propter fundum non petit, quod illi fuerit iniectum. Sic naturaliter in mari mortuo non mergitur animal, neque gignitur, quia vincit in eo ſiccitas: vt neque in alia, quæcumque formæ terræ propior eſt. Patet inde, quòd aqua craſſior ſub tenuiore eſt: nam craſſa è genere terræ eſt, tenuis autem & rara, de genere aëris. Et ideò aqua dulcis aquis omnibus ſupereminet: eſt enim à terra cæteris omnibus remotior. Iā igitur ſciuimus quòd aqua, quæ à terra remotiſſima eſt, naturalis eſt, & quòd dulcis maritimam excedit. Naturalē itaque illā eſſe hoc ſigno certum eſt, ac neceſſariū. Naſcitur a. ſal in lacunis quoque quibus aqua dulcis ſalſa fit. Superat autem terræ ſalſedo illā ſalſedinem.

γλυκεῖα. ὅτε γοῦν στῇ ἐν αὐτῇ τι ὕδωρ, κωλύεται ὁ ἀὴρ ἀλλοιῶσαι αὐτό. εἶτα χρονίζοντος τῷ τόπῳ τοῦ ἐμπεριειλημμένου ὕδατος· ἐπειδὴ οὐ δύναται τοῦτο παρομοιῶσαι ἑαυτῷ ὁ ἀήρ, (κυριεύουσι γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ ὕδατι τὰ μέρη τὰ γεώδη ἃ εἰσιν ἁλυκά) ἀνάγκη ἐστὶ πλεονάζομένων τούτων κατὰ βραχὺ, καὶ ἄμφω ποιῆσαι πηλὸν ἔμφυτον. τοῦτο δὲ οὐ δύναται γίνεσθαι ἐν ὕδασι γλυκεροῖς, ὅτι κυριεύει ἐν τούτοις ἡ ξηρότης τῆς γῆς, καὶ ἢ μεταβάλλει τὸ ὕδωρ εἰς τὸ εἶδος αὐτῆς, ἢ πλησίον αὐτῆς τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἑκάτερον ἀλλοιοῦται. σκληρύνουσα δὲ ἡ σκληρότης τῆς γῆς κατὰ τὴν δύναμιν τῆς συμπήξεως αὐτῆς, τὴν ὑπόστασιν τοῦ ὕδατος, διαιρεῖ τὸν πηλὸν εἰς ἴδια μέρη σμικρά· καὶ διὰ τοῦτο γὰρ ἡ γῆ ἡ τῇ θαλάττῃ πλησιάζουσα, ψαμμώδης. οὕτως καὶ αἱ πεδιάδες αἵ τινες οὐκ ἔχουσιν ὅπερ αὐτὰς περικαλύψῃ αὐτὰς ἀπὸ τοῦ ἡλίου, εἰσί τε καὶ μεμακρυσμέναι ἀπὸ ὕδατος γλυκεροῦ. ξηραίνει γὰρ ὁ ἥλιος τὰ μέρη τῆς ὑγρότητος τῆς γλυκείας· ἀπομένει δὲ, ὅ ἐστιν ἐκ τοῦ γένους τῆς γῆς. καὶ διότι ἐνδιατρίβει ὁ ἥλιος ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ τῷ ἀπερικαλύπτῳ, διαχωρίζονται τὰ μέρη τοῦ πηλοῦ, καὶ γίνεται ἐντεῦθεν ψάμμος. τούτου δὲ σημεῖον ἐστιν, ὅτι [εἰ] ἐν τοιούτῳ τόπῳ βαθὺ κοιλαίνομεν, καὶ εὑρίσκομεν πηλὸν ἔμφυτον, καὶ ἔστιν οὗτος ῥίζα ψάμμου· καὶ οὐ γίνεται ψάμμος, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. συμβαίνει δὲ τοῦτο, ὅτι ἐστὶ διαπρεπὴς ἡ κίνησις τοῦ ἡλίου, ὡς ἔφημεν, καὶ μακρυσμένος ἀπὸ ὕδατος γλυκεροῦ. τοιουτοτρόπως νοητέον καὶ περὶ τῆς ἁλμυρότητος τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης. ἡ ῥίζα μὲν γὰρ πάντων τῶν ὑδάτων ἐστὶ γλυκερά, καὶ οὐκ ἄλλως συμβαίνει αὐτῇ ἁλμυρότης, εἰ μὴ κατὰ τὸν τρόπον τὸν λεχθέντα. καὶ τοῦτο σημεῖον ἐστὶν αἰσθητόν, ὅτι ἡ γῆ μέν ἐστιν ὑποκάτω τοῦ ὕδατος, τὸ δὲ ὕδωρ ὑπεράνω ἐξ ἀνάγκης, καὶ φυσικῶς κἀντεῦθεν καὶ κυριώτερον συμβέβηκε τῷ ὕδατι τὸ εἶναι στοιχεῖον, παρὰ τῇ γῇ. ἐφρονήσαμεν δέ τινες στοιχεῖον εἶναι τὸ πάντων τῶν ὑδάτων πλεῖστον· πλεῖστον δὲ ἐστι τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης· καὶ διὰ τοῦτο καὶ στοιχεῖον πάντων ἐνομίσθη τῶν ὑδάτων. ἔστι δὲ τὸ ὕδωρ φυσικῶς ὑπερέχον τῆς γῆς, καὶ λεπτότερον αὐτῆς. καὶ διὰ τοῦτο ἀπεδείξαμεν ὅτι καὶ τὸ ὕδωρ πάντως κουφότερόν ἐστι τὸ γλυκὺ τοῦ ἁλμυροῦ. πλὴν λάβωμεν καὶ ὡς ἐν παραδείγματι δύο σκεύη ἴσα, καὶ θῶμεν ἐν αὐτοῖς ὕδωρ γλυκὺ, καὶ ὕδωρ ἁλμυρόν. μετὰ ταῦτα περιλαβώμεν ᾠόν· θῶμεν δὲ τοῦτο ἐν τῷ ὕδατι τῷ γλυκεῖ, καὶ αὐτίκα καταδύεται. μετὰ ταῦτα θῶμεν αὐτὸ καὶ ἐν τῷ ὕδατι τῷ ἁλμυρῷ, καὶ ὑπερνήξεται, καὶ ἀναβήσεται ἐπάνω τῶν μερῶν τοῦ τοιούτου ὕδατος· διότι τὰ μέρη τούτου οὐ διαζεύγνυνται, ὡς τὰ μέρη τοῦ ὕδατος τοῦ γλυκεροῦ. ἐκεῖνα μὲν γὰρ τὰ μέρη οὐ δύνανται ὑπομένειν, διὰ τὴν λεπτότητα, βάρος· τούτου δὲ, διὰ τὴν παχύτητα, δύνανται. καὶ διὰ τοῦτο οὐ καταδύεται τὸ ἐπιτεθὲν αὐτῷ· οὕτω φυσικῶς ἐν τῇ νεκρᾷ θαλάσσῃ, οὔτε καταδύεται ζῷον, οὔτε γίνεται. κυριεύει γὰρ ἡ ξηρότης ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν παντὶ ὅπερ ἐστὶ πλησίον τοῦ σχήματος τῆς γῆς. φαίνεται τοίνυν ἐντεῦθεν, ὅτι τὸ ὕδωρ τὸ παχὺ, ἐστὶν ὑποκάτω τοῦ μὴ παχέος. τὸ γὰρ παχὺ, ἐστὶν ἐκ τοῦ γένους τῆς γῆς· τὸ δὲ λεπτὸν καὶ ἀραιὸν, ἐκ τοῦ γένους τοῦ ἀέρος. καὶ διὰ τοῦτο ὑπερέχει τὸ ὕδωρ τὸ γλυκὺ πάντων τῶν ὑδάτων. ἐκ φύσεως γάρ ἐστιν ὑπάρχον τῆς γῆς πορρωτέρω. ἤδη τοιγαροῦν ἐγνώκαμεν ὅτι τὸ ὕδωρ τὸ πορρωτάτω τῆς γῆς, φυσικόν ἐστι· καὶ τὸ γλυκὺ τοῦ θαλαττίου ὑπερέχειν ἀπεδείξαμεν. καὶ φυσικὸν τοῦτο εἶναι, τῷ ῥηθέντι σημείῳ φανερὸν καὶ ἀναγκαῖον ἐστὶ τοῦτο. γίνονται δὲ τὰ ἅλας ἐν ἱσταμένοις ὕδασιν, εἰς τὸ γλυκὺ γίνεται ἁλμυρόν. ὑπερβαίνει δὲ ἡ ἁλμυρότης τῆς γῆς ἐκείνην τὴν ἁλμυρότητα.

ἀπειλήφθη γὰρ ἐν ἐκείνῃ μὲν ἀὴρ ἐγκεκλεισμένος, ταύτῃ δ' οὔ. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκεῖνο τῆς γῆς τὸ σῶμα, γλυκύτητός τινος κατὰ πάντα τρόπον μετέχον, εἰ καὶ τὸ γένος τοῦτο ἐξ ὕδατός ἐστιν, ὃ ἐξέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς γῆς ὡς ἱδρώς.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Πῶς ἐκ τῆς γῆς γίνονται τὰ φυτὰ καὶ αὐξάνονται.

Πρὸς τούτοις ὀφείλομεν εἰδέναι, ὅτι καὶ αἱ βοτάναι καὶ τὰ [φυτῶν] εἴδη, οὐκ εἰσὶν εἰ μὴ ἐκ συνθέσεως, καὶ οὐκ ἐξ ὕλης ἁπλῆς, ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶν ἡ ἁλυκότης ἀπὸ τοῦ ὕδατος τῆς θαλάσσης, καὶ ἡ οὐσία τῶν ψάμμων. αἱ ἀναθυμιάσεις γὰρ αἱ ἀνερχόμεναι ὅταν συμπαγῶσι, δύνανται συμπεριλαβεῖν τὴν αἰτίαν τῆς τῶν βοτανῶν ὑπάρξεως. καθάπερ γὰρ ὁ ἀὴρ ἐκπίπτει, καὶ δροσίζει τὸν τόπον, καὶ προέρχονται ἐξ αὐτοῦ διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ἀστέρων, τὰ εἴδη τῶν σπερμάτων. ὕλη δὲ ἀναγκαία ἐστὶ τὸ ὕδωρ, εἰ καὶ διαφορά ἐστιν ἐν τῷ γένει τοῦ ὕδατος. τὸ γὰρ ἀνερχόμενον οὐκ ἔστιν εἰ μὴ ὕδωρ γλυκύ· τὸ δὲ ἁλμυρὸν, βαρύ ἐστι, καὶ οὐ συναναβαίνει τῷ γλυκεῖ. τὸ δὲ προβαῖνον, τοῦτο τὸ λεπτότερόν ἐστι τοῦ ὕδατος. ὅταν οὖν ἑλκυσθείη ὑπὸ τοῦ ἀέρος, λεπτύνεται, καὶ ἐπὶ πλεῖον ἀναβαίνει· κἀντεῦθεν γίνονται πηγαὶ καὶ ποταμοὶ ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ εἰς πολὺ διατρέχουσι. καὶ σημεῖον τούτου ἐστὶ φλέγμα, καὶ αἷμα τὸ ἀνερχόμενον εἰς τὸν ἐγκέφαλον. ὥσπερ γάρ τι ἐκ τῆς τροφῆς μετὰ τῆς ἀναθυμιάσεως ἀνέρχεται, οὕτω καὶ εἰς πάντα τὰ ὕδατα. καὶ γὰρ καί τι τοῦ ὕδατος τοῦ ἁλυκοῦ ἄνεισι μετ' ἐκείνου ὃ ἐξήρανεν ἡ θερμότης, εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἀέρος, ὅς ἐστιν ἀκριβῶς ὑπεράνω παντὸς γλυκέος ὕδατος καὶ ἁλμυροῦ. παράδειγμα δὲ τοῦ λόγου τούτου εὑρήκαμεν πολλάκις ἐν τοῖς βαλανείοις. ὅταν γὰρ τὸ ὕδωρ τὸ ἁλμυρὸν καταπνίξῃ ἡ θερμότης, λεπτύνονται τὰ μέρη αὐτοῦ, ἀναβαίνει τε ἡ ἀναθυμίασις, ἥτις ἦν ἐν τῷ ἐδάφει τοῦ βαλανείου, καὶ ἀναχωροῦσι τὰ πυκνὰ μέρη τῆς ἁλυκότητος μετὰ τοῦ ξηροῦ τοῦ φρεατικοῦ, (οὐδὲ γάρ εἰσιν ἐν τῷ γένει τοῦ ἀέρος) ἵνα ἀκολουθήσωσι τῇ ἀναθυμιάσει, ἥτις μία μετὰ τὴν ἄλλην προχωρεῖ ἀεί. ὅταν γοῦν προχωρήσωσι πολλαὶ, καταπιέζεται ὁ ὄροφος· κἀντεῦθεν συνάγεται, καὶ συμπήγνυται, καὶ ἐπιστρέφει, καὶ κάτω στάζει τὸ ὕδωρ τὸ γλυκύ. καὶ οὕτως ἐν πᾶσι τοῖς βαλανείοις τοῖς ἁλμυροῖς ἐστιν ὕδωρ γλυκύ. αἱ τοίνυν βοτάναι αἱ φυόμεναι ἐν τοῖς ὕδασι τοῖς ἁλυκοῖς, οὐκ ὀφείλουσιν ἔχειν πληθυσμὸν, διὰ τὴν ξηρότητα. καὶ γὰρ τὸ φυτὸν δύο δεῖται, ὕλης λέγω καὶ τόπου, τῇ ἰδίᾳ φύσει ἁρμόζοντος. ὅταν γοῦν τὰ τοιαῦτα δύο παρῶσιν ὁμοῦ, γίνεται τὸ φυτόν. ὅταν δὲ εὕρωμεν ὕλην πόρρω τῆς εὐκρασίας, ἐπικενής ἐστιν. ἐμποδὼν γάρ ἐστι τῷ εἶναι, τὸ ἐν τόπῳ εἶναι μὴ εὐκράτῳ. ἐπιεικῶς οὐχ εὑρίσκομεν φυτὸν ἐν χιόνι, πλὴν βλέπομεν φυτόν ποτε φαινόμενον ἐν αὐτῇ, καὶ τινὰ ζῷα, ἐξαιρέτως ἕλμινθας. αὗται γὰρ γίνονται ἐν τῇ χιόνι, καὶ φλόμος, καὶ πᾶσαι βοτάναι πικραί. ἀλλ' ἡ χιὼν οὐ ζητεῖ τὸ προχωρεῖν ἐπὶ τοῦτο, εἰ μὴ καὶ συμβαίνῃ τις αἰτία ἐν αὐτῇ. καὶ αὕτη ἐστὶν, ὅτι ἡ χιὼν κατέρχεται ποτὲ ὁμοία καπνῷ, συμπήγνυσί τε ταύτην ὁ ἄνεμος, καὶ συσφίγγει ἀήρ. πλὴν γὰρ ἡ ἀραιότης τις ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτῆς. κατέχεται γὰρ ἐν ταύτῃ θερμόν τι μέρος ἀέρος, καὶ μένει ἐξ αὐτοῦ ὕδωρ σεσηπόμενον. ὅταν γοῦν ὁ ἀὴρ ὁ ἐγκεκλεισμένος πλείονος γένηται πλάτους, καὶ ὁ ἥλιος προσαπαντήσῃ, ἀπορρήγνυται ὁ ἀὴρ ὁ συμπληθεὶς ἐν τῇ χιόνι, καὶ φαίνεται ἡ ὑγρότης ἡ σεσημμένη, ἥτις καὶ συμπήγνυται μετὰ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου.

A In illa enim aër incluſus remanet, in hac non ita: & idcirco non omnino eſt iſtud terræ corpus, dulcedine aliqua modis omnibus participans. Licèt ex aqua hoc genus ſit, quæ è terra tanquam ſudor exit.

CAPVT III.

Plantæ quomodo generentur & creſcant.

Eodem modo cognoſcere debemus, quòd herbæ, earúmque ſpecies, non aliunde quàm è compoſitione ſunt, non è materia ſimplici, ſed vt ſalſedo ex aqua maris, & ſubſtantia

B arenæ eſt. Vapores enim aſcendentes cùm fuerint coagulati, amplecti poſſunt cauſam herbarum ſubſtantiæ. Excidit enim aer eo, & locum rore madefacit, proueniuntque ex eo virtute ſtellarum ſcilicet illorum ſeminum ſpecies. Sed materia neceſſaria, aqua eſt, quamuis differentia ſit in aquæ genere. Quod enim aſcendit aliud quàm aqua dulcis non eſt. Salſa autem grauior eſt, nec vna cum dulci aſcendit. Quod autem aſcendit, id tenuius ex aqua eſt: quod cùm attractum ab aëre fuerit, attenuatur, magiſque aſcendit. Et inde fontes fiunt ac flumina in montibus, & per longa ſpatia decurrunt. Et ſignum huiuſce eſt pituita, & ſanguis ad ce-

C rebrum aſcendens. Vt enim ex alimento vnà cum vaporibus aſcendit quippiam, ita in aquis omnibus. Etenim ſalſæ aquæ nonnihil vnà cum eo aſcendit quod calor in aëris naturam ſiccarit; qui ſupra aquam dulcem omnem ac ſalſam, exquiſitè eſt. Cuius rei exemplum in balneis ſæpenumero deprehendimus. Nam cùm aquam dulcem oppreſſerit calor, attenuabuntur partes eius, aſcenditque vapor, qui in fundo balnei erat, & recedunt denſæ partes ſalſedinis: neque enim ex aëris ſunt genere, vt ſequantur vaporem, qui vnus poſt alium ſurſum pergit. Cùm itaque multi acceſſerint, abſorbet eos tectum. Inde coguntur ſpiſſanturque, & redit deorſum guttatim ſtillans aqua

D dulcis. Sic in omnibus balneis ſalſis, aqua dulcis eſt. In aqua itaque ſalſa naſcentes herbæ, non debent eſſe plenæ, ob ſiccitatem. Etenim planta duobus indiget, materia ſcilicet, & loco naturæ ſuæ conuenienti. Cùm itaque hæc ambo adfuerint, prouenit planta. Vbi verò deprehēderimus materiem à temperamento eſſe remotiſſimam, inanis eſt: nam impedimento eſt, vt ſit locus non temperatus. Ita ferè non inuenitur planta in niue. Licèt in ea viſa ſit nonnunquam proueniſſe, vt & animalia quædam, præcipuè lumbrici: hi enim in niue gignuntur, & flomus, & herbæ amaræ omnes. Sed nix non exigit progreſſum hunc,

E niſi alia quoque cauſa illi iuncta ſit. Et hoc eſt, quia nix deſcendit nonnunquam fumo ſimilis, & congelat ventus illam, adſtringitque aër. Eſt tamen raritas inter partes eius: retinetur enim in ipſa aëris aliqua pars calida, manetque de ea putrida aqua. Cùm igitur aër incluſus, fuerit multæ amplitudinis, affueritque Sol, erūpit aër in niue comprehenſus, apparebitque humiditas putrida, quæ cum calore Solis coagulabitur:

ad quem modum herbæ quædam naſcuntur. Quòd ſi locus fuerit opertus, non fient in eo plantæ, aut ſine foliis fient: receſſit enim inde terræ temperies, quæ eiuſdem cum illa generis eſt. Inde fit vt flores & folia in herbis minutis miſtim reperiantur in locis temperatis aëre & aqua. In aliis quæ talia non ſunt, velvti in plantis, quæ per niuem naſcuntur, rari ſunt flores, & folia. Eodem modo in locis multum ſalſis ac ſiccis, ferè non apparent plantæ, quia eiuſmodi loca à temperamento longè abſunt. Minuitur enim terra, à qua longè abſunt humor, & calor, quæ aquæ dulcis ſunt propria. Fit autem quandoque terra dulcis mortua, & tum non naſcuntur mox in ea plantæ: ſed in calidis locis, vbi dulcis aqua eſt, & calor multus, prouenit concoctio è partibus duabus, tum ex loci diſpoſitione, tum ex aëre in eo exiſtente. Concoctio verò aëris, è calore Solis eſt, qui calor in eo loco eſt. Inde montes quoque humores attrahunt, & adiuuat illos aëris caliditas, acceleràtque concoctio. Et idcirco plantæ vt plurimùm in montibus naſcũtur. In arenis, vt antè diximus, ſalſedo vincit, remanéntque inter arenæ partes, raritates ad inuicem ſimiles. Sol igitur virtutem non habet vt continuationem ſubſtantiæ in iſtis efficiat, idcirco in arenis ferè non fiunt plantæ: quòd ſi fient, tum non iuxta ſpecies proprias ac differentes, ſed ad inuicem ſimiles fiunt.

A καὶ οὕτω φύονταί τινες βοτάναι. ἐὰν δὲ ᾖ ὁ τόπος περικεκαλυμμένος, οὐ γίνονται ἐν αὐτῷ βοτάναι, ἀλλ' ἢ ἄνευ φύλλων. ἀπεχώρησε γὰρ ἀπ' αὐτοῦ ἡ εὐκρασία τῆς γῆς, ἡ ὁμογενὴς αὐτῇ· ὅθεν ἄνθη καὶ φύλλα ἐν βοτάναις σμικραῖς μεμιγμένα εὑρίσκονται ἐν τόποις κεκραμένοις καθαρῶς δι' ἀέρος καὶ ὕδατος. ἐν ἑτέροις δὲ μὴ τοιούτοις, σπάνιά εἰσι τὰ ἄνθη, καὶ τὰ φύλλα τῶν φυτῶν τῶν συμβαινόντων ἐν τῇ χιόνι. ὁμοίως καὶ ἐν τόποις πολλοῖς ἁλμυροῖς καὶ ξηροῖς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οὐ φαίνεται φυτόν. οὗτοι γὰρ οἱ τόποι πόρρω εἰσὶν εὐκρασίας. ἐλαττοῦται γὰρ ἡ γῆ, ἐξ ἧς μακράν εἰσιν ὑγρότης καὶ θερμότης, ἅπερ εἰσὶ διὰ γλυκέος ὕδατος. γίνεται δέ ποτε ἡ γλυκερὰ γῆ νεκρά, καὶ τότε οὐ γεννῶνται ἐν αὐτῇ ὀξέως βοτάναι. B ἐν τόποις δὲ θερμοῖς, ὅπου ἐστὶν ὕδωρ γλυκὺ καὶ θερμότης πολλή, προφανὴς πέψις ἐκ τῶν δύο μερῶν, ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ τόπου, καὶ μετὰ τοῦ ἀέρος τοῦ ἐν αὐτῷ ὑπάρχοντος. ἡ δὲ πέψις τοῦ ἀέρος ἐκ τῆς θερμότητος ἐστὶ τοῦ ἡλίου, τοῦ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ. ἐντεῦθεν καὶ τὰ ὄρη ἐφέλκονται ὑγρότητα, βοηθεῖ τε αὐτοῖς καὶ ἡ θερμότης τοῦ ἀέρος. ἐπισπεύδει δὲ καὶ ἡ πέψις· καὶ διὰ τοῦτο φυτά, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐν τοῖς ὄρεσι φύονται. ἐν δὲ ταῖς ψάμμοις νικᾷ, ὡς προείρηκα, ἡ ἁλμυρότης, καὶ ἀπομένουσιν ἐν τοῖς μέρεσι τῆς ψάμμου ἀραιότητες ὅμοιαι πρὸς C ἀλλήλας. ὁ τοίνυν ἥλιος οὐκ ἔχει δύναμιν, ἵνα ἐν αὐταῖς ἀποτελέσῃ καὶ βεβαιώσῃ συνέχειαν οὐσίας, ταύτῃ τοι καὶ φυτὰ ἐν αὐταῖς ὡς τὰ πολλὰ οὐ γίνονται· εἰ δὲ καὶ γίνονται, οὐ κατὰ εἴδη ἴδια καὶ διάφορα, ἀλλὰ κατὰ εἴδη ὅμοια πρὸς ἄλληλα.

CAPVT IV.

Quomodo in ſuperficie aquæ, naſcantur plantæ.

QVæ verò per ſuperficiém aquæ naſcuntur plantæ, non aliunde quàm è craſſitie aquæ fiunt. Nam dum calor aquam attigerit, quæ curſum non habet, quo moueatur, prouenit ſuper ea quiddam nubi ſimile, parúmque aëris continet, ac putreſcit humor ille, attrahitque ipſum calor, qui per ſuperficiem aquæ eſt expanſus. Hinc planta fit, radicem verò non habet: nam in duris terræ partibus fixæ ſunt radices. Neque folia habet: nam à temperie multum abeſt & neque partes ipſius inter ſe cohærent. Hæc planta ad ſimilitudinem foliorũ naſcitur. Quæ verò è terra naſcuntur plantæ, quia terræ partes compactæ ſunt, ipſarum quoq; partes neceſſariò ſunt tales. Quæ itaque in terra concreſcunt plantæ, è putrefactione in humido loco & halituoſo facta naſcuntur. Nam putredines aërem occupant. Et dum pluuiæ frequentes fiunt, ac venti, Sol apparere illas facit, & ad ſiccitatem coagulationémque cogit: & terræ ſiccitas radices earum facit, inde plantæ fiunt, ac fungi, & tubera, ac ſimilia. Hæc autem omnia locis proportione calidis fiunt. Nam calor aquam in interioribus terræ concoquit, detinétque illum Sol. Fit igitur vapor, contingítque inde in plantam alteratio. Eodem modo in locis calidis omnibus vt plurimùm, abſoluitur plantæ artificiũ. Loca frigida verò ſimile quãdoque faciũt, tamen per contrarium faciũt.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πῶς ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ ὕδατος γεννᾶται τὰ φυτά.

ΤΑ δὲ φυτὰ ἃ ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ ὕδατος γεννῶνται, οὐκ ἄλλως γεννῶνται, εἰ μὴ διὰ τὸ πάχος τοῦ ὕδα- D τος. ὅταν γὰρ θερμότης ἅψηται τοῦ ὕδατος, ἥτις ἄνω που οὐκ ἔχει πῶς ἂν κινηθείη, τότε προσέρχεται ἐπ' αὐτῇ παρόμοιόν τι νεφέλῃ, ὀλίγον τε τοῦ ἀέρος κατέχει, καὶ σήπεται τὸ τοιοῦτον ὑγρόν, ἐφέλκεταί τε αὐτὸ ἡ θερμότης, ἥτις ἐκτείνεται εἰς τὴν ὄψιν τοῦ ὕδατος, καὶ γίνεται ἐντεῦθεν φυτόν. οὐκ ἔχει δὲ ῥίζαν, ὅτι ἡ ῥίζα ἐν τοῖς μέρεσιν ἐδράζεται τῆς γῆς, ἔχουσα μέρη διηρθρωμένα. οὐκ ἔχει δὲ πάλιν οὐδὲ φύλλα, ὅτι μακράν ἐστιν ἀπὸ τῆς εὐκρασίας, καὶ οὐδὲ τὰ μέρη αὐτοῦ εἰσι συμπεπηγότα. τοῦτο δὲ τὸ φυτόν, δῆθεν εἰς ὁμοιότητα φύλλων γεννᾶται [ὃ καλεῖται ἐπίπτερον.] τῶν δὲ λοιπῶν φυτῶν τῶν ἐν τῇ γῇ ἐπεὶ τὰ τῆς γῆς μέρη εἰσὶ συμπεπηγότα, καὶ τὰ μέρη ἐξ ἀνάγκης τούτων εἰσὶ τοιαῦτα. τὰ γοῦν φυτὰ τὰ ἐν τῇ γῇ συμπεπηγότα, γίνονται ἐκ σήψεως ἐν τόπῳ ὑγρῷ καὶ καπνώ- E δει· αἱ γὰρ σήψεις κατέχουσιν ἀέρα· καὶ ὅταν πληθύνωνται οἱ ὑετοὶ καὶ οἱ ἄνεμοι, ὁ ἥλιος φαίνεσθαι ποιεῖ αὐτάς, κατεπείγει τε ξηραίνεσθαι καὶ συμπήγνυσθαι, καὶ ἡ ξηρότης τῆς γῆς τὰς ῥίζας αὐτῶν ποιεῖ· καὶ γίνονται ἐντεῦθεν φυτά, καὶ μύκητες, καὶ ὕδνα, καὶ τὰ ὅμοια. πάντα δὲ ταῦτα γίνονται ἐν τόποις θερμοῖς κατὰ λόγον. διότι ἡ θερμότης πέττει τὸ ὕδωρ ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς γῆς, κατέχει τε ταύτην ὁ ἥλιος, καὶ γίνεται ἀναθυμίασις, καὶ ἐντεῦθεν συμβαίνει ἡ ἀλλοίωσις εἰς φυτόν. ὁμοίως καὶ ἐν πᾶσι τόποις (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον) θερμοῖς πληροῦται ἡ τοῦ φυτοῦ ἀπάρτισις. οἱ δὲ τόποι οἱ ψυχροί, εἰ καὶ οὗτοι τὸ ὅμοιον ποιοῦσι ποτέ, πλὴν ἐκ τοῦ ἐναντίου.

ὁ γὰρ ψυχρὸς ἀὴρ, τὸ θερμὸν συμπιέζει κάτω, συμπήγνυσί τε τὰ μέρη αὐτοῦ, καὶ ὁ τόπος ἕψησιν πάσχει μετὰ τῆς παρούσης ὑγρότητος αὐτῷ. τοῦ γοῦν περιττοῦ ὑγροῦ ξηρανθέντος, σχίζεται ὁ τόπος, καὶ ἐξέρχονται ἐξ αὐτοῦ φυτά. ἐν τόποις δὲ γλυκεροῖς, ἐν οἷς τὸ ὕδωρ μὴ ἐπιπολὺ συμβαίνει χωρίζεσθαι, ὁπόταν ὁ ἀὴρ τῇ γῇ ἐγκλειόμενος ξηρανθῇ, ἡ ὑγρότης τε τοῦ ὕδατος συμπαγῇ, καὶ ὁ αὐτὸς ἀὴρ μείνῃ, ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τοῦ ὕδατος, ἐξέρχονται φυτά, ὡς τὸ * νοῦφαρ τὸ ἰατρικόν, καὶ εἴδη βοτανῶν ἄλλα πολλῶν καὶ σμικρῶν, ἃ δὴ τοῦτον τὸν τρόπον γίνονται· πλὴν οὐκ εἰσὶν ἐκτεταμένα, διότι αἱ ῥίζαι αὐτῶν εἰσιν ἐπιπολαίως ἐν τῇ γῇ. ἐν τόποις ὡσαύτως ἐν οἷς ὕδωρ θερμὸν τρέχει, πολλάκις φυτὰ γίνονται, διότι ἡ θερμότης τοῦ ὕδατος ἐφέλκεται ἀναθυμιάσεις προσφάτους ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ δὲ ψυχρὰ φύσις τῆς ὑγρότητος τοῦ ὕδατος, ὑποκάτω ἀπομένει, καὶ συμπήγνυται ὁ ἀὴρ ἐν τούτῳ τῷ ὑγρῷ, καὶ ὅταν πεφθῇ ἡ θερμότης τοῦ ἀέρος, πάλιν ἐν τούτῳ γίνεται τὸ φυτόν, οὐκ ἄλλως, εἰ μὴ ἐν χρόνῳ πολλῷ. αἱ βοτάναι δὲ αἱ μικραὶ, αἱ φαινόμεναι ἐν τόποις θειώδεσι, γίνονται ὅταν ἄνεμοι ὀξέως πνέωσιν, ἀντιπνοιάς τε ποιῶσι, καὶ ἀντιπλήττωσιν ἀλλήλοις, καὶ ἐξεγερθῇ ἀὴρ ὁ ἐν αὐτοῖς καὶ θερμανθῇ ὁ τόπος, καὶ γίνεται ἐντεῦθεν πῦρ, καὶ μετὰ ταῦτα γίνεται ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ βάθει ἀρσενίκιον, ὃ καταβαίνει ἐκ τῆς ἰλύος τοῦ ἀέρος, καὶ ἐφέλκεται πῦρ μετὰ σήψεως· (τοῦτο γὰρ τὸ ἀρσενίκιον) τότε γὰρ γίνεται ἐκ τούτου φυτά. οὐ πολλὰ δὲ ταῦτα περιβάλλεται φύλλα, καθὼς προαπεδείξαμεν, ὅτι ἡ εὐκρασία ἐκ τούτων πόρρω ἐστίν. ὅπερ δὲ φέρει, τρόφιμόν ἐστι φυτόν· ἐκεῖνο φύεται ἐν τόποις θερμοῖς, κούφοις καὶ ὑψηλοῖς, καὶ μᾶλλον ἐν τῷ κλίματι τῷ τρίτῳ καὶ τῷ τετάρτῳ· καὶ πάλιν ὁ δένδρον ποιεῖ τι ἐκ τῆς τροφίμου, ἐκεῖνο γίνεται ἐν τόποις ὑψηλοῖς καὶ ψυχροῖς· καὶ διὰ τοῦτο πληθύνονται τὰ εἴδη ἐν τόποις τοιούτοις, διὰ τὴν ἐφέλκυσιν τοῦ ὑγροῦ, καὶ τὴν εὐκρασίαν τὴν ἐκ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου, ἐν ἡμέραις χειμεριναῖς. ὁμοίως καὶ ὁ πηλὸς ὁ ἔμφυτος, ὀξέως προάγει φυτὰ πίονα. ἡ συμπίλησις γὰρ τῆς ὑγρότητος τούτου ἐν τόποις γλυκεροῖς γίνεται, ὡς προειρήκαμεν.

* Scrib. νοῦφαρ cum Lat. nam id verius.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Πῶς ἐν τοῖς λίθοις γίνονται τὰ φυτά.

Πάλιν τὸ φυτὸν τὸ ἐν τοῖς λίθοις τοῖς στερροῖς γινόμενον, μακρῷ χρόνῳ συμβαίνει. ὁ γὰρ ἀὴρ ὁ ἐμπεριειλημμένος τούτοις, βιάζεται ἀναβῆναι. ἔξοδον δὲ μὴ εὑρίσκων, διὰ τὴν ἰσχυρότητα τῶν λίθων, ἐπαναστρέφει καὶ θερμαίνει ἑαυτόν, ἐφέλκεταί τε τὸ ὑγρὸν τὸ ἐναπολειφθὲν τοῖς λίθοις ἄνω, ἐξέρχεταί τε ἀναθυμίασις σὺν ὑγρότητι, μετὰ ἀναλύσεως σμικροτάτων μερῶν τῶν ἐν τοῖς λίθοις. καὶ γὰρ πολλάκις ἔθος ἐστὶ τοῖς λίθοις, ἵνα βοηθῇ αὐτοῖς ὁ ἥλιος διὰ τῆς ἰδίας πέψεως. καὶ οὕτω γίνεται ἐξ αὐτῶν φυτόν ὃ δὴ οὐκ ἀναβαίνει ἐὰν μὴ πλησίον ᾖ γῆς, ἢ ὑγροῦ. ἡ γὰρ ὑπόστασις τοῦ φυτοῦ δεῖται γῆς, ὕδατος, καὶ ἀέρος. κατανοείσθω τοιγαροῦν τὸ φυτόν· καὶ εἰ ἔστι πλησίον τοῦ ἡλίου, ταχέως γίνεται· εἰ δὲ ἐστὶν ὁ ἥλιος πρὸς δυσμαῖς, βραδύνει πάλιν τὸ φυτόν· ἐν ᾧ κυριεύει τὸ ὕδωρ, οὐ παραχωρεῖ τῷ ἀέρι ἀναβαίνειν· καὶ διὰ τοῦτο οὐ τρέφεται. ὁμοίως καὶ ἡ ξηρότης, ὅταν κατακρατήσῃ, ἀναστρέφει ἡ φυσικὴ θερμότης εἰς τὰ ἄκρα,

A Nam aër frigidus calorem deorſum comprimit, cogitque ipſius partes, & locus elixationem patitur cum humiditate, quæ in eo præſens eſt. Abſumpto deinde deſiccatóque humore ſuperfluo, finditur locus, & prodit ex eo planta. In dulcibus autem locis, in quibus admodum ſeparatur aqua: cùm aër terræ incluſus fuerit exiccatus, humiditáſque aquæ concreuerit, aërque in interioribus aquæ manſerit, prodeunt plantæ, vt nenuphar Medicum, & ſpecies herbarum minutarum, quæ eodem modo naſcuntur, aliæ multæ: verùm non ſunt erectæ, quia radices earum per terræ ſuperficiem tantummodo hærent. In locis quoque B quibus aqua calida currit, multoties plantæ naſcuntur, quia aquæ caliditas vapores attrahit recentes in terra: frigida verò humoris aquei natura ſubtus manet, coagulatúrque aër in eo humore: & vbi concoctus fuerit aëris calor rurſus, in eo planta fit, ſed non niſi per longum tempus. Herbæ verò puſillæ, quæ in aquis ſulphureis apparent, tum fiunt, cùm venti vehementer flauerint, contrarióſque flatus fecerint, excitatúſque fuerit qui in eis eſt aër, & calefactus locus ſit, excitatúſque inde ignis fuerit, poſtmodum naſcatur quod in fundo eſt C auripigmentum, quod è fæce aëris deſcendit, attrahitúrque ignis cum putredine: id enim auripigmentum eſt. Tum enim ex eo planta fit, & non habent multa folia hæ, vt antè quoque diximus, quia temperies ab his abeſt procul: quæ verò fert, alumna arbor eſt, & in locis calidis naſcitur, ac læuibus, & maximè verò in climate tertio, & quarto. Item, quæ vicinum quiddam alimento edit arbor, ea naſcitur in locis excelſis, ac frigidis. Idcirco frequentes ſunt ſpecies in locis eiuſmodi ob humorum attractionem, & temperiem è calore Solis, ac diebus vernis naſcentem. Ita quoque lutum natiuum plantas pingues ſtatim producit: nam conſtrictio humoris eius in locis dulcibus fit, D vt prædiximus.

CAPVT V.

Quomodo in ſolidis lapidibus plantæ naſcantur.

Planta itidem, quæ in ſolidis lapidibus naſcitur, longo tempore contingit. Qui enim in illis comprehenſus aër eſt, aſcendere nititur: dum autem viam nō inuenit, ob lapidis fortitudinem redit, ſeque ipſum aër calefacit, & humo- E rem, qui in lapidibus eſt, reliquū trahit ſurſum, exitque vapor cum humore illo, cum partiū lapidis minimarum reſolutione. Etenim frequens mos lapidibus eſt, vt eos Sol iuuet per ſuam cōctionem. Et ad hunc modum ex illis plāta fit, quæ non aſcendit, ſi non propinqua terræ, vel humori fuerit. Nam plantæ ſubſtantia terra indiget, & aqua, atque aëre. Conſideretur itaque planta, & ſi prope ſolem fuerit, naſcetur celeriter: ſi verò ad occaſum Sol ſit, tardabitur. Et planta cùm in ea excellat aqua, retinebit aërem, nec permittet eum aſcendere: & ita nō nutrietur planta. Eodē modo quando ſiccitas obtinuerit, vertetur calor naturalis ad extrema,

& vias obturat per quas aquæ meatus erant: & inde non nutritur planta.

CAPVT VI.

Quòd planta rebus quatuor opus habeat vt gignatur & creſcat. Item alia eodem ſpectantes obſeruationes.

IN vniuerſum autem quæuis planta quatuor quibuſdam indiget, ſemine terminato, loco conueniente, aqua moderata, äere conſimili. Cùm itaque omnia hæc perfecta fuerint, naſcitur planta, & creſcit: quòd ſi abſceſſerint, imbecillior, pro abſceſſu ſcilicet, planta fit. Item quæ B in altis montibus prouenit planta, ſi fuerit ſpecies, perfectior erit, & aptior ad medicinã. Fructus autem ad digerẽdum durior, vt plurimùm non alat. Loca verò à Sole remota, ſunt multarum plantarum productiua. Similiter dum Sol longitudinem diei motu ſuo addit, & humorem vicerit, vim habet planta producendi fructus, & folia. Quid autem de plantis ſtatuendum, quæ in locis aquoſis naſcuntur? In his dum aqua quieuerit, fit velvti fæx, nec eſt vis in aëre, vt aquæ partes attenuet. Detinetur enim in terræ interioribus aër, prohibètque aquæ craſſitiem aſcendere. Quòd ſi ventus ingruat in locum illum, & conſtringatur terra, reprimátque ſe C aër incluſus, & coagulet ventus humorem illum: prouenient ex ea humiditate plantæ non multum in figura & forma differentes, ob perſeuerantiam ſcilicet & craſſitudinem aquæ, & Solis calorem è ſupernis incumbentem. Rurſus de plantis, quæ in locis humidis ſunt, & quarum ſuperficies in ſuperficie terræ apparet vireſcens, id dico quòd in locis illis exigua ſit raritas. Cùm itaque Sol incidens illius humiditatem mouerit, locúmque motu ſuo excalfecerit, calore itidem in interiora terræ compreſſo (id quod non accidit, in quibus locis planta non habet vnde creſcat) humórque ſua expanſione ſit diffuſus, tum fumus fit ſuper terra, D velvti tela vireſcens: & inde planta gignitur non habens folia è genere ſcilicet plantarum, quæ per ſuperficiem aquarum viſuntur. Eſt autem maior quàm illa: quia propior terræ eſt, licèt aſcendere & extendi non poſſit. Sæpe quoque in plantis planta alia naſcitur, non eiuſdem ſpeciei & ſimilitudinis, abſque radice. Id ita fieri ſolet, dum planta ſpinarum plurimarum in pingui aqua mouerit ſe. Aperiuntur enim partes eius tum, hauritque Sol ipſius putredines, & concoctionem præſtat ei, & natura ſua in locum putridum auxilium ſuppeditat cum calore temperato: & inde ita creſcit planta, E vt vi latendi ſuper totam extendi videantur. Hoc proprium plantis eſt multas ſpinas habentibus. Sic itaque linocoſtis gigni ſolet, & quæ huic ſimiles ſunt cæteræ. Herbæ autem omnes, & quicquid ſuper terra creſcit, & in terra, ex aliquo quinque iſtorum prouenit, & ſunt, ſemen, aquæ humor, locus idoneus, aër & plantatio. Et hæc quinque, velvti radices plantarum ſunt.

A καὶ βύει τοῦ φυτοῦ τὰς ὁδοὺς, δι' ὧν οἱ πόροι· καὶ διὰ τοῦτο οὐ τρέφεται τὸ φυτόν.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Ποίων δεῖται τὰ φυτὰ πρὸς τὸ γεννᾶσθαι καὶ αὐξάνεσθαι· καὶ ἄλλα περὶ φυτῶν γενέσεως.

ΚΑθολικῷ δὲ λόγῳ, πᾶν φυτὸν τεττάρων τινῶν δεῖται, σπέρματος διωρισμένου, τόπου ἁρμοδίου, ὕδατος συμμέτρου, καὶ ἀέρος ὁμοίου. ὅταν οὖν ταῦτα πάντα συντελεσθῶσι, γεννᾶται φυτὸν, καὶ αὐξάνει· ὅτε δὲ ταῦτα ἀποχωρήσουσιν, ἀσθενεῖ τῇ ἀποχωρήσει καὶ τὸ φυτόν. πάλιν τὸ φυτὸν τὸ B περισσὸν ἐν ὄρεσιν ὑψηλοῖς, εἰ ἔσται εἶδος, ἔσται περισσότερον καὶ προσφυέστερον εἰς ἰατρείαν· ὁ καρπὸς δὲ ὁ σκληρότερος εἰς πέψιν, οὐχ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τρέφει. τόποι δὲ* ἀπομεμακρυσμένοι τοῦ ἡλίου, οὐκ εἰσὶ πολλῶν βοτανῶν γεννητικοί. ὁμοίως, ἐὰν ὁ ἥλιος μακρότητα τῇ ἡμέρᾳ προστάγῃ ἐν τῇ κινήσει αὐτοῦ, καὶ κατακυριεύσῃ τῆς ὑγρότητος, οὐκ ἔχει τὸ φυτὸν δυνάμεις φύλλα καὶ καρποὺς προσάγειν. τί δὲ καὶ περὶ τῶν φυτῶν χρὴ νοεῖν, ἃ γεννῶνται ἐν ὑδρώδεσι τόποις; ἐν τούτοις ὅτε τὸ ὕδωρ ἠρεμεῖ, γίνεται καθάπερ ἰλύς, καὶ οὐκ ἔστι δύναμις ἐν τῷ ἀέρι ἵνα λεπτύνῃ τὰ μέρη τοῦ ὕδατος. κατέχεται γὰρ αὐτὸς ὁ ἀὴρ ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς γῆς, καὶ κωλύει τὴν C παχύτητα τοῦ ὕδατος ἀναβαίνειν. εἰ γοῦν πλημμυρήσῃ ἄνεμος ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, καὶ συσφιγχθῇ ἡ γῆ, συμπιέσῃ τε ἑαυτὸν ὁ ἐμπεριειλημμένος ἀὴρ, καὶ συμπήξῃ ὁ ἄνεμος τὴν ὑγρότητα, περιλαμβάνονται ἐκ ταύτης τῆς ὑγρότητος φυτὰ οὐ πολὺ διαφέροντα ἀλλήλων ἐν εἴδει καὶ σχήματι, διὰ τὴν διαμονὴν καὶ παχύτητα τοῦ ὕδατος, καὶ τὴν θερμότητα τοῦ ἡλίου ἄνωθεν. πάλιν περὶ τῶν φυτῶν ἅ εἰσιν ἐν τόποις ὑγροῖς, καὶ ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν φαίνεται ἐν τῇ ὄψει τῆς γῆς χλοάζουσα, λέγω, ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ μικρά ἐστιν ἡ ἀραιότης. ὅταν οὖν ἐμπεσὼν ὁ ἥλιος κινήσῃ τὴν ἐν ἐκείνῳ ὑγρότητα, καὶ θερμάνῃ τὸν τόπον τῇ συμβαινούσῃ κινήσει, καὶ D τῇ θερμότητι τῇ περιειλημμένῃ τοῖς ἐνδοτέροις τῆς γῆς, (ὅπερ δὲ οὐ συμβαίνει ἐν οἷς οὐκ ἔχει τὸ φυτὸν ὅθεν αὐξηθῇ) καὶ ἡ ὑγρότης τῇ ἰδίᾳ ἐκτάσει διαχυθῇ, γίνεται καπνὸς ὑπεράνω τῆς γῆς, ὡς ὕφασμα χλοάζον. κἀντεῦθεν γεννᾶται φυτὸν, μὴ ἔχον φύλλα, ὑπάρχον ἐκ τοῦ γένους τῶν φυτῶν τῶν φαινομένων εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος. ἔστι δὲ μεῖζον ἐκείνου, διότι πλησίον ἐστὶ τῆς γῆς, εἰ καὶ οὐκ ἀναβαίνειν καὶ ἐκτείνεσθαι δύναται. πολλάκις δὲ καὶ ἐν φυτοῖς ἄλλο φυτὸν γεννᾶται οὐ τοῦ αὐτοῦ εἴδους καὶ τῆς αὐτῆς ὁμοιώσεως, ἄνευ ῥίζης. γίνεται δὲ τοῦτο οὕτως· ὁπόταν φυτὸν πολλῶν ἀκανθῶν ἐν πίονι ὕδατι κινήσῃ, ἀνοίγονται τὰ μέρη αὐτοῦ, καὶ δαπανᾷ E ὁ ἥλιος τὰς ἐν αὐτῷ σηπεδόνας, πέψιν τε ποιεῖ τούτῳ, καὶ τῇ ἰδίᾳ φύσει εἰς τὸν τόπον τὸν σεσηπότα βοήθειαν χορηγεῖ μετὰ θερμότητος εὐκράτου, κἀντεῦθεν αὐξάνει τὸ φυτὸν, ὡς δοκεῖν νήματα ἐκτείνεσθαι εἰς ὅλον ἑαυτό. καὶ τοῦτο ἴδιόν ἐστι τοῖς φυτοῖς τοῖς ἔχουσι πολλὰς ἀκάνθας. τότε γοῦν γεννᾶται ἡ λεγομένη λινόζωστις, καὶ τὰ ταύτῃ ὅμοια. πᾶσαι δὲ αἱ βοτάναι, καὶ εἴ τι αὐξάνει ἐπάνω τῆς γῆς, καὶ ἐν τῇ γῇ, περιέρχεται ἔκ τινος τούτων τῶν πέντε, ἅ εἰσι σπέρμα, καὶ ὑγρότης ἐξ ὕδατος, τόπος ἐπιτήδειος, ἀὴρ, καὶ φυτεία. καὶ ταῦτα τὰ πέντε εἰσὶν, ὡς ἂν εἴποι τις, ῥίζαι φυτῶν.

* κ. ἀπομεμακαρισμένοι

A

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Πῶς γίνονται οἱ καρποὶ, καὶ τὰ ἄνθη, καὶ αἱ ἄκανθαι.

Τριπλῶς δὲ ἡ τῶν δένδρων εὐπορία ἀκολουθεῖ. ἢ γὰρ προάγουσι τοὺς καρποὺς πρὸ τῶν φύλλων, ἢ συνάμα τοῖς φύλλοις, ἢ μετὰ τὰ φύλλα. ἔστι τοίνυν φυτὸν ὅπερ οὐκ ἔχει ῥίζαν ἢ φύλλα· ἔστι καὶ ὅπερ φέρει φίτυν ἄνευ καρποῦ καὶ φύλλων, ὡς ἡ λεγομένη χρυσοκόμη, ἢ χρυσῖτις. ἀλλὰ τὰ φυτὰ ἃ καρποὺς πρὸ τῶν φύλλων προάγουσι, πολλὴν ἔχουσι τὴν πιότητα. ὅταν γοῦν ἐκζεσθῇ ἡ θερμότης, ἡ οὖσα φυσικῶς τοῦ φυτοῦ, ταχύνει καὶ ἡ τούτου πέψις, ῥώννυταί τε καὶ ζεῖ ἐν τοῖς κλάδοις τοῦ φυτοῦ, κωλύει τε τὸν χυμὸν, ἵνα μὴ ἀναβαίνῃ ἀπ' αὐτοῦ· κἀντεῦθεν προχωροῦσι καρποὶ καὶ φύλλα. ἐν δὲ τοῖς φυτοῖς ἃ ταχύτερον τὰ φύλλα προάγουσι, τί νοητέον; αἱ διαθέσεις τῶν ὑγρῶν εἰσὶ πολλαί· ὅτε γοῦν ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου ἄρξηται διασπείρειν τὰ μέρη τοῦ ὕδατος, ἄνω ἐφέλκεται ὁ ἥλιος τὰ μέρη τῆς ὑγρότητος, καὶ βραδύνει ἡ πεπειρότης. διότι ἡ πέψις τοῦ καρποῦ οὐκ ἔστιν εἰ μὴ ἐν συμπήξει· καὶ προηγοῦνται τὰ φύλλα τῶν καρπῶν τῇ προσαγωγῇ τῆς πολλῆς ὑγρότητος. πολλάκις δὲ συμβαίνει αὐτοῖς καὶ πιότης, ὁπόταν ἡ ὑγρότης ἐν τῷ φυτῷ πέψιν λάβῃ, καὶ ἀναβῇ ἐξ αὐτῆς ἀτμὶς πυκνὴ, καὶ ἑλκύσῃ αὐτὴν ὁ ἀὴρ μετὰ τοῦ ἡλίου. τότε γὰρ ἐξέρχεται ἐκ τῆς ὑγρότητος ἐκείνης καὶ πιότης, καὶ καρπὸς, καὶ φύλλα μιᾷ ἐκθέσει. οἱ παλαιοὶ δὲ σοφοὶ τὰ φύλλα πάντα καρποὺς εἶναι διεβεβαιοῦντο. ἰστέον οὖν, ὡς ὁπόταν ἡ ὑγρότης τοσή ἐστιν, ὥστε μὴ πεπαίνεσθαι, μηδὲ συμπήγνυσθαι διὰ τὴν ἐκ τοῦ ἀέρος διάπτυξιν, καὶ τὴν ἄνωθεν σπουδὴν τῆς ἐφελκύσεως τοῦ ἡλίου, τότε ἡ ὑγρότης αὕτη, εἰς ἣν οὐκ ἐνηργήθη πέψις, ἀλλοιοῦται εἰς φύλλα· ἃ δὴ οὐκ ἔχουσιν ἄλλον σκοπὸν, εἰ μὴ τὴν ἐφέλκυσιν τῆς ὑγρότητος, καὶ ἵνα ὦσι καὶ περικαλύμματα τῶν καρπῶν ἀπὸ τῆς σφοδρότητος τοῦ ἡλίου· οὐ τοίνυν ὁμοίως δεῖ ἵνα τὰ φύλλα ὦσιν, ὡς οἱ καρποί. ὁ γὰρ χυμὸς ὁ ἀναβαίνων, ἀλλοιωθεὶς, οὗτος ἐστὶ τὰ φύλλα, ὡς εἴπομεν. τοιουτοτρόπως ἐστὶν ἡ κρίσις καὶ ἐν ταῖς ἐλαίαις, αἳ πολλάκις στερίσκονται τῶν ἰδίων καρπῶν. ὁπόταν γὰρ ἡ φύσις πέψιν ποιήσῃ, ἀναβαίνει πρώτως ἐκ τῆς λεπτότητος, ὅπερ οὐκ ἐπέφθη ἐκ τῆς θερμότητος. ἔστι οὖν αὕτη ἡ ὑγρότης φύλλα. ἡ δὲ πέψις, ἐστὶν ἄνθος. ὅταν δὲ τελειωθῇ τῷ δευτέρῳ ἔτει ἡ πέψις, γίνονται καρποὶ, καὶ ἐκβαίνει εἰς τέλος ἡ ὕλη κατὰ τὸν τόπον τὸν ἐν αὐταῖς. αἱ ἄκανθαι ὡσαύτως εἰσὶν ἐκ τοῦ γένους τῶν φυτῶν, οὐ μὴν τῆς αὐτῆς φύσεως. λέγω οὖν, ὅτι ἐν τῷ φυτῷ ἐστιν ἀραιότης, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς φύσεως αὐτοῦ ἐστι πέψις, καὶ ἀναβαίνει ὑγρότης ψυχρὰ, καὶ μετ' αὐτῆς βραχεῖα διάκρισις, διερχομένη ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀραιότητι. ποιεῖ γοῦν ταύτην συμπήγνυσθαι ὁ ἥλιος, κἀντεῦθεν εἰσὶν αἱ ἄκανθαι. διὰ τοῦτο καὶ τὸ εἶδος αὐτῶν ἐστι πυραμοειδές. ἔστι γὰρ ἡ βάσις αὐτῶν ἀρχομένη ἀπὸ παχέος, καὶ προχωροῦσα εἰς ἰσχνόν. τοῦτο δὲ γίνεται, διότι κατὰ βραχὺ ὁ ἀὴρ ἐπεκτεινόμενος τῷ φυτῷ, αὐξάνει τὰ μέρη αὐτοῦ, μετ' ἐπιτάσεως τῆς ὑλικῆς. τοιουτοτρόπως καὶ πᾶν δένδρον ἢ φυτὸν γίνεται, οὗ ἡ κεφαλή ἐστι πυραμοειδής.

CAPVT VII.

Quomodo naſcantur fructus, ſic item de ſpinis.

TRiplex itidem arborum fœcunditas eſt. Aut enim fructus producunt ante folia, vel vnà cum foliis, vel poſt folia. Eſt quoque planta, quæ radicem non habet, aut folia. Et eſt quæ ſtipitem habet ſine fructu, & folio, vt chryſocomos, aut chryſitis. Sed quæ fructum ante folia producunt, multam habent vnctuoſitatem. Cùm itaque digeſſerit eam calor, qui
B naturalis plantæ eſt, accelerat eius maturatio, roboratúrque, ac deferueſcit in ramis plantæ: prohibétque humorem, ne ex eo aſcendat: & inde procedunt fructus ac folia. In plantis autem, quæ citiùs folia producunt, quid ſtatuendum eſt? effectus humorum multi erunt. Cùm itaque Solis calor aquæ partes diſpergere cœperit, ſurſum trahit Sol illius humoris partes, & tardatur maturatio: quia fructus cõcoctio non aliunde quàm è coagulatione eſt, & præcedunt folia fructus, copioſi humoris appoſitione. Multoties verò accidit ei vnctuoſitas, vbi humor qui in planta eſt, concoctionem acceperit, aſcen-
C deritque ab ea vapor denſus, quem aër cum Sole trahat. Tum enim ex humore illo pinguedo, & fructus, & folia prodeunt eadem expoſitione. Priſci autem ſapientes folia omnia fructus eſſe aſſerebant. Sciendum igitur eſt quòd dum humor tantus eſt, vt non matureſcat, nec coaguletur propter aëris explicationem, & tractionis ſtudium à Sole, cùm humor, in quem non perfecta digeſtio eſt, in folia alteratur, quæ aliam intentionem præter humoris attractionem non habent, & vt operimentum fructibus ſint à Solis vehementia. Non igitur ita neceſſe eſt vt folia ſint, quemadmodum fructus. Humor enim aſcendens, & alteratus, is
D folia eſt, vt diximus. Eodem modo in oliuis iudicium eſt, quæ ſæpe fructu ſuo priuantur. Cùm enim natura digeſtionem abſoluerit, aſcendit primò præ tenuitate id quod non maturuerit: & eſt humor ille folia, digeſtio verò flos eſt. Cum autem maturuerit altero anno, fructus naſcuntur, & ad finem exibit materia ſecundùm locum qui in eis eſt. Spinæ verò eodem modo è genere plantæ ſunt, non tamen eiuſdem naturæ. Aio itaque quòd in planta raritas eſt, & in principio naturæ eius decoctio eſt, & aſcendit humor frigidus, & cum ea parua diſcretio raritatem illam peruadens: fa-
E cit itaque Sol illam coagulari: & inde ſpinæ fiunt. Et idcirco earum forma pyramidalis eſt: incipiens enim earum baſis à gracili, in craſſitudinem procedit. Id autem fit, quia aër paulatim per plantam extenſus, partes eius auget cum extenſione materiæ. Eodem modo omnis arbor, vel planta fit, cuius caput fuerit pyramidale.

CAPVT VIII.

De colore plantarum, viriditate: item de earum figuris.

COlor autem vireſcens res communiſſima in arboribus eſſe debet. Videmus enim, quòd quemadmodum communis eſt albedo intus, ita viriditas foris: & id eſt, quia materia vtũtur propinquiore, ac magis cõcocta. Oportet ergo vt ſit viriditas in plantis omnibus, quia materiæ attrahunt, & lignum arboris rarificant, breuémque calor digeſtionẽ facit, remanétque humor illic quiſpiam, foris apparens: & id eſt viriditas in plantis, niſi maior inſit digeſtio. Debet autem media eſſe in foliis & in lignis poteſtate. Viriditas autem non corrumpitur, ſi humor in illa ſit, qui de genere terræ eſt. Ex ambobus igitur hiſce color viridis fit. Huius ſignũ eſt, quòd cortices arboris, quum aruerint, denigrantur: intus autem albi ſunt. In arboribus itaque inter duos colores, viridis color fit per ipſarum ſuperficiem. Figurarum autem plantæ tres modi ſunt. Quædam enim ſurſum prodeunt, quædam deorſum, quædam inter hæc modo medio. Quæ igitur ſurſum tendunt, cauſam habent, quia natura ipſarum in meditullio apparet, trahitque calorem, & comprimit in ſeſe aëra, qui iter raritatis ipſius eſt. In pyramidem verò exeunt, ſicvt ignis in materia propria in pyramidem tolli & leuari ſolet: quæ autem deorſum tendunt, earum meatus coguntur. Cùm enim digeſta materia fuerit, inſpiſſatur aquæ materia, in qua plantæ medulla eſt. Indéque ſubtile ſurſum procedit, vertitúrque humor ad partes illas deorſum: mouet enim ipſum grauitas eius. Quæ verò inter has mediæ ſunt plantæ, ita habent: attenuatur humor, quia temperiei natura digeſtioni vicina eſt, & ſunt meatus medij, tenditque materia & ſurſum & deorſum. Eſt autem prima digeſtio ſub planta, ſecunda in medulla, quæ à terra exit, eſt & in media planta. Poſtmodum diuiſio fit, quæ à ſecunda, non prima, digeſtione fit. Tertia verò digeſtio in animali eſt, quæ ſanè non aliunde quàm ob diuerſitatem membrorum, & diſtantiam naturarum inter ſe fieri ſolet. Sed plantæ vicinæ adinuicem ſunt, & ideo in locis multis abundant. Vt plurimùm verò plantarum materia deorſum tendit. Figuræ itaque plantarum in quantitate & natura ſeminum ſunt. Flores autem plantarum, & fructus, in aquis ſunt, & materiis. Poſitus itaque eſt motus primus in omnibus animalibus, & maturatio quoque, neque recedunt inde animalia omnia. Sed in planta prima digeſtio eſt, deinde maturatio iuxta nutrimentum ipſorum. Quælibet itaque arbor aſcẽdit ſemper, donec compleatur. Cauſa verò eſt, quia cuiuslibet animalis longitudini, latitudini ſuæ propinqua eſt. In planta verò longè abeſt, quia radix eius, ignis ſcilicet, & aqua in aſcenſum feſtinant, vt planta fabricetur. Diuerſitas verò plantæ in ramis, eſt de ſuperflua raritate.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Χλοερότητος τῶν δένδρων αἰτία, καὶ σχήματος τρόποι, καὶ αἰτίαι.

Ἡ Χλοάζουσα δὲ χροιά, ὀφείλει εἶναι πρᾶγμα κοινότατον ἐν τοῖς δένδροις. βλέπομεν γάρ, ὅτι ὥσπερ κοινή ἐστιν ἡ λευκότης ἐντός, οὕτως καὶ ἡ χλοερότης ἐκτός. καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅτι ὕλῃ χρῶνται πλησιωτέρᾳ, καὶ μᾶλλον πεπεμμένῃ. δεῖ τοίνυν ἵνα ἡ χλοερότης ἐν πᾶσι τοῖς φυτοῖς, ὅτι αἱ ὗλαι ἕλκουσι καὶ ἀραιοῦσι τὸ ξύλον τοῦ δένδρου, βραχεῖάν τε ἡ θερμότης πέψιν ἐργάζεται, καὶ ἀπομένει ἐκεῖ τι ὑγρόν, ὃ φαίνεται ἔξωθεν. καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ χλοερότης ἡ ἐν τοῖς φυτοῖς ἐὰν μὴ μείζων ἡ πέψις γένηται. ὀφείλει δὲ εἶναι μέση ἐν τοῖς φύλλοις καὶ ἐν τοῖς ξύλοις τῇ δυνάμει. ἡ δὲ χλοερότης οὐ φθείρεται, ἐὰν ᾖ ὑγρότης ἐν αὐτῇ, ἥτις ἐστὶν ἐκ τοῦ γένους τῆς γῆς. ἐξ ἀμφοτέρων χροιῶν τούτων, ἡ χροιὰ γίνεται ἡ χλοερά. τούτου σημεῖον, ὅτι οἱ φλοιοὶ τοῦ δένδρου, ὅταν ξηραίνηται αὐτό, μελαίνονται, ἐντὸς δὲ εἰσι λευκοί. ἐν τοῖς δένδροις χροιῶν μεταξὺ τῶν δύο χρωμάτων, χρῶμα χλοερὸν γίνεται ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτῶν. τοῦ δὲ σχήματος τῶν φυτῶν, τρεῖς εἰσι τρόποι. τινὰ γὰρ ἄνω προχωροῦσι, τινὰ κάτω, τινὰ μέσον. τὰ μὲν οὖν ἄνω ἐκτεινόμενα, ἔχουσιν αἰτίαν, ὅτι ἡ φύσις αὐτῶν φαίνεται ἐν τῇ ἐντεριώνῃ, καὶ ἕλκει τὴν θερμότητα, καὶ συμπιέζει ἐν ἑαυτῇ τὸν ἀέρα τὸν ὄντα ἐν ταῖς ἀραιότησιν αὐτῆς. πυραμιδοῦται δέ, ὥσπερ πυραμιδοῦται τὸ πῦρ ἐν ταῖς ἰδίαις ὕλαις, καὶ κουφίζεται. ὅσα δὲ κάτω ἐκτείνεται, τούτων οἱ πόροι συμπήγνυνται. ὅταν γὰρ πέψις γένηται, τότε ἡ ὕλη πυκνοῦται τοῦ ὑγροῦ, ἐν ᾧ ἐστιν ἡ ἐντεριώνη. κἀντεῦθεν ἐκπορεύεται μὲν τὸ λεπτὸν ἄνω, ἐπαναστρέφει δὲ τὸ ὑγρὸν πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα κάτω. κινεῖ γὰρ ταύτην ἡ οἰκεία βαρύτης. ἃ δὲ φυτὰ μέσον τῶν δύο εἰσίν, ἔχουσιν οὕτως. λεπτύνεται τὸ ὑγρόν, ὅτι ἡ φύσις τῆς εὐκρασίας γειτνιάζει τῇ πέψει, εἰσί τε καὶ οἱ πόροι μέσοι, καὶ ἡ ὕλη ἐπεκτείνεται καὶ ἄνω καὶ κάτω. ἔστι δὲ ἡ μὲν πρώτη πέψις, ὑπὸ τὸ φυτόν· ἡ δὲ δευτέρα, ἐν τῇ ἐντεριώνῃ, ἥτις ἐξέρχεται μὲν ἀπὸ τῆς γῆς, ἔστι δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φυτοῦ· καὶ μετὰ ταῦτα γίνεται ἡ διαίρεσις, ἥτις συμβαίνει ἀπὸ τῆς δευτέρας, οὐκ ἀπὸ τῆς πρώτης πέψεως. ἡ δὲ τρίτη πέψις, ἐστὶν ἐν τῷ ζώῳ. οὐ γὰρ γίνεται αὕτη ἡ πέψις, εἰ μὴ διὰ τὴν διαίρεσιν τῆς φύσεως τῶν μελῶν, καὶ τὴν διάστασιν τῶν φύσεων πρὸς ἄλληλα. τὰ δὲ φυτά, γείτονά εἰσι πρὸς ἑαυτά, καὶ διὰ τοῦτο πληθύνονται ἐν πολλοῖς τόποις. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δέ, ἡ ὕλη τῶν φυτῶν κάτω ἐκτείνεται. τὰ σχήματα τοίνυν τῶν φυτῶν εἰσιν ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ ποσότητι τῶν σπερμάτων, τὰ ἄνθη δὲ τῶν φυτῶν, καὶ οἱ καρποί, εἰσὶν ἐν ταῖς ὑγρότησι, καὶ ἐν ταῖς ὕλαις. κεῖται τοίνυν ἡ πρώτη κίνησις καθολικῶς, καὶ ἡ πέψις ἐν πᾶσι τοῖς ζώοις, καὶ οὐκ ἀποχωροῦσιν ἀπ' αὐτῆς πάντα τὰ ζῷα. ἐν τοῖς φυτοῖς δὲ ἐστιν ἡ πρώτη πέψις, εἶτα ἡ πέπανσις κατὰ τὴν τροφὴν αὐτῶν. ἕκαστον οὖν δένδρον ἀναβαίνει ἀεί, ἕως ἂν πληρωθείη. αἰτία δὲ αὕτη ἐστίν, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ζώων ἑκάστου τὸ μῆκος, πλησίον ἐστὶ τοῦ ἰδίου πλάτους· ἐν τῷ φυτῷ δὲ πόρρω, ὅτι ἡ ῥίζα αὐτοῦ, ἤγουν τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, σπεύδουσιν εἰς ἀνάβασιν, ἵνα δημιουργηθῇ τὸ φυτόν. ἡ διαφορὰ δὲ τῶν φυτῶν ἐν τοῖς κλάδοις, ἐστὶν ἐκ τῆς περιττῆς ἀραιότητος.

ὅταν γὰρ συμπιεσθῶσιν οἱ χυμοὶ, θερμαίνεται ἡ φύσις, καὶ σπεύδει εἰς τὴν πέψιν, κἀντεῦθεν ἐκτυποῦνται οἱ κλάδοι, καὶ φαίνεται τὰ φύλλα, ὡς προείπομεν.

ΚΕΦΑΛ. θʹ.

Διὰ τί τὰ τῶν φυτῶν φύλλα πίπτει ἢ οὐ πίπτει, καὶ τῆς τούτων χροιᾶς αἰτίαι, καὶ τῶν ὀπῶν καὶ ἄλλ' ἄττα τοιουτότροπα.

ΤΑ δὲ τῶν δένδρων φύλλα, πίπτειν ἐστὶ διὰ τὴν ἐπιφορὰν τῆς ὀξείας ἀραιότητος. ὅταν γὰρ πεφθῇ ἡ ὑγρότης μετὰ τῆς ὕλης, πυραμιδοῦται, καὶ μετὰ ταῦτα κατισχναίνουσι. καὶ ὅταν φανῇ ἡ ὕλη τῇ πέψει πεπληρωμένη, τότε τελείως βύονται τὰ ἄκρα τῶν πόρων ἄνω. καὶ διὰ ταῦτα ἐπεὶ τὰ φύλλα οὐκ ἔχουσιν ὕλην, ξηραίνονται καὶ πίπτουσιν. ἐὰν δὲ συμβῇ τὸ ἐναντίον ὧν εἴπομεν, οὐ πίπτει τὸ φυτὸν εἰς στέρησιν τῶν ἰδίων φύλλων. ὅταν δὲ πάλιν νικήσῃ τὸ φυτὸν ψυχρότης, θερμαίνει αὐτὸ ἡ ἐγκεκλεισμένη τούτῳ θερμότης, καὶ ἡ φανέρωσις τῆς ψυχρότητος γίνεται ἐκτὸς ἐν τοῖς ἄκροις αὐτοῦ, καὶ ἀποτελοῦνται ἐντεῦθεν φύλλα γλαυκὰ, καὶ οὐδὲ πίπτουσιν, ὡς οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἐλαιῶν καὶ τῶν μυρσινῶν, καὶ τῶν λοιπῶν. ὁπόταν δὲ ἔχωσι τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτὰ δύναμιν τοῦ ἕλκειν σφοδρῶς, γίνεται καρποφορία ὁμοῦ· ὅπερ συμβαίνει, ὅτι χρῆται ἡ φύσις πέψει κατὰ διαδοχὴν συχνῇ, καὶ ἐν ἑκάστῃ πέψει καρπὸν προσάγει πολύν. καὶ διὰ τοῦτο τινὰ φυτὰ καὶ πολλάκις ἐν τῷ χρόνῳ καρποφοροῦσι. τὸ δὲ φυτὸν ὅπερ ἐστὶν ὡς ἡ φύσις τοῦ ὕδατος, μόλις καρποφορεῖ, διὰ τὴν ἐπικράτειαν τῆς ὑγρότητος αὐτοῦ, καὶ τὸν πλατυσμὸν τῶν ἰδίων πόρων, καὶ τὴν ἀπόρροιαν τῶν ἰδίων ῥιζῶν. ὅτε δὲ ἰσχυροποιηθῇ τὸ θερμὸν, ταχύνεται ἡ τούτου πέψις, καὶ λεπτύνεται ἡ ὑγρότης, καὶ συμπήγνυται· [καὶ οὕτως πάλιν γίνεσθαι συμβαίνει.] καὶ τοῦτο εὑρίσκεται ἐν πάσαις ταῖς βοτάναις ταῖς λεπταῖς, ἀλλὰ δὴ καὶ ἔν τισι λαχάνοις. φαιότης δὲ γίνεται ἐν τόποις σφόδρα θερμοῖς, καὶ ἔστιν ἐν τούτοις ὀλίγος καρπὸς ἐκ τῆς ὑγρότητος, διότι εἰσὶ στενοὶ οἱ πόροι. ὅταν γοῦν θελήσῃ ἡ φύσις πέψιν ποιῆσαι, μὴ ἐχουσῶν ὑγρότητα ἀρκοῦσαν τῇ ὕλῃ, τότε γίνονται οἱ πόροι στενότεροι. ἐπιμαστρέφει γοῦν ἡ πέψις, καὶ στενοχωρίαν ταύτην ποιεῖ ἡ θερμότης, καὶ φαίνεται τότε τὸ μέσον λευκοῦ καὶ μέλανος ἐν χρώματι. καὶ ὅτε τοῦτο τοιουτοτρόπως γίνεται, τότε τὸ ξύλον φθάνει γίνεσθαι μέλαν, καὶ πᾶν τὸ πλησιάζον τῷ φαιοῦ· καὶ τοῦτο ἐστὶν ἰδεῖν ἀπὸ τοῦ ἐβένου καὶ τῆς πτελέας. ὁ δὲ ἔβενος καταδύεται ἐν τῷ ὕδατι, ὅτι τὰ μέρη αὐτοῦ εἰσὶ συμπεπηγότα, καὶ οἱ πόροι στενοὶ, καὶ ἀὴρ οὐκ εἰσέρχεται ἐν αὐτοῖς. ὃ δὲ ἐκ τῶν ξύλων τῶν λευκῶν βυθίζεται, ἔστι διὰ τὴν στενότητα τῶν πόρων, καὶ τὴν περιττότητα τῆς ὑγρότητος, τῆς βυούσης τοὺς πόρους, ὥστε μὴ ἐξέρχεσθαι ἀπ' αὐτῶν ἀέρα. τὸ δὲ ἄνθος, ἐκ λεπτῆς ὕλης μόνον ἐστὶν, ὅταν ἄρξηται ἡ πέψις· καὶ διὰ τοῦτο προηγεῖται τοῦ φυτοῦ, ὡς ἐδείξαμεν. ἐντεῦθεν οὖν δεικνύομεν καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τὰ φυτὰ ἐκφέρουσι φύλλα πρότερον, εἶτα καρπούς. ὁ δὲ ἐν τῷ φυτῷ τῷ ἔχοντι στενοὺς πόρους γίνεται χρῶμα, ἔστιν ἐν χρώματι σαπφειρίνῳ, καὶ διότι συμπιέζονται αὐτοῦ τὰ μέρη εἰς λευκότητά τινα. ὅταν δὲ εἰς εὐκρασίαν ἔλθωσι, ἔστι γλαυκόν. διότι δὲ τινὰ φυτὰ ἄνθη οὐκ ἔχουσιν, ἔστιν ἡ αἰτία, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γίνεται τοῦτο διὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἐν αὐτοῖς μερῶν

A Cùm enim compreſſi humores fuerint, calet natura, & in digeſtionem feſtinat, & inde rami formantur, & apparent folia, vt prædiximus.

CAPVT IX.

Cur arborum aliis folia cadunt, aliis non: item quæ ſint diuerſitatis cauſæ, quæ in eorum coloribus ſpectatur, & ſuccis.

ARborum autem folia cadere ſolent ob fluxibilitatem velocis raritatis. Cùm enim digeſta aqua fuerit cum materia, in pyramidem B tollitur, poſtmodum gracilia fiunt. Et quando apparuerit materia per digeſtionem abſoluta, tum obturantur penitus extrema meatuum ſuperiùs, vnde cùm folia materiam non habeant, ſiccantur, & decidunt. Quòd ſi contra quàm diximus, contingat, non cadit planta in foliorum ſuorum priuationem. Cùm autem plantam frigus vicerit, calefacit eam incluſa illi caliditas, & manifeſtatio frigoris foris fit per ipſius extrema, inde folia glauca fiunt, neque cadunt, vt in oleis ac myrtis, ſimilibúſque. Sed cùm habuerint arbores vel plantæ virtutem vehementer attrahentem, fructus quoque vnà editur. Id quod fit, quia Natura concoctione C per ſucceſſionem crebra vtitur, & per vnamquamque concoctionem fructum multum producit. Et ideo quædam plantæ ſæpe in anno fructificant. Planta verò quæ velut natura aquæ eſt, vix fructificat, propter dominium humiditatis ſuæ, & meatuum amplitudinem, fluxibilitatémque radicum. Cùm autem calor incaluerit, acceleratur eius digeſtio, & attenuatur humor, coagulatúrque. Et iſtud inuenitur in herbis minutis omnibus, & in quibuſdam oleribus. Color autem venetus in terris vehementer calidis fieri conſueuit: & eſt in talibus exiguus fructus ex humore, quòd meatus anguſti ſint. Dum itaque natura concoctionem mo- D litur, non habentem humorem, qui materiæ ſufficiat, fient tum meatus anguſti. Vertitur itaque digeſtio, continentémque eam calor facit, & videtur tum inter albedinem & nigredinem color medius. Et cùm iſtud hoc pacto fiat, tum lignum in nigredinē properat, & quicquid colori veneto fuerit vicinum. Iſthuc videre licet ab ebeno, & vlmo. Eáque propter in aqua ebenus mergitur, quia partes eius compactæ ſunt, & meatus anguſti, nec illos aër ingreditur. Quod verò è lignis albis mergitur, propter anguſtiam meatuum erit, & humorem ſuperfluum, qui ipſos obturat, vt non exeat aër. Flos è ſubtili materia tantùm eſt, cùm digeſtio inci- E pit, & ideo fructum in plantis præcedit, vt oſtēdimus. Indidem cauſam quoque docuimus, ob quam plantæ folia priùs producant, quàm fructus: qui verò in planta ſtridentes meatus habente, color fit, ſub cæruleo eſt: & quando partes eius comprimuntur, in albedinem declinat: cùm fuerit mediocritas, glaucus erit. Quòd autem plantæ quædam flores non habeant, vt plurimum fit ob diuerſitatem ſuarum partium,

& ſubtilitatem ipſarum, aſperitatémque, & craſſitiem. Flores autem non habent ficus, palma, & ſimiles. Planta verò, quæ craſſos habet cortices, pro extenſione humoris, & caloris impulſione, extenditur: & hoc in picea eſt, & palma. Sed planta, quæ lac emittit, in medio ipſum habet. Et eſt calor ſubditus fortis, manétque illic vnctuoſitas. Cùm itaque calor ille concoctionem incœperit, vertitur vnctuoſitas in humorem proprium, & coagulat ipſum parua coagulatione: & dum locus calefit, fit humor vnctuoſus, lacti ſimilis, leuatúrque vapor ab humore trahente lac iſtud ad extrema, retinétque humor calorem apparentem, & ita lac iſtud cogitur. Natura enim caloris eſt vti lac coagulet. Qualecumque verò lac ſit, multam coagulationem accipit, cùm frigus in arbore apparuerit. Coactum enim, mox è proprio loco exit, & inde gummi naſcitur. Gummi verò calidum ſtillando procedit. Vbi igitur aërem contigerit, coagulatur. Et defluit in loco temperato, & aquæ ſimile eſt. Aliud verò funditur, & coagulatur, quo modo lapides, & conchæ. Quæ verò guttatim manat, in forma ſua manens tale fit, qualis eſt, quam propolida dicunt: quod autem alteratur vt lapis, id valde frigidum apparet, facitque calor ipſum tale. Cùm autem per frigidam conſtitutionem manauerit, in lapidem abit. Arborum quædam hyeme alterantur, & quandoque virides ſunt, quandoque glaucæ. Et non corrumpuntur nec earum folia, nec fructus. Nam arbores, quibus hoc accidit, ſupra colorem craſſum habent in radicibus humorem tenuem. Vnde in progreſſu anni retinet humor illum colorem propter aëris frigiditatem. Et quando acceſſerit calor ad frigus, impellit calor humiditatem foras vnà cum colore, quo arboris ſuperficiem tinxerat. Dum verò rurſus frigiditas & ſiccitas ad actionem vertuntur, & humor calorem detinet, tum color glaucus apparet.

CAPVT X.

De fructuum ſaporibus, amarore, dulcore, acerbitate.

FRuctus verò amarus fit, dum calor & humor, non ſunt in digeſtione completi. Nam frigus & ſiccitas perfectionem prohibent, vertuntur ita fructus in amaritudinem. Huius ſignum eſt, quod amarum in ignem miſſum dulceſcit. Arbores autem, quæ in aqua acida naſcuntur, fructum dulcem faciunt: quia acor trahit cum calore Solis id quod propriæ qualitatis eſt: & hoc frigus eſt, & ſiccitas. Inde humores exigui quidam dulces intus remanēt, caleſitque arboris venter, quando ſuper eo Sol perſeuerauerit. Hoc modo ſuccus, qui in fructu eſt, adſtringens parumper fit. Et quando plus digeſtus fuerit, diſſoluetur paulatim acor, donec abſumatur, & dulcedo appareat. Erit itaque fructus dulcis, folia autem eius, & extrema acida. Cùm autem perfecta magis fuerit maturitas, erit amarus fructus: & hoc eſt propter abundantem calorem cum humore pauco.

A καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς λεπτότητα καὶ τραχύτητα καὶ παχύτητα. οὐκ ἔχουσι δὲ ἄνθη φοίνικες, συκαῖ, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. τὸ δὲ φυτὸν τὸ παχεῖς ἔχον φλοιούς, ἐκτείνεται κατὰ τὴν ἔκτασιν τῆς ὑγρότητος, καὶ τὴν συνώθησιν τῆς θερμότητος. καὶ τοῦτο ἐστὶν ἐν τῇ πεύκῃ καὶ τῷ φοίνικι. τὸ δὲ φυτὸν τὸ γάλα ἐκβάλλον, ἔχει τοῦτο ἐν τῷ μέσῳ. ἔστι τε ἡ θερμότης ὑποκάτω ἰσχυροτέρα, καὶ μένει ἐκεῖ ἡ πιότης. ὁπόταν οὖν ἄρξηται ἡ θερμότης πέττειν, στρέφεται ἡ πιότης εἰς τὴν οἰκείαν ὑγρότητα, καὶ συμπήγνυσι ταύτην συμπήξει βραχείᾳ. καὶ θερμαινομένου τοῦ τόπου, γίνεται ἡ ὑγρότης λιπαρά, ὁμοία γάλακτι, ἐγείρεταί τε ἀναθυμίασις ἀπὸ τῆς ὑγρότητος, τῆς ἑλκούσης τὸ γάλα ἐκεῖνο εἰς τὰς ἀκρότητας, καὶ κατέχει ἡ

B ὑγρότης τὴν θερμότητα τὴν φαινομένην, καὶ οὕτω συμπήγνυται τὸ γάλα. φύσις γὰρ ἐστὶ τῆς θερμότητος, τὸ συμπηγνύειν. ὁποιονδήτι δὲ γάλα, πολλῆς συμπήξεως τότε γίνεται, ὅταν ἐν τῷ δένδρῳ ψύχος φανῇ. συμπηγνύμενον γὰρ μετὰ ταῦτα, ἐξέρχεται τοῦ οἰκείου τόπου καὶ ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ κόμμι. τὸ κόμμι δὲ τὸ θερμὸν, περιέρχεται ἐν τῷ στάζεσθαι. ὁπόταν γοῦν τοῦ ἀέρος ἅψηται συμπήγνυται καὶ καταρρεῖ ἐν τόπῳ εὐκράτῳ, καὶ ἔστιν ὅμοιον ὕδατι. ἕτερον δὲ χέεται, καὶ συμπήγνυται ὅμοιον λίθοις ἢ κογχυλίοις. ὅτε δὲ κατὰ σταγόνα ῥεῖ, μένον ἐν τῷ οἰκείῳ εἴδει, γίνεται ὡς τὸ λεγόμενον * σμνεῖον. τὸ δὲ ἀλ-

C λοιούμενον ὡς λίθος, ἔστι κατὰ τὸ φαινόμενον λίαν ψυχρόν. ποιεῖ δὲ τοῦτο ἡ θερμότης τοιοῦτον εἶναι. ὅταν δὲ ἡ ψύχος, καὶ καταρρῇ, ἀπολιθοῦται. πάλιν τῶν δένδρων τινὰ ἀλλοιοῦνται τῷ χειμῶνι. καὶ ποτὲ μὲν γίνονται χλωρά, ποτὲ δὲ γλαυκά, καὶ οὐ φθείρεται οὔτε τὰ φύλλα αὐτῶν, οὔτε οἱ καρποί, ὅτι τὰ φυτὰ ἐν οἷς τοῦτο συμβαίνει, ἔχουσιν ἐπάνω θερμότητα παχείαν, καὶ ἐν ταῖς ῥίζαις ὑγρότητα λεπτήν. ὅθεν ἐν τῇ προόδῳ τοῦ ἔτους κατέχει ἡ ὑγρότης ἐκεῖνο τὸ χρῶμα διὰ τὴν ψυχρότητα τοῦ ἀέρος. καὶ ὅτε προσβάλλει ἡ θερμότης πρὸς τὴν ψυχρότητα, ὠθεῖ ἡ θερμότης τὴν ὑγρότητα ἔξωθεν, μετὰ τοῦ ὃ ἀπέβαψε χρώματος τοῦ ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ δένδρου, ἀκολουθοῦντος. ὅτι δὲ στρέφεται πάλιν ἡ ψυχρότης καὶ

D ἡ ξηρότης εἰς ἐνέργειαν, καὶ ἡ ὑγρότης κατέχει τὴν θερμότητα, τότε τὸ χρῶμα φαίνεται τὸ γλαυκόν.

Quia in Latino eſt *propolis*, ſuſpicantur quidam ſcribendum κηρεῖον. At cur dixiſſet τὸ λεγόμενον deinde aliud κηρεῖον, aliud *propolis*. Suſpicatur Scaliger legendum ἐμώνιον: ſed eum vide.

ΚΕΦΑΛ. ί.

Τῶν καρπῶν πικρότητος, καὶ γλυκύτητος, καὶ στρυφνότητος αἰτίαι.

Πικροὶ δὲ γίνονται καρποί, ὅτι ἡ θερμότης καὶ ἡ ὑγρότης οὐκ εἰσὶ πλήρεις ἐν τῇ πέψει. ἡ ψυχρότης γὰρ καὶ ἡ ξηρότης, ἐμποδίζουσι τὴν τελείωσιν, καὶ οὕτω στρέφεται εἰς πικρίαν ὁ καρπός. τούτου σημεῖον, ὅτι τὸ πικρὸν εἰς πῦρ ἐμβληθὲν γλυκαίνεται. δένδρα δὲ ὅσα φύονται ἐν ὕδατι ὀξώδει, ποιοῦσι καρπὸν γλυκύν· διότι τὸ ὀξῶδες ἕλκει μετὰ θερμότητος τοῦ ἡλίου, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἰδίας ποιότητος. καὶ τοῦτο ψυχρότης ἐστὶ, καὶ ξηρότης· κἀντεῦθεν ἀπομένουσιν ὑγρότητές τινες

E ὀλίγαι ἔνδον γλυκεῖαι· θερμαίνεταί τε καὶ ἡ κοιλία τοῦ δένδρου ὅταν παραμείνῃ ἐς αὐτὴν ὁ ἥλιος, καὶ οὕτως γίνεται ὁ χυμὸς τοῦ καρποῦ στύφος ὀλίγον. καὶ ὡς πλέον πεπεμμένος γίνεται, διαλύεται κατὰ μικρὸν τὸ ὀξῶδες, ἕως ἂν καταναλωθῇ καὶ φανῇ ἡ γλυκύτης. ἔσται τοίνυν ὁ καρπὸς γλυκύς, τὰ δὲ φύλλα αὐτοῦ καὶ οἱ ἀκρέμονες ξηροί. ὅταν δὲ τελειωθῇ ἡ πεπειρότης ἐπὶ πλέον γίνεται ὁ καρπὸς πικρός. τοῦτο δὲ ἐστὶ διὰ τὴν περισσὴν θερμότητα, μετὰ βραχείας ὑγρότητος.

καταναλίσκεται γὰρ ἡ ὑγρότης, ποιεῖ τε ὁ καρπὸς τὴν θερμότητα ἀναβαίνειν, καὶ ἔστι τότε ὁ καρπὸς πικρός. γίνονται δὲ καὶ οἱ πυρῆνες πυραμοειδεῖς, διὰ τὴν ἐφέλκυσιν τοῦ θερμοῦ, καὶ τὴν περιττὴν ψυχρότητα καὶ ὑγρότητα τὴν ἐντὸς κειμένην, ἅ εἰσιν ἐκ γένους τοῦ ὀξώδους ὕδατος. μένει γὰρ τὸ ὑγρὸν ἐν μέσῳ, καὶ καταπυκνοῦται, καὶ ἰσχναίνονται τὰ ἄκρα. τὰ δένδρα δὲ τὰ ὄντα ἐν γῇ εὐκράτῳ, ἐπισπεύδουσι τὴν πεπειρότητα πρὸ τῶν χειμερινῶν ἡμερῶν, ὅτι ἡ θερμότης ὅταν ᾖ πλησίον τῆς εὐκρασίας, γένηται δὲ καὶ ἡ ὑγρότης φανερά, καὶ ὁ ἀὴρ καθαρός, καὶ οὐ δεῖται ὁ καρπὸς πολλῆς θερμότητός τε καὶ πέψεως, σπεύδει τότε ἡ τούτου πεπειρότης, καὶ πρόεισι πρὸ ἡμερῶν χειμερινῶν. ἐν πᾶσι γοῦν τοῖς δένδροις, ὅτε πρώτως φυτευθῶσιν, ἐπικρατεῖ τὸ πικρὸν, ἢ τὸ στρυφνόν· ἐπεὶ [γὰρ] ἡ ὑγρότης, ὅταν ἐν τοῖς ἄκροις γένηται αὐτῶν, πέττει τοὺς τόπους τοὺς ὄντας ἐν τῷ μέσῳ τῶν δένδρων, ἐξ ὧν ἐστι καὶ ἡ ὕλη τῶν καρπῶν, περιέρχεται ξηρότης, καὶ ἐπακολουθεῖ τῇ ὑγρότητι, καὶ οὕτω γίνεται ἡ πρώτη πέψις δριμεῖα, ἢ πικρά, ἢ στρυφνή. αἰτία δέ ἐστιν, ὅτι μετὰ θερμότητος καὶ ὑγρότητός ἐστι πέψις. ὅταν δὲ ἐπικρατήσῃ ὑγρότης καὶ ξηρότης τοῦ θερμοῦ, ἔστιν ἐξ αὐτοῦ καρπὸς ἐν τῇ ἀρχῇ οὐκ εὔπεπτος. διότι ἡ γένεσις τοῦ καρποῦ ἐν τῇ ἀρχῇ ἐστι χωρὶς γλυκύτητος. τῶν μυροβαλάνων δὲ δένδρων, ἐν τῇ ἀρχῇ, ὅταν φανῶσιν, οἱ καρποί εἰσι γλυκεῖς· κοινῶς δὲ εἰσι στρυφνοί, καὶ ἐν τῇ κράσει αὐτῶν πικροί. αἰτία δὲ ἐστιν, ὅτι τὸ δένδρον αὐτῶν ἐστιν ἀραιὸν τοῖς κλάδοις. ἐν ὥρᾳ δὲ πέψεως ὅταν ὦσιν οἱ πόροι πλατεῖς, ἕπεται θερμότης τῇ ὑγρότητι, καὶ πεπειροῦνται οἱ καρποί, καὶ εἰσὶν ἐν τῇ ἀρχῇ γλυκεῖς. πάλιν ἀκολούθως ἕλκει διὰ τὴν ἀραιότητα τοῦτο τὸ δένδρον πόρους, ἐπικρατεῖ τε ψυχρότης καὶ ξηρότης τοῦ θερμοῦ καὶ ὑγροῦ, κἀντεῦθεν ἀλλοιοῦνται οἱ καρποὶ εἰς στρυφνότητα. ἐπικρατεῖ πάλιν ὁ ἥλιος μετὰ τῆς θερμότητος, διὰ τῆς ἐφελκύσεως τῆς περιττῆς ξηρότητος ἐν τῷ σπέρματι ἐκείνῳ, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τῶν δένδρων, νικᾷ τε ἡ ψυχρότης τὴν ξηρότητα, καὶ εἰσὶν οἱ καρποὶ ἰσχυρᾶς στρυφνότητος. ἐντεῦθεν δὲ πάλιν ἀναβαίνει θερμότης φυσικὴ ἄνω, καὶ βοηθεῖ αὐτῇ ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου ἔξωθεν, νικᾷ τε ἡ θερμότης καὶ ἡ ξηρότης, καὶ γίνονται οἱ καρποὶ πικροί.

A Abſoluitur namque humor, facítque fructus calorem aſcendere, eritque amarus fructus tum. Fiunt autem & nuclei pyramidis forma, propter attractionem caloris & abundantem frigiditatem, humiditatémque intus ſitam, quæ è genere ſunt aquæ acidæ. Manet enim humor in medio, inſpiſſatúrque medium, & gracilia fiunt extrema. Arbores autem, quæ in terris temperatis ſtant, maturationem accelerant ante dies vernales. Nam dum calor prope temperiem fuerit, & humor manifeſtus, aërque clarus, nec egeat fructus multo calore in digeſtione, B accelerabit tum eius maturatio, & ante dies vernales prouenit. In omnibus itaque arboribus, cùm primùm plantatæ fuerint, excellit amaritudo, vel ſapor adſtringens. Cauſa eſt quòd humor, dum per extrema illarum fuerit, loca, quæ in medio arborum ſunt, digerit, è quibus materia quoque fructuum eſt: vnde ſiccitas procedit, & humorem conſequitur, ſitque ita prima digeſtio acida, vel amara, vel adſtringente ſapore. Cauſa eſt, quia cum calore, & humore digeſtio eſt, & cùm humor, vel ſiccitas calorem vicerit, erit inde fructus initiò non bene digeſtus. Idcirco C generatio fructuum, in principio abſque dulcedine eſt. Myrobalanorum verò arborum fructus cum initio apparuerint, dulces ſunt: communiter autem adſtringente ſapore ſunt. Cauſa verò eſt quod arbor ipſorum raros habet ramos. In hora concoctionis autem cùm meatus ampli fuerint, ſequitur calor humorem, & maturatio fructuum, & in principo dulces ſunt. Poſtmodum conſequenter per raritatem meatus ſuos arbor contrahit, vincitque frigiditas & ſiccitas calorem, & humorem: vnde fructus in adſtringentem ſaporem alteratur: vincítque D Sol rurſus cum calore, per attractionem ſuperfluæ ſiccitatis in illo ſemine, quod in ſuperficie arborum eſt, vincitque frigus ſiccitatem, & erit fructus vehementer adſtringentis ſaporis. Inde rurſus ſurſum aſcendit naturalis calor, iuuátque ipſum Solis calor foris, vincúntque calor & ſiccitas, & fructus amari fiunt.

ARISTOTELIS
LIBRI XIV. DE SECRETIORE PARTE DIVINÆ SAPIENTIÆ

ſecundùm Ægyptios.

Qui illius metaphyſica verè continent, cum Platonicis magna ex parte conuenientia.

Opus ex Arabica lingua in Latinam conuerſum

PER IACOBVM CARPENTARIVM Claromontanum Bellouacum.

PAVLO FOXIO, IN SECRETIORE Regis Senatu P. C. Vigilantiſſimo, et integerrimo,

IAC. CARPENTARIVS S.

QVI graui ære alieno premũtur, neque ſe eo, etſi vrgeat ſtatus dies, poſſunt exoluere, hi vel ſolam rei domeſticæ anguſtiam vel publicam calamitatem nonnunquam cauſati, ab humanis creditoribus, qui nullo fœnore debitores ſuos iugulant, leui munuſculo, in plures menſes, imò etiam in aliquot annos, ſeipſos facilè redimunt, modò hoc nullo dolo malo facere videantur. Ego verò, Ornatiſſime & Humaniſſime Foxi, liberali ſponſione de noſtro Commẽtario in Alcinoum, qui comparationem Platonicorum cum Peripateticis complexurus eſt, iampridem tibi ſum debitor, nec adhuc ſoluendo, quanquam comperendinationibus meis exhauſiſſe videar fundum humanitatis tuæ atque patientiæ. Quare tentare volui quod mihi erat reliquum, num poſſent adhuc, rudi munere, menſes aliquot impetrari: præſertim cum liquido iurare poſſim nihil hîc ſubeſſe fraudis, ſed omnia proficiſci à ſingulari ſtudio cumulatè ſatisfaciendi expectationi tuæ, in eo opere quod quo auidiùs expetis, eo mihi maiorem cunctandi occaſionem affers. Quia quo plura colligo, eo minus mihi ſatisfacio: atque nonnunquam vereor ne in hoc ab aliquot annis parturientes monteis, tandem ridiculum murem dicantur peperiſſe. Ecce verò dum de eo cogito, & in philoſophicis noſtris aduerſariis ſingula euoluo, quærens in eis quod tibi, noſtrarum etiam nugarum auidiſſimo, placere poſſit, occurrit opus hoc de ſecretiore parte diuinæ ſapientiæ ſecundùm Ægyptios, ante annos octo à nobis inchoatum, ſed bellorum ciuilium calamitatibus ſæpius intermiſſum. Quod quia pleraque explicat in Platonicorum doctrina maximè abdita, non modò aptum viſum eſt ad impetrandam in Alcinoo nouam menſium aliquot comperendinationem: ſed ad pleraque illorum decreta illuſtranda. In quibus frequentius eiuſdem teſtimoniis in Alcinoo poſthac vterer, ſi de authore ipſo mihi conſtaret: aut aliis perſuadere poſſem hoc Ariſtotelis eſſe, in quo pleriſque locis maior ſupra naturam diuinitas apparet, quàm quæ à genio intra naturæ fines concluſo, potuerit emanare. Sed tamen quiſquis operis author ſit, in eo permulta ſpero fore tibi non ingrata, ſi de ſucciſiuis horis, quæ raræ in grauiſſimas occupationes tuas hoc tempore incurrunt, nonnullas iis legendis placeat tribuere. Quod vt facere velis te per tuam humanitatem rogamus atque obſecramus. Sic enim Alcinoi deſiderium facilè lenies: atque interea tempus dabis ad eum recognoſcendum in quem nunc incumbimus, votis omnibus id expetentes vt breui in eiuſdem editione tibi vni ſatisfaciamus. Nam mihi, vt quondam Plato Antimacho, pro iudicij tui grauitate & rerum philoſophicarum recondita doctrina, eris inſtar omnium. Bene vale. Datum ex vrbe, Calend. Septemb. 1571.

IDEM

IDEM CARPENTARIVS PHILOSOPHIÆ STVDIOSO LECTORI, S.

VTINAM *mihi primùm perſuadere poſſem, Candide Lector, deinde iuſtis rationibus tibi quoque probare, opus hoc Ariſtotelis eſſe. Permulta in promptu haberemus in quibus pro eo qui vno omnium eruditorum conſenſu, naturæ genius appellatus eſt, quíque intra hanc conſtitiſſe putatur, & eiuſdem lumine omnibus prȩluxiſſe, de diuinitate quoque, ad quam naturæ lumen vix, ac fortaſſe ne vix quidem, potuit peruenire, cum magiſtro Platone contenderemus: faciléque, niſi me mea opinio fallit, obtineremus, quæ in Magiſtri doctrina de Deo cœleſtibuſque intelligentiis, de primo intellectu agente, de Mundi animo, de ideis, de animorum noſtrorum immortalitate ac de Vniuerſi procreatione & adminiſtratione per varios Dialogos & Epiſtolas ſparſa ſunt, atque tantummodo adumbrata, admiranda tamen magis quia cum noſtra religione aliqua ex parte conſentiunt, quàm quòd magnis rationum viribus confirmentur: ea in hoc opere ſic eſſe expreſſa vt non modò illa Platonica longo interuallo ſuperent, ſed pleraque æquare videantur quæ in religione noſtra naturæ lumen omnino excedunt, ſuntque omnium vel maximè abdita. Adeo vt cùm ante annos duodecim caſu quodam in libros hos incidiſſem, mihi ante illud tempus prorſus incognitos, ſingulorúmque capita auidiſſimè percurriſſem, me mei tum valde cœperit pœnitere: quòd tandiu horum fructu caruiſſem, in quibus pleraque ſunt ad intelligendam comparationem Platonis cum Ariſtotele neceſſaria: & ad ea explicanda quæ in Philoſophia ſunt omnium præſtantiſſima & adhuc perpaucis cognita. Quanquam quiſquis horum librorum author extiterit, is certè ſe Platonem viua voce docentem audiuiſſe & pleraque ab eodem accepiſſe quæ ſcripta non ſunt, apertè teſtatur capite 5. libro 1. Imo is ipſe Ariſtoteles videri vult. Quoniam nominatim citat ſua Metaphyſica capite 1. lib. 1. & cap. 7. libro 12. itémque ſuos libros de Anima capite 10. libro 12. libróſque de Cœlo capite 13. libri eiuſdem. Cui verò bono, alteri cuius authori eſſe potuit, vel ſua tempora, vel alienum nomen emereri? Vel cuius humanitatis, ſuum fœtum, multarum certè vigiliarum, à ſe ablegare alteríque attribuere, ex quo is quiſquis author fuit, ſibi potuit maximam laudem comparare? D. Thomas libro de vnitate intellectus contra Auerroem, teſtis eſt Ariſtotelem ſcripſiſſe libros quatuordecim de ſubſtantiis ſeparatis: quos vidiſſe ſe ait, ſed nondum in linguam Latinam conuerſos: eóſque continuiſſe explicationem quæſtionum multarum de Deo, & de animo, quæ in Phyſicis & Metaphyſicis non ſatis accuratè, videbantur eſſe tractatȩ. Et Cicero libro primo de natura Deorum, ea citat ex Ariſtot. lib. 3. de Philoſophia, quȩ cùm in huius Phyſicis aut Metaphyſicis nuſquam extent, magna ex parte ex hoc opere videntur poſſe colligi. De recentioribus autem, Petrus Nicolaus Fauentinus in eo libro quem ſcripſit de animi immortalitate ſecundùm Platonem & Ariſtotelem, pro Ariſtotelicis vtitur frequẽtiſſimis teſtimoniis ex hoc opere collectis. Idémque facit Stephanus Conuentius Bononienſis, libris ſex de aſcenſu mentis ad Deum. At Theſſalus Methodicus, fundi Philoſophici calamitas, hoc Arabis cuiuſdam, non Ariſtotelis eſſe ſcribit, bella ſua præfatione in ſcholas Metaphyſicas. De quo in varia calamitate quam Ariſtotelis opera paſſa ſunt, non tam admiror diſſidentes multorum ſententias, quàm hoc tandiu latere potuiſſe, quod erat lectione digniſſimum. Nam prȩterquam quod ex Strabone commemorari poteſt huius ſcripta cùm à ſectatoribus ſub terra eſſent occulta, ne venirent in manus Attalicorum regum, in Grȩcia primum ipſa putredine magna ex parte fuiſſe eroſa, deinde cùm Romam à Sylla tranſlata ſunt, iterum immutata, imo fortaſſe pleraque omnino aliena pro Ariſtoteleis eſſe ſuppoſita à nonnullis quæſtus ſtudioſis, qui ea Ptolemæo Philadelpho, in Ægypto ſuam bibliothecam inſtruenti, ad háncque Ariſtotelica omnia ſtudioſe conquirenti, magno pretio vendebant: illud etiam accedit quòd in Arabia & Mauritania Ariſtoteles non niſi Arabicè per multa ſecula loquutus eſt, de Græco in eam linguam tranſlatus: deinde cùm Græca exemplaria periiſſent, de lingua Arabica partim Grȩcis vtcunque reſtitutus, partim noua Latinitate donatus. Sic enim accidiſſe duobus libris de plantis qui ſub Ariſtotelis nomine nuper apparuerunt, Iulius Scaliger non ſine aliqua probabilitate commemorat. Et in libro de cauſis ſiue de proprietatibus elementorum, atque in aliis pleriſque qui inter opera Auerrois, Ariſtoteli quoque aſcripti ſunt, idem notari poteſt. Ac fortaſſe id ipſum etiam paſſi ſunt hi quatuordecim, olim inſcripti de Theologia ſiue de Myſtica Philoſophia ſecundùm Ægyptios, ſi modò ea pro veris recipimus quæ de iis referuntur ab illis quorum diligentia iidem ad nos peruenerunt. Nam Franciſcus Roſeus Rauennas, in Epiſtola quam ſcripſit ad Leonem X. P. Max. teſtatur ſe cùm Damaſci ageret, celebrémque in ea vrbe bibliothecam eſſet ingreſſus, in libros hos incidiſſe,*

Arabicè quidem conſcriptos, ſed Ariſtoteli aſcriptos: qui de Græcis in eam linguam conuerſi dicebantur ab Àbenama Sarraceno quodam. Quos poſtea eiuſdem Roſei rogatu Moſes Rouas linguæ Arabicæ peritiſſimus quaſi raptim in ſermonem Italicum conuerterat: quia poteſtas non erat diutius & in liberiore ocio fruendi Arabico exemplari, quod magna cura in illa Damaſcena bibliotheca aſſeruabatur. Ex quo rurſum fere eodem tempore Latinitate donati ſunt à Petro Nicolao Fauentino, qui liberiore quidem otio fruebatur, ſed (bona omnium venia dixerim) Latini ſermonis facultate non ſatis erat inſtructus. Quare ſic ab hoc Latini facti ſunt, vt quanquam eius laboribus magna gratia habenda ſit, quòd illos nobis perire noluerit: negari tamen non poſſit, in verbis & orationis compoſitione nihil eſſe eiuſdem interpretatione inſulſius. Itaque cùm hos ante annos duodecim auidiſſimè percurriſſem, diuinitatémque ſententiarum in eiſdem valde eſſem admiratus, ſed futurum ominarer vt ab hac delicatiorum ingenia facilè auerterentur verborum impuritate totóque interpretationis genere ſupra modum incompto & ſqualido, adhibendum nonnihil operæ exiſtimaui, non quidem vt omnino contraria orationis ſuauitate ſplendeſcerent (quî enim poſſem hoc, vix ipſe in loquendo purus & emendatus, præſertim in ea re tractanda in qua permulta ſunt Latinis non ſatis vſitata?) ſed vt ſermo paulo tolerabilior, cum ſententiarum antea confuſarum accuratiore diſtinctione, in qua potiſſimum elaboraui, redderet opus hoc noſtris familiarius, quibus erat omnino incognitum, vel certè non ſatis commendatum pro dignitate rerum quas in ſe continet. In quo quid aſſecutus ſim, is facilè iudicabit qui hęc noſtra ſedulo comparabit cum eo exemplari quod ſumus ſecuti. Tantum rogabo, neglecto autoris nomine (nec enim de eo quicquam audeo ſtatuere) vt omnes quos doctrina Platonica delectat, huiúſque cum Chriſtiana religione comparatio, his fruantur, quibus neſcio an quicquam ſit in veteribus Philoſophis diuinius. Nec verò, Candide Lector, ſi tua beneuolentia fauerit, in his primis & rudibus lineis, quæ noſtris ſcholiis ductę ſunt, conquieſcam. Sed cùm Alcinoum abſoluero, recognita huius operis interpretatione, & in ſententiis accuratiùs comparata cum Platone, Plotino, & Iamblicho, atque etiam cum D. Dionyſio Areopagita, dabo operam vt tibi aliquando cumulatiùs ſatisfiat. Interea bene Vale.

DE SECRETIORE PARTE DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS

LIB. I.

Interprete Iacobo Carpentario, Claromontano Bellouaco.

CAPVT I.

Inſtituti ratio in hoc opere proponitur, eáque in ſuas partes diſtribuitur, vt intelligatur quo modo hoc ad reliqua, quæ de Philoſophia variè ſcripta ſunt, ſe habeat.

FINEM primùm potiſſimúmque quærimus, inquit Philoſophus, eũdémque poſtremum aſſequimur. Atque omnia quæ orta ſunt, ſuapte natura certum finem appetunt. Siquidem conſtitutum eſt vno conſenſu eorum qui in diuinis ſapientiâ cæteris præſtant, vniuerſæ naturæ cauſas antecedentes & coniunctas eſſe quatuor: Materiam, Formam, Efficientem, & Finem, reliquis nobiliorem. In hiſque & harum affectionibus omnem cõtemplationem verſari oportet, pro cuiuſque rei propoſitæ dignitate. Et nos quidem in Metaphyſicis, iam eum ſermonem abſoluimus, qui cauſarum eiuſmodi explicationem continet, earúmque vſum expreſſimus in iis quæ de anima & natura ſunt dicta. Vt in illis ratione perfecta eáque neceſſaria, intelligatur ſubſtantias niſi propoſito aliquo fine, eſſe nullo modo poſſe. Nec verò ſapientis ſtudium diuturnum eſſe poteſt, niſi huius finem aliquem conſtituat. Ex quo initio poſito, in vnaquaque ſcientia permultum quidem adiumenti homines capiunt: ſed accedere neceſſe eſt diligentiam atque induſtriam, vt maiores progreſſus faciamus. Quare in hoc opere, in quo philoſophiæ quaſi ſummam facimus, primo loco inſtituti ratio proponenda. Ea autem ad vniuerſi contemplationem pertinet, ex eorum ſententia qui omnia expoſuerũt per notas & figuras adeò obſcuras, vt nemo quantumuis ingenio acutus & diligens, ad ea quæ illis inuolucris tecta ſunt, ſine magno labore poſſit peruenire. Nos autem inſtitutæ ſpeculationis capita omnia proponamus: deinde ſingula explicabimus. Ac potiſſimùm quidem hoc opere in contemplatione Dei verſamur, quóque differat ab aliis quærimus. De quo hæc docere inſtituimus: poteſtate eius vniuerſitatem naturæ tempúſque contineri: eundem cauſarum omnium authorem eſſe, atque ſingula pro cuiuſque natura procreaſſe: intelligentias illuſtrare, per eáſque medias, intellectum: per intellectum verò animã communem eandémque cæleſtem, cuius vi dirigitur natura eorum omnium quæ oriuntur & intereunt: omnia ab illo ſine motu perfici, omniúmque rerum motus ab illo eſſe & ad illum referri. Siquidem omnia naturæ atque eſſentiæ appetitione ab eo, in eo, atque ad eum mouentur. Secundo verò loco contemplabimur mundum intelligibilem, vt eum qui Dei bonitatem refert: in illóque exiſtentes di-

A uinas formas, & ab eodem tanquam à fonte bonitatem in ſingula profluentem. Quoniam eo ipſo quòd ſunt, cum illo ſimilitudinem quandã habent: ſed propter ea quibus inuoluuntur, perfectè à nobis non poſſunt exprimi. Explicabimus etiam communem cæli naturam, quam facultatem ab intellectu accipiat: & quæ ſyderum dignitas atque lux. Ex iis deſcendemus ad ea quæ Lunæ ſunt ſubiecta, quæremúſque quo modo in hanc vniuerſitatis partem, cæli virtus influat: quæ in rebus ſub ſenſum cadentibus, materiatis, commutationi & interitui obnoxiis, manifeſta apparet. Deinde deſcribemus animorum qui rationis participes ſunt, affectiones: cum in ipſa corpora deſcendunt, aut ex iis aſcendunt: atque cauſam reddemus quæ earũ cum corB poribus vnionem continet. Dicemus quoque de ea animi parte quæ honoranda eſt, & moribus intellectus exornata: nec in rerum fluentium cupiditates demerſa: nec corporis ſordibus infecta: itémque de altera quæ deformis & rebus variis contaminata. Exquiremus etiam affectionem animæ ſentientis atque alentis: qualiſque ea ſit quæ terræ, igni, cæteriſque elementis ineſt. Quæ omnia, vt antea diximus, abdita explicabimus per figuras inſtituto accommodatas.

CAPVT II.

Quomodo anima quæ ſuapte natura interitus expers, ad ſuperiorem mundum pertinet, in hunc inferiorem deſcenderit, & cum caduco corpore coniuncta ſit.

C CVm ex veterum libris manifeſtum ſit & iam probatum, animum corpus nõ eſſe nec interire, ſed permanere: nunc quæramus quo modo is ab intelligibili mundo in hunc ſenſibilem deſcenderit, & cum eo corpore coniunctus ſit, quod ſuapte natura eſt diſſolubile. Etenim nulla ſubſtantia quæ omnino ſoláque intelligentia continetur, motum ſubire poteſt: ſed ea in priore mundo fixa, ab illo nunquam diuellitur, nec vſquam mouetur: cum nullum locum habeat ad quem deferri poſſit. Hoc verò ſic explicamus. Omnis ſubſtantia intelligibilis quæ ſecundo eſt gradu, ſuapte D natura aliud quiddam appetit. Intellectus autem cum aliquid appetendo cõcepit, ad illud mouetur: ſicvt grauida mulier parere nititur. Ille itaque cùm aliquid appetendo conceperit, hoc conſequi conabitur. At intellectus inferiorem cõditionem appetens, in animum tranſit. Quare hic non eſt alius ab

intellectu appetente, appetitione communi. Nec A verò communis animus ab intelligibili mundo ſecundùm ſubſtantiam ſeparatur: ſed ſingula appetens, ſub opere vniuerſo, ab illo recedit: atque illa quoad poteſt in ordinem reuocans, peccatum quod accidit, temperat ex lege cœleſtis cauſæ propinquæ animus, qui ſingulis accommodatus, in corpore non eſt, ſicvt videtur, ſed externus. Prius igitur ille mouetur ad mundum primum, deinde ad ſecundum: tertiò ad primum reuertitur. Ac ad eorum vnumquemque opportunè & ſuo tempore.

CAPVT III.

Animum etiam in belluis atque plantis non interire: ſed à corpore ſeparatum ad ſuperiorem mundum reuerti: in eóque quo differat humanus à reliquis.

INtellectus agens nunquam ab animo ſeparatur: ſed cum hoc in omnibus pro oblata occaſione operatur. Itaque animus in perpetua functione eſt, quia ſemper eſt: & quanquam qui aliis animalibus inſunt, vt Leoni, peccando receſſerint à mundo ſuperiore: non tamen ſua ſubſtantia intereunt, ſed in affectionibus tantùm. Atque idcirco non omnino intereunt, ſed ad ſuperiorem mundum reuertuntur. Affectiones enim in inferiore mundo ab animo diuerſæ ſunt: ſed ad animalis naturam C accommodatæ. Siquidem ex hac proficiſcuntur. Eadémque ratione plantarum etiam animi ab vno principio ducunt originem, cùm in vita conueniãt ſubſtantiæque ſint, non affectiones, atque corporis expertes, non partibiles, ideóque interitui minimè obnoxij. Animus autem humanus tres partes habet, alentem, ſentientem & intelligentem: quæ diſſoluto corpore ſeparatur. Atque hic peccatum fugiendo, à corporis contagione liber, magnam habet diſſimilitudinem cum altero qui in materiam eſt demerſus: & iis affectionibus de corpore enatis, velvt vinculis detinetur: ne ad ſuperiorem mundum poſſit aſcendere. Ad quem niſi per multas D difficultates, non poteſt peruenire: ſed extinctis harum affectionum viribus, ille corporis ſordibus repurgatus tandem reuertitur omnis interitus expers. Non enim res aliter habet, ſicvt plerique à ſcientia verè diuina alieni opinantur. Siquidem hic à ſuis authoribus conſeruatur, quanquam ſeparatus: éſtque verum quiddam atque perfectum. Quare vt ſæpe iam dictum eſt, is non interit.

CAPVT IV.

Ad confirmandam animi humani immortalitatem, rationes populares repetit ex authoritate & opinionibus communi hominum conſenſu probatis. De eóque Platonis ſententiam commemorat.

RAtiones verò probabiles apud eos qui illis tãtum commouentur, repetentes breuiter percurramus: atque id pro principio ponamus in quo veterum, recẽtiorum, Theologorum, Philoſophorum, vatum ac populorum ſumma fuit conſenſio, animum ſcilicet corporis illecebris captum, in Dei odium ſtatim incurrere: atque idcirco peccata eſſe fugienda, & illas corporis illecebras tollendas: ſic enim Deum nobis futurum propitium. Neque verò ſi maiores de animi immortalitate dubitaſſent, ad eam confirmandam dictante natura legem poſuiſſent: cui nemo aduerſatur, niſi qui vitiis detinetur. Hoc etiam illi addiderunt, multorum hominum votis fauiſſe animos à corporibus ſeparatos, & ad alium mundum reuerſos. Quod veritatem exquirenti ex iis manifeſtum eſſe poteſt, quæ diuinitus nobis apparent & ex templis quæ propter hæc ſunt illis extructa. Animus igitur ex hac vita excedens, & ad alium mundum delatus, omnino non interit: quoniam propter vitæ præſtantiam, æternitatis eſt particeps. De quo eadem fuit Platonis ſententia, cùm de animo communi ita loquitur. Ego ſæpius animo contemplans, relicto corpore viſus ſum perfrui ſummo bono cum voluptate incre- B dibili. Quare hæſi quodammodo attonitus, agnoſcens me eſſe partem quandam ſuperioris mundi, atque adeptum ſentiens vitæ immortalitatem, ſub luce maxima: quæ neque oratione exprimi poteſt, neque auribus percipi, neque cogitatione comprehendi. Tandem verò hac contemplatione defeſſus intellectus, recidit in phantaſiam, túmque illa luce deficiente, factus ſum triſtior. Rurſus relicto corpore, eo reuerſus deprehendi animum luce abundantem, húncque tum in corpus influentem, tum ſupra hoc excitatum. Hæc igitur Plato. Qui ad ſupremum mundum aſpirans intellexerit ſubſtantias diuinas cauſáſque vniuerſas, profectò ſummum præmium conſequetur. Quare nemini hoc negligendum eſt, etiamſi in eo maximus labor ſubeundus. Siquidem in illo fruetur animus tranquillitate perpetua, eáque quæ nulla ratione poteſt interturbari. Atque cum homo ad hanc contemplationem natus ſit, nihil agit ſi vel minimo tempore ab illa receſſerit: immo animum perdit, ſibique maximè contrarius efficitur. Ex quo futurum eſt vt in obitu eum vitæ anteactæ fruſtra pœniteat. Quo præcepto Plato hominem adhortatur ad erigendum intellectum in ſuperiorum contemplationem: quam ipſe facultatem iam erat conſecutus. Quod Anticles quoque ſignificauit, cùm animum in ſuperiore mundo honorandum ante corpus extitiſſe dixit: eundem verò poſt peccatum, in inferiorem mundum decidiſſe, in quo ſuo pudore ac verecundia à Deo veniam poſtea cõſequatur. Deſcendit etiam hic vt aliorum animos, in quibus intellectus perturbatur, ſurſum reuocet. Eſt enim animus qui potuit emergere, ſimilis homini qui pene extinctus recreari cœpit, & quantum poteſt apud homines voce contendit, præcipiens vt mundum omniáque in eo malorum irritamẽta fugiant: ſimul etiam indicans qua via ad ſuperioris vitæ delicias poſſint reuerti.

CAPVT V.

E *Cur communis animus è ſuperiore mundo in hunc inferiorem deſcenderit: quibuſque de cauſis cum corpore ſit coniunctus. Eadẽ verò quæſtio pluribus tractatur cap. 1. lib. 7.*

DE animo communi quærẽdum eſt cur in hoc corpus deſcenderit, an vt ſua ſponte pareret: an verò ab aliqua potentiore cauſa coactus. Siquidem animi cognitio potiùs quàm vllius alterius rei, adiumentum nobis eſt allatura. Præſertim cùm ab hoc ad intellectum progredi facile ſit, vt tandem in Dei ſummi contemplationem erigamur. Atque etiã ex iis ſimul intelligemus an Deus omnia rectè procreauerit, & per ſcientiam partibus

omnibus abſolutam: an verò per aliud cognitionis genus. Plato igitur olim plura animo attribuit, quæ nos ex eius viua voce excepimus: ſed ea non ſunt ab illo litterarum monumentis mandata: ex quibus alioqui facilè lector huius mentem deprehendiſſet. Eiuſmodi autem attributa diuerſa ſunt. Quoniam intellectus cum ſenſu coniungitur, nec in omnibus hunc deſpicit, ſed coniunctionem cum corpore: à quo ligatus penéque extinctus detinetur. Animus enim in hoc, vt in loco eſt: ſicvt etiam Anticles arbitratur: ſed ampliùs hoc addit, corpus illius eſſe carcerem. Ex quo à Platone etiam dictum eſt, animum corpore ſolutum aſcendere atque illuſtrari: eundem deſcendentem obſcurari, ſed poſtea purgatum rurſum aſcendere. Huius autem deſcenſus cauſæ ſunt permultæ. Quarum prima in peccato eſt, vt ſcilicet pro eo pœnas det, nonnihilque promereatur, atque Dei leges ſubeat. Alij ob aliam cauſam deſcendunt: quam ille non commemorat. Sed colligens, animi deſcenſum execratur: additque quoniam mundus hic ſubſtantiæ ſuæ præſtantiam quandam habet & excellentiam: in eo animum extare oportere: deuicto intellectu, quemadmodum in ſuperiore mundo idem ſempiternus habetur. Non enim rationi conſentaneum vt mundus hic latiſſimè patens & perfectè conformatus, intellectus ſit expers. Neque verò huius particeps eſſe potuit, niſi in eodem animus antecederet. Quare ſummus opifex animum cum illo coniunxit, & cum ea animi parte cuius eſt ratio, ſpecies permiſcuit. Siquidem animi partes ſine quadam diſſenſione inter ſe minimè eſſe videntur. De quibus in plantis paucæ ſunt, in belluis plures, in homine plurimæ. Vt iſte mundus ſuam perfectionem habeat: quanquam ei quæ in ſuperiore eſt, minimè parem. Quia ab illo conformatus eſt omniſque interitus originem continet. Quare mundo in ſenſum cadenti ineſſe oportet ea etiam animalium genera, quæ intelligibili inſunt.

CAPVT VI.

Veteres reprehendit, quòd in naturalibus explicandis, nimium materiæ atque ſenſibus tribuerent. deinde docet quis naturæ, animi & intellectus ordo ſit: quoque modo hæc omnia ad Deum referantur.

RVrſus animi affectiones contemplemur, vt ex Philoſopho aliquid vtilitatis referamus. Veteres de eo inter ſe variè diſputarunt, an animo cum corpore quædam eſſent communia: nec eandem ſententiam ſunt ſecuti. Incipiamus vero ab opinione ſenis, cuius proximè mentionem fecimus. Hic animaduertit veteres Phyſicos in cognitione rerum ſenſus mouentium, aberraſſe: quòd earum cognitionem ex iis quæ inferiore mũdo continentur, inquirerent, nec arbitrarentur illis ineſſe quædam occulta: quódque neglectis aliis quæ ad intellectum pertinent, ſenſibus omnino eſſent addicti, iiſque adiuti, ex commutabilibus perpetua contemplarentur. In quo cum illos ſenſui nimium tribuentes, à veritate aberrare videret, miſertus, eos in rectam viam reduxit, intellectúmque à ſenſu diſtinxit, & ea quæ intellectui obiecta ſunt, à ſenſilibus. Quòd illa perpetua omniſque mutationis expertia inueniri diceret: hæc autem mutabilia & interitui obnoxia. Horum verò omnium principium vnicum, id quod primum eſt & verum, Deum ſcilicet vtriuſque mundi opificem. Addit etiam eiuſmodi primum agens ſummè bonum eſſe, aliúdque ab eo nihil eſſe quod ex ſe bonum ſit: ſed quæcumque bona ſunt, ab illo talia exiſtere. Affirmauit quoque mundum hunc ex materia & forma conſtare, atque quod materiam ſecundùm rationem eſſentiæ informat, id quoque illa eſſe nobilius. Itémque ab illa animi parte in qua rationis eſt principium, primam materiam informari: propter vim quandam ab admirando intellectu influentem: animum quoque ab intellectu agente ad formandam primam materiam, adiuuari virtute entis quod omnium primum eſt. Quod idem horum trium principium exiſtit, intellectus ſcilicet, animi atque naturæ. Ex quibus extiterunt res pulchræ in ſenſum cadentes, vi agentis primi: intermediis verò animo & intellectu. Aptè etiam ens verum, primum, Deus ſummus ſimplex & omnium perfectiſſimus, intellectui primo dat vitam: deinde animo, poſtremo naturæ: intellectúmque ſicvt & animum atque naturam conſtituit rerum aliarum principia.

CAPVT VII.

Omnia ſic à Deo eſſe facta vt quanquam ad eorum explicationem tempus adhibeamus, in tempore tamen non ſint procreata.

QVi verò in iis Philoſophi verba audiunt, minimè exiſtimare debent omnia in tempore à Deo eſſe procreata: quaſi nihil altero prius eſſe poſſit, niſi tempore. Cum tamen neceſſe ſit id quod efficit, prius eſſe eo quod efficitur. Neque vero illud ita eſt. Siquidem intellectus ſicvt & ſenſus, res ſine tempore diſcernit. Sed in eo veterum in loquendo conſuetudinem Plato ſequendam putauit. Qui cum rerum procreationem deſcribunt, tempus coguntur inducere: cum tamen eius reuera nullum tempus ſit. Differt enim agens primum, altiſſimum, res innouans, à ſecundo inferiore & vmbratili. Quare ſi quis intelligere vult, an quod patitur, in tempore patiatur; prius inquirat an quod agit, in tempore agat. Patiens enim ab eo quod in tempore agit, in tempore quoque patitur. Patiens verò ab altero quod in temporis quaſi puncto actionem perficit, etiam in puncto patitur.

DE SECRETIORE PARTE DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS

LIB. II.

CAPVT I.

Animum in mundo altero liberrima contemplatione frui: neque hac vnquam ſatiari: nec præteritorum memoria indigere.

ANimus cum eſt in ſuperiore mũdo, intuetur naturam rerum quæ in eo ſunt, neque in ratiocinãdo eum modum adhibet quẽ in hoc inferiore. Immo neque hæc infima contemplatur, quoniã altiora perſpicit. Vt enim cùm eſt in inferiore mundo purior, propter naturæ præſtantiã, ſe ad hæc terrena non demittit: ſic iuſtiore cauſa hoc mundo ſolutus & ad nobiliorem reuerſus, non meminit præterito- B rum. Sed altiora ſemper contemplans & amans, nunquam ſatiatur: omnémque actionem & cognitionẽ ad illa refert. Quare cùm illi in ſuperiore mũdo rerum omnium ſcientia conſtantiſſima inſit, habeátque ſemper in promptu ea circa quæ verſatur, illorum nulla memoria indiget. Atque etiam cùm alienus ſit ab omni ſcientia quæ ex iis inferioribus eſt percepta (non enim horum priſtinam comprehenſionem ſeruauit, neque ampliùs ea quæ eiuſmodi ſunt, vult intueri: ſed rei commutabilis ſcientia, in naturam commutabilem cadit: qualis in mundo intelligibili omnino nulla eſt) non poteſt eius quod ignobile eſt vllam memoriam ſeruare. Itaque contemplatur ſicvt diximus, modóque pro C ſua facultate, omnium perfectiſſimo.

CAPVT II.

Animum in ſuperiore mundo aliter quàm in hoc corpore intelligere: eúmque in iis quæ intelliguntur, ordinem quidem notare, ſed nullum tempus interponere quo illa diſtinguantur.

HOc etiam conſtituimus, ſcientiam omnem in ſuperiore mundo, perpetuam eſſe. Quoniam nihil in illo, tempore circumſcriptum eſt. Ideóque animus in eo formas ſine tempore contemplatur. Siquidem illas euidentes ſemper habet, tum ſupremas, tum infimas. Nec verò is ab vno ad aliud progreditur: aut in diſcernendo à generibus ad ſpecies réſve ſingulas deſcendit: nec à formis ad ge- D nera aut ad magis vniuerſa aſcendit. Quare neque etiam earum recordatione indiget. In quo ſi quis eo commoueatur, quòd hæc conditio ſolius intellectus ſit, cui omnia ſimul re ipſa inſunt, quique idcirco recordatione non eget: animus autem aliter ſe habere videatur, quia ſcilicet huic plura ſimul reipſa non inſunt, quemadmodum neque materiæ primæ, ſed ſuapte natura vnum ex alio conſecutione quadam comprehendere videatur: hiſque poſitis hunc recordatione indigere arbitretur, ſiue in inferiore mundo ſiue in ſuperiore verſetur: hoc illi reſpondebimus, animum in mundo ſuperiore poſſe ſimul plura cognoſcere. Quoniam aliud quiddã eſt quod cùm ſimplex ſit, eodem actu multa cognoſcit: vt aſpectus, colores

A multos. Quare & animus ſimul plura cognoſcet, eáque ſine tempore: quia tempore ſuperior, vt pote qui illius eſt cauſa. At rurſum, inquiet aliquis, animus primùm ab vltimo diſcernit, eóque vnum ab alio videtur diſtinguere: nec omnia ſimul cognoſcere. Equidem dicimus animum non cogitatione ſed intellectu diſcernere, atque idcirco nullam intercedere diſtinctionem, ſed maximã vnionem ſubire. Præſertim cùm ipſe intellectus res ſine tempore diſcernat: Nec, quia ſuapte natura ſimplex eſt, in ſe quicquam habeat in quo vnum prius ſit, alterum poſterius. Quoniam rebus in illo fluentibus nullum medium intercedit: ſed principium cum fine connectitur. *Si* quis verò etiam amplius vrgeret atque contenderet, manifeſtum B eſſe, animum in rebus diſcernendis, principij, finis mediique cognitionem habere: id quidem admittimus, ſed ita tamen vt in illis ordinem quendam ineſſe fateamur: temporis verò diuiſionem minimè. Quod manifeſtum eſt in oculo arborem intuente. Nam in ea radices & ramos ſimul videt, & tamen prius radices quàm ramos: non quidem tempore, ſed ordine. Si verò oculus res ita cognoſcit, quanto verius de intellectu dici poteſt, hunc, principium, finem & medium ordine quidem, ſed tamen ſine tempore cognoſcere?

CAPVT III.

C *Animum ſubſtantia ſimplicem, facultate eſſe multiplic[em]: harum verò facultatum diſtinctionem in corporibus [ap]parere: atque intellectum ſecundum ſuam eſſenti[am] ſemper intelligere, ſed in vniuerſis, quæ æterna ſunt, [non] in ſingulis verſari.*

ATque ſi eo poſito, quòd animus ſimul cognoſcat ſimplicia & compoſita, aliquis inquirat quo modo hic facultatibus diſtinguatur, quarum vna prior ſit, altera poſterior: fatebimur illum vnicum eſſe & ſimplicem, ſed præter ſubſtantiam, facultatibus multiplicem: & quanquam ſimul multa agere videatur, functiones tamen eſſe diſtinctas, pro ratione patientium. *Siquidem* non in omnia corpora ex æquo cadunt, ſed pro cuiuſque conditione. Ergo functionum varietas rebus ipſis ineſt, non animo. Itaque hoc ſtatuimus, intellectum v- D num multa operari: atque inſtar materiæ primæ, rei cognitæ ſpecie informari. Qui in actum ſuum excitatus rei intellectæ ſimilis eſt, hoc ſolo differens, quòd communis eſt. Eum verò in actum excitari dico, qui propoſitum aliquid habet in cuius ſpeculatione verſetur. At in poteſtate adhuc eſſe dicitur, cùm ſuæ contemplationi nihil reipſa ſubiectum habet. Porro ſi quis etiam contenderet, intellectum nunquam quicquam ſibi habere obiectum: huius opinionis error ex eo deprehendi poteſt, quòd intellectus ſuapte natura ſemper intelligit. Si quidem eius eſſentia in functione eſt. Si verò ſemper intelligit, perpetuum quoque aliquod obiectum habeat eſt neceſſe. Quare intellectus eſt omnia, ſub ratione cõmuni, ſecũdũ quã intelligit, & qualẽ, vt ſæpe diximus, ſuapte natura obtinet. Sic verò ſuã ſubſtãtiã

intuens, alia intuetur. Atque ita ſubſtantiam, quæ inferiora omnia continet, eandem habet cum eo quod eſt contemplationi propoſitum. Id verò eſt quod à ſapiente dictum, Deum ſummum, authorē eſſe intellectus eius qui in ſe ipſo omnia quæ ab vno principio profecta ſunt & ad idem reuerſura, cognoſcit: in aliis verò conniuere videtur. Id eſt, qui ſeruat formas vniuerſas, ſingulas prætermittit. Non enim ſingulis ſublatis vniuerſum tollitur: quemadmodum neque ſublatis ſingulis animalibus, animal tollitur: at ſublato vniuerſo, omnia ſingula tolli eſt neceſſe.

CAPVT IV.

Intellectus (ſicut & antea, animi) munera diſtinguuntur in ſuperiore mundo & in hoc inferiore: atque amplius quæritur num ipſe in illis obeundis mutationem aliquam ſubeat.

IN quo ſi quis rurſum hoc afferat, quoniam intellectus aliquando ſubſtantiam ſuam ad contemplandum propoſitam habet, aliquando res ipſas, commutationem aliquam in eum cadere oportere, quem tamen antea diximus incommutabilem eſſe atque impatibilem: hoc explicemus, conſtituentes eum diuerſa naturæ ſuæ conditione in rebus ipſis contemplandis verſari. Si quidem in mundo intelligibili, ſe ipſe contemplatur. Ideóque huius intelligendi munus, eiuſdem eſt eſſentia. In altero autem cadente in ſenſum, contemplatio modo ad huius eſſentiam pertinet, modo ad res ipſas. Atque ad has ratione eius quod ſecundùm partem dicitur; cuius eſſentia redit ad id quod vniuerſum eſt, eo ſublato quo impeditur. Quod enim in parte eſt, vim habet vniuerſi: illúdq. huius attributionem recipit, per quod etiam definitur, eo ſolo differēs quod vniuerſo ſubiiciatur. Hoc etiam accidit quod per intermedium animum huic corporea quædam affectio imprimatur. Intellectus enim in corpus demerſus, eóque inuolutus, atque cum ſenſu coniunctus, res ipſas propoſitas habet, quæ contemplationi ſunt ſubiectæ. Separatus vero in eſſentiæ ſuæ cognitionem incumbit. Qua ſola ratione in intellectum quædam varietas cadit. At animus res ipſas dicendo moueri dicitur: quia finitimus efficitur mundo intelligibili. Eiúſque motus reflexus eſt: quod ſcientia rem ipſam propoſitam habeat quam contempletur, atque ex hac ad eſſentiam reuertatur. Moueri tamen dicitur, quia circa rem ſuapte natura immotam, variè afficitur. Intellectus autem varietatis expers, etiam immotus eſt. Nec vero fieri poteſt vt animus immotus ſit. Quoniam hic ſubiectus intellectui. Quod autem alteri eſt ſubiectum, id immotum eſſe non poteſt: ne cum attributo idem efficiatur. Hoc tamen tenendum eſt, animum in ſuperiore mundo priùs recto motu moueri quàm reflexo: in inferiore, contra. Si quis verò amplius vrgeat, atque intellectum moueri contendat: quia ab vno in aliud quandam varietatem recipit, quod autem variè afficitur, idē quoque moueri ſit neceſſe: dicemus intellectum nunquam moueri niſi volente huius opifice primario. Cùm vero hic vult, tum illum rectè perpetuóque moueri. Quoniam eiuſmodi motus illi quædam eſt quies: propter eſſentiam quam perpetuam habet atque impatibilem. Eóque cæteris naturis eſt præſtantior. Quæ ſi non adhuc ſatisfaciunt, ſed contra quis contendit intellectum contemplando moueri: quia contemplationi ſubiectam habet nonnunquam rem ipſam, aliquando vero ſuam eſ-

A ſentiam: Equidem ſi in eo mouetur, non aliter quàm à ſe vel ad ſe ipſe mouetur. Quare non ad res externas, nec ab illis ad ſe ipſe mouetur, cùm eas in ſe contineat contentáſque in naturam excitet, & in eo ipſo motum ſubeat æquabilem omniſque varietatis expertem, atque idcirco quieti ſimillimum. Siquidē motus qui propriè dicitur, ab vno in aliud progreſſionem habet. In hoc autem nec adimitur quicquam, nec vlla partitio notari poteſt. Quare neque commutatio eſt, neque paſſio. Quoniam ille nec à ſua ſubſtantia recedit, nec vllam qualitatem mutat. Neque enim verè ſcire diceretur, aut conſtanter noſſe, ſi in eo commutaretur. Sed res obiectas contemplans, nihil mouetur: quia illas in ſe continet. Quæ vt ſæpe diximus, ab illo profectæ, ad
B eundem reuertuntur.

CAPVT V.

Animum, ſicut & intellectum, in ſuperiore mundo mutationis eſſe expertem, quia cum corpore non communicat: eundémque inter corpus & intellectum medium exiſtere.

NEque verò animus in ſuperiore mundo, qui intelligibilis eſt, commutabitur. Quoniam in eo purus & ab omni inuolucro concretionéque ſecretus, actu ſuo fruitur, nulla in rē cum corpore communicans, rerúmque inferiorum veram atque abſolutam cognitionem eſt adeptus. Siquidem illic cum intellectu ſine medio vnitur: qui in hoc inferiore cum ſenſibus erat coniunctus. Immortalis igitur clariórque factus, cum intellectu cohæret & ab
C eodem informatur. Qui enim ipſe mortalis cogitari poſſit, cùm aliæ ſubſtantiæ interitus ſint expertes? Has enim ille ſeruat, ſicvt & ab intellectu ipſe ſeruatur. Intellectus autem à primo rerum omnium opifice, qui à ſe ipſe eſt. Atque intellectus ipſius animi ſpecies eſt, ad eúmque hic ſe refert & cum illo contemplatur. Qui prior rebus cæteris ſine alia cauſa interiecta procreatus eſt: & per hunc intermedium, ipſe animus: ſicut & illa media natura procreata. Per medium autem animum, corpus: quemadmodum & hoc intermedio reliqua ſunt procreata quæ ortui & interitui obnoxia. Ex quibus efficitur, animum in ſuperiore mundo incommutabilem
D atque impatibilem, ſubſtantię ſuæ huiúſque totius cognitione perfrui. Quæ vnica ſcientia comprehenſa eſt, eáque nullam diſſimilitudinem recipiente: propter ſummam in illa vnionem. Siquidem tunc & ipſa & res quæ intelligitur atque intellectus, vnum quiddam ſunt.

CAPVT VI.

Animum ſicut dictum eſt, inter corpus & intellectum medium, aliquando ad intellectum erigi, nonnunquam ad corpus deprimi. Indéque accidere vt cogitatio quæ illi propria eſt, in eodem duplex appareat.

ANimus ab intellectu digreſſus, & in hunc mundum demiſſus, in rebus contemplandis præter intelligentiam, memoriam habet: ſed ſine recor-
E datione ſuperiorum. Alioqui non deſcendiſſet in hunc inferiorem mundum. Atque quemadmodum inferiorum memor, ab illis recedens in hæc deſcendit: ſic antea in cæleſtes orbes delapſus, ſi eorum memoriam ſeruaret, in eis conſiſteret. Quare vt cum in inferiore mundo eſt, inferiorum tantum meminit: ſic in cælum excitatus, eius ſolius memoriam retinet, eíque ſimilis & quaſi idem efficitur. Iis enim ſimilis eſt animus quorum memoriam habet: nec ſine illa ſimilitudine verè memor eſſe diceretur. Quidámque ſimilis eſt intellectui: alius verò ſenſui. Atque ſubſtantiarum intelligentia, ratio-

ne firma nititur. Cogitatio autem, infirma. Hæcque non vnica eſt, ſed varia & multiplex pro varietate eorum quæ in eandem cadunt: ſiue terrena ſint, ſiue cæleſtia. Quibus per imitationem quandam eſt ſimilis penéque eadem. Illa autem corpora ſunt quaſi emortua: quoniam ſecunda ſunt. At cogitatio vtriſque verè ſimilis eſſe non poteſt, ſicut intelligentia. Quoniam illa media eſt inter intellectum & ſenſum: atque in vtrumque horum ex æquo propenſa: nec ſine iis quicquam perfectè conſeruare poteſt. Ex quibus manifeſtum eſt animum per memoriam cum viſione coniungere rem nobilem vel ignobilem. Ergo reuerſi ad id quod erat inſtitutum, dicamus animum in mundo ſuperiore non impeditum, perfectum bonum appetere, idémque (medio intellectu repræſentante) intelligere liberum minimèque impeditum. A quo animus vniuerſi & rationis particeps, per medium intellectum diſtinguitur. Enimvero idem animus à primo bono auerſus, & ad inferiora conuerſus, ea expetit quæ memoria continet. Siquidem talia non appetit, niſi priùs cogitatione complectatur. Antea verò dictum eſt cogitationem eſſe quandam memoriam.

CAPVT VII.

Intellectum res ſuperiores & inferiores quodammodo ignorare: quanquam ratione diſsimili. Idémque de animo dici poſſe, qui aliter res cognoſcit in corpore quàm cùm ab eodem eſt ſeparatus.

SI quis autem ſubiiceret, animum in huius mundi contemplatione vigere priùs quàm in eundem delabatur, atque hac ratione fore contendat vt ab hoc ad ſuperiorem reuerſus, inferiorem adhuc intueatur, ideóque eius memoriam ſeruet: cùm tamen iam dictum ſit in mundo intelligibili nullam eſſe huius memoriam: ad eius rei explicationem conſtituamus, animum, mundum hunc quem nondum incolit, contemplari per intelligentiam, quæ ignorantia quædam eſt, non ſcientia: & tamen quauis ſcientia nobilior. Idque ex eo contingere quòd intellectus ſuperiùs agens ignorat & ea quæ inferiora ſunt. Idemque memor inferiorum, alio interiecto ab illo honorãdo ad hunc inferiorem mundum delabitur. Intellectus verò ſuperiorem rerum omnium opificem ignorat: quia eum perfectè non cognoſcit. alioqui eodem ſuperior eſſet, vt eius author: ſicque effectus cum efficiente comparatus, ipſe efficientis rationem obtineret. Quod in iis eſt quæ probari nullo modo poſſunt. Atque ille vt antea propoſitum eſt, res inferiores dicitur ignorare: non quòd harum ſcientia omnino careat, quas in ſe continet: ſed cum noſtræ ignorantiæ cauſa in maxima imbecillitate ſit poſita, intellectus contra propter ſummam ſupremamque perfectionem ignorare dicitur. Quia res non ſecundùm proprietatem eſſentiæ quæ in illis eſt, contemplatur: ſed altiore quodammodo, quippe qui ſit earum cauſa: res verò vnaquæque ſuperiore modo in ſua cauſa exiſtat quàm in ſe ipſa. Primus etiam opifex non eodem modo quo intellectus, ſed altiore, res ipſas cognoſcit. Nempe vt illas procreat, eaſdem quoque cognoſcit. Quare hoc etiam nomine intellectus ſcientia, ignorantia quædam eſt. Quoniam ab illa quæ in Deo perfectiſſima, multis gradibus diſtinguitur. Ex quo antea dictum eſt, intellectum res ſubiectas ignorare. Eiuſdem verò ignorantia, ſcientia quædam appellatur. Quoniam rerum eiuſmodi conſideratio, perfecta eſt: etiam ſi eſſentiæ non omnino reſpondeat. Neque harum ſcientia indiget: quia vt à ſapiente dictum, earum cauſa eſt, omnes in ſe continens. Summus opifex omnia in intellectu conſeruat quæ certo ordine in animam eduxit, per medium intellectum: & in naturam, per animum: in mundum verò hunc, per vtrumque, donec ventum ad ſingula. Cùm verò Deus intellectum procreauerit, ſicque rerum cauſa ſit: conſequutione quadam efficitur, Deum rerum omnium eſſe opificem, nec earum ſcientia indigere. Quas ſi intellectus ignorat, eo certè ignorat, quòd illas ex nihilo primò non procreauit. Sicvt & earundem Deus ſcientiam habet, quia illarum eſt opifex. Atque intellectus eas ignorare dicitur, quas in ſe ipſis non cognoſcit: ſicque in eodem eſſentiæ cognitio, quædam eſt ignoratio: ſi cum Dei cognitione conferatur. Non enim cùm ſe talem qualis eſt, cognoſcit, omnino in ignoratione verſatur (qui enim hoc dici poteſt, cùm ipſe ſit idem cum ſcientiis & iis rebus quæ ſciuntur: & quemadmodum antea dictum eſt, animus per hunc contemplетur:) ſed hoc tantùm aſſerimus eius ſcientiam ignorantiam quandam eſſe, ſi ex rerum omnium opifice ſpectetur. Quo modo animus cum intellectu comparatus, id ignorat cuius cauſa eſt. alioqui primo rerum omnium opifice, vt ſuperiore, non indigeret. Itaque reuocato ſermone ad id quod erat inſtitutum, ſtatuamus, animum ab hoc domicilio ſeparatum, cùm in cælum euolauerit, eorum memoriam amittere quæ priùs cognouerat: Maximè verò ſingulorum ipſos ſenſus mouentium & ſuapte natura caducorum: ſed illum verſari circa ea quæ ex ſenſilibus ſunt intellecta. [illegible] rerum imagines reciperet, quales a[illegible]m corpore erat coniunctus. Quod [illegible]um eſt. Siquidem in eo etiam cogitatio vigeret. Cogitatio autem ſicvt antea diximus, ſine viſione non eſt. Si verò illic in animo rerum viſiones vigerent, eadem eſſet eorum ſeparatorum, quæ cum corporibus coniunctorum conditio. Quod admitti nullo modo poteſt. Tum enim tantùm rerum ſpecies recipiunt per medium intellectum, cum quo vniuntur. Quare animus in mundo intelligibili per viſa non diſcurrit: anteáque confirmatum eſt eum ab illo delapſum memoria indigere ſenſilium, commutabilium & caducorum: & per inductionem declaratum quæ ſit ratio ignorantiæ in illo, quando cum primo opifice comparatur, & cum iis rebus quarum ipſe eſt cauſa.

CAPVT VIII.

Animus quo modo ſuis facultatibus diſtinguatur, aut ſimul cum corpore diuidatur.

NVnc dicendum eſt quam ob cauſam in animum humanum diuiſio cadat, & quid in eo diuiſionem per ſe ſequatur. Sed illud primum noſſe oportet an animus diuiſionem recipiat: atque vtrùm per ſe, an aduentitia tantùm vi. Nos verò conſtituemus hunc cum corpore coniunctum, aduentitia vi diuidi. Quoniam quæ indiuidua ſunt, cum diuiduis coniuncta, aduentitia vi diuidua eſſe dicuntur. Diuiſio autem ſecundùm ſpeciem appellatur, cùm phantaſtica vis, quæ imaginum eſt, ab altrice, & concupiſcibilis ab iraſcibili alia conſtituitur. Dicimus enim vim eam quæ eſt imaginum, primò vna corporis parte contineri, alia concupiſcibilem, alia etiam iraſcibilem. Quare animus aduentitia vi, non autem per ſe, ſimul cum corpore diuiditur: ſubſtantiæ verò nullam diuiſionem reci-

pit. Itémque quoniam animaduertimus, corpora quæ vita prædita ſunt, animo indigere per omnes partes diffuſo, vt animal ipſum toto corpore & quauis huius parte ſentiat: hac etiam ratione animum diuiduum eſſe dicimus. Manifeſtum verò eſt quamlibet animalis partem ſentire quandiu animum ſentientem continet. Quare verè etiam dicimus virtutem illam diuiſis membris diuidi: & quamuis ea cum omnibus communicetur, animum tamen in ſeipſo non diuidi, ſed in quolibet membro eſſe perfectum. Si quis verò aſſerat animum quidem ſecundùm tactum diuiduum eſſe, at ſecundum alios ſenſus minimè: dicendum eſt illum etiam diuiſo tactu indiuiduum eſſe, ſed hoc, ſicvt diximus, minùs apparere. Conſimili quoque ratione facultas altrix eáque in qua ineſt vis appetendi & fugiendi, per corpus totum diffuſæ, minùs inter ſe ſunt diuiſæ. Atque ſunt hæ quidem cum ſentiendi facultate coniunctæ: ſed reliquis inferiores, & idcirco minùs diuiſæ. Siquidem minùs in corpore diſtinctæ ſunt: quoniam functiones ſuas non exercent per inſtrumenta ſedibus diſtincta. Alioqui neque in toto corpore actiones ſuas ederent. Vires igitur animi quædam ſunt propriis inſtrumentis in corpore differentes, aliæ toti corpori communes.

CAPVT IX.

Senſum communem cum ſpiritu animali coniunctum, re vnicum eſſe: diuerſum tamen videri: pro diuerſitate partium corporis, in quas ſpiritus influit: quoque modo ſenſum ſequantur aliæ animi operationes, quæ cum corpore minùs videntur communicare.

VNica ſentiendi virtus vnit omnium ſenſuum inſtrumenta, cum in ea per internuncios ſenſus proprios defluit, & horum obiecta percipit atque diſcernit. Illáque indiuidua eſt, neque tamen agit per vnicum inſtrumentum, propter magnam vim ipſius ſpiritus. Quare omnes ſenſus ad eandem terminantur, non aliter quàm lineæ à circuli ambitu ad centrum, eáque omnia in quæ ipſi ſenſus feruntur ſimul & in temporis puncto cognoſcit. Senſus enim qui proprius eſt, tantum diſcernit ſpeciem obiecti, ad ipſam virtutem certam rationem habentis: vt Aſpectus candorem & nigrorem cæteróſque colores: Auditus ſonum acutum, leuem, grauem, & tardum: Odoratus fœtorem & odores reliquos: Guſtatus dulcedinem & alias ſaporum differentias: Tactus aſperitatem & lenitatem. Vis autem ipſius ſpiritus ſenſibus communis, diſcernit ſenſilia & ſpecies ſingulorum, eáque ad phantaſticam facultatem, quę imaginum eſt, refert. Hæc format eadem & pro arbitrio componit: deinde traducit ad memoriam: à qua illa ad vſum commodum conſeruantur. Rurſúmque cogitandi vis ad aliam affectionem defert, donec ad intellectum perferantur. Hæque omnes virtutes ſpirituum ſunt, atque per ſe functiones ſuas exercent ſine inſtrumentis in corpore manifeſtis.

CAPVT X.

De facultatibus animi quæ enumeratæ ſunt, quæritur vtrùm in corpore ſedibus ſuis diſtinguantur: quóque modo animus totus in corpore eſſe dicatur.

QVærendum eſt an pro illis animi facultatibus quæ commemoratæ ſunt, ſedes in corpore ſint diſtinctæ. Nos quidem dicimus, virtutes animi in ea corporis parte cognoſci, in qua earum operationes appareant: & de illis quaſdam ſedibus indigere, non vt in illis ſint, ſed potius vt actiones quas

A edunt, in eis oſtendant tanquam in receptaculis accommodatis. Ipſe verò animus ſuæ actioni corporis partem accommodat, eiuſque virtutes diuerſæ eſſe videntur tantum pro conditione membrorum variè affectorum. Quanquam hæ non omnino diuerſæ ſunt, nec ex iis ille componitur, ſed natura ſua ſimplex eſt. Atque de eius virtutibus, quæ præſtantiores ſunt, hę ab eadem ſine vlla intermiſſione in corporis partes influunt. Ex quo efficitur facultates eſſe animi non inſtrumentorum: immò verò quanto nobiliores ſunt, tanto magis animo potius quàm ipſis membris ineſſe videntur. Reuocata igitur oratione ad id quod primo loco fuerat inſtitutum, dicimus, ſi nulla animi virtus propriam ſedem
B habet, futurum vt eius vis interior ab exteriore nulla re prorſus diſtinguatur: neque partem corporis qua mouemur, diuerſam fore à ſentiente, per inſitam virtutem aliunde influentem. Quod omnino à ratione eſt alienum. Itémque ignorari erit neceſſe quibus inſtrumentis animi operationes ſint inſitæ. Si quis verò hoc reſpondeat, virtutes animi quaſdam ſuas ſedes habere in illis membris, in quibus earum operationes apparent: rurſus hoc opponemus, ſi ita conſtituatur fore, vt animus totus nobis non inſit, ſed eius pars aliqua extra nos maneat. Id vero probari nullo modo poteſt. Quare nudè hæc explicantes, aſſerimus nullam omnino animi par-
C tem in loco exiſtere: ſiue animus ipſe corpori inſit, ſiue non inſit. Quoniam locus ambit atque continet id cuius locus eſt, & quicquid loco continetur, corpus eſt. At neque animus ipſe, neque eius facultas vlla, corpus eſt. Cum vero dicimus eius quaſdam vires certis membris ineſſe: non in illis tanquam in loco eas eſſe intelligimus: ſed quia in eis illarum operationes apparent. Aliter enim ſe habet corpus ad locum, quàm animus ad ipſum corpus. Siquidem hic corpus continet, non autem corpore continetur, cum ſit cauſa corporis. At ſi animus in corpore eſſet tanquam in loco, aliquando corpus ſine animo exiſteret, hicque illud paulatim ſubiret, ſicvt aqua vaſculum. Itemque locus non
D eſt in corpore, ſed ipſum ambit, cum ſit eiuſdem conceptaculum: eſtque amplior corpore, quandoquidem & illud continet. Corpus autem animum non ambit. Si vero fortaſſe quis arbitretur fieri nullo modo poſſe, vt animus in corpore ſit aliter quàm vt in loco, contra opponemus locum ſuperficiem eſſe extremam, corpus ipſum ambientem. Ex quo efficietur animum in extrema tantum corporis ſuperficie futurum: reliquum vero corpus animi expers. Quod rationi nullomodo eſt conſentaneum. Amplius ſi animus ſit in corpore tanquam in vaſe, corpus ipſi animo motum pręſtabit: quod à veritate omnino abhorret. Siquidem contra potius ani-
E mus in corpore motus cauſa eſt. Atqui vas cum mouetur, ſecum mouet rem eam quam continet. Corpore etiam intereunte, animum oporteret interire. Atqui ille à corpore ſeparatus longè conſtantior & firmior efficitur. Si quis verò adhuc opponat locum non eſſe ſuperficiem extremam, ſed ipſum interuallum: eo minùs erit probabile animum in corpore tanquam in loco exiſtere. Quoniam interuallum inane quiddam eſt: corpus autem inane nō eſt, ſed in inani. Quare ſi eo modo in corpore tanquam in loco animus exiſteret: fateri eſſet neceſſe, quod abſurdum eſt, eum in inani exiſtere. Nihilo vero magis animus in corpore eſſe dicitur, vt affectio in ſubiecto: verbi gratia, color vel

figura in corpore. Affectiones enim à ſubiecto ſeparatæ non manent incorruptæ. Animus autem ſine interitu à corpore ſeparatus, eo etiam diſſoluto, manet. Neque is interit corpore intereunte, quemadmodum pars ſimul cum toto diſſoluitur. Quandoquidem ille corporis pars non eſt. Nec verò in corpore eſt, vt totum in parte. Quoniam omnino contra opinionem eſt animum totum corpúſque eius partem dicere. Neque ille in corpore eſt vt forma in materia prima. Quia forma ſine interitu à mate- A ria prima ſeparari non poteſt. Animum autem non eſſe eiuſmodi ex eo intelligitur quod ſine interitu à corpore ſeparatur. Et materia prima formam antecedit: corpus verò poſterius eſt animo, qui formam cum materia coniungit, ex illiſque corpus perficit. Itaq. non eſt in corpore vt forma in materia prima. Nec vt agens in eo quod agitur eique inhærens: alioqui etiam viciſſim ab eodem afficeretur. Effectum eſt igitur animum nullo ex iis modis qui enumerati ſunt, in corpore exiſtere.

DE SECRETIORE PARTE

DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS LIB. III.

CAPVT I.

Animum neque corpus eſſe, neque corporis qualitatem: quóque modo idem ſe habeat ad humores, quibus è corpore omnino effluentibus, vita diſſoluitur.

CVM hactenus ea ſint abſoluta quæ antegreſſa eſſe oportuit de intellectu, de communi animo, de ratiocinante, ſentiente, alente, necnon de naturis prout ordine quodam inter ſe conſtant, per ea ſigna quæ philoſopho veritatem detegunt, alios autem ad eius inueſtigationem excitant: ſequitur vt eadem via, atque ratione, animi eſſentiam explicemus, exordio ducto ab eorum opinione qui hunc exiſti- C mauerunt vel corpus eſſe quoddam, vel certam compoſitionem corporis, partiúmque in illo vnionem: vtroſque redarguentes, & eas fallacias quæ in eorum rationibus latent, detegentes. In quo recenſebimus ea omnia quæ de eiuſmodi opinionibus ad nos peruenerunt. Hoc igitur primum aſſerimus, operationes quæ in corpore exiſtunt, proficiſci ab ipſa virtute miro quodam modo agente: non à corpore. Idque ex eo apparere, quod cum in omni corpore inſint quantitas & qualitas, hæc tamen ab illa diuerſa ex eo intelligatur quod omne corpus quantitatis eſſe particeps neceſſe ſit (quod D etiam illi confitentur) qualitatis verò minimè. Porro qui fieri poteſt vt qualitas corpus ſit & eadem in ſenſum non cadat (præſertim cum omne corpus quantitati ſubiectum ſit) non omnis verò qualitas ſenſui? Cum itaque ex iis efficiatur nullam qualitatem corpus eſſe, manifeſtum eſt errare eos qui animum corpus eſſe dicunt. Quibus etiam adiicimus quod antea diximus, omne corpus de quo particula aliqua detrahitur, minui: qualitatem verò eandem remanere. Quoniam mellis libra vna cum altera quantitate mellis, dimidia, magnitudinem non habet parem, habet tamen parem dulcedinem. Si quis verò hoc nobis opponat, aucta quan- E titate virtutem augeri, eadémque imminuta hanc quoque minui: contra contendemus nonnunquam paruo corpori potentem virtutem ineſſe. Ex quo apparet qualitatem ipſam ſiue virtutem, quantitatem non eſſe, eiúſque aliam ratione exiſtere quàm vel corporis vel vnionis corpuſculorum, quæ non niſi ad materiam corporis pertinet: alioqui ne in ipſa quidem qualitate agendi eſſet poſita. In

B contrarium verò ſi quis afferat, omnino exhauſto ſanguine atque ſpiritu animal interire, inquiràtque cur ſi animi alia ſit eſſentia à ſanguine & ſpiritu, iis effluentibus animal extingui oporteat? reſpondebimus etiamſi humores animali vitam non tribuant, animal tamen ad vitam humoribus indigere, hóſque ad animal eam rationem habere quam animus ad corpus. Eoſdem igitur ab animo regi & ad corporis formam accommodari. Quoniam cum corpus diſſolubile ſit, niſi animus per humores repararet quod de illo effluit, diutius non poſſet conſiſtere. Conſumptis itaque elementis, quia perit materia ipſi animo ad corporis conſeruationem neceſſaria, animal quoque interit. Quare in illis humoribus animalis materia eſt, animus autem cauſa efficiens. Hoc etiam ampliùs ex eo intelligitur, quod animalia quædam carent ſanguine, nonnulla etiam reſpiratione: quibus tamen animi natura ineſt. Quoniam non poteſt animal vllum ſine animo exiſtere. Præterea ſi animus corpus eſſet, diffundi hic per vniuerſum corpus nullo modo poſſet, nec eius partes vnire. Itémque ſi ille corpus eſſet commixtum atque temperatum ex elementis, re ipſa non eſſet, ſed tantùm poteſtate, ſicvt & elementa: idémque interiret quemadmodum & ea quæ miſcentur ſecundum ſubſtantiam intereunt, vt quando dulcedo cum amaritudine permiſcetur. Ad hæc corpus quod cum altero permiſcetur, illud ipſum maius efficit. Atqui animus cùm in corpore eſt, eius quantitatem nullo modo adauget, ſed illa eadem manet. In aliis manifeſtum quoque eſt cum pars corporea à corpore ſeiungitur, reliquum corpus imminui: at corpus à quo animus ſeparatus eſt, in tumorem augetur. Amplius cum corpus omne diſſolubile ſit, animus manet interitus & diſſolutionis expers. Corpus igitur non eſt. Nec vero corpus vnum cum altero compoſitum hoc ſecundum omnem partem poteſt penetrare. Animus autem in omnes corporis partes permeat. Corpúſque quodlibet in infinitum diuiduū eſt: animus non item. Atque ex eorum ſententia qui arbitrantur animum eſſe corpus, vt agentia omnia ſint etiam corporea; quæri poteſt an quoduis agens ortus ſui principium habere poſſit. Quod ſi concedimus, erit neceſſe de agentibus vnum ex alio eſſe ortum, ſicque in infinitum progreſſio eſt futura. Quod cum abſurdum ſit, fateri neceſſe eſt in

A agentibus aliquod eſſe primum, idémque perpetuum: quare & incorporeum. Ex quibus efficitur non omnia agentia eſſe corporea. Si verò agentia quædam ſunt, quæ neque ortus ſui principium habuerint, neque finem ſint habitura: in iis animos qui corpora informant, haberi eſt neceſſe. Enimvero alij animum eſſe corporeum ex eo opinati ſunt, quod corporum actiones varias animaduerterent, vt calfactionem, refrigerationem, eandémque varietatem in miris animi functionibus viderent: neſcientes corpora vi ſua non agere, ſed per eam quæ alia à corporis proprietate, illis eſt inſita: aut etiam ſi corpora vi ſua agere dicantur, eorum tamen actiones, quales ſunt calfactio & refrigera-

B tio, nequaquam eſſe ſimiles animi actionibus: in quibus numerantur cogitatio, contemplatio, appetitio, obſeruatio iuſtitiæ. Vis enim talium actionum effectrix, alia ſit neceſſe à ſubſtantia corporea. Quare huius ſententiæ autores eas actiones corporibus aſcripſerunt, quæ ad ſpiritus erant referendæ: ipſóſque ſpiritus in nobis otioſos reliquerunt. Quibus hoc etiam adiiciamus, ſi animus corporeus ſit hoc corpus permeans, percurret partes infinitas. Hoc verò falſum eſſe ex eo intelligitur quod partes re ipſa infinitæ eſſe nullo modo poſſunt: aut ſi ille non permeet omnes corporis partes, neque etiam per totum corpus diffundetur. Atqui per totum corpus diffunditur cum huius cauſa ſit: hócque nomine illo etiam maior.

C Neque verò per illud diffunditur, ſingulas partes diuidendo, cum ſit corporis expers: ſed ratione quadam meliore. Nec minùs abſurdum eſt dicere animum ſpiritum eſſe naturalem, refrigerantem, qui naſcatur ex coniunctione elementorum per partium attenuationem. Quoniam in multis animalibus dominatur elementaris calor, quibus ineſt animus ſine eiuſmodi ſpiritu refrigerante.

CAPVT II.

Quem ordinem in vniuerſitate animus obtineat, quóque modo ad ea quæ ſuperiora ſunt & inferiora ſe habeat: quid Deus præſtet cauſis omnibus quibus eſt ſuperior.

D SI qui dixerint naturam animo eſſe priorem, húncque ex naturarum differentium permixtione exoriri, conſequetur, quod ſapientum ſententiæ maximè aduerſatur, nobilius ignobiliore eſſe poſterius. Etenim in iis quæ procreata ſunt, intellectus primus eſt: hunc ſequitur animus, animúmque natura: in quo ordine quod inferius eſt, idem quoque ignobilius: ſicut quod ſuperius, idem appetendum magis, quia nobilius atque communius. Si qui etiam affirmauerint intellectum animo eſſe poſteriorem, eadem ratione fateri cogentur, ſummum rerum opificem non modò intellectu eſſe poſteriorem, ſed & ortui interituique obnoxium. Quod certè falſiſſimum eſt, neque talis rerum ordo conſtituendus.

E Alioqui neque animus exiſteret, neque intellectus, neque quicquam eorum quæ ſunt. Quare dicimus intellectum à Deo primum eſſe procreatum: húncque rebus aliis procreandis eſſe præfectum. Procreauit autem intellectum Deus opifex per medium verbum. Quoniam inter illum & intellectum, medium aliud nullum interceſſit, quod cum intellectu coefficiendi vim haberet. Intellectus animi cauſa extitit, animúſque ipſius naturæ. Natura denique principium rerum ſingularum quæ oriuntur: harum vna ad alteram medij rationem obtinente. Deus verò cauſarum omnium author eſt: vt pote qui eas ex nihilo procreauit, intellectúque vt communi forma concluſit: quas poſtea pro temporis occaſione educeret, aliquando per medium, ſecundum cuiuſque conditionem & ordinem: niſi quod vna eſt alterius interiecta cauſa. Deus igitur omnibus cauſis hoc præſtat vt & ſint & ex ſe res alias procreent. Tantúmque in procreando hoc differunt, quod ipſe alicuius cauſæ author eſt, ſine vlla alia interiecta.

CAPVT III.

In ordine poteſtatis ad actum, colligitur Deum eſſe, cuius vi poteſtas in actum ſuum educitur: ipſe verò actus puriſſimus eſt, eóque inter omnia quæ ſunt, ſolus perfectionem ſummam adeptus.

DEum eſſe, hæc demonſtratio inter omnes maximè videtur efficere. Quod nihil in poteſtate ſit quin aliud antecedat quod actu exiſtat. Alioqui ne ipſa quidem poteſtas in actum ſuum educeretur: cum illa aliud non ſit quàm ad actum quędam facultas: nec poſſit ſua vi in actum exire. Non enim rationi conſentaneum eſt aliud à ſe ipſo, vt ab agente, exiſtere: præſertim cum agens omne ea re priùs habeatur quam ſua vi efficit, falſúmque ſit idem ſe ipſo in vna eadémque ratione, prius eſſe ac poſterius. Itaque ſi poteſtas in actum educitur, neceſſe eſt actum quendam purum exiſtere: quòd hic nihil habere poſſit à quo in actum excitetur. Eiuſmodi verò eſt Ens neceſſarium, perpetuum, quod in aliam ſubſtantiam abire nullo modo poteſt, neque imminui, neque vllis affectionibus commutari. A quo actiones omnes manant, & cuius nutu poteſtas omnis in actum excitatur. Ipſum quoque incommutabile: quoniam ab alio procreari non potuit. Id verò illi accidit quia ſuapte natura in actu perpetuo eſt, eodémque neceſſario. Imo id ipſum eſt quod verè eſt, vel potiùs ſupra id quod eſt. Atque idcirco ratio eorum quę ſunt, ab illo pendet, in eodémque conſeruatur & ad illud reuocatur. Adeo vt ne cogitatione quidem fingi poſſit hoc in aliqua poteſtate exiſtere: alioqui altero indigeret, cuius vi in actum excitaretur. Contra verò omnia quę ab illo diuerſa ſunt, prius in poteſtate eſſe intelliguntur quàm in actu. Quoniam priuatio antecedit id quod eſt: ſicut & poteſtas neceſſitatem. Minui autem nullo modo poteſt, quia ens eſt numeris omnibus abſolutum: nec ei cum rebus aliis vlla naturæ communio intercedit. Ens eſt prius quolibet proximo, cum ſit omnium opifex & moderator. Eſt etiam ens neceſſarium: ſi quidem eo ipſo deſcribitur. Cognoſcit omnia pręterita, præſentia, atque futura ſub vna ratione, immotus. Quoniam hæc omnia cognoſcit vt eorundem opifex: ab aliis autem cognoſcuntur: vt ab eiſdem videntur. Atque ſe ipſum contemplans, non externum quiddam, alia de poteſtate in actum excitat, ſemper tamen commutationis expers. Quoniam actus ſummus eſt, idémque puriſſimus. Quod autem ab illo procreatum eſt, non quieſcit. Quia interire poteſt, & ad priorem poteſtatem reuocari. Idque, quoniam aliquando ortum eſt, ea conditione teneri eſt neceſſe. Quod verò actu eſt, nobilius eſt eo quod in poteſtate ſpectatur. Actu enim eſt, cum antea eſſet poteſtate. Quódque poteſtate eſt, verè non eſt, etſi communione entis appellatione nonnunquam eſſe dicatur. Effectum itaque eſt actum poteſtate eſſe meliorem, que communiorem, eundémque à natura cor-

porea hoc ipſo differre, quod in aliam mutari nullo modo poteſt. Itémque intellectum ſicvt & animum, naturâ eſſe priorem. Quoniam in ipſa natura, tam intellectus quàm animi effectus quidam elucet.

CAPVT IV.

Formarum in vniuerſitate ordo explicatur. De quibus quædam cum materia coniunctæ ſunt, aliæ ab ea ſeparatæ. Deinde oſtenditur quo modo illæ omnes ſuis gradibus ad Deum referantur, ab eodémque in agendo differant.

PRæter hæc, cognoſcendum quoque eſt animum actu exiſtere ab intellectu profectum: ipſumque etiam intellectum actu eſſe, vt à primo principio eſt procreatus. Hic verò animo formam dat atque virtutem quam à primo principio recipit: illo ſcilicet huic inferente, vniuerſitatem rerum earum quæ produci poſſunt. Porro animus agit tantùm circa materiam primam per mediam naturam cæleſtem, quæ honore digna eſt: Intellectus autem circa animum, ſine medio. At idem circa ipſam naturam agit per medium animum. Animus enim cauſa eſt formæ in materia prima, ſicvt ipſe intellectus, formæ in animo. Omnes verò formæ à ſummo principio in intellectum ſunt congeſtæ eidémque inſitæ, atque cum illo procreatæ. Amplius, intellectus formas in animo conſeruat & animus eaſdem in materia prima. Harum enim tum intellectus tum animus cauſa eſt. Supremus autem eorum author Ens eſt, Bonum abſolutum verúmque. Qui rebus ipſis dat vt ſint, harum formas innouans, &, quoniam omnino actu eſt, omnia ſecundum eſſentiam procreans: quædam tamen nulla alia media cauſa interueniente, alia per aliquam intermediam. Vtque actus verus eſt & abſolutus, omnia ſecundum eſſentiam ſuam contemplatur & in puncto perficit. Intellectus autem cum actu ſit, habeátque ſuperiorem actum alium: ab hoc excipit vim immiſſam: ideóque in ſuo opere permanet: vt ſimilis efficiatur agenti: qui actus eſt abſolutus, id eſt, vera eſſentia. Idémque aliquid contemplans, ſuperiorem illum actum intuetur, perfectámque actionem edit: quia agit per vim ab illo immiſſam, quaſi in hoc ille ipſe agat. Nec diſſimili ratione animus quia ad agendum vim quandam ab intellectu profectam recipit, illum imitatur, in quem intentus agit, per eundémque in res alias influit. Eſt enim verum agens, actus abſolutus, eſſentia ac ſapientia perfectiſſima: illúdque ſeipſum contemplans agit. Quia aliud ab illo nihil eſt, quod non ab eodem acceperit ſui ortus principium. Hoc ſolum per ſe eſt, omniáque procreat, procreata regit, atque conſeruat ea quæ ſuapte natura ſunt conſtantia: eadémque à ſe mouet & ad ſe reuocat. Hactenus igitur probatum eſt intellectum animo eſſe priorem, animúmque ipſa natura. Hanc verò priorem rebus omnibus quæ oriuntur & intereunt. Denique omnium opificem priorem eſſe omnibus, & cuiuſlibet agentis actioniſque principium. Qui primo procreat, tandem perficit: in eodem tamen puncto inchoat, confirmat, abſoluit. Procreauitque vniuerſa nulla alia cauſa excitante vel præcipiente. Cúmque cætera agentia operando ad aliud ſe referant, conſequens eſt hunc ſolum veri agentis rationem obtinere.

CAPVT V.

Animus quo modo actu ſit, & tamen aliqua ex parte poteſtatis etiam particeps: quóque à corporis compoſitione & harmonia differat, contra nonnullos Pythagoreos.

NVnc ad inſtitutum reuerſi conſtituimus animum, quoniam actu eſt, poteſtate non eſſe: niſi id in hanc partem dictum cogitatione complectimur: quod ille, vt antea propoſitum eſt, procreatus ſit, omniáque procreata aliquid actus habeant & poteſtatis: quódque in iis Ens actu quadam ex parte imminutum ſit. Deus verò ipſe principium rei quæ ex poteſtate in ſuum actum poteſt excitari. Neque tamen intellectus vel animus in poteſtate & actu eſſe dicũtur, quòd in tempore procreentur, eorúmque vnum alteri ſuccedat, ſicvt in iis corporibus accidit quæ poſſunt oriri & interire. quoniam illa permanent ſempiternáque ſunt. Qua etiam ratione efficitur animum nec ſpiritum eſſe, nec corpus vllum, quemadmodum etiam ſuperioribus rationibus eſt confirmatum. De quo quamquam contraria ſit nonnullorum opinio, in *illis* tamen quæ nuper à nobis ſcripta ſunt, acquieſcamus. Si quis verò amplius dixerit animum eſſe aliquid præter naturam corporum, hoc iam quale ſit exploremus, & quæ ſit eiuſmodi corporis compoſitio, qua nonnulli in deſcribenda animi natura ſunt vſi. Quidam Pythagorei exiſtimauerunt compoſitionem hanc citharæ eſſe ſimilem: quod quemadmodum ſi huius chordæ aptè & ſecũdum rationem intendantur, concentum excitant citharædo pulſante: ſic humoribus conuenienter inter ſe temperatis, exoriatur totius corporis perfecta conſtitutio, per quam animi natura explicatur. Quorum ratio ea continet quæ fieri nullo modo poſſunt. In hac verò quanquam quæ pro argumentis afferuntur firma appareant atque euidentia: ea tamen hic rationibus explicari poſſunt atque abundè redargui. Etenim animus (quod etiam illi admittebant) prior eſt corporis compoſitione: ſi quidem hanc ipſe ſibi accommodauit. Atque idem corpori imperat, in multiſque eam ad agendum propenſionem reprimit quę ex corpore enaſcitur. Atqui ipſa compoſitio neque corpori imperare poteſt, neque propenſionem ad agendum ex illo profectam impedire. Et animus ſubſtantia eſt: compoſitio verò minimè: ſed hæc humoribus inter ſe temperatis accidit. Itémque ad corporis compoſitionem optimam nèceſſario conſequuntur ſanitas & indolentia: hæc verò non eſt neceſſe cum optima conſtitutione animi conſiſtere. Porro ſi animus ipſe compoſitio eſſet, vt partium variarum variæ compoſitiones ſunt, ita eſſet neceſſe in eodem corpore varios animos exiſtere. Quod valde abſurdum eſt. Amplius ſi animus eſſet corporis compoſitio, quoniam partium in corpore conformatio ab animo eſt, hic à ſe ipſe exiſteret. At partes non à ſe ipſæ ſed ab alio priore conformationem capiunt: quemadmodum neque chordarum compoſitio, quam concentus ſequitur, ab ipſis chordis eſt, ſed à muſico. Quod in illis ignobilioris naturæ eſt argumentum. Conſimili etiam ratione ſi animus eſt corporis compoſitio, cum hæc à corpore initium habeat, efficietur animum non ab animo, ſed ab alio initium accipere, & interea quæ ſunt pro ſola comparationis varietate alia aliis priora exiſtere. At forma non ſine animo formatore producitur. Alioqui fortuito exiſteret. Quod neque in ſingulis rebus, neque in vniuerſis fieri vllo modo poteſt. Ex quibus efficitur

citur

[ſc]itur animum à corporis compoſitione eſſe diuer[ſ]um.

CAPVT VI.

[Vt] intelligatur quomodo animus ad corpus ſe habeat, aſſumitur eius definitio ex 1. *cap. lib.* 2. *de Animo: cuius partes ſingulæ explicantur.*

SI quis verò hoc obiiciat, veteres philoſophos vno conſenſu probauiſſe animum actum eſſe [c]orporis naturalis inſtrumentis præditi, actúmque [ſ]ubſtantiam eſſe non poſſe, quia huic inhæret, at[q]ue ex hoc effici arbitretur animum ſubſtantiam [n]on eſſe: exactiùs nobis erit huius rationis vis ex[t]endenda. Actum hunc quidam Attici alio nomi[n]e Entelechiam appellauerunt: iidémque philoſo[p]hi affirmarunt animum ad corpus certam ratio[n]em obtinere, nempe eam quam habet forma ad [m]ateriam quæ corporis naturã ſuſcepit. Niſi quod [an]imus, abſolutè corporis forma non eſt, ſed eius [q]uod naturale dicitur, inſtrumentíſque præditum [e]ſt & vitæ poteſtatem habet. Atqui antea confir[m]auimus actum corporis ſubſtantiam eſſe, non ac[c]idens. Diſtinguendi verò gratia additum (corpo[ri]s naturalis) vt ab eo ſeparetur quod arte conſtat: [q]uale eſt quod pingitur. Itémque, poteſtatem vitæ [h]abentis, vt ab inanimis diſtinguatur: qualia ſunt [l]apis, ferrum, quæque ſunt eiuſmodi. Hæc enim quanquam naturalia corpora ſint, vitæ tamen pote[ſ]tatem non habent. Præditum etiam inſtrumentis [i]is dicitur quæ pertinent ad obeunda munera vitæ: qualia ſunt Cerebrum, Cor & Iecur, quæ in principibus partibus habentur. Actus autem duplex eſt. Quidam qui ſeparari poteſt ab eo cuius actus eſt, vt nauta à naue, eques ab equo: alius qui ſeparari non poteſt, vt calor ab igne, frigus à niue. De quibus is qui ſeparari poteſt, intereunte ſubiecto non interit: alius verò ſimul cum ſubiecto perit. Animus igitur, corporis naturalis actus eſt, qui ſeparari poteſt. Non enim hic corpore intereunte interit, ſicvt eſt declaratum. Rurſus actus quidam perfectio eſt materiæ eius per quam in rerum natura exiſtit, vt caliditas, ignis: alius in altero perfectionis eſt principium & cauſa, quomodo architectus ipſius domus actus eſt. Animúſque actus eſt corporis naturalis, non quod eius ſit perfectio quædam quieſcens, ſed quia in eo perfectionis eſt cauſa: nempe ſenſus, intelligentiæ, phantaſiæ, & cæterorum quæ ſunt eiuſmodi. Corpus enim priùs quàm animetur, imperfectum eſt, neque tamen animus corporea quædam eſt perfectio: alioqui ſimul cum corpore diuideretur: quemadmodum figura ſtatuæ, ſimul cum ſtatua.

CAPVT VII.

Animum humanum oſtendit actum eſſe ſiue perfectionem à corpore ſeparabilem: quia in multis cum corpore non communicat. Et quo modo is ſe habeat ad rerum omnium intelligibilium formas.

NEque verò animus vnius partis perfectio eſt vt aſpectus oculi: quia in ipſis partibus id agit in quo poſita eſt ſingularum perfectio: nec perfectione hac pereunte animum interire eſt neceſſe. Sed actus eſt qui ſeparari poteſt ab eo cui ineſt. Neque verò mortalis eſt, quoniam operationes habet non communicantes cum inſtrumentis corporeis, imo plerunque his aduerſantes, quales in rectis moribus apparent: & ſine vllo medio interiecto omnes eiuſdem corporis partes diſcernit. [I]dem quoque, purus res corporis expertes contemplans, actiones edit in quibus nullis inſtrumentis indiget. [I]taque ſalua manet huius eſſentia diſſoluto corpore: alioqui actiones haberet ſua eſſentia nobiliores. Quod abſurdum eſſe ex eo intelligitur quod eſſentia cauſa actionis eſt: effectus verò cauſa efficiente melior eſſe non poteſt. Alioqui ſi vt ille naturalis formæ rationem habet, ſeparari non poteſt, quo modo in ſomno ſine diſtractione à corpore, excitatur ad ſuſcipienda vaticinia, rerúmque futurarum prænotionem? Quod etiam nonnunquam inter vigilandum accidit, cum ille ſemotis iis affectionibus quæ ad materiam pertinent, ad ſe reuertitur. Sed hoc noctu multo magis apparet propter ſenſuum quietem, functionúmque in illis intermiſſionem. Præterea ſi animus perfectio eſſet corporis, hoc ipſo quod corpus eſt, ille nunquam corpus contra naturæ ſuæ impetum moueret: nec rerum vllam cognitionem haberet. Qui quamuis ſenſilia diſcernat, non tamen idcirco ſenſibus ſimilis efficitur: ſi quidem etiam diſſimilia cognoſcit, atq; ex naturæ ordine ſenſus ipſi eorum quæ obiiciuntur, imagines recipiunt, per has verò animus res ipſas diſcernit. Nec ea cõtemplaretur quæ corporis expertia ſunt, ſi forma eſſet corpori addicta: nec ſi naturalis eſſet perfectio, per appetitionem ad contraria moueret. Porrò ſi animus vt ſit, corpore indiget, viciſſimque corpus animo, propter quandam communionem qualis inter partem partiſque facultatem intercedit: horum vnum alteri non aduerſabitur. At in multis obſeruatum eſt, animum rerum variarum ſcientia exornatum & ſupra corporeas appetitiones excitatum, corpori eſſe aduerſatum. Quanquam idem optimis moribus inſtructus hos cum corpore communicat: quibus domicilium ſuum perficiens, hoc omni damno liberat, conſequitúrque vt nec ipſum deprauetur, nec ipſius animi parenti odioſum ſit. Qua etiam ratione hic corporis perfectio eſſe dicitur. Adde quod virtus corporis ab anno ætatis quadrageſimo minuitur: animi verò vis adhuc augetur. Neque ille hominis perfectio naturalis dici poteſt: ſicvt is qui belluis ineſt: quoniam belluæ ſolo naturæ impetu ſine vlla ſcientia, reguntur: homines non item. Alioqui hi in diſciplinas non incumberent. Atqui doctrina inſtituti & exculti ab animo diriguntur, qui prius quidem erat informis, ſed tamen eiuſmodi vt doctrina poſſet informari. Amplius ſi eſſet hominis perfectio ſicvt animus belluæ, non poſſet homo ab altera ſubſtantia gubernari: neque ei pareret: nihilóque magis quàm ipſæ belluæ formas eas inquireret quæ à corpore ſunt ſeparatæ, aut in harum contemplationem incumberet. Porrò vt aër recepturus omnes colorum differentias illis ſuapte natura caret (non enim ſi certo colore eſſet imbutus, alios poſſet recipere) itémque aqua atque etiam oculus ſi certum colorem haberet, alios non poſſet perſpicere: quod de auditu, odoratu reliquiſque ſenſibus eodem modo iudicandum: ſic animus humanus cum omnes rerum corporatarum formas recipere poſſit & diſcernere, vna ex illis eſſe nullo modo poteſt. Neque verò hic rerum corporatarum formas ſub ratione communi atque confuſa cognoſcit, vt is qui belluis ineſt, ſed ſpeciatim diſcernit diſtinctéque comprehendit ſecundum rationem cuique propriam, vt colorem & odorem. Quare abundè ſatis probatum eſt, animum humanum non eſſe naturalem formam, qualis eſt qui in belluis: eóque potiſſimum nomine: quod ſi eiuſmodi ſit, eundem corpori obſequi erit neceſſe: nec vlla in parte huius motibus aut propenſionibus, quas ipſa contagio parit,

poterit aduerſari: nec illi imperare. Adde quod ſi corpori vlla fieret impreſſio, huic ſimilem aliquam in animo gigni oporteret: nec ipſe homo quicquam haberet ſenſu nobilius. Quandoquidem actus cum corpore coniuncti conditio, ſenſum non ſuperat, neque vis cogitandi aut deliberandi quæ in eo eſt poſita, vt incognitum ex præcognito colligatur, corpori eſt addicta. Quod cum animaduerterent hi qui opinati ſunt animum eſſe corporeum, fateri ſunt coacti ab eo alium quendam eſſe aliúmA que intellectum immortalem: huncque actum eſſe, non vt perfectionem corporis naturalis patibilis, ſed vt cauſam effectricem perfectionis. Qui animus vnus ſit idémque receptus, dicatur actus corporis naturalis inſtrumentis præditi & poteſtate vitam habentis. Nos autem ſtatuimus non eſſe animum alterum qui hominem regat, ſuperiorem eo in quo rationis eſt principium. Quem phyſici actum appellant, quia naturale corpus perficit.

DE SECRETIORE PARTE

DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS

LIB. IV.

CAPVT I.

Oſtendit quo modo philoſopho à corporeis ad ea aſcendendum ſit quæ corporis ſunt expertia. In iis verò obiter indicat quæ dignitas intelligibilis mundi, & qua ratione hic ſe habeat ad reliqua quæ naturæ vniuerſitate continentur.

QVi ſuperato corpore, ſenſus compoſuit motúſque cum materia coniunctos, atque phantaſia puriore facta, reuerſus eſt ad ſubſtantiam intellectus, hic agnoſcet dignitatẽ ſuam: quæ conſiſtit in confirmatis viribus ad contemplandum mundum intelligibilem, pro huius excelC lentia ideáque ſuprema, quæ lumen eſt luminum reliquorum, bonum bonorum, dignitas dignitatum, atque eſſentia eorum quæ ſunt, vel potius id ipſum quod eſt: extra quod nihil omnino eſt. Quódque ſui ipſius deſiderio fruitur, atque principium eſt cuius vi omnia ſunt & conſtant: Idemque appetendum, ad quod omnia quæ appetunt, ſua ſponte feruntur, naturæ quadam proprietate, quæ conſiſtit in forma per alterius imitationem expreſſa. Per illum verò motum eadem exiſtunt: quemadmodum per impreſſionem eſſentiæ in alio receD ptam procreantur. Iam enim alio loco à nobis probatum eſt ſubſtantiam naturalem per naturam propriam exiſtere: huiúſque confirmationem in forma eſſe poſitam, formæ verò vim in exemplaris cauſæ imitatione. Quare omnia illud appetunt, appetendo ad idem mouentur: mota ab illo procreantur. Illud verò moueri nullo modo poteſt, mouet tamen omnia, eo motu cuius vi eadem exiſtunt: donec perueniant ad motorem vnum, quo ſuperior nullus eſt alius. Ex quo etiam hic primus opifex omnibus eſt principium eſſentiæ atque conſtantiæ: ſine quo nihil in rerum natura conſiſtit.

CAPVT II.

De duplicis formæ vi in natura principiis dictum eſt, nunc de materia prima quæritur quo modo hac cogitatione fingatur omnis formæ expers, & ad formam moueatur, hancque appetat.

COntra verò fortaſſe quiſpiam hac ratione contendet, & ſubſtantiæ in quam omnis naturalis forma diſſoluitur, motum eiuſmodi proprium ineſſe non poſſe: quod [illegible] à quadam appetitione proficiſcatur: illi [illegible]petitio nulla inſit. Quæ ſi moueri non poteſt, [illegible]o neque ſecundum eſB ſentiam procreata dicetur: ſed id potius quod concretum eſt. Illa autem cauſa erit omnis motus. Nos verò reſpondeamus, eum qui ita ſentiat in magno errore verſari. Quoniam quod in ſimplicibus ita primum eſt, vt in id omnia alia diſſoluantur, nunquam omnis formæ expers eſſe poteſt (alioqui ſine forma aliquid in rerum natura exiſteret) ſed in eo vni formæ pereunti altera ſuccedit: ideóque viciſſim formas recipiendo, illud à primo opifice gignitur. Quare à ſapientibus dictum eſt, materiam primam moueri eo motu qui in recipienda forma conſiſtit: & ab eadem formam ap[illegible] perfectionem ab eo quod imperfectum e[illegible] modo oculus aſpectum appetit & fe[illegible]. Itaque illa mouetur eo motu quem formæ [illegible]titio excitat. Quæ naturæ propenſio ad formas recipiendas, ratio eſt per quam eadem in iis quæ ſunt, habetur. Quæ ſi tollitur, illa neque erit, neque intelligetur. Si quis verò ipſius ſubiecti diſſolutionem fieri dicat in affectionem aliam ſimpliciorem, talis erit huius oratio qualis eorum qui in cauſis mouentibus deſcenſum ponunt in infinitum. Igitur materia prima in rerum natura exiſtit per motum, qui actus eſt perfectus. Cogitatione verò comprehenditur ſecundum infinitam mutationis viciſſitudinem ab vna forma in aliam: nec niſi cum receptione formæ rationem principij obtinet. Cuius ſignificatio quædam apparet in ſolidis, quæ ad quamcunque rem obiectam figuram mutant. Effectum itaque eſt omnis alterius ſubſtantiæ efficientem cauſam in eſſentia, exiſtentia atque conſtantia agentis primi eſſe poſitam: hoc verò eſſe primum mouens omnibus communẽ. Itémque id omne quod ſecundum naturam ad motum comparatum eſt, ad hoc moueri: & quod per motum extitit, id omne quoE que motu conſeruari. Quoniam motus eſt actus rei in poteſtate exiſtentis, id eſt, perfectio & quædam ad actum progreſſio.

CAPVT III.

Dictum capitibus ſuperioribus de duobus vniuerſæ naturæ principiis accommodatè ad Platonis mentem, nempe de forma exemplari, & de materia prima: ſequitur de Deo, qui in eiuſdem Platonis doctrina rationem habet tertij principij vt cauſæ primæ efficientis.

PRimus opifex, autor eſt vniuerſi, atque hoc ipſum ille infinitate quadã immotus antecedit. Nec enim aliquando incœpit, cum antea non eſſet:

ſed finis eſt atque principium omnium eorum quæ ſunt. Priórque iis ſecundum omnem rationem quam efficiens ad id quod efficitur, obtinet: nempe cuius vi res efficitur atque conſeruatur. Neque verò dicimus tempore priorem: alioqui permultis rebus quæ ſunt, eundem diceremus ignobiliorem. Non enim vnum altero tempore prius eſſe dicitur, niſi quia eorum vtrumque tempore continetur. Hoc autem de primo opifice dici nullo modo poteſt, quippe qui cauſa ſit omnium: imo neque de ſubſtantiis ſimplicibus: quanto minus de Deo ſummo? Tempus enim ſecundum naturam inferius eſt animo & intellectu, aliiſque ſubſtantiis ſimplicibus, in quibus huius eſt cauſa. Etenim ſi vniuerſi aliquod principium fuiſſe dicatur & antè hoc extitiſſe tempus aliquod infinitum, quo antegreſſo tandem mundus extare cœperit: ex eo erit conſequens Deum in rebus procreandis ſocium aliquem habuiſſe, à quo ad procreationem mundi ſit excitatus. Nefas verò eſt hoc ipſi Deo attribuere. Eadémque ratione ſi infinito illo tempore antecedente, mundum non extitiſſe fateamur, fuiſſe oportebit cauſam aliquam ſuperiorem quæ eius procreationem impediuerit. Quod de Deo eo abſurdius eſt quo is intellectu animóq; eſt præſtantior. Cuius ſi excellentiam atque magnitudinem conemur oratione explicare, vel cogitatione complecti, eam vix poterimus attingere. Eſſentiæ enim dignitate ſuperat cætera omnia, quæ ſunt quaſi ſigna per aliorum imitationem expreſſa, de illiſque pendentia. De quibus per eſſentiam primum intellectum procreauit, ſub eóque animum & ſingula quæ oriri poſſunt. Quare humana facultas, quæ infima eſt, nequa hunc cogitatione complecti poteſt, neque eorum quæ illi attribuuntur, quicquam perfectè cognoſcere.

CAPVT IV.

Intelligibilem mundum ab hoc, quem incolimus, ita diſtinguit, vt in eorum comparatione ex Platonicorum doctrina ſatis apertè oſtendat quæ ſit idearum dignitas ſupra res ſingulas, quæ harum ſunt imagines.

NOs modò pro noſtra facultate narratione nuda atq; ſimplici, intellectus dignitatem, mundi intelligibilis nobilitatem, explicemus, quáque conditione aſcendendum ſit ad huius eſſentiam contemplandam. Illum ſimilem eſſe dicimus puncto quod in circulo continet quicquid angulorum eſt, laterum, linearum & extremitatum, omniúmque eorum quæ cogitari tum in ipſo circulo, tum in reliquis figuris poſſunt. Hoc diuiſionis omnis & dimenſionis eſt expers, omnéſque lineæ circuli ab eo profectæ, ad idem reuertuntur. Ideóque centrum vocatur. Circulus quoque dicitur qui omnes illas lineas ab interiore puncto ortas, ambitu ſuo complectitur, eaſdem conſeruans, vt inſitas mundo figuras, quæ in partes varias duci poſſunt. Quando verò intellectum ſimilem eſſe dicimus interiori puncto in circulo alias formas complectenti, ex eo cognoſcitur noſtram de illo ſcientiam ab eodem proficiſci: ac in ipſo ortu in nos influere. Cúmque idem indiuiduus appellatur, eo ipſo ſignificatur illi ſuam eſſentiam non ſufficere ad res alias cognoſcendas: quandoquidem cum noſtro animo coniungitur. Neque tamen idcirco à ſubſtantiis inferioribus commutationem vllam accipere poteſt, ſed eius ſcientia à primo vero agente proficiſcitur: atque ei animo qui ſingulis hominibus proprius, ipſa imago minimum ſignum eſt ad illius in ſe re-

A uerſi naturam explicandam, vel cogitatione complectendam. Alioqui communis non eſſet. Neque apud nos quicquam eſt, quod cum rationibus illi inſitis conueniat, aut eius naturam exprimat. Quare nec de eo iudicare poſſumus, nec vllum exemplum quod quidem par ſit, nobis ſubiicere ad eiuſdem perſpicientiam. Qualis igitur in nobis eſſe poteſt contemplatio primi opificis qui ipſa eſt rerum omnium eſſentia, pura, abundans luce, honore, dignitate & cuius mundus eſt omnium nobiliſſimus? Nos itaque intellectus elogia mundique intelligibilis dignitatem pro ingenij noſtri imbecillitate tantum explicabimus: primo loco eam rationem commemorantes qua in eius contemplationem excitamur. Duplex mundus ita ſe habet, B vt is qui ſolo intellectu percipitur, altero in ſenſum cadente ſuperior ſit. Quoniam ille huius cauſa eſt, & in eundem ſua virtute influit. Quibus ſimilitudine quadam reſpondent lapides duo: de quibus vnus ſumma arte exculptus eſt, alter rudis & informis. In iis enim vnus altero perfectior non eo ipſo quo lapis eſt (vterque enim lapis dicitur) ſed quia ea forma ornatus cuius artificium non inerat materiæ: ſed artificis mente prius comprehendebatur quàm in lapide efformaretur. Artificium autem ineſt ſtatuario, non quia oculatus eſt aut pedibus manibúſve præditus: ſed quia ſtatuarius artis ſuæ peritus eſt, per quam iudicat quid faciendum. Eidémque formæ communes inſunt: ipſe verò for- C mas ſingulas effingit, háſque pulchras reddit. Quæ eſſentiam habent vnicam, ſed per materiam plures exiſtunt intereúntque, communibus formis minimè intereuntibus. Quare ipſa ars in artifice nobilior eſt quàm in opere: neque forma ſecundum eſſentiam eadem in artifice eſt quæ poſtea in lapide: ſed illa conſtans permanet, ab eáque artificis induſtria, alia in materiam influit, quæ alterius pulchritudinem aſſequuta non eſt, neque pro conatu artificis abſoluta, ſed pro materiæ capacitate: quæ in nonnullis magis, in aliis minus ad illius imitationem eſt comparata. Forma quoque in materia ſingularis eſt nec ſeparari poteſt: & ſi ab vno D ſubiecto in aliud transferretur, eo ipſo multo magis minueretur. Hæc igitur in pauca contrahamus. Omne agens nobilius eſt ſubiecto: quia hoc ſuperatur, illud ſuperat: & quodlibet exemplar imagine ſua eſt melius. Quoniam ſingulæ formæ quæ in bonis ſunt, ab vniuerſalibus prioribus atque ſuperioribus proficiſcuntur. Hæ quidem quæ arte conſtant, ab ea quæ eſt in animo artificis: quæ etiam melior eſt altera quæ in marmore effingitur. Enimvero ars ipſa ad intellectum pertinet: quia perpetua eſt eadémque permanet. In eóque naturam imitatur quæ neceſſitate quadam ſui ſimilis permanet: quia alterum ſuperiorem intellectum imitatur. Ne- E que verò artifex in opere ſuo efficiendo id ſolum imitatur quod arte elaboratum eſt, ſed ad ſuperiora aſcendens, à natura exemplar repetit, cuius imitatione opus ſuum reddit pulchrius. Atque ſi forte in naturali forma quam imitatur, imperfectum quiddam ſit, idipſum perficit per imitationẽ eius quam intellectu comprehendit: prout tamen ſubiecta materia ad illam imitationem ſuſcipiendam eſt præparata. Exempli gratia, ſi artifex, Iouis formam vult exprimere, non intuetur figuram aliquam in ſenſum cadentẽ, ſed cogitatione ad ſuperiora excitatus, illum depingit ſpecie omnium pulcherrima. Vt ſi Iupiter ipſe ſub corporea forma ſpectãdum ſe

præbere velit, non poſſit vllam aliam perfectiorem induere.

CAPVT V.

Naturæ & artis pulchritudo in ſuis imaginibus explicatur: hinc tranſitus fit ad pulchritudinem animorum, quæ paucis eſt cognita.

EXplicandum hoc loco nobis eſt quomodo ars atque natura pulchras rerum formas exprimant ſupra facultatem poteſtatémque materiæ. Primùm autem animalium pulchritudo ſita non eſt in ſanguine: quoniam hic in ſingulis quæ eadem ſpecie proxima continentur, ſimilis eſt & vniuſmodi, ſicvt ipſo aſpectu deprehendi poteſt: Neque tamen illa omnia ex æquo pulchra ſunt, neque in quibuſuis animalium formis ſanguis eandem rationem ſeruat. Siquidem in illis quædam ſanguinea ſunt, alia ſanguinis expertia. Qui fit igitur vt omnibus pulchritudo quædam inſit, cum tamen non omnia ex æquo ſint ſanguinea? Itémque pulchritudo verſatur in colore atque figura, provt hæc ſua moderatione oblectant. Sanguis autem (qui quia ſimplex eſt, in animalibus materiæ rationem habet) nec vlla figura informatur neque oblectat. Non eſt igitur in eo ratio pulchritudinis vlla. Qui verò luce ipſius boni illuſtratus, nouit mulieris pulchritudinem occaſionem dediſſe belli maximi atque diuturni inter Græcos horúmq; hoſtes, & de hominibus eos formoſos eſſe quorum aſpectu oculus nunquam ſatiatur: idem etiam tandem aliquando cognoſcit, quibus conſtet earum rerum pulchritudo quæ ſola intelligentia percipiuntur. Fieri quidem fortaſſe poteſt vt in aſpectum cadat humana aliqua forma, in qua nihil reprehendi poſſit, aut cuius pręſtantiam nemo oratione conſequatur: quæque ab aliquo in ſubiectum agente profecta ſit, quemadmodum eorum quę arte conſtant, forma ab artifice. Sed quanquam in iiſdem ea bona ſit quę arte inducitur, melior tamen eſt naturalis, quæ materiam primam ſubiectam habet: hácque rurſum præſtantior altera, quæ in virtute agentis conſiſtit. Quoniam huic primæ nulla materia eſt ſubiecta. Pulchritudinem autem à ſubiecto non emanare, ex eo apparet quod alioqui eam pro ſubiecti maiore quantitate maiorem quoque oporteret exiſtere. Atqui animaduertimus, in paruo corpore formam non minus aut etiam magis oblectare quàm quæ magno corpori ineſt. Quare non ipſius pulchritudinis ratio, ſed fundamentum in corpore eſt poſitum. Idque ex eo intelligitur quod ſine corpore pulchritudo non poteſt percipi: ſed hęc cum illo ad interiora delata cognoſcitur. Defertur autem ac permeat beneficio aſpectus: qui cum, vt antea probatum eſt, ſolam formam contempletur, pulchritudo in animo tantum conſiſtit, huiuſque perceptionem ſubiecti quantitas non impedit: ſed hæc dum illius comes eſt, ſimul quoque cum illa cognoſcitur. Porrò agens ipſum aut nobile eſt, aut ignobile, aut inter hæc medium. Atque ſi medium eſt, illorum alterum procreare non poteſt. Non enim hoc magis quàm illud poteſt efficere. Si verò pulchrum extiterit, pulchrum quoque erit quod ab illo proficiſcetur: ſique naturæ opus pulchrum ſit, intellectum illo pulchriorem eſſe oportet. Sed nobis occulta eſt naturæ pulchritudo. Quoniam de vnoquoque corpore ea tantum videmus quæ externa ſunt, pulchritudinem admirantes quæ in extremitate apparet: interiora verò minimè. Quare ſi ad interiorem formam aſpiramus, externa vileſcit. Quia quæ interiora ſunt, ea intellectum natura ſua præſtantem mouent, non aliter quàm imago eum qui hanc intuetur, ad artificis abſentis cognitionem excitat. Itaque cum ea quæ in corporibus interiora ſunt, intellectum moueant: efficitur profectò eam pulchritudinem quæ illis ineſt, à natura & intellectu eſſe profectam. Variæ etiam formæ à corporibus ſeparatę ſua pulchritudine exornatæ ſunt: quales Mathematicæ figuræ lineis deſcriptæ, mulierúmque imagines quæ in ſpeculis apparent, ac notiones animi quæ certè manifeſtam pulchritudinem habent: præſertim cum ipſius animi indices ſint ac eiuſdem ſimilitudinem quandam referant. Amplius ſi hominis in moribus recti externam formam tantum intuearis, eius pulchritudinem non deprehendes. Erraueris tamen ſi illum deformem exiſtimaueris. At ſi in eodem quæ interna ſunt, perſpicias, merito formoſum dices. Quoniam vera forma ſubeſt atque interior eſt. Multi quidem ignoratione capti intellectúque in corpus demerſi, externam pulchritudinem appetunt, atque idcirco interiorem non aſſequuntur. Ex quo accidit vt reconditam ſapientiam non inquirant, propter contemplationis ſubtilitatem. qualem nos hoc libro ſumus complexi, quem de philoſophia ſecretiore inſcripſimus: quòd ea vulgaribus committenda non ſit, nec hi ſuo ingenio poſſint illam attingere. Si quis verò etiam in corporibus pulchritudinem inueniri contendat, hanc naturæ eſſe dicemus: ſed illa alteram longè meliorem quæ ad animum pertinet: vt pote à qua naturæ pulchritudo proficiſcatur.

CAPVT VI.

Nunc inquirit quomodo animus ſua pulchritudine exornetur, quoque modo idem hanc & huius authorem cognoſcat. Ex quibus nos ad intellectum diuinoſque ſpiritus conatur deducere.

PVlchritudo ea quæ animo eſt propria, in viro probo deprehendetur, ſi auerſus à qualitatibus cum materia coniunctis, ſe ipſe honeſtis actionibus exornauerit. Tum enim lux prima lumen ſuum in illum effundit, eodémque huius animum illuſtrat. Cuius beneficio ille ſuam pulchritudinem huiuſq; authorem agnoſcet. Neque ad hanc cognitionem alia ſcientia indiget, ſed illa per intellectum percipitur. Ipſa verò lux prima animo non ineſt, ſed in ſua eſſentia conſiſtit: ob eámque cauſam circumſcriptis omnibus attributis, per medium intellectum in animum influit. Aliter autem reliqua agunt per attributa inhærentia, non per ipſam eſſentiam. Etenim agens primarium non agit vi attributorum quæ ad id huic non inſunt, neque in eo vllam numeri diſtinctionem recipiunt: ſed agit per eſſentiam: atque idcirco primarium agens exiſtit, cauſaque eſt pulchritudinis primariæ quæ intellectui & animo ineſt. Idémque vnicum omnino eſt, nec multiplicari vllo modo poteſt: ſicvt nec commutari. Nec ab alio quicquam accipit: nihil verò aliorum eſſe poteſt quod ab hoc non aliquid recipiat. Agentia quoque omnia cum altero coniuncta, in forma operantur: ſed illud primarium ſine ſubiecto agit per ſolam virtutem eſſentię. Ideoque intellectus æternus appellatur, nec tempore concluditur. Quoniã illi nulla rationis inueſtigatio ineſt: neque intellectus poſſibilis. Quodquidem propoſito exẽplo in ſenſum cadẽte docere conaremur: ſed hoc non eſſet ad inſtitutum accommodatum.

Quoniam ex rebus commutabilibus peteretur, atque idcirco rei æternæ eſſet diſſimile. Ponendum igitur pro exemplo id quod ad intellectum pertinet. Ac vt auri portio quæ alterius rei ſignificationem eſt habitura, ſi immunda ſit, repurgatur, vel omnino vel certè quodammodo: vt aurum verè ſit non extrinſecus tantum apparens, ſed in interioribus etiam ſuæ ſubſtantiæ partibus, pręditum omnibus auri qualitatibus: ſic nobis nunc faciendum eſt dum eſſentiam primam per intellectum tanquam per imaginem explicare conamur. Sumendus enim eſt is intellectus qui perfectiſſimè eſt repurgatus. Ad cuius cognitionem ſi quis aſpirat, ea in ſpiritib. eſt quærenda. Si quidem hi puri ſunt & inexplicabilem habent venuſtatem: quoniam nihil niſi intellectus ſunt. Quos qui contemplatus fuerit, eis perſimilis euadet: nec amplius virum iuſtum appetet, quòd corpore pulcher ſit, ſed quia intellectu talis eſſe videtur. Spirituum enim pulchritudo ſumma eſt. Quoniam ſine vllo errore ſemper puréque intelligunt, réſque cognoſcunt, non vt humano labore inuentas, ſed vt diuina voluntate detectas. Quæ tam arduæ ſunt vt has ſola virtus quæ propria intellectus, contemplando poſſit attingere.

CAPVT VII.

Spirituum genera diſtinguit, deinde ea quæ ſunt in mundo hoc comparat cum iis quæ intelligibili continentur: maximè in ſpirituum natura & varietate.

SPirituum etiam aliquot genera ſunt. Quidam enim cæleſtes, in ipſis ſtellis potiſſimum ſuam A ſedem habentes: quòd illorum actiones in iis maximè appareant. Alij in totis orbibus ſine vlla differentia ſiti. Quia incorporei ſunt, neque ſtellis tantum, ſed omnino ipſis orbibus ſine diſcrimine præſunt. Si quis verò inquirat an in mundo hoc, qui in ſenſum cadit, quicquam ſit cuius mundus alter ſit expers: equidem in illo hæc etiam ineſſe dicimus, Cælum, Terram, Mare, Bruta, Plantas, homines, denique ea omnia quæ in mundo hoc reperiuntur. Sed eorum quæ in illo ſunt, nihil eſſe terrenum: atque ſpiritus qui in eodem verſantur cum hominibus illic viuentibus amica pace conſentire. Neque enim eorum vnus alterum expellit, nec ab altero pellitur. Neque vlla in re ſibi inuicem aduerſantur: ſed omnes in maxima vi- B tæ ſocietate conquieſcunt. Quoniam eorum autor, ſicut antea dictum, vnicus eſt omninóque ſui ſimilis. Illi quoque ea quæ ſunt, contemplantur, non quæ ortui & interitui obnoxia. Iidémque ſinguli in alterius eſſentia ſuam intuentur. Quia & ſpiritus qui in eodem mundo verſantur, pellucidi ſunt, nulláque in parte obſcuri: neque item contigui, neque diſiuncti: ac eorum quilibet alteri perſpicuam lucem præſtat: neque quicquam quod ad vnum pertineat, alterum latere poteſt. Non enim horum contemplatio oculo corporeo terminato, commutabili, perficitur colores recipiédo, ſed oculo mentis: qui ſexta quadam virtute, in vnum ſenſum colligit virtutes ſenſuum quinque inſtrumentis diſtinctas. C Quoniam diſtantia inter centrum circuli qui ad intellectum pertinet: & lineas ab eodem ductas: nulla menſura definiri poteſt.

DE SECRETIORE PARTE DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS

LIB. V.

CAPVT I.

Animalibus cur data ſint diuerſa inſtrumenta ad ſentiendum deſtinata, & in prima animalis conformatione hæc quem ordinem habeant ad ſenſum & ad animum.

PRIMVS opifex demittens animos in mundum hunc qui res eas continet quæ oriuntur, eiſdem adiunxit, inſtrumenta varia ſingulis ſenſuum facultatibus accommodata: vt animal ipſum ſe ab externis iniuriis tueretur, declinans quæ nocitura præſentiret, perſequens autem quæ viderentur conuenientia. Atque idem opifex hæc inſtrumenta ſingulis ſenſibus accommodans, ſua prouidentia hominibus quàm belluis aptiora dedit. Neque verò prius inſtrumenta conformauit, deinde his ipſos ſenſus indi- E dit: ſed hæc in prima animalis conformatione coniunxit propter eam cauſam quę eſt expoſita. Si quis verò diceret Deum cum præuideret fore vt animalia peragrarent loca calfacientia aut refrigerantia alióve modo corpora afficientia, ne hæc ab eiuſmodi qualitatibus corrumperentur, adiecisse ſenſus & horúm vnicuique accommodatum inſtrumentum: equidem fatebimur animo prius datum ſenſum quàm inſtrumentum: animalibus verò ſenſuum inſtrumenta & ipſos ſenſus ſimul affuiſſe.

D

CAPVT II.

De Deo quæritur, an antecedente deliberatione res in natura procreet: deinde an animus qui in nobis ſentit, prius quàm cum corpore coniungeretur, fuerit etiam ſentiendi facultate præditus.

AT ſi Deus ſimul cum animo ſenſus procreauit, quando is primò procreatus eſt, videtur neceſſarium ſenſus eidem prius fuiſſe inſitos quàm ad animalis conſtitutionem in corpus ſit delapſus. Quæ ſi vera ſunt, eiuſdem deſcenſus naturalis erit, atque principij ſentiendi inchoatio ad mundum intelligibilem pertinebit: in origine autem perfectio, ad elementarem. Quare ſi idem procreatus eſt E non propter ſe ipſum, ſed vt in domicilio ignobili variiſque rebus afflicto verſetur, conſequens erit hunc etiam à primo opifice antegreſſa deliberatione & meditatione ſic eſſe inſtitutum. At Deum per conſultationem agere nō dicimus, alioqui eo prius aliquid eſſet. quoniam meditando atque deliberando, ex aliquo priore proficiſcimur. Cum tamen Deo nihil prius ſit, ſed hic primus omnium: quemadmodum neque eodem quicquam poſterius. Porrò cogitatio ex principiis ad concluſiones proficiſcitur, principiáque per ſenſum cognoſci poſſunt.

At intellectus nihil eorum quæ ſentiri poſſunt, per ſenſum cognoſcit. Quia ab intelligibilibus incipiens, in eadem deſinit. Ex quibus manifeſtum eſt, hunc meditando atque deliberando ad ea non deſcendere quæ in ſenſum cadunt. Itaque multo minus primus rerum omnium opifex meditatione deliberationéque indiget ad regenda animalia, aut eorum quicquam quæ mundo tam ſuperiore quàm inferiore continentur. Res autem conſulto cogitatóque ita fieri dicuntur, quòd cum omnia in ſapientia Entis primi procreata ſint, eadémque diſtincta ſecundum rationem propriam, & quæ cum altera ſpecie communicari nullo modo poteſt, non alius vllus ſapiens quãtamuis diligentiam ad deliberandum adhibeat, res alias illis ſimiles pariterque perfectas poſſit abſoluere. Cogitatio verò ad ea quę nondum ſunt, abſoluenda adiumentum affert, cùm quis prius conſultat quàm agere incipiat. Quare in illa cum qui conſultat prius noſſe oportet quid agendum ſit: & ſi quid ea ratione effectum fuerit, ei quod antea cogitatione erat comprehenſum, diſſimile non apparebit. At cum aliquid ab alio efficitur, ei quod per ſolam eſſentiam agit, non eſt præcognoſcendũ quale ſit id quod efficiendũ eſt. Quoniam tale tantum efficit, quale eſſe decet: atque idcirco ad agendum alio adiuuante non indiget, nec antegreſſa cogitatione. Nos itaque ad id quod initio fuerat propoſitum, reuerſi, ſtatuimus animos prius quàm ad animalium procreationem deſcenderent, in ſuo mundo ſenſu fuiſſe præditos, ſed eo qui ad intelligentiam pertinet, eoſdem verò in animalibus procreatis, ſentiendi etiam facultatem habere, eam ſcilicet quæ cum corpore eſt coniuncta: illóſque medios eſſe inter intellectum & corpora. Si quidem ab intellectu, ſentiendi vim accipiunt, quam cum corporibus communicant: niſi quod hęc cum ipſo corpore communicata, iam alio modo ineſt, nempe eo qui ipſe quoque noſtro ſenſu percipitur. Quia animus nonnunquam à ſenſu reuocatus & ad intellectum excitatus, quæ corporata ſunt in ſpiritus conuertit: illa præparans ad eam cognitionem quæ intellectus eſt propria. Nonnunquam verò contra efficit, vt quæ ſpirituum ſunt, ea rerum corporatarum naturã accipere videantur.

CAPVT III.

Primus rerum omnium opifex cum reliquis agentibus comparatur, eiuſdémque opus primarium cum aliorum agentium operibus.

OPus omne quod à primo rerum opifice profectum, idem quoque æternum & partibus omnibus eſt abſolutum. Quoniam & ipſe perfectus eſt: nec de agentibus quæ poſteriora ſunt, quicquam eſt quod ab illo non habeat originem: quóque idem perfectior non ſit purior. Hic primus autor qui vniuerſum condidit & perfecit, in ſe conſiſtens, ad ſe ipſe eſt reuerſus. Ideóque agentia omnia quæ ab illo primo diuerſa ſunt, eodem quoque deteriora ſunt minúſque perfecta. Atque ab eo ratione eſſentiæ pendent: illud autem aliunde minime. Enimvero ab agentibus ſecundis in quibus numerantur intellectus, Animus, aliaque ſimplicia principia, nullum opus imperfectum manat. Quanto minus igitur imperfectum erit, quod à primo agente proficiſcetur? Quare exiſtimandum eſt hoc apud ipſum perfectum eſſe & conſtans, non vltimum ſed primarium, cui aliud vltimum ſubſit: quod vocetur vltimum, quia tempore definitum. Tale verò ſit proprius agentis primi voluntate. Atqui antea probatum eſt opus quod ab agente primo nulla alia cauſa interiecta effectum eſt, ab illo vno puncto emanare, atque vnicum ſecundum ſubſtantiam exiſtere. Ex quibus efficitur neque id tempore definitum eſſe: quemadmodum neque loco concludi poteſt.

CAPVT IV.

Oſtendit quo modo intellectus primus ſe habeat ad primum opificem rerum omnium Deum, & ad intellectum animus vniuerſi, ad hunc natura communis, quæ primam materiam ſic informat, vt ab hac ſeparari non poſſit.

OMnia quæ poſt intellectum primum procreari poſſunt, huic inſunt, in quo, vt antea dictum eſt, agentis Principis proprium opus exiſtit, ideóque primarium. Nec de iis quę poſteriora ſunt, quicquam effici poteſt quod ab eiuſmodi intellectu non proficiſcatur. Quare omnia in illo firma ſunt, nec vlla alia puritate perfectionéve indigent: ſiue ea certo tempore definita ſint, ſiue tempus quantumuis ſuperent. Atque apud eundem vnumquodque ſemper eſt vniuſmodi. Porro ab agente Principe omnia proficiſcuntur: ipſum verò ab alio nullo originem habet. Cauſarúmque autor eſt, atque primum omnium intellectum procreauit: cuius vi reliquorum eſſentia conſeruatur. Intellectu inferior eſt animus vniuerſi, qui huius forma eſt abſoluta, omniúmque eorum quæ ſequuntur. Quibus ſingulis pro ſua conditione propriam qualitatem tribuit, nonnullis nobiliorem, aliis inferiorem. Animum ſequitur ipſa natura, cuius vi procreantur & conſeruantur omnia quæ cum materia prima ita cohærent, vt ab hac [illegible] poſſint. Illius verò partes ſunt cauſæ [illegible]nexæ, & in intellectu qui à primo opifice originem habet, coniunctæ, in eodemque indiſtinctæ, quæ ſibi inuicem nondum cauſæ ſunt. Quarum effectus quidem euidentes ſunt, cauſæ vero interiores, occultæ: ipſumque agens his longè occultius. Ac vt effectus cauſam habet definitam, ſic quoque cauſa effectum definitum.

CAPVT V.

Modus agendi Deo proprius à reliquis diſtinguitur: ipſæque formæ omnino materię expertes, ab his quæ cum materia coniunctæ, cum eadem in agendo communicantur.

AGens primum, propter finem non agit: quòd eo nobilius nihil ſit propter quod poſſit agere. Quare agens eſt perfectum, omniáque ab hoc procreata ab intellectu diuerſa, in eo quod primò procreatum eſt, vt in forma prima, primùm ſunt efformata: vt, verbi gratia, animus in intellectu. Is autem cognoſcendus eſt eo modo quo ſe in ipſum cognoſcit: quem nos non aſſequimur. Quoniam in eo vis intelligendi & res quæ intelligitur, vnum faciunt. Ideóque per ipſum intellectum meliùs res ab hoc differentes quàm hunc ipſum cognoſcimus. Porrò cùm aliud ab intellectu & intelligibili per intellectum cognoſcitur, tum ſupra id quod eſt, etiam propter quid cognoſcitur. Quoniam in naturalibus quæ materiata ſunt, quæque *ipſius* intellectus & rerum intelligibilium imagines, duo hæc differunt. Verbi gratia, homo qui in ſenſum cadit, imago eſt hominis intelligibilis. Quoniam homo intelligibilis naturam ſpiritus obtinet, nulláſque partes diſiunctas habet, nec oculum à manu ſitu diſtinctum. Quod etiam in reliquis partibus ſimiliter eſt intelligendum. Quandoquidē hę omnes in illo ſunt coniũctę. Quare eſſe in

oculo, non eſt aliud ab eo propter quod eſt oculus. Horum enim diſtinctio in eis tantùm locum habet in quæ partitio cadere poteſt, partiúmque differentia. Nonnunquam etiam in his quæ in ſenſum cadunt, eadem opera cognoſcitur quid ſit aliquid & propter quid. Vt exempli gratia, quid ſit defectio Solis, & propter quid Sol deficiat, definitione vna comprehenditur: qualis hæc eſt, obſcuratio propter Lunam interpoſitam. Si verò in ea re quæ mũdo inferiore continetur, vnum facere videtur quid eſt, & propter quid, quanto magis idem continget in intelligibili? Itaque qui definitione aliquid explicaturus eſt, ſi pro eo quod eſt, ſumpſit propter quid, verè definiuit. Quoniam in omni forma intelligibili, eſſe & propter quid, ad vnum & idem pertinent. Non quod eiuſmodi forma cauſa ſit eſſentiæ ſuæ: ſed quia qui diligenti inueſtigatione deprehendit quid illa ſit ſecundum rationem abſtractam, idem quoque propter quid ſit, ſimul cognouit. Quare cùm ratio qua explicatur quid res ſit, minimè diſtinguatur ab ea per quam propter quid ſit cognoſcitur, harum diſtinctio quærenda non eſt. In illis autem partium nullam differentiam exiſtere hoc argumento cognoſci poteſt, quòd totius nomen abſolutum de partibus etiam enunciatur: nec de iis quærere licet propter quid toti inſint. In partibus verò quæ à ſe inuicem ſunt diſtinctæ, quæri poteſt propter quid inſint: neque res vna alterius appellationem abſolutè ſuſcipit: quoniam illæ à ſe inuicem differunt. Neque enim homo, oculus aut manus abſolutè eſſe dicitur. At res intelligibilis cuiuslibet partis appellationem ſubire poteſt. Quoniam in illa (ſicvt ſæpius dictum eſt) cauſa eadem eſt per quam quid res ſit, & propter quid ſit, explicatur. Quod rei corporeæ hoc ipſo quòd corporea eſt, minimè conuenit.

CAPVT VI.

De primo intellectu confirmat quod de formis omnibus à materia ſeparatis ſuperiore capite dictum eſt. Deinde agentium differentias explicat: mundóque duplici poſito, vtriuſque perfectionem inquirit.

INtellectus procreatus eſt purus perfecta procreatione, eadémque temporis puncto abſoluta. Quare eius eſſentia ſimul incepit & re ipſa extitit, nulla poteſtate interfluente. Ex quo apparet eum qui cognouit quid intellectus ſit, ſimul etiam propter quid ſit, cognoſcere. Quoniã cùm Deus procreando non deliberet, ſimul rem inchoat eãdémque perficit: nulla, ſicvt antea dictum eſt, interiecta poteſtate. Itaque de re quæ ab illo eo modo procreata eſt, ſeparatim à quæſtione quid ſit, non quæritur propter quid: quia hoc in ſolam rem imperfectam cadit. Si quis verò contendat nonnunquam contingere vt dicatur propter quid ſit intellectus: equidem id dupliciter poteſt accipi, vno modo ex ratione agentis: altero, ex eo quod ab agente efficitur. Quare cum rationes intellectus nequaquam diſtinctæ ſint, ipſe vtriuſque nomen ſuſcipit: nec

A cum cognoueris quid ipſe ſit, de illis quærendum eſt propter quid inſint: ſed horum vtrolibet cognito, alterum quoque cognoſcitur. Opifex verò perfectum intellectum procreauit, cum ille reipſa omnino ſit, ſine vlla poteſtate permixta, ac ita perfectus vt in eo nihil omnino deſiderari poſſit, idémque puriſſimus. Qui ex ſua eſſentia hunc procreauit vt opus proprium, vi ipſius verbi vt operationis ſuæ: atque vt rem eam in qua idẽ ſit propter quid & quid eſt cognoſcere. Enimvero perfectum agens latè patet, taléque eſt quale veteres eſſe dixerunt, quorum ſententiam poſtea explicabimus. Agens autem omnino perfectum eſt quod agit vi ſolius eſſentiæ, non per qualitatem: imperfectum contra, quod agit non per eſſentiam, ſed per qualitatem. B Quare huius actio pura non eſt, neque perfecta. Siquidem hanc non eodem puncto inchoat & abſoluit. Cúmque ſit eiuſmodi, non eadem opera in illo cognoſcitur quid ſit & propter quid: ſed priore cognito, adhuc in poſteriore ediſcendo eſt laborandum. Primum agens in agendo imperfectum non eſt: quoniam ipſum ſupra omnia quæ ſunt, perfectum eſt. Quare & eius opus perfectum. Cuius rationes qui attingit, ad ſuperiora erigitur. At perfecti agentis opus omne perfectum eſt, quia & eius actio perfecta: quæ eſt eadem cum opere quod agẽdo abſoluitur. Agentia verò omnia quæ primo inferiora ſunt, illo indigent, horúmque actiones eiuſ- C dem actionem deſiderant. Ideóque omnia inferiora imperfecta eorumdemque actiones imperfectæ: atque eadem ratione omnia quæ perfectionem aliquam poſſunt ſuſcipere, hanc à primo agente recipiunt. Porrò mundus compoſitus eſt ex rebus cõiunctis, vt firmum quiddam quod nullam mutationem ſubit: quódque eo nomine perfectum eſt: quia ad perfectionem nihil omnino deeſt. Quare cum de eo notum eſt quid ſit, ſimul etiam propter quid, cognoſcitur. Quoniam partes eius eædem cum toto ſunt, atque etiam inter ſe: nec multitudinem vllam faciunt, ſed vnum quiddam: quòd ex ordine earum vna alteri minimè ſit ſubiecta. Quæ ſi de mundo vniuerſo vera ſunt, multo magis ea ineſſe D oportet mundo ſuperiori, qui illius pars eſt: Quod omnes huius rationes in animo eædem ſint inter ſe & cum ipſo mundo: nec prius inchoatus ſit quàm perfectus. Itaque cum in eo cognitum eſt quid ſit, ſimul etiam propter quid, cognoſcitur. Ex quo cõſequitur, ſupra quæſtionem quid eſt, de eo propter quid ſit, non eſſe quærendum. Denique cum intellectus procreationem perfectam eſſe conſtet, nemo dixerit eum ſuis affectionibus eſſe imperfectum. Quare neque continetur ab eis, neque per eas agit. Rurſus quoque rationes intellectus ei aptiſſimæ ſunt: nec cum tempore earum vna alteri ex ordine eſt ſubiecta. Siquidem omnes ſimul cum intellectu ortæ ſunt. Ex quibus etiam efficitur, quod iam ſæpius dictum, vbi cognitum eſt quid intellectus ſit, ſimul etiam propter quid ſit, elucere: E magis tamen ipſum quid eſt ei conuenire: quoniam rationem actus oſtendit.

DE SECRETIORE PARTE DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS

LIB. VI.

CAPVT I. A

Quomodo ſtellæ in hæc inferiora agant, & vtrùm malorum cauſæ ſint.

NEque verò etiam ſi propoſitum ſit in affectionibus verſari, hæ explicandæ ſunt quæ in res ſingulas cadũt. Atque nos quidem de his ſcribere volentes quo modo ſcilicet earum vi nonnulla efficiãtur, eas cauſas conſiderabimus quæ corporibus addictæ, non animales ſunt neque voluntariæ. Stellæ igitur quaſi mediæ ſunt inter artem & artificem: Neque ſimiles agenti primo neque materiæ vltimæ, ad perfectionem adiumenti aliquid afferẽti: neque iis inter quæ B agẽdi patiendique quædam viciſſitudo exiſtit. Verùm ſimiles ſunt ditionum in terra diſtinctionibus, in quibus ſingularum vrbium diſciplina ſic eſt inſtituta vt propoſitis præmiis probi ad bonos mores inuitentur, alij vero metu pœnæ à vitiis auocentur. Sunt etiam ſtellæ his ſimiles quæ mores ciuium in publicis actionibus ita dirigunt, vt quanquam varij inter ſe ſint & diſſimiles, omnes tamen referantur ad vnam deliberationem, propoſitúmque habeant bonum. Quod ſi qui fortè obijciant in ditionum diſtinctionibus ſigna eſſe tantum: id quidem verum eſſe reſpondebimus, modo hi ſigni nomine id intelligant in quo via quædam eſt ad rem dirigens. Nos enim nõnunquam primum ex poſteriore pro- C bamus, vt effectum ex cauſa & ſimplex ex compoſito. Aliquando autem ex principio accidẽtia diſcimus, & ex ſimplicibus compoſita. Ex quibus etiam intelligitur quod erat inſtitutum, vtrum ſtellæ eorum malorum cauſæ ſint quæ inferiore mũdi parte contingunt: Hoc etenim idcirco non probamus, quòd earum actiones à voluntate non proficiſcantur. Cum illæ voluntate ſuperiores ſint, idque ſolùm ex voluntate agat quod boni & mali principiũ eſſe poteſt: quod vero ipſa voluntate ſuperius eſt, in id ſolum quod bonum eſt, feratur. At mundi inferioris affectiones & præparationes à ſuperiore cũ quadam neceſſitate proficiſcuntur: non ea quæ in res infimas & in belluas cadit, ſed quæ ad ipſos ſpi- D ritus réſque æternas pertinet. Verbi gratia vna animalis parte ſentiente, altera quoque ſentit: vtque animalis partes omnes ad vnam affectionem reuocantur: ſic quæ ex ſuperiore mundo contingunt, in eo quidem vnum faciunt, ſed in inferiore magnam varietatem ſuſcipiunt. Quare quod à corporibus cæleſtibus proficiſcitur, bonum tantum eſt: malum autem efficitur cum inferioribus permixtum. Si quidem à ſuperiore mundo tanquam à vita profluit. Ac etiam fortaſſe quod à ſuperioribus naturæ terrenæ impreſſum eſt, aliud agit: quia in hac tantam vim non habet, quantam in eo à quo proficiſcitur.

CAPVT II.

Ex ſuperioribus poſitis de cæli virtute in hæc inferiora influente, repetuntur prima fundamenta effaſcinationis, huiúſque modi varii diſtinguntur.

EFfaſcinandi ratio duplex eſt. Vna ex rerum cõcordia, earúmque inter ſe proportione: altera illi contraria, ex diſſimilitudine virtutúmque multitudine. Quæ licèt diuerſæ ſint, vnam tamen partem perficiunt. Atque faſcinandi quidem ea ratio quæ arte conſtat, fallax eſt: quoniam ſuo fine plerumque excidit. Vera autem & minimè fallens altera, quæ ad ſapientem pertinet. Si quidem hic animi comprehenſione cælum imitans, omnia pro B viribus agit: quædamque ducit pro vnius rei ad alteram amore, alia trahit pro eo imperio quod vna res in alteram obtinet. In quo illi adiumento ſunt virtutes rebus terrenis ingenitæ. De quibus quædam vnius rei ad alteram amorem augent, aliæ ad patiendum atque recipiendum ab altera, propenſionem maiorem afferunt. In ipſarum enim rerum conſecutione, fundamentum eſt faſcinatio[nis] illæque cognitæ, maximè conſeruantur ad exercendam vim amoris efficacis. Porro ea faſcinatio quæ abſoluitur verbis ſuauibus acutóque ſermone & callido, loquentis opus non eſt, ſed cogitationis ſermoni ſubiectæ: quæ vnum ad aliud trahit vi eius amoris quo res ipſæ ſecundum naturam conciliantur. Eſt C enim aliquid quod animos interuallis locorum diſiunctos conciliat per mutuam inter illos cõcordiam. Atque etiam nonnulla ſunt quibus ineſt vis amoris eiuſmodi vt ſentiens nonnunquam inuitus ſequatur: non aliter quàm muſicus aliquando ſua ſponte mouetur ad artis concentum: nonnunquam geſtu corporis eundem ſequitur, nec tamen illum rationis iudicio amat, ſed ſenſu. Atque hæc ſpecies faſcinationis eſt quam vulgus nec admiratur, nec odio habet: quoniam ipſa conſuetudine familiaris effectã eſt. Admiratur autem alias naturales: quoniam illis non oblectatur, eóque errat. Ac ſicvt muſicus delectat & allicit audientem, affecto quidem ſenſu, ratione tamen minimè patiente: ſic faſcina- D tor alium inuitum trahit, nõ quidem intellectu cognoſcentem vel ſenſu, ſed tantum impreſſionis vi percipientem quendam impetum à naturali diuerſum. Hic verò proficiſcitur à communione actionis inter res ipſas, quæ hominem immutare poteſt, & à priſtino ſtatu euocare. Quare ſi quæ impreſſio facta percipitur, ea ad animalem ſpiritum pertinet, non eam ratio ſuſcipit: quoniam illam non ſequitur. Si vero ratio audientem adiuuat: hícque ad illam declinat, non idcirco permittit ſpiritum animalem à muſico pati, aut ab ipſo faſcinatore, aliáve qualitate ad corpus inferius pertinente. Atque vbi faſcinando aliquis ſolem aliáſve ſtellas inuocat, obſecrans vt inſtituto opere abſoluendo adiuuent: non equidem ſol aliæve ſtellæ orationem illam audiunt,

ſed certo quodam modo mouentur. Nempe vt in corpore humano membrum vnum percepto alterius motu mouetur, & in cithara vnius chordę agitatio, in alteram redundat: ſic ab aliquo quædam mundi partes mouentur, & propter has, alias quoque, quæ earum motum percipiunt, moueri cōtingit. Sunt enim omnes mundi partes ordine quodam diſtinctæ, ſecundum eam rationem quam habent ad inuicem. Et vt habent animalis partes quędam conſenſum in motibus qui accidunt propter maximam naturæ communionem, ſic in mundi partibus eſt intelligendum.

CAPVT III.

Faſcinandi vim potiſſimam à cœlo emanare: hac tamen virum iuſtum eſſe ſuperiorem, præſertim ea animi parte in qua principium eſt rationis & intelligentiæ.

RES inferiores miris faſcinandi viribus præditæ, has ab orbibus cæleſtibus acceperūt, per quos etiam agunt. Quare homines in faſcinando aſtutè inuocationibus vti ſolent: vt id ex ſe facere videantur. Quanquam non ita eſt, ſed per motum vimque ab illis orbibus influentē id faciunt: ideóque etiam prætermiſſa eiuſmodi inuocatione, res ipſæ naturæ vi ſuo tempore faſcinarent. Si quidem partes mundi vnitæ, ſecundum naturam ſe mutuo trahunt: ex eóque accidit quod antea dictum eſt, vt qui inuocando faſcinat, idem quoque per vires naturæ accommodatas operetur. Neque verò mirum videri debet, hominem imprecando exaudiri. Quoniam à cælo alienus non eſt: maximéque ſi iuſtus eſt. In quo ſi quis contendat, nonnūquam etiam iniuſtum, inuocando faſcinare: dicamus, hunc virtutem eiuſmodi ex eodem fonte cum iuſto haurire. Siquidem natura vires ſuas in omnes communiter diſtribuit, nec vnū ab altero diſcernit: ſed poteſtas quædam eſt, ſuperior atque nobilior, à qua illa diſtinctio proficiſcitur. Si quis autem hoc etiam opponat, vniuerſum ratione partis vnius pâti, ratione alterius agere, háncque cæleſtem eſſe & impatibilem quæ in inferiora ſuapte natura, non aduentitia quadam vi agat, quoniam omnia quæ agendo impatibilia ſunt, ſuapte natura non aduentitia vi agunt: & ſi quid aliter contingat, præter inſtitutum poteſtatis contingit: dicemus, partem vniuerſi ſuperiorem, cæleſtem ſcilicet, quæ primaria eſt eadémque nobilis, ſua vi agere, & eandem tamen ratione partis vnius ab altera nobiliore pati. Non quidem eo modo quo inferiora pati dicuntur, quoniam nullā recipit impreſſionem quæ corporibus vel animis accidat, ſed in ea, ſuperiora in inferiora corpora animóſque, ſine vlla imperfectione agere: Si quidem omnia firma permanent mutationiſque expertia. Rurſum verò ſi quis hoc inquirat, nunquid faſcinatio in hominem probum purúmque cadat, quod cum illa in rebus aliis magnam vim habeat, in hoc longè maiorem habitura videatur: dicemus virum iuſtum faſcinationis vim non recipere in ea animi parte in qua rationis eſt principium: & ſi qua ſui parte patitur, id in ea illi accidere quam cum vniuerſo animalium genere communem habet, & cuius origo ad inferiorem mundi partem pertinet. Ita tamen vt neque in hac faſcinator inſtitutum ſuum conſequi poſſit, niſi ipſa ratio aſſentiatur. Quoniam faſcinationis vi quædam ſpiritui animali imprimūtur, ſi animus rationis particeps illum præparet: alia A verò non imprimuntur, ſi eadem præparatio deeſt. Nititur enim faſcinator in ſpiritum animalem agere, ſed eius actionem ratio repellit: ſiue ea ad mortem pertineat, ſiue ad morbum, ſiue ad alterius corporeæ affectionis impreſſionem. Et quidem animus rationis particeps in eam partem agit in qua ſenſus eſt principium (quoniam pars vna mundi agit in alteram, ſi in primo opifice fidem nacta ſit) túmque homo à faſcinationis vi liber euadit. Nam ſi pars animi ſentiens per aliquod interuallum diſtans, recipit impreſſionem ſermonis faſcinantis, ac per auditum trahitur, cum ipſóque faſcinante coniungitur, atque ei quodammodo reſpondet, quanto magis eadem in mundo inferiore proxima ei in qua rationis eſt principium, præſto aderit, eidémque re- B ſpondebit atque parebit?

CAPVT IV.

Ex ſuperioribus colligitur in nonnullis hominibus faciliorem, in aliis difficiliorem eſſe faſcinationem.

QVi in externam aliquam affectionem procliuis eſt, facilè recipit impreſſionem faſcinationis, naturæ ſuæ reſpondentis. Hanc enim quodam modo allicit: nec eius quicquā à ſe repellit. Virum autem in exteriora minimè declinantem, tantúmque in eſſentiam ſuam incumbentem, quam ſem- C per contemplatur ac diligit, faſcinator immutare non poteſt. Facilè etiam aduētitiam faſcinationem recipiunt qui externis actionibus ſunt dediti. Quoniam quaſi ſua ſponte ad eam accedunt, hæcque in illis excitat ſui oblectamentum. Non aliter quàm is qui intellectu maximè viuit, vbi mulierem formoſam conſpexit, eandem amat atque expetit, ſine vlla faſcinatione quæ arte conſtet. Naturalis enim faſcinandi vis virum ad mulieris formam allicit, illúmque cum hac coniungit, non loco, ſed animo. Quare nonnulli cecinerunt hominem pulchrum re vnicum, quodam modo eſſe multiplicem, vt ſignificarent eum qui pulchrum hominem intuetur, eundem diligere, nec propter formam ab illo di- D uelli. Ex quo accidit vt amatus ab amante diſtinguatur. At in virum contemplantem, & in externas actiones minimè incumbentem, faſcinatio non cadit. Quoniam per ſenſum non coniungitur cum iis rebus quæ faſcinandi vim habent. Quod verò homo qui videt & videtur quodammodo vnum ſint, ſermo verus eſt, nec à ratione alienus.

CAPVT V.

Faſcinationis initia altiùs repetuntur ex ipſa natura, atque oſtenduntur vitia omnia, in quæ noſtra ſponte incidimus, à quadam animi faſcinatione proficiſci.

E REm verò vnam ab altera, ad aliud moueri, ex eo apparet, quòd à liberis parentes ad labores excitantur: quibus hi illos ſeruare poſſint & alere: In iiſque etiam cum defatigatione voluptatem capiunt, nec eorum prius finem faciunt quàm voti ſint compotes. Innata quoque hominibus eſt imperij cupiditas, quæ iram excitat, & iracundas actiones, aliósque motus moleſtos & rationis expertes, vt tandem imperio potiantur. Ad hæc, naturæ indigentia paupertatiſque metus faciunt vt diuitiæ expetantur: ne quid ab illis mali contingat. A quibus diuerſa quòque eſt oculorum concupiſcentia. Ap-

petitio enim à naturæ indigentia imprimis proficiſcitur: quòd illa ſine rebus externis ſeruari, aliquo non poſſit. Si quis verò contendat, eum qui bene vitam inſtituit, non faſcinari, quemadmodum neque eum qui bene conſulit: nos quidem dicimus virum contemplationi deditum rectè vitam inſtituentem, ſi ad alia non transfertur, nihil faſcinationis pati: quoniam talem ſe conſeruat, vt vero bono perfruatur: atque in hoc ſolum incumbit, non declinans ad ea quæ terrena ſunt, ſed cogitatione defixus in mundum qui ſola intelligentia percipitur, huius vitam perpetuam expetens, atque in eadem imitanda laborans. Qui verò in ea quæ mala ſunt, ignoratione quadam incidit, hæc bona eſſe arbitratus, in eiſque perſeuerat ad quæ pertrahitur, hic à natura faſcinatus eſt falſa pulchritudinis ſpecie. Quoniam ea quæ terrena ſunt, pulchra eſſe veréque bona arbitratur, atque idcirco eadem vehe- A menter concupiſcit. Itaque id expetens vt bonum, quod reuera bonum non eſt, ea appetitionis parte quæ cum ſenſu coniungitur, faſcinatus, ad rem inuoluntariam trahitur. Sic enim faſcinati amor fixus eſt. At qui non trahitur ad ea quæ terrena ſunt, nec illa vt pulchra aut bona ſequitur, is in faſcinationem non incidit. Si quidem æternum bonum contemplatur, idémque expetit & obſeruat, ſéque ipſe intuetur. Quare hac mentis elatione ſupra hæc inferiora excitatus, omnem faſcinationem à ſe repellit. Effectum eſt itaque, quod dicebamus, quamlibet mundi partem ab orbibus cæleſtibus pati, pro varietate naturæ ſuæ, próque huius præparatione: quemadmodum in animali pars vna corporis ab altera patitur. B Quoniam vnicuique ſua ineſt proprietas & quædam aptitudo ad ſubeundum motum ab altero proficiſcentem.

DE SECRETIORE PARTE
DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS
LIB. VII.

CAPVT I.

Cur animus qui in nobis rationis & intelligentiæ principium, è cælo in corpus deſcenderit: quidque commoditatis, in cælum poſtea reuerſus, ex eodē corpore reportarit.

ANimus nobilis, reliquit mūdum ſuperiorem vt poſteriora informet & regat. Quo munere perfunctus & ad eandem mūdi partem reuerſus, hanc vtilitatē conſequutus eſt quod boni malique naturam experientia didicit, quam alioqui perfectè ſcire non potuit. Neque tamen illam ſpirituū more cognoſcit. Quoniam hi vitia voluptatéſque quibus homines in vita hac inuoluuntur, non in natura ſua cognoſcunt, ſed ſecūdum rationes quas in ſe veras continent. Quia ſpiritus eiuſmodi, dignitatem ma- D iorem adepti ſunt, quàm vt ad hæc poſſint deſcendere. Qui ſi eo modo quo animi humani, illa cognoſcerent, corporis quoque communione contaminarentur, & ab eodem diuulſionem tentarent. Præſertim cum illi rationis participes, hīc cum materia coniuncti eiuſdémque ſordibus infecti, ea per eiuſmodi coniunctionem diſcernant. De quibus ſi quis mundus permanſerit, is à corpore ſeparatus, ſumma felicitate perfruetur. Quæ poſita eſt in cōtemplatione ſpirituum eorúmque quæ nobiliſſima ſunt atque primaria. Ipſéque eo modo perficitur, ad diſcernendam vtriuſque mundi conditionem. Quanquam verò hic in mundo inferiore vincente E ſenſu, in materiæ pelagus demerſus ſit, & naturæ finibus concluſus, eiuſdem tamen ab intellectu illuſtratio non intermittitur: ſed ſemper influit. Quoniam hæc ad illius eſſentiam pertinet, nec ab ea vnquam diuellitur. Quare animi in corpus deſcenſus hoc attulit, quod ille per experientiam bonum à malo perfectè potuit diſcernere: omniáque quæ ad inferiorem mundum & ad huius naturam pertinent: dummodo ille integras virtutes ſeruet recta ſque actiones, quarum in mundo altero erat particeps. Si quidem hæ nullæ eſſent niſi abſoluerentur & ſenſibus fierent manifeſtæ: ſine quo eas adhuc animus continere videretur, C quas prius habuit reconditas. Quod perinde eſſet ac ſi ipſe nunquam fuiſſet. Ex quo etiam efficitur non apparentibus eius viribus, ſuperiorem mundum intelligibilem ignorari oportere. Quoniam cum ex iis quæ procreata ſunt, aliquid ſub aſpectum cadit quod pulchrum ſit, illuſtre & appetendum, homo magna cū admiratione intuetur manifeſta huius inſignia, timatúrque etiam interiora. In quibus ipſum opificem veneratur, quòd huius opus pulchrum eſſe ſentiat & ſummam perfectionem adeptum: quódque in eo ſummum bonum ſit, cuius virtus eſt infinita. Poſt opificem & huius opus primum, reliqua quoque honorata & perfecta abundè apparent. Quia eorum quæ opifex, qui vnicus eſt, procreauit, manifeſta inſignia latere non poſſunt.

CAPVT II.

Vnde rerum procreatarum varietas extiterit: quóque ordine res à Deo procreatæ, per medium intellectum, in animum, hinc in corpus organicum & patibile deſinant.

SI primum ens vnum in eſſentia ſua quieuiſſet ac cohibuiſſet facultatem ſuam, operationémque & illuſtrationem, nihil eorū exiſteret quæ vel perpetua ſunt, vel commutabilia atque caduca. Si autem neutrum horum extitiſſet, opus primi opificis rationem principij non haberet: ſicvt neque luminis, neque eius quod verè bonum eſt. Quod nequaquam potuit contingere. Quoniam ſi id quod vnum eſt atque primum, vera cauſa eſt: opus etiam eius verum oportet eſſe principium. Et ſi vera lux eſt quæ influit, verum quoque lumen eſſe quod illam recipit. Itémque ſi in illo eſt vera bonitas irrigans, verè quodque bonum eſſe, quod ab illo irrigatur. Quare non erat conſentaneum, Deum ſolum

exiſtere, neque hunc nihil aliud procreare, intellectum ſcilicet lucis ſuæ nobile receptaculum. Neque verò ab ipſo deo ſolus intellectus extare potuit, nullo alio exiſtente quod luminis ab hoc emanantis ſplendorem exciperet. Qua ratione animum etiam conformauit, qui infra intellectum in ſuperiore mundo, ita eſſe ſolus non potuit vt alterum nihil eſſet quod huius operationes exciperet. Atque eadem de cauſa hic è mundo ſuperiore deſcẽdit, ad declarandas facultates actioneſque vitæ nobiles, quibus abſolutus eſt. Quoniam natura huius quoque operi eſt ſubiecta. Amplius etiam hæc inferius aliud quiddam informat quod patibile eſt & ingenita facultate comparatum ad recipiendas impreſſiones illius ſuperioris trahentis. Siquidem omnia ſuperiora agunt in ea quæ minora inferioráque ad ſe attrahunt.

CAPVT III.

Forma rerum naturalium materiæ addictæ, cum cœleſtibus intelligentiis, materiæ expertibus, in agendi facultate & modo comparantur: harúmque omnium inter ſe ordo iterum explicatur.

DE ſubſtantiis quæ intelligendi vi ſunt præditæ, déque his quæ natura conſtant, nulla omnino eſt otioſa præter ſubſtantiam infimam, omniúmque maximè imbecillam: cuius actio nõ poteſt apparere. Nullam vero ſubſtantiam naturalem otioſam eſſe poſſe ex eo intelligitur, quod ſemina cum terræ mandata ſunt (niſi fortè nonnunquam à loco ambiente obruantur) quoniam ſpiritu plena ſunt & quadam ex parte cum iis communicant quæ corporis expertia, neceſſario agunt, donec ſimile quiddam ſecũdum ſpeciem procreauerint. Idque ex eo accidit quod iis inſint rationes ad intellectum pertinentes coniunctæ, quæ alioqui aſpectabiles non eſſent. Sunt autem eiuſmodi cum ſuas actiones edunt, cúmque in iis miras facultates oſtendunt. Quare ſi rationes quæ ſeminibus inſunt, non poſſunt eſſe otioſæ, multo minus intelligentiæ perpetuæ, actiones ſuas cohibere poſſunt: niſi fortè ſubiectam habeant materiam quæ impotens ſit ad eas recipiendas, aut quæ illas eo vſque debilitet vt in rem alteram agere non poſſint. Itaque intellectus vim ſuam immittit in animum, hic in vniuerſitatem naturæ, influentibus virtutibus ſuperioribus atque nobilibus. Neque enim quieſcit ſubſtantia corporea ad motum comparata, neque ex ſe vitam habet: ſed pro varia conditione, ab animo vim bonitatémque capit. Quoniam primus opifex propriam actionem abſolutam edidit, intellectui proximam, qua deinde intellectũ ipſum procreauit. Poſtea verò per intellectum vt cauſam intermediam, animo dedit originem: cuius virtus ſubinde in mundum hunc influit. Primáque forma quam expreſſit, fuit materiæ primæ. Quia principium eſt ex quo conſtant ſubſtantiæ corporeæ, eædémque in ſenſum cadentes. Quarum vt in ſenſum cadentium, hoc ipſo quòd principium eſt, formæ bonum prius ex animo mutuatur. Et enim quælibet ſubſtantia in ſenſum cadens, bonum formæ continet, pro ſua capacitate ad aliud recipiendum. Prout verò materia ab animo formam ſuſcipit, naturæ cauſa eſt. Quæ vi eiuſdem cauſarúmque efficacium, procreandi facultatem continet. Deinde ad naturam terminatus eſt ordo formarum intelligendi vi præditarum atque efficacium. Naturæ autem inſita ſunt generationis principia. Quæ cum agant informéntque ſubſtantias, ſine illa naturæ actione eſſe nullo modo poſſunt. Quoniam eiuſmodi eſſentiæ intelligendi vi præditæ, à prima cauſa hoc acceperunt quòd effectrices ſunt formarum aduentitiarum, carúmque quæ ortui & interitui obnoxiæ.

CAPVT IV.

Mundi vtriuſque comparatio breuiter explicatur: vt intelligatur quo modo ſuperioris virtute hic inferior regatur.

MVndus qui in ſenſum cadit, imago eſt eius qui ſola intelligentia percipitur, & intelligentiarum quæ huic inſũt. In eodémque exprimuntur ſuperiores virtutes magnæ, nobiles atque perfectæ, quæ in hunc ab illo influunt. Subſtantiæ quoque quæ intelligentiæ ſunt, eas continent quæ in ſenſum cadunt. Atque primus opifex ſimul cum intellectu eaſdem intelligentias continet. Nec intellectus ipſe tantum in numero intelligentiarum habetur, ſed has confirmat, ſicut & eas ſubſtantias quæ in ſenſum cadunt. Subſtantiæ autem quæ intelligentiæ nominantur, reconditæ ſunt: quoniam procreatæ ab eſſentia prima cauſarum principe, quæ inter illas eam quæ principatum obtinet, ſine vlla alia intermedia procreauit. At ſubſtantiæ aliæ ſenſus mouentes, commutabiles ſunt: quia imagines ſubſtantiarum occultarum. Eſſéque incipiunt cum gignuntur: confirmantur autem atque conſiſtunt, per intelligentias quæ ſubſtantiæ firmæ ſunt atque perpetuæ.

CAPVT V.

Animus cum intelligibilibus & ſenſilibus, inter quæ medius eſt, comparatur: & quid ab intelligibilibus accipiat, quóque modo agat in ſenſilia, inquiritur.

ESſentiæ ſpecies duæ ſunt: vna in ſenſum cadens, altera quæ ſola intelligentia percipitur. Atque animus quidem in ſuperiore mundo qui ad intelligentiam pertinet, nobilior eſt atque perfectior: in inferiore autem ignobilior deteriórque efficitur, ratione corporis cum quo coniungitur. Cúmque ipſe particeps ſit intelligentiarũ mundi ſuperioris, omnino expers eſſe non poteſt ſenſilis mundi, nec eorum quæ hic in ſe cõtinet. Quoniam eius natura cum vtroque commune quiddam habet: ideóque minimè decet hunc conqueri, quòd ſuperiorem mundum reliquerit & in inferiorem deſcenderit: ſi quidem inter hunc & illum interiectus eſt. Et quãquam ſit in numero ſubſtãtiarum diuinarum, tamen quia inter illas poſtremus eſt, inter ſenſiles obtinet principatum. Porro idem iam contractus ad mundum naturalem atque ſenſilem, cõtinet quidem virtutes ſuas aliunde influentes: ſed & infundit alias ſibi proprias: mundúmque ipſum exornat dotibus innumeris & ſordibus expurgat, ac vitia, ne commiſceantur, magna cura repellit. Quare in mundum hunc idem influens, non ſolum eius externas partes ſed & internas exornauit, inferendo virtutes earum rationum quarum interior eſt operatio: quæque per obſeruationem inuentæ ſunt: & cum explicantur, ad ſtuporem vſque admirandæ

ſunt. Animum verò interiora corporum magis quàm externa exornare, argumento eſt quod in illis natura interna eſt, non circunſtans. Idque eo ſigno deprehenditur, quod corpora natura conſtantia, interna vi aguntur non externa. Sic enim videmus animalia ac plantas etiamſi nullam externam pulchritudinem præ ſe ferant, tamen ſi non impediantur, de interioribus ſuapte natura fructus illuſtres ac bonos effundere, cum ratione atque operatione admiranda. Ad hæc niſi ille corporibus naturalibus ineſſet, iiſque miras ſuas rationes infereret, varias actiones in interioribus illorum partibus edês, corpus ſuapte natura caducum, celerius multo diſſolueretur, nec tamdiu conſiſteret. Quoniam ille corporis alicuius puritate atque dignitate perſpecta, virtutum ſuarum influxu, huius naturã conſtituit, imprimítque rationes ad res miras efficaces: à quibus intimæ eiuſdem partes mouentur.

CAPVT VI.

Quo modo animus ad vtrumque mundum ſe habeat, & à ſuperiore accipiat, cum inferiore autem ſuam virtutem tantum influendo communicet.

ANimus cum in corpore eſt, ab hoc diſceſſum parat, ac immutationem quærit. Deinde reuerſus ad ſuperiorem mundum, cum in vtroque iam verſatus ſit, ac duplici cognitionis ſuæ gradu (cogitationis ſcilicet & experientiæ) hunc nouerit (non aliter quàm is qui rei alicuius leui cognitione præditus eáque allectus, hanc diligit, cuius vſu antecedentem cognitionem confirmet) cúmque alterius ſuperiores ordines honorãdos perſpexerit, iam perfecta ſcientia conſtituit, ſuperiorem mundum hoc excellentiorem eſſe. Vt vero intellectus deſcẽdens, influxum ſuum terminat in animo, quòd hic, ſicvt antea ſæpe dictum eſt, mũdi intelligibilis portio quædam fit, eáque in qua rerum ſubiectarum imagines ab eodem intellectu ſunt conſignatæ: ſic cum poſt reditum aſcendit, in prima cauſa conquieſcit, cuius vis intellectui eſt impreſſa. Si quidẽ per experiẽtiam exploratéque cognouit eſſentiam in illa digniorem nobiliorémque quam in lumine & virtute, aut in cæteris poteſtatibus quæ ab eodẽ originem acceperunt. Porro vt intellectus per ſe ipſe non eſt, ſed indiget robore atque lumine aliũde influente, cuius vi conſiſtat & excitetur, vtque cum hic ad ſuperiora moueri non poſſit, in ea influendo (ſunt enim hæc primus opifex eiuſdémque opus primum, ad quod intellectus rationem habet luminis denſi atque compreſſi) ad inferiora mouetur, in eáque vllo ad animum influit: ſic animus quoniam plenus eſt lumine variiſque dignitatibus quæ comprehendi non poſſunt, ſurſum non profluit (quoniam intellectus in hunc ſemper influens, eiuſdem refluxu non indiget) ſed deorſum, quaſi quodam pondere depreſſus, ſubiectis rebus dotes ſuas communicat, atque implet terrarum orbẽ ſuo lumine bonóque & honore. De iis autem quæ ab illo orta ſunt, præſtantiſſimus orbis eſt in quo planetæ inſunt: quia hic propius ad cauſam primam accedit. Et quoniam animus ab intellectu formam ſuſcepit, deinde ab eſſentia motione ſua excitatus eſt, fecit etiam varios planetarum motus voluntarios, naturales atque æquabiles: in quibus operationes ſunt ſenſibus manifeſtæ. Quales quoque ordines multi ſunt intellectualis formæ primariæ, à principe cauſa procreatæ. Rurſum cum mundus vterque moueatur, is quidem qui intelligibilis eſt, ſecundum ſubſtantiam, naturalis autem quodam illius deſiderio: animus quoque mouetur vt mundo intelligibili ſimilis efficiatur. Cumque propter ſuam imbecillitatem eius quod primum eſt imitationem non poſſit aſſequi, ad inferiora, ſicvt dictum eſt, reiectus & quaſi præ verecundia coactus, in naturali orbe ea innouauit quæ ex elemẽtis compoſita ſunt. Déque illius variis virtutibus per hunc diffuſis, ſingula pro ſua natura portionem corporis receperũt accommodatam rationibus eorum quæ in terra latent, aliorúmque ſimilium: quæ de ſole ſupra nos exoriente, excipienda ſunt pro capacitate facultatis cuiuſque.

CAPVT VII.

Ex ſuperioribus concluditur corporum naturalium cum cauſa prima comparatio, eorumdémque motus diſtinguuntur: deinde in motu & tempore inter ſe conferuntur res ſingulæ & vniuerſæ, omniáque quæ ſenſili mundo continentur, cum aliis quæ ſunt in intelligibili.

ITaque inter corpora illud cum cauſa prima maiorem habet diſſimilitudinem, quod ad recipiendam vim ab animo influentem ineptius eſt: ſicvt eidem ſimilius eſt, quod ad hanc aptius. De illiſque quædam ad motum tarditatem maiorem habent, alia minorem: pro varia differentia quam ad primum idémque vnum, obtinent. Neque verò ſi cauſæ non eſſent gradibus inter ſe diſtinctæ, neceſſe eſſet ſecundum ſubſtantiam interire corpus quod eſt aſpectabile. Enimvero cum lineæ à centro circuli ea quæ ſunt continentis, variæ ſint, motus etiam celeritate atque tarditate diſtinguetur. Si quidem quanto hic inferior, tanto etiam tardior, languidior & imperfectior. Contra verò, quãto ſuperior, tanto celerior: donec ad id peruentum ſit quod in hoc mundo eſt ſupremum. Omnia quoque concreta quæ natura conſtant, in diſſolutione atque interitu intentione quadam diſtinguuntur atque remiſſione. Porrò mundus is qui natura conſtat, ad cæleſtium orbium ſtellarumque corpora, quæ quidem aſpectabilia ſunt, terminatur: illáque à prima cauſa ſine vlla temporis circunſcriptione patiũtur. Mundus autem intelligibilis, definitus eſt ad formam primam cauſamque interiorem. Conſimili quoque ratione animus ſurſum verſus, ad intellectum, deorſum verò ad naturam materiámque primam definitur. Quæ omnia ſine tempore patiũtur. Quæ autem re ipſa apparent & facultate ſunt, vt inanima, plantæ, animalia cæteráque eiuſmodi, ea à ſe inuicem patiuntur. Intellectus autem perpetuus eſt & omnis motus expers: cœlum verò tempore definitum & motui obnoxium. Singula quoque cũ naturæ motu coniuncta ſunt: vniuerſa verò ſecundum ſubſtantiam quieti ſimiliora. Quoniam affectionis nullam mutationem ſubeuntis, cauſam oportet eſſe conſtantem. Tempus cum motu cõiunctum eſt, natura verò æterna immobilitati propriè eſt adiuncta. At in mundo intelligibili, mouentur ad primum opificem intellectus & animus. Quoniam in illo nulli fines ſubiecti ſunt, quales in linea aut figura apparent: neque alij motus ex voluntario nutu primæ cauſæ, quæ primum extitit inter omnia quæ procreata ſunt: nec ante eam cogitatione fingi

ne fingi quicquam poteſt aliud à primo opifice, cuius ipſa voluntas eſt. Quia externæ voluntatis imitatio, quædam eſt commutatio. Hæc autem cauſam primam non poteſt attingere.

CAPVT VIII.

De vtriuſque mundi coniunctione & vnione per animum: quóque modo hic in mundo intelligibili exiſtens, cum hoc ſenſili communicet.

QViuis animus, vbi agendo mundum hunc ſenſilem dignitate ſua exornauit, ad alterum qui intelligibilis eſt, coactus reuertitur, cúmque arctiſſimè complectitur, propter cognitionem quam in B eodem diximus omnis dubitationis expertē. Quoniam mundus ille alter noſtro nobilior eſt: animúſque illius contemplationem retinens, hunc omnino reſpuit. Quod ei manifeſtum eſt qui naturæ faſcinatione liberatus, ſtatímque reuocatus ad intellectum, contemplatus eſt eorum quæ ſunt, principia. Ille autem cum reuerſus eſt, idcirco hæc inferiora deſpicit quòd, caduca ſint, velut eius ſimulachra: quæ non permanent niſi ab eadē cauſa ſubinde renouentur. Amplius etiam ille in proprio orbe dignitatem ſuam intuetur, ab eodémque virtutem ſuam attrahit, quam cum hoc inferiore communicat, per eandem hunc cum illo coniungens: vt hac ratione vniuerſum, ſuis partibus vniatur. Hanc verò ſententiam breui ratione eiuſmodi concludimus. Quod animus non omnino deſcendat in mūdum inferiorem: nec is qui communis eſt, nec qui humanus: ſed eius aliquid ſuperſit in mundo altero qui intelligibilis eſt, ab illóque minimè translatus ſit: quia loco non indiget: ſed propter curam & ſtudium cum inferiore coniungatur, in húncque deſcēdat, vt functiones ſuas in eodem declaret. Quia fieri non poteſt vt mundos diuidat, quin ipſe cum ſubſtantiæ ſuæ interitu permutetur. Ex quibus efficitur cum in illo exiſtere ex quo pendet, nec omnino illinc egreſſum, in hoc inferiore actiones ſuas edere.

CAPVT IX.

Quid neceſſarium ſit ad animum in contemplationem diuinorum erigendum: quibúſque difficultatibus id in vita hac ſit inuolutum.

SEnſilis mundus in nos ſuum imperium obtinet. Quoniam in hunc animi noſtri demerſi, peruerſis libidinibus abundant: quibus efficitur vt mūdi alterius intelligibilis concentum negligamus, & virtuti ab eodem influenti minimè obſequamur: non ſentientes quid ab hac in animo reconditum ſit & illuſtratum. Idque accidit quoniam natura animos ſingulorum regit ſuo imperio faſcinationi ſimillimo, quo iidem lãguidiores efficiuntur ad reditum in ſuam eſſentiam. Tum autem erunt con- A firmati & ad agnitionem intelligibilis mundi & ad perſpiciendam vim quæ per animum influit, cum mundum hunc ſuperauerint, alieni & ab iis appetitionibus quæ cum ſenſu ſunt coniunctæ, & à naturalibus functionibus. In quibus à pueritia familiariter ſumus verſati, ea ſola curantes quæ ad ſingulorum animos pertinent, prius quàm hi ad vniuerſa erigantur. De quibus nihil poſſunt perſpicere quãdiu tenentur cupiditatum imperio, aut cum ea forma communicant cuius imaginandi vis eſt propria. Contra verò in communis animi cōtemplationem erecti, ſingulos contemnimus: quanquam diu nobiſcum familiariter ſint verſati.

CAPVT X.

Ideale animal magnum Platonicum, in corpore & animo, cum homine comparat: oſtenditque quo modo contingat animum humanum ab eo qui communis eſt, deficere, aut ad eundem ſibi reditum parare.

COrpus etiam quod commune eſt, ſe cum inferiore coniungit, hocque ſibi conciliat: animúſque communis, corpus commune propriis viribus regit, ſine vllo labore. Quoniam hoc facit non ea cogitatione qua animus humanus corpus ſuū mouet, ſed moderatione ea quæ ad intellectum communem pertinet. Siquidem corpus illud nullam C varietatem ſuſcipit, omninóque ſui ſimile eſt, carēs compoſitione partium diuerſarum membrorúmque differentium. Quæ quibus inſunt, hæc varia quoque adminiſtratione indigent: cum partes multæ ſui ſimiles, vnius rationem habeant. Animus verò qui certo corpori ineſt, nobili quidem adminiſtratione, ſed tamen laborioſa, illud ipſum regit. Quoniam id non ſine cogitatione perficit, hácque indiget propter naturam in quam demerſus eſt: & quia permixtus eſt cum eo igne, qui incurrit in ea quæ ad ſenſum pertinent. Ex quo dolor naſcitur: quia ſubit aliquid quod præter naturam eſt, huiúſque ſtatum ſuperat. Neque verò cōtingit animum hac corporis conſtitutione liberari, niſi varia cogi- D tatione contemplationéque ſit exercitatus: atque per hanc conſequutus ſuperioris adminiſtrationis recordationem, deprehendat id quo faſcinatus impediebatur, perturbabatúrque ne poſſet eſſentiam ſuam intueri, aut ea exquirere quæ cōfirmationem afferunt, quæque excitant ad ſuperandas potentes appetitiones prauas vitioſáſque eiuſdem animi apprehenſiones. Quibus efficitur vt idem relicta æternorum conditione, ad fruendum hoc ſenſili mundo, ignoret ſeparatum ſe à perfecta charitate, induiſſe amorem permutabilem atque imbecillum. Cùm vero hic confirmatus ſatis habebit virium ad repellendos eos habitus quibus inficitur atque immutatur, neque amplius illis detinebitur: tum ſine E vllo labore atque dolore corpus ſuum reget: ac ſi mutationem varietatémque exceperis, animo communi in imperando omnino ſimilis efficietur.

DE SECRETIORE PARTE DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS

LIB. VIII.

CAPVT I.

Quæ ignis elementaris ſit cauſa efficiens, inquiritur, ac potiſſimùm quæ in eo formæ origo.

IGnis eſſentia, ſicvt & terræ cæterorúmque conſimilium, ratio quædam eſt in materia prima. Neque ille ex attritu colliſionéque, vt agente cauſa, exiſtit, quemadmodum nonnulli arbitrati ſunt, ſed in illis latens, excitatur ea concuſſione per quam quæ ſunt arida, vehementer incaleſcunt. Neque verò materia prima, facultate ſua ignis eſt, ſed in illa tantum forma ignis exoritur: cum ratio formatrix huius, aliorúmque eorum quæ ſunt, eidem dat originem. Ipſa autem formatrix ratio, animus communis eſt, qui igni reliquiſque mũdi partibus vitam præſtat. Cuius vi ſingula pro ſua conditione reguntur: adeo vt per hanc quodlibet ex inanimis plantiſque & animalibus, declinet quæ ſunt nocitura. In eadem etiam animus noſter conſeruatur, per hánceque cognoſcit omnia, quorum diſciplinam percipit. Atque iſta eſt diuina prouidentia per vniuerſum diffuſa, ipſáque lux, cuius vi vnumquodque eſt & quieſcit. Quare à Platone dictum eſt animum in corpore quolibet ſimplici, excitare ignem hunc in ſenſum cadentem cæteráque elementa. Ex quibus intelligitur, eiuſdem ignis effectricem cauſam, vitam eſſe quandam igneam: ignémque abditum, qui in ſuperiore mundo exiſtit, atque hoc inferiore longè aptior eſt: quoniam & eodem nobilior. Vitæ quoque participem eſſe, & vitæ quidem eius quæ in illo, quàm in hoc noſtro, longè excellentior eſt. Quia hic noſter illius imago quædam eſt. Porrò cùm iam probatum ſit, ignem qui ad ſuperiorem mundum pertinet, viuere ea vita quæ in inferiorem influit, intelligendum etiam eſt, in eodem aërem quoque, aquam & terram viuere, ac multo magis quàm in inferiore mũdo. Quoniam ab illis ſuperioribus vita in hæc inferiora influit.

CAPVT II.

Confirmat quod ſuperiore capite vſurpatum eſt, vitam ab animo mundi in omnia elementa & ea quæ his continentur, eſſe diffuſam.

ELementis his quæ inferiore mundo continentur, vitam ineſſe, argumẽto ſunt animalia quæ in eiſdem gignũtur. Quoniam ex igne animal quoddam exiſtit & ex aëre, itémque ex aqua. Animalia tamen nata in aëre maiora ſunt magiſque apparent, quàm quæ in igne. Quia hæc ſenſum fugiunt, propter ignis ſubtilitatem atque leuitatem, paucáque ſunt, & ea vſque ad aërem mobilia. Qua etiam ratione, euidentiſſima ſunt animalia aquatilia. Animalia autem ignea ab elementis inferioribus non patiuntur, ſed in illa agunt, neque aërea ab aqua, vel ab ipſa terra. Aquam autem viuere ex eo manifeſtum eſſe videtur, quod ex humore quodam

A nobis inſito caro gignatur. Hæc verò non aliud eſſe videtur quàm ſanguis certa ratione cõcretus. Terram quoque vitæ eſſe participem manifeſtum eſt, tum quia ipſa tota in eo præ ſe fert animalis ſpeciem aliquam, quòd habet aquas ſubterfluentes tanquam venas, & ſaxeos montes pro membris oſſeis, plantáſque velvt capillos: tum quòd plãtæ terræ infixæ viuunt, ab eadémque auulſæ intereunt. Plantas autem & animalia præter eum animũ qui ſingulis eſt proprius, frui quoque vita animi communis, id declarat quod non poſſunt aliis alimẽtum præſtare niſi ſua vita ſpoliatæ: vt plantæ, cùm cæſæ ſunt, aut animalia, cùm interierunt. Nec enim ſi animal viuum deuoretur, prius nutrit, quàm intereat: nec quod in carnem conuertendum eſt, corB rumpitur, niſi quia animo proprio prius orbatur. Si itaque talia in carnem vertuntur, ſeruant vim eius animi quem antea communem diximus. Nec tamen quia elemẽta vita participant, eadem quoque ſentire eſt neceſſe: ſed ipſa ſenſum recipere poſſũt: quemadmodum ſanguis ex quo caro gignitur, ſenſus non eſt particeps.

CAPVT III.

Mundum intelligibilem & exemplares rerum cauſas æternas quæ in eodem vniuntur, comparat cum ſenſili mundo, & rerum imaginibus fluentibus, quas hic ſuo ambitu complectitur.

QVæ cùm ita ſint, reuocato ſermone ad id quod erat inſtitutum, dicimus totum munC dum hunc in ſenſum cadentem, alterius eſſe imaginem: ex eóque neceſſarium eſſe, cum hic vitæ ſit particeps, alterum multo magis viuere. Quoniam ſi hic perfectus eſt, illum longè perfectiorem eſſe oportet. Si quidem huic vitam dat, virtutem, perfectionem atque perpetuitatem. Si verò mundus ſuperior ſummam perfectionem adeptus eſt, neceſſe quoque eſt, ea quæ in illo ſunt, perfectiora eſſe aliis quæ mundo hoc continentur. In illo igitur alij ſunt cæleſtes orbes, ſtellarum virtutes adepti, quales huius mundi orbibus inſunt: niſi quod in illo orbes eiuſmodi, ſpeciei ſunt eminentioris atque lucidioris, neque, quod iſtis accidit, à ſe inuicem interuallis diſtincti: quia corporis ſunt expertes. In eoD dem etiam terra ineſt, non ſua ſubſtantia inanimata, ſed vitæ particeps: in qua inſunt animalia omnia naturalia terrenáque, quæ in hoc inferiore mundo, ſed formæ alterius atque perfectioris. Sunt & plantæ ſatiuæ hortenſéſque, & aquæ animata vi profluentes, itémque animalia aquatilia, ſed nobiliora. In hoc quoque aër eſt, & in eo propria quædam animalia, omnino viuentia & immortalia. Et quanquam animalia eiuſmodi cum his naturæ communionem quandam habeant, eiſdem tamen præſtantiora ſunt. Quoniam illa ad intellectum pertinent, æternáque ſunt & omnis commutationis expertia. Si quis verò inquirat, vnde plantæ cæteráque quæ enumerata ſunt, mundo ſuperiori inſint, reſpondebimus ei profecto omnia ineſſe: quia in eodem

ab opifice primo perfectóque ac inſito, ſunt profe-A cta. In illo igitur intellectus animique omnes continentur: neque vlla ineſt defectio, qualis in indigentia & corruptione apparet. Quãdoquidem quæ in eo ſunt, abundant vbertate, robore atque lætitia: vtpote quæ in vita ſublimia ſunt, & ab vno fonte deriuata, vnáque qualitate prædita, quæ cæteras in ſe eſt complexa: vt ſapores dulces, odores ſuaues, colores perſpicuos, concordes ſonos & rerum tactilium differentias, cæteráſque perfectiones. Neque verò in eodem partes inter ſe contendunt, neque miſcentur, neque ſibi inuicem interitum afferunt: ſed ſingulæ in perfectione ſua conſeruantur pro optima ſuæ eſſentiæ ratione diſtinctæ. Eædémque cùm ſimplices ſint, multas rationes in ſe continent, ſine vlla interiore naturæ ſuæ multitudine, vel in-B cremento: quo ſcilicet corpora numero vel magnitudine augẽtur. In eo etiam intellectus vacuus eſt, animúſque ſimplex. Atque duo hæc, quemadmodum & reliqua, naturam habent ſimplicem: ea lege vt omnia pro ſua ratione cum vitæ principio quandam proportionem habeant, non cum rebus ſecundis atque compoſitis, quæ in ſenſum cadunt, pro quarum rationibus, numero augentur.

CAPVT IV.

Agentia, facultatibus & agendi modo diſtinguit: vt ex eo amplius cognoſcatur, quo intellectus primus, ſuo motu & actione à reliquis differat: quóque modo ad ea quæ intelliguntur, ſe habeat.

AGens omnino primum, in ſenſili mũdo vnum eſt & ſimplex, facultate vnica præditũ. Quod autem ex conditione primum eſt idémque vltimũ, facultates plures habet. Cuius etiam cauſa eſt, id quod eſt cauſæ primæ proximum: eiúſdémque opera plura ſunt & illuſtriora, quàm alterius. At eius quod ab illa cauſa prima remotum eſt, opera pauciora eadémque imperfectiora. Quoniam intellectus perpetuo motu cietur, eodémque æquabili & ſecundum omnes partes ſibi ſimili: neque ille ad vnum motum, ſed ad omnes accommodatur. Motus autem qui ad partem pertinet, non eſt vnius modi, ſed varius & multiplex: quantóque poſterior eſt, tãto obſcurior: donec perueniatur ad vnum ſimplex, D vnáque facultate præditum. Et motus quidem hi (qui omnes vltimi ſunt, vtpote qui ad ſubſtantiam corpoream pertinent) ſinguli ab intellectu proficiſcuntur: in eóque qui inter hos poſtremus eſt, leuis inæqualitas ineſt. Quia nulla alia virtus adeſt, quæ aliter moueat: neque inter id quod mouet rémque eam quæ mouetur, proportio commutatur. Neque verò hic motus qui ab intellectu eſt infimus, vita eſt quæ omnino ad plura pertineat, ſed ad vnum quiddam: ideóque ad partem accommodatus eſt & ſenſilis, non communis, nec in alio. Quoniam intellectui non ineſt niſi vitalis ratio. Ex quo motiones eiuſdem ſubſtantiæ effectrices dicimus: quòd per eaſdem ſubſtantiæ ſint, nec ſine illis exiſtant. Agit enim ille in ſingulas ſubſtantias motionibus intelligentiæ propriis, quæ originem habent ab autore E eius operis quod verè primum eſt, ideóque ea virtute præditum cui par alia eſſe nullo modo poteſt. Atque has quidem intellectus motiones, ipſæ ſubſtantiæ conſequuntur. Mouetur autem ad rem, huius intelligentiam conformando. Quæ quia ab ipſa re non ſeparatur, in hac illius locus eſt, non abſolutè, ſed quia alium ab eo nullum habet. Porro intellectus ſemper mouetur eo motu qui eſt intelligentiæ, nec vnquam quieſcit; alioqui ne tum quidem exiſteret. Neque verò vnquàm intelligendi munus intermittit: quoniam in hoc conſiſtit eiuſdem ſubſtantia, idémque eſt intelligens & intellectus. Motúſque eius eſt ipſa intelligendi functio, quæ, vt antea effectum eſt, ſubſtantiis omnibus vitam dat & perfectionem. Si quidem ſubſtantia intellectus ſingulas ſubſtantias inferiores conſeruat, eiuſdémque vita, vitam inferiorum: cum ſit harum quędam communio.

CAPVT V.

Motus qui contingunt in mundo intelligibili, à ſenſilibus diſtinguũtur: quòd in illis nulla ſit ſucceſſio, nulla reuera extremorũ diſtinctio, quæ in iis manifeſtè appareat.

OMne quod mouetur in mundo ſuperiore, ſiue intellectus ſit, ſiue animus, ſiue aliud quidlibet, id vitali motu mouetur, eundémque perpetuat, pro ratione eorum cum quibus exiſtit. Vt enim viator natura terrenus, terra iter facit, quæque è terra oriuntur, terrena ſunt, quanquam maxima varietate diſtincta: ſic omnia quæ in illa vitali regione mouentur, vitali quoque motu cientur, eadémque ſunt vitalia. Et quidem illic quod fertur, à vitæ principio ad finem defertur (prout ſcilicet finis atque principium in illis reperiuntur) atque ita ad finem defertur, vt à principio non diſtet, ratione contraria ei quæ inferiori mũdo ineſt, in quo quod à principio ad finem tranſlatum eſt, id à principio C differt. Illic verò ſi quod ad finem perlatum eſt, diſtaret à principio, id nec intelligibile eſſet, nec vitale reipſa, ſed facultate. Quare idem ſuo quodam interitu deſineret, eiúſque originem aliud anteceſſiſſet. At quod intelligibile eſt & vitale reipſa, idem quoque ſemper eſt, ac in vniuerſum ſemper ſe habet eodem modo.

CAPVT VI.

Inquiritur quo modo intellectus ſe habeat ad vniuerſalia, itémque hæc ad res ſingulas, in quarum communione exiſtendo, in multitudinem abeunt: ſicvt ab eiſdem dum cogitatione abſtrahuntur, ad vnionem reuocantur.

OMne vniuerſum, intellectus eſt, ac retro commeando, omnis intellectus quiddam eſt vniuerſum: non ita tamen vt vniuerſum ſit præter ſingula omnia. Si quidem iis omnibus ſublatis tollitur vniuerſum, quod ad intellectũ pertinet, ipſáque ſingula ſubinde commutabilia ſunt, additionéque & detractione variantur. Vniuerſa autem omnino incommutabilia: aut veritatẽ ipſam perire erit neceſſe: quod quidem abſurdum eſt. Quare cum omnis commutationis expers ſit vniuerſum, in quo eſt intellectus forma, conſequitur ſubſtantiam intellectus commutari nullo modo poſſe. Intellectus autem formarum vniuerſitas quædam eſt, quia in ſe continet vniuerſitatem ipſam terúmque formam. Neque tamen res ipſa intellectui impreſſa eſt: ſed intellectus ſibi fingit aliquid rei ſimile, eidémque accommodatum. Quemadmodum præteritum omne atque futurum ei reſpondet quod intellectui ineſt, ac ſcientia in animo noſtro rebus ſignificatis conuenit. Alioqui ſi formæ in animo, rerum formis non reſponderent, harum ſciẽtiam non haberemus, neque per illas veritatis cognitionem conſequeremur. Præſertim cùm rei veritas, res ipſa ſit: quæ ab ipſa re aliena futura, atque adeò ipſi rei contraria. Animi enim contemplãdo, formãt in ſe ipſis veritatẽ ex ſingulis, quæ ſecũdum

ſingulorum ſpeciem res ipſa eſt. Quare cùm homo aliquid intuẽdo, formam eius detexerit, animo imprimit imaginem quæ illi proportione quadam reſpondet. Idémque ſi rurſus ſine vlla varietate viderit, agnoſcit: quoniam cum imagine, ad rem ipſam, certam proportionem habente, conuenit. Quod ſi etiam tertiò proponatur, ſed immutatũ videat, iam non agnoſcet: quia à prima imagine, quæ in animo eſt, diſſidet. Sic verò & artifex prius ſibi in animo formam quandam effingit, deinde huius ſimilitudinem in materia vna vel pluribus exprimit. Quoniam rerum ad numerum diſtinctarum, multitudo, ex materia naſcitur. Quod ſi alius ex iis imaginibus arte elaboratis, in animo exemplar ſibi ſumeret, ac poſtea huic ſimiles imagines in materia efformaret, adhuc formarum ſingularum quædam multitudo exiſteret. Nec certè ſi illæ formæ ſingulæ tollantur, vniuerſam tolli erit neceſſe. Ex quibus concludimus, formas per abſtractionem à materia, in vnionem colligi, eaſdémque per impreſſionem in illa, multiplicari. Itémque vniuerſa, conſtantia eſſe: ſingula verò commutabilia atque caduca. Quare intellectui ſemper inſunt imagines rebus aliis proportione reſpondentes. Si quis verò contendat rerum rationes in intellectu, inſtrumenta eſſe illarum vicem obeuntia, nec vllo modo ab eis differentia, dicemus, ſi hoc recipiatur, dandum quoque eſſe (quod fieri nullo modo poteſt) formam in intellectu ignobiliorem eſſe quàm in ſe ipſa ſit. Qua etiã ratione non contingit vt eadẽ ſit cum re in ſenſum cadente, & vt ab hac nullo modo diſtinguatur.

CAPVT VII.

In intellectu quid vnum ſit, quid multiplex, quæque ratio materiæ primæ itémque formæ: in quæ duo principia deſinit corporum naturalium diſſolutio.

REuerſi ad id ex quo ſumus digreſſi, eius quod dictum eſt, vniuerſum vnum, in ſingulis multiplicari, exemplum ſubijcimus in planta & animali. Quorum vtrumque quamuis vnum ſit, de plurimis tamen dicitur. Quoniam formæ agentes, in multiplici materia exiſtentes, numero differunt: quæ ſi in vna ſint, ſpecie diſtinguuntur. Alio etiam modo res vna multiplex eſt, vt corpus, quod quamuis vnum ſit, tamen ratio agens in eo cõformat membrorum varietatem: nempe os, oculos & nares: quorũ quodlibet quamuis vnum eſſe dicatur, non tamen omnino vnum eſt, ſed rurſum ex aliis pluribus compoſitum, vt ex neruis, venis, cartilaginibus. Neruus quoque etiam ſi vnus ſit, adhuc componitur ex elemẽtis, quod de cæteris ſimilibus eodem modo iudicãdum. Vt de ſanguine, qui quanquam vnus ſit, ex aliis tamen rebus conſtat. Atque ita ſemper progrediendum, donec ventum ſit ad materiam primam & formam: quorum vtrũque cùm ſimplex ſit, ſubſtantia eſt vna. Horum verò ſi nomina explicanda ſunt, materia prima ſubſtãtia eſt informis, & forma vera id à quo res habet id ipſum quod eſt. Quibus expoſitis, ſtatuamus intellectum non eſſe vnum ea vnione quæ ad corporis formam pertinet. Quoniã vt antea diximus, illo ſuperior eſt atque nobilior. Neque item in intellectum, ſicvt in corpus, multitudinem cadere: ſed quia in ſe rationem continet per quam plura vniri poſſunt. Habet enim formam vnam qua definitur, & ex qua omnes internæ externæque formæ oriũtur. Si quidem quod vniuerſum eſt, vnit ſingula: nec horum aliquo ſublato ipſum tollitur. Aliunde verò manat facultas cogitationis, quæ intellectui ſubiecta, nec ab hac intellectus ipſe

A diuiditur, ſicvt vnum corpus ab altero. Quoniam vnum corpus ab altero diſtinguitur, externa linea latus cingente: intellectus autem à cogitatione, per ea quæ interna ſunt.

CAPVT VIII.

In intellectu quomodo omnia eſſe dicantur, & in iis procreandis quo à primo rerum omnium opifice differat.

OMnia in intellectu eſſe dicimus, nõ ita tamen vt ei res abſolutè inſint, aut cum eo componãtur, ſed quia ille has procreat, atque conſeruat. Nihil enim, quod quidem conſtans ſit, à nobis cogitari poteſt, niſi in intellectu: & ſi hunc tollimus, tolli quoque res ipſas cum ſua vniuerſitate erit neceſſe. Intellectus autem cũm ſit omnia (nempe quoniam B omnia efficit) vnum per aliud procreat. Agens verò primum, quæcũque procreat, ea ſine medio ſimúlque & in puncto procreat. Itaque verè procreat, quoniam alia re non indiget: nec vnum ex alio efficit: nec ab alia cauſa adiuuatur, aut ad agẽdum excitatur. Quare ſicvt omnia ab hoc procreata ſunt, ſic ad idem reuertuntur. Atque ideo primum agẽs appellatur, nomine in rem aliam nullam cedente: ſi quidem alia omnia ab illo ſunt exorta. Ipſe verò intellectus in efficiendo, agens ſecundum eſt, virtutéque primi efficit omnia quorũ ipſe eſt cauſa. Quoniam præter cõtemplationem ſuæ eſſentiæ, alia indiget qua in agens primum referatur: neque eius C operatio tota ſimul perfecta eſt, neq; momentanea.

CAPVT IX.

In continendi modo intellectus primus cum vniuerſalibus comparatur: deinde cognitio intellectus ab ea diſtinguitur quæ cum ſenſu coniuncta eſt.

SIcvt omnia animalia intellectui ſubiecta, per rationem ſuam ſunt in eodem intellectu: ſic animalia omnia per rationem ſuam in animali vniuerſo. Si verò dicimus ſub vtroque animali plura contineri, verè quidem dicimus, ſed animalia mũdi inferioris imperfectiora ſunt & pauciora iis quæ ad ſuperiorem pertinent. Nec animal à vita abſtrahẽte defertur, quin deſinat in minuta quædam animalia imbecilliora, illiſque inſit in quibus ea vita D viuentibus quæ ſingulorum eſt, communis vitæ vis terminatur. Quoniam illis nihil aliud eſt ſubiectũ. Quod verò dictum eſt, contingit cùm noſtra contemplatio, tota eſt intellectus & à ſenſibus omnino ſeparata. Si quidem ſenſus primo ſingulorum eſt, deinde ad ſpecies & genera refertur. Intellectus verò primum vniuerſa contemplatur, deinde etiam ſingula. Diſcrimen autem quod inter ſupremum animal vniuerſum & ſingulum aſſignatum eſt, in ſola forma conſiſtit. Neque enim animal vniuerſum, ab animalibus ſingulis abſolutè differt: ſed hæc inter ſe eo modo ſe habent, quo amor quem iam in vniuerſo expoſuimus, ad eũ qui ſenſili mundo ineſt. Quem diſſoluit nonnunquam victoria elemento- E rum, ex quibus res componuntur. Quoniam hic non coniungit ea quæ ſunt, niſi aduentitia quadam vi, nec ſine relatione ad primarium finem. Amor autem alter qui ad intelligibilem mundum pertinet, omnia mutua voluntate connectit, vitalique vnione atque ea appetitione quæ ad finem primarium refertur. Quare nunquam hic diſſoluitur. Si quidem nulla eſt exuperantia quæ id præſtare poſſit. Præſertim cùm inter ea quæ ſuperiore mundo continentur, nulla ſit diſcordia, nec vllum odium ſed ſumma conſenſio vitæque communio: à qua inferiora vitæ principium accipiunt.

DE SECRETIORE PARTE DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS

LIB. IX.

In cuius initio à vetere Latino interprete obſeruatum eſt, caput primum in Græco Codice defuiſſe: quod vetuſtate eſſet exeſum.

CAPVT II.

Animi functiones, in duplici mundo diſtinguuntur, diſtinctioniſque ratio repetitur ex eiuſdem habitudine ad corpus.

ANimus ſubſtantiæ intelligendi
vi præditæ, iure fruitur hoc ipſo
quod ex eius eſt numero cuius a-
ctio facultate non eſt nobilior.
Quare inter ſubſtantias intelli-
gendi vi præditas, hanc eandem
facultatem habentes, alio nõ indiget à quo vis ipſa
ad actionem excitetur. Si quidem purus eſt &
perfectus, ac in ſpiritus intentus, quemadmodum
aſpectus in ipſa ſenſilia. Idem verò in ſenſili mun-
do, alio indiget à quo ad actionẽ excitetur: alioqui
ne ea quidem percipere poteſt quæ ſenſilia ſunt.
Hoc verò efficit ſubſtantiæ quaſi cortex, quo homo
hic inuoluitur. Quare neque attingit rerum eſſen-
tias, neque harum vires, niſi prius apertis cortici-
bus quibus res ipſæ teguntur. Quod vt conſequa-
tur, intellectus agentis ope indiget. At poſtquam
eſſentiæ à ſe ipſæ abſtractæ ſunt, viréſque detectæ,
tum ipſe animus per ſe ſatis potens eſt ad eas ex-
plorandas, neque alio intellectu agente indiget.
Hoc etiam adiicimus, animum in mundo intelligi-
bili eſſentiam ſuam intueri, & à reliquis quæ eodẽ
continentur, confirmari. Quoniam cum illis com-
munem habet naturæ ſimplicitatem, & ad id quod
ſimplex eſt, cognoſcendum, ſubſtantiam quoque
ſimplicem oportet adhibere. Quamdiu verò hic in
ſenſili mundo exiſtet, nihil meditabitur ſine maxi-
mo labore: idque quia multiplici cortice tectus eſt
& impeditus: nec propriũ actum habet, qui ad con-
templationem poſſit ſufficere. Quia hic compoſi-
tus eſt: actus verò compoſitus, vt antea dictum eſt,
non poteſt ea quæ ſimplicia ſunt, intelligere. Ne-
que verò idem animus explorare hic ea poteſt quæ
ad intelligibilem mundum pertinent, niſi ille poſt
deſcenſum, adhuc in animum ad actionem influat:
neque eas ſubſtantias attingere, quas in eodẽ mun-
do intelligili prius intuebatur. Quoniam huius in-
tellectus demerſus eſt, ab eáque contemplatione a-
uocatus, qua antea fruebatur.

CAPVT III.

Ex ſuperioribus natæ dubitationes explicantur, eadémque opera amplius illuſtratur, quod proximè dictum eſt, de modo intelligendi in vtroque mundo.

SI quis verò fortè opponat, ſubſtantiam quæ ſe-
cundum facultatem aliquid contemplatur,
quando in actu erit, idem multo magis eſſe facturã:
quòd cum actus facultatis perfectio ſit, illa tũ mul-
to firmior & alacrior ſit futura, fatebimur actum
quidem eſſe facultatis perfectionem, cum illa rem
A contemplatur huius imaginem recipiendo. Tum
enim facultatem quæ hanc ſuſcipit, perfici contin-
git. Quando verò ipſa facultas ex ſe ſatis potens eſt
ad intelligendum, & nulla recepta imagine, reipſa
contemplatur, tum accedens imaginis impreſſio,
nocet profectò, & facultatem ipſam quodammodo
labefactat. Quoniam imago huic ferè contraria eſt,
vel certè cum ea nullam naturæ communionem
habet. Amplius, verò ſi quis contendat futurum vt
animi facultas intereat, ſi ea perfectionem ſuam re-
cipiendo contemplatur, præſertim cum eo modo
actum ſuum recipiat, actus verò ipſius poteſtatis in-
teritus eſſe videatur: dicemus facultatem actum
ſuum recipientem non interire, ſed efficacem red-
di atque perfici. Quoniam poſtquam animus reli-
B quit contemplationem rerum intelligibilium quæ
huic in mundo altero ſolatio erant, eidem in infe-
riore mundo facultas laborioſa adiungitur. Si qui-
dem in ipſa natura ſubſtantias comprehendit, non
cognitionis modo qui in puncto abſoluatur: ſed
qui cogitationis diſcurſu quodam indiget. Prius
autem quàm deſcenderet, res apertè intuebatur,
non harum cognitionem ex cogitationis diſcurſu
hauriebat.

CAPVT IV.

De aſcenſu animi ad mundum intelligibilem, & quo modo hic partim eadem facultate, partim diuerſa, in vtroque mundo intelligat.

C POrrò ſi quis amplius inquirat quo modo ani-
mus in hoc orbe ea intelligat quæ ad ſuperio-
rem pertinent, ſéque ad illa dirigat, an ſcilicet ea-
dem facultate qua illa prius cognouerat, an verò
nouo quodam actu ad facultatem adiecto: equi-
dem ſi exiſtimamus illum eadem facultate hic &
illic, ea quæ intelligibilia ſunt, contemplari, erra-
mus. Quoniam animus in ſuperiore mũdo ſimplex
eſt & ſolutus, hic verò corpore inuolutus & ſentiẽ-
di facultati ſubiectus. Aut ſi arbitramur eundem
hîc actu quodam, ſine vlla facultate cognoſcere, in
eo quoque aberramus. Si quidem omnia quæ rei
alicuius cognitionem aſſequuntur, eandem con-
templantur vi facultatis propriæ & naturalis, quæ
D ſeparari non poteſt. Itaque conſtituemus animum
hîc intelligibilia contemplari eadem facultate qua
illa intuebatur cum in ſuperiore mundo exiſteret:
niſi hoc intereſt quod cum corpore coniunctus, a-
lio indiget, cuius virtute, abſtracta conſideret, nem-
pe actu receptionis, quo facultas informata, illa
perſpicit. In mundo autem ſuperiore ſola facultate
erat contentus: neque eiuſmodi actus in eo neceſ-
ſarius. Quoniam in intelligentiis ſuperioribus, quæ
reipſa contemplantur, ipſa facultas perfectio eſt. At
in corporeis actus per quem finem aſſequuntur, fa-
cultatem perficit. His itaque poſitis, ad inſtitutum
reuerſi, dicimus animum eadem facultate in vtro-

que mundo intelligibiles ſubſtantias contemplari. Præſertim cum ea facultas qua mundum alterum contemplabatur, cuiúſque actio, quædam eſt excitatio, hîc etiam animo ſubſeruiat: quanquam non eodem modo. Nam illo fruebatur facili contemplatione, hîc difficili & laborioſa. Atque hæc quidem facultas in hominibus beatis excitatur, per quam hi ea quæ nobiliſſima ſunt, intuentur. Et in vtroque mundo illa eadem facultas exiſtit, in illo ſcilicet principia prima contemplans, ſine cogitatione, aut nouæ imaginis impreſſione: in hoc verò, ſe ipſa detegens atque excitans. Adeò vt animus ſuperiorem mundum contemplaturus, ab hoc inferiore facultatem ſuam auocet. Quemadmodum enim homo cùm montem aliquem ſuperauit, inferiora circunſpectat, quæ aliter intueri non poterat: ſic animus poſtquam ſua facultate excitatus, aſcenderit, ſuperiorem mundum, eáque quæ in illo ſunt, contemplatur. Nec verò hic ſine aſcenſu illa intueri poteſt: quo non indigebat cùm in altero mundo verſaretur. Atque eiuſmodi aſcẽſus animi functionem continet per quam hic ſuperioris orbis eſſentias contemplatur, ſuáque facultate aſcendens primum attingit de orbibus cæleſtibus eum qui infimus: deinde ab hoc progreditur ad proximum, donec ad ſupremum peruenerit. Quemadmodum in ſubſtantiis materiatis, ab ea quæ magis compoſita eſt, ad eã quæ minus, proficiſci ſolet: donec cõpoſitam omnino reliquerit, & ſimplicem attigerit. Rurſum verò animus à ſummo cælo ad ſui cognitionem reuertitur: quia quæ in cælo ſunt, quæque cælo ſuperiora, vtraque perfecta ſunt atque ſimplicia.

CAPVT V.

In animo cum corpore coniuncto qualis remaneat cognitio mundi ſuperioris, in quo ante eiuſmodi coniunctionem verſatus eſt: & vtrùm hæc vitæ ſuperioris memoria debeat appellari.

INtellectus ab agente ſecũdus, hîc ea repetit quæ in ſuperiore mundo nouerat. Quare minimè mirum debet videri ſi idem animus cùm cæleſtes orbes ſuperauit, memoriam ſeruet eorum quæ vidit fecítque in inferiore mundo: ſique etiã in ipſis orbibus, memor ſit cæleſtium rerúmque abſtractarum: præſertim cùm in illis confirmatus ſit, nec ab ipſis corporibus formiſque primis, ſapientiæ ſuæ vllam immutationẽ capiat. Si quis verò quærat cùm cæleſtes orbes immutentur (neque enim priſtinam affectionem retinent) num etiam animus eorum eſſentias intueatur, ſciénſque in illis aliquid agat: dicemus animo perſpectas eſſe cæleſtium orbium virtutes atque actiones, neque hunc in illis decipi quòd actiones immutari credit, virtutes verò permanere. Nam ſi cæleſtes orbes, ſicvt nonnullis veteribus placuit, ratione ſunt præditi, conſentaneum eſt illos animo notos eſſe, etiamſi eorum habitudo immutetur. Si quis verò amplius ambigit quomodo animus, qui à ſuperiore mundo demiſſus, cæleſtibus corporibus adeſt, poſſit adhuc eius memor eſſe, ſi memoriam non habuit prius quàm ab illo deſcenderet: nos quidem ponimus eum tum in cæleſtibus orbibus, tum in mũdo intelligibili memoriam habere, ſed huius functiones non apparere niſi iniit alicui ex corporibus variis iiſdémque inter ſe differentibus. Neque tamen idcirco retinuit habitus iamdiu præteritos: adeò vt omnino venturus fuerit in obliuionem ſuperioris mundi, niſi leuiſſimum ſignum ſatis eſſet ad excitandam memoriam. In quo ſi qui arbitrentur temporis breuitatem ge-

A nerationúmque paucitatem obliuionis cauſam eſſe, adeò vt cùm in orbem rerum ortus redeant, longè antè præteriti temporis memoriã animus amittat, nec amplius recordetur eius quod antea præcognitum, propter interuallum quod à primo ſtatu interiectum eſt, diſſolutionémque vel internecionem quam continuatus motus attulit: ex eóque accidere credat vt animus ſuperioris mundi memoriam amittat, & propter temporis intercapedinem nihil eorum ſeruet quæ antea nouerat, atque tandem belluarum animo ſimillimus efficiatur, quod quidem in iis eſt quæ probari nullo modo poſſunt: his opponemus, animum deſcendentem à ſuperiore mundo in inferiorem, id eſt ad declarãdas actiones ſuas cum materia coniunctas, non oportere ad B ea quæ infima ſunt, peruenire, ſed ad definitum locum transferri, in eóque conſiſtere. Neque verò eum ad quemlibet ortum accõmodari, ſed in certo conquieſcere, donec alterius imperio reuocetur, atque hinc ad ea aſcendat quæ cuiuslibet ortum ſuperãt, & cum quibus verſabatur prius quàm cum corpore coniungeretur. Itaque verè affirmari poteſt, animis eiuſmodi, ſicvt antea dictum eſt, non eſſe ea incognita quæ mundo ſuperiore continentur.

CAPVT VI.

Animum ſingulis ſtellis errantibus ſuum attribuit. De quo inquirit quo modo hæc inferiora, in quæ agit, cognoſcat: C & vtrùm rerum præteritarũ memoriã aliquã cõſeruet.

NVnc inquirendum eſt vtrùm animus qui in Sole Lunáque, aliáve ſtella, vel ipſo cæleſti orbe ineſt, memoriam habeat: deinde an virtus communis animi, & eius qui in ipſa primariæ ſtellæ (quæ Iouis eſt) recordetur. Quæ cùm expoluerimus, ſimul etiam hoc aſſequemur, intellectus eius qui ab agente ſecundus eſt, & animi qui in ſtellis, memoriam eſſe differentem. Hinc verò ducto initio dicimus, animos qui in ſtellis ſunt, non indigere ea cognitione quæ ad res terrenas pertinet: ſicvt animi qui inferiore mundo continentur: quoniam ab iis illam non accipiunt: quare nec rerum terrenarum indigent memoria, quæ coniuncta eſt cum D quadam progreſſione ab vno ad alterum. Quæ vtenti adiumento eſt: quo ſtellarum animi non indigent, ad terrena gubernanda, hominéſque dirigendos. Si quidem illi aliter terrenorum memores ſunt, non per progreſſionem ab vno ad alterum, ſed ſola virtute quam à primo opifice acceperunt. Si quis verò contra contendat animos qui ſtellis inſunt, cùm intelligibilem mundum huiúſque opificem contemplentur, non poſſe non eſſe memores eorum quæ antea cognouerint, ex eóque concludat memoriam aliquam iis ineſſe oportere, conſtituemus ſtellarum animos, præſentem intueri ſuperiorem mundum, huiúſque opificem: nec eos quicquam latere, ſed ad ea quæ manifeſta ſunt & in promptu, ratiocinante memoria illis opus non eſſe. Quia hæc repræſentatio quædam eſt abſentiũ mi- E niméque apparentium. Quod ſi hoc etiam amplius quis inquirat, vtrum animus qui in ſtella, abſentis mundi inferioris ſibíque abditi, memoriam habeat: dicimus quòd cogitationis ad rem aliquam pertinentis, habitum continet, ſi poſtea ipſa re aſpectum fugiente, illum amiſerit, id nouam quandam impreſſionem ſuſcipere: animos autem qui in ſtellis ſunt, nullam impreſſionem recipere, nec vnquam inferioris orbis contẽplatione priuari. Porrò ſi quis hoc quoque percontetur an num ſtellarum

animi agnoſcant ſe terram vniuerſam vidiſſe, die vel menſe, annóve præterito, aut etiam ſe ſuperiore tempore vixiſſe: quoniam niſi id ſentiant, futurum ſit vt omnino memoria careant: equidem ſtellarum animi ſe terram ambire ac viuere cognoſcunt: ſed in id quod perpetuum eſt atque incommutabile, nulla declinatio cadit. In die autẽ, menſe, aut anno, præteritum ſimileſque temporis differentiæ, declinationis quædam extrema ſunt. Nec in eo quòd conſtans eſt, quia idem ſemper, heſternum quicquam eſt, alióve modò præteritum. Humanus verò animus cum motu conſtituit diem, menſem & annum præteritum. Atque quemadmodum qui iter facit, pedis eiuſdem veſtigium multis terræ partibus imprimit: ſic motus ſtellæ in eiuſdem animo vnus, à nobis in multas partes diuiditur. Tempus autem in dies diſtribuitur, quoniam luci nox ſuccedit: alioqui in tempore præteriti, præſentis atque futuri nulla omnino diſtinctio appareret. Ac quemadmodum aquæ gutta quanuis oculi aſpectu, quandiu deſcendit, eadem percipiatur: prius tamen in ſuprema interualli parte apparet, deinde in media tandémque in infima: ſic præteritum, præſens ac futurum, pro ratione motuum inferiorum à nobis diſtinguuntur, vt in partibus aliæ aliis ſuccedunt, & in eiſdem quædam priores, aliæ poſteriores. In cœleſti autem mundo dies vnicus eſt, nec vt in hoc inferiore, nox lucem ſequitur: & tamen in illo dimenſiones orbium ſunt variæ, nec omnes partes inter ſe ſimiles. Si quidem Zodiacus ab aliis circulis diuerſus eſt, ex cóque minimè contingit vt cùm animus ſtellæ in vno ſigno eſt, ab illo diſiunctus, ad aliud transferatur. Quoniam in eo ſubſtantiam fixam habet: quæ non niſi cum orbe ſubiecto defertur. Nec verò ſtellæ omnes in eodem orbe ſunt: ex quo etiam accidit vt motus habeant differentes. Si quis verò amplius vrgeat, dicátque, ſtellarum animos in ipſos homines intueri, quòd aliter eorum quæ ad inferiorem mundum pertinent, curam non poſſint ſuſcipere, neque hæc ſine illorum cura in ſe inuicem permutari, aut omnino commutari: ſique illi in homines intueri concedantur, hoc quoque concludat eoſdem horum memores eſſe, atque in illis memoriam vigere: A nos quidem dicimus vt homo ad rem præſentem, in quam cogitatio non excitatur, memoriam non adhibet, ſed eam abſolutè cognoſcit, expeditéque eiuſdem accidentia, quòd hæc euidentiſſimè per ſe ſenſus ipſos moueant: ſic non eſſe rationi conſentaneum vt animi qui in ſtellis ſunt, relicto communiore modo, ſecundum * qui ad ſingula pertinet, qualis eſt memoriæ: niſi fortè vt ſingula ipſa ſpecie comprehenduntur. Cur autem rei alicuius non maneat memoria, plures cauſæ ſunt. Aut enim quia ab eo qui cognoſcit, res ipſa contemnitur, quòd nullius ſit momenti, ideóque nulla huius B imago ſenſui impreſſa, in thecæ corporis, id eſt in ipſa memoria, quæ cum corpore coniuncta eſt, reponatur. Aut quoniam cùm præſens adhuc ſit eius inſpectio, nec quicquam (vt imago) obſtet quo minus obiectum comprehendatur, cogitatione opus non eſt, quæ reconditum, ſicvt præteritum, ſeruet: quemadmodum ſi à terra ſublimes, aeris ſpatium aliquod confecerimus, quota pars confecta ſit, non meminimus. At quia adhuc in ignoratione verſamur, ideóque imaginem conſeruare non poſſumus: aut denique quoniam ipſius rei recordatione non indigemus, hácque ratione nullam il- C lius imaginem ſeruare volumus. Quando autem nihil in cogitatione defixum ſeruatur, non meminimus. Præterea vt cùm mouemur, non ſemper nos moueri meminimus: ſic cùm aliquid in tempore cognoſcimus, non ſemper temporis notionem cum ipſa re coniungimus: nec cùm aliquid diſcimus, quod certo menſe vel anno contigerit, nos ipſius menſis vel anni, alteriúſve temporis neceſſe eſt meminiſſe. Quoniam ſatis eſt rem ipſam cognoſcere. Amplius etiam cauſa ea quæ perpetuò aliquid operatur, nulla huius notione indiget: quare neque memoria. Sic autem in agendo ſe habent ſtellarum animi. D Poſtremò cùm moueantur, vbi ab vno ſigno Zodiaci digreſſi, iam aliud ingrediuntur: nihil eſt neceſſe vt recognoſcant ea ſigna per quæ mouentur, quantúmve ſpatij confecerint. Siquidem aduentitia vi ſeiunguntur, non ex animi propoſito, quo ab honorabiliore quadam vi in orbem feruntur eo motu qui nullam omnino habet interpoſitam quietem.

DE SECRETIORE PARTE

DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS LIB. X.

CAPVT I.

Ea inter ſe comparat quæ à Deo procreata ſunt, prout ab eodem gradibus ſunt diſtincta: potiſſimùm verò intellectum primum, cum intellectu ſecundo, qui à ſe inuicem differunt vt finitum ab infinito.

PRIMVS opifex gloria ſupremus, quoniam & perfectione ſummus. Taliſque eſt, quia cætera perficit. Perficit verò hæc, quoniam & efficit. Hócque quia procreator eſt omnium principiorum quibus eſſentia quælibet continetur: vtpote qui autor eſt vniuerſi at- E que mundi vtriuſque. Aptè autem primum vitam infundit facultatémque & dignitatem, in ſingula influens provt hæc gradibus ſuis ſunt diſtincta. Quare quo quid illi propinquius, eo plura ab eodem excipit. Primum verò omnium eſt quod dignitate ſubſtantiæ perpetuitatéque conſtantiæ illi eſt proximum: idémque medium inter opificem primum & cætera quę ab hoc procreata, prius ab eodem influentem vitam excipit, deinde hãc cum reliquis inferioribus communicat. Si quidem hoc primum omnium procreatum, ſua eſſentia ſpiritus ſimplex & abſolutus, in ſe lumen vimque veritatis maximam continet: & quod virtute honoréque

inferius eſt, idem lumen habet tenuius & cum corpore veráque compoſitione magis communicans. Atque hoc primum quod ſoli formæ primæ ſubiectum eſt, eiuſdémque verbo contiguum, ſubſtantiam habet inter reliquas perfectiſſimam: in quam vis quoque influens infinita, ab eodem verò tranſmiſſa, iam finita eſt: prout ſcilicet lumen poteſtatis eſt appetitus perpetuitatis, quod pertinet ad intellectum ſecundum, illi primo inter ea quę procreata ſunt, proximum. Quoniam quod primo procreatum eſt, id in intellectum ſecundum paulatim influit, ne hic perturbetur, néve lumen diffluat. Cuius infuſio appetitionem æternitatis parit, in ſubſtantia ſpirabili, prout hæc illam imitatur. Eiuſdem verò intermiſſione vniuerſum diſſoluitur & interit. Atque lumen eiuſmodi quamuis vehemens ſit, arduum & exæſtuans, nequaquam tamen imitatione par eſt vnioni atque verbo opificis à quo ſua virtute infinito, emanauit. Ideóque quod ab hoc in vniuerſum influit, idem optimum atque perpetuum: nec vnquam deficiens, aut aliunde pendens, ſed in omnibus entis primi appetitionem ingenerans.

CAPVT II.

Prius tempore, ab eo diſtinguitur quod natura prius dicitur: atque inquiritur inter æterna tempus quoduis ſuperantia, quæ ratio ſit prioris & poſterioris. Vnde naſcitur occaſio explicandi rurſum eum ordinem quo conſtant quæ in vniuerſitate, gradibus ſubſtantiæ ſunt diſtincta.

DEus, ens omnium primum eſt, ſed eo prioris modo, qui ex procreatione ſpectatur. Nam cum inter ſubſtantias aliæ aliis priores eſſe dicantur (vt ſimplex, compoſita; intellectus agens, animo) non tempore, ſed eſſentia atque natura priores ſunt: quo etiam modo ſe habet genus ad ſuam ſpeciem. Eſſe autem aliquid hoc modo prius, non autem tempore, ex eo intelligitur quòd cùm hæc tempus ſuperent, cauſámque huius in ſe habeant, non poſſint aliis priora tempore iudicari. Quare etiam effectum eſt, vnum non poſſe dici altero prius tempore, niſi horum vtrumque tempore contineatur, eorúmque vnum priore tempore extiterit, altero nondum exiſtente. Itaque inter eſſentias omnino primaria eſt ipſa mens, quæ idcirco princeps dicitur: quanquam eadem cum Dei verbo atque cum eo quod primæ formæ eſt ſubiectum: eadémque, vt genus ſummum, omnes ſubſtantias illuſtres, abſolutáſque & puras ſub ſe continet. Hanc ſequitur intellectus qui cum ipſa mente comparatus, ſecundus eſt, & illius quaſi ſpecies, ſuúmque ſubiectum perficit, cui vt forma quædam propria efficitur. Huic verò lumen ineſt ab intellectus radice profectum, non aliter quàm cryſtallo radius à ſole reflexus. Ab intellectu adhuc profluit eſſentia animi ratiocinantis: cuius lumen tenuius eſt & matutino crepuſculo perſimile. Quare in hunc obliuio cadit & ignorantia: propter quæ doctrina excolendus eſt, memoriáque conſeruatrice indiget & ratiocinatione, ad eſſentiam ſuam confirmandam atque dirigendam. Amplius, ex lumine animi ratiocinantis manat natura animi ſentientis: in quo minus lumen eſt quàm in ſuperiore, atque idcirco ſine ratiocinandi vi huic ineſt tantum facultas imaginum, & ea quæ æſtimatrix appella- A tur. Ex huius verò lumine, profluit natura animi in plantas cadentis: quæ quoniam à luce pura perfectáque longo interuallo ſeiuncta, craſſior eſt relicta, priuatáque vi progrediendi atque reſpirandi, ſolam procreandorum ſimilium facultatem retinet. Ex qua etiam exoritur ipſa natura, quæ quia adhuc longiore interuallo à primaria luce ſeparatur, incorporea tenuitate priuata, corpoream craſſitudinem ſuſcipit, atque trinæ dimenſionis quantitatem, longitudinis ſcilicet, latitudinis & altitudinis: certóque motu cietur qui in orbem ſimplex eſt & perpetuus, qualis in cæleſte corpus cadit. Atque hic eiuſmodi à primo opifice inſtitutus eſt ad perpetuitatem ortus rerum & interitus. Mouetur autem motu æquabili, eóque qui alteri minimè eſt B contrarius. Ac cùm cælum in ſe complectatur omnia natura conſtantia quæ oriri poſſunt, eadémque conſeruet pro conditione formarum quæ ſingulis rebus compoſitis inſunt, ſi eius motus peruerteretur, illa omnia deficere eſſet neceſſe. Porrò ab hac cæli natura quæ ad motum in orbem comparata eſt, inferior altera emanat multiformis, variorúmque motuum particeps: quorum contrarietas, ortus atque interitus eſt cauſa.

CAPVT III.

Connexio vtriuſque mundi explicatur, & in connexione quid à ſuperioribus in inferiora influat, quoque modo C hæc, illorum vi regantur.

MVndi ſuperioris & intelligibilis natura ordinem imponit corporeo, qui perpetuo motu circunfertur: huiúſque orbes per virtutem additam, à Dei verbo influentem, viciſſitudinem ſeruant in commutatione horum inferiorum, quibus conſecutione quadam ortum & interitum afferunt. Iiſdémque motibus perpetua viciſſitudine ſibi ſuccedentibus, ea quæ orta ſunt, inficiuntur coloribus qui ad ſpiritus pertinent, ſecundum cuiuſque ſpeciem & rerum ſingularum proprietatem: vt conſiſtant ſuo tempore, eáque quæ conſimilis na- D turæ ſunt, vniantur. Cæleſtis autem natura, ea corpora quæ in inferiore mundo compoſita, elementáque & quæ oriri poſſunt, quæq. in ſenſum cadere, mouet à concauitate ad centrũ, per eſſentias ſuperiores perpetuáſque, pendentes ab intellectu primario; ad quas etiam accedit virtus quædam à Deo per verbum his inſita. Sunt autem hæ ſubſtantiæ ſummæ conſtantéſque: quoniam earum cauſa firma eſt, vtpote inter quam & Dei verbum, nulla alia intercedit. Ex quo etiam efficitur, vt illæ ſint incommutabiles: alioqui non eſſent ſui ſimiles, nec rectæ. Nam cùm intellectus ſua eſſentia perfectus ſit, huius quoque opus perfectum eſſe oportet. Quia hic Dei verbo proximus, aſſiduam E ac infinitam vim ab illo influentem ſuſcipit: nec indiget alio actionem adiuuante. Virtus autem ad excitandum Dei amorem, in inferiores cauſas influens, finita eſt; ne illæ hanc recipiendo perturbentur. Inter quas quamuis ſubſtantiæ corporeę, quæque oriuntur, illa virtute excipienda, ab aliis valde deficiant, tamen intellectus etiam infimas cauſas adiuuat. Sicvt in aquis deprehendi poteſt, ex quibus accommodato tempore certum quoddam animal potius quàm aliud quodlibet gignitur.

CAPVT IV.

Animum in quo eſt rationis principium, cum Deo comparat, & cum inferioribus formis belluarum, plantarum & metallorum.

NAtura quæ plantis ineſt, itémque belluis, & iis quæ eruuntur è terra, effectus eſt animi eius in quo rationis eſt principium: aliter tamen quàm hic, ipſius intellectus agentis. Intellectus enim animum eiuſmodi verè non efficit. Quoniam omne quod verè efficit, idem quoque procreat elementum rei, ſubſtantiam ſcilicet formæ ſubiectam, & formam conſeruatricem elementi. Intellectus autem neque animi elementum, neque eius formam efficit. Quare neque ipſius animum verè dicetur efficere: etiam ſi medium quiddam ſit inter cauſam huius efficientem primam: rationémque habeat efficientis vltimi, quod idem eſt proximum. Primum enim agens Deus eſt, qui verè efficit. Si quidem eſſentiam procreat, cùm ipſe ſit vera eſſentia. Nec fieri vllo modo poteſt vt ſine hoc, ab alio quicquam procreetur.

CAPVT V.

Animi humani, etiam in vita hac, triplicem conditionem diſtinguit: atque eandem diſtinctionem ſentienti & alenti accommodat.

CVm omne lumen ex ſe alterum effundat, primum quidem poſtremo eſt perfectius, medium verò vtriuſque extremi particeps. Porrò conuenit etiam lumini quod infuſum eſt inſitúmque ſecundo intellectui, tribus gradibus diſtingui, quorum ſummus ipſi verbo eſt proximus, appellatúrque verè lumen abſolutum, & mundus omnino lucidus: gradus alter eſt infimus: tertius, inter illos duos medius. Quare cùm inter animos quidam primi gradus lumine perfundatur, huius ſpiritus ad illius perfectionem accedit, ſimiliſque efficitur ſpiritibus dæmonum: atque meditando veritatem attingit, in primi opificis diuinitate contemplans. Quoniam actio ab hoc intellectu cum ratione vera probáque coniuncta, proficiſcitur ex vnione cum intellectu puro & abſoluto, qui proximus eſt perfectiſſimo verbo eius opificis, qui perfectione ipſa atque puritate omnium ſummus eſt. Opus verò quod ipſi perfectioni eſt proximum, neceſſe eſt eſſe perfectum. Verbum autem eiuſmodi in ſe continet intellectum primarium & nobilem: quanquam cum eodem, rationis quæ nomini reſpondeat, communionem nullam habet. Animis verò in infimo gradu conſtitutis, & ab intellectu primario ſeparatis, inſunt ignorantia, error, obliuio, incertitudo, deprauatio atque corruptio. Medij ſunt quodammodo vtriuſque extremi participes, ſed eius magis, ad quod magis declinant. Sic quoque ſe habet animus ſentiens itémque alens, & qui his ineſt quæ eruuntur è terra. Quoniam harum partium animi vnaquæque, pro illorum graduum varietate tripliciter eſt diſtincta.

CAPVT VI.

In ſimplicibus & compoſitis ſubſtantiis, dignitatis gradus diſtinguuntur, ex relatione ad Deum: ex quo omnia per Verbum & Intellectum profluunt.

CVm ſimplicitas vel compoſitio quibuſdam ſubſtantiis maior inſit, aliis verò minor, prout magis minúſve à Verbo diuino diſtant, efficitur inter ea quæ ſunt, prius eſſe quod ad ſpirituum abſolutam ſimplicitatem verius accedit: vtpote quod illi propinquius eſt. Quod autem ab eodem lòn-
A giore interuallo ſeiunctum, idem minus eſſe ſimplex & ad naturam corpoream propius accedere. Sic lumen in omnia influit, pro cuiuſque capacitate & eorum graduum qui antea diſtincti ſunt, varietate. Quare quod capacius eſt, idem quoque propinquius: adeò vt quod primum excipit, ſit etiam proximum, propter dignitatem eſſentiæ, idémque medium inter Deum & cætera quæ procreata ſunt. Quod etiam recipit vitæ vim ab illo influentem, receptámque rebus aliis ſubiectis communicat: ideóque ipſum perfectius eſt, quoniam & prius exiſtit, & primam Dei imitationem continet, in qua eiuſdem gradus apparet. Eadem ratione intellectus in animum aptè influit: quoniam hic eius
B imago eſt: quemadmodum & ipſum Verbum expreſſum. Operatio quoque communis animi in alia profluit, ab intellectu communi adiuta: qui ad animum ſe habet ſicvt ignis ad calorem eum cuius ipſe eſt principium, & ad alterum qui in alio ſuſceptus. Animum enim intellectus procreat, ita tamen vt ab hoc nihil facultatis extrinſecus effundatur.

CAPVT VII.

Inquirit quo modo in inferiore mundo animus rationis particeps, ſe habeat ad eum in quo ſentiendi principium: vtpote quem ex ſe procreat & à quo in hac vita haurit prima intelligendi ratiocinandique principia.

C ANimus muneris intelligendi particeps, cùm eſt in hoc inferiore mundo, per cogitationem intelligit. Quoniam eius intellectus à primo deductus, imperior factus eſt & materiatus, id eſt cum poteſtate coniunctus. Atque intellectus perficit animum rationis participem, quem procreat: ſicvt pater filium. Perficit autem eiuſmodi animus, animum ſentientem: ſi quidem & hunc procreat, eodémque viciſſim indiget. Quoniam animus rationis particeps, ad contemplationem principiorum, excitatur à ſentiendi principio: ſine quo neque ad illa dirigeretur, neque vlla rerum ſpecie informaretur. Quare neque poſſet à primo intellectu agente vniuerſa ſuſcipere. Vniri autem animum ratio-
D nis participem cum ſentiendi principio, ex eo apparet, quòd alioqui nunquam aſſentiretur affectibus, neque deliciis naturalibus: neque victoriam appeteret: neque ad inſtitutionem diſciplina indigeret: aut gloriam affectaret, aut concentu muſico, corporiſve pulchritudine caperetur. Neque verò in humanitatem procliuis, aut ad ea quæ ſuperiora ſunt, aſpiraret: aut liberatus, tantam voluptatem caperet. Nihilóque magis corporis commoda perſequeretur, vt ſanitatem & indolentiam: ſed ea ſola expeteret quæ ad rationem pertinent. Siquidem illa omnia contingunt ex communione cum ſentiendi principio. Quanquam ille idem pu-
E rior, excitatus eſt ſupra qualitates naturales, quales ſunt quæ in aſpectum, guſtatum, tactum & reliquos ſenſus cadunt. Cum quibus niſi coniungeretur, nequaquam in fame repletionem appeteret, nec in labore requiem, nec in morbo ſanitatem, nec in concupiſcentia coitum cæteráque eiuſmodi. Amplius etiam animus rationis particeps, ſi à ſentiente omnino eſſet ſeparatus, ſpiritibus ſimilis euaderet: qui de qualitatibus quæ modò enumeratæ ſunt, nullam prorſus percipiunt. Atqui reipſa manifeſtum eſt qualitates eiuſmodi ab homine ſentiri atque diſcerni: cùm contra animus rationis particeps illarum ſubſtantiarum conditionem non verè cognoſcat, neque delicias ſpirituum: niſi per ratio-

nem exemplarem cogitationémque cum imaginatione coniunctam, qua ſe ipſe dirigit.

CAPVT VIII.

Intellectus in agentem & poſsibilem, diſtinctio explicatur, & quo modo agens ſe habeat ad poſsibilem, quem ſuo lumine illuſtrat, quæque ſit vtriuſque ratio ad intellectum qui nos informat.

INtellectus agens in animum rationis participem influit. Quoniam huius lumen eſt, quod in naturæ vniuerſitatem effuſum, alia quæ ſunt, dirigit conſeruátque omnia, quæ aut naturæ puritate ad eiuſdem eſſentiam accedunt, aut propter impuritatem ab hac recedunt. Nam intellectus primus poſt mentem principem, vnà cum intellectu materiato (in quo noſtra eſſentia conſiſtit) in mundum influit. Atque illius agentis eſſentia ſuperat naturam poſſibilis: idémque agens hunc poſſibilem ſiue naturalem amat, ſicvt doctor diſcipulum, aut pater filium vnicum, aut mas fœminam. Quoniam inter ea quæ ſunt, aliud ab intellectu materiato nihil eſt, quod illius perfectam actionem poſſit ſuſcipere. Itaque intellectus primus ad hunc iuuandum omnino propenſus eſt: quem conſeruat vt opus proprium atque ſuperius reliquis ſubſtantiis, quæ ſingulæ pro eſſentiæ ſuæ puritate atque impuritate, vim illius agentis influentem excipiunt, nequaquam tamen perfectam. Animus autem rationis particeps, qui intellectus eſt ab agente ſecundus, id eſt poſſibilis, ex earum numero non eſt. Atque idcirco ille cum hoc priùs vnitus, eundem ſeruat, regit, & illuſtrat.

CAPVT IX.

Intellectus poſsibilis munus proprium in excitandis notionibus, explicatur. Ex quo eiuſdem comparatio cum animo ſentiente concluditur.

INtellectus ab agente ſecundus, qui poſſibilis eſt, non poteſt ſua vi naturales formas repurgare, & ad eſſentiam ſuam rationémque vniuerſam reuocare, niſi ab animo ſentiente excitetur. Quem corporeis qualitatibus nobiliorem, ſi ille amicè complexus ſit, cum imaginatione coniungitur, & in eandem propenſionem quandam retinet. Quare etiam viciſſim hominis animus ſentiens, ſubiici vult materiato intellectui, eóque indui. Quoniam ſine virtute ab hoc influente, nihil habet conſtantiæ, nihil quod poſteritati relinquatur. Sed ab eodem adiumentum capit ad confirmandam eſſentiæ ſuæ conſtantiam. Itaque in homine, inter intellectum poſſibilem & animum ſentientem, mutuus amor exiſtit, ab vtriuſque indigentia profectus. Duóque hęc ſecundum ſubſtantiam vniuntur: ex quo homo perficitur, & inter ea quæ ſunt, ſuo gradu conſtituitur. Eandem verò comparationem inter ſe ſeruant intellectus agens & animus rationis particeps, ſeſe amore mutuo complectentes, provt coniunguntur ac ferè in vnam ſubſtantiam abeunt.

CAPVT X.

Formarum in corpus cadentium generalis diuiſio, earundémque ordo explicatur. Vt intelligatur quid ex animi partibus cum corpore diſſolubile ſit, quid ab eodem ſeparabile: quídque in huius actionibus rectum ſit, quid deprauatum.

ANtea probatum eſt formam corporis duplicem eſſe, vnam quidem cohærentem per ſe, alteram corpori inhærentem: qualis eſt quæ arte inducitur & alens, aliáque quælibet aduentitia, vt candor & nigror. Hæc enim non cohæret per ſe, ſed materiæ inhæret. Atque huius generis ſpecies

A quædam reipſa permanet in formis omnib. intelligibilibus: quales radij luminis, qui corpori illuſtrato inhęrẽtes, in animo agentis permanẽt. Quæ cùm ita ſint, animus ſentiens ſi belluæ inſit, in ipſo corpore viuente permanet: ſi verò homini, prius quidem in viuente corpore conſiſtit, deinde etiam in agente. Quare cùm ipſa morte corpus fuerit diſſolutum, diſſoluetur etiam animi pars qua alimur, itémque qua ſentimus. Intellectus autem poſſibilis, qui illi adfuit, permanebit ab agente conſeruatus. Deinde etiam conſiſtet intellectus agens à Deo ſeruatus, cuius verbo eſt proximus. Itaque intellectus agens poſſibilem amat atque regit: hic verò animum ſentientem, vt pater filium, doctor di-B ſcipulum. Ad quam rem vterque indiget virtute influente à luce vitáque æterna atque ſuprema. Porrò intellectus agens perficit animum in quo rationis eſt principium: quoniam & hunc peperit: ſicvt & hic ſentientem, quia eundem abſoluit. Viciſsimque animus ratiocinans à ſentiente excitatur ad cognitionem rerum ſenſilium, & ad intelligibilium ſapientiam, provt excipit vim influentem ab intellectu agente primario. Quare cùm animus ad eſſentiam ſuam reuerſus, intellectum agentem perſpexit, ſuis actionibus cum illo conſentit, nequaquam tamen in omnibus. Quoniam humanæ actiones non niſi quæ propriæ ſunt & rectæ agenti intellectui aſcribuntur: reliquæ ignobiles ac per-C uerſæ, ad animum ſentientem, cui accidunt, referuntur, non autem ad eam partem in qua eſt intelligendi principium.

CAPVT XI.

Explicatur intellectus agentis & ipſius verbi cum Deo, atque cum ea animi parte, qua ratiocinamur, comparatio.

INtellectus agens animum rationis participem eo ipſo nobilitat quod huius origo eſt, nec ab eodem vnquam ſeparatur: vtpote cum quo ſine vllo medio interiecto, cohæret, quemadmodum etiam ille cum verbo diuino. Inter quod & intellectum ſi medium aliquod intercederet, eo ipſo à verbo deficeret, nec ſatis eſſet perfectum ad omnes ſcientias ſua eſſentia comprehendendas. Nam ſi medium vnum intercederet, eodem iure plura quoque contingeret intercedere. Quo poſito, intelle-D ctus dignitas luménque imminueretur, & in eodem ſubſtantiæ craſſitudo augeretur. Atqui cùm ille inter ea quæ procreata ſunt, obtineat principatum, hoc in iis eſt quæ fieri nullo modo poſſunt. Porrò diuina eſſentia à verbo concepto nunquam ſeparatur, ſed eſt ipſum ens: quoniam omnem ſcientiam continet. Animus autem rationis particeps, quodammodo eſt intellectus agẽs: cum illóque conue-E nit, ſicvt cum eo à quo accepit originem. Neque verò ab eodem ſeparatur: quoniam illi proximus eiuſdémque comes eſt, cuius formam reſpicit vt inter ipſos intellectus ſuo gradu illi ſubiectus. Hic autem materiatus intellectus, magno honore dignus, quia ſimplex eſt & ſpirituum naturam retinet. Quanquam eodem ſimplicior eſt intellectus agens, à prima mente ſecundus, eúmque continet, in quo miras actiones edit, ab ipſa mente adiutus, ſiue ab intellectu principe. Qui ab intellectu poſſibili promptiſſimè intelligitur, dum ille intuetur mundum in ſenſum cadentem, ac præſertim huius gradum præſtantiſſimum, motúmque perpetuum ac ſimplicem, ſiue occultum, ſiue manifeſtum, ab ipſo intellectu primario emanantem. Etenim homo

contemplans ea quæ in mundo ſunt inferiore, vt aërem, plantas, animalia cæteráque eiuſmodi, cùm ad ſuperiorem aſcenderit in eóque inſpexerit ſpiritus intelligentiæ participes, æternos, vitáque optima & pura fruentes, ac ſuo gradu omnes continentes, feruentes ardentéſque vi luminis quod à primaria luce recipiunt, in eiſdem verò maximè intellectum reliquis nobiliorem & ſuperiorem, regentem omnia vi ſapientiæ ſuæ & virtutis ab opifice vtriuſque mundi profectæ, hæc, inquam, intellectus poſſibilis contemplans, ſimul etiam cauſam horum omnium principem, mentem ipſam attingit.

CAPVT XII.

Variis rationibus confirmatur mundum ſic eſſe perfectum, vt ei nihil noui poſſit accedere: quare nec vllas nouas rerum ſpecies in eo excitari.

MVndi vniuerſitas omnia in ſe continet: nec huic adiici quicquam poteſt. Quia ſummam perfectionem eſt adepta. Quod autem eſt eiuſmodi, id ſibi adiici nihil omnino patitur. Etenim ſi quid huic adiiceretur, id aut natura conſtaret, aut naturale non eſſet. Adiici autem quod natura conſtet, nihil poteſt. Si quidem ipſa natura, mundi eſt vniuerſitas. Quomodo autem continenti adiicietur quod iam eo ipſo continetur? Itémque cùm omnia quæ in natura poſſe eſſe dicuntur, in alicuius agentis actum cadant, nec in vniuerſo quicquam agat ſine primo opifice procreante agentem intellectum, fateamur neceſſe eſt, poſſe eſſe omnia quæ Deus poteſt efficere. Quare quòd ad naturæ vniuerſitatem adiici poſſe dicetur, id aut in illa erit neceſſarium, aut verò minimè. Atqui ſi neceſſarium eſſe volumus, eóque vniuerſitas careat, hac ex parte in ea aliquid deficiet. Cùm tamen opus ſapientis opificis, non poſſit eſſe imperfectum. Si verò quod adiici poteſt, non eſt neceſſarium, idque iam adiiciatur, erit profectò ſuperuacaneum. At neque in primi opificis actione quicquam redundat, neque in facultate deficit. Rurſus quod adiicietur, aut vniuerſi pars erit, aut partium numero excludetur. Si verò pars eſt, extra vniuerſum non eſt. Iam enim firmata eſt demonſtratio extra vniuerſum nihil eſſe, omniáque in illo contineri. At ſi hoc extra vniuerſum eſſe dicatur, aut procreationis initium habet, aut ſine eo eſt. Si procreatum eſt, iam vniuerſi partem eſſe oportet: atque eadem ratione efficitur hoc extraneum non eſſe. Si verò procreationis initium non habet, eodem iure fatendum erit vniuerſum ſine procreationis initio potuiſſe exiſtere. Quòd ſi de diuiſione primo loco poſita quis eligat, id quod ad vniuerſum adiici poteſt, naturale non eſſe, quo tandem modo id continget, præſertim cùm eſſe non poſſit quod naturale non eſt, contráque id omne quod eſſe poteſt, naturale habeatur? Atque etiam animaduertimus totum ſine vllo agente eſſe non poſſe. Quoniã eo prius aliquid eſſe oportet, & ſi quicquam ſine vllo agente procrearetur, id multo magis in ipſo vniuerſo contingeret. Iam verò effectum eſt nihil ſine vllo agente procreari: quia nihil niſi ab alio poteſt eſſe procreatum. Ex quibus concludimus ad vniuerſum nihil omnino adiici poſſe. Neque verò cogitatione fingi poteſt vllam ſubſtantiam exiſtere quam intellectus primarius non contineat: & cùm antea probatum ſit opificem primum ſapientem eſſe ac potentem, is certè nulla re in procreando poterit impediri. Si quidem cùm ſapiens ſit, expers eſt inſcitiæ: cùm potens, laſſitudinem non poteſt ſuſcipere. Cúmque idem liberalis ſit, neque inuidia, neque auaritia ab efficiendo reuocabitur. Nihil igitur omnino eſt quod eum impediat quo minus procreet quicquid boni procreari poteſt: dummodo placeat. Neque enim longitudine temporis perturbatur: neque ad id vlla alia affectio in eo deſideratur.

CAPVT XIII.

Explicatur verbi concepti cum Deo opifice & rebus aliis omnibus comparatio. In qua admiranda eſt huius autoris diuinitas, & cum religione noſtra, in rebus valde abditis, ſumma conſenſio.

AVtor primarius vniuerſi, hoc ipſum procreauit nulla in parte recedens ab eo quod mentis ſapientia præſcribebat, vel à ſua bonitate atque poteſtate: vt pote qui in eſſentia continet rerum ſingularum ſubſtantias, eaſdémque perficit atque in has influit. Si quidem ſimplicitate ſua infinitus eſt, neque vllius poteſtatis expers, etiam ſi finita virtute in animum influat. Nec enim quicquam hanc ab illo ſuſcipiens per imitationem, ei ſubſtantiæ pár eſſe poteſt, ſi comparetur cum Verbo procreante, quod vnum cum eadem efficit, procreatúmque, iam abſolutum eſt: atque illius præceptum, bonitatem voluntatémque continet. Ex quo omnia orta ſunt, craſſa, ſenſum mouentia & ſubtilia, quæcunque intellectu comprehendi poſſunt. Quæcunque enim cogitatione complectimur ab intellectu principe formata, eadem etiam ſunt ab ipſo Verbo procreata. Neque verò præceptum eiuſmodi intellectus principis, conceptum, terminatum eſt, aut ad commutationem varietatémve ſubeundam accommodatum, ſed omnes eſſentias ſubiectas ſua ſubſtantia conſeruat: harúmque nonnullas per intermedium intellectum, quas tamen ipſum de ſe per imitationem expreſſit. Neque enim Verbum eiuſmodi, phantaſia aut cogitationis diſcurſu vtitur. Quoniam hæc in primarium opificem non cadunt. Quare neque in eius Verbum. Præſertim cum ea quæ vni tertio æqualia ſunt, eadem quoque inter ſe ſint æqualia: quemadmodum lineæ à centro ad ambitum circuli ductæ. Alioqui inæqualia eſſent, quæ reuera ſunt æqualia. Itaque cùm de rebus quædam ſint compoſitæ, vt quæ affectæ qualitatibus ſenſum mouentibus, quales colores, ſoni, odores, ſapores, rerúmque tactilium differentiæ, & corpora quædam ſuperiora vt cæleſtia, alia inferiora, vt terrena, verbi gratia, plantæ, belluæ, homines, in quibus totum quodlibet ſua parte maius eſt mouetúrque; ac de motibus qui in hæc cadunt, quidam contrarium nihil habeat, vt cæleſtis corporis, in alio contrarietas inſit, vt in eo qui ad elementa pertinet, quorum vnus alterum impedit: animus rationis particeps ad motum quidem comparatus eſt, ſed ad eum qui ſpirituum proprius, quique tinctus eſt coloribus ad eoſdem ſpiritus pertinentibus: quos à ſuperiore intellectu accipit, eoſdémque poſtea tranſmittit in reliqua inferiora, quæ de ſe expreſſit cogitationéque comprehendit. Eſſentia autem veri producti, abſtracta eſt ab omnibus aliis, ſicvt ipſe intellectus princeps teſtatur. Quoniam ſi in aliquo conueniret cum ſpecie rei

procreatæ expreſſæque, cum eadem etiam opifex ipſe ménſque prima conueniret, cum qua ſubſtantiæ communionem habet atque æqualitatem, nec ab ea quicquam eſt aliud. Id autem fieri nullo modo poteſt. Quod ſi apertius velis intelligere, conſidera vtrum quicquam ſit Deo prius in quo mens tua poſſit conſiſtere: aut altera quædam eſſentia adiungi, vel aſcendere quæ cum illo ſubſtantiæ ſimilitudinem habeat. Et quoniam talis nulla poteſt reperiri, ab illóque ſeparata ſunt circunſtantia omnia, illum nullo modo poteris cum altero comparare, nec eiuſdem eſſentiam cum altera coniungere, quæ verè hanc ipſam referat. Omnes enim eſſentiæ ab intellectu diuino formatæ procreatæque, eodem ſunt poſteriores: ab iiſque omnibus ille abſtractus eſt, à quo mens primaria extitit: & ab eodem huic impoſitæ omnes eorum quæ ſunt, eſſentiæ, ſecundum rationem qua in ſe ſpectantur, & à qua omnes differentes formæ oriuntur: ſicvt ea quę ſunt ab eſſentia, omnéſque procreatæ res conformantur naturæque terminantur, vt rerum ſpecies propagentur. Itaque quoniam omnis eſſentia cum altera comparata, ea aut ſuperior eſt & prior, aut inferior atque poſterior: itémque aut eam abſtractione naturæ ſuperat, aut concretione: nullâque eſſentia eſt primo opifice prior vel ſuperior, nulla magis abſtracta, efficitur profectò nullam omnino rem externam eſſe quæ illum æquare poſſit. Quoniam neque hæ infimæ, neque illæ ſuperiores, attingunt eius mentem pro ea ratione ſecundum quam huic dedit initium atque perfectionem.

CAPVT XIV.

Mundi ſuperioris & intelligibilis dignitas explicatur: quoque modo ad huius cognitionem animos noſtros debeamus præparare, aut ad eundem aſcendere.

MVndus diuinus omnium eſt perfectiſſimus: quoniam fœcundiſſimo numine regitur, quod in inferiorem mundum influit, & in ſe continet omnes ſubſtantias æternas, nec vllum vnquam finem habituras: nempe intelligentias animóſque omnes. Atque idem immotus eſt, ſumma pulchritudine exornatus, ſuóque imperio res cæteras continens. Nec verò indiget alterius motu extrinſecus quicquam afferentę: quoniam omnia in ſe complectitur. Nec ab alio pati poteſt: quia nullum agens eſt à quo aut perfici poſſit, aut vllius rei adiectionem ſuſcipere. Eſt etiam idem puriſſimus: quia nullam partem habet expertem intelligentiæ: quæque ex ſe non intelligat, ac ſine vlla inueſtigatione. Siquidem illius principatus (quemadmodum & cæteræ dignitates) æternus eſt, vtpote quo rerum eſſentia continetur: non tempore circunſcriptus, vt aduentitius: præſertim cùm nihil æternum eſſe poſſit, quod quidem tempore definiatur. Tu verò mundum illum eiuſdémque nobiles ſubſtantias inueſtigaturus, contemplationem dirige, hancque ſecutus caue ne in primis gradibus ſubſiſtas. Sed perge, relicto ſenſu intellectum apprehendens. Quoniam ſenſus cognoſcit tantùm ſingula, vt equum hunc: intellectus autem vniuerſa, vt equum abſolutè, eadémque ratione quamlibet aliam ſpeciem. Nec verò ſpecies tantum, ſed etiam genera vniuerſáque eiuſmodi, aut primò, aut ratiocinatione per ſenſum in vita hac intellectum excitante: qui deinde in orbe ſuperiore apertè iſta contempletur. Quoniam in illo eſſentiæ æternæ ſunt, conſtantes, erroris neſciæ, ſempérque præſentes, & omnis mutationis expertes: eædémque intelligentes & intellectæ, nec diffidentes: amatæ item atque amantes. Nec enim intellectus niſi amore præſente, intelligit. Si verò tria hæc adſunt, intellectus intelligens, eſſentia intellecta, & amor vt conſequens, iiſdem oportet motum & quietem adiicere. Motum quidem, quoniam intellectus cum motu intelligit, non eo in quo progreſſio quędam ineſt, aut prioris ſtatus euerſio: ſed qui perfectionem rei accommodationémque continet. Amor quoque intelligentem comitatur. Quia ſine hoc intellectus, quaſi in ſolitudine atque ſilentio verſetur, nihil comprehendit. Quandoquidem per amorem, rem intellectam neceſſe eſt intellectui accommodari.

CAPVT XV.

Ipſius verbi diſtinctio explicatur, & vtriuſque comparatio cum mundo duplici, cúmque huius autore, ac cum intellectu tam agente quàm poſſibili.

IN vtroque orbe nihil omnino exiſtit ſine autore primario: neque quæ in vniuerſo ſunt alteri ſubiiciuntur ab eo cuius imperio reguntur atque conſeruantur. Poſſibilis autem intellectus, inter cæteros intellectus, apud Deum eſt infimus, per quem nos ea quæ ſunt intelligimus, ille autem ſine autore nihil intelligit. Neque vero eum intelligit quaſi per ſpeculum, in quo repræſentetur: ſed ſe ipſe contemplans, conſecutione quadam, autorem ſuum intelligit: provt viuit, non hoc ipſo quod eſt. Quare intellectus propter hunc eſſentiæ gradum perpetuus eſt, feruens ſiue ardens, demiſſus, atque humilis, tranquillus & fortis. Ac propter virtutem aſſiduè à primo autore influentem, ipſiúſque diuinitatis in hoc maieſtatem, ſe eidem perpetuo ſummittit: à cuius imperio ſi mundi recederent, omnino interirent. Quoniam & ab illo ſunt, & quicquid iis continetur, eius quoque virtute conſiſtit: præſertim ſi illi paruerint intellectus agens & cæleſtes orbes qui ipſas intelligentias continent. Quia intellectus qui à diuino primus eſt, animo ratiocinanti ineſt: animúſque cum eodem ſecundum ſuam periodum coniungitur, ac coniunctus vnum efficit, amore gaudióque incomparabili. Sin ab intellectu ſeparetur, in interitum incidit. Porro cum illo coniungitur, quia ab illo eſt. ſicvt ipſe intellectus agens cum verbo diuino ſemper coniunctus, eiuſdem quoque beneficio perpetuatur. Nec ipſum verbum, aliud ab intellectu (niſi per aliquod medium) informat: nec intellectus niſi à verbo conformatur. Intellectus vero agens verbo diuino eſt proximus. Quia nihil poteſt cogitatione fingi intellectu prius, quod quidem ipſi verbo ſit propinquius. Qui etiam propter imitationem primi opificis, nonnunquam verbum abſtrahens nominatur. Quoniam per hunc animus qualitates eas quæ ſenſum mouent, poteſt repurgare. Quod ſi inter primum opificem & intellectum agentem, media quædam ſubſtantia intercederet, hæc procul dubio intellectu ipſo ſuperior eſſet atque nobilior. Hoc autem ei repugnat quod antea eſt effectum. Quare intellectus agens, primi opificis verbum procreatum appellatur. Quia opifex ſe ipſe intuẽs,

informat

informat verbum eiuſmodi: nec ea quæ procreata ſunt, contemplans, amplius quicquam innouat. Inſunt etiam primi opificis ſubſtantiæ, rerum omnium procreatarum eſſentiæ. Quia nihil præter huius eſſentiam intelligitur. Quod ſi verbum procreatum prius eſſet intellectu primario, eodem quoque perfectius exiſteret. Hoc vero quo tandem modo fieri poſſet, cum antea probatum ſit, intellectum primarium eundem cum verbo primo, verbum aliud expreſſum procreauiſſe, ſolúmque hoc perfeciſſe? Dicitur enim verbum quoddam prius ordine idémque perfectius & purius, quando cum altero inferiore comparatur. Qua etiam ratione continget, vt verbum vllum procreatum intellectu agente perfectius ſit: cum eo poſito, intellectus eiuſmodi B aliqua ex parte deficiens, opificem ſuum purè non poſſit contemplari? Hunc verò ſi forte ignoret, aliud nihil amplius poterit diſcere. Quoniã quicquid intelligitur, per intellectum principem intelligitur. Porro ſi Verbum procreatum, intellectu agente eſſet perfectius, hic non haberet rationem cauſæ neceſſariæ inter opificem primum & ea quæ procreata ſunt. Quod fieri non poteſt. Eſt igitur intellectus agens perfectior atque prior procreatis rebus omnibus ſubiectis: ac ne cogitatione quidem fingi poteſt, procreatum quicquam quod illo ſit perfectius. Poteſt certe cogitari inter intellectum agentem ſecundum (qui non alius eſt ab animo ratiocinante) C & opificem Deum, medium quiddam, nempe ipſe intellectus agens. Siquidem ab hoc intellectus ſecundus moueri poteſt, admittendo & recipiendo: atque idcirco medius hic eſt conſtitutus inter agentem intellectum primum & ignobilem naturam corpoream trina dimenſione præditam. Idémque tres facultates in ſe complexus eſt, alendi ſcilicet, ſentiendi atque intelligendi. Ac cum idem intellectus ſecundus contemplatur Ens ipſum ac vnum (huius vero contemplandi facultas ipſius primi beneficio conceditur) tum ipſe quoque vnus efficitur. Cum autem ad ſe reuerſus (vt ſcilicet inter duos orbes medius eſt) ſe ipſe intuetur, tum vnum ſequitur: eundemque ſubſequitur mundus D inferior, natura conſtans atque corporeus.

CAPVT XVI.

Apertius explicat quod obſcurè dictum eſt capite ſuperiore, de comparatione intellectus agentis cum ipſo verbo: deinde oſtendit quo modo intellectus agens & poſſibilis ad motum ſe habeant.

IAm igitur effectum eſt inter merum opificem & naturam, media plura eſſe interiecta. De quibus primus eſt intellectus agens, ſecundus animus rationis particeps, tertius is in quo ineſt ſentiendi E principium. Atq; intellectus primus, poſt diuinum, cum huius verbo coniungitur vnione inexplicabili, eidémque ſic proximus vt cum illo vnum efficiat. Non tamen hæc vnio talis eſt qualis intercedit inter primum intellectum agentem & ſecundum qui poſſibilis appellatur. Quoniam intellectus ab agente ſecundus, quanquam ſubſtantiæ originem ab intellectu primo accipiat, eodem tamen ſuæ dignitatis gradu longè inferior eſt. Præſertim cum intellectus ſecundus inter ea quæ moueri poſſunt, ſuo gradu primus ſit, pendens ab intellectu primo. Cuius gradus in quiete ſpectatur, propter abſolutam eſſentiam quæ externa perfectione non indiget, ad

A quam moueri poſſe dicatur. Quod autem immotum eſt, id quod moueri poteſt omnino continet, omnéſque huius partes: atque continens prius eſt eo quod continetur dignitatéque ſuperius, ac ſibi ipſi ſufficiens, ſuæ ſubſtantiæ ſimplicitate, præ alterius multiplicitate. Semper enim aliquid externum eſt quod moueat, animúſque propter indigentiam, ad ea quæ multiplicia ſunt, moueri poteſt. Ac cum de iis quæ moueri poſſunt, quędam moueantur, alia quieſcant, verbum quod eſt intellectus agens, neque mobile eſſe, neque ad quietem comparatum dicitur, ſed ab vtroque horum abſtrahitur. Iam etiam probatum eſt inter ea quæ procreata ſunt, primarium eſſe intellectum primum ſiue agentem, B huic proximum intellectum ſecundum, qui dicitur animus rationis particeps, à Deo, vt antea dictum eſt, inter vtrumque mundum conſtitutus. Si quis verò inquirat quis intellectus primi ſiue agentis, autor ſit, hoc quidem ad Deum referendũ: qui illum ante omnia procreauit eidémque indidit omnia. Hic verò cum Deo ſit proximus, eiuſdem verbum expreſſum appellabitur, nec, vt modò dictum eſt, in rei mobilis aut quieſcentis gradu conſiſtet. Quoniam motus & quies tantum in eas ſubſtantias cadunt, quæ illo ſunt inferiores.

CAPVT XVII.

C

Repetit ipſius Verbi cum deo & intellectu agente comparationem, indéque deriuat primam originem ordinis admirabilis inter ea quæ ſunt in vniuerſitate. In quo eſt eorundem connexio & in connexione Sympathia, quæ adiunctam habet cauſæ cum effectu proportionem quandam. Ex quibus concludit Deum proprie nullius rei procreatæ cauſam eſſe. Quoniam ad hanc nullam proportionem habet.

VErbum expreſſum, cauſa cauſarum omnium appellatur, de cóq. talis fuit apud Babylonios opinio. Quia ab hoc ea quæ ſunt, procreantur, & ab eodẽ eſt intellectus ſecundus: idq; propter vnionẽ qua Verbum eiuſmodi cum primo opifice coniun- D gitur, à quo ipſum cæteráque omnia quæ ſunt, verè procreantur. Cauſa vero dicitur, quæ eſt efficax in expreſſione alicuius ſimilis effectus. Ex quo apparet ſi aliud nihil procreatũ eſſet, Verbum eiuſmodi rationem cauſæ non habiturum: ſicvt eadẽ ratione de inferiorib. nihil eſt quod tam aptè cauſa dici poſſit. Quoniam ſine eodẽ Verbo nihil cum ſimili expreſſione procreatur. Atq. quoniã nihil à ſe ipſo exiſtẽtiæ expreſſionem recipit (cum enim iam exiſtit, nequaquã in exiſtentiæ ſuę expreſſionẽ incumbit) non eſt rationi conſentaneum aliquid ſui ipſius cauſam eſſe: nihilo magis quàm quod prius eſt, ſe ipſo etiam poſterius eſſe: aut ſuperans, hoc ipſo quod eſt eiuſ- E modi, eſſe quoq; ſuperatum. Porro intellectus agẽs, qui eſt verbum eiuſmodi, cauſa dicitur, quia abundat rerum ſeminib. inſitis: quib. ſi careret, non aptè cauſæ appellationem retineret. Imo ne amplius quidem exiſtere poſſet. Quia non contingit vt quod ab altero extremo pendet, id ſine illo exiſtat: alioqui & cauſa ſine effectu & retro commeando, effectus ſine cauſa exiſtet. Quod ſi contingat, de his quæ ſunt ordo omnis tolletur, eóque ſublato perire erit neceſſe imperium quod virtus perfectior in res alias obtinet. Eademque ratione agens patienti, & regens ei quod regitur, erit æquale. Quæ tamen inæqualia eſſe experimur, tum ratione actionis paſſioniſque, tum quia medium

A in nonnullis vnum eſt, in aliis multiplex, in pleriſque nullum: qualia ſunt ea quæ abſtracta, facultate perfecta ſunt prædita. Ex quibus efficitur, quod erat propoſitum, cauſam dici cum quadam relatione ad effectum. Si quis verò inquirat quomodo cauſa cum effectu coniungi poſſit, cum hic ab illa differat ſubſtantia, etiamſi relatione inter ſe conueniant: dicemus inter hæc coniunctionem eſſe quæ communi quadam proportione continetur: ſine qua vnum alterius cauſa eſſe non poteſt, vt pater aliquis, alterius filij. In quibus etſi vnum prius ſit altero, tamen eorum quædã eſt coniunctio. Et quanquam filij ratio inſit filio, patriſque patri: non tamen idcirco ex illis naturæ communio tollitur. Quod autem de his relationis partibus dictum eſt, idem B quoque de reliquis eſt intelligendum. Sic enim inter elementa (quæ cauſæ ſunt rerum mixtarum & earum quæ eruuntur è terra, plantarúmque & animalium) & res ipſas mixtas coniunctio quædam intercedit, itémque inter res ſingulas quæ ad diuerſas ſpecies pertinent. Per eandémque communionem iis accidit vt earum vna ab altera affectionib. commutetur, omninóque immutetur, & vt ſingulæ in ſua regione quieſcant, aliæque ſupra alias efferantur, tum dignitate, tum ſitu. Vt in ipſis elementis aqua ſupra terram, aër ſupra aquam, & ignis ſupra aërem: quæ ſingula in ſuo loco quieſcunt. In animalibus, caput ſuperius pedibus, in plantis quoque rami radicibus. Ipſum etiam animal plantam ſuperat, C plantáque ea quæ è terra eruuntur. Itáque inter hæc proportio communióque quædam eſt, ſine qua vnum non poſſet alterius cauſa exiſtere. Sic cæleſtium orbium conuerſio facit vt elementa nouis qualitatibus afficiantur, omninóque commutentur & patiantur. Quorum eſt coniunctio multiplex, & in eo quædam conſenſio quòd ſecundum locum mouentur, quódque quanta ſunt & terminata. De quibus ſi proportio tolleretur, elementa à cæleſtibus orbibus non paterentur. Hoc verò falſum ex eo poteſt intelligi, quod ex elementis nihil oriatur niſi per impreſſam virtutem à cæleſtibus orbibus horúmque motibus emanantem. In cæleſtibus enim D corporibus formarum naturalium cauſa eſt, & in formis rerum compoſitarum quæ oriuntur: in quibus eiuſmodi communio exiſtit. Materia etiam & forma (in quorum vno motum, in altero quietem cogitatione complectimur) compoſitionis in cælo cauſæ ſunt, ac inter illa & ipſum cælũ, magna coniunctio. Quoniam cælum in orbem fertur, forma autem hunc motum excitat. Quanquam non in illo, ſicvt neque hic, materia & forma in ſenſum cadunt. Communis etiam animus ad vtrumque horum proportionẽm habet, quia vtriuſque cauſa eſt & firmior quàm is qui cum certo corpore eſt coniunctus. Si quidem ille dirigitur deſcriptione lumi-E nis ad ipſos ſpiritus pertinẽtis: hic corpori addictus eſt, & cum materia coniunctus. Idem quoq. communis animus, motus cauſa eſt in orbibus, quietis autem in horum verticibus: ſicvt is qui ſingulis proprius eſt, motum præſtat inſtrumentis, quietem facultatibus. Materia quoque & forma in naturam cadunt, hoc ipſo quod materia ſine forma non poteſt exiſtere, formáque ſubiectam materiam deſiderat. Amplius intellectus agens qui communis eſt, de quo iam dictum, communis animi cauſa exiſtit: atque ideirco cum eodem manifeſtam in eo communionem habet, quod qualia rerum ſemina agenti intellectui ſunt inſita, talia quoque animo inſunt,

A in quo rationis eſt principiũ. Nec animus agit quin eiuſdem eſſentia à formis intellectus agentis, aliquid ſuſcipiat. Eſt & alia communio intellectus huius & animi, quod quemadmodum in intellectu commune quiddam eſt & ſingulũ, ſic etiam in animo. Eadem ratione intellectus vnum idémque eſt cum verbo, primi opificis poteſtate expreſſo: ſicvt illius voluntas atque præceptum, idem quoque cum ſapientia & in eodem gradu eſſentiæ genitum. Intellectúſque agens à primo opifice procreatus eſt vi eiuſmodi præcepti & voluntatis ab illo minimè differentis: non ex materia ſubiecta, neque vllo exemplari extrinſecus propoſito, ſicvt reliqua quæ procreata ſunt. Ex quibus colligimus ſemper inter cauſam & effectum coniunctionem aliquam interce-B dere oportere: quia ſine hac vnum alterius cauſa eſſe non poteſt. Itaque quoniam Deus cum rebus procreatis nulla eiuſmodi proportione continetur, fieri non poteſt vt vllius rei propriè cauſa ſit. Eſt tamen autor & effector earum rerum quarũ eſt principium: neque eſt neceſſariũ inter agens & id quod agitur, communionem eiuſmodi interuenire. Si quidem in agente propenſionis ad patiendum conditio neceſſaria non eſt: ſed ſi qua contingit, illà in eo quod ab agente emanauit, apparet. Itémque cauſa effectui imprimit qualitatem aliquam ſui ſimilem, ſempérque inter cauſam & effectum commune quiddam deprehenditur: quemadmodum calor qui ſecundum naturam & eſſentiam igni in-C eſt, communis eſt cum aëre, aqua & lapide, poſtquam hæc illius virtute incaluerunt. Atqui fieri non poteſt vt mundus ſit à primo opifice, ſicvt calor ab igne. Calor enim eſt quaſi ipſius ignis animus: ille autem nequaquam ad opificem ſuum hoc modo ſe habet. *Sic* quoque cum animus deſcribitur atque exprimitur ab intellectu qui proximus eſt ipſi verbo, in quo eſt omnium procreatorum principium, deſcriptio ſeu qualitas animi tanquam effectus, proficiſcitur à cauſa ſimili, quæ in intellectu agente exiſtit. Amplius ſi Deus eſſet cauſa, rerum procreatarum harum & illius conſimilis eſſet ſcientia. Hoc verò ex eo falſum poteſt intelligi, quod ex D ſuperioribus iam apparet Deum ſine externo alio exemplari omnia procreaſſe, nihilque extare ſiue de rebus cæleſtibus, ſiue de iis quæ ad elementa pertinent, quod eius ſimilitudinem referat. Deus igitur ſummus, vt antea dictum eſt, nullius rei procreatæ cauſa eſt, ſed ipſius cauſæ opifex: hæc verò illius opus. Quoniam nullam communionem habet cum ipſis rebus procreatis.

CAPVT XVIII.

De vnitate & dualitate hîc ea dicuntur quæ naturam ſuperant. Vt intelligatur quomodo hæc ſe habeant ad diuina & naturalia omnia.

E VErbum quod primo procreatum, ab opifice primario conſtitutum eſt, vt cauſa omnium entium quæ ab eòdem originem habent. Neque hoc eſt ipſum vnum: quoniam ab eo non manat rerum procreatarum eſſentia, vel exiſtentia, ſed hæc à ſuperiore poteſtate. Nec tamen dualitatem ſubit paritatémve eam quæ ad numerum pertinet: ſed vnum permanet veréque abſtrahitur. Quoniam Vnum non eſt ea vnitate in qua eſt numeri principium. Quanquam etiã numerus eſſentiæ quodammodo abſtrahi poteſt: ſi quidem hæc vnitas ineſt

quoque ſingulis corporeis ſubſtantiis, iiſque omni- A
bus ac neceſſario. Quibus eam Verbum ipſum bi-
fariam communicauit, nonnullis quidem vnicam,
ſicvt terræ, Aeri, Soli ac Lunæ ſimilibúſque reli-
quis. Quorum quodlibet eſt vnicum & in plura
quæ eadem ſpecie contineantur, indiuiduum: vt
verè dici poſſit omnem terram eſſe vnicam, & in
cæteris eodem modo. Aliis verò dedit multipli-
cem, hancque in duos gradus diſtinctam, quan-
dam vt ignis, ſtellæ, ſingulorúmque naturalium, vt
exempli cauſa eorum quæ eruuntur è terra, & ani-
mantium: alteram vt ſingulorum vno numero com-
prehenſorum, in quo vnitas quædam prima dici-
tur, alia ſecunda, tertiáve, atque etiam quarta: quæ
etſi numerata ſint, tamen à naturalibus poſſunt abs- B
trahi. Deinde progreſſio fit ad ſpiritus qui procrea-
tione rerum innouatrice ac viuida, in numerum
accreuerunt, donec peruentum ſit ad intellectum
à verbo diuino ortum, qui vnus quidem eſt ea vni-
tate quæ rerum ſemina inſita continet: multiplex
autem efficitur pro varietate eorum à quibus abs-
tractio fieri poteſt, & quorum eſt procreatio. At
verus opifex rerúmque procreator, numeros omnes
ſuperat, abſtractúſque eſt à multitudine rerum pro-
creatarum: nec multiplex efficitur pro varietate
formarum inſitarum, actiuarum vel exemplarium.
Quare aliter vnus eſt, quàm ea quæ natura con-
ſtant, aut ſpiritu: nec huius vnitas comprehendi-
tur niſi per abſtractionem negationémque ab vni- C
tate expreſſa. Nam qui Deum vnum eſſe cogitat,
quia duo non ſit, neque tres, in magna primarij opi-
ficis ignoratione verſatur. Si quidem ita ſibi cogi-
tatione fingit numerum expreſſum, vt numerandi
initium ab eius vnitate ducat, à qua, vt dictum eſt,
abſtrahitur. Quæ differentia eſt vnitatis ad nume-
rum pertinentis, & veræ, quæ ſummo rerum opifici
proportione reſpondet. Si quis verò inquirat cur
hoc modo intellectus vnus ſit aliarumque rerum
procreatarum dominus, reſpondebimus autorem
eius eſſe ens vnum & ſimplex, quod omnia, pro
cuiuſque ratione, complectitur, tam quæ compoſi-
ta ſunt, quàm quę compoſitionis expertia: innouát-
que rerum ſingularum eſſentiam, & omnium eo-
rum quæ ſunt multitudinem. Idémque efficit hunc
intellectum agentem & omnia quæ illi inſunt, re-
rúmque numerum. Non enim numerus ipſe rerum D
principium in ſe continet, ſicut nonnulli exiſtima-
uerunt: ſed vnum prius eſt duobus, in quibus nu-
merus quidam ineſt: ipſum autem vnum numerus
non eſt, ſed numerum metitur. Quæ cum ita ſint,
animus quoque rationis particeps, ſicut antea di-
ctum, numerus eſt per imitationem atque ſimilitu-
dinem eius vnitatis quæ agenti intellectui conue-
nit. Quoniam ſubſtantiæ quæ ſupremæ ſunt & E
principatum obtinent, corporeæ non ſunt, neque
poſſunt accreſcere: ſed ad ſpiritus pertinent: nec ita
ſunt terminatæ vt eas metiri poſſis. Alioqui craſſæ
eſſent ſolidæque & ſua extremitate concluſæ. Ar-
gumento verò eſt quod rationes in quibus ſunt pri-
ma rerum ſemina, vt plantarum quæ ſunt in humo-
re, manifeſtæ non ſunt neque aſpectabiles, ſed oc-
cultæ aſpectúmque fugientes. quare multo magis
ipſum verbum, quod eſt intellectus agens, nume-
rúſque qui rerum eſſentias continet. Neque verò
hoc loco numerum intelligimus eum qui recenſeri
poteſt, manifeſtúſque eſt, ſed qui naturalis, quique
eſſentia in alia comprehenſa: atque talis eſt qualis
vnitas dualis ſuperioris mundi, intellectui ineſt, ra-

A tionique agenti abſolutæ. Neque imitatur quidem
vnitatem diuinam, ſed numerus quidam exurgit in
quo forma eſt rerum ſingularum, procreatarum ab
eo intellectu qui ea quæ ſunt verè continet atque
conſeruat: quique prius conformatus eſt ab illo
vno ſub ratione inferioris eſſentiæ. Quæ dualitas
eſt atque eadem eſſentia vnica.

CAPVT XIX.

Dicturus de intellectu agente quo modo per medium verbum à Deo emanarit, diuinum numen implorat, ſine quo illud à nobis comprehendi non poteſt: deinde oſtendit vnde extiterit eorum quæ ſunt multitudo, & qualis procreatio rerum earum quæ in ſenſum minimè cadunt.

B NVnc de intellectu agente quærendum eſt, quî
poſſit ab aliquo intelligi, quoque modo pro-
creatus fuerit, & qualis perpetua eius conditio qui
illum intuetur. Inueſtigandum etiam id in cuius
cognitionem animus (ſi nulla re impediatur) máxi-
me eſt propenſus, itémque illud in quo veteres ma-
ximè ſunt perturbati atque inter ſe altercati, quo
ſcilicet modo ipſa natura ens vnum abſolutũ mul-
titudiniſque omnino expers, procreauerit, & eorum
quæ ſunt multitudinem, minime tamen repudiata
vnitate eſſentiæ, imo verò eadem confirmata. Quo-
niam etſi omnia ab ipſo vno profluant, nequaquam
tamen in illud multitudo cadit. Quæ cum propoſi-
C ta fuerint, eadem quoque confirmare conabimur.
Ad id verò pro viribus faciendum primi opificis o-
pem atque aſſenſum imploremus, non ore tantum,
ſed etiam geſtu ſupplices, animóque abundè, ſince-
rè ac ſine vlla intermiſſione ad eundem conuerſi,
rogemus vt mentem illuſtret, depellátque animis
accreſcentes ſtultitiæ nebulas, quæ de corpore exo-
riuntur. Sic enim nos ſperamus talem conſtitutio-
nem (quamuis vnius veri boni, atque honorandi)
confirmaturos. Quoniam hoc ipſum ſuam lucem
in eos immittit, à quibus verè ſinceréque expetitur.
Primum igitur dicamus quod imprimis quoque ex-
quiritur, Ens vnum idémq; verum, eorum quæ ſunt
multitudinẽ hoc modo procreauiſſe. Primum qui-
dem id ipſum quod etiam primò eiuſdem contem-
plationi occurrit, nempe ens vnicũ, reliquis omni-
bus ſuperius: quódque cum ſit eiuſmodi, ad illius
D eſſentiam reuertitur, & in hac conſiſtẽs, illud vnum
verúmque intuetur atque agnoſcit ſuperius omni-
bus quæ intelligi ſentiríve poſſunt: deinde verò cæ-
teras eorum quæ ſunt imagines turbulentas, & ab
illius præſtantia longo interuallo declinantes. Quę
cum ita ſint, omnia quæ oriri poſſunt, appetitione
quadam ad ipſum Ens mouentur: alioqui ne oriri
quidem poſſent. Dico autem moueri, quoniam ipſa
rerum procreatio ab illo motu quodam modo pro-
E ficiſcitur: ſi quidem ſine eo non poteſt exiſtere. Ad-
do etiam appetitione quadã moueri. Quoniã quod
oritur, in naturæ ſuæ conſtantia cum eodem ſimili-
tudinem quandã expetit. Quare & ei per contem-
plationem occurrit. Atq; hęc cauſa eſt motus cuiuſ-
cumque ab illo originem habentis. Vbi verò prima-
rium opificem ſecundũ rationem eiuſmodi inſpe-
xeris, tum intelliges verbum procreatum eidem eſ-
ſe proximum: ab ipſo verbo tandem exoriri virtutes
quæ euidentiſſimè in numerum excreſcunt, omnéſ-
que appetitione quadam ad illud moueri & ab eo-
dem pendere, vt à firmo agente, ſicvt antęa proba-
tum eſt, procreatas. Adeo vt omnia reuertantur
aſcendántque ad eam rem quæ inter eas quæ ortæ

ſunt, princeps eſt & proxima Dei verbo concepto, in quo cauſa ineſt cauſarum omnium, effundens in alias ſubſtantias eſſentiam cuique propriam & accommodatam. De quibus ea omnium accommodatiſſima, quæ perpetua eſt. Vnum quodque autem vim à Deo influentem per illam cauſam mediam recipit, pro ſua quidque capacitate atque imitatione. Si quidem omnis ſubſtantia corporea, quæque alia eſt inferior, per prouidentiam primi opificis exiſtit, beneficióque luminis ab illius vnitate manantis. Quare etiam animus ad illum mouetur eo modo quo imagines ad ſuum exemplar, appetitione propria & aliqua ex parte externa. Quoniam omne quod animatum eſt, ſecundum ſubſtantiam mutari poteſt, patibiléque eſt atque commutabile, hoc ipſo quod ratione ſubſtantiæ in aliud vertitur. Primus verò opifex res procreatas mouet, gignendo in eis appetitionem boni abſoluti ſemperque influentis: quod etiam cum omnibus communicat, pro cuiuſque capacitate. Ideóque inter omnia quæ ſunt, extrema, ſicvt dictum eſt, connectuntur ea communione quæ inter cauſam & effectum intercedit. In qua ſuprema eſt, cauſa prima verbo diuino proxima, in qua conſiſtit cauſa cauſarum omniũ. Alterius verò extremi atque infimi rationem habet ſubſtantia per quam eiuſmodi cauſarum vires

A ſparguntur, & in qua eiuſdem virtutis deſcenſus terminatur. Quia nihil eſt inferius quod hanc poſſit excipere. Cum itaque iam effectum ſit omne quod moueri poteſt, extremum quiddam habere ad quod & à quo moueatur (alioqui enim ne moueri quidem poſſet) & quod eiuſmodi eſt ad idem aſpiret, atque ad illius mutationem ſe componat, cuius contemplatione nos quoque ipſi oblectamur, idcirco ſingula illi aperta ſunt: hæcque cauſa eſt motuum omnium ab eodem originem habentium. Porro ſi intelligere velis quod prius quærebatur, quo modo primus opifex procreauerit ſubſtantias ſenſum fugientes, perpetuas ac mobiles, cogitatio tibi abſtrahenda eſt ab omni temporis circumſcriptione. Quia hæ ſine tempore procreatæ ſunt, ea actione inter quam & ipſum opificem nullum me-

B dium intercedit, & in quam nulla cadit ſucceſſio. Quomodo enim ea procreatio tempore eſſet definita, cuius autor idem quoque ipſe eſt temporis opifex, & in ordinem adduxit, diſtinxitque rerum omnium origines tempore definitas? Nec enim temporis autor, eſt agitve in tempore: ſed altiore quodam modo dignioréque res procreatæ, ab illo oriri dicuntur. Nempe haud diſſimili ei quo corporis vmbra, ab ipſo corpore emanat.

DE SECRETIORE PARTE

DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS

LIB. XI.

CAPVT I.

Oſtendit quomodo ex ea ſenſili mundi parte, quæ cæleſtis eſt, ad intelligibilem mundum, per contemplationem ſit aſcendendum. In quo philoſophicæ contemplationis gradus explicantur, & eiuſdem ſummus fructus indicatur.

DICENDVM modo eſt quàm admiranda ratione ſydera animíque mundi ſuperioris, hunc inferiorem regant: quandoquidem in illo eadem ſunt omnia quæ in hoc, ſed ſub alia ſpecie, nempe nobiliore. Neque tamen intelligi volumus ignobiles formas rerum quæ in mundo hoc ex putredine naſcuntur, etiam in illo ſuperiore exiſtere: ſed id tantum accipiendum de formis eorum quæ ſecundum naturam oriuntur. Nos igitur ad inſtitutum conuerſi, dicamus, Iouis ſtellam, quæ principatum obtinet inter omnes ſtellas, quæ illic mundum intelligibilem appetunt, poſtquam potiſſimum contemplata eſt formas puras, ab eiſdem bonitatem luménque recipere, pro ſua capacitate: prout ſcilicet huius amantior quàm vlla de reliquis ſtellis, eadémque ratione dignior. Quare qui eandem ſtellam contemplatur, huic in pulchritudine, dignitate ac lumine ſimilis efficitur. Vt enim qui è loco ſublimi in terram rubentem oculos demittunt, huius aſpectu rubeſcunt: ſic qui lumen ſuperius intuetur, eodem illuſtratur. Sed quoniam ſtellæ lumen (quod à luce bonum emanat) partim internum eſt partim externum: imò verò illius forma, interius lu-

C men eſt (ſi quidem illa in ſenſum non cadit) idcirco ad perfectè planéque intuendum lumen eiuſmodi, non eſt adhibenda ſpeculatio in partem diſtracta, ea ſcilicet quæ externa tantum intueatur, interiora verò minimè: ſed totum ipſum perluſtrandum eſt. Atque vt aſpectus oculi, in totum corpus non penetrat, ſed ea tantum quæ in hoc externa ſunt, intuetur: ſic nulla alia vis cum corpore coniuncta, poteſt eiuſmodi internum lumen attingere. Quare ſi ſtellæ virtutem perfectè contemplari vis, neceſſe eſt vt ad ipſum animum te reuoces, huicque ſimilis efficiaris, id eſt, incorporeus. Sic enim euades omnis commutationis ex-

D pers: réſque eo aſpectu percipies qui intellectus eſt proprius. Ex quo id quoque accidet vt eiuſdem ſplendore impleatis. Quod idem continget ſi ſpecialiore quodam modo Iouem ſtellarum principem contempleris. Communiore enim ratione in illo conſiderabis pulchritudinem quæ in extremitate altitudinéque conſiſtit. Si verò etiam amplius expetas ſcientia perfecta conſequi illuſtres formas quæ cæleſtibus ſuperiores ſunt, neque aliter ad interiora ſummæ dignitatis quæ illis ineſt, poſſis penetrare, intuere penitus eo modo quem expo-

E ſuimus, planetarum omniũ principem. Tum enim lumen huius, in quo forma quædam ineſt à ſupremo orbe impreſſa, in te effundetur, eiuſdémque radiis illuſtratus, ac illi pene par effectus, vel etiam quodam modo cum eodem vnitus, tantum percipies adiumenti, vt ſupremam claritatem huiúſque participes formas, pro arbitrio poſſis aſſequi.

A Si verò ab illo auerſus ſeiunctúſque & ab eodem diuiſus, ad te conuertaris, talem contemplationem amittes. Quam tamen poſtéa recipere poteris, ſi interim corporeis ſordibus non fueris contaminatus: ſed ad Iouis ſtellam iterum conuerſus, & cum eadem pene vnius eiuſdémque ſubſtantiæ. Tum enim omnia, ſicvt antea, recognoſces: niſi quod ipſa diſiunctione es interturbatus. Si autem ab hac ſtella alienus fueris, quoniam & viciſſim Iuppiter à te abhorrebit, nunquam ſupremum orbem attinges. Quare eos qui ad ſuperiores eſſentias contemplandas aſpirant, ad planetarum dominum ſicvt dictum eſt, oportet eſſe affectos. Maiore tamen ſtudio in mundi eius qui cæleſtis ſuperior eſt, quàm in ipſius cæleſtis, contemplationem incumbendum. B Quoniam illius ſcientia quàm huius, nobilior eſt. Quæ tamen inſignis quoque eſt, & ad illam alteram quaſi ſuo lumine prælucet: nec ſine hac intermedia quiſquam conſequi poteſt contemplationem ſupremam boni omnium pulcherrimi. Quo aſpectus ſatiari nullo modo poteſt, & cuius contemplatorem cum illo vnum eiuſdémque rationis eſſe oportet. Qui ſcilicet vi intellectus penetrando, ad illam optimam lucem ingreſſus, ſimilis efficiatur candelabro eidem adlucenti.

CAPVT II.

Senſus & intellectus comparatio, in cognitionis modo, explicatur: horúmque ſimilitudo & diſſimilitudo in relatione ad res obiectas, circa quas verſantur.

C QVemadmodum aſpectus non percipit aſpectabilia, niſi cum illis idem efficiatur, vnitúſque cum eiſdem pro ſua facultate illa perfectè cognoſcit: ſic humanus intellectus non poteſt intelligibilia cognoſcere, niſi cum his vniatur. Et aſpectus quidem extremitatem rerum percipit, intellectus autem quæ interiora ſunt & abdita. Quare firmiore vinculo vnitur cum iis quæ in intelligentiam cadunt, quàm ſenſus cum illis à quibus mouetur. D Si quidem omnis ſenſus functio ſi diuturna ſit, ſenſum lædit: adeo vt etiam nonnunquam ſentiendi facultatem adimat. Intelligendi verò munus aliter ad intellectum ſe habet: quóque hoc diuturnius eſt, eo magis intellectum confirmat, puriorémque reddit, hoc ipſo quod intellectus eſt. Præterea ſenſus vehementius afficit quàm eiuſdem intelligentia. Quoniam ille dolorem infert, & ægritudinem, hæc verò minimè. Senſus item naturalem habitum conuenientem non bene percipit, verbi gratia ſanitatem (nec enim hæc in ſentiendi facultatem cadit) morbum vero promptiſſimè percipit, vt naturæ contrarium, & ad hanc minimè accommodatum: E eáque omnia facilè ſentiuntur, quæ ſuapte natura dolorem excitant. Si verò ſenſui qualitates eiuſmodi ignotæ ſunt, quanto magis erunt ſubſtantiæ intelligibiles, quæ ab eodem longo interuallo diſtant valdéque ſunt alienę? Quare ſenſus intelligentias eſſe non concedit. Intellectus autem ſi has eſſe negaret, ſe ipſe quoque negaret. Eſſet enim ſubſtantia corporea. Quo poſito, iam expers eſſet rationis eius quæ ad intelligendum data: nec intelligentiarum eſſentias vt corporeas, contemplans, vnquam ad ſuperiorem orbem huiúſque mentes aſcenderet. Quas contra ſuperat cum eſſentiam ſuam penitus intuetur.

CAPVT III.

Mundi diſtinctio iterum explicatur. In qua oſtenditur ſenſilem ab intelligibili pendere, ſicvt in ſenſili, pars inferior & elementaris, cæleſtis virtute regitur.

MEns humana cum intelligibilem mundum perſpexit, nobis renunciat in illo opus eſſe primo procreatum, ſummóque decore exornatum. Quod neque laborem vllum patitur, neque moleſtiam, ſed lætitia geſtiens, in ſe ipſo continet ſubſtantias exultantes, partim huius lumine, partim eo quod ab aliis eſſentiis influit. In quibus Iouis B ſtella primaria eſt, exemplar omnium quæ in illo ſunt. Neque hæc nuſquam eſt. ſed in alio orbe ſecundo, bono tamen illuſtri perpetuóque, ac ipſius primi imaginem continente. Quare hic quoque bonus eſt & abſolutus: quoniam ſuperiorem imaginem primariæ formæ ſimilem eſſe oportet. Rurſus verò mundus hic infimus cæleſti ſimilis eſt, vt vitæ, eſſentiæ atque bonitatis cauſam in ſe continenti. Idémque perpetua ſucceſſione in rerum ortu, quodammodo æternus: ſicvt & ille cæleſtis æternus eſt. Si quidem omnis vita noſtra (cum ſuperioris ſimilitudinem quandam in ſe contineat) ab illo orbe continuata eſt: hic verò à ſupremo principio. Itaque errat qui exiſtimat caducum eſſe C intelligibilem mundum. Quoniam huius primarius opifex conſtans, nec illi adimi quicquam poteſt. Cum autem intelligentiarum procreator fuerit eiuſmodi, illæ nequaquam deficient, neque peribunt, ſed æternæ permanebunt: niſi idem opifex ſponte ſua eas in priſtinum ſtatū atque in nihilum redigat. Quod fieri nullo modo poteſt. Quia eas procreauit nulla antegreſſa cogitatione, aut deliberatione: ſed alia tantum intelligendi ſpecie. Quare primaria lux, quæ vera eſt eſſentia, ſine fine eaſdem conſeruabit. Hácque ratione firmæ atque perpetuæ eiuſmodi intelligentiæ permanebunt.

D

CAPVT IV.

Cur lucis nomine Deus à nobis ſoleat exprimi, quóque modo per cæterarum rerum abſtractionem & negationem cognoſcatur: deinde quis ordo ſit mundi varij & multiplicis, ad intellectum agentem, & ad animum humanum.

PRimariæ lucis appellatione primum opificem exprimimus, neceſſitate quadam coacti. Quoniam eius eſſentiā, qualis ipſa in ſe eſt, explicare nō poſſumus, neque attingere. Atque quantulumcumque eſt quod mens humana in illa intelligit, id abſtractione quadam & huic quaſi ſuccenturiata negatione aſſequitur, gradatim aſcendendo: donec E defatigata conquieſcat vt imperfectiſſima. Quandoquidem hæc omnium rerum procreatarum, quæ intelligendi vim habent, eſt infima. Rurſus igitur ad inſtitutum regreſſi, dicamus principem eſſentiam, quæ lux eſt infinita, nulla ex parte interire: ideóq. ab illa perpetuo illuſtrari orbē eum qui cæleſti ſuperior eſt, & ab hoc cæleſtem. Ex quo etiam ſecundus hic, qui in infimum principatum obtinet, ſempiternus futurus eſt, tanquam ramus ab illo primario enatus. Et quanquam princeps ſuperioris mundi, ab inferiore pauca accipiat, hunc tamen conſeruare conatur. Porrò intelligibilem mundum

lux primaria conſeruat, illéque cæleſtem: hic verò infimum qui in ſenſum cadit: inter quem & ipſum intelligibilem medius eſt. Omnes autem continentur atque conſiſtunt virtute primi opificis, qui eos ſuo numine confirmat, & ſuſtinet: vt pote qui mundum primum exornat, à quo reliqui pendent: quique infinitus eſt virtute ſua, bonitate ac pulchritudine. Hunc ſubſequitur intellectus agens, ab eodem illuſtratus, párſque mundi intelligibilis optima & nobiliſſima. Agenti intellectui proximus animus, vt eiuſdem imago. Qui contemplando mundum intelligibilem, longè pulchrior efficitur: A tandiúque talis permanet, quandiu illum intuetur: contra verò ab eodem auerſus, priuatus ſuo lumine, deformatur. Quo etiam modo nos ipſi quandiu animum noſtrum intuebimur, in eodémque conſiſtemus, pulchri probique erimus: ab illo autem auerſi & quaſi transfugæ, turpes efficiemur & improbi. Præterea cæleſtis mundi animus venuſtatem pulchritudinémque ſuam in ſtellam Veneris potiſſimum immittit: deinde illa ab hac communicatur cum mundo hoc qui in ſenſum cadit. Non enim, vt antea dictum eſt, terreni mundi pulchritudo, ab alio quàm à cæleſti exiſtit.

DE SECRETIORE PARTE

DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS

LIB. XII.

CAPVT I.

In homine duo principia, quibus conſtat, inter ſe comparantur: atque oſtenditur quo modo ipſum corpus, animo ſit organicum.

NVnc conſiderandum eſt num vtraque hominis pats interire poſſit, an vna tantum, altera mortali permanente, & quæ eiuſmodi natura ſit. Idque vt perfectius intelligatur, naturali ratione inueſtigandum eſt. Homo ſimplex non eſt, ſed conſtat animo & corpore, quod inſtrumentum eſt cum animo coniunctum, ab illóque ſpecie diuerſum: quódque quanquam cum animo aptiſſimè vniatur, non tamen eſt eiuſmodi vt ab eo ſeparari nullo modo poſſit: aut vt ipſum in ſe ſit ſatis conſtans atque firmum. Si quidem compoſitum eſt, non ſimplex. Omne autem compoſitum, diſſolubile eſt in ea ex quibus componitur. Quibus efficitur, illud nequaquam permanere. Idque res ipſa teſtatur. Si quidem videmus corpora variis modis diſſolui, tum ab aliis, tum à ſeinuicem: præſertim cum ab eis nobilis animus fuerit ſeparatus. Contra verò, ſi corpus permanet, ſuperioris animi beneficio conſeruatur: nec ſine eo vnum eſt, aut naturæ conſtantiam vllam habet. Quandoquidem diſſoluitur in materiam & formam, ex quibus conſtat. Animo autem abeunte, quo corpus ipſum continebatur, hoc vt quantum, diuiduum eſt in tenues partes. Atque hæc in illo interitus ſpecies vna eſt. Cum itaque corpus ſit hominis pars altera, efficitur non vtramque partem in illo interitus expertem eſſe, ſed vnam interire, eam ſcilicet in qua animi eſt inſtrumentum. Quo ille indiget, non ſemper, ſed tempore definito. Alioqui diſſoluto inſtrumento animum quoque interire eſſet neceſſe. Quod certè non contingit. Quoniam animus à corpore ſeparatus, adhuc permanet, nulláque ex parte conſumitur, nec eius natura vllum interitum admittit: formáq. eſt per quā homo eſt & cōſiſtit. Quare etiam ipſe verè animus eſt: corpore autem indiget, ſicvt artifex inſtrumento. Nec tamen hoc intereunte, ipſe interit. Corpus autem animi inſtrumentum eſſe dicitur: quia vt artifex indiget inſtru- B mentis ad opus accommodatis, verbi gratia, faber ſecuri, ſutor acu, meſſor falce, nauta remo: ſic animus aptum corpus ſibi expetit in quo ſit, animique facultates, partes corporis organicas, in quas ipſe influit. Id verò ita eſſe ex eo intelligi poteſt, quòd animus in ſuis facultatibus corporis temperationem ſequitur. Si quidem eius actiones manifeſtam varietatem recipiunt, corpore quauis de cauſa, vt ab ægritudine, immutato. Contráque multa corpori accidunt propter animum eodem vt inſtrumento vtentem: vt triſtitia, metus, cupiditas, lætitia, dolor. Quare inter ea affectionum communicatio & commutationis quædam viciſſitudo, C indicant corpus aptum eſſe oportere ad ſeruiendum animo dominanti. Idque amplius ex eo etiam intelligitur, quod animali aliquo, ſicvt accidere ſolet, intereunte, nunquam alterum exorietur cui idem animus accommodari poſſit: vt cuiuis animali animus proprius inſit: non autem retro commeando, cuiuis animo ſubiectum ſit proprium animalis corpus. Nam quia præparato corpori animum reſpondere neceſſe eſt, idcirco temperationem eius non eandem eſſe oportet in animoſo & timido: quemadmodum nō eadem ſunt ferramenta fabri & ſutoris. Itaque quia animus in leone ela- D tus eſt, prudenter ſibi accommodauit corpus inſtrumentis diſtinctū ad opportunitatem. Cui dedit os ſolidum ad robur, dentéſque ad morſum: Cani leues pedes ad velocitatem curſus: equo duram vngulam ad pugnam, reliquáſque actiones: Boui corpus cornigerum & ad labores magnum: cæteráque diſtinxit pro dignitate vel indignitate functionum. Vt cum leporis animus expers ſit audaciæ & roboris, ad euadendum periculum, corpus leue conformauit: oui autem ſagax ad euitanda potentiora animantia.

CAPVT II.

E *Animo humano perfectiſſimo, corpus organicum perfectiſſimum à natura eſſe ſubiectum: & in huius manu primum organum eſſe ſitam, cuius vi infinitam aliorum inſtrumentorum varietatem ſibi poteſt componere.*

CVm animus humanus nobilior ſapientiórque ſit reliquis, eóque diuinæ ſubſtantiæ propin-

quior, corpus quoque omnium nobiliſſimum ſibi præparauit & membra aptiſſima ad artes tractādas. Cúmque ad opera varia, in quæ incumbit, variis inſtrumentis indigeat, neque potuerit ea omnia in coniūcto corpore formare: vnum adornauit, ipſam ſcilicet manum, aptam ad illam multitudinem diuerſorum inſtrumentorum conſtruendam. Quoniam ſi inſtrumentum haberet vnicum & ad vnum tantum vſum deſtinatum, non poſſet cætera conficere. Dedit quoque corpus erectum, atque in eodem ad ipſas manus, pedes adiecit, vt poſſit multas alias animantium ſpecies opinione pene innumeras, varietate geſtus imitari, horúmque multiplices motus effingere. Quod facere non poſſet, ſi de illis vnum tantum naturalem haberet. Quia in vnum hominem quodammodo cadunt ea omnia quæ in reliquis animantibus ſunt diſtincta. Vt leonum imperium, ad quod vtitur lorica, clypeo, arce: in cóque magis inſtruitur baliſta & ariete, ad muros diruendos eáque propulſanda quæ ſunt nocitura. Itémque telis ad pugnam, equo ad celeritatem, qualis ineſt lepori: & ad naturalem præcautionē, qualis in oue. Quæ omnia homo vi inſtrumentorum quæ ſibi comparauit, potentiora habet quàm belluæ. Idémque dirigente facultate intelligendi, multa facit exquiſita, quæ naturalem cogitationem ſuperant (naturalia enim habet cum belluis communia) vt quæ arte conſtant, verbi gratia, muſica inſtrumēta fidibus apta, & ex arte iis vtendi modum. Atque præter ſonora inſtrumenta quæ excogitat ad exprimendas cum voluptate belluarum voces, inuenit etiam retia, quibus volatilia, piſces ac feras, captat ſibique ſubijcit. Variam quoque commoditatem percipit ex aqua, aëre, ſole, luna reliquiſque ſtellis. Et mentis prouidentia rectas leges fert moréſque componit: libros edit quibus ſcientiæ continentur: literarum formas innouat: ſphæráſque varias, quæ nobis ſunt pro cæleſtibus orbibus, & horarum rationem continent. Atque multis antè ſeculis prognoſtica deſcribit, præſentibus, iiſque qui poſt nos victuri ſunt, profutura. Quare ſicvt antea dictum, corpore eſt erecto eóque à belluis differente: apto tamen ad eas formas imitandas quæ belluis inſunt, prout cum iis coniunctæ apparēt, quas in variis actionibus varias induit. Aliter enim compoſitus eſt ambulans, quàm equo inſidens. & diſputās quàm ſcribens. Fabri quoque ſitus in obeundo proprio munere, alius eſt quàm ſutoris. Atque conuiua in accubitu differt ab aratore: ſicvt & qui canit, à ſtertente, & qui lyra vtitur, ab eo qui tympanum pulſat.

CAPVT III.

Vt corpus humanum in manu aptitudinem habet ad omnia inſtrumenta conformanda, nullum autem horum ingenitum: ſic in mente ingenitam facultatem eſſe docet ad omnes formas intelligibiles recipiendas, nullam verò harum ingenitam. Vnde quæſtio Platonica de recordatione vitæ ſuperioris, quæ hoc loco proponitur.

ANimus belluarum, vt antea expoſitum eſt, dedit animalibus, quibus ineſt, tam inſtrumenta actionibus accommodata, quàm naturales impetus profuturos ad ea propulſanda quæ nocitura, pro ſingulorum conditione. Humanus verò neutrum homini largitus eſt: ſed corpus tantum agile inſtituit, pro varietate inſtrumētorum, docilitatémque dedit ſine peritia, pro naturali impetu. Alioqui ſi is

A ſcientiam à natura ſecum deferret, nunquam hunc infimum orbem appeteret: nec ea diſciplina indigeret, quæ poſita eſt in abſtractione à ſenſilibus formis. Niſi fortè quis reſpondeat illum quidem naturali peritia eſſe præditum, ſed cum hic inuolutus ſit, non poſſe illam detegi ſine eruditione: nec præteritorum recordationem in eodem excitari, niſi à rebus inferioribus adiuuetur. Quod profectò non ita ſe habet. Quoniam ille non continet vllam formam corpoream qua antea quaſi inuoluatur: alioqui ab ea nullam aliam admitteret. Quare neque intelligendi vim haberet. Sic enim aër & aqua ſi quem proprium colorem haberent, alium ab illo non ſuſciperent, neque per hæc media quicquam videretur, niſi ſub vnius coloris ſpecie: cum tamen

B ea elementa accommodata ſint ad percipiendas omnes colorum differētias. Quod etiam de ſenſuum inſtrumentis eſt intelligendum. Si enim oculus natiuum & proprium colorem aliquē haberet, alium ab eo non perciperet. Idémque de auditus, odoratus & reliquorum ſenſuum inſtrumentis verè dici poteſt. Quare cum animus paratiſſimus ſit ad recipiendas per abſtractionem formas omnes rerū ſenſilium, nullam earum profectò inſitam habet. Ex eóque formarum locus dicitur. Quod maximè de ea parte eſt intelligendum in qua ineſt ratiocinandi principium. Quæ cum ita ſint, hæc per ſe proprias actiones exercet, ſine vllo inſtrumento corpo-

C reo. Ideóque interitus omnino eſt expers.

CAPVT IV.

Prima functionum animi diſtinctio explicatur, in eas quibus cum corpore neceſſario communicat, & in alias in quibus corpore potius impeditur quàm adiuuatur.

ANimus humanus ignobiles quaſdam functiones habet, ad quas corpore indiget, vt eas quæ ſunt facultatis oratoriæ cæterarúmque artiū, quas ſine membris tanquam inſtrumentis ad eas deſtinatis, exercere non poteſt. Ad pleraſque autem cogitationem adhibet, vt in deliberando atque con-

D templando: cum ex manifeſtis ad ea quæ latēt, progreditur. Alias verò nobiliores habet ab intelligendi virtute manantes, & quas ipſe pro ſua facultate exercet, ſine vlla progreſſione ab vno ad alterum: ad háſq; nullo corporis miniſterio indiget. Omnis autem forma quæ corporeis inſtrumentis ad edendam actionem non eget, interitus expers eſt. Quoniam eadem quoque ſimplex eſt. Quod autem eiuſmodi, in alia diſſolui non poteſt: ſed conſtās permanet nulláque ratione abſumitur. Atqui animus ſimplex eſt. Si quidem ex eo intelligitur compoſitum illum eſſe non poſſe, quòd ſimplicium formarum atque repurgatarum locus ſit, eáſque attingat æquabiliter, nec in meditando magis celeriúſve vnam recipiat quàm alteram. Non aliter quàm ſpeculum rerum obiectarum imagines, aut aër colo-

E res, ſonos, odores, rerúmque aliarum in ſenſum cadentium formas excipit, ſine vllo diſcrimine aut perturbatione: quas ad ſenſum defert, conſeruátque pro ſingulorum ratione. Quæ functio animo ſecundum naturam ineſt, atque ſemper. Quod autem ſimplices formas recipit, interire non poteſt. Quódque ſimplex abſolutè, omni ex parte eſt ſui ſimile. Cum itaque animus vtroque modo ſe habeat, efficitur hunc interire non poſſe.

CAPVT V.

Ex infinita diſcendi cupiditate in homine, animi virtus infinita colligitur. Qua poſita, eiuſdem immortalitas iterum concluditur, repetita ſuperiore ſententia de ſcientiis minimè ingenitis.

AMplius etiam animus rationis particeps ſecũdum naturam ſemperque diſcendo agit. Quoniam videmus hominem quædam ſemper in vita hac ignorãtem, aſſiduè diſcere, nec vnquam in huius natura, diſcendi ſtudium deficere: imò vero pro eo quod diſcendum ſupereſt, eundem in diſcendo pergere. Atque quod eſt eiuſmodi, idem perpetuo ſibi ſimile eſt, aut etiam melius euadet, ſi magis tale efficiatur. Quoniam quod ita progrediendo facultatem ſuam ſemper adauget, neque in hac finem vllum attingit, id virtutis eſt quæ neque interrumpi poteſt, neque deficere. Hoc autem vires habet infinitas. Ex quo efficitur, neque diſſolui poſſe, neque interire: ſicvt cõtra accidit vt corpus quod terminatum eſt & finitum, diſſoluatur atque intereat. Poſitum autem eſt hominem aſſiduè noua quædã diſcere. Quia vt antea confirmatum, natus eſt informis rerũmque omnium ignarus: nec vllam doctrinam habet à natura inſitam, ſed ſolam facultatem ad eas percipiendas. Eiuſdémque animus procreatus eſt non iam eruditus, ſed qui in ſcientiis & moribus gradatim poteſt erudiri. Alioqui ne diſcere quidem quicquam poſſet: quemadmodum neque planta, quia ad diſcendum nullam habet facultatem ingenitam. Si vero homini certa quædam doctrina à natura eſſet inſita, hæc illi ſatis eſſet, propriáque foret, nec fieri vllo modo poſſet vt aliud diſceret, ſicvt in reliquis animãtium generibus rem ſe habere deprehendimus. Ex quibus apparet nullam ſcientiam ſimul cum homine eſſe natam, ſed ſolam facultatem ad eam percipiendam: ſicvt oculo nullus color eſt ingenitus, ſed ſola vis ad omnes recipiendos. Eſt.n. eadem ratio animi ad ipſa intelligibilia, quæ oculi ad ea quæ aſpectabilia ſunt: vtque aſpectus eſt oculi perfectio, ſic intelligendi actus, ipſius animi. Ac quemadmodum oculus ſine diſcrimine ſe habet ad omnia aſpectabilia: ſic animus ad omnia intelligibilia. Amplius etiam vt oculus reipſa non videret, niſi ad videndum eſſet præparatus: ſic neque animus reipſa intelligeret, niſi in eo antegreſſa eſſet ad intelligendum quædam aptitudo.

CAPVT VI.

Ex ſuperiore aptitudine ad omnes formas intelligibiles recipiendas, colligitur ſimplex omnino animi natura, & ex hac rurſum eiuſdem immortalitas.

ANimus, vt antea dictum eſt, aptus eſt ad recipiendas omnes formas, eas à rebus ſenſilibus abſtrahendo. Quare in ſua ſubſtantia nullam eiuſmodi formam habet: ſed ſolam aptitudinem, quæ illius prima forma eſt, eadémque propria. Siquidem animus hoc ipſum quo animus eſt, habet ab hac ad recipiendum facultate: ac vt ſępius dictum, ſi certa forma vlla animo ineſſet, is ad omnes reliquas recipiendas ex æquo aptus non eſſet. Quoniam hæc aliis hoc ipſo debilioribus quod eſſent alienæ, recipiendis obſiſteret. Porro ſi animus nullam habet propriam formam atque inſitam, in ſe ipſe ſimplex eſt: præſertim cum omne compoſitum, propria for-

A ma ſit præditum. Erit igitur animus compoſitionis expers & ſimplex taliſque abſolutè, non ſecundum relationem ad alterum. Quoniam ſimplex aliquid eſſe, dupliciter intelligitur. Aut enim eo modo quo ſimplex eſſe dicitur ſubiectum primum: quod principium eſt omnium corporũ, aptum ad omnes formas, dimenſionéſque tres & quatuor qualitates. Quod quidem ex aliis nullo modo cõpoſitum eſt, atque idcirco abſolutè ſimplex appellatur. Alio modo ſimplex aliquid eſſe dicitur, per comparationem cum iis quæ ex eodem componuntur: vt elementa quatuor, verbi gratia, ignis, aër, aqua & terra, quando cum mixtis conferuntur, ſimplicia nominantur: compoſita autem cum referũtur ad materiam triplici dimenſioni ſubiectam & ad qualita- B tes quatuor ſimplices. Itémque animalis corpus ſi ex quatuor primariis qualitatibus ſpectetur, compoſitum eſt: idémque ſimplex, ſi ad plantas referatur. Et plantæ compoſitæ ſunt ratione elementorũ, eædémque ſimplices ratione humorum. Humores quoque compoſiti ſunt, ſi plantarum rationem habeas: ſimplices, ſi ſpectentur ex comparatione cum partibus quæ ſui ſimiles ſunt, in quibus habentur oſſa, nerui, venæ. Quæ rurſum compoſitæ ſunt ex humoribus: ſimplices autem, ſi ad inſtrumentarias referantur, vt ad carnem, cerebrum, iecur, caput, manus & quæ iis ſimiles ſunt. De quibus nonnullæ ſpirationis inſtrumenta ſunt, quædam nutritionis; aliæ ad edendam vocem datæ, aliæ ad ſenſum ac C motum & ad dirigendum corpus, quædam etiam ad procreationem, aliæ ad cogitationem, vel ad operis alicuius effectionem. Quæ omnia ad corpus relata, ſimplicia ſunt: ipſum vero corpus abſolutè compoſitum. Quoniam ex eo amplius aliquid cõponi nullo modo poteſt, ratione cuius ſimplex eſſe dicatur. Triplex autem dimenſio ſiue ſoliditas, ſingulæ qualitates quatuor, prima item materia atque forma, in ſimplicibus abſolutæ habentur. Atque materia prima quodãmodo intelligitur ſubiectum vltimum, quod quidẽ cogitatione abſtractis à corpore qualitatibus primis & ſecundis, trináque dimenſione, quibus ipſum ſubeſt, adhuc ſaluum manet. Ilſáque ſimplex eſt abſolutè & omnis permix- D tionis expers. Quamuis autem animus corporis membra componat informétque ex elementis, triplici dimenſione, & ex qualitatibus, atque regat totum corpus in quo eſt, extrinſecus tamen illi aduenit. Quoniã eidem proprius eſt orbis iſte ſuperior, à quo quo modo in hunc deſcendat, antea dictum eſt, & paulo pòſt repetendum. Ex quibus efficitur animum non eſſe formam compoſitam, ſed omnino ſimplicem. Cúmque omnis corporis coagmentatio ſit diſſolubilis in ea ex quibus conſtat, quod autem omnino ſimplex eſt, diſſolui nullo modo poſſit, ideóque interitus ſit omnino expers, conſequitur animum immortalem eſſe oportere.

CAPVT VII.

Occupatio eſt nonnullarum dubitationum, quarum explicatio nouam confirmationem continet immortalitatis animorum.

SI quis verò contrà contendat animum quidem ſua eſſentia ſimplicem eſſe, ſed non perfici ſine corporeis inſtrumentis: quòd ſcientiarum perceptione hic perficiatur, ad quarum principia ſenſibus dirigimur, quibus corporea inſtrumenta ſub-

ſeruiunt: hiſque rationibus effici arbitretur, illum ad ſui perfectionem corporeis inſtrumentis indigere: eóque poſito idem concludat neceſſe eſſe intereuntibus eiuſmodi inſtrumentis, animum quoque interire: atque amplius adijciat ſubſtantias omnes, præter opificem primum, ex materia & forma cõſtare, itémque, animum ea contemplari quæ congenea ſunt, neque tamen exquirere quæ à materia ſunt ſeiuncta, quare & eum cum rebus materiatis conuenire, idque apparere in communi vſu inſtrumentorum ad corpus pertinẽtium: huic idem quod antea, reſpondebimus, animi ſcilicet operationes triplices eſſe. Quarum vna à communicatione cum corpore proficiſcatur: reliquæ verò duæ corporeis inſtrumentis non indigeant. Hæ verò B verſantur in deducendis concluſionibus ex accommodatis principiis, & in progrediendo ab vno præcognito ad alterius cognitionem. In quo animi dignitas propriáque functio exiſtit. Falſum verò eſt ſubſtantias alias omnes à prima, ex materia & forma conſtare, animúmque ea ſola intelligere quæ cum materia ſunt coniuncta. Si quidem plurimæ à materia ſeparatæ ſunt, quarum numerum prius in Metaphyſicis collegimus, eodémque loco confirmauimus ſubſtantias eiuſmodi, quia materia carẽt, perpetuas eſſe & interitus expertes: quæ ſuperiores intelligentiæ appellantur.

CAPVT VIII.

Accuratius confirmatur quod erat propoſitum capite ſuperiore, intellectum humanum, etiam in vita hac, contemplari formas à materia & ſenſilibus qualitatibus ſeparatas.

IDem quoque amplius ex eo apparet, quod ſi ſolus primus opifex à materia ſeparatus ſit, animúſque cum ſolum eiuſmodi eſſe cognoſcat, efficitur hunc Dei cognitionem habere, quæ certè per corporeum inſtrumentum parari non potuit. Ad hæc contemplatio qua animus ſe ipſe intuetur, in corporeo inſtrumẽto non eſt poſita: quoniam eius ſubſtantia neque corporea eſt, neque vllo ſenſu percipi poteſt. Id verò ſolum corporeo inſtrumento percipitur, quod in ſenſum cadit. Qua ratione efficitur animum non in omnibus rebus exquirẽdis corporeo inſtrumento indigere. Hæc autem operatio quæ nullo inſtrumento indiget, eidem propria eſt. Adde quod animus formas à materia abſtrahendo, detegit, eaſdémque detectas in eſſentia ſua attingit. Quare eius ſubſtantia quæ formas eiuſmodi attingit, à materia repurgata eſt, neque in ſenſum poteſt cadere. Animus igitur primo cõtẽplatur ipſas rerum eſſentias puras, ſine inſtrumento materiato: deinde principia componit, ex iiſque connexis progreditur ad formas antea incognitas, vt pote quæ in ſenſum non cadunt, eaſdémque ſpeculatur ſine vſu vllius inſtrumenti corporei. Quod munus illi proprium eſt, & pro eiuſdem conditione nobiliſſimum: nec ex obiecto repurgantiam vllam habet. Quare animus tam eas formas quæ cum materia coniunctæ ſunt, quàm quæ ab eadem ſeparatæ, ſine inſtrumento corporeo conſiderat: ſed poſteriores multo magis, vt pote quas ſimpliciores magiſque abſtractas intelligit. Et certè quanquam animus ſit expers materiæ, tamen etiam intelligendo attingit formam cum materia coniunctam: alioqui omnino contrarius eſſet ſenſui, à quo tamen primo in conſi-A derationem ſingulorum deducitur, deinde ſupra ſenſum ad vniuerſa excitatur. Vt hunc hominem percipiens, ad hominem abſolutè aſſurgit, iudicátque omnem hominem eſſe animal, hoc vniuerſum de quouis intelligens, præſente, præterito atque futuro. Neque verò iſtud ſenſu perficitur: quoniam ſola præſentia percipit atque ſingula, ſed pertinet ad facultatem ſuperiorem, quæ eſt ipſius intellectus. Qui ſolus abſolutè comprehendit vniuerſa, ad quæ proficiſcitur excitatus à ſenſibus, quorum beneficio qualitates cum materia coniunctas conſiderat. Atque quanquam ſingulum & vniuerſum, duo quodam modo ſint, vnus tamen animus vtrũque horum conſiderat, ſingulum quidem ſenſu, vniuerſum autem intellectu, huius formam cõprehendens non hoc ipſo quod in materia eſt, aut ex materia (quod quidem ſenſus facit) ſed repurgatam ab omni conditione materiæ cohærentéque vltra eſſentiam. Verbi gratia, informatione mentis concipit lineam ſine qualitate corporea, colorémque ſine figura, abſtrahendo vnum ab altero, id eſt vnum horum ſine altero intelligendo.

CAPVT IX.

Communis intellectus cum eo qui ſingulis hominibus proprius, in functione muneris comparatur: & ex diuiſione C *formarum intelligibilium iterum confirmatur, intellectum noſtrum in proprio munere, inſtrumento corporeo non indigere.*

SVperioribus igitur rationibus effectum eſt, animum ad intelligendum, corporeo inſtrumento nihil indigere. Quoniam ipſe ſibi, vi ſuæ eſſentiæ, in eo munere ſatis eſt. Atque etiam dictum, quo modo intellectus is qui ſingulis proprius, iudicando ſimilis efficiatur communi intellectui, qui, vt multo antè expoſitum eſt, inſitas habet formas, omnia in ſe continentes: ideóque externo auxilio nullo indiget, ſed ſolam eſſentiam ſuam contemplatur, & in hanc influentem ipſum opificem. Sic quoque intellectus is qui ſingulis eſt proprius, cum eorũ quæ D ſunt, formas attigit à materia repurgatas, externo adiumento nihil amplius indiget, ſed ipſe ſibi ſatis eſt ad obeundam functionem. Quod quidem vt apertius ſit, intelligendum eſt, de rebus, quaſdam eſſe omnino cum materia cõiunctas, quales ſunt quæ per materiam ſimul ſumptam ab intellectu definiuntur: Vt ſimitas, quæ ſecundum eſſentiam à naſo non ſeparatur, definitúrque depreſſio ſeu cauitas in extremitate naſi. Eodémque modo par & impar, per numerum definiuntur: cæteráque ſimilia, quæ intellectus non cõtemplatur ſine proprio ſubiecto, quod in definitione vſurpatur. Res verò alias eſſe ſine materia: háſque rurſum duplices. Quædã E enim neque eſſentiam habent ex materia pendentem, neque cum illa cohærent. In quibus ſunt primus opifex atque ſpiritus qui omnino à materia ſunt ſeparati, neque vlla ratione huius participes. Aliæ verò, ſunt quidem ſecundum eſſentiam à materia ſeparatæ, ſine hac tamen non poſſunt exiſtere: in quarum definitionibus ſubiectum non vſurpatur: ſed eas intellectus ſine hoc cõtemplatur. Ideóque res eiuſmodi vniuerſæ appellãtur, vt verbi gratia ſoliditas, extremitas, linea, punctum, numerúſque qui abſolutè dicitur. Quanquam enim quæ ſub iis ſunt, res ſingulæ, cum materia cõiunctæ ſint, quando tamen vniuerſæ intelliguntur, ab illa ſepa-

rantur. Quæ cum ita ſe habeant, fieri poteſt vt intellectus contemplans, ea quæ à materia ſunt abstracta, ſine corporis inſtrumento materiato attingat. Iámque cõfirmatum eſt duas eſſe proprias functiones ad quas obeundas illo non vtitur. Quod autem eſt eiuſmodi, idem quoque poſitum eſt interitus expers eſſe. Atque iis ſatis abundè antea reſpõdimus qui animum corporeum eſſe arbitrantur: nunc verò iterum dicamus, futurum vt animus, ſi corporeus ſit, inſtrumento corporeo indigeat. Quare ſi hoc non indiget, neque certe corporeus eſt: retróque commeando, ſi corporeus non eſt, corporeo inſtrumento nõ eget. Quoniam id omne caducum eſt quod in agendo corporeum inſtrumentum deſiderat. Quod verò minimè caducum eſt, ad obeũdam actionem tali inſtrumento non indiget.

CAPVT X.

Ex intelligendi munere, rurſum concludit, animum noſtrum quanquam in corpore ſit, corporeum tamen dici non poſſe.

AMplius etiam ratio altera occurrit ad docendum animum ratiocinandi vi præditum, corporeum eſſe non poſſe. Quoniam ſi omnino intelligendo eſſet eiuſmodi, is certè aut per pauciores ſui partes, aut per plures, aut verò per omnes intelligeret. Atqui ſi per plures, aut per pauciores intelligat, reliquæ in ignoratione, erunt ociosæ. Si verò dicamus eum per omnes partes intelligere, non autem altero ex iis modis qui iam ſunt expoſiti, neceſſarium erit qualibet parte idem intelligi quod altera: ex eóque conſequetur (quod quidem falſum eſt) animum vnum, rem eandem ſæpius intelligere, idque in infinitum progrediendo. Ad hæc quo modo animus partibus omnibus indigebit ad intelligendum? Quoniam ſi de corporis cognitione agitur, hæc non niſi per contactum percipitur. Quare erit neceſſe ſolam partem animi extremam, quæ rem contingit, intelligere: reliquas quæ rem non tangunt, non intelligere. Si verò quis illud dicere malit, animum perfectionem eſſe quæ per plures ſui partes cognoſcit, falſum quoque id eſſe cõtendemus. Quia quod vnum cognoſcitur, id per plures partes cognoſci non poteſt. Præſertim cum diuerſæ facultates in cognitionem incumbentes, res ſuis eſſentiis diuerſas cognoſcant, vt tactus & aſpectus. In quibus quod vnius obiectum eſt, idem ab obiecto alterius eſt diuerſum. Ac tactus quidem plura diuerſáque percipit, in obiectum genus cadẽtia, itémque aſpectus, ſed ſub vna eadémque propria ratione ſentiendi. Amplius ſi animus per contactum partium quarundam dicatur intelligere, is minorem corporis partem contingens, eam non intelliget, cum illam magnitudine ſuperet. Si verò maiorem contingat, nihilo magis hanc intelliget: quippe cum minor ſit. Eáque ratione neutram poterit comprehendere. Hoc autem ex eo falſum apparet quòd animus pari facultate maiorem minorémque rẽ poteſt percipere. Ex quibus concludendum eſt animum corpus non eſſe. Cuius quidem opinionis aſſertoribus, rationibus quampluri mis euidentibus, ſatis abundè reſtitimus in noſtro opere de animo.

CAPVT XI.

Noua adhuc rationes colliguntur ad confirmandũ eã animi partem qua conſtamus, nullo modo corpus dici poſſe.

SI quis vero adhuc obſtinatè contẽdat animum rationis & intelligentiæ participem, futurum interitui obnoxium, quia corpus quoddam eſt omnium tenuiſſimum, attentius id conſiderandum erit, atque imprimis inueſtigandum, vtrum omnino animus corpus ſit. Et quanquam de eo antea quæſitum ſit: nunc tamẽ nouis rationibus idem eſt confirmandum. Animus, ſi corpus eſt, procul dubio compoſitus quoque eſt & natura continuata conſtans: cum omne corpus, verè ſit eiuſmodi. Si vero compoſitus eſt & de genere continuorum, dubium eſſe non poteſt quin idem diſſolubilis ſit atque diuiduus. Qui quantumuis tenuis eſſet, eiuſmodi tamen diſſolutionem videremus: quam quidem concedere eſſet neceſſe. Atque quemadmodum vita quæ ab animo eſt, hoc ipſo quod animus eſt, ab eodem non poteſt ſeparari: ſic ſi animus corpus eſſet, hoc ipſo quod corpus eſt, vita à nullo corpore poſſet ſeparari. Hoc autem falſum eſſe ex eo intelligitur, quod de corporibus quædam ſunt quibus ſecũdum naturam vita ineſt, ita vt ab eis ſeparari non poſſit: alia vero minimè ſunt eiuſmodi. Porro corpus omne aut infinita compoſitione conſtat ex aliis corporibus, de quibus alia aliis infinito quodam ordine ſuccedant, aliáque ſub aliis contineantur. (Quod autem eſſet eiuſmodi, id quia indefinitum, in cognitionem noſtram non caderet. Atqui experimur animum & definitum eſſe & in cognitionem cadere. Ex quo efficitur illum corpus eiuſmodi eſſe non poſſe.) Aut vero corpus finita cõpoſitione conſtat, vt in hac perueniri ſit neceſſe ad vnũ primum, ſimpléxque, quo nullum aliud corpus prius ſit, aut ſimplicius. quod certè ita eſt. Quandoquidem elementa ponimus, Ignem, Aërem, Aquam & Terrã: nec vlla ratione cogimur in corporum compoſitorum diſſolutione, in infinitum abire. Atqui abſurdum etiam eſt animum in horum corporum ſimplicium genere, ponere. Quoniam ſi eſſet eiuſmodi, vitam quoque perennem haberet, eandémque naturalẽ & quæ ſeparari nullo modo poſſet. Quare apud eos qui in illa opinione eſſent, neque ſimplex foret, neque in mixtorum corporum compoſitione locum habere poſſet. Atque quanquam nonnullis elementa animum habere videantur, hic tamen illis aduentitius eſt & alienus: cúmque eadem viua ſint, vita tamen quæ illis accidit, nõ à natura *eſt inſita*. Alioqui nullã cõmutationem ſubire poſſent, quemadmodum neque corpora *cæleſtia* viuentia: quæ à nullo alio corpore animum accipiunt, ſed hic ab illis in alia influit. *Si* vero aduerſarij amplius contendant præter corpora ſimplicia à nobis poſita, alia quædam eſſe, hoc vt falſum intelligatur abundè ſatis videntur efficere demonſtrationes, quibus ad eam rem vſi ſumus libro de cœlo.

CAPVT XII.

Quæritur quo modo ex ſimplicibus corporibus mixtum oriatur, & vtrùm ex illis inanimatis, hoc animatum & ſenſus particeps poſſit exiſtere.

SI quis contra id quod modo conceſſum videtur, elementa ſcilicet animum habere, contendat, in corporibus ſimplicibus, vt ſecreta ſunt, animum non ineſſe, ſed ea tum demum viuere animatáque eſſe cum in mixtione certo modo temperata ſunt, illud nos eo euerti arbitramur, quòd ſi ita eſſet, mixtio certa ratione facta, in mixto vitæ cauſa

exiſteret, atque corpora ſuapte natura animi expertia, corporis animati partes eſſent: quod quidem corporibus compoſitis non poteſt conuenire. Quare ſimplicia omnia animata ſunt & viuunt. Ex quo conſequitur nullum corpus eſſe mixtum quod nō eadem ratione ſit etiam animatum. Huius autem rei cauſa in eo verſatur, quod ipſum Verbum animos procreans, idem quoque corpora ex materia conformauit: ſicut & antea materiam ex nihilo. Verbum verò eiuſmodi, in mundo hoc non agit, niſi cum ipſo intellectu agente & animo: qui materiam informans, elementa innouauit: ipſúmque verbum per eundem animum ſecundum naturam agit. Ex quibus efficitur nullum omnino corpus eſſe, neque ſimplex neque compoſitum, quod nō hac ratione animi vitæque ſit particeps. Amplius quoque ſi quis hoc adijciat elementa non eo modo qui dictus eſt, animata eſſe, ſed propter vnionem compoſitionemque corporum indiuiduorum: hoc non modò falſum eſſe dicemus, ſed in iis quoque eſſe, quæ fieri nullo modo poſſunt. Quoniam omnia eiuſmodi corpora indiuidua, qualia ab huius ſententiæ autoribus ſunt poſita, vnius & eiuſdem rationis ſunt: hoc ipſo ſcilicet, quod nullum eorum ſenſus particeps eſt, aut patibile. Si verò talia ſunt, qui fieri poteſt vt vniantur & aliud quiddam componant? Quādoquidem totius ex partibus compoſitio harúmque vnio per mutuam cōmutationem corporum diuiduorum efficitur. Quibus omnibus illud quoque adijcimus, ex vnione corporum indiuiduorum nullum corpus poſſe exiſtere. Quoniam ex indiuiduis nullum diuiduum conſtituitur.

CAPVT XIII.

Nouis rationibus colligitur animum corporis animati formam eſſe, non corpus: tantóque illum corpore præſtantiorem, quanto forma, ſua materia nobilior eſt atque diuinior.

HOc quoque aſſerimus, corpus omne, etiam quod ſimplex eſſe dicitur, ex materia & forma conſtare. Nec verò hoc à materia vitam habet, quoniam materia qualitas non eſt, ideóque reliquum vt illam à forma habere dicatur. Quod certè rationi maximè conſentaneum videtur. Quandoquidem corpus per formam hoc aliquid efficitur & in certum ordinem adducitur, quod etiam rei animatæ, animus præſtat. Quæ cum ita ſint, qualis tandem erit hæc animi eſſentia? Quam ſi quis formam eſſe dixerit, ſapienter ſane & ſecundum rationem pars compoſiti non ipſum compoſitum eſſe dicetur. Quare neque corpus erit: quod tamen nonnullis (vt ſuperiore ſermone dictum eſt) videbatur. Qui vero in contraria ſunt opinione, ſi obijciant nos experiri ſimile non niſi ſimili cognoſci, animum autem corpora cognoſcere: ex eóque concludant hūc corpus eſſe, tenue certè, & mixtionis expers, compoſitum tamen: nos vt intelligatur rationem hanc nullam vim habere, dicimus cognitionem omnem à quodam agente proficiſci, & ſenſum quemlibet atque diſciplinam, paſſionem quandam eſſe. Atqui ſimile à ſimili non patitur (nec enim albedo ab alia albedine patitur, ſed à diſſimili, vt à nigrore, aut à colore alterius ſpeciei) neque ſenſus reipſa ſentiendo ſimilis efficitur ei quod ſentitur: alioqui oculus candorem videndo, candidus efficeretur. Quare ſentiens atque ſciens à ſimilibus non patientur, ſed à rebus ipſis perfectionem recipient. Nec erit neceſſe, animū quia corpora cognoſcit, corpus quoddam exiſtere. Amplius etiam ei rationi propter quam nonnulli arbitrantur eum corpus eſſe oportere, quòd ex corporum indiuiduorum permixtione oriatur, opponimus, eum neque ex corporibus permixtis, tanquam ex partibus oriri, neque ab ipſa permixtione, vt ab agente cauſa exiſtere, ſed tantum ſimul cum permixtione ab externo opifice emanare. Eo etiam errant qui animum corpus eſſe dicunt, quod eum ignobilem faciunt, qui ſuapte natura nobilis eſt. Præſertim cum qualitas eſſentiæ forma ſit: corpus autem quodammodo pro materia. Atqui forma eiuſmodi dignitate ſuperat materiam, quæ accreſcere poteſt & decreſcere diſſolui que & immutari. Forma autem eſſentiæ eadem permanet, mutationis omnis expers ab eo tempore quo in materia cœpit apparere, vſque ad finem. Et illam quoque rationem, quòd animus corpus ſit, quia corpora cognoſcat, ſic in eiuſdem autores cōuertimus. Quoniam ſi is per communionem naturæ cum corporibus, corpora cognoſceret, corporum tantum cognoſcendorum vim haberet aliáque omnia ignoraret. Atqui multo plura corporis expertia intelligit, iámque effectum eſt eum aliter corpora cognoſcere quàm per communionem quæ cum eiſdem intercedat. Amplius ſi animus corpus eſſet ex aliis corporibus compoſitum, quonam alio ſecundum naturam agente, ille eiuſmodi compoſitionem eſſet adeptus? Neque enim fieri vllo modo poteſt, vt aliquid ſui ipſius effectrix cauſa ſit: alioqui etiam contingeret vnum & idem ſe ipſo prius eſſe atque poſterius: cauſámque effectricem corporis, aliam à corpore eſſe oportet. Qualis certè prima eſt omnium nobiliſſima. Nulla verò in mundo hoc, animo nobilior eſt. Itáque hic corporum efformator & moderator eſſe dicetur, non ipſe corpus exiſtet.

CAPVT XIV.

Alia quæſtio tractatur, quæ cum ſuperiore coniuncta eſt, vtrùm animus corporis figura ſit, vel temperatio.

CVmque amplius à nonnullis dictum ſit, animum, corporis eſſe figuram, eo poſito plures animos in eodē animali formari erit neceſſe. Quia hoc diuerſis membris cōſtat, quorum vnumquodque propriam figuram adeptum eſt, & ab alia differentem. Siquę ipſa temperatio eſſe dicatur, idem quoque continget. Quoniam vnaquæque pars propria temperatione prædita eſt, & diuerſa ab ea quæ in alteram partem cadit. Quod cum falſum ſit, ſi quis vt eiuſmodi incommodis occurrat, animum temperationem eſſe dicat, non partium ſingularum ſed totius corporis, ad id erit conſequens elangueſcente aut deficiente corpore, animum quoque elangueſcere, vel deficere oportere, & ad errorem ignorantiámque reuerti: itémque viciſſim retro cōmeando. Nos autem contra experimur labente vel elangueſcente corpore, animum ſuperſtitem manere & incolumem: imo hunc confirmari corpore eneruato & infirmiore facto. Qua etiam ratione videmus contingere vt ſenum animi perſpicaciores ſint & ad agendum paratiores: quorum tamen manifeſtum eſt corpora imbecilliora eſſe facta.

CAPVT XV.

Quæritur an animus de materia profluat, nouiſque rationibus confirmatur illum naturæ corporeæ non eſſe addictum.

POnent autèm fortaſſe nonnulli animum ſimu-
lachrum eſſe quoddam de materia expreſſum.
Hoc vero ex eo falſum intelligitur, quod materia
animi eſſentiam informare nullo modo poteſt, nec
ab eſſentia materiæ animus ipſe originem ducere.
Et profectò qui aſſerit de materia animi ſubſtan-
tiam profluere quam illa prius in ſe continuerit, is
ſimul etiam conſtituit omnia corpora ſecundum
naturam eſſe animata: quod à ratione corporis at-
B que materiæ eſt alienum. Quoniam hæc eſſe ne-
quit, ſine poteſtate ad recipiendam perfectionem
alteram formæ propriam. Quæ quidem lumen eſt
ſeu actus poteſtatis rei compoſitæ, ab vno compoſi-
tionis gradu ad alterum translatæ. Rurſum verò a-
nimus corpus non eſt. Quia hoc ſiue ſimplex ſit, ſi-
ue mixtum, firmum eſſe non poteſt, ſed idem omne
ſuapte natura diſſolubile eſt in materiam, ex qua
omnia componuntur, hoc ipſo quod corpora ſunt.
Atque vt omnia corpora ſi animi eſſent expertia,
interirent, in nihilum diſſoluta: ſic animus omnis
deficeret ſi corpus eſſet tale, quale nonnulli ſunt
arbitrati. Adde quod hic non ſemper naturæ cor-
C poris aut materiæ obſequitur, imo eidem plerúm-
que aduerſatur & in contrarium nititur: manife-
ſtúmque eſt vno corpore intereunte, aliud procrea-
ri: forma ſcilicet altera ad materiam iterum con-
uerſa. Alioqui finem aliquando eſſet habitura ea
quæ in ortu rerum perpetua eſt viciſſitudo. Ani-
mus igitur neque corpus eſt neque corporis ſimu-
lachrum. Atque cum antea dictum ſit ipſius vni-
uerſi corpus eſſe vnum animatum, ſi animus quo-
que corporeus eſſe dicatur, orbis ipſe ſolo nomine
animatus erit, reipſa verò animi expers. Quoniam
eo poſito cum omne corpus diſſolubile ſit, ob id-
que interitui obnoxium, animus quoque ſi naturæ
ſit corporeæ, diſſolubilis erit & mortalis. Mundus
D itaque ipſo interitu finem aliquando eſt habiturus,
ſicvt & per ortum habuit aliquando principium.
Hoc autem antea ſæpius eſt improbatum.

CAPVT XVI.

Eorum etiam opinio euertitur qui animum corpore nõ quouis, ſed ſubtiliſſimo, conſtare voluerunt, quale eſt vel æthereum, vel igneum, vel aëreum.

ENimvero quo tandem modo animus corpus
eſſe poſſit, cum quicquid eſt eiuſmodi, ſiue
craſſum, ſiue tenue (vt exẽpli gratia, ignis, quo
nullum corpus eſt ſubtilius, aut prõptius permeans,
E poſt ignem verò aër) idem quoque ſit diſſolubile?
Etenim ignis & aër quanquam corpora ſint fluida
& rara, compoſita tamen ſunt: ideóque minimè cõ-
ſentaneum eſt vt animus alterum horum eſſe dica-
tur. Multo vero minus corpus erit aliud imperfe-
ctum & ignobile: quale eſt quod craſſiore ſubſtan-
tia conſtat. Quoniam cum animus, corpus quodli-
bet dignitate antecedat, vt cauſa, multo magis ſu-
perabit naturam eius corporis quod denſum eſt &
craſſum. Amplius etiam cum in vniuerſum corpus
quodlibet, ſiue denſum ſit, ſiue tenue, vnum ſit, non
quidem per ſe ſed per animum (quo modo enim
A corpus per ſe vnum efficeretur, cum ſuapte natura
ſit diſſolubile? Futurúmque ſit vt illud ſtatim diſ-
ſoluatur niſi ab animo vniatur, in ipsáque vnione
contineatur:) qua tandem ratione hic vnire conti-
nerève poterit, ſi corpuſculum eſt igneũ vel aë-
reum? Præſertim cum hæc, ſicvt antea dictum eſt,
diſſolubilia ſint: nec quod ſuapte natura vnum non
eſt, alterum vnum facere poſſit, aut in vnione con-
tinere. Aut quo modo ignis ipſe, animus eſſe dica-
tur, cum is neque animi rationem habeat, neque
vllam eius proprietatem? Neque verò mundus for-
tuito aut caſu corporeus factus eſt, ſed vi ipſius ver-
bi, in quo ineſt ſpiritus intelligentiæ particeps: cu-
ius natura inter ea quæ corporis expertia ſunt, ſub-
tiliſſima eſt & ſummo imperio prædita. Atque ani-
B mus mundi intelligibilis ab illo verbo vim exceptã
cum mũdo hoc communicat. Vtque corpora apud
nos viuentia, quamdiu animo fruuntur, firma ſunt
& conſtant, illo verò excedente, eadem ſtatim in-
tereunt: ſic mundus corporeus, vi præſentis animi,
conſtans permanet: ſi verò hic ab illo ſepararetur,
idem quoque deſineret atque diſſolueretur. Quod
verò ante corpus quodlibet ſiue ſimplex ſiue mix-
tum, animum quẽdam eſſe oporteat, teſtes hi quo-
que ſunt qui animo corpoream naturam attribuũt:
in eo ab ipſa veritate coacti, quam deinde peruer-
tentes, animum eſſe dixerunt ſpiritum quendam
igneum. Sed hoc illi adiectum voluerunt quod a-
C nimaduerterent facultatem nobilem, qualis eſt a-
nimi, igne inferiorem eſſe nõ poſſe: quódque ſimul
arbitrarentur eundem animum eſſe non poſſe ſine
alio in quo conſiſteret. Itaque illis poſitis college-
runt animum ſpiritũ eſſe igneum, ſiue flatum quen-
dam aëreum. Quoniam quod eſt eiuſmodi, id vel
omnium eſt ſubtiliſſimum, vel certè ſubtiliſſimo
proximum. Sed autoribus huius opinionis, erat cõ-
ſequens ad id quod primo loco confitebantur, di-
cere, corpus quidem ab eo conſeruari quo conti-
netur: at illud animo contineri, non animum cor-
pore, pérque animum corpus conſiſtere: quoniam
ille corporis cauſa eſt. Causáque ipſa per ſe ſibi eſt
ſatis, nec vt ſit, effectu indiget: ſed contra effectus
D cauſa, vt per hanc ſit atque conſiſtat.

CAPVT XVII.

Quæritur num animus conſtet corporea natura cæleſti & æthérea, quatuor elementis puriore & diuiniore: deinde nouis adhuc rationibus confirmatur eius naturam nullo modo eſſe corpoream.

ALij etiam de animi natura interrogati, cum
corpus eſſe reſpondiſſent, neque poſtea tueri
poſſent eundem alicui de notis corporibus affinem
eſſe, & tamen quod prius poſuerant, vellent defen-
dere: dixerunt illum corpus quidem eſſe, ſed aliud
E ab iis quæ nobis nota ſunt. Quale eſt quod in a-
gendo potentiſſimum eſt, quodque illi ſpiritum
nominauerunt. Qui à veritate quoque aberraue-
rũt. Quoniam ſpiritus ab animo alienus eſt, & cum
varios ſpiritus ponamus, omnes tamen eos ab ani-
mo diuerſos eſſe dicimus. Qui ſi forte nobis reſpõ-
deant animum ſpiritum quidem eſſe, ſed eum qui
in poteſtate ſit ad animum alterum, inquiramus
quænam hæc poteſtas ſit, vtrum corpus quoddã, an
verò qualitas in corpore. Si prius admittitur, conſe-
quens eſt, ſecundũ eas rationes quæ antea collectæ
ſunt, animum non poſſe dici ſpiritum qui poteſtate
ſit eiuſmodi.

ſit eiuſmodi. Si verò poſterius retineatur, quoniam qualitas omnis alteri attribuitur, nec materia eſſe poteſt (præſertim cum omne attributum, ſit in aliquo ſubiecto corpore) animus corporeæ naturæ eſſe non poterit. Idémque amplius noua hac ratione conformari poteſt. Omne corpus qualecumque ſit, ſiue craſſum ſiue tenue, calidum eſt aut frigidum: humidum aut ſiccum: rarum aut denſum: album aut nigrum, vel medio aliquo colore affectum. Sique corpus calidum eſt, calefacit tantum: ſi verò frigidum, tantum refrigerat. At ſi fuerit leue, ea in quibus eſt, leuia reddit: ſi graue, grauia. Itémque ſi album ſit, dealbat: ſi nigrum, nigro colore inficit. Nec vero frigidi eſt calefacere, aut calidi, refrigerare. Atque corpus omne ſecundum naturam ita comparatum eſt, vt hoc ipſo quod corpus eſt, vnicam actionem edat. Atqui animum experimur varias operationes exercere. Ex quo intelligimus huius eſſentiam à corporea eſſe diuerſam. Idque certè propter rationes ſuperiores nemo poſſit inficiari.

CAPVT XVIII.

Virtutes quo modo Deo, intellectui agenti & animo humano inſint, aut à Deo per medium intellectum agentem in animum humanum influant.

QVoniam animus in hoc orbe infimo multis virtutibus exornatur, mundus quoque intelligibilis earumdem eſt particeps, rectitudinis ſcilicet atque iuſtitiæ. Etenim quotieſcũque volumus, virtutes eiuſmodi inquirimus. Ex quo manifeſtum eſt has alteri cuidam ſubſtantiæ ineſſe oportere. Alioqui cur animus id expeteret quod conſequi non poſſet? aut cur inquireret quod nunquam poſſet inuenire? aut deſideraret id quo iam ipſe frueretur? Cum autem illas alteri ineſſe oporteat, certè agenti intellectui vt ſuperiori & nobiliori inſunt. Quas animus ab illo ſuſcipit cum in eius contemplationem eſt intentus. At idem intellectus, auerſus ab animo qui ad ſenſum eſt demiſſus, illarum virtutum influxum reprimit: túmque accidit vt animus adhuc ſuperſtes, loco ſit abiecto atque humili. Intellectus verò hæc eadem ornamenta perpetua habet: quia à primi opificis contemplatione nũquam recedit: nec in hac vllas intermiſſiones habet, vt pote qui eiuſdem Verbo ſit proximus. Neque tantum virtutes eiuſmodi ſemper huic inſunt, ſed in eodem ſummam perfectionem ſunt adeptæ. Nec quicquam eis deeſt cum à primario opifice nulla alia re interiecta proficiſcantur. Quas intellectus agens ab illo ſuſceptas, deinde in aliis exprimit, ſecundum eam rationem qua ſunt infuſæ. In primaria autem eſſentia, eædem virtutes perfectiorem ſpeciem ſunt adeptæ. Quoniam illa harum eſt effectrix. Nec illi inſunt vt inſtrumento, ſed vt earum autori: neque vero inſunt vt alteri: imo neque ineſſe dicuntur, niſi quia ab hoc profluunt vt effectus, idque ſine vlla intermiſſione.

CAPVT XIX.

Ab animo humano ad Deum aſcendimus: de quo quæritur quo modo ſe habeat ad motum & quietem, & qua ratione omnia quæ ſunt, ab eodem ſuis gradibus diſtinguantur.

AVthor primus neque quieſcit, neque defertur: quoniam ſuperior eſt motu atque quiete, vt pote qui vtriuſque horum ſit effector. Ipſe autem

A eſſentia eſt ex qua reliquæ eſſentiæ & dignitates in infinitum emanant, ſine delatione tamen, aut vlla intermiſſione. Ideóque propriè omnem eſſentiam ſuperat & excedit. Ineſt quoque his omnibus quæ ſunt, ſecundum cuiuſque ſpeciem atque naturam. Siquidem eorum eſſentiam informat, accommodatè ad ſingulorum conditionem. Nam intellectus agens nobiliorem eſſentiam ab illo recipit quàm animus rationis particeps: hic quoque quàm cæleſtes orbes: & hi, quàm corpora quæ variis mutationibus ſunt obnoxia. Quanto enim id quod procreatum eſt, longiore interuallo ab illo erit ſeiunctum, & per plura intermedia, tanto ignobiliorem eſſentiam ſortietur. Enimvero primarius hic opifex, in eſſentia omnino immotus eſt, nec propriè B perpetuus eſſe dicitur, ſicvt nec tempore, aut loco vllo circumſcriptus. Imo ab illo ſunt perpetuitas, locus & tempus, eiuſdémque beneficio permanẽt. Et ſicvt centrum circuli in ſe ipſo eſt, lineæ autem ab eo ductæ ad ambitum, ipſéque ambitus, cum punctis, in eodem centro exiſtunt: ſic quoque naturæ omnes tam quæ ad intellectum, quàm quæ ad ſenſum pertinent, in agente primo conſiſtunt & confirmantur, ab eóque pendent, quod etiam appetunt & ad quod referuntur. Ad idémque nos reuocamur, ſicvt lineæ ab ambitu ad centrum. Si quis vero inquirat quo modo ea quæ ſunt, in primo opifice permanere dicantur, cum forma in C materia permaneat, itémque contra materia in ſua forma, & affectio in ſubiecta ſubſtantia: dicemus aliquid in altero duobus modis permanere. Vno quidem qui pertinet ad ea quæ nunc propoſita ſunt, vt ad formam in materia, affectionem in ſubiecto & ſubiectum in forma naturali. Altero vero vt in agente, verbi gratia, lux in lucente, & radius in eo à quo emanat: & denique quodlibet eſſentia ſimplex, in efficiente. Quare intellectus agens in primo opifice permanet, & in eodem animus rationis particeps per medium intellectum. Humani autem animi pars ea in qua eſt ſentiendi principium, primo in corpore permanet: deinde in intellectu agente per medium eum intellectum D qui poteſtatis eſt. Animus quoque rationis particeps ius ſuum habet in animum agentem, ſicvt & in alias naturas.

CAPVT XX.

Cauſa redditur propter quam animo noſtro difficilis diuinorum & incorporeorum cognitio: nempe quod ſenſibus corporeis nimium addictus ſit.

SI quis autem inquirat qualis futura ſit poſtrema naturæ humanæ conditio, cum nos, ſicvt modo dictum eſt, ab animo id quod ſumus, habeamus, eius opificis beneficio in quo eſſentia eſt omnium E prima: neque verò ab eodem primo opifice intellectúque agente, & ab altero qui poteſtatis eſt, animo auerſo ſua virtus inſit & dignitas, atque inter homines permulti exiſtant qui quia virtutibus carent, eaſdem ignorant, auditáſque negant, vanas eas & commentitias arbitrantes: Equidem hæc noſtræ excellentiæ rerúmque aliarum ignorantia ex eo proficiſcitur, quod ad diſcendum ſolo ſenſu impellimur. Itaque res quæ propoſitæ ſunt ad conſequendam ſcientiam, explorantes, dicere ſolemus hanc nos experiri, illam verò minimè. Neque cogitationem abſtrahimus, ſed ex ea diſciplinam hau-

rientes, quia nos omnia expertos eſſe arbitramur, id A quodque dicere ſolemus nihil eſſe, quod ſub ſenſum non cadit. Quare eiſdem coacti, intellectum non ponimus neque agentem, neque eum qui poteſtatis eſt, neque opificem primum, neque alias eiuſmodi eſſentias. Et ſi de rebus talibus in homine partus ſit habitus perſuaſionis alicuius, eum ſcientiam eſſe arbitratur: falſo quidem, ſed quia illa ſuperiora cum ſenſu coniungit, ſibique affirmat, animum, intellectum agentem primúmque opificem corporea natura conſtare. Virtutes igitur ab animo conſeruantur, hic ab intellectu agente, ſicvt & intellectus ipſe ab eſſentia primaria, rerum omnium cauſa effectrice. Neque profecto animus corpus eſt, ſed cauſa corporis: ſicvt neque intellectus agẽs, neque ea eſſentia quæ inter omnes obtinet princi- B patum. Et iam quidem veteres ipſi conſentaneis rationibus atque accommodatis probarunt neque animum, neque huius virtutes corpoream naturam habere: quoniam ſub ſenſum non cadũt. Quomodo enim hæc in corporibus haberẽtur cum ad ſenſum declinantes, neque animum, neque huius virtutes percipiamus? Nos quidem certè nonnũquam à ſenſu reuocati & ad animum conuerſi, quædam cognoſcimus quæ nũquam ſenſu percepimus, verbi gratia, quorundam amicitiam, vel inimicitiam: ſed etiam ſi omnino in ſenſum incumbamus, nunquam tamen eo animum huiúſve virtutes comprehendemus: ſed tum demum cum ſenſus ipſe iudicium omne ad animum retulerit, & animus ad C intellectum agentem. Neque verò vllo alio modo, ſenſu animum percipere poſſumus, quamuis illius aciem in hunc primum dirigamus. Quãdoquidem animi facultas non ſentit niſi iudicium à ſenſu primo per medium animum, ad intellectum agentem relatum ſit, viciſſimque ab hoc ad animum, & ab animo ad ſenſum qui hoc pro ſua facultate recipit. Defert enim intellectus agens iudicium ad animũ: niſi forte hoc ad eam rem pertineat quæ ſuo ſplendore atque dignitate ipſum animum ſuperet. Ipſéque animus idem ſenſui pręſtat, niſi res obiecta vim ſenſus excedat. Quoniam ſenſus per animum nihil cognoſcit, niſi illud ab intellectu agente præiudicatum ſit, qui animo eſt ſuperior.

CAPVT XXI.

Oſtendit quo modo animus humanus præparandus ſit ad ſupremum contemplationis gradum, qui pertinet ad eas formas, quæ quia à corpore omnino ſeparatæ ſunt, nulla ex parte in ſenſum cadunt.

QVicumque verò contemplari vult animum & intellectum agentem, eſſentiámque primam, vtriuſque effectricem, ſicvt & reliquorum omnium eorum quæ ſunt, is ſenſus componat, & ad naturam ſuam reuerſus, in ſe habitet & firmiſſimè conſiſtat: ſicque ea percipiet quæ ſenſus non poteſt attingere. Vt qui ſuauem vocem percepturus eſt, in hanc E intentus, ab omnibus aliis ſonis auditum auocat, in illáque conſtantior, perfectius eandem ſentit: ſimilitérque reliqui ſenſus in vna re obiecta occupati, ſine errore hanc comprehendunt. Quare cum qui animum ſentire vult, intellectúmque & eſſentiam primam, ſic neceſſe eſt ſecluſo auditu externo, interiorem adhibere, qui ad intellectum pertinet. Quod cum ille faciet, ſummum concentum percipiet, purum, illuſtrem & admirandum:

A in eóque inexplebili voluptate perfruetur. Imo hæc in dies magis ac magis accreſcet, idémque in hac agnoſcet, concentum qui in ſenſum cadit & cum corporibus eſt coniunctus, illius ſuperioris ſolam eſſe imaginem. Quo modo homo contemplatus ſuperiores eſſentias nobiles & illius harmoniæ participes pro ſua facultate, ſimul etiam diſcet ſupremum opificem omnia alia procreaſſe, quæ cõformata ſunt per imitationes eorum quæ hic in ſe habet omni ex parte abſoluta: quæque poſtea primo intellectui inſeruit, tanquam medio inter hunc ipſum & res procreatas. Eidémque dedit intelligentiæ communionem inſignem ac perfectam, atque puram quidem, ſed tamen figuratam & aliunde expreſſam. Atque amplius imitationes a-
B lias in animo contemplabitur, vt formas ad intelligentiam pertinentes, æmuláſque illarum communium quæ cum intellectu agente ſunt procreatæ. Qua quidem ratione poſtquam homo animi eſſentiam cognouit, abſtrahendo longius progreſſus, aſcendit ad formam primi opificis, expertem omnis qualitatis ſenſum mouentis, terminatæque & illi vniuerſæ inſitæ. Quæ vna ex iis eſt quibus animus exornatur, eadémque radix formarum omnium abſtractarum, ad ſpiritus tamen & corpora pertinẽtium. Itaque animus, ſicvt diximus, ſemper expetit vt intellectus agens infundat ea vniuerſa quæ habet inſita: hæc verò ab illo accepta, idem animus in naturam immittit: ſicque efficitur mate-
C riata forma mundi cæleſtis. Atque hæc rurſus cauſa eſt formarum ſingularum cum materia coniunctarum, mundíque eius qui ortus & interitus eſt particeps. Quæ quidem minus illuſtres ſunt & pulchræ: quoniam variè afficiuntur, commutantúrque vi materiæ quæ in eiſdem dominatur. Cæleſtes verò effectrices, ſunt clariores & nobiliores. Si quidem non diſſoluuntur omninóque ſunt immutabiles: quia materiæ omnino imperant, eamque ſubiectam ſibi firmiſſimam habent. Supra has eſſentiæ ſunt quæ formas ſuſcipiunt puriſſimas, clariſſimas atque pulcherrimas, & quæ omnes alias in ſe continent. Illæque admirandæ quidem ſunt & ſummæ, ſed non poſſunt oratione exprimi, neque
D animo noſtro per eam facultatem quæ cum imaginatione eſt coniuncta, comprehendi. Sunt enim cauſæ iſtarum formarum euidentium & in cogitationem cadentium, quæ apud nos exiſtunt. Res autem vnaquæque in ſua cauſa nobilior eſt quàm in effectu. Eadémque ratione formæ in animo clariores ſunt & nobiliores quàm in corporibus cæleſtibus: quoniam à ſua materia repurgatæ ſunt, & illarum cauſæ exiſtunt. Rurſúſque formæ in intellectu agente communiores atque inſitæ, præſtantiores ſunt quàm in animo, aut quàm in inferiore mundo: duabúſque de cauſis à nobis neque intelligentia, neque cogitatione poſſunt comprehẽdi. Quare animus noſter, ſicvt antea dictum eſt, ſemper hoc appetit vt illæ ab intellectu agente in-
E fluant, propter excellentiam eſſentiæ in eo apparẽtem quòd procreatus eſt, vt expreſſa prima imago, præditáque vi in ipſum animum influente. Eodem iure animus ſupra naturam eſt: quia ab intellectu agente virtutem influentem primã perpetuámque recipit, ac in cæleſtem mundum tranſmittit: quam deinde ad nos in hunc orbem ortui interituique obnoxium Planetæ deferunt, ſuorum motuum varietate & interuallorũ diſſimilitudine, atque quodam cum noſtris corporibus ſuorum radiorũ con-

tactu. Horum enim lineæ, in terra quæ nobis ad habitationem eſt accommoda, diuerſæ ſunt, ſimul cum formis propriis, nobilibus & imprimendis imaginibus admirandis. In quibus tanquam in fundamento communis virtutis refulgentis, conſentiũt. Errantes vero ſtellæ à ſe inuicem & ab aliis differunt, in ea conditione in qua aliæ terrenæ formæ non reperiuntur.

CAPVT XXII.

Formas harum rerum inferiorum quæ Lunæ concauo continentur, ineſſe docet & cæleſti regioni & mundo intelligibili, ſed huic modo meliore atque diuiniore.

SIcvt formæ terrenæ, ſunt in orbe cæleſti, ſic & in ſupremo, vel etiam amplius, ſecundum rationem nobiliorem, pulchriorem & illuſtriorem, neque in hoc vllo modo commutabiles. Quoniam neque craſſæ ſunt neque turbulẽtæ, ſed ſummæ puritatis, dignitatis ac luminis participes. Quãquam verò in eo verè propriéque exiſtant, nemo tamen ſecundum perfectionem quam adeptæ ſunt, eas intelligentia vel cogitatione complecti poteſt, niſi prout prius fuerint aliũde detectæ. Neque enim in vita hac propter materiam in nobis dominantem, ad eorum eſſentiam excitamur. Idque ex eo accidit quòd animus rationis particeps cum ſentiente coniunctus eſt, ſicvt & hic cum alente, alens verò cum corpore commutabili, minimis qualitatibus abundante, eiſdémque impuris & turbulentis. At cum animus noſter iis impedimentis repurgatus fuerit atque ſolutus, tum aptè aſcendet ad conditionem formarum illuſtrium: coniungetúrque cum animo & intellectu communi, A qui prius in mundo hoc, ea continente quæ oriuntur & intereunt, ſingula ſuſcipiebat, quædam tamen magis, alia verò minus: quanquam ipſa communione minimè omnino reiecta. Quoniam hæc ſecundum eſſentiam animo humano, qui rationis eſt particeps, ineſt: per quam puer diſcernit honeſtũ ab inhoneſto, noxiúmque ab innoxio, quotieſcumque de iis ratiocinatur. Senſu verò diſtinguit beneficum à malefico. Ex quibus iam apparet quod diximus, ſupremum opificem mundum illum procreaſſe vt exemplar ſummæ ſuæ ſapientiæ, adminiſtrationi & arti accommodum: eidémque formas impoſuiſſe nobiliores his quæ cum ſenſu coniũctæ, illarum ſimulachra ſunt & nobis quædam ſigna. B Exornauit verò nos intellectu, in quo poteſtas eſt ad illas ſupremas formas: atque vbi animaduertit intellectum hunc formam eſſe animi ſentientis, vt aſpectum oculi, idem nobis dedit mixtum corpus inter cætera delectum, in quo animum collocauit ad conſtituendam vnam ſubſtantiam, in qua vis eſſet diſcernendi tam ea quæ ſenſus ſunt, quàm quæ intelligẽtiæ: Bonum item à malo, per arbitrij libertatem & experiẽtiam ac vtriuſque explorationem. Niſi enim eiuſmodi corpore homo eſſet præditus, aut niſi in eodem animus rationis particeps cum ſentiente eſſet coniunctus, ſine errore bonũ à malo non diſcerneret: ſed ea vt audita referret, nõ vt explorata. Quare animus noſter vt corpori addictus C ſenſibúſque quibus ſeruire cogitur, ea quæ ſunt in vtroque mundo cognoſcit, & eo ipſo perfectus præeſt rebus omnibus quæ mundo hoc continentur. A quo digreſſus, in ſuperiore veritatem contemplabitur, immortaliſque exiſtet, beatus, & ipſius orbis dominus. Quæ conditio animis humanis fœlicitas magna eſt & abſoluta.

DE SECRETIORE PARTE DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS LIB. XIII.

CAPVT I.

Primum Ens cùm vnicum ſit & ſemper vnius modi, nunc quæritur vnde extiterit eorum quæ ſunt, varietas.

ENS vnum & perfectum, aliorum omnium quę procreata ſunt, cauſa extitit: neque vllo horum includitur: neque cuiquam eſt omnino ſimile. Cauſa tamen eſt eorum omniũ quæ procreata ſunt: quoniam ab eodem omnia ducunt originem. Ex eóque rerum eſſentiæ in illo confirmãtur, atque ad idem redeunt. Cuius eſſentia quoque eſt abſoluta: quia cauſa eſt cauſarum omniũ, & inter ea quæ procreata ſunt, obtinet principatum. Si quis verò miretur quo modo ab hoc vno ſimplici varietatiſque & multitudinis experte, rerum procreatarum varietas & multitudo potuerit exiſtere, dicimus id eo cõtingere quod ens eiuſmodi vnum & abſolutum, res alias procreatas verè continet. Quoniam ipſum ab opifice procreatum eſt nulla alia re antecedente. Quare & illi proximum eſt, pri- D mariúmque opificem intuetur: atque idcirco actionem habet eidem proximam. Itaque ab hoc vno abſoluto omnes res aliæ procreatæ emanarũt: quoniam hæ non habent pari ratione eſſentiam abſolutam. Quæ omnia rurſus in pauca contrahentes, dicamus, eorum quæ oriuntur, multitudinem ab illo nõ exiſtere: niſi hoc ipſo quod omnia cognoſcit, vt ſuæ contemplationi propoſita. Quare & ab illo emanarunt, vt prius in eodem ſata. Opifex igitur, primarium ens, idem cum Verbo, ſibi proximã mẽtem ſiue intellectum agentem procreauit. Ab ipſa verò mente profluxerunt res omnes aliæ, tum in ſuperiore mundo, tum in inferiore procreatæ.

E CAPVT II.

Intellectus agentis comparatio explicatur cum primo opifice: vt intelligatur quo modo hic illo ſuperior ſit, & tamen quodam modo eidem æqualis.

ENs vnum & abſolutum, perfectũ exiſtit atque purum: mũdus autem qui in ſenſum cadit, imperfectus & impurus, vt pote qui ab illo originem

duxit. Intellectus autem agens (qui idem eſt ipſum ens vnum & abſolutum) perfectus ac purus eſt. Quoniam ens vnum procreatum eſt ab ipſo ente vnico atque vero: quale eſt quod perfectione ſupremum. Quandoquidem hoc alio non indiget: cum ab hoc nihil omnino poſſit conſequi. Imo quia ipſum perfectiſſimum eſt ſibique omnino ſatis, ac propter facultatem maieſtatémque vnitatis, ab illo aliud de integro eſt procreatum. Quanquam autem eiuſmodi ens, ſummam perfectionem adeptum (quia ſcilicet primarium eſt) perfectum aliud procreauerit, nempe intellectum agentem: fieri tamen nullo modo poteſt, vt quod ab illo procreatum, ſecundum eſt, illi primario ſit omnino æquale. Quoniam quod procreatum eſt, ſemper ab opifice in aliquo deficit, neque cum illo in eodem perfectionis gradu poteſt conſiſtere. In ſuo tamen ipſum quoque perfectum eſt, & aliud quod ſubſequitur, perficit. Quia Ens, vnum verum quod ſummè perfectum eſt, in hoc procreando ſe ipſum intuebatur, contemplationi propoſitam habens propriam eſſentiam, veram ſplendoréque abundantem. Intellectus autem agens procreando intuetur primi opificis verbum proximum: ſicvt anima communis omnium formarum mater atque formatrix, intellectum agentem: & natura formarum ſingularum in materia effectrix, ipſam animam communem. Ens enim vnum idémque verum, procreauit primo intellectum agentem, eſſentiam ſcilicet ipſi verbo proximam. Hicque intellectus ab illo agente primario, primò recipit: nec inter hunc & primarium opificem medium vllum eſt interiectum. Neque intellectus agens poſtea quicquam procreat, quin prius opificem ſuum intueatur. A quo definitam naturam capit, vnúſque efficitur vnitate ea quæ quanquam partibilis ſit (quoniam abſtrahi poteſt) non tamen in numerum cadit: ſed quæ minimè ſatis firma ſit. Quia intellectus agens multitudinem rerum contemplatur, etiam earum quæ in ſenſum cadunt. Quales quoque animus intuetur, cuius vnitas nondum eſt abſoluta: ſi quidem plura per abſtractionem conſiderat. Ens autem quod verè vnum eſt, vnius tantum cauſa eſt. At quod numero vnum eſt, vt ternario impari vel binario pari, idem quoque eſt compoſitum. Quare ens vnum abſolutum, animo ſuperius eſſe diximus, & Dei opus eidem proximum. Atque eadem ratione intellectus huius contemplatio, eiuſdem voluntas eſt atque eſſentia: ac propter affinitatem quã cum Deo obtinet, conformare aliud poteſt, atque imperfectius. Ac propter iſtiuſmodi conditionis inæqualitatem, multitudinem habet conſequentem: cuius principium eſt in eſſentia entis vnius abſoluti, & ſicvt dictum eſt, primo opifici proximi.

CAPVT III.

Ab eodem ente vno & perfecto, de quo duobus capitibus ſuperioribus dictum eſt, repetitur origo eorum quæ ſunt in vtroque mundo: ſed non eodem modo.

ENs vnum atque perfectum, omnia efficit quæ in mundo ſuperiore ad intellectum, & in inferiore ad ſenſum pertinent, propter virtutem aſſiduè influentem, quam in ſe recipit. Hæc verò aliunde immiſſa perfectio, infinita eſt: quoniam ni-

A hil habet ſibi aduerſum: ſed ab intellectu agen ſubinde tranſmiſſa in effectum proximum, nequ quam aſſequitur ſacram illam lucem & diuinã bonitatem infinitam. Quare effectus eiuſmodi vim illam influentem recipiens, proximus non eſt verbo eius opificis, à quo talis virtus influit. Ideóque intellectus agens vim finitam tranſmittit, per quam tamen adhuc poteſt conſequi vt proprius effectus ſit æternitatis particeps. Quoniam opus quod illi intellectui eſt proximum, idẽ quoque omnino interitus eſt expers, eſſentiámque habet conſtantem: ex qua mundi vtriuſque conſtantia & robur proficiſcitur. Sic enim communis animus perpetuitatẽ conſeruat quam ipſe expetit, vi ſcilicet virtutis eius quæ ab intellectu agẽte immiſſa eſt, eadémque

B potens & efficax: quia ille Deo eſt proximus. Nec verò eidem animi appetitio deeſt per quam ad Deũ excitatur. Quoniam ad hunc ab intellectu agente deducitur, per virtutem influentem, qua illuſtratur atque inſtruitur, ſed tamen finitam, ne obſtupeſcat ac perturbetur, proſternatúrve eam recipiendo. Intellectus verò ad propriam appetitionem excitatus eſt ab opifice primo, in cuius meditatione ambo defixi, mundi vtriuſque efficiũtur immemores. Verũenimvero quod ab illo intellectu influit ad excitãdam & conſequendam diuinam appetitionem, de procreatis rebus ei communicari non poteſt qui ex eſſentiæ proprietate, cogitationis diſcurſu & motu

C agitur. Quoniam in hoc ad caliginem denſáſque tenebras materia ſuapte natura inclinans, animi eſſentiam quodam modo ſuo imperio coërcet. Id autem quod influit, ſua vi ad motum excitat, ex vna conditione ad aliam transferendo. Eoque efficit vt per hunc cogitationis motus in materia minimè ſentiatur: ſicvt nec ſeminis in radice mentulæ.

CAPVT IV.

Senſilis mundi perpetuitas, quo modo à cælo ſit, & vnd[illegible] rebus his inferioribus ortus & interitus viciſſitudo exiſtat.

D REum ſpecies ſubiectis conſtitutæ & in ordinem adductæ, ſuis gradibus ſecundum formas diſtinguuntur. Quoniam formæ ſubſtantiam continent, ſecundum quietem cogitabilem, per quam motus deſinunt & figuræ ſitum ſuum ſeruant: præſertim cum ſine ea motus futurus ſit cogitabilis, qui formas inter ſe commiſcebit. Ex quo rerum interitus atque ignoratio conſequetur. Quoniam igitur motus eiuſmodi cogitabilis, in cæleſtibus orbibus locum non habuit, cogitabiles formæ illis euidenter accommodatæ ſunt, eædémque procreatæ, in illis conſtanter permanſerunt. Atque orbium motus perpetuatus eſt, quia cæleſtes ſubſtãtiæ ſemper eundem motum, omnis mutationis expertem,

E nec vnquam deſinentem, retinentes, regendo perfecerunt vt impreſſiones peractæ adhuc ſeruentur, per virtutes ab illis transfuſas: vtque formæ ipſæ permaneant. Si quidem illæ ad compoſitas ſubſtãtias vniuerſorum rationem obtinent. Earũdem autem motus ſi varientur, impreſſiones vniuntur. Ex quo perire neceſſe eſt ea quæ mixta ſunt: quia hæc earum virtute orta ſunt. Sicque rerum generationem deficere oportebit. At quia rerum commutationes perſeuerant, frequenter quoque ortus & interitus ſibi inuicem ſuccedunt, & cõmuni illa operatione parique appetitione orta, diuinis coloribus

exornantur. Ea enim quæ caduca ſunt, partes eas A continent quibus variæ commutationes naturales dominãtur. Quæ cauſæ ſunt ortus atque interitus, in quibus natura ſuperiorem mundum imitatur, atque animus ad illum quaſi in orbem reuertitur: vt opificem ſuum attingens, vim eam excipiat quæ à verbo procreante influit.

CAPVT V.

Quo modo vnumquodque corpus boni ſit particeps, & ſub eadem ſpecie qua varietas rerum ſingularum: quæ tandem omnes ad vnum referuntur.

NVllum corporis genus eſt, imo neque ſpecies, ſed ne ſingulum quidem vllum, quod diuini B boni non ſit quodam modo particeps. Quia neque ſine illo vlla eſt rerum conſtantia. Præſertim cum princeps intellectus cuiuſque rei conuenientem eſſentiam conſeruet, neque, vel ad temporis punctum, eius ſit immemor: idque perficiat ſine alterius auxilio, cum ipſe cauſarum omnium ſit principium. Neque verò vnitas quæ ad res numerabiles pertinet, illius cauſa eſt: neque ipſe vllo modo in numerum cadit. Quoniam eius eſſentia nullam diuiſionem recipit, quæ cadit in omnia ſingula. Hæc verò duorum ſunt generum. Quædam enim reperiuntur in quibus ſub vna ſpecie vnicum eſt ſingulum, vt verbi gratia, Sol, Luna, Terra, Aqua, Aër, Ignis. In quibus ſingulum vnicum eſt eſſentia, ſpe- C cie & loco: adeo vt verè dici poſſit omnem terram eſſe vnicam, atque de cæteris eodem modo. Alia ſunt quæ ſub vna ſpecie numero diſtinguuntur, vt pluuiæ, coruſcationes, quæque ſunt iſtiuſmodi, vtque ſtellæ aliæ quæ ab errantibus ſunt diſtinctæ, & ſingula omnium mixtorum, quæ orta ſunt, vt eorũ quæ eliciuntur è terra, plantarum & animalium. Itémque numerus cuius ſpecies ſunt compoſitæ, vt binarius, ternarius, quaternarius, ſenarius. Ea enim quæ ſunt in numerum augentur atque diuiduntur quamdiu naturalia percurrimus, prius quàm diuinorum finem attingamus. Atque illa ſemper in numerum excreſcere deprehendes, donec ad intellectum perueneris qui in formarum procreatione o- D mnino vnus eſt. Et tamen vnus eſt vnitate adhuc diuidua, quæque plura in ſe cõtinet eadémque habet ſibi inſita. Etenim hic duplex efficitur, cum ab opifice, cui ſuccedit, contrahitur, & per negationẽ, ab eiuſdem ſuprema vnitate ſeparatur. Si quidem vbi ad primum opificem aſcenderis, illum perfectiſſimè & maximè abſolutè vnum eſſe deprehendes: vt pote qui omnem numerum omnino excedit. Nec enim ipſa imaginatione diuiditur, ſicvt id quod procreatum eſt: neque pro habitu formarum exemplarium in numerũ excreſcit. Sed vnũ quiddam eſt ab omni numero naturali atque diuino ſeparatum. Cuius vnitas non comprehenditur, niſi per abſtractionẽ à ſigno & imagine propria, in qua eiuſdem opus expreſſum eſt, vt ab agente perfecto. E Qui verò arbitratur primum opificem vnum eſſe, quia neque duo eſt, neque tria, neque quicquam alio numero comprehenſum, is à veritate aberrat. Quoniam, ſi quis conſideret quod hac opinione ſignificatur, primus opifex hoc modo ſe ipſe numeraret, neque ab alio numeraretur. Quo poſito, reliquos etiam numeros conſequentes numeraret. Falſum verò eſt opificem ſummũ ſeipſum numerare, aut aliud quippiã. Quandoquidem ſi ſe ipſe numeraret, vnus eſſet ea vnitate quæ ad numerum pertinet. Siq;ue alia numeraret, pars eſſet numeri dupli, aut tripli. Quare vel pars eius dimidia vel tertia. Summus igitur opifex vnus eſt, ea vnitate quæ maximè abſtracta eſt: atque ex eo tantum vnus eſſe intelligitur, quòd nulla numeri ſpecie comprehẽdatur, nec quicquam huius eſſentiæ adiũgatur: atque ab omni multitudine ad numerum pertinente, abſtractus ſit, quocumque modo ea in res procreatas cadat.

CAPVT VI.

Ordinem omnium eorum quæ ſunt, ita explicat vt primam originem à Deo repetat, deſinat in formas naturales quæ omnino in materiam ſunt demerſæ.

PRimarius opifex vnus, ens vnum procreauit: idémque voluit ſua vi conſeruare ſubſtantias omnes quæ apud nos formis carent. In quo cauſa eſt poſita propter quam nos harum eſſentias minimè poſſumus comprehendere. Deinde verò per eundem adcreauit formas primas, quæ ſine materia rerum eſſentias continent: etiam ſi has ſine materia, noſtra cogitatio non ſtatim cõplectatur. Amplius quoque procreauit eas ſubſtantias quæ naturæ legibus ſunt informatæ, vſque ad eam quæ inter illas quæ oriuntur, eſt poſtrema. Itaque intellectus ab opifice primus, omnium eorum quæ procreata ſunt, principium exiſtit: idémque in omnibus conſeruat omnia. Communiſque animus, omnis formæ diuinæ atque corporeæ principium eſt, cum ipſe forma ſit à materia ſeparata, ſatiſque potens ad omnia contemplanda, propter eam vim quam à ſuperioribus influentem recepit. Cuius opus (quod quidem natura eſt) in naturali materia conformatum apparet. Poſtremo loco exiſtunt ea quæ arte conſtant, ſimiliáque ſunt naturalibus, hoc ipſo quod ex illis efformata. Si quidem artifex qui vult aliquid efficere, materia indiget quæ iam ſua forma ſit prædita, ex qua id quod molitur, abſoluat. Quo modo enim artis figuram imprimere poſſet materiæ, formæ experti? aut formæ, materia carenti? Hoc enim in iis eſt quæ fieri nullo modo poſſũt. Vt, verbi gratia, figulus efformaturus ollam, aut aliud fictile vas quodlibet præmeditatus, terram miſcet: hãcque ad opus accommodans, ollam fingit pro ſua facultate. deinde eandem coquit, vt duriorem reddat. In quo minimè dubium eſt quin lutũ, ollæ materia ſit. Sic autem in aliis aër & ignis. Ars igitur ad hunc modum ſe habet. Animus verò cõmunis poteſtatem adeptus eſt procreandæ formæ in materia ſimplici ac informi, ſecundum naturam: nec ille aliter formarum principium eſt quàm in eiuſmodi materia ſimplici procreata. Conſimili verò ratione intellectus agens, cum opus ſit opifici primario proximum, hunc contemplans, perfectam poteſtatem habet nouandi communem animum. Quoniam nobili ſua eſſentia, quæ diuinæ eſt imitatrix, animum rationis participem excitat, qui tamẽ à Deo habet originem. Nec enim fieri poteſt vt intellectus contemplando aliquid innouet quod ſimile non ſit formæ optimæ opificis eius quem intuetur, cuique ipſe eſt proximus. Per quam contemplationem, vnius de iis quæ procreata ſunt, eſſentia, inſita ſpecie denudatur. Quandoquidem primus opifex intellectum agentem conſtituit vt omnium quæ procreata ſunt, principium: eorundémque ſeruatorem: quem ipſe quoque à

communione formarum variarum abſtraxit. Atque idem communem animum formauit qui futurus eſſet cauſa formarum omnium diuinarum ac corporearum. Quem etiam ab vnione materiæ ſeparauit, vt ſimilis euaderet ei qui inter res procreatas obtinet principatum. Eidem tamē inſeruit perpetuam appetitionem informandæ materiæ, quæ olim erat informis: vt hæc ab illo influentem vim perpetuo reciperet. Deinde procreauit cælum & terram generáque omnia & ſpecies atque adeo ſingula, prout hæc materia conſtant informata formáque materiata. Quæ omnia inter formam atque materiam interiecta ſunt, eadémque, ſicvt antea probatum eſt, compoſitorum ſunt principia, non ipſa compoſita.

CAPVT VII.

Animi humani comparatio explicatur cum intellectu agente, ad quem ſemper erigendus eſt, & cum iis inferioribus, id quæ nonnunquam idem ſuo vitio deſcendit.

PRimarius opifex, ens verè vnum eſt, vnitate ea quam antea expoſuimus. Sequitur verò intellectus agens, quia cum verbo ipſius opificis nullo alio medio interiecto cohæret. Quoniam abſoluta eſſentia vnus eſt, & ab eſſentia vna ſecundum eam vnitatem quæ omnium eſt perfectiſſima, quæque ad eſſentiam ſuam perfectiſſimam verámque conuerſa, formauit intellectum agentem, húncque informando vt primum inter ea quæ procreata ſunt, propriam vnitatem ſuam eſt contemplatus. Quare & intellectus perfectus eſt, & inter ea quæ procreata ſunt, obtinet principatum. In quem etiam amplius ab eo quod verè vnum eſt, virtutes plurimæ & maximæ influunt, à quibus ille vim habet conſeruandi cæteras ſubſtantias procreatas. Quia vt ab eo quod verè vnum eſt, originem habet, ſic ab eodem eſſentiam immotam accepit. Ipſe verò animum quoque immotum procreauit. Qui cum ab eo intellectu cuius eſt aliqua origo, habuerit initium, ipſe nullum opus edere potuit ſibi æquale atque immotum: ſed mobile, in quo huius ſimulachrum exiſtit, ideóque commutabile atque infirmum. Quoniam motus in rem æternam non cadit: alioqui opus ipſa oratione eſſet præſtantius: quod fieri nullo modo poteſt. Animus autem cum opus aliquod parat, principium ſuum intuetur à quo robur & lumen recipit, recipiendóque ſurſum attollitur. Cum verò quædam ſimulachra tantum & imagines inſtituit, deorſum mouetur, ad ea ſcilicet quæ in ſenſum cadunt, quæque natura conſtant: vt ad elementa, plantas & animalia. Inter quas ſubſtantias, quæ modo ſunt enumeratæ, nulla poſterior ſine priore exiſtit. Si quidem ab ea pendet: quemadmodum & generabilia omnia ab animo humano. Hic enim in omnes ſubſtantias inferiores effunditur, vt in plantas: in quibus illius opus quoddam exiſtit. Vtpote ad quas deſcendit appetitionis ſuæ impetu, figuras eiſdem impreſſurus, progreſſurúſque vſque ad ſingula, & ad ea quæ ignobilia ſunt. Animus igitur prout intellectus agentis imago quædam eſt, ab illo non auertitur. Alioqui ſi hoc contingat, deſcēdet ab illo bono principe procreato: nec deſcendendi finem faciet, donec infimum quiddam attigerit. Quod cum acciderit, tum hic ab eodem relinquetur. Ac quan-

A quam in hoc deſceſu ea adhuc operetur, quæ quidam ex parte bona, ſunt tamen hæc ignobilia, ſi comparentur cum ſupernis eſſentiis quæ mundo intelligibili continentur. Hæc verò animus operatur, dum obſequitur voluptatibus pertinētibus ad eam appetitionem quæ cum ſenſu eſt coniuncta. In qua inſunt quæ ſingula ſunt bona, vt pote quæ eidem cognata. Quoniam ſimile ſimili oblectatur. Iſta autem infima minutáque ignobilia ſunt, ſi cum maioribus & ſuperioribus, quæ ad intellectum pertinent, conferantur.

CAPVT VIII.

B *Rerum animatarum gradus pro varietate facultatum animi diſtinguuntur, ſimúlque quæritur quæ cuiuſque animi conditio futura ſit poſt animatæ rei diſſolutionem & interitum.*

ANimus quanquam cauſa ſit naturalium, rerúmque in ſenſum cadentium, quas ipſe ſibi cognatas habet, illas tamen propriis gradibus ſecundum cuiuſque rectam rationem ita diſtinxit, vt earum vnam à ſuo gradu ad alienum transferre non poſſit. Ac licèt naturalia omnia bona ſint & in ordinē adducta, inferiora tamē ſūt ſuperioribus nobilibúſque ſubſtātiis ad intelligentiam pertinenti-
C bus. In quibus fieri non poteſt vt quicquam deficiat, præſertim cum hæ rectæ ſemper ſint: vt pote quæ à principe opifice profluant. In iis autem quæ ſunt inferioris ordinis, multa deficiunt. Quoniam procreata ſunt ab opere intellectus agentis, nempe ab ipſo animo. Cuius pars altrix, quæ ad plantas pertinet, ignobilior eſt & maiore ignoratione impedita. Quare & ea deſcendit donec cum corpore infimo atque vili coniungatur. Pars vero quæ in belluam cadit, altrice nobilior eſt: quoniam ſenſus eſt particeps. Superior etiam ſentiente, ea quæ ineſt homini: imo hæc præſtantiſſima, vt pote quæ cogitandi vi atque intelligendi eſt prædita. Vis quoque ſentiendi cum intelligentia affinitatem habet: ſicvt & ea quæ progrediendi. Quoniam
D vtraque intellectu quodammodo dirigitur. Porro eius animi qui plantis ineſt, vis maxima in radicibus conſiſtit. Sicvt ex eo poteſt intelligi quod amputatis ſummis ramulis, vel etiam inſigniore ramo, arbor nondum exareſcit. Eadem vero exciſis radicibus, omnino emoritur. Si quis autem inquirat an animus plantæ exciſis radicibus, ſeparatus intereat, dicendum eſt hunc redire ad propriam regionem quam habet in mundo intelligibili: à qua nunquam poſtea recedit. Quemadmodum & cum interit quidam animus ſentiens in bellua, hic quoque ad eundem mundum aſcendit. Quandoquidem intellectus ad animos recipiēdos comparatus eſt, à quo hi poſtea nunquam diſcedunt. Alioqui animus nuſquam eſſet. Quod ſi cōcedatur, is neque ſurſum erit, neque deorſum, ſed vbilibet ſine vlla
E diuiſione. Neque verò diffunditur vt id quod eſt vniuerſum. Alioqui loca omnia occuparet. Neque item animus ad ſupremā mundi intelligibilis partem excitatur: ſed conſiſtit in finibus mundi vtriuſque, vt ſubſtantia quodammodo media inter eas quæ ad ſenſum & quæ ad intellectum pertinēt. Ac ſi ita viſum ſit, facilius deſcendet ab illo ſuperiore orbe in hunc inferiorem, quàm ab hoc ad illū poſſit aſcendere. Intellectus autem agēs & animus cæteræque ſubſtātiæ intelligēdi vi præditæ, perpetuæ

ſunt, ideóque non intereunt: quòd ortæ ſint à primario opifice, nulla cauſarum mediarum multitudine interiecta. Naturalia autem & ea quæ in ſenſum cadunt, commutantur atque intereunt, quia originem habent à pluribus cauſis & effectis interiectis: nempe ab intellectu & animo. Quamquam de iis naturalibus quædam longioris vitæ ſunt, alia breuioris, idque provt maiore minoréve interuallo à primario opifice ſunt ſeiuncta: vel vt ab eodem pluribus paucioribúſve cauſis interiectis, ſunt ſeparata. Si quidem quod pauciora habet media, longioris vitæ eſt: quod verò plura, breuioris. Hoc A etiam ſcitu dignum eſt, naturalia omnia quendam ordinem inter ſe habere, in quo alia ex aliis pendent. In hoc vero quod poſterius eſt, cum interit, ad id quod inter priora eſt proximum, reuertitur, donec ad cæleſtes orbes referatur: deinde ad animum communem, poſtea ad intellectum agentem, in quo res aliæ omnes procreatæ, exiſtunt. Ipſe vero in primario opifice: qui non alius eſt à verbo procreante: ad quod, ſicvt ſæpius dictum eſt, omnia reuertuntur. Quoniam ab illo orta ſunt, & in eodem conſiſtunt.

DE SECRETIORE PARTE

DIVINÆ SAPIENTIÆ, SECVNDVM ÆGYPTIOS, ARISTOTELIS LIB. XIV.

CAPVT I.

Intellectus agens & animus communis, comparantur cum primo opifice, in procreationis modo: atque item inter ſe, in eo lumine quod animus ab intellectu recipit.

OMNIA alia quæ procreata ſunt, ſicvt antea dictum eſt, in primo intellectu conſiſtunt. Quem primarius opifex illorum principium inſtituit & in ſubſtantiis forma differentibus, gignendis, ſibi vicarium eſſe voluit. Idémque opifex primus formarum rationes communi animo inſeuit: quas, quemadmodum & intellectum, in ſuo gradu perfectas, temporis puncto ſine vlla in hoc ſucceſſione, in actum excitauit. Neque verò vnquam intellectus agens & animus communis prius ſecundum facultatem extiterunt, quàm in actum educerentur. Quoniam eiuſmodi eſſentias omnino perfecit: vt pote quæ futuræ eſſent cauſæ reliquarum rerum procreandarum. Amplius quoque falſum eſt intellectum agentem prius ſecundum facultatem extitiſſe, imo id etiam eiuſmodi vt fieri nullo modo potuerit. Præſertim cum non minus id quod non eſt, quàm id quod eſt, in ſe contineat: ſed ſubſtantia ſit vtriuſque effectrix. Quod ad eſſentiam potentem & efficacem pertinet. Quoniam ſi ens dicatur forma materiata, & quod ex materia atque forma compoſitum eſt, non ens autem materia informis, ſique præter hæc tria nullum ſupereſt medium: intellectus nihil horum erit. Quia ſi vt aliquid horum inter ea quæ ſunt, numeretur, efficietur profecto ens quoddam eſſe eiuſmodi prius intellectu, ſine quo non exiſtet. Quare neque erit vnum quiddam abſolutum. Vt vero etiam concedatur eſſe nons ens, quod illo modo dicitur, non tamen ab aliquo de illis duobus ſeparabitur. Quoniam ſi hoc contingat, intellectus non erit intelligendi vi præditus, ſed ipſe poterit intelligi. Cum tamen res quæ poteſt intelligi, non ſit intellectus, ſed vt abſtrahitur, intellectu ipſo comprehendatur. Cum itaque effectum ſit, intellectum, ſicvt dictum eſt, principium eſſe omnium eorum quæ ſunt, accidere nullo modo poteſt vt quod eiuſmodi ſiue, non ens, ſiue ens etiam tale, qualis eſt ipſa forma, B illum contineat aut res ſit cum poteſtate coniuncta: ſed ab omnibus quæ talia ſunt, abſtrahetur. Itaque in ordine rerum procreatarum agenti intellectui communis animus ſuccedit. Cum hic appetitione ſua ad illum aſcendat vt ab eodem propriam perfectionem ſuſcipiat: nempe lumen quod ab hoc influit. Sciendum tamen eſt animum non ſic ad intellectum accedere, cum virtutem ab illo influentem recipit, vt eundem imitari poſſit & intueri: neque eum in contemplatione intellectus agentis extendi, ſed vniri valdéque erigi. Neque tamen ob id huic lumen deeſt quod ab intellectu eſt accommodum: præſertim cum eum ſic attingens, perfectionem C ſuam ſtatúmque ac naturæ conſiſtentiam aſſequatur. Cuius rei exemplum Plato aſſignauit, cum intellectum ſimilem eſſe dixit puncto circuli indiuiduo, quod angulos & latera ita continet, vt omnes lineæ ab illo oriantur, in eodémque conſiſtant. Sicvt & circulus quiddam eſt quod interiectas formas ambit & continet.

CAPVT II.

Intelligibilis homo à ſenſibili diſtinguitur: & vtriuſque propria conditio breuiter explicatur: ſimúlque eorum omnium differentia quæ ad ſuperiorem mundum & ad D *hunc inferiorem pertinent.*

PRimus autor, temporis puncto nulláque in hoc ſucceſſione, hominem intelligibilem procreauit, atque omnibus accommodatis proprietatibus exornauit. Non autem harum vnam prius, alteram poſterius, interpoſita temporis mora, dedit. Quod in ſenſili homine accidit. Itaque illi quoque priori homini perfectiones omnes quæ quidem ad naturam eius accommodatæ, primo ſunt inſitæ, neque earum vna poſterior ad alteram adiecta eſt, vt ad- E uentitia: ſed ille in ſupremo orbe purus & omnibus numeris abſolutus. Nec eorum quæ primo data ſunt, quicquam ab illo poſtea ſeparatur. Eſſet enim ortui & interitui obnoxius, ſi diuerſis temporum punctis ſigillatim aduentitias perfectiones reciperet. Ad hæc quæcumque aliqua ex parte diminuta, adiectionem ſuſcipiunt, ea ab agente imperfecto & ab eo quod tempore indiget, originem

habent. In quibus numeratur ipſa natura. Ea verò quæ ſunt in ſupremo orbe, proficiſcuntur ab opifice perfecto ſummámq; puritatem adepto: &,quod ad illa eſt conſequens, actionem ſuam temporis puncto abſoluente. Quare formæ etiam illæ perfectæ ſunt & puræ, eadémque ratione probæ. Quoniam inter eas nulla enumeratur quæ exiſtendi conſtantiam non ſit adepta. Ea verò omnia in quæ ortus & interitus cadunt, originem habent ab eo quod tempori eſt ſubiectum. A quo cum etiam naturalia exiſtant (quantumuis horum principium perfectum fuerit) eadem ortui & interitui erunt obnoxia. Quæ cum ita ſe habeant, de illis prius ſeorſum quærendum eſt quid vnumquodque ſit: deinde etiam propter quid. Quoniam hæ duæ rationes quæ quæruntur, non ſunt in illis coniunctæ. Æternæ autem ſubſtantiæ nulla antegreſſa deliberatione procreatæ ſunt. Si quidem originem habuerunt à primo opifice, in quem non cadit cogitatio. Quoniam ſummam perfectionem adeptus eſt, quæ accreſcere non poteſt, ſicvt nec vlla ex parte imminui. Si quis verò opponat primarium agens potuiſſe aliquid efficere, ac deinde, idem perficiendo, aliud melius adiicere: dicimus, ſi id quod procreatum eſt, prius fuiſſet ab aliis vno modo ſeiunctum, deinde ad illud bonum quoddam aliud adiiceretur, fore conſequens bonum eiuſmodi antea minimè perfectum extitiſſe. Non eſt autem rationi conſentaneum agens primum quicquam efficere, quod quidem bonum ſit, ſed minime perfectum. Præſertim cum ipſum, bonum ſit primarium atque ſupremum. In cuius opere (cum ſit hoc eidem proximum) nihil boni quod quidem ad eius naturam accommodatum ſit, poſſit deſiderari.

CAPVT III.

Animum in mundo intelligibili, non ſolùm intelligentiæ, ſed etiam ſenſus eſſe participem: ſenſúmque habere non ſolum facultate, ſed etiam actu.

PORRO etiam ei ſubſtantiæ quæ eſt in ſupremo orbe, ſentiendi vis ineſt. Quoniam in illo continentur ea omnia quæ hic ſunt cum materia coniuncta: ſed in illo ſunt repurgata & materia ſuperiora. Vt, verbi gratia, ſubſtantia vel ſcientia cæteráque eiuſmodi inſunt, ſub ſpecie quadam principe. Nec enim illis perfectionis quicquam deeſt: neque formæ cognatæ, priores exiſtunt, quæ ſunt imperfectiores: nec verò illic membrorum in animali vlla forma eſt, cuius imago materiæ non imprimatur. Ad quam rem nullum agens materiam commutat, niſi eiuſmodi ſpecies eandem informet. Quare ſi quis inquirat cuius efficientis vi membrum hoc (vt manus vel oculus) conformatum ſit, dicimus id ab ea forma eſſe profectum, quæ pertinet ad mundum intelligibilem, in quo inſunt omnia. Si quis verò amplius contendat imitationem tantam animali ineſſe, quanta ſatis eſſe poſſit, vt ſe ipſe ab iis quæ nocitura ſunt, tueatur: equidem hoc fatebimur. Quanquam tamen terrenæ ſubſtantiæ conſeruantur à principe forma ſupremi orbis, prout ſcilicet inferiora omnia in animo mundi, tanquam in cauſa, exiſtunt. Qui idem optimus eſt feréque par ei eſſentiæ quæ Deo eſt proxima. Cum itaque omnia inſita ſint formæ ad intelligibilem mundum pertinenti, animo ſcilicet communi: ſentiendi vis ab eo animo abeſſe non poterit, etiam ſi in orbe ſu-

A premo animus intelligendi vi præditus abſolutè perfectus ſit, taliſque ab intellectu agente puro omnino atque perfecto: vt pote qui opus quoddam ſit primo opifici proximum. Amplius autem animus intelligentiæ particeps in orbe principe atque ſupremo, perfectiones omnes habet quas in hoc infimo nactus eſt. Quoniam cauſa eadem omnia continens, nulla ex parte eſt imminuta. Quare illic homo non ſolum intelligentiæ, ſed etiam ſenſus eſt particeps: neque præter intelligendi vim, eam quæ ſentiendi, in eum finem habet vt ad generationem aptus ſit, ſed quoniam in ea conditione vtraque perfectio illi eſt accommodata. Si quis verò arbitretur animo in ſupremo orbe ſentiendi facultatem tantum ineſſe, eundem autem in regione eo-
B rum quæ oriuntur, reipſa ſentire, quòd ſentiendi facultas conſiſtat in eo recipiendo quod ſentiri poteſt: id quoque falſum eſſe dicimus. Quoniam in illo ſupremo orbe nihil ſecundum facultatem, ſenſus eſt particeps. De quo inter ſummos ſapientes Babylonios maxima eſt conſenſio. Contrà namque abſurdum foret animi facultatem in hoc inferiore mundo ad actum excitari: cum illa potius deſcendendo ignobilior efficiatur, & quodam modo interitus particeps. Ad hæc ſi animus in mundo intelligibili non ſentiret, quo modo ea quæ in ſenſum cadunt, ab aliis diſcerneret?

C

CAPVT IV.

Homo intelligibilis cum ſenſibili comparatur, præſertim in ipſa definitione, quæ ab animo vt continente formam eſſentiæ, ducitur.

IAm vero explicaturi quæ conditio ſit hominis intelligibilis, dicamus qualis ſit is qui in ſenſum cadit. Quem cum planè perfectéque non poſſimus cognoſcere, quo modo eum aſſequemur, qui in ſupremo orbe exiſtit? Atque fortaſſe cogitatio nos eò erigens, dictat hominem cum illo eundem eſſe. Quare hoc primum inquiramus vtrùm homo qui in ſenſum cadit, præter imaginem communis ani-
D mi, cuius vi animal efficitur, etiam imago ſit eius animi qui ſingulis eſt proprius. An verò communis animus, homo ſit, is verò qui ſingulis ineſt, quique ſuas operationes edit in corpore, minimè hominis eſſentiam contineat. Vt ſcilicet hoc modo homo, animal ſit rationis particeps: non autem aliquid ex animo & corpore compoſitum, neque ipſe animus cum certo corpore coniunctus. Quare cùm homo qui in inferiore mundo eſt, definiatur qui compoſitus eſt ex animo rationis participe & ex corpore, fieri non poteſt vt homo hic ſimilis ſit illi ſuperiori, quem intelligibilem atque formalem dicimus. Quare neque definitio eiuſmodi vera omnino erit,
E ſed tamen veriſimilis. Quoniam ea non caret principio eſſentiam hominis conſtituente: forma ſcilicet per quam eſt id ipſum quod eſt. Quæ cum ita ſint, illa veri hominis ſimplicis formaliſque definitio nondum erit: ſed eius qui compoſitus eſt. Nec id quod compoſitum eſt, per ſolam formam definitur, ſed etiam per materiam: ſimplex verò per ſolam formam. Itaque veri hominis definitio ſola forma abſoluetur, à qua habet vt homo ſit, quæque inſeparabilis eſt, & ad id neceſſaria vt dici poſſit animal rationis particeps. In qua definitione, animal vitam ſignificat, quæ non eſt niſi ab animo. Homo verò totus corpore conſtat & animo, qui illius

forma eſt. Quibus poſitis, non effugimus quin homo proprius aut animus ſit intelligens, aut eius opus. De quibus duobus ſi prius concedatur, efficietur hominem dici poſſe animum intelligentem, etiam eum qui corpus aliud ab humano erit ingreſſus. Hoc autem ex eo falſum intelligitur, quod animus ſub ratione huius nominis, non poteſt conſiſtere niſi cum ineſt corpori humano, quale nunc ipſe nactus eſt. Quid igitur vetat quominus hominem ſemel eſſe dicamus compoſitum quoddam ex animo & corpore: deinde verò animal rationis particeps, ſeu rationem ipſam: id eſt, opus animi ratione vtentis? Nec enim opus eiuſmodi ab alio agente poteſt exiſtere. Nam vt rationes efficaces quæ ſeminibus inſunt, arguunt hæc ſingula proprium animum habere, viciſſimque animi in eiſdem declarant ſimul ineſſe rationes vitæ effectrices (neque vero hoc in illis mirùm videri debet, cum opera quædam ſint earum partium animi quarum munus in alendo conſiſtit) ſic animi in quibus ſentiendi principium atque etiam amplius, alij qui ratiocinantur & intelligunt, quanto illuſtriores clarioréſque ſunt, tanto magis rationes vitæ effectrices declarant. Itaque animus rationis particeps priùs quàm cum corpore coniunctus ſit, ſecundum eam definitionem quæ à forma ducitur, propriè homo erat: in corpore autem, àlterius hominis imaginem efformauit, nempe eius qui in ſenſum cadit. Atque quoad potuit hunc ad illius veri hominis ſimilitudinem accommodauit, vt eum pro ſua facultate imitetur. Ac vt hominis depicta imago, hominis quidem ſimilitudinem aliquam retinet, ſed ignobiliorem (nec enim hæc hominis conditiones habet, nempe vitam: non enim progrediendi vim, neque alias facultates) ſic homo hic qui in ſenſum cadit (cuius forma eſt quidem animus rationis particeps, ſed ea imperfecta) imago eſt primi illius hominis atque diuini. Animúſque conatus eſt vero homini hunc hominem ipſo lumine ſimilem efficere: cum illi indidit rationes hominis primarij, ſed imperfectiores tamen: vt pote perpaucas atque ſingulares. Si quidem homini primario potentes & efficaces ſenſus inſunt, illuſtrioréſque quàm huic homini qui in inferiore mundo, illius quædam figura exiſtit.

CAPVT V.

Quo modo homo qui ſenſibili mundo continetur, præparandus ſit & excitandus ad intelligibilis hominis contemplationem.

EVm qui primarium hominem & verum contemplaturus eſt, probitate atque dignitate oportet eſſe exornatum, ſenſúſque potentes habere, ne hebeſcant cum ab illo ſupremo clariſſimi radij exorti, in hos effundentur. Si quidem primarius ille homo ac verus, clarum lumen eſt, in eodémque inſunt omnium quæ ad hominem pertinent, rationes inſignes. Atque hic homo eſt quem Plato definiuit, niſi quod præſcriptæ definitioni adiecit, cum dixit hominem animal eſſe rationis particeps: id eſt vitam ſiue animum rationis participem, cui accommodatum corpus ſubſeruit. Huic namque animo corpus quidem primo ſubſeruit: ſecundo loco animo diuino eidémque nobili, nempe per intermediam eam animi partem in qua eſt ſentiendi principium. Cuius comes animus rationis particeps, potiorem vitam dat, neque tamen propterea ex ſupremo orbe ad infimum deſcendit, ſed ſua vi influit. Neque enim animus rationis particeps, ex illo intelligibili mundo in hunc ſenſibilem delabitur: ſed coniungitur cum animo qui ab eodem dependet. Quare hominis huius ratio etiam ſi imperfecta ſit, ipſa tamen origine ab illa excelſa, nobilitata, cum eadémque vnita, potentior efficietur. Eáque de cauſa nonnulli dixerunt animum qui ſingulis ineſt, eius qui communis eſt, partem quandam eſſe.

CAPVT VI.

Animo in mundo intelligibili, non ſolùm intelligentiam atque rationem ineſſe, ſed etiam ſenſum: at modo meliore quàm in hoc inferiore mundo.

SI quis verò inquirat quo modo poſſit contingere vt animus ſentiens qui in ſuperiore mundo nobilioribus ſenſibus erat præditus, deinde exiſtat in infimo atque ignobili: reſpondebimus ſenſum in illo ſupremo orbe, nobili ſubſtantiæ eidémque intelligendi vi præditæ, inhærentem diſparem eſſe & huic ignobili diſſimilem. Quia in illo longè ſuperior eſt. Si quidem ſenſus vnus alterum ſuperat, non aliter quàm de iis quæ ſentiuntur vnum altero eſt præſtantius. Quare inferioris hominis ſenſus ab illius ſuperioris ſenſu dependet, hícque cum illo coniungitur: eadémque ratione homo hic ab illo ſenſum accipit: quemadmodum ignis hic cum ſuperiore coniungitur, ab eodémque profluit. Porrò ei etiam animo qui in ſuperiore mundo, eſt, ſenſus inſunt: quoniam illic corpora ſunt vniuerſa, ſicvt & hic ſingula. Animúſque illa ſuperiora ſentit, ſicvt homo qui ſecundarius eſt, illius primarij quędam imago, hæc inferiora. Itémque homo hic cum corpore coniunctus magis ſentit: ille verò incorporeus magis intelligit. Et cùm illi primario rationes ad agendum efficaces inſint, amplius etiam lumen ſuum cum ſecundo homine communicat, atque etiam cum tertio qui in mundo eſt infimo. Quæ cùm ita ſint, homini corpore conſtanti, vtriuſque hominis prioris, cuius imago eſt, operatio ineſt. quoniam opera quædam edit hominis ratiocinantis & eius qui ad intellectum pertinet: quanquam vtraque imperfecta, quia imago eſt alterius imaginis. Iam igitur confirmatum eſt primarium hominem ſentire altiore ſenſu quàm infimum: ſuperioráque nullam vim ab inferioribus influentem recipere, ſed contra, inferiora à ſuperioribus. Quandoquidem ab illis pendent, cum eadem ſequantur, quibus in ſuis qualitatibus aliqua ex parte ſunt ſimilia. Itaque homo hic ab illo ſupremo vim accipit: & quanquam etiam ſenſus ſit particeps, minimè tamen hunc cum illo parem habet qui purè ſentit, vtpote ea quæ ſunt altiora. Illic namque aſpectus vniuerſa intuetur, hic ſingula, propter imbecillitatem. Ille quoque potentior eſt, quoniã incidit in obiecta illuſtriora & inſigniora quàm ſenſus, qui cum corpore coniunctus, imperfectus eſt: vtpote qui ignobilia intuetur & vilia, in quibus ſuperiorum ſunt ſimulachra. Homo itaque qui ad intellectum pertinet, potens eſt, & talem habet ſenſum qualem expoſuimus.

CAPVT VII.

Rerum omnium formas mundo intelligibili contineri, & quo modo in illo vniantur.

SI verò cùm iam à nobis dictum ſit ſenſum infimum ab illo excellentiſſimo habere originem,

rurſum aliquis percontetur quid de cæteris animalibus ſit conſtituendum, quo modo ſcilicet ea Deus procręauerit, an primum animo conceperit formam equi aliarúmve belluarum: deindè ea in mundo hoc ſenſibili procrearit, non autem in mundo intelligibili: dicemus id quod antea probatum videtur, iis rationibus quę ad demonſtrandum ſatis habent virium, Deum omnia, nulla antegreſſa deliberatione procreaſſe. Priùs ſi quidem ſupremum mundum, in quo ſine vlla cogitatione conſtituit formas omnes puras atque perfectas: vtpote quæ cum ſua eſſentia, ſine affectionibus ſunt procreatæ: poſtea verò mundum hunc in ſenſum cadentem, vt imaginem illius qui interitus omnino eſt expers. Quare cùm equum aliámve belluam, procreauit, non ſolùm in orbe ſupremo (in quo puræ perfectæq; animalium omniũ ſpecies altiore quodam modo collocatæ ſunt) ſed etiam in hoc infimo belluas procreauit. Alioqui in illo procreandi vis aliqua ex parte eſſet imminuta: quod dici nullo modo poteſt. Præſertim cùm virtus ab hac alia nulla, ad omnia extendatur, eáque nec ad locum vllum deferatur, nec eo certo concludatur, cùm ſit infinita. Si quis verò amplius vrgeat credibile quidem eſſe, animalia quæ rationem habent, cum ſint nobilia, in ſuperiore mundo exiſtere, multitudinem autem belluarum rationis expertium maximéque ignobilium in eodem eſſe, probabile nullo modo videri: nos ad eius explicationem afferemus, opificem primum vnum eſſe, eiuſdémque eſſentiam (ſicvt ſæpius iam dictum eſt) eandem eſſe cum exiſtentia: atque hunc procreauiſſe mundum intelligibilem vnicum. Sed quoniam dedecebat rei procreatæ vnitatem, procreantis vnitati omnino æqualem eſſe (nec enim ſunt eadem) idcirco quod primum procreatum eſt, deinde pura procreat. Si quidem poſterius eſt eo procreante quod vnum eſt omnino: Præſertim cùm illi æquale eſſe non poſſit, prius verò multo minus. Non eſt igitur cum illo æqualiter vnum. Itaque plura eſſe oportet. Quoniam multitudo vnitati ita eſt contraria, vt inter ea nihil ſit interiectum. Vnúmque perfectum eſt, multitudo imperfecta. At ſi multitudo eſt, ſaltem binario eam oportet contineri. Quod autem ex duobus vnum eſt, abſolutè vnum eſſe non poteſt. Quanto verò minus ex duobus vnum fiet, eo modo quo vnum eſt eorum quodlibet ſingulum? Nam in binario primum deprehendes motum & quietem: & quamuis ei intellectus inſit, non is tamen eſt qui vnus eſt maximéque abſtractus, à quo omnes alij originem habent, & per quem omnia intelliguntur: ſed qui multiplex effectus eſt, ſicvt & alij multi intellectus. Quos animus ipſe ſua multitudine vincit: qui inter eos exiſtit non vt vnus ſeparatus, ſed vt in quo omnes alij animi vniuntur. Vtpote à quo tanquam ſolo perfecto manat intelligendi vis quæ ſingulis ineſt. Cúmque inter varias animi ſpecies dubium non ſit quin is ſupremo orbe contineatur qui intelligentiæ eſt particeps, in eodem quoque reliquos oportet exiſtere. Atque cùm illic materiæ expertes ſint, erunt etiam & animalia materiæ expertia. Effectum itaque eſt mundum ſupremum omnium animalium varias formas in ſe continere.

CAPVT VIII.

Explicat eas dubitationes quæ naſci poſſe videbantur ex eo quod concluſum eſt capite ſuperiore, varias formas animalium, etiam vilium, mundo ſuperiore nobiliſſimo contineri.

SI quis autem contendat poſſe quidem animalia nobilia in mundo nobili collocari, minimè verò ignobilia, qualia ſunt quæ rationis expertia: quãdoquidem ſi nobile eſt quod rationis particeps, in ignobilibus haberi neceſſe eſt quod rationis expers: ſique nobile in loco nobili, in eodem ignobile non poterit conſiſtere: quo modo enim in intellectu erit, quod non eſt intelligibile? Intellectum verò dico mundum ſupremum, quia totus hic ad intellectum pertinet: quippe cum quo & à quo ipſi intellectus ſunt: Id hoc exemplo præpoſito ſic explicabimus. Quemadmodum homo infimus ſupremo non eſt perſimilis: quia ille cogitationem non adhibet ad res cognoſcendas, ſed cogitante prior eſt: ſic nec belluæ quæ apud nos ſunt, illis ſummis, quæ eædem nobiliſſimæ, omni ex parte ſunt ſimiles. Si verò amplius aliquis hoc adiiciat, animal rationis particeps nobile, hîc ad res ipſas cogitationem adhibere, alia autem minimè, cur igitur illic omnia ſunt in intellectu? Nos quidem dicimus intellectum illic varium eſſe, & multiplicem. Quoniam humanus eo qui ad belluam pertinet, ſuperior eſt: Ex quo minimè dubium quiñ humana cogitatio ab ea quæ belluis ineſt, ſit diſtincta. Siquidem cogitationes plures in belluis cum ratione coniunctæ ſunt, ipſáque cogitandi vis in illis intellectus quidam eſt ſingulis proprius, per quem diſtinguunt quæ ſenſu comprehendunt. Vis autem cogitandi in homine, rem ſenſu perceptam ad intellectum defert: quam ſi approbet, ſimul quoque recipit: ſi verò improbet, reiicit. Nonnunquam etiam referens ad ſenſum iterúmque ad ſe reuerſus, rem eandem ſæpius apud ſe verſat: donec ei vt manifeſtam veritatem habenti, omnino aſſentiatur. Si quis hoc quoque ſcire velit cur cum belluarum vtrarumque functiones cum cogitatione coniunctæ eſſe dicantur, non ſint inter ſe pares: aut ſi ratiocinandi facultas cogitationis humanæ cauſa eſt, cur ad eiuſmodi cogitationem non ſint omnes homines ex æquo parati: conſtituendum eſt cogitationum inter ſe quandam eſſe differentiam, itémque intelligendi vim ab illarum vitæ motibus originem habere. Propter hæc enim animalia ſuperna & infima diuerſa extiterunt, diuerſúſque in eiſdem intellectus, ſicvt & cogitandi vis. ſi quidem illa his perſpicaciora ſunt. Quoniam humanus intellectus primis intellectibus propinquior eſt: atque idcirco aliis quoque clarior. Intellectus enim quidam primus eſt, vt diuinus: alius ſecundus, vt ratiocinans & humanus: tertius infimus rationis expers, vt belluarum, qualis eſt cogitandi vis ab illo nobiliſſimo intellectu longo interuallo ſeiuncta. Animal etenim quod hîc rationis particeps dicitur, illic quoque eſt eiuſmodi: & quam hîc dicimus belluam, ea illic intellectum habet. Si quidem cogitandi vis quæ ſecundo equo ineſt, illic intellectus eſſe dicitur. Neque enim equus poteſt intelligi niſi cogitandi vis in equo primario, intellectus ſit. Quoniam intellectus idem eſt cum re quæ intelligitur, ex eóque intellectus id ſolùm intelligit quod muneris intelligendi etiam eſt particeps. Ac vt vita quæ ſingulis ineſt, ſine vita abſoluta non eſt: ſic neque intellectus ſingulorum ſine intellectu abſoluto: imò verò ab ipſo eſt. Quare hoc quoque aſſerimus, nullius belluæ intellectũ, ſine intellectu abſoluto exiſtere,

Intellectum autem hunc abſolutum cùm homini ineſſe cœpit, ſingularem eſſe factum & à ſe ipſo alterum: itémque cum equo inerit, ſingularem fieri & ab humano diuerſum. Quod de reliquis animalibus eodem modo eſt intelligendum. Quotieſcunque enim intellectus deſcendit, ignobilior efficitur: quantóque vitæ facultas infirmior redditur, tanto quoque ille imbecillior. Vnde animal obſcurum & ignobile exiſtit. Cui quando imbecillum ingenium ineſt, intellectus compenſans valida membra dat, ad æquandam facultatem: vt verbi gratia canibus, quos pro vita deficiente, ſic quadam ex parte perfecit. Oportet enim animal vnumquodque perfectionem aliquam conſequi ab intellectu in quo virium vitæque eſt principium. Quibus ſi quis opponat reperiri bruta quædam animalia imperfecta tantáque imbecillitate prædita vt noxia à ſe non poſſint repellere: dicemus in natura talia eſſe perpauca.

CAPVT IX.

Cur ſenſilem mundum rebus ſpecie differentibus conſtare oportuerit, & quo modo hæc intelligibili mundo habeant ſuum exemplar, cui ſimilitudine quadam reſpondeant.

PORrò animalia in ordinem adducta ſunt & omnia pro ſua capacitate, perfecta. Quoniam à primario intellectu pro ſua facultate intellectum & vitam habent. Neque enim, vt diximus, rationi erat conſentaneum vt quod procreatum eſt, vnum eſſet omnino, ſuóque autori omni ex parte æquale. Quare proculdubio vnum eſſe oportuit ex pluribus compoſitum. Ex pluribus autem ſimilibus componi non potuit: alioqui de iis vno ſufficiente, alterum fuiſſet otioſum. Itaque ex diſſimilibus procreatum hoc oportuit: ſingulis eorum ſeorſum exiſtentibus, ſecundum formas proprias. Formarum enim dignitas exiſtit ſecundum nobilitatem ſimilium animalium: quorum vnum ſub altero continetur. Neceſſe eſt ergo animalium gradus eſſe inæquales. Quorum ſingulis conſecutione quadam, ſentiendi vis ineſt ad cuiuſque naturam accommodata. Sic orbis hic infimus rebus conſtat inter ſe differentibus, quarum vna alteram dignitate vincit. Hæque ſingulæ quodam modo vnius mundi rationem obtinent, qui ſua quoque dignitate eſt exornatus. Quibus ita conſtitutis, reuerſi ad id quod initio erat propoſitum, colligimus tandem omnem formam naturalem aliam quandam ſibi ſimilem atque reſpondentem in ſupremo orbe habere, ſed nobiliorem. In hoc enim ea à materia pendet: illic verò minimè: hæcque illius eſt imago. Quare illi etiam inſunt ignis, aër, aqua & terra, quemadmodum & plantæ. Si quis autem diſputet talia in ſupremo orbe eſſe non poſſe: quoniam ſi inſint, ea neceſſe ſit aut vitalia eſſe, aut vitæ expertia: ſi verò illa vitæ expertia ſint, quo modo hæc illis indigent? aut ſi vitalia eſſe dicantur, quomodo talia extiterunt? Reſpondebimus plantas illic vitales eſſe, quoniam etiam viuunt. Plantæ autem ſupra animum qui proprius eſt & cum materia coniunctus (quandoquidem hic planta materiata eſt) nobilior quædam ratio ineſt vitæ effectrix. Atque vero conſentaneum eſt, rationem aliam ineſſe plantæ ſuperiori, eidémque primariæ atque nobiliori. Quoniam hæc ratio inferior ab alia dependet, ratio eſ-

que iſtiuſmodi multæ ſunt & ſingulares. Singulum autem eſt ab vniuerſo. Vt ex iis effici videatur plantam hanc compoſitã illius vniuerſæ ramum quendam eſſe. Quare ſi hæc vitalis eſt, multo magis illam ſuperiorem, quæ primaria eſt atque vera, vitalem eſſe oportet.

CAPVT X.

Terram mundi ſenſibilis vitæ participem eſſe. Vnde concludit idem longè veriùs de terra mundi alterius dici poſſe.

VTrum verò terra orbis ſupremi vitalis ſit, intelligere poterimus, cùm hanc infimam, quæ illius imago eſt & figura, etiamus contemplati. Huic autem vita quædam ineſt & ratio vitæ effectrix: ſicvt argumento eſſe poteſt forma eiuſdem commutabilis. Si quidem ipſa accreſcit, monteſque (qui naturam terrenam habent) congregat atque eiſdem dat incrementum. In mediis etiam montibus meatus plurimi interiecti & concauitates riuique & alia quædam per animum, qui eiuſmodi formarum cauſa eſt effectrix. Talis verò terræ ratio formatrix interioribus operationibus, ſecundum naturam ſibi ſimilem efficit arborem arboríque ramum, poſtquam exciſus eſt. Ex quibus colligemus rationem animi, terræ ineſſe, etiam ſi hæc ſuapte natura ad ſeruiendum ſit comparata. Neque enim ea vitæ omnino expers, vſque adeò admiranda opera poſſet edere: ſed ſi vitæ opera exercet, eandem quoque vitæ participem eſſe oportet. Si verò terra hæc quę in ſenſum cadit, vitam habet, quanto magis ei inerit quæ primaria eſt? præſertim cùm hæc ſecunda tantum ſit & ab illa exorta?

CAPVT XI.

Explicatur perfecta conditio omnium eorum quæ ſunt in mundo intelligibili, & qualis in eodem contemplatio.

HOc etiam affirmamus, omnia quæ in ſupremo mundo ſunt, illuſtria eſſe, vtpote quæ clariſſima luce perfruuntur. Quare eorum quodlibet alia omnia per eſſentiam & in alterius eſſentia intuetur: illicque omnia ſunt in ſingulis, itémque in omnibus, & lux ab eiſdem exorta, eſt infinita. Ac de illis vnumquodque ſua maieſtate (cuius virtus infinita) eſt maximum atque purum. Illic quoque viciſſim retro commeando licet, exempli gratia, dicere ſolem eſſe ſtellam omnem, & omnem ſtellam, ſolem. Sed quæ ſupra alias excellit, vocatur ſol: quæ verò non excellit, ea abſolutè ſtella nominatur. Sicque quoduis in altero cui ineſt, conſpicitur, & vniuerſum in vnico videtur, vnicúmque in vniuerſo. Illic quidem motus eſt, ſed occultus: quoniam neque principium habet, neque finem, nec ab eo quod mouetur diuerſus eſt, ſed illud ipſum eſt. Ibidémque perfecta quies, neque per motum deſcripta. Non enim ea motum continet. Senſus quoque perfectus: quoniam nihil omnino eſt quod illo non poſſit percipi. Summáque in eodem firma ſunt & conſtantia atque adeò ipſa terra. Si quidem ea illic talis non eſt, qualia ſunt hæc infima. Eſt quidem ſuperna ſubſtantia infimæ ſimilis, cum qua genere conuenit: ſed hanc dignitatis gradu ſuperat. Neque verò adhuc locus quiſquam eſt ſuperior in quo

ſit: quoniam ipſa ſibi eum ſubiicit & ſupra eundem attollitur. Conſimili autem modo ſe habent intellectus orbéſque cæleſtes aſpectabiles & lumen ſyderum eiuſdémque lux ſuperior. Si quidem de ipſis orbibus vnuſquiſque ab altero, ſuo loco diſtinctus eſt, rationémque partis habet à toto diſtinctæ. Non ſic verò ſe habent partes cæleſtium orbium qui in mundo ſunt ad intelligentiam pertinente. Quoniam in illis pars quælibet cum toto eſt eadem, partéque perſpecta totum quoque perſpectum eſt: ſicvt & contra totum intuendo, partem quamlibet perſpicis. Quandoquidem dum aſpectus in vnam partem extenditur, ſubtilitate ſua ac celeritate omnia penetrat: non aliter quàm ſi quis terram intuens, videret etiam ea quæ in hac ſunt intima. Contemplatio quoque ſupremi mundi, intellectui nullam defatigationem parit, neque ſatietatem, aut tædium, quoniam in ea nihil omnino deficit: illícque intellectus contemplans non tantum vnam partem intuetur, ſed omnes quæ ſunt optimæ, & à quibus voluptate afficitur. Si verò vnam tantum partem intueretur, ea neque eſſet optima neque intellectui voluptatem allatura. Præterea quæcunque eſſentiæ illic ſunt, interitus expertes ſunt, nec vllum vnquam finem habituræ. Neque verò (quod in aliis contingit) qui illic alia intuetur, amittit aut reſtingui in ſe ſentit cupiditatem harum rerum inſpiciendarum: ſed quo magis contemplatur, eo magis expetit & admiratur, neque intuendo defatigatur, ſed magis ac magis confirmatur. Nêque ſubſtantiæ illic degentes vitam habent laborioſam, aut vllis câlamitatibus obnoxiam, ſed ſuauem: quoniam puræ ſunt & materiæ omnino expertes.

CAPVT XII.

De autore omnium eorum quæ ſunt in intelligibili mundo, quæritur: itémque de ipſo verbo, quo modo ſe habeat ad mundum intelligibilem & ad huius autorem.

QVæ etiam in illo ſupremo orbe ſunt, eadem procreata ſunt à verbo primario, in quo ea ſubſtantia eſt quæ inter omnes obtinet principatum. Non ita tamen vt eſſentia prius, poſterius intelligendi functio procreata ſit (ſicvt in ſecundis ſubſtantiis contingit) ſed duo illa ſimul procreata ſunt. Quoniam intelligendi munus, ipſius intellectus eſt eſſentia. Hoc tamen adiicio, quod intellectus ſe ipſe primò intelligit: ſecundò autem ſuum intelligendi munus. Quemadmodum Iouis ſtella reflectitur ad ſuam ſubſtantiam, quam propriam habet inter cæleſtia, quæ terrenæ ſunt imagines & figuræ à ſupernis impreſſæ. Itaque illa affecta ſunt qualitatibus admirandis, ad quas nulli penetrant, niſi poſt multiplicem in contemplando conatum, viri beatiſſimi. Præcipuè verò eſt eiuſmodi verbum diuinæ ſapientiæ, omnium potentiſſimum. Quis igitur maieſtatem & virtutem eius, vtpote principis, poterit complecti, & eiuſdem veram eſſentiam intueri? In hoc verbo omnia ſunt aſpectibilia, & ab hoc quoque procreandi poteſtas omnis deriuata. Eſt enim verbum eiuſmodi virtus, actúſque princeps, proximus proximo procreato: in quo poſtea, nullo alio medio interiecto, cauſa extitit omnium aliarum ſubſtantiarum ad intellectum pertinentium: per quas intermedias omnia quæ in ſenſum cadunt, intellectu agente continentur, tanquam eo quod primò procreatum eſt, & ad quod vt eiuſ-

A dem opera, certam proportionem habent: Sicvt & ipſe intellectus agens, ad ſupremum opificem, cuius etiam opus eſt. Ad quem vt magis vniuerſum contemplando conuerſus, attollitur atque communis cauſa efficitur, procreans alia omnia quæ ſuo ordine ſubiecta ſunt atque diſtincta.

CAPVT XIII.

Quibus gradibus nobis ad mundi intelligibilis cognitionem ſit aſcendendum, quóque hæc à communi cognitione humana diſtinguatur.

NEmo verò poteſt ea quę in ſupremo orbe ſunt, penitus intueri, niſi qui auctis viribus intelle-
B ctus, ſenſus compoſuit, quique aſſidua mentis contemplatione ſcientiam adeptus eſt, minimè tamen per eas rationes quæ ductæ ſunt à rerum imaginibus atque ſignis, quales ſunt dialecticæ. Nos verò minimè ad illam luculentam pulchritudinem contemplando aſpiramus: quia ſenſus dominantur: neque quicquam aſſentiendo probamus, niſi quod cum corporibus eſt coniunctum. Ex quo accidit vt non opinemur nos quicquam diſcere, niſi concluſiones eliciendo ex pluribus principiis antea poſitis. Quanquam neque hoc verum eſt in omnibus diſciplinis, quarum cognitio in vita hac comparatur. Quoniam principia quædam euidentia diſcuntur,
C etiamſi hæc nulla facta ex aliis deductione probentur: quia ipſa prima ſunt. Quanto magis igitur illa ſuperiora intelligentur, quanquam ex principiis nullo modo ſint concluſa? Sed illic abſolutè veritas perſpicitur, ſine vllo omnino errore aut fallacia: quandoquidem illa non per medium cognoſcuntur. Cùm enim ſimplicia ſint, *nihil admixtum* habent quod alienum ſit, vel aduentitium. Qualia multa inter ea quæ terrena ſunt, incidunt, quæ non verè perſpiciuntur. Itaque qui de ſupremo mundo talis ne ſit qualem deſcripſimus, adhuc dubitat, is ab illo auerſus eſt. Qui verò inter nos animum ſuperauerint, hi *illum* talem manifeſtè deprehendunt. Quare rurſùm dicamus Babyloniæ
D regem orbem illum mente contemplatum, & eorum quæ in eodem viderat, adhuc memorem hæc retuliſſe, illic non eſſe quicquam in altero: neque amplius quale id eſſet expoſuiſſe: ſed inchoatam narrationem dimiſiſſe, ad quam abſoluendã exordium eiuſmodi conſtituatur: Omnia effici per aliquam ſcientiam, ſiue partam, ſiue ingenitam: ſcientiámque partam, naturę quandam imitationem habere, hoc ipſo ſcilicet quod ſciens ad id aſpirat vt aliquid reddat naturæ ſimillimum. Scientiam autem ingenitam naturalémque non eſſe multiplicem, ſed vnicam. Quæ ſi talis inſit intellectui agenti atque primario, per ſe ineſt, nec eam potuit ex alia priore diſcendo comparaſſe. Si quis autem quærat vnde hæc profecta ſit intellectus agentis dignitas, eam illi à natura propriam eſſe dicemus:
E in eóque conſiſtentes, ad aliam rationem non progredimur. Si quis verò neget intellectus agentis ſcientiam naturalem eſſe, eo redarguetur, quòd ſi in illo eiuſmodi ſcientia parta dicatur, per aliam ſuperiorem eum didiciſſe, aut per eſſentiam propriam, erit neceſſe: quod fieri nullo modo poteſt. Si quidem neque intellectus agens talem eſſentiam à Verbo diuino accepit, vt ſua eſſentia ipſa ſit ſcientia, quemadmodum ipſum Verbum: ſed intellectus agentis ſcientia, in eodem qualitas quædam eſt,

non eius

eſſentia. Scientia autem vera ſcientis eſt ſubſtantia: ſubſtantiáque vera eiuſdem eſt ſcientia. Atque hanc ſcientiam quàm veram dicimus, ſubſtantia prima à ſeipſa habet: nec vlla ſubſtantia tali ſcientia carens, vera eſt ſubſtantia: ſed, quod eſt conſequens, ea tantum quæ ſecundum partem dicitur.

CAPVT XIV.

Superiora reuocat ex Platonicis, ſicut & Platonica ex Aegyptiis: qui locus pertinet ad intelligendam huius operis inſcriptionem.

IN iis quæ mundo ſupremo continentur, nihil eſt ſecundum ſubſtantiã altero nobilius, ſed omnia in illo ſunt ſecundum formam optimam: quemadmodum & formæ quæ in mente architecti effectrices ſunt, inter ſe ſunt pares, & à rebus effectis differunt, vt exempli gratia ab iis figuris quæ parieti ſunt inſcriptæ. Quare illas ſupremi mundi formas veteres exemplaria appellauerunt: in quibus Plato inferiorum ſubſtantiam ſitam eſſe dixit. Sapientéſque Babylonij & Ægyptij mentis acumine ad illa ſupremi mundi abdita penetrantes, eius ſpecies ſcientia complexi ſunt, eáque quam vel ab aliis acceperunt, vel ipſi pepererunt, ſibíque ſua profeſſione vendicarunt. Siquidem cùm aliquid erant explicaturi, doctrinam adhibebant non humanam, ſed quæ intellectu continebatur. Adeò vt nonnulli eos conſulentes, non ſatis firmiter ſe horum ſermone ſententiiſque oratione expreſſis, eruditos arbitrarentur. Animorum conceptus, ſicut ipſi oculati teſtes ſumus, in lapidibus per figuras deſcribebant: idémque in omnibus ſcientiis & artibus faciebant. Deinde lapides in quibus illa erant deſcripta, in templis collocabant, & quaſi paginas perlegendas exhibebant, taléſque librorum loco, illis erant in vſu. Hoc verò illi fecerunt vt indicarent intellectum agentem materiæ expertem, omnia procreaſſe ſecundum cuiuſque propriam eſſentiæ rationem atque ſimilitudinem. Quod in eorundem doctrina optimum fuit atque pulcherrimum. Ac vtinam eo etiam indicarent qua via aſſequi potuerint formas illas admirandas atque reconditas. Eſſet enim illorum factum laude dignius. Quoniam eorum cognitio pauciſſimis viris eſt conceſſa.

CAPVT XV.

Concluditur ex ſuperioribus quæſtio de rerum omnium procreatione à primo opifice.

CVm verò Ægyptiorum ſcientia de ſupernis rebus admiranda ſit, quanto magis admirari nos oportet ſapientiam principis ſubſtantias eiuſmodi in ſupremo orbe procreantis? Neque verò inquirendum eſt propter quid hæc talia ſint procreata. Quoniam ea in dignitate rationes ſummas ſunt adepta, eſſentiæque puræ ſunt, quas complures Deus ſine vllo cogitationis diſcurſu procreauit. At inferiorum pulchritudo abſoluta non eſt: quia hæc facta ſunt ab agente intuente in illas rationes perpetuas, iam antea expoſitas: quæ profectæ ſunt à primo opifice præter cogitationem pulchritudinis, quæ alterius rationis eſt. Quis enim non admiretur virtutem eſſentiæ in illo ente nobiliſſimo & ſupremo, quod quidem cætera omnia procreauit ſine vlla conſultatione, vi ſuæ eſſentiæ in qua ineſt rationum omnium principatus? Itaque eſſentia eiuſmodi nulla rerum talium exploratione indiget, neque externa pulchritudine. Quoniam ipſa ſibi eſt ſatis. Idque nos maiorum noſtrorum ſententiam ſecuti affirmamus. Si quidem illi vno conſenſu aſſerue- A runt mundum non à ſeipſo factum eſſe, neque fortuito: ſed ab architecto omnium ſapientiſſimo nobiliſſimóque & ab omni ratione rerum procreatarum abſtracto. Rurſus tamen nobis inquirendum eſt an in huius mundi conſtructione antea meditando, omnia quæ moliebatur, in ſe conceperit: atque adeò ſingula procreando, primùm terram vt in orbe mediam, ſecundò aquam terra ſuperiorem, tertio aërem ſupra aquam, quarto ignem aëre quoque ſuperiorem, quinto cæleſtes orbes omnia complexu ſuo continentes, ſexto plantas, animaliáque ſpecie quidem à ſe inuicem differentia, ſed in communi animalis natura conuenientia, in iiſque externas partes & internas conformando, prout ſin- B gulæ ſuis functionibus ſunt accommodatæ. Primùm verò ſi formæ rerum quæ mundo continentur ſingulæ diuinæ mentis cogitatione comprehenſæ ſunt ad opera rectè inſtituenda, earum vna prius, altera poſterius, vt imago quædam à Deo erit procreata. At in opifice ſapientiſſimo ſubſtantiæque ſuæ nobilitate omnia alia ſuperante, non eſt hoc rationi conſentaneum. Neque verò magis dicendum eſt Deum prius in ſe ipſo cogitatione eſſe complexum res eas quas moliebatur, deinde has procreaſſe. Res enim eiuſmodi cogitatione comprehenſæ aut extra illum erant, aut in ipſo. Síque extra ipſum, prius extiterunt quàm creatæ C ſint. Si verò in ipſo erant, antegreſſa igitur earum cogitatione non indigebat. Quoniam ipſæ eo modo ſe habentes rerum aliarum principia extiterunt. Irémque Deus ipſe autor eſt rationis eius quæ cogitationis diſcurſu continetur: neque hanc alia cogitatio eſt antegreſſa, alioqui futura eſſet in infinitum progreſſio. Quod quidem falſum eſt. Amplius, artifex qui prius habet conceptum opus in quod animum intendit, quódque agendo imitatur, ad illud abſoluendum inſtrumentis indiget. At ſupremus opifex facturus aliquid, nullam aliam rem procreatam imitatur: ſed formam ipſam nouam procreat ſine alia imitabilem: neque ad id pro inſtrumento adhibet rem vllam procreatam. D Quia omnino nulla externa re adiuuatur, ſed omnia ſua virtute perficit. Effectum itaque eſt Deum, cuius nomen exaltetur, vniuerſum procreaſſe ſine vlla conſultatione, aut cogitationis diſcurſu. Atque euerſæ ſunt rationes quibus in partem contrariam aduerſariorum oratio niti videbatur. Procreauit autem Deus primo ſubſtantiam vnicam, nempe intellectum agentem: quem exornauit lumine inter cætera quæ procreata ſunt, clariſſimo atque excellentiſſimo. Cuius quidem beneficio ſuáque virtute & ſimplicitate, ipſe intellectus agens eidem eſt proximus. Atque hoc eodem intermedio ſupremus orbis procreatus eſt, qui in- E telligentias & animos continet. Ac per eundem innouata ſunt inferiora in ſenſum cadentia, illis contenta & aliqua ex parte ſimilia: niſi quòd ea quæ ſupremus orbis continet, pura ſunt, perfecta & omnis mixtionis expertia. Alioqui neque perpetua eſſent, ſi diſſolui poſſent: & coniuncta eſſent cum forma prima vſque ad poſtremam. Materia enim communi forma primum informatur, poſtea eam recipit quæ propria elementorum, indéque alias ſuo ordine ſibi inuicem ſuccedentes. Quare nemo illam ſubiectam poteſt intueri: quoniam formis pluribus occultis & ad ipſos ſenſus minimè pertinentibus eſt induta.

ΕΚ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΟΥ

ΠΕΠΛΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΟΜΗΡΙΚΟΥΣ ΗΡΩΑΣ ΕΠΙΤΑΦΙΑ.

FRAGMENTVM HOMERICI

PEPLI, EPITAPHIA CONTINENS QVORVNDAM HEROVM HOMERICORVM.

Guillelmo Cantero interprete.

Ἐπὶ Πηνέλεω, κειμένου ἐν Βοιωτίᾳ.

Τὸν δὴ ἐπὶ Κηφισσοῦ ποταμοῦ θέσαν ὠκὺ ῥέοντι
Παῖδες Βοιωτῶν σώφρονα Πηνέλεων.

Ἐπὶ Ἀσκαλάφου καὶ Ἰαλμένου.

Ἀσκαλάφου Τροίη φθιμένου καὶ Ἰαλμένου ἠδὲ
Ὀστέα πληξίππων γῆ Μινυᾶς κατέχει.

Ἐπὶ Αἴαντος τοῦ Οἰλέως, κειμένου ἐν Μυκόνῳ τῇ [νήσῳ.

Ἐνθάδε τὸν Λοκρῶν ἡγήτορα γαῖα κατέσχεν
Αἴαντ' Οἰλιάδην ἐν πελάγει φθίμενον.

Ἐπὶ Ἐλεφήνορος, κειμένου ἐν Τροίῃ.

Νήσου ἀπ' Εὐβοίης Ἐλεφήνορα ἀρχὸν Ἀβάντων
Ἐνθάδε ἐνὶ Τροίῃ μοῖρα κατέσχε βίου.

Ἐπὶ Μενεσθέως, κειμένου ἐν Ἀθήναις.

Ταξίλοχος λαῶν, υἱὸς Πετεῶο Μενεσθεύς,
Ἐνθάδ' ἐνὶ κλεινῇ πατρίδι μοῖραν ἔχει.

Ἐπὶ Αἴαντος Τελαμωνίου, κειμένου ἐν Τροίῃ.

Ἅδ' ἐγὼ ἁ τλάμων Ἀρετὰ παρὰ τῷδε κάθημαι,
Αἴαντος τύμβῳ κειραμένα πλοκάμους,
Θυμὸν ἄχει μεγάλῳ βεβολημένα, οὕνεκ' Ἀχαιοῖς
Ἁ δολόφρων Ἀπάτα κρέσσον ἐμοῦ κέκριται.

Ἐπὶ Τεύκρου, κειμένου ἐν Σαλαμῖνι τῆς Κύπρου.

Ἰῶν ὠκυμόρων ταμίην, Τελαμώνιον ἠδὲ
Τεῦκρον ἀποφθίμενον γῆ Σαλαμὶς κατέχει.

Ἐπὶ Διομήδους, κειμένου ἐν τῇ ὁμωνύμῳ νήσῳ.

Αἰνητὸν πάντεσσιν ἐπιχθονίοις Διομήδη
Ἥδ' ἱερὰ κατέχει νῆσος ὁμωνυμίη.

Ἐπὶ Σθενέλου καὶ Εὐρυάλου, κειμένων ἐν Ἄργει.

Ἀργεῖος Σθένελος Καπανήιος ὧδε τέθαπται
Τύμβῳ, καὶ τούτου πλησίον Εὐρύαλος.

Ἐπὶ Ἀγαμέμνονος, κειμένου ἐν Μυκήναις.

Ἀθρήσεις Ἀτρείδεω Ἀγαμέμνονος ὦ ξένε τύμβον,
Ὃς θάνεν Αἰγίσθου τ' οὐλομένης ἀλόχου.

Ἕτερον.

Μνῆμα τόδ' Ἀτρείδεω Ἀγαμέμνονος, ὅν ῥα κατέκτα
Δῖα Κλυταιμνήστρη Τυνδαρὶς οὐχ ὁσίως.

Ἐπὶ Μενελάου.

Ὄλβιος, ὦ Μενέλαε, σύ τ' ἀθάνατος καὶ ἀγήρως,
Ἐν Μακάρων νήσοις γαμβρὲ Διὸς μεγάλου.

Penelei in Bœotia.

HVnc ad Cephiſi rapida abſcondere gementes
Fortem Bœoti flumina Peneleum.

Aſcalaphi & Ialmeni, Minyæ.

Aſcalaphi Troiæ domiti, cui frater adhæret
Ialmenus, hoc Minyæ detinet oſſa ſolum.

Aiacis Oilei F. in Mycono.

Heic Locri pelago ſubmerſi terra dynaſtæ
Aiacis corpus ſeruat Oiliadæ.

Elpenoris, ad Troiam.

Quem tulit Eubœa, princeps Elpenor Abantum,
Hac vacuum poſuit Troade corpus humo.

Meneſthei, Athenis.

Ductor caſtrorum, Petei ſtirps clara Meneſtheus,
Heic terræ corpus reddidit eximium.

Aiacis Telamonij, ad Troiam.

Huic ego tonſa comas magni miſeranda decenter
Aiacis Virtus aſſideo tumulo,
Ingenti pulchrum pectus concuſſa dolore,
Cum Græcis potior me dolus extiterat.

Teucri, Salamine Cypri.

Doctum letiferas Teucrum torquere ſagittas,
Quem Telamo genuit, hæc Salamina tenet.

Diomedis, in Diomedea.

Laudatum cunctis Diomedem hæc inſula fortem,
Quæ ſimili fertur nomine, ſacra tenet.

Stheneli & Euryali, Argis.

Argiuus Sthenelus Capaneïus hoc monumento
Conditur, atque illo non procul Euryalus.

Agamemnonis, Mycenis.

Atridæ tumulum ſpectas Agamemnonis, hoſpes,
Qui perit Ægiſthi coniugiique dolo.

Aliud.

Atridæ buſtum hoc Agamemnonis: hunc ſine lege
Diua Clytæmneſtre Tyndaris interimit.

Menelai.

Felix ô Menelaë, expers leti ſeniique,
Dialiſque gener, prata per Elyſia.

Neſtoris, Pyli.

Neſtora, cordatæ mentiſque ſenem, ingeniique
Diuini, Pylium contego grande decus.

Ἐπὶ Νέστορος, κειμένου ἐν Πύλῳ.

Τὸν βαθυνόου ψυχήν τε νόημά τε θεῖον ἔχοντα
Ἄνδρ᾽ ἀγαθὸν κατέχω, Νέστορα τὸν Πύλιον.

Aliud.

Conſultis nulli cedentem Neſtora regem
Semideo Pylium continet hic loculus.

Ἕτερον.

Νέστορα τὸν Πυλίων ἡγήτορα ἦδε θανόντα
Γῆ κατέχει, βουλῇ φέρτατον ἡμιθέων.

Antilochi, ad Troiam.

Neſtoris Antilochi virtutiſque ecce ſepulchrum,
Troiæ ſeruato qui genitore perit.

Ἐπὶ Ἀντιλόχου, κειμένου ἐν Τροίῃ.

Μνῆμ᾽ ἀρετῆς υἱοῦ τοῦ Νέστορος, Ἀντιλόχοιο,
Ὃς θάνεν ἐν Τροίῃ ῥυσάμενος πατέρα.

Agapenoris, in Cypro.

Anceo Tegeæ prognatum Agapenora, regem
Peltati Taphij, poſt ſua fata tego.

Ἐπὶ Ἀγαπήνορος.

Ἀρχὸς ὅδ᾽ ἐκ Τεγέης Ἀγαπήνωρ, Ἀγκαίου υἱός,
Κεῖθ᾽ ὑπ᾽ ἐμοὶ Ταφίων πελτοφόρων βασιλεύς.

Amphimachi & Dioris, ad Troiam.

Princeps Amphimachus Cteato ſatus atq; Diores,
Hoc Troiæ fortes oppetiere ſolo.

Ἐπὶ Ἀμφιμάχου καὶ Διώρου.

Ἀρχὸς τ᾽ Ἀμφίμαχος Κτεάτου παῖς, ἠδὲ Διώρης,
Ἐνθάδ᾽ ἐνὶ Τροίῃ μοῖραν ἔχουσι βίου.

Thalpij & Polyxeni, Elide.

Thalpius ecce ſimulque Polyxenus Elide dia,
Morte obita, Ditis ſic petiere domum.

Ἐπὶ Θαλπίου, καὶ Πολυξένου, κειμένων ἐν Ἤλιδι.

Οἵδε Πολύξεινος καὶ Θάλπιος Ἤλιδι δίῃ
Δμηθέντες κρυεροῦ δῶμ᾽ ἀΐδαο ἔβαν.

Megetis in cenotaphio, Dulichij.

Philidæ hæc acri monumenta dedere Megeti
Dulichij: corpus nobile pontus habet.

Ἐπὶ κενοταφίου Μέγητος, ἐν Δουλιχίῳ.

Μνῆμα Μέγητι θοῷ, μεγαθύμου Φυλέος υἱῷ,
Δουλίχιοι τεῦξαν· σῶμα δὲ πόντος ἔχει.

Vlyſſis, in Tyrrhenia.

Prudentem celebrémque virum poſt aſpera fata
Hoc gratus tumuli ceſpite celat honor.

Ἐπὶ Ὀδυσσέως, κειμένου ἐν Τυρρηνίᾳ.

Ἀνέρα τὸν πολύμητιν ἐπὶ χθονὶ τῇδε θανόντα,
Κλεινότατον θνητῶν, τύμβος ἐπισκιάσει.

Aliud.

Quem propter felix experta eſt Græcia bellum,
Illius hic tumulus clarus Vlyſſis erit.

Ἕτερον.

Οὗτος Ὀδυσσῆος κείνου τάφος, ὃν διὰ πολλὰ
Ἕλληνες πολέμῳ Τρωϊκῷ εὐτύχεσαν.

Thoantis.

Magnanimi gnatũ hæc Andræmonis, & pater Oeneus:
Cui fuerat Gorges, arida puluis habet.

Ἐπὶ Θόαντος.

Υἱὸν ὑπερθύμου Ἀνδραίμονος ἠδὲ θυγατρὸς
Γόργης τῆς Οἰνέως ἥδε κόνις κατέχει.

Idomenei & Merionis, Cnoſſi.

Idomenei Cnoſſi monumentum cernitis: aſt hunc
Iuxta ſum poſitus Meriones Molius.

Ἐπὶ Ἰδομενέως καὶ Μηριόνου, κειμένων ἐν Κνωσσῷ.

Κνωσσίου Ἰδομενῆος ὁρᾷς τάφον. αὐτὰρ ἐγὼ τοῦ
Πλησίον ἵδρυμαι Μηριόνης ὁ Μόλου.

Tlepolemi, Rhodi.

Herculis hæc prolem robuſtam magnanimámque,
Tlepolemum condit fluctibus orta Rhodus.

Ἐπὶ Τληπολέμου, κειμένου ἐν Ῥόδῳ.

Ἀ δ᾽ Ἡρακλείδην ῥηξήνορα θυμολέοντα
Τληπόλεμον κατέχει κυματόεσσα Ῥόδος.

Deipyli.

Deipyli pulchrum caput hac tellure repoſitum eſt
Ormenij. pater huic Tlepolemus fuerat.

Ἐπὶ Δηϊπύλου.

Δηϊπύλου κόρσης εὐειδέος Ὀρμενίοιο
Μνῆμα τόδ᾽ εὐκλειόν. γείνατο Τληπόλεμος.

Nirei, ad Troiam.

Heic forma cunctis præſtantem Nirea tellus
Occuluit, Charopi filium & Aglaiæ.

Ἐπὶ Νιρέως, κειμένου ἐν Τροίᾳ.

Ἐνθάδε τὸν κάλλιστον ἐπιχθονίων ἔχει γαῖα,
Νιρέα, τὸν Χαρόπου παῖδα καὶ Ἀγλαΐης.

Phidippi & Antiphi Ephyræ.

Antiphum & euerſa Phidippum diuite Troia
Hic Ephyræ vicus patria terra tegit.

Ἐπὶ Φειδίππου, καὶ Ἀντίφου.

Φείδιππον Τροίην προσέμιξ᾽ ἠδ᾽ Ἄντιφον ἥρω
Γαῖα πατρὶς κώμη ἠδ᾽ Ἔφυρα κατέχει.

Achillis, ad Troiam.

Quem Peleus genuit diua ex Nereide Achillem,
Hæc ſeorſum in campo ſacra Propontis habet.

Ἐπὶ Ἀχιλλέως, κειμένου ἐν Τροίῃ.

Παῖδα θεᾶς Θέτιδος, Πηληϊάδην Ἀχιλῆα,
Ἠδ᾽ ἱερὰ Προποντὶς ἀμφὶς ἔχει πεδίῳ.

Aliud.

Theſſalus hic tumulo eſt iſto contectus Achilles.
At luxere nouem, credite, Pierides.

Ἕτερον.

Θεσσαλὸς ἐστ᾽ ἀνὴρ Ἀχιλλεὺς ἐν τῷδε τέθαπται
Τύμβῳ· ἐθρήνησαν δ᾽ ἐννέα Πιερίδες.

Patrocli, ibidem.

Patroclum heic eadem, quæ Pelidem, vrna recondit,
Robore quem domuit Mars citus Hectoreo.

Ἐπὶ Πατρόκλου, κειμένου μετ᾽ Ἀχιλλέως.

Πατρόκλου τάφος ἐστί. ὁμοῦ δ᾽ Ἀχιλῆϊ τέθαπται,
Ὃν κτάνεν ὠκὺς Ἄρης Ἕκτορος ἐν παλάμαις.

Ἐπὶ Ποδάρκους, κειμένου ἐν Σικυῶνι.

Γῆ μὲν Ἀχαιὶ ἔθρεψε Ποδάρκην Ἄρεος υἱόν,
Ὀστέα δ' αὖ Σικυὼν γῆ κατέχει φθιμένου.

Ἐπὶ Φιλοκτήτου.

Τόξων Ἡρακλέους ταμίην Ποιάντιον υἱὸν
Ἥδε Φιλοκτήτην γῆ Μινύας κατέχει.

Ἐπὶ Εὐμήλου.

Υἱὸς ἐγὼ Ἀδμήτοιο Φερητιάδης Εὔμηλος
Νέρθ' ὑπ' ἐμοὶ κεῖται μοῖραν ἔχων θανάτου.

Ἐπὶ κενοταφίου Ποδαλειρίου καὶ Μαχάονος, ἐν Τρίκκῃ.

Οἵδ' Ἀσκληπιάδαι Ποδαλείριος ἠδὲ Μαχάων,
Πρόσθεν μὲν θνητοί, νῦν δὲ θεῶν μέτοχοι.

Ἐπὶ Εὐρυπύλου, κειμένου ἐν Ὀρχομενῷ.

Πάτρη ἐν Ὀρχομενῷ Εὐαίμονος ἀγλαὸν υἱὸν
Εὐρύπυλον κρύπτει δακρυόεσσα κόνις.

Ἐπὶ Πολυποίτου καὶ Λεοντέως.

Ἄρχοντε Λαπιθῶν Πολυποίτης ἠδὲ Λεοντεὺς
Ἐν γαίῃ Μήδων τέρμ' ἀφίκοντο βίου.

Ἐπὶ Γουνέως.

Σῆμα τόδ' ἐστὶ Γουνῆ, ὁρᾷς· ψυχὴ δὲ θανόντος
Αἰθέρ' ἐς ὑγρὸν ἔβη· σῶμα δὲ πόντος ἔχει.

Ἐπὶ κενοταφίου Προθόου.

Σῶμα μὲν ἐν πόντῳ Προθόου, Τενθρηδόνος υἱοῦ,
Κεῖται· ἀνοίκτιστον δ' οὔνομα τύμβος ἔχει.

Ἐπὶ Ταλθυβίου κειμένου ἐν Μυκήνῃ.

Ταλθύβιον θεράποντα θεῶν κήρυκα καὶ ἀνδρῶν
Ὧδε Μυκηναίων δῆμος ἔθαψεν ἅπας.

Ἐπὶ Αὐτομέδοντος, κειμένου ἐν Τροίῃ.

Αὐτομέδοντ', Ἀχιλῆι ἐὺν καὶ πιστὸν ἑταῖρον,
Ἥδε κατεσκίασεν Τρωὰς ἄρουρα τάφῳ.

Ἐπὶ Ἕκτορος κειμένου ἐν Θήβαις.

Ἕκτορι τόνδε μέγαν Βοιώτιοι ἄνδρες ἔτευξαν
Τύμβον ὑπὲρ γαίης σῆμ' ἐπιγιγνομένοις.

Ἐπὶ Πυραίχμου, κειμένου ἐν Τροίᾳ.

Ἐλθὼν ἐξ Ἀμυδῶνος ἀπ' Ἀξίου ὧδε Πυραίχμης
Ὠκύμορος πάντων νόσφι φίλων ἔθανεν.

Podarcis, Sicyone.

Actoridem tellus eduxit Achiua Podarcem:
Compoſiti Sicyon puluerea oſſa tegit.

Philoctetis Minyæ.

Arcus Herculei cuſtos, Pœantia proles,
Hoc tegitur Minyæ poſt ſua fata ſolo.

Eumeli.

Subter me recubat, lethali ſorte potitus,
Admeti Eumelius, gente Pheretiades.

Podalirij & Machaonis in cenotaphio, Triccæ.

Ecce Aſclepiadæ, Podalirius atque Machaon,
Olim homines, at nunc numina ſancta deûm.

Eurypyli, Orchomeni.

Orchomeni patriæ prognatum Euæmone clarum
Eurypylum tellus hæc lacrymoſa tegit.

Polypœtis & Leontei.

Ductores Lapithûm, Polypœtes, atque Leonteus,
Medorum in terra lucem obiere ſuam.

Gunei in cenotaphio in Perthœbia.

Hoc habuit Guneus monumentũ. namq. anima vdũ
Aëra conſcendit. ſed mare corpus habet.

Prothoi in cenotaphio, in Magneſia.

Corpus habet pontus Prothoi, Tenthredine nati:
Iſte viri tumulus nomen inane gerit.

Talthybij, Mycenis.

Talthybiũ, famulũ & preconem hominũq. deûmq;
Hoc ciues cuncti compoſuere loco.

Automedontis, ad Troiam.

Pelidæ fidum atque probum ſociũ, Automedontem,
Hæc Troiana ſua terra recepit humo.

Hectoris, Thebis.

Herôum tibi Bœoti terram ſuper, Hector,
Hoc ſtruxere viri, lucida ſigna ſuis.

Pyræchmis, ad Troiam.

Axi Pyræchmes latice atque Anydone relicta,
Heic procul à notis diſsitus oppetiit.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΑΛΛΟΥΣ.

Ἐπὶ Λαομέδοντος.

Ἐνθάδε Περγαμίδην κεύθει χθὼν Λαομέδοντα
Ἵππων ὠκυπόδων εἵνεκ' ἀποφθίμενον.

Ἐπὶ Αἰήτου κειμένου ἐν Κολχίδι.

Αἰήτην Κόλχοισι πολυχρύσοισιν ἄνακτα
Ἐνθάδε πανδαμάτωρ μοῖρα θεῶν κτέρισε.

Ἐπὶ Ζήθου, κειμένου ἐν Θήβαις.

Ἑπταπύλων Θηβῶν βασιλεὺς ὅδε κεῖται ὑπὸ χθὼν
Ζῆθος, ὃν Ἀντιόπη γείνατο παῖδ' ἀγαθόν.

Ἐπὶ Ὀρφέως κειμένου ἐν Κικονίᾳ.

Θρήικα χρυσολύρην Οἰάγρου παῖδα θανόντα
Ὀρφέα ἐν χώρῳ τῷδε θέσαν Κίκονες.

Ἐπὶ Πυλάδου, κειμένου ἐν Φωκίδι.

Υἱὸς ὅδε Στροφίου Πυλάδης ἐν Φωκίδι γαίῃ
Κεῖται, ἐπεὶ πάντως μοῖραν ἔπλησε βίου.

ALIORVM QVORVNDAM EPITAPHIA EIVSDEM.

Laomedontis Ilij.

Pergameum tellus heic celat Laomedontem,
Veloces ob equos pluribus implicitum.

Æetæ, in Colchide.

Æten Colchorum moderatorem auriferorum
Omniuora hoc ſepelit ceſpite Parca deûm.

Zethi, Thebis.

Septifidas Thebas qui rexerat, hoc monumento
Zethus non mala ſtirps clauditur Antiopæ.

Orphei, in Ciconia.

Oeagri natum hoc Cicones texere ſepulchro
Orphea, quem decuit ſplendida Thraca lyra.

Pyladis, in Phocide.

Hic ſoboles Strophij, Pylades, ſub Phocide terra,
Tempora poſt vitæ cuncta peracta iacet.

EX ARISTOTELIS LIBRO DE NOBILITATE.

DE nobilitate autem planè dubito, quóſnam oporteat appellare nobiles. Nec immeritò dubitare me dixi. Nam & apud vulgus & apud ſapientes quædam in dubium vocantur, & quædam non apertè, quam facultatem habeant, declarantur. Videlicet an pretioſa, & ſtudio digna ſint: vel, vt Lycophron ſophiſta ſcripſit, aliquid omnino nouum. Idem vbi cum aliis bonis nobilitatem confert, formam ipſius obſcuram eſſe dicit: in verbis autem magnificentiam eius haberi: tanquam nobilitatis laus, propter quam appetitur, glorioſa quidem ſit, reuera autem ignobiles nihil à nobilibus differant.

Dubitatur autem, quemadmodum de ipſius boni eſſentia, ita & quóſnam oporteat appellari nobiles. Aliqui enim nobiles putant eſſe, qui ex bonis parentibus nati ſint, vt etiam Socrates. Nam propter Ariſtidis virtutem, etiam filiam eius generoſam eſſe dicunt. Simonidem verò interrogatum, nobiles qui eſſent, reſpondiſſe aiunt, illos qui maioribus longo tempore locupletibus nati fuiſſent: quod dictum quidam non rectè reprehendunt. Theognis verò dixit, homines laudare quidem nobilitatem, affinitatem autem potius inire cum ditioribus. An obſecro non præſtat ille, qui diues ipſe fuerit, quàm qui proauum, aut alium inter maiores ſuos diuitem habuerit, at ipſe pauper ſit? Sed cur non dixit, quòd oportet affines fieri diuitum potius, quàm nobilium? Nobiles enim ſunt priſci homines, noſtri verò temporis meliores. Atqui ſimiliter ita ſecum aliquis reputauerit, non eſſe nobiles ex maioribus olim diuitibus natos, ſed ex bonis iam longo tempore. Virtus enim recens antiquiori melior eſſe videtur, & vnumquenque plus à patre ſuo quàm auo accepiſſe. Præſtat autem, ſi quis ipſe virtutis amator ſit, quàm ſi talem auum, aut alium ex maioibus habuerit. Rectè loqui me dixit. Nónne igitur, inquam, quandoquidem in iſtorum neutro nobilitatem deprehendimus, alia ratione eam inquiremus? Quânam iſta? Quoniam nobilitas Græcè εὐγένεια vocatur, conſiderandum quòd εὖ dictio aliquid laude ſtudióque dignum ſignificet, vt εὐπρόσωπον, εὐόφθαλμον. Bonum enim aut pulchrum aliquid ſhis verbis indicatur. Maximè verò. Videlicet εὐπρόσωπον eſt, quod faciei: εὐόφθαλμον, quod oculi virtutem habet. Sic eſt. Porro genus aliud laudabile eſt, aliud vile, ſtudióque indignum. Ita profectò. Laude autem ſtudióve dignam rem quamlibet virtutis ſuæ meritò vocamus. Itaque genus etiam laudabile ſimiliter nominandum eſt. Nominandum. Conſtat igitur, inquam, eugeniam ſiue nobilitatem, generis virtutem eſſe.

Nunc igitur de illis conſtat, quæ pridem in dubium vocauimus, quam ob cauſam ex maioribus olim aut diuitibus aut bonis nati, nobiliores videantur eſſe illis qui bona propinquiora poſſident. Propinquius autem bona poſſidet, qui ipſe bonus fuerit, quàm qui auum habuerit virtutis ſtudioſum.

Ὅλως δὲ περὶ εὐγενείας ἐγὼ ἀπορῶ, τίνας χρὴ καλεῖν τοὺς εὐγενεῖς. εἰκότως γὰρ ἔφην τοῦτο διαπορεῖν. ἔν τε γὰρ παρὰ τῶν πολλῶν καὶ παρὰ τῶν σοφῶν, τὰ μὲν ἀμφισβητεῖται· τὰ δ' οὐ λέγεται σαφῶς, εὐθὺς τὰ περὶ τῆς δυνάμεως· λέγω δὲ τοῦτο πότερον τῶν τιμίων ἐστὶ καὶ σπουδαίων, ἢ καθάπερ Λυκόφρων ὁ σοφιστὴς ἔγραψε, κενόν τι πάμπαν. ἐκεῖνος γὰρ ἀντιπαραβάλλων ἑτέροις ἀγαθοῖς αὐτήν, εὐγένειαν μὲν οὖν ἧς ἀφανὲς τὸ κάλλος, ἐν λόγῳ δὲ τὸ σεμνόν, ὡς πρὸς δόξαν οὖσαν τὴν αἵρεσιν αὐτῆς· κατὰ δ' ἀλήθειαν, οὐθὲν διαφέροντας τοὺς ἀγενεῖς τῶν εὐγενῶν.

Ἀμφισβητεῖσθαι δὲ καθάπερ καὶ περὶ τοῦ πηλίκον ἀγαθόν ἐστι, οὕτω καὶ τίνας δεῖ καλεῖν εὐγενεῖς. οἱ μὲν γὰρ τοὺς ἐξ ἀγαθῶν γονέων, εὐγενεῖς εἶναι νομίζουσι, καθάπερ καὶ Σωκράτης. διὰ γὰρ τὴν Ἀριστείδου ἀρετήν, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ γενναίαν εἶναι. Σιμωνίδην δέ φασιν ἀποκρίνασθαι διερωτώμενον τίνες εὐγενεῖς, τοὺς ἐκ πάλαι πλουσίων φάναι· καίτοι κατὰ τοῦτον τὸν λόγον οὐκ ὀρθῶς ἐπιτιμῶσι. Θέογνις δ' ὁ ποιητὴς ὁ ποιήσας,

Ὡς τὴν μὲν εὐγένειαν αἰνοῦσι βροτοί,
Μᾶλλον δὲ κηδεύουσι τοῖσι πλουσίοις.

ἢ πρὸς Διὸς οὐχ αἱρετώτερος ὁ πλουτῶν αὐτός, ἢ οὗ ὁ πρόπαππος, ἢ τῶν προγόνων τις πλούσιος ἦν, αὐτὸς δὲ πένης; πῶς γὰρ οὐκ εἶπε, καὶ δέοιτ' ἂν κηδεύειν τοῖς πλουσίοις μᾶλλον, ἢ τοῖς εὐγενέσιν; εὐγενεῖς γὰρ οἱ παλαιοί· κρείττους δὲ οἱ νέοι. οὐκοῦν ὁμοίως κἄν τις ὑπολαμβάνῃ, οὐ τοὺς εὐγενεῖς εἶναι τοὺς ἐκ πάλαι πλουσίων, ἀλλὰ τοὺς ἐξ ἀγαθῶν πάλαι. κρείττων γὰρ ἂν δόξειεν ἀρχαίας ἀρετῆς, πρόσφατος· καὶ μετέχειν μᾶλλον ἕκαστον πατρός, ἢ προπάππου. αἱρετώτερον δ' αὐτὸν εἶναι σπουδαῖον, ἀλλ' οὐ τὸν πρόπαππον, ἢ τινὰ τῶν ἄλλων προγόνων. ὀρθῶς ἔφη λέγειν. ἆρ' οὖν οὐκ ἐπεὶ ἐν μηδετέρῳ τούτων ὁρῶμεν τὴν εὐγένειαν, σκεπτέον ἄλλον τρόπον; τίνα τοῦτον οἴοιτε; σκεπτέον δ' ἔφη τὸ εὖ σημαίνειν τι δήπου τῶν ἐπαινετῶν καὶ σπουδαίων, οἷον τὸ εὐπρόσωπον, καὶ τὸ εὐόφθαλμον, ἀγαθὸν γάρ τι ἢ καλόν, σημαίνει κατὰ τοῦτον τὸν λόγον. πάνυ γε εἶπεν. οὐκοῦν εὐπρόσωπον μέν ἐστι, τὸ ἔχον ἀρετὴν προσώπου· εὐόφθαλμον δέ, τὸ ὀφθαλμοῦ ἀρετήν. οὕτως, εἶπεν. ἀλλὰ μὴν ἔστι γένος τὸ μὲν σπουδαῖον, τὸ δὲ φαῦλον, ἀλλ' οὐ σπουδαῖον. πάνυ γε εἶπε. σπουδαῖον δέ γε φαμὲν ἕκαστον κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν εἶναι. ὥστε καὶ γένος σπουδαῖον ὡσαύτως. οὕτως, εἶπε. δῆλον ἄρ' ἔφην, ὅτι ἐστὶν ἡ εὐγένεια, ἀρετὴ γένους.

Φανερὸν τοίνυν, ἔφην ἐγώ, περὶ ὧν πάλαι διηπορήσαμεν, διὰ τί ποτε οἱ ἐκ πάλαι πλουσίων, ἢ οἱ ἐκ πάλαι σπουδαίων εὐγενέστεροι δοκοῦσιν εἶναι μᾶλλον τῶν συνεγγὺς τἀγαθὰ κεκτημένων. αὐτὸς γὰρ ἐγγύτερος σπουδαῖος ὤν, ἢ πάππου σπουδαίου τετυχηκώς.

ὥστ' εἴη ἂν εὐγενής, ὁ ἀγαθὸς ἀνήρ. καί τινες εἰρήκασιν οὕτως ἐκ τοῦ διελέγχειν προσποιούμενοι τὸν συλλογισμὸν τῆς εὐγενείας, ὥσπερ φησὶ καὶ Εὐριπίδης, οὐχὶ τῶν ἔκπαλαι σπουδαίων, εὐγένειαν φάμενος εἶναι· ἀλλ' εἴς τις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἁπλῶς. τὸ δ' οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ὀρθῶς ζητοῦσιν οἱ τὴν ἀρχαίαν ἀρετὴν προστιθέντες. τὰ δ' αἴτια εἴπομεν· τουτέστιν, ὅτι ἡ μὲν εὐγένειά ἐστιν, ἀρετὴ γένους· ἡ δ' ἀρετή, σπουδαῖον. σπουδαῖον δ' ἐστὶ γένος, ἐν ᾧ πολλοὶ σπουδαῖοι πεφύκασιν ἐγγίνεσθαι. συμβαίνει δὲ τὸ τοιοῦτον, ὅταν ἐγγένηται ἀρχὴ σπουδαία ἐν τῷ γένει. ἡ γὰρ αὐτὴ τοιαύτην ἔχει τὴν δύναμιν, πολλὰ παρασκευάζειν οἷα περ αὐτή· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀρχῆς ἔργον ποιῆσαι εἶναι αὐτή, ἕτερα πολλά. ὅταν οὖν ἐγγένηται τοιοῦτος εἷς τις ἐν τῷ γένει, καὶ οὕτω σπουδαῖος, ὥστ' ἔχειν τὸ ἀπ' ἐκείνου ἀγαθὸν πολλὰς γενεάς, τοῦτο σπουδαῖον ἀνάγκη εἶναι τὸ γένος. πολλοὶ γὰρ ἔσονται σπουδαῖοι ἄνθρωποι, ἄν τε ἀνθρώπων ᾖ τὸ γένος, ἄν τε ἵππων, ἵπποι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων. ὥστ' εὐλόγως, οὐχ οἱ πλούσιοι, οὐδ' οἱ ἀγαθοί· ἀλλ' οἱ ἔκπαλαι πλουσίων, ἢ ἔκπαλαι ἀγαθῶν, εὐγενεῖς εἶεν ἄν. ζητεῖ γὰρ ὁ λόγος τἀληθῆ. ἀρχὴ γὰρ ἄνωθεν πάντων. οὐ μὴν, ἀλλ' οὐδ' οἱ ἐκ προγόνων ἀγαθῶν, εὐγενεῖς πάντες, ἀλλ' ὅσοι τυγχάνουσιν ἀρχηγοὶ τῶν προγόνων ὄντες. ὅταν μὲν οὖν αὐτὸς ἀγαθός, μὴ ἔχει δὲ τοιαύτην δύναμιν τῆς φύσεως, ὡς τίκτειν πολλοὺς ὁμοίως, οὐκ ἔχει ἀρχὴν τοιαύτην δύναμιν ἐν τούτοις. ἀρχὴ τοῦ γένους, καὶ εὐγενεῖς οἱ ἀπὸ τούτου τοῦ γένους ὄντες, οὐκ ἐὰν ὁ πατὴρ εὐγενὴς ᾖ, ἀλλ' ἐὰν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ γένους. οὐ γὰρ δι' αὑτὸν ὁ πατὴρ ἐγέννησεν ἀγαθόν, ἀλλ' ὅτι ἐκ τοιούτου γένους ἦν.

Itaque nobilis fuerit, quicunque bonus eſt. Sic enim aliqui ſyllogiſmo colligunt, redarguere volentes illos qui aliter ſentiunt. Euripides etiam nobilem eſſe ait, non qui maioribus longo iam tempore bonis natus ſit, ſed qui vir bonus ipſefuerit ſimpliciter. Verùm non ita ſe res habet, ſed rectè quæſtionem prædictam mouent, qui virtutem antiquam præponunt. Cauſas iam diximus: quoniam videlicet nobilitas, virtus eſt generis. Virtus autem res laudabilis ſtudióque digna eſt. Item genus, in quo multi ſtudioſi boniquе fuerint, laudem ſtudiúmque meretur. Fit autem tale genus, cùm principium eius laudabile fuerit. Principium enim hanc facultatem habet, vt multa efficiat quale ipſum eſt. Hoc opus, hæc vis eſt principij, vt plurima ſibi reddat ſimilia. Cùm igitur vnus talis in aliquo genere fuerit, adeóque bonus, vt virtus ab ipſo in multas ætates transfundatur, hoc certè genus omni laude ſtudióque digniſſimum erit. Sic enim permulti fient ſtudioſi homines, ſi genus humanum ſit: nam in equis etiam, & canibus, aliiſque animalibus eadem ratio eſt. Proinde meritò non diuites, neque boni, ſed qui à priſcis diuitibus aut antiquis bonis deſcenderint, nobiles iudicandi ſunt, ſi veritatem inquiras. omnium enim principium longa retro origine deducitur. At neque ſimpliciter nobiles ſunt, qui à bonis maioribus nati fuerint: ſed illi tantum qui progenitores ſeu generandi autores eſſe poſſunt. Si quis igitur ipſe bonus eſt, non pollet autem hac naturæ facultate, vt multo ſibi ſimiles generet, principij rationem ad poſteritatem non habet. Principium itaque generis tale ſit, & nobiles inde oriundi. Non ſufficit autem patrem eſſe virum excellentem, ſed antiquum generis autorem talem fuiſſe oportet. Neque enim pater per ſe bonum genuit, ſed quia ex tali genere erat.

ΕΚ ΤΟΥ ΕΥΔΗΜΟΥ, ΠΛΟΥταρχος ἐν τῷ πρὸς Ἀπολλώνιον παραμυθητικῷ.

ΤΟῦτο δέ φησιν Ἀριστοτέλης καὶ τὸν Σειληνὸν συλληφθέντα τῷ Μίδᾳ ἀποφήνασθαι. βέλτιον δ' αὐτὰς τὰς τοῦ φιλοσόφου λέξεις παραθέσθαι. φησὶ δ' ἐν τῷ Εὐδήμῳ ἐπιγραφομένῳ, ἢ Περὶ ψυχῆς, ταυτί.

Διόπερ ὦ κράτιστε πάντων καὶ μακαριστότατε, καὶ πρὸς τῷ μακαρίους καὶ εὐδαίμονας εἶναι τοὺς τετελευτηκότας νομίζειν, καὶ τὸ ψεύσασθαί τι κατ' αὐτῶν, καὶ τὸ βλασφημεῖν, οὐχ ὅσιον, ὡς κατὰ βελτιόνων, ἡγούμεθα, καὶ κρειττόνων ἤδη γεγονότων. καὶ ταῦθ' οὕτως ἀρχαῖα καὶ παλαιὰ διατελεῖ νενομισμένα παρ' ἡμῖν, ὥστε τὸ παράπαν οὐδεὶς οἶδεν οὔτε τοῦ χρόνου τὴν ἀρχὴν, οὔτε τὸν θέντα πρῶτον, ἀλλὰ τὸν ἄπειρον αἰῶνα τυγχάνουσι διὰ τέλους οὕτω νενομισμένα. πρὸς δὲ δὴ τούτοις, διὰ στόματος ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὁρᾷς, ὡς ἐκ πολλῶν ἐτῶν ἐκ παλαιοῦ χρόνου περιφέρεται θρυλλούμενον. Τί τοῦτ', ἔφη, κἀκεῖνος ὑπολαβών, Ὡς ἄρα μὴ γενέσθαι μὲν, ἔφην, ἄριστον πάντων, τὸ δὲ τεθνάναι τοῦ ζῆν ἐστὶ κρεῖττον. καὶ πολλοῖς οὕτω παρὰ τοῦ δαιμονίου μεμαρτύρηται. τοῦτο μὲν ἐκεῖνο τῷ Μίδᾳ λέγουσι δή που μετὰ τὴν θήραν ὡς ἔλαβε τὸν Σειληνὸν, διερωτῶντι καὶ πυνθανομένῳ τί ποτέ ἐστι τὸ βέλτιον τοῖς ἀνθρώποις,

EX EVDEMO, ARISTOTELIS dialogo.

PLVTARCHVS IN CONSOLAtione ad Apollonium.

Interprete Guillelmo Xylandro.

HOc ipſum Ariſtoteles ait, Silenum, cùm captiuus ad Midam adduceretur, pronunciaſſe: cuius hæc ſunt (præſtat enim opinor ipſa apponere) Eudemo ſiue libro de animo, verba. Itaque, inquit, præſtantiſſime omnium & beatiſſime, cùm felices cenſemus eſſe & beatos qui vita hac defuncti ſunt, tum nefas putamus quicquam de iis falsò aut contumelioſè dicere: quippe qui melioris iam præſtantioriſq; naturæ facti ſint compotes. Atq; hæc noſtra ſentẽtia ita vetuſta eſt, vt eius & initiũ & autor prorſus ignorentur, ſed ab infinita vſq; æternitate continẽter ea ſic eſt propagata. Ad hęc, vides in ore hominib. eſſe omnib. iam inde à multis annis tritũ illud: Quódnam? inquit ille. Quòd (ait) omniũ optimũ eſt non naſci: præſtat autẽ mori quàm viuere: eiúſq; rei multis ſunt diuinit⁹ perhibita teſtimonia. Atq; huc pertinet quod narratur, Silenũ à Mida iſto captũ, & à venatione ei ſcitãti Quidnam optimum homini,

maximéque expetendum eſſet, principiò reſpondere noluiſſe, vocémque compreſſiſſe. tandem cùm vrgendi vt aliquid diceret, finem nullum Midas faceret, in hæc inuitum erupiſſe verba: Ærumnoſi genij, & difficilis fortunæ ſemen in dies durans, quorſum me cogitis ea vobis dicere, quæ vobis neſcire erat melius? maximè enim vacantes dolore viuunt, qui ſua ignorant mala. Hominibus autem omnino optimum eſt non naſci, neque participem fieri præſtantioris naturæ. optimum enim omnibus vtriuſque ſexus hominibus hoc eſt. proximum huic, & inter ea quæ conſequi homo poſſit, primum eſt, quàm celerrimè mori.

καὶ τί τὸ πάντων αἱρετώτατον, τὸ μὲν πρῶτον οὐδὲν ἐθέλειν εἰπεῖν, ἀλλὰ σιωπᾶν ἀρρήτως. ἐπεὶ δέ ποτε μόλις πᾶσαν μηχανὴν μηχανώμενος προσηγάγετο φθέγξασθαί τι πρὸς αὐτόν, οὕτως ἀναγκαζόμενος, εἰπεῖν, Δαίμονος ἐπιπόνου καὶ τύχης χαλεπῆς ἐφήμερον σπέρμα, τί με βιάζεσθε λέγειν ἃ ὑμῖν ἄρειον μὴ γνῶναι; μετ᾽ ἀγνοίας γὰρ τῶν οἰκείων κακῶν, ἀλυπότατος ὁ βίος. ἀνθρώποις δὲ πάμπαν οὐκ ἔστι γενέσθαι τὸ πάντων ἄριστον, οὐδὲ μετασχεῖν τῆς τοῦ βελτίστου φύσεως. ἄριστον γὰρ πᾶσι καὶ πάσαις τὸ μὴ γενέσθαι· τὸ μέντοι μετὰ τοῦτο, καὶ τὸ πρῶτον τῶν ἄλλων ἀνυστόν, δεύτερον δέ, τὸ γενομένους ἀποθανεῖν ὡς τάχιστα.

ΕΚ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΟΣ Φαίδωνα ὑπομνημάτων.

ΟΤι ὁ Ἀριστοτέλης, ἐν τῷ Εὐδήμῳ οὕτως ἐπιχειρεῖ. Τῇ ἁρμονίᾳ ἐναντίον ἐστὶν ἡ ἀναρμοστία· τῇ δὲ ψυχῇ οὐδὲν ἐναντίον. οὐσία γάρ· καὶ τὸ συμπέρασμα δῆλον. Ἔτι, εἰ ἡ ἀναρμοστία τῶν στοιχείων τοῦ ζώου νόσος, ἡ ἁρμονία εἴη ὑγεία, ἀλλ᾽ οὐχὶ ψυχή. Εἶτ᾽ ἐξῆς. Τὸ τρίτον ταὐτὸν τῷ ἐν Εὐδήμῳ δευτέρῳ· τέταρτον δέ, εἰ μὴ ἁρμονία αἴσθησις, ἢ θυμός, ἢ ἐπιθυμία, ἢ δόξα, ἢ διάνοια, ἢ νοῦς, ἁπλοῦν τι ἑκάστη ἑκάστου ἐνέργεια. καί τις ἂν εἴη ἑκάστη ἁρμονία, οὐκ ἂν ἔχοι τις ἀφορίσαι ῥᾳδίως, οὐδ᾽ ἄρα ἡ ὅλη ψυχή.

CICERO DE DIVINAtione I.

QVid ſingulari vir ingenio Ariſtoteles & pene diuino? ipſéne errat, an alios vult errare? cùm ſcribit, Eudemum Cyprium, familiarem ſuum, iter in Macedoniam facientem Pheras veniſſe: quæ erat vrbs in Theſſalia tum admodum nobilis, ab Alexandro autem tyranno, è crudeli dominatu premebatur. In eo igitur oppido ita grauiter ægrum Eudemum fuiſſe, vt omnes medici diffiderent: ei viſum eſſe in quiete egregia facie iuuenem dicere fore vt breui conualeſceret, paucíſque diebus interiturum Alexandrum tyrannum, ipſum autem Eudemum quinquennio poſt domum eſſe rediturum. Atque ita quidem prima ſtatim ſcribit Ariſtoteles conſecuta, & conualuiſſe Eudemum, & ab vxoris fratribus interfectum tyrannum: quinto autem anno exeunte, cùm eſſet ſpes ex illo ſomnio in Cyprum illum ex Sicilia eſſe rediturum, præliantem eum ad Syracuſas occidiſſe: ex quo ita illud ſomnium eſſe interpretatum, vt cùm animus Eudemi ex corpore exceſſerit, tum domum reuertiſſe videatur.

ΕΚ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πρὸς Εὔδημον Ἐλεγείων.

* * * * *

Ἐλθὼν δ᾽ εἰς κλεινὸν Κεκροπίης δάπεδον,
Εὐσεβέως σεμνῆς φιλίης ἱδρύσατο βωμόν,
Ἀνδρός, ὃν οὐδ᾽ αἰνεῖν τοῖσι κακοῖσι θέμις.
Ὃς μόνος ἢ πρῶτος θνητῶν κατέδειξεν ἐναργῶς
Οἰκείῳ τε βίῳ καὶ μεθόδοισι λόγων,
Ὡς ἀγαθός τε καὶ εὐδαίμων ἅμα γίνεται ἀνήρ·
Οὐ νῦν ἔστι λαβεῖν οὐδενὶ ταῦτα ποτέ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕλους Πολιτειῶν.

Διογένης ὁ Λαέρτιος ἐν τῷ τῶν Ἀριστοτέλους βιβλίων καταλόγῳ.

Πολιτεῖαι πόλεων δυοῖν δεούσαιν ἑξήκοντα καὶ ἑκατόν. καὶ ἰδίᾳ δημοκρατικαί, ὀλιγαρχικαί, ἀριστοκρατικαί, καὶ τυραννικαί.

ΑΜΜΩΝΙΟΣ ΕΝ ΤΩ ΑΡΙστοτέλους βίῳ.

Ἀμέλει καὶ συνωδεύσεν αὐτῷ [Ἀλεξάνδρῳ] μέχρι καὶ ἔσω Βραχμάνων, ἔνθ᾽ ἔγραψε τὰς διακοσίας πεντήκοντα πέντε πολιτείας.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΕΝ ΤΩ ΤΕΛΕΙ τῶν Νικομαχείων.

Πρῶτον μὲν οὖν εἴ τι κατὰ μέρος εἴρηται καλῶς ὑπὸ τῶν προγενεστέρων, πειραθῶμεν ἐπελθεῖν. εἶτα ἐκ τῶν συνηγμένων Πολιτειῶν θεωρῆσαι τὰ ποῖα σώζει καὶ φθείρει τὰς πόλεις.

ΣΤΡΑΒΩΝ, ζ΄ Γεωγραφουμένων.

Ὅτι δὲ πλανῆτες, καὶ μετ᾽ ἐκείνων καὶ χωρίς, καὶ ἐκ παλαιοῦ, καὶ αἱ Ἀριστοτέλους Πολιτεῖαι δηλοῦσιν. ἐν μὲν γὰρ τῇ Ἀκαρνάνων φησί, τὸ μὲν ἔχειν αὐτῆς Κουρῆτας. τὸ δὲ προσεσπέριον Λέλεγας, εἶτα Τηλεβόας. ἐν δὲ τῇ τῶν Αἰτωλῶν, τοὺς νῦν Λοκρούς, Λέλεγας καλεῖ. κατασχεῖν δὲ καὶ τὴν Βοιωτίαν αὐτούς φησιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ Ὀπουντίων καὶ Μεγαρέων· ἐν δὲ τῇ Λευκαδίων καὶ αὐτόχθονά τινα Λέλεγα ὀνομάζει, τούτου δὲ θυγατριδοῦν Τηλεβόαν. τοῦ δὲ παῖδας δύο καὶ εἴκοσι Τηλεβόας· ὧν τινὰς οἰκῆσαι τὴν Λευκάδα.

M. Tullius Cicero De finibus lib. V.

Omnium ferè ciuitatum, non Græciæ ſolùm, ſed etiam Barbariæ, ab Ariſtotele mores, inſtituta, diſciplinas: à Theophraſto etiam leges cognouimus.

Varro De lingua Latina lib. VI.

Hoc factitatum Ariſtoteles ſcribit in libro qui inſcribitur Νόμιμα βαρβαρικά.

ΕΚ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ.

ΑΘΗΝΑΙΩΝ πολιτεία.

Ἁρποκρατίων ἐν τῷ Στρατεία. Τίς ἦν ἐν τοῖς ἐπωνύμοις στρατεία, δεδήλωκεν Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ, λέγων· Εἰσὶ γὰρ ἐπώνυμοι δέκα μὲν οἱ τῶν φυλῶν. δύο δὲ καὶ τεσσαράκοντα οἱ τῶν ἡλικιῶν. οἱ δὲ ἔφηβοι ἐγγραφόμενοι, πρότερον μὲν εἰς λελευκωμένα γραμματεῖα ἐνεγράφοντο. καὶ ἐνεγράφοντο αὐτοῖς ὅ,τε ἄρχων ἐφ' οὗ ἐπεγράφησαν, καὶ ὁ ἐπώνυμος ὁ τῷ προτέρῳ ἔτει δεδιῃτηκώς. νῦν δὲ εἰς τὴν βουλὴν ἀναγράφονται. Καὶ μετ' ὀλίγα. χρῶνται δὲ τοῖς ἐπωνύμοις καὶ πρὸς τὰς στρατείας· καὶ ὅταν ἡλικίαν ἐκπέμπωσι, προγράφουσιν ἀπὸ τίνος ἄρχοντος ἐπωνύμου μέχρι τίνος δεῖ στρατεύεσθαι.

ΑΙΓΙΝΗΤΩΝ πολιτεία.

Ἀθήναιος ἐν τῷ ϛ. τῶν Δειπνοσοφ. Ἀριστοτέλης δ' ἐν Αἰγινητῶν πολιτείᾳ, καὶ παρὰ τούτοις φησὶ γενέσθαι ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα μυριάδας δούλων.

ΑΙΤΩΛΩΝ πολιτεία.

Στράβων Γεωγραφουμένων ζ. Κεῖται ἐν τοῖς περὶ ὀλίγου.

ΑΚΑΡΝΑΝΩΝ πολιτεία.

Στράβων ἐν τῷ ζ'. Καὶ τοῦτο ζήτει ἐν τοῖς πρότερον κειμένοις.

ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης ἐν τῷ κη'. τῆς τετάρτης. Ἀριστοτέλης δ' ἐν τῇ μὲν Ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ προειπὼν ὡς ἐζημιοῦντο πεντήκοντα λίτραις, ἐπάγει, ἡ δὲ λίτρα δύναται ὀβολὸν Αἰγιναῖον. ἐν δὲ Ἱμεραίων πολιτείᾳ φησὶν, ὡς οἱ μὲν Σικελιῶται τοὺς δύο χαλκοῦς ἑξᾶντα καλοῦσι· τὸν δὲ ἕνα, οὐγκίαν. τὸν δὲ ὀβολὸν, λίτραν. τὸν δὲ Κορίνθιον στατῆρα, δεκάλιτρον, ὅτι δέκα ὀβολοὺς δύναται.

ΑΜΒΡΑΚΙΩΤΩΝ πολιτεία.

Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ Δεξαμεναί. Τὸ ἐθνικὸν Δεξαμεναῖος, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶν ἐν τῇ Ἀμβρακιωτῶν πολιτείᾳ.

ΑΡΓΕΙΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης βιβ. ι. κεφ. μϛ'. Εἴη δ' ἂν καὶ φειδώνιόν τι ἀγγεῖον ἐλαιηρὸν, ἀπὸ τῶν Φειδωνίων μέτρων ὠνομασμένον· περὶ ὧν ἐν Ἀργείων πολιτείᾳ Ἀριστοτέλης λέγει.

ΑΡΚΑΔΩΝ πολιτεία.

Ἁρποκρατίων, ἐν τῷ Μυρίοι. Διείλεκται δὲ περὶ αὐτῶν καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ κοινῇ Ἀρκάδων πολιτείᾳ ἀρχόμενος τοῦ βιβλίου.

ΒΟΤΤΙΑΙΩΝ πολιτεία.

Πλούταρχος ἐν Θησεῖ. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Βοττιαίων πολιτείᾳ δῆλός ἐστιν οὐ νομίζων ἀναιρεῖσθαι τοὺς παῖδας ὑπὸ Μίνω, ἀλλὰ θητεύοντας ἐν τῇ Κρήτῃ καταγηράσκειν. καί ποτε Κρῆτας εὐχὴν παλαιὰν ἀποδιδόντας, ἀνθρώπων ἀπαρχὴν εἰς Δελφοὺς ἀποστέλλειν· τοῖς δὲ πεμπομένοις ἀναμιχθέντας ἐκγόνους ἐκείνων συνεξελθεῖν. ὡς δὲ οὐκ ἦσαν ἱκανοὶ τρέφειν ἑαυτοὺς αὐτόθι, πρῶτα μὲν εἰς Ἰταλίαν διαπεράσαι, κἀκεῖ κατοικεῖν περὶ τὴν Ἰαπυγίαν. ἐκεῖθεν δὲ αὖθις εἰς Θρᾴκην κομισθῆναι, καὶ κληθῆναι Βοττιαίους· διὸ τὰς κόρας τῶν Βοττιαίων θυσίαν τινὰ τελούσας ἐπᾴδειν, Ἴωμεν εἰς Ἀθήνας.

ΓΕΛΩΩΝ πολιτεία.

Ἐν τοῖς εἰς τὸν Πίνδαρον σχολίοις, Πυθιονικ. εἰδ. α. Φησὶ γάρ που καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ τῶν Γελῴων πολιτείᾳ, Γέλωνα τὸν τοῦ Ἱέρωνος ἀδελφὸν, ὑδέρῳ νοσήματι τὸν βίον τελευτῆσαι. αὐτὸν δὲ τὸν Ἱέρωνα ἐν τῇ τῶν Συρακουσίων πολιτείᾳ δυσουρίᾳ δυστυχῆσαι.

ΔΗΛΙΩΝ πολιτεία.

Διογένης ὁ Λαέρτιος ἐν τῷ Πυθαγόρᾳ. Ἀμέλει καὶ βωμὸν προσκυνῆσαι μόνον τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ γενέτορος, ὅς ἐστιν ὄπισθεν τοῦ Κερατίνου, διὰ τὸ πυροὺς καὶ κριθὰς καὶ τὰ πόπανα μόνα τίθεσθαι ἐπ' αὐτοῦ ἄνευ πυρὸς, ἱερεῖον δὲ μηδὲν, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν Δηλίων πολιτείᾳ.

ΕΥΒΟΕΩΝ πολιτεία.

Στράβων, Γεωγραφουμένων, θ'.

ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ πολιτεία.

Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ Ἀμύμναι. Ἀμύμναι ἔθνος Θεσπρωτικὸν — μέρος τινὲς Ἀμύμναι. καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ τῶν Ἠπειρωτῶν πολιτείᾳ.

ΘΕΤΤΑΛΩΝ πολιτεία.

Ἀθήναιος Δειπνοσοφ. ιδ'. Ἀριστοτέλης δ' ἐν τῇ Θετταλῶν πολιτείᾳ θηλυκῶς λέγεσθαί φησιν ὑπὸ Θετταλῶν τὴν ἄγυιαν.

ΙΘΑΚΗΣΙΩΝ πολιτεία.

Ἰωάννης ὁ Τζέτζης ἐν τοῖς εἰς Λυκόφρονα. Ἀριστοτέλης φησὶν ἐν Ἰθακησίων πολιτείᾳ, Εὐρυτᾶνας ἔθνος εἶναι τῆς Αἰτωλίας, ὀνομασθὲν ἀπὸ Εὐρύτου, παρ' οἷς εἶναι μαντεῖον Ὀδυσσέως.

ΙΜΕΡΑΙΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης ἐν τῷ κη'. τῆς τετάρτης. Ἀριστοτέλης ἐν τῇ μὲν Ἀκραγαντίνων πολ. καὶ τὰ ἑξῆς, ὡς κεῖται ἀνωτέρω ἐν τῇ Ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ.

ΚΑΡΩΝ πολιτεία.

Ἀπολλώνιος ἐν Θαυμασίαις ἱστορίαις ια. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν Νομίμοις Βαρβαρικοῖς τῆς Καρίας *σκορπίοι γίνονται, οἳ τοὺς μὲν ξένους πατάξαντες, οὐ λίαν ἀδικοῦσι· τοὺς δ' ἐπιχωρίους παραυτὰ ἀποκτείνουσι.

ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ πολιτεία.

Ἐκ τῶν εἰς τὸ δ' τῶν τοῦ Ἀπολλωνίου Ἀργοναυτικῶν σχολίων. Ἡ δὲ Κέρκυρα πρότερον μὲν Δρεπάνη ἐκαλεῖτο, εἶτα Σχερία. ἀποδίδωσι δὲ τὴν αἰτίαν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Κερκυραίων πολιτείᾳ. Φησὶ γάρ που Δήμητρα φοβουμένην μὴ οἱ ἐκ τῆς ἠπείρου ἐρ-

χόμενοι ποταμοὶ ἤπειρον αὐτὴν ποιήσωσι, δεηθῆναι Ποσειδῶνος, ἀποστρέψαι τὰ τῶν ποταμῶν ῥεύματα. ἐπινευσθέντος οὖν τούτων, αὐτὴ Δρεπάνης σχέσιν ὀνομασθῆναι. Δρεπάνη δὲ ἐκαλεῖτο, διὰ τὸ τὴν Δήμητρα αἰτησαμένην δρέπανον παρ' Ἡφαίστου, τοὺς Τιτᾶνας διδάξαι θερίζειν· εἶτα αὐτὸ κρύψαι εἰς τὸ παρὰ θαλάσσιον μέρος τῆς νήσου. περικλυζούσης δὲ τῆς θαλάσσης, ὅμοιον γενέσθαι τὴν θέσιν τῆς γῆς δρεπάνῃ.

ΚΙΑΝΩΝ πολιτεία.

Εν τοῖς εἰς Απολλώνιον τὸν τῶν Αργοναυτικῶν ποιητὴν σχολίοις, α. Εστι δὲ [ἡ Κίος] πόλις Μυσίας, ἀπὸ Κίου τοῦ ἀφηγησαμένου τῆς Μιλησίων ἀποικίας, ὡς ἱστορεῖ Αριστοτέλης ἐν Κιανῶν πολιτείᾳ.

ΚΟΛΟΦΩΝΙΩΝ πολιτεία.

Αθήναιος ἐν τῇ ιδ. Ην δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς ἑώραις τὶς ἐπ' Ηριγόνῃ, ἣν καὶ ἀλῆτιν λέγουσιν ᾠδήν. Αριστοτέλης γοῦν ἐν τῇ Κολοφωνίων πολιτείᾳ φησίν· ἀπέθανε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Θεόδωρος ὕστερον βιαίῳ θανάτῳ. λέγεται δὲ γενέσθαι τρύφων τὶς, ὡς ἐκ τῆς ποιήσεως δῆλόν ἐστιν· ἔτι γὰρ καὶ νῦν αἱ γυναῖκες ᾄδουσιν αὐτοῦ μέλη περὶ τὰς ἑώρας.

ΚΥΘΝΙΩΝ πολιτεία.

Αρποκρατίων, ἐν τῷ Κύθνιοι. Κύθνος, μία τῶν Κυκλάδων νήσων. Αριστοτέλης ἐν τῇ Κυθνίων πολιτείᾳ.

ΚΥΜΑΙΩΝ πολιτεία.

Εν τοῖς εἰς τὸν Σοφοκλέους Οἰδίποδα τύραννον σχολίοις, Οτι δὲ νεώτερον τὸ τοῦ τυράννου ὄνομα, δῆλον. οὔτε γὰρ Ομηρος, οὔτε Ησίοδος, οὔτε ἄλλος οὐδεὶς τῶν παλαιῶν, τύραννον ἐν τοῖς ποιήμασιν ὀνομάζει. ὁ δὴ Αριστοτέλης ἐν Κυμαίων πολιτείᾳ, τοὺς τυράννους φησὶ τὸ πρότερον Αἰσυμνήτας προσαγορεύεσθαι. εὐφημότερον γ' ἐκεῖνο τοὔνομα.

ΚΥΠΡΙΩΝ πολιτεία.

Αρποκρατίων. Ανακτες καὶ ἄνασσαι· οἱ μὲν υἱοὶ καὶ ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως, καλοῦνται ἄνακτες· αἱ δὲ ἀδελφαὶ καὶ γυναῖκες, ἄνασσαι. Αριστοτέλης ἐν τῇ Κυπρίων πολιτείᾳ.

ΚΥΡΗΝΑΙΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης ἐν τῷ θ.

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ πολιτεία.

Αρποκρατίων. Μόρων, συντάγματά τινα Λακωνικὰ οὕτω καλεῖται. διείλεκται δὲ περὶ τούτων Αριστοτέλης ἐν τῇ Λακεδαιμονίων πολιτείᾳ. φησὶ δὲ ὡς εἰσὶ μοῖραι [μόραι] ὠνομασμέναι, καὶ διῄρηνται εἰς τὰς μοίρας Λακεδαιμόνιοι πάντες.

ΛΕΥΚΑΔΙΩΝ πολιτεία.

Στράβων Γεωγραφουμένων. Κεῖται ἤδη καὶ τοῦτο.

ΛΟΚΡΩΝ πολιτεία.

Κλήμης ὁ Αλεξανδρεύς, Στρωματέων α. Χαμαιλέων ὁ Ηρακλεώτης ἐν τῷ περὶ μέθης, καὶ Αριστοτέλης ἐν τῇ Λοκρῶν πολιτείᾳ Ζάλευκον τὸν Λοκρὸν παρὰ τῆς Αθηνᾶς τοὺς νόμους λαμβάνειν ἀπομνημονεύουσι.

ΜΑΣΣΑΛΙΩΤΩΝ πολιτεία.

Αθήναιος Δειπνοσοφιστῶν ιγ. Τὸ ὅμοιον ἱστορεῖ γενέσθαι καὶ Αριστοτέλης ἐν τῇ Μασσαλιωτῶν πολιτείᾳ· γράφων οὕτως· Φωκαεῖς οἱ ἐν Ιωνίᾳ ἐμπορίᾳ χρώμενοι ἔκτισαν Μασσαλίαν. Εὔξενος δὲ ὁ Φωκαεὺς Νάνῳ τῷ βασιλεῖ, τοῦτο δ' ἦν αὐτῷ ὄνομα, ἦν ξένος. οὗτος ὁ Νάνος ἐπιτελῶν γάμους τῆς θυγατρὸς, κατὰ τύχην παραγενόμενον τὸν Εὔξενον παρακέκληκεν ἐπὶ τὴν θοίνην. ὁ δὲ γάμος ἐγίνετο τόνδε τὸν τρόπον· ἔδει μετὰ τὸ δεῖπνον εἰσελθοῦσαν τὴν παῖδα, φιάλην κεκερασμένην ᾧ βούλοιτο δοῦναι τῶν παρόντων μνηστήρων· ᾧ δὲ δοίη, τοῦτον εἶναι νυμφίον. ἡ δὲ παῖς εἰσελθοῦσα δίδωσιν εἴτε ἀπὸ τύχης, εἴτε καὶ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν τῷ Εὐξένῳ· ὄνομα δὲ ἦν τῇ παιδὶ Πέττα. τούτου δὲ συμβάντος, καὶ τοῦ πατρὸς ἀξιοῦντος, ὡς κατὰ θεὸν γενομένης τῆς δόσεως, ἔχειν αὐτὴν, ἔλαβεν ὁ Εὔξενος γυναῖκα, καὶ συνῴκει, μεταθέμενος τοὔνομα Αριστοξένην. καὶ ἔστι γένος ἐν Μασσαλίᾳ ἀπὸ τῆς ἀνθρώπου, μέχρι νῦν Πρωτιάδαι καλούμενον. Πρῶτις γὰρ ἐγένετο υἱὸς Εὐξένου καὶ Αριστοξένης.

ΜΕΓΑΡΕΩΝ πολιτεία.

Εν τοῖς Σουίδα.

ΜΕΘΩΝΑΙΩΝ πολιτεία.

Αθήναιος Δειπνοσοφιστῶν ϛ'. Αριστοτέλης δ' ἐν τῇ Μεθωναίων πολιτείᾳ, παράσιτοι, φησὶ, τοῖς μὲν ἄρχουσι δύο καθ' ἕκαστον ἦσαν. τοῖς δὲ πολεμάρχοις εἷς. τεταγμένα δὲ ἐλάμβανον παρ' ἄλλων τέ τινων καὶ τῶν ἁλιέων ὄψον.

ΜΗΛΙΕΩΝ πολιτεία.

Εν τοῖς Σουίδα.

ΝΑΞΙΩΝ πολιτεία.

Αθήναιος Δειπνοσοφιστῶν η. Αριστοτέλης ἐν τῇ Ναξίων πολιτείᾳ, περὶ τῆς παροιμίας οὕτως γράφει· τῶν παρὰ Ναξίοις εὐπόρων, οἱ μὲν πολλοὶ τὸ ἄστυ ᾤκουν, οἱ δὲ ἄλλοι διεσπαρμένοι κατὰ κώμας. ἐν οὖν δή τινι τῶν κωμῶν, ᾗ ὄνομα ἦν Λῃστάδαι, Τελεστηγόρας ᾤκει, πλούσιός τε σφόδρα καὶ εὐδοκιμῶν, καὶ τιμώμενος παρὰ τῷ δήμῳ τοῖς τ' ἄλλοις ἅπασι, καὶ τοῖς καθ' ἡμέραν πεμπομένοις. καὶ ὅτε καταβάντες ἐκ τῆς πόλεως δυσωνοῖντό τι τῶν πωλουμένων, ἔθος ἦν τοῖς πωλοῦσι λέγειν, ὅτι μᾶλλον ἂν προέλοιντο Τελεσταγόρᾳ δοῦναι, ἢ τοσούτου ἀποδόσθαι. νεανίσκοι οὖν τινες ὠνούμενοι μέγαν ἰχθὺν, εἰπόντος τοῦ ἁλιέως τὰ αὐτὰ, λυπηθέντες τῷ πολλάκις ἀκούειν, ὑποπιόντες ἐκώμασαν πρὸς αὐτόν. δεξαμένου δὲ τοῦ Τελεσταγόρου φιλοφρόνως αὐτοὺς, οἱ νεανίσκοι αὐτόν τε ὕβρισαν, καὶ δύο θυγατέρας αὐτοῦ ἐπιγάμους. ἐφ' οἷς ἀγανακτήσαντες οἱ Νάξιοι, καὶ τὰ ὅπλα ἀναλαβόντες ἐπῆλθον τοῖς νεανίσκοις· καὶ μεγίστη τότε στάσις ἐγένετο, προεστῶτος τῶν Ναξίων Λυγδάμιδος, ὃς ἀπὸ ταύτης τῆς στρατηγίας τύραννος ἀνεφάνη τῆς πατρίδος.

ΟΠΟΥΝΤΙΩΝ πολιτεία.

Ησύχιος. Ασσεῖος, ὁ Αχιλλεὺς ἐν Ηπείρῳ, ὡς φησιν ὁ Αριστοτέλης ἐν Οπουντίων πολιτείᾳ.

ΟΡΧΟΜΕΝΙΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης βιβ. ι. κεφ. λη. Καὶ ὅταν μὲν ἐν Ἀχαρνεῦσιν εἴπῃ Ἀριστοφάνης, ἀχάρνας χοίνικα, τὸ ἀγγεῖον ἴσως Περσικόν· ἔνιοι δὲ τὴν θωρακικὴν κίστην οὕτω κεκλῆσθαι νομίζουσιν. ἐν δὲ Ἀριστοτέλους Ὀρχομενίων πολιτείᾳ, μέτρον ἐστὶ τετταράκοντα μεδίμνους χωροῦν Ἀττικούς.

ΣΑΜΙΩΝ πολιτεία.

Ζηνόβιος ἐν Ἐπιτομῇ τῶν Ταῤῥαίου καὶ Διδύμου παροιμιῶν. Τὸ περὶ δρυῶν σκότος· Ἀριστοτέλης φησὶν ἐν τῇ Σαμίων πολιτείᾳ Πριηνέας πολλοὺς ὑπὸ Σαμίων ἀναιρεθῆναι περὶ τὴν καλουμένην Δρῦν· ὅθεν καὶ τὰς Πριηνέας γυναῖκας ὀμνύναι τὸ περὶ δρυῶν σκότος.

ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ πολιτεία.

Ἐν τοῖς εἰς τὸ πρῶτον τῶν Ἀπολλωνίου Ἀργοναυτικῶν. Ἡ δὲ Σαμοθράκη ἐκαλεῖτο πρότερον Λευκοσία, ὡς ἱστορεῖ Ἀριστοτέλης ἐν Σαμοθράκης πολιτείᾳ.

ΣΙΚΥΩΝΙΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης, ἐννάτῃ. Ἀριστοτέλης δὲ αὐτὰ ταῦτα λέγων ἐν Σικυωνίων πολιτείᾳ, σμικρόν τι καινοτομεῖ. ὀφελλοὺς γὰρ αὐτοὺς ὀνομάζει, λέγων, τοῦ μὲν ὀφέλλειν δηλοῦντος τὸ αὔξειν, αὐτῶν δὲ διὰ τὸ εἰς μῆκος ηὐξῆσθαι, ὧδε κληθέντων. ὅθεν καὶ τὸ ὠφελεῖν ὀνομάζεσθαί φησιν οὐκ οἶδ' ὅπως. ἐπεὶ μέντοι τὸν ὀβολὸν ὑπαλλάττεσθαι τὸ φ εἰς τὸ β κατὰ συνήθειαν.

ΣΥΡΑΚΟΥΣΙΩΝ πολιτεία.

Ἀθήναιος Δειπνοσοφ. ι. Ἀριστοτέλης δ' ἐν τῇ Συρακουσίων πολιτείᾳ, καὶ συνεχῶς φησὶν αὐτὸν ἔσθ' ὅτε ἐπ' ἡμέρας ἐνενήκοντα μεθύειν· διὸ καὶ ἀμβλυωπότερον γενέσθαι τὰς ὄψεις.

ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης, ἐν τῇ θ'. Καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ταραντίνων πολιτείᾳ φησὶ καλεῖσθαι νόμισμα παρ' αὐτοῖς νοῦμμον, ἐφ' οὗ ἐντετυπῶσθαι Τάραντα τὸν Ποσειδῶνος, δελφῖνι ἐποχούμενον.

ΤΕΛΕΑΤΩΝ πολιτεία.

Ἐν τοῖς εἰς τὰς Ἀριστοφάνους Νεφέλας σχολίοις. Ἀριστοτέλης δ' ἐν τῇ Τεγεατῶν πολιτείᾳ φησὶν ὅτι βάρβαροι τὴν Ἀρκαδίαν ᾤκησαν· οἵτινες ἐξεβλήθησαν ὑπὸ τῶν νῦν Ἀρκάδων πρὸ τοῦ ἐπιτεῖλαι τὴν σελήνην· διὸ καὶ προσωνομάσθησαν Προσέληνοι.

ΤΕΝΕΔΙΩΝ πολιτεία.

Στέφανος ὁ Βυζάντιος, Τένεδος. Ἔστι καὶ ἑτέρα παροιμία, Τενέδιος πέλεκυς, ἐπὶ τῶν ἤτοι πικρῶς ἢ καὶ μᾶλλον συντόμως ἀποκοπτόντων τὰ ζητήματα, καὶ τὰ ἄλλα πράγματα· καί φησιν Ἀριστείδης καὶ ἄλλοι, τὸν ἐν Τενέδῳ Ἀπόλλωνα πέλεκυν κρατεῖν διὰ τὰ συμβάντα τοῖς περὶ Τέννην· ἢ μᾶλλον ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Τενεδίων πολιτείᾳ ὅτι βασιλεύς τις ἐν Τενέδῳ νόμον ἔθηκε τὸν καταλαμβάνοντα μοιχοὺς ἀναιρεῖν πελέκει ἀμφοτέρους· ἐπεὶ δὲ συνέβη τὸν υἱὸν αὐτοῦ καταληφθῆναι μοιχὸν, ἐκύρωσε καὶ περὶ τοῦ ἰδίου παιδὸς τηρηθῆναι τὸν νόμον. καὶ ἀναιρεθέντος, εἰς παροιμίαν ἐλθεῖν τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τῶν ὠμῶς πραττομένων. διὰ τοῦτό φησι, καὶ ἐπὶ τοῦ νομίσματος τῶν Τενεδίων κεχαράχθαι ἐν μὲν τῷ ἑτέρῳ μέρει πέλεκυν, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου δύο κεφαλὰς εἰς ὑπόμνησιν τοῦ περὶ τὸν παῖδα παθήματος.

ΤΡΟΙΖΗΝΙΩΝ πολιτεία.

Ἀθήναιος Δειπνοσοφιστ. α. Ὠνομάζετο δὲ παρὰ Τροιζηνίοις, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ αὐτῶν πολιτείᾳ, ἄμπελος Ἀνθηδονιὰς καὶ Ὑπερειὰς ἀπὸ Ἄνθου τινὸς καὶ Ὑπέρου, ὡς Ἀλθηφιὰς ἀπὸ Ἀλθηφίου τινὸς, τῶν Ἀλφειοῦ ἀπογόνων.

ΤΥΡΡΗΝΩΝ πολιτεία.

Ἀθήναιος Δειπνοσοφιστῶν πρώτῳ, Ἀριστοτέλης ἐν Τυῤῥηνῶν Νομίμοις. Οἱ δὲ Τυῤῥηνοὶ δειπνοῦσι μετὰ τῶν γυναικῶν ἀνακείμενοι ὑπὸ τῷ αὐτῷ ἱματίῳ.

ΦΩΚΕΩΝ πολιτεία.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματ. λόγῳ α'. Ἐξήκεστός τε ὁ Φωκέων τύραννος δύο δακτυλίους φορῶν γεγοητευμένους, τῷ ψόφῳ τῷ πρὸς ἀλλήλους διῃσθάνετο τοὺς καιροὺς τῶν πράξεων. ἀπέθανε δὲ ὅμως δολοφονηθεὶς· καίτοι προσημηνάντων τοῦ ψόφου, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Φωκέων πολιτείᾳ, ἀλλὰ καὶ τῶν παρ' Αἰγυπτίοις ἀνθρώπων ποτέ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ τινές.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΦΙΛΙΠΠΩ.

Οἱ τὰς ἡγεμονίας ἀναλαμβάνοντες πρὸς εὐεργεσίαν τῶν ἀρχομένων, οὐχ ὑπὸ τῆς τύχης, ἀλλ' οὐδ' ἀπὸ τῆς φύσεως προηγμένοι [οὐ] ταῖς ἀρχαῖς ἐμπιστεύονται, αἳ μεταπίπτειν εἰώθασιν, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς μέγα φρονοῦσιν, εὖ καὶ σφόδρα σοφῶς πολιτευόμενοι. οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν ἀνθρώποις βέβαιον καὶ ἰσχυρόν* οὐδ' ὁ μέχρι τῆς ἑσπέρας ἥλιος ταχεῖα ῥοπῇ συναλλοιοῖ καὶ μεταφέρει, ποικίλλουσα τοὺς βίους ἁπάντας, καθάπερ τραγῳδίας ὑποκειμένης τοῖς ἡμετέροις κακοῖς ἡ φύσις μετασκευάζεται, ἥπερ μὴ διεψεύμεθα τῆς ἀληθείας, ὅτι τὸν ἄλλον τρόπον ὥσπερ τῶν ἐκ γῆς φυομένων ἕκαστον, καὶ τοὺς ἄνδρας αὔξειν ποτὲ συμβαίνει, καὶ τὰς ἀκμὰς ἐν χρόνοις τισὶν ἀναλαμβανομένας πολὺ τῶν ἄλλων διαφέρειν. Διὸ πειρῶ μηδὲ τῆς Ἑλλάδος τυραννικώτερον προΐστασθαι, μηδὲ τοῖς λήμμασι στιβαρώτερον· τὸ μὲν γὰρ προπετείας ἐστὶ σημεῖον, τὸ δὲ ὁμολογουμένης ἀβουλίας τεκμήριον. Δεῖ γὰρ τοὺς νοῦν ἔχοντας τῶν δυναστευόντων, μὴ διὰ τὰς ἀρχὰς, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀρχῶν θαυμάζεσθαι, ἵνα τῆς τύχης μεταπεσούσης, τῶν αὐτῶν ἐγκωμίων ἀξιῶνται. τὰ δ' ἄλλα, εὖ πράττε, ψυχὴν πρὸς φιλοσοφίαν, σῶμα δὲ πρὸς ὑγίειαν ἄγων καὶ ἐπιμελούμενος.

ΤΩ ΑΥΤΩ.

Οἱ πολλοὶ τῶν φιλοσόφων τὴν εὐεργεσίαν θεῶν ἰσότιμον περιεσκεύασαν. ὡς γὰρ ἁπλῶς εἰπεῖν, χάριτας

ἀμοιβὴ καὶ δόσις συνέχει τοὺς τῶν ἀνθρώπων βίους, τῶν μὲν διδόντων, τῶν δὲ λαμβανόντων, τῶν δ᾽ αὖ πάλιν ἀνταποδιδόντων. Διὸ καλὸν καὶ δίκαιόν ἐστι, πάντας μὲν τοὺς ἀτυχοῦντας ἐλεεῖν. οἶκτος μὲν γὰρ ἡμέρου ψυχῆς ἐστι σημεῖον· χαλεπότης δὲ ἀπαιδεύτου· αἰσχρὸν γὰρ καὶ σχέτλιον ἀρετὴν ἀτυχοῦσαν περιορᾶν. ὅθεν ἐπαινῶ καὶ τὸν ἡμέτερον γνώριμον Θεόφραστον, λέγοντα τὴν χάριν ἀμεταμέλητον εἶναι, καὶ καλὸν καρπὸν φέρειν, τὸν παρὰ τῶν εὖ παθόντων ἔπαινον. Διόπερ δεῖ τοὺς νοῦν ἔχοντας τῶν ἀνθρώπων, εἰς πολλοὺς αὐτὴν καταπίθεσθαι, νομίζοντας χωρὶς τῆς εὐφημίας ἔρανόν τινα τοῦτον αὐτοῖς ὑπάρξειν ἐν ταῖς μεταβολαῖς τῶν πραγμάτων· καὶ εἴγε μὴ πάντας, ἀλλ᾽ ἕνα γε τῶν εὐεργετημάτων ἀποδώσειν τὴν χάριν. Ὅθεν πειρῶ πρόθυμος μὲν εἶναι ταῖς εὐεργεσίαις, ἔποχος δὲ τοῖς θυμοῖς· τὸ μὲν γὰρ βασιλικόν τε καὶ ἥμερον· τὸ δὲ βάρβαρόν τε καὶ στυγητόν. τὰ δ᾽ ἄλλα, καθὼς ἂν δοκιμάζῃς, πρᾶττε, μὴ παρορῶν τὰς λυσιτελεῖς ψήφους.

ΤΩ ΑΥΤΩ.

Οἱ διάραντες τῶν βασιλέων ἐπὶ φρονήσει, καὶ ταῖς ὑπεροχαῖς τῶν ἄστρων ψαύοντες, εὐεργετοῦσιν, οὐδὲ πρὸς τοὺς αὐτοὺς πολιτευόμενοι καιρεσές, ἀλλὰ καὶ θεωροῦντες τὸ τῆς τύχης ἄστατον, θησαυρίζουσι τὴν χάριν πρὸς ἑκάτερα· ἐν μὲν ταῖς εὐπραγίαις τιμῆς βουλόμενοι μεταλαμβάνειν· τιμὴ γὰρ οἰκεῖον ἀρετῆς ἐστιν· ἐν δὲ τοῖς συμπτώμασι, βοηθείας. αἱ γὰρ συμφοραὶ τἀναγκαῖα τῶν καλῶν πρότερον. σαφέστατος γὰρ εὐνοίας ἔλεγχος ὁ τῆς τύχης καιρός. ἀπαιτεῖ γὰρ οὐ λόγους, ἀλλὰ πράξεις δεόντως. ἡ γὰρ τῶν εὐνοούντων ὄψις, ὥσπερ ἐν πελάγει χειμαζομένοις περιφανὴς γῆ. πᾶσα γὰρ ὡς ἔοικεν ἐν ἐρήμῳ πεσοῦσα τύχη σκοπὸς ἀληθὴς ἔγκειται τοῖς πολεμεῖν ἢ ἀδικεῖν, ἢ συκοφαντεῖν αἱρουμένοις· μόνη δ᾽ ἡ τῶν σπουδαίων * δίαιτα τὸ τῆς τύχης εὐκίνητον οὐκ ἀποτρέπεται· φέρουσα δ᾽ εὐλόγως πᾶν τὸ προσπίπτον * τῶν κατὰ Πλάτωνα κρειττόνων] εὖ διατίθεται. Διὸ καὶ τὴν ταχύτητα τῶν πραγμάτων εὐλαβοῦ, καὶ τὸν κύκλον τῆς μεταπτώσεως ἡγοῦ, καὶ τὰς ἐν τῷ ζῆν ψήφους λογίζου. πολλὰ γὰρ ἡ τοῦ αὐτομάτου φορὰ κομίζει τῷ βίῳ, καὶ ῥοπὰς ἀνωμάλους ποιεῖ. Τοῖς μὲν ἀγνωμονοῦσι μετάνοιαν δίδου· τοῖς δ᾽ εὐνοοῦσι τὰς χάριτας προχείρους νέμε· ταῦτα γὰρ πρᾶττων οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ δι᾽ ὅλου συντηρῶν, ἀσφαλέστατα καὶ ἀκίνδυνα τὰ τῆς ἡγεμονίας ἕξεις μέλαθρα. ὡς μὲν ὑπὲρ μεγάλων, ὀλίγα· ὡς δὲ πρὸς σε, πάντα σχεδὸν εἴρηται.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΩ.

Ἀπορῶ τίνων ἢ ποίων ἀρχή με λάβοι πρὸς σε· ἐφ᾽ ἃ γὰρ ἐπισκοπῶν ἐπιβάλλω τὴν διάνοιαν, πάντα μοι φαίνεται μεγάλα καὶ θαυμαστά· καὶ λήθης οὐδὲν ἄξιον ὁρῶ, μνήμης δὲ οἰκεῖα καὶ πρέποντα, ὧν οὐδὲν οὐδεὶς ἀμαυρώσει χρόνος· αἱ γὰρ καλαὶ τῶν διδασκάλων παραινέσεις καὶ προτρέψεις, θεατὴν ἔχουσι τὸν αἰῶνα. Διὸ πειρῶ τὴν ἀρχὴν μὴ εἰς ὕβριν ἀλλ᾽ εἰς εὐεργεσίαν καταπίθεσθαι πρὸς ἀρχήν. οὐ γὰρ οὐδὲν μεῖζον τῶν ἐν βίῳ ὑπάρχειν πέφυκε. διὸ καὶ τὸ θνητὸν τῆς φύσεως πολλάκις, ὑπὸ τοῦ χρείου διαλυόμενον, ἄφθαρτον διὰ τὸ μέγεθος κέκτηται τὴν μνήμην. τούτων οὖν ἔννοιαν ἔχε· οὐ γὰρ ἀλογίστως ἤχθης ὡς ἔνιοι, οἳ ἀτόπως καὶ τὰς γνώμας διετέθησαν. Σοὶ καὶ γένος ἔντιμον, καὶ βασιλεία πατρῷος, καὶ παιδεία βέβαιος, καὶ δόξα περίβλεπτος. καὶ ὅσον τῇ τύχῃ διαφέρεις, τοσοῦτον καὶ ταῖς ἀρεταῖς, τῶν καλῶν πρωτεύειν σε δεῖ. τὰ δ᾽ ἄλλα, πρᾶττε τὰ συμφέροντα· ἐπιτέλει δὲ τὰ δόξαντα.

ΘΕΟΦΡΑΣΤΩ.

Ἡ πρόχειρος ἀδικία τῆς πολυχρονίου χάριτος λυσιτελέστερον πέφυκεν ὑπάρχειν. ἡ μὲν γὰρ ὀλιγοχρόνιον ἔχει τὴν μνήμην καὶ τὴν βλάβην· ἡ δὲ γηράσκει, ὡς ἂν πεποιημένη τὴν δυσμένειαν, ἔργον ἀοίδιμον παρασκευάζει· καίτοι πολλάκις διαλογισάμενοι γαληνισμὸν εὑρέθημεν πῇ· καὶ μείναντες τρικυμίας σάλον καὶ διανοίας εἴδομεν πορθμόν· διὸ (φημί) δεῖ τὴν ἑταιρείαν μάλιστα μὲν μὴ ἀδικεῖν, κἂν δοκῇ τις εὔλογον ἔχειν πρόφασιν. Εἰ δὲ μή, ἅτε ἀκουσίως τοῦτο πράξαντα, θᾶττον διαλύεσθαι τὴν ἔχθραν. τὸ γὰρ μηδὲν ἀδικεῖν, ἴσως ὑπὲρ ἄνθρωπον· τὸ δὲ πλανηθέντα διασώσασθαι ἣν ἐπιφέρει τις μέμψιν, καλῆς καὶ σφόδρα εὐσταθούσης κρίσεως ἴδιον. τὰ δ᾽ ἄλλα, Ἔρρωσο.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ Ἀριστοτέλει χαίρειν.

Ἴσθι μοι γεγονότα υἱόν· πολλὴν οὖν τοῖς θεοῖς χάριν ἔχω, οὐχ οὕτως ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ παιδός, ὡς ἐπὶ τῷ κατὰ τὴν σὴν ἡλικίαν αὐτὸν γεγονέναι. ἐλπίζω γὰρ ὑπὸ σοῦ τραφέντα καὶ παιδευθέντα, ἄξιον ἔσεσθαι καὶ ἡμῶν καὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαδοχῆς.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ἀριστοτέλει εὖ πράττειν.

Οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας ἐκδοὺς τοὺς ἀκροατικοὺς τῶν λόγων. τίνι γὰρ ἔτι διοίσομεν ἡμεῖς τῶν ἄλλων, εἰ καθ᾽ οὓς ἐπαιδεύθημεν λόγους οὗτοι πάντων ἔσονται κοινοί; ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις, ἢ ταῖς δυνάμεσι διαφέρειν. Ἔρρωσο.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν.

Ἔγραψάς μοι περὶ τῶν ἀκροατικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀπορρήτοις. ἴσθι οὖν αὐτοὺς καὶ ἐκδεδομένους καὶ μὴ ἐκδεδομένους. ξυνετοὶ γάρ εἰσι μόνοις τοῖς ἡμῶν ἀκούσασι. Ἔρρωσο.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Φαληρέως ἐν τῷ Περὶ ἑρμηνείας.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ ἐπιστολικὸς χαρακτὴρ δεῖται ἰσχνότητος, καὶ περὶ αὐτοῦ λέξομεν. Ἀρτέμων μὲν οὖν ὁ τὰς Ἀριστοτέλους ἀναγράψας ἐπιστολάς, φησὶν ὅτι δεῖ ἐν τῷ αὐτῷ τρόπῳ διάλογόν τε γράφειν καὶ ἐπιστολάς. εἶναι γὰρ τὴν ἐπιστολὴν οἷον τὸ ἕτερον μέρος τοῦ διαλόγου. καὶ λέγει μέν τι ἴσως, οὐ μὴν ἅπαν. δεῖ γὰρ ὑποκατεσκευάσθαι πως μᾶλλον τοῦ διαλόγου τὴν ἐπιστολήν· ὁ μὲν γὰρ μιμεῖται αὐτοσχεδιάζοντα· ἡ δὲ γράφεται, καὶ δῶρον πέμπεται τρόπον τινά. Τίς γοῦν οὕτως ἂν διαλεχθείη πρὸς φίλον, ὥσπερ ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς Ἀντίπατρον; ὑπὲρ τοῦ φυγάδος γὰρ γράφων τοῦ γέροντός φησιν, Εἰ δὲ πρὸς ἁπάσας οἴχεται τὰς φυγὰς οὗτος,

ὥστε μὴ κατάγειν, δῆλον ὡς τοῖς γε εἰς ᾅδου κατελθεῖν βουλομένοις, οὐδεὶς φθόνος. ὁ γὰρ οὕτω διαλεγόμενος, ἐπιδεικνυμένῳ ἔοικε μᾶλλον, οὐ λαλοῦντι. Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ. Ἀριστοτέλης γοῦν, ὃς μάλιστα ἐπιτετευχέναι δοκεῖ τοῦ τόπου ἐπιστολικοῦ, Τοῦτο δὲ οὐ γράφω σοί φησιν· οὐ γὰρ ἦν ἐπιστολικόν. Καὶ μετ᾽ ὀλίγα. Ἀριστοτέλης μέν τοι καὶ ἀποδείξεσί που χρῆται ἐπιστολικῶς· οἷον διδάξαι βουλόμενος, ὅτι ὁμοίως χρὴ εὐεργετεῖν τὰς μεγάλας πόλεις καὶ τὰς μικράς, φησίν. Οἱ γὰρ θεοὶ ἐν ἀμφοτέραις ἴσοι. ὥστ᾽ ἐπεὶ αἱ Χάριτες θεαί, ἴσαι ἀποκείσονταί σοι παρ᾽ ἀμφοτέραις. Καὶ ὑποβὰς φησι. Ἐξηρμόσθω μέντοι (ἔστω ἡ ἐπιστολή) καὶ οὐχ ὥστε σύγγραμμα εἶναι ἀντ᾽ ἐπιστολῆς, ὥσπερ αἱ Ἀριστοτέλους πρὸς Ἀλέξανδρον, καὶ πρὸς τοὺς Δίωνος οἰκείους ἡ Πλάτωνος.

LECTORI.

HÆc tibi, Lector, librorum Ariſtotelis non extantium fragmenta, pauca illa quidem de multis, quæ pridem ſtudioſè collecta & emendata habemus, placuit nunc ὅσον γεύματος χάριν exhibere: tantiſper dum liceat per otium omnia ſimul in vnum conducta, emendata, & conuerſa à nobis in eorum gratiam qui his epulis delectantur, publici iuris facere. Nam qui ante nos hanc prouinciam ſuſceperunt, ita negligenter & imperitè (quod res ipſa μονονουχὶ φωνὴν ἀφιεῖσα teſtatur) eam ſuſtinuerunt: vt non minùs reprehendendi videantur quòd negotio ſe immiſcuerint quod non intelligebant: quàm laudandi, quòd de literis bene mereri voluerint. Sed nos de illis & cum illis aliâs fauente Deo Opt. Max. agemus, & egregias iſtas Diſcuſſiones accuratè diſcutiemus. Vale.

INDEX

INDEX AVCTORVM QVI SVIS LABORIBVS AC LVCVBRATIONIBVS ARISTOTELIS LIBROS AC PHILOSOPHIAM CONATI SVNT ILLVſtrare.

Quid autem quiſque ſcripſerit, poteſt lector ſtudioſus ex Geſneri Bibliotheca diſcere: vnde hæc collecta ſunt ſtudio & opera Paſchalis Galli Pictonis.

Hunc Indicem auxit Guillelmus du-Val Pontizaranus, auctor nouæ Synopſeos: recentiorum, qui in Ariſtotelis opera ſcripſere, vel qui Philoſophicas tractationes edidere, appoſitis nominibus.

ABenaman Saracenus.
Abramus de Balmis.
Abramus Bulckfelde.
Adamus Eſton.
Adrianus Turnebus.
Adraſtus Peripateticus.
Aegidius de Roma.
Albertucius.
Albertus Epiſc. Ratisbonenſis, Magnus dictus.
Alexander de Ales.
Alexander de Alexandria.
Alexander Aphrodiſaus.
Alexander Chamaillardus.
Alexander de S. Elpidio.
Alexander Paccius.
Alexander Philoſophus.
Alexander Piccolomineus.
Alpharabius.
Alphonſus Archiep. Toletanus.
Alphredus Anglicus.
Alulidus Roſades.
Amandus Chabaſius.
Ambroſius Leo.
Ambroſius Nolanus.
Ammonius Hermeas.
Andreas Bilius.
Andreas Gerardus Hyperius.
Andreas Lacuna.
Andreas Planerus.
Angelus Politianus.
Anitius Boetius Manlius Seuerinus.
Antonius Andreas.
Antonius Balduinus.
Antonius Berga Taurinenſis.
Ant. Bernardus Mirandulanus.
Antonius Coronellus.
Antonius Demochares.
Antonius Fauentinus medicus.
Antonius Goueanus Luſitanus.
Ant. Montecatinus Ferrarienſis.
Antonius Muſa Braſauolus.
Antonius Polus Venetus.
Antonius Riccobonus.
Antonius Scainus Salodienſis.
Antonius Rubius Rodenſis Societ. Ieſu.
Apollinaris.
Apollinaris Offredus.
Archangelus Mercenarius à mõte Sancto.
Armandus de Bello viſu.
Aſclepius Trallianus.
Aſinius Pollio Trallianus.
Aſpaſius.
Auempace Arabs.
Auerroys (vel, vt aliis nominatur, Aboolit Benroiſt) Cordubenſis medicus, cognomento Commentator.
Auguſtinus Niphus Sueſſanus.
Auicenna Cordubenſis.
Balthaſar Groſnicuicius.
Bartholomæus Lombardus Veronenſis.
Bartholomæus Keckermannus.
Baſtianus Landus Placentinus.
Beda Venerabilis.
Benedictus Pererius.
Bernardinus Calellus Speclenſis Salentinus.
Bernardinus Donatus Veronẽſis.
Bernardus Senenſis.
Bertrandus Paſtoru.
Beſſarion, Nicenus.
Braimhanus, Anglus.
Brikmorus Sophiſta.
Burleus.
Cælius Calcagninus.
Cælius Secundus Curio.
Caſar Odonus.
Caietanus, Vincentinus.
Camillus Squarciarlupus Plumbinenſis.
Carolus Franciſcus d'Abra de Raconis Doctor Theologus Pariſ.
Carolus Sigonius Mutinenſis.
Chriſtophorus Cornerus ex Fagis.
Chriſtoph. Hegendorphinus.
Chriſtoph. Molhuſenſis.
Chriſtophorus Guarinonius.
Chryſoſtomus Iauellus.
Claudius Alberius.
Claudius Campenſis.
Claudius Perronaus Conradus Clauſerus.
Collegium Conimbricenſe Societ. Ieſu.
Conradus Geſnerus Tigurinus.
Conradus dictus Heuſel.
Conradus Summerhart de Calau.
Cornelius Valerius Vltraiectin.
Cyriacus Strozza.
Damaſcius Stoicus Syrus.
Daniel Barbarus.
Dauid Græcus quidam interpres.
Dexippus Philoſop. Platonicus.
Diegus Hurtadus à Mendozza.
Diogenes Laërtius.
Dion Lambinus Monſtrolienſis.
Dominicus de Flandria.
Dominicus Montheſaurus.
Domin. Bannes Mondragonenſ.
Dominicus Soto Segobienſis.
Donatus Acciaiolus.
Euſtratius Metropolita Nicææ.
Euſtachius Aſſelius à Sancto Paulo Bernardita, Fulienſ.
Fortunatus Crellius.
Franciſcus Bona fides.
Franciſcus Caballus Brixienſis.
Franciſcus Patritius Senenſis.
Franciſcus Philelphus, Tolentinus.
Franciſcus Robortellus Vtinẽſis.
Franciſcus Titelmannus.
Franciſcus Toletus.
Franciſcus Vatablus.
Franciſcus Valleſius Hiſpanus.
Franciſcus Vicomercatus Italus.
Franciſcus Hotomanus.
Franciſcus de Harlay Abbas S. Victoris Pariſ. & Archiepiſcopus Rothomagenſis.
Franciſcus le Roy Franciſcanus.
Fridericus Sylburgius Veteran.
Gabriel Buratellus Anconitan⁹.
Gabriel Caſanus.
Gaſpar Bruſchius Egranus.
Gaſpar Bartholinus Danus.
Georgius Bruxellenſis.
Georgius Gemiſtus Pletho, Conſtantinopolitanus.
Georgius Lieblerus.
Georgius Pachymerius.
Georgius Protectius.
Georgius Scholarius.
Georgius Trapezuntius.
Georgius Valla Placentinus.
Gerardus Mathiſius Geldrienſis.
Gerardus de Monte.
Gerardus Odonis.
Gratiadeus.
Gualtherus Burleus Anglus.
Guarinus Veronenſis.
Guido Perpinianus.
Guillelmus Alnewik.
Guillelmus Bechius.
Guillelmus Breton.
Guillelmus Budæus.
Guillelmus Gregorius Scotus.
Guillelmus Guarronis vel de Varra.
Guillelmus Lubbenham.
Guillelmus Occam.
Guillelmus Slade.
Guillelmus du-Val Pontiſaran⁹.
Gyraldus Ruſus.
Heliodorus Pruſenſis.
Henningus Armiſæus.
Henricus de Gandauo.
Henricus Monantholius Profeſſor Regius Mathematic. & Doctor medicus Pariſ.
Henricus Parker.
Hermannus Rauannus Vueſdalius.
Hermannus de Schildis.
Herminius.
Hermolaus Barbarus.
Herodianus Pruſienſis.
Hieremias Treuerus Brachelius.
Hieronymus Bagolinus Veronẽſis.
Hieronymus Balduinus è monte arduo.
Hieronymus Cantalupus Mantuanus.
Hieronymus Gemuſæus.
Hieronymus Sauanarola, Ferrarienſis.
Hieron. Vuildembergius, Aurimontanus.
Hieronymus Dandinus Societ. Ieſu.
Hubertus Giſanius.
Iacobus Aubertus Vindo.
Iacobus Bucherau.
Iacobus Carpentarius.
Iacobus Cheyneus ab Arnage.
Iacobus Faber Stapulenſis.
Iacobus Giſlenus.
Iacobus Lodoicus Strebæus, Rhemenſis.
Iacob⁹ Schekius, Schorndorfenſ.
Iacobus Tymæus, Amſfordenſis.
Iacobus Zabarella.
Iacobus Marius Amboſius Profeſſor Regius Philoſ. & Doctor Sorbonicus.
Ianduenus.
Ianus Cæcilius Frey Philoſoph. Acad. Pariſ.
Ioachimus Perionius.
Ioan. Arboreus, Laudunenſis.
Ioannes Argyropylus, Conſtantinopolitanus.
Ioannes Bacchontorpe.
Ioannes Baptiſta Bagolinus.
Ioannes Baptiſta Burana.
Ioannes Baptiſta Cammotius.
Ioannes Bate, Anglus.
Ioannes Bellarinus.
Ioannes Bernardus Felicianus, Venetus.
Ioannes Buridanus.
Ioannes Cantacuzenus Imperator Conſtantinopolitanus.
Ioannes Caſus, Oxenienſis.
Ioannes Cochleus.

Ioannes de Coloniâ.
Ioannes Craſſot Lingonenſis.
Ioannes Cæſarius.
Ioannes Datus de Imola.
Ioannes Dedecus, Anglus.
Ioannes Duns, Scotus.
Ioannes Eccius, Sueuus.
Ioãnes Edaus, genere Vuallus, patria Herephordienſis.
Ioannes Erigena.
Ioannes de Fabriano, Italus.
Ioannes Ferrerius, Pedemont.
Ioannes Frãciſcus Burana, *Veronenſis.*
Ioannes Fridericus Schroterus.
Ioannes Geneſius Sepulueda, Cordubenſ.
Ioannes Grammaticus, Alexãdrinus, cognomento Philopon⁹.
Ioannes Herbetius Lotharingus.
Ioannes Hoſpinianus, Steinan⁹.
Ioannes Hypatus.
Ioannes Iacobus Vuecherus, Baſilienſis.
Ioannes Iacobus Breurerus.
Ioannes de Ianduno, Gandanenſis.
Ioannes Keningale.
Ioannes de Lapide, Germanus.
Ioannes Ludouicus Hauuenreuterus.
Ioannes Ludou. Viues, Valentinus.
Ioannes Lonicerus, Germanus.
Ioannes Magirus.
Ioãnes de Mechlinia, Germanus.
Ioannes Moriſotus.
Ioannes Murmellius.
Ioannes Sturmius, Germanus.
Ioannes Tzetzes.
Ioannes Velcurio, Germanus.
Ioannes Verſoris.
Ioannes Vuilton.
Iodocus Clichthoueus.
Iodocus Vuilichius.
Iodocus Iſenacenſis.
Iordanus Brunus, Nolanus.
Ioſephus Rhacendita.
Iulius Cæſar Scaliger.
Iulius Caſtellanus.
Iulius Martianus Rota.
Iulius Pacius.
Iulius Palamedes, Adrienſis.
Iuſtus Velſius Haganus.
Kareuu, vel Karreye, Anglus.
Lambertus de Monte Domini.
Leodegarius à Quercu in Pariſ. Acad. Profeſſor Regius.
Leonardus Aretinus.
Leonardus Botallus, Medicus.
Lucas Boſdenus.
Lucillus Philotheus.
Lucius Apuleius.
Ludouicus Buccaferreus.
Ludouicus Caſteluetrus, Mutinenſis.
Ludouicus Cælius Calcagninus.
Ludouicus Regius Profeſſor Regius Philoſ.
Magentinus Metropolita.
Marcus Antonius Euonymus.
Marcus Antonius Flaminius.
Marcus Antonius Maioragius.
Marcus Antonius Mareſchalcus Bononienſis.
Marcus Antonius Montiſianus.
Marcus Antonius Muretus.
Marcus Antonius Paſſerus.
Marcus Antonius Zimara.
Marſilius de Ingen.
Martinus Borrhaus.
Martinus de Corbenis.
Mart. Polichius Mellerſtadius.
Matthæus Chãtonis, Aquitanus.
Matthæus Frigillanus.
Matthias Emich, de Andernaco.
Maximus Philoſophus, Alexãd.
Maximus Epirota aut Byzantinus.
Maximus Planudes.
Maximus Moynetius.
Michael Angrianus, Bononienſ.
Michael Caluus.
Michael Epheſius.
Michael Pſellus. idem fortè (ait Geſner.) cũ Michaele Epheſio.
Michael Mathematicus, cognomine Scotus.
Michael Sophianus.
Michael Toxites.
Nicephorus Blemida.
Nicolaus Taurellus.
Nicolaus Ciſnerus Masbachius.
Nicolaus Dorbellus, alias Orbellus.
Nicol. Gruchius, Rothomagenſ.
Nic. Leonicus Thomæus, Italus.
Otho Caſmannus.
Paulus Riccius Iſraelita,
Paulus Soncinas.
Paulus Venetus.
Petrus Alcyonius.
Petrus de Aliaco.
Petrus de Aluernia.
Petrus de Apono, Patauinus, Conciliator dictus.
Petrus Aquarus, Brixianus.
Petrus è Fonſeca.
Petrus Ioannes Oliuarius, Valentinus Hiſp.
P. Martyr Vermilli⁹, Flor. Theol
Petrus Martinides.
Petrus Nicolaus Caſtellanus.
Petrus Ollicinus.
Petrus Poponatius, Mantuanus.
Petrus Sanctifleur.
Petrus de Spira.
Petrus Tartoretus, Pariſienſis.
Petrus de Vena.
Petrus Victorius.
Petrus Molineus.
Philippus Clericus.
Philippus Canaius à Fraxinis.
Philippus Melancthon, Bretan.
Porphyrius Tyrius.
Proclus Lycius.
Quelpingtonus, Anglus.
Radulphus Spaldingus.
Ranulphus Lokesley.
Raphael Cyllenius.
Robertus Alyngton.
Robertus Balforeus, Scotus, Gymnaſiarcha Burdigalenſis.
Robertus Crucius, Anglus.
Rob: Kareune, alias Ceruinus.
Robertus Kyluuarby, Anglus.
Rugerus Bakon.
Rupertus Epiſcopus Lincolnienſ.
Samuel Heilandus.
Scholarius Græcus quidam.
Sebaſtianus Foxius Morzilli.
Simon Broſſerius.
Simon de Euersham, Anglus.
Simon Grynæus, Baſilienſis.
Simon Stenius.
Simon Porcius.
Simon Simonius, Lucenſis..
Simplicius philoſophus inſignis.
Sophronius.
Stephanus Cyrius.
Syrianus.
Themiſtius Euphrades.
Theobaldus Gerlachius, Billicanus.
Theodorus Angelutius.
Theodorus Gaza Theſſalonicenſ.
Theodorus Magnus Logotheta Metochita.
Theodorus prodromus.
Theodorus Zuingerus, Baſiliẽſ.
Theophilus Zimara M. Antonij F.
Thomas de Aquino.
Thomas Bricot Theologus.
Thomas de Cantiprato.
Thomas Eraſtus.
Thomas venketh, Vuarytonenſis.
Thomas Suetonius, Anglus.
Thomas de Vio Caietanus.
Thomas Vualden.
Timannus Camenerus.
Tobias Tandlerus.
Victorinus Strilegius.
Vincentius Madius, Brixianus.
Vincentius Quintianus.
Zacharias Vrſinus, Vratiſlauiẽſ.
Zacharias Sommerus.

INDEX ALTER QVO DECLARATVR QVID SIT A QVOQVE E SVPERIORIBVS INTERPRETIBVS IN SINGVLAS ARISTOTELICÆ Philoſophiæ partes ſcriptum.

O R G A N V M.

ADraſtum in decem Categorias Ariſtotelis ſcripſiſſe refert Galenus in libello de libris proprijs. & fortè ille eſt quem Stephanus de Vrbibus diſcipulum Ariſtotelis nominat.

Ægidius de Roma ordinis fratrum Eremitarũ, Bituricenſis Archiep. Commentarios edidit in Ariſt. librum prædicamentorum, de interpret. prior. poſter. elenchorum.

Albertus Magnus de prædicamentis lib. 1. de Definitionibus lib. 1.

Alexander Aphrodiſæus ſcripſit Commentarios in poſt. Analyt. in librum primum Analyt. prior. in octo lib. Topicos, in Sophiſticos Elenchos.

Alexander de S. Elpidio, Italus, ſcripſit in Topica Ariſtotelis libros 4. & in priora eiuſdem libros 2.

Alulidi Roſadis Compendium prior. Analyt. Ariſt. extat.

Ammonius Hermeas ſcripſit Comment. in Porphyrij inſtitutionem, in Categorias, de Interpret.

Andreæ Planeri quæſtiones Dialecticæ explicantes prædicabilia, prædicamenta, librum de Interpret. & poſteriora *Analytic. Ariſtotelis.*

Andreas Gratiolus incerti autoris expoſitiones compendiarias in 2. librum poſt. Analyt. Ariſt. tranſtulit.

Angelus Politianus ſcripſit in priora Anal. Ariſt. prælectionem, cui titulus Lamia, & aliã cui titulus Panepiſtemon: item Dialecticam in qua organi Ariſt. præcepta delibantur: poſtremò prælectionem de Dialectica, vbi eam a prima philoſophia diſcernit.

Anitius Boëtius Manlius Seuerin⁹, ſcripſit de Iſagoge Porphyrij lib. 2. in Categorias Ariſt. lib. 2. in lib. de Interpret. Ariſt. lib. 1. in editionem eiuſdem ſecundã lib. 6. de Diuiſionibus lib. 1. de Definitionibus lib. 1. de ſyllogiſmo Categorico lib. 2. De Hypothetico lib. 1.

Antonius Coronel ſcripſit expoſitionem in 1. Capita primi libri poſt. Analyt. Ariſt. & mouit dubium vnũ in primum caput 2. libri poſteriorum.

Antonij Democharis Roſſonci in 8. libros Topic. Ariſt. hypomnema extat.

Antonius Fauentinus ſcripſit Commentarios in poſt. Analyt. Ariſt. & Epiſtolas 4. contra Ioan. Picum de Vno & Ente.

Antonij Gouani integri Organi conuerſio neſcio an extet: idem reſpondit ad P. Rami calumnias pro Ariſtotele.

Antonius Bernhardus Mirandulanus ſcripſit inſtitutionẽ in vniuerſam logicã, nempe in libros de Interpret. prior. & poſt. Analyt. Item Commentarium in eandem: quo probat doctrinam prædicam. non Logicam, ſed Metaph. eſſe. & Apologiæ libros 8. quibus hanc ſuã ſententiam defendens variis reſpondet.

Antonius Muſa Braſſauolus, medicus, de Laudibus Dialecticæ, de ordine librorum Logicæ, de vtilitate & neceſſitate eiuſdem, de ſuppoſitionibus ſecundùm antiquos. Porphyrij Panoplia, in qua defendit autorem ab his qui illum ex profeſſo reprehendunt. Eiuſdem comment. in prædicam. Ariſt. in librum de Interpret. in poſt. Analyt. in libellum Boëtij de Diuiſionibus.

Antonius Rubius Rodenſis Societ. Ieſu, Logicam Mexicanam edidit in Organum.

Apollinaris ſcripſit opus in primum poſteriorum.

Armandus de Bello viſu ſcripſit declarationem difficilium terminorum Philoſophiæ Logicæ de Prædicam. lib. 1. de ſecundis intentionibus.

Aſpaſium in 10. Categorias Ariſt. ſcripſiſſe teſtatur Galenus de libris proprijs cap. 11.

Auguſtinus Niphus Philotheus Sueſſanus, tranſtulit & expoſuit librum Ariſtot. de interpret. commentatus eſt in duos libros priorum Analyt. Ariſt. & Sophiſt. Elenchos.

Aurelius Auguſtinus Hipponenſis Epiſcopus tractatum decem Categoriarum ex Ariſt. & principia Dialecticæ edidit.

Auerrois expoſitio in librum Porphyr. in librum prædicam. in librum de Interpr. Media expoſitio in libros priorum Reſolut. Expoſitio in 8. libros Topic. in libros Elenchor. Epitome in libros logicæ Ariſt. Quæſita variè in logica.

B

Beda venerabilis axiomata Ariſt. expoſuit plurima.

Bartholomæus Keckermannus edidit Syſtema Logicæ in organum Ariſtot.

Bertrandus Paſtoris, auguſtinianus, ſcripſit in priora Ariſt. lib. 2. in Topica lib. 4.

Bernardinus Calellus conſcripſit Expoſitionem intentionis Ariſt. in 2. lib. poſteriorum. Anal.

Brikmotus Sophiſta, anglus, ſcripſit in Elenchos Ariſtot. li. 2. in Topica eiuſdem lib. 4. in priora Analytic. lib. 2. & totidem in poſteriora.

Burlæus commentatus eſt in Ariſtotelis librum de Interpretatione.

C

Chriſtoph. Cornerus ex Fagis, rationem inueniendi mediũ terminum in Syllogiſmo Categorico ab Ariſt. traditam edidit.

Chriſtoph. Molhuſenſis, Dominicanus, ſcripſit in Ariſt. Elenchos lib. 2.

Chryſoſtomus Iauellus edidit compendium Logicæ.

Claudius Albenus περὶ ἑρμηνείας, ſeu de Enũciationibus, quas vocant propoſitiones, in quibus verum & falſum iudicatur. Eiuſdem Epitome in organum Ariſt.

Conradus Clauſerus ſcripſit Methodũ Analyticam ex Platone, Ariſt. Hermogene, & Cic.

Cornelius Valerius Vltraiectinus, ſcripſit Tabulas Dialecticas.

Collegium Conimbricenſe Societ. Ieſu, commentarios in organum locupletiſſimos edidit.

D

Daniel Barbarus ſcripſit in quinque voces Porphyrij.

Dauidis cuiuſdam extant Commentar. Græca in Ariſtot.

prædicam.& 5.voces Porphyr.
Dexippus ſcripſit libros 2. Comment. in prædicam. Ariſt.
Dominicus de Flandria quæſtiones 23.in Elench. Ariſt. edidit.
Dominicus Sotus commentatus eſt in Porphyrij Iſagogen, Ariſt.prædicamenta, & libros de Demonſtratione.

E

Emericus Kratzer, edidit aſſertiones ex vniuerſa logica.
Erueo Britoni à multis tribuitur ſumma Logicæ Ariſtotelis, quæ ſub Aquinatis nomine impreſſa eſt.
Euſtratij Commentarij Græci in ſecundum librum poſt. Analyt. Ariſt. extant.
Euſtachius Aſſelius à ſancto Paulo ex Doctore Sorbonico Bernardita Fulienſis, edidit ſummam philoſophiæ quadripartitam, de Dialectic. de Phyſ. Ethic. & Metaphyſ.

F

Fortunatus Crellius elegantem Iſagogen in Ariſt. organũ ſcripſit, & Ariſt. libros poſt. Analyt. commentariis illuſtrauit.
Franciſcus Toletus vniuerſam ferè Ariſt. Logicam commentariis & quæſtionibus illuſtrauit, & in eandem Introductionem ſcripſit.
Franciſcus Matronis ſcripſit ſuper vniuerſalia & prædicamenta Ariſt.
Franciſcus Hotomanus ſcripſit libros 4. Dialecticæ Inſtitutionis.
Franciſcus de Harlay Archiepiſcopus Rothomagenſis, & Abbas ſancti Victoris Pariſ. & Doctor Sorbonicus, deſcripſit adhuc adoleſcens Artificium logicum.
Franciſcus le Roy Franciſcanus, Axiomata logica, & alia multa Phyſica, & Metaphyſica Ariſtot. expoſuit.

G

Gaſpar Bruſchius tabulam prædicamenti Qualitatis prolixam euulgauit.
Georgius Bruxellenſis in logicam Ariſt. expoſitionem ſcripſit, per omnes Organi partes.
Gerardus Mathiſius ſcripſit ſυνταγματα in vniuerſam Ariſt. Logicam, & in eandem Epitomen Græcolatinam.
Georgius Pachymerius ſcripſit Expoſitionem in Logic. Ariſtot. problemata Logica: &c.
Georgius Protectius in vniuerſum Ariſt. organum commentarios ſcripſit.
Georgius Scholarius ſcripſit in quinque voces Porphyrij.
Georgius Trapezuntius Dialecticam ex Ariſt. edidit.
Godfridus Cornubienſis in poſt. Analyt. libros 2. ſcripſit. & in prædicam. lib. 1. in Gilberti quoque principia.
Gratiadeus Supplementum Thomæ Aquin. in 2. librum de Interpr. Ariſt. conſcripſit: & ſummam totius Logices.
Gualtherus Burleus ſcripſit in Iſagogen Porphyr. librum 1. in Categorias Ariſt. libros 3. in lib. de Interp. in Logicam Scoti, in Elenchos, in Topica lib. 6.
Guilelmus Slade ſcripſit ſuper vniuerſalia.
Guilelmus Xylander Inſtitutiones Aphoriſticas Logices Ariſt. conſcripſit.
Guilelmus Lubbenham ſcripſit in poſteriorum analytic. Ariſtot. lib. 2.
Guilelmus Myluerlay ſcripſit in Porphyrij vniuerſaria lib. de Propoſitione lib. 1. in 6. principia.
Guilelmus Breton ſcripſit in Elenchos Ariſt. lib. 2. Quæſtiones Elenchorum lib. 2. in Porphyr. lib. 1. in prædic. lib. 3. in libros de Interp. lib. 2. in ſex principia lib. 1.
Guilelmus Glubbes Introductionem Logicæ euulgauit.
Guilelmus Tempelius diſputationem de prædicabilibus Porphyrij propoſuit.
Guillelmus du Val Ponteſianus, Philoſophiæ Profeſſor Regius, & Doctor Medicus in Academ. Pariſ. Synopſin Analyticam Doctrinæ Peripateticæ nuperrimè edidit in Organum, & omnes Ariſtotelis libros.

H

Hieronymus Cardanus ſcripſit Contradictiones Ariſt. & Auerrois in logicis.
Hieronymus Gemuſæus ſcripſit in poſteriora Anal. Ariſt.
Herminius lib. Ariſt. de Enunciatione interpretatus eſt.
Hermolaus Barbarus Logicam Ariſt. vniuerſam tranſtulit.
Hieronymus Bagolinus annotationes & dubitationes in primum lib. Analyt. Ariſt. emiſit.

I

Iacobus Bucherau flores Ariſtotelis collegit.
Iacobus Carpentarius ſcripſit Epitomen Categoriarum & de Interpret.
Iacobus Faber ſcripſit paraphraſin in logicam Ariſtot. & omnes logicos libros Ariſt. recognouit, & cõmentariis illuſtrauit cum Iſagoge Porph.
Iacobus Lodoicus Strebæus Ariſt. analytica, & Categorias tranſtulit.
Iacobus Schekius ſcripſit de Demonſtratione libros 15. vice Comment. in poſt. analyt. Ariſt. commentarios cum annot. & repetitionibus in Organi Ariſt. libros analyt. de prædicab. prædicam. Interpret. & Commentarios prolixos in octo lib. Topicorum.
Iacobus Zabarella conſcripſit Commentarios in Ariſt. analytica poſt. & alios libellos quibus doctrinam poſterioriſticam illuſtrat.
Iacobus Marius Ambeſius Arelatenſis ſcripſit Compendiũ Logicæ & comment. in Porphyr.
Ioachimus Perionius Porphyrij Iſagogen: Ariſt. prædicam. de interpret. vtraque Analytica, Topica, & Elenchos traduxit & notis illuſtrauit.
Ioannes Arboreus commentatus eſt in Iſagogen Porph. Categ. Ariſt. in librum de Interpretatione.
Ioannes Argyropylus Ariſt. prædicam. & Anal. poſt. vertit.
Ioannes Argyropylus iunior Græcus, Ariſt. librum de Interpret. tranſtulit.
Ioannes Bacconthorpe in vniuerſam Ariſt. Logicã ſcripſit.
Ioannes Baptiſta Burana Ariſt. Analytica priora traduxit & in ea commentatus eſt.
Ioannes Bate ſcripſit ſuper vniuerſalia lib. 1. ſuper prædic. in ſex principia lib. 1.
Ioannes Belparinus edidit Praxin ſcientiarũ ex Ariſt. collectam.
Ioannes Caſus ſummam veterum Interpretũ in Ariſt. Logicam: quam ferè ſtilo Petrus Ramus in Ariſt. inuehitur, conſcripſit.
Ioannes Cæſarius Dialecticæ tractatus decem edidit.
Ioannes Craſſot Philoſophus Academiæ Pariſienſis edidit Logicam Compendiariam.
Ioannes Cuelliacus ſcripſit in Porphyrij prædicabilia, & de Conſtitutione Logicæ.
Ioannes Datus de Imola ſcripſit in priora Analyt. Ariſt. libr. 2. & in poſt. Analyt. libros 2.
Ioãnes Duns, Scotus, ſcripſit Quæſtionũ vniuerſalium. lib. 1. Quæſtionũ prædicam. lib. 1. in poſt. Analyt. lib. 1.
Ioannes Franciſcus Burana Ariſt. priora Analyt. traduxit & commentariis illuſtrauit.
Ioannes Grammaticus ſcripſit in Elenchos Ariſt. in 5. voces Porphyrij: Hypomnema in 2. libros priorum Analyt. in prædicam.
Ioannes Hoſpinianus ſcripſit Quæſtionum Dialect. lib. 6. & illarum Epitomen, Erotemata in Organum: quod vertit per capita, diſtinxit, correxit, & Græcè ſimul & Latinè edidit.
Ioannes Hypatus ſcripſit in 2. 3. & 4. Topicorum libros.
Ioannes Iacobus Vvecherus Organum Logicum ex Ariſt. & aliis in tabulas redegit.
Ioannes de Lapide edidit explicationem librorum Logicæ Ariſtotelis.

Iulius Pacius Ariſt. Organum tranſtulit, & multis notis illuſtrauit.

Ioſephus Rhacendita ſynopſin ſcripſit Ariſt. Logicæ.

Ioannes Scholaſticus ſcripſit annotat. in poſt. Analytica.

Ioannes Tzetzes in Analyt. priora.

Ioannes Vvilton Auguſt. ſcripſit in priora, & poſt. Analyt. Ariſtotelis.

Iodocus Vvilichius Erotematum dialect. lib. 2. emiſit.

Ioannes Vvinchel ſeu Franciſcanus ſcripſit ſuper Logicam Ariſt. lib. 1.

K

Kareuue vel Karreye commentatus eſt in Ariſtot. poſt. Analytic. libros 2.

L

Leonardus Botallus Aſtenſis, Medicus Regius, lib. edidit de Dialectica facultate, ſubiecto, fine, & cæt.

M

Marcus Antonius Euonymus Carentius, ſcripſit Synopſim præceptionum Ariſtot.

Martinus Borrhaus, aliàs Cellarius edidit annotationes in 8. libros Topic. Ariſt.

Michaël Caluus edidit Concluſiones in Porphyrium & Apologiam pro Ariſt. prædicamentis.

Martinus de Corbenis commentatus eſt in priora Analytica, & poſt. Ariſt. & in Elenchos: & de medio demonſtrat. ſcripſit.

Michaël Epheſius in Elenchos Ariſt. commentatus eſt.

Matthias Emich ſcripſit in prædicamenta Ariſt. lib. 1.

Matthæus Frigillanus commentatus eſt in Logicam Ariſtot..

Magentinus Metropolita enarrauit librum Ariſt. de Interpret. ex Ammonio. & in duos libros prior. Analy. commentatus eſt. ex Ammonio itidem.

Martinus Polichius ſcripſit Collectanea in omnes Logicos libros Ariſt.

Maximus Philoſophus ſcripſit in prædicam. Ariſt.

Michaël Pſellus ſcripſit paraphraſin in Ariſt. lib. de Interpret.

Michaël Piccartus ſcripſit iſagogen in lectionem Ariſtot.

N

Nicolaus Brito ſcripſit in Elenchos Ariſt.

Nicolaus Gruchius ſcripſit præceptiones Dialecticas, & totum organum exceptis prior. Analyt. tranſtulit.

Nicomedis comm. in priora Analyt. Ariſt. extare dicuntur.

O

Olympiodori Commentaria in poſteriora Analytica Ariſt. extare dicuntur.

P

Paulus Riccius Concluſiones de triplici ordine quem Ariſtotelem exercuiſſe probat, edidit.

Paulus Soncinas ſcripſit in prædicab. & prædicamenta.

Paulus Venetus ſcripſit Logicam duplicem & in Porphyrium ac prædicamenta.

Philippus Canatus à Fraxinis Organum edidit, quo Ariſtotelici Organi verba ſimul & ſenſus paraphraſticè expreſſit: idque lingua Francica, in ciuium ſuorum gratiam.

Petri Aquani Inſtitutiones in Categorias Ariſtotelis extant.

Petrus Ioannes Oliuarius Porphyrij Iſagog. Ariſt. prædicamenta, de Interpret. & priora Analytica Græca caſtigauit.

Petrus Tartoretus ſcripſit Iſagogen, de quinque vocibus: & expoſitionem in Categorias Ariſt.

Petrus Molineus ſcripſit elementa Logica.

Q

Quelpingtonus ſcripſit Quæſtiones in poſt. Ariſtot. libros 2.

R

Radulphus Spaldingus ſcripſit in Ariſt. Elench. lib. 2.

Robertus Alyngton ſcripſit Logicales ſuppoſitiones lib. 1. in Ariſt. prædicam. lib. 1. in ſex principia. lib. 1. in priora & poſteriora Analytica Ariſt.

Robertus Balforeus Scotus ſcripſit Dialectic.

Robertus Kiluuarby ſcripſit in totum Ariſt. Organum, exceptis Topicis.

Robertus Karreuue, aliàs Ceruinus, ſcripſit in poſteriora Analytica Ariſt.

S

Scholarius Græcè ſcripſit in Porphyrium, prædicam. Ariſt. librum de interpret. & priora.

Simon de Euercham ſcripſit in priora & poſt. Ariſt. Analyt.

Simon Grynæus Ariſt. libros 2. Elenchorum tranſtulit, & in octauum librum Topic. annotationes conſcripſit.

Simplicius ſcripſit Commentarium in 10 prædicam. Ariſt. & de ſyllogiſmis.

T

Themiſtius conſcripſit paraphraſin in Ariſt. poſt. Analyt. & de ſcopo & inſcriptione prædicamentorum.

Theodorus Prodromus ſcripſit interpret. in poſt. Analyt. Ariſt.

Theobaldi Gerlachij Epitome Dialecticæ extat.

Thomas de Aquino ſcripſit in Logicam Ariſtotelis & ſummam illius.

Thomas Eraſtus ſcripſit Rationem conficiendorum Syllogiſmorum, & Epiſtolam de diſcrimine Dialecticæ, Logicæ, & ſcientiæ demonſtratiuæ.

Thomas Suetonius commentatus eſt in Ariſt. prædicam. in ſex principia de Interpretatione, priora & poſteriora.

Thomas de Vio Caietanus, commentatus eſt in Porphyr. in Ariſt. de prædicam. de interpret. & Analytica.

Z

Zachariæ Vrſini commentarij eruditiſſimi per quæſtiones in quinque priores libros organi extant.

LIBRI PHYSICI, HOC EST DE AVSCVLTATIONE, 8. DE COELO 4. DE *Mundo ad Alexandrum, 1. De Generat. & Corrup. libr. 2. De Meteoris lib. 4. De Anima lib. 3. De Senſu & Senſili lib. 1. & omnia parua Naturalia dicta.*

ADamus Eſton, lib. i. Meteor. Ariſt. ex Græco tranſtulit.

Ægidius de Roma in libros phyſicorum, & de anima edidit Comment.

Albertucius ſcripſit Quæſtiones in libros de Cœlo.

Albertus Magnus in Phyſicam Ariſtotelis lib. 8. de Generat. & Corrup. lib. 2. de Anima lib. 1. de ſomno & vigilia lib. 1. de Cœlo & mundo, lib. 4. de ſcientia Meteororum lib. 4. Commentarios quoque ſcripſit in parua Naturalia de Somniis, lib. 1.

Alexandri Aphrodiſæi de Anima libri duo, problematum libri duo, Quæſtiones Naturales, de Anima, Comment. in Meteorolog. vnà cum opuſculo de mixtione, Comment. in librum de ſenſu & ſenſili. Eiuſdem Commentarios in libros de phyſico auditu alicubi extare Venetiis quidam aſſerunt.

Alexander de Alexandria ſcripſit Comment. in libros 3. de Anima.

Alexander Piccolomineus ad tranſlationem ſuam Commentariorum Alex. Aphrodiſæi in libros 4. Meteor. l. Ariſtotelis addidit Tractatum de Iride, in quo plurima

tum Ariſtotelis, tum Alexandri & Olympiodori dicta dilucidantur.
Alphonſus Archiep. Toletanus in Ariſt. libros de Anima quæſtiones edidit.
Alphredus Anglicus, cognomento Philoſophus, ſcripſit in Meteora Ariſt. lib. 4.
Ammonij Hermeæ Comment. in libros phyſic. extant.
Ambroſius Nolanus ſcripſit in libros de Anima.
Andreas Bilius traduxit è Græco Ariſtotel. de Anima.
Andreæ Gerardi Hyperij Compendium phyſices Ariſtotelis extat.
Andreæ Planeri Analyſis libri primi phyſic. Ariſt.
Antonius Berga Taurinenſis, ſcripſit paraphraſin & diſputationes ſelectas in libros Ariſt. de ortu & interitu.
Antonij Muſæ Braſſauoli Medici Comm. in Auerrois lib. de ſubſt. Orbis, in libros Phyſic. Ariſtot. in libros de Anima, neſcio an extent.
Antonius Polus Venetus ſcripſit Lumen Nouum in Ariſt. libros tres de Anima, & Dilucidationem veritatis in procœmium phyſicorum Ariſt. cum digreſſione de Circulo lacteo, in defenſionem Ariſt. contra omnes Peripateticos.
Apollinaris Offredi commentarius in librum de Anima extat.
Auerroïs in 8. libros Phyſicos procœmium, & commentaria in eoſdem magna. item expoſitio media in omnes 8. Phyſic. paraphraſis in eoſdem. In libros de Cœlo Commentarij, & paraphraſis in libros de Cœlo. In libros de Gener. & Corrupt. media expoſitio: in eoſdem paraphraſis: in libros Meteorol. expoſitio media: in libros 3. de Anima commentarij: commentum 5. & 6. libror. 3. de Anima: media expoſitio, & paraphraſis in eoſdem.
Auguſtinus Niphus Philotheus Sueſſanus commentatus eſt in Ariſt. lib. 1. de Phyſico auditu, de Cœlo, de Mundo, Meteorologica, & quartum Meteorol. Phyſiognomica, parua Naturalia, in tres libros de Anima.

B

Bartolomæi Arnoldi Vſingenſis paruulus philoſophiæ naturalis, ſiue interpretatio per figuras & tabulas in epitomen phyſicæ tractatibus abſoluta.
Benedictus Pererius Societ. IESV, libros XV. edidit de communibus rerum naturalium principiis & affectionibus in Phyſic. Ariſtot.
Braimhanus Anglus ſcripſit ſuper phyſica Ariſt. lib. 8.
Burleus ſcripſit in libros Ariſt. de Natura.

C

Caietanus Vincentinus, ſcripſit in Phyſ. libros 8. in libros de Anima lib. 3. in librum de Cælo & Mundo lib. 4. in Meteor. lib. 4.
Cœlij Calcagnini paraphraſis trium librorum Meteorol. Ariſt. Commentario quòd Cœlum ſtet, terra moueatur. paraphraſis in Commentationem Ariſtot. de ſenſu & ſenſili.
Chriſtophorus Guarinonius ſcripſit ſententiarum Ariſtot. de animâ ſeu mente humanâ explicationem.
Chriſtoph. Hegendorphius Ariſt. libel. de Longit. & Breui. vitæ, & de Diuinatione per ſomnium, tranſt. & ſcholiis illuſtrauit.
Collegium Conimbricenſe vberrimos edidit Commentarios in Phyſic. libros 8. de Cœlo 4. de Generat. & corrupt. 2. de Meteor. 3. nihil enim in quartum ſcripſit. de animâ 3. & parua natur.
Conradi Geſneri Meditationum phyſicarum opus exſtat: cuius tomo quinto continentur ſcholia in Meteorol. & lib. de Anima, & omnia quæ vocantur Parua naturalia.
Conradi de Summerhart, de Calau, ſcripſit commentaria in vniuerſam Phyſicam, quæ reſpondent Ariſt. libris de Phyſico auditu, de Cœlo, de Generat. & corrupt. de Meteoris, de Anima.

D

Dameſcius Stoicus philoſophus, Syrus, ſcripſit [illegible] in primum librum Ariſt. de Cœlo, dubitationes & ſolutiones de primis principiis, & Commentarium in primum phyſ.
Dominicus Pannes edidit Commentaria & Quæſtiones in 2. libros Ariſt. de Generat. & corrupt.
Dominicus de Flandria emiſit quæſtiones & annotat. in Ariſt. libros de Anima.
Dominicus Soto commentatus eſt in Ariſtot. libros octo Phyſicorum, & in eoſdem Quæſtiones.
Diodorus monachus ſcripſit contra Ariſt. de corpore Cœleſti.

F

Franciſcus Caballus ſcripſit libros 2. de numero & ordine partium ac librorum Phyſicæ doctrinæ Ariſtotelis.
Franciſcus Toletus Ariſt. libros de Phyſico auditu, de Generat. & corrupt. & de Anima commentariis & quæſtionibus illuſtrauit.
Franciſcus Valleſius commentatus eſt in octo libros Phyſicorum Ariſtotelis.
Franciſcus Vatablus Ariſtotelis parua naturalia tranſtulit.
Franciſcus Vicomercatus librum 3. de Anima comment. illuſtrauit, vti libros de Generat. & corrupt. item libros octo phyſ. hóſque tranſtulit. itemque Meteorologicos libros tranſtulit, & in eos commentaria edidit.
Fortunatus Crellius octo libros phyſicorum Ariſt. tranſtulit & commentariis illuſtrauit: expectantur etiam ab eodem alij in reliquos Ariſt. libros Phyſic.

G

Gerardus Mathiſius edidit epitomen in libros 4. Phyſ. Ariſt. & in librum 1. de Cœlo.
Gerardus de Monte emiſit Textualem expoſitionem in librum Ariſt. de Cœlo & Mundo, *de Generat. & corrupt.* in Meteorol. in parua naturalia.
Georgius Lieblerus omnes phyſicos libros Ariſt. in elegantem epitomen contraxit.
Georgius Pachymerius ſcripſit Epitomen Phyſicæ tractationis, Commentarios in libros de auſcult. paraphraſim de Anima, ſenſu, memoria, ſomno, vigilia, inſomniis &c.
Godfridus Cornubienſis in Ariſt. Phyſica lib. 8.
Guillelmus Budæus Ariſt. librum de Mundo tranſtulit.
Guillelmus Occam edidit Quæſtiones Phyſicorum lib. 8.
Guillelmus Slade emiſit queſtiones de Anima lib. 1. in Phyſic. Ariſt. lib 8.
Guillelmus Alneuuich in philoſophiam naturalem lib. 8. edidit.
Guillelmus du Val ſcripſit Synopſim in lib. 8. Phyſic. 4. de Cœlo 1. de Mundo. 2. de Gener. 4. de Meteor. 3. de Animâ. 1. de ſenſu & ſenſil. & alios qui dicuntur parua natur.
Gratiadeus edidit quæſtiones in magna & parua Phyſica Ariſt.
Gualtherus Burleus ſcripſit in Ariſt. de Natura libros 4.
Guido Perpinianus in libros Phyſ. 8. Ariſt. ſcripſit.

H

Henricus de Gandauo ſcripſit in Phyſicorum lib. 8.
Henricus Packer edidit lectiones 34. in Meteorol. Ariſt.
Hermannus Raiianus editionem quandam Ariſt. *phyſices* commentariolis præfixis illuſtrauit.
Hermolaus Barbarus compendium phyſices ex Ariſt. conſcripſit.
Hieronymus Dandinus Societ. IESV commentarios edidit ampliſſimos in libros de Anima.

I

Iacobus Aubertus edidit phyſicas inſtitutiones inſtar Commentariorum in Ariſt. libros de Auſcultatione.

Iacobus Faber introductionem & paraphraſin in Phyſicam Ariſt. edidit.
Iacobus Martinus edidit diſputationem de prima ſimplicium & concretorum corporum generatione ad Ariſt. & alios.
Iacobus Schekius ſcripſit Acroaſeωs Ariſt. Diſputationes, & Erotemata, additis ſcholiis in obſcuriora loca illius. & Comment. in Phyſicam & parua Naturalia. & in lib. de Anima Græcas interpretationes: & lib. de principatu illius.
Iacobus Tymæus ſcripſit Comment. in Ariſt. libros de Generat. & Corrupt. & in tres lib. Meteor.
Iacobus Zabarella edidit librum de Phyſica conſtitutione, qui eſt Iſagogicus ad libros omnes phyſicos Ariſt.
Ianduci commentaria in Phyſicam extant.
Ioan. Arboreus commentatus eſt in tota Phyſica Ariſt.
Ioan. Argenterius ſcripſit de ſomno & putrefactione contra Ariſtotelem.
Ioan. Argyropylus phyſicos lib. 8. de Cœlo 4. tranſtulit.
Ioannes Bacconthorpe in vniuerſam Ariſt. phyſicam ſcripſit.
Ioannes Bate ſcripſit de Anima quæſt. lib. 1.
Ioannes Cochlues ſcripſit Commentarios in Meteorolog.
Ioannes Craſſot Phyſicam compendiariam ſcripſit.
Ioannes de Colonia ſcripſit in libros de Anima.
Ioannes Datus ſcripſit de potentiis animæ lib. 1.
Ioannes Duns Scotus, ſcripſit in Phyſicam Ariſt. lib. 8.
Ioannes Eccius commentatus eſt in vniuerſam Ariſt. Phyſicam.
Ioannes Edæus commentatus eſt in 8. libros Phyſic. Ariſt.
Ioannes Ferrerius ſcripſit contra Ariſt. auditum viſui præſtare, de Ideis Platonis, de æternitate Mundi aduerſus ipſum.
Ioannes Fleiſcherus Ariſt. & Vitellionis doctrinam de Iridibus certa methodo comprehendit, & neceſſariis demonſtrationibus auxit.
Ioannes Fridericus Schroterus, annotationes & commentaria in primum librum phyſicorum Ariſt. edidit.
Ioannes Geneſius Ariſt. librum de Mundo, & quoſdam ex paruis naturalibus tranſtulit.
Ioannes Grammaticus, in 3. & 4. lib. Meteor. & ſcholia in primum ſcripſit. item in 8. libros Phyſic. quorum 4. poſtremi nondum excuſi. In libros 3. de Anima Comment.
Ioannes de Ianduno edidit quæſtiones in libros Phyſic. Ariſt. in 3. libros de Anima, de Cœlo & Mundo.
Ioannes de Lapide ſcripſit explicationem librorum Phyſicæ Ariſt. & de anima.
Ioannes Ludouicus Hauuenterus Phyſicæ compendium ex Ariſt. concinnauit.
Ioannes Lonicerus epitomen aliquot librorum philoſophiæ naturalis Ariſt. emiſit: & illius encomium.
Ioannes de Magiſtris ſcripſit in Phyſicam.
Ioannes Magitus libros ſex edidit phyſiologiæ Peripateticæ.
Ioannis de Mechlinia commentaria in parua Naturalia Ariſtotelis extant.
Ioannis Polcſtade Comment. in Phyſicor. Ariſt. libros 8. extant.
Ioannes Riolanus doctor Medicus ſcripſit de Phyſicis principiis libros tres & alia opuſcula philoſophica.
Ioannes Scharpe ſcripſit Quæſtion. Phyſicorum lib. 8. de Anima.
Ioannis Velcurionis epitome in vniuerſam phyſicam Ariſt. libris 4. paſſim extat.
Ioannes Verſoris Commentum in Ariſt. libros de Cœlo, de Generat. Meteor. & Naturalia edidit.
Ioachimus Perionius libros omnes phyſicos, de Cœlo, ortu & int. anima. Meteorol. & parua naturalia tranſtulit, & ſuis annotationibus illuſtrauit.
Iodocus Iſenacenſis compendium phyſicæ ſcripſit.
Iodocus Vvilichius Iſagogen in Meteora Ariſt. & aliorum conſcripſit.
Iulius Caſtellanus commentatus eſt in libros Ariſt. de humano intellectu.
Iulius Pacius à Berigâ ſcripſit comm. Analyt. in 8. libros naturalis auſcultationis.

L

Lambertus de Monte Domini commentatus eſt in 8. libros phyſic. Ariſt. & in libros de Anima.
Lucas Boſdenus ſcripſit in philoſophiam naturalem lib. 8.
Lucillus Philaltheus Ariſt. librum de Senſu & Senſili tranſtulit. & libros Ariſt. de Cœlo explicauit.
Lucius Apuleius Ariſt. libellum de Mundo tranſtulit.
Ludouicus Buccaferreus lectiones in quartum lib. Meteor. Ariſt. & commentaria in quartum phyſicorum, & libros de Generat. & Corrupt. conſcripſit.

M

Mainetus Maynetius commentatus eſt in Ariſtotelis lib. de Senſu & Senſili.
Marcus Anton. Mareſchalcus diſcurſum de Naturalibus principiis, & explanationem procemij primi Phyſic. Ariſt. edidit.
Marcus Antonius Paſſerus, cognomento Genna, commentatus eſt in 3. libros de Anima.
Marcus Antonius Maioragius paraphraſi Ariſt. libros 4. de Cœlo, & 2. de Generat. & Corrupt. illuſtrauit.
Martinus de Corbenis commentatus eſt in 8. libros Phyſic. libros 2. de Generat. & Corrupt. & in parua Naturalia Ariſt.
Martinus Polichius commentatus eſt in 8. libros Phyſic. & 4. de Cœlo Ariſtotelis.
Michaël Epheſius expoſuit parua Naturalia Ariſt.
Michaël Pſellus ſcripſit breuem Expoſit. in lib. Ariſt. de auſcult.
Michaël Scotus ſcripſit pene in totam Phyſicam Ariſt.
Michaël Sophianus Ariſt. libros 3. de Anima tranſtulit.
Michaël Stanhuſius plenam tractationem de Meteoris libris 2. ſcripſit.

N

Nicolaus Dorbellus ſcripſit in Ariſt. libros 8. Phyſic. de Cœlo 2. de Generat. & Corrupt. 2. Meteor. 3. de Anima 3.
Nicolaus Gruchius Phyſica Ariſt. tranſtulit.
Nicolaus Leonicus aliquot argumenta in parua Nat. Ariſt. præfixit.
Nicolaus Selneccerus propoſitiones & quæſtiones in octo libros Phyſicorum Ariſt. edidit.
Nicolai Taurelli libellus de Vita & Morte ex Ariſt. ſententia, &c. extat.
Nicolaus Tignoſius commentatus eſt in Ariſtotelis lib. de Anima.

O

Olympiodorus commentatus eſt in Meteor. Ariſt.

P

Paraphraſis in librum de ſenſu & ſenſili de Memoria & reminiſc. de ſomno & vigilia, de ſomniis, de Diuinatione per ſomnum. de longit. & breuitate vitæ.
Paulus Venetus comment. edidit in 8. libros Phyſic. 2. de Generat. & Corrupt. & 2. de Anima.
Petrus de Aliaco ſcripſit ſuper libros Meteor.
Petrus de Aluernia ſcripſit in aliquot lib. Phyſicos Ariſt.
Petrus Alcyonius aliquot libros Phyſicæ Ariſt. tranſtulit.
Petrus Martinides ſcripſit in libros de Anima.

Petrus Pomponarius ſcripſit dubitationes in quartum lib. Meteor. Ariſtot.
Petrus Tartoretus ſcripſit in totam Phyſicam Ariſt.
Philippus Melancthon initia Phyſices & libellum de Anima conſcripſit.
Proclus de Motu ſcripſit, & in quinque poſteriores libros Auſcult. Ariſt.

R

Robertus Crouuche ſeu Cruccius Ariſt. libros 8. Phyſic. expoſuit.
Robertus Kiluuerdy ſcripſit in totam Phyſicam Ariſt. excepto lib. de ſenſu & ſenſili.
Rugerus Bakon ſcripſit in 8. libros Phyſic. Ariſt.

S

Scholarius Græcè ſcripſit in Ariſt. libros de Anima.
Simon Broſſerius edidit epitomen phyſices.
Simon de Euerſam ſcripſit quæſtiones de Anima lib. 1. de ſenſu & ſenſato lib. 1. Quæſtiones in Meteor. lib. 4.
Simon Grynæus Ariſt. librum de Mundo ad Alexandrum commentariis illuſtrauit.
Simon Simonius edidit Diſputationem de Anima, & Comment. in Ariſtot. lib. de Senſu & ſenſili, & de Memoria.
Simplicius commentatus eſt in 8. libros Phyſic. 4. de Cœlo 3. de Anima.
Sophronius ſcripſit paraphraſim Græcam in Ariſt. libros de Anima, de Memoria, & ſequentes.
Stephanus Cyrius commentatus eſt in Ariſt. lib. de Anima.

T

Theodorus Metochita ſcripſit Phyſicam Græcam, ſiue cōmentarios in Ariſt. libros de Auſcultatione vſque ad librum de Memoria.
Themiſtius edidit paraphraſin in octo lib. Phyſic. de Anim. Memoria & reminiſcentia, de ſomno & vigilia, de inſomniis, de diuinat. per ſomnum.
Theobaldus Gerlachius ſcripſit Annotationes in Ariſt. libr. Phyſic. & Meteorologicos.
Theophilus Zimara Marci Antonij F. commentarios edidit in 3. libros Ariſt. de Anima.
Thomas de Aquino commentatus eſt in 8. libros Phyſ. de Cœlo, de Generat. & Corrupt. de Anima, in tota ferè parua Naturalia.
Thomas de Vio Caietanus commentarios edidit in Ariſtot. libros de Anima.
Thomas Vvalden ſcripſit in Phyſica Ariſtot. libros 4. de Cœlo. 4. de Generat. & Corrupt. 1. Meteororum. 4. de Anima 3.
Tobias Tandlerus ſcripſit diſſertationes Meteorologicas.
Thomas Bricot ſcripſit in Phyſicam integram Ariſto.

V

Vincentij Quintiani Dilucidationes trium librorum Ariſt. de Anima extant.

LIBRI DE ANIMALIBVS, HOC EST, De hiſtoria, lib. 10. De partibus lib. 4. De generatione lib. 5. De motu lib. 1. De greſſu lib. 1.

A

Aſinius Pollio Trallianus, ſcripſit epitomen ad Ariſtotelem de Animalibus lib. 10.
Auguſtinus Niphus Philotheus Sueſſanus, Ariſt. libros de Hiſtor. animal. partibus, earúmque cauſis, ex Th. Gazæ tranſlatione ad Græca exemplaria recognouit, & ſcholiis illuſtrauit.
Auerrois Paraphraſ. in libros 5. de Generat. anim. eiuſdem media expoſitio in libros 9. de hiſt. anim.

C

Chriſtophorus Guarinonius edidit comment. in lib. 1. Ariſt. de hiſtor. animal.

G

Guillelmus du-Vallius ſcripſit in omnes de animal. libros.

I

Ioannes Grammaticus ſcripſit in libros Ariſt. de Generatione animalium.
Ioannes Kenyngale ſcripſit in Ariſt. de Animalibus lib. 1.
Iulius Cæſar Scaliger librum decimum De hiſtoria animalium tranſtulit, & doctiſſimis commentariis illuſtrauit. Eiuſdem in reliquos eius operis libros commentarij auidiſſimè à doctis viris expectantur.

M

Michaël Epheſius commentatus eſt in libros Ariſtot. De partibus animalium.

N

Nicolaus Leonicenus primum librum Ariſtot. de partibus animal. tranſtulit & explanauit.
Nicolaus Leonicenus paraphraſin edidit in Ariſt. lib. De motu animalium.

P

Petrus Alcyonius Ariſt. lib. De motu & greſſu animalium tranſtulit.
Petrus Alcyonius libros 10. Ariſt. de Animalibus tranſtulit.
Petrus de Aluernia commentatus eſt in Ariſtot. lib. De motu anim.
Paulus Belmiſſerus libros duos priores De animalibus 36. elegiis expreſſit.

S

Simon de Euersham ſcripſit in Ariſt. De animalibus li. 1.

T

Theodorus Gaza Ariſt. de hiſt. animal. lib. 9. tranſtulit. item De generat. anim. lib. 5. item lib. 4. de partibus anim. earúmque cauſis.
Theodorus Metochita ſcripſit paraphraſin in 4. libros Ariſtot. De partibus animalium.

Admirandæ auſcultationes.

Conradus Geſnerus admirandas Ariſt. narrationes emendauit.
Dominicus Monteſaurus Comment. Ariſtotelis de admirandis audit. tranſtulit.

Mechanicarum quæſtionum liber.

Alexander Piccolomineus ſcripſit librum ſuper Mechanica Ariſtotelis, & paraphraſin.
Georgius Pachymerius ſcripſit paraph. in Mechanica Ariſtot.
Henricus Menantholius Doctor Medicus, & Mathematicarum Profeſſor Regius, Pariſ. Ariſtot. Mechanica Latina fecit, & emendauit.
Nicolaus Leonicus Ariſt. Mechanica tranſtulit, figuris & annotationibus illuſtrauit.

Fragmentum Ariſt. de iis quæ ſub auditum cadunt ſiue de Audibilibus,

Adrianus Turnebus tranſtulit.
Franciſcus Patritius quoque tranſtulit.

Liber de Coloribus.

Cœlius Calcagninus libellum de coloribus tranſtulit.
Simon Portius Ariſt. libellum de coloribus tranſtulit, & commentariis auxit.

De Inſecabilibus.

Iacobus Schekius Ariſt. libri de lineis inſecabilibus paraphraſin tranſtulit.

Julius Alexandrinus Rota Ariſt. libellum De lineis inſecabilibus tranſtulit.

ETHICA, HOC EST, ETHICOR. AD NICOMACHVM LIB. 10. MAGNORVM *Moralium lib. 2. Ad Eudemum lib. 7.*

A

ALexander Aphrodiſæus edidit quæſtiones Morales, in quibus multa Ariſtotelis explicantur.
Andreas Gerardus Hyperius Theol. ſcholia in 10. libros Ariſt. Ethic. ſcripſit.
Andreas Bilius tranſtulit Ariſtotelis libros Ethicorum è Græco in Latinum.
Aſpaſij ſcholia in Ariſtot. Ethicorum librum 7. & 8. & 2. vt aliqui putant, vnà cum Euſtratij comment. habemus.
Auerrois Expoſitio in lib. 10. Moralium Nicom.

B

Bartholomæus Kerkemanus edidit Syſtema Ethicæ, & diſputationes Ethicas, œconomicas, politicas.
Bernardus Seneuſis ſcripſit comment. in Ethica Ariſt.
Burleus commentatus eſt in Ethica Ariſt.

C

Chryſoſtomus Ianellus edidit philoſophiam moralem, enarrationem in libros 5. Ethicorum.
Cœlius Calcagninus paraphraſim primi Ethic. emiſit.
Collegium Conimbricenſe ſcripſit diſputationes in Ethic. Ariſtot.
Conradus dictus Henſel ſcripſit & diſputauit quæſtiones in Ethica Ariſtotelis.
Conradus de Suſata quæſtiones ſuper 6. lib. Ethic. Ariſtot. reliquit.

D

Dionyſius Lambinus Ethic. Ariſt. Nicom. libros 10. tranſtulit.
Donatus Acciaiolus ſcripſit Comment. in Eth. Ariſtot. ad Nicomach.

F

Felix Figliuccius ſcripſit de philoſophia morali in libros 10. & in Ariſt. libros totidem Italicè.

G

Georgius Pachymerius ſcripſit Comment. aut paraphraſim in libros Ethic. Ariſt.
Gerardus Odonis ſcripſit in libros 10. Eth. Ariſt.
Georgius Valla tranſtulit Ariſt. Ethica Magna.
Gualtherus Burleus ſcripſit in Ethic. Ariſt. lib. 10.
Guilelmus Bechius ſcripſit in Ethica Ariſt. lib. 10.
Guilelmus Slade quæſtiones Ethic. lib. 10. ſcripſit.
Guilelmus du Val ſcripſit Synopſin in lib. 10. Ethic. lib. 2. Magnorum Moral. 7. ad Eudem.

H

Heliodori Προυσέως paraphraſis in Ethica Ariſt. ſeruatur in Bibl. H. Memmij.
Henricus de Frimaria ſcripſit Ethicorum commentum.
Hermolaus Barbarus Ethices compendium ex Ariſt. deſcripſit.
Hubertus Giſanius Iuriſconſ. commentarios edidit in libr. decem Ethicor. Ariſtot.

I

Iacobus Faber ſcripſit in Ethic. paraphraſin.
Iacobus Lodoicus Strebæus Ethic. lib. aliquot Ariſt. vertit.
Iacobi Schekij comment. in Ethic. Ariſt. extant.
Ioachimi Camerarij explicatio accurata Ethicorum ad Nicomachum extat.
Ioachimus Perionius Ethica Ariſt. ad Nicom. tranſtulit, & in ea commentatus eſt.
Ioannes Argyropylus Ethicorum Ariſt. libros 10. cōuertit.
Ioannes Bacconthorpe ſcripſit in Ethicorum Ariſtot. libros 10.
Ioannes Bernardus Felicianus Ariſt. Ethic. libr. 10. tranſtulit, & vtilem præfationem præfixit.
Ioannes Buridanus quæſtiones in Ethica Ariſt. edidit.
Iodocus Glichthoneus fertur in Ariſt. Ethica ſcripſiſſe.
Ioannes Cantacuzenus ſcripſit Græcam paraphraſin in 5. libros Ethic. Ariſtotelis.
Ioannes Caſelius ſcripſit procemium in Interpret. Ariſt. librorum Ethic.
Ioannes Dedecus, ſcripſit in Ethic. Ariſt. libros 10.
Ioannes Erigena in Ethic. Ariſt. libros 9.
Ioannes de Fabriano, ſcripſit in Ethica Ariſt. libros 10.
Ioannes Herbetius Lotharingus Ethica Ariſt. argumentis illuſtrauit.
Ioannes Vvilton Auguſt. ſcripſit in 10. libros Ethic. Ariſt.

L

Leonardus Aretinus Ethica Ariſt. tranſtulit.

M

Marc Antonius Muretus quintum lib. Ethic. Ariſt. tranſtulit & annotationibus illuſtrauit.
Michae... cotus ſcripſit in Ethicorum Ariſt. libros 10.
Michael Epheſius commentatus eſt in librum 5. Ethic. Ariſtot.
Michael Angrianus ſcripſit in Ethicam Ariſt. lib. 1.

N

Nicolaus Gruchius Ethica Ariſt. tranſtulit.
Nicolaus Cineros commentatus eſt in Ethica Ariſt.
Nicolaus Dorbellus ſcripſit in Eth. lib. 10.

O

Ottho Vverdmulerus ſcripſit de dignitate, vſu & methodo philoſophiæ Moralis explicatæ in Ethicis ad Nicom.
Ottho Caſmannus ſcripſit in Ethica, & Oeconomica.
Ouerus Gunthetus Ariſtotelis libros 10. Ethic. Theſibus comprehendit.

P

Petrus de Vena ſcripſit in Ethica Ariſt. lib. 10.
Petrus de Spira ſcripſit in 8. libros Ariſt. Ethicorum.
Petrus Martyr Vermilius commentatus eſt in primum, ſecundum, & tertij libri Ethic. Ariſt. initium.
Petrus Tartoretus Ethica Ariſt. recognouit, & commentariis illuſtrauit.
Petrus Victorius commentatus eſt in Ariſtot. libros 10. Ethic.
Philippus Melancthon commentatus eſt in primum, ſecūdum, tertiū & quintum Ethic. & in eadem Ethica Epitomen conſcripſit.

R.

Robertus Crouuche ſeu Cruccius Ariſt. Ethic. libros 10. expoſuit.
Rogerus Bakon ſcripſit in libros 10. Ethic.

T

Theodorus Zuiggerus in Ariſt. Ethicorum libros 10. Tabulas inſtar commentariorum ſcripſit: ipſaque Ethica Methodicè per capita diſtribuit, additis in ſingula capita ſuis argumentis, & numerorum notis, quæ tabulis reſpondeant, poſtremò ſcholiis.
Thomas de Aquino ſcripſit in Ethica Ariſtotelis.

Libellus de Virtutibus.

Alexander Chamaillardus Ariſtotelis librum de Virtutibus tranſtulit.
Andreas Lacuna Hiſp. tranſtulit, & ſcholiis illuſtrauit Ariſt. libellum de Virtutibus.

C

Conradus Geſnerus libellum Ariſtotelis de Virtutibus

tranſtulit, & Stobæi collectanea paſſim inſeruit Græcè & Latinè.

G

Georgius Valla tranſtulit libellum de Virtutibus.
Guillelmus du-Val breui argumento perſtrinxit.

I

Iuſtus Velſius Heganus medicus, commentatus eſt in Ariſt. libellum de Virtutibus.

S

Simon Grynæus Ariſt. lib. de Virtutibus tranſtulit, & exactiorem quandam de virtutibus diuiſionem adiecit.

Libri Politicorum.

A

Antonius Montecanitus edidit progymnaſmata in Ariſtot. politica.

B

Balthaſar Groſhieuicius ſcripſit introductionem in octo lib. Politic. Ariſtot.
Bernardus Senenſis edidit Comment. in Politica Ariſt.

C

Cœlius Calcagninus conſcripſit paraphraſin politicorum Ariſt.
Cyriacus Stroza Græcè & Latinè duos lib. politicos ſcripſit quibus ea quæ ab Ariſtot. in 8. libris explicata non fuerūt, perſequitur.

D

Dionyſius Lambinus Ariſt. politica tranſtulit.
Donatus Acciaiolus commentatus eſt in polit. Ariſt.

G

Guillelmus Gregorius, in Politica Ariſt. edidit libros 8.
Guillelmus du-Val ſcripſit Synopſin locupletiorem in 8. lib. Politicorum.

H

Hubertus Giſanius ampliſſimos ſcripſit Commentarios in libros Polit. Ariſt. vſque ad cap. 7. lib. 7.

I

Iacobus Faber in Politica Ariſt. commentatus eſt.
Iacobus Lodoicus Strebæus Politica Ariſt. tranſtulit.
Ioachimi Camerarij explicatio Politicorum Ariſt. extat.
Ioachimus Perionius, politica Ariſt. tranſtulit, obſeruationibus & argumentis auxit.
Ioannes Bacchonthorpe in Ariſt. libros 8. Politic. ſcripſit.
Ioannes Goneſius libros Politicorum Ariſt. tranſtulit & annotationes adiecit.
Ioannes de Fabriano ſcripſit, in Ariſt. libros 8. Politic.
Ioannes Ludouicus Hauenreuterus Analyſin libri 3. Politic. Ariſt. euulgauit.
Ioannes Sturmius ſcholia edidit in primū lib. Politic. Ariſt.
Ioannes Verſoris commentatus eſt in Politica Ariſt.
Ioannes Craſſot ſcripſit Elementa Politica Peripatetica.

L

Leonardus Aretinus politica Ariſt. tranſtulit.
Ludouicus Regius politica Ariſt. in Gallicum ſermonem tranſtulit, & commentaria poſuit.

M

Matthæus Canthonis ſcripſit in Politicorum Ariſt. libros 8.
Michaël Toxites ſcholia edidit in 1. librum Politic. Ariſt.

P

Petrus Victorius Politica Ariſt. correxit.
Philippus Melancthon commentatus eſt in Politic. Ariſt.

T

Theodorus Zuingerus ſcholiis octo libros politicorum Ariſtotelis illuſtrauit, & tabulas ad tres priores libros adiecit.
Thomas de Aquino ſcripſit in politica Ariſt.

Oeconomicorum libri 2.

Albertus Magnus de Oeconomica lib. 4. reliquit.

B

Bernardinus Donatus Ariſt. Oeconom. lib. 2. Latinè tranſtulit.

C

Conradus dictus Henſel ſcripſit ſuper Ariſt. libros Oecon.

F

Franciſcus Robortellus edidit annotat. in Ariſt. lib. Oeconomicos.

G

Gilbertus Cognatus Oeconomica Ariſt. tranſtulit.
Guillelmus du-Vallius ſcripſit breuem Synopſim in Oeconomica Ariſtotelis.

I

Iacobus Faber Oeconomica Ariſt. cōmentario illuſtrauit.
Iacobus Lodoicus Strebæus Oeconomica Ariſt. tranſtulit, & annot. illuſtrauit.
Ioachimus Camerarius Oeconomicos libros Ariſt. tranſtulit, & annot. illuſtrauit.
Ioannes Verſoris commentatus eſt in Ariſt. Oeconomica.

L

Leodegarius à Quercu Profeſſor Regius ſcholia poſuit in 1. Oeconomic.
Leonardus Aretinus Oeconomica Ariſt. tranſtulit & commentariis illuſtrauit.

V

Virgilius Vvalendorfer Oecologiam ex Ariſt. Oeconomicis collegit.

Rhetorices tum ad Theodecten Lib. 3. tum ad Alexandrum Lib. 1.

Ægidius de Roma ſcripſit Comment. in libros Rhetor. Ariſtotelis.
Alexander Picolomineus Ariſtotelis libros 3. Rhetor. ad Theodect. Italicè tranſtulit, & Paraphraſin in eoſdem Italicam, atque in ſecundum librum Latinam ſcripſit.
Alpharabij declaratio in Rhetoricam Ariſt. extat.
Auerrois Paraphraſes in lib. 3. Rhet. extant.
Auguſtinus Niphus Philotheus Sueſſanus ſcripſit Comment. in Rhet. Ariſt. & ipſe edidit Rhetoricam.

C

Carolus Sigonius libros 3. Rhet. Ariſt. tranſtulit.

D

Daniel Barbarus emiſit Comment. in 3. lib. Ariſt. Rhet. ad Theod.

F

Franciſcus Philelphus tranſtulit Rhet. Ariſt. ad Alex.
Franciſcus Robortellus edidit annot. in Ariſt. libros Rhet.

G

Georgius Trapezuntius Ariſt. libros 3. Rhet. tranſtulit.
Guillelmus du-Vallius breuiſſimā Synopſi omnes perſtrinxit.

H

Hermolaus Barbarus Rhet. Ariſt. ad Theod. tranſtulit.
Hermannus de Schildis, Eremita, ſcripſit in Rhet. Ariſtot. lib. 1.
Herodianus Pruſſienſis ſcripſit Commentar. in Rhet. Ariſtotelis.

I

Iacobus Carpentarius Rhetoricam Ariſt. tranſtulit.
Iacobus Brocardus paraphraſin in Rhet. Ariſt. edidit: & partitiones oratorias quibus Rhetorica præcepta Ariſt. explicantur.
Ioannes Sturmius Ariſt. Rhetoricorum libros 3. tranſtulit & ſcholiis explicauit.
Iodocus Vvillichius edidit Erotemata Rhetorices ad Alexandrum.
Ioſephus Rhacendita ſynopſim Rhet. Ariſt. conſcripſit.

M

Marcus Antonius Maioragius Ariſtotelis libros 3. Rhet. tranſtulit, & explanauit.

P

Petrus Victor commentatus eſt in 3. libros Ariſt. Rhet.

Petrus Gemellus ſcripſit compendium Rhetoricorum Ariſtotelis.

R

Raphaelis Cyllenij Tabulæ Rhetoricæ ex Ariſt. extant.

S

Stephanus Cyrius commentatus eſt in Rhetorica in Theodecten.

Simon Stenius Ariſtotelis Rhetoricorum libros 3. paraphraſi explicauit.

Poetices lib. 1.

Alexander Paccius, Ariſtotelis libros de poetica tranſtulit.

Antonius Riccobonus poeticam Ariſtot. tranſtulit, & paraphraſi illuſtrauit.

Auerrois Paraphraſis in libros Poeticæ Ariſt.

B

Bartholomæus Lombardus, vide Vincentius Madius.

F

Franciſcus Robortellus ſcripſit annotationes in Ariſtot. poëtica.

L

Ludouicus Caſteluetrus Ariſt. poëticam in Italicum ſermonem tranſtulit, & emendauit.

P

Petrus Victorius poëtica Ariſt. correxit.

V

Vincentius Madius, & Bartholomæus Lombardus communes explicationes ſcripſerunt in Poëtica Ariſt. & ille proprias annotationes.

Problemata.

Guillelmus du-Vallius ſummam problematum propoſuit.

I

Ioannes Moriſotus Ariſt. problemata reconcinnauit.

N

Nicolaus Treueth, vel Triuet, ſcripſit in problemata Ariſtotelis.

P

Petrus de Apono, Conciliator, Problemata Ariſtot. expoſuit.

T

Theodorus Gaza Ariſt. problematum ſectiones 38. tranſtulit.

Metaphyſicorum libri 14.

Ægidius de Roma edidit Comment. in Ariſt. libros Metaphyſicos.

Adamus Buckfelde Anglus ſcripſit commentariorum in Metaphyſicam libros 12.

Albertus Magnus de Metaphyſica libros 13.

Alexander Aphrodiſæus ſcripſit comment. in omnes libros de prima Philoſoph. Ariſtotelis qui extant.

Alexander de Alexandria Minorita, ſcripſit Comment. in 2. libros Metaph. Ariſtotelis.

Alexander de Ales, Anglus, edidit Comment. in 12. libros Metaphyſ. Ariſtotelis.

Antonius Trombette ſcripſit opus in Ariſtot. Metaphyſicam.

Antonius Andreas, Franciſcanus, ſcripſit ſuper 12. libros Metaph. Ariſt. quæſtiones.

Antonius Balduinus diſputationem ſcripſit in primam ac diuinam Ariſt. philoſophiam.

Antonij Scayni paraphraſis in libros 14. Metaphyſicos Ariſt. extat.

Aſclepij Tralliani comment. in 6. lib. Metaphyſ. Ariſt. Græcè extant Romæ in Vaticana.

Auerrois Commentarij in 14. Metaph. libros: Procœmium in 12. Epitome in eoſdem. Media expoſitio in libros 13. Metaphyſ. paraphraſis in eoſdem.

Auguſtinus Niphus Philotheus Sueſſanus commentatus eſt in 12. Metaphyſ. Ariſtot. Metaphyſicarum quæſtionum dilucidarium edidit.

B

Bartholomæus Keckermannus ſcripſit Syſtema Metaphyſicæ.

Beſſarion Cardinalis, libros 14. Metaph. Ariſtot. tranſtulit.

C

Chryſoſtomus Iauellus edidit epitomen in Metaphyſ. Ariſtot.

Clementis Papæ propoſitiones in Metaphyſicam extant.

Clemens Timplerus ſcripſit Metaphyſicæ Syſtema methodicum.

D

Dominicus de Flandria ſcripſit quæſtiones metaphyſicas.

F

Franciſcus Suarez Societ. Ieſu, locupletiſſimos edidit Commentarios in Metaphyſic. Ariſtot.

Franciſcus Vicomercatus commentatus eſt in eam partem libri 12. Metaph. in qua de Deo & diuinis mentibus diſſeritur.

G

Gaſpar Bartolinus ſcripſit Enchiridion metaphyſicum.

Godfridus Cornubienſis in Metaphyſica Ariſt. lib. 12. ſcripſit.

Gualterus Burlæus ſcripſit in Metaph. libros.

Guillelmus du-Vallius Synopſim poſuit in 14. lib. Metaphyſ. inſtar breuioris commentarij ſingulorum lib. capita fere omnia argumentis, notuliſque illuſtrauit, ordinem 4. poſtremorum librorum reſtituit.

H

Henningus Arniſæus ſcripſit Tractat. de Conſtitutione & partibus Metaphyſicæ.

Henricus de Gandauo ſcripſit in Metaphyſicæ Ariſtot. lib. 4.

I

Iacobus Carpentarius Ariſtot. Metaphyſ. libros 14. recognouit, & ſcholiis illuſtrauit.

Iacobus Cheyneus ab Arnage in 14. libros Metaphyſ. Ariſt. analyſin conſcripſit.

Iacobus Faber ſcripſit in 6. libros Ariſt. Metaph. introductionem & comment.

Ioannes Baptiſta Cammotius ſcripſit in Ariſt. Metaphyſ. commentarios Græcos.

Ioannes Duns, Scotus, edidit Quæſtionum Metaphyſicarum libros 12. Eiuſdem concluſiones 378. ex Ariſt. Metaphyſ. exceptæ.

Ioannes Folſan ſcripſit Iſagogen Metaphyſ.

Ioannes de Ianduno commentatus eſt in 12. libros Metaph.

Ioannes Philoponus edidit breues expoſitiones in Metaphyſicor. lib. 14.

Ioannes de Lapide conſcripſit explicationem ſex librorum Metaphyſ. Ariſt.

Ioannes Riolanus Ambianus Doct. Medic. Pariſ. edidit opuſcula Metaphyſica de vtraque Dei Prouidentiâ, ideis, vniuerſis, de Animâ mundi, de Deo & naturâ.

Iordanus Brunus Nolanus ſcripſit Summam terminorum Metaphyſicorum.

M

Marcus Antonius Flaminius, paraphraſin edidit in 12. libros Metaphyſ. Ariſt.

Michael Pſellus conſcripſit breuem expoſitionem Metaphyſicorum Ariſt.

N

Nicolaus Dorbellus in Metaphyſ. lib. 12.

Nicolaus Taurellus ſcripſit philoſophiæ triumphum ex methodo Metaphyſicâ.

O

Olympiodorus commentatus eſt in Metaph. Ariſt.

P

Petrus Fonſeca commentatus eſt in libros aliquot Metaphyſicorum Ariſtot.

Pauli Soncinæ Quæſtiones Metaphyſicales extant.

Paulus Venetus ſcripſit in Metaphyſ. Ariſt.

S

Syrianus commentatus eſt Græcè in 3. poſteriores lib. Metaph. Ariſt. & Solutiones quæſtionum in tertio lib. Metaphyſic. conſcripſit.

T

Thomas de Aquino commentatus eſt in Metaphyſica Ariſtot.

Thomas Penkech ſcripſit in Metaphyſicam Ariſt. lib. 12.

Z

Zacharias Sommerus edidit Quæſtiones M. Ioannis Verſoris in primam Ariſtotelis Philoſophiam.

De Plantis Lib. 2.

Andreas Lacuna Hiſp. librum Ariſt. de Natura ſtirp. tranſtulit.

Auerroes Magna comment. in libros duos de Plantis Ariſt. ſcripſit.

G

Guillelmus du-Vallius Synopſin edidit in lib. 2. de Plantis.

I

Iulius Cæſar Scaliger commentatus eſt in libros 2. Ariſt. de Plantis.

M

Maximus Planudes, vt exiſtimatur, ex Arabica lingua in Latinum tranſtulit libros de Plantis, Ariſtoteli attributos.

INDEX RERUM ET VERBORUM, QUÆ NOTATU DIGNIORA, ARISTOTELIS OPERUM SECUNDO TOMO CONTINENTUR.

Prior numerus, paginam: litera locum paginæ deſignat.

A

ABſceſſum iam purulentum eſſe quonam argumento conſtet 681.d
Abſonantium, ij qui grauiùs cantant, cur deprehendi faciliùs poſſunt, quàm qui cantant acutiùs 765.d
Abydenorum pecuniæ conficiendæ artificiũ 505.a
Accidens, quid & cur ſit, quódque eius non ſit ſcientia 904.c. & ſeq.
accidens non eſt accidenti accidens, niſi quia vtrunque eidem accidit 875.a
accidens quot modis dicatur 902.b.c
accidentia, cùm infinita ſint, impoſſibile eſt percurrere 874.d
accurata ſubtilitas non æquè in omni ſermonis genere requirenda eſt 4.b
de Accuſatione, & defenſione, ex quot & qualibus conſtent 55.c
accuſationis quæſtioniſque præcepta 641.c
ab Acerbis vinum aut aqua epota cur dulciora ſentiantur 782.e
Ἀκριβοδίκαιοι quinam 53.d
actio nulla præclara neq. viri neque ciuitatis eſſe poteſt ſine virtute atq. prud. 425.c
actio quid ab effectione differat 76.c
actiones ad honeſtum & inhoneſtum non tã per ſe differunt inter ſe, quàm fine & eo cuius gratia obeuntur 442.d
actiones hominis tum ab ira tum à cupiditate naſcuntur 50.c
actiones in rebus ſingularib. conſiſtunt 14.a
de Actionibus particulares ſermones vniuerſalibus veriores ibid.
actionis omnis, finis eſt id quod habitui conuenit 16.c
actionis principiũ, conſiliũ ſeu electio 75.b
actionis tam bonæ quàm malæ principium, eſt conſilium & voluntas, & quicquid ad rationem tendit 154.a
actiuorum in agente principium eſt electio 923.d
actus eſſe, quid ſit & quale ſit 926.c.d
actum eius quod eſt potentia, vt eſt tale, motum eſſe 989.d.e
actum prius eſſe potentiã & omni principio tranſmutatorio 938.a.b
actum (in bonis) potentiã præſtantiorẽ eſſe, (in malis) deteriorem 949.b
de Acuto in graue, quàm de graui in acutum aptiùs canitur, cur 766.e
ad Aliquid quot modis dicatur 895.b.c
addere quod deeſt, cuiuslibet eſt hominis 10.b
admirabile excitat cupiditatem 537.e
adoleſcentibus, cùm mala ac vitioſa omnia ita debet eſſe incognita, quaſi peregrina, tum ea maximè, in quibus ineſt vel turpitudo vel animi offenſio 448.a
adoleſcentiũ fœtus in omnibus animantibus imperfecti ſunt, fœminæq; eduntur potiùs quã mares, & breuis corp. figura 464.a
aduenarum causã, ortarum ſeditionũ exempla 389.c.d.e
Adulationis ſigna 556.c
Adulterij prohibitio 447.c
Ægyptij omnium hominum antiquiſſimi exiſtimantur 437.a
Alæ cur omnium maximè partiũ noſtri corporis malè olent 749.d
æmulatio ſeu zelus, quid & vnde proficiſcatur 562.e
æquale duplex, vnum numero, alterum dignitate 386.e
æquale, magno & paruo quomodo opponatur 917.c.d
æquale, quiddam medium eſt inter nimium & parum 21.c
æquitas, ſeu ἐπιείκεια quid 71.c
æqui boni vis ac natura eſt, vt legis correctio ſit qua aliquid ei deeſt, propterea quòd generaliter loquitur 71.c
æquum eſt quod præter ſcriptam legem iuſtum eſt 542.a
æquus & bonus vir quis ſit 72.c.d
aër cur altis ædibus ſoleat ventilari, reciprocarique, præſertim cùm tempus quietum eſt 793.c
aër cur, cùm aquam tangit, non humeſcit, quum cætera ſi aquam tangant, humida reddantur 791.a.b
aër, cur quum luce craſſior ſit, ſolida valeat permeare, lux non valeat 794.c aër cur bullis contentus ad ſummis aquæ aſcendens, haud vnquã madidus emergit ibid.c
aër cur non ſurſum feratur 795.a
aër madere cur non poſſit, aqua autem queat 795.c
aër cur per aquæ tactionem, frigidus reddi poſſit, humidus non poſſit 794.d
aër cur inter currendum in flatum conuerti nobis videatur 711.a
ærarium ne compiletur, vt cauendum 399.
ære qui inciſus eſt, cur faciliùs ſaneſcat, quã qui ferro 685.a
ex ære ambuſta cur ſanantur celeriter ib.
Æſchylus poeta quid primus adinuenerit 455.b.c
Æſopi logus inſignis de tyranno vetere retinendo potiùs quam nouo admittendo 570.c
æſtate cur, quàm hyeme, corpora noſtra tactu frigidiora ſint 824.a
æſtas cur minùs concoctioni idonea ſit quã hyems 691.b
æſtas cur grauis febribus & lippitudinibus, ſi venti Septentrionales hyemem proximè præcedentem occuparunt, ver autem Auſtros, pluuiaſque exhibuit 678.b
per Aeſtatem cur magis aduerſa valetudine laborent, per hyemem verò magis, qui laborant, moriantur 682.e
æſtu in nimio vel in nimio frigore qui incolunt, cur efferis & moribus & aſpectibus ſunt 750.b
æſtus locis hybernis fieri vehementiores quàm tepidis ſolent, cur 751.c
Æſymnetæ, monarchiæ quoddam genus apud priſcos Græcos 356.c
ætate grandioribus quis honos tribuendus 118.b
æternum quid 76.a
Æthiopes & Ægyptij cur blæſis ſunt pedibus 750.c
Æthiopum dentes cur candidi, & candidiores quàm cæterorum, vngues autem non dentibus in candore reſpondeant 754.b
in Æthiopia pro magnitudine & proceritate corporis mandari honores aiunt 366.b
affabilitas ſeu popularitas 54.b.c.& ſ.
affectionum notæ quæ offeruntur ſenſibus noſtris, cur hæc genera affectionum ipſa in nobis creant 716.c
affirmari aut negari quodlibet de quolibet, cùm nullum ſit medium, neceſſe eſſe 881.a. & ſeq.
affirmatio & negatio in cogitatione, eſt perſecutio & fuga in appetitu 75.a
Afri apophthegma ad interrogantem, quódnã ſtercus eſſet optimum: Domini (inquit) veſtigia 495.b
in Africa cur ſi quis propter mare infoderit, aquã principio dulcem, poſt breui ſalſam eandem comperiet, cum cæteris in locis minùs id ipſum eueniat 787.a
Africus ſi circa æquinoctium ſpirauerit, cur aquam fieri neceſſe ſit 798.e
Agamemnon qualis rex 268.a
Agathonis ſententiæ 75.d. & 76.d
agenti primum eſt, id quod retexenti eſt poſtremum 52.c
agibile & eligibile, idem
agnitio in fabula quid 660.d agnitionis ſpecies 664.b
agreſtis & inſulſus quis 57.b
agricolæ cur neceſſarij ſunt ciuitati 434.a
de agricolis & agri diuiſione politica 437.a
agriculturæ commendatio 492.c 491.a
alica cur plus aquæ recipiat quàm triticum, vnde confecta eſt 780.c
allia & cepæ, quò ſicciora ſeruntur, eo meliora poſſunt euadere cæteris autem deteriora, cur 775.d cur allia & cepæ ſolæ ex plantis reconditæ germinare poſſint ibid.
allia cur ſi quis ederit, vrinam redolentem allium reddet 749.a
amaſis in caſu filij, qui ad moriendum perducebatur, lacrymas non effudit, vt aiunt, ſed in caſu amici qui mendicabat, effudit: hoc enim eſt miſerabile, illud atrox 559.d
amare, eſt velle alicui quæ putat bona, illius causa, ſed non ipſius, & pro viribus effectorem eſſe eorum 552.b
amare ſeipſum quomodo quis debeat 125.b
amat nemo quem metuit 555.c
amatio & amicitia quid differant 100.a

Ambulationes inæquales cur minùs laborioſæ quàm quæ rectè aguntur, 714.d cur locis arduis difficiliùs ambulemus 715.b
ambuſta cur calor & facit & tollit 686.c
amicitia cum multis perfecta nemini intercedere poteſt 166.c
amicitia quid à beneuolentia differat 120.c
amicitia tam latè patet, quanta communio eſt 109.c
amicitia ob vtilitatem conſtituta, criminationum & querelarum plena eſt, 114.a hæc etiam duplex eſt: altera in moribus poſita, altera legitima ibid.
amicitia in excellentia quas criminationes & rixas habeat: & quomodo illæ vel præcaueri, vel etiam ortæ è medio tolli poſſint 115.a
amicitia καθ' ὑπεροχὴν qua ratione conſeruetur, criminatione mutui non redditi diſcuſſa 116.a. & ſeq.
amicitia vera & perfecta eſt virorum bonorum & virtute ſimilium 103.c
amicitia aut virtus quædam eſt, aut cum virtute coniuncta 101.b
amicitia & amatio quid differant 100.a
de Amicitia in æqualitate 107.b
amicitia & ius, ad eadem pertinent & in iiſdem verſantur 109.c
de amicitia in excellentia 107.c
amicitia inter eos nulla intercedit qui longiſſimo dignitatis interuallo inter ſe diſiuncti ſunt 108.a
amicitia quam neceſſaria 101.b
amicitiæ tria ſunt genera, quæ rebus amabilibus pari numero reſpondent 103.a
amicitiæ veræ cur raræ 104.b
amicitiam diſſimilium amicorum proportio exæquat & conſeruat 116.a
in amicitiis quatenus æqualitas & beneuolentia inſint 107.d.e
de amicitiis diſtrahendis & dirimendis 118.c
amici parum cauti ſunt ad iniuriam patiendam, & reconciliantur priùs quàm iudiciũ perſequantur 538.c
amici virtutis ergô, ſtudent alter de altero bene mereri 113.e
amici quinam, quibúſnam, quo amicitiæ genere eſſe poſſint 105.b
amici quinam ſint 101.a
amicis vita carens nemini optabilis, etiamſi cæterorum bonorum omnium copia circumfluat 101.b
amicorum ſtudio & opera quæ tranſiguntur, noſtra opera quodammodo fieri videntur 32.d
amicorum opera vtrùm rebus proſperis, an aduerſis, magis indigeamus 127.c
amicorum omnia communia 109.c
amicorum multitudine qui delectantur, quique cum omnibus familiariter comiterq. verſantur, ac loquuntur, amici nemini videntur eſſe, niſi ciuili more, quos & blandos ſeu placendi cupidos appellant 127.d
de Amicorum numero 126.e
amicos multos diſiunxit neglectũ alloquiũ, prouerbium 105.d
amicus, eſt qui amat & redamatur 552.b
amicus alter ipſe 120.a
amor ſui cum amicitia confertur 123.b
amore nemo capitur, qui nõ fuerit antè forma ſpecieque delectatus 121.a
de Amore & odio, & eorum efficientibus 552.a. & ſeq.
Anaxagoras Clazomenius infinita dicit eſſe principia 844.a.b
Anaxandridis ſcomma 96.d
Androdamas Rheginus lator legum Chalcidenſibus Thraciis, 337.d
anima viuimus animæ virtute, bene viuimus 149.c
animi pars ratione prædita duplex eſt: vna qua res eas cernimus, quarum principia aliter ſeſe habere non poſſunt: altera, qua eas, quæ hoc vel illo modo poſſunt: ſcientia vocatur pars in qua vis ineſt ſciendi, hæc, quæ ad ratiocinandum valet 74.d
animi pars duplex 16.d
animo tria ingenerantur, perturbationes, poteſtates, habitus 21.d
in Animo tria ſunt quæ actionis & veritatis dominatum obtinent, ſenſus, mens, appetitus 74.e
animum multi ſapientes harmoniam eſſe dixerunt, aut ex harmonia conſtare 456.a
animus in corpus imperium herile obtinet: mens autem in appetitum, ciuile & regium 100.e
antimenis Rhodij artificium ad conficiendam pecuniam 310.b
antiphontis, tympano torquendi à Dionyſio, apophthegma ad eos qui vnà cum ipſo morituri ſe obnubebant 558.a
antiphonum cur ſuauius conſono 764.e cur antiphonis nunquam in diapente & diateſſaron conſonantiis cantarint ibid.
antiſſæus quo artificio vſus ſit ad pecuniam conficiendam 302.c
apium ſi quis radice regus circumfodiat, partique imæ panicum vndique ingerat, deinde terram accumulet, itaque irriget, cur radices mira magnitudine adoleſcant 771.c
apium aquam ſalſam recipit: potum eam recuſat, cur ibid.a
apparens non omne verum eſſe 827.e
appetitio vltimi eſt 75.c
appetitu carentium nulla eſt actio 150.d
appetitus tres ſunt ſpecies, cupiditas, ira, voluntas 155.c
aqua cur non perinde hyberno tempore, vt æſtiuo efferueat 790.d aqua calida cur rugare poteſt, ignis, qui tam calidus eſt, non poteſt ibid.c
aqua frigida de eodem profluens vaſe, cur acutiùs quàm calida obſtrepit 736.c
aqua cur minùs candeat ſi moueatur 787.c
aqua ſalſa cur frigida bibi non poteſt, calfacta verò refrigeratáve, melius poteſt 786.b.c
aqua ſalſa cur profluere nequeat 786.d
aqua perfuſi calida, cur minùs aquã percipimus, cùm peruncti oleo ſumus 790.b
aqua ſole tepefacta cur minùs balneo ſalubris ſit 792.a cur aqua ſole calfacta perum ſalubris ſit ibid.b
aqua feruens cur nunquam expaſſat: frelum ómne atque lenticula ſolida expaſſantur 792.a
aqua ſalſa cur vino dulci magis quàm auſtero ſupernatet, 787.c ſeſe cur omnino poſſit innatare, cùm terrena ſit ibid.
aqua interdum facta calidior quàm flamma, cur ligna deurere nequeat, flamma queat 790. b.c aqua feruens cur liquefacere nequeat, venter verò queat ibid.
aquæ poſitæ propter mare, cur dulces magna ex parte, non ſalſæ comperiantur 786.d
aquæ feruidæ cur magna ex parte ſalſæ proueniant 792.c
aquam inter calidam cur ſi quis pedem teneat pede quieſcente, calidam ſentiat aquam, mouente calidiorem 791.d
aquarum mutatio cur pediculos multiplicet 680.a
aquarum mutatio cur grauis, aëris verò non grauis 679.c.d
Aquilo cur vt magnus incipit, ita paruus deſiſtat: auſter contrà, vt paruus incipit, ita magnus ceſſare ſoleat 803.c
aquilo cur crebriùs quàm Auſter ſpirat 797.c
aquilo cur poſt auſtrum citò ſpirat, poſt aquilonem non citò auſter 803.d
aquilo cur interdiu ſpirat ingentiùs, noctu deſiſtit 806.c
aquilone perflante cur mare perſpectius, atque tranſlucidius fit, quàm Auſtro 785.c
aquilone cur nunquam laboret tertia lux, vt dici ſolet 797.d. 798.c.d
aquilones cur anniuerſarij fiant, auſtri non fiant 796.c
aquilones plurimi cur ſpirent 798.d
aquilonibus ſpirantibus cur cibi auidiores ſumus quàm Auſtris 803.b
araneæ cùm per aërem multæ feruntur, cur flatus futuri indicium inde datur 806.d
arbiter honorarius, vbique gentium fidiſſimus eſt 377.c
arbiter ob id inuentus eſt, vt æquum valeat: arbiter æquum intuetur, iudex legem 542.d
arbores odoratas reddi aiunt, in quas cœleſtis arcus decubuit: verùm verum hoc ſit an falſum, & ſi verum eſt, cur ita eueniat 746.a
arborum aliis cur folia cadant, aliis non 1018.a
apud Arcadiam, qui locus excelſus eſt, cur flatus nihilo frigidiores quàm cæteris locis ſentiantur: & cùm flatus ſilet, cœlúmque nubilum eſt, frigor perinde, atque in planis paluſtribus oriatur 806.b
de Areopagitico Senatu apud Athenienſes 326. & ſeq.
in Areopago prohibentur oratores extra rẽ quicquam dicere 512.c
Argonautæ cur Herculem reliquiſſe fingantur 354.e
de Argumento ſeu Elencho, apud rhetores 615.c
ariſtocratia quid 346.c
ariſtocratiarum ſeditiones & commutationes 395.d
Ariſtotelis Rhodii, Phocææ principatum obtinentis, ſtratagema œconomicum 504.c
arithmetica quàm Geometria certior eſt ſcientia, cur 840.a
aromata cur acriùs olent cinere ſuffita, quã igne, & pleniùs ac diutiùs ſuum ſeruant odorem 747.b
arrogans quis 55.c
arrogantiæ ſigna 556.c
ars omnis ex iiſdem rebus naſcitur, per quas interit ibid.
ars nulla, præter Dialecticam & Rhetoricam, contraria ſyllogiſmo concludit 514.b
ars fit cùm è multis experimentalibus conceptibus, vna de ſimilibus vniuerſalis opinio fiat 839.a
ars ab experientia naſcitur ibidem.
ars omnis bonum aliquod appetit 3.a
Artabanus cur Xerxem interemerit 404.c
artifices cur neceſſarij ciuitati 414.c
artificibus eget omnis ciuitas 326.b
Aſiæ gentes, ingenioſæ, & in artibus inueniendis ſolertes ſed nullius animi, quocirca perpetuò parent ac ſeruiunt 435.b

Aſiani quàm Europæi moribus ſunt ſeruilioribus 356.d
Aſotia(hoc eſt,profuſio aut luxuria) quid ſit 43.c
aſotus quis 43.c.d
aſpectus cur corpora penetrare ſolida non poteſt, vox autem poteſt 744.c
aſſuetudine nihil eorum quæ natura ſiunt, aliud euadit 152.a
aſtynomia quid 422.a
Athenienſes, Græciæ principatum obtinentes, vbique oligarchias tollebant 397.c
Athenienſium, Potidæam inhabitantium, ad pecuniam conficiendam artificium 502.e
Athenienſium politia 336.b
Athletæ cur pallidi euadunt 837.b
atrox & miſerabile quid differant 559.d
atticus inquilinus, prouerb. 572.b
auaritia longiùs abeſt à liberalitate quã profuſio opum 153.b.c
auaritia & illiberalitas, inſanabilis 46.b
audaces præproperi ſunt ac præcipites ante periculum: in ipſo verò periculo, tardiores ſunt, & à ſententia deſiſtunt 37.b.c
audax quis 37.a
audimus meliùs cùm ſpiritum retinemus quàm cùm reddimus, cur 742.a
audiri quæque cur nocte meliùs quàm die poſſint 735.a
auditus cur ſenſuum maximè ab ortu naturæ offendi poſſit 734.d
auletica, harmonia & numero ſolùm vtitur 652.d
aura frigida cur manè de mari non ſpirat, de fluminibus ſpirat 786.b
aures quæ omnium maximè partium noſtræ faciei exangues ſunt, cur rubore magis afficiuntur, vbi nos pudor apprehenderit, 826.e aurium ſordes cur amaræ, 827.b cur nonnulli, cùm ſuas inſcalpunt aures, tuſſiunt, 827.c cur aurium ſonitus accito ſtrepitu ceſſet, 828.a cur auris ſiniſtra perforata, ocyùs conſolidari magna ex parte, quàm dextra poſſit 827.d
auribus quod obuium eſſe poteſt, cur id ſolum inter omnia quæ ſenſum patiuntur, mores obtinet, 766.b
auſcultationes ſecundùm conſuetudines accidunt 858.a
auſter cur minùs hybernis noctibus quàm diebus ſpirat, 797.e cur canicula oriente moueatur, idque lege naturæ fieri ſoleat, ibidem. an aſtris omnibus tum orientibus tum occidentibus, aër ſoleat commutari, ſed Cane præcipuè 798.a
auſter cur non incipiens ſed deſinens imbrẽ afferat 797.b. cur cùm minor auſter eſt, nullas nubes obducit: maior nubilus & diuturnior eſt, ibidem.
auſter cur oris terræ Ægypti non afflat 803.b cur paruus oritur, magnus deſiſtit: aquilo contrà ibid. c cur ſi Boream auſter duxerit, hyems fiat glacialis 803.d
auſter cur poſt pruinam ſpirare ſoleat 796.d
auſter cur fœtidi halitus cauſa ſit, 799.a cur auſter profectus ex mari commodus iis ſit, quorum ſtirpes terra continentur, ibid.
auſtri cur quando leniter ſpirant, nequeant nubilare, cùm intentè, nimirum queant, 802.d
auſtri cur hyeme atque ineunte vêre, atque autumno ceſſante ſpirare ſoleant, vndabundiq. ſint & contortuoſi, atque Africæ non minùs frigidi, quàm regioni noſtrati Aquilones 798.e
auſtri cur frigidi in Africa ſint vt apud nos Aquilones 804.b cur auſtri ſicci & aquæ omnino expertes, febres contrahant, 804.c
auſtri ſicci & nihil humentes, cur febres creare ſoleãt 681.c auſtris afflantibus, cur corpora humana ſe tardiora debilioráque ſentiant, ibid.d
auſtris aſpirantibus cur homines grauiores inualidioréſque redduntur 803.b
auſtrum verſus ſpectantia loca cur aquas ſalſiores contineant 787.d.e
autumnus cur omnibus, & præſertim pueris, pernicioſus, ſi poſt hyemem Aquiloniam & ver Auſtrinum, ac pluuium, æſtas ſicca admodum fuit 680.c

B

Babylon, gens potiùs quàm vrbs aut ciuitas: qua tertium iam diem capta, partem quandam vrbis non ſenſiſſe dicũt, 541.a
Balneæ calidæ cur ſacræ habeantur 791.d
beati vtri dicendi, viuine an mortui 13.a
beatitudinem qua ratione obtineamus, 12.b beatitudo, deorum immortalium donum, ibid.
de Beatitudine contemplatiua, quæ vera eſt beatitudo 157.c
de Beatitudine actiua 158.e
beatitudinem eandem eſſe vniuſcuiuſque hominis & ciuitatis 426.b
ad Beatitudinem conſtituendam vtrùm ſola virtus, an etiam externa bona concurrant 18.e
beatitudinem mortuorum an res aduerſæ poſterorum labefactare queant 13.a
beatitudinis deſcriptio, 9.b quòd ſit functio muneris animi, 10.d.e quod ſecundùm virtutem ſit ibid.g
beatitudo, vita quædam benè acta, & bona actio propemodum dicta eſt 10.e
beatitudo, in otio videtur eſſe ſita 158.a
beatitudo non eſt habitus, cur 156.b
beatitudo nec in corporis voluptate, nec in honore, nec in virtute actiua, nec in diuitiis poſita eſt 5.e
beatitudo propter ſe, non propter aliud expetitur 8.d
beatitudo in idearum theoria non eſt ſita, 6.d.e
beatitudo ſitne è numero rerum laudabiliũ, an honorabilium 15.b
beatitudo eſt actio 428.d
beatos inter & miſeros dimidiam vitæ partem nihil intereſt 16.e
beatus vir an amicis indigeat 418.d
beatus μακάριος vnde dictus 97.b
bellaria cur edenda ſint, vſúſque ſecundarũ menſarum adiici debeat 782.b
belli adminiſtrandi præcepta quædam 521.c
belli finis, pax 444.c
bene vt quid fiat, duo ſpectanda ſunt: rectus & honeſtus actionum ſcopus, tum ratio illius ſcopi conſequendi 44.e
benefici hominis non eſt, facilè beneficium accipere 44.c
benefici cur eos quibus benefecerunt, maiore proſequantur amore, quàm hi illos 122.b & ſ.
beneficium quid 513.c
beneficium ne conferas in ſenem, prouerb. 544.c
beneuolentia propter virtutem & bonitatẽ quandam conciliatur 121.c
beneuolentia quid ab amicitia & amatione differat 120.e
beſtiæ, actionis communionem non habent 75.a
Beſtiarum aliæ gregatim, aliæ ſparſim & vagè viuunt 303.e
Biantis præceptum, Ama tanquam odio habiturus: & odio habe tanquam amaturus 564.e
biliosos cur morbo infeſtent æſtas & autũnus, ſicci & Aquilonij 679.e
blandus quis 127.d
bomugi(quos tauros numinis religioſos fabulæ narrant) cur paludibus iuxta fluuios poſitis fieri ſoleant 792.e
bona maláque facere, in noſtro eſt arbitrio 154.a
bona in tres partes diſtributa ſunt: alia externa, alia animi, alia corporis dicuntur 10.d
bona animi, maximè propriè bona ſunt ibid.
bona duobus modis dicuntur: per ſe, & propter hæc 7.c
bona quæ ſunt in animo, trifariàm diſtribuũtur: in prudentiam, in virtutem, & in voluptatem 149.b.c
bonus vir vt quis ſit, vt educandus 141.b
de Bonis confeſſis & controuerſis 24.d. & ſeq.
de bonis comparatis, ſeu de maiori bono & eo quod eſt vtilius 516.d
de bono & de Virtute diuerſæ ſunt tractationes 146.b
de bono nobis, non in vniuerſum, agit Ethica ibid.
bonorum communio Platonica impugnatur 316.c
bonorum virorum vita non eget voluptate tanquam appendice, ſed habet in ſe incluſam voluptatem 11.c
bonorum quædam prorſus & omni ratione ſunt expetenda: quædam verò minimè 148.c
bonorum vſum communem inter ciues eſſe debere: bona verò ipſa, vniuſcuiuſq. propria 317.b.& 347.b
bonorum alia ſunt fines, alia non 148.c
bonorum alia ſunt honore digna, laudabilia alia, poteſtates alia 148.b
bonos fieri putant, alij natura, alij conſuetudine, alij doctrina 141.d
bonos viros imperare, & omnium rerum dominos eſſe atque arbitros oportet 349.e
bonum quid 3.a.b
bonum ſummum, quid 3.c.d huius cognitio magnum ad vitam degendam habet momentum. ibid. cuius ſcientiæ aut facultatis ſit finis ibid.
bonum, aliud eſt quod in vnoquoque eſt optimum, & ſuapte natura expetendum: alıud cuius participationis alia ſunt bona, 146.c
bonum, in omnibus categoriis reperitur 147.b
bonum id quod ad tempus pertinet, notum eſt in vnaquaque arte artis cuiuſque perito: nam in quaque arte quiſque tempus ſibi conueniens & bonum cognoſcit ibid.
bonum totidem modis dicitur, quot Ens, 6.c
bonum virum dicimus, virtute perfecta eũ metientes 542.a
bonus qui verè eſt ac bene ſanæ mentis, omnes fortunæ caſus decenter & ex perſonæ ſuæ dignitate fert, ſempérque ex iis quæ ſuppetunt res pulcherrimas agit 14.b.c
bonus vir poteſt & paupertate & morbo & aliis fortunæ caſibus aduerſis pulchrè ac rectè vti 441.a

Braſſica cur ſedet crapulam 697.c
Bruta animalia, experria ſunt conſilij, non autem eius quod ſponte fit 30. c.d
Bryſo reprehéditur, quòd diceret, neminem turpiter dicere, ſiquidem idem ſignificat hoc pro illo dicere. hoc enim falſum eſt 586.c
Bullæ cur ſpecie hemiſphærij exurgere ſolent 756.b.c
Byſſantiorum ad pecuniam comparandam artificium 502.a

C

CÆci ab ortu naturæ, cur calui nunquam efficiuntur 822.e
Cæcias ventus cur ſolus ex omnium ventorum numero, nubes ad ſe ducere poſſit 796.d
cæcias vt nubes, ſic ille trahit opes, prouerb. 800.d
Calculoſum cur animal nullum, præter hominem, fieri poſſit 729.c
Calida natura qui ſunt, cur magnam vocem emittere ſolent 735.a
Calida cur ampliùs in ſole, quàm in vmbra, refrigerantur 791.c
Calidis qui in locis ætatem degunt, cur diutius viuunt 751.a
Calliditas in acquirendo maximè ſita eſt 762.a
Calliſtrati ſtratagema œconomicum, 506.d
Calor externus per æſtaté prçualet, internus per hyemem 692.c
Canes cur afflante Fauonio veſtigia minùs valeant comperire 799.d
Caneſcit vnus omnium animantium homo, cur 733.c
in Cantando varietas & immutatio, cur tragicum ſit 763.d
Cantantes multi cur meliùs, quàm pauci, numeros ſeruant 765.d
Cantilenam quam nouimus cur ſuauiùs audire ſolemus, quàm eam quam ignoramus 763.c
Cantilenas ſolitarias cur ſuauiùs audire ſolemus, ſi ad tibiam, aut ad lyrã vnam cantantur; cùm tamen ad fides canticúmque idem modo vtroq. peragatur 763.e
capillo criſpo & tortili homines, cur magna ex parte reſimiores ſint 831.d
capparis cur locis prouenire cultis haud facilè poteſt 772.c
caput hominum cur piloſius quã reliquum corpus, nec ex proportione piloſum eſt: cæterorum autem contra 733.d
caput mouent alia animantium, alia non mouent, cur 725.d
capitis dolor, raucitas, tuſſiſque cur oriantur hyeme, quam præceſſerit æſtas ſicca & Aquilonia, autumnus verò humidus atque Auſtrinus 679 a
capite præciſo cur protinus moriuntur animantium alia, vel paulo pòſt, alia minimè, 734.c
caricæ cur bifidæ tantùm dulciſſimæ ſint, non autem multifidæ aut omnino infuſæ, 782.d
caro cur nigreſcit ſolis calore 836.d
carnes qua ratione incorruptæ edurare valeant 781.a
Carthagine aiunt anulorum ornatum ita quemque capere, vt plurimas militias tolerarit 427.b
Carthaginienſes vino in caſtris abſtinent 494.b.c
Carthaginienſium politia 334.a
Carthaginienſium artificium ad pecuniam colligendam 503.b.c
Caſtigatio & vltio quid differant 535.b
caſu & arte cur quædam fiant, quædam minimè 912.e
cataplaſmata cur mutari debeant 685.a
cataplaſmatis quænam virtus ſit 682.d
caulem edunt inanem ſtirpes nonnullæ, cur 774.a
cauſa non æquè in omnibus flagitanda, 10.c
de Cauſa prima, primâque ſubſt. 998 c.999.a
cauſa quot modis dicatur 883.d
cauſæ omnes ſunt principia 883.c
cauſarum quatuor genera 841.a
cauſarum omnia genera ſpeculari, vtrùm vnius aut plurium ſcientiarum ſit 860.a
cauſas eſſe tales vt oriantur & occidant ſine generatione corruptionéve 905.e
de Cenſibus 398.d
Cepe cur ſuſpenſum ſolſtitij tempore floreat, 774.b. cur Cepe vnum tam acriter mordere oculos poteſt 774 c
Cera cur candefiat ſolis calore 836.d
Chabriæ Athenienſis pecuniæ conficiendæ artificium 507.d
χαῦνοι, quinam 53.d
Chaones, genere Oenotri, vbi habitent, 436.d
Charidemi Oritæ artificium ad pecuniam conficiendam 508.d
Charondas Cataneus legiſlator 336.e
Chilonis dictum, Ne quid nimis 564.b.c
Chiorum ſtratagema œconomicum 503.d
Cibus cur aſſumi non debeat protinus ab exercitatione, aut medicaméto epoto 712.e
cibum ſæpius ſiccum quàm humidum cur cætera animalia capiant, homo humidum ſæpius, quàm ſiccum 713.a
ciborum mutatio cur minùs grauis quàm aquæ 679.d
cibum imminuere, laborem augere, cur ſalubre 685.b
cibum afferre inter initia mali, an poſt, vtrũ melius ſit ibid.e
ad Cicatrices pertinentia problemata, 721.b cur cicatrices reliquo quidem in corpore nigræ, oculis albæ inducuntur, ibid. cur nigræ cicatrices hominum ſunt qui vitio liênis tenentur ibid.e
cinado, qui Ageſilao regnum obtinente in Spartiatas coitione facta impetum fecerat, virtutis ſuæ præmium non refert 395.e
Circulus cur ſi proiiciatur, primam lineam rectam ducet, deinde cochleam ſiue clauiculam aget, dum decidat 759.c.d
Cithariſtica, harmonia & numero ſolùm vtitur 652.d
ciuis quis ſit 338.c. & in ſequ.
ciuis boni virtus eſt, & ſcite & poſſe tum imperio parère, tum imperare 343 b
Ciuis ego eſſe volo medius: namque optima multa Sunt mediis: Phocylidis præclara ſententia 376.a
ciuem neminem exiſtimare oportet ipſum eſſe ſuum, ſed omnes ſe eſſe ciuitatis: particula enim ciuitatis eſt vnuſquiſque ciuis 439.e.& 450.a
ciues, boni probíque fiunt tribus rebus: natura, conſuetudine, ratione 441.c
ciues pauperare, tyrannicum 407.d
ciues quali natura aut ingenio præditos eſſe oporteat 433.a
ciues imperfecti, quinam 343.d.& ſ.
ciues omnes, tam qui imperant quàm qui imperio parent, tam reges quàm ſubditi, cur neceſſe ſit pro ſua quemque parte vtriuſque, imperandi inquam & parendi, eſſe participes 442.a.b
ciuium inſtitutio qualis eſſe debeat 441.e
ciuilis ſeu ethica, optima eſt facultas, quare eius finis eſt ipſum bonum 142.b
ciuilis œconomia 501.b
Ciuilis omnis ſocietas conſtat ex iis qui imperant, & iis qui ſub imperio ſunt 441.e
ciuitas quid 338.a.& 349.b
ciuitas non eſt niſi verbo tenus, quæ virtutis curam non habeat 348.7.
ciuitas non ſolùm ex pluribus hominibus conſtare debet, verumetiam ex hominibus ſpecie, id eſt, ordine & fortuna ac inſtituto vitæ differentibus. nam non fit ciuitas ex ſimilibus 313.b.c
ciuitas pulcherrima quænam 450.c
ciuitas omnis ex domibus & familiis componitur 299 a
ciuitas, omnium ſocietatum maximè princeps & domina, cæteráſque continens 296.b
ciuitas priùs eſt quàm domus & vnuſquiſq. noſtrûm 298.c
ciuitas neque ex decem hominibus conſtare poſſit, neque ex centum hominum millibus iam ciuitas eſt 127.b
ciuitas omnis ex quali & quãto conſtat: quale intellige libertatem, diuitias, diſciplinã, nobilitatem: quantum, multitudinis exuperantiam 377.c
ciuitatis ea natura eſt, vt ex paribus & ſimilibus quã maximè fieri poſſit, cõſtare debeat: hoc autem mediis, hoc eſt rerũ ſecũdarum poſſeſſioné mediã ſeu mediocrem habentibus, ſuppetit maximè 375.e
de ciuitatis magnitudine & ciuium multitudine 429.c.
de ciuitatis agro 431.b
ciuitatis finis, benè viuere 349.b
ciuitati opus eſſe agricolis, artificibus, viris militaribus, locupletibus, ſacerdotibus & iudicibus 436.a
ciuitates magnæ cur minùs ſint ſeditionibus opportunæ, paruæ magis 376.c
ciuitates pleræque cur imperio & principatu potitæ occidant 444.b
claſſomeniorum pecuniæ conficiendæ artificium 504.c.d
claudus cur homo omnium maximè animantium oriri poſſit 729.a
clauus clauo pellitur, prouerb. 408 b
cleomenis Alexandrini ſatrapæ in Ægypto ad conficiendam pecuniam artificium 509.b
de Clepſydra, & cauſa eorum quæ in ipſa eueniunt 758.b
in Co cur democratia mutata 392.b
cœlum cur tranquillatur nocte media & meridie maximè 793.b
cœlum purum & placidum cur ſerenum indicat, tempus verò turbulentum, hyemem prænuntiat 797.b
cœlum nubilum cur tepidius ſit quàm apertum & placidum 795.d
coëunt animantium alia ſemel, alia ſæpe, alia anni tempore certo, alia nullo ſtatuto tempore, ſed prout inciderit, homini ſemper concubitus oportunus eſt, feris non ſæpe, cur 730.d
cogi facere dicuntur quibuſcunque exterior eſt cauſa, aliquid contra naturam, aut præter voluntatem faciendi 156.c
cognatorum amicitia multiple 112.c
ad Colorem pertinentia problemata 836.d
colum, eſt altera pars periodi, 592.e de colis & periodis orationis 592.&ſeq.
commune plurimorum, minimè ab vnoquoque curatur 314.c
de Comœdia 455.d
comœdia, numero, concentu & metro vtitur, 653.b
de Compari apud rhet. 653.d

ad Concentum pertinentia problemata. 763. a
concentibus & modulis cur delectentur omnes 767. d
concoctio cur minùs æſtate quàm hyeme fiat 682. b
concoquitur quodque ſuo calore, externo putreſcit 692. b. c
de Concordia, quæ amicitiæ quoddam eſt adiunctum 121. c
Condalus Mauſoli præfectus quo artificio pecunias conficiebat 504. a
de Confirmatione, orationis parte, quæ & fides dicitur 624. b. & 636. c
congreſſioni nuptiali bruma rectè præfinita eſt 446. d
de Coniecturis 623. d
coniugium, ſocietas eſt maximè naturalis. 491. b
coniugium quo tempore ſit conciliandum. 445. d
ad Coniugium homo aptior eſt natura quàm ad ſocietatem ciuilem 115. b
coniungi & copulari neceſſe eſt eos quorum alter ſine altero eſſe non poteſt, vt marem & fœminam procreationis cauſa. copulantur etiam natura, id quod imperat, & id quod imperio paret, propter ſalutem 297. a
connaſcentia à tactu quid differat 885. e
conſpectuum diſtracta ſocietate cur res vna geminari videatur 814. a
conſilium bono ac malo potiùs quàm vero aut falſo diuiditur ac diſtinguitur 31. a
conſilium non eſſe cupiditatem aut iram, aut voluntatem, aut opinionem aliquam 30. d. conſilium non eſt eorum quæ fieri non poſſunt ibid. c
conſilium eorum eſt quæ ad finem conferũt. ibid. ad eas res pertinet quæ ſunt in noſtra poteſtate 31. a
conſilium ſeu Electio, quid 30. c. 31. c
conſilium aut delectus & appetitus, quid differant 157. c
conſilium rei factæ capi non poteſt 75. c
conſilium capiendi principium, quod ſit. 75. b
conſuetudinem mutare difficile eſt, quia naturæ ſimilis eſt 96. c
conſultamus non de finibus ſed de iis quę ad fines pertinent 32. b
conſultanda quæ ſint tum in curia, tum in concione 612. d. e. & in ſequ.
conſultandi ratio in iis locum habet quæ plerumque vſu veniunt, cùm eorum exitus incertus ſit, & in quibus nihil eſt definiti 31. b
conſultator ſeu ſenator, populare quiddam eſt: præconſultator verò oligarchiæ proprium 383. b
conſultatio omnis eſt quæſtio 32. c
conſultatione vti, rerum humanarum auguſtiſſimum 609. a
contemplatio quàm longè lateque funditur & pertinet, tam longè & beatitudo. 140. a
contemptio, deſpicientiæ ſpecies 528. d
contentio, corruptionis cauſa, ſecundùm Empedoclem 865. c
de Contentionibus elocutionis rhetoricæ. 633. c
continens quis 86. a
continentia non eſt virtus, ſed quiddam virtutis habet admixtum 57. e
continentiam & temperantiam cur in iuuenibus atque ditibus maximè recenſemus: iuſtitiam verò in pauperibus 810. b
contractuum alij ſpõte noſtra, alij nobis inuitis fiũt: horum alij clandeſtini, alij violenti 61. c
contradictiones ſimul prædicari impoſſibile eſt 875. c
contraria non omnia ex ſeſe mutuo fieri. 930. d. e
contraria quot modis dicantur 891. a b
aut Contraria, aut ex contrariis ſunt omnia 891. a. b. & ſeq.
contrariorum eadem eſt ſcientia, at non idem habitus 38. c
contrariorum efficientia, ſunt contraria. 397. d
contrariorum nullum propriè rerum omniũ principium eſſe 759. a
de contrarietate 946. b. & ſeq.
controuerſantis nihil eſt, niſi vt demonſtret rem eſſe, vel non eſſe, vel factam, vel non factam eſſe 512. c
contubernales qui 297. d
contumelia, deſpicientiæ ſpecies. 548. d. quid ſit ibid. e
conuictores qui 297. c
corpus, cui ſecundam conciliamus valetudinem, cur non denſum ſed rarum reddendum ſit 686. b
corpus animo præeſt & imperat in vitioſis 300. e
corporis virtus quænam 513. d
corpora quæ feruntur, cur vbi alicui occurrerunt, reſilire partem in contrariam ſolent quàm ſuapte natura ferri cogantur, nec niſi ad ſimiles angulos reſilire ſoleãt. 759. e. corpore immodico conſtantes homines cur maiores tunc eſſe videntur, cùm appoſiti modicis inſpiciuntur 760 c
in Corporibus plenis impuriſque cur vlcera capitis non magno negotio ſanentur, tibiarum autem ægrè 640. c
corrumpuntur omnia in illa ex quibus ſunt 806 a
corruptio vnius, alterius eſt generatio. 857. c
corruptibile & incorruptibile, ſpecie diuerſa eſſe 952. b
Coſmi ij ferè ſunt apud Cretenſes, qui Ephori apud Lacedæmonios 352. d
Cotys Thraciæ rex quo artificio pecunias confecerit 508. a
creſcere in longitudinem cur ſoleant animantia omnia, eáque quorum ſtirpes terra continentur 760 d
creta inſula 352. a. b
cretenſium politia ibid.
criminationis ſeu calumniæ in procœmio abluendæ loci 601. c. & ſ.
crus ſuum ſiniſtrum quàm dextrum diutius perfricare cur cuique difficilius eſt. 715. b
cubare inflexo corpore cur melius ſit. 715. d
cucumeres aut cucurbitas ſi quis protinus paruulas condiderit in terram, cur multò maiores efficiet 772. a
cucurbitæ aut cucumeres quomodo & cur virides per totum annum ſeruentur. 773. a
cuminiſector quis 46. c
Cumis lex eſt de iis quæ ad cædem pertinet, ſi quis accuſator aliquem teſtium numerum produxerit, qui ſibi cognati ſint, reum cædis pœna teneri 327. b
cumis cur deleta à Thraſymacho fuerit democratia 392. c
cupiditas ſemper cum dolore coniuncta eſt 41. c
cupiditas quid. 536. a. cupiditatum diuiſio, 536. a. b
cupiditas, non opinio, rectæ rationi aduerſatur, 89. a
cupiditatis actio vtrùm ſpontanea ſit an inuita 155. c
cupiditatis natura infinita eſt & immenſa. 314. d
currentes quàm ambulantes cur potiùs cadamus 711. a
curſor quis 524. a
curſus velox cur facit vt capita à morbo teneantur 709. c
cylinder cur propulſus fertur in directum, ſuiſque terminantibus orbibus lineas rectas deſcribit: turbo verò ſuo manente mucrone circunfertur, atque in ſuo terminante orbe, orbem deſcribit. 757. b
Cypſelus Corinthius, quo artificio pecunias pepererit 501. d. e
Cypſelidarum tyrannis quandiu durauerit. 411. b
Cyrus cur in Aſtyagen irruerit 405. a
Cyzicenorum ſtratagema œconomicum. 503. c

D

Dædali ſimulacra 299 e
Damno ſua ſponte quis, non item iniuria, affici poteſt 70. b
damnorum tria genera in ſocietate generis humani 68. e
dare, quàm accipere, virtutis proprium magis eſt 43. e
Decamnichus, dux impreſſionis in Archelaum factæ, quòd ipſum Euripidi poëtæ flagellis verberandum tradidiſſet. 404. d
ad Decem vſque cur omnes homines tam barbari quàm Græci enumerare conſueuere, non ad aliquem alium numerum. 751. c. d
dediſcere difficilius eſt quàm à principio diſcere 363. c. d
definitio, ratio quędam vna & ſubſtantia eſt. 920. c. definitiones quæ ſecundùm diuiſiones fiunt, quales ſint ibid.
definitionem, & τὸ τί ἦν εἶναι, tantùm ſubſtantiis competere, vel iis maximè & primò ac ſimpliciter 910. e
definitum cur & quomodo vnum ſit, cuius rationem definitionem eſſe dicimus. 920. a. & ſeq.
delectus & voluntas quomodo inter ſe differant 157. c
delectus & ſpontaneum quid differant. 158 a
deliacum epigramma 11. d
deliberantis finis, eſt vtile & perniciosũ: alia autem ad hoc ſimul aſſumit, vel iuſtum vel iniuſtum, vel honeſtum vel turpe 519. c
deliberanti, futurum proprium eſt 519. b
deliberant omnes & concionantur de quinque fermè rebus: de apparationibus pecuniarum, de bello & pace, de cuſtodia regionis, & iis quæ importantur & exportantur, & de legumlatione. 521. c
deliberatio de quibus ſit 520. c. & ſeq.
deliberatio ex quibus ſit 522. b
deliberationis (apud rhetores) vna pars eſt ſuaſio, altera diſſuaſio 519. b
deliberatiua elocutio qualis 599. c
de Deliberatiuo genere 610. b
Delphis orta ex affinitate diſſenſio, fons & principium omnium quæ poſterius coortæ ſunt, ſeditionum fuit 390. d
Demagogi cur antiquitus multi facti ſint tyranni, nunc verò non item 392. d
demagogi qui dicantur 369. a
demerſi in mare cur plus temporis valeant tolerare, quàm in fluuio 785. e

democratia quid 347. a. & in ſequ.
in Democratia vt æquale obtineant ciues 415. b
democratia prima & optima quomodo ſit inſtituenda 416. b
democratia vbi oriri ſoleat 377. d
democratia extrema tyrannis eſt 405. d. e
democratia duobus videtur eſſe definita: vnum eſt vt reip. poteſtas penes maiorem populi partem ſit: alterum eſt libertas 402. a
democratiæ explicatio, & genera. 368. d. e & ſeq. generum cauſæ 370. b. & ſeq.
democratiæ definitionis vulgatæ error. 366. a
democratiæ ius & fines 347. d
democratiæ commutationes 392. a. & ſequ.
democratiæ artificia oppoſita oligarchicis 378. d. e
democraticæ politiæ fundamentum propriáque inſtituta 414. b. c
democratici legiſlatoris officium 314. b
Democritus & Anaxagoras aiebant omne in omni miſceri. 877. d. Democritus nihil eſſe verum, aut nobis ignotum eſſe ait 878. a
Demodoci iocus in Mileſios 94. c
demonſtratio oratoria eſt enthymema. 513. e
demonſtrationem de omnibus eſſe, impoſſibile eſt 861. b
demonſtratiua elocutio qualis 598. c. d
demonſtratiuo proprium eſt præſens tempus: ex iis enim quæ inſunt, laudant ac vituperant omnes: aſſumunt tamen ſæpe etiam præterita, quæ in memoriam reuocant, & futura quæ coniectant 519. b. c
de Demonſtratiuo genere, & rebus honeſtis ac laudabilibus 530. c. d. & 617. a
demonſtratiui vna pars eſt laus, altera vituperatio 519. b
demonſtratiui finis, eſt honeſtum & turpe ibid. c
dentes cur candeant 734. b
dentes qui longè ſolidiores ſunt quàm caro, cur frigus ampliùs ſentiant quàm caro 832. a
dentium ſtuporem cur portulaca herba aut ſal tollere poteſt. 683. c. cur lixiuium, nitrúmve hoc idem facere nequeat ibid. b
dentibus raris homines cur magna ex parte breuioris ſunt vitæ 730. e
depoſitum denegare cur iniquius ſit quàm mutuum 811
deſpicientia, quid. 548. d. eius ſpecies ibid.
Deus, cauſa & principium rerum omnium 841. d
Deus ſemper vna & ſimplici voluptate potitur 74. g
Deus non propter bonum externum beatus eſt, ſed ipſe propter ſe, & quia ſit cuiuſdam modi natura 425. d. e
de Deo & primo mouente. 1000. b. & c. de iis quæ veteres de Diis fabulati ſunt 1003. d
Dei neque vitium neque virtus eſt 85. b. c
Dij ex hominibus efficiuntur qui excellentia & præſtantia virtutis præditi ſunt. 85. b
Deos à ciuibus coli decet 436. a
dialectica verſatur circa idem genus cum philoſophia: verùm illa eſt tentatiua de quibus hæc eſt cognitiua 871. c
dialecticæ ſimilitudo & conuenientia cum Rhetorica 512. a
diameter, quare ſic dicta eſt 752. c
diapaſon conſonantia cur omnium ſit pulcherrima 766. c
diapaſon ſola conſonantia cantatur, cur 765. a
in Diapaſon conſonantia cur graue quidem acuti antiphonum accipi poteſt, grauis verò acutum non poteſt. 764. b. cur antiphonum diapaſon conſonantiæ ita latitat, vt vniſonum eſſe videatur, velut in punico aut atropo ibid. c
digitis vice mutata implicatis quod circumagitur, cur duo eſſe videatur 834. d
differentia quot modis dicatur 840. c. & ſ.
difficile definitur vel dolore, vel longitudine temporis 526. b
de Diminutiuis, quomodo in oratione vſurpanda 586. d. e
Dion cur in Dionyſium poſteriorem inuaſerit 404. c
Dionyſiaci technitæ cur improbis eſſe moribus magna ex parte conſueuerunt. 820. e
Dionyſius tyrannus, quòd in vrbis ſuæ obſeſſione aliquantum temporis à potu ſolito deſtitit, tabe protinus laborauit. 809. d
Dionyſij Syracuſani cumulandæ pecuniæ artificium 505. b
Diophantus Athenienſis 324. c
diſpoſitio quot modis dicatur 897. e
diſputatio contentioſa cur ingenia exercere poſſit 761. c
diſſimulator quis 55. c
dithyrambicorum poëſis numero, concentu, & metro vtitur 633. b
diuerſa quot modis dicantur 890. e
diuerſum & idem, quot modis opponantur 945. a. & ſ.
diuinam naturam, inuidam eſſe non conuenit 841. d
diuitiarum partes quænam 523. a
diuitiæ cur magna ex parte ab hominibus prauis potiùs, quàm bonis, habeantur. 812. a
diuitem eſſe conſiſtit in eo, vt vtatur, magis, quàm in eo vt poſſederit 523. b
diuitum mores 566. c
docent ij qui cauſas ſingulorum dicũt. 840. e
doctrinæ principium 883. b
dolentes cur clament, metuentes ſileant. 808. d
de Dolore & voluptate. 97. a. b. & ſ. & 129. c
dominus quomodo ſeruos tractare debeat. 494. b. domini officium 495. c
domino cum ſeruo, quà ſeruus eſt, nulla intercedit amicitia 112. a
domus perfecta atque integra, ex ſeruis & liberis conſtat. 299. a. primæ & minimæ domus partes ſunt dominus & ſeruus, vir & vxor, pater & liberi ibid. b
domus partes, homo & facultates 374. c
domus, qualis ſocietas 297. c
domus nuper illita cur magis reſonat. 735. e
domeſticam rem qui vero modo adminiſtraturus eſt, eum neque locorum in quibus negotia geret, ignarum, & natura ingenioſum, & propoſito laborioſum atque iuſtum eſſe oportet 500. d
donum eſt poſſeſſionis donatio, & honoris ſignum 523. d
dorienſes ſibi vendicant tragœdiam & comœdiam 654. a
dormientes grauiter & ſuauiſſimè, cur nihil ſomniant 821. c
à dubitationibus ordiendum, vt veritas inueniatur 858. d. e
dulcia cur minùs dulcia ſentiantur calida quàm refrigerata 783. a
à Dulcibus cur ocyùs impleamur, cùm dulcia nobis ſimiliora, quàm acria ſint. 781. d. e

E

Echo parium ſimiliúmque doliorum, cur ſi alterum inane, alterum dimidiatum ſit, diapaſon conſonantia reſultabit 772. e
Educationis communitas, & ætatis æqualitas magnum ad amicitiam momentum habent 111. d. e
effectio quid ab actione differat 76. d
effectiones omnes, aut ab arte, aut à poteſtate, aut ab intellectu ſunt. 913. b. quædam à caſu & à fortuna ibid.
egenum res agere præclaras difficile eſt. 12. e
electio ſeu conſilium, προαίρεσις, quid. 27. c. & ſ. 31. d. & ſ.
elementum quot modis dicatur. 885. a. & ſ.
elementum & locus, idem 582. e
ex Elementis cur aqua & terra putreant: aër & ignis non putreant 795. c
eligibile & agibile, idem 903. d
elocutio rhetorica qualis eſſe debeat 584. b
elocutio vrbana, vnde ducatur, & quæ probetur. 593. e. & in ſeq.
elocutio emendata in quibus poſita 588. e
elocutionis artificia nonnihil neceſſitatis habẽt in omni doctrina: intereſt enim quiddam ad declarandum, itáne, an ita dicas: non tamen tantopere, ſed omnia hæc phantaſia conſtant, & referuntur ad auditorem 584. b
de Elocutione conuenienti vnicuique generi orationis 597. d
de Elocutione amplificata, ſeu de tumore elocutionis 589. d. e
de Elocutione frigida 587. c
de Elocutione fuſa & verſa 592. a
de Elocutione numeroſa, ſeu de rythmo oratorio 591. b
de Elocutione poëtica 590. b
de Elocutione decora 591. b
eloquentia quæ ſapientiæ coniuncta ſit, humanæ vitæ gubernatrix 609. d
ens quot modis dicatur 907. a. & ſeq.
ens & vnum, idem ſunt 869. c
ens primum, ſubſtantia 907. c
ens quatenus ens ſubiectum metaphyſicæ 869. c
ens & vnum vtrùm ſubſtantiæ entium ſint 866. b
ens multipliciter quidem dicitur, verùm ad vnum vnámque quandam naturam, & non æquiuocè, ſed quemadmodum omne ſanum ad ſanitatem 665. e
de Ente per accidens 9[illegible]. c. & ſeq.
enthymema, eſt oratorius ſyllogiſmus. 516. a 518. b
enthymemata ducuntur ex veriſimilibus & ſignis 517. c
enthymematum duæ ſpecies 574. b
enthymematum rhetoricorum quærendorum modi. 575. a. verorum enthymematum loci. 574. d. 575. 576. adumbratorum enthymematum loci. 579. d. de ſolutionibus enthymematum. 581. d. enthymemata ex quatuor ducuntur, ex veriſimili, exemplo, tecmerio & ſigno 581. a
Epheſiorum conficiendæ pecuniæ artificium 505. a. b
Ephori omnes de plebe creantur apud Lacedæmonios. 330. a. de eorundem munere ibid. & in ſeq.
Epicharmus & Phormis fabulas in Comœdia facere cœperunt 656. e
Epiſodiis fabularum quando ſit vtendum 665. c
Epiſodia in dramatibus ſunt conciſa, in epopœia prolixiora 665. d
Epiſodica fabula quæ 659. e
de Epithetis rhetoricis 584. & in ſeq.
de Epopœia 671. a
Epopœia an præferenda Tragœdiæ 675. a
Epopœia, imitatur ſolùm ſermonibus nudis, vel metris 675. b. c

Epopœiæ & Tragœdiæ cōuenientia, & differentia 671. d
equo qui vehuntur, cur quo longiùs equus decurrerit, eo magis emittere lacrymas ſolent 710. a
eretrienſium oligarchiam cur Diagoras deleuerit 395 a
erratum ſeu peccatum eſt cùm non nec opinato quidem damnum illatum fuerit, ſed tamen non malitioſe 69. a
eſculenta malè olida cur minimè his olere videntur, qui illa ederunt 748.b
ethica, politica quædam ſcientia eſt 4. a
ethica tractatio non tam ethica quàm politica videtur appellanda 145.b
ethicæ nō eſt de communi bono agere. 146.e
euæſi Syri ſatrapæ in Ægypto conficiendæ pecuniæ artificium 509.a.b
Εὐβουλία quid 80. c
eubulus diſſuaſit Autophradatæ ne Atarnea obſideret 324.b
eudoxus cur putabat voluptatem eſſe ſummum bonum 130. a
eueni dictum de exercitatione & conſuetudine 96.e.97.e
euripidis defenſio 662.a.b
europæ nationes, animi & ardoris plenæ, ſed cogitationis & artis aliquanto inaniores. 433. a
euro ſpirante cur omnia maiora videantur 805. a
ex aliquo eſſe quot modis dicatur 899. c
excandeſcentes cur, calore ſcilicet introrſum collecto, feruidi furibundique redduntur: metuentes contra 807.b
excrementi humidi plus quàm ſicci cur homo egerit: equi & aſini, plus ſicci, quàm humidi 733.b
exemplum, eſt inductio oratoria. 516. b. 518.a
exemplorum formæ duæ ſunt: vna, dicere res geſtas: altera verò, ipſum fingere exemplorum vſus, ibid. de exemplis vide & 622.c
exercitati quàm inexercitati cur frigus vehementius ſentiunt 697.a
de Exordiis, vide Prooœmium & 634.c
experientia ex memoria naſcitur hominibus 839.a
experientia, ſimile quid ſcientiæ ac arti eſſe videtur 839. a
experientia, ſingularium: ars, vniuerſalium cognitio eſt ibid.b
experti ſciunt quidem quod eſt, propter quid autem neſciunt 839.c
expirare cur iterum nequeamus, ſi vehemēter vniuersímque expirarimus. 832. d.e
extremorum maior inter ſe quàm cum medio pugna eſt 26.a
extremorum alterum maius peccatum eſt, alterum minus 17.a.b
exuperantiæ nimiæ cur morbificæ 677.a

F

FAbæ largiùs datæ ouibus, capris, bubus, capellis, lactis copiam efficiunt. 659. 660
fabulæ proprietates 658.659. & in ſeq.
faciem cur effigiare conſueuerunt. 834.e. cur in facie maximè tubercula oriri ſolent. 835. a. facies, quæ carnis omnino expers, atque gracilis eſt, cur maximè ſudat. 834.e
facilia ſunt quçcunque vel ſine dolore fiunt, vel breui tempore 526. b
factiuarum in faciente principium eſt aut intellectus, aut ars, aut aliqua potentia 903. c
factum, vt ſit infectum, fieri non poteſt: nec Deus quidem infectum poteſt reddere, inquit Agatho 75. d
falſum quot modis dicatur 901. d
falſis ex bonis neceſſe eſt temporis progreſſu aliquando naſci verum malūm 378. a
fama bona eſt ſiquis ab omnibus virtute præditus exiſtimetur, vel tale aliquid habere, quod omnes appetunt, vel multi, vel boni, vel prudentes 523. b. c
fames illa intolerabilis quam caninum appetitum vocant, cur tempore frigido maximè incidat 718. d
famuli multi interdum deterius famulantur ac miniſtrant, quàm pauciores, cur 314.c
farina aqua ſubacta cur meliùs coëat, quàm oleo ſubacta quod tenacius eſt: quamquam glutinatius quod lentius eſt: oleum autem lentius quàm aqua 779. e
farina cur candidior reddatur oleo inſtillato, cùm rufum ſit oleum 777.a
farina mulſo ſubacta cur, cùm mel tenacius ſit, quàm aqua, rigidior reddatur, vbi decocta eſt, quàm aqua ſubacta 778.b
farinæ triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius eſt, cur 772.d
ad Farinam & maſſam, cæteráque id genus, pertinentia problemata 777. a
fauonius cur ſerenus ac iucundiſſimus ventorum omnium eſt. 801. a. cur horis poſtmeridianis ſpirare non manè ſoleat. ib. d
Fauonius quare nubes maximas agat. 799. d
Fauonius cur ventorum omnium leniſſimus, & frigidiſſimus eſt, duobúſque temporibus maximè ſpirat, vère ac autumno, cúmque veſperaſcit, potiſſimúmque terram attingit 804. d
febrientibus cur potio ſæpe ac paulatim ſubminiſtranda ſit 686.e
febres quartanæ qua ratione curandæ. 687.b
febres ardentes cur per autumnum ac hyemem oriantur potiùs, per æſtatem verò rigores magis 682. b
febrium ardores cur potiùs in frigidiſſimis terris fiant 750.c.d
felicitas quare in viro, non in puero eſt. 150.b
felicitatis tantum ad vnumquenque peruenit, quantum cuique virtutis & prudentiæ, & actionum his conſentanearum contigit 425. d
felices, qui bona omnia ſibi adeſſe putant, non afficiuntur miſericordia 559. a
feritati opponitur heroïca & diuina quædam virtus 83. b
ferre etiam à mortuo, prouerb.
ferulæ ictus cur dolorem amplius mouet quàm aliquid duriorum. 722.b. cur ferula oras ſiue ambitum plagæ rubidum, medium album facit 721. c
ficus cur ſi in furno ſiccantur, duriores efficiuntur, quàm ſi exemptæ foris refrigerentur 782.e
ficus, cùm molles dulcéſque ſint, cur dentes offendant 783. b
fidentia, & Fidere, & de iis quæ fidentiam afferunt 555.b.c.& ſ.
fides inartificialis, quintuplex: leges, teſtes, pacta, quæſtiones, iuſiurandum 541.c
fidem facimus demonſtrando, aut exempla proferendo, aut enthymemata 516. a
fides (apud Rhetores) duplex: vna artificialis, altera inartificialis. 515. a. b. artificialis eſt triplex ibid.
fiunt alia naturâ, alia arte, alia à caſu. 912. & ſ.
fiunt omnia & ab aliquo & ex aliquo ac aliquid ibid.
filios neque nimis parentibus ætate poſteriores eſſe, neque nimis propè ad parentum ætatem accedere oportet 445.e
filios tres ſiquis procrearit apud Lacedæmonios, vacationem habet præſidij, & cuſtodiæ vrbis: ſi quatuor, ab omnibus publicis muneribus immunis eſt 330. a
finis omnium ſcientiarum & facultatum, bonus eſt 142. b
flatus anniuerſarij cur eodem tempore atque modo afflare ſemper ſoleant 804. c
flatus cur tempore hyberno parte veniunt exortiua, æſtiuo occidua 799. c
flatus cur frigidi veniunt, cùm caloris commotione oriantur 803.e
flatus cur hyberno tempore de ortu ſpirare manè, æſtiuo de occaſu poſt meridiem conſueuit 805 a
flentes cur vocem emittunt acutiorem: qui rident, grauiorem 737.a.b
flores quomodo naſcantur 1026.a
flores contuſi cur deteriùs olent 748. c
fluctus altioris pelagi cur tardiùs deſiſtant quàm breuioris 786.c
fluctus omnes cur ventum præ ſe ferant. 785. d
fluctus præalti pelagi cur ſuperfrangi non ſoleant, ſed parui tantùm & breuis. 783. c. cur fluctus interdum prius eueniāt quàm venti ibid.
Fœminæ cur intento corpore mingunt, mares minimè 725.e
Fœminas anno ætatis circiter duodeniceſimo conuenit in matrimonium collocare. 446.a.c
fœminarum virtus eſt, ſi ſpectetur corpus, pulchritudo & magnitudo: ſi animus, temperantia & ſtudium operis ſine ſordibus 523.a
fœminis deſtinatus eſt procreationis finis, annorum quinquaginta numerus vltimus 446.a
fœmora quàm tibiæ cur magis fatigentur 712. c
fœneratio, ſecunda pecuniæ quærendæ rationis pars 308.c
fœnus, τόκος, vnde nominatur 307. e
fœtus iuniorum & grandiorum natu, inchoatis atque imperfectis corporib. mentibúſque naſcuntur 447.b
foliorum differentiæ in plantis 1015. c
quòd Forma & eſſentia rei non generetur 914. b
formam & materiam non generari 996. d
fortis eſt qui ea quæ oportet, & cuius rei cauſa oportet, & vt oportet, perfert & metuit 36. e
fortes viri in factis ipſis acres ſunt, & celeres: ante facta, ſedati & quieti: audaces, contrà 37.a
fortitudo, quid 35. e
fortitudo ciuilis quænam 37.d
fortitudo militaris quænam 38.a
fortitudo poteſtatem nacta, audacia eſt 36.e
fortitudini neutiquam exceſſus, qui eſt audacia, opponitur, ſed timiditas, quæ eſt defectus 153.a
fortitudinem cur maximo honore proſequuntur Reſpublicæ, quæ tamen virtutum præcipua non eſt 808.b
fortitudinem non eſſe ſcientiam 160. a
fortitudine opus eſt in negotio, philoſophia in otio, temperantia & iuſtitia in vtroque, ſed magis in pace & otio 444. d
fortuna bona quænam 524.b
fortuna & ars iiſdem in rebus quodammodo verſantur 76. d
fortunæ arbitrio beatitudinem permittere, flagitioſum 12.c
fratrum amicitia 111.d.& 112. e
fratrum & amicorum bella atque odia cur acerrima 433. d.e
frictiones cur carnem augeant. 835. c. cur ſiccæ fricationes carnis ſoliditatem mo-

liantur. 836. b. cur amplius frictio, quàm curſus corpus implere poteſt ib. c
frigentes vehementer, cur ſi ſtatim copioſo igne concalefiant, indoleſcunt: ſi paulatim verò tepefiant, ſine magno dolore recreabuntur 720.b
frigus cur acrius ſit aëre ſudo apertóque, quàm nubilo, cùm ſtellæ & cœlum calida ſint 795.b
fructus quomodo naſcantur 1016.a
fructus arborum qua ratione incorrupti edurare valeant 782.a
ad Fructus pertinentia problemata 781.c
de Fructuum ſaporibus, amarore, dulcore, acerbitate 1029.d
poſt Fructuum eſitationem, vt ficuum & ſimilium, cur vinum merum, vel aquam ſuperbibere debeamus, quæ quidem aduerſa inter ſe ſunt 782. c
fructuum cur alij cocti, alij crudi cibo ſunt idonei. 771. b cur alij elixi, alij aſſi melius edi poſſint ibid.
fructuum alij partem radici proximam habent amariorem, alij poſtremam ſuperiorem, cur 775. b
fructuum differentiæ 1015. c
frumentum in Ponto frigori expoſitum diu reſeruari integrum poteſt, cur 750. b
fumo affici cur homo animantium maximè poſſit 731. b
fundus vaſorum, aquam feruentiſſimam cōtinentium cur non vrit: aquâ verò exemptâ vrere poteſt 790.c. d
fundi vaſorum quibus calfacimus aquam, cur tandiu calidiores ſunt, dum ipſa aqua frigidiuſcula eſt ibid. e
fur is qui ex balneis furatus eſt, aut ex palæſtra, aut ex foro, aut aliquo eiuſmodi loco, cur morte mulctatur: qui autem ex domo priuata, furti pretium duplum exoluit 814.a
ſuper Furto cur capitale ſupplicium ſtatutum eſt: ſuper contumelia verò, quæ grauior iactura eſt, æſtimatur quid pati ſuo corpore, aut quantum ſoluere debeat qui deliquerit 815.a

G

GEmini in animalium cæterorum genere ſeruari æquè poſſunt, quanquam ſunt ſexus vtriuſque: in hominum autem non poſſunt, cur 727.c
genus quot modis dicatur 901. a
genera vtrùm ſint elementa ac principia. 862.c
genitura cur in ſomnis profluere iis ſoleat, qui aut labore laſſeſcunt, aut tabe conſumuntur 715. a
generoſum quid 166. b
gloriari non oportet iis quæ à fortuna proficiſcuntur, ſed iis quæ propria ſunt 533. a
graculus cum graculo, prouerbium 102.a
græci antiqui vxores alter ab altero emere ſolebant 327. b
græcorum natio qualis 431. b
de Gratia, quid ſit, quibus & ob quæ habeatur 558. b
gratia quæ cui ſit referenda 117. c
gratiarum templum cur in propatulo vrbis loco conſtituitur 64 d
ad Grauεolentiam pertinentia problemata. 748.a. & ſeq.
grauis cur acutæ ſonum valeat 763. e
de Gymnaſtica 451. b. c
Gynæconomus magiſtratus 319.a

H

HAbere quot modis dicatur 899. a
Habitus quot modis dicatur 898.a
Habitus tales ſunt, quales munerum functiones atque actiones 18. d
halitus hominum incuruorum gibborúmque cur grauior ac fœtidior ſit 749.d. e
de Harmoniis & numeris 418. a
Heliæa quid 386. d
Heracleæ cur democratia mutata fuerit. 392.b
Heracleotarum ſtratagema œconomicum. 503.a
Herculeus morbus quis 815.b. c
Heri diligentis officium 494. e
Heſtiææ orta ſeditio ex diſſidio nato inter duos fratres de bonorum paternorum diuiſione 390.c
hippaſus Metapōtinus, & Heraclitus Epheſius, ignem rerum principium ſtatuebant. 843.a
hippiæ Athenienſis ſtratagema œconomicum 502 c
hippodami Mileſij politia 325. a
hirti homines & aues cur Veneris ſunt auidiores 726.d. e
apud Hiſpanos tot numero verucula circum ſepulchrum defigunt, quot quiſque hoſtes interemerit 427. c
hiſtorias eas cur libentiùs audimus, quæ rem vnam exponunt, quàm quæ plures. 762. e
hiſtoricus & poëta qua in re inter ſe differant 639.b.c
homeri laus 670. b
Homero & Empedocli nihil commune præter metrum 653. a
homo ſolus ex animantibus, boni & mali, iuſti & iniuſti, aliorúmque ſimilium ſenſum habet. 29 . b. homo eſt animal ciuile magis quàm quæuis apes, & quoduis animal congregabile. ibid. homini ſoli ex animantibus ſermo tributus eſt ibid.
homo, qui adeò eruditione præditus eſt, cur animantium omnium multiſſimus ſit. 812.a
homo actionum principium eſſe videtur. 32.d
homo ſolus vel certè maxime animantium omnium cur oculis deprauetur per limitatem 826. b
homo cur omnium maxime animantium ſternutare ſolitus eſt 830. a
homo cur omnium animantium prudentiſſimus 819. a
homo ſuis omnibus numeris abſolutus, animal eſt animalium optimum: à lege verò & iure ſemotus ac ſeiunctus, omnium deterrimum. 298. d. homo armis inſtructus naſcitur, prudentia & virtute: quapropter ſceleratiſſimum & immaniſſimum animal eſt ſine virtute ib.
homo differt eo ab aliis animalibus, quòd ſit animal maximè omnium accommodatum ad imitandum 654. c
homo cur maximè aliud intelligat, aliud verò faciat 821.b
hominis opus, eſt functio muneris animi, rationi conſentanea, aut certè ratione non carens: hominis bonum, eſt functio muneris animi, virtute directa 9.e
hominis cur prior pars piloſior quàm poſterior, eſt: quadrupedum contrà poſterior, quàm prior, feroſior 562 d
hominis vnius & ciuitatis idem bonum eſt. 4. b
homini cur potiùs quàm cuiquam ex cæteris animantibus credendum eſt 810. a
homines non ſolùm viuendi gratia conuenerunt, ſed potiùs bene viuendi 148. b
hominum magna pars neceſſitati potiùs quàm rationi paret, & pœnis magis, quàm honeſto commouetur 141. a
honeſtum quid 531. c. 532. a
Honeſtum, virtutis finis 159. b
honor ſitus eſt in iis potiùs qui honorem deferunt, quàm in eo qui honore afficitur. 6. b
honor quid. 523. c. honoris partes ib.
honos, externorum bonorum maximum. 49. d. rerum pulcherrimarum præmium. ibid.
honore dignum quid 148. b
honorabiliſſimum, quod antiquiſſimum. 842. e
honorant vulgò non quæ optima ſunt, ſed quæ optima ſibi exiſtimant 808.b
honorantur & qui bene fecerunt, & qui bene facere poſſunt 523 c
ad Horrorem pertinentia problemata. 718. b. & ſeq. cur vt aqua frigida, ſic etiam calida infuſa horreſcimus. 719. b. cur ad extremam vrinæ miſſionem inhorreſcere ſolemus. ibid. cur vbi ſternuimus, vel minximus, plerunque inhorreſcimus 720.a
hoſpes nec multorum, nec nullius dicaris, prouerbium 127.a
humores cur minùs æſtate quàm hyeme concoquantur 692. b
humores per hyemem concreti coactique ſunt vehementer: quocirca minùs diſſolui tum queunt 693. c. d
humoris multum æſtate haurimus, hyeme autem è contrario agitur 692. b
hyems cur magis concoctioni idonea ſit quàm æſtas 692. b
hyems cur æſtatem autumnúmque pluuioſos, & auſtrinos, grauis conſequi ſoleat. 680. e
hypate cur facilè cantetur, parhypate difficile, cùm non niſi dieſi diſcrepent 763. c
hypaten cur veteres, non neten, relinquebant, cùm ſeptem fidibus concentus diſponerent 763. d
hyperbolæ, ſeu ſuperlationes, quatenus conueniant vrbanæ elocutioni 597. b

I

IAmbicum, metrorum omnium maximè ſermoni accommodatum 655. c
Iaſonis Theſſali dictum 540. c
idea non eſt ſummum bonum 6. d. 7. d
idea ſeparari poteſt, & per ſe ſubſiſtit. 146. c
ideæ cognitionem artifices omnes prætermittunt 7. c 8. a
ideæ Platonis impugnantur 957. c. & ſeq.
ideas nec ſubſtantias nec ſeparabiles eſſe. 922. c & ſeq.
idem & diuerſum, quot modis opponantur. 945. d. e
idem eſſe & non eſſe eundem ſimul arbitrari, impoſſibile eſt 873. b
idem eodem tempore ſit & non ſit fieri non poſſe 873. e
idem quot modis dicatur 896. c
Eadem quot modis dicantur ibid.
ignis cur hominem nigrum non reddit, fictile reddit 837. d
illiberale & ſordidum munus quodnam cenſendum 451. c
illiberalitas quid 43. c
illiberalitatis ſigna 556 b
de Imagine, (Græcis εἰκὼν dicitur) quæ eſt tranſlationis & metaphoræ ſpecies quædam 588. a
imitari inſitum hominibus à pueris eſt. 654. c
imitationum diſſimilitudines 653. c. d
imperare quinam debeant 149. c
imperare & imperio parere non ſolùm ex numero rerum neceſſariarum ſunt, verùm etiam ex vtilium 300. c
imperandi ius habet naturâ, quod mentis

agitatione prouidere poteſt 297.b
Imperatoriæ artis finis 3.b
imperium aliud eſt eius qui imperat, gratiâ: aliud eius, qui imperio paret 442.c.d
imperium in liberos herili imperio iniuſtóq; dominatu honeſtius, magíſque in virtute coniunctum eſt 443.e
imperitia caſum, experientia artem effecit 839.a
Improbitas in prælectione conſiſtit 541.d
improbus omnis ignorat quænam ſint agenda, & à quibus ſit abſtinendum: per inſcientiam tamen non peccat 29 c
improbus poſtquam aliquis euaſit, non licet ei non eſſe tali 54.d
improbus ſponte ſua an nemo exiſtat 35.c.& ſeq.
impudentia, quid 556.a
in foribus hydriam, prouerb. 525.e
incommodatio, deſpicientiæ ſpecies 548.e
quid ſit ibid.
incontinentia quidnam à vitioſitate differat 94.d
incontinens ab intemperante quid differat 90.b.94.e
incontinens abſolutè vtrùm aliquis ſit, an omnes ex parte & certæ rei ſint incontinétes: tum ſi quis eſt abſolutè incontinens, in quibus verſetur 89.c
incontinentes cur tactus & guſtus tantùm ratione vocentur 810.a cur etiam ratione tantum cupiditatis, cùm in iraſcendo quoque incontinentia ſit ibid.
incontinentibus inutilis eſt ethicæ cognitio 4.e
incontinentes vtrùm ſcientes peccent, necne: & quemadmodum ſcientes 86.d
indigentia ſeu vſus eſt inſtar vinculi, quo ſocietas hominum continetur 65.c
indigentes ſunt dupliciter: aut enim tanquã rei neceſſariæ, vt pauperes: aut tanquam exuperantiæ, vt diuites 539.d
infinitorum non eſt intellectus 864.b
inflammationes eaſdem cur alij frigefaciendo ſanent, alij calefaciendo concoquant 685.a
infortunium nominatur, cùm nec opinato damnum illatum fuerit 65.e
initium à rebus notis ſumendum eſt 5.c.d
initus temporibus Auſtrinis fœminã potiùs generant, cur 750.c
iniuria ab alio vtrùm quis ſponte ſua affici poſſit 69.d
iniuriam inferre an pati, vtrum grauius ſit malum 75.c
iniuriæ illatio præ electione conſiſtit 541.d.e
iniuriarum aliæ naſcuntur ex contumelia & petulantia, aliæ ex calliditate & malitia 575.c.d
iniuriam qui faciant, quibus faciant, in quibus potiſſimùm rebus faciant 538.d. & ſeq.
iniuriam vtrùm is faciat qui aliis plus, ſibi minus tribuit: an is potiùs qui plus minúſve recipit 70.c.d
de Iniuriarum cauſis 533.d. & ſeq.
de iniuriis maioribus 542.d
iniuſtitia ſæuiſſima & aſperrima eſt armis inſtructa 298.d
iniuſtitiæ locus nemini in ſua eſſe poteſt 67.b
iniuſtus quis ex quibuſnã actionibus appellari debeat 66.d.e
iniuſtè factum quidnam differat ab iniuria 66.c
inſcientia rerum vniuerſarum vitio datur: rerum ſingularium inſcientia, veniam & miſericordiam meretur 29.d.e. inſcientia quæ in conſilio atque electione verſatur, cauſa non eſt cur id quod agitur, actum eſſe inuitè dicatur, ſed improbitatis ibid.
inſpicere meliùs cur poſſimus, manu præ lucerna aut Sole obiecta 826.c
inſtrumentum vnumquodque perfectiſſimũ abſolutiſſimúmque fuerit, ſi non multis operibus ſed vni aſſeruiat 297.b
inſtrumentorum alia ſunt inanima, alia animata 299.d
intellectus omnis aut actiuus, aut factiuus, aut ſpeculatiuus eſt 903.d
intemperans ab incontinente quid differat 90.a.b.93.c d
intemperans quis 51 e
de Interrogatione & reſponſione oratoria 605.a.& ſeq.
de Inuidia, quid, & vnde ipſa proficiſcatur 561.e
inuitum & ſpontaneum quotupliciter dicantur 157.a
inuiti agere dicimur, quum aut vi coacti, aut per inſcientiam agimus, 28.a. quúmque ex ea actione nos dolore afficimur 29.b
inuitè factis nec laus, nec vituperatio tribuitur 154.a
iocus & requies ad vitam hominum ſunt neceſſaria 57.b
Iphicratis Athenienſis conficiendæ pecuniæ artificium 508.a
de Ira, & iræ efficientibus 548.b.c
per Iram quæ fiunt, conſilio non ſunt conſentanea 30.d.e
ira vel cupiditate hortante perpetrata, inuitè non ſunt facta 30.d
iræ, quàm cupiditatum, minùs eſt turpis incontinentia. 91.e.92.c ira cui ſimilis, 91.e & 92.a non eſt inſidiatrix, ſed aperta: cupiditas contrà 92.c
ira & odium quid differant 555.d
iracundi ſunt, & facilè concitantur, ægrotantes, paupertate laborantes, amãtes, ſitientes, omnino cupientes, & non rectè agentes 549.c
iracundia quid 53.a
iraſcitur nemo ei qui vindicari non poſſe videatur, vel qui longè ſuperior ſit potentia 556.d
irati quare oculis tunc maximè erubeſcunt 822.c
de Ironia, apud rhet. 630.d
irrigare conſueuerunt non meridie, ſed mane noctúve, cur 775.c
Italus Oenotriæ rex 436.c
iter cur longius tum eſſe videtur, cùm ignari quantum ſit, ambulamus, quàm cùm gnari, ſi modò res cæteræ pares adſint 713.b
de Iteratione, apud rhet. 630.a
iuba quare homini nulla data fuit à natura 726.e
iucundum quid 535.e
de Iucundis rebus pertinentibus ad cupiditatem 535.d.& ſ.
iucunda omnia neceſſe eſt aut in ſenſu conſiſtere præſentium, aut in memoria præteritorum, aut in ſpe futurorum 536.c
iudex non eſt peruertendus, ad iram excitando vel inuidiam vel miſericordiam: quia id ſimile eſt ac ſi quis qua vſurus eſt regula, eam peruerſam reddat 512.c
iudex, ſeu diſceptator, ſolus eſt qui in ciuilibus contentionibus ea de quibus eſt quæſtio, iudicat 567.d
iudex [illegible], vnde dictu 65.d
iudicis & legiſlatoris differentiæ 512.c 513.a
de Iudicibus & iudiciis, tertia politiæ parte 384.b. & ſeq.
iudicanti, præteritum tempus proprium eſt 519 b
iudicantium finis, eſt iuſtum vel iniuſtum ibid.c
de iudiciali genere 533.d. & ſeq. 618.c. & ſeq.
iudicialis elocutio qualis 598.d
iudicium, iuris & iniuriæ diſceptatio eſt 67.a
iudicij vna pars eſt accuſatio, altera defenſio 519.b
iudicium ſocietatis ciuilis ordo eſt 298.e
iudiciorum genera 384.c
ius & æquum ſed æquale 60.e.63.a
ius duplex eſt: alterum ſcriptũ & legitimum, alterum non ſcriptum 114.a
ius & amicitia, ad eadem pertinent, & in iiſdem verſantur 109.c
ius ciuile quotuplex 67.c
iuris & iniuriæ cognitio ſitne facilis & quorumuis hominum, ſicut vulgus arbitratur 71.& ſeq.
iure communi vtuntur ij quibus & lex inter ipſos communis eſt 67.a
de Iureiurando, ſpecie Fidei inartificialis apud rhetores 545.& ſeq.
iuſtitia legitima & vniuerſalis, 59.b. & ſeq. non virtutis pars eſt, ſed virtus vniuerſa 59.e
iuſtitia particularis 61.d. & ſeq. eius ſpecies, diſtributiua & correctiua 61.c & ſeq.
iuſtitia non eſt numerus pariter par, vt voluit Pythagoras 145.c
iuſtitia, quare dicatur eſſe bonum alienum 67.b
iuſtitia ciuilis res eſt 298.e
iuſtus aut temperans nullus eſt à fortuna, neque propter fortunam 415.c
de Iuſtis & iniuſtis diſtinctis tum ratione legum, tum ratione hominum
iuſtè factum ſeu iuſtum officium quid differat à iure 68.a
iuuenes cur geometræ & mathematici fiũt, prudentes nimimè 80 a
iuuenes propter ſuam voluptatem amant 103.d
iuuenis non eſt ad ciuilem ſcientiam accommodatus auditor 4.d
iuuenibus, etiamſi liberi ſint, multa facta ac munera, quæ miniſtrorum propria videntur, ad miniſtrare atque obire, honeſtum eſt 442.d
iuuenum mores 563.d

L

LAborum memoria iucũda ei qui ſaluus eſt 536.c.d
ad Laborem pertinentia problemata, 708.a cur ambulationes prolixæ quidem per plana, laborioſiores ſunt quã per incompta: breues autem leuiores, ibid. quam ob cauſam qui animo deficiunt, & qui præ nimio exercitandi labore diſſoluuntur, mole corporis contractiore exiſtunt, vocémque reddere acutiorem putantur, ibid.b. cur venter tantummodo extenuatur eorum qui ſe labori & exercitationi dederunt ibid.c. cur pingue eorum abſumitur, qui ſe laboribus dedunt ibid cur laborantibus venter opimus admodum eſſe ſolet, ibid. cur meliùs fatigationes tum ceſſant, cùm quis ex aqua oleo permiſta ſe perfricuit ibid.b. cur laſſis corporibus euomendum præcipitur,

cùm tamen vomitus ſit laborioſus, ibid. d cur laborioſius brachio eſt, inanem iactaſſe manum, quàm cum lapide 709.b cur in planis laborioſius accubamus quã in concauis 709. d. cur aſcendentes, genibus: deſcendentes, femoribus elaboramus 712. a cur in itinere media femoris parte potiſſimum fatigari ſolemus 711. c quam ob cauſam qui humida conſtãt natura, facile à labore, æſtúque ſtrangulantur, ibid. quam ob cauſam tubercula & vlcera nonnullis ex labore proueniunt, 712.e
lac plurimum demulgetur capris & ouibus, quæ corpore non maximo ſunt: homini autem & boui minùs, ſcilicet ad corporis proportionem: cur 723.c
Lacedæmonij recténe pueris ſuis habitum corporis athleticum concilient 452.c. & ſeq.
Lacedæmoniorum politia 328 a. & ſeq.
Lacedæmonij qua regni ſpecie regantur 356.b
Lacedæmoniorum veſtitus qualis 566.b
Lacedæmonij laude digni, quòd plurimum ſtudij in pueros conferant, idque communiter & publicè 450.a
Lacedæmoniorum regnum cur diu incolume permanſit 407.a
Lacedæmoniorum ſtratagema œconomicũ 503.b
Lacedæmoniæ reip. legumlatori propoſitus ſcopus, omnes leges ad principatum obtinendum, rerúmque potiendum, & ad bellum dirigenti, refellitur 443.d
lacrymæ quas mœrendo emittimus, cur calidæ ſunt: quas oculis laborando, frigidæ 825.c
Lacônes cum ſolent diuinum appellare & ſalutare, quem magnopere admirantur 84.c
Lacones Græciæ principatum obtinentes, vbique democratias tollebant 397.c
Lacus cur arenam vel nullam faciat, vel minùs quàm mare & fluuius, 788.e quam ob cauſam quum lacus vel diminutus, vel exiccatus eſt, frumentum in campo acriùs gelu deuritur ibid.
Lampſacenorum artificium ad pecuniã conficiendam 503.a
lapides cur concreſcant & coagmententur per aquas calidas potiùs quã per frigidas 791.d
lapides quare rotundi in mari reddantur 789.b
laſſitudinibus æſtiuis cur balneo, hybernis vnctione mederi conueniat 683.c
in Latus ſiniſtrum cur libenter accubamus, in dextrum potiùs dormimus 716.a
lauantes ſe in mari, cur ocyùs reficcentur, cùm mare grauius ſit quàm aqua dulcis 785.d
laudabile omne ob eam cauſam laudatur quæ ſit cuiuſdammodi, & ad aliquid referatur 15.b
laudandi vituperandíque ſpecies 641.b & ſeq.
Laudare præſentem, adulationis ſignum eſt 516.c
laudatur nemo per eas virtutes quæ ad partẽ animæ rationalem pertinent: nec enim quòd ſapiens, nec quòd prudens, nec prorſus ex eiuſmodi aliquo quiſpiam laudem conſequitur 151.b
laus non eſt rerum præſtantiſſimarum, ſed quiddam laude maius & melius 15.c laus propriè virtuti tribuitur ibid.
laus eſt oratio, quæ indicat magnitudinem virtutis 532.c
legiſlator debet eadem quæ & priuatim & publicè optima ſint, in animis ciuium ingenerare atque inſerere 444.a
legiſlatoris & iudicis differentiæ 513.a.b
legumlatores ciuibus ad virtutem aſſuefaciendis, eos bonos efficiunt 18.b
legumlationes ex longi temporis conſiderationibus fiunt, iudicia repentè 513.a
lenitas quid 53.a
de Lenitatis efficientibus 292.a.293.b
Lesbiæ ſtructuræ regula plumbea 72.c
lex vna eſt propria, altera eſt communis 533.e
lex omnis cùm ſit generalis, de quibuſdam rebus vniuersè & generaliter rectè præcipere non poteſt 72. a
lex vim habet ad cogendum valentem, cùm ſit ratio ab aliqua prudentia mentéq; profecta 142.c
lex eorum communis eſt quorum & iniuſtitia eſt 67.a
lex in ciuitatibus eſt inſtar paternæ orationis in priuatis familiis 142.e
lex, quid iubeat 59.c
lex nullam vim habet ad parendum impellentem niſi eam quam à more accepit 327.d à legibus receptis & vſitatis, ad alias & nouas leges facilè migrare, vim legis infirmare ac debilitare eſt 327.e leges aliquę mutandæ ibid.
lex, mens eſt appetitione vacans 360 b
lex, eſt fœdus, & ſponſor ciuibus inter ipſos iura ſeruatum iri 348.d
lex oratio quædam eſt, quæ communi ciuitatis conſenſu definita, iubet quo pacto vnũ quodque agendum ſit 608.c
lex (genus cantilenæ ita appellatum) cur non per antiſtrophos olim agebatur, cùm tamen cæteris chorearum canticis antiſtrophi vſus non deeſſet 764.c.
cur leges pleræque cantilenæ appellentur 766.c
legem imperare optabilius eſt quàm vnum aliquem ciuem 360 a
legum bonarum vſus duplex, bene ſcriptas & poſitas eſſe, tum iis parere 371.d
legibus facilè mutandis ciues aſſuefacere, malum 327.d
leges in moribus poſitæ maiorem auctoritatem habent quàm leges ſcriptæ 360.b
legibus quomodo vtendum, tum ſuadenti, tum diſſuadenti, tum accuſanti, tum defendenti 543 d
lege ius conſtat 67.c
legibus educationem, ſtudiàque & exercitationes eſſe deſcriptas neceſſe eſt 141.e
liberalis magis grauatur, ſe, cùm res poſtularet, ſumptum non feciſſe, quàm cùm facere non oportet, feciſſe, moleſtè fert 45.b
liberalis vir laudem inuenit, in donatione & acceptione pecuniæ, verumtamen magis in donatione 43.b
liberalis hominis magnopere proprium eſt ita in dando modum ſuperare, vt ſibi pauciora relinquat 44.c
liberales omnium hominum, qui virtutis nomine cari ſunt, maximè diliguntur 44 a
liberalem difficile eſt diuitem eſſe, quippe qui nec ad accipiendum ſit attentus, nec ad cuſtodiendum pertinax, ſed ad profundendum facilis ac paratus, & pecuniam non ſua, ſed beneficij conferendi cauſa, magni æſtimans 44.d
liberalitas quid 43.b
liberalitas propiùs abeſt à profuſione opum, quàm à ſordibus & auaritia 45.b.c
liberalitatis vis ſita non eſt in multitudine eorum quæ dantur, ſed in habitu eius qui dat 44.c.d
liberi communes vinculi cuiuſdã inſtar obtinent 113.c
liberi vt ament parentes 112.c
liberi nati quomodo alendi, & ad ſeptimum vſque annum educandi 447.d
liberûm procreatio non pertinet tantùm ad expiendum munus naturæ, ſed ad vtilitatem quoque 493.c
de Liberis exponendis tollendiſve 447.a
lingua cur rerum plurium index eſſe poteſt, 822. b cur lingua amara, ſalſa & acida fieri poteſt, dulcis non poteſt ibid.c cur totidem coloribus euariat, quot cutis ibid.
lingua hæſitantes cur aliqui fiant 743.e cur homo ſolus ex omnium animantium numero lingua hæſitans oritur ibid.
lingua nullius animalis pinguis, & quare 725 e
poſt Lippitudinem cur nonnulli acutiùs videant 823.e
lirium cur ſuſpenſum ſolſtitij tempore floreat 775.b
ad Literarum ſtudia pertinentia problemata 761.b.& ſ.
litora quæ fluctuoſiora, cur ſolida ſæpe efficiantur, adeo vt planè pauimenta videantur 788.a
apud Locros lex eſt, nequis patrimonium ſuum vendat, niſi manifeſtam calamitatẽ ſibi oſtendat accidiſſe 313.a
Locrorum ciuitas interiit ex affinitate cum Dionyſio contracta 396.e
logus quænam exempli forma 570. a logi concionibus accommodati: cur ib.d
ludus & iocus non eſt bonorum vltimum 136.e
ludus remiſſio animorum eſt, ſiquidem eſt requies 94.a
luſcij ſeu luſcioſi, cur quum obtusè videant, literas ſcribere minutiſſimas poſſint 813. d. 814.c
luſcius cur quod inſpicere vult proximè admouet, ſenex contrà 816.b
lux quæ voce tenuior & velocior & deductior eſt, cur corpora denſa penetrare non poteſt, ſtrepitus autem poteſt 743.a
Lyctij coloni à Lacedæmoniis profecti 331.b
Lycurgus ibid.
Lygdamis Naxius quo artificio pecunias cõpararit 501.e

M

MAcedonica lex erat erat quondam, vt qui nullum hoſtem occidiſſet, capiſtro cingeretur 427.b
quæ Maduere in humore calido parum temporis, cur tument: quæ multum, hæc collabuntur & rugant 791.c
Magadari in ſola diapaſon conſonantia ſolitum eſt, cur
magiſtratus virum declarabit, Biantis dictũ 59.c
magiſtratum bene geſturis tria neceſſaria ſunt, beneuolentia in reip. ſtatum, facultas muneris ſui obediendi, tum virtus ac præcipuè iuſtitia 400.c
magiſtratuum ratio, quot, & qui, & quarũ rerum ſint. 411.d.& ſ.
de Magiſtratibus, ſecunda politiæ parte 381.d.& ſ.
magnanimi, aliorum contemptores videntur, non iniuria tamen deſpiciunt 50 c.e meminerunt quos beneficio affecerint, à quibus autem acceperint, non item, 51.a magnanimi eſt, neminem aut vix quenquam rogare & libenter alteri operam

dare & inſeruire ibid. magnanimus ceſſator eſt & cunctator, niſi vbi aut magnus honor proponatur, aut magna res agatur 51.b, maiorem veritatis quàm opinionis curam habet, 51.c neque facilè admiratur: nihil enim ei magnum eſt ibid. vbi plura vide
Magnanimi viri non ſunt feri & aſperi natura, niſi erga eos qui faciunt iniuriam 435.d
Magnanimitati vitia oppoſita 51.e.& ſ.
magnanimitatis natura & eſſentia 50.& ſ.
magnanimitatis accidentia 50. e.& ſ.
Magneſiæ & Artanæ aquæ feruidæ cur potu ſint idoneæ 791.b
magnificus quis 47.b c
magnificentia quid 47.a.b
magnitudo omnis diuiſa cur minor eſſe ſuo toto videatur 758.a
de Magnitudine & paruitate rerum quatenus ad rhetoricam pertinent 569.c.d
in Magnitudinibus, quæ profunditate ſunt inæquali, cur accidit, vt ſi partem moueas leuiorem, circumferatur id quod iacitur 756.c
magnitudinis virtus quænam 514.a
malus homo ne in ſeipſum quidem amico eſt animo, quia nihil habet amabile 120.d
mali concordes eſſe non poſſunt, niſi parum admodum 122.a
malos aſſiduè actionum ſuarum pœnitet 120.d
malum leuius, ſi cum grauiore malo comparetur, boni rationem obtinet 62.d
malum (iuxta Pythagoreos) eſt infiniti atq. interminati, bonum, finiti & terminati 23.b
malum oriens cognoſcere, non eſt cuiuſlibet hominis, ſed viri ciuitatis regendæ experti 398.d
manſuetudo quid 161.d
manus cæſuram qui per totam obtinent palmam, cur viuere diutiùs poſſint 731.a
Maracus ciuis Syracuſanus, poëta præſtantior erat, dum mente alienaretur, cur 817.c
mare, cur minùs quàm aqua bibi idonea, frigidum eſt, omneſque ſalſi humores non vt dulces frigidi ſunt, 785.a cur mare perſpectius & dilucidius eſt, quàm aqua potui idonea, cùm craſſius ſit: dulcis enim ſalſa tenuior eſt ibid.b
ad Mare ſalſámque omnem aquam pertinentia problemata 781.c. & ſeq.
mare cur deuri poteſt, aqua non poteſt 786.a
mare cur auſtro ſpirante, cæruleum fiat: aquilone, obſcurius atriúſque 802.c.d
de Maris communione & nauigationis vſu, vtrùm ciuitatibus, quæ bonis legibus reguntur, proſit an noceat 431.e
mare ſuperius cur ſalſius & calidius ſit quàm inferius 788.b
maris pars terræ proxima cur dulcior ſit 788.d
mare cur ſimul ſalſum & amarum eſt 789.b
marinam qui exercent, cur rufo ſunt omnes colore 836.d
Margites opus Homericum, proportionem habet ad Comœdias 655.a
mariti officium erga vxorem 496.a. & ſ. 497.d.& ſ.
mas fœmina melior: & ille quidem imperare, hæc parere debet 301.a
mares anno ætatis circiter triceſimo ſeptimo nuptiis alligare conuenit 446.c
mares cur corpore maiori ex toto penè ſunt, quàm fœminæ 724.a
maſſa tota cur leuior ſit quàm ſeorſum humor & farina 780.b
materia quid 913. a. materiam habent cuncta quæ aut natura aut arte fiunt ibid.
materiam & formam non generari 996.d
materiales cauſas primi philoſophantes ſolas exiſtimarunt omnium eſſe principia 842.c
de Materiali ſubſtantia, & de cauſis 929.e
de Mathematicis axiomatibus, & de ſubſtantia, vtrùm vnius ſit ſcientiæ agere 872.a.b
ad Mathematicas res pertinentia problemata 751.b
mathematicæ artes circa Ægyptum conſtitutæ ſunt 840.a
mathematica vtrùm ſint, an non 954.a an ſint à ſenſilibus ſeparata ibid.b quomodo ſint 956.a
mathematica entia vtrùm ſint rerum ſubſtantiæ, nécne 867.e
de Matrimonio, quo tempore & quales inter ſe coniungi, & quandiu liberis operã dare oporteat 445.d.& ſ.
à Matre multa contrahere videntur quæ procreantur: quemadmodum & quæ ex terra naſcuntur à terra 447.a
Mauſoli Cariæ tyranni artificium ad conficiendum regi Perſarum tributum 501.d
medicamenta & res amaræ aut fœdi odoris, cur magna ex parte purgare poſſint 685.b
medicamentorum cur alia aluum ſoluant, non veſicam: alia veſicam, non aluum, 683.e Cur alia ventrem mouent ſuperiorem, alia inferiorem, alia vtrunque ibid.& 684.a medicamenta cur purgare valeant, cùm alia pleraque amariora, cæteriſque eiuſmodi qualitatibus inſigniora, id facere nequeant 684.b
medicus cur ad ſanitatem vſque tantummodo ſuam operam præſtat 820.b.c
medicis in Ægypto poſt diem quartum mouere licet: quòd ſi ante id tempus medicinam facere conentur, ſuo periculo faciũt 358.a.b
medicinæ finis 3.b
mediocritas quomodo ſuis extremis opponitur, & quomodo extrema inter ſe pugnent 25.e& ſ.
mediocritas ad virtutem pertinet, nimium & parum ad vitium 24.b
mediocritatis quam difficile eſt in vnaquaque reconſequi, ſuperandæ modus 26.d.e
mediocritatem in ſingulis virtutibus dari 24.a
mediocrium reſpublica omnium politiarum tutiſſima eſt 387.b
media quæ ſunt inter contraria, ſint ex ipſis contrariis neceſſe eſſe 949.c.d
medium rei eſt quod æqualiter abeſt ab vtroque extremo; quod quidem vnum & idem eſt omnibus 22.e medium ad nos, eſt id quod nec ſuperat, nec deficit id quod oportet adeſſe: hoc autem nec vnũ omnibus, nec idem eſt ibid.c.d
medium cur in conceptibus appellatur, cũ inter octo nullum medium ſit 760.a
medium ſeu mediocre eſſe optimum, inter omnes conuenit 375.c
à medio quæ magis abſunt, magis oppoſita meritò exiſtimentur 153.c
medietas affectuum ei quærenda eſt qui velit moribus compoſitis & laude dignis eſſe 153.d
medietati, ſeu mediocritati, modò exceſſus, modo defectus contrarius eſt, modo vtrque 152.a.b
Megarenſes ſibi vendicant Comœdiam 654.a
Megarenſium democratia quando extincta 388.d
contra Megaricos qui diſcrimen inter actũ & potentiam tollebant 934.a
melancholicos cur omnes fuiſſe videamus eos qui ingenio claruerunt, vel in ſtudiis philoſophiæ, vel in rep. adminiſtranda, vel in carmine pangendo, vel in artibus exercendis 814.b
Memnonis Rhodij conficiendæ pecuniæ artificium 508.b
memoria rerum actarum iucunda 120.a
memoriæ multæ eiuſdem rei, vim vnius experientiæ efficiunt 839.a
Mendæorum pecuniæ conficiendæ artificiũ 507.c
mens pars præcipua hominis 178 d. hæc pars homo eſt maximè ibid.
mens principium eſt 855 c
mens eorum quæ ſunt in nobis, quiddã longè optimum 157.d
mentis flos ac vigor in pleriſque eſt anno circiter quinquageſimo 447.b.c
de Mente ſeu intelligentia 78.e
de Mente diuina 1004.a
Mentham belli tempore neque edito, neque ſerito: prouerbium: cur hoc dicatur 771.a
Mentoris artificium ad pecuniam conficiẽdam 508.b
Meridiem verſus habitantes cur nigris oculis potiùs naſcantur 751.c
metaphyſicæ ſubiectum, ens quatenus ens 869.c
de Metu & fidentia, eorúmque efficientibus 554.a
Metu maiorum malorum quæ aguntur vtrũ ſponte an inuitè fiant 28 b
metum definiunt, mali expectationem 35.e
metuentes cur voce & manibus & labro inferiori tremant 808.b
metuimus ea omnia quæ exterrent, quæ vno verbo mala ſunt 55 e
metuentes cur ſiccant: qui dolent, clament 808.d cur metuentibus teſticuli contrahantur 809.b cur iiſdem alui fundantur, libidóque vrinæ laceſſat ibid.a
metuentes cur tremunt 807.a. cur metuentes nonnulli ſitiunt, vt qui ſunt tormenta adituri: cùm enim per timorem refrigerentur, ſitire minime debeant ib.
Midæ diuitiæ 306.b
mileti qua de cauſa tyrannis ex prytania facta ſit 392.c
militia cuius rei gratia comparata eſſe debeat 444.a
militares viri cur neceſſarij ciuitati 367. d.e. 434 e
mingentem intuentes cur ad mingendum mouemur 717.b
Minos 332.c
miſerabile & atrox, quid differant 558.d
miſerabile & terribile, ad Tragœdiam quomodo parentur 662.c
de Miſericordia apud rhetores 558.e
Mitylenis nata ex puellis orbis, & parentum locupletium hæredibus, ſeditio, multorum malorum principium atque origo fuit 390.d
moleſtia quid 515.d e
moleſtia, & ſtomachatio ſeu nemeſis quid differant 560.b
mollis & delicatus, quis 93.e
mollitiei ſigna 556.c
Moloſſorum regnum cur diu incolume permanſit 407.a

Monarchia quibus rationibus ſeruari ſoleat 406.e & ſeq
de Monarchia & cauſis interitus eius 402.b. & ſeq
Monſtra cur paruæ quadrupedes pariunt, grandes animantes omnes minùs 733.c
Moralis virtus quaſi conſuetudine comparetur 18.e.& ſ.
moralis virtus in doloribus ac voluptatibus verſatur 19.e
morales virtutes dictæ quòd ex more, non natura, comparantur 17.e
moralis virtus, & exceſſu defectúque corrumpitur 151.b
morbus eſt motio, ſanitas quies 716.d
morbi acuti cur hyeme quàm æſtate potiùs vrgeant 678.a
morbi cur ſæpe curentur, vbi quis abundè ex[illegible]it 677.a
morbos ignis, ros curat: roris morbos, ignis 687.c
morbi cur temporum flatuúmque mutationibus intendantur, tollantúrve 677.b
morbi cur exerceant corpora tam vêre quàm æſtate, ſi hyems pluuioſa, ver autem ſiccũ fuit 678.d.e
in moribus tria fugienda, vitioſitas, incontinentia, feritas 85.a
moribus iam pridem concepta, vt oratione deleantur, non fieri aut certè vix poteſt 141.c.d
moroſi quinam 54.c
mortui verùm boni alicuius aut mali ſint participes, nécne 15.a
mortuis cur, quàm viuis, opem ferre iuſtius habitum eſt 812.b
motus quorum ſit an non 995.d
mouemus alterum, vel trahendo, vel pellendo, vel tollendo, vel deprimendo, vel collidendo 525.e
mulier, quæ poculum amatorium cuidam præbuerat quo is interiit, cur in Areopago abſoluta 157.b
mulieres apud Lacedæmonios intemperanter & luxurioſè viuunt, legibus non ſubiectæ 328.e
mulieribus, & omnibus pituita abundantibus cur fœcunda valetudo contingat, ſi æſtas & autumnus ſicci & Aquilonij fuerint 679.b
mulieris cuiuſdam feritas immanis, quam dicunt grauidis mulieribus apertis ac perfectis pueros deuorare ſolitam 95.a
mulierem interfeciſſe cur iniquius ſit quàm virum 811.c
muliebrem ſexum nihil tantopere commendat, quantopere modeſtia in rebus omnibus, & ſtudium vitæ honeſtæ ac pudicæ 496.b
multi meliùs iudicant quàm vnus 358.c.d
multa & vnum, quot modis opponantur 945.a.& ſeq.
multitudo paucitate incorruptior 358.d
multitudo an dominatum & auctoritatem obtinere debeat potius quàm optimates 350.a
de Muſica 455.b
muſica cur inter diſciplinas numeratur ab antiquis 451.c
de Mutabili ſubſtantia, & mutatione 995.e
de eo quod Mutatur 995.a
mutatio tam cibi quàm aquæ cur morboſa 679.d.e
mutilum quot modis dicatur 900.d
myrta colliſa in manu cur dulciora ſentimus quàm integra 774.e cur myrta enucleatiora ſunt quæ minora 775.a
myrti nigræ cur quàm albæ fronde ſunt frequentiore 776.e
myrtorum fructus non conditarum cur magis quàm folia defluant: conditarum autẽ, reſeruatarúmque alga, vt fit, folia defluãt, fructus adhæreant 775.e
Myſorum præda, prouerb. 539.e

N

NAna ſtatura homines cur proueniant 714.d
Narratio, iudicialis orationis ſolius eſt 599.a
Narratio rerum quæ nec nimiùm veteres ſunt, nec admodũ nouæ, cur nos oblectat 761.e
de Narratione demonſtratiua, iudiciali & deliberatiua 602.c de narratione 637.a. de ordine narrationum 638.a
Natantes in mari cur ventre ſalubriter euacuantur 789.e
natatur meliùs in mari quàm fluuiis, cur 785.e
natura prauè omnia facit, & plura praua quã proba: proba verò pauciora præſtare, non omnia poteſt 730.b
à Natura quæcunque nobis obueniunt, eorum poteſtates priùs accipimus, poſteriùs functiones muneris obimus 18.a.b
natura nihil fruſtra facit 298.b. natura finis eſt 297.c
naturalem ſcientiam, contemplatricem eſſe, non actricem aut effectricem 987.e
naturale nihil aliter atque natum eſt, aſſueſieri poteſt 17.e.18.a
in Nauibus degentes, cur quamuis in aqua viuant, coloratiores tamen ſunt, quàm qui in paludibus 751.b
nauigia cur onuſtiora in portu, quàm in alto eſſe videantur 783.e
nauigia cur interdum, dum curſum agunt, in mari quieto repentè abſorbentur, totáq. ita pereunt, vt ne naufragium quidẽ fluitans vſquam appareat 784.b
neceſſitas cùm moleſtia coniuncta eſt 536.a
neceſſarium quot modis dicatur 886.c.d
negligentia paruæ rei magna fit interdum reip. mutatio 389.c.356.e
negotij finis, otium 444.c
neruus medius cur ſi ex ſuo intentionis modo dimotus ſit, cæteri quoque omnes ſonos incompoſitos reddent: ſed ſi integrè illo manente aliquis in cæteris ſit dimotus, ſolus hic aberrabit, qui modo ſuo exciderit 767.b
nete cur duplo acutior eſt hypate 764.e cur ſi quis netem pulſatam apprehenderit, hypate ſola reſonare videbitur 767.a
nete fidium omnium vehementiſſima ſua tota potentia ſonum reddit 760.b.e
nobiles & viros bonos nuſquam gentiũ centum reperias 387.a
nobilium mores 566.a
nobilitas quid, & quid nobile & generoſum differant ibid.b
nominis honeſtas vel turpitudo, eſt aut in ſonis, aut in ſignificato 586.c
nominis ſpecies & genera 668.c.& ſ.
nota dicuntur duobus modis: naturâ & nobis 5.c
nox cur ad audiendum aptior eſt quàm dies 735.a.740.d
noctes temporis feruidi cur, quàm dies, moleſtiores ſint 795.b
numeri & vnitatis differentia 961.e & ſ. numeros & magnitudines ſeparabiles eſſe fieri non poſſe 967.a
numerum non eſſe rerum cauſam 977.d. & ſeq.
de Numerorum generatione 976.a. & ſ.
Numi vſus 305.e numo cur nota impreſſa. ibid. numus nugatorium quiddam videtur, & lege prorſus conſtare, nullus autem natura 306.a
nummus quæſitus & comparatus eſt, vt omnium rerum quodammodo ſit menſura 65.a.
nutritiua animæ pars igni ſimilis, cui quicquid obieceris, abſumet: at ſi non obieceris, ad capiendum nulla ratione impellitur. Sic hæc animæ pars, ſi alimentum obiicias, alet: ſin minùs, ad alendum nullo modo commouetur 150.d
nutritiua animæ pars ad felicitatem capeſſendam nihil coadiuuat 150.e
nutriri ipſa per ſe cur animantium alia, vbi primùm in lucem edita ſunt, poſſunt, alia nequeant 733.a.b

O

OBeliſcolychnia, Inſtrumenta quæ candelabri & verriculi vſum præbent 382.d
Obiectiones ſeu inſtantiæ afferuntur quatuor modis, aut ex eodem, aut ex ſimili, aut ex contrario, aut ex iudicatis 581.e
Oculus pars noſtri corporis mobiliſſima 717.d
Oculꝰ ſiniſter cur nihilo imbecillior eſt dextro 825.a. cur oculus ſolus omniũ membrorum non rigeat, cùm infirmiſſimus ſit ibid d
oculus ſiniſter cur quàm dexter, expeditiùs contrahitur 826.a
oculo altero apprehenſo, cur alter conſtantiùs cernat 822.c cur qui oculis ſunt prominentioribus, magis à fumo infeſtentur ibid.e cur vno videre oculo impatibilius ſit 824.a
oculorum interuallum cur minimum inter animantes pro ſua magnitudine homo habeat 725.b
oculi cur homini animantium vel vni vel maximè deprauantur 731.b
oculo perfricato cur ſternutare ſoleamus 811.a b vno oculo cur quàm duobus exquiſitiùs cernitur ibid b cur homines irati, oculis maximè erubeſcunt ibid.b.c
oculorum ſenſus cur præ cæteris diligatur 838.b
oculi cæſij caloris interioris exuperãtia redduntur 751.c
odium & ira quid differant 553.d
odorata genera tam ſeminum quàm plantarum cur mouere vrinam poſſint 685.d
odores tam ſuffimentorum quàm florum, cur minùs ſuaues è proximo ſentiantur 746.a
odoris natura vtrùm fumus ſit, an [illegible] por 747.c cur omnia odorata [illegible] na quàm plantæ, vrinam [illegible] ibid. d
ad Odorem pertinentia problemata 745. e. & ſeq.
Oeconomiæ quot numero ſint 500.d.e
Oeconomicæ finis 5.b
Oeconomicæ & politicæ differentia 492.a
olent cur fœtidiùs, qui virus redolent hirci, cùm ſe odorificè vnguentarint 749.d
olent omnia plenius cùm mouentur, cur 747.a
olent malè ora hominum qui ieiunarint, eorum autem qui aliquid ederint, nõ olent, cur 749.c
oleum cur ad arcendam vinolentiam valet, ſorbitiúmque facultatem præſtat potandi 701.c

Oleum

Oleum cur candefiat Solis calore 836.d
Olfacere tempore hyberno minùs poſſumus,cur 747.a
Olidæ malè res cur grauiùs olent cùm calét, quàm cùm frigent 749.c
oligarchia quid 346.c.& ſeq.
oligarchia & tyrannis ex omnibus politiis minùs diuturnæ ſunt 4-1.a
oligarchia vbi oriri ſoleat 377.d
oligarchiæ definitionis vulgatæ error 367.a & ſ.
oligarchiæ genera 369. d.& ſ. eorum cauſæ 371.a
ad Oligarchiam ſtabiliendam obſeruanda 410.a ad eandem inſtituendam præcepta ibid.d.& ſ.
oligarchiarum commutationes 393.b.& ſ.
oligarchiæ ius & fines 347.d
oligarchica artificia callidè excogitata in populum 378.b & ſ.
olus cur ocyùs excaulefcat,quod ſemine vetuſtiori,vt trimo,aut bimo prodierit, quã quod nouo 775.d
olera ad ſemen vſque viuunt,deinde cùm ſemen tulerunt,exareſcunt 771.c
operæ locatio ſiue opera mercenaria tertia quærendæ pecuniæ rationis pars 308.c
ophellæ Corinthij ſtratagema œconomicũ 510.c
opici ſeu Auſones vbi habitent 436.d
opinio ad omnia pertinere videtur, & vero ac falſo diſtinguitur, non bono ac malo 31.a
oppoſita quot modis dicantur 891.a
optimatum amicitia 111.d
oratio magis propria eſt hominis quàm corporis vſus 514.c
orationis cætera præter demonſtrationẽ ſupernacanea ſunt: veruntamen multum valent,propter auditoris improbitatem 584.a.b
de orationis vrbanitate & prolixitate 631.a
de oratione dilucida 632.d
orationum amplificationes vnde ſumendæ ſint 569.c
orationum rhetoricarum tria genera,deliberatiuum, iudiciale & demonſtratiuum 517.a. & ſeq.
orationes non minùs ad perſuadendum valent,quæ exemplis conſtant:perturbãt verò magis,quæ enthymematibus 516.c
orationum omnibus generibus quæ communia ſint 620.c
orationis partes 598.e & ſ.
orationum ad perſuadendum appoſitarum, vſus ad iudicium refertur 567.c
orationem non ſolùm rationibus demõſtratiuis fidem facere,ſed etiam auditorem & iudicem moribus & affectibus reddere cuiuſdammodi oportet 547.b
oratione nihil ampliùs eſt opus de iis quæ ſcimus,& iudicamus 567.c
oratoris mores, accommodati ad fidem faciendam 547.a.b & ſ.
oratori quæ ſint obſeruanda, ſummatim declaratur 649.c.650.a
oratores alij exemplis delectantur, alij enthymematibus 516.c
de orbibus cæleſtibus & aſtris 1001.d.& ſ.
ordeacea farina cur ſi cum lacte vel vino dulci bibatur, efficit vt hæc dulciora ſentiantur 480.b.c cur eadem potio minùs mera appareat, ſi farina ordei inſperſa bibatur ibid.c
ordeacea maſſa cur quò pleniùs tractetur, ceratúrque,eò minus aluum ſubducere læuigaréque poteſt:triticea cõtrà 777.c cur maſſa ordei contrita minor, tritici amplior reddi non poteſt 778.a

Ορχίκοι quinam 53.c
Orei cur ſublata oligarchia, & in politiam ac democratiam mutata 389.b
Origanus muſto iniecta cur vinum dulce efficiat 776.d
Orionis exortu cur dies maximè varient,flatúſque importuni moueantur 798.c
Orthagoræ & liberorum eius tyrannis, quæ Sicyone fuit,diutiſſimè ſtetit: annos enim centum permanſit 411.a
Oſcitanti cur in oſcitando ſæpe reſpondemus 717.b
Oſcitando cur minùs audire poſſimus 740.a
Oſcitans cur aurem inſcalpere ſuam nõ audeat 818.b
Oſtraciſmus 354.d e
Otacuſtæ quinam dicantur 407.d
in Otio videtur beatitudo ſita: verſamur enim in rebus gerendis vt in otio viuamus: & bella gerimus vt in pace degamus 138.a
Otioſa vita non eſt præferenda actioni 428. c.d
Oues in Magneſia & Africa pariunt bis 730.e
Ouibus expilatis cur mollior pilus ſubnaſcitur, homini durior. 726.b cur ouium pili eò duriores ſunt,quò prolixiores:hominum contrà ibid.c.d
Oxyli lex,ne quis pecuniam alteri mutuam det,parte aliqua agri ſeu fundi, quẽ quiſque habeat, ab eo pignori accepta 417.b

P

PActum,lex eſt priuata & ſecundùm partem 545.b
de Pactis ad orationis vſum ibid.a
Pædonomus magiſtratus 383.b
Pædonomi magiſtratus officium 448.e
Paſa(lacus qui potu idoneus eſt)cur lauat ſimul & purgat veſtimenta 789.e
Paleæ cur fructus duros atque incoctos emolliunt, in maturitatémque adducunt, mites autem & concoctos non putrefaciunt contrà 783.b
Palliduli cur reddantur qui induti currunt 836.e
Panis cur toſtus durior:tabefactus,humidior reddi aliquantiſper poſſit 781.a
Panes cur vt parũ triti,ſic nimiùm triti rumpantur 780.a
Panis biſcoctus cur refrigeratus minùs duritiem præ ſe ferat 778.b
Panes frigidi cur albiores cernuntur quã calidi 777.b panes non ſaliti cur plus ponderent quàm ſaliti, modò cætera omnia pari habeantur menſura ibid.c
Panthera cur ſola animantiũ ſuauiter oleat 748.c
Papyri ſeu chartarum ſectio, ſi quis æquè à baſi plana rectáque dimetiendo abſciderit, recta euoluetur,ſin autem inclinarit,contorta exiſtet 757.c
Parabola quænam exempli forma 569.c
Parentibus honos vt Diis immortalibus eſt habendus 118.b
Parentes ſectantur animantium, aliæ ſtatim, aliæ ſerò(vt homo) vel vix vnquam, cur 728.a
Parypaten cantando cur vox rumpi non minùs ſoleat, quàm in nete ſupremiſq. quãquam cum interuallo ampliori 763.b
Pariunt animantium aliquæ breui tempore, aliæ diu geſtant,cur 714.b
Pars quot modis dicatur 899.c
Partes tã ſtirpiũ quàm animantiũ quæ nullis inſtrumẽtariis officiis deputatæ ſunt, cur in orbem ſeſe omnes colligant 759.b
Partibus totum vtrùm prius 298.c
Partheniæ quinam ſint apud Laced. 395.c
Partu ſunt numeroſo animantiũ alia, vt ſus, canis, lepus:alia non, vt homo, & leo, cur 715.b
poſt Partum cur animantium alia ſæuire ſolent, vt canis,vt ſus: alia nihil efferantur, vt mulier,vt equis 728.b.c
Paruũ nihil negligendum eſt in politia 397.d
Paſſio quot modis dicatur 899.b
Paſſio in fabula quid 669.a
Paterna amicitia 191.d
Patientia eſt in reſiſtendo, continentia in vincendo 93.d
Patrueles vt inter ſe ament 111.e
Pauper,magnificus eſſe nequit 48.a
Pauperes,vbi bellum ortum fuerit,ſolẽt eſſe tardiores, niſi alantur, etſi domi egeant: ſiquis victum ſuppeditet, militiam non detrectant 379.a
Paupertas ſeditionem in vrbe ingenerat & maleficium 3=.a
Paupertas cur apud homines bonos potiùs eſſe,quàm apud prauos ſoleat 811.d
Peccat tum quiſque cùm in ipſo cauſæ principium ineſt 69.a
Pecuniæ iniuria cur maior quàm honoris,æſtimetur 811.a
Pecunias acquirere non impendere, cur nõnulli conſueuerunt 821.b
Pecuniarum vſus videtur eſſe ſumptus & donatio 43.d
Pelles recenter detractæ,maximéque arietũ, cur verberũ vulneribus & vibicibus admotæ, & oua ſuper confracta prohibent vlcera,ne conſiſtant 711.a
Peneſtea,ſeruitium Theſſalorum 328.b
Pentalidarum intolerabilis petulantia, propter quã interfecti ſunt à Megacle 404 c.d
Pepones cur locis paluſtribus optimi fieri ſoleant 776.a
Perditi & deſperati homines non afficiũtur miſericordia 559.a
Peregrinos potiùs quàm ciues ad ſe admittere & ad quotidianam vitæ conſuetudinem adhibere,tyrannicum 408.c
Perfectum quot modis dicatur 896.c
Perfricatione cur cætera membra pleniora euadant,venter autem ſoleat extenuari 710. b
Periander Ambraciæ tyrannus cur interfectus 404.a
Periandri conſilium Thraſybulo datũ 354.e
periœci apud Cretas quinam 331.c
peripetia quid 660.c
de Periodis orationis 592.b
permutatio, earum rerum fit oportet, quæ inter ſe quodammodo comparari poſſint 65.a
Pernionibus & ambuſtis frigore, cur tam aqua frigida quàm calida proſit 686.d perniones,cur frigus & facit & tollit ibid.e
de Peroratione 607.a
peroratio,non eſt iudicialis orationis omnis, vt ſi parua oratio ſit,aut res facilè ſub memoriam cadat 599.b
Perſæ apophthegma ad interrogantẽ, quid equum maximè pinguem efficeret, Domini(inquit)oculus 495.b
perturbatio non videtur orationi cedere,ſed vi eſſe cogenda 141.c
perturbationes animi quænam 21.d
nec laudi dantur, nec vitio ibidem.e
ex iis nec boni nec mali dicimur ibid.
perturbationes ſunt ægritudines,& voluptates, aut non citra ægritudinem vel voluptatem 151.d
pedum tumor cur accidere ſoleat iis, qui vel cibo vitioſo veſcuntur, vel fame diutina laborant 677.d
pedes pares cur ſint animalibus 727.a

Peſtilens annus quare tunc inuadat, quando Sol multum vaporis de terra excitat 681.b
Peſtilens morbus cur ſolus ex omnibus vitiis præcipuè afficiat eos, qui ad laborantes propè acceſſerint 678.b
Phaleæ Chalcedonij politia 322.d
Phidon Corinthius lator legum antiquus 321.a
Philolaus Corinthius Thebanis legum auctor 337.b
Philoſophus amator fabularum quodammodo eſt: cur 841.b
Philoſophi metaphyſici etiam eſt de principiis ſyllogiſticis conſiderare 872.d
Philoſophi eſt, de omnibus poſſe ſpeculari 871.a.b
Philoſophi eſt ſubſtantiarum principia & cauſas tenere 870.b
Philoſophiæ primæ eſſe, principia rerũ mathematicarum conſiderare 984.a
Philoſophiæ tot ſunt partes, quot ſubſtantiæ 870.c.d
Philoſophiæ contẽplatiuæ tres ſpecies, phyſica, mathematica, theologia 903 a
Philoſophis facile eſt, ſi velint, diteſcere, ſed eò ſtudium ſuum non conferunt 308.a
Philoſophum cur ab oratore differre putemus 761.a
Philoſophari homines incœperunt propter admirationem 841.b
philotimia eiúſque extrema 52.b. & ſeq.
philoxenus gruis collum à diis immortalibus ſibi dari optabat 810.d
philoxeni cuiuſdam Macedonis artificium ad conficiendam pecuniam 509.a
Phormis & Epicharmus fabulas in comœdia facere cœperunt 656.a
phrynicus cæterique eius ætatis muſici modulandi potiùs ſcientiam exercebant, cur 766.d
phyſica quid 903.c circa quæ verſetur 904.a
cur Pili in cute inhorreſcunt 719.c cur cicatricibus nequeunt exoriri 723.a
pingendi artem cur Græci pueros ſuos doceant 452.a
piper cur, ſi largè ſumatur, veſicam ſoluet: ſi paucè, aluum: è contrario ſcammonea, 684.e
piſiſtratidæ tyranni cur è vita ſublati 403.e
piſtorum cur ij qui ordeũ attrectant, imbecilli efficiantur, & deſtillationibus infeſtẽtur: qui autem triticum, corpore ſint benè habito 781.a
à Pituita contractis morbis cur libido immodica proſit 685.e
pittaci lex, Vt ſiquem ebrij pulſarint, grauiores pœnas dent, quàm ſi ſicci pulſarint 337.c.d
plantæ quàm variis modis prodeant, partim ſponte, partim arte 1016.c.& ſ. de plantarum tranſmutatione in aliam ſpeciem, déque variis plantarum differentiis 1017.b. & ſ. plantæ vt oriantur & creſcant 1018.d & ſ.& 1022.a. & ſ. quomodo in ſuperficie aquæ naſcantur 1023. c. & ſ. quomodo in ſolidis lapidibus 1024.d. & ſ. quod planta rebus quatuor opus habeat, vt gignatur & creſcat 1025. a. & ſ. de colore & figuris plantarum 1027.a.& ſ.
Plantas viuere, ſed ita vt nec appetendi, nec ſentiendi nec mouendi ſeſe vim habeant ex ſe 1008.a.& ſeq. plantarum diuiſio à partibus 1012.c. & ſeq. alia diuiſio per genera & locos 1014. a. & ſeq.
plantarum acrium cur ſemina quàm radices & folia, acriora ſunt 772.b
plantarum aliquæ, vt cucumer, cucurbita: malus púnica, cur cùm florem habeant, fructu vacent 771. a. & ſ.
Plato animam rectè quidem diſtribuit in rationalem & irrationalem, reddiditq. ſuas vtrique virtutes: ſed non rectè virtutem cum tractatione de bono admiſcuit 146.a
Platonis argumentum, quo labefactabat ſententiam eorum qui putabant voluptatem eſſe ſummum bonum 130.c
Platonis ſententia de principiis 847.c.& ſeq.
Platonis ſententia, de vxorum & liberorum inter ciues communitate, impugnatur 313.a. & ſ.
plebiſcitum ad res quotidianas accommodari & transferri ſolet 72.c
poëſis origo 654.c
Poeſis natura in imitando verſatur 651.b. & ſeq.
poëta & hiſtoricus qua in re differant inter ſe 659.b
poëtam eſſe oportet magis fabularum effectorem quàm metrorum 659.d.e
de Poëtarum excuſationibus & ſolutionibus 673.a.& ſ.
poëtæ munus non eſt facta dicere, ſed qualia fieri debent, & quæ fieri poſſunt, ſecundùm veriſimile vel neceſſarium, 659 b
poëticarum artium differentiæ 653.b
politi & ciuiles homines, beatitudinem in honore poſitam eſſe putant 6.a.b
politia optima quænam 375.a.& ſ.
politiæ tria ſunt genera, totidémque ab illis declinationes, quaſi harum peſtes & interitus 110.b
politiæ tres partes, legumlatori diligenter conſiderandæ 379.d.& ſ.
politiã corrigere non minoris operis & negotij eſt, quàm ab initio nouam aliquam inſtituere 363.c politias plures eſſe neceſſariò 365.a.& ſ. quot ſint ibidem
Politia quæ quibus, & qualis qualibus expediat 377.b & ſ.
politia media cur rarò & apud paucos exiſtat 376.e
politiarum & rerump. ſalus & conſeruatio 397.c.& ſ.
politiæ quot & quænam ſint 346.a.& ſ.
politiæ omnes franguntur atque intereunt modò ex ſe, & à cauſis internis: modò extrinſecus & à cauſis externis. A cauſis internis, cùm ſeditiones excitantur: ab externis, cùm vicina & propinqua eſt politia contraria: aut longè diſtat quidem illa, ſed potens eſt & copiis inſtructa 399.b.c
politia an vna ſit & ſimplex 344.e
politia quid ibid.e politia ſpecialis, quid 345.a
politiæ eæ omnes rectæ ſunt, quæ communem vtilitatem ſpectant: quæcunque verò eorum qui præſunt, vtilitati duntaxat conſulunt, deprauatæ ac detortæ ſunt 345.e.346.a
de politia ſpeciali 372.a & ſ.
politica, princeps reliquarum facultatum 352.b huius fine reliquarum artium fines continentur 4.a
politica præcepta, communia omnibus politiis, diligenter conſideranda 398. c & ſ. 399.c. & ſ.
politices pars eſt & principium, tractatio de moribus 145.b
politicæ & œconomicæ differẽtia 492.a&ſ.
politici ſtudium & ſcopus, eſt vt ciues ſuos, viros bonos, & legibus obedientes efficiat 16a
politicum neceſſe eſt eſſe prudentem 341.b.c
Politicè quis vt agat, cum moribus probis ac compoſitis eſſe oportet 147.b
Politeuma quid 345.a. & ſ.
Politophylaces 326.a
Polygnoti & Zeuxidis pictorum differentia 657.b
poma. cur non ita priùs, vt poſtea, eſitata in repletionis mole reſpondeant 78...
Ponti mare cur candidius quàm Ægei eſt 602.e
porrum quare proſit ad vocem ſonoram 741.e
porrum aquam ſalſam recuſat, apium eam recipit, cur 771.a
poſſibilis res vtrùm fieri queat vt nec ſit nec futura ſit vnquam 935.a.& ſ.
de Poſſibili & impoſſibili, quatenus ad rhetoricam pertinet 568.b.& ſ.
poteſtates inſunt in nobis natura 22.a
de Poſtulatis, apud rhet. 629.d.& ſ.
Potagogidæ Syracuſis quinam appellabantur 407.c
potens ſeu quod poteſt per rationem, neceſſe eſſe, vt id agat cùm appetit, cuius potentiam habet, & vt habet 935.d.& ſ.
potentium & fortunatorum mores quales ſint 567.a.& ſ.
potentià quæ ſunt, ad actum redacta inueniri 940.b
de potentia & impotentia, & priuatione 932.c, & ſ.
potentia quot modis dicatur 892.d
potentia aliquid eſſe, aut non, quando dici poſſit 937.b
potẽtiarum alias eſſe rationis expertes, alias cum ratione coniunctas 933.c.& ſ.
de Præoccupatione, apud rhet. 628.a
prætextu tantùm eget improbitas, prouerb. 540.a
Priami calamitates 14.c
Principatus ciuilis, eſt liberorum naturâ: herilis, eſt ſeruorum 302.d.e
principium quot modis dicatur 883.a.& ſ.
principium omnium certiſſimum eſt, circa quod impoſſibile eſt mentiri 872.d
principiis omnibus commune eſt, eſſe primum, vnde aut eſt, aut ſit, aut cognoſcitur 883.c
principium dimidium totius eſſe dicitur 390.c
priuatio quot modis dicatur 898.c & ſ.
prius & poſterius quonam modo capi debeant 760.e
priora & poſteriora quot modis dicantur 891.e
proaulium & prooemium & prologus quid differant 599.c.& ſ.
de Probabili, quod Græcis εἰκὸς 615.e
probationum ſeu πίστεων, apud rhetores, quot genera 610.d.e
probuli quinam [illegible]
probum eſſe & iuſtum, ſed non [illegible] optimum, in vnoquoque [illegible] tum eſt [illegible]
procellæ cur imbrem vbique [illegible] 797.a
procellæ cur imbre ſuperueniẽte, ocyùs ceſſant ibid.
prodigus quis 45.b.c. multò melior eſt auaro ibid.e prodigus ad mediocritatem peruenire queat, ſi cuſtodem & magiſtrum habeat: at auarus eſt inſanabilis 46.a
profuſio opum propiùs quàm auaritia, à liberalitate abeſt 153.b
proles cæterorum animantium cur magis quàm hominis, ſuis parentibus ſimilem gerit naturam 724.c

Prologus & prooemium quid differant 599.c.d
Prooemij maximè neceſſariũ munus & proprium eſt hoc, indicare finem cuius gratia ſit oratio: quamobrem ſi manifeſta ſit & parua res, non eſt vtendum prooemio 600.b
de Prooemiis demonſtratiuis, iudicialibus, & deliberatiuis 599.c. & ſ.
Proportio Geometrica 62.d
Proportio Arithmetica 63.a
Protagoras, qui dixit, hominẽ rerum omniũ menſuram eſſe, refutatur 985.c
Protagoras diſcipulos ſuos vbi didicerãt, iubebat æſtimare quanti eſſe viderentur ea quæ ſcirent: & tantum auferebat 116.d
Prouerbia, tranſlationes à ſpecie ad ſpeciem ſunt 597.b
Prudentia quid, & prudens quis 76.c. 77.a
Ptiſana & farina cur oleo inſtillato reddi poſſint candidiora, cũ rufũ ſit oleũ 777.a
Ptiſana ordeacea vtrùm leuior, & ad morbos accommodatior quàm triticea 683.b
de Pudore ſeu verecundia 57.c pudor non eſt viri boni ibid.d
de Pudore, apud rhetores 556.a & ſ.
Puellæ adoleſcentulæ & magis laborant in partu & plures intereunt 446.b
Pueri nonnulli cur antequã ætas veniat quã vocabula ſuo tempore explanare poſſint, fari incipiant, & vbi aliquid expreſsè dixerint, rurus obmuteſcant, atque vt priùs degant, quoúſque ſolitum tẽpus loquendi accedat 739.b
Pueri cur potare & vocem contendere non ſunt prohibendi 448.b
pueri participes ſunt eius quod ſpontè ſit, ſed non conſilij & electionis 30.c.d
pueri quomodo inſtituendi & erudiendi 450.b
pueri propter ætatem nihil iucunditatis expers voluntate ſua ferre poſſunt 456.a
pueri non niſi propter ſpem, beati prædicandi 12.d.e
puerorum diſciplina rectáque inſtitutione neglecta, magna ciuitatibus incõmoda importat 449.d
puerorũ recta inſtitutio (iuxta Platonẽ) eſt, vt ad lætandum & dolendũ quibus rebus lætari & dolere oportet, aſſueſiant 20.a
puerorum educatio atque inſtitutio ad politiam acommodata, maximè omniũ facit ad diuturnitatem & ſtabilitatem reipublicæ 401.d.e
Pugil quis 524.a
Pulegium floret, tempore ſolſtitij ſuſpẽſum, cur 774 b
puſillanimitatis ſigna 556.c
puteorum, qui potu idonei, cur pars ſuperna ſalſior ſit, quàm ima, cùm grauius ſit quod ſalſum eſt 788.b.c
puteorum aquæ, cur tepidæ à meridie æſtate reddantur 790.b
putreſcit quodque externo calore, ſuo verò concoquitur 692 b
Pythagoras de virtute primus dicere eſt aggreſſus ſed non rectè: virtutes ſiquidem ad numeros referens, non conuenientem virtutibus inquirendi rationem iniit 145.c
Pythagorei, qui è numeris omnia conflabãt, impugnantur 974.d & ſ.
Pythagoreorũ placita de princip. 845.c. & ſ.
Pythagorei vnum in bonorum ordine locãt 7.b
Pythocl Athenienſis pecuniæ conficiendæ artificium 510.d

Q

Quæſtionis τῶ ἐξεταστικῶ præcep. 645.c & ſ.
Quæſtionis ſpecies 649.a

de Quæſtione rhetorica 619.e
Quæſtiones βάσανοι, teſtimonia quædam ſunt 545.d de quæſtione 627.a.b
Quæſtuaria vtrùm ad Oeconomiam pertineat 307.b quæ ad praxin eiuſdem faciãt 308.a
de Quæſtuaria naturali, id eſt, quæ opera natiua abſq; permutatione aut cauponatione conſtat, cuius hæ ſunt ſpecies, pecuaria in agro colendo occupata, in latrocinãdo poſita, piſcatoria, venatica 303.b. & ſ.
de Quæſtuaria artificiali 305.a
Quale quot modis dicatur 894.d
Quantum quot modis dicatur 894.a
Quidditas, & vnum quodque vtrum idẽ ſint 911.d. & ſeq.
de Quidditate ſeu definitione 909.b
Quinquertio quis 524.a

R

Radiculæ tenues cur ſint acriores 772.c
Radiculæ quomodo & cur amplitudine mira increſcant ibid.e
Ranarum puſillarum quæ rubetarum faciẽ repræſentant, copia extante, cur grauis annus adeat 681.c
rationis duæ ſunt partes, altera in agẽdo verſitur, altera in contemplando 443.a
Rationalis animæ partis habitus quinque 75.d.e
de Refutatione, orationis parte 604.b. & ſ.
Reo cur dexter apud iudicẽ locus datur 812.c. reum cur vincere ſancitum eſt, ſi ſuffragia pari numero accuſatori & reo fuerint ibid. d
Repentina, ſponte noſtra ſuſcipi dicuntur, conſultò autem nequaquam 30.d
Reſpublicæ quot 529.e
Reipub. regendæ forma non vna nec eadem eſt apud omnes: ſed vna duntaxat vbique conſentanea naturæ eſt, ea quæ optima 68.a
Reſilientia è terra quæ ceciderant, cur angulos ad planitiem reddant ſimiles vtraque ex parte puncti quo planum tetigerint 756.d
reſonare ampliùs cur domicilia poſſunt, ſi quis dolium & lagenas & cætera id genus figulina obruat, operiátque, vel ſi puteus, vel ciſterna, vel aliqua fouea in domo ſit 736.a
rex verus quis 110.c
rex conſtituitur ex viris bonis, vel qui virtute aut virtutis actionibus excellat, vel qui tali genere cæteris antecellat 402.c
regis imperio parere an ciuitati expediat, in qua futurum eſt vt omnes bene & beatè viuant 356.a
Regi honeſtum propoſitum eſt: tyranno verò iucundum 403.b
Reges ſepti ac ſtipati ſunt armis ciuium: tyranni externorum 356.d
Regem eſſe hunc vnum iuſtum eſt, cuius virtus aliorum omnium virtuti antecellat 361.e
Regnum quid 346.c
Regnum an inter bonas Reip. formas connumerari debeat 357.d. & ſ. 359.d & ſeq.
regni, ſeu regiæ politiæ ſpecies 356.a
regnum, optima politiæ ſpecies ibid.
regnum quot modis euertatur 406.c
regnum, ad bonorum perfugium ac præſidiũ aduerſus populi iniuriam comparatũ eſt 402.c
regale magis, & longè pulchrius eſt, animo eſſe bene cõſtituto quàm habitũ corporis veſtibus ornatum pulchris intueri 608.b
regia amicitia 311.c
Regia œconomia 500.d
Rectoribus ciuitatum vtile eſt cognoſcere rationes pecuniæ faciendæ 309.c
Rhadamanthi ius 64.c
Rhetorica eſt tanquam agnatum quiddã Dialecticæ, & eius quæ de moribus eſt traditionis, quam iuſtum eſt appellare politicã 515.e
Rhetorica eſt iudicationis gratia 547.b
Rhetoricæ quot ſint partes 583.c
Rhetoricæ ſimilitudo & conuenientia cum dialectica 512.a
Rhetorica elocutio qualis eſſe debeat 584.e
Rhetoricæ munus non eſt perſuadere ſed videre quæ poſſunt apponi ad perſuadendũ in quaque re 514.d
Rhetoricæ definitio 515.a
Rhetorica in iis rebus verſatur, quæ cõmuniter quodammodo cognoſcuntur ab omnibus, nec ſunt ſcientiæ definitæ 512.a
de Rythmo rhetorico 591.b
ad Rigorem pertinentia problem. 718.b. & ſ. cur qui rigẽt, liuidi efficiũtur ibid. cur extrema corporis maximè rigent, ibidem d. cur pedes tunc rigent, cùm ſuſpenſi tenẽtur ibid. cur homines pleni admodũ rigent cùm tamen pingue omne calidũ ſit, ibid. cur lingua rigentium quemadmodũ vinolentorum errare ſoleat 719.c Cur qui iraſcuntur, non rigent 720.c
Robur quid 523.e
Roſæ cur eæ ſuauiùs olent, quibus vmbilicus aſper quàm quibus leuis 747.b
Ructare cur, nec iumenta, nec boues, nec omnino quæ cornu gerunt, nec aues ſoleãt 729 d.e
rudes & inerudititi cur apud vulgus magis idonei ſint ad perſuadendum quàm docti & eruditi 573.b
ruta inſita in ficum cur pulcherrima plurimáque proueniat 771.e
ruta & nonnulla pigmenta cur ſudores fœtidos moueant 776.b
rutam cur faſcinationum remediũ eſſe aiunt ibid.c

S

Sacerdos qualis inſtituendus 436.a
Sacerdotium ciuitati neceſſarium 434.d
quod Sæpe ſit vicinitatem habet cum eo quod ſæpe 535.e
Sal exiguus cur ocyùs crepat & exilit, vehementiùs autem & crepat & exilit qui plenior eſt 742.a
Sal igni ingeſtus cur mouere crepitum ſoleat 739.a
Sal cur eliquari ocyùs aqua ſalſa quàm dulci poſſit 787.b
ſaltatores, numero imitantur abſque harmonia 651.d
Samia opera, à Polycrate facta 407.e
ſanguis è naribus cur homini tantùm ex omni animantium numero defluit 556.b
ſapientia eſt circa cauſas & principia ſciẽtia 840.b
de Sapientia dubitationes 980.b. & ſ.
ſapientiæ æſtimationem pecunia metiri nequit, neque pretium paris momenti reperiri queat 86.b
ſapientiæ cur nullum præmium à veteribus ſtatutum, corporum verò certaminibus præmia poſita fuerint 810.e. 811.a
ſapiens quis ſit 840.c.d
ſapiens cur Deo cariſſimus 141.a idẽ quoque beatiſſimus ibid.
ſapientiores ſunt locis calidis homines quã frigidis, cur 751.e
Sapientiores ſunt qui artem tenent, quã qui

I N D E X.

experientiam habent 839.c
Sardanapalus 6.a
Satrapica œconomia 500.e
Satyrus Philopator 90.c
Scabies cur magis quàm lepra, afficere poſſit 717.e
Sceptri ſublatiô, regum priſcorum iuſiurandum 356.b
ſcientis ſignum eſt poſſe docere 839.d
ſciẽntia & ars ex experiẽtiá naſcuntur 839.a
ſcientia nulla, nullâque facultas finem malũ habet 146.b
ſcientia omnis ita demum bene munus ſuum explet & abſoluit, ſi mediocritatẽ ſibi ob oculos proponat, ad eámque ſua opera reuocet ac dirigat 22.e
ſcientias per aliquas cur habitum nos habere cenſeamus, per aliquas non 819.a
ſcientiis artibúſque in omnibus quæ non in particulis verſantur, ſed in vno aliquo genere ſunt perfectæ atque abſolutæ, vnius & eiuſdem hominis eſt, quid cuique generi conueniat videre 362.d
ſcientiarum illæ certiores ſunt quæ maximè primorum ſunt, cur 840.e
ſcientiæ vnius eſt ſpeculari nõ ſolùm ea quæ ſecundùm vnum dicuntur, ſed etiam ea quæ ad vnam naturam dicuntur 870.a
ſcientiæ definitio 76.b
ſcire natura omnes homines deſiderãt 838.b
ſcire vnumquodque tum dicimus quum primã cauſam nos noſſe arbitramur 842.a.b
ſcurra quis 56.d
apud Scythas, ei qui nullum hoſtem interfeciſſet, ex eo ſcypho, qui circumferebatur die quodã feſto, bibere non licebat 417.b
ſecundas res difficile eſt ſine virtute compoſitè concinnéque ferre 50.d
ſedile cur alios impleat, alios extenuet 715.c
ſeditiones non de paruis ſed ex paruis rebus oriri 390.b
ſeditiones quibus ex cauſis in republica oriantur 385.d. & ſ.
Selybrianorum pecuniæ conficiendæ artificium 504.e
ſeminis profuſio cur cæteris animantibus partim nunquam, partim rarò, per ſomnũ incidere ſoleat 725.c
ſenectus non niſi refrigeratio quædam eſt 818.d
ſenectus bona, eſt tarditas ſenectutis cum indolentia 524.a
ſenex cur quod inſpicere vult, procul abducit, luſcioſus contra 826.a
ſenẽ quòd facilè pudore afficitur, nemo laudauerit: nihil enim agere debet corũ propter quæ pudor exiſtere ſolet 57.d
ſenes propter vtilitatem amant 105.e
ſeniores cur amplius mente valeamus, iuniores ocyùs diſcimus 819.c
ſenum mores 564.d. & ſ.
ſeneſcentes homines cur nigriores reddantur 837.e
ſeneſcunt tardiùs qui loca edita apertáque colunt, qui autem caua & paluſtria, ocyùs, cur 750.d
ſenſibilia omnia corrumpuntur & in motu ſunt 864.c
de Senſibilium principiis 998.a. & ſeq.
ſenſus dextri cur nihilo ſiniſtris præſtantiores ſint, cùm in cæteris omnibus dextra ſiniſtris commodiora habeamus 824.a
ſententia, γνώμη, quid 81.d
de Sententiæ dictione, quid ſit, & cuius vſus in orationibus 571.a. & ſ.
Sentẽtia & partes eius, in arte poetica 667.a & ſeq.
ſerenum cur noctu potiùs ſit quàm interdiu 793.d
de Seruitute legitima 301.d. & ſ. de naturali 300.b. & ſ.
ſeruus quis 300.a
ſeruis non eſt otium, prouerb. 444.d
de ſeruis 494. & ſ.
ſerui natura quinam 301.b
Seuthes Thrax in Amadocum cur inuaſerit, 405.a
ſexum cur natura vnũ fecerit robuſtiorem, imbecilliorem alterum 493.d
de Signis apud Rhetores 517.c
ſignificare non vnum, nihil eſt ſignificare 874.a
ſimilem ſemper ad ſimilem, prouerbium 102.a
ſimilia cur ſimilibus, cognata cognatis gaudeant 731.b
ſimilia quot modis dicantur 890.c
de Similiter cadente, apud rhet. 633.e
Simonidis dictum de ſapientibus & diuitibus, 566.d
ſingultus cur ſternutamento ſedari queat, ructus nequeat 829.b cur finitur & retentione ſpiritus, & aceto ibid.
ſocietas in omnes vitæ dies conſtituta, naturæ conueniens & conſentanea domus eſt 297.c
ſocietas non niſi ex diuerſis & diſſimilibus atque inæqualibus conſtare poteſt, quos tamen oportet exæquari 65.a
ſocietatem contrahere cum aliis qui nõ poteſt, aut qui non eget communicatione, nulla pars ciuitatis eſt, ſed aut fera aut Deus 298.d
in Societate & communione poſita eſt amicitia 109.c
Socrates quàm rectè dixerit, Neminem qui bene de rebus exiſtimaret, quicquã aliud quàm quod ſit optimũ, agere: ſed ſi agat, propter inſcientiam agere 86.b
Socrates melius quidem quã Pythagoras, & copioſiùs de virtutibus diſſeruit: ſed ne ipſe quidem rectè: quoniã virtutes ſcientias efficiebat; quod fieri nullo modo poteſt 145.c
Socrates non rectè dixit, in nobis non eſſe, probos vel malos eſſe 153.e
Socrates ex quot & qualibus generibus hominum maximè neceſſariis ciuitatem cõſtare dixerit 367.c
Socratica argumentatio de continenti & incontinenti 155.e
ſodalibus & fratribus inter ipſos orationis libertas, omniúmque rerum communitas dari debet 118.b
ſodalitiorum ordinatio vnde primùm nata, 436.c
cur Sol & Luna plana eſſe videãtur, cũ tamen conglobari in ſphærã certum ſit 754.e
cur ſol oriens atque occidens vmbras efficit longas: efferens ſe, minores: obtinens cœli medium, minimas 755.a
Sole deficiente cur ſi quis per cribrum aut frondes veluti platani, vel alicuius ex cæteris latifoliis aut digitis manuum inuicẽ perplexis inſpiciat, ſplendores ſpecie Lunæ nondum completæ incernat 755.b
cur ſol nunquam cœlo in medio geminatur, nec ſupra ſe faciem illam oſtendit ſecundam, ſed ex lateribus tantùm 755.c.d
cur ſolis vmbræ extremum tremere videatur, ibid.e
in Sole cùm ſtamus cur ampliùs recaleſcimus quàm cùm mouemur. 713.e
Solis calor cur ſummũ adurere poteſt, ignis non poteſt 836.c
quum Sol eodem cum vigore feratur, cur nõ pari tempore idem incrementum decrementúmque vmbrarum exultet 753.a
, cur ſol per quadrilatera profluens non rectis lineis figuram deſcribit, ſed circulum format, vt in cratibus patet ibid.d
Solertia quid 83.d
Solon beatos non malè pronũciabat eos, qui mediocriter bonis externis inſtructi ſunt, & qui res quàm potuerant honeſtiſſimè geſſerunt, temperantérque vixerunt 140.c
Solſtitium poſt vtrumlibet cur per centum dierum ſpatium mori maximè accidat 682.a
ſomnus animi eſt ceſſatio vacatiove ab opere, quà is bonus dicitur & malus 16.e in ſomno bonus ab improbo minimè diſcernitur ibid.
ſomnus cur magis accedat cùm parte corporis dextra cubamus 715.e
ſomnolentiores in locis paluſtribus fieri ſolemus, cur 750.b
ad Soni vocíſque rationem pertinentia problemata 734.c.d. & ſ.
ſophiſtæ, rerumpub. adminiſtrandarũ ſcientiam docere ac tradere ſe profitentur, tamen nec quid ea ſit, neq; quibus in rebus verſetur, ſciunt 142.c
Sophocles poeta quid primus adinuenerit 655.e
ſpadones cur calui effici nequeant 735.a
ſpadones cur vel omnino variciis vacant, vel minus habent quã cæteri 728.e cur ſpadonibus cætera in ſexum fœmineũ vitiata mutantur, magnitudine cæteroquin modo ad ſexum virilem commutatur ibid.c
cur ſpadones cruribus putridis vlceroſiſque ſunt 719.c
ſpecies quid 913.b
ſpecie diuerſum eſſe, quid ſit: & cur alia ſpecie differant, alia non 953.c
ſpeciei quænam ſint partes, quæ verò non 918.c
ſpecie diuerſa, in eodem ſint genere neceſſe eſſe 950.d
ſpecie diuerſorum quomodo vna ſit ſcientia 982.e
ſpeculatiuæ finis, veritas 75.d
ſpeculatiui ſapientiores ſunt factis 840.b
de Spinis 1026.a
ſpiratio commoda cur colorem pariat amœniorem 837.b
ſpirare cur neceſſe habeamus 895.b
ſpiritus cur ſole ſe attollente, & ſtruuntur & augentur 802.a
ſpiritus vtrùm fonte quodam emeant, quẽadmodum aqua, ſupra quem ferrem eſſerri nequeat, an nõ: & vtrùm vno ex pũcto, an ex loco profluat ampliore 802.b
ſpontaneum & delectus quid differant 158.a
ſponte & ex conſilio facta, quid diſtrãt 30.c
ſponte fieri vt quis virtutem vel vitium ſequatur 154.b
ſponte factum quid
Stabelbij ſtratagema œconomicum
ſtellæ cùm proſiliunt, cur 799.d
Stentoreus præco
ſternuere cur bis magna ex parte ſolemus, nõ ſemel aut ſæpius 829.a
Sternutamentum cur pro numine habetur, non tuſſis, neque grauedo ibid. cur viris dormientibus, ſed vigilantibus fit 830.e
Sternutamenta ea quæ de medio noctis ad meridiem vſque mouentur, cur damnemus: quæ de meridie ad noctis mediũ, approbemus ibid.b
ſternutare homo in animantium genere maximè ſolet, cur 25.d
ſternutare cur magis conſueuerint qui ſolẽ aſpexerint 829.a cur vbi ſternuimus,

inhorreſcere ſolemus 831.b
ſternutaturus quis cur ſi oculum perfricauerit, minùs ſternutet 828. a & ſeq.
ad Stirpes & oleracea, pertinentia problemata 771.a
ſtirpium aliæ cur ad ſemẽ vſque viuere tantummodo poſſint, deinde cùm ſemen tulerunt, exareſcant: aliæ non, ſed fructificare ſæpius ſolitæ ſunt 771.c
ſtomachatio ſeu νύμωσις, quid, & vnde naſcatur 560.b. & ſ.
cur ſtrangulemur, grandiori bucella deuorata, cùm alius locus ſit quà cibus potúſque tranſeunt, alius quà ſpiramus? 832.e. & ſeq.
in Studiis iis quæ aliqui ſibi delegerint, quáquam interdũ prauis, cur libentiùs tamen quàm in honeſtioribus verſentur 762.a
ſtultus qui natos occiſo patre relinquit, prouerb. 544.c
ſuadendi ſpecies 639.e
ſubiectum eſt de quo cætera dicuntur, ipſũ verò non de alio 908.c.
ſubſtantia quot modis dicatur 890.a
ſubſtantia quid ſit 906.c
ſubſtantia, ens eſt ratione, & cognitione, & tempore, & natura, omnium primum 907.a
de Subſtantia ſenſibilium, quæ eſt vt actus, 917.b. c
de Subſtantia dubitationes 908.a
de Subſtantia prima & cauſa prima, quam etiam Deum interdum vocat 991.a. & ſ.
ſubſtantiarum ſenſibilium ſingularium neque definitionem eſſe poſſe, neque demõſtrationem 923.b
ſubſtantiam ex ſubſtantiis nullam eſſe 924.e
ſuccorum differentiæ in plantis 1015.c
ſudor omnis excrementi cuiuſdam ſecretio eſt 692.d frigidus ſudor excrementi multi indicium ibid.
ſudor cur ſalſus ſit 687.d cur magis parte ſuperiore corporis quàm inferiore ſudemus ib.e quam ob cauſam ſudor maximè oriatur cũ manus exercitamus, modò cæteræ corporis partes poſitũ ſuum ſeruent. 88.a cur ſudor capitis aut nullum reddat malum odorem, aut minùs quàm reliqui corporis ibid. cur qui ſe lucta exerceant, ſi interpoſita aliquãtiſper quiete luctẽtur, magis ſudabunt quàm ſi continuè, ibid. b cur magis ſudamus cùm non longo interpoſito tẽpore ſudor euocatur, ibid. quare quum ſol nuda magis, quàm induta calefaciat corpora, induta magis ſudare ſoleãt, ibid. c cur facies maximè ſudet, ibid. cur igne neque vniuerſo, neq. per diminutionem oblato, ſed per incrementa continua ſudamus ib. c. d. cur detergẽti magis profluit ſudor, quàm reſidere ſinenti, ibid. e qua de cauſa ruta & nonnulla pigmẽta ſudores fœtidos moueant, ibid. e cur tergo magis quàm priore parte ſudemus 689.a cur ex parte qua iacemus, ſudare nequeamus, ibid. b quare qui dormiunt, magis ſudant, ibid. qua de cauſa qui ſudant, ſi vel aqua vel flatu refrigeſcant, nauſeent, ib. d. cur in capite, pedibúſque incaleſcẽtibus ſudores maximè excitentur, ibid. quare qui laborãt, vbi à labore deſtiterint, ſudare incipiant, ibid. e vtrũ per æſtatem potiùs an per hyemẽ ſudor mouẽdus ſit: 690.a quare quum corpus aſſiduè fluat, effluxúſque ipſe de excremẽtis proueniat, corpus leuari non poſſit, niſi ſudauerit, ibid. cur minùs inter laborandũ ſudemus, quã cũ relaxati labore quieſcimus ibid. e quamobrem non in currendo agitandóq; corpus, ſed poſteaquam ceſſatum eſt, plus ſudoris euadat, ibid. b cur ſi quis cùm biberit, cibum ſumat, minùs ſudet, ibid. d cur trepidantes, pedibus ſudemus non facie, ibid. e. & 691.d. cur iidem facie non ſudant, ſed erubeſcunt 691.a cur in caldariis tũ magis ſudamus cùm tẽpus frigidum eſt, 691.b. cur ſudor vtilior eſt, qui corpore nudo currenti prodierit, etiamſi minor ſit, quàm qui ſub veſte ſe prompſerit. ibid. quam ob cauſam cũ ſudor calore vel interno, vel externo fieri ſoleat, euenit vt horror nõnullis ſudoribus poſſit excitari, 692.c cur minùs ad ignem multum ſudamus, cùm tamen præ calore ſudor omnis moueri ſoleat, ibid. d quam ob cauſam cùm mot⁹ acuti magis, hebetes minùs calefacere poſſe videantur, ingreſſus tamen per accliuia, qui hebetiores ſunt, magis moueant ſudorẽ, profiſtúntq; ſpiritũ, quaſi ampliùs calefaciant, quã decliues ibid. e cur ſudores qui corpori bene valenti ſpõte prouenerint, iis deteriores habentur, quos labores citarint 693.b
ſudor cur proueniat neque intento, neque contento ſpiritu, ſed potiùs relaxato 687. c Cur non ſudent membra aquæ calidæ immerſa ibid. d
ſuffimenta omnia cur minùs è propinquo ſentire poſſimus 745.e
ſuperbus quis 49.c
ſurdi omnes cur vocẽ reddere per nares aſſolent 734.c & 830.d
ſurditas detrimentum pulmonis eſt 830.c
ſues cur hybernum pilũ amittere non ſolẽt, cùm cæteræ quadrupedes ſoleant 726.a
Sybariticum ſcelus 389.c
Syracuſis mutata eſt reſp. ex duobus iuuenibus magiſtratus gerentibus, cùm inter eos de re amatoria diſſenſio orta eſſet 390.q

T

TActus quid à connaſcentia differat 885.e
ad Tactum pertinentia problemata 893.d. & ſeq. cur cùm alius modo quodam nos tangit, magis inhorreſcere ſolemus, quàm cùm nos ipſi tangimus ibid.
Talionis ius vtrùm ſimpliciter ius ſit, vt Pythagoreis viſum eſt 64.b
Tarenti democratia ex politia quam ob cauſam facta 389.a
Tarentini duo magiſtratuũ genera fecerunt, vt alij ſuffragio ſeu electione, alij ſortitione mandentur 419.e
Tecmerium quid, apud Rhet. 517.d. 582.b
Temperantia quid 40.b
Temperãtiæ non ſtupor ille qui eſt ab omni ſenſu voluptatis alienus, cõtrarius eſt, ſed intemperantia eſt contraria 153.a
temperata corpora & quæ modicè conſtant, cur in morbum ſæpiùs incidunt, & facili⁹ curantur 711.d
temperamentum omne, calidi & frigidi eſt: quippe cùm ex his duobus natura & ſeruetur & conſtet 816.e
temperies non ſolùm corpori, verumetiam intelligentiæ hominis prodeſt, exceſſus contrà 750.b
Terminus quot modis dicatur 897.a
Terpander muſicus 766.d
Terribile & miſerabile, ad Tragœdiã quomodo parentur 662.c
de teſtimonio & teſtibus 626.c
Thales aquam conſtituit rerum omniũ principium 842.d
Thales terrã ſuper aquã aſſerebat eſſe ibid.
Thaletis Mileſij inuentum acutum ad pecuniam parandam 308.e
Thapſia & cyathus, quæ cõtraria planè ſunt (hic enim eſt frigidus, illa verò calida) cur pariter vibices poſſint diſcutere, hic principiò, illa pòſt 722.c
Thebanorum democratia cur deleta 388.d
Thebis lex erat, ne qui nõ decem annos perpetuos ſine vlla intermiſſione mercaturã in foro & taberna facere deſiiſſet, magiſtratum capere poſſet 344.b
Theodorus tragœdus cur nullum vnquam hiſtrionem ante ſe in ſcenam prodire patiebatur 449.a
Theognidis gnome 141.b
Theſſalorum ſeruitium ſæpe in ipſos irruit atque inuaſit 328.b
Thracum vna quædã gẽs ad quatuor numerandi ſeriem terminat, eo quòd ampliùs meminiſſe, modo puerorũ, non poteſt, neque vſum habet rerum multarum 752.c
Thuriorum politia qua ratione fuerit mutata 397.a
thymum cur in terra Attica acerrimum eſt, cùm cæteri fructus dulciſſimi ſint 774.a
de Tibia inſtrumento muſico 457.a. & ſ.
Tibiam cur adhibere ſoleamus tam in laborando, quàm in fruendo ſolatio 763.a
Timidus quis 47.b
Timidi cur ſiht qui loca feruida incolunt, fortes qui gelida 750.e
Timophanes qua ratione factus ſit Corinthi tyrannus 394.e
Timothei Athenienſis ſtratagema œconomicum 566.c
cur titillamur in alis & pedũ veſtigiis, 893.e cur nemo ſeipſum valeat titillare, ibid. b cur labris maximè titillamur 834.b
torporis cauſa 716.a
toſta, vt nuces, panis, glandes & alia id genus, cur refrigerata deteriora reddantur, ruſúſque calefacta, eadem meliora euadant 782.b.c
totum, eſt habens principium & medium & finem 658.a
totũ & omnia non ſunt parua, ſed ex paruis componuntur 397.e
totum quot modis dicatur: & quid differant Totum & Omne 900.b
totius definitioni vtrùm partium quoq. definitionem ineſſe oporteat, an non: & vtrũ prius, partes an totum 916.b
tragœdia, numero, concentu, & metro vtitur 653.b
tragœdia an præferenda ſit Epopœiæ 675.a
de tragœdia & partibus eius 656.b
tragœdiæ origo 654.a.b
tragœdiæ & epopœiæ conuenientia & differentia 655.d. 671.d. & ſ.
tragœdiæ partes ſecundũ quantitatẽ 661.a
tragœdiarum choris cur neq; ſubdorio, neque ſubphrygio cantandi genere vti mos eſt 770.b
de Tragœdiæ pulcherrima conſtitutionis ratione 661.c
de tragœdiæ nexu & ſolutione, ac ſpeciebus: item de tragœdia alia & eadẽ 666.a. & ſ.
de Tragicæ perſonæ moribus 663.c
de Tranſlatione vrbana ſeu vrbanæ elocutionis 593.e
de Tranſlatione in poet. 668.d
tranſlationes rhetoricas quales eſſe oporteat 585.c. & ſ.
triticea maſſa cur in igne amplior quàm ordeacea, reddatur 778.b
triticea farina cur reſiccata, minùs conſtipetur quàm ordei 781.a.b
triticea maſſa cur candidior pertrita efficiatur, ordeacea nigrior 779.e
triticeus cibus cur quàm ordeaceus, noſtris corporibus competentior, atque veſcen-

tior eſt 777.a
Tropæos flatus quid moueat 796.c cur iidem tropæi de mari ſpirare ſoleant ibid.
Tuſſiunt alia animantium, alia non, cur 723.b
tyrannis quid 346.d.& ſ.
tyrannis ex oligarchia vltima & democratia componitur 402.c
tyrannis ſibi tria proponit: primum, vt ciues qui ſub imperio ſunt, humiles ſpiritus gerant: alterum, vt alter alteri non credat, ſitque inter eos incerta & ſuſpecta fides: tertium, vt non habeant poteſtaté rerum agendarum 408.d
de tyrannide & eius generibus 374.c
tyrannis declinatio eſt à regno 110.c
tyrannus, ex populo & multitudine ſumitur aduerſus nobiles atque illuſtres viros, ne quã popul° ab iis iniuriã accipiat 402.c.d
tyrannus quis vt fiat 67.a
tyranni non auari ſed improbi potiùs & impij ac iniuſti dicuntur 46.d

V

VEneream ad rem pertinentia problemata 701.c. d. & ſ. quam ob cauſam, qui concumbit & qui moritur, oculos attollit, qui auté dormit, ſubmittit, ibid.d cur his qui rem veneream immodicè agunt, oculi & clunes manifeſtè ſubſident, partes quarũ alteræ propè, alteræ procul à genitalibus abſunt, ibid. quamobrem & qui concumbunt, & ſpadones, qui re minimè vtũtur venerea, in acumine oculorum offenduntur 702.a cur cùm homo concumbere poſſe incipit, tunc pubeſcit, cæterorum autem animãtium, quæ pilis teguntur, nullum tũc pubeſcere incipit ibid.b cur nuditas pedum obeſſe in re venerea poteſt 702.c cur omnium maximè animantium homo poſtquam concubuit, diſſoluitur & langueſcit ib.d cur plurimũ ſemẽ homo emittit ib. quam ob cauſam cùm ratio concumbendi calore contineatur, timor auté, & mors refrigerandi vim habeant, pleriſque tamẽ cùm ab his ipſis tenentur affectibus, ſemẽ excurrit ibid.e cur neque concumbere, neque euomere, nec ſternuere, neque flatum emittere oportet, niſi res turgente corpore vrgeat 703.a cur ieiuni celeriùs concumbunt ibid.b cur adoleſcentuli cũ primò concumbere incipiunt, quibus cũ fuerint congreſſi, eas, re peracta, odio habeant ibid. quare qui equitant, aſſiduè libidinoſiores euadunt ibid.c quare concumbendi facultatem dari per ætatem cũ cœptum eſt, corpora malè olent, priùs autem ante pubem non ita olent nec viri, nec mulieres ibid. cur ſi ex noſtro ſemine procreatum animal eſt, prolem id noſtram appellare ſolemus: ſed ſi ex alio aliquo noſtro vel excreméto vel parte prodiit, noſtrum id eſſe nunquam fatemur ibid.e cur minùs in aqua homines concumbere queunt 704.d qua de cauſa res omnium ſuauiſſima concubitus eſt: & an neceſſitate impellantur ad concũbendum animantes ibid. cur Venus immodica morbis pituitæ nonnullis accommoda eſt ibidem e cur res venerea ventrem refrigerat, & ſiccat 705.a cur ſalaces hi ſunt, quibus pili palpebrarum defluunt ibid. cur qui mingendi deſiderio tenentur, cõcumbere nequeunt ibid.b cur gignendi facultas iis tollitur qui à varicibus tenẽtur, ibid. quare qui concumbunt, reſolui atque languere magna ex parte ſolent, ibid.c cur iis qui concumbunt, ſi deſiderio mingendi tenentur, penis intendi vehementiùs poteſt, ibid. cur per æſtatem viri minus, mulieres magis concumbere valeant 705.e cur nonnulli rem venereã cum voluptate patiantur, & alij vel ipſi agere cupiant, alij pati tantummodo geſtiant, 706.a cur homines rem agere venereã cupientes, cõfiteri ſe cupere maximè pudet, bibendi aut edendi aut aliquid eiuſmodi faciendi deſiderio cùm teneantur, confiteri non pudet 707.a cur quibus natura calida eſt, ſi modò robuſti, plenique ſint, niſi concumbant, iis ſæpe bilis profiſtit, & aluus amara ſecedit, & pituita ſalſa conficitur, & color corporis immutatur ibid.b cur libidinoſi ſunt, qui melancholici, ibid.c cur aues & piloſi homines libidine vehementer aguntur ibid. vide plura & in præcedentibus.
Ventus cur magna ex parte ante Lunæ defectus excitetur initio noctis, cùm defectus medio incipit noctis :, medio verò, cùm manè 799.a
Ventus cur ſi manè inceperit, edurare ampliùs poſſit 806.c
Venti cur alij locis aliis imbrẽ afferãt 805.e
Venti cur ad poſtremum vehementiſſimè ſpirant 799.c
Ver autumnúſq; cur morbis infeſtent 682.a
Verecundia, perturbationi quã habitui ſimilior eſt 57.c. d. definitur infamiæ metus quidã ibid. adoleſcẽtiæ ſoli conuenit ib.d
Verecundia eſt in oculis, prouerb. 557.a
à Vergiliarum occaſu ad Fauonij vſque flatus cur ij potiſſimùm pereant, qui morbo longo laborant, & ſenes quàm iuuenes potiùs 680.a.b
Veriſimile quid 517.c
Veritas amicitiæ præferenda 6.e
Veritas, opus rationalis animæ partis 75.d
Veritas, medium eſt inter arrogantiã & diſſimulationem 55.c
Veritatis contemplationem partim difficilé, partim facilem eſſe 856.a
veritatis in inueſtigatione quiſnam ſit tenẽdus modus 858.a
verſarij cur, quà mare ſinuatur, reflare ſoleant: quà porrecta panſáque maria ſunt, reflare non poſſint 802.c
verſuti & veteratores, quinam 56.b
verſutia, quid 85.d
vertigo cur ſurgenti potiùs accidat quàm ſedenti 715.d
ad Vibices & cicatrices pertinentia problemata 721.a
vicus, ſeu vicinitas quid 297.d
vigor corporis in viris à triginta ad triginta & quinq. annos 566.a
vinum cur poſt pomum putre epotum, amarum ſentiatur 782.b
vinum dilutum cur olere ocyùs deſinit quã merum 747.c
ad Vini potum & vinolentiã pertinentia problemata 693.e quam ob cauſam vinum, cùm calidum ſit, vinolenti non calent, ſed frigent, & dolore laterum, cæteriſque huiuſmodi vitiis excipiuntur ibid. qua de cauſa non qui vehementer, ſed qui leuiter ſe ebriauerunt, delirant 694.a cur magis crapulam ſentiunt, qui dilutiuſculum bibunt, quàm qui merum ex toto ibid. cur ſemen genitale ebrioſorũ, magna ex parte infœcundum ibid. b cur ebrioſi tremũt, & eo magis quo liberaliùs merum hauſerint, ibid. cur pueri cùm natura ſint calida, vinoſi non ſint, cùm Scythas & robuſtos viros, qui certè omnes habitu ſunt calidiori, conſtet eſſe vinoſos 695.b cur temulenti aquas ſalſas, vitioſáſque magis ſentimus, ſobrij minùs ibid. c cur grauiter à vino detẽtis omnia circunferri videãtur, iámq; inter initia ebrietatis res ſemotas cernere nequeunt, ibid. d cur vinolentis res vna plures interdũ eſſe videãtur 696.a cur vinolenti concũbere nequeant, ibid.b. cur ſi quis vinum dulce, aut cyceonem inter potandũ hauſerit, ſobrius perſiſtere poſſit, & cur minùs ebriãtur, qui calice amplo fœcundóque hauriunt, ibid.c quam ob cauſam, cùm vinum dulce aptũ ſit fluitare, ſi quis temulentus dulce ſuper admiſit, hauſtum vinum concoquitur, minúſq. infeſtat, ib.d cur à vino diluto, meraciùs tamen, caput poſtridie magis dolemus, quàm mero, ibid.d. cur inexercitati magis, quàm exercitati, ad vinolentiã vſque potare, & vino faciliùs ſolui poſſunt, 697.a cur vinum aliquos retardos, alios ſuperbos reddit, atque inſanibundos ibid. quid eſt cur braſſica ſedet crapulam, ibid. c. cur vinum dilutiùs temperatum, vomitum magis, quàm merum & quàm aqua prouocat, ibid. e quamobrẽ qui antè extenuatus, merum inde multùm hauſerit, morte occumbat: & pleriq. verò bibaces, cùm ſe nihil extenuarint, multo tamen vniuerſóq; meri hauſtu ſicci efficiũtur 698. d. e cur vinolẽti ſunt ad lacrymandũ propenſiores 699. a cur vinolentis ſomnus oriri nequeat, ibid. cur ebrioſi tremunt & eo magis quo largius merum hauſerint, ibid. b quam ob cauſam, qui leuiter à vino tenentur, magis peccant vel delirant, quã qui aut grauiter ſeſe ebriarint, aut ſobrij manent 700.a cur vini dulcis, quod ſuauius eſt, ebrioſum eſſe neminem arbitramur, ibid.b. cur ebrioſi Solis calore gaudere maximè ſoleant, ibid.b.c. cur vinolenti concumbere nequeant 701.a cur iuuenes potiùs quàm ſenes immingant, vbi *vino ſeſe ebriauêre* ibid b. *cur oleum ad* arcendam vinolentiam valet, ſorbitúmq. facultatem præſtat potandi ibid. c.& plura pete ex præcedentibus.
violentum id eſt, cuius principium extra eſt, atque eiuſmodi vt nihil adiumenti afferat is qui agit, aut qui patitur 28.b
violenti definitio 156.c
vir in vxorem imperium habet ciuiliter: in filios, regiè 308.e
viri & vxoris mutua beneuolentia & amicicitia 111.d.113.b
viri & vxoris mutua officia 496.a.& ſ.
vir bonus ſic animatus eſt in amicum, vt in ſeipſum 110.a
in Viris ætatis vigor à trigiuta ad triginta quinque annos 566.a
vir bonus & virtus vnicuique rei eſt menſura 113.d
virorum, id eſt, eorum qui ætate vigent, mores quales ſint 565.d.& ſ.
virtus in perturbatio[illegible]bus atque [illegible] verſatur, in quibus [illegible] & [illegible]rum & mediocritas [illegible]
virtus omni arte limatior ac mel[illegible]
virt° viri boni & boni ciuis [illegible]
virtus non eſt alteratio, ſed perfectio quædã 695.b
virtus quid ſit 530.e virtutis partes, ib.& ſ.
virtutis præmium & finis optima quædã res eſſe & diuina ac beata videtur 12.b
virtute qui excellunt, etiamſi iuſtiſſimè omnium ſeditiones excitent, minimè tamẽ faciunt 386.a
virtutis perfectæ actio, felicitas eſt atq. beatitudo 150.d
virtutis proprium magis eſt bene mereri, quàm beneficium accipere: & res honeſtas ac præclaras gerere magis, quàm tur-

[...]tudinem non admittere 43.c
[Vir]tutes non eſſe ſcientias 145.d
[de] Virtute & de Bono tractationes, ſunt di-
[ſtin]guare non rectè Plato qui eas com-
[mi]ſcuit 146.a
Virtutem noſſe inutile eſt, niſi quomodo &
ex quibus ea comparetur, intelligas 145.b
ad Virtutis actiones exprimendas, quibuſ-
dam ſtudiis & exercitationibus antecedē-
tibus opus eſt 449.e
Virtutes ad otium pertinentes in primis eſſe
neceſſarias 444.c
Virtutes aliæ in cogitatione & ratione poſi-
tæ ſunt: aliæ ad mores pertinent, quæ mo-
rales appellantur 17.c
ad Virtutes comparandas ſcientia parū va-
let, ſed actio non paruā vim habet, ſed ma-
gnam, atque adeò multò maximam 21.b
Virtutem nec perturbationem eſſe, nec po-
teſtatem, ſed habitum ſecundū electionē
21.d
Virtutis definitio 23.c
Virtutes definiunt nonnulli vacuitates quaſ-
dam perturbationum, animorúmque ſta-
tus quietos ac placatos 20.b
Virtutem cognoſcere non ſatis eſt, ſed eā ha-
bere, eáq. vti etiam conandum eſt 141.b
Virtutum earum, quæ ad agendum valent,
functiones aut in ciuilibus, aut in bellicis
rebus poſitæ ſunt 138.a
Virtutem diſces ex fortibus, ſententia 129.b
Virtutis præmiū atq; merces eſt honos 50.a
Virtutes conſequimur, priùs virtutis mune-
ribus functi: quo modo & in cæteris fit ar-
tibus 18.b virtus omnis ex iiſdem rebus
naſcitur, per quas interit ibid.c
[Vi]ta quænam maximè ſit optabilis atque
expetenda 426.c
[Vi]ta omnis diuiſa eſt in negotium & otium,
in bellum & pacem 445.a
[Vi]ta homini optima ea eſt quæ menti con-
uenienter traducitur 138.c
[Vit]a breui imbecilliſque viribus cur ſunt, qui
partem vmbilico ſubiectam maiorē quàm
ſuperiorem habent pertinentem ad pe-
ctus 734.a
[V]itæ tria genera 197.b
cur Vitæ longiſſimæ eſſe poſſint, qui virgulā
ſuæ palmæ ductam per totam latitudinē
habent 893.a
Vitiligo cur vbi eſt, ibi quoque ſit canities,
non contrà 728.b
Vitiliginem cur pueri mulieréſque minùs
habeant quàm viri 723.c cur homo tan-
tùm habet ibid.d
Vitioſitas quid ab incontinentia differat 94.d
Vitioſi homines atque improbi cur quærunt
quibuſcum dies totos traducant, ſeipſos
autem fugiunt 120.c
Vitioſitas omnis modum ſuperans, vel ferina
eſt vel morboſa 91.b.c
Vitium & virtus ſunt in noſtra poteſtate 35.c
Vitia corporis quæ in noſtra poteſtate ſunt
reprehenduntur: quæ non ſunt, non re-
prehenduntur 34.e
[Vit]uperamur vel propter nimium vel pro-
pter parum 152.d
[V]iuere bene, eſt felicem eſſe 149.c
Vlceribus impuris tetriſq. cur acribus, acer-
bis, ſicciſque medicamentis vtendum ſit,
puris verò & ſeneſcentibus humida tan-
tùm imponantur 685.d.e
[V]ltio & caſtigatio quid differant 535.b
Vmbilici cur hominum ampliores, cæterorū
autem animantium exigui, incertiq. ſiunt
730.c
Vnda cur reſideat & quieſcat, cùm aliquid in
mare vndabundum & æſtuans iactum ſit,
vt anchora 783.e
Vndecim viri, Athenienſis magiſtratus 422.e
Vnguentorum magna pars cur ſudori permi
ſta malè olet, aliqua verò ſuauior redditur,
aut nihil deterior 749.e
vnitatis & numeri differentia 963.e
vnitates ſintne combinabiles, an non 960.e
vniuerſalium nullum ſubſtantiam eſſe, vel
hoc aliquid ſignificare 921.b.c
vniuerſi natura quomodo habeat ipſum bo-
num, & ipſum optimum 1004.e
vniuerſarum & communium rerum & di-
cuntur & ſunt ſcientiæ 143.a
vnum quot modis dicatur 887.b
vnum, & ens, idem ſunt 870.c
vnum in omni genere quandam eſſe naturā,
& rei nullius prorſus idipſum eſſe naturā
944.a & ſ. de vno & vni eſſe 942.a & ſ.
vnum & multa, quot modis opponantur
945.a. & ſ.
de Vnius & multorum oppoſitione dubita-
tio 948.c
vnum & ens vtrùm ſubſtantiæ entium ſint
866.b
vnumquodque & quidditas ſeu τὸ τί ἦν εἶναι v-
trùm ſint idem 911.d
voluntas etiam eorum eſt quæ contingere
nemini poſſunt 30.e
voluntas & delectus quid differant 157.c.d
ſub Voluntatem quod cadit vtrùm verè bo-
num ſit, nec ne 33.a
voluptas quid 535.d
voluptas, aſſidua comes omnium eorū quæ
ſub electionem cadunt 20.c voluptatis ac
doloris regula noſtras actiones dirigimus
ibid.c.d. voluptati quàm iracundiæ obſi-
ſtere difficilius 20.d
voluptatem efficientium alia ſunt neceſſaria
alia non, ſed per ſe tamen optabilia &
expetenda 89.d
voluptatem, alij ſummum bonum dicunt eſ-
ſe, alij contrà magnum malum 129.d
voluptatem neque motum neque ortum
eſſe, vt quidam aiunt 131.b
voluptatum in hominibus magna varietas
135.e. 136.a
de Voluptate & dolore in quibus virtutes
& vitia collocantur 97.a & ſ.
vomitus cur non citandus, cùm tempora im-
mutantur 677.d
vox iucundi & moleſti ſignum 298.b
vox omnium noſtri partium aptiſſima ad i-
mitationem 584.c
vox aut ſonus in cantu deſinens cur acutior
ſit 764.a
vox aſperior redditur homini qui vigilaue-
rit cur 736.c vocis tenor cur mox fran-
gatur cibo ingeſto ibid.d
voces cur è longinquo acutiores eſſe viden-
tur 735.b
vocem cur acutiorem reddāt recèns nata a-
nimalia, quàm quæ perfecta ætate ſunt
736.c
vocem acutam cur reddant qui expertes ſe-
minis ſunt, vt pueri, mulieres, decrepiti,
ſpadones: grauem autem viri, qui firmiſ-
ſima ſunt ætate 737.b cur voces noſtræ
grauiores hyberno tempore ibid.c cur ex
potu, vomitu, atque frigore vocem emit-
timus grauiorem ibid.d cur vox grauior
è propinquo magis, quàm è longinquo
ſentiri poſſit ibid.e cur vox cùm aër qui-
dam formatus ſit, & qui cùm fertur, for-
mam ſæpe illam amittat, echo, id eſt, re-
ſonantia, fiat 738.d quam ob cauſam pa-
leis in orcheſtra ſparſis, chori vox minor
ſentiatur, 739.a cur vox hominum tam
metuentium quàm trepidantium obtre-
miſcere ſoleat 740.c cur vox & ſtrepi-
tus extrinſecus magis intus auditur quàm
intrinſecus foris 741.d cur cætera ani-
malia vocem tum acutiorem emittunt,
cùm validiora ſunt: homo autem cùm in-
ualidior eſt ibid.e cur vox, cùm apta ſua
natura ſit in ſublime efferri, vt quæ aër
quidam ſit, non inferius ſurſum, ſed ſupe-
rius deorſum melius adiri poſſit 742.c
cur vinolentis potiùs quàm ſobriis frangi
vox ſoleat, ibid.e cur qui rident, vocem
grauiorem emittunt: qui flent acutiorem
743.a.b quamobrem cùm [illegible] vocem
multi emittunt, vnuſquiſque tantum, quantū
ſinguli, reddit, multorum vox illa neque
parem voci vnius offert ſeſe, neque lon-
giùs pro ratione deducit ibid.b.c cur cæ-
teræ ſpeciei eiuſdem animantes vocem
fundunt eandem: homines autem variam
& multiplicem agunt 744.c cur vox
quamuis minor reddatur adimendo, ſpe-
ciem tamen ſeruat eandem 745.a
de Vrbanitate & eiuſdem extremis 56.c & ſ.
vrbis ſitus, ædificia mœniáque qualia eſſe
debeant 437.e de locis publicis & recta
eorum ædificatione 439.b
vrere quænam oporteat, quæve incidere
682.e
vrina cur intuenda, ſitne concocta necne,
intercepto mingendi profluuio potiùs
quàm perpetuo 686.a
vrinantibus cur, dum intra mare ſunt, aures
rumpi ſoleant 827.a cur vrinantes ſpon-
gias alligare auribus ſoleant ibid.b
vſus eſt duplex vniuſcuiuſque rei quæ para-
tur & poſſidetur, alter rei proprius & ac-
commodatus, alter alienus, neque pro-
prius: vt calceum induere, & calceū per-
mutare 305.b
de Vtili, ſeu de rebus bonis & vtilibus, tum
confeſſis, tum controuerſis 514.d.e
vtilitatis ab altero percipiendæ cupidum eſ-
ſe, non eſt honeſtum 128.d
vtres inflati cur vale[...]uitare 794.e
in Vtribus inflatis m[em]bra corporis noſtri
obtenta cur doleant 791.d
vteribus inflatis aut vaſis bene opertis con-
tenta cur incorrupta durare poſſint
781.a. 795.b
Vulcani tripodes 299.e
vulgus voluptatem eſſe beatitudinem exi-
ſtimat, ideóque eam vitam amplectitur
quæ tota in perfruendis voluptatibus cō-
ſumitur 6.a
vulgus propter fortunarum & rei familia-
ris inæqualitatem concitatur: politiores
& venuſtiores homines de honoribus
contendunt & concertant cum vulgo
323.c
vulgus non ſolet pudore retineri ac reprimi
natura, ſed metu potiùs & ſupplicio coer-
ceri 141.c
vxoris officium 493.b & ſ.
vxorum & liberorum inter ciues communi-
tas Platonica impugnatur 133.a.

NNN[MKX\

Digitized with financial assistance from
Observer Research Foundation
on 17 May, 2019